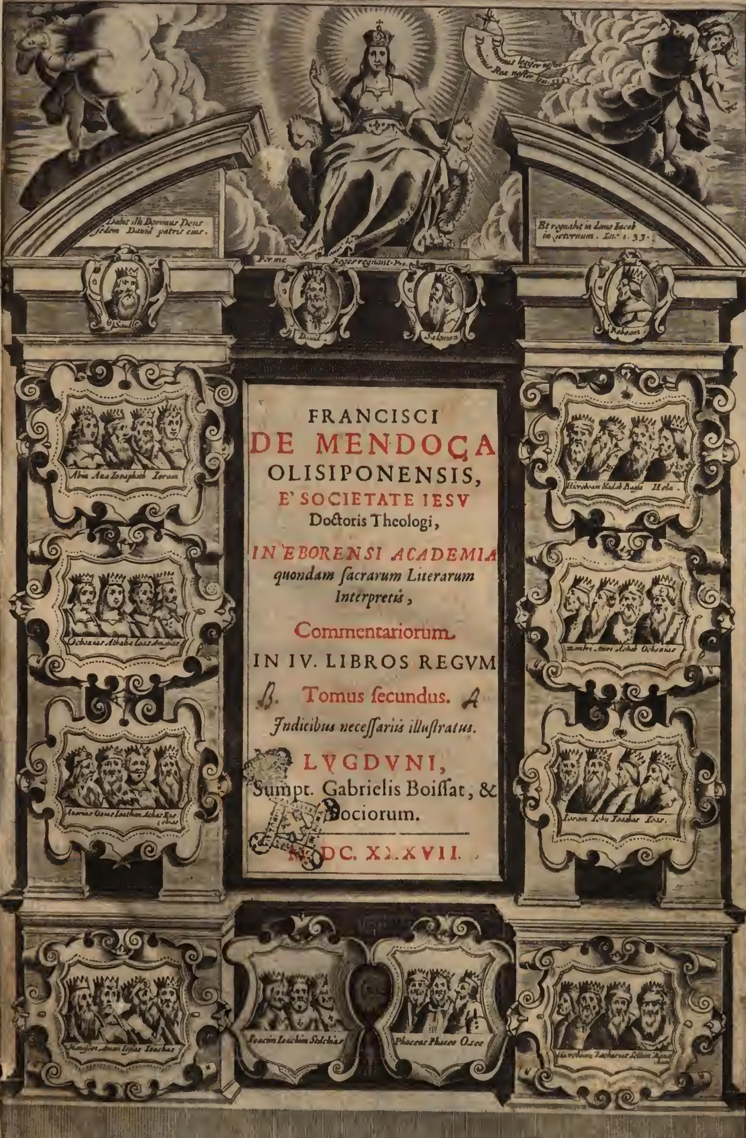
37
6 F
4

FRANCISCI
DE MENDOÇA
OLISIPONENSIS,
E' SOCIETATE IESV
Doctoris Theologi,
IN EBORENSI ACADEMIA
quondam ſacrarum Literarum
Interpretis,

Commentariorum
IN IV. LIBROS REGVM
Tomus ſecundus.
Indicibus neceſſariis illuſtratus.

LVGDVNI,
Sumpt. Gabrielis Boiſſat, & Sociorum.
M. DC. XXXVII.

EXCELLENTISSIMO PRINCIPI,

D. D. IOANNI,

DVCI BARCELLENSI,

EXCELLENTISSIMI PRINCIPIS,

D. D. THEODOSII SECVNDI,

DVCIS BRIGANTINI,

B.FONS.AR.

FILIO PRIMOGENITO,

FRANCISCVS DE MENDOCA È Societate IESV *ſempiternam felicitatem.*

NIHIL optimi parentes indigniùs ferunt, Princeps Excellentiſſime, quàm honores ſibi præſtitos filiis denegari: ſe debitis ſalutationibus coli, filios inſalutatos præteriri. Exemplo ſit & argumento Theodoſius II. æternæ recordationis Imperator Auguſtiſſimus: qui, cùm in hæreticos Arianos leniùs & clementiùs ageret, quàm eorum malitia & perfidia poſtularet: immò ſemel admonitus, vt eos pro meritis tunderet; adhuc (quæ

naturæ ingenium artis præſidio clariùs illuſtraſti. Non aula profana vitiorum; vbi, proh dolor! *Dedecorant bene nata culpæ*:ſed Eccleſia ſacerrima virtutum;vbi animum proauorum ſanguine auguſtum,virtutum ſplendore auguſtiorem reddidiſti. Age verò, Princeps Excellentiſſime,libenter patere,vt in hæc adyta curioſus penetrem explorator. In illam armorum officinam vbi irruo, quid aſpicio?Delicatum Principem, an bellicoſum Martem? Ades in primis egregia forma iuuenis, ſublimi corpore, erecto capite, micanti vultu, neruoſo pectore, toroſis brachiis; totus, vel ipſis, ſi adeſſent,bellatricibus furiis metuendus. Quis te Laniſta fortior? Quis te Athleta firmior? Quis te Pancratiaſtes robuſtior? Si curſu contendis, præuolas: ſi ſaltu, vincis: ſi diſco, ſuperas: ſi pugilatu, triumphas: ſi quouis alio certaminum genere, nullus te glorioſior Olympionices coronatur. Ampliſſimas tibi vires contulit ad hos ludos militares, tum natura, quæ te ad bellica negotia quàm aptiſſimum inſtruxit: tum paterna diſciplina, quæ nullis te deliciis emolliuit;ſed Martiis ſemper exercitamentis roborauit. Nam, vt olim Theodoſius Imperator ſuo filio Honorio, ita & nunc parens tuus Theodoſius,

Horat. 4. Car. 4.

Claud.

Non tibi delicias molles, nec marcida luxu
Otia,nec ſomnos Genitor permiſit inertes:
Sed noua per duros inſtruxit membra labores,
Et cruda teneras exercuit indole vires.

Sed, quid equeſtres pugnas? Equum natiua ſuperbia ferocientem quàm feliciter domas?quàm molliter frangis? quàm acriter incitas?quàm leuiter reuocas? quàm fortiter ſiſtis? quàm volubiliter circumagis,trahis,retrahis,laxas,vrges,ac denique tuum ad nutum moderaris? Plaudunt, qui te vident tam feliciter equitantem, fauentéſque bene precantur, eat, irruat, laceſſat, *Et* Mauros *feroces vexet eques metuendus haſta.* Nec mirum, Bone Princeps, ſi tam proſpera tibi cedant equeſtrium certaminum auſpicia. Nam in die ſacra Sanctiſſimo Iacobo,bellorum in Hiſpania Præſidi, ac tutelari Diuo,cùm duos annos vix expleueras, primùm equum conſcendiſti:& quantùm infantiles artus conari poterant,geſtiendo, exiliendóque ad curſum concitaſti.Sub illa auſpicatiſſima luce tuus te parens Theodoſius Iacobo in militiam tradidit, bello erudiendum, ludíſque equeſtribus inaugurandum;illa fortè precatione,qua olim Rex Euander ſuum Æneæ Pallanta mancipauit. En tibi, ô Iacobe, bellorum arbiter & Patrone,

Æneid.

Spes & ſolatia noſtri
Ioannem *adiungo:ſub te tolerare Magiſtro*
Militiam,& graue Martis opus,tua cernere facta
Aſſueſcat,primis & te miretur ab annis.

Et quidem feliciori auſpicio traditus es Iacobo in militare ſacramentum,

mentum, quàm Pallas traditus fuerat Æneæ. Nam Pallas, quamuis duce & auſpice Ænea, tandem ruit, *Et terram hoſtilem moriens petit ore cruento.* Te verò, Iacobo patrocinante, nullum ſequetur infortunium; ſed potiùs victrices palmæ, & immortales laureæ coronabunt. *Æneid. 10.*

At efficaciùs è cælo mihi videris adhuc patrocinium ſortitus. Nam ſub auguſtiſſima Virginis conceptæ celebritate, cùm ſeptennis tantùm eſſes, ſublimis in equo apparuiſti, & certamen, quod Troianum vocant, in immaculatæ Virginis honorem primò decertaſti. Non te venatricis Dianæ pharetra, nec bellatricis Mineruæ iaculum; ſed auxiliatricis Mariæ clypeus, omnis armatura fortium, protexit. Illa te ſuum militem, illa te ſuum equitem cooptauit. Et ſicut nunc diuino planè inuento ſelectiſſimos è primaria nobilitate milites conſcribit, & vnum in ordinem componit, & pontificia auctoritate præmunit, & dominicæ Crucis ſymbolo inſignit; qui ſuum honorem contra omnes fidei perduelles tueantur; ita planè te à primis annis ad ſuam immaculatam puritatem defendendam, & ad ſuam illibatam innocentiam propugnandam, Militem atque Equitem inaugurauit; vt iam ab illa tua prima ætate vnus pro his omnibus fuiſſe, & inſtar omnium in ſanctiſſimæ Virginis honorem militaſſe videaris.

Sed iam tuam ingredior Palæſtram literarum. Vbi miror, quàm nouus te habitus exornet, militiam cum ſapientia mirabiliter alternantem. Nam Marte quodammodo exuto, Mercurium induis: bellico puluere vix deterſo, literarium colligis: militari paludamento nondum penitus reiecto, iam pallium philoſophicum aſſumis: mox vbi manus iaculis venatoriis exarmas, ſtatim radiis aſtronomicis exornas: cùm primùm tubas bellorum hortatrices audire deſinis, extemplò Muſas ſtudiorum adiutrices meditaris. Quid plura? Cum thorace librum, cum gladio calamum, cum palatio gymnaſium commutas. Immò non commutas, ſed coniungis; incredibiliter delectatus, *Inter victrices hederam tibi ſerpere lauros.* Vt vel ab ipſo Auguſto auguſtos animos traxiſſe videare. Nam, vt ille & metandis caſtris, & meditandis aſtris non vulgariter intentus, *Virg. Ecloga 8.*

Media inter prælia ſemper *Lucan.*
Stellarum, cælique plagis, Superiſque vacabat:

Ita mihi videris, Princeps optime, inter militares ludos literariis incumbere; inter literarios militaribus non deeſſe, & quaſi ambidexter, militare inter Philoſophos, philoſophari inter milites: ac denique vtramque laurum, & qua Vates, & qua Duces coronantur; quarum *dolet altera vinci*, in te vno tam amicè ſociare, vt neutra ab altera ſuperetur. *Statius.*

Iam verò antiquitatis hiſtorias quanto ſtudio contendis, *Nocturna verſare manu, verſare diurna?* Vnde populorum mores, nationum *Horat. in Arte.*

ritus, prouinciarum leges, regnorum inſtituta, ac denique omnia ſingularum Gentium ſolennia feliciùs didiciſti, hiſtorias perlegendo, quàm Vlyſſes, *qui mores multorum vidit, & vrbes*, totum orbem pererrando. Nam Vlyſſi diu peregrinanti, *ſeris venit vſus ab annis:* tibi libros conſulenti, *rerum prudentia maior Ante pilos venit:* qui in iuuenili ætate ad ſenilem prudentiam euaſiſti. Nec immeritò: nam ſicut hiſtoriæ ignarus, quantumuis ſeneſcat, puer eſt: *Neſcire enim*, inquit Tullius, *quid, antequàm natus fueris, actum ſit; eſt, ſemper eſſe puerum:* ita hiſtoriæ peritus, quantumuis ætate iuuenis, ſenili conſilio matureſcit. Quare, quod in Lucullo celebrauit antiquitas, qui militandi peritiam non tam pugnas exercendo, quàm hiſtorias volutando adeptus eſt; id tibi non mediocri laudi tribuetur, qui militarem ſcientiam, ſi non hoſtes debellando, certè libros euoluendo comparaſti. Itaque paterna Curia tibi fuit bonarum ſchola literarum. Beatum vocat ille diuinus Olor eum virum, *qui impleuit deſiderium ſuum ex ipſis*, nempe filiis; ſeu, vt Chaldæus tranſcribit, qui impleuit *ſcholam ſuam:* paterna enim domus ſchola eſſe debet; in qua non tam filij à patre nutriantur, quàm diſcipuli à præceptore informentur. Quid Theodoſium non appellem ter & ampliùs beatum, qui ſuum palatium in gymnaſium, ſuam Curiam in ſcholam commutauit; in qua boni Principes bonas artes tam diligenter, quàm feliciter hauſerunt?

Homer. *Ouid.* *Iuuen.* *Tullius.* *Pſal. 126.*

Tandem verò, Optime Princeps, tua me iam vocat, dicámne, Regia, an Eccleſia? in qua natus & educatus, non minùs pietate, quàm ætate profeciſti. Auguſtiſſimus ille & Religioſiſſimus Imperator Theodoſius, auctore Socrate, *Palatium ſic diſpoſuit, vt haud alienum eſſet à Monaſterio.* Talem tibi inſtituit Parens tuus Theodoſius, non profanam aulam, in qua vitia tumultuantur: ſed ſacratam ædem, in qua virtutes exercentur. Quantus te pietatis amor, iam inde à primis annis occupauit? Triennis Chriſtianam Catecheſim Latinis verbis tam facilè didiciſti; vt quod de ſuo docuit Moyſe Philo Alexandrinus, *Inſtitutionem præcurreres; & non diſcere, ſed reminiſci videreris.* Quadriennis non crepundia, ſed altaria curabas; quibus expolendis expoliendíſque totos dies impendebas: imitator Samuëlis, non in foro pueriliter ſalientis, ſed in miniſterio tabernaculi iugiter excubantis. Septennis precariam ſanctiſſimæ Virginis Coronam, eius ante aram procumbens in genua, ſingulis diebus recitabas: & monitus, vt tenelli corporis laſſitudini conſuleres; negabas, te in ea precatione fatigari: magnum illum non corpore, ſed ſpiritu Ioannem tui cognominem imitatus; quem tibi ætate parem diuturna oratio non frangebat, ſed roborabat. Paulò adultior, cùm in Verbi naſcentis peruigilio ægrotares: deferri te nihilominùs in ſacellum multis precibus contendebas: ne ſub pretioſo ſtragulo decumberes, quando Verbum infans pauperculo

Lib. 7. cap. 22. *Lib. 1. de vita Moyſis.* *1. Reg. 2. & 3.*

perculo in ſtabulo recumbebat: egregius Dauidis æmulator, qui Arcâ Dei ſub pellibus commorante, ipſe commorari ſub laquearibus cedrinis erubeſcebat. Grauiori morbo aliquando impeditus, diuinam opem efficaciùs, quàm humanam implorabas; Confeſſarium diligentiùs, quàm Medicum conſulebas; tuam per ſacrificia ſalutem potiùs, quàm per pharmaca conſequi ſperabas: nec irrito voto; breui, ſcilicet, ex graui malo recreatus; longè felicior, quàm Rex Aſa, qui *in medicorum arte confiſus* miſeram animam exhalauit. Diuinum cultum ſic amare, ſic tractare conſueuiſti, vt vel ipſos muſicos numeros, quibus ſacra Deo carmina in tuo ſacello iugiter canerentur, non vt diſcipulus arriperes, ſed vt magiſter edoceres: cum Dauide non immeritò comparandus, qui non modò cantoribus diuinas laudes in tabernaculo modulantibus præibat; ſed etiam totam canendi peritiam, tanquàm egregius Choraules, inculcabat.

2. Reg. 7. 2.

2. Par. 16. 12.

Denique quis te colloquiis maturior, in conſiliis ſecretior, in promiſſionibus veracior, in omni virtutum genere abundantior? Quis te in pauperes liberalior, in Religioſos officioſior, in parentes obſequentior, in ſubditos benignior & humanior? Quis te in adulatores rigidior, in detractores ſeuerior, in intemperantes vehementior, in cæteros malorum greges, pietatis oſores & corroſores, durior & auſterior? His moribus in palatio, tanquàm in Cœnobio nutritus mirabiliter floruiſti: nihilo impár Dauidi, de quo D. Chryſoſtomus, *In regali*, inquit, *culmine Monachi vitam imitabatur.* Et quaſi parum eſſet imitari, addit alibi Chryſoſtomus, *In purpura & diademate Monachorum vitam tranſcendebat.* Talem, Princeps Clariſſime, vitam inſtituis; tuæ dominationis celſitate cum ſummis Principibus comparandus; tuæ conſuetudinis pietate cum ipſis Monachis conferendus. Ex vtroque capite, vt vno verbo dicam, *Vera Patris ſoboles:* à quo & dominandi maieſtatem, & viuendi integritatem hauſiſti & expreſſiſti. Ille tibi Parens fuit, & Magiſter ſicut olim Theodoſius Imperator ſuo filio Honorio; cui, teſte Nicephoro, nihil impenſiùs commendabat dictis & factis, quàm vnam pietatem, per quam illi promittebat, fore vt ſecundis rebus in præſenti vita frueretur, æternis tandem bonis in futura cumulandus. Hanc ergo pietatem tuus tibi Parens efficaciter inculcat verbis, & efficaciùs exemplis: quibus tam firmiter inſiſtis; vt ne latum quidem vnguem vel filius à Parente, vel diſcipulus à Magiſtro reſilire videaris.

In Pſal. 50.

Hom. 30. in Gen.

Lib. 13. cap. 1.

Hæc me ratio mouit, vt te Parenti tuo ſimillimum ſimili vellem obſequio demereri. Quare, ſicut ei primum mearum lucubrationum Tomum nuncupaui; vt ſub eius patrocinio ſecurus euulgaretur: ita & ſecundum tibi nuncupo; vt ſub tuo iucundiſſimo Fauonio publicam lucem intueatur. Accipe igitur hoc munuſculum

lum pro tua Excellentia paruum: pro mea in te obſeruantia non contemnendum: quod tibi ſi placeat, nemini diſplicebit: ſi à te benignis oculis aſpiciatur, à nemine malignis deſpicietur. Accipe, inquam, ô *Mecœnas*, veriùs, quàm ille Horatianus, *atauis*, ſeu potiùs abauis, qui propiores ſunt, *edite Regibus*, (tuus enim abauus fuit inuictiſſimus totius Luſitaniæ Rex, ac totius Aſiæ Domitor feliciſſimus Emmanuel) Accipe hoc munuſculum: & ſicut Excellentiſſimum Principem Theodoſium, Parentē tuum digniſſimum, in cæteris virtutibus optimo Principe dignis imitatus es; ita & in hac erga bonarum artium Profeſſores & cultores beneuolentia imitare. Vnde ſicut ille priorem huius Operis Tomum tam beneuolè complexus eſt, vt antiquis Mecœnatibus ſuperior videretur: ita & ipſe hunc poſteriorem tam beneuolè complectere, vt ne Parente quidē tuo inferior videare. Interim, Optime Princeps, creſce, & humanis ac diuinis felicitatibus augere: non diſſimilis Ioſepho; cui Iacobus parens, vt geminam felicitatem, temporariam, ac ſempiternam precaretur, *Filius*, inquit, *accreſcens Ioſeph*, *filius accreſcens*. Cum Ioſepho Iacobi filio comparat D. Ambroſius Honorium filium Theodoſij Imperatoris: quem ſperat, non minùs quàm Ioſephum, ſemel atque iterum accreſcentem, ad geminam gloriam, tam humanam, quàm diuinam feliciter euaſurum. Quid te, Princeps Excellentiſſime, Excellentiſſimi Theodoſij proles, eidem non conferam Ioſepho, ad vtramque gloriam feliciter euehendum? Filius ſemel accreſcens ad temporariam felicitatem: filius iterum accreſcens ad ſempiternam. Creſce igitur ad vtramquē gloriam: feliciter creſce, & augere; vt tecum pariter noſtrum munuſculum, tecum noſtra Societas, tecum noſtra Luſitania creſcat & augeatur.

Geneſ. 49. 22.

In orat. fun. de obitu Theod.

AD

AD LECTOREM.

HABES, HVMANISSIME LECTOR, *quod mecum expoſtules; vtinam habere mihi liceat, quo me excuſem, ac tibi ſatisfaciam. Expoſtulas, quòd pollicitus in primo Tomo, hunc ſecundum propediem euulgandum; tertius annus circiter expleatur, ex quo promiſſa retardentur. In primis pro hac expoſtulatione gratiam tibi ago, quantam poſſum, & quantam debeo: dum enim mecum ſic expoſtulas; meos mihi videris Commentarios poſtulare ac deſiderare, planéque ſignificare, tibi non iniucundos, quorum dilationem iniucundè patiaris. Quo neſcio, an mihi præſtare potuiſſes maius præmium, maius lucrum, maius oblectamentum. Quæris deinde, quid excuſationis obtendam, quo tam diuturnæ moræ ab vlla culpa vendicentur? Benignus audi.*

Multa, niſi fallor, ab ea me promiſſione liberarunt: à quibus, vt tuo conſulam faſtidio, ſuperſedeo. Inſtar omnium ſatis ſit, otium mihi defuiſſe, ſine quo ſcribendi labor non procedit. Illam cùm promiſi feſtinationem, erant mihi, fateor, Alcedonia, in quibus, ſi duraſſent, proculdubiò ſperabam, mihi celeriter nidificandum. Sed iis ſubitò euaneſcentibus, nidum quem fingere cœperam, interrupi. Nam ad Eborenſem Academiam regreſſus, & continuis ſcholarum fluctibus iterum interfuſus, & antiquo me includere ludo, *vnde iam prodieram, coactus, alias rerum curas moliri cœpi, alias animo lucubrationes meditari. Et quamuis in his Commentariis componendis & poliendis, multùm iam à me laboratum fuerat, ac deſudatum: tamen vt Opus prælo maturum redderetur; multa reſtabant adhuc elaboranda, multa interpungenda. Si enim carmen reprehenditur,*

quod non
Multa dies, & multa litura coërcuit; atque
Præfectum decies non caſtigauit ad vnguem. *Horat. in Art.*

Quid probari poterunt Commentarij ſacri, qui ſæpiùs non vocentur ad limam; non trahantur ad ſpongiam? Quem genium habere poterit ſacrarum Commentationum liber, qui ad libram ſæpiùs non exigatur; ſæpiùs ad vnguem cenſorium non caſtigetur? Sarcire neceſſe eſt, ac ſæpiùs reſarcire Commentarios, publico iudicio exponendos, & communi calculo approbandos. Cùm enim tibi videntur ſuam iam tempeſtiuitatem conſequuti, multa ſubitò apparent, digniſſima profectò, quæ diutiùs recoquantur. Liber in lucem euulgandus, nauis eſt in altum deducenda; in qua paratis iam omnibus ad nauigandum; ecce tibi plura occurrunt, vlteriùs reparanda: & vbi nulla iam mora putatur; annus eſt antequam ſingula expediantur. Cùm igitur ſeceſſu opus fuerit, ad ea, quæ vtcumque excolueram, recolenda; & quæ vtcumque expolieram, interpolanda: præſtare id non potui, ea, qua volueram, celeritate, in publica totius Academiæ

luce

luce conſtitutus. Quærenda fuit vmbra, interponenda mora, in qua fœtus ſuo tandem partui tempeſtiuus naſceretur.

En tibi meæ cunctationis ratio. Hanc excludis? Accipe fortiorem. Magna profectò eſt in ſacris Commentariis ſcribendis difficultas. Nam profana ſcientia, inſtar lactis, facillimè ſugitur, breuiſſimè concoquitur: ſacra, inſtar ſolidi cibi, difficiliùs manditur, tardiùs in nutrimentum elaboratur. Ad profanos libros ſcribendos, pars vitæ longa eſſe poteſt: ad ſacros tota, quamuis Neſtorea, breuiſſima. Naturali Philoſophiæ illuſtrandæ ſufficere poteſt diurnus labor: diuinæ, etiamſi addatur nocturnus, paruus eſt. Immenſa profectò laborum ſeges illi metenda eſt, qui ad ſacram doctrinam colligendam falcem immiſerit. Teſtor Apoſtolorum Principem, qui non vt vanus ſuarum laudum oſtentator; ſed vt verus ſuorum laborum ad totius ædificationem Eccleſiæ ſcriptor,
1. Cor. 15. 10. Abundantiùs, *inquit*, omnibus laboraui. *Quid ais, Paule? ſi nouiſſimus vna*
Matth. 20. 12. & 13. *hora feciſti; quo iure te præferre audes cæteris Apoſtolis, qui portarunt pondus diei, & æſtus? Præterea cæteri Apoſtoli Chriſto Domino conuiuentes, calicem Domini cum Domino biberunt, & pares cum Chriſto laborante labores deuorarunt: ipſo Domino aſſe-*
Luc. 22. 27. *rente*, Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. *Quid ergo te illis in laboribus anteponis, qui illum laborum calicem cum Domino, ne prælibaſti quidem; ſcilicet, nondum Apoſtolus: ſed potiùs aliis propinaſti; qui perſequutus es Eccleſiam Dei?*
1. Cor. 15. 9. *Quòd ſi in Apoſtolicum Collegium conſcriptus, leuiſſimum mortis genus ſubiiſti, vno ictu iugulatus; certè alij Apoſtoli per acerbiores cruciatus ſe morti deuouerunt. Petrus inuerſo corpore cruci affixus: Andreas biduo è patibulo ſuſpenſus: Bartholomæus totius pelle corporis exutus: Thomas multis iaculis confoſſus: Iacobus lapidatus, præcipitatus, excerebratus: & ſic alij per alia tormenta nihilo mitiora occubuêre. Quid ergo tuos labores cæterorum Apoſtolorum laboribus anteponis: qui nec duriorem vitam egiſti, nec diriorem mortem toleraſti?*

Multa ſunt, quæ ſacri Interpretes commentantur, vt oſtendant Paulum cæteris Apoſtolis abundantiùs laboraſſe. Quidam id conuincunt ex grauitate laborum, quos
1. Cor. 15. *perpeſſus eſt, ſingulos tam graues, vt ſingulæ mortes viderentur:* Quotidie, *inquit*,
Hom. 1. de laudibus Pauli. morior propter veſtram ſalutem, fratres. *Quod expendens D. Chryſoſtomus*, Paulus, *inquit*, ſemetipſum per ſingulos dies immolabat, quotidie moriens, & conſummans voluntate martyrium. *Alij ex immenſitate terrarum, quas per-*
Rom. 15. *agrauit:* Ab Ieruſalem, *inquit*, per circuitum vſque ad Illyricum repleui Euangelium. *Diſtantiſſimos terminos non per compendia, ſed per circuitus, vt via*
D. Thom. *fieret longior, obibat. Vnde D. Thomas*, Nullus, *inquit*, Apoſtolus per tot loca prædicauit & annunciauit Chriſtum, vt Paulus. *Alij ex celeritate curſus, quo*
2. Theſſ. 3. 1. *orbem perluſtrauit*, Orate, *inquit*, pro nobis, vt ſermo Dei currat. *Quam celeritatem D. Chryſoſtomus vbi ſuprà admiratus*, Apoſtolus, *inquit*, totam ſub cœlo regionem, quanta quanta eſt, volitando circumiuit. *Et paulò pòſt*, Tanquàm
Rom. 15. pennatus totum docendo orbem peruolauit. *Alij ex indocilitate Gentium, quas docuit & erudiuit.* Prædicaui, *inquit*, Euangelium, non vbi nominatus eſt
Hom. 29. Chriſtus: ſed quibus non eſt annunciatum de eo. *Ad quem locum D. Chryſoſtomus;* Vides, *inquit*, accurrentem, vbi plùs erat laboris, vbi plùs ſudoris. *Alij ab eminentiſſima paupertate, quam prædicando conſeruauit. Nam cæteri Apoſtoli ex Euangelio victitabant: tamen Paulus ſine ſumptu ponebat Euangelium.* Nunquid, *inquit*, non habemus poteſtatem manducandi & bibendi, ſicut cæteri Apo-
1. Cor. 9. ſtoli? &c. Sed non vſi ſumus hac poteſtate; ne quod offendiculum demus Euangelio Chriſti. *Alias alij rationes meditantur, quibus oſtendant Pauli labores,*

omnium

omnium, quos cæteri Apoſtoli ſubierunt, maximos extitiſſe.

Sed optimam ad præſens inſtitutum rationem colligo ex D. Auguſtino, Paulum In Pſalm. *abundantiùs omnibus laboraſſe, quia copioſiùs omnibus ſcripſit. Nam, cùm plerique* 130. *Apoſtolorum nihil ſcripſerint; alij paucas tantùm ſcripſerint Epiſtolas; Petrus, duas; Joannes, tres; Iacobus, vnam; Thaddæus, alteram; omnes ſimul ſeptem: ſolus Paulus duplicato labore ſcripſit quatuordecim. Immò ex duobus noui Teſtamenti Scriptoribus, qui longiſſimi fuerunt, Ioannes omnia ſua ſcripta quinquaginta capitibus incluſit: Lucas ad quinquaginta duo proceſſit. At verò Paulus vtroque longior, ad centum capita excurrit. Hinc igitur facilè conuincitur, Paulum omnibus abundantiùs laboraſſe.* Alij enim, *inquit Auguſtinus*, non ſcripſerunt: alij nec tantùm, nec tanta gratia ſcripſerunt. *Vbi ergo plus ſcribitur, plus laboratur. Quaſi vnus ſcribendi labor tantus ſit, vt nullus alius, quantumuis importunus, cum illo conferendus videatur. Quod cùm ita ſit: habes, humaniſſime Lector, præcipuam meæ cunctationis rationem. Immenſus ſcribendi labor immenſum ſtudendi ſpatium requirebat. Quare tibi videri non debeo tardaſſe, quantaſcumque moras interpoſuerim: ſed dum eas tandem abrupi, feſtinaſſe. Vnde mihi opus non eſt, vt mea à me cunctatio excuſetur: ſed potiùs, ne mea à te feſtinatio arguatur.*

FACVLTAS R. P. PROVINCIALIS *in Luſitania.*

PETRVS NOVAIS è Societate IESV, in Prouincia Luſitana Prouincialis, poteſtate ad id mihi facta à R. admodum Patre noſtro Generali, MVTIO VITELLESCHO, facultatem concedo, vt ſecundus Tomus Commentariorum in primum Librum Regum à Patre Franciſco de Mendoça D. Theologo, in Eborenſi Academia ſacrarum Literarum Profeſſore cōpoſitus, & grauium doctorúmque virorum noſtræ Societatis iudicio approbatus, typis mandetur. In cuius rei fidem has literas manu noſtra ſubſcriptas, ſigillóque noſtro munitas dedimus. Eboræ 9: die Nouembris, anni 1623.

PETRVS NOVAIS.

CENSORVM IVDICIA.

R. P. STEPHANVS COVTO E SOCIETATE IESV, Doctor Theologus, & Eborenſis Academiæ Cancellarius.

EN Volumen alterum commentariorum in Libros Regum, à ſapientiſſimo P. D. Franciſco de Mendoça Societatis IESV, in Academia Eborenſi ſacrarum Literarū Interprete, ſumma elaboratū induſtria, felici partum ingenio, concionatoriis fœtum conceptibus, nitore venuſtatéque orationis æquè atque ſanctorū Patrū eruditiſſimis ſententiis, cæleſtiúmque oraculorum interpretationibus mirabiliter excultum; in lucem, in oculos, in manus omnium ſe ſe dat. Quod ego, de mandato Illuſtriſſ. & Reuerendiſſimi Domini Epiſcopi D. D. Ferdinādi Martinij Maſcareñæ, in cauſis Fidei pro Luſitania Quæſitoris Generalis, diligēter attentéque recognoſcēs: Cenſeo, cum Fide orthodoxa, honeſtíſque moribus apprimè concinere; dignúmque eſſe, quod & literatorum excipiatur plauſu, & in maximam Reipublicæ Chriſtianæ vtilitatem, typis producatur. Eboræ in Collegio Societatis IESV, pridie Non. Nouemb. anno 1623.

R. P. Simon Aluarez è Societate IESV, *Doctor Theologus, & in Eborenſi Academia primarius Theologiæ Profeſſor.*

DE mandato Illuſtriſſimi & Reuerendiſſimi Domini Epiſcopi, D. Ferdinandi Martinez Maſcareñas, Inquiſitoris ſupremi in regnis Luſitaniæ, ſtudioſè legi ſecundum Volumen Commentariorum in Libros Regum à ſapientiſſimo Doctore, Patre Franciſco de Mendoça Societatis IESV, in Eborenſi Academia ſacrarum literarum Profeſſore accuratiſſimè elaboratum, à Fidei veritate, Patrum doctrina, morúmque probitate, nihil in eo alienum. Opus mihi viſum eſt (vt numero dicam) omnibus numeris abſolutum, digniſſimúmque iudico, quod typis mandetur, & oculis ac manibus ſemper habeatur. Eboræ ſeptimo die Nouemb. 1623.

R. P. LVDO

R. P. LVDOVICVS BRANDAM

è Societate IESV, *Doctor Theologus, & in Eborenſi Academia veſperarius Theologiæ Profeſſor.*

EVOLVI, qua potui diligentia, ſecundum Tomum Commentariorum in primum Librum Regum, egregium ſanè Opus Religioſiſſimi Patris Franciſci de Mendoça, pariter ac ſapientiſſimi Doctoris, in hac Eborenſi Academia ſacrarum Literarum Interpretis digniſſimi. Iudico laudatorem,potiùs,quàm cenſorem poſtulare: in eo enim præter eximij ſtyli felicitatem; dum Interpretem agit,ſingulare Authoris ingenium in eruendis ſacrarum Literarum arcanis ſenſibus elucet; dum Commentatorem præſtat, exquiſita eruditio in adducendis ſanctorum Patrum teſtimoniis refulget; in vtroque verò ſolidam doctrinam, & principiis fidei valdè conſentaneam, & inſtituendis moribus maximè accommodatam, nemo eſt, qui non videat. Quapropter in omnium vtilitatem omnium gratulatione excudendum cenſeo. In Collegio Eborenſi Societatis IESV, die Nouemb. ann. 1623.

Facultas Illuſtriſſimi & Reuerendiſſimi D. D. Ferdinandi Martini Maſcarenæ, ſupremi Fidei Quæſitoris.

SPECTATIS informationibus poteſt imprimi hic ſecundus Tomus, de quo in illis agitur. Oliſipone 12. Nouembr. ann. 1623.

EPISCOPVS QVÆSITOR GENERALIS.

Facultas Ordinarij.

DE mandato Illuſtriſſimi Archiepiſcopi Eborenſis, D. Ioſephi à Mello, vidi, qua potui diligentia, hunc ſecundum Tomum Reuerendi admodum Patris, ac Doctoris Franciſci de Mendoçà in primum Librum Regum. Nihil in eo inueni, quod diſcrepet à Fide Catholica: vnde poteſt typis mandari. Eboræ 16. Decembr. 1623.

D. EMMANVEL, Epiſc. Feſſenſis.

Facultas Regij Senatus.

IMPRIMI poteſt hic Tomus, ſpectatis ſanctæ Inquiſitionis, & Ordinarij facultatibus: & non euulgetur, antequàm ad hanc menſam referatur, vt taxetur.

D. DE MELLO. ARAVIO.

Facultas ſupremi Quæſitoris, vt euulgetur.

CVM hic Liber cum Originali cohæreat; facultatem concedimus, vt euulgetur. Oliſipone 11. Iulij, ann. 1624.

EPISCOPVS QVÆSITOR GENERALIS.

Facultas R. P. Prouincialis Societatis IESV, *in Prouincia Lugdunenſi.*

EGO IOANNES FORERIVS Prouincialis Societatis IESV, in Prouincia Lugdunenſi, iuxta priuilegium eidem Societati à Regibus Chriſtianiſſimis HENRICO III. 10. Maij 1583. HENRICO IV. 20. Decembris 1606. & LVDOVICO XIII. nunc regnante, 14. Februarij 1611. conceſſum, quo Bibliopolis omnibus prohibetur, ne libros ab eiuſdem Societatis hominibus compoſitos, abſque ſuperiorum permiſſione imprimant: permitto IACOBO CARDON, Bibliopolæ Lugdunenſi, vt librum, qui inſcribitur, *Commentariorum in quatuor Regum libros, Auctore* P. FRANCISCO DE MENDOÇA, *è Societate* IESV, *Doctore Theologo, Tomus ſecundus*, ad ſex proximos annos imprimere, ac liberè diuendere poſſit. Datum Lugduni 5. Iunij 1625.

IOANNES FORERIVS.

Approbatio Theologorum.

NOS infraſcripti ſacræ Theologiæ Doctores fidem facimus, vidiſſe & perlegiſſe Librum, cui inſcriptio, *Franciſci de Mendoça, è Societate* IESV *Theologi, Commentariorum in quatuor libros Regum, Tomus ſecundus*, omniáque in illis, iuxta orthodoxam Catholicæ, Apoſtolicæ ac Romanæ Eccleſiæ, & Sanctorum Patrum ſanam doctrinam, ſumma cum eruditione exponi. Lugduni 28. Maij 1625.

FR. ROBERTVS BERTHELOT, Epiſc. Damaſci.

DEVILLE.

R. D. D. Thomæ de Meſchatin-la-Faye, huius libri imprimendi facultas.

THOMAS DE MESCHATIN-LA-FAYE, Comes, Canonicus, & Camerarius Eccleſiæ Lugdunenſis, in ſuprema Dombarum Parlamenti Curia Conſiliarius, Galliarum Primatiæ Officialis, & in Archiepiſcopatu Lugdunenſi Vicarius Generalis, Librum inſcriptum, *Franciſci de Mendoça, è Societate* IESV *Theologi, Commentariorum in quatuor Libros Regum, Tomus ſecundus*, & à Theologis recognitum typis mandari permittimus. Lugduni 31. Maij 1625.

MESCHATIN-LA-FAYE.

COMMENTARIORVM in quatuor Regum libros alteram partem, Auctore P. Franciſco de Mendoça; è Societate IESV, Doctore Theologo, prælo ſubiici, & in publicum mitti ego Conſiliarius & Procurator Regius conſentio, die 30. Auguſti 1624.

PVGET.

COMMENTARIORVM in quatuor Regum libros, Tomum ſecundum, Auctore P. FRANCISCO DE MENDOÇA è Societate IESV, Doctore Theologo, à IACOBO CARDON, Bibliopola Lugdunenſi prælo ſubiici concedimus, 30. Auguſti 1624.

DV SAVZAY.

INDEX

INDEX
ANNOTATIONVM, ET SECTIONVM, QVÆ IN HOC SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

ANNOTATIO. I.

CIRCA LITERAM.

Obedientia Samuelis ex conditione Prælati, cui obediuit, illuſtratur. 59

SECT. 1. Prælatos etiam indignos obedienter auſcultandos. ibid.
Sect. 2. Dignos Prælatos, non vt dignos, ſed vt Prælatos humiliter audiendos. 63

ANNOTATIO II.

CIRCA LITERAM.

Illuſtratur obedientia Samuelis ex natura rerum, in quibus obtemperauit. 66

Sect. 1. Vera obedientia in facilibus quoque præceptis ſpectatur. ibid.
Sect. 2. Illuſtrior in difficilibus præceptis obedientia exhibetur. 69

ANNOTATIO III.

CIRCA LITERAM.

Tandem illuſtratur obedientia Samuelis ex modo, quo obediuit. 75

Sect. 1. Cæca obedientia, perfectiſſima. ibid.
Sect. 2. Obedientia ſpontanea laudatur. 79
Sect. 3. Diligens obedientia commendatur. 81

ANNOTATIO IV.

CIRCA LITERAM.

Inter bonam & malam conſcientiam diſcrimen. 106

Sect. 1. Malæ conſcientiæ perturbatio. ibid.

Sect. 2. Perturbatæ conſcientiæ exempla. 108
Sect. 3. Bonæ conſcientiæ tranquillitas. 111
Sect. 4. Tranquillæ conſcientiæ exempla. 112

ANNOTATIO V.

CIRCA LITERAM.

Prudentia in iunioribus etiam, & rudioribus interrogandis commendatur. 114

Sect. 1. Præcipua huius prudentiæ exempla à Deo, Chriſto Domino, Beata Virgine, & Angelis deſumpta. ibid.
Sect. 2. Plura eiuſdem prudentiæ exempla ex diuinis Literis deprompta. 115
Sect. 3. Poſtrema huius prudentiæ exempla ex ſacris Doctoribus deriuata. 118

ANNOTATIO VI.

CIRCA LITERAM.

Patientia in ſubeundis pœnis à Deo immiſſis illuſtratur. 119

Sect. 1. Pœnas à Deo impoſitas minimè recuſandas. ibid.
Sect. 2. Deo pœnas imponenti humiliter conſentiendum. 122
Sect. 3. Veracem monitorem libenter audiendum. 123

ANNOTATIO VII.

CIRCA LITERAM.

Diuina præſentia malorum expultrix, & bonorum conciliatrix. 133

Sect. 1. Præſente Deo mala omnia expelluntur. 134
Sect. 2. Præſente Deo bona omnia conciliantur. 135.

ANNOTATIO VIII.

CIRCA LITERAM.

Doctrinæ veritas, & vitæ ſanctitas. 139

Sect. 1. Samuelis in docendo veritas illuſtratur. ibid.
Sect. 2. Samuelis in viuendo ſanctitas illuſtratur. 143

ANNOTATIO IX.

CIRCA LITERAM.

An aliquando fuga laudabilis iudicetur. 166

Sect. 1. An fuga in prœliis laudabilis cenſeatur. ibid.
Sect. 2. An fuga in perſequutionibus laudabilis æſtimetur. 167
Sect. 3. An fuga in tentationibus laudabilis habeatur. 170

ANNOTATIO X.

CIRCA LITERAM.

An aliqua confidentia in Deo vituperabilis cenſeatur. 172

Sect. 1. Status difficultatis aperitur. ibid.
Sect. 2. Confidentia de miſericordia diuina ad peccandum inducens, vitioſa. 173
Sect. 3. Confidentia de miſericordia diuina noſtram cooperationem excludens infructuoſa. 175

ANNOTATIO XI.

CIRCA LITERAM.

In Arcæ fœderis ſanctitate Beatiſſimæ Deiparæ ſanctitas præmonſtratur. 207

Sect. 1. Arcæ fœderis eximia ſanctitas. ibid.
Sect. 2. Sanctitas Beatiſſimæ Deiparæ multò excellentior. 209.

ANNOTATIO XII.

CIRCA LITERAM.

Beatiſſima Virgo melior, quàm Arca fœderis auxiliatrix. 219.

Sect. 1. Beatiſſima Virgo ad patrocinandum prompta. ibid.
Sect. 2. Beatiſſima Virgo in patrocinando efficax. 224

ANNOTATIO XIII.

CIRCA LITERAM.

Qualis fuerit mors Heli. 240

Sect. 1. Heli fortis & patiens rerum temporalium iacturæ ſuperuixit. 241
Sect. 2. Heli bonorum ſpiritalium iacturæ, doloris impatiens ſuperuiuere non potuit. 245
Sect. 3. Vtrùm mors Heli temporaria tantùm fuerit, an etiam æterna. 248.
Sect. 4. Cur Heli vltimus moriatur, & quid illius morte ſignificetur. 251

ANNOTATIO XVI.

CIRCA LITERAM.

Mortis conſideratio. 258

Sect. 1. Mortis certitudo, ſi effectus moriendi ſpectetur. ibid.
Sect. 2. Mortis incertitudo, ſi moriendi tempus attendatur. 262
Sect. 3. Mors repentina ſummis pariter, atque infimis timeatur. 266

ANNOTATIO XV.

CIRCA LITERÂM.

Quotuplex fuerit Arcæ captiuitas. 274

Sect. 1. An hæc fuerit prima & poſtrema Arcæ captiuitas. ibid.
Sect. 2. An, & quando, & quorſum manifeſtanda ſit Arca fœderis: 278

ANNOTATIO XVI.

CIRCA LITERAM.

Arcæ pugna cum Dagone illuſtratur. 296

Sect. 1. Arcæ cum Dagone, hoc eſt, virtutis cum vitio, & Chriſti cum Diabolo certamen. ibid.
Sect. 2. Non eſſe Deo ſimul, ac mundo, ſiue Diabolo ſeruiendum. 299

ANNOTATIO XVII.

CIRCA LITERAM.

Arcæ triumphus de Dagone illuſtratur. 302

Sect. 1. Arcæ de Dagone, hoc eſt, Chriſti Domini de Diabolo triumphus. ibid.
Sect. 2. De Diabolo non ſolum Chriſtum Dominum, ſed etiam Chriſtianos triumphare. 308

ANNOTATIO XVIII.

CIRCA LITERAM.

Ordo, quo diuina Philiſthinus ſupplicia infliguntur, illuſtratur. 342

Sect. 1. Cur diuina ſupplicia non turmatim, ſed paulatim inferantur ibid.
Sect. 2. Diuina ſupplicia non tam in peccatores,

tores, quàm in peccandi cauſas inuehuntur. 345

ANNOTATIO XIX.

CIRCA LITERAM.

Ordo, quo ſua Philiſthæi ſupplicia patiuntur, illuſtratur. 347

Sect. 1. Philiſthini bonorum temporalium quàm ſpiritualium iacturam ægrius patiuntur. ibid.
Sect. 2. Philiſthini ſuas opes, quàm ſuas vitas ſibi auferri, iniquiùs tolerabant. 349

ANNOTATIO XX.

CIRCAM LITERAM.

Cur ſuperſtitioſa prædictio diuinitùs impleatur. 389

Sect. 1. Subditorum obedientia meretur, vt Prælatorum prudentia diuinitùs dirigatur. ibid.
Sect. 2. Prælatorum auctoritas curatur à Deo, ne poteſtas à ſubditis contemnatur. 391
Sect. 3. Diuina gloria & poteſtas ab inimicorum teſtimoniis clarior manifeſtatur. 394
Sect. 4. Suauis prouidentia petit, vt res per faciliora media ad ſuos fines dirigantur. 397

ANNOTATIO XXI.

CIRCA LITERAM.

Quid vaccæ Arcam deferentes myſticè ſignificent. 397

Sect. 1. Myſtica ſignificatio declaratur. 398
Sect. 2. Vaccæ in directum tendentes, conſtantem & irreuocabilem Sanctorum progreſſum in æternam patriam deſignant. 399
Sect. 3. Per vaccas vno itinere gradientes, concordes Sanctorum animi exprimuntur. 405.
Sect. 4. Vaccæ pergentes & mugientes, Sanctorum naturalem affectum, ſed ſupernaturalem ſpiritum indicabant. 408
Sect. 5. Vaccæ neque ad dextram, neque ad ſiniſtram declinantes, mediam Sanctorum viam, in qua virtus conſiſtit, exprimebant. 413.

ANNOTATIO XXII.

CIRCA LITERAM.

Arca contra legem viſa, ſacram Euchariſtiam ſine debita reuerentia tractatam repræſentabat. 438

Sect. 1. Summa à lethalibus culpis innocentia ad Euchariſtiam neceſſaria. ibid.
Sect. 2. Magna à venialibus etiam culpis innocentia ad Euchariſtiam deſideranda. 443

ANNOTATIO XXIII.

CIRCA LITERAM.

Quantus ad ſacram Euchariſtiam virtutum ornatus requiratur. 446

Sect. 1. Habitualium virtutum ſplendor ad ſacram Euchariſtiam neceſſarius. ibid.
Sect. 2. Actualium virtutum feruor ad ſacram Euchariſtiam requiſitus. 451

ANNOTATIO XXIV.

CIRCA LITERAM.

Bethſamitæ propter Arcam malè viſam interfecti, ſignificant Chriſtianos propter Euchariſtiam indignè ſuſceptam occidendos. 454.

Sect. 1. Ab Euchariſtia, vitam boni, mortem mali ſortiuntur. ibid.
Sect. 2. Boni ab Euchariſtia triplicem vitam hauriunt. 456
Sect. 3. Mali in Euchariſtia triplicem mortem incurrunt. 461

ANNOTATIO XXV.

CIRCA LITERAM.

Confeſſio peccatorum illuſtratur.

Sect. 1. Vtilitas ſacramentalis confeſſionis. 486
Sect. 2. Facilitas ſacramentalis confeſſionis. 491

ANNOTATIO XXVI.

CIRCA LITERAM.

Separatio à peccatis illuſtratur. 494

Sect. 1. Laudabiles, qui à peccatis omninò ſeparantur. ibid.
Sect. 2. Vituperabiles, qui in eadem peccata relabuntur. 497

ANNOTATIO XXVII.

CIRCA LITERAM.

Satisfactio pro peccatis illuſtratur. 501

Sect. 1. Ieiunij ad curanda interna peccata efficacitas. ibid.
Sect. 2. Ieiunij ad repellenda externa pericula poteſtas. 504

ANNOTATIO XXVIII.

CIRCA LITERAM.

Hebræorum cum Philiſthinis pugna & victoria ad mores illuſtratur. 521

*Sect.*1. Quo tempore renunciamus peccata, grauius tentamur.ibid.
*Sect.*2. Ad Deum recurrant, qui ab hoſtibus oppugnantur.523
*Sect.*3. Qui Deum in prælijs orant, feliciter exorant.525
*Sect.*4. Qui à Deo in prælijs adiuuantur, ſuas Deo victorias gratulantur.526
*Sect.*5. Qui Deo victoriam gratulantur, firma pace à Deo ſtabiliuntur.528

ANNOTATIO XXIX.

CIRCA LITERAM.

*Duplex Prælatorum obligatio viſitandi, ac reſidendi illuſtratur.*535

*Sect.*1. Viſitandi obligatio.ibid.
*Sect.*2. Obligatio reſidendi.540

ANNOTATIO XXX.

CIRCA LITERAM.

*Filij non ſemper parentum mores imitantur.*555

*Sect.*1. Ex optimis parentibus peſſimi filij aliquando oriuntur.ibid.
*Sect.*2. Ex peſſimis parentibus optimi filij quandoque generantur.557

ANNOTATIO XXXI.

CIRCA LITERAM.

*An & quomodo Samuel à peccatis filiorum excuſetur.*559.

*Sect.*1. Tripliciter Samuel à filiorum culpis excuſatur.ibid.
*Sect.*2. Principes ad veritatem audiendam difficiles, ſubditi ad loquendum, 560

ANNOTATIO XXXII.

CIRCA LITERAM.

*Scelera filiorum Samuelis expenduntur.*564

*Sect.*1 Dignitas imperandi fuit Samuelis filiis occaſio delinquendi.ibid.
*Sect.*2. Principum auaritia vituperatur.568
*Sect.*3. Non eſſe munera à Iudicibus accipienda.573
*Sect.*4. Non eſſe iudicium propter munera peruertendum.576.

ANNOTATIO XXXIII.

CIRCAM LITERAM.

Cur Rex malè petitus, nihilominùs à Deo concedatur. 596.

*Sect.*1. Malè petita aliquando à Deo in petentium gratiam negantur. ibid.
*Sect.*2. Quæ malè poſtulantur, aliquando à Deo in poſtulantium pœnam conceduntur. 498.

ANNOTATIO XXXIV.

CIRCA LITERAM.

Cur dicatur non Samuël, ſed Deus ipſe à populo abiectus. 600.

Sect. 1. Prælatorum contemptores Deum contemnunt.ibid.
Sect. 2. Magnum ſolatium, Deum in tribulatione ſocium habere.602.

ANNOTATIO XXXV.

CIRCA LITERAM.

Quanto inter ſe diſcrimine ſeruitus ſub peccato, & ſub Chriſto diſtinguatur. 627

Sect. 1. Vera ſub peccato ſeruitus, ſub virtute libertas. 628.
*Sect.*2. Sub peccato, duriſſimè: ſub virtute ſuauiſſimè ſeruitur. 630.

ANNOTATIO XXVI.

CIRCA LITERAM.

Obſtinata peccandi voluntas. 539

Sect. 1. Peccatores obſtinati nullis Prophetarum oraculis credunt. 640.
*Sect.*2. Peccatores obſtinati nullis Prophetarum perſuaſionibus flectuntur. 642.
*Sect.*3. Peccatores obſtinati ne propriis quidem detrimentis à peccando deterrentur. 645.
Sect. 4. Peccatores obſtinati ne propriis quidem commodis ad ſuorum ſcelerum pœnitentiam inducuntur. 648.
*Sect.*5. Peccatores obſtinati in nullum non facinus effuſis habenis effrænantur. 651

FINIS.

COMMENTARII IN QVATVOR REGVM LIBROS;

AVCTORE P. FRANCISCO DE MENDOÇA è Societate IESV, Doctore Theologo.

PROOEMIVM.

PRODIT in lucem hic ſecundus Tomus; ſecundo quidem Numine, vt mea meum animum ſpes alit: quia prodit ſub tua luce, ô 1.
alma mundi lux, VIRGO Deipara, primam in lucem edita. Nam in auguſtiſſimo peruigilio illius ſanctiſſimi diei, quo primùm materna in aluo concepta es, & virgineum mundo caput extuliſti, tandem maturuit; prælo datus, cœpit vulgarem lucem intueri: tecum feliciter conceptus; tecum, vti ſpero, feliciter naſciturus. Vt quoto tempore, ipſa quidem, ô noua mundo & digna Deo proles, Virgo ſanctiſſima, materno in vtero fouêris, nutriris, vegetaris, ac tandem in maturum partum adoleſcis: toto & hic fœtus in ſuo prælo formetur, animetur, poliatur, excudatur, & ad ſuum tandem vmbilicum faſtigietur; & qui tecum ſub octauum Decembris diem feliciter concipitur, tecum ad octauum circiter Septembris diem, tibi quodammodo geminus feliciter oriatur.

Cum B. Virgine cõceptâ in lucẽ prodit hoc opus.

Felix auſpicium: & mihi certè haud infirmum argumentum, fore, vt in luce hominum non erubeſcat Liber hic, quem naſcentem tua lux, ô Solis lux, Virgo Deipara, feliciter exoriens afflauit. Quid enim de tua luce bonorum omnium altrice non ſperem, à qua tam fertiles cæleſtium munerum ſegetes enutriantur? Menſis ille in quo olim Nehemias de inſtauranda Ieroſolyma, & reſarciendo templo cogitauit, apud Hebræos כסלו *Chisleu*, dicebatur: hoc eſt, Beda interprete, *Spes*: quaſi nouus aliquis bonæ ſpei fons ab eo menſe naſceretur. Nec immeritò. Magnam enim apud omnes cæleſtium bonorum ſpem concipi oportebat in eo menſe, in quo Ieroſolyma, illa pacis vrbs, illa aula Dei, illa ara cæli, illa veræ pietatis, ac religionis officina debitum Deo cultum præſtitura erigebatur. Fuit igitur menſis ille, ſi vel ipſa hiſtoria ſpectetur, menſis bonæ ſpei, in quo non vulgaria emolumenta ex vrbe condita, templóque extructo, ab Iſraëlitico populo ſperabantur. 2.

Bonũ auſpicium ex aſtrõ virgineo.
Chiſleu menſis bonæ ſpei.
Ex conſtructione regiæ aulæ ſpes magna affulſit mortalibus.

2, Eſdr. 1. 1.
Beda lib 3. in Eſdr. cap. 15.

Verùm, ſi altior myſtagogia expendatur; maior nobis bene ſperandi occaſio conſurgit. Nam ille Hebræorum menſis, vt idem obſeruat Beda, noſtrum incidit in Decembrem. December verò, quis non videt quanto maiora habeat rerum bene ſperandarum fundamenta? In quo non terreſtris, ſed cæleſtis Ieroſolyma; ciuitas magna Deo, Virgo ſanctiſſima conſtruitur; & templum illud Solymæo longè auguſtius, ac diuinius nempe, virgineum corpus in ſanctiſſimum Æterni VERBI domicilium conſecratur. Quid ergo de te, ô Spes noſtra, non liceat, non libeat ſperare, cùm vel ipſum tuum nomen ſanctiſſimum, MARIA, hoc eſt, interprete D. Epiphanio, *Spes* certam nobis de totius mundi ſalute ſpem polliceatur. 3.

December melioris ſpei menſis.

D. Epiph. in orat. De laud. Virg.

Florem appellat D. Bernardus, *Spem fructus*. Erumpe iam, ô flos de radice Ieſſe, feliciter erumpe; vt tecum nobis immenſa cæleſtium fructuum ſpes concipiatur. Auroram vocat D. Gregor. pari dicendi venuſtate, *Spem Solis*. Conſurge, Stella matutina, conſurge 4.

B. Virgo flos, ſpes fructus. Aurora ſpes Solis.

D. Bernard. ſerm. 3. de Annunt.
D. Greg. 4. Mor. 14.

feliciter, vt tecum conſurgente nobis Æterni ſpes Solis, in hoc tuo menſe naſcituri, pariter conſurgat. Fortunatum igitur ter & ampliùs Decembrem; non in Iudæa tantùm, vt illum veterem, ſed in toto orbe bonæ ſpei menſem, fauſtis acclamationibus ſalutandum: in quo nobis per te, *ô Mater ſanctæ ſpei*, primùm concepta, tam ingens bonæ ſpei cumulus aperitur. Eccl. 24.24. Serarius. Ioſ. 9. q. 18.

5. *Menſes à præcipuis feſtis Reges dicebantur.* *December à conceptione B. Virginis Rex.*

Fortunatum, inquam, menſem: imò & coronatum. Nam illos menſes, in quos olim præcipuæ quædam celebritates incidebant, veteres Hebræi מלכים *Melachim*, id eſt, Reges appellabant: & Regum nomine, menſium dignitatem exprimebant. Quæ verò maior celebritas, quàm illa, in qua Virgo parens, primam in lucem edita, cælo, terráque plaudente, omnium maxima Reginarum feliciter inauguratur? Quare menſis tam celebri feſto coronatus, digniſſimus cenſeri debet, qui tanquam Rex inter cæteros anni menſes coronetur: & cui veluti coronæ anni multiplex à Deo benedictio impertiatur. Pſal. 64. 12. Prodi igitur in lucem, paruæ fœtus, tuum per Auctorem informis, & impolite; ſed tuam per fautricem formande, & poliende. Prodi feliciter: & in bonæ ſpei menſe, & cum bonæ ſpei flore, & ſub bonæ ſpei ſydere, viue, & animare. Quid enim non ſperes tam felici ſpe nutritus? Quos hominum fauores tibi facilè non impetres, cui ipſa Angelorum Regina beneuolè patrocinetur?

6. *Operis dignitas ab argumento, à tempore, à re, à patrona, ſanctiſſima Deipara.*

Quin etiam caput ſublimius attolle, ac tuis è tenebris erectus, regios in animos aſſurge, tum quia totum baiulas regnum Iſraëlis, cuius hiſtoriam euoluis: tum, quia regio naſceris in menſe, quē conceptæ Deiparæ celebritas regali diademate coronat: tum præcipuè, quia ſub Auguſtiſſima Regina procul ab omni labe originalis culpæ ſanctiſſimè, & feliciſſimè concepta, tuum tibi natalem feliciter auſpicaris. Suum Iobus pro corona gerebat librum, à quo ſibi videbatur coronari: *Quis mihi tribuat*, inquit, *vt circundem illum quaſi coronam mihi?* Iob 31.36. Tu verò caueas, vt tuum velis Auctorem coronare: à quo tãtum honorem, qui non videat alienum, cæcus erit. Potiùs ergo à ſanctiſſima Regina coronatus beneficium agnoſce, & illius ante pedes humiliter abiectus, immortaliter gratulare.

7. *B. Virgo duplici nomine Regina.*

Te verò, ô Regina Iſraëlis, beneuolam, ac propitiam experiatur noſter labor. Verſatur enim Iſraëlitico in regno: cuius imperium duplici nomine ſortiris, & nata regibus, & genitura Regem Iſraël. Tui te Patres regio diademate coronarunt. Nam *Gloria filiorum*, inquit Sapiens, *patres eorum*. Prou. 17.6. Tuus te filius ſibi in regni ſocietatem cooptauit. Nam *corona ſenum*, eodem Parœmiaſta concinente, *filij eorum*. Hoc eſt, filij coronant parentes ſuos, & ſuos honores cum aliis non modò communes faciunt, ſed eoſdem.

Duplex Virginis corona.

Vtroque igitur fulguras diademate; vno, quod filia à parentibus hæreditaſti; altero, quod mater à Filio ſuſcepiſti. Vtrunque è pulcherrimis gemmis arte factum, haud ſcio, an tuam illam coronam triumphalem è duodecim ſtellis ſolertiſſimè confectam obſcurare videatur.

8. *Prior Virginis corona à parentibus.* *Poſterior Virginis corona à Filio.* *Ieſus pulcherrima gemma.* *Ieſus, auguſtius nomen, quàm Iehouah.*

In priori, quod tibi natura fabrefecit, clareſcunt Patriarchæ, vt adamantes; flammeſcunt reges, vt pyropi; vireſcunt Principes, vt ſmaragdi: tota proauorum ſeries gemmea quadam venuſtate inſignis ſplendeſcit. In poſteriori quod tibi diuina gratia conflauit, pro omnibus gemmis, quæ terra, marique pretioſiſſimè nutriuntur, vt egregiè Clemens Alexandrinus: *Pulcherrima gemma, ipſe eſt pulcherrimus* IESVS. Clem. Alex. in exhortat. ad Gent. Quod enim potuit in hac corona clariùs ſplendeſcere margaritum? imò, quod aſtrum fulgentiùs coruſcare? In eo nomine ineffabili, quod olim ſummus Sacerdos aureæ coronæ inſculptum præferebat, Eccl. 45.14. erant, inquit Siracides, *deſideria oculorum ornata*: quaſi diceret: Quidquid gratum, & iucundum; quidquid pulchrum, & elegans oculi aſpicere cupiebant; totum id in eo nomine quodammodo expreſſum cernebatur. Quantò pulchrius Ieſu nomen? In quo mihi videntur eſſe non modò deſideria oculorum, ſed etiam Angelorum: quia in Ieſum non modò oculi, ſed etiam Angeli deſiderant proſpicere; 1. Petr. 1.12. cùm hæc vna gemma omnium gemmarum, imò & ſtellarum, ſuperet venuſtates.

9. *Facultas Reginæ Iſraëlis ob eundem imploratur.*

Itaque, ô Deipara, duplicem in regnum Iſraëliticum coronam, alteram à parentibus pulchram, alteram à Filio pulchriorem comparaſti: vnde totum hoc regnum ſemel, atque iterum tuum eſt: Abſit igitur, vt iniuſſu tuo, tuo in regno ſpatiemur. Quare, vt huc pedem inferamus, & huius tui regni hiſtoriam diligenter euentilemus; feliciter annue: te annuente, vt ſpero, *non erimus regno indecores*. Virg. 7. Æneid. Regno, inquam, non Iudæorum, quod ſuis iam ſceleribus dirutum, & collapſum, quis neſciat indecorum, & proinde indignum, quod vllis encomiis decoretur; ſed librorum, qui huius regni hiſtoriam complectuntur:

Sacra volumina, regna.

ſacra enim volumina, D. Hieronymus regna quædam eſſe interpretatur. D. Hier. in c. 21. Matth. Huic igitur regno, te fauente, te auſpicante, non erimus indecores; quia in eo pro viribus explicando, noſtra nunquam induſtria obdormiſcet.

Affectus in Reginam Deiparam.

Te verò Reginam, non modò Iſraëlis, ſed Orbis, præcipuis ſtudiis proſequemur; illud omnibus votis exoptantes, vt quam Iſraëlitici regni anguſtiæ non capiunt, tota creaturarum vniuerſitas facilè Principem, atque Imperatricem veneretur.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT TERTIVM.

1. PVER autem Samuel miniſtrabat Domino coram Heli, & ſermo Domini erat pretioſus in diebus illis,non erat viſio manifeſta.
2. Factum eſt ergo in die quadam,Heli iacebat in loco ſuo,& oculi eius caligauerant; nec poterat videre.
3. Lucerna Dei antequàm extingueretur, Samuel dormiebat in templo Domini, vbi erat Arca Dei.
4. Et vocauit Dominus Samuel. Qui reſpondens ait: Ecce ego.
5. Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego; vocaſti enim me. Qui dixit: Non vocaui, reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit.
6. Et adiecit Dominus rurſum vocare Samuelem. Conſurgénſque Samuel, abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego, quia vocaſti me. Qui reſpondit: Non vocaui te, fili mi; reuertere, & dormi.
7. Porrò Samuel needum ſciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei ſermo Domini.
8. Et adiecit Dominus, & vocauit adhuc Samuelem tertiò. Qui conſurgens abiit ad Heli.
9. Et ait: Ecce ego, quia vocaſti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum. Et ait ad Samuelem: Vade, & dormi; & ſi deinceps vocauerit te,dices:Loquere,Domine,quia audit ſeruus tuus. Abiit ergo Samuel,& dormiuit in loco ſuo.
10. Et venit Dominus, & ſtetit; & vocauit, ſicut vocauerat ſecundò: Samuel, Samuel. Et ait Samuel: Loquere,Domine,quia audit ſeruus tuus.
11. Et dixit Dominus ad Samuelem: Ecce ego facio verbum in Iſraël, quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.
12. In die illa ſuſcitabo aduersùm Heli omnia, quæ loquutus ſum ſuper domum eius; incipiam, & complebo.
13. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus eſſem domum eius in æternum, propter iniquitatem; eo quòd nouerat indignè agere filios ſuos,& non corripuerit eos.
14. Idcircò iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vſque in æternum.
15. Dormiuit autem Samuel vſque manè, aperuítque oſtia domus Domini. Et Samuel timebat indicare viſionem Heli.
16. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit: Samuel, fili mi. Qui reſpondens,ait: Præſtò ſum.
17. Et interrogauit eum: Quis eſt ſermo, quem loquutus eſt Dominus ad te? Oro te, ne celaueris me. Hæc faciat tibi Deus, & hæc addat, ſi abſconderis à me ſermonem ex omnibus verbis, quæ dicta ſunt tibi.
18. Indicauit itaque ei Samuel vniuerſos ſermones, & non abſcondit ab eo. Et ille reſpondit: Dominus eſt; quod bonum eſt in oculis ſuis,faciat.
19. Creuit autem Samuel, & Dominus erat cum eo, & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.
20. Et cognouit vniuerſus Iſraël à Dan vſque Berſabee, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini.
21. Et addidit Dominus, vt appareret in Silo; quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo,iuxta verbum Domini Et euenit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraëli.

CAPITIS TERTII ARGVMENTVM.

1. ITERVM agitur in hoc capite de pœna Heli Sacerdotis; etſi aliqua ex parte acrioribus verbis exprimatur; nec iam per externum Prophetam, ſed per domeſticum Samuelem denuntietur. *Partitio capitis.* In tres igitur partes totum caput diuiditur. Primo loco reuelatur hæc pœna Samueli. Secundo per Samuelem prædicitur Sacerdoti Heli. Tertio, in totum populum Iſraëliticum euulgatur. Quæ tria ſuis quæque locis explicabuntur ad literam, & ſicubi opus erit, ad mores illuſtrabuntur.

Num. I. Puer autem Samuel miniſtrabat Domino coram Heli: & ſermo Domini erat pretioſus in diebus illis: non erat viſio manifeſta.

EXPOSITIO LITERÆ.

2. *Pueritia Samuelis ſecundùm historiã.* PVer autem Samuel, &c. Dicitur Samuel puer, & ſecundùm hiſtoriam, & ſecundùm myſterium. Secundùm hiſtoriam quidem, quia exiguæ erat ætatis. Nam in Hebræo נַעַר *Naghar*, in Græco παιδάριον: quæ vocabula plerunque pro iuniore vſurpantur. *D.Ignat. Theod.* Vnde Diuus Ignatius, & Theodoretus locis ſtatim citandis, *puerum paruulum, & adoleſcentulum* appellant. *D.Chryſ.* Diuus Chryſoſtom. ſermon. Ne deſperemus, ſi in bene operando tardi fuimus, in 5. tomo ait, Deum Samueli apparuiſſe *in primæua ætate.* Et lib. 3. De Prouidentia, docet, *antequam ad viriles annos euaderet, inter mirabiles Prophetas fuiſſe inſcriptum.* Et lib. 3. aduerſus vituperatores vitæ monaſticæ, addit, Samuelem, & virtutem, & prophetiam inſtituiſſe, non ſolùm, *cùm ad maturam ætatem perueniſſet, ſed etiam, cùm puer adhuc eſſet.* *D.Ephrem.* Sic loquitur D.Ephrem parænesi 15. & 21. & alij communiter. Dubium tamen eſt, quotum ageret ætatis annum? *Philo Bibl. Theod.* Philo in Antiquitat. Biblicis, docet, agere octauum. Theodoretus in procemio ad Epiſtolas Pauli, adhuc eum iuniorem videtur ſignificare. *Samuel duodennis à Deo vocatur.* *Samuel*, inquit, *Domini Dei vocem auribus accepit, cùm quid Deus eſſet, nondum didiciſſet.* Sic ille. Quaſi nondum exceſſiſſet è rudibus annis, in quibus, ligato rationis vſu, nulla de Deo notitia habetur. *Suidas. Cedrenus. Zonaras. Ioſephus. Abulenſis. Tostat. Serarius.* Nihilominùs duodecimum annum agere, probabiliùs ſentiunt Suidas verbo, *Samuel*, Cedrenus, Zonaras, & ante illos Ioſephus lib. 5. Antiq. cap. 11. alias 15. quibus Abul. Toſtat. & Serarius ſubſcribunt.

3. *Theod. D.Ignat. Ætas Samuelis impugnatur. Serarius.* Sed obiicies: Heli tunc agebat annum octogeſimumſextum, vt docet Theodoretus q. 12. aut nonageſimum, vt D. Ignatius in Epiſtola 6. ad Magneſianos expreſſit; aut etiam nonageſimum octauum, in qua ætate mortuus eſt, infrà cap. 4. n. 15. vt vult noſter Serarius, exiſtimans, hanc reuelationem Samueli factam eſſe, quando Heli erat in extremo vitæ ſuæ anno; & citare pro ſe potuit *Procop.* Procopium, id expreſsè aſſerentem: ergo Samuel tunc duodennis eſſe non potuit, ſed multò ſenior eſſe debuit. Probatur conſequutio: quia, ſi Samuel erat duodennis, quando Heli annum octogeſimumſextum agebat, ſequitur, mortuo Heli, poſt duodecim annos, quibus expleuit nonaginta octo, quos vixit, Samuelem annum agere vigeſimumquartum: & poſt viginti annos, quos à morte Heli iudicauit, agere annum quadrageſimum quartum: in qua ætate nullo modo potuit ſenex appellari; cùm tamen infrà c. 8. n. 1. ſub id temporis dicatur ſenuiſſe. Quæ conſequutio clarior erit, ſi Samuel erat duodennis, quando Heli erat nonagenarius; quia tunc, mortuo Heli, poſt octo annos, agebat Samuel annum vigeſimum: & poſt illos viginti ſuæ præfecturæ, quadrageſimum: in qua ætate nemo dicitur ſenex. Clariſſima tandem, ſi Samuel erat duodennis, quando Heli nonageſimum octauum agebat annum, in quo mortuus eſt: quia tunc poſt illos viginti, quos Samuel à morte Heli iudicauit, ſolos triginta duos explebat annos: in qua ætate quis dici poteſt ſenuiſſe?

4. *Hebræorum ſolutio reiicitur.* Fortaſſe propter hoc argumentum dicunt Hebræi in Sedar cap. 13. quos citat Serarius, Samuelem fuiſſe tunc quadraginta annorum. Sed hoc eſſe non poteſt propter auctoritatem Scripturæ, & Patrum, eum puerum appellantium. *Germana reſponſio.* Reſpondeo igitur, Heli, cùm hæc acta ſunt, ſeptuagenarium, aut octogenarium fuiſſe, iuxta id quod diximus cap. 2. num. 22. §. 6. ſcilicet, Samuelem triginta, aut quadraginta annos vixiſſe cum Heli. Nam, ſi vixit triginta annos, erat tunc Heli octogenarius, victurus adhuc decem & octo annos vſque ad nonaginta octo, in quibus obiit, qui decem & octo additi illis duodecim Samuelis, efficiunt triginta. Si verò Samuel vixit cum Heli quadraginta annos: erat tunc Heli ſeptuagenarius, victurus adhuc viginti octo annos, qui cum illis duodecim Samuelis, quadraginta abſoluunt. Vnde tandem efficitur, poſt illos viginti annos ſuæ præfecturæ, quos Samuel à morte Heli iudicauit, ſexaginta, aut quinquaginta annos expleuiſſe: in qua ætate iam potuit ſenex appellari. Atque hæc de pueritia Samuelis ſecundùm ætatem. *Pueritia Samuelis ſecundùm myſterium.* Secundùm myſterium verò dicitur Samuel puer, vt oſtendatur Deus non curare diſcrimen ætatis, ſed probitatis. *Præferátne Deus virtutis, an ætatis antiquitate prouectos.* Siquidem ad Pontificem ac Iudicem totius Iſraëlis, ſeuerius, quàm antea, arguendum, non virum annis grauem, ſed puerum moribus præmaturum delegauit. Quod paucis illuſtrabo.

Maturitas ætatis apud Deum, non tam annis, quàm moribus æſtimatur.

5. *Iuuenes boni præferuntur ſenibus.* SÆpè à Deo iuuenes magno pretio æſtimantur; ſenes verò pro nihilo habentur: quia hi morum leuitate repueraſcunt; illi, virtutum maturitate conſeneſcunt. Patet in primis in Heli octogenario, & Samuele duodenni: quos Deus ita diſtinxit, vt iuniorem prætulerit ſeniori, quia hunc pueriliѕ ignauia contemptibilem reddiderat; illum ſenilis conſtantia venerandum. De qua re Theodoret. quæſt. 12. *Theod.* *Ad arguendum*, inquit, *Pontificem, qui ſenuerat, adoleſcentulus dignus eſt habitus, cui Deus appareret.* Et paulò pòſt: *Eam ætatem* (ſcilicet, puerilem) *antiquæ prætulit Deus: & eum, qui octoginta & ſex annos vixerat, & quadraginta annos duplici magiſtratus honore dignus fuerat habitus, (erat enim & Iudex, & Pontifex) deſpiciens; loquutus eſt cum paruo puero, docens, quantum canitie eſt melior iuuentus ornata virtute.* Quod rurſus idem Theodor. obſeruat in procemio ad Epiſtolas Pauli: *Theod.* *Samueli*, inquit, *Prophetæ, cùm eſſet adhuc adoleſcentulus, ne poſtremum quidem*

dem miniſterium à Sacerdotibus obedire permiſſum eſt: immatura enim ætas eum à munere obeundo arcebat; tamen, vt ei Deus appareret, aſſequutus eſt, diuinæque viſionis fructum percepit, & Domini Dei vocem auribus accepit, cùm, quid Deus eſſet, nondum didiciſſet. Et iterum Orat. 1. in Danielem, oſtendens, quanta beneuolentia Deus in Danielem adhuc puerum vſus fuerit: *Hinc etiam*, inquit, *docemur, Auctorem omnium rerum Deum, nullam ætatis rationem habere; ſed pietatem tantùm, ac religionis ſtudium requirere, quæ in iuuene comperta, multis eum natu maioribus anteponit. Quod erga Ioſeph ipſum feciſſe comperimus: necnon erga Samuelem Prophetam. Nam puero admodum iuueni apparuit, & iuſſit ſeni ſupplicia prædicere: vt ea re, & ſenio confectum accuſaret, & gratiam in adoleſcentulo vigentem oſtenderet.*

Theod.
Ætas æſtimatur moribus.

6. Eandem doctrinam D. Chryſoſtom. inculcat lib. 5. De prouidentia, ante medium. *Is*, inquit, nempe Samuel, *à puero nutritus in templo, Deo ſemper charus, & gratiſſimus fuit; tantáque virtutis indicia à prima ſtatim ætate prætulit, vt antequam ad viriles annos euaderet, inter mirabiles Prophetas inſcriberetur: idque cùm ea res tunc defeciſſe omninò videretur. Non enim erat*, inquit, *viſio dirimens, verbúmque pretioſum.* Nec minùs disertè loquitur idem D. Chryſoſt. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ. *Adeò*, inquit, *magnus, & ſtrenuus adoleſcens factus eſt; vt Deum, cùm illam Hebræorum Gentem ob effuſam latè malitiam execraretur, nec iam illis vteretur, nec viſionem vllam eis reuelaret, rurſus eximiæ virtutis meritis attraxerit, perſuaſeritque, ea omnia, quæ antea ſolebat exhibere, propheciámque, quæ diu abuolarat, reſtituère. Nec iſta tunc modò valuit, cùm ad maturam ætatem perueniſſet; ſed etiam cùm puer adhuc eſſet. Non enim erat*, inquit, *viſio comprimens, & verbum pretioſum non erat. Cúmque iſta talia, ac tanta eſſent, illum Deus iugiter alloquio familiari dignabatur; ac per illum frequens oracula edebat.* Hæc Chryſoſtomus. Ex quibus conſtat, nec Samueli obfuiſſe pueritiam, nec Heli profuiſſe ſenectutem; quominùs hic à Deo parui, ille magni penderetur.

D.Chryſ.
Maturitas in puero.
D.Chryſ.

7. Sed & D. Ignatiùs, vtroque, ſcilicet, Theodoreto, & Chryſoſtomo antiquior, in Epiſtola 6. ad Magneſianos, pluribus exemplis ſuadet, non tam adoleſcentiam, quàm prudentiam ſpectandam. *Nec enim*, inquit, *annoſi, ſapientes continuò ſunt: nec ſenes intelligentiam poſſident, ſed ſpiritus, qui in hominibus eſt. Daniel enim ille ſapiens, cùm duodecim eſſet annorum, ſpiritu Dei afflatus erat; & ſenes fruſtrà canos ferentes calumniatores, & alienæ formæ appetentes eſſe coarguit. Samuel autem puer paruulus Heli nonagenarium reprehendit, quòd ſuos filios, pluſquàm Deum honoraret.* Et poſt alia exempla Ieremiæ, Salomonis, & Ioſiæ, qui admodum iuuenes, res præclaras ediderunt, concludit: *Adoleſcentia igitur non eſt contemnenda, quoties Deo dedita, conſecratáque fuerit: verùm is contemnendus eſt, qui prauo eſt animo; tametſi malorum dierum tempore plenus ſit.*

D.Ignat.
Autoritas nō comparatur annis, ſed moribus.

Senes intemperantes pueri dicuntur.

8. HInc eſt illa frequens ſacrarum Literarum conſuetudo, vt ſeniores propter morum intemperantiam pueri dicantur: iuniores propter virtutum excellentiam ſenes appellentur. Quaſi nulla annorum, ſed morum ratio habeatur. Quod rectè obſeruauit Philo Hebr. lib. de his verbis: Reſipuit Noë: *Hic certè*, inquit, *mos*

Senectus puerilis.
Philo Heb.

A *eſt legiſlatoris, vt & prouectos ætate appellet iuuenes, & eos, qui nondum ſenuerunt, ſeniores: non reſpiciens annorum numerum, aut tempus breue, longúmve, ſed potentias animæ, quæ mouetur meliùs, aut deteriùs.* Id quod pluribus exemplis illuſtrat. Nam in primis iuniorum nomina tribui ſenioribus, ſi malis moribus imbuantur; probat primò exemplo Cham, qui inter filios Noë dicitur *minor*, non ætate, ſed leuitate. *Iuniorem*, inquit, *filium dicens, non ætatis nomen ſcribit; ſed qualibus moribus præditi ſint, rerum nouarum amatores indicat.*

Probat deinde exemplis Iſmaëlis, qui Geneſ. 21. 9.
numero 14. 15. & 16. appellatur *puer*, ſeu, vt ipſe legit, *puerulus*; cùm tamen vigeſimum an-
B num iam attingeret; vt ipſe ex Scriptura deducit: puer, inquam, non annis; ſed moribus. *Iſmaelem*, inquit, *penè vigeſimum annum agentem cum Iſaac virtutibus perfecto collatum, nominat puerulum: Sumpſit panes, & vtrem aquæ, impoſuitque ſemper humerum eius; & puerulum. Rurſum: Proiecit puerulum ſub vna abiete. Et non videbo mortem pueruli. Atqui ante natum Iſaac, annum tertium decimum egreſſus Iſmaël circunciſus eſt; & poſt alterius iam ſeptennis ablactationem, ne ſpurius cum legitimo ex æquo luderet, vnà cum matre pulſus eſt; & tamen, quamuis iuuenis, vocatur puerulus.* Vbi interim non diſputo de hac Philonis collectione, & de illa pueri ſeptennis ablactatione: de qua re in 1. tom. cap. 1. num. 22. di-
C ctum eſt. Satis nobis eſt, Iſmaëlem ætate ſeniorem; quàm Iſaac; tamen improbitate vocari iuniorem.

Seniores cur dicantur pueri.

Tandem confirmat exemplo omnium He- 10.
bræorum, inter quos, cùm multi eſſent annis graues: erant tamen moribus tam leues, vt pueri dicerentur. *Peccauerant ei*, inquit Moyſes, *& non filij eius*: ſeu, vt Philo vertit, *pueri eius*. Deuteronom. 32. numero 5. Quod ſtatim expendens; *In Cantico*, inquit, *maiore populum vniuerſum ad res nouas proclinantem; inſipientis, & infantis ætatis nomine pueros vocat. Iuſtus*, inquit, *& ſanctus Dominus: peccauerunt ei pueri eius reprehenſibiles*, &c. *An non aptè alloquitur homines probrum habentes in anima, per ſtultitiam, ac demen-*
D *tiam ſæpè labentes; non puerilem ætatem corporis aſpiciens; ſed mentis infantiam expertem rationis, ac veritatis?* Atque his, aliiſque exemplis, tandem concludit: *Satis demonſtratum puto, iuuenem in ſacris Literis ſæpe vocari, non ætate vigentem; ſed eum, qui habet animam temerariam, nouarum rerum cupidam.*

Iudæi in ſenectute pueri.

Pueri optimè morati, ſenes appellantur.

COntrà verò, eos, qui virtutibus procedunt, 11.
quamuis annis adhuc repent, ſeniores appellari, non paucioribus, neque obſcurioribus exemplis demonſtratur. *Iam oſtendemus*, inquit Philo citatus, *non ætate, ſed honore præ-*
E *ſtantes, nominari ſeniores.* Et in primis ab illis duobus coniugibus, ſanctiſſimis Patriarchis, Abraham, & Sara exorditur, qui omnium primi in Scriptura ſenes appellantur. *Erant*, inquit Textus, *ambo ſenes, prouectæque ætatis.* Geneſ. 18. numero 11. Non, quòd ætate; ſed, quòd ſanctitate aliis præceſſerint. Et rursùs de Abraham dicitur: *Erat autem Abraham ſenex, dierúmque multorum; & Dominus in cunctis benedixerat ei.* Geneſ. 24. numero primo: ad quem locum alludens Philo: *Quis ignorat*, inquit, *quòd ille ſapientiſſimus Abraham, breuioris æui, quàm vlius*

Virtus in pueritia, conciliat autoritatē ſenilem: Abraham, & Sara primi in Scriptura dicuntur.

penè omnium maiorum ſuorum inducitur? Illorum tamen, qui diutiſſimè vixerunt, nemo, quòd ſciam, ſed ſolus hic ſcribitur ſenior. Dicunt igitur ſacra Oracula, quòd Abraham erat ſenior ætatis prouectæ. Et Dominus benedixit Abraham, rebúſque ipſius omnibus. Quod mihi videtur ſubiunctum tanquam cauſa præcedentium, cur ſenior dicatur ille ſapiens. Cùm enim à benigno Deo bene afficitur animæ pars rationalis; nec vnam modò, ſed omnes benedictionis ſpecies accipit, ſeniliter ſapit, atque ita fit ſenior. Itaque Abraham, & Sara, cùm multis antiquis Patriarchis ætate fuerint iuniores, omnium tamen primi ſenes appellantur, vt matura illis fuiſſe, non tam ætatis, quàm ſanctitatis; neque tam annorum, quàm benefactorum ſenectus oſtenderetur.

12. Philo Heb. *Pueri bene morati dicuntur ſenes.*

Quam doctrinam de his quoque Patriarchis expreſſit idem Philo lib. De Abraham, ſeu de legibus non ſcriptis, verſus finem. *Hunc*, inquit, ſcilicet Abraham, *primum nominant* diuina Oracula *ſeniorem; quamuis maiores eius triplo, & amplius longæuiores fuerint; quorum neminem legimus hac appellatione dignum habitum. Et meritò: nam reuera ſenior, non ex longitudine temporis, ſed ex laudata vita ſpectatur. Siquidem, qui multum ætatis in corpore vixerunt ſine probitate, longæui pueri dicendi ſunt; quia nunquam diſciplinas attigerunt dignas canitie. Amator autem prudentiæ, ſapientiæque iuſtè ſenior, ſiue primus vocari poteſt. Nam reuera primus eſt ſapiens in humano genere, ſicut gubernator in naui, magiſtratus in ciuitate, Imperator in exercitu, anima in corpore, mens in anima, cœlum in mundo, in cœlo Deus.* Et paulò pòſt concludit: *Itaque ſenior, & primus vir bonus dicendus eſt: omnis autem malus extremus, & nouiſſimus, vt nouator, & tractans res extremi ordinis.*

13. Origen. *Nemo ante Abrahamū, & Saram ſenex dicitur.*

Philonem ſequutus Origenes homil. 4. in Geneſ. *Quantum*, inquit, *ad ætatem corporis pertinet, multi ante ipſos numeroſioribus annis duxerant vitam; nemo tamen presbyter* (hoc eſt, ſenex) *appellatus eſt: vnde videtur, nomen hoc ſanctis, non longæuitatis ratione, ſed maturitatis adſcribi.* Sed & Diuus Hieronym. in Pſalm. 91. num. 11. ibi: *Et ſenectus mea in miſericordia vberi:* mihi videtur, hanc interpretationem ab his fontibus hauſiſſe. *Diligenter*, inquit, *attendo in Scripturis, vbi primùm legerim ſenectutem. Adam nongentis triginta annis vixit; & tamen ſenex non dicitur. Mathuſalem nongentis ſexaginta nouem annis vixit; & ſenex non dicitur. Venio vſque ad diluuium, & poſt diluuium per annorum ferè tria millia, & nullum inuenio, qui dictus eſt ſenex. Primus Abraham ſenex dicitur. Et certè multò minoris ætatis fuit, quàm Mathuſalem, ſed propterea dicitur ſenex, quoniam ſenectus ipſius inuncta fuit oleo vberi:* hoc eſt, bonis charitatis, & miſericordiæ operibus circunfuſa. Vides igitur non plurium annorum, ſed præſtantium morum ſenectutem in Scriptura commendari? Conſule eundem Diuum Hieronymum in cap. 3. Iſai. num. 2. ibi: *Ariolum, & ſenem*, eandem doctrinam de Abrahamo ſene replicantem, aliiſque exemplis illuſtrantem.

D.Hier.

D.Hier.

14. *Maturitas, non ætas, ſenes facit.*

Pergit verò Philo citatus, ſuam hanc ſententiam aliis ſacrarum Literarum teſtimoniis confirmare. Nam ad Moyſem Deus, *Congrega*, inquit, *mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſrael, quos tu noſti, quòd ſenes populi ſint.* Num. 11. num. 16. Vbi planè ſenes nominat non ab ætate, quos omnes norunt, ſed à probitate, quos ſolus Moyſes diſtinguebat. Sic enim ex citatis verbis rectè colligit Philo: *Ergo*, inquit, *non eos, quos vulgus ſenes exiſtimat; ſed quos ſolus hic ſapiens nouit, ſeniorum appellatione dignatur. Quos enim hic reprobauerit, tanquam bonus menſarius, falſam virtutis monetam habentes, iuuenili, temerarióque ſunt omnes animo: quos autem commendare voluerit, probati & iuxta prudentiam ſeniores cenſendi ſunt.* Quam Philonis interpretationem ſequutus Diuus Ambroſius ſermone 2. in Pſalmo 118. vlteriùs docet, optimos Prælatorum electores, non tam ad corporis, quàm ad mentis ſenectutem, hoc eſt, prudentiam, conſilium, probitatem ſpectare. *Et nunc*, inquit, *quibus hoc committitur officium, vt eligant ſeniores viros, eligunt ſine dubio inter ſeniores iuuenem corrigentem viam ſuam in cuſtodiendo verba Dei. Et ſi ſenioris ætatis virum elegerint, non quaſi longæuum vtique elegerunt; ſed quaſi cuſtodientem verba Dei. Quod ſi reperitur in iuuene, vtique & ipſe eſt eligendus.* Quod probat exemplo Moyſis, iuniores ſenioribus præferentis. *Moyſes*, inquit, *Ieſum Naue, & Caleb iuuenes præ cæteris approbabat; quorum conſilium in terræ electione, magis quàm multorum ſeniorum, & ipſe ſequutus eſt; & Deus prætulit.* Itaque ſeniores dicuntur, non qui annorum longæuitate; ſed qui virtutum ſanctitate in maius promouentur.

D.Ambr.

Iuuentus bene morata præfertur.

Duæ illæ vxores, *Dilecta*, & *Odioſa*, quarum meminit Scriptura, Deuter. 21. num. 15. ita ſe habuerunt, vt Dilecta priùs peperiſſe, quàm Odioſa intelligatur, iuxta Septuaginta, qui priùs Dilectæ, quàm Odioſæ partum deſcripſerunt; & tamen non Dilectæ; ſed Odioſæ filius primogenitus nuncupatur: quòd hic virtutis, ille voluptatis filius ſignificetur: *Obſeruaſti*, inquit Philo, *quòd Dilectæ filium nunquam ſeniorem vocat, aut primogenitum: Odioſæ verò filium, ſæpius: atqui prior ille natus; Odioſæ verò filius, poſterior. Attamen prioris partus, quanquam antiquior, à rectè iudicante iunior decernitur: poſterioris verò filius, quamuis prærogatiua temporis careat, maiore, antiquioréque portione dignus habetur. Quam ob rem? Quoniam harum mulierum, alteram dilectam, voluptatis; alteram odioſam, prudentiæ ſignificatiuam dicimus.* Et ſtatim: *Voluptatis ſtudium, partus imperfecti eſt, & nunquam non puer; etiamſi ad annoſam ætatem perueniat. E diuerſo virtutis amor ab incunabulis in prudentiæ ſenatum adlegitur, nunquam ſenſurus ſenium.* Itaque vera ſenectus eſt, quæ à moribus ſortitur auctoritatem, neque ab annis patitur detrimentum. Vide eundem Philonem lib. De ſacrific. Abel, & Caïn, vbi proximam interpretationem de his duabus vxoribus inculcat. 15.

Non ſenior, ſed melior filius dicitur primogenitus.

Eadem res aliis exemplis illuſtratur.

ELeganter de hac re Diuus Ambroſ. multis in locis philoſophatur. Priùs quidem ortus Caini, quàm Abelis, proditur in Scriptura: ſed tamen priùs Abelis, quàm Caini officium recenſetur. *Fuit*, inquit textus, *Abel paſtor ouium, & Cain agricola.* Geneſ. 4. numero 2. Quod magno cum myſterio factum credit Diuus Ambroſ. lib. 1. de his fratribus, cap. 3. *Non eſt*, inquit, *otioſum, quòd cùm antè generatus ſit Caïn, vt lectio docet, prælatus ſit hoc loco Abel; nec idem ſit ordo nominum, qui eſt ordo naturæ.* Et poſt pauca, aptam ad præſens inſtitutum huius commutationis rationem reddit: *Rectè*, inquit, *vbi naſcuntur hi fratres, ſeruatur etiam in prædicando ordo naturæ: vbi verò exprimitur diſciplina viuendi, ſeniori iunior antefertur: quia etſi tempore iunior,* 16.

Frater minor præfertur maiori ob virtutem.

D.Ambr.

A *iunior, virtute præſtantior eſt. Innocentia enim tempore poſterior eſt, quàm malitia; ſed meritorum nobilitate antiquior. Vbi ergo generatio exprimitur, prænemat Cain; vbi diſciplinarũ ſit prædicatio, præcurrat Abel.* Quam doctrinam D. Ambroſ. deſumpſit

Philo Heb. ex Philone lib. De ſacrif. Abel, & Cain, vbi eam paribus fermè non modò ſententiis, ſed etiam verbis expreſſit, dicens: *Virtutem à vitio antiquitate quidem ſuperari; viribus autem, ac dignitate præpollere.* Et ſtatim: *Ergo quando,* inquit, *de amborum natiuitate agitur, Cain præcurrat prior: quando verò conferuntur, & examinantur vtriuſque ſtudia, Abel præcedat.* Vnde paulò pòſt concludit: *Ita vitium iuxta temporis prærogatiuam ſit antiquius; iuxta dignitatem verò, honorem, atque gloriam, virtus eſt potior.*

B

17. D. Ambroſ. *Prudentia ſenilis in iuuene.* Miratur D. Ambroſ. ſenilem Dauidis prudentiam iuuenili adhuc in pectore fulgurantem: à iuuenilibus luſibus, ac voluptatibus abſtractus, maturo quodam iudicio diuinam erga iuſtos prouidentiam contemplabatur. *Iunior,* inquit, *fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum.* Pſal. 36. n. 25. Quaſi diceret, iam inde à iuuentute mea, vſque ad ſenectutem obſeruaui, nunquam diuinam erga ſeruos ſuos beneuolentiam defeciſſe. Itaque non ſolùm ſenex, ſed etiam iuuenis in hoc ſtudium incumbebat. *Quomodo,* inquit D. Ambroſ. *iuuenis Dauid hoc potuit comprehendere? Iuuenis enim magis temporalia, quàm æterna conſiderat; quia ætas ea propendet ad vitia.* Et reſpondet aptè ad rem præſentem. *Sunt quidem,* inquit, *in*

C *iuuentute ſenes, & alij iuuenes in ſenectute. Sunt, inquam, viri, quorum animi ſenili grauitate cenſentur; in quibus ætas ſenectutis ſit vita immaculata; in quibus vigeat incana prudentia.* Quod pluribus confirmat exemplis.

18. *Iuuenes probi ſenibus æquandi.* Certè D. Ioannes non minùs iuuenilem, quàm ſenilem ætatem commendat: quando paribus vtraque virtutum præſidiis incaneſcit: *Scribo vobis,* inquit, *patres, quoniam cognouiſtis eum, qui ab initio eſt. Scribo vobis, adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum. Scribo vobis, infantes, quoniam cognouiſtis patrem. Scribo vobis, iuuenes, quoniam fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis,* &c. 1. Ioan. 2. n. 13. & 14. Vbi non ſolùm ſenes, ſed etiam iuuenes, imò

D hos pluribus, grandioribúſque laudum encomiis illuſtrat. Nam, vt bene D. Ambr. in Pſal. citatum: *Virtutum,* inquit, *iſtæ, non infirmitatis ætates ſunt. Neque enim ſine virtute puer eſt, qui cognouit patrem Deum virtutum.* Et ſtatim docet, hos pueros ab illo hauſiſſe vires, qui antequam ſciret vocare matrem, aut patrem, accepit virtutem Damaſci, & ſpolia Samariæ: & proinde ipſis viris, ſtrenuíſque bellatoribus fortiores eſſe: *Adeò,* inquit, *vigor animi infirmitatem excludit ætatis.* Quod poſt pauca illuſtribus exemplis locupletans: *Habes,* inquit, *& Chriſtus, qui in pueritia ſua æui maturos vicerit: vt Daniel puer ſpiritu valido ſeniores illos redarguit Iudæorum, & de victoriæ iure deiecit in mortem.* Vbi plura de hac re.

E

19. D. Ambr. Et rurſùs idem D. Ambroſ. ſerm. 2. in Pſal. 118. de eodem Daniele loquutus, *Daniel,* inquit, *cùm puer eſſet, accepit ſpiritum, quo dignus ſenectutis primitiis haberetur, vt redargueret ſenes: ipſe non ſenior longæuitate, ſed gratiâ. Erat enim in illo ætas ſenectutis vita immaculata. Cui competit Dauidicum*

Pueri boni redarguunt ſenes. *illud, ſuper ſenes intellexi. Ideóque tanquam de veterani conſilij, & ſenilis conſcientiæ viro, diuinum pronunciauit Oraculũ. Quis prudentior, quàm Daniel?* Sic enim legit D. Ambroſ. illum vulgatæ locum; *Ecce ſapientior es tu Daniele.* Ezech. 28. n. 3. Vbi Propheta loquitur de Rege Tyri, qui ſe Deo exæ-

A quabat, imò ſe Deum faciebat, dicens: *Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris.* Ibidem num. 2. Hunc igitur Propheta ironicè appellat, Daniele prudentiorem. Quaſi nihil eſſe poſſet abſurdius, quàm cuiuſque hominum ſapientiam cum ſapientia Danielis comparari. Adeò vnius pueri doctrina ſenilem doctrinam ſuperabat. Laudat Dauid adoleſcentem, qui corrigit viam ſuam cuſtodiendo ſermones diuinos. Pſal. 118. num. 9. Nec immeritò, inquit ibi D. Amb. cùm hic *iunior ſit ætate, non moribus; & habeat in primo flore iuuentutis ſuæ ſenilem intellectum.* Vnde, cùm Salomon totius apex ſapientiæ viam viri in adoleſcentia ſe ignorare fateatur, Prouerb. 30. num. 18. tamen hic adoleſcens non tam annis, quàm moribus ma-

B turus, dicitur viam ſuam corrigere, ſeu, vt legit D. Ambroſ. viam ſuam ſcire. Quaſi non ab ætate, ſed à probitate ſapientia hauriatur; qua vel ipſi ſenes ſuperentur. *Prudentia & probitas in pueritia.*

Quemadmodum Dauid, *Super ſenes,* inquit, *intellexi, quia mandata tua quæſiui.* Pſalm. 118. numer. 100. Vbi D. Ambroſ. D. Ambroſ. ſerm. 13. *Dei gratia,* inquit, *erogata doctrina maturitatem ætatis ſupergreditur ſenilis. Cùm enim ætas ſenectutis vita immaculata ſit; vtique doctrina vitæ immaculatæ ſenilem præſtat ætatem.* Neque enim qui annis, ſed qui virtutibus proficit, laudabiliter ſeneſcit. Vnde D. Ephrem ſerm. De timore D. Ephrem. Dei, in 3. tomo, metatur ſenectutem non à tremore corporis, ſine ſucco, & ſanguine frigentis; ſed à timore animi Deum iudicem, ac vindicem for-

C midantis. *Expers,* inquit, *timoris Domini ſecuritas cogitationem puerilem parit. Et timor Domini etiam iuuenes ſenes reddit.* Et ſtatim in exemplum adducit Samuelem.

Cæterùm Ieremias ſuam pueritiam excuſans, 20. *Puer dici prohibetur Ieremias ob probitatem.* ne prædicaret, à Deo reprehenditur. *Noli dicere, puer ſum: quoniam ad omnia, quæ mittam te, ibis.* Ierem. 1. num. 7. Deus enim, inquit D. Ambroſius in Pſal. 36. *Iuuenem non putauit, quem aptum propheticæ gratiæ iudicabat.* Et ſerm. 2. in Pſalm. 118. *Et vtique,* inquit, *erat ætate iuuenis; ſed prohibet eum iuuenem ſe dicere, qui eſſet maturioris prudentiæ.* Et rurſus ſer. 13. in eundem Pſalmum docet, non fuiſſe puerum appellandum: *Eò quòd,* inquit, *non æſtimaretur iuuenis definitione diuina, qui canam*

D *haberet prudentiam; qui ſanctificationis cæleſtis gratia reluceret.* Ac tandem ſerm. 14. ad eundem Pſalmum vberiùs, & elegantiùs: *Verecundè,* inquit, *Propheta ætatem corporis prætendebat, ne exequendis cæleſtibus imperatis impar eſſe adoleſcentia deprehenderetur. Sed Deus, vt qui morum magis, quàm annorum indicaret ætatem conſiderandam; & in iuuenili corpore maturitatem robuſtæ ſapientiæ in ſuo ſeruulo prouideret, ait: Noli dicere, puer ſum. Prohibuit eum iuuenilis ætatis contemplatione vires ſuas perpendere; cui fides canitiem ſapientiæ miniſtraret.*

Non immeritò laudatur à D. Ambroſ. in Ora- 21. tione funebri Valentinianus Imperator, tan- D. Ambr. quam alter Aſcanius: *Ante annos, animúmque ge-*

E *rens, curámque virilem.* Æneid. 9. Erat etenim in *Laudatur iuuentus matura.* eo *Annorum immaturitas, & conſiliorum ſenectus:* & poſt multa: *Adoleſcentem videres ſenilem ferre ſententiam,* &c. Quaſi morum probitate, annorum maturitatem præueniret. Nec enim viriditas eſt adoleſcentiæ, vbi prudentiæ tempeſtiuitas reperitur. Ex illis duobus fratribus, de quibus Chriſtus Dominus; adoleſcentior poſtulauit à patre portionem ſubſtantiæ, quæ illum contingebat. *Et diuiſit illis ſubſtantiam.* Luc 15. num. 12. Mirabitur aliquis, cur prudens pater ſuam filio iuniori hæreditatem largiatur; cùm

D. Ambr.

meritò timere poſſit, ne ab adoleſcentulo malè diſſipetur? Sed myſterium agnoſcens D. Ambroſ. ad eum locum: *Vides*, inquit, *quod diuinum patrimonium petentibus datur. Nec putes culpam patris, quòd adoleſcentiori dedit. Nulla Dei Regno infirma ætas, nec fides grauatur annis. Vtinam non receſſiſſet à patre: impedimentum neſciuiſſet ætatis.*

Puerilis ætas non contemnenda, ſi adſit maturitas virilis.

22. ITaque non contemnitur à Deo puerilis ætas, quàm ſpiritualis quædam innocentia comitatur. Vnde Chriſtus Dominus pueros ad ſe venire cupiebat. *Sinite*, inquit, *pueros venire ad me, & nolite vetare eos, talium eſt enim Regnum Dei.* Luc. 18. numero 16. Vbi notat D. Ambroſ. non ætate, ſed innocentia pueros myſticè deſignari. *Alioqui*, inquit, *obeſſet adoleſcere*: videretúrque *Deus vitæ proceſſum ad vitia* dare, *non ad incrementa virtutis.* Et ſtatim: *Cur*, inquit, *pueros aptos Regno dicit eſſe cælorum? fortaſſe, quia malitiam neſciant, fraudare non nouerint, referire non audeant, ſcortari ignorent, opes, honorémque non appetant. Verùm non ignorare iſta virtus eſt, ſed contemnere. Non igitur pueritia, ſed æmula puerilis ſimplicitatis bonitas deſignatur.*

D. Ambr. *Adoleſcentes maturi bene morati ſunt apti ad gubernandum.*

23. Multò antè in lege veteri inſinuatum eſt idem myſterium; cùm ſcilicet prætermiſſis ſenioribus filiis Iſaï, Dauid omnium natu minimus creatur in Regem, 1. Reg. 16. num. 13. vbi mirum non eſt, iuniorem ſenioribus anteferri. Nam, vt bene D. Chryſoſtom. in Pſalm. 50. agens de his fratribus: *Non*, inquit, *in differentia ætatis virtus, ac malitia cognoſcitur, ſed in differentia mentis. Quòd, ſi fueris ſobrius, nil tibi immatura nocebit ætas: & ſi fueris negligens, ſenectus tibi nil prodeſſe poteſt.* Luculentiùs hanc rem illuſtrat D. Chryſoſtom. in caput 3. Iſaï. numer. 4. ibi: *Et dabo pueros principes eorum*, &c. Vbi docet, nullum certum ab ætate ad virtutem deſumi poſſe argumentum: *Contingit*, inquit, *iuuenes eſſe cordatos, ac prudentes: contrà videre licet, qui vnà cum ſtoliditate, ac deliciis conſenuerint.* Et paulò pòſt firmat exemplis: *Nam & Timotheus*, inquit, *iuuenis erat; is tamen Eccleſias, innumeris, qui ſenio incanuerant, ſapientiùs moderatus eſt. Salomon quoque annos natus duodecim, diſertè cum Deo ſermocinabatur: ſenio autem confectus multùm detraxit de priſtina virtute. Sed huius pater Dauid graue illud commiſit peccatum; non puer quidem, & adoleſcentulus; qui alioqui puſio, admirabile illud trophæum erexit, barbaro in terram deiecto: nec ætas iuuenilis fuit impedimento, quominùs cum laude præclaras haſce actiones conficeret. Ieremiæ inſuper munus propheticum deprecanti, obtentu tenerioris ætatulæ, non conſenſit Deus, pronuntians, nihil illi eſſe impedimento teneritudinem ætatis, modò mens fuerit ſana, & confirmatus animus. Hanc agens ætatem, quinpotius inferiorem, Daniel, in Presbyteros illos ſententiam ferebat damnationis. Sed & Ioſias nondum decem annos natus, ad regale ſolium conſcendit: iam tunc omnium ore celeber: poſt hæc in ſocordiam aliquantulum delapſus, corrupit priſtinam animæ virtutem. Quid verò Ioſeph? Nonne admodum iuuenis duriſſimum illud ſtrenuè depugnauit bellum? Non quidem aduersùs homines, ſed aduersus ipſam naturæ tyrannidem, nempe concupiſcentiam pugnans, è medio camini, ac flammæ Perſicâ illâ multò vehementioris exiliuit illæſus.* Hactenus D. Chryſ. eleganter.

D. Chryſ. *Iuuenes maturi eliguntur ad regimen.* D. Chryſ.

24. A Iam verò D. Hieronymus in Epiſt. 1. ad Heliodorum, ſub finem, ſicut neque dignitati, ita neque ætati, virtutum primas tribuendas cenſet. *Non facit*, inquit, *eccleſiaſtica dignitas Chriſtianum. Cornelius Centurio adhuc Ethnicus dono ſancti Spiritus mũdatur: Presbyteros a Dniel puer iudicat. Amos ruborum mora diſtringens repentè Propheta effectus eſt. Dauid paſtor eligitur in regem. Minimum diſcipulum Ieſus amat plurimùm.* Vbi vides auctoritatem apud Deum, nec in dignitate, nec in ætate; ſed in ſola probitate, ſanctitatéque conſiſtere. Vnde ſæpe Deus, ſenioribus excluſis, recipit iuniores, iuxta illud: *Conuertam manum meam ad paruulos.* Zachar. 13. num. 7. Quod Theodor. q. 108. in Geneſ. D. Hieronym. in cap. 23. Eze- B chiel. Rupertus, & alij, in filijs veterum Patriarcharum expendunt, quotum iuniores ſenioribus prælati ſunt, non ſolùm vt ſignificaretur noua Eccleſia veteri Synagogæ præferenda: ſed etiam, vt primatus apud Deum non ætati, ſed ſanctitati deferendus probaretur: vt Philo Hebræus lib. De Abrahamo, & lib. De ſacrific. Abel, & Cain, & lib. De his verbis: *Reſipuit Noë*, teſtatur. Nam, vt docet D. Hieronym. in Epiſtola 104. ad Deſiderium, quæ eſt præfatio in Pentateuchum, hominum ingenia non ſunt, vt vina, probanda ab antiquitate, ſed à ſanctitate. *Senectus enim*, inquit Sapiens, *venerabilis eſt, non diuturna, neque annorum numero computata: cani autem ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis vita immaculata.* Sapient. C 4. num. 8.

Dignitas meritis tribuenda, non annis.

Theod. D. Hieron. Rupert.

Phil. Heb.

25. In hac ſenectute genuit Iacob filium Ioſeph, Geneſ. 37. num. 3. vt Rupertus libro 8. in Geneſ. capite 19. interpretatur. Nam, ſi ætatem Iacobi attendas, non erat multò ſenior, quando Ioſephum, quàm quando alios priores genuit: ſiquidem, vt Perer. ibi Diſp. 3. teſtatur, omnes intra ſeptennium generauit: ſi verò ſpectes eiuſdem probitatem, multò erat ſanctior; quia magnis virtutum incrementis in ſingulos dies augebatur. Ex dictis igitur conſtat, puerilem ætatem, ſi magnis virtutum præſidiis fulciatur, nihilo à ſenili in auctoritate, & grauitate diſcriminandam, imò præferendam. Vnde Dauid: *In quo corrigit*, inquit, *adoleſcentior viam* D *ſuam? in cuſtodiendo ſermones tuos.* Pſal. 118. num. 9. Hoc eſt, adoleſcens vitam, moréſque ſuos probè inſtituit, diuinos ſermones audiendo, & ſeruando. Sed, cur potiùs adoleſcentiori, quàm ſeniori tribuit hanc laudem? Reſpondet D. Aug. ad eum Pſalmum, conc. 5. quia loquitur de puero, qui eſt nouus homo, ſeu in nouitatem ſpiritus conformatus, omnibus ætate ſenibus præferendus. *Senior*, inquit, *eſt, qui portat imaginem terreni hominis; iunior, qui cæleſtis.* Et ſtatim: *Sic ergo, licet quilibet quantùm ad ætatem pertinet corporis, annoſa vetuſtate decrepitus, iunior erit apud Deum, percepta gratiæ nouitate conuerſus.* Et paulò poſt: *Sed iſte iunior populus gratiæ filius, homo nouus, can-* E *tator noui cantici, hæres teſtamenti noui; iſte iunior, non Cain, ſed Abel; non Iſmaël, ſed Iſaac; non Eſau, ſed Iſraël; non Manaſſes, ſed Ephraim; non Heli, ſed Samuel; non Saül, ſed Dauid.*

Rupert.

Qui iuſtus eſt, iuueneſcit.

D. Auguſt.

Iuuenes, vt plurimùm, à magiſterio, & imperio arceantur.

26. FAteor quidem, iuuenes, vt plurimùm, & à magiſterio, & ab imperio remouendos; ne illa Sapientis comminatio incurratur: *Væ tibi, terra, cuius Rex puer eſt, cuius principes manè comedunt.* Eccleſiaſt. 10. numero 16. in

Magiſterium & imperium quã ætatem poſtulent.

D.Hieron.

in quem locum rectè obſeruat D.Hieronym. tam Æternum Patrem, Dan. 7. num. 9. quàm Æternum Filium, Apoc.1.n.14. cùm ſe vellent Mundi principes, gubernatoréſque oſtendere; non iuuenes, ſed *antiquos dierum*, ac decora canitie venerandos apparuiſſe:vt ab ætate prouecta quandam ſuo muneri auctoritatem conciliarét.Et Chriſtus Dominus duodecimum agens annum, in medio Doctorum inuentus eſt,non ad docendum,& imperandum;ſed ad interrogandum, & audiendum. Luc.2.num.46. In quem locum Origen. hom.19. *Quia paruulus*, inquit,*erat,inuenitur in medio, non eos docens,ſed interrogans:& hoc pro ætatis officio,vt nos doceret,quid pueris,quamuis ſapientes, & eruditi ſint,conueniret:vt audiant potius magiſtros quàm docere deſiderent, & ſe vana oſtentatione non iactent.*

Orig.

27. Concionatores maturi.

Nec priùs Chriſtus Dominus ad docendum proceſſit,quàm trigeſimum expleret annum. *Et ipſe Ieſus*, inquit Euangeliſta, *erat incipiens quaſi annorum triginta.* Luc.3.n.23. *Quæ res*, inquit D. Gregor.Nazianz. Orat.39. in ſancta lumina,*nobis documento eſſe debet,non ante ſuſcipiendã eſſe concionandi prouinciam, quàm ad ſpiritualis, & corporeæ ætatis perfectionem ventum fuerit.*Et paulò pòſt inuehitur in eos,*Qui iuuenili*,inquit,*ætate confidunt, atque quoduis tempus ad docendũ,aut ad Antiſtitis munus obeundum,idoneum eſſe arbitrantur.Ieſus trigeſimum annum agens, & tu ante lanuginem, ſenes doces, aut docere te poſſe credis; nec ab ætate, nec à moribus fortaſſe auctoritatem habens.* Sed omnium feſtiuiſſimè hanc ſui temporis peruerſitatẽ calumniatur D. Bern. Epiſt 42. *Scholares*, inquit, *pueri, & impuberes adoleſcentuli ob ſanguinis dignitatem promouentur ad eccleſiaſticas dignitates, & de ſub ferula transferuntur ad principandum Presbyteris: lætiores interim, quòd virgas euaſerint, quàm quòd meruerint principatum: nec tam illis blanditur adeptum quàm ademptum magiſterium.*Tales enim erant, vt adhuc eſſent ſub magiſtris, cùm aliorum magiſtri creabantur; nec magis de ſubiectis diſcipulis, quàm de ablatis magiſtris lætarentur. Quibus verbis ſatis oſtenditur horum pueriliras: nam pueri,cùm verbera metuant,nihil magis optant, quàm vt à magiſtris eximantur.

D.Greg. Naz.

D.Bern. Dignitates non ſunt conferendæ propter nobilitatem.

28. Iuuenes non excluduntur à magiſterio, nec ab imperio.

Sed, quia in ſacris literis, vt ex dictis conſtat, pueris aliquando magiſteria, & imperia deferuntur; ſubdit Bernardus: *Nec dicimus quancunque ætatem Dei gratiæ præmaturam, ſicut nec ſeram; cùm multos videamus iuniorum ſuper ſenes intelligere, moribus antiquare dies, preuehire tempora meritis,& quod ætati deeſt,compenſare virtutibus.*Quod Samuëlis, Ieremiæ, Danieliſque exemplis confirmans,addit: *Sicubi huiuſcemodi puer ſenex promotus inuenitur, opus Dei eſt; his, qui tales non ſunt, mirandum,non imitandum.* Hæc Bernardus. Quis ergo dubitet, Samuelem miraculi ſimilem fuiſſe, qui in tam tenera ætate Doctoris munere functus fuerit, & puer duodennis ſenem nonagenarium inſtituerit? Ita enim à Deo ſapientiſſimè conſultum eſt;vt vbi ſenes ad puerilem ſtultitiam relabuntur, ibi pueri ad ſenilem ſapientiam promoueantur.

29. Perſeuerantia in munere, & obedientia. Caiet. D.Greg.

Miniſtrabat Domino,&c. Samuelis cura in miniſtrando coram Domino, iam ſuperiori cap. n.11.& 18.fuerat indicata. Tertiò reperitur hoc loco,vt, interprete Caietano, eius in ſuo munere perſeuerantia declararetur. Nam vt bene D. Greg.ad hunc locum: *Quidam*,inquit, *rudes obediunt:ſed cùm paulò altiùs proficiunt,in eadem obedientia humilitate nequaquam perſiſtunt.*Et rem illuſtrat exemplo Agar Ægyptiæ. Nam, ſicut hæc ante conceptum humilis paruit, poſt conceptum

A ſuperba tumuit. Geneſ. 16. n. 4. ita illi ante acquiſitam doctrinam, & auctoritatem humiliter obediunt: poſt vtranque verò comparatam ſuperbè refragantur.Non ita Samuel.Semper idem. Et ineunte, & proficiente ætate ſemper obtemperabat: ſemper in tabernaculo ſui præceptoris vel minimo nutui intentus permanebat. Imò,quò magis proficiebat, eò magis obtemperabat. Nam poſtquam ſuperiori cap. n. 26. dictum eſt de Samuele,quòd *Proficiebat,atque creſcebat,& placebat tam Deo,quam hominibus:*nunc additur,quòd *Miniſtrabat Domino coram Heli.*Ne propter ſublimitatem perfectionis ab humilitate obedientiæ receſſiſſe videretur.In quo Samuel, inquit D. Greg. *electis auditoribus formam præbet,vt quo altiori vita* B *proficiunt,ſeruare bonum obedientiæ nunquam obliuiſcantur. Nam tunc verè proficiunt,ſi ad altitudinem meritorum, & fortitudine conantur operis, & virtute humilitatis.*

D.Greg.

Quam in templo perſeuerantiam non mediocriter commendat D. Pet. Dam.lib.5. Ep.9. *Puer*, inquit,*planè Samuel poſt ablactationem nequaquam domum cum parentibus remeat,ſed circa templi miniſterium iugiter perſeuerat.*Cui Samuelis exemplo illud Ioannis Baptiſtæ adnectit, à publica hominum luce præproperè recedentis, & in inuia ſolitudine diutiſſimè commorantis: vt ex vtroque exemplo Eccleſiaſticos confundat,magis otiari in foro quàm meditari in templo cupientes. *Ioannes*, inquit, *vt innocentis vitæ munditiam teneat, ad* C *ſqualentis eremi ſolitudinẽ tenera adhuc ætate feſtinat;illícque gratiã propheticæ prædicationis accepit, quam in turbis popularibus degens,promereri non potuit.Nunc autem è contra,ij,qui diuinis ſunt caremoniis mancipati,Eccleſiæ ſacraria remota contemnunt; habitare verò inter forenſis ſtrepitus murmura concupiſcunt.*Qua re quid indignius? cùm Eccleſiaſtici viri nullas domos familiariùs, quàm Eccleſias adire debeant,nullas ſtudioſiùs frequentare.Quid enim ſegnius in noua lege,quàm in veteri, ſacra loca,à ſacris hominibus habitentur? Atqui olim tabernaculo perpetuò aſſidere iubebantur, iuxta illud:*Leuitæ per gyrum tabernaculi figent tentoria.* Num.1. n.53. Abſit igitur,vt modò procul à templo euagentur. Quo ex loco efficaciter argumen- D tatur citatus Damianus:*Si,inquit,ex præcepto Domini Leuitæ caſtra ſua iuxta tabernaculũ figũt;nec ſecedere tabernaculo,vel inter turbas habere hoſpitiũ permittũtur;cur nunc Clerici iuxta diuinæ conſtitutionis edictum abhorrent apud Eccleſiam degere, vt tantò liberius,quantò quietius in ſacri eloquij valeãt meditatione vacare?Et ſaltem hoc præſtent Eccleſiæ quam euãgelicæ gratiæ ſplendor illuſtrat;quod illi deferebant tabernaculo, quod ſub ignorantiæ tenebris ænigmatum figuræ velabãt?Et certè valde præpoſterum eſt,ſi illa nunc denegetur reuerẽtia veritatis,quæ tunc adumbratæ deferebatur imagini.*Non ſine myſterio Chriſtus Dominus orare nos docuit illis verbis, *Pater noſter qui es in cælis.* Matth. 6. n. 9. Qui cælum & terram implet;dicitur nihilominùs E in cælis ſedem ſuam collocaſſe, vt in ſanctioribus locis requirendus ſignificetur. Ita Orig. lib.2. Periar.c.4. *Quid aliud*,inquit,*oſtendere videtur,niſi Deum in melioribus mundi partibus requirendum?* Talia profectò loca ſunt, non fora,ſed templa. In his igitur excubandum; non in illis deſinendum. Optimum igitur Samuel eccleſiaſticis viris reliquit exemplum, nunquam à tabernaculo digreſſus; nunquam à ſuo miniſterio feriatus.

30. D.Petr. Dam. Perſeuerantia in tẽplo.

Eccleſiaſtici in templo.

Coram Heli. Sed quid eſt, coram Heli? Chaldæus Paraphraſtes:*In vita Heli*, ſeu,*viuente Heli:* Vatablus: *Præmonſtrante, & inſtruente eum Heli.* 31.

Vatabl.

Alij,

Alij, vt ſuperiori cap. n. 11. iam diximus; *Imperante Heli.* Alij denique: *Præſente Heli.* Reſpicientes fortè ad originarium exemplar, in quo eſt: לִפְנֵי עֵלִי *Liphne Heli:* hoc eſt, *ad facies Heli*, quæ omnia veros, nec oppoſitos ſenſus habent. Sed, quid hoc? ſempérne præſente Sacerdote? nunquámne abſente Samuel miniſtrabat? Non dubito quidem, etiam Sacerdote abſente, aliquando miniſtraſſe: ſed triplici de cauſa ad mores myſticóſque ſenſus ſpectante, mihi videtur expreſſum; quòd, præſente, miniſtrarit.

Cur Samuel dicatur miniſtrare coram Heli.

32. Vna, vt oſtendatur Samuel adeò fuiſſe muneris ſui ſtudioſus, vt nihilo ſegnior abſenti, quàm præſenti inſeruierit; nec minorem curam, & laborem in abſentia, quàm in præſentia Sacerdotis collocarit. Scilicet, illud Apoſtolicum præceptum: *Non ad oculum ſeruiẽtes, quaſi hominibus placentes; ſed, vt ſerui Chriſti faciẽtes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſeruiẽtes; ſicut Domino, & non hominibus.* Ad Epheſ. 6. n. 6. & ad Coloſſ. 3. n. 22. illud, inquam, præceptum, antequàm audiret Samuel, exercebat. Seruilis planè eſt illa conditio rectè operantium in publico, perperam in ſecreto. Tales illi Preſbyteri, qui adulteria in luce condemnabant, in tenebris ambiebant. *Ecce,* inquiunt, *oſtia pomarij clauſa ſunt, nemo nos videt: aſſentire nobis.* Daniel. 13. n. 20. In quos D. Bernardus ſerm. 3. De Annunciatione, ſic inuehitur: *Inueterati,* inquit, *dierum malorum, modò accuſabatis adulteriũ, modò adulterium ſuadetis? Sed hæc eſt tota iuſtitia veſtra; & quæ palam arguitis, eadem agitis in occulto.* Talis eſt illa mulier, quæ præſenti viro obedientiã præſtabat; abſenti inſidias ſtruebat. Nam ad fidem thori violandam, ex viri ſui abſentia inducebatur, dicens: *Non eſt enim vir in domo ſua: abiit via longiſſima.* Prou. 7. n. 19. Quaſi non tam Dei iniuriam, quàm viri notitiam præcaueret: in publico ad minimam culpam timida; in occulto ad omne facinus temeraria. Tales denique & illi, de quibus Dauid. *Ecce,* inquit, *loquẽtur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum, quoniam quis audiuit?* Pſal. 58. n. 8. Hoc eſt, Peſſima inter ſe conſilia inibunt, & peſſima opera molientur: hac vna ſpe freti, fore, vt à nemine audiantur. Sic exponit ibi Theodor. cum Symmacho: *Veluti,* inquit, *nemine proſpiciente, nec exaudiente, nec pœnas exigente, hæc patrare audent.* Quare Deus aliquando iniquiùs ferebat latentem, quàm patentem idololatriam: hæc enim facilè extingui poterant; illa ex doloſis cineribus in ſubitas flammas erumpebat. Vnde ad Prophetam indignabundus: *Vides,* inquit, *fili hominis, quæ ſeniores domus Iſraël faciunt in tenebris; vnuſquiſque in abſcondito cubilis ſui: dicunt enim: Non videt Dominus nos: dereliquit Dominus terram.* Ezech. 8. n. 12. Quæ maior dementia fingi poteſt, quàm vana ſpe latendi Deum, in ſecretis locis crimina patrare, quæ in publicis maximè cauerentur? *Certè,* inquit D. Hieronym. ad eum locum, *quando peccamus, ſi cogitaremus, Deum videre, & eſſe præſentem, nunquam quod ei diſplicet, faceremus.*

Fidelitas in præſentia & abſentia.

D. Bern.

Theod.

Peius aliquando latens, quàm patens peccatum.

D. Hieron.

33. Ita planè cogitant, qui filialiter ſeruiunt. Suos ſibi dominos ſemper adeſſe arbitrantur: nec aliter agunt illis abſentibus, quàm ſi ab illis viderentur. Nam quando eos abeſſe ſciunt, ſaltem ipſum Deum, cuius præcipuè amore ſeruiunt, ſibi præſentiſſimum agnoſcunt; & ab huius præſentiæ contemplatione omnes ſuas actiones moderantur. Quo de numero Dauid: *Prouidebam,* inquit, *Dominum in conſpectu meo ſemper.* Pſal. 15. num. 8. Quem locum D. Baſilius Reg. 5. ex fuſiùs diſputatis, eleganter declarat argumento fabri. Vt enim hic, quò perfectiùs imperatum ſibi opus cudat, & elaboret; perpetuò verſat ob oculos imperantem, ex cuius præſcripto totam ſuam dirigit actionem: ita & olim Dauid, & nunc optimus quiſque Chriſtianus, vt diuinam legem perfectiſſimè exequatur; diuinum in memoria legiſlatorem tenaciſſimè conſeruat: ex cuius non ſolùm iuſſu, ſed etiam nutu operatur. Quare Deus, qui à nulla creatura per realẽ præſentiam abeſſe poteſt, vlteriùs præcipiebat Abrahæ, per obliuionem ne abeſſet. *Ambula,* inquit, *coram me, & eſto perfectus.* Geneſ. 17. n. 1. Hoc eſt, nunquam me à tua memoria excidere patiaris; nec à mea perfectione longiùs peregrineris. Nam, vt ibi Caietanus: *Nullum,* inquit, *maius frænum, nulla efficacior ratio cõponendi geſtus, motus, verba, actionéſque hominis, quàm ambulare ante faciem principis.* Caietan.

Fideles ſerui ſemper Dominum præſentem habent.

D. Baſil.

Eandem ob cauſam Deus ad Moyſem: *Pones,* inquit, *ſuper menſam panes propoſitionis in conſpectu meo ſemper.* Exod. 25. n. 30. Hebraicè: *Panes facierum:* ita dictos, interprete Caietano, quia fortè notati erant faciebus, ſeu characteribus duodecim filiorum Iſraël; ita vt iugis eſſet quaſi aſſiſtentia filiorum Iſraël coram Domino. Sic ille loquitur. Quaſi Deus, cùm illos panes ſingulis ſingularum tribuũ faciebus ſignatos, ſeu inſcriptos exigebat; nihil aliud, quàm perpetuam animorum præſentiam in conſpectu ſuo poſtularet. Dicitur olim Aaron ſeruaſſe in tabernaculo, *coram Domino,* vrnam manna. Exodi 16. n. 33. Et paulò inferiùs dicuntur ſeniores conueniſſe, vt comederent panem *coram Deo;* hoc eſt, in tabernaculo. Exod. 18. n. 12. Si literam diligentiùs inſpicias, deprehendes, nondum erectum fuiſſe tabernaculum, cùm poſtea c. 26. à n. 1. fieri iubeatur. Quo pacto igitur in tabernaculo coram Domino, aut manna reponi, aut ſeniores congregari potuerunt? Facit ad rem præſentem reſponſio D. Auguſtini qu. 61. & 66. in Exod. Quia quidquid cum deuotione & in Dei gloriam fieri ſolet; vbicunque fiat, coram Domino fieri cenſetur. Sic igitur & Samuel, etiam cùm aberat Heli, coram Heli, ſeu potiùs coram Domino, quem in Heli recognoſcebat, miniſtrare dicebatur: cùm non minùs promptè, religioſè, ac perfectè abſenti, quàm præſenti deſeruiret. Vide quæ diximus cap. 2. n. 3. §. 30. & ſequentibus, & infrà dicemus annot. 7. ſect. 1. & 2.

34. *Dei præſentia.* Caietan.

D. Auguſt.

Altera ratio cur dicatur Samuel miniſtrare coram Heli, eſſe poteſt, vt cæca, ac ſimplex illius obedientia exprimatur: qui mores ſui Prælati, alioqui negligentis, deſidis valdéque reprehenſibilis, vt ſuper. c. latiſſimè dictum eſt, non diſcernebat, non diiudicabat: ſed nihilo ſegniùs ignauo, & iniquo iudici, quàm vigilantiſſimo, & ſanctiſſimo parebat. Quam rationem eleganter expreſſit D. Greg. in priori huius loci commentario: *Tunc Samuel,* inquit, *corã Heli Domino miniſtrare oſtenditur; quando ipſe de filiorum negligentia à Domino obiurgatur.* Et ſtatim paululùm digreſſus ad eos arguendos, qui ſecùs faciunt, qui *Prælatorum ſuorum malunt eſſe ſeueri iudices, quàm auditores pij, qui ſi in eorum conuerſatione, vel leuioris delicti maculas intuentur, ſubdi eorum præcepto obediendo renuunt.* Ad hos, inquam, digreſſus; tandem eos confundit exemplo Samuelis, etiam iniquo iudici obtemperantis. *Ecce,* inquit, *Heli aperta Dei ſententia de negligentia ſua perpetrata culpa reprehenditur; ſed puer Domini Samuel coram eo miniſtrare Domino memoratur: vt profectò apud ſe colligat, qualis ſit, qui in leuiori culpa ſibi Prælatum deſpicit; ſi ei Samuel ſe obediendo ſubdit, quem omnipotens Deus ſui examinis tanta diſtrictione reprobauit.* Vnde inanis illa eſt imperfectorum excuſatio, qui, vt ſuas culpas eleuent,

35. *Obedientia cæca.*

D. Greg.

Etiam iniquo Prælato obtemperandum.

D. Ephrem.

uent, & excuſent: prælatorum ſuorum vitia cauſantur. Quos D. Ephrem in ſerm. De Timore Dei, poſt medium, in 3. tomo, optimè conuincit: *Noli, inquit, peccare; & patrem tuum ne cauſeris atque prætexas. Nam Samuel apud Heli, permanſit, & Giezi apud Heliſæum peccauit.* Quam etiam doctrinam probè inculcat D. Petr. Damian. à nobis ſuperiori cap. n. 11. §. 5. citatus.

D. Pet. Dam.

36. *Obedientia Samuelis inter inobedientes.*

Nec ſolùm illuſtratur hæc Samuelis in obediendo cæcitas, ac ſimplicitas, ex eo, quòd malo iudici parebat: ſed etiam ex eo, quòd inter malos conſeruos miniſtrabat. Nam filij Heli, quamuis parentis imperio rebelles, ceruicoſi, & refractarij; ſuo tamen malo exemplo efficere non potuerunt, vt ſuam ſecum in rebellionem aueherent, & abriperent Samuelem: qui Prælato ſuo, etiam ab improbis filiis contempto, & irriſo, conſtantiſſimus, & officioſiſſimus obtemperabat. Vnde rectè monet D. Ephrem in parænesi 31. ne quis ſua peccata excuſet ob prauam aliquorum ſocietatem: *Fortè, inquit, cupis dicere: Homines iſti cogitationem meam peruertũt,* &c. Et ſtatim: *Vis oſtendam tibi, chariſſime, ex noſtra ignauia id ortũ eſſe: Lot in Sodomis habitabat; & nõ cum his periit. Giezi Prophetæ Eliſæo ſeruiebat, & peccauit. Similitérque Samuel apud Heli permanebat, & ſimul cũ filiis ipſius verſatus eſt; illi ceciderunt, hic autem ſaluatus eſt, quia in veritate dilexit Dominum. Iudas verò Iſcariotes cum diſcipulis ſequebatur Dominum; & tradidit magiſtrum, ac Dominum gloriæ in manus impiorum.* Non igitur ex malorum ſocietate, ſed ex propria cuiuſque iniquitate præcipue efficitur, vt quis in vitia effundatur: ſiquidem Scripturæ patet exemplis, alios quidem inter malos, virtutes amplecti: alios verò inter bonos, in flagitia prolabi. *Vnuſquiſque ergo*, addit D. Ephr. *ſibi ipſi attendere debet, ſiue cum iuſtis conuerſetur, ſiue cum peccatoribus. Inter iuſtos, & bonos dum commoramur, iuſtè & ſanctè viuamus: at ſi peccatoribus cohabitamus, demus operam, vt à nobis illi in viam pertrahantur ſalutis.* Quam doctrinam D. Auguſtinus Epiſt. 162. ad finem illuſtrat pluribus exemplis ſanctiſſimorum virorum inter impios conuerſantium, imò eorum iniurias ſuſtinentium, quin eorum fæcibus, & corruptelis inquinarentur. *Tolerat, inquit, Aaron multitudinem, idolum exigentem, & fabricantem, & adorantem. Tolerat Moyſes aduerſus Deum tot millia murmurantia, & toties offendentia ſanctum nomen eius. Tolerat Dauid Saulem perſequutorem ſuum, ſceleratis moribus cœleſtia deſerentem, & magicis artibus inferna quærentem. Tolerat Samuel nefandos filios Heli, peruerſóſque filios ſuos.* Et ſic de multis aliis, quos proſequitur: *Cùm quibus tamen, inquit, illius temporis ſacramenta communicantes, non ſolùm non inquinabantur, ſed etiam laudabiliter ſuſtinebant*, &c. Sicut igitur colores inter vmbras non obſcurantur, ſed emicant clariores; ita & Samuelis obedientia inter filiorum Heli rebelliones non deficiebat, ſed illuſtrior fulgurabat.

D. Ephrem. *Societas malorum non excuſat.* D. Auguſt.

37. *Veritas fidei ex vtroque Teſtamento.*

Tertia tandem ratio myſtica, cur Samuel coràm Heli miniſtrate exprimatur, illa eſt, vt noui Teſtamenti prædicator, quem Samuel agebat, coram veteris Teſtamenti aſſertore, quem Heli repræſentabat, ſuam doctrinam proponere, fulcire, & confirmare ſignificetur, & ex vtroque Teſtamento fidei noſtræ veritas clarior efficiatur. Ita D. Greg. in poſteriori huius loci commentario: nam poſtquam nouos Prædicatores per Samuelis miniſterium ſignificari dixit: ſuam hanc explicationem interponit. *Miniſterium, inquit, Samuel coram Heli Domino impendiſſe dicitur: quia quidquid de religione nouæ fidei, nouus Prædicatorũ ordo aſſeruit, hoc Patrum veterum auctoritate roborauit.* Quod duplici teſtimonio vtriuſque Principis Apoſtolorũ confirmat. Nam D. Paulus, nouus Euangelij Prædicator, Gentium ad fidem concurſum denuntians, illis verbis: *Gentes autem ſuper miſericordiam honorare Deum,* &c. ſtatim prouocat ad Teſtamentum vetus, quo ſuum teſtimonium confirmet: *Sicut, inquit, ſcriptum eſt: Propterea confitebor tibi in Gentibus, Domine,* &c. Pſal. 17. n. 50. aliáque adducit loca ſuæ doctrinæ adſtipulantia, Rom. 15. num. 7. Item D. Petrus euangelicæ veritatis nouus præco, Chriſti Domini reſurrectionem teſtatus illa prædicatione: *Quem Deus ſuſcitauit ſolutis doloribus inferni,* &c. Act. 2. n. 24. ſtatim veterem Pſalmographum ſuæ doctrinæ locupletiſſimum teſtem laudat, dicentem: *Quoniam non derelinques animam meam in inferno, nec dabis ſanctum tuum videre corruptionem.* Pſal. 15. n. 10. Et innumera ſunt huius generis loca, in quibus noui Teſtamenti doctrina veteris teſtimonio cõfirmatur. *Coram Heli itaque,* inquit D. Greg. *Samuel miniſtrare Domino aptè dicitur, quia electi ſanctæ Eccleſiæ Prædicatores, dum ſtatum nouæ fidei prædicando erigerent, quod ratione aſſerere conati ſunt, Patrum veterum auctoritate firmauerunt.* Vnde ſumitur mira vtriuſque Teſtamenti concordia; vt ſicut adamas adamante politur, ita nouum veteri confirmetur.

D. Greg.

Quo tempore fiat hac reuelatio.

Et ſermo Domini erat pretioſus, &c. Explicata circunſtantia perſonæ, cui facienda erat reuelatio, explicatur vlteriùs circunſtantia temporis, in quo fit, nempe quando ſermo Domini erat pretioſus. In qua re triplex eſt difficultas. Vna, quid ſignificet ſermo pretioſus? Altera, cur ſermo in diebus illis fuerit pretioſus? Tertia, cur hoc loco dicatur fuiſſe pretioſus.

Prima difficultas: Quid ſignificet ſermo pretioſus?

38. *Pugna, vt videtur, in D. Chryſ. tollitur.*

QVod ad primam attinet, tollenda in primis eſt quædam apud D. Chryſoſtomum pugna, vt videtur, contradictoria. Nam D. Chryſoſt. in c. 3. Iſai. tom. 1. & ſerm. Ne deſperemus, &c. in tom. 3. legit, *Erat verbum pretioſum.* Rurſus lib. 3. De Prouidentia, in 5. tom. & lib. 3. contra vituperatores vitæ monaſticæ, etiam in 5. tom. legit: *Non erat verbum pretioſum.* At quis non videt: *Erat*, & *Non erat*, contradictoriè pugnare? Sed facilè diruitur pugna: tum, quia in priori propoſitione affirmatiua, *Pretioſum*, ſumitur à parte prædicati; vt loquuntur Logici, ſic; verbum erat pretioſum, hoc eſt, rarum, vt ſtatim dicam: in poſteriori negatiua, ſumitur à parte ſubiecti, ſic; verbum pretioſum, ſeu propheticum non erat, ſcilicet frequens, aut vſitatum: cùm verò extrema propoſitionis varientur, contradictio non perſiſtit: tum etiam, quia *Pretioſum*, in illa propoſitione affirmatiua ſumitur tranſlatè pro raro: in hac autem negatiua, propriè pro re magno pretio æſtimabili, vt ſtatim explicabo: contradictio verò non perſeuerat, vbi æquiuocatio admiſcetur. Sed iam, vt præcipua difficultas expediatur, Pretioſum in primis ſumitur propriè pro re magni pretij, tam apud profanos auctores: *Ingeniũ quondam fuerat pretioſius auro:* quam apud ſacros: *Pretioſior eſt cũctis opibus ſapientia.* Prou. 3. num. 15. In qua ſignificatione rectè poteſt ſermo Domini pretioſus appellari abſolutè: ſunt enim diuina oracula magno in pretio habenda; iuxta illud: *In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitiis,* Pſ. 118. n. 14. ſeu, vt habet Chaldæus, *Sicut in ſuprema omnium fortuna.* Non tamen appoſitè ad literam huius loci, in quo non

Propriè pretioſi acceptio pro re magni pretij. Ouid.

id

id agitur, vt diuinis oraculis magnum pretium ſtatuatur: tum, quia is ſenſus nullum cum antecedentibus, aut conſequentibus nexum habet: tum, quia illa determinatio, *In diebus illis*, non conuenit huic ſignificationi; cùm ſermo Domini omni tempore pretiôſus, ſeu magno pretio æſtimabilis ſit. Quamuis D. Gregor. etiam proprie pretioſum fuiſſe dicat, ad indicandum, *bonorum ardens ſtudium ſubditorum: cùm et ſi nō habent, qui eis frequenter de theſauro ſacri eloquij ſuperna prædicet, hoc tātùm, quod aliquando ſcire potuerunt, mira deuotione complectuntur: & velut rem ineffabiliter pretioſam cuſtodiunt; dum per bona opera in cœlo collocant; vbi fures, qui id auferre valeant, nequaquam appropinquant.* Quæ licèt verè dicantur, tamen ad literam huius loci neceſſaria non videntur.

39. *Tranſlata pretioſi acceptio pro raro.* Secundò igitur ſumitur, *Pretioſum*, translatè, hoc eſt, rarum; quæ ſignificatio vulgaris, & frequens eſt, tam in ſacris literis quàm in prophanis: in prophanis quidem, iuxta illud Epigrammatarij, lib 4. Epigr. 29. alibi 22. Matt.

Rara iuuant; primis ſic maior gratia pomis;
Hyberna pretium ſic meruêre roſæ.

In ſacris verò, iuxta illud: *Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.* Pſal. 115. n. 15. hoc eſt, *rara*: vel, quia rariores ſunt, qui in Domino moriuntur; vel, quia, vt Rabbini apud Genebrardum interpretantur, rarò permittuntur à Deo iuſti impunè trucidari: *Cuſtodit* enim *Dominus animas*, hoc eſt, vitas, *ſanctorum ſuorum, de manu peccatoris liberabit eos.* Pſal. 96. n. 10. Item iuxta illud: *Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus.* Pſal. 138 num. 17. Quod ex Hebræo transferri poteſt: Mihi autem *nimis pretioſi*, ſeu *nimis rari*, facti ſunt amici tui, Deus. Quia in tanta ſcelerum colluuione rari admodum erant, qui amicitiam cum Deo intam conſeruarent. Verti poteſt & hoc modo: Mihi autem nimis pretioſæ, ſeu nimis raræ, factæ ſunt *cogitationes tuæ*, Deus. Sic enim vertit Interl. Regiæ editionis: nam רֵעַ *reagh* idem eſt, quod, *amicus*, ſeu, *cogitatio*, à verbo רָעָה *ragbah*, quod eſt, *amare*, ſeu, *cogitare*. Vnde eſt illud cæleſtis ſponſæ ſuum ſponſum deſcribentis: *Talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus.* Cant. 5 n. 16. Legi poteſt: *Et eſt ipſe cogitatio mea.* Vt ſicut iuſti ſunt Dei cogitationes; ita viciſſim & Deus ſit iuſtorum cogitatio. Sed germanus Dauidis ſenſus, & ad rem præſentem, eſt: Ex tuis conſiliis, Domine, rara ſunt, quæ hominibus innoteſcant, adeò ſunt abdita, & ſecreta. Eadem loquutione, & ſignificatione vtitur Iſaias. Vaticinatus enim Babylonis ſupplicia, hominum clades, vrbium ſolitudines, ſubdit: *Pretioſior erit vir auro; & homo mundo obryzo* Iſai. 13. n. 12. Quaſi diceret: homines ex tanta clade ſuperſtites, non minùs rari, quàm aurum in domo paupere, apparebunt. Nam, vt ibi D. Hier. ex vulgari paræmia: *Pretioſum* inquit, *dicitur omne quod rarum eſt.* Et ſubſcribit D. Iſidor. lib. 16. Etymol. cap. 6. nec aliter Lyra, & vtraque Gloſſa interpretantur. Optimus ad hanc ſignificationem indicandam eſt ille locus Paræmiaſtæ: *Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui; ne quando ſatiatus oderit te.* Prou. 25. n. 17. Ex Hebræo legi poteſt: *Pretioſum fac pedem tuum in domo amici tui.* Ex Græco autem *Rarum*, &c. Nam, ſicut aſſiduus aduentus amici ad amicum faſtidioſus eſt; ita rarus, pretioſus. Quod D. Hier. in Epiſt. 2. ad Nepotianum ſub finem, Clericis eleganter inculcat: *Facilè*, inquit, *contemnitur Clericus, qui ſæpè vocatus ad prandium, non recuſat: nunquam petentes, raro accipiamus rogati. Neſcio enim quomodo etiam ipſe, qui de-*

Gegebr. *Iuſti, cogitationes Dei, & Deus, cogitatio iuſtorum.* *Conſilia Dei ſecreta.* D. Hieron. D. Iſidor. Lyr. Gloſſa. *Amicorum domus non ſunt nimium frequentanda.* D. Hier.

A *precatur, vt tribuat; cùm acceperis, viliorem te iudicat: & mirum in modum; ſi eum rogantem contempſeris, plus te poſterius veneratur.* Rara igitur plerunque pretioſa ſunt; & vice verſa.

Huc pertinet illud Philonis, lib. Quòd omnis probus ſit liber. *Diuitum*, inquit, *illuſtrium, voluptariorum, terra, marique plena ſunt omnia: prudentium autem, iuſtorum, proborum, exiguus numerus. Pulchra vero ſunt quidem rara.* Sic ille. Eodem collimat & Tert. lib. De Habitu muliebri, cap. 7. vbi loquutus de pretio gemmarum, quæ partim è marinis conchis, partim è draconum capitibus, partim è piſcium cerebris eruuntur: *Hæc omnia*, inquit, *de raritate, & peregrinitate ſola gratiam poſſident. Denique intra terminos ſuos patrios nō tanti* B *habentur. Semper abundantia contumelioſa in ſemetipſa eſt. Apud Barbaros quoſdam, quia vernaculum eſt aurum, & copioſum, auro vinctos in ergaſtulis habent, & diuitiis malos onerant; tantò locupletiores, quanto nocentiores.* Et rurſus capit. 9. ſequenti: *Raritas*, inquit, *& peregrinitas apud extraneos ſemper gratiam inueniens, concupiſcentiam concitat habendi.* Ac tandem lib. De cultu fœminarum, cap. 10. *Aurum*, inquit, *ipſum, cuius vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula ſeruire referunt Gentilium literæ. Adeò non veritate bona ſunt, ſed raritate.* Adde huius conſuetudinis aſſertorem D. Hieron. in Epiſt. 85. ad Euagrium: *Omne*, inquit, *quod rarum eſt, plus appetitur. Pulegium apud Indos, pipere pretioſius eſt. Diaconos paucitas honorabiles; Presbyteros* C *turba contemptibiles facit.* Ad eandem paræmiam alludit D. Bernard Epiſt. 248. vbi agens de bono Principe, ac Paſtore, qui rarus omninò eſt, *Si*, inquit, *rebus pretium raritas facit, nihil in Eccleſia pretioſius, nihil optabilius bono vtilique Paſtore. Proinde ſicubi talis reperiatur; confeſtim iniiciendæ ſunt manus, & totis viribus ſatagendum, ne qua vi, ne qua arte malitiæ fructuoſa promotio valeat præpediri.*

41. In hac igitur ſignificatione dicitur hoc loco ſermo Domini pretioſus, hoc eſt, rarus. Chaldæus legit: Verbum Domini erat *abſconſum*. In Hebræo eſt יָקָר *Iachar*, in Græco τίμιος, quod Lyra, & Abulenſis interpretantur *obſuratum*, *prohibitum*, *abſconditum*, & *inuſitatum*, quia reuera ſub id temporis nuſquam Prophetæ occurrebant, nuſquam D vaticinia audiebantur. Vide D. Petrus in ſua illa celebri concione, *Omnes*, inquit, *Prophetæ à Samuele, & deinceps, qui loquuti ſunt, annunciauerunt dies iſtos.* Act. 3. numer. 3. 24. vbi incipit numerare Prophetas à Samuele: quia ante illum rariores erant, cum deinceps eſſe cœperint crebriores. Pretioſus igitur erat ſermo Domini, quia rarus. Sic exponunt D. Chryſoſt. in cap. 3. Iſai. Auctor quæſt. Hebraic. Magiſter hiſtoriæ, D. Gregor. in priori huius loci commentario, Beda, Rupert. Raban. Hugo Cardin. Dionyſ. Carth. Angel. Lyra, Abul. & alij. Et colligitur ex determinatione ſequenti, *In diebus illis*, minimè ponenda, ſi de pretio, non de raritate ſermonis ageretur; cùm ſermo Domini omni tempore pretioſus ſit: in die- E bus autem illis ſeorſim, rarus,

40. Philo *Boni, rari: mali, crebri.* Tertul. *Gemmis, & auro raritas pretium dedit.* *Ex auro compedes.* D. Hieron. D. Bernard. *Bonus Princeps, rarus.* *Verbum propheticū ſub Samuele rarum.* Chald. Lyra. Abul. D. Chryſ. Auct. quæſt. Magiſt. hiſt. D. Greg. Beda. Rupert. Raban. Hugo Car. Dion. Angel. Lyr. Abul.

Secunda difficultas: Cur ſermo Domini fuerit pretioſus.

42. Altera difficultas, cur ſermo Domini in diebus illis fuerit pretioſus, tripliciter explicari poteſt. Primò ex Dionyſio Carthuſiano, ad occultas diuinæ prouidentiæ rationes confugiente. Nam ſicut Deus aliquando crebriora, aliquando rariora miracula operatur, ſecundùm ſtatas, ac immutabiles ſuæ ſapientiæ leges, quæ vbi, & quando

Sermo Domini rarus ob occultas diuinæ prouidentiæ rationes. Dion.

D.Auguſt.

quando, & quomodo ea fieri oporteat, inuariabiliter decernit; vt ex D.Auguſtino in lib. De Ciuitate Dei (loco tamen non deſignato) confirmatur: ita planè, inquit, determinat, ac definit, quo loco, modo, ac tempore, & per quas perſonas oracula prophetica edantur. *Spiritus* enim, *vbi vult, ſpirat.* Ioan.3.num.8. *Et vnicuique Deus diuiſit menſuram fidei.* Roman.12. num.3. Ac denique: *Hæc omnia operatur vnus, atque idem ſpiritus diuidens ſingulis prout vult.* 1.Corinth.12.num.11. Et certè, quemadmodum in mundo ſublunari, naturales effectus non ſunt omnes omnium temporum, ſed ſinguli ſingulorum: cælo nunc hyemante, nunc æſtuante; terra modò in fructus aperiente ſinus, modò claudente; mari nauigantibus quandoque peruio, quandoque inuio; has vices arcana quadam Naturæ vi determinante: ita planè; in ſpirituali diuinæ prouidentiæ ordine aliæ aliis temporibus gratiæ gratis datæ conferuntur, nunc Eccleſia coruſcante miraculis, nunc oraculis detonante; nunc aliis, atque aliis ſupernaturalibus donis effloreſcente: ita Deo ſua beneficia quando, & quibus, & quomodo vult, liberaliter communicante. Sed hæc reſponſio rationem propoſitæ difficultatis non tam reddit, quàm neſcire ſe fatetur. Eam tamen nos (vtinam, qua humilitate oportet) exploramus.

Deus loquitur quando, & quibus vult.

Effectus gratiæ, ſicut & naturæ, aly alijs temporibus apparent.

43. Secundò, igitur, dicunt aliqui apud Hugonem Cardinalem, quibus aſſentitur Carthuſianus in artic. De morali intellectu, fuiſſe pretioſum, ſiue rarum ſermonem Domini illis diebus, ne vileſceret. Nam ex copia res alioqui pretioſæ ſæpenumerò viluerunt. Vt argentum ſub Rege Salomone, ob nimiam abundantiam, pluris non æſtimabatur, quàm lapides platearum.3.Reg.10. num.27. Vnde inuehuntur hi Authores in multitudinem, & longitudinem concionum, quæ hodie in Eccleſia audiuntur; rati, eas, ſi rariores, & breuiores fuiſſent, vtiliores quoque auditoribus futuras. Quod D.Gregorius Nazianzenus duplici ſimilitudine videtur confirmare. Nam in ſuo Apologetico, quæ eſt prima oratio, ante medium, loquens de munere concionandi, & alludens ad illud D.Pauli: *Lac vobis potum dedi, non eſcam.* 1.Corinth.3.num.2. ſeu ad illud eiuſdem Apoſtoli: *Facti eſtis, quibus lacte opus ſit, non ſolido cibo.* Hebr.5. num.12. docet, ſermonem Dei ſimilem eſſe cibo: vt enim hic, ſi temperatus ſit, nutrit; ſi immodicus, obruit: ita ille, ſi rarior, ac breuior ſit, animi vires alit; ſi crebrior, & longior, opprimit, & extinguit.

Sermo, Dei rarúſne vileſcat.

Hug.Card.
Carthuſian.

D.Greg.
Nazianz.

Sermo Dei vt cibus nimius obruit, modicus nutrit.

44. At verò in oratione in plagam grandinis, quæ eſt 15. ſub initium, alludens fortaſſe ad illud Apoſtoli: *Terra venientem ſuper ſe bibens imbrem, & generans herbam opportunã illis, à quibus colitur, accipit benedictionem à Deo.* Hebr.6.n.7. comparat ſermonem Dei, non quidem pluuiæ largiter effuſæ; ſed imbri molliter defluenti. Nam *quemadmodum*, inquit, *ingens pluuia nequaquam maiorem vtilitatem parit, quàm ea, quæ minore copia labitur; quippe cùm illa vehementia ſuâ terram deuoluat, ac diſtrahat, fortèque etiam ipſa agricolam mulctet; hæc autem leniter, ac trãquillè defluens, altiſſiméque illabens pinguiorem terrã efficit, & cultorem iuuat, ſpicámque ad maturũ fructum nutrit: eodem modo nec copioſa, verbíſque affluens oratio, ſapiente oratione vtilior cenſenda eſt. Illa enim exigua fortaſſe voluptate affectũ auditorem relinquit, ſimúlque cum percuſſo aëre diſſoluitur; nec quidquã aliud virium habet, quàm vt verborũ lenocinio, quaſi præſtigiis quibuſdam auidas hominum aures deliniat: hæc verò mentem penetrat, dilatatúmque os ſpiritu implet, nec*

Sermo Dei ſicut imber lenis alit, vehemens perdit.

A *in ipſo ortu extinguitur, ſed frugem ingentem paucis ſyllabis gignit.* Ita ille, in ea ſaltem editione, in qua illum primùm conſului; quanuis in aliis paululùm differat, non quidem ſenſu, ſed verbis.

45. Sed & D.Hieronymus apud Dionyſium, & Hugonem citatus, cum magiſtro ſuo Nazianzeno conſentit: nam ſuppoſita illa ſimilitudine pluuiæ vberioris, ac tenuioris; ex quibus hæc prodeſt, illa obeſt: docet, conciones non eſſe omninò tollendas, neque nimis frequentandas, ſed ſpatiis intermittendas: *Prædicatio*, inquit, *ſi rara eſt, non ſufficit; ſi aſſidua, vileſcit.* Quid ergo? Opus eſt, vt iuſtis interuallis alternetur, quo vtiliùs audiatur: immò tunc non debet in tantum ſpatium prorogari, vt audientium intentio defatigetur. Vnde B D.Paulus, poſtquàm Hebræos acriter reprehendit: *Rogo*, inquit, *vos, fratres, vt ſufferatis verbum ſolatij: etenim perpaucis ſcripſi vobis.* Heb.13.num.22. Vbi in primis reprehenſionem, conſolationem vocat: neque enim vana adulatio, ſed vera obiurgatio conſolatur. Deinde aſperitatem reprehenſionis compenſandam eſſe cenſet orationis breuitate: *Etenim, inquit, perpaucis ſcripſi vobis.* Nam, vt ibi D.Thomas, *Sermones*, inquit, *breues valdè accepti ſunt; quia, ſi ſunt boni, auidiùs audiũtur; ſi verò mali, parùm grauant.* Quod præcipuè verum eſt, quando ſermones ad reprehenſionem tendunt. Vnde olim ſummus Sacerdos Azarias, veriſſimè quidem, ſed breuiſſimè reprehendit ſacrilegũ Regem Oziam: *Non eſt, inquit, tui officij, Ozia, vt adoleas incenſum* C *Domino.* 2.Paralip.26.num.18. In quem locum D. Chryſoſt. homil.5. De verbis Iſaiæ: *Non dixit, inquit, ô impie, ô ſceleratiſſime, omnia ſubuertiſti, confudiſtique, ad extremam impietatem prorupiſti: neque ſermonem accuſationis in longum produxit: ſed quemadmodum hi, qui ſecant, hoc breuiter facere ſtudent, celeritate ſectionis, cruciatus ſenſum fallentes; itidem & hîc aſperitatem obiurgationis paucis verbis conſtringens, Regis iracundiam cohibuit.*

D.Hieron.

Conciones moderatæ.

Reprehenſio eſt conſolatio.

D.Thom.
Sermones breues gratiores.

Reprehenſio breuis, tolerabilior.

D. Chryſoſt.

46. Eandem temperantiam reliqui ſermones ſeruare debent. Idcircò Malachias cap.2.num.7. *Labia, inquit, Sacerdotis cuſtodient ſcientiam.* Non dixit, proferent, ſed, cuſtodient: vt ſignificetur, interprete D. Hieronymo, non quidem auara cuſtodia, ſed ſobria traditio. Non enim debet D Prædicator totum ſapientiæ theſaurum temerè effundere, ſed prudentiæ clauibus cuſtoditum in tempore diſpenſare: nec, niſi ſpectata audientium diſpoſitione, verba facere; ne, ſi importunus loquatur, loquutionis fructu priuetur. Vnde Sapiens: *In auribus*, inquit, *inſipientium ne loquaris, quia deſpicient doctrinam eloquij tui.* Prouerb.23. num.9. Et rurſus: *Vbi*, inquit, *auditus non eſt, non effundas ſermonem; & importunè noli extolli in ſapientia tua.* Eccleſiaſt.32. num.6. Quid enim abſurdius, quàm plurima verba ingerere illis auribus, quæ etiam pauciſſima reſpuunt, ac refundunt? Illud Dei præconium: *Qui ligat aquas in nubibus ſuis, vt non erumpant pariter deorſum.* Iob 26.num. 8. de Apoſtolis, & Prædicatoribus myſticè interpretatur E D.Gregorius lib.7. Moral. cap.14. Nam, *Si ſcientiam*, inquit, *ſanctam, quæ hîc aqua nomine deſignatur, vt hauriebant corde, ita ore funderent; immenſitate eius, auditores ſuos opprimerent potiùs, quàm rigarent. Vt igitur auditores rudes, non inundatione ſcientiæ, ſed moderata prædicationis diſtillatione foueantur; ligat Deus aquas in nubibus, vt non erumpant pariter deorſum; quia Doctorum prædicationem temperat, vt auditorum infirmitas, Doctorum rore nutrita conualeſcat.* Ita ille. Vbi plura de hac re. Nec aliter D. Paulus ſuam prædicationem temperauit.

Sermones ſuo tempore, & loco proferendi.

D.Hier.

Auditoribus accommodandus ſermo.

D.Greg.

Loquutio cũ Deo frequẽs; cum hominibus meditata.

Siue, inquit, *mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus vobis.* 2. Corinth. 5. n. 13. Effuſus erat erga Deum, ſobrius erga homines; vt offenderet, affectionem quidem erga Deum effundendam; prædicationem verò apud homines temperandam; iuxta illud: *Sint pauci ſermones tui.* Eccleſ. 5. num. 1. ne verborum multitudine auditores obruantur. Iuxta hanc interpretationem rarus erat ſermo Domini in illis diebus, ne veniret in contemptum; ſed in pretio haberetur. Nihilominùs, cùm ſceleratiſſimus illius Reipublicæ ſtatus, non tam cautione, quàm punitione indigeret; germanior eſt ſequens interpretatio.

47. Tertiò igitur dicendum cum D. Chryſoſtomo in cap. 3. Iſaiæ; D. Gregorio in priori Commentario huius loci; Angelomo, Rabano, Hugone, Lyra, Abulenſe, & aliis, fuiſſe ſermonem Domini rarum, in pœnam Heli, & filiorum eius; addunt Angelomus, & Rabanus, & totius populi: qui communi Principum pœna pariter inuoluebatur. Non placet hæc interpretatio Dionyſio: tum, quia pœna ſpirituali nemo punitur propter alienam culpam, vt ex D. Thoma 1. 2. quæſt. 87. art. 8. docent communiter Theologi: tum, quia tempore Manaſſis multa fuerunt populi peccata, nec tamen deerant Prophetæ, & oracula diuina, 4. Reg. 21. num. 10. & 2. Paralipomen. 33. num. 10. Sed neutra obiectio conuincit. Non prior, quia licèt propter alienam culpam nemo ſubiici poſſit pœnæ vt pœnæ; ſubiici tamen poteſt pœnæ vt medicinæ; vt docet D. Thomas citatus: quo pacto etiam nunc in Eccleſia propter vnius culpam multi innocentes nonnullis interdicti effectibus pœnalibus ſubiiciuntur. Non poſterior: quia opus non eſt, vt ſemper Deus eodem ſupplicij genere vtatur; cùm liberum ei ſit, nunc has, nunc illas pœnas, prout diuinæ prouidentiæ ratio poſtulat, inferre: nunc peſtem, nunc famem, nunc bellum, nunc alia, atque alia ſupplicia; & ſi quando ei placuerit, ſilentium Prophetarum, ceſſationémque oraculorum inducendo. Solebat igitur Deus in ſcelerum odium aliquando claudere diuina oracula; & interpoſito ſilentio, improbos homines à ſuo colloquio arcere. Vnde peccante Ionatha: *Conſuluit*, inquit Textus, *Saul Dominum, & non reſpondit ei in die illa*, 1. Reg. 14. num. 37. Quaſi vnius peccatum ſermonem Dei in totum populum impediret. Quanuis de hoc ſilentio aliter alij opinentur, vt ſuo loco dicam. Item Saul in multa ſcelera deuolutus, *Conſuluit Dominum*, vt eſt in litera, *& non reſpondit ei, neque per ſomnia, neque per Sacerdotes, neque per Prophetas.* 1. Reg. 28. num 6. Rex enim Deo contrarius, indignus erat, qui ad Dei colloquium admitteretur. Sic olim, viuente improbo Rege Ozia, diuina oracula clauſa ſunt, eodem moriente, reſerata, iuxta illud: *In anno, quo mortuus eſt Rex Ozias, vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum, & eleuatum*, Iſaiæ 6. num. 1. In quem locum D. Chryſoſtomus homil. 4. de his verbis, hoc myſterium deprehendit: *Dicturus ſum*, inquit, *quam ob cauſam, cùm omnes Prophetæ tempus Regum enarrare ſoleant, quo vixerint: hoc loco ea conſuetudo prætermiſſa ſit. Nec enim dicit: In diebus Oziæ; ſed, In morte Oziæ.* Et paulò pòſt quæſtionem ſoluit: docet enim, viuente impio Rege, nulla fuiſſe oracula; ſed, moriente, incepiſſe: & propterea Iſaiam non à vita, ſed à morte Regis, ſuam prophetiam inchoaſſe: *Silet*, inquit, *Spiritus gratia, eo quòd ſub impuro illo non erat gratia, non adueniebat Deus, non apparebat, non viſiones exhibebat,* A *non Prophetæ loquebantur: ſilentium erat, ac ſimultas inter Deum, & hominem. Cum igitur ille mortuus eſſet, tunc vidi Dominum: nam antea non videbam nobis iratum: venit mors impuri, & ſoluit iram. Hanc ob cauſam, cùm vbique Regum vitam commemoret, hîc mortem dixit Oziæ.* Quam expoſitionem iterum inculcat in cap. 6. enarrationis in Iſaiam. Et eodem modo interpretatur D. Hieronymus in epiſt. 142. ad Damaſum, ſub initium: *Viuente*, inquit, *leproſo Rege, & quantum in ſe eſt, ſacerdotium diſſipante, Iſaias viſionem videre non potuit. Quandiu ille regnum tenuit in Iudæa, oculos non leuauit ad cælum, non ſunt ei reſerata cæleſtia, non apparuit Dominus Sabaoth, nec in myſterio fideliter Sancti nomen auditum eſt. Quando verò ille mortuus eſt,* B *vniuerſa, quæ ſubſequens ſermo monſtrauit, aperto ſeſe lumine prodiderunt.* Hæc ille. Vbi alia affert exempla non diſſimilia.

Sermo Dei rarus in pœnam Heli, & filiorum.

D. Chryſoſt. D. Greg. Angelom. Rabanus. Hugo. Lyra. Abulenſis. Dionyſius. D. Thom.

Peccata impediunt diuina reſponſa.

Diuina oracula ſilent in pœnā peccati.

D. Chryſ.

Peccata Regis Prophetiū ſilentium inducunt.

D. Hieron.

Addit verò D. Chryſoſtomus homil. 5. De verbis Iſaiæ, mitiſſimum fuiſſe hoc pœnæ genus. *Conſidera*, inquit, *Dei humanitatem. Non enim ſubuertit ciuitatem, neque perdidit inhabitantes: ſed quod amici faciunt erga æquales amicos, quoties habent aliquid, quod meritò expoſtulent; obiter ſilentio ferunt expectantes. Hoc & Deus erga gentem facit maiori pœna, ſuppliciòque dignam.* Nam & Rex grauiſſimè peccarat, in ſacerdotale munus ſacrilego auſu inuolando, & totus populus iniuſtiſſimè deliquerat, Regem leproſum intra ciuitatis mœnia retinendo; decernente lege diuina, vt leproſi, C ne contagio ſerperet, procul ab vrbe agerentur: vtrumque verò peccatum grauioribus dignum ſuppliciis, Deus ſola Regis lepra, & Prophetarum ſilentio multauit. Quod ſupplicium leuius erat, quam tantis ſceleribus deberetur. 48.

D. Chryſoſt.

Deus mitiſſimo ſupplicio punit.

Rex peccans, & populus conſentiens, puniuntur.

Nihilominùs haud dubito, quin hoc ſilentium ſatis graue ſupplicium cenſeri debeat. Vnde olim Deus magni ſupplicij loco minabatur, ablaturum ſe eſſe ab Hieruſalem, *Prophetam, & ariolum, & ſenem.* Iſai. 3. num. 2. hoc eſt, viros, qui à Deo inſtructi, & afflati diuinas monitiones eloquerentur. Vbi idem D. Chryſoſtomus: *Non parua*, inquit, *eſt ſpecies hæc indignationis diuinæ, quòd Prophetarum oracula defecerint; quandoquidem Deus auerſatus eſt Iudaicum populum, propter pec-* D *cata filiorum Heli, óbque populi nequitiam defecit prophetia.* Quo pacto enim ſtare poſſet illa vrbs, in qua rueret cæleſtis doctrina, & à qua ſermo propheticus, qui totius mundi præſidium eſſe ſolet, auferretur? Certè Dauid huius ſupplicij acerbitatem lamentatus: *Signa*, inquit, *noſtra non vidimus; iam non eſt Propheta, & nos non cognoſcet ampliùs.* Pſalm. 73. num. 9. Nempe, ipſe Deus. Quaſi vbi primùm aliqua Reſpublica caret Prophetis, à quibus erudiatur; ſtatim à Deo contemni, ac deſeri exiſtimetur. Hinc colligunt D. Baſilius, & Theodoretus, multo grauiorem, & acerbiorem fuiſſe Iudæorum captiuitatem per Romanos factam, quàm reliquas ſuperiores per Babylonios, alióſque infenſiſſimos hoſtes editas: in his enim E non deerant Prophetæ, qui captiuos erudirent: in illa, ne vnus quidem apparebat, cuius oraculis miſeri Iudæi regerentur. 49.

Silentiū Dei cum hominibus, grauis pœna.

D. Chryſoſt.

Defectus Prophetarū, grauis punitio.

D. Baſil. Theodor.

Captiuitas Iudæorū per Romanos, grauiſſima.

Ex eodem Prophetarum ſilentio oſtendit Propheta Oſeas extremam populi Iſraëlitici calamitatem: *Et corrues*, inquit, *hodie, & corruet etiam Propheta tecum; nocte tacere feci matrem tuam.* Oſeæ 4 n. 5. Ad quem locum D. Cyrill. Alexand. D. Hieronymus, Theodoret. Rupert. Theophylact. & alij notarunt, hoc Prophetarum ſilentium in magnum Iudæorum ſupplicium ceſſiſſe. Et confirmat Cyrillus ex illis Dei verbis ad Ezechiel. cap. 3. n. 26. 50.

D. Cyrill. D. Hieron. Theodoret. Rupertus. Theophyl.

Et

Et linguam adhærere faciam palato tuo,& eris mutus: nec quaſi vir obiurgans,quia domus exaſperans eſt. Vbi in grauiſſimam pœnam domus exaſperantis, id eſt, Synagogæ, Deum ſuis peccatis ad iracundiam prouocantis, indicitur ſilentium Prophetæ. Sic tandem grauiſſimè punitus eſt totus populus, cùm illa miracula & oracula ceſſarunt, quibus Deus Iſraëlitas de futuris rebus præmonebat. Nam illi duodecim lapides pretioſi, qui erant in Rationali ſummi Pontificis, ac ad felices bellorum euentus prænunciandos, inſolito quodam ſplendore fulgurabant, propter Iudæorum ſcelera fulgurare in poſterum deſierunt; vt Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 12. teſtatur. Quaſi puniri acerbiùs non poſſint, quàm ſi diuinis illis præmonitionibus, & tanquam alloquutionibus priuarentur. Satis igitur graue fuit hoc ſupplicium, quo Prophetarum oracula propter Heli, & filiorum eius peccata ſiluerunt. Ex dictis patet ſolutio propoſitæ difficultatis: ſcilicet, ad patrem negligentem, & filios inobedientes, & qui illorum veſtigiis inſiſterent, puniendos, verbum Domini fuiſſe in diebus illis pretioſum.

Lapides Rationalis fulgurare deſinunt, in Iudæorum pœnam.
Ioſephus.

Tertia difficultas: Cur exprimatur hoc loco ſermo Domini fuiſſe pretioſus?

51. *Prophetia à circũſtantia temporis notatur.*

TErtia tandem difficultas, cur exprimatur hoc loco ſermo Domini fuiſſe pretioſus, ſeu rarus, facilè ſoluitur. Primò, quia hiſtoriæ lex id poſtulabat, vt præcipuæ temporis circunſtantiæ, in quo illud oraculum acciderat, panderentur: qualis erat illa Prophetarum taciturnitas, & illa cæleſtium apparitionum intermiſſio, ex qua præſens oraculum mirabilius, & illuſtrius reddebatur. Secundò, vt hinc Samuelis ſanctitas clarior eluceret, quem Deus, cæteris à ſuo colloquio excluſis, propter effuſam illius temporis malitiam; tamen propter ſingularem pueri ſanctitatem, ad ſuum colloquium familiariter aduocabat. Sic Vatablus. Tertiò, ex Abulenſi, vt daretur ratio, cur Samuel ter à Domino vocatus, non à Domino, ſed ab Heli ſe vocari exiſtimarit; proindéque non ad Dominum, ſed ad Sacerdotem ſe contulerit? Nam cùm ſermo Domini rarus fuerit, nec Samuel aliquem vnquam audierit ad ſermonem cum Deo miſcendum fuiſſe euocatum, planè ignorabat, ſe à Domino excitari, & ad colloquium accerſiri; proindéque non ad Dominum, ſed ad Sacerdotem accurrebat. Nec obſtat, quòd hæc huius rei ratio, paulò inferiùs num. 7. reddatur, illis verbis: *Porro Samuel necdum ſciebat Dominum*, &c. Nam illa Samuelis ignorantia fuit immediata ratio adeundi Sacerdotis; hæc autem oraculorum raritas fuit quodammodò mediata: nam ex raritate ſermonis diuini ſe à Deo vocari ignorabat; ex hac autem ignorantia non ad Dominum, ſed ad Heli ſe conferebat.

Declaratur à Deo Samuelis ſanctitas.
Vatablus.
Abulenſis.
Samuel vocatus à Deo cur ad Heli recurrat?

52. *Multiplex lectio.* D. Chryſ.

Non erat viſio manifeſta. D. Chryſoſtomus multipliciter legit. Nam homil. 5. De verbis Iſaiæ: *Non erat viſio præcipiens.* lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ: *Non erat viſio comprimens*, lib. 3. De Prouidentia: *Non erat viſio dirimens.* ſerm. *Ne deſperemus*, &c. in 5. tomo, & enarratione in cap. 3. Iſaiæ, in 1. tomo: *Non erat viſio diſtinguens.* Quod vltimo modo legunt Septuaginta, διαστέλλουσα, hoc eſt, *Diſtinguens*, à verbo διαστέλλω, hoc eſt, *Diſtinguo, explico, aperio, patefacio.* Nec à fonte diſſentiunt, vbi eſt נִפְרָץ *Nipras*, hoc eſt, *Aperta*, à verbo פָּרַץ. *Paràs*, quod eſt, *Diuidere*, ſeu *aperire*, & per tranſlationem, *manifeſtare.* Non erat igitur viſio manifeſta, hoc eſt,

A non erat prophetia, ſaltem cognita vt talis: quæ, vt ex cap. 9. num. 9. clariùs patebit, viſio appellatur.

53. D. Greg. *Sermo prophetia, & doctrina.*

Sed quæres: An idem ſit hoc loco prophetia, atque paulò antè, *Sermo Domini?* Negare videtur D. Gregorius in priori huius loci Commentario, docens, illum ſermonem eſſe doctrinæ, quem Prædicatores ad populum effundunt: hunc autem viſionem eſſe prophetiæ, quam Prophetæ hauriunt à Deo: vtrunque verò fuiſſe rarum; ſermonem quidem doctrinæ: *Quia dum rarus*, inquit, *eſſet, qui ſumma contemplando cerneret, frequens eſſe non poterat, qui bona loquendo prædicaret.* Vbi ſignificat, optimos Prædicatores eſſe debere optimos contemplatores: & propterea etiam B nunc in Eccleſia raros eſſe, qui fructuosè prædicent; quia rari ſunt, qui ſtudiosè contemplentur: & quia *Non quærunt*, inquit, *ſuperna, quæ dicant; ſed terrena, quæ agant.* Hos ait, non immeritò appellari *canes mutos*, non valentes *latrare.* Iſai. 56. num. 10. Et rectè obſeruat, non dici, non volentes, ſed, non valentes. Volentes quidem ſunt: *Quia dum*, inquit, *mundi gloriam ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente, & virtute diligunt: vellent populo ſublimia dicere, vt etiam de ſublimitate verbi poſſent gloriam habere.* Nihilominùs non ſunt valentes: *Quia dum*, inquit, *prauo corde terrena meditantur; occulta veritatis, quæ proferant, reuelatione nulla comprehendunt.* Concludit igitur, ſermonem doctrinæ rarum fuiſſe. C Nec minùs rarum ſermonem prophetiæ, ſeu diuinas apparitiones, & illuſtrationes: quia cùm Heli non faceret iam cognita, non merebatur cognoſcere vlteriùs facienda. *Nam dum rector*, inquit, *agenda quæ nouit, deſpicit; agitur cum eo diſtricto iudicio; vt agenda non videat; quia implere noluit, quod videbat. Manifeſta namque viſio negligentis Paſtoris non eſt, ſed amantis.* Quod probat ex verbis Chriſti Domini: *Qui diligit me*, &c. *manifeſtabo ei me ipſum.* Ioan. 14. num. 21. Et ſtatim: *Si veritas*, inquit, *merito dilectionis oſtenditur; iis, qui torpent à bono opere, digniſſimè occultatur: quia ſignum amoris non eſt in affectione animi, ſed in ſtudio bonæ operationis.*

Optimus Prædicator ſit optimus contemplator.
Prædicatores vani.
Qui non facit quæ didicit, non meretur vlteriùs diſcere quæ faciat.

54. *Expoſitio D. Gregorij myſtica.*

Itaque ex mente D. Gregorij duplex hoc loco D ſermo doctrinalis, & propheticus, diſtinguitur: vterque rarus fuiſſe dicitur: doctrinalis, quia nemo apud Deum contemplabatur, quæ populum doceret: propheticus, quia nemo apud populum agebat, quæ à Deo docebatur. Quæ quidem rectiſſimè ad mores dicta ſunt. Nihilominùs, ſi litera ipſa ſpectetur, de ſolo ſermone prophetico agitur hoc loco, vt rectè Caietanus obſeruat. Et ratio eſt, quia ille ſermo dicitur hoc loco pretioſus, ſeu rarus, qui à Deo paulò inferiùs ſuppletur, ſeu communicatur: idcircò enim dicitur rarus, vt ſtatim dicatur à Deo cælitùs infuſus: atqui ſermo à Deo ſuppletus, & communicatus, fuit propheticus; Samuele diuinitùs illuſtrato, & ad propheticam E notitiam euecto, vt ex dicendis patebit: ergo de ſolo ſermone prophetiæ agitur hoc loco: quanuis negandum non ſit, etiam ſermonem doctrinæ rarum fuiſſe, propter rationes traditas à D. Gregorio. Vnde duplex illa propoſitio, Sermo Domini erat pretioſus; &, Non erat viſio manifeſta; eodem tendit, vnáque per alteram clarior explicatur, vt Angelus, Lyra, & Abulenſis interpretantur.

Literalis expoſitio de ſolo ſermone prophetico.
Angelus.
Lyranus.
Abulenſis.

55. *D. Baſil.* *Prophetia dicitur vi-*

Superſunt breues quædam dubitatiunculæ. Prima, cur prophetia appelletur viſio? Reſpondeo cum D. Baſilio in cap. 1. Iſaiæ, propter certitu-

ſio propter certitudinẽ. dinem, quæ in viſione maior eſt, quàm in cæteris notitiis ſenſitiuis, vt ad cap. 9. num. 9. latiùs expſicabo. Secunda, vtrùm prophetia ſit viſio purè intellectiua, an etiam imaginaria? Reſpondeo cum D. Thoma 2. 2. quæſt. 174. art. 2. & 3. vtranque eſſe poſſe: intellectiuam quidem, quando ipſa res abſque vllis ſignis imaginatione apprehenſis, intellectui reuelatur: imaginariam verò, quando per ſigna imaginatione apprehenſa, ad rem ipſam cognoſcendam inducitur intellectus: & purè quidem intellectiuam, quæ dicitur fuiſſe in Dauid, 2. Reg. 23. num. 4. &, vt aliqui exiſtimant, in Moyſe, Num. 12. num. 8. eſſe nobiliorem notitiam; ſed imaginariam, eſſe magis propriè prophetiam, propter maiorem obſcuritatem, & remotionem ab intelligibili obiecto, quam prophetia ſemper importat.

D.Thom.

Prophetia eſt viſio in intellectu, vel in imaginatione.

Viſio intellectiua, perfectior; ſed imaginaria magis propriè prophetia.

56. *An ſit prophetia manifeſta.*

Tertia, ſi prophetia, Authore D. Thom. aliquam obſcuritatem importat; quo pacto dicitur hoc loco, tanquam res noua, non fuiſſe in illis diebus viſio manifeſta: quaſi ſupponatur aliqua manifeſta eſſe potuiſſe? facilè ſe expediunt Hebræi, transferentes: *Non erat viſio multiplicata*: occaſionem illis dante verbo originali, נִפְרָץ *Nipras*: hoc eſt, *multiplicata*, à verbo פָּרַץ *Paras*, quod non ſolùm ſignificat diuidere, & aperire, vt dictum eſt, ſed etiam multiplicare. Vnde ſenſus efficitur, Non erat viſio frequens, crebra, & vſitata; ſeu, vt legit Vatablus in eodem ſenſu, *vulgaris*: ſed rara, & pretioſa. Nihilominùs reſpondere oportet iuxta Latinam editionem. Alij igitur nimis theologicè reſpondebunt, prophetiam habere ſemper, vt docet Caietanus 2. 2. quæſt. 1. art. 4. aut ſaltem habere poſſe, vt docet Suarius in Opere de Fide, diſput. 8. ſect. 5. euidentiam atteſtantis: qualem habuit prophetia in Chriſto Domino, cùm ipſe verus Propheta fuerit. Deuteron. 18. num. 15. Matth. 21. num. 11. Marc. 6. num. 4. Luc. 7. num. 16. Ioann. 4. num. 19. & paſſim alibi. Nec tamen cognitionem habuerit obſcuram, & ineuidentem, vt Theologi in 3. diſt. 14. & 3. part. quæſt. 11. & ſequentibus, communiter teſtantur. At verò in illis diebus nullam fuiſſe prophetiam, quæ talem euidentiam haberet. Vnde quanuis non dicatur abſolutè nullus fuiſſe ſermo Domini, ſed tantùm rarus, ac proinde aliquis: tamen abſolutè dici, non fuiſſe viſionem manifeſtam; quia quanuis eſſet aliqua prophetia, nullam tamen habebat euidentiam in atteſtante.

Reſponſio Hebræorum.

Vatablus.

Aliquorum Theologorum reſponſio.

Caietanus. Suarius.

57. *Impugnatur reſponſio.*

Sed hæc reſponſio, vt vera ſit, certè literalis non eſt. Quia reuelationes ſine hac euidentia Prophetis communiter fiebant, vt oſtendit Suarius citatus, quin proptereà illi à Deo puniri cenſerentur: proindéque, ſi in illis diebus nihil deerat in prophetia, niſi euidentiâ atteſtantis, certè nihil noui contingebat; nec vlla pœna propter peccata Heli à Deo inferebatur. Vnde vlteriùs fit, hanc reſponſionem non ſolùm à litera, ſed etiam à veritate alienam eſſe, quia ſolam negat euidentiam in atteſtante; eáque ſublata, plures prophetias admittit, quas tamen litera excludit. Igitur ſimpliciùs, & literaliùs reſpondeo, viſionem manifeſtam hoc loco non eſſe tantùm euidentem in atteſtante, ſed omnem, de qua inter homines conſtaret, veram eſſe prophetiam, & hanc illis diebus defuiſſe. Aliàs etiam Heli, vt cap. 1. num. 17. iam diximus; immò & ille vir Dei, qui venit ad Heli, cap. 2. num. 27. prophetarunt: de quorum tamen prophetiis inter homines vulgò non conſtabat. Quod exiguum non erat illius populi ſupplicium, carentis optima regula, qua ad ſalutem regerentur.

Suarius.

Germana reſponſio.

Quarta, & vltima dubitatio, vtrùm viſio ſignificet quamlibet prophetiam, ſiue læta, ſiue triſtia nunciantem? D. Hieronymus in cap. 13. & 15. Iſai. ſub initium, & in cap. 23. Ieremiæ, ad finem, docet, viſionem ſignificare prophetiam proſpera nunciantem: ſicut onus, ſiue pondus, prophetiam nunciantem triſtia, & infauſta. Si ita eſt, meritò hoc loco non pondus, ſed viſio fuiſſe negatur: quaſi non tam triſtes, quàm lætæ prophetiæ defeciſſent. Verùm hæc diſtinctio, etſi placeat Cantapetrenſi lib. 4. Hypotypoſeon, cap. 2. diſplicet Riberæ in cap. 1. Oſeæ, à num. 7. vbi D. Hieronymum in bonum ſenſum interpretatur: ita ſcilicet has voces plerunque, non tamen ſemper in ſacris Literis diſtingui. Nam aliquando viſio infauſta comminatur. *Viſio Abdiæ*, inquit Propheta num. 1. *Hæc dicit Dominus Deus ad Edom*, &c. Et ſtatim: *Conſurgamus aduerſùs eum in prælium.* Vbi Rupertus vocat hanc viſionem propheticam *valdè duram*; quòd ſub ea nonniſi clades, & ſtrages Idumæorum prænuncientur. Contrà verò onus aliquando à proſperis exorditur: *Onus Ægypti*, inquit Propheta. Et ſtatim: *Huc Dominus aſcendit ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum.* Iſai. 19. num. 1. Quodnam eſt, obſecro, iſtud onus, quod per nubem leuem ſignificaretur; præſertim, cùm in ea non Ægypti calamitas, ſed mundi felicitas imputetur? Nam illa nubes ſacroſanctam Chriſti Domini humanitatem repræſentabat, quam ſibi induens Æternum Verbum Ægyptum conſcendebat: quæ planè erat ſuprema illius regionis beatitudo. *Quid enim Ægyptus*, inquit ibi Procopius, *quàm quòd in ea peregrinatus eſt Dominus, beatius habebat?* Graue igitur non erat hoc Ægypti onus, ſed planè leue; non deprimebat, ſed erigebat; non triſtia, ſed felicia ſignificabat.

58. *An viſio prophetica ſit tantùm de proſperis.*

D.Hier.

Diſtinctio inter viſionem, & onus.

Cantapetr.

Ribera.

Viſio nõ ſemper de lætis.

Rupertus.

Onus nõ ſemper de duris.

Procop.

Num. II. Factum eſt ergo in die quadam, Heli iacebat in loco ſuo; & oculi eius caligauerant, nec poterat videre.

EXPOSITIO LITERÆ.

59. *Hebræa, Græca, & Latina lectio.*

Factum eſt ergo, &c. Vulgatiſſimus Hebraïſmus eſt, וַיְהִי *Et fuit*. Septuaginta vertunt, καὶ ἐγένετο, quod Latinus plerunque vertit *Et factum eſt*. Nec eſt aliud, quàm nexus quidam, quo antecedentia cum conſequentibus coniunguntur. Addunt Septuaginta, ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ, *in die illa*; ſequuti fontem בַּיּוֹם הַהוּא baiom hahu, *in die illa*. Sed, quia nulla certa dies deſignatur, vertit Latinus: *In die quadam*: intellige, naturali; ne excludatur nox, in qua hæc reuelatio contigit, vt ſtatim dicetur. Vnde Vatablus transfert, *quodam tẽpore*: vt à diurno, nocturnóque abſtractiùs. Quanuis D. Gregorius ad myſticos ſenſus, vt ſolet, digreſſus, duplici myſterio arbitretur dictum fuiſſe, *In die*. Vno, vt oſtendatur perfectio Samuelis, qui non in nocte, vt Salomon; ſed in die ad colloquium cum Deo euocatur. *In die*, inquit, *vocatur, qui pro ſua, & aliorum ſalute ad ſupernæ ſapientiæ ſcienda ſecreta ſuſtollitur.* Contrà verò Salomon ſapientiam in nocte percepit. 3. Reg. 3. num. 3. *Vt caligo temporis indicaret, quia eandem ſapientiam non perſeueraturus acciperet.* Altero, vt magna Heli cæcitas explicetur, qui etiam in die, in qua omnia ſolari luce perfuſa clariùs cernuntur, caligabat

Vatablus.

D.Greg.

Vocatio in die perfectior, quàm in nocte.

Cæcus in luce veritatis miſer.

caligabat. *Poſitione*, inquit, *diei oſtenditur magnitudo cæcitatis Heli: quia profectò magnas tenebras habuit, qui in die non vidit.* Hoc autem Sacerdote cæciores eſſe dicit illos prælatos, qui in lege Euangelij, vbi Chriſtus eſt lux mundi, Ioan.8.n.12.cæcutiunt. *Magnas ergo*,inquit,*tenebras paſtor ſuſtinet, ſi is, qui Eccleſiæ oculus eſſe per officium noſcitur; in gratia tamen lucis viſionem non habet.*

Cæcus in luce Euangelij peior quàm Heli.

2. *Heli fortè vigilabat. Probabilius, quòd dormiebat.*

Heli iacebat,&c. Fortè vigilans:vel quia ſenex, qui ſolet eſſe ſomni parcior: vel quia plenus curarum, quæ ſolent ſomnos abigere. Nihilominùs Septuaginta in Regia, Complutenſi, & Sixtiana transferunt, ἐκάθευδε, hoc eſt,*dormiebat*, à verbo καθεύδω, hoc eſt,*dormio*. Et eodem modo legunt Vatablus, & Pagninus; & ſic habetur in textu Gloſſæ ordinariæ ad marginem, quinetiam verbum שׁכב *Sacab*, quod eſt in fonte, non ſolùm ſignificat cubare,ſed etiam dormire. *Ecce nunc in puluere dormiam.* Iob 7.num.21. *Si dormiatis inter medios cleros.* Pſal.67.n.14. *Terram,in qua dormis, tibi dabo.* Geneſ.28.num.13.Quibus in locis idem verbum reperitur.Sicut & paulò inferiùs,num.3. *Samuel dormiebat.* Et n.5.*Reuertere,& dormi.* Sed cùm Heli grauiſſimo diuinæ comminationis telo paulò ante percuſſus ſit per virum Dei,qui ad eum arguendum miſſus eſt; non ſine myſterio dicitur initio huius capitis dormire. Duplici de cauſa, ni fallor.Vna,ad oſtendendam eius triſtitiam ex illa comminatione conceptam. Solet enim triſtitia ſomnos conciliare, iuxta illud Salluſtianum in Iugurth. *Ægrum animum, vti ſolet, ſomnus cepit.* Vnde illi duo Poëtarum apices, Homerus Iliad. 23. & Virgilius Æneid.8. prudenter induxerunt ſuos illos duces,Achillem,& Æneam,triſtium curarum æſtu fatigatos, deinde in ſomnum reſolutos.Sic olim: *Et Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui.* Ionæ 1.num.5. Vbi D. Hieronymus:*Deſcendit*,inquit,*ad interiora nauis, & triſtis abſconditur: ne quaſi Dei vindices fluctus aduersùm ſe videret intumeſcere. Quòd autem dormit,non ſecuritatis eſt,ſed mœroris. Nam & Apoſtolos legimus, in Domini paſſione præ triſtitiæ magnitudine, ſomno fuiſſe depreſſos.*

Vatabl. Pagninus. *Somnus ex triſtitia.* Salluſtius. Homerus. Virgilius. D.Hieron.

3. *Somnus ex ignauia.* Virgilius.

Altera, ad oſtendendam eius negligentiam, & remiſſionem animi;qui tam grauibus minis,veluti quibuſdam tonitruis de cælo territus non vigilarit. Pari ratione Mercurius apud Virgilium 4. Æneid.miratur Æneam ſomno indulgentem, quẽ paulò antè diuina oracula grauiter perterruerant.

Nate Deo,potes hoc ſub caſu ducere ſomnos?

Luſit non inſcitè Auguſtus in quendam, qui multo preſſus ære alieno in vtranque aurem dormiebat: nam eius demortui culcitram emendam curauit;dicens,non poſſe non aliquam vim ſoporiferam illi ineſſe, quæ homini tam multis curis impedito ſomnos conciliaſſet. Quanto maior incuria, ac deſidia huius Pontificis, qui plurimis nominibus Deo debitor, quietus dormiret,& tanquam alter Ionas, vt loquitur D.Hieronymus citatus, profundiſſimum ſomnum *roncho ore* ſonaret? Neque eo ſolo nomine,quòd debitor erga Deum eſſet, debuit vigilare; ſed vlteriùs, quòd Pontifex, & Iudex erga homines. Qui enim aliis præſunt, non debent ſomni tyrannidi ſubiacere. Quod ex prophanis, & ſacris Literis facilè illuſtratur.

Suetonius. *Et indicandus, & Iudex,vigilent.* D.Hieron.

Principem ſomnolentia non decet, ſed vigilantia.

4. PAſſim adſtipulantur prophanæ Literæ. Nam, vt eſt in veteri parœmia: *Non decet Principem*

A *ſolidam dormire noctem.* Immò ſolidam vigilabat Annibal,teſte Polybio lib.3.De quo Silius lib.1.

———*Noctémque vigil ducebat in armis.*

Troianus dux apud Maronẽ celebratur, 1.Æneid.

———*Per noctem plurima voluens.*

Et apud Homerum Iliad.2. fingitur vnus Iupiter, cæteris dormientibus, inſomnis. At verò Agamemnon, Iliad.7. omnibus Græcis conſopiris ſolus excubabat. Quam ob cauſam laudatur Ageſilaüs, in libello de eius laudibus, à Xenophonte, quòd ſomno, non vt domino, ſed vt mancipio vteretur.Nec minori laude dignus fuit Thebanus dux Epaminondas, qui, vt refert Plutarchus libello aduersùs ducem imperitum, dormientibus ciuibus, luſtrabat vrbem,& muros obambulabat: B rogatus verò, cur id faceret, reſpondebat, vt cæteri dormirent. Idcircò Rex Perſarum, teſte eodem Plutarcho, cubicularium aſſiduum habebat, à quo ſummo mane his vocibus excitaretur:*Rex, vigila, & negotia cura.*

Principes vigilare debet. Polybius. Silius. Homerus. Xenophon.

5. *Nocturna vigilia conſiliis capiendis aptiſſima.* Tullius.

Et quidem nocturnas vigilias ad conſilia ineunda quàm aptiſſimas eſſe, ſatis indicat Græcum illud verbum, ἐν νυκτὶ βουλή, hoc eſt, *In nocte conſilium.* Quò alluſit Craſſus ille Tullianus, lib. 2. de Oratore, cùm ad Antonium ex malo Oratore bonum repentè factum: *Nox*, inquit, *te nobis, Antoni, expoliuit, hominémque reddidit.* Vnde, cùm apud Lacedæmonios & diurno, & nocturno tempore iudicia celebrarentur, facilioribus cauſis ad diurna iudicia remiſſis, difficilio- C res ad nocturna aduocabantur; vt Plato apud Plutarchum in Sympoſiacis teſtatur. Quaſi vbi oculus nocturnis tenebris redditur obtuſior, ibi animus maturis conſiliis perſpicacior efficiatur. Quæ eſt cauſa, cur antiquitas noctem appellauerit εὐφρόνην, *Euphronen*, hoc eſt, bene ſapientem, vt docet Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum: *Quoniam*,inquit,*anima tunc ceſſans conuertitur ad ſeipſam, & eſt magis prudentiæ particeps.* Vnde Flaccus 6. Argonaut. de nocte loquutus: *Conſiliis*,inquit,*vacat alta monendis.*

Plato. Clem. Alex. Flaccus.

6. *Summus mundi Princeps Deus vigilat.*

Neque pauciora nobis ſuppetunt ex ſacris Literis ſuffragia ad idem inſtitutum confirmandum. Nam in primis ſupremus mundi Princeps, & Rector Deus antonomaſticè *Vigil* appellatur.*Vi-* D *debam*,inquit Nabuchodonoſor, *in viſione capitis mei ſuper ſtratum meum; & ecce vigil, & ſanctus de cælo deſcendit.* Daniel.4.num.10. Vigil dicitur, quòd in ſuorum cuſtodiam nunquam obdormiſcat.*Non enim dormitabit,neque dormiet,qui cuſtodit Iſrael.*Pſal.120.num.4.Immò dormire,ſeu diſſimulare volentem, ſi quando velit, noſtra eum excitant, ne dicam, vellicant,malefacta; iuxta illud: *Vigilauit iugum iniquitatum mearum in manu eius.* Threnor. 1. num.14.ſeu, vt legi poteſt ex Hebræo,*pupugit*,ſeu *ſtimulauit manum eius.*Quaſi noſtra peccata, infixis quodammodo aculeis, Deum excitent ad vindictam. Iam verò Angeli, mundi præſides,immò & homines animarum cuſtodes, vigiles dicuntur. *Inuenerunt me vigiles*,in- E quit Sponſa, *qui cuſtodiunt ciuitatem.* Cantic.4. n.3.vbi D.Bernardus ſerm.77. *Bene*, inquit,*tecum agitur, ô mater Eccleſia, bene tecum agitur in loco peregrinationis tuæ; de cælo,& de terra venit auxilium tibi. Qui cuſtodiunt te, non dormitant, neque dormiunt,cuſtodes tui Angeli ſancti,vigiles tui ſpiritus,& animæ iuſtorũ.* De vtriſque in Eccleſiæ tutelam,& cuſtodiam inuigilantibus,eſt illud propheticũ,vt D.Bernard. ibidem notat:*Super muros tuos Hieruſalem,conſtitui cuſtodes tota die, & tota nocte in perpetuum non tacebunt.* Iſai.62.n.6.Nec immeritò homines vigilando pares Angelis efficiuntur.

Angeli vigiles. D.Bernard.

Homines per vigiliā ſunt Angelis pares.

Nam,vt bene Clemens Alexandrinus lib.2.pædagogi,cap.9. *Anima,*inquit, *Deum mente ſemper verſans,per continuam conſuetudinem corporis vigiliam inſerens, exæquat hominem angelica gratia,vitæ æternitatem ex meditatione vigiliæ ſuſcipiens.*

Homines,qui aliis præſunt, vigiles. Rabbi Dauid. Vatablus.

7\. Sed Angelis interim omiſſis, in quibus vigilia naturalis eſt; etiam homines, qui aliis præſunt, ſeorſim vigiles dicuntur. Vnde illud: *Diſperdet Dominus virum,qui fecerit hoc;magiſtrum,& diſcipulum.*Malach.4.num.12. Rabbi Dauid,quem ſequitur Vatablus,transfert:*Diſperdet Dominus vigilantem,& reſpondentem.*Vbi vides pro magiſtro reddi vigilantem; quaſi magiſtri nomine,ac munere indignus ſit,qui nocturnas vigilias non agat. Vnde olim Helias diſcipulo ſuo Heliſæo, quem magiſterij ſui hæredem apud Iſraëlitas relinquebat, nihil priùs, quàm vigilias inculcare viſus eſt. Nam duplicem ab eo ſpiritum poſtulanti reſpondit: *Si videris me, quando tollar à te,erit tibi,quod petiſti.* 4.Reg.2.num.10. Quaſi diceret: Mihi in magiſterium ſuccedis;ſed ſpiritum tanto muneri neceſſarium recipies,ſi videris me,hoc eſt,ſi vigilaueris, vt D.Chryſoſtom.homil.1.in Acta exponit. *Non enim,* inquit, *datur gratia, niſi vigilanti.* Vbi vel ſermo eſt de prima gratia ſanctificante,ad quam noſtræ vigiliæ diſponunt; vel de ſecunda, quam merentur. Talem profectò ſe præbuit magiſtrum amātiſſimum, ſcilicet vigiliarum,D.Hieronymus, qui de ſeipſo loquutus (quanuis locum diu quæſitum hactenùs inuenire non potui.)*Conſuetudinem*, inquit,*meam noſti, breuiſſimo ſomno vtor, & quaſi interuigilio. Satis vigilare deſiuiſſe: aliquando dormiuiſſe me ſentio, aliquando ſuſpicor.* Quod optimum fuit documentum Clementis Alexandrini lib.2. pædagogi, cap.9. *Non oportet,* inquit, *ſomnum eſſe perfectam corporis ſolutionem, ſed tantùm remiſſionem.Et ideò dico eum eſſe adſumendum non ad otium, & ſocordiam, ſed ad negotiorum,& actionum quietem.*

D.Chryſoſt. *D. Hieronymus ſomni parciſſimus.* Clem. Alex.

Vigiliæ D. Pauli multæ.

8\. Iam verò Doctor Gentium D. Paulus, cùm ſuorum periculorum, ac laborum longam ſeriem euoluat, nullos nominatim appellat multos, præterquàm vigilias, & ieiunia, quæ vigilias inducunt: *In vigiliis,* inquit, *multis, in ieiuniis multis.*2.Corinth.11.num.27.Quaſi vigiliarum labores, multo quàm alios vtiliores Gentibus fuiſſe credat. Quod D.Hieronymus, ſi ille eſt, in epiſt. 36.De obſeruatione vigiliarum,quæ in nono eius operum tomo circumfertur, videtur expendiſſe: *Ipſe,* inquit, *vigilantis quoque exemplum ponens in catalogo virtutum ſuarum,functum ſe vigiliis multis apud Corinthios gloriatur.* Et quidem fructuoſa extitit hæc vigilia magiſtri, non ſolùm diſcipulis auſcultantibus, ſed etiam dormientibus;nimirum adoleſcenti Eutycho præ nimio ſopore cadenti de tertio cœnaculo deorſum,& morienti, quo tempore D.Paulus ſermonem de rebus diuinis ad populum vſque ad mediam noctem protrahebat: quem enim prædicantis clamor à ſomno non excitauerat, vigilantis oratio ab ipſa morte liberauit.Act.20.n.9. & ſequentibus,vt citatus Auctor, dictus Hieronymus,obſeruat.Tandem communis totius mundi Magiſter, & Doctor Chriſtus Dominus, *pernoctabat in oratione Dei*, Luc.6.n.12. In quem locum D.Ambroſ. ſerm.20. in Pſal.118. *Non,* inquit, *ideò pernoctauit, quaſi qui aliter Patrem nobis reconciliare non poſſet. Sed vt qualis aduocatus eſſe debeat,demonſtraret:qualis Sacerdos,vt non ſolùm diebus,ſed etiam noctibus pro grege Chriſti debeat precator aſſiſtere.*

D.Hieron. *Vigiliæ D. Pauli vtiles.* D.Ambroſ. *Chriſtus in oratione pernoctabat, ad Prælatorum exemplum.*

9\. Sed & in lege veteri quantam præbuit Iacobus vigilantiam? *Die,* inquit, *noctùque æſtu vrebar,& gelu; fugiebâtque ſomnus ab oculis meis.* Geneſ.31. n.40.vbi D.Chryſoſt.hom.22. ad populum: *Quæ,* inquit, *ipſius vigiliæ ratio, ne vlla ouis feræ captiua fieret? Si verò tanta de irrationali pecude cura; quales eſſe decet, de rationali anima ſollicitudinem gerentes?*Nec degenerauit Dauid:*Si dedero,*inquit, *ſomnum oculis meis, & palpebris meis dormitationem, & requiem temporibus meis, donec inueniam locum Domino,tabernaculum Deo Iacob.* Pſal.131. à num.4. In quem locum ille ſub nomine Hieronymi,vbi ſuprà: *Quis,*inquit, *tantùm non ſtupeat Dei amorem,& animi deuotionem, vt ſomnum ſibi, ſine quo humana vtique corpora deficiunt, penitus interdixerit, donec locum ad templum Domino fabricandum reperiret? Quæ res nos debet firmiter admonere; vt,ſi ipſi locus Domini eſſe volumus, & tabernaculum eius, ac templum cupimus haberi, in quantum poſſumus, exemplo Sanctorum vigilias diligamus.*

Vigiliæ Iacobi pro ouibus ſuadent vigilias pro animabus. D.Chryſoſt. *Vigiliæ Dauidis ad tabernaculum Deo fabricādum,ſuadent vigilias ad præparādum animū Deo.*

A Dauide cæleſtium rerum myſteria iugiter contemplante, totáſque in ea meditatione noctes tranſigente, vel ipſo teſtante: *Memor fui noctè nominis tui, Domine.* Pſal.118. num.55. deſumendum cenſet documentum D. Ambroſius ſerm.7. in eundem Pſalmum, ne vnquam ab hac meditatione feriemur; ſed noctem ſomno auferamus,vt Deo fœneremur.*Hoc nomen* IESVS, inquit,*inuocetur diebus, ac noctibus, nullúmque tempus prædicandi vacuum ſinat ſancta deuotio præterire.* Et optimo ad rem perſuadendam vtitur argumento: *Si ſtudentes,* inquit, *doctrinis ſecularibus perparum ſomno indulgēt; quanto magis, qui Deum cupiunt cognoſcere, non debent ſomno corporis impediri, niſi quantum naturæ ſatis eſt?* 10.

Orationi in nocte vigilādum. D.Ambroſ. *Si ſtudio, cur non potiùs orationi vigiletur.*

In hac vigilia Dauid non ſolùm voluptatem, ſed etiam felicitatem conſtituendam cenſet. Vocat enim beatum virum,qui *in lege* Domini *meditatur die, ac nocte.* Pſalm.1. num.2. Sic enim D. Hieronymus in Regula Monachorum, titulo De vigiliis, obſeruat, vbi retexens longam ſeriem commodorum,quæ ex vigiliis oriuntur: *Vigilando,* inquit, *omnis timor excluditur,fiducia naſcitur, caro maceratur,vitia tabeſcunt, charitas roboratur, recedit ſtultitia,accedit prudentia,mens acuitur,error obtunditur,criminum caput Diabolus gladio ſpiritus vulneratur.* Et ſtatim: *Quid hac dilectione ſuauius? Quid hac felicitate beatius? Teſte etiam Propheta, qui beatum virum deſcribens, ſummam eius beatitudinem in hoc verſiculo collocauit, ſi in lege Dei meditatur die,ac nocte.* 11.

In vigilia felicitas. D.Hier.

Felices igitur Principes, non qui etiam dies dormiunt,ſed qui etiam noctes vigilant. Hi enim planè viuunt: illi thalamo, tanquam tumulo immerſi moriuntur. Nam, vt bene D.Chryſologus ſerm.24.*Plus,*inquit,*vigilare,plus viuere eſt. Quid tam mortis ſimile,quàm dormientis aſpectus? Quid tam vitæ plenum, quàm forma vigilantis?* Et ante eum Clemens Alexand.2.pædagogi,cap.9.*Nullus,* inquit,*homo dormiens vllius eſt pretij, magis quàm qui non viuit.*Et paulò pòſt: *Somnus,*inquit,*non ſecus ac Publicanus, dimidium vitæ tempus nobiſcum diuidit.*Quid ergo ſomnum,hoc eſt, mortem,ambiunt, qui vitam amant? In huius rei typum animalia tam Ezechieli, quàm Ioanni obiecta, erant plena oculis,Ezechiel.1.n.18.& Apocalypſ.4.n.8. vt Paſtores hominum repræſentarent quoſdam veluti ſpirituales Argos, multis hominibus in ſuarum ouium tutelam excubantes. Aliàs ſimiles erunt paſtoribus Babyloniis, de quibus eſt illud: *Dormitauerunt paſtores tui,Rex Aſſur; ſepelientur Principes tui.* Nahum 3.num.18. Quem locum aliter diſpungunt, ac transferunt Septuaginta: *Dormitauerunt,* 12.

Dormientes, mortui;vigilantes,viui. D. Chryſoſt. Clem. Alex. *Paſtores, ſpirituales Argi,pleni oculis.*

Dormitauerunt,inquiunt,*paſtores tui*. Et hîc infixo A puncto,orationem ſic continuant:*Rex Aſſur conſopiuit fortes tuos.* Quod D.Hieronymus de diabolo Prælatos ſopiente, myſticè interpretatur. *Scit*,inquit,*Rex Aſſyrius,non poſſe ſe oues decipere, niſi paſtores ante conſopierit;ſemper diaboli ſtudium eſt,vigilantes animas conſopire. Denique in paſſione Domini Apoſtolorum oculos graui ſopore premit.*

D. Hier.

13. *Heli ignauia non modò dormiendo, ſed etiam iacendo conuincitur.* D.Greg.

Vt igitur Heli ſuam proderet negligentiam, dormiens introducitur: immò,vt vulgatus tranſtulit.iacens:*Heli*,inquit,*iacebat*.Ex quo ſitu maior incuria arguitur. Nam, vt bene D. Gregor. in priori commentario: *Iacere*, inquit, *ad remiſſioris vitæ negligentiam pertinet*; ſicut ſtare ad perfectionis ſtudium; quod pluribus illuſtrans exemplis,ſubdit:*Tunc itaque Heli iacet in loco ſuo,cùm in lapſum prauitatis reprobus Prædicator requieſcit in ſede iuſti.*Maior adhuc Sacerdotis ignauia colligetur,ſi in die dormiſſe cum Diuo Gregorio dicatur. Quid enim eo deſidioſius, qui non ſolùm nocte non vigilabat, vt par erat; ſed etiam die dormiebat? *Longè abeſt*, inquit Clemens Alexandr. citatus,*vt permittatur interdiu dormire iis, qui maximam partem noctis ad vigilias reſecant.* Verùm interpretatio myſtica eſt: germana, vt paulò antè diximus, & ſequenti numero dicemus, dormiſſe nocte, quæ diei naturalis nomine continetur. Nam paſtoribus dictum eſt: *Natus eſt vobis hodie Saluator.* Luc.2.n. 11. Qui tamen, *cùm nox in ſuo curſu medium iter haberet, in mediam exterminij terram proſiliuit.* Sap.18.n.15. Quem locum ad Chriſti Domini natalem ſub mediam noctem explicandum Eccleſia vſurpat.

Dormiens in die negligentior arguitur. Clem. Alex. *Ad literam dicitur dormire in die, etiam qui in nocte dormit.*

14. *Locus Heli dormientis, non intra, ſed iuxta tabernaculum.*

*In loco ſuo.*Ita eſt in Hebræo,Chaldæo,& Græco exemplari. Hunc locum, exiſtimat Abulenſis, fuiſſe intra Sanctuarium.Si intelligit intra Sancta Sanctorum;aut etiam intra Sancta,non aſſentior: quia ibi nullus profanus vſus permittebatur. Si intra atrium,probabiliter loquitur cum Vatablo: in cuius, inquit, interiori parte Sacerdotes,in exteriori Leuitæ dormiebant. Sed probabilius mihi videtur dicendum cum Magiſtro hiſtor.hoc loco; non intra, ſed iuxta tabernaculum fuiſſe hunc locum: in aliqua ſcilicet exhedra tabernaculo proxima, ad quam ſe recipiebant Sacerdotes, qui in tabernaculo miniſtrabant.

15. *Locus dormiendi mollis ignauiam arguit.*

Cæterùm in aliquibus Bibliis, Regiis, Complutenſibus, Vatabl.& aliis eſt:*In lecto*, ſeu, *In lectulo ſuo.* Quod fortaſſe ad Sacerdotis ignauiam ſpectat, qui molliùs, quàm decebat vigilem, & excubitorem totius populi, dormiebat. Nam, vt rectè notat Clem.Alexand. citatus: *Ita eſt dormitandum, vt facile excitemur:*qui verò molliter cubant, difficilè expergiſcuntur. Quare Philoſophi Cynici, vt ad vigilias promptiores redderentur, in thoris herbaceis cubabant:Diomedem imitati, qui ſub ſtrato bouis tergo, dormiturus incumbebat, vt promptior euigilaret. A qua diſciplina alienus non erat Troianus dux Æneas, qui

Strenui durũ locũ quærunt ad cubandũ.

----*In ripa, gelidique ſub ætheris axe*

Procubuit, ſeràmque dedit per membra quietem.

Quid Vlyſſes, qui duro lapide pro molli thoro vtebatur? vt obſeruauit Clemens Alexándrinus, vbi ſuprà: *Tanta*,inquit,*frugalitas non ſolùm apud priuatos,ſed etiam apud veterum Græcorum Præfectos exercebatur.*

Clem. Alex.

16. *Si delicias lecti fugiunt infideles, quid de fidelibus dicendum?* D.Bern.

Quòd ſi Ethnici has delicias oderant, quid non eas fideles deteſtentur? *In lectulo meo*, inquit Sponſa,*per noctes quæſiui, quem diligit anima mea: quæſiui illum, & non inueni.* Cant.3. num. 1. Cur non inuenerit,inquirit ibi D. Bernardus ſerm.75. & alludens ad Marias, quæ Dominum in ſepulcro non inuenerunt, iam in cælo triumphantem. *In tuo*,inquit, *quærebas,qui ſe iam in ſua receperat. Non videras filium hominis aſcendentem, vbi erat priùs:iam cælum tumulo commutauit,& ſtabulo: Et tu illum,in tuo adhuc lectulo quæris? introiuit in potentias Domini, decorem induit,& fortitudinem. Ex hoc iam non iacet, ſed ſedet.* Verùm accommodatiùs ad rem præſentem Theodoretus ibi docet, non inueniri in lecto molli quieſcentem, ſed in ſole & puluere laborantem. Et conſentit D. Ambr.lib.de Iſaac, & anima,cap.5. *Multi*,inquit, *ſunt qui in otio quærunt Chriſtum,& non inueniunt: & quærunt eum in perſecutionibus,& citò inueniunt.* Nec immeritò: nam,ſi de humana ſcientia cecinit Poëta,

Theod. *Diuina ſapientia Chriſtus Dominus non iacet in molli lecto.* D. Ambr.

B *Nec iacet in molli veneranda ſcientia lecto.* Ouidius.

quid dicendum de ſapientia diuina, quæ non aureos thoros, non delicatos thalamos in hac vita requiſiuit, ſed naſcitura ſtabulum,moritura patibulum elegit?

In Principes molliter quieſcentes cum gemitu inuehitur Propheta: *Væ*,inquit,*qui dormitis in lectis eburneis*,&c. Amos 6.num. 4. In quem locum D.Chryſoſtomus hom.22. ad pop. *Miles*, inquit, *dormit,non in lecto,ſed humi. Et paſtor ſub dio ſtãs noctem conſummat.Operarius ille Iacob lapidem ad caput ſibi poſuit dormiens,vt intellectualem per ſomnos lapidem videret.Quam verò lectus eburneus vtilitatem habet?Vis videre lectum Regium, virtutibus plenum? Reſpice lectum Dauidis, in quo tanquàm* C *margaritæ ſuper ſubſellium per ſingulas noctes erant congelatæ Prophetæ lacrymæ.* Vbi vides, lacrymas, quibus obruebatur lectulus Prophetæ vigilantis, pretioſiores eſſe, quàm gemmas, quibus Regum dormientium lectuli picturantur.

17. *Qui molliter cubant, deplorandi.* D. Chryſ.

Lectus non gemmis, ſed lacrymis ornatus.

Mirum igitur non eſt, ſi Deus non Pontificem in lectulo ſuo cubantem; ſed Samuëlem in templo Domini, & fortaſſe humi iacentem alloquatur. Nam & Iacobo non inter paternas delicias quieſcenti, ſed ſuper duros lapides contemplanti cæleſtia myſteria patuerunt. De qua re Clemens Alexandr.ſæpiùs citatus lib. illo 1.pæd.c.9. *Iacob*, inquit,*humi dormiebat,& lapis erat ei puluinus; atque viſum videre dignus eſt habitus,quod captum hominis ſuperabat.*Sic ille. Et in eodem loco molles D decubitus reprehendit, neque mentibus, neque corporibus ſalutares: & cubilia,*vel ipſo ſomno molliora*, vt appellat, valere iubet. *Nam præterquam quòd*,inquit, *eſt probroſa hæc mollis & ſenſum titillans voluptas,in lanuginoſis plumis dormire; eſt noxium corporibus, tanquàm in vaſtum quendam hiatum cadentibus:neque eos, qui in eis verſantur continent;propterea quòd ex vtraque parte corporis,cubile aggeris inſtar aſſurgat; neque,vt cibi coquantur, permittunt,ſed potiùs incendunt; quod quidem alimentum corrũpit. In planis autem & æquatis cubilibus,decubitus,qui ſunt ſomni veluti naturale gymnaſium, conferunt ad alimenti digeſtionem.* Et paulò pòſt: *Nimis curioſæ, & exquiſitæ tornaturæ in lectis, ſunt ſæpè reptilium ſemitæ animantium, dum* E *inciſuris artis circumaguntur, & minimè delabuntur. Cubilis mollitiem,virilem eſſe oportet,& maſculam.* Vbi plura de hac re.

18. *Deus non alloquitur molliter cubantem; ſed duriter iacentem.* Clem. Alex.

Molles decubitus reprehenduntur.

Certè illi veteres ſeuerioris diſciplinæ,& alumni, & altores, ſicut profundos ſomnos, ita delicatos thoros, fugiebant, & pro mollibus ſtratis rigidas χαμευνίας chameunias, hoc eſt, humicubationes præoptabant. Vnde D. Gregor. Naz. orat.11.ſororem ſuam Gorgoniam non mediocriter commendat, quòd ſpiritualibus animi morbis medicandis præſentiſſimum chameuniç pharmacum adhiberet. Et Diuus Ephrem in vita Abrahæ

19. *Sancti delicatos thoros fugiebant, duros optabant.* D. Gregor. Naz.

D. Ephrem.

Abrahæ Eremitæ, quæ lib. 1. De vitis Patrum A circumfertur; ſanctiſſimum virum laudat, quòd continuis ieiuniis, vigiliis & chameuniis corpus domuerit, & quod miraculum dixeris, nunquam laſſatus, nunquàm infirmatus: ſed ad grauiora in dies onera promptus, & erectus. Diuus Ephrem in vita Mariæ, neptis prædicti Abrahæ, quæ à virgineo ſtatu in meretricium dilapſa fuerat, optimum cum illa auum ſic loquentem introducit: *O filia mea, quis te interfecit? Vbi eſt habitus angelicus, quem habebas? vbi continentia? vbi fletus? vbi vigiliæ? vbi chaumeuniæ?* &c. Itaque rhori vilitate, & aſperitate veteres illi pietatis cultores vtebantur, vt faciliores ad vigilias excitarentur. Qua lecti duritie ſi hic Sacerdos vteretur, diligentior fortaſſe in totius populi ſalutem excubaret. B

Cæcitatem Heli myſticam fuiſſe al qui exiſtimant. *Georg. Venet.* D.Greg.

20. *Et oculi eius caligauerant.* Quæres primò: Qualis fuerit hæc cæcitas? propriáne, an myſtica? Georg. Venet. tom. 1. De hiſtor. ſacra, problem. 44. myſticam interpretatur: hoc eſt; & prauam affectionem erga filios, quorum mala nec videbat, nec corripiebat; & diuinarum rerum ignorantiam, qua laborabat. Erat enim tunc ſermo Domini pretioſus. Eadem eſt Diui Gregorij interpretatio, dicentis in priori Commentario, illorum Prælatorum oculos caligare, *Qui in arce paſtoralis culminis non exequuntur virtutis opera ſ d remiſſioris vitæ blanditiis immerguntur.* Et in poſteriori Commentario, addentis, Heli in loco ſuo caligare: *Quia in lege, & Prophetis non habebat ſtatum luminis, ſed lapſum cæcitatis.* Conſentiunt & C Hebræi exiſtimantes, hîc non agi de vera oculorum cæcitate; cùm non ſit, cur de illa ſermo habeatur: ſed de myſtica, qua Heli in prauis filiorum moribus dignoſcendis, ac diuinis oraculis contemplandis, caligabat. Sic è contrario tempore Ezechiæ Regis optimi, *Non caligabunt*, inquit Textus, *oculi videntium.* Iſai. 32. num. 3. Quia futurum erat, interprete Lyrano, vt ſub id temporis Iſaias, aliſque Prophetæ multas, & claras viſiones obtinerent. Et quidem ſi Sacerdos ſuo munere rectè fungitur, tantùm abeſt, vt cæcutiat, vt potiùs oculus perſpicaciſſimus videatur. Vnde D. Iſidorus Peluſiota lib 2. Epiſt. 151. *Dei Sacerdos*, inquit, *quoniam ad Deum appropinquat, animalium illorum multis oculis præditorum in morem* D *omni ex parte oculus eſſe debet, eorum inſtar nihil neſciens.* Nihilominùs dicendum eſt, de propria cæcitate ſermonem eſſe, quia verborum, quibus Textus vtitur, tanta eſt ſimplicitas, & perſpicuitas, vt ad improprios, & alienos ſignificatus digredi minimè patiatur. Nec deeſt ratio, cur hîc potiùs vera cæcitas, quàm myſtica ſignificetur, vt paulò inferiùs, Quæſito vltimo oſtendam.

Hebr. — Lyra. — D.Iſid. Pel.

Propriam fuiſſe iuxta literam probabilius.

Cæcitas Heli perfecta, non inchoata.

21. Quæres ſecundò: perfectáne fuerit hæc cæcitas Heli, ſeu totalis, vt ita loquar: an ſolùm imperfecta, ſeu inchoata; illud prius indicat editio Latina, exprimens ſtatim caliginis illius qualitatẽ, abſolutè addendo: *Non poterat videre.* Quo pacto enim clariùs perfectam cæcitatem indicaret? Hoc E poſterius Hebræi, Chaldæi & Græci Codices ſignificant, ſic habentes: *Oculi eius cœperunt caligare.* Quibus verbis inchoata tantùm cæcitas exprimi videtur. Sed vtrumuis fuerit, certe neutra ratio conuincit. Non prior, quia licèt illud, *Non poterat videre*, abſolutè ponatur abſque vlla particula ex parte obiecti determinante; ſatis tamen poteſt determinari ex circumſtantia temporis nocturni, quod hîc ſignificatur, ita vt ſenſus ſit. Non poterat videre nocturno tempore, propter exiguitatem luminis: quanuis diurno, propter maiorem claritatem, poterat. Non poſterior: quia verbum incipiendi aliquando in Scriptura perfectum actum ſignificat, vt oſtendam paulò inferiùs num. 12. ibi: *Incipiam, & complebo.* Vnde *cœperunt caligare*, eſſe poteſt, abſolutè, & omninò caligarunt. Crediderim nihilominùs cum Caietano, Heli non fuiſſe omninò cæcum, ſed luſcioſum. Eſt autem luſcioſus, ſeu luſcitioſus, vt docet Ariſtoteles in problematis, ſect. 31. prob. 8. & 15. qui obtuſis, & imbecillis eſt oculis; ſiue ſit ille, qui non videt, niſi in multa luce, qualis eſt diurna; in veſpertina autem nihil videt, vt Varr. lib. 8. diſciplinarum, Diuus Iſidorus lib. 10. Orig. exiſtimant; ſiue è contra, qui ſub multa luce nihil videt lædente ſenſum ſenſibili vehementi, ſub exigua videt; vt Feſtus lib. 10. Fulgentius in libello, De priſco ſermone, Senec. lib. 3. De beneficiis, ſub initium, & alij apud Briſſonium lib. 10. De verborum ſignificatione teſtantur. Quo vitio, qui laborant, μύωπες à Græcis appellantur. Eodem verò laboraſſe Tiberium Imperatorem, auctor eſt Suetonius in eius vita, cap. 68. & alij: quanuis id non vitio, ſed acumini oculorum ab his Auctoribus referatur, quòd in nocturnis tenebris videret. Caligabat igitur Heli; quia non perfecta oculorum acie vtebatur. Et argumento eſſe poteſt verbum originale כָּהָה *Cahah*, pro quo Latinus vertit, *Caligauerant*: quod non tam ſignificat priuari viſu, quàm debilitari.

Neutra pars conuincitur ex litera.

Opinio Auctoris, fuiſſe in hoatam. Caiet. Ariſt. *Luſcioſus quiſnam ſit.* Varro. D.Iſidor. Feſtus. Fulgent. Senec. Briſſon. *Myopes, qui dicantur.* *Confirmatur opinio ex Hebræo.*

22. Quæres tertiò: Vtrùm hæc cæcitas naturaliter contigerit per ætatem: an potiùs diuinitùs immiſſa fuerit in vindictam? Priorem partem tenent Interl. Angelomus, Hugo Cardin. & Abulenſis. Poſteriorem nonnulli apud Rupertum lib. 1. in Reges, cap. 11. dicentes, eum, qui animo cæcus fuerat, propter nimium in filios affectum, non immeritò corporis cæcitate in ſceleris pœnam laboraſſe. Sed nulla mihi videtur inter eos pugna. Nam ea, quæ naturaliter contingunt, poſſunt ad peculiares fines diuinæ prouidentiæ ordinari. Patet, quia Iſaac cæcus fuit, & quia ſenuit, vt litera, Gen. 27. num. 1. inſinuat; & quia voluit Deus, ne videret filium, quem primum benedicebat, vt D. Hieronymus in Epiſtol. 125. ad Damaſum teſtatur: *Ego*, inquit, *puto diuinæ diſpenſationis fuiſſe, vt oculis cæcaretur, & non intelligeret, minorem eſſe filium, qui ad benedictionem patris prærepror adſtiterat.* Nam ex malis naturæ, aliquando bona gratiæ colliguntur; ex pœnis, medicinæ; ex corporum morbis, animorum ſanitates. Sic igitur Heli, vt naturæ pariter, ac diuinæ iuſtitiæ debito ſatisfaceret, caligauit. In quo licet Dei clementiam admirari, qui ne plagas duplicet, eodem naturæ flagro, quo neceſſe erat hominem flagellari, vtitur ad flagellandum peccatorem.

Prior reſponſio Heli fuiſſe naturalem. Interl. Angel. Hugo Car. Abul. Rupert. *Poſterior, fuiſſe diuinitùs immiſſã in pœnam Heli.* *Vtraque conciliatur.* D.Hier. *Ex malis naturæ bona gratiæ aliquando colliguntur.* *Diuina in puniendo ſuauitas.*

23. Nec indignetur peccator ferens hanc pœnam, quam aliquando & iuſtus modeſtè patitur. Qualis fuit Tobias, qui cæcus factus non ingemuit: ſed potiùs, vt docet D. Ambr. lib. de Tobia, cap. 2. *Fraudari*, inquit, *magis ſe doluit obſequiorum, quàm oculorum munere: nec cæcitatem pœnam, ſed impedimentum putabat.* Quaſi Tobias oculos ſibi eripi non doleret. Vnde D. Hieronymus in Epiſtola 32. ad Abigaüm cæcum, eum de ſua cæcitate conſolatur. *Ne doleas*, inquit, *ſi hoc non habeas, quod formiculæ, & muſcæ, & ſerpentes habent, id eſt, carnis oculos: ſed illum te oculum habere lætare, de quo in Cãtico dicitur Canticorum, vulneraſti me, ſoror ſponſa, vno de oculis tuis, quo Deus videtur.* Et paulò pôſt: *Denique quoſdam etiam mundi Philoſophos legimus, vt totam cogitationem ad mentis cogerent puritatem, ſibi oculos eruiſſe.* Immò & magnus Antonius Archimandrita eodem modo conſolatus eſt Didymum

Pœna cæcitatis modeſtè ferenda. D.Ambr. *Oculos non ad videndũ, ſed ad benefaciendum.* D.Hieron. *Habere oculos commune cum beſtiolis bonum.* *Philoſophi ſibi eruerunt oculos ad cõtemplandum.*

Didymus cæcus, & doctiſſimus.

Didymum illum Alexandrinum, oculis quidem, non mente captum; erat enim vir eruditiſſimus. Percontatus igitur eum, an de ſua cæcitate triſtis eſſet, & illo primò modeſtè reticente, ſed tandem ingenuè affirmante, ſubiecit Antonius, vt refert D.Hieron.in Epiſtol. 33. ad Caſtrutium: *Miror,* ait, *prudentem virum eius rei dolere damno, quam formicæ, & muſcæ, & culices habent: non lætari illius poſſeſſione, quam Sancti ſoli, & Apoſtoli meruerunt.* Quibus verbis conſolatur D. Hieronymus eundem Caſtrutium pari oculorum cæcitate laborantem. *Ex quo,* inquit, *peruides, quòd multo melius ſit ſpiritu videre, quàm carne; & illos oculos poſſidere, in quos peccati feſtuca non poſſit incidere.* De hoc Didymo eadem ſcripſerunt D. Athanaſius in vita Antonij, Nicephorus lib.9. cap.17. Ruffinus lib.2. cap. 7. Socrates lib. 4. cap. 20. Theodoret. lib.4.cap.27. Sozomen.lib.3. cap.14. Et rurſus D. Hieronymus de Scriptoribus eccleſiaſticis, vbi multis eius lucubrationibus commemoratis, addit, *infinita alia ſcripſiſſe.*

D.Hier. D.Athan. Nicephor. Ruffin. Socrat. Sozomen. D.Hieron.

24. *Cæci bonarũ artium periti ſſimi.* Tullius.

Adde hoc cæcitatis incommodum, non ſolùm ſanctis hominibus, ſed etiam Philoſophis naturalibus, leuiter tolerandum; cùm ne cæci quidem à præclaris artibus exercendis retardentur, vt vel ipſe Tullius lib.5. Tuſcul. quæſt. ad finem, egregiè philoſophatur. Nam Appium multos annos cæcum, & ex magiſtratibus, & ex rebus geſtis conſtat, nec priuato, nec publico muneri defuiſſe. Ad Druſum conſulendum, quanuis cæcum, multi vndique confluebant; & qui oculati ſua non videbant, cæco duce, regebantur. Aufidius vir prætorius poterat, quanuis cæcus; & in Senatu ſententiam dicere, & Græcam hiſtoriam ſcribere, & amicis conſulentibus patrocinari, & in ſolis literis videre. Diodorus Stoicus cæcitate minimè impediebatur, quominùs in Philoſophia, muſica, & hiſtoria, aſſiduè verſaretur. Immò, quod ſine oculis vix fieri poſſe videtur, Geometriæ munus tuebatur, verbis præcipiens diſcentibus, vnde, quò, quamque lineam ducerent. Democritus, luminibus amiſſis, alba, & atra diſcernere non poterat: at verò bona, mala; æqua, iniqua; honeſta, turpia; vtilia, inutilia, poterat. Et cùm alij ſæpè, quod ante pedes eſſet, non viderent; ille infirmitatem omnem peregrinabatur. Quid Homerus? Cæcus poëticam picturam, ſeu pictam poëſim condidit. Quæ regio, inquit Tullius, quæ ora, qui locus Græciæ, quæ ſpecies formæ, quæ pugna, quæ acies, quod remigium, qui motus hominum, qui ferarum non ita expictus eſt, vt quæ ipſe non viderit, nos vt videremus, effecerit? Iam verò Tireſias, quem Poëtæ fingunt ſapientem, nunquam dicitur, cæcitatem ſuam deploraſſe: quippe quam ſciebat mentis acumini impedimento eſſe non poſſe. Vnus Polyphemus Cyclops, id eſt, vnoculus, ſeu vnum tantùm habens oculum, qui *torua ſub fronte latebat*; cui tandem aſtu Vlyſſis ipſum ſolum, quod habebat, *lumen ademptum*: hic, inquam, cùm eſſet barbaris, ac ferinis moribus, ſuam cæcitatem lamentabatur, querimoniáſque ſuas, vt cecinit Homerus, apud arietem deponebat, cuius laudabat, inuidebátque fortunas, quod quà vellet, ingredi poſſet. Verè, inquit Tullius, nihilo erat ipſe Cyclops, quàm aries ille, prudentior: pecus qui cum pecude fabulabatur; & quidem lanigera. Nam, teſte Plinio, inter alias beſtias, lanatæ, ſeu lanigeræ ſtolidiſſimæ cenſentur.

Sapiens non deflet cæcitatem ſuam: barbarus deflet. Virg. Homer. Plin.

25. *Cur hic memoretur cæcitas Heli.*

Quæres vltimò: Cur hoc loco fiat mentio de cæcitate Heli? Reſpondet Abulenſis, vt inſinuetur ratio, ob quam Samuël coram arca Domini A excubarit, eámque cuſtodierit. Nam Heli, ad quem hoc munus potiùs ſpectabat, propter ætatem, & cæcitatem inhabilis ad illud reddebatur. Et confirmari poteſt, quòd cæcus non ſolùm in lege noua, ſed etiam in veteri irregularis haberetur. Leuit. 21. num. 18. Non videtur tamen congrua hæc ratio, quia munus excubandi coram arca non erat ſummi Sacerdotis, ſed Leuitarum. Num.3. num. 6. Et ſi eſſet, planè per vnum puerum Leuitam, qualis erat Samuël, minimè ſuppleretur. Potiùs igitur dixerim cum eodem Abulenſi, fieri mentionem de cæcitate, vt ab hoc ſigno prouecta Sacerdotis ætas indicetur, in qua à Deo deſpicitur, non illo, ſed paruulo Samuële in B diuinum colloquium euocato: palámque fiat, apud Deum non tam ætatis, quàm ſanctitatis haberi rationem, vt ſuperiori numero latiùs oſtendi.

Prior Abulenſis reſponſio reiicitur. Abul. *Poſterior approbatur.*

Nec poterat videre. In his verbis transferendis, & diſpungendis triplicem inuenio diuerſitatem. Primò, nonnulli codices Latini iungunt hæc verba cum ſequentibus, ſic: *Nec poterat videre lucernam Dei, antequàm extingueretur.* Ita legunt D. Ephrem in Apologia de Heli, D. Iſidorus in Epiſtola ad Meſſanum de lapſu Sacerdotis, & D.Bonauent. in cap. 12. Eccleſiaſt. Nec parùm fauet Dionyſius Carthuſianus. Et in hac lectione Rupertus, Eucher. Rabanus, Beda, Angel. Hug. Card. Caiet. & Abulenſis magis conquieſcunt. Immò Marianus Victorius Epiſcopus Amerinus inter- C pres Diui Hieronymi in 1. lib. aduersùs Iouinianum, num.44. eos, qui aliter legunt, vocat, *Non intelligentes:* Eodem modo legit Eraſmus ibidem, quanuis abſtineat à contumelia. Huius lectionis multiplex ſenſus eſſe poteſt, licèt parùm diuerſus. Primus. Adeò caligabat, vt ne lucernam quidem clarè lucentem, antequàm extingueretur, videre poſſet. Quid ergo? Poterátne videre, poſtquàm extingueretur? Minimè. Neque enim qui negat aliquid antecedenter factum, concedere tenetur factum conſequenter, vt luculenter probat Diuus Hieronymus contra Heluidium, non procul ab initio, circa illa verba, *Non cognoſcebat eam, donec peperit,* &c. Matth. 1. numero 25. Alter ſenſus. Nec omninò cæcus, nec D omninò perſpicax erat, ſed medias inter nebulas videbat: ita vt non poſſet videre lucernam, proximo tempore antequàm extingueretur, cùm iam lux deficere incipiebat, quanuis videre illam poſſet, cùm adhuc procul aberat ab extinctione, & plena luce radiabat. Tertius ſenſus per lucernas accenſas veluti à ſigno noctem intelligendo, ſic explicatur: Ita caligabat, vt quanuis aliquid diurno, nihil tamen nocturno tempore videret, ſeu quanuis aliquid Solis, nihil tamen ignis perfuſum ille intueretur. Vltimus ſenſus. Non poterat videre lucernam, antequàm ipſe Sacerdos extingueretur, ſeu moreretur: hoc eſt, quandiu vixit, cæcus fuit. Neque ſequitur, vt dixi, quòd poſt mortem viſum recuperarit. Si huius lectionis de- E fenſoribus obiicias, in Hebræo eſſe: *Nec poterat videre & lucernam Dei,* &c. Quæ coniunctio, *Et,* cùm ibi nihil aliud coniungere poſſit quàm ſententias, planè ſupponit, eas eſſe diuerſas. Facilè reſpondebunt, dictionem Latinam *Et,* & Hebræam ו *Vau*, aut more Hebræorum redundare; quod Ribera in cap.2. Abacuc, num.28. pluribus exemplis illuſtrat, aut ſignificare, *etiam*, ad Sacerdotis cæcitatem exaggerandam; in hunc ſenſum: Adeò caligabat, vt etiam lucernam Dei, antequam extingueretur, quæ eſt maximè viſibilis, videre non poſſet.

26. *Prima huius loci expoſitio, non poterat videre lucernam.* D.Ephr. D.Iſidor. D.Bonau. Dionyſ. Rupert. Eucher. Raban. Beda. Angel. Hugo. Caietan. Abul. Victorius. Eraſm. *Quadruplex huius expoſitionis ſenſus.* D.Hieron. *Coniunctiones aliquando redundat.*

Myſtica

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

D.Greg. Beda. Angel. *Iudæi nõ videbant lucernam, nempe Chriſtum Dominum, vel Scripturam.* D.Cyril.

27. Myſtica verò huius lectionis expoſitio quadrat primò iuxta D.Greg. Bed. Angel. & alios, in populum Iudaicum, qui totius mundi lucernam Chriſtum Dominum coram ſe lucentem, & ardentem videre præ inuidia non valebat, ſeu, potiùs nolebat; quem tamen in cruce mortuum, & extinctum, multi eorum cognouerunt. Eſſe verò Chriſtum Dominum lucernam, canit Dauid Pſal. 118. num. 105. *Lucerna pedibus meis Verbum tuum.* Imò D.Cyrillus Alex. lib. 10. De adoratione, qui eſt de tabernaculo, Chriſtum Dominum myſticè repræſentatum ſentit in ea lucerna, quæ in tabernaculo lucebat, & quam Heli non videbat. Nec multùm intereſt, ſi nomine lucernæ Scriptura, quam Iudæus ignorat, intelligatur. Nam *mandatum*, inquit Sapiens, *lucerna eſt; & lex, lux.* Prouerb. 6. num. 23. Vnde D.Gregor. in poſteriori commentario: *Iudaicum* inquit, *ſacerdotium, quia virtutem ſanctæ Scripturæ neſciens, ad ſtatum fidei non erigitur; lucernam Dei videre non poſſe memoratur.* Quadrat ſecundò in omnes inuidos, qui tanquam noctuæ in luce cæcæ, in tenebris perſpicaces aliorum mala vident, bona tamẽ non agnoſcunt; vt Lyranus in Mor. aduertit; & latiùs D.Bonau. tom. 6. in Diæta ſalutis, titul. 1. cap. 4. *Similis eſt*, inquit, *inuidus noctuæ, & igni Græco: noctua enim de nocte videt, & de die excæcatur: & ignis Græcus in aqua fortiùs inardeſcit, ſiue ſuccenditur. Sic inuidia in aquis gratiarum fortiùs exardeſcit, vnde deberet extingui: & ad modum noctuæ à luce excæcatur, vnde deberet illuminari. Sicut Heli, qui non poterat videre lucernam Domini.* Atque hæc de prima huius ſententiæ lectione.

D.Greg. *Inuidi non vident aliorum bona: mala vident.* Lyra. D.Bonau.

Altera huius loci expoſitio. Non poterat videre, aut videri lucerna.

28. Secundò. Alij ita coniungunt hũc verſiculum cum ſequenti, vt nomen *Lucerna*, in primo caſu nominandi retineatur: quod adhuc faciunt dupliciter, actiuè, & paſſiuè. Actiuè quidem, ſic: *Nec videre poterat lucerna Domini.* Paſſiuè autem: *Nec videri poterat lucerna Domini:* iuxta priorem lectionem, ſenſus eſt: Nec videre poterat Heli, qui erat lucerna Domini. Quod D. Gregor. refert ad maiorem Heli condemnationem: imprimis quia, cùm eſſet lucerna, caligabat. Quid miſerius, quàm lucerna ſine luce? *Nam qui*, inquit, *lucernæ Dei appellatione fungitur, & videre non poſſe perhibetur; deridetur potiùs tanto nomine, quo cenſetur.* Deinde, quia non ſolùm videndi actu, ſed etiam potentia priuabatur; quaſi reprobis iam in termino conſtitutis, quibus non eſt regreſſus ad lucem, ſimilis redderetur. *Cùm*, inquit, *reprobus Prædicator in iſto adhuc ſeculo viuens, videre non poſſe dicitur; damnato iam in perpetuum impio in cæcitate ſimulatur.* Iuxta poſteriorem lectionem, aut ſenſus eſt: *Non poterat videri lucerna*, ſcilicet, ab ipſo Heli. Et tunc hæc lectio quoad ſenſum cum illa prima recurrit: Non poterat Heli videre lucernam, voce tantùm actiua in paſſiuam commutata. Aut: Non poterat videri lucerna, ſcilicet ipſe Heli, qui adhuc lucernæ nomine ſignificatur. Nimirum per ſuam ignauiam, ac deſidiam in eas tenebras abditus, & incluſus, ex quibus ſuum paſtorale munus gerere à nemine cerneretur. Neſcio, an hunc ſenſum D. Gregorius inſinuet: *Prædicator*, inquit, *carnalis dicitur lucerna per officium; cæca per intentionem: quia dignitate fungitur præbendi luminis, ſed mentem figit in tenebris vanitatis.* Et paulò inferiùs: *Lucerna*, inquit, *Dei videri non poteſt*, (ita eſt in exemplari Pariſienſi, quo vtor, quanuis Lucas Brugenſis legat, *videre*) *cum is, qui paſtorali dignitate præeminet, tanta ſpiſſitate ſecularis amoris premitur, vt ad internæ claritatis intuitum nulla gratiæ inſpiratione ſubleuetur.*

D Greg. *Malus Sacerdos, lucerna non videns.* *Immò non potens videre ſimilis damnato.* *Malus Sacerdos, lucerna in tenebris condita, qui videri non poteſt.* D.Greg.

Quibus verbis ſignificat ignauum Prælatum non potentem in ſubditorum ſalutem incumbere; ſed lætantem ad ſuam voluptatem deſidere.

29. Tertio tandem modo alij ſic transferunt, & interpungunt: *Nec poterat videre:* puncto hic infixo; tanquam hic ſententia finiatur. Deinde pergunt: *Lucerna Dei antequam extingueretur, &c.* Ita eſt in fonte Hebræo, Chaldæo, & Græco: & quod litem perorat, in Latina editione nouiſſimè correcta, à qua diſcedere non licet. Atque ita legunt D.Hieronymus lib. 1. citat. aduerſùs Iouinianum, Auctor quæſt. Hebraic. Magiſter hiſtoriæ, Theodoret. Procopius, Hugo Victor. in Annotationibus, Iſidorus Clarius, Lyra, Lucas Burgenſis, Georg. Venet. Noſtri, Marian. Serar. Salian. pluréſque alij. Clauditur igitur hoc verſiculo ſententia, qua Heli cæcitas declaratur. Et quæ ſequuntur, ad circunſtantiam loci, ac temporis, quo Samuël à Deo vocatur, referuntur.

Tertia huius loci expoſitio. Non poterat videre abſolutè. D.Hier. Auct. quæſt. Magiſter hiſt. Theod. Procop. Hug. Vict. Iſid. Clar. Lyr. Luc. Burg. Georg. Ven. Marian. Serar. Salian.

Num. III. Lucerna Dei antequàm extingueretur, Samuël dormiebat in templo Domini, vbi erat arca Dei.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. LVcerna Dei, &c. Lucernæ nomine Sacerdotem Heli intelligit non ſolùm D. Gregor. proximè citatus, ſed etiam D.Iſidorus in Epiſt. ad Maſſanum De lapſu Sacerdotis. Vbi loquutus de Heli: *Lucerna*, inquit, *Dei fuerat, quando dignitate ſacerdotali pollens, iuſtitiæ claritate fulgebat. Extinctam Propheta aſſerit, dum ob ſcelera filiorum, Sacerdotis poteſtatẽ, meritorúmque lumen amiſit.* Quam interpretationem quidam apud Rup. hoc loco cap. 11. ſequuti, ſic literam exponunt, *Ipſe*, inquiunt, ſcilicet, Heli, *qui propriæ vitæ meritis, & dignitate ſacerdotij lucerna Dei erat, antequam pro peccato filiorum, lucida Dei gratia priuatus extingueretur, non poterat videre; ſicut in mente præ inordinato filiorum ſuorum amore, ita & in corpore præ nimia ſenectute caligans.* Mirum in modum placet hæc interpretatio Georgio Veneto, quanuis lucernam, iuxta ea, quæ ſuperiori numero diximus, non cum antecedentibus, ſed cum conſequentibus coniungat. Sic enim exponit: *Antequam Heli, qui erat lucerna Dei, extingueretur, ſeu moreretur; Samuel pro illo ſuffectus erat in ſacerdotium.* Et ſubdit, hunc eſſe verum literæ ſenſum, *dicant alij quidquid velint.* Sed nos cum bona illius venia, quam ipſe nobis offert, dicimus eum ſenſum non eſſe literalem: tum, quia Samuël nunquam in ſacerdotium ſucceſſit, vt tom. 1. Annotatione 17. latiùs oſtendimus; & multò minùs eo tempore, quo ſolùm coram Heli miniſtrare dicebatur: tum etiam, quia, cùm proprium lucernæ ſignificatum retinere poſſimus, non eſt, cur ad improprium dilabatur.

D.Greg. D.Iſid. *Heli bonus, lucerna lucens; malus, lucerna extincta.* Rupert. Georg. Ven. *Lucerna non ſumitur hoc loco myſticè pro Sacerdote.*

2. Propriè igitur ſumitur hoc loco lucerna Dei pro ea, quæ in tabernaculo coram Domino accendebatur: & ab ea deſcribitur tempus, quo Samuël dormiebat, ſcilicet, nocturnum. Nam in his verbis: *antequàm lucerna Dei extingueretur*; quædam noctis periphraſis, ſeu circumloquutio continetur, deſumpta à ſigno ſatis cognito Sacerdotibus, & Leuitis, de quibus ſermo erat. Quemadmodum & illa apud Maronem in Alexi:

Sumitur lucerna propriè. A ſigno deſcribitur nox.

Aſpice, aratra iugo referunt ſuſpenſa iuuenci. Virg.

Et illa in Tityro:

Et

Et iam ſumma procul villarum culmina fumant. deſumitur à noctis ſigno vulgari inter ruſticos, de quibus agebatur. Sed, vt hæc periphraſis intelligatur, ſciendum, in tabernaculo Moyſis fuiſſe candelabrum *heptamixon*, ſeu *ſeptifidum*, vt Latinus Theodoreti Interpres quæſt. 60. in Exodum tranſtulit; hoc eſt, ſeptem habens lucernas, vt videre eſt, Exod. 25. num. 37. cuius ſimile vidit Zacharias cap. 4. num. 2. Nec fortaſſe diſſimilia fuerunt illa ſeptem candelabra, quæ vidit Ioannes Apocalyp. 1. num. 13. nam vel omnia in vnum coibant, vt Rupert. ſignificare videtur: vel ſingula ſeptenis lucernis radiabant, vt non ſolùm in tota Eccleſia vniuerſali, ſed etiam in ſingulis Eccleſiis priuatis ſeptiformis Spiritus ſancti gratia collucere ſignificaretur.

Candelabrũ ſeptifidum in tabernaculo. Theod.

Rupert. *Septem lucernæ, ſeptem Spiritus ſancti dona.*

3. *Aliquæ lucernæ accendebantur veſperè, extinguebantur manè.*

Notandum prætereà, aliquas ſaltem lucernas huius candelabri olim in tabernaculo ſolitàs fuiſſe accendi veſperè, & extingui manè: vt colligitur ex illis verbis: *Ponet eas Aaron à veſpere vſque in mane coram Domino.* Leuit. 24. num. 3. Et ex aliis: *Collocabunt eam* (nempe lucernam, ſumpto ſingulari, pro plurali, vt ſæpè fit) *Aaron, & filij eius; vt vſque mane luceat coram Domino.* Exod. 27. num. 21. Quibus locis ſolùm dicuntur hæ lucernæ, nocturno tempore ardere, ac ſi diurno extinguerentur. Quod argumentum, etſi, ſpectata litera, validum non ſit, neque enim qui dicit, arſiſſe nocturno tempore, negat, arſiſſe diurno; vt patet ex iis, quæ ſuperiori numero aduertimus: tamen, accedente noua auctoritate, validum reddetur. Nam in primis Septuaginta citatis locis pro illis verbis, *Ponent*, & *collocabunt*, transferunt, *Accendent.* Si igitur lucernæ accendebantur veſperè: ergo diurno tempore ante veſperum non erant accenſæ, ſed extinctæ. Deinde Philo Hebræus lib. De victimas offerentibus, circa medium, docet, lucernas in tabernaculo, veſperè accendi ſolitas, vt diurnæ luci nocturna lumina, tanquam Soli ſydera ſuccederent: &, vt pro diurnis ſacrificiis, lucernæ tanquam nocturnæ quædam victimæ reponerentur: quod autem alteri ſuccedit, & quod pro altero reponitur, manifeſtum eſt, non præfuiſſe, ſed denuò aduenire: non erant igitur omnes illæ lucernæ diurno tempore accenſæ, ſed nocturno accendebantur. Tandem Ioſephus illius temporis Scriptor, & harum rerum peritiſſimus lib. 3. Antiquit. c. 12. diſertiſſimè ſcribit, ex ſeptem lucernis, quæ erant in candelabro, tres tantùm per diem, omnes per noctem ardere ſolitas: vnde quatuor accendebantur veſperè, totidem manè extinguebantur. Et fauere videtur locus ille Exod. 30. n. 7. & 8. *Adolebit incenſum Aaron manè. Quando componet lucernas, incendet illud: & quando collocabit eas ad veſperum, vret thymiana.* Vbi dicitur, Aaron collocare, ſeu, vt habent Septuaginta, accendere lucernas ad veſperum; vtique diurno tempore extinctas: quas rurſus dicitur manè componere; emungendo alias, alias verò extinguendo. Itaque veſpertino tempore aliquot ſaltem lucernæ accēdebantur, quæ rurſus extinguebantur matutino. Rectè igitur hoc loco à lucerna nondum extincta, nocturnum tempus ſignificatur, vt Interpretes ad finem ſuperioris num. citati aduertunt.

Philo. *Lucernæ in tabernaculo erant nocturnæ victimæ.*

Ioſeph. *Septem lucernæ per noctem, tres per diẽ ardebant.*

A lucerna nondũ extincta ſignificatur tempus nocturnum.

4. *Quæ noctis pars ſignificetur? Priorem inſinuant 70.* Theod.

Solùm dubitabis: quota noctis pars præcipuè ſignificetur? viciniórne veſpertino tempori, an matutino? Fuiſſe priorem noctis partem, ſignificare videntur Septuaginta in Bibliis Sixtianis, transferentes: *Lucerna Dei, antequàm eſſet inſtructa*; hoc eſt, ante mediam noctem, vt Theodor. quæſt. 11. interpretatur. *Significat*, inquit, *oratio, quòd ſtatim poſt veſperam, cùm ipſi cœpiſſent dormire, apparuit Samueli Dominus Deus. Veſperè enim ſolent accendere ſacram lucernam: circa mediam noctem iniiciebant oleum. Volens ergo Scriptor ſignificare tempus, dixit lucernam nondum fuiſſe inſtructam.* Quam interpretationem Procopius iiſdem ferè verbis à Theodoreto mutuatur. Et eſt probabilis, vt ſupereſſe poſſet tempus nocturnum ad ſequentes vocationes per ſua interualla repetitas: & ad illum vltimum ſomnum, quem dicitur Samuël poſt initum cum Deo colloquium vſque manè protraxiſſe. Nihilominùs poſteriorem noctis partem fuiſſe, ſibi aliqui Rabbinorum perſuadent, eo argumento, quòd ſomnia ſub auroram veriora cenſeantur. Sic enim Academici, & Peripatetici Philoſophi docuerunt. Ad quos alludens Tertull. lib. de Anima, cap. 48. *Certiora, inquit, & colatiora ſomniari affirmant ſub extimis noctibus, iam emergente animarum vigore, producto ſopore.* Concinentibus Poëtis, Theocrito εἰδ. τ. vbi loquutus de aurora, ſubdit: ὧτε καὶ ἀτρεκέων ποῖμα ἵη ἔθνος ὀνείρων hoc eſt, *cùm & verorum paſcitur turba ſomniorum.* Ouid. lib Heroïd. Epiſt. 18. ad Leandrum:

Procop.

Poſteriorem ſenſiũt Rabbini.

Rabbini. *Somnia ſub auroram veriora credebantur.*

Tert.

Nanque ſub auroram, iam dormitante lucerna,
Tempore quo cerni ſomnia vera ſolent.

Ouid.

Horat. 1. ſatyr. 10.

-----*vetuit me tali voce Quirinus*
Poſt mediam noctem viſus, cùm ſomnia vera.

Horat.

Verùm huius aſſertiónis ratio inepta eſt: tum, quia ſomnia diuinitùs immiſſa nullis temporum circunſtantiis determinantur: tum, quia reuelatio facta Samuëli non fuit per ſomnium; ſed in vigilia, vt ſequenti numero patebit. Aſſertio verò ipſa non eſt improbabilis, cùm dicatur in litera, vocatus à Deo Samuël, *antequàm lucerna Dei extingueretur:* quæ loquutio ſignificare videtur, non multò, ſed paulò ante extinctionem, vt Auctor quæſt. Hebraïc. interpretatur. Res incerta eſt: vtramuis defendas partem, literam non offendes. Philo, aut quiſquis ille eſt in Biblicis Antiquitatibus, inter extremas opiniones medius, docet, hanc Samuëlis vocationem media nocte contigiſſe.

Ratio Rabbinorum futilis: aſſertio ipſa probabilis.

Auctor qu. *Vtrumlibet dici poteſt.*

Philo Biblicus. *Media expoſitio.*

5. *Heli dormiẽs, malè audit, quia Prælatus; non Samuël, quia ſubditus.*

Samuël dormiebat. Non eandem cenſuram meretur Samuël dormiens, quàm Heli. Primò, quia Heli Prælatus erat, cuius proprium eſt, ſollicitum vigilare: Samuël verò ſubditus, cuius proprium eſt, ſecurum dormire. Nam & Iacob adhuc filiusfamiliâs etiam inter lapides ſecurus dormiebat, Geneſ. 28. n. 11. quod erat quieti ac pacati animi indicium, vt D. Ambr. lib. 2. de Iacob & vita beata, cap. 4. teſtatur. Idem verò paterfamiliás effectus, vigilabat, & luctabatur cum Angelo vſque manè, Gen. 32. num. 24. Et præterea ibi nomen meruit Iſraëlis, quod interpretatur, *Princeps cum Deo:* vt Rupert. lib. 8. in Geneſ. cap. 5. obſeruat: quaſi priuilegio emerit imperium, vt palàm fieret, eum tantùm, qui vigilem ſe præbet, Principem eſſe debere. Meritò Iacob filium ſuum Iudam, ad cuius tribum ſceptrum Iſraëlis reuocandum eſſe præcognouit, cum leone comparauit. *Catulus leonis Iuda; ad prædam, fili mi, aſcendiſti: requieſcens accubuiſti vt leo.* Gen. 49. num. 9. Nam quemadmodum leo ſymbolum eſt vigilantiæ, ſiue, quòd perpetua vigilia vtatur, vt aliqui crediderunt; ſiue, quòd, apertis oculis, dormiat; ac ſi vigilare etiam dormiens videatur; vt refert Pierius lib. 1. non procul ab initio, & ante illum D. Epiphanius ad Phyſiologum, De ferarum, & volucrum natura, c. 2. & plures alij, quos ibi citat eius Scholiaſtes: immò addit Epiphanius, dormientis leonis

D. Ambroſ. *Iacob filius dormiebat, pater vigilabat.*

Rupert.

Iudas Rex futurus, leoni vigilanti comparatur.

Leo ſymbolum vigilantiæ.

Pierius.

D. Epiph.

leonis oculos ita euigilare, vt venatorem ab A ſeptem ſtadiis præſentiat, & fugiat: quemadmodum, inquam, leo eſt ſymbolum vigilantiæ; ita oportebat, vt Iudas, eiúſque poſteri, principes futuri, parùm ſomno, multùm vigiliæ indulgerent.

6. *Rabbini.* *Dauid, ſeu eius filius Meſſias ante lucanus vigilabat.* Midras.

Certè Dauid de Iudæ ſtirpe ſatus, ſeu potiùs ſub Dauidis nomine Meſſias ab vtroque genitus: *Exurgam*, inquit, *diluculò*. Pſal. 56. num. 9. Et quidem tam diluculo, vt transferant Rabbini: *Excitabo*, ſeu, *Expergefaciam auroram*. Addántque, vt notat Midras, adeò matutinum euigilare ſolitum, vt nunquam eum aurora inuenerit dormientem, nunquam eum à ſomno excitarit, ſed potiùs ipſa ab eo excitaretur. Quid ad hæc Demoſthenes? qui apud Ciceronem 5. Tuſc. dolere ſe dicebat, quoties antelucana fabrorum induſtria vinceretur: cùm Dauid, & Chriſtus Dominus non ſolùm opificum vigilias, ſed etiam ipſius auroræ curſus anteuertant? Notat D. Hieronym. in Regula Monachorum, ſi ille eius Auctor eſt, in titulo De vigiliis, laudari à Salomone fœminam, *Quæ penſa & lanificium ad lucernam vigilanter exercet*. Prouer. 31. à n. 15. Additque ab eodem Salomone: *Quod ex hoc laus viro eius, & gloria magna naſcatur*. Ibidem, num. 13. Quòd ſi materfamiliâs vigilare debet ad temporalem ſuorum gubernationem; quid paterfamiliâs ad ſpiritualem? Proprium eſt itaque Prælatorum, vigilare. At verò ſubditi per eorum vigilias ſecurè dormiunt: iuxta illud: *Dulcis eſt ſomnus operanti*. Eccleſiaſt. 5. num. 11. ſeu, vt habent Septuaginta, quos ſequitur D. Ambroſ. lib. de Naboth, cap. 6. *Dulcis eſt ſomnus ſerui*: hoc eſt, obedientis. Si enim *ſomnos abrumpit cura ſalubres*; vt cecinit Mantuanus, 3. Georg. ille, qui ſe ab omni cura liberauit; immò ſequutus Regij Vatis conſilium, *Iacta ſuper Dominum curam ſuam*, Pſal. 54. num. 23. cur non dormiat pacatiſſimus?

Cicero. *Dauid, & Meſſias Demoſthene vigilantiores.* D. Hier. *Materfamiliâs vigilans laudatur. A fortiori pater.* *Subditi obedientes pacatiſſimi dormiunt.* D. Ambr. Virg.

7. *Heli non ſolù dicitur dormire, ſed iacere. Samuël ſolùm dormire. Dormire, in bonam partem; iacere, in malam.*

Secundò, quia Samuël ſolùm dicitur dormire; at verò Heli dicitur vlteriùs & iacere; quod malè audit, vt D. Gregor. ibi citatus obſeruat: & vlteriùs expendit, iacentem Heli, & dormientem Samuëlem diſtinguendo: *Bene*, inquit, *reprobus Prælatus non dormire, ſed iacere dicitur: puer autem ſubditus & electus, non iacere, ſed dormire: quia dormire aliquando in bonam partem accipitur; iacere autem, ferè ſemper in malam*. Exempla ſunt in prono. Nam & Chriſtus Dominus inter procellas, Matth. 8. num. 24. & D. Petrus inter catenas, Act. 12. num. 6. & Iacobus inter lapides, Geneſ. 28. num. 11. dicuntur, laudabiliter dormire. At verò Noë inter pocula, Geneſ. 9. num. 21. Et Holophernes inter conuiuia, Iudith 13. num. 4. & Saül inter milites, 1. Reg. 26 num. 7. dicuntur, culpabiliter iacere: nam hoc ignauiæ, vel ebrietatis eſt; illud temperantiæ, & neceſſitatis.

8. D. Bern. *Deſidiosè & incompoſitè dormiens arguitur.*

Quare D. Bernardus De vita ſolitaria, circa medium: *Caue*, inquit, *in quantum potes, ſerue Dei, ne totus aliquando dormias; nè ſit ſomnus tuus, non requies laſſi, ſed ſepultura corporis fatigati; non reparatio, ſed extinctio ſpiritus tui*. Vbi dici poteſt totus dormire, qui nimis deſidioſus, & incompoſitus cubando, *toto perſlarit pectore ſomnum*. Vnde Thomas à Kempis lib. 2. De diſciplina clauſtrali, c. 11. rectè monet, vt dormiturus, honeſtè, & verecundè membra ſua componat, nec ſe crebrò vertat: *Memor Chriſti in cruce pendentis, qui in patibulo, non in molli lecto moriens, obdormiuit*. Quibus verbis adhortatur, vt non in morem iacentis in lecto; ſed pendentis in patibulo dormiamus. Certè Magnus ille Arſenius, vt refert Daniel Abbas apud Ruffinum, lib. 3. De vitis Patrum, num. 211. noctes orando ducebat inſomnes, & propè diluculo, cùm vellet pro naturæ fragilitate parum quieſcere, dicebat ſomno: *Veni, male ſerue*. & mox claudens oculos, ſubripiebat parùm ſomni, ſedendo; & ſtatim exurgebat. Affine eſt, quod de Dorotheo narrat Palladius lib. 8. De vitis Patrum, capit. 2. eum nunquam pedes extendiſſe; nunquam dedita opera dormiiſſe; nunquam ſuper lectum iacuiſſe; ſed totam noctem tranſegiſſe, laborando, & vix paululùm ſedendo, dormitaſſe: & rogatum, vt aliquantulùm ſuper ſtoream iaceret, reſpondiſſe, cùm id Angelis perſuaderi poſſit, tunc virtutis ſtudioſo perſuadendum.

Thomas de Kempis. *Modeſtè & honeſtè dormiendum, vt in cruce cum Chriſto.* *Arſenius ſedendo, non iacendo dormiebat.* Ruffin. *Somnus, malus ſeruus.* Pallad. *Dorotheus ſomni parciſſimus, & modeſtiſſimus.*

9. D. Greg. *Dormire in templo Domini myſticè, laudabile.*

Tertiò, quia Heli in lecto ſuo; at verò Samuël B in templo Domini, vbi erat arca Dei dormiebat. De qua re D. Gregor. *In ſomno*, inquit, *pueri perfecti vniuſcuiuſque ſubditi à prauo opere requies deſignatur. In templo quippe, & vbi eſt arca, dormit; qui in cæleſti deſiderio, atque in ſacræ Scripturæ meditatione occupatus, ad ea, quæ ad peruerſitatem pertinent, non intendit*. Et in poſteriori Commentario myſticè interpretatur hunc Samuëlis ſomnum de requie contemplationis, quam iuſtus vir externis negotiis interponit. *Dormit*, inquit, *Prædicator, in templo, dum repulſa à ſe penitus mundana ſollicitudine, ſeſe per conſiderationem rerum ſpiritualium recondit in mente, &c.* Et in hanc ſententiam addùcit illud documentum D. Petri: *Non eſt æquum, nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis*. Act. C 6. n. 2. hoc eſt, ab interna contemplatione ad externam negotiationem tranſire. Et illud Iethronis conſilium ad Moyſem, ne ſtulto labore conſumeretur; ſemper apud homines per actionis laborem vigilando; nunquam apud Deum per contemplationis ſomnum quieſcendo. Exod. 18. num. 18. Et illam Pauli ad Corinthios doctrinam, vt fraudem pati mallent vacando Deo, quàm immunes ſe à fraudibus ſeruare, litibus incumbendo. Et ibidem aduertit, non dici de Samuële, *Dormiuit*, ſed *Dormiebat*; *quia nimirum*, inquit, *eandem mentis ſuæ circunſpectionem, non in tranſitu ſeruare ſtuduit, ſed in diuturnitate perſeuerantiæ*. Vnde fit, nihil eſſe in hoc Samuëlis ſomno, quod meritò arguatur. Addo, non ſolùm fuiſſe excuſabi- D lem Samuëlis dormitionem, ſed etiam laudabilem: ſiquidem etiam inter dormiendum promptiſſimus fuit ad obtemperandum. Nec ſoporis vis, quæ in pueris ſolet eſſe arctior, eum tenuit, quominùs ad diuinam vocationem euigilaret: vt ex dicendis patebit. Nam, vt bene D. Ambroſ. in Epiſt. 60. in Aniſium; *Eſt*, inquit, *ſanctorum etiam ſomnus operarius: ſecundùm quod ſcriptum eſt: Ego dormio, & cor meum vigilat*. Cant. 5. n. 2.

Samuël etiã inter dormiẽdum, promptus. D. Ambr.

10. *An Samuël dormierit in templo. Auct. quæſt. Negant aliqui, aliter verba tranſponentes.*

In templo Domini, &c. Difficultas eſt, quo pacto Samuël dormierit in templo Domini, quod ab omni profano vſu alienum eſſe oportebat. Facilè ſe expedit Auctor quæſt. Hebraic. tranſponendo verba, & totum verſiculum in hunc modum con- E cinnando: *Antequàm lucerna Dei extingueretur in templo Domini, vbi erat arca, Samuël dormiebat*. Vbi refert ad templum Domini non dormitionem Samuëlis, ſed extinctionem lucernæ. Quaſi non Samuël in templo dormire, ſed lucerna in templo extingui referatur. Pari facilitate ſe expedit Paraphraſtes Chaldæus transferendo ſic: *Samuël cubans in atrio Leuitarum; & vox Domini è templo Domini, vbi erat arca Domini*. Quibus verbis non Samuëlis ſomnum; ſed Domini vocem cum templo Domini coniungit. Nihilominùs vulgata Biblia tam clarè ſignificant Samuëlem in templo dormiiſſe, vt clariùs ſignificari non poſſe videatur;

Chaldæus. *Affirmandũ cum vulgata.*

videatur; & verba ipſa tam apertè cohærent, vt ſine violentia illam tranſpoſitionem minimè patiantur.

11. *Quo pacto intelligatur dormiſſe in templo.* Vulgata igitur editio tenenda, dicendúmque iuxta illam, Samuelem dormiſſe in templo Domini: id tamen nõ eſſe intelligendum de interiori parte tabernaculi, quæ dicebatur *Sancta Sanctorũ*, & in qua arca fœderis cuſtodiebatur: neque etiam de altera parte exteriori, quæ dicebatur *Sancta*. Nam ſi ibi dormire, ne ſummo quidem Pontifici licebat, vt ſuperiori numero diximus; quo pacto liceret Samueli, ſimplici Leuitæ? Neque tandem de proprio atrio tabernaculi, in quo erat altare holocauſtorum: cùm hæc etiam pars diuino cultui conſecrata profanos vſus excluſerit. Intelligendum igitur eſt de aliena domo tabernaculo vicina; & illi parti, in qua erat arca, adhærente. Vnde Chaldæus vertit, *in atrio Leuitarum*. Atque ita præter aliquot Rabbinos Magiſter hiſtoriæ, Lyra, Hugo, Dion. pluréſque alij docuerunt illud, *in templo*, exponentes, *iuxta templum*, in aliqua cella, ſiue exhedra propinqua.

Chaldæus. Rabbini. Magiſter Hiſtor. Lyra. Hugo. Dion.

12. *Circa templũ erant exhedræ ad varios vſus.* Nam circa atrium templi Salomonici (& idem cum proportione dicendum de atrio tabernaculi Moſaici, de quo hîc agimus) erant aliquot exhedræ, non ſolùm ad ſeruandos theſauros, vt patet 1. Paralip.28. n.11.& 12. verùm etiam ad recipiendos in hoſpitium Sacerdotes, & Leuitas, qui ordine vicis ſuæ in Sanctuario miniſtrabant, vt patet ex illis verbis 2.Paralip.9.n.27. *Per gyrũ*, inquit, *in templo Domini morabantur in cuſtodiis ſuis, vt cùm tempus fuiſſet, ipſi manè aperirent fores*. Et paulò inferiùs num.33. *Hi ſunt Principes Cantorum per familias Leuitarum, qui in exhedris morabantur, vt die ac nocte iugiter ſuo miniſterio deſeruirent*. Ita ibi. Et quidem Leuitæ in his locis commorati, tum aliis miniſteriis vacabant; tum etiam diuinis laudibus, non ſolùm diurno, ſed etiam nocturno tempore canendis incumbebant. Sicut enim aliqua ſacrificia tota nocte durabãt, quale fuit Agni holocauſtum, de quo eſt illud: *Hæc eſt lex holocauſti; cremabitur in altari tota nocte vſque manè*. Leuit. 6.n.9. Ita etiam diuinæ laudes tota nocte canebantur; vt tradit Abulenſis 1. Paralip.9.q.15. & vlteriùs probatur ex illis verbis: *Leuitæ ſtent manè ad confitendum & canendum Domino; ſimiliterque ad veſperam, tam in oblatione holocauſtorum Domini, quàm in Sabbatis, & Calendis, & ſolemnitatibus reliquis iuxta numerum, & cæremonias vniuſcuiuſque rei, iugiter coram Domino*. 1.Paralip. 23.num.30.

Leuitæ tota nocte diuinas laudes decãtabant.

13. *Cantus in atriis tabernaculi ſuauiſſimi.* Ad quos fortaſſe cantus Pſalmographus alluſit: *Circuiui*, inquit, *& immolaui in tabernaculo eius hoſtiam vociferationis*. Pſal.26.n.6. Ad hos cantus Leuitas hortabatur: *Qui ſtatis in domo Domini, in atriis domus Dei noſtri, in noctibus extollite manus veſtras in ſancta, & benedicite Domino*. Pſ.133.n.1. Ad hæc atria ex imo corde ſuſpirabat: *Cõcupiſcit, & deficit anima mea in atria Domini*. Pſal.83.n.3. Et paulò pòſt n.11. *Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia*. Quaſi illis atriis conueniret, quod cælum empyreum ſuo iure poſtulabat: vbi vna dies præſtat millibus; & mille anni ſunt, *tanquàm dies heſterna, quæ præteriit*. Pſal.89.n.4. Ad hæc igitur, ac ſimilia tabernaculi miniſteria etiam nocturno tempore obeunda, neceſſe erat, vt Sacerdotes ac Leuitæ præſtò adeſſent, & proximè morarentur; Sacerdotes quidem ad Orientem, quò templi ianua ſpectabat, Num.3.num.30. Leuitæ, circa reliqua latera: ad Meridiem, *Caathitæ*, ibidem, n.29. *Meraritæ*, ad Septentrionem, ibidem, n.35. *Gerſonitæ*, ad Occidentem, ibidem, num.24.

Sacerdotes & Leuitæ circa latera tabernaculi diſtributi.

A Vnde, cùm Samuel eſſet ex Caathitis, ad Meridiem excubabat, proximus ſacerdoti, qui excubabat ad Orientem. Vnde facilis erat vnius ad alterum recurſus. Hoc igitur atrium, ſeu domus, in qua Samuel dormiebat, dicebatur templum Domini, vel, quia propè aderat, vel, quia ad templum ſpectabat, cuius proprium nomen ad circumiacentes exhedras extendebat: vel, ſi myſticè interpretari velis, quia per Samuelis præſentiam templum quodammodo reddebatur. *Domus Samuelis, templum.*

Vbi erat arca Dei. Non ſatis fuit dicere: *In templo Domini*: ſed additur: *Vbi erat arca Dei*; vt nexus ſit cum ſequenti hiſtoria, nouum oraculum narratura: cuius oraculi veritas ac diuinitas, à loco, in quo erat arca, probaretur. Nam ex propi- 14. *Vbi arca, ibi oraculorum veritas.*
B tiatorio, quod erat ſuper arcam, promiſit Deus, ſe Moyſi loquuturum. *Inde*, inquit, *præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper arcam*. Exod.25.n.22. Et reuera inde loquebatur, iuxta illud: *Cúmque ingrederetur Moyſes tabernaculum fœderis, vt conſuleret oraculum; audiebat vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper arcam, &c*. Num.7. n.89. Ne igitur vanum putaretur hoc oraculum, à loco, in quo erat arca Dei, ex qua diuina reſponſa fieri ſolebant, confirmatur. Sed quo pacto ex propitiatorio vox reſpondentis formaretur? cur ex medio Cherubinorum propitiatorium ambientium prodiret? an quoties loquutio ad aures, toties loquentis imago aliqua ad oculos ſe offer- *Varia dubia.*
C ret? vtrùm conſulentibus tantùm, an etiam non conſulentibus ſua ſponte oracula redderentur? aliæque huiuſmodi quæſtiones ſunt, quas interim omitto, apud Thyræum noſtrum De apparitionibus lib.2.c.9. requirendas, & à nobis ſequenti numero breuiter prælibandas. D.Greg. hunc locum myſticè interpretatus templum, & locum, vbi eſt arca, ita diſtinguit, vt illud vulgatiorem quandam contemplationem; hic ſecretiorem, & perfectiorem importet. Et concludit: *Samuel qui non ſolùm in templo, ſed coram arca Dei dormire dicitur, eruditos pariter, & electos ſubditos deſignat: quia, dum amoris ſui flammas de ſacro eloquio frequentius meditando hauriunt, ad ſupernæ patriæ deſiderium altiùs aſſumuntur; & velut intima templi ad ſomnum*
D *eligunt, dum eo longiùs ſeparantur à publico terreni operis, quo ſecretius per meditationem reconduntur in ſacrario internæ viſionis*.

Thyræus. D.Greg. *Templum, & locus arcæ, vulgarior, & profundior cõtemplatio.*

Num. IV. Et vocauit Dominus Samuel. Qui reſpondens ait: Ecce ego.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Triplex difficultas.* ET *vocauit Dominus, &c.* Explicatis loci ac temporis circumſtantiis, quibus reuelatio facta eſt, explicatur iam ipſa reuelatio. In qua tria occurrunt explicanda, Cui, à quo, & quomodo facta ſit? Cui? Samueli. *Et vocauit*, inquit, *Dominus*
E *Samuel*. Sed, cur non potiùs Sacerdoti Heli? Reſpondet Theodoretus n.1. iam citatus: *Ad arguendum Pontificem, qui ſenuerat, adoleſcentulus dignus eſt habitus, cui Deus appareret*. Satis enim arguebatur ſenex, cui puer præferebatur. Itaque in maiorem ignominiam Heli, & gloriam Samuelis ad diuinum colloquium hic admittitur, ille excluditur. Quid enim magiſtro ignominioſius eſſe poteſt, quàm diſcipulo poſthaberi? Quid diſcipulo glorioſius, quàm magiſtro anteponi? Et certè quàm ſe auerſum & alienum ab Heli oſtenderit Deus, cum prætereũdo, & Samuelem alloquendo,

Theodor. *Reuelatio Samueli, non Heli, in pœnã huius, & laudẽ illius.*

D.Chryſ.

diſertiſſimè expreſſit D.Chryſoſt. lib.3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ: *Audi*,inquit,*quid ad diſcipulum de magiſtro loquutus ſit Deus:quippe & diſcipula, & Propheta alteri, & cunctis penitùs eius clades,reuelare, & loqui, quàm illi maluit, adeò illum aduerſabatur, atque oderat.* Quantam verò beneuolentiam erga Samuelem oſtenderit, eum familiariter alloquendo, ad finem ſequentis difficultatis, paucis illuſtrabo.

Altera difficultas: À quo facta ſit hæc reuelatio.

2. *Cõmunis difficultas. Ab Angelóne, an à Deo fiant apparitiones, & reuelationes diuinæ.*

Ribera. Perer. Pined. Barrad. Lorin. Thyræus.

COmmunis eſt hæc difficultas omnibus apparitionibus & alloquutionibus diuinis,quæ in ſacris Literis ſcribuntur, ab Angelóne vicem Dei tenente, an ab ipſo Deo immediatè oriantur? Eam noſtri Interpretes & Doctores fusè & eruditè tractarunt. Riber. in c.2. Epiſt.ad Hebr. à n.3. Perer. in c.32. Geneſ.diſp.1. & in c.3. Exod.diſp. 6.& lib.3.in Daniel. ibi: *Species quarti ſimilis filio Dei*.Pined.in c.1.Iob,verſ.6. ad finem,& in præuio Salomone lib.3.cap.8.Barrad.tom.1.concord. lib.1.c.15.Lorin.in c.7.Act.n.30.Petrus Thyræus lib. De ſpirituum apparitionibus,c.4.& lib.1. De apparitione viſibili,c.24.& lib.2. De apparitione vocali,c.15.& lib.3.De apparitione imaginaria,c. 15.Delrius De Magia,lib.4.c.1.q.1.Item ex Scholaſticis Mol.1.p.q.51.diſp.2.§.*Quod attinet*.Vaſq. ibidem,diſp.185. Valent.tom.2.diſp.4.q.2.punct. 2.Suar.De legibus,lib.9.cap.2.& nouiſſimè,& diſertiſſimè in Opere de Angelis, lib.6.c.20.§.25.& ſequentibus,& alij.Quare,cùm illi totum hoc argumentum feliciter expleuerint, actum nè agamus, non eſt nobis in eadem re otioſiùs cunctandum. Ipſi interim conſulantur. Qui omnes, vt paucis dicam, tanquàm probabilius definiunt, Deum non ſe ipſo immediatè, ſed miniſterio Angelorum veteres Patriarchas allocutum. Idque ex ſacris Literis, Patribus,ac rationibus confirmant. Quibus & nos pariter aſſentimur. Vnde fit,vt nõ ipſe Deus, ſed Angelus Samuelem hoc loco euocarit. Aduertendum tamen eſt,ſermonem hîc eſſe de apparitionibus,ſeu loquutionibus diuinis,ſenſibilibus, ſeu, quæ fiunt ad ſenſum tam internum, quàm externum.Nam de purè intellectualibus,an fiant immediatè à Deo, an etiam opera Angelorum,eſt peculiaris dubitatio,quam ſequenti difficultate perſtringemus.

Delrius. Molin. Vaſq. Valent. Suar.

Cõmunis reſolutio, non à Deo, ſed ab Angelo fieri apparitiones, & reuelationes.

Intelligenda eſt reſolutio de apparitionibus ſenſibilibus, nõ de purè intellectualibus.

3. Obiectio.

Sed obiiciet aliquis, in Hebræo eſſe; vocauit יְהוָה *Iehouah* Samuelem:nomen autem *Iehouah*, quod ſignificat fontem totius entitatis,vt vocant, eſſe proprium ipſius Dei, & incommunicabile creaturis;idcircò enim reprehenduntur illi homines,qui *affectui,aut Regibus deſeruientes,incommunicabile nomen lapidibus, & lignis impoſuerunt*. Sap.14.n.21. Ergo non eſſe hoc loco ſub nomine *Iehouah*,vllum Angelum,ſed ipſum Deum intelligendum. Et augetur difficultas ex doctrina quorundam Patrum, qui ingenuè confitentes, homines aliquando in Scriptura vocari Deos; tamen aut dubitant,aut negant,vllum diuinitatis nomen Angelis ſimpliciter accommodari.Nam in primis Tert.lib. De Trinit.cap.26.apertè aſſerit, Dei nomen nunquam fuiſſe Angelis conceſſum. D.Auguſt.in Pſal.135.ſub initium,huiuſmodi proponit quæſtionem: *Quæritur*,inquit,*ſi homines,ad quos ſermo Dei factus eſt, Dij vocantur; vtrum & Angeli vocandi ſint Dij, cùm hominibus iuſtis & ſanctis maximum præmium promittatur æqualitas Angelorum?* Et reſpondet: *Neſcio*, inquit,*vtrùm,vel poſſit, vel facilè poſſit in Scripturis reperiri, apertè dictos Angelos,Deos.* Et paulò pòſt rationem reddit, cur Angelis Dei nomen non imponatur. *Si nuſquam*, inquit, *in eloquiis diuinis reperitur, ſanctos Angelos appellatos Deos;ea mihi cauſa potiſſimum occurrit, ne homines in iſto nomine, miniſterium,vel ſeruitium religionis,quæ Græcè latria dicitur, ſanctis Angelis exhiberent, quod nec ipſi exhiberi ab hominibus volunt, niſi illi Deo, qui & ipſorum,& hominum Deus eſt.*

Sunt qui putent, Angelos in Scriptura nũquam vocari Deos.

Tert. Auguſt.

Ratio,vt tollatur periculum idololatriæ.

4. Eodem modo negant alij Angelos in ſacris Literis appellari filios Dei. Nam D.Chryſoſtom. homil.22. in Geneſ. impugnans eos,qui illum locum Geneſ.6.num.2.*Videntes filij Dei filias hominum*, &c. de Angelis interpretantur: *Oſtendant*, inquit, *vbi Angeli filij Dei appellati ſint. Sed non potuerunt vſque monſtrare. Homines quidem filij Dei dicti ſunt; Angeli autem nunquam. De Angelis dicit: Qui facit Angelos ſuos ſpiritus; & miniſtros ſuos, flammam ignis.* Pſal.30.n.4. *De hominibus autem: Ego.dixi: Dij eſtis, & filij Excelſi omnes.* Pſal.81.n.6. Quaſi maior honor hominibus, quàm Angelis in Scriptura habeatur;vel propter myſterium Incarnationis,ex quo homines Angelis præferuntur; vel propter periculum idololatriæ,quod maius eſſet,ſi Angeli,quàm ſi homines filij Dei vocarentur: illis enim; quia multò præſtantioris naturæ ſunt,faciliùs Diuinitas tribueretur. Et poteſt confirmari ex verbis Apoſtoli: *Cui enim dixit aliquando Angelorum,Filius meus es tu?* Heb.1.n.5. Quaſi reſponderet: nemini. *Angelus igitur*, concludit Chryſoſtomus, *nuſquàm vocatus eſt filius, neque filius Dei.* Cui Theophylactus ſtatim citandus aſſentitur.

Sunt etiam qui negent vocari Angeles in Scriptura filios Dei.

D.Chryſoſt.

Cur hominibus nobilior appellatio, quã Angelis tribuatur.

Theo[illegible]

5. Tandem alij,vel dubitant, vel negant,Angelos in ſacris Literis Dei imagines & ſimilitudines appellari.Nam D.Ambroſ.ſerm.10.in Pſal.148.*Angeli*,inquit, *ad miniſterium; homo ad imaginem.* Et ſtatim: *Eſto*, inquit, *vt & Angeli ad imaginem: Scriptura tamen de homine loquuta eſt, quòd ſit ad imaginem.*Vbi minimum ſignificat, Angelos non exprimi in Scriptura Dei imagines.Sic & D.Anaſtaſius Sinaïta lib.7.in Hexaëmerõ,de Dei nomine duplicato, ſub initium, quærit: cur potiùs homo,quàm Angelus,factus dicatur ad imaginem & ſimilitudinem Dei? Quaſi ſupponens, Angelum imaginem ac ſimilitudinem Dei non appellari.Et reſpondet, propter Chriſtum, cui homo in vtraque natura corporis, & animæ ſimilior euaſit. Clariùs Theophylactus in cap.1.Epiſt. ad Coloſ. n.15.ibi: *Qui eſt imago Dei inuiſibilis*;non ſolùm negat,Angelos in Scriptura Dei imagines dici;ſed etiam rationem, cur Dei imagines non dicantur, adducit: *Contemplare*,inquit,*accuratam Scripturæ formam. Hominem nominat imaginem Dei,& Filiũ Dei: Angelum autem nuſquam. Illic enim angelicæ naturæ altitudo ſtatim ad impietatem homines præcipitaſſet; exiſtimantes,eiuſdem eſſe dignitatis cum Deo;in homine autem tenuitas, & humilitas munit nos firmátque, ne tale quiddam ſuſpicentur.* Quæ ratio optima eſt ad nobilitatem angelicam,& vilitatem humanam exprimendam.Hæc enim tanta eſt,vt quantumuis exornetur,nunquam ſuperbiendi materiam habere videatur: illa tam excellens, vt niſi deprimatur, ad diuinam accedere naturam exiſtimetur. Cùm igitur Angeli in Scriptura,nullum nomen, quod diuinitatem redoleat, ſortiantur, multò minùs nomine illo ineffabili, יְהוָה *Iehouah*, quod totum erat ad diuinitatem exprimendam,appellabuntur: & proinde qui hoc loco dicitur *Iehouah*,Samuelémque alloquitur,videtur planè ipſe Deus,non verò Angelus fuiſſe.

Sunt qui dubitēt, vel negent,Angelos vocari Dei imagines.

D.Ambr. D.Anaſt.

Cur potiùs homo, quàm Angelus Dei imago vocari exiſtimetur.

Theoph.

Nobilitas Angelorum, ignobilitas hominum.

6. Nihilominùs dicendum cum D.Hieronymo in

D.Hieron.

Origen. D.Cyril. Clem. Rom. D.Ambr.

Solutio obiectionis, Angelos in Scriptura vocari imagines & filios Dei, immò & Angeli, imagines Dei.

in cap.3.Daniel. Orig.hom.8. in Exod. D.Cyrill. Alex.lib.3.in Ioan.c.3. & lib.2. contra Iulianum, Clem. Rom. lib.2. Recognitionum ad finem. D. Amb.lib.de Noë,c.4.& aliis,Angelos,in Scriptura,& imagines Dei, & Deos aliquando nũcupari. Imagines quidem, ſiue ſimilitudines, Dan.3.n. 92.*Species quarti ſimilis filio Dei :* ſeu, vt legit D. Hier. *Similitudo filij Dei.* Quod de Angelo intelligitur,cũ de illo ſtatim dicatur,n.95. *Miſit Angelum ſuum,& eruit ſeruos ſuos,qui crediderunt in eum.* Sic & Lucifer,ex ſententia D.Hieron.in c.4. & 54.Iſai.D.Auguſt.lib.11.De ciuit.cap.15.Orig. homil.13. in Ezech. Tert.2.contra Marc.c.10.& aliorum, dicitur non modò ſimilitudo Dei,vt homo, ſed etiam *ſignaculum ſimilitudinis.* Ezech.28. n.12. Quod D.Iſid.lib.1.ſent. ſiue de ſummo bono,c.10. neſcio quid expreſſiùs ſignificare arbitratur. *Quãtò,inquit,ſubtilior eſt eius natura,tantò plenius extitit ad ſimilitudinem diuinitatis expreſſa.* Nam, vt regiam auctoritatem non tam Regis ſyngrapha, quàm ſigillum repræſentat : ita diuinam perfectionem non tam humana natura, quæ eſt quædam illius ſimilitudo,quàm angelica,quæ eſt ſignaculum huius ſimilitudinis,expreſſit. Vnde D.Dionyſ. Areop. De diuinis nominibus, c.4. *Imago,inquit,Dei eſt Angelus,manifeſtatio inuiſibilis lucis, ſpeculum purum, lucidiſſimum, nitidum, incoinquinatum, immaculatum, ſuſcipiens in ſe totam, ſi fas eſt dicere, pulchritudinem diuinæ ſpeciei.*

D.Hier. D.Auguſt. Orig. Tert. D.Iſidor. D.Dion. Areop.

7. *Angeli, filij Dei.* D.Greg.

Filios autem Dei appellari conſtat ex aliis locis:*Cùm veniſſent filij Dei,vt aſſiſterent coram Domino.* Iob.1.n.6.vbi D.Greg.lib.2.moral.c.2.*Qui,* inquit,*Dei filij,niſi electi Angeli vocãtur?* Et rurſus: *Cùm me laudarẽt ſimul aſtra matutina,& iubilarẽt omnes filij Dei.* Iob.38.n.7.vbi idem D.Greg.filios Dei *Angelos* interpretatur:fauentibus Septuaginta,dum transferunt : *Laudauerunt me voce magna omnes Angeli mei.* Sic etiam Dauid ; *Quis in nubibus æquabitur Domino ? ſimilis erit Deo in filiis Dei?* Pſal.88.n.7. Hoc eſt : *In Angelis,*interprete Lyrano.Sed & cæleſtis ſponſa:*Sicut malus,*inquit, *inter ligna ſyluarum, ſic dilectus meus inter filios.* Cant.2.n.3.ſeu,vt vertit Chaldæus : *Inter Angelos:*quibus etiam cæleſtis ſponſus,Orig.interprete hom.3. antefertur. Vnde non immeritò ex Deo *omnis paternitas in cælis, & in terra nominatur.* Epheſ.3.n.15.vt Deus, interprete D.Hieron.ſuos vtrobique habere filios, homines, & Angelos,ſignificetur. Quòd ſi D.Paulus negat vllum Angelorum filium appellatum, illis verbis : *Cui dixit aliquando Angelorum, Filius meus es tu?* Hebr.1.n. 5. loquitur ex communi Interpretum conſenſu, de filio naturali, qui ſolus eſt Chriſtus Dominus; non de adoptiuo, cùm adoptiua filiatio non minùs Angelis, quàm hominibus conueniat, vt D. Thom.3. p.quæſt.23.art.3. ad 2.& Theologi ibidem communiter teſtantur.

Lyra. Orig. D.Hieron.

Solus Chriſtus filius naturalis. Angeli non minus quàm homines, adoptiui. D.Thom.

8. *Angeli, Dij vocantur.*

Tandem appellari Deos, vulgare eſt,& paſſim obuium.*Deus ſtetit in Synagoga Deorum.* Pſal.81. num.1. ſeu Angelorum. *Deus magnus ſuper omnes Deos.*Pſal.94.n.3.vel ſuper omnes Angelos.*Adorate eum omnes Angeli eius.* Pſal.96.n.8. vel omnes Dij. Nam in his, ſimilibúſque locis ponitur nomen אֱלֹהִים *Elohim*;quod veteres Hebræi,immò & D.Hieronymus, nunc Deos,nunc Angelos interpretantur.Vnde illud:*Minuiſti eum paulominus ab Angelis,* Pſal.8.n.6. verti poteſt : *Paulominus à Deo.*Sic enim D.Hieronymus,& ante illum Theodotio tranſtulerunt. Quare D.Paulus : *Etſi,* inquit, *ſunt qui dicantur Dij, ſiue in cælo, ſiue in terra (ſiquidem ſunt Dij multi, & Domini multi) nobis tamen vnus Deus.* 1.Corinth.8.n.5. Quibus

D.Hieron. D.Hieron. Theodot.

A verbis ſatis indicat, non ſolùm homines in terra, ſed etiã Angelos in cælo,Deos nuncupari : quanuis vnus tantùm per naturam, Deus ſit, & habeatur.Conſtat igitur,Angelos in ſcriptura aliquãdo vocari Deos. Quod tandem conuincit locus D. Dionyſij Areopag.De cæleſti hierarchia,c.12.vbi etiam optimam rationẽ huius nuncupationis adducit.*Inuenies,inquit,cæleſtes illas angelicáſque ſubſtantias in ſacris Literis Deos quoque appellari: & ſanctos item viros,& Dei familiaritate digniſſimos, Deos dici.Et certè,cùm diuinũ illud ſecretũ exceptũ ab omnibus, & ſuper omnia locatum ſit, nihilque in rerum natura ſimile illi dici propriè, & per omnia poſſit:ſi tamẽ quæcunque ſpiritalis,rationaliſque ſubſtantia totis viribus contendit,vt ei coniuncta,vnum* B *cum illo fiat;atque ad diuinos eius fulgores hauriendos,quantùm fas eſt, indeſinenti ſtudio,ac deſiderio adſpirat,quod Deũ pro viribus (ſi dici licet) imitari pergat : diuino quoque cognomine digna cenſeretur.*

D.Dion. Areop.

Cur Angeli, & homines iuſti, dicantur.

Vltimò addendum, vt obiectio illa, cuius ratione hæc diſſeruimus, diſſoluatur, etiam nomen יְהֹוָה *Iehouah*,quod eſt propriũ ipſius Dei,aliquãdo Angelo communicari : ſaltem quando Angelus gerit vicem Dei,non quòd illi perſonaliter,vt ita dicam, ſed repræſentatiuè tantùm conueniat, vt patet, cùm ex iis exemplis, quæ affert Pineda citatus in Iobum : tum etiam ex pluribus aliis; nam Angelus, qui loquutus eſt cum Agar.Geneſ. 16.n.13.& qui legem dedit Moyſi.Exod.20.n.2.& qui apparuit Gedeoni. Iud.6.n.16. & qui dixit ad C Satan:*Increpet Dominus in te, Satan.* Zach.3.n.2. & plures alij, nomine *Iehouah*, ſignificantur. Et confirmatur ex loco citato Iobi, c.1.n.6. *Cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino.* Hebraicè : *Coram Iehouah.* cùm tamen illi concilio non Deus,ſed Angelus præfuerit, vt D.Athanaſ. q.8.in ſacram Scripturam teſtatur,dicens : *Quod per ſanctum aliquem Angelũ Diabolo Deus eſt loquutus:quemadmodum etiã Reges per hominem aliquem intermedium ſuum alloquuntur aduerſarium.* Vide illam regulam Orig. hom.14. in Num.ſub initium dicentis : Quoties in Scriptura nomen *Iehouah* reperitur, verum Deum intelligendum: ſic expono, vt verus Deus, aut aliquis eius vicem gerens intelligatur.Quare,licèt hoc loco dicatur D Iehouah Samuelem euocaſſe; non eſt tamen de ipſo Deo immediatè per ſe vocante,ſed de Angelo vices tantùm Dei gerente,intelligendum.

9. *Nomen Iehouah, aliquãdo Angelis accommodatur.*

Pined.

D.Athanaſ.

Orig.

Regula Origenis exponitur. Angelus fuit, qui Samuelẽ vocauit, licèt dicatur Iehouah.

Quòd ſi aliquis aſſentiatur aliis Patribus apud citatos Doctores,tribuentibus huiuſmodi loquutiones ipſi Deo immediatè, ſaltem cùm is,qui loquitur, dicitur *Iehouah*, dicátque Samuelem ab ipſo Deo immediatè euocatum : is poterit hoc ad eximiam Samuelis laudem reuocare. Nam, cùm ad Heli ſenem, iudicem, & Pontificem mittatur vir Dei, hoc eſt, Propheta aliquis, ſeu plurimùm aliquis Angelus;vt diximus cap.2.n.27.tamen ad puerum Leuitam alloquendum Deus ipſe per ſe accedit.Ac ſi libentiùs cũ puero innocente,quàm cum ſene negligente, quibuſcunque dignitatis E gradibus emineat,colloquatur. Vnde illud : *Cum ſimplicibus ſermocinatio eius.* Prouerb.3. n.32.ſeu, vt eſt in Hebræo, וְאֶת־יְשָׁרִים סוֹדוֹ *Veeth Ieſarim ſodo :* hoc eſt, *& cum rectis ſecretum eius.* Cùm enim à Deo diuina myſteria ſunt alicui reuelanda, potiùs rectitudo morum, quàm altitudo honorum ſpectatur. Concinit Dauid:*Firmamentum,* inquit, *eſt Dominus timentibus eum,& teſtamẽtum ſuum,vt manifeſtetur illis.* Pſ.24.n.14. In Hebræo ſimiliter eſt,*Secretũ Domini timentibus eum,& pactum ſuum oſtendit eis.* Quaſi non aliis diuina myſteria,quàm iis, qui Deum timent,cõmunicentur.

10. *Immenſa Samuelis laus, ſi ab ipſo Deo immediatè vocatur ad colloquium.*

Colloquiũ & ſecretum Dei cum ſimplicibus & rectis.

11.
Familiaritas Dei cum Sãctis
Theodor.

Significauit hoc Deus per Iſaiam: *Secretum meum mihi, ſecretum meum mihi.* Iſai.24.n.16. In quibuſdam codicibus, vt referunt Scholia Sixtiana eſt: τὸ μυστήριόν μου ἐμοὶ, καὶ τοῖς ἐμοῖς, hoc eſt, *myſterium mihi, & meis.* Atque ita legit Theod. in Pſal proximè citatum, niſi quòd *myſteria* pluraliter transferat. Et ſubdit: *Hæc non temerè omnibus; verùm timentibus aperit, diuinorúmque oraculorum propoſitum demonſtrat.* Vbi vides, quàm familiariter Deus ſua ſuis arcana manifeſtet. Et ſeorſum nota, vbi vulgata dixit, *Mihi*, tranſtuliſſe Theodoretum, *Meis.* Quaſi nullum diſcrimen inter Dominum, & ſeruos Domini, ſaltem ad diuina myſteria cognoſcenda interponat. Quid dico ſeruos, cùm Chriſtus Dominus amicos appellarit? *Iam non dicam vos ſeruos, quia ſeruus neſcit, quid faciat Dominus eius: vos autem dixi amicos; quia omnia, quæcũque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Ioan. 15.n.15. Nam, vt bene D. Greg. lib 27. Moral. c.8. *Amicus*, inquit, *animæ cuſtos dicitur.* Sicut enim tes cuſtoditæ ſuum latere nequeunt cuſtodem; ita neque Dei arcana Dei amicum.

Seruus Domini, idem cũ Domino.

D.Gregor.
Amicus animæ cuſtos.

12.
Humilibus diuina myſteria reuelãtur: ſuperbis abſcõduntur.
D.Gregor.

De qua re Chriſtus Dominus Æterno Patri gratulatur: *Confiteor, inquit, tibi, Pater Domine cæli & terræ, qui abſcondiſti hæc à ſapientibus & prudentibus, & reuelaſti ea paruulis.* Matth. 11.n.25. Vbi D. Gregor. lib proximè citato, cap.7. egregiè notat, *paruulis* dixiſſe, non ſtultis. *Qui*, inquit, *non ſubiunxit, reuelaſti ea ſtultis, ſed paruulis; tumorem ſe damnaſſe innuit, non acumen.* Diuinis enim myſteriis cognoſcendis, non ingenij felicitas, ſed mentis cæcitas, durities & arrogantia aditum præcludit. Vnde eſt illud: *Immanibus abſcondit lucem, & annuntiat de ea amico ſuo.* Iob 36.num. 32. Hoc eſt, vt D. Greg. Hugo & Lyran. interpretantur, Magnatibus, ſuperbis & faſtuoſis, qui à diuinis ſecretis agnoſcendis repelluntur; ad quæ tamen humiles audienda atque intelligenda euocantur. Igitur Deus præterit Heli magiſtrum veteranum; adit vero Samuelem diſcipulum elementarium. Nam Heli ſenex ſicut corpore ad lucernam Dei; ita animo ad diuinam reuelationem præ incuria & inertia caligabat. Samuel verò ſicut corporales oculos ad externa miniſteria; ita ſpirituales ad interna myſteria acuebat. Atque hæc de ſecunda difficultate.

D.Greg.
Hugo.
Lyra.

Samuel diſcipulus præfertur magiſtro Heli.

Tertia difficultas. Quomodo facta ſit hæc reuelatio?

13.
Triplex reuelatio, ſeu manifeſtatio.

MVltipliciter olim fiebat Prophetis reuelatio, iuxta illud: *Ego*, inquit Deus, *viſionem multiplicaui, & in manu Prophetarum aſſimilatus ſum.* Oſeæ 12.num.10. Quod Diuus Paulus poſteà interpretatur: *Multifariam, inquit, multiſque modis olim Deus loquens Patribus in Prophetis, &c.* Hebr.1.num.1. Sed, vt in pauca conferam, triplex erat hæc manifeſtatio. Vna purè intellectiua, quæ non habebat ortum à ſenſibus; quando intellectus primariò illuſtrabatur; ſiue abſque vlla conuerſione ad phantaſmata, qui erat modus ſublimior: ſiue cum concurſu ad illa, qui erat modus naturalior: ita tamen, vt non phantaſia intellectum, ſed vice verſa intellectus phantaſiam moueret, ac ſecum ferret. Et vtrouis modo contingeret hæc reuelatio; cæteris, quas dicam, nobilitate præſtabat, vtpote abſtractior & ſpiritualior, vt D. Thom. 2.2.q.174.art.2.& 3. teſtatur: Contingere autem poterat, vel in vigilia, vel in ſomno, cùm non minùs in hoc, quàm in illa poſſit intellectus diuinitùs moueri, vt abſtractè à ſenſibus operetur: nunquam tamen ſomnium dici poterat; cùm hoc, *imaginationis operatio*, communi Philoſophorum conſenſu definiatur: illa verò pertineat ad intellectum. Auctor huius manifeſtationis intellectiuæ ſine dubio Deus eſt. Nam, ſi aliæ apparitiones diuinæ, quæ fiunt ad ſenſum, Deo tribuuntur, vt ſuperiori difficultate dictum eſt; hanc, quæ eſt nobilior & excellentior, quis dubitet, Deo tribuendam?

Prima, purè intellectiua.

Duplex huius reuelationis modus.

Fiebat in vigilia, vel in ſomno.

Nõ erat ſomnium.
Auctor huius reuelationis Deus.

14.
Quo pacto Deus ſit huius reuelationis auctor.
Duplex reuelatio purè intellectiua.

Dubium tamen eſt, an Deus ſit immediatus illius auctor, omni angelico miniſterio excluſo? an per Angelos, vt de cæteris dictum eſt, illam operetur? Breuiter reſpondeo, duplicem eſſe poſſe hanc manifeſtationem: Vnam de rebus ſecundùm ſe naturalibus, ad quam proinde non requiruntur nouæ ſpecies, ſed nouus præexiſtentium vſus ſatis eſt; neque nouum aliquod lumen ſupernaturale exigitur, ſed tantùm ſufficit naturale, loquentis induſtria roboratum, vt fieri ſolet in diſcipulis, operâ magiſtrorum: Alteram de rebus, quarum ſpecies non habemus, & quibus cognoſcendis non ſufficit lumen naturale, ad quas proinde cognoſcendas, & nouæ ſpecies infunduntur, & nouum lumen ſupernaturale communicatur. Priorem docet Thyræus lib.4. De Apparitione intellectuali, cap.12. fieri per ſe ab Angelo, cùm illius facultatem non excedat; & proinde ita Deo tribuendam, vt immediatum Angelorum miniſterium non excludat. Verùm, ſi intelligit, fieri ab Angelo, directè & immediatè mouendo hominis intellectum, non aſſentior; cùm Angelus hoc modo nihil poſſit in intellectu humano operari, vt Suar. lib.6. De Angelis, c.6. num.10. oſtendit. Si indirectè & mediatè excitando priùs, & ordinando phantaſmata, ex quibus hæc cognitio intellectu oriatur, fateor, id poſſe ab Angelo præſtari, vt Suarius citatus à n.7. concedit: nego tamen hanc apparitionem, ſeu manifeſtationem eſſe purè intellectualem, de qua hîc agimus. Nam purè intellectualis ortum non habet à ſenſibus; ſed primariò in intellectu excitatur, vt docet idem Suar. De Fide, diſp.8. ſect.6. n.12. proindéque neceſſe eſt, inter imaginarias numerari, quæ primò fiunt in phantaſia, quanuis cognitio deinceps ad intellectum deriuetur.

Priorem dicunt aliqui fieri immediatè ab Angelo.
Thyræus.
Impugnatur.

Suar.

15.
Vera opinio, etiam priorẽ reuelationem fieri à Deo immediatè.
Poſteriorem manifeſtationẽ certius eſt à Deo immediatè fieri.

Vnde vlteriùs cõcludo, Angelum non eſſe auctorem apparitionis purè intellectualis; quanuis ad illam nouæ ſpecies, & nouum lumen minimè requirantur; ſed à ſolo Deo tanquàm immediato auctore emanare. Poſteriorem verò apparitionem, certius eſt, à ſolo Deo immediatè proficiſci; cùm nouas ſpecies & nouum lumen ſupernaturale requirat, quæ non ab Angelo, ſed à ſolo Deo infunduntur. Quare, cùm Prophetæ ſupernaturalia myſteria per nouas ſpecies & nouum lumen purè intellectualiter cognoſcebant, non ab Angelo, ſed ab ipſo Deo immediatè illuſtrabantur. Et ſic, beatiſſimam Virginem agnouiſſe præcipuas myſterij Incarnationis circunſtantias, non ab Angelo, ſed immediatè ab ipſo Deo eius intellectum per nouum lumen illuſtrante, mihi videtur ſignificare Diuus Bernard. Epiſtol. 77. *Modum*, inquit, *illum tam incomprehenſibilem, quem & Virgo ſollicita requiſiuit, vnde quæſo docere queam, Angelis fuiſſe præcognitum? Mihi verò videtur, ne ipſi quidem (vt pace eius dixerim) qui nuntiabat. Quod & ipſe fatetur, ſi eius verba diligenter aduertimus. Reſpondens quippe: Spiritus ſanctus ſuperueniet in te: nónne apertè mittit ad magiſteriũ Spiritus ſancti, cuius vnctione doceatur, quorum ipſe ſibi non præſumit ſcientiam?* Qua in re hæc reuelatio purè intellectualis diuerſam ab aliis conditionem ex parte auctoris ſortiebatur, cùm

B. Virgo per reuelationem purè intellectiuã à Deo immediatè illuſtrata.
D.Bernard.

cùm non miniſterio Angelorum, vt illæ; ſed ab ipſo Deo immediatè perficerentur.

16. *Secũda reuelatio, ſeu manifeſtatio imaginaria.* Altera imaginaria, quando ipſa phantaſia primariò mouebatur; ſiue per modum apparitionis, vt Iſai.6.n.1.Ezech.1.n.4.Dan.7.num.2.& paſſim alibi; ſiue per modum lectionis, vt contigit Ieremiæ, qui non videre, nec audire, ſed legere ſibi videbatur, quod prophetabat, vt poſteà narrauit Baruch eius Scriba: *Ex ore,* inquit, *ſuo loquebatur quaſi legens ad me omnes ſermones iſtos.* Ierem.36. n.18. ſiue per modum loquutionis, iuxta illud: *Ecce Angelus, qui loquebatur in me,* &c. Zach.2. n.3. qui modus frequentior erat, vt Prophetas legenti planum erit. Contingebat autem tam in vigilia, quàm in ſomno, vt D.Thom.2.2.q.174.art. 3. colligit ex illis verbis Dei ad Aaronem & Mariam: *Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum.* Num.12.num.6. In ſomno quidem apparuit Deus Abrahæ, Geneſ.22.n.3. Iſaac, Geneſ.26.n. 24. Iacob, Gen.28.n.12. Gedeoni, Iud.6.n.25. Samueli, 1. Reg.15. à n.10. Salomoni, 3.Reg.3.n.3. Danieli, Dan.2.n.19.& paſſim alibi.

In ſomno fieri ſolebat hæc manifeſtatio. D.Thom.

17. *Fieri etiam poterat in vigilia.* In vigilia difficilior eſt hæc apparitio, cùm difficilius ſit, hominem vigilantem, & circa ſenſibilia externa occupatũ ad hanc imaginariã cognitionem aduocare; quàm dormientem, & à ſenſibilibus externis feriantem, vt D.Thom. proximè citatus aduertit: non eſt tamen impoſſibilis, quia phantaſia in operando non ita à ſenſibus externis dependet, vt ſine illis nequeat operari: vt patet in ſomno, vbi ſopitis & ligatis externis ſenſibus, operatur: Ergo etiam in vigilia, præſertim cæcis oculis, aut nocte circumfuſis; aut etiam propter vehementem applicationem phantaſiæ, non operantibus, poteſt ipſa operari.

Obiectio. Dices: Intellectus non poteſt in hac vita naturaliter operari ſine phantaſia, vt docet D.Thom. citatus art. 4. ad 4. Ergo neque phantaſia ſine ſenſu externo: cur enim maior ſit illa dependentia, quàm hæc?

Prima reſponſio. Reſpondetur in primis, hoc argumentum non magis procedere contra apparitionem imaginariam in vigilia, quàm in ſomno: quare, aut vtranque negandam, ſi quid valet; aut, ſi nihil valet, vtranque concedendam.

Secunda reſponſio. D.Thom. Deinde verò negatur conſequentia: & ad probationem reſpondetur ex D.Thom. 1. p.quæſt.84. art.7. ad 2. rationem eſſe, quia, cùm intellectus non ſit informatus ſpecie rei ſingularis, neceſſariò conuertitur ad phantaſma, per quod determinetur: phantaſia tamen, cùm in ſe habeat ſingularium ſpecies, ad externum ſenſum non recurrit. Verùm, quia hæc ratio non procedit in opinione eorum, qui ſpecies intelligibiles rerum ſingularium admittunt; neque etiam cùm intellectus ſolùm circa obiecta communia occupatur.

Tertia reſponſio. Addendum vlterius, intellectum & phantaſiam non ſolùm eſſe potentias radicatas in eadem anima, ſed etiam abſtractiuas; & proptereà, vna operante, operari & alteram, cùm id poſtulet illa naturalis radicatio; neque ex diuerſo modo operandi abſtractiuè & intuitiuè impediatur: at verò phantaſiam & ſenſum externum, quamuis in eadem anima radicentur; tamen ita ſe habere, vt ſenſus intuitiuè tantùm, phantaſia etiam abſtractiuè operetur: vnde, illo non operante propter abſentiam obiecti; poteſt hæc nihilominùs operari, propter abſtractiuam operandi vim, quam habet. Vnde fit, etiam in vigilia poſſe dari imaginariam apparitionem, operante phantaſia, & ſenſu penitus otiante.

18. *Apparitio imaginaria non excludit omnẽ operationem ſenſus externi.* Addo, vt detur imaginaria apparitio, non oportere, vt ſenſus externus ab omni cognitione A feriertur; quemadmodum ad intellectualem apparitionem non requiritur ceſſatio cognitionis imaginariæ: ſolùm igitur opus eſt, vt primò à Deo moueatur illa potentia, cui fit apparitio. Si eſt intellectualis, vt primò moueatur intellectus per aliquam nouæ ſpeciei, aut noui luminis impreſſionem, aut noui concurſus exhibitionem; quamuis inde aliqua cognitio in phantaſiam reſultet, aut per accidens in phantaſia præexiſtat: ſi eſt imaginaria, vt moueatur primò ipſa phantaſia, ſiue per impreſſionem nouarum ſpecierum, ſiue per excitationem & ordinationem præexiſtentium; quamuis ſenſus externus circa aliquod obiectum præſens occupetur.

Apparitionẽ imaginariam de facto in vigilia cõtigiſſe, probatur ratione, & exemplo. Ex quibus patet, poſſibilem eſſe hanc in vigilia imaginariam B apparitionem. Contigiſſe verò aliquando, ratio ſuadet: quia opus non erat, vt ſemper aſſumerentur externa corpora, quæ externis ſenſibus obiicerentur: præſertim quando Propheta, cæcis oculis, aut nocturna caligine circumfuſis, multa ſibi videre videbatur. Neque etiam oportebat, vt ſemper intellectus primariò moueretur, præſertim quando materialitas rei viſæ immaterialem potentiam non poſtulabat: ergo ſatis erat, vt ipſa phantaſia ad imaginariam notitiam excitaretur. Et poteſt eſſe exemplum in Propheta Michæa, qui vidit *vniuerſum Iſraël diſperſum in montibus.* Et rurſus: Vidit *Dominum ſedentem in ſolio ſuo, & omnem exercitum cæli aſſiſtentem ei.* 2. Paralip.18.n.16.& 18. Quæ apparitio, & in vigi- C lia fuit, & imaginaria, vt ibidem Abul. teſtatur. Et de hoc genere potuerunt multæ aliæ, quæ Prophetis narrantur contigiſſe. Abul.

19. *Thyræus.* *Apparitio imaginaria ordinariò modo fiebat ab Angelo.* Auctorem harum apparitionum eſſe Angelum ex communi Scholaſticorum doctrina, docet Thyræus lib.3. De apparitione imaginaria, c.15. cui aſſentior, ſi loquatur de ordinario modo, quo tales apparitiones fiunt, ſcilicet per excitationem, ordinationémque phantaſmatum, quæ in phantaſia præexiſtunt. Hæc enim phantaſmatum excitatio, & ordinatio, motis localiter ſubiectis, quibus inhærent, Angelorum actiuitati non repugnat, vt D.Thom.1.part. quæſt.111. art.3. oſtendit.

D.Thom. *Extraordinaria à ſolo Deo.* *Suar.* Si tamen noua aliqua ſpecies in phantaſia producenda ſit, cùm hæc ab Angelo natura- D liter produci nequeat, vt Suar. in Metaph. diſp. 33. ſect. 6. & lib.4. De Angelis, cap. 26. latius oſtendit; neceſſe eſt, vt à ſolo Deo producatur: atque adeò hæc ſaltem imaginaria apparitio extraordinario modo facta, ab ipſo Deo immediatè orietur: quemadmodum de intellectiua dictum eſt. Quod non tollit, quominùs Angelus ad vtranque hanc apparitionem, tam intellectiuam, quàm imaginariam præſtandam, poſſit diuinitùs eleuari.

20. *Tertia apparitio externa, quando ipſe externus ſenſus primò immutatur.* Tertia demùm apparitio externa, quam ocularem & auricularem appellant, quando ipſe externus viſus & auditus primariò percipiebat obiecta; vt contigit Abrahamo, quando vidit, & audiuit Angelos, apud ſe in corporibus aſſumptis E diuerſatos, Gen.18. à n.1. Iacobo, quando vidit, & audiuit Angelum, cum quo luctabatur, Gen.32. à n.25. Balaamo, quando vidit, & audiuit Angelum, euaginato gladio, in via ſtantem, Num.22.n.31. Ioſuë, quando vidit, & audiuit Angelum ſtantem contra ſe, & euaginatum gladium tenentem, Ioſ. 5.num.13. Manuë, eiúſque vxori, quando viderunt & audierũt Angelum, à quo naſciturum ſibi filium Samſonem didicerunt, Iudic.13. à n.3. Et multis aliis Prophetarum paſſim. Quod verò de viſu & auditu dictum eſt, de aliis quoque ſenſibus mihi videtur pariter dicendum. Quamuis enim

apparitiones diuinæ, quæ odorandi, guſtandi, & A tangendi ſenſibus obiiciuntur, in Scriptura rariores ſint: tamen in hiſtoriis eccleſiaſticis frequentiſſimè occurrunt, vt cùm ex nouo quodam, & inſolito odore, ex mira quadam, cæleſtique dulcedine, ex ſuaui aliquo auræ, rorisve appulſu diuina hominibus præſentia innoteſcit.

21. D.Baſil. *Reiicitur opinio nō admittens externas apparitiones.* Vnde miror, quod ſentit D. Baſilius in cap.7. Iſai.non procul ab initio: *Equidem*, inquit, *arbitror Prophetas non percepiſſe verbum Dei ſenſibili auditu per conformationem aëris; ſed quando anima intellectu prædita, ſuæ ſuppetebant aures, quæ è ſupernis nunciabantur, citra vllam corporis vocem ad eorum pertingebant notitiam.* Miror, inquam, qui quanuis diuina reuelatio ſæpè contigerit per internas tantùm illuſtrationes, vt ille aſſerit; non tamen ſemper, cùm planè conſtet, externas voces non ſolùm in veteri Teſtamento, vt diximus; ſed etiam in nouo ad diuina myſteria reuelanda ſonuiſſe: vt in Baptiſmo Chriſti Domini, Matth.3. num.17. In Transfiguratione. Matth.17. num.5. In ſermone ante cœnam, Ioann. 12. num.28. & alibi nonnunquam. Et idem eſt de viſione, quæ non ſolùm internis potentiis, ſed etiam externis ſenſibus frequentiſſimè occurrebat. Sic in Reſurrectione Domini, mulieres viderunt Angelum, cuius aſpectus erat, *Sicut fulgur, & veſtimenta ſicut nix.* Matth.28.n.3. Sic in Aſcenſione, Apoſtoli viderunt duos viros, hoc eſt, duos Angelos *in veſtibus albis*, Act.1.n.10. Sic Petrus vidit carcerem inter nocturnas tenebras coruſcantem, & ſequutus eſt Angelum ſibi per ignotas vias præeuntem. Act.12.n.7.& ſequentibus.

22. *Reuelatio Samuelis fuit externa.* His poſitis breuiter reſpondeo ad difficultatem in titulo propoſitam. Vocationem, & reuelationem Samuelis hoc tertio modo factam eſſe, per veram, ac propriam vocem ad eius aures appulſam, cúmque è ſomno excitantem. Ita docent D.Gregor. Dionyſ. Abulenſis, Caietanus, & alij. Quibus adde Thyræum lib. 2. De Apparitione vocali, cap.3. Quanuis hic ſequutus fortaſſe Dionyſium, idem ſentientem, facilè admittat tres priores Samuelis vocationes, non fuiſſe externas, proindéque fuiſſe imaginarias, vt Dionyſius expreſſit. Nihilominùs omnes fuiſſe externas inde probatur: quia alioqui, vel non excitaretur à ſomno, vel excitatus facilè ſibi perſuaderet, ſomno ſe fuiſſe deluſum: non autem à Sacerdote accerſitum; præſertim cùm ſemel, atque iterum id ex Sacerdote didiciſſet. Tam clarè igitur externas voces percipiebat, vt nullum ſupereſſe locum ſenſuum eluſionibus arbitraretur.

D.Greg. Dionyſ. Abul. Caietan. Thyræus.

23. Serar. *An apparitio Samuelis fuerit ocularis.* Quæres primò: An cum voce ad aures, aliqua ad oculos imago ſpectabilis perueniret? Affirmat Serarius, ſaltem in externa vocatione, cum aliis ibi citandis. Colligítque ex num.15. Samuel *timebat indicare viſionem Heli*: vbi viſionis nomen expendit; quaſi non modò vocem auribus percepérit, ſed etiam formam aliquam oculis vſurparit: additque, eam formam pulchram, & ſplendidam fuiſſe; iuxta illud ex n.10. *Et venit Dominus:* ſeu, vt habet Paraphraſtes: *Et reuelata eſt ei gloria Domini.* Negat Abulenſis: non propter periculum aliquod idololatriæ, quod daretur, ſi aliquid ſpectandum appareret: vt aliqui ſomniarunt. Nam, ſi forma ſpectabilis apparuit Ioſuë, Gedeoni, & matri Samſonis, ſine hoc periculo; cur non poſſet apparere Samueli, non minori virtute præcellenti? Probat igitur Abulenſis ex eo, quia, ſi quem vidiſſet Samuel, non recurriſſet ad Heli, ſed ad eum, quem videbat: quæ ratio probat in prioribus alloquutionibus; non autem in extrema, de qua præcipuè loquitur Serarius. De hac igitur aliter probatur: quia nullum eſt in litera indicium viſionis ocularis, vt ſtatim dicam: & alioqui inſolens non erat in ſacris Literis alloquutio prophetica, ſine vllo obiecto viſibili; iuxta illud Moyſis ad populum: *Vocem verborum eius audiſtis, & formam penitus non vidiſtis.* Deuter.4.n.12. Ergo ita ſanctum fuiſſe hoc loco credendum eſt.

Abul. *Pars negatiua probabilior.*

Rationes cōtrariæ ſoluūtur. Indicia viſionis ocularis, quæ Serarius affert, parum vrgent. Prius quidem, quia viſio prophetica in Scriptura non ſolùm id, quod cernitur; ſed etiam id, quod auditur, comprehendit; vt ad c.9. n.9. latiùs oſtendam. Et interim patet Iſai.1.n.1. *Viſio Iſaiæ*, &c. Et ſtatim: *Audite, cæli, & auribus percipe terra, quoniam Dominus loquutus eſt.* Vbi B videnda proponuntur, & audienda narrantur: quippe viſionis nomine vtraque continentur. Poſterius verò: quia *gloria Domini* non magis ad oculos pertinet, quàm ad aures. Vnde illud: *A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iuſti.* Iſai.24. num.16. Vbi gloria dicitur auribus percepta. Credibilius igitur eſt, neminem Samuelis oculis obiectum; cùm nullo modo ex litera illud colligatur. Cui ſententiæ Hugo Victor. in Annotationibus huius loci aſſentitur, dicens Samuelem vocatum, antequàm lucerna extingueretur; vt, cùm vocantem in clara luce neminem videret, intelligeret, ſe à Deo euocari. Verùm eius aſſertionem recipio, non tamen probationem: quia lucerna, ſeu candelabrum, de quo hîc agitur, non lucebat C in domo, in qua Samuel dormiebat; quæ erat extra, licèt prope tabernaculum: ſed in ſecunda parte tabernaculi; quæ appellabatur ſancta: vnde per illius lucem videre non poterat, ab aliquóne vox illa prodiret: an, nemine loquente, audiretur. Et prætereà neceſſaria non eſſet lux lucernæ ad videndam eam ſpectabilem formam, quæ maiori luce colluſtrata radiaret. Solùm igitur dicitur lucerna nondum extincta, vt nocturnum tempus ſignificetur.

Hug.Vict. *Lucerna nōdum extincta neceſſaria nō erat ad vidēdum formam ſpectabilem, ſi qua obiiceretur.*

24. Phil.Hebr. *Hebræorum ſomnia, de voce, qua Samuelem euocauit.* Quæres ſecundò: Qualis fuerit hæc vox? Philo Hebræus in Biblicis antiquitatibus, aut quiſquis eſt illarum Auctor, multa circa has vocationes nugatur. Nam in prima vocatione ait, ſonuiſſe vocem ſimilem voci Heli: in ſecunda, ſimilem D Helcanæ: in tertia tandem, vocem quandam diuinam. Sed hæc ſine fundamento dicuntur. Nam, ſi illa triplex vocum differentia ſonuiſſet, non diceret ſemper Samuel ad Heli: *Vocaſti me.* vt reuera dixit, n.5.6.& 9. Sed primò quidem: vocaſti me. Rurſum: vocauit me Helcana. Tandem: vocauit me. Deus: aut aliquis eius nomine, cuius vocem non agnoſco, maieſtatem tamen coniicio, & ſuſpicio. Reſpondet igitur D.Gregor. & Caietanus, talem fuiſſe eam vocem, vt voci Heli omninò ſimilis videretur. Quod iidem Interpretes rectè ex eo colligunt, quòd Samuel currebat ad Heli: quaſi indicio vocis ſibi notæ, ab eo ſe vocari non dubitaret. Sed cur voce Heli potiùs, quàm alia quauis euocatur? Literalis ratio, quam D.Gre- E gor. in priori commétario attingit, eſt, vt curreret ad Heli, quem adire neceſſe erat, ob rationes ſequenti numero ponendas. Myſtica, vt ab hoc euentu diſcant ſubditi, vocem Superioris à Deo proficiſci: & cùm homini obaudiunt, Deo ſe obaudire arbitrentur; iuxta illud: *Qui vos audit, me audit.* Luc.10.n.16. Parùm differt interpretatio D. Gregorij in poſteriori cōmentario, referentis hoc ad Prophetarum voces, quæ, cùm hominum eſſe videantur, à Deo tamen proficiſcuntur. *Quid eſt*, inquit, *quod diuinæ loquutionis vox ab Heli voce nō differt, niſi quia & per patres veteres ipſe loquutionē profert?*

D.Greg. Caiet. *Vox, quæ Samuelem vocauit, ſimilis voci Heli.*

Ratio literalis, & myſtica.

D.Greg. *Vox prophetica à Deo eſt.*

profert? Vox namque Heli, Dei eſſe cognoſcitur; quoniam electi fratres quidquid per ſacra eloquia loquuntur, non à ſemetipſis, ſed à Domino acceperunt. Vnde notat, frequenter in Scriptura à Prophetis inculcari: *Hæc dicit Dominus, vt ea,* inquit, *quæ prophetæ oraculo vox reſonat, ſentiamus, non eſſe loquentis hominis, ſed præcipientis Dei.* Quanuis igitur de Prophetarum oraculis D. Gregorius loquatur; idem tamen eſt de Superiorum præceptis ſentiendum: ab homine proficiſcuntur, ſed à Deo profecta exiſtimantur. In quo ſentio, veros obedientiæ profeſſores Samuëli præferendos. Nam Samuël Deum audiens, hominem ſibi videbatur audire; à Deo vocatus, ſe homini ſiſtebat: illi autem vice verſa audientes hominem, audire ſibi videntur ipſum Deum; ab homine vocati, ad Deum accurrunt. Sed totum hoc argumentum in Annotatione ſequenti illuſtrabo.

Vox Prælati diuina.

25. Quæres tertiò: Intenſáne fuerit hæc diuina vox, an potiùs ſubmiſſa? Ratio dubitandi eſt, quia Deus aliquando intenſiùs, aliquando ſubmiſſiùs loquebatur. Intenſiùs quidem, cùm ad Abraham *clamauit*, ne extenderet manum ſuam ſuper puerum. Geneſ. 22. num. 11. Licèt enim ibi non Deus, ſed Angelus clamaſſe dicatur, tamen Dei perſonam gerens ſine dubio clamauit, vt patet ex ſequentibus verbis: *Non pepercisti vnigenito Filio tuo propter me.* Vnde ipſi Deo clamor ille tribuebatur. Submiſſiùs verò, cum ad Heliam loquutus eſt *in ſibilo auræ tenuis.* 3. Reg. 19. num. 12. Cui ſibilo diuina vox ad Prophetam facta, in ſuauitate, ac tenuitate concinebat. Vt enim Tullianus ille Gracchus oraturus ad populum, poſt ſe habebat lituum leniter præcinentem, cui ſe dicentis vox attemperabat: ita diuinum illud oraculum ad ſibilum auræ tenuis ſe conformans, Prophetæ aures ſuauiter demulcebat. Hoc igitur loco planè crediderim, vocem potiùs tenuem, quam vehementem ſonuiſſe: tum, quia repræſentabat vocem Heli; quæ, vtpote ſenilis, blandior ad aures ferebatur: tum quia ab vno tantùm Samuële audiri oportebat; cùm tamen, ſi vehementior eſſet, ad plures deferretur: tum denique, quia Samuël facillimus ad vigilandum, & promptiſſimus ad obediendum, grandiorem vocem non requirebat, qua excitaretur. Homines igitur diuino imperio rebelles, & ad diuinam vocationem ſurdaſtri, grandibus de cælo clamoribus feriantur: quorum de numero ſe exiſtimans D. Auguſtinus, in ſuis cum Deo Soliloquiis, cap. 7. dicebat: *Intona, Domine, deſuper voce grandi, & fortis in interiorem aurem cordis mei.* Qui verò arrectis auribus, quidquid loquatur in eis Dominus, auſcultant; non diuinæ vocis tonitruo, ſed ſibilo mulcentur. Vnde D. Bernardus ſerm. De ſeptem ſpiritibus, paulò inferiùs ad num. 9. citatus ſignificat, Samuëlem, hanc vocem audiendo, *Venas diuini ſuſurri in ſilentio percepiſſe.* Quibus verbis huius tenuitatem vocis ſatis declarat.

Deus nunc intenſa, nunc remiſſa voce Prophetas alloquebatur. Tullius. *Samuëlem remiſſa voce alloquebatur.* *Verus obediens non requirit grandem vocem, qua excitetur.* D. Auguſt. D. Bern.

26. Quæres vltimò: Vnde, & quibus formata inſtrumentis prodierit hæc vox? Dicet aliquis, prodiiſſe ex propitiatorio, quod Arcæ fœderis innitebatur. Probabit, quia propterea dictum videtur ſuperiori numero, Samuëlem dormiiſſe in templo Domini, *vbi erat Arca*; vt hinc vox illa edita fuiſſe oſtenderetur. Scitum enim eſt, oracula ex propitiatorio edi ſolita, vt ad finem ſuperioris numeri aduerti. Formabatur autem vox, quæ inde erumpebat, non ab aliquo corpore organico aſſumpto, ibíque apparente; cùm ad hoc adſtruendum, nullum ex litera indicium, nullum argumentum deſumatur: neque item ab alis Cherubinorum inter ſe colliſis, & concuſſis; cùm hæc inſtrumenta ad articulatas voces exprimendas improportionata videantur: neque tandem ab ipſo ore Cherubinorum; nam, cùm eſſent ex auro ductili rigentes, mobilitatem, & flexibilitatem neceſſariam ad formandas, articulandáſque voces non habebant; niſi nouum, & magnum miraculum ſine neceſſitate concedatur. Formabatur igitur modo inuiſibili ſupra Cherubim, qui *multitudinem ſcientiæ* ſignificant, interprete D. Hieronymo in cap. 28. Ezechiel. D. Chryſoſtomo homil. 5. De incomprehenſibili Dei natura, & aliis paſſim: vt ſapientiſſimè edita crederetur, indéque ad aures conſulentium, & aliquando fortaſſe nihil tale cogitantium accedebat. Ab hoc igitur loco dicet aliquis, hoc oraculum exiiſſe, & Samuëlis auribus ſe inſinuaſſe; quod veroſimile crediderim, ſi in eodem loco Samuël ſub id temporis dormiret; cùm tamen extra tabernaculum in domo aliqua, licèt vicina, moraretur, vt ſuperiori numero dictum eſt; in eadem dicendum eſt, formatam illam vocem, & Samuëlis auribus appulſam.

Oracula ex propitiatorio prodibant. *Quo pacto, & quo loco formata fuerit vox, quæ Samuëlem excitauit.* *Cherubim, multitudo ſcientiæ.* D. Hier. D. Chryſ.

27. *Ecce ego.* Mira obedientis animi promptitudo. Neque intempeſtiuitas noctis, neque ſuauitas ſomni, neque iucunditas lecti, puerum tenere potuerunt, quominùs ſtatim proſiliret, promptus ad obediendum: & quod magis mirère; non imperatus, ſed nominatus. Neque enim vox illa de cælo imperauit, dicens: *Samuël, veni*: ſed tantùm nominauit, dicens: *Samuël.* Id enim obedienti puero ſatis fuit, vt ſurgeret, & veniret. Et quidem nec ſæpe inclamatus, nec fortiter, ſed leuiter vocatus, vt diximus; & ſemel dumtaxat, vt eſt in vulgata; aut, vt plurimùm, bis, repetito nomine, vt habent Septuaginta: *Samuël, Samuël*, quod videntur eruiſſe ex numero 10. *Venit Dominus, & vocauit, ſicut vocauerat ſecundò: Samuël, Samuël.* Vbi dicitur Samuël in vltima vocatione vocatus *ſecundò*, id eſt, bis, ſeu nomine repetito, ſicut vocatus fuerat: proindéque ſupponitur etiam in prioribus vocationibus, iterato nomine, *Samuel, Samuel*, fuiſſe euocatus. Itaque non ſæpiùs, ſed vt plurimùm, bis vocatur; idque magis propter ſtudium vocantis, quàm propter ſegnitiem dormientis: is enim ſemel tantùm vocatus, ſine dubio promptus euigilaret, & promptior reſponderet: הנני *Hineni*, hoc eſt, *Ecce ego.* Quæ loquutio promptum animum ad parendum ſignificat. Sic Abraham à Deo vocatus reſpondit: *Adſum.* Geneſ. 21. num. 1. Seu, vt eſt in Hebræo, & Græco: *Ecce ego.* Sic Ananias ſimiliter vocatus à Deo, ſubdit: *Ecce ego, Domine.* Actor. 9. num. 10. Sic & Iſaias audiens à Deo: *Quem mittam, & quis ibit nobis?* Promptus occurrit: *Ecce ego, mitte me.* Iſai. 6. num. 8. Qua promptitudine nihil Deo gratius eſſe ſolet. Vnde Ambroſius ſerm. 14. ad illa verba: *Voluntaria oris mei beneplacita fac, Domine.* Pſal. 118. num. 108. quærit, cur Deus ad illam legationem non miſerit Iſaiam, antequàm ille ſua ſponte ad eam ſe obtulerit? Aptéque reſpondet ad rem præſentem: *Vtique*, inquit, *ſeruulo ſuo poterat imperare; quem dignum, qui mitteretur, inuenerat: ſed maluit, eum ſpontaneæ oblationis non fraudare mercede, qui, vt ipſe ſe offerret, præſtolatus eſt. Et quanuis eius ſciret affectum; expectauit tamen vocem, vt cumularet gratiam.* Sed de hac re plura in Annotatione.

Samuëlis ad obediendum promptitudo. *Prompta obedientis reſponſio.* D. Ambr. *Spontanea obedientia.*

***

Num V. Et cucurrit ad Heli, & dixit: Ecce ego: vocaſti enim me. Qui dixit: Non vocaui: reuertere, & dormi. Et abiit, & dormiuit.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. ET *cucurrit ad Heli.* Affectum parendi ſequitur effectus. Quàm promptus extitit animo, tam impiger exiuit in opus. Hanc Samuëlis obedientiam multis colligere poſſumus argumentis. Primò, quia ſtatim euigilauit ad primam vocem, etiam ſubmiſſam, vt dixi. Nam, ſi intenſa foret, ab Heli, qui non procul aberat, audiretur. Sic olim dormiebat ſponſa inter ſponſi brachia; B læuo, tanquam puluino, innixa; dextero, tanquam ſtragulo, cooperta. *Læua eius ſub capite meo, & dextera illius amplexabitur me.* Canticor. 2. num. 6. Magno ſilentio indicto comitibus lateralibus, *ne ſuſcitarent*, *neque euigilare* facerent *dilectam.* ibidem, num. 7. Quis non crederet, tam molliter conſopitam, vix magnis clamoribus excitandam? Et tamen ad primam ſponſi vocem illicò euigilauit, *Vox*, inquit, *dilecti mei.* Et rurſum: *En dilectus meus loquitur mihi.* Ibidem, num. 8. & 10. Quam vocem vigilantes comites non perceperant, ipſa dormiens exaudiuit. Hanc dormientis promptitudinem D. Bernardus ſerm. 52. in Cant. admiratus: *Iſtius*, inquit, *vitalis, vigilque ſopor ſenſum interiorem illuminat: re vera dormitio eſt,* C *quæ tamen ſenſum non ſopiat, ſed abducat.* Vigilem appellat ſoporem, quia etiam à negotiando dormiebat, ad parendum vigilabat.

Verus obediens ad primam vocantis vocem euigilat.

Etiam dormiens imperantis vocem exaudit.

D. Bernard.

2. Nec mirum, ad vocem ſponſi excitari, quæ ad ſolam eius voluntatem excitabatur; quaſi illam etiam dormiendo præſentiret, & quodammodò prædiuinaret. *Ne ſuſcitetis*, inquit ſponſus, *neque euigilare faciatis dilectam, quoadusque ipſa velit.* Canticor. 2. num. 7. Sed quo pacto velle poteſt, quæ dormit? Nam dormientes liberam habere nequeunt ſurgendi è ſomno voluntatem. Planè non ſua, quam habebat ligatam, & impeditã; ſed ſui ſponſi voluntate volebat. Vnde, cùm ſponſus vellet, vt excitaretur, ipſa pariter volens excitabatur. Cui interpretationi fauet Chaldæus Paraphraſtes D pro illis verbis, *Quoadusque ipſa velit*, transferens, *Donec ſit voluntas à facie Domini*: vt non tam ſponſæ, quàm ſponſo hanc voluntatem tribuere videatur: cui nonnulli Patres adhærentes, Origenes homil. 3 D. Gregorius Nyſſenus homil. 4. Theodoretus, & alij legunt: *Donec ipſe*, ſcilicet, ſponſus, *velit.* Nec ſibi videntur Scripturæ aduerſari, dum quod ille tribuit ſponſæ, ipſi tribuunt ſponſo; quòd vtriuſque voluntas non diuerſa, ſed vna, atque eadem quodammodò cenſeatur: & quidquid ſponſus velit, pariter & ſponſa velle ſignificetur. Igitùr ſponſa ſponſi ſui voluntate, tanquam ſua, & dormiebat, & vigilabat. Non aliter & Samuël, & quoties ille vellet, cuius voluntatem pro ſua gerebat, è ſomno excitabatur. E

Obediens non modò ad vocem, ſed etiã ad voluntatem iubentis excitatur. Eadem obedientis, & iubentis voluntas.

Chaldæus.

Origenes. D. Gregor. Nyſſen. Theodor.

3. Secundò, diligens fuit, quia non hæſit ſomnolentus in lecto, neque cunctabundus expectauit, an eadem vox geminaretur; ne fortè prima vocis imagine ludificatus operam perderet: & laborem: ſed ſtatim è lecto ſe proripuit feſtinus, parum ſollicitus de ſuo labore, irrituſne euaderet, néc ne; dummodò periculum retardandæ obedientiæ tolleretur. Igitur *in auditu auris obediuit.* Pſal 17. num. 45. hoc eſt, ad primam vocem antequam ſecunda ad aures rediret, feſtinauit. Nam, vt loquitur D. Bernardus ſerm. de virtute obedientiæ: A *Vno, eodémque momento procedit, & imperantis imperium, & obſequium obſequentis.* Nec immeritò, quia Samuël, tanquàm agnus è grege dominico, paſtoris ſui vocem cognoſcebat, & ſequebatur. Ioan. 10. num. 4. Et quemadmodum eas quiſque voces ſemper audire ſibi videtur, quibus aſſueſcit, & delectatur; vt videre eſt in vtroque Iſraëlitici populi ductore, Moyſe, & Ioſuë: nam tumultuante populo, Ioſuë, qui bellicoſus miles erat: *Vlulatus*, inquit, *pugnæ auditur in caſtris.* Exod. 32. num. 17. At verò Moyſes, qui erat pacificus legiſlator: *Non eſt*, inquit, *clamor adhortantium ad pugnam; ſed vocem cantantium ego audio.* Ibidem, num. 18. Quaſi ſua cuique voluptas, eas voces, quibus delectabatur, effingeret: ita Samuël, B qui nullas voces promptiùs, & iucundiùs, quàm ſui Superioris auſcultabat, facilè eas ſibi effingebat; tunc autem certiſſimè ſibi audire videbatur. Et, ne primam parendi occaſionem in prima voce oblatam prætermitteret, ſecundam non expectauit. Recordatus fortaſſe illam ſententiam: *Semel loquitur Deus, & ſecundò id ipſum non repetit.* Iob 33. num. 14. Quia diuinæ vocis maieſtas tanta eſt, vt timendum ſit, ne ſi cuius aures aliquando prælabatur, nunquam ampliùs iteretur; vel ſaltem, ne qui priorem Dei vocem miſericorditer vocantem non audiuit, audiat poſteriorem terribiliter minitantem: vt contigit Nabuchodonoſori, quem diuinæ reuelationis contemptorem diuina perterruit comminatio: C *Tibi dicitur. Nabuchodonoſor Rex: Regnum tranſibit à te, &c.* Daniel. 4. num. 28. Ad primam igitur vocem Samuël obtemperauit; ne aut ſecunda vocatione indignus eſſet, aut pro vocatione comminationem audiret.

Verus obediens ſemel vocatus, non cunctatur.

D. Bernard.

Quas quiſque voces amat, ſemper ſibi videtur audire.

Samuël nullas voces, quàm ſui Prælati, libentiùs audiebat.

Qui primam Dei vocem non audiunt, periclitãtur.

4. Tertiò, fuit diligens, quia non dicitur priùs ſurrexiſſe è lecto, deinde induiſſe ſibi tunicam, tandem fores habitaculi aperuiſſe; ſed abſolutè cucurriſſe: quaſi tanta celeritate vſus fuerit, vt illas intermedias actiones tranſilierit, & ad extrema præuolarit. Non ſic olim ſponſa, quæ à cæleſti ſponſo euocata, malè cauta, & ineptè prudens moras prætexuit, reſpondens: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos, quomodo inquinabo illos?* Cantic. 5. num. 3. Sed carò D illi conſtitit hæc cunctatio: nam quando poſt illas moras tandem ſurrexit, vt aperiret dilecto ſuo; *ille declinauerat atque tranſierat.* Ibid. n. 6. In quem locum rectè Theodoretus: *Quantum*, inquit, *detrimenti pigritia pariat, & quantum laboris afferat ignauia, hinc perdiſcamus. Dum enim excuſat ſe ſponſa, nec ſtatim ſponſo ianuam vult aperire; cogitur paulò poſt non ſolum ad ianuam vſque progredi, ſed ciuitatem percurrere, & plateas circumire, atque in cuſtodes incidere, à quibus vulnera etiam accepit, & vix ſponſum inuenit exoptatum. Quòd ſi ſtatim vocanti paruiſſet, hæc omnia incommoda euitaſſet.* Fateor quidem, D. Petrum audientem ex Ioanne: *Dominus eſt.* antequàm ſe mitteret in mare, priùs ſe tunica ſuccinxiſſe: *Erat enim nudus.* Ioan. 21. E num. 7. Sed nihil mirum; quia, cùm iam de illius celeritate conſtaret, qui non vt alij, nauigãdo, ſed ambulando ſuper aquas, ad Chriſtum Dominum feſtinarit, Matth. 14. num. 29. ſolùm oportebat, vt verecunda eius modeſtia inculcaretur. At verò de Samuële, qui futurus erat Princeps illius populi, nihil prius, quàm celeritatem ad parendum, opus erat prædicari: ideóque ſacer Scriptor breuitate narrandi, quam tenuit, celeritatem parendi, qua Samuel vſus fuerat, expreſſit. Quò enim quis aptior eſt ad imperandum, eò expeditior eſſe debet ad parendum.

Verus obediens etiam neceſſarias moras rumpere videtur.

Tarditas ad obediendum periculis plena.

Theodor.

D. Petrus, priuſquàm ad Chriſtum veniret, tunica ſuccinxit ſe, vt modeſtia conſuleret.

Samuël non dicitur priùs ſe induiſſe, vt eius feſtina obedientia prederetur.

Diuerſo

5 *Quo quis nobilior, eo obedientior eſſe debet.*

Diuerſo modo explicauit Moyſes lucis, & firmamenti creationem. De hac luce, ſic: *Fiat lux, & facta eſt lux.* Gen. 1. n. 3. Vbi inter *Fiat*, & *Facta, eſt*, nihil interiacet; dictum, & factum. De firmamento autem, ſic: *Fiat firmamentum in medio aquarum, & diuidat aquas ab aquis. Et fecit Deus firmamentum; diuiſiſque aquas, quæ erant ſub firmamento ab his, quæ erant ſuper firmamentum. Et factum eſt ita.* Ibidem, n. 6. & 7. Vbi inter *Fiat*, & *Factum eſt*, multa intercedunt: vt quadam narrandi tarditate difficultatem parendi quodammodo explicaret. Ac ſi non ſtatim ab illo imperio vocali, *Fiat*, ſequeretur obſequium, *Factum eſt*, niſi interueniret media quædam operatio diuina, *Fecit Deus*, qua ſuum tandem imperium exequeretur. Cur igitur lux ad vnam tantùm Dei vocem in medium prodit; firmamentum verò neſcio quam vlteriùs vim requirit, vt ſuo tandem loco ſtatuatur? Myſticè aptéque ad rem præſentem D. Auguſtin. totum hunc locum interpretatur. Nam lib. 2. de Geneſi ad literam, cap. 8. & paſſim alibi, lucis nomine creaturam Angelicam intelligit. Deinde docet, vt refert Gloſſa, paucioribus verbis Angelorum, quàm corporum creationem narrari, vt promptior illorum, qui nobiliores ſunt; quàm horum, quæ ſunt rudiora, & craſſiora, obedientia exprimatur. *Notandum*, inquit, *eſt, quòd prima die, cùm facta eſt lux, dictũ eſt tantùm, Fiat lux, in verbo: & facta eſt lux, in opere, ſtatímque adhæſit increatæ luci lux creata vt vicinior, & omni creatura capacior. In ſecunda autem die quadã mora eſt, & verborum multiplicatio, vt intelligamus iſtas naturas ad deficiendum pronas, eſſe ad obediendum minùs aptas.* Quibus nobis ſatis declarat, quo quis naturæ dignitate nobilior eſt, eo debere eſſe ad obediendum promptiorem. Sic igitur & Samuël dignitatis ſuæ non immemor, omnes moras, quæ obedientiam retardare poterant, abrumpebat.

D. Auguſt. *Lucis nomine natura Angelica ſignificatur.* Gloſſ.

6 *Verus obediens non ſolùm vadit, ſed currit. Angeli cum alis, & nudis pedibus, ſua obedientiæ celeritatem oſtendunt.* D. Dionyſ. Areopag.

Vltimò, diligentem ſe præbuit Samuël: quia non ſolùm rupit moras ad eundum; ſed etiam in ipſa itione feſtinauit. Cucurrit ad Heli, Angelicam profectò non ſolùm viuendi ſanctitatem, ſed etiam parendi velocitatem imitatus. Angeli non tantùm vulgò, ſed etiam in ſacris Literis alatis, & nudis pedibus depinguntur. Iſai. 6. n. 2. Ezech. 1. num. 6. & ſequentibus. Apocal. 4. num. 8. Non ſine myſterio, vt D. Dionyſius Areopagita De cæleſti Hierarchia, cap. 15. teſtatur; ſcilicet, vt eorum celeritas ad parendum (ſunt enim omnes miniſtratorij ſpiritus, Hebr. 1. n. 14.) oſtendatur. *Pedes*, inquit, *nobilitatem, celeritatem, atque curſum inſinuant ſempiterni motus ad diuina tendentis.* Sed quaſi parùm eſſet pedibus currere, niſi alis etiam volarent, ſubdit: *Pennatos ſanctorum ſpirituũ pedes Theologia efficit: quippe alis ſignatur celeritas alta conſcendens.* Et ſtatim: *Alarum*, inquit, *leuitas id in ſanctis Angelis indicat, quòd terrenis corporis ſarcina liberi, toti abſque vlla admixtione, vel pondere ad celſa ferantur. Quòd autem nudi, & diſcalceati deſcribuntur, hoc ſignat, quòd liberi, & abſoluti, & expediti, atque exterioris omnis adiectionis labe ſint puri, & ad diuinæ ſimplicitatis ſimilitudinem pro viribus tendant.* Sic ille in exẽplari, quo familiariùs vtor; aliis paululùm diſſidentibus. Itaque velox Angelorum obedientia, & à pedibus, & alis, & ab ipſa pedum nuditate declaratur; quam Samuël vt in ſeipſo exprimeret, cucurrit. Eamdem ob cauſam ſummus Sacerdos toto corpore eleganter indutus, tamen pedibus diſcalceatus in Sanctuarium intrabat, vt ex eo colligitur, quòd Exodi 28. vbi ſingulis eius membris ſingula indumenta deſcribuntur, nullum pedibus ornamẽtum aſſignatur. De qua re D. Greg. Nyſſ. lib. de vit. Moyſis, longè poſt medium: *Ita induto*, inquit, *veſtitóque Sacerdoti nullum calceamentum imponitur, ne tardior ad currendũ ſit, aut vix mobilis, pelles ſecum attrahens animaliũ mortuorum: nã impedimento calcei fuerant Moyſi, cùm ad ardentẽ rubũ accederet.*

Summus Sacerdos ſine calceis, vt expeditior eſſet.

D. Greg. Nyſſ.

Sed & Abraham, quia ſeniles greſſus non poterat vrgere ad locum ſacrificij, tanta celeritate, quanta optabat, oculis ſaltem anteibat; vt vbi primùm locum videret, filium animo immolaret, poſteà ipſo opere immolandum. *Eleuatis oculis*, inquit Textus, *vidit locum procul*, Gen. 22. num. 4. In quem locum D. Ambr. lib. 1. de Abraham, cap. 8. *Sollicitè*, inquit, *explorat, qui properat implere. Quamuis ſenilem ſtudio celeraret gradum, tamen hoc ſerum putans, præcedebat oculis: vigebãt ſingulorum officia membrorum, licèt ſenilia membra non poſſent vigere. Solet hebeſcere viſus ſenum, vt etiam propinqua non facilè conſpiciant. Hic non ſolùm vidit locum, ſed etiam longè poſitus aſpexit.* Quaſi promptitudo ad immolandum, oculos illi acueret ad locum immolationis videndum; & membris omnibus præ ſenectute languentibus, tamen membrorum omnium miniſteria præ ſtudio parendi omnia perfectiſſima, atque integerrima præſtarentur. Vnde D. Bernard. ſer. De gradibus obedientiæ, locutus de hoc Patriarcha: *In mortem*, inquit, *filij pia crudelitate feſtinat.* Vbi plura de obedientiæ feſtinatione: *Velociter*, inquit, *currit homo Dei; & velocem habere deſiderat ſequentem. Viam mandatorum tuorum cucurri, inquit Dauid. Fidelis obediẽs neſcit moras, fugit craſtinum, ignorat tarditatem, præripit præcipientem, parat oculos viſui, aures auditui, linguam voci, manus operi, itineri pedes, totum ſe colligit, vt imperantis colligat voluntatem.* Quod ſtatim exemplo Zachæi illuſtrat: *Vide*, inquit, *Dominum feſtinanter præcipientem, & hominem feſtinanter obedientem: Zachæe, inquit, feſtinans deſcende: & feſtinanter deſcendit.* Luc. 19. num. 5. Hæc Bern. Hinc illa Ionæ ad obediendum Deo feſtinatio: *Niniue*, inquit Textus, *erat ciuitas magna itinere trium dierum; & cœpit Ionas introire ciuitatem itinere vnius diei.* Ionæ 3. n. 3. & 4. vbi D. Hier. *Præcepti*, inquit, *memor viam trium dierum vnius diei feſtinatione compleuit.* Sed de obedientia plura in ſequentibus numeris, & Annotatione ſequenti.

7 *Verus obediens præſtat oculis, quod non poteſt pedibus.* D. Ambr. *In vero obediente ſeneſcunt membra, non tamen officia membrorum.* D. Bern. *Obedientis celeritas.* D. Hier.

Ecce ego: vocaſti enim me. Iterum ſe offert præſens, qui iam ſe obtulerat abſens. Semel tantùm vocatus, bis ſe obtulit; vt eorum arguat deſidiam, qui bis, & ampliùs vocati, vix ſe offerunt ſemel. Ratio autem, cur ſe puer ſiſteret coram ſene, illa eſt, quam aſſignat: *Vocaſti enim me.* Neminem alium videbat, à quo vocaretur: ſimillimam voci Heli vocem audiebat; & fortaſſe tali vocationi non parùm aſſuetus, qui frequenter à Sacerdote plura ſenectutis, & inſomniæ, & valetudinis incommoda patiente, ad aliquod miniſterium de nocte vocabatur: ab eo igitur vocari, ſibi omninò perſuaſit; & propterea ad eum promptiſſimus accurrit. Atque hæc eſt proxima ratio, cur puer exiſtimarit, ſe vocari ab Heli, & ad putatam illius vocem ſedulus feſtinarit.

8 *Samuël promptus ad parendum, ſemel vocatus, bis ſe offert. Cur ſe ab Heli vocatũ exiſtimarit.*

Duplex ratio, cur Samuël à Deo vocatus ad Sacerdotem properarit?

Altior tamen, ac ſuperior diuinæ prouidentiæ ratio, cur Samuël à Deo vocatus, ad Heli properarit, duplex fuit. Vna, ex parte ipſius Samuëlis. Altera, ex parte Sacerdotis Heli. Prior fuit, vt puer cum Deo loquutus, priùs ab homine inſtrueretur de modo, quo ſe deberet ad 9

9 *Cucurrit ad Heli, vt ab illo inſtrueretur.*

diuinam

diuinam loquutionem comparare. Nam ſicut in ordine hierarchico Angelorum inferiores per ſuperiores illuminantur: ita fieri à Deo ſolet inter homines, vt iuuenes per ſenes, ignari per ſapientes, laici per Sacerdotes, ſubditi per ſuos Prælatos illuſtrentur. Ita ferè ſentit D.Greg. in vtroque Commentario huius loci. Nam in priori: *Vocauit*, inquit, *Deus puerum, ſed voce magiſtro ſimili, vt profectò modum ſuæ locutionis indicaret. Cauſam vocationis tacuit, vt electus puer, qua humilitate obedientiæ eſſet ſublimis, oſtenderet. Ire ad præceptorem pertulit, vt deuotionis ſuæ munus offerret.* Itaque Deus & expreſſit vocem Heli, & ſuppreſſit cauſam vocationis, vt diſcipulus ad magiſtrum docendus feſtinaret. In poſteriori verò: *Vocatus*, inquit, *à Domino Samuël, ad Heli cucurrit; quia Ordo Prædicatorum in omni, quod ſpirituali reuelatione didicit, Patrum veterum dicta conſulit, vt tunc demum à Domino ſibi fuiſſe reuelatum crederet, cùm ab eo, quod in ſacra Scriptura legebat, nequaquam differre cognouiſſet. Nam facilè fallitur, qui hoc, quod occulta contẽplatione colligit, in præclara ſanctæ Scripturæ veritate neſcit diſcutere, quale ſit.* Præſertim, transfigurante ſe Satana *in Angelum lucis*. 2.Cor. 11.num.14. vt falſa pro veris ingerat, & obtrudat.

D.Greg.

10\. Clariùs hanc rationem expreſſit Abbas ille Moyſes apud Caſſianum collat. 2. cap. 14. Hortatus enim, vt ſuo quiſque cedat, & maiorum ſuorum iudicio innitatur, ſubdit: *In tantum*, inquit, *placita Deo hæc ſententia comprobatur, vt puerum Samuëlem iudicio prælectum ſuo, nollet per ſemetipſum diuini colloquij diſciplina Dominus erudire; ſed recurrere ſemel, & iterum pateretur ad ſenem, eúmque quem ad ſuum vocabat alloquium, & quem ſua vocatione digniſſimum iudicarat, etiam illius, qui offenderat Deum, ſenioris mallet inſtitutione formari: vt ſcilicet & illius, qui ad diuinũ miniſterium vocabatur, probaretur humilitas, & iunioribus forma ſubiectionis, huius proponeretur exemplo.* Quæ res pluribus poteſt exemplis, & argumentis illuſtrari. Saulum vocauit de cælo Dominus, non tamen de rebus agendis pleniùs informauit; ſed ad Ananiam informãdum remiſit: *Surge*, inquit, *& ingredere ciuitatem, & dicetur tibi, quid te oporteat facere.* Act.9.num.7. Cur, quæſo, per ſemetipſum ad pietatem non inſtruxit, quem per ſemetipſum reuocauit ab impietate? Benè idem Abbas Moyſes loco citato cap.15. *Mittit*, inquit, *hunc ad ſeniorem, eúmque illius potiùs doctrina, quàm ſua cenſet inſtitui; ne, ſcilicet, quod rectè geſtum fuiſſet in Paulo, poſteris malum præſumptionis præberet exemplum: dum vnuſquiſque ſibimet perſuaderet, ſimili modo ſe quoque debere Dei ſolius magiſterio, atque doctrina potiùs, quàm ſeniorum inſtitutione formari.*

Cedendum proprio iudicio, & maiorum acquieſcendum. Caſſian.

Deus non per ſe, ſed per ſeniores erudit iuniores.

Saulus vocatur à Deo, vt remittatur inſtruendus ad Ananiam. Moyſes Abbas.

11\. Et quis miretur, nouitium Religionis alumnum ad veteranum ſacrorum Antiſtitem remitti? cùm etiam ipſe Paulus multa iam cœleſtium myſteriorum luce perfuſus, & frequentium miraculorum poteſtate celebratus, Hieroſolymam conſcenderit, ſuum cum Apoſtolis Euangelium collaturus, *ne fortè in vacuum curreret, aut cucurriſſet.* Galat.2.n.2. Cuius humilem prudentiam, prudentémque humilitatem admiratus Moyſes, vbi ſuprà in eos inuehitur, qui à ſuo ſe iudicio regi, & abduci patiũtur. *Quis ergo*, inquit, *tam præſumptor, & cæcus ſit, qui ſe audeat ſuo iudicio, ac diſcretioni committere, cùm Vas electionis indiguiſſe ſe Coapoſtolorum ſuorum collatione teſtetur?* Eandem doctrinam inculcat, & pluribus exemplis confirmat D.Auguſt. in prologo primi libri de Doctrina Chriſtiana, agens de illis, qui ſe ab aliis diuinas Literas doceri non ſinunt; ſed præſumunt fo-

Paulus non ſolùm nouitius, ſed etiã veteranus Apoſtolos conſulebat.

Moyſes.

D.Auguſt. *Diuina Litera aliis diſcenda ſunt.*

A re, vt earum notitiam vel ex ſuo iudicio, vel ex diuino oraculo aſſequantur: *Non tentemus*, inquit, *Deum, vt ad Euangelium diſcendum nolimus ire in Eccleſiam, aut prædicantem hominem audire. Non expectemus rapi vſque ad tertium cælum, & ibi audire ineffabilia verba, quæ non licet homini loqui; aut ibi videre Dominum Ieſum Chriſtum, & ab illo potiùs, quàm ab hominibus audire Euangelium. Caueamus tales tentationes ſuperbiſſimas, & periculoſiſſimas; magiſque cogitemus & ipſum Apoſtolum Paulum, licet diuina, & cæleſti voce proſtratum, & inſtructum; ad hominem tamen miſſum eſſe, vt Sacramenta perciperet, & copularetur Eccleſiæ.* Act.9.n.7. *Et Centurionem Cornelium, quãuis exauditas orationes eius, eleemoſynáſque reſpectas ei Angelus nunciauerit:* B *Petro tamen traditum imbuendum.* Act.10.n.5. Sic ille. Vbi plura affert exẽpla de Eunucho per Philippum Act.8.n.30. de Moyſe per Iethro, Exod.18. num.18. non verò per Angelum edocto. Et ſtatim duas adducit cauſas, ob quas expediat, homines per homines edoceri. Vnam, ad conſeruandam humanæ naturæ dignitatem; quæ planè abiecta eſſet, niſi ad docendum aſſumeretur. *Et poterant vtique*, inquit, *omnia per Angelum fieri; ſed abiecta eſſet humana conditio, ſi per homines hominibus verbum ſuũ Deus miniſtrare nolle videretur. Quomodo enim verum eſſet, quod dictum eſt: Templum Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos.* 1. Cor.3. n.17. *Si Deus de humano templo reſponſa non redderet; & totum, quod* C *diſcendum hominibus tradi vellet, de cælo atque per Angelos perſonaret?* Alteram, ad ſtabiliendam inter homines charitatem, quæ facilè deperiret, niſi docentium, ac diſcentium vinculis necteretur. *Ipſa charitas*, inquit, *quæ ſibi inuicem homines nodo vnitatis aſtringit, non haberet aditum refundendorum, & quaſi miſcendorum ſibimet animorum, ſi homines per homines nihil diſcerent.*

Duplex cauſa, cur homines per homines doceri oporteat.

12\. Quid ergo abſurdius, quàm velle hominem abſque homine edoceri, cùm rectus diuinæ prouidentiæ ordo poſtulet, vt homo per homines doceatur? D.Hier. in epiſt.4. ad Ruſtic. Monach. De forma viuendi, huiuſmodi excitat, ac definit quæſtionem: *Tractandum*, inquit, *eſt, vtrùm ſolus, an cum aliis in Monaſterio viuere debeas? Mihi qui-* D *dem placet, vt habeas Sanctorum contubernium, nec ipſe te doceas, & abſque Doctore ingrediaris viam, quam nunquam ingreſſus es: ſtatímque tibi in partem alteram declinandum ſit, & errori pateas.* Et paulò pòſt: *Nulla ars*, inquit, *abſque magiſtro diſcitur. Etiam muta animalia, & ferarum greges ductores ſequuntur ſuos.* Quos multis illuſtrans exemplis, tandẽ concludit: *Per hæc omnia ad illud tendit oratio, vt doceam te, non tuo arbitrio dimittendũ; ſed viuere debere in Monaſterio ſub vnius diſciplina Patris, conſortióque multorum, vt ab illo diſcas humilitatem, ab alio patientiam; hic te ſilentium, ille doceat manſuetudinem, &c.* Quod cùm ità ſit, miratur D. Nilus Abbas in libro aſcetico, in 5. tomo Bibliothecæ, ſecundæ editionis, eſſe aliquem, qui ſine E magiſtro, ſperet à ſe artem omnium difficillimam, religioſam nempe diſciplinam, comparandam: *Nulla*, inquit, *ars ſine tempore diſcitur, & abſque præceptore. Ars artium ſola ſine magiſtro percipitur; Agriculturam non profitebitur illius ignarus; Medicæ facultatis imperitus, opus medicum non attinget, ſolam Religionis diſciplinam, vt rerum omnium facillimã; cùm ſit omnium longè difficillima, audent indocti profiteri; & quod Paulus ait, nondum ſe comprehendiſſe*, Philipp.3. n.13. *iſti ſe planè cognitum, atque perfectum habere confirmant, qui ne id quidem ſciunt, ſe nihil ſcire.* In eandem ſententiam conſpirat Abbas ille Moyſes apud Caſſianum collat. 2. cap.11.

Abſurdum, velle hominem ſine homine doceri. D.Hier.

Singulas virtutes à ſingulis diſcendas eſſe.

Religioſa diſciplina ſine magiſtro non comparatur.

Caſſian.

cap 11 *Nullo*, inquit, *alio vitio tam præcipitem Diabolus Monachum pertrahit, ac perducit ad mortem, quàm, cùm eum neglectis cõſiliis ſeniorum, ſuo iudicio perſuaſerit, definitionique cõſidere. Etenim, cum omnes artes, ac diſciplinæ humano ingenio repertæ, & quæ nihil ampliùs quàm vitæ huius cõmodis proſunt, licèt manu palpari queant, & oculis peruideri, rectè tamen à quoquam ſine inſtituentis doctrina nequeant comprehendi: quàm ineptum eſt credere, hanc ſolam non egere Doctore, quæ & inuiſibilis, & occulta eſt, & quæ non ſolùm oculis, ſed ne animo quidem, niſi corde puriſſimo perſpici poterit; cuius error non tẽporale damnum, nec quòd facilè reparetur, ſed animæ perditionem, mortémque perpetuam?* Plura de hac re D. Bonau. De alis Seraphinorum, cap. 1. & 2. & Caſſian. lib. 4. Inſtitut. cap. 9. D. Gregor. Nazianz. orat. 1.

D. Bonau. Caſſian. D. Greg. Nazianz.

13. *Cæleſtis ſpõſa ad Paſtores inſtruenda remittitur.*

Nemo igitur virtutis viam tutò aggreditur, niſi præeuntem magiſtrum inſequatur. Hinc eſt, quòd cæleſtis ſponſa ſcire cupiens ab ipſo Deo, *vbi paſcat, vbi cubet in meridie*; ad paſtores conſulendos remittatur: *Abi*, inquit, *poſt veſtigia gregum tuorum, & paſce hædos tuos iuxta tabernacula paſtorum.* Canticor. 1. num. 8. Quaſi diceret: Paſtoritia tabernacula tibi eſſe poterunt diuina oracula, ex quibus, quidquid ſcire cupias, ſi non feliciùs, quàm ex me, certè humiliùs, & proinde tibi vtiliùs auſcultes. Non procul abeſt ab hac interpretatione Theodoretus, qui pro tabernaculis paſtorum, *Apoſtolicas Eccleſias* intelligit, ex quibus credendi, ac viuendi documenta hauriantur. Ad hos igitur paſtores conſulendos abeat, neceſſe eſt, quiſquis ad perfectam ſui, Deíque notitiam acquirendam enitatur. Mirum eſt, quod lib. 10. De vitis Patrum, cap. 199. autore Ioanne Moſcho, narratur, Abbatem quendam, eximiæ virum ſanctitatis, & ſimplicitatis, cui Angeli inter ſacrificandum viſibiles aſſiſtebant, de errore quodam ab Hæreticis per ignorantiam hauſto, quem in Miſſa incurrebat, à ſuo Diacono admonitum, parùm de admonitione curaſſe, ratum, ſi in ſacrificio peccatum eſſet, ab Angelis, qui aderant, admonendum fuiſſe: illis autem tacentibus, ſignum eſſe, nulla in re ſacrorum ritum violatum: ſed iterum, ac ſæpiùs Diacono obſtante, vt ſuum illum deponeret errorem, tandem conſuluiſſe Angelos, qui aderant ſacrificanti; quibus dicentibus, vt Diacono bene monenti acquieſceret, ſubdidiſſe Abbatem: *Quare vos non dixiſtis mihi?* reſpondiſſe verò Angelos: *Deus ita diſpoſuit, vt homines ab hominibus corrigantur.*

Theodor.

Singulare exemplum de diuina prouidentia homines per homines docente. Ioannes Moſchus.

14. *Ad contemplandum neceßarius eſt magiſtrorum ductus.*

Huius diuinæ prouidentiæ non obſcurum argumẽtum colligitur ex Moyſe, ad quem diuinum oraculum: *Aſcende*, inquit, *ad Dominum tu, & Aaron, Nadab, & Abiu, & ſeptuaginta ſenes ex Iſraël,* &c. Exodi 24. num. 1. Cur, quæſo, dum ad contemplationem euocatur, cum tanto comitatu aſcendere iubetur, qui potiùs ſolitarius, vtpote ad contemplandum, profecturus fuiſſe videbatur? Aptè ad rem præſentem Philo Hebræus lib. De migratione Abrahæ. *Enimvero*, inquit, *periculoſũ eſt, animam incomitatam ad contemplationem eius, qui eſt, aſcendere, ſi viam neſciens tale quid audeat, quòd ex ignorantia, temeritateq́; magni caſus proueniant.* Et paulò pòſt: *Præſtat hìc manere oberrando inter mortales, ſicut magna pars humani generis; quàm ad cœlum à ſe ipſis elatos ſubuerti per arrogantiam, ſicut multis Sophiſtis contigit.* Vides, vt etiam Moyſes contemplandi peritiſſimus ſuos contemplandi duces, ac magiſtros proſequatur? Quis ignorat Moyſem in ſolitudine Deum, ſeu Angelum, ſeu columnam in ſuperno quodam miniſterio præeuntem, ſui itineri lucem habuiſſe? & nihilominùs Hobab virum Madianitam obſecrabat, vt ſibi ducem in eo itinere præſtaret: *Noli*, inquit, *nos relinquere. Tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus, & eris ductor noſter.* Numer. 10. num. 31. Vbi Lyra in expoſitione morali: *Quamuis*, inquit, *Deus eſſet dux illius populi; tamen Moyſes volebat habere directionem hominis periti. Ex quo docemur, quòd licèt nos Deus dirigat in via morum; tamen non debemus negligere adiutorium humanum.*

Philo.

Moyſes doctus à Deo, adhuc tamen ab homine doceri cupiebat.

Lyra.

15. *Magi ab Oriente diuinitùs ducti, adhuc tamen ad Bethlehẽ per homines deducuntur.*

Sed & Magi, qui ab Oriente venerunt Hieroſolymam ſtella prælucente, & diuino Spiritu afflante, ab Hieroſolyma Bethlehem vſque peruenerunt, priùs ab hominibus percontati: *Vbi eſt, qui natus eſt Rex Iudæorum?* Matth. 2. n. 2. Qua de re miratus D. Petrus Chryſologus ſerm. 156. *Quid*, inquit, *ab hominibus quærunt, qui per Deum nouerant, quod quærebant? Vt quid illi ad hoc, humanæ demõſtrationis officiũ, quibus ad hoc cœli ſydera ſeruiebant? Quò illis lucerna templi, quibus cœli ſydus mirabile perlucebat?* Sed mirandum non eſt, cùm diuinæ prouidentiæ ratio poſtularit, vt homines per homines ducerentur, & aſſueſcerent primi fidei poſſeſſores, non ſolùm per internos de cœlo afflatus, ſed per externos de terra auditus, humiliùs, ac ſecuriùs gubernari. Non immeritò ſe Deus, ducendo Iſraëlitico populo ſubtraxit, & Angelum præfecit, quem Caietanus interpretatur ipſum Moyſem, à populo manifeſtè audiendum: *Ecce ego mittam Angelum meum,* &c. *Audi vocem eius,* &c. Exodi 23. num. 20. & 21. Et quidquid ſit de illa Caietani interpretatione, certè ille populus, quamuis à Deo peculiariter inſtructus; tamen externo Moyſis imperio regebatur: ne qua ſuperbia elatus ſupra hominem videretur. Vnde D. Ioan. Climacus in primo gradu ſuæ ſcalæ: *Quicumque*, inquit, *ex Ægypto egredi, Pharaonémque cupimus effugere, prorſus Moyſe aliquo ad Deum, ac poſt Deum, mediatore nobis opus eſt, qui pro nobis medius inter actionem, & contemplationem ſtans, manus extendat ad Deum, vt hoc duce directi, peccatorum traiiciamus mare, atque Amalech vitiorũ Principẽ fugemus. Seducti igitur ſunt, qui ſibi ipſis confidentes nullo ſibi duce opus eſſe arbitrati ſunt.* Sic ille. Et affert exẽplum Lot, qui nonniſi duce Angelo in virilem habitũ induto, de Sodomis exiuit. Gen. 19. n. 14.

D. Petr. Chryſol.

Caietan. *Moyſes Angelus.*

Populus à Deo inſtructus, adhuc tamen à Moyſe inſtruebatur.

D. Ioann. Climacus. *Egredienti de Ægypto ſuus cuique Moyſes neceſſarius.*

16. *Proprium iudicium multis cauſa errandi.*

Hos igitur viæ ſuæ duces, ac magiſtros nemo contemnat. Quid enim cauſæ eſt, quòd multi homines paſſim errent, niſi quòd ſuo potiùs iudicio, quàm alieno, cui ſubiici debebant, adducantur? *Omnes nos*, inquit Propheta, *quaſi oues errauimus, vnuſquiſque in viam ſuam declinauit.* Iſai. 53. n. 6. Daturus enim rationem, ob quam omnes aberrauerint, dicit, vnumquemque in viam ſuam declinaſſe, hoc eſt, iudicio ſuo adhæſiſſe. In multos enim errores incidat, neceſſe eſt, qui non alium, quàm ſeipſum ſibi conſtituit magiſtrum. Quare D. Gregor. lib. 1. Dialog. cap. 1. Monachos ad maiores conſulendos adhortatur: *Ne dum*, inquit, *ſe quiſque ſancto Spiritu impletum præſumit, diſcipulus hominis eſſe deſpiciat, & magiſter erroris fiat.* Quid enim, niſi errorem docere poteſt, qui veram doctrinam diſcere dedignatur? Vnde D. Bern. epiſt. 87. ad Ogerium, magnoperè eum laudat, quòd repudiato Abbatis munere, maluerit aliorum magiſterio ſubeſſe, quàm præeſſe: *De magiſtro*, inquit, *fieri denuò diſcipulus non erubuiſti; nam cum paſtorali vinculo ſolutus poſſes tui remanere iuris; tu tamen ſicut aliis dominari renueras, ſic ibi quoque præeſſe noluiſti: quique, vt magiſter eſſes aliorum, minùs te iudicabas idoneum; nec te quidem tibi credens, tuus fieri diſcipulus contempſiſti. Et meritò, quia ſi ſe ſibi magiſtrum*

D. Greg.

D. Bern. *Magiſter fieri diſcipulus non erubeſcat.*

magiſtrum conſtituit, ſtulto ſe diſcipulum ſubdit. Et paulò pòſt: *Ego*, inquit, *de me expertus ſum quod dico, & faciliùs poſſum imperare, & ſecuriùs poſſum præeſſe aliis multis, quàm ſoli mihi.* Cùm igitur nemo ſibi bonus magiſter eſſe poſſit, neque à Deo immediatè doceri debeat, ne inflettur: merito Samuël diuino Spiritu ducitur ad Heli, priuſquàm Deum alloquatur; vt ab eo & humiliùs, & vtiliùs diſcat, quo pacto Deum audiat, Deo reſpondeat, & quidquid à Deo imperetur, diligenter exequatur. Atque hæc de priori ratione, de qua paulò inferiùs num. 17. iterum dicendi occaſio redibit.

Faciliùs quiſque aliis, quàm ſibi præeſt.

17\. Poſterior ratio ex parte Heli fuit, vt Sacerdos videns puerum ſæpe deceptum, non dubitaret, fuiſſe à Deo euocatum, & proinde eius dictis, tanquam ex oraculo editis fidem haberet. Ita docuit Theodoret. ad hunc locū, quæſt. 9. *Quoniam*, inquit, *Deus erat mala prædicturus Heli per Samuëlem: ne videretur Samuël finxiſſe reuelationem, Deus ita rē diſpenſat, vt, cùm Heli quidem crederet, quòd Deus vocaret Samuëlem, non eſſet ſuſpectus Samuël tanquam qui finxiſſet; ſed ei fides haberet, vtpote, cui diuina facta eſſet reuelatio.* In eandem interpretationem conſpirat Abulenſis. Non multò aliter Rupertus hìc cap. 11. ſentit abiiſſe Samuëlem ad Heli, non ſolùm, vt Heli poſteà crederet, quæ à Samuële accepiſſet; ſed etiam, vt Samuël manifeſtare faciliùs auderet, quæ à Deo auſcultaſſet: *Dominus*, inquit, *in illū*, nempe Samuëlem, *ita ſua moderatus eſt gratiam vocationis, vt priùs is, contra quē mittebatur, vocatū illum eſſe à Domino, ſciret, quàm ipſe, qui vocatus eſt, ſicque factum eſt, vt is, qui viſionē indicare timuiſſet, celare nō auderet, tacere non poſſet.* In quibus expoſitionibus in primis nota, quàm difficiles ſint Principes ad credenda ea, quæ ſibi pariunt dolorem: niſi enim ea à Deo reuelata certò ſciant, figmenta credunt. Deinde, quantoperè à Deo ſuorum Prophetarum autoritas curetur: de illa enim ne quis dubitet, ſe illis familiariſſimum oſtendit; ídque aliis notum eſſe vult, & exploratum, ne mentitos putent eos, cum quibus ſciunt, Deum familiariter ſermocinatum. Tandem, quanto timore ſubditi auertantur à ſuis Prælatis admonendis, veriti, ne illis infenſi, moleſtíque efficiantur: ita vt, niſi Deo facilè ad id aditum aperiente, ſemper timeant, ſemper retardentur. Quæ omnia ſuis poſteà locis illuſtrabūtur.

Samuël vocatus à Deo recurrit ad Heli, vt maior oraculo fides habeatur. Theodor. Abulenſis. Rupertus. *Immò vt ipſe Samuël audentior fieret ad oraculum reuelandum.* *Principes difficiles ad credenda in iucunda.* *Prophetarū authoritas à Deo curatur.* *Subditi verentur ſuos Principes admonere.*

18\. *Non vocaui*, &c. Non minor mihi videtur obedientia Samuëlis, in hoc regreſſu ad cubitum, quàm in illo primo progreſſu ad Sacerdotem. Primò, quia progrediens, voluntatem obedientiæ ſubiecit; at verò regrediens, etiam intellectū, qui difficiliùs patitur imperium. Patet, quia cùm ipſe certo experimento cognouiſſet, ſe euocatū fuiſſe ab Heli, nihilominùs ab eo audiens non euocatū: *Non vocaui*: ſtatim acquieuit, & potiùs credidit Sacerdotis verbo, quàm proprio experimēto. Hoc illud eſt biuium ſatis anceps, ad quod ſe redactum ſenſit Abraham, & ex quo ſola eum obedientia expediuit. Audierat à Deo non ſolùm magnam ſibi poſteritatem fore, Gen. 15. num. 4. ſed etiam naſciturum ſibi filium Iſaac, eiúſque ſobolem feliciter propagandam. Geneſ. 17. num. 19. & Geneſ. 21. n. 13. Poſteà verò audit illum vnicum, ex quo tota propagationis ſpes pendebat, iugulandum, & comburendum Domino in holocauſtum. Gen. 22. n. 2. Quid igitur Patriarcha inter promiſſiones, & præceptiones adeò repugnantes conſtitutus: *In ſpem*, inquit Apoſtolus, *contra ſpem credidit, vt fieret pater multarum gētium*. Rom. 4. n. 18.

Obedientia cæca magis credit verbo Prælati, quàm proprio experimento. *Abraham inter promiſſa, & præcepta contraria cæcus obediuit.*

19\. Laudat quidem Theodoretus quæſt. 72. in Geneſim, huius viri obedientiam, quòd obedientiæ legibus cōtra leges naturę ſatisfecerit. *Patriarcha*, inquit, *inter naturam, & fidem conſtitutus, cùm vtrumque reprehenſaretur, fidei dedit palmam victoriæ.* Magna quidem laus. Nam & patrem ſe illius pueri, & ſeruum Dei recognoſcebat: patrem à filij nece naturalis amor reuocabat; ſeruū in eandē necem, diuinum imperium impellebat: in eodem parentis animo natura, & obedientia luctabantur. Sed tandem ceſſit natura, palmam obedientia reportauit. Certè mirum non eſt, de natura obedientiam triumphaſſe, cùm hæc diuinas ad pugnandum vires, illa tantùm humanas ſortiatur. At obedientia contra obedientiam, fide contra fidem, ſpe contra ſpē (vt in prima ſtatim facie videbatur) cōgrediente; quis tandem pugnæ finis; quis victoriæ modus eſſe poſſet? Nullus planè: niſi ab illo adhiberetur, qui in obſequium fidei, & obedientiæ, intellectum captiuauit. Talis Abraham credidit promittenti, & paruit præcipienti, nihil curans, nec attendens, an promiſſa præceptis repugnarent.

Theodor. *Obedientia contra naturam.* *Obedientia contra obedientiam, fides contra fidem, quemadmodum pugnat, & vincit.*

20\. Sic igitur & Samuël. In vocem contra vocem obediuit: nam & vocatum ſe agnouit, & non vocatum ſibi perſuaſit; nec tam ſibi, quàm ſuo credidit præceptori; immò pugnantia inter ſe imperia à ſomno euocantis, & ad ſomnum remittentis non attendit: non quidem, quia puer (quidquid ſentiat Abulenſis) qui has difficultates non curat; ſed quia obediens, qui ſibi imperata non diſcernit. Vnde D. Gregorius in priori huius loci Commentario: *Puer*, inquit, *humiliter homini ſubiectus, atque obedientiæ ardua arce ſublimatus, dum vocatus acceſſit, iuſſus rediit: quid aliud nobis præbet, niſi altiſſimam formam obedientiæ? Vera nanque obedientia nec præceptorum intentionem diſcutit, nec præcepta diſcernit: neſcit enim iudicare, quiſquis perfectè didicerit obedire.* Et paulò pòſt: *Quis*, inquit, *noſtrûm ſeſe à murmuratione cōpeſceret? quis ab ira temperaret, ſi vocatum ſe bis, & ter audiret; & tamen ex vocantis reſpōſo perciperet, quia vocatus minimè fuiſſet? Puer autem Samuel nec vocatus, nec repulſus offenditur; quia vocantis, aut repellentis animum videre noluit, qui in hoc ſolo gaudere nouerat, quòd obediuit.*

Samuël in vocem contra vocem obediuit. Abulenſis. D. Greg. *Verus obediens nec iudicat, nec diſcernit.*

21\. Alium non minùs laudabilem candorem, ac ſimplicitatem in Samuëlis obedientia deprehendit D. Petrus Damianus lib. 6. Epiſt. 26. qui ſenem in filios tam remiſſum, in ſe verò tam rigidum expertus non accuſarit. *Caue*, inquit, *ne dum obedire detrectas, in negligentem, quod abſit, Præpoſitum calumniā querula mordacitate deuoluas. Samuël ergo ad memoriam redeat, qui deſidem inertémque magiſtrum tam patienter, tam humiliter coluit, vt intempeſtæ noctis ſilentio ter vocatus accurreret, totiéſque interrupti ſoporis excubias non doleret. Poterat enim modò, velut expoſtulans, obiicere: Cur, inquiens, non vereris extraneo tanta autoritate præcipere, qui ſegnis es, filiis imperare? Qui tamen, Scriptura teſte, non tumuit, non querulus ſugillauit; ſed ad iubentis imperium perniciter peruolans, ſimpliciter ait: Ecce ego.* Itaque Samuël in iubentis imperium adeò conſpirabat, vt ne minimùm quidem contra eius authoritatem ſibi iudicium ſubreperet pateretur.

D. Petr. Damian. *Samuël verus obediens non calumniatur Prælatum, etiam negligentem.*

22\. Secundò, optimum obedientiæ documentum præbuit, quia velocior fuit ad deſerendum lectū, quàm ad repetendum. Nam vocatus è cubitu, dicitur cucurriſſe: *Cucurrit ad Heli*, à verbo רוץ *Ruts*, quod eſt currere, ac feſtinare: ad cubitum autem remiſſus, dicitur ſolùm abiiſſe. *Abiit, & dormiuit.* à verbo הָלַךְ *Halac*, quod eſt ambulare, ſeu incedere. Verus enim obediens, etſi in omnibus obtemperet: tamen ad laborem celeriter volat, ad quietem pedetentim ambulat: ad ſublimia tardus, ad humilia feſtinus. Vnde D. Greg. lib. 35. Mor. c. 10. *Cùm*

Samuël velociùs lectū deſeruit, quàm repetit. *Verus obediens ad ſuauia tardus, ad ardua feſtinus.* D. Greg.

c.10.*Cùm,inquit,huius mundi ſucceſſus præcipitur, cùm locus ſuperior imperatur;is, qui ad percipienda hæc obedit,obedientiæ ſibi virtutem euacuat, ſi ad hæc etiam ex proprio deſiderio anhelat. Rurſum, cùm mundi deſpectus præcipitur;cùm probra & contumeliæ iubentur; niſi ex ſe ipſo animus hæc appetat,obedientiæ ſibi meritum minuit; quia ad ea,quæ in hac vita deſpecta ſunt,inuitus nolénſque deſcendit.*

23. *D.Paulus ad labores miſſus volabat.* Quod exemplo Moyſis, ac D.Pauli illuſtrat. Nam Paulus miſſus ad laborãdum Hieroſolymis, alatos pedes gerere videbatur, adeò celeriter volabat. *Ego,*inquit,*non ſolùm alligari, ſed etiam mori in Hieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu.* Actor.21.n.13. At verò Moyſes miſſus ad imperandum in Ægypto, pedes gerebat quodammodo plumbatos;adeò tardè incedebat. *Quis,*inquit,*ſum ego,vt vadam ad Pharaonem,*&c. Exodi 3.n.11.vbi multis aliis excuſationibus tergiuerſatur,& reluctatur, ne tam ſpecioſam ſuſcipiat prouinciam.Concludit igitur D.Greg. *Præeunte ergo vtrorumque ducum infracta virtute inſtituimur,vt ſi obedientiæ palmam apprehendere veraciter nitimur, proſperis huius ſeculi ex ſola iuſſione,aduerſis autem ex deuotione militemus.*Vnde D.Petrum ab honore ſe excuſantem:*Non lauabis mihi pedes in æternum.* Ioan.13.n.8.vocat D.Cyril.Alex. *reuerenter inobedientem.* Et illam inobedientiam,vt ſic appellem, Ieremiæ, munus propheticum recuſantis: *Neſcio loqui,quia puer ego ſum,*Ier.1.n.6.docet D.Hieron. fuiſſe *egregiè pudore decoratam.* Et illorum cæcorum, qui à Chriſto Domino ſanati, miraculum cum ſui capitis periculo cõtra Chriſti comminationem prædicarunt,Matt.9.n.31.vocat Theoph. *gratam inobedientiam.* Meritò igitur Samuel, qui ad laborandum velociter cucurrit, ad quieſcendum pedetentim ambulauit. In quo ſe præbuit non ſegniter,ſed humiliter obedientem.

Moyſes ad honores miſſus cunctabatur.

Obediens ab honoribus ſe excuſans, ſuam meretur laudem.

D.Cyril. D.Hieron. Theoph.

24. *Samuel facilius è lecto extrahitur, quàm ad lectum reducitur.* Tertiò, ſingulariter obediens fuit, qui minori vi indiguit, vt extraheretur è lecto, quàm vt ad lectum reduceretur. Nam vt extraheretur, ſatis fuit nominari, *Samuel*, quin vllum præceptum adderetur,*Veni*: vt ſuperiori num.aduerti.At verò,vt reduceretur;imperio opus fuit:*Reuertere,& dormi.* Quò enim promptior erat ad laborem, quàm ad quietem, eò minori vi ad laborem ſubeundum, quàm ad quietem repetendam, indigebat. Optimus Abrahæ imitator, quem, vt Deus ad iugulandum filium excitaret, etiam dormientem;nullis clamoribus vſus eſt;ſed miti & placida voce,*dixit ad eum: Abraham,Abraham.*Gen.22. n.1. vt autem à iugulando filio reuocaret, etiam vigilantem; *de cælo clamauit.* Ibidem,n.11.minus enim calcar ad difficilia, quàm ad facilia præcepta exequenda requirebat. Vt eorum præpoſteram inobedientiam confunderet, qui ad delectabilia vocati ſolo nutu præuolant; ad ardua tamen, ac laborioſa miſſi,vix vi trahuntur.

Abrahã maiori vi impellitur ad iugulandum filium, quàm ad ſeruandũ.

25. *Samuel etiã in re facili obediuit.* Quartò,& vltimò,obedientem ſe exhibuit Samuel,etiam facile,& delectabile opus, qualis fuit regreſſus ad ſomnum,exequendo. Perfectio enim obedientiæ non tam difficultatem operis, quàm auctoritatem iubentis,intuetur;ſiue enim magna, ſiue parua iubeantur, dummodò præcipientis auctoritas præcipuè attendatur, perfecta obedientia exercetur. Vnde D.Greg. in priori Commentario: *Præceptum,*inquit, *in hoc ſolo penſari debet, quòd maioris præceptum eſt;& qui obedientiæ bonum exequitur,non iniunctum opus debet conſiderare, ſed fructum:quia ad promerenda æternæ vitæ gaudia non exquiritur qualitas operis, ſed exequutio alienæ voluntatis.*Quod egregiè cõfirmat ex Apoſtolo:*Circunciſio nihil eſt,& præputium nihil eſt: ſed obſeruatio mandatorum Dei.* 1.Corinth.7.num.19.Neque enim difficultas circunciſionis augebat meritum,neque facilitas præputij minuebat:ſed vbicunque daretur exequutio diuini præcepti, ſiue difficilis, ſiue facilis obedientia coronatur. Nónne primus parens ex facilis præcepti tranſgreſſione magnam traxit ruinam? Quid ergo mirum, ſi obediens ex facili præcepti exequutione magnã gloriam conſequatur? Sic ex hoc loco D.Greg. argumentatur: *Si parua,* inquit, *maiorum imperia contempta, ab æternis gaudiis ſeparant:etiam minima,quæ perficiuntur, vitam parant.* Et paulò poſt: *Nec magna, inquit, lucra ieiunij, nec aſpera vitæ ſtudia deuotis Chriſti militibus in maiorum præcepto valde penſanda ſunt. Maioris etenim eſt meriti, coniuncta refectio, ieiunio propria deliberatione ſuſcepto. Qui enim iuſſus carnem reficit, ieiunij præmium deuotione promeruit,& ampliorem mercedem obedientia manducando conquiſiuit.* Sic igitur & Samuel maiorem coronam reportauit ex obedientia dormiendo, quàm alij ex propria voluntate vigilando.

D.Greg. *Obedientia ſpectatur non penes difficultatem rei imperatæ, ſed penes voluntatem obtemperantis.*

Sicut tranſgreſſio facilis præcepti magnum malũ molitur; ita obſeruatio magnum bonum.

Præſtat refectio ex obedictia, quàm ieiunium ex propria voluntate.

Num.VI. Et adiecit Dominus rursùm vocare Samuelem, conſurgénſque Samuel, abiit ad Heli, & dixit: Ecce ego, quia vocaſti me. Qui reſpondit: Non vocaui te, fili mi;reuertere, & dormi.

EXPOSITIO LITERÆ.

ET *adiecit Dominus,&c.* Iterum à Deo vocatur Samuel. Iterum abit ad Heli. Iterum ad dormiendum remittitur. Quæ omnia ex præcedenti verſiculo iam innoteſcunt. Illud noui in ſingulis membris perſtringendum: In primo quidem,Hebraïſmum eſſe illũ, *Adiecit Dominus vocare,* pro; *Iterum vocauit*, vt tranſtulit Vatablus. Quemadmodum Iſai.7.num.10. *Adiecit Dominus loqui ad Achaz,* id eſt,iterum loquutus eſt ad Achaz,Iſai. 52.n.1.*Non adiiciet vltra,vt pertranſeat per te incircunciſus:*id eſt,non pertranſibit iterum.Iob 39. num.31. *Adiecit Dominus, & loquutus eſt ad Iob:* id eſt, loquutus eſt iterum. Nahum 1.n.15. *Non adiecit vltrà,vt pertranſeat in te Belial:* id eſt,iterum non pertranſibit. Pſalm.40.num.9.*Nunquid qui dormit, non adiiciet,vt reſurgat?* id eſt,iterum non reſurget. Et ſic de aliis frequenter. Nec minùs frequens eſt illud,Addidit facere, pro,iterum fecit:vt videre eſt in fine huius capitis,n.21. *Addidit Dominus vt appareret:* hoc eſt,iterum apparuit,vt ibi iterum obſeruabimus. 1. *Hebraiſmus.*

Conſurgénſque Samuel,&c. In ſecundo huius verſiculi membro obſeruanda eſt, non ſolùm obedientia, ſed etiam prudentia Samuelis. Obedientia quidem, quia ſemel deceptus non timuit, ne iterum deciperetur:ſed iterum ſomnum abrupit,iterum è lecto exiliit, iterum ſe obtulit Sacerdoti; mallens errare bis,quàm ſemel non obtemperare. Septuaginta exprimunt Samuelem abiiſſe ad Heli, τὸ δεύτερον, id eſt, ſecundò: ſed is ſenſus, & ex fonte, & ex vulgata apertè colligitur, quamuis non exprimatur. Prudentia verò, quia iterum vocatus, non dicitur, ſtatim reſpondiſſe è lecto,vt anteà; ſed tacitum ſurrexiſſe: nec vt anteà cucurriſſe ad Heli; ſed ſolùm abiiſſe. Quid ergò? Prima illa ad obediendum celeritas elanguit?Abſit.Immò,potiùs hac in re,& nullam obedientis pueri diligentiam requiro, & prudentiam ætate maiorem ſuſpicio, & admiror. Veritus enim 2. *Obedientia Samuelis perſeuerans.*

Prudentia Samuelis, obedientia feruorem temperauit.

enim puer, ne Sacerdoti moleſtus foret, ſi eum iterum interpellaret, à quo fortè, vt antea, minimè vocaretur; obedientiæ feruorem prudentia temperauit. Lentiùs igitur proceſſit, quietiùs adfuit, ſubmiſſiùs dixit: *Ecce ego.* Ne fortè dormientem, & non vocantem ſenem, è ſomno excitaret. Neceſſe enim eſt, vt ſicut aliæ virtutes, ita & obedientia prudentiæ legibus temperetur.

3. *Nouitij Religionis in virtutibus impudētes, dum volunt eſſe nimis iuſti.* D.Bern.

Quod aliquando Nouitij Religionis profeſſores, tam in aliis virtutibus, quàm in obediētia minùs diligenter obſeruant. In aliis quidem virtutibus, iuxta illud: *Adoleſcentulæ dilexerunt nimis.* Canticor. 1. n. 3. vbi D. Bernard. ſerm. 19. expendit illud *Nimis.* Quaſi dum ad cæteras virtutes conſequendas auidiùs, quàm par eſt, effunduntur, à recto obedientiæ tramite reſilire non vereantur: *Ex obliquo,* inquit, *vos, qui nuper veniſtis, tangit ſpiritualis ſermo: veſtram illam, quam & nos frequenter reprimere conati ſumus, minus diſcretam vehementiam, immò intemperantiā prorſus nimium obſtinatā redarguens. Non vultis eſſe communi contenti vita, non ſufficit vobis regulare ieiunium, non ſolemnes vigiliæ, non impoſita diſciplina, non menſura, quam vobis partimur in veſtimentis & alimentis. Priuata præfertis communibus. Qui veſtri curam ſemel nobis credidiſtis, quid rurſum de vobis vos intromittitis? Nam illam, qua toties Deum, conſcientiis veſtris teſtibus, offendiſtis, propriam ſcilicet voluntatem veſtram, ecce nunc iterum magiſtrum habetis, non me.*

4. *Impudētes in obedientia, dū ſuos Prælatos importunè conſulunt.* D.Bernard.

In obedientia verò, qui dum nimis obedientes eſſe volunt, ſuos Prælatos ſæpiùs & importuniùs conſulendò inquietant. Vnde eſt illa per Angelos obteſtatio: *Adiuro vos per capreas, ceruóſque camporum, ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam.* Cant. 2. num. 7. vbi D. Bernardus ſerm. 52. *Quid ſibi vult,* inquit, *adiuratio facta per iſtos? Profectò ne inquietæ adoleſcentulæ audeant leui ex cauſa euocare dilectam à tam reuerendo collegio, cui toties admiſcetur, quoties contemplando excedit; horum auctoritate terrentur.* Et paulò pòſt ſuis conqueritur ſubditis, ſæpiùs ſe, quàm oportebat, interpellantibus: *Sunt,* inquit, *de hîc ſedentibus, qui vtinam præſens capitulum attentiùs obſeruarent. Cogitarent certè, quanta Præpoſitis reuerentia debeatur, quos temerè inquietando, cæli quoque ciuibus ſe reddant infeſtos, & nobis fortè pluſculum ſolito parcere demum inciperent, nec tam irreuerenter leuitérque ſe ingererent, cùm vacamus.* Hæc D. Bernardus. Quanuis ſtatim (quæ illius erat eximia charitas erga ſubditos) liberam omnibus, & omni tempore ſe adeundi faciat poteſtatem.

Charitas erga ſubditos.

Ne quis fortè, inquit, *puſillanimis ſupra vires diſſimulet à neceſſitatibus ſuis, dum me inquietare veretur: ipſi me vtantur, vt libet; tantùm vt ſalui fiant. Parcent mihi, ſi non pepercerint; & in eo potiùs requieſcam, ſi non inquietare timuerint pro neceſſitatibus ſuis,* &c. Sic ille. Igitur Samuel, ne hac in ſuum Prælatum irreuerentia vteretur, priorem celeritatem aliqua tarditate temperauit. Non concurrit præceps, non irruit temerarius; ne, ſi non vocatus adeſſet, ſenem inquietaret: maturè tamen adfuit, ne ſuo muneri deeſſe videretur.

5. *Prælatorum beneuolentia fouet obediētiam ſubditorum.*

Qui reſpondit, &c. In tertio tandem membro aduerte, reſpondiſſe Heli iiſdem verbis, quibus anteà reſponderat: illis tamen additis, quæ anteà non appoſuerat: *Fili mi,* vt Samuelis promptam obedientiam, ſemel & iterum repetitam, beneuolis & amicis verbis compenſaret. Prælatorum enim beneuolentia fouet, augétque obedientiam ſubditorum. Immò tunc erit perfecta obedientia, cùm imperia & obſequia, non tanquàm inter dominos & ſeruos, ſed tanquàm

A inter patres & filios exercebuntur. Nam, qui dominos ſe in ſubditos præbent, illos negligunt. *Qui dominantur, aſpernantur.* Vnde olim Deus Hebræorum culpis irritatus: *Pactum,* inquit, *irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum.* Ierem. 31. num. 32. Septuaginta transferunt: *Quoniam ipſi non manſerunt in teſtamento meo; & ego neglexi eos.* Quaſi cùm Deus ſe oſtenderit illius populi dominatorem, pariter oſtenderit & contemptorem. Idcircò Moyſem laudat D. Hieronymus in Epiſt. 62. ad Theophilum; ex qua plura verba huc etiam ſpectantia, cap. 1. num. 3. §. 16. iam citaui: laudat, inquam, Moyſem, quòd non tanquam Dominus imperare, ſed tanquàm pater amare videretur. *Dux,* inquit, *ille Iſraelitici exercitus, qui decem plagis af-* D.Hier.

B *flixerat Ægyptum, & ad cuius imperium cælum, & terra & maria ſeruiebant, inter cunctos homines, quos tunc terra generauit, manſuetiſſimus prædicatur; & ideò per quadraginta annos obtinuit principatum, qui poteſtatis ſuperbiam lenitate & manſuetudine temperabat.* Ac ſi ille, qui ad amandum pronus eſt, aptus ſit ad imperandum. *Moyſes non tā dominus, quàm pater feliciter gubernauit.* Vnde in Scriptura Reges & Principes frequenter dicuntur paſtores; quia, vt tradit D. Hieron. in cap. 38. Ezech. *Superbum nomen imperij, paſtoris vocabulo mitigatur.* *Reges ad declinādam inuidiam dicūtur paſtores.* Immò paſtores, & amatores eiſdem literis Hebraicè ſcribuntur, vt D. Hieronymus in Epiſt. 125. ad Damaſum, reſpondens ad ſecundam eius quæſtionem, in fine, teſtatur. D.Hieron. Paſtores enim dicuntur רעים *Roghim:* amatores verò רעים *Reghim:* vbi *Paſtores, amatores.*

C vocabula literis eadem, vno tantùm puncto diſtinguuntur: quia totum paſtoris munus, ſicut & amatoris, eſſe debet, ſuos amare. Quare D. Petro non priùs poteſtas in oues, agnóſque committitur, quàm ab eo charitas exigatur. Ioan. 21. num. 15. & ſequentibus. Ruit enim poteſtas, quam charitas non ſuſtentat.

6. *Prælati amari debēt: ſubditi redamari.*

Quòd ſi paternus amor requiritur in Prælatis, nō debet filialis amor in ſubditis deſiderari, iuxta illud, *Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis.* 1. Petr. 1. n. 22. Nam hæc ſola obedientia animas caſtificat, ſeu, vt eſt in Græco, *ſanctificat:* hæc ſola ſeruitute liberat, & libertate donat, & filios facit ex ſeruis. Propterea Apoſtolus, vt loquitur D. Bernardus, tract. De præcepto, & diſpenſa- D.Bernard.

D tione, *hanc obedientiam ſequeſtrat ab illa inerti & ſeruili obedientia, nec charitati prompta, ſed obnoxia neceſſitati.* Igitur, cùm Samuel filium ſe præſtiterit erga Heli; mirum non eſt, ſi Heli erga Samuelem ſe exhibuerit parentem.

Num. VII. Porro Samuel nec dum ſciebat Dominum, neque reuelatus fuerat ei ſermo Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Tripliciter Deus ignoratur, ſed nullo modo; à Samuele.*

NEc dum ſciebat Dominum, &c. Non dicitur Samuel neſcire Deū per infantiam, aut perfi-

E diam, aut prauam affectionem, qui ſunt tres modi, quibus Deus poteſt ignorari: nam prima ignorantia non cadebat in puerum duodennem, qualem tunc agebat Samuel, vt num. 1. diximus. Secunda non cadebat in Iſraëlitem, ſub id temporis, veri Numinis cultorem, qualis erat Samuel; ſed in gentes vano idolorum cultui mancipatas. Tertia denique non cadebat in optimum adoleſcentem, egregiis moribus inſtructum, qualem fuiſſe Samuelem, patet ex dictis, patebitque ampliùs ex dicendis: ſed in improbos iuuenes, quales erant filij Heli, *Neſcientes Dominum, neque officium Sacerdotum:*

Sacerdotum: vt cap. præcedenti,num.12.explica- A uimus.

Samuel dupliciter de Deo habuit ignorantiam.

2. Dupliciter igitur dici poteſt, Samuel Deum ignoraſſe. Primò, clarè,& quidditatiuè, vt Theologi loquuntur.Secundò,experimentaliter,& propheticè. Prior ignorantia omnibus hominibus in hac vita cõmunis eſt. Nam Deus *lucem inhabitat inacceſſibilem.* 1.Timoth.6.n.16. Quia,vt notat D. Chryſoſtomus hom.3.De incomprehenſibili Dei natura,non ſolùm ipſe Deus,verùm etiam Dei domus noſtram ſuperat cognitionem, nedum comprehenſionem. Immò,vt cecinit Dauid, *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Pſal.17.n.12.Quia licèt natura diuina, vt docet D.Gregorius Nazian.orat. 2. De Theologia, propter infinitam entitatem ſplendidiſſima lux ſit; tamen ob eius incompre- B henſibilitatem, tenebræ appellatur. Et quanuis eius domus,ſi magnificentia ſpectetur, auguſtiſſimum ſit palatium: tamen ſi ignorantia, quæ de illo habetur, attendatur, occultiſſimum ac penitiſſimum latibulũ videtur. Idcircò Deus ad Moyſem: *Veniam,*inquit,*ad te in caligine nubis.* Exodi 19.n.9.quia nunquam in hac vita clarè cognoſcitur. Nam,vt bene idem D.Greg.Naz.in Apologetico, *Quantùm,*inquit, *Deus percipitur,tantundem ſe ſubducit; amantiſque ſui ex eo, quod fugit, ac velut iam cõprehenſus ſe proripit, ad ſuperna illicit.*

D. Chryſoſt. *Quidditatiua de Deo ignorantia omnibus hominibus in hac vita cõmunis.* *D.Greg. Nazianz.* *D.Greg. Nazianz.*

Deus quò magis inueſtigatur, eò magis ignoratur.

3. Eandem diuinæ naturæ conditionem, quò magis inueſtigatur, eò magis omnem creatam inueſtigationem ſuperantis, ſignificauit olim Ethnicus Poëta & Philoſophus Simonides,de quo cùm quæſiſſet Hiero Rex Syracuſanus, quid, aut qualis eſſet Deus, deliberandi cauſa,diem poſtulauit: cùm idem ex eo poſtridie quæreret; biduum petiuit: cum ſæpiùs duplicaret numerum dierum, admiránſque Hiero quæreret,cur id faceret:Quia inquit, quantò diutiùs cogito, tantò mihi res videtur obſcurior. Ita refert Tullius lib.1.De natura Deorum. Simile quid tribuit Thaleti Tertullianus in Apol.c.46. *Quid,*inquit,*Thales ille Princeps Phyſicorum ſciſcitanti Crœſo de diuinitate,certum renunciauit, commeatus deliberandi ſæpè fruſtratus?* Quaſi diceret,etſi largas ad deliberandum moras poſtularet, & plures, pluréſque in dies reſponſum differret;nullum tamen ſatis certum de natura diuina reddere potuit. Nec immeritò:cùm etiam Plato, vt ibidem refert Tertullianus, affirmauit: *Factorem vniuerſitatis,neque inueniri facilem,& inuentum enarrari in omnes difficilem.*

Tullius. *Tert.*

Deus ignorãdo cognoſcitur. *D.Dionyſ. Areop.*

4. Vnde non aliter à nobis, quàm ignoratione cognoſcitur Deus,vt tradit D.Dionyſius Areopagita cap.7.De diuinis nominibus; cùm non quid ſit, ſed potiùs quid non ſit, à nobis cognoſcatur. *Neque enim,*inquit,*eſt aliquid eorum,quæ ſunt; neque in aliqua creatura cognoſcitur, & in omnibus omnia eſt,atque in nihilo nihil:& ex omnibus,cunctis agnoſcitur; vt ex nullo,n·mini.* Vbi Deum in primis vocat omnia, & nihil: omnia,quia eminenter omnia continet: nihil, quia formaliter nihil eſt eorum, quæ exiſtunt. Deinde addit,ex omnibus creaturis notum, & ex nulla notum eſſe: ex omnibus quidem notum,imperfectè;ex nulla notum,perfectiſſimè. In quem ſenſum Tertullianus in Apolog.cap.17. *Deum,*inquit,*vis magnitudinis, & notum hominibus obiecit,& ignotum.* Quaſi diceret, tanta eſt magnitudo diuina, vt nemo ignorare poſſit, quòd ſit: nemo ſcire, quid ſit. Rurſus idem D. Dionyſius Areopagita lib. De Myſtica Theologia, cap. 2. docet, ſicut hominis ſimulacrum ex ligno fit, cædendo ac detrahendo, excauando & amputando; ita Dei ſimilitudinem nobis efformari, negando de illo quidquid crea- A tum eſt; ſed cum hoc diſcrimine, quia per illam detractionem ex ligno tandem reſultat naturale hominis ſimulacrum; per hanc autem negationem de Deo,nulla propria Dei ſimilitudo,ſed valdè imperfecta,& aliena efformatur.

Deus omnia, & nihil, ex omnibus creaturis notus, & ex nulla. *Tert.* *D.Dionyſ. Areop.*

Hæc apud ſe Regius Vates contemplatus, admirabundus exclamat: *Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum in vniuerſa terra.* Pſal.8.n.1. In quem locum D.Chryſoſt. *Vbi ſunt,* inquit, *qui Dei naturam curioſè perueſtigant? Si enim cùm nomen eius dixiſſet, adeo admiratus eſt,vt obſtupeſceret; quomodo venia eis dabitur,qui ſe dicunt, noſſe Dei eſſentiam, cùm Propheta, nec quàm admirabile ſit eius nomen,cognoſcere potuerit?* Hinc Sophar vnus è tribus Iobi amicis diuinam incom- B prehenſibilitatem oſtenſurus: *Forſitan,*inquit,*veſtigia Dei comprehendes?& vſque ad perfectum omnipotentem reperies? Excelſior cœlo eſt; & quid facies?profundior inferno;& vnde cognoſces? Longior terra menſura eius,& latior mari.* Iob 11.num.7.& ſeqq. Nam cùm omnis noſtra cognitio certis terminis ac limitibus definiatur, Deum comprehendere non poteſt, qui nullis terminis ac limitibus continetur. Cui definitioni conſentit illa, quam tradit D.Greg.Nazianz. orat.49.quæ eſt De Fide, circa medium: *Certè,*inquit,*hoc eſt Deus,quòd,cùm dicitur,non poteſt dici;cùm æſtimatur,non poteſt æſtimari; cùm definitur, ipſa definitione creſcit; quem omnia neſciunt,& metuendo ſciunt.* 5.

Si nomen Dei admirabile, quantò admirabilior ſubſtantia.

Dei deſcriptio, ſeu definitio.

Hoc igitur de Deo ſcire,quòd à nobis perfectè 6.
C ſciri non poſſit,vltima eſt ſcientia,noſtram vt vilitatem agnoſcamus. Quare, cùm Dauid lumine prophetico illuſtratus, incomprehenſibilem Dei ſublimitatem admiraretur; ſtatim ſuam vilitatem multò clariùs quàm anteà perſpexit. *Credidi,* inquit, *propter quod loquutus ſum: ego autem humiliatus ſum nimis.* Pſal.115.num.1. In quem locum D.Chryſoſtomus: *Quiſquis,* inquit, *indicibilem Dei maieſtatem oculo cordis contemplatur,& cognoſcit Deum homine tantò ſublimiorem,quantò cœlum formica ſublimius; nil mirum, ſi obſtupeſcat intra ſe,& d.·at: Ego autem humiliatus ſum nimis. Vnde & Abraham in comparatione Dei,terram ſe eſſe, & cinerem dicebat.* Geneſ.18.num.27.Contrà verò,quia neſcitur Dominus,naſcitur ſuperbia,Scri- D ptura teſtante: *Initium ſuperbiæ eſt,neſcire Deum.* Eccleſ.10.num.17.Sic Chryſoſt. vbi legit: *Neſcire Deum,*pro,*apoſtatare à Deo,*vt eſt in vulgata.Cõſentit D.Greg.lib.18.Moral.cap.27. *Sancti,*inquit, *omnes quantò magis diuinitatis interna conſpiciunt; tantò magis ſe nihil eſſe cognoſcunt. Nuſquàm quippe legitur,quòd Abraham cinerem & puluerẽ ſe eſſe profeſſus eſt,niſi cùm habere Dei meruit colloquutionem. Eſſe enim ſe aliquem fortaſſe crederet, ſi veracem eſſentiam,quæ ſuper ipſum eſt, minimè ſenſiſſet.*

Vtiliſſima ſcientia, ſcire de Deo, quòd ſciri nequeat.

D. Chryſoſt. *Vbi cognoſcitur diuina ſublimitas, humana vilitas agnoſcitur.* *D.Greg.*

Sed quid mirum, hominum oculos ad diuinæ 7.
perfectionis lucem caligare, cùm etiam caligare videantur & Angelorum.Ante Deum olim Seraphim ſtabant,& volabant Iſai.6.n.2. In quem locum D. Cyprianus in Prologo de cardinalibus E operibus Chriſti;aut quiſquis eſt ille auctor: *Inacceſſibilem,*inquit,*naturam hinc & inde Seraphim ſtatu & volatu circumeunt: ſtatu, immobilitatem æternitatis monſtrantes: volatu verò, altitudinem eius ſic eleuatam,vt quantumlibet ad cor altum homo aſcendat, exaltetur Deus, & comprehenſionis importunitatem euadat.* Vbi quanuis ex ſolo Angelorum volatu, altitudinem naturæ diuinæ omnes eorum conatus facilè ſuperantis oſtendat, tamen non incongruè oſtendi poteſt ex eorum ſtatu pariter & volatu; quaſi diceret Angelos ſtare & volare; quia quò altiùs ad Deum contem-

Non ſolùm homines, ſed etiã Angeli coram Deo caligant. *D.Cyprian.*

plandum erigebantur, eò humiliùs in ſua ignoratione conſiſtebant. Quaſi cùm iam diceres, eos omnia perluſtraſſe, tamen illi nihil adhuc attigiſſe ſibi viderentur. Quò fortaſſe Dauid alluſit, dicens: *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* Pſal.16. num.15. Seu, vt eſt in Hebræo: *Cùm euigilauerit ſimilitudo tua.* Similitudo, inquit, Dei, non ipſe Deus: quia quamuis reuera ipſe Deus facie ad faciem videndus ſit: tamen quemadmodum qui ſimilitudinem videt, nō cognoſcit omnia, quæ ſunt in eo, cuius illa eſt ſimilitudo; ſed multa adhuc ei ſuperſunt cognoſcenda: ita qui Deum clarè intuentur, nō omnia, quæ de Deo ſciri poſſunt, cognitione aſſequuntur; cùm adhuc ipſe Deus infinitè perfectiùs à ſe ipſo cognoſcatur; immò & in infinitum perfectiùs ab aliis atque aliis cognoſci queat. Si igitur vel ipſi comprehenſores, Deum, quantùm cognoſci poteſt, non cognoſcunt; quid mirum, cùm non ſolùm Samuel, ſed reliqui etiam ignorent viatores? Verùm de hac ignorantia non eſt hoc loco ſermo, vt ex dicendis patebit.

Cur dicatur in patria videri ſimilitudo Dei, cùm tamen ipſe Deus clarè videatur.

8. Poſterior ignorantia illa eſt, quam habent illi, qui propheticas reuelationes non ſuſcipiunt, ſeu qui lumine prophetico de rebus occultis nō illuſtrãtur. Qualem habebat Iacob, dicēs: *Verè Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam.* Geneſ.28.n.16. Sciebat quidem per fidem adeſſe ibi Dominum præſentem; ſed neſciebat per experientiam prophetalem. Et propterea inquit D.Greg. *Ignoraſſe ſe illum perhibuit, cùm familiariùs non agnouit.* Sic & Heliſæus hanc ſe habere ignorantiam fatebatur, loquutus de Sunamite: *Anima,* inquit, *eius in amaritudine eſt, & Dominus celauit à me, & non indicauit mihi.* 4.Reg.4.num.27. Externum quidem afflictionis ſignum oculis videbat: occultam cauſam ignorabat. Eadem laborabat ignorantia Ieremias exclamãs: *A, A, A, Domine Deus, ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum.* Ierem.1.n.6. ſeu, vt Chaldæus interpretatur, *Neſcio vaticinari.* Et ſunt, qui dicãt, triplex illud A, balbutientis infantiæ ſignum, à Propheta non ſine myſterio adiunctum, vt oſtenderet, inſcium ſe eſſe myſterij Trinitatis, cui nondum fuerat reuelatum. Sed quo pacto ſignificare potuit ignorantiam de myſterio Trinitatis, qui nullam de illo notitiam habuiſſet? Tandem illi quoque Deum propheticè & experimentaliter ignorabant, de quibus Deus: *Me,* inquit, *de die in diē quærunt, & ſcire vias meas volunt, quaſi gens, quæ iuſtitiā fecerit, & iudicium Dei ſui nō dereliquerit.* Iſai.58.n.2. Quaſi diceret, volunt quidem futurorū reuelationes habere; cùm tamen ipſi peccatorum tenebris inuoluantur. Nam, vt ibi D.Cyrillus Alexand. *Cupiebant,* inquit, *bellorum, quæ denuntiabantur, exitus præſcire, quaſi populus iuſtitiam faciens, & iudicium Dei ſui non deſerens: id eſt, quaſi legitimè verſantes, & vaticiniorum ſibi traditorum optimi cuſtodes, ac vitam agentes inculpatam, & conuerſationis ſanctæ ornamentis veſtiti.* Vbi aduerte, quamuis ſpiritus propheticus aliquando etiam impiis hominibus conferatur: vt Balaamo, Num. 23.n.7. Caïphæ, Ioan.11.n.52. ac denique multis in die iudicij reprobandis, Matth.7.n.22. tamen impudentes eſſe, qui ſuorum ſcelerum conſcij, futurorum præſcij eſſe volunt, eámque gratiam à Deo impetrare conantur, cùm tamen ipſi peſſimam vitam, quam viuunt, non deteſtentur.

Deum ignorare dicuntur, qui prophetico lumine nō illuſtrantur. — D.Greg. — Chaldæus. — *Myſterium Trinitatis ignoratum ante lumen propheticum.* — D.Cyril. — *Impudenter appetunt ſpiritū propheticū, qui diabolicum halant.*

9. Dicuntur autem homines prophetici ſpiritus expertes, Deum neſcire. Primò, figuratè, in effectu reuelato, quia nihil à Deo reuelatum agnoſcunt. Secundò, propriè, in ipſo principio reuelante, non quòd Deum abſolutè ignorent, ſed Deum reuelantem; quem ſibi aliquid reuelare non experiuntur: cùm tamen veri Prophetæ non ſolùm de re ſibi reuelata, ſed etiam de Deo reuelante certiſſimi reddantur! vt D.Th.2.2.q.171.art.4. teſtatur. Tertiò, quia ſicut Prophetæ per excellentiam dicuntur, Deum ſcire; cùm familiarius cum Deo ineant commercium, illúmque coram audire, & videre ſibi videãtur, iuxta illud Sibyllæ 6.Æneid. prophetare volentis: *Deus, ecce Deus:* & illud Dei de Moyſe propheticè illuſtrato: *Ore ad os loquor ei, & palam, & nō per ænigmata, & figuras Dominū videt.* Num.12.n.8. Vnde D.Greg. ad hunc locum illa Iacobi verba proximè citata: *Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebā.* notitiā fidei, & propheticæ ita diſtinguit, vt illam abſtractiuam, hanc quodámodo intuitiuam & experimētalem facere videatur: *Dum,* inquit Iacobus, *eam, ad quam noniter eſt aſſumptus, internæ lucis miratur ſpeciem; quantùm antè neſcierit, experientia reuelatæ pulchritudinis agnoſcit. Fide etenim velut fama, Deū cognoſcimus; amore autem contemplationis, is, qui fama innotuit, nobis velut ex oſtenſione præſentiæ reuelatur.* Sicut, inquam, Prophetæ per excellentiam dicuntur, Deum ſcire: quia illa maximè familiari & experimentali de Deo notitia fruuntur: ita non Prophetæ Deum ignorare; non quòd ſimpliciter Dei ignoratione laborent, ſed, quòd illa experimentali notitia & veluti oſtenſiua illuſtratione, quam Prophetæ habent, deſtituantur.

Qui Prophetæ non ſunt, Deū tripliciter ignorant. — D.Thom. — Virg. — D.Greg.

10. De hac igitur ignorantia intelligendus eſt hic locus, vt docent communiter interpretes, Auctor quæſt. Hebr. D.Gregor. Rupert. Interlin. vterque Hugo, Victor & Cardin. Magiſt.hiſt. Dionyſ. Angel. Abul. Caiet. Sà, Serar. Marianus & alij, quibus adde Philonem in Antiquit. Biblicis. Et facilè probatur: tum, quia dicitur: *Nec dum ſciebat:* quaſi poſteà cogniturus, vtique propheticè; nã illa prior Dei notitia quidditatiua in hac vita nunquam comparatur, tum quia ex ignoratione Dei redditur ratio, cur Samuel toties recurreret ad Heli; vt Abul. & Caiet. aduertunt, quæ non ex illa priori, ſed ex hac poſteriori ignoratione deſumi poteſt, quaſi ſenſus ſit: cùm diuinam vocem nunquam anteà audiuerit, non à Deo, ſed ab Heli ſe vocatum exiſtimabat; tum denique, quia ſtatim, *neque reuelatus fuerat ei ſermo Domini;* ſeu, vt clariùs habet Chaldæus: *verbum prophetiæ:* vt in quo illa ignorantia Dei conſtiterit, explicaretur. Solet enim Scriptura, quod ſubobſcurè dixerat, ſtatim apertiùs explicare; vt Oleaſter in Procemio Pentateuchi, can.5. pluribus exemplis illuſtrat. Quare D.Greg. in priori Commentario, recolens, dictum fuiſſe initio huius capitis de Samuele, quòd *miniſtrabat Domino:* & inquirens, quomodo miniſtrare poſſet ei, quem ignoraret, difficultatem ita ſoluit: *Quem,* inquit, *amore & miniſterio nouerat, ſermonis eius reuelatione neſciebat; nondum enim ſic vocantem audierat, quem ſe cognouiſſe, & deuotione miniſtery, & virtute teſtabatur amoris.* Igitur Samuel nondum ea familiaritate, qua Prophetæ ſolent, Dominum ſciebat.

Samuel Deū ex lumine prophetico ignorabat. — Auct. quæſt. D.Greg. Rupert. Interlin. Hug.Vict. Hugo Card. Magiſt. hiſt. Dionyſ. Angelom. Abul. Caiet. Sà. Serar. Marian. Philo Biblicus. — Oleaſt. D.Greg. — *Samuel Deū per affectum nouerat, quē per lumen propheticum neſciebat.*

Num. VIII. Et adiecit Dominus, & vocauit adhuc Samuelem tertiò. Qui conſurgens abiit ad Heli.

EXPOSITIO LITERÆ.

ET *vocauit tertiò.* Patent omnia ex dictis. Solùm inquiro, cur toties vocetur Samuel à Deo ſubobſcurè, antequā Deus illū manifeſtè alloquatur? Triplex ratio aſſignari poteſt. Prima, quæ ad literā magis

1. *Prima ratio, cur Samuel à Deo toties vocetur, vt cō-*

ſtet de eius ſpiritu prophetico.

magis accedit, & quæ ad hiſtoriam cōtinuandam propriùs ſpectat, eſt illa eadem, quā paulò ſuperiùs n.5.§.16.ex Theod. & Abul. reddidi, cur Samuel toties recurreret ad Heli: ob eandem enim cauſam literalem ſæpiùs à Deo vocatur, & ſæpius ad Heli recurrit; nimirum, vt Heli videns Samuelem ſæpiùs excitatum, ſibi perſuadeat, non fuiſſe deceptum vano aliquo ſpectro ac ludibrio inſomniorum, quæ non ſolent tam ordinatè iterari, ac tam vniformiter redire; ſed potiùs credat diuino oraculo excitū, proindéque non dubitet, ei, tanquam Prophetæ Domini, fidem habere, in iis, quæ poſteà denunciarit. Sic expreſſit Abul. Cæterùm Philo in Antiq. Biblicis, neſcio, in quas nugas digreditur, dicens, vocationem, quæ ſemel atque iterum tantùm fiat, eſſe ab aliquo peſſimo ſpiritu; quæ autem tertiò repetatur, eſſe à bono Angelo. Vnde ſignificare videtur Samuelem tertiò euocatum, ne vlla relinqueretur ſuſpicio, quin à bono ſpiritu vocaretur. Sed hoc commento quid vanius? An illa vocatio, quæ facta eſt ad Abraham ſecundò? *Vocauit autem Angelus Domini Abraham ſecundò de cælo.* Geneſ.22.n.15.& illa apparitio, quæ facta eſt ad Salomonem ſecundò: *Apparuit ei Dominus ſecundò, ſicut apparuerat ei in Gabaon.* 3.Reg.9.n.2.& illa alloquutio, quæ facta eſt ad Ieremiam ſecundò; *Factum eſt verbum Domini ſecundò ad me, dicens.* Ierem.1.n.13.& ſimiles, à malo ſpiritu proceſsêre? Quis ſic inſaniat, vt hoc dicere audeat? Opus igitur non eſt, vt diuina vocatio ter repetatur: cùm aliquando ſemel tantùm fiat; aliquando ſemel atque iterum duntaxat repetatur, vt Prophetas conſulenti facilè erit inuenire.

Abul.
Phil.Bibl.
Ratio Hebræorum cōmentitia.

2.
Lyra.
D.Greg.
Secunda ratio: quia Deus ab obſcurioribus reuelationibus ad clariores procedit.

Secunda ratio, ex Lyrano eſt; quia ſicut ars, & natura ab imperfectis ad perfecta ſenſim progrediuntur: ita Deus paulatim ab obſcurioribus reuelationibus ad clariores procedit. Non eſt ab hac ratione alienus D.Greg.lib.2. in Reges, c.4. *Etſi,* inquit, *magna ſint merita inchoātis ſubditi, quia tamen adhuc non in perfectione eſſe, ſed in profectu cōuerſationis agnoſcitur, ad eam loquutionem, qua omnipotens Deus per ſemetipſum loquitur, nō pertingit. Per ſe quidem omnipotens Deus ſummus, & incircūſcriptus ſpiritus magnis viris, & ſpiritualibus ſpiritualiter loquitur, cum eorum mentibus indicat, & agenda, quæ agant, & loquenda, quæ ſciant.* Quibus verbis ſignificat proceſsū diuinæ cognitionis fieri iuxta proceſſum virtutis: & ſicut hæc à paruis initiis ad magna incrementa paulatim aſſurgit; ita illa. Cui rationi fauere videtur Philo citatus in Antiquit. Biblicis, dicens, Deum ſub initiū noluiſſe apparere Samueli ſub aliqua diuinitatis ſpecie, neque ſermones cum eo miſcere ſub auguſtiori aliqua voce, quàm humana; ne puerum diuinarum reuelationū adhuc inexpertum perterreret. Nam ſi Moyſes octogenarius, cùm Deum per ignem ex rubo auſcultaret, expauit. Exod.3.n.3. quo pacto, inquit, Samuel adhuc puer, & octauum agens annum, vt ipſe putat, Deum loquentem ſuſtineret? Quare primò, nota hominis voce puerum excitauit; deinde ad diuinam vocem audiendam iam inſtructum & confirmatum palàm alloquutus eſt. Itaque Deus ſuam hominibus præſentiam non ſtatim pandit, neque ſub primo aſpectu ſua omnia myſteria euulgat: ſed paulatim à minimis ad maxima deducit; & à paruis orſis, felices progreſſus, felicioréſque exitus molitur.

Deus paulatim ſe manifeſtauit Samueli.

3.
Prophetia per ſua temporū interualla augebatur.

Quod non ſolùm ratione Prophetarum, ſed etiam ratione temporum illuſtrari poteſt. Temporum quidem: quia prophetia per ſingulas ætates maiora ſemper ſuſcepit incrementa. Nam Moyſes plus cognouit de Deo, quàm Abraham, Iſaac, &

A Iacob: poſtquam enim Deus ſuum nomen Moyſi manifeſtauit, ſubdit: *Ego Dominus, qui apparui Abraham, Iſaac & Iacob in Deo omnipotente, & nomen meum Adonai non indicaui eis.* Exodi 6.n.3. Quaſi maior de Deo cognitio fuerit in Moyſe, quàm in antiquis Patribus præfuerit. Dauid plus cognouit, quàm Moyſes, iuxta illud: *Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt. Super ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui.* Pſal.118.n.99.& 100. Apoſtoli pluſquàm Dauid, cæteríque Prophetæ, iuxta illud: *Multi Prophetæ & reges voluerunt videre, quæ vos videtis, & non viderunt, & audire quæ auditis, & non audierūt.* Luc.10.n.24. Vnde eſt illud: *Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia.* Dan.12.n.4. Nam, B vt bene D.Greg.hom.16.in Ezech. vbi totum hoc argumentum vberius illuſtrat: *Quantò,* inquit, *mundus ad extremitatem ducitur; tantò nobis æternæ ſcientiæ auditus largiùs aperitur.*

D.Greg.

Hinc eſt, quòd animalia Ezechieli viſa quaternas haberent pennas, Ezech.1. num.6. Quæ autem Ioannes vidit, ſenas alas. Apoc.4. num.8. vt maior rerum diuinarum intelligentia in ſtatu gratiæ, quàm in ſtatu legis ſignificaretur. Vnde olim Deus in caligine nubis loquebatur. Exod.19. n.9. At verò nunc in linguis igneis. Act.2.num.3. Quia quæ olim clàm inſinuabat, nunc palàm manifeſtat. Quò pertinet illa Dei promiſſio: *Pro ære,* inquit, *afferam aurum, & pro ferro afferam argentum.* Iſa.60.num.17. Vbi D.Cyril. Alexand. æris ac C ferri nomine, legalem de Deo cognitionem; nomine autem argenti & auri euangelicam interpretatur; & quantùm aurum ære, argentum ferro pretioſius eſt, tantò aſſerit euangelicam de Deo ſcientiam eſſe legali pretioſiorem.

4.
Animalia Ezechielis quaternas alas: Ioannis ſenas habebant: vt maior in lege noua, quàm in veteri cognitio ſignificetur.
Idē aliis confirmatur argumentis.
D.Cyril.

Iam verò in ſingulis Prophetis idem oſtendi poteſt. Nam Ezechiel diuinorum myſteriorum fluuium ingreſſus, demergi ſibi videbatur primùm vſque ad talos, deinde vſque ad genua: poſteà vſque ad renes: tandem ad eam altitudinem aquarum peruenire, quæ tranſuadari non poſſet. Ezech.47. à num.3. quia ab exiguis diuinæ ſcientiæ guttulis prælibandis ad immenſos gurgites hauriendos procedebat. Vnde D.Gregorius lib. 22.Moral.cap.14. *Ipſa,* inquit, *ſapientia, quæ bonorum* D *operum ſolet eſſe magiſtra, anhelanti menti per incremēta tribuitur.* Quia ſcilicet non tota ſimul, ſed ſua per interualla confertur. Immò perfectiſſima de Deo cognitio in anguſtias noſtri cordis guttatim inſtillata facilè recipitur: quæ tamen ſi vbertim infunditur, neceſſe eſt, vt ex noſtra exiguitate tantam immenſitatem non capiente, hac, illac refundatur. Eodem pertinet illa Chriſti Domini parabola regnum cælorum cum terra ſeminata comparantis: *Vltrò enim,* inquit, *terra fructificat, primùm herbam, deinde ſpicam, deinde plenum frumentum in ſpica.* Marc.4.n.28. Vt enim ſegetes non repentè matureſcunt; ſed à paruis initiis per ſucceſſiua incrementa ſuam tandem maturitatem E aſſequuntur: ita Dei verbum ſenſim augeſcit; cùm tenuiter primùm infunditur, & poſteà copioſiùs communicatur.

5.
Prophetæ ſenſim illuſtrabantur.

D.Greg.

Lux prophetica, vt ſeges paulatim creſcit.

Vnde Iob, euangelicæ doctrinæ ſtudio inflammatus: *Quis,* inquit, *mihi tribuat, vt librum ſcribat ipſe qui iudicat, vt in humero meo portem illum, & circundem illum, quaſi coronā mihi? Per ſingulos gradus meos pronuntiabo illam.* Iob 31.à n.36. Vbi hūc diuini verbi progreſſum dupliciter oſtendit. Primò, quia priùs in numero tanquā pondus, deinde in capite tanquam diadema imponitur: vt ibi D. Greg. aduertit: *Quia,* inquit, *ſacri eloquij mandata, ſi modò benè portantur in opere; poſt nobis coronam*

6.
Verbum Dei primùm onerat, poſteà coronat.

D.Greg.

victoria exhibent in retributione. Secundò, quia per gradus ſuos illũ pronũtiare deſiderat. *Neque enim,* inquit D.Greg. *repentè ad ſumma peruenitur, ſed ad virtutũ celſitudinẽ per incrementa mens ducitur.* Vnde Dauid: *Deus,* inquit, *in domibus eius cognoſcetur.* Pſ.47.n.4. ſeu, vt D.Ambr. D.Aug.& D.Greg. citatus legunt: Deus *in gradibus eius* cognoſcetur. Quaſi nõ repentè; ſed gradatim per ſua interualla diuina cognitio hominum animis infundatur. Et quidem hoc expertus eſt, vt alios omittã, ipſe Dauid, qui aliquando Prophetã Nathan audiebat, & vix intelligebat. 2 Reg.12.à n.1. quaſi in ignorationis tenebras demerſus: aliquando verò ipſum Deum in media luce videre, & audire ſibi videbatur. *Dixit,* inquit, *Deus Iſrael mihi, loquutus eſt fortis Iſrael, Dominator hominum, iuſtus Dominator in timore Dei; ſicut lux auroræ, oriente Sole, manè abſque nubibus rutilat.* 2.Reg.23.n.3. adeò claram de Deo notitiam hauriebat. Non aliter igitur Samuel per hos gradus, primum quidẽ ad obſcurius, deinde ad clarius cum Deo colloquiũ excitatur. Bona quidẽ eſt hæc ratio. Quamuis exiſtimẽ cum Abul. non eſſe principaliter intentam. Neque enim id agitur hoc loco, vt Samuel per ſua interualla doceatur; ſed vt Heli de veritate oraculi certificetur.

Verbum Dei per gradus aſcendit. D. Ambr. D.Auguſt. D.Greg. *Dauid gradatim inſtructus.* *Bona ratio, ſed non literalis.* Abul.

7\. Tertia ratio ex D.Greg. eſt, vt Samuelis obediẽtia exerceatur, ac manifeſtetur. Quod multipliciter contingit. Primò, quia neſciens ad quid vocetur, accurrit paratus ad omnia. *Vocauit,* inquit D. Greg. *Deus puerũ, ſed cauſam vocationis tacuit, vt electus puer qua humilitate obediẽtiæ eſſet, ſublimius oſtenderet.* Secundò, quia ſæpius vocatus non indignè tulit. *Iteratò,* inquit, *excitat, vt eum, quẽ in forma electorũ ponere volebat, oſtenderet, quia nec imperiorum inſtantia fatigaret.* Tertiò, quia videns ſemel atque iterũ ſuo ſe labore fruſtratũ, non deſiit obedire; immò coniicere noluit, ſe tertiò fruſtrandum. *Neſcit enim,* inquit, *iudicare, quiſquis perfectè didicerit obedire: quia hoc tantum bonũ putat, ſi præceptis obediat.* Quartò, quia Prælato etiã negligẽti diligentem famulatum præſtare non dubitauit. *Vt profectò ſciamus,* inquit, *quia maiorum imperia tunc etiam veneranda ſunt; cùm ipſi laudabilem non habent vitam: quia eorum doctrina, quæ praua operatione poteſt ſuperbis viloſcere, humiles auditores facit ad diuinæ familiaritatis celſitudinem peruenire.* Quintò, quia ſomnos abrumpere, & è lecto ſurgere, & per intempeſtæ noctis tenebras ire redireque iubetur; quæ ſunt omnia difficillima ætati puerili, cùm maximè diligat nutrimenta ſomni, appetat fomenta lecti, timeat terriculamenta noctis. De qua re multa D.Greg. iam in ſuperioribus citata, & in inferioribus citanda.

D.Greg. *Tertia ratio: vt Samuelis obedientia exerceatur. Oſtenditur obedientia Samuelis. Primò. Secundò. Tertiò.* *Quartò.* *Quintò.*

8\. Concinit D.Ephrem, parænef.21. vbi Monachũ ad vigiliam hortatus: *Tu,* inquit, *Frater, vide, ne negligas te ſobrium ac vigilantem præbere in omnibus. Nónne audiſti, quòd ſæpius vocatus Propheta Samuel, neque ſemel cunctatus ſit ſurgere, quantumuis adhuc puer eſſet?* Samuel in multis præceptis exequendis, ne vnam quidem negligentiam incurrit; cùm improbi vice verſa multas contrahant culpas in vno præcepto ſubeundo. Ille rumpebat ſomnũ, & deſerebat lectum, vt ad obedientiæ opus feſtinaret; cùm hi contrà opus obedientiæ deſerant, vt ſomnos repetant, ſuíſque lectulis immergãtur. Ille in puerili ætate ſomni amantiſſima, neceſſario ſe ſomno defraudabat; cùm hi etiam in ætate virili, vigiliæ patiente, ſuperfluo ſomno obruantur.

D.Ephrem. *Samuel ſæpè vocatur, nec ſemel cunctatur. Obedientia Samuelis cũ imperfectorũ inobedientia confertur.*

9\. Pergit verò D. Ephrem, ſomnolentis Monachis, piſcatorum multorúmque opificum vigilias exprobrare. Nam piſcatores inter vndas, turbines & procellas vigilant integras noctes, vt modicum

Somnolentia imperfectorũ Monachorũ arguitur.

A quid lucrentur. Opifices fabrilem artem exercentes inter caminos, malleos & incudes nocturnum ſomnum oculis non vident, vt tenuem victum conſequantur; veriti, ne ſi nocte dormire velint, die compellantur eſurire. In quem ſenſum detorquet illud Dauidicum: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt in manibus ſuis.* Pſ.75.n.6 Quia qui ſomno indulgent, decidunt in paupertatem: *At nos,* inquit Ephrem, *quorum corpora, neque fame, vel cinere, ac puluere vexantur, neque aliud quippiam ſimile ſuſtinemus; ſed conſiſtentes in loco mundo, & ſanctificato coram Domino noſtro in pace multa in pſalmis, & hymnis, canticiſque ſpiritualibus, cur torpeſcimus?* Itaque his omnibus modis Samuelis obedientia à puero exercetur, vt vir fa-B ctus imperio digniſſimus cenſeatur. Nam ad imperandum nullo alio modo meliùs præluditur, quàm obediendo. Quod hîc paucis illuſtro.

Somnus parit inopiam.

Imperaturus priùs obediat.

NEceſſe fuit, Samuelis promptitudinẽ ad obediendum ſpectari, vt quàm aptus eſſet ad imperandum, probaretur. Non enim poſſet vtiliter imperare, niſi priùs diſceret humiliter obedire. Sic D.Greg.lib.1.Dialog.c.1.expreſſit *Vſus,* inquit, *rectæ conuerſationis eſt, vt præeſſe non audeat, qui ſubeſſe non didicerit; nec obedientiam ſubiectis imperet, quam Prælatis non nouerit exhibere.* Quàm rem egregiè illuſtrat D.Bern. Epiſt.42. *Vt ſecurè,* in-C quit, *præeſſe poſſitis; ſubeſſe & vos, ſi cui debetis, non dedignemini. Dedignatio quippe ſubiectionis, prælationis reddit indignum. Videant in vobis ſubditi, quod redhibeant.* Et paulò pòſt, Centurionis exemplo vtitur, priùs de ſuo obſequio, quàm de ſuo imperio loquentis. *Quam pulchrè,* inquit, *loquutus eſt beatus ille Centurio? Et ego,* inquit, *homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites,* Matth.8.n.9. *Dicturus quippe, habens ſub me milites; præmiſit, homo ſum ſub poteſtate. Iam quidquid ſubinferat, ſuſpectam non habemus iactantiam. Præmiſſa ſiquidem eſt humilitas, ne altitudo præcipitet. Nec enim locum inuenit arrogantia, vbi tam clarũ humilitatis inſigne præceſſit. Quia non confuſus eſt de ſubiectione; iure ex prælatione meruit honorari.* D *Non erubuit ſuper ſe poteſtatem; & ideò dignus qui haberet & ſub ſe milites. Dedit priùs honorem præpoſitis, vt iam à ſubditis iuſtè reciperet.* Hactenus Bernard. vbi plura addit eleganter, quibus omnibus rectè oſtendit, in humilitatem obedientis, dignitatem imperantis aptiſſimè conuenire. 10.

Neſcit imperare, qui non didicerit obedire. D.Greg. D.Bern.

Hinc illa fuit veterum Monachorum conſuetudo, vt nemini imperium in ſubditos deferrent, niſi ei, qui ſuis maioribus ſingulare obſequium præſtitiſſet; vt Caſſianus lib.2. De inſtitutis Monachorum cap.3. oſtendit. *Nullus,* inquit, *Congregationi Fratrum præfuturus eligitur: priuſquàm idem, quid obtẽperaturis oporteat imperare, obediendo didicerit; & quid iunioribus tradere debeat, inſtitutis ſeniorũ fuerit aſſequutus.* Et ſtatim addit pro-E ptereà multas ſæpè Monachorum familias a religioſa obſeruantia degenerare: *Quod,* inquit, *plerũque ſeniorum inſtitutionis expertes, Monaſteriis præeſſe audemus; & Abbates nos, antequàm diſcipulos, profeſſi, quod libitum fuerit, ſtatuimus: promptiores noſtrorum inuentorum exigere cuſtodiam, quàm examinatam maiorum ſeruare doctrinam.* Vnde Chriſtus Dominus totius Eccleſiæ gubernaculum D. Petro commiſſurus, appellauit eum Simonem, id eſt, obedientem: *Simon,* inquit, *Ioannis, diligis me plus his?* Ioann. 21. num. 15. Vt obedientiam Prælatis neceſſariam eſſe ſignificaret. Sic enim 11.

Optima conſuetudo, ne inter Monachos imperet, qui priùs perfectè non obedierint. Caſſian. *Petrus principatũ ſuſcepturus, dicitur Simon, id eſt, obediens.*

D.Thom.

D.Thom.

D.Th. ibi interpretatur. Nam *qui*, inquit, *neſcit ſuperioribus obedire, inferioribus neſcit imperare.*

12. *Adam priùs ſuſcipit præceptū, quàm imperium.*

Præfecturus Deus hominem cunctis animantibus terræ, & vniuerſis volatilibus cæli, priùs eum ſibi per impoſitum præceptum obedientiæ ſubiecit. Nam Geneſ. 2. num. 6. præcepit ei, dicens: *Ex omni ligno Paradiſi comede; de ligno autem ſcientiæ boni, & mali, ne comedas.* Et paulò pòſt, num. 19 *Adduxit animalia ad Adam, vt videret, quid vocaret ea.* Qua in re illorum dominum eum conſtituit, cùm ius imponendi nomina ad dominos ſpectet: vt cap. 1. num. 20. §. 4. iam oſtendimus. Quamuis enim Deus ante præcepti impoſitionem ius homini in beſtias dederit, voce tenus, Geneſ. 1. num. 28. tunc tamen poſt impoſitionem præcepti, illud videtur re ipſa tradidiſſe. Meritò igitur Deus, priuſquam homini imperium committeret, obſequium ab eo poſtulauit: quia qui hoc præſtare neſcit, illud exercere non poteſt. Et propterea cùm homo debitum Deo obſequium denegauit, collato non ſolùm in belluas, ſed etiam in proprium corpus imperio ſpoliatus eſt.

13. D. Chryſoſt. *Homo non ſeruans Dei præceptum imperium in belluas miſit.*

In belluas quidem, vt teſtatur D. Chryſoſtomus in Pſalm. 3. *Vide*, inquit, *Adam, cùm nondum peccaſſet, beſtias, tanquam ſeruas, & obedientes habentem, & eis tanquam ſeruis, nomina imponentem; poſtquam autem aſpectum peccato commaculauit, tunc beſtiæ eum non agnoſcebant, & quæ ſeruæ erant ei, hoſtes euaſerunt.* Quod ſtatim egregia ſimilitudine illuſtrat, quam in primo Tomo, Annotatione 4. ſect. 3. §. 51. iam retulimus. In proprium verò corpus, vt obſeruat D. Gregorius lib. 35. Moral. cap. 13. *Adam*, inquit, *quia Autori ſuo eſſe ſubditus noluit, ius carnis ſuæ quam regebat, amiſit; vt in ſe ipſo inobedientiæ ſuæ confuſio redundaret, & ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.* Hanc verò proprij corporis rebellionē non Adamus tantùm, ſed etiam eius poſteri Deo inobedientes experiuntur, vt notat D. Bernardus ſerm. 1. in feſto omnium Sanctorum: *Anima, inquit, ſi regnare deſiderat ſuper membra ſua, neceſſe eſt, vt ſit ipſa Superiori ſuo ſubiecta; quoniam tale inueniet inferius ſuum, qualem ſe exhibuerit Superiori. Armatur enim creatura ad vlciſcendam ſui iniuriam Creatoris. Et ideò nouerit anima, quæ rebellem ſibi inuenit carnem ſuam, ſe quoque minùs quam oporteat, ſuperioribus poteſtatibus eſſe ſubiectam.* Eleganter verò D. Auguſtin. in Pſalm. 143. in hanc ſententiam argumentatur: *Agnoſce, inquit, ordinem. Tu Deo, tibi caro,* (ſcilicet, obediat.) *Quid iuſtius? quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi. Serui tu es, qui fecit te; vt tibi ſeruiat, quod eſt factum propter te. Si autem contemnis tu ſeruire Deo, nunquam efficies, vt tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris à ſeruo.* Quod mihi videtur D. Petrus inſinuaſſe, dicens: *Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis.* 1. Petri 1. num. 22. Quo pacto enim animæ per obedientiam caſtificantur; niſi quia, dum obediunt Deo, ſuos quoque appetitus ſibi obedientes experiuntur, ex qua appetituum obedientia ſingularis quædam animæ, & corporis caſtitas efflorecit? Itaque nemo feliciùs imperat, quàm qui humiliùs obedit.

D.Greg. *Neque ſuo corpori imperat, qui Deo ſuo nō obedit.* D.Bernard. D.Aug. *Quo pacto obedientia caſtificet animas.*

14. *Abraham ex obedientia meruit imperium.*

Singularem Deo obedientiam præſtitit Abraham, qui primus dicitur in ſacris Literis Deo credidiſſe, hoc eſt, obediſſe: *Credidit Abram Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Geneſ. 15. num. 6. Quid inde factum? Planè, vt ad eximium in homines principatum eueheretur; iuxta illud Hetheorum: *Princeps Dei es apud nos.* Geneſ. 23. num. 6. Quod rectè notauit Philo Hebræus De (Philo.)

A nobilitate: *Primus, inquit, credidiſſe Deo dicitur, qui primus inconcuſſam fidem tenuit. Adeptus autē hanc virtutem præſtantiſſimam, ſimul acquiſiuit cunctas alias, vt apud hoſpites ſuos autoritatē haberet regiam.* Sed clariùs hoc expreſſit D. Paulus loquutus de Abrahamo: *Qui, inquit, contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium.* Romanor. 4. num. 18. Quaſi diceret: Quia Deo credidit, & obediuit, dignus fuit, vt multis gentibus imperaret. Priùs Reges de ſtirpe Eſaü in Idumæa, quàm Reges de ſtirpe Iacob in Iudæa à Moyſe commemorantur: *Reges*, inquit, *qui regnauerunt in terra Edom, antequàm haberent Regem filij Iſrael, fuerunt hi.* Geneſ. 36. num. 31. Cur, quæſo, dicet aliquis, priùs filij Eſaü, quàm filij Iacobi, ad regnum euaſerunt, B cùm potiùs vice verſa hi priùs, quàm illi regnare debuiſſent: ſiquidem Iacob paternam benedictionem fratri præripuerat, illóque expulſo, in paternam hæreditatem fuerat cooptatus? Mitto alias rationes, illa eſt ad rem præſentem: Quia Eſaü priùs obedientiam præſtare, ſeruitutémque ſeruire à parente ſuo iubetur, iuxta illam eius benedictionem: *Maior ſeruiet minori.* Gen. 25. num. 23. Et rurſus: *Fratri tuo ſeruies.* Geneſ. 27. num. 40. Qui autem priùs ſe exhibet ſeruum, dignus eſt, qui prior, tanquam dominus ſalutetur.

Eſaü priùs regnauit quàm Iacob; quia priùs obedire iuſſus eſt.

15. *Ioſuë, quia fuit miniſter Moyſis, fuit & ſucceſſor.*

Appellatur ſæpe Ioſuë in ſacris Literis, *Miniſter Moyſis*, Exodi 24. num. 13. Numeror. 11. num. 28. Deuteronomi. 1. num. 38. Quid ergo mirum, ſi is poſteà conſtituatur & ſucceſſor? C Numeror. 27. num. 18. Nam ad imperandum feliciter populo, nemo aptior erat, quàm qui ſuo Prælato humiliter deſeruiſſet. Vnde D. Ephrem, tractatu De Virtute, cap. 2. *Ieſus, inquit, filius Naue perfecta ſua obedientia tantum donum promeruit, vt Moyſis ſucceſſor fieret.* Quinetiam eundem Ioſuë gubernare iam aggredientem non tam efficaciter hortatur Deus ad imperandum, quàm ad parendum. Nam ad imperandum: *Confortare*, inquit, *& eſto robuſtus: tu enim ſorte diuides populo terram. &c.* Ioſuë 1. num. 6. At verò ad parendum: *Confortare*, inquit, *& eſto robuſtus valdè, vt cuſtodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus.* Ibid. num. 7. Robuſtus quidem eſſe iubetur ad exercenda imperia, ſed ad præſtan- D da obſequia, robuſtus valdè. Quaſi diceret, interprete Caietano: *Hoc à te exigitur, vt erga obſeruationem legis inualeſcas vniuerſo conatu, & roboris magnanimitate te ipſum confirmes, non mediocriter, ſed valdè.* Nam ſi te totum diuino imperio ſubdideris, facilè à tuis ſubditis debita obſequia impetrabis. Helia per turbinem in cælum abeunte, exclamat de terra Heliſæus: *Pater mi, pater mi, currus Iſraël, & auriga eius,* 4. Reg. 2. num. 12. Currum appellat ſimul, & aurigam; currum, qui regitur; & aurigam, qui regit: vt oſtenderet, eum optimi Principis munia expleuiſſe, quòd non ſolùm alios prudentes regeret, ſed etiam ſe ipſum ab ipſo Deo regi facilè pateretur. Vnde Lyranus in E Comment. morali ad 1. Reg. 9. *Currus, inquit, qui ducitur, hic ponitur primò; & auriga, qui ducit, ſecundò: ad oſtendendum, quòd ille benè ducit regendo, qui primò fuit ductilis in obediendo.*

D.Ephr. *Efficaciùs parendi, quàm imperandi munus inculcatur.* Caietan. *Benè regit, qui regi patitur.* Lyran.

16. *Digni ſupplicio, qui hominibus imperant; Deo non parent.*

Quare præcipuo quodam ſupplicio digni ſunt, qui, cùm aliis dominentur, Deo tamen non obſequuntur. Sæpiùs inculcaui illam in ſummo Sacerdote initiando ceremoniam, qua ſanguine inungi eius auricula dextera iubebatur, Exodi 29. num. 20. ex qua multiplex myſterium erui poteſt: ſed aptum ad rem præſentem eruit Oleaſter ad eum locum: *Voluit, inquit, hac ceremonia Dominus Sacerdotes admonere, daturos ſe pœnas ſanguinis, ſi*

Oleaſter.

victoria exhibent in retributione. Secundò, quia per gradus ſuos illū pronūtiare deſiderat. *Neque enim,* inquit D.Greg. *repentè ad ſumma peruenitur, ſed ad virtutū celſitudinē per incrementa mens ducitur.* Vnde Dauid: *Deus,* inquit, *in domibus eius cognoſcetur.* Pſ.47.n.4. ſeu, vt D.Ambr. D.Aug.& D.Greg. citatus legunt: Deus *in gradibus eius* cognoſcetur. Quaſi nō repentè; ſed gradatim per ſua interualla diuina cognitio hominum animis infundatur. Et quidem hoc expertus eſt, vt alios omittā, ipſe Dauid, qui aliquando Prophetā Nathan audiebat, & vix intelligebat. 2 Reg.12.à n.1. quaſi in ignorationis tenebras demerſus: aliquando verò ipſum Deum in media luce videre, & audire ſibi videbatur. *Dixit,* inquit, *Deus Iſrael mihi, loquutus eſt fortis Iſrael, Dominator hominum, iuſtus Dominator in timore Dei; ſicut lux auroræ, oriente Sole, manè abſque nubibus rutilat.* 2.Reg.23.n.3. adeò claram de Deo notitiam hauriebat. Non aliter igitur Samuel per hos gradus, primum quidē ad obſcurius, deinde ad clarius cum Deo colloquiū excitatur. Bona quidē eſt hæc ratio. Quamuis exiſtimē cum Abul. non eſſe principaliter intentam. Neque enim id agitur hoc loco, vt Samuel per ſua interualla doceatur; ſed vt Heli de veritate oraculi certificetur.

Verbum Dei per gradus aſcendit.

D. Ambr. D.Auguſt. D.Greg. *Dauid gradatim inſtructus.*

Bona ratio, ſed non literalis. Abul.

7. D Greg. *Tertia ratio; vt Samuelis obedientia exerceatur. Oſtenditur obedientia Samuelis. Primò. Secundò. Tertiò.*

Tertia ratio ex D.Greg. eſt, vt Samuelis obedjētia exerceatur, ac manifeſtetur. Quod multipliciter contingit. Primò, quia neſciens ad quid vocetur, accurrit paratus ad omnia. *Vocauit,* inquit D. Greg. *Deus puerū, ſed cauſam vocationis tacuit, vt electus puer, qua humilitate obedietia eſſet, ſublimius oſtenderet.* Secundò, quia ſæpiùs vocatus non indigne tulit. *Iteratò,* inquit, *excitat, vt eum, quē in forma electorū ponere volebat, oſtenderet, quia nec imperiorum inſtantia fatigaret.* Tertiò, quia videns ſemel atque iterū ſuo ſe labore fruſtratū, non deſiit obedire; immò coniicere noluit, ſe tertiò fruſtrandum. *Neſcit enim,* inquit, *iudicare, quiſquis perfectè didicerit obedire: quia hoc ratum bonū putat, ſi præceptis obediat.* Quartò, quia Prælato etiā negligēti diligentem famulatum præſtare non dubitauit. *Vt profectò ſciamus,* inquit, *quia maiorum imperia tunc etiam veneranda ſunt; cùm ipſi laudabilem non habent vitam: quia eorum doctrina, quæ praua operatione poteſt ſuperbis viloſcere, humiles auditores facit ad diuinæ familiaritatis celſitudinem peruenire.* Quintò, quia ſomnos abrumpere, & è lecto ſurgere, & per intempeſtæ noctis tenebras ire redireque iubetur; quæ ſunt omnia difficillima ætati puerili, cùm maximè diligat nutrimenta ſomni, appetat fomenta lecti, timeat terriculamenta noctis. De qua re multa D.Greg. iam in ſuperioribus citata, & in inferioribus citanda.

Quartò.

Quintò.

8. D.Ephrem. *Samuel ſæpè vocatur, nec ſemel cunctatur. Obedientia Samuelis cū imperfectorū inobedientia confertur.*

Concinit D.Ephrem, parænef.21. vbi Monachū ad vigiliam hortatus: *Tu,* inquit, *Frater, vide, ne negligas te ſobrium ac vigilantem præbere in omnibus. Nonne audiſti, quòd ſæpius vocatus Propheta Samuel, neque ſemel cunctatus ſit ſurgere, quantumuis adhuc puer eſſet?* Samuel in multis præceptis exequendis, ne vnam quidem negligentiam incurrit; cùm improbi vice verſa multas contrahant culpas in vno præcepto ſubeundo. Ille rumpebat ſomnū, & deſerebat lectum, vt ad obedientiæ opus feſtinaret; cùm hi contrà opus obedientiæ deſerant, vt ſomnos repetant, ſuiſque lectulis immergātur. Ille in puerili ætate ſomni amantiſſima, neceſſario ſe ſomno defraudabat; cùm hi etiam in ætate virili, vigiliæ patiente, ſuperfluo ſomno obruantur.

9. *Somnolentia imperfectorū Monachorū arguitur.*

Pergit verò D. Ephrem, ſomnolentis Monachis, piſcatorum multorūmque opificum vigilias exprobrare. Nam piſcatores inter vndas, turbines & procellas vigilant integras noctes, vt modicum

A quid lucrentur. Opifices fabrilem artem exercentes inter caminos, malleos & incudes nocturnum ſomnum oculis non vident, vt tenuem victum conſequantur; veriti, ne ſi nocte dormire velint, die compellantur eſurire. In quem ſenſum decorquet illud Dauidicum: *Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt in manibus ſuis.* Pſ.75.n.6 Quia qui ſomno indulgent, decidunt in paupertatem: *At nos,* inquit Ephrem, *quorum corpora, neque fame, vel cinere, ac puluere vexantur, neque aliud quippiam ſimile ſuſtinemus; ſed conſiſtentes in loco mundo & ſanctificato coram Domino noſtro in pace multa in pſalmis, & hymnis, canticiſque ſpiritualibus, cur torpeſcimus?* Itaque his omnibus modis Samuelis obedientia à puero exercetur, vt vir fa-

Somnus parit inopiam.

B ctus imperio digniſſimus cenſeatur. Nam ad imperandum nullo alio modo meliùs præluditur, quam obediendo. Quod hîc paucis illuſtro.

Imperaturus priùs obediat.

NEceſſe fuit, Samuelis promptitudinē ad obediendum ſpectari, vt quàm aptus eſſet ad imperandum, probaretur. Non enim poſſet vtiliter imperare, niſi priùs diſceret humiliter obedire. Sic D.Greg.lib.1.Dialog.c.1. expreſſit *Vſus,* inquit, *rectæ conuerſationis eſt, vt præeſſe non audeat, qui ſubeſſe non didicerit; nec obedientiam ſubiectis imperet, quam Prælatis non nouerit exhibere.* Quam rem egregiè illuſtrat D.Bern. Epiſt.42. *Vt ſecurè,* inquit, *præeſſe poſſitis; ſubeſſe & vos, ſi cui debetis,*

10. *Neſcit imperare, qui non didicerit obedire.*

D.Greg.

D.Bern.

C *non dedignemini. Dedignatio quippe ſubiectionis, prælationis reddit indignum. Videant in vobis ſubditi, quod redhibeant.* Et paulò pòſt, Centurionis exemplo vtitur, priùs de ſuo obſequio, quàm de ſuo imperio loquentis. *Quam pulchrè,* inquit, *loquutus eſt beatus ille Centurio? Et ego,* inquit, *homo ſum ſub poteſtate conſtitutus, habens ſub me milites,* Matth.8.n.9. *Dicturus quippe, habens ſub me milites; præmiſit, homo ſum ſub poteſtate. Iam quidquid ſubinferat, ſuſpectam non habemus iactantiam. Præmiſſa ſiquidem eſt humilitas, ne altitudo præcipuet. Nec enim locum inuenit arrogantia, vbi tam clarū humilitatis inſigne præceſſit. Quia non confuſus eſt de ſubiectione; iure ex prælatione meruit honorari.*

D *Non erubuit ſuper ſe poteſtatem; & ideò dignus qui haberet & ſub ſe milites. Dedit priùs honorem præpoſitis, vt iam à ſubditis iuſtè reciperet.* Hactenus Bernard. vbi plura addit eleganter, quibus omnibus rectè oſtendit, in humilitatem obedientis, dignitatem impetantis aptiſſimè conuenire.

Hinc illa fuit veterum Monachorum conſuetudo, vt nemini imperium in ſubditos deferrent, niſi ei, qui ſuis maioribus ſingulare obſequium præſtitiſſet; vt Caſſianus lib.2. De inſtitutis Monachorum.cap.3. oſtendit. *Nullus,* inquit, *Congregationi Fratrum præfuturus eligitur: priuſquàm, idem, quid obtēperaturis oporteat imperare, obediendo didicerit; & quid iunioribus tradere debeat, inſtitutis ſeniorū fuerit aſſequutus.* Et ſtatim addit propterea multas ſæpè Monachorum familias à reli-

11. *Optima conſuetudo, ne inter Monachos imperet, qui priùs perfectè non obedierit.* Caſſian.

E gioſa obſeruantia degenerare: *Quod,* inquit, *plerūque ſeniorum inſtitutionis expertes, Monaſteriis præeſſe audemus; & Abbates nos, antequam diſcipulos, profeſſi, quod libitum fuerit, ſtatuimus: promptiores noſtrorum inuentorum exigere cuſtodiam, quam examinatam maiorum ſeruare doctrinam.* Vnde Chriſtus Dominus totius Eccleſiæ gubernaculum D. Petro commiſſurus, appellauit eum Simonem, id eſt, obedientem: *Simon,* inquit, *Ioannis, diligis me plus his?* Ioann. 21. num. 15. Vt obedientiam Prælatis neceſſariam eſſe ſignificaret. Sic enim

Petrus principatū ſuſcepturus, dicitur Simon, id eſt, obediens.

D.Thom.

D.Thom.

D.Th. ibi interpretatur. Nam *qui*, inquit, *neſcit ſuperioribus obedire, inferioribus neſcit imperare.*

12.

Adam priùs ſuſcipit præceptũ, quàm imperium.

Præfecturus Deus hominem cunctis animantibus terræ, & vniuerſis volatilibus cæli, priùs eum ſibi per impoſitum præceptum obedientiæ ſubiecit. Nam Geneſ. 2. num. 6. præcepit ei, dicens: *Ex omni ligno Paradiſi comede; de ligno autem ſcientiæ boni, & mali, ne comedas.* Et paulò pòſt, num. 19. *Adduxit animalia ad Adam, vt videret, quid vocaret ea.* Qua in re illorum dominum eum conſtituit, cùm ius imponendi nomina ad dominos ſpectet: vt cap. 1. num. 20. §. 4. iam oſtendimus. Quamuis enim Deus ante præcepti impoſitionem ius homini in beſtias dederit, voce tenus, Geneſ. 1. num. 28. tunc tamen poſt impoſitionem præcepti, illud videtur re ipſa tradidiſſe. B Meritò igitur Deus, priuſquàm homini imperium committeret, obſequium ab eo poſtulauit: quia qui hoc præſtare neſcit, illud exercere non poteſt. Et propterea cùm homo debitum Deo obſequium denegauit, collato non ſolùm in belluas, ſed etiam in proprium corpus imperio ſpoliatus eſt.

13.

D. Chryſoſt.

Homo non ſeruans Dei præceptum imperium in belluas miſit.

In belluas quidem, vt teſtatur D. Chryſoſtomus in Pſalm. 3. *Vide*, inquit, *Adam, cum nondum peccaſſet, beſtias, tanquam ſeruas, & obedientes habentem, & eis tanquam ſeruis, nomina imponentem; poſtquam autem aſpectum peccato commaculauit, tunc beſtiæ eum non agnoſcebant, & quæ ſeruæ erant ei, hoſtes euaſerunt.* Quod ſtatim egregia ſimilitudine illuſtrat, quam in primo Tomo, Annotatione 4. ſect. 3. §. 51. iam retulimus. In proprium verò corpus, vt obſeruat D. Gregorius lib. 35. Moral. cap. 13. *Adam*, inquit, *quia Autori ſuo eſſe ſubditus noluit, ius carnis ſuæ quam regebat, amiſit; vt in ſe ipſo inobedientiæ ſuæ confuſio redundaret, & ſuperatus diſceret, quid elatus amiſiſſet.* Hanc verò proprij corporis rebellionẽ non Adamus tantùm, ſed etiam eius poſteri Deo inobedientes experiuntur, vt notat D. Bernardus ſerm. 1. in feſto omnium Sanctorum: *Anima*, inquit, *ſi regnare deſiderat ſuper membra ſua, neceſſe eſt, vt ſit ipſa Superiori ſuo ſubiecta; quoniam tale inueniet inferius ſuum, qualem ſe exhibuerit Superiori. Armatur enim creatura ad vleiſcendam ſui iniuriam Creatoris. Et ideò nouerit anima, quæ rebellem ſibi inuenit carnem ſuam, ſe quoque minùs quàm oporteat, ſuperioribus poteſtatibus eſſe ſubiectam.* Eleganter verò D. Auguſtin. in Pſalm. 143. in hanc ſententiam argumentatur: *Agnoſce*, inquit, *ordinem. Tu Deo, tibi caro*, (ſcilicet, obediat.) *Quid iuſtius? quid pulchrius? Tu maiori, minor tibi. Serui tu ei, qui fecit te, vt tibi ſeruiat, quod eſt factum propter te. Si autem contemnis tu ſeruire Deo, nunquam efficies, vt tibi caro. Qui non obtemperas Domino, torqueris à ſeruo.* Quod mihi videtur D. Petrus inſinuaſſe, dicens: *Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis.* 1. Petri 1. num. 22. Quo pacto enim animæ per obedientiam caſtificantur; niſi quia, dum obediunt Deo, ſuos quoque appetitus ſibi obedientes experiuntur, ex qua appetituum obedientia ſingularis quædam animæ, & corporis caſtitas efflorescit? Itaque nemo feliciùs imperat, quàm qui humiliùs obedit.

D.Greg.

Neque ſuo corpori imperat, qui Deo ſuo nō obedit.

D.Bernard.

D.Aug.

Quo pacto obedientia caſtificet animas.

14.

Abraham ex obedientia meruit imperium.

Singularem Deo obedientiam præſtitit Abraham, qui primus dicitur in ſacris Literis Deo credidiſſe, hoc eſt, obediſſe: *Credidit Abram Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam.* Geneſ. 15. num. 6. Quid inde factum? Planè, vt ad eximium in homines principatum eueheretur; iuxta illud Hetheorum: *Princeps Dei es apud nos.* Geneſ. 23. num. 6. Quod rectè notauit Philo Hebræus De

Philo.

A nobilitate: *Primus*, inquit, *credidiſſe Deo dicitur, qui primus inconcuſſam fidem tenuit. Adeptus autẽ hanc virtutem præſtantiſſimam, ſimul acquiſiuit cunctas alias, vt apud hoſpites ſuos autoritatẽ haberet regiam.* Sed clariùs hoc expreſſit D. Paulus loquutus de Abrahamo: *Qui*, inquit, *contra ſpem in ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium.* Romanor. 4. num. 18. Quaſi diceret: Quia Deo credidit, & obediuit, dignus fuit, vt multis gentibus imperaret. Priùs Reges de ſtirpe Eſaü in Idumæa, quàm Reges de ſtirpe Iacob in Iudæa à Moyſe commemorantur: *Reges*, inquit, *qui regnauerunt in terra Edom, antequàm haberent Regem filij Iſraël, fuerunt hi.* Geneſ. 36. num. 31. Cur, quæſo, dicet aliquis, priùs filij Eſaü, quàm filij Iacobi, ad regnum euaſerunt, cùm potiùs vice verſa hi priùs, quàm illi regnare debuiſſent: ſiquidem Iacob paternam benedictionem fratri præripuerat, illóque expulſo, in paternam hæreditatem fuerat cooptatus? Mitto alias rationes, illa eſt ad rem præſentem: Quia Eſaü priùs obedientiam præſtare, ſeruitutémque ſeruire à parente ſuo iubetur, iuxta illam eius benedictionem: *Maior ſeruiet minori.* Gen. 25. num. 23. Et rurſus: *Fratri tuo ſeruies.* Geneſ. 27. num. 40. Qui autem priùs ſe exhibet ſeruum, dignus eſt, qui prior, tanquam dominus ſalutetur.

Eſaü priùs regnauit quàm Iacob, quia priùs obedire iuſſus eſt.

15.

Ioſuë, quia fuit miniſter Moyſis, fuit & ſucceſſor.

Appellatur ſæpe Ioſuë in ſacris Literis, *Miniſter Moyſis*, Exodi 24. num. 13. Numeror. 11. num. 28. Deuteronom. 1. num. 38. Quid ergo mirum, ſi is poſteà conſtituatur & ſucceſſor? C Numeror. 27. num. 18. Nam ad imperandum feliciter populo, nemo aptior erat, quàm qui ſuo Prælato humiliter deſeruiſſet. Vnde D. Ephrem, tractatu De Virtute, cap. 2. *Ieſus*, inquit, *filius Naue perfecta ſua obedientia tantum donum promeruit, vt Moyſis ſucceſſor fieret.* Quinetiam eundem Ioſuë gubernare iam aggredientem non tam efficaciter hortatur Deus ad imperandum, quàm ad parendum. Nam ad imperandum: *Confortare*, inquit, *& eſto robuſtus: tu enim ſorte diuides populo terram, &c.* Ioſuë 1. num. 6. At verò ad parendum: *Confortare*, inquit, *& eſto robuſtus valde, vt cuſtodias, & facias omnem legem, quam præcepit tibi Moyſes ſeruus meus.* Ibid. num. 7. Robuſtus quidem eſſe iubetur ad exercenda imperia, ſed ad præſtanda obſequia, robuſtus valdè. D Quaſi diceret, interprete Caietano: *Hoc à te exigitur, vt erga obſeruationem legis inualeſcas vniuerſo conatu, & roboris magnanimitate te ipſum confirmes, non mediocriter, ſed valdè.* Nam ſi te totum diuino imperio ſubdideris, facilè à tuis ſubditis debita obſequia impetrabis. Helia per turbinem in cælum abeunte, exclamat de terra Heliſæus: *Pater mi, pater mi, currus Iſraël, & auriga eius*, 4. Reg. 2. num. 12. Currum appellat ſimul, & aurigam; currum, qui regitur; & aurigam, qui regit: vt oſtenderet, eum optimi Principis munia expleuiſſe, quòd non ſolùm alios prudentes regeret, ſed etiam ſe ipſum ab ipſo Deo regi facilè pateretur. Vnde Lyranus in E Comment. morali ad 1. Reg. 9. *Currus*, inquit, *qui ducitur, hic ponitur primò; & auriga, qui ducit, ſecundò: ad oſtendendum, quòd ille benè ducit regendo, qui primò fuit ductilis in obediendo.*

D.Ephr.

Efficaciùs parendi, quàm imperandi munus inculcatur.

Caietan.

Benè regit, qui regi patitur.

Lyran.

16.

Digni ſupplicio, qui hominibus imperant, Deo non parent.

Quare præcipuo quodam ſupplicio digni ſunt, qui, cùm aliis dominentur, Deo tamen non obſequuntur. Sæpiùs inculcaui illam in ſummo Sacerdote initiando ceremoniam, qua ſanguine inungi eius auricula dextera iubebatur, Exodi 29. num. 20. ex qua multiplex myſterium erui poteſt: ſed aptum ad rem præſentem eruit Oleaſter ad eum locum: *Voluit*, inquit, *hac ceremonia Dominus Sacerdotes admonere, daturos ſe pœnas ſanguinis, ſi*

Oleaſter.

ſi negligentiores in audiendis mandatis eius ſe exhiberent. Sic ille. Nam Sacerdotes, ad quos pertinebat cęteris hominibus imperare, præcipuo quodam ſtudio obedire Deo tenebantur. Rhamnus ille in Regem cæterarum arborum creatus omnes ad parendum euocauit. At cedris tantùm, ſi forſitan obedire neglexiſſent, incendium minatus eſt: *Venite*, inquit ille ad omnes arbores, *& ſub vmbra mea requieſcite: ſi autem non vultis, egrediatur ignis de Rhamno, & deuoret cedros Libani.* Iudic. 9. num 15. Cur omnibus obedire recuſantibus, ſolas cedros incendio condemnat? Planè, quia cedri, ſicut ſuapte natura ſunt aliarum arborum Reginæ; ita Principes, ac Reges, & cuiuſque poteſtatis homines ſignificant, quos, ſi ſuis maioribus non obediant, acrior pœna conſequetur. Proniores enim eſſe debent ad parendum, qui potentiores ſunt ad imperandum. Alioqui nunquam ſuo imperio ſubditos coërcebunt, qui maiorum imperio coërceri ſe non patiuntur, vt ex ſequenti argumento palàm erit.

17. *Cham patri ſuo inobediens, inobediente filio punitur.* Peccauit olim Cham in parentem ſuum Noë, & nihilominus Noë, non in filium, ſed in nepotem irruit Chanaan: *Maledictus*, inquit, *Chanaan.* Geneſ. 9. num. 25. Præter alias rationes, quas alibi tradidimus, duplicem reddit Theodoretus, *Theod.* quæſt. 58. in Geneſim. Vnam, ne filius poſt diluuium à Deo benedictus, à patre malediceretur, *Qui benedicitur à Deo, non maledicitur ab homine.* *Temerarium*, inquit, *exiſtimauit Noë, maledictionem illi inferre, qui benedictionem diuinam conſequutus erat: quamobrem eius filio maledictionem intulit.* Alteram, ad rem noſtram, vt Cham parùm officioſus in parentem, in ſe quoque parùm officioſum filium expertus iuſto talione puniretur. *Quia*, inquit, *Cham, cùm filius eſſet, in patrem deliquit; ob id per filij maledictionem pœnas luit.* Vbi per maledictionem, tanquam per effectum, mihi videtur indicaſſe ipſam filij improbitatem, maledictione dignam: hac enim filij improbitate punita eſt improbitas parentis. Quod D. Ambroſius *D. Ambroſ.* lib. de Arca, & Noë, cap. 28. clariùs expreſſit, vbi loquutus de Cham: *Ideò*, inquit, *improbum habere meruit filium, quia improbus fuerat patri.* Æquum enim eſt, vt qui ſe in maiores ſuos parùm exhibet obſeruantem, is in ſe ipſum ſubditos ſuos parùm obſeruantes experiatur, vt in qua menſura menſus eſt, remetiatur ei.

18. *Reges obedientiam Deo præſtent, vt à ſubditis impetrent.* Ob eandem cauſam exclamat Debora: *Audite, Reges; auribus percipite, Principes.* Iudic. 5. num. 3. Quaſi diceret: Vos ſenſim hortor, qui aliis imperatis, vt vnum Deum prompti, & alacres ad parendum auſcultetis. Vnde Dauid, poſtquàm Reges intelligere, & erudiri iubet; in quo hæc eruditio conſiſtat, declarat, dicens: *Apprehendite diſciplinam.* Pſalm. 2. num. 12. hoc eſt, Obedientiam in Deum colite. Nam in fonte eſt, *Oſculamini filium.* Hoc eſt, iuxta veterem adorandi ritum, manum exoſculando, vt D. Hieronymus in cap. *D. Hieron.* 31. Iob, & in cap. 13. Oſeæ interpretatur, reuerentiam, & obedientiam Deo exhibere. Vt enim in veſtros ſubditos Reges ſitis, neceſſe eſt, vt vos ſeruos erga ſupremum Regem veſtrum præbeatis. Rectè igitur Samuël, antequàm ſuam præfecturam aggrediatur, ſuam obedientiam exercere, & manifeſtare iubetur. *Samuël ante præfecturam, obedientiam exercet. Quia ter obediuit, ter honoratur.* Et quia ter vocatus obediuit; idcircò dicunt aliqui, tria munera prophetandi, iudicandi, & ſacrificandi accepiſſe. Fuit enim, inquiunt, non ſolùm Propheta, & Iudex, ſed etiam Sacerdos: ſi non ex lege, vt cap. 2. num. 11. iam diximus, ſaltem ex priuilegio, quatenùs aliquando obtulit Deo ſacrificium, vt infrà cap. 7. num. 9. patebit. Itaque huius trinæ

A vocationis præmium fuiſſe triplex illud munus, referunt Gloſſa interlinearis, Magiſter hiſtoriæ, Dionyſius, Hugo Cardinalis, Angelomus, & Nauclerus tomo 1. Generat. 31. Ex quibus plerique citant Ioſephum, apud quem tamen circa hunc locum id non reperio. *Gloſſa interlinearis. Magiſter hiſtoriæ. Dionyſius. Hugo. Angelom. Nauclerus.*

Num. IX. Et ait: Ecce ego, quia vocaſti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum: & ait ad Samuëlem: Vade & dormi: & ſi deinceps vocauerit te, dices: Loquere, Domine, quia audit ſeruus tuus. Abiit ergo Samuël, & dormiuit in loco ſuo. B

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Aliter in aliis Bibliis hæc verba diſpunguntur.* ET *ait: Ecce ego, quia vocaſti me. Intellexit ergo Heli, quia Dominus vocaret puerum.* Hæc verba in Bibliis Regiis pertinent ad finem præcedentis verſiculi, non ad initium huius præſentis. Sed vtrouis modo verſiculi diſpungantur, nulla in ſenſu diuerſitas reperitur. In verbis Samuëlis mira ſimplicitas, & ingenuitas, & puerilis innocentiæ, atque obedientiæ candor eniteſcit. *Conſtans Samuëlis obedientia.* Nam iiſdem verbis, quibus ſe primò, & ſecundò obtulerat, offert & tertiò, nihilo inquietior, aut perturbatior, nihilo impatientior, C quòd ſemel, atque iterum eluſus, tertiò euocetur. Certè D. Petrus ſemel, atque iterum rogatus à Chriſto Domino, an ſe diligeret, eodem modo reſpondit: *Etiam, Domine; tu ſcis, quia amo te.* Ioann. 21. num. 15. & 16. nihilominùs rogatus tertiò, contriſtatus eſt, & reſponſionem variauit: haud dubiè, quia ſubitò perculſus metu, ratiocinari cœpit, quò illa tertia interrogatio ſpectaret. At verò Samuël eadem ſemper in reſponſione perſiſtit: quia propter eximiam obedientiam idem ſemper & dicere, & facere paratiſſimam, vbi eadem Prælati vox inſonuiſſet, nullas in cogitationes diſtrahitur, nullas in ratiocinationes diſtorquetur, ſuo ſe magiſtro ſiſtit, eàdem ſemper & voce, & mente ad omnia imperia promptiſſimus. D

2. *Hæc cognitio Heli fuit humano diſcurſu cōparata.* *Intellexit ergo Heli*, &c. Vnde intellexit? ex illuſtratione diuina, an ex ratiocinatione humana? Illud prius inſinuare videtur Salianus, & magis approbare Rancolius. *Salian. Rancolius.* Sed hoc poſterius mihi videtur literæ congruentius. Nam ſuppoſita illa trina vocatione, & feſtinatione Samuëlis ſubdit: *Intellexit ergo Heli*, &c. Quaſi ex illo antecedente, hæc conſequutio de intelligentia Heli colligeretur. Atque ita ſentire videtur Abulenſis, *Abul.* ſæpiùs dicens, Heli exiſtimaſſe, Samuëlis vocationem eſſe diuinam: exiſtimatio autem eſt cognitio, non per reuelationem diuinam, ſed per rationem humanam comparata. Et confirmatur: tum ex iis, quæ ſuprà diximus ex Theodoreto, E Ruperto, Abulenſe, & aliis. Samuëlem ter euocatum recurriſſe ad Heli, vt Heli intelligeret, vocationem illam eſſe diuinam. Ergo, ex proprio diſcurſu id intelligit: nam, ſi ex reuelatione diuina id intelligeret, neceſſaria non eſſet illa trina vocatio, & ille trinus ad Pontificem recurſus: tum etiam, quia, vt ſuprà ex Patribus diximus, Deus in hoc diſcipulum magiſtro antepoſuit; quòd, hoc prætermiſſo, illum conueniret: ergo nihil magiſtro per ſe, ſed per diſcipulum reuelauit. Hoc autem intelligendum eſt de propria reuelatione, qua Heli certificaretur, vocationem illam Samuëlis fuiſſe à Deo profectam:

profectam: nam tacitam aliquam, & occultam illuſtrationem, ſeu inſpirationem, qua humanus diſcurſus iuuaretur, excitaretúrque, quod fortaſſe citati Autores dumtaxat voluerunt, non dubitauerim habuiſſe. Sic igitur mihi videtur Heli ratiocinatus. Hic puer, quanuis ſemel, atque iterum aliquo errore inter ſomniandum decipi potuiſſet: tamen tertiò, moraliter loquendo, non potuit eludi: ergo verè ab aliquo vocatus eſt. Non à me, vt mihi conſtat: non ab vllo homine, cùm nullus adſit; & quanuis adeſſet, non haberet nocte intempeſta, cur vocaret: aut ſi vocaret, ego planè, qui inſomnis vigilo, audirem: nō à Dæmone, quia huic neque ingreſſus in templum, neque congreſſus cum innocente puero permitteretur: non eſt alius, à quo potuerit vocari: ergo ab ipſo Deo vocatus eſt: præſertim, cùm ipſe puer ſua innocentia, humilitate, manſuetudine, cæteríſque virtutibus videatur digniſſimus, quem Deus alloquatur. Hinc ergo *intellexit Heli, quia Dominus vocaret puerum.*

Ratiocinatio Sacerdotis Heli.

Samuëlem à Dæmone vocatū, quidam ſomniarunt. Rabbi Salomon. Philo Bibl.

3. Quòd ſi aliquis contendat, exiſtimare potuiſſe Heli, vocationem illam à Diabolo profectam eſſe; vt deliraſſe videtur Rabbi Salomon, tribuens hanc exiſtimationem Samuëli diſcipulo, & proinde ſignificans, illam in ipſum magiſtrum Heli referendam eſſe; & clariùs Philo Iudæus in Antiquitatibus Biblicis, dicens, timuiſſe Heli, ne ſpiritus immundus ſeduceret Samuëlem: ſi quis, inquam, ita contendat, dicátque: Si Diabolus ad tentandum primum hominem, Paradiſum terreſtrem introïuit; & ad præcipitandum Chriſtum Dominum, templi pinnaculum conſcendit: cur ab ingreſſu tabernaculi abſtineret, aut innocentiam Samuëlis formidaret? Facilè occurri poteſt, Diabolum non fuiſſe prohibitum ab ingreſſu templi propter loci ſanctitatem; cùm in lege gratiæ, à templis, quæ ſanctiora ſunt, non arceatur, vt ſacri paſſim Hiſtorici prodiderunt; ſed fortaſſe propter periculum idololatriæ, quod modò nullum eſt, tunc erat maximum. Item, non fuiſſe prohibitum à congreſſu cum Samuële, propter pueri innocentiam; alioqui cum Adamo, & Chriſto Domino, qui innocentiores erant, congredi non auderet: ſed fortaſſe propter pueri infirmitatem, quam diuina prouidentia indulgentiùs tuebatur. Quæ omnia, quantum ad illud temporis ſpectare poterant, probè contemplatus Heli, Samuëlem à Domino vocatum eſſe intellexit.

Impugnatur.

Triplex ratio, cur Heli cognouerit vocationem fuiſſe diuinā, non ipſe Samuël. *Prima.* *Secunda.* *Tertia.*

4. His poſitis, dubitabis, cur Heli potiùs, quàm Samuël, diuinam eſſe illam vocationem intellexerit? Triplex ratio poteſt aſſignari. Vna, quia Heli non habebat, cui illam referret, niſi Deo, vt proximè diximus: Samuël autem illam referre poterat Sacerdoti, cuius veram vocem à ſe auditam iudicabat. Altera, quia Samuël erat verè humilis, qui nihil de ſe altum, ac ſublime ſuſpicabatur, ſed ſuam ſemper indignitatem intuebatur. Vnde nihil minùs, quàm Deum ſibi adeſſe, & diuina ſecum arcana communicare velle cogitabat. Proprium enim eſt humilium, omnem à ſe honorem peregrinum, & alienum iudicare; omne dedecus proprium ſibi, ac natiuum. Tertia, quia Samuël ſubditus erat, Heli Prælatus, ad quem pertinet ſuorum ſubditorum res acutiùs intueri. Nam quemadmodum decet, eum qui regitur, cæcum eſſe; ita eum, qui regit, oculatum, ac perſpicacem. Ex his rationibus, prima ad literam propior accedit: duas ſequentes ad mores breuiter illuſtrabo.

Secunda ratio illuſtratur.

Humiles nihil de ſe magnificum ſuſpicantur.

5. Exemplo eſſe poteſt, & quidem illuſtriſſimo, vnus Samuël. Nam & ipſe, cùm puer eſſet ingenioſus, potuit quemadmodum & Heli, in hunc ferè modum ratiocinari. Ego quidem proculdubiò vocatus ſum, vt meo didici experimento: non ab Heli, vt ipſe mihi ſemel, atque iterum, ac tandem tertiò affirmauit: non ab alio, cùm nullus adſit: ergo à Deo. Atque adeò diuinam eſſe vocationem ſuam, facilè potuit conijcere. Idque ſentire videtur Hugo Victorinus, dicens, Samuëlem vocatum eſſe, antequàm lucerna extingueretur, vt cùm ipſe, *Lucerna lucente, nullum alium in templo, præter Heli, eſſe videret; cúmque ipſum Heli nequaquam loquutum didiciſſet; Dei vocem hanc eſſe nòn dubitaret.* Fateor quidem ita contingere potuiſſe. Nihilominùs, quia Samuël perfectam obedientiam colebat, quæ tanquam fides non ratiocinatur; & quia veram humilitatem amabat, quæ nihil de ſe magnum præſumit, nihil excellens ſuſpicatur: probabilius mihi eſt, humilem, & obedientem puerum nulla fuiſſe vſum coniectura: ſed promptiorem ſe ad parendum, quàm ad diſcernendum præbuiſſe. Nam, vt bene D. Bernardus in epiſt. De vita ſolitaria, ad fratres de Monte Dei, aut qui eſt illius Operis Auctor, aliquantulùm poſt initium: *Perfecta*, inquit, *obedientia maximè in incipiente indiſcreta eſt.* Et ſtatim: *Cenſura diſcretionis eſt penes Patrem ſpiritualem, qui diiudicat omnia; ipſe verò à nemine iudicatur. Ipſius eſt diſcernere, aliorum obedire.* Et paulò pòſt, adducto exemplo de Adamo circa diuinum præceptum diſcurrente, proptereáque in exilium abeunte: *Sic*, inquit, *& animalem diſcretum, nouitium prudentem, inſipientem ſapientem, in cella diu poſſe conſiſtere, in congregatione durare, impoſſibile eſt. Stultus fiat, vt ſit ſapiens; & hæc omnis ſit eius diſcretio, vt in hoc nulla ſit ei diſcretio.* Simile eſt illud D. Baſilij homil. 26. De Martyre Mamante, ad illa verba: *Oues meæ vocem meam audiunt.* Ioan. 10. num. 16. *Audiunt*, inquit, *non diſputant: hoc eſt, non ſunt inobedientes, non contendunt.* Quare Samuëli nihil aliud veniebat in mentem, quàm id, quod audiebat, nihil de ſua dignitate cogitabat.

Samuël propter ingenij acumen colligere potuit ſe diuinitùs vocatum. Hug. Vict.

Sed neque diſcurrit, propter obedientiam: neque præſumpſit, propter humilitatē. D. Bern.

Perfectus obediens, indiſcretus. D. Baſil.

6. Ita ſolent verè humiles; gloriam habent, & ignorant. Nam Moyſes, cùm de monte deſcenderet, facie coruſcante, *Ignorabat, quòd cornuta eſſet facies ſua ex conſortio ſermonis Domini.* Exodi 34. num. 29. Quod planè mirum eſt. Nam licèt ſplendorem in facie exiſtentem videre non poſſet, vt notat Abulenſis; radios tamen inde emicantes non poſſet non videre. Quemadmodum licèt quis non videat Solem exiſtentem à tergo; radios tamen inde in vlteriorem partem eiaculatos intuetur. Quo pacto igitur ignorabat? an ſolùm ignorabat lucis cauſam, quòd ſcilicet ex conſortio ſermonis Domini proueniret; non tamen ipſam lucem? Sed ne id quidem ignorare poſſet, cùm ſciret, conſortium præceſſiſſe, & ſufficientem illius ſplendoris cauſam fuiſſe, nulla poſſet ratione probabili dubitare. Vnde igitur hæc ignoratio? Fortè, quia hæc humilitate ad gloriam vultus ſui non aduertebat: vel, ſi non poterat non aduertere ad tam inſolitæ lucis ſplendorem; ſaltem, quia non curabat, non iactabat, non oſtentabat; nec de illa gloria magis exultabat, quàm ſi non haberet, aut habere penitùs ignoraret. Quod Oleaſter expendit, dicens, alios

Moyſes præ humilitate non curabat oris ſui ſplendorem. Abul. Oleaſter.

alios homines ſuas laudes paſſim prædicare; Moyſem verò etiam neſcire.

7. *Non ſe putabat idoneum ad exorandū Deum, alios interponebat oratores.* Idem Moyſes, cùm à Deo audiret: *Dimitte, vt iraſcatur furor meus contra eos.* Exodi 32. num. 10. atque ex his verbis digniſſimus ad Deum exorandum ſignificaretur; nihilominùs ipſe quaſi ſuam dignitatem non agnoſceret, alios oratores proponebat, quos ad placandum Deum efficaciores iudicabat: *Recordare*, inquit, *Abraham, & Iſaac, & Iſraël ſeruorum tuorum.* Exodi 32. num. 13. Theod. Rem egregiè obſeruauit Theodoretus quæſt. 67. in Exodum: *Moyſes*, inquit, *quamuis Deus hac ſufficere dixiſſet* (nimirum vota, & preces ſolius Moyſis ad diuinam iram mitigandam) *non tamen ſe idoneum exiſtimauit ad placandam iram Dei; ſed preces etiam obtulit, faciens Patriarcharum mentionem.* Quaſi ſuas laudes etiam à Deo propoſitas, & explicatas ignoraret. *Legatione ad Pharaonem ſe indignum indicabat.* Denique idem Moyſes, cùm à Deo ad Pharaonem legaretur, tanquam digniſſimus ad hanc legationem obeundam; ipſe nihilominùs ter, & ampliùs ſuam indignitatem cauſabatur. Exodi 3. à numero 10. Et cùm haberet Philo. ſecum, inquit Philo lib. 1. De eius vita, inſtrumenta prodigiorum, manum, & baculum, quibus armatus Pharaonis tyrannidem, & Ægypti ſuperbiam facilè tunderet, & ſuperaret; adhuc nihilominùs ſe inermem reputabat: & vt loquitur idem Philo: *Verecundo ingenio præditus ſubtrahebat ſe grauiori, quàm pro viribus, vt putabat, oneri; rogabátque, vt alius eligeretur ad exequenda mandata magis idoneus.* Sic ei humilitas ad propria dona intuenda oculos præcludebat.

8. *Ioſephus ſuū inter ſtellas honorem non attendens fratribus ſeruiebat.* Diuinum illud ſomnium, quo Ioſeph vidit, ſe à Sole, ac Luna, vndecimque ſtellis adorari. Geneſ. 37. num. 9. eum ſuorum parentum, ac fratrum dominum ferè declarabat: & nihilominùs ipſe, quaſi dignitatem ſuam penitùs ignoraret, ſe vtrique tanquam obſequentiſſimum D. Ambr. ſeruum exhibebat, vt citato loco à numero 13. videre eſt. Quam eius humilitatem D. Ambroſius lib. 1. De officiis, cap. 17. admiratus: *Ioſeph*, inquit, *cùm ſomniaſſet, quod Sol, & Luna, & ſtellæ adorarent eum; ſedulum tamen obſequium deferebat patri.* Non enim dignitatem ſibi in ſomnio præmonſtratam attendebat; ſed propriam ſeruitutem à ſe humiliter ſeruiendam ſpectabat.

9. *Dauid in Regis generū vocatus, ſuā tenuitatem prædicabat.* Dauid in tantam dignitatem electus, vt in generum Saülis Regis optaretur; nihil præter ſuam vilitatem contemplabatur: *Quis*, inquit, *ego ſum, aut quæ eſt vita mea, aut cognatio patris mei in Iſrael, vt fiam gener Regis?* Reg. 18. num. 18. Et rurſus ad ſeruos Saülis: *Num parùm*, inquit, *videtur vobis, generum eſſe Regis? Ego autem ſum vir pauper, & tenuis.* Ibidem, num. 23. Quod D. Chryſoſt. D. Chryſoſt. homil. 1. De Dauide, & Saüle expendens: *Dauid*, inquit, *pro ſua modeſtia res æſtimans, recuſauit coniugium; non deterritus periculis, aut hoſtium metu; ſed, quod exiſtimaret ſe indignum affinitate Regia.* Et paulò pòſt: *Debebatur*, inquit, *hoc honoris, vt merces laborum. Verùm vſque adeò cor habebat contritum, vt poſt tot res cum laude geſtas, poſt adeò ſplendidam victoriam, poſt expreſſam promiſſionem, indignum ſe iudicaret, qui debitam reciperet mercedem.* Quid humilius, quàm dignitatem tam multis nominibus ſibi debitam non intueri, & ad ſolam vilitatem ſuam attenta mentis acie ſpectare?

10. *Sponſa audiens ſuas laudes, ſuam profert vilitatem.* Hanc ſeruauit humilitatem cæleſtis ſponſa, etiam à ſuo ſponſo ſingulariter commendata. Nam, cùm illam ſponſus tanquam ſponſam familiariter alloqueretur, & mirificè laudaret, dicens: *Pulchræ ſunt genæ tuæ, ſicut turturis: collum tuum, ſicut monilia. Murenulas aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* A Canticor. 1. num. 10. Ipſa ad ſuam ſe humilitatem contrahens, humiliter reſpondet: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo, nardus mea dedit odorem ſuum.* Ibidem, num. 12. Vbi in primis non vt ſponſa ſponſum; ſed vt ancilla Regem humiliter appellat. Deinde nardo ſe comparat, quæ cùm ſit humilis herba, interprete D. Bernardo D. Bern. ſerm. 42. in Cantica, humilitatem repræſentat. Vnde tam humilem animum inter tam ſublimes laudes D. Bernardus citatus ſuſpicit, & commendat. *Audierat*, inquit: *Pulchræ ſunt genæ tuæ*, &c. *acceperat & repromiſſionem ornatus aurei: Murenulas aureas faciemus tibi*, &c. *& nihilominus tamen cum humilitate reſpondet: & quantò maiorem ſe audit, tantò humiliat ſe in omnibus. Non gloriatur in* B *meritis, nec inter laudes ſuas humilitatis obliuiſcitur, quam & humiliter confitetur ſub nardi nomine.* Mira profectò humilitas, quæ à propriis laudibus audiendis, ad ſuam vilitatem conſiderandam, immò & confitendam auocabat.

Denique omnes iuſti in extremo iudicio à Chriſto Domino laudati, adhuc ſe laudabiles non agnoſcent. Nam laudanti eos Chriſto Domino, ac dicenti: *Eſuriui, & dediſtis mihi manducare: ſitiui, & dediſtis mihi bibere*, &c. Matth. 25. num. 35. ipſi, quaſi tantarum laudum ſibi conſcij non eſſent, reſpondebunt; *Domine, quando te vidimus eſurientem, & pauimus te? ſitientem, & dedimus tibi potum?* &c. Ibidem, num. 37. Non omninò quidem ſuas virtutes ignorabunt; ſed quaſi ignorarent, C præ humilitate omnes illas diſſimulabunt. Vnde D. Chryſoſtomus homil. 64. in Matthæum, admirabundus exclamat: *O humilitas*, inquit, *iuſtorum, quæ nec poſt mortem deficiet! Homo enim malus etiā falſis laudibus delectatur: vir autem bonus etiam debitam ſibi laudem fugit. Ecce, ſi per errorem perſonæ veniens aliquis pro altero, alteri vano homini gratias agit pro beneficio quodam, quamuis in conſcientia ſua cognoſcat, ſe nihil tale feciſſe; tamen tacet, & congaudet, audiens quæ non ſunt ſua. Si verò bono alicui gratias agit; quamuis bonus ille intelligat, verum eſſe, quod de ſe dicitur; tamen refugit, & repellit audire etiam ea, quæ ſibi debentur.* 11. *Iuſti laudati à Chriſto in iudicio, ſe laudabiles non agnoſcūt.* D. Chryſoſt.

Itaque iuſti nihil minùs quàm ſua ornamenta D conſiderant; nihil frequentiùs, quàm ſua dedecora meditantur. Vnde olim Deus volens Synagogam ad ſanctitatem reuocare: *Scito*, inquit, *iniquitatem tuam.* Ierem. 3. num. 13. Vbi Theodoretus: *Sanctitatis*, inquit, *principium eſt, infirmitatem ſentire.* Quam humilem de ſe opinionem ſolet ſtatim Deus remunerare. Non aduertit Iacobus filiorum ſuorum Sichimitas debellantium ſtrenuitatem; ſed paucitatem: *Nos*, inquit, *pauci ſumus: illi congregati percutient me; & delebor ego, & domus mea.* Geneſ. 34. num. 30. Adeò grata fuit Deo hæc humilitas Iacobi, ſuam potiùs tenuitatem, quàm firmitatem attendentis, vt ſtatim ipſi Deo apparente magnificè donaretur: *Ego*, inquit, *Deus omnipotens: creſce, & multiplicare; gentes, & populi nationum ex te erunt, Reges de* E *lumbis tuis egredientur.* Geneſ. 35. num. 11. Rem aduertit D. Chryſoſtomus homil. 60. in Geneſim: *Quoniam*, inquit, *dicebat: In paruo numero ſum ego*, &c. *propterea miſericors Dominus nunc dicit ad eū: Creſce, & multiplicare*, &c. Quaſi eò dignior Deo videretur, quem magnis beneficiis cumularet; quò ille ſibi indignior videbatur. 12. *Sanctitatis principiū humilitas.* Theod. *Humilis de ſe opinio à Deo remuneratur.* *Iacobus de ſe humiliter ſentiens à Deo extollitur.* D. Chryſ.

Maius adhuc præmium à Deo cæleſtis ſponſa propter animum de ſe humiliter ſentientem impetrauit. Nam, cùm ipſa ab ſponſo ſuo ſingulariter laudaretur, vt paulò antè aduertimus, humiliter reſpondit: *Dum eſſet Rex in accubitu ſuo,* 13. *Sponſa humilem ſe confeſſa diuinū ſibi ſponſum conciliauit.*

nardus

nardus mea dedit odorem ſuum. Cantic. 1. num. 12. A Vbi nardi nomine, quæ eſt humilis herba, ſuam expreſſit humilitatem; vt ibi ex D. Bernardo admonuimus, qui ſubdit: *Bonus humilitatis odor, qui de hac valle plorationis aſcendens, perfuſis circunquaque vicinis regionibus, ipſum quoque regium accubitum grata ſuauitate reſpergat.* En humilitatis meritum. Sed vbi præmium? ſequitur: *Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, inter vbera mea commorabitur.* Ibidem, num. 13. Quaſi Æternus ille Rex humilitatis odore recreatus ex Empyreo ad exilium, è cælo ad ſolum, è ſede maieſtatis ſuæ ad crucem humilitatis noſtræ euocaretur: recordatus ita ſe quondam promiſſum fuiſſe, ac iuratum: *Propter miſeriam inopum, ac gemitum pauperum, nunc exurgam, dicit Dominus.* Pſalm. 11. B num. 6. Perinde ac ſi ad erigendam hominum humilitatem è cælo in terras deuolarit.

D.Bern.

14. *Ad ſponſæ humilitatem ſponſi maieſtas inclinatur.* D.Bern.

Ita ferè D. Bernardus ſerm. illo 42. & multo clariùs ſerm. 43. ſequenti interpretatur: *Amè,* inquit, *Rex, modò dilectus; amè in accubitu regio, modo inter ſponſæ vbera. Magna humilitatis virtus, cui etiam maieſtas Deitatis tam facilè ſe inclinat. Citò reuerentiæ nomen in vocabulum amicitiæ mutatum eſt; & qui longè erat, in breui factus eſt propè.* Propter eandem ſponſæ, ſeu primitiuæ Eccleſiæ humilitatem docet idem Bernardus ſerm. 42. citato, magna illa gratiarum fluenta in die Pentecoſtes ſuper Apoſtolos humiliter ſedentes, & orantes, defluxiſſe: *Patuit,* inquit, *omnibus in eodem loco manentibus, quàm gratus humilitatis, & quàm C beneplacitus odor aſcenderat, cui mox tam copioſa, & glorioſa remuneratione reſponſum eſt.* Non aliter cum Samuële actum eſt. Sua ipſe humilitate ſilens, & nihil de ſe ſublime cogitans, Deum quodammodò traxit, ſeu elicuit ad colloquium. Quæ humilitas eò gratior Deo fuit, quò ille diuino colloquio, propter eximiam innocentiam dignior exiſtebat. Nam humilitas in innocente & rarior, & difficilior cenſetur, vt paucis illuſtro.

In Apoſtolos humiliter ſedentes, cæleſtium gratiarum fluenta patuerunt.

Humilitas in innocente rarior, ac difficilior.

15. *Humilitas in ſublimitate operum rarior, & mirabilior,* D.Bernard.

IN hoc Samuëlis humilitas non mediocriter excelluit, quòd cum eximia innocentia iuncta fuerit, & cum ſublimitate factorum mirabiliter D ſociata. Quod planè eſt difficillimum. Nam, vt bene D. Bernardus ſerm. 13. in Cantica: *Magna,* inquit, *& rara profectò virtus eſt, vt magna licèt operantem, magnum te neſcias; & manifeſtam omnibus, tuam te ſolum latère ſanctitatem, mirabilem te apparere, & contemptibilem reputare. Hoc ergo ipſis virtutibus mirabilius iudici.* Vnde Chriſti Domini humilitas ſuprema fuit, quæ in ſuprema illius innocentia coruſcarit. Quanuis enim nullam peccati labem habuerit, ex qua vilis, & ſordidus potuerit apparere; ſed potiùs ſummam omnium virtutum claritatem, ex qua digniſſimus erat, vt in ſummo honore ab omnibus haberetur: nihilominùs perfectiſſimam ſemper humilitatem conſeruauit, non eam quidem, *quam veritas parit, ſed quam charitas format;* vt loquitur D. Bernardus ſerm. 42. in E Cantica: *Non enim,* inquit, *quomodo ego, vel tu, inuenimus nos in veritate dignos dedecore, & contemptu, ita & ille. Humilis videlicet illa humilitate, quam cordis ſuaſit affectio, nunquam extorſit diſcuſſio veritatis.* Nihil in ſe humile iudicabat, & humilem ſe omnibus exhibebat. Ad hanc humilitatem filij proximè acceſſit humilitas matris, cùm in ſe nullam culpæ vilitatem agnoſceret; tamen ſingularem mentis humilitatem conſeruabat. Quod D. Bernardus ſerm. 45. in Cantica, meritò admiratus: *Sancta Maria,* inquit, *ſanctimoniam non amiſit, & humilitate non caruit. Et ideò concupiuit Rex decorem eius, quia humilitatem innocentiæ ſociauit.* Et poſt pauca: *Meritò,* inquit, *admiranda, cui ſanctitas amiſſa humilitatem non attulit, ſed ſeruata admiſit.*

Chriſti humilitas excellentior, quia ſine vilitate peccati.

Humilitas beatiſſimæ Virginis, nihil habentis humile, & de ſe humiliter ſentientis. D.Bern.

16. *Humilitas poſt peccatum facilis, antè peccatum difficilis.*

Facile quidem eſt, poſt peccatum humilitatem retinere: ante peccatum, difficillimum. Nam ipſa proprij peccati cognitio humilitatem conciliat, quam ſæpenumerò conſcientia propriæ ſanctitatis excludit. Confirmari hoc poteſt exemplo Dauidis, quem pœnitentia humiliorem reddidit, quàm reddiderat innocentia. Vnde ipſe ſui conſcius ſceleris: *Aſperges me,* inquit, *hyſſopo, & mundabor; lauabis me, & ſuper niuem dealbabor.* Pſalm. 50. num. 9. Quem locum D. Bernardus ſerm. 45. in Cantica, expendens; & nomine hyſſopi, quæ eſt humilis herba, humilitatem exponens, ſubdit: *Hac,* nempe humilitate, *ſe poſt grauem lapſum Rex, & Propheta lauare confidit; & ſic niueum quendam innocentiæ recuperare candorem. Verùm in eo, qui grauiter peccauit, etſi amanda, non tamen admiranda humilitas: at ſi quis innocentiam retinet, & nihilominus humilitatem iungit; nónne is tibi videtur, geminum animo poſſidere decorem?* Et paulò pòſt: *Rara,* inquit, *auis in terris, aut ſanctitatem non perdere, aut humilitatem ſanctimonia non excludi.*

D.Bern.

Dauid poſt lapſum humilis, probandus, ſed non admirandus.

17. *Magdalena pœnitens in præſentia laudatur, Ioannes innocens in abſentia.*

Mirum eſt, quòd Chriſtus Dominus Magdalenam publicè peccatricem, & præſentem, & audientem magnis laudibus commendarit, Luc. 7. à numero 44. & Matth. 26. à numero 10. At verò Baptiſtam, qui illibatum innocentiæ candorem ſemper conſeruarat, non ſolùm non laudarit in os, verum etiã neque eius diſcipulis audientibus. Nam, *illis abeuntibus, cœpit Ieſus dicere de Ioanne,* &c. Matth. 11. à n. 7. Diuerſa ratio mihi videtur eſſe, quia Ioannes ex ſuis laudibus, vel in præſentia auditis, vel per internuncios delatis, faciliùs poſſet ad ſuperbiam tentari, quàm Magdalena. Nam hæc ſuorum peccatorum veluti ponderibus librata, nullius laudationis flatibus è ſolo humilitatis, vbi defixa erat, moueretur: at verò ille ſuæ innocentiæ, & eximiæ ſanctitatis alis optimè inſtructus, quanlibet laudationis auram faciliùs colligeret, qua in ſuperbiam impelleretur. Optimus igitur magiſter pœnitentem in præſentia laudat, innocentem in abſentia; quia pœnitens nullum arrogantiæ periculum in ſuis laudibus, innocens verò maximum inueniret.

18. *Homo creaturarum vltimus conditus eſt, ne ex innocentia ſuperbiret.*

Condidit olim Deus primum hominem in ſtatu gratiæ, vt non ſolùm Theologi, duce D. Thoma 1. part. quæſt. 95. art. 1. multo probabiliùs tuentur, ſed etiam Patres, D. Dionyſius Areopagita De cæleſti Hierarchia, cap. 3. D. Irenæus lib. 5. contra hæreſes, cap. 20. D. Chryſoſtomus homil. 8. & 9. in Geneſim; & plerique alij, tam ex Græcis, quàm ex Latinis, arbitrantur. Verùm, quia ſanctitas, & humilitas difficilè retinentur, vide, quantis eum præſidiis, ne in ſuperbiam euaneſceret, ſtabiliuit. Nam in primis illum ſexto die omnium creaturarum nouiſſimum produxit. Geneſ. 1. numero 27. Cur non potiùs conſtituit omnium primogenitum? Reſpondet optimè Procopius: *Ne gloriaretur, & ſe quaſi iactaret cooperatorem Dei.* Addo etiam, vt poſtremo loco natiuitatis, ad poſtremum humilitatis obtinendum admoneretur. Quemadmodum enim in domo paterna filius natu minimus, inter fratres natu maiores, humili, & demiſſo capite verſatur: ita oportebat, vt homo inter cæteras creaturas verſaretur humilis, & poſtremus; & quas dignitate præibat, humilitate ſequeretur.

D.Thom. D.Dionyſ. Areopag. D.Irenæus. D.Chryſ.

Procop.

Deinde

Conditur cũ iumentis, & reptilibus, vt humilietur. D. Aug.

19. Deinde, in eodem ſexto die, quo hominem creauit, condidit *& iumenta, & reptilia, & beſtias terræ*, Geneſ. 1. num. 24. Quæ animalia, vt notat D. Auguſtinus lib. imperfecto de Geneſi ad literam, cap. 16. *imperfectiora, & magis noxia fuêre*, Cur igitur hominem æquandum Angelis, cum beſtiis terræ ſociauit? Credo, vt illum debita in humilitate conſeruaret; & quantùm ſe homo ex futura inter Angelos dignitate erigeret, tantum ſe ex præſenti inter beſtias vilitate deprimeret. Ad hæc, poſtquàm 1. cap. num. 27. dictum eſt: *Creauit Deus hominem ad imaginem, & ſimilitudinem ſuam.* ſtatim auditur cap. ſeq. num. 7. *Formauit Dominus Deus hominem de limo terræ:* ſeu, vt eſt in Hebræo, *De puluere terræ.* Et quidem iuxta D. Chryſoſt. *tenuiſſimo, ac viliſſimo:* vel iuxta Procopim, *De parte inutili, ac ſuperflua terræ:* vt, ſi fortè intumeſceret ex creatione animæ, ſimili creationi Angelorum; ſtatim ex formatione corporis, ſimili formationi vaſorum fictilium detumeſceret. Sic enim opus fuit, inquit D. Chryſoſtomus homil. 12. in Geneſim: *Ne ignorando homo, quomodo conſtitutus ſit, magnus ſibi videatur, & præſcriptos ſibi limites tranſeat.* Quis enim præ ſuperbia caput erigat, & inter ſydera condat, qui ſe ex viliſſimo puluere formatum contempletur? *Nam cum cogitauerimus,* addit Chryſoſtom. *vnde conſtitutionis ſuæ initium natura noſtra ſuſceperit; etiamſi ſexcenties ſupercilia ſurrigamus, ea deprimemus, & humiliabimur, & ſubſtantiæ noſtræ qualitatem perpendentes, modeſtiam diſcemus.*

Conditur ex viliſſima materia, vt humilitatem conſeruet. D. Chryſoſt.

Laudantur à Deo cæteræ creaturæ, non homo, ne ſuperbiat. D. Chryſ. *Humani corporis perfectio.* Philo. D. Ambroſ. *Homo à Deo pictus.*

20. Præterea cæteræ creaturæ, vt ex diuino opificio nouæ, recentéſque prodibant, ſtatim à Deo laudabantur, vt patet ex Geneſ. 1. à numero 4. vbi de ſingulis dicitur: *Vidit Deus, quòd eſſet bona.* Solus homo ex ſui artificis manibus abiit illaudatus. Cur ita? Solúſne homo imperfectus euaſit? In ſolóne homine ſui artificis induſtria elanguit, quæ in cæteris rebus deſudauit? Abſit. Immò D. Chryſoſtomus homil. 11. ad populum, hominem appellat non tam fictilem, quàm *auream ſtatuam, ſplendidè fulgentem.* Et totius hominis non tam fabricam, quàm *harmoniam* longa oratione admiratur. Et Philo Hebræus lib. De mundi opificio, primum hominem vocat *ſacratum templum*, rerum omnium præſtantiſſimum, & pulcherrimi exemplaris *pulcherrimam imaginem*; tanto meliorem cæteris hominibus, quanto ipſe meliorem habuit autorem. At verò D. Ambroſius lib. 6. Exaëmer. cap. 8. admirabundus exclamat: *Pictus es, ô homo; & pictus à Domino Deo tuo. Bonum habes artificem, atque pictorem. Noli bonam delere picturam non fuco, ſed veritate fulgentem; non cera expreſſam, ſed gratiâ.* Vbi dum hominem pictum vocat, alludere poteſt ad Regiũ Vatem, qui de fabrica hominis in vtero materno loquutus: *Et ſubſtantia mea,* inquit, *in inferioribus terræ.* Pſalm. 138. num. 15. ſeu, vt ex Hebræo elici poteſt: *Acu pictus ſum:* ſeu, *variè contextus, & variegatus ſum,* ac veluti opere Phrygio diſtinctus. Tanta eſt enim humani corporis pulchritudo, vt Phrygianum quoddam ſtragulum multicoloribus filis intertextum referre videatur. Cur igitur homo tam multis nominibus laudabilis, ſolus ex omnibus creaturis à Deo prætermittitur illaudatus? Mitto alias rationes, quas D. Ambroſius lib. De inſtitut. virgin. cap. 3. eleganter proſequitur. Illa mihi videtur ad rem præſentem, quòd cæteræ creaturæ, cùm eſſent ſanctitatis expertes, non poſſent ex diuina laudatione ſuperbire: at verò homo ſingulari imbutus ſanctimonia, ſi inſuper à Deo laudaretur, exponeretur periculo incredibili intumeſcendi.

D. Ambroſ.

Adam cæteris animalibus nomen impoſuit, non ſibi; ne auguſtius imponeret, quàm oportebat. Philo.

A Tandem inquiret aliquis: Si Adam omnibus animalibus nomina impoſuit, Geneſ. 2. num. 19. cur ſibi vni nomen non aſſumpſerit? Reſpondet quidem Philo Hebræus lib. 1. Allegor. ne in re propria erraret. Nam *mens,* inquit, *quæ ineſt noſtrûm vnicuique, cætera poteſt comprehendere, ſeipſam noſſe non poteſt: quemadmodum enim oculus alia videt, ſe ipſe non videns; ſic & mens intelligit alia, ſeipſam non comprehendit.* Quaſi homo faciliùs alia, quàm ſeipſum cognoſcat: nam in rebus propriis quilibet hallucinatur, qui in alienis acutiſſimè intuetur. Addo, quia fortaſſe ſanctitatis ſuæ præſtantia tumidus, non ſibi nomen Adamo imponeret: nam Adam terram ſignificat; primus autem homo ſibi complacens, non ſe terram vocaret, ſed B cælum; non ſe hominem diceret, ſed Cherubinum. Tantus oritur ex ſanctitate faſtus, tanta pullulat ex innocentia arrogantia. Eadem cauſa fuit, cur homo multis corporis incommodis à Deo implicetur, ne ex animi ornamentis ad ſuperbiam erigatur. Quod D. Chryſoſtomus hom. 11. ad populum obſeruat: *Deus,* inquit, *multis hominem obuinxit neceſſitatibus, non peroſus, neque auerſatus; ſed conſulens, & naſcentem ab initio ſuperbiam prohibens, nec vlteriùs procedere permittens; ſed per ipſam rerum experientiam monens eum, quòd mortalis, & corruptibilis eſſet.* 21.

Homo corporis miſeriis implicatur, ne animi dotibus intumeſcat. D. Chryſoſt.

Non modò corporis, ſed animi vitiis immergitur homo, ne ad ſuperbiam erigatur.

Et ne vnquam putaret homo, ex Diaboli perſuaſione, ſe poſſe fieri Deum, factus eſt puluis, C multis non ſolùm corporis, ſed etiam animi calamitatibus immerſus. Vnde D. Chryſoſtomus citatus: *Morboſum,* inquit, *& ærumnoſum ipſius corpus Deus effecit, per ipſam docens naturam, ne vnquam talem conciperet cogitationem.* Et paulò pòſt: *Animam verò obliuioni, & ignorantiæ, & triſtitiæ, & curis obnoxiam reddidit; ne ad propriam generoſitatem reſpiciens, maiorem propria dignitate opinionem conciperet.* Itaque multis ſuperbiæ periculis obiicitur, qui magnis innocentiæ dotibus exornatur. Quis igitur Samuëlis humilitatem non admiretur, qui, cùm innocentiſſimus eſſet, & ad diuinum colloquium aptiſſimus; tamen ipſe, neque ſe innocentem, neque diuino colloquio dignum iudicabat? 22.

Humilitas Samuëlis, multis ex meritis non ſuperbientis.

D

Tertia ratio confirmatur.

Prælati circa res ſubditorum pleniùs illuſtrantur.

Abraham vt multarum gentium pater clariùs à Deo illuſtratur. D. Thom.

Ratio tertiò loco aſſignata, cur potiùs Heli, quàm Samuël eam vocationem à Deo profectam eſſe cognouerit, erat, quia Samuël ſubditum agebat; Heli autem Prælati munere fungebatur. Ad Prælatum autem pertinet, ſuorum ſubditorum res acutiùs intueri, & circa illas clariùs illuſtrari. Patet in primis in Abrahamo, ad quem Dominus: *Num,* inquit, *celare potero Abraham, quæ geſturus ſum? cùm futurus ſit in gentem* E *magnam, ac robuſtiſſimam,* &c. *& præcepturus ſit filiis ſuis, & domui ſuæ poſt ſe?* &c. Geneſ. 18. num. 17. vbi, vt notat D. Thomas, aut quiſquis eſt ille Autor Commentariorum in Geneſim, qui ſub eius nomine circunferuntur, tota huius reuelationis ratio, non alia fuiſſe dicitur, quàm *præſidentia ſui regiminis, propter quam decebat, ſibi, ſicut aliorũ Rectori, & Doctori, plura Dei arcana reuelari.* Sic etiam, cùm Ioſephus adhuc puer ſomnia ſua ſemel, atque iterum narraret, nec quò illa euaderent, intelligeret, Iacobus *Pater rem tacitus conſiderabat.* Geneſ. 37. num. 11. Immò, vt notat Ioſephus lib. 2. Antiquit. cap. 2. ſomniorum myſteria animo 23.

Ioſephus habebat ſui ſõnij experientiam, ſed pater Iacobus intelligentiã. Ioſephus.

animo præuidebat, & prædicebat: ad patrem enim ſpectabat, quam filius de ſe felicitatem neſciebat, & conſpicere, & euulgare. Idem Iacobus corpore quidem cæcus erat præ nimia ſenectute; animo autem perſpicacior quàm filius Ioſephus, vt patet ex Gen. 48. n. 10. Vnde D. Ambr. lib. 2. De Iacob, & vita beata, c. 9. *Iacob, inquit, videbat futura, qui æſtimatur non videre præſentia. Denique errauit & ipſe Ioſeph, vt ad dexteram eius applicaret filium ſuum ſeniorem, & ad ſiniſtram ipſum filium iuniorem.* Quem proinde videntem filium cæcus pater emendauit. *Adeò*, addit Ambroſ. *licèt impedito corporis aſpectu, meliùs videbat, vt videntem doceret erraſſe.* Sic & Moyſes acutior fuit in audiendo, quàm Ioſue. Nam cùm hic diceret: *Vlulatus pugnæ auditur in caſtris.* Exod. 32. n. 17. ſua opinione falſus eſt: ille autem cùm diceret: *Vocem cantantium ego audio.* Ibidem, n. 18. in id, quod res erat, collimauit. Quia Prælatus rem clariùs ſubditò attingebat. Non minùs hoc ipſum cernitur in Heliſæo, eiúſque miniſtro. Hic enim nihil aliud videbat, quàm exercitum hoſtilem in circuitu ciuitatis: ille autem in circuitu ſuo montem plenum equorum, & curruum igneorum intuebatur. 4. Reg. 6. à num. 15. Prælatus enim erat, ad quem pertinebat, ſuorum res ſubditorum acutiùs contemplari. Et propterea, vt loquitur D. Chryſoſt. ſerm. De Heliſæo: *Sedebat in monte altior mundo, propior cælo: iacentia infra ſe deſpiciens, ſuperna iam deuotus attendens.*

Iacobus ſenex acutiùs videbat, quã Ioſephus iuuenis. D. Ambroſ. *Moyſes acutior, quàm Ioſue.* *Heliſæus perſpicacior, quàm eius miniſter.* D. Chryſoſt.

24. Addo, non ſolùm optimis, ſed etiam improbis Prælatis, maiorem rerum intelligentiam à Deo communicari. Darius olim Rex ſuper omnes Satrapas regni ſui, conſtituit Principes tres, ex quibus Daniel vnus erat. Daniel. 6. num. 2. Additur verò ſtatim num. 3. *Igitur Daniel ſuperabat omnes Principes & Satrapas, quia ſpiritus Dei amplior erat in illo.* Vbi Theodoretus egregiè ponderat verbum illud, *Amplior.* Nam, dum in Daniele fuiſſe dicitur ſpiritus Dei amplior; plane ſupponitur in cæteris gubernationis ſociis, quanuis idololatris, ſaltem amplus Dei ſpiritus fuiſſe. *Diſcimus*, inquit, *ex hoc loco, iis, quibus ad vitam ciuium inſtituendam magiſtratus mandatur; etiamſi pietatis expertes fuerint, quoddam tamen ſapientiæ munus ad ſubiectum ſibi populum gubernandum diuinitus concedi.*

Etiam malis Prælatis ampla rerum intelligentia cõmunicatur. Theod.

25. Vnde, quæſo, illa lux ſuborta eſt Nabuchodonoſori, vt primus omnium in fornace igni ardentis ſimilem filio Dei intueretur? *Ecce ego*, inquit, *video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt: & ſpecies quarti ſimilis filio Dei.* Daniel. 3. num. 92. Theodoretus reſpondet, quia Nabuchodonoſor omnium peſſimus erat, vt inde diuinam bonitatem magis commendet. *O ineffabilem*, inquit, *bonitatem! Ecce iſtum, qui tanto faſtu elatus tantam adhibuerat crudelitatem; quique diuinum cultum ſibi vſurpare ſumma ope niſus fuerat, & Dei cultores crudeliter atque atrociter punire conatus, pietatem perducit, eique virtutem ſuam, qua mirabilia efficit, oſtendit.* Nec immeritò: quia, cùm ille ſimilis filio Dei repræſentauerit Verbum diuinum pro peccatoribus naturam humanam aſſumpturum; priùs debuit peccatoribus manifeſtari, ne illi ſe putarent ab hoc beneficio excluſos.

Nabuchodonoſor prior vidit in fornace ſimilem filio Dei. Theodor. *Ratio Theodoreti, ad cõmendandam bonitatẽ Dei, qui ſe peccatori videndũ oſtendebat.*

26. Sed Rupertus lib. 6. De victoria Verbi, cap. 22. aptiùs ad rem præſentem mihi videtur reſpondere: nempe idcircò Nabuchodonoſorem omnium primum vidiſſe, & oſtendiſſe filium Dei,

Rupert. Ratio Ruperti, ad Regem priùs inſtruẽ-

A quia Rex erat, ad quem pertinebat, ſuos ſubditos maiori cum auctoritate edocere, *Speciosa*, inquit, *fuit victoria, & inſigne præconium filij Dei, quod illum manifeſta confeſſione priùs confeſſus eſt inimicus, quam amicus; perſequutor, quam ſectator; Gentilis, quàm Iudæus. Quis ex omnibus Prophetis tam apertè nomen iſtud expreſſit, appellans filium Dei? Per hunc autem Regem ſummum ex mundi Principibus, quem Iudæus, aut Gentilis arguere non poſſet; cuius opprimere os non auderet mundus; hoc nomen filij Dei primitùs enuntiatum & euulgatum eſt.* Quaſi diceret: Idcircò Regi maior lux diuinitùs affulſit ad cognoſcendum Deum: quia maior illi erat auctoritas ad docendum populum.

dum alios inſtructurum.

B Quanuis igitur Heli ratione innocentiæ non ſit cum Samuele comparandus; tamen ratione ſapientiæ, quam vt prælatus obtinebat, videtur illi præferendus. Vnde cum de vocatione diuina potuit edocere. Æquum enim eſt, vt à capite in cætera mẽbra, cæleſtis doctrinæ pietatiſque flumina deriuentur, iuxta illud: *Sicut vnguentum in capite, quod deſcendit in barbam, barbam Aaron: quod deſcendit in oram veſtimenti eius*, Pſal. 132. num. 2. vbi D. Baſilius hunc Prælatorum in ſubditos illapſum & influxum egregiè expendit: *Quemadmodum*, inquit, *à capite vſque ad barbam & ſummitatem indumenti, ſacrum vnguentum decurrens, Sacerdotem bona fragrantia replebat: ſic à Principe vſque ad ſubditos concordiæ vtilitas deſcendit.* 27.

Heli quoad ſapientiam Prælato neceſſariam Samueli præfertur. *A Principe in populum doctrina deriuatur.* D. Baſil.

C Quò reſpexit Salomon, cùm Eccleſiæ Principes & Doctores dentibus comparauit: *Dentes*, inquit, *tui ſicut greges tonſarum, quæ aſcenderunt de lauacro, omnes gemellis fœtibus.* Cant. 4. num. 2. Nam ſicut dentes molitum & extenuatum cibum nutriendo corpori præparant; ita Doctores & Paſtores inſtituendo populo ſanam doctrinam meditantur. Vnde Pſellus ad eum locum: *Dentes*, inquit, *intelligito diuinos Doctores ſacroſanctam nobis Scripturam interpretantes; qui, detonſis reſectiſque carnis ſollicitudinibus, & conſcientiæ lauacro mundati, tum animi, tum corporis puritatem, quaſi gemellos fœtus habere dicuntur.* Eodem myſterio Chriſtus Dominus celebre conuiuium facturus, *Dedit diſcipulis panes; diſcipuli autem turbis.* Matth. 14. num. 19. Cuius rationem aſſignat D. Hilarius D ad eum locum, can. 14. *Quia per Apoſtolos*, inquit, *erant diuinæ gratiæ dona inferioribus hominibus reddenda.* Sic igitur Sacerdoti Heli diuinitùs communicantur, quæ per eum ad Samuelem transfunduntur. 28.

Prælati & Doctores dentibus ſimiles, qui cibũ ſpirituale animæ præparãt. Pſellus. *Sicut per Apoſtolos panes miniſtrati ſunt turbis; ita per Prælatos doctrina.* D. Hilar.

Vade, & dormi. Iam non reſpondet Heli, vt ſemel atque iterum reſponderat: *Non vocaui.* Nam reſpondendo: *Non vocaui*, ſignificare volebat abſolutè, Samuelem à nemine vocatum; ſed aliquo inſomnio deluſum, ſurrexiſſe & accurriſſe. Nunc igitur abſtinet ab his verbis, quia reuerà intellexerat, Samuelem, ſi non à ſe, ſaltem à Deo euocatum: quare vocari non negat; ſed à quo vocetur, inſinuat. Quod antequàm faciat, præmittit illa verba, quæ ſemel atque iterum iam E dixerat: *Vade, & dormi.* Vbi & obedientia Samuelis, & prudentia Heli mihi videntur non mediocriter collucere. Obedientia quidem Samuelis, quia ter vocatus ad Heli acceſſit; nunquam iniuſſus ab eo receſſit: ſed poſtquàm ab eo audiſſet: *Vade, & dormi.* Quod expendens Thomas à Kempis p. 1. ſerm. 3. ad Nouitios: *In omnibus*, inquit, *agendis & conſulendis Sacerdoti ſuo, tanquàm Vicario Dei ſtuduit incunctanter obedire; vt ne ad dormiendum quidem ſine eius licentia ire præſumeret.* Poterat quidem vbi ſe minimè vocatum reſciebat, etiam iniuſſus ad cubitum redire; ſed vt 29.

Obedientia Samuelis, qui nunquam iniuſſus à magiſtro ſuo receſſit. Thomas à Kempis.

E animum

animum parendi ſtudioſum præberet, præceptoris ſui imperium expectabat. Quam Samuelis obedientiam imitatus fuit Religionis quidam adoleſcens, qui in Speculo exemplorum, exemplo 6. de obedientia refertur. Nam Monachus ſenex in Thebaïde diſcipulum habebat, ſolitum non ire ad cubitum, antequàm à magiſtro dimitteretur. Sed, cùm magiſter ſomno præoccupatus illum aliquando non dimiſiſſet, diſcipulus iuxta illum vſque ad mediam noctem vigilauit; & ſepties à ſomno tentatus, vt etiam à magiſtro iniuſſus dormitum iret, ſtrenuus repugnauit; quovſque magiſtro euigilante, tandem dimiſſus receſſit. Sed magiſter ſtatim actus in ecſtaſim vidit illuſtrem locum, & glorioſam ſedem, & ſeptem coronas: & percontatus, cui tanta præmia pararentur; audiit, ſuo diſcipulo, omnia nocte illa promerenti. Quem, cùm interrogaret, quid ea nocte feciſſet; reſpondere primum præ animi candore neſcientem, tandem nihil aliud egiſſe deprehendit, quàm ſepties reſtitiſſe ſomno, quo ad petendum cubitum etiam iniuſſus vrgebatur. Ex quo apertè nouit, hanc ſeptemplicem victoriam illa ſeptemplice corona remuneratam. Prudentia verò Heli, quia non dixit: vade, & vigila: vt alicui fortaſſe dicturus videretur; quò Samuel diuinæ reuelationi ſuſcipiendæ promptior adeſſet: ſed, vade, & dormi; quia diuina reuelatio non erat ambitioſè quærenda, ſed modeſtè, ſi quando fieret, acceptanda. Præſtabat, humilem dormire, quàm ſuperbum pernoctare. De hac prudentia in reuelationibus fugiendis potiùs, quàm aucupandis, rectè diſſeruit Delrius noſter lib. 4. diſq. mag quæſt. 3. ſect. 1. totam rem Patrum teſtimoniis, exempliſque illuſtrans.

Exemplum obedientiæ.

Prudentia Heli ſignificantis, reuelationes non eſſe ambitioſè quærendas.

Delrius.

30\. *Et ſi deinceps vocauerit te, &c.* Dupliciter exponi poteſt. Primò iuxta Vatablum; ſi ille, quiſquis eſt, qui te hactenus vocauit, deinceps vocauerit te, dices, &c. Quo ſenſu non aperuit Heli ſuam exiſtimationem Samueli: tum, ne illum periculo ſuperbiendi exponeret, atque ad loquutionem cum Deo ineundam, ineptum redderet. Nam, vt bene D. Chryſoſtomus in Pſalmos, ad illa verba: *Non eſt oblitus clamorem pauperum.* Pſalm. 9. num. 13. *Orationis,* inquit, *vehiculum eſt humilitas*: iuxta illud: *Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit.* Eccleſ. 35. num. 21. tum etiam, ne ſe exponeret periculo decipiendi, ſi fortè aliter, quàm cogitabat, eueniſſet. Vnde D. Baſilius in Regulis breuioribus, interrogatione 245. *Prudens,* inquit, *vt ſerpens is eſt, qui in doctrina tradenda ita ſe moderatur, vt adhibita circumſpectione conſideratione que omnia faciat*; iuxta illud: *Aurum tuum & argentum tuum conſla, & verbis tuis facito ſtateram, & frenos ori tuo rectos.* Eccleſ. 28. num. 29. A ratione enim alienum eſt, vt veritatis Doctor, falſitatis periculo ſe exponat; & deceptionem inducat, qui omnem de medio tollere deceptionem teneatur.

Vatablus. *Duplex expoſitio. Humilitas ad loquẽdum cum Deo neceſſaria.* D. Chryſoſt. *Veritas in doctrina maximè requirenda.* D. Baſil.

31\. Secundò exponi poteſt, iuxta Caietanum & Abulenſ. ſupplendo hæc verba: Non vocaui te: ſed Dominus te vocauit. Et tunc rectè ſequitur: ſi deinceps vocauerit te, dices, &c. Quo ſenſu manifeſtauit Heli ſuam exiſtimationem Samueli. Cur enim non crederet animi ſui ſenſa, cui diuina oracula credenda exiſtimabat? Hic poſterior ſenſus magis placet. Nam Heli neque de exiſtimatione ſua dubitabat, adeò certus ex illo ſuo iudicio reddebatur; præſertim accedente aliqua illuſtratione diuina, quam paulò ſuperiùs §. 2. diximus habuiſſe: neque de Samuelis humilitate diffidebat; adeò illam habebat cognitam, multiſque experimentis iam diu exploratam. Itaque magiſtrum ſe præbuit, & docendo puerum de præterita vocatione, & præmonendo ad futuram. Nam ad indicandos Spiritus ſancti acceſſus & receſſus, qui ſecretiſſimi eſſe ſolent, ſolerti magiſterio opus eſt. Vnde D. Bernardus ſerm. 17. in Cant. *Quando,* inquit, *veniat, vel quando vadat Spiritus, periculoſiſſimè ignoratur. Cùm enim hæ Spiritus ſancti circa nos viciſſitudines non obſeruantur, fit, vt nec abſentem deſideres, nec præſentem glorifices: nempe, qui idcirco recedit, vt auidiùs requiratur; quonam modo, ſi abeſſe neſcitur, requiratur.* Et rurſum: *Qui dignanter ad hoc redit, vt conſoletur; qualiter dignè pro ſua maieſtate ſuſcipitur, ſi nec adeſſe ſentitur? Mens ergo, quæ ignorat abſceſſum, patet ſeductioni; & quæ reditum non obſeruat, erit ingrata viſitationi.* Hæc D. Bern. dilucidè & argutè. Quare Heli opportunus adfuit inexperto diſcipulo magiſter. Sed quid eum docuit? Dices, inquit:

Caiet. Abul. *Heli ſuam exiſtimationem aperuit Samueli.*

D. Bernard. *Acceſſus, & receſſus Spiritus ſancti, diligẽter obſeruandus.*

32\. *Loquere, Domine; quia audit ſeruus tuus.* Duo docet. Vnum, vt diuinam loquutionem petat. *Loquere, Domine.* Alterum, vt propriam áttentionem promittat. *Quia audit ſeruus tuus.* Vtrunque notauit D. Gregor. in priori Commentario huius loci: *Dictus,* inquit, *eſt, non ſolùm per interna viſitationis gratiam, loquentem Dominum deuotè audire; ſed ſilentem etiam, vt loqui dignaretur, magis deſideriis implorare.* Sed vtrunque ſeorſim ac breuiter illuſtrabo.

Duo docetur Samuel, vt petat loquutionem, & promittat attentionem. D. Greg.

Docetur Samuel, diuinam loquutionem poſtulare.

33\. QVod ad primum attinet. Sæpiùs à Deo poſtulabant Sancti, internum ac diuinum aliquem affatum, quo inſtruerentur. Dauid: *Dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum.* Pſalm. 34. num. 3. *Bonitatem, diſciplinam, & ſcientiam doce me.* Pſalm. 118. num. 66. *Doce me facere voluntatem tuam.* Pſalm. 142. num. 10. Cæleſtis ſponſa: *Indica mihi, quem diligit anima mea, vbi paſcas, vbi cubes in meridie.* Cant. 1. num. 7. D. Auguſt. in ſoliloquiis, c. 7. *Intona, Domine, deſuper voce grandi & forti, in interiorem aurem cordis mei.* Sic igitur & Samuel diuinam aliquam alloquutionem poſtulat, qua doceatur. Sed dices: Si Deus volebat reuelare, quorſum ab eo reuelationem poſtulare oportebat? Facilè reſpondebit, qui Deum nouerit volentem implorari, etiam cùm dare vult. Nam in quem Æternus Pater liberaliorem ſe præberet, quàm in Filium? Et nihilominus: *Poſtula,* inquit, *à me, & dabo tibi gentes hæreditatem tuam.* Pſal. 2. num. 8. Quaſi Deus ideò velit implorari, vt ne ipſi quidem Filio, niſi petenti largiatur. Angelo populum percutiẽti dixit olim Dominus: *Sufficit, nunc contine manum tuam.* 2. Reg 24. num. 16. Et nihilominùs Angelus cædere perrexit, quovſque Dauid Dominum deprecatus: *Ego,* inquit, *ſum, qui peccaui; ego iniquè egi, iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur, obſecro, manus tua contra me.* Ibid. n. 17. Non dubitauerim, hanc Dauidis petitioné priorem fuiſſe, quàm illam ſupplicij ceſſationem; quamuis per recapitulationem poſterior referatur. Verùm D. Ambr. in Pſal. 37. oppoſitum ſentiens, quæſtionem excitat, & ſoluit aptè ad præſens inſtitutum: *Si mandauerat,* inquit, *Dominus Angelo, vt parceret; quomodo feriebat adhuc Angelus? Niſi, quia Dominus, etſi vult ignoſcere, vult rogari, & vt rogetur, hortatur.* Itaque Deus etiam poſtquàm ſuam parcendi voluntatem expreſſerat; adhuc tamen, vt parceret, Dauidis orationem expectabat.

Sancti diuinam loquutionem petere ſolent. D. Auguſt. *Deus vult implorari, etiam cùm vult dare.* *Deus parcere volens preces adhuc expectat.* D. Ambroſ.

Subtraxit

34. *Deus volens abire, adhuc tamen vult reuerti.*

Subtraxit ſe olim diuinus ſponſus à cæleſti ſponſa, quæ ſtatim fuſa in preces: *Reuertere*, inquit, *dilecte mi.* Cant.2.n.17. Cur, obſecro, ab illa anima receſſit, quæ illi tanti amoris glutino adhærebat? Optimè D.Bernard. ſerm.74. *Fortè*, inquit, *ideò ſe ſubtraxit, quò auidiùs reuocaretur, teneretur fortiùs.* Quod duplici confirmat exemplo. Vno, diſcipulorum laborantium in remigando, quos Chriſtus Dominus *volebat præterire.* Marc.6. num.48. Altero, diſcipulorum euntium in Emaüs, quibus caſtello appropinquantibus, *finxit ſe longiùs ire.* Luc.24.num.28. Vbi D.Bern. *Ne tunc quidem*, inquit, *iſtud volebat; ſed magis probare fidem, & elicere precem.* Adeſſe quidem ſuis volebat; ſed adeſſe rogatus exoptabat.

Deus vult à ſe peti beneficia, quæ alioqui promiſerat.

Multa Deus beneficia Dauidi promiſit, tam ipſi, quàm eius poſteris conferenda. quæ, cùm ille audiret omnia, rurſus omnia poſtulauit? *Nunc ergo*, inquit; *Domine Deus, verbum, quod loquutus es ſuper ſeruum tuum, & ſuper domum eius, ſuſcita in ſempiternum*, &c. 2.Reg. 7.num.25. An dubitauit Rex Dauid, reuocandane foret illa promiſſio? Nequaquàm. Propheta enim erat, & abſolutam nouerat, quæ reuocari non poteſt. Cur igitur importunus rediit orator? Reſpondet Lyra: *Quia licèt Deus*, inquit, *velit dare beneficia in futuro; vult tamen ſuper hoc deprecari, vt recipientes mereantur.*

Lyra.

35. *Deus pluuias dare volens, lacrymas Heliæ expectabat.*

Famem illam, qua Deus Iſraëliticum populum afflixerat, ſoluere volebat. Solas tamen Heliæ preces expectabat; ne aliter quàm rogatus ſuam miſericordiam oſtendiſſe videretur. Sed cùm Helias à precibus abſtineret, mirum eſt, quanto ambitu illum Deus ad preces effundendas prouocarit: vt D. Chryſoſtomus ſerm. 1. De Helia, in 1. tomo eleganter obſeruat.

D.Chryſ. Varij modi, quibus Deus Heliã, ad deprecandum pro populo impellebat.

In primis, inquit Chryſoſtomus: *Prophetam vna cum populo ponit, vt dum etiam ipſe in famis ſupplicio comprehenditur, aliquid miſericordiæ in relaxando ſententiæ ſuæ iuramento addiſcat.* Sed cùm adhuc Helias ad Deum pro populo deprecando minimè flecteretur, paſcitur à Deo per coruos ſuapte natura immites & immiſericordes, 3.Reg.17.num. 6. vt eorum exemplo miteſceret, & feris humanitatem induentibus, homo feritatem non indueret. Quaſi diceret, inquit D.Chryſoſtom. *Abſurdum eſt, ò Helia, quòd apud te miſericordiæ meæ patrocinantur corui; tu autem pro Iudæis, in quos ſæuio, non intercedis. Erubeſce, & vel coruorum exemplo Iudæis eſto clementior.* Sed nondum Helias ad effundendas preces inclinatus, coruorum auxilio deſtituitur: *Vt fame victus*, inquit Chryſoſtomus, *ſententiam ipſe ſoluere cogatur*; & preces fundere pro ſterilitate auertenda excitetur. Sed ne fame quidem à Propheta orationem extorquente; mittitur in Sarephta Sidoniorum, à fœmina Gentili ſuſtentandus; magno planè incitamento, vt ad precandum pro populo traheretur. *Nam, cùm Iudæis*, inquit Chryſoſt. *interdictum ſit habere commercium cum Gentilibus, volens eum ad miſericordiam prouocare, prædixit ei futurum, vt à muliere Gentili paſcatur, quò mox, vt audiret Gentilis nomen, ab alimento ab ea ſumendo abhorreret, & vel ſic Deum pro effundendo imbre imploraret.* Sed, cùm adhuc Propheta ab offerendis precibus reſiliret, noua in eum ſtruitur machinatio. Occiditur filius viduæ, à qua ipſe miſericordiam acceperat, vt cùm Prophetà pro illo miſericordiã à Deo impetraret, etiam ipſe à Deo miſericordiam in populum conferre admoneretur. Quod planè artificium Propheta non ignorauit, vt eum Diuus Chryſoſtomus ingenuè fatentem introducit, ac dicentem: *Heu mihi, Domine, viduæ,*

A *apud quam ego habito, tu occidiſti filium. Non eſt mors illa naturæ euentus, tuum opus eſt, tua techna, quibus me in miſericordiæ neceſſitatem adigis. Ad miſericordiam me compellis. Sentio artes tuas. Hoc agis, Domine, vt ſi dixero tibi: Salua filium viduæ mortuum: tu mihi ex aduerſo reſpondeas; Filium meum Iſraël tu fame occiſum miſericordia dignare. Petis à me gratiam, petitur viciſſim & à te gratia. Solue famis ſententiam, & ſoluam mortis calculum.* En quanta ſollicitudine Deus Sanctorum preces ambit & extorquet, vt etiam quod dare vult, non niſi rogatus dare videatur, vt plus aliquid meriti nobis accumuletur.

36. *Idololatris parcere volebat Deus; nõ tamen niſi priùs rogatus.*

Populo in ſolitudine vitulum aureum conflanti & adoranti parcere volebat Deus: ſed antè il-

B lius preces quodammodo renuebat. Quid ergo? *Depone*, inquit, *ornatum tuum, vt ſciam quid faciam tibi.* Exod.33. num.5. Quaſi diceret: Flagellaturus adſum; tu quoque paratus in verbera mihi nudus ades flagellandus. Quò iſtæ tendebant minæ? Oleaſter ibi: Volebat, inquit, Deus, vt Iſraël nudum & ſpoliatum veſtibus ſe illi verberandum obiectaret; vt videns eum ſic paratum, miſericordia motus condonaret peccatum. Addo, voluiſſe Deum non ſolum, vt populus ſe compararet ad pœnam; ſed etiam vt ad miſericordiam prouocaret, & pro venia impetranda in preces effunderetur. Volebat quidem miſereri, ſed nolebat ſuam miſericordiam, niſi precibus emptam elargiri.

Oleaſt.

37. *Deus promittit, vt ab eo promiſſio requiratur.*

C Multæ in ſacris Literis promiſſiones diuinæ continentur, quas proinde D. Paulus Hebr. 7. num.6. & paſſim alibi *repromiſſiones* appellat: fortè, quòd non ſemel fiant, ſed ſæpiùs iterentur. At, cur tam multa, & tam ſæpè à Deo promittuntur, antequam donentur? Sanè, vt ipſe Deus magis obligetur, vt ita loquar, ad donandum; & homines minùs erubeſcant, immò magis excitentur ad petendum.

D.Bern. Incarnationẽ Verbi voluit Deus à ſe peti.

Quare Diuus Bernardus homil.4. ſuper Miſſus eſt, expendens illud Beatæ Virginis: *Fiat mihi ſecundum verbum tuum.* Luc.1.num.38. notat illud, *Fiat*, eſſe verbum, non tam permittentis, aut concedentis, quàm orantis, ac deprecantis. Et ſtatim: *Vult*, inquit, *à ſe requiri Deus, etiam quod pollicetur. Et ideò fortè multa, quæ dare diſpo-*

D *ſuit, priùs pollicetur, vt ex promiſſione deuotio excitetur; ſicque, quod gratis daturus erat, deuota oratio promereatur. Sic pius Dominus, qui omnes homines vult ſaluos fieri, merita noſtra extorquet à nobis: & dum nos præuenit, tribuendo, quod retribuat; gratis agit, ne gratis tribuat.* Quaſi Deus ſuis ſe promiſſis obligare velit, vt nos audaciores quodammodo efficiat ad petendum: ac ſi non gratuita dona, ſed quædam veluti debita reperamus; & ipſe non dare, ſed quodammodo ſoluere videatur.

Delectatur Deus, cùm ab eo quid exigitur. D. Chryſoſt.

Nec aliter D.Chryſoſt. hom.15. in Matth. ad finem. *Ipſum*, inquit, *Deum tene, ipſum exige debitorem: hac enim exactione delectatur.* Et ſtatim: *Se igitur principalem debitorem tuum, ſéque vult eſſe vadem, præbens occaſiones innumeras exigendi.* Quò

E pertinet illud Diui Petri Chryſologi ſerm.25. *Homo*, inquit, *homini exiguæ chartulæ obligatione conſtringitur: Deus tot ac tantis voluminibus cauet, & tamen debitor non tenetur?* Quaſi diceret: Quæ iſthæc noſtra eſt incuria, cùm Deum multis nominibus debitorem habeamus; neque tamen illius eſſe velimus exactores?

D.Petrus Chryſol.

38. *Heli typus populi Chriſtiani.*

Quare, cùm Heli hanc diuinam propenſionem probè agnoſceret, meritò hortatus eſt Samuelem, vt illam ipſam poſtularet prophetiam, ſeu loquutionem, quam Deum conferre velle non dubitabat. *Dices*, inquit, *Loquere, Domine.* Quibus

verbis Samuel, non Iudaici quidem, ſed Chriſtiani populi typum expreſſit. Nam ille non à Deò, ſed à Moyſe volebat erudiri, dicens: *Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Exod. 20. num. 19. Hic autem vice verſa, ab ipſo Deo potiùs, quàm ab vllo Prophetarum erudiri cupiebat, iuxta illud: *Oſculetur me oſculo oris ſui.* Cant. 1. num. 1. ſeu, vt ex Hebræo transferri poteſt: *Doceat me doctrina oris ſui.* Nam verbum נָשַׁק *Naſach*, quod ibi ponitur, ſignificat oſculari, & docere; iuxta illud: *Apprehendite diſciplinam.* Pſalm. 2. num. 12. ſeu, vt Pagninus & Vatablus, aliique ex Hebræo transferunt: *Oſculamini filium.* Quaſi idem ſit, Filium oſculari, atque eius doctrinæ erudiendos ſubiici. Oſculetur igitur me, perinde eſt, ac, doceat me. A ſolo enim Chriſto Chriſtianus populus deſiderat erudiri. Vnde, vt teſtatur Clem. Alexand. lib. 1. pædag. cap. 7. veteris quidem populi Moyſes; noui autem Chriſtus extitit pædagogus. *Re vera enim*, inquit, *erat Dominus per Moyſem pædagogus veteris populi: per ſe ipſum autem populi noui dux facie ad faciem.* Et paulò pòſt: *Veteri populo vetus erat Teſtamentum, & lex cum metu populum erudiebat, & verbum erat Angelus: nouo autem, & recenti populo nouum ac recens Teſtamentum datum eſt, & verbum fuit genitum, & metus in dilectionem conuerſus eſt, & myſticus ille Angelus Ieſus paritur.* In huius igitur Chriſtiani populi figuram, Samuel ad Deum, *Loquere*, inquit, *Domine.* Atque hæc de primo.

Populus Iudaicus doceri volebat, non à Chriſto, ſed à Moyſe, Chriſtianus non à Moyſe, ſed à Chriſto.

Pagninus. Vatablus.

Clem. Alex.

Iubetur Samuel, propriam attentionem polliceri.

39\. QVod attinet ad ſecundum: ſuam attentionem Samuel promittere iubetur, hiſce verbis: *Quia audit ſeruus tuus.* Quorum non ſolùm Interpres, ſed etiam egregiùs illuſtrator, vnus pro omnibus eſſe poteſt Diuus Bernardus. Nam in primis Epiſt. 107. ad Thomam de relinquendo ſeculo cogitantem: *Tu*, inquit, *ò chariſſime, huic voci Dei tui dulciori ſuper mel & fauum ſi præparas aurem interiorem, fuge curam exteriorem, vt expedito & vacante interno ſenſu, dicas & tu cum Samuele: Loquere, Domine; quia audit ſeruus tuus. Vox hæc non ſonat in foro; ſed nec auditur in publico. Secretum conſilium, ſecretum quærit auditum.* Et paulò pòſt in illud Chriſti Domini ad diſcipulos: *Iam vos mundi eſtis propter ſermonem, quem loquutus ſum vobis.* Ioan. 15. n. 3. *Ergo*, inquit, *qui hunc ſermonem non audiunt, immundi ſunt.* Vbi obiter aduerte, verbum Dei habere vim mundandi animos. Quod etiam rectè obſeruauit D. Ambroſius in præfatione Pſalm. 45. vbi referens citata verba Chriſti Domini: *Iam mundi eſtis, &c. Loquere*, inquit, *Domine Ieſu; verbum tuum medicina eſt: verbum tuum lumen eſt: verbum tuum noſtra colluuionis ablutio eſt: verbum tuum fons eſt. Tu loqueris, & culpa lauatur.* Sic D. Ambroſ.

Noſtra auditio loquutioni diuinæ neceſſaria. D. Bern.

Sermo Dei mundat.

D. Ambroſ.

40\. Sed iterum idem D. Bernardus ſerm. de ſeptem ſpiritibus: *Quanta*, inquit, *temeritatis, immò quantæ inſaniæ eſt, ſi fortè dum alloquitur nos Dominus maieſtatis, nos inſenſati auertamus aurem, & ad neſcio quas ineptias conuertamus? Quanta eſt hæc iniuria, & quàm grauiter vindicanda; cùm viliſſimus vermis clamantem ad ſe audire dedignatur Creatorem vniuerſitatis? Quàta verò & quàm ineffabilis diuina dignatio bonitatis, quæ quotidie cōſpicit nos infelices, auertentes aures, obdurantes corda; & nihilominùs clamat ad nos, & ingiter clamitat in plateis? Et verè in plateis, quia in latitudine charitatis.* Vbi alludit ad illud: *Sapientia foris prædicat, in plateis dat vocem ſuam.* Prou. 1. n. 20. Et paulò poſt: *Felix*, inquit, *& beata anima, quæ venas ſuſurri diuini percipit in ſilentio, frequenter iterans illud Samuelis: Loquere Domine; quia audit ſeruus tuus.*

D. Bern. *Inſania eſt loquentem Deum non audire.*

Clementia Dei loquētis cum nolentibus audire.

A

41\. Iam verò ſerm. 28. in Cantica, agens de illo auditu, quo dicuntur *beati, qui audiunt verbum Dei, & cuſtodiunt illud.* Luc. 11. n. 28. ſubdit: *Talem*, inquit, *requirit auditum, qui mandat: Audi, Iſrael.* Deut. 6. n. 5. *Talem offert, qui ait: Loquere, Domine; quia audit ſeruus tuus.* 1. Reg. 3. n. 9. & 10. *Talem ſpondet, qui dicit: Audiam, quid loquatur in me Dominus Deus.* Pſalm. 84. num. 9. Tandem ſerm. 1. in Septuageſima docet, eum, qui verbum Dei audit, manifeſtum ſuæ ſalutis indicium habere: *Inter ea*, inquit, *quæ fiduciam præſtant, & materiam ſpei, vnum illud maximum eſt, de quo nunc cœpimus loqui: Qui ex Deo eſt, verba Dei audit.* Ioan. 8. num. 47 Et ſtatim inuehens in eos, qui verba Dei non audiunt, tanquam manifeſto ſalutis ſigno deſtitutos: *Nonnullos*, inquit, *ſic interdum audientes inuenies, ac ſi nihil omnino ad eos pertineant, quæ dicuntur: non intrare cor ſuum, non diſcutere mores ſuos, cogitare, ne fortè quod audiunt, dictum ſit propter eos. Magis autem, ſi ſermo Dei viuus & efficax aduerſus vitia illa proceſſerit, quibus ſeſe illi ſentiunt obligatos; diſſimulant, & auertunt oculos cordis, aut qualibet adinuentione palliant vitia, & ſeducunt miſeri ſemetipſos. In his ergo ſalutis ſigna non video. Magis autem vereor, ne fortè proptereà non audiant verbum Dei; quia non ſunt ipſi ex Deo.* Cæterùm, quia verbum audiendi multa ſignificat, præcipuas ſignificationes, quas hoc loco habere poteſt, breuiter expendo.

B

Audire verbum Dei, eſt ſignum ſalutis.

C

Prima verbi audiendi ſignificatio.

PRimò: *Audit ſeruus tuus:* id eſt, *Credit.* Nec fortaſſe à litera admodum alienum: quia hîc nihil faciendum præcipitur Samueli, ſed credendum, vt ex dicendis patebit. Rectè verò audire dicitur, qui credit: nam *Fides ex auditu.* Rom. 10. num. 17. Et meritò: quia auditus in Scriptura certiſſimus eſt omnium ſenſuum externorum. Quod facilè oſtendi poteſt. Vidit Centurio Chriſtum Dominum patientem, non agnouit: audiuit clamantem, illicò agnouit. *Videns, quia ſic clamans expiraſſet, ait: Verè hic homo Filius Dei erat.* Marc. 15. num. 39. Vbi Diuus Bernardus ſerm. 28. in Cantica. *Ex voce*, inquit, *agnouit Filium Dei, & non ex facie. Erat enim fortaſſe ex ouibus eius, quæ vocem eius audiunt. Auditus inuenit, quod non viſus: oculum ſpecies fefellit: auri veritas ſe infudit. Oculus promoniabat infirmum, oculus fœdum, oculus miſerum, oculus morte turpiſſima condemnatum: auri Dei Filius, auri formoſus innotuit.* Sed, quid dico Centurionem, hominem externum? Vnâ ex domeſticis Magdalena rediuiuum cernebat, & non agnoſcebat; ſed hortulanum exiſtimabat. Audiuit dicentem, *Maria:* & cognouit, ſtatimque vt magiſtrum ſalutauit. Ioann. 20. num. 16. Et ne iterum in aliorum ſenſuum errores ſe infunderet, Dominum tangere prohibetur. *Noli*, inquit, *me tangere.* Quaſi diceret, inquit Diuus Bernardus vbi ſuprà: *Diſſueſce ſeducibili ſenſui inniti; innitere verbo, fidei aſſueſce. Fides neſcia falli, fides inuiſibilia comprehendens ſenſus penuriam non ſentit.*

42\. *Audire, id eſt, credere.*

D

Centurio Chriſtum agnouit, non videndo, ſed audiendo. D. Bern.

E

Magdalena Chriſtum agnouit audiendo, non videndo.

D. Bern.

Parùm eſt, vnum auditum ſolo viſu certiorem eſſe: addo vlteriùs, reliquis ſenſibus certitudine præſtare. Patet in Iſaac, qui aliis quidem ſenſibus errabat 43.

Auditus cæteris ſenſibus certior.

errabat viſu,quia *caligauerant oculi eius:* odoratu, quia percipiens odorem Iacobi, dicebat: *Ecce odor filij mei*, nempe Eſaü, *ſicut odor agri pleni:* guſtu, quia domeſticos cibos pro venaticis guſtabat: tactu, quia pelles hœdinas pro piloſis Eſaü manibus tangebat; & nihilominùs auditu ad ipſam rei veritatem collimabat. *Vox quidem, vox Iacob eſt*.Gen.27.num.22. Vbi D.Bernard.citato loco: *Sapiens*,inquit,*fuit Iſaac,ſed tamen errauit in ſenſibus: ſolus habet auditus verum, qui percipit verbum.*

D.Bern.

44\. D. Ambroſ. *Obedientia, & fides firmamentum.*

Non vacat myſterio ille character, ſeu titulus ס *Samech*,quo Dauid octonarium decimumquintum Pſal.118.prænotauit. Nam, interprete Diuo Ambroſio ibidem,duo ſignificat; *Auditum,& Firmamentum.* Non otioſè, inquit Diuus Ambroſ. *Niſi enim vnuſquiſque audierit,quod ſequi debeat, nemo firmatur:in officio igitur audiendi omnium firmamentum eſt.* Quod quidem rectè in obedientiam quadrat: ſed rectiſſimè quadrare mihi videretur & in fidem: quæ neque vacillat, neque ſibi adhærentes patitur vacillare. Audit igitur fidelis Samuel,hoc eſt,Credit. Audi ergo & tu,inquit D. Ambroſius citato loco, id eſt, Crede. *Ne ſi te videat negligentem, veniat Petrus, arripiat gladium, abſcindat auriculam tuam; quòd ſuperfluè habens aurem corporis,audire non noueris.*

45\. *Dos animæ fides.* D.Chryſ.

Quare cæleſtis ſponſus nihil priùs ab ſponſa, quàm vt audiret, hoc eſt, vt crederet, poſtulabat: *Audi*, inquit, *filia*. Pſalm.44. num.11. hoc eſt, Crede; vt D.Chryſoſtomus homil. in Eutropium, in 1. tom. interpretatur, ſubiiciens: *Dos ſponſæ in auditu erat. Quid eſt in auditu? In fide, non in fruitione.* Nam, ſicut D.Paulus accedentem ad Deum iubet credere, Hebr.11. num. 6. ita & cæleſtis ſponſus acceſſuram ad immaculati thalami nuptias ſponſam audire iubet:perinde enim eſt. Quin etiam totum populum Iſraëliticum à fide ſæpiſſimè peregrinantem reuocabat Deus, & ad audiendum, hoc eſt, ad credendum hortabatur, dicens: *Audi populus meus,& loquar; Iſraël, & teſtificabor tibi; Deus,Deus tuus ego ſum.* Pſal. 49.n.7. Vbi nota, quanto inter ſe diſcrimine fidelis Samuel, & infidelis populus diſtinguantur. Nam Samuel loquutionem à Deo poſtulabat, & ſuam auditionem promittebat; quia promptiſſimus & paratiſſimus erat ad credendum,quidquid ei à Deo credendum proponeretur:populus verò non ita: ſed potiùs vice verſa, Deus ab eo auditionem poſtulabat, & ſuam ei loquutionem promittebat; quia, vt notat D.Chryſoſt. *Erant pigri ac negligentes, & ne tantillum quidem legum lectioni quietam præbebant audientiam.* Et paulò pòſt obſeruat duplicatam illam vocem: *Deus, Deus tuus ego ſum. Quia erant*,inquit,*ſurdi,& nullo ſenſu præditi*: ſcilicet,ad credendum obiectum fidei, quod eis proponebatur.

Populus Iſraëliticus ad fidẽ vocatur.

D.Chryſoſt. *Iudæi pigri ad audiendũ.*

Secunda verbi audiendi *ſignificatio.*

46\. *Audire, id eſt,obedire.*

SEcundò: *Audit ſeruus tuus:* id eſt,*Obedit*. Et quidem literæ valdè affine.Licèt enim hoc loco Samueli credenda tantùm proponãtur;dubitare tamen ille potuit, an etiam proponerentur & agenda. Vnde ad vtrunque paratus reſpondit: *Audit*,ſeu, *obedit ſeruus tuus*. In eundem quoque ſenſum cæleſtis ſponſus, ſponſam non ſolùm ad fidem,ſed etiam ad obedientiam hortatus: *Audi*, inquit, *filia:* quod non ſolùm eſt idem, quod *Crede*;vt paulò antè ex D.Chryſoſtomo diximus: ſed etiam idem, quod, *Obedi:* eodem ſancto Doctore Interprete, ad finem homil.citatæ. Vbi notat, poſtquam ſponſus ab ſponſa obedientiam requiſiuit, ſtatim loco ingentis præmij internam animæ pulchritudinem promiſiſſe. *Et concupiſcet*, inquit,*Rex decorem tuum*. Pſal.44.n.12. *Pulchritudo enim animæ*, inquit D.Chryſ.*pendet ab obedientia erga Deum: anima enim quamlibet deformis, ſi quidem obtemperauerit Deo, deponit peccatum, & ſpecioſa redditur.* Quod variis illuſtrat exemplis. Nam D.Paulus de cælo à Chriſto Domino euocatus, Act.9.num.4. *Obediuit*,inquit,*& obedientia ipſa deformem priùs animam, apprimè formoſam reddidit.* Deinde Matthæus Chriſtum Dominum ſequi iuſſus,Matth.9.n.9. *Surrexit*,inquit,*publicanus,& factus eſt Apoſtolus. Vtiquè anima deformis venuſtatem recepit formæ. Vnde? Ab obedientia.* Tandem cæteri Apoſtoli ad relinquenda retia præmoniti obtemperarunt. *Et proinde*, inquit,*eorum mens nitore formæ irradiauit,virtute obediẽtiæ.*

Obedientis animæ pulchritudo.

D. Chryſoſt.

47\. *Pulchritudo Deum allicit ad colloquiũ.*

Si igitur deformes animæ virtute obedientiæ venuſtantur, anima Samuelis aliis iam virtutibus decora, quam tandem venuſtatem ex ſua promptiſſima obedientia conſequetur? Talem profectò, vt Deum familiare illiciat ad colloquium. Nam, qui ſic paratus eſt ad obediendum, dignus eſt, quem Deus familiariter alloquatur. Vnde olim Deus familiares ſibi amicos ad colloquium vocatus: *Ad quem*, inquit, *reſpiciam, niſi ad pauperculum, & contritum ſpiritu,& trementem ſermones meos?* Iſai.66.num.2. Chaldæus,pro,*trementem ſermones meos*,legit: *Mutantem ſe propter ſermonem meum.* Quaſi diuina familiaritas illi tantùm promittatur, qui ad diuini ſermonis imperium facilè huc illuc circunfertur. Neque ſolùm ad familiaritatem cum Deo in via, ſed etiam in patria verus obediens euocatur. *Audi, filia*, inquit Pſaltes:& ſtatim: *Et vide.* Pſalm.44.num. 11.Quaſi diceret, inquit D.Bernardus ſerm.41.in Cant. *Videre deſideras; ſed audi priùs. Gradus eſt auditus ad viſum. Proinde audi, & inclina aurem tuam,vt per auditus obedientiam ad gloriam peruenias viſionis.* Contrà verò, qui Deo non obediunt, digni ſunt, qui à diuino colloquio repellantur. Vnde illa Dei cum populo expoſtulatio: *Iſraël*, inquit,*non intendit mihi*.Pſal.80.n.12.ſeu,vt eſt in fonte,*non voluit me:*ſeu, vt Chaldæus legit: *Non obediuit verbo meo.* Hæc enim omnia parùm inter ſe diſcriminantur. Quid deinde? Sequitur ſtatim: *Et dimiſi eos ſecundùm deſideria cordis eorum.* Quaſi diceret: Qui verbis meis non obtemperant,à meis colloquiis arcebuntur.

Cæca obediẽtia ad diuinam erigitur viſionem. D.Bern.

Qui non obediunt, repelluntur.

48\. *Verus obediẽs non expectat imperiũ, ſed nutum. Promptus obediens obſequio præuenit imperium.*

Audit igitur Samuel, hoc eſt, obedit. Vbi tria expendi poſſunt. Vnum,quòd nõ dixerit:*Præcipe*, quia audit, ſeu obedit ſeruus tuus: ſed, *Loquere*. Nam verus obediens imperium non expectat,ſed nutum. Sic & D.Paulus: *Domine*, inquit,*quid me vis facere?* Act.9.n.6. Quid vis, inquit, non quid iubes? Quia diuina potiùs voluntate, quàm poteſtate flectebatur. Alterum,quòd non dixerit: *Loquere,quia audiet*, ſeu *obediet* ſeruus tuus,de futuro: ſed de præſenti, *quia audit*, ſeu *obedit*. Mira promptitudo: quaſi obſequio præueniret imperium,& antequàm Deus imperaret, ipſe obediret. Nam, vt ſuprà n.5. ex D.Bernardo retuli: *Fidelis obediens præripit præcipientem.* Sicut enim Deus aliquãdo preces noſtras præoccupat, & antequam inuocetur,iam adeſt;iuxta illud: *Dixi: Confitebor aduersùm me iniuſtitiam meam Domino: & tu remiſiſti impietatem peccati mei.* Pſal.31.num.5.Vbi D. Auguſtin. Dauidem loquentem introducens: *Vox*,inquit, *mea in ore nondum erat, ſed auris Dei iam in corde erat.* De qua re cap.1.num.27. nonnihil diximus.Ita planè & obediens adeò promptus

D.Bernard. *Deus præuenit preces.*

D.Auguſt.

eſt, vt imperio nondum audito, iam præcurrat: imitatus Angelos *Facientes*, vt canit Dauid, *verbum illius ad audiendum vocem ſermonum eius.* Pſal. 102. num. 20. hoc eſt, vt cap. 1. num. 3. iam aduertimus, priùs offerentes obſequia, quàm imperia audientes.

Verus obediēs paratus ad omnia obſequia, non determinatus vni.

D. Bern.

49. Tertium, quòd non dixerit: *Loquere* hoc, aut aliud certum, ac determinatum verbum: ſed abſolutè: *Loquere*, nempe, quidquid volueris: *quia audit ſeruus tuus.* Non vnum tantùm, aut alterum determinatum imperium; ſed omnia, quæ mihi impoſueris, diligenter obiturus. Vnde D. Bernardus ſerm. 1. De conuerſione Diui Pauli, comparat Apoſtolum dicentem: *Domine, quid me vis facere?* cùm Samuele dicente: *Loquere, Domine; quia audit ſeruus tuus*, quòd vterque paratiſſimum ſe oſtenderit, ad exequenda non ſolùm ea, quæ ipſis eſſent in votis, ſed omnia omninò, quæ ipſis à Deo mandarentur. Nam verbum illud Apoſtoli non mediocriter commendans, *O verbum,* inquit, *breue; ſed plenū, ſed viuum, ſed efficax, ſed dignum omni acceptione! Quàm pauci inueniuntur in hac perfecta obedientiæ forma, qui ſuam ita abiecerint voluntatem, vt ne ipſum quidem cor proprium habeant; vt non quid ipſi, ſed quid Dominus velit, omni hora requirant, dicentes ſine intermiſſione: Domine, quid me vis facere? & illud Samuelis: Loquere, Domine, quia audit ſeruus tuus.* Et ſtatim inuehitur in eos, qui non promittunt cum Apoſtolo, & Samuele, ſe facturos quidquid Deus velit; ſed optant cum euangelico illo cæco, Luc. 18. num. 40. vt Deus faciat, quidquid ipſi volunt: *Heu*, inquit, *plures habemus euangelici illius cæci, quàm noui Apoſtoli imitatores! Quid vis, ait Dominus ad cæcum illum, vt faciam tibi? Quanta eſt miſeratio tua, Domine? quanta dignatio tua? Siccine Dominus quærit, vt ſerui faciat voluntatem? Verè cæcus ille, quia non conſiderauit, non expauit, non exclamauit: Abſit hoc, Domine, tu magis dic, quid me facere velis. Sic enim decet, ſic omninò dignum eſt, non meam à te, ſed à me tuam quæri & fieri voluntatem.*

Obediens non eſt, qui vult ſuam potiùs, quàm diuinā fieri voluntatem.

Tertia verbi audiendi *ſignificatio.*

Audire, id eſt, diſcere.

Deus magiſter Prophetarum.

De ſuo magiſterio magis, quàm de ſuo dominio gloriatur.

D. Auguſt.

50. TErtiò: *Audit ſeruus tuus.* id eſt, *Diſcit.* Samuel enim in Deum, vt diſcipulus in magiſtrum intendebat. Nam Deus omnibus Prophetis magiſtrum ſe præbebat. Vnde illud: *Dominus erigit manè, manè erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrum.* Iſai. 50. num. 4. Immò, de ſuo magiſterio, magis quàm de ſuo dominio gloriabatur. Vnde Magdalena diuinæ voluntatis non ignara, cùm eum, quem hortulanum exiſtimabat Dominum appellaſſet, *Domine*, inquit, *ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi:* tamen eum, quem iam Deum recognoſcebat, magiſtrum appellauit: *Conuerſa illa dicit ei, Rabboni, quod dicitur, Magiſter.* Ioan. 20. num. 16. Vbi D. Auguſt. tract. 121. in Ioan. *Nemo,* inquit, *calumnietur mulieri, quòd hortulanum dixerit Dominum; & Ieſum, magiſtrum. Ibi enim honorabat hominem, à quo beneficium poſtulabat; hîc recolebat Doctorem, à quo diſcernere humana & diuina diſcebat.* Quaſi diceret: Suis quenque nominibus, nec indebitis appellauit: hortulanum quidem Dominum; Ieſum verò, magiſtrum. Nam quò minor eſt homo Deo, & quò minus beneficium ab homine, quàm à Deo acceptum; eò minùs honoris præſtitit homini, vocando Dominum, quàm Deo, vocando magiſtrum. Sub hoc igitur magiſtro Samuel adeò profecit, vt ipſius Heli, cuius diſcipulus erat, ma-

A giſter efficeretur. Immò non eſt aliud, diſcipulum eſſe vnius Dei, quàm magiſtrum totius orbis. Vnde eſt illud Iſai. 50. n. 5. *Dominus Deus aperuit mihi aurem:* hoc eſt, me ſibi diſcipulum aſſumpſit. Chaldæus legit: *Dominus meus miſit me ad prophetandum:* hoc eſt, miſit me ad docendum, ſeu magiſtrum totius orbis me conſtituit. Quaſi idem ſit, & Dei auditor, & mundi Doctor.

Dei ſchola ſecreta, non publica.

D. Hieron.

Sub Dei magiſtro diſcitur, non loquendo, ſed audiendo.

Sed duo hîc aduerte. Vnum, huius magiſtri ſcholam publicam non eſſe, ſed ſecretam: nec in ea diſcipulos argumentantes, ſed auſcultantes inueniri: qualis Samuel, *Audit*, inquit, *ſeruus tuus:* nimirum in noctis ſilentio, & in cubiculi receſſu. Vnde D. Hier. in Regula Monachorum, c. 22. ſi eius illud opus, alludens ad eum locum 3. Reg. 19. num. 11. & 12. in quo Deus non in commotione, ſed in ſibilo auræ tenuis dicitur apparuiſſe, agénſque de ſanctiſſimis illis Monachis huius ſcholæ profeſſoribus: *Plures*, inquit, *me reperiſſe non ambigo, qui per ſeptennium nullum prorſus verbum homini alteri emiſerant; ſcientes, quòd non in commotione Dominus poteſt haberi.* De hac profectò ſchola, ab hominum conſortio ſeparata, erat ille ſtudioſiſſimus auditor, de quo Ieremias: *Sedebit*, inquit, *ſolitarius, & tacebit.* Thren. 3. num. 28. Cuius ſolitariam mentem à terrenis tumultibus abductam, cæleſtibus dignam reuelationibus, non immeritò iudicat Diuus Ambroſius ſerm. 2. in Pſalm. 118. *Feriatus*, inquit, *ab omni interpellatione mundanæ ſollicitudinis & voluptatis, diuinis vacabit oraculis, quæ ſolent ſingulariter ſedentibus reuelari.* Et paulò poſt: *Reuelationes illi diuinæ gratiæ refulgebant; quia à iuuentute ſua iugum verbi ſuſcipiendum putauit.* Vbi *iugum verbi* appellare videtur non ſolùm onus diuini verbi exequendi; ſed etiam ſtudium auſcultandi. Qui enim huic ſtudio incumbit, diuinis reuelationibus edocetur. Et in exemplum adducit Dauidem & Heliam, è quibus illum *ſingulariter in ſpe* conſtitutum, Pſalm. 4. num. 10. hunc autem *in torrente Carith* abſconditum, 3. Reg. 17. num. 3. diuinæ reuelationes erudiebant. Talis igitur & hic, de quo Ieremias: *Sedebit*, inquit, *ſolitarius, & tacebit, vt totus poſſit intendere*, addit Diuus Ambroſius, *ſeniorum præceptis, Prophetarum oraculis, Apoſtolorum magiſteriis: laudandus, eò quòd priùs vult loquenda cognoſcere, quàm proferre, quæ ſentiat, antequàm loqui diſcat; timens, ne multiloquio peccatum contrahat.* Nec mirum, ſcholam, in qua cæleſtia arcana diſcuntur, tanto ſilentio obrutam eſſe; cùm etiam ea, in qua profana literatura inculcatur, ſilentes potiùs, quàm loquentes deſideret auditores. *Vnde puto*, inquit Diuus Ambroſius citatus, *Pythagoram inſtituiſſe ſectam, vt diſcipuli ſui quinquennio non loquentes, tanto ſilentio loqui diſcerent.* In ſilentio igitur, & in receſſu diuinum Samuel oraculum auſcultauit.

D. Ambroſ.

Etiam profana ſchola ſilentium requirit.

Vberior doctrina à Chriſti ſchola, quàm à profana hauritur.

D. Bern.

52. Alterum, vberiores doctrinæ latices ab hac ſolitaria ſchola, quàm à quauis frequentiſſima Academia hauriri, vel ipſo teſte Samuele, qui in ea verſatus, *ſuper docentes ſe*, hoc eſt, ſupra magiſtrum ſuum Heli, vt ſæpiùs dixi, *intellexit.* Vnde Diuus Bernardus Epiſtol. 106. ad Henricum, non dubitat, multò vberiorem doctrinam ex hac ſolitaria palæſtra, quàm ex ampliſſima Bibliotheca deriuari: *Experto*, inquit, *crede: aliquid amplius inuenies in ſyluis, quàm in libris. An non putas, poſſe te ſugere mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo? An non montes ſtillant dulcedinem, & colles fluunt lac & mel, & valles abundant frumento? &c.* Quibus omnibus metaphoris, ſingularis

Solitudo contemplationi apta.

ſingularis doctrinæ & vbertas, & ſuauitas, quæ in contemplationis ſolitudine percipitur, explicatur. Quare, cùm olim Deus non poſſet Synagogam inter Ægyptias Academias, quanuis omnium diſciplinarum genere excultiſſimas, ſatis erudire; illam transferendam curauit in hanc ſolitariam ſcholam, vbi pleniùs, & perfectiùs edoceretur: *Ducam*, inquit, *eam in ſolitudinem,& loquar ad cor eius.* Oſeæ 2.n.14. quaſi in eremo facilè doceretur, quæ in Ægypto ignorabat. Septuaginta ſignificantiùs tranſtulerunt: *Ponam eam quaſi deſertum*; vt ſignificarent, Synagogam, & quæ ſub ea intelligitur, contemplatricem animam, non ſolùm in deſertum deducendam, ſed etiam inſtar deſerti transformandam, vt tam externis tumultibus, quàm internis perturbationibus libera, docenti magiſtro liberalior vacaret. Quod deſertum

D. Hier.

D. Hieronymus in Regulis Monachorum, titulo De laudibus eremi, admiratus: *O deſertum*, inquit, *Chriſti floribus vernans! O ſolitudo, in qua illi naſcuntur lapides, de quibus ciuitas magni Regis conſtruitur! O eremus familiariùs Deo gaudens!*

53.

In eremo Doctor, & doctrina Deus.

Et quid in hac ſchola non diſcatur, vbi Deus eſt pariter Doctor, & doctrina? *Introduxit me*, inquit Sponſa, *in domum vinariam*, Cantic. 2. num. 4. Chaldæus tranfert: *Introduxit me Dominus in domum gymnaſij doctrinæ, vt diſcerem legem ex ore Moyſis.* Ita quondam fuit Synagoga: Doctorem habuit Moyſem, doctrinam legem. Sed perfectius in gymnaſium Eccleſia, & quælibet perfecta anima introducitur, à Deo, ac Deum ipſum edocenda.

D. Petrus Damian.

Quod eleganter expendit D. Petrus Damianus Opuſc. 11. c. 19. De laudibus vitæ eremiticæ: *Solitaria* inquit, *vita cæleſtis doctrinæ ſchola eſt, ac diuinarum artium diſciplina. Illic enim Deus eſt totum, quod diſcitur: via, qua tenditur, per quam ad ſummæ veritatis notitiam peruenitur.* Et poſtquam in huius vitæ laudes latiſſimè ſpatiatur, concludit: *Vnum pro certo ſcio, ô vita benedicta, quia quiſquis in amoris tui deſiderio perſeuerare ſtuduerit, ipſe quidē habitator eſt tuus; ſed eius inhabitator eſt Deus.* Quaſi non iam Deus animam in gymnaſium introducat: ſed ipſe in animam, tanquam in gymnaſium introducatur, vt deinceps anima non externum quærat magiſtrum, auribus obloquentem; ſed internum habeat Doctorem, cordi ſe inſinuantem.

Vltima verbi audiendi *ſignificatio.*

54.

Philo Bibl.

Audire, in ſenſu proprio. Hebræorum figmenta.

VLtimò, *Audit ſeruus tuus*, proprium retinere poteſt ſignificatum: promptas ad audiendum aures arrigit. Quanuis Philo Hebræus, aut quiſquis ille eſt, in Antiquit. Biblicis, referat Samuëlem admonitū ab Heli, *Vt aure dextra intenderet, ſiniſtra iaceret.* Sic enim à Phinea prædictum eſſe, Dominum per noctem dextra aure, Angelum ſiniſtra audiendum; præcepiſſéque Heli Samuëli, vt ſi aure dextra audiſſet, adderet: *Loquere, quia audit ſeruus tuus*: ſi verò ſiniſtra, ad ipſum Heli recurreret. Et, cùm Samuël Deum vocantem dextra aure audierit, eius vlteriùs colloquium poſtulaſſe, eíque audiendo promptiorem intendiſſe. Sed hæc, quis non videt, eſſe mera nugamenta, nullum fundamentum in ſacris Literis habentia? Promptas igitur ad audiendum aures intendere

Cur de præſenti dicat, Audit.

Samuël iubetur. Et loquitur in præſenti, *Audit:* vel quia Samuël de præſenti audiebat illam loquutionem, qua à Deo excitabatur; ſimul enim Deus vocabat: *Samuël, Samuël:* & Samuël reſpondebat: *Audit ſeruus tuus*: Adeò promptus ad primam loquentis vocem euigilabat: vel quia de præſenti paratus erat ad audienda, quæ deinceps

loqueretur. Quibus verbis exprimitur & velocitas audientis, & humilitas reſpondentis.

Velocitas quidem, quia non dicit: Audiet; ſed, *Audit.* Longè tardior fuit primus homo ad diuinam vocem audiendam: *Cùm audiſſet*, inquit Textus, *vocem Domini Dei deambulantis in Paradiſo ad auram poſt meridiem.* Geneſ. 3. num. 8. Ad quem locum D. Ambroſius lib. de Paradiſo, cap. 14. particulam illam, *Poſt meridiem*; ſeu, vt ipſe cum Septuaginta legit, *Ad veſperam*, non coniungit cum Deo deambulante; ſed cum Adamo audiente: ita vt ſenſus ſit; cùm ad veſperam audiſſet vocem Dei deambulantis: quaſi Deus ſub auroram vocaret, & Adamus, nonniſi ad veſperam audiret. Vnde ſubdit D. Ambroſius: *Quid eſt*, inquit, *ad veſperam? niſi, quia culpam ſuā ſerò cognoſcit, & ſerò venit quadam erroris præteriti verecundia, quæ errorem præuenire debuerat? Nam dū culpa feruet in corpore, Deum ſenſus errantis non audit.* Quare rectè monet D. Iacobus in ſua Canonica, c. 1. n. 19. *Sit*, inquit, *omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum.* Cuius monitionis optimam rationem tradit D. Auguſtinus tract. 57. in Ioan. *Tutiùs enim*, inquit, *veritas auditur, quàm prædicatur: quoniam cùm auditur, humilitas cuſtoditur: cùm autem prædicatur, vix non ſubrepit cuius hominum quantulacunque iactantia, in qua vtique pedes inquinantur.* 55. *Velocitas, & tarditas audiendi verbum Dei.* D. Ambroſ. B *Tutiùs auditur veritas, quàm prædicatur.* D. Auguſt.

Quod mihi videtur innuiſſe D. Ioannes Baptiſta, dicens: *Amicus ſponſi ſtat, & audit eum.* Ioan. 3. n. 29. Nam, vt D. Auguſtinus in Pſalm. 50. ad illa verba: *Auditui meo*, &c. rectè expendit, verbum ſtandi cum verbo audiendi coniunxit: *Stantem*, inquit, *ſe fecit, & audientem; non cadentem, & loquentem.* Quaſi auditores immunes ſint à ruina, cui Prædicatores exponuntur. Vnde idem D. Auguſtinus ibidem: *Feliciores*, inquit, *ſunt, qui audiunt, quàm qui loquuntur: qui enim diſcit, humilis eſt; qui docet, laborat, vt non ſit ſuperbus.* Et propterea Chriſtus Dominus ſurdum, & mutum ſanaturus, priùs aures, quàm linguam expediuit: *Apertæ*, inquit, *ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius.* Marc. 7. n. 35. Vt ſignificaret, eum ad audiendum, quàm ad loquendum proniorem eſſe oportere: vt rectè Salmeron tomo 6. tract. 30. obſeruat. Feliciter audiuit D. Paulus vocem illam: *Saule, Saule, quid me perſequeris?* Act. 9. n. 4. dum ſtatim ita caligauit, vt apertis oculis nihil videret. Ibidem, n. 8. Nam, vt bene D. Ambroſius lib. 2. De Abrahā, c. 9. *Deſinit videre ſecularia, qui incipit audire diuina.* 56. *Qui audit, ſtat, non ruit: qui loquitur, ruina proximus eſt.* C D. Aug. *Pronior debet eſſe homo ad audiendum, quàm ad loquendum.* Salmeron. D D. Ambr.

Iam verò humilitas reſpondentis ex eo patet: quia, *Audit*, inquit, *ſeruus tuus*: cùm ad familiare colloquium euocatur, adhuc ſe nihilominùs ſeruum confitetur. Certè Chriſtus Dominus ſeruos non dicebat, ſed amicos, quibus ſua arcana reuelabat: *Iam non dicam*, inquit, *vos ſeruos: quia ſeruus neſcit, quid faciat dominus eius. Vos autem dixi amicos, quia omnia, quæcunque audiui à Patre meo, nota feci vobis.* Ioan. 15. n. 15. Quo nomine nullum glorioſius, vt notat D. Cyrillus Alexādrinus lib. 10. in Ioan. cap. 23. *Quid autem*, inquit, *maius, quid clarius, quàm Chriſti amicum & eſſe, & appellari? Excedit hæc certè dignitas, naturæ humanæ terminos.* Et nihilominùs Samuël, cùm ad hanc dignitatem eueheretur, ſe ad humiliorem ſeruitutis conditionem contrahebat: *Audit*, inquit, *ſeruus tuus.* 57. *Seruum ſe nominat Samuël, cùm amicus conſtituitur. Dici amicū Dei, honorificum.* D. Cyrill. E

Huius quoque humilitatis exemplum non ſolùm voce tenus, ſed etiam facto ipſo præbuit Ezechiel. Nam, cùm diuinam reuelationem accepit, dicitur corruiſſe. *Et vidi*, inquit, *& cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis.* Ezechiel. 2. n. 1. Non cecidit quidem per culpam: vt enim proximè diximus, qui Deum audiunt, in culpam 58. *Humilis coram Deo loquente cadit.*

 non

non ruunt; ſed in gratia conſiſtunt. Cecidit ergo per humilitatem, vt ibi D. Hieronymus exponit: *Non eſt, inquit, elatus viſionũ magnitudine, ſed conſcientia fragilitatis humanæ procidit in faciem ſuã.* Quod rectè confirmat ex litera. Nam ſtatim Deus ad eum: *Sta*, inquit, *ſuper pedes tuos, & loquar tecum.* Vt ſignificaret, non fuiſſe Prophetæ ſuperbum animum, quem deprimeret; ſed humilem, quem excitaret. Nimirum, inquit D. Hieronymus: *quia non peccato, ſed humilitate corruerat: à Domino ſubleuatur, & verba eius iubetur audire.* Et illuſtrat exemplo Abrahæ, qui, cùm Deum loquentem audiret, *Cecidit pronus in faciem.* Geneſ. 17. num. 3. Vt quo ſublimiùs ad colloquium cum Deo vocabatur; eo ipſe humiliùs ad ſuam tenuitatem contemplandam deprimeretur.

D. Hier.

59. *Mira Samuëlis ſimplicitas.*

Abiit ergo Samuël, & dormiuit in loco ſuo. Hęc verba ex dictis numero 3. & ſequentibus iam patent, & ex dicendis n. 15. illuſtrabuntur. Mira quidem fuit pueri ſimplicitas. Non enim inquieto, & curioſo animo pernoctauit; ſed humili, & tranquillo obdormiuit; vt Sacerdoti, ac Prælato ſuo dormitum remittenti obtemperaret. Nam, quamuis verbum שָׁכַב *Sacab*, quod eſt in fonte, non ſolùm ſignificet dormire, ſed etiã cubare, & quieſcere: vnde alij, *Cubuit*, alij, *Quieuit*, tranſtulerunt: tamen hîc in dormiendi ſignificatione ſumendum eſt; cùm à Latino, vulgatóque Interprete transferatur, *Dormiuit.* Prius igitur, & antiquius habuit Samuël maiorum ſuorum præceptionibus ſtudere, quàm diuinis reuelationibus inhiare, quas non eſſe ambitioſè quærendas, ſed potiùs modeſtè detrectandas paulò antè §. 28. ex Delrio obſeruaui.

Num. X. Et venit Dominus, & ſtetit: & vocauit, ſicut vocauerat ſecundò: Samuël, Samuël. Et ait Samuël: Loquere, Domine: quia audit ſeruus tuus.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Deum apparuiſſe Samuëli ſub forma viſibili, probant aliqui.*

ET *venit Dominus, & ſtetit.* Hæc duo verba, *Venit*, & *Stetit*, quæ in Hebræo, Græco, & Latino exemplari habentur, ſolùm in hac vltima vocatione exprimuntur. Cuius rei duplex ratio eſſe poteſt. Prior, vt ſignificetur Deus, ſiue Angelus, non ſolùm voce ſenſibili, vt anteà, euocaſſe; ſed etiam forma ſpectabili tunc primùm apparuiſſe. Ita ſentiũt Rabbi Dauid, & Rabbi Kimhi, & conſentit Vatablus: immò & ex noſtris Emmanuël Sà, Serarius, Marianus, & Salianus aſſentiuntur. Et moueri potuerunt primò ex num. 15. vbi vocatio dicitur *Viſio*, quaſi non ſolùm auribus per vocem, ſed etiam oculis per formam aliquam viſibilem ſubiecta. Secundò, ex paraphraſi Chaldaïca, quæ ſic habet: *Et reuelata eſt ei gloria Domini, & ſtetit, &c.* Non apparet autem, quo pacto gloria Domini reuelari potuerit Samuëli, niſi ei obiecta fuerit aliqua ſaltem externa claritas, quæ ſolet in Scriptura gloria Domini appellari: vt videre eſt Exod. 40. num. 32. Num. 14. num. 10. 3. Reg. 8. num. 11. & paſſim alibi. Vnde illa *claritas Dei*, quæ circunfulſit paſtores Luc. 2. num. 9. Græcè *gloria Domini* appellatur. Tertiò, ex verbo *Standi*, quod de illis dici ſolet, non qui audiuntur tantùm, ſed etiam qui oculis obiiciuntur. Sic Abraham vidit tres viros *ſtantes* prope eum, Geneſ. 18. num. 2. Sic Balaam vidit Angelum *ſtantem* in via, Numeror. 22. num. 31. Sic Stephanus vidit filium hominis *ſtantem* à dextris virtutis Dei, Actor. 7. à numero 56. & ſic de aliis. Cùm igitur Dominus hoc loco

Primò. Rabbi Dauid. Rabbi Kimhi. Vatablus. Sà. Serarius. Marianus. Salianus. *Secundò.* *Tertiò.*

A dicatur *ſtetiſſe*: planè videtur & in corpore aſſumpto Samuëlis oculis ſe manifeſtaſſe.

Eſt probabilis reſponſio, & Samuëli obedientiæ conueniens: qui enim homini loquenti obediuit, dignus fuit, qui Deum præſentem intueretur; iuxta illud Chriſti Domini: *Nonne dixi tibi, quoniam ſi credideris, videbis gloriam Dei:* Ioan. 11. num. 40. Nihilominùs illud me ab ea retraxit iam in ſuperioribus, num. 4. §. 23. quòd nullum appareat hoc loco viſionis ocularis ſufficiens fundamentum. Nam illa duo priora ibi ſoluta ſunt: hoc tertium paulò inferiùs ſoluetur. Quando igitur Scripturæ veritas faciliori modo defendi poteſt, quorſum maior aliqua nouitas inducatur? Sed & B nunc iterum illud me ab ea retrahit, quòd veteres Prophetæ, quando loquentes ſecum Angelos videbant, proni in terram adorabant, aut ſaltem aliquod reuerentiæ ſignum foris exhibebãt; vt patet non ſolùm ex locis proximè citatis, ſed etiam ex Geneſis 17. num. 3. & 19. num. 1. Ioſuë 5. num. 14. Iudic. 13. num. 20. & paſſim alibi. Samuël autem nihil tale feciſſe dicitur; quaſi neminem videret, ſed audiret. Probabilius igitur mihi eſt, fuiſſe hanc reuelationem ſolùm auricularem, nulla re oculis obiectã. Quales multæ aliæ fuerunt, quibus Deus Moyſem alloquebatur, Exod. 20. num. 1. Numeror. 7. num. 4. Deuteronom. 34. num. 1. & ſic de aliis frequentiſſimè.

2. *Probabilis opinio, ſed oppoſita probabilior.*

Prophetæ videntes Angelos cadebant in terram.

3. D. Greg. Abul. Caietan. *Dicitur Deus venire, & ſtare, vt eius præſẽtia, & perſeuerãtia oſtendatur.*

Poſterior ratio ex D. Gregorio, Abulenſe, & C Caietano, eſt, vt oſtendatur non ſolùm præſentia Angeli vocantis, ſed etiam perſeuerantia. Præſentia quidem, cùm dicitur: *Venit Deus.* Nam priores vocationes erant, tanquam ab aliquo exiſtente procul, vnde Sacerdoti abſenti à puero tribuebantur; hæc autem, tanquam ab aliquo exiſtente propè; vnde ipſi Domino præſenti referebatur. Et propterea iuxta Chaldæum, vt diximus: *Reuelata eſt gloria Domini* Samuëli; quia non iam Heli abſentem, ſed Dominum præſentẽ, vocationis ſuæ auctorem recognoſcebat. Perſeuerantia verò, cùm additur: *Et ſtetit.* Nam priores vocationes erant per modum tranſeuntis; quia vocato Samuële, ſilebat Dominus, nec plura addebat: hæc autem per modum perſeuerantis; quia vocato D Samuëli plurima reuelauit, diutiùs cum eo colloquutus. Vnde illud, *Stetit*, idem eſt, atque adfuit perſeueranter: non autem idem, atque apparuit viſibiliter. Neque enim quoties Deus ſtare dicitur, viſibiliter apparere ſignificatur: vt patet ex illis verbis Dei ad Moyſem, virga percuſſurum petram, ex qua flueret aqua: *En ego, inquit, ſtabo ibi coram te ſupra petram Horeb*, &c. Exod. 17. num. 6. Vbi Dominus peculiariter quidem adfuit, miraculum illud operando; ſed non apparuit viſibiliter, oculis ſe obiiciendo, vt omnes facilè confitentur. Atque hinc corruit illud tertium fundamẽtum, quo prior illa reſponſio nitebatur. Quia quando Dominus in Scriptura ſtare dicitur, non ſemper ſignificatur, viſibiliter apparere: ſed peculiari tantùm modo, E vel auxilio ſe manifeſtare.

Stare, non eſt viſibiliter apparere.

4. D. Greg. *Deus recedit à malis, perſeuerat in bonis.* *Acceſſit ab antiquis Prophetis, perſeuerat in nouis Prædicatoribus.*

Myſticè refert hoc D. Gregorius in priori Commentario ad imperfectas animas, & perfectas. Ad illas enim ita venit Dominus, vt per earum negligentiam repulſus, ſtatim recedat: ad has autem ita venit, vt per earum charitatem receptus, diu perſeueret. In poſteriori autem Commentario hoc refert ad veteres Prophetas, & nouos Prædicatores. Nam ad illos venit Dominus, ſed receſſurus: cum his autem ſtetit vſque ad finem ſeculi permanſurus.

5.

Et vocauit, ſicut vocauerat ſecundò, &c. Particula *Sicut*, ſimilitudinem conſtituit inter hanc, & præcedentes

Triplex huius vocationis cum cæteris ſimilitudo.

cedentes vocationes. Primò, quia omnes fuerunt auriculares, vt diximus. Secundò, quia omnes fuerunt per modum excitantis è ſomno, vt Caietanus aduertit. Tertiò, quia omnes fuerunt per repetitionem nominis, *Samuel*, vt Abulenſis obſeruat; licèt Caietanus contradicat, & hanc nominis repetitionem tertiæ tantùm vocationi tribuendam cenſeat: fortè, quia in ea ſola nomen, *Samuel*, in litera duplicatur. Dubitabis, an etiam ſimilitudo in eo fuerit, quòd ſicut priores voces vocem Heli omninò referebant, vt ſuprà num. 4. §. 24. diximus; ita & hæc vltima referret? Reſpondeo, nihil ex litera, vel Interpretibus conſtare: probabilius tamen mihi eſſe, hanc ſimilitudinem in hac poſtrema vocatione non interfuiſſe; quia iam opus non erat, vt Samuël vocis ſimilitudine ductus, recurreret ad Heli, ſed potiùs, vt vocationem diuinam eſſe intelligeret, & Angelum ſibi præſentem, & loquentem auſcultaret. Igitur Angelus iam non Sacerdotis voce, ſed alia auguſtiori, quàm humana loquebatur; & gloriam Domini, ſeu præſentiam diuinam ſublimioris vocis indicio Samuëli palàm manifeſtabat.

In vltima vocatione nõ vox Heli, ſed alia auguſtior audiebatur.

6.

Cur hac Samuëlis vocatio dicatur ſecunda, cùm ſit quarta. Primus modus reſpondendi, Secundò, non eſſe aduerbium ordinale, ſed conſequutiuum.

Maior difficultas eſt in altera particula, *Secundò*. Nam, cùm Deus iam tertiò vocauerit Samuëlem, vt ex numero 8. conſtat, potiùs dicendum videretur hoc loco: Et vocauit, ſicut vocauerat, *quartò*: hæc enim iam erat quarta vocatio. Triplex modus reſpondendi eſſe poteſt. Primus, particulam, *Secundò*, non eſſe aduerbium ordinale, ſed tantùm conſequutiuum, hoc eſt, quandam temporis conſequentiam importans, quaſi diceretur: Deinde, ſeu, poſteà. Quem ſignificatum habere videtur, iuxta varias de illo interpretationes, Iudic. 5. num. 2. Iſai. 11. num. 11. Ierem. 1. num. 13. Zachar. 4. numero 12. & ſic de aliis: in quibus locis vel non ordinantur actiones, vel non ſignificantur ſemel tantùm repetitæ, cùm iam ſæpius fuerint iteratæ: ſed quandam in tempore conſequutionem habuiſſe demonſtrantur. Non eſſet improprius hic reſpondendi modus; ſi hoc loco in Hebræo eſſet aduerbium, שֵׁנִית *Scenith*, & in Græco, δεύτερον, hoc eſt, *Iterum*: quo vtimur non ſolùm cùm res bis, ſed etiam cùm ſæpius iteratur. Nihilominùs in Hebræo eſt כְּפַעַם־בְּפַעַם *Chepagham bepagham*. hoc eſt, *ſicut vice in vice*: & in Græco, ὡς ἅπαξ, ϗ ἅπαξ, hoc eſt, *Sicut ſemel, & ſemel*: quæ loquendi formæ duplicem tantùm vocationem exprimere videntur, cùm tamen iam hæc ſit quarta vocatio.

Impugnatur.

7.

Secundus, hic duo tantùm vocationum genera diſtingui: & hanc vltimam in ſecundo genere reponi. Confirmatur.

Alter igitur reſpondendi modus eſſe poteſt, hoc loco diſtingui vocationes magis inter ſe diſſimiles, & quæ diuerſos exitus habuerunt, quales fuerunt duæ tantùm; nimirùm tres priores, quæ cùm nihil magni momenti inter ſe diuerſum habuerint, vnius nomine comprehenduntur: & hæc poſtrema, quæ eſt iuxta hunc ordinem ſecunda, in qua ſola Deus ſe puero manifeſtauit. Similis difficultas eſt 3. Reg. 9. num. 2 vbi dicitur Dominus Salomoni apparuiſſe *ſecundò*: cùm tamen conſtet illam apparitionem fuiſſe tertiam: iam enim vna cap. 3. eiuſdem libri, n. 5. & altera cap. 6. n. 11. præceſſerat; vnde hæc numero tertia erat. Sed reſponſio eadem eſſe poteſt, quia licèt fuerint tres numero apparitiones, tamen duæ tantùm fuerunt ſpecie quodammodò diſtinctæ; vna in vigilia, quæ fuit media; & duæ, nimirùm extremæ, in ſomniis, quæ proinde habent alterius tantùm rationem: poſtrema igitur comparata cum media, quæ ſola diuerſa fuit, ſecunda dicitur.

8. Tertius tandem modus reſpondendi, quem Lyra, Abulenſis, & alij magis probant, eſt, particulam, *Secundò*, non eſſe referendam ad priores vocationes, quæ tres iam fuerant; ſed ad expreſſionem nominis, *Samuelis*, quod ſemel, & iterum profertur. Ita vt ſenſus ſit, vocauit bis, *Samuel, Samuel*. Nec nouum eſt in Scriptura, aduerbium ordinale, vt vocant Grammatici, poni pro numerali: nempe ſecundò, pro bis: vt patet ex illis verbis Dei ad Ioſue: *Circuncide ſecundò filios Iſraël.* Ioſuë 5. num. 2. Quo in loco particula, *Secundò*, non eſt aduerbium ordinale, cùm nunquam fuerint filij Iſraël circuncìſi primò à Ioſuë: ſed eſt aduerbium numerale, quaſi ſenſus ſit: Circuncide bis, ſeu per duas vices; ſemel vnam partem exercitus, & iterum alteram; vt ibi Caietanus interpretatur, reddens pariter huius præcepti rationem: *Ne tanta*, inquit, *multitudo ſimul affecta dolore vulneris eſſet.*

Tertius, Secundò, non referri ad vocationem, ſed ad nomen Samuëlis.

Caiet.

9.

Dei miſeratio dolentibus condolentis.

Et vide obiter miſerationem Dei. Noluit omnes ſimul circuncidi, ne tantum cruorem ſimul effuſum oculis ſpectaret; quaſi ipſe dolorem omnium, ſingulorúmque doleret: & ne omnibus ſimul dolentibus, & ægrotantibus deeſſent, qui mederentur; quaſi nemini vellet imponi plagam, quin ſtatim adhiberetur & medicina. Fateor tamen, hunc locum aliter ab aliis exponi. Nam quidam exponunt iuxta primum reſpondendi modum: *Fac tibi cultros lapideos, & circuncide ſecundò*: hoc eſt, & deinde circuncide. Alij propriè: *Circuncide ſecundò*: in ordine ad primam circunciſionem, quam fecit Abraham Geneſ. 17. n. 23. vt Lyra, & Maſius interpretantur: aut ſi hæc non eſt filiorum Iſraël, qui poſteà à Iacob deſcenderunt; ſaltem in ordine ad primam circunciſionem, quam fecit Moyſes in Ægypto, regreſſus de Madian, vt Burgenſis, & idem Maſius ex Hebræis teſtantur. Sed quidquid ſit de his expoſitionibus, quæ fortaſſe ſunt literæ propriores; illa Caietani non eſt aliena: & certè ad hunc locum explicandum non parùm accommodata.

Lyra. Maſius.

10.

Appellatio ex nomine beneuolentiã ſignificat.

Sed quòd pertinet illa nominis duplicatio: *Samuël, Samuel*: Reſpondeo, in primis eò tendere, vt Deus beneuolum ſe oſtenderet erga Samuëlem. Nam appellatio ex nomine beneuolentiam teſtatur, vt D. Gregorius in priori Commentario obſeruat. Sic olim Deus primum hominem peccantem proprio nomine compellauit, Geneſ. 3. num. 9. De qua re D. Chryſoſtomus homil. 7. ad populum. *Ex ſuo, inquit, ipſum nomine appellans, & dicens: Adam, vbi es? amorem ſuum, & multam circa ipſum curam oſtendit. Iam enim omnes noſtis, quòd hoc eſt legitimæ amicitiæ indicium. Sic & mortuos reuocantes facere conſueuerunt; continuè ipſorum nomina verſantes: ſicut viciſſim odio habentes, & inimicè erga quoſpiam affecti, nec nomina eorum, qui ſe læſerunt, ferunt commemorare.* Vbi alludit ad veterum conſuetudinem, qui amoris teſtandi gratia amicos, & cognatos morientes proprio nomine inclamabant. Sic Didonem apud Virgilium, Æneid. 4. eius ſoror *morientem nomine clamat*. Singulare enim erat amoris argumentum, ſuo quemque nomine appellare.

D. Greg.

D. Chryſ.

11.

Appellatio ex nomine collatio beneficij.

Chriſtus Dominus Magdalenam appellauit, & cõmuni vocabulo mulierem. *Mulier, quid ploras?* & proprio nomine, *Mariam*. Ioan. 20. num. 15. & 16. Quæ fuerit beneuolentior appellatio, patet ex euentu, vt notat D. Gregorius homil. 25. in Euangel. *Poſtquàm eam, inquit, communi vocabulo appellauit ex ſexu, & agnitus non eſt; vocat eam ex nomine: ac ſi ei apertè dicat: Recognoſce eum, à quo recognoſceris. Maria ergo, quia vocatur ex nomine, recognoſcit Autorem.* Quaſi poſterior appellatio tanto fuerit beneuolentior, quanto perfectior de Deo notitia ex illa prodierit. Olim Deus ad Moyſem:

Appellatio ex nomine ſupponit gratiã, & excitat ad ſpem gloriæ. Moyſem: *Noui*, inquit, *te ex nomine*. Exod. 33. n. 12. Quaſi diceret, vt notat D. Gregorius citatus: Non te generaliter, vt cæteros; ſed ſpecialiter ſcio. Quid deinde? ſubdit: *Et inueniſti gratiam coram me*. Quæ non ſit aliud, à Deo ex nomine cognoſci, & gratiam coram Deo inuenire. Nam, vt ibi D. Auguſtin. quæſt. 153. *Præ omnibus*, inquit, *Moyſem Deus ſciebat, quia Deo præ omnibus placebat*. Ex quo fauore tantam fiduciam hauſit Moyſes, vt ſtatim auſus fuerit, interprete Oleaſtro, diuinorum ſecretorum notitiam poſtulare, dicens: *Oſtende mihi faciem tuam, vt ſciam te*. Ibidem, num. 13. Ac ſi nihil debeat ignorare, qui à Deo ex nomine cognoſcitur.
D. Greg.
D. Auguſt.
Oleaſter.

12. *Familiaris Deo, qui ab eo ex nomine appellatur.* Familiariſſimus Deo fuit Beſeleel, quem Deus ad tabernaculum conſtruendum multis ſapientiæ dotibus inſtruxit: hanc autem familiaritatem vt Deus ſignificaret: *Ecce*, inquit, *vocaui ex nomine Beſeleel*. Exod. 31. num. 2. Quaſi nihil euidentius mutuam inter illum ac Deum familiaritatem teſtaretur, quàm ab ipſo Deo ex nomine appellari. Addit Caietan. propterea ſic à Deo nominatum, ne quis illi ſe opponere auderet. Ac ſi nullius inuidiam ſibi conflare poſſit, qui tantam Dei beneuolentiam conſequatur. Ad Iſraëlem olim Deus, ſeu potiùs Iſraëlis nomine, ad populum Chriſtianum: *Noli*, inquit, *timere, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo*. Iſai. 43. num. 1. Ad quem locum D. Cyrillus Alexandrinus teſtatur in alia ſcriptura, vt ipſe loquitur, dici: *Vocaui te nomine meo*. Quaſi non minor honor ſit, vocari à Deo aliquem populum ex nomine proprio, quàm ſi diuinum ei nomen communicaretur; & vtrouis modo appellatio intelligatur, omnem timorem excludit, animúmque perfectiſſimè ſerenat.
Caietan. *Tuetur Deus, quem ex nomine appellat.*
Vocari à Deo ex nomine proprio, non minùs glorioſum, quàm vocari ex diuino.

13. Iam verò nominis duplicatio maioris eſſe ſolet & amoris, & fauoris argumentum. Vnde D. Gregorius in priori huius loci commentario: *Nomen*, inquit, *iteratur, cùm in magnam familiaritatem internæ maieſtatis, mens videtis excipitur, & ferentibus deſiderijs ad amorem ſe vocantis eleuatur; præter id, quod audit, nihil libeat, atque in lætitia auditus ſui immorari perpetuò concupiſcat*. Talis fuit illa vocatio: *Saule, Saule*. Actor. 9. num. 4. Et illa: *Moyſes, Moyſes*. Exod. 3. n. 4. Et illa: *Abraham, Abraham*. Geneſ. 22. num. 1. De qua D. Chryſoſtomus hom. 47. in Geneſim: *Quid*, inquit, *vult verbi duplicatio? magnæ beneuolentiæ erga Patriarcham argumentum eſt. Et monſtrabat ei vocatione ipſa, quòd magnũ aliquid oſtenſurus eſſet. Vt igitur attentiorem redderet, vocationem geminabat*. Quibus verbis oſtendit, hanc nominis repetitionem non ſolùm eò ſpectare, vt beneuolentiam exhibeat; ſed etiam, vt exigat attentionem. Vtranque igitur ob cauſam geminarut hoc loco, *Samuel, Samuel*: vt attentiſſimus reddatur, & amantiſſimus Deo ſignificetur.
D. Greg. *Duplicatio nominis maiorem arguit amorem, & fauorem.*
D. Chryſoſt.

14. Ad alias cauſas digreditur D. Gregorius in poſteriori Commentario: in primis geminari Samuëlis nomen per ordinem ad Synagogam; & Eccleſiam: *Vt, videlicet*, inquit, *Synagogæ ſuperbiam repellendo contereret, & humilitatem Gentilitatis ad fidem vocando ſubleuaret*. Deinde per ordinem ad veterem, & nouum hominem. Vocatur nempe ſemel, atque iterum: *Quia*, inquit, *in deſtructionem veteris hominis, atque in noui ædificationẽ excitatur*. Vocatur ſemel, *vt peccata in peccatorum cordibus deleret*. Vocatur iterum, *vt deſtructa impietatis ædificatione, nouam ſanctarum virtutum fabricam erigeret*. Quibus rationibus facilè poſſunt aliæ myſticæ attexi, ſi quis paululùm animum intendat.
D. Greg. *Alia myſtica rationes.*

15. *Loquere, Domine; quia audit ſeruus tuus*. De his verbis ſuperiori numero ſatis diximus: vna tantùm ſupereſt difficultas. Nam hîc in Hebræo, & in Chaldæo non eſt nomen illud, *Domine*; ſed tantùm, *Loquere; quia audit ſeruus tuus*. Cuius rei inquiritur ratio. Rabbi Salomon apud Abulenſem exiſtimat, id fuiſſe, quia Samuël ignorabat, Deúſne, an Dæmon ſecum loqueretur. Sed planè deſipuit Rabbinus; & cùm diuinare voluit, delirauit. Nam, ſi Samuël non dixit: *Loquere, Domine*: ne fortè Diabolum Dominum appellaret: etiam non diceret: *Quia audit ſeruus tuus*: ne ſe Diaboli ſeruum profiteretur. Quo enim pacto ſeruum ſe diceret illius, quem Dominum dicere non audebat? Non igitur dubitauit Samuël, Deum, ſiue bonum Angelum eſſe, qui ſibi loqueretur.
Delirium Rabbi Salomonis impugnatur.

16. Quod faciliùs vt oſtendam, fateor in primis internos motus, ab Angelóne, an ab homine oriantur, difficillimè internoſci. Vnde D. Bernardus, ſerm. 32. in Cantica: *Quis*, inquit, *ita vigil, ac diligens eſt obſeruator motionum internarum ſuarum, ſiue in ſe, ſiue ex ſe factarum, vt liquidò ad quæque illicita ſenſu cordis ſui diſcernat, inter morbum mentis, & morſum ſerpentis?* Et paulò pòſt: *Non poterit*, inquit, *ad purum in ſe dignoſcere, diſcernere've ab inuicem malum innatum, & malum ſeminatum*.
Interni motus difficilè diſcernũtur. D. Bern.

17. Fateor deinde, non minùs difficile cognitu eſſe, quid nobis à bono, quid à malo Spiritu ſuggeratur. Nam & hic *transfiguraſſe in Angelum lucis*. 2. Corinth. 11. num. 14 Nec deſunt, teſte Lyrano, qui exiſtiment, etiam primis parentibus, virgineo, & gratioſo ore Diabolum occurriſſe, vt eos faciliùs deciperet. Vnde D. Petrus Damianus lib. 1. epiſtolar. epiſt. 7. & in ordine 28. Ioſuë factum rectè obſeruat: *Ieſu*, inquit, *Naue, cùm Angelum cerneret, & tentationes aliquando huiuſmodi viſionibus ineſſe nullatenùs dubitaret, protinùs ab eo, qui apparebat, requiſiuit, dicens: Noſter es, an aduerſariorum*: Ioſ. 5. n. 13. Vbi etiam notat, deſertum *Sin*, in quo Dominus apparuit Moyſi, interpretari, tentationem. *Solet enim*, inquit, *ſæpius & in viſionibus interuenire tentatio*. Addo nihilominùs, non deeſſe ſatis probabilia indicia, quibus huiuſmodi fallaciæ detegantur, de quibus Pelranus De Purgatorio, cap. 5. Petrus Thyræus lib. 1. De Spirituũ apparitionibus, cap. 16. Delrius lib 2. Magicar. diſquiſit. quæſt. 26. ſect. 3. & lib. 4 quæſt. 3. ſect. 5. & 6. Pineda in Iob, cap. 4. n. 16. & cap. 33. n. 23. Cantapetrenſis lib. 9. hypotypoſ. Regul. 16. latè, & eruditè diſſeruerunt.
Bonus, & malus Angelus difficilè internoſcuntur. Lyra. D. Petr. Damian.
Indicia, quibus bonus, & malus Angelus diſtinguuntur. Peltanus. Petrus Thyræus. Delrius. Pineda. Cantapetr.

18. Tandem concludo, inter diuerſas Spirituum apparitiones neminem incedere tutiorem, quàm qui ducitur maiorum iudicio, eorúmque definitionibus adhæreſcit. Vt patet in cæleſti ſponſa, quæ dilectum ſuum per vicos, & plateas ciuitatis quæſiuit, ſed non inuenit. Cant. 3. num. 2. Credo, quia ſine duce, cuius magiſterio, & imperio ſuberetur, quæſiuit. Nam poſtquàm vigiles, qui cuſtodiunt ciuitatem, conſuluit: hoc eſt, poſtquàm Prælatos ſuos adiit, eorúmque ad arbitrium ſe totam conformauit, ſtatim incidit in dilectum, quem inquirebat. *Paululùm*, inquit, *cùm pertranſiſſem eos, inueni, quem diligit anima mea*. Ibid. n. 4. Quo ex loco D. Bernardus ſerm. 77. in Cantica, rectè monet, ne quis ſine duce viam ſpiritualem aggrediatur: *Audiant*, inquit, *hoc, qui ſine duce, & præceptore vias vitæ ingredi non formidant. Ipſi ſunt in arte ſpirituali & diſcipuli pariter, & magiſtri. Quàm multi ex hoc à recto tramite periculoſiſſimè aberraſſe comperti ſunt: nimirùm ignorantes aſtutias Satanæ, & cogitationes ipſius, adducti turpiter, lapſi damnabiliter? Videant, qui eiuſmodi ſunt, quomodo cautè ambulent, & de ſponſa exemplũ ſumant, quæ nõ priùs ad eum, quẽ deſiderabat, vllo modo voluit peruenire, quàm ſibi occurrerẽt, quorũ magiſterio vteretur.*
Nemo inter apparitiones tutior, quàm qui ducitur iudicio Superiorum.
D. Bern.

Sed

19\. *Periculoſiſſimè errant, qui viam ſpiritualem ſine duce inſiſtunt.* Delrius. Caſſian.

Sed de hac re num. 5. §. 9. plura diximus. Interim conſulatur Delrius poſteriori loco citato, vbi pluribus exemplis oſtendit, quàm periculosè errarint, qui ſine duce viam ſpiritualem inſtituerunt. Quod argumentum Abbas Moyſes apud Caſſianum tota collatione 2. latiùs confirmat, vbi cap. 5. refert, Monachum Heronem quinquagenarium eremi cultorem, quia potiùs Dæmonum illuſionibus, quàm ſeniorum monitionibus confidebat, ſe in puteum præcipitaſſe; inde, vt falsò putabat, in teſtimonium ſuæ eximiæ ſanctitatis, Angelorum manibus eruendum. Vt interim omittam eos Hæreticos Donatiſtas, quos à pagis circumeundis, *Circuncilliones* appellabant; pluréſque alios, qui de vanis apparitionibus nimis iactabundi, tandem ſe in aquas, & in flammas, & in abrupta præcipitia, Diabolo impellente, peſſundabant: vt Euſebius lib. 5. hiſtoriæ Eccleſiaſticæ, cap. 15. & D. Auguſtinus lib. De hæreſibus, hæreſi 96. & lib. 2. contra ſecundam epiſtolam Gaudentij, cap. 20. teſtantur.

Euſeb. D. Auguſt.

20\. *Samuël à magiſtro bene inſtructus, non errauit.*

His poſitis, cùm Samuël in hac reuelatione nihil egerit inconſulto Sacerdote; neque ſuo iudicio ductus fuerit, ſed illius, quem in omnibus ſequi ducem tenebatur: neceſſe planè erat, vt neque Dæmonis inſidias timeret, neque Deum ſibi loquentem adeſſe dubitaret, maximè à magiſtro ſuo bene animatus, & in hanc ſpem fiducialiter erectus. Cur igitur non dixerit: *Loquere, Domine*? Reſpondeo, dixiſſe quidem: tum, quia in vulgata ſic exprimitur; & ſic in editione Regia, & Complutenſi Septuaginta reddiderunt: tum, quia Samuël, tanquam verus obediens, verba ſibi à magiſtro tradita & perfectè edidicit, & perfectè retulit; præſertìm, cùm iam eſſet omninò expergefactus, quæ illius erat ad parendum ſedulitas, vt Caietanus aduertit. Nec obſtat, taceri illud verbum in fonte; iam enim præcedenti numero expreſſum fuerat: neque opus eſt, vt omnia omnibus locis repetantur. Immò Septuaginta in Bibliis Sixtianis, neque in præſenti, neque in præcedenti numero illud, *Domine*, repoſuerunt. Quod tamen non eſt argumentum, illud, *Domine*, non eſſe de litera: ſed tantùm Septuaginta compendio ſtuduiſſe. Atque hactenus de præparatione Samuëlis ad diuinam reuelationem promptа aure, & mente ſuſcipiendam. Quam deinceps illuſtremus.

Vulgata retinenda. *Verus obediens nihil in præcepto mutat.* Caiet.

ANNOTATIO PRIMA
CIRCA LITERAM.

Obedientia Samuëlis ex conditione Prælati, cui obediuit, illuſtratur.

1\. *Samuëlis obedientia tripliciter elucet.*

INTER alia morum documenta, quæ ex litera hactenùs explicata eruuntur, principé locum mihi videtur obtinere obedientia Samuëlis, quæ triplici ex capite mirabiliter elucet. Primò, ex conditione Prælati, cui ſe humiliter ſubiecit. Secundò, ex natura rerum, in quibus obtemperauit. Tertiò, ex modo, quo obediuit. Et quanuis hæc tria ex dictis in litera ſatis, ſupérque explicata ſint, & magna ex parte ad mores illuſtrata: tamen vberioris doctrinæ gratiâ adhuc fuſiùs illuſtrabuntur, ſingula ſingulis annotationibus diſtincta. In hac igitur prima, ex Samuëlis exemplo duo breuiter illuſtranda deſumentur: vnum, A Prælatos etiam indignos obedienter auſcultandos: alterum, dignos Prælatos, non quia dignos, ſed quia Prælatos, humiliter audiendos.

SECTIO I.

Prælatos etiam indignos obedienter auſcultandos.

2\. *Samuël indigno Prælato obtemperauit.*

MAgna laus obedientis eſt, non entare ſui Prælati facta, ſed iuſſa; nec attendere, quam vitam agat, ſed quam perſonám gerat; nec loquentem hominem in ſe, ſed imperantem Deum in homine venerari. En prima Samuëlis laus. Nam, cùm in præcedenti capite deſcribatur Heli, B & negligens ſui muneris, & reprehenſus à Propheta, & à Deo reprobatus; nihilominùs initio huius capitis deſcribitur diligentiſſimus eius imperij auditor, & exequutor: *Samuël*, inquit Textus, *miniſtrabat Domino coram Heli*. Hoc eſt, vt ibi explicauimus, ad imperium Heli, ſeu imperãte Heli: nihil curans, à dignóne, an ab indigno Prælato iuberetur: vt tam ibi, quàm num. 5. versùs finem, & num. 8. §. 7. ſatis illuſtrauimus. Quare Samuëlis exemplum è locis citatis eruatur. Interim totum hoc argumentum paucis illuſtremus.

3\. *Quicunque Prælatus loco Dei obſeruandus.*

Prælatum, quicunque ſit, loco ipſius Dei obſeruandum eſſe, paſſim Scriptura teſtatur. Ad diſcipulos ſuos Chriſtus Dominus: *Qui recipit*, inquit, *vos, me recipit; & qui me recipit, recipit eum, qui me* C *miſit*. Matth. 10. n. 40. Et iterum: *Qui vos audit, me audit; & qui vos ſpernit, me ſpernit*. Luc. 10. num. 16. Et rurſum: *Amen, amen dico vobis, qui accipit ſi quẽ miſero, me accipit*. Ioan. 13. n. 20. D. Paulus de ſe, ac de ſuis ſucceſſoribus loquutus: *Pro Chriſto*, inquit, *legatione fungimur, tanquam Deo exhortante per nos*. 2. Cor. 5. n. 20. Et iterum: *Obedite dominis carnalibus, cum timore, & tremore, in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto*. Epheſ. 6. num. 6. Ac rurſum: *Quodcunque facitis, ex animo operamini, ſicut Domino; & non hominibus*. Coloſſ. 3. num. 23. Et ſic de aliis, quæ paſſim occurrunt, in quibus omnibus præcipitur, vt homini quidem, tanquam Deo obtemperetur.

4\. *Prælatus etiam ignobilis venerandus.*

Sed quid, ſi Prælatus ſit ignobilis? Nihilominùs D & ignobilis obſeruetur. Amaſis Ægyptius ex plebe ad regnum euectus, ſed ab omnibus propter generis humilitatem contemptus; vt à ſe iniuriam auerteret, ex peluі lauandis pedibus deſtinata, fecit ſimulacrum in ſacris altaribus collocandum: quod cùm videret ab omnibus adorari, non curantibus materiæ vilitatem, ſed figuræ ſanctitatem attendentibus: Ergo, inquit, & me colite: neque obſcuritatem generis, ſed claritatem muneris obſeruate. Ita refert Herodotus lib. 2. ſub finem. Ariſtoteles 1. Politicor. cap. vlt. Plutarchus in conuiuio ſeptem Sapientum, & alij. Quo paradigmate ingeniosè demonſtrauit, in Prælatis non tam nobilitatem ſanguinis, quàm dignitatem muneris obſeruandam. Quare ſicut olim generoſæ plantæ, oliuæ, ficus, vites, immò & cedri Libani, E ſeſe humili rhamno ſubdiderunt. Iudic. 9. num. 15. Et ſicut Sichimitæ Abimelech ex omnibus filiis Gedeonis abiectiſſimum, quippe quem, editum ex concubina, & ancilla, ſibi in Regem cooptarunt. Ibidem, n. 6. Et ſicut Ægyptij debitam Ioſepho obſeruantiam non denegarunt, etiam poſtquàm illum cognouerunt de genere paſtorum, quos ipſi tanquam humiles, & abiectos deteſtabantur, Geneſ. 46. num. 34. Ita planè, & verè obedientes nihilò magis nobili, quàm ignobili, dummodò Prælato, obſequuntur.

Herodotus. Ariſtot. Plutarch.

Quid

5. *Prælatus, etiam inſipiens audiendus.* Hug. Card. Thomas Anglicus. Gloſſa. Lorin.

Quid verò, ſi Prælatus ſit inſipiens? Etiam inſipiens audiatur, iuxta illam Apoſtoli admonitionem: *Serui ſubditi eſtote in omni timore dominis, non tantùm bonis, & modeſtis; ſed etiam dyſcolis*, 1. Petr. 2. num. 18. Quid, quæſo eſt, *dyſcolis?* Hugo Cardinalis, Thomas Anglicus, Gloſſa ordinaria ex Beda, quibus non repugnat Lorinus ad eum locum, exiſtimant idem eſſe, quod barbaris, rudibus, & agreſtibus; &, vt ipſius etymon nominis inſinuare videtur, extra ſcholas conſtitutis, vel certè ab omni cultura alienis. Nam & illis Prælatis, quibus natura, vel ars ſcientiam, & prudentiam denegauit, non eſt obedientia deneganda. In cuius rei typum ſtolidum animal audiuit Balaam, Numeror. 22. num. 28. Rudi Madianitæ acquieuit Moyſes, Exodi 18. num. 24. Imperitos nautas obſeruauit Ionas, Ionæ cap. 1. à numero 10. Vbi Theodoretus: *Eò vſque*, inquit, *turpe eſt, non obedire Deo, vt Propheta aliorum præceptor non ſe ab inſipientibus reprehendi recuſet.* Denique totus orbis, non ſapientibus Oratoribus, ſed rudibus piſcatoribus obtemperauit: optima quidem ratione, inquit D. Ambroſ. lib. 5. in Luc. cap. 6. *vt veritatis ratio, non diſputationis veritas præualeret.* (Theod. D. Ambr.)

6. *Prælatus, etiam adoleſcens, auſcultandus.* Caſſian.

Quid deinde, ſi Prælatus ſit adoleſcens? Etiam tunc *nemo adoleſcentiam eius contemnat*, vt D. Paulus 1. Tim. 4. num. 12. adhortatur. Vnde Caſſianus lib. 2. De cœnobiorum inſtitutis, cap. 3. loquens de illo, qui religioſam vitam exorditur: *Sic obedire*, inquit, *cunctis debet, vt redeundum ſibi ad infantiam priſtinam nouerit, & nihil ſibi conſideratione æui, vel annorum numeroſitate præſumens, ſubdere ſe etiam iunioribus non moretur.* Non ſine myſterio Iacob ita filium ſuum Iudam ſalutauit: *Catulus leonis Iuda; requieſcens accubuiſti, vt leo*, Geneſ. 49. num. 9. Cur filium, cui regnum committendum erat, & ex quo præuidebat, poſterorum Regum ordinem naſciturum, catulum ſimul appellauit, & leonem, perinde ac ſi puerum ſimul, & virum appellaret? Planè vt oſtenderet, non eſſe minùs timendum catulum, quàm leonem; hoc eſt, non eſſe minùs obſeruandum puerum Regem, quàm ſenem; ac proinde poſteros Iudæ Reges, quâlibet ætatem, ſiue pubeſcentem, ſiue caneſcentem attigiſſent, dignos fore, quibus obſequium præſtaretur; neque eſſe in Principe ætatem, ſed dignitatem à ſubditis ſpectandam.

7. *Prælatus, etiam auſterus, & rigidus, ametur.* D. Athan.

Sed quid, ſi Prælatus auſterus ſit, ac planè rigidus? Is quidem facili ceruice ſubditorum molliatur. Moroſos, ac difficiles Prælatos veteres Monachi deſiderabant, teſte D. Athanaſio in vita Magni Antonij Abbatis, vt quo illi grauiori ſupercilio imperarent, eo iſti molliori ceruice obedirent, atque adeò vberiores obedientiæ fructus obtinerent. Quis durior in ſubditum, quàm Pilatus in Chriſtum Dominum? Qui tamen ei adeò facilem ſe exhibuit, vt illi titulo tenerrimo, quem Abraham ſuis hoſpitibus propoſuit epulandum, Geneſ. 18. num. 7. non immeritò comparetur à D. Ambroſio lib. 1. de Patriarcha Abraham, cap. 5. *Tenerrimus*, inquit, *quia non dura ceruice, ſed molli iugum legis agnouit, Crucis patibulum non recuſauit.*

8. *Dauid in Regem ſibi duriſſimum mitiſſimus.*

Saül duriſſimum ſe præbuit in Dauidem. Nam in eum aliquando non ſolùm dura verba, ſed etiam dira tela iaculatus: *Niſus eſt*, inquit Textus, *configere Dauid lancea in pariete*. 1. Reg. 19. num. 10. Quid verò Dauid? mitiſſimum ſe præbuit in Saulem. Nam exiguo pòſt tempore, cùm Saüli dormienti ſcyphum, & haſtam eripuerit, ſcyphum quidem ſibi retinuit; haſtam verò ad Saülem continuò remiſit: *Ecce*, inquit, *haſta Regis: tranſeat* A *vnus de pueris Regis, & tollat eam*. 1. Reg. 26. num. 21. Cur non ſcyphum reſtituit, ſed haſtam? Credo, quia in haſta potiùs Regis inclementiam expertus fuerat. Quaſi diceret: Haſtam, quia mihi durus extitiſti, tibi reſtituo manſuetus: tene tuam in me ſeueritatem, ego meam in te facilitatem retinebo. Quis non videt, vel ex hoc loco, quanto iure Dauid, *tenerrimus ligni vermiculus* appelletur? 2. Reg. 23. num. 8. Nam durities Saülis tanquam immanis cuiuſdam trunci, teneritudine Dauidis, tanquam molliſſimæ cuiuſdam tineæ frangebatur. Duriſſimum fuit illud eiuſdem Saülis imperium, quo Dauidi præcepit, vt centum occideret Philiſthinos: non quidem, vt victori gloriam afferret; ſed vt aggreſſori mortem machinaretur. B At facillimum fuit illud Dauidis obſequium, quo ducentos trucidauit, 1. Reg. 18. num. 27. vt improbitas rigidi Imperatoris, facilitate boni exequutoris vinceretur.

9. *Ioſephus in ſubditos auſterus, amanter ab illis accipitur.*

Ioſephus in ſuos ſubditos humanum ſe præbuit; non inficior: ſed & ipſe ſe præbuit in tempore non mediocriter auſterum; iuxta illud vaticinium Iacobi de eodem: *Inde*, inquit, *paſtor egreſſus eſt lapis Iſraël*. Geneſ. 49. num. 24. Paſcebat quidem omnes humaniter, vt paſtor; ſed & duriter tractabat, vt lapis: vt patet in illa ſeueriſſima exactione, in qua Ioſephus paſcebat quidem Ægyptios extrema fame laborantes; non tamen gratis, ſed pro alimento, pretia, pecora, prædia, immò & corpora eorum in ſeruitutem C regiam traducenda ſeueriſſimus exactor repetebat, Geneſ. 47. à numero 19. Quid verò ſubditi? Oculos ab ea ſeueritate remouebant, & ſolam eius humanitatem intuebantur. Nam in primis, cùm Ioſephus ad ſupremam dignitatem euectus eſt, *clamauerunt omnes coram eo*, אברך *Abrech.* Geneſ. 41. num. 43. hoc eſt, interprete D. Hieronymo, in quæſtionibus Hebraïcis: *Pater tener, Pater tener.* Patrem appellabant, quia ſibi prælatum recognoſcebant: tenerum, non ſolùm, quia iuuenem, cui etiam vt tali obedientiam iurabant; ſed etiam, quia facilem, & humanum. Poſteà verò omnibus iam bonis per Ioſephum expoliati, & in ſeruitutem Regiam conjecti, adhuc nihilominùs D gratulabundi ſuo liberatori applaudebant, dicentes: *Salus noſtra in manu tua eſt*. Gen. 47. n. 25. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Viuificaſti nos*. Non dicebant: Expoliaſti nos, miſeram in ſeruitutem abieciſti nos; ſed, *Viuificaſti nos*: ac ſi totam eius ſeueritatem immemores præterirent; & ſolam eius humanitatem beneuolis vocibus prædicarent, & gratis animis recordarentur. Secùs, quàm faciunt multi ſubditorum, qui ex vnica punctione, quam ſemel acceperunt, ſemper ſtimulati, infinitas propemodùm vnctiones, quibus ſæpe deliniti ſunt, obliuiſcuntur. (D. Hieron.)

10. *Prælatus, etiam nullis naturæ dotibus inſtructus, audiatur.*

Quid præterea, ſi Prælatus nullis naturæ dotibus excellentior præcurrat? Huius etiam nutibus humiliter obſequendum. Nouus planè ordo E ille eſt, quo Ezechielis animalia, cap. 10. num. 14. referuntur: *Facies*, inquit, *vna, facies Cherub: & facies ſecunda, facies hominis: & in tertio facies leonis: & in quarto facies aquilæ.* Vbi quæſo, & facies *bouis*, quæ in aliis locis recenſetur? Planè illa eſt, quæ primo loco Cherubica appellatur. En, vt bos tardus, ac piger, nec generoſitate cum leone, nec velocitate cum aquila, nec mentis ſubtilitate cum homine comparandus, præit omnibus; non iam bos, ſed factus de boue Cherubinus, quem cætera animalia, quamuis præſtantiora, tamen tanquam famulantia ponè ſubſequantur. Vt palàm fiat, ſi quis

inter

inter homines ex infimo gradu ad ſupremum erigatur; cum licèt omnibus naturæ præſidiis deſtitutum non iam, vt antea, tanquam bouem onerarium contemnendum; ſed tanquam Cherubinum honorabilem, humiliter obſeruandum.

11. *Subditi natura ſuperiores, vt inferiores obſequantur.*

Abraham iure maritali ſuperior erat Saræ, & nihilominùs, vt illi obtemperaret, à Deo hiſce verbis obligabatur. *Omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Gen.21.num.12. Aaron iure primogenituræ antecedebat Moyſi, vt patet Exod.7. num.7.& tamen ſe illi, tanquàm ſeruus Domino, ſubmittebat: *Ne indignetur,* inquit, *Dominus meus,* &c. Exod.32.num.22. Iacobus iure paterno filium ſuum Ioſephum antcibat; & tamen eum, tanquàm ſubditus Prælatum, venerabatur. Vnde moriturus cæteris filiis imperauit, vt ſe in patrio ſepulchro, non in Ægypto ſepelirent. *Præcepit eis, dicens: ſepelite me,* &c. Geneſ.49.num.29. ſolum Ioſephum rogauit. *Facies,* inquit, *mihi miſericordiam, & veritatem, vt non ſepelias me in Ægypto,* &c. Geneſ.47.num.29. Cur autem, dicet aliquis, hunc rogauit, illis imperauit: Cur iuniorem nudis precibus; ſeniores etiam præceptis obſtrinxit? Abulenſis in priorem locum Geneſ. citatum, inter alias rationes hanc vnam reddit; quia alios filios, vt ſibi ſubditos reſpiciebat, ſolum Ioſephum, vt ſibi prælatum obſeruabat. Itaque, quos natura aliis præpoſuit, eoſdem obedientia naturâ ſuperior ſubiecit.

Abul.

12. *Prælatus etiã impius loco Numinis habeatur.*

Quid tandem, ſi Prælatus improbus ſit, & ſceleratus: Hic etiam loco Numinis habendus eſt, ac venerandus. Quod multis illuſtrari poteſt argumentis. Cùm multi ſint in Eccleſia paſtores, boni, mali, proprij, mercenarij, quo pacto Chriſtus Dominus illos omnes vnum vocat? *Fiet,* inquit, *vnum ouile, & vnus paſtor.* Ioann.10.num.16. Reſpondet Diuus Auguſt. tract.46. in Ioann. quia omnes etiam mali vnum paſtorem Chriſtum Dominum repræſentant. Et ſubdit: *Per eos vox Chriſti auditur, & ſequuntur oues, non mercenarium, ſed vocem paſtoris per mercenarium.* Si igitur omnes Prælati, etiam improbi, vnum Chriſtum repræſentant; cur non omnibus tanquàm vni Chriſto obtemperemus? Hæc eſt enim D. Pauli optima conſequutio: *Patres quidem,* inquit, *carnis noſtræ eruditores habuimus, & reuerebamur eos: non multò magis obtemperabimus Patri ſpirituum, & viuemus?* Hebr.12.n.9. Quaſi diceret: Si carnalibus patribus obedientiam præſtitimus; cur ſpiritualibus, qui omnes in Chriſto vnus ſunt, obedientiam non præſtamus? Quem locum expendens D. Petrus Damianus Opuſc. 13. cap.10. *Nolite,* inquit, *de Priorum veſtrorum perperàm fortè viuentium meritis diſputare: & non qua via gradiantur, ſed cuius vice fungantur, attendentes; illis in Chriſto humiliter obedite.* Et ſtatim citato Apoſtoli teſtimonio vſus, tandem pergit ad Samuelis ac Dauidis exemplum: *Samuel,* inquit, *quamuis reprobo Sacerdoti, quia tamen humiliter paruit, oraculum mox diuinæ reuelationis accepit. Superbum Saülem nequam ſpiritus vexat, & ei Dauid obſequi pulſando citharam non recuſat.* Apoſtolos ſuos, qui futuri erant Mundi principes ac rectores, vocat Chriſtus Dominus *palmites.* Ioann.15.num.5. Nam vt palmites, quandiu vigent, licèt inter ſpinas ſerpant, de vite viuunt: ita Paſtores, dum præſunt, licet peccatis inuoluantur, Chriſti voce loquuntur: & propterea, licèt non ſint imitanda eorum facta, ſunt auſcultanda eorum verba. De qua re eleganter D. Auguſt. citato loco: *Botrum,* inquit, *carpe, ſpinam caue: non enim ſpinam vitis attulit, ſed ſpinis palmes incubuit. Noli interrogare, niſi*

D.Auguſt.

D.Petrus Damian.

D.Auguſt.

A *radices. Quære radicem ſpinæ; extra inuenies à vite. quære originem vuæ, vitis hanc protulit ex radice. Phariſæorum mores ſpinæ erant; doctrina verò palmes in ſepe. Botrum inter ſpinas cautè lege; ne dum quæris fructum, laceres manum, & cum audis bona dicentem, ne imiteris mala facientem.* Quaſi mali mores Prælatorum à patre Diabolo; boni ſermones à Chriſto Domino oriantur: illi quidem à ſubditis prætereundi; hi verò diligenter auſcultandi.

13. *Ex malis Prælatis bona documẽta.*

Quid, quæſo, aridius oſſe: ex quo ſi cum altero affricetur, facilè ignis propter ariditatem excudatur. Quò pertinere potuit illud Pſalmographi. *Oſſa mea ſicut cremium aruerunt.* Pſal.101.n.4. ſeu, vt legit Symmachus: *Sicut torris.* Quòd nimirum oſſa inter ſe attrita, ſicut torres inter ſe coniuncti B & exſufflati, facillimè igneſcant. Quid deinde fœtidius leonis ore: Iuxta illud Epigrammatarij lib. 6. ad finem:

Symmach.

Tam malè Thais olet, quantùm non ora leonis.

Martial. D. Ambr.

Vnde D. Ambroſ. lib.6. Hexaem. cap.3. loquens de leone: *Cibum,* inquit, *faſtidit heſternum, & ipſas ſuæ eſcæ reliquias auerſatur.* Non aliam ob cauſam, niſi quia tam tetro odore ex ſuo halitu illas imbuit, vt eas nec repetere velit, nec ſuſtinere poſſit. Quò alluſit Iobus, cibos ſuos deteſtatus. *Quæ,* inquit, *priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.* Iob 6.num.7. ſeu, vt habent Septuaginta. *Fœtorem video eſcas meas, ſicut eſt odor leonis.* Quaſi diceret: E meis cibis non minùs teter odor, quàm ex ore leonis exhaC lat. Et nihilominùs Samſon ex arida aſini mandibula copioſos latices hauſit, & ex graueolente leonis ore mella ſuauiſſima collegit. Iud.14.num. 9.& 19. vt planè indicaret, etiam ex malis Prælatis documenta audienda, vt bona; & exequenda, vt ſalubria. Rem ferè expendit Diuus Petrus Damianus in libello gratiſſimo, cap.21. qui in tertio tomo Biblioth. ſecundæ editionis continetur, & in proprio Opuſculorum tomo eſt Opuſculum ſextum: niſi, quòd in pigro aſino Prælatum remiſſum, & in acri leone Prælatum ſeuerum recognoſcit: & vtrique docet, vtiliter obtemperandum, quin ex vno deſidia, ex altero ferocia diſcatur. *Samſon,* inquit, *de ore mortui leonis fauum mellis eduxit; & ex arente mandibula aſini, aquis ſe* D *profluentibus ſatiauit: ſed nec aſelli in aqua deſidiam; nec belluinam guſtauit in melle ferociam. Vtrobique nimirum, quod ſumptum eſt, iuxta proprietatem ſuam in ore ſapuit; vnde ſumptum fuerit, non magnopere diſcreuit.*

D.Petr. Damiani.

14. *Impius Prælatus, vlmus arbor infructuoſa, ſuſtẽtans tamen fructuoſas.*

Gabaonitas illos, qui non erant de populo Iſraëlis, & tamen populo Iſraëlis ſeruiebant, comparauit Origen. homil.10. in Ioſue, cum vlmo, planta quidem infructifera, ſed plantam fructiferam ſuſtentante: *Vlmus,* inquit, *quæ fructum non affert, portat tamen vitem, quæ affert plurimum fructum; & ex eo, quod adminiculo eſt viti, quæ eius viribus nitens, vel afferre, vel ſeruare poteſt plurimum fructum; etiam vlmus, quæ infructuoſa eſt, neceſſaria videtur, & vtilis; ex hoc ipſo, quod frugifera deſer*E*uiat viti. Tale aliquid intellige in Gabaonitis, qui nõ depoſuerunt quidem veterem hominem cum actibus ſuis; miniſtrant tamen ſanctis, & ſeruiunt, & aliquid vtilitatis impendunt.* Hæc Origenes eleganter. Sed non minori elegantia conferre poſſet cum eadem vlmo indignos Prælatos, qui in ſe quidem infrugiferi ſunt & infœcundi, & nihilominùs frugiferos & fœcundos ſubditos ſuis præceptionibus & admonitionibus ſuſtentant. Si fructuoſa quidem vitis infructuoſam vlmum deſpiceret, eiúſque nollet inter brachia ſerpendo aſſurgere; nónne ipſa fragilis & imbecilla ad terram rue-

Origen.

ret,ipſáque vlmo ſterilior & inutilior redderetur? Haud aliter, ſi quis ſubditus Prælatum indignum contemnat, eiúſque nolit proficere ex imperio; ſine dubio bonorum operum fructibus denudatus exareſcet, peiórque fiet, ipſo Prælato, quem ipſe ſuperbus,& arrogans dedignatur.

Ex rubo, hoc eſt, ex malo Prælato loquitur Deus.

15. Quid rubo aridius, & infœcundius, qui nullis frondibus, aut fructibus lætus, ſed totus ſentibus & ſpinis armatus inhorreſcit? Et nihilominùs Deus olim cum Moyſe loquuturus, non aliam amœniorem feliciorémque plantam, ex qua loqueretur,elegit: *Apparuit*, inquit, *ei Dominus de medio rubi.* Et rurſum:*Vocauit eum de medio rubi.* Exod.3.num.2.& 4.Fortaſſe,vt hoc etiam,de quo agimus, documentum hominibus inculcaret; nimirum etiam voces de rubo, hoc eſt, de ſpinoſo & infructuoſo Prælato editas, non minùs, quàm ſi de cæleſti oraculo ederentur, auſcultandas. Sic enim D. Ambroſius lib. De Virginibus, ſub initium,interpretatur:*Cur*,inquit,*deſperandum,quod Dominus loquatur in hominibus, qui eſt loquutus in ſentibus, nec rubum eſt dedignatus?* Et ſtatim,quæ illius ſingularis eſt humilitas, huic ſe rubo ſimilem teſtatus; fore nihilominùs haud dubitat, vt ex eo diuinæ voces aliis profuturæ audiantur. *Atque vtinam*,inquit,*meas quoque illuminet ſpinas. Erunt fortaſſe,qui etiam in noſtris ſentibus aliquem mirentur lucere fulgorem,quos ſpina noſtra non vrat: erunt, quibus de rubo audita vox noſtra ſoluat de pedibus calceamentum, vt impedimentis corporalibus exuatur mentis inceſſus.*

Per coruos,id eſt, malos Prælatos bona alimenta miniſtrâtur.

16. Inter volucres, quæ eſt, obſecro, infelicior & inauſpicacior coruo? Et nihilominùs Deus huius ope vſus eſt ad Prophetam ſanctiſſimum Heliam ſuſtentandum: *Corui*,inquit Textus,*deferebant ei panem & carnes manè; ſimiliter panem & carnes veſperi.* 3.Reg.17.n.6. Vt ſub hoc ſymbolo indicaret ſpiritualia alimenta ad bonos mores conſeruandos, & perditos reſtituendos, etiam per iniquos miniſtros, & indignos rectores animarum poſſe ſuppeditari. Quod rectè obſeruauit D. Iſidorus Peluſ.lib.2.epiſt.37. vbi oſtendens, optimos effectus etiam per peſſimos miniſtros diuinitùs conferri,concludit: *Si quid etiam, quod magis mirandum ſit, intelligere cupis; per coruum,hoc eſt, immundam auem, cælipetam illum Heliam paſcebat. Quocirca ne dubites, quin per flagitioſos quoſdam Sacerdotes,diuina, & natura ſublimiora beneficia tribuantur.*

D.Iſidor. Peluſ.

De ſede Moyſis audiendus etiam malus. Quidni ex ſede Chriſti?

17. Huc pertinet illa Chriſti Domini & denuntiatio, & exhortatio. *Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ & Phariſæi. Omnia ergo quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite: ſecundùm opera verò eorum nolite facere.* Matth.23.n.2. Quo ex loco rectè argumentatur D.Chryſ.in cap.1.Epiſt.ad Coloſſ.hom.3.ſub finem: *Si Moyſis*, inquit, *ſedes adeò veneranda fuit, vt propter ipſam audire oportuerit Sacerdotem;multo magis ſedes Chriſti.* Et intelligendus eſt de Sacerdote etiam malo, quem Chriſtus Dominus audiendum præcipiebat. Statim verò alludens ad illud Pauli:*Pro Chriſto legatione fungitur, tanquam Deo exhortante per nos.* 2. Corinth.5.n.20.optimum à Legatis argumentum ducit:*Legati*,inquit,*qualeſcunque tandem ſint,propter legationis prærogatiuã multo potiuntur honore. In mediam Barbarorum terram inter hoſtes ſoli ingrediuntur. & quoniam plurimùm valet legationis lex;omnes eos honorant,omnes in eos intendunt,omnes cum fiducia & liberè dimittunt.* Deinde verò hanc omnium gentium conſenſionem, & conſuetudinem ad Prælatos eccleſiaſticos traducit: *Iam & nos*,inquit,*legationis ſermonem accepimus:hoc enim eſt Epiſcopatus dignitas. Honore verò potiri volumus,non propter nos;abſit: ſcimus enim noſtram vilitatem. ſed propter vos; vt quæ à nobis dicuntur, diligentiùs audiatis.* Itaque ſicut Legati,licèt peſſimis moribus vtantur; magno tamen in honore ab omnibus habentur: ita & Prælati, quanuis vitam habeant contemptibilem; dignitatem tamen præferunt omnibus ſubditis venerabilem.

Prælati, vt Legati,obſeruandi.

Et cur mali Prælati diligenter non audiantur à ſubditis, cùm etiam à Deo familiariter edoceantur? Vnde D.Chryſ. proximè citatus alludens ad Balaamum,& eius aſinum,vtrunque diuinitùs inſtructum, Num.22.n.12.& 28. *Si in aſino*,inquit, *& diuinatore operata eſt gratia Dei propter diſpenſationem, & vtilitatem Iſraeliticorum;manifeſtum eſt, quòd neque in nobis operari detrectabit: ſed & hoc facere ſuſtinebit propter vos. Nemo itaque dicat,tenuem eſſe me, & humilem, & nulla ratione dignum. Vel ſic me obſeruato. Sum enim talis. Sed perpetuus Dei mos eſt, multorum gratiam etiam talibus ſe applicare. Et,vt hoc diſcatis,ad Cain loqui dignatus eſt propter Abel; diabolo propter Iob; Pharaoni propter Ioſeph; Nabuchodonoſori propter Danielem; Balthaſaro propter eundem.* Ita D. Chryſ. vbi plura de hac re. Atque eadem ferè repetit hom.66.in Ioan.ſub finem. 18.

Prælati etiã mali à Deo inſtruuntur.
D.Chryſ.

Deus malis alloquitur.

Saülem adhuc bonum diuinus imbuit Spiritus 1.Reg.10.n.10. Eundem iam malum idem Spiritus non deſeruit. 1.Reg.19.n.24. vtrobique enim dicitur prophetaſſe. Quia in Principe, quanuis mutetur probitas, tamen perſeuerat auctoritas, ratione cuius dignus eſt, qui à ſubditis honoretur. Et quanuis aliquando malus Spiritus Saülem, vt malum inuaderet. 1.Reg.16.n.14. bonus tamen ſaltem, vt Regem non omninò deſerebat: vt quem honorem malus Princeps, prout malus, non meretur; ſaltem prout Princeps, conſequatur. Quod expendens D. Petrus Damianus lib.8. epiſt.11.ad Florentinos: *Maior*,inquit,*eſt Eccleſia, quàm Ramatha: maior eſt Chriſtus, quàm Samuel. Si ergo in Saül,quem malus exagitare Spiritus conſueuerat;cum veniſſet in Ramatha, vbi Samuel cum Dauid prophetabat,Spiritus inſiluit;ita vt ſe veſtimentis exueret, & nudus tota die ac nocte cum ceteris concinens prophetaret: quid mirum,ſi Spiritus ſanctus in Eccleſia ſuper quemlibet reprobum veniat, & non per eius meritum, ſed per eius miniſterium in alios chariſmatis ſui dona transfundat?* Itaque malus Prælatus, ſicut à Deo inſtruitur, ita & à ſubditis auſcultetur. 19.

Saülem non ſolùm bonũ, ſed etiã iam malum bonus imbuit Spiritus.

D.Petr. Damian.

Conſulat nihilominùs ipſe ſibi, ne hominibus bene imperans, Deo perperam obſequatur. Vnde rectè eum monet Auctor Operis imperfecti in Matth.homil.43. *Bene*, inquit,*viuendo,& bene docendo populum inſtruis, quomodo debeat viuere:bene autem docendo, & malè viuendo, Deum inſtruis, quomodo te debeat condemnare.* Viperis comparabantur olim Phariſæi, Matth.3.n.7.& c.12.n.34. & c.23.n.33. Eiſdem verò comparari poſſunt hodie mali Prælati, & rationem inculcat ad præſens inſtitutum quàm aptiſſimam D.Petrus Damianus libello gratiſſimo iam citato,c.28. *Quia*, inquit, *viperarum more,dum filios pariunt. ipſæ moriuntur.* Eoſdem comparat D.Gregor.homil.17. in Euangel. cum aqua baptiſmali: *Quæ*,inquit,*peccata baptizatorum diluens,illos ad regnum cæleſte mittit;& ipſa poſteà in cloacas deſcendit.* Atque hæc de dignis Prælatis. Ex quibus patet eximia Samuelis obedientia, qui Pontificem, & Iudicem Heli, vtroque munere indignum, non minùs quàm ſi digniſſimus eſſet, humiliter audiebat ac reuerebatur. 20.

Mali Prælati, quanuis aliis proſint, ſibi ipſis obſunt.
Auctor Oper.imp.

D.Petr. Damian.
Mali Prælati, viperis ſimiles, quæ parientes pereunt.

D.Greg.
Similes aquæ baptiſmali, quæ alios diluens, inquinatur.

SECTIO

SECTIO II.

Dignos Prælatos, non vt dignos, ſed vt Prælatos, humiliter audiendos.

1\. *In bonis Prælatis, nō quod repræſentant, intuendum.*

SVnt quidam Prælati tam multis à natura dotibus inſtructi, vt nati ad præfecturam videantur. Quid ergo de his ſentiendum? ſúntne audiendi propter id, quod ſunt? Abſit. Sed propter id, quod repræſentant. Repræſentant verò ipſum Deum, à quo eſt omnis poteſtas: propter Deum igitur in eis relucentem audiantur.

2\. *In Baptiſta nihil aliud quàm quod eſſet Dei vox, attendēdum.*

Quæret aliquis, cur olim Baptiſta honorificos titulos reiecerit, & abiurauerit, illud vnum confeſſus: *Ego vox clamantis*. Ioann.1. num.23. Rationem eſſe credo, vt neque ſacerdotalis dignitas, neque prophetalis auctoritas, neque angelica ſanctitas in eo attenderetur: ſed hoc vnum, quòd eſſet Dei vox; ſeu, quòd Dei voce loqueretur: ratus, eam tantum rationem ſatis eſſe, vt eius verbis fides, eius imperiis obedientia ab omnibus præſtaretur. Rectè monet Tertullian. lib. De Pœnit. cap.4. in diuino præcepto non tam bonitatem, aut vtilitatem, aut honeſtatem ſpectandam eſſe, quàm quòd diuinum ſit, ſeu ab ipſo Deo imponatur. *Audaciam, inquit, exiſtimo de bono diuini præcepti diſputare. Neque enim, quia bonum eſt, idcircò auſcultare debemus; ſed quia Deus præcepit. Ad exhibitionem obſequij prior eſt maieſtas diuinæ poteſtatis: prior eſt auctoritas imperantis, quàm vtilitas ſeruientis.* Haud ſecùs, qui in Prælato bonitatem potiùs, quàm ipſam auctoritatem attendit, vt obtemperet; eo ipſo cenſetur non obedire: nec quò poteſtas impellit, ſed quò voluntas trahit, inclinare.

Tert. *In præcepto nō tam quòd bonum ſit, quàm quòd diuinum cōſiderandum.*

3\. *Obedientia, quæ homini propter eius excellentiam præſtatur, carnalis eſt.*

Acriter inuehitur D. Paulus in Corinthios: *Adhuc*, inquit, *carnales eſtis*. 1. Corinth.3 num.2. Vnde, quæſo, tam vehemens cenſura? Subdit: *Cùm enim ſit inter vos zelus & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundùm hominem ambulatis?* At quis fuit iſte zelus & contentio, vt tantam poſſet notam Corinthiis inurere? Pergit Apoſtolus: *Cùm enim, inquit, quis dicat; Ego quidem ſum Pauli: alius autem; Ego Apollo: Nónne homines eſtis? Quid igitur eſt Apollo? Quid verò Paulus? Miniſtri eius, cui credidiſtis.* Ita ille. Quaſi diceret. Obedientes quidem eſtis, ſed Paulo, ſed Apollo, de quorum ſeruitute gloriamini; non autem Deo. Obedientia verò, quæ non Deo propter eius bonitatem; ſed homini propter eius præſtantiam exhibetur, carnalis eſt, non ſpiritualis. Quem in locum rectè obſeruat Diuus Chryſoſtomus, non dixiſſe Apoſtolum, eos carnales eſſe propter adulteria, & luxurias, ſimiléſque intemperantias, quæ hominem propriè efficiunt carnalem; ſed propter obedientiam, magis hominem, quàm Deum in homine reſpicientem: quaſi hæc obedientia nihilo ab illis vitiis carnalibus diſtingueretur. Itaque qui Prælato fauet, vel adhæret, quia ſapiens, quia bonus, quia magnis dotibus inſignis; is quidem amicus carnalis eſt, non fidelis ſeruus: Deo non obtemperat, ſed amico morigeratur. Vnde ne Paulo quidem obediendum eſt, vt Paulo; ſed vt Apoſtolo vicem Dei gerenti: vt rectè obſeruat idem Diuus Chryſ. hom.2. in 2. ad Timot. vbi monens, ne quis ſuo Prælato, tanquàm homini obediat, ſubdit: *Plus aliquid dicam: Ne Paulo quidem obedire oportet, ſi quid dixerit proprium, ſi quid humanum, ſed Apoſtolo circunferenti Chriſtum in ſe loquentem.*

D. Chryſoſt.

4\. Hinc eſt, quòd apud imperfectos obedientes opus ſit, Prælatos commendare, vt ad obediendum inducantur: at verò apud perfectos, ſatis ſupérque ſit, deſignare, vt ſtatim ad parendum excitentur. Quis neſcit, tardiſſimos fuiſſe ad obediendum Iſraëlitas? Quid ergo Deus? Curauit, vt Ioſuë vniuerſo populo poſt Moyſen præfuturus, priùs coram omnibus commendaretur. Sic enim Deus ad Moyſen: *Tolle*, inquit, *Ioſue, filium Nun, virum, in quo eſt ſpiritus Dei, & pone manum tuam ſuper eum; & dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ.* Num.27. num. 18. En vt intùs ac foris, mente & corpore commendetur. Nam in mente ſpiritum Dei, ſeu ſpiritum propheticum habere dicitur; in corpore gloriam Moyſis; ſiue illa ſit Moyſis humilitas, vt Oleaſter eruit ex Hebræo, vbi ſic legit: *Pones de deſcenſu tuo ſuper eum*: hoc eſt, tuam illi humilitatem communicabis: quaſi Prælatorum gloria ſit humilitas; ſiue potiùs ſit Moyſis auctoritas & poteſtas, vt Abulenſis interpretatur; ſiue tandem ſit ille ſplendor, qui ex ore Moyſis emicabat, & in faciem Ioſuë reſiliebat, vt malunt aliqui Rabbinorum. Quorſum verò tam multa ornamenta Ioſuë conferuntur, & vniuerſo populo manifeſtantur? Rem attingit ipſa Litera: *Vt audiat*, inquit, *cum omnis Synagoga filiorum Iſrael*. Quaſi diceret Deus: Scio, hunc populum carnalem eſſe; nihil valere apud eum diuinam auctoritatem, plurimùm verò humanam maieſtatem: ergo Principem ei præpono non deſpicabilem, quem proinde ipſi vel inuiti admirentur ac reuereantur. Similis eſt ille locus, in quo Deus apud Mariam & Aaronem de ſuo Prælato Moyſe detrahentes, eum incredibiliter laudauit, & cæteris Prophetis antepoſuit: *Si quis fuerit*, inquit, *inter vos Propheta Domini, in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt: ore enim ad os loquor ei; & palam, & non per ænigmata & figuras Dominum videt.* Num.12. n.6. & 7. Quorſum verò tam ingens commendatio? Niſi vt imperfecti illi ſubditi, ſi minùs in ſuo Prælato diuina iuſſa, ſaltem glorioſa encomia venerarentur.

Imperfecti ſubditi vt obediant, indigent commendatione Prælatorum.

Ioſuë cōmendatur apud Iudæos, vt obediant.

Oleaſt. *Prælatorum gloria, humilitas.* *Abul.* *Rabbin.*

Moyſes commendatur apud fratres, vt eum obſeruent.

5\. *Perfectus ſubditus cōmendatione Prælatorum non indiget, ſed ſola deſignatione.*

Contrà verò perfectus obediens ſui Prælati commendatione non indiget, cùm nihil in eo magis, quàm Prælati nomen reuereatur. Talis fuit Cornelius ille centurio, religioſus ac timens Deum, ad quem Angelus Dei: *Mitte*, inquit, *viros in Ioppem, & accerſi Simonem quendam, qui cognominatur Petrus: hic hoſpitatur apud Simonem quendam Coriarium, cuius eſt domus iuxta mare; qui dicet tibi, quid te oporteat facere.* Actor.10. num.5. & 6. Vides, vt nihil magnum enuntiet de Petro? Non ait eſſe fundamentum Eccleſiæ, habere claues regni cœlorum, Dei locum in terris obtinere, & his ſimilia: ſed planè ſignificat, eſſe humilem. *Accerſi*, inquit: quaſi non eſſet à nobili Centurione conueniendus, vt Princeps; ſed euocandus, vt ſeruus. Prætereà eſſe contemptibilem & ignotum: *Simonem*, inquit, *quendam*: quod pronomen in Latino ſermone vilitatis ac tenuitatis nota eſt. Sic enim interpretatur Diuus Ambroſ. lib.10. in Luc. cap.21. illud Chriſti Domini: *Ite in ciuitatem ad quendam.* Matth.26. num. 18. *Ideò*, inquit, *ſine nomine deſignatur, vt ignobilis aſſumetur.* Sed quidquid ſit de hac interpretatione, cui cæteri Interpretes communiter repugnant: certè Latini vilem & abiectum hominem contemptus cauſa appellant, *quendam*: vt apud Comicos, Plautum ac Terentium, videre eſt. Tandem eſſe pauperem & vilioris notæ homuncionem

D. Petrus etiam illaudatus obſeruatur à Cornelio.

D. Ambr. *Pronomen Quidam, nota contemptus.*

cionem: *Qui hoſpitatur*, inquit, *apud Simonem quendam Coriarium.* Ac ſi propriam domum non haberet, ſed in alienas diuerteret; eáſque non diuitum Regias, ſed pauperum tabernas & officinas. Quid verò Cornelius? Contempſit hominem? Minimè profectò: immò potiùs vt ſibi Prælatum officioſiſſimè obſeruauit. *Vocauit*, inquit, Textus, *duos domeſticos ſuos, quibus cùm narraſſet omnia, miſit illos in Ioppen.* Ibidem, num.8. In quem locum egregiè D. Chryſoſtom. homil.22. *Vide*, inquit, *quàm alienus eſt à faſtu; non dixit: Vocate mihi Petrum: ſed ita vt perſuaderet, narrauit omnia. Non enim volebat ſola auctoritate præcipere & accerſere; tam moderatus erat vir: tametſi nihil magnum cogitari poterat de viro, qui apud Coriarium diuerterat.* Sic ille, quaſi diceret: Petrum, etſi nullis titulis commendabilem, eo tantùm nomine, quòd ſibi Doctor à Deo proponeretur, adeò obſeruabat, vt euocare eum non auderet; vix dum rogare.

D.Chryſ.

6. Nulla igitur alia in Prælato obediendi ratio inquiratur quàm quòd Deum repræſentet. Abſint reliquæ: hæc vna, ſi modò ſuperſtes ſit, obedientiam imperat & extorquet. Quid enim iuſtius, & rationi congruentius eſſe poteſt, quàm vt Deo, & quod reliquum eſt, homini eius locum habenti obedientia præſtetur? Conditurus Deus primos parentes: *Faciamus*, inquit, *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Gen.1.n.26. Quærit ibi Theod.q.20. in quo hæc imago ſimilitudoque cōſiſtat? Et reſpondet cum aliis, quos citat, conſiſtere in officio dominandi. Probat ex verbis, quæ ſequuntur. *Et dominetur piſcibus maris, & volatilibus cæli, & beſtiis terræ.* Quaſi homo Deo ſimilis in eo videatur, quòd ſicut Deus rebus omnibus; ita homo ſaltem aliquibus dominetur. Confirmat ex D.Paulo, qui potiùs hominem, quàm mulierem, Dei imaginem appellauit, 1.Corinth.11. num.7. quia ad hominem potiùs quàm ad mulierem imperium pertinebat. Itaque iuriſdictio in alios eſt ſimilitudo cum Deo: & qui ſeruo imperat, Deum repræſentat. Nec immeritò: vt qui homini obediunt, Deo ſibi perſuadeant obedire. Angelus ille fuit, qui monuit Agar Ægyptiam è domo Saræ fugientem, vt reuerteretur ad dominam ſuam, & ſub manu illius humiliaretur: cui illa promptiſſima obtemperauit; quia non vt Angelum, ſed vt Deum recognouit: *Tu*, inquit, *Deus, qui vidiſti me.* Geneſ.16.num.13. Non ait; Tu Angelus; ſed, Tu Deus; non quòd Angelum eſſe ignoraret, ſed quòd Deum in Angelo audiret: ſuámque deuotionem, interprete Caietano, non erga Angelum denuntiantem, ſed erga Deum imperantem exhiberet. Apparuerunt Abrahæ tres viri, quos ille vnius nomine compellauit: *Domine*, inquit, *ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum.* Gen.18.num.3. Myſterio non caret, quòd tres, vt vnum alloquatur. Dixerit aliquis, Abrahamum adeò fuiſſe liberalem & hoſpitalem, vt tres hoſpites, vnum reputaret; cùm tamen auari, vnum plurimos arbitrentur. Altiùs ad myſterium reſpiciunt Patres, D.Ambroſ. D.Cyril. D.Greg.Magn. Euſeb.& alij, qui ſacroſanctæ Triados myſterium hoc loco reuelatum fuiſſe arbitrantur. Sed quidquid ſit de ea re, aptè ad præſens inſtitutum D. Aug.q.33. in Geneſ. *In Angelis*, inquit, *Dominum ſentiens. Domino potiùs quàm Angelis loqui eligit.* Quaſi diceret. Non ſiſtebat in Angelis à Deo miſſis: ſed in Deum, cuius illi auctoritate mittebantur, animum & cogitationem transferebat: vt haberent poſteri documentum, ne Prælatos ſuos, vt homines, ſed vt Deum venerarentur. Sic &

Tota obediẽdi ratio eſt, quòd Prælatus Deum repræſentet.

Theod.

Similitudo hominis cum Deo, iuriſdictio.

Homo potiùs, quàm mulier, Dei imago dicitur.

Agar Angelo, vt Deo, obtemperat.

Caietanus.

Abrahami hoſpitalitas.

D. Ambroſ. D.Cyrill. D.Greg. Euſeb.

Trinitatis myſterium.

D.Auguſt.

Abraham Deũ in Angelis attendebat.

A Lot ad duos Angelos, quos vt homines hoſpitio excepit, ſingulariter loquutus: *Quæſo*, inquit, *Domine mi, quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam*, &c. Geneſ.19. n.18. Quod iterum expendens D.Auguſt. lib.16. Ciuit.cap.29. *Abraham*, inquit, *in tribus, & Lot in duobus viris Dominum agnoſcebat; cui per ſingularem numerum loquebantur, etiam cùm eos homines eſſe arbitrarentur.* Et paulò pòſt: *Ita excellebant*, ſcilicet, illi tres viri, & duo viri, *vt in eis eſſe Dominum*, Abraham, & Lot, *dubitare non poſſent.* Itaque ab externa hominum forma, quam videbant, ad arcanam diuini Numinis maieſtatem, quam in illis hominibus venerabantur, cogitationes ſuas reuocabant, vt ſuo exemplo ſubditos inducerent, B ad ipſum Deum ſuis ſemper in Prælatis recognoſcendum, & obſeruandum.

Lot in Angelis Deũ venerabatur.

D.Auguſt.

Ita Deus in Prælatis obſeruandus.

7. Præceptum obediendi maioribus vocat Diuus Paulus primum: *Honora*, inquit, *patrem tuum, & matrem tuam; quod eſt mandatum primum in promiſſione, vt bene ſit tibi, & longæuus ſis ſuper terram.* Epheſ.6.num.2. Quæri ſolet, cur appellaretur primum, quod in ordine eſt quartum: vt videre eſt Exod.20.n.12. & Deut.5. n.16. Aliter alij reſpondent. D.Hieron.lib.3.Comment. ad eum locum, tripliciter ſoluit. Primò, quia hoc mandatum in promiſſione primum eſt, ſeu potiùs vnicum: nam alia præcepta non habent annexas promiſſiones; hoc autem maximè, nempe felicitatem & longæuitatem: quaſi difficultas parendi hominibus tanta ſit, vt ſola inter alias promiſſionibus C ſuperanda videatur. Secundò, quia vnumquodque mandatum Decalogi primum eſt appellandum, ad comparationem eorum præceptorum, quæ poſteà lege conſcripta ſunt. Quod intelligo non ſolùm ratione temporis, ſed etiam ratione dignitatis; quæ tanta eſt in ſingulis Decalogi præceptis, vt quodlibet eorum primatum quodammodo inter alia obtinere cenſeatur. Tertiò, quia eſt primum in ſecunda tabula, ſicut præceptum colendi Deum, primum eſt in prima. Vt hinc intelligas, tam ſimilia eſſe inter ſe hæc duo præcepta, Deo & Prælato obediendi, vt ſuus cuique primatus tribuatur. Addo vlteriùs, abſolutè primum dici poſſe: quia ſicut Deum obſeruare, D eſt mandatum ſimpliciter primum; ita & obſeruare maiores, cùm hi loco ipſius Dei habeantur; & qui homini obedit propter Deum, Deo ſine dubio obedire exiſtimetur. Vnde D.Bernard. De præcepto & diſpenſatione: *Quidquid*, inquit, *vice Dei præcipit homo, haud ſecùs accipiẽdum eſt, quàm ſi præcipiat Deus.* Immò cùm in Leuitico, Decalogi præcepta repetantur; primo loco proponitur præceptum de obſeruantia erga maiores; ſecundo autem de obſeruantia erga Deum. *Vnuſquiſque*, inquit Dominus, *patrem ſuum & matrem ſuam timeat.* Et ſtatim: *Sabbata mea cuſtodite, ego Dominus Deus veſter. Nolite conuerti ad idola*, &c. Leuit.19. n.3.& 4. Quaſi Deus meus non magis velit, vt ſibi quàm vt hominibus à ſe præpoſitis obedientia & E obſeruantia deferatur.

Mandatum obſeruandi parentes, dicitur primũ, triplici cauſa.

D.Hieron.

Primum in promiſſione.

Primum in dignitate.

Primum in 2.tabula.

Mandatum colẽdi Deum, & homines propter Deũ, idem quodãmodo.

D.Bern.

Præceptum colendi maiores, aliquando præponitur præcepto colendi Deum.

8. In ſolutione tributi ſibi Chriſtus Dominus Petrum exæquauit: loquutus enim cum Petro de ſtatere inueniendo in ore piſcis: *Illum*, inquit, *ſumens, da eis pro me, & te.* Matth.17. num.27. Vnde Petro tantus honor, vt homo Deo non ſolùm comparetur, ſed etiam quodammodo exæquetur? D.Chryſoſtom.homil.59.ad eum locum, exiſtimat, hunc honorem obedientiæ præmium fuiſſe. *Qui*, inquit, *ad rem natura incredibilem illicò paruit, fidei tributionem confeſtim habuit, Chriſto in ſolutione tributi coniunctus.* Dignus enim eſt,

D. Petrus propter obedientiam Chriſto quodammodo æquatur.

D.Chryſ.

vt

vt qui ad obediendum ſe demittit, quandam veluti æqualitatem cum Deo ſortiatur. Cæterùm D. Auguſtinus quæſt.75. ex nouo Teſtamento, reſpicit ad dignitatem Diui Petri, parem quodammodo cum Chriſti Domini dignitate; *Saluator,* inquit, *cùm pro ſe & Petro dari iubet, pro omnibus exſoluiſſe videtur, quia ſicut in Saluatore erant omnes cauſæ magiſterij; ita & poſt Saluatorem in Petro omnes continentur: ipſum enim conſtituit, eſſe caput eorum, vt Paſtor eſſet gregis Dominici.* Vides, vt Chriſtus Dominus ſuam cum Prælato communicet dignitatem? Quis ergo dubitet, fore, vt Prælati obſeruantia, Chriſti obſeruantia cenſeatur; & Prælati offenſio, Chriſti offenſio iudicetur?

D. Auguſt. *Petrus, quodammodo Chriſtus, vt hic in illo obſeruetur.*

9\. Clem. Alex. *Grauius malum, Prælato, quàm Deo non obedire.*

Quid, ſi dicam, grauius malum eſſe, Prælato, quàm Deo non obedire? Id planè teſtatur Clemens Alexand. *Rem,* inquit, *dicturus ſum mirabilem; ſed inde omninò ne hæſites. Expedit in Deũ magis peccare, quàm in ducem noſtrum. Nam, ſi Deum ad iracundiam prouocaueris, dux noſter illum reconciliare poteſt: ſi verò ducem ipſum perturbauerimus, nullum habebimus, qui nobis illum propitium faciat.* Neque deſunt ex ſacris Literis argumenta, quibus aſſertio confirmetur Aaronem contra Deum peccantem ad aquas contradictionis, paulò poſt egreſſum ab Ægypto, Num.20.num.10. ſerò diuina vltio compreſſit; nimirum quadraginta pòſt annis, paulò ante ingreſſum in terram promiſſionis, Num.33. num. 38. Contrà verò Dathan & Abiron, alióſque eiuſdem gregis homines de ſuis Prælatis detrahentes, ſubita punitio coërcuit, hauſtos repentino terræ hiatu, Num.16.num.32. Cur in illum adeò tardauit, in hos autem adeò feſtinauit punitio? Planè, quia ille in Deum, hi verò in ſuum Prælatum rebellarunt. Hæc autem inobedientia ſicut Deo videtur iniquiùs ferenda, ita & velociùs caſtiganda.

Citiùs, qui Prælatum, quàm qui Deum offendunt, puniũtur.

10\. *Faciliùs iniuria in Deũ quã in Prælatum remittuntur.*

Deum quondam audire noluerunt Iſraëlitæ, quin proptereà à Deo punirentur; immò potiùs laudarentur. Nam, dicente populo ad Moyſem: *Si audierimus vltrà vocem Domini Dei noſtri, moriemur. Tu magis accede & audi cuncta, quæ dixerit Dominus noſter tibi, loquerísque ad nos.* Deut.5.n.25.& 27. Seu clariùs, & apertiùs: *Loquere tu nobis, & audiemus, non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur.* Exod.20.num.19. Hæc, inquam, dicente populo, & diuinam vocem audire renuente, nullum in eos ſtatuitur ſupplicium; immò encomium longè maximum confertur, dicente Domino ad Moyſem. *Bene omnia ſunt loquuti.* Deut.5.n.28. At verò illis, qui Prophetam à Deo conſtitutum audire recuſaſſent, grauiſſimæ à Deo pœnæ imponuntur. *Prophetam,* inquit Deus, *ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum, ſimilem tui, & ponam verba mea in ore eius, loquetúrque ad eos omnia, quæ præcepero illi: qui autem verba eius audire noluerit, ego vltor exiſtam.* Deuteron.18. n.18. Quaſi faciliùs iniuriæ in Deum, quàm in Prælatum commiſſæ remittantur; & mitiùs inobedientia Deo, quàm homini præſtita condonetur.

11\. *Maledicus in Moyſem potius, quam blaſphemus in Deum lapidatur.*

Teſtis eſt ille blaſphemus in Deum, & maledicus in Moyſem, apud eundem Moyſem accuſatus, de cuius ſupplicio cùm aliquando ipſe Deus à Moyſe conſuleretur, ſic reſpondit, iuxta Septuaginta Interpretes: *Educ eum, qui maledixit, extra caſtra; & lapidet eum populus vniuerſus:* Leuit.24. num.14. Cur non dixit: Educ illum, qui Deum blaſphemauit: ſed illum, qui Moyſi maledixit? Optimè Iſidorus Clarius; *Deus,* inquit, *cui ſui curæ ſunt, magis voluit vlciſci iniuriam Moyſis, quàm propriam cõtumeliam. Ideò dixit: Educ maledicum: & non dixit: Educ blaſphemum.* Deum in hac re

Iſid. Clar.

A imitatus Rex Dauid, iniurias ſibi factas à Saüle, à Semeï, à Nabal, ab Abſalon, à multis aliis patienter remittebat: iniurias verò factas ſuis Legatis acriter vindicabat. Nam cùm ſciret, Legatos ſuos à Rege Ammonitarum Hanon graui contumelia affectos, & ſemiraſis barbis, veſtibúſque mediis vſque ad nates indecorè præciſis, in vrbem remiſſos eſſe, 2. Regum 10. num.4. & 1. Paralip. 19. num. 4. ſic exarſit, vt ſtatim contra eum in arma ruerit, & quadraginta millia equitum interfecerit; quinquaginta verò & octo millia in fugam verterit, reliquos autem omnes ſuam coëgerit in ſeruitutem, vt citatis locis videre eſt. Quas ergo pœnas Æternus Imperator Deus ab illis non repoſcat, qui in ſuos B Prælatos diuina apud homines legatione fungentes aliquid iniuriarum moliuntur? Suas profectò iniurias diſſimulabit, ſuorum acriter vlciſcetur.

Dauid Deum imitatus non tam ſuas, quã ſuorũ Legatorũ iniurias vindicabat.

Quare, quanuis illud Diui Petri veriſſimum ſit: *Obedire oportet Deo magis, quàm hominibus.* Actor.5. num.29. tamen niſi homines manifeſta mala imperent; diuina obſequia aliquando pauliſper intermittenda ſunt, & humana alacriter exequenda. Certè Chriſtus Dominus, vt hoc tandem expediam argumentum, nobis in hac re ſingulare præbuit exemplum. Nam obſequium Æterno Patri debitum bona cum illius venia intermiſit; vt debitam Virgini Matri obedientiam præſtaret. Voluntas Patris erat, vt Chriſtus C Dominus, adhuc puer, Ieroſolymis in templo eſſet, Doctores audiens & interrogans; iuxta illud: *Neſciebatis, quia in his, quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe?* Luc.2. num.49. Voluntas Matris diuinam voluntatem nondum apertè cognoſcentis, erat, vt filius ſecum Nazareth, in patriam domum regrederetur; iuxta illud: *Fili, quid feciſti nobis ſic?* Ibidem, num.48. Quid ergo Chriſtus Dominus inter Patris & Matris obſequia quodammodo oppoſita conſtitutus? Quam in partem pronior inclinet? Cui velocior ac diligentior obſequatur? Patris obſequia differt, vt Matris obſequia maturet. *Deſcendit,* inquit Euangeliſta, *cum eis: & venit Nazareth; & erat ſubditus illis.* Vbi ſuprà, num.51. In quem locum Diuus D Bernard. ſerm.19. in Cant. *An,* inquit, *ignoratis, quia melior eſt obedientia, quàm victimæ? Non legiſtis in Euangelio, quam formam obediendi puer Ieſus pueris ſanctis tradiderit? Nam cùm remanſiſſet in Ieruſalem, & dixiſſet: In his, quæ Patris ſui erant, oportere ſe eſſe: non acquieſcentibus parentibus eius, ſequi illos in Nazareth non deſpexit; magiſter diſcipulos, Deus homines, Verbum & Sapientia, fabrum & fœminam.* Et rurſus hanc ſingularem obedientiam admiratus ſerm.3. in die Paſchæ: *Attende,* inquit, *quid fecerit magni conſilij Angelus: quomodo conſilium ſuum poſtpoſuerit conſilio, vel magis voluntati mulieris vnius (Beatam Virginem loquor) & fabri pauperis ipſe eſt Ioſeph. Bonum erat illud conſilium: In his, quæ Patris mei ſunt, oportet me eſſe: E ſed, quia illi non intellexerunt; mutauit illud conſilium, vt nos mundaret ab ea lepra, quæ proprij conſilij eſt: exemplum enim dedit nobis, vt & nos ita faciamus. Quis iam non erubeſcat obſtinatus eſſe in conſilio ſuo, quando ſuum ſapientia ipſa deſeruit?* Hæc Bernardus eleganter.

12\. *Dei præceptũ aliquãdo intermittendũ, & Prælati obeundum.*

Exemplum Chriſti Domini matri obedientis.

D. Bern.

Propriũ conſilium deſerendum, ſequendum Prælatorum.

***

ANNOTATIO II.

CIRCA LITERAM.

Illuſtratur obedientia Samuelis ex natura rerum,in quibus obtemperauit.

1. *Vera obediẽtia in facilibus, ac difficilibus.*

SAMVEL euocatus è cubitu, & ad cubitum reuocatus promptiſſimus obediuit. Nec difficultatem deſerendi lectum exhorruit; nec facilitatem repetendi contempſit; ſed verum ſe obedientem in facilibus, ac difficilibus demonſtrauit: in facilibus, quia iuſſus è vigilia ſe retulit ad ſoporem: in difficilibus, quia euocatus ex ſopore ſe proripuit ad vigiliam. Vtrinque meruit magnam laudem, quia non ſuo commodo, vel incommodo; ſed præcipientis arbitrio ducebatur. Quod Samuelis exemplum iam in Litera ſatis explicatum & illuſtratum,nunc omnibus imitandum proponetur; imitaturis profectò,ſi neque in facilibus deficiant, neque in difficilibus ſuccumbant;ſed vtraque, facilia pariter, ac difficilia feliciter exequantur.

SECTIO I.

Vera obedientia in facilibus quoque præceptis ſpectatur.

2. *In ſolo peccato manifeſto non parendũ: in dubio acquieſcendum Prælato.*

NVllos obediendi fines perfectus obediens agnoſcit: quidquid præcipitur, peccatum manifeſtum excipias, promptus eſt,vt exequatur. Excipio peccatum manifeſtum: nam in dubiis etiam Prælato acquieſcendum: vt patet in Iacobo, qui imperanti matri, vt ſimulato habitu Eſaü benedictionem à patre extorqueret, intrepidus acquieuit. Geneſ. 27. num.14. Et cùm dubitare poſſet, an ea res ſibi liceret; tamen propriam dubitationem imperantis auctoritas excluſit. Si culpam igitur excipias, nihil in aliis præceptis perfectus obediens cunctatur. Vnde D.Bernard. Tract. De præcepto & diſpenſatione: *Perfecta,* inquit, *obedientia legem neſcit, terminis non arctatur,neque contenta anguſtiis profeſſionis,largiori voluntate fertur in latitudinem charitatis;& ad omne, quod iniungitur, ſpontanea, vigore liberalis alacriſque animi, modum non conſiderans in infinitam libertatem extenditur.*

D.Bern.

3. *Seraphini ad facilia, ac difficilia parati.*

Hanc obedientiam ad omnia promptiſſimam profiteri videbantur illi Seraphini, qui ante Dei ſolium ſtabant & volabant, non quidem illis alis, quas ad capita habebant, ne ad ſublimia tantùm anhelare viderentur; neque illis, quas habebant ad pedes,ne viderentur ad ſola infima determinari: ſed illis, quas habebant ad mediam cordis ſedem. Iſai.1.num.2. *Ad deſignandum,* inquit Lyranus, *quòd Angeli ſemper ſunt parati ad diuina aſcendere, & ad inferiora deſcendere, ſecundùm Domini voluntatem.* Sic enim fiebat, vt nullum præceptum diuinum, ſiue facile,ſiue difficile;ſiue glorioſum, ſiue oneroſum detrectarent: ſed ad omnia promptiſſimi accingerentur. Quanuis igitur vera obedientia ad omnia imperata extendatur; poſſunt nihilominùs claritatis gratia ad duas rerum claſſes reuocari ea omnia, in quibus obedientia exercetur. Nam, quædam ſunt faciles & obedientis genio conformes: aliæ difficiles, & ab illis natura penitùs abhorrentes. In

Lyra.

Duo genera præceptorum facilium, ac difficilium.

A vtriſque perfecta obedientia ſpectatur. Sed in præſenti Sect. de prioribus, in ſequenti de poſterioribus agendum.

Suum habet pretium obedientia in facilibus; cùm perfectus obediens non ex facilitate rei imperatæ, ſed ex auctoritate Prælati imperantis ad obediendum inducatur; iuxta illud Tertullian. lib. De Pœnitentia, cap.4. *Ad exhibitionem obſequii prior auctoritas imperantis, quàm vtilitas ſeruientis.* Adamus in Paradiſo conſtitutus duplici obedientiæ præcepto tenebatur;vno comedendi, altero abſtinendi:ſi vera eſt ſententia D.Thom.1. p.quæſt.97.art.3.ad tertium, & Opuſc.2.cap.188. quam ille ſibi videtur ex Litera confirmare. Vbi ſic: *Præcepit ei dicens: Ex omni ligno Paradiſi* B *comede: de ligno autem ſcientiæ boni, & mali ne comedas.* Gen.2.n.16.Germana enim interpretandi ratio exigere videtur, vt præcipiendi verbum tam ad affirmationem,quàm ad negationem pariter extendatur. Atque adeò ſicut homo ad abſtinendum ex vno tenebatur;ita ad comedendum ex omni, non quidem copulatiuè, vt loquuntur; id enim eſſet intemperans & iniucundum,ne dicam, impoſſibile; ſed diſiunctiuè ex hoc, vel illo; ſeu, quod potiùs reor,data hac interpretatione,ex omni quod voluiſſet:ita vt ſola actio comedendi caderet ſub præceptum:quantitas autem, aut determinatio rei comedendæ ſub arbitrium. Quæ expoſitio ſic declarata, & ſancti Doctoris firmata iudicio non videtur improbabilis.

4. *Facilia non propter facilitatem, ſed propter auctoritatem exequenda.*
Tert.

D. Thom. *Duplex præceptum comedẽdi, & abſtinendi impoſitũ Adamo.*

C Ex ea tamen oritur difficultas. Nam, quanuis ad abſtinendum, tanquam ad rem difficilem, neceſſarium fuerit præceptum;quorſum imponi debuit ad comedendum, cùm ad hoc tanquam ad rem facillimam homo ſuapte ſponte moueretur? Dupliciter poteſt reſponderi. Primò, difficilibus præceptis facilia fuiſſe præmittenda; vt his animus quodammodo ineſcatus, illa promptior aggrederetur. Quod ſignificare videtur D.Greg.lib. 35. Moral.10. *Qui,* inquit, *ab vno bono ſubiectos vetat,neceſſe eſt,vt multa cõcedat,ne obedientis mens funditùs intereat, ſi à bonis omnibus penitùs repulſa ieiunet.Omnes autem Paradiſi arbores ad eſum Dominus conceſſit,cùm ab vna prohibuit; vt creaturam ſuam,quam non volebat extingui, ſed proueheri,tantò* D *faciliùs ab vna reſtringeret,quantò ad cunctas latiùs relaxaret.* Nihilominùs hæc reſponſio non ſatisfacit. Quia non oportuit primum hominem ad difficilia præcepta præceptis facilibus ineſcari; cùm potiùs abſque præceptis per ſola priuilegia, conceſſiones & immunitates ineſcari potuiſſet; de quibus tantùm loquitur D. Greg. neque enim præceptum, ſed ſolam conceſſionem comedendi admittit.Secundò igitur reſpondeo aptiùs ad rem præſentem, ideò hominem,& comedendi, & abſtinendi præceptis addictum fuiſſe in terreſtri Paradiſo; vt nihil ibi,ſiue facile,ſiue difficile,niſi ex obedientiæ legibus ad maius gratiæ incrementum aggrederetur. Vnde illis, qui in Religionis Paradiſo poſtea victuri erant,relinqueretur docu- E mentum; ne quid ex proprio guſtu,ſed omnia ex alieno iuſſu molirentur. Adeò fructuoſa eſt in rebus quoque facilibus obedientia.

5. *Cur Adamo facile,ac difficile præceptum imponatur.*

Prima reſpõſio, vt ex facilibus præceptis ad difficilia illiceretur.
D.Greg.

Secunda reſpõſio,vt omnia tam facilia, quàm difficilia, ex obediẽtia aggrederetur.

Noë quondam, Deo imperante, in arcam ingreſſus eſt:*Ingredere,*inquit,*tu & omnis domus tua in arcam.*Gen.7.n.1.ſed & idem,Deo quoque imperante, ex arca egreſſus eſt: *Egredere,* inquit, *de arca tu & vxor tua,&c.*Geneſ.8.n.16.Mirum non eſt ad ingreſſum, tanquàm ad rem arduam ac difficilem, diuinum expectaſſe præceptum; at verò ad egreſſum, qui ſolet eſſe nautis poſt diuturnam nauigationem optatiſſimus;

6. *Noë nec ingredi, nec egredi voluit ex arca, ſine diuino præcepto.*

Vt

Vt ſale tabentes artus in littore ponant.

A quid præcepto opus fuit? cur ſtatim non exiliit, non erupit, non einiicuit in arenam; ſed diuinum imperium cunctabundus expectauit? Aptiſſimè quidem D. Ambroſius lib. de Noë, & Arca, cap. 21. *Iuſtus*, inquit, *nihil ſibi arrogat; ſed totum ſe diuino committit imperio. Et maximè, qui cœleſti fuerat ingreſſus oraculo; cœleſte debuit, vt egrederetur, expectare reſponſum. Verecunda enim iuſtitia eſt, quia inuerecunda iniquitas, quæ vſurpat indebita, nec reueretur Autorem.* Quaſi diceret: Perfectus obediens neque difficilia exhorreſcit, neque facilia concupiſcit; ſed pari celeritate ad hæc, illáque impellitur, ſolo obedientiæ ſtimulo incitatus.

D. Ambr.

7.
Iacobus iuſſus abiit ex patria.

Mater iubet, vt fugiat; pater, vt vadat.

Vt Iacobus paterna domo egrederetur, vtriuſque parentis imperium expectauit. B Matris quidem: *Fuge*, inquit, *ad Laban fratrem meum.* Geneſ. 27. num. 43. Patris verò: *Vade*, inquit, *& proficiſcere in Meſopotamiam Syriæ.* Geneſ. 28. num. 2. vbi obiter nota, matrem dixiſſe, *Fuge*: patrem verò dixiſſe, *Vade*: tum quia, ad Literam, mater ſciebat inſidias Eſaü, quas pater ignorabat; & propterea illa, ad inſidias euitandas, in morem fugientis; hic autem, ſolùm ad nuptias in Meſopotamia contrahendas, in morem euntis, ſeu iter agentis hortabatur: tum, quia, ad mores, vterque parens vnius perfectiſſimi Prælati ſimilitudinem præferebat, qui non ſolùm debet ſuos ſubditos ſeparare à malis per fugam, ſed etiam in bonis per proſequutionem collocare: tum denique, quia matres eſſe C ſolent timidiores pro damno, & feruentiores pro gratia, & vtilitate filiorum, quàm ipſi patres. Peruenit tandem in Meſopotamiam Iacobus, diu ibi fuit, ſeruiuit, laborauit: ſed negotiis iam expeditis, nondum in patriam remigrabat. Neque planè remigraret, niſi priùs ab ipſo Deo admoneretur: *Reuertere*, inquit, *in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam; eróque tecum.* Geneſ. 31. num. 3. Quid hoc eſt? In exilium abire noluiſſe, niſi parentum imperio præeunte, mirum non eſt: erat enim res difficilis, ad quam non propria ſponte, ſed externa vi compelleretur. At verò ab exilio in patriam redire, cur, obſecro, iniuſſus recuſabat; cùm nihil eſſe ſoleat hominibus gratius, & iucundius, quàm natale ſolum repetere, & exilium cum pa- D tria commutare?

Iuſſus in patriam rediit.

8.
Ratio, vt nihil, ſiue difficile, ſiue facile, ſine obedientia præſtaret.
Oleaſter.

Aptè ad rem præſentem Oleaſter: *Nihil*, inquit, *viris ſanctis ſine Numine agendum eſt. Iacob enim, licèt reditum ſummè deſideraſſet; non tamen redire ſine Dei imperio auſus eſt.* Voluit nimirùm etiam in rebus facillimis, & optatiſſimis diuino imperio ſubiacere: vt quod meritum obtinere non poſſet, ex operis difficultate, quæ nulla erat; ſaltem ex virtute obedientiæ, quæ eſt optima meritorum conciliatrix, aſſequeretur. Quid aptius ad perſuadendum ſubditis, nihil eis, ſiue gratum, ſiue ingratum, niſi ex obedientiæ præſcripto ſubeundum, vt operandi meritum multo cumulatiùs augeatur? Adde obiter, Iacobum ad exitum è patria humano tantùm imperio inductum E fuiſſe: at verò ad reditum, diuino non ſolùm imperio, ſed etiam præmio excitatum, vt patet ex citatis verbis: quia perfectus obediens efficacius requirit incitamentum ad iucunda, ac facilia imperata; quàm ad iniucunda, ac difficilia exequenda: vt iam in Litera; & Samuëlis, & Abrahami exẽplo confirmaui, è quibus illum ſola vox, exiſtimata Sacerdotis, euocauit è lecto: non tamen ſola vox, ſed etiam imperium ad lectum reuocauit. Hunc autem placidus quidam ſermo accelerauit ad iugulandum filium: at verò ab eodem iugulando, nonniſi ingens è cælo clamor retardauit.

Exiit è patria humano imperio, rediit diuino; promptior ad difficilia, quàm ad facilia ſubeunda.

9.
Iacobus timuit proprio arbitrio, & non diuino imperio deſcendere in Ægyptum.

A Idem Iacobus ſenior iam effectus, ſua ſponte deſcendere voluit in Ægyptum, vt filium ſuum Ioſephum, quem vt mortuum iam defleuerat, & tunc viuum, ac ſuperſtitem certò cognouerat, gratulabũdus ſalutaret: *Vadam*, inquit, *& videbo illum, antequam moriar.* Geneſ. 45. n. 8. Profectus igitur cum magno gaudio; ecce tibi in ipſa via, neſcio quo timore perculſus, hæret, & cunctatur, adeò vt opus fuerit, ab ipſo Deo animari, & vrgeri: *Iacob, Iacob, noli timere, deſcende in Ægyptum.* Geneſ. 46. n. 2. & 3. Vnde, quæſo, tantus timor? Mitto alias rationes, quas in 1. tomo Annot. 3. ſect. 9. §. 12. prælibaui: hanc vnam addo ad rem præſẽtem. Timuit profectò, quòd Deum priùs non cõſuluerit, quòd diuinum imperium non expectarit; ſed propriam B ſequutus voluntatem, ac voluptatẽ, quas ſuſpectas habebat, ſe tradiderit in viam. Ac ſi ita ſecum loqueretur: Quò mea me trahit voluntas? quò mea me voluptas impellit? Iuuenis diuinæ ſemper parui voluntati, ſenex audeo parere meæ? Olim nihil egi, inconſulto Numine, nunc me ſolum tanti itineris ducem ſequor? Ex diuina autoritate meas quondam actiones dirigebam: nunc ex mea voluptate præcipitari eas ſino? Abſit hoc à me. Hinc vlteriùs non progrediar, niſi progredi, mihi à Deo imperetur. Præſtat, filium non videre, quàm Deo non obedire. Ita Iacobus. Et quidem voluntati videndi filium, qua maximè vrgebatur, penitùs renunciaret, niſi ſtatim à Deo confirmaretur, illis verbis: *Noli timere, deſcende in Ægyptum.* Itaque C perfectus obediens, ſicut, Deo imperante, nihil, quamuis arduum, ac difficile, perhorreſcit: ita, Deo non imperante, nihil, quamuis facile, ac iucundum, concupiſcit. Totum ſe ad diuinum nutum, & arbitrium componit, vt in omnibus, quæ agit, non ſuæ, ſed diuinæ voluntati obſequatur.

10.
Parua præcepta magis facienda.
D. Hieron.

Quare in minimis quoque, ac facillimis præceptis inuiolatam ſeruare oportet obedientiam. Vnde Chriſtus Dominus: *Iota vnum*, inquit, *aut vnus apex non præteribit à lege.* Matth. 5. num. 18. Vt doceret, ne minimum quidem præceptũ contemnendum. Nam, vt bene D. Hieronymus in Regula Monachorum, titulo de Obedientia: *Non leue*, inquit, *eſt, Deum in exiguo contemnere; qui non tantùm ad qualitatem peccati reſpicit, quantum ad* D *perſonæ contemptum: propter quod non ſolum homini intendendum eſt, quale ſit, quod iubetur, ſed etiam, quantus ſit ille, qui iubet.* Et in epiſtola 14. ad Celantiam: *Neſcio*, inquit, *an poſſimus leue aliquod peccatum dicere, quod in Dei contemptum admittitur. Eſtque ille prudentiſſimus, qui non tam conſiderat, quod iuſtum ſit, quàm illum, qui iuſſerit; nec quantitatem imperij, ſed imperantis cogitat dignitatem.* Notat verò Rabanus, in Catena aurea D. Thomæ, iota apud Græcos, quia eſt minima litera, ſignificare minimum præceptum: ſed quia eſt numeralis nota denarij, ſignificare totum Decalogum: non immeritò autem in eodem ſymbolo, ſeu charactere, & minimum præceptum, & totum Decalogum adumbrari; quia, *qui offendit in vno, factus eſt omnium* E *reus.* Iacobi 2. n. 10. Ac ſi non minùs eſſet ab vnius præcepti, etiam leuioris, quàm ab omnium, etiam grauiorum, tranſgreſſione formidandum. Addit Chriſtus Dominus: *Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis, & docuerit ſic homines, minimus vocabitur in regno cælorum.* Ibidem, n. 19. Quid ergo, qui ſoluerit vnum de mandatis maximis: minimus etiam vocabitur: neque enim minor minimo eſſe poteſt. Non quidem, quòd tranſgreſſio par ſit: ſed quia, qui priorem incurrit, proximus eſt, vt in poſteriorem prolabatur; iuxta illud: *Qui ſpernit modica, paulatim decidet.* Eccleſ. 19. num. 1.

Qui minimũ mandatum ſoluit, minimus eſt: qui maximum, qualis erit?

Vide, quantum ſit minima ſpernentis infortunium, vt ſpernenti maxima quodammodo exæquetur.

11\. *Præſtat in hac vita eſſe minorem, quàm in futura minimum.* D.Bernard.

Quid ergo inconſultius eſſe poteſt, quàm, vt ne minor ſis in hac vita, minimis te præceptis ſubiiciendo eligere, vt minimus euadas in futura? Certè hanc imprudentiam ingenioſè, vt ſolet, reprehendit D.Bernardus epiſt.42. vbi loquens de ſuperbo Prælato, volente omnibus imperare, & ne vni quidem obedire: *Si*, inquit, *tui putas iniuriã prioratus, minorem ſummis videri Sacerdotibus, non magis indignum æſtimandum eſt, minimum vocari in regno cælorũ: Si multùm ſuperbus es, plus minimus quàm minor vocari, confundere: minor quippe vilitas eſt, minorem videri, quàm minimum.* Quaſi diceret: Dum parua contemnis, de magis tenebe- B ris; & dum recuſas à ſummo paululùm deflectere, in imo penitùs ſubſiſtes. Ita enim fit, vt parua ſæpe tranſgreſſio facilioris præcepti, ingentes ruinas machinetur: contrà verò, parua eiuſdem obſeruatio magnos honorum cumulos aſſequatur.

12\. *Qui in facillimo præcepto labitur, maximè arguẽdus.* D.Chryſ.

Adami in facillimo præcepto, & de leuiſſima materia offendentis, non eleuatur culpa, ſed aggrauatur: vt rectè D. Chryſoſtomus homil.17.in Geneſ. expendit, ad illa verba: *Quis indicauit tibi quòd nudus eſſes; niſi quòd ex ligno, de quo præceperam tibi, ne comederes, comediſti?* Geneſ.3.num.11. vbi D.Chryſoſtomus ſequutus Septuaginta in Bibliis Regiis, addit: *De quo ſolo præceperam tibi.* Et illud: *De quo ſolo*, rectè ponderat: *Non caret*, inquit, *emphaſi, & latenti quadam vi, quod dicit: De quo ſolo.* C *Quaſi diceret: Non adeò anguſtos fruendorũ bonorũ limites tibi præſcripſi Nónne omnem copiam præbui; Nónne omnium, quæ in Paradiſo ſunt, poteſtatem tibi dedi; & dumtaxat ab hoc vno vt abſtineres, præcepi, vt ſcire poſſes, ſe ſub domino quodam eſſe cui obedientiam debes? Quæ igitur negligentia illa, vt tantis fructibus non contentus, ab hoc vno abſtinere nolueris?*

Præceptum ex leuitate materiæ non contemnendum.

Quis ergo contẽnat facilitatem præcepti in leuiſſima materia impoſiti, cùm ex illius violatione tã grauis culpa contrahatur? Et certè mirandum eſt, ex vnico præcepto circa leuiſſimam materiã ſeruando, aut violando; totius mundi ſalutem, aut ruinam pependiſſe. Quod tamen mihi videtur Deus ita voluiſſe, ne quis leuitate materiæ inductus, ad obedientiam contemnendam induceretur. D

13\. *Minimi præcepti obſeruatio, optima: tranſgreſſio, peſſima.* D.Auguſt.

Quid leuius Samſonis crine, quem facilè vnuſquiſque iudicaret, aut impunè reſecandum, aut inutiliter nutriendum? Et nihilominùs huius minimi præcepti de illo crine conſeruando, obſeruatio, maximas victorias retulit: tranſgreſſio maximas ſtrages intulit: vt videre eſt Iudic.16. à numero 17. Qua de re Autor De mirabilibus Scripturæ, D. Auguſtini nomine inſcriptus, lib.2. cap. 6. *Non*, inquit, *in ſenſibili capillo virtus inerat, ſed mandati diuini obſeruatio donũ fortitudinis conſeruabat. Quandiu igitur in mandati diuini cuſtodia permanſerat, Spiritus ſancti munere maximam fortitudinem habebat: cùm muliebri perſuaſione præcepti dominici tranſgreſſionem adinuenit, etiam ſpirituale fortitudinis donum, quod habuerat, ſtatim receſſit.* E Hic eſt ille crinis in collo ſponſæ, de quo ſponſus: *Vulneraſti*, inquit, *cor meum in vno oculorum tuorum, & in vno crine colli tui.* Cantic.4. num.9. ſeu, vt habent Biblia Sixtiana: *Cor nobis abſtuliſti.* Nam vel vnius præcepti obſeruatio Deum incredibiliter delectat, & ad vindictam, de qua iam cogitabat, quodammodò exarmat.

14\. *Magni præcepti tranſgreſſor, exigui cultor, Deum placauit.*

Vnde Ezechias, quamuis naturalem legem violauerit, de ſuis opibus nimiùm ſuperbiendo; tamen quia ceremonialem obſeruabat, vt ipſe Deo proponebat, dicens: *Memento, quæſo, quomodo* A *ambulauerim coram te in veritate*, &c. 4. Reg. 20. n.3. vtique legali, cui diligenter ſtuduerat, Deum quodammodò tenuit, ac ligauit, ne in vindictam ſolueretur. Mirum fuit, quod olim contigit Samaritanis: nam in illos idololatriæ ſeruientes, *immiſit Dominus leones, qui interficiebant eos.* 4. Reg. 17. num.25. ſed vbi primùm adfuit Sacerdos, ex quo aliquas ceremonias legales didicerunt, & coluerunt; ſtatim leones repulſi ſunt, vt Autor De mirabilibus Scripturæ, lib.2.cap.27. teſtatur: *Accepto*, inquit, *Leuiticæ ſtirpis Sacerdote, quamuis Gentili ſuperſtitione minùs relicta, plaga ceſſauit.* Quaſi illa minima diuinæ legis obſeruantia, licèt multis ſuperſtitionibus inuoluta, ſatis foret ad exterrendos leones, ne deinceps in miſeros homines B inſilirent.

Minima obſeruantia magnas clades euitat.

Autor mirabilium.

15\. *Parua fides, & obediẽtia, magnis è periculis liberat.*

Difficile non fuit Gabaonitis credere, hoſtes Iſraëlitici nominis à Ioſuë tandem expugnandos; cùm illos ipsâ experientiâ cognouiſſent, magna ex parte iam expugnatos. Et nihilominùs, quia id tandem non tam diuinis oraculis, quàm propriis experimentis quodammodò cõuicti crediderunt; vitam, qua indigni erant, à Ioſuë impetrarunt. Ioſuë 9.n.10. vt D.Auguſtinus in Ioſuë, q.13. expendit: *Crediderãt*, inquit, *Deo, quem audierant ſuo populo promiſiſſe; quòd illas gentes ſubuerteret, earumque terram obtineret: & hanc eorum fidem non eos perdendo, remunerauit quodãmodo Ioſuë.* Vbi vides tam exiguam fidem, ac tam facilem obedientiam, quàm ipſa penè rerum euidentia extorque- C bat, tam ingenti præmio remuneratam. Vt nemo dubitet, quantum emolumentum ex obedientia, etiam in rebus facillimis præſtita, colligatur.

D. Auguſt.

16\. *Abraham minimam inobedientiæ maculam præcauit.* D.Auguſt. D. Ambroſ.

Hinc fuit illa Abrahæ diligentia, non ſolùm in maximis, ſed etiam in minimis præceptis exequendis. Nam ſacrificaturus filium ſuum, priùs illum dicitur colligaſſe. Geneſ.22.n.9. Rationem reddit D.Auguſtinus ſerm.73. De Tempore: *Vincitur*, inquit, *innocens hoſtia, ne offerentis deuotio putaret, ſe minùs aliquid exhibere, ſi impatientia doloris victima calcitraret.* Nec multò aliter D.Ambr. lib.1. De Abraham, cap.8. *Nectit*, inquit, *filio manibus ſuis vincula pater; ne refugiendo filius, & vi ignis exuſtus peccatum incurreret.* Quaſi inuoluntarius quoque motus, vt etiam Caietanus aduer- D tit, & naturalis quædam trepidatio totam illam obedientiam reddere imperfectam videretur. Addo, quamuis nihil ſimile timeretur, vt reuerà timendum non eſſet de puero ad ferendam mortem tam impigro, & conſtante, & pluſquàm viriliter animato; adhuc nihilominùs ſine dubio fore, vt pater filium colligaret; ne minimam illam holocauſti ceremoniam, iuxta quam animalia immolari ſolita ligabãtur, etiam cùm neceſſaria non eſſet, præteriret; vt ibi Lyranus obſeruat. Tanti momenti exiſtimauit, ne in minimis quidem obedientiæ legibus defeciſſe. Addit D.Ambroſius lib. 1. Offic. cap.25. ex hac in minimis ceremoniis obſeruantia meruiſſe Abrahamum, vt filius ſacrificio E ſupereſſet: *Tenebat*, inquit, *iuſtus & pietatis modum, & exequutionis ordinem, dum ſacrificio neceſſaria vehit, dum ignem adolet, dum filium ligat, dum gladium euadit: hoc immolandi ordine meruit, vt filium reſeruaret.* Quaſi non minoris meriti cenſenda ſit hæc in minimis circunſtantiis, quàm illa in maximo facto obſeruantia.

Caietan.

Minimam ſui ſacrificij ceremoniam coluit.

Lyra.

D. Ambr. *Minima patris obſeruantia filium à morte liberauit.*

17\. *Heliſæus non ſolùm à tactu, ſed etiã à viſu leproſi abſtinuit, vt legem perfectiùs obſeruaret.*

Naamano remedium pro lepra ſua exigenti renunciare iuſſit Heliſæus: *Vade*, inquit, *& lauare ſepties in Iordane; & recipiet ſanitatẽ caro tua, atque mundaberis.* 4. Reg.5.n.10. Vbi in primis quæro, cur Propheta non per ſe, ſed per internuncium obuiam proceſſerit Naamano? Reſpondet Theodoretus

Theod.

doretus quæſt. 19. ad eum locum, vt legem ſeruaret, quæ commercia cum leproſis prohibebat. Quanuis enim ea lex, Leuit. 13 num. 3. & Numeror. 5 num. 2. non viſum, ſed tactum, & familiare aliquod commercium prohiberet: tamen Propheta, ne in minimis negligentior videretur, etiam à viſu voluit abſtinere. Deinde quæro, cur difficilia remedia ſperanti, adeò facilia impoſuerit? Reſpondeo, ad eius obedienriam probandam, ne magnis tantùm præceptis obſeruandis, & paruis contemnendis aſſueſceret: ſed non minùs in his, quàm in illis ſuam ſalutem conſtituram eſſe ſibi certò perſuaderet. Quam expoſitionem probauit euentus. Principio enim Naamanus facilia præcepta contemnens, & indignans recedebat: ſed ea poſteà ſuſcipiens, & exercens in priſtinam rediit ſanitatem: vt deinceps quanta in paruis præceptis obſeruandis vtilitas ſita eſſet, vniuerſo orbi teſtaretur.

Leuia remedia Naamano proponuntur, vt eius obedientia exerceatur.

18\. *D.Chryſ.* *Leuium præceptorum tranſgreſſiones arguũtur.*

Vnde D.Chryſoſt. homil.87. in Matth. iuſtiſſimè inuehitur in facilium præceptorum contemptores: quaſi parùm perfectionis in eorum obſeruantia poſitum eſſe arbitretur: *Nullus*, inquit, *friuola ſe illa ratione conſoletur, qua vniuerſa proteruitas in animam inducitur, dicens: Quid hoc eſt, aut illud? Mille certè hinc mala oriuntur. Veterator enim malorum Diabolus à minimis plerumque incipit.* Quod deinde pluribus exemplis illuſtrat. Nam vt Diabolus Saülem in extremam cum Deo inimicitiam, deteſtandámque ſub Pythoniſſa ſeruitutem induceret, 1. Reg. 18. num. 7. cum paulatim à Samuëlis obedientia priùs abſtraxit, 1. Reg. 13. n. 9. & 1. Reg. 15. n. 9. *Dum*, inquit, *Samuëli non obtemperauit, paulatim, atque paulatim labens non ſtetit, quouſque ad ipſum perditionis barathrum ſe ipſum immiſit.* Quaſi diceret: Cum Prælatum vicem Dei tenentem in leuioribus præceptis non audiuit; Pythoniſſam Diabolum in corde geſtantem in grauiſſimis obſeruauit.

A minimis ad maxima deuenitur.

19\. *Caïnus, contemnendo minora, patrauit maxima.*

Deinde alterum exemplum à Caïno deſumit, modica primùm ſpernente; ſed poſteà in profundam ſe malorum voraginem præcipitante. *Non enim*, inquit, *confeſtim cædem fratris illi Diabolus ſuggeſſit, ne magnitudine rei commotus tam ſceleſtum facinus abominaretur, ſed priùs perſuaſit deteriora offerre, nullum id eſſe dicẽs peccatum: deinde inuidiæ veneno ſuccedit, nihil etiam hinc mali ſequuturum perſuadẽdo: ita ſenſim in eum illapſus, ad cædem fratris, & ad negationem ſceleris impulit, nec priùs ceſſauit, quàm malorum omnium verticem impoſuit.* Vides, vt minorum tranſgreſſio ad tranſgreſſionem maiorum viam muniat? & ex inobedientia in paruis, inobedientia in magnis ſubſequatur? Tandem ab exemplo Iudæ, ac Iudæorum argumentatus, oſtendit, eos primùm in facilium præceptorum obſeruantia claudicaſſe; poſteà in maximorum deſpicientia penitùs periiſſe: *Niſi enim*, inquit, *Iudas putaſſet paruum eſſe peccatum, pecuniam inopum ſurripere; in tantam proteruitatem non deueniſſet. Iudæi quoque, niſi putaſſent inanis gloriæ delictum minimum eſſe, vſque ad cædem Chriſti lapſi non fuiſſent. Nemo enim repentè ad extremam improbitatem inſilit. Habet enim anima inſitum quemdam pudorem, atque innatum, quem ſubitò calcare, atque proiicere non poteſt, ſed ſenſim ex negligentia perit.*

Iudas, & Iudæi in minimis claudicantes, in maxima ceciderunt.

20\. *Leuis tranſgreſſio graui pœna frænatur.*

Quare leuiores culpæ in facilioribus præceptis violandis, ne in grauiores proſiliant, opportunè comprimantur. Accuſatus eſt apud Moyſem, & capitali ſententia damnatus ille, qui in Sabbato ligna colligebat Num. 15. à num. 32. Quæ acrior punitio? & quæ leuior tranſgreſſio? præſertim, cùm in Hebræo dicatur, vt iam alibi aduerti, non ſimpliciter ligna, ſed *minutula* tantùm *ligna* collegiſſe? Sed non immeritò grauis ſequitur pœna leuem, vt aliquis fortè iudicaret, tranſgreſſionem. Primò, quia recentem legem, qualis illa erat, quanuis leuiter violare, grauis erat culpa, nonniſi graui ſupplicio coërcenda; ne cæteris tranſgrediendi occaſio daretur. Sic Theodor. q. 18. & 31. in Num. & D.Chryſoſt. in Pſal. 6. interpretantur. Secundò, vt ſibi quiſque perſuaderet, etiam parua magno conſtare, & minimas leges ſpernentem, ad maximas pœnas repoſcendum, ne ex tranſgreſſione minorum ad maiorum tranſgreſſionem, vt ſæpe fit, progrediatur. Vnde D.Chryſoſtomus homil. 11. in Acta, ex hoc loco rectè argumentarus: *Si*, inquit, *ligna quædam in Sabbato colligens lapidatus eſt; qui multo grauiora collectione illa operatur, & onus peccatorum colligit, quid non ſuſtinebit?*

Primò. *Theod.* *D.Chryſ.* *Secundò.*

Quanuis fatear, periculoſius eſſe aliquando in paruis, quàm in magnis delinquere: vt D. Chryſoſtomus homil. 87. in Matth. iam citata affirmat: *Mirabile*, inquit, *quiddam, atque inauditum dicere audeo: ſolet mihi nonnunquam non tanto ſtudio magna peccata videri euitanda; quanto parua, & vilia: illa enim vt auerſemur, ipſa peccati natura efficit: hæc autẽ, hac ipſa re, quia parua ſunt, deſides reddũt; & dum contemnuntur, non poteſt ad expulſionem eorum animus generosè inſurgere. Vnde citò ex paruis maxima fiunt negligentiâ noſtrâ.* In eundem modum de hac re philoſophatur D.Greg. Magnus 3. part. Paſtoral. admonit. 34. *Nonnunquam*, inquit, *deteriùs in parua, quàm in magna culpa peccatur. Maior enim quo citiùs agnoſcitur, eo etiam celeriùs emendatur: minor verò, dum quaſi nulla creditur, eo peiùs, quo & ſecuriùs in vſu retinetur.* Sic ille. Vbi plura de hac re. Itaque in paruis præceptis aliquandò periculoſiùs obedientia violatur, & nonnunquam fructuoſiùs cuſtoditur: æquum igitur eſt, vt ea quoque perfectiſſimè obſeruentur. 21.

Periculoſiùs aliquando in paruis, quàm in magnis peccatur. *D. Chryſoſt.* *D.Greg.*

SECTIO II.

Illuſtrior in difficilibus præceptis obedientia exhibetur.

ILlud vtilitatis inter alia habet obedientia, in facilibus rebus exercita, vt ſit quædam veluti proluſio ad eandem in difficilibus exercendam. Abrahamo multa Deus præcepit leuiora, antequam præciperet, vt filium ſuum Iſaac, quem vnicè diligebat, iugularet. Nam præcepit, vt egrederetur de terra ſua. Geneſ. 12. num. 1. vt nepoti ſuo Lot potiores terræ partes cederet. Geneſ. 13. num. 9. vt pugnaret contra Reges Aſſyriorum. Geneſ. 24. num. 15. vt de illorum præda nihil ſibi vſurparet. Ibidem, num. 22. vt ſe, ac familiares ſuos circunciderет. Geneſ. 17. num. 10. vt filium ſuum Iſmaëlem, cum eius matre Agar domo eiiceret. Geneſ. 21. n. 12. & alia id genus, quæ licèt per ſe ardua, ac difficilia, tamen cum præcepto iugulandi filium vnigenitum comparata, facillima videbantur: tandem eò proceſſit, vt ipſum, quem vnicè diligebat, vnigenitum, ſacrificandum imperaret. Geneſ. 22. num. 2. Quorſum tam multa leuiora præcipiuntur, antequàm vnum grauiſſimum imperetur, niſi vt in facilioribus præludat, priuſquàm ad difficiliora perueniat: & in leuioribus feliciter exercitus, ad grauiora feliciùs exercendus progrediatur? Sic exponit D.Ambroſius lib. 1. De Abraham, c. 8. *Sanctum*, inquit, *Abraham probauit* Deus *antè; & ſic tentauit, ne ſi antè tẽtaret, quàm probaſſet, grauaret.* Et paulò poſt: *Probatum igitur, quaſi fortiorem, tentandum putauit maioribus,*

1\. *Cultor facilium præceptorum ſit aptior ad colenda difficilia.*

Abrahamo multa faciliora imperantur, vt vnum difficillimum imperetur.

maioribus, & quibuſdam imperiis durioribus: Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac. Præuia igitur eſſe debet in facilibus præceptis obedientia, vt poſteà in difficilibus promptior ſubſequatur.

2. *Obedientia in arduis perfectior.* D.Bern.

Dubium verò non eſt, quin obedientiæ ſub grauiori præceptorum mole laboranti, cæteris paribus, primæ deferantur. D. Bernardus ſerm. quodam in laudem D. Martini, incredibiliter commendat elementorum, Angelorúmque obedientiam: ſed ſtatim introducit aduerſarium in hunc modum ſibi obiicientem: *Quid tu,* inquit, *mihi elementorũ proponis obedientiam? quaſi vero aut ſenſus vllus in eis, aut vlla vigeat deliberatio rationis; & non potius agi ipſa, quàm agere videantur? Quid verò vel ipſorum Angelorum obedientiam ſic cõmendas? Sentiunt quidem Angeli, ſed delectabilia ſola; obedientes equidem Creatori, ſed tã felici, quàm facili voluntate. Quidni obediant?* Quaſi diceret: Admiranda admodùm non eſt, nec immodicis laudibus euehenda illa obedientia, in qua nulla difficultas reperitur. Sed ſtatim D. Bernardus, vt aduerſarium conuincat, prouocat ad veteres Patriarchas, & Prophetas: *Obedientes,* inquit, *ex voluntate, obedientes contra propriam voluntatem.* Quaſi illa tantùm obedientia laudem referat, in qua difficultas, immò & voluntas voluntate iugulatur.

Obedientia elementorũ, & Angelorum.

Obedientia ex volũtate, & contra voluntatem.

3. *Obedientia opibus præferenda.*

Quid verò difficilius hominibus videtur, quàm id, quod opibus, vitæ & honori aduerſatur? Sed his omnibus verus obediens parendi ſtudium anteponit. Nam in primis opes nihil curat, dummodò opus obedientiæ impleatur. Ad obedientiam opum contemptricem euocauit Deus Abrahamum, dicens: *Egredere de terra tua, &c.* Geneſ. 12.n.1. In quo egreſſu ſeparationem ab omnibus temporalibus bonis, quibus Abraham in patria fruebatur, imperauit, vt iam inde diſceret Patriarcha, ſuam obedientiam temporali opulentia anteferre. Vnde D. Chryſoſtomus homil. 31. in Geneſ. *Ab initio,* inquit, *exercetur iuſtus, vt eligat non apparẽtia præ apparẽtibus, & futura præ iis, quæ in manibus ſunt.* Quod ille tam feliciter exercuit, vt ne de viatico quidem ſecum ferendo cogitarit: vt notat D.Chryſoſtomus: *Reſpiciens,* nimirùm, *ad magnitudinem eorum, quæ imperata erant, iis, quæ in manibus habebat, incerta præferebat.* Vt enim diuino præcepto promptior obediret, non ſolùm opulento patrimonio, ſed etiam exiguo viatico renunciauit: expeditior ad parendum volaturus, cùm temporalibus bonis exueretur.

Abraham opibus renũciat, vt obediat. D. Chryſoſt.

4. *Deus Abrahamo promiſit opes, & inopiam inflixit, vt obedientiam probaret.*

Sed myſterio plenum eſt, quod ſequitur. Nam Deus magnis præmiis ſollicitauit Abrahamum, vt de patria ſua egrederetur: *Faciam,* inquit, *te in gẽtem magnam, & benedicam tibi; & magnificabo nomen tuum, &c.* Geneſ. 12. n.2. Id eſt, magnis te opibus, & felicitatibus cumulabo. Paruit Abraham. Venit in regionem ſibi à Deo præmonſtratam. Sequitur in litera: *Facta eſt autem fames in terra, deſcenditque Abram in Ægyptum, vt peregrinaretur ibi: præualuerat enim fames in terra.* Ibidem, n.10. Vbi, quæſo, illæ ſunt diuinæ promiſſiones? Illæ ſpes diuitiarum, quò irritæ abierunt? Reſpondet Lyranus, permiſſam à Deo fuiſſe illam famem, vt Abrahæ fides oſtenderetur, quem neque incitabat felicitas, neque reuocabat calamitas; ſed prompta tantùm voluntas ad parendum inflammabat. Nam, cùm Abrahã illis promiſſionibus acceptis de patria exiret, ſpe lucri ductus exiiſſe putaretur. Quid ergo Deus? Manifeſtare voluit eius animum, qui non obediuit, vt diteſceret; immò omnibus diuitiis libens renunciaret, vt obediret. Permiſit igitur famem, & in ea conſtantiam Abrahæ demonſtrari, qui penuriam libentiſſimè ferebat, vt obedientiam perfectiſſimè cõſeruaret.

Lyra.

5. *Obedientia non cauponatur.*

Vnde D.Chryſoſtom. homil.3. in 2. Corinth.1. hanc animi generoſitatem, & celſitatem admiratus: *Abraham,* inquit, *non cauponabatur Dei bonitatẽ.* Quaſi diceret: Non erat inſtar cauponis, aut ſerui mercenarij, qui non priùs vendit ſuas merces, aut collocat ſuas operas, quàm certo pretio, ſuam ad vtilitatem ſpectante paciſcatur. Idem Patriarcha prodit in certamen aduersùs quatuor Reges, de nepote ſuo Lot, regionéque Pentapoli victores. Geneſ.14. à num. 14. Quos vbi omninò profligauit, à Deo audiuit: *Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis.* Gen.15.n.1. Quæres, cur non fuerit promiſſum à Deo illud præmium ante pugnam, vt pugnaturum excitaret? Facilis eſt reſponſio: Quia Abraham non parebat Deo propter diuitias; immò, vt Deo pareret, omnibus ſe diuitiis denudaret. Argumẽto, quòd nihil de opima præda accipere voluerit: ne potiùs lucrandi, quàm obtemperandi animo pugnaſſe videretur. Qua de re eleganter D.Ambroſ. lib.2. De Abraham, cap.8. *Minùs mirabile,* inquit, *faceret Abraham, ſi ſequutus promiſſum Dei, eſſet hoſtem adorſus. Propoſitam piæ mentis mercedẽ non expetit: ſed pro mercede habet boni facti conſcientiam, & iuſti operis effectum. Anguſtæ mentes incitentur promiſſis, erigantur ſperatis mercedibus. Bona mens, quæ ſine reſponſi cæleſtis ſyngrapha, certamen arripuit; geminæ laudis fructum acquirit ſibi, & confidentiſſimæ fortitudinis, & pleniſſimæ deuotionis.* Itaque veri obedientis vnicum lucrum eſt diuinum obſequium.

Abrahamo non promittitur præmiũ, antequàm obediat, ne ſpe lucri obedire videatur.

D.Ambr.

6. *Iſaac deſcendere in Ægyptum prohibetur, duplici de cauſa.*

Parentem Abrahamum imitatus eſt filius Iſaac. Nam, cùm habitaret in Geraris, & ibi fame valida vrgente deſcendere vellet in Ægyptum, vt ſibi, ſuæque familiæ, quæ magna erat, conſuleret, à Deo retinetur: *Ne deſcendas,* inquit, *in Ægyptum, ſed quieſce in terra, quam dixero tibi.* Gen.26. n. 2. Huius prohibitionis cauſa duplex eſſe potuit. Vna, quam tradunt Hebræi apud Lyranum: Quia decens non erat, vt Iſaac Domino in monte conſecratus, exiret de terra promiſſionis, & deſcenderet in Ægyptum. Quemadmodum decens non eſt, vt qui Deo in Religione deuouentur, iterum in ſeculi turbas, ac tumultus refundantur. Nihilominùs hæc ratio vera eſſe non poteſt propter id, quod tunc erat terra Chanaan; non minoribus, ſcilicet, idololatriis tunc imbuta, quàm Ægyptus: ſed fortaſſe propter id, quod futurum erat; quando in ea verus Dei cultus erigeretur: aut certè propter id, quod repræſentabat, nimirum, nouam Eccleſiam, in qua ſola iuſti congregantur, & commorantur. Altera: Vt obediẽtia Iſaac oſtenderetur, qui potiùs diuinis præceptis audiendis, quàm opibus etiam neceſſariis comparandis ſtudebat; malebàtque cum obedientia eſurire, quàm ſine obedientia epulari. Meminerat parentem ſuum Abrahamum, in terra Chanaan non mediocriter eguiſſe, Geneſ.12.n.10. in Ægypto verò non vulgariter abundaſſe, Geneſ.13. n.2. Idem ſibi euenturum nõ dubitabat, vt inter Chananæos penuriã laboraret, inter Ægyptios opulentiã frueretur; & nihilominùs diuinum præceptum proprio commodo præferendum ratus, maluit mendicare in terra Chanaã, quàm in terra Ægypti locupletari. *Quare,* inquit Lyra, *confidens de Deo, & volens illi obedire, remanſit.* Cęterùm, bona tẽporalia propter diuinum obſequium deſerenti, nequaquàm ea bona defuerunt. Subditur enim in Litera: *Seuit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum.* Ibidem, num.12. Vbi emphaticè dicitur: *In terra illa: &, in ipſo anno.* Quia quo loco, & quo tempore

Prima, ne Deo conſecratus in Ægypto prophanaretur.

Secunda, vt eius obediẽtia oſtenderetur, contemptrix opum, quas in Ægypto habere poterat.

Obediens etiam temporalibus abundat.

Lyra.

Obedienti obediunt elementa. tempore erat aliis ſterilitas, eodem ſumma fœcunditas obedienti Iſaac proueniebat. Æquum

D. Chryſoſt. enim erat, vt ſicut Iſaac Deo obedierat, ita & ipſi elementa obedirent: vt inſinuare videtur D. Chryſoſtomus homil. 52. in Geneſim: *Elementa*, inquit, *ipſa obedientia conſeruis monſtrabant, quàm beneuolè Dominus erga illos afficiebatur.*

7. *Iacobus pauper à patre, Eliezer diues à Domino dimittitur.* Sed quid Iacobus? Non minùs ſanè, quàm pater, & auus, diuitias contempſit, vt Deo obtemperaret. Miſit Abraham in Meſopotamiam ſeruum ſuum Eliezer, diuitem, magnîſque muneribus onuſtum. Geneſ. 24. n. 10. At verò Iſaac in eandem regionem miſit filium ſuum Iacobum, pauperem, & rerum omnium egenum. Geneſ. 28. à n. 2. Cur, quæſo, liberalius cum ſeruo, quàm cum filio actum eſt? Negabit aliquis ita factum: quia Iſaac filio profecturo ſuam benedictionem impertiuit: *Benedixit eum*. Geneſ. 28. n. 1. & à Deo bonorum omnium affluentiam illi precatus eſt: *Deus omnipotens benedicat tibi, & creſcere te faciat, &c.* Ibidem, n. 3. Hæc autem duo præponderare videntur illis muneribus, quibus Abraham ſeruum ſuum cumulauit. Fateor ita eſſe: ditior enim Iacob paterna benedictione, & ſpe diuina fretus, licèt bonis temporalibus deſtitutus, e paterna domo exceſſit; quàm ille alius ſeruus Abrahæ, multis opibus oneratus. Sed quia hæc myſticè dicta ſunt:

Benedictio paterna præſtat opibus.

Obedientia filialis opes non requirit. addo nihilominùs, ſeruum à domino cum muneribus, filium autem à patre ſine muneribus abire iuſſum; quia illius obedientia ſeruilis erat, huius autem filialis: & proinde ſeruus propria vtilitate, filius autem ſola voluntate paterna ducebatur.

8. *Saül opum cupiditate ductus, obedientiam contempſit.* Vtinam Saül ad patendum, quàm ad lucrandum promptior, aduersùs Amalec prœliaretur. *Vade*, inquit ad eum Samuël, *& percute Amalec, & demolire vniuerſa eius: non parcas ei, & non concupiſcas ex rebus ipſius aliquid.* 1. Reg. 15. n. 3. Vides, vt Propheta cupiditatem interdicat, ne Saül obedientiam contemnat? Quaſi hæc profectò inde exulet, vbi illa dominatur. Quid verò Saul? Vrbem quidem funditùs euertit, Regem tamen Agag incolumem conſeruauit. Sed cur

Lyra. potiùs Regem, quàm plebeium? Lyranus: *Quia*, inquit, *cupiditate ductus ſperabat habere de Rege magnam redemptionem, vel per eum occulti theſauri reuelationem.* Infelix profectò opum amor, qui patendi ſtudium excluſit; cùm tamen hoc, ſi perfectum ſit, nulla cupiditate ſuperetur. Sed carò

Seruus Amalecitam contra obedientiam, ab Amalecita occiditur. Saüli conſtitit obedientiæ contemptus: nam, qui Regem Amalecitam contra diuinum imperium ſeruauit, vt diteſceret; à milite quodam Amalecita, immò & filio Regis Agag, ſi verum refert

Philo Bibl. Philo Hebræus in Antiquitatib. Hebraïcis, interfectus eſt, & ſpoliatus; ipſomet apud Regem Dauidem ingenuè confitente: *Stans*, inquit, *ſuper eum occidi illum; & tuli diadema, quod erat in capite eius, & armillam de brachio illius.* 2. Reg. 1. num. 10.

9. *Qui obedientiam violat, vt viuat, vt diteſcat, vtrunque amittit.* Et quanuis aliqui Interpretes exiſtiment, hunc iuuenem adulatorio more, vt à Dauide gratiam iniret, mentitum eſſe; neque Saülem à quouis alio, ſed à ſe ipſo interfectum: nihilominùs Io-

Ioſeph. ſephus lib. 6. Antiquit. cap. vlt. exiſtimat, verum eſſe loquutum, dicens, Saülem intendiſſe quidem ſibi gladium, ſed præ imbecillitate adigere non potuiſſe; hunc autem iuuenem ab eo rogatum, vi Saülem in gladium impuliſſe: non ſine myſterio, vt qui Amalecitam inobedienter ſeruarat, ab Amalecita crudeliter necaretur; & qui ditari voluit à patre, obedientiam violando, ſpoliaretur à filio, inobedientiæ pœnas ſubeundo. Iuſtiſſima ſanè punitio. Nam pro obedientia ſeruanda, tam vita, quàm diuitiæ in diſcrimen adduci debent;

A non autem vice verſa, pro vita, & diuitiis multiplicandis, obedientia contemni. Quare, qui obedientiam negligit, vt viuat, vt diteſcat; dignus eſt, qui nec viuere, nec diteſcere permittatur. Ad hæc ille Aman, qui tempore Aſſueri, Iudæos omnes maximè exoſos habebat, ferróque, ac flamma inſequebatur, dicitur fuiſſe de ſtirpe Agag Regis Amalecitæ. Eſther 3. num. 1. Eodem planè myſterio, vt etiam poſteri Agag Amalecitæ, qui à Saüle inobedienter ſeruatus eſt, poſteros eiuſdem Saulis inobedientis acriter perſequerentur. Quas in calamitates Saül, cum ſuis poſteris, non laberetur, ſi ſuæ cupiditati diuinam obedientiam anteferret; vt anteferre ſolent, qui de nulla re magis, quàm de obedientia gloriantur? *Aman Amalecita perſequitur Iudæos, quia Saül Amalecitam contra obedientiã ſeruauit.*

B Iam verò ipſam vitam in apertum diſcrimen verus obediens profundit, ne obedientia negligatur. Vineam extorquere voluit Rex Achab à vicino ſuo Naboth Iezraëlita. Quid verò Naboth? *Propitius*, inquit, *ſit mihi Dominus, ne dẽ hæreditatẽ patrũ meorum tibi.* 3. Reg. 21. n. 3. Cur, quæſo, dare noluit? nam danti promittebatur à Rege melior vinea, vt videre eſt eodem loco; neganti mors ſine dubio intendebatur, vt ſucceſſus poſteà oſtẽdit: atque adeò Regi morigerando, & lucrum reportabat, & mortis periculum effugiebat. Cur igitur Regis voluntati repugnauit? Planè, vt diuinæ obediret, cuius illud decretum erat: *Terra non vendetur in perpetuum; quia mea eſt.* Leuitic. 25. n. 23. Atque adeò neque ſpes lucri, neque mor- 10. *Verus obediens vitæ contemptor.*

C tis timor obediẽtis animũ expugnare potuerunt. Vnde D. Ambroſ. in Pſ. 36. *Abſit*, inquit, *vt apud mentẽ Domino ſeruientem præpõderarit magis pœnæ formido, quàm forma pietatis.* Immò lib. 3. Offic. c. 9. loquutus de Naboth: *Maluit*, inquit, *periculum cum honeſtate, quàm vtilitatẽ cum opprobrio.* Itaque verum obedientem à præcepto exequendo, neque lucrum auocat, neque periculum exterret. D. Ambroſ.

Vnde ſæpe fit, vt quo audentior in periculum ruit, eo ſecurior à periculo euadat; Deo generoſam obedientiam, mortiſque impauidam protegente. Miſit olim Ochozias Rex Iſraël ad Prophetã Heliam tres Principes *quinquagenarios*, vt appellant, hoc eſt, quinquaginta militibus præfectos, qui Prophetam ad ſe accerſerent. Primum, 11. *Qui mortem propter obedientiam non timet, euadit.*

D & ſecũdum, Helia imperante, ignis è cælo lapſus deuorauit: tertius incolumis euaſit, 4. Reg. 1. à num. 9. Quæri ſolet, cur potiùs in illos, quàm in hunc flamma deſæuierit? D. Aug. aut quiſquis ille eſt, lib. 2. de mirabilibus Scripturæ, c. 20. exiſtimat. Quia illi duo priores cum faſtu, ac ſupercilio ad Prophetã acceſſerant, tertius autem humilis, & precabundus: *Heliæ*, inquit, *ſuperbis interẽptis, cum humiliato, & ſupplice ad Regem perrexit.* Addo, quia tertius euidentiùs agnouit vitæ ſuæ periculum, quàm priores: viderat enim aliorum mortes, in quas illi improuidi, & incauti irruerunt; & tamen ne Regi imperanti contrairet, manifeſto vitæ periculo ſe deuouit. Meritò igitur euaſit mortem, qui vitam pro obedientia profudit. Autor mirabilium.

E Quòd ſi ille, qui Regi idololatræ obtemperat, dum ſe morti exponit, vitam lucratur; quid de illo, qui vni Deo præſtat obedientiam? quam mortem timebit? quam vitam non aſſequetur?

Ex tribus Patriarchis, Abraham, Iſaac, & Iacob, longiorem vitam duxit Iſaac. Nam Iacob vixit annos centum, & quadraginta ſeptem, vt patet ex Geneſis 47. n. 28. Abraham vixit annos cẽtum, & ſeptuaginta quinque, vt conſtat ex Geneſis 25. n. 7. At verò Iſaac vixit annos centum, & octoginta, vt videre eſt Geneſ. 35. n. 28. Cur ergo vnius Iſaac vita longior propagatur, quàm aliorum Patriarcharum? 12. *Iſaac diutiùs vixit, quàm alij Patriarchæ, quia vitam ſuam Deo per obedientiam conſecrauit.*

Continentia longioris vitæ cauſa. Patriarcharum? Dicet aliquis: Quia Iſaac maiorem continentiam, quàm cæteri, ſeruauit: fuit enim monogamus, cæteri polygami. Fateor, continentiam multùm ſemper ad longiorem vitam contuliſſe: ſed vlteriùs addo, ad rem præſentem, Iſaac diutiùs, quàm alios, vixiſſe; quia vitam ſuam per obedientiam Deo imperanti in holocauſtum conſecrauit. Dignus enim eſt longiùs viuere, qui non recuſat pro obedientia mori. Nec immerito: *Mors per inobedientiam, vita per obedientiam.* nam, ſi mors per inobedientiam introiuit in mundum, cur vita per obedientiam nó intrabit? Quod egregiè obſeruat D.Greg. lib. 2. in libros Regum, D.Greg. cap. 4. de Samuëlis obedientia loquutus: *Obedientia*, inquit, *vnicum bonum eſt, ad recuperationem vitæ, ſicut inobedientiæ culpa malum ſufficiens fuit ad perpetrandă mortem. Si ergo in malo inobediĕtiæ mors præualuit, toties vitæ reddimur, quoties obedimus.*

13. *Iſaac propter obedientiam ante mortem immortalis.* Immò immortalitatis præmia meretur, qui mortem pro obedientia non formidat. Dicebatur olim Deus in Scriptura Deus Abraham, Deus Iſaac, & Deus Iacob. Sed ſi rem probe expendas, nunquam ſibi hoc nomen vſurpauit, ſaltem reſpectu Abrahami, & Iacobi, niſi poſtquam illi è viuis exceſſerunt; quia per hoc nomen ſignificare volebat, eos, licèt è vita deceſſiſſent, tamen non eſſe mortuos, ſed immortales. Hoc enim argumento Chriſtus Dominus vſus eſt aduersùs Sadducæos, negantes immortalitatem animarum; *Non legiſtis*, inquit, *quod dictum eſt à Deo: Ego ſum Deus Abraham, & Deus Iſaac, & Deus Iacob: non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium.* Matth 22. num. 31. Marc. 12. n. 25. Luc 20. n. 37. Quaſi diceret: Si Deus illorum Patriarcharum ſe Deum appellauit; non ſunt illi omninò mortui, & extincti, vt vos putatis; ſed planè immortales. Itaque non ſolebat Deus ſe appellare Deum Patriarcharum, cùm adhuc morti ſubiacebant; ſed poſtquàm immortalitate donabantur. Et nihilominùs ſemel Deus ſe appellauit Deum vnius Iſaac, adhuc viuentis. Loquutus enim cum Iacobo, in Meſopotamiam abeunte, & patrem ſuum Iſaac adhuc viuum relinquente: *Ego*, inquit, *ſum Deus Abraham patris tui, & Deus Iſaac.* Gen. 28. num. 13. Quæro igitur, ſi Deus non ſe appellabat Deum aliorum Patriarcharum adhuc viuentium, ſed iam ab hac vita in æternum commigrantium, vt ſic eorum immortalitatem teſtaretur: cur ſe nominat Deum vnius Iſaac, dum adhuc viuit, & mortali corpore detinetur? Ratio mihi videtur: quia Iſaac, dum ſe Deo obtulit in ſacrificium, voluntate ſua mortuus iam erat, & obedientiæ merito immortalis. Quare qui mortem pro obedientia non timet, ante mortem conſequitur immortalitatem.

14. *Obediens mortem non timet.* Hinc eſt, quòd perfecti obedientes, quaſi iam eſſent immortalitate donati, nihil mortem formidarent. Noë præcepit Deus, vt colligeret, induceretque in arcam omnia belluarum genera, cicurum, & ferarum, vrſos, tygres, leones. Quis non videt, quanto ſe periculo exponeret, dum illas feras in ſyluis captaret? Nam, ſi Monachus ille, cuius meminit parens noſter ſanctus Ignatius in epiſtola de Obedientia, miraculum edidit, cùm iuſſus à Superiore vnam leænam capere, & adducere; cepit, & adduxit: neceſſe planè eſt, vt Noë quot feras cepit, tot miracula edidiſſe cenſeatur. Quis item non videt, quantum periculum ſubiret, dum cum illis feris in arca verſaretur? Quid enim magis cæteri homines inter vndas, quam vnus Noë inter feras, periclitabantur? Nihilominùs Noë, perinde ac ſi immortalis eſſet, mortem contempſit, & ad obediendum Deo feſtinauit. *Fecit igitur Noe*, inquit Textus, *omnia, quæ præcepit illi*

A *Deus.* Geneſ. 6. n. 22. Vbi D. Chryſoſt. homil. 25. D.Chryſ. *Ego*, inquit, *virtutem iuſti admiror, quando conſidero, quomodo potuerit verſari in medio beſtiarum, leonum dico, & pardorum, & aliarum immitium ferarum.* Itaque Noë, vt Deo promptus obediret, libĕs ferarŭ morſibus laniădum ſe exponebat, & vnam *Noë per obedientiă quodammodò immortalis.* obedientiam pluris, quàm vitam ipſam æſtimabat. Effecit nihilominùs Deus, vt ſicut Adamus per inobedientiam immortalitatem amiſit; ita Noë per obedientiam quodammodò recuperaret: & ſicut ille rebellando contra Deum, ferarum rebelliones paſſus eſt; ita hic parendo Deo, à ferarum incurſibus immunis redderetur. Quod D. Chryſoſtomus citatus expendens: *Recordare*, inquit, *quantæ dignitatis fuerit protoplaſtus ante inobedien-* B *tiam.* Et ſtatim: *Poſtquam præuaricatio hanc poteſtatem* (ſcilicet, coërcendi feras) *nobis datam mutilauerat, & imminuerat; inuenit bonus Deus alium virŭ, qui potuit innouare imaginem priſtinam*, &c. Et poſt pauca: *Virtus itaque iuſti primum reparauit dominium, agnouerúntque beſtiæ iterŭ ſubiectionem. Cùm enim illæ viderint iuſtum, obliuiſcuntur naturæ ſuæ, & inſitam ferociam in manſuetudinem conuertunt.* Itaque verus obediens libenter ſe exponebat, niſi illam obedientia redderet immortalem.

Sic & Moyſes hanc obedientiam timoris ex- 15. pertem, & cuiuſque periculi contemptricem à *Moyſes obedientiam mortis contemptricem à Deo dicit.* Domino edocetur. Vocauit olim Deus è rubo Moyſem. Sed quid primùm imperauit? *Solue*, inquit, *calceamentum de pedibus tuis.* Exod. 3. num. 5. C In quem locum Origenes homil. de Elcana: *Moy-* Origenes. *ſes*, inquit, *ab Ægypto exiens, calceamenta geſtabat de pellibus mortuis, quadam veluti mortalitate conſtrictus: cùm verò cœpit proficere ad virtutĕ, & aſcendere ad montem Dei, atque immortalibus miniſtrare, tunc dicitur ad eum, vt indicia mortalitatis abiiciat.* Quaſi diceret: Quamdiu Moyſes erat ſui iuris, calceos habebat; quia mortem, quæ per illos ſignificatur, formidabat; poſtquam verò ſe Deo in ſeruitutem, & obedientiam perpetuam conſecrauit, calceos abiecit: quia mortis timorem penitùs excluſit. Quare ad obediendum Deo, etiam in mortis periculis ſibi videtur immortalis.

Neque deſunt argumenta, quibus hæc Moy- 16. ſis conſtantia ad mortem pro obedientia con- *Quadruplex Moyſis apud Deum excuſatio.* D temnendam efficaciter confirmetur. Mittebatur à Deo Moyſes in Ægyptum, grauem illam cauſam pro libertate populi ad Pharaonem ſuſcepturus. Sed Moyſes eam legationem ſuis viribus maiorem eſſe ratus, quatuor ſe rationibus apud Deum excuſabat, vt Caietanus aduertit. Prima, ex impa- Caietanus. *Prima.* ritate ſua: *Quis*, inquit, *ſum ego, vt vadam ad Pharaonem?* Exod. 3. n. 11. Secunda, ex ignoto Dei no- *Secunda.* mine: *Si*, inquit, *dixerint mihi: Quod eſt nomen eius? quid dicam eis?* Ibidem, n. 13. Tertia, ex incredu- *Tertia.* litate populi: *Non credent*, inquit, *mihi, neque exaudient vocem meam.* Exod. 4. num. 1. Quarta, ex *Quarta.* negata ſibi facundia: *Non ſum* inquit, *eloquens ab heri, & nudiuſtertius.* Ibidem, num. 10. Sed cùm E tandem vidit, nihil effeciſſe ad Deum eas excuſationes, ad ſupplicationes conuolauit: *Obſecro, Domine, mitte quem miſſurus es.* Ibidem, num. 13. Quaſi diceret: Excuſationes meas omnes iam exhauſi; nulla mihi ſupereſt, quam obtendam: quare me ad preces confero. Obſecro, vt hanc legationem non mihi, ſed vero Meſſiæ Chriſto Domino committas. Quid hoc eſt, bone Moyſes? *Vnum mortis periculum non cauſatur.* Iam excuſationes tuas omnes expendiſti, & diſſipaſti? Et quaſi nullam reliquam iam habeas, ad vnicum precationum confugis aſylum? Atqui mihi videtur vna tibi excuſatio omnium validiſſima ſupereſſe. Dic, te olim in Ægypto homicidium commi

commiſiſſe, propter quod te Pharao ad ſupplicium requirebat: ſi modò repetas Ægyptum, fore ſine dubio, vt agnoſcaris, vt comprehendaris, vt arguaris, ac tandem, vt è patibulo ſuſpendaris. Quare mortem ne incurras; pete, vt ab ea legatione libereris.

17. Quid Moyſes ad hæc? Ita mihi videtur reſpondiſſe. Abſit à me hæc excuſatio. Illam quidem ſcio, ſed non obtendo. Pluris facio obedientiam, quàm vitam. Imperium propter meam commoditatem non detrecto, ſed propter meam indignitatem: ſi ſola mors exequendis mandatis obſtitiſſet; iam impauidus ad iuſſa capeſſenda inuolaſſem. Deo ſeruiturus, mortis metum cum calceis iam depoſui, nunquàm ampliùs reſumendum. Hic planè mihi videtur fuiſſe Moyſis animus, quem deinceps tota vita ad diuina præcepta exequenda intrepidum conſeruauit. Dicitur enim à D.Greg. Niſſeno orat.11.in Cant. calceos, quos ſemel exuit, nunquàm ampliùs induiſſe: hoc eſt, timorem mortis, quem ad parendum Deo ſemel ex animo depoſuit, nunquàm ampliùs in animum reuocaſſe. *Ne Moyſes quidem*, inquit, *poſtquàm ex diuino mandato ſemel cadaueroſo pellium tegumento pedes exoluit; calceamentis pedes deinceps cinxiſſe traditur.* Mirabile quidem dictu eſt, Principem tanti exercitus per vaſtam ſolitudinem totos quadraginta annos nudis pedibus inceſſiſſe, vt diuinum præceptum exequeretur. Sed planè mirabilius, hominem ita calceos, hoc eſt, mortis metum, ex diuino imperio abieciſſe, vt nunquàm ampliùs in quibuſque mortis periculis, quæ in ea ſolitudine occurrebant, formidaret. Tales fuerunt & Apoſtoli, qui ſine calceis totum orbem peragrarunt. *Nolite portare calceamenta.* Luc.10.num.4. *Vt pedes*, inquit Orig. citatus, *qui currebant ad annunciandum vitam æternam, omninò carerent mortalitatis iudicio.* Quaſi virtus obedientiæ, quæ illos ducebat; non ſolùm mortis metu eos eriperet, ſed etiam immortalitatis dono ſolidaret.

Mortem verus obediens non timet.

Moyſes ſemel exuens calceos, nunquam ampliùs induit.

D.Greg. Niſſen.

Apoſtoli ſine mortis metu obedientes.

Origen.

18. Sed, vt ad Moyſen reuertar; mirum non eſt, mortis pericula ex diuino imperio contempſiſſe, qui in mortem ipſam intrepidus inuolauit. Loquutus enim ad illum Deus: *Vlciſcere*, inquit, *priùs filios Iſrael de Madianitis: & ſic colligêris ad populum tuum.* Num.31.n.2. Imperauit illi priùs hoſtium vindictam, & poſt eam futurum ſtatim eius interitum denuntiauit. Vnde integrum erat Moyſi ſibi viuendi tempus, vel amputare, vel propagare. Nam ſi vindictam differret, vitam extenderet: ſi verò ſtatim in hoſtium vindictam erumperet, in ſuum quoque interitũ pari feſtinatione inſiliret. Quid faceret? Sine obedientia vitam, an cum obedientia mortem præoptaret? Maluit ad obedientiam feſtinus illicò mori, quàm ad inobedientiam ignauus diutiùs viuere. Sequitur enim in Litera: *Statimque Moyſes: Armate*, inquit, *ex vobis viros ad pugnam, qui poſſint vltionem Domini expetere de Madianitis.* Ibid.n.3. Ad quem locum Lyranus, eandem, quam nos, Moyſis obedientiam ipſius mortis contemptricem admiratus: *Ex quo*, inquit, *patet fidelitas & obedientia Moyſis ad Deũ: quia audierat dilationẽ mortis ſuæ vſque ad interfectionem Madianitarum: & tamen non propter hoc diſtulit pugnam contra eos, ſed magis accelerauit.*

Moyſes pro obedientia in mortem inuolauit.

19. Verùm, quid memoro Moyſen, exacta iam & effœta ſenectute capularem, cùm vna filia Iephte in ipſo ætatis flore ſe immaturæ morti conſecrarit, ne debitam Deo obedientiam præteriret? Victima Deo iam deuota, liberè abire permittitur, & montes ſine vlla cuſtodia circumuagari Iudic.11.n.37. Credo, non ſine magno myſterio. Nam, licèt aliæ victimæ Deo in ſacrificium offerendæ ligari conſueuerint; ne mortis metu terrefactæ, à ſacrificio ſe proriperent: tamen vna filia Iephte, ſoluta & incuſtodita ante ſacrificium vagabatur; ad ſacrificium ſuo tempore ſine dubio reditura, quia minùs mortem, quàm inobedientiam formidabat. Quare, *expletis duobus menſibus*, inquit Textus, *reuerſa eſt ad patrem ſuum; & fecit ei, ſicut vouerat.* Ibid.n.39. Quam virginis conſtantiam puellari celſiorem D.Ambr.lib.3.Offic.c.12. immortaliter commendat, & duobus illis Pythagoreis anteponit, quorum vnus pro altero abeunte, niſi in tempore rediret, ſe morti deuouit; hic autem pro illo è morte liberando in tempore adfuit moriturus. *Quod ergo*, inquit Ambroſius, *in ſpectatis & eruditis viris plenum miraculi eſt; hoc in virgine multo magnificentius, multóque illuſtrius deprehenditur.* Et paulò pòſt: *Nec fletus*, inquit, *æqualium mouit puellam, nec dolor inflexit, nec gemitus retardauit, nec dies præteriit, nec fefellit hora. Rediit ad patrem, quaſi ad votum rediret; & voluntate propria cunctantem impulit, fecitque arbitratu ſpontaneo, vt quod erat impietatis fortuitum, fieret pietatis ſacrificium.*

Filia Iephte morti ſe obtulit, ne obedientia deeſſet.

D. Ambroſ.

20. Adſunt iam duo illa Patriarcharum lumina lõgè clariſſima, Abraham, & Iſaac. Non fuit mors terribilior filio eam paſſuro, quàm patri eam illaturo; & tamen vterque pro diuino imperio libens accingitur ad mortem, vnus patiendam, alter inferendam. Gen.22.à n.1. Parem in vtroque conſtantiam, parem obedientiam, parem charitatem, qua mortem alter inferre; alter perferre aggrediebatur, miratur D.Chryſ.ſer. De fide Abraham, & immolatione Iſaac, in 1.tom. *Oſtendit*, inquit, *Abraham chariſſimum quidem ſibi eſſe filium; ſed multò chariorem filio exiſtere Dominum: nec dulcedinem, aut affectus pignoris reſpiciebat, qui iuſſionem vt perficeret, cogitabat.* Et paulò pòſt: *Adeſt*, inquit, *Iſaac, patri quidem ætate diſſimilis; ſed fide ac deuotione æqualis. Erat in vtriſque vnus animus, par ſenſus, & ſimilis circa Deum affectus, vt generoſitatẽ patris in filium transfuſam conſpiceres, & innocentiam filij patri non deeſſe videres.* Deinde mutua vtriuſque colloquia ſubſcribit, patris exhortantis filium ad mortẽ libenter tolerandam; filij exhortantis patrẽ ad mortẽ fortiter exequendam: vt non ſolùm ſua quiſque; ſed alterius alter obedientia illuſtrior redderetur. Abraham igitur: *Patere*, inquit, *mi fili, patere, votum perficere: patere per te iuſſionem Domini explere. Deus enim, qui te cõdidit, expetit; qui dedit, quærit; qui te creauit, te ſibi deſiderat immolari. Non eſt enim hoc parricidium, non eſt crudelitatis admiſſum, quia votũ eſt. Nec tibi, fili, a genitore mors miſeranda infertur; ſed vtriſque nobis ſalubriter prouidetur. Tantò eris acceptabilior hoſtia; quanto libenter glorioſæ mortis exceperis beneficia.* Quid ad hæc Iſaac? Indignari, reluctari, deprecari? Immò in patris votũ, factúmque libentiſſimè cõſpirare. *Quod*, inquit, *iuſſus es, pater; perfice: quod diſponis, cõſtanter adimple. Ego enim nec renuo, nec recuſo: quod volueris, volo; quod optas, exopto; quod deſideras, & ipſe deſidero. Denique eo voto iſtã mortẽ excipio; quo te eã mihi inferre velle cognoſco.* Quæ poterant eſſe clariora perfectæ obediẽtiæ mortẽ contemnentis ſimulacra? Suũ quidẽ Archetypum, etiam antequàm viderunt, optimè imitata: *Qui factus eſt obediens vſque ad mortem; mortem autem crucis.* Phil.2.n.8.

Abraham & Iſaac mortis pro obedientia contemptores.

D.Chryſ.

Mutua paterni Abrahã & filij Iſaac ante ſacrificium colloquia.

21 Tandem, quæ honori aduerſantur, verus obediens nõ recuſat. Quid, quæſo, Angelo ſublimius? Quid ſcyniphe abiectius? Et tamen Deus vtrunque quodammodo exæquauit; dum paria vtrique mandata

Verus obediẽs honorem contemnit.

Abrahā pueriliter tractatus ridebat.

nias, quòd à Deo, tanquàm infans, tractaretur; A immò potiùs paulò poſt n.17.dicitur, *riſiſſe*, quia neque doloris ſenſus in perferendo vulnere; neque honoris iactura in puerili præcepto ſubeūdo debitam obediendi alacritatem illi adimebant. Quam quidem tam promptus exhibuit, vt ipſe primus præceptum impleret. Licèt enim id in Litera non exprimatur: tamen à D.Chryſ.homil.39. in Gen. inſinuari videtur. *Abraham*, inquit, *in tali ætate circunciditur; vt poſteris omnibus lex quædam & regula fierent ea, quæ Patriarcha prior fecerat.*

D.Chryſoſt.

.28. *Paulus vt puer colaphizatus, nō indignatur.*

Iam verò D.Pauli quanta fuit auctoritas, cùm ob alias cauſas, tum etiam ob multitudinem reuelationum, quas habebat? Et tamen à Deo puerilibus pœnis, nempe colaphis, tanquàm puer ſubiiciebatur. *Datus*, inquit, *eſt mihi Angelus Satanæ, vt me colaphizet*.2.Corinth.12.num.7. Quod Beda ad eum locum rectè ponderauit: *Paulus*, inquit, *ne extolleretur tanquam iuuenis, colaphizatur tanquàm puer.* Neque tamen Apoſtolus indignatur, ſe à Deo pueriliter tractari. Imperauit olim Deus Achabo Regi Iſraël, vt contra Syrios valido exercitu Samariam circundantes, puerorum agmen in aciem educeret; quibus ipſe præiret dux. 3.Reg.20.à num.13. Quis Rex non indignè ferret ductorem ſe fieri puerorum? Obediuit nihilominus Achab: & dum ex diuino præcepto paucis pueris ſe parem fecit, innumeros hoſtes profligauit: vt eodem cap. videre eſt. Fallitur ergo, qui obediens in rebus puerilibus, puerum ſe fieri arbitratur. Immò pueri obediendo viri euadunt. Nā illis pueris, de quibus diximus, à Rege Achabo in aciem eductis, ſtatim Syrij renūtiarunt ſuo Regi Benadad: *Viri*, inquiunt, *egreſſi ſunt de Samaria*. Ibidem, n.17. Quaſi illi, qui ex ætate pueri dicuntur in Scriptura, qui Regi Babylonis oblati ſunt. *Pueris autem his*, inquit Textus, *dedit Deus ſcientiam, & diſciplinam*. Dan.1.num.17. Sed poſtquàm Deo paruerunt, & diuinam legem obſeruarunt, viri appellantur. *Nonne tres viros*, inquit Rex, *miſimus in medium ignis?* Dan.3.n.91. Quaſi ab ipſis flammis, quas propter diuinæ legis obſeruantiam ſubierant, virilis ætas & auctoritas duceretur. Vnde Deus ad Ieremiam: *Noli dicere, puer ſum: quoniam ad omnia, quæ mittam te, ibis.* Ierem.1.n.7. Ac ſi deſinat eſſe puer, qui incipit obedire; tantùm abeſt, vt ſenex obediendo repueraſcat. Certiſſimū igitur eſt illud oraculum: *Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo.* Eccleſ.12.n.13. Ex quo facilè intelliges, tantæ auctoritatis eſſe Deo ſemper obedire, vt in obedientia ſeruanda nunquam puerilitas, ſemper virilitas ſpectetur.

Beda.

Rex Achab, dux puerorū factus non erubuit.

Pueri obediēdo, ſunt viri.

Obedire eſt eſſe virum.

ANNOTATIO III.

CIRCA LITERAM.

Tandem illuſtratur obedientia Samuelis, ex modo, quo obediuit.

1. *Triplex vera obedientia conditio.*

SAMVELIS obedientia fuit cæca, ſpontanea & diligens; quæ eſt illa triplex obedientiæ perfectio, quæ in intellectu, voluntate & exequutione ſpectatur; & ratione cuius dicunt aliqui, cœleſtem ſponſam à ſuo ſponſo ter euocatam illis verbis: *Veni de Libano, ſponſa mea, veni de Libano, veni.* Cantic. 4. num. 8. Quas omnes perfectæ obedientiæ cōditiones Samuel in ſua obedientia perfectiſſimè coluit & obſeruauit, vt in Littera ſatis explicaui, & illuſtraui. Et nunc alia per exempla euagando paulò fuſiùs illuſtrabo.

SECTIO I.

Cæca obedientia, perfectiſſima.

TAlis fuit obedientia Samuelis, qui ſine vllo mentis diſcurſu, ſolo corpore currebat ad ſenem, & recurrebat ad lectum, non expendens, eſſétne illa vocatio, an deceptio. Sic olim D.Paulus, *Apertis oculis nihil videbat.* Act.9.n.8. Quia licèt diuina imperia agnoſceret, quò tamen illa ſpectarent, non explorabat. Vnde D.Bern.ſerm.1. B De Pauli conuerſione: *Felix*, inquit, *cæcitas, quæ malè quondam illuminati in præuaricatione, tandem in conuerſione oculi ſalubriter excæcantur.* Talem obedientiam Iſraëlitæ promittebant, dicentes: *Omnia verba Domini, quæ loquutus eſt, faciemus.* Exod.24.num.3. Vbi Septuaginta addunt: *Et audiemus.* Ad quem locum Auguſt.q.96.in Exodum, inquirit, cur dixerint: Faciemus, & audiemus, *Cùm videatur*, inquit, *ordo poſtulare, vt diceretur, audiemus, & faciemus?* Et ſoluit ad præſens inſtitutum, ſi pro verbo audiendi, verbum intelligendi reponatur. *Si audiemus*, inquit, *pro eo poſitum eſt, quod eſt, intelligemus: priùs oportet verbo Dei reddere faciendi ſeruientem, vt ad intelligentiam earum rerum, quæ ipſo præcipiente fiunt, merito C deuotionis ipſe perducat.* Neque enim verus obediens prius intelligere deſiderat, quæ iubentur, ſed præcepta cæcus exequitur, vt præceptorum poſteà rationes aſſequatur.

2. *Samuelis & D.Pauli obedientia cæca.*

D.Bernard.

Viri obedientes priùs faciunt præcepta, quàm intelligant.

D.Auguſt.

Quo myſterio Leuitæ arcam fœderis, & cætera vaſa Sanctuarij ſuis tecta inuolucris deportabant, ne illa viderent, quæ ſolis Sacerdotibus, & videre, & inuoluere licebat. *Alij*, inquit Deus, *nulla curioſitate videant, quæ ſunt in Sanctuario, priuſquam inuoluantur, alioqui morientur.* Num.4. num.20. Id enim eò ſpectabat, vt ſoli Prælati rationes præceptorum intelligerent, ſubditi verò ipſa præcepta cæcis oculis exequerentur, vt Orig. homil. 5. in Num. ſub initium, interpretatur. *Cùm*, inquit, *perfecti Doctores opera populis iniun-* D *gunt, & plebs agit & implet, quæ mandantur, non tamen eorum, quæ geruntur, intelligit rationem, quid aliud geritur, niſi operta & velata Sancta Sanctorum ſuper humeros portantur?* Vnde Chriſtus Dominus ad Petrum neſcientem rationes illius humilitatis, & charitatis, qua diſcipulorum pedes lauabat, & propterea ſuos quoque lauari recuſantem: *Quod ego facio*, inquit, *tu neſcis modò: ſcies autem poſtea.* Ioan.13.n.7. Vbi huius intelligentiam myſterij non priùs communicat, vt Petrus cæcus obediat, ne ſi priùs intellectis obedientiæ rationibus obediret, ipſum obedientiæ meritum euacuaret, vt ibi Cardin.Tolet.aduertit. Imperfecta enim eſt obedientia, quæ præceptorum rationes, antequam obeat, ſpeculatur.

3. *Arca tecta portabatur: ſic præcepta, quin intelligantur, exequenda.*

Origen.

Priùs obedire, quàm intelligere oportet.

Tolet.

E Quod D. Bernardus Tract. De præcepto, & diſpenſatione, eleganter expreſſit. *Imperfecti*, inquit, *& infirmæ prorſus voluntatis indicium eſt, ſtatuta ſeniorū ſtudioſius diſcutere, hærere ad ſingula, quæ iniunguntur; exigere de quibuſque rationem, & malè ſuſpicari de omni præcepto, cuius cauſa latuerit, nec vnquam libenter obedire, niſi cùm audire cōtigerit, quod fortè libuerit: aut quod non aliter licere, vel expedire monſtrauit, vel aperta ratio, vel indubitata auctoritas. Delicata ſatis, immò nimis moleſta eſt huiuſmodi obedientia. Non planè hæc illa eſt, quæ ex regula traditur, obedientia ſine mora. Diſ-*

4. D.Bern. *Imperfectæ obedientiæ, qui rationes ſpeculatur.*

putare perfectò, eſt in aſtu cordis, non in auditu auris obedire. Ita ille eleganter.

5\. *D. Paulus præcepti diuini rationes non examinabat.*

Quare D. Paulus in diuinis præceptis, nihil magis rationes, quàm ſi rationis expers eſſet, inquirebat. Nam ad Romanos ſcribens: *Sæpè,* inquit, *propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum vſque adhuc.* Rom. 1. num. 13. In quem locum D. Chtyſoſt.

D. Chryſoſt.

hom. 2. *Vide,* inquit, *ſeruilis obedientiæ modū. Quod fuerit prohibitus, dicit: quam ob rem autem, nō item. Neque enim examinat Domini mādatum, ſed paret tantùm.* Et quidem non deerant rationes dubitandi & admirandi, cur Romam venire prohiberetur, ad illam totius orbis arcem expugnandam; qua ſemel capta, facilis ad totum orbem conuertendum via panderetur. Sed tamen addit D. Chryſ. *Nihil horum Paulus curioſè indagat; quin potiùs incomprehenſibili prouidentiæ cedit: partim animi ſui moderationem ſpectatam faciens, partim nos omnes erudiens, à Deo nunquàm exigendam eſſe, eorum, quæ facit, rationem; etiamſi ea multorum animos turbare videantur: Domini enim ſolius eſt iubere, famulorum parere.*

Philippus Diaconus præcepti rationes nō inquirens obediebat.

Non exiguam quoque in hac re habuit laudē Philippus ille Diaconus, ad quem Angelus: *Surge,* inquit, *& vade contra meridianum,* &c. Act. 8. num. 26. Et cùm Angelus neque terminum, neque cauſam itineris explicaret; tamen ille, addit Textus, *Surgens abiit.* Et quod laudabilius eſt, inquit Carthuſ.

Carthuſ.

Pompte obediens, nec cauſam iuſſionis inquirens. Quo informamur, vt ſubditi Superioribus ſine ſuperflua inquiſitione ſtatim obediāt. Quod veterum Sanctorum exemplo confirmat; qui etiam in his, quæ irrationabilia, vel inutilia videbantur, celeriter obtemperabant.

6\. *Non indagare rationes præcepti, eſt Deum glorificare.*

Sed, quid ille eximius obedientiæ magiſter Abraham? Pugnantia inter ſe oracula accipiens; vnum de propagatione ſui ſeminis, Geneſ. 17. n. 6. alterum de immolatione ſui filij, Gen. 22. n. 2. difficultatem non diſcuſſit: ſed vtramque partem ſine vllo diſcurſu cæca quadam obedientia complectens, teſte Apoſtolo, *Contra ſpem in ſpem credidit.* Rom. 4. num. 18. Vnde ſtatim ſequitur: *Confortatus eſt fide, dans gloriam Deo.* Ibidem, n. 20. Vbi

D. Chryſoſt.

quærit D. Chryſoſtomus hom. 8. Quam Deo gloriam dederit Abraham; cùm nullam ibi hoſtiam immolaſſe, nullum carmen in gratiarum actionem ceciniſſe, referatur? Et reſpondet: *Hoc ipſum, non curioſè indagare, eſt Deum glorificare; ſicut curioſè indagare, eſt peccare.* Vnde ab hoc Abrahæ exemplo nos ipſos monet homil. 2. in Epiſt. ad Rom. vt in diuinis præceptis rationem non quæramus, ſed ad nutum obtemperemus. Et ſtatim: *Quid enim, quæſo,* inquit, *abſurdius fuerit, quam parentem iugulare vnigenitum ſuum filium; ſed tamen iuſtus ille id facere iuſſus, non curioſe de mandato ſciſcitatus eſt, ſed iubentis dignitate perpenſa, mandatum duntaxat admiſit.*

7\. *Oculi columbarum in lacte nihil introſpiciunt.*

De cæleſtis Sponſi oculis canit Sponſa: *Oculi eius, ſicut columbæ ſuper riuulos aquarum, quæ lacte ſunt lotæ.* Cant. 5. n. 12. At, ſi riuuli aquarum aderant, ſuapte natura ad lauandū aptiores; quorſum lactis lauacrum requirebat? Reſpondet D. Gregor.

D. Greg.

Niſſen. orat. 13. in Cant. ad finem, probè ad rem præſentem: *In lacte,* inquit, *obſeruatum eſt, ſolum inter humida proprietatem hanc habere; quod in eo nullius rei ſimulacrū ac ſimilitudo cōſpicitur. Quo fit, vt hæc oculorū Eccleſiæ ſit laus perfectiſſima: quòd nihil, quod non ſubſiſtat in rerum natura, nihil erroneum, nihil vanum, præter ipſam rerum veritatem, velut vmbratili quodam ſimulacro fraudulenter repræſentent, ſed ipſiſſimam veritatem intueātur; erroneis huius vitæ ſpectris & imaginationibus nequaquàm admiſſis.* Sicut igitur fideles; ita & obedientes viri dicuntur lacte oculos lauare, pari vtrique ratione. Nam ſicut fideles firmiter credunt, quidquid proponitur ad credendum, nihil vlteriùs curioſè ſpeculantes: ita & qui ſe obedientiæ ſubiiciunt, quidquid imperatur, exequuntur, nihil ampliùs, quàm quod præcipitur intuentes, nec vllas prætereà ſui præcepti rationes examinantes.

Sic fidelium & obedientiū oculi in diuinis præceptis nihil ſpeculantur.

8\. *D. Auguſt. Fides, & obedientia ſimiles.*

Vnde rectè inter ſe fides, & obedientia comparantur, iuxta illud D. Auguſt. in Pſalm. 70. *Sola eſt, quæ fidei meritum poſſidet, obedientia.* Nam, ſicut fides cæca eſt, nec rationes eius, quod credit, manifeſtas intuetur, alioqui deſineret eſſe fides, iuxtà

D. Greg.

illud D. Gregor. homil. 26. in Euang. *Nec,* inquit, *fides habet meritum, cui humana ratio præbet experimentum.* Ita & obedientia cæca eſſe debet. Nam, ſi oculata ſit, ſupernaturalis obedientia eſſe deſinet, & plurimùm fiet prudentia temporalis, ne dicam imprudentia carnalis, quæ ſæpiſſimè impingit & corruit. Nam, qui ſua potiùs prudentia, quàm maiorum ſuorum obedientia ducuntur, fallnntur paſſim, & hallucinantur: & vbi ſe putant, rectam veritatis viam inſiſtere, toto cælo aberrant. Quod difficile non erit pluribus exemplis demonſtrare.

9\. *Oculata obedientia impingit & errat.*

Noluit Ionas ire Niniuen, quò ad prædicandum à Deo mittebatur, duplici timore: vno, ne in extremam illius ciuitatis malitiam incideret, cuius ſibi aliquam labem & cognationem aſpergeret: altero, ne aliqua prophetici nominis infamia laboraret, prædicens plagas, quæ ſtatim populo pœnitente, ac Deo miſerante, reuocatæ, falſitatis arguerent verum haruſpicem, non verum Prophetam. Sed vnde ſe eripere voluit, illuc ſe intruſit. Nam in primis, vt eſt in Litera, *Deſcendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharſis, & dedit naulum eius, & deſcendit in eam,* Ion. 1. n. 3. Nauis Tharſis, vt iam 1. tom. Annotat. 3. Sect. 8. ex ſacris Literis & Patribus oſtendimus, prouerbium erat, quo vaſtiſſima quæque & pleniſſima ſcelerum vorago ſignificabatur. Ionas igitur ſuo iudicio innixus, incidit in hanc Scyllam vitiorum, cupiens illam ſcelerum Charybdim euitare: qui, ſi diuino præcepto duceretur, ab vtraque tutiſſimus euaſiſſet. Deinde, qui nauem illam ingreſſus fuit Dei Propheta, in eadem declaratus eſt à Deo transfuga. *Cognouerunt enim viri,* inquit Textus, *quòd à facie Domini fugeret.* Ioan. 1. n. 10. Igitur, qui ſuo iudicio cauere voluit, ne videretur falſitatis nuntius, ſuo plane iudicio effecit, vt crederetur iniquitatis artifex.

Nauis Tharſis, typus magnorum vitiorum.

10\. *Lot proprio conſilio ductus, periculū, quod fugiebat, incurrit.*

Lot è Sodomis liberatus ad montem mittebatur. *In monte,* inquiunt Angeli, *ſaluum te fac.* Geneſ. 19. n. 17. Quid verò ille? montem intutum eſſe arbitratus poſtulauit, vt ad vrbem paruam ac vicinam potiùs mitteretur. *Non poſſum,* inquit, *in monte ſaluari. Eſt ciuitas hæc iuxta, ad quam poſſum ire, parua, & ſaluabor in ea.* Ibidem, num. 20. Sed vide hominis cæcitatem, ſuum potiùs arbitrium, quàm Angelorum imperium ſectantis. Nam illa vrbs, quæ Segor dicebatur, ad quam ire malebat, frequentibus terræ motibus agitabatur; ita vt ſæpiùs inter terræ hiatus collapſa fuiſſe diceretur: vt Hebræi apud D. Hieronymum in quæſt. Hebraïc. teſtantur. Lot igitur diuino præcepto miſſus ad montem tutiſſimum; proprio ductus conſilio vrbem manifeſto periculo expoſitam præoptauit; vt quem diuinum imperium liberabat, eundem proprium conſilium præcipitaret. Sed vlteriùs vide proprij iudicij ertotem. Nam, cùm ei Deus morem gereret, & quam vrbem poſtulauerat, concederet, in eáque ſecuritatem ab omni periculo præſtaret, dicens: *Non ſubuertam vrbem, pro qua*

D. Hier.

Ignem fugiēs in cōcupiſcētiam incidit.

loquutus

loquutus es: feſtina, & ſaluare ibi. Ibidem, n.21. Ille rurſus diuino imperio reluctatus, & ad proprium iudicium regreſſus: *Aſcendit de Segor, & manſit in monte.* Vbi ſup. n.30. Ac ſi ab eo loco, in quo ex diuina obedientia fuerat collocatus, vellet ex propria prudentia in tutiorem euolare. Sed inde planè factum eſt, vt propriæ inobedientiæ pœnas daret: fugiens enim flammas ignis, quas in vrbe formidabat, incidit in flammas concupiſcentiæ & inceſtus, quibus in monte æſtuauit. Nam, vt Hebræi apud Diuum Hieronymum citatum teſtantur, ille inceſtus in monte, fuit pœna inobedientiæ in vrbe: permittente Deo, vt qui proprio arbitrio pœnam fugiebat, rueret in culpam; cùm tamen, ſi diuino imperio paruiſſet, vtranque facile euitaſſet: ac tandem intelligeret, tutiorem ſe futurum fuiſſe, ſi cæca obedientia, quàm ſi oculata prudentia duceretur.

D. Hieron.

11. *Exploratores Chanaan, ſuo ducti arbitrio perierunt.*

Sæpè Deus promiſerat terram Chanaan ab Iſraëlitis occupandam. Sed exploratores, qui illam obierant, naturæ ſitum, & militum præſidia contemplati, ſuo potiùs iudicio, quàm diuino oraculo adhæſerunt, & difficilem, ne dicam, impoſſibilem, in eam fore aditum renuntiarunt. *Terra*, inquiunt, *quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos: populus, quem aſpeximus, proceræ ſtaturæ eſt. Ibi vidimus monſtra quædam filiorum Enac de genere Giganteo, quibus comparati, quaſi locuſtæ videbamur.* Num. 13. num. 33. Acutiùs quam par erat, videre voluerunt: & diuinum imperium ad humanæ prudentiæ libram reuocarunt. Quid effectum? Omnes viri illi, vt eſt in Litera, *Mortui ſunt, atque percuſſi in conſpectu Domini.* Num. 14. num. 37. In quem locum D. Chryſoſt. homil. 2. in Epiſt. ad Rom. ſub finem: *Quia*, inquit, *victoriæ modum diſquiſiere; omnes nullo bello, nulla inſtructa acie perierunt.* Nam, qui in diuino obſequio prudenter oculati eſſe volunt, diuinitùs excæcantur.

D. Chryſoſt.

12. *Obedientia cæca periculū fugit, oculata prudentia incurrit.*

Poſtulauit olim quidam Propheta in ſermone Domini, ab vno & altero viro, vt ſe percuterent: *Percute*, inquit, *me.* Sed prior proprio iudicio rem expendens, & indignam factu iudicans, noluit obedire: poſterior autem cæca quadam obedientia promptus vulnerari poſtulantem vulnerauit. Quid deinde? Prior ille inobediens traditur à Deo leoni occidendus: poſterior obediens ab omni ſupplicio liberatur. 3. Reg. 20. à num. 35. Quem locum Diuus Chryſoſtomus citatus cùm expendit, rectè concludit: *Cùm hæc*, inquit, *ita ſe habere cognoſcamus; à Deo, eorum, quæ aguntur, rationem nunquàm exigamus. Verùm, quidquid ordinauerit, id omne admittamus, nihil anxiè indagantes, nihil curioſè perſcrutantes; licèt in humani animi rationem non cadat, quod ille mandauerit.* Denique primi parentes in diuino præcepto obſeruando non cæci, vt par erat, ſed perſpicaces eſſe voluerunt: & mortem euaſuros, ſi ex ligno vetito comederent, ſperarunt, ſuo potiùs arbitrio, quàm diuino oraculo adhærentes. Geneſ. 3. num. 6. Quid factum? Dum à proprio iudicio, ad immortalitatem conſequendam, abripi ſe ſinunt; de ipſa immortalitate obedientibus promiſſa delabuntur. Quod rectè aduertit Tertullian. lib. De Trinit. cap. 1. loquutus de Adamo: *Cùm*, inquit, *mortalitatem de obedientia poſſit euadere, in eandem incurrit, dum ex conſilio peruerſo Deus eſſe feſtinat.* Ex his patet, quantis erroribus oculata obedientia implicetur.

D. Chryſoſt.

Primi parentes proprium ſequentes arbitriū perierunt.

Tert.

13. *Cæca obedientia Dauidem oculauit.*

Sed vide quàm rectè in veritatis ſcopum cæca obedientia collimet Dauid: *Prudentem*, inquit, *me feciſti mandato tuo.* Pſal. 118. n. 98. Et rurſum: *Super*

A *ſenes intellexi, quia mandata tua quæſiui.* Ibidem, num. 100. Ac tandem: *A mandatis tuis intellexi.* Eodem Pſalm. num. 104. Quaſi diceret: Excæcauit me prudentia oculata: verùm cæca me obedientia oculauit. Quis cæcior Abrahamo, cùm ad ſacrificandum filium perrexit; vt ſæpè in ſuperioribus aduertimus. Et tamen in terram viſionis ire iubetur. *Vade*, inquit, *in terram viſionis.* Geneſ. 22. num. 2. ſeu, vt ex Hebræo tranſtulit Burgenſis: *In terram doctrinæ:* quia dum in cæcam obedientiam ſe coniiciebat, diuinæ ſapientiæ claritate fulgurabat. Filium quidem immolandum ante oculos poſitum quodammodo non videbat; adeò non ſolùm ſiccis, ſed etiam cæcis oculis ferebatur: & tamen Chriſtum Dominum B multis pòſt ſæculis ex eo naſciturum illuſtrata diuinitùs mente conſiderabat. *Leuauit oculos*, inquit Textus, *viditque poſt tergum arietem inter vepres hærentem cornibus.* Geneſ. 22. num. 13. Et in ariete, inquit Procopius, Chriſti Domini paſſionem præcognouit. Nam, qui ad filium præſentem intuendum cæcus fuit; ad Chriſtum Dominum poſt multa ſæcula futurum, lumine prophetico contemplandum, extitit oculatus.

Cæca obedientia duxit Abrahamum in terram viſionis.

Burg.

Procop.

14. *Abraham filium præ obedientia non videns, Chriſtū præuidit.*

Quod Chriſtus Dominus ſignificauit. *Abraham*, inquit, *exultauit, vt videret diem meum: vidit, & gauiſus eſt.* Ioann. 8. n. 56. Nam in ariete Chriſtum Dominum, in virgulto Crucis patibulum agnouit, vt D. Ambroſius lib. 1. De Abraham, cap. 8. rectè interpretatur: æquum enim erat, vt qui C cæcam obedientiam exhibuerat, perfectam rerum intelligentiam aſſequeretur. Et vlteriùs attende, quanta de cælo intelligentia cæcus obediens illuſtretur. Solus redire ad famulos decreuerat Abraham, filio immolato. Et nihilominus ait: *Reuertemur ad vos.* Geneſ. 22. n. 5. Cæcus quodammodo loquebatur, ſed ex obedientia illuſtratus euaſit. Nam, vt bene D. Ambroſius proximè citatus. *Prophetauit*, inquit, *quod ignorabat: ipſe ſolus diſponebat redire, immolato filio; ſed Dominus per os eius loquutus eſt, quod parabat.* Quò enim profundiores in tenebras veri obedientes ſe immergunt, captiuantes intellectum in obſequium, non ſolum fidei, ſed etiam obedientiæ; eò apertiùs in lumen, non ſolùm naturalis intelligentiæ, ſed etiam pro- D pheticæ diuinitùs educuntur.

D. Ambroſ.

Dum cæcus obedit, oculatus propheta.

D. Ambroſ.

15. *Vbi cæca obedientia præſtatur, ibi diuina oracula panduntur.*

Neque ſolùm cæcus obediens; ſed etiam locus, in quo talem ſe præſtitit, à Deo illuſtratur. Rebecca de futura conditione filiorum, quos in vtero geſtabat, ſollicita, *Perrexit*, inquit Text. *vt conſuleret Dominum.* Gen. 25. n. 22. Sed quò perrexit, cùm nondum eſſent Prophetæ, & Sacerdotes, quos conſuleret? Reſpondet D. Auguſt. q. 73. in Geneſ. *Forſitan*, inquit, *ad locum, vbi aram conſtituit Abraham in monte Moria.* Quaſi locus ille, in quo Patriarcha diuinum præceptum, cæca quadam obedientia impleuerat, aptiſſimus maneret, in quo deinceps diuina oracula panderentur. Quemadmodum & Galgala locus ſacer, & diuinis oraculis audiendis accommodatus credebatur; teſte Lyrano in 4. Reg. 2. quòd in eo E præceptum circuncifionis ab Iſraëlitis impleretur. Ioſ. 5. n. 9. Cæca enim obedientia & expiabat locum profanum, & obſcurum illuſtrabat.

D. Auguſt.

Obedientia locum ſanctificat.

Lyra.

16. *Duplex ratio, ob quam Sara, non Rebecca, inſidias patiatur.*

Sed quis vnquam in diuinis præceptis ſe excæcando aberrauit? Sara breui tempore in Geraris peregrinata, ſtatim paſſa eſt inſidias incolarum, eam viro ſuo Abrahæ auferentium, deferentiúmque ad Regem Abimelech. Geneſ. 20. n. 2. At verò Rebecca in eadem regione diutiſſime commorata, Geneſ. 26. n. 8, nullas ab incolis inſidias, nullum ſuæ pudicitiæ periculū incurrit: vt ibidem videre

Vna, propter reſipiſcentiã incolarum.

eſt. Ratio diſcriminis duplex eſſe poteſt. Vna, quòd Geraritæ, quamuis Ethnici, tamen ex præteritis ſuppliciis propter Saram illatis fuerint iam emendatiores. Ex quo loco creari poteſt verecundia Chriſtianis, qui multis à Deo ſuppliciis admoniti, nondum à ſuis flagitiis reſipiſcunt. Altera ad rem præſentem, quòd Sara cum viro ſuo Abraham, non quidem Deo imperante, ſed ſponte ſua illò deſcenderat: at verò Rebecca cum viro ſuo Iſaac præceptum à Deo acceperat illic quieſcendi: *Quieſce*, inquit Deus, *in terra, quam dixero tibi.* Gen.26.n.2. Et quia diuino præcepto innixa, periculo ſuo non timuit; libera à periculo euaſit. Et quod magis mirere, ipſo Rege Abimelech ſecuritatem conferente, & in ipſos Rebeccæ inſidiatores, ſi qui forent, capitale ſupplicium comminante. *Præcepitque omni populo*, inquit Textus, *dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur.* Gen.26.n.11. Sic enim oportebat, vt coniuges Deo obtemperantes, diuina prouidentia tuerentur; vt notat D.Chryſ.hom.51.in Gen. *Qui*, inquit, *dixerat ei: ne deſcendas in Ægyptum: ille erat, qui iuſtum in tanta conſtituebat ſecuritate.*

Altera propter obedientiã Rebeccæ.

D.Chryſ.

17. Abraham ab immolando filio diuinitùs fuit impeditus, Gen.22.n.11. non autem Iephte à filia immolanda, Iud.11.n.39. Diuerſas vtrobique rationes aſſignat D.Ambroſ. lib.3. De Virginibus, quarum vnam tom.1. Annot.12. Sect.4. iam inculcaui. Sed illa eſt ad rem præſentem, quam tradit D.Auguſt.q.49. in Iudices. *Quoniam*, inquit, *Abraham iuſſus obtulit filium; Iephte autem fecit, quod nullo ſpeciali iubebatur imperio.* Quaſi diceret: Vterque parens ad necandum filium pergebat: ſed Abraham ex obedientia cæcus; Iephte ex humana prudentia videns: idcircò Deus permiſit, non cæcum, ſed videntem aberrare; vt certior tandem cæca obedientia, quam videns prudẽtia crederetur. Aaron vitulum fecit conflatilem, quem nullum miraculum operantem, & nullum diuinitatis indicium habentem, magna populi pars tanquàm verum Numen adorauit. Exod.33.à n.4. At verò Moyſes fecit *ſerpentem aeneum, & poſuit eum pro ſigno, quem cùm percuſſi aſpicerent, ſanabantur.* Num.21.num.9. Et tamen hunc tam multa miracula edentem, tam multa diuinitatis indicia ſpirantem, nullus Hebræorum dicitur adoraſſe, aut Deum credidiſſe. Ratio mihi videtur in promo: quia illum formauit Aaron ex humana quadam prudentia, populo morigerante; hunc autem fecit Moyſes ex cæca obedientia, diuino imperio obſequente. Vbi autem cæca obedientia intercedit, erroris periculum præcauetur. Conſule Tertul.lib.de idololatria, c.5.& lib.2.contra Marcion. c.22.& lib.3.contra eundem, c.18. Sic olim in lapidibus erigendis magnum idololatriæ periculum timebatur: vnde illa prohibitio. *Nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra.* Leu.26.n.1.& tamen Ioſuë, Ioſ.c.24.n.26. & Samuel infrà, c.6.n.12. lapides erexerunt, quorum occaſione nemo vnquàm dicitur idololatriam incurriſſe. Ratio quidem eſt, quia vterque diuino agebatur imperio; cui qui cæcus inſiſtit, omne peccandi errandíve periculum euadit.

D.Ambr.
Abrahã impeditur ab occidẽdo filio, non Iephte: quia non hic, ſed ille ex obediẽtia ferebatur.
D.Auguſt.

Aaronis vitulum multi adorarunt, ſerpentem Moyſis nemo: quia hic ex obedientia, nõ ille, proceſſit.

Tert.
Lapides ex obedientia erecti, idololatriæ cauſa non fuerunt.

18. Sola Rahab meretrix ex Ierichuntino excidio euaſit. Sed quæ illam virtus tanto è periculo liberauit? Beneficentiáne in peregrinos, quos in domum ſuam liberaliter recepit, & periclitantes abſcondit, & incolumes emiſit? Ioſ.2.à num.1. An obedientia in Deum, cuius verbis officioſa obtemperauit? vt ipſamet fatetur, dicens. *Noui, quòd Dominus tradiderit vobis terram, &c. Audiuimus, quòd ſiccauerit Dominus aquas maris rubri ad veſtrum introitum, quando egreſſi eſtis ex Ægypto, & quæ feceritis duobus Amorrhæorum Regibus, qui erãt trans Iordanem, Sehon & Og, quos interfeciſtis. Et hæc audientes pertimuimus, & elanguit cor noſtrum, nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum: Dominus enim Deus veſter ipſe eſt Deus in cælo ſurſum, & in terra deorſum.* Ioſ.2.à num.9. Quibus verbis ſatis oſtendit, quantam diuinis verbis fidem, & obedientiam præſtiterit: quæ, cùm nullius miraculi ex dictis teſtis oculata fuerit; omnia tamen ſola auditione firmiſſimè credebat: ac tamen diuino imperio libentiſſimè obtemperabat. Quæ igitur illam virtus tanto ex incendio eduxit? Beneficentiáne in homines, an obedientia in Deum? Certè D.Paulus eius incolumitatem, fidei, obedientiæque adſcribit: *Fide*, inquit, *Rahab meretrix non periit cum incredulis.* Hebr.11.num.31. Quia quamuis multas rationes pro tuendis ciuibus; paucas pro admittendis hoſtibus, ſaltem claras & manifeſtas inueniret; tamen ſe in obſequiũ fidei, & obedientiæ excæcauit; ſuíſque hoſpitibus, etſi errones viderentur, tamen vt erroris expertibus acquieuit. Qua de re D.Chryſ.homil.2. citat.in Epiſt. ad Romanos: *Non interiit*, inquit, *quia ſecum ipſa non dixit: Quo poterunt hi, cùm ſint captiui, fugitiui, exules, vitámque erronum agant; ipſos nos vrbis, mœnium, ac turrium dominos ſub ſuam victos poteſtatem cogere? Quandoquidem ſi hæc ſecum loquuta fuiſſet, & ſe ipſam & illos vnà perdidiſſet.* D.Chryſ.

Rahab fides, & obedientia ab excidio liberauit.

Non diſſimile quidem eſt Gabaonitarum 19.
exemplum. Duplici nomine Gabaonitæ capitali ſupplicio obnoxij fuerunt: tum, quia idololatræ, & rebelles in Deum; quos Deus delendos præceperat: tum, quia mendaces & fallaces in Ioſuë, quod crimen ſola morte eluendum videbatur. Et tamen Ioſuë viuos eos conſeruauit, *Reſeruentur*, inquit, *vt viuant.* Ioſuë 9.num.20. Qui tamen cæteros omnes incolas Chanaan priori tantùm ex capite trucidandos, extrema internecione deleuit. Cur igitur minùs nocentibus occiſis, alios nocentiores conſeruat? Ratio illa eſt, quia priores proprio iudicio adhærentes, diuinis verbis neque credere, neque parere voluerunt. At verò Gabaonitæ, inquit D.Auguſt. quæſt.13. in Ioſuë. *Crediderant Deo, quem audierant ſuo populo promiſiſſe, quòd illas gentes ſubuerteret, eorúmque terram obtineret, & hunc eorum fidem, non eos perdendo remunerauit.* Vbi enim cæca diuinis verbis obedientia præſtatur; ibi certa ab omnibus periculis ſecuritas confertur.

Gabaonitas obedientia ſeruauit incolumes.
D.Auguſt.

Tandem Ioachin, ſeu Iechonias, Rex Iuda cum 20.
omni domo ſua ſe tradidit Regi Babylonis Nabuchodonoſori, 4.Reg.24.num.12. ductus conſilio Ieremiæ, & imperio Dei; vt D.Hieronymus in cap.24.Ierem. teſtatur. Quis non diceret, hunc Regem inſaniiſſe, quia ſua ſponte regnum carcere commutauit? Sed vide, quàm illuſtris ex cæca obedientia euentus conſequatur. Paulò pòſt, Euilmerodach Rex Babylonis, filius Nabuchodonoſoris, *Subleuauit caput Ioachin Regis Iuda de carcere, & loquutus eſt ei benignè, & poſuit thronum eius ſuper thronum Regum, qui erant cum eo in Babylone, &c.* Reg.vlt.num.17.& 28. Vt qui ex obedientia ſe in contemptum præcipitauit, ex obedientia ad maiores honores erigeretur. Adeò non impingunt, nec aberrant, qui ſe ab obedientia trahi, ac retrahi patiuntur.

Qui ſe ex obedientia in carcerem tradit, ad regnũ excitatur.
D.Hieron.

***

SECTIO

SECTIO II.

Obedientia ſpontanea laudatur.

1\. *In lege Domini non tãtùm manus, ſed etiam voluntas reponenda.* D. Ambroſ.

FVit quidem obedientia Samuëlis ſpontanea; quia quater ſe obtulit Sacerdoti, dicens: *Ecce ego*: quin vnquam eius voluntati etiam ineptè imperanti repugnaret. De qua re ſatis in Litera dictum eſt. Talis eſt perfectus obediens: in lege Domini habet, non manum tantùm, exequendo; ſed voluntatem, amando. *In lege Domini*, inquit Dauid, *voluntas eius.* Pſ.1.n.2. Vbi D. Ambroſius: *In quo*, inquit, *definitio beati viri à pecude diſcernitur: quia vir ſapiens ſubditus legi eſt, voluntate, non neceſſitate. Plurimum enim refert: quia in voluntate* B *mercedis eſt fructus; in neceſſitate, diſpenſationis obſequium. Ita enim docuit Apoſtolus: Si volens hoc ego, mercedẽ habeo; ſi inuitus, diſpenſatio eſt mihi.* 1.Cor. 9. num.17. Hæc D. Ambroſius. *Lex diuina amanda.* Vbi etiam notat, diuinæ legis exordium ab amore deſumi: *Diliges Dominum Deum tuum.* Deuteronom. 6. num.5. Et rurſus per Salomonem, eundem legis amorem inculcari: *Concupiſcite ſermones meos, diligite illos.* Sapient.6. num. 12. Quia lex non ſeruatur, niſi ametur. Vnde Dauid: *Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer.* Pſal.118.n.167. Vbi illa particula, *Et*, videtur cauſalis, vt ſæpe aliàs: Cuſtodiuit, quia dilexit: aut certè ſenſum auget, vt vult D. Ambroſius ſerm.21. in eum Pſal. (D. Ambr.) C *Plus*, inquit, *eſt diligere, quàm cuſtodire; quia cuſtodire interdum neceſſitatis eſt, vel timoris; diligere, charitatis. Ideò, cùm hîc dixiſſet, Cuſtodiuit; adiecit, Dilexit: vt cuſtodia amantis fuerit, non timentis.* Quare ſuos Apoſtolos dicebat Chriſtus Dominus nõ ſeruos, ſed amicos: *Iam non dico vos ſeruos, vos autem dixi amicos.* Ioan.15.num.15. Ne ſeruiendo coactè, ſed amando ſpontaneè, obedirent. Quòd egregiè notauit D. Ambroſius in Pſalm.118. ſerm.13. (D. Ambroſ.) *Dominus*, inquit, *operationes ſeruulorum ſuorum ſpontaneas probat potius, quàm coactas? Ideò ex ſeruis liberos facit; vt magis voluntatum noſtrarum munera, quàm neceſſitatum obſequia conferamus.*

2\. *Filij Ionadab ſponte obedientes.*

In hac ſpõtanea obedientia maximè excelluerunt filij Ionadab. Nam præceptum, de non bibendo vino à patre ſuo acceptum non vi, ſed D ſponte obſeruarunt. Immò tentati à Ieremia, ſeu potiùs ab ipſo Domino, ad vinum bibẽdum; non quidem, vt expugnaretur eorum propoſitum; ſed, vt inexpugnabile, in aliorum exemplum probaretur; fortiter, & conſtanter renuerunt. Non aliam reddẽtes cauſam; niſi, *quia Ionadab*, inquiũt, *pater noſter præcepit nobis, dicens: Non bibetis vinũ.* Ierem.35.num.6. Vnde non ſine myſterio dicuntur filij Ionadab, qui, vt docet D. Auguſtinus concione 1. in Pſalm.70. *ſpontaneus* interpretatur. (D. Auguſt. *Si homini ſponte ſeruiẽdum eſt, quãtò magis Deo?*) Et ſtatim ad hanc ſpontaneam obedientiam hortatur ex verbis Apoſtoli: *Cum bona voluntate ſeruientes*, &c. Ephel.6. num.7. *Si*, inquit, *diſciplina Apoſtolica ſeruum monet, vt homini domino ſuo, non* E *tanquam ex neceſſitate, ſed ex voluntate ſeruiat, & libenter ſeruando ſe in corde liberum faciat: quanto magis Deo tota, & plena, & libenti voluntate ſeruiendum eſt, qui videt ipſam voluntatem tuam?*

3\. *Ad tabernaculi fabricã ſpontanei artifices.*

Ad fabricandum tabernaculum nonniſi ſpontaneos artifices Moyſes inquiſiuit: *Cúmque vocaſſet*, inquit Textus, *Moyſes omnẽ eruditum virum, cui dederat Dominus ſapientiam, & qui ſponte obtulerunt ſe ad faciendum opus*, &c. Exod.36.num.2. Vbi non minùs promptam ad operandum voluntatem, quàm ipſam operandi facultatem exoptauit. Quid enim prodeſt facultas, ſi voluntas A deſideretur? Vnde D. Auguſtinus in Exodum, quæſt.170. (D. Auguſt.) *Laudãdus*, inquit, *eſt in his omnibus non attractus ad opus ſeruiliter animus; ſed liberaliter, & ſponte deuotus.* Quòd ſi ad veteris tabernaculi fabricam voluntarij miniſtri requiruntur: quid ad Euangelicæ domus ſtructuram? Omnes quidem vocat Dauid: (*In Eccleſia voluntarij miniſtri requiruntur.*) *Audite hæc, omnes gentes: auribus percipite, omnes qui habitatis orbẽ. Quique terrigenæ, & filij hominũ ſimul in vnum diues, & pauper.* Pſ. 48. num 2.& 3. Quia licèt operandi facultates non omnes habere queant, omnes tamen habere poſſunt voluntates miniſtrandi, quæ in Euangelicæ perfectionis ædificio præcipuè ſpectantur. Vnde D. Ambroſius ibi: (D. Ambr.) *Nec diues*, inquit, *auertitur, nec pauper excluditur: quia ſapientia non facultates diſcriminat, ſed voluntates. Ille aptior, qui prior affectu, & promptior diſciplinâ.*

4\. *Voluntas in Leuitis pro facto reputatur.*

Qui hanc habet ad parendum voluntatem, etiam antequàm obediat, creditur obedire; voluntate ipſa pro facto reputata. Ad Leuitas omnes magnam ſtragem in idololatris ex diuino imperio facientes, ait Moyſes: *Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, vnuſquiſque in filio, & in fratre ſuo, vt detur vobis benedictio.* Exod.32.num.29. Quaſi diceret: Filios, & fratres veſtros occidendo, gratiſſimi Deo euaſiſtis. Sed quo pacto Leuitæ filios, & fratres ſuos occidere potuerunt? Nam Moyſes conuocauit ad ſe omnes Leuitas ad idololatras occidendos, vt ex eodem cap.n. 29. palam eſt: filij verò, & fratres Leuitarum erant etiam Leuitæ. Ergo nullus Leuita fuit occiſus, ſed omnes fuerunt occiſores. Aliter, atque aliter reſpondent Lyra, Abulenſis, Caietanus, Oleaſter, cæteríque Interpretes. (Lyra. Abul. Caiet. Oleaſter.) Sed facilior mihi videtur, & ad præſens inſtitutum accommodatior hæc reſponſio, Leuitas non facto, ſed voto, fuiſſe ſuorum fratrum, & filiorum occiſores. Adeò enim prompti erant ad parendum Deo, & interficiendum etiam fratrem, & filium, & quencunque alium Deus imperaſſet; vt quamuis non interfecerint, interfeciſſe nihilominus viderentur.

5\. *Abraham nõ facto, ſed voto filium iugulauit.*

Quo pacto Deus olim ad Abraham: *Quia*, inquit, *feciſti hanc rem, & non peperciſti filio tuo vnigenito propter me.* Gen.12.n.16. Nam etſi filium re ipſa non occiderit, tamen, vt loquitur D. Hieronymus in epiſt. 34. ad Iulianum: (D. Hier.) *Voluntate iugulauit.* Vnde D. Chryſoſt. homil. 47. in Geneſim: (D. Chryſoſt.) *Conſidera*, inquit, *miſericordiam Domini: Non peperciſti, inquit, filio tuo. Attamen viuum ipſum reduxit. Non euentum conſiderat, ſed voluntatem, qua faciebat mandata circa ratiocinationem curioſam. Quantum enim ad voluntatem attinet, cruentauerat dexteram Patriarcha, & per ceruicem pueri immiſerat gladium, perfectúmque obtulerat ſacrificium. Idcircò & Dominus, quaſi ſacrificio conſũmato laudat iuſtum: Tu quidem non peperciſti propter meũ mandatum, ego autem peperci propter tuam obedientiam.* Itaque non facto ipſo, ſed ſolo voto filium ſuum Patriarcha immolauit. Hæc autem prompta voluntas apud Deum pro facto ipſo æſtimatur.

6\. *Abrahamũ naturalem erga filium amorẽ exuiſſe videbatur.*

Et quidem eo laudabilior eſt voluntas parendi, quo ipſa ex naturali propenſione opus iniunctum magis faſtidit, refugit, & aduerſatur. Talis fuit in Abrahamo, cui nihil moleſtius, ac durius eſſe poterat, quàm filium, quem diligebat, iugulare. Et nihilominus ſic ad eum iugulandum, quaſi non diligeret, ferebatur. *Tolle*, inquit Deus, *filium tuum vnigenitum, quem diligis.* Gen.22. n. 2. In Hebræo, & Græco eſt: *Quem dilexiſti.* Quam lectionem ſequitur D. Ambroſius lib.1. De Abraham, cap. 8. Subdit: *Quaſi iam non diligat immolandum.* Adeò enim obfirmatum parendi animum

induerat,

induerat, vt diceres naturalem iam affectum exuiſſe: adeò promptus erat ad exequendam dilecti filij mortem, vt iam illius vitam nullo modo diligere videretur; & quantam olim voluntatem fouendo filio impendebat, tantam modò iam exprimeret ad necandum.

7. *Abrahã nullis blanditiis ab occidendo filio retrahebatur.*

D. Chryſoſt.

Vnde nullis vocibus, quanuis tenerrimis, & ad paternum affectum excitandum validiſſimis ab exequendo ſacrificio remolleſcebat. Qualis illa erat edita à filio: *Pater mi:* & illa reddita à patre: *Fili mi.* De priori quidem D. Chryſoſtomus ſer. in beatos, Iob, & Abraham, in 1. tom. *Cogita*, inquit, *qualis ſit hæc vox apud patrem amãtem filium. Nos balantis ouiculæ, quæ inarticulatam vocem emittit, miſeremur ſacrificaturi: cogita, quantum hæc ouis moueret, ſi cum puſillo animo loqueretur.*

D. Ambr.

De poſteriori autem D. Ambroſius lib. 1. De Abraham, cap. 8. *Inflexibilis*, inquit, *à ſtudio deuotionis miniſter vocare filium frequenter non timet: ita erat intentionis ſoliditate fundatus, & hoc ſe meliorem patrem putabat; hoc ſibi in perenne manſurum iudicabat filium, ſi eum immolaret Deo.* Itaque neque audiens: *Pater mi:* neque referens: *Fili mi:* fortiſſimus ille ad parendum animus liqueſcebat. Hinc eſt, quòd Angelus volens parentem ab occiſione filij reuocare, *Clamauit de cœlo, dicens: Abraham, Abraham.* Ibidem, num. 11.

Cur Angelus clamando reuocet Abrahamum.

Vbi in primis nota, non vocaſſe leniter, ſed clamaſſe fortiter. Neque enim promptiſſima ad iugulandum manus, quàm ingenti clamore ſiſteretur. Deinde clamaſſe *de cœlo:* hoc eſt, de longinquo, ne, ſi priùs aduolaret, quàm clamaret, in illa breuiſſima mora, qua adueniret, impediturus, ne iugularetur, iugulatũ inueniret. Tandem iteraſſe nomen, *Abraham, Abraham*; veritum, inquit D. Ambroſius citatus: *Ne præueniretur ſtudio deuotionis, & vna vox impetum ferientis reuocare non poſſet.* En quanta voluntate feratur perfectus obediens ad ea quoque exercenda, quæ naturaliter auerſatur.

8. *Spontanea obedientia in Apoſtolis ad res naturæ contrarias.*

Enituit in Apoſtolis hæc voluntas ad contraria iis, quæ naturaliter optauerant, paratiſſima. Acceſſerunt ad Chriſtum Dominum duo filij Zebedæi, regnandi ſtudio non mediocriter inflammati: & quod conſequens erat, odio tolerãdi labores, & iniurias, & neces non vulgariter incenſi; pro quibus mater deprecata: *Dic*, inquit, *vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad ſiniſtram in regno tuo.* Matth. 20. n. 21. Quibus Chriſtus Dominus tãtùm abfuit, vt regnum, quod ambiebant, promitteret; vt potiùs calicem, quem refugiebant, propinaret: *Calicem quidem*, inquit, *meum bibetis.* Ibidem, num. 23. Quid verò illi? Turbari? triſtari? promiſſa aſpernarè? Minimè verò: immò potiùs multo magis, quàm ſi poſtulata accepiſſent, triumphare, exultare, & quodammodò tripudiare.

Baſil.

Quod D. Baſilius in Conſtitut. monaſt. c. 23. rectè expendens: *Illi*, inquit, *re audita ſpei ſuæ ſummè contraria, nequaquam dixerunt: Alia adducti ſpe, ad te acceſſeramus, & tu contraria nobis, atque ſperauimus, imperas? Nos quietem ſperauimus, & tu nos in pericula protrudis? Honores nobis propoſuimus, & tu ex tranſuerſo ignominias ingeris? Regnum expectaueramus; & tu, vt exagitemur, & omnium ſerui ſimus, iubes? Horum nihil omninò dixerunt: ſed his auditis, ſubmiſſa mentis ceruice obedientiæ iugum ſubierunt; alacrique animo in pericula, in contumelias, in cruces, in varias neces proceſsère. Gaudebant enim, quòd digni habiti ſunt pro nomine* IESV *contumeliam pati.* Actor. 5. num. 41. Sic Baſilius. Vbi plura in hanc ſententiam. Hæc planè efficacitas eſt obedientiæ, quæ vota, & ſtudia voluntatis à deſideratis rebus ad oppoſitas detorquet, & inflectit: facitque, vt facile quis amet, quæ oderat; appetat, quæ faſtidiebat; amplectatur, quæ deteſtabatur. *Iniucũda per obedientiam dulceſcunt.* Vnde Apoſtolus, qui diuinæ legi antea repugnabat, vocatus tandem à Chriſto Domino: *Condelector*, inquit, *legi ſecundùm interiorem hominem.* Romanor. 7. n. 22. Quaſi illa prompta voluntas ad res etiam difficillimas amplectendas, ſumma illi voluptas redderetur. Nam, vt bene D. Auguſtinus lib. 1. De nuptiis, & concupiſcentia, cap. 30. *Non eſt*, inquit, *timor torquens, ſed amor libens. Ibi ſumus veraciter liberi, vbi non delectamur inuiti.* *D. Auguſt.*

Quid ad hæc, qui ad omnia imperata nauſeant, & faſtidiunt, ne dicam, renituntur, & reluctantur? Et, cùm nihil ſit, cur diſpliceant, quæ iubentur; ſolùm diſplicent, quòd iubeantur? Certè hunc præpoſterum affectum voluit Deus iam ab ipſis mundi exordiis anteuertere; cùm omnia, quæ in lucem producebat, ſeorſim approbabat; videns, ſeu indicans, ſeu enuncians, quòd ſingula eſſent bona. Geneſ. 1. à num. 4. 9. *Laudat Deus opera ſua, ne à ſubditis omnia Prælatorum opera corredentibus, arguantur.*

Præbuit enim ſe Deus ſuarum creaturarum encomiaſtem, & laudatorem, inquit D. Chryſoſtomus homil. 6. in Geneſim: *Vt omnem amputaret occaſionem eorum, qui accuſare audent, quæ ab illo facta ſunt.* *D. Chryſ.* Nouerat futura hominum ingenia, qui in iis, quæ à ſuis Prælatis imperantur, ſeueriſſimos ſe præbent Criticos, & Ariſtarchos: laudat igitur ſingula, vt ea tanti autoritate Principis approbata capere, & vngue cenſorio perſtringere deterreantur.

Sed illi adhuc impudentiùs, qui non ſolùm præcepta, ſed etiã præceptores ipſos, ac Prælatos mordere, & corrodere aggrediuntur. 10. *Prælatorum detractores.* Ad quos frænandos egregia mihi videtur illa Philonis de diuina prouidentia contemplatio, lib. De ſpecialibus legibus: *Philo.* *Infans ſine dentibus, ſub. dl'us ſine murmurationibus.* *Ille*, inquit, *rerum parens, & conditor, cuius nullum opus eſt ſuperuacuum, dentes, non vt cætera membra naſcenti ſtatim addidit, ne infantem lacte nutriendum grauarent inutiliter, & fontes vberum, per quos alimenta deriuantur, vexarent inter ſugendum.* Vbi duplicem aſſignat rationem, cur dentes, à natura paruulis denegentur. Vnam, ne ſint otioſi in puerulis lactentibus; quorſum enim dentibus indigeant, qui non duris epulis inter dentes præmolendis, ſed ſolo lacte nutriuntur? Alteram, ne ſint pernicioſi nutricibus lactantibus, ſi eorum vberibus ab infantulis inter ſugendum infigantur. Sed priori ratione omiſſa, poſterior eſt ad rem præſentem. Sicut enim inter opera naturalia nullum videretur abſurdius, quàm dentibus pungi, & ſtimulari nutricem ab alumno; idque ne contingeret, natura ſpoliauit dentibus infantem: ita planè inter opera moralia nullum iniquius eſſe poteſt, quàm Prælatum à ſubdito morderi, & altorem ab alumno cruentari. Quo enim iure ſanguinem illius fundas, à quo doctrinæ lacte ſaginaris?

Procul ab hac iniuria non abfuit prima mulier, dicens ad ſerpentem: 11. *Imperfectus obediens præceptum, & præſtrem criminatur.* *Præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud.* Gen. 3. num. 3. Cur enim tactum, quem Deus non interdixerat, queritur interdictum? Lyranus: *Lyra.* *Iſtud*, inquit, *additu, ex diſplicentia præcepti: quia ille, cui diſplicet præceptum impoſitum, referendo illud, libenter aggrauat.* Accuſando enim præceptum, accuſat quodammodo præceptorem. Contrà verò Agar, iuſta fuiſſe creditur à Procopio, ea potiſſimùm de cauſa, quòd afflicta à Sara domina ſua, nullas contra illam querelas excitarit: *Perfectus abſtinet à querelis.* *A facie*, inquit, *Sarai dominæ meæ ego fugio.* Geneſ. 16. n. 8. Immò magno cum honore, ac reuerentia dominam

ſuam

Procop. ſuam nuncupauit. Vbi Procopius: *Illius*, inquit, *iuſtitia, & æquitas hinc quoque elucet, quod nihil Saram criminetur.* Verus igitur erit obediens, qui imperata, & imperantem amore, & honore proſequatur.

SECTIO III.

Diligens obedientia commendatur.

1. *Nobiles ad parendum promptiores.* FVit tandem obedientia Samuëlis diligens; quia vocatus feſtinauit, & cucurrit ad Heli: vt iam in Litera multis illuſtraui. Sic olim filij Dauid dicebantur *Primi ad manum Regis.* 1. Paralipom 18. n. 17. hoc eſt, promptiſſimi omnium ad Regis imperium explendum. Nam, qui primi erant in honoribus, vt ait Lyra, primi ad Regis nutum obtemperabãt. Lyra. Neque Heliſæus ſuo diſcipulo Giezi, 4. Reg. 4. n. 29. neque Chriſtus Dominus Apoſtolis, Luc. 10. num. 4. permiſerunt, vt quenquam in via ſalutarent: non quòd ſalutationes malæ eſſent; ſed ne venirent ad fabulationes, atque ita extraheretur tempus fabulando, quod impendi oportebat obediendo. Adde, quanuis nulla miſceretur fabulatio; adhuc nihilominùs illam temporis moram ſatis exiguam, quam breuis ſalutatio conſumeret, rumpendam eſſe; ne illud opus ex obedientia implendum, vel breuiſſimè retardaretur. Quam rationem præter alias inculcat D. Ambroſius lib. 7. in Luc. cap. 10. D. Ambroſ. vbi in primis loquutus de Heliſæo: *Feſtinatò*, inquit, *iubebat ad eum contendere, vt celebrandæ reſurrectionis exequeretur officium, ne confabulatione alicuius obuij, mandato reflecteretur à munere.* Et ſtatim regreſſus ad Apoſtolos, de quibus ex inſtituto agebat: *Ergo*, inquit, *& hic non ſalutationis officium aufertur; ſed obſtaculum impediendæ deuotionis aboletur; vt quando diuina mandantur, pauliſper ſequeſtrentur humana. Pulchra eſt ſalutatio; ſed eo pulchrior, quo præceptorum maturior exequutio diuinorum, quæ per moram ſæpe trahit offenſam.*

2. *Abraha ad parendum velocitas.* Sæpiùs iam Abrahæ obedientiam decantauimus: ſed in ea laudanda exordiri quiſque poteſt: nemo tamen perorare. Igitur illa eius ad parendum velocitas cui non mirabilis videatur. Vocatus à Deo ad ſacrificandum filium, nullas traxit moras; D.Chryſ. ſed *de nocte conſurgens* abiit. Geneſ. 22. n. 3. ſcilicet, vt notat D. Chryſoſt. ſerm. iam citato de Fide Abraham, & immolatione Iſaac: *Verebatur, ne votum mora offenderet, aut iuſſionem tarditas impediret.* D.Ambr. Seu, vt loquitur D. Ambroſ. lib. 1. De Abraham, cap. 8. *Abraham ſuum de filio ſacrificando conſilium Saræ non communicauit.* De nocte conſurgit, non ſequenti die, *Ne attuliſſe nox moras ſtudio feſtinantis patris videretur.* Et quod magis mirere, conſilio cum Sara minimè communicato. Rationem reddit Procopius: Procop. *Ne Sara materna cõploratione totum negotium anteuerteret.* Sed, vt hoc ſanctiſſimæ fœminæ concedamus, illam quoque obedientiam Deo, & conſenſum viro in immolatione filij præſtituram fuiſſe; adhuc nihilominùs videtur Abraham ſuum ei conſilium communicare noluiſſe, ne aliqua mora in communicando duceretur. Quam eius conſtantiam, & promptitudinem laudat D. Chryſoſt. D.Chryſ. homil. 54. in Geneſ. Deum cum Iſaac loquentem introducens: *Neque*, inquit, *turbatus eſt mẽte, neque rem communicauit matri tuæ, neque pueris, neque tibi ipſi à ſe ſacrificando: ſed forti mente, & contenta alacritate feſtinauit, vt mandatum meum impleret.*

3. *Moyſis feſtina obedientia.* Quid verò Moyſes? Quàm promptus ad diuinam vocem accurrit? *Eſto paratus manè*, inquit ad eum Deus, *vt aſcendas ſtatim in montem Sinai.* Exodi 34. num. 2. Quid verò ille: Sequitur ſtatim:

A *Et de nocte conſurgens aſcendit in mõtem Sinai, ſicut præceperat ei Dominus.* Ibidem, num. 4. Ad aſcendendum manè vocabatur: & ille nihilominùs de nocte ſurrexit, & antelucanus aſcendit, qui tantùm matutinus aſcendere iubebatur; vt imperium obſequio præueniret. Vel certè de nocte ſurrexit; ſi non ad aſcendendum de nocte, ne citiùs, quàm Deus vellet, ac iuberet, improuidus, ac temerarius aſcenderet, ſaltem vt promptus, & peruigil adeſſet, vt cùm primùm aſcendendi tempus adueniret, nihil cunctatus aduolaret. *Populi ad obediendum feſtinatio.* Nihilò ſegnior extitit & populus, cùm dixit. *Omnia verba Domini, quæ loquutus eſt, faciemus*; &, vt addunt Septuaginta, *audiemus.* Exod. 24. n. 3. vt iam Sect. 1. huius Annotationis aduerti. In quæ verba Philo Hebræus Philo. B lib. De confuſione linguarum, ſicut & D. Auguſtin. ſuprà illum præpoſterum verborum ordinem expendit: *Faciemus, & audiemus*, cùm potiùs recto ordine dicturi eſſent: *Audiemus, & faciemus.* Sed hinc populi ſtudium ad obediendum paratiſſimi interpretatus: *Ad facta*, inquit, *magis, quàm ad verba properant. Cùm enim alij audita faciant, iſti, quod mirandum eſt, præ diuino quodam impetu aiunt, facturos ſe prius, deinde audituros: vt non propter doctrinam, & admonitionem; ſed vltro, & ſuapte ſponte videantur ad bona opera accurrere.*

4. *Aaron citiùs quàm iubebatur, obediuit.* In medios ignes pergere iubebatur Aaron, deprecaturus pro populo: *Tolle thuribulum*, inquit Moyſes, *& hauſto igne de altari mitte incenſum deſuper, pergẽs citò ad populum, vt roges pro eis.* C Numeror. 16. num. 46. Ille verò non ſolùm perrexit, ſed etiam cucurrit. Sequitur enim: *Quod cùm feciſſet Aaron, & occurriſſet in mediam multitudinem, &c.* Ibidem, num. 47. Non timuit ignes, obedientiæ clypeo armatus; & promptior fuit ad obſequium, quàm vrgebat imperium. Nec tanta alij celeritate incendium effugerant, viuendi ſtudio ſtimulante: quanta ipſe promptitudine incendium intrauit; parendi animo impellente. *Apoſtolorum ad Chriſtum ſequendum promptitudo.* Quid Apoſtoli? qui vix à Chriſto Domino vocati, *Continuò, relictis retibus, ſequuti ſunt eum.* Matth. 4. 20. Et quidem retibus in mare iactis, iam iam extrahendis cum piſcium captura. Nam Chriſtus Dominus vidit illos *mittentes rete in mare.* Ibidem, num. 18. D Itaque retia priùs extrahere noluerunt; ſed ſtatim poſt Chriſtum Dominum, illis in mari relictis, conuolarunt: quia, ſi in extrahendis retibus tantulam moram conſumerent, tardare ſibi ad diuinum imperium viderentur.

5. D. Chryſ. *Humana miniſteria interrumpenda, vt diuina exerceantur.* Quod D. Chryſoſtom. ibi homil. 14. obſeruans *Perpende*, inquit, *& fidem, & obedientiã vocatorum: ſiquidem in medio ipſius operis conſtituti (ſcitis autẽ, quàm auida res ſit piſcatio) cùm illum audiſſent iubentem, nihil diſtulerunt, nihil omninò cunctati ſunt. Non dixerũt: Reuertemur domum, loquemur propinquis: ſed cunctà illicò relinquẽtes ſecerunt, quod Heliſæus quoque ſub Helia legitur impleſſe*, 3. Reg. 19. n. 20. *Talem quippe à nobis obedientiam Chriſtus efflagitat, vt neque punctum temporis differamus; etiamſi* E *nos aliquid neceſſarium vrgere videatur.* Vbi quidem aptiſſimo vtitur exemplo Heliſæi, qui inchoatum arandi opus interrupit, & cuſtoditos boues, quibus arabat, dereliquit: (neque enim, vt ex Litera patet, alius quiſquam aderat, qui relictos boues cuſtodiret) ne tardare ad vocantis non tã vocem, quàm nutum videretur. *Non modò ad vocem, ſed etiam ad nutum Prælati feſtinandum.* Reuerà enim Heliſæus ſequutus eſt Heliam, non vocantem clara voce, ſed innuentem obſcuro ſigno: *Miſit*, inquit, *Helias pallium ſuum ſuper illum, qui ſtatim, relictis bobus, cucurrit poſt Heliam.* Perfectus enim obediens imperium non expectat; ſed quouis eius indicio ad parendum excitatur.

Quid

6. *Etiam mortui ad obediendum feſtinant.* Quid? quòd etiam mortuus obedire non deſi- A ſtit: ſed tanta celeritate ad obediendum rapitur, quanta viuus raperetur: Lazarum Chriſtus Dominus de ſepulcro, in quo quatriduanus iacuerat, foras venire iubet: *Et ſtatim*, inquit Textus, *prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus inſtitis*, &c. Ioan. 11. n. 44. Sed, cur illis nexibus, & vinculis exſolutus non exiuit? Credo, vt promptior ad imperantis vocem feſtinaret; & ne breuiſſimam illam moram, qua ſuis ſe nodis expediret in ſepulcro cunctaretur. Ita planè ſentit D. Chryſoſtomus: *Lazarus*, inquit, *exiuit de ſepulcro cum linteaminibus, ne mors tarda iuſſionibus Dei notaretur, ſi vel breuiſſimum tempus in ſoluendis linteaminibus conſumeret.* Neſcio, an Samuël hanc quoque in B obediendo celeritatem mortuus expreſſerit, quam ſemper viuus expreſſiſſet: nam ſicut viuus, cùm è lecto vocaretur, cucurrit ad Heli; ita mortuus, cùm vocaretur è ſepulcro, feſtinauit ad Saülem, dicens: *Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer?* 1. Reg. 28. n. 15. vt viuus, ac mortuus eandem ſemper ad parendum promptitudinem conſetuaret.

D. Chryſ.

Samuël, vt viuus, ſic & mortuus, obediuit.

7. *Angeli, equi, ad parendum veloces.* Tandem Angeli, ad parendum quàm ſunt prompti? Equis in Scriptura comparantur. 4. Reg. 6. numer. 17. Zachar. 6. à num. 1. Apocalypſ. 6. n. 2. & paſſim alibi. Rationem reddit D. Dionyſius Areopagita lib. De cæleſti Hierarchia, cap. 15. vt eorum velox obedientia oſtendatur: *Equorum*, inquit, *figura obedientiam in ſanctis Angelis ſignificat, qua diuinis obtemperant iuſſis.* Vt enim equi in veloci- C tatis ſymbola aſſumuntur: ita ad promptiſſimam Angelorum obedientiam repræſentandam aptiſſimi cenſentur. Sed cæleſtis ſponſus non quibuſcunque equis, ſed equis Pharaonis ſuam ſponſam comparauit: *Equitatui meo*, inquit, *in curribus Pharaonis aſſimilaui te, amica mea.* Canticor. 1. num. 9. Notiſſimùm eſt ex 3. Reg. 4. &. 10. & 2. Paralip. 1. & 6. & ex Ioſepho lib. 3. Antiquitat. cap. 1. &. 7. Salomonem velociſſimos equos, & habiliſſimos currus ex Pharaone Ægyptio Rege ibi comparaſſe. His ergo aſſimilatur ſponſa, quia non minori celeritate in diuina obſequia ferebatur. Quanuis Origenes homil. 1. in Cantica, non ſolùm ad celeritatem, ſed ad docilitatem parendi reſpiciat: *Beatæ*, inquit, *ſunt illæ animæ, quæ dorſum ſuum cur-* D *uauerunt, vt ſuſcipiant ſeſſorem, verbum Dei ſuper ſe, & fræna eius patiuntur, vt quocunque ipſe voluerit, flectat, & agat habenis præceptorum ſuorum, quia iam non propria voluntate incedunt, ſed ad omnia ducuntur, & reducuntur voluntate ſeſſoris.*

D. Dionyſ. Areopag.

Equi Pharaonis velociores.

Ioſeph.

Origenes. *Obedientes equi propter celeritatem, & docilitatem.*

8. *Quanta ſit obedientium celeritas.* Verùm, hæc obedientium celeritas tanta eſt, vt non ſolùm equis, & quadrigis, vt aiunt; ſed etiam fulguribus cõparetur. Vnde Iob ad Deum *Mittes*, inquit, *fulgura, & ibunt; & reuertẽtia dicent tibi: Adſumus.* Iob 38. n. 35. Vides, vt ſemper ſint in promptu? Eunt, & reuertuntur: immò priùs eunt, & reuertuntur, quàm dicant, *Adſumus*: quia tam celeriter mandata exequuntur, vt cùm ſe offerunt ad exequendum, iam exequuta fuiſſe videantur. Rectè fulgura, non tonitrua: hæc enim E tardiùs ad aures, quàm illa ad oculos perlabuntur. Sed totum hoc argumentum vt concludam, appono verba D. Ambroſij lib. 3. Hexaëmer. cap. 1. qui ad illa verba: *Congregentur aquæ.* Geneſ. 1. n. 9. promptiores ad parendum Deo inſenſibiles creaturas, quàm homines eſſe, lamentatur: *Dictum eſt*, inquit, *congregetur aqua, & congregata eſt: & frequenter dicitur: Congregetur populus, & non congregatur. Non mediocris pudor eſt, imperio Dei ſẽſibilia elementa parere, & homines non obedire.* Et cap. vlt. eiuſdem libri, poſtquàm omnium creaturarum in obediendo diligentiam expendit: *Surdiora*, inquit, *corda hominum ſunt, quàm dura ſaxorum. Terra indebitos fructus nobis miniſtrat, dum obſecundat Autori: nos debitum munus negamus, dum non veneramur Autorem.* Sed hac de re dicendi occaſio alibi redibit. Nunc ad hiſtoriam.

Obedientes, fulgura.

D. Ambr.

Promptiores belluæ, quàm homines, ad parendum Deo.

Num. XI. Et dixit Dominus ad Samuëlem: Ecce ego facio verbum in Iſraël, quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Expoſitio Caietani,* Caiet. ET dixit Dominus ad Samuëlem. Loquutionéne externa ad aures, an interna ad intellectum, dubitabis. Hoc poſterius ſentit Caietanus. Nam, licèt inſinuare videatur, priores tres vocationes; immò & hanc quartam, quoad eius initium, quo Samuël bis vocatus eſt, fuiſſe externas, & ſenſibiles per modum excitantis à ſomno; vt nos iam in ſuperioribus probabilius eſſe diximus: tamen exiſtimat, hanc reliquam huius quartæ reuelationis dictionem fuiſſe internam: ita vt poſtquàm Deus Samuëlem ſenſibiliter vocauit, & excitauit à ſomno; deinceps cum eo iam excitato non ad aurem, ſed ad intellectum loqueretur. Probat, quia paulò inferiùs, num. 15. hæc loquutio appellatur *viſio*: quod nomen in internam tantùm loquutionem quadrare arbitratur. Atque hinc Samuëlẽ laudat, cui puero perfectiſſima prophetia communicata eſt: qualis eſt illa, quæ in interna loquutione ad intellectum conſiſtit, vt iam ſuprà, num. 1. & 4. ex D. Thoma tradidimus. *Impugnatur.* Nihilominùs nullum video huius aſſertionis fundamentum. Cur enim Deus ſenſibiliter exciter, & ſtatim cum excitet, intellectualiter loquatur? Aut cur nos ita factum liberè affirmemus, cùm nullum in Litera indicium huius tranſitus ab externa ad internam loquutionem inueniamus? Nam iudicium Caietani deſumptum ex nomine *viſionis* nihil efficit: quia viſio ex vi nominis potiùs externam apparitionem ſignificat, quàm internam loquutionem: vnde ex ea ſumebant argumẽtum Auctores in ſuperioribus citati, ad aſſerendum, hanc vocationem factam fuiſſe, interuentu non ſolùm vocis ſenſibilis, ſed etiam formæ ſpectabilis. Ex vſu autem Scripturæ ad quamlibet notitiam certam, & infallibilem ſignificandam vſurpatur: nec opus eſt, vt ad ſolam intellectiuam limitetur. Quare & Literæ, & Expoſitoribus congruentius iudico, totam hanc & vocationem, & loquutionem externam fuiſſe: ita tamen temperatam, vt à ſolo Samuële audiretur; ſiue, quia vox erat ſubmiſſa; ſiue, quia aberant auditores; ſiue, quia ſpecies audibiles facilè poterant ab Angelo loquente impediri, ne ad alium, quàm ad Samuëlem funderentur. *Loquutio Dei cum Samuële fuit externa.*

2. *Pueri ſenili conſilio maturi.* Neque hinc ſua Samuëli tollitur commendatio; immò adhuc concuſſa perſeuerat, quòd illum Deus adhuc puerum familiariter alloquatur; vt num. 1. huius capitis latè oſtendi, & hîc obiter confirmo. Quia natura aliquando puerile ingenium ad conſilium ſenile format, & componit, iuxta illud Perſianum, Satyra 4. Perſius.

Sunt quibus ingenium, & rerum prudentia velox
Ante pilos venit.

Et illud Ouidianum, 1. De Arte: Ouidius.

Cæſaribus virtus contigit ante diem.

Et illud Virgilianum de ſuo Aſcanio, 9. Æneid. Virgil.

Ante annos, animúmque gerens, curámque virilem.

Vnde Neſtor apud Homerum Iliad. 9. dicebat, Homerus. iuuenem

iuuenem Diomedem inter Argiuos Reges *natu minimum, conſilio maximum.* Quod Romani non ignorabant, ætatem viginti annorum conſularem,
Tullius. ſeu aptam gerendo conſulatui interdum ex lege definientes; vt oſtenderent, inquit Tullius Philippica 5. *Virtutis curſum celeriorem eſſe poſſe, quàm ætatis.* Si igitur natura in puerili ætate ſenilē grauitatem ſic maturat, quid minùs præſtabit gratia?

3. *Ioſephus in pueritia patri charus, quia ſenex.* Ioſephum nemo ignorat fuiſſe patenri ſuo cæteris filiis clariorem, *eo quòd in ſenectute genuiſſet eum.* Geneſ.37.num.3. ſeu, quod idem eſt, *eo quòd filius ſenectutis eſſet ei:* vt Septuaginta ex Hebræo transferunt. Quod aliqui Rabbini apud Abulenſem accommodatè ad rem præſentem ſic interpretantur: *Eo quòd eſſet loquens ſenectutes:* hoc eſt, res ſenili prudentia dignas. Quaſi puer ideò amaretur præ cæteris, quòd non leuiter, & pueriliter; ſed grauiter, & ſeniliter loqueretur. Et clariùs vertit Chaldæus: *Eo quòd filius ſapiens eſſet ei.*
Samuël etiã puer placebat Deo, vt prudens ſenex. Quaſi Ioſephus ætate puer, maturitate ſenex, ſua illa ſenectute iuuenili, aut ſenili iuuentute totum patris amorem in ſe transferret. Quid igitur mirum, ſi Deus pari ratione erga Samuëlem afficiatur, & animetur, & illa annorum viriditate, annorum maturitatem amet, foueat, ſuſcipiat, & peculiari quadam beneuolentia proſequatur?

4. *Deus ſe vltorem profitetur.* *Ecce ego facio verbum in Iſraël.* Suam reuelationem orditur Angelus à celeritate ſupplicij: ſicut ille vir Dei ſuperiori cap.num.31. *Ecce dies veniunt.* Eodem enim modo vtrobique interpretare. Sed loquutionem expende: *Ecce ego facio verbum in Iſraël.* In primis ipſe Deus ſe huius ſupplicij autorem profitetur. Ne quis putaret, illas plagas caſu, & fortuitò, aut ordinario tantùm ſecundarum cauſarum progreſſu contigiſſe: ſed à Deo peculiari ſuæ prouidentiæ conſilio immiſſas eſſe non dubitaret. Eadem emphaſi Chriſtus Dominus apud Dauidem dixit: *Ego dormiui, & ſoporatus ſum.* Pſalm.3. num.6. Vbi vtitur pronomine *Ego: Ad ſignificandum,* inquit ibi D.Auguſtinus,
Auguſt. *quòd ſua voluntate mortem ſuſtinuit; ſecundum illud. Ego pono animam meam.* Ioan.10. n.17. *Non ergo vos me tanquam inuitum cepiſtis, & occidiſtis: ſed ego dormiui, & ſomnũ cepi.* Sic igitur hoc loco non caſu eueniet hoc ſupplicium, ſed illius ego autor exiſtam. Deus enim, ſicut præmia in bonos; ita & ſupplicia in malos, à ſe ipſo prodire palàm teſtatur; vt mali eum timeant, quem non
Rupert. poſſint euadere punitorem. Vnde Rupertus lib.4. De victoria Verbi, c.10. *Miſſum eſt,* inquit, *contra illud* (nempe, Sacerdotem Heli) *verbum Domini, cum quo, vel per quod Iudices, vel ſeniores omnes tam veteres, quàm noui, meruerunt ſedere coronati.* Vt ſcilicet eundem debeant & iuſti amare coronatorem, & iniuſti punitorem formidare.

5. D.Ambr. *Certitudo, & celeritas diuini ſupplicij.* Deinde, *Facio,* inquit, pro *Faciam.* Sic enim eſt vſus Prophetarum, teſte D. Ambroſio ſerm. 8. in Pſalm.118. ad illa verba: *Miſericordia tua, Domine, plena eſt terra:* vt præſens accipiatur pro futuro; tũ ad certitudinem, tum ad celeritatem rerum, quas prophetant, indicandam. Quo pacto ad ſtultum illum diuitem dictum eſt: *Stulte, hac nocte repetunt animam tuam à te.* Luc. 12. num. 20. pro *repetent.* Immò aliquando Prophetæ verba de præterito, futuróque ſimul contingunt; vt videre eſt in Pſalmo 3. n.6. proximè citato, iuxta Septuaginta: *Surrexi, quia Dominus ſuſcipiet me;* ſeu, *ſuſtentabit*
D.Auguſt. *me.* Vbi D. Auguſt. quærit, cur dicat, *Surrexi,* de præterito; & *Suſcipiet,* de futuro: *Cùm reſurgere vtique ſine illa ſuſceptione poſſet.* Et reſpondet in prophetia miſceri futura præteritis. *Quia ea,* inquit, *quæ ventura prophetantur, ſecundùm tempus futura ſunt: ſecundùm verò ſcientiam prophetantium, iam pro factis habenda.* Sic igitur hoc loco: *Ecce,* inquit, *ego facio,* de præſenti; & paulò pòſt num. ſequenti, *In die illa ſuſcitabo,* de futuro. Vt ſuppliciũ, & futurum ſecundùm tēpus, & celeriter atque infallibiliter futurũ ſecundùm ſcientiã, ſignificetur.

Sed quid facit? Seu, quid faciendum meditatur? 6. *Ingens ſupplicium ſignificatur.*
Verbum, inquit, *in Iſraël,* hoc eſt, ingens, prodigioſúmque ſupplicium. Nouum enim non eſt in Scriptura, verbum pro facto vſurpari, vt cap. 1. num.23. iam oſtendi. Difficultas tamen eſt, quod ſupplicium hoc loco ſignificetur. Lyra exiſtimat, ſignificari captiuitatem Arcæ per Philiſthæos: *Quidam putant captiuitatem Arcæ.* Lyra.
ductus fortaſſe, quia additur: *In Iſraël:* quaſi de ſupplicio publico, quale hoc erat; non autem de aliquo priuato ageretur. Abulenſis verò putat, ſignificari cladem in filiis Heli, eorumque poſteris exercendam: Abul. *Alij, mortem filiorũ Heli.*
motus, quia aliter Sacerdos facilè ſibi perſuaderet, ea ſupplicia non pro ſuis, ac filiorum ſuorum ſceleribus; ſed pro communibus totius populi criminibus euenire.

Nihilominùs Autor quæſtion. Hebraïcar. Dionyſius, & Salianus, quibus aſſentior, probabiliùs tenent, vtrunque ſupplicium indicari; immò quicquid calamitatis tam publicæ, quàm priuatæ, cap. ſequenti enarratur. 7. *Probabilius vtrunque, immò & plura alia.*
Moueri potuerunt: tum, quia maieſtas verborum, quibus hoc ſupplicium prædicitur, non videtur ad vnum tantùm limitanda; ſed ad omnia, quæ acciderunt, extendenda, tum, quia ſicut peccatum omnibus iam commune erat; ſiquidem impuri Sacerdotes tranſgredi fecerant populum Domini, vt præcedenti cap.n.24. dictum eſt; ita illud ſupplicium prædici debuit, quod ad omnes pertineret: tum denique, quia Septuaginta pluraliter loquuntur: *Ecce ego facio verba.* Et, vt addunt Biblia Sixtiana, *Verba mea:* vt non tantùm ſupplicium; ſed omnia, quæ ſub id temporis contigerunt, ſignificare videantur. Nec potuit Heli exiſtimare, quod timuit Abulenſis; nimirùm, propria ipſius non eſſe peccata, quæ communi ſupplicio plecterentur. *Vnius priuati culpa in cõmunitatem redundat.* Nam, ſi vnius priuati hominis peccatum in totam communitatem redundat; vt patet in Achan, quo ſolo peccante, ac furante de præda Ierichuntina; nihilominùs abſolutè dicitur Ioſuë 7.n.1. *Filij autem Iſraël præuaricati ſunt mandatum, & vſurpauerunt de anathemate.* Et in Beniamin, in cuius tantùm ſacco ſcyphus argenteus deprehenſus eſt; & tamen Ioſephus ad omnes eius fratres: *Cur,* inquit, *ſic agere voluiſtis? &c.* Geneſ.44.num.15. Et in Iuda, quo ſolo de liberalitate, ac religione Magdalenæ erga Chriſtum Dominum murmurante, vt patet ex Ioan.12.num.4. tamen abſolutè dicitur Matth. 26.num.8. *Videntes autem diſcipuli, indignati ſunt, dicentes: Vt quid perditio hæc?* Et ſic de aliis. Cuius rei typus præceſſit in ſerpente, quo ſolo primis parentibus inſidiante; tamen omnes beſtiæ terræ diuina benedictione piſcibus, & auibus communicata ſpoliantur; vt videre eſt Geneſ.1. num.22. & 25. Confirmatque D.Anaſtaſius Synaïta lib. 6. D.Anaſt.
Hexaëmer. dicens, *beſtias terræ priuatas fuiſſe benedictione; quoniam in eis erat ſerpens, Euæ, ſeu potiùs ſanctæ Eccleſiæ hoſtis, & inſidiator.* Quaſi vnius culpa, in omnes beſtias, propter naturæ, ſocietatíſque commercium refunderetur.

Si igitur vnius priuati hominis peccatum in totam communitatem peruadit, eámque pœnis ſubeundis exponit; quid mirum, ſi culpa Principis ita ſpargatur in vulgus, vt non minùs hoc, quàm ille ſuppliciis inuoluatur? 8. *Peccatum Principis in populum refunditur.*
Sic propter Pharaonis, & Abimelech incontinentiam in Saram, tota vtriuſque domus flagellatur. Geneſ. 12. num. 17. & Gen.

& Geneſ.20.num.18.Sic propter Saülis perfidiam in Gabaoniras, tota eius poſteritas ad ſupplicium repoſcitur. 2.Reg.21.n.5. Sic propter ſuperbiam, & elationem Dauidis populum numerare iubentis, ac de eius multitudine glorianris; in totum regnum immiſſa à Deo peſtilentia deſæuiit. 2. Reg. 24. n. 15. Quod ipſe Dauid non ignorauit, Deum ſic deprecatus: *Ego ſum*, inquit, *qui peccaui, & ego inique egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur, obſecro, manus tua contra me, & contra domum patris mei.* Ibidem, num. 17. Neſcire igitur non debuit, nec potuit Heli, ex ſua illa negligentia, & ignauia in filios, tanquam ex fonte, tam multa illa ſcelerum, ſuppliciorúmque flumina totam in Rempublicam redundaſſe.

9\. *Cur hec denunciatio à beneficiis, vt precedens, nō exordiatur.* Vnum ſupereſt dubium, Cur diuerſo modo ille vir Dei ad Heli, de quo ſuperiori cap.n. 27. dictum eſt: & hic Angelus ad Samuëlem exordiatur. Nam ille incepit à beneficiis collatis domui Heli: *Nunquid*, inquit, *non apertè reuelatus ſum domui patris tui?* &c. Hic autem à ſuppliciis vniuerſo populo inferendis exorditur: *Ecce ego*, inquit, *facio verbum in Iſraël*, &c tota hæc dubitatio ceſſaret, ſi vera eſſet tranſlatio Philonis in Antiquitatibus Biblicis: vbi hic Angelus cum Samuële loquutus, non minùs quàm ille vir Dei loquutus cum Heli, exorditur à beneficiis in totum populum Iſraëliticum, & in tribum Leuiticam, & in domum Aaronicam collatis. Et fortaſſe ita fuit, quamuis ſacer Scriptor compendio vſus, ea omiſerit, quæ facilè poterant ex præcedentibus ſubintelligi. Nihilominùs, ſi non aliud habuit exordium, quàm in exemplaribus Latinis, Græcis, & Hebræis exprimatur, difficultas ſtat. (*Philo Bibl.*)

Duplex reſponſio. Ad quam duplex reſponſio eſſe poteſt. Vna, propterea diuerſis vtrunque exordiis vſum eſſe, vt hic Angelus comminatione pœnarum frangeret, quem ille vir Dei non potuit recordatione beneficiorum emollire: atque adeò proceſſus in diuinis monitionibus à lenioribus ad ſeueriores oſtenderetur. Altera, vt nouus Propheta Samuël diſceret, qualem deinceps ſe deberet in ſuos ſubditos præſtare; audiénſque primam à Deo comminationem adeò terribilem, non lenitatem magiſtri ſui in obiurgando, ſed diuinam ſeueritatem imitaretur. Atque adeò integritate ſua repararet, quod Heli ſua facilitate labefecit.

10\. *Senſus cauſalis horum verborum, iuxta Septuaginta.* *Quod quicunque audierit, tinnient ambæ aures eius.* Septuaginta in Bibliis Regiis, & Complutenſibus, illud, *Quod*, vertunt in ὡς, hoc eſt, *vt*; atque adeò videtur efficere ſenſum cauſalem in hunc modum: Ecce ego cogito ſupplicium in Iſraëlem, vt omnis, qui illud audierit, à ſimili ſupplicio ſibi timeat, ac perhorreſcat. Et eodem modo loquitur Vulgatus, 4.Reg.21.n.12. *Ecce ego inducam mala ſuper Hieruſalem, & Iudam; vt quicunque audierit, tinniant ambæ aures eius.* Pulchra autem eſt metaphora, quâ hic metus explicatur, ducta ab aurium tinnitu. Nam, quemadmodum à cymbalo pulſato, vel à tormento exploſo, vel à tonitruo è nubibus eliſo, magni exiſtunt fragores, quibus aures complentur, & obtunduntur; ita vt ſonitu iam euaneſcente, adhuc aures circunſtrepere videantur: quod experiuntur populi Catadupi, qui, teſte Plinio lib.5. naturalis hiſtoriæ, cap.9. nimio fragore Nili inter immenſos ſcopulos potiùs mentis, quàm fluentis, obſurdeſcunt. Ita ex ſuppliciis, quæ aliquibus à Deo in vindictam infliguntur, ingens reſultat metus, quo aliorum animi in medicinam conſternuntur; adeò vt etiam poſtquàm ſupplicia abière, adhuc timores altè in animo reponantur. Itaque Deus quoſdam punit, vt alios terreat, & ſic omnes in officio contineat. Quod paucis illuſtro. (*Pulchra metaphora.* *Plinius.* *Catadupi Nili fragore ſurdi.*)

Vnius punitio, multorum correctio.

11\. *Pœna paucos afficit, multis proficit.* EXiguus eſſet pœnarum fructus, ſi ſolas in malis culpas corriperent; & non pariter in bonis virtutes excitarent. Quare ſic dirigi debent, vt cùm paucos afficiant, multis proficiant. Quo pacto olim Romani ſuas legiones aliquod flagirium ex communi conſenſu admittentes decimabant; hoc eſt, in decimum quenque militem ſortitione deprehenſum animaduertebant: *Vt metus*, inquit Tullius pro Cluentio, *ad omnes, pœna ad paucos perueniret.* In quem ſenſum D.Cyprian. ſerm.5.de lapſis, poſt medium, loquutus de ſuppliciis, quæ a Deo in hac vita inferuntur: *Plectuntur*, inquit, *interim quidam, vt cæteri corrigantur. Exempla ſunt omnium, tormenta paucorum.* Ad hanc rem explicandam mihi videtur opportunè inſeruire, quod D.Ambroſius lib.2.de Cain, & Abel, cap.2. rectè ponderauit, de hominum induſtria in feris cicurandis. Nam, cùm non audeant diriores belluas verbere coërcere, ne irritentur; coercent metu: *Tornos*, inquit, *leones cernimus, naturalem feritatem imperata mutare manſuetudine, ſuam rabiē deponere, noſtros mores ſumere. Et cùm ſint ipſi terribiles, diſcunt timere. Cæditur canis, vt paueſcat leo: & qui ſua iniuria exaſperatur, coërcetur aliena, alteriuſque exemplo frangitur.* Quemadmodum igitur generoſæ animantes non tam propriis, quàm alienis verberibus franguntur: ita planè homines liberali ingenio prædiri non tam ſua ſupplicia ſentientes, quàm metuentes aliena, in officio continentur. Cæditur impius, vt paueſcat iuſtus: vel etiam aliquando vice verſa, cæditur innocens, vt paueſcat nocens. Cùm enim nocentes, tanquam leones, propriis plagis irritentur, & efferentur; neceſſe eſt, vt innocentium plagas tanquam catulorum, intuentes, timere diſcant, & paulatim ad manſuetudinem reducantur. (*Tullius.* *D.Cypr.* *D.Ambroſ.* *Leones non flagro, ſed metu cicurantur.*)

12\. *Ex Pharaonis pœna multorum medicina.* Eandem doctrinam inculcat idem D. Ambroſius in Apoſtolum Paulum, ad illa verba: *Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipſum excitaui te, vt oſtendā in te virtutem meā, & ne annuncietur nomen meum in vniuerſa terra.* Roman.9.n. 17. Vbi docet, Pharaonem à Deo flagellatum, vt ex vnius vindicta fieret multorum medicina; & ex illius pœna aliorum culpæ emendarentur. *Suſcitatus*, inquit, *eſt, vt eſſet, in cuius pœnam, omnes, qui ſine Deo erant, metu territi, huic ſolum Deum eſſe cum admiratione maxima faterentur: à quo hæ vindicta ſūt.* Quod ſtatim declarat optima ſimilitudine deſumpta à veterum conſuetudine Medicorum: *Antiqui Medici*, inquit, *in hominibus morte dignis, vel mortis ſententiā conſequutis, requirebant, quomodo prodeſſent viuis, quæ in homine latebant: vt apertis his, cognoſcerent cauſas ægritudinis; vt pœna morientis proficiat ad ſalutem viuentis.* Non aliter in malorum plagis habent iuſti, quid timeant; & vnde ad perfectionis vitæ culmen enitantur. (*D.Ambr.* *Optima ſimilitudo ex arte anatomica.*)

13\. *Flagellantur Ægyptij, vt erudiantur Hebræi.* Flagellauit Deus Ægyptios, vt Iudæos erudiret. Nam *Plaga Ægyptiorum*, inquit D. Auguſtinus, *eruditio eſt filiorum Iſraël.* Vnde illud Prouerb.19. n.25. *Peſtilente flagellato ſtultus ſapientior erit.* Et illud Prou.21.n.11. *Mulctato peſtilente ſapientior erit paruulus.* Iubebat olim Deus, vt filius proteruus, & contumax, & inobediens parentibus, lapidaretur. Et rationem reddit: *Vt auferatis*, inquit, *malum de medio veſtri, & omnis Iſraël audiens pertimeſcat.* Deuter.21.n.21. Vbi Lyra docet, hanc mortem non ſolùm illi profuiſſe, quatenùs ei malorum (*D Auguſt.* *Lapidabatur malus filius, vt totus populus emendaretur.* *Lyra.*)

rum augendorum occaſionem præcidebat; ſed etiam aliis. *Quia per hoc*, inquit, *dabatur eis correctionis exemplum.* Et eodem modo interpretatur

D.Damaſ. D.Ioan.Damaſc.lib.3.Paral.c.62. vbi eius Scholia-

D.Greg. Nazian. ſtes plura loca D.Greg.Nazian. colligit in eandem

Quorundam calamitas, aliorum ſanitas. ſententiam. *Proximorum plagâ caſtigari, atque emendari oportet, ac per aliena mala ſuis rebus probè conſulere.* Et rurſus: *Ex alienis calamitatibus hoc commodi capiendum eſt, vt noſtris rebus rectè proſpiciamus.* Ac tandem: *Pœna ſæpè eos, qui peccant, meliores reddit; ſin minùs, eos, qui ad ipſos accedunt: etenim aliorum cruciatus, multos ad meliorem frugem conuertunt; metuentes, ne eadem patiantur.*

14. *Abrahā victor timebat.* Percuſſit olim Abraham quatuor Reges Aſſyriorum, & opima ſpolia retulit ex certamine. Gen. 14.num.15. Nihilominus gaudio, vt videbatur, triumphaturus cœpit timere; ita vt à Deo opus

B

fuerit animari: *Noli timere, Abraham: ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis.* Gen.15.n.1. Quid times, Abraham? Tuta ſunt omnia. Victus ceſſit tuus hoſtis, victor triumphat tuus miles.

Duplex timendi ratio. Quid times? Caietanus exiſtimat, timuiſſe ho-

Caiet. ſtes ſine dubio redituros. Lyra, timuiſſe præſen-

Lyra. rem felicitatem, ne ſibi fortaſſe à Deo in præ-

Tertia ad rē præſentem. mium pro aliquibus benefactis, æternæ mercedis loco reponeretur. Ego ad rem præſentem, timuiſſe ex aliena calamitate. Vidit namque ſuperbos Reges, glorioſos milites, victrices acies, quæ paulò antè de quinque Regibus triumpharant; nunc, mutata belli alea, ingentem cladem ſubiiſſe. Timuit, ne quid ſimile aliquando ſibi eueniret. *Cæditur enim canis, vt paueſcat leo.* Quorundam vindicta eſſe debet medicina aliorum; & morientium vulnera, viuentium pharmaca.

C

15. *Iſraëlitæ de mari rubro egreſſi timuerunt.* Victores exierunt de mari rubro Iſraëlitæ, *Et viderunt*, inquit Textus, *Ægyptios mortuos ſuper littus maris.* Exod.14.n.31. Quid deinde? Sequitur ſtatim: *Timuitque populus Dominum.* Timor hic intempeſtiuus fortaſſe alicui videretur: nam timuiſſe, cùm haſtati vrgebant hoſtes, mirum non fuit: at verò timuiſſe, cùm exanimati iacebant; res planè inaudita. Dices, Iſraëlitas non timuiſſe quidem Ægyptios, ſed Dominum, vt videtur ipſa Li-

Vbi nō timetur homo, timēdus Deus. tera expreſſiſſe. Optimè quidem. Quaſi timere Deum tunc inceperint, quando homines timere

D

deſierunt. Vt enim qui nimium riment homines, non timent Deum; ita qui ab humano timore li-

Fortunatus ex alieno infortunio formidet. berantur, diuino arctiùs conſtringuntur. Sed aptiùs reſpondeo ad præſens inſtitutum, ex alieno infortunio timuiſſe. Mecum ſentit Oleaſter. *Qui*,

Oleaſter. inquit, *gaudere debuiſſent de ſuffocatis hoſtibus, timere dicuntur, nam qui propter nos deſtruit inimicos, nos etiam ſuffocabit, ſi ex amicis inimici fiamus.* Vides, vt ex alienis malis ſalubris metus à iuſtis hauriatur, quo ſuæ conſcientiæ morbis medeantur?

16. *Ioſuë ex Moyſis ſupplicio timebat.* Multus fuit olim Deus in Ioſuë animando, cùm eum in Moyſis locum ſubſtituit, & vniuerſo populo præfecit. Nam vno eodémque cap. ter illa verba inculcauit: *Confortare, & eſto robuſtus.* Et quidem vltimo loco cum vehementi exaggeratione. *Ecce*, inquit, *præcipio tibi: confortare, & eſto robuſtus: noli metuere, & noli timere.* Ioſuë 1.n.9.

E

Arguit planè tam vehemens adhortatio, fuiſſe Ioſuë incredibili metu perculſum. Sed vnde tan-

Lyra. tus timor? Planè ex recenti ſupplicio illato Moyſi, adhuc ambæ aures eius tinniebant. Optimè Lyra: *Viderat*, inquit, *Ioſue, quòd Moyſes ſanctiſſimus malitia perturbatus peccauerat in aquis contradi-*

Iobi amici ex Iobi calamitate formidabant. *ctionis; propter quod priuatus fuerat ingreſſu terræ promiſſionis: & ideò meritò timebat, ne ſibi aliquid ſimile accideret.* Tres illi Iobi amici, *Sederunt cum eo in terra ſeptem diebus, & ſeptem noctibus, & nemo loquebatur ei verbum.* Iob 2.n.13. Quò ſpectabat tam profundum ſilentium? Optimè ad rem præſentem Orig.lib.3. in Iobum, ſiue Polychronius: *Tacebant*, inquit, *ſolliciti de ſe ipſis; metuentes, quid de ſe ipſis ageretur.* Videntes enim tam acres pœnas exigi à viro ſanctiſſimo, metuebant, ne à ſe ipſis maiores repeterentur.

Sæpè Chriſtus Dominus Phariſæos obiurgabat & perterrebat, non tam vt illos à peccatis auer- 17. *Arguebāt Phariſæi, vt Apoſtoli deterrentur.*

teret, quos ſciebat obſtinatos; quàm vt diſcipulos ad virtutes excitaret; vt Auctor imperfecti Ope-

ris in Matth.hom.43. rectè ponderauit: *Poſtquam* Auctor Operis imperf.

Dominus, inquit, *impios Sacerdotes ſuper ſe irruentes, quaſi feroces beſtias quodam venabulo acutiſſimæ reſponſionis proſtrauit; & incorrigibilem cōditionem eorum oſtendit: nam laici delinquentes facilè emendantur; Clerici autem, ſi mali fuerint, inemendabiles ſunt: tunc conuertit ſermonem ſuum ad Apoſtolos; vt illorum confuſio, iſtorum fieret diſciplina. Infructuoſum namque eſt verbum, in quo ſic alter confunditur, vt alter non erudiatur. Nam & Deus non propter malos caſtigationem ſuper terram tranſmittit; ſed propter bonos. Scit enim, quia malos flagella non corrigunt; ſed malos caſtigat, vt corrigat bonos: quia bonus, niſi admonitus fuerit, per negligentiam euaneſcit.* Vnde D.Paulus ſuum diſcipulum ad debitam ſeueritatem exercendam adhortatus: *Peccantes*, inquit, *coram omnibus argue, vt cæteri timorem habeant.* 1.Timoth.5.n.20. Quaſi optimus punitionis fructus, ſit timor aliorum.

Vtinam noſtris auribus hic diuinorum ſuppli- 18.

ciorum tinnitus inhæreret: ab illis proculdubiò *Suppliciorum*

ille, de quo agit Apoſtolus 2.Tim.4. num.3. ina- *tinnitus ex-*

nium fabularum pruritus exularet. Vnde D.Gre- *cludit pruritum fabularum.*

gorius ad hunc locum, per ambas aures tinnientes, & temporalem, & ſpiritualem intentionem

intelligens. *Cùm*, inquit, *ſummorum virorum ruina* D.Greg.

oſtenditur, electorum intentio vtraque turbatur: quia & pauenti corde ad contemplanda æterna ſe erigūt, & ſiue ingenti formidine temporalia non diſponunt. Neque ſolùm ad iuſtos, ſed etiam ad peccatores *Peccatores*

terrendos diuina ſupplicia infliguntur. Hinc il- *per aliena*

lud: *Thronus eius flamma ignis: rota eius ignis accen-* *ſupplicia corriguntur.*

ſus: fluuius igneus rapidúſque egrediebatur à facie eius. Dan.7.n.9. Vbi D.Hieronymus: *Omnia*, inquit, *Dei flamma ſunt, vt peccatores tormentorum magnitudinem pertimeſcant.* Eodem pertinet illud Dei præceptum: *Omnis, qui tetigerit montem, morte morietur: ſiue iumentum fuerit, ſiue homo, non viuet.* Exod.19.n.12. Cur enim etiam bruta pœnis

obſtrinxit? *Vt homines*, inquit Oleaſter, *à peccatis* Oleaſt.

deterreret; & ſcirent, ſe propter peccata meritas pœnas daturos, poſtquam viderent animalibus brutis & ſine ratione non parci. Denique, cur Deus olim tam duras pœnas ab Ægyptiis, Chananæis & Babyloniis popoſcit; niſi vt alios ſui nominis hoſtes, quominus rebelles exiſterent, perterreret? Nam, vt

bene Diuus Auguſtinus epiſtol. 50. ad Bonifa- D.Auguſt.

cium: *Sicut*, inquit, *meliores ſunt, quos dirigit amor; ita plures ſunt, quos corrigit timor.* Atque hæc de ſenſu cauſali.

Proprius Literæ ſenſus.

QVanuis ſenſus cauſalis, hactenus explica- 19.

tus & illuſtratus, Literæ non repugnet; ſed *Senſus conſe-*

congruat & cohæreat, optimámque ad mores *quutiuus*

doctrinam ſubminiſtret: nihilominùs Vulgata, *vulgata conformior.*

& Chaldæus, immò & Septuaginta in Bibliis Sixtianis, excludentes illud, *Vt*, & relatiuum, *Quod*, retinentes, ſenſum efficiunt oſtenſiuum, ſeu conſequutiuum. Facio verbum, quod omnes qui audierint,

audierint, pertimeſcant. Similem ferè ſenſum facit Ieremias c.19. n.3. *Ecce ego inducam afflictionem ſuper locum iſtum;ita vt omnis,qui audierit illam,tinniant aures eius.* Vbi particula, *Vt,* non eſt cauſalis,vt patet : ſed demonſtratiua,ſeu expoſitoria, ſeu potiùs exaggeratiua. Igitur, quorundam ſuppliciis auditis,conſequenter alij perterrentur. Sic audita Ægyptiorum calamitate, *Conturbati ſunt Principes Edom , robuſtos Moab obtinuit tremor,obriguerunt omnes habitatores Chanaam,*Exod. 15.n.15. Horum item ſtrage audita, ſtatim,inquit Rahab, *Pertimuimus,& elanguit cor noſtrū;nec remanſit in nobis ſpiritus ad introitum veſtrum.* Ioſ.2. num.11.Hoſtibus prætereà Dauidis profligatis,ad omnes ſe timor effudit:*Commota eſt,& contremuit terra : fundamenta montium conturbata ſunt ; & commota ſunt ; quoniam iratus eſt eis.*Pſ.17.n.8.Denique euerſa Tyro, vicinæ inſulæ tremuerunt, & à ſuis commerciis ceſſarunt;iuxta illud : *A ſonitu clamoris gubernatorum tuorum cōturbabuntur claſſes : deſcendent de nauibus ſuis omnes , qui tenebant remum.*Ezech.27.n.28.Hoc eſt,ſuis negotiationibus renunciabunt, vel Tyriis condolentes,vel ſibi timentes:vt Lyra interpretatur.Sic igitur hoc loco:Facio verbum,hoc eſt,ſupplicium, inquit Dominus : quo audito , tinnient aures audientium, tanquàm æra pulſata , quorum proprium eſt tinnire, iuxta illud Catulli De nuptiis Pelei,*tinnitus ære ciebant.* Græcè,ἠχήσει,id eſt,*Reſonabunt,* à verbo ἠχέω , quod eſt, *Reſono.* Hebraïcè תְּצִלֶּינָה *Thetſilenach,* hoc eſt,*Pauebunt, contremiſcent :* à verbo, צָלַל *Tſalal,*quod eſt,*tinnire,*ſeu,*pauere :* cùm enim ex terribili aliquo ſonitu aures tinniant, vt initio diximus ; ab effectu tinniendi pauor ipſe metonymicè declaratur.

Audita quorundam clade, alij conſequẽter perterrentur.

Tinnire aures,quid.

Num. XII. In die illa ſuſcitabo aduersùm Heli omnia, quæ loquutus ſum ſuper domum eius.Incipiam,& complebo.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Dies illa de bona, & mala per antonomaſiam dicitur.*

IN *die illa ſuſcitabo,*&c.Dies magnæ felicitatis, & magnæ calamitatis per antonomaſiam dicitur in Scriptura dies illa. Illud prius patet Iſai.4. n.2. *In die illa erit germen Domini in magnificentia,& gloria.* Ioëlis 3.num.18. *In die illa ſtillabunt montes dulcedinem.*Zach.13.n.1.*In die illa erit fons patens domui Dauid.*& paſſim alibi.Hoc poſterius patet Iſai.22.n.12. *In die illa vocabit Dominus ad fletum,& ad planctum.*Ierem.4.n.9.*In die illa peribit cor Regis,& cor Principum.* Oſeæ 1.n.5.*In die illa conteram arcum Iſraël in valle Iezrahel.*& alibi frequenter. Vnde D.Paulus diem iudicij feliciſſimum bonis, & calamitoſiſſimum malis , eodem tropo appellat diem illum.*Potens eſt,*inquit, *depoſitū meum ſeruare in illum diem.*2.Timoth.1.n. 12.Et iterum:*Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus Iudex.*2.Timoth.4.n.8.Ait igitur hoc loco Dominus : *In die illa* , non deſignando certam diem : ſed diei calamitatem indicando.

2\. *Illa dies, non ad vnam tãtùm determinanda.*

Vnde non oportet referre hunc diem ad illum tantùm, in quo Arca Dei capta , & Heli mortuus eſt : ſed ad totum tempus,quo prædictæ procellæ in poſteritatem Heli deronuêre : vt patet ex verbis ſequentibus : *Suſcitabo* , inquit, ſeu , vt legit Chaldæus : *Firmabo aduersùm Heli,omnia,quæ loquutus ſum ſuper domum eius.* Nam hæc omnia,nō vno die,ſed longo tempore implenda erant. Quæ

A autem fuerint hæc ſupplicia , ex ſuperiori cap. à num. 30. iam conſtat , vbi à viro Dei Sacerdoti prædicuntur. Quoto autem anno ab hac denunciatione hoc ſupplicium inceperit, ex iis quæ diximus initio huius capitis , num. 1. §.2. conſtare poteſt:nempe,anno pòſt vigeſimooctauuo;ſi Heli erat ſeptuagenarius, quando Samuel habuit hanc reuelationem : aut decimooctauo;ſi Heli erat iam octogenarius : cùm enim Heli nonaginta & octo annorum eſſet,cùm mortuus fuerit ; aut illi nunc ſupererant viginti octo anni , ſi erat ſeptuagenarius ; aut decem octo , ſi erat octogenarius : poſt quam annorum ſummam plaga incepit,capta Arca,& Heli mortuus eſt.Vnde patet,quantùm temporis Deus inter minas, & pœnas interponat ; vt B tandem conſtet, quanta maturitate ad ſupplicium feratur ; & quanto ſpatio diſſimulet peccata hominum,& eorum pœnitentiam præſtoletur.

Quoto anno inceperint hæc ſupplicia.

Deus pœnas differt.

3\. *Deus nō manifeſtat diem ſupplicij , vt ſemper timeatur.*

Si quæras , cur Deus certum huius punitionis tempus non prædixerit , facilis eſt reſponſio. Vt Sacerdotem Heli , eiúſque poſteros magis pauidos contineret. Cùm enim ſcirent futura ſupplicia;ſed quo tempore neſcirent, omni prorſus cogebantur formidare. Quo pacto Deus ſuum cuique mortis diē voluit eſſe ignotum , vt perpetuò timeretur.Eandem ob cauſam Rup.lib.9.De operibus Spiritus ſancti,c.2.exiſtimat, primum & vltimum diem ſæculi, iudicio ac ſupplicio deſtinatos eſſe. Nam in vltimo iudicabuntur, & punientur mali homines:in primo iudicati ſunt,& puniC ti mali Angeli. Sic enim exponit illa verba:*Diuiſit lucem à tenebris.* Gen.1.n.4. hoc eſt,bonos Angelos à malis ſeparauit.Et ſubdit:*Conſideremus admirabilem operum Dei diſpoſitionem;qui quaſi aditum terribilem poſuit timorem ad cuſtodiendum introitum & exitum operum ſuorum:vt quiſquis ad cognoſcendum Deum ingreditur ; & in introitu inueniat, cur valde timeat ; & in exitu audiat , quid multò maximè contremiſcat.* Itaque Deus hominem intra duos timores,tanquàm intra duos muros,hinc atque inde circumcluſit;vt nunquam timere deſineret:ſed quocunque ſe verteret,inueniret,quod ſummoperè formidaret. Hanc igitur ob cauſam voluit Deus Sacerdotem Heli,eiúſque poſteros , certos facere de ſupplicio ſubeundo : de D tempore autem ſupplicij relinquere incertos , vt perpetuo timore afficerentur.

Rupert. *Primus & vltimus dies ſæculi , iudicio & ſupplicio deſtinatus ; vt ſemper timeatur.*

4\. *Senſus obuius,vulgatæ congruus,pœniendi diligentiam , & perſeuerantiã indicat.*

*Incipiam,& complebo.*Primus ſenſus ſtatim obuius , & in quo omnes Interpretes conquieſcunt, eſt : Non ſolùm diligens ero in inchoando , ſed etiam conſtans in perficiendo. Aggrediar punitionem hanc, eámque ad exitum perducam. Nec, vt ſæpè aliàs, miſericordia motus ab vltione deſiſtam ; ſed eam prorſus conſummabo. Qui ſenſus mihi videtur Latinæ & Vulgatæ editioni ſatis cōgruus & germanus : nec video , quid magni momenti contra illum obiiciatur.Nihilominùs,ſi veritas Hebræa & Chaldæa conſulatur,fortaſſe non tam celeritas ſuppliciorum hoc loco proponitur; quàm ſola perſeuerantia, & quodammodo vltima E & conſummata exequutio. Nam de celeritate ſatis dictum fuerat,cap.ſuperiori,num.31. *Ecce dies veniunt.* & cap.præſenti, num.11. *Ecce ego facio verbum:*vt vtrobique aduertimus. Sola igitur perſeuerantia in exequenda vindicta ſupererat inculcanda:quæ hoc loco geminatione verborum idem ferè ſignificantium inculcatur. Nam *Incipiam,*in fonte , idem eſſe poteſt atque *Conficiam* & *Complebo.*Non enim ſemper ſignificat inchoationem; ſed aliquando perfectionem , vt iam initio huius capitis,num.2.aduerti,& in hunc locum dicturus latiùs reſeruaui.

Sẽſus Hebræo conformis ſolam perſeuerantiam.

Probatur

5. *Incipiam, in Hebræo, ſignificat completam actionē.*

Probatur igitur in primis ex Hebræo, vbi eſt verbum חול *Chul*,ſeu חָלַל *Chalal*, quod nō ſolùm ſignificat incipere, ſed etiam permanere, & conquieſcere: atque adeò non ſolum inchoatam, ſed etiam conſummatam actionem, vt patet Iob 20. n.21. *Nihil permanebit de bonis eius.* Et Ierem.30. n.23. *Ecce turbo Domini, furor egrediens, procella ruens, in capite impiorum conquieſcet.* Vtrobique enim idem verbū Hebræum reperitur. Deinde ex Chaldæo transferente: *Conficiam, & conſummabo.* Nam verbū גְּמַר *Gamar*, quo vtitur pro *Incipiam*, ſignificat, *Cōficere*, ſeu *perficere*: à quo גְּמִיר *Guemir*, idem eſt, quòd *perfectiſſimus*; ſeu, *abſolutiſſimus*; ſeu *doctiſſimus*.1.Eſdr.7.n.12.& גְּמִירָה *Guemira*, id eſt, *totum*, ſeu *vniuerſum*; ſeu, *abſolutio*; ſeu, *corona*. Vnde Dauid: *Dominus retribuet pro me.* Pſal.137.n.8. Hebraicè יִגְמֹר *jigmor*, ab eodem verbo, *Gamar*, hoc eſt, perficiet, & abſoluet, aut coronā imponet.

Idem ſignificat in Chaldæo.

6. *Immò & in vulgata eandem retinet ſignificationem.*

Sed in vulgata editione eandem ſignificationem retinere videtur verbū, *Incipiendi*, vt exemplis patebit. Nam ab orbe condito vſque ad diluuium, teſte Geneb. in Chronologia, pluſquàm mille, & ſexcenti anni defluxere, in quibus magna facta eſt hominum multiplicatio. Et nihilominùs de tēpore centum annis ante diluuium, ait Moyſes: *Cúmque cœpiſſent homines multiplicari ſuper terram.* Gen.6.n.1. Vbi propagationis inceptionē vocat, quæ potiùs erat immenſa hominum propagatio. Cum Deo loquutus Abraham: *Quia*, inquit, *ſemel cœpi, loquar ad Dominū meum.* Gen.18. n.27. Chaldæus legit: *Multùm loquutus ſum coram Domino.* Et quamuis myſticè dicere poſſit, tam diuerſæ tranſlationis cauſam fuiſſe; vel quia initium orationis adeò efficax eſt, ac ſi eſſet multa oratio: vel quia multa oratio adeò ſuauis eſt., expérſque faſtidij, ac ſi eſſet orationis initium: tamen faciliùs dici debet, ipſam loquendi inceptionem pro lōga continuatione vſurpari. Inter Iudices Iſraëlis, neſcio, an vllus glorioſiùs, quàm Samſon ſuum populum ab hoſtibus liberauit? & tamen Angelus ad eius matrē ſolùm dixit: *Ipſe incipiet liberare Iſraël de manu Philiſthinorum.* Iudic.13.n.5. Dices ita loquutum, vt ſuperbiendi anſam Samſoni eriperet. Rectè quidem ad mores. Sed planiùs ad Literam dici poteſt, ſic loquutum: quia illa inchoatio non minùs ſignificabat, quàm perfecta liberatio.

Geneb.

Oratio efficax & ſuauis.

Superbiendi occaſio tollitur.

7. *Deus ad hominum peccata ſerò quodammodo nauſeat & iraſcitur.*

Multos iam annos populus Iſraëliticus in peccatis conſumpſerat; vnde maximum Deo tædium contingere neceſſe erat: & tamē Scriptura, *In diebus*, inquit, *illis cœpit Dominus tædere ſuper Iſraël.* 4.Reg.10.n.30. Quamuis enim dicere quis poſſit, Deum adeò eſſe patientē, vt tardè nimis incipiat, ad hominum peccata nauſeare, & tardiùs in ſupplicia illis debita prodire: tamen propiùs ad Literam dici poteſt, illud tædium inchoatum ſumi pro conſummato. Multis iam cladibus attrita & afflicta fuerat Samaria; & nihilominùs Propheta: *Cœpit*, inquit, *gladius in ciuitatibus eius.* Oſeæ 11. n.6. An, quia ſic puniebatur, ac ſi nunquàm anteà puniretur? An quia tolerata iā ſupplicia, inceptio quædam erat præ tolerandis? Sed faciliùs ſecundùm hunc Hebraïſmum, quo incipere dicuntur, quæ conſummantur, Chriſtus Dominus ſuā paſſionem ingreſſurus, intenſiſſimum habuit mœrorem, vt D.Thom.3.p.q.46.art.6. ad 4.teſtatur. Et tamen Euangeliſta: *Cœpit*, inquit, *contriſtari, & mœſtus eſſe.* Matth.26.n.37. An quia quantuncunque pro hominibus pateretur, nunquàm ſibi conſummare; ſed tantùm exordiri: nec patiendi deſiderium explere; ſed ad plura patienda irritari quodammodo videbatur? Sit hoc myſterium. Litera tamen eſſe poteſt, illa quoque mœroris inceptione conſummationem quandam indicari.

Antiqua ſupplicia cur incipere dicantur.

Chriſtus grauiſſimè contriſtatus, cur cœpit cōtriſtari.

8. *Vehemens inceptio, conſummatio reputatur.*

Cæterùm huius ſignificationis ratio illa fortaſſe eſt, quod incipere ſæpè ſignificat, magno cum ſtudio & conatu aliquid inchoare. Geneſ.11.n.6. *Cœperúntque hoc facere, nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant.* Ioan.3.n.4. *Cœpit Ionas introire ciuitatē itinere vnius diei.* Matth. 11.n.7. *Cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne.* Quibus locis diligens quædam & feruens inchoatio ſignificatur. Quia verò, quæ cum huiuſmodi feruore inchoantur, plerunque perficiuntur; iuxta illud Horatianum: *Dimidium facti, qui bene cœpit, habet*: inde factum eſſe potuit, vt incipere pro perficere accipiatur. Minatur igitur Deus, ſe ab hoc ſupplicio non deſtiturum, vt ſæpè aliàs fecerat; ſed illud ſine dubio exequutioni mandaturum. Idque vt vehementiùs minitetur, duplicat verba idem ſignificantia, iuxta prædictum ſenſum: *Incipiam, & complebo.*

Num. XIII. Prædixi enim ei, quòd iudicaturus eſſem domum eius in æternum, propter iniquitatem: eò quòd nouerat, indignè agere filios ſuos, & non corripuerit eos.

EXPOSITIO LITERÆ.

Prædixi enim ei. Prædictione abſoluta, quæ reuocari non poteſt. Redditur enim hæc prædictio, tanquàm ratio à poſteriori ſupplicij exequendi. Quaſi diceret: Idcircò incipiam, & complebo: quia abſolutè prædixi. Quamuis enim diuina comminatio ſæpenumerò reuocetur, vt ſignificat ille gladius verſatilis, quo armatus Cherubinus Paradiſi terreſtris aditum defendebat, Gen.3.n.24. qui, interprete Rup.lib.3.cap.32. ſententiam diuini iudicij repræſentabat talem, vt ſi homo maturè conuertatur, ipſa ſtatim reuocetur: quamuis, inquam, diuina comminatio ſæpiſſimè reuocari ſoleat; nunquam tamen, ſi abſolute intendatur, vt reuerà intenditur, quando Deus videt peccatorem, cui minatur, non eſſe ad frugem rediturum. Chaldæus in futuro vertit: *Et oſtendam ei, quòd vlciſcens ego*, &c. Sed videtur reſpicere ad effectum prædictionis, qui adhuc futurus erat; non autem ad ipſam prædictionem, quæ iam erat præterita, & ſuperiori cap.à n.30. facta. Et eodem fortè ſenſu eſt in Hebræo; *Indicabo ei, quòd iudicans ego.* Vt iam ipſo affectu vltoris Dei iudicium oſtendatur. 1.

Abſoluta prædictio irreuocabilis. Comminatio conditionata ſæpè reuocatur.

Rupert.

Sed quid prædixit? *Quòd*, inquit, *iudicaturus eſſem domum eius in æternum*: hoc eſt, Condemnaturus, ſeu puniturus: nam iudicare frequenter ſumitur in Scriptura pro condemnare, ſeu punire. Ioan.3.n.18. *Qui credit in eum, non iudicatur.* Ioan. 16.num.11. *Princeps huius mundi iam iudicatus eſt.* Heb.13.num.4. *Fornicatores & adulteros iudicabit Deus.* Vnde D.Paul. iudiciū poſuit, pro ſupplicio. 1.Corinth.11.n.29. *Qui enim*, inquit, *manducat, & bibit indignè: iudiciū ſibi manducat, & bibit.* Immò & Chriſtus Dominus Ioan.5.n.24. *Qui*, inquit, *verbum meū audit, in iudicium non venit.* Et paulò pòſt n.29. *Procedent, qui bona fecerunt, in reſurrectionem vitæ; qui verò mala egerunt in reſurrectionem iudicij.* Hoc igitur modo ait Deus ſe iudicaturum, ſeu condemnaturum domum Heli. Vnde Septuaginta própriam huius verbi ſignificationem hoc loco exprimentes transferunt: *Enunciaui, quòd vlciſcar*: pœna vtique temporali, de qua ſuperiori c. iam dixi: nam æternam credibile nō eſt omnibus 2.

Iudicare, idē ſæpè, quod condemnare.

Non intenditur pœna æterna alterius vitæ.

H 2 poſteris

poſteris Heli fuiſſe infligendum ; immò nec Sacerdoti Heli inflictam eſſe, ſequenti capite oſtendemus. Dicitur nihilominus æterna, non alterius vitæ, ſed huius vitæ : quia illius poſteri ſemel à ſummo ſacerdotio expulſi, nunquàm ampliùs ad illud redierunt, nec redibunt.

3. *Iniquitas filiorũ grauiter peccantium, & patris leuiter corripientis denuntiatur punienda.*

Propter iniquitatem, &c. Scilicet, filiorum cum reſpectu ad patrem ſcientem, nec emendantem. Ita Hebræus : *In peruerſitate, quam nouit, nec vetuit*. Et Chaldæus : *In peccatis, quæ cognouit, & non prohibuit*. Et Græcus : *In iniquitatibus, ſeu, iniuſtitiis filiorum eius, quas nouit, & non admonebat eos.* In quibus exemplaribus, *In*, id eſt, *propter*, vt tandem Latinus expreſſit: *Propter iniquitatem*, &c. Itaque hæc comminatio inflicta dicitur, & propter filios grauiſſimè peccantes, & propter patrem leuiſſimè corripientem. De vtraque re, ſcilicet, de malitia filiorum, & de ignauia parentis, ſuperiori cap. latiſſimè dictum eſt. Hic igitur ea tantùm, quæ ad præſentem locum explicandum requiruntur, breuiter perſtringenda : quo pacto, ſcilicet, & filiorum malitia, & patris ignauia hoc loco exprimatur.

4. *Diuerſa lectio.*

Eò quòd nouerat indignè agere filios ſuos. Aliter alij codices hanc filiorum iniquitatem expreſſerunt. Hebræus ſic : בִּי־מְקַלְלִים לָהֶם בָּנָיו *Chi mechallim lahem banai*: hoc eſt, *Quoniam prouocantes ipſis filij eius*. Chaldæus : *Quoniam prouocantes ſibi filij eius*. Septuaginta : ὅτι κακολογοῦντες θεὸν, hoc eſt, *Quoniam maledicentes Deum filij eius.* Vatablus: *Quoniam contemnentes ſe ipſos filij eius*. Et quidem in verbo illo tam Hebræo קָלַל *Chalal*, quàm Græco, κακολογέω, non eſt diuerſitas, quia vtrunque ſignificat, maledicere, blaſphemare, contemnere, prouocare, ſeu, irritare : quæ omnes ſignificationes aptæ ſunt ad peccata filiorum Heli exprimenda. Maior diuerſitas eſt in caſu verbi: nam in Græco eſt; *Maledicentes Deum*: in Hebræo autem, *Maledicẽtes ipſi*. Non enim ponitur לוֹ *Lo*, hoc eſt, *ei*, in ſingulari; quod pronomen poſſet referri ad Deum : ſed ponitur, לָהֶם *Lahem*, hoc eſt, *eis*, in plurali ; quod referri poteſt, vel ad alios Sacerdotes, quos ſuperbi filij Heli ſuis iniuriis contemnebant, & ad iracũdiam prouocabant, vt vult Caietanus ; vel potiùs, quia de aliis Sacerdotibus nulla hîc fit mentio, ad ipſos filios Heli, qui ſuis malefactis ſe ipſos contemptibiles efficiebant.

Filij Heli maledicebãt iuxta Sept. Deum; iuxta Hebræum, ſeipſos.

5. Caietan. *Blaſphemiã in Deum Hebræi ſubobſcurè indicabant.* Galatin.

Nihilominus ſenſus idem eſt. Nam, cùm filij Heli ſuis ſceleribus Deum reuerà prouocaſſent & blaſphemaſſent, contempſiſſent & maledixiſſent, vt Septuaginta palàm expreſſerunt : Hebræi tamen id obſcuriùs inſinuarunt, dicentes, maledixiſſe ſibi ipſis : quod ſæpè aliàs facere ſolebant: vt Galatinus lib. 1. contra Iudæos, cap. 8. oſtendit. Et quidem duplici de cauſa: Vna, quia propter reuerentiam Deo debitam; ne verbis quidem exprimere audebant aliquas in Deum blaſphemias, aut maledictiones iactatas eſſe. Vnde pro verbo maledicendi Deo, vtebantur verbo benedicendi, vt rem maximè execrandam honeſtiori vocabulo ſignificarent : quod paulò inferiùs num. 17. fuſiùs illuſtrabo. Atque adeò dicere non audentes, modeſtiæ & reuerentiæ cauſa, filios Heli Deo maledixiſſe; dixerunt, maledixiſſe ſibimetipſis.

Primò, propter reuerentiam Deo debitam.

6. *Secundò, vt ſignificarent, maledicta, quæ in Deum iactãtur, in maledicentẽ refundi.*

Altera, vt ſignificarent, ſacrilegos illos filios Heli, ſuis peccatis, non tam Deo, quàm ſibimetipſis nocuiſſe; Deum maledicendo & contemnendo, ſe ipſos maledictos & contemptibiles declaraſſe. Neque enim peccatum in detrimentum Dei, contra quem committitur; ſed ipſius peccatoris, à quo committitur, terminatur, vt iam ſuperiori cap. num. 25. §. 28. oſtendi, ex illo Moyſis ver-

A ſiculo : *Peccauerunt ei, & non filij eius in ſordibus.* Deuteron. 32. num. 5. ſeu, vt ibi legit Diuus Auguſtin. *Peccauerunt non ei filij eius vituperabiles.* Et rationem reddit: *Quoniam*, inquit, *qui peccat, non peccat ei, id eſt, non Deo nocet, ſed ſibi ipſi.* Et congruit Chaldæus, transferens: *Diſſipauerunt ſe ipſos*: & non, *illum.* Vnde eſt illud Eliu : *Si peccaueris, quid ei nocebis?* Iob 35. num. 6. Nullum enim Deo, maximum autem peccatori ex ſuo peccato infertur nocumentum. Quòd ſi Diuus Gregor. Nazian. orat. 12. dicit : *Prolapſionibus noſtris Deum noſtrum afficimus detrimento* : tamen ſtatim rationem reddit : *Nam Deus*, inquit, *pro diuitiis nos habet.* Vbi ſicut nos metaphoricè diuitias Dei vocauit, ita Deum ex noſtris culpis affici

D. Auguſt. *Qui peccat, ſibi, non Deo nocet.*

D. Greg. Nazian.

B detrimento, impropriè dixit. Quamuis hoc detrimentum, quodcunque ſit, potiùs ipſarum diuitiarum eſt, quæ miſerè diſperduntur, quàm ipſius Dei, qui nullis externis opibus indiget, infinitis ſibi intrinſecis abundans.

7. D. Chryſ. *Idololatra nõ diuinam, ſed ſuam gloriã perdit.*

Non obſcurè hoc ſignificauit ipſe Deus, de Iudæorum idololatria loquutus : *Populus*, inquit, *meus mutauit gloriam ſuam in idolum.* Ierem. 2. num. 11. Vbi Diuus Chryſoſtom. orat. 1. aduersùs Iudæos, in 5. tom. *Non dixit*, inquit, *mutaſtis Deum veſtrum; Deus enim non mutatur : ſed, mutaſtis gloriam veſtram. Neque enim me læſiſtis, inquit, neque vlla noxa ad me peruenit. Voſmetipſos affeciſtis ignominia : meam gloriam non imminuiſtis, ſed veſtram ipſorum.* In eandem ſententiam conſpirat

Deus à peccatoribus maledictus, adhuc eſt benedictus.

C Diuus Paulus, qui poſtquàm innumera Gentium peccata commemorauit, ſubdidit: *Seruierunt creaturæ potius, quàm Creatori, qui eſt benedictus in ſæcula, Amen.* Roman. 1. num. 25. Vbi poſtquàm Deum multis hominum iniuriis, & opprobriis, & maledictionibus impetitum eſſe dixit; tunc benedictum in ſæcula appellauit: vt ſignificaret Deum, ex tam multis iniuriis nullam ſui glorioſi nominis iacturam incurriſſe; neque minùs quàm cæleſtibus laudationibus benedictum coruſcaſſe. Quod D. Chryſoſt. hom. 3. in Epiſt. ad Rom. rectè expendit: *Quanquàm illi*, inquit, *iniuriam fecerunt; tamen ipſe non accepit : neque enim eius gloria aliqua ex parte lacera ac mutila facta eſt ; ſed manet ipſe omninò laudandus.* Non ergo læditur Deus

D. Chryſoſt.

D peccatorum iaculis : immò ſagittæ, quas in Deum iaciunt peccatores, in ipſos retorquentur.

8. *Aduerſari Deo, ingens aduerſantis malum.*

Inter grauiſſima mala, quæ Dauid Iudæ poſteris imprecatur, vnum eſt : *Fiant contra Dominum ſemper.* Pſalm. 108. n. 15. Atqui hoc, dicet aliquis, potiùs eſt Deo, quàm hominibus malum imprecari. Abſit profectò. Immò nulla eſſe poteſt acerbior in homines imprecatio. Dum enim contra Deum inſurgunt ; Deo prorſus illæſo, ipſi infinitis malis ſubſternuntur. Non aliter igitur filij Heli, dum Deum, iuxta phraſim Hebræam, maledicebant, innumera ſibi ipſis maledicta imprecabantur : dum Deum prouocabant, multa ſibi ſupplicia congerebant: dum contemnebant auctorem ſuum, ipſi viliores & contemptibiliores reddeE bantur. Hæc mala filiorum Heli, per verba maledicendi, prouocandi, & contemnendi Deum aliis exemplaribus declarata, rectè expreſſit vulgatus Interpres per verbum indignè agendi: ſub quo illa omnia peccata, de quibus ſuperiori cap. à n. 12. latiſſimè diſſeruimus, continentur. Iam de patris ignauia.

Filij Heli maledicentes Deo, ſibi ipſis maledicebãt.

9. *Ignauia Heli, ſcientis malitiam filiorum, & non corripientis.*

Et non corripuerit eos. His verbis declaratur ignauia Heli in filiorum peccatis corripiendis, ſuppoſita eorum notitia, quam habebat, vt conſtat ex præcedentibus verbis : *Eò quòd nouerat*, &c. Nam licèt Biblia Sixtiana nihil habeant de hac

notitia:

notitia : imò in eorum Scholiis refertur Lucifer transferens : *Propter iniquitatem filiorum eius, quam ego ſcio:* hoc eſt, ipſe Deus, qui cum Samuele loquebatur: tamen in aliis libris ſatis exprimitur: vt ipſa etiam Scholia citata obſeruāt: alioqui non puniretur Heli, propter filiorum culpas, quas ipſe inculpabiliter ignorabat. Ignauus igitur fuit, quòd ſciens filiorum ſcelera, non corripuerit eos. Sed quo pacto non corripuerit, quos grauiſſima oratione à peccando deterruit, vt ex cap. præcedenti à num. 23. conſtat, iam latè oſtendimus in 1. tomo, Annotat. 21. Sect. 2. vbi etiam hæc verba: *Et non corripuerit eos.* §. 21. explicauimus. Et in ſumma, non corripuit; quia cum impudentiſſimis & profligatiſſimis adoleſcentibus egit ſolis verbis, acturus verberibus: immò & exquiſitiſſimis ſuppliciis effrænatos animos reuocaturus. Ad quem ſenſum congruenter legit magnus ille ſanctus Antonius Abbas lib. 2. ſerm. 10. De bonis paſtoribus: *Filij eius maledicebant Deo; nec illos caſtigauit.* Nam qui ſuppliciis dignos, ſolis verbis perſtringit, corripere non cenſetur: vt D. Chryſ. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ, hoc exemplo confirmat: *Certè, inquit, corripuerat; ſed hanc Deus pro correptione non ſuſcepit. Adeò illum, quòd vehementia, & inuectione caruiſſet, reprehendit.* Vnde digniſſimus fuit, vt pœnas, quas filiis non intulit, ipſe à Deo pateretur.

Heli non corripuit filios; quia mitius cum illis egit, quàm oportebat.

S. Ant. Abb.

D. Chryſ.

10\. Nam ſicut negligens ac remiſſus Princeps auctor cenſetur omnium culparum, quas ſubditi committunt: ita & reus tenetur omnium pœnarum, quæ ſubditis debentur. Idcircò vniuerſo populo Iſraelitico peccante, Deus ad Moyſem: *Tolle, inquit, cunctos Principes populi, & ſuſpende eos cōtra Solem in patibulis, vt auertatur furor meus ab Iſrael.* Num. 25. n. 4. Vbi D. Petrus Damianus lib. 4. epiſt. 15. *Quid eſt, inquit, quòd populus in luxuriæ voraginem labitur, & in eorum Præpoſitos vindicatur? Subditi delinquunt; & Principes in patibulis ſuſpenduntur? Scilicet alius eſt, qui peccat: alius ille, qui vapulat. Cur hoc, niſi quia culpa ſubditorum in Præpoſitorum redundat opprobrium: & quod ab omnibus erratur, negligentiæ Paſtoris adſcribitur? Et vide quàm formidoloſa ſit conditio præſidentium; vt non modò pro ſuis, ſed etiam pro ſubditorum puniantur offenſis.* Quod in Heli ſatis perſpicuum eſt, quem D. Chryſoſtom. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ, docet, ſine querela rexiſſe Hebræos: immò tantis virtutibus claruiſſe, vt admirandus in cæteris videretur. *Et tamen, inquit, quia illi cura non fuerat, & diligentiſſima, & vehemens ſalutis liberorum; nihil excuſare eum potuit, quominùs, & miſerè, & infeliciter periret.* Et ſtatim de hac erga filios negligentia: *Inſtar, inquit, fluctus tetri & ingentis, virtutes eius cunctas tranſiluit, vniuerſaque rectè facta, ſua magnitudine operuit.* Ex qua doctrina rectè ad cæteros parentes argumentatur. Nam, ſi vnus Heli propriis moribus inſignis, & de alienis filiorum aliqua ex parte ſollicitus, qui ſaltem verbis grauiſſimis eos inſtituendos curauit: tamen, quia debitis ſuppliciis non repreſſit, extremas ipſe cum filiis pœnas luit: quod tandem in barathrum ſuppliciorum deuoluentur illi parentes, qui, peccantibus filiis, neque debitis ſuppliciis obſiſtunt, neque ſalutaribus documentis proſpiciunt, neque bonis exemplis prælucent: immò tantùm abeſt, vt eos à peccatis abſtrahant, vt potiùs in peccata impellant, neque inde reuelli patiantur: hos enim appellat, vel ipſis hoſtibus immaniores: *Hoſtium enim, inquit, atrocitas & feritas vſque ad ſeruitium & captiuitatē, corporiſque incommoda & mala ſæuit: vos autem ipſum animum*

Negligens Princeps, reus, & culpæ, & pœnæ ſubditorum.

D. Pet. Dam.

D. Chryſoſt.

Heli ſua ignauia multas obruit virtutes.

Quāta ignauis parētibus pœna debeatur.

Ignaui parētes hoſtibus ſæuiores.

A *in ſeruitutem abducitis; & veluti captiuum quendam vincientes, nequiſſimis Dæmonibus traditis.* Vbi plura de hac re, & de ſuppliciis, quæ à Deo ipſis parentibus infliguntur.

11\. Quo ex loco colliges, ignauos Principes & parentes, potiùs Dæmonis miniſtros & adiutores eſſe; quàm ſuorum ſubditorum ac filiorum conſules & curatores. Quod etiam colligi poteſt ex D. Paulo, qui de legitimo Principe loquutus: *Non enim, inquit, ſine cauſa gladium portat. Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei, qui malum agit.* Rom. 13. n. 4. Ex quibus verbis probè argumentatus D. Petrus Dam. lib. 7. epiſt. 11. *Si Dei, inquit, miniſter eſt, qui mala facientes in iram vindicat; Diaboli proculdubiò miniſter eſt, qui criminoſos ac* B *reprobos ſuauiter palpat: & ſicut Deo præbet obſequium, qui peruerſos vlciſcitur; ſic miniſter eſt aduerſarij, qui perpetrantibus iniqua blanditur.* Dæmonum igitur partes agit ac tuetur, qui falſa pietate erga malefactores afficitur: contra verò pro Deo pugnat, qui debita ſeueritate armatus eius aduerſarios inuadit.

Ignauus Princeps, Dæmonis miniſter.

D. Pet. Dam.

12\. Vnde Chriſtus Dominus Petrum ſuum miniſtrum, & Eccleſiæ Principem creaturus, eum grauiſſimè reprehendit: *Vade, inquit, poſt me, Satana: ſcandalum es mihi, quia non ſapis, quæ Dei ſunt.* Matth. 16. n. 23. vt ſuo exemplo eum ad debitam ſeueritatem erga ſuos ſubditos exercendam hortaretur. Quod D. Petrus Dam. loco citato rectè expendit: *Saluator noſter, inquit, qui tanquàm mitis agnus apparuit, mox vt Petro cæli terræque iura* C *commiſit; protinus eum dura redargutione corripuit. Vade poſt me, Satana, &c.* Et ſtatim rationem reddit: *Quia in hac mortalitate, inquit, rectè non viuitur, ſi blandis ac mollibus aſperitas non miſcetur. Nā vbi penitùs diſciplina poſtponitur; neceſſe eſt, vt prona ſemper ad malū fragilitatis humanæ cōditio relaxetur.* Et poſt pauca: *Inordinata pietas Principis, quid eſt aliud, quàm confuſio plebis? Nam dum ille à moderanda regiminis habena reprimitur; ſubiecti quoque velut effrænes equi per abrupta raptantur.*

Petrus à Chriſto reprehenditur, vt reprehendere diſcat.

D. Pet. Dam.

Seueritas valdè neceſſaria.

13\. Et inter alia exēpla iuſtiſſimæ ſeueritatis, quibus totum hoc argumentum illuſtrat, vnum ab Imperatore Ottone deſumit, qui viginti annos natus, *Inter inſignia, inquit, multa, & præclara, quæ* D *geſſit; tribus regni proceribus atque Comitibus oculos eruit. In quo decore iuſtitiæ, ſic omnium aliena diripientium viſcera tremefecit, ſic totum regnum in ſecuritatis & pacis tranquillitate compoſuit; vt omnes ferè intra compendij ſui limitem ſe formidoloſè reprimerent, nec iuris proprij terminos per inſolentiam tranſilirent. Vnde per ora populi hac ſe præconij fama diffuderat: In euulſione ſex oculorum, vnum pacatum eſt regnum. Tres facti ſunt cæci; & omni populo quietis optatæ lumen infulſit.* Hæc ille. Vbi plura de hac re, & narrat, & philoſophatur eleganter.

Egregium ſeueritatis exemplum.

14\. Igitur bonus Princeps non in ſuis tantùm; ſed etiam in ſuorum ſubditorum moribus incolendis inuigilare debet, & inſudare: nec adulterina quadam pietate aliena peccata molliter nu- E trire; ſed legitima ſeueritate fortiter coërcere. Non ſine myſterio turtures & pulli columbarum ſacrificari olim iubebantur, retorto ad collum capite, Leuit. 1. n. 15. hoc eſt, ore ad alas reducto; vt ſignificaretur, Prælatis non ſatis eſſe bona opera ad benè viuendum, ſed etiam bona verba ad alios benè informandos. Quod myſterium in Heli deprehendit D. Hieron. in c. Marci, ſub initium: *Multi, inquit, benè agunt, ſed non benè corrigunt; vt fuit Heli: & multi benè corrigunt, ſed non benè agūt; vt fuerūt Scribæ & Phariſæi, qui ſedebāt ſuper cathedrā Moyſis. Vnde os turturis in lege ad aſcellas*

Prælato non ſatis eſt benè agere, ſed benè corripere.

D. Hieron.

retorqueri iubetur: ne ſeparetur os ab opere, & opus noſtrum non dimidiatur ab ore.

15. D.Pet.Dam. *Epiſcopus ſtudioſus ſui, negligẽs ſuorum reprehenditur.*

Quare D.Petrus Dam. lib.4.epiſt.3.& in ordine 55.quendam Epiſcopum ſtudioſum ſui, negligentem aliorum,comparat cum Angelo,ſeu Epiſcopo Thyatiræ, qui de ſua probitate ſollicitus erat,de probitate aliorum non curabat. *Quanuis,* inquit,*temetipſum prabeas vernanti pudicitia eadore conſpicuum; permittis tamen,vt in Clero tuo,tanquam cruenta illa Iezabel, obtineat luxuria principatū. De qua dicitur Angelo Thyatira: Habeo aduersùs te pauca: quia permittis mulierẽ Iezabel, qua ſe dicit Propheten, docere, & ſeducere ſeruos meos; fornicari,& mãducare de idolothytis.*Apoc.2.n.20. *Authentica certè eſt illa ſententia,qua dicitur: Facti culpā habet,qui quod poteſt,negligit emendare.*Cum qua ſententia iunge illum ſenariolum Tragici in Troade: *Qui non vetat peccare,cùm poſſit,iubet.*Immò illud oraculum Apoſtoli:*Digni ſunt morte non ſolùm,qui ea faciunt; ſed etiam qui conſentiunt facientibus.*Rom.1.n.32.Quod tandem huius Sacerdotis exemplo confirmat Damianus: *Quid enim,* inquit, *profuit Heli,quia in luxuriam ipſe non corruit; ſed fornicantes filios paterna quidem pietate, non autem ſacerdotali auctoritate corripuit.*

Seneca.

16. D.Pet.Dam. *Heli duobus filiis non conſulens periit: quid Prælati innumeris nõ conſulentes.*

Ex hac doctrina idem D.Petrus Damianus lib.1.Epiſt.6. ad Nicolaum Pontificem, Prælatos ſui temporis deterret; & poſſent etiam noſtri deterreri: *Si,*inquit, *Heli propter duos duntaxat filios, quos non ea,qua digni erat,inuectione corripuit;cum eis ſimul,& cum tot hominū multitudine periit: qua arbitramur dignos eſſe ſententia, qui in aula eccleſiaſtica,& ſolio iudicantium præſident;& ſuper non ignotis prauorum hominum criminibus tacent? Qui, dum dehoneſtare homines in publico metuunt,ad cõtumeliam ſuperni Iudicis,diuinæ legis mandata confundunt; & dum perditis hominibus amittendi honoris officium ſeruant, ipſum eccleſiaſticæ dignitatis auctorem crudeliter inhonorant.*Sed de tota hac re ſuperiori cap.multa dicta ſunt.

Num. XIV. Idcircò iuraui domui Heli, quòd non expietur iniquitas domus eius victimis, & muneribus vſque in æternum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Vana impunitatis ſpes.*

Idcirco iuraui,&c. Septuaginta his verbis præmittunt hæc, καὶ οὐχ οὕτως,(ſeu, καὶ οὐχ οὕτως: hoc eſt,*Et neque ſic*: ſeu, *Et non ſic.* Senſus verò eſſe poteſt: & non ſic erit, vt ipſi putant, qui ſperant ſe impunè abituros.Cùm tamen ſine dubio futurum ſit, vt acriter puniantur: *Idcirco iuraui,* &c. vt ſi meo iuramento increduli eſſe nolint; certò ſciant,non fore impunitos Sed tota huius Literæ explicatio triplici difficultate abſoluetur.

2. *Prima difficultas. Reſpondetur primò.*

Vna, Quando hoc a Deo iuratum ſit? Nam in illa prædictione viri Dei ad Heli,quæ ſuper.c.explicata eſt,nullum interponitur iuramentum. Reſpondeo in primis, hìc ſuppleri, quod illic omiſſum fuit: vt ſæpiſſimè in Scriptura contingere c. 2.p.21.& c.2.n.30.iam oſtendi. Quibus adde hæc exempla. Nam Dauid: *Iurauit,* inquit, *Dominus Dauid veritatem,& non fruſtrabitur eam: de fructu ventris tui ponam ſuper ſedem tuam.* Pſal.131. n.11.Et tamen huiuſmodi iuramentum nunquàm in libris hiſtoricis reperitur, vt Burg.ad Pſal.citatum obſeruat. Deinde ipſe Dauid: *Iurauit,*inquit, *Dominus* (id eſt, Pater ad Filium) *& non pœnitebit eum:Tu es Sacerdos in æternum.*Pſalm.109.n.4.

Burg.

A Nec tamen in Hiſtoriis ſacris iuramentum occurrit. Tandem Moyſes ad Deum: *Non,* inquit, *indicas mihi quem miſſurus es mecum; præſertim, cùm dixeris: Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.* Exod. 33. num.12. Et tamen id nuſquàm antea legitur, à Deo dictum eſſe. Nouum igitur non eſt in Scriptura, vt ex poſterioribus locis ſuppleantur,quæ in prioribus omittuntur. Reſpondeo deinde, in illa prædictione viri Dei ad Heli,non ſolùm interpoſitum fuiſſe iuſiurandum,vt ex hoc ſupplemento conſtat; ſed forraſſe etiam ab Scriptore canonico commemoratum. Nam licèt illud in vulgatis exemplaribus non inueniamus;illud tamen in codicibus,quibus vtebantur, deprehendiſſe videtur D.Cyril.Alex.

Reſpondetur ſecundò.

B D.Ioannes Damaſc.& Bachiarius, vt c.2.n.30.§.2. iam diximus. Tandem reſpondeo cum Philone lib.2. Allegoriarum,versùs finem,*Ipſa Dei verba, iuramenta eſſe, legéſque diuinas, & iura ſacratiſſima.*Idque ſtatim probat: *Quod effectu,* inquit,*non caret, quidquid ille dixerit; id quod iuramenti eſt proprium. Vnde conſequitur,omnes Dei ſermones eſſe iuramenta per effectus ſuos confirmata.* Quare,cùm Deus hanc punitionem prædixerit; quid mirum, ſi iurauerit,cùm quidquid ab eo prædicitur, iuramentum cenſeatur?

D.Cyril. D.Damaſ. Bachiar. *Reſpondetur tertiò.* Philo. *Dei verba iuramenta.*

Altera difficultas, Quo pacto Deus iuret? Res eſt theologica: ſed quia tota ex ſacris Literis à Theologis declaratur, vt videre eſt apud Suar.lib. 1.De iuramento,c.14 idcircò breuiter reſpondeo,

3. *Secunda difficultas.* Suar. *Deus non iurat propriè, ſed quoad modum.*

C Deum non iurare re ipſa: tum, quia iuramentum eſt actus religionis,cuius Deus capax non eſt:tum, quia eſt confirmatio dicti, quam ſumma & infallibilis veritas non recipit: iurare tamen quoad modum, vt patet ex multis locis Scripturæ, Gen. 22.n.16.Pſ.88.n.4. Pſ.94.n.11. Pſ.109.n.4.Iſai.14. n.24.Ierem.22.num.5. Amos 6.n.8.Actor.n.30.& paſſim alibi. Immò & aliquo modo quoad effectum iuramenti, vt ſumitur ex D.Paulo, Hebr.6. num.17.vbi ſic: *Abundantiùs,*inquit,*volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilij ſui,interpoſuit iuſiurandum; vt per duas res immobiles,quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus.* Quibus verbis ſignificat, iuſiurandum ad duos effectus aſſumi:vnum,

Iuramentum ad duos effectus etiam in Deo valet.

D ad certitudinem rei iuratæ indicandam: alterum, ad fidem audientis, ſeu credentis erigendam: & ad vtrunque conducere diuinum iuſiurandum:ad priorem quidem,quia licèt iuramentum non poſſit addere confirmationem dictis diuinis, vt diximus; tamen oſtendit promiſſionem, ſeu comminationem eſſe abſolutam;& proinde infallibiliter euenturam; quod non præſtat ſimplex aſſertio,quæ poteſt eſſe conditionata: vel certè oſtendit quoad nos, rem iuratam infallibilius futuram, quemadmodum, quæ iurantur ab homine, ex modo iurandi certiora videntur, quanuis in ſe, ſiue iurata, ſiue non iurata parem aliquando certitudinem ſortiantur. Ad poſteriorem, quia

Ad certitudinem rei iuratæ.

E faciliùs, ac ſuauiùs hominibus perſuadet; cùm ad modum perſuadendi inter homines vſitatum magis accedat. Vnde Deus ad Iſaac: *Semini tuo,* inquit, *dabo vniuerſas regiones has; complens iuramentum,quod ſpopondi Abraham patri tuo.* Geneſ. 26.num.3. Ad quem locum D.Chryſoſt.hom.51. *Vides,*inquit,*Dei miſericordiam; non ad propriam dignitatem reſpiciens loquitur, ſed ad noſtram deſcendens infirmitatem. Nam quia homines illa perficere ſtudent, non quæ ſimpliciter promiſerunt alicui;ſed quæ cum iuramento promiſerunt:ſimili modo Deus iuſto plenam fidem faciens iurauit.* Quaſi diceret:Eodem modo voluit Deus hominibus perſuadere;

Ad finem audientis. D.Chryſ.

ſuadere; quod homo homini perſuadet: nempe, iurando: vt humano ſe commercio magis accommodaret, & maiori cum hominibus familiaritate vteretur.

4\. *Philo. Dei iuramento noſtra infirmitas roboratur.*

Sed de hac re mihi videtur Philo Hebræus lib. De ſacrific. Abel, & Cain, versùs finem, nō ſolùm vt Philoſophus, ſed etiam vt Theologus egregiè ratiocinatus. Nam ad illa verba Moyſis? *Cùm introduxerit te Dominus in terram, quam iurauit patribus tuis*, Exod. 13. n. 5. *Homines*, inquit, *vt fides ipſis habeatur, ad iuſiurādum confugiunt: Deus vel ſimpliciter loquens fide dignus eſt. Itaque verba eius, quantum ad certitudinem, nihil à iuramēto differunt. Cur igitur Vati noſtro viſum eſt, iurantem eum introducere? Vt infirmitatem creaturæ coargueret, & conuictam conſolaretur. Non poteſt enim anima noſtra ſemper in promptu habere præcipuam illam de Deo ſententiam; non eſſe eum homini ſimilem; vt tranſcendamus quidquid prædicatur de homine: ſed quia maxima ex parte affines ſumus rerum mortaliū, & præter eas nihil cogitare poſſumus; ideò ei affingimus affectus nihil ad Autorem illum ſummum pertinentes, in quibus & iuſiurandum eſt, quo ſubleuatur noſtra infirmitas.* Itaque iuramentum diuinum, quamuis obiectum certius non faciat; nobis tamen illud certius oſtendit: & quamuis naturam diuinam rectè contemplantibus efficaciùs non perſuadeat; à nobis tamen eam imperfectè, & humano more cognoſcentibus fidem efficaciùs extorquet.

Dei verba, iuramenta.

5\. *Deus iurat vel abſolutè, vel per nomē ſuum, vel per animam ſuā, vel per ſemetipſum. Nō iurat per alium à ſe.*

Modus autem, quo Deus iurat, vel eſt abſolutè, non exprimendo, per quid iuret, vt Pſalm. 109. n. 4. *Iurauit Dominus, & non pœnitebit eum.* Vel per nomen ſuum, vt Ierem. 44. n. 46. *Ecce ego iuraui in nomine meo magno.* Vel per animam ſuam, vt Amos 6. numer. 8. *Iurauit Dominus Deus in anima ſua.* Vel denique per ſeipſum, vt Geneſ. 22. n. 16. *Per memetipſum iuraui.* Sed hæc omnia eòdem recidunt. Nomen enim, & anima Dei, ab ipſo Deo non diſtinguuntur: vt citatis locis Interpretes aduertunt. Neque enim Deus per alium, quàm per ſemetipſum iurat, vt nullum alium præter ſe, Deum eſſe teſtetur, vt cap. 2. num. 2. §. 21. ex Tertulliano iam dixi. Et D. Paulus expreſſit: *Quoniam*, inquit, *neminem habuit per quem iuraret maiorem, iurauit per ſemetipſum.* Hebr. 6. num. 13.

6\. *Deus iurando promiſſiones, miſericordiam manifeſtat.*

Illud etiam hîc aduerte: ſicut Dominus iurando promiſſiones ſuas, ingentem ſuæ miſericordiæ affectum oſtendit, vt patet in iuramentis factis Abrahæ; Geneſ. 22. num. 16. Dauidi, Pſalm. 88. num. 4. Synagogæ, Ezech. 16. n. 8. vbi ex ſingulari beneuolentiæ affectu non ſolùm beneficia promittit, ſed etiam promiſſa iuramento confirmat: ita planè iurando ſuas comminationes, ingentem ſuæ iuſtitiæ affectum manifeſtare: vt Pſalm. 94. n. 11. *Quibus iuraui in ira mea.* Et Deuteron. 32. n. 40. iuxta Septuaginta: *Leuabo ad cælum manum meam, & iurabo dextera mea; & dicam: Viuo ego in æternum.* Ac tandem hoc loco: *Iuraui domui Heli*, &c. Ad quem poſtremum locum D. Chryſoſt. lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ: *Cùm*, inquit, *crimen proſequutus fuiſſet: tum verò ingenti cum iracundia cruciatum adiecit: Iuraui*, &c. Et paulò pòſt: *Vidiſtine ingentem indignationem, cruciatúmque vehementiſſimum, & omninò ſpe veniæ excluſum? Prorſus illum perire neceſſe eſt: nec ipſum modò vel eius filios, verùm cum illo domum quoque vniuerſam: nullúmque medicamentum erit, quod vulnus iſtud curare poſſit.*

Iurando cōminationes, iuſtitiam oſtendit.

D. Chryſ.

7\. *Tertiā difficultas.*

Quòd non expietur, &c. Hæc eſt tertia difficultas cæteris maior. Quam, vt expediam, aduerte in Hebræo eſſe אִם־יִתְכַּפֵּר *Im iithchaper*: hoc eſt, *Si expiabitur.* Et eodem modo transtuliſſe Septua-

A ginta, εἰ ἐξιλασθήσεται, id eſt, *Si placabitur.* Sed ſenſum eſſe eundem. Nam אם *Im*, hoc eſt, *Si*, apud Hebræos iunctum cum verbis iurandi, aut affirmandi valet, *Quod non*, vt multis patet exemplis: *Quibus iuraui in ira mea, ſi introibunt in requiem meam*, Pſal. 94. num. 11. *Semel iuraui in ſancto meo, ſi Dauid mentiar.* Pſalm. 88. num. 36. *Votum vouit Deo Iacob, ſi introiero in tabernaculum domus meæ.* Pſalm. 131. num. 2. *Viuit anima tua, Rex, ſi noui.* 1. Reg. 17. n. 55. *Iurauit Dominus in ſuperbia Iacob: ſi oblitus fuerit vſque ad finem opera eorum.* Amos 8. num. 7. *Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum.* Marc. 8. num. 12. Et ſic de aliis. In quibus locis, pro *Si*, reponendum eſt, *Quod non.* Quam phraſim noſtri Interpretes, Bellarminus, Ribera, B Lorinus, & alij, ad citata loca inculcant. Pro quibus omnibus ſatis eſſet vnus vulgatus Interpres, pro illa originali phraſi: *Iuraui, ſi expiabitur*: transferens: *Iuraui, quod non expietur.*

Dictio, Si, in Scriptura, idē eſt, ac Quod non.

Bellarm. Ribera. Lorin.

8\. *Difficultas explicatur, & augetur.*

Quibus præmiſſis difficultas manet. Quo pacto ſtare poſſit veritas huius iuramenti; nempe, quòd non expietur iniquitas domus Heli victimis, & muneribus vſque in æternum? Et ratio dubitandi eſt: quia, vel hæc ſacrificia ſumuntur ſecundùm externas tantùm ceremonias; vel etiam ſecundùm internos, ac debitos affectus animorum, fidei, charitatis, pœnitentiæ: priori modo nullum peccarum poſſunt expiare, vt docet D. Irenæus lib. 4. cap. 32. & 34. & patet in populo Iſraëlitico, externas quidem ſacrificiorum ceremonias C obeuntem, ſed internas animorum diſpoſitiones ad placandum Deum neceſſarias non adhibente, de quo dicitur: *In gregibus ſuis, & in armentis ſuis vadent ad quærendum Dominum, & non inuenient: ablatus eſt ab eis.* Oſeæ 5. num. 6. Poſteriori autem modo omnia peccata expiabant, vt ex dicendis patebit. Cur igitur ſic accepta, vt hoc loco ſumi debent, peccatum Heli, ac domus eius non expiabunt?

D. Irenæus.

9\. *D. Petrus Damian. Ex difficultate venia colligitur grauitas culpæ.*

Certè ex hoc loco colligit D. Petrus Damianus, quantam culpam contraxerit Heli ex illa ſua erga ſuos filios ignauia. Nam lib. 1. epiſt. 6. alludens ad hūc locum: *Si victimis*, inquit, *& muneribus omnia crimina diluuntur; ſola autem falſa in Epiſcopis pietas veniam non meretur: videat, qui eo-* D *rum diiudicare mala diſſimulat, quàm duræ ſententiæ apud diſtrictum Iudicem ſe obnoxium reddat.* Et lib. 7. epiſt. 11. *Perpende*, inquit, *quale eſt, quòd victimæ ſimul, ac munera, quæ peccata principaliter abluunt; habitam erga ſubiectos negligētiam expiare non poſſunt. Multi, nempe, falſæ pietatis errore decepti, vnde ſe Deo placere inſipienter autumant, inde aduerſus eum crudeliter pugnant; & ex eo merentur iram, vnde ſe adepturos opinati ſunt gratiam; & dum aliis veniam falſæ pietatis impertiunt, ipſi motum diuinæ indignationis incurrunt.* Ex quibus tamen verbis nulla redditur ad difficultatem ratio; ſed ingens additur admiratio; cur hæc peccata, quæ non ſunt omnium maxima, victimis, & ſacrificiis non E eluantur?

10\. *Antonius de Molina. Quæ peccata in ſacrificiis commiſſa, expientur ſacrificiis. Si adſit voluntas peccandi, nulla. Si vera deteſtatio, omnia.*

Primò igitur reſpondet Antonius de Molina Tractatu 2. de Sacerdotio, cap. 20. quia peccata in ſacrificiis commiſſa, qualia fuerunt peccata filiorum Heli, ſacrificiis non expiantur: ſed videtur horum peccatorum grauitatem exaggerare voluiſſe. Alioqui omnia peccata quibuſcumque circumſtantiis commiſſa, ſacrificiis ritè oblatis, ſi non ratione externi operis, ſaltem ratione contriti cordis expiabantur. Nam quamuis ſacrificia, in quibus quis ſciens peccabat; ſiue nouas culpas perpetrando; ſiue antiquas, quibus volens adhærebat, retinendo; tales culpas non expiarent,

iuxta illud. *Nunquid carnes ſanctæ auferent à te malitias tuas, in quibus gloriata es?* Ierem. 11. num. 15. Talia enim ſacrificia Deum non placabant, ſed irritabant; iuxta illam Dei querelam: *Incenſum abominatio eſt mihi,* &c. Iſai. 1. num. 13. Nec minùs erant Deo ingrata, quàm quæ de rebus lege prohibitis offerebantur: vt D. Irenæus proximè citatus aduertit; iuxta illud: *Qui immolat bouem, quaſi qui interficiat virum; qui mactat pecus, quaſi qui excerebret canem; qui offert oblationem, quaſi qui ſanguinem ſuillum offerat; qui recordatur thuris, quaſi qui benedicat idolo.* Iſai. 66. n. 3. Quanuis, inquàm, hæc ſacrificia ſacrificantium maculas non expurgarent; tamen ſacrificia, quæ cum debito mentis affectu offerebantur, omnia peccata etiam in ſacrificiis alioqui commiſſa eluebant.

D.Iren.

11\. D.Auguſt. *Antiqua ſacrificia, ſecundùm ſe infirma; ſecundùm res ſignificatas, efficacia.*

Vnde D. Auguſtinus quæſt. 25. in cap. 15. Numeror. loquens de ſacrificiis Legis veteris: *Quæ, inquit, ſi per ſeipſa attendantur, nulli peccato poſſunt mederi; ſi autem res, quarum hæc ſacramenta ſunt, inquirantur:* (nempe, charitas, contritio, pœnitentia, & ſuper omnia, Chriſti Domini meritum) *in eis inueniri poteſt purgatio peccatorum.* Nempe, omnium, ſiue extra ſacrificia, ſiue in ſacrificiis committantur. Nec immeritò. Nam, ſi illa quondam Achillis haſta vulnerare pariter, & ſanare dicebatur; iuxta illud Ouidianum:

Ouid.

Vulnus Achilleo quæ quondam fecerat hoſti,
Vulneris auxilium Pelias haſta tulit.

Quid mirum, ſi illi, qui in ſacrificiis peccabant, ſacrificiis expiarentur? Quare de Chriſti Domini ſanguine, à quo omnia ſacrificia, & externa, & interna vires acceperunt, rectè D. Auguſtinus in Pſalm. 58. *Chriſtus, inquit, ſic voluit mori, vt ſanguine ſuo effuſores eiuſdem ſanguinis redimeret.* Et in Pſalm. 109. *Hoc etiam, inquit, valuit ad ægroti medicamentum; quòd Medicum occidit ægrotus. Venit viſitare; occiſus eſt, vt ſanaret.* Et ſerm. 9. de verbis Apoſtoli, loquutus de Iudæis: *Medicum, inquit, non ſolùm cædebant, ſed etiam occidebant. Ille autem etiam, cùm occideretur, Medicus erat. Vapulabat, & curabat; patiebatur phreneticum, nec deſerebat ægrotum.* Et paucis interiectis: *Illi perdita mente ſæuiebant, & Medici ſanguinem ſæuiendo fundebant: hic autem etiam de ipſo ſanguine ſuo ægrotis medicamenta faciebat.*

D.Auguſt. *Sanguis Chriſti etiã ſuos effuſores abluit.*

12\. D.Bern. *Chriſtus etiã ſuos occiſores, & crucifixores ſuos curat.*

Eleganter in hanc ſententiam concinit D. Bernardus ſerm. De Paſſione feriæ quartæ, maioris hebdomadæ, expendens illa verba Chriſti Domini in Cruce: *Pater, dimitte illis.* Luc. 23. num. 34. *Mira res, inquit, ille clamat: Ignoſce. Iudæi: Crucifige. Molliti ſunt ſermones eius ſuper oleum, & iſti ſunt iacula.* Et ſtatim in Iudæos indignabundus: *O Iudæi, lapides eſtis: ſed lapidem percutitis molliorem, de quo reſonat tinnitus pietatis, ebullit oleum charitatis. Quomodo potabis, Domine* IESV, *deſiderantes te, torrente voluptatis tuæ; qui ſic perfundis crucifigẽtes te oleo miſericordiæ tuæ?* Vbi vides profuſum Chriſti Domini ſanguinem, etiam ſui profuſoribus, ſi ſanari vellent, profuturum. Mirabatur olim hæreticus Abailardus, quo pacto Chriſtus Dominus in homines placaretur, cùm ab hominibus necaretur: dicebàtque, ſi peccatum Adæ expiari non potuit niſi morte Chriſti; peccatum, quo ipſa mors Chriſti facta eſt, quam expiationem habebit? Ad quem D. Bernardus epiſt. 190. *Ipſum, inquit, ſanguinem, quem fuderunt.* Et ſtatim: *Fuit ſanguis, qui effuſus eſt, tam multus ad ignoſcendum, vt ipſum quoque peccatum maximum, quo factum eſt, vt effunderetur, deleret.*

Hæreſis Abailardi putantis peccatum occidentiũ Chriſtum, eſſe indelebile. D.Bern.

13\. D.Cypr.

Quam Dei erga ſuos occiſores miſericordiam admiratur D. Cyprianus, libello De bono patien- A tiæ, ſi is eſt illius Autor: *Quid, inquit, poteſt patientius, quid benignius dici? Viuificatur Chriſti ſanguine, etiam qui effudit ſanguinẽ Chriſti.* Adeò vt ſanguis Chriſti, non tam ad ipſum Chriſtum, quàm ad occiſores Chriſti pertinere videatur: nec tam ipſius Chriſti, quàm hominum, in quorum gratiam effuſus eſt, ſanguis appelletur; iuxta illud: *Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea.* Iſai. 63. n. 3. Dicturus enim erat: *Aſperſus eſt ſanguis meus.* Et dixit, *Eorum*, id eſt, Iudæorum, in quorum vtilitatem totus effundebatur. Hinc eſt, quòd Chriſtus Dominus in horto auriculam Malcho reſtituerit. Luc. 22. num. 51. *Demonſtrans,* inquit ibi D. Ambroſius, *& ipſos, ſi conuertantur, poſſe ſanari, qui in Paſſione Domini vulnerati ſunt: eo quòd omne* B *peccatum fidei myſteriis abluatur.* Ex quibus conſtat, non talia fuiſſe Heli, & filiorum eius peccata, licèt in ſacrificiis commiſſa; vt non potuerint contriti cordis ſacrificiis expiari: cùm omnia peccata in hac vita, ſi vera adſit pœnitentia, eluantur, vt cap. 2. num. 25. §. 30. latiùs oſtendi.

Sanguis Chriſti magis eſſe interficientium, quàm ipſius interfecti videbatur.

Auricula Malcho reſtituitur, vt audiens conuertatur, & ſanetur. D.Ambr.

14\. *Aliqua peccata dicuntur non poſſe expiari; vel hyperbolicè, vel humano remedio.*

Secundò igitur reſponderi poteſt, hanc comminationem procedere in ſenſu figurato, & hyperbolico: & quod difficillimè expiatur, hyperbolicè dici, inexpiabile: vel ſi propriè procedat, ſubintelligendum eſſe; non poſſe expiari humano remedio, & abſque diuina gratia; quanuis reſpectu huius quælibet iniquitas, quantumuis peſſima, expiabilis ſit: & in vtrouis ſenſu eſſe intelligenda alia Scripturæ loca, nempe Eccleſ. 28. C num. 30. *Attende, ne fortè ſit caſus tuus inſanabilis in mortem.* Et Ierem. 30. n. 12. *Hæc dixit Dominus: Inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua.* Non enim dicitur hæc iniquitas inſanabilis, quòd abſolutè non poſſit ſanari, ſed vel, quòd nullo modo ab homine; ſed à ſolo Deo ſanari poſſit. Non eſt aliena hæc reſponſio: libenſque eam admitterem, ſi ad eam me cogeret loci difficultas: nec alia facilior appareret, qua tota difficultas tolleretur, vt ex dicendis patebit.

15\. *Peccatum Heli non ſolùm fuit delebile, ſed etiam de facto deletum.*

Tertiò, reſpondebit aliquis, Deum non iuraſſe, illa peccata non poſſe expiari; ſed non eſſe de facto expianda, vt patet in Litera: *Iuraui, quòd non expietur.* Non autem quòd expiari non poſſit. Sed contrà, quia neque hoc verum fuit. Nam D Heli de facto, ſuorum peccatorum veniam, & æternam ſalutem reportauit: vt præcedenti numero diximus, & ſequenti capite fuſiùs dicemus, & credibile eſt, aliquos ex eadem poſteritate fore eiuſdem beatitudinis conſortes. Et quanuis verum eſſet, non deberet à Deo cum iuramento affirmari: alioquin Heli in particulari, eiúſque poſteris, finalem eorum impœnitentiam, & æternam damnationem reuelaret, idque abſoluta prædictione, qualis hæc fuit, quam illi ex diuino iuramento facilè internoſcerent: vnde in deſperandi occaſionem adducerentur.

16\. *Deus non poteſt reuelare in hac vita, ſaltem de potentia ordinaria, peccatum finale alicui in particulari.* Suarius.

Quod diuinæ prouidentiæ in ſtatu viæ ſic repugnat, vt dicant aliqui Theologi, talem reuelationem, nec de potentia abſoluta fieri poſſe, vel E ſaltem de potentia ordinaria, vt alij probabiliùs loquuntur: quibus Suarius in Tractatu De ſpe, diſp. 2. ſect. 2. aſſentitur. Nam, ſi Chriſtus Dominus Phariſæis æternam eorum damnationem abſolutè reuelauit, dicẽs: *In peccato veſtro moriemini.* Ioan. 8. n. 21. tamen cùm iuramentum non adhibuerit, nec quenquam in particulari nominauerit; ſemper cogitare potuerunt, vel conditionatam eſſe prædictionem, ſcilicet, niſi crederent; vel ad nullum ſeorſum, & in particulari ſpectare, cùm Chriſtus Dominus neminem in indiuiduo determinauerit, vel denique reuelanti non crederent,

derent, vt aliis quoque in rebus non credebant: vnde deſperandi occaſionem non haberent. Quæ quidem in hac reuelatione non procedunt, quæ fiebat abſoluta; & vt talis, cognita credentibus, & in particulari nominatis, ſaltem Heli, & duobus eius filiis.

17. *Probabilitates legales ſicut non erãt culpa, ita pœnitentia non tollebantur.*

Quartò, dicet aliquis, hîc non agi de culpa morali.quæ ſi non externis,ſaltem internis cordis ſacrificiis ſemper expiatur: ſed de immunditia quadam legali, ſeu de quadam inhabilitate, & irregularitate ad ſacra myſteria tractanda per legem poſitiuam introducta; quæ ſicut culpa non erat, ita per pœnitentiam non delebatur. Et quanuis per externas victimas elui conſueuerit,tamen à Deo in odium Heli, & filiorum eius nullis ſacrificiis expiandam reuelari. Quod fieri potuit B ſine vllo diuino bonitatis, ac miſericordiæ detrimento. Nam huiuſmodi inhabilitates, cùm ad pœnas potiùs, quàm ad culpas pertinerent, liberè à Deo vel tollebantur,vel inducebantur. Nihilominùs multò acrior fuit hæc in domum Heli comminatio, quàm vt terminati cenſeatur ad ſolas inhabilitates, quæ ſæpe ex ſolis corporis vitiis reſultabant: vt videre eſt Leuit.21. à numero 17. Cùm igitur filij Heli peſſimis moribus execrabiles redderentur, ſeueriores ex diuino iudicio ſententias contra illos fulminari oportebat.

28. *Nomine iniquitatis intelligitur pœna.*

Vltimò igitur dicendum cenſeo, nomine *Iniquitatis*, ſignificari hoc loco non quidem culpam moralem, neque illam tantùm immunditiam legalem; ſed pœnas grauiſſimas, mortes, ſtrages, C captiuitates, bonorum honorúmque iacturas, aliáſque id genus, quas Heli, eiúſque poſteri inciderunt, nec vllis ſacrificiis declinarunt. Licèt enim culpa ſemper in hac vita expiari poſſit, pœnam tamen aliquando non poſſe, patet in Moyſe,Dauide,Ioſia,& plurimis aliis,qui,expiatis culpis in hac vita,pœnas nihilominus ſubierunt. Nouum autem non eſt in ſacris Literis, iniquitatem pro pœnis vſurpari: vt patet Geneſ. 15. num.16. Leuitic.24. num.15 Pſal.7.num.17. Zachar.14.n.19. Malach.2.num.16. & paſſim alibi. Cui reſponſioni Dionyſius, Lyra, Abulenſis, Salianus, & alij ſubſcribunt. Vide Salmeronem in vltimo tomo, in quadam epiſtola ad Doctorem Aſtudillum;in qua agit de peccatis,quæ poterant, D & quæ non poterant ſacrificiis expiari. Atque hæc de prima huius capitis parte, in qua pœna Heli Samuëli reuelatur. Eſſet hoc loco illuſtranda grauitas culpæ, & pœnæ huius Sacerdotis; niſi de vtraque latiſſimè egiſſem cap ſuperiori: de culpa quidem à num.12. de pœna verò à num.27. Quare ad alteram huius capitis partem progrediamur.

Pœna aliquando etiã in hac vita inexpiabilis.

Dionyſ. Lyra. Abul. Salianus. Salmeron.

Num. XV. Dormiuit autem Samuël vſque manè,aperuítque oſtia domus Domini. Et Samuël timebat indicare viſionem Heli.

EXPOSITIO LITERÆ. E

1. *Duplex ſenſus. Vnus,quieuit tantùm. Alter, etiam dormiuit.*

DOrmiuit autem Samuël, &c. Hæc eſt altera huius capitis pars. In qua ſua Sacerdoti Heli pœna per Samuëlem reuelatur. Verbum Hebraïcum שָׁכַב *Saçab*,quod hoc loco ponitur,ſignificat cubare, & dormire: vt iam in ſuperioribus monuimus. Vnde duplex eruitur huius loci ſenſus: Prior: Quieuit, & cubuit in lecto vſque manè; quanuis non dormierit. Quieuit quidem, quia non ſurrexit ampliùs è lecto; quemadmodũ in vocationibus præcedentibus: non dormiuit A autem, quia credibile non eſt, optimum diſcipulum,auditis tot ſuppliciis in caput ſui magiſtri deuoluendis, ſomnum capere potuiſſe. Poſterior: Non ſolùm quieuit, ſed reuerà etiam dormiuit: tum, quia puer ſuapte natura ſomnolentus; & ex multa iam vigilia fatigatus: tum, quia optima conſcientia, qua Samuël fruebatur, etiam inter pericula ſomnum inducit: tum,quia diuinæ reuelationes,ac dæmoniacæ in eo diſtinguuntur,quòd hæ timorem afferunt, illæ auferunt; ſublato autem timore, ſomnus facilè conciliatur.

Ex his ſenſibus poſteriorem præfero: tum, propter rationes poſitas:tum,quia hunc Græca, & Latina exemplaria potiùs expreſſerunt: hæc dum transferunt, *Dormiuit*:illa,dum vertunt, κοιμᾶται, à verbo κνώω, ſeu κοιμάομαι, quod eſt propriè, dormire. Quieuit autem Samuël, ſeu, dormiuit, non ad multam lucem, ſed ad primum mane:tum, vt fores tabernaculi aperiret; erant enim Leuitæ ianitores,vt patet ex 1.Paralipom.23. num.5. tum vt ſtaret manè ad confitendum,& canendum Domino:hoc enim munus proprium erat Leuitarum, vt patet ex eodem loco, n. 30. tum denique, vt apertis tabernaculi foribus, ſacrificium matutinum celebraretur: de quo agitur Exod. 29. num.38. 2. *Poſterior ſenſus præfertur.*

Ex quibus eruitur duplex Samuëlis laus. Vna, diligentia ad ſua miniſteria obeunda: quanuis enim magnam noctis partem traduxerit inſomnem, non tamen illam matutino ſomno cenſuit compenſandam: ſed promptus euigilauit, etiam à nemine euocatus; ne ſuo muneri deeſſet. Altera,humilitas ad priſtina officia repetenda:quanuis enim ad ſublimiorem gradum propheticæ dignitatis euectus fuerit, cùm Deo familiariter colloquutus, ac de rebus ſuo magiſtro euenturis certiſſimè edoctus; tamen nec tanto honore tumidus,nec tanta ſcientia inflatus, ad eadem miniſteria, quæ antea humilis exercebat, humilior recurrit. 3. *Samuëlis diligentia.* *Samuëlis humilitas.*

Myſticè verò notat D. Gregorius in poſteriori huius loci Commentario, Samuelem dormiuiſſe,antequàm Sacerdoti Heli ſuam viſionem indicaſſet: quia bonus Prædicator non priùs debet in prædicationis negotium prodire, quàm in contemplationis otio conquieſcat; vt hinc hauriat, quæ illic effundat. Immò, quanuis factis Literis ſtudendo, tanquam loquendo cùm Deo, didicerit,quæ prædicanda ſunt; adhuc tamen ea diſponere,ac dirigere debet contemplando: ne inutiliter ſpargat in vulgus, quæ vtiliter à Deo accepiſſet. Nam & Samuël à Deo accepit, quæ ſuo magiſtro prædicaret: ea tamen, antequàm ad opus prædicationis exiret, contemplationis ſomno vſque ad mane concoxit. In quam ſententiam adducit illud propheticum: *Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere. Surgite,poſtquàm ſederitis.* Pſalm.126. n.2. Vana eſt enim antelucana prædicatio, quam antelucana contemplatio non præcedit. 4. *Bonus prædicator, antequàm exeat in verbum prædicationis, vacet ſomno contemplationis.*

Et Samuel timebat,&c. Sunt, qui vitio vertant Samuëli hunc timorem, dicántque illum non omni prorſus culpa caruiſſe. Quod probare poſſunt duplici ratione: vna,ex parte Dei reuelantis, qui propterea ſuis Prophetis arcana referat, vt ea per Prophetas, aliis, ad quos pertinent, communicentur: altera,ex parte Sacerdotis, in ſua ignauia torpentis;ad quem excitandum, fraterna monitione ac correctione opus eſſe, ipſa naturalis charitas dictabat. Nihilominùs condemnare non audeo, quem neque Scriptura, neque antiqui Patres, neque ſacri Interpretes condemnant. Et mouet me ratio: tum, quia Deus non præcepit Samuëli, 5. *Timor Samuëlis accuſatur.* *Rectiùs excuſatur.*

Samuëli, vt Heli ſuam viſionem indicaret; quanuis autem hoc præceptum neceſſarium non eſſet aliis Prophetis probè ſcientibus, diuinas reuelationes ideò fieri, vt aliis communicarentur; tamen Samuëli adhuc puero, & reuelationum inexperto, & quò illæ tenderent adhuc ignaro, neceſſarium videbatur: tum, quia neceſſitas correptionis, qua Sacerdos indigebat, non erat admodùm nota Samuëli, vtpotè puero, & ſimplici, & ſui magiſtri culpas minimè ſpeculanti; & proinde nec obligatio admonendi, quæ illi incumbebat: potuit igitur ſine culpa eam admonitionem præterire; præſertim exiguo tempore, quo ſolo tacuit, dum commodam admonendi occaſionem captabat. Addo, hunc Samuëlis timorem non ſolùm irreprehenſibilem fuiſſe, ſed etiam maximè laudabilem; vt ex cauſis timendi, quas habuit, ſtatim aſſignandis, patebit. Multiplex autem eſſe potuit huius timoris cauſa: ſingulas ſeorſum aſſignabo.

Immò & laudatur.

Prima timoris cauſa, dignitas Heli.

6. *Principes nolunt ſibi iniucunda obnunciari.*

Timebat primò propter dignitatem Heli. Erat enim Iudex, & Pontifex. Qui autem hiſce honoribus præcellunt, res iniucundas, licèt veras, nunquam ſibi nunciari patiuntur. Vt facilè oſtendi poteſt, vel in ipſis Regibus Iſraël. *Saül*, inquit Textus, *abſtulit Magos, & hariolos de terra, & interfecit eos, qui Pythones habebant in ventre.* 1. Reg. 28. n. 3. Dicunt Hebræi apud Lyranum, ea de cauſa illos diuinos & aruſpices à Saüle de medio ſublatos, quòd ei prædicerent, eius familiam euertendam eſſe, & regnum ad Dauidem transferendum. Adeò indignè ferebat, ſibi læuos, & ingratos rerum euentus obnunciari. Sed paulò pòſt ipſe Saül, mutato habitu, conſulit vnam, quam ſuperſtitem reliquerat, Pythoniſſam. *Mutauit*, inquit Textus, *habitum ſuum, veſtitúſque eſt aliis veſtimentis, & abiit ipſe ad mulierem*, &c. Ibidem, n. 8. Cur, quæſo, non aperto ore, ſed diſtorto, ac perſonato abiit ad conſulendum? Credo, quia veritatem à fœmina extorquere cupiebat, quam illa non auderet Regi in os enunciare; ſciens, veritatem à Regibus moleſtiſſimè exaudiri.

Saül occidit Magos, ingrata ei minantes.
Lyra.

Mutato habitu conſuluit Pythoniſſam, vt veritatem extorqueret.

7. *Idem contigit vxori Ieroboam Regis.*

Sic olim & Ieroboam Rex Iſraël, ſcire volens ex diuino oraculo, eſſétne filius eius Abia, ex eo morbo, quo premebatur, moriturus; præmiſit Reginam vxorem ſuam ad Prophetam Ahiam conſulendum. *Surge*, inquit, *& commuta habitum, ne cognoſcaris, quod ſis vxor Ieroboam; & vade in Silo, vbi eſt Ahias Propheta, qui loquutus eſt mihi, quòd regnaturus eſſem ſuper populum hunc.* 3. Reg. 14. n. 2. Vbi in primis nota, Reginam, mutato habitu, ire iuſſiſſe: *Quia timebat*, inquit Lyra, *ne Propheta, ſi eam agnoſceret, negaret reſponſum, vel veritatem celaret.* Adeò timidi eſſe ſolent etiam Prophetæ ad veritatem Regibus indicandam. Nota prætereà, non alium Prophetam conſuli voluiſſe, quàm Ahiam, qui ſibi regnum prophetarat: quaſi alios Prophetas audire nollet, quàm eos, qui ſibi fauſta, & felicia præſagirent. Quo pacto & nunc improbi homines, eos libentiùs audiunt Prædicatores, qui ſibi ad aures iucundiùs blandiuntur; eos adeunt propenſiùs Confeſſores, qui ſecum mitiùs agunt, & grandes culparum ſarcinas leuibus pœnarum oneribus compenſant; eos frequentiùs conſulunt Doctores, qui dubias conſcientiæ quæſtiones, non tam ad veritatem, quàm ad commoditatem conſulentis audacius interpretantur.

Lyra.

Rex eum conſuluit Prophetam, qui bona nunciarat.

8. Notum eſt ex ſacris Litteris, Ieroboamum adhuc hominem priuatum contra Regem Salo-

A monem rebellaſſe; *Ieroboam*, inquit Textus, *filius Nabat, Ephrataus, ſeruus Salomonis, leuauit manũ contra Regem.* 3. Reg. 11. n. 16. Sed rebellionis cauſa non admodùm aperta. Rabbi Salomon eam fuiſſe credit, quòd Ieroboam fuerat à Rege in exilium relegatus. At quam ob culpam? Subdit: Quia Ieroboam reprehenderat Salomonem, eo quò claudebat locum illum, *Mello*, quem Dauid dimiſerat apertum, propter deuotionem venientium in Hieruſalem, ac per illum tranſeuntium: vt patet ex 3. Reg. 9. n. 24. En vt Salomon veritatis audiendæ impatiens, ſeruum alioqui *fortem & potentem*, vt Litera appellat, aula, & vrbe interdicit. Quis non timeat, in Regum curiis agere præconem veritatis, quæ audita non prodeſt audien-
B tibus; dicta verò in dicentium exilium, immò & exitium redundat?

Salomon veritatis audienda impatiens.

9. *Achab multos Pſeudoprophetas cõſuluit, vnum Prophetam conſulere noluit.*

Celebre eſt de hac re illud exemplum Regis Achab cum Propheta Michæa. Erant olim in Samaria quadringenti circiter Pſeudoprophetæ, inter quos vnus tantùm Propheta verus nomine Michæas. Illos omnes in conſilium vocauit Rex Achab, hunc ſolum præteriuit: tam multos falſos patientiſſimè, immò & libentiſſimè audiuit; vnum tantùm verum nec libenter, nec patienter audire voluit. Quis non miretur tam incultas Regis aures, innumeris mendaciis diabolicis apertas; vni tantùm oraculo diuino obſeratas? Sed ſtatim, cur tam multis Pſeudoprophetis admiſſis, vnum tantùm Prophetam excluſerit, Rex ipſe declarauit.
C *Ego*, inquit, *odi eum, quia non prophetat mihi bonũ, ſed malum.* 3. Reg. 22. n. 8. Vbi nota, illud, *Prophetat*, idem eſſe, atque prophetare ſolet. Vnde paulò pòſt ait idem Rex: *Numquid non dixi tibi, quia non prophetat mihi bonum: ſed ſemper malum?* Ibidem, n. 18. Sed hinc exurgit quæſtio. Nam, ſi ſacram Hiſtoriam diligenter expendas, ſemel tantùm inuenies, Michæam Regi Achab mala denunciaſſe: nimirùm 3. Reg. 20. n. 24. Quid ergo inquit, *ſolet mihi prophetare*; aut, *ſemper prophetat mihi malum*? Nunquid ſemel eſt ſemper? Aut vna tantùm malorum denunciatio, eſt frequens, & multiplex? Ita planè videtur iniquis Regibus, veritatis oſoribus: adeò enim veritatem execrantur,
D vt ſi eam ſemel audierint, ſẽper audire arbitrẽtur.

Rex veracem odit monitorem.

Qui ſemel ingrata nũciat, ſemper nunciare reputatur.

10. *Michaas verum dicere Regi moleſtè audituro non audebat.*

Sed vlteriùs vide prudentiam Prophetæ. Conſultus tandem à Rege de euentu belli, quod ſuſceperat contra vrbem Ramoth, ironicè reſpondit: *Aſcende*, inquit, *& vade proſperè; & tradet Dominus in manus Regis.* 3. Reg. 22. n. 15. Cur ſtatim non indicauit triſtem euẽtum, quem futurum præſciebat? Planè, quia nouerat moleſtiſſimè à Rege audiendum. Immò poſteà nonniſi ab ipſo Rege iterum, atque iterum adiuratus, vt verum loqueretur, malum euentum prophetauit. Tunc enim adiurationem ne contemneret: *Vidi*, inquit, *cunctum Iſraël diſperſum in montibus, quaſi oues non habentes paſtorem.* Ibidem, n. 17. Ad quem locum Theodoretus q. 65. *Expectauit*, inquit, *Propheta, vt
E iureiurando adigeretur, & deinde verum diceret. Nam, quia Achab exiſtimabat, Prophetam propter odium dicere moleſta, prius dixit iucunda: deinde iureiurando adactus, diuina oſtendit.* Ac ſi Michæas nollet aperire Regi veritatem, quam moleſtam, & infructuoſam illi fore cognoſcebat, niſi priùs iuramento cogeretur: imitatus fortaſſe Samuëlis prudentiam, qui nonniſi ab Heli interrogatus, ſuam ei viſionem indicauit: vt ſi audiens moleſtè ferret, ſibi potiùs interroganti, quàm diſcipulo reſpondenti ſuccenſeret.

11. Eandem ob cauſam Heliſæus à Benadab Rege Syrio conſultus per Azaëlem internuncium, an ex eo

Heliſæus grata Regi nunciat, moleſta nunciare non audet.

ex eo morbo, quo tenebatur, eſſet moriturus, reſpondit: *Vade, dic ei: Sanaberis.* 4. Reg. 8. num. 10. Et ſtatim conuerſus ad Azaëlem, eíque veluti ad aurem inſuſurrans: *Porrò,* inquit, *oſtendit mihi Dominus, quia morte morietur.* Quid hoc eſt, Propheta? Non vides, te pugnantia loquutum, dum ais: *Sanaberis,* & ſtatim: *Morietur?* Abſit, vt Propheta falſa, ac deceptoria loquatur. Viderat enim ſanandum ex morbo; ſed ſtatim morte violenta opprimendum. Illud prius, vt iucundum Regi denunciat; hoc poſterius internuncio quidem priuatim aperit, qui propheticæ veritatis fidem faceret, & certiſſimũ fuiſſe eius oraculum teſtaretur. Regi tamen, vt moleſtum, ac minimè profuturum, denunciare non audet: adeò à ſuis malis audiendis Regum ingenia abhorrent.

12.
Daniel moleſta Regi nunciaturus turbatur.
D. Hier.

Quod profectò Daniel non ignorauit. Nam explicaturus Nabuchodonoſoris ſomnium, quod Regis exitium portendebat, *Cœpit* inquit Textus, *intra ſemetipſum tacitus cogitare. quaſi vna hora, & cogitationes eius conturbabant eum.* Daniel. 4. n. 16. ſeu, vt ibi loquitur D. Hieronymus: *Timorem cordis, vultus pallore ſignabat.* Vnde, quæſo, hic tantus timor, non ſolùm corde conceptus, ſed etiam ore proditus? Bene Theodoretus ibi: *Oſtendenda enim,* inquit, *erat humana imbecillitas.* Quid enim non timeret, qui Regiæ poteſtati propriam infirmitatem obnunciabat? Certè ſic timebat, vt à beneuolentiſſimis verbis ſibi exordiendum putaret, ne totam Regis indignationem in ſe transferret: *Domine mi,* inquit, *ſomnium his, qui te oderunt, & interpretatio eius hoſtibus tuis ſit.* Ibidem. Vbi idem rurſus Theodoretus obſeruat, opus fuiſſe, vt Propheta moleſtiſſima nunciaturus, molliſſimis verbis ordiretur; vt auditurum Regem ſibi conciliaret. Sic auerſæ ſunt à vero audiendo Regum aures; vt niſi priùs molliter, ac ſuauiter titillentur, ſtatim reſpuant, quidquid durum, atque aſperum ingeratur.

Theod.

Nunciaturus dura à molliſſimis verbis exorditur.

13.
Alexander Macedo adulatorem repellebat, obiurgatorem exoptabat.

Quamuis non dubitem, eſſe aliquos, qui ſe ab aliis bene admoneri patiantur. Fertur quidem Alexander Macedo, quemdam Philoſophum, quo anteà familiariter vtebatur, à ſuo conſortio repuliſſe; quòd numquam Regem obiurgaſſet, dicens: Si mala, quæ facio, non intelligit, eſt inſipiens: ſi intelligit, & non arguit, eſt maleuolus adulator. Vtrouis nomine planè dignus, qui à Regia familiaritate arceatur. De hoc ordine ſine dubio Dauid, de quo illa quæſtio frequens excitatur. Cur Ioab multis criminibus conuictum ipſe adhuc viuens non occiderit, ſed filio ſuo Salomoni tradiderit occidendum?

Cur Dauid Ioabum mortis reum non occiderit.

14.
Prima ratio, vt in pace occiſor à Rege pacifico Salomone in pace occideretur.
Secunda, quia voluit, vt pacificus Salomon à ſupplicio inchoaret imperium.
Tertia, quia Ioabum optimum ſuum monitorem occidere non audebat.

Dices primò, quia æquum erat, vt Ioab egregios duces, Amaſam, & Abner, in pace occidens, non à Dauide Rege bellatore, ſed à Salomone Rege pacifico occideretur; vt pœna culpæ reſponderet: & qui incautis, ac nihil de morte cogitantibus mortem intulit, mortem ipſe quoque incautus, ac nihil de morte cogitans ſubiret. Dices ſecundò, quia voluit prudens pater, vt filius Salomon, quem mollioris, ac lenioris ingenij eſſe nouerat, ab effundendo ſanguine inchoaret imperium: vt inter regni initia fortiter præludendo, poſteà in coërcendis criminibus minimè flueret, & langueret. Dico nihilominùs tertiò, aptè ad rem præſentem, quia Ioab Regem Dauidem diuinæ legi aduerſantem, & populum ex quadam ſuperbia recenſere cupientem, probè admonuit, ne laberetur. Illum enim conſtanter aggreſſus: *Augeat,* inquit, *Dominus populum ſuum centuplum, quàm ſunt: nonne, domine mi Rex, omnes ſerui tui ſunt? Quare hoc quærit dominus meus, quod in pec-*

A *catum reputetur Iſraëli?* 1. Paralipomen. 21. num. 3. Quid ergo Dauid? Bene monentem, inquit, non occidam. Optimum conſilium peſſimo exitio non rependam. Viuet, quandiu vixero, Ioab: illius vitam, qui meæ conſuluit, non profundam. Vides, vt beneuolum ſe præſtiterit monitori?

15.
Balthaſar nõ modò non occidit, ſed etiam honorauit ſuum monitorem.

Sed, quid mirum, cùm talem ſe præſtiterit, & Balthaſar, Rex impius, & idololatra? Nam poſtquàm illi Daniel totius regni perniciem, & interitum nunciauit: *Tunc iubente Rege,* inquit Textus, *indutus eſt Daniel purpura; & circundata eſt torques aurea collo eius; & prædicatum eſt de eo, quod haberet poteſtatem tertius in regno ſuo.* Daniel. 5. n. 19. Cur non potiùs Rex impius ſacco ſe induit in morem pœnitentis, quàm Danielem auro

B excoluit in morem triumphantis? Fortè, quia gratius Deo futurum iudicauit, honorare Prophetam bene monentem, quàm ſe peccantem macerare. Vnde D. Hieronymus ad eum locum: *Non mirum,* inquit, *ſi Balthaſar audiens triſtia, ſoluerit præmium, quod pollicitus eſt; quia dum Prophetam Dei honorat, ſperat ſe veniam conſequuturum. Et quidem ita foret, ſi hoc ille ex animo præſtaret.* Hanc facilitatem ſuos monitores bene audiendi forſitan habebat & Heli. Nihilominùs Samuël communem Principum conditionem contemplatus, infelicem exitum denunciare formidabat: non ignauus quidem monitor, ſed prudens; qui opportunitatem vtiliter admonendi expectabat,

Præſtat audire bene monentẽ, quàm ſeipſum peccantem macerare.
D. Hier.

Samuël non ignauus monitor, ſed prudens.

C cùm ab ipſo Heli interrogaretur; vt reuerà ſtatim interrogandum certiſſimè coniiciebat.

Altera timoris cauſa, ætas Heli.

16.
Senex doceri, & puer docere non debẽt.

Secundò, timebat Samuël ſuam magiſtro viſionem indicare, propter ætatem nimis maturam, ac planè ſenilem Sacerdotis. Quo pacto enim ſenem ſeptuagenarium, aut etiam octogenarium, qualem tunc agebat Heli, vt initio huius capitis diximus, admonere non recuſaret vnus puer duodennis: cùm & hic ineptus ſit, vt doceat; ille vt doceatur? Vtrunque ſignificauit D. Paulus illis verbis: *Seniorem ne increpaueris.* 1. Timoth. 5. numer. 1. Quaſi diceret: Neque tu aptus es, vt in-

D crepes, quia iunior: neque ille, vt increpetur, quia ſenior. Et quidem, quòd iuuenis docere non debeat, in quarta ratione oſtendam. Interim verò doceri ſenem, res eſt aut difficilis, aut ſuperuacua. Difficilis quidem, ſi ſenex ſit imperitus. De hoc enim ſene dicere ſolebat Diogenes, *Mortuo mederi, & ſenem docere,* idem eſſe. Quare ſtultus ille ſenex apud Theogenem, non patiebatur ſe ab alio doceri, dicens: *Ne doceas, ætas me facit indocilem.* Quibus aſſentitur Seneca lib. 3. epiſt. 25. *Grandior ætas,* inquit, *dura, & intractabilis, non poteſt reformari: tenera finguntur.*

Senex imperitus difficillimè docetur.
Diogenes.
Theogenes.

Seneca.

De proprio Philoſophiæ penu ſuum illud hexametron deprompſit Mantuanus 10. Æneidos,

Inuentus, optimum vitæ tempus, quia aptum diſciplinæ.
Virgilius.

Optima quæque dies miſeris mortalibus æui
E *Prima fugit.*

Vbi primam ætatis diem, hoc eſt, primam iuuentutem, optimam appellauit. Rationem inculcat Seneca lib. 9. epiſt. 109. quia ſola iuuentus diſciplinæ capax eſt, non ſenectus: *Quare,* inquit, *optima? Quia iuuenes poſſumus diſcere: hoc tempus idoneum eſt agitandis per ſtudia ingeniis. Quod ſupereſt, ſegnius, & languidius eſt.* Quaſi optima vitæ pars illa ſit, in qua diſcimus; peſſima, in qua à diſcendo langueſcimus, & otiamur: qualem eſſe imperitam ſenectutem Philoſophus hic teſtatur. Vnde illa parœmia: *Senex pſittacus negligit ferulã.* Nam, vt Apuleius lib. 2. Floridorum, & Plinius lib.

Pſittacus ſenex non docetur.
Apuleius.
Plin.

lib. 10. naturalis Hiſtoriæ, cap. 42. memoriæ prodiderunt: Pſittacus in primo vitæ biennio facilè addiſcit, quidquid ſuggeritur: in ſenio ſic obſtupeſcit, vt quantumuis flagelletur, nunquam doceatur. Eandem difficultatem fatetur D. Hieronymus præfatione in Euangelia: *Periculoſa*, inquit, *præſumptio eſt, ſenis mutare linguam, & caneſcentem mundum ad initia retrahere paruulorum.*

D.Hieron.

18. *Senum propria ſapientia.* Seneca.

Superuacua verò res eſt, doceri ſenem, ſi ille parem habeat cum canitie ſapientiam; vt habere æquum eſt. Alioqui, vt optimè Seneca lib. 1. De tranquillitate vitæ, cap. 3. *Nihil turpius*, inquit, *eſt, quàm grandis natu ſenex, qui nullum aliud habet argumentum, quo ſe probet diu vixiſſe, præter ætatē.* cùm alia multò clariora habere debuiſſet, nempe experientiam, & ſapientiam, quæ ſeris ab annis colliguntur. Vnde illud: *Corona ſenum multa peritia.* Eccleſ. 25. num. 7. Qua de re Hieronymus in epiſt. 2. ad Nepotianum: *Omnes*, inquit, *penè virtutes corporis mutantur in ſenibus; & creſcente ſola ſapientia decreſcunt cæteræ virtutes.* Quò pertinet illud Socratis in Sympoſio Platonis: *Tunc*, inquir, *mentis oculus acutè incipit cernere, cùm primùm corporis oculus deflorescit.* Quare Tullius in Catone: *Temeritas*, inquit, *eſt floreſcentis ætatis, prudentia ſenectutis.* Ob quam prudentiam Quintilianus quadam in declamatione: *Militem*, inquit, *eligimus iuuenem, Imperatorem facimus ſenem.*

D.Hieron. Socrates. Tullius. Quintilian.

19. *Dauid in ſenectute ſapiens.* D.Hier.

In huius rei typum Dauid, poſtquàm ſenuit, vxorem duxit Abiſag Sunamitidem, 2. Reg. 1. numer. 3. quæ ſapientiam ſenilis ætatis propriam repræſentat. Nam *Abiſag*, interprete D. Hieronymo proximè citato, idem eſt, quod *abundans*, & quod *rugitus*. *In ſenibus autem*, inquit, *abundantiſſimum, & vltra humanam vocem diuini ſermonis tonitruum commoratur.* Quo pacto igitur quis audeat docere ſenem, qui vel incapax doctrinæ ſit, vel doctrina largiter abundet? Hæc ratio non parùm reuocabat Samuëlem à ſene admonendo, non quòd illum imperitum, & proinde indocilem iudicaret: ſed potiùs, quòd illum crederet, & prudentem, & ſcientem, immò & reuelationis, quæ illi à viro Dei facta fuerat, non immemorem. Vnde timere poterat, ne ſuperuacuum omninò foret, ſenem paulò ante diuinitùs edoctum, iterum edocere.

Senex doctus ſupernaturè docetur.

Tertia timoris cauſa, humilitas Samuëlis.

20. *Reuelationes diuinæ humiliter cuſtodiendæ, non leuiter euulgandæ.* D.Bern.

SIcut dignitas monendi Sacerdotis, ita & humilitas monituri Leuitæ, Samuëlem deterrebat, ne ſuam viſionem indicaret. Nam reuelationes diuinæ eo debent humiliùs occultari, quo à Deo liberaliùs communicantur: ne quid humanæ laudis inde vſurpetur, quod in diuinam gloriam non transferatur. Vnde D. Bernardus ſerm. 4. in Aduentu Domini, non leuiter eum reprehendit, qui hanc gratiam ſibi diuinitus communicatam inaniter euulgat. *Inſipiens*, inquit, *tu, qui merces congregas in ſaccum pertuſum: qui theſaurum tuum alieno in ore conſtituis. Quanto meliùs ſapiunt, qui theſaurum ſuum ipſi ſibi ſeruant, & aliis non committunt?* Et paulò pòſt, optimam à mendicis ſimilitudinem mutuatus, qui de ſuis potiùs miſeriis, quas promunt; quàm de ſuis diuitiis, quas condunt, gloriantur: *Vtile eſt*, inquit, *abſcondere magis, quam oſtentare, ſi quid habemus boni: ſicut & mendici, cùm eleemoſynam petunt, non pretioſas veſtes oſtendunt; ſed ſeminuda membra, aut vlcera, ſi habuerint; vt citius ad miſericordiam videntis animus inclinetur.* Quod igitur facit humana neceſſitas, cur diuina humilitas non præſtabit?

Optima à mendicis ſimilitudo.

21. *Ioſephus ſua ſomnia manifeſtauit nō impunè.* D.Bern.

Somnia diuinitùs immiſſa habuit olim, fateor, Ioſephus, quæ ille patri, ac fratribus manifeſtauit. Geneſ. 37. num. 6. & 9. Erunt fortaſſe, qui hanc ſomniorum manifeſtationem ad puerilem referant leuitatem & vanitatem, quod tamen D. Bernardus De gradibus humilitatis, in primo gradu, non admittit, exiſtimans potiùs myſterio, aut ſimplicitati puerili tribuendam: addit tamen, ſi quam in ea manifeſtatione iactantiam incurrit, non impunè tuliſſe; non ſolùm à patre obiurgatum: *Increpauit* enim *eum pater ſuus*. Ibidem, n. 10. Sed etiam venditum in Ægyptum, & in carcerem cōiectum, & innumeris vexationibus afflictum. Quaſi illa modica iactantia in diuinis ſomniis euulgandis, digna eſſet, quæ tam multis calamitatibus purgaretur: *Quòd ſi quis*, inquit Bernardus, *contendat in eo, quòd ſomnia ſua adhuc adoleſcentulus narrabat, vanitatem poſſe notari: ego tamen myſterio magis, ſiue ſimplicitati pueri deputandum arbitror; quam vanitati; quæ tamen, ſi qua fuit, per ea, quæ paſſus legitur, potuit expiari.* Non leuis igitur culpa erat, quam nonniſi tanta laborum inundatio expiabat.

22. *Agar ſuā reuelationem humiliter occultauit.*

Illuſtre de hac re exemplum præbuit Agar, quæ, cùm ab Angelo familiariter ſalutaretur, & de beneficiis diuinitùs accipiendis diſertiſſimè edoceretur; tamen, domum regreſſa, nihil de illa reuelatione ſanctiſſimis coniugibus, Abrahæ, & Saræ, manifeſtauit: vt videre eſt Geneſ. 16. à num. 7. humili potiùs ſilētio, quàm vano colloquio diuinum illud oraculum venerata. Qua in re mihi videtur clariſſimum ſanctiſſimæ Virginis Deiparæ, ſymbolum prætuliſſe, quæ cum Angelo familiariter colloquuta, & de Incarnationis myſterio edocta, ac tādem Dei mater ſingulari beneficio diuinitùs effecta; tamen ſic conticuit, vt ne ſanctiſſimo quidem eius ſpōſo Ioſepho quidquam detegere auſa fuerit: malens, aliquo infamiæ periculo apud coniugem laborare; quàm creditam ſibi tanti myſterij gratiam cum aliquo iactantiæ næuo aperire.

Beatiſſimæ Virginis illuſtrius in hoc exemplum.

23. *Beatiſſimæ Virginis gratiam priùs diuinus Spiritus prodidit, quàm ipſa Virgo.* Rupert.

Quin etiam paulò pòſt ingreſſa domum Zachariæ, *Salutauit Eliſabeth*, nulla facta huius ſui tam eximij fauoris mentione: antequàm ipſa Eliſabeth ſe illius præſciam exclamaret, dicens: *Vnde hoc mihi, vt veniat mater Domini mei ad me?* Luc. 1. n. 43. Quod egregiè ponderauit Rupertus lib. 1. in Cantica, ad illa verba ex cap. 1. *Introduxit me Rex in cellaria ſua.* Vbi notat, priùs Eliſabetham à diuino Spiritu interiùs afflante, quàm à beatiſſima Virgine exteriùs loquente, huius myſterij ſublimitatem agnouiſſe: *Verè*, inquit, *pulcherrimus & optimus explanationis modus; vbi verecunda puella proloquutor ſit ipſe Deus.* Et paulò pòſt: *Tu*, inquit, *beata Virgo verè fidelis fuiſti; non ſolùm, quia credidiſti Angelo euangelizanti: verùm etiam, quia ſecretum iſtud cuſtodiſti, neque properaſti aliquando cuiquam tuæ admirationem facere felicitatis, vt diceres, quid feciſſet tibi Deus, niſi ei, cui prior ipſe Deus, vel Spiritus ſanctus reuelauit.*

24. *D. Paulus ſuarum reuelationum ſecretiſſimus cuſtos.*

Eiuſdem humilitatis exemplum præbuit D. Paulus ſingulare, cùm plurimas à Deo reuelationes acceptas perpetuo ſilentio inuoluit, & vix vnam diuturno pòſt tempore manifeſtauit: *Veniam*, inquit, *ad viſiones, & reuelationes Domini. Scio hominē in Chriſto ante annos quatuordecim, ſiue in corpore, ſiue extra corpus, neſcio, Deus ſcit, raptum huiuſmodi vſque ad tertium cælum, &c.* 2. Corinth. 12. à num. 1. Vbi à pluribus viſionibus, & reuelationibus exorſus, vnicam enarrat; ad vnam quidem euulgandam, neceſſitate cogente: à pluribus autem manifeſtandis humilitate reuocāte. Quam Apoſtoli modeſtiam in 1. tomo, Annot. 3. Sect. 1. & cap. 2. n. 3. §. 21. paucis perſtrinxi, & in tomo ſeq.

ſeq. ad cap. 12. fuſiùs illuſtrabo. In quibus locis plura de hac re. Timent igitur Sancti, communicatas ſibi à Deo gratias ac reuelationes euulgare; certi, quò alias ipſi humilius occultauerint; eò ipſas à Deo glorioſiùs manifeſtandas: qui Dauide teſte, *Educet quaſi lumen iuſtitiam tuam: & iudicium tuum, tanquam meridiem.* Pſal. 36. n. 6. Vbi D. Ambroſius, *Deus,* inquit, *lux eſt: ſi tu velis tuam occultare iuſtitiam, Deus eam educet in lumen,* &c. Hos igitur Samuel imitatus timebat viſionem ſuam indicare, ne quam iactantiam incurrere videretur.

Quas quis reuelationes humiliter occultat, Deus glorioſè manifeſtat. D. Ambroſ.

Quarta timoris cauſa, ætas Samuelis.

25. *Puer ad docendum ineptus.*

QVartò, puerilis ætas timidum faciebat Samuelem ad ſenem admonendum, cùm nihil à puerili ætate longius abeſſe videatur, quàm autoritas docendi. Nam pueris inſita eſt, atque innata ſtultitia; iuxta illud: *Poſſidebunt paruuli ſtultitiam.* Prouerb. 14. n. 18. Et illud: *Stultitia colligata eſt in corde pueri.* Prouerb. 22. n. 15. Vnde ad extremam perniciem & cæcitatem Iſraëliticæ Gentis exprimendam, ait Propheta: *Dabo pueros Principes eorum.* Iſai. 3. n. 4. Quod alius eleganti metaphora declarauit: *Maiores,* inquit, *miſerunt minores ad aquam. Venerunt ad hauriendum, & non inuenerunt. Reportauerunt vaſa ſua vacua: confuſi ſunt, & afflicti, & operuerunt capita ſua.* Ierem. 14. n. 3. In quem locum D. Hieronym. per illos minores intelligit iuniores, in quibus cani ſapientiæ non ſunt: & tamen docendo, erudiendóque populo præficiuntur; cui propterea non poſſunt doctrinæ fontes miniſtrare. Vnde neceſſe eſt, vt totus populus ad doctrinam quidem auidus, ſed doctrina deſtitutus exareſcat. De qua ariditate D. Hieron. paulò inferiùs: *Siccitas hæc,* inquit, *ſæpè accidit in Eccleſiis, quando cerui & onagri inueniuntur in populis (hoc eſt, homines doctrinæ auidiſſimi) & magiſtrorum penuria contabeſcunt. Sunt, qui poſſunt diſcere; & non ſunt, qui poſſunt docere.* Adſunt quidem iuuenes clauum tenentes, ſed non Doctores, neceſſariam populo doctrinam ſuppeditantes: cùm iuuenes nullo minùs, quàm Doctoris munere fungantur.

D. Hieron.

Ex penuria magiſtrorum ariditas in Eccleſia.

26. *Puer Ioſeph à docendo reuocatur.* Septuag.

Vnde Iacobus filio ſuo Ioſepho iuniori magnā felicitatem precaturus; *Filius,* inquit, *accreſcens Ioſeph, filius accreſcēs, & decorus aſpectu: filiæ diſcurrerunt ſuper murum.* Gen. 49. n. 22. Quem locū Septuaginta longè aliter tranſtulerunt: *Filius auctus Ioſeph, filius auctus; deſiderabilis filius meus iunior, ad me reuertere.* In quibus vltimis verbis expende, iuniori filio optimū cōſilium præſtitum à parēte, *Ad me reuertere.* Quaſi diceret: Quandiu puer es, à paterna doctrina non diſcedas: & qui docendo nondum maturus es per ætatem; fac, vt diſcendo matureſcas: ſicut enim corporis; ita & ſapiētiæ ad docendum neceſſariæ incrementa non ſimul, ſed paulatim acquiruntur. Quod S. Theophilus Antiochenus lib. 2. ad Autolycum rectè exprimens: *Indecorum eſt,* inquit, *pueros, antequàm puerilem egreſſi fuerint ætatem, ſupra ætatem ſapere. Quemadmodum enim ætas, & ſtatura incrementum ſumit paulatim; ſic etiam prudentia pedetentim augetur.*

Theoph.

27. *Sublato virtutis periculo, puer timidus ſit ad docendum; poſito, promptus.*

Dum igitur Samuel intelligeret, ſe propter pueritiam ineptum eſſe, vt moneret, & Heli propter ſenectutem, vt moneretur; timebat ſuam illi reuelationem indicare: maximè cum nullo hactenus ad eam indicandam præcepto teneretur: neque poſitiuo, quia Deus illi non præceperat, vt Sacerdoti, quæ audierat, reuelaret: neque naturali, quia non putabat, periculum aliquod ſpi-

A rituale eſſe in mora reuelandi, præſertim exigua, quam trahebat. Nam, cùm aliquod virtutis periculum incurritur, debet iunior ſubditus Prælatum ſeniorem admonere; vt D. Gregor. paulò inferiùs citandus aduertit: ea tamen cautione, vt neque ſubditi admonentis humilitas amittatur; neque Prælati admoniti auctoritas obſcuretur.

28. *Iuuenis, ſi ex officio teneatur, conſtāter arguat, etiā ſeniores.* D. Bern.

Iam verò; ſi iunior ex proprio officio vrgeatur, audentior eſſe debet ad arguendum etiam ſeniorem. Vnde D. Bernardus epiſtola 201. Balduinum Abbatem, qui propter ſuam iuuentutem ſeniores arguere non audebat, ſic ſtimulat: *Noli,* inquit, *fruſtra aſſumere excuſationem, quaſi de tui nouitate, aut imperitia: quod fortè putes vel ſimulas. Nam nec ſterilis verecundia grata eſt; nec humilitas* B *præter veritatem laudabilis. Pelle pudorem conſideratione officij: age vt magiſter: nouus, ſed debitor. Nunquid nouitas excuſabit apud creditorem damna lucrorum?* Hæc Bernardus, ſequutus Apoſtolum, qui moniturus iuuenem Timotheum, vt argueret & increparet, 2. Tim. 4. num. 2. præmiſit: *Nemo adoleſcentiam tuam contemnat.* 1. Timoth. 4. num. 12. ne ex illius adoleſcentia, ſubditis peccandi audacia; Prælato refrænandi ſocordia naſceretur.

Quinta & vltima timoris ratio, ingenuus pudor, ac debita Prælato reuerentia.

29. *Ingenuus pudor Samuelis.*

C QVintò, timebat Samuel aggredi Heli, diſcipulus Magiſtrum, ſubditus Prælatum, Leuita Sacerdotem, puer ſenem, triſti quadam & inſuaui legatione propter ingenuum pudorem, quem à natura inſitum habebat; & reuerentiam, qua Heli proſequebatur. Vnde D. Greg. in priori huius loci Commentario: *Timor,* inquit, *Samuelis non pauorem ſeruilem inſinuat, ſed reuerentiam debitam culmini paſtorali. Nam etſi negligens Prædicator reprehenſionem & minas ex reatu meretur proprio; timorem reuerentiæ exigit eius ordinis celſitudo.* Et paulò antè inuehitur in eos, qui ad Prælatos ſuos arguendos, non ex diuina reuelatione, ſed ex propria voluntate rapiuntur. *Si,* inquit, *ij, quibus omnipotens Deus loquitur, Prælatis ſuis loqui metuunt; ij, quibus nequaquàm loquutus eſt Deus,* D *recondere ſe ſub lingua ſua ſilentio, quanto terrore debuerunt?* Nec aliter de hac re philoſophatur D. Ephrem Syrus paræneſi 15. vbi loquutus de humilitate & reuerentia ſubditorum erga Prælatos: *Exemplum,* inquit, *humilitatis, Fratres mei, in Samuele Propheta habetis. Non enim exaltatum eſt cor eius aduerſus Heli Sacerdotem, quamuis etiam à Deo audiuiſſet de viro iſto,* &c. ſcilicet, grauiter peccaſſe, & grauiter puniendū. Nec ab alio, quàm ab ipſo Deo: cui credens, vt reuera credidit, occaſionem habuit ſuum Prælatum deſpiciendi; quem tamen debita reuerentia nunquam defraudauit.

D. Greg. *Prælatus magna cum reuerentia admonendus.*

D. Ephrem.

30. *Prælati à ſubditis tolerandi, à ſolo Deo iudicandi.* D. Greg.

Eandem doctrinam lib. 15. Moral. cap. 14. aliàs 20. latiùs inculcat: vbi loquutus de malo Prælato, duo tradit: vnum, cum à nobis, quoad fieri poterit, E tolerandum; cùm ſæpè nobis à Deo in noſtrorum vindictam criminum imponantur. *Nullus,* inquit, *qui talem rectorem patitur, accuſet: quia nimirū ſui fuit meriti, peruerſi rectoris ſubiacere ditioni. Culpam ergo proprij magis accuſet operis, quàm iniuſtitiam gubernantis.* Quod faciliùs vt perſuadeat, aduertit, Prælatos Deum Iudicem habere; qui tam grauiter eorum peccata vlciſcatur, vt opus non ſit, à ſubditis cōdemnari. *Quia,* inquit, *rectores habent Iudicem ſuum; magna cautela ſubditorum eſt, non temerè vitam iudicare regentium. Neque enim fruſtra per ſemetipſum Dominus æs nūmulariorum fudit,*

fudit, & cathedras vendentium columbas euertit. Matth.21.n.12. *Nimirum, ſignificans, quia per magiſtros quidem vitam indicat plebium, ſed per ſemetipſum facta examinat magiſtrorum.*

31. *In caſu neceſſitatis monendus Prælatus à ſubdito; ſed cum magna humilitate.*

Alterum, ſi neceſſitas omninò poſtulet, vt malus Prælatus à ſubdito admoneatur; id magna cũ humilitate præſtandum. *Dum, inquit, ſalua fide, res agitur, virtutis eſt meritũ, ſi quidquid Prioris eſt, toleratur. Debet tamẽ humiliter ſuggeri, ſi fortaſſe valeat, quod diſplicet, emendari. Sed curandũ ſummoperè eſt, ne in ſuperbiam tranſeat iuſtitia inordinata defenſione, dũ rectitudo incautè diligitur; ipſa magiſtra rectitudinis humilitas amittatur. Ne eũ ſibi preeſſe quiſque deſpiciat, quẽ fortaſſe contingit, vt in aliqua actione reprehendat.* Ad hæc egregiè notat idẽ

D.Greg. *Prælatus etiã malus venerandus, non imitandus. Exemplum filiorum Noë.*

D.Greg.lib.cit.cap. ſequenti, malos etiam Prælatos venerandos quidem eſſe; nunquam tamen imitandos: quod in duobus Noë filiis expreſſum putat: qui, auerſis oculis, parentem indecenter nudum opeteuerunt. Gen.9.n.23. Tegebant quidem, vt venerarentur; ſed non videbant, ne imitarentur: dum auertebant oculos, ſibi factum diſplicere ſignificabant; dum iniiciebant pallium, ſe parenti ſuo officioſos eſſe teſtabãtur. *Hoc eſt*, inquit, *ſolerter intuendum, ne aut quem venerari neceſſe eſt, imitari appetas; aut quem imitari deſpicis, venerari contemnas.* Et ſtatim de Noë filiis, qui parentis ſui veneratores, non imitatores extiterunt: *Operimentum*, inquit, *auerſi deferunt; quia indicantes factum, & venerantes magiſterium, noluit videre quod tegunt.* Hoc eſt, nolunt imitari, quem venerantur.

32. *Filiorũ Noë erga patrem reuerentia.* D.Ambr.

Ex eodem loco colligit D.Ambr.lib. De Noë & Arca, cap.31. hanc filiorum in parentem reuerentiam. *Nudatum, inquit, amictu patrem boni filij videre cauerunt; ne paterna reuerentia, vel ipſo mineretur aſpectu. Siquidẽ, etiam tacito vultu, pietas frequenter offenditur.* Quod veteri Romanorum illuſtrat exemplo: *Vnde etiam Romæ*, inquit, *vetus fuiſſe vſus dicitur, ne filij cum parẽtibus, & maximè puberes intrarent lauacrũ.* Et paulò inferiùs obſeruat, filium illum iuniorẽ paternæ reuerentiæ im-

Cham magis ebrius quàm pater.

memorẽ, magis ebriũ, quàm parentem extitiſſe. *Qui enim, inquit, neque præteritam generationis gratiam, neque præſentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ conſiderabat, verè ebrius erat; & quod putabat videre ſe, non videbat. Erat in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam ſi vidiſſet patrem, non vtique riſiſſet. Neque enim ridendus, ſed verendus eſt pater.*

33. *Grauiſſima culpa, patribus, ſeu Prælatis maledicere.*

Si igitur paterna reuerentia leui quodam riſu ac ioco violatur; quid, ſi procaci verbo & conuicio vulneretur? Phariſæus ille, cuius mentio fit Luc.18.à n.10. templum forte iuſtus intrauit; ieiunabat enim, decimas dabat, & à peccatis, quibus alij implicantur homines, vacabat: & nihilominùs de templo iniuſtus exiuit. Id enim ſignificant illa Chriſti Domini verba, Phariſæum cum Publicano conferentis: *Deſcendit hic iuſtificatus ab illo.* Cur ergo in templo iuſtitiam amiſit, quam

D.Chryſ.

in templũ importauit? Rationem reddit D.Chryſ. homil. De colendis Sacerdotibus, quæ in 4.tom. poſt commentarios in Epiſtolam ad Romanos, circunfertur: quia Publicanum breuiſſimè perſtrinxit, dicens: *Non ſum velut hic Publicanus.* Vnde rectè ad rem præſentem argumentatur: *Si is, inquit, qui Publicano maledixit, pœnam non effugit: nos qui patribus maledicere ſolemus, qua nos*

Vna in fratrem iniuria, grauiſſima eſt: quid multa in patrem?

apologia tuebimur? Idémque argumentum deducit ex ſorore Moyſis, vnum tantùm probrum in fratrem iaciente, eáque de cauſa grauiſſimam pœnam ſubeunte, Num.12.à n.1. *Si Maria, inquit, quæ fratrem blaſphemauit ſemel, tantam dedit pœ-* A *nam, cuius nobis ſalutis ſpes, qui quotidie Principes infinitis conuiciis, vt aiunt, abluimus?*

34. *Ne mali quidem Prælati maledicendi.* D.Chryſ.

At ſunt mali Principes, & Prælati. Debéntne propterea à ſubditis acerbiori aliquo verbo exulcerari? Minimè, inquit Chryſoſtomus citatus. *Si malos haberetis patres, & moleſtos magiſtros; neque ſic eis maledicere, vobis ſecurum, & abſque graui periculo.* Quod ex Siracide confirmat, qui de carnalibus parentibus loquutus: *Fili*, inquit, *ſuſcipe ſenectam patris tui, & ne contriſtes eum in vita illius; & ſi defecerit ſenſu, veniam da.* Eccleſ.3.n.11. Si tanta igitur carnalibus parentibus reuerentia debetur; quis dubitet nihilo minorem ſpiritualibus præſtandam? Vt rectè Diuus Chryſoſtomus deducit. Hæc igitur omnia Samuelem vehemen-

Samuelis prudens timor.

B ter perterrebant, ne in parentem, ac magiſtrum, & Prælatum ſuum obiurgator inſurgeret: dúmque neceſſitas non vrgebat, aut opportunitas non inſtabat, cunctabatur.

Num.XVI. Vocauit ergo Heli Samuelem, & dixit: Samuel fili mi? Qui reſpondens, ait: Præſto ſum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Deus Prophetarum pudori conſulebat.*

V*Ocauit ergo*, &c. Conſulit Deus pudori & timori Samuelis. Nam, vt Abulenſis quæſt.5. ſentit, incitauit ſenem, vt puerum vocaret, & interrogaret; ne Samuel cum timore ac rubore iſta C ei denuntiare cogeretur. Sic olim Deus Ezechielẽ vera prædicare erubeſcentem, & formidantem, animauit: *Ecce, inquit, dedi faciem tuam valentiorẽ faciebus eorum, & frontem tuam duriorem frontibus eorum: vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciẽ tuam; ne timeas eos, neque metuas à facie eorum.* Ezech.3. n.8.& 9. Quid eſt, frontem duriorem frontibus

D.Hier. *Iuuat in arguendis malis nõ pudeſcere.*

eorum? D. Hieronymus interpretatur, frontem quæ nullo pudore ſuperetur. Nam ſicut populus Iſraëliticus attrita fronte erat, vt paulò antè dicitur; & frontem habebat meretricis, quæ neſcit erubeſcere, vt Ierem.3.n.3. habetur: ita Prædicatore indigebat, quem nullus pudor à veritate dicenda retardaret. Vnde rectè ſubdit D.Hier. *Ex quo, inquit, diſcimus, interdum gratia Dei eſſe impu-* D *dentia reſiſtere; & cùm res popoſcerit, frontem fronte concutere: ne noſtra verecundia, & humanus pudor pertimeſcat inſidias æmulorum.* Nam, vt verè ſentit

Tert. *Bona impudentia.*

Tert. bene impudens eſt, qui malè impudentes frangit; & honeſta eſt inuerecundia, quæ veritatem enuntiat, nec vllius faciem reueretur. Quo

D.Chryſ.

etiam in ſenſu D.Chryſ. homil.53. in Matthæum appellauit Chananæam, *pulchra inuerecundia inuerecundam.* Quid enim verecundius, quàm Chriſtum Dominum palàm confiteri, ac de illius probris ſine vlla verecũdia gloriari? Addit Propheta:

Facies Prophetæ, vt adamas, ſine timore.

Faciem, vt adamantem. Interpretes communiter exponunt: Faciem ad omnes euentus intrepidam & impauidam. Nam adamas, vt Plin.lib.37.nat. hiſt. cap. 4. ſcribit, vanos timores abigit, & ex-

Cur Ezechiel, & Samuel diuerſo modo à timore liberentur.

E pellit. Itaque Deus Prophetam ad prædicandum pudore ac timore liberauit. Et ſicut olim Ezechielem, ita & modò liberat Samuelem, quanuis illum efficaciter, & per ſe, audentiorem fecerit; hunc autem ſuauiter, & per ipſum Sacerdotem reprehendendum. Et ratio diſcriminis eſt aperta: quia Ezechiel agebat cum extremæ dementiæ hominibus, qui ſibi vera nuntiari nullo modo patiebantur: at verò Samuel cum Heli, qui licèt aliorum negligens, ſui tamen non erat obliuioſus; & ſi aliis vera non prædicabat, libenter tamen ex aliis audiebat.

Samuel

2. *Pralati ſubditos appellant filios.*

*Samuel fili mi,&c.*Prælati & magiſtri ſuos ſubditos ac diſcipulos appellare ſolent filios. Sic olim Ioſephus appellauit Beniaminum.Geneſ.43. num.29. Sic Heli militem de bello redeuntem,1. Reg.4.n.16. Sic Saul Dauidem , 1.Reg.24.n.17. & c.26.n.17.21.& 25.Sic Ioab Sacerdotem Achimaas , 2.Reg.18.n.22. Sic Chriſtus Dominus paralyticum,Matth.9.num.2.Et quanuis hoc nomen etiam malis ſubditis ac diſcipulis tribuatur;vt videre eſt,Gen.6.n.2. Ierem.3.n.14.Ioan.11.n.52.& paſſim alibi : tamen bonis peculiari iure debetur. Vnde Chriſtus Dominus , quanuis ſemper fuerit Æterni Patris Filius ; tamen in Reſurrectione, poſtquàm eius voluntatem perfectiſſimè impleuit,peculiari ratione ab ipſo Patre Filius & agnoſcitur,& appellatur. *Filius,* inquit, *meus es tu : ego hodie genui te.* Pſal.2.n.7.in quem locum D.Amb. lib.3.De Sacr.cap.1. *Pulchrè,*inquit,*Pater dicit ad Filium: Ego hodie genui te:hoc eſt: Quando redemiſti populũ,quando ad cœli regnum vocaſti, quando impleſti voluntatem meam;probaſti meum te eſſe Filiũ.* Vide Æterni Patris in hominum genus charitatem , qui naturalem ſibi filium tunc quodammodo recognoſcit , quando ſibi plures filios adoptiuos lucratus eſt. Rurſus idem D.Ambroſ. in Pſal. 40.n.13.ad illa verba : *Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti*;quæ de Chriſto ad cælos redeunte, & Patrem alloquente interpretatur : *Suſcepit,*inquit,*eum reſurgentem:quia nulla eum offenſio prolapſionis aſperſit.Vnde dicit ei Pater:Filius meus es tu; ego hodie genui te:hoc eſt:Generationis meæ in te priuilegiũ recognoſco, quem nulla macula potuit inquinare peccati. Inter peccatores verſatus es , peccata omnium ſuſcepiſti , peccatum pro omnibus factus es; ſed nullus vſus potuit ad te tranſire peccati.Ita inter homines verſatus es , quaſi inter Angelos verſareris. Feciſti terram eſſe,quod cœlum eſt : vt & ibi peccatum tolleres. Hodie te genui ; in quo complacui. Probaſti te Filium, quia impleſti in omnibus Patris voluntatem.* Quaſi ab æterna filiatione non degenerauerit , quòd perpetuam in terris perfectionem coluerit,& conſeruarit.Igitur Samuel,qui tam diligenter ſuum Prælatum ac magiſtrum obſeruabat,meritò dicitur filius , non quidem natura, ſed amore,vt iam ſuprà num.6.aduerti.

Filij nomen, malis ſubditis aliquando tribuitur; ſed bonis magis debetur.

D.Ambr. *Chriſtus in Reſurrectione peculiariter dicitur filius.*

D.Ambroſ. *Sic & in Aſcenſione.*

3. *Pralati , & magiſtri dicuntur patres.*

Adde, pari ratione Prælatos , & magiſtros appellãdos eſſe patres.Quod in profanis literis vulgariſſimum eſt. Vnde illud de Ænea:*Inde toro pater Æneas.*Et illud de Romano Imperatore : *Imperiumque pater Romanus habebit.* Et illud de Rege Latino:*Fer ſacra pater,& concipe fœdus.*Sed & in ſacris frequentiſſimum,vt iam in 1.tom.Annot. 12. Sect.2.obſeruaui. Sic olim Saül à Dauide appellatus eſt,1.Reg.24.n.12.Sic Helias ab Heliſæo 4.Reg.2.n.12. Sic Naamanus à ſeruis , 4.Reg.5. num.13. Sic Heliſæus à Ioas, 4.Reg.13. num.14. Sic Hiram à Salomone,2.Paralip.4 num.16.Vnde Samuel ad populum : *Si non audieritis,*inquit,*vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermones eius, erit manus Domini ſuper vos, & ſuper patres veſtros,*1. Reg.12.n.15. Septuaginta transferunt : *Et ſuper Regem veſtrum.* Quia Reges, vt ibi Caietanus aduertit , debent patres eſſe. Et obiter nota , Latinam editionem habere *patres* in plurali ; at verò Græcam , *Regem* in ſingulari : quod vnus Rex multorum patrum inſtar eſſe debeat : ſeu tam multos patres gerere , quàm multos ſubditos complectatur. Quare non ſine myſterio ſummus Sacerdos tẽpore Dauidis dicebatur *Achimelech,* 1.Reg.21. num.1.ſeu , vt habent Septuaginta in Bibliis Sixtianis , *Abimelech.* Nam *Abimelech,* idem eſt,quod,*Pater meus Rex.*Rex,qui regat;pater,qui paſcat. *Achimelech* verò idem, quod,*Frater meus Rex.*Omnia planè debet eſſe populi moderator. Rex, propter dignitatem ; pater, propter charitatem ; frater,propter æqualitatem. Nam & æqualitas cum ſubditis in Principe requirenda eſt,iuxta illud : *Rectorem te poſuerunt ; noli extolli: eſto in illis,quaſi vnus ex ipſis.*Eccleſ.32.n.1.Quare Heli, vt non ſolùm Iudicem, ſed etiam patrem ſe præſtaret Samueli,vocauit eum:*Fili mi.*

Virg.

Caiet.

Vnus Rex vicem multorũ patrum habere debet.

Rex pater, & frater.

4. *Propria obedientium voces.*

*Qui reſpondens ait:Præſto ſum.*Hæ loquutiones, *Ecce ego,Adſum,Præſto ſum,*omnes inter ſe coincidunt , & frequenter in ſacris Literis occurrunt; ac promptum ad obediendum animũ oſtendunt. Hanc vltimam,vt de aliis taceam,Gen.37.n.13.& 1.Reg.22. n.12.& Hebr.10. n.11. & paſſim alibi inuenies. Sed cur non dixit Samuel : *Præſto ſum pater mi*:ita enim dicendum videbatur,vt reſponſioni conueniret ; & patrem diceret , à quo filius diceretur ? Dicet aliquis , quia dedignabatur, patrem vocare eum , quem ex diuino oraculo didicerat propter ſacerdotium malè geſtum à ſacerdotio remouendum. Sed non aſſentior : quandiu enim Heli à Deo tolerabatur ; pariter tolerabatur à Samuele : qui,vt obediret , non perſonæ ſanctitatem , ſed auctoritatem attendebat , vt iam diximus. Nam, ſi Dauid Saülem à Deo reprobatum, honoris cauſa patrem appellabat : *Quin potius,*inquit,*pater mi,vide,& cognoſce oram chlamydis tuæ in manu mea.* 1.Reg.24.n.12. Cur Samuel eadem erga ſuum Prælatum obſeruantia non vteretur? Immo,ſi Abraham auarũ diuitem, iam apud inferos damnatum, vocauit filium,dicens : *Fili recordare,* &c. Luc.16.n.25. quia ab eo fuerat vocatus pater,dicente : *Pater Abraham,miſerere mei.*Ibid. n.24. adeò æquum fore exiſtimauit, vt honor honore etiam apud immerentem rependeretur : cur Samuel non vocaret patrem,à quo fuerat vocatus filius?Alia igitur quærenda ratio, cur non dixerit: *Præſto ſum , pater mi ?* Reſpondeo , fortè dixiſſe, quanuis ab Scriptura taceatur, vt ſæpè fit. Vel,ſi non dixit,voluiſſe conſulere breuitati verborum, vt ſuam ad exequenda mandata celeritatem indicaret. Ac ſi ne minimam quidem morulam , quæ in vno verbo pronuntiando trahitur , vellet implendis obſequiis interponi. Quemadmodum & Chriſtus Dominus , vt ſuprà diximus, Apoſtolis iter agentibus mutua ſalutandi officia interdixit; ne ſalutem vno verbo proferendo obſequium retardaretur.Vel ſaltem maiorem erga Sacerdotem reuerentiam indicare.Nam ſicut filius propter facilitatem cum patre , ſolet vti his verbis : *Pater mi :* ita ſeruus propter reuerentiam erga dominum,abſtinere.

Cur Samuel Sacerdotem non vocat patrem.

Prima reſponſio impugnatur.

Abſit à ſubdito Pralati contemptus.

Secunda reſponſio admittitur.

Obedientia, & reuerentia in Pralatum.

Num. XVII. Et interrogauit eum : Quis eſt ſermo , quem loquutus eſt Dominus ad te ? Oro te,ne celaueris me. Hæc faciat tibi Deus,& hæc addat,ſi abſconderis à me ſermonem ex omnibus verbis,quæ dicta ſunt tibi.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Prudẽtia , & humilitas Sacerdotis Heli.*

ET *interrogauit eum* , &c. Senex , magiſter , & Prælatus, puerum, diſcipulum , ac ſubditum interrogauit. Mira planè prudentia, & humilitas, eum conſulere , qui nullis cum conſulente partibus comparandus videbatur. Vnde Theod.q.12. cùm ex aliis indiciis, de quibus infrà, tum præcipuè ex hoc colligit huius Sacerdotis probitatem,

Quia non puduit, inquit, *eum rogare adoleſcentem, vt ei declararet, quæ à Deo fuerant annuntiata.* Sed hoc argumentum infrà annot. 5. fuſiùs illuſtrabo.

2. *Vnde cognouit Heli Deū cum Samuele loquentem. Prima reſpōſio.*

Interim tamen quæres, vnde ſcire potuit Heli, Deum cum Samuele loquutum? Primò, dicet aliquis: quia audiebat vocem loquentis, quem propter ſolitudinem loci, alium eſſe non poſſe, quam Deum, iudicabat; quamuis ipſam loquutionem, nō intelligeret: quo pacto olim, loquente Deo cum Moyſe in cacumine montis, *Cunctus populus* ex montis radicibus *videbat*, ſeu, *audiebat voces*, quas non intelligebat. Exod. 20. n. 18. Nec obſtat, priores vocationes non audiuiſſe: id enim eſſe potuit, quia ad illas non intendebat aures tanta ſedulitate, quanta hanc poſtremam loquutionem captare cupiebat. Hanc reſponſionem impugnat Abul. ſed vt à nobis eſt explicata, non expugnat. Aliter igitur poteſt expugnari, quia reuelationes diuinæ nimis ſecretæ eſſe ſolent; nec ad alios, quàm quibus fiunt, transfunduntur: niſi peculiaris aliqua ratio occurrat; qualis fuit in exemplo citato perfidia & incredulitas populi, qui niſi certo experimento diſceret, Deum cum Moyſe colloquutum; ad fidem ei habendam vix adduceretur. Quæ ratio in Heli non militabat, prompto ac facili ad credendum diuinis verbis; præſertim tam multis iam indiciis edocto, illā à Deo proficiſci. Itaque Heli loquutionem Dei cum Samuele nec intelligebat, nec audiebat; vt num. 11. §. 1. iam dixi. Secundò igitur reſpondeo, quamuis Heli hanc reuelationem experimento non cognouerit, eam tamen nonnullis coniecturis aſſequutum: tum, quia credebat non de nihilo fuiſſe puerum ter à Deo euocatum: tum, quia ipſe puer oris habitu præferebat, triſtem aliquem euentum à Deo accepiſſe: tum denique, quia propria cum conſcientia ad hoc ſuſpicandum impellebat. Nam ſicut paulò antè à viro Dei ſuum ipſe ſupplicium audierat; ita & nunc à Deo reuelatum fuiſſe Samueli ſuſpicabatur.

Abulenſis. Impugnatur. *Secunda reſponſio vera.*

3. *Cur Heli interrogauerit Samuelem? Prima reſpōſio.*

Quæres præterea, cur interrogauerit? Reſpondeo primò: quia maximo ſtudio tenebatur reuelationis cognoſcendæ: tum, quia diuinæ: tum, quia de futuris: tum, quia de rebus ad ſe pertinentibus, vt ſuſpicabatur. Nam res diuinas ſcire, quis non appetat? *Concupiuit*, inquit Dauid, *anima mea deſiderare iuſtificationes tuas.* Pſalm. 118. n. 20. Hebraicè, *Exarſit*, hoc eſt, ſummo & vehementiſſimo deſiderio flagrauit. At verò ad res futuras ſciendas quis non ſtimuletur, cùm magna inde recreatio hauriatur? Vnde Saraias dicitur *Princeps prophetiæ*. Ier. 51. n. 59. ſeu, vt legit Vatab. *Princeps recreationis.* Tandem de rebus ad ſe pertinentibus quis non deſideret edoceri; cùm olim profani Reges, earum notitiam non ſolùm ex diuinis oraculis, ſed etiam ex dæmoniacis latibulis eruere conarentur? vt Saül, 1. Reg. 28. n. 7. Achab 3. Reg. 22. n. 6. Ochozias, 4. Reg. 1. n. 2. Quaſi illud Iunonium quilibet eorum ſacrilego ore immurmuraret:

Flectere ſi nequeo Superos, Acheronta mouebo.

Tanta erat igitur anxietas Heli, malum ſibi impendere ſuſpicantis; vt illud iam ſcire, immò & ſubire cuperet; ne illius timore, quem ipſo malo peiorem iudicabat, diutiùs torqueretur? Reſpondeo ſecundò, quia hanc ipſam Sacerdotis auiditatem ad ſciendum, augebat Deus ad interrogandum; vt vtroque veluti calcari ſtimulatus Samuelem conſuleret, à quo tandem pleniſſimè ac diſertiſſimè de ſuo infortunio certior redderetur, vt ſuperiori num. ex Abulenſi iam oſtendi.

Cupiditas ſciēdi res diuinas maxima. Res futuras ſciendi ardor. Vatablus. *Suas cuique res ſciendi cupido inest.* Virgilius. *Secunda reſponſio.*

4. Philo Bibl.

Oro te, ne celaueris me. Orationem, qua Heli ad Samuelē vſus fuit, Litera prætermiſit; eam tamen Philo in Antiquit. Biblicis expreſſit: ſed quia liberè & ex ſuo marte, referre deſino. Igitur Heli orauit, non imperauit, duplici de cauſa. Vna literali; quia hîc non occurrebat materia præcepti humani: tum, quia erat res interna, de qua non iudicat Eccleſia: tum, quia reuelatio ſicut diuina eſt; ita ex diuino tantùm imperio debet aliis manifeſtari; vnde licet Heli poſſet imperare Samueli vt Leuitæ, non tamen vt Prophetæ. Atque ita ſentit Abulenſis. Ex hac modeſtia huius Sacerdotis, vltrà quàm potuit, nihil imperantis, moneantur Iudices ſuæ poteſtatis fines non tranſilire; ne de illis quilibet ſubditorum conqueratur: *Quare perſequimini me ſicut Deus?* Iob 19. n. 22. qui omnia poteſt pro ſuo arbitrio imperare. Altera myſtica, ſeu morali: vt prudentia Sacerdotis, & obedientia Leuitæ oſtenderetur. Nam etiam, cùm materia præcepti occurrit, decet prudentem Prælatum agere cum obedientiæ ſubdito, potiùs orando, quàm imperando: vt deinceps breuiter illuſtrabo.

Heli non imperauit, ſed rogauit. Non erat hic materia præcepti. Abul. *Decet prudētem Prælatū, aliquādo rogare, non imperare.*

Prudens Prælatus obedienti ſubdito non tam iubendo, quàm petendo perſuadet.

5. *Verus obediēs nō imperium requirit.*

Perfectus obediens, qualis erat Samuel, imperium non requirebat; iuxta illud: *Iuſto non eſt lex poſita.* 1. Tim. 1. n. 9. Quia ſolo nutu, etiam abſque vllo iuſſu ad voluntatem Prælati exequendam ferebatur. Prudens igitur Prælatus, cùm tales ſubditos reperit, ab imperiis abſtinet; & quancunque in partem vult, ſolis precibus impellit, & non importunis. Idcircò Iacobus filio ſuo Ioſepho, quem ad obediendum promptiſſimum eſſe nouerat, non imperauit, vt ſe in terra Promiſſionis ſepeliret, ſed tantùm rogauit: vt videre eſt Geneſ. 47. n. 29. Nam, vt bene D. Hier. epiſt. 62. ad Theophilum: *Citò, inquit, indignatur libertas, ſi opprimitur. Nemo plus imperat à libero, quàm qui ſeruire nō cogit.* Non vulgariter excelluit in hac prudentia Dauid, cùm dixit ad omnem populum Iſraël: *Si placet vobis, & à Domino Deo noſtro egreditur ſermo, quē loquor; mittamus ad fratres noſtros*, &c. 1. Paral. 13. n. 2. Ad quem locum Carth. poſtquàm conſulentis prudentiam commendauit; commendat etiam & humilitatem alloquentis: *Ecce, inquit, quàm humiliter loquitur ſubditis & miniſtris: non procaciter iubet, nec per ſe abſolutè determinat; ſed ſub conditione loquens inferiorum iudicio verba ſui committit propoſiti. Quo multorum indiſcretio, atque elatio reprimuntur, qui ſtatim in verba iuſſionis prorumpunt, & gladium ſuæ educunt auctoritatis ſine neceſſitate, immò frequenter in grande periculū ſubditorū.* Clariùs hanc humilem prudentiam, & prudentem humilitatem expreſſit D. Paul. Epiſt. ad Philemonem n. 8. *Multam, inquit, fiduciā habens in Chriſto Ieſu, imperādi tibi, quid ad rē pertinet; propter charitatem magis obſecro.* Quaſi diceret, vt ibi Theod. paraphraſticè exponit; *Cùm poſſim audacter tecum agere, vt qui ardenter credideris; & inſtar magiſtri iubere: hoc quidem nō facio, ſed adhortationē aſſero.*

Prudens Prælatus bonos ſubditos non vrget imperio. Exemplum Iacobi. D. Hier. *Exemplum Dauidis.* Carthuſ. *Exemplum D. Pauli.* Theodor.

6. *Cur D. Paulus non imperet.*

Sed vide rationem, ob quam D. Paulus abſtinet ab imperando, ſubdit enim ſtatim: *Cùm ſis talis, vt Paulus ſenex: nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti.* In Græco eſt: *Cùm ſim talis.* Et iuxta duplicem lectionem duplex ſenſus efficitur. Prior ſecundùm Græcum. Non impero, ſed rogo; quia ego & propter nomen Pauli, & propter ætatem ſenectutis, & propter labores Chriſti amore toleratos, dignus ſum, vt meis non tantùm imperiis, ſed etiā nudis precibus acquieſcas. *Vide, inquit Theodor. quis ſit, qui petit. Sufficit nominis mētio, vt reuereatur,*

Bonus Prælatus dignus cui obediatur, etiā non imperanti. Theodor.

reatur, vel maximè aduerſarius. Qui enim Paulum audit, audit Prędicatorē totius orbis terræ, terræ mariſque cultorē, & vas electionis; & alia, ad quæ narranda, vel decies mille linguis opus eſſet. Adiecit etiā ſenem: ea etiā ratione fide dignam efficiens orationē. Adiunxit tandē vinctum Ieſu Chriſti. Reuerere igitur Paulū, reuerere ſenem, reuerere vincula, quibus, vt veritatis Prædicator, aſtrictus. Poſterior ſenſus ſecundùm Latinam, magis eſt ad rem præſentem. Non impero, ſed rogo: quia tu & probitate, & ſenectute, & laborum tolerantia parem mecum laudem prometeris. Sic exponit D. Ambroſ. *Dignum,* inquit, *erat imperare diſcipulo magiſtrum, fiducia apoſtolicæ auctoritatis: ſed quia vir bonus erat Philemon, per affectū illum prouocat obaudire, quaſi coæuū ætatis, & vinctum Chriſti Ieſu.* Ac ſi bonus ſubditus non ſit imperio cogendus, ſed prece exorandus.

Bonus ſubditus præcepto non indiget, vt obediat. D. Ambroſ.

7. Vnde idem D. Paul. 1. Tim. 1. n. 3. *Rogaui,* inquit, *te, vt remaneres Epheſi.* Vbi D. Chryſ. *Audi,* inquit, *quàm gratè, quàm placidè? Non magiſtri vtitur voce, ſed ſupplicis.* Et paulò pòſt: *Non tamē,* inquit, *ad omnes diſcipulos affectus iſte ſeruandus eſt; verùm ad eos, qui & māſuetudine, & virtute ſunt præditi.* Hic modus precandi potiùs, quàm imperandi, valdè familiaris fuit omnibus Apoſtolis, vt facilè patebit eorum epiſtolas conſulenti: præſertim in multis locis, quos diligenter colligit Lor. in 1. Petr. 2. n. 11. Sic enim omnibus Prælatis ſingularē quandam formam humiliter imperandi præſcribebāt. Vnde D. Hieron. ad illa verba Apoſtoli: *Fratres, obſecro vos,* &c. Gal. 4. n. 12. *Quæ quidem,* inquit, (nempe, verba rogandi, non imperandi) *& nos ad humilitatem prouocant, & ſupercilium decutiunt Epiſcoporum, qui velut in aliqua ſublimi ſpecula conſtituti, vix dignantur videre mortales, & alloqui ſeruos ſuos. Diſcant ab Apoſtolo errantes & inſipientes Galatas, fratres vocari: diſcant poſt increpationem blanda verba dicentis: Obſecro vos.*

D. Chryſoſt. *D. Paulus nō quemlibet ſubditum, ſed bonum rogabat. Rogandi vſus omnibus Apoſtolis familiaris.* Lorin.

D. Hieron. *Epiſcopi diſcant humilitatem, & humanitatem.*

8. Quid dico Apoſtolos? Eadem modeſtia imperandi Chriſtus Dominus vtebatur. Nam aſcendēs in nauim *Simonis, rogauit eum à terra reducere puſillum.* Luc. 5. n. 3. Vbi Theophylactus: *Vide,* inquit, *Chriſti manſuetudinem, quomodo obſecrat Petrum, vt à terra abducat. Vide & quomodo Petrus morigerus fuerit: ita vt homini, quem non viderat, in omnibus obedierit.* Quaſi illa Chriſti Domini, non imperandi ſublimitas, ſed humilitas rogandi, facilem à D. Petro obedientiam impetrarit. Idcircò alibi ſine vllo imperio dicebat: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum.* Matth. 16. n. 24. Vbi D. Chryſoſt. hom. 56. *Perpende,* inquit, *quomodo nullo pacto cogit oratio: non enim dixit, oportere illos pati, vellent, nollent. Sed quid? Si quis, ait, poſt me venire vult. Non impello, non vrgeo: ſed liberam ſingulorum voluntatem efficiens, dico. Si quis vult.* Quod licèt referri ſoleat ad materiam ſubiectam, conſilio, quàm imperio aptiorem: poteſt nihilominùs & ad Chriſti Domini beneuolentiam reuocari, qui ſuos ad ſe, etiam cùm poſſet, non imperando trahebat: ſed rogando inuitabat.

Chriſtus non ſemper imperabat, aliquando rogabat. Theoph.

Facilitas Prælati impetrat obedientiam à ſubdito. D. Chryſ.

9. Quin etiam iam in cælo triumphans conſiliis potiùs agit, quàm imperiis, iuxta illud ad Angelū, ſeu Epiſcopum Laodiceæ: *Suadeo tibi emere à me aurum ignitum.* Apoc. 3. n. 18. Nō ait, iubeo, ſed ſuadeo. Nam vt bene D. Chryſ. proximè citatus: *Sicut, inquit, qui vim affert, plerunque auertit: ſic qui liberos audientes conſtituit, multò magis attrahit: potentior enim eſt oratio mitis, quàm violēta.* Vnde Seneca lib. 1. De clementia, c. 24. ait, humanos animos faciliùs ſequi, quàm duci: vt generoſos atque nobiles equos, qui facili fræno meliùs reguntur. Et paulò pòſt: *Remiſſiùs*, inquit, *imperanti meliùs*

Chriſtus è cælo ſuadet, non vrget. D. Chryſ. *Sponte potiùs quàm vi trahuntur ſubditi.* Seneca.

A *paretur.* Quare non ſine myſterio dicitur Chriſtus Dominus, in medio hominum ſtetiſſe, *Medius veſtrûm ſtetit, quem vos neſcitis.* Ioan. 1. n. 26. Quia nō iubendo, vt Rex; ſed ſuadendo, vt frater, hominum voluntates impellebat. Quod à Deo multò antè prædictum eſt: *Seruus meus Dauid Princeps in medio eorum.* Ezech. 34. n. 24. Quod de Chriſto ſub nomine Dauidis ad literam intelligitur; qui facilitate imperandi, non ſuperior, ſed medius, & par ſubditis videbatur. Vnde Samuel Dauidem in Regem vnxit, in medio fratrum eius. 1. Reg. 16. n. 13. Vt ſignificaret Chriſtum Dominum inter homines, non vt Iudicem, & ſuperiorem; ſed vt fratrem, & æqualem verſaturum.

Princeps ſubditis par.

Denique, & ipſe Deus non iam in forma hu- 10.
B militatis noſtræ, ſed etiam in forma diuinitatis ſuæ ſubditos ſuos reueretur; iuxta illud: *Tu autem, Dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, & cum magna reuerentia diſponis nos.* Sap. 12. num. 18. Et illos Paſtores, qui ſecùs faciunt, obiurgat ac terret: *Quia,* inquit, *cū auſteritate imperabatis, & cum potentia.* Ezechiel. 34. num. 4. Et quidem meritò illos reprehendit: quia nunquàm meliùs humilia obſequia offeruntur, quàm cùm ſuperba imperia remouentur. Quare, Princeps Apoſtolorum hanc imperandi humilitatem omnibus viris apoſtolicis præſcribit, monens, vt gregem Dei paſcant, *non coactè, ſed ſpontaneè; neque vt dominantes in Cleris, ſed vt forma facti gregis ex animo.* 1. Petr. 5. num. 2. & 3. Hoc eſt: non per duras leges,
C ſed per ſuaues preces: neque vt ſuperiores, ſed vt æquales. Quam doctrinam ne quis reſpueret, Chriſti paſſionum teſtem ſe eſſe dixit; ſignificans, ſe in hac re nihil aliud inculcare, quàm quod à Chriſto Domino teſtis auritus auſcultaſſet, & quod in Chriſto Domino teſtis oculatus vidiſſet: Sic enim eum viderat imperantem, monendo potiùs, quàm vrgendo: ſic eum audierat docentem, ne dominarentur vt Reges; ſed hortarentur vt patres. Ex quibus D. Bernard. lib. 2. De conſideratione ad Eugenium, ironicè concludit: *ergo tu, & tibi vſurpare aude, aut dominans Apoſtolatum, aut Apoſtolicus dominatum. Ab alterutro prohiberis: ſi vtrunque habere voles,* (hoc eſt, Apoſtolatum, & dominatum) *perdes vtrunque.* Et paulò
D pòſt: *Forma apoſtolica hæc eſt; dominatio interdicitur, indicitur miniſtratio.*

Deus ſuos ſubditos reueretur.

Faciliùs paretur ei, qui humiliùs imperat.

Chriſti doctrina, & exemplum in facilitate imperandi. D. Bern.

Cæterùm hæc facilitas imperandi cum aliis 11.
exercenda eſt, quibus prompta eſt facilitas obediendi. Nam cum duris duriter agendum, vt docet D. Greg. lib. 1. Regiſtri, epiſt. 24. *Neceſſe eſt,* inquit, *vt Prælatus, & bene agentibus ſit per humilitatē ſocius; & contra delinquentiū vitia per zelum iuſtitiæ erectus: quatenùs & bonis in nullo ſe præferat; & cùm delinquentium culpa exigit, prioratus ſui poteſtatem agnoſcat.* Et ſtatim in exemplum adducit vtrunque Principem Apoſtolorum. Nam D. Petr. cum Anania & Saphira rebellibus duriter egit, vt Iudex. Act. 5. à n. 1. Cum Centurione humili perhumaniter, vt frater. Act. 10. n. 26. Cur ita? *Quia hîc,*
E inquit Greg. (hoc eſt, in Centurione) *communionē æqualitatis meruit ſanctitas actionis. Illic* (hoc eſt, in Anania, & Zaphira) *zelus actionis viam aperuit poteſtatis.* Et ſtatim Pauli exemplo nō minùs efficaciter confirmat: *Paulus,* inquit, *bene agentibus fratribus Prælatum ſe eſſe neſciebat, dicēs: Nō dominamur fidei veſtræ; ſed adiutores ſumus gaudij veſtri: nā fide ſtatis.* 2. Cor. 1. n. 24. Ac ſi diceret: Ideò non dominamur, quia fide ſtatis: æquales enim vobis ſumus, in quo vos ſtare cognoſcimus. Sed, cùm culpā, quæ corrigi debuiſſet, agnouit; illicò ſe magiſtrū recoluit, dicēs: *Quid vultis? in virga veniā ad*

D. Greg. *Cum bonis ſubditis ſuauiter, cum malis duriter agendum.*

Exemplum D. Petri.

Exemplum D. Pauli.

vos? 1.Cor.4. num.21. Summus itaque locus tunc bene regitur, cùm is, qui præeſt, vitiis potiùs, quàm fratribus dominatur. Hæc D.Greg. Quare cùm Heli ingenuitatem ac docilitatem Samuelis probè nouerit; orauit, non imperauit.

12.
Heli adiurat Samuelem. Quid ſit adiuratio.

Hæc faciat tibi Deus, & hæc addat, &c. Adiurat Heli hiſce verbis Samuelem, vt ſibi veritatem fateatur. Quem locum vt intelligas, tria breuiter expedienda ſunt: Quid ſit? Quotuplex ſit? & Quam obligationem inducat adiuratio? Quod ad primum ſpectat: Adiuratio, prout attinet ad præſens inſtitutum, eſt obteſtatio alicuius rei ab aliquo per aliquem, ſeu propter aliquem. Quo pacto Deus per ſe ipſum, & per Sanctos: Angeli verò, homines, ac Dæmones, per Deum, & per alias res ſacras adiurantur, vt patet ex vſu Scripturæ multis locis. Gen.24.n.3. Exod.32.n.13.2. Paralip.18. n.15.1. Eſdr. vlt.n.3. Tob.8.n.23. Cant.2.num.7. Matth.26.n.63. Marc.5.n.7. & paſſim alibi. Atque ita Patres, Lactant.lib.4.inſt.c.27. Tertul.in Apolog.cap.32. D.Cypr.lib. De vanitate idolorum, & Scholaſtici 2.2. q.90. quos refert Suar. lib.4. De adiuratione, cap.1. interpretantur.

Varia Scriptura loca, in quibus adiuratio continetur.
Lactan.
Tert.
D.Cyprian.
Suar.

13.
Duplex adiuratio. Vna, ſine cōminatione.

Quod ad ſecundum attinet: Adiuratio, quæ fit ad hominem propter Deum; ſeu, in qua homo per Deum adiuratur, de qua tantùm hoc loco agimus; eſt duplex. Vna, in qua diuina auctoritas ſimpliciter interponitur, abſque vlla comminatione in eum, qui adiurationi non obſequatur: qualis fuit illa Caiphæ ad Chriſtum Dominum: *Adiuro te per Deum viuum, vt dicas nobis, ſi tu es Chriſtus Filius Dei:* & reliquæ ferè omnes, quæ citatis Scripturæ locis continentur. Ad quam pertinet celebris illa adiurandi forma, qua Ioſuë olim Acham ſacrilegum adiurauit: *Fili mi*, inquit, *da gloriam Domino Deo Iſraël, & confitere, atque indica mihi, quid feceris.* Ioſ.7.n.19. Quaſi diceret: Per diuinā gloriam, quam Domino præſtabis vera dicendo, te obteſtor & adiuro, mihi vt verum fatearis. Vbi obiter nota, quod rectè expendit Caietanus: *Manifeſtat*, inquit, *quòd indicare, quid fecerit, erit ponere honorem Deo, & dare confeſſionem laudis illi.* Vide quanti momenti ſit confeſſio veritatis, quæ tota ad diuinam gloriam refertur. Eadem adiuratione vſi fuerunt olim Phariſæi ad cæcum dicentes: *Da gloriam Deo: nos ſcimus, quia hic homo peccator eſt*, &c. Ioan.9.n.24 Quaſi dicerent: Veritatem confitere, vt debitam Deo gloriam repēdas. In vtroque enim loco Salmeron, Tolet. Maldonat. Ianſen. Serar. Ioſ.7.q.25. & Suar.lib.4. De iuram. c. vlt. ſolennem adiurandi formam per diuinam gloriam agnoſcūt. Nec immeritò illa forma adiurandi inuenta eſt: nam qui veritatem in legitimo iudicio tam interno, quàm externo confitentur; Deo grates & laudes modulantur. Vnde D.Chryſ. hom.3. in Matth. *Vis*, inquit, *quemadmodum vera Deo gratia referantur, agnoſcere? Audi tres pueros in medio ignis loquentes: Peccauimus, inique geſſimus.* Dan.3.n.29. *Hoc eſt enim referre gratias Deo; peccata et propria confiteri: vt cum ſe aliquis reum mille fateatur malorum; nulla tamen ſatis magna ſe pro his arbitretur ferre ſupplicia.*

Caiet.
Confeſſio veritatis, Dei gloria.

Salmer.
Tolet.
Maldon.
Ianſen.
Serar.
Suar.

D.Chryſ.

14.
Altera cum cōminatione.

Altera adiuratio eſt comminatoria, ſeu in qua diuina auctoritas interponitur cum aliqua comminatione in eum, qui adiuratus deliquerit, vel noluerit parere. Qualis illa eſt Saülis ad Ionathā: *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat: quia morte morieris, Ionatha.* 1.Reg.14.n.44. Hoc eſt, magna mihi à Deo ſupplicia infligantur, niſi tu, Ionatha, capitali ſupplicio puniare. Talis & illa Iezabelis ad Heliā: *Hæc mihi faciant Dij, & hæc addant: niſi hac hora cras poſuero animā tuam, ſicut animā vnius ex illis*, 3.Reg.19.n.2. Talis & illa Ioram Regis Iſraël ad Heliſæū: *Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat: ſi ſteterit caput Heliſæi filij Saphat ſuper ipſum hodie.* 4.Reg.6.n.31. Quanuis vt verum fateat, in his ſimilibúſque verbis, qualia inueniuntur Ruth 1. n.17.2.Reg.3. n.3.& 35. 2.Reg.19.n.13.3.Reg.2. n.23.& 3.Reg.20. n.10. non mihi videntur proponi exēpla adiurationis. Nam adiuratio ſemper eſt vnius ad alium; non autem eiuſdē ad ſe ipſum, vt patet ex illius definitione. Eſt enim vnius ab alio per aliquem obteſtatio. Solùm igitur proponuntur exempla execratoriæ cuiuſdam imprecationis, qua quis ſibi ipſi malum per Deum imprecatur; vt patebit ſingula loca citata conſulenti, in quibus non vnus ab alio per alium precatur ſub comminatione, niſi aliquid concedat: ſed ſibi ipſi malum imprecatur, niſi aliquid faciat.

Diſcrimen inter adiurationē, & imprecationem execratoriā.

15.
Dauidica nō adiuratio, ſed imprecatio.

Neque illa etiam loquendi forma, qua vſus eſt Dauid, dicens: *Hæc faciat Deus inimicis Dauid, & hæc addat: ſi reliquero de omnibus, quæ ad ipſum pertinent*, &c. 1.Reg.25.n.22. mihi videtur propria adiuratio, cùm neminem à ſe diuerſum obteſtetur: ſed tantùm quædam execratio, qua, niſi ipſe faciat, quod ſtatuit, malum non ſibi, ſed inimicis ſuis imprecatur. Vbi diligenter expende Dauidis erga inimicos ſuos charitatem. Nam homines in huiuſmodi execrationibus, ſibi, rebúſque ſibi chariſſimis, vt pote filiis, parentibus & cognatis mala imprecantur, niſi faciant, quod decernunt: vt quanta contentione feruntur ad ſua, ſuorúmque mala præcauenda; tanto conatu ferantur ad res ſibi propoſitas obeundas. At Dauid mala inimicis ſuis imprecatur, niſi faciat, quod efficaciter proponit: quòd non poſſit ad hoc exequendum ardentiùs rapi, quàm ad ſuorum inimicorum mala repulſanda rapiatur.

Dauidis charitas erga iniquos.

16.
Vnicum adiurationis comminatoria exemplū.

Sed, vt redeam ad inſtitutum: ex omnibus locis citatis, ſola, quæ hoc loco continetur, mihi videtur propria adiuratio comminatoria, qua Heli Samuelem ad vera ſibi omnia manifeſtanda ſub grauibus pœnis obteſtatur. Sed quanuis nullum aliud exemplum adiurationis comminatoriæ ſub hac forma in ſacris Literis inueniam: tamen non dubito, hanc fuiſſe ſolennem formam, qua veteres Hebræi adiurare conſueuerant: tum, quia ſicut illi ſub hac forma, malum ſibi ipſis, niſi aliquid facerent, frequenter imprecabantur, vt patet ex citatis exēplis; ita credibile eſt, alios ſub eadem forma ad aliquid agendum obteſtari conſueuiſſe; quanuis huius conſuetudinis exemplum nullum præter hoc in ſacris Literis occurrat: tum, quia Interpretes communiter, Vatabl. Dionyſ. Lyran. Abul. Caiet. Sà, & alij vulgarem adiurandi formam apud Hebræos in his verbis recognoſcunt. Ex quibus Dionyſius addendum exiſtimat hanc conditionem: *Si diuinæ iuſtitiæ placuerit*: ne, ſi adiuratio comminatoria abſolutè proferatur, illicita euadat, & violet charitatem. Quod magis ex dicendis in tertia difficultate patebit.

Solennis adiurandi forma apud Hebræos.
Vatabl.
Dion.
Lyr.
Abul.
Caietan.
Sà.
Conditio cōminatoria adiurationi addenda.

17.
Sub his verbis, Hæc faciat, Hæc addat, ſupplicia intelliguntur.

Cæterùm, quid eſt; *Hæc faciat, Hæc addat?* Quænam ſunt hæc facienda, & addenda? Reſpondeo, cum communi Interpretum conſenſu, eſſe ſupplicia & infortunia aliqua, quæ ſub illo demonſtratiuo, *Hæc*, inſinuantur. Neque exprimuntur ſaltem ab ipſo canonico Scriptore. An verò expreſſa fuerint ab ipſo adiurante, dubitatur. Affirmant Abulenſ. & Marian. qui exiſtimant, Heli expreſſiſſe: *Ne creſcas, citò moriaris*: vel aliquid ſimile: *niſi mihi reuelaueris, quod audiſti.* Sed non aſſentior: quia, cùm hæc adiuratio fuerit figurata & ſolennis apud Hebræos, vt ex ſtatim dicendis patebit; omnibus tam ſcribentibus, quàm loquentibus

An ſupplicia exprimi conſueuerint ab adiurante?
Abulenſis.
Marian.
Probabiliùs negandum.

tibus communis erat; omnes illa pariter vtebantur. Itaque tam ſcriptor, quàm adiurans, nihil aliud, quàm demonſtratiuum, *Hæc*, expreſſerunt: & ſub eo infligenda ſupplicia inſinuarunt.

18. *Nulla pœna exprimebatur, vt omnes timerentur.* D.Hier.

Quod duplici de cauſa factum eſt. Vna, vt nullæ tam diræ pœnæ animo occurrant, quin adhuc grauiores timeantur. Simile eſt illud Dei ad Iſraëlem: *Hæc faciam tibi, Iſraël.* Amos 4.n.12. Vbi D.Hieronymus: *Cùm*, inquit, *dixerit: Hæc faciam tibi; quid facturus ſit, tacet: vt dum ad ſingula pœnarum genera Iſraël pendet incertus (quæ ideò terribiliora ſunt, quia omnia ſuſpicantur) agat pœnitentiam, ne Deus inferat, quæ minatur.*

Hebraïſmus, relatiuum ſine antecedente.

Altera, quia hic modus loquendi eſt proprius Hebraïſmus. Solebant enim Hebræi ponere relatiuum ſine antecedente. Sic Dauid: *Fundamenta eius in montibus ſanctis.* Pſal.86. n. 1. cùm tamen non præcedat aliquid, ad quod illud, *Eius*, referatur, vt ibi Cardinalis Bellarminus, & Lorinus aduertunt: ſed ſubintelligendum eſt nomen ciuitatis, quam Propheta mente concipiebat, nec voce exprimebat; continuans loquutionem internam cum externa.

Bellarmin. Lorin.

Sic Dominus occurrit Moyſi in diuerſorio: *Et volebat occidere eum.* Exod. 4. num.24. nempe, filiũ Moyſis, de quo ſermo non præceſſerat: vt ibi D. Auguſtinus quæſt. 11. interpretatur, exemplo citati Pſalmi rem confirmans.

D.Auguſt.

Sic iterùm Dauid: *Ecce*, inquit, *audiuimus eam in Ephrata.* Pſal. 136. n.6. Hoc eſt, Arcam fœderis, vt Bellarminus exponit; de qua tamen Propheta nihil egerat.

Bellarm.

Sic ſponſa ad vigiles ciuitatis: *Num*, inquit, *quem diligit anima mea, vidiſtis?* Cantic.3.n.3. *Quaſi verò*, inquit D.Bernardus ibi ſerm.79. *hi ſciant, quid cogites ipſa:* cùm ad eos, nihil antè de ſuo ſponſo loquuta fuerit.

D.Bernard.

Sic Magdalena ad hortulanum, vt putabat: *Domine*, inquit, *ſi tu ſuſtuliſti eum*, &c. Ioan. 20. n.15. nempe Chriſtum Dominum; de quo tamen ad eum nihil anteà dixerat. Vbi D. Gregorius homil.25. *Vis*, inquit, *amoris hoc agere ſolet in animo, vt quem ipſe ſemper cogitat, nullum alium ignorare credat. Rectè ergo hæc mulier, quem quærit, non dicit; quia alteri non putat incognitum.* Quamuis enim hi duo Patres ad vim amoris recurrant, tamen ad vulgarem Hebraïſmum faciliùs recurrere potuerunt.

D.Greg.

19. *Res triſtes apud Hebræos ſæpe nõ exprimuntur propriis nominibus.*

Præcipuũ verò locum habet hic Hebraïſmus, quando res triſtes, & acerbæ ſignificantur: tales enim ſæpenumerò non exprimuntur ſuis nominibus: ſed aliquo relatiuo inuoluũtur. Vnde illud: *Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem.* Pſal.35. n. 13. Illud, *Ibi*, id eſt, in gehenna: de qua tamen anteà non erat ſermo, vt Genebrardus aduertit.

Genebrard.

Et illud: *Nudus egreſſus ſũ de vtero matris meæ, nudus reuertar illuc.* Iob 1.n.21. Aduerbium, *Illuc*, non eſt, in vterum matris; ſed in ſepulturam: de qua tamen nullam anteà fecerat mentionem; vt videre eſt apud Pinedam.

Pineda.

Et illud, *Hæc faciã tibi, Iſraël*, &c. Amos 4.n.12. Pronomen, *Hæc*, vt paulò antè dicebam, ingentes calamitates inſinuat; quas tamen Scriptura non exprimit, boni ominis cauſa, & præ timore, ac deteſtatione illarum: vt ibi Ribera obſeruat.

Ribera.

Vnde etiam eſt illud: *Dixit Cain ad Abel fratrem ſuum: Egrediamur foras.* Geneſ.4. n.4. In Hebræo, vt notat D. Hieronymus in Quæſtionibus Hebraïcis, non ſunt illa verba: *Egrediamur foras*; ſed tantùm illa: *Dixit Cain ad Abel.* Quid autem dixerit, tacetur. Et ratio eſt, quia Caïn dixit aliquas iniurias in Abelem: vt tradunt Hebræi apud Lyranum; & aliquas blaſphemias in Deum, vt docet Chaldæus Paraphraſtes apud Burgenſẽ, Addit.4. Hebræi verò tales res triſtes, & auditu iniucundas inſinuabant quidem, nõ exprimebant.

D.Hier.

Lyra. Chaldæus.

A Eodem fortaſſe pertinet illud de Ioſeph: *Accuſauitque fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo.* Geneſ.37.n.2. In Hebræo non eſt, *Crimine peſſimo*: ſed tantùm, *Accuſauit*, ſeu detraxit fratribus ſuis: vt ibi notat Paulus Burgenſis Addit.1. Quaſi Hebræi vellent ab illis ingratis verbis abſtinere. 20.

Burg. *Crucis nomẽ Hebræi non exprimebant.*

Hinc etiam eſt, quòd Hebræi olim, crucem, quæ apud illos erat turpiſſimum patibuli genus, proprio nomine non exprimebant, ſed communi vocabulo, עץ *Ghets*, hoc eſt, lignum, ſeu arborem dicebant: aut certè periphraſi vtentes, *lignum geminum* appellabant, vt Septuaginta videntur inſinuaſſe ad illa verba: *Regem Hai ſuſpendit in patibulo.* Ioſuë 8.n.29. ſeu, vt eſt in Hebræo, על־העץ *Ghal haghets*, hoc eſt, *ſuper ligno gemino.* hoc eſt, in

B cruce duplici ex ligno confecta. Cuius vocabulum Hebræi, tanquam ſibi ingratum, & inamœnum ſubticebãt, vt ibi Andreas Maſius aduertit.

Maſius.

Ex hàc conſuetudine ortus ille εὐφημισμός, vt vocant, id eſt, bona ominatio, ſacris in Literis non infrequens, cùm res odioſæ honeſtis vocabulis induuntur, & occultantur. 21.

Euphemiſmus, cùm res odioſæ honeſtis vocabulis ſignificantur.

Vnde Sapiens ad blaſphemiam indicandam, quam nominare non audebat, periphraſi vſus eſt: *Eſt*, inquit, *& alia loquela contraria morti.* Eccleſ.23. num. 15. nempe blaſphemia, quæ Leuitic.24. n. 16. morte puniebatur. Et proptereà, *Cùm Michaël Archangelus cum Diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore; non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, ſed dixit: Imperet tibi Dominus.* Vt docet Apoſtolus

C Iudas in ſua Canonica, n.9. Quæ verba D. Hieronymus in cap.3. epiſt.ad Titum, expendens: *Merebatur*, inquit, *Diabolus maledictum: ſed per Archangeli os blaſphemia exire non debuit.*

D.Hier.

Quin etiam ipſe Diabolus ſub optimo benedicendi verbo peſſimum maledicendi occultauit: *Tange*, inquit, *cuncta, quæ poſſidet; niſi in faciem benedixerit tibi.* Iob 1.n.11. In quẽ locum Didymus citatus in Catena Græca: *Verbum*, inquit, *adhibuit ſpecioſius; ne Deum verbo aſperiore figere videretur.* 22.

Benedicere, pro maledicere.

Didymus.

Et Olympiodorus ibidem: *Ne*, inquit, *Scriptura diceret, blaſphemabit; honeſto vſa vocabulo dixit, benedicet: ſicut de Naboth ſcriptum eſt: Benedixit Deum & Regem.* 3. Reg.21.n.10. Sic & D.Chryſoſtomus homil.4. De patientia Iobi: *Benedixerit*, inquit, *id*

Olympiod.

D.Chryſoſt.

D *eſt, maledixerit. Etenim Scriptura benedictis maledicta velauit.* Quod ſtatim ad morum doctrinam transferens: *Et quare*, inquit, *hæc ſcripta ſunt? Vt tu fidelis diſcas, cùm alienæ mali turpia narraueris, eadem verborũ honeſtate velare: neque honeſteris turpibus operã præbens, ſed turpium loquutionẽ fugiens.* Iuxta illud Apoſtoli: *Deponite turpem ſermonem de ore veſtro.* Coloſſ.3. n.9.

Turpia vocabula fugienda.

Similiter interpretatur Titelmanus: additque idem contigiſſe in aliis rebus deteſtandis; quales ſunt morbi grauiores, ac terribiliores, *Epidemia*, *& Apoplexia*: è quibus illam, *Dei donum*; hanc, *Regium morbum*, veteres appellabant; ne propriis nominibus rerum execrabilium vterentur. Quam interpretationem ſequitur Pineda, Iob 1.num.5.& 11.

Titelman.

Pineda. Roa.

E Nec video, cur noſtro Martino Roa lib.1. ſingul. locor.c.9. Append. 1. cum hac communi interpretatione, vt ipſe loquitur, non conueniat, cùm expoſitio per antiphraſim, & contrarium ſenſum, nec inſolens, nec infrequens ſit in ſacris Literis, vt cap. 1. num.5. §.3. pluribus exemplis iam oſtendi. Igitur Hebræi, iuxta hanc loquendi formam, mala, quæ in adiurationibus imprecabantur, innuebant quidem dicentes: *Hæc faciat Deus, & hæc addat*: non tamen exprimebant, aut nominabant; ne mala fando, malè ominarentur. Vt hinc etiam diſcamus, inter loquendum, ab infauſtis verbis, & moleſtiam

auditori allaturis abſtinere; & omnem inciuilem, atque illotum ſermonem ab humanis, ac ſeriis colloquiis amputare.

23. D.Greg. *An adiuratio obligauerit Samuëlem.*

Quod attinet ad tertium dubium, D. Gregorius lib. 2. in Reges, cap. 4. ſentire videtur, Samuëlem ex hac adiuratione obligatum remanſiſſe ad viſionem Sacerdoti manifeſtandam. Et ex hoc capite eum laudat, quòd non niſi obligatus, & coactus ſuum Prælatum reprehendere auſus fuerit. Contrà, quàm faciunt multi ſubditorum: *Qui*, inquit, *adeò ſunt præcipites, vt ad Prælatorum ſuorum reprehenſionem facilè proruant, atque eorum erratis minari futura ſupplicia non paueſcant.* Vbi plura de hac re paulò ſuperiùs, num. 15. iam citato. Quanuis, ſi eius verba lib. 3. cap. 1. attendantur, hanc obligationem non tam imperio, quàm prece inductam ſignificare videatur. Clariùs hanc ſententiam expreſſit Abulenſis, dicens Samuëlem ad interrogata reſpondiſſe, & quia adiuratus, & quia iuſſus fuerat à Domino ſuo: *Cui peccatum erat mentiri.* Videtur tamen oblitus, quòd paulò antè dixerat, Heli in hac re non fuiſſe Samuëli Superiorem, nec ei imperare potuiſſe; & propterea rogaſſe. Sed vt res tota breuiter explicetur,

Subditi in Prælatorum accuſationem præcipites. — Abul.

24. *Adiuratio à Superiori in re graui obligat.* Suar. Sanchez.

Dicendum primò. Quando adiuratio eſt imperatiua, ſeu facta à Superiori, vt ſic, in re graui, inducit obligationem reſpondendi, ſeu faciendi id, quod imperatur. Eſt communis inter Theologos, quos Suarius tom. 2. De Relig. lib. 4. cap. 4. & Sanchez in Decalog. lib. 2. cap. 42. concluſ. 2. referunt, ac ſequuntur. Vtrùm verò ea obligatio ſit tantùm in materia obedientiæ propter poteſtatem adiurantis; an etiam in materia religionis propter autoritatem Dei, quæ interponitur, ita vt qui adiurationi non ſatisfecerit, contra vtranque virtutem peccare cenſeatur: quæſtio eſt ſcholaſtica, quam proinde Theologis remitto, conſulendis apud citatos Doctores, eandem pro priori parte probabiliùs dirimentes.

25. *Adiuratio purè deprecatiua, ſeu quæ non eſt à Superiori, vt ſic, non obligat grauiter.*

Dicendum ſecundò. Quando adiuratio non eſt imperatiua, ſed purè deprecatiua, quia non fit à Superiori, vt ſic, & cum imperio adiurante, non inducit grauem obligationem. Nam ſola reuerentia ad Dei nomen, præſertim ab eo, qui legitimam poteſtatem non exercet, interpoſitum, etſi ſufficiat, vt res magis deceat, & expediat; non tamen, vt obligationem inducat: vt ibidem Suarius oſtendit. Alioqui mendici alios per Deum adiurantes ad eleemoſynam faciendam, ſub graui culpa eos obligarent, ex ſola vi adiurationis, & omnibus aliis circunſtantiis, quæ poſſent obligationem inducere, ſublatis: quod tamen falſum eſt ex cõmuni Doctorum ſenſu, & fidelium praxi.

26. *Samuël ex vi huius adiurationis nõ fuit obligatus.*

Dicendum tertiò, quod ex præcedentibus ſequitur, Samuëlem ex vi huius adiurationis præciſè non fuiſſe obligatum ad reſpondendum Sacerdoti. Nam Sacerdos in ea materia non erat legitimus Prælatus, vt paulò ſuperiùs in hoc numero, §. 4. ex Abulenſi iam oſtendi: & propterea Sacerdos non addidit comminationem abſolutam, ſed conditionatam, vt paulò antè §. 16. ex Carthuſiano iam notaui; alioqui mala abſolutè imprecatus ſine poteſtate, charitatem violaret. Dixi, *Præciſè ex vi adiurationis*: quæ, niſi ſit à Prælato, vt ſic præceptum non includit. Nam, ſi aliàs ex diuina reuelatione Samuël agnoſcebat, diuinam eſſe voluntatem, vt Sacerdoti, ſaltem interroganti, omnia aperiret; aut neceſſitas aperiendi ex parte Sacerdotis, correctione indigentis, occurrebat; tenebatur. Et in hoc ſenſu vera eſſe poteſt ſententia D. Gregorij proximè citati.

A

Num. XVIII. Indicauit itaque ei Samuël vniuerſos ſermones, & non abſcondit ab eo. Et ille reſpondit: Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Samuël ex reuerentia adiurantis, & diuini nominis interpoſiti, reſpondit.* D.Greg.

INdicauit itaque, &c. Quanuis Samuël proprio præcepto ex vi adiurationis non teneretur, vt patet ex proximè dictis; tamen ex reuerentia adiurantis, quia alioqui erat Prælatus, & Sacerdos, & multo magis diuinæ autoritatis interpoſitæ, per quam adiuratur (vt interim alias mittam rationes indicandi proximè tactas) ſtatim omnia

B indicauit. Vnde D.Gregor. in priori Commentario: *Samuël*, inquit, *electi ſubditi formam oſtendit, qui reuerenter tacuit; ſed tacere, loqui iuſſus, expauit. Itaque gemina luce conuerſationis enituit: dum qui filialis timoris virtute ſiluit, loquendi vtilitatem, loquendo conquiſiuit.* Et in poſteriori Commentario oſtendit, Samuëlem eò præcipuè ſpectaſſe, vt magiſtro ſuo Heli ſpiritualiter prodeſſet. *Omnia*, inquit, *ei viſa indicauit; vt magnitudo formidinis ad ſollicitudinem eum conuerteret impetrandæ miſerationis. Vniuerſos ei Domini ſermones indicauit: vt, dum in vetuſtate ſua ſe proiectum cognoſceret; per pœnitentiæ lachrymas ad veræ fidei renouationem feſtinaret.* Dicitur autem indicaſſe vniuerſos

Spiritualem Sacerdotis vtilitatem Samuël curauit.

Hebraïſmus. Affirmatio, & negatio.

C ſermones, & non abſcondiſſe: more Hebræorum, qui maioris confirmationis gratia, non ſolùm rem affirmabant, ſed etiam eius contrariam negabant. Sic Iſai. 39. n. 4. *Omnia, quæ ſunt in domo mea, viderunt: non fuit res, quam non oſtenderim eis.* Sic Ierem. 24. n. 4. *Omne verbum, quodcunque reſponderit mihi, indicabo vobis; nec celabo vos quidquam.* Sic Ezech. 18. num. 21. *Si impius egerit pœnitentiam, vita viuet, & non morietur.* Quem Hebraïſmum ſæpe Ioannes imitatur: *Omnia per ipſum facta ſunt, & ſine ipſo factum eſt nihil.* cap. 1. n. 3. *Confeſſus eſt, & non negauit.* Eodem cap. num. 20. *Deus lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt vllæ.* Epiſt. 1. num. 5. Ita ergo & Samuël hoc loco, *Indicauit, & non abſcondit.* Fateor tamen, hanc loquutionem em-

D phaſis plenam eſſe: vt ſcilicet hac eiuſdem ſententiæ repetitione oſtenderetur, quantùm Samuël ab adulatorio mendacio receſſerit, & integræ veritati detegendæ incubuerit.

2. *Ineptus Prædicator, qui integram veritatem non inculcat.* Theod.

Quo ex loco erubeſcat ille Prædicator, qui integram veritatem non inculcat; ſed aliqua vera detegit, vt ſuo muneri ſatisfaciat; pleraque occultat, vt hominum auribus blandiatur. In quem proinde quadrat illud, quod Tertullianus olim dixit in Marcionem, lib. de Carne Chriſti, cap. 5. *Quid*, inquit, *dimidias mendacio Chriſtum? Totus veritas fuit.* Significans, non vnam tantùm de Chriſto Domino; ſed omnem prorſus veritatem confitendam: & ſimiliter non vnam tantùm auditori veritatem; ſed omnem omninò, cuius indiget, prædicandam. Ne & auditori damnum, &

E veritati ipſi probrum ingeratur. Nam, vt bene ibi Tertullian. aduersùs Valentinianos, cap. 3. *Nihil*, inquit, *veritas erubeſcit; niſi ſolummodo abſcondi.*

3. *Cur Samuël ſolemne Prophetarum exordium nõ præmiſerit.* Theod. *Reſponſio Theodoreti.*

Quæret aliquis, cur Samuël exorſus non fuerit ſuam prophetiam ab illis ſolemnibus Prophetarum verbis: *Hæc dicit Dominus*: quemadmodum vir Dei, ſuperiori cap. num. 27. & 30. vt ibi aduerti? Reſpondet Theodoretus præfat. in Danielem, illud exordium non fuiſſe à Prophetis perpetuò obſeruatum. Nam Daniel inde non exorditur. Vnde in eos, qui Danielem à Prophetarum choro excludebant, quòd ab illis ſolennibus verbis non auſpica

auſpicaretur, ſic inuehitur, *Dicant*, inquit, *quid tale dixerit Abraham Patriarcha, qui ab omnium rerum autore Deo, Propheta nũcupatus eſt, ibi: Redde vxorem viro ſuo, quia Propheta eſt?* Geneſ. 20. num. 7. *Quid tale, maximus Propheta Samuel, qui prænoſcẽdi, intelligendi, & prædicendi munere donatus eſt? Cum illis igitur palam contẽdite, eóſque è Prophetarũ cœtu apertè eiicite. Quòd ſi in illos debacchari veremini; in hunc quoque cauete, ne calumniam inferatis.*

4\. *Duæ aliæ reſponſiones.* Adde, cùm Samuel interrogatus fuerit ab Heli de verbis Domini, ſuperuacaneum fuiſſet illud exordium, quod iam in ipſo interrogante quodammodo præceſſiſſet. Præterea, tunc erat illud exordium neceſſarium, cùm vel Propheta erat ignotus, vel auditores increduli: at neque prophetia Samuelis apud Heli, neque fides Heli apud Samuelem, vlla ſuſpicione laborabant. Quare opus non fuit, vt ab illis verbis Samuel inchoaret: quamuis reuera aliter inchoaſſe, ex Litera conuinci nequeat: quia non deſcribitur manifeſtatio prophetiæ, vt facta fuit; ſed ſolùm dicitur facta fuiſſe. Vnde mirum non eſt, ſi illa verba, *Hæc dicit Dominus*, licèt adhibita fuerint, taceãtur.

5\. *Hæc verba in malam partem nonnulli interpretantur.* *Et reſpondit: Dominus eſt*, &c. Sunt, qui hanc reſponſionem in malam partem interpretentur, ſentiántque fuiſſe hominis parum dolentis de culpa ſua, & nimium præſumentis de miſericordia diuina. Ita in primis tenet D. Ephrem in Apologia de Heli. (D.Ephrem. *Peccator inſenſibilis.*) Nam expendens hanc reſponſionem, exclamat: *O mentis*, inquit, *imbecillitatem ad obſeruationem mandatorum Dei! O iniquam erga iniquos filios indulgentiam! Quomodo non exhorruit caro eius ſuper auditis? Quomodo renes eius non contremuerunt? Quomodo non adduxit animum ad pœnas de impiis filiis ſumendas, exemplo zeli Phinees ſibi ante oculos poſito? Quomodo ſua non diſcidit veſtimenta, pernoctauitque in ſacco, & cilicio ſuper prolata aduersùs eum condemnationis nota? Sed ne commotus eſt quidem. Dominus, inquit, eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat. Ego verò filiis meis moleſtiam inferre non poſſum.*

6\. Conſentit D. Gregorius in priori Commentario: *Iſta*, inquit, *reſponſionis humilitas, ſi ſubtiliter inſpiciatur, vera humilitas non eſt. Verè eſſet humilis, ſi ſe ad emendationem culpæ, pro qua arguebatur, obtuliſſet. Dum ergo dicit: Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat: potiùs elegit minarum Dei cauſas incurrere, quàm de perpetratis iniquitatibus filios condemnare.* (*Præſumptio de diuina miſericordia.*) Et ſtatim inuehitur in eos. *Qui hominibus*, inquit, *diſplicere trepidant, & diuinæ indignationis minas incurrere non formidant; & dum inimicitias hominum, velut implacabiles metuunt; de Dei miſericordia etiam peccando confidunt.* Et paulò pòſt addit: *Peccatorem incorreptum, & in culpa ſua propoſito perdurantem, de ordinatiſſima Dei miſericordia inordinatè confidere.* Immò ſubdit: *Peccare, & de Dei Creatoris clementia præſumere, pelago iuſtitiæ eius exponi eſt.* Ita ille. Vbi plura in hanc ſententiã, quam vlteriùs confirmat: quia ſi Heli corde verè contrito, & humiliato reſpondiſſet; Deus ſuas minas reuocaſſet: vt ſanè reuocauit, cùm Niniuitæ, Ionæ 3. num. 10. & Ezechias, Iſai. 38. n. 5. ad veram pœnitentiam confugerunt.

7\. *Rex Achab Sacerdoti Heli præfertur.* Tandem Rupertus lib. 1. ad hunc locum, cap. 12. in hanc ſententiam conſpirat: *Melius*, inquit, *atque conſultiùs Achab, licèt aliàs impius, qui cùm audiſſet ſermones Domini in Helia dicentis: Ecce ego inducam ſuper te malum, &c. ſcidit veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam; ieiunauitque, ac dormiuit in ſacco, & ambulauit demiſſo capite.* 3. Reg. 21. n. 21. & 27. *Idcircò ille quidem in diebus ſuis non vidit inductum domui ſui malum: hic autem &* A *vidit, & ipſe ſuſtinuit: cecidit enim, audito triſti nuncio, & fractis ceruicibus, mortuus eſt.* Quibus verbis non ſolùm condemnat Sacerdotem Heli, ſed etiam Achabo Regi ſceleſtiſſimo poſtponit.

8\. *Aliorum interpretatio in bonam partem.* Nihilominus plures alij in bonam partem verba hæc interpretantur. Nam Theodoretus (Theod.) quæſt. 12. ex hac reſponſione, huius Sacerdotis probitatem confirmat: *Cùm*, inquit, *latam didiciſſet ſententiam, laude dignam emiſit vocem: Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat.* Cui Procopius (Procop.) iiſdem pene verbis ſubſcribit D. Chryſoſt. (D.Chryſ.) lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ, loquutus de Heli, ſua ſupplicia audiente: *Cùm*, inquit, *iſta omnia audiſſet, ſéque ad ſupremum cruciatum perueniſſe conſpiceret, non acerbè, non grauiter,* B *non indignanter tulit. Nõ dixit: Quidnam iſtud eſt? vt feciſſent plurimi. Num ego dominus ſum aliorum voluntatis? Peccatorũ meorum pœnas perſoluere habeo. Filij autẽ habent, ipsique ſoli merentur cruciari. Nihil omninò horum dixit, ne cogitauit quidem. Cæterùm, vt ſeruus fidelis, & gratus, & qui vnum tantùm ſibi obſeruandum nouit; vt quæcunque Dominus ſuus ei intulerit, æquanimiter, & faciliter ferat, quãtumlibet iſta triſtia, & acerba ſint; iſta pleniſſima Philoſophiæ verba edidit: Dominus eſt: quod gratum eſt in conſpectu ſuo, faciat.* Idem Chryſoſt. homil. 2. in epiſt. ad Philemonem, poſtquàm multorum replicauit exempla, qui pœnas diutius immiſſas æquo animo tolerarunt, ſubdit: *Heli etiam, Dominus, inquit, eſt, quod gratum eſt in oculis ſuis, faciat.* C *Iſtud ſatis cõgnuit fidelibus ſeruis, non modò inter beneficia, ſed in ipſis quoque ſupplicijs, & cruciatibus, Deo gratias agere eique omnia accepta referre.* Hoc ipſum mihi videtur ſignificare idem Chryſoſt. lib. 3. De prouidentia, dicens, Heli ſuæ culpæ conſcium, poſt ingentes illas, & terribiles minas dixiſſe: *Dominus eſt: quod bonũ eſt, &c.* Nam, ſi ſuam culpam agnouit; ſine dubio, bonus alioqui vir, & deplorauit. Pro hac ſententia referri poſſunt illi Patres, qui dicunt, Heli excepta hac in filios indulgentia, in reliquis omnibus vitæ ſuæ actionibus, fuiſſe ſanctum, iuſtum, religioſum, admirabilem, irreprehenſibilem; ex quibus eſt D. Baſilius (D.Baſil.) prooemio in Ethica, & orat. 3. De peccato, & D alij, tam ex Græcis, quàm ex Latinis, quos in 1. tomo, Annot. 21. Sect. 1. citauimus. Si igitur nullam in tota eius vita labem agnoſcunt, præter illam in filios indulgentiam, nullam quoque in his verbis culpam deprehendunt.

9\. *Patribus ſubſcribunt Interpretes.* Accedunt interpretes, Dionyſius Carthuſianus (Dionyſ. Carthuſ.) art. 7. *Ex hac*, inquit, *tam patienti, & humili reſponſione Heli eliciunt aliqui, quòd acceptãdo ſuper ſe, & ſuper ſuos diuinæ ſententiæ æquitatẽ, meruit, mediãte ſua contritione, peccatorum ſuorum remiſſionẽ, & pro eis tẽporaliter eſt punitus, non æternaliter damnatus.* Lyranus (Lyra.) ad hæc verba: *Ex quo*, inquit, *videtur, quòd licèt in perſona propria, & filiis punitus fuerit ad pœnam temporalem; ipſe tamen in perſona propria euaſit æternã: quia in acceptione diuinæ iuſtitiæ* E *videtur veraciter pœnituiſſe.* Abul. (Abul.) ad hunc locum: *Ex hoc*, inquit, *apparet, quòd Heli erat vir bonus, & quanquam ipſe peccaſſet; quia cùm potuit, non corripuit filios ſuos, quantùm debuit: tamen tunc patienter ſuſtinebat, quòd Deus talia mala de eo prænunciaſſet. Ideò ex iſta pœna nemo arguere poteſt, quòd æternaliter damnatus ſit: ſed magis è contrario dicetur, quòd pœnituerit de peccato ſuo, cùm patienter pœnam ſuſtulerit.* Tandem Caietanus (Caiet.) verba hæc, *Dominus eſt*, &c. expendens: *Verba*, inquit, *optimæ patientiæ ſunt: agnoſcit enim ipſum eſſe fontem omnis eſſe; & humiliter ſuſtinendum fatetur, quidquid bonũ cenſetur diuino iudicio.* Subſcribunt è noſtris Serarius, (Serarius.)

Salianus. Stella. rius, & Salianus ille quidem vocans hoc Heli A reſponſum, *præclarum*: hic autem apertiùs hanc partem confirmans. Quibus adde Stellam in cap. 10. Lucæ, ibi: *Ita, Pater, quoniam ſic placitum fuit ante te*, &c. Vbi hanc Heli reſponſionem adeò in bonam partem interpretatur, vt dicat, eum propter hæc verba ſaluum fuiſſe.

10. *Approbatur, & confirmatur hac interpretatio.* *Culpam non ignorauit.* D. Chryſoſt. Hanc interpretationem libentiùs amplector. Et confirmo. Nam, vel Heli peccauit proferendo hæc verba, quia culpam non agnouit: vel, quia pœnam contempſit: vel, quia de diuina miſericordia præſumpſit. Nihil horum ex illius verbis colligi poteſt. Non primum: quia, dum pœnæ ſe offert, culpam fatetur; vt inſinuat D. Chryſoſtomus lib. 3. De prouidentia, citatus: immò & culpam deteſtatur, vt prædicti Doctores tradi- B derunt. Quòd, ſi culpam non emendauit, filios, Lyr. vt par erat, caſtigando; id fuit, vt Lyra rectè obſeruat, quia & ille propter ætatem iam debilis erat, & magis timidus, quàm timendus: & filij propter improbam peccandi conſuetudinem iam indociles, ſeu effrænes: & tempus ad eam correctionem faciendam ante illius mortem perangustum. Vnde filiorum emendatio reſpectu parentis erat moraliter impoſſibilis, ideóque ab eo iam exigi non poterat. *Pœnam non contempſit.* Non ſecundum: quia, vel contempſit pœnam, vt iniquam; vel, vt inanem, & minimè euenturam: non, vt iniquam, quia bonam appellauit, *Quod bonum eſt*, inquit: non, vt inanem, ſeu in irritum abituram; quia confeſſus eſt, eam à ſupremo Domino inferẽdam: *Dominus*, C inquit, *eſt*. Quo pacto igitur contemnit pœnam, vt iniquam, vel inanem; qui fatetur, eam à Principe, & bonitatem, & poteſtatem habente profecturam? Nam, ſi Christus Dominus diuinæ prouidentiæ ordinem venerabatur, illis verbis, *Confiteor tibi, Pater, Domine cæli, & terræ*. Luc. 10. n. 21. Tolet. Quaſi diceret, vt ibi Cardinalis Toletus aduertit, ſumma obſeruantia dignum eſſe, quidquid à bono Patre, in quem non cadit iniquitas, & à ſupremo Domino, in quem non cadit infirmitas, emanarit: quo pacto igitur Heli, & bonitatem, & poteſtatem Deo vltori tribuens, eius vltionem contemnere cenſeatur? Non tertium: quia qui præſumit, nec culpam cauet, nec pœnam timet. Vtrunque verò ab Heli, vt ex dictis con- D *De diuina miſericordia non præſumpſit.* ſtat, procul exulauit. Quare tantum abeſt, vt ex his verbis ſit arguendus; vt potiùs maximè videatur commendandus, vt ex Annot. 6. patebit.

11. *Conciliantur exemplaria.* Atque hæc de intentione proferentis hæc verba. Quod attinet ad ſignificationem verborum, *Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat*: parùm differunt exemplaria Hebræa, Chaldæa, & Græca. Omnia dicunt: *Dominus ipſe*, ſine verbo: quod Latina reponunt, *Dominus eſt*; ſed eodem ſenſu illud, *Bonum in oculis ſuis*, in Hebræis tantùm, & Latinis reperitur. Nam Chaldæa habẽt, *Rectum ante ipſum*. Græca, in Regiis, & Complutenſibus, *Placitum coram eo*. In Sixtianis, *Bonum in conſpectu ſuo*. Sed quis non videt, tam exigua eſſe hæc diſcrimina, vt diuerſos ſenſus non in- E *Deo potentia tribuitur in his verbis: à nobis obeditia exigitur.* ducant? Tribuitur igitur in his verbis ſumma Deo potentia ad faciendum quidquid volet: & proinde ſumma à nobis exigitur obedientia, & indifferentia ad aſſentiendum Deo, & quidquid ille iuſſerit, amplectendum. Quò pertinet illud Sapientis ad Deum: *Quis enim*, inquit, *dicet tibi: Quid feciſti? Aut quis ſtabit contra iudicium tuum? Aut quis in conſpectu tuo veniet vindex iniquorum hominum?* Sapient. 12. n. 12. Hoc eſt: Quis tuas ſententias aut examinabit, aut reuocabit, aut vindicabit? Inferiores quidem Iudices ſuperiorum A cenſuræ ſubiiciuntur: vt ſi malè quidem iudicauerint, ab illis corrigantur, & puniantur. Tu verò, qui ſupremus Iudex es, nullum habere potes tui iudicij cenſorem. Vnde ſanctus Iob: *Sicut Domino*, inquit, *placuit, ita factum eſt, ſit nomen Domini benedictum*. Iob 1. num. 21. Et rurſum: *Hæc mihi ſit conſolatio, vt non contradicam ſermonibus Sancti*. Iob 6. n. 10. Nec aliter Iudas Machabæus: *Sicut fuerit voluntas in cælo, ſic fiat*. 1. Mach. 3. num. 60. Immò & Chriſtus Dominus: *Non mea, ſed tua voluntas fiat*. Luc. 22. n. 42. Proprium igitur ſolius eſt Dei, quidquid voluerit, ſanctiſſimè operari. Vnde D. Anſelmus lib. De ſimilitudinibus, cap. 8. D. Anſelm. *Sicut*, inquit, *corona ſoli Regi competit: ſic propria voluntas ſoli Deo*. Sed quo pacto Heli B in tam multis pœnis ſubeundis ſe diuinæ voluntati conformare teneretur; quæſtio eſt theologica. Supereſt, vt quæ hactenus explicata ſunt ad Literam, vberius ad mores illuſtrentur.

ANNOTATIO IV.

CIRCA LITERAM.

Inter bonam, & malam conſcientiam diſcrimen.

1. *In Samuële bona conſcientia, in Heli mala exprimuntur.* AD hanc digreſſionem faciendam, oc- C caſionem præbuerunt, quæ diximus de Samuële num. 15. & de Heli, num. 17. In hoc enim malæ conſcientiæ, in illo bonæ ſimulacrum nobis proponitur. Nam Samuël terribiles illas minas ex diuino oraculo accipiens, dicitur nihilominùs vſque manè dormiiſſe: optima eum conſcientia, vt fieri ſolet, inter pericula ſopiente. Heli verò ſeueram aliquam ex diuino oraculo ſententiam ſuſpicatus, dicitur, interrogaſſe, & adiuraſſe Samuëlem, vt ſibi omnia reuelaret: mala eum conſcientia exagitante; & ante ſupplicia, ſuppliciorum timorem ingerente. De vtraque igitur conſcientia, mala nunquam non pauida, & bona ſemper ſecura, vberiùs diſſerendum.

D

SECTIO I.

Malæ conſcientiæ perturbatio.

2. *Conſcientia, frænum, & flagrum.* QVid mala conſcientia durius, ac dirius eſſe poteſt? Conſcientia, ait quidam ex prophanis, ſed Chriſtianis Scriptoribus: *Ante peccatum eſt frænum, poſt peccatum eſt flagrum*. Lipſius. Bene Plutarchus, Plutarch. *Improbitas*, inquit, *ex ſe ipſa ſibi ſupplicium ſtruit*: & quidem morte ipſa atrocius. Vnde Suetonius. Tiberius apud Tranquillum, cap. 67. *Dij*, inquit, *me perdant, quem quotidie perire ſentio*. Conſentit Seneca. Seneca epiſt. 97. ad Lucilium: *Prima*, inquit, *& maxima pœna peccantium, eſt peccaſſe. Nec vllum* E *ſcelus impunitum eſt, quoniam ſceleris in ſcelere ſupplicium eſt*. Concinit & Satyrographus Satyra 13. Iuuenalis.

Exemplo quodcumque malo committitur, ipſi
Diſplicet autori: prima hæc eſt vltio, quòd ſe
Iudice, nemo nocens abſoluitur; improba quamuis
Gratia fallacis Prætoris vicerit vrnam.

Et ibidem: —— *Cur tamen hos tu*
Euaſiſſe putes, quos diri conſcia facti
Mens habet attonitos, & ſurdo verbere cædit;
Occultum quatiente animo terrore flagellum.

Illuſtris eſt ad hanc rem explicandam locus ille Ciceronis pro Roſcio Amerino: Tullius. *Nolite*, inquit, *putare*,

putare, quemadmodũ in fabulis ſæpenumerò videtis; eos, qui aliquid impiè, ſceleratéque commiſerunt, agitari, & perterreri furiarum tædis ardentibus: ſua quemque fraus, & ſuus terror maximè vexat: ſuum quemque ſcelus agitat, amentiáque afficit: ſuæ malæ cogitationes, conſcientiæque animi terrent. Hæ ſunt impiis aſſiduæ, domeſticæq; furiæ, &c. Sic ille.

3. D.Chryſ. *Vitium, eſt ſupplicium.*

Mitto plura ex prophanis: vt tota res ex diuinis luculentiùs illuſtretur. D. Chryſoſtomus in Pſalm. 124. *Ante ſupplicium,* inquit, *vitium ſupplicium infligit; peccatum in ſe continet pœnam, antequàm puniatur.* Vberiùs idem D. Chryſoſtomus homil. 3. De verbis Iſaïæ, loquutus de adultero:

Timor adulteri.

Omnia, inquit, *pauet, metuítque, qui talis eſt; vmbras, parietes, ipſos lapides, tanquàm vocem emittentes, omnia obſeruat, omnes habet ſuſpectos, famulos, vicinos, amicos, hoſtes; eos, qui norunt omnia; eos, qui nihil norunt.*

Conſcientia tribunal.

Quin potiùs, ſi voles, tollantur hæc omnia: ponamus nulli notum eſſe flagitiũ, præterquàm ipſi vni: quomodo feret conſcientiam redarguentem, acerbam, & amarulentam accuſatricem ſecum ferens? Quemadmodum enim ſe ipſum nemo poteſt effugere; ita nec illam eius Curiæ ſententiam. Hoc enim tribunal nõ pecunia corrũpitur, nõ adulationibus acquieſcit, eò quòd diuinũ eſt, & à Deo noſtris impoſitũ mentibus.

4. *Conſcientiæ cruciatus.* D.Hier.

Certè D. Hieronymus in illud Dei oraculum ad Hieroſolymam: *Ergo & tu porta confuſionem tuam, quæ viciſti ſorores tuas peccatis tuis.* Ezechiel. 16. n. 52. *Portat,* inquit, *tormẽtum ſuum, qui propria torquetur conſciẽtia: & in iſto ſæculo ſuſtinet propria voluntate cruciatum.* Quo nullus acerbior eſſe poteſt, vt notat D. Ambroſ. lib. 3. Offic. cap. 4.

D.Ambr.

Quæ, inquit, *pœna grauior, quàm interioris vulnus conſcientiæ? Quod ſeuerius iudicium, quàm domeſticum, quo vnuſquiſque ſibi eſt reus?* Et cap. 5. ſequenti notat, iuſtum magis timere conſcientiam, quàm infamiam; & propterea nolle peccare, etiamſi poſſit latère.

Conſcientia magis timenda, quàm infamia.

Et rationem reddit: *Sibi enim,* inquit, *eſt reus, priuſquàm cæteris; nec tam pudenda apud Deum publicatio flagitij, quàm conſcientia.* Quod egregiè confirmat ex annulo Gygæo, cuius pala ad palmam manus conuerſa geſtantem ſic occultabat, vt à nemine videretur: *Da,* inquit, *hunc annulum ſapienti, vt beneficio eius poſſit latère, cùm deliquerit: non minus fugiet peccatorum contagium, quàm ſi non poſſit latère. Non enim latebra ſapienti ſpes impunitatis, ſed innocentia eſt.* Hæc enim ſi abſit, etiam aliis occultus, à propria conſcientia laceratur.

5. *Conſcientia peccata, vermes.* D.Ambr.

Quæres, cur peccata malæ conſcientiæ, & ab Iſaïa, cap. 66. n. 24. & à Chriſto Domino, Marc. 9. num. 44. vermibus comparentur: *Vermis,* inquiunt, *eorum non moritur.* Reſpondet D. Ambroſius lib. 7. in Lucam, cap. 14. ad finem: *Eo quòd,* inquit, *irrationabilia animæ peccata mentem rei, ſenſúmque compungunt, & quadam exedunt viſcera conſciẽtiæ; quæ tanquàm vermes ex vnoquoque naſcuntur, tanquàm ex corpore peccatoris.* Quaſi diceret: Vermes carnis, & culpæ mentis in eo ſunt ſimiles: quia ſicut caro gignit vermes, quibus ipſa lanietur; ita & conſcientia edit culpas, quibus ipſa exedatur. His conſcientiæ punctionibus ſtimulatus Iobus in figuram peccatoris, ſeu peccator ſub Iobi nomine:

Peccator ſibi contrarius.

O cuſtos hominum, inquit, *quare poſuiſti me contrarium tibi, & factus ſum mihimet ipſi grauis?* Iob 7. n. 20. Non de alio contrario, quàm de ſe ipſo conqueritur, à quo magis, quàm à quouis alio externo pungitur, & exulceratur.

D.Bern.

Vnde D. Bernardus lib. 5. ad Eugenium, expendens eum locum, inter alia: *Nullus,* inquit, *moleſtior oculus ſuo cuiuſque. Non eſt aſpectus, quem tenebroſa conſcientia ſuffugere magis velit, minus poſſit.*

6. *Quo pacto peccatoris multa ſint flagella, & nulla.* D.Bern. *Nulla humana, multa diabolica.* *Nulla externa, multa interna.*

Idcircò Dauid: *Multa,* inquit, *flagella peccatoris.* Pſ. 31. n. 10. Sed vide, ô Dauid, ne pugnantia tecum loqui videaris, qui alibi de peccatoribus cecinisti: *In labore hominum non ſunt, & cum hominibus non flagellabuntur.* Pſal. 72. n. 5. Abſit, inquit, D. Bernardus ſerm. 23. in Cantica, & in ſua declamatione De verbis Petri: *Ecce nos reliquimus omnia.* Abſit, vt Propheta ſecum pugnet. *Nã qui in labore hominum non ſunt, in labore Dæmonum erunt, & qui cum hominibus non flagellantur, cum Dæmonibus flagellabuntur.* Rectè quidem iſta: ſed illud ad rem præſentem accommodatum; multa eſſe flagella peccatoris, ſi non ab hoſte, perſequutoréque externo, ſaltem ab interno carnifice, ac tortore; qualem ſe illi præbet ſceleris conſcientia.

D. Chryſoſt.

Vnde D. Chryſoſtomus concione 4. de Lazaro: *Conſciẽtia,* inquit, *quouis ſtimulo acrius pũgere conſueuit peccatorẽ. Nam ſcortator, adulter, aut fur non modò cùm accuſatur ipſe; verùm etiam cùm audit alios eadẽ auſos accuſari, ipſe ſibi videtur flagris cædi: alius quidem vocatur in ius; hic verò flagellatur.*

7. *Abſalon à conſcientia flagellatus.* D.Chryſ.

Teſtis Abſalon, qui diu antequàm moreretur, è quercu ſuſpenſus laborauit, 2. Reg. 18. num. 9. Rationem reddit D. Chryſoſtomus in Pſalm. 7. *Non ſtatim,* inquit, *de medio ſublatus eſt: ſed tanquàm in iudicio priùs ſuſpenſus eſt, & ligno affixus, & Deo è ſuperis ferente ſentẽtiam, longo tempore pependit, à conſcientia deinceps flagellatus.* Quæ internæ plagæ etiam inter externas delicias infliguntur; vt benè D. Ambroſius lib. 1. Officior. cap. 12.

Deliciatur corpus, torquetur animus. D.Ambr.

Peccator, inquit, *quamuis foris abundet, deliciis diffluat, odoribus flagret; in amaritudine animæ vitam exigit.* Et paulò pòſt: *Vides conuiuium peccatoris: interroga conſcientiam eius. Nonne grauiùs fœtet omnibus ſepulcris? Intueris lætitiam eius: introſpice vlcera, & vibices animæ eius, cordiſque mœſtitudinem.* Neque verò plagas leues, ac faciles exiſtimes. Nam, vt bene D. Auguſtinus in Pſalm. 45.

D. Auguſt. *Nulla maior plaga, quàm peccati conſcientia.*

Inter omnes, inquit, *tribulationes humanæ animæ, nulla eſt maior tribulatio, quàm conſcientia delictorum.* Quod ibi latiùs confirmat. Idque adeò verum iudicat D. Ambroſius proximè citatus, vt dicat;

D. Ambroſ. *Mala conſcientia, infernus.*

Ipſam, quæ videtur, etiam dum viuunt, impiorum requiem in inferno eſſe. Viuentes enim in inferna deſcendunt. Quaſi non minùs à propria conſcientia, quàm ab ipſa gehenna crucientur.

D.Bern.

Breuiùs, & apertiùs Bernardus ſerm. 4. de Aſſumptione Virginis: *Infernus quidam,* inquit, *& carcer animæ, rea conſcientia,* &c. Eadémque ferè paulò antè, ſerm. 2. de eodem Feſto iam præmiſerat.

8. *Terrores malæ conſciẽtiæ.*

Hinc illi terrores, quibus malæ conſcientiæ perpetuò quatiuntur; iuxta illud Dei oraculum de Hebræis: *Dabo,* inquit, *pauorem in cordibus eorum: terrebit eos ſonitus folij volantis, & ita fugient, quaſi gladium: cadent, nullo perſequente.* Leuitic. 26. num. 36. Vbi conſule Lorinum & Cornelium, ad malæ conſcientiæ terrores longiùs digredientem.

Lorinus. Cornelius.

Cui & illud affine eſt: *Dabit,* inquit, *tibi Dominus cor pauidum, & deficientes oculos, & animam conſumptam mœrore. Timebis nocte, & die. Manè dices: Quis mihi det veſperã? Et veſpere: Quis mihi det manè: Propter cordis tui formidinem, qua terreberis.* Deuteron. 28. à num. 65. Eodem ſpectat illud de impio vaticinium: *Sonitus,* inquit, *terroris ſemper in auribus illius; & cùm pax ſit, ille ſemper inſidias ſuſpicatur. Non credit, quòd reuerti poſſit de tenebris ad lucem, circumſpectans vndique gladium.* Iob 15. à num. 21. Denique colludit Sapiens: *Cùm,* inquit, *ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua, perturbata conſcientia.* Sapient. 17. n. 10. Hinc illa impij fuga,

de

de qua Salomon: *Fugit impius, nemine perſequente.* Prou. 28. num. 1. In quibus locis tantas terrorum procellas mala conſcientia excitauit.

9. *Diuitem epulonem conſcientia terrebat, vt Iudex; torquebat, vt carnifex.* D.Chryſ.

Vnde D. Chryſoſtomus concione 1. De Lazaro, ſub finem, loquutus de diuite epulone: *Explica*, inquit, *mihi iſtius conſcientiam; & videbis intus grauem peccatorum tumultum, ingem metum, tempeſtatem, turbationem. Videbis velut in Curia mentem ad thronum conſcientiæ conſcendiſſe regalem; & tanquam Iudicem ſedentem; & cogitationes loco carnificum adhibentem, in equuleo ſuſpendentem, lateráque conſcientiæ radentem vngulis.* Et paulò pòſt: *Voluptas quidem temporaria eſt, dolor perpetuus. Timor vndique, ac tremor, ſuſpicio, & anxietas: angulos metuit, vmbras ipſas formidat, ſuos ipſius famulos, conſcios, inſcios, illam ipſam, quam corrupit; & virũ, quem affecit contumelia. Obambulat, amarum accuſatorẽ circunferens conſcientiã: cùm ſit ſuo ipſius iudicio dãnatus, nec vel ad breue tẽpus poſſit reſpirare.*

10. *Cur mala conſcientia obuerſetur gladius, non gladiator.*

Et obiter nota, in locis Leuitici, & Iobi citatis, obſeruari malæ conſcientiæ gladium, non gladiatorem; vt ineuitabilis ſupplicij, & minimè præuiſi timor ſignificetur. Nam, ſi occurreret gladiator, euitari poſſet, aut placari: at verò cum gladius iam impendeat, ſupplicium proponitur, velis, nolis, ſubeundum; iuxta illud: *Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius: & irruet ſuper te calamitas, quam non poteris expiare; veniet ſuper te repentè miſeria, quam neſcies.* Iſai. 47. num. 11. Gladio autem impiorum ceruicibus impendente, quantus terror animos occupabit? Iuxta illum Dionyſij Tyranni Apologum, de quo Tullius lib. 5. Tuſculanar. quem Lyricus vulgari tetraſticho breuiter & eleganter collegit 3. Carm. 1. ſed iam exemplis rem ipſam illuſtremus.

Tullius. Horatius.

SECTIO II.

Perturbatæ conſcientiæ exempla.

1. *Adam poſt peccatum timuit conſcientiam.* D. Chryſoſt.

A Primo peccatore primũ deſumatur exemplum. Peccauit olim Adamus. Quid ſtatim? *Vocem*, inquit, *tuam audiui in Paradiſo, & timui: eo quod nudus eſſem, & abſcondi me.* Gen. 3. n. 10. In quem locum D. Chryſoſtom. homil. 17 *Quare*, inquit, *dic, oro?* ſcilicet, timuit. *Quoniam videbat ſibi trucem ſtare accuſatorem, conſcientiam dico. Neque enim alium obiurgatorem habebat, & teſtem peccatorum; ſed vnicum illum, quem intrinſecùs circunferebat.* Et ibidem vocat conſcientiam, Iudicem incorruptum, qui ante oculos ſcribit peccatorum magnitudinem: perpetuam accuſatricem, quam nemo latère poſſit, vbique, & ſemper nobis occurſantem: Medicum optimum, qui non ceſſat ſua apponere medicamenta; quãuis à nobis ſæpius repellatur: durum carnificem, qui mentem noſtram flagellat, & cor lancinat. Vnde concludit, ſi tanto conſcientiæ præſidio muniti, adhuc ruimus, ac deficimus; quid, ſi illius tutela, ac patrocinio deſtituti iaceremus? Et obiter nota, Adamum etiam in Paradiſo timuiſſe: quia nullus eſt locus tam ſacer, quem ſi peccator inuadat, timor quoque, ac terror, peccati vindex, & vltor, non expugnet.

Conſcientia, Iudex, & Medicus, & carnifex.

2. *Tremor Caïni poſt peccatum.* D. Hier.

Quis timidior Caïno poſt peccatum? Tremebat toto corpore; huc, illuc profugus oberrabat; & ad plagam orientalem *Edem*, hoc eſt, interprete D. Hieronymo, ad terram inſtabilem, & fluctuantem recedebat: vt iam in 1. tomo, Annot. 4. Sect. 3. §. 49. obſeruaui. Quò hæc omnia ſpectabant; niſi, vt territum eius animum, & conſcientiæ ſtimulis agitatum indicarent? Vnde

A D. Ambr. lib. 7. Epiſtolarum, epiſt. 44. *Sibi*, inquit, *vnuſquiſque animum ſuum ſeuerum Iudicem ſui vltorem ſceleris, & vindicem criminis habet. Timens, & tremens oberrabas Cain, parricidalis facinoris luens pœnas; vt ei remedio ſua mors fuerit. Nemo igitur vel ſolus, vel cum altero aliquid turpe faxit. Et ſi ſolus eſt, ſe ipſum præ cæteris erubeſcat.* D. Ambr.

3. Rupert. *Cain ciuitatem ædificauit, qua ſe contra conſcientiæ terrores tueretur.*

Sed, cur Caïn inter hos terrores, *ædificauit ciuitatem?* Geneſ. 4. n. 17. Reſpondet Rupertus lib. 4. in Geneſim, cap. 10. quia occiderat fratrem ſuum, & ob hoc omnibus odioſus, vagus, & profugus erat; idcircò ciuitatem, qua ſe tutaretur, ædificauit. At quem timebat, cùm nemo, à quo occideretur, ſupereſſet? Immò quem non timebat? Timebat in primis ipſum agrum, in quo pecca-
B rat, tanquàm ſceleris ſui conſcium, & quodammodò oculatum teſtem; ideò ab illo ſe in vrbem colligebat. Plures alias timendi cauſas ex Procopio retuli in 1. tomo, Annotat. 24. Sect. 2. §. 10. Et plures apud D. Ambroſium lib. 2. de Caïn, & Abel, cap. 9. inuenies, quas mala conſcientia, quolibet hoſte, & carnifice crudelior, illi metuendas proponebat. A quibus ſe vt expediret, ciuitatem, in quam ſe reciperet, ac muniret, ædificabat. Sed præ omnibus aduerſariis, ſi plurimos, & infenſiſſimos habuiſſe fingeremus, ſuam ipſe conſcientiam metuebat, quam multò ægriùs, ac difficiliùs, quàm ipſam mortem tolerabat.

4. *Caïn prohibetur occidi, vt viuendo grauiùs puniatur.* Philo.

Vnde quæret aliquis, cur Dominus meritiſſimum mortis reum morte abſoluerit; & dicen-
C ti: *Omnis, qui inuenerit me, occidet me*: reſponderit: *Nequaquàm ita fiet*: ac tandem impreſſerit in eo ſignum, *vt non interficeret eum omnis, qui inueniſſet eum?* Geneſ. 4. n. 14 & 15. Reſpondet Philo Hebræus lib. De profugis: *Caïn*, inquit, *impudentis fratricidæ mors nunquam in lege inuenitur, immò extat de illo hoc oraculum, ne quis eum inuentum interimeret. Cur ita? Opinor, quia impietas malũ eſt infinitum; quod ſemel accenſum, nunquam extingui poteſt.* Quaſi diceret: Atrox illa culpa fratricidij, atrociorem pœnam, quàm mortem, merebatur. Idcircò illi Dominus vitam conſcientiæ terroribus obnoxiam prorogauit; vt non vnam tantùm crucem ſemel moriendo, ſed infinitas propemodùm diu viuendo ſuſtineret.

5. D. Ambr. *Vita ob conſcientiæ ærumnas laborioſior, quàm mors.*

D Nec aliter reſpondet D. Ambroſius lib. 2. De Caïn, & Abel, cap. 9. dicens, in vita impij, perpetuis cõſcientiæ terroribus agitati, plus eſſe ærumnæ, quàm voluptatis: *Mors enim*, inquit, *vna eſt in receſſione animæ, & corporis, quæ ſimul, vt venit, omnes corporis dolores auferre, non augere conſueuit: metus verò, qui hanc vitam viuentibus frequenter ingruunt, plurimas etiam mortes inferunt, vt iſta mors remedium eſſe videatur, non pœna.* Ac tandem poſt multa de hac re concludit de Caïno: *Ergo & iſti Cain longæuitas indulta vindicta eſt: eo quod vixit in metu, & prolixum ſpatium cucurrit multo, & infructuoſo labore.* Quam ſententiam in Pſalmum 35. iterum inculcat; vbi loquutus de Caino: *Cùm*, inquit, *adhuc à Domino pœna ceſſaret, torque-*
E *bat eum ſuorum cõſcientia peccatorum. Latebat miſer tremẽs, & timens; & cùm adhuc percuſſor deeſſet, ipſa ſe ſe iniuſti vita cruciabat. Acceperat ſignum, ne eum aliquis occideret: non vt vita ſuauitate frueretur, ſed ne mors auferret ærumnam, vt percuſſorem ſuum quotidie timendo pateretur. Meruerat quidem, vt percuſſor inhiberetur: ſed ſine vlla intermiſſione ipſe ſibi ſuus carnifex erat, ipſe percuſſor.*

6. *Lamechum ſua conſcientia accuſauit, & condemnauit.*

Lamech, qui, vt alibi retulimus ex Hebræis, proauum ſuum Caïnum per imprudentiam inter venandum occiderat, nemine prodente, ſe prodidit; nemine condemnante, ſe condemnauit: *Occidi*,

Occidi,inquit,*virum in vulnus meum,& adoleſcentulum in liuorem meum. Septuplum vltio datur de Cain:de Lamech autem ſeptuagies ſepties*.Geneſ.4. n.23. In quem locum D.Chryſ.hom.20. *Quis*,inquit, *iſtum, dic,obſecro, talem ad confeſſionem adegit? Nullus alius, quàm conſcientia, & incorruptus ille Iudex. Nam ſimul ac in peccatum declinarat; ſtatim inſurrexit conſcientia, inclamánſque & oſtēdens peccatorum magnitudinem, omnibus ſe ipſam pœnis obnoxiam fecit. Ita enim ſe habet peccatum, vt priuſquàm fiat, obtenebret ac decipiat mentem: poſtquàm autem conſummatum fuerit, manifeſtè ſuam nobis abſurditatem proferat & oſtendat.*

D.Chryſ.

7. *Mala conſcientia grauiora timet, quàm patiatur.*

Sed vlteriùs vide pauentē animum. *Septuplum*, inquit,*vltio datur de Cain:de Lamech autē ſeptuagies ſepties*. Quaſi diceret: Cain occiſor Abelis ſepties, id eſt, grauiter pœnas luet: at verò Lamech occiſor Caïni ſeptuagies ſepties, id eſt; multò grauiùs punietur. Quid ais, ô Lamech? Occiſor Caini prædicitur à Deo ſepties tantùm puniendus:*Omnis*,inquit,*qui occiderit Cain,ſeptuplum punietur*.Gen.4.n.15. Si igitur Caïnum occidiſti, ſepties tantùm punietis;iuxta latam à Deo ſententiam. Ergo,quid times, fore vt ſeptuagies ſepties puniaris?Minor pœna tibi decernitur;quid maiorem formidas?O præſagam maioris mali cōſcientiam,quàm te ipſa patiatur?Septenis addicta flagris, adhuc vlteriùs ſeptuagena perhorreſcit. Optimè D.Chryſ.cit.loco:*Peccator*,inquit,*habens acrem illum accuſatorem,conſcientiam;nunquàm ſic in ſolitudine verſatur, quin ſuſpiciones timeat, vmbras tremiſcat, & eos, qui conſcij ſunt, & qui non ſunt. Perpetua in animo eius tēpeſtas eſt,& reciprocantes ac contrarij fluctus. Inſuper neque ſomnus ei ſuauis,ſed terrore & formidine plenus; neque cibus voluptatem præbet;neque amicorum colloquia talem refocillare,vel liberare ab vrgente anxietate poſſunt: ſed quaſi carnificem circumgeſtat,ſe lancinantem & flagellantem continuò: ita poſt abſurdum facinus obambulat, nullo conſcio, ſuſtinens intolerabiles pœnas illas,& Iudex ſui factus,& accuſator.*

D.Chryſ.

8. *Dauid continuum ſui peccati tormentum ſentiebat.*

Hunc ſuæ conſcientiæ cruciatum experiebatur Dauid,cùm in lacrymas fuſus dicebat: *Peccatum meum contra me eſt ſemper*. Pſal.50.n.5. Quaſi neque dies, neque noctes à ſui peccati formidine libertas traduceret; ſed in perpetuo timore verſaretur. Vnde D.Ambr.in Pſal.35. *Offunditur enim*, inquit,*nobis vltrix noſtri imago peccati,nec quietum reum ſuū eſſe permittit, inferens miſeram ſeruitutē; atque in ſua vincula trahit,vt enodare ſe non queat; quoniam volens ipſe ſe vendidit, cui liberū erat, delictorum æra non capere,& libertatem innocentiæ reſeruare.Itaque cùm oramus,peccatum offunditur:vbi ſomnus ſenſum corporis laxauerit, peccatū recurrit. Semper nobis error noſter, tāquam mali exactor,occurrit, vel tanquàm improbus fœnerator, conueniens debitorē.*Si igitur Dauid,qui pœnitentiæ lacrymis tanquàm ſuauiſſimo vnguento ſuam conſciētiam oblinere & demulcere non ceſſabat; adhuc nihilominus ſui peccati ſtimulos & aculeos ſentiebat; quid illi,qui exulceratam conſcientiam nullo cæleſtis conſolationis medicamine fouent, nullo pœnitentiæ fomento medicantur?

D.Ambroſ.

Si Dauid pœnitens, quid impœnitētes.

9. *Saül mala conſcientia turbatus Dauidem metuebat.*

Saül olim de ſpelunca egrediens,tribus hominum millibus ſtipatus incedebat: & nihilominùs adorabundus ac precabundus Dauidem penè ſolum ac fugitiuum ſic implorabat: *Iura*, inquit, *mihi in Domino,ne deleas ſemen meum poſt me,neque auferas nomen meum de domo patris mei*.1.Reg. 24.n.22. Quid,quæſo,potentem Regem tremefecit,ac planè impulit ad vnum militem profugum implorandum, niſi illa, quæ intus animum ſubi-

A gebat, conſcientia? Nam vt bene Theod.q.56.ad eum locum:*Tanta*,inquit,*eſt vitij imbecillitas. Qui erat Dux & Imperator tam multorum millium, rogabat fugitiuum; & qui erat cum multitudine militum,rogabat eum,qui aufugiebat, vt ipſum impertiret benignitate ac clementia.* Quin etiam Dauid, qui ante adulterium, terrebat externos hoſtes; poſt adulterium, militem Vriam metuebat:vt videre eſt 2.Reg.11.à n.6. Vnde, quæſo, iſte timor? Rectè D.Chryſ. in Pſal.50. *Videte*,inquit, *& admiramini, Fratres, quantùm mali ſit, delictis obnoxium fieri. Rex militem timet, & formidat ſubditum:imperator coronam capite geſtabat,& confuſionis opprobria metuebat. Nonne tu imperator? Nonne gladij poteſtatem habes? Habeo, inquit:ſed conſcientiam peccati mei timeo,formidinis matrem. O ignominioſa accuſatrix!*

Theod.

Dauid ante peccatū formidabilis, poſt peccatū militē Vriā formidabat.

D.Chryſoſt.

B

10. *Rex Achab ſua territus conſcientia tremebat coram Helia.*

Regem Achabum rapinæ ſeruientem Propheta Helias acriter reprehendit. Quid verò Rex? Pauens,ac tremens; *Num*,inquit,*inueniſti me inimicum tibi?* 3.Reg.21.n.20. Miratur hunc Regis pauorem D.Ambroſ.lib. De Naboth,c.12. *Quam miſera*,inquit, *conſcientia, quæ ſe proditam doluit! Rex erat Achab,& Rex Samariæ: Helias pauper, & indigens pane;cui victus defeciſſet ſubſtantia, niſi coruus alimoniam miniſtraſſent. Adeo tamen deiecta erat conſcientia peccatoris; vt nec regalis potentiæ faſtu attolleretur.* Quis potētior & arrogātior Nabuchodonoſore?Sed cùm ex vno Daniele captiuo ſuorum ſcelerum pœnas audiuiſſet: *Cecidit*, in-

C quit Textus, *in faciem ſuā, & Danielem adorauit*. Dan.2.n.46. Quem in locum Theodoret. *Conſiderat*,inquit, *arrogantem illum inſanæ morbo correptum;qui etiam Deum ſe eſſe exiſtimarat;qui omnes homines in ſuā ditionem redegerat;eò adductum eſſe, vt captiuum adoret Iudæū, in mancipiorum ordinē redactum*.Quaſi ſcelerum conſcientia in timorem deieciſſet eum regem, quem paulò antè ſcelerum ignorantia in tumorem & ſuperbiam erexiſſet.

D.Ambroſ.

Nabuchodonoſorem perturbata conſcientia ad Danielū pedes abiecit.

Theod.

11. *Peccātes doloribus parturientium diſcerpuntur.*

Peccantes comparat Scriptura cum parturientibus. Nam de peccatore loquutus Iob c.15.n.35. *Concepit*, inquit,*dolorem,& peperit iniquitatem,& vterus eius præparat dolos*.De iniquis Iſaias c.59.n. 4. *Conceperunt*, inquit, *dolorem, & pepererunt iniquitatem*. Tandem Dauid de impio: *Ecce*,inquit,

D *parturiit iniuſtitiam,cōcepit dolorem,& peperit iniquitatem*. Pſal.7.n.15. Rationem huius loquutionis reddit D.Chryſ.in Pſal. citat. *Quia quemadmodum*,inquit,*mulieres parturientes à doloribus diſcerpuntur: ita etiam,qui facit dolum,diſcerpitur,& non leui aliquo, ſed vehementiſſimo dolore afficitur.* Et paulò pòſt oſtendens,non poſſe hunc dolorem deliniri: *Non interit*,inquit,*iudicium conſcientiæ;eſt enim naturale,& à Deo inſitum: etiamſi quis millies ſe ambitioſè iactet, & glorietur, inſtat illud vociferans,caſtigans, condemnans: & nemo eſt eorum,qui viuit in ſcelere, qui non innumerabiles dolores ſuſtineat, & de malis conſultans, & conſilium exequens.*

D.Chryſ.

12. *Mulier in partu, peccātor etiā antè partum, ſeu exequutionē peccati torquetur.*

Ex quibus hoc diſcrimen colligitur;quòd mulieris dolor vehementiſſimus ſit in partu; pecca-

E toris, etiam ante patratum ſcelus ſtatim poſt cogitatum,ſeu conceptum. *Concepit*,inquit,*dolorem*. Et proptereà priùs dixit Dauid: *Ecce parturiit*, quàm *concepit*, vt notat D.Chryſoſtom. *Quia hic dolor*,inquit,*eſt à principio.Simul ac enim quiſquam de malo conſultauit; tumultus, ac turba eſt in cogitatione.* Teſtis Achab, qui etiam antequàm alienam vineam raperet, ſolùm cogitans de rapienda,cruciabatur. *Venit*,inquit,*in domum ſuam indignans,& frendens,& proiiciens ſe in lectulum ſuum, auertit faciem ſuā ad parietem, & non comedit panem*. 3.Reg.21.n.4. Vbi D.Chryſoſtomus citatus:

D.Chryſ.

Achab cogitans de peccato faciendo cruciabatur.

Conſidera, inquit, *cùm ille vineam concupiiſſet, quantum dolorem ſenſerit. Quoniam conſcientia non ferebat ſententiam; ingreſſus eſt triſtis, humi procumbens confuſus, vel ipſo aſpectu præferens conſcientiæ condemnationem.* A

13. *Mulier poſt partum lætatur: peccator poſt commiſſam culpam magis torquetur.* D.Chryſ. D.Ambr.

Adde & alterum diſcrimen. Nam *mulier*, inquit Chriſtus Dominus, *cùm pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ propter gaudium.* Ioann. 16.num.21. At verò in dolore ex peccato longè aliter contingit, vt notat D.Chryſoſt.conc.4. De Lazaro. *Nam peccatum*, inquit, *ſimul atque cõmiſſum eſt, tum demum, extincta voluptate, amarus pœnitentiæ ſtimulus ſuccedit, contrà quàm accidere ſolet parturientibus*, &c. Et conſentit D.Ambr.lib.2. De Abraham, c.4. *Dum*, inquit, *in quadam ſumus delinquendi libidine; nebulis quibuſdã conſcientiæ mẽs obducitur, ne videat eorum, quæ concupiſcit, deformitatem. Sed cùm omnis nebula tranſierit; grauia tormenta exercentur in quodam malè conſcij ſecretario.*

14. *Iudas facilius duxit patibulum, quàm conſcientiæ cruciatum.* D.Chryſ.

Cernere hoc eſt in Iuda proditore ſe poſt peccatum miſerabiliter ſuſpendente, Matth.27.n.5. De quo Diuus Chryſoſt. in Pſalm.7. *Cùm*, inquit, *non poſſet ferre iudicij conſcientiæ dolorem, adaptato ſibi laqueo, vitam finiuit.* Quaſi ſatiùs ſibi duceret, ruptis viſceribus, efflare animam; quàm incluſo in animo dolore, vitam propagare. Vnde fit, fraudes ac dolos, cæteráſque animi noxas, non ſolum ſimiles eſſe fœtibus viperinis, vt ibi vult Diuus Chryſoſtomus; ſed etiam multò deteriores: nam hi vterum diſcerpunt, cùm naſcuntur; illæ verò etiam iam natæ conſcientiam lacerant ac diſrumpunt. Immò longo poſt tempore, adhuc hærent altiùs in memoria, ſuos auctores perpetuò cruciaturæ. Quod luculentiſſimè demonſtrat Philo Hebræus in Flaccum, dum in Inſula Andro, ſuorum peccatorum terroribus agitatus exulauit. *Adeo*, inquit, *trepidabat, vt non aliter, quam inſanus proſiliret, ac vltro, citróque diſcurreret, manus complodens, femora percutiens, humi ſe affligens, & clamitans.* Et ſtatim longiſſimam referens eius orationem ſuas miſerias deplorantis, inter alia: *Interemi*, aiebat, *quoſdam; interiment me alij: me conniuente, quidam lapidibus ſunt obruti, quidam viui combuſti, quidam raptati per medium forum; horum facinorum pœnæ me manent, & diræ iam ſtant, tanquam in carceribus, vt obice rupto properent in meam perniciem; immò iam in horas præmorior, multas mortes ſuſtinens ante illam vltimam.* Vbi latiſſimè ſpatiatur in exprimenda huius improbi quondam Præſidis, tunc exulis conſcientia, ſcelerum furiis deuota, & peccatorum aculeis cruentata.

Peccata, peiora, quàm fœtus viperini.

Philo.

Peccator præ dolore conſcientiæ lymphatus.

15. *Conſcientiæ ſtimuli in morte grauiores.*

Quòd ſi viuentes peccatores his conſcientiæ ſtimulis agitantur, quibus, quæſo, agitabuntur morientes? Moriturus olim Saül, vt citiùs occideretur, à milite quodam Amalecita poſtulauit: *Sta*, inquit, *ſuper me, & interfice me.* 2.Reg.1.num. 9. Res planè mira. Nam Reges morituri ſibi diutiùs viuendi præſidia requirunt: cur igitur Saül remedium ſibi poſtulat citiùs moriendi? *Quoniam*, inquit, *tenent me anguſtiæ.* Ex Hebræo legit Abulenſis: *Quoniam*, inquit, *tenent me oræ veſtimenti ſacerdotalis.* Quaſi diceret: Recordor Sacerdotum, quos olim ſacerdotalibus veſtibus indutos interfeci, 1.Reg.22.n.18. eáque recordatione adeò excrucior, vt vita mihi amarior, quàm mors ipſa videatur. Sic exponit Abulenſis quæſt. 5.ad eum locum: *Videbatur*, inquit, *ſibi Saül, quòd propinquus morti videret Sacerdotes Domini, accuſantes eum in iudicio coram Deo.* En vt conſcientiæ flagra diriora morientibus videantur, quàm enſis vulnera.

Abul. *Morienti præterita vita peccata obuerſantur, diriora, quàm vulnera.*

Non aliter & Rex Antiochus morti proximus. 16.
Vocauit, inquit Textus, *omnes amicos ſuos, & dixit illis: Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, & corrui corde, præ ſollicitudine, & dixi in corde meo: In quantam tribulationem deueni, & in quos fluctus triſtitiæ, in qua nunc ſum, qui iucundus eram, & dilectus in poteſtate mea?* 1.Machab.6.n.10. Quænam erat hæc triſtitia, quæ dormientem excitabat, & morientem obruebat? Subdit: *Nunc verò reminiſcor malorum quæ feci in Hieruſalem*, &c. Ibid.num.12. Quaſi diceret: meorum conſcientia peccatorum, meum mihi animum corrodit: dolores, quibus corpus moriturum affligitur, vix ſentio. Sed illos conſcientiæ cruciatus, quibus eliditur anima iam exhalanda, nequeo tolerare. Adeò B ſunt conſcientiæ dolores omnibus corporis doloribus diriores.

Antiochus moriturus, conſcientiæ ſtimulis exulceratur.

Vnde Dauid nihil magis in hora mortis, quàm hos conſcientiæ ſtimulos formidabat. *Cur*, inquit, *timebo in die mala?* Pſal.48.n.6. Seu, vt habet Chaldæus: *In die tempeſtatis*: hoc eſt, in die mortis. Subdit: *Iniquitas calcanei mei circundabit me.* Quaſi diceret, vt ibi notat D.Chryſ. *Vnum tantum timebo, ne fortè vitæ meæ iniquitas me circundet.* Nam ſicut in tempeſtate nihil magis terret naufragos, quàm vitæ iactura; ita & in morte nihil magis terret morituros, quàm vnius periculum conſcientiæ: leuis eſt humanæ felicitatis ruina; niſi æterna incurratur. Hic eſt maximus in morte cruciatus. Vnde iuſtos, inquit Sapiens c.3.num.1. C *Non tanget tormentum mortis.* Quia, licèt multis ſæpè doloribus in morte crucientur: illo tamen conſcientiæ tormento, qui per antonomaſiam tormentum mortis dicitur, non tanguntur. 17.

Nihil magis in morte timendũ, quàm mala conſcientia. Chaldæus. D.Chryſ.

Ad hæc illud accedit, quòd cæteri huius vitæ cruciatus, tandem morte finiuntur. At verò malæ conſcientiæ tormenta poſt mortem atrociora recrudeſcunt; & quod peius eſt, in æternum perennabunt. Vide D.Bernard.lib.5. De conſideratione ad Eugenium, alludens ad eum locum: *Vermis eorum non morietur*, Iſai.66.n.24. *Hic eſt*, inquit, *vermis, qui non moritur, memoria præteritorum. Semel iniectus vel potiùs innatus per peccatum, hæſit firmiter, nequaquam deinceps auellendus; nec ceſſat rodere conſcientiam, eáque paſtus, eſca vtique inconD ſumptibili, perpetuat vitam. Horreo vermem mordacem, & mortem viuacem. Horreo incidere in manus mortis viuentis, & vitæ morientis. Hæc eſt ſecunda mors, quæ nunquàm peroccidit, ſed ſemper occidit. Quis det illis ſemel mori, vt non moriantur in æternum? Quid niſi mortẽ mortis beneficio, aut finire, aut euadere volunt? Denique inuocabunt mortem, & non veniet.* Apoc.9.n.6. Hæc Bernard. Ex quibus patet, quàm miſera ſit malæ conſcientiæ carnificina. 18.

Mala conſcientia cruciatus morte non finitur. D.Bern.

Quòd ſi quis peccator ſceleris conſcientia non mordetur; profectò de illorum numero eſt, qui, vt docet D.Paul.1.Timot.4.num.2. *Cauteriatam* habent *conſcientiam*: hoc eſt, interprete Theodoreto, *extremum mentis ſtuporem.* De quibus eſt illud: *Percuſſiſti eos, & non doluerunt.* Ierem. E 5.num.3. Quod ipſemet peccator impudenter confitetur, *Verberauerunt*, inquit, *me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi.* Prouerb.23. n.35. Hæc eſt illa inſenſibilitas Eſaü: qui *comedit, & bibit, & abiit parui pendens, quòd primogenita vendidiſſet.* Geneſ.25.n.34. Hic eſt ille ſtupor Balaami, qui aſinum humana voce loquentem intrepidus audiebat, Num. 22. num.28. tam familiaribus Dæmonum colloquiis, belluarum miniſterio editis, tanquàm veneficus vtebatur. Hæc eſt illa inuerecundia Iudæ proditoris, de quo D.Hieronymus ad illa verba Chriſti Domini: *Qui intingit* 19.

Inſenſibilis, quem mala conſcientia non cruciat. Theod.

D.Hier.

tingit mecum manum in paropſide, &c. Matth.26. n.23. *Iudas*,inquit,*cæteris contriſtatis, & retrahentibus manum,& interdicentibus cibos ori ſuo; temeritate & impudentia,qua proditurus erat,etiam manum cum magiſtro mittit in paropſidem;vt audacia bonam conſcientiam mentiretur.* Itaque non propter innocentiam,ſed propter impudentiam profligatiſſimi peccatores aliquando à conſcientiæ terroribus liberantur.

20. *Qui non dolet conſcientiæ plagas, periculo pronior.*

Quare tuta non eſt,ſed inſidioſa hæc tranquillitas. Vnde meritò dicitur peccator eſſe, *Sicut dormiens in medio mari; & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clauo.* Prouerb.23.num.34. Nam,ſicut dormiens inter procellas propior eſt periculo, quàm vigilans: ita qui plagas conſcientiæ non ſentit, magis periclitatur,quàm qui illas ſubinde experitur. Quare D.Hieron.in epiſt.1. ad Heliodorum:

D.Hieron.

Erras,inquit, *Frater,erras; ſi putas vnquàm Chriſtianum perſequutionem non pati. Tunc maximè oppugnaris, ſi te oppugnari neſcis. Aduerſarius noſter, tanquàm leo rugiens, circuit*, &c. *Et tu pacem putas? Inſidiatur in occulto, ſicut leo in ſpelunca ſua; inſidiatur, vt rapiat pauperem:& tu frondoſæ arboris tectus vmbraculo, molles ſomnos, futurus præda carpis?* Et paulò pòſt: *Licèt*,inquit,*in modum ſtagni fuſum æquor arrideat;licèt vix ſumma iacentis elementi ſpiritu terga criſpentur: intus incluſum eſt periculum; intus eſt hoſtis. Expedite rudentes, vela ſuſpendite,crux antennæ figuratur in frontibus:tranquillitas iſta tempeſtas eſt.* Atque hæc de mala conſcientia in Heli repræſentata.

Vbi maior trãquillitas, maior tempeſtas.

SECTIO III.

Bonæ conſcientiæ tranquillitas.

1. *Bona conſcientia, murus.*

Horat.

VEnio ad bonam conſcientiam, quæ veram tranquillitatem, ac ſecuritatem præſtitit Samueli inter acres minas dormienti. Rectè quidem Horatius 1. epiſtolarum, loquutus de bona conſcientia,murum vocat:

Hic murus aheneus eſto,
Nil conſcire ſibi,nulla palleſcere culpa.

D.Bern.

Singulare planè eſt illud oraculum D. Bernardi lib. De interiori domo, c.23.quod poſteà eiſdem ferè verbis in lib. De conſcientia,repetiuit,ſi eius ſunt hæc Opera: & quod totidem verbis Hugo Victor. lib.3. De Anima, cap.11.tranſcripſit. *Conſcientia*,inquit, *bona titulus eſt Religionis,templum Salomonis,ager benedictionis,hortus deliciarum,aureum reclinatorium,gaudium Angelorum, arca fœderis,theſaurus Regis,aula Dei, habitaculum Spiritus ſancti,liber ſignatus & clauſus, & in die iudicij aperiendus.* Ita ille eleganter.

Hugo Vict. *Præconia bonæ conſcientiæ.*

2. *Cur bona cõſcientia,titulus Religionis dicatur.*

Sed,vt reliqua præconia,quæ accumular,omittam;duo tantùm priora obiter expendo: *Titulus*, inquit, *eſt Religionis.* Nam vt hæreditas,quæcunque ſit, amittitur; niſi legitimus eius poſſidendæ titulus exhibeatur: ita & Religio deperditur,niſi bona conſcientia conſectetur. At quid bonæ conſcientiæ cum templo Salomonis? Certè non parum. Nam ſicut in illo templo nulli malleorum ictus, nulli marmorum crepitus audiebantur, 3. Reg.6.n.7. ita in bona conſcientia nullus peccatorum horror, nulla paſſionum tempeſtas, nullus metus, nulla anxietas tumultuatur. Vnde pergit D.Bernardus: *Nihil*,inquit,*eſt iucundius,nihil tutius, nihil ditius bonâ conſcientiâ: premat corpus, trahat mundus, terreat Diabolus; illa erit ſecura. Bona conſcientia ſecura erit, cùm corpus morietur: ſecura,cùm anima coram Deo præſentabitur: ſecura,*

Cur templũ Salomonis.

D.Bern. *Iucunditas, & ſecuritas bonæ conſciẽtiæ.*

A *cùm vtrunque in die iudicij ante tribunal terrificum iuſti Iudicis ſtatuetur. Futuræ benedictionis non eſt vtilius remedium, nec certius teſtimonium bona conſcientia. Cùm mundus omni volubilitate circumrotetur, ploret, rideat, pereat, tranſeat, nunquam marceſcit bona conſcientia. Subiiciatur corpus in pœna, in iniuriis maceretur,verberibus lanietur,equuleo diſtẽdatur, gladio trucidetur, crucis patibulo affigatur; ſecura erit conſcientia.* Hactenus Bernardus. Et quidem huius bonæ conſcientiæ ſecuritatem eleganter expreſſit Parœmiaſtes, dicens: *ſecura mens, quaſi iuge conuiuium.* Prou.15.n.15. ſic enim,dum conuiuium eſt, ſecuritas eſt; qui iugiter conuiuantur,iugi ſecuritate perfruuntur. Atqui bonam habentes conſcientiam, iugi virtutum epulo ſagi-
B nantur. Vt enim D.Ambroſ.in Pſalm.45. *Quis*,inquit, *puritate & ſimplicitate pectoris dulcior fructus? Quis cibus ſuauior,quàm is,quem animus bene ſibi conſcij,& mens innocentis epulatur?*

En illud Dauidicum Pſal.67.n.14. *Si dormiatis inter medios cleros.* Hoc eſt: ſi quietam & pacatam conſcientiam inter media pericula habeatis; cùm extremæ ſortes de vita, ac ſalute veſtra iaciuntur. Quid tandem erit? *Pennæ columbæ deargentatæ,& poſteriora dorſi eius in pallore auri.* Quod dupliciter expono. Primò: Nullus pallor, nulla oris mutatio, nullum timoris indicium in fronte apparebit: ſed potiùs argenteus quidam candor, & aureus quidam fulgor, internæ ſecuritatis teſtis,& index, toto ex ore emicabit. Sic olim
C Stephanus inter ſuos criminatores conſtitutus, non expalluit vt reus; ſed vt Angelus fulgurauit. *Omnes*, inquit Textus, *qui ſedebant in Concilio, viderunt faciem eius,tanquàm faciem Angeli.* Act. 6.num.15. Vt angelicus oris fulgor angelicam mentis puritatem inter tot calumnias teſtaretur. Secundò: Eritis velut columba Aſſyriorum, de quibus agitur in hoc Pſalmo. Nam, vt Aſſyrij columbam, quam loco Numinis venerabantur, lædere non audebant, vt Crinitus lib.24. De honeſta diſciplina,cap.2.teſtatur. Quò pertinet illud de Hebræis: *Auolabunt quaſi aues ex Ægypto,& quaſi columba de terra Aſſyriorum.* Oſeæ 11.num. 11. Nam ſicut aues in Deorum numerum relatæ, libere & impunè volitare ab Ethnicis permitte-
D bantur: ita viri conſcientiæ pace, tranquillitatéque fruentes, omnibus periculis & caſibus altiores gradiuntur.

3. *Non palleſcit ore, qui bonã conſcientiam cõſeruat corde.*

Omnia fugit pericula, qui bonã retinet cõſcientiam.

Nec mirum,cùm in bona conſcientia,tanquàm in arce munitiſſima commoretur ipſe Deus, qui bellicos inde tumultus auertat, & hoſtilem inſolentiam retundat, & internam animi pacem foueat,ac tueatur;iuxta illud: *Factus eſt in pace locus eius,& habitatio eius in Sion. Ibi confregit potentias arcuum, ſcutum, gladium, & bellum.* Pſal.75.num. 3. & 4. Quod quamuis literaliter intelligatur de templo Hieroſolymis ſito, eámque vrbem contra hoſtium incurſus muniente: ſpiritualiter tamen intelligitur de ipſo Deo,bonam conſcientiam inhabitante, & contra diabolicas vires atque inſi-
E dias protegente. Sic enim D.Ambroſ.lib.De Naboth,cap.14.exponit: *Vbi*,inquit,*quietus affectus, nullis diuerſarum cupiditatum exagitatur fluctibus, nullis auaritiæ turbatur procellis, nullis quærendarum diuitiarum igneſcit incendiis: ipſe eſt, qui ſpeculatur æterna, & habitat in Sion; confringens omnia ſpiritualium inſtrumenta bellorum; conterens arma, quibus Diabolus ignita dirigens iacula,graues pectoribus hominum ſolet inurere paſſiones.* Quem ergo timeat bona conſcientia,tanti Imperatoris munita præſidio? Fremant licèt hoſtes, circunſtrepant arma,ſecura conſiſtet.

4. *Bona conſcientia tuta à Deo cuſtodita.*

K 2 Celebris

5. *Iſaias bona conſcientia fretus periculoſa legationi ſe offerebat.* D.Hieron.

Celebris eſt illa quæſtio, cur Iſaias ad illuſtrem A legationem obeundam ſe obtulerit? *Ecce ego,* inquit, *mitte me.* Iſai.6.n.8. Moyſes verò à legatione non minus illuſtri ſuſcipienda ſe excuſarit. Exod. 3 n.11. & deinceps. Rem multipliciter verſat ac definit D. Hieron. in epiſtola 142. ad Damaſum, ſub finem, ex quodam Rabbino, præceptore ſuo. Ac tandem accommodatè ad præſens inſtitutum cõcludit. *Qui,* inquit, *aſſertor eſt Iſaiæ, illa proferet, Prophetã, nõ tam ſui merito, quàm miſericordia Dei cõfiſum, poſtquam à Seraphim audierat, Ecce tetigit hoc labia tua, & abſtuli iniquitates tuas; otio noluiſſe torpere: ſed vltrò in miniſterium Dei, quaſi à peccatis liberum, zelo ſe obtuliſſe fidei. Moyſem verò, quia ſecularibus eruditus fuerat diſciplinis, & interfecto*

Moyſes homicidij conſciẽtia tactus difficilem legationẽ formidabat.

B *Ægyptio, cõſcientia eius aliqua ex parte ſorduerat: vnde & vox ad eum de rubo facta ſit, dicẽs: Ne acceſſeris huc: ſolue calceamenta de pedibus tuis: locus enim, in quo ſtas, terra ſancta eſt, ſe excuſaſſe.* Quaſi mala conſcientia, ſeu potiùs malæ conſcientiæ leuis ſuſpicio timidum faceret Moyſen: bona verò conſcientia Iſaiam redderet confidentem.

6. *Noë requies: quia extinctis per diluuium peccatis conſciẽtia requieuit.*

Non ſine myſterio eſt, quod Lamech filium ſuum appellauerit, *Noe,* id eſt, Requiem, dicens: *Iſte conſolabitur nos ab operibus, & laboribus manuũ noſtrarum.* Gen.5.n.29. ſeu, vt transferunt Septuaginta: *Iſte requieſcere nos faciet ab operibus noſtris.* At quæ fuit iſta requies, & non potiùs pernicies: cùm ſub Noë vniuerſum hominum genus, effuſo diluuio, interierit? Planè fuit requies, non corporum, ſed conſcientiarum. Nam etſi illata per dilu- C uium pœna defatigauit corpora; tamen ablata per idem diluuium culpa, exonerauit, & quietas reddidit conſcientias. Vnde D. Ambroſ. lib. de Noë, c.1. de hac requie loquutus: *Si ad ea,* inquit, *quæ facta ſunt, referendum putes; cum diluuium ſub Noe factum ſit, non requies hominibus, ſed interitus videatur illatus; nec remiſſio malorum, ſed cumulus miſeriarum. Verùm, ſi iuſti viri mentem conſideres, aduertes, iuſtitiam ſolam eſſe, quæ nos requieſcere facit ab operibus iniquitatis; quia dum ea, quæ iuſta ſunt, gerimus; nihil timemus puræ conſcientiæ ſecuritate.* Quare, qui veram requiem mundo intulit, conſcientias à peccato expiando; licèt extrema pernicie mundum labefecerit, corpora diluuij fluctibus obruendo; non immeritò debuit D Noë, id eſt, requies nuncupari. Sola enim vera requies illa eſt, qua bonam conſcientiam habentes perfruuntur.

D.Ambroſ.

7. *Bona conſciẽtia requies beatificæ ſimillima.* D.Ambroſ. D.Bernard.

Purum eſt, quietam poſſidere animam; poſſident & beatam, qui bona conſcientia vtuntur. Vnde Diuus Ambroſ. lib.2. offic. cap.1. *Vitam,* inquit, *beatam efficiunt tranquillitas conſcientiæ, & ſecuritas innocentiæ.* Et quidem Diuus Bernard. ſermon. De Magdalena, oſtendens, omnia mundi gaudia eſſe vana, inania ac fallacia; ſolum, quod ex bona conſcientia hauritur, firmiſſimum eſſe, & beatifico ſimillimum teſtatur. *Abſit,* inquit, *vt in terra ſumiter viuentium, gaudiorum inueniatur materia; cum tantis alternationibus tota mundi* E *facies immutetur. Sed eſt gaudium continua ſibi iucunditate firmiſſimum, quod perfectus animus de ſecura ſibi conſcientia pollicetur. Mens enim ab huius mundi aſpergine purè deterſa, & in diuinæ contemplationis acumen, totum deſiderij ſui figens affectum, minas aſpernatur, neſcit timorem, ſpem falſam eludit, & omnium ſcandalorũ immunis, in pace in id ipſum dormiens requieſcit.* Huius beatæ tranquillitatis cauſam reddens Hugo Victorinus lib.3. De anima, c.9. *Recta,* inquit, *conſcientia tranquilla eſt: quia omnibus eſt dulcis & nulli grauis; viens amico ad gratiam, inimico ad patientiam: cunctis beneuo-* A *lentiam, & quibus poteſt ad beneficentiam.* Vnde ſicut beata anima, ita & bona conſcientia nullis externis aduerſitatibus perturbatur.

Hug.Vict.

8. *Bona conſcientia ſpeculũ diuinæ imaginis.*

Pura igitur conſcientia conſeruetur, vt in ea creatrix imago reſplendens perpetuam animo conferat felicitatem. Rectè illam cum ſpeculo Hugo citatus cap.11. comparauit. *Speculum,* inquit, *clarum & purum totius Religionis, bona conſcientia. Sicut enim mulier, quæ viro ſuo placere deſiderat, in contuitu ſpeculi imaginem oppoſitam reddentis, decorem & pulchritudinem faciei componit: ſic anima, in quibus ab imagine veritatis diſcedit, vel in quibus veſtigia creatricis imaginis recipiat, in conſcientia relegit, & intelligit.* Itaque dum anima conſcientiam ſuam bonam intuetur, & in ea diui- B nam imaginem tanquàm in ſpeculo relucentem ſpeculatur; quandam in hac vita beatitudinem ſortitur. Et ſicut mala conſcientia ſibi infernus eſt; ita & bona Paradiſus. Cauendum ergo, ne puritas bonæ conſcientiæ diuinam nobis imaginem repræſentantis, infuſis peccatorum ſordibus, obſtruatur: & ſi obſtructa eſt, curandum, vt expurgetur. *Cuius rei typum,* inquit Diuus Dorotheus ſerm. 3. De conſcientia, *gerebant putei, quos eruderauit Iacob (vt Patres aſſeruêre) & Philiſthiim aggere oppleuerunt.* Nã ſicut Iacob, inquit ille dicturus potiùs Iſaac; curauit, vt putei, quos Philiſthiim ruderibus oppleuerant, explerentur. Geneſ. 26.n.18. Ita iuſtis hominibus curandum eſt; vt conſcientiæ, quas Dæmones, offuſis ſcele- C rum maculis obruunt, & obſcurant; ne diuina in illis reſplendeat imago; magno ſtudio exhauriantur, & expurgentur, vt priſtino decori ac pulchritudini reſtitutæ, nobis quoddam exhibeant æternæ ſpeculum felicitatis.

Speculũ bonæ conſcientiæ purum; ac terſum conſeruandum. D.Doroth.

Conſcientiæ putei Iſaac.

SECTIO IV.

Tranquillæ conſcientiæ exempla.

1. D.Hier. *Malchus inter extrema pericula conſcientia muro tectus.*

MIrum eſt, quod narrat Diuus Hieronymus in vita Malchi de ipſo Malcho, eiúſque vxore. Erant honeſtiſſimi coniuges in faucibus cuiuſdam ſpeluncæ; in cuius interiori receſſu ru- D giebant leones exertis vnguibus ad rapinam: & in cuius exteriori veſtibulo fremebant, & ſæuiebant homines diſtrictis enſibus ad lanienam. Quid verò illi? *Inter tot pericula,* inquit Diuus Hieronymus, *pudicitiæ tantùm conſcientia pro muro ſepti euentum rei præſtolabantur.* Et quidem bona eos conſcientia ab vtroque periculo expediuit; leonibus in hoſtes ſæuientibus, & vtrique coniugi parcentibus.

2. D.Hier. *Mulierem Vercellenſem bona conſciẽtia inter tormenta ſecuram præſtat.*

Mirabilius eſt, quod idem Diuus Hieronymus epiſt.40. ad Innocentium, narrat de muliere Vercellenſi, quam maritus innoxiam detulerat adulterij. Nam cùm ad peccatum confitendum duris quæſtionibus vrgeretur; flamma corpus exurente, & ferro excarnificante, ſuam ſemper inno- E centiam cõſtantiſſima defendit: *Et à dolore corporis,* inquit D.Hieronym. *ſpiritu ſeparato, dum conſcientia bono fruitur, vetuit circa ſe ſæuire tormenta.* Tandem ad extremum ſupplicium elata, ſæpiùs à tortore percutitur, nunquam iugulatur: mucrone circa ceruicem innoxiam languente. *Itaque furens, & anhelans lictor,* addit Hieron. *paludamento in ceruicem retorto, dum totas expedit vires: fibulam quæ chlamydis mordebat oras, in humum excuſſit, ignarúſque rei enſem librabat in vulnus. En tibi, ait mulier, ex humero aurũ ruit: collige, multo quæſitũ labore ne pereat. Proh! rogo, quæ eſt iſta ſecuritas?*

ritas? Impendentem non timet mortem; lætatur percuſſa, carnifex pallet: oculi gladium non videntes, fibulam vidēt. Et ne parum eſſet, quòd non formidabat interitum, præſtet beneficium ſæuienti. Denique bona conſcientia pluſquàm ſeptemplice clypeo armata ſic ſtetit, vt cōtra minaces ictus impetuia atque impenetrabilis videretur. Nihil ergo timeat, quiſquis bonæ cōſcientiæ clypeo muniatur.

3. *Dauid inter pericula bona conſcientia ſecurus.*

Quid, quæſo, Dauidem humana ope deſtitutum in difficillimis congreſſibus cum Saüle, niſi bona conſcientia roborauit? *Loquebar*, inquit, *de teſtimoniis tuis in conſpectu Regum, & non confundebar.* Pſal.118.n.46. Quid eundem regiis inſignibus ornatum à facie vnius Abſalonis, niſi mala conſcientia tremefecit? vt patet ex 2.Reg.c.15.à n.14. Vnde Theodoretus in Pſalm.citatum: *Vita*, inquit, *ſecundùm legem acta fiduciam affert. Et huius rei teſtis eſt magnus Dauid. Nam ante peccatum cum multa fiducia cum Saüle ſermocinabatur; poſt peccatum parricidam fugitans filium, proſpiciens in terram, capùtque operiens ambulabat.* Sic praua cōſcientia fortem alioqui, & ſtrenuum Regem ſuis viribus eneruat, & exarmat: bona verò etiam infirmum & imbecillum, maiori ſecuritate, quàm humana præſidia præſtare poſſint, roborat, & confirmat.

Theod.

4. *Iacob ex prouidentia vigilans, ex bona conſcientia dormiens.*

Mirari ſatis nequeo naturā illius timoris, quo afflictabatur Iacob, fratri ſuo Eſaü obuiā proceſſurus. Nā, ſi timuit valdè, & perterritus diuiſit populum, qui ſecū erat. Gen.32.n.7. quo pacto ſubditur, n.21. *Ipſe verò manſit nocte illa in caſtris?* ſeu, vt eſt in Græco Hebræóque autographo: *Ipſe verò dormiuit nocte illa in caſtris?* Nam timor vigiliam inducit, non cōciliat ſoporem. Sed mirari deſino: quia ille timor non fuit conſcientiæ, ſed prouidētiæ. Vnde poſtquàm Iacob ſuæ familiæ diligentiſſimè prouidit, præmiſſis muneribus ad placandū Eſaü, & partito ſuæ Gentis agmine, ne vnico pariter exitio vtrunque inuolueretur: poſtquàm, inquam, prouidentiæ partes egit; tunc ſua conſciētia ſecurus totam noctem edormiuit. Nam, vt bene D. Ambr.lib.2. De Iacob & vita beata, c.6. *Perfecta*, inquit, *virtus habet mentis tranquillitatem, & ſtabilitatem. Perfectorum eſt enim non facilè mundanis moueri, non turbari metu, nō exagitari ſuſpicione, nō terrore concuti, non dolore vexari: ſed quaſi in littore tutiſſimo aduerſus inſurgentes fluctus ſecularium procellarum mentem immobilem fida ſtatione placidare.*

D.Ambroſ.

5. *Aliena conſciētia mala turbat, bona tranquillat.*

Neque ſolùm propria, ſed etiā aliena conſcientia, ſi mala eſt, terret: ſi bona, trāquillat & ſerenat. Quem non timebat Iacob, cùm ad filios dicebat: *Turbaſtis me, & odioſum me feciſtis Chananæis, & Phereſæis, habitatoribus terræ huius. Nos pauci ſumus, illi congregati percutient me.* Gen.34.n.30. Sed contra hos terrores vna illi ſupereſſe videbatur ſacra anchora; optima ſuorum familiarium conſcientia. Ad hanc ergo confugiendum iubet: *Abiicite*, inquit, *Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt: & mundamini, ac mutate veſtimenta veſtra: ſurgite, & aſcēdamus Bethel, vt faciamus ibi altare Deo.* Gen. 35.n.2. His ita conſtitutis, quid deinde factū? Ecce tibi Iacob timere deſinit, timeri incipit. Subditur enim ſtatim: *Cùmque profecti eſſent, terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates; & non ſunt auſi perſequi recedentes.* Ibid.n.5. Vnde tam ſubita mutatio? Inde planè, quòd Iacob anteà, vt Rupert.lib. 8.c.12. obſeruat, non tam propter externos hoſtes, quàm propter alienos Deos, & internas ſuorū culpas turbabatur: poſteà verò eiectis Diis, & ſubter terebinthum defoſſis, conſcientiiſque ſuorum ritè expiatis, ingentes animos capiebat. Ac ſi mala ſuorum conſcientia ſanctiſſimum Patriarcham

Rupert.

A exanimaret: bona verò, contra omnes hoſtium vires firmiſſimè præmuniret.

6. *Inter maiora pericula maior bona conſcientiæ trāquillitas.*

Adde, quò maiora ingruūt pericula, eò bonam conſcientiam confidentiùs tranquillari. Ingreſſuri olim Ioſue & reliqui filij Iſraël terrā Promiſſionis, *venerunt ad Iordanē, & morati ſunt ibi per tres dies.* Ioſ.3.n.1. Quorſum fuit hæc mora triduana in ripis fluminis, antequàm Iordanem tranſuadarent? Reſponderi poteſt ex his, quæ docet Abul. q.2.& 3.ad eum locū, vt fluuium per eos dies intumeſcentē, antequàm ingrederentur, ſpectarent; & quò maiorem difficultatem in ſuperando alueo inuenirent, eò maiorem fidem & ſpem de potentia diuina poſteà oſtendēda conciperent, mundóque manifeſtarent. At quid egerunt toto illo triduo Iſraëlitæ? *Morati ſunt ibi*, inquit vulgata: neque ampliùs quidquā explicat. Hebræa tamen habet: *Dormierunt ibi per tres dies.* Nō ſine myſterio, vt credo: quia tam pacato ac tranquillato animo ſpectabāt fluctus illos in immēſam altitudinē excreſcentes, vt nullo modo vigilare, ſed planè dormire viderētur: neque enim minax vnda ſollicitare poterat, quos bona conſcientia, ac de Deo bene ſperans ſerenabat. Hinc Dauid, cùm à Saüle grauiter premeretur: *Super aquam*, inquit, *refectionis educauit.* Pſal.22.n.2. Ex Hebræo legi poteſt: *Super aquam requietum*, ſeu, *cōſolationum.* Quia inter extrema pericula conſtitutus, bonæ tamen conſcientiæ patrocinio munitus, in ſumma tranquillitate & quiete poſitus ſibi videbatur. Vnde Amb. in Pſal.36. *Hæc refectio*, inquit, *ſpiritualis eſt: hæc refectio requies eſt mentis interna.* Neque enim Dauid iuxta Ambroſium de externa corporis refectione, ſed de interna conſcientiæ pace, quæ reuerà animum reficit ac ſuſtentat, loquebatur.

Abulenſis.

B

Bona conſciētia Dauidem inter magna diſcrimina trāquillabat.

D.Ambr.

C

7. *D.Petrus flāgellādus dormiebat, vt ſe intrepidū ad futura ſupplicia oſtenderet: D.Paulus flagellatus vigilabat, vt ſe gratum pro præteritis indicaret.*

Erat olim D.Petrus in carcere inter duos milites cōſtitutus, vinctus catenis duabus, poſtero die ad extremum ſupplicium offerēdus: nihilominùs tā arctè dormiebat, vt neque ad ingreſſum, neque ad vocatum, neque ad fulgorem Angeli euigilaret; ſed tandē opus fuerit, vt percuſſo latere è ſomno excitaretur. Act.12.à n.5. At verò D.Paulus & Silas in Macedonia comprehenſi, datíque in cuſtodiam, & ad lignum, vt mos erat, alligati, media nocte orantes, & laudantes Deum vigilabant.
D Act.16.à n.23. Cur, quæſo, tam diſſimiles actiones ex tam ſimilibus mentibus oriuntur? Non difficilis quidē diſcriminis ratio eruetur, ſi Litera vtriuſque loci diligenter expendatur. Nam D.Paulus & Silas miſſi ſunt in carcerē iam flagellati: *Iuſſerunt*, inquit Textus, *eos virgis cædi; & cum multas plagas eis impoſuiſſent, miſerūt eos in carcerem.* Act.16. n.23. iam citato. At verò D. Petrus miſſus eſt in carcerē poſteà flagellandus, ſeu potiùs crucifigendus. *Cùm autem*, inquit Textus, *producturus eū eſſet Herodes*, ſcilicet ad patibulum. Act.12.n.6. Itaque D.Paulus ſua iam ſupplicia ſuperauerat: D.autem Petrus ſua adhuc expectabat toleranda. Vt igitur D.Paulus grātū ſe oſtenderet pro ſuppliciis, tanquàm pro beneficiis ſuſceptis, media nocte Deum
E laudans vigilabat: at verò D.Petrus, vt ſe intrepidū oſtenderet pro ſuſcipiendis, iactans ſui curam in Deum, tota nocte dormiebat. Ita mihi videtur, hāc quæſtionē diremiſſe D.Chryſ.homil.8.in epiſt.ad Epheſios: *Hi*, inquit, (nempe Paulus & Silas) *vigilabant, & hymnos canebant, quoniam iam flagris cæſi fuerant, & totum eorum negotium confectum erat, Petrum verò futuri expectatio conturbare poterat; & ideò dormit corpore, corde ad Deum vigilabat.* Tātùm enim abeſt, vt imminens periculum excitet, ſollicitétque eum, qui bona fruitur conſcientia, vt potiùs eum pacare & tranquillare videatur.

D. Chryſoſt.

8. *Chriſtus inter procellas dormiebat, in typum bonæ conſcientiæ inter pericula quieſcẽtis.* Euthym. Theoph.

Aſcendente Chriſto Domino in nauim, facta eſt procella magna. *Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens.* Marc.4.n.38. Quid eſt, ſuper ceruical? Adeóne molles ac delicatos cubitus diligebat, qui viuendi temperantiam & auſteritatem prædicabat? Euthymius & Theophylactus, vt ab hoc ſe dubio expediant, non lineum fuiſſe illud ceruical; ſed ligneum contendunt. Verùm quia parum illis fauet Græcum exemplar, vbi eſt nomen, προσκεφάλαιον, quod propriè ſignificat puluinar capiti ſupponi ſolitum; potiùs ſecundùm myſterium res definiatur. Nam, vt Barrad. tom.2.lib.5.cap.16.rectè obſeruat, puluinar illud molle & blandum bonam conſcientiam repræſentat, in qua dum vir probus requieſcit, quantumuis pericula vrgeant & circunſtrepent, B non turbatur: quemadmodum & *lectulus floridus* ſponſæ, Cant.1.num.16. bonæ conſcientiæ typus eſt, interprete D.Bern.ſerm.47. in Cant. *Lectulus*, inquit, *reſperſus floribus bona conſcientia eſt, bonis referta operibus.* Hoc igitur molliſſimo in lecto ita vir probus conſopitur: vt quanuis acres exiſtant turbines, & validæ ſæuiant procellæ, nullo timore quatiatur. Vnde D.Ambroſ.lib.5.epiſt.32. *Didicimus*, inquit, *Chriſti ſerruuli non timere: non timentibus nunquam eſt grauis terror.* Quaſi Dominum ſeruus, magiſtrum diſcipulus imitetur: & ſicut illum infinita potentia, ita & hunc bona conſcientia interritum efficiat inter terrores.

Barrad. D.Bern. D.Ambroſ.

9. *Ezechias bonæ cõſcientiæ recordatione, mortis timorem ſopiebat.*

Quare Ezechias, cùm omnium terribilium terribiliſſima mors illi ante oculos verſaretur; ad C tutiſſimum bonæ conſcientiæ aſylum ſe recepit. *Obſecro, Domine, memento, quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate, & in corde perfecto; & quod bonum eſt in oculis tuis, fecerim.* Iſai.38.num. 3. In quem locum D.Chryſoſt.homil.55. in Matthæum. *Non*, inquit, *menſæ deliciarum plenæ recordabatur, non eximiæ gloriæ; ſed iuſtæ ac rectæ conſcientiæ.* Nam, vt bene notat idem D.Chryſoſt.in illud Apoſtoli: *Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ.* 2.Corinth.1.n.12. *Bona conſciẽtia non ſolùm ſufficit ad ſolatium, ſed etiam ad coronam.* Cùm igitur tantam ſecuritatem præſtet bona conſcientia, meritò indignatur D.Bernard. lib.De interiori domo, cap.21. in eos, qui illi non D ſtudent. *Multi*, inquit, *quærunt ſcientiam: pauci verò conſcientiam. Si tanto ſtudio quæreretur conſcientia, quantò quæritur ſcientia; & citiùs apprehenderetur, & vtiliùs retineretur.* Vbi plura de hac re. Quæ totidem verbis inuenies apud Hugonem Victorinum lib.3.De anima, cap.10.

D.Chryſ. D.Bernard. *Conſcientia potiùs, quàm ſcientia requirenda.*

ANNOTATIO V.

CIRCA LITERAM.

Prudentia iunioribus etiam & rudioribus interrogandis commendatur.

1. *Prudentia & humilitas Sacerdotis Heli in puero Samuele interrogando.*

PRIMVM de hac re exemplum præbuit Heli, qui Pontifex, & ſenex ſeptuagenarius, vel octogenarius, ſimplicem Leuitam, & puerũ duodenuem interrogauit, vt iam in Litera aduerti. Et quanuis ſenem ad interrogandum puerum impleri; partim inſita à natura cupiditas ſciendi, quæ ad ipſum pertinebant; partim impreſſa à Deo voluntas interrogandi, quæ ignorabat, vt ex dictis in Litera iam conſtat: tamen ipſa A quoque ſenis prudentia, & humilitas, eum pronum ac facilem reddebant, ad veſtiganda, diſcendáque etiam ex puero, quæcunque ſcire oportebat. Quare hanc eius prudentiam exemplis vndique deſumptis vberiùs illuſtremus.

SECTIO I.

Præcipua huius prudentiæ exempla à Deo, Chriſto Domino, beata Virgine, & Angelis deſumpta.

2. *Deus ſæpè dicitur interrogare.*

VT quiſque ſapientiſſimus eſt, ita facillimum ſe præbere debet ad interrogãda, quæ igno- B rat. Quis Deo ſapientior? Et tamen ſæpe dicitur in ſacris Literis interrogaſſe. Nam interrogauit Adamum, vbi eſſet? Geneſ.3.num.9. Cainum, vbi eſſet frater eius Abel? Gen.4.n.9. Abrahamum, vbi eſſet vxor eius Sara? Gen.18.n.9. Moyſem, quid teneret in manu: Exod.4.n.2. Iſaiam, quem mitteret? Iſai.6.n.8. Ieremiam, quid videret? Ier.1.num. 11. Heliam, quid ageret? 3.Reg.19.n.10. Diabolum, vnde veniret? Iob 1.n.7. Ac tandem in quo deciperet Regem Achab? 3.Reg.22.n.21. & paſſim alibi. Cur, quæſo, interrogat, quæ optimè cognoſcit? Illa mihi ratio videtur optima omnibus locis citatis, & aliis, quæ citari poterant, communis; vt interim alias omittam, quas Interpretes aſſignant alias aliis locis congruentes; ne homines C interrogare erubeſcant, quæ ignorant. Nam, ſi Deus ſcientiarum Dominus, etiam quæ notiſſima & exploratiſſima habet, interrogare non dubitat, quis nos inurbanus & ſubruſticus pudor ab interrogandis, quæ ignoramus, auocabit?

Interrogat Deus, quæ cognoſcit; ne homines interrogare erubeſcant, quæ ignorãt.

3. *Chriſtus Dominus ignorantiã, quam non habebat, ſimulauit; ne homines, quã habebãt, diſſimularent.*

Quid verò Æterna Sapientia Chriſtus Dominus? Non ſolùm frequenter interrogabat; vt euangelicam hiſtoriam conſulenti facile patebit: ſed etiam palam fatebatur, ſe ignorare. Nam Apoſtolis extremum iudicij diem ſcire cupientibus, reſpondit: *De die autem illo, vel hora nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater.* Mar.13.n.32. Quo autem iure diem vnum ignorare poterat ille, in quo theſauri ſcientiæ & ſapientiæ Dei continebantur? Scio D.Ambroſ.lib.5.De fide, c.8. exi- D miam Chriſti Domini erga ſuos diſcipulos beneuolentiam ex hoc loco collegiſſe: qui, ne id quod petebant Apoſtoli, negaret; potiùs dicere voluit ſe ignorare. *Maluit*, inquit, *Dominus nimio in diſcipulos amore propenſus videri ignorare, quod nouerat, quàm negare.* Sed illud eſt ad rem præſentem, voluiſſe Chriſtum Dominum aliquam ſimulare ignorantiam, quam non habebat; ne homines, quam habebant, manifeſtare erubeſcerent. Nam, vt D.Ambroſ. citatus ſubdit de Chriſto Domino: *Plus amat noſtram vtilitatem inſtruere, quàm ſuam potentiam demonſtrare.*

D.Ambroſ. *Chriſti Domini erga ſuos beneuolentia.*

4. *B.Virgo ſtudioſiſſimè diſcebat à peccatoribus.*

Cum filij prudentia, & humilitate coniungamus, & matris: quæ & ab Angelis, & diuino Spiritu, & ab ipſo filio edocta; quippe quæ ſtudiosiùs E quàm Magdalena, *Sedens ſecus pedes Domini audiebat verba illius.* Luc.10.n.39. tantam in ſcientiã & ſapientiam excreuit; vt mirabilis ſit illa Diui Anſelmi conſequutio in homil. ſuper illud: *Intrauit Ieſus in quoddam caſtellum.* Luc.10. quæ in tertio eius tomo habetur. *Quid*, inquit, *de Deo non ſapiebat, in qua ſapiẽtia Dei latebat; & in cuius vtero corpus ſibi aptabat?* Et ſtatim ſyllogiſticè ratiocinatus: *Chriſtus eſt*, inquit, *vt ait Apoſtolus, Dei virtus, & Dei ſapientia.* 1.Corinth.1.num.24. *Et in eo ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ abſconditi.* Coloſ.2.num.3. *Chriſtus autem in Maria.*

D.Anſelm.

Ergo

Ergo Dei virtus, & Dei ſapientia, & omnes theſauri ſapiẽtiæ, & ſcientiæ in Maria. Et nihilominùs, cùm tam ſublimibus, & cœleſtibus è fontibus ſuam ſapientiam hauriret; nequaquàm dubitauit, humiliores riuulos indagare, & paſtores Bethlehemiticos conſulere, & audire, conſeruaréque omnia verba illorum, *Conferens in corde ſuo.* Luc. 2. n. 19. Quod expendens D. Ambroſius lib. 2. in Lucam: *A paſtoribus*, inquit, *etiam Maria fidem colligit.* Et poſt pauca: *Si Maria*, inquit, *à paſtoribus didiſcit; cur tu declinas diſcere à Sacerdotibus? Si Maria ante præcepta Apoſtolica tacet; cur tu poſt Apoſtolica præcepta magis cupis docere, quàm diſcere.*

D. Ambr.

5. *Angeli ſuperiores ſe mutuò interrogant.* Iam verò Angeli ſuperiores, qui perfectiſſima rerum naturalium, & ſupernaturalium ſapientia fruuntur; cùm à ſolo Deo illuſtrentur, nihilominùs ſe mutuò interrogare, & conſulere dicuntur: *Quis*, inquiunt ad inuicem, *eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus de Boſra? Iſte formoſus in ſtola ſua, gradiẽs in multitudine fortitudinis ſuæ?* Iſai. 63. n. 1. in quem locum D. Dionyſius Areopagita De cæleſti Hierarchia, cap. 7. Angelicam ad interrogandum facilitatem admiratur: *Dignum*, inquit, *miraculo eſt, cur primæ illæ virtutes Angelicæ, quæ cæteras diuinarum intelligentias rerum tanto celſitudinis honore tranſcendunt; quaſi non ſũmæ, ſed mediæ ſint, à Deo mediatè, & reuerenter diſcere cupiãt. Non enim ad ipſum ſtatim verba dirigunt, interrogantes: Quare rubra ſunt veſtimenta tua: ſed priùs inter ſe hærentes inquirunt. Quis eſt iſte, qui venit de Edom? Vt oſtendant quidem ſe diſcẽdi auidas, & diuini operis ſcientiã cupere: verùm hanc ſibi nequaquam ante diuinæ illuſtrationis gratiam ſuo ordine procedentis vſurpare præſumere.* Vbi vides Angelos non ſolùm ſe faciles præbuiſſe ad interrogandum communem omnium illuſtratorem & præceptorem Deum; ſed etiam ad alios ſibi æquales, & fortaſſe inferiores, conſulendos: immò priùs hos riuulos, quàm illum fontem adiiſſe; vt non tam altè, quàm humiliter velle ſapere viderentur.

D. Dionyſ. Areopag.

6. *Angeli etiã ex hominibus didicerunt.* Nec mirum, Angelos ex Angelis didiciſſe, qui etiam ex hominibus didicerunt. Angelus cum Iacobo luctatus, ad eundẽ Iacobum: *Quod*, inquit, *nomen eſt tibi?* Geneſ. 32. n. 27. Vbi D. Chryſoſtom. homil. 58. *Vide*, inquit, *quantùm ſe humiliet, & attemperet. Nam, ſi non interrogaſſet, neſciuiſſet iuſti nomen?* Quaſi diceret, Minimè. Humilitas ergo fuit, quæ illum ſcientem ad interrogandum impulit. Quanto igitur magis illum impelleret neſcientẽ? Tales ſe habuerunt reliqui Angeli, qui illa, quæ ignorabant, ex hominibus diſcere non dubitarunt: iuxta illud Apoſtoli: *Mihi*, inquit, *omniũ Sanctorũ minimo, data eſt gratia hæc in Gentibus euangelizare inueſtigabiles diuitias Chriſti; vt innoteſcat principatibus, & poteſtatibus in cæleſtibus per Eccleſiã multiformis ſapiẽtia Dei.* Epheſ. 3. n. 7. Nam, vt ibi Theodoretus: *Ne poteſtates quidem ſciebant myſteriũ: ſed per diſpenſationẽ, quæ eſt in Eccleſia, ineffabilem Dei ſapientiam didicerunt.* Et ſic alij Patres, & Interpretes loquuntur. Sed quamuis Angeli ante prædicationem Apoſtolorum myſterium Incarnationis quoad ſubſtantiam non ignorarint: aliquos tamen eius fructus, effectus, & circunſtantias ignorare potuerunt, de quibus poſteà per Apoſtolorum prædicationem certi redderentur: vt Suarius in tomo De Angelis, lib. 5. cap. 6. à n. 20. latiùs oſtendit. Nec erubuerunt ex humana prædicatione ſibi innotuiſſe, quæ ignorabant.

D. Chryſoſt. — Theod. — *Quo pacto Angeli ex Apoſtolis didicerunt.* — Suar.

7. *Lucifer diſcere nolens, ſtultus.* Hanc ſciendi modeſtiam ſi Lucifer tenuiſſet, à ſua ſcientia in ſtultitiam nunquam degeneraſſet, vt planè degenerauit; iuxta illud: *In Angelis ſuis reperit prauitatem.* Iob 4. n. 18. Seu, vt eſt in Hebræo: *In Angelis ſuis poſuit ſtultitiam.* Stultus enim efficitur, qui diſcendo ſapientior fieri non conatur. Vnde ad hanc eius ſtultam ſapientiam reſpexit Deus, dicens: *Perdidi te, ô Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum.* Ezechiel. 28. num. 16. Cur enim non dicitur potiùs Seraph, id eſt, flagrans diuino amore; quàm Cherub, id eſt, plenus ſcientia? Cùm reuerà probabilius ſit inter Patres, ac Theologos, Luciferum potiùs de ſeraphico, quàm de cherubico ordine fuiſſe: vt Suarius, tomo citato, lib. 7. cap. 16. à n. 8. vberiùs confirmat. Reſpondet Carthuſianus ſuper Areopagitam, in cap. 10. cæleſtis Hierarchiæ, art. 5. *Vt inſinuetur*, inquit, *quid fuerit ei incitamentum ambitionis, & lapſus; quod fuit excellentia ſuæ ſcientiæ, non diuini amoris.* Nam, ſicut alij diuina Chriſti Domini myſteria, ſaltem quoad circunſtantias prædictas, interrogando, ac diſcendo, profecerunt: ita hic, eiúſque aſſeclæ, negligendo, & ignorando à cæleſti patria exularunt. Si igitur & Angeli boni, & ipſa Angelorum Regina, Dei Mater, & vnus ille ſupremi conſilij Angelus Chriſtus Dominus; ac denique ipſe Angelorum conditor, & parens Deus, conſulunt, & interrogant, quæ non ignorant: quis inurbanus pudor ab interrogandis etiam rudioribus homines retardabit? Homines igitur, neceſſe eſt, vt præcipuo diſcendi, interrogandíque ſtudio teneantur: vt deinceps illuſtrabo.

Lucifer de Seraphico ordine. — Suar. — Dionyſ. Carthuſ. — *Sua eum perdidit ſcientia nolentem diſcere.* — *Ab exemplis conuincitur ſuperbia hominũ diſcere nolentium.*

SECTIO II.

Plura eiuſdem prudentiæ exempla ex diuinis Literis deprompta.

1. *Imprudens diſcendi pudor.* Extremæ imprudentiæ eſt, ſuam imprudentiam diſcendo, interrogandóque, nolle exuere. Erubeſcendus ille pudor, quo quis iuniores, rudioréſve conſulere, & interrogare erubeſcit; in quem proinde prophanus quoque inuehitur Poëta dicens:

Cur neſcire pudens prauè, quàm diſcere malo? Horat.

Quare nihil pudori, laborique parcendum eſt, vt ſuam quiſque exuat ignorantiam, & perfectam rerum notitiam diſcendo conſequatur. Diuinas literas adeò obſcuras voluit eſſe Deus; vt per librum ſeptem ſigillis ſignatum, Apocalypſ. 1. num. 1. communiter intelligantur. Quorſum verò hæc obſcuritas? Reſpondet D. Irenæus lib. 2. aduersùs hæreſes, cap. 47. *Vt ſemper*, inquit, *Deus doceat; homo autem ſemper diſcat, quæ ſunt à Deo.* Tantum momenti iñ docendi, diſcendíque ſtudio poſitum eſſe indicauit. Addit Auror Operis imperfecti in Matthæum, homil. 44. *Quia Deus*, inquit, *etiam ex hominibus, alios voluit eſſe Doctores, alios diſcipulos.* Neque enim homines ſolùm ex Deo, ſed etiam alios ex aliis diſcere oportebat. Adeò neceſſaria ſunt inter homines docendi, & diſcendi munera; interrogandi, reſpondendíque commercia; vt inter eos mutua charitas, & humilitas conſeruetur. Vnde D. Hieronymus in epiſt. 127. ad Fabiolam, de quadraginta duabus manſionibus; loquutus de vigeſimaſeptima manſione, *Moſeroth*, qui locus *vincula*, ſeu *diſciplinas* ſonat: *Feſtino*, inquit, *gradu pergamus ad magiſtros, & eorum teramus limina, & præcepta virtutum, ac myſteria Scripturarum, vincula putemus æterna.* Scilicet, quibus effrænes appetitus vinciantur, & implacabiles Dæmonum vires edomentur.

Obſcuritas Scripturæ, vt ſit diſcendi humilitas. — D. Irenæus. — Autor Operis imperfecti. — D. Hier. — *Myſteria Scripturarũ vincula.*

2. Chriſtum Dominum obſcurè, & parabolicè ad turbas loquentem adierunt diſcipuli, interrogantes, cur in parabolis loqueretur? Quibus ille:

Soli Apoſtoli à Chriſto edocentur, quia ſoli diſcere voluerunt.
Theoph.

Vobis,inquit,*datum eſt noſſe myſteria regni cælorum: illis autem non eſt datum.* Matth.13.n.11. Sed cur Apoſtolis potiùs, quàm turbis, illarum parabolarum intelligentia communicabatur? Reſpondet Theophylactus ad eum locum: Quia ſoli Apoſtoli ſtudium,& alacritatem interrogandi adhibebant. *Ille enim accipit, qui quærit: ideóque diſcipuli ſoli, qui interrogauerant, acceperunt.* Quaſi ſola interrogandi via ad arcem ſapientiæ rectà contendat, & hoc ſolum ſtudium ſit pretium, quo ſapientiæ theſaurus comparetur. Vnde quiſquis illiberali, inciuilíque pudore impeditus à diſcendo retardatur; is planè, quæ ſcire oportebat, ignorando, efficitur erubeſcendus.

3.
Eunuchus ob diſcendi ſtudium dicitur vir.
D.Hieron.

Eunuchus ille Reginæ Candaces, quamuis nihil minùs, quàm viri nomen ex natura ſua euirata mereretur; tamen Actor.8.n.27. *Vir Æthiops* appellatur. Rationem quidem D. Hieronymus in epiſt.103.ad Paulinum, illam eſſe ſignificat, quòd diſcendi, audiendíque ſtudio incenſus, ſuam ignorantiam palàm fateretur: *Tantus*, inquit, *amator legis, diuinæque ſcientiæ fuit; vt etiam in vehiculo legeret Literas ſacras.* Et tamen interrogatus à Philippo, an Prophetam Iſaiam, quem legeret, intelligeret? Reſpondit: *Et quomodo poſſum, niſi aliquis oſtenderit mihi?* Ibidem, n.31. Et ſtatim doceri poſtulauit. Cuius humilitatis merito, vt notat D.Hieronymus: *Eadem hora credit,& baptizatur,& fidelis,& ſanctus factus eſt; ac de diſcipulo magiſter plus in deſerto fonte Eccleſiæ, quàm in aurato Synagogæ templo reperit.*

4.
D.Chryſ.
Studioſitas Eunuchi etiã in curru legentis.

Eandem huius Eunuchi & ſtudioſitatem, & humilitatem non mediocriter commendat D. Chryſoſtomus homil. 35. in Geneſim, ſtudioſitatem quidem, quia reuertebatur in domum ſuam, *ſedens ſuper currum ſuum, legénſque Iſaiam Prophetam.* Vbi ſuprà, n. 28. *Audiant exemplum*, inquit Chryſoſtomus, *qui neque domi, vt hoc faciant, perſuaderi poſſunt. Ecce hic Eunuchus,& barbarus erat: quæ vtraque ad reddendũ negligentiorem ſufficiebant;& ad hæc, dignitatis amplitudo, & opum abundantia. Adde, quòd & in itinere erat,& curru ferebatur. Hoc enim modo iter facienti, non eſt facile lectioni eſſe attentum; immò valdè moleſtum: attamẽ deſiderium & ingẽs ſtudiũ, omnia obſtacula è medio auferens, in lectione retinebat.* En ſtudioſitas. At humilitas non minor. *Quomodo*, inquit, *poſſum intelligere, niſi aliquis oſtenderit mihi?* Quod rurſum D. Chryſoſtomus expendens: *Non*, inquit, *ægrè tulit, nec indignatus eſt, neque ſe contumelia affici exiſtimauit; quod pleriſque inſulſis accidit, quos pudet ignorantiam ſuã confiteri,& ab iis diſcere, qui docere valeant,& frequenter malunt in perpetua verſari ignorãtia.* Non ſic ille Eunuchus: *Curru vectus eũ, qui vilis videbatur,& ex veſtitu facilè contẽptibilis, rogauit*, &c. Tanto diſcendi ſtudio tenebatur, vt etiam vili, contemptibilíque magiſtro ſe traderet imbuendum. Conſule eundem D. Chryſoſtom. concione 3. de Lazaro, eadem ferè replicantem. Ex quibus vides interrogandi munus puerile non eſſe, ſed virile; nec pudorem afferre, ſed decorem.

Humilitas Eunuchi ſuã ignorantiam fatentis, ac diſcere exoptantis.
D. Chryſoſt.

5.
D.Cyril.
Philippus inter Apoſtolos rudior, à Chriſto interrogatur.
Exemplum interrogandi etiã rudiores.

Ex duodecim Apoſtolis vnum Philippum, rudiorem, hebetiorémque fuiſſe credit, & probat D. Cyrillus Alexandrinus lib.3. in Ioan. cap. 13. eo quòd multo tempore Saluatorem ſequutus, nondum eum cognouiſſet: *Tanto tempore vobiſcũ ſum,& non cognouiſtis me?* Ioan.14.n. 9. Et nihilominùs Chriſtus Dominus cæteris omiſſis, conſulit Philippum, dicẽs: *Vnde ememus panes, vt manducent hi?* Ioan.6. num.5. Cur hunc potiùs, quàm quemuis alium interrogauit? Dicet aliquis, vt conſulendo rudiorem, maius nobis relinqueret

A ſuæ humilitatis exemplum, & efficaciùs nobis perſuaderet, vt etiam rudiores, & imperitiores conſultum adiremus. Fateor, ita eſt. Sed vlteriùs addit Cyrillus: *Quia libenter*, inquit, *Philippus, diſcebat, quærebátque ſæpiùs.* Quaſi diceret: Quia Chriſtum Dominum conſulebat, à Chriſto Domino conſulebatur. Qui enim interrogando bonum ſe diſcipulum præſtiterit, bonus docendo magiſter efficietur.

Diligens diſcipulus honoratur à Chriſto, & magiſter conſtituitur.

6.
Magiſter non deſinat eſſe diſcipulus.

Immò iam magiſter conſtitutus, non deſinat eſſe diſcipulus. Nam D. Paulus, poſtquàm 1. Timoth.3.n.2. dixit: *Oportet Epiſcopum Doctorẽ eſſe.* Rurſus 2.Timoth.2.n.25.dicit: *Oportet Epiſcopum docibilem eſſe.* Quaſi ex præſenti magiſterio ſubtrahere ſe debeat aliquando, vt antiquo diſcipu-
B lorum ludo ſe includat recoquendum. Vnde D. Auguſtin.lib.4. contra Donatiſtas,cap.5.refert ex D.Cypriano: *In Epiſcopo diligendum eſſe non ſolùm, vt ſciẽter doceat, ſed etiã vt patiẽter diſcat.* Et lib.5. contra eoſdẽ,cap.26. *Ille*, inquit, *Epiſcopus meliùs docet, qui quotidie creſcit,& proficit diſcẽdo meliora.* Quare, ſi è duobus vnus eligendus eſt, doctus, an docilis; docilis ſanè præoptandus: quemadmodum, ſi è duobus vnus reprobandus, indoctus, an indocilis; indocilis planè excludendus: autore D. Auguſtino lib.5. contra Academicos, c. 8. *Facilè*, inquit, *oſtendam, quantò minus malum ſit indoctum eſſe, quàm indocilem.* Nam indoctus, cùm doceri poſſit, doctus euadet: indocilis, cùm doceri non patiatur, ſemper indoctus remanebit.

D.Auguſt.

7.
Salomon non poſtulauit doctrinam, vt diſceret; ſed vt doceretur.

C Poſtulaturus Salomon à Deo ſapientiam, vt poſſet indicare populum, & diſcernere inter bonum,& malum, poſtulauit docilitatem: *Dabis*, inquit, *ſeruo tuo cor docile.* 3.Reg.3.n.9. hoc eſt, cor facile, vt doceatur. Hebraicè: *Cor audiens.* Græcè: *Cor ſapiens.* Qui enim ad diſcendum promptiſſimus eſt, ille planè ad docendum ſapientiſſimus habetur. Certè Natura nos videtur effinxiſſe ad diſcendum, quàm ad docendum proniores. Nam, vt bene D. Baſilius lib. De vera virginitate, antè medium: *Natura*, inquit, *loquendi, audiendíque modum ad proportionis regulam metiens, duas aures, linguam vnam nobis effinxit: quaſi & duplum diſciplinæ cauſa audire debeamus;& ad ea, quæ rogamus, ſeſquialtera proportione contractũ referre ſermonem.*
D Prouidẽtiſſimus quidem D. Anſelmus non ſolùm dicere, ſed etiam teſtari ſolitus erat, quòd libentiùs vellet inter pueros ſub virga magiſtri pauere, quàm toti Britanniæ in conuentu populorum pontificali cathedræ præſidere: vt refert Edinerus Anglus lib.2. De eius vita, ſub initium.

D.Baſil.
Natura duas aures, vnam linguam dedit; vt duplò audiamus, quàm loquamur. D. Anſelmus malebat diſcere, quàm præeſſe.
Edinerus.

8.
Qui docet, diſcat.

Suum librum clauſit Eccleſiaſtes illis verbis: *Finem loquendi pariter omnes audiamus.* Eccleſ. 12 num.13. Cur inquit, *omnes?* An ipſe, qui Orator hactenus fuerat Eccleſiaſtes, eſſe voluit deinceps elementarius auditor? Ita planè. Nam, vt bene Clemens Alexandrinus lib. 1. Stromat. *Docens*, inquit, *aliquis, plus diſcit,& dicens ſæpe vnà audit cũ iis, qui ipſum audiunt.* Vnde D.Paulus: *Ipſe*, inquit, *dedit quoſdã quidem Apoſtolos, quoſdã autem Pro-*
E *phetas; alios verò Euangeliſtas, alios autem paſtores, & Doctores.* Epheſ. 4 n.11. Cur, quæſo, Doctores vltimo loco memorauit? Credo, vt ipſi intelligant, minimo ſe interuallo ab auditoribus diſtare. Quare D. Ambroſius Doctor maximus libenter fieri cupiebat auditor minimus. Nam lib.1.Offic. *Diligẽtiam*, inquit, *circa Scripturas diuinas opto aſſequi; quã vltimã poſuit Apoſtolus inter officia Sanctorum:& hãc ipſam, vt ſtudio docẽdi poſſim diſcere.*

Clem. Alex.
D. Ambr.

9.
Deus eoſdem conſtituit & Doctores, & Diſcipulos.

Præcepit olim Deus populo Iſraëlitico, vt filios ſuos doceret: *Erunt*, inquit, *verba hæc in corde tuo, & narrabis ea filiis tuis.* Deuteronom. 6. n.7.

Vbi

Vbi obiter aduerte, priùs diuina verba præferenda eſſe in corde, quàm in ore; priùs meditanda, quàm narranda. Sed rurſus eidem populo præcepit, vt patres ſuos interrogaret: *Interroga,* inquit, *patrem tuum, & annunciabit tibi; maiores tuos, & dicent tibi.* Deuteronom. 32. n. 7. Sunt qui exiſtiment, hæc duo præcepta ad diuerſas perſonas ſpectare: prius quidem ad patres, poſterius ad filios. Sed, cùm Moyſes vtrobique totum populum ſine diſcrimine alloquatur, ad eaſdem perſonas mihi videtur vtrunque præceptum pertinere. Quid ergo? Qui priùs magiſtri, & Doctores facti fuerant; poſteà diſcipuli, & auditores efficiuntur? Ita planè. Ne quis in docendi munere conſtitutus, ſe ab interrogandi onere exemptum arbitretur. Nam, vt bene D. Ambroſius proximè citatus: *Quantumlibet,* inquit, *quiſque profecerit; nemo eſt, qui doceri non egeat, dum viuit.*

D.Ambr.

10. *Iſaias docebat populum, & diſcebat à Deo.*

Gloriabatur olim Iſaïas, ſe à Deo factum eſſe totius populi magiſtrum, & Doctorem: *Dominus,* inquit, *dedit mihi linguã eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum, qui lapſus eſt verbo.* Iſai. 50. num. 4. Sed quid ſtatim? Planè fatetur, diſcipulum ſe quoque factum eſſe, & auditorem. *Erigit manè, manè erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrũ.* Quorſũ ita? De vtroque docendi, diſcendíque munere Propheta gloriatur; ne qui doctum ſe exiſtimat, interrogare alios, vt fiat doctior, erubeſcat. Sicut enim Prædicatoris lingua, nihilo magis, quàm verbo doctrinæ exornatur: ita eiuſdem aures nulla re meliùs, quam verbis diſciplinæ decorantur: vt Clemens Alexandr. lib. 2. Pædag. c. 11. teſtatur. *Non alius,* inquit, *fuerit melior aurium ornatus, quàm vera catecheſis; hoc eſt, quæ per auditum ſuſcipitur inſtitutio.* Et ſtatim: *Oculi verbo iuncti, & aures ad ſenſum perforatæ, diuinarum rerum auditorem, & ſanctarum rerum contẽplatorem efficiunt.*

Optimus aurium ornatus, catecheſis.

Clem. Alex.

11. *Apollo Doctor. & diſcipulus.*

Floruit olim in naſcentis Eccleſiæ principiis Apollo, cuius laudes, tam in vita, quàm in doctrina celeberrimæ, in Actis Apoſtolorum deſcribuntur. Dicitur enim *Vir eloquens, & potens in Scripturis.* Et ſtatim additur: *Hic erat edoctus viam Domini, & feruẽs ſpiritu loquebatur, & docebat diligenter eá, quæ ſunt Ieſu.* Actor. 18. n. 24. & 25. Quid ad vitæ, doctrinæque commendationem illuſtrius, & glorioſius dici poterat? Et nihilominùs tantus vir libens ſe tradidit in diſciplinam vnius vulgaris, non ſolùm hominis, ſed etiam fœminæ: nempe, Priſcillæ, & Aquilæ; vt ab vtroque coniuge, quæ circa Religionem Chriſtianam catenùs ignorabat, pleniùs edoceretur. Sequitur enim: *Quẽ cùm audiſſent, Priſcilla, & Aquila, aſſumpſerunt eum, & diligentiùs expoſuerunt ei viam Domini.* Ibidem, n. 26. Quam diſcendi & auiditatem, & humilitatem expendens D. Hieronymus in epiſt. 140. ad Principiam, ſub initium: *Apollo,* inquit, *virum Apoſtolicum, & in lege doctiſſimum, Aquila, & Priſcilla erudiunt, & inſtruunt eum de via Domini.* Vbi, quanuis D. Hieronym. priùs meminerit ipſius viri, Aquilæ; tamen Scriptura priùs meminit vxoris, Priſcillæ: vt videatur Apollo etiam ex fœmina primo loco diſcere voluiſſe: adeò ab omni faſtu in diſcendo abhorrebat.

D.Hier.

Apollo priùs à fœmina, quàm à viro docetur.

12. *Ioannes Euangeliſta à fœmina didicit.*

D.Chryſ.

Quis ſapientior Ioanne, qui Chriſti Domini lateri incumbens, diuinæ Theologiæ fontes epotauit? & tamen myſteria Reſurrectionis ab vna fœmina didicit, & ingenuo pudore confeſſus eſt, per quam profecerit, dicens: *Et hæc dixit mihi.* Ioan. 20. n. 28. Notat hoc D. Chryſoſtomus homil. 54. in Ioannem, loquens de Magdalena: *Omnia,* inquit, *diſcipulis nunciat. Euangeliſta autem tanta laude mulierem non fraudauit; neque ſibi dedecori* A *arbitratus eſt, vt ab ea noctu profecta primùm hæc intelligeret.* Iam verò D. Paulus rapiendus ad tertium cælum, & in cæleſti Academia Doctor Gentium inaugurandus: priùs in terris, *Secus pedes Gamalielis eruditus eſt.* Actor. 22. n. 3. Quod D. Hieronym. in epiſt. 103. ad Paulinum, expendens: *Paulus,* inquit, *Apoſtolus ad pedes Gamalielis legem Moyſi, & Prophetas didiciſſe ſe gloriatur; vt armatus ſpiritualibus telis poſteà diceret confidenter: Arma noſtræ militiæ non carnalia ſunt, ſed potẽtia Deo,* &c. 2. Corin. 10. n. 4. Vbi fatetur Hieronymus, D. Paulum, arma, quibus orbem expugnauit, non aliunde, quàm ex pedibus Gamalielis, ad quos abiectus humiliter legem didicit, deprompſiſſe. Tantum præſidij in domo diſciplinæ poſitum iu- B dicabat. At verò D. Gregorius lib. 5. Comment. in Reges, cap. 13. ad finem, ſentit, hoc primum Apoſtoli gymnaſium in terris ſecus pedes Gamalielis, fuiſſe ei tanquàm gradum ad ſublimius gymnaſium in cælo inter choros Angelorum: *Paulus,* inquit, *vas electionis antè ad Gamalielis pedes inſtruitur, quàm rapiatur in Paradiſum, vel ad cæli tertij altitudinem ſubleuetur. Et ideò fortaſſe per doctrinã alius Apoſtolis excellit; quia futurus in cæleſtibus, terrena priùs ſtudioſius didicit.* Et rectè quidem. Neque enim ſublimitatem docendi quis aſſequitur, niſi priùs in humilitate diſcendi exerceatur.

D. Paulus humilis Gamalielis, diſcipulus ad eius pedes.

D.Hier.

D. Greg.

D Paulus, quia fuit diſcipulus ad pedes Gamalielis, conſtitutus eſt Doctor inter choros Angelorum.

13. *Laurentius in cæleſti Academia, adhuc ſe in terris diſcipulum exhibebat.*

D.Hier.

Sed, quod magis mirere, Paulus iam inter Angelorum ordines Doctoris laureâ coronatus: adhuc nihilominùs in terris Apoſtolorum ſe C diſcipulum exhibebat: *Veni,* inquit, *Ieroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum diebus quindecim.* Galat. 1. n. 18. Cur Petrũ adierit, & cur diebus quindecim cum eo manſerit, expendit D. Hieronymus in epiſtola citata ad Paulinum: *Hoc enim,* inquit, *myſterio hebdomadis, & ogdoadis, futurus Gentium Prædicator inſtruẽdus erat.* Quaſi diceret: Petrum adiuit, vt ab eo inſtrueretur: & poſuit apud eum dies quindecim, ſeu hebdomadem, & ogdoadem: hoc eſt, ſeptenarium, & octonarium dierum: vt legem veterem & nouam, quæ, interprete Eraſmo, per illos numeros ſignificantur, ab illo edoceretur. Et cap. ſequenti, num. 1. fatetur idem Paulus, ſe poſt annos quatuordecim contuliſſe cum Apoſtolis Euangelium, quod prædica- D bat in Gentibus: ne fortè in vacuum curreret, aut cucurriſſet. Quaſi munus Doctoris, & Prædicatoris poſſet quodammodò euaneſcere: niſi ſæpiùs interrogando, ac diſcipuli munus exercendo renouaretur. Quo ex loco Tertullian. lib. 4. contra Marcionem, cap. 2. Prædicatores Apoſtolicos monet, vt Apoſtolorum doctrinæ firmiter adhæreſcant. Et rationem reddit: *Quoniam,* inquit, *prædicatio diſcipulorum ſuſpecta fieri poſſet de gloriæ ſtudio, ſi non aſſiſtat illi autoritas magiſtrorum: immò Chriſti, qui magiſtros Apoſtolos fecit.* Et ſtatim loquutus de Paulo, qui fuit magiſter Lucæ Euangeliſtæ: *Si illuminator,* inquit, *Lucæ autoritatem anteceſſorem, & fidei, & prædicationi ſuæ optauit; quantò magis eam Euangelio Lucæ expoſtulem, quæ* E *Euangelio magiſtri eius fuit neceſſaria?* Vnde optimum ad omnes Prædicatores deſumitur argumentum. Nam, ſi Euangelio Lucæ neceſſaria fuit autoritas Pauli, & prædicationi Pauli autoritas Apoſtolorum: quis adeò erit temerarius, vt ſua nixus autoritate, abſque vllius præſidio Doctoris proſiliat ad docendum?

Tert.

S. Paulus Lucæ magiſter didicit; quid ille, qui ſunt Lucæ diſcipuli?

14. *D. Petri humilitas ad interrogandũ Ioannem.*

Quid verò de ipſo Apoſtolorum Principe D. Petro, qui ab Æterno Patre reuelante, diuina myſteria cognouit: Matth. 16. num. 17. Certè non minùs ſe, quàm Paulus humilem præbuit ad interrogandum. Nam in vltima Cœna ſcire

cupiens

cupiens proditorem; non quidem Chriſtum Dominum, ſed Ioannem interrogauit. Ioan. 13. n. 24. Cur, quæſo, non magiſtrum, ſed condiſcipulum adiuit? Aliis aliter reſpondentibus, hanc rationem indico ad præſens inſtitutum potiorem. Quia cùm paulò antè Chriſtus Dominus ſingulare humilitatis exemplum præbuerit, diſcipulorum ſuorum pedes abluendo; imitari eum voluit diſcipulus, quoad potuit. Quid ergo fecit? Pedes non lauit, ne actum ageret. Apoſtolis non miniſtrauit; quia Chriſtus Dominus totum ſibi miniſterium vſurparat. Ad pedes ſingulorum Chriſti manibus conſecratas venerabundus non procubuit; quia parùm hoc eſſe ſibi videbatur. Quid ergo egit? Quantum præſtare potuit humilitatis exemplum, tantum præſtitit: ſenex iuuenem, diſcipulus condiſcipulum interrogauit.

Hoc humilitatis exemplo illud Chriſti Domini in abluendis diſcipulorum pedibus compenſauit.

SECTIO III.

Poſtrema huius prudentiæ exempla ex ſacris Doctoribus deriuata.

1. *D. Dionyſius Areopagita Timotheum optat cenſorem.*

CÆterùm, vt ab hoc Apoſtolorum culmine paululùm deflectamus, adſit in primis Apoſtolorum ſynchronos, ſeu coætaneus D. Dionyſius Areopagita, qui ad finem libri De diuinis nominibus, Timotheum alloquutus, quem alioqui *filium* ſæpiùs nominat; tanquàm recentiorem, & rudiorem veræ fidei profeſſorem obnixè precatur, vt ſuum illum librum eruditionis pleniſſimum corrigat, & emendet: *Si hæc*, inquit, *aut minùs rectè, aut minùs plenè diximus, & à veritate, ſeu in toto, ſeu in parte deuiauimus, erit humanitatis tuæ corrigere non ſponte ignorantē; ſcientiámque tradere, diſcere cupienti; & curare nolentem ægrotare: & alia quidē ex te ipſo inuenta, alia verò ab aliis mutata, cuncta autem à ſummo bono accepta transfundere in nos.* Vbi vides, altorem ab alũno, magiſtrũ à diſcipulo, patrē à filio optare, & rogare vt doceatur.

2. *D. Auguſtinus doceri à puero anniculo paratus. Plura Auguſtini de hac re exempla.*

Quis non miretur, duo illa longè maxima totius Eccleſiæ lumina, Auguſtinum, & Hieronymum? Quorum ille epiſt. 75. & relatus in iure, cap. Si habes, 24. quæſt. 3. *Senex*, inquit, *à iuuene, Epiſcopus tot annorum à collega nōdum anniculo paratus ſum doceri.* Et rurſum alio loco: *Si poſſes*, inquit, *me docere, quod ignoro; libentiſſimè te ſufferrem, non ſolùm verbis increpantem, ſed etiam verberibus caſtigantem.* Et concione 2. in Pſalm. 103. dubitans de quadam loquutione, an in ſacris Literis inueniatur; eámque quibuſdam adoleſcentulis inquirendam tradens, ſubdit: *Si inuenerint*, inquit, *& ad nos attulerint; gratulabimur adoleſcentium ſtudiis otioſorum, occupati ſenes; vt ex eorum miniſterio, & nos aliquid diſcamus.* Et illas octo quæſtiones ad Dulcitium, claudit his verbis: *Ego*, inquit, *quod & ſuprà de me commemoraui, magis amo diſcere, quàm docere.* At verò Hieronymus in Apologia contra Ruffinum, circa medium, ab illo reprehenſus, quòd iam ſenex ab homine Hebræo Hebræas literas acceperit, ſic reſpondet: *Quod*, inquit, *ille Demoſthenes in vna litera fecit exprimenda, vt à cane, ρ, rho diſceret: tu in me criminaris, quare homo ab homine Hebræas literas didicerim. Inde eſt, quòd quidam inerudité ſapientes remanent; dum nolunt diſcere, quod ignorant. Nec Horatium audiunt*, in Arte poëtica *commonentem*.

D. Hieronymus ſenex ab Hebræo Hebræas literas diſcebat.

Horatius.

Cur neſcire pudens prauè, quàm diſcere malo?

Idem in epiſtola 4. ad Ruſticum Monachum: *Diſcas, inquit, quod poſſis docere: ne miles, antequàm tyro; ne priùs magiſter ſis, quàm diſcipulus.* Et paulò inferiùs eundem hortatus, vt ex ſingulis Mo-

Plura D. Hieronymi in hac re teſtimonia.

A nachis ſingulas virtutes addiſcat: *Nulla ars*, inquit, *abſque magiſtro diſcitur. Etiam muta animalia, & ferarum greges, ductores ſequuntur ſuos.* Quod poſtquàm variis confirmauit exēplis, ſubdit. *Per hæc omnia*, inquit, *ad illud tendit oratio, vt doceam te, non ſuo arbitrio dimittendum; ſed viuere debere in Monaſterio ſub vnius diſciplina Patris, conſortióque multorum; vt ab alio diſcas humilitatem, ab alio patientiam. Hic te ſilentium, iſte doceat manſuetudinem.* Quaſi illud ſit præcipuum ſocialis vitæ lucrum, vt ſint in ea, ex quibus virtutes addiſcantur. Vnde in illud: *Tempus tacendi, & tempus loquendi.* Eccleſ. 3. n. 8. Pythagoricum in diſcendo ſilentium nobis ad imitandum proponens, rectè monet; vt diſcendi, docendique tempora alter-
B nentur: *Diſcamus*, inquit, *& nos priùs non loqui; vt poſteà ad loquendum ora reſeremus. Nihil nobis videatur rectum eſſe, niſi quod diſcimus; vt poſt multum ſilentium de diſcipulis efficiamur magiſtri.* Nihilominùs ipſe D. Hieronymus diſcendi, quàm docendi ſtudioſior tempus non alternabat, ſed totum diſcendo impendebat. Nam in epiſtola 65. ad Pammachium, & Oceanum: *Dum eſſem*, inquit, *iuuenis miro diſcendi ferebar ardore: nec iuxta quorūdam præſumptionem, ipſe me docui.* Et paulò pòſt: *Iam canis ſpargebatur caput, & magiſtrum potiùs, quàm diſcipulum decebat. Perrexi tamen Alexandriam, audiui Didymum: in multis ei gratias ago. Quod neſciui, didici; quod ſciebam, illo docente, non perdidi. Putabant me homines finem feciſſe diſcendi.*
C *Veni rurſum Hieroſolymam, & Bethlehē. Quo labore? quo pretio Barrabanum nocturnum habui præceptorem? Timebat enim Iudæos, & mihi alterum exhibebat Nicodemum.* Itaque D. Hieronymus, qui ob eximiam doctrinam, ſingularémque eruditionem poterat totam vitam docendo impendere, maluit diſcendo.

D. Hieronymus monens alternare docendi, diſcendique tempus; ipſe totum diſcendo impendebat.

3. *Diſcendum à diſcipulis, immò à beſtiis.* D. Pet. Dam.

Ad vtrunque illud Eccleſiæ lumen, ſuam quoque facem addidit D. Petrus Damianus lib. 2. epiſt. 14. versùs finem: *Melius*, inquit, *certè eſt Doctoribus, à diſcipulis diſcere; quàm ſuperbè, quæ recta ſunt, ignorare. Honeſtius eſt maiori, vt quæ neſcit, addiſcat, quàm, quæ diſcenda ſunt, neſciat. O glorioſa virtus humilitatis, per quam homo verè diſcipulus*
D *efficitur Saluatoris!* Et eodem libro, epiſt. 18. quaſi laudaret illud exemplum Demoſthenis, etiam ex cane diſcere volentis; ſeu potiùs illud oraculum Salomonis: *Vade ad formicam, ò piger, & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam.* Prou. 6. num. 6. docet, æquum eſſe, vt etiam brutis animalibus, tanquàm præceptoribus vtamur. Et latè, curioſéque proſequitur, quid in vnaquaque belluarum ſit ab homine imitandum, quid cauendum. Lege epiſtolam, quæ non minùs continet vtilitatis, quàm voluptatis.

4. *Superbia Abailardi ſuum indiciū omnium iudicio præferentis.* D. Bern. *Arguta D. Bernardi in hæreticum punctiones.*

Quare D. Bernardus epiſt. 190. ad Innocentium Papam, inuehitur in hæreticum Petrum Abailardum, quòd neminem conſuleret, ſed ſuo ſemper ſenſu ſibi abundare videretur; adeò vt ad
E confirmanda ſua hæretica dogmata, vteretur hiſce verbis: *Omnes quidē ſic, ſed non ego ſic.* Quam intolerandam inſolētiam D. Bern. acuta, & aculeata verborum mordacitate perſtringit: *Omnes*, inquit, *ſic; ſed non ego ſic? Quid ergo tu? Quid melius affers? Quid ſubtilius inuenis? Quid ſecretius tibi reuelatum iactas, quod tot præterierit Sanctos, effugerit ſapientes? Aquas furtiuas, & panes abſconditos, puto, opponet nobis iſte. Magiſter Gentium accepit à Domino, quod & tradidit nobis. Magiſter omnium ſuam doctrinam fatetur non eſſe ſuam: Non enim, ait, à me ipſo loquor. Tu verò de tuo nobis tradis, & quod à nemine accepiſti. Qui loquitur mendaciū,* de

de ſuo loquitur. Tibi proinde ſint quæ tua ſunt. Ego Prophetas, & Apoſtolos audio; obedio Euangelio, ſed non Euangelio ſecundùm Petrum Abailardum. Quintum Eccleſia Euangeliſtam nō recipit. Sic Bernardus feſtiuiter mordax, & mordaciter feſtiuus.

5. D.Greg. *Stulti, qui ad magiſterium feſtinant.*

Iam verò D. Gregorius Nazianzenus in Apologetico, ſeu Oratione 1. de reditu ſuo, non minorem ſtomachum effundit in quoſdam magis docendi, quàm diſcendi amatores: *Meo*, inquit, *iudicio admodùm ſtultè, temeréque illi faciunt, qui priuſquàm ipſi ſatis doctrinâ inſtructi ſint, aliorum ſe magiſtros profitentur: ſtultè, ſi ne ignorantiā quidem ſuam præſentiunt: temerè, ſi cùm eam intelligant, hoc tamen negotium ſuſcipere audēt.* Et paulò poſt: *Tam malè*, inquit, *affecti ſumus, vt maior pars noſtrûm, ne dicam, omnes, priuſquàm ſacra volumina, vel de nomine nouerimus: ſi duas, aut tres pias voces edidicerimus; ac ne id quidem ex lectione, ſed ex auditione, protinùs Samuelem ab ipſis incunabulis ſacroſanctum in ore habemus: protinus ſapientes ſumus, & præceptores, & rerum diuinarum ſublimes; & Scribarum, & Legiſlatorum primi, nóſque ipſos calculo noſtro cæleſtes deſignamus: ac vocari ab omnibus Rabbi expetimus; indignéque, ac moleſtè tulerimus, niſi mirificis laudibus in cælum efferamur.*

6. D.Hieron. *Antequàm diſcatur, non docendū.*

In eoſdem inuehitur D. Hieronymus in epiſtola 8. ad Demetriadem, De virginitate ſeruanda, ſub finem; *Cùm*, inquit, *loqui neſciant, tacere non poſſunt; docéntque Scripturas, quas non intelligunt: & cùm aliis perſuaſerint, eruditorum ſibi aſſumunt ſupercilium; peiùs imperitorum magiſtri, quàm Doctorum diſcipuli.* Quo quidem ordine quis deterior?

D.Greg. Nazianz.

teſte D. Gregorio Nazianzeno, oratione 32. nimirùm, *prius docere, ac poſtea diſcere; non dicā diuina, & vſque adeò magna, & ſublimia: ſed ne aliud quidem quidquam paruum, & contemnendum.* Quadrat

Seneca. *Qui ſe putat ſcire, neſcit.*

in hos homines illud Senecæ philoſophi, De tranquillitate: *Puto*, inquit, *multos ad ſapientiam peruenire potuiſſe, niſi putaſſent, ſe perueniſſe.* Nam, cùm ſapientiſſimus quiſque, iuxta vulgare Socratis oraculum hoc vnum ſciat, ſe nihil ſcire: qui hoc vnum neſcit, nihil omninò ſcit. Et quia ſua opinione deluſus, nihil ad ſcientiam enititur comparandam, quam exiſtimat comparaſſe; in ſua ſemper ignorantja detinetur.

7. *Sacerdotum ſtudium diſcendi etiam à laïcis.*

Non fuit de hoc numero Heli, qui ſuam ignorantiam fateri, & puerum interrogare non erubuit. Libens igitur interrogare debet optimus quiſque, etiam Sacerdos, libens audire; nec ſolùm Leuitam, vt Heli; ſed etiam laicos, vt monet D. Hieronymus in cap. 2. Aggæi, num. 12. Vbi de Sacerdotibus loquutus: *Diſcant*, inquit, *legem Dei, vt poſſint docere, quod didicerint; & augeant ſcientiam magis, quàm opes: & non erubeſcāt à laicis diſcere, qui nouerint ea, quæ ad officium pertinēt Sacerdotū. Magíſque noctes, & dies in Scripturarū tractatu, quàm in ratiociniis, & ſupputatione conſumāt.*

Diſcendi ſtudium commendatur à Moyſe. D.Ambr. *Idem ſtudiū commendatur à Chriſto.*

Quod diſcēdi ſtudium vterque, veteris, ac noui Teſtamenti, Legiſlator, commendarunt. Nam Moyſes à verbo audiendi ſuam legem auſpicatur: *Audi*, inquit, *Iſrael.* Deuteron. 6. n. 3. Vbi D. Ambroſius lib. 1. Offic. c. 2. *Non dicit*, inquit, *loquere, ſed audi. Prima vox Dei dicit tibi: Audi: ſi audias, cuſtodis vias tuas.* At verò Rex, vt Legifer noſter à Ioanne ſuum Euangelium exordiente, Verbum dicitur: *In principio erat Verbum.*

Nomen Verbi Deo gratiſſimum, vt illud audiamus.

Quaſi nullo magis nomine, quàm Verbi delectetur; vt oſtendat, quàm gratū eſſe debeat auditori verbum præceptoris. Quod D. Gregorius Nazianzenus in carmine Nicobuli; loquutus de præceptoris verbo ita cecinit:

Munus magnificum, & dono præſtantius omni:
Nam neque nominibus cùm multis ipſe vocetur,
A *Vllum aliud nomen, quàm Verbi, gratius audit.*
Auribus arrectis, & tu mea percipe verba:
Conſiliis nihil vtilius, meliúſque paternis,
Pluraque canities nouit, quàm læta iuuentus.

Quaſi diceret: Non minori auiditate ad verbum doctrinæ, quàm ad ipſum diuinitatis Verbum, quod in illo proditur, inhiandum.

8. *Māna, Quid eſt hoc? ſignificabat verbū doctrinæ, quo mentes nutriuntur.* Origenes. Autor Operis imperfecti.

Quare manna, quo Iſraëlitæ in deſerto epulabantur; & quod cæleſtem doctrinam repræſentabat, qua ſaginantur mentes, interpretantur: *Quid eſt hoc?* Exod. 16. n. 16. Quia, vt ibi rectè Origenes hom. 8. *Ipſa*, inquit, *vis nominis ad diſcendū inuitat; vt cùm audis legem Dei recitari, inquiras ſemper, & dicas Doctoribus: Quid eſt hoc?* Et Autor Operis imperfecti in Matth. homil. 51. *Manna*,
B inquit, *quod edebatur in eremo, figuram habebat verbi. Ideò dicebatur manna, quod interpretatur: Quid eſt hoc, vt quotieſcunque audimus verbum, admoneat nos ipſum nomen requirere. Quid eſt hoc, quod audiuimus?* Si quis ad illuſtrandum hoc argumentum de diſcendi, & audiendi ſtudio, ex humanioribus literis ludere velit; conſulat Tiraquellum in præfatione de iure primogeniorum, à num. 99. multa copioſè diſſerentem. Tiraquell.

ANNOTATIO VI.

CIRCA LITERAM.

C

Patientia in ſubeundis pœnis à Deo immiſſis, illuſtratur.

1. *Triplex Heli exemplum.*

MAGNAM continent patientiam, & magnum cum diuina voluntate conſenſum verba Heli: *Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat:* vt iam in Litera expendi. Nam & impoſitas ſibi pœnas non recuſauit: & Deo illas imponenti humiliter ſe ſubiecit: & Samuëlem illas denunciantem patienter exaudiuit. Quorum ſingula ſingulis ſectionibus breuiter illuſtro.

SECTIO I.

D

Pœnas à Deo impoſitas minimè recuſandas.

2. *Qui non recuſat pœnas, animam ſuā liberat.*

INgentis meriti eſt, impoſitas à Deo pœnas humiliter ſuſtinere. Eliu apud Iobum, introducens virum iuſtum, ac pœnitentem: *Dicet*, inquit, *Peccaui, & verè deliqui; & vt eram dignus, non recepi.* Iob 33. n. 27. Non queritur, maiora meritis ſupplicia recepiſſe; ſed multo minora, quàm meruerat toleraſſe, gratulatur. Quid inde factum? Sequitur: *Liberauit animam ſuam, ne pergeret in interitum; ſed viuens lucem videret.* Ibid. num. 28.

Patientia in ſupplicio ferendo iuſtam reddit Thamar.

Hac humili patientia obtinuit, vt æternam mortem euaderet, vitámque æternam aſſequeretur. Thamar apud Iudam de adulterio accuſata, & ab eo iam addicta ſupplicio capitali, ad
E mortem efferebatur, vt cremaretur. Sed, cùm eius animum ad mortem ſubeundam Iudas audiret, non ſolùm eam liberauit à morte, ſed etiam exclamauit: *Iuſtior me eſt.* Gen. 38. n. 26. Cur, quæſo, illam appellat ſe ipſo iuſtiorem, quæ tamen multo grauiùs peccauerat, vt ex Litera facilè innoteſcit? Nam Thamar & inceſtum, & adulterium commiſerat: ab vtroque tamen, formaliter loquendo, Iudas excuſatur: cùm neque illam ſibi cognatam, neque alteri coniugem; ſed potiùs ſolutam, & meretricem arbitraretur? Reſpondeo, iuſtiorem appellari, & quia peccatum in Iuda ex

circun

circunſtantia perſonæ dignioris augebatur: & in Thamar ex circunſtantia perſonæ ſuam pœnam patienter tolerantis minuebatur. Illa enim vnius fœminæ patientia ad pœnam ſibi impoſitam ſuſtinendam efficiebat, vt eius culpa ſuapte natura grauior, tamen multo leuior videretur.

3. *Fratres Ioſephi liberi à culpa iudicati, quia pœnas non recuſarunt.*

Ioſephus multis modis explorare nitebatur, vtrùm aliqua culpa in ſuis fratribus hæreret? an fortè Beniaminum abſentem læderent? an præſenti, & magis honorato in conuiuio inuiderent? an conuicto de furto ſcyphi, & in vinculis detento ſubuenirent? ſed cùm tandem vidit, eos ſeruitutis pœnis ſe libenter ſubieciſſe, dicentes: *En omnes ſerui ſumus domini mei, & nos, & apud quem inuentus eſt ſcyphus.* Geneſ. 44. num. 16. & ipſum Iudam ſe pro Beniamino ſeruituti offerentem. Ibidem, num. 32. ſine dubio ſibi perſuaſit, illos omni culpa liberos eſſe, & immunes. Nemo enim culpâ magis vacat, quàm qui pœnam non recuſat.

4. *Ezechias ferens pœnam impoſitam, euaſit fortis, & honoratus.*

Audiuit Rex Ezechias à Propheta Iſaïa pœnas ſibi pro peccato ſuperbiæ ſubeundas: *Ecce,* inquit Propheta, *dies venient; & auferentur omnia, quæ ſunt in domo tua; & quæ condiderunt patres tui vſque in diem hanc in Babylonem; non remanebit quidquam,* &c. 4. Reg. 20. num. 17. Quid verò Ezechias ad hæc? Tulitne indignè? In iras exarſit? In blaſphemias erupit? Abſit. Sed placatus, ac tranquillatus: *Bonus,* inquit, *ſermo Domini, quem loquutus es.* Ibidem, numer. 19. Quaſi diceret: Libens accipio, quæ in me ſupplicia à Deo tanquam ab æquiſſimo Iudice ſtatuuntur. Vides Regis patientiam? Sed vlteriùs lege hiſtoriam, & inuenies ſtatim, eius fortitudinem commendari: *Reliqua,* inquit Textus, *ſermonum Ezechiæ, & omnis fortitudo eius,* &c. *nonne hæc ſcripta ſunt in libro ſermonum dierum Regum Iuda?* Ibidem, num. 20. Cur, quæſo, memoratur hoc loco Ezechiæ fortitudo? Credo, quia memorata fuerat eiuſdem in aduerſis rebus tolerantia. Nulla enim manifeſtior eſſe poteſt generoſi animi nota, ac teſſera, quàm in ſubeundis ſuppliciis à Deo impoſitis patientia. Adde, eum, qui ante mortem, ſuppliciis diuinis patiens ſuccubuerat; poſt mortem cæteris Regibus poſt Dauidem, glorioſiorem extitiſſe. *Dormiuit,* inquit Textus, *Ezechias cum patribus ſuis, & ſepelierunt eum ſuper ſepulcra filiorum Dauid; & celebrauit eius exequias vniuerſus Iuda.* 2. Paralipomen. 32. num. 33. Vides, vt qui viuus pœnis à Deo impoſitis ſe ſubiicit, mortuus ſuper alios Reges anteceſſores ſuos erigatur? Ita planè à Deo fit. Vt hinc palàm appareat, nullius honorem, ſubeundo pœnas à Deo impoſitas, obteri; ſed excoli: nullius gloriam obſcurari, ſed potiùs multò effici clariorem.

5. D.Chryſ. *Pater ferens naturalem filij mortem, & Abraham inferens violentam, quodammodò pares in merito.*

Quis non miretur ſanctimoniam Abrahami, ſuum filium Deo in ſacrificium offerentis Geneſ. 22. num. 10. Atqui D. Chryſoſtomus homil. 3. in priorem epiſtolã ad Theſſalonicenſes, illi comparat, & exæquat quemlibet parentem, ſui filij iacturam patienter tolerantem: *Si quando,* inquit, *filium amittis dilectum, vnigenitum, in multis diuitiis enutritum, ſpem bonam præbentem, ſe vnum hæreditatem tuam percepturum; ne ingemiſcas: ſed gratias agas Deo, eúmque glorifices, qui illum accepit: & hactenus non eris deterior Abrahamo. Quemadmodum enim ille filium ſuum iubenti, ac poſtulanti Deo dedit: ita tu, accipiente eo, non ingemuiſti.* Et paulò pòſt ſanctiſſimum Iobum ſuis opibus diuinitus ſpoliatum, cum eo confert, qui illas ſua ſponte pauperibus elargitur; aſſeritque illius patientiam cum huius charitate confe-

Iobus amittendo opes, & aliis conferendo pauperibus in merito comparatur.

A rendam eſſe, & exæquandam: *Nihil,* inquit, *minus habet ab iis, qui eleemoſynas contribuunt, Iob ille, qui tunc non dabat.* Idémque aſſerit de aliis, qui bonorum ſuorum iacturam patienter ferunt, comparatis cum iis, qui bona ſua pauperibus liberaliter donant: *Neque dicas,* inquit: *Nihil hinc habeo gratiæ: præter animi mei ſententiam res iſta facta eſt; me nec ſciente, nec volente, bona mea fur abſtulit; quæ mihi merces erit? Neque Iob quoque, vel ſciente, vel volente, Diabolus bona abſtulit: at nihilominus patienter tulit. Potes tu verò tantum acquirere mercedis, quantum, ſi ſponte proieciſſes.*

6. *Iobus non minùs meruit patiens mala, quàm faciens bona.*

Cæterùm hom. 5. De patientia Iobi, comparat D. Chryſoſtomus eundem Iobum multa bona operantem, cum eodem multa mala patiente: & B quærit, vtro ex capite clarior, & glorioſior eius virtus enituerit: non dubitátque aſſerere, Iobum ex ſua patientia, quàm ex ſua beneficentia illuſtriorem euaſiſſe: faciléque probat ex Litera, in qua Diabolus de Iobo bene operante malè ſuſpicatus eſt, dicens, *Tange cuncta, quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Iob 1. num. 11. Non tamen de Iobo bene patiente: illius enim patientiam vt vidit, non ampliùs auſus eſt ingerere calumnias.

D. Chryſoſt. *Diabolus magis timuit Iobum fortiter patientẽ, quàm miſericorditer operantem.*

Quod D. Chryſoſtomus diſertiſſimè expreſſit in hunc modum: *Vt diſcas, quoniam maiorem Diabolo plagam intulit, cùm ſublatis ſibi bonis gratias egit, quàm, cùm poſſidens miſerabatur pauperũ; audi. Cùm poſſidebat, vel ſuſpicionem Diabolus habuit: quoniã non gratis te colit Iob. Vbi verò vniuerſa ſurripuit,* C *omnibúſque nudauit eum; hic verò eandem Deo ſeruauit mentem: tunc obſtructum eſt turpe illius os; nec tunc quid habuit dicere. Clarior nãque, quàm in prioribus iuſtus erat: clarior, quàm in deliciis viuens, eleemoſynáſque præbens Surrepta enim bona generosè, & cum gratiarũ actione tolerare, multo maius eſt. Nam ſecundis quidẽ rebus gratias referre Deo, non admodùm mirabile: porrò cùm multus fuerit fluctus, cymbáque circumacta periclitatur; tunc magna, atque excellens eſt patientia, atque bonæ voluntatis oſtenſio.*

7. *Singula patientiæ opera ſingulis pietatis operibus conferuntur, & præferuntur.* D.Chryſ.

Et in eadem homilia maioris claritatis gratia latiùs ſpatiatur; ſingula pietatis opera, quę Iobus egerat, cum ſingulis patientiæ actibus, quos exercuerat, comparando, & hos illis præferendo: *Quando,* inquit, *fuit illuſtrior; cùm domum cunctis aperuit:* D *aut, cùm, eadem cadẽte, benedixit Deum, nullóque amaro ſermone loquutus eſt? Quãdo alacrior fuit: cùm pro natis agebat ſacrificium, atque concordiã adducebat: aut quando ipſis contumulatis, functiſque vita amariſſimo mortis genere, multa cum Philoſophia caſum tulit? Quando magis claruit? cùm de velleribus agnorum ſuorum calefacti ſunt nudorum humeri: aut, cùm audiens de cælo ignẽ deſcendiſſe, gregémque cõſumpſiſſe cũ paſtoribus, non eſt turbatus, nec tumultuans quid peregit; ſed manſuetè tulit calamitatem? Quando maior fuit: cùm ad oppreſſorũ defenſionem, corporis ſanitate vtebatur, conterens molares iniquorum, & è medio dentium eorum prædam eripiens: an cùm hoc ipſum corpus, oppreſſorum ſcutum, conſumi vermibus videbat; ſedénſque in ſterquilinio, ſaniem* E *radebat, teſtam accipiens: Et illa quidem omnia præclarè geſta: hæc autem patibula, tormentáque erant. Sed tamen plus hæc, quàm illa Iob clariorem oſtenderunt. Siquidem cùm illa fiebant, contradixit tamẽ Diabolus, dicens: Nunquid fruſtrà colit Deum Iob? His verò contingentibus ſe occultans, terga dedit.* Hactenus Chryſoſtomus eleganter.

8. *Iob flagellatus à Deo ſcidit veſtimenta ſua, maioribus ſe offerens flagellis.*

Cùm igitur tanta vtilitas ex pœnarum patientia colligatur; meritò iuſti homines, cùm à Deo multis plagis percutiuntur, maioribus ſe obiiciunt percutiendos. Sic ipſe, de quo agimus, Patriarcha Iobus. Nam, cùm ſuorum armentorum rapinas, &

ſeruorum

ſeruorum clades,& filiorum cædes, quibus incredibiliter commoueri poterat, audiuiſſet, quid fecit? *Tunc*,inquit Textus,*ſurrexit Iob,& ſcidit veſtimenta ſua*.Iob 1.n.20.Quorſum hæc veſtium ſciſſio ſpectabat? Sex interpretationes adhibet Pineda, ad locum explicandum valdè accommodatas. Sed illa mihi videtur ad præſens inſtitutum accommodatior, quam ſexto loco leuiter attigit,& Origen.lib.1. in Iobum clariùs expreſſit: *Conſcidit*,inquit,*veſtimenta ſua,ſine mora ſemetipſum ad ipſas præparans plagas: Ecce,inquiens, corpus nudũ; ecce corpus detectum. Vos flagellate, inimici, tanquàm Dei ſatellites;ego autem ſufferam. Vos verberate;ego autem ſuſtinebo:dicens cum Ieremia: Dorſum meum dedi ad flagella.* En, vt innocens Patriarcha non modò ſe ab inflictis pœnis non excuſat,ſed etiam alias poſtulat acerbiores.

Pineda.

Origen.

9. Totondit comã, paratus ad renunciãdum bonis corporis.

Origen.

Sed cur eodem loco caput ſuum dicitur totondiſſe? Dupliciter reſpondet idem Origenes. Primò, vt paratum ſe oſtenderet non ſolùm ad bona fortunæ, ſed etiam ad bona corporis dimittenda: & qui minora libens tolerauerat, ad maiora toleranda ſe offerret.*Cùm*,inquit,*comam capitis ſui totondiſſet, eam aduerſariis proiecit: Ecce, inquiens, tollite & hanc. Arbor ſum fructifera:omnia à me ſuperflua proiicio, vt illibatus perfectum fructum offeram.Vitis ſum bene maceriata; abſcindo à me vniuerſa ſuperuacua, vt incongruis omnibus dicar purgatus,ac iuſtitiæ perferam perfectum fructum.* Secũdò reſpondet, vt oſtenderet, ſe ad plagas inflictas præ mœrore non cecidiſſe; ſed ad alias maiores infligendas præ lætitia exultaſſe. *Totondit*,inquit, *comam capitis,non vt lugens,ſed vt luctum deponẽs, atque proiiciens, omnique luctu per tolerantiam ſuperior exiſtens: ſicut Ioſeph,cùm de carcere à Pharaone educeretur.*Gen.41.n.14 Vbi ſingularem Iobi patientiam expende. Nam,non minùs lætus ab antiqua gloria ad nouas pœnas ferebatur; quàm qui à carcere ad palatium extrahuntur. Vt enim hi tondentur in ſignum eius lætitiæ,qua in libertatem vendicantur: ita ille tondebatur,vt proderet animum geſtientem, quo ſe maioribus pœnis offerebat.

Singularem in ſuis plagis lætitiã oſtendit.

10. Trium puerorum ad patiendum alacritas.

Miram alacritatem præbuerunt tres pueri in fornacem Babylonicam mittendi: tum, quia introducendi ad menſam Regis, dicuntur *pueri*. Dan. 1.n.4. Proiiciendi verò in caminum ignis, dicuntur *viri*.Dan.3.num.21.Quaſi promptiores, ac fortiores ad pœnas, quàm ad epulas raperentur: tum, quia *vincti cum braccis ſuis, & tiaris,& calceamentis, & veſtibus miſſi ſunt in medium fornacis ignis ardentis.* Cur enim non potiùs hiſce omnibus indumentis ſpoliati in ignem immittuntur? Credo, ne breuiſſimum quidem illud tempus ſe exuendi poſtularent.Adeò ſuam in pœnam ac mortem feſtinabant. Vides alacritatem ad ſubeundam pœnam? Sed vide vlteriùs tarditatem ad eandem euitandam: quæ non obſcurè colligitur: tum ex eo, quòd non priùs egreſſi ſunt, quàm à Rege exire iuberentur: tum etiam,quod non ſtatim ad primam iubentis vocem foras eruperunt; ſed repetitam expectarunt. *Egredimini*,inquit,*& venite.* Dan.3.n.93. Cur quæſo, ad ingrediendum locum ſupplicij properabant;ad deſerendum cunctabantur?Optimè D.Chryſ.hom.8. in Epiſtolam ad Epheſios, versùs finem, hanc vnam fuiſſe rationem inſinuat,quòd nihil eis dulcius, nihil ſuauius, quàm ſupplicij locus videretur. *Si*, inquit, *ſupplicij loco, quod in caminum iniecti fuerant, habuiſſent; moleſto quoque animo aduersùs eũ fuiſſent, à quo in illum fuerant coniecti. Nunc verò nihil eorum præ ſe tulerunt: ſed non aliter progreſſi ſunt ex camino,quàm ſi ex ipſo cælo prodirent.* Vides vt caminum ſibi cælum eſſe arbitrentur? Et ſicut in cælo,ita in camino eſſe, ſuauiſſimum:contra verò ſicut à cælo, ita à camino ſeparari, amariſſimum illis videatur?

Tres pueri ad ingrediẽdam fornacem prompti; ad deſerendam tardi.

D.Chryſ.

11. Adamus ad pœnã, quàm ad quietem promptior.

Neſcio, quid ſimile mihi videtur, primo parenti Adamo contigiſſe. Nam ad laborandi pœnam ſemel tantùm eum Deus condemnauit: *In ſudore*,inquit,*vultus tui veſceris pane tuo*.Geneſ.3. n.19. At verò ad quietem feriandi, ſeu vacandi à labore, non ſemel tantùm, ſed ſæpiſſimè eum obligauit. Nam præceptum ſeruandi Sabbatum, nullúmque opus ſeruile in eo exercendi,tam frequenter in lege imponitur; vt neſciam, an aliud frequentiùs imponatur: vt videre eſt Exod.16. n.23. Exod.20.n.8. Exod.23.n.12. Exod.31.n.14. Exod.34. n.21. Exod.35. num.2. & in aliis libris legalibus ac propheticis, frequentiſſimè. Cur igitur homo tam facilis ad laborem mittitur; & à labore tam difficilis reuocatur? Plures rationes coniungit Radulphus citatus in Gloſſ.ad cap.23. Leuit. Vnam eruo ex illius verbis præſenti inſtituto accommodatam. *Quia homo*, inquit, *voluptati deputat laborem;qui ex Iudicis ſententia laboris ſuſtinet damnationem.*Quaſi diceret:Illa pœna, ad quam homo ex ſupremi Iudicis ſententia damnatur; non labor illi videtur,ſed fauor; non afflictio,ſed voluptas;non ſupplicium,ſed beneficium; non denique pœna, ſed gloria: vnde cùm illam promptiſſimus admiſerit; ab illa non niſi difficillimus ſeparatur.Semel tantùm iuſſus labori ſe ſubiicit; à labore tamen ſe non eximit, niſi ſæpiſſimè coactus.

Radulphus.

12. Dauidi ſua pœna eligenda proponitur,vt ex ſua ſponte amplectatur.

Hanc ad pœnas diuinitùs immiſſas promptitudinem Deus olim à Dauide requirebat; cùm eligendi è tribus propoſitis, quam mallet, optionem dabat. Sic enim ad eum Propheta Gad:*Trium*,inquit,*tibi datur optio; elige vnum, quod volueris ex his,vt faciam tibi.* 2.Reg.24. n.12. Nam cùm electio à libera voluntate oriatur; noluit Deus pœnam Dauidi iniungere, niſi quam ille libera voluntate amplecteretur:alioqui non vt filius ſpontaneus, ſed vt ſeruus inuitus puniretur. Quod fortaſſe D.Ambroſ.in Pſal.37.ſignificauit: *Vide*, inquit,*quemadmodum ad pœnitentiam prouocat,vt nos offeramus iniuriæ, eligere pœnam mandans; vt in ipſa pœna, electionis quadam prærogatiua ſeruetur; & reo ſuo blandiatur.* Quaſi diceret, Voluit Deus,vt Dauid ſua ſe ſponte iniuriæ,hoc eſt,pœnæ offerret,eam eligendo;vt cùm eſſet voluntaria electio,eſſet & punitio ſalutaris.

D.Ambr.

13. Dauid pœnã ex tribus propoſitis maiorem elegit, idcircò minimam ſubiit.

D. Ambr.

Quod Dauid egregiè præſtitit non ſolùm eligendo pœnam,ſed etiam maiorem ex tribus propoſitis, nimirum, peſtem eligendo: vt non modò voluntatem ad pœnam; ſed etiam maiorem voluntatem ad maiorem pœnam indicaret:certus quò quis promptior fuerit ad pœnas ſubeundas; eò Deum clementiorem fore ad eaſdem remouendas: vt rectè obſeruat D. Ambroſ. citatus in Gloſſa, 2.Reg.24. de Dauide loquutus: *Contulit*, inquit, *ſe ad maiorem pœnam, vt poſſet prouocare clementiam.*Et paulò pòſt: *Fidus de pietate terrentis, magnitudinem non contemplatus eſt vltionis.* Semper enim affectui peccatoris pœnam recipientis, reſpondet affectus ipſius Dei pœnam infligentis:vt ſi peccator libens pœnam accipiat, libentior ipſe Deus pœnam auertat. Nec ſua Dauidem fefellit opinio:maximam enim precatus pœnam, minimam tolerauit: vt in primo tomo, Annot.16.Sect.2.iam oſtendit: Deo, ad patiendi voluntatem, quam peccator habet; puniendi ſeueritatem,quam ipſe habebat,reuocante.

14. *Qui nouerit culpam, non ſentiet pœn. d.* D.Bern.

Et quidem, ſi peccator ſuæ culpæ grauitatem recta trutina expendat, ſuæ pœnæ acerbitatem minimè recuſabit:vt Diuus Bern.ſerm.3. De altitudine cordis obſeruat. *Quiſquis*,inquit, *perfectè ſenſerit onus peccati, & animæ læſionem interiorem, vtique aut parum ſentiet, aut ex toto nõ ſentiet corporis pœnam;nec reputabit laborem,quo peccata nouerit deleri præterita,futura caueri.* Qui ſunt optimi huius patientiæ fructus, quos planè non referunt,qui pœnas à Deo impoſitas patiuntur quidé, ſed impatientes : quoad externum effectum pœnas ſubeunt, quoad internum affectum renituntur. Quales fuerunt olim Chananæi, de quibus Sapiens:*Patientes*,inquit, *indignabantur*.Sap.12.n. 27. Vbi, interprete Lyrano, patientes dicuntur, non à patientia,quam non habebant;ſed à paſſione,quam ſubire cogebantur : nec proinde in paſſione ſolatium habenres, nec ex paſſione lucrum aliquod reportantes.

Patientes impatientes. Lyran.

15. *Plaga minuũt culpas, nutriũt virtutes, augent merita.*

Adde, pœnas diuinitus immiſſas non ſolùm à peccatoribus in culparum remedium; ſed etiam à viris iuſtis in virtutum nutrimentum, & incrementum meritorum, libentiſſimè ſuſcipiendas. Prædixit aliquando Propheta Agabus D.Paulo, fore vt Hieroſolymis in vincula & carceres truderetur. Quod eius diſcipuli audientes, precibus & lacrymis eum obſecrabanr, ne Hieroſolymam adiret. Ad quos Paulus:*Quid facitis*,inquit,*flentes, & affligentes cor meum? Ego enim non ſolùm alligari, ſed & mori in Hieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu.* Act.21.n.13. Vbi duo nota In primis Diui Pauli erga ſuos teneritudinem : nam qui ad ſuas plagas obduruerat, ad ſuorum lacrymas liqueſcebat. Sic enim D.Chryſoſt. obſeruat homil.45. *Nihil*, inquit, *Paulo in amore indulgentius. Quia videbat lacrymantes,dolebat:qui in propriis tentationibus non patiebatur.*

D.Paulus ad ſuorũ lacrymas doluit, ad ſuas plagas obduruit. D.Chryſoſt.

16. *D. Pauli ad labores auiditas.*

Deinde eiuſdem Pauli ad proprias pœnas ac labores auiditatem. Nam, cùm vincula & carceres ſibi propoſitos videret; ipſe nihilominus in vinculis & carceribus non ſiſtebat; ſed ad cruces ac mortes aſpirabat : quaſi leuioribus pœnis non contentus,grauiores auidiſſimè ſitiret. Et expende modum, quo Agabus ſuos Paulo labores denuntiauit.*Tulit*,inquit Textus,*Zonam Pauli,& alligans ſibi pedes & manus dixit : Virum, cuius eſt zona hæc,ſic alligabunt Iudæi*,&c.Ibid num.11.Seipſum quidem,non Paulum alligauit;vt ſignificaret, fore vt Paulus ſuos labores & cruciatus non magis ſentiret,quàm ſi illos in aliena perſona pateretur : tanta ad eos ſubeundos voluntate ferebatur, & proinde quoſcunque audiebat, paruos iudicans,ad maiores exorbendos æſtuabat. Quem ille alter Euangelij Præco,& Gentium Doctor,& Orientis Apoſtolus S.Franciſcus Xauerius egregiè imitatus eſt, qui immenſa laborum Iliade ſibi à Deo propoſita, adhuc veluti ſitibundus exclamabat : *Non ſat eſt,Domine; non ſat eſt.*

S.Franc. Xauerius Pauli imitator.

SECTIO II.

Deo pœnas imponenti humiliter conſentiendum.

1. *Deo coronãti cõſentire, facile; flagellãti, difficile.*

CVm Deo pœnas intendente non expoſtulauit Heli, ſed potiùs humiliter concordauit. *Dominus*, inquit, *eſt : quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat.* In quo eius virtus non mediocriter enituit. Facile enim eſt, Deo coronanti conſentire; flagellanti, difficillimum : niſi quis diligenter attendat, Deum appellari Verbum; ſeu, vt Græci loquuntur, λόγον, hoc eſt,Rationem; quòd nihil contra, aut præter rationem exequatur. Hinc ſe in ſuis laboribus conſolabatur D. Greg. Nazianz. epiſt.63. *Gratias*,inquit,*ago,ſicut in lætis rebus;ita etiam in acerbis : quandoquidem illud exploratum habeo, nihil rerum noſtrarum apud ſummam Rationem expers rationis eſſe.*

Deus appellatur Ratio, ne ſine illa punire exiſtimetur. D.Greg. Nazian.

2. *Pœnæ ex cõſideratione diuini beneplaciti dulceſcunt.*

Quare ſanctiſſimi viri ſub diuinæ voluntatis beneplaciro ſuorum laborum acerbitatem obruebant. Iobus à Diabolo ſpoliatus; nihilominus dicebat : *Dominus dedit, Dominus abſtulit.* Iob 1 n. 21. quia non exequutorem attendebat, ſed auctorem:vt notauit D.Chryſ. hom.3. in priorem Epiſtolam ad Theſ. Vnde acerbitas pœnarum illi à Diabolo inflicta,in Deum, tanquam in auctorem vltimum relata, ſanctiſſimo viro dulceſcebat. Ioſeph venditus à fratribus ſuam venditionem in diuinam voluntatem referebat *Non veſtro*,inquit, *conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum.* Gen.45. n.8. Quare Deum ſuæ pœnæ auctorem veneratus; nec in fratres odio laborabat,nec ſeruitutis moleſtias ſentiebat. Dauid à filio impetitus, & ab vrbe expulſus, & in fugam actus mira cum modeſtia dixit ad Sacerdotem:*Reporta Arcam Dei in vrbẽ: ſi inuenero gratiam in oculis Domini,reducet me,& oſtendet mihi eam, & tabernaculum ſuum.Si autem dixerit mihi:Non places Præſtò ſum:faciat quod bonum eſt coram ſe.* 2.Reg.15.n.25.& 26. Siue beneficium, ſiue ſupplicium accepturus; totum ſe ad Dei placitum conformabat.Ibidem Dauid & conuitiis, & lapidibus à Semei dilaceratus, non ſeruum maledicentem, ſed Dominum maledicere imperantem, reſpiciebat, *Dominus*, inquit,*præcepit ei,vt malediceret Dauid.Et quis eſt,qui audeat dicere,quare ſic fecerit?* 2.Reg.16.n.10.Vnde neque in aduerſarium contumelias regerebat;neque pro contumeliis auditis à diuinis laudibus ceſſabat.

D. Chryſoſt.

Qui Deum ſuæ pœnæ auctorem veneratur, exequutores non odit.

3. *Conſenſus cũ Deo in pœnas, à pœnis liberat.*

Præſtat hic cum diuina voluntate conſenſus maximam à periculis immunitatem. Roboam Rex Iſraël, & cæteri regni proceres, audientes à Propheta Semeia,fore, vt Seſac Regi Ægyptio in ſeruitutem traderẽtur;hæc tantùm verba reſponderunr : *Iuſtus eſt Dominus*.2.Paralip.12.numer.6. Sed ea tantùm fuerunt ſatis, vt à Deo ſupplicia reuocarentur.Subdit enim ſtatim Deus:*Quia*, inquit, *humiliati ſunt, non diſperdam eos.* Ibid.n.7. Cùm enim humana voluntas diuinæ maximè ſe conformat, tunc potiſſimùm diuina voluntas humanæ morigeratur. Azarias per Nabuchodonoſoris tyrannidem in flammas miſſus, ſed per Dei beneuolentiam inter flammas illæſus, corde pariter,& ore decantabat:*Iuſtus es,Domine,in omnibus, quæ feciſti nobis.*Dan.3.n.27.Quæ fortaſſe cum diuina voluntate conformitas, eum inter ignes ambulantem,tanquàm murus inter hoſtes tuebatur.

4. *Azarias inter beneficia, & ſupplicia conſtitutus, hæc potiùs, quàm illa gratulatur.* Tert.

Sed obiter notanda Azariæ gratulatio. Nam, cùm eſſet inter ſupplicia,& beneficia conſtitutus: hinc damnatus ad flammas;illinc à flammis liberatus:ipſe nihilominus tacitis beneficiis, ſola ſupplicia ſuſcepit decantanda.*Tradidiſti*,inquit,*nos in manibus inimicorũ noſtrorum iniquorum & peſſimorum*,&c. Ibidem, à n. 32. Cur,ó Azaria,ſicut Deo gratularis, te in hoſtiles manus traditum fuiſſe; pariter non gratularis, te ab iiſdem mirabiliter ereptum? Audire mihi videor reſpondentem, vt non ſolùm fauoribus, ſed præcipua quadam ratione in laboribus cum diuina voluntate conſentire videatur : & vt ſe non ſolùm Deo gratum pro beneficiis exhiberet;ſed multò etiam pro ſuppliciis gratiorem;cùm non minor ex his,quàm ex illis vtilitas reporretur. Cui reſponſioni fauet Tertul.lib. De patientia,c.11.*Si à Domino*,inquit,

nonnulla

nonnulla credimus inenti, cui magis pœnitentiam, quàm Domino præbeamus? Quin inſuper gratulari & gaudere nos docet, dignatione diuinæ caſtigationis: Ego, inquit, quos diligo, caſtigo. Apoc.3.n.19. *O ſeruum illum beatum, cuius emendationi Dominus inſtat: cui dignatur iraſci: quem admonendi diſſimulatione non decipit!*

5. *Diuina flagellandi poteſtas à Iacobo in morte adoratur.*

In huius rei typum Iacobus moriturus *Adorauit Dominum, conuerſus ad lectuli caput.* Gen.47.n.31. ſeu, vt D.Paulus trãſcripſit: *Adorauit faſtigium virgæ eius.* Hebr.11.n.21. Nam, cùm in illa Ioſephi virga diuinam ad flagellandum poteſtatem myſticè recognoſceret; ei ſe poſterorum nomine percutiendum ſubmittebat: vt oſtenderet, quæcunque à Deo ſupplicia infligantur, libenti animo amplectenda. Nec ſine myſterio, quod in Geneſi dicitur *lectulus,* à D.Paulo *virga* nominatur: quia probi & iuſti homines non minùs inter diuinas virgas, quàm inter molles lectulos conquieſcunt. Quod mihi videtur exprimi in Eſther, quæ tunc feliciſſimè regnauit, & Regis gratiam promeruit: cùm Aſſuerus *extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu; ipſáque accedens oſculata eſt ſummitatem virgæ eius.* Eſth.5.n.2. Nam illi è ſuppliciis diuinis faciliùs & feliciùs euadũt, qui ſupplicia diuina humiliùs & libentiùs amplectuntur.

Virga, dicitur lectulus.

6. *Dauid citra culpas armatus, ſe contra pœnas non armabat.*

Vnde Dauid, ſaluâ conſcientiâ, cuius puritati præcipuè ſtudebat, pœnas non admodum ſollicitus euitabat. Quare fugiens Abſalonem, paſſus nõ eſt, Arcam fœderis, vt aliàs fieri ſolebat, ſecum in exercitu deportari; ſed per Sacerdotem Sadoc in vrbem reportandam curauit; vt paulò antè ex 2. Reg.15.n.25. referebã: ne ſe videretur vnius Arcæ præſidio contra pœnas diuinitùs immiſſas obarmare; quibus alioqui ſe libenter feriendum exponebat. Qua de re D.Chryſ.hom.3. in Matth. *Cùm,* inquit, *illum tyrannum fratricidam, & patricidam pro ſe regnantem videret; nec ſic quidem ſcandalum mente concepit. Sed, ſi, inquit, hoc viſum fuerit Deo, me quidem errare ſemper, & exulare; illum verò regnare: amplector, atque ſuſcipio, & habeo pro innumeris, quæ mihi à Deo inferũtur, tribulationibus gratiam. Longè aliter quamplurimi impudentes pariter & arrogantes: qui, cum ne minimam quidem partem de illius virtute poſſideant; ſi quos videant proſperè agentes; ſe verò paruam ſufferre mœſtitiam: animas ſuas non metuunt mille vulnerare blaſphemiis.*

D.Chryſ.

7. *Sancti in ſuis pœnis Deum punitorem iuſtum confitentur.*

Hinc illa Dauidis vox, non ſolùm in hac calamitate, ſed in omnibus, quibus ſe à Deo premi & vexari ſentiebat: *Iuſtus es, Domine; & rectum iudicium tuum.* Pſal.118.n.137. Vbi D.Ambr.ſerm.18. *Vulgus,* inquit, *hominũ iniuſtè ſe putat tolerare, quæ patitur. At verò vir iuſtus, qui ſe ipſum ſtatim in exordio ſermonis accuſat; iuſtitiam Domini prædicat, quòd meritis ſuis digna patiatur.* Quod ſtatim pluribus illuſtrat exemplis. Nam Ieremias, *cùm in luti voragine turpi necandus illuuie mergeretur, clamat: Iuſtus es, Domine.* Licèt enim hæc confeſſio non inueniatur in vulgata, Ierem.38. neque in Sixtiana, Ierem.45. quibus locis hæc hiſtoria narratur: nihilominus eam fortaſſe codices, quibus vtebatur Ambroſius, continebant: aut certè Prophetæ patientia in ſuis pœnis ſubeundis eam non obſcurè inſinuabat. Rurſus idem Propheta, *cùm victæ plebis miſerandis ſeruitiis angeretur, clamabat: Iuſtus eſt Dominus; quia os eius ad iracundiam prouocaui.* Thren.1.n.18. Neque enim tantam cladem ſine hominum culpis, quibus meritiſſimò deberetur contigiſſe exiſtimabat.

Dauid.
D. Ambr.
Ieremias.

8. *Tres pueri in fornace.*

Sic & Hebræi, *Cùm fornacis ardentis ambirẽtur incendiis, clamabant: Iuſtus es, Domine, in omnibus, quæ feciſti nobis.* Dan.11.n.27. Et ideò meruerũt, vt illæſi *ignibus, Domini iuſtitias prædicarẽt.* Præterea ipſe Daniel ſemel atque iterum miſſus in lacum leonum, Dan.6.n.16. & Dan.14.n.30. *& immaniũ ferarum ſæuitia, atque horrore circundatus, recta omnia ſe in conſpectu Domini imperterrito clamore iactabat.* Quod ſanè Propheta in vtroque loco, & factis expreſſit, & verbis non obſcuris prædicauit. Denique, *Ionas incluſus vtero beſtiali, vix habens anhelandi ſpiritus cõmeatum, iuſtus iniuſtorum ſorte damnatus, clamabat de ventre ceti. Ego autẽ in voce laudis immolabo tibi.* Ion.2.num.10. Tantum enim aberat à querelis in Deum iaciendis, vt totus in gratiarum actiones effunderetur. Tandem: *ipſe pater fidei Abrahã, cùm ad immolandũ vnicus à ſene filius poſceretur; paternæ pietatis affectum diuinæ cõfeſſione iuſtitiæ temperabat, dicens: Iuſtus es, Domine. Non enim poſcis alienum, ſed tuum repoſcis: ipſum tibi reſtituo, quem dediſti.* Sic enim credendum eſt, Abrahamum in illo ſuo ſacrificio philoſophatum, ac de ſua voluntate depulſum, ad diuinam exequendam alacriter erectum.

Daniel in lacu leonum.

Ionas in ventre ceti.

Abraham in immolatione filij.

9. *Iobus in ſuarum rerum iactura.*

Quid plura? Concludit Ambroſius exemplo Iobi amittentis quidem omnia externa bona; vnũ tamen cum diuina voluntate conſenſum perpetuò retinentis: *Dominus dedit, Dominus abſtulit: ſicut Domino placuit, ita factum eſt: ſit nomen Domini benedictum.* Iob 1.n.21. Nam, ſi verum eſt illud Apoſtoli: *Quid habes quod non accepiſti?* 1. Cor.4.n.7. Cur indignatur iuſtus, ſe, quod acceperit, reddidiſſe? Quod, ſi noſtrum nihil eſt: profectò, inquit Ambroſius, quæ videmur amittere, *reddimus, non amittimus. Iuſtus ergo Dominus in periculis, iuſtus in damnis, iuſtus in vltionibus eſt: non ſolùm, quia vnuſquiſque iuſta pœna ſuæ culpas luit; verùm etiam, quia dum vnus punitur, plurimi corriguntur.* Abſit itaque, vt optimus quiſque punienti Deo renitatur: ſed potiùs curet, vt illius voluntati ad amuſſim conformetur.

Iuſtus Dominus in pœnis, quas infert.

10. *Diuina ſupplicia effugiuntur, cùm patienter expectantur.*

Igitur Heli pœnas ſibi à Deo infligendas non recuſauit arrogãs, ſed humilis expectauit. Deum enim, quia Dominus erat, effugere non valebat: quia bonus, non volebat. Immò nunquam diuina ſupplicia meliùs effugiuntur, quàm cùm patienter expectantur. Vnde D.Aug. *Si vis,* inquit, *à Deo fugere, ad Deum fuge.* Et in Pſal.138.num.9. ibi: *Si ſumpſero pennas meas diluculo,* &c. Deum alloquutus: *Poſſum,* inquit, *fugere à facie tua ad faciem tuam, & à facie irati ad faciem placati.* Concinit Clemens Alex. in Exhortatoria ad Gentes, in fine: *Pulchrum,* inquit, *eſt in periculo ad Deum trãsfugere.* Nec aliter ſentit Tert.lib. De fuga in perſecutione, c.10. *Vbicunque,* inquit, *fuero, in manu eius ſum: faciat quod vult, non diſcedo: & ſi perire me volet, ipſe me perdat; dum me ego ſeruo illi.* Nec immeritò: nam, ſi Græcus ille Achemenides, Troianorum manibus mactari cupiebat, dicens:

D. Auguſt.

Clem. Alex.

Tert.

Si pereo, manibus hominum periiſſe iuuabit.

Virg.

Cur optimus quiſque Dei manibus perire non exoptet? Lege D.Auguſt.lib.1. De Ciuit.cap.8. vbi diſcrimen inter probos, improbóſque conſtituit; quòd illi à Deo verberari patienter ferant: hi verò impudenter & procaciter in blaſphemias erumpant.

Patientia, & impatientia in pœnis, bonos malóſque diſtinguunt.
D.Auguſt.

SECTIO III.

Veracem monitorem libenter audiendum.

1. *Heli erga monitorem ſuum beneuolentia.*

MOdeſtè tulit longæuus ſenex à puero ephebo reprehendi: immò, quod crediderim, cum poſteà non ſolùm diligebat vt filium; ſed etiã venerabatur vt parentem. Rara virtus, & maximè commendanda: non intueri obliquis oculis

eum,à quo cēſorio vngue perſtringaris. Quod ex A vtroque Teſtamento breuiter illuſtrabo. Ex veteri: Ioſeph adhuc puer *accuſauit fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo.* Gen.37.n.2. Sunt,qui dicāt apud Lyranum,nōn omnes fratres,ſed vnum Ruben natu maximum fuiſſe à Ioſepho accuſatum, quod thorum patris ſui violarit; vt Gen.34.n.12. narratur: neque nouum eſſe in Scriptura, plures pro vno per ſynecdochen vſurpari,vt ibi pluribus exemplis confirmant. Si ita eſt, vlterius inquiro, grauitérne tulerit Ruben, ſe natu maiorem à fratre iuniore accuſari? Minimè profectò, ſi litera rectè expendatur: immò potius peculiari eum ſtudio & amore proſequebatur; vt multis poteſt indiciis confirmari. Primò, quia, cùm cæteri fratres ad Ioſephum occidendum conſpiraſſent, ſo- B lus Ruben,vt eſt in Litera, *Nitebatur liberare eum de manibus eorum; & dicebat: Non interficiatis animam eius, nec effundatis ſanguinem.* Geneſ.37. num.21. Secundò,quia,cùm poſteà reliqui fratres de vendendo Ioſepho cogitaſſent, ſolus Ruben aberat, impediturus planè eorum conſilium, ſi adeſſet. Sed quò receſſerat? Reſpondet Lyranus, abiiſſe *ad quærenda paſcua meliora; vt fratres ſuos faceret elongare à fouea,in qua erat Ioſeph;vt ſic eis abſentibus, meliùs poſſet eum extrahere, & reddere patri ſuo.* Tertiò,quia tandem reuerſus,& puerum in ciſterna, vbi eum reliquerat, non inueniens, ſciſſis veſtibus,exclamauit: *Puer non comparet,& ego quo ibo?* Geneſ.37. n.30. Quaſi,cùm de Ioſephi periculo dubitaret,de ſalute ac vita propria actum C crederet. Quis vnquam ſuum defenſorem tanto ſtudio proſequutus eſt, quanto hic ſuum accuſatorem adamauit?

Ruben beneuolè tulit à fratre iuniore accuſari.
Lyra.

Lyra.

2. Aliud addo exemplum vnius Moyſis, qui ſuo ſocero Iethro arguenti, & increpanti non ſolùm indignatus non eſt, ſed etiam humiliter eſt obſequutus. Quam eius humilitatem,apud Patres celebratiſſimam,D.Chryſoſtom. De ferendis reprehenſionibus, & conuerſione Pauli, in tertio tomo, omnium latiſſimè & elegantiſſime verſat & illuſtrat. Primò,à dignitate perſonæ reprehenſæ. Erat enim Moyſes *eruditus omni ſapientia Ægyptiorum; potens in verbis,& in operibus ſuis.* Actor. 7.num.22. Erat Deo familiariſſimus: *Loquebatur* enim *Dominus* ad eum *facie ad faciem, ſicut ſolet* D *loqui homo ad amicum ſuum.* Exod.33.num.11. Erat *mitiſſimus ſuper omnes homines, qui morabantur in terra.* Num.12.n.3. *Et in omni domo* Dei *fideliſſimus.* Ibid.n.7. & omnium Prophetarum, qui illatenus floruerant, præſtantiſſimus: nam ad alios in viſione,aut per ſomnium loquebatur Dominus: ad Moyſen *ore ad os:* qui *palam,& non per ænigmata & figuras Dominum* videbat. Vbi ſuprà,n.8. Erat denique eximius patrator miraculorum, qui omnia ad ſuum nutum elementa gubernabat. *Imperabat* enim, inquit Chryſoſtom. *creaturæ, qui amicus erat Domino creaturæ.* Tandem erat omnium ductor & Princeps, cui ab omnibus obſequium & reuerentia debebatur. Quis ergo Prin- E ceps tam multis nominibus colendus, ſe à quouis alio argui pateretur? Secundò, à vilitate perſonæ arguentis. *Erat* enim *Iethro*, inquit Chryſoſtomus, *homo alioqui barbarus & inſipiens, quique in ſolitudine vitam egerat, neque vlli communicarat, qui populos legibus rexerat: & ad hæc impius erat; quo non eſt certius inſipientiæ argumentum: nihil enim Gentilibus eſt inſipientius.* Tertiò, à grauitate reprehenſionis. Eum enim & de culpa, & de ſtultitia damnauit dicēs: *Non bonam rem facis, ſtulto labore conſumeris.* Exodi 18.num.18. Et,quod grauius eſt, hanc Moyſi cenſuram palam & coram omnibus

Moyſis in audiendo ſocero humilitas, & benignitas.
D.Chryſ.

Dignitas Moyſis admoniti.

Vilitas Iethro admonentis.

Grauitas admonitionis.

A impegit, cùm ſcilicet Moyſes ſedebat, *vt iudicaret populum qui aſſiſtebat ei.* Ibid. n.15. Quid autem durius & acerbius, quàm Prælatum coram ſubditis argui: ſapientem de ſtultitia reprehendi: iuſtum de culpa damnari?

3. En difficultas huius reprehenſionis tolerandæ, triplici ex capite longè maxima. Quid verò Moyſes? *Et neque ſic*, inquit Chryſ. *exaſperatus eſt ille ſapiens, ille intelligens, ille tot myriadū Dux.* Iniquè non ferebat, ſe Principem à priuato argui: ſe ſapientem à barbaro doceri: ſe iuſtum ab impio damnari: ſe miraculorum operatorem a cultore idolorum reprehendi. Ad hæc addit Chryſ. *Neque rubore ſuffundebatur, quod tot præſentibus, iiſque ſubditis, corrigeretur. Sed conſiderabat, quod licèt* B *magna à ſe ſigna fierent; humanæ tamen particeps eſſet naturæ quam nō rarò multa latēt: atque ideo cū manſuetudine cōſilium ſuſcepit.* Et ſtatim inuehitur in eos, qui ab hac Moyſis humilitate longiſſimè recedentes, *Malunt vtilitate conſilij carere, quam ſuſcepta admonitione peccatū emēdare: immo eligūt ignorare, potiùs quàm diſcere: quāuis ſciant, non eſſe crimē ignorare; ſed nolle diſcere: non indoctū eſſe; ſed doctrinā reſpuere: non reprehendi; ſed inemendabiliter peccare.* Non ita Moyſes; non ita: ſed longè aliam exorſus viam, ait Chryſoſtomus, *Non dixit intra ſemetipſum: Contemnent me ſubditi, ſi ab aliis, quid faciendum ſit, didicero: ſed obtemperauit.*

Moyſes paſſus fuit, ſe multis nominibus clarū ab homine obſcuro palàm reprehendi.

4. Aliam huius humilitatis circumſtantiam expēdit D.Chryſoſt. digniſſimā, quæ omnium linguis C celebretur: quòd Moyſes non ſolùm paſſus fuerit, ſe publice reprehendi; ſed etiam ſuam ipſe reprehenſionem omnium poſterorum memoriæ commendarit, literis eam conſignando apud omnes perpetuò duraturis. *Moyſes*, inquit, *tanquam honeſtatus hac ſoceri admonitione, non illos ſolum qui tūc erant homines, ſed etiam eos, qui vſque ad noſtram ætatem ſequuti ſunt, & vſque ad Chriſti Aduentum erunt, per totum orbem factum hoc literis docuit: & quod non potuerit animaduertere, quid facto opus fuerit; & quod conſilium & correctionem à ſocero acceperit.* Et ſtatim inde digreſſus in vanos propriæ exiſtimationis amatores: *Nos autem*, inquit, *ſi coram vno homine arguimur & corripimur, conturbamur totis viſceribus, obſtupeſcimus, & de vitæ* D *huius ſumma periclitari nos putamus.*

Moyſes ſuam reprehenſionē verbis ad præſentes, & ſcriptis ad poſteros euulgauit.

5. Magna ſunt hæc, fateor, humilitatis, quam Moyſes erga ſuum obiurgatorem exhibuit, monumenta. Vnum adhuc mihi videtur multò præclarius & mirabilius: non ſolùm enim reprehenſionem modeſtè tulit, ſed etiam reprehenſorem honorauit. Nam ad Hobab, quem eundem eſſe cum Iethrone ſentiunt multi; vt ad c.15. oſtendemus: *Veni*, inquit, *nobiſcum, vt benefaciamus tibi.* Num.10.n.29. Illo autem renuente, iterum inſtitit: *Noli*, inquit, *nos relinquere,&c. & eris ductor noſter. Cúmque nobiſcum veneris, quidquid optimum fuerit ex opibus, quas nobis traditurus eſt Dominus, dabimus tibi.* Ibid. à n.31. Vbi non ſolùm preces adhibuit, vt veniret; ſed etiam, vt eum exoraret, E promiſit opes & honores,& illam denique felicitatem, quam in terra Promiſſionis ſperabat. Cur, quæſo, tam liberalem ſe præſtitit in Iethronem? Credo, vt hanc eius admonitionem & obiurgationem hiſce beneficiis compenſaret. Admoneri enim & obiurgari, immortale beneficium exiſtimauit, nullis vnquam opibus & honoribus ſatis dignè rependendum.

Non modò reprehenſionē modeſtè tulit: ſed etiam reprehenſorē honorauit.

6. Nec mirum, tam gratum ſe Moyſen in ſuum obiurgatorem præſentem ac viuentem præbuiſſe; cùm etiam Saül lōgo pòſt tēpore in eius poſteros ſe gratiſſimum exhibuerit: euerſurus enim Amalecitas,

Saül beneuolum ſe exhibuit poſteris huius monitoris, in gratiam huius monitionis.

lecitas, præcepit Cinæis, de Iethronis ſemine propagatis, vt recederent de medio illorum, ne pari cum illis exitio inuoluerentur. Et rationem reddit: *Tu enim*, inquit, *feciſti miſericordiam cum omnibus filiis Iſrael, cùm aſcenderēt de Ægypto.* 1. Reg. 15. num. 6. Quæ miſericordia, interprete Ruperto (Rupert.) lib. 2. in Num. c. 24. & aliis, ad eum locum citandis, fuit illa obiurgatio, qua Iethro Moyſis regimen arguit; & illud conſilium, quo eundem Moyſen ad vtiliorem gubernandi modum reuocauit. Si igitur Saul tam beneuolum ac beneficum ſe præbuit in Cinæos à Iethrone ortos, propter illam reprehenſionem, qua olim eorum pater Iethro Moyſen percuſſerat, & ab ſtulta gubernandi ratione ad congruentem prudentémque traduxerat: quid mirum, ſi ipſe Moyſes multis partibus Sauli præferendus ſuum reprehenſorem diuitiis augeat, honoribus cumulet, omnibus officiis proſequatur ac veneretur?

7. *David ſuam reprehenſionē patienter & libenter audiuit.* D. Ambr.

Non minùs illuſtre fuit in hac re Dauidis exēplum. Nam, cùm eum Propheta Nathan acri obiurgatione pulſaret, dicens: *Quare ergo contempſiſti verbum Domini, vt faceres malū in conſpectu meo?* &c. 2. Reg. 12. n. 9. Dauid ſuam impatiens obiurgationem non reiecit; ſed pœnitens auſcultauit, dicens: *Peccaui Domino.* Ibid. n. 13. Qua de re D. Ambr. in Apol. 1. De Dauid, c. 2. *Ille Rex*, inquit, *tantus & potens, ne exiguo quidem momento manere penes ſe delicti paſſus eſt conſcientiam; ſed prmatura confeſſione, atque immenſo dolore, reddidit peccatum ſuum Domino. Quem mihi nunc facilè reperias honoratum ac diuitem; qui, ſi arguatur alicuius culpæ reus, non moleſtè ferat? At ille regio clarus imperio; tot diuinis probatus oraculis, cùm à priuato homine corriperetur, quòd grauiter deliquiſſet, non indignatus infremuit, ſed confeſſus ingemuit.*

8. *Suum reprehenſorem, vt Deum obſeruauit.* D. Epiph. *Optime pædagogi munere nobilitauit.*

Nec ſolum reprehenſionem beneuolis auribus excepit; ſed etiam ipſum reprehenſorem omnibus beneuolentiæ ſtudiis decorauit: vt teſtatur D. Epiphanius lib. De prophetarum vita & interitu, in Nathan. *Honorabat*, inquit, *Dauid, & venerabatur hominem, tanquàm Numen, aut ſanctum Dei.* Argumento, quòd filium, quem vnicè diligebat, Salomonem, in eius tradiderit pædagogiam: vt ex illis verbis, *Miſit in manu Nathā Prophetæ.* 2. Reg. 12. n. 25. colligunt aliqui Interpretes: quanuis non admodum firma coniectura, vt Barrad. in tom. 2. conc. lib. 5. cap. 8. & Pineda lib. 1. De Salomone, cap. 19. aduertunt. (Barrad. Pineda.) Ex aliis tamen indiciis Pineda citatus id probabiliùs confirmat. Itaque Dauid ſuum reprehenſorem filio ſuo pædagogum dedit: non ſolùm, vt filio conſuleret, quem feliciter erudiendum ab eo, qui ſe acriter reprehenderat, non dubitabat; ſed etiam, vt reprehenſorem ſuum munere pædagogi, quo nullum erat in domo regia glorioſius, nobilitaret. Immò aliis eum honoribus impertiuit, aliis eum muneribus cumulauit, vt inſinuare videtur Pineda, vbi ſuprà: quaſi obiurgatorem ſuum non minori beneuolentia, quàm egregium benefactorem proſequeretur.

9. *D. Paulus grauiter reprehendit D. Petrum.*

Iam verò ex nouo Teſtamento longè clariſſimum deſumitur exemplum. Nam D. Paulus minimus Apoſtolorum Petrum omnium maximum aliquando acriter reprehendit. *In faciem*, inquit, *ei reſtiti, quia reprehenſibilis erat.* Galat. 2. num. 11. Et rurſus: *Dixi*, inquit, *Cephæ coram omnibus: ſi tu, cùm Iudæus ſis, gentiliter viuis, & non Iudaicè; quomodo Gentes cogis iudaizare?* Ibid. num. 14. Vbi non immoror explicando, an, & quàm grauiter Petrus peccauerit, ſubtrahendo ſe a Gentilium commercio, ne Iudæi turbarentur: eſt enim hoc operoſum, & à præſenti inſtituto alienum. Sed ſuppono ex

A Suario lib. 9. De legibus, c. 10. n. 23. Petrum lethaliter non peccaſſe, cùm iam eſſet in gratia confirmatus; ſed culpam tantùm venialem, aut etiam nullam omninò incurriſſe; cùm neque operantis intentio, neque actio ipſa ex obiecto praua eſſet: feciſſe tamen aliquid, quod non expediret, quanuis liceret: neque enim hæc repugnant; teſte eodem Apoſtolo: *Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.* 1. Corinth. 6. num. 12. & hoc tantùm feciſſe, iudicando, magis expedire, quod minùs expediebat; quanuis ſemper ageret, quod liceret: atque ob hunc defectum tam exiguum fuiſſe à Paulo acriter reprehenſum. (Suarius. *Non ob culpā lethalem, & fortè nec venialem.*)

Ex quo ſingularis Petri humilitas colligitur, qui tam leuem ob defectum tam graue reprehenſionē patienter tolerauit. Vnde D. Cypr. epiſt. ad Quintum De hæreticis baptizādis: *Nec Petrus*, inquit, *quem primum Dominus elegit, & ſuper quem ædificauit Eccleſiam ſuam, cùm ſecum Paulus de circūciſione poſtmodū diſceptaret, vindicauit ſibi aliquid inſolenter, aut arrogāter aſſumpſit: vt diceret, ſe primatum tenere; & obtemperari à nouellis & poſteris ſibi potiùs oportere. Nec deſpexit Paulum, quod Eccleſiæ prius perſequutor fuiſſet; ſed cōſilium veritatis admiſit, & rationi legitimæ, quam Paulus vindicabat, conſenſit: documentum nobis, & concordiæ & patientiæ tribuens, vt non pertinaciter noſtra amemus; ſed quæ aliquando à fratribus & collegis noſtris vtiliter & ſalubriter ſuggerūtur, ſi ſint vera & legitima, ipſa potiùs noſtra ducamus.* Sic & D. Greg. lib. 28. Moral. c. 6. aliàs 12. vbi D. Petri, & in repellendis improbis conſiliis, & in admittendis probis, diſciplinā admiratus: *Petrus*, inquit, *poſtquàm libertate vocis auctoritatē Principum preſſit; per humilitatem cordis, de non circūcidendis Gentibus Pauli conſiliū audiuit. Sic enim ſemetipſum contra aduerſarios ex auctoritate curabat erigere, vt tamen ſemetipſi non crederet in his, quæ non rectè ſentiret: vt & libertate fortitudinis tumentes poteſtates excederet, & humilitate manſuetudinis obedientiam in recto conſilio etiam minoribus fratribus exhiberet.* 10. (B) (*D. Petrus reprehenſionem humiliter tulit.* D. Cyprian. — C — D. Greg.)

Sed illud eſt, quod in hac Petri humilitate ampliùs admirere; nempe, quod non modò reprehenſionem libenter audierit, ſed etiam ipſum reprehenſorem beneuolentiùs dilexerit. Tantum enim abfuit, vt Petrus ex hac reprehenſione Paulo redderetur infenſus; vt eum poſteà incredibiliter cōmendaret. Nam ſcribens, tum ad alios, tum etiam ad eoſdem Galatas: *Satagite*, inquit, *immaculati & inuiolati ei inueniri in pace; & Domini noſtri longanimitatem, ſalutem arbitremini, ſicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiā ſcripſit vobis, ſicut & in omnibus Epiſtolis*, &c. 2. Petri 3. n. 14. & 15. Vbi chariſſimum fratrem vocat, à quo fuerat reprehenſus. Veritatis enim, quæ aliis odium parit, maiorem Petro charitatem ingerebat. Sapientiam e cælo datam illum habuiſſe confiretur, qui ſuam ignorantiam arguerat: vt eorum arrogantia frænetur, qui ſuam tantùm ſapientiam venditantes, omnium qui ſe docere volunt, extremam etiam ſtultitiam arbitrantur. 11 (*Reprehenſorē ſuum, & dilexit, & laudauit.* — D — E)

12. Quare D. Greg. hom. 18. in Ezechielem, citatū Petri locum egregie commentatus: *Ecce*, inquit, *Paulus in Epiſtolis ſuis ſcripſit Petrum reprehēſibilem: & ecce Petrus in Epiſtolis ſuis aſſerit, Paulū in his quæ ſcripſit, admirādum.* Et paulò pòſt: *Penſate ergo*, inquit, *in quo mentis vertice ſtetit, qui illas Epiſtolas laudauit, in quibus ſcriptum ſe vituperabilem inuenit? Quæ illa manſuetudo tanta eſſe potuit? Quæ quies animi, quæ ſoliditas, atque imperturbatio cogitationis? Ecce à minori ſuo reprehēditur, & reprehendi non dedignatur. Non ad memoriam reuocat, quòd* (*D. Petrus laudās ipſum reprehenſorē, maximè laudandus, admirandus, imitandus.*)

primus in Apoſtolatum vocatus eſt:non quòd claues regni cæleſtis acceperit:non quòd peccata,quæcunque in terra ſolueſit, eſſent ſoluta & in cælo;non quod in mari pedibus ambulauerit : non quod paralyticos in Ieſu nomine iubendo erexerat : non quòd ægros corporis ſui vmbra ſanauerat:non quòd mentientes verbo occiderat:non quòd mortuos oratione ſuſcitabat. Ne igitur increpationis verba dedignaretur audire;omnia bona, quæ acceperat, quaſi à memoria repulit,vt vnum fortiter humilitatis donum teneret. Eundem

D.Pet.Dam. locum paulò aliter expendit D.Petrus Damianus lib.6.epiſt.18.& in ordine 106.ad finem,vbi multa de reprehenſionibus inferendis,& patiendis,ad cap.13.commodiùs replicanda. Et quidem de hac re iam in ſuperioribus multa diximus, & plura in inferioribus dicemus.

Num.XIX. Creuit autem Samuel;& Dominus erat cum eo; & non cecidit ex omnibus verbis eius in terram.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Triplex Samuelis incrementum.*

CReuit autem Samuel,&c.Hæc eſt tertia huius capitis pars, in qua pœna Heli per Samuelem prædicta in totum populum euulgatur. Triplex verò incrementum dicitur Samuel hoc loco ſuſcepiſſe:ætatis,cùm ſimpliciter creuiſſe dicitur: ſanctitatis , cùm additur fuiſſe Dominus cum eo: auctoritatis,cùm tandem adiungitur,non cecidiſſe ex omnibus verbis eius in terram.Singula breuiter perſtringenda. Quod ad primum attinet:

Primum incrementum ætatis. *Creuit*,inquit vulgata.Septuaginta vertunt, ἐμεγαλύνθη,hoc eſt,*Magnificatus eſt* : quod non tam ad magnitudinem molis , quàm ad magnitudinem virtutis videtur referendum : ſicut illud c.2.n.21. *Magnificatus eſt puer Samuel apud Dominum* : vt

D.Greg. ibi explicauimus. Sic exponit D.Greg. in priori Comment. *Creſcit*, inquit, *qui in virum perfectum mentis ætate proficit*. Et confirmat Scripturæ teſtimoniis. Nam Dauid de iuſtis proficientibus: *Ibunt*, inquit , *de virtute in virtutem*. Pſal.83.n.8. Diuus Paulus : *Donec occurramus omnes in virum perfectum,in menſurā ætatis plenitudinis Chriſti*. Epheſ. 4.n.13. Hoc igitur modo, iuxta hunc ſenſum,dicitur Samuel creuiſſe,plura in dies virtutum opera obeundo,& maiora ſanctitatis exempla proponendo.Nihilominùs hic ſenſus moralis eſt.Hiſtorialis,vt idem D.Greg. fatetur, eſt de incremento ætatis. Nam,cùm verbum Græcum,μεγαλύνω,Hebræum , גדל *Gadal* , indifferens ſit ad quodlibet incrementum ſignificandum ; hoc certè loco ad ætatis incrementum non immeritò determinatur: tum , quia alia incrementa ſequentibus verbis ſatis explicantur : tum, quia hoc vnum debuit hoc loco explicari,vt Samuelis in virtutibus conſtantia non ſolum puerilis, ſed etiam iuuenilis, ac virilis oſtenderetur:ne putaretur profeciſſe tantùm puer ; vir autem effectus,defeciſſe.

2. *Secundum incrementum ſanctitatis.*

Et Dominus erat cum eo,&c.Hinc ſumitur alterum ſanctitatis incrementum : quam enim ſanctitatem non haberet , qui Deum totius ſanctitatis fontem in ſe ipſo continebat?vt ſequenti Annot.

Dominus dicitur eſſe cum aliquo,dupliciter : ſuſtentando , & amando. illuſtrabo. Dicitur autem Dominus fuiſſe cum Samuele ; non ſolum iuxta communem modum, quo eſt cum omnibus & in omnibus creaturis, eas conſeruando , & promouendo , dirigendóque ad ſuos fines, & ad ſuas actiones adiuuando ; ſed etiam iuxta peculiarem prouidentiam & fauorem, quo illum proſequebatur. Quo pacto dicitur Dominus fuiſſe cum Iſaac, Geneſ.26. num.28. multa

A ei bona temporalia conferendo:& cum Ioſepho, Geneſ.39. num.2. œconomica cum ſcientia , qua domum Domini ſui feliciter adminiſtrabat , illuſtrando : & cum Beata Virgine, Luc.1. num. 28. innumeras cæleſtium bonorum diuitias in eam congerendo , quibus dignum Æterni Verbi templum efficeretur. Sic etiam vice verſa ſapiens & iuſtus cum Deo , & coram Deo eſſe dicuntur , interprete Diuo Auguſtino lib. 2. De ordine,cap.2.& lib.50.homiliarum, homil.1.non modò ſecundùm vniuerſalem rationem , qua omnes creaturæ Deo adſunt ; nec ſine Deo eſſe poſſunt: ſed etiam ſecundum peculiarem modum , quo Deum ſemper contemplantur , ac Deo ſemper obſequuntur. Dominus igitur erat cum Samuele

B multis eum virtutum ornamentis excolendo , & locupletando. Quod Paraphraſtes clariùs expreſſit, transferens : *Et dictum Domini fuit in auxilium eius.* D.Auguſt.

Cæterùm D.Greg. ex hoc loco ſingularem Samuelis in bono, & in humilitate conſtantiam venatur. Nam docens ſecundùm illam ſuam myſticam expoſitionem, de qua paulò antè, Samuelem creuiſſe in ſanctitate interna, & in externa dignitate ; addit non euanuiſſe in cogitationibus ſuis: alioqui non diceretur fuiſſe cum illo Dominus, qui ſemper aufert *ſe à cogitationibus, quæ ſunt ſine intellectu*.Sap.1.n.5.hoc eſt,à cogitationibus vanis ac ſuperbis. Vnde in eos,qui ſecùs faciút,inuehitur. In primis in eos,qui ex ſanctitate ſuperbiuut. 3. D.Greg. *Samuele creſcebat , non ſuperbiebat.*

C *Nonnulli ſunt*, inquit, *qui dum virtutibus creſcunt, elatione corruunt.Hi nimirū creſcere videntur ; ſed tamen cum eis Dominus non eſt : quia à ſe eum,alta ſentiendo de ſe eiiciunt ; quem in profectu virtutum poſiti,per humilitatem ſecum habere potuerunt*. Deinde in eos,qui ex dignitate euaneſcunt.*Plerique*, inquit, *in humiliori Ordine Religioſi ſunt ; ſed cum ſubitò ad culmen ſanctitatis peruenerint,prima opera cum humilitate derelinquunt.Samuel igitur profecit, & proficiens Dominum ſecum habuit. Vt profectò electorum Prædicatorum morem præferret;qui, cùm dona,& dignitates,quibus proſint aliis,aſſequūtur;de ſemetipſis placere Deo non negligunt*. Creuit igitur Samuel in ſanctitate, ſed in humilitate non *Incremētum virtutis aliquibus eſſe ſolet nutrimentum ſuperbiæ.*

D decreuit:argumento, quòd ſecum Dominum retinuerit ; cùm alioqui fieri ſoleat, vt qui humilitatem deſerit,ab ipſo Deo deſeratur.

Et non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Hoc eſt tertium incrementum auctoritatis : in Hebræo eſt : *Et non fecit cadere ex omnibus verbis eius in terram* : hoc eſt, ipſe Deus fecit,vt nullum Samuelis verbum in terram caderet.In Chaldæo: *Et non ceſſauit ex omnibus verbis eius vnum*.Græca exemplaria cum Latinis cohærent. Quæ vt omnia explicentur, triplex diſtingui poteſt horum verborum ſenſus,ſinguli ſeorſim proponendi ; & primus ad mores obiter illuſtrandus. 4. *Tertium incrementum auctoritatis.*

Primus verborum ſenſus.

E VErba Samuelis non cadebant in terram: hoc eſt, Samuel non loquebatur de terrenis , ſed de cæleſtibus:in cæleſtia, non in terrena Samuelis verba ferebantur. Ita exponit Hugo Card. Et videtur rectè cōſequi ex proximè dictis.Cum enim *ex abundantia cordis os loquatur*, Luc.6.num.45.ſi Deus erat cum Samuele, totúmque eius cor diuinæ gratiæ abundantia replebat , mirum non eſt, ſi Samuel de ipſo Deo loqueretur. Aliud , quàm Deum loqui neſcit , qui Deum toto pectore haurit,& includit.Quod paucis illuſtro. 5. *Samuel non loquebatur de terrenis.* Hugo Card.

Optimè D.Bonau. opuſc. De perfectione vitæ, cap.4. 6. D.Bonau.

Qui de mũdo non loquitur, de mũdo non eſt.

D. Laurentius Iuſtinianus.

Si artifices de ſuis artibus loquuntur, cur ſerui Dei de Deo non loquuntur?

Nauſeantes ad colloquia diuina, ſimiles Hebræis nauſeantibus ad cæleſtes epulas.

cap.4. *Argumentum*, inquit, *quaſi infallibile eſt; vt ſi ſit homo in Theutonia, & non loquatur Theutonicè; videtur, quod non ſit Theutonicus. Sic qui eſt in mũdo, & mundana non loquitur, euidenter demonſtrat, ſe in mundo non eſſe: qui enim de terra eſt, de terra loquitur.* Ioan.3 n.31. Vnde D. Laurẽtius Iuſtinianus De perfectione monaſticæ conuerſationis, c.15. mitatur Religioſos, qui Deum ex proprio inſtituto colunt, amant, ac toto animo amplectuntur, à colloquiis diuinis ad ſecularia dilabi. *Videmus*, inquit, *agricultores, cum in vnum coadunantur, repentè, & ſine tædio, de iis, quæ agriculturæ sũt, ſermocinari. Artifices mechanicos de artificiis, mercatores de mercimoniis ſuis, Oratores de ſuis facultatibus confabulari. Et proh dolor! ſoli Dei ſerui, quæ proprio congruunt ſtatui, audire, vel loqui non curant, aut ignorãt.* Et ſtatim: *Vt plurimùm tacent propria, & vtilia, & de alienis proloquuntur negotiis. Cùm vana audiunt, & ſcurrilia loquuntur, intenti ſunt; cùm verò ſpiritualia, citò fatigantur, & perſæpe miſerabiliter merguntur ſomno.* Tandem Monachos ad diuina colloquia nauſeantes Hebræis ſimiles eſſe dicit, qui cæleſte manna faſtidiebant, & ad Ægyptias ollas aſpirabant. Quid abſurdius, & à ratione alienius?

7. *Dei verba eructanda.*

Dauid de iuſtificationibus diuinis edoceri cupiebat; vt non alios, quàm diuinos ſermones eructaret: quaſi non poſſet non de Deo loqui, qui de Deo doceretur. *Eructabunt*, inquit, *labia mea hymnum, cum docueris me iuſtificationes tuas.* Pſal. 118. n.171. Et ſtatim, quaſi nõ ſatis eſſet eructare; quod fit per diſcreta interualla: ſed habere iugem, & continuam de rebus diuinis orationem oporteret, ſubdit: *Pronunciabit lingua mea eloquiũ tuum.* Ibid. n.172. Vt qui Deum perfectè diſceret, Deum perpetuò loqueretur. Ad quem locum D. Ambroſ. ſer.22. *Qui*, inquit, *didicerit iuſtitias Dei, loquitur verbum Dei, otioſum verbum non loquitur.* Et ſtatim docet, verbum otioſum eſſe, quod de rebus prophanis inſtituitur, imo periculoſum: quale proinde Dauid effugiebat, dicens. *Non loquatur os meum opera hominum.* Pſalm.16. n.4. Et rationem reddit, cur hoc verbum periculoſum arbitretur: *Non enim, inquit, mediocre periculum eſt, cùm habeas tanta eloquia Dei, & opera Dei, quæ fecit in Geneſi, in Exodo, in Leuitico, & in cæteris Scripturæ libris; ſi illis prætermiſſis, loquaris, quæ ſæculi ſunt.*

D. Ambroſ. — *Serui Dei non loquuntur opera hominum.*

8. *Iuſtum ab iniuſto loquutio de Deo diſtinguit.* Tertul.

Certè ſicut nihil magis hominem à bellua diſtinguit, quàm loquutio: ita nihil magis pium ab impio diſcernit, quàm loquutio de Deo. Vnde Tertullianus lib. De reſurrectione carnis, cap.61. *Accepiſti*, inquit, *homo, os ad vorandum, atque potandum; cur non potiùs ad eloquendum, vt à cæteris animalibus diſtes? Cur non potiùs ad prædicandum Deum, vt etiam hominibus anteſtes?* Et exemplũ ab Adamo deſumit, cui datũ eſt os, potiùs vt loqueretur, quàm vt veſceretur. Non enim veſcendo, ſed loquendo a belluis diſtinguebatur. Quin etiã os accepit, potiùs vt loqueretur de Deo, quàm vt veſceretur de pomis terræ: hoc enim omnibus hominibus commune erat, illud iuſtis tantùm ſingulare. *Denique Adam*, inquit, *antè nominà animalibus enunciauit, quam de arbore decerpſit; antè etiam prophetauit, quàm vorauit.* Priùs enim erupit in illud oraculũ: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Geneſ.2. n.23. quod Apoſtolus, Epheſ. 5. n. 32. appellat *Sacramentum magnum in Chriſto, & in Eccleſia*; quàm de fructibus Paradiſi veſceretur. Neque enim æquum erat, vt os iuſti priùs cibos ederet, quàm meditaretur ſapientiàm; & lingua eius priùs guſtaret poma terræ, quàm Dei iudicia loqueretur. Cui doctrinæ concinit D. Baſilius in Admonitione ad filium ſpiritualem:

Adami os potiùs ad loquendum de Deo, quàm ad veſcendũ de fructibus terræ. — D. Baſilius.

A *Ne, inquit, ad maledicendum quempiam, aſſueſcas linguam tuam, quæ ad benedicendum, & laudandum Dominum creata eſt.* Peruertit enim linguæ vſum, qui aliorſum eam dirigit, quàm ad Deum prædicandum.

Lingua ad benedicendũ Deo condita, ne ad maledicendum detorqueatur.

9. *Abraham ab Hethæis Princeps declaratur, propter verborum eius ſanctitatem.*

Mirum eſt, quanto olim ſtudio, & obſeruantia Hethæi proſequuti fuerint Abrahamum. Nam, cùm ſe Abrahamus aduenam & peregrinum inter eos ingenuè fateretur, humiliſque ad eos accederet, & precabundus; ipſi nihilominùs eum apud ſe tanquàm Dei Principem ſalutabant. *Audi*, inquiunt, *nos Domine: Princeps Dei es apud nos.* Gen. 23. n.6. Vnde, quæſo, Abrahamus tantum autoritatis ſibi apud eos conciliauit? Vnde ipſi tanta in Abrahamum reuerentiâ propenderunt? B Totum hoc factum exiſtimat Philo Hebræus lib. De nobilitate, propter maieſtatem, & ſanctitatem verborum, quibus vtebatur Abrahamus. *Honorabant*, inquit, *quaſi ſuum Principem; ſuſpicientes ingenium auguſtius humano faſtigio: nec enim ſermonibus vtebatur vulgaribus, ſed diuinitatem quandam præ ſe ferentibus.* Nullum enim eſſe poteſt clarius internæ ſanctitatis argumentum, quàm externum colloquium de rebus ſeriis, grauibus, ac diuinis inſtitutum.

Philo.

10. *Chriſtus Dominus ſuam diuinitatem ſanctis colloquiis confirmabat.*

Quin etiam Chriſtus Dominus ſuam diuinitatem non minùs ſanctis colloquiis, quàm nouis miraculis euulgabat. Nam, cùm ingrederetur Synagogam, *ſtupebant in doctrina eius, quia in poteſtate erat ſermo ipſius.* Luc.4. n. 32. C Tanta enim ſuauitate demulcebat aures, tantâque efficacitate penetrabat animos, vt omnes eius poteſtatem, ac diuinitatem fateri, & admirari quodammodò cogerentur. Sed & Diabolus ipſe, qui tunc aderat, arreptitio è corpore exclamauit: *Scio te, quis ſis, Sanctus Dei.* Ibidem, num.32. Vnde verò Diabolus Chriſti ſanctitatem, ſeu potiùs diuinitatem colligebat? Tertullianus lib 4. contra Marcionem, cap.7. ſentit, non aliũde, quàm ex verbis: *At nunc, inquit, diſcepto, quomodo eum cognouerit Dæmon. Quid iam tale ediderat, per quod poſſet Dei Sanctus intelligi? Tantùm, quod Synagogam introgreſſus, & nec ſermone operatus eſt aliquid aduerſus Creatorem.* Illa enim Chriſti Domini de rebus diuinis oratio D inoffenſo pede ſemper decurrens, eiuſdem ſanctitatem ſpirabat, ac diuinitatem redolebat.

Diabolus Chriſtum Deum eſſe ex verborum ſanctitate colligebat. Tert.

11. *Chriſtus loquẽs de regno Dei, ſuam diuinitatem oſtendebat.* D. Ambr.

Sic apud diſcipulos ſuam probaturus diuinitatem, *loquebatur illis de regno Dei.* Luc.9. n.11. Non poterat enim non eſſe cæleſtis, qui non niſi de regno cæleſti loquebatur. Vbi D. Ambroſius: *Cum ipſis, inquit, loquitur Dei Verbũ, non de ſecularibus, ſed de regno,* vtique cæleſti. Nam de temporali audire cupientes, ſtatim compreſſit, dicens: *Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta,* &c. Actor. 1. n.7. Suo eos docens exemplo, ne & ipſi de rebus prophanis apud ſuos auditores, quantumuis illarum auidos, loquerentur. Vnde de illis, qui accepturi erant Spiritum ſanctum: *Linguis*, inquit, *loquentur nouis.* Marc. 16. n.17. vt illa de rebus diui- E nis loquutio, ex ore prodditura, facilè euulgaret eam gratiam, quæ intùs in animo latebat. Nam, vt bene Clemens Alexandrinus lib. 1. Pædagog. c.5. *Oportet, inquit, nouos eſſe illorum ſermones, qui noui verbi fuerunt participes.* Et quidem ita contigit. Vbi primùm enim *repleti ſunt Spiritu ſancto, cœperunt loqui,* vt paulò inferiùs additur, *magnalia Dei,* Actor.2. n.4. & 11. Ille enim, qui corda repleuerat, Spiritus, in ora redundabat; & qui ſermo foras prodibat, latentem intùs feruorem detegebat. Nam, vt loquitur D. Bernardus ſerm.2. in Octaua Paſchæ: *Nouum ſuperueniſſe Spiritum certiſſimè cõuerſatio noua teſtatur.* Quòd ſi aliqua animo labes

Qui Spiritũ ſanctum recipiunt, ſanctè loquuntur. — Clem. Alex. — D. Bern. — *Signum ſanctitatis, loquutio de Deo.*

Sermo Dei ignis conſumẽs peccata. D.Ambroſ.

hæret, ſacro eloquio, tanquàm expurgatorio quo- A dam igne detergitur, & expiatur. Dauid: *Ignitum*, inquit, *eloquium tuum vehementer*. Pſal. 118. n. 140. Vbi D. Ambroſius: *Bonus*, inquit, *ignis, qui calefacere nouit, neſcit exurere, niſi ſola peccata. Mundat animum, conſumit errorem*. Et paulò pòſt, alludens ad miraculum rubi incombuſti, Exod. 3. n. 2. *Hoc igne*, inquit, *vrebatur rubus, & non exurebatur. Vrit enim ſermo diuinus, vt corrigat conſcientiam peccatoris; non exurit, vt perdat.*

Loquens de Deo, diuinus efficitur. Dionyſius Areopagit.

Itaque de Deo quiſquis loquitur, ſanctitatem vel acquirit, vel manifeſtat, imò diuinitatem; iuxta illud D. Dionyſij Areopagitæ de cæleſti Hierarchia, cap. 2. ad Tim. *Tu autem, ô fili, diuina dicendo, diuinus efficere.*

12. *Vanus eſt, qui de vanis loquitur.* D.Bern.

Contrà verò, qui de rebus vanis loquuntur, vanam mentem aut reddunt, aut produnt; iuxta B illud D. Bernardi De interiori domo, cap. 43. *Vanus ſermo citò polluit mentem. Facilè agitur, quod libenter auditur. Vanus ſermo vanæ conſcientiæ eſt index.* Quid autem vilius, & abiectius, quàm vanam mentem aut facere, aut indicare; & parentem eſſe tam malæ prolis, aut prolem tam malæ parentis? Extremam Hebræis infelicitatem minabatur olim Rabſaces, dicens, fore vt comederẽt ſtercora ſua. 4. Reg. 18. n. 27. Non minorem incurrere, qui de rebus prophanis, ac de ſæculi fabulis loquuntur, teſtatur D. Chryſoſtomus homil. 38. in Matth. poſt medium: *Quaſi enim ſtercus*, inquit, *auribus veſtris immittũt huiuſmodi colloquia*: ſcilicet, prophana, & ſecularia.

D.Chryſ. — *Praua colloquia, ſtercora.*

Et ſtatim: *Quod Barbarus ille minabatur, dicens: Comedetis ſtercora C veſtra: id etiam nunc multi non verbo, ſed re in vobis faciunt; immò etiam multò fœdius.* Peiora ſunt enim talia colloquia, quàm ſtercora: hæc enim linguam inficiunt, illa mentem.

13. *Vileſcit, qui de terrenis loquitur.* Interlinear. Hugo. D.Cyril.

Certè Iſaïas de Ieroſolyma à priſtina ſanctitate in nouam prauitatem degenerante: *Humiliaberis*, inquit, *de terra loquẽris; & de humo audietur eloquium tuum*, Iſai. 29. n. 4. Vbi vides, iuxta Interlinearem, Hugonem, & D. Cyrillum Alexandrinum, magnam Ieroſolymæ vilitatem in eo conſiſtere, quòd de vilibus terræ negotiis loqueretur. Adde, improbos homines non ſolùm de terra loqui: ſed quemadmodùm de terra loquentes, diuini efficiuntur, vt paulò antè ex Areopagita dicebamus; ita & ipſos loquentes terrena, D fieri terrenos, imò & ipſam terram.

Terrena loquentes, terreni, immò terra efficiũtur. D.Auguſt.

Terra enim fiat, neceſſe eſt, qui terram loquitur, qui terram amat; iuxta illud: *Facti ſunt abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt.* Oſeæ 9. n. 10. Rectè enim D. Auguſtinus Tractatu 2. in epiſtolam Ioannis: *Talis*, inquit, *eſt quiſquis, qualis eius dilectio eſt. Terram diligis, terra es; Deum diligis, quid dicam? Deus eris.*

Peccatores, Chamaleontes. Ariſtot.

Nam, ſicut Chamæleontes induunt colores, quos aſpiciunt; teſte Philoſopho 2. De hiſtoria animalium, cap. 11. ita & peccatores in terram, quam diligunt, transformantur.

Serpẽs terrã, id eſt, peccatores comedit. D.Greg.

Quare olim Deus ad ſerpentem: *Terram*, inquit, *comedes omnibus diebus vitæ tuæ*. Geneſ. 3. num. 14. Quem locum D. Gregorius in Pſalmum 4 pœnitentialem, & in ordine Pſalterij 101. aptè ad rem noſtram ſic exponit: *Per E terram*, inquit, *peccatores accipimus: antiquus enim hoſtis terram comedit; quia peccatores quoſque in ventrem ſuæ malitiæ abſcondit, iſque hominum perditionem deſiderans, quodammodò reficitur, dum prauis eorum operationibus delectatur.*

14. *Populus Gentilis, populus terræ.*

Hinc eſt, quòd olim Gentilis populus, ac legi diuinæ inimicus, populus terræ dicebatur. Cùm enim Hebræos de Babylonica captiuitate redeuntes, vrbémque, & templum inſtaurantes, Ethnici ab ædificando prohiberent: *Factum eſt*, inquit Textus, *vt populus terræ impediret manus po- A puli Iudæ*. 1. Eſdr. 4. n. 4. Vbi interlin. *Bene*, inquit, *dicitur populus terræ, qui operarios virtutis turbare, & opus cæleſte impedire tentat.* Et cùm Deuter. 7. n. 3. prohibeantur Hebræis coniugia cum infidelibus: tamen illi hanc legem violantes, dicuntur miſcuiſſe *ſemen ſanctum cum populis terrarum*. 1. Eſdr. 9. n. 2. Vbi infideles terrarũ populi appellantur; quòd terrenis rebus adhæreſcant, nihil de cæleſtibus meditentur. Ex quo patet vana illa oſtentatio, quam præ ſe ferebant magnates Holophernis: *Sciat*, inquiunt, *omnis gens, quoniã Nabuchodonoſor Deus terræ eſt, & præter ipſum alius non eſt*. Iudic. 5. n. 29. Nam, ſi Nabuchodonoſorẽ ſolius terræ Deum eſſe fatebantur; alium eſſe Deum ipſius cæli oportebat. Cur ergo alium, quàm B ipſum Nabuchodonoſorem eſſe negabant? Planè, quia ita terram diligebant, vt cælum prorſus obliti viderentur: atque adeò præter Deum terræ, nullum aliud cæli Numen venerabantur.

15. *Fideles terra ſunt, cùm terrenis negotiis immerguntur.* Lyran.

Cæterùm non ſolùm infideles, ſed etiã fideles, terra fiunt, cùm terrenis negotiis immerguntur. De electoribus Regis Ioachaz eſt illud: *Tulit populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ, & vnxerunt eum, & conſtituerũt eum Regẽ pro patre ſuo*. 4. Reg. 23. n. 30. Vbi iniqui electores, interprete Lyrano, qui propriis commoditatibus obtemperantes, & perſonas hominum reſpicientes, abiecerunt ſeniorum Ioſiæ filium, Ioachin, & iuniorẽ Ioachab ſibi in Regem præoptarunt, *populus terræ* nuncupantur. Sic & illi, qui Dauidi inſidias tendebant, vt in eius regnum C inuolarent: *Oculos ſuos*, inquit Dauid, *ſtatuerũt declinare in terram*. Pſal. 16. n. 11. Quippe regno cæleſti renunciantes, ad terrenum duntaxat adſpirabant. Sed & fallaces ipſius Dauidis inſidiatores, *In iracũdia terræ loquentes dolos cogitabant*, Pſal. 34. n. 20. Hoc eſt Lyrano interprete, iuxta iracundiam hominum, qui propter terrenas affectiones, terra dicuntur.

Lyran.

Denique & Moyſes: *Cúmque vidiſſet*, inquit, *Deus terram eſſe corruptam*. Gen. 6. n. 12. Vbi D. Chryſoſt. hom. 23. *Non de terra*, inquit, *ſenſibili loquitur; ſed inhabitatores, terrã vocat: eo quòd terrenis cõgitationibus abſumãtur.*

D.Chryſ.

Quare ſicut iuſtorum nomina ſcripta ſunt in cælo, Luc. 10. num. 20. quia cælum corde, cælum ore præferebant: ita impiorum nomina in terra; iuxta illud: *Recedentes D à te, in terra ſcribentur*. Ierem. 17. n. 13. Quia nihil, niſi terrenum amabãt; nihil, niſi terrenum loquebantur. Igitur improbi homines, teſte D. Paulo 1. Corinth. 15. n. 47. ſunt planè de terra terreni: ſicut probi, ac iuſti, de cælo cæleſtes. De quorum numero erat Samuel, cuius nullum verbum de terrenis, omnia de cæleſtibus rebus audiebantur.

Secundus verborum ſenſus.

16. *Non erat cõtemptibilis ſermo Samuelis.* *Sermo contemptibilis dicitur, qui vitæ exemplis non firmatur.*

SEcũdus ſenſus. Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Hoc eſt: Non fuit ſermo eius contemptibilis. Inde ducta metaphora, quòd ea quæ contemnuntur, in terram abiiciantur. Eſt autem ſermó contemptibilis, qui docentis exemplo non firmatur. Sicut enim theſes, quæ ſine E probationibus emittuntur, facilè repudiantur, & contemnuntur: ita planè documenta, quæ nullis fulciuntur exemplis, deſpicatui habẽtur. Verbum igitur Samuelis non cadebat in terram, quia doctrinam vitæ conformabat, & ſermones moribus fulciebat.

D.Greg.

Sic exponit D. Gregorius: *In terram*, inquit, *verbum Prædicatoris cadit, cùm ex reproba Prædicatoris conuerſatione vileſcit.* Et paulò pòſt docet, nec Samuelis; nec alterius cuiuſque Prædicatoris verba in terram cadere, ſeu vileſcere, *qui in ardua ſpecula poſitus, & ſapientes verbo erudit, & ſimplicibus iter ad æternam patriã operibus oſtendit.*

Confirmant

17. *Tria D. Hieronymi oracula, quæ docent, non eſſe pretioſam doctrinã, vitæ teſtimonio deſtitutam.*

Confirmant hanc expoſitionem tria D. Hieronymi oracula, quibus ſatis oſtendit, pretioſam non eſſe doctrinam, quæ ſine vitæ teſtimonio proferatur. Primum, in epiſt. 2. ad Nepotianum: *Non confundant*, inquit, *opera tua ſermonem tuum. Delicatus magiſter eſt, qui pleno ventre de ieiuniis diſputat. Sacerdotis Chriſti os, mens, manúſque concordent.* Aliter, ſi quis bene moneat, & peſſimè viuat; quis illius monita non contemnet? Secundum, in epiſt. 16. ad Principiam, De Marcellæ epitaphio: *Erubeſcit*, inquit, *quamuis præclara doctrina, quam propria reprehendit conſcientia. Fruſtráque eius lingua prædicat paupertatem, qui Crœſi diuitiis tumet.* Quis enim non irrideat, non exſibilet, non explodat tam præpoſterum verborũ cum operibus conſenſum? Tertium, in epiſt. 83. ad Oceanum: *Definiunt*, inquit, *Rhetores Oratorẽ, qui ſit vir bonus, docẽdi peritus. Perdit enim authoritatẽ docendi, cuius ſermo opere deſtruitur.* Nam, cùm efficaciora ſint vitæ, quàm linguæ teſtimonia, potiùs agenti credetur, quam dicenti. Vnde fiet, vt quidquid bene loquendo ſtruitur, malè faciendo deſtruatur.

18. *Quæ vileſcunt, in terram cadere dicuntur.*

Non eſſe hanc expoſitionem à Litera admodum alienam, illud poteſt ſuadere; quòd ea, quæ viletcunt, non modò in vulgari ſermone, vt dicebamus; ſed etiam in ſacris Literis, in terram cadere dicuntur, iuxta illud: *Lux vultus mei non cadebat in terram.* Iob 29. n. 24. Quaſi diceret: Non erat contemptibilis frontis meæ hilaritudo; quia grauitatem in hilaritate conſeruabam. Nam, vt benè D. Gregorius ad eum locum: *Talis*, inquit, *eſſe debet diſpenſatio regiminis; vt is, qui præeſt, & arridens timeri debeat, & iratus amari.* Igitur ſermo Samuelis non erat contẽptibilis: quia, licet non eſſet *in perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis*; erat tamen *in oſtenſione ſpiritus, & virtutis*: vt loquitur D. Paulus 1. Corinth. 2. n. 4. vbi emphaticum eſt illud: *In oſtenſione*: vt ſignificetur ſpiritus, & virtus non modò verbis doceri, ſed etiam factis monſtrari. Prædicatori igitur non tam verborũ aucupia, quàm ſententiarum pondera, & multò magis factorum exempla conciliant autoritatem.

D. Gregor. *Prælatus debet arridens timeri, iratus amari.*

Tertius verborum ſenſus.

19. *Non fuit irritus ſermo Samuelis.*

Tertius ſenſus. Non cecidit ex omnibus verbis eius in terram. Id eſt: Sermo eius propheticus non fuit irritus. Nihil prædixit, quod non eueniret. Sic exponunt cæteri Interpretes, Autor traditionum, Gloſſa ex Rabbano, Eucherius, Dionyſius, Lyra, Abulenſis, Caietanus, Vatablus, Sà, Mariana, & alij. Et eſt non infrequens in ſacris Literis Hebraiſmus, vt Oleaſter in ſuis Hebraiſmis, verbo *Cadere*, aduertit. Vnde, cùm Deus multa promitteret Iſraëlitis, ſubdit Scriptura: *Ne vnũ quidem verbum, quod illis præſtiturum ſe eſſe promiſerat, irritũ fuit: ſed rebus expleta ſunt omnia.* Ioſuë 21. num. 43. In Hebræo, & Græco eſt: *Non cecidit verbũ ex omnibus verbis bonis, quæ loquutus eſt Dominus.* Huc pertinet illud Salomonis: *Non cecidit*, inquit, *ne vnus quidem ſermo ex omnibus bonis, quæ loquutus eſt per Moyſem ſeruũ ſuum.* 3. Reg. 8. n. 56. Et illud Iehu: *Videte ergo nunc, quoniam non cecidit de ſermonibus Domini in terram.* 4. Reg. 10. n. 10. Et illud Chriſti Domini: *Facilius*, inquit, *eſt, cælum, & terram præterire, quàm de lege vnum apicem.* Luc. 16. num. 17.

Autor traditionum. Eucherius. Dionyſius. Lyra. Abul. Caietan. Vatablus. Sà. Mariana.

Verbũ, quod impletur, dicitur non cadere.

20. *Infallibilitas verbi prophetici.*

Igitur ex omnibus verbis eius, nẽpe Samuelis; ſeu, vt alij malunt, ipſius Dómini; nullum fuit, quod opere non compleretur; tam de his, quæ ad comminationem Heli pertinebant; quàm de aliis, quæ poſteà Samuël prophetauit, vt numero 21. patebit. Certiſſimum enim illud eſt à Deo dictum per Iſaïam: *Verbum meum, quod egredietur de ore meo, non reuertetur ad me vacuũ, ſed faciet quæcunque volui, & proſperabitur in his, ad quæ miſi illud.* Iſai. 55. n. 11. Hoc eſt: Nunquam irritum abibit, niſi fortè conditionatum ſit, aliquam requirens conditionem, quam homines ex ſua voluntate non ponant: vt innuere videtur Iſaias, dicens: *Verbum miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſrael.* Iſaï. 9. n. 8. Vbi emphaticè dicitur cecidiſſe, quia iniquis auribus ab Iſraële exceptum non fructificauit. Vnde Septuaginta tranſtulerunt: *Mortem miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſraël.* Vbi verbum Dei ab effectu mors appellatur: quamuis enim illud verbum vita ſit, & libenter, obedientérque excipientibus vitam conferat; tamen reſpuentibus, ac negligentibus mortem infert. Aut ſaltem, vt ibi D. Hieronymus iuxta vulgatam interpretatur: *Cecidit in impiis, quod ſtatutum ad Sanctos directum erat.* Sua enim prauitate faciunt impij, vt Dei verbum cadat, ſeu irritum fiat: quia conditionem, quam ex eorum parte requirit, vt impleatur, non opponunt. Ex his ſenſibus quilibet congruit veritati. Hic poſtremus ad Literam propior accedit, vt Chaldæus clariùs expreſſit, transferens: *Non ceſſauit ex omnibus verbis eius vnum*: ſeu vt Ioſuë 21. n. 45. vertit: *Non defecit.* Hoc eſt, irritum non abiit. Præcipua igitur autoritas Samuelis, quam ſtatim dicimur omnes cognouiſſe, & ſuſpexiſſe, ex dono prophetiæ deſumpta eſt; quam omnes in eo fuiſſe, experimento ipſo clariſſimè cognouerunt: nullum eius oraculum in irritum abiiſſe perſpicientes.

Verbum, quod non fructificat, cadit.

D. Hier.

Hi tres ſenſus veri, tertius literalis.

Chaldæus.

Num. XX. Et cognouit vniuerſus Iſrael, à Dan vſque Berſabee; quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Vniuerſo Iſraëli manifeſtatur ſupplicium Heli.*

ET *cognouit*, &c. Supplicium diuinum primò reuelatum Samueli per ipſum Deum: ſecundò reuelatum Sacerdoti Heli per ipſum Samuelem: tertiò nunc reuelatur vniuerſo Iſraëli. Quod vt fiat illuſtrius, tria breuiter explicanda ſunt, Quis, Quid, & Quomodo cognouerit? Quod ad primum attinet. *Cognouit* (ſeu, vt Septuaginta vertunt in plurali, ἔγνωσαν, *cognouerunt*) *vniuerſus Iſrael, à Dan vſque Berſabee.* Hoc eſt: A principio vſque ad finem illius terræ ſanctæ, quæ his terminis claudebatur: vt patet ex pluribus Scripturæ locis, in quibus hoc loquendi modo tota illa regio ſignificatur. Nam Iudic. 20. n. 1. *Egreſſi ſunt*, inquit Textus, *omnes filij Iſraël, & pariter congregati, quaſi vir vnus, à Dan vſque Berſabee.* Rurſus 2. Reg. 3. n. 10. *Eleuetur thronus Dauid ſuper Iſraël, & ſuper Iudã, à Dan vſque Berſabee.* Deinde 3. Reg. 4. n. 25. *Habitabátque Iuda, & Iſraël abſque timore vllo, vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua, à Dã vſque Berſabee, cunctis diebus Salomonis.* Et paſſim alibi:

Termini terræ ſanctæ, Dan, & Berſabee.

2. *Longitudo, & latitudo terræ ſanctæ.*

Cuius loquutionis ratio vt clariùs explicetur, & totius terræ ſanctæ deſcriptio ſub vnum aſpectum proponatur: Notandum primò, Terram ſanctam ſecundùm longitudinem porrigi ab Auſtro ad Aquilonem, ſecundùm latitudinem ab ortu ad occaſum. Et longitudinem quidem, iuxta Brocardum, qui regionem illam propriis oculis luſtrauit, vix continere centum viginti leucas, latitudinem verò viginti ſex leucas non excedere. Quamuis D. Hieronymus in epiſt. 129. ad Dardanum, & Abulenſis in cap. 13. Numeror. quæſt. 36. & alij Geographi, adhuc eam breuioribus

Brocardus.

terminis

Abulenſis. *Diuiſio terræ ſanctæ in tres prouincias.* Galarza. Salmeron.

terminis circumſcribant. Notandum ſecundò, Totam eam regionem in tres prouincias diſtingui, vt latè proſequitur Galarza Epiſcopus Cauritenſis lib. 6. Euangelicarum Inſtitutionum, à cap. 3. & latiùs Salmeron tomo 4. in Euangelia, Prolog. 41. vbi totam hanc regionem latiſſimè deſcribit: nempe, Iudæam, quæ eſt ad Auſtrum; Galilæam, quæ vergit ad Aquilonem; Samariam, quæ inter vtranque intercedit. Vnde Ioannes de Chriſto Domino: *Reliquit*, inquit, *Iudæam, & abiit iterum in Galilæam; oportebat autem eum tranſire per Samariam.* Ioan. 4. num. 3. Vbi vides, Samariam in vtriuſque prouinciæ, Iudææ, & Galilææ, confinio ſitam eſſe. Notandum tertiò, in extrema parte Galilææ, versùs Aquilonem, poſitam eſſe vrbem Dan, quæ à Theodoreto in cap. 4. Ieremiæ *Laviæ* dicitur: quamuis à D. Hieron. in locis Hebraïcis, quarto milliario à Paneade diſtinguatur, & conſequenter à Cæſarea Philippi, Matth. 16. n. 13. quam idem D. Hieronymus ad eum locum docet, cum Paneade coincidere. Quod propterea aduerto, quòd aliqui Dan, & Cæſaream Philippi non diſtinguant: præterea ſitam eſſe inter duos fontes, *Ior*, & *Dan*; qui ante illius portam coëuntes, fluuium efficiunt Iordanem, ab Aquilone in Auſtrum per latus orientale decurrentem. In extrema verò parte Iudææ versùs Auſtrum, poſitam eſſe vrbem Berſabee, in qua olim habitabat Abraham, *& plantauit nemus, & inuocauit nomen Domini Dei æterni.* Geneſ. 21. n. 33. Quod Hebræi apud Lyranum feciſſe dicunt ad recipiendos hoſpites, eóſque non ſolùm loci amœnitate recreandos; ſed etiam vera religione imbuendos: atque adeò, vt eos non ſolùm corporaliter paſceret, ſed etiam ſpiritualiter ſaginaret.

Dan, in Galilæa, versùs Aquilonem. Theod. D. Hieron.

Iordanis nomen.

Berſabee, in Iudæa, versùs Auſtrū. Lyranus. *Hoſpitalitas Abraham corporalis, & ſpiritualis.*

3. *Sicut infamia filiorum Heli totum Iſraëlem peruaſit, ita & fama Samuelis.* D. Hieron.

Quare, cùm hæ duæ vrbes in extremis finibus terræ ſanctæ collocentur, meritò per illas tota illa regio ſignificatur, vt D. Hieronymus, & cæteri Interpretes obſeruant: & Septuaginta in Bibliis Sixtianis clariùs exprimunt, addentes: *Creditus eſt Samuel Propheta Domino in omnem Iſraël, ab extremis terræ vſque ad extrema.* In totum igitur Iſraëlem Samuelis notitia percrebuit, à Dan, vſque Berſabee: hoc eſt, à fine vſque ad finem. Æquum enim erat, vt quemadmodum peſſima fama filiorum Heli vniuerſum Iſraëlem peruaſerat, vt ſuperiori cap. dictum eſt: ita optima fama Samuelis totam illam regionem peragraret; vt vnius ſanctitati loco cederet iniquitas aliorum. Quamuis D. Gregorius per vrbem Berſabee, ſapientes, & iuſtos; per Dan, ſimplices, & peccatores interpretetur: & vtriſque dicat Prædicatoris vitam probandam eſſe, & commendandam. Sed obiicies: Deus promiſit Hebræis terram ſpatioſam, Exod. 3. num. 8. cuius fines latiſſimi deſcribuntur, Numeror. 34. à numero 3. Ergo vel terra promiſſionis his terminis Dan, & Berſabee non definitur: vel hi termini non fuerunt tam anguſti, vt à nobis explicantur. Hanc difficultatem iam expediui c. 1. n. 30. §. 12. ex D. Hieronymo in epiſtola citata ad Dardanū: nempe, promiſſam fuiſſe à Deo Iſraëlitis terram ampliſſimam: ſub conditione, ſi illi diuinis præceptis obtemperaſſent: non obtemperantibus verò traditam, vt diximus, anguſtiſſimam; &, quod deterius eſt, plurimis hoſtibus interceptam; vt ſemper haberent, quos timerent; ac timendo, diuinam ſemper miſericordiam implorarent.

D. Greg.

Obiectio. Ampliorem terram Hebræis promiſſam, quàm his terminis includatur. Reſponſio. Promiſſam quidem ſub conditione, ſed non datam, conditionis defectu.

4. *Cognitus Samuel vt verus Propheta.*

Quòd fidelis Samuel, &c. Quod ad ſecundum attinet: dicitur vniuerſus Iſraël cognouiſſe, quòd fidelis Samuel eſſet Propheta Domini: hoc eſt, cognouiſſe & veritatem doctrinæ, & ſanctitatem vitæ, qua Samuel magis in dies efflorescebat.

A Pro cuius rei intelligentia tria diſtinguo Prophetarum genera. Nam alij diuino Spiritu minimè agebantur: quales fuerunt Prophetæ Baal, & idolorum. 3. Reg. 28. à n. 19. Et illi, de quibus Deus: *Non mittebam*, inquit, *Prophetas, & ipſi currebant: non loquebar ad eos, & ipſi prophetabant.* Ierem. 23. n. 21. Hos autem neceſſe erat paſſim errare; iuxta illud: *Prophetæ tui viderunt tibi falſa, & ſtulta.* Thren. 2. n. 14. Cùm enim infallibili diuinæ veritatis regula minimè niterentur; fallebant pariter, & fallebantur. Alij diuino quidē Spiritu prophetabāt, ſed diabolico viuebant: quales Balaam, Numer. 22. n. 5. Saül, 1. Reg. 10. n. 10. Caïphas. Ioan. 11. n. 51. ac denique illi tres amici Iob, qui diuinum Spiritum habebant ad aliqua diuina myſteria cognoſcenda, & euulganda; vt ex eorum diſputationibus à cap. 4. Iob conſtare poteſt: & nihilominus eo nonnunquàm abutebantur; vt patet ex illa obiurgatione diuina: *Non eſtis loquuti coram me rectum.* Iob 42. n. 7. Vnde ab aliis quidem Prophetæ, à D. Chryſoſtomo peccatores appellantur. Pharaonem quoque prophetaſſe, cùm miſit ad Iacobum, qui dicerent: *Omnes opes Ægypti veſtræ erunt.* Geneſ. 45. n. 20. nonnulli Rabbini apud Lyram eo loco teſtantur. Quaſi illis verbis prædiceret ſpoliationem Ægypti per Hebræos faciendā. Nam, vt bene D. Auguſtinus lib. 2. De mirabilibus Scripturæ, cap. 10. aut quiſquis eſt ille Autor: *Spiritus*, inquit, *ſancti verba, non dicentium merita penſantur, ſed ipſius voluntate proferuntur: per quod tamen proferentium merita non augentur.* Alij tandem Prophetæ non minùs oraculorum diuinitate, quàm exemplorum ſanctitate præcellebant: quales fuerunt illi, vt alios omittam, quos in ſacro Prophetarum Canone legimus, & veneramur.

Tria Prophetarum genera. Quidam & doctrinâ, & vitâ mali.

B

Alij doctrinâ boni, ſed vitâ mali.

D. Chryſ.

Lyra.

D. Auguſt.

C

Alij & doctrinâ, & vitâ boni.

Igitur Samuel ab illo primo, & ſecundo Prophetarum ordine exemptus, in hoc tertio choro ſine dubio collocatur: quia & verè prophetabat ex diuino Spiritu; & iuſtè viuebat ſecundùm diuinam legem. Vtrunque dicitur hoc loco cognouiſſe vniuerſus Iſraël. Prophetiæ quidem veritatem, cùm Samuel *fidelis* appellatur: quaſi non alia, quàm quæ à Domino accepiſſet, fideliter prophetaret. Vitæ autem ſanctitatem, cùm dicitur *Propheta Domini.* Nam Pſeudoprophetæ, non Domini, ſed populi Prophetæ dicebantur: vt Lorinus in Pſalm. 104. n. 15. ad finem aduertit: non ſolùm, quia Domini oracula non edebant; ſed etiam, quia Domini præcepta non obſeruabant. Clariùs in Hebræo: *Cognouit, quòd fidelis eſſet, in Prophetam Domino.* Non enim ſignificat, aptum, vt in Prophetam aſſumeretur, de futuro: quidquid ſenſerit Vatablus: ſed Prophetam eſſe de præſenti, iuxta phraſim Hebræam. *Eſto mihi in Deum protectorem.* Pſalm. 30. n. 2. *Factus eſt mihi in ſalutem.* Iſai. 12. n. 2. *Factus eſt in caput anguli.* Pſalm. 117. n. 22. & cum emphaſi dicitur, eſſe *in prophetam Domino*: hoc eſt, quòd non tam ſibi, quàm Domino prophetaret: ſeu, quòd non in ſe, ſed in ſolum Deum, totam ex prophetandi munere gloriam transferret. Ex hoc loco colligit D. Auguſtinus in lib. Quæſtionum ex veteri Teſtamento, quæſt. 46. ſi is eſt illius Operis Autor, Samuelem non fuiſſe Sacerdotem, ſed Prophetam; cùm hîc Propheta, non Sacerdos appelletur. Et quidem affirmatio rectè probat, non tamen negatio; niſi res aliunde probaretur: vt 1. tomo, Annotat. 17. Sect. 2. latiùs probaui.

5. *De tertio Prophetarum genere fuit Samuel, vitâ, & doctrinâ bonus.*

D

Lorinus.

Vatablus. *Phraſis Hebræa.*

E

D. Auguſt. *Samuel Propheta, non Sacerdos.*

Sed quid ad Origenem, qui homil. 5. in cap. 4. Iudic. ſub initium, docet, ex omnibus Iudicibus Iſraël ſolam Deboram Prophetidem appellari? *Cùm*, inquit, *plurimi Iudices viri in Iſraël fuiſſe referantur;*

6. *Obiectio. Ex Iudicibus Iſraël, ſolam Deboram*

Prophetam appellari.

rantur,de nullo illorum dicitur,quia Propheta fuerit; niſi de Debora muliere.Præſtat & in hoc non minimã conſolationem mulierum ſexui, etiam prima ipſius literæ facies;& prouocat eas, vti nequaquàm pro infirmitate ſexus deſperent,etiã prophetica gratia capaces ſe fieri poſſe:ſed intelligant,& credant,quòd meretur hanc gratiam puritas mentis , non diuerſitas ſexus.

Reſpenſio. Ita eſſe, ex Iudicibus, qui in Iudicũ libro continentur. Laus Samuelis, qui ſolus inter alios Iudices Propheta dicitur.

Quibus verbis,cùm dicat,ex Iudicibus Iſrael nullum exceptâ Deborâ, Prophetam appellari;negare videtur, etiã Samuelem hoc nomine inſignitũ. Nihilominùs oppoſitum tã apertè conſtat ex hoc loco,vt id Origenes nec negare poſſet, nec ignorare.Loquebatur igitur de illis tantùm Iudicibus, qui in Iudicum libro , quem explicabat, continebantur. Non mediocris autem eſt Samuelis gloria ,quòd inter omnes Iudices Iſraël ſolus Propheta nuncupetur.

7\. *Cognouit totus Iſraël Prophetam eſſe, non ex reuelatione diuina , ſed ex prædictione humana, ex ipſo rerum euentu.*

Quod ad tertium attinet. Dubium eſt, Quo pacto vniuerſus Iſraël cognouerit, Samuelem verum eſſe Prophetam : vtrúmne ex reuelatione diuina , an ex prædictione humana ; an denique ex ipſo euentu rerum, quas Samuel prædixit? In primis reuelatio diuina ſingulis facta,ſine fundamento adſtruetur: vt ſequenti numero, §.2. attingam. Prædictionem verò humanam , factam non dubito,ſiue à Samuele, ſiue ab Heli , ſiue ab vtroque;qui quidẽ ea omnia, quæ à Deo audiuerant,ipſo Deo inſtigante , omnibus prædicebant: vt à peccatis abſtinerent,& ſe ad futura ſupplicia, expiatis criminibus,præpararẽt. Nihilominùs addo, eam tantùm prædictionem ad fidẽ faciendam ſatis non fuiſſe : præſertim , quòd totus populus peccatorũ cœno immerſus, & Prophetarũ oraculis,quæ tunc rara erant, parùm aſſuetus , difficilis redderetur ad credendum ſolis dictis ; antequàm facta dictis reſponderent. Igitur ex euentu rerum prædictarum,palàm omnibus fuit, Samuelem verum fuiſſe Prophetam.Vnde per anticipationem, vt putat Abulenſis, dicũtur hoc loco cognouiſſe, quod poſteà , cùm tandem accidit, cognouerunt.

8\. *Sanctitas Samuelis multis patuit exemplis.* D.Bernard. *Præſertim ex beneuolentiæ erga Saülem.*

Sic innotuit veritas prophetiæ, qua Samuel excellebat:ſanctitas autem vitæ,qua emicabat, ex ipſarum ſplendore virtutũ , quas in ſingulos dies clariores exercebat, oſtendebatur;præſertim verò ex illa pietate,qua Saülis vicem dolebat,ac deplorabat ; vt D.Bernardus ſerm. 12.in Cantica obſeruat:*Samuel,*inquit,*lugebat Saül,qui ſe quærebat occidere:& ad ignem charitatis,incaleſcente pectore,liquefactus intus pietatis adeps foras emanabat per oculos. Ob bonum denique,quem circũquaque diffuderat,ſuæ opinionis odorẽ,refert de eo Scriptura;quia cognouerũt omnes,à Dan vſque Berſabee, quòd fidelis Samuël Propheta eſſet Domini.* Hinc Rupertus lib.1.in Reg.c.18.extremam huius populi malitiã rectè colligit;qui cùm Samuelem iuſtũ, ſanctum, ac fidelem Prophetam cognouiſſet, *Non in ambitionis vanitate,ſed in ſpiritu Dei,& ſermonis Domini veritate iudicantem:*eum tamen à principatu per ſummam iniuriam excluſit : vt ex cap. 8. patebit.

Rupert. *Extrema populi malitia, ſanctum Prophetam cognoſcentis, & repudiantis.*

Num. XXI. Et addidit Dominus, vt appareret in Silo:quoniam reuelatus fuerat Dominus Samueli in Silo, iuxta verbum Domini. Et venit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraëli.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Hebraïſmus.*

Et addidit Dominus , &c. Hebraïſmus eſt , vt ſuprà , num. 6. iam aduerti. Quaſi diceret: Iterùm apparuit ſimilis illi:*Et appoſuerunt adbuc peccare ei.*Pſal.77.n.17. hoc eſt,iterùm peccarunt. Alia exempla paſſim occurrunt,Iudic.3. num.12. 1.Reg.20. num.17. 2. Reg.5.n.22.4.Reg.24. n.7. Threnor.4.n.15. Ezechiel. 36. n. 12. & ſic de cæteris. Igitur Deus , qui Heli Sacerdoti nunquàm apparuerat: *Erat enim ſermo Domini in diebus illis pretioſus :* puero Samüeli ſemel, atque iterùm apparet:vt notat D.Gregorius hoc loco : *Cùm enim,* inquit, *optimus Prædicator oſtenditur;apparere iterùm Dominus perbibetur:quia nimirùm cognitio diuini conſilij,quæ abſcõditur reprobis,puritatis merito reuelatur electis.* Et quidem voluit Deus puerum in prima apparitione obedientem , hac ſecunda renumerare. Sic enim remunerauit Abrahamum. Nam,cùm ei appareret, Geneſ. 17. n.1. iterùm ei apparet,Gen.18.n.1. Non aliam ob cauſam ; niſi, quia exequentem omnia , quæ in priori apparitione præceperat ; cenſuit hac poſteriori remunerandum. Hunc enim in modum philoſophatur D. Chryſoſtomus homil.41. in Geneſim : *Specta,* inquit,*Domini miſericordiam.Poſtquàm enim ſuperiùs apparuit ei,& præter cætera etiam circumciſionis mandatum præcepit ; eximius autem ille, quæ à Deo præcepta erant,diligẽter perficere,reiecta omni mora, curauit, & circumciſus eſt ipſe, implens mandatum Domini,& Iſmaëlem circumcidit,& vernaculos omnes;& in ſumma miram declarauit obedientiam:iterùm ei apparet. Talis enim Dominus eſt Dominus noſter;vt ſi quãdo viderit nos in prioribus gratos,accumulet beneficia , & nunquam à ſua beneficentia deſiſtat , remunerans obedientium gratitudinem. Propter hoc,quia obediuit,iterùm apparuit ei.*Ità D. Chryſoſtomus dilucidè, ac diſertè. Modus autem huius apparitionis,ex iis,quæ ſuprà ad num.4. latè diſſeruimus , facilè colligetur.

Laus Samuelis, cui Deus ſemel, atque iterum apparuit. Samuel in prima apparitione obediens, ſecũda remuneratum.

D.Chryſ. *Idem cernitur in Abrahamo.*

2\. *Opinio D. Chryſoſtomi, Deum apparuiſſe vniuerſo Iſraëli potiùs, quàm vni Heli, in odium mali Sacerdotis.*

Sed cui facta fuit hæc apparitio,ſeu reuelatio? In vulgata nemo exprimitur. Vnde fortaſſe D. Chryſoſtomus lib.3.aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ,occaſionem ſumpſit,vt diceret,factam fuiſſe vniuerſo Iſraëli. Nam loquens ad Heli, eiúſque peccatum exaggerans : *Deus ,* inquit , *& diſcipulo, & prophetæ alteri,& cunctis penitùs eius clades reuelare,& loqui, quàm illi maluit,adeò illum auerſabatur, atque oderat.* Quod ſi ita eſt, diſcant Prælati , qui malè ſuo munere funguntur , tam execrabiles Deo fieri , vt omnes , ac ſinguli ſubditorum , quibuſcunque moribus viuant , illis à Deo præferantur. Nihilominùs factam exiſtimo hanc reuelationem Samueli : tum , quia Septuaginta addunt pronomen , *Ei* , hoc eſt , Samueli, de quo ſermo præceſſerat : tum quia facta fuerat in Silo , vbi erat Samuel ; non autem vniuerſus Iſrael : tum,quia ſicut prior reuelatio facta fuerat Samueli ; ita & hæc poſterior , quæ illi ſimilis omninò fuit,vt ſtatim dicam : tum denique, quia Deus ſolitus non eſt per ſeipſum immediatè , ſed per internuncios populum admonere. Neque D. Chryſoſtomus mihi videtur loquutus aſſertiuè, ſed ex ſuppoſitione quodammodò , ſi Deus loquuturus eſſet , aut cum populo, aut cum Sacerdote Heli ; potiùs cum populo loqueretur.

Vera opinio, apparuiſſe Samueli.

3\. *Præſens apparitio ſimilis præcedenti,in perſona, loco, & materia.*

Quoniam reuelatus fuerat , &c. Dupliciter interpretor. Primò , vt illa particula, *Quoniam,* ſit comparatiua,ſicut, quemadmodum. Et eſt ſenſus: Ita apparuit Dominus iterùm Samueli,ſicut paulò antè apparuerat. Vnde colligitur vtriuſque reuelationis inter ſe ſimilitudo. Nam vtraque facta fuit eidem Samueli , vtraque in eodem loco Silo, vtraque circa eandem materiam , nempe ſtatum illius populi. Quanuis Abulenſis exiſtimet , materiam huius poſterioris reuelationis , diuerſam eſſe : & idcircò in Litera non explicari , quia ad præſentem

Exiſtimatio Abulenſis.

præſentem hiſtoriam non pertinebat. Sed non A aſſentior: quia, ſi non oportuit explicari, non oportuit etiam reuelari; aut certè non oportuit indicari, reuelatum fuiſſe aliquid, quod explicandum non erat. Quare idcircò potiùs non exprimitur, quòd eadē fuiſſe ſupponatur. Et patet. Quia, ſi Samuel fidelis Propheta habitus eſt, ex euentu rerum, quas illis Deus reuelauit; & nihil aliud, quàm quod ad ſtatum illius populi pertinebat, euenit: planè nihil aliud illi Deus reuelauit. Niſi fortè quis dicat, non ſolùm captiuitatem Arcæ, ſequenti cap. futuram: ſed etiam eiuſdem reſtitutionem, cap. 6. & 7. faciendam, in hac poſteriori reuelatione indicatam. Quod quidem, ſi ita fuit, diuerſam omninò materiam nō inducit:ſed adhuc ad ſtatum illius populi maximè pertinentem. Probabile autem eſt,ita fuiſſe.

Non ſolùm captiuitas Arcæ, ſed etiam reſtitutio Samueli reuelatur.

4\. Nam Deus iuſtitiam, & miſericordiam alternat, & poſt vnam reuelationem comminatoriam,ſtatim alteram conſolatoriam impendit; vt notat D.Gregorius: *Deus*,inquit,*qui electos ſuos de contemplatione iuſtitiæ ſuæ mirabiliter terret;etiā de oſtenſione gloriæ ineffabiliter demulcet.* Et paulò pòſt,alludens ad columnam ignis,& nubis,in qua Dominus Iſraëliticum exercitum de Ægypto egreſſum in ſolitudine præcedebat,Exod. 13. n. 21. docet,idcircò Deum olim appatuiſſe in igne,quia eſt typus iuſtitiæ; & in nube, quia eſt typus miſericordiæ: vt vtranque ſimul ſuo populo exhiberet. *In igne*, inquit, *& nube per deſerta gradientibus Dominus apparet; quia mentes contemplantium ſe in hac exilij peregrinatione, etſi aliquando terret de iuſtitia;pauore deiectas erigit blandimento protectionis. Dominus igitur Samueli apparuit, & addidit, vt appareret: quia qui in igne terroris aſpicitur, in nube etiam dulcedinis exhibetur.* Et confirmat ex Dauide, qui poſtquàm territus fuit, exhilaratus dixit: *Quam magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te!* Pſal. 30. n. 20. Quaſi timorem iuſtitiæ, ſtatim dulcedo miſericordiæ ſubſequatur:ſeu timentes iuſtitiam, miſericordiæ dulcedine mulceantur. *Qui*, inquit D.Gregorius, *ei in igne apparuit,addidit, vt appareret; quia ſuauitatem gloriæ, & dulcedinis ſuæ, ei etiam de nube propinauit.* Sed hæc res ſuo loco fuſiùs illuſtrabitur.

Deus minatur, & conſolatur. D.Greg.

Deus apparuit in igne iuſtitiæ,& in nube miſericordiæ.

D.Greg.

5\. Secundò, ſic interpretor in ſenſu proprio; vt illa particula, *Quoniam*, ſit cauſalis. Et eſt ſenſus: Propterea iterùm apparuit, quia iam antè apparuerat. Nam apud Deum collatio vnius beneficij, eſt ratio alterius conferendi. In quo Deus à Rege terreno maximè diſcriminatur. Nam Rex,eo ipſo quòd vnum beneficium contulit, ceſſat ab alio conferendo;vt videre eſt in Aſſuero, qui inquirēs, an Mardochæus aliquid mercedis recepiſſet, pro ſingulari obſequio,quod erga Regem exhibuerat; & nihil accepiſſe reperiens,tunc beneficium contulit, Eſther 6. à num. 3. minimè profectò collaturus, ſi iam collatum agnouiſſet. Deus autem non ita: ſed à beneficiis iam collatis ad noua conferenda excitatur. Quod obiter illuſtro.

Deus ex vno beneficio collato inducitur ad aliud conferendum. Non ita prophani Reges.

6\. Iacob de Meſopotamia in patriam regrediens, Deum ſic alloquitur: *In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum,& nunc cum duabus turmis regredior: erue me de manu fratris mei Eſaū.* Gen. 32. n. 10. & 11. Magnum accepturus à Deo beneficium, retulit illi in memoriam iam acceptum. Quaſi diceret:Adeò ad benefaciendum effuſus es, vt ex nulla re magis, quàm ex beneficio iam præſtito ad alia præſtanda mouearis. Quare,qui me rerum omnium egenum rebus omnibus ditaſti, perge mihi vlteriùs benefacere, & priora beneficia poſterioribus cumulare: *Libera me de manu fratris mei.* Moyſes audiens à Domino ſe coram illo gratiam inueniſſe, ſubdit: *Si ego inueni gratiam in conſpectu tuo, oſtende mihi faciem tuam.* Exod. 33. n. 13. Vbi Theodoretus quæſt. 68. *Obſecrauit*, inquit, *Deum, ne conſeruus pro duce daretur illis; ſed Dominus ipſe dux eorum eſſet.Cum autē Deus optimus hanc illi gratiam ſe facturū promiſiſſet,Moyſes veluti amore quodā probo inebriatus,rogauit Deum, quod humanum captum ſuperabat; nempe, vt naturam,& ſubſtantiam diuinam,alioqui inuiſibilem,videret.* Vbi planè mirum eſt, quanta ex vno beneficio iam accepto ad maiora deinceps accipienda proueniat ſpes, quanta fiducia erigatur.

Iacobus, vt nouum à Deo beneficium accipiat, acceptum proponit.

Moyſes ex vna gratia accepta aliā poſtulabat. Theod.

7\. Cùm olim Ioſuë aduersùs quinque Reges B Amorrhæorum pro tuendis Gabaonitis decertaret; magnum à Deo præſidium accepit contra eoſdem Amorrhæos. Nam *Dominus*, inquit Textus, *miſit ſuper eos lapides magnos de cælo vſque ad Azeca; & mortui ſunt multo plures lapidibus grandinis,quàm quos gladio percuſſerant filij Iſraël.* Ioſuë 10. n. 11. Quid ergo Ioſuë tanto præſidio diuinitùs adiutus? De maioribúſne recipiendis deſperauit? Abſit. Immò potiùs ad maiora ſperanda, & poſtulanda hauſit animos. Quare non iam Deum precaturus, ſed ipſum Solem, ac Lunam ſuo imperio frænaturus aggreditur: *Sol*, inquit, *contra Gabaon ne mouearis; & Luna, contra vallem Aialon. Steterúntque Sol, & Luna, donec vlciſceretur ſe Gens de inimicis ſuis.* Ibidem, num. 12. C & 13. Vbi Lyra: *Videns*, inquit, *primum ſignum datum de cælo aërio: ex hoc confidens petiuit ſecundum de cælo ſydereo.* Quaſi minora beneficia iam accepta animos ſubiicerent præſtantiſſimo Duci ad maiora poſtulanda, & impetranda. Non enim Deus noſtris precibus fatigatur, ſed recreatur: neque beneficentia diuina dando exhauritur; ſed potiùs, quo plura dat, eo magis ad plura danda, ſi fas eſt dicere, diteſcit.

Ioſuë ex minori beneficio accepto proceſſit ad maius poſtulandum.

Lyra.

8\. Dauid olim cum Deo familiariter loquutus, poſt multa beneficia, quæ à Deo acceperat, commemorata,ſubiecit: *Propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum,vt oraret te oratione hac.* 2. Reg. 7. n. 27. Quaſi diceret:Magnam in ſpem impetrandi, quæ poſtulat, excitatur: quia multa iam à te beneficia D impetrauit, qui ex datis ad maiora danda prouocaris. Nam ſicut liberales homines beneficiis certant, ne alter ab altero vincatur: ita miſericordiæ diuinæ quodammodò contendunt, ne poſteriores à prioribus ſuperentur. Populus Iſraëliticus poſtulans à Deo libertatem ex captiuitate Babylonica: vel potiùs ipſe Dauid in montibus, ac ſyluis erro, & peregrinus, poſtulans à Deo in domum, & patriam regreſſum: *Memor*, inquit, *ero tui de terra Iordanis, & Hermoniim à monte modico.* Pſal. 41. n. 7. Quaſi diceret: Vt hoc à te beneficium impetrem; illa vetera, quæ in Iordane, & in deſerto accepi, memorabo: certus de tua miſericordia;qui nulla re faciliùs ad noua beneficia præſtanda induceris, quàm ſi tibi vetera, quæ feciſti,in memoriam reuocentur. Nam, vt bene E D. Gregorius homil. 1. in Euangelia: *Sequentium rerum certitudo,eſt præteritorum exhibitio* Quod ille de extremis iudicij ſignis intelligit, quorum poſteriora prioribus infallibiliter ſuccedunt; ſed nos de beneficiis diuinis intelligamus, quorum poſteriora ex prioribus certiſſimè conſequuntur.

Dauid ex præteritis beneficiis ſpem concipiebat noua impetrandi.

Ipſe Dauid noua à Deo beneficia accepturus, accepta commemorabat.

D.Greg.

9\. Sic & Daniel, poſtquàm texuit longam ſeriem beneficiorum, quæ à Deo acceperat, ſubdidit: *Nunc ergo exaudi, Deus noſter,orationē ſerui tui, & preces eius:& oſtende faciem tuam ſuper ſanctuariū tuum.* Daniel. 9. n. 19. Vbi emphaticum eſt illud,

Daniel ex acceptis beneficiis, accipienda non iā petebat, ſed quodammodò exigebat.

Ergo,

Ergo. Quaſi infallibilis eſſet illa à priori beneficio ad poſterius conſequutio: nec poſſet Propheta Deum efficacius inducere ad beneficia congerenda, quàm reuocando illi in memoriam iam collata. Vnde, ſi vnum beneficium diuinitùs præſtitum, alia atque alia ampliora ſtatim non ſequerentur, incredibiliter Prophetæ tanquàm rem nouam, & prodigioſam admirabantur. Nam Iſaias multis beneficiis, quæ diuinitùs acceperat, commemoratis, admirabundus exclamat: *Vbi eſt zelus tuus & fortitudo tua? multitudo viſcerum tuorum & miſerationum tuarum? Super me continuerunt ſe.* Iſai. 63. num. 15. Quaſi diceret: Rem nouam agis, & inſolentem. Cùm enim ſoleas ex vno beneficio, alia atque alia ſeriatim ducere; quid modò hanc telam interrumpis? cur non pergis nectere hanc catenam? quorſum verò ceſſas tuis me beneficiis cumulare? Nec minùs admiratus Iob dicebat: *Manus tuæ fecerunt me, & plaſmauerunt me totum in circuitu: & ſic repentè præcipitas me?* Iob 10. n. 8. Ac ſi diceret: Quid iſtud noui eſt: Nam, ſi vnum beneficium præſtitum te inducit ad alia præſtanda; quid modò præter conſuetudinem tuam agis? & me tam multis beneficiis cumulatum, in extremum ſupplicium detrudis?

Mirabantur Prophetæ, ſi ex beneficiis acceptis noua non ſequerentur. Magis mirabantur, ſi poſt beneficia, infligerentur ſupplicia.

10\. Hanc diuinam beneficentiam, ſi non alij Reges, certè Dauid imitabatur: qui ex beneficio facto non elanguebat ad faciendum; ſed alacrior exurgebat: teſte vel ipſo Saüle; cui, cùm aliquando pepercerit Dauid; ſtatim vt ſuis quoque poſteris parceret, poſtulauit. *Iura*, inquit, *mihi in Domino, ne deleas ſemen meum poſt me.* 1. Reg. 24. num. 22. Vbi Lyranus: *Videns*, inquit, *eum pronum ad miſericordiam; habita pro ſe miſericordia vna, petiit aliam pro ſemine ſuo.* Quaſi Dauid Deum imitatus, ex vna miſericordia præſtita, ad aliam præſtandam non retardaretur; ſed excitaretur. Igitur Deus, quia ſumma beneuolentia vſus fuerat erga Samuelem, eum ſemel alloquendo; ideircò eum iterum, immò & ſæpiùs, vt vult D. Gregorius, Caietanus & alij, alloquitur, maiorem erga eum beneuolentiam oſtenſurus.

Dauid diuinam beneficentiam imitatus, ex beneficio collato prouocatur ad conferendum. Lyra. *Deus ex vna apparitione Samueli facta excitatur ad plures faciendas.* D. Greg. Caiet.

11\. *Iuxta verbum Domini.* Difficilem reddunt Interpretes hunc locum, dum hoc *verbum* multipliciter exponunt. Nam quidam apud Abulenſem dicunt, oraculum fuiſſe de reuelatione Samueli facienda in Silo: iuxta quod, Dominum hoc loco Samueli apparuiſſe. Sed, cùm tale oraculum nuſquàm appareat; fictitia eſt hæc expoſitio. D. Gregor. verbum Domini intelligit illud, quod factum fuerat ſuperiori cap. ad virum Dei de ſupplicio Heli: & iuxta hoc verbum, iterum hoc loco idem ſupplicium Samueli reuelatum. Cæterùm alluſio ad illud verbum Domini viro Dei factum, non eſt cur potiùs fiat in hac poſteriori, quàm in illa priori Samuelis reuelatione. Dionyſ. Carthuſ. reſpicit ad locum Deut. 18. n. 21 & 22. vbi Deus diſtinxit Prophetam a Pſeudopropheta: quòd huius verba irrita euadant, illius rata ac firma compleantur. Igitur iuxta hoc verbum, ſeu oraculum diuinum, ait, apparuiſſe Dominum Samueli, conſtituendo illum verum Prophetam, quia omnia, quæ prædixerat, contigerunt. Vnde ſtatim ſequitur: *Et euenit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraeli.* Sed neſcio, an ſit violenta, aut certe minimè neceſſaria hæc ad Deuteronomium alluſio. Planior ac ſimplicior ſenſus mihi videtur colligi ex fonte Hebræo, vbi dicitur Dominus ſe manifeſtaſſe Samueli, ברבר יהוה *Bidbar Iehouah.* Hoc eſt: *In verbo Domini*: ſeu, *In verbo ſuo*, poſito antecedente pro relatiuo. Vbi nulla ſit comparatio, ſeu alluſio ad aliud verbum; ſed tantùm

Quodnam verbum intelligatur. Prima expoſitio fictitia. Abul. *Secunda expoſitio reiicitur.* D. Gregor. *Tertia expoſitio violenta.* Dion. Cart. *Quarta expoſitio verior.*

A quædam conſequutio, ſeu continuatio hiſtoriæ, in hunc ſenſum: Manifeſtauit ſe Dominus Samueli in verbo ſuo prophetico; ſeu alloquendo illum, vt ſolet, alios Prophetas; ſeu reuelando illi arcana ſua. Sic exponunt Vatablus, Sa, & Marian. & ex parte Caietanus. Et ad hunc ſenſum facilè trahitur, vel potius ſponte ſua ſequitur Vulgata: *Iuxta verbum Domini.* Hoc eſt: Apparuit Samueli, eo modo, quo ſolet aliis Prophetis apparere. Vnde Samuelis reuelatio verè prophetica fuiſſe ſignificatur.

Vatabl. Sa. Marian. Caiet.

12\. *Et euenit ſermo Samuelis vniuerſo Iſraëli.* Septuaginta ab his verbis paululùm immutatis ſequens caput exordiuntur. *Et factum eſt*, inquiunt, *verbum Samuel ad omnem Iſrael.* Immò etiam in Hebræo B ad ſequens caput hæc verba referuntur. *Et fuit*, inquit, *verbum Samuelis omni Iſraeli.* de qua re ibi agemus. Nihilominùs Chaldæus & Vulgata præſens caput claudunt his verbis, quorum ſenſus apertus eſt: omnia, quæ Samuel prophetice acceperat, & prædixerat, eueniſſe. Septuaginta in Bibliis Sixtianis duplicem adhuc periodum huic capiti annectunt. Vnam: *Et creditus eſt Samuel Propheta eſſe Domino in omnem Iſrael, ab extremis terræ, & vſque ad extrema.* Quæ quidem, vt in ſcholis obſeruatur, videtur interpretatio præcedentis illius ſententiæ: *Ecce noui vniuerſus Iſrael*, &c. Alteram: *Et Heli ſenex valde, & filij eius euntes ibant: & maligna via eorum in conſpectu Domini.* Quam eadem ſcholia referunt à Lucifero deC ſumptam. Vbi & nimia ſenectus Heli replicatur, vt eius in coërcendis filiis ignauia excuſetur; erat enim iam præ ſenectute tam infirmus, vt filiis in ætatis flore vigentibus & valentibus refrænandis impar eſſet. Et extrema filiorum Heli peruerſitas iterum inculcatur; qui, ne tam multis quidem oraculis diuinis iam in vulgus editis, & in eorum perniciem fulminantibus reſpicere voluerunt: iuxta illud: *Prouerbium eſt; Adoleſcens iuxta viam ſuam; etiam cum ſenuerit, non recedet ab ea.* Prouerb. 22. num. 6. Atque hæc de tertij capitis hiſtoria ſatis ſint.

Locus, & ſenſus horum verborum. Duplex periodus huic capiti adiuncta. Proponitur ſenectus Heli, vt impar cõprimendis filiis ſignificetur. Proponitur malitia filiorum Heli, vt eorum obſtinata improbitas exprimatur.

D

ANNOTATIO VII.

CIRCA LITERAM.

Diuina præſentia malorum expultrix, & bonorum conciliatrix.

1\. IN tertia & vltima huius capitis parte hactenus explicata, duo præclara Samuelis decora & ornamenta continentur; nempe, quòd veriſſimè prophetaſſe, & ſanctiſſime vixiſſe ab omnibus crederetur: vtrunque ſine dubio, non ab alio fonte, quàm F à diuina præſentia deriuatum. Dicitur enim Dominus fuiſſe cum Samuele. Et ſtatim illius in docendo veritas, & in viuendo ſanctitas demonſtratur: vt vtraque ab illo diuinæ præſentiæ fonte hauſta ſignificetur. Quare in hac Annotatione de diuina præſentia agemus, oſtendemúſque illius præſidio, mala omnia expelli, omnia bona conciliari. In ſequenti de vtroque veritatis, & ſanctitatis ornamento, quo Samuel excelluit, diſſeremus.

Samuelis virtutes ex diuina præſentia profecta.

SECTIO I.

Præſente Deo, mala omnia expelluntur.

2. *Duplex Dei præſentia.*

DVplex in Deo præſentia diſtingui poteſt: vna, quatenus immenſus eſt: altera, quatenus beneuolus eſt. Iuxta priorem omnibus rebus intimè præſens eſt, omnes ſuo complexu fouet ac ſuſtentat. *Dei præſentia realis que.* Quæret aliquis, cùm thronus Dei ex cælo, terráq; e conſtituatur, iuxta illud: *Cælum ſedes mea: terra autem ſcabellum pedum meorum.* Iſai. 66. num. 1. quo iure dicatur Deus cælos palmo ponderaſſe, & tribus digitis molem terræ appendiſſe? Iſai. 40. n. 12. nemo enim continet ſuam ſedem, ſed potiùs ab ea continetur. B *D. Hieron.* Reſpondet D. Hieronymus in priorem locum Iſaiæ citatum, rationem eſſe, ne arbitremur, cælo ac terra Dei magnitudinem metiendam. *Per hæc*, inquit, *oſtenditur Deus, & forinſecus, & extrinſecus; & infuſus, & circumfuſus: illum & ſolio ambiente non concluditur; & pugillo concludit, ac palmo.* *A reali Dei præſentia fugere nemo poteſt.* Vnde Regius Vates ab hac Dei præſentia fugere ſe poſſe deſperabat. *Quò*, inquit, *ibo a ſpiritu tuo? & quo a facie tua fugiam? Si aſcendero in cælum, tu illic es: ſi aſcendero in infernum, ades.* Pſal. 138 num. 7. & 8. *D. Bern.* Ad quem locum D. Bernardus ſerm. 6 De Dedicatione Eccleſiæ, diſerte & eleganter: *Deus* inquit, *vbique eſt, non diuerſus, ſed diuerſa diſtinguens: apud homines malos, præſtolans atque damnans: apud electos, operans & ſeruans: apud ſuperos, paſcens & cubans: apud inferos, arguens & condemnans.* C

3. *Clem. Alex. Dei præſentia vbique timenda.*

Quare quis ſceleratus, viuens in Dei præſentia non erubeſcat, ne dicam, exhorreſcat? Optima illa eſt admonitio Clementis Alexandrini, lib. 3. pædagog. cap. 5. *Oportet*, inquit, *domi, parentum & famulorum pudore affici: in viis autem eorum qui ſiunt obuiam: in ſolitudine, ſui ipſius: vbique autem, Verbi, quod eſt vbique. Hac enim ſolum ratione fit, vt quis nunquam labatur, ſi Deum ſibi ipſi ſemper adeſſe exiſtimet.* *Philo.* Concinit Philo Hebræus in lib. De virtutibus & legatione ad Caium: vbi loquutus de nomine *Iſrael*, quod interpretatur, *Videns Deum* docet, ſingulare remedium ad peccata omnia euitanda habituros, qui ſe in Dei conſpectu degere perpetuò contemplentur. D *Remedium cauendi peccati, conſideratio diuinæ præſentiæ.* *Res*, inquit, *vt mihi videtur, pluris æſtimanda, quàm vllæ opes, vel priuatæ, vel publicæ. Nam, ſi ſeniorum, aut præceptorum, aut magiſtratuum, vel parentum aſpectus monet ad reuerentiam & modeſtiam; & ſua præſentia vitam moreſque corrigit: quantum putamus ad honeſtatem, virtutémque præſidium contingere animæ, ſi emergens ſuper omnes creaturas, Deum increatum ſpectare didicerit?* Sed nos interim de hac diuina præſentia non agimus, de qua in hoc cap. num. 1. § 32. & ſequentibus, & cap. 2. num. 3. §. 30. & deinceps, nonnihil diximus: plura ſuis locis dicturi.

4. *Dei præſentia moralis in Sanctis.*

Iuxta poſteriorem, præſentiſſimus adeſt Deus, fauendo, indulgendo, repellendo mala, communicando bona; vt videre eſt in Samuele, de quo dicitur, numero 19. *Dominus erat cum eo.* E Ex quo fonte Samuelis virtutes ſuis locis iam explicatæ, & deinceps explicandæ defluebant. Ex quo præſidio omnia mala, præſertim ſpiritualia, menti aduerſantia, à Samuele exulabant. *Omnia pericula repellit.* Age verò, quàm procul omnia mala, Deo præſente, repellantur, intuere. Vt Scriptura ſignificet iuſtos inter pericula ſecuros, inter procellas quietos, inter flammas illæſos & incorruptos, ait Deum illis præſentem intereſſe. *Cum ipſo*, in- A quit, *ſum in tribulatione, eripiam eum.* Pſal. 90. n. 15. *Deſcenditque cum illo in foueam, & in vinculis non dereliquit eum.* Sap. 10. n. 13. *Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſeculi.* Matth. 28. n. 20. nulla enim eſſe poſſunt tam ſæua malorum iacula, quæ hoc vno clypeo excepta non facilè retorqueantur.

5. *David Deo comite inter mala non timebat.*

Vnde Dauid. *Si ambulauero*, inquit, *in medio vmbræ mortis, non timebo mala; quoniam tu mecum es.* Pſal. 22. n. 4. Vbi vmbram mortis appellat, vt ex Hebræo deducitur, loca tenebricoſa, feris, præcipitiis, latronibus, atque omnibus periculis expoſita. Sed per hæc omnia Dauid, Deo comitante, intrepidus vagabatur. *D. Bernard.* Quid, quod D. Bern. epiſt. 42. per vmbram mortis, ipſas inferni vmbras intelligit? *Ipſas quoque inferni vmbras, Deo comite, nemo timeas.* Et nihilominùs monet, vt eas iuſtus, Deo comite, fidens animi aggrediatur. Nam poſt alia innumera diſcrimina, *Ipſam denique*, inquit, *ſi neceſſe eſt, intrare gehennam ſecurus: medius penetrans flammas, læta decantet conſcientia. Et ſi ambulauero in medio vmbræ mortis, non timebo mala; quoniam tu mecum es.* Quare ipſe Dauid, cùm alibi deſcriberet innumeras procellas in Eccleſiam debacchaturas, ſtatim ſubdidit: *Eccleſia inter procellas, Deo præſente, non commouetur.* *Deus in medio eius non commouebitur.* Pſal. 45. n. 5. Quaſi diceret: Non ſolum non diruendam, verùm etiam nec commouendam eam vrbem, quæ, præſente Deo, fulciatur. *D. Auguſt.* *Saniat mare*, inquit D. Auguſtinus, *conturbentur montes; Deus in medio eius non commouebitur.*

6. *Præſidiū diuinæ præſentiæ magni faciendum.*

Propter hoc præſidium monet Iſaias, vt plurimæ Deo laudes decantentur: *Exulta*, inquit, *& lauda, habitatio Sion; quia magnus in medio tui ſanctus Iſrael.* Iſai. 12. n. 6. Quaſi hoc vnum Dei præſentis patrocinium contra omnia pericula firmiſſimum illi præſtare poſſet munimentum. *Reddit hominem inexpugnabilem.* Certè Ieremiam ſola Dei præſentia reddidit inexpugnabilem. Ad illum enim Deus: *Ego*, inquit, *dedi te hodie in ciuitatem munitam, & in columnam ferream, & in murum æneum, ſuper omnem terram, Regibus Iuda, Principibus eius, & Sacerdotibus, & populo terræ: & bellabunt aduerſùm te, & non præualebunt.* Ierem. 1. num. 18. Vnde tanta firmitas vni viro contra tot agmina bellatorum? Subdit ſtatim: *Quia ego tecum ſum, ait Dominus, vt liberem te.* Ibidem, num. 19. Quaſi ab hoc vno præſidio omnes hoſtium vires facilè frangantur, & eneruentur. *Tres pueros in fornace præſens Numen tuebatur illæſos.* Tres pueros in Babylonica fornace illæſos, præſens Numen tuebatur. Nam & tyrannus præſenti Deo videtur tribuiſſe puerorum incolumitatem: *Nonne*, inquit, *tres viros miſimus in medium ignis compeditos?* Et ſtatim: *Ecce video quatuor viros ſolutos, & ambulantes in medio ignis, & nihil corruptionis in eis eſt; & ſpecies quarti ſimilis Filio Dei.* Dan. 3. num. 91. & 92. Quaſi diceret: quartus ille ſimilis Filio Dei, ſua præſentia efficit, ne hi tres ambientis flammæ voracitate conſumantur. *D. Chryſ.* Quod D. Chryſoſtomus homil. de tribus pueris, in primo tomo, ad finem, rectè expendens: *Adeſt*, inquit, *amica maieſtas, vt innocentia liberetur. Patitur ſe Deus cum pueris in ſupplicio numerari; vt creſcat gloria puerorum: inſana enim mens in ſuis flammis paruum crederet fortaſſe, ſi talem non diſceret defenſorem.* Quaſi ipſe tyrannus magis admiraretur præſentem & fauentem Deum, quàm torpentem & languentem ignem: hunc enim torpeſcere & langueſcere mirum non erat; cùm ille fautor & auxiliator adfuiſſet.

7. *Apoſtolos magis abſentia Chriſti, quàm procella turbabat.*

Nauigabant olim Apoſtoli procul à terra. *Et tenebræ*, inquit Euangeliſta, *iam factæ erant: & non venerat ad eos Ieſus: mare autē, vento magno flante exurgebat*

D.Cyril.

A exurgebat Ioann.6.num.17.Quid eos præcipuè in tam acri tempeſtate perterrebat? Optimè D.Cyrillus Alexandrinus lib.3. in Ioann. cap.22. *Conturbat*, inquit, *tenebrarum multitudo, & conturbat nimia vis ventorum; & quod plus timoris inferebat, Chriſtus non aderat.* Quaſi grauiora pericula ex Chriſti abſentia, quàm ex præſentia tempeſtatis prouenirent.

Chriſto præſente trepidatio conquieuit.

Sed illo ſtatim ſuper mare ambulante, ac dicente: *Ego ſum, nolite timere:* tota illa Apoſtolorum trepidatio conquieuit. *Cedit enim*, inquit D.Cyrillus cap.23. *omnis perturbatio, cunctáque pericula deſinunt, cùm Chriſtus abſit.*

Periculum euanuit.

Neque ſolùm timorem, ſed etiam timoris cauſam ceſſaſſe, Chriſto appropinquante, probauit euentus. *Voluerunt enim*, ſubdit Euangeliſta, *accipere eum in nauim, & ſtatim nauis fuit ad terram, in quam ibāt.* B Ibid.n.21. Non dixit, acceperunt: ſed *voluerunt accipere.* Ex hoc enim deſiderio faciendi Chriſtum ſibi præſentiorem; totum periculum abſque vlla mora euitarunt: & abſque vllo ſudore ac labore ad optatum portum, qui longè aberat, momento tēporis appulerūt. Quod D.Cyrillus c.24. eleganter expendens: *Non dubitemus*, inquit, *multo maiora, quam ſperauimus, præſtantioráque bona ex Chriſti præſentia nos conſequuturos: & qui, abſente ipſo, laboramus; præſente eo, ſine opera noſtra quieſcemus. Sic enim omnium periculorum Chriſtus ſolutio eſt.*

Chriſtus præſens periculorum ſolutio eſt.

8\. *Iſraëlitas diuina præſentia inexpugnabiles reddebat.*

Mirabatur olim Holofernes, cùm cæteræ nationes ſua ſponte ſe illi ſubiicerent, ſolos Iſraëlitas ad reſiſtendum animos habuiſſe. Quare diligenter inquirens, qua præcipuè fiducia niterentur, rem totam audit ex Achior Principe Ammonitarum, qui multa alia de Hebræorum viribus ac præſidiis præfatus: *Vbicunque*, inquit, *ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta, & abſque ſcuto & gladio, Deus eorum pugnauit pro eis, & vicit. Et non fuit qui inſultaret populo iſti, niſi quando receſſit à cultu Domini Dei ſui.* Iudith 5. n.16. Quaſi diceret: Nihil mirum, ſi ſolus iſte populus tuam potentiam non timeat, qui ſolus diuinam præſentiam fautricem & auxiliatricē experitur. Sed, cur dixit pugnaſſe abſque armis, quos tamen conſtat, ſæpè armatos decertaſſe? Reſpondet Lyra: *Quia licèt*, inquit, *pugnauerunt cum Amalec in armis, & cum aliis ſeptem Gentibus, quas expulerunt de terra Promiſſionis: tamen non habuerunt victoriam per arma, ſed virtute diuina.*

Lyra.

D Quaſi illa armorum præſidia, quantacunque fuerint, in irritum abirent, niſi auſpicatrice Dei præſentia adiuuarentur. Pergit Achior, & conſilium præbet veriſſimum Holoferni; *Nunc ergo*, inquit, *mi Domine, perquire, ſi eſt aliqua iniquitas eorū in conſpectu Dei eorū: & aſcēdamus ad illos: quoniam tradens, tradet illos Deus eorum tibi, & ſubiugati erunt ſub iugo potentiæ tuæ. Si verò non eſt offenſio populi huius coram Deo ſuo, non poterimus reſiſtere illis, quoniam Deus eorum defendet illos.* Ibid.num.24.& 25.

Præſentis Numinis fauor vtilior, quàm omniū armorum apparatus.

Non monuit, vt æraria, mœnia, arma, & militum præſidia, aliáque bellorum machinamenta prius exploraret; hæc enim omnia, ſi ſola eſſent, non dubitabat Achior, E Holofernis viribus ſubruenda. Sed monuit, vt priùs tentaret, an fortè per id temporis præſenti Numinis fauore ille populus vteretur. Nam, præſente Deo, ſuperari non poſſent Iſraëlitæ; qui abſente, facilè vincerentur.

9\. *Milites ad præliū, & in prælio nulla res magis quàm diuina præſentia animabat.*

Quare Moyſes milites ad bellum exituros, non aliunde efficaciùs, quàm à præſentia diuina hortabatur: *Si exieris*, inquit, *ad bellum contra hoſtes tuos, & videris equitatus, & currus, & maiorem, quàm tu habeas, aduerſarij exercitus multitudinem, non timebis eos; quia Dominus Deus tuus tecum eſt.* Deuter.20. num.1. Quid enim ei hoſtilis potenA tia nocebit, cui diuina præſentia patrocinatur? Prælio verò iam inſtante, Sacerdos alacriores animos ſubiiciebat, dicens: *Nolite metuere, nolite cedere, nec formidetis eos: quia Dominus Deus veſter in medio veſtri eſt; & pro vobis contra aduerſarios dimicabit.* Ibidem, num.3. Nullus enim hoſtilis impetus illum exercitum infringet, quem diuinæ præſentiæ clypeus obarmabit. In eundem ſenſum Dauid: *Dominus protector vitæ meæ: à quo trepidabo?* Pſal.26. num.1. Pari alacritate Iobus: *Pone me*, inquit, *iuxta te; & cuiuſvis manus pugnet contra me.* Iob 17.num.3. Non degeneres geſtabat animos Ieremias, dicens: *Dominus mecum eſt, quaſi bellator fortis: idcircò, qui perſequuntur me, cadent, & infirmi erunt.* Ierem.20.num.11. Itaque B præſente ac fauente Numine, mala omnia euaneſcunt; & acerrima quæque tam hominum quam Dæmonum terriculamenta vno veluti ſpiritu difflantur.

Deo præſente nihil veteres Prophetæ formidabant.

Hinc fit, vt res noua & incredibilis videatur, Deum adeſſe, & mala omnia non exulare. 10.

Incredibile Gedeoni videbatur, Deum adeſſe & mala omnia non abeſſe.

Cùm olim Hebræi à Madianitis & Amalecitis, bello grauiter premerentur; Gedeon de fuga capeſſenda cogitabat. Ecce tibi Angelus Domini fugiturum alloquitur: *Dominus*, inquit, *tecum virorum fortiſſime.* Iud.6. num.12. Ironica viſa eſt hæc loquutio Gedeoni; nec dicam pugnantia inuoluens. At in quo? Dico: quia virorum fortiſſimum appellabat, qui ſe ad fugam præ timore accingebat. Ita refert Abulenſis.

Abulenſis.

Sed planè maiorem adhuc C pugnam in verbis Angeli Gedeon mirabatur. Nempe, quòd diceret, adeſſe Dominum: *Dominus*, inquit, *tecum:* cùm tamen mala, quibus vndique premebatur, non abeſſent. Vnde ſtatim Angelum admirabundus interrogauit: *Obſecro*, inquit, *mi Domine, ſi Dominus nobiſcum eſt, cur apprehenderunt nos hæc omnia?* Ibidem, num.13. Vbi rectè Caietanus: *Admirabatur*, inquit, *quòd ſtarent ſimul duo hæc; videlicet Deum eſſe cum eis; & pati eos tot mala.* Adeò enim certum eſt, ex diuina præſentia omnia mala propulſari; vt, ſi quando hæc inſtent, de illa dubitetur.

Angelus denuntiās præſentiam diuinam, denūtiauit & victoriam.

Nec ſua Gedeonem opinio feſellit. Nam idem Angelus, qui illi denuntiauit, eſſe Dominum cum eo; denuntiauit pariter omnia mala ab eo pro D cul abigenda. *Vade*, inquit, *in hac fortitudine tua, & liberabis Iſraël de manu Madian.* Ibidem, num. 14. Et rurſum: *Ego*, inquit, *ero tecum; & percuties Madian, quaſi vnum virum.* Vbi ſuprà, num. 16. Quaſi diceret: Non falleris, dum exiſtimas, præſente Deo, abeſſe mala: quare, dum tecum Deum eſſe denuntio; denuntio pariter omnia à te mala remouenda. Vnde rectè ſubdidit Gedeon: *Da mihi ſignum, quod tu ſis, qui loqueris ad me.* num.17.

Gedeon non poſtulauit ſignū victoriæ, ſed præſentiæ diuinæ: ex hac illam certiſſimè colligebat.

Non enim poſtulauit ſignum, quo certus redderetur de malis repellendis: ſed quo certus redderetur de præſentia diuina. Nam certus de hac, de illis non dubitabat. Adeò verum eſt omnes malorum tenebras ad diuinæ præſentiæ lucem euaneſcere: omnes procellas ſerenari, E omnia bella conſopiri.

SECTIO II.

Præſente Deo, bona omnia conciliantur.

1\. *Præſentia Iacobi, Ioſephi & Arcæ fœderis profuit etiam Ethnicis in typū præſentiæ diuinæ.*

NOn ſolùm omnia mala Dei præſentia expellit, ſed etiam bona omnia inducit. Ingreſſo Iacobo in domum Laban, ipſe tandem Laban ingenuè confitetur, quid boni ſibi eius

A præſentia apportauerit: *Experimento,* inquit, *didici; quia benedixerit mihi Deus propter te.* Geneſ.30. num.27. Tranſlato Ioſepho de terra Chanaan in domum Putiphar, ſubdit ſtatim Textus: *benedixitque Dominus domui Ægyptij propter Ioſeph.* Geneſ.39.num.5. Introducta Arca fœderis in domum Obededom, addit ſacra Hiſtoria: *Benedixit Dominus Obededom, & omnem domum eius.* 2.Reg. 6.num.11. Si ergo Iacobi, Ioſephi & Arcæ fœderis præſentia, benedictionem diuinam, ſub qua omnium bonorum affluentia ſignificatur, etiam in domos Ethnicorum importauit; quem bonorum cumulum diuina præſentia in populum fidelem non inducet?

Cui promittitur diuina præſentia; omnia bona promittuntur. Philo.

2. Suam Deus præſentiam Abrahamo promittebat, dicens: *Ego protector tuus.* Geneſ.15.n.1. ſeu, vt B Philo de migratione Abrahami legit: *Ego ero tecum.* Quia in promiſſione omnia bona promittebat, vt idem Philo obſeruat: *Fons,* inquit, *vnde bona promanãt, eſt cum benigno Deo familiaritas. Ideò quaſi obſignans ſua beneficia, dicit: Ero tecum.* Et ſtatim: *Quid igitur boni defuerit, præſente omnipotente Deo? Tunc proueniunt aceruatim cuncta commoda.*

Iacobum ad pericula pauidum diuina præſentia confirmauit. D. Ambr.

Iacobum in Ægyptum deſcendere reformidantem hortatus Deus, hac voce: *Ego deſcendam tecum illuc: & ego inde adducam te reuertentem.* Geneſ.46.n.4. Quaſi nihil ei poſſet occurrere formidandum, cui ſe Deus comitem adiunxiſſet. Vnde D. Ambroſ. lib.2. De Iacob & vita beata, c.9. *Quid igitur,* inquit, *ei deerat, cui Deus aderat? qui ei profecturo dixerat: Deſcendam tecum in Ægyptum?*

Nihil deeſt, cui Deus adeſt.

C Eidem Iacobo è Meſopotamia in patriam redituro: *Reuertere,* inquit Deus, *in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam, eróque tecum.* Gen.31.n.3. Suam ei rurſus præſentiam promittit: *Oſtendens,* inquit Diuus Ambroſius citat. c.5. *nihil ei deeſſe, cui adeſſet omnium plenitudo.* Huius diuinæ præſentiæ fauorem gratulatus Dauid: *Dominus,* inquit, *regit me, & nihil mihi deerit.* Pſal 22. num.1. In quam gratulationem, inquit Philo Hebræus lib. De agricultura, ante medium, erumpere poteſt, quiſquis Deum ſibi præſentem experitur. *Impoſſibile eſt enim,* inquit, *deeſſe commodum aliquod, vbi Deus præſidet; ſolus plena, perfectaque bona largiri rebus omnibus.*

Philo.

Opes ex diuina præſentia multiplicantur. Ex diuitiis Abrahæ rectè colligitur à poſteriori Dei præſentia cum eo. Oleaſt. *Sic & ex diuitiis Iſaac, diuina cum eo præſentia colligitur.*

3. D Quod verò bonum, ſiue temporale, ſiue ſpirituale fingi poteſt, quod ex diuina præſentia non promanet? Diuitias in primis temporales præſentia diuina multiplicat. Ad Abrahamum venit Abimelech amicitiam cum eo initurus: *Deus,* inquit, *tecum eſt, in vniuerſis, quæ agis. Iura ergo per Deum, ne noceas mihi.* Geneſ.21.n.22.& 23. Vnde, quæſo, cognouit, Deum eſſe cum Abraham; niſi quia vidit illum bonis temporalibus cumulatum? *Erat enim,* inquit Textus, *diues valdè in poſſeſſione auri & argenti.* Geneſ.13.num.2. Hæc enim bona, diuinæ præſentiæ, à qua communicantur, ſigna ſunt: vt Oleaſter aduertit. *Cùm,* inquit, *videris iuſtum bonis etiam temporalibus abũdare; cognoſce eum, Deum apud ſe habere.* Non aliter ad E Iſaac de Geraris venerunt Rex Abimelech, & alij Primates dicentes. *Vidimus, tecum eſſe Dominum; & idcircò diximus: Sit iuramentũ inter nos, & ineamus fœdus.* Gen.26.num.28. Vnde rurſus colligebat, Deum eſſe cum Iſaac? Reſpondet Lyranus: *Per hoc,* inquit, *quòd tam cito multiplicauit illum in bonis.* Nam paulò antè dicitur de Iſaac: *Benedixitque ei Dominus, & locupletatus eſt homo.* Ibidem, n.14. Quaſi non poſſet illa diuitiarum vbertas, niſi ex diuina præſentia prouenire.

4. Graſſante fame in toto orbe, ingreſſus eſt Iacobus in Ægyptum, vt patet ex Gen.47. num.13.

Ex præſentia Iacobi credũt Hebræi proueniſſe Ægypti fertilitatem. Lyra. *Certius, ex diuina præſentia omnia bona temporalia redundare.*

A Dicunt nihilominùs Hebræi, ad illius ingreſſum, ſtatim Nilum exundaſſe; & terram ex ſiccitate infœcundam, infuſa aqua, fertilem reddidiſſe. Sed quamuis hoc certum non ſit; immò probabilius videatur, præſentiam Iacobi eam fertilitatem Ægypto non contuliſſe; vt rectè oſtendit Lyra: tamen nihil mirum videri debet, ſi ex diuina præſentia, quæ eſt multis partibus efficacior, temporalium quoque bonorum flumina in genus hominum refundantur. Quod Iacobus prædixit, cùm de Chriſto venturo vaticinatus, ſubdit: *Ligans ad vineam pullum ſuum; & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lauabit in vino ſtolam ſuam, & in ſanguine vuæ pallium ſuum.* Geneſ.49.num.11. Quaſi diceret, iuxta communem Interpretum B ſenſum: Tanta tunc erit fertilitas, vt ex ſanguinis vitibus ſingula iumenta onerentur: tanta vini abundantia, vt non ſolum ad bibendum, ſed etiam ad lauandas veſtes, ſi opus ſit, ſuperfuturum videatur.

Honores ex diuina præſentia ſubſequuntur. Patriarchas diuina præſentia nobilitauit. Ioſephus ex diuina præſentia ſubiit principatum.

5. Sed honores quoque diuina præſentia conciliat. Patet in prædictis Patriarchis, Abraham & Iſaac, quorum amicitiam, vt maximè honorificam & glorioſam, Reges & Principes ambiebant; quia Deum illis fauentem ac præſentem adeſſe iudicabant, vt citatis in locis videre eſt. Quid illuſtrius & præcellentius, quàm Reges illis ſubiici & ſubſterni, quos Deus præſens comitatur? Ioſephus in domo Putiphar tenuit principatum. *Ecce,* inquit ille, *Dominus meus omnibus mihi tra-* C *ditis, ignorat, quid habeat in domo ſua: nec quidquam eſt, quod non in mea ſit poteſtate, vel non tradiderit mihi.* Geneſ.39.num.8. Cur, quæſo, vir Ægyptius, Princeps, ac diues, vni puero, ignoto, vendito, & captiuo, omiſſis aliis vernis ſenioribus, & meliùs de illo meritis, tantam contulit dignitatem? Ratio planè illa eſt, quam Textus reddit: *Quia optimè,* inquit, *nouerat Dominum eſſe cum eo; & omnia, quæ gereret, ab eo dirigi in manu illius.* Ibidem, num.3. Quaſi ab hoc diuino comitatu ille principatus naſceretur.

Eundem Ioſephum in carcere diuina præſentia conſtituit Principem.

Traditur poſteà Ioſephus ex falſa calumnia in carcerem. Sed & ibi clauſus imperabat. Nam Princeps carceris, vt eſt in Litera, *tradidit in manu illius vniuerſos vinctos, qui in cuſtodia tenebantur, &* D *quidquid fiebat, ſub ipſo erat: nec nouerat aliquid cunctis ei creditis.* Ibidem, num.22. Vnde tantus honor vni reo, qui ad ſupplicium, non ad imperium vocabatur? Additur in Litera: *Dominus erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat.* num.23. Vbi aduerte, non minores ſucceſſus habuiſſe Ioſephum in domo ſeruitutis, & in domo carceris; quàm in domo regia Pharaonis: nam ſicut in hac, ita in illis gubernabat: nec mirum, quia in omnibus Deum comitem habebat. Vbi autem Deus adeſt; nihil differt ergaſtulum à palatio. Vide quæ de Ioſepho diximus cap.2.n.4. ad præſens inſtitutum ſpectantia.

Deo præſente, nihil differt ergaſtulum à palatio.

Victoria & triumphus præſentia diuina reportantur. Iudith victricem reddit præſentia diuina. D. Auguſt.

6. At victoria & triumphus, vnde meliùs, quàm ex diuina præſentia reportantur? Parta victoria E de Holoferne, regreditur Iudith ad ciues ſuos, & ingreſſura muros exclamat: *Aperite portas, quoniam nobiſcum Deus.* Iudith 13.num.13. Non dixit: Quoniam iugulatus eſt hoſtis, quoniam diſſipatus exercitus, quoniam ſoluta obſidio, quoniam parta victoria, quoniam triumphus celebratus: ſed, *Quoniam nobiſcum Deus.* Nam ab hac cauſa omnes illos effectus conſequentes manifeſtauit. Quos illa quidem præuidit, cùm Deum ſibi affuturum præcognouit. Nam, vt bene D. Auguſt. ſerm.228. De tempore: *Prodit,* inquit, *ſecura, vnius puellæ comitatu contenta, & ſecuris greſſibus hoſtium*

properauit

properauit in caſtra:intra muros ſollicita fuit;ſecura fuit,dum ad timenda peruenit. Quaſi diceret : Intra muros ſuorum ciuium militia eam perterrebat : extra muros diuini Numinis præſentia eandem animabat.

7. *Triumphus ex diuina præſentia ſperandus.*

Ad bellum miſit Debora Barac præliaturum contra Siſaram. *Vade*,inquit,*& duc exercitum,&c.* Iud.4.num.6. Quid verò ille ? *Si venis*,inquit,*mecum,vadam : ſi nolueris venire mecum,non pergam.* Ibidem, num.8. Si Dux ille non ignauus ex præſentia vnius fœminæ, virtute præcellentis victoriam ſperabat : quem non ſperaret ex diuina præſentia triumphum ? Vnde ipſa Debora paulò pòſt eundem Ducem congreſſurum,ſic hortatur : *Surge*,inquit : *hæc eſt enim dies, in qua tradidit Dominus Siſaram in manus tuas. En ipſe ductor eſt tuus.* B Ibidem , num.14. ſeu , vt eſt in Hebræo : *En ipſe prodit ante faciem tuam.* De præterito loquitur: *Prodiit*,non *prodit* : vt ibi notat Montanus.Quaſi diceret : Felices tibi exitus ominare : quia antequàm ad bellum deſcenderes ; ipſe Dominus pro te bellaturus præcucurrit.

Certiſſimè promittitur.

Montanus.

8. *Feliciſſimè reportatur.*

Nec aliter res euenit.*Perterruit enim Dominus*, inquit Textus, *Siſaram, & omnes currus eius, vniuerſumque multitudinem in ore gladij ad conſpectũ Barac.* Ibidem,num.15. Vbi vides,Deum quidem pugnaſſe in ore gladij:at verò Barac ſolo ſuo conſpectu terruiſſe.Nam præſens Numen non ſolùm fauet prælianti ; ſed etiam maiorem laboris partem in ſe recipit peragendam. Vnde fit,vt Duces C ac milites,Deo ſibi patrocinante,non tam præliari, quàm oblectari ſibi in pugna videantur : teſte ſtrenuiſſimo illo Duce Iuda Machabæo , cùm aduersùs potentiſſimum tyrannum Nicanorẽ conflixit.*Iudas*, inquit Textus,*& qui cum eo erant,inuocato Deo per orationes congreſſi ſunt:manu quidẽ pugnantes;ſed Dominum cordibus orantes proſtrauerunt nõ minùs triginta quinque millia,præſentia Dei magnificè delectati.*2.Mach.15.num.26.Hæc enim præſentia diuina inter bellorum ſtrepitus nõ modò ſecuritatem præſtabat,ſed etiam voluptatem.

Præſens Numen non ſolùm fauet prælianti, ſed etiam præliatur.

Milites Deo præſente non tam præliantur, quàm delectantur.

9. *Vita Deo comite, prorogatur.*

Iam verò ipſa vita bonorum temporalium corona, Deo præſente,indulgetur. Quare Deus loquutus cum Abrahamo : *Reuertens*,inquit,*veniam ad te,tempore iſto, vita comite.* Geneſ.18.num.10. D Hoc eſt:Quando veniam,adhuc viues. Non enim poteſt vita,cùm ego adſum,tibi deeſſe.Paulò antè tres illi Angeli, qui Abrahamo apparuerant, cum eo loquebantur , nec vitam pollicebantur. *Dixerunt*,inquit Textus,*ad eum*, &c. Nunc autem ille ſolus, qui Deum repræſentabat , vt Caiet. aduertit, vitam promittebat : vt ſignificaretur illa vita, de qua ſermo erat,non per angelicam, ſed per diuinam præſentiam conferenda.Cuius myſterij ſignificandi gratia, non Giezi, ſed Heliſæi præſentia , vitam reſtituit filio Sunamitidis. 4.Reg 4.à num.29. De qua re D. Bernard. ſerm.2. in Cant. *Sequatur*, inquit, *Deus nuntios ſuos , quia ſine ipſo poſſunt facere nihil. Miſit puerum Heliſæus,tulit baculum;& nec dum eſt vox,neque vita. Non ſurgo,non ſuſcitor,non reſpiro, ſi non Propheta ipſe deſcendat, & oſculetur me oſculo oris ſui.* E

Caiet.

Non Prophetarũm, ſed Chriſti præſentia reſtituit vitam.

D.Bernard.

10. *Ezechias quia in Dei præſentia vixerat, longiora viuendi ſpatia impetrauit.*

Certè Ezechias , cùm iam moriturus obiecit Domino , ſe in eius præſentia ſemper vixiſſe , dicens, *Memento,quæſo,quomodo ambulauerim coram te.* Iſai.38.n.3. ſtatim à Deo obtinuit , vt in quindecim annos vitã prorogaret. Quaſi diuina præſentia ei fuerit ſalubertima vitæ propagandæ medicina. Illi verò duo *æternitatis candidati* , vt vocat Tert. lib. De reſurrect. carnis cap. 8. Henoch ſcilicet,& Helias, quo ex fonte tam diuturnas vitas , niſi ex diuina præſentia hauſerunt ? Nam de A Henoch dicitur Geneſ.5. num.24. *Ambulauitque cum Deo, & non apparuit;quia tulit eum Deus*:ſeu vt habet Paraphraſtes Chaldæus : *Quia non mori fecit eum Deus.* Quaſi ex præſentia Dei,cum quo ambulauit , non ſolùm vitæ diuturnitatem ; ſed ipſam quodammodo immortalitatem aſſequeretur.Helias verò Theſbites:*Viuit*,inquit, *Dominus Deus Iſrael,in cuius conſpectu ſto.*3.Reg.17.num.1. Dum ergo cum Deo viuente , ſe viuere profitetur ; rapitur in Paradiſum terreſtrem vſque ad mundi finem victurus.4.Reg.2.num.11.Vt oſtendatur Dei præſentiam hanc viuendi longitudinem illi contuliſſe.

Henoch, & Helias ex diuina præſentia diuturnas vitas hauſerunt.

Tert.

Chaldæus.

Tandem bonorum ſpiritualium flumina ex hoc diuinæ præſentiæ fonte deriuantur. Seruus B ille, qui debebat decem millia talenta, Matth.18. num.24. in conſpectu Domini ſui multa bona egit,quæ D.Chryſoſt.homil.20. ex variis in Matthæum locis enumerat. *Nam & confeſſus eſt*, inquit,*& ſe redditurum promiſit debitum,& procidit, & ſupplicauit,propriáque damnauit peccata,& debiti magnitudinem agnouit.* Nec ſolùm bona præſtitit,ſed etiam reportauit, nempe, debitorum remiſſionem. *Miſertus enim Dominus ſerui illius, dimiſit,eum,& debitum dimiſit ei.*Ibidem,num.27. Vt facilè poſſet intelligere quanta ex diuina præſentia lucra compararentur. Vtinam à diuino conſpectu non exiſſet : profectò bona ibi collecta non diſſipaſſet. Sed proh dolor ! Egreſſus ſeruus ille maiores culpas contraxit , & ſeueriores pœ- C nas incurrit. Vnde Theophylactus rectè aduertit, non ante ſe durum & immitem in conſeruum præſtitiſſe,quàm à Domino egrederetur : *Nullus enim*,inquit, *qui in Deo manet, compaſſionis expers eſt:ſed ille egreſſus erat, & à Deo nunc alienus erat.* Itaque Deo præſens multa bona ſpiritualia collegit:abſens diſſipauit. Similis Diabolo , qui in Dei præſentia malum facere non potuit : vt faceret, *Egreſſus eſt à facie Domini.*Iob 1.num.12. Vbi Olympiodorus in Catena Græca : *Satan*, inquit, *eſt egreſſus à facie Domini,quia omne malum eſt extra Dominum.* Et rurſus ad cap.2.num.7. Vbi eadem verba repetuntur : *Egreſſus eſt*,inquit,*Satan à facie Domini. Nullum enim ſtudium improbum habet cum Deo commercium.* Quod iterum Didy- D mus , Caïni Iudæque exemplis confirmat. Quorum vterque in extremum malorum barathrum ruituri à facie Domini exierunt ; ſi in conſpectu Domini perſtitiſſent , ſumma bonorum affluentia cumulandi.Quis ergo dubitet à diuinæ præſentiæ fonte bona omnia hauriri?

11. *Bona ſpiritualia à diuina præſentia oriuntur.*

D.Chryſ.

Seruus talentorũ debitor multa bona in Dei præſentia fecit, & accepit.

Egreſſus à diuina præſentia, in multa incidit mala.

Theoph.

Diabolus in Dei præſẽtia Iobo nocere non potuit: egreſſus potuit.

Olymp.

Didymus.

Caïnus, & Iudas non præſentes. ſed egredientes à Domino perierunt.

De Iſmaële ſacra Hiſtoria : *Creuit* , inquit , *& moratus eſt in ſolitudine , factúſque eſt vir ſagittarius.* Geneſ.21. num.20. Ad quem locum dicunt Hebræi, Iſmaëlem non tam artem venandi,quàm latrocinandi,& viatores ſpoliandi exercuiſſe. Sed Hebræos refellit Caiet. ex hoc tantùm , quòd in eodem loco dicatur Deus fuiſſe cum Iſmaële. *Et fuit*, inquit Textus, *Deus cum eo.* Vbi Caietanus: *Hinc apparet*, inquit, *nugas eſſe,quòd Iſmael exercuerit latrocinia. Si enim Deus erat cum puero,longè erat à latrociniis.* E Quaſi non poſſent non exulare inde vitia , & regnare ibi virtutes, vbi præſens Numen ſuam ſedem collocaſſet. Vnde nihil mirum,ſitienti puero in deſerto,fontem,ex quo hauriret,qui ſpiritualem vbertatem ſignificaret,ſubitò apparuiſſe, vt ex eodem loco conſtat. Nam,vt bene D.Chryſ.hom.46.in Geneſ. *Quando*,inquit, *amicum & beneuolum habemus Deum ; etiamſi in deſerto fuerimus,multò ſecuriores viuemus, quàm ij, qui in ciuitatibus verſantur; diuina gratia nobis omnia ſuppeditante.*

12. *Iſmaël bonus fuiſſe, ex diuina præſentia colligitur.*

Caietan.

Puerò ſub diuina præſentia ſitienti, ſtatim fons apparuit.

D.Chryſ.

13.

Duo Eunuchi ex paribus ferè culpis diſpares pœnas ſuſceperunt; quia vnus aderat, alter aberat à Rege.

Accidit enim in Ægypto, *vt peccarent duo Eunuchi, pincerna Regis, & piſtor Domino ſuo.* Gen. 40.n.1. At quod fuit vtriuſque peccatum? In litera non exprimitur. Hebræi dicunt, pincernam deliquiſſe, quòd in potu regio muſca inuenta fuerit: piſtorem verò, quòd in pane regio inuẽtus fuerit lapis paruus. Vbi obiter aduerte, ſi tam leuis culpa in regio potu ac cibo commiſſa, Pharaonem tam grauiter offendit; quàm grauiter offendet Deum quæcunque culpa in euchariſtico conuiuio patrata? At quæ pœna ſequuta fuit delinquentes? Conſtat ex eodem capite, vtrunque fuiſſe in carcerem detruſum: & piſtorem paulò pòſt actum in crucem: pincernam verò è carcere ereptum, & priſtino officio reſtitutum. Sed quæret aliquis non immeritò, ſi vtriuſque culpa penè fuit par; cur tam diſpar pœna vni, & alteri aſſignetur? Ratio illa eſſe poteſt ad præſens inſtitutum accommodata: quòd prior coquinariis miniſteriis addictus, procul aberat à conſpectu Regis: vnde nihil mirum, ſi Rex nulla in eum miſericordia flecteretur. At verò pincerna, qui in oculis Regis verſabatur, faciliùs potuit Regi miſerationem commouere. Si igitur tantùm profuit in vnius Regis præſentia verſari, quanta ex præſentia & comitatu diuino vtilitas conſequetur?

Argumẽtum à regia præſentia ad diuinam.

14.

Ioſephus terram Geſſen ſuis fratribus optauit.

Prima ratio, propter ouiũ paſtum: in exemplum Prælatorum; vt non tam ſibi, quàm ſuis ouibus conſulant.

Diligenter admodum curauit Ioſeph, vt eius pater & fratres in Ægyptum venientes, non alibi quàm in terra Geſſen commorarentur: vt patet ex Geneſ.45. num.9. & 46. num.34. & 47.num.4. Cur hanc potiùs terræ plagam, quàm aliam quancunque tantoperè expetiuit? Sunt, qui dicant, quia hæc vna regio paluſtris erat, herboſa, & paſcualis: fratres autem Ioſephi cùm eſſent paſtores ouium, terram humano victui opportunam parum curabant: ſed alendis pecoribus accommodatam ardenter expetebant: optimum ad Paſtores animarum documentum transferentes; vt non tam ſuis, quàm ſuarum ouium commodis prouiderent. Dicunt alij, quia illa regio erat magis inuia Ægyptiis, & ab eorum commercio ſeparata: volebat autem Ioſephus nullum ſuis fratribus cum Ægyptiis eſſe conſortium: ne aut ab illis læderentur in temporalibus; oderant enim Ægyptij paſtores ouium: aut certè in ſpiritualibus offenderentur; periculum enim erat, ne fratrum religio, Ægyptiorum ſuperſtitionibus deprauaretur. Tandem ad præſens inſtitutum myſticè reſpondet Interlin. *Quia Geſſen,* inquit, *interpretatur, propinquitas. Vnde patet, quia licet in Ægypto habitet Iſraël, non tamen longè eſt à Deo.* Quam vlteriùs rationem ſic expone: Nolebat Ioſeph fratres ſuos ſpiritualibus bonis defraudare, ſed potiùs cumulare. Quam ergo inſiſtit viam? Curat, vt in terra Geſſen, hoc eſt, Deo propinqua ac vicina commorentur, vt ſuæ habitationis etymologia admoniti certò ſciant, ſi Deo præſentes adſint, & acceptos diuinæ gratiæ riuos conſeruandos eſſe, & alios atque alios in dies largiores hauriendos.

Secũda, quia remotior ab Ægyptiis, quorum commercium euitare cupiebat.

Tertia myſtica, quia interpretatur propinquitas, ſcilicet, cum Deo, à quo bona omnia ſperabat.

15.

Eccleſia cum vrbe regia comparatur.

Eccleſiæ pulchritudinem commendaturus Salomon: *Pulchra,* inquit, *es amica mea, ſuauis & decora, ſicut Hieruſalem.* Cant.6.num.3. ſeu, vt transferunt Septuaginta: *Pulchra es amica, ſicut Therſa; & decora, ſicut Hieruſalem.* Vbi vides comparari Eccleſiam duplici vrbi regiæ, Therſæ, & Hieroſolymæ, in quibus Reges Iuda commorabantur. Vtraque enim ciuitas regium in ſe habuit domicilium: Hieroſolyma quidem, vt patet ex 2. Reg.5. n.5. Therſa verò, vt conſtat ex 3. Reg.15. num.33. vt plura alia loca, quibus id confirmari

A poteſt, prætermittam. Quid igitur Eccleſiæ cum vrbe regia? Certè non parum. Quia quemadmodum vrbis regiæ pulchritudo ex præſentia Regis qui in ea habitat, deriuatur: ita ſpirituale totius Eccleſiæ decus & ornamentum ex præſentia ipſius Numinis, illi beneuolè fauentis & aſpirantis proficiſcitur. Pone in oppidulo aulam regiam; quàm primùm excreſcet in emporium. Tolle eandem regiam ab emporio, quàm primùm deficiet in oppidulum. Non aliter quæuis anima ex præſentia, vel abſentia diuina ſuum ſumit, aut ponit ſplendorem.

Ratio: quia ſicut vrbs regia à præſentia Regis, ita Eccleſia à præſentia Dei tectam ſuam pulchritudinem mutuatur.

16.

Qui Deo propè adſunt, chariſſimi Deo ſunt.

D.Cyril. Alexand.

Suos ſeruos ſic alloquitur benignus Dominus: *Comedite, amici, & bibite, & inebriamini, chariſſimi.* Cant.5.n.1. D.Cyril. Alex. lib.3. in Ioann. c.16. legit: B *Inebriamini, qui propè eſtis.* Vbi duo expende. Vnum, eos, qui Deo propè adſunt, ſeu quibus Deus propè adeſt, chariſſimos appellari. Quid maius, quàm Dei charitas poterat ex hac diuina præſentia in homines deriuari? Alterum bonorum omnium affluentiam, quam illud conuiuium, melle, vino & lacte refertiſſimum ſignificabat, illis tantùm communicari, qui hac diuina præſentia fruuntur. Nam *qui elongant ſe à te, peribunt:* teſte Dauid Pſal.72.n.17. Vnde ipſe clamabat: *Deus, ne elongeris à me.* Pſal.70.n.12. Abſente enim Deo, ingruunt mala; quæ præſente, euaneſcunt.

Qui Deo adſunt, bonis ſpiritualibus inebriantur.

17.

Moyſes ex diuina præſentia ingentes bonorum ſpiritualium theſauros poſſidebat.

Moyſes profugus & peregrinus tam multis donis cæleſtibus abũdabat, vt ea theſauris Ægyptiorum C anteferret: teſte D.Paulo, Hebr.11.n.26. Sed ſi ab eodem Apoſtolo exquiras, vnde ſibi eas diuitias ſpirituales compararit? Reſpondebit: *Inuiſibilem enim tanquam videns ſuſtinuit.* Ibid.num.27. Quaſi diceret: Quia præſentem Deum ſibi ſemper videre videbatur. *Et loquebatur Dominus cum eo facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum:* vt Exodi 33.n.11. habetur: idcirco tam multas cæleſtium bonorum diuitias ſibi theſaurizabat. Vnde D.Chryſ. hom.26. in Epiſtol. citatam: *Si videmus,* inquit, *mente ſemper Deum; ſi ſemper in recordationem eius conuertimus mentem noſtram, omnia nobis facilia apparebunt, omnia portabilia, omnia ſuſtinebimus, omnibus ſuperiores efficiemur.* Et paulò pòſt à minori argumentatus. *Si quiſ-* D *quam,* inquit, *recordatus amici, erigit animam ſuam, delicians ex memoria illius, qui in mente habuerit eum, qui nos diligere verò dignatus eſt, quando poterit aliquam ſentire triſtitiam, aut terribile aliquid, aut periculoſum timere?*

D.Chryſ.

Argumentũ à maiori.

18.

Michas ex præſentia idolorũ bona omnia ſperabat. Quid nõ ſperet Chriſtianus ex præſentia diuina?

Lyra.

Sacerdotem Micham ſuis idolis ſeruientem Tribus Dan iiſdem idolis ſpoliauit. Quid verò ille? Queribundus exclamat: *Deos meos, quos mihi feci, tuliſtis; & omnia, quæ habeo.* Iud.17. num.24. Atqui Tribus Dan nihil ampliùs ex tota ſupellectili, quàm Deos, eripuerat: quid igitur omnibus bonis ſe ſpoliatum eſſe quiritabat? Lyra reſpondet: Quia idola illa tanti faciebat, vt præ illis cætera omnia flocci penderet; in illis ſua omnia bona incluſa exiſtimaret. Addo: quia ex illis idolis, E tanquàm ex fontibus ſibi omnium bonorum flumina oriri iudicabat: vnde, ſiccatis fontibus, metuebat, ne & flumina exareſcerent. Si igitur ex vanis ſimulacris bona omnia Ethnicus ille ſperabat: quid ex vero ac præſenti Numine non ſperet Chriſtianus? Certè puer Baptiſta materno in vtero incluſus; ſed ex præſentia Chriſti Domini in bonorum omnium ſpem erectus, *exultauit in gaudio.* Luc.1.num.44. Nam, vt bene D.Ambr. lib. De Iſaac & anima, cap.6. *Præſentia,* inquit, *Mariæ, cùm vtero grauis eſſet, erudiuit Ioannem in vtero conſtitutum; adeò, vt exiliret, & exultaret, Domini præſentiam*

Baptiſta in vtero ad Chriſti præſentiã exultat.

D.Ambr.

præſentiam recognoſcens. Quos enim bonorum fluuios non ſperaret, qui totiùs bonitatis fontem ſibi adeſſe cognoſcebat? Quare ter, & ampliùs felices, quibus præſens Numen patrocinatur.

Synagoga ex diuina præſentia gloriabatur.

19. Qua de re non immeritò gloriabatur olim Synagoga, dicens: *En populus ſapiens, & intelligens, gens magna. Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquātes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris.* Deuter. 4. n. 6. & 7. Aderant quidem idola, & reſpondebant ſuis cultoribus, ſed plerumque decipiebant; & ſemper in eorum perniciem conſpirabant. Deus autem ita præſens aderat Iſraëlitis, vt & veraciter erudiret, & viriliter adiuuaret. Vnde Ierem. 23. num. 23. *Putáſne, Deus è vicino ego ſum, dicit Dominus; & non Deus de longè.* Seu, vt Septuaginta ſine interrogatione transferunt: *Deus appropinquans ego ſum, & non Deus à longè.* Quaſi ab hoc munere, de quo maximè gloriabatur, ſibi nomen vendicaret. Sed quantò præſentior adeſt Chriſtianis, cum quibus non vocaliter, vt olim; ſed corporaliter commoratur? At cur non audimus loquentem, vt olim; quem maximè præſentem non dubitamus? Reſpondet Oleaſter in locum Deuteronomij citatum, ad maiorem cumulum miſericordiæ vocales cum hominibus ſermones non miſcere. *Poſtquàm enim*, inquit, *nobis tam familiaris eſſe voluit: ſi nobis loqueretur, videns nos tam imperfectos, quid putas, nobis dicere poſſet, niſi peccata noſtra? Piè ergo valdè nobiſcum moratur, & conuerſatur: neque tamē loquitur, vt noſtris miſeriis ſuccurrat; neque tamen ſtatim arguat, ſed diſſimulet.* Quaſi Deus ſic hominibus adeſſe velit, vt malit ad eos patienter tacere, quàm cum eis acriter expoſtulare. Conſule de hac diuina præſentia Lorinum in Pſal. 15. num. 8. & in Actorum cap. 2. num. 25. & Barradam tomo 3. Concord. lib. 10. cap. 21.

Glorioſior Eccleſia, cui præſentior adeſt Chriſtus. *Chriſtus nobis adeſt, ſed non loquitur, ne malis noſtris ad nos arguendos prouocetur.* Lorinus. Barrad.

Deus homini adeſt, fauēdo: homo Deo, obſequendo. D. Ambroſ.

20. Hactenùs de præſentia Dei erga hominem, quæ fauendo, & indulgendo ſpectatur. Nunc de præſentia hominis erga Deum illud accipe, quod rectè inculcat D. Ambroſ. lib. De Iſaac, & anima, cap. 5. ad illa verba: *Veni de Libano, veni.* Cant. 4. n. 8. ſeu, vt ipſe legit: *Ades à Libano, ades.* Vbi hanc animæ cum Deo præſentiam explicaturus: *Bene*, inquit, *repetiuit: quia, ſiue præſens, ſiue abſens adeſſe, & placere Domino Deo tuo debes. Adeſto præſens, adeſto abſens, etſi adhuc in corpore es. Mihi enim omnes præſentes ſunt, quorum fides mecum eſt, Adeſt mihi, qui exit de ſæculo. Adeſt mihi, qui me cogitat, me intuetur, de me ſperat, cui ego portio ſum. Adeſt mihi, qui abſfuerit ſibi. Adeſt mihi, qui ſe negauerit. Ille mecum eſt, qui intra ſe non eſt; quoniam, qui in carne eſt, non eſt in ſpiritu. Ille mecum eſt, qui ex ſe ipſo egreditur. Ille eſt iuxta me, qui extra ſe fuerit. Ille mihi integer, qui propter me perdiderit animam ſuam.* Hæc Ambroſ. diſertè, & eleganter.

Qui Deo præſentes ſint.

ANNOTATIO VIII.
CIRCA LITERAM.
Doctrinæ veritas, & vitæ ſanctitas.

Duplex Samuelis decus, veritas, & ſanctitas.

1. HÆc ſunt duo Samuelis ornamenta, quibus ſingularem ſibi ab omnibus & beneuolentiam, & autoritatem conciliauit. Dum enim omnes experimento cognoſcebant, non aliter res euenire, quàm ipſe prophetaſſet, nec aliter eum viuere, quàm ipſe docuiſſet: optimam de illius doctrina, ac vita opinionem concipiebant. Vtramque duplici Sectione breuiter illuſtrabo.

SECTIO I.
Samuelis in docendo veritas illuſtratur.

2. QVanta fuerit Samuëlis in docendo veritas ac fidelitas, ex Litera, num. 19. & 20. patet: quanta verò eſſe debeat in quolibet Eccleſiaſtico Doctore, ac Prædicatore, nunc breuiter ex hoc loco illuſtrandum. Fidelem in doctrina appello illum, qui omnia, & ſola, quæ à Deo accepit, inculcat; quamuis triſtia, & amara videantur. Nam qui tacet, quæ audit; vel loquitur, quæ non audit, infidelis eſt. Quales illi fuerunt, de quibus olim Deus: *Nolite*, inquit, *audire verba Prophetarū, qui prophetant vobis, & decipiunt vos, viſionē cordis ſui loquuntur, non de ore Domini.* Ierem. 23. n. 16. Hi enim eo ſolo nomine audiri prohibentur, tanquàm infideles; quia non quæ audiunt à Deo, ſed quæ fingunt ex ſuo cerebro, loquuntur. Vnde eſt illud præceptum Domini: *Non addetis*, inquit, *ad verbum, quod vobis loquor; nec auferetis ex eo.* Deuter. 4. n. 2. Et rurſus Salomon: *Non eſt*, inquit, *minuere, neque aducere.* Eccleſiaſtici 18. n. 5. nempe, Scripturis ſanctis, vt ibi Gloſſa interpretatur. Et rationem reddit Salomon: *Ne addas*, inquit, *quidquam verbis illius; & arguaris, inueniariſque mendax.* Prou. 30. n. 6. Quaſi dicat: Verbis diuinis idcircò inſiſtendum eſt: quia, qui ab illis deflectit, in mendacia decurrat. Quare huius præcepti violatoribus graues pœnas minatur Ioānes Euangeliſta: *Si quis*, inquit, *appoſuerit ad hæc; apponat Deus ſuper illum plagas ſcriptas in libro iſto. Et ſi quis diminuerit de verbis libri prophetiæ huius, auferet Deus partem eius de libro vitæ, & de ciuitate ſancta, & de his, quæ ſcripta ſunt in libro iſto.* Apocalypſ. 22. à num. 18. Nec ſine myſterio dicitur ſæpe Chriſtus Dominus conſummaſſe ſermones ſuos, Matth. 7. n. 28. & cap. 11. n. 1. & cap. 13. n. 53. & cap. 26. n. 1. & ſic de cæteris: quia adeò perfecti, & compleri erant, vt nihil eſſet, quod eis adderetur. Sic bene Procopius: *Verba*, inquit, *Dei, cùm plena, & perfecta exiſtant, nullum auctuarium admittunt.* Igitur fidelis Prædicator Samuelem imitetur: nec aliis, quàm diuinis ſermonibus vtatur.

Quis ſit in doctrina fidelis. *Quis infidelis.* *Verbis diuinis nihil addendum, nihil auferendum.* Gloſſa. *Qui aliter faciunt, grauiter puniuntur.* *Sermones Chriſti conſummati, hoc eſt, perfecti.* Procop.

3. Quare fidelis non eſt primò, qui adulatoria loquitur ad fauorem captandum, non ad timorem incutiendum; ſiue occultando triſtia, ſiue ſuggerendo læta: ſed qui meram, licèt amaram veritatem, quam ſolam à Deo accipit, ſuis auditoribus propinat. Nam, vt bene D. Bernardus ſerm. 1. De ſeptem panibus: *Euangelium*, inquit, *ſpeculum veritatis, nemini blanditur, nullum ſeducit: talem in eo ſe quiſque reperiet, qualis fuerit; vt nec ibi timore trepidet, vbi non eſt timor; nec lætetur, cùm male fecerit.* Eadem loquendi metaphora vtitur D. Greg. lib. 2. Moral. cap. 1. *Scriptura*, inquit, *ſacra mentis oculis, quaſi quoddam ſpeculum apponitur: vt interna noſtra facies in ipſa videatur. Ibi enim fœda, ibi pulchra noſtra cognoſcimus: ibi ſentimus, quātùm proficimus: ibi à profectu quàm longè diſtamus.* Conſentit D. Ambroſius ſerm. 20. in Pſ. 118. circa medium: *Euangeliū*, inquit, *non ſolùm fides doctrinæ: ſed etiam morū eſt magiſteriū, & ſpeculum conuerſationis.* Nec aliter Philo Hebræus lib. De vita contemplatiua, ad finem; vbi loquutus de ſacris Literis: *In quibus*, inquit, *rationalis anima egregiè ſeipſam contemplatur, tāquàm in ſpeculo.* Atque ita demùm loquūtur alij Patres, quos in 1. tomo, Annot. 1. Sect. 2. §. 29. & Sect. 3. §. 10. & Annot. 2. Sect. 4. §. 26. & Annot.

Non eſt fidelis in doctrina, qui adulatur. D. Bern. *Euangelium ſpeculum veritatis.* D. Gregor. D. Ambr. Philo.

Verbi Dei cum ſpeculo ſimilitudo. 1.2.Sect.3.§.9.citauimus;qui omnes verbum Dei, tam ſcriptum, quàm vocale cum ſpeculo componunt: vt enim ſpeculum, quò purius eſt, ac terſius; eò clariùs, & apertiùs omnes oris maculas detegit, ac manifeſtat: ita verbum Dei, ſeu quiſquis eſt illius miniſter, quò fidelior eſt, & incorruptior; eò ſyncerior, ac integrior, omnes animi noxas aperit, & ſub oculos proponit. *Inſanit, qui ſpeculo oris labem indicanti indignatur; ſic, &c.* Et vt obiter dicam, ſicut planè inſaniret, qui ſtomacharetur in ſpeculum, à quo oris maculæ produntur, & indicantur, illúdque terræ allideret, frangeret, & comminueret: ita demens eſſet, qui ſua ſibi ſcelera ab Euangelico præcone demonſtrari, & ſuggillari indignaretur.

4. *Adulatores non Prædicatores, ſed prædicatrices.*

Fidelis igitur Prædicator verè ad vtilitatem audientium, non adulatoriè ad voluptatem eloquatur. Nam, qui prædicando adulantur, Prædicatores appellari non debent, ſed prædicatrices. Vnde Deus ad Ezechielem: *Et tu*, inquit, *fili hominis, pone faciem tuam contra filias populi tui, qui prophetant de corde ſuo; & vaticinare ſuper eas, & dic: Hæc dicit Dominus: Væ qui conſuunt puluillos ſub omni cubito manus, & faciunt ceruicalia ſub capite vniuerſæ ætatis ad capiendas animas.* Ezechiel. 13.n.17. Vbi in primis dicuntur conſuere puluillos ad quieſcendum, illi Prædicatores, qui non veris, & comminatoriis verbis excitant homines è ſomno peccatorum; ſed qui falſis, & adulatoriis ſententiis deiiciunt in ſcelerum veternũ. *A peccato non excitant, ſed in peccato ſopiunt.* Præterea filiæ, non filij nuncupantur; vt eorum mollities, & ſegnities in prædicando arguatur. Quod Origenes homil. 3. in Ezechiel. rectè ponderauit: *Potuit quidem*, inquit, *dicere Propheta: Super filios populi tui. Sed quaſi omnes, qui velamina contexant, & ceruicalia conſuant ſub omni cubito manus, mulieres ſint; & nullus inter eos, qui viri nomine dignus habeatur, ait Propheta: Super filias populi tui; effœminatæ quippe ſunt eorum magiſtrorum & animæ, & voluntates, quæ ſemper ſonantia, ſemper canora componunt: & vt quod verum eſt, dicam; nihil forte, nihil virile, nihil Deo dignum eſt in his, qui iuxta gratiam, & voluntatem audientium prædicant. Idcircò omnes filias potiùs, quàm filios dixit, aſſuentes ceruicalia.* Hæc Origenes eleganter.

Origen. *Mulieres ſũt, non viri, Prædicatores, qui ad gratiam loquuntur.*

Adulatores aurium, ſed depradatores cordium. Quò pertinet illud Iſaiæ 3.num.12. in Scribas, & Phariſæos, qui adulando populum ſpoliabant, tanquàm duri exactores, & tanquàm fallaces meretriculæ, palpando emungebant. *Populum*, inquit, *meum exactores ſui ſpoliauerunt; & mulieres dominatæ ſunt eis.* Viriles enim animos non habebant, qui in fœmineas blanditias degenerabant.

5. *Fidelium Prædicatorũ verba, ſtimuli, & claui.*

Procul abſunt ab hac ignauia, effœminatáque mollitie veri, ac fideles Prædicatores, de quorum verbis rectè Salomon: *Verba*, inquit, *ſapientiũ ſicut ſtimuli ſunt, & quaſi claui in altum defixi.* Eccl. 12. num. 11. D.Greg. In quem locum D. Gregorius homil. 6. in Euangelia: *Clauis*, inquit, *ac ſtimulis ſapientium verba cõparantur: quia culpas delinquentiũ neſciunt palpare, ſed pungere.* *Verba hæreticorum, paleæ inanes.* Huc pertinet illud Dei per Ieremiam: *Quid paleis ad triticum, dicit Dominus? Nunquid non verba mea ſunt, quaſi ignis, dicit Dominus? Et quaſi malleus conterens petram?* Ierem. 23.n.28. & 29. D.Hier. *Verba fideliũ Prædicatorum, ignis, & malleus.* Vbi D. Hieronymus: *Pulchrè*, inquit, *doctrina peruerſa paleis comparatur, quæ medullam non habent, nec poſſunt nutrire credẽtium populos; ſed de inanibus ſtipulis conteruntur.* Et ſtatim docet, talem eſſe hæreticorum doctrinam: *Qui omnes*, inquit, *auditores ſuos adulatione decipiunt.* Contra verò, fidelis Prædicator igni, & malleo comparatur; quia ab omni adulationis ſpecie remotiſſimus: *Nunciat*, inquit, *futura ſupplicia, vt deterreat homines à peccando; & paleis peccatorum comminatur incendium: vt hæreticorum corda dura, & inſtar ſilicis indomabilia, ſermonis ſui malleo conterantur.*

6. *Qui cupidi, & ambitioſi non ſunt, non adulantur.* D.Hieron.

Singulare huius rei exemplum præbuit D. Paulus: *Neque enim*, inquit, *aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis.* 1. Theſſalonic. 2. n.5. Quod vt probet, oſtendit, ſe neque auri cupidum, neque gloriæ appetentem fuiſſe. Nam, qui hæc duo contemnit, minimè adulatur. Vnde D. Hieronymus epiſt.9. ad Saluinam: *Vbi*, inquit, *vile oluſculum, & cibarius panis, & cibus, potúſque moderatus; vbi diuitiæ ſuperuacuæ, ibi nulla adulatio.* Cùm enim adulatio temporalium bonorũ hamus ſit; adulationem non curat, qui bona temporalia ſpernit. Seu, vt loquitur D. Hieronymus citatus: *Fidele eſt teſtimonium, quod cauſas non habet mentiendi.* B Ex hoc Apoſtoli loco rectè monet Clemẽs Alexandrinus lib.1. Stromat. ſub initium, vt qui ad prædicandum exit, neque popularis auræ gloriam, neque auditorum gratiam, & fauorem aucupetur; *ſed hanc ſolam accipiat mercedem, eorum qui audiunt, ſalutem.* Clem. Alex. *Lucrum fidelium Prædicatorum, ſalus animarũ.* Et rectè quidem: quia, qui ſecùs faciunt, Doctores, & Prædicatores non ſunt; ſed deceptores, & euerſores, iuxta illud: *Popule meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, & viam greſſuum tuorum diſſipant.* Iſai.3.num.11. *Qui adulantur, decipiũt.* De quo crimine D.Hieronymus ibi, Scribas, & Phariſæos condemnat: *Qui non ſolùm*, inquit, *peccatores non corripiebant; ſed pro diuitiis efferebant laudibus, beatos vocantes, & columnas domus Dei, & cætera, quæ ſolent adulatores dicere.* C Cùm tamen Eccleſiaſticus Doctor ille ſit: *Qui lacrymas*, inquit, *non riſum mouet; qui corripit peccatores; qui nullum beatum, nullum dicit eſſe felicem; nec præuenit ſententiam Iudicis ſui, dicente Scriptura ſancta: Ne beatum dicas quemquam hominem ante mortem.* *Fidelis Prædicator lacrymas mouet, non riſum.*

7. *Moyſes grauitatis, æquitatis, in doctrina tenaciſſimus.*

Talem ſe præbuit Legiſlator Moyſes, dum ſemper ad vera intendebat; nunquàm in adulatoria degenerabat. Cuius myſterij declarandi gratiâ dicuntur eius manus graues fuiſſe; & ab Aarone, & Hur hinc inde ſuſtentatæ, Exod. 17. num.12. Graues quidem, propter conſilij in rebus agendis firmitatem, & conſtantiam: ab Aarone, & Hur, id eſt, ratione, & lumine, ſuſtentatæ, propter eximiam cum æquitate, & veritate concordiam, D in qua ſemper perſeuerabat; nec vllâ hominum gratiâ, ac fauore, ſe ab æquo, veróque diuelli patiebatur. Sic allegoricè exponit Philo Hebræus lib. 2. Allegoriarum: Philo. *Cùm* inquit, *hominis mali actiones leues ſint, meritò ſapientis graues habentur, immobiles, inconcuſſæque. Ideò fulciuntur ab Aarone, ratione; & ab Hur, lumine; id eſt, veritate; quòd nulla lux in rebus ſit clarior veritate. Vult igitur Scriptura figuratè docere te, ſapientis actiones neceſſariò fulciri veritate, rationéque.* Et in eadem allegoria perſiſtens obſeruat, Aaronem moriturum, ex diuino imperio montem *Hor*, hoc eſt, lumen ſeu veritatem conſcendiſſe. *Aaron egregius veritatis cultor.* Numeror. 20. n.25. *Et hæc eſt cauſa*, inquit, *cur Aaron ad finem, hoc eſt, perfectionem tendens, montem Hor, hoc eſt, lucem, aſcendit:* E *finis enim rationis veritas eſt, quæ lõgiùs, quàm vllum lumen, ſplendorem ſuum emittit; in quam ratio conatur ingredi.* Igitur fidelis Doctor ſic veritatem amat, vt nullis eam adulationibus interuertat.

8. *Iſaias maluit à vita, quàm à veritate deficere.*

Quod miro quodam exemplo illuſtrat D. Ambroſius ſerm.12. in Pſalm.118. de Propheta Iſaia, qui maluit à vita, quàm à veritate deficere; & excruciari, quàm adulari præoptauit. D.Ambr. *Fertur*, inquit, *Propheta cuidam (& plerique ferunt de Iſaia in carcere poſito) cùm mole imminentis vrgeretur exitij, dixiſſe Diabolũ: Dic, quia nõ à Domino loquutus es, quæ dixiſti; & omnium in te mentes affectúſque mutabo: vt qui indignantur iniuriã, abſolutionem conferant.*

rant. Sed ille gratius indicauit pro veritate ſupplicium, quàm pro adulatione beneficium. Vbi ſingularis Prophetæ conſtantia ſpectatur, qui nullo hominum fauore, immò nullo Dæmonum timore adduci potuit, vt diuinas comminationes à ſe factas recantaret; ne peſſimas adulationes exerceret, quibus veritas hominibus ingrata occultatur.

9\.
Fidelis non eſt Prædicator, qui nimiam verborum elegantiam colit.

Secundò, fidelis Prædicator non eſt, qui venuſtatem ſermonis ſollicitè ambit, grauitatem doctrinæ non admodùm curat. Nam is eloquentiam humanam efficacitati diuini ſermonis anteponit, contra Apoſtoli & præceptum, & exemplum, dicentis, ſe miſſum fuiſſe ad euangelizandum: *Non in ſapientia verbi, vt non euacuetur Crux Chriſti.* 1. Corinth. 1. n. 17. vbi D. Ambroſius:

D. Ambroſ.
Prædicatio Apoſtolica, ſermone humilis, virtute efficax.

Prædicatio, inquit, *Chriſtiana non indiget pompa, & cultu ſermonis: ideoque piſcatores homines imperiti, electi ſunt, qui euangelizarent; vt doctrinæ veritas ſe commendaret, ſeſte virtute: ne hominum verſutiâ, & calliditate humanæ ſapientiæ acceptabilis videretur; non veritate: ſicut diſciplinæ ab hominibus inuentæ; in quibus non ratio; non virtus, ſed verborum quæritur compoſitio. Ac per hoc gloriam ſuam quærit, qui fidem Chriſti verbis exornare vult. Obſcurat enim illam ſplendore verborū; vt non illa, ſed ipſe laudetur.*

10\.
D. Hieron.
Expoſtulatio cum Prædicatoribus ad aures tātùm demulcendas propenſis.

Vnde eſt iuſtiſſima illa D. Hieronymi obiurgatio, in Dialogo, aduersùs Luciferianos: *Ex literatis,* inquit, *quicunque hodie ordinantur, id habent curæ, non quomodò Scripturarum medullas ebibāt: ſed quomodo aures populi declamationum floſculis mulceant.* Et in præfatione libri 3. ad Galatas: *Ad auditoria,* inquit, *cōnentur, vt oratio Rhetoricæ artis fucata mendacio, quaſi quædam meretricula procedat in publicum; non tam eruditura populos quàm fauorem populi quæſitura; & in modū pſalterij, & tibiæ dulcè canētis, ſenſu demulceat audientiū. Vt verè illud Ezechielis 33. n. 32. noſtris tēporibus poſſit aptari dicente Domino ad eum: Et factus es eis quaſi vox citharæ ſuauè canentis, & bene compoſitæ: & audiunt tua, & non faciunt ea.* Ita D. Hieronymus. Quamuis hic Ezechielis locus paulò aliter in Vulgata habeatur.

11\.
Nephthali fidelium Prædicatorum typus. Prædicator, ceruus ad peragrandum orbem velociſſimus. Prædicator non prædicet, niſi à Deo iuſſus.

In quod vitium, ne vnquàm laberetur Euangelicus Prædicator, ſuis eum coloribus depinxit Iacobus moriturus, ſub nomine filij ſui Nephthali: *Nephthali,* inquit, *ceruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis.* Gen. 49. n. 21. Vbi in primis ceruum appellat, currendi facultate perniciſſimum; vt Prædicatoris celeritas ad peragrandum orbem oſtendatur. Cuius nomine Dauid Pſal. 17. n. 34. *Perfecit pedes meos, quaſi ceruorū.* Et Abac. 3. n. 19. *Ponet pedes meos, quaſi ceruorum.* Addit, emiſſum eſſe: quia germanus Prædicator non exit ad prædicandum, antequàm mittatur: nec ſuo arbitrio ducitur, ſed diuinum expectat; ne illud audiat à Deo increpante: *Non mittebam Prophetas, & ipſi currebant.* Ierem. 23. n. 21. Tandem ait, quod pertinet ad præſens inſtitutum, eum dare eloquia pulchritudinis. At quæ eſt hæc pulchritudo? Sanè pulchritudo rerum potiùs eſſe debet, quàm verborum: cùm Nephthali, hoc eſt, fidelis Doctor, interprete Lyrano, potiùs de ſacris Scripturis, quàm de vanis fabulis debeat prædicare. Nam momenta rerum, quæ ex ſacris Literis deſumuntur, potiùs, quàm ornamenta verborum, quibus inanes fabulæ picturantur, veram orationi conciliant venuſtatem. Vnde non ſine myſterio dicitur ciuitas Nephthali in ſiniſtro habere ciuitatem Sephet, Tobiæ 1. num. 1. Nam Sephet ciuitas literarum vtique prophanarum interpretatur. Optimus autem Prædicator, qualem Nephthali ſignificabat, vt ibi rectè interlinearis exponit: *Scientiā falſi nominis, ſiniſtram, & falſam, deputat; & mundanam Philoſophiam damnat.*

Eloquia pulchritudinis, de Scripturis ſanctis.

Verus Prædicator vanam eloquentiam contemnit.

12\.
Reſecandos errores, vt pura ſcientia comparitur.

Præcipiebat Deus olim Iſraëlitis, vt ſi quis mulierem alienigenam bello captam vellet ducere vxorem, non niſi ſub hac lege eam duceret: *Introduces,* inquit, *eam in domū tuam; quæ radet cæſariem, & circuncidet vngues, & deponet veſtē, in qua capta eſt, & poſteà erit vxor tua.* Deuteron. 21. à n. 12. Quorſum hic ritus ſpectabat; niſi, vt oſtenderet, etiam naturales ſcientias, antequàm à nobis addiſcantur, vanis errorum, ac verborum inuolucris exuendas? Sic enim D. Hieron. in ep. 146. ad Damaſum exponit: *Hæc,* inquit, *& nos facere ſolemus, quando Philoſophos legimus; quādo in manus noſtras libri veniunt ſapientiæ ſecularis: ſi quid in eis vtile reperimus, ad noſtrū dogma conuertimus: ſi quid verò ſuperfluū de idolis, de amore, de cura ſecularīū rerū, hæc radimus, his caluitium inducimus, hæc in vnguiū morem ferro acutiſſimo deſceamus.* Sic etiam expoſuerat in epiſt. 84. ad magnū Oratorē Romanum, vbi propoſito exemplo de captiua alienigena radenda, antequàm in Iſraëlitidem cooptaretur: *Quid ergo mirū,* inquit, *ſi & ego ſapientiā ſecularem propter eloquij venuſtatem, & membrorum pulchritudinē, de ancilla, atque captiua Iſraëlitidē facere cupio? Et ſi quidquid in ea mortuum eſt, idololatriæ, voluptatis, erroris, libidinum, vel præcido, vel rado; & mixtos puriſſimo corpori vernaculos ex ea genero Domino Sabaoth.* Et in hunc ſenſum interpretatur diuinū illud oraculum, Iſaï. 7. n. 20. quo Aſſyrij *in nouacula conducta,* radendi denunciantur: & illud diuinū præceptū, Ezechiel. 5. n. 1. quo ipſe Propheta *gladium acutum* ad radendum ſibi caput, & barbam aſſumere iubetur: vt ſub his ſymbolis oſtendatur ſecularis ſapientia, quatenùs vanis verborum, & errorum frondibus luxuriat, attendenda eſſe: quatenùs verò optimis præceptorum, & exemplorum fructibus germinat, amplectenda.

D. Hier.

Scientia ſecularis vano verborum apparatu exuta, de ancilla fit libera.

13\.
Qui vanam ſectatur eloquentiam, grauiter punitur.

Nam, qui totam illam anilium fabularum cæſariem, & inanium verborum capillaturam, quibus prophana ſapientia inculta iacet, intonsáque ſordeſcit, amplectetur; non leuibus pœnis ſubiicietur. Miles ille Iſraëlita nomine Achan, de anathemate prædæ Ierichuntinæ furatus eſt *regulam auream,* poſuítque eam in tabernaculo ſuo. Ioſuē 7. n. 21. Seu, vt habēt Septuaginta, & Chaldæus Paraphraſtes, *linguam auream.* Quam ob culpam non ſolùm ipſe reus, ſed etiam tota eius familia; immò & totus populus Deum ſeueriſſimum habuit vltorem: vt eodem cap. videre eſt: At cur tam leue furtum tantam Deo iracundiam commouit? Myſticè reſpondet Origenes homil. 7. in Ioſuē, & ad præſens inſtitutum accommodatè: *Non puto,* inquit, *in illo furto parui auri, tantam vim fuiſſe peccati, vt tam numeroſam Domini Eccleſiam macularet: ſed videamus, ne fortè interioris intelligentiæ ſit tanta, & tam grauis acerbitas iſta peccati. Multus decor eſt in verbis, & multa in Philoſophorum, & Rhetorum ſermonibus pulchritudo. Si ergo inuenias apud Philoſophos peruerſa dogmata, luculenti ſermonis aſſertionibus decorata: iſta eſt lingua aurea. Sed vide, ne te decipiat fulgor operis, ne te rapiat ſermonis aurei pulchritudo. Si linguam auream ſuſtuleris, & poſueris in tabernaculo tuo, hoc eſt, introduxeris in cor tuum; pollues omnē Eccleſiam Domini.*

Lingua aurea Achan, vana Prædicatoris eloquentia.

Orig.

Prophana eloquentia polluit omnē Eccleſiam.

14\.
Qui vanis loquitur verbis, peſſimus viuit moribus.

Vide, quanta in Eccleſiam pernicies ex hac verborum infidelitate deriuetur. Nam, qui in verbis infidelis eſt, parùm abeſt, vt ſit etiam & in factis. Vnde Achan, qui linguam ſuſtulit, dicitur etiam ſuſtuliſſe & argentū: ſeu, vt legit Origenes, *pura dextralia,* hoc eſt, argenteas armillas, ſeu manuum ornamenta; quorum nomine Origenes intelligit opera, *in quibus nihil diuinum admiſcetur.*

Origen.

Vt

Vt inde palàm fiat; cum, qui vanis loquitur verbis, peſſimis viuere & moribus; qui non minùs in animos audientium, quàm verba in aures illabuntur; vnde neceſſe eſt, vt & Prædicator, & auditor, in exitium præcipitentur.

15.
Præceptum Apoſtoli, non eſſe recumbẽdũ in idolio, hoc eſt, in prophana eloquentia.
D. Hieron.

Non immeritò præcipit Apoſtolus 1. Corinth. 8. num. 10. ne quis fidelis *in idolio*, hoc eſt, in idolorum loco recumbat: ne fortè ex deſidioſo recubitu, aut ipſe, aut cæteri eius ſpectatores ad manducanda idolothyta proſerpant. Quod præceptum D. Hieron. in epiſt. 146: ad Damaſum, allegoricè ad rem præſentẽ interpretatur: *Apoſtolus*, inquit, *prohibet, ne in idolio quis recumbat. Nónne tibi videtur ſub aliis verbis dicere: Ne legas Philoſophos, Oratores, Poëtas, nec in eorum lectione requieſcas?* Et rationem huius prohibitionis reddit: *Ne putemur*, inquit, *probare, quæ dum legimus, non probamus.* Addo, ne prouocemur amare, in quibus legendis delectamus. Procliuis enim via eſt à lectione ad imitationẽ: cùm ſæpe fieri ſoleat, vt quæ libenter legimus, libentiùs imitemur. Quod item Hieron. ſe in Chriſti Sacerdotibus deprehendiſſe lamentatur: *Quos*, inquit, *omiſſis Euangeliis, & Prophetis videmus Comœdias legere, amatoria Bucolicorum verſuum verba canere, tenere Virgilium; & id, quod in pueris neceſſitatis eſt, crimẽ in ſe facere voluptatis.*

Procliuis via à prophana lectione ad imitationem.

16.
Dæmonum cibus, carmina Poëtarũ, & Rhetorum verba.
D. Hier.

Quid miſerius, quàm à ſuauiſſimis Apoſtolorum paſcuis ad aſpertima brutorum, vel potiùs Dæmonum dumeta transfugere? Quo ſe contulit infelix ille prodigus, qui *cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis, quas porci manducabant?* Luc. 15. num. 16. Ad quem locum D. Hieronymus citatus: *Dæmonum*, inquit, *cibus eſt carmina Poëtarum: ſecularis ſapiẽtia, rhetoricorum põpa verborum. Hæc ſua omnes ſuauitate delectãt: & dum aures verſibus dulci modulatione currentibus capiunt, animam quoque penetrant, & pectoris interna deuinciunt. Verùm, vbi cũ ſummo ſtudio fuerint, ac labore perlecta; nihil aliud, niſi inanem ſonum, & ſermonum ſtrepitum ſuis lectoribus tribuunt; nulla ibi ſaturitas veritatis, nulla refectio iuſtitiæ reperitur.* Miſera igitur voluptas, quæ ſemper irritatur appetentiâ, nunquam exſaturatur. Miſeri, qui ſolidis virtutũ cibis non aluntur, ſed vanis verborum ſiliquis ludificãtur. Abſit ergo, vt fidelis Prædicator, per inania Rhetorum prata; florum, quàm fructuum appetentior euagetur. Sit potiùs tanquàm cedrus, quæ, autore Plinio lib. 3. naturalis Hiſtoriæ, cap. 5. non floret, ſed fructificat: proindéque verborum floribus non luxuriet, ſed virtutum fructibus abundet.

Plinius.
Prædicatorũ lingua, cedrus non florens, ſed fructificans.

17.
Eloquentia non omninò contemnenda, non tamẽ inaniter venditanda.
D. Hier.

Fateor quidem, non eſſe verborum eloquentiam penitùs contemnendam, præſertim his temporibus, quibus Euangelium feliciter propagatum, iam non indiget miraculis, vt vlteriùs propagetur. Addo tamen, eam prudenter diſſimulandam eſſe, non inaniter venditandam. Vnde D. Hieronymus in epiſt. 50. ad Pammachium, pro libris ſuis: *Eccleſiaſtica*, inquit, *interpretatio, etiamſi habet eloquij venuſtatem, diſſimulare eam debet, & fugere; vt nõ otioſis Philoſophorum ſcholis, paucíſque diſcipulis, ſed vniuerſo loquatur hominum generi.* Quare D. Paulus, vt loquitur idem D. Hieronymus in libro Apologiæ aduersùs Ruffinum: *Græcam facundiam contemnebat: vel certè, quod erat humilitatis, diſſimulabat; vt prædicatio eius non in perſuaſione verborum, ſed in ſignorum virtute conſiſteret: ſpernens alienas opes, qui in ſuis diues erat.*

18.
D. Paulus cum Græcis eloquentiâ tumidis, Hebraicè, hoc eſt, barbarè, loquebatur, vt eorum ſuperbiã comprimeret, & ſuam ſimplicitatẽ retineret.
D. Chryſ.

Ea cauſa fuir cur Apoſtolus ſcriberet ad Corinthios: *Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema, maranatha.* 1. Corinth. 12. n. 22. Vbi verbum, *Maranatha*, Hebraicum eſt, & interpretatur: *Quoniam venit*, quæ erat optima ratio Chriſtum Dominum diligendi. At cur ſcribens ad Græcos prophanâ eloquentiâ inſignes, vocabulo vtitur Hebraïco, quod illis barbarum videbatur? Reſpondet D. Chryſoſt. homil. 44. *Quia ſuperbia*, inquit, *malorum iſtorum* (ſcilicet, quæ prædixerat) *cauſa fuit: ſuperbiam verò peregrina ſapientia pepererat: atque hoc caput mali erat; quod Corinthium maximè diuulſit. Hanc coercẽs, nõ Græcâ, ſed Hebraicâ linguâ voluit vti: oſtendens, non ſolùm non faſtidire ſe ſimplicitatem, ſed vehementer etiam amare.* Quaſi in ipſa humilitate ſermonis humilitas cordis maximè oſtendatur. Non eſt igitur eloquentia ſuperbè oſtentanda, ſed modeſtè diſſimulanda. Vnde Moyſes futurus Iſraëlitici populi Prædicator, & ductor, quadraginta annos vixit in palatio Pharaonis, inter viros aulicos: rurſum in deſerto Madian, inter ruſticos paſtores: vt illinc vrbanitatem diſceret, hinc autem ſynceritatem compararet: hæc enim ſine illa vilis eſt, illa ſine hac prorſus inanis; altera alterius præſidio firmata, grauior, & efficacior ſplendeſcit.

Moyſes, aulicus, & ruſticus: vt vrbanitatem ſimplicitate temperaret.

19.
Eloquentia potiùs à natura, quàm ab arte comparetur.
D. Auguſt.
Apoſtolus naturali, non artificiali eloquentiâ nitebatur.

Quin etiam curandum eſt, vt hæc eloquentia, ſi quam oportet adhibere, magis à natura, quàm ab arte prouenire videatur. Quod D. Auguſtinus lib. 4. De doctrina Chriſtiana, cap. 7. in D. Paulo maximè commendat: *Sicut*, inquit, *Apoſtolum præcepta eloquẽtiæ ſecutũ fuiſſe non dicimus; ita quod eius ſapientiam ſequuta ſit eloquentia, non negamus.* Quaſi diceret: Non Paulus eloquentiam, ſed eloquentia Paulum ſequebatur: ac ſi Apoſtolus natiuo, non fucato verborum apparatu vteretur. Talem profectò eloquentiam habebat Moyſes, maturo quidem ingenio excultam, non artificioſo dolo comparatam: vnde, cùm ſe apud Deum à legatione Ægyptiaca ſubtrahebat, dicens: *Obſecro, Domine, non ſum eloquens ab heri, & nudiuſtertius; & ex quo loquutus es ad ſeruum tuum, impeditioris, & tardioris linguæ ſum.* Exod. 4. n. 10. Cùm, inquam, hæc dicebat; non illam pulchram, ſolidam, ac maturam eloquentiam; ſed hanc vanam, fallacẽ, præſtigiatricémque negabat: quæ in diuino conſpectu dediſcitur, & apud prophanos Reges exercetur. Ita mihi videtur ſignificaſſe Philo Hebræus lib. De ſacrificio Abel, & Cain: *Hoc*, inquit, *fortaſſe dicit, non eſſe ſub ſtudium verborum probabiliũ; idque accidiſſe ſibi, ex quo Deus incepit cum ipſo loqui, tanquã cum famulo. Nam qui in huius vitæ tempeſtatem, iactationémque inciderũt, neceſſe habent rapi huc illuc, nullam firmam tenentes ſcientiam: ſed prudentes à veriſimilibus. Dei verò cultorem decet adhærere veritati; & verborum coniecturalium fabuloſitatibus extremum vale dicere.*

Moyſes non ſynceram, ſed fucatã de ſe eloquentiam negabat.

Philo.
Qui cũ Deo loquitur, prophanam eloquentiã contemnit.

20.
Conciones ſacrâ eloquentiâ, & ſapientia exornanda.
D. Greg.

Adde, quod caput eſt, nudam eloquentiam nunquam placere, niſi doctrinæ grauitate nitatur. Quam ob cauſam cæleſtis ſponſus ad ſponſam: *Murænulas*, inquit, *aureas faciemus tibi, vermiculatas argento.* Canticor. 1. num. 11. Murænulæ, interprete D. Gregorio, & aliis ſunt aurium ornamenta, ſub quibus conciones, quæ auribus inſeruiunt, indicantur. Hæ autem ſunt auro, argentóque diſtinctæ: quia & pretium habent ab auro ſolidæ doctrinæ, & gratiam ab ornatu pulchræ orationis. Vtroque præſidio culta ptædicatio, & intellectum audientium capiet, & voluntatem expugnabit. Quod olim Deus ſignificauit, cùm inter alia præcepta de veſtibus ſacerdotalibus hoc vnum tradidit. *Stringatur*, inquit, *rationale annulis ſuis cum annulis ſuperhumeralis, vitta hyacinthina, vt maneat iunctura fabrefacta; & à ſe inuicẽ rationale, & ſuperhumerale nequeãt ſeparari.* Exod. 28. n. 28. vbi prædicatio myſticè appellatur vitta, ſeu catena: nam vt hæc ſuis filis æquabiliter ducitur,

Prædicatio, vitta hyacinthina, rationale, & ſuperhumerale, hoc eſt, intellectum, & voluntatem deuincit.

dncitur, aut ſuis annulis ſeriatim conſeritur; nunquàm ſoluta, nunquàm diſſipata: ita & illa perpetuo rerum nexu catenatur, ſemper ſibi congruens, & cohærens. Dicitur prætereà hyacinthina, hoc eſt, flores referens hyacinthos: quia non debent in prædicatione dicentes verborum flores, quales referunt cærulei hyacinthi, deſiderari. Prædicatio igitur & ex rebus ſacræ Scripturæ, & ex verbis humanæ eloquentiæ affabré contexta, rationale cū ſuperhumerali connectit, hoc eſt, intellectum, & voluntatem audientium tenet, ligatque: quia dum intellectui veritatem perſuadet, voluntatem ad charitatem inflammat.

21. *Prædicatoris labia, vitta coccinea.*

Vnde eſt illud cæleſtis ſponſi ad ſponſam animarum cicatricem: *Sicut vitta coccinea, labia tua.* Canticor. 4. num. 3. Quaſi diceret. Prædicatio tua vittam coccineam refert: vittam quidem, propter vinculum perſuaſionis: coccineam vero, propter ardorem charitatis: vt D. Ambroſius ſerm. 8. in Pſalm. 118. interpretatur. Sic enim culta prædicatio vtramque potentiam expugnat. Argumento ſit magnus ille Apollo, qui à Luca dicitur *Vir eloquens, potens in Scripturis.* Actor. 18. n. 24. Quia verborum eloquentiam cum ſapientia Scripturarum coniungebat. Nam, vt bene D. Auguſtinus lib. 4. De doctrina Chriſtiana, cap. 3. *Sapienter,* inquit, *dicit homo, tanto magis, vel minùs; quanto in Scripturis ſanctis, magis minúſve profecit: quæ cum ſapientia inſeparabilem continent ſolidā eloquentiā.* Ex cuius prædicatione, verbis, rebúſque eleganter, & ſapienter attemperata, mirus fructus exiſtebat. Vnde ſequitur eodem cap. n. 27. *Contulit multùm his, qui crediderant.* Seu, vt habet Syrus: *Adiuuit multum per gratiam omnes fideles.* Per gratiam, inquam, interprete Caietano, hoc eſt, per elegātiam verborum, & ſcientiam Scripturarum. Ex vtraque enim mira ad dicendum, & perſuadendum gratia efflorescit, quæ quidem eò erit efficacior, quò ex maiori feruore ſpiritus erūpet; vt videre eſt in eodem Apollo, qui *feruens ſpiritu loquebatur.* Ibidem, n. 25. Vt mirū non ſit, hominem & ſpiritu feruentem, & luculentè prædicantem, tantum vtilitatis ſuis auditoribus contuliſſe.

D. Ambr.

D. Auguſt. *Eloquentia cum ſapientia coiuncta.*

Prædicatio verbis, rebúſque decenter compoſita, magnum fructum edit.

Caietan. *Præſertim ſi ex feruore ſpiritus erumpat.*

22. *Ex decore, & feruore prædicationis, hic primas tenet.*

Quòd ſi alterum à prædicatione deeſſe debeat, decor, aut feruor, faceſſat verborum decor, non deſideretur feruor charitatis. Egregiè namque D. Auguſtinus citatus lib. 4. De doctrina Chriſtiana, cap. 21. *Bonorum,* inquit, *ingeniorum inſignis eſt indoles, in verbis verum amare, non verba. Quid enim prodeſt clauis aurea, ſi aperire, quod volumus, nō poteſt: aut quid obeſt lignea, ſi hoc poteſt: quando nihil quærimus, niſi patere, quod clauſum eſt?* Nec minùs appoſita metaphora rem declárat D. Cyrillus Alexandrinus lib. 7. contra Iulianum, vbi fatetur, non eſſe Scripturas ſermone nimis eleganti expolitas, vt omnibus, paruis, & magnis, doctis, & indoctis vtiles eſſe poſſint. Et ſubdit: *Nunquid ſi quis aureo cochleari helleborum infuderit; & alter nō aureo, ſed ex viliſſima materia apum laborē, hoc eſt, mel, imponat, & ſorbere iubeat, quod placuerit; numquid materias inſpiciens palmā dabit deterioribus; vel rectè iudicas vtile nociuo præferat, etiamſi in viliſſimo proponatur vaſculo?* Quaſi dicat. Optimus rerum æſtimator ſine dubiò vtilem potum, licèt in vili cyatho contentum, præferet noxio, licèt in pretioſo calice propinetur. Haud ſecùs illa magis oratio placebit, non quæ eloquio niteat, ſed quæ ſpiritu ferueat.

D. Auguſt. *Sicut clauis aurea ad aperiendum neceſſaria non eſt, ita nec vana eloquētia ad perſuadendum.*

D. Cyrill. *Aureum cochlear nihil conducit ad ſuauitatem potus, ita nec vana eloquentia, &c.*

23. D. Hier. *In prædicatore non tam decor, quàm feruor commendatur.*

Quare D. Hieronymus ſuum Nepotianum ad hunc orationis non decorem, ſed feruorem adhortatus in epiſt. 2. *Docente,* inquit, *te in Eccleſia, non clamor populi; ſed gemitus ſuſcitetur: lacrymæ auditorū laudes tuæ ſint. Verba ſoluere, & celeritate dicendi apud imperitū vulgus, admirationem ſui facere, indoctorum hominum eſt. Nihil tam facile, quàm vilem plebeculam, & indoctam concionem linguæ volubilitate decipere, quæ quidquid non intelligit, plus miratur.* Et in epiſt. 22. ad Euſtochium, loquutus de Cœnobitis, ad quos communis omnium pater magno cum ſpiritus feruore prædicabat: *Dicentis,* inquit, *lausus fletu eſt audientium. Tacita voluūtur per ora lacrymæ, & vt ſingultus quidem erumpit dolor.* Tantum abeſſat, vt in plauſus, ac riſus ſolueretur auditor. Vt enim rectè Sapiens: *Verba,* inquit, *ſapientium audiuntur in ſilentio.* Eccleſ. 9. num. 17. Vbi idem D. Hieronymus: *Quemcumque,* inquit, *videris in Eccleſia declamatorem, & cum quodam lenocinio, ac venuſtate verborum excitare plauſus, ac riſus excitare: ſcito ſignum eſſe inſipientiæ, tam eius, qui loquitur; quàm eorum, qui audiunt. Verba quippe ſapientiū in quiete, & moderato audiūtur ſilentio.*

Plauſus, & riſus in concionibus fugiendus.

D. Hieroñ.

Cum D. Hieronymo conſentit D. Bernardus ſerm. 59 in Cantica, ad illa verba: *Vox turturis audita eſt in terra noſtra.* Canticor. 2. n. 12. *Vox,* inquit, *turturis, gementis, quàm canentis ſimilior, peregrinationis noſtræ nos admonet. Illius Doctoris libenter audis vocem, qui non ſibi plauſum, ſed mihi planctum moueat. Si perſuadere vis, gemendo id magis, quàm declamando ſtudeas.* Vbi vides, illum fructuoſius prædicare, qui non verborum phaleras præferat, ſed oculorum lacrymas profundat. Non ſimus igitur, vt cum Apoſtolo loquar, *Sicut plurimi adulterantes verbum Dei; ſed ex ſynceritate, ſed ſicut ex Deo coram Deo, in Chriſto loquamur.* 2. Corinth. 2. n. 17. Quaſi diceret. Non imitemur eos, qui, vt in Græco eſt, *Cauponantur* verbum Dei, vera vanis diluentes; & pro vino integritatis, & veritatis, venenum falſitatis, & iniquitatis propinantes: ſed potiùs quæ à Deo audiuimus, Deum habentes teſtem, & habituri Iudicem, fideliter doceamus.

24. D. Bern. *Prædicatoris vox gementi, quàm canenti ſimilior.*

Verbum Dei cauponari, eſt vera vanis miſcere.

SECTIO II.

Samuelis in viuendo ſanctitas illuſtratur.

1. *Ethnici in Oratore meram probitatem requirebant.*

HActenus, quo pacto eſſe debeat Prædicator in doctrina fidelis: ſupereſt, vt quàm perfectus in vita eſſe debeat, expendamus. Et quidem Samuelis de hac re exemplum patet in Litera. Nunc ex aliis res illuſtretur. Ipſi quoque Ethnici, vt breuiter ex prophanis terræ ludantur, viuendi ſanctitatem cum docendi veritate coniungebant. Vnde Comicus in Pſeudolo: *Monendus,* inquit, *ne moneas.* Quaſi diceret: Qui indiges aliena monitione, vt corrigaris; alios ne moneas, vt corrigantur: ne quod verbo ſtruis, facto deſtruas. Idem in Truculento: *Sine virtute,* inquit, *argutum ciuem mihi habeam pro præfica.* Nam, vt præficæ, quia ſine interno doloris ſenſu, externos ploratus effundebant; non fletus; ſed riſus in auditoribus excitabant: ita & qui de virtute ſine virtute eloquuntur, aures audientium feriunt; nulla inſerunt eorum animis ſemina pietatis.

Plautus.

Malus homo, & bonus Orator, præfica.

2. *Artificium hiſtrionis, vt moueret ad lacrymas ſpectatores.*

Probè hoc nouit Polus quidam Hiſtrio Athenis, acturus in publico theatro Sophoclis Electram. Nam, tragœdia exigente, vt in ſcenam Electra induceretur plorabunda, ſimul cum vrna, in qua fingeret fratris ſui Oreſtis oſſa deportari, cuius immaturum interitum lamentaretur: Polus, vt perſonam ageret lamentatricis fœminæ cum ea veritate, qua ad fletus traheret ſpectatores; filium non ita pridem vita functum, exhumandum curauit, & cum eius oſſibus in capſula incluſa, theatrum ingreditur, non iam fictis,

ſictis, ſed planè veris eiulatibus complens omnia: ita veræ; non fictæ lacrymæ, ad lacrymas eos, qui aderant, efficaciùs prouocarunt: prouocaturæ ſanè ad riſus, ſi ex ficto, & ſimulato animo funderentur. Intellexit nempe artificioſus hiſtrio, ſuam ſibi hiſtrioniam perituram, niſi ageret ex animo; & cum externis fletibus interni affectus conſentirent.

3.
Quintilian.
Oratoris verba, iacula, mores, amenta.

Non immeritò ille eloquentiæ magiſter Fabius, eloquentiæ verba cum iaculis comparauit: mores autem Oratoris cum illis amentis, ſeu funibus, è quibus iacula emibrantur: nam, vt iacula, quamuis acria ſint, & præacuta, tamen irrita cadent, & incruenta, ſi tenui quodam funiculo, aut fragili quadam linea torqueantur; ita Ora-B toris verba, quamuis grauia ſint, & expolita; tamē inaniter abibunt, ſi cum prauis moribus ſociētur.

Orator virtutis expers, ſigillum notulis destitutum.
Tullius.

Oratórem virtutibus deſtitutum vocat idem Fabius, *Sigillum raſum, ac terſum, nulliſque notulis inſcriptū.* Nam, vt hoc quantiſcumque viribus ceræ imprimatur, nullam figuram exprimit: ita & ille, quantiſcumque clamoribus circum aures tonet, nunquàm in animos illabetur. Vnde rectè monuit Tullius, eoſdem fuiſſe olim viuendi, atque docendi præceptores. Et rurſum, Achillem a parente ſuo Peleo traditum fuiſſe in Phœnicis diſciplinam, vt eum efficeret Oratorem verborum, actorémque rerum. Ac tandem improbum hominem cum eloquentia, eſſe furentem cum gladio. Vt enim hic in ſui, aliorumque perniciem ſuo C gladiò præceps ruit: ita & ille tam in ſui, quàm in aliorum exitium ſuamet eloquentia præcipitatur.

Achilles Orator verborum, & actor rerum.

4.
Peccator à prædicandi munere excludendus.

Tota hæc res ex ſacris Literis clarior fiet, & illuſtrior. *Peccatori autē*, inquit Dauid, *dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum?* Pſalm. 49. num. 16. Quaſi nihil ipſi Deo videretur indignius, quàm ad diuina verba prædicanda accedĕre illum, qui peſſimis moribus vteretur. Vnde D. Iſidorus Peluſiota lib. 3. epiſt. 39. *Impurum*, inquit, *ac ſceleratum hominem nego, non modò de fidei doctrina, ſed etiam de vlla re alia os aperire debere; quoad per ſynceram pœnitentiam animi maculas abſterſerit.* Quod

D. Iſidor. Peluſ.

Malus Doctor etiam bonam doctrinā dehoneſtat.

probat ex Pſalmo citato, & confirmat optima ratione ab incommodo, ne ex Doctoris iniquitate, D doctrinæ falſitas arguatur. *Solent enim*, inquit, *complures ab eorum, qui loquuntur, exiſtimatione; de iis, quæ dicuntur, ſententiā ferre.* Et rurſus ep. 232. eiuſdem libri. *Qui*, inquit, *ſermonem de Deo excitaturus eſt, hunc vita, ac morum virtutibus elucere oportet. Quoniam videlicet diuinis legibus cōtumelia infeȑatur, cum per impuram, & ſceleſtam linguam proferuntur.* Et probat ex citato Dauidis loco, immò & ad ſecularem prouocans doctrinam: *Apud Lacedæmonios*, inquit, *qui ſermones actionū vmbras eſſe non immeritò definierunt; ei, qui turpiter vixiſſet, ne probam quidem ſententiam pronunciare licebat.* Vbi Lacedæmonum & dictum, & factum non parum laudabile commemorat. Dictum quidem, quia ſermones actionum vmbras dicebant: nam, ſicut E. vmbra corpus, ita ſermo actionem imitatur: vel, ſicut vmbra corporis index eſt, ita & ſermo actionis: vel tandem, ſicut è corpore vmbra iacitur, ita ex actione ſermones oriuntur. Factum verò; quia iniquos Iudices etiam ab æquis ſententiis proferendis excludebant; ne iuſtitia iniuſti ore prolata macularetur.

Lacedæmoniorum dictum, & factum ſingulare.

5.
D. Epiphan.
Laudabilis Origenis pudor, ac dolor.

Multas olim in lacrymas, & in lamenta citatus Pſalmi verſiculus Origenem ſoluit. Refert enim D. Epiphanius lib. 2. contra hæreſes, hæreſi 64. Origenem, cùm olim Ieroſolymis ad præfatum Dauidis locum explicandum acceſſiſſet; eo præ-

A lecto, ſubitò ſubſtitiſſe, & ſuborta lacrymarum vi, omnibus ſimul cum ipſo plorātibus miſerabiliter eiulaſſe, nec fari vlteriùs quidquam præ dolore potuiſſe: quia recordatus fuerat, ſe Alexandriæ, paulò ante, non quidem ſponte ſua, ſed tyrannorum minis perterritum, pauca thuris grana vanis Deorum ſimulacris obtuliſſe: atque hac recordatione non aliter fuiſſe perturbatum, quàm ſi cum illo Deus in hunc modum loqueretur: Quare tu enarras iuſtitias meas, qui tuas iniuſtitias non ignoras? Nihil enim Deus iniquius patitur, quàm diuina verba ſonare in ore eius, in cuius pectore diabolica machinamenta deliteſcant.

6.
Moyſes, & Aaron actores rerum, Oratoréſque verborum.

Præfecit Dominus Iſraëlitico populo & Moyſem, & Aaronem: illum quidem operatorem re-B rum; hunc autem verborum Oratorem vt patet Exod. 4. a numero 14. vt oſtenderet, vtrumque pariter ducem regendo populo adhibendum; neutrum verò ſine altero profuturum; immò agendi, ac loquendi miniſteria noluit eſſe inter eos diſtributa, ſed in vtrolibet ſociata. Nam ad Moyſem Deus: *Ego*, inquit, *ero in ore tuo, & in ore illius; & oſtēdam vobis, quid agere debeatis.* Exod. 4. n. 15. Vbi vides, vtrumque & loquendi, & agendi miniſtrum fuiſſe a Deo conſtitutum, ac ſi non poſſet vni miniſterio adeſſe, qui alteri defuiſſet. Sed cur Deus vtrumque ducem capitali ſupplicio omnium temporalium atrociſſimo mulctauit? Ratio in Litera habetur: *Quia*, inquit *non credidiſtis mihi, non introducetis hos populos in terram,* C *quam dabo eis.* Numer. 20. n. 12. Quaſi diceret: Quia mihi promittenti aquam de petra non credidiſtis, prius vos è vita egredimini, quàm hic populus in terram Promiſſionis ingrediatur.

7.
Moyſis & Aaronis culpa fuit, quòd ipſi increduli populum de incredulitate arguerunt.

At dubitatio exiſtit, quænam fuerit illa incredulitas? Nam Moyſes, & Aaron de poteſtate, aut veracitate diuina minimè dubitarunt; vt Interpretes communiter aduertunt. Si autem incredulitas fuit de ipſius populi debita diſpoſitione ad tantum miraculum obtinendum; vel de modo, quo miraculum fieri oportet; loquendóne, an percutiendo ſilicem: non videtur fuiſſe admodùm culpabilis, ſed plurimùm venialis. Cur igitur Deus ob leuiſſimam culpam, grauiſſimam pœnam in-D flixit? Mihi planè videtur vna circumſtantia hanc Moyſis, & Aaronis culpam nimiùm aggrauaſſe: quòd ſcilicet ipſi aliquo ſaltem modo increduli populum de incredulitate reprehenderunt: *Audite*, inquiunt, *rebelles, & increduli: num de petra hac aquam vobis poterimus elicere?* Ibidem n. 10. Vides, vt ipſi incredulitatem in populo deteſtātur, à qua non erant omninò alieni? Non parùm igitur eorū culpa ex hac circumſtantia accreuit. Nam, qui aliquam culpam reprehendit, ab illa debet longiſſimè abeſſe. Quis enim illo iniquior, de quo Apoſtolus; *Qui alium doces, te ipſum non doces. Qui prædicas, non furandum, furaris: qui dicis, non mœchandū, mœcharis; qui abominaris idola, ſacrilegium facis: qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis* E. *Deum inhonoras?* Rom. 2. à n. 21. Quaſi extrema ſit hæc iniquitas, cùm bona agnoſcentes, & docentes, in mala dilabuntur. Quo in ſenſu Eliphaz Themanites Iobum arguebat, dicens: *Ecce docuiſti multos, &c. Nunc autem venit ſuper te plaga, & defeciſti.* Iob 4. à n. 3. Quaſi diceret: Imprudentiſſimè egiſti, in quo doctrina à vita, lingua à manu, ſermones à moribus diſcordarūt: & cùm bene doceres, praue deſipuiſti. Cùm igitur Moyſes, & Aarō eam culpā, quam in populo reprehendebant, à ſe ipſis penitùs non excluſerint; non leuiter peccarunt: proindéque in grauem pœnam inciderunt. Vt enim ſuprà ex D. Hieron. in epiſt. 2. ad Nepotianum

Prauus ordo, bona docere, & mala operari.

A tianum retulimus: Non debent mala opera bonos ſermones confundere: ſed lingua, manuſque in bonum, loquendo & agendo conſpirare.

8.
Diſſidium inter vitam & doctrinam fugiendum.

Hoc quidem loquendi agendique diſſidium, ne vnquam contingeret, Deus olim diligentiſſimè præcauebat: quod duplici exemplo ſic confirmo. Contra virum quendam de blaſphemia apud Moyſen accuſatum, hæc ex diuino tribunali ſententia fulminauit: *Educ*, inquit, *blaſphemum extra caſtra; & ponant omnes, qui audierunt, manus ſuas ſuper caput eius, & lapidet eum populus vniuerſus.* Leuit. 24. num. 14. Cur quæſo, tota multitudo in vnum reum lapidibus incurrit: cùm multò pauciores carnifices ſatis fuiſſe viderentur? Optima quidem ratio. Volebat Deus, vt illud peccatum blaſphemiæ, de quo reus ille accuſabatur, longiſ-B ſimè ab eo populo exularet. Statuit igitur, vt totus populus eſſet illius criminis reprehenſor & vltor. Ac ſi crederet, neminem fore adeò inſanum, vt peccatum, quod in alio acriter puniret, ipſe impudenter perpetraret. Ita reſpōdet ingenioſè Saluianus lib. 3. De prouidentia: *Punitus*, inquit, *ſub teſtimonio eſt, vt damnare ſcilicet videretur reum iuſtitia, non poteſtas: exemplo ſcilicet ad cunctorum emēdationem proficiente, vt ne quis poſtea admitteret, quod omnis in vno populus vindicaſſet.* Vbi duplicem diſtinguit rationem huius ſupplicij omnium manibus exequendi: vnam, vt iuſta videretur punitio, in quam totus ſimul populus paribus animis, & manibus conſentiret: alteram, ad præſens inſtitutum, ne quis poſtea peccatum committeret, quod damnarat.

Totus populus iubetur blaſphemum lapidare, vt totus caueat à peccato, quod punit.
Saluianus.

9.
Sacrilegus à toto populo lapidatur, vt totus ſacrilegio abſtineat.

Simile eſt & alterum exemplum: nam aduersùs eum, qui in die Sabbati ligna collegit, hanc Deus ſententiam promulgauit: *Morte*, inquit, *moriatur homo ille: obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra.* Num. 15. n. 35. At cur totum robur exercitus in vnum miſerum homuncionem inuehatur, cùm mitiùs & humaniùs à paucioribus lapidari potuiſſet? Reſpondet Theodoret. quæſt. 37. in Geneſ. *Vt illi*, inquit, *qui ſuis manibus de nocente ſupplicium ſumpſerunt; deinde legē trāſgredi formidarent.* Quid enim iniquius eſſe poteſt, quam committere peccatum, quod accuſes? Qui igitur hominum peccata linguis arguunt, manibus ne exequantur: lingua cum manu, doctrina cum vita coniungatur. Vnde Parœmiaſtes: *Anima* inquit, *laborantis laborat ſibi; quia compulit eum os ſuum.* Prouer. 16. num. 26. Quem locum Diuus Gregorius, homil. 18. in Ezechiel. ad præſens inſtitutum ſic exponit. *Os*, inquit, *noſtrum nos compellit ad laborem, quando per hoc, quod dicimus, a vitiis refrænamur. Quia turpe nimis eſt, ibi nos negligendo cadere; vnde prædicando conati ſumus alios leuare.*

Theod.

D. Gregor.
Prædicator ore ſuo compellitur ad agendum, quod docet.

10.
Optimi Gedeonis milites, qui lingua, & manu vterentur, hoc eſt, dictis & factis.
D. Auguſt.
Origen.

Non ſine myſterio præcepit Deus olim Gedeoni, vt eos tantùm milites ad bellum eligeret, *Qui lingua lambuerint aquas, ſicut ſolent canes.* Iud. 7. n. 5. ſeu, vt legunt Diuus Auguſtin. Origen. & alij in Bibliis Sixtianis citati: *Qui lambuerint aquas manu, & lingua ſua.* Et hunc eſſe germanum Vulgatæ ſenſum, inde palam videtur eſſe: quia ſtatim additur: *Fuit autem numerus eorum, qui manu ad os proiiciente lambuerunt aquas, trecenti viri.* Ibidem, num. 6. Quorſum ad bellum illi potiùs milites optantur, qui lingua pariter, & manu vterentur? Origenes homil. 9. in Iudices, myſterium, de quo agimus, hoc loco recognoſcit: *Non*, inquit, *abſque Sacramenti quadam ſignificantia, hoc mihi videtur ſcriptum: ſcilicet, quod & manu, & lingua operari debent milites Chriſti: hoc eſt, opere & verbo: quia qui docet & facit, hic magnus vocabitur in* A *regno cælorum.* Idem myſterium in eo cernitur, quòd hi milites accenſis facibus & tubis corneis armati ad bellandum proficiſcuntur, eodem cap. num. 16. Armati quidem facibus: quia, vt ibidem tradit Origen. *Pugnare decet Chriſti milites, luce operum refulgentes, & ſplendore geſtorum.* Buccinis verò inſtruuntur; quia, eodem Origene interprete, myſteria regni cælorum humanis auribus pandunt. Et ſtatim concludit: *Præcedat ergo & nos operum lux, ſcientiæ virtus, diuini verbi prædicatio.* Quaſi ex luce operum, & virtute verborum optima prædicatio efflore ſcat.

Origen.

Tubæ, & faces, hoc eſt, verba & exempla, ſpirituales hoſtes expugnant.

11.
Helias currus & auriga: quia laborabat & gubernabat, agebat & docebat.
D. Gregor.

Heliam in cælum aſcendentem hiſce vocibus ſequebatur Heliſæus: *Pater mi, pater mi, currus Iſrael, & auriga eius.* 4. Reg. 2. n. 12. Quorſum il-B lum currum pariter & aurigam appellarit; iam ad rem aliam n. 8. huius capitis cum Lyrano explicaui. Sed non minùs aptè ad rem præſentem explicat D. Greg. lib. 2. in Ezech. homil. 21. *Quid eſt*, inquit, *quod Helias, currus Iſrael, & auriga dicitur, niſi quia auriga agitat, currus portat? Doctor ergo, qui mores populi, & per patientiam ſuſtinet, & ſacri eloquij verbis docet; & currus dicitur, & auriga: currus, quia tolerando portat; auriga, quia exhortando agitat: currus, quia mala ſuſtinet; auriga, quia populum bonis admonitionibus exercet.* Vbi vtrunque officium operandi, & gubernandi; faciendi, & docendi, in eodem Doctore, ſeu Prædicatore ſignificatur.

12.
Labia cum manu, id eſt, verba cum factis coniungenda.

Huc pertinet illa menſarum ſtructura, quæ in C templo Ezechielis viſebatur. *Labia*, inquit, *earum, vnius palmi.* Ezech. 40. n. 42. Vbi non ſine myſterio labia cum palmo, lingua cum manu coniunguntur; vt ſignificentur Prædicatoris verba cum factis, documenta cum exemplis coniungenda. Neque ſolùm lingua cum manu coniungitur; ſed etiam, quod plus myſterij continet, lingua manu, ſeu, vt Scriptura loquitur; labia palmo menſurantur: quia verborum regula & menſura non alia eſſe debet, quàm ſanctimonia factorum. Vnde D. Gregor. citato loco: *Doctor*, inquit, *quod dopendo loquitur, hoc vigilanter operetur. Verbis ergo ſuis ſemetipſum conueniat: vbi itaque ſe conſpicit, opere implere, quod dicit, ibi auditores admoneat, eorumque animos ad ſtudium bonæ operationis accingat.* D *Vbi autem nec dum ſe videt impleſſe, quod loquitur: ad bona, de quibus auditores admonet, ſe quoque pariter inflammet; vt ipſe etiam ſimul diſcat in opere, quod per eum loquitur veritas in prædicatione.* Quaſi diceret nihil ampliùs docendum eſſe, quàm quod ipſe Doctor diligenter exequatur.

Verba factis menſuranda:
D. Gregor.

13.
Non placent Deo Prædicatores, qui verba cum factis non coniungunt.
D. Greg.
Deo benedicere iubentur, qui eius voluntati obſequuntur.

Non offerebantur Deo in ſacrificium turtures, & pulli columbarum, niſi retorto ad collum capite, Leuit. 1. n. 15. hoc eſt, ore ad alas reuocato: quia, vt ſuprà num. 13. ex D. Hieronymo iam retuli, non placent Deo illi Prædicatores, qui linguam ad manum; verba ad opera non reducant. Cui expoſitioni conſentit D. Gregor. homil. 7. in Ezech. *Caput*, inquit, *ad pennulas retorqueri præcipitur: vt ea, quæ dicis, facias; & os ad opera cōiungas.* E Accedit illud Dauidicum: *Benedicite Domino, omnes virtutes eius, miniſtri eius, qui facitis voluntatem eius.* Pſalm. 102. numero 21. Vbi illi tantùm Domino benedicere iubentur, qui eius voluntatem exequuntur. Nam, vt bene ibi Diuus Auguſtinus: *Quid prodeſt, quia hymnum cantat lingua tua, ſi ſacrilegium exhalat vita tua? Si ergo vis benedicere Dominum, fac verbum eius, fac voluntatem eius.* Quod Gloſſa citati Pſalmi vlteriùs confirmat, citato Leuitici loco: *Os*, inquit, *turturis iubetur retorqueri ad aſcellas, vt quod habet in ore, oſtendat in opere.* Neque enim placent Deo

D. Auguſt.

Gloſſa.

bona verba, quæ bonis operibus deſtituuntur.

14. *Cur priores tabulæ franguntur, poſteriores conſeruentur? Prima ratio.* Priores legis tabulas in vertice montis Sinaï acceptas ad radicem eiuſdem montis ſtatim Moyſes confregit, Exod. 32. num. 19. Poſteriores autem in Arca fœderis repoſitas diutiùs conſeruauit. Diſcriminis ratio ad rem præſentem duplex excogitari poteſt. Vna, quia priores dicitur Moyſes de monte retuliſſe facie minimè ſplendente: poſteriores verò facie maximè coruſcante: vt patet Exod. 34. a num. 29. Hinc enim palam fit, eam tantùm doctrinam in auditorum animis diutiùs conſeruari, quam Prædicatoris vita magnis virtutibus illuſtris, & ſplendida commendat. *Secunda ratio.* Altera, quia priores tabulæ digito Dei ſcriptæ ſunt. Exod. 31. num. 18. Poſteriores autem digito ipſius Moyſis. Exod. 34. n. 27. Vbi hinc etiam innoteſcat, illam tantùm doctrinam ab auditoribus retinendam, quæ non ſolum ſit opus Dei, ſed etiam opus hominis: ſeu, quæ non ſolùm ab ipſo Deo imperetur, ſed etiam ab ipſo Prædicatore impleatur. *Non ſatis eſt diuinum præceptum: requiritur humanum exemplum.* Quod mihi videtur ſignificaſſe D. Auguſt. quæſt. 166. in Exodum, vbi poſt multa alia: *In illis,* inquit, *prioribus tabulis vetus Teſtamentum ſignificatum eſt; quia Deus ibi præcepit: ſed homo non fecit. In ſecundis autem tabulis homo per adiutorium Dei, tabulas fecit, atque conſcripſit: quia noui Teſtamenti charitas legē fecit.* Quaſi diceret: Lex ſolo præcepto tradita, perit: verbo autem & exemplo cōfirmata, manet: propterea vetus Teſtamentum à Deo quidem factum; ſed ab homine non impletum, aboleuit: nouum autem & factum à Deo, & impletum ab homine, perennat.

15. *Cur Chriſtus Dominus non in Iordane, ſed in Thabor audiri iubeatur. Abulenſis.* Chriſto Domino baptizato in Iordane, & transfigurato in Thabor, vox Æterni Patris de cælo intonuit: *Hic eſt Filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui.* Matth. 3. n. 17. & Matth. 17. n. 5. Sed in poſteriori loco additur: *Ipſum audite:* nō autem in priori. Cur ita factum ſit, inquirit Abulenſis in poſteriorem Matth. locum, q. 90. & multipliciter reſpondet: ad cuius rationes duplicem adiungo: *Prior ratio.* Vnam, quia Chriſtus Dominus in Baptiſmo quandam peccatoris imaginem præferebat: in transfiguratione ſummam Prædicatoris ſanctitatem repræſentabat. Quo ex diſcrimine ſignificare voluit Æternus Parens, nullam labem, ſed ſummam innocentiam in eo eſſe oportere, qui aliis audiendus proponatur. *Poſterior ratio.* Alteram, quia ante Baptiſmum, nondum Chriſtus Dominus vitæ ſuæ ſanctitatem euulgarat, nec hominibus propoſuerat imitandam: poſt Baptiſmum verò, ſanctorum operum & magnarum virtutum luce quoquouerſum diffuſa radiabat. Ex quo etiam diſcrimine ſignificauit, non eſſe ſpargenda verba doctrinæ, antequàm vitæ exempla manifeſtentur; neque audiendum eſſe vllum verborum Oratorem, niſi quem omnium oculi ſingularem rerum operatorem intueantur.

16. *Deus priuſquam iubeat, facit: vt doceat exemplo priùs facere, quàm iubere.* Hinc eſt, quòd ipſe Deus, ſuam hominibus legem perſuaſurus, magnis operibus præludat: vt non tam imperanti, quàm operanti obedientia præſtetur, & reuerentia deferatur. Quod D. Chryſoſtom. hom. 14. in Matth. multis illuſtrat exemplis. Nam in primis dicturus, *Fiat lux, Fiat firmamentum,* &c. Gen. 1. num. 3. & 6. priùs, *Creauit cælum & terram.* Ibid. num. 1. vt opera præceptis, exempla documentis præirent. Deinde daturus legem Adamo, Gen. 2. num. 16. prius orbem condidit ſuis omnibus partibus perfectum & abſolutum, Geneſ. 1. a num. 1. vt homo videns opera, imperia non recuſaret. Daturus item legem Noë, alteri humani generis propagatori, Gen. 9. a num. 4. ſingularia potentiæ, & beneuolentiæ exempla apud illum collocauit; præſertim illum, vt de aliis taceam, à communi illa eluuione mirabiliter eruendo, Geneſ. 7. à num. 10. vt Noë beneficio deuinctus, imperio ſubiaceret. Rurſus, legem Circuncisionis daturus Abrahæ, Geneſ. 17. num. 10. multa in eius gratiam & fauorem egregia opera patrauit. Pharaonis licentiam frænando, Gen. 12. num. 17. Aſſyriorum Regum audaciam ſubigendo, Gen. 14. n. 15. pluribus aliis è periculis eum liberando: vt Patriarcha diuinorum operum teſtis oculatus, cæcus viuus ſaltem præcepti exequutor redderetur.

17. Tandem Iſraëlitico populo in monte Sinaï legem daturus, Exod. 20. à num. 1. iam inde à primo egreſſu de Ægypto innumeris ſignis & prodigiis coruſcauit: vt toto Exodi lib. ab initio videre eſt: vt cùm populus Deum egregium rerum auctorem eſſe cognoſceret, iuſtiſſimum quoque Legiſlatorem fore non dubitaret. Iam verò in nouo Teſtamento habiturus Chriſtus Dominus longiſſimum ad turbas, ſuoſque diſcipulos ſermonem, in quo præcipua euangelicæ doctrinæ capita panderentur, Matth. 5. num. 1. priùs inquit Euangeliſta: *Obtulerunt ei omnes malè habentes variis languoribus & tormentis comprehenſos; qui dæmonia habebant, & lunaticos, & paralyticos, & curauit omnes.* Matth. 4. n. 24. Cur verò tanta operum maieſtate & ſanctitate ſuæ voluit doctrinæ præire, & prælucere: niſi vt ex factis maiorem dictis auctoritatem conciliaret: *D. Chryſoſt. Si opera non prælucent, dicta in irritū abeunt.* Quod, vt verbis D. Chryſ. clariùs exponam: *Priuſquam,* inquit, *ſublimem quandam viuendi introducturus eſſet diſciplinam, & quæ nunquam ab illis fuiſſet audita, auctoritatem mandatis ſuis præſtruxit claritate ſignorum.* Ex quibus patet ſemper ad verba factis præcurrendum: & niſi opera præluceant; fore ſine dubio, vt dicta in irritum profundantur.

18. *D. Bern. Prædicatores priùs vitam ſuam, quàm alienam excolere debent.* Quare D. Bernardus ſer. dē ſancto Benedicto, loquutus de iis, qui priùs agunt de aliena vita, quàm de propria excolenda: *Sunt,* inquit, *aliqui, quorum fructus, quia nimis properè, minus proſperè oriuntur. Hi ſunt, qui in initio conuerſionis ſuæ aliis fructificare continuò velle præſumunt: contra legis decreta, arare in primogenito bouis, & ouis primogenita tondere feſtinantes.* Vbi alludit ad illud præceptum diuinum: *Non operaberis in primogenito bouis: & non tondebis primogenita ouium.* Deut. 15. num. 19. Vbi ſignificantur noſtrorum operum initia ad propriam ſalutem conferenda, non in publicam lucem, & communem doctrinam euulganda. Neque enim ad docendos alios prodire debent optimi Prædicatores, antequàm ipſi priuato ſtudio ad recte viuendum inſtruantur. *D. Greg. Prima conuerſionis opera nō tam ad publicā, quā ad propriam vtilitatem ſpiritualem conferenda.* Sic eum locum interpretatur D. Gregor. lib. 6. Moral. c. 29. *In primogenito,* inquit, *bouis operari, eſt bonæ conuerſationis primordia in exercitio publicæ actionis oſtendere. Ouium primogenita tondere, eſt ab occultationis ſuæ tegmine humanis oculis inchoantia bona opera noſtra denudare. In primogenito ergo bouis operari prohibentur, atque à primogenitis ouium detondendis compeſcimur; quia etſi qui robuſtum incipimus; exercere hoc in aperto citius nō debemus: & cùm vita noſtra ſimplex quid atq; innocuū inchoat; dignū eſt, vt ſecreti ſui velamina nō relinquat.* Quæ omnia eò ſpectant, vt prima Doctorum & prædicatorum cura in ſe ipſis per bona opera excolendis & expoliendis collocetur: ſecunda ad proximos per verba doctrinæ, informandos & erudiendos trāsferatur. *D. Greg.* Eadem ferè repetit idem D. Greg. homil. 2. in Ezechielem, monens, ne quis ad prædicandum exeat, antequam in eo virtutum opera matureſcant. *Ne dum,* inquit, *tenera opera citiùs, oſtendimus,*

oſtendimus, omittamus. Exempla igitur in Doctore verbis præcurrant.

19. *D. Stephanus præluxit vt Angelus, prædicaturus vt homo.*

Cur olim facies Diui Stephani in Concilio, angelico fulgore colluſtrata reſplenduit? *Nam intuentes eum omnes qui ſedebant in Concilio, viderūt faciem eius, tanquam faciem Angeli.* Act.6. n.15. Mitto alias rationes. Illa mihi videtur optima ad rem præſentem: quia in eodem loco ſtatim habiturus erat longiſſimam concionem; vt patet ex cap.7. ſequenti. Quaſi non eſſet aptus ad concionandum, qui non priùs vitæ exemplis coruſcaret. Immò, vt addit D.Chryſoſtom.hom.15. in Acta, ille oris fulgor fecit Stephanum ſuis auditoribus amabilem, & gratioſum ad dicendum; & proinde auditores ipſos faciles & libentes ad auſcultandum. Nam dicentis facta tantam verbis auctoritatem conferunt, vt improbos etiam auditores, beneuolentes efficiant, aut certè patientes ad audiendum.

Non eſt aptus ad dicendum, qui vita exemplis non coruſcat.
D.Chryſ.

20. *Cur Angelus, id eſt, Prædicator, à Sole clamare dicatur? Prima reſponſio. Secunda.* *Tertia.*

Mirum eſt illud Ioannis oraculum, ſeu ſpectaculum: *Vidi, inquit, vnum Angelum ſtantem in Sole, & clamauit voce magna*, &c. Apocal.19. num. 17. Cur à Sole, tanquàm è ſuggeſto, nouus ille Prædicator exclamat? An, quia ſicut Sol ſemper feſtinat, nunquàm conquieſcit: ita euangelicus Prædicator totum orbem celerrimus circuit & peruagatur? An, quia ſicut Sol omnibus beneficus oritur ſuper iuſtos & iniuſtos: ita euangelicus Prædicator, omnium, tam bonorum quàm malorum commodis, præſertim ſpiritualibus, incumbit? An tandem, quia ſicut Sol totum orbem ſuo ſplendore colluſtrat, ſuo calore fœcundat: ita euangelicus Prædicator cæcas hominum mentes ſuis verbis illuminat, præpoſteras voluntates ſuis exemplis inflammat? Aptiſſimè quidem hæc omnia dicuntur: ſed hæc poſtrema ratio noſtrum egregiè conficit inſtitutum. Proprium enim eſt optimi Prædicatoris non ſolùm illuſtrare docendo: ſed etiam viuendo ædificare.

21. *Diuinus Legiſlator legem in dextera præferebat, non tam verbis, quàm factis inculcandam. Non in ſiniſtra: ſed in dextera aptiori ad agendum. Moyſes diuini Legiſlatoris imitator.*

Optimi Legiſlatoris ſimulachrū præbuit olim Deus, de quo Moyſes: *In dextera, inquit, eius ignea lex.* Deut.33.num.2. Non ex ore prodibat, ſed in dextera rutilabat: quia magis eam factis, quàm verbis exprimebat. Immò neque in ſiniſtra ad agendum inhabili & inerte: ſed in dextera ad agendum prompta & expedita ferebatur: vt diuinus ille Legiſlator non deſes & otioſus: ſed gnauus & ſtrenuus ad operandum oſtenderetur. Ex Deo didicit Moyſes non ſolùm ore, ſed etiam manu præferre eam legem, quam inculcabat; iuxta illud Diui Pauli de lege veteri loquentis: *Ordinata per Angelos in manu mediatoris.* Galat. 3.n. 19. Non enim ſatis erat, eam legem ab Angelis ordinari, ſeu inculcari, niſi pariter à Moyſe impleretur. Plus enim auditoribus optima Prædicatorum facta, quàm ornatiſſima Angelorum verba perſuadent.

22. *Nathan non tam lingua, quàm manu dicitur erudire Salomonem.*

Idcircò Dominus Salomoni inſtruendō magiſtrum elegit Prophetam Nathan, qui eum non ſolùm verbis, ſed etiam factis erudiret. *Miſit*, inquit Textus, (Dauídne, an Dominus, dubium eſt; vteruis fuerit, aptè ad hunc ſenſum) *miſit*, inquam, *in manu Nathan Prophetæ; & vocauit nomen eius, Amabilis Domino.* 2.Reg.12.numer.25. Vbi vides, traditum fuiſſe Salomonem, non in linguam, ſed in manum Prophetæ; hoc eſt, non ſolùm ad illius documenta audienda, ſed etiam ad illius facta imitanda. Sed omnium perfectiſſimè Chriſtus Dominus *Cœpit facere, & docere.* Act. 1. num.2. Vbi D.Chryſoſt.hom.1. *Conſidera*, inquit, *quo pacto Chriſtus dictis ſuis per opera fidem conciliarit.* Docuit humilitatem; præſtitit: *Diſcite à me*, inquit, *quia mitis ſum, & humilis corde.* Matth.11. n.29. Docuit paupertatem: exhibuit, non habens *vbi caput ſuum reclinaret*. Matth.8.n. 20. Docuit, vt inimicos diligeremus: dilexit, pro ſuis crucifixoribus deprecatus. Luc.23.n.34. Docuit, vt tollenti nobis tunicam, dimittamus & pallium. Matth.5.num.40. *Ipſe verò*, inquit D.Chryſoſtomus, *non veſtimenta tantùm, verum ſanguinem quoque ſuum dedit.* Vnde Euangeliſta: *Lex*, inquit, *per Moyſen data eſt, gratia & virtus per Ieſum Chriſtum facta eſt.* Ioan.1.num.17. Vbi Moyſes dicitur dediſſe legem; at verò Chriſtus Dominus feciſſe: quia non ſolùm præcipiebat legem; ſed etiam obſeruabat.

D. Chryſoſt. *Chriſtus Dominus factis dicta confirmabat.*

23. *Chriſtus verbis & factis docendo ſuadebat.*

Hac docendi ratione, non tam verbis, quàm factis, ad perfectionis faſtigium Chriſtus Dominus ſuos diſcipulos faciliùs deducebat. Vnde ab illis interrogatus, vbi habitaret, reſpondit: *Venite, & videte.* Ioann.1.numer.38. Non loquendo, ſed præeundo; non voce, ſed opere ignotam viam patefecit, & ad optatum terminum perduxit. Hæc enim docendi ratio, & illi familiaris fuit, & auditoribus fructuoſa; vt patuit ex euentu. Nam ſtatim ſequitur: *Venerunt & viderunt, vbi maneret, & apud illum manſerunt die illo.* Ibidem, numer.39. Vbi vides illius doctrinæ cum exemplo coniunctæ vtilitatem. Si enim ſolo verbo doceret; domum quidem ſcirent diſcipuli, ſed non intrarent: dum autem facta dictis coniunxit, habitationis eius locum, & didicerunt, & introierunt. Et hunc fuiſſe ſcopum, ad quem Chriſtus Dominus collimauerit, rectè obſeruat Diuus Cyril. Alexandr. lib. 2. in Ioann. cap.9. dicens, Chriſtum Dominum non tam docuiſſe diſcipulos domum ſuam, quàm in domum ſuam induxiſſe. *Vt oſtenderet*, inquit, *nō ſufficere, ſi quis vbi Chriſti domus, id eſt, Eccleſia fundata ſit, didicerit: ſed ſi per fidē in eam venerit; & quæ myſticè in ea peraguntur, feruente animo viderit.* Non modò igitur loquendo, ſed etiam agēdo docuit; quos voluit, non modò ad ſciendum, ſed etiam ad viuendum informare; totum mundum non modò documentis, ſed multò magis exemplis informaturus.

D.Cyril.

24. *Chriſtum ſuo exemplo præeuntem, ſponſa faciliùs ſequebatur.*

Quis, obſecro, Chriſtum Dominum, non modò oſtendentem ad cœlum viam, ſed etiam alacriter arripientem, non ſequatur? Cæleſtis ſponſa, quamuis nulla re magis, quàm ſponſi ſui Chriſti Domini præſentia delectaretur; ad eum nihilominùs: *Fuge*, inquit, *dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnulóque ceruorum ſuper montes aromatum.* Cant.8.n.14. Cur, obſecro, cæleſtis anima, abire, & fugere à te poſtulabas, quem totis deſideriis apud te habere, & retinere cupiebas? Credo, non poſtulaſſe ſponſam, vt ſuus à ſe ſponſus de terra abiret; ſed vt cum ſuo ipſa ſponſo cælum intraret. Quia verò ſine tanti ducis exemplo difficilem arduámque viam tentare non audebat; propterea vt ipſe præiret, poſtulabat: certa ſequi, quem ſuo exemplo præeuntem intueretur. Ita mihi videtur hunc locum expoſuiſſe Diuus Ambroſius, lib.de bono mortis, c.5. *Hortatur*, inquit, *vt fugiat ſponſus; quia iam ſequi poteſt etiam ipſa, terrena fugientem.* Quaſi diceret: Sponſa à terrenis cupiditatibus nondum penitùs auulſa, videre cupiebat ſponſum ſuum ab iis cupiditatibus terrenis in cælum liberè auolantem: vt ipſa illius confirmata exemplo, à ſuis ſe cupiditatibus expediret, & deferentem terrena faciliùs ſequeretur. Poſtulat igitur, vt ille fugiat, quò & ipſa eius imitata exemplum alacrior ſubſequatur.

D.Ambroſ.

Arguitur qui videns Chriſti obedientis exemplum, illud non imitatur. D.Bernard.

25 Mundum per inobedientiam collapſum, vt Chriſtus Dominus per obedientiam inſtauraret: priùs obedientiæ exemplum edidit, quàm doctrinam. *Et erat*, inquit Euangeliſta, *ſubditus illis*. Luc. 2.num.51. certus, faciliùs mundum ſuo obediendi exemplo, quàm documento erigendum. Vnde D. Bernard. hom.1. ſuper Miſſus eſt, acriter inuehitur in eum, qui ne tanto quidẽ obedientiæ exemplo ad obediendum inducatur. *Diſce*, inquit, *homo obedire; diſce, terra ſubdi; diſce, puluis, obtemperare. De auctore tuo loquens Euangeliſta: Et erat*, inquit, *ſubditus illis. Erubeſce, ſuperbe cinis. Deus ſe humiliat: & tu te exaltas? Deus ſe hominibus ſubdit: & tu dominari geſtiens hominibus, tuo te præponis auctori?* Quaſi diceret: Rem agis indigniſſimam, dum efficaciſſimum ad obediendum incitamentum, nempe exemplum Chriſti obedientis, deſpicis & contemnis. Et ſtatim: *Si hominis, ô homo, imitari dedignaris exemplum, certè non erit tibi indignum, ſequi auctorem tuum.* Quem enim non ſuauiter alliciat, immò efficaciter non impellat ad obediendum Chriſtus Dominus, non modò obedientiam verbo docens, ſed etiam facto ipſo perſuadens?

Prædicatorũ pulpita ſunt virtutum exempla.

26. Hanc docendi formam, non modò verbis, ſed etiam factis exercendam tenere debent, qui ad mundum docendum proponuntur. Vnde illud de Æterna Sapientia: *Miſit ancillas ſuas, vt vocarent ad arcẽ, & ad mœnia ciuitatis*. Prou. 9.n.3. Septuaginta transferunt: *Miſit ſeruos ſuos cum excelſa prædicatione.* Hoc eſt, Apoſtolos, cæteróſq; diuini verbi Præcones, qui propter infirmitatem, quam habebant, niſi à Deo firmarentur; ancillæ fœmineo vocabulo nuncupantur. Excelſa verò prædicatio illa mihi eſſe videtur, quæ præaltis bonorum exemplorum monumentis innititur, indéque ad aures perlabitur auditorum. Qualem Deus olim Prophetæ Iſaiæ commendabat, dicens: *Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion. Exalta in fortitudine vocem tuam, qui euangelizas Ieruſalem.* Iſai.40.num.9. Vbi priùs iubetur montem aſcendere, quàm vocem exaltare: vt priùs ad bene viuendum, quàm ad bene prædicandum admoneatur. Quod Diuus Gregorius 2.p. Paſt.c.3. egregiè expendens, notat Prophetam iuſſum fuiſſe montem aſcendere: *Vt qui*, inquit, *cæleſti prædicatione vtitur, ima iam terrenorum deſerens in rerum culmine ſtare videatur; tantóque faciliùs ſubditos ad meliora pertrahat, quantò per vitæ meritum de ſupernis clamat.* Et eadem lib.1. epiſtolarum, epiſtol.24. iterum inculcat. In eodem ſenſu Deus ad Ezechielem: *Fili hominis*, inquit, *ſpeculatorem dedi te domus Iſrael.* Ezech.3.num.17. Non prædicatorem, inquit, tantùm, ſed ſpeculatorem; vt rectè obſeruat idem D.Greg. hom.11. in Ezech. *Cui enim*, inquit, *aliena cura committitur, ſpeculator vocatur, vt in mentis altitudine ſedeat, atque vocabulum nominis ex virtute actionis trahat. Non eſt enim ſpeculator, qui in imo eſt. Speculator quippe in alto debet ſtare per vitam, vt poſſit prodeſſe per prouidentiam.* Vbi plura eleganter. Qui ſecùs faciunt, & in humili prædicant, hoc eſt, è cœno vitiorum, quibus immerguntur, ad virtutem ſuos auditores adhortantur; infideles ſunt: iuxta illud: *Principes tui infideles.* Iſai.1.n.23. ſeu, vt ibi legit Diuus Chryſoſtomus, *Principes tui non obediunt*: ſcilicet, diuinæ legi. Et ſtatim præpoſteram bene docentium & malè operantium iniquitatem execratus: *Vehementiſſimi*, inquit, *morbi ſignum eſt, & obliquæ peruerſitatis, quando ij, quorum eſt ex officio mederi, inferunt morbos. Principum enim eſt, licentioſam populi rebellionem comprimere, & in officio continere*, &c. *Iam quando iſti deprehenduntur primi in præuaricatione legum; quonam pacto aliis eſſe poterunt Doctores?*

Sublimis ad prædicandum vita.

D.Gregor.

D.Gregor.

D. Chryſoſt.

Pauci dicuntur in Euangelio non Doctores, non Prædicatores, ſed operarij. Caietanus.

27. Exemplis igitur præluceant, qui verbis docent. Tales profectò deſiderat Chriſtus Dominus in ſua Eccleſia Prædicatores: tales abeſſe conqueritur, iuxta illud: *Meſſis quidem multa, operarij autem pauci.* Matth.9.num.37. vbi Caiet. *Non dicit*, inquit, *Sacerdotes, aut Scribæ pauci; ſed operarij pauci: quia etſi magna eſt multitudo Sacerdotũ, Doctorum, Prædicatorum; pauci tamen ſunt operarij: quia pauci ſunt, qui vita & doctrina ſtudent ſaluti animarum.* Quam olim querimoniam iactabat & Dauid: *Non eſt*, inquit, *qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.* Non dicit, ait D.Chryſoſt. Non eſt, qui loquatur: ſed qui faciat. Loquentes enim bona paſſim perſtrepunt; facientes raró viſuntur. Quare qui bonorum verborum ſemina ſpargunt; & malorum factorum zizania ſuperſeminant, Doctores dici non debent. *Nihil enim*, inquit D. Chryſoſt. hom.1. in Act. *Doctore frigidius, qui verbis duntaxat philoſophatur. Neque enim hoc Doctoris eſt, ſed hiſtrionis & hypocritæ. Ideóq; Apoſtoli priùs vitæ exemplis docebant, quàm verbis. Quin potiùs nec verbis erat opus, cùm clamarent opera.* Atque hæc de tertio capite: quartum, Deo auſpice, aggrediamur.

D. Chryſ. *Quæritur Dauid, abeſſe, non qui loquatur, ſed qui faciat bonum.*

D. Chryſoſt. *Qui verbis, non factis docet, non eſt Doctor, ſed hiſtrio.*

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT QVARTVM.

1. ET factum eſt in diebus illis, conuenerunt Philiſthiim in pugnam: & egreſſus eſt Iſraël obuiam Philiſthiim in prælium, & caſtrametatus eſt iuxta Lapidem adiutorij. Porrò Philiſthiim venerunt in Aphec.
2. Et inſtruxerunt aciem contra Iſraël. Inito autem certamine, terga vertit Iſraël Philiſthæis: & cæſa ſunt in illo certamine, paſſim per agros, quaſi quatuor millia virorum.
3. Et reuerſus eſt populus ad caſtra: dixerúntq; maiores natu de Iſraël: Quare percuſſit nos Dominus hodie corã Philiſthiim? Afferamus ad nos de Silo Arcam fœderis Domini, & veniat in medium noſtri, vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum.
4. Miſit ergo populus in Silo, & tulerunt inde Arcam fœderis Domini exercituũ ſedẽtis ſuper Cherubim: erántq; duo filij Heli cum Arca fœderis Dei, Ophni & Phinees.
5. Cúmque veniſſet Arca fœderis Domini in caſtra, vociferatus eſt omnis Iſraël clamore grandi, & perſonuit terra.
6. Et audierũt Philiſthiim vocẽ clamoris, dixerúntque: Quænam eſt hæc vox clamoris magni in caſtris Hebræorum? Et cognouerunt, quòd Arca Domini veniſſet in caſtra.
7. Timuerúntque Philiſthiim, dicentes: Venit Deus in caſtra: & ingemuerunt, dicẽtes;
8. Væ nobis: non enim fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius: væ nobis. Quis nos ſaluabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Ægyptum omni plaga, in deſerto.
9. Confortamini, & eſtote viri, Philiſthiim: ne ſeruiatis Hebræis, ſicut & illi ſeruierunt vobis: confortamini, & bellate.
10. Pugnauerunt ergo Philiſthiim, & cæſus eſt Iſraël, & fugit vnuſquiſq; in tabernaculũ ſuum: & facta eſt plaga magna nimis; & ceciderunt de Iſraël triginta millia peditum.
11. Et Arca Dei capta eſt: duo quoque filij Heli mortui ſunt, Ophni, & Phinees.
12. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, ſciſſa veſte, & conſperſus puluere caput.
13. Cúmque ille veniſſet, Heli ſedebat ſuper ſellam contra viam ſpectans. Erat enim cor eius pauens pro Arca Dei. Vir autem ille, poſtquàm ingreſſus eſt, nuntiauit vrbi: & vlulauit omnis ciuitas.
14. Et audiuit Heli ſonitum clamoris, dixítque: Quis eſt hic ſonitus tumultus huius? At ille feſtinauit, & venit, & nuntiauit Heli.
15. Heli autem erat nonaginta & octo annorum, & oculi eius caligauerant, & videre non poterat.
16. Et dixit ad Heli: Ego ſum qui veni de prælio, & ego qui de acie fugi hodie. Cui ille ait. Quid actum eſt, fili mi?
17. Reſpondens autem ille, qui nuntiabat: Fugit, inquit, Iſraël coram Philiſthiim & ruina magna facta eſt in populo: inſuper & duo filij tui mortui ſunt, Ophni & Phinees: & Arca Dei capta eſt.
18. Cúmque ille nominaſſet Arcam Dei, cecidit de ſella retrorſum iuxta oſtium, & fractis ceruicibus mortuus eſt. Senex enim erat vir & grandæuus: & ipſe iudicauit Iſraël quadraginta annis.
19. Nurus autem eius, vxor Phinees, prægnans erat, vicináque partui: & audito nuntio, quòd capta eſſet Arca Dei, & mortuus eſſet ſocer ſuus, & vir ſuus, incuruauit ſe, & peperit: irruerant enim in eam dolores ſubiti.
20. In ipſo autem momento mortis eius, dixerunt ei quæ ſtabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperiſti. Quæ non reſpondit eis, neque animaduertit.
21. Et vocauit puerum, Ichabod, dicens: Tranſlata eſt gloria de Iſraël, quia capta eſt Arca Dei, & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo.
22. Et ait: Tranſlata eſt gloria ab Iſraël; eò quòd capta eſſet Arca Dei.

CAPITIS QVARTI ARGVMENTVM.

Pœnarum exequutio.

HActenvs de reuelatione pœnarum propter peccata Heli,& filiorum eius vniuerſo Iſraëli impendentium. Deinceps de exequutione illarum. Triplex igitur pœna in hoc cap. inflicta memoratur. Primo loco Iſraëlitæ à Philiſthæis bello atteruntur, partim in fugam verſi, partim ad quatuor circiter virorum millia occiſi. Secundo loco, exercitum redintegrantes, & Arcæ præſidio munientes, bellum repetunt, infeliciori ſucceſſu:nam & populus partim fugit, partim ad triginta peditum millia occumbit; & Arca fœderis ab hoſtibus capta in terram alienam exportatur; & duo filij Sacerdotis Heli in prælio occiduntur. Tertio tandem loco, triſtis è bello nuntius in vrbem refertur; qui & ciues in lachrymas ſoluit; & Sacerdotem Heli in interitũ dedit repentinum;& vxorem Phinees in partum impulit immaturum. Suis ſingula locis minutiùs explicabo,&,ſicubi opus erit,illuſtrabo.

Triplex pœna infligitur. Prima. Secunda. Tertia.

Num. I. Et factum eſt in diebus illis, conuenerunt Philiſthiim in pugnam. Et egreſſus eſt Iſraël obuiam Phil ſthiim in prælium: & caſtrametatus eſt iuxta Lapidem adiutorij. Porrò Philiſthiim venerunt in Aphec.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Triplex huius capitis exordium. Primum tripliciter explicatur.* Septuag. Vatabl. Pagnin. Clarius. *Primò.*

ET *factum eſt*,&c. Aliter alij hoc caput quartum exordiuntur. Primò, quidam vltima verba præcedentis capitis reuocant ad initium ſequentis, licet paululum immutata. *Et factum eſt*, inquiunt, *verbum Samuel ad omnem Iſrael.* Ita habent Septuaginta in Bibliis Regiis & Complutenſibus, quos Vatabl. Pagn. Iſidorus Clarius, & alij ſequuntur. Et poteſt tripliciter explicari. Primò, impletum eſt quidquid Samuel prophetarat. Ita colligitur ex Hebræo, vbi habetur: *Et fuit verbum Samuelis omni Iſraeli.* Hoc eſt: Euenit, quidquid prædixerat. Et videtur planior ac ſimplicior interpretatio, cui D. Gregor. Carth. & alij ſubſcribunt.

D.Greg. Carth.

2\. *Secundò.* Autor traditionum. Angel.

Secundò, *Factum eſt verbum.* Hoc eſt: Prolatum eſt verbum à Samuele, fore vt populus à Philiſthæis vinceretur. Ita Auctor traditionum, & Angelomus. Si hæc expoſitio vera eſt; & Samueli prædicenti Iſraël non acquieuit; non immeritò ſuæ perfidiæ pœnas dedit, ab hoſtibus ſuperatus. Nam, ſi Ioſue & ſeniores Iſraël, quando cum Gabaonitis pacem inierunt, omninò decepti ſunt, quia *os Domini non interrogauerunt.* Ioſue 9. numer. 14. quid mirum, ſi Iſraëlitæ modò decipiantur & puniantur;quia non ſolùm inconſulto Domino, ſed etiam inuito, ad bellandum prodierunt? Paulò aliter Magiſter hiſtoriæ: *Factum:* hoc eſt, Prolatum eſt verbum à Samuele, quo præcepit Iſraëli, vt diuinos & ariolos, cæteráque & peccata, & peccandi nutrimenta, quæ habebat, procul amoueret. ſin minùs à Deo grauiter puniendus. Credibile eſt, & illam prædictionem, & hanc admonitionem à Samuele factam, quamuis neutra in Litera exprimatur.

Mag.hiſt.

3\. *Tertiò.* Rabban. Vatabl. Marian. Salianus.

Tertiò. *Factum eſt*, ſeu, prolatum eſt verbum à Samuele, quo populum ad bellandum contra Philiſthinos ex diuino oraculo incitauit. Sic aliqui Rabbini, quibus Vatabl. & Iſidorus Clar. & noſter Mariana aſſentiuntur: nec Salianus in ſuis Annalibus refragatur. Colliguntque ex eo, quòd maiores natu Iſraël in bello ſuperari, poſteà dixerunt: *Quare percuſſit nos Dominus hodie coram Philiſthiim?* numer. 3. ſequenti. Quaſi dicerent: Si, Deo iubente, hanc expeditionem ſuſcepimus: cur eum nobis adeò contrarium experimur, vt ab hoſtibus ſuperemur? Non eſt improbabilis expoſitio. Sæpe enim Deus ad pugnandum inducit, quos patitur in ipſa pugna ſuperari: vt videre eſt Iudic. 20. à numer. 1. vbi Iſraëlitæ ſemel atque iterum ex diuino conſilio contra Benjamitas decertarunt; & nihilominùs in vtroque prælio corruerunt, quadraginta hominum millibus partim in vna, partim in altera pugna interfectis.

Deus ſæpè ad pugnam inducit, quos patitur in ipſa pugna ſuperari.

4\. *Triplex ratio, cur Deus ſuperari patiatur, quos ad pugnandũ induxit. Prima ex Caietano. Secunda ex Lyra.*

Cuius euentus ratio multiplex ab Expoſitoribus inculcatur. Vna ex Caietano; quia Iſraëlitæ debitam diligentiam, humanam induſtriam, ac militarem prudentiam, vt par erat, non adhibuerunt. Deus autem quando imperat finem, vult, vt proportionata media applicentur: quare qui hæc negligit, illo fruſtratur. Secunda ex Lyrano: *Quia nimis*, inquit, *confidebant in ſua multitudine & fortitudine; ideò Dominus permiſit, eos bis in prælio debellari, vt humiliarentur, & ad Deum recurrerent, magis confidentes de diuina virtute, quàm de ſua.* Nec immeritò. Quia nulla eſſe poteſt præſentior arrogantiæ medicina, quàm humiliatio. Tertia ex D. Gregorio lib. 14. Moral. c. 13. Quia Iſraëlitæ bono quidem zelo peccata Benjamitatum vlciſci voluerunt: ſed ſua ipſi priùs non expiarunt; cùm tamen qui aliena peccata corripit, priùs debeat in ſe ipſo propria iugulare.

Tertia ex D.Greg.

5\. *Qui puniunt aliorum culpas, ſuis grauati à Deo puniuntur.*

Quid eſt, inquit Greg. *quòd in vltionem ſceleris inflammatur Iſrael; & tamẽ priùs ipſe proſternitur: niſi, quòd priùs ipſi purgandi ſunt, per quos aliorum culpæ feriuntur: vt ipſi iam mundi per vltionem veniant, qui aliorum vitia corrigere feſtinant?* Et rem illuſtrat exemplo adulteræ, cuius accuſatoribus dixit Chriſtus Dominus: *Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat.* Ioan. 8. n. 7. De quibus Gregorius: *Ad aliena*, inquit, *punienda peccata ibant, & ſua reliquerant. Reuocãtur itaque intus ad conſcientiam, vt priùs propria corrigãt, & tunc aliena reprehendant.* Vbi obiter nota, malorum Prædicatorum impudentiam peiorem, quàm Phariſæorum. Nam hi ſuorum ſcelerum conſcij, adulteram lapidare auſi non ſunt: ſed *vnus poſt vnum exibant, incipientes à ſenioribus.* Ibid. n. 9. At illi ſuorum peccatorum non ignari, aliena peccata inſectantur.

Phariſæi lapides mittere iubentur, qui ſunt à ſe culpas abiecerũt.

Prædicatores mali, qui aliorũ mala criminantur, peiores Phariſæis.

6\. *Prædicatores arguere debẽt, more miſerantium, nõ ſæuientium.*

Sed ad hos pertinet illa Iudæ Apoſtoli admonitio in ſua Canonica, numer. 22. vbi loquens de quibuſdam Hæreticis arguendis, ſubdit: *Hos quidem arguite iudicatos:* ſeu, vt ex Græco legi poteſt: *Hos quidem commiſeramini iudicati.* Vbi in primis aduerte, pro verbo *arguendi*, poni verbum *commiſerandi*, vt palam fiat, Prædicatores, ſeu Prælatos arguere debere more commiſerantium, non autem more ſæuientium. Deinde, eos eſſe ad arguendum aptiores, qui iam iudicati ſunt, id eſt, caſtigati & emendati: tum, quia memores proprij iudicij, mitiores ſe exhibent in alienorum, quia propriis culpis expurgati, alienas accommoda

Purgati à propriis culpis ad purgandos alios accedant.

commodatiùs expugnant. Hos igitur, inquit Apoſtolus, arguite, iudicati. Quaſi diceret: Poſtquàm iudicati & caſtigati & emendati fueritis, tunc ad alios iudicandos caſtigandóſque accedite: cauete autem, ne antequàm propriis ſceleribus renuncietis, aliena arguatis.

7. *D.Greg. Nemo alium proſequi, aut vlciſci debet, ſicut Deus: quia nemo ſanctus eſt, ſicut Deus.*

Huc pertinet illa Iobi cum ſuis amicis expoſtulatio: *Quare, inquit, perſequimini me, ſicut Deus?* Iob 19. num. 22. Quaſi diceret, vt bene D. Gregorius lib. 14. Moral. cap. 24. interpretatur: *Deus, inquit, tantò iuſtius aliena vitia percutit; quantò in ſemetipſo nihil habet vitiorum: homines verò, cùm per diſciplinam alios feriunt; ſic alienam infirmitatem debent percutere, vt etiam ad ſuam nouerint oculos reuocare. Vos autem ita me de infirmitatibus meis affligitis, ac ſi ipſi more Dei, de infirmitate nihil habeatis.* Has igitur ob cauſas, aut alias ſimiles n. 3. ſequenti attingendas, potuit Samuel ex diuino oraculo præcipere Iſraëlitis, vt cum Philiſthæis bellum ſuſciperent; quamuis futurum eſſet, vt bello opprimerentur. Atque hæc de primo huius capitis exordio.

8. *Secundum huius capitis exordium.*

Secundò, alij, nullis verbis ex præcedente capite huc adductis; immò nonnullis, quæ in Vulgata præfeuntur, amputatis, ſic exordiuntur: *Egreſſus eſt namque Iſrael obuiā Philiſthiim in prælium.* Ita eſt in Hebræis & Chaldæis exemplaribus: immò & in Latinis, quæ in Bibliis Regiis & Complutenſibus circunferuntur: & ſic legendum eſſe, iuxta antiquos codices, ad marginem Gloſſæ ordinariæ inſinuatur: quam lectionem Diuus Gregorius & Angelomus ſequuntur: & Lucas Burgenſis acerrimè tuetur. *D.Greg. Angel. Burgenſ.* Et probat ex particula, *Namque, quā, inquit, exēplaria conſtanter habent:* qua non probatur, Philiſthæos veniſſe ad bellum, ſed eueniſſe, ſeu impletum fuiſſe verbū Samuelis, vt in fine præcedentis capitis iubetur: ergo immediatè poſt illam aſſertionem ſequi debuit, tanquàm illius confirmatio in principio huius capitis: & proinde aliud eius exordium, quod in aliis exemplaribus habetur, vocat, *aſſutitium:* & quod minùs ferendum eſt, addit, *ſutorem fuiſſe imperitum.* *Burgenſis acrior huius exordij aſſertor reiicitur.* Nihilominùs Burgenſis ratio non conuincit: tum, quia particula, *Nanque*, non in omnibus exemplaribus conſtanter repetitur; cùm abſit à Græcis & Latinis vulgatis: immò neque ex Hebræis, & Chaldæis libris, ad quos ille prouocat, neceſſariò colligatur: nam in illis eſt particula ו *Vau*, quæ plerunque eſt copulatiua; & forte nunquàm eſt cauſalis: vt Pagn. lib. Inſtit. c. 24. potiùs exiſtimat. *Pagnin.* Et vt demus, hoc loco cauſalem eſſe: qui dicunt, Iſraëlitas Samuelis oratione excitatos bellum inchoaſſe; facilè admittent rationem reddi per eam particulam, cur Philiſthini ad bellum venirent; quòd ſcilicet ab Iſraëlitis prouocarentur: vnde neceſſariò concedent aliud huius capitis exordium, in quo egreſſus Philiſthinorum ad bellum contineatur.

9. *Tertium, ac germanum huius capitis exordium, quod eſt in Vulgata.*

Tertiò igitur dicendum, verum ac germanum huius capitis exordium eſſe, quod habetur in Vulgata: cuius auctoritas omnibus, quæ in contrarium adduci poſſunt, facilè præpōderat. Immò Septuaginta in Bibliis Sixtianis eodē exordio vtuntur: & Lucifero, D. Athanaſij ſynchrono, eius loci ſcholia illud attribuunt. Et interpretes communiter illud tanquàm proprium interpretandum ſuſcipiunt. Igitur illud, *Et factum eſt in diebus illis*, Hebraiſmus eſt in ſacris Literis paſſim obuius; quem Euangeliſtæ frequenter imitantur, Matth. 9. num. 10. Marci 2. num. 15. Luc. 1. n. 8. & paſſim alibi. Cuius ſenſus eſt: Contigit autem in diebus illis. Sed, qui fuerunt illi dies? Abul. quæſt. 1. *Abulenſis.* exiſtimat, fuiſſe proximè ſequentes. Dicit enim, pauco tempore poſt illam propheti am ſuperiori capite memoratam, hoc bellum inſurrexiſſe.

Nihilominùs, cùm illa prophetia contigerit Samuele duodenne: hoc autem bellum, in quo Heli mortuus eſt, factum fuerit, Samuele trigeſimum, aut quadrageſimum annum agente; vt ex dictis cap. 3. num. 16.4. conſtat, neceſſe eſt, inter illam prophetiam, & hoc bellum, annos decem & octo, aut viginti & octo interfluxiſſe. Vnde, cùm hic dicitur: *Factum eſt in diebus illis:* non intelligas proximè ſequentes; ſed eo internallo, quo diximus diſtantes. 10. *Quo tempore hoc bellum contigerit.* Dixi autem, *Bellum in quo Heli mortuus eſt:* quia de priori bello, in quo quatuor millia ceciderunt, poſſet eſſe maior dubitatio, an ſtatim poſt illam Samuelis prædictionem contigerit. Nihilominùs, cùm vtrunque bellum per modum vnius factum fuerit; nec vnum ab altero, niſi vno, vel altero die abfuerit; vt Abulenſis citatus ex Litera oſtendit: idem ferè de vtroque iudicium ferendum eſt. *Abul.*

Conuenerunt Philiſthiim, &c. Deſcribitur vtriuſque exercitus, Philiſthæi ſcilicet, & Iſraëlitici, ad bellandum concurſus. Vbi tria ſunt explicanda: Quinam fuerint Philiſthini? Qui deinde in hoc bello aggreſſores: Quæ tandem huius belli ſuſcipiendi cauſæ? 11. *Tria explicanda.*

Quod ad primum attinet: Philiſthini, ſi genus ſpectes, fuerunt de ſtirpe Cham filij Noë, vt patet ex Geneſ. 10. num. 14. & 1. Paralipom. 1. num. 12. Non quidem per filium eius Chanaan, ſed per filium eius Meſraim propagati. Vnde dici non debent Chananæi, niſi vel propter regionem Chananæam, in qua habitabant, vel propter affinitatem, quam cum Chananæis contrahebant: vt Abul. ad locum Paral. proximè citatum quæſt. 11. confirmat. 12. *Philiſthinorum genus.* *Abul.* Nati ſunt proximè ex duobus populis *Phetruſim*, & *Chaſſuim*; vt ex proximè citatis Scripturæ locis patet: qui ſuas inter ſe vxores liberè commutabant: vt ſentiunt nonnulli Hebræorum: neſcio, an aliqua in ſuos hoſtes maleuolentia inſuſi. Nam Hebræos quidem Abul. ad locum Gen. citat. arguit falſitatis.

Patria illorum fuit Philiſthæa, ſeu Philiſthina, intra terminos terræ Promiſſionis incluſa, vt Abul. hîc q. 2. & Exod. 13. qu. 7. oſtendit: quinque præcipuis vrbibus, ſeu prouinciis diſtincta, vt patet ex 1. Reg. 6. num. 5. quæ omnes ibidem, num. 17. & Ioſ. 13. num. 3. nominantur, & ſuis ſingulæ Regibus attribuuntur. 13. *Philiſthinorum patria.* *Abul.* Hæc autem regio maxima ex parte ad ſortem Tribus Iudæ pertinebat, vt ex Ioſuë 15. à num. 45. facilè colligitur: vbi præcipuæ vrbes Palæſthinæ in ſorte Tribus Iuda recenſentur: vt regia Tribus ex vicinitate hoſtium, quos ſubiicere non poſſet, & cautior, & humilior redderetur. Philiſthinorum religio fuit idololatria. *Philiſthinorum religio.* *Philo.* Innumera enim idola venerabantur. Vnde Philo Hebræus lib. De nobilitate, ad finem, vocat Palæſthinam *cultricem multorum Numinum.* Omnium famoſiſſima fuerunt *Dagon*, id eſt, *frumentum.* cap. ſequent. n. 2. *Aſtaroth*, id eſt, *diuitiæ.* Iudic. 10. n. 6. *Beelzebub*, id eſt, *idolum muſcarum.* 4. Reg. 1. num. 2. cui primas deferebant, & quem *Principem Dæmoniorum* appellabant. Luc. 11. n. 15. Vide in quantum miſeriæ barathrum vana illa ſuperſtitio ſe præcipitauerit: quæ enim de ſua potentia, & opulentia intumeſcebat; muſcarum Deum omnium maximum iudicabat. Tandem Philiſthini, ſi nominis etymologiam inquiras, *Potu cadentes*, id eſt, *ebrij*, interpretātur: quia illos, vt docet D. Auguſt. in Pſal. 82. *fecit ebrios luxuria ſæcularis.* *Philiſthinorum etymologia.* *D. Auguſt. D.Greg.* Quare D. Greg. hoc loc. in Philiſthinis

 malos

malos Angelos agnoſcit, qui in veritate non ſteterunt tanquam ebrij; ſed per abundantiorem potum ſuperbiæ perdiderunt ſtatum æternæ vitæ.

14. *Philiſthini ſæpè dicuntur alienigenæ.*

Sed notandum, Philiſthinos in Scriptura frequenter alienigenas appellari. Pſal. 59. n. 10. *Mihi alienigenæ ſubditi ſunt.* Pſalm. 82. num. 8. *Alienigenæ cum habitantibus Tyrum.* Pſalm. 86. num. 4. *Ecce alienigenæ, & Tyrus*, &c. In quibus locis alienigenæ pro Philiſthinis ponuntur, vt interpretes aduertunt. *D. Hier.* Immò addit D. Hieron. in illa verba: *Super tribus ſceleribus Gazæ.* Amos 1. n. 6. vbicunque in veteri Teſtamento Allophyli, id eſt, alienigenæ, leguntur; non eſſe commune nomen omnium externarum Gentium, ſed proprium Philiſthinorum. Quod an perpetuò verum ſit, interim non diſputo. *D. Ambroſ.* Certè Diuus Ambr. lib. 1. Offic. cap. 29. præſentem locum ita tranſtulit: *Conuenerunt alienigenæ ad pugnam:* hoc eſt, Philiſthini.

Ratio, vt honeſtiori vocabulo hoſtes nominarentur.

Sed, cur iniquiſſimi hoſtes alienigenæ vocabantur; cùm hoc vocabulum in quoſcunque homines externo ſolo natos, etiam iuſtiſſimos potuerit conuenire? Optimam ad mores rationem reddit D. Ambroſius citatus: *Aduerſarios*, inquit, *molli veteres appellatione nominabant. Hoſtes enim antiquo ritu peregrini dicebantur. Quod de noſtris aſſumptũ dicere poſſumus. Aduerſarios enim ſuos Hebræi allophylos, hoc eſt, alienigenas, Latino appelabant vocabulo.* Vbi D. Ambr. in primis Gentilium hominum modeſtiam commendat; qui etiam ſuos hoſtes cum magna charitate ac reuerentia nuncupabant; *Ethnici ſuos hoſtes vocabant peregrinos.* iuxta illud Ciceronis lib. 1. Offic. *Cicero.* *Hoſtis*, inquit, *apud maiores noſtros is dicebatur, quem nunc peregrinum dicimus.* Vt enim veteres à duriori hoſtis vocabulo abſtinerent, mitiori vocabulo *peregrini* vtebantur. Deinde aſſerit, eam conſuetudinẽ è ſacris Literis defluxiſſe: quod ſicut confirmat ex præſenti loco, in quo Philiſthini, nõ hoſtes, ſed alienigenæ dicuntur, ita ex multis aliis poſſet cõfirmare. *Dauid aduerſarios ſuos vocabat filios alienos.* Nam Dauid hoſtes ſibi diriſſimos humaniori vocabulo appellabat filios alienos: *Filij*, inquit, *alieni mentiti ſunt mihi. Filij alieni inueterati ſunt, & claudicauerunt à ſemitis ſuis.* Pſal. 17. n. 46. Et iterum: *Erue me de manu filiorum alienorum, quorum os loquutum eſt vanitatem.* Pſal. 143. num. 11. Et paſſim alibi, non hoſtes appellat, ſed filios; non crudeles, & iniuſtos, ſed tantum alienos.

15. *Etiam hoſtes appellandi fratres.*

Nec mirum, hoſtes tam miti vocabulo dici alienigenas; cùm etiam mitiori fratres debeant appellari. Vnde, cùm olim populus Iſraël Deum conſuleret circa bellum contra Benjamitas ſuſcipiendum: *Debeo*, inquit, *vltra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin, fratres meos; an non?* Iud. 20. n. 23. *Lyra.* Vbi Lyranus: *Per hoc*, inquit, *quòd fratres vocarent illos, quos impugnant, oſtenditur, quòd licèt vitia ſint punienda; natura tamen eſt diligenda.* Hebræorũ Principes ac Dynaſtæ ex captiuitate Babylonica in patriam reſtituti, tanta populum tyrannide opprimebant; quanta illum ne ipſi quidem Babylonij oppreſſerunt. Quid ergo populus: *Factus eſt*, inquit Textus, *clamor populi, & vxorum eius magnus aduersùs fratres ſuos.* 2. Eſdr. 5. num. 1. Vbi vides, populum tam multis iniuriis laceſſitum, fratres appellaſſe eos homines, qui duriſſimam contra illum tyrannidem exercebant: ac ſi, ne hoſtiles quidem iniuriæ fraternam in animo charitatem obliterarent.

16. *Chriſtus Dominus ſuos aduerſarios fratres appellabat.*

Certè Chriſtus Dominus acerbiſſimis cruciatibus à Iudæis dilaniatus exclamabat: *Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ.* Pſal. 68. num. 9. Fratres appellabat, quos non immeritò appellare poſſet duriſſimos carnifices ac tortores. Et vt intelligas, propter hominum in Chriſtum Dominum crudelitatem, Chriſti Domini in homines charitatem non extingui; ſed maiores in flammas amoris erumpere, quò maiores in flammas furoris homines excandeſcebant: aduerte, Chriſtum Dominum, antequam ab hominibus extremas iniurias actus in crucem pateretur, ſuum populum patruelis nomine affeciſſe: *Cantabo*, inquit, *dilecto meo canticum patruelis.* Iſai. 5. num. 1. *Chriſtus Dominus, nondum à Iudæis crucifixus, ſuum populũ vocat patruelem; crucifixus fratrem.* Quæ cognatio remotior eſt, quàm fraterna; patrueles enim filij ſunt ex fratribus, non fratres: at verò poſtquam ab hominibus iniquiſſime tractatus eſt, & ad turpiſſimam crucis mortem condemnatus; tunc, cùm omne vinculum neceſſitudinis anteà cum homine contractæ, propter tam inſignem perfidiam reſcindendum videretur; maiori æſtuaſſe amoris affectu, & arctiori cum homine cognatione ſe conſtrinxiſſe; nec iam patruelem, vt anteà, ſed fratrem vocaſſe. Auctor enim ſalutis humanæ, inquit Apoſtolus, per paſſionem conſummatus, *Non confunditur fratres eos vocare dicens: Nuntiabo nomẽ tuum fratribus meis.* Hebr. 2. n. 11. & Pſal. 21. num. 23.

17. *Olim in Eccleſia omnes fideles dicebantur fratres.*

Cùm igitur hoſtes & à Sanctis, & à Sancto Sanctorum, Chriſto Domino, fratres appellentur; quid mirum, ſi domeſtici ac familiares debeant fratres appellari? Olim quidem ſub initium naſcentis Eccleſiæ omnes fideles, veluti per antonomaſiam, fratres dicebantur; *Tert.* vt Tertull. in Apolog. cap. 39. & lib. De corona militis, c. 1. *Clem. Alex.* & Clemens Alex. lib. 2 & 5. ſtromatum, pluresque alij teſtantur. Vnde eſt illud: *Qui ſcit fratrem ſuum peccare peccatum, non ad mortem, petat, & dabitur ei vita.* Ioan. 5. numer. 16. *D. Auguſt.* Vbi D. Auguſt. tom. 4. lib. 1. De ſerm. Domini in monte, cap. 45. *Fratres*, inquit, *Chriſtianos ſignificari multis diuinarum Scripturarum documentis probari poteſt. Sed manifeſtiſſimũ eſt illud, quod Apoſtolus ita ponit: Sanctificata eſt*, inquit, *mulier infidelis per virum fidelem.* 1. Cor. 7. n. 14. ſeu vt ipſe Auguſt. legit. *Sanctificata eſt mulier infidelis in fratre:* hoc eſt, in Chriſtiano, qui abſolutè dicitur frater. Vnde paulò ante, num. 12. ait Apoſtolus: *Si quis frater vxorẽ habet infidelem:* hoc eſt, ſi quis Chriſtianus. Et paulò pòſt, n. 15. *Non*, inquit, *ſeruituti ſubiectus eſt frater, aut ſoror:* id eſt, Chriſtianus, aut Chriſtiana. Itaque germana charitas ad omnes ſe fundit & propagat; & non ſolum domeſticos, ſed etiam hoſtes fratres appellat; aut ſaltem alienigenas, in quo vocabulo nihil odij, aut inuidiæ continetur.

18. *Altera res explicanda. Iſraëlitas fuiſſe aggreſſores, quid probet?*

Quod ad ſecundum attinet: Dubitari poteſt, Iſraëlitæne, an Philiſthini, priores ad bellum ſuos hoſtes prouocarint. Exemplaria in Bibliis Regiis & Complutenſibus citata, ſignificare videntur, Iſraëlitas fuiſſe aggreſſores, dum ſic habent: *Egreſſus eſt namque Iſraël*, &c. Nam illa particula cauſalis, *Neque*, ſupponit, Philiſthinos conueniſſe in pugnam, non ad inferendam, ſed ad repellendam iniuriam: neque ſuapte ſpõte ductos, ſed ab Iſraëlitis prouocatos. Reddit enim rationem, cur Philiſthini ad pugnam conuenerint: quia ſcilicet, egreſſus fuerat Iſraël in prælium. *Probabilius fuiſſe Philiſthinos.* Nihilominùs vulgata editio nouiſſimè emendata potiùs tribuere videtur initium huius belli Philiſthinis: tum, quia Græcos & Hebraicos fontes ſequuta, vt paulò ante diximus, excludit illam particulam cauſalem, *Nanque*, & eius loco reponit copulatiuam, *Et*: tum, quia priùs memorat, Philiſthinos ad pugnam cõueniſſe, & poſteà egreſſos fuiſſe Iſraëlitas, vt narrationis ordo rerum ordini reſponderet: tum, quia ſubdit, Iſraëlitas egreſſos fuiſſe obuiam Philiſthinis: nemo autem dicitur, obuiam alteri procedere, niſi viam aggredienti: atque

adeò

adeò priùs Philiſthini, quàm Iſraëlitæ ad pugnandum concurrerunt.

Confirmatur hac pari.

19. Quod mihi facilè perſuadeo: quia Philiſthini ſub id temporis tanquàm acerrimi hoſtes, & ſtrenuiſſimi bellatores arma tractabant, vt patebit ex ſequentibus, præſertim c.13.à n.19. vbi dicuntur, omnem armorum vſum ſibi vſurpaſſe: nullum Iſraëlitis permiſiſſe. At verò Iſraëlitæ ſequuti peſſima exempla filiorum Heli, otio ac deliciis indulgebant. Nihil autem viriles animos magis emaſculat & eneruat ad pugnandum, quàm voluptas: vt ſuo loco illuſtrabo. Vnde hoſtes prouocare non auderent; ſed ſatis ſupérque facere ſibi viderentur, ſi propulſarent. Et fortè, ne ad repellendam quidem iniuriam pares animos haberent; niſi ad id, Samuelis oratione, vt paulò antè ex Hebræis diximus, animarentur. Quare à Samuele ſtimulati, ex ea ignauia & ſocordia, in qua ſepulti iacebant, edormierunt; & ad arma capeſſenda, vix vi greſſus maturarunt.

Populi fortitudo Samueli tribuenda. Bonum pugnæ auſpiciū, nō expectare hoſtem, ſed ei occurrere.

20. Vnde non eorum virtuti, ſed Samuelis orationi mihi videtur tribuendum illud fortitudinis exemplum, quod in aggrediendo hoc prælio præbuerunt; dum hoſtem intra caſtra non expectarunt, ſed aggredienti obuiam proceſſerunt. Quod olim optimum pugnandi augurium, ſeu initium credebatur. Vnde Moyſes ad Ioſuë contra Amalecitas pugnaturum: *Elige*, inquit, *viros; & egreſſus pugna contra Amalec.* Exod.17.n.9. Ac ſi feliciùs pugnaturus crederetur, ſi obuius ſuis hoſtibus exiret; quàm, ſi venientes expectaret. Hinc eſt, quòd Ionathas Philiſthinos aggreſſurus hanc cum ſuo armigero inierit pactionem: *Cùm*, inquit, *apparuerimus eis, ſi taliter loquuti fuerint ad nos: Manete, donec veniamus ad vos: ſtemus in loco noſtro, nec aſcendamus ad eos. Si autem dixerint; Aſcendite ad nos: aſcendamus, quia tradidit eos Dominus in manibus noſtris.* 1. Reg.14.num.9. & 10. Quaſi hoc ſignum proponeret: ſi nobis obuij egredientur, feliciter dimicabunt; ſi intra ſuos limites manebunt, infeliciter: quare illos manentes oppugnemus; egredientes autem fugiamus. Et certè rei euentus probauit conſilium: vt ibi iterum aduertemus.

Duplici exēplo bonitas illius auſpicij confirmatur.

21. Pari ratione Timotheus caſtrametatus trās torrentē, & pugnaturus cum Iuda Machabæo, priùs cum ſuis militibus ſic ſtatuit: *Cùm*, inquit, *appropinquauerit Iudas, & exercitus eius ad torrentem aquæ: ſi tranſierit ad nos prior, non poterimus ſuſtinere eum; quia potens poterit aduersùm nos: ſi verò timuerit tranſire, & poſuerit caſtra extra flumē: tranſfretemus ad eos, & poterimus aduersùm illos.* 1.Mach.c.5. n.40. Itaque feliciùs decertare credebatur, qui venienti hoſti obuius occurrebat. Sic olim Achab Rex Iſraël à Propheta Domini admonitus, non ſe continuit intra muros Samariæ; quibus clauſus tenebatur; nec Syrorum aggredientium impreſſionem ſuis ſeptus mœnibus expectauit, ſed cum exiguo puerorum agmine in apertam aciem prodiuit; tam proſpero euentu, vt non ſolùm ſinguli pueri ſingulos hoſtes primùm obuios ſtrauerint; ſed immenſas hoſtium phalanges cum ſuo quoque Rege Benadad, fuderint, diſiecerint, fugarint, 3.Reg.20.à 13. Tam felix pugnandi auſpicium ab egreſſu de muris, ſeu caſtris in arenam deſumebatur; niſi fortè, aduerſo Numine pugnaretur: vt planè contigit Iſraëlitis. Qui quidem, quia bonæ conſcientiæ præſidio deſtituti, Deóque offenſo exarmati in puluerem deſcenderunt, infeliciter dimicarunt. Non procedit enim auſus humanus, quem diuinus non prouehit afflatus.

Offenſo Numine prælianteſ, infeliciter præliantur.

22. Quæret aliquis ſub quo duce egreſſus fuerit A Iſraël in prælium: Nam in Litera non exprimitur.

Hebræorum dux in hoc prælio non nominatur, fortè, quia nihil memoria dignum fecit.

Non fuit in primis Samuel, quia is nondum erat Iudex futurus poſt obitum Heli: ad quem proinde belli faciendi, exercituſque ductandi ius non pertinebat: nec videtur ad id muneris electus; cùm ſub id temporis non arma, ſed oracula tractaret. Non Heli, quia is, ſicut in poſteriori bello in vrbe remanſit; vt ex num.13. patebit, ita videtur in priori remanſiſſe: præſertim ſua eum & ætate, & cæcitate à bello exauctorante. Quis ergo? Alter fortaſſe ex eius filiis, aut quis ſimilis, quem in re trepida raptim ac tumultuariè elegiſſent, ab Scriptura non nominatum; quia, cùm nihil memoria dignum egerit; dignus fuit, qui ſilentio inuolueretur. Sed quis militum numerus? B Neque hunc Litera expreſſit. Fortaſſe, quia, cùm omnes præproperi & turbati ad bellum conuenerint; neque cenſeri capita, neque deſcribi ordines, neque diſtribui phalanges, neque tandem numerari milites potuerunt.

Militum numerus incertus, fortè, quia raptim collectus.

Vniuerſalis cauſa bellorū inter Iſraëlitas, & Philiſthinos.

23. Quod attinet ad tertium: Cauſa & radix omnium bellorum inter Iſraëlitas & Philiſthinos fuit ius, quod Deus contulit Iſraëlitis ad terram Chanaan occupandam: vt patet ex Geneſ.11.n.7. & Gen.13.n.14. & Gen.15.n.18. & paſſim alibi. Vnde illud: *Tibi dabo terram Chanaan, funiculū hæreditatis veſtræ.* Pſal.104. n.11. Cùm ergo Philiſthæa in terra Chanaan includeretur, vt diximus, ius habebant Iſraëlitæ in Philiſthinos. Hi verò è contra ius habere ſibi videbantur ad tuendos C fines ſuos, & Iſraëlitas propulſandos; vel quia neſciebant ius Iſraëlitis à Deo datum; vel quia contemnebant. Vnde acre vtrinque bellum deflagrabat: quod incepit mortuo Iair, Iudice Iſraëlis. Tunc enim, cùm Iſraëlitæ ſeptem idola colerent, Iud. 10. num. 6. traditi à Deo ſunt in poteſtatem ſeptem Gentium puniendi. Ibidem, n.11. vt pœna culpæ reſponderet: & ſeptem idololatriæ, ſeptem captiuitatibus expiarentur, vt Lyranus ad eum locum obſeruauit. Sed primùm Philiſthæis decem & octo annis; poſteà annis quadraginta ſeruierunt: vt patet Iud.10.n.8. & Iud.13.n.1. è quorum ſeruitute per Samſonem liberati, aliquod tamen tributum ſoluere cogebantur, vſque ad regnum Dauidis, qui hoc eos onere liberauit; cùm *percuſſit* D *& humiliauit Philiſthiim, & tulit frænum tributi de manu eorum.* 2 Reg. 8. n. 1. Quamuis nunquàm hi hoſtes deleri omninò potuerint de terra Chanaan, ſed in ea vſque ad tempora Machabæorum perſeuerarint: vt patet ex 1. Machab.3. num. 24. Nam Deus, etſi promiſerit eam terram Iſraëlitis quoad ius eam oppugnandi; non tamen quoad rem, ſeu quoad vſum eam poſſidendi: ſemper enim aliquot hoſtes in medio Hebræorum conſeruauit.

Iſraëlitæ ſeptem idolis ſeruientes, ſeptem Gentibus traduntur puniendi. Lyranus.

Semper hoſtes in medio Hebræorum à Deo conſeruati.

Bellicam Hebræorum fortitudinem exercebant Philiſthini. Lyra. Liuius.

24. Cuius rei duplex ratio eſſe poteſt; vt alias omittam, quas in 1.Tom. Annot.6. Sect.1. iam attigi. Vna ex Lyrano: *Vt*, inquit, *filij Iſraël habentes aduerſarios propè ſe, exercerentur in prælio, & nō fierent ignaui.* Quo conſilio Scipio ille Romanus, E auctore Liuio, deſiderabat, ne vnquam Carthago euerteretur: veritus, ne cum illa pariter euerteretur Romana fortitudo, quam Carthago ſuis bellis veluti cos gladium, acuebat. Altera, ex eodem: *Vt eſſent*, inquit, *homines ſolliciti ſeruare mandata Dei: quia quando ea tranſgrediebantur, ab aduerſariis ſibi propinquis affligebantur; & quando ſeruabat eis dominabantur.* Nec aliter ſentit Theod. quæſt. 6. in Iudices: *Hoſtes*, inquit, *propè illos habitare permiſit Deus; vt expugnati, & in ſeruitutē redacti procedens ab errore damnum ſentirent, & confugerēt ad conſeruatorem Deum, eiúſque beneficiis fruerētur.* Et in

Lyran. *Hoſtes à Deo permittebantur, vt Hebræi diuina mandata obſeruarent.* Theod.

D.Greg. *Leuiora peccata etiam in hominibus iuſtis permittuntur, vt cautiùs in timore contineantur.*

in hunc modum, vt bene notat D. Gregor. lib.4. moral.c.22.permittit Deus, vt etiam in hominibus iuſtis, quædam minima vitia inter magnas virtutes ad vſum noſtræ vtilitatis retineantur: *Vt ſe ſe, inquit, noſtra intentio ſolicitam in certamine ſemper exerceat:& eo de victoria non ſuperbiat, quò viuere in ſe hoſtes conſpicit, à quibus adhuc vinci formidat.*

25. *Propria huius belli cauſa, difficilis inuentu. Diuturna pax inter Hebræos, & Philiſthæos.*

Hæc de generalibus bellorum cauſis inter Iſraëlitas & Philiſthinos. Propria autem cauſa huius belli, de quo hîc agitur, in Litera non exprimitur. Et eò mihi videtur difficilior inuentu, quò diuturnior pax inter Hebræos Philiſthæóſq; præceſſerat, aut certè longiores induciæ interfluxerant. Nam totis quadraginta annis, quibus Heli iudicauerat Iſraëlem; vt interim de multis annis ab interitu Samſonis retrò lapſis, nihil dicam; ſiluerant arma, poſuerant bellorum turbines, & aurea quædam tranquillitas & ſerenitas vernauerat. Crediderim verò, hanc pacem tam diuturnam, non ſine peculiari Numinis prouidentia contigiſſe. Nam in tanta Heli ſocordia, & filiorum ignauia, & totius populi inertia, ſi quis belli tumultus paulò acrior ingruiſſet: quò non inuertiſſet Reip. ſtatum? Quò non alliſiſſet? Quò tranſuerſum non diſſipaſſet? Quamuis naturalis quoque ratio non deſit, quæ bellicos tumultus tanto tempore conſopierit. Nam Hebræi ſuis obruti deliciis, ſuis voluptatibus immerſi, nihil minùs, quàm de arripiendis armis,& repellendis hoſtibus cogitarunt. Philiſthini verò fractis animis, & attritis viribus ex illa celebri pugna,& victoria Samſonis,in qua totum robur Palæſthinæ iuuentutis,& primatiæ nobilitatis cõſumpſit,& plures moriens,quàm viuens interfecit,Iud.16. num.30. bellum repetere nequaquàm potuerunt. Vnde conſequuta pax diu ſtetit,diremptis vtrinque hoſtibus:Hebræis quidem per exceſſum deliciarum; Philiſthæis verò per virium defectum. Et obiter nota, Philiſthinos à Samſone ſtrenuè contuſos & contritos, diu bellum renouare nequiuiſſe; in ſymbolum pugnæ, & victoriæ de ſpiritualibus hoſtibus, qui cùm fortiter repelluntur & ſuperãtur,ita imbelles cedunt, vt pugnam repetere & redintegrare diu reformident, & perhorreſcant.

Orta ex peculiari Dei prouidentia, propter Hebræorum ſub id temporis ignauiam. Orta deinde ex ignauia Hebræorum, propter ſuas delicias; & impotentia Philiſthinorũ propter clades acceptas.

Vt Philiſthini, ſic ſpirituales hoſtes fortiter victi, bellum repetere non audent.

26. *Propria huius belli cauſa, multiplex aſſignatur.* Abul. *Recordatio iniuriarum.*

Cùm igitur tam diuturna pax floruerit; vnde tam ſubita bellorum tempeſtas intonuit? Abul.q.2.vnam è duabus cauſis ſuſpicatur: vel,quia Philiſthæi maiora tributa imperabant:vel,quia Iſraëlitæ debita non ſoluebant. Addo, altè in animis Philiſthinorum inſediſſe ingentem illam ſtragem, quam in templo Dagonis à Samſone acceperunt. Quam iniuriam, quò diutiùs diſſimularunt,eò nunc atrociùs vindicabant:& nutritas per tot annos odiorum flammas inſolentiùs euomebant. Ad hæc, mihi videtur Deus Philiſthinos, tanquàm milites ſuos armaſſe,& in aciem eduxiſſe contra inſenſatos;ad Heli ignauiam,& filiorum iniurias, & totius populi culpas vlciſcendas: & quemadmodum Samuel Hebræos incitauit ad bellum, vt punirentur; ita Deum impuliſſe Philiſthinos, vt punirent: & quidem tempore opportuno quo Hebræi diu iam ab armis deſueuerant, otio ac deliciis torpuerant, nullos hoſtium impetus metuebant, tuta omnia ac tranquilla exiſtimabant, vt quò illis pax iucundior arridebat, eò mors inopinata terribilior videretur.

Deus Philiſthinos in Hebræos armabat.

27. *Locus caſtrorum Iſraëlis ad Lapidem adiutorij.*

Et caſtrametatus eſt,&c. Poſt vtriuſque populi excurſum ad bellandum, deſcribitur vtriuſque in loco apto caſtrametario. Hebræi quidem iuxta *Lapidem adiutorij*:Philiſthini iuxta vrbem *Aphec* caſtra locarunt. Vterque locus aliquo indiget explicatu. Lapis adiutorij ille eſt, quem Samuel parta victoria de Philiſthæis, in gratiarum actionem Deo erexit, & conſecrauit, paulò inferiùs cap.7.num. 12. Vnde, quando hoc bellum geſtum eſt,nondum hic locus dicebatur *Lapis adiutorij*,ſeu *Abeneſer*, vt eſt in Hebræo,& vt Septuaginta in Bibliis Sixtianis, & Vatablus retinuerunt. Quare hoc loco,vel per prolepſim, ſeu anticipationem memoratur; vel quia eo tempore, quo hæc ſcripta ſunt, iam erat erectus, ac Deo nuncupatus. Similes loquutiones paſſim in ſacris Literis occurrunt.Nam Gen.7.n.8.dicuntur quædam animalia munda, quædam immunda:quæ tamen paulò pòſt in lege, munda, vel immunda eſſe ſtatuuntur. Item Gen.9. n. 22. dicitur Cham pater Chanaan: cùm tamen ſub id temporis nondum filium genuiſſet. Rurſus Gen.12. n. 8. dicitur Abram tetendiſſe tabernaculum ſuum, ab Occidente habens Bethel; cùm tamen multò poſteà à Iacobo impoſitum fuerit illi loco nomen Bethel: vt Gen.28. num.19. videre eſt. Prætereà Geneſ.21.num.14. dicitur Agar errare in ſolitudine Berſabee: cùm tamen is locus nomen Berſabee poſteà acceperit: vt ex Geneſ.26. num. 33. patebit. Deinde Ezech.30. num.14.dicitur Deus facturus iudicia in Alexandria; cùm tamen ea vrbs ſub id temporis appellata fuerit *No*, vt eſt in Hebræo:& Aquila, & Symmachus, ac Theodotio tranſtulerunt:poſteà verò ab Alexandro dicta fuerit Alexandria. Quod D. Hieronymus illuſtrat exemplo Mantuani, qui de ſuo Ænea, cecinit 1. Æneid.

Septuag. Vatablus. *Lapis adiutorij dicitur hoc loco per prolepſim. Similes in Scriptura loquutiones.* Aquila. Symmach. Theod. D.Hieron.

Italiam fato profugus, Lauinàque venit
Littora. Virg.

Cùm tamen multò pòſt,ab oppido Lauinio,quod ibi Lauinia Latini Regis filia ædificauit, nomen inuenerint. Similia exempla in nouo Teſtamento paſſim occurrunt. De qua re Cantapetrenſis lib. 5.hypotypoſ. cap.1. & Salmer.tom.1. Prolog.22. can.12.in figura *Anadiploſis*, latè differentes conſulantur.De more autem erigendi lapides in trophæum victoriæ, ac diuini beneficij monumentum, cap.7. ſeq. num.12.plura dicemus.

Cantapet. Salmeron.

28. *Locus caſtrorum Philiſthiim ad vrbem Aphec. Duplex Aphec. Philiſthini iuxta, vel intra priorẽ Apheca.*

Aphec autem,ſeu Apheca,duplex eſt: quædam enim eſt ciuitas in ſorte Iudæ, vt patet Ioſue 15. n.53. Altera in ſorte Aſer, vt patet Ioſ. 19. n. 30. De priori autem ſermo eſt hoc loco: quia illa ad ſortem Iuda pertinebat;in qua,vt diximus, Philiſthini morabantur. In hac igitur,ſeu iuxta hanc caſtrametati fuerunt Philiſthini: hoc eſt,vel prope hanc vrbem caſtrorum monumenta poſuerunt,vt eſſent expeditiores ad Iſraëlitas inuadendos; vel vrbem ipſam ingreſſi,eius muris pro caſtris vſi ſunt: quod potiùs colligitur ex vulgata Litera, cùm ibi nulla fiat caſtrorum mentio, ſed ſolùm dicuntur Philiſthini veniſſe,id eſt, ingreſſi fuiſſe in Aphec:quamuis Hebraïcè idem pro Hebræis,& Philiſthæis verbum ponatur,חנה *Chanah*, quod eſt, caſtrametari: & ſimiliter Græcè idem pro vtriſque,παρεμβάλλω, quòd præter alias ſignificationes, hanc etiam habet caſtrametandi. Sed bono fortaſſe augurio in hanc vrbem Philiſthini conuenerunt. Nam Aphec, interprete Rabbano, perſeuerantiam ſignificat, ſine qua felices bellorum euentus non conſiſtunt,vt tom.1.Annot. 20. Sect.2. §.8. aduertimus. Hebræi verò ſiniſtro alite ſua caſtra poſuerunt ad illum lapidem nondũ adiutorij dictum, ſed in Tribu Dan, teſte Adrichomio, collocatum; vt eodem, quo autor illius Tribus, infortunio abriperentur. Quamuis Angelomus inuerſo modo philoſophatus, *nouum furorem* interpretatur Aphec: vbi Philiſthini, ſeu

Philiſthini iſi boni auſpicij loco caſtrametantur. Rabban. *Hebræi in loco mali auſpicij.* Adrichom. Angel. *Aly contrà, locum Philiſthinorum inauſpicatũ, Hebræorum fortunatum dicunt.*

Dæmones

Bonum Hebrais auſpicium non profuit.

Dæmones excubant in homines ruituri. Sub lapide verò adiutorij Chriſtum Dominum intelligit, qui, vt petra refugij confugientibus ad ſe patrocinatur. Cæterùm Iudæi, addit Rupertus, qui lapidem angularem Chriſtum Dominum reprobauerunt, nullum ex hoc lapide adiutorium reportarunt.

Num. 11. Et inſtruxerunt aciem contra Iſraël. Inito autem certamine, terga vertit Iſraël Philiſthæis: & cæſa ſunt in illo certamine paſſim per agros quaſi quatuor millia virorum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Caſtrametari, & aciem inſtruere differunt.* Lipſius. *Non Hebræi, ſed Philiſthini aciem inſtruxerunt. Turba militum ſine ordine, victima ad mortem.*

ET *inſtruxerunt aciem*, &c. Aliud eſt caſtrametari, aliud aciem inſtruere: vt videre eſt apud Lipſium lib. 4. & 5. De militia in Polybium. Illud enim ad tuendos proprios milites; hoc ad externos hoſtes debellandos pertinebat. Quamuis igitur Iſraëlitæ, & Philiſthini ſuperiori num. dicantur, ſuos milites, caſtris, ſeu muris circunuallaſſe; ſoli tamen Philiſtini dicuntur aciem inſtruxiſſe. Qua in re & illorum vituperatur imperitia, & horum prudentia commendatur. Nam, vt bene Vegetius de re militari: Turba militum ſine ordine, non eſt aliud, quàm victima hoſtium: quia non difficiliùs tumultuarij milites ab hoſtibus, quam victimæ à Sacerdotibus mactantur. Vnde olim Deus: *Ecce ego*, inquit, *viſitabo ſuper tumultum Alexandriæ*. Ier. 46. n. 25. vbi populus Alexandrinus, tumultus appellatur: vt inſinuetur illa præpoſtera & tumultuaria ciuium numeroſitas, quæ Alexandriæ morabatur, apta eſſe, vt hoſtium incurſionibus pateret, & funeribus facilè inuolueretur.

2\. *Militũ acies ordinata tã pulchra, vt prato, ac cælo comparetur.*

Contrà verò exercitus in ſuos ordines optimè diſtributus, non ſolùm eſt ad oculorum ſpeciem pulcherrimus; ſed etiam ad incutiendum hoſtibus pauorem quàm aptiſſimus. Pulchritudinem videre vis? Quid ſpecioſius prato ſuis floribus diſtincto? Quid ornatius cælo ſuis ſyderibus picturato? Atqui exercitus optime inſtructus, vtrique in ſacris Literis confertur, ne dicam, antefertur. Prato quidem florentiſſimo, iuxta illud oraculum Balaami, qui, cum videret Iſraëliticum exercitũ per Tribus ſuas commemorantem, exclamauit: *Quàm pulchra tabernacula tua, Iacob, & tẽtoria tua, Iſrael? Vt valles nemoroſæ, vt horti iuxta fluuios irrigui*, &c. Numer. 24 n. 25. Cælo autem ſyderibus micanti, iuxta illud: *Igitur perfecti ſunt cæli, & omnis ornatus eorum*. Gen. 2. n. 1. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Et omnis exercitus eorum:* id enim ſignificat, צבאם *Tſebaam*, quod ibi ponitur: ac ſi totius cæli decor, & pulchritudo meliùs non poſſet explicari, quàm ſi exercitus vocaretur. Inde fit, vt ſæpè in Scriptura, ſtellarum multitudo, militia cæli appelletur: vt videre eſt 4. Reg. 17. n. 16. & 2. Paral. 33. n. 3. & Iſai. 24. n. 21. & Ierem. 19. n. 13. quaſi non minorem exhibeant oculis pulchritudinem caſtra, quàm aſtra. Nam ſicut his nihil eſt in cœlo ſpectabilius: ita illis nihil eſt in terra ſpecioſius.

Stellarum multitudo, militia cæleſtiũ dicitur.

3\. *Acies ordinata hoſtes incredibiliter terret.*

At terrorem quantùm incutiat armata cohors, vel ex eo patet, quòd Eccleſia dicatur *Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata*. Cant. 6. n. 3. & 9. Nam ille terror, quem Eccleſia Chriſti ſanguine purpuraſcens tartareis etiam incutit legionibus, non meliùs quàm per eum terrorem, quem ordinata acies iniicere ſolet, explicatur: vnde cùm Prophe- A ta Nahum magno terrore vellet Niniuitas conſternare, Chaldæorũ exercitum in excidium Niniues ruitúrum illis propoſuit ob oculos ſpectandum: *Clypeus*, inquit, *fortium eius ignitus; viri exercitus in coccineis; igneæ habenæ currus in die præparationis eius:* Nahum 2. n. 3. Quaſi diceret: Hæc acies optimè ordinata, ignem ſpirabat, & ſanguinem; vt Niniuitas perterreret. Vnde illi milites aptè ad bellandum ordinati, non immeritò *fortes*, & *viri*, antonomaſticè dicebantur, quia nil niſi viriles animos, & maſculam virtutem ad terrendum afferebat, omni fœminea timiditate amputata. Hinc enim interprete D. Iſidoro lib. 9. Etym. c. 2. dicta ſunt *caſtra, quaſi caſta; eo quod ibi caſtraretur libido; quia nulla eis mulieres interrerant*. Cùm B igitur acies optime inſtructa ad bellandum aptiſſima ſit; tumultuaria verò ac diſſipata, ineptiſſima: Iſraëlitæ, qui ſub id tẽporis, deliciis potiùs, quàm armis ſtudebant; nec tam bella, quàm bellaria curabant; incompoſito agmine ac tumultuario milite ad pugnam, ſeu potiùs ad cædem prodierunt, non tam bellaturi, quàm morituri.

D. Iſidor. *Caſtra, quaſi caſta: quia ſoli in eis viri.*

4\. Vatabl. *Inito prælio, eſt, exercitu ad prælium parato.*

Inito autem certamine, &c. Vatabl. ex Hebræo vertit: *Extento prælio*. Vbi eſt verbum נטש *Nataſc*: quod præter alia, ſignificat, *extẽdere*. Et in Ecphraſi declarat: *Dilatata acie: id eſt, cũ cœpiſſent ſe dilatare & explicare milites ipſi.* Et videtur concinere Paraphraſtes, transferens: *Et expãſi ſunt factores prælij*. Quaſi diceret: Cœperunt, non quidem præliari, ſed expandi ad præliandum. Vnde mira colli- C gitur ignauia Hebræorum. Nam antequàm pugna acrior conferatur, antequàm vtrinque pertinaciter dimicetur; ſub prima belli tentamenta, cùm milites non tam pugnant, quàm præludunt ad pugnandum, terga vertit Iſraël. Et magis hæc emphaſis augetur ex Septuaginta, qui vertunt ἐξέκλινεν ὁ πόλεμος, hoc eſt: *Et declinauit bellum.* Vbi antequam prima bellandi exordia prælibentur, dicitur, bellum declinaſſe: quaſi ante pugnam iam fuga ornaretur: & antequam Philiſthini vincerent, Iſraëlitæ vincerentur. Quò tãdem receſſit huius populi fortitudo militaris, quam D. Ambr. lib. 1. Offic. cap. 40. in Ioſuë, Gedeone, Ionatha, Eleazaro, pluribuſque aliis Hebræorum alumnis D admiratur? Concidit profectò, concidit illa pugnandi audacia, poſtquàm hæc viuendi licentia adoleuit. Nam, vt bene D. Hieron. in epiſtol. 1. ad Heliod. *Corpus aſſuetum tunicis, loricæ opus non fert: caput opertum linteo galeam recuſat: mollem otio manum durus exaſperat capulus.* Quare Iſraëlitæ, poſtquàm ſe deliciis & voluptatibus tradiderunt, cœperunt eſſe, vt loquitur Tertull. lib. De corona militis, cap. 1. *In pace leones, in prælio cerui.* Nam in hoſtiis pacificis vim tanquàm leones minabantur; iuxta illud ex c. 2. n. 16. *Nunc enim dabis; alioquin tollam vi.* At verò in prælio tanquàm cerui fugaciſſimi vertebant terga. Nec aliter quàm *Filij Ephrem intendentes & mittentes arcũ conuerſi ſunt in die belli.* Pſ. 77. n. 9. Quæ verba, vel de hoc bello E ad literam intelliguntur, interprete Valentia; vel ſaltem huic bello accommodantur. Cùm filij Iſraël, qui in pace ferociebant; non quidem in ipſo bello, ſed in die belli, hoc eſt, etiam ante initium belli, ſe in fugam coniecerunt.

Hebræorum ignauia ante pugnam fugientium.

D. Ambr.

Militarem Hebræorum virtutem voluptates eneruarunt. D. Hieron.

Tertull.

Valentia.

5\. *Fuga Hebræorum orta ex eorum ignauia.*

Sed dubitabis, vtrùm hæc Hebræorum fuga ex eorum tantùm ignauia, an etiam ex aliqua peculiari prouidentia diuina oriatur? Crediderim, ex vtroque capite prouenisse. Ex priori quidem, quia delicioſa vita homines reddit timidos & ignauos: ſicut vita auſtera intrepidos & ſecuros. Hoc patet in Daniele, qui cùm eſſet totius ſeueritatis amator, leones, in quorum lacum coniectus erat, non formidabat:

D. Ambr. *Vita auſtera fortem reddidit Danielē. Vita delicioſa mollem reddidit Dauidem.* D. Chryſ.

formidabat. Dan. 14. à num. 30. Vnde D. Ambroſ. lib. 1. Offic cap. 35. *Quàm inſuperabilis*, inquit, *Daniel, qui circa latera ſua rugientes non expauit leones? fremebant beſtiæ, & ille epulabatur.* Illud patet in Dauide, qui antequàm flueret in delicias, leonem ſtrangulabat, & vrſum, 1. Reg. 17. num. 36. poſtquam verò in delicias defluxit, puerum fugiebat Abſalonem: vt vel ipſe ingenuè confitetur in Pſal. 3. quem inſcribit: *Pſalmus Dauid cum fugeret a facie Abſalon filij ſui.* In quem locum Diuus Chryſoſtomus, *Fugiebat*, inquit, *filium ſuum Dauid, quoniam caſtitatem fugerat: fugiebat filium, quoniam matrimonium pudicum violarat: fugiebat filium, quoniam legem Dei, quæ dicit: Non occides: Non adulterabis: fugerat.* Quaſi illa voluptas, quæ Regis animum expugnauit, imbellem reddiderit, ac fugacem.

Ex diuina quoque prouidentia peculiari, hac Hebræorum fuga orta eſt. Abul. *Deus aliquãdo iuſtos in bello adiuuat. Aliquando iniuſtos terret.*

6. Ex poſteriori etiam capite orta fuit illa fuga, ſi vera eſt Abul. interpretatio, quam ipſi quoque Hebræi num. ſequenti videntur comprobaſſe, dicentes: *Quare percuſſit nos Dominus?* Vbi ſuam hanc ſtragem, non hoſti, ſed Deo adſcribunt. Et probatur: quia Deus ſicut aliquando viros iuſtos ſine vllo eorum labore in prœliis adiuuabat: vt patet in Moyſe, qui ſine armis de Ægyptiis in mari rubro demerſis triumphauit, Exod. 14. à n. 24. in Ioſuē, qui ſolo tubarum clangore muros Iericuntinos labefecit, Ioſ. 6. à n. 20. in Ioſaphat, qui exercitum ex tribus Gentibus collectum, non pugnando, ſed cantando profligauit, 2. Paral. 20. à n. 22. Ita etiam improbos homines ſine vlla timoris cauſa in prœliis perterrebat, iuxta illud: *Terrorem meum mittam in præcurſum tuum: & occidam omnem populum, ad quem tu ingredieris: cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam.* Exod. 23. n. 27. Et illud: *Ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hoſtibus veſtris; & ſubiiciemini his, qui oderunt vos; fugietis, nemine perſequente.* Leuit. 26. n. 27. Et illud: *Dominus ſonitum audire fecerat in caſtris Syriæ, curruum & equorum & exercitus plurimi. Surrexerunt ergo, & fugerunt in tenebris.* &c. 4. Reg. 7. n. 6. 7.

Quo pacto Deus hoc loco terruerit Hebræos.

Non aliter igitur hoc loco tanto terrore Iſraëlitas exanimauit, vt vix manus ad pugnam aptare cœperant, cùm iam pedes ad fugam expedire viderentur. Vtrùm verò fictitium aliquem armorum ſtrepitum in Hebræorum aures immiſerit, vt de Syris loco proximè citato dici ſolet; an ſolùm interno pauore eorum animos tremefecerit, non conſtat ex Litera. Hoc poſterius potius dixerim; ne ſine neceſſitate miraculum adſtruatur.

Ignaui Hebræi, dum fugiunt.

7. *Cæſa ſunt in illo certamine*, &c. Fugientes Iſraëlitas inſequebãtur à tergo Philiſthiim. Vtrique ignaui, vt verè Lacedæmones opinabantur. Fugientes quidem, vt nemini ignotum eſt: quia gloriam cum vita commutabant, ſeu pro vita retinenda gloriam amittebant, & malebant viuere inglorij, quàm emori glorioſi. Quo nihil ignauius.

Milites Lacedæmones in prælio calceis plumbeis, vel anchoris ad collum religatis vtebantur, ne fugerent.

Vnde ipſi Lacedæmones ſuis militibus ad bellandum prodituris, ſoleas, ſiue calceos plumbeos inducebant; ne fortè ad capeſſendã fugam *pedibus timor adderet alas.* Immò aliquando anchoras ex collo militum religabant: & iam iam prœliaturis in terram demittere iubebãt, vt tenacibus earum dentibus ſiſterentur, ſciréntque in eodem veſtigio, aut vincendum, aut moriendum ſibi eſſe; nunquàm verò fugiendum.

Liuius. *Lucius Dentatus multa prælia iniit: in nullo fugit.*

Vnde etiam apud Romanos illi fortiſſimi cenſebantur, qui nunquàm è bello fugerant. Nam Lucius Dentatus, qui, teſte Liuio, centum & viginti prœliis cum hoſtibus congreſſus, nullam excepit aduerſo pectore cicatricem, Romanus Achilles dicebatur.

Flauius Vopiſcus. *Probus imperator perniciſſimũ equũ repudiauit, dicens, fugaci militi aptiorem.*

Probus Imperator ad Flauium Vopiſcum, cùm de præda repertus eſſet equus, qui centum & decem milliaria currere diceretur, & per octo vel decem dies curſum continuare, crederéntque omnes, ipſum Probum ſibi illum reſeruaturum, dixiſſe fertur, fugitiuo militi potiùs, quam forti Imperatori eum equum conuenire; proindéque illum repudiaſſe, & illius nomen in vrnam conieciſſe à militibus ſortiendum: quaſi illud fugæ præſidium tanquàm ſibi indecorum aſpernaretur.

Tert.

In eadem opinione fuit Tertullianus, qui libr. De fuga in perſequutione, c. 10. *Pulchrior*, inquit, *eſt miles in pugna amiſſus, quàm in fuga ſaluus: malo miſerandum, quàm erubeſcendum.*

Ignaui Philiſthiim, dum fugientes perſequuntur. Alex. ab Alexand. *Indecorum perſequi fugientes.* Plutarch.

8. Iam verò illos, qui fugientes inſequebantur, ignauiæ damnabant Lacedæmones: nam ipſi fuſos in fugam inſequi neſciebant, vt Alex. ab Alexandr. lib. 4. Genial. dier. c. 7. teſtatur. Et rationem reddit: *Neque enim*, inquit, *videbatur decorum ſatis, in fugientem hoſtem inferre ſigna, & in terga dantes ius victoriæ exercere.* Idem præcipiebat Plutarchus in Apophthegmatis Lycurgi, dicens: *Græcorum non eſſe interimere, qui ceſſiſſent*: tum ne ſe maleuolos oſtenderent: tum ne afflictis afflictionem adderent; tum ne oppreſſos ad pugnam repetendam irritarent.

Immò & periculoſum. Iul. Front.

Sed & Pyrrhus Epirotarum Rex idem à ſuis militibus fieri iubebat; ratus, non ſolùm eſſe rem glorioſam, ſed etiam vtilem; ne fugientes ex deſperatione animos, viréſque reſumerent ad reſiſtendum: vt refert Iulius Frontinus lib. 2. ſtratagemat. cap. 6. Quin etiam Hebræis aliquando placuit id conſilium. Nam monente Chuſai Arachite, ne populus fugientem Dauidem inſequeretur; omnes Abſalonis conſiliarij eius in ſententiam conſpirarunt. 2. Reg. 17. à n. 6. Rurſus, mortuo Abſalone; *Cecinit*, inquit Textus, *Ioab buccina, & retinuit populum; ne perſequeretur fugientem Iſraël, volẽs parcere multitudini.* 2. Reg. 18. num. 16. Quamuis enim hoc præcepto fugientibus tantùm parcere videretur: tamen & inſequentibus conſulebat; ne longiùs, quàm par erat, militari œſtro perciti abriperentur. An verò aliquando fuga eſſe queat glorioſa, in ſequenti Annotatione explicabo.

In fugáne, aut in pugna facta ſit hæc cædes.

9. His poſitis, dubitabis, factáne fuerit hæc cædes in fuga, an in pugna. Et quidem ex Litera duci poteſt in vtramuis partem argumentum. Quòd facta ſit in fuga, ex narrationis ordine: quia priùs dicitur: *Terga vertit Iſrael*, & ſtatim: *Cæſa ſunt*, &c. quaſi in fugientibus, non in pugnantibus illa interfectio facta fuerit. Quòd autem facta ſit in pugna: quia expreſsè dicitur: *Cæſa ſunt in certamine*: ſeu, vt habent Græca & Hebræa exemplaria, *in acie*: quod nihil aliud ſignificare videtur, quàm inter certandum in acie, fuiſſe interfecta.

Neutra pars ex Litera firmiter ſtabilitur.

Sed neutra pars ſuo tantùm argumento, prout ex Litera deducitur, mihi videtur ſatis firmiter ſtabiliri. Non prior: quia illa fuga dici potuit ante pugnam per anticipationem, vt ſæpe fit. Non poſterior: quia certamen, ſeu acies, latiùs ſumi poteſt, pro toto ſpatio temporis ac loci, in quo ſtrages ac cædes tam pugnantibus, quàm fugientibus inferuntur: vnde etiam qui in fuga corruerunt, dici poſſunt in certamine, ſeu in acie interfecti.

Vera reſponſio, partim in pugna, partim in fuga factã eſſe. Spectata Hebræorũ ignauia, probabile eſt, in fuga cecidiſſe.

Quare vtranque partem coniungendo, & accommodatiùs ad Literam interpretando, dici poteſt, hanc cædem partim in pugna, partim in fuga factam eſſe: præſertim, cum addatur: *Cæſa ſunt in certamine paſſim per agros.* In pugna quidem, dum in certamine, ſeu in acie pugnando ſtabant: in fuga verò, dum paſſim per agros hac illac errantes & palantes ſibi fugiendo conſulebant.

bant,

bant. Atque hæc, ſi præſentia tantùm verba ſpectentur. Nam, ſi attendantur ea, quæ paulò antè diximus, ibi, *Inito autem certamine*; & extrema Hebræorum ignauia, & euirata ex deliciis fortitudo,& perturbatą tantorum ſcelerum conſcientia,& immiſſa diuinitùs in eorum animos formido: non dubitauerim,Hebræos, antequàm irruerent in hoſtes, dediſſe ſe in pedes; & antequàm pugnam inirent,fugam maturaſſe:& ſicut tumultuarij ad pugnam proceſſerunt; ita tumultuarios in fugam abiiſſe.

10. *An quatuor millia completa perierint;nec plures,nec pauciores.*

Dubitabis iterum, An morientium numerus fuerint quatuor millia completa, nec plures,nec pauciores. Affirmare videntur Septuaginta, qui abſolutè loquuntur,illam particulam, *Quaſi*, excludentes. Sed Latina & Hebræa & Chaldæa exemplaria, quæ illam admittunt,vtrouis modo interpretandi anſam præbent. Nam, *Quaſi*,in Scriptura, etſi plerunque proportionem ſignificet;non tamen ſemper adæquationem excludit: vt videre eſt Ioan.1.n.14. Vbi Tolet.Mald. Barrad.& alij communiter ſic exponunt.Quare,cùm nulla ratio oſtendat,vtrùm proportio,an adæquatio hoc loco ſignificetur;non eſt,cur à nobis altera tantùm pars definiatur. Multò autem plures, quàm quatuor millia,non perierunt; quia fugam maturarunt.Ioſephus in editione Baſilienſi,quem ſequitur Sabellicus,habet, *ad tria millia*,quamuis poſterior, & correctior editio, etiam Baſilienſis, habeat,*circiter quatuor millia*.Dicuntur nihilominùs viri, hoc eſt, fortiores milites interempti; quia hi fortaſſe in poſtremo agmine fugiebant: nam ex cæteris, prout quiſque ignauiſſimus erat, ita citatiſſimus præuolabat.

Tolet. Maldon. Barrad. *Neutrum ex Litera definiri poteſt.* Ioſeph. *Viri,id eſt, fortiores ceciderunt.*

Num. III. Et reuerſus eſt populus ad caſtra:dixerúntq; maiores natu de Iſraël: Quare percuſſit nos Dominus hodie coram Philiſthiim? Afferamus ad nos de Silo Arcam fœderis Domini, & veniat in medium noſtri, vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Hebraine, an Philiſthini dicantur ad caſtra rediiſſe. Vtrique cũ Dionyſio.*

ET *reuerſus eſt*, &c. Aliquis hoc interpretabitur de Philiſthinis;qui, ne audaciis prouecti, in inſidias laberentur,receptui cecinerunt. Abulenſis de Iſraëlitis exponit:quia diu fugientes per agros, tandem ad locum caſtrorum remigrarunt. Dionyſius Carthuſianus de vtriſque. Cui fauere poſſunt vtriuſque extremæ interpretationis fundamenta. Sed vbi ad caſtra ventum eſt, maiores natu de Iſraël circa facta & facienda conſilium inierunt. Quod vtinam citiùs inirent: nam *poſt mortem conſilium*, vt eſt in parœmia,quid prodeſt? Vnde D.Gregorius Naz.orat.4 . in ſanctum Baptiſma: *Cùm*,inquit, *ſecundo vento nauigas, naufragium time,& tutior eris à naufragio*. Et poſt aliqua: *Triſte*, inquit,*ac miſerum eſt,cùm nundinæ effluxerunt,tum demum negotiationem quærere. Miſerum eſt,cùm manna præterierit,tum cibum appetere. Miſerum eſt,ſerùm conſilium capere: ac tum damni ſenſu affici,cùm nulla iam ratione acceptum incommodum ſarciri poteſt.*

Serum conſilium. Greg.Naz.

2. *Seniores, Magiſtratus.* Cicero.

Cæterùm maiores natu dicuntur hoc loco ſeniores; quibus plerunque deferebatur munus, non ſolùm rei ſacræ & politicæ, ſed etiam bellicæ adminiſtrandæ. Nam, vt bene Tullius in ſuo Catone: *Non viribus, aut celeritate corporum res magnæ geruntur;ſed conſilio, & auctoritate; quibus*

A *non modò non orbari,ſed etiam augeri ſenectus ſolet.* Immò Plutarchus dicere ſolebat, ſeruari illas Reſpublicas, in quibus non tam arma iuuenum vigerent, quàm conſilia ſenum matureſcerent. Vnde Ouidius 5. Faſtorum, ſenectutem præferens iuuentuti, rectè cecinit:

Plutarch. *Arma iuuenum, & conſilia ſenum.* Ouid.

Martis opus iuuenes,animoſaque bella gerebant;
Et pro Dîs aderant in ſtatione ſenes.
Viribus illa minor,nec habendis vtilis armis,
Conſilio patriæ ſæpè ferebat opem.

Qui autem fuerint hi ſeniores, ex Litera non conſtat. Certum in primis non fuiſſe inter eos Samuelem & Heli, qui in vrbe remanſerunt: hoc autem conſilium in caſtris factum eſt. An fuerint Heli filij, dubitatur. Negabit aliquis: B tum, quia non exprimuntur hoc loco, exprimendi planè, ſi adeſſent, propter maiorem eorum dignitatem: tum,quia paulò pòſt,numer.ſequenti, dicuntur ad ſecundum prælium cum Arca fœderis veniſſe; ac ſi anteà in primo prælio cum arca pariter abeſſent: tum denique quia ipſi non erant admodum martiales, ſed deliciis quàm armis proniores; vnde non niſi inuiti, & in extrema rerum alea ad pugnandum traherentur. Veriſimile hoc eſt,fateor;ſed oppoſitum non incredibile: præſertim cùm numero 1.§.21.dixerim,alterum fortaſſe ex filiis Heli huic bello Ducem præfuiſſe. Nec rationes oppoſitæ conuincunt. Non prima: quia fortaſſe tacentur eorum nomina, vt ignaniter pugnantium honori conſulatur. C Non ſecunda: quia, ſicut in poſteriori bello cum Arca; ita in priori ſine Arca venire potuerunt:vt de aliis quoque militibus ad vtrunque prælium venientibus dicendum eſt. Non tertia: quia difficilius erat ad ſecundum, quàm ad primum prælium venire: nam ad primum etiam ignaui milites quandoque volant, cùm experti nondum ſint, iuxta illud: *Dulce bellum inexpertis*: ad ſecundum etiam ſtrenui vix trahuntur; quia ſuo edocti malo, inde refugiunt,vnde ſemel euaſerunt. Cùm ergo ad ſecundum venerint, probabile videtur, ad primum quoque aduenisse: præſertim ita Deo diſponente,vt in vtroque prælio pœnas darent; in priori quidem, belli timore perterriti; in poſteriori autem, belli furore D percuſſi.

3. *In his ſenioribus nõ fuerunt Samuel & Heli. An fuerint filij Heli?* *Verumque probabile.* *In vtroque prælio pœnas dederunt.*

Quare percuſſit nos Dominus? &c. Dixi, hoc conſilium fuiſſe circa facta, & facienda. Igitur circa facta tria in hac conſultatione à ſenioribus geruntur. Primo loco ſupponunt, Deum peculiarem huius calamitatis auctorem extitiſſe. Secundò,admirantur rem factam, ſeu editam ſtragem. Tertiò,eius cauſas inquirunt. Singula ſeorſum explicanda.

4. *Tria in hac conſultatione geruntur.*

Supplicia peccatoribus illata Deo auctori tribuuntur.

5. *Primum. Suppoſitio Hebræorum.*

QVod ad primum attinet: Non dixerunt: *Quare percuſſerũt nos Philiſthiim?* Sed, *Quare* E *percuſſit nos Dominus coram Philiſthiim?* In Hebræo eſt, לִפְנֵי *Liphne*,hoc eſt,ad facies,ſeu in conſpectu Philiſthiim. Et ſenſus eſt: *Per Philiſthiim, ſeu opera & potentia Philiſthinorũ*.Eſt enim hic nõ infrequens Hebraiſmus:vt patet ex aliis locis. Nã Dominus ad populum:*Perſequemini*,inquit,*inimicos veſtros;& corruent corã vobis*. Leuit.26.n.7.hoc eſt,veſtris armis Et rurſum:*Ponã faciẽ meã contra vos,& corruetis corã hoſtibus veſtris*. Ibid.n.17.hoc eſt,per hoſtes veſtros;ſeu,viribus hoſtium veſtrorũ.Sic etiã Dominus ad Moyſẽ: *Ecce, inquit,cœpi tibi tradere Sehon*, Deut. 2.n.31.Hebraicè, *Cœpi*

dare coram te: hoc eſt,per te expugnandam. Eodem libro: *Dabit Dominus inimicos tuos corruentes in conſpectu tuo.* Deut.28.n.6. Hebraïcè, *Corruentes coram te:* hoc eſt,per te deiiciendos. Et rurſus: *Tradet te Dominus corruentem ante hoſtes tuos.* Ibid.n. 25. Hebraïcè, *Coram hoſtibus tuis,* hoc eſt, per hoſtes tuos diruentem. Itē, *Cæſus eſt ibi populus Iſraël ab exercitu Dauid.* 2.Reg.18.n.7. Hebraïcè, *Coram ſeruis Dauid:* id eſt,per ſeruos, ſeu à ſeruis Dauid, vt Latinus rectè expreſſit. Deinde, *Si fugerit populus tuus Iſraël inimicos ſuos,* &c. 3.Reg.8.n.33. Hebraïcè, *Cùm cæſus fuerit populus coram inimicis ſuis:* id eſt,per inimicos ſuos. Tandem de Babyloniis Dominus, *Dabo coram eis iudicium, & iudicabunt te.* Ezech.23.num.24. hoc eſt, dabo iudicium per eos exercendum.

6. Non aliter igitur hoc loco: *Quare,* inquiunt, *percuſſit nos Dominus coram Philiſthiim?* Hoc eſt, per Philiſthinos, ſeu armis Philiſthinorum? non tam hominibus, quàm Deo ſuam cladem tribuentes. Qua in re non deſipuerunt. Nam Deus auctor eſt pœnarum nobis contingentium; iuxta illud: *Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit.* Amos 3.n.6. hoc eſt, nullum erit malũ pœnæ,&c. Et illud: *Ego Dominus, & non alter; formans lucem, & creans tenebras; faciens pacem, & creans malum.* Iſai.45.n.7. Vbi obiter aduerte, Deum priùs beneficiorum, quàm ſuppliciorum auctorem appellari; quòd ad hæc non ita promptus, quàm ad illa excitetur. Dicitur interim beneficia formare, ſeu facere; quod eſt de aliquo præuio producere: ſupplicia autē creare; quod eſt producere de nihilo: quia beneficia expromit de ſuæ opulentiæ theſauris; ſupplicia verò de peccatorum noſtrorum nihilo producit. Deniq; iuxta illud, *Ecce ego fingo contra vos malum.* Ierem.18.n.11. Vbi etiam obſerua, mala pœnæ, quæ nobis à Deo imponuntur, adeò eſſe leuia ac facilia, vt non vera, ſed ficta, ſeu fictitia videātur; aut certè ficta, hoc eſt, fictilia; quæ facilè dilabuntur ac diſſipantur. Id enim mihi videtur Propheta ſignificare voluiſſe, cùm Dominũ, hæc mala fingentem, figulo comparauit. Ibid. à num.1. Quaſi non ferrea, non ahenea contra homines arma fabricetur: ſed fictilia, ſeu teſtacea vaſa in ipſo iactu priùs rumpenda, quàm ruptura moliatur.

Deus pœnarum auctor.

Deus priùs dicitur beneficiorum, quàm ſuppliciorum auctor. Dicitur beneficia formare, & ſupplicia creare. Cur.

Supplicia diuina tam leuia, vt fictitia, ſeu fictilia, videātur.

7. Non igitur deſipuerunt ſeniores Iſraël in hac ſua ſuppoſitione. Immò potiùs more iuſtorum hominum ſe ſe habuerunt, qui in pœnis, quas patiuntur, oculos à creaturis exequentibus transferunt in ipſum Deum imperantem: vt iam ſuperiori cap. num.18. à §.8. & Annot.6. Sect.1.& 2. latiùs illuſtraui. Quibus adde, quæ ſequuntur: vt hoc argumentum vberiùs illuſtretur. Dauid multis laboribus oppreſſus, Deum ſic alloquitur: *Obmutui,* inquit, *& non aperui os meum: quoniam tu feciſti: amoue à me plagas tuas.* Pſalm.38.num.10. Vbi non ſolùm Deum reſpicit punitorem: verùm etiam ſuas inde pœnas conſolatur. Nec inſcitè: *Plagas,* inquit, *tuas:* vel paſſiuè, quaſi Deus flagellari ſe putet, cùm hominem flagellat: vel actiuè, quia tales plagas, non vt à creatura inflictas, ſed vt à Deo imperatas conſiderabat. Vnde Theodoretus ad eum Pſalm. vtitur ſimilitudine flagelli: *Ille,* inquit, (nempe Semei, aut quicunque alius hoſtis Dauidem opprimebat) *ſimilis erat flagello: tu verò per illum caſtigationem afferebas: propterea ſilens flagella accepi, illum quidem deſpiciens; te verò in me animaduertentem reſpiciens.* Eadem ſimilitudine D. Baſilius, ac D. Chryſoſtom. vtuntur, vt oſtendant, ſicut inſanus erit, qui ad flagellantem non attendens, in ſolum flagellum iraſcatur; ita inſanum fore, qui æternum puni-

Iuſti ſunt, qui pœnas Deo auctori tribuentes, modeſtè patiuntur.

Cur Dauid plagas ſuas vocet plagas Dei.

Theod. *Exequutor pœnarum, eſt flagellum in manu Dei.*

A torem non obſeruans, temporales pœnas ſeu proximos earum miniſtros deteſtetur.

8. Nihil magis Diabolus ſatagebat, quàm, vt ſanctiſſimum Iobum induceret ad credendum, pœnas, quas patiebatur, non à Deo, ſed à creaturis proueniſſe. Vnde ille multiplex nuntius, ſiue Diabolus fuerit, vt Chryſoſtom. Polychronius & Olympiodorus exiſtimant; ſiue alius quiſquam Diaboli fraudi, dolóque ſubmiſſus, vt Origenes aliique interpretes arbitrantur: ille, inquam, multiplex nuntius, qui Iobo ſuas clades denuntiabat, nunquàm eas Deo, ſed creaturis tribuebat. Nam vnus: *Irruerunt,* inquit, *Sabæi, tuleruntque omnia.* Iob 1.n.15. Et rurſum alius: *Chaldæi,* inquit, *fecerunt tres turmas, & inuaſerunt camelos.* Ibid.n.17.
B Ac tandem tertius: *Ventus,* inquit, *vehemens irruit à regione deſerti, & concuſſit quatuor angulos domus, quæ corruens oppreſſit liberos tuos, & mortui ſunt.* Vbi ſuprà, n.19. Vides, vt nunquàm Deum memoret punitorem; ſed Sabæos, ſed Chaldæos, ſed turbines vehementes? Cur ita? Planè vt Iobum ad impatientiam prouocaret: nam qui Deum ſuarum pœnarum auctorem non recognoſcit; facilè ad impatientiam ſtimulatur.

Diabolus curabat, vt Iobus ſuas pœnas creaturis tribueret.

D. Chryſoſt. *Malus nuntius, Diabolus, ſeu Diaboli miniſter.*

Polych. Olymp. Origen.

9. Contrario modo in hac re philoſophatur D. Chryſoſtomus hom.3. in Iobum: nam expendens illum nuntium: *Ignis Dei cecidit è cœlo, & tactas oues, puerósque conſumpſit.* Iob 1.n.16. notat, Diabolum, eas calamitates, quas Iobus patiebatur, non ſolùm in ignem, ſed etiam in ipſum Deum
C retuliſſe, dicendo: *Ignis Dei:* vt Iobus non ſolùm in creaturam inſurgeret, ſed etiam in ipſum Deũ rebellaret. Quaſi ita ſecum Diabolus loqueretur, inquit Chryſoſt. *Malè nuntiaui, dicens, homines contra eum pugnare: malè iaculatus ſum, non attigi ſcopum, fruſtratus ſum, errauerunt tela.* Quid ergo Diabolus, ne pugnam perdat; ſed ad meliorem pugnandi aleam ſe reducat: *Ignis,* inquit, *Dei cecidit è cœlo.* Deum nominat, *vt oſtendat,* inquit Chryſoſt. *non homines, ſed Deum bellum ſuſcipere.* Quaſi dicat: *Quare ergo ſeruis infenſo? Quare bona tua conſumenti fœneraris?* Ita D.Chryſ. argutè & ingenioſè. Sed neſcio an is fuerit Diaboli ſcopus. Nam ignis Dei, iuxta vulgarem Hebraïſmum, eſt ignis magnus ac vehemens. Sed demus Chryſo-
D ſtomo, Diabolum eò ſpectaſſe. Inde ad rem præſentem colligo, vanum illum aggreſſorem infeliciſſimè & imperitiſſimè decertaſſe; & vnde ſe victorem ſperauit, victum cecidiſſe: Nam, cùm Iobus agnouit, ipſo quoque Diabolo confitente, Deum ſuarum auctorem pœnarum extitiſſe; tantùm abfuit, vt moleſtè ferret, vt potiùs æquiſſimè toleraret: ac totum ſe diuino arbitrio committens diceret: *Dominus dedit, Dominus abſtulit.* Ibid.n. 21. Et iterum: *Si bona ſuſcepimus de manu Domini, mala quare non ſuſcipiamus?* c.2.n.10. Qui enim non ab alio, quàm a Deo ſe puniri recognoſcet, nunquàm poterit de arce patientiæ præcipitari.

Iuxta Chryſoſtomũ, proponebat Diabolus Iobo, Deum pœnarum auctorem, vt in Deum Iobus iraſceretur.

An fuerit ille Diaboli ſcopus.

Si fuit, non collimauit. Iobus ſuas pœnas Deo tribuens, patientiùs tolerauit.

10. Quare Deus nihil magis curat, quàm vt oculos ab exequutoribus pœnarum, in illarum auctorem
E Deum transferamus: nec alium, quàm ſe ipſum noſtrorum vltorem ſcelerum exiſtimemus. Non permiſit olim Deus, vt Propheta Balaam vllas maledictiones populo Iſraëlitico imprecaretur; vt patet ex Num.22.n.12.& ſequentibus: ne populus ſuas plagas potiùs maledicenti Prophetæ, quàm flagellanti Deo tribuiſſet. Sic ad eum locum Theod.q.43. *Vt,* inquit, *à Deo eruditi non putarent propter maledictiones Vatis, calamitates euenire, non permiſit, Vatem maledictionibus vti, amputatis hoc modo ſtultis occaſionibus.* Quaſi Deus inique ferret, non ſe temporalium ſuppliciorum auctorem

Deus curat, vt ſe noſtrarum pœnarũ recognoſcamus auctorẽ.

Theod. *Balaam non permittitur maledicere; ne populi plaga Balaamo tribueretur.*

auctorem

auctorem ab hominibus recognoſci. Nec immeritò. Nam, ſi homines putant, non ſe à Deo, ſed ab hominibus flagellati; indignè ferunt, vindictas cogitant, talionem meditantur. Vnde fit, vt culpas non abiiciant, ſolas pœnas deteſtentur.

11\. Idcircò aliquando Deus talia ſupplicia inferebat, vt facilè appareret, ab hominibus inferri non potuiſſe, ſed ipſi Deo tribuenda. Flagellabat quidem Dominus Ægyptum; ſed parcè, miſericorditer, & veluti cõtracta manu. Vnde Pharao Deum, pœnarum auctorem non recognoſcebat, exiſtimans, ei omnia ſupplicia potuiſſe ab aliqua creatura prouenire. Quid ergo Deus? *Extendam*, inquit, *manum meam, & percutiam Ægyptum in cūctis mirabilibus meis.* Exod. 3. n. 20. Quaſi diceret: Maiorem potentiam, quàm humanam, expromam B ad vltionem; ac tam grauia ſupplicia cumulabo, vt facilè credantur, non ab homine, ſed à ſolo Deo prouenire potuiſſe. Et rurſum: *Scient*, inquit, *Ægyptij, quòd ego ſum Dominus, qui extenderim manum meam ſuper Ægyptum.* Exod. 7. n. 5. Ac ſi diceret: Si me vt patrem leniter punientem non agnoſcunt; ſaltem vt Dominum ac Iudicem terribiliter flagellantem perhorreſcant. Nam, vt ibi notat Oleaſter: *Idcircò à Deo flagellamur, vt Deum cognoſcamus iratum, quem nolumus cognoſcere propitium.* Itaque Deus propterea Pharaonem maioribus ſuppliciis, quàm humanis puniebat; vt ſolus ab eo vltor crederetur: adeò deſiderat pœnarum omnium auctorem reputari; vt & pœnas patienter toleremus, & ad ipſum punitorem humiliter C precaturi fugiamus.

Deus grauiſſimè puniebat; vt pœna non humano, ſed diuino vltori tribueretur.

Oleaſter.

12\. Sed quid Pharao? Nihil minùs quàm Deum vltorem recognoſcere volebat. Cùm enim ſciret, abſurdum eſſe, Deo propter aliquas culpas puniente, culpis nihilominus mordicus adhærere: credere malebat, pœnas à Deo non eſſe, ne culpis renuntiare cogeretur. Id quod duplici ex loco facilè conſtabit. Nam in primis, cùm videret Moyſis virgam in colubrum mirabiliter commutatam: *Vocauit ſapientes & maleficos, qui per incantationes Ægyptiacas facerent ſimiliter.* Exod. 7. n. 11. Rationem reddit Hugo Victorinus in ſuis ad eum locum elucidatoriis, ne credere cogeretur illa miracula fieri diuina poteſtate & voluntate; ſed artificio & maleficio Moyſis: videns à ſuis D maleficiis ſimilia patrari: atque adeò propter illa à ſuis ſceleribus nunquàm auerteretur. Deinde idem Pharao ranarum plaga flagellatus, Moyſen orauit, vt Deum pro illa tollenda exoraret. Sed dicente Moyſe: *Conſtitue mihi tempus, quando deprecer pro te. Reſpondit: Cras.* Exod. 8. n. 18. Quæri ſolet, cur non citiùs voluerit, eam à ſe peſtem amoliri. Mitto aliàs rationes. Optima eſt illa Lyrani, credidiſſe impium Tyrannum, illud portentum, non diuina, ſed magica arte contigiſſe: atque adeò tempus ad deprecandum Deum prorogaſſe: quia ſperabat, fore vt interim per ſe deficeret; antequàm vlla ad Deum precatio adhiberetur. Vnde ſeſe occaſionem ſumeret, pœnam illam, vt pote magicam, irridendi, & culpam ſuam pertinaciùs E amplexandi.

Pharao perſuadere ſibi nolebat, pœnas eſſe à Deo ne à culpa reſilire cogeretur. Duplici exemplo res confirmatur.

Hugo Vict. *Voluit Pharao, fieri à ſuis maleficiis ſerpentes, ne quos fecerat Moyſes diuinitùs factos credere cogeretur.*

Lyra. *Voluit differri Moyſis preces, vt ranarum plagam ante illas ceſſantem poſſet naturalem exiſtimare.*

13\. Hinc igitur cor Pharaonis induratum eſt; quia Deum punitorem non agnouit: nam ſi agnoſceret, profectò in diuinæ iuſtitiæ cum tanta miſericordia coniunctæ contemplatione remolleſceret: vnde tandem fieret, vt à ſua culpa reſiliret, & pœnam, quamuis nulla ex parte reuelatam, patienter ſuſtineret. Quo pacto D. Auguſt. grauiſſimam, qua tenebatur, ægritudinem Deo tribuens, omnes illius dolores libentiſſimè tolerabat. Nam in epiſt. 149. *Secundum ſpiritum*, inquit, A *quantùm Domino placet, rectè ſumus. Corpore autem ego in lecto ſum, nec ambulare, nec ſtare, nec ſedere poſſum. Sed etiã ſic, quoniam in Domino placet, quid aliud dicendũ eſt, niſi quia rectè ſumus? Potiùs enim ſi id nolumus, quod ille vult, nos culpandi ſumus; quàm ille non rectè aliquid facere exiſtimãdus eſt.* Ex his patet, non deſipuiſſe Iſraëlitas, ſuas Deo plagas potiùs, quàm hoſtibus tribuentes.

Induratur Pharao, quia Deum ſui ſupplicij auctorem non recognouit. D. Auguſtinus ſuum morbum Deo tribuens, patienter tolerabat.

Cur Hebræi pœnas ſibi à Deo inflictas admirentur?

14\. QVod ad ſecundum attinet: Mirabantur Iſraëlitæ Deum ſui exercitus fuiſſe percuſſorem: *Quare*, inquiunt, *percuſſit nos Dominus?* B Nam hæc interrogatio, quamuis propriè ſit inquiſitio cauſæ: tamen admirationem effectus & ſupponit, & inuoluit. Idcircò enim ſtragis cauſam inquirebant, quia editam ſtragem admirabantur. Admirationis igitur cauſa duplex eſſe potuit. Vna, quia, cùm Deo auctore, ſuaſoréque Samuele, ad bellandum prodiiſſent; vt n. 1. § 3. probabile eſſe diximus: indignum illis videbatur per Philiſthinos profligari. Similis Moyſen tenuit admiratio, cùm vidit Dominum iratum, & incitatum ad delendum populum in deſerto, quem tulerat de Ægypto, in terram promiſſionis inducendum. Vnde admirabundus exclamauit: *Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum, quem eduxiſti de terra Ægypti, in fortitudine ma-* C *gna, & in manu robuſta? Ne, quæſo, dicant Ægyptij: Callidè eduxit eos, vt interficeret in montibus, & deleret è terra.* Exod. 32. n. 11. & 12. Similis quoq; admiratio tenuit Ioſue, Moyſis ſucceſſorem; cùm vidit primum illud bellum, quod aduersùs vrbem Haï ex diuino mandato ſuſceperat, infeliciter proceſſiſſe. Et in ſtuporem actus: *Heu, Domine Deus*, inquit, *quid voluiſti traducere populum iſtum Iordanem fluuium; vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes?* Ioſ. 7. n. 7. Maior adhuc admiratio inuaſit Iſraëlitas; cùm ſemel atque iterum diuino oraculo admoniti ad pugnandum contra Benjamitas prodierunt: & nihilominus ex vtroq; bello ingentem cladem, quadraginta millibus interfectis, reportarunt. Iud. 20. à n. 18. Quos non poſſent D erumpere in clamores? quas non poſſent deſpumare in querelas? Cur cædimur & mactamur; quos diuinum oraculum iubebat feliciter ſperare? Quamuis (vt hanc eorum modeſtiam & patientiam non omittam) nullos ibi dicantur in quæſtus, ſed in ſolos fletus abiiſſe: vt citato loco, n. 23. & 26. videre eſt. Quaſi non indignari de diuinis ſuppliciis; ſed priora tantùm flagitia lamentari viderentur.

Secundum. Quòd in illa conſuetudine fuit admiratio Hebræorum.

Prima huius admirationis cauſa: quia pugnauerat Deo auctore & Samuele ſuaſore.

Similis admiratio Moyſis.

Similis Ioſuē.

Similis Tribuum cum Beniamitis pugnantium.

Patientia in diuinis ſuppliciis.

15\. Denique nota eſt illa admiratio, quæ olim totam Galliam, immò & totam Eccleſiam tenuit, cum D. Bernard. ex imperio Eugenij Papæ Bullam Cruciatæ fauſta cum precatione concedentis; immò ex nutu ipſius Numinis in eam partem inclinantis, bellum perſuaſit aduersùs terram ſanctam E ſuſcipiendum; fractóſque militum animos ad eam expeditionem ſubeundam, publicè & priuatim mouendo ac prædicando excitauit: & nihilominus collecti ad eam pugnam Chriſtiani infeliciter dimicarunt, & miſerabiliter corruerunt; vt ex antiquis Scriptoribus Ribadenera noſter in vita ſancti Bernardi memoriæ commendauit. Quem præpoſterum infauſtumque euentum tanta totius populi admiratio, immò indignatio ſubſequuta eſt; vt ſi minus in Deum cum Iſraëlitis ſuccenſerent, dicentes: *Quare percuſſit nos Dominus?* ſaltem in hominem inſilirent, expro-

Similis admiratio totius Galliæ, immò & totius Eccleſiæ.

brantes: Quare ſeduxit nos Bernardus? & falſo ſanctitatis nomine, & vano diuinitatis oraculo ſupremum in exitium præcipitauit? Quas tamen querimonias, ſeu iniurias Diuus Bernardus hilari vultu excipiens, & libenti animo recondens, ſuæ ſibi conſcius innocentiæ; dicebat lib. 2. De conſid. ad Eugen. *Mihi pro minimo eſt, vt ab illis iudicer, qui dicunt bonum malum, & malum bonum.* 1. Corinth. 4 n. 3. & Iſai. 5. n. 20. *Et ſi neceſſe ſit, vnũ fieri è duobus, malo in nos murmur hominum, quàm in Deum eſſe. Bonũ mihi, ſi dignetur, me vti pro clypeo. Libens excipio in me detrahentiũ linguas maledicas, & venenata ſpicula blaſphemorum; vt non ad ipſum perueniant. Nõ recuſo, inglorius fieri, vt non irruatur in Dei gloriam. Quis mihi det gloriari in voce illa: Quoniam propter te ſuſtinui opprobrium?* Pſal. 68. n. 8. *Gloria mihi eſt, conſortem Chriſti fieri, cuius illa vox eſt; Opprobria exprobrantium tibi ceciderunt ſuper me.* Ibidem, n. 10. Hæc piiſſime & ſanctiſſime Bernardus. Itaque Hebræi mirabantur, videntes perditam pugnam, quam ex diuino imperio ſuſcepiſſent.

Singularis D. Bernardi modeſtia in hominum criminationibus.

16\. Altera admirationis ratio fuit: quia Deus minatus fuerat ſupplicia Sacerdoti Heli & eius filiis, non autem populo; vt patet ex cap. 2. à n. 3. & ex cap. 3. à n. 12. Cùm igitur in hoc prælio Sacerdote Heli, eiuſque filiis intactis, ſolus populus, qui immunior erat à culpa, puniatur; admirabantur. Iuuabat autem hanc admirationem cæca Iudæorum arrogantia; qui, cùm multa haberent peccata, nullis ſuppliciis ſatis dignè punienda: nulla tamen in ſe ipſis agnoſcebant, propter quæ punitione digni ſibi viderentur. Ita ſentire videtur D. Gregor. dum obſeruat, hanc interrogationem factam à maioribus natu Iſraël, qui quò arrogantiores eſſe ſolent, eò minùs ſuas culpas agnoſcunt, propter quas puniri mereantur. Clariùs Rupertus: *Præſumptio*, inquit, *ſtulta & vana decipit improuidos.* Sed de hac re iterum ſequenti puncto: vbi, exploratis cauſis calamitatis, facilè admirationis cauſæ diluentur.

Secunda huius admirationis cauſa: quia ſolos Heli & eius filios pœnarum reos exiſtimabant. D. Greg. Rupert.

Cur Hebræi tam grauiter à Deo puniantur?

17\. QVod igitur attinet ad tertium: Cauſam huius calamitatis inquirebãt. *Quare*, inquiunt, *percuſſit nos Dominus?* Et multiplex potuit aſſignari. Vna ex Rabbi Leui: quòd, inconſulto Deo, prodierint ad bellandum. Sed hæc incerta eſt, cùm alij Rabbini, vt num. 1. §. 3. iam diximus, teſtentur Iſraëlitas Dei oraculo, ac Samuelis præcepto admonitos fuiſſe ad hoc bellum contra Philiſthinos ſuſcipiendum.

Tertium huius conſultationis punctum. Inquiſitio Hebræorum, de cauſis huius punitionis. Rabbi Leui. *Prima cauſa reiicitur.*

18\. Altera germanior: propter peccata Heli, & filiorum eius, illam ſtragem contigiſſe. Nam ciuilia peccata potiùs, quàm arma hoſtilia florentiſſimas Reſpublicas ſæpenumerò labefactant. Vnde Diu. Hieronym. in epiſt. 3. ad Heliodor. de Epitaphio Nepotiani, ad finem, poſtquàm innumeras ſtrages Romani imperij commemorauit, concludit: *Noſtris peccatis Barbari fortes ſũt: noſtris vitiis Romanus ſuperatur exercitus.* Et paulò pòſt: *Infelices nos, qui tantum diſplicemus Deo, vt per rabiem Barbarorum, illius in nos ira deſæuiat.* Quaſi diceret: Non externi hoſtes, ſed domeſtici peccatores extremam perniciem Romano imperio moliuntur. Non ſua hoſtes arma, ſed noſtra eos peccata in nos roborant & confirmant.

Secunda cauſa huius punitionis, peccata Heli, & filiorum. D. Hieron. *Non hoſtis, ſed malitia Romanum ſuperauit exercitum.*

19\. Hoc olim Deus ſignificauit, cùm Iſraëlitas tradidit in poteſtatem Nabuchodonoſoris, Dan. 1. n. 2. tres autem pueros è fornace ignis ardentis liberauit, Dan. 3. n. 22. illos quidem, quia ſceleratos; hos autem quia innocentes. Ac ſi diceret: Non Rex Hebræos ſuis viribus ſuperauit; alioqui etiam ignis, qui maiores habet vires, tres pueros ſuperaret: ſed Hebræorum peccata Hebræos in ſeruitutem tradiderunt; puerorum autem virtutes, illæſos inter flammas ipſos pueros conſeruarunt. Ita hunc locum D. Chryſoſt. homil. 18. in priorem ad Cor. expouit: *Conſidera*, inquit, *quantum ſit, tot ſpectantibus oculis à tribus captiuis pueris tyrannum illum contemni? Oſtendit enim* (nempe tyrannus ipſe contemptus) *eorum ſe ciuitatem cœpiſſe, non ſuis viribus, ſed propter peccatum multitudinis. Nam ſi deuictos ſuperare non potuit, & maximè in fornacem intruſos: quonam pacto omnes, cum tales eſſent,* (nempe, quales pueri innocentes) *lege belli ſuperaſſet? Ex quo perſpicuum eſt, multitudinis peccata ei ciuitatem tradidiſſe.*

Hebræos non Nabuchodonoſor, ſed ſua peccata in captiuitatem redegerunt. Si non eſſent peccata, nihil Rex in populum valeret: ſicut nec ignis valuit in tres pueros innocentes. D. Chryſ.

20\. Idem planè conſtat ex multis promiſſionibus & comminationibus diuinis. Qualis eſt illa; *Si*, inquit, *in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis: perſequemini inimicos veſtros, & corruent coram vobis.* Leuit. 26. numero 3. & 7. Et paulò pòſt: *Quòd ſi non audieritis me, nec feceritis omnia mandata mea; ponam faciem meam contra vos, & corruetis coram hoſtibus veſtris, & ſubiiciemini his qui oderunt vos.* Ibidem, numero 14. & 17. Qui locus illuſtrari poteſt ex iis, quæ tradit Diuus Ambroſius ſermon. 88. De bellico tumultu: vbi oſtendit, vrbes non tam à ſuis militibus, quam à ſuis virtutibus defendi: nec tam à ſuis hoſtibus, quam à ſuis ſceleribus expugnari. *Tunc*, inquit, *ciuitatis porta munita eſſe poterit; ſi priùs in nobis portæ iuſtitia muniantur. Cæterùm nihil prodeſt, muros munire propugnaculis, & Deum prouocare peccatis.* Et ſtatim ducit exemplum à Dauide, qui inermis Goliam ſuperauit armatum. 1. Reg. 17. numero 40. *Cùm*, inquit, *ſanctus Dauid non operiretur galea, non præcingeretur clypeo, non lancea vteretur: occidit illum;* (nempe, Goliam) *non telo ferreo, ſed gladio ſpirituali. Quamuis enim inermis oculis hominum videretur; ſatis tamen erat gratia diuinitatis armatus.* Et paulò pòſt, contrario modo de Golia philoſophatur: *Quamuis*, inquit, *eſſet Golias vndique armorum protectione munitus; frons tamen eius patebat ad mortem; quia ſignaculum Saluatoris non geſtabat: atque adeo ibi perimitur, vbi nudus à Dei gratia reperitur.* Itaque peccata noſtra Deum ad vltionem armant, ſeu ipſa in nos, tanquam duriſſimi diuinæ iuſtitiæ ſatellites armantur.

Ob peccata intenduntur ſupplicia. D. Ambroſ. *Vrbes non militibus, ſed virtutibus defenduntur.* *Dauid non ferro, ſed gratia armatus, fortior quàm Golias non ferro, ſed gratia inermis.*

21\. Ad Cainum olim Deus: *In foribus*, inquit, *peccatum tuum.* Gen. 4. numer. 7. In Hebræo eſt: *Peccatum tuum excubabit.* Ducta metaphora à ſatellitibus & lictoribus, ſeu carcerum cuſtodibus: qui olim ſimul cum malefactoribus colligati excubabant, ne poſſent effugere; vt Lorin. Act. 12. n. 6. oſtendit. Quemadmodum igitur ſatelles perpetuò aderat malefactori; quouſque illum in extremum ſupplicium præcipitaret: ita & peccatum inſequitur peccatorem; donec ipſe in barathrum miſeriarum deuoluatur. Poſtquam Iobus ſua Deo peccata confeſſus eſt, ſubdit: *Inſtauras teſtes tuos contra me, & multiplicas iram tuam aduerſùm me; & pœnæ militant in me.* Iob 10. n. 17. Quaſi ex Iobi peccatis magnus militum & ſatellitum globus, ſeu magnus pœnarum ac ſuppliciorum exercitus contra illum armaretur.

Peccata tanquàm ſatellites excubant aduerſùs peccatorem. Lorinus. *Hos ſatellites timebat Iobus.*

22\. Hos ſatellites Dauid in ſe ipſum conſurgentes expertus eſt: *Circumdederunt*, inquit, *me mala, quorum non eſt numerus: cõprehenderunt me iniquitates meæ.* Pſ. 39 nu 3. Nã ſimul atque peccata commiſſa ſunt, ſtatim in peccatorẽ, tãquàm diuinæ iuſtitiæ lictores

Eoſdem experiebatur Dauid.

Fratres Ioſephi ob tria peccata très dies in carcere fuerunt. Lyranus.

lictores irruerunt. Non ſine myſterio Ioſeph, vt ſuos fratres tentaret, *Tradidit eos cuſtodiæ tribus diebus.*Gen.42.num.17. At cur triduò in carcere detinentur? Reſpondet Lyra: Vt tria peccata, quæ contra Ioſephum commiſerant, volendo occidere, deponendo in ciſternam veterem, ac vendendo Iſmaëlitis, puniantur. Quaſi ſingula peccata ad ſingulas pœnas de malefactoribus repoſcendas, accingerentur.

Iacobus patrem ſuum hœdinis pellibus decipiēs, à filiis ſuis hœdino ſanguine deceptus eſt.

23. Huius rei typus aliquis præceſſit in Iacobo, qui patrem ſuū Iſaac quodammodo decepit pellibus hœdinis, quibus piloſas manus Eſaü fratris ſui ſimulauit Nam mater eius Rebecca, vt eſt in Litera, *Pelliculas hœdorum eius manibus circūdedit, & colli nuda protexit.* Geneſ.27.n.16. in quo licèt Iacobus non peccauerit, cùm hæc omnia diuino inſtinctu agerentur; tamen peccatorem repræſentauit, qui fraude & dolo honores ambit, & alienas poſſeſſiones inuadit. Nouum enim non eſt in ſacris Literis, per bonas actiones repræſentari malas, & vice verſa, vt ſuo loco oſtendemus: & interim D.Greg.lib.3.Mor.cap.26. alibi 21. facilè docebit. Quid igitur deinde factum? Sicut Iacobus patrem ſuum hœdinis pellibus decepit: ita & ipſe à ſuis filiis, ſi non pellibus hœdinis, ſaltem hœdino ſanguine deceptus eſt. Nam poſtquàm illi Ioſephum in Ægyptum vendiderunt: *Tulerunt*, inquit Textus, *tunicam eius, & in ſanguine hœdi, quē occiderant, tinxerunt, mittentes, qui ferrent ad patrē,* &c. Gen.37.n.31. Vt pater hœdino ſanguine deceptus, ſanguinem filij ſui, quem à fera peſſima deuoratum crederet, miſerabiliter deploraret; & in quam deceptionem patrem induxerat, in eandem à filiis induceretur: vt hoc exemplo palàm fiat, ſuas nunquàm pœnas ſceleribus defuturas.

D.Greg.

Achabus inhumatum proiiciens Naboth, proiicitur inhumatus.

24. Curauit olim Achab, vt iuſti Naboth ſanguis extra vrbem crudeliter effuſus, inhumatus relinqueretur. *Eiecerunt*, inquit Textus, *cum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt.* 3.Reg.21.numer.13. Sed non *Sceleſtum deſerui pede pœna claudo.* Nam ſtatim ad eum Helias: *Hæc dixit Dominus*, inquit: *In loco hoc, in quo linxerūt canes ſanguinem Naboth, lambent quoque ſanguinem tuum.* Ibidem, num.19. In quem locum D.Ambroſius lib.de Naboth, c.11. *Quàm iuſta*, inquit, *quàm ſeuera ſententia; vt quam intulit alteri mortis acerbitatem, eam ipſe mortis ſuæ horrore diſſoluere proderetur. Inhumatum pauperem Deus aſpicit; & ideò inſepultum diutem iacere decernit: vt mortuus luat ſuæ iniquitatis ærumnam, qui nec mortuo putauit eſſe parcendam. Itaque vulneris ſui cruore perfuſum cadauer, ſpecie funeris, vitæ ſuæ prodidit crudelitatem.* En, vt peccata noſtra ſemper à Deo meritas pœnas quodammodo exigant & accerſant, vt ſiue in bello, ſiue in pace, nunquam tamen impunita relinquantur. Deſinant igitur mirari Iſraëlitæ: *Quare percuſſit nos Dominus?* Propter ſua enim peccata à Domino puniuntur.

D.Ambr.

Peccata patrum in filiis Prælatorum in ſubditis puniuntur.

25. Sed illa redit dubitatio, quam ex ſuperiori pūcto ad hunc reieci. Nam, ſi peccata erant propria Sacerdotis Heli & filiorum eius; ita & ſupplicia eorundem propria eſſe debuerunt: cur igitur hæc ſtrages in ſolo populo exercetur? Reſpondeo in primis: quia, ſicut Deus aliquando temporaliter punit parentum peccata in filios, vſque ad tertiam & quartam generationem; vt patet Exod. 20.numer.5. & Exod.34. numer.7. vt Abulenſis ad hunc poſteriorem locum, quæſt.9. & Peter. tom.2.in Geneſ. libro 14. diſp.4. latè confirmat: ita & punire poteſt Principum peccata in ſubditos; iuxta illud: *Humiliauerat Dominus Iudam propter Achaz Regem Iuda: eò quod denudaſſet eum auxilio, & contemptui habuiſſet Dominum.* 2.Par.28.n.19. Vbi vides, propter peccatum Regis, temporales ſaltem pœnas in populum ſtatutas.

Abul.
Peter.

Addo prætereà, meritò populum luiſſe pœnas, quòd Principum peccatis conſenſerit: cùm tamen reſiſtere poſſet, ſi vellet. Quamuis enim populus dicere ſoleat, ſe ad reſiſtendum Regibus non habere poteſtatem: aliquando tamen verius eſt, non habere voluntatem: vt duplici ex euentu facilè colligetur. Nam Ægyptij Pharaoni Hebræos retinenti poſt occiſos primogenitos reſtiterūt. Exod. 12.n.33. Ergo ſi ante occiſos conſenſerunt; defectus fuit voluntatis, non poteſtatis. Item Iudæi reſtiterunt Saüli, Ionatham occidere volenti. 1.Reg. 14.n.45. volenti autem occidere Sacerdotes, conſenſerunt. 1.Reg.22.num.18. Ergo & hîc voluntas defuit, non poteſtas. Rem egregiè expendit D. Chryſ.in Pſal.134. *Ægyptij*, inquit, *quando percuſſa ſunt eorum primogenita, vel inuito Rege, Hebræos expulerunt. Quare, ſi voluiſſent, etiam ab initio poſſent eſſe eo ſuperiores. Non igitur Regem ideò non vicerunt, quod non poſſent; ſed quòd nollent. Hoc etiam euenit in Saül. Quando enim eius filium eripere oportebat; omnes communiter aſſentantes eripuerunt. Quando autem volebat occidere tot Sacerdotes; ne vocem quidem emiſerunt, nec eos defenderunt. Huius rei cauſa erat ſocordia, & quòd Sacerdotum vicem non valdè dolebant.* Vnde concludit, tam Ægyptios, quàm Hebræos à Deo fuiſſe flagellatos: quòd non inuiti, ſed planè voluntarij ſuis improbis Regibus conſenſerint. Ac deinde admonet vniuerſos: *Quando*, inquit, *factum fuerit aliquid nefarium; nemo ſit iners & ignauus, ſed igne ardentior; nec minùs doleat, quàm ij, quibus fit iniuria: & ita plurima mala ſiſtentur.* 26.

Propter peccata Principum punitur populus; quia in illa ſæpè conſentit. Duplici exēplo conuincitur populum non reſiſtere Regibus, quia non vult, non quia non valet.

D. Chryſoſt.

Ægyptij, & Hebræi, quòd ſuorum Principū malitiæ ſponte conſenſerunt, flagellati.

Quæ ſocordia, vt obiter dicam, intolerabilior erit in Rege, ſi is cauſetur, ſe populo reſiſtere non poſſe; & ideò pati, ſe ab eo in malum abripi: cùm tamen longè ſit euidentius, Regem non poteſtate deſtitui, ſed voluntate: vt patet in Rege Babylonis, qui ceſſit populo, Danielem ad mortem expoſcenti; quaſi non poſſet illi reſiſtere. *Vidit ergo Rex*, inquit Textus, *quod irruerent in eum vehemēter, & neceſſitate compulſus tradidit eis Danielem.* Dan.14.num.29. Et tamen poſteà idem Rex, *Illos, qui perditionis eius cauſa fuerant, intromiſit in lacum, & deuorati ſunt in momento coram eo.* Ibidem, num.41. Sicut igitur poſteà reſtitit populo, quia ſimpliciter voluit: ita & initio reſtitiſſet, ſi ſimpliciter voluiſſet. Defectus igitur fuit voluntatis, non poteſtatis. Itaque nemo à peccato excuſabitur, ſi peccanti conſentiat, cauſatus ſe reſiſtere non poſſe: cùm ex dictis conſtet, nemini deeſſe poteſtatem ad reſiſtendum, ſed voluntatem. Quare propter peccatum Principis, totus aliquando populus illi conſentiens, aut certè non reſiſtens, meritò punitur. Vnde, Pharaone Saram vxorem Abrahæ auferente: *Flagellauit Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius,* &c. Geneſ.12. num.17. Vbi Philo Iudæus lib. De Abrahamo: *Quam*, inquit, *eius*, (id eſt, Pharaonis) *pœnam ſentit & tota regia: eò quod nemo ſe tantæ iniquitati oppoſuerat.* Quaſi & populum Regi opponere; aut ſi minùs, puniri oporteret. Sic igitur hoc loco quatuor virorum millia cæduntur; quòd Principi Heli, eiúſque filiis peccantibus conſenſerint: cùm tamen reſiſtere poſſent, ſi vellent; ac deberent, etiamſi nollent. 27.

Intoleranda Principum ignauia, qui ſe non poſſe peccanti populo reſiſtere cauſantur.

Rex Babylonis non poteſtate, ſed voluntate deſtitutus ad reſiſtendum populo, probatur.

Philo.

Non ſolùm Pharao, ſed etiam eius domus flagellatur, quia peccanti non reſtitit.

Tandem concludo, punitum fuiſſe populum; quia non ſolùm ſuis Principibus peccantibus conſentiebat, ſed etiam eos imitabatur: vt patet ex cap.2.num.24. vbi omnes pariter diuinas leges 28.

Punitur populus Principū peccata imitatus.

A transgredi dicuntur. Et ne putarent Hebræi, ſe à ſuis peccatis excuſatos eſſe, quòd ſuos Principes imitarentur: priùs à Deo ſubditi, quàm Principes Heli, eiúſque filij puniuntur. Quid enim eſt abſurdius, quàm peccare ſubditos, & ſe propter peccatum ſuorum Prælatorum, à propriis peccatis excuſatos iudicare? In quos proinde aptiſſima eſt illa D. Auguſt. obiurgatio in lib. 50. homiliarum, hom. vlt. cap. 13. *Tam ſunt*, inquit, *iſti abſurdi & miſeri, qui præpoſitorum ſuorum malos mores imitari eligant, quàm ſi quiſquam viator remeandum ſibi eſſe exiſtimet in itinere; cùm videat milliaria lapidea literis plena, viam docere, & non ambulare.*

Abſurdum peccare ſubditos, quia vidēt peccare Principes.

D. Auguſt.

Mali Principes, lapides viarum indices.

Vbi in primis doctos, ſed malos Prælatos, comparat illis lapidibus, qui olim in publicis viis ſtatuebantur, leucarum numero, & locorum diſtan- B tiis inſcripti. Vt enim hi viam indicabant, ſed nõ arripiebant: ita & illi recta docent, ſed non exequuntur. Deinde improbos ſubditos comparat ſtultis viatoribus. Vt enim ſtultus erit viator, qui videns lapidem monſtrare viam, & non ambulare, indignetur; & proptereà non ambulet, ſeu regrediatur; ita ſtultus erit ſubditus, qui videns ſuum Prælatum bona dicere, & mala facere; illa deſerat & contemnat; hæc arripiat & imitetur.

D. Ambroſ.

Malo exemplo Principū, non ad peccandum, ſed ad cauendum inducamur.

Vnde D. Ambr. lib. 1. de Abraham, cap. 6. agens de peccato ebrietatis, quod illi duo Patriarchæ, Noë, & Lot, commiſerunt, Gen. 9. num. 21. & Gen. 19. num. 33. rectè monet, ne ex illorum peccatis illecebra peccandi, ſed potiùs non peccandi cautio C deſumatur. *Inſtruant*, inquit, *Patriarchæ, non ſolùm docentes, ſed etiam errantes. Ideo iteratum eſt exemplum ebrietatis, vt confirmetur magiſterium cautionis.* De qua re in 1. tom. Annot. 2. Sect. 4. à n. 30. multa diximus.

29. Ne igitur hi ſubditi ſua hac opinione decipiantur, exiſtiméntq; propriam malitiam ex aliena excuſati; priùs à Deo, quàm ipſi Principes Heli & eius filij percutiuntũr. Simile quid accidit in regno Iſraëlis, ſeu Samariæ, ſeu decem Tribuum, vt appellant. Nam vltimus eius Rex fuit Oſea; qui licèt improbus fuerit, tamen priores Reges ſua improbitate non exæquauit; iuxta illud: *Regnauit Oſea, fecitque malum coram Domino: ſed non ſicut Reges Iſrael, qui ante eum fuerant.* 4. Reg. 17. D num. 1. & 2. Et nihilominus ſub hoc Rege maior calamitas inflicta fuit regno Iſraëlis, quàm ſub aliis Regibus inflicta fuerat. Nam ſub aliis Regibus ſæpiùs attritus populus, iterum inſtaurabatur: at verò ſub hoc Rege captus populus, & tranſlatus ad Aſſyrios, nunquàm poſteà in priorem ſtatum remigrauit: vt patet, tum ex citato capite, num. 23. tum etiam ex illis verbis Domini: *Non addam vltrà miſereri domus Iſrael, ſed obliuione obliuiſcar eorum.* Oſeæ 1. num. 6. vt ibi Interpretes communiter aduertunt. Cur igitur mitiùs agitur cum peioribus Regibus: & ſub minùs malo maior calamitas infertur? Reſpondent aliqui Rabbini apud Lyranum: vt oſtenderetur, inquiunt, non omninò fuiſſe crimen Regum, in quod populus E reiiciebat culpam; ſed etiam ipſius populi. Non exiſtimet igitur populus, totius regni peccata in ſolo Rege ſiſtere; & ſubditos a peccatis excuſari: nam etiam in populum, & quidem cum maiori aliquando deformitate transfunduntur, ſi totius populi ad peccandum habenæ laxiores effundantur. Hæc igitur germana cauſa fuit, cur & Iſraël ſuperetur; & priùs ſubditi, quam Principes moriantur: quamuis de hoc poſteriori aliam quoque rationem infrà num. 11. & Annot. 13. Sect. 4. aſſignabo.

Oſea grauiùs punitur, quàm alij Reges nequiores; non tam propter ſua, quàm ſui populi peccata.

Rabbini.

A *Hebræi ſua ſuperbia cæci, veras ſuæ percuſſionis cauſas, nempe, culpas ſuas, non agnoſcunt, non emendant.*

Cæterùm Hebræi in hac conſultatione minùs quàm dicuntur in hanc cauſam collimaſſe, ſuámque ſtragem in illa retuliſſe: quia propria peccata, vel ignorabant, vel tãtæ calamitatis cauſas eſſe neſciebant. Vnde, vt pœnas effugerent; culpas, vt fieri oportebat, non emendabant. Quam iuſtiſſimam querelam excitauit Ieremias de Hebræis à Deo grauiſſime percuſſis; nec tamen intelligentibus percuſſionis ſuæ cauſas, nempe, culpas ſuas: *Quis*, inquit, *eſt vir ſapiens, qui intelligat* B *hoc: Quare perierit terra?* Ierem. 9. n. 12. Quibus proinde manifeſtari ab ipſo Deo plagarum cauſas opus fuit. Sequitur enim: *Et dixit Dominus: Quia dereliquerunt legem meam*, &c. ſcilic. percuſſi eos. Adeò enim hebeſcebant, vt plagas ſentirent, tamen proprias culpas illarum cauſas eſſe ignorarent. Eandem peruerſitatem in Romanis admiratur D. Hier. in epiſt. 3. ad Heliodorum, De Epitaphio Nepotiani: *Romanus*, inquit, *orbis ruit, & tamen ceruix noſtra erecta non flectitur.* Et paulò pòſt: *Nec amputamus cauſas morbi, vt morbus pariter auferatur.* Quid dementius, quàm incendi, & incendij fomitem non ſubtrahere: ægrotare, & ægritudinis cauſas non remouere: diuinitùs puniri, & peccata, ob quæ punimur, non abiurare? Certè C ſtrenuiſſimi illi duces, Moyſes, Ioſaphat, & Ezechias, vt refert D. Hieronym. citatus, deteſtando potiùs peccata, quàm arma tractando, diuina per hoſtes ſupplicia effugiebant, clariſſimaſque de illis victorias reportabant. 30.

Dum culpas pœnarum cauſas non agnoſcunt, non emendant.

Plagas ſentiunt peccatores; culpas eorum cauſas eſſe ignorant.

D. Hieron.

31. D. Chryſ.

Sub Helia currebant ſupplicia, peccata non quieſcebant.

Non diſſimilis fuit illa Diui Chryſoſtomi querimonia tom. 1. ſermon. 2. De Helia, indignantis, quòd ſupplicia quidem currerent; peccata tamen minimè ſiſterentur. *Proh nefas*, inquit, *nulla ex pœna correctio: & quaſi aduerſis hominū malitia prouocetur, ſic creſcit quotidie, quòd puniatur. Amant pœnam, ſupplicium diligunt; nolunt recordari, vt viuãt; nolunt corrigi, vt euadant: & quaſi frugem mentis, ſterilitas arefecerit ſiccitatis; ſic, areſcēte terra, aruerunt & hominum corda.* Sed grauiſſima eſt de hac D re illa D. Cypriani expoſtulatio, tract. contra Demetrium, vbi expendens illum Prophetæ locum: *Percuſſiſti eos, & non doluerunt; attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Ierem. 5. n. 3. latiſſimè & eloquentiſſimè ſpatiatur: *Ecce*, inquit, *verbera deſuper, & flagella non deſunt: & trepidatio nulla, nulla formido eſt. Quid, ſi non intercederet rebus humanis, vel iſta cenſura; quantò adhuc maior in omnibus eſſet audacia, facinorū impunitate ſecura?* Et paulò pòſt: *Miraris*, inquit, *in pœnas generis humani irã Dei creſcere, cùm creſcat quotidie, quod puniatur? Hoſtem quereris exurgere; quaſi etſi hoſtis deſit, eſſe pax inter ipſas togas poſſit. Quaſi nõ, etſi externa de Barbaris arma comprimãtur; ferociùs* E *intus & grauius de calumniis & iniuriis potentium ciuium, domeſticæ impugnationis tela graſſentur? De ſterilitate, aut fame quereris; quaſi famem maiorem ſiccitas, quam rapacitas faciat; quaſi non de captatis annonarum incrementis, & pretiorum cumulis, flagrãtior inopia excreſcat ardor? Quereris claudi imbribus cælum; cùm ſic horrea claudãtur in terris? Peſtem & luem criminaris; cùm peſte ipſa & lue, vel detecta ſint, vel aucta crimina ſingulorum? dum nec infirmis exhibetur miſericordia; & defunctis auaritia inhiat, ac rapina: iidem ad pietatis obſequium timidi, ad impia lucra temerarij fugiẽtes morientium funera,*

D. Cyprian.

Effunduntur ſupplicia, ſed peccata non refrænantur.

funera, & appetentes ſpolia mortuorum. Tantus cladium terror dare non poteſt innocentiæ diſciplinam: & inter populum frequenti ſtrage morientem, nemo conſiderat, ſe eſſe mortalem. Hæc ille. Vbi multò plura diſertiſſimè.

32. *Monſtroſa cæcitas, non videntium culpas, & videntium pœnas.*

D. Auguſt.

Vides, quantâ peccatores ignorantiâ teneantur: vt riuos quidem pœnarum ſentiant; earum tamen fontes, nempe, proprias culpas, nec intelligant, nec inquirant. Planè cæci ſunt, quos Diabolus excæcauit; ſicut olim Samſonem Philiſthini, Iudic. 16. num. 21. Immò cæcis deteriores, qui, cùm malum pœnæ videant, malum tamen culpæ non agnoſcunt. In quos proinde optimè D. Auguſtinus lib.3. De Ciuitate, cap.1. vbi loquens de malis pœnæ, fame, morbis, & ſimilibus: *Hæc*, inquit, *ſola mali deputant mala, quæ non faciunt malos: nec erubeſcunt inter bona, quæ laudant, ipſi mali eſſe, qui laudant: magiſque ſtomachantur, ſi villam malam habeant, quàm ſi malam vitam: quaſi hoc ſit maximum hominis bonum, habere bona omnia præter ſe ipſum.* Similia ſunt, quæ habet in tomo 10. lib. De verbis Domini, ſerm. 16. *Villam*, inquit, *emis; bonam quæris; vxorem vis ducere; bonam eligis; filios tibi vis naſci; bonos optas: caligas locas; & non vis malas; & vitam amas malam? Quid te offendit vita tua, quam ſolam vis malam; vt inter omnia bona tua ſolus ſis malus?* Hanc planè cæcitatem Diabolus inducit. Vt enim olim Naas Ammonitarum Rex Iſraëlitas dextris oculis priuare voluit, non ſiniſtris, 1 Reg. 11. num. 2. ita & Diabolus eum oculum eruit peccatoribus, qui interna mala intuetur, non qui externa: vt ſuas culpas ignorantes, & ſuas pœnas ſentientes, nec ab his, nec ab illis exoluantur. Nam, qui culpas agnoſcunt, pœnas euadunt.

Cæcitas inducta à Diabolo, dextrum oculum, non ſiniſtrum erente.

33. *Qui culpas fatentur, de pœnis liberantur.*

Cæſarius Arelatenſis.

Paret ex toto Iudicum libro, vbi Iudæi idololatrantes in hoſtium poteſtatem tradebantur: ſed ſuum peccatum agnoſcentes eruebantur. In cuius rei typum, olim Deus ad Moyſem: *Fac*, inquit, *ſerpentem æneum, & pone eum pro ſigno: qui percuſſus aſpexerit eum, viuet.* Numeror. 21. num. 8. Quo in loco myſterium latet, vt eleganter expreſſit Cæſarius Arelatenſis homil. 2. De Paſcha: *Tam prompta*, inquit, *aderat ſalubritas medicandi; quàm velox inerat felicitas intuendi. Sequebatur certum ſub momentanea contemplatione remedium: quia latebat in ſerpente myſterium.* Et ſtatim duplex myſterium deprehendit. Vnum, ſatis iam notum; quia ſerpens ab initio mundi maledictus, Gen. 3. num. 14. repræſentabat Chriſtum Dominum factum pro nobis *maledictum*. Galat. 3. num. 13. ad quem, qui aſpectu fidei, & charitatis accederet, quamuis ſerpentinis Diaboli morſibus laceratus, & multis ſcelerum venenis infectus, illicò ſanaretur. Alterum myſterium magis reconditum eſt: *Modò*, inquit, *medela, ſi volumus, nobis contra morſum ſerpentis, viſo ſerpente, confertur. Quod tunc euidenter completur; quando peccatum ipſius peccati cognitione curatur; & crimen criminis confeſſione abolетur. Ac ſi homo, quando bene reſpicit peccatum ſuum, ſanet morſum ſerpentis per ſerpentis aſpectum.* Vbi vides, debitam propriorum ſcelerum notitiam, eſſe optimam eorumdem ſcelerum medicinam.

Serpẽs æneus, typus Chriſti, qui cùm aſpicitur, ſanat. Sicut ſerpentis morſus ſerpentis viſu curabatur, ita nunc peccatum peccati cognitione, & cõfeſſione. Dauid ſentiẽs pœnam, fatebatur culpam, & veniam conſequebatur.

34. *Aliorum exempla in pœnis confitentium culpam, & conſequentium veniam.*

Propterea Dauid ſentiens pœnam, confitebatur culpam, *Prius*, inquit, *quàm humiliarer, ego deliqui.* Pſalm. 118. n. 67. Quaſi diceret: Propterea ſequuta eſt humiliatio, quia delictum anteceſſit. Ex qua confeſſione ſibi remedium comparauit. Nam, vt bene D. Ambroſius ſerm. 9. in eumdem Pſalmum: *Si peccatis tuis*, inquit, *attribuas, quod humiliatus es: quidquid acciderit, in te retorques, &*

A *ex reo incipis eſſe iuſtus, qui te ipſum condemnas: Iuſtus enim accuſator eſt ſui in exordio ſermonis.* Prou. 18. num. 17. Sic vnus è ſeptem Machabæis, cùm torqueretur: *Nos*, inquit, *propter noſmetipſos hoc patimur, peccantes in Deum noſtrum.* 2. Machab. 7. num. 18. Vbi iam martyrio coronandus, oculos à propriis peccatis non auertebat: vt priùs ſuis ſe lacrymis, quàm effuſo cruore expiaret. Nec aliter Azarias inter flammas Babylonicæ fornacis: *Peccauimus*, inquit, *& inique egimus*, &c. *Omnia ergo, quæ induxiſti ſuper nos, & vniuerſa, quæ feciſti nobis, vero iudicio feciſti.* Daniel. 3. n. 29. & 31. Dum animi noxas, effuſis lacrymis, extinguit; ignis flammas, illæſo veſtigio calcauit. Quin etiam fratres Ioſephi, de ſcypho argenteo accuſati: B *Deus*, inquiunt, *inuenit iniquitatem ſeruorum tuorum.* Geneſ. 44. n. 16. At, cur ſe ab eo furto non excuſarunt, cuius ſibi conſcij non erant? Planè; quia aliorum ſcelerum memoriam refricabant, quibus ſuam illam vexationem tribuebant. Et propterea fortaſſe Ioſephum hoc loco cognouerunt, & ab illo tandem veniam impetrarunt: quia, quamuis ſe poſſent ab illo furto excuſare; diſſimulare tamen maluerunt, & propter alias ſaltem culpas, quas commiſerant, præſentibus ſe pœnis deuouere.

35. *Latro ex confeſſione culpæ, ſpem habuit ad petendum regnum.*

D. Chryſ.

Tandem latronem in cruce pendentem non priùs Chriſtus Dominus abſoluit, quàm ille ſuam culpam agnoſceret, & palàm confiteretur: *Nos quidem*, inquit ille, *iuſtè*, (ſcilicèt, patimur) *nam* C *digna factis recipimus.* Luc. 23. num. 41. Et ſtatim ad Chriſtum Dominum conuerſus: *Domine*, inquit, *memento mei, cum veneris in regnum tuum.* In quem locum D. Chryſoſtomus homil. priori de Cruce, & latrone, ad finem tertij tomi: *Non eſt*, inquit, *auſus dicere: Memento mei: niſi confeſſione peccati ſarcinam remiſiſſet. Inſpice, quantum præſtat confeſſio: confeſſus eſt, & Paradiſum patefecit: & totam confeſſus fiduciam meruit, vt regnum poſt latrocinium poſtularet.* Quare rectè monuit Propheta, vt qui diuinis flagellis torquerentur, propria peccata cogitarent: *Ponite*, inquit, *corda veſtra ſuper vias veſtras. Seminaſtis multùm, & intuliſtis parùm; comediſtis, & non eſtis ſatiati*, &c. Aggæi 1. n. 5. & 6. Quaſi diceret: Cùm vobis à Deo plagæ D imponuntur; cùm agrorum ſterilitas, fames, ſitis, aliáque id genus mala vobis, tanquàm agmine facto, aduerſantur; conſulite conſcientias veſtras, ex quarum peccatis illa ſupplicia oriuntur: vt hæc effugiatis, illa emendetis.

Qui pœnas patiuntur, culpas rimentur.

36. *Falluntur, qui ſuarum pœnarum cauſas, in ſuas culpas non conferũt.*

Paſchaſ.

Vnde hallucinantur ſæpenumerò, qui inductam famem attribuunt temporum iniuriis: qui mortem filiorum adſcribunt Medicorum imperitiæ: qui defectum honorum, quos in Republica ſperabant, referunt in odium, & iniuſtitiam Principum, & miniſtrorum: qui iacturas mercium, quas vel mare hauſit, vel pirata auexit, detorquent in praua conſilia gubernantium, qui incuſtodita maria relinquunt; vel inter medias hyemes non perluſtrant: qui tandem clades ab E hoſtibus acceptas in ſuorum ducum, ac militum ignauiam transfundunt: cùm tamen hæc omnia flagella potiùs à Deo in noſtra ſcelera vindice, & vltore proficiſcantur; qui idcircò imponit plagas, vt culpas agnoſcamus. Nam, vt bene D. Paſchaſius lib. De corpore Domini, cap. 8. *Si Deus*, inquit, *hoc non intenderet*, (ſcilicet, vt peccatores à ſuis culpis reſipiſcerent) *plagæ, & infirmitates nunquàm in populo Chriſti tantum crebreſcerent.* Sed miſeri, ac cæci Iſraëlitæ de ſuis peccatis, quæ erat propria huius calamitatis cauſa, nihil omninò in hac conſultatione meminerunt. Tertiam

Tertia huius punitionis cauſa excogitatur, abſentia Arcæ.

igitur ſuæ percuſſionis cauſam excogitarunt, nempe abſentiam Arcæ fœderis: in hanc enim collimaſſe, patet ex verbis ſequentibus.

37. *Agitur de afferenda Arca in prælium.*

Afferamus ad nos de Silo Arcam fœderis Domini, &c. Hæc eſt altera pars conſultationis circa facienda. Nam, inuentâ cauſâ mali, vt putabant, de remedio prouidebant: *Afferamus*, inquiunt, *ad nos Arcam Domini*. Sed planè, cùm deberent capiti mederi, reduuiam curabant, vt eſt in parœmia: hoc eſt, cùm deberent peccata ab animis extirpare, Arcam Dei in caſtra afferebant: exiſtimantes, & ex abſentiâ huius, calamitatem inductam fuiſſe; & ex eiuſdem præſentia, fore ſine dubio propulſandam. In quam ſententiam induci potuerunt, quia meminerant, Arcæ præſentiam fuiſſe olim cauſam triumphorum; abſentiam, ruinarum. Hoc patet: quia, cùm aliquando Iſraëlitæ contra Amalecitas, & Chananæos infeliciter dimicarent, multis plagis percuſſi, ac trucidati; ſtatim huius calamitatis cauſa fuiſſe abſentia Arcæ ſignificatur. *At illi*, inquit Textus, ſcilicet, Hebræi, *contenebrati aſcenderunt in verticem montis. Arca autem Teſtamenti Domini, & Moyſes non receſſerunt de caſtris*. Numerot. 14. n. 44. Hoc eſt: quia in abſentia Arcæ decertarunt, miſerabiliter corruerunt.

Arca præſentia, cauſa triumphorũ; abſentia, ruinarum: Probatur hoc poſterius.

38. *Probatur illud prius. Primò.*

Illud autem colligitur ex bello contra Madianitas ſuſcepto, & feliciter peracto; ad quod miſit Moyſes duodecim millia expeditorum, cum Phinees filio Eleazari Sacerdotis: *Vaſáque ſancta*, addit Textus, *& tubas ad clangendum tradidit ei*. Numeror. 31. num. 6. Vbi Hebræi, apud Lyranum, Vatablum, Abulenſem, Oleaſtrum, & alios recentiores; per vaſa ſancta Arcam fœderis intelligunt; ad cuius conſpectum pugna feliciter geſta eſt, & victoria feliciùs reportata. Clariùs id habetur ex euerſione Iericho, cuius muri, Arca circumeunte, & felicem euentum auſpicante, labefacti ceciderunt. Ioſuë 6. à numero 4. Vt dubitandum non ſit, Arcam ſuâ præſentiâ capiendæ vrbi patrocinatam. Non minùs illuſtre deſumitur argumentum ex victoria quam Saül, præſente Arca Domini, de Philiſthinis reportauit. 1. Reg. 14. à numero 18. Vbi iterum oſtendam, quantum olim in rebus arduis ex Arca fœderis præſidium ſumeretur. Facit etiam illa victoria, quam Ioab tulit de Ammonitis, cùm eorum vrbem Rabbath expugnauit. 2. Reg. 12. à numero 26. vtique ad præſentiam Arcæ: vt ex cap. 11. præced. num. 11. colligitur. Vbi Vrias dicit, Arcam Dei eſſe in papilionibus, ſimul cum reliquo populo vrbem illam expugnaturo.

Lyran. Vatabl. Abul. Oleaſt. *Secundò.* *Tertiò.* *Quartò.*

39. *Quintò.*

Denique, ſolennis illa fuit Moyſis in deſerto conſuetudo, de qua hiſtoria: *Cùmque eleuaretur*, inquit, *Arca, dicebat Moyſes: Surge, Domine, & diſſipentur inimici tui, & fugiant, qui oderunt te, à facie tua*. Numer. 10. num. 35. Vbi quantum præſidij in Arca poſitum fuerit, non obſcurè ſignificatur. Vnde Ieremias, vt Iudæorum excidium prophetaret: *Non dicent vltrà*, inquit: *Arca teſtamenti Domini: neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet vltrà*. Ierem. 3. n. 16. Quaſi diceret: Totus cultus illius arcæ, in qua Hebræorum religio magna ex parte verſabatur, euertetur. Sed quid eſt; *Nec fiet vltrà?* Exponunt aliqui recentiores: Non ampliùs Arca in prælium extrahetur; quo pacto anteà extrahi ſolebat, ad præſidium Hebræis pugnaturis conferendum. Itaque illius temporis conſuetudo fuit, vt in difficillimis quibuſque præliis Arca fœderis contra hoſtes admoueretur. Quod D. Athanaſius in lib. De interpretatione Pſalmorum, ad Marcellinum,

Conſuetudo afferendi Arcam in prælium. D. Athan.

A expreſſit: *Si bellum*, inquit, *populo ingrueret, Arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes præcedebat: hoc ſufficiebat illis pro quanuis acie in ſubſidium; niſi in baiulis Arcæ, aut in populo aliquod ſcelus, aut hypocriſis hæreret. Fides ſiquidem, & ſana affectione opus eſt, vt lex noſtra precibus cooperetur.*

Arca pro integra acie, dummodò abeſſet malitia.

Qua in re, ſicut & in aliis, de quibus ad ſextum caput, Arca fœderis typus fuit Euchariſtiæ: ſicut enim illa apud Hebræos educi conſueuerat ad pugnas, præſertim difficiliores, auxilium præbitura; ita ſacra Euchariſtia apud Chriſtianos, cùm aliqua communis calamitas vrget, publicis ſupplicationibus circumfertur, & in apertis Sacrariis adoranda collocatur. Immò olim, ad ſerenandas maris tempeſtates, laboréſque viarum releuandos, B à nauigantibus, ac iter agentibus pariter ferebatur; vt ex D. Ambroſio in oratione De funere fratris ſui Satyri, & D. Gregorio lib. 3. Dialog. cap. 36. & Surio, tomo 6. die 14. Nouembris, quos citat Cardinalis Baronius tomo 1. anno Chriſti Domini 57. conſtare poteſt. Nec ad antiquiora ſecula prouocare opus eſt: cùm etiam noſtra tempeſtate Luſitani in Indiam nauigantes, medio in Oceano, hoc cæleſti præſidio muniantur. Nam ſereno cælo, & tranquillo ſalo, vela, ad catinas immobiliter fundandas, ſcitè religantur: eriguntur altaria, incenduntur odores, templorum in morem nauigia excoluntur: & Sacerdotibus ritè facientibus, omnes nauigantium ordines Euchariſtico pane conuiuantur, & inter maris ſalſedinem, C huius cæleſtis nectaris dulcedine potiuntur: mirantibus, & gratulantibus marinis mõſtris, quòd non modò, vt olim, Spiritus Domini feratur ſuper aquas; ſed etiam Corpus Domini ſuper aquas gradiatur. Verùm olim non ſolùm ad frænandas vndarum furias, & ſedandas viarum moleſtias; ſed etiam ad diabolicos tumultus compeſcendos, ſacra Euchariſtia ſæpe foras efferebatur: vt ex multis hiſtoriis patebit, quas ad cap. ſequens, num. 3. indicabo: quarum aliquot in Bozio De ſignis Eccleſiæ, lib. 14. cap. 3. interim reperiētur. De fabrica, loco, officio, ſanctitate, & ſignificatione Arcæ, plura in ſequentibus dicemus.

40. *Arca, typus Euchariſtiæ.*

Euchariſtia à nauigantibus, & iter agentibus olim deferebatur. D. Ambr. D. Greg. Surius. Baron.

Luſitani in Indiam nauigantes Euchariſtia ſubſidio fruūtur, Miſſas celebrando, & communicando in nauibus.

Euchariſtia ad diabolicos tumultus cõpeſcẽdos olim foras efferebatur. Bozius.

Et veniat in medium noſtri, &c. Arcam in corde D caſtrorum locandam ſtatuebant. Vel, quia locus medius nobilior credebatur: vt patet etiam ex prophanis Literis, quarum multa teſtimonia colligit Tiraquellus in præfatione De iure primogeniorum, num. 11. vt alios omittam recentiores de hac re latè agentes. Vel quia erat tutior, ac munitior. Vnde, quando olim Iſraëliticus populus ſolitudinem peragrabat, ſemper in medio caſtrorum loco Sanctuarium defigebat. Numer. 2. num. 2. vt priùs ſe ab hoſtibus, quàm ſuum Sanctuarium expugnari pateretur. Et in expugnatione Iericho, præcedente exercitu armato; & ſubſequente vulgo buccinante, Arca media ferebatur. Ioſuë 6. à numero 7. Vt arca minori periculo, ſi quod eſſet, quàm populus laboraret. Hinc illa ve- E terum conſuetudo, quam D. Ambroſius lib. De Noë, & Arca, cap. 16. refert ex Homero, qui infirmiores milites in medio exercitu collocabant: vt magis hinc inde à fortioribus iuuarentur.

41. *Arca in medio caſtrorũ. Primò: quia erat locus nobilior.* Tiraquell. *Secundò: quia erat tutior.*

Antiqua cõſuetudo collocandi infirmiores milites in medio caſtrorum. D. Greg. Homerus.

Vel tandem, quia erat accommodatior, vt ab omnibus adiri poſſet, ac defendere adeuntes. Hanc enim ob cauſam Reges medium regni locum capeſſebant. Nam Princeps Ephron *Habitabat in medio filiorum Heth*. Geneſ. 23. num. 10. De Dauide olim Deus: *Ego Dominus*, inquit, *ero eis in Deum; & ſeruus meus Dauid Princeps in medio eorum*. Ezechiel. 3. n. 24. De Chriſto Domino in terris viuente, Euangeliſta: *Medius*, inquit, veſtrûm

42. *Tertiò: quia erat aptior, vt adiretur. Princeps in medio ſubditorum.*

veſtrum ſtetit, quem vos neſcitis. Ioan. 1. num. 26. De eodem in cælo iam regnante: *Qui*, inquit, *ambulat in medio candelabrorum aureorum.* Apocalypſ. 2. n. 1. Quin etiam ipſe Deus: *Ero*, inquit, *ei murus ignis in circuitu, & in gloria ero in medio eius.* Zach. 2. num. 5. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Ero iecur in medio eorum.* Sicut enim in iecore ſanguis concoquitur, inde in omnium membrorum nutrimentum diffundendus: ita à Deo omnium hominum præſidia deriuantur. Cum igitur Arca in præſidium Hebræorum afferretur, in eorum medio debuit collocari: vt poſſet ab omnibus æqualiter conueniri, & in omnium vtilitates æqualiter prouidere. Ad hunc enim finem afferebatur, vt patet ex verbis ſequentibus.

43. *Arca aliquando in prima exercitus fronte.*

Illud tamen notandum, non ſemper Arcam in medio caſtrorum locô collocari ſolitam. Aliquando enim in prima exercitus fronte anteibat: vt patet in primis, in ſolitudine, iuxta illud: *Arca fœderis Domini præcedebat eos per dies tres, prouidens caſtrorum locum.* Numeror. 10. num. 33. Deinde, in tranſitu Iordanis, iuxta illud. *Quando videritis Arcam fœderis Domini Dei veſtri, & Sacerdotes ſtirpis Leuiticæ, portantes eam; vos quoque conſurgite, & ſequimini præcedentes.* Ioſuë 3. num. 3. Fortaſſe, quia tunc Arca loco nubis, quæ iam deerat, exercitum ducebat.

44. *Arca non vt arte factum, ſed vt oraculum, & ſolū diuinitatis, ſaluabat.*

Vt ſaluet nos de manu inimicorum noſtrorum, &c. Arca Dei ſumi poteſt, vel vt quoddam humanæ induſtriæ artefactum, vel vt quoddam diuinæ præſentiæ, ac ſapientiæ oraculum: quamuis enim hominum manibus conſtructa fuerit, tamen Deum peculiari ratione præſentem indicabat, qui ex eo loco & reſponſa dabat, & miracula exercebat, & vniuerſum populum tuebatur. Ab illa igitur priori modo ſumpta ſuam ſalutem non ſperabant Iſraëlitæ: alioqui nihilo ab Ethnicis diſtinguerentur, qui in lapideis ſimulacris ſpem ſuam reponebāt; de quibus proinde Dauid: *Similes*, inquit, *illis fiant, qui faciunt ea; & omnes, qui confidunt in eis.* Pſalm. 113. num. 8. Quare in illa, vt erat peculiare Diuinitatis ſolium, ſeu in Deo, qui ſe in illa propitium oſtendebat, totam ſuam confidentiam collocabat: vt facilè colligitur ex Chaldæo Paraphraſte, vbi pro illis verbis, *Vt ſaluet nos*, ponuntur hæc: *Et propter gloriam nominis eius liberabimur.* Ex quibus ſatis patet, Hebræos non ab Arca, ſed à Deo, qui ſub Arca colebatur, ſuam ſalutem ſperaſſe; quemadmodum & in cæteris euentibus ſperabant. Quod mihi videtur D. Paulus innuiſſe, cùm per ſpem Iudæorum in Arca, ſpem Chriſtianorum in ſolo Deo explicauit: *Confugimus*, inquit, *ad tenendam propoſitam ſpem, quam ſicut anchoram habemus animæ tutam, ac firmam, & incedentem vſque ad interiora velaminis.* Hebræor. 6. num. 18. & 19. Quaſi diceret: Quemadmodum Iudæorum ſpes Sanctuarium penetrabat, & in ipſa Arca deligebatur: ita ſpes Chriſtianorum cælum empyreum ingreditur, & in ipſo Deo immobili collocatur. Non eſſet autem bona ſimilitudo, ſi Iudæi in ipſa materiali Arca confiderent: tunc enim illorum ſpes à noſtra toto cælo diſtingueretur.

Spes in lapideis ſimulacris vana. Spes in Arca, ſeu Deo, qui ſe ex Arca manifeſtabat, ſolida. Spes in Arca poſita repræſentabat ſpem in Chriſto ponendam.

45. *An confidentia Hebræorū in Arca ſit laudabilis. Duplex ratio negandi. Prima, quia erat ſine cooperatione.*

Difficultas tamen eſt hoc loco: An ſpes, quam hîc Hebræi in Arca, ſeu in Deo, prout ſe ex Arca propitium oſtendebat, poſuerunt; laudabilis cenſeatur. Negant communiter Interpretes. Ratio mihi videtur duplex. Vna: quia nullam humanam induſtriam adhibebant, vt fractas ſui exercitus vires reſarcirent; ſed in eodem rerum ſtatu, quem habebant, de reditu ad bellum cogitabant: quod non eſt in Deo ſperare, ſed Deum tentare,

Iacobus certa de Deo ſpei cooperabatur.

A Vnde Iacobus, quamuis certo ſciret fore, vt nunquam à fratre ſuo vinceretur, iuxta illud Angeli oraculum: *Si contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis?* Geneſ. 32. n. 28. tamen ita ſuæ familiæ prouidit, ac ſi ei ab Eſaü aliquod nocumentum inferendum formidaret: vt patet ex Geneſ. 33. à numero 1. vbi vxores, & filios ſuos in tres partes diuiſit, ne omnes ſimul læderentur; ſed vna parte percuſſa, alia ſaltem incolumis ſupereſſet. De qua re D. Auguſtinus quæſt. 102. in Geneſim: *Admonendi*, inquit, *ſumus hoc exemplo, vt quamuis credamus in Deū, faciamus tamen, quæ facienda ſunt ab hominibus in præſidium ſalutis: ne prætermittentes ea, Deū tentare videamur.* D. Auguſt.

46. *Secunda ratio; quia erat ſine extirpatione peccatorum.*

Altera: quia ſuis peccatis pertinaciter adhæ-B rentes, de diuina miſericordia nimiùm confidebant. Hanc reddit Caietanus: *Deuota*, inquit, *intentio, ac commendanda ſpes, ſi facta reſpondiſſent intentioni, ac ſpei. Fiducia enim in Arca Domini, quamuis in ſe bona, ac ſancta ſit; inſufficiens tamen eſt, niſi bonis operibus comprobetur. Recurrerunt iſti ad externam ceremoniam, omittentes internam pœnitentiam peccatorum ſuorum; & in hoc peccauerunt, relinquentes veram cauſam percuſſionis.* Eamdem cauſam prior tradidit Rupertus ad hunc locum, lib. 1. cap. 13. *Præſumptio*, inquit, *ſtulta, ac vana, quæ tūc decepit improuidos, & iuſtitiæ, vel gloriæ Dei ignaros; ipſa eadem decepit illos, quando clauſi obſidente exercitu Romano, tumultuabantur, & vociferabantur, confidentes, vt Hiſtoriæ tradunt; quòd ne-C quaquam toleraret Deus, priuari ſe illo pulchro templo, illo pulchro, & aureo Sāctuario.* Et ſtatim oſtēdit vtriuſque præſumptionis vanitatem; cum in vtroque euentu miſerabilem traxerint ruinam. Sed & D. Auguſtinus lib. 2. De mirabilibus Scripturæ, cap. 7. eam videtur rationem aſſignare: *Legis*, inquit, *tranſgreſſores, nequaquàm legis arca tuetur. Victo prius, ac deleto populo, ab alienigenis ipſa capitur.* Vbi egregia vtitur paronomaſia à legis tranſgreſſoribus ad Arcam legis: quibus tantum abeſt, vt illa patrocinetur, vt etiam nec ſeipſam inter illos conſtitutam ab hoſtibus tueatur.

Caietan. Rupert. D. Auguſt: Arca non ſolùm malos non tuetur, ſed etiam neque ſe ipſam inter malos.

47. *Theod. Inutilis confidentia in Arca legis, coniuncta cū trangreſſione legis.*

Hoc etiam ſignificare videtur Theodoretus in D Pſalm. 77. num. 64. ibi: *Sacerdotes eius in gladio ceciderunt.* Vbi ſic: *Ophni*, inquit, *& Phinees Sacerdotes, qui Arcam ipſam innexerunt, cæſi ſunt: ab ipſo rerum euentu edocti, ne diuina ope freti ſint, qui delinquere pergunt.* Vbi oſtendit, inutilem fuiſſe confidentiam in Arca cum peccatis coniunctam. Et clariùs oratione 1. in Daniel. agens de Arca à Philiſthæis capta, docet, *ſuperuacaneum fuiſſe Hebræis illius Arcæ vſum, ſine metu diuinam violantibus legem, & impiè viuere inſtituentibus.* Idem rurſus hoc loco quæſt. 13. docet, Hebræos, calamitatibus, quæ hîc narrantur, à Deo fuiſſe edoctos, *Vt legitimè quidem viuentes, in Dei confiderent prouidentia: legem autem tranſgredientes, neque in ipſa, neque in Arca confiderent. Cur enim legem E tranſgredientes, Arcam ad auxilium traherent, quæ legem intùs habet ſitam?* Cui totidem verbis Procopius ſubſcribit. Quibus adde D. Athanaſium paulò antè citatum, cùm dixit, ſatis fuiſſe Arcam ad ſubſidium: *Niſi in baiulis Arcæ, aut in populo aliquod ſcelus, aut hypocriſis hæreret.* Addiditque: *Fide, & ſana affectione opus eſſe, vt lex noſtris precibus cooperetur.* Ex his patet, hanc Hebræorum confidentiam, licèt in ſe mala non fuerit, ſed bona: vt Abulenſis quæſt. 5. latiùs confirmat: tamen ex duplici circunſtantia prædicta, non fuiſſe fructuoſam. An verò vlteriùs fuerit vitioſa intrinſecè, ex Annotatione 10. clariùs patebit.

Procop. D. Athanaſ. Bona confidētia, ex circūſtantiis vitiatur, vel ſaltem infructuoſa redditur. Abul.

ANNOTA

ANNOTATIO IX.

CIRCA LITERAM.

An aliquando fuga laudabilis iudicetur.

1. *Duo hic illuſtranda.*

EXPLICATA iam ad Literam prima parte huius Capitis, immò etiam vtcunque illuſtrata: duo tantùm ſuperſunt vberiùs illuſtranda: nimirum fuga, & confidentia Hebræorum. Nam & fugientes, & confidentes in hac Capitis parte referuntur. Igitur de confidentia in ſequenti Annot. aliquid dicam. De fuga verò in præſenti hoc vnum quæro: An aliquando laudabilis cenſeatur? Et vt res clarior procedat, diſtinguenda eſt triplex fuga. Vna, in præliis. Altera, in perſequutionibus. Tertia, in tentationibus. Singulas ſingulis ſectionibus breuiter perſtringemus.

Triplex fuga. An omnes aliquando laudabiles.

SECTIO I.

An fuga in præliis laudabilis cenſeatur?

2. *Fuga in præliis plerũque indecora.*

FVga in præliis plerunque creditur indecora: vt iam in Litera, num.2. §.7. oſtendi. Vnde Rex Achab tacitè notatur de ignauia, cùm in eo prælio, quod aduersùs Regem Syriæ ſuſcepit, dicitur in tergo vulneratus. *Accidit autem*, inquit Textus, *vt vnus è populo ſagittam in incertum iaceret; & percuteret Regem Iſraël inter ceruicem & ſcapulas.* 2.Paral.18.n.33. Vbi in primis nota, è duobus Regibus Achab & Ioſaphat contra Syros ſociatis, Achab multò diligentiùs ſuæ ſaluti & incolumitati prouidiſſe, quàm Ioſaphat; vt ex citato loco facilè patebit: ingreſſus enim eſt prælium, mutato habitu, ne ab hoſtibus agnoſceretur; & peteretur; quod non fecit Ioſaphat, qui regio ornatus cultu pugnam ſubiit: & tamen hunc ſuæ vitæ negligentiorem euaſiſſe; illum autem diligentiorem, & appetentiorem ſuæ incolumitatis periiſſe: quia, quò maiora contra mortem præſidia opponuntur; eò citiùs ac faciliùs ab ipſa morte labefiunt. Adeò nihil tutum eſt, quò illa non irrumpat. Deinde nota, vulnerari Regem Achab inter ceruicem & ſcapulas; hoc eſt, auerſo pectore; ſeu, in tergo; vt fugitiuus colligatur, eiúſque indecora mors vituperetur: ac ſi nulla ignominioſior eſſe poſſit, quàm quæ fugientibus anfertur. Hinc eſt illa amica quidem, ſed acerba expoſtulatio Ioſuë cum ipſo Deo. *Mi Domine Deus*, inquit, *quid dicam, videns Iſraëlem hoſtibus terga vertentem*: Et ſtatim: *Quid facies magno nomini tuo?* Ioſ.7.num.8.& 10. Quo in loco non tam ſuorum militum cædem, quæ in eo prælio facta fuerat, quàm fugam lamentatur: ac ſi illi fuga multò acerbior, quàm mors ipſa videretur. Immò eam fugam ita dolet, ac ſi eius ignominia non ſolùm in populum fugientem; ſed etiam in Deum fugere permittentem refunderetur. Certè Iacobus filio ſuo Iuda gratulatur, non quòd occiſurus ſit; ſed quòd in fugam daturus ſuos hoſtes: *Manus*, inquit, *tua in ceruicibus inimicorum tuorũ.* Gen.49. num. 8. Non dixit in pectoribus, ſed in ceruicibus: vt eius hoſtes non reſtituros, ſed fugituros indicaret. Ac ſi victores magis de fugandis, quàm de necandis hoſtibus glorientur; & proinde maior fugatis, quàm necatis hoſtibus ignominia inferatur.

Quo ſtudioſius vita ſeruatur, eo facilius amittitur.

Rex in fuga percuſſus turpiter moritur.

Fuga peior, quàm mors.

Fuga ipſi quoque Deo ignominioſa. Glorioſius hoſtes fugare, quàm necare.

3. *Fuga in præliis aliquando laudabilis. Probatur primò, ex prophanis Literis.* Plutarch.

Nihilominùs aliquando fuga in ipſis quoque præliis laudabilis cenſetur. Et vt à prophanis literis exordiar: Quis Tegeatas timoris arguat, quòd fugiendo vincant? vt refert Plutarchus in parallelis, cap.32. Quis Horatios ignauiæ condemnet, quòd fugam capeſſendo, victoriam conſequantur? vt refert idem Plutarchus, vbi ſuprà, cap.33. Quis Parthos timiditatis inſimulet, quòd verſis in fugam equis inſequentes hoſtium cuneos euertant? iuxta illud Maronis 3. Georg.

Fidentémque fuga Parthum, verſiſque ſagittis. Virg. Horat.

Et illud Horat.1. Car. 19. *Et verſis animoſũ equis, Parthum.* Certè Demoſthenes datus aliquando in fugam, adeò non erubuit, vt percontantibus, cur fugeret, reſponderet: *Seruo me patriæ.* Nec aliter Rex Antigonus aliquando hoſti cedens: *Non fugio*, inquit, *hoſtem; ſed vtilitatem bellandi à tergo ſequor; ſignificans, non timoris eſſe illam fugam, ſed artis.* Fabius Dictator, qui non potuit Carthaginem, irruendo vincere; cedendo fregit & emolliuit. Fuga planè obtinuit, quòd pugna non obtineret.

4. *Probatur ſecundò, ex diuinis Literis.*

Sed quid ſacra moror? Ioſuë diuino armatus præſidio, fortium bellatorum agminibus circumſeptus, oraculo de cælo admonitus, ne quid formidaret; nihilominus vrbem Haï expugnaturus terga vertit; & quam non potuit vrbem irruendo capere, fugiendo expugnauit: vt patet Ioſ.8.à n.1. Vnde D. Petrus Chryſol. ſerm.130. *Bellicoſus*, inquit, *miles, quòd in bello fugit, artis eſt, non timoris.* Gedeon cùm fugam adornaret, virorum fortiſſimus ab Angelo vocatur. *Cúmq; Gedeon*, inquit Textus, *excuteret atque purgaret frumentum in torculari, vt fugeret Madian; apparuit ei Angelus Domini, & ait: Dominus tecum, virorum fortiſſime.* Iud. 6.n.11. Vt hæc fuga non ignauiæ, ſed prudentiæ: non fracto & abiecto animo, ſed ſtrenuo & excelſo tribueretur. Iſraël contra Tribum Benjamin præliaturus, pugnam in fugã vertit: & qui à Benjamitis ſemel atque iterũ fuſus & fugatus fuerat pugnando, Benjamitas fudit & fugauit fugiendo; vt maior in fuga, quàm in pugnâ virtus bellica enituiſſe videatur: vt patet ex Iud.20. à n.31. Dauid de ſua fuga adeò non erubeſcebat, vt eam ſæpè Deo decantaret: *Deus*, inquit, *vitam meam annunciaui tibi.* Pſ.55. n.9. In Hebræo eſt: נדי *nodi*, id eſt, *fugam meam.* Vbi vitam ſuam appellat fugam; vel propter humanæ vitæ fugacitatem; vel quòd totam ferè vitam ſuam fugiendo ex hoſtibus tranſegerit. Notant enim ad hunc locum Genebrard. & Lorin. Dauidem duodecies fugiſſe à facie Saulis; & colligunt ex ſacris Literis, in quibus hæ fugæ continentur.

Ioſuë laudabiliter fugit. D.Petr. Chryſ.

Gedeon fortiter de fuga cogitabat.

Iſraël fugiẽdo fugauit Benjamitas.

Dauid de ſua fuga non erubeſcebat.

Genebr. Lorin.

5. *Dauid fugiẽdo, Sacerdos quodammodò efficitur.*

Ex hac igitur tam multiplici fuga tantùm abfuit, vt Dauid aliquam infamiam contraxerit, vt potiùs magnam ſibi gloriam compararit. Vnde, cùm fugeret ad Sacerdotem Achimelech, ſacros panes Propoſitionis, quos comedere ſolis Sacerdotibus licebat, ipſe comedit.1.Reg.21.n.6. non quidem propter extremam neceſſitatem, alioqui non rogaretur à Sacerdote, an pueri mundi eſſent ad comedendum; nam extrema neceſſitas etiam legaliter immundos admitteret ad comedendum: ſed quia Saülem fugiendo, redditus quodammodo fuerat Sacerdos. Sic enim Diuus Hieronym.in c.2.Sophon.interpretari videtur: *Dauid*, inquit, *non erat de Sacerdotibus, nec licebat ei comedere panes Propoſitionis: ſed, quia per ſingula creſcebat opera; & perſequutio Saul, virtutum illius profectus erat: propterea in fuga ſua, dum neſcit, ſubitò*

D.Hieron.

Antiſtes

Antiſtes efficitur, & accipit panes Propoſitionis, & violat mandatum Dei. De qua re in 1. Tom. Annot. 17. Sect. 2. plura diximus. Vides, quanta ex fuga dignitas Dauidi accreuerit, vt ſubitò ex laïco factus fuerit non modò Sacerdos, ſed etiam Antiſtes?

6. *Idem Dauid capeſſendo fugam comparabat gloriam. Fugiebat humilitatis cauſa. Lyran.*

Sed non minori laude dignus erat Dauid, cùm à facie filij ſui Abſalonis fugiebat, & ad fugã ſuos milites excitabat, dicens: *Surgite, fugiamus: neque enim erit nobis effugium à facie Abſalon.* 2. Reg. 15. num. 14. Nam humilitatis & charitatis cauſa, potiùs quàm timiditatis fugiebat. Humilitatis quidem, vt rectè admonuit Lyranus ad eum locum: *Cùm Dauid, inquit, eſſet in bellis expertus, & audaciſſimus; & eſſet in loco forti, & haberet ſecum plurimos & fortiſſimos bellatores; non receſſit de ciuitate, timore ipſius Abſalon principaliter; ſed timore Dei quem ſciebat ſe priùs offendiſſe. Et ideò ad placandam iram Dei voluit ſe priùs humiliare, qui preces humilium exaudit.* Charitatis verò, ne improbum filium inter bellandum occidere cogeretur: vt rectè aduertit D. Chryſoſt. in Pſalmum 3. *Fugiebat,* inquit, *Dauid non vt qui timeret; ſed vt qui filium caueret occidere.* Ac ſi mallet ipſe è regno expelli, quàm filium in gehennam præcipitari. Non multò aliter D. Ambr. in priori Apologia pro Dauide, cap. 6. *Cedebat,* inquit, *pater eius furori, & locum prælij declinabat; vt vel ſic impius à furore reſipiſceret.* Neque enim indecoram putabat ſuam fugam, qua vtilitati ſpirituali ſui filij conſulebat. Et rurſus idem D. Ambroſ. in Pſal. 37. aliam tradit rationem non abſimilem: *Patriæ,* inquit, *finibus pulſus à filio, fugiebat hoſtem quem optauerat hæredem: metuebat vincere, ne pietatis diſpendio vinceretur.* Potius enim iudicabat, ſalua pietate vinci, quàm læſa vincere.

Item & cauſa charitatis. D. Chryſ.

D. Ambr.

7. *Dauidis fuga glorioſa. D. Chryſ.*

En, vt Dauidis fuga in bello non indecora fuerit, ſed glorioſa: cùm nunquàm illam timor, ſed clariſſimæ virtutes, charitas & humilitas, imperarint. Vnde ceſſat illa Diui Chryſoſtomi in tertiũ Pſal. admiratio, qui expendens illos titulos, quibus Pſalmi Dauidici frequenter inſcribuntur; nẽpe, *Pſalmus Dauid, cùm fugeret à facie Saül.* Pſ. 56. *Pſalmus Dauid, cùm fugeret à facie Abſalon.* Pſ. 3. & ſic de aliis; non mediocriter admiratur. Nam Duces, Principes & Reges, columnas & ſtatuas & coloſſos erigunt cum magnificis elogiis, in ſuarum victoriarum monumentum: *Nemo autem,* inquit, *fugientis, cuiſque qui bellum non geſſit, deſcripſit imaginem, vt Dauid. Et quando laude dignus eſt, qui fugit? Quando dignus eſt habitus exul, cuius nomen inſcriberetur? Fugitiuos ſcriptis literis perſequuntur, non honorant inſcriptionibus.* Ceſſat, inquam, hæc admiratio; quia Dauidis fuga à magnis virtutibus imperata magnis laudibus digna videbatur.

SECTIO II.

An fuga in perſecutionibus laudabilis æſtimetur?

1. *An liceat fugere in perſequutionibus.*

Altera fuga in perſequutionibus eſt, cùm fideles à fidei hoſtibus, Chriſtiani à tyrannis malè habentur, & ad cruciatus, ſupplicia & neces requiruntur. Difficultas igitur eſt, Liceátne in his perſequutionibus fugere? An oporteat, obfirmato animo, & immoto veſtigio ſemper ſtare contra omnes furentium perſequutorum procellas? Eam partem, quæ docet, ſemper ſtandum, nunquam fugiendum, quantæcunque perſequutionum tempeſtates exoriantur, acerrimè tuetur Tertul. toto lib. De fuga in perſequutione. Cuius omnes rationes ad hoc vnum argumentum reuocantur, quo rem totam ſibi conuincere videtur. Perſequutio à Deo, tanquàm à principali auctore, à Diabolo tanquàm à miniſtro duntaxat proficiſcitur: Sed quod eſt à Deo, nec debet, nec poteſt euitari: Ergo perſecutio non eſt per fugam euitanda; ſed per conſtantiam & patientiam ſubeunda. Maiorem propoſitionem, tum aliis locis, tum duplici euangelico confirmat. Primò quidem ex verbis Chriſti Domini ad D. Petrum. *Simon,* inquit, *ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, ſicut triticum: ego autem rogaui pro te, vt non deficiat fides tua.* Luc. 21. n. 31. Vbi Tert. c. 2. *Quo,* inquit, *oſtenditur, vtrunque apud Deum eſſe, & concuſſionẽ fidei, & protectionem; cùm vtrunque ab eo petitur; concuſſio à Diabolo, protectio à Filio.* Secundò autem ex illis verbis Dæmonum ad Chriſtum Dominum: *Mitte,* inquiunt, *nos in porcos, vt in eos introeamus.* Marc. 5. n. 12. Vbi Tertul. citato cap. *Nec in porcorum,* inquit, *gregem Diaboli legio habuit poteſtatem, niſi eam de Deo impetraſſet: tantum abeſt, vt in oues habeat. Poſſum dicere, porcorum quoque ſetas tunc numeratas apud Deum fuiſſe, nedum capillos Sanctorum.* Immò vlteriùs concludit, adeò infirmum eſſe Diabolum in hominibus perſequendis; vt non ſolùm à Deo, ſed etiam à ſeruis Dei obtineat aliquando perſequendi facultatem, vt patet in D. Paulo, qui Hymenæum & Alexandrum tradidit Satanæ, 1. Tim. 1. num. 13. ac ſi Diabolus ſuam in eos tyrannidem exercere non potuerit, niſi priùs facultate ab Apoſtolo obtenta. Vbi addit Tertul. *Vides iam, & à ſeruis Dei faciliùs Diabolum accipere poteſtatem: tantùm abeſt, vt eam ex proprietate poſſideat.* In quibus verbis obiter nota illud, *Faciliùs:* ac ſi Deus tam parcus ſit in hac facultate Diabolo concedenda, vt faciliùs eam impetrare à ſeruis Dei, quibus delegata eſt, Diabolus videatur. Minorem propoſitionem probat Tert. quia, quod à Deo eſt, euitari nec debet, cùm ſit bonum; nec poteſt, cùm ſit firmũ. Vnde concludit cap. 4. *Qui putant,* inquit, *fugiendum; aut malum exprobrant Deo, ſi perſequutionem, vti malum, fugiunt; aut fortiores ſe Deo exiſtimant, qui putant, euadere ſe poſſe, ſi Deus tale aliquid voluerit euenire.*

Pars negatiua.

Tert. Fundamentum.

Perſequutiò à Deo eſſe probatur primò.

Probatur ſecundò.

Tert.

Infirmitas Diaboli aduersùs homines.

Deus parciſſimus in concedenda perſequendi facultate.

Quod eſt à Deo, nec debet, nec poteſt euitari.

2. *Roboratur huius partis fundamentũ.*

Huius argumenti vires ex aliis locis laborat & illuſtrat Tertul. In primis ex illo Chriſti Domini: *Qui confitebitur, inquit, me corã hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.* Matth. 10. num. 32. Vbi Tertul. cap. 7. *Quomodo, inquit, confitebitur fugiens? Quomodo fugiet confitens? Si deuito paſſionem, confundo confeſſionem.* Quia verò aliqui, vt fugam capiant, carnis infirmitatem cauſantur; rectè aduertit, priùs dictum fuiſſe à Chriſto Domino: *Spiritus quidem promptus eſt.* Deinde verò: *Caro autem infirma.* Matth. 26. n. 41. Et rationem reddit, cap. 8. *Ne, inquit, vt nunc facis, de carnis quidem infirmitate cauſeris: de ſpiritus autem firmitate diſſimules.* Quaſi diceret: Potiùs conducere debet promptitudo ſpiritus ad pugnam aggrediendam, quàm infirmitas carnis ad capiendam fugam, cùm maior ſit ſpiritus fortitudo, quàm fragilitas carnis. Et eodem modo explicat eundem locũ in lib. ad Martyres, c. 4. Subdítque: *Timebit forſitã caro gladium grauem, & crucem excelſam, & rabiem beſtiarum, & ſummam ignium pœnam, & omne carnificis ingenium in tormentis. Sed ſpiritus contraponat ſibi & carni, acerba licèt iſta; a multis tamen æquo animo excepta, immò & vltrò appetita, famæ & gloriæ cauſa: nec à viris tantùm, ſed etiam à fœminis; vt vos quoque benedictæ ſexui veſtro reſpondeatis.*

Maior firmitas ſpiritus, quàm infirmitas carnis. Non timenda pro Deo, quæ pro mundo non timentur.

3.

Et ne quis putaret, ſibi perſequutionem fugienti

Chriſtus deprecabatur, non fugiebat mortem.

gienti patrocinari exemplum Chriſti Domini, calicem deprecantis; ſtatim occurrit c. illo: *Poſtulauit, inquit, & ipſe à Patre ſi fieri poſſet, transiret ab illo calix paſſionis: poſtula & tu; ſed ſtans vt ille; non poſtulans tantùm; ſed ſubiungens: Non quod ego volo, ſed quod tu. Fugiens autem quomodo hoc poſtulabis, ipſe tibi præſtans calicis tranſlationem?* Quare in eum, qui de fide, aut Chriſto Domino palàm confitendo erubeſcit, ſic inuehitur, c. 9. *Quid*, inquit, *confunderis, laudem ferens?* Et c. 10. *Qui, inquit, fugis diabolum* (ſcilicet, perſequentem) *depretiaſti Chriſtum, qui in te eſt.* Deinde c. 11. notat, bonum paſtorem fugere non debere, cùm à Chriſto Domino malus dicatur, qui *videt lupum venientem, & dimittit oues, & fugit.* Ioan. 10. n. 12. Vnde vlteriùs colligit, ne ipſis quidem ouibus in perſequutione licere fugam. Nam, *ſi grex*, inquit, *fugere deberet; nō deberet præpoſitus gregis ſtare: ſine cauſa ſtaturus ad tutelam gregis, quam grex non deſideraret ex licentia fugæ.* Tandem c. 12. docet, miſeram eſſe ſalutem corporis cum iactura animæ coniunctam, quæ in fuga cōparatur. *Apud plures*, inquit, *nolendo confiteri, negaſti. Ipſa ſalus indicabit hominem excidiſſe, dum euadit. Excidit ergo qui maluit euaſiſſe: negatio eſt, etiam martyrij recuſatio.*

Fugam nec paſtori, nec gregi conuenire.

Salus corporis præ ſalute animæ non curanda.

4\. *Præceptum fugiendi limitat Tertullianus ad initium Eccleſiæ: ſicut præceptū non abeundi in viam Gentium.*

Quod, ſi Tertulliano obiicias, Chriſtum Dominum præcepiſſe diſcipulis, vt in perſequutionibus fugerent, *Cùm, inquit, perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Matth. 10. n. 23. ac proinde fugam non ſolùm eſſe permiſſam, ſed etiam imperatam. Reſpondet c. 6. illud, ſiue præceptum, ſiue conſilium limitatum fuiſſe ad ſolos Apoſtolos ſub initiis naſcentis Eccleſiæ; quorum paucitati Chriſtus Dominus conſultum voluit, ne ſi pauci temerè ruerent in tyrannos; prædicatio euangelica vix nata, illicò opprimeretur; & proptereà non eſſe extendendum ad id temporis, in quo fides Chriſtiana iam feliciter adulta & propagata maiores vires habet, quàm vt illis perſequutionibus obruatur. Et confirmat ex illo alio præcepto ibidem tradito: *In viam Gentium ne abieritis; & in ciuitates Samaritanorum ne intraueritis; ſed potiùs ite ad oues; quæ perierunt, domus Iſrael.* Matth. 10. num. 5. Nam ſicut hoc præceptum ad primum euangelicæ prædicationis tempus duntaxat pertinebat; poſteà enim eundum erat in mundum vniuerſum, & prædicandum omni creaturæ: ita & illud. Sic de hac re Tertullianus latiſſimè diſſerit, & pro hac parte acerrimè pugnat.

5\. *Pars affirmatiua indubitata.* D. Athan. D. Auguſt. D. Ambr. D. Thom. Abul. D. Petr. Chryſ.

Nihilominùs fugam in perſequutionibus honeſtam ac decoram eſſe poſſe, quando ſcilicet nec fidei diſpendia, nec animarum detrimenta ſubſequuntur, egregiè confirmant D. Athanaſius in Apologia de fuga ſua, D. Aug. epiſt. 180. ad Honoratum, D. Ambr. toto lib. De fuga ſeculi, D. Thom. 2. 2. q. 185. art. 5. Abul. in c. 10. Matth. q. 108. & ibi recentiores communiter. Vnde D. Petrus Chryſol. ſerm. 150. *In perſequutione*, inquit, *meliùs eſt fugere, quàm negare. Petrus, qui fugere noluit, abnegauit. Ioannes ne abnegaret aufugit.* Et ſerm. 151. *Martyr, inquit, comprehenſus debet tenere conſtantiam: non comprehenſus debet fugere perſequentem, vt & perſequutori indulgeat reſipiſcendi tempus, & ſibi tempus non auferat ſupplicandi.* Et paulò poſt: *Perſequutorem, inquit, qui prouocat, facit: corripit, qui declinat.* Quare licitam & honeſtam eſſe aliquando fugam in perſequutione, res eſt indubitata.

6\. *Probatur ab exemplis.*

Patet ex eo, quòd ſæpè dicantur in Scriptura clariſſimi Heroës fugam ſuſcepiſſe, non indicem timoris, ſed alumnam fortitudinis. Argumento, quòd de fuga ſua nunquàm arguantur, ſed potiùs commendentur. Nam Iacob fugit à fratre ſuo Eſaü. Geneſ. 27. n. 43. Moyſes fugit à Pharaone, Exod. 2. n. 15. Dauid fugit à Saüle. 1. Reg. 19. n. 12. Helias fugit à Iezabele. 3. Reg. 17. num. 3. Filij Prophetarum ad necem requiſiti ſe in ſpeluncas abdiderunt, 3. Reg. 18. num. 4. Vrias Propheta fugit à Rege Ioachim, Ierem. 25. num. 21. Vbi D. Hieronymus, *Quòd fugit, inquit, non infidelitatis, ſed prudentiæ indicium eſt: ne fruſtrà nos offeramus periculo.* Nec panciora ſunt in Teſtamento nouo exempla. Nam D. Paulus in ſporta è muro demiſſus eſt, Act. 9. num. 25. & 2. Cor. 11. n. 33. D. Petrus, duce Angelo, è carcere ſe proripuit, Act. 12. n. 9. Chriſtus Dominus fugā ſuaſit: *Cùm, inquit, perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Matth. 10. num. 23. Et, vt oſtenderet, hanc fugam non eſſe timiditatis, ſed charitatis, ſubdit n. 28. *Nolite timere eos, qui occidunt corpus.* Strenua enim & generoſa debet eſſe hæc fuga; non timida & ignaua. Et rurſum: *Qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes.* Matth. 24. num. 16. Immò & ipſe recens natus fugit in Ægyptum. Matth. 2. num. 24. Et ſæpè alibi à Iudæis ad mortem requiſitus, eorum ſe eripuit è conſpectu. Matth. 12. num. 15. Marc. 3. n. 7. Luc. 4. num. 30. Ioan. 8. num. 59. & Ioan. 11. num. 54. Immò ab ipſa ſponſa in cælum fugere admonetur: *Fuge, dilecte mi.* Cant. 8. num. 14. Non tam vt ipſe ſuos perſequutores effugiat, quibus iam ſubiici non poteſt; quàm vt Apoſtoli eius admoniti exemplo, ſuos, cùm opus erit, effugere non erubeſcant.

Exempla veteris Teſtamenti. D. Hieron. *Exempla noui teſtamēti.*

7\. *Qui fugam licitam negant, Chriſtū damnant.*

Quare D. Athanaſius citatus, in eos, qui fugam ſuam in perſequutione calumniabantur: *Vtinam iſti, inquit, vel ſic perdiſcerent, & intra homines cohiberent ſuam præcipitem temeritatem, ac non ad maiorem deuenientes inſaniā, Seruatori quoque timiditatis nomen impingant, quando ſemel inſtructi ſunt, & exercitati ad blaſphemias in illum inculcādas. Verùm eos ſic inſanientes quis ſuſtinebit? Conuincentur potiùs non intelligere Euangelium.* Certè D. Petrus Chryſol. ſer. 150. Chriſti Domini fugā in Ægyptū non mediocriter cōmendat. *Sicut, inquit, natus eſt Chriſtus, vt repararet hominem: ſic vt fugaces reuocaret, aufugit. Et ſi, vt reuocet errantē ouē, in montibus ipſe errat: quomodo ipſe non fugiet, fugiētes populos vt reducat?* Et paulò poſt: *Rerum, inquit, refugiū fugit, auxilium lateſcit omnium, formidat fortitudo cūctorum, ſe ſe vniuerſorum defenſio non defendat.* Et poſt pauca: *Bellicoſus, inquit, miles, quod in bello fugit, artis eſt, non timoris. Deus, quando fugit hominē, ſacramenti eſt; non pauoris: potens, quādo ſe ſubducit infirmo, inſequentem non pauet, ſed foras producit: vult enim in aperto vincere, qui publicam referre cupit ex hoſte victoriam: occultum ſe non patitur inire conflictum, qui mandare ſuum ſeculis vult triumphum.*

D. Athan. D. Petr. Chryſol. *Chriſti fuga in Ægyptum cōmendatur.*

8\. *Fuga Sanctorum non fuit timiditatis.*

Pari ratione & inſignes alios Heroës non timoris cauſa fugam ſuſcepiſſe, inde patet: quia, ſi mortem aliquando effugerunt; rurſus in mortem; cùm tempus fuit, alacres inuolarunt. Iacob à morte fugit: ſed idem, cùm tēpus adfuit, mortis præſentiam non expauit. Gen. 33. n. 3. Moyſes à Pharaone receſſit: ſed idem, cùm res poſtulauit, non eſt veritus Regis animoſitatem. Hebr. 11. num. 27. Helias à conſpectu Regis Achabi ſe eripuit: ſed idem de cælo monitus in occurſum eiuſdem Regis Achabi ſe obiecit. 3. Reg. 21. num. 19. Dauid è mortis periculo aufugit: ſed idem, cùm opus fuit, in belli pericula fuit ante ſignanus. 2. Reg. 5. num. 20. & paſſim alibi. Diuus Paulus è vinculis ſe exemit; ſed idem, cùm Deus admonuit, in carceres, & in vincula ſe iniecit. Act. 20. num. 22. Bene igitur de his omnibus D. Athanaſius: *Quemadmodum,* inquit,

D. Athan.

inquit, *moriendi tempus à diuina prouidentia decretum ante capere nõ audebant: ita mortis præſentiam, cùm præfinitum tempus aderat, non reformidabant.*

9. *Bona fuga à qua virtute imperetur. A fortitudine, dicunt aliqui.* D. Athanaſ.

Sed dubitabis: A qua virtute hæc fuga imperetur? Sunt, qui dicant, ab ipſa fortitudine. Vnde Athanaſius citatus aſſerit, fortius eſſe aliquando à morte fugere, quàm in mortem ruere. Et rationem reddit: quia, qui in mortem ruit, multis ſe eripit è miſeriis, quibus ferendis non erat par: qui à morte fugit, maioribus ſe calamitatibus exponit, quibus deuorandis capacem animum gerit. Quod nos, cùm de Saülis morte egerimus, Deo fauente, ex profanis & ſacris Literis illuſtrabimus. Ergo, ſi fortis creditur, qui in mortem ruit: fortior aliquando exiſtimandus, qui mortem fugiat. In quam rem feſtiuum eſt, quod Arator antiquus Poëta, & poſt eum Beda, Gloſſa, aliique Interpretes apud Lorinum in ſporta, qua Paulus è muro demiſſus eſt, excogitarũt. Sporta, inquiunt, plerunque è palmis contexitur: in ſporta igitur Paulus fugit, quia eius fugam non timor, aut imbecillitas; ſed fortitudo, & palma conſequuntur. Quadrat illud D.Greg. Magni lib.31.Moral.c.14. *Paulus*, inquit, *ſeceſſũ à certamine petiit, & pugnaturus felicius ad alia ſe bella ſeruauit. Non loco virtus, ſed locus virtuti defuit: & idcircò fortiſſimus miles ab obſidionis anguſtia certaminis locum quæſiuit.* Facit item illud Diui Ambroſij lib. De fuga ſeculi, c.9. *Paulus*, inquit, *fugit, vt Euangelium Domini toto orbe prædicaret. Et ideò in Paradiſum raptus eſt.* Vbi quamuis D. Ambroſius ſignificet, priùs fugiſſe, & poſteà in Paradiſum raptum eſſe; proindéque non eſſe pœnitendam eam fugam, quæ tanto honore coronetur; nihilominus, ſi ordo hiſtoriæ conſulatur, priùs in Paradiſum raptus eſt, & poſteà fugit; vt è Paradiſo traxiſſe videretur fortitudinem requiſitam ad eam fugam; nec ignauus pugnæ deſertor cenſeretur, qui priùs fuiſſet cæleſtis militiæ & ſupernorum exercituum ſpectator. Fugit igitur non timore moriendi, ſed amore fortiùs dimicandi. In quam rem nata eſt illa parœmia, quam Tertul. citatus è Græco tranſtulit: *Miles, qui fugit, iterum præliabitur.* Qua ſignificatur generoſus animus fugientis, non ad euadendam mortem, ſed ad eam fortiùs in prælio repetendam, vt non alia, quàm fortitudine ipſa imperante fugiſſe videatur. Vnde, cùm Iſaac filium ſuũ Iacobum ad fugam in Meſopotamiam hortaretur: *Deus autem omnipotens*, inquit, *benedicat tibi*. Gen. 28.n.3. ſeu, vt Caiet. ex Hebræo legit: *Deus fortis victor.* Quod ad rem præſentem interpretatus: *Vtrumque*, inquit, *attributum*, ſcilicet, fortitudinis, & victoriæ, *congruit ſtatui Iacob*, fugientis, ſcilicet, iram fratris ſui Eſaü. Quaſi in hac fuga quædam eximia fortitudo ſpectaretur.

Aratot, Beda. Gloſſa. Lorin. *D. Paulus fugiens in ſporta è palmis confecta, palmam, id eſt, fortitudinem præferebat.* D.Greg. D.Ambr. *Fugeritne Paulus ante, an poſt raptum?* *Bonus miles non fugit ad euadendam mortem, ſed ad fortiùs repetendam.* *Fortitudo conuenit fugienti.* Caiet.

10. *Alij dicunt, imperari à prudentia.*

Alij nihilominus ſentiunt, non tam à fortitudine, quàm à prudentia aliiſque virtutibus imperari. Vnde Chriſtus Dominus poſtquàm præcepit: *Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes.* Matt. 10.n.16. paulò pòſt ſubdidit: *Cùm autem perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.* Ibid.n.23. Ac ſi manifeſtè indicaret, fugam aliquando prudentiæ partem eſſe; cùm ab his, qui ſerpentis imaginem, hoc eſt, prudentiæ typum gerunt, ſuſcipiatur. Hinc eſt, quòd cùm Rebecca filio ſuo Iacobo fugã ſuaderet, dicens: *Fuge in Meſopotamiam.* Gen.27.n.43. pater nihilominus Iſaac præcepit. *Vade ad domum Bathuel.* Gen.28.n.2. Bathuel autem interpretatur *Sapientia.* Quia illa fuga, vt D. Ambroſ. lib. De fuga ſeculi, c.4. exponit, à prudentia ac ſapientia regebatur. Sed ab aliis quoque virtutibus hæc, de qua agimus, laudabilis fuga poteſt imperari.

D.Ambr. *Alij, ab aliis virtutibus.*

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

A Vnde D. Ambroſ. citatus, loquutus de fuga Hebræorum ex Ægypto: *Fuga*, inquit, *illa erat trames innocentiæ, pietatis aſſumptio, via virtutis.* Quaſi ab his virtutibus, immò & à fide, religione, charitate & ſimilibus, quarum gratia fugiebant, fuerit imperata. Vtcunque igitur res habeat, licita eſt aliquando hæc fuga. Nam, vt bene Diu. Bernard. in epiſt.1. *Fugere*, inquit, *perſequutionem, non eſt culpa fugientis, ſed perſequentis.* D.Bernard.

11. *Opinio Tertulliani damnata. Eius fundamentum destruitur.*

Quare ſententia Tertulliani in oppoſitũ, damnata eſt, eiúſque librum de fuga in perſequutione, contra Eccleſiam ſcriptum eſſe, docet Diuus Hieronym. in Catalogo De Scriptoribus eccleſiaſticis. Nec fundamentum eius vim habet. Licèt enim perſequutio à Deo ſit; adhuc ad eam fugiẽ-B dam conari poſſumus: tum, quia arguendo ad hominem, etiam in primitiua Eccleſia perſequutio erat à Deo, & tamẽ Apoſtoli poterãt in ea fugere, vt Tert. fatetur: tum, quia nobis non conſtat, abſolutáne voluntate, an ſolùm conditionata, perſequutio decreta ſit. Et, vt conſtaret perſequutione ipſa; certè non conſtat de morte ſubeunda in perſequutione, aliud enim eſt perſequutionem pati varias ſedes mutando, diuerſa exilia ſuſtinẽdo, innumeráſque alias calamitates adeũdo: aliud in perſecutione mori: vnde patiendo perſequutionem, vt diuinæ volũtati nobis cognitæ conformes redderemur, adhuc poſſemus mortem præcauere, quandiu nobis de illa non conſtaret. Immò, ſi cõſtaret de morte; quandiu non conſtaret de certa C loci ac temporis circunſtantia, an nobis illa à Deo præfinita ſit; adhuc poſſemus in ſingulis circunſtantiis ſeorſim eam fugere: vt patet in Apoſtolis, qui certi de morte ſubeunda; de mortis tamen circunſtantiis incerti, mortem fugere poterant, & de facto fugiebant. Et confirmatur cum proportione in malis pœnæ; quæ, cùm nobis à Deo immittantur; licitè tamen à nobis præcauentur. Quis enim morbos, fames, bella & ſimilia quibus poteſt præſidiis non euitat?

12. *Loca Scripturæ in contrarium citata non vrgent.*

Loca verò Scripturæ, quibus vtitur Tertul. ad ſuam ſententiam illuſtrandam, ſolùm probant, tunc abſtinendum à fuga, quando ea cum fidei contemptu, aut animarum damno, quarum cura nobis incumbit, aut ſimilibus incommodis con-D iungitur: non verò in quolibet euentu, vt cùm ex fuga nullum ſpirituale periculum timetur, immò maius aliquod bonum ſperatur. Quod verò reſpondet Tertullianus ad eum locum: *Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam*: nempe, hoc præceptum, ſeu conſilium ad illa primitiuæ Eccleſiæ tempora limitatum eſſe: quemadmodum & illud: *In viam Gentium ne abieritis*: mihi non probatur. Eſt enim diuerſa vtriuſque ratio. Nam hoc de non prædicando Gentibus, euidens eſt, fuiſſe ad prima Apoſtolorum tempora determinatum, cùm poſteà reuocatum ſit, illis verbis: *Docete omnes gentes.* Matt.28.n.19. *Prædicate Euangelium omni creaturæ.* Marc.16.n.15. Hoc autẽ de fugiendo in perſequutione, cùm nuſquàm reuocatum E inueniatur, eandem modò vim habet, quam tunc habebat: & proinde eodem modo nunc, atq; olim obſeruari debet; cùm pares circunſtantiæ occurrunt. Dices, iam non eſſe eaſdem circunſtantias: quia tunc exiguitas fidelium cogebat fugere, ne vna omnes perſequutione extinguerentur: nunc autem fidelium numeroſitas tanta eſt, vt periculum nullum ſit, ne omnes deleantur. Reſpondeo, etſi modò periculum non ſit, ne omnes in tota Eccleſia fideles opprimantur, aboleantúrque, eſſe tamen poſſe in aliqua particulari Eccleſia, vt inter Iapones, inter Sinas, inter

Præceptum non prædicandi gentibus, limitatum eſſe; fugiendi verò non eſſe, ex Scriptura colligitur.

inter Angelos: cui proinde, ſi fieri poteſt, fuga conſulendum eſt. Et quamuis periculum non ſit de omnium fidelium exitio; ſatis eſt, ſi magna pars periclitetur, vnde notabile damnum timeatur. Tunc enim fugiendum eſt etiam ſub præcepto, interprete Maldonato, vt maior Dei gloria, & Eccleſiæ vtilitas procuretur.

13. *Curandum, vt charitas, non cupiditas nos vrgeat ad fugiendum.*

Cauendum tamen, ne dum nobis ad fugiendum proponitur charitas; falſo timore deluſos à tergo vrgeat cupiditas: & dum nobis videmur communi bono & diuinæ gloriæ ſeruire; priuato ſtudio & propriæ timiditati ſeruiamus. Quare, vt in re tam graui errandi periculum amputetur, conſulto opus eſt; proprio iudicio non fidendum, ſed maturo aliorum conſilio ſtandum. Quod D. Auguſt. citatus epiſt. 180. non mediocriter commendat in Dauide, qui etiam in ætate ſenili & imbelli, bellorum ſe periculis committebat: nunquàm ſe ab illis excempturus, niſi ſuorum conſiliis, immò viribus retraheretur. *Tunc iurauerunt*, inquit Textus, *viri Dauid, dicentes: Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernā Iſraël.* 2. Reg. 21. n. 17. Ad quem locum D. Aug. *Sanctus*, inquit, *Dauid, ne ſe committeret periculis præliorū, & fortaſſis extingueretur, ſicut ibi dictum eſt, lucerna Iſraël; à ſuis hoc petentibus ſumpſit, nō ipſe præſumpſit. Alioqui multos imitatores feciſſet ignauiæ: qui cum crederent, hoc feciſſe, non conſideratione vtilitatis aliorum, ſed ſua perturbatione formidinis.* Hac igitur conſultatione præmiſſa, non eſt indecora fuga, quæ verè in diuinam gloriam & commune bonum referatur.

D. Auguſt. *Dauidis exemplo res confirmatur.*

SECTIO III.

An fuga in tentationibus laudabilis habeatur?

1. *Fuga in tentationibus carnis laudanda.* D. Cyprian.

TErtia fuga in tentationibus valdè laudabilis cenſetur: præſertim cùm tentationes ſunt huiuſmodi, in quibus lapſus propter fragilitatem carnis timeatur: iuxta illud quod dixit D. Cyprianus ſermon. De ieiunio & tentationibus Chriſti: *Honeſtius*, inquit, *cum ſpiritu, quàm cum carne luctamur. Libidinum morſus nemo euadit illæſus: flatus ille peſtilens etiā longè poſitos inficit. Hoc certaminis genus fugam potius, quàm aſſultum requirit.* Idem Cypr. in Tract. De ſingularitate Clericorū, multa inculcans de metu, quo peragenda ſunt hæc pro caſtitate certamina: *Eſtote*, inquit, *timidi, vt ſitis intrepidi: & licèt timor in certamine infirmitas eſſe videatur; tamen virtus in infirmitate perficitur.* 2. Corinth. 12. n. 9. Quaſi in hoc timore fortitudo, in hac fuga victoria conſiſtat. Ad quam rem illuſtrandam inſeruire poſſunt, quæ hactenus diximus, ſi ad myſticos ſenſus referantur. Poſſunt quoque accedere & alia myſticè explicata.

2. *Fortiſſimi viri in libidinum tentationibus fugiunt.*

Dauid de prædicatione euangelica propheticè loquutus: *Rex virtutum*, inquit, *dilecti, dilecti.* Pſal. 67. n. 13. Hebraïcè: *Reges virtutum fugerunt, fugerunt.* Vtraque verſiculi pars emphatica eſt. Prior: *Reges virtutum*, id eſt, fortiſſimi, & robuſtiſſimi: ſicut alibi: *Dominus virtutum nobiſcum.* Pſ. 45. n. 12. *Altaria tua, Domine, virtutum.* Pſ. 83. n. 4. Poſterior verò, *Fugerunt, fugerunt*, id eſt, valdè fugerunt per epizeuxim: ſicut alibi: *Conſolamini, conſolamini, popule meus.* Iſai. 40. n. 1. hoc eſt, valdè conſolamini. Sēſus igitur myſticus eſt: Viri omnibus virtutibus munitiſſimi à minimis etiam tentationibus cauerunt & fugerunt. Nam in hoc certamine fuga eſt victoria: pugna aliquando eſt audacia & ruina.

3. *Dauid fortitudine accinctus habebat fugaces ceruorum pedes.*

A Idem Dauid ſe à Deo omnibus virtutum præſidiis munitum eſſe gratulatur: *Deus*, inquit, *qui præcinxit me virtute, qui docet manus meas ad prælium; & poſuiſti, vt arcum æreum, brachia mea.* Pſal. 17. n. 33. & 35. Sed quænam erat hæc illius fortitudo? Addit: *Qui perfecit pedes meos, tanquàm ceruorum.* n. 34. Inanis planè videtur hæc fortitudo. Nam pedes ceruini timidi ſunt atque fugaces. Quid igitur cum manibus promptiſſimis ad pugnandum, pedes ad fugiendum velociſſimi coniunguntur? Niſi fortè, *ventoſa in lingua, pedibúſque fugacibus*, vt cecinit Poëta, illa fortitudo conſiſtat. (Virg.) Nihilominus res aptiſſimè ad ſenſum myſticum transfertur. Nam, qui à tentationibus ſibi cauent ac fugiunt, ſtrenuiſſimi cēſentur bellatores. Cum

Abacuc ſtrenuus nō tam manibus ad pugnandum, quàm pedibus ad fugiendum.

B Regio Vate colludit Propheta Abacuc cap. 3. n. 19. *Deus Dominus*, inquit, *fortitudo mea, & ponet pedes meos quaſi ceruorum.* Munitum ſe dicit fortitudine à Deo communicata: & nihilominus ceruinis, ſeu fugacibus pedibus inſtructum. Vt facilè quis intelligat, etiam in fuga à tentationibus fortitudinem diuinam collocari. In vtriuſque Prophetæ loco, pro pedibus *ceruorum*, intelligere poſſumus, *Pedes Angelorum*: qui Canticor. 2. num. 7. iuxta Theodor. Diuum Gregor. Niſſen. & alios, *ceruorum* nomine ſignificantur. Qui enim à tentationibus fugiunt, dum ceruinam fugacitatem habere videntur, potiùs Angelicam puritatem imitantur.

Qui à carnis tentationibus fugiunt, Angeli.

4. *Ad hanc generoſam fugam requiruntur alæ, non columbæ fugacis, ſed aquilæ bellatricis.*

Mirum alicui videbitur, quod ſcripſit Ioannes.
C Apoc. 12. num. 14. *Datæ*, inquit, *ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum*: ſeu, vt fugeret in ſolitudinem: hoc enim *fugiendi* verbo vſus fuerat Euangeliſta paulò ſuperiùs, n. 6. *Mulier*, inquit, *fugit in ſolitudinem.* Mirabitur, inquā, aliquis, datas fuiſſe mulieri alas aquilæ, vt fugeret; cùm ad fugiendum aptiores videantur alæ columbinæ, quàm aquilinæ: columbæ enim imbelles ſunt, aquilæ bellatrices. Sed nihil mirum; cùm & generoſam & bellatricem aquilam non dedeceat, fugam aliquando maturare: hoc eſt; viro forti & ſtrenuo indignum non ſit, tentationem à Diabolo, vel à carne ortam ſubterfugere, & fugiendo ſuperare. Aquilæ figuram prætulit Chriſtus Dominus in die Aſcenſionis ſuæ: vt ex Apoc.
D 4. num. 7. & Ezech. 1. num. 10. colligit D. Greg. magnus lib. 31. Moral. cap. 19. aliàs 33. Et nihilominus ſponſa in eodem Aſcenſionis die eum alloquuta, vt communior eſt Patrum expoſitio apud Ghiſlerium: *Fuge*, inquit, *dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnulóque ceruorum ſuper montes aromatum.* Cant. 8. num. 14. Quid, quæſo, generoſæ aquilæ cum fuga, & cum fugaciſſimis animalibus, caprea, hinnulóque ceruorum? Certè non parum. Vt ſignificetur generoſitas aquilina, & ſpiritualis fortitudo, in vitiorum tentationúmque fuga collocanda.

Chriſtus in Aſcenſione ſua cum Aquila generoſa & ceruo fugace comparatur. D. Gregor.

5. *Ioſephus fugiendo adulteram fortiſſimus.*

Alas quidem ad Ægyptiam fugiendam ſibi annexuit Ioſephus in Ægypto: cùm ſcilicet, *relicto*
E *in manu eius pallio fugit, & egreſſus eſt foras.* Gen. 39. n. 12. Fuerúntne huiuſmodi alæ columbinæ, timoris indices, ac pauoris; an potiùs generoſæ & aquilinæ, fortitudiniſque pluſquàm humanæ proditrices? Dixerim, de hoc poſteriori genere proculdubiò fuiſſe. Vnde Ioſephi fortitudinem, non tam pugnando, quàm fugiendo præſtitam, pater eius Iacobus admiratus: *Inuiderunt*, inquit, *illi habentes iacula.* Gen. 49. num. 13. Quaſi diceret: Optimi quique bellatores iaculis ad pugnandum armati, Ioſepho alis tantùm ad fugiendum inſtructo, ſuam fortitudinem inuiderunt: illum fugientem ſe ipſis pugnantibus fortiorem exiſtimarunt.

Fugitiuus Ioſephus, fortior, quàm armati.

Nulla

Nulla enim maior eſſe poteſt fortitudo, quàm qua peccata, eorúmque incitamenta fugiuntur. Vnde D.Ambroſius lib. De fuga ſeculi, c.4. *Perſequuntur*, inquit, *nos peccatorum illecebra, perſequitur libido. Sed tu fuge, tanquàm furioſam dominam; quæ ſi comprehenderit, nec die, nec nocte quieſcere ſinit, exagitat, vrit, incendit.* Vt videretur alludere ad Ioſephum, crebras Ægyptiæ tentationes tandem effugientem.

D.Ambr.

6.
Magis tentamenta carnis, quàm incendia ignis fugienda.
D. Ambr.

Certè Lot magis luxuriæ tentamenta, quàm ignis incendia fugiebat. Nam monitus ab Angelis, vt Sodomitana incendia fugeret, cunctabatur. Gen.19.n.16. Ipſa tamen Sodomitana contagia ira fugit, ne minima quidem labe vnquàm inficeretur. Vnde Diu.Ambr.lib.cit.c.9. *Fugiamus*, inquit, *ſicut Lot, Sodomitana crimina ampliùs, quàm ſupplicia formidans. Magis enim pius certa ſcelerum fugit contagia, qui Sodomitanis domum clauſit, nec cohabitans, nec cogitans eos, quorum flagitia neſciebat, & opprobria auerſabatur.* Non ignauus planè, ſed ſtrenuus transfuga: qui non tam flammas, quàm libidines fugiebat.

7.
Iacob fortior in tentatore, quàm in perſequutore fugiendo.

Fortem ſe exhibuit Iacob, cùm fratrem Eſaü perſequutorem ſuum fugit: ſed longè fortiorem, cùm fugit Labanum tentatorem. Ad illum enim fugiendum materno, paternóque hortatu indiguit Gen.27.n.43.& Gen.28.n.2. Ad hunc autem declinandum, ipſe ſe, ſuóſque domeſticos ac familiares excitauit. Gen.31.à num.4. Intellexit nempe cordatus adoleſcens, maiora ſibi à tentatore, quàm à perſequutore detrimenta inferenda: quare generoſior ad tentatoris fraudes, quam ad perſequutoris vires fugiendas properauit.

8.
Helias non tam Regem Achabum, quàm Reginam Iezabelem fugiebat.

Helias ſic erat ſtrenuus, vt Regi Achabo non cederet, ſed occurreret. 3.Reg.18.n.2. vt mortem non præcaueret, ſed poſtularet 4.Reg.19.n.4. Cur ergo mulierem Iezabelē, quaſi timidus & ignauus fugiebat? Ibid.n.3. Fortè, quia Iezabel blandæ tentatricis & inſidiatricis imaginem præferebat: Achabus durum, dirúmque perſequutorem repræſentabat. Helias autem minus ab hoc, quàm ab illa ſibi præcauendum ſentiebat: perſequutoribus arma facilè retundenda; tentatricis autem blandimenta, non niſi magna vi ac fortitudine declinanda iudicabat. Vnde D.Ambr. vbi ſup.c.6. *Non mulierem*, inquit, *fugiebat Propheta tantùm, ſed ſeculum. Fugiebat ſecularem illecebram, & conuerſationis maculoſæ contagionem, & impiæ ac præuaricatricis nationis ſacrilegia.*

D.Ambr.

9.
Dauid vbi columbinas alas ad fugiendum accepit fortitudinem induit.

Deſiderat quidem Regius Vates columbinas ad fugiendum alas, dicens: *Quis dabit mihi pennas ſicut columbæ?* Pſ.54.n.7. Quas vt accepit, non columbinam in timiditatē collapſus eſt, ſed aquilinam in generoſitatē elatus: *Saluum*, inquit, *me fecit à puſillanimitate ſpiritus*. Ibid.n.9. Quaſi fugiendo, timidus & ignauus non fieret; ſed potiùs omni ignauia ac timiditate exueretur. Columba quidē redditur, nō puſillanimitate, ſed celeritate volandi, & puritate viuendi, diuini ſpiritus, quem ſignificat, imitatrix. Vnde D.Greg. Naz.orat.17.ad ciues, ſub initium. *Columba*, inquit, *pennas expetit: vel, quòd leuiores ac perniciores ſint; vel, quòd ſpiritum adumbrent, cuius vnius auxilio pericula fugimus: vt quàm longiſſimè ſe à præſentibus malis remoueat.* Itaque non ſolum pugnādo fortes reddimur, & victores; ſed etiam fugiendo: proindéque non modò ſtrenuè pugnantes; ſed etiam cautè fugientes à Deo coronamur. Quod Dauid vt ſignificaret: *Deus noſter*, inquit, *refugium & virtus*. Pſ.45.n.2. *Refugium* quidem, vt fugiētes benigno excipiat amplexu: *Virtus*, vt pugnātes brachio adiuuet extento: refugium pariter & virtus, vt vtroque fo-

D.Greg.

Deus refugium & virtus: quia fugientibus & reſiſtentibus adeſt.

A ueat, & coronet. Quare D.Baſ.ad eum locum: *Rectè*, inquit, *refugium & virtutem dixit, vt oſtenderet, quòd aliquando fugiendo, aliquando ſtando & pugnando vincimus. Nam vtraque iſta ſunt facienda. Simul enim & congrediendum eſt, dum tempus vocat: & rurſus declinandum, dum illud reuocat.* Vtrobique fortitudo eminet & elucet.

D.Baſil.

10.
Certior carnis victoria in fuga.

Sed facilius pugnæ genus eſt, immò & certius victoriæ pignus, cùm diabolicæ incurſiones effugiuntur. Vnde quò quis ſanctior eſt ac iuſtior; eò debet eſſe in his tentationibus timidior atque fugacior. Quòd planè videtur myſticè figuratum in illo facto Ioſue; qui cùm vellet vrbem Hai per inſidias expugnare, tam ipſe, quā ſeniores in fronte exercitus fugam ſimularūt: vt patet Ioſue 8. n.10.
B & 15. vbi Orig.hom.8. *Quid putas*, inquit, *eſt, quòd Ieſus fugiens deſignabat? Videamus, ne forte ſit aliquid, quod fugiendo vincamus. Quòd ſit aliqua perfecta virtus in fuga, Paulus nos Apoſtolus docet, dicens: Fugite fornicationem.* 1.Corin.6.n.17. *Illa ergo fuga eſt, quæ habet ſalutem: iſta fuga virtutis eſt: iſta fuga beatitudinem cōfert.* At cur Ioſuē, & ſeniores, ſeu peritiores duces in fronte exercitus cōſtituti, priùs fugam arripuerunt? An non ſatis fuit, gregarios milites, & nullius celebrati nominis inſignes, ſe in fugam conieciſſe? Nequaquam, inquit Caiet. *Sed præcedebant ſenes, ne viri robuſti turpe putarent, fugere: ſed ſenum auctoritate regerentur.* Hoc vult Deus, vt ſanctiſſimi Heroēs in tentationibus formident, & fugiant; ne incauti &
C inconſulti tyrones fugere erubeſcant.

Rei in fuga Ioſue myſticè ſignificatur.

Origen.

Fortiores duces fugiunt, ne infirmiores fugere erubeſcant.

Caietan.

11.
D.Hier.
Non ſolùm pugna, ſed etiam pugnandi occaſio fugienda.

Quare D.Hier. in epiſt.47. De vitando ſuſpecto contubernio, rectè monet, vt non ſolùm pugnam, ſed etiam pugnandi occaſionem fugiamus. *Quid*, inquit, *tibi neceſſe habes quotidie, aut perire, aut vincere? Quis vnquàm iuxta viperam ſecuros ſomnos capit; quæ, etſi non percutiat, certè ſollicitat? Securius eſt perire non poſſe, quàm iuxta periculum non periiſſe: in altero tranquillitas eſt, in altero gubernatio:* hoc eſt, ſollicitudo propria gubernātis. Præſtat igitur per fugā tuta capeſſere, quàm pugnando inter pericula verſari. Non erat ignauus miles, ſanctiſſimus ille Patriarcha Iobus, qui cum Diabolo tam acriter conflixit, ac de Diabolo tam feliciter triumphauit: & nihilominus à carnis
D tentatione pulſatus, maluit ſecurè fugere, quàm periculosè decertare: *Pepigi*, inquit, *fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Iob 31.n.1. Quaſi diceret: Cum aliis hoſtibus bellum inibo; cum his tentationibus, fœdus: quia ipſam quoque pugnandi occaſionem perhorreſco.

Iobus etiam à periculo pugnandi fugiebat.

12.
D.Hier.
Præſtat à deliciis exulare, quam delicias ſuperare.

Quare D.Hier.in epiſt.7.ad Lætam, De inſtitutione filiæ: *Licet*, inquit, *quidam putent, maioris eſſe virtutis, præſentē contemnere voluptatem; tamen ego arbitror, ſecurioris eſſe continentiæ, neſcire, quod quæras.* Et quidē rectè: Nam, vt ipſe lib.2. aduerſus Iouinianum: *Si quis*, inquit, *exiſtimat poſſe ſe verſari in deliciis; & deliciarum vitiis non teneri: ſe ipſum decipit.* Non ſolùm igitur cum hoſtibus certamen, ſed etiam certandi periculum fugiendum. Vnde
E Dauid: *Dediſti*, inquit, *metuentibus te ſignificationē, vt fugiant à facie arcus.* Pſal.59.n.6. Quod in rem præſentem ita explico. Significaſti ſeruis tuis, vt non ſolùm fugiant à congreſſu cum tētationibus: verum etiam à primo tentationū aſpectu: *A facie*, inquit, *arcus.* Vix appareat hoſtis, nondum ſagittam emittens: ſed vix arcum oſtendens, cùm iam terga vertantur, & fuga arripiatur. Quàm ſit autem glorioſa hæc fuga, ex fonte Hebraico declaratur, vbi ſic: *Dediſti metuētibus te vexillū, vt exaltentur in illo.* Quaſi, qui ſic fugiunt, non cadant tamquàm victi; ſed tanquàm victores exaltentur.

Præſtat in fuga eſſe ſecurum, quàm in bello ſollicitum.

Non ſolùm à congreſſu, ſed etiam à ſignō congreſſus fugiendum.

Hæc fuga glorioſa.

13. *A tentatore ad Saluatorem fugiendum. Securitas interna fortitudinis in Christo Domino.*

Si quæris, quò tandem fugiendum, vt à tentationum iaculis liberemur; facilis eſt reſponſio: *Ad turrim fortiſſimam nomen Domini.* Prouer. 18. n. 10. hoc eſt: Ad Chriſtum Dominum, qui factus eſt nobis *Turris fortitudinis à facie inimici.* Pſalm. 60. n. 4. Vbi Diuus Auguſtin. *Chriſtus*, inquit, *nobis factus eſt turris à facie inimici: caue, ne feriaris à Diabolo: fuge ad turrim. Nunquam te ad illam turrim diabolica iacula ſequutura ſunt: ibi ſtabis munitus & fixus. Ante te eſt turris: recordare Chriſtum, & intra turrim. Quidquid pateris, cogita, quia prior paſſus eſt: & cogita, quo fine paſſus eſt, vt moreretur, & reſurgeret. Talem & tu finem ſpera, qualis in illo præceſſit: & intraſti turrim.* Conſtat igitur ex dictis, hanc fugam non eſſe ignauam, ſed ſtrenuam. Vnde D. Ambroſ. lib. De fuga ſeculi, c. 6. loquutus de fuga Hebræorum ex Ægypto; in qua fuga ſanctorum à tentationibus & illecebris carnis adumbratur. *Fuga*, inquit, *hæc fœcunda virtutum eſt, non effœta meritorum. Fuga hæc neſcit frigus timoris, tremorem mortis, contractionem ſollicitudinis, diſſolutionis otium, laſciuiæ ferias, torporem lentitudinis: ſed vitæ cæleſtis requirit impigrum viatorem*, &c. Sed de hac re ſæpiùs dicendi occaſio redibit.

Concluditur fuga in tentationibus ſtrenua eſſe, non ignaua. D. Ambroſ.

ANNOTATIO X.

CIRCA LITERAM.

An aliqua confidentia in Deo vituperabilis cenſeatur?

1. *Ratio dubitandi pro parte affirmatiua.* D. Ambroſ.

RATIO dubitandi eſt, quia *filij Iſraël*, vt loquitur D. Auguſt. lib. 2. De mirabilibus Script. capit. 7. *de ſe nihil confidentes, Arcam Teſtamenti Domini in pugnam contra aduerſarios ſuos* conduxerunt. Quaſi in illa tantùm, ſeu in ſolo Deo, qui ex illa ſe manifeſtabat, totam ſpem ſuam collocarent. Et nihilominus infeliciter dimicarunt; & partim in captiuitatem, multa clade accepta, abierunt; partim in ciuitatem, re infecta remigrarunt. Et laudabilis non fuit illa confidentia, ſed vituperabilis, ex qua tanta calamitas proceſſit. Cæterum, vt res tota illuſtretur, aperiendus eſt in primis ſtatus quæſtionis. Ex quo facilè patebit, quæ confidentia virtuoſa, quæ infructuoſa cenſeatur.

SECTIO I.

Status difficultatis aperitur.

2. *Confidentia in Deo multipliciter vitiatur. Primò.*

CONfidentia in Deo, ſeu de miſericordia diuina, ex multiplici capite poteſt vitiari. Primò, ſi ſit de re illicita: vt, ſi quis ſperet à Deo peccandi facultatem, verbi gratia, auxilium ad committendum furtum, ad patrandum ſacrilegium, ad iniuſtam vindictam de inimico ſumendam, vel ad aliud quodcunque peccatum operandum: tunc enim facit iniuriam bonitati diuinæ, cui non conuenit hæc facultas. In quam dementiam Caluiniſtæ abierunt; dū non minùs tribuunt Deo negationem Petri, quàm conuerſionem Pauli: atque adeò bona pariter ac mala de Deo ſperanda arbitrantur. Eandem præſumptionem habere videntur, qui mala à Deo poſtulant. Qualis fortaſſe Iudas, auxilium à Deo ad ſuum patran-

Caluiniſtæ hanc confidentiam vitiant.

A dum ſacrilegium precatus. De quo proinde Regius Vates: *Oratio eius fiat in peccatum.* Pſal. 108. num. 7. in quos D. Chryſoſtomus homil. 79. ad populum, ſub finem, & in Pſalm. 4. acriter inuehitur: quòd non ſolùm ipſi diuina iura euertant, ſed etiam ipſum Deum facere velint ſuarum legum euerſorem. D. Chryſoſt.

Secundò, ſi ſit de impetranda aliqua re, quæ voluntati diuinæ abſolutæ, & vt tali cognitæ repugnet: vt, ſi quis ſperet à Deo veniam ſine pœnitentia, aut gloriam ſine meritis, aut gratiam in adulto ſine operibus. Hæc enim confidentia eſt contra ſpem theologicam; & à Diuo Thom. 2. 2. quæſtione 21. art. 1. in corpore, in ſpecie præſumptionis reponitur: immò & inter peccata, quæ B in Spiritum ſanctum committuntur, numeratur: quia per illam contemnitur diuini Spiritus adiutorium, per quod homo à peccato, in quod cecidit, abſtrahitur, & ad gratiam promouetur. Hæc eſt Lutherana præſumptio, quæ ſolam fidem ſine operibus viuam & fructuoſam arbitratur. Dixi, voluntati abſolutæ, & vt tali cognitæ: quia, ſi quis ſperet aliquid à Deo contra voluntatem eius conditionatam, non præſumit. Quo pacto Niniuitæ ſperantes à Deo ſuæ vrbis incolumitatem, etiam poſt reuelationem de ipſius excidio, Ion. 3. à num. 4. non peccarunt, ſed meruerunt: quia illa voluntas diuina de vrbis excidio, non erat abſoluta, nec vt talis cognoſcebatur. Item ſi quis ſperet aliquid contra voluntatem abſolu- C tam, non tamen cognitam vt talem, non contrahit peccatum præſumptionis. Quo pacto Dauid ſperans à Deo vitam filio ſuo paruulo contra voluntatem diuinam abſolutam, 2. Reg. 12. n. 16. non peccauit: quia neſciebat, Deum abſolutè eius mortem voluiſſe.

3. *Secundò.* D. Thom. *Lutherana hæreſis.*

Tertiò, poteſt confidentia de Deo vitiari, ſi ſit principium motiuum, ſeu imperatiuum alicuius actus mali, ac temerarij: v.g. ſi quis ita ſperet à Deo ſuorum peccatorum veniam, vt propter hanc ſpem in ſuis peccatis diutiùs commoretur, aut ad alia peccata committenda licentiùs aggrediatur: vel, ſi quis ita confidat de præſidio diuino contra hoſtes obtinendo, vt propter hanc confidentiam abſque vlla humana cautione in manifeſtum pe- D riculum ſe immittat. Nam, cùm hic auſus malus ſit, aut temerarius; neceſſe eſt, vt illa confidentia, ex qua, tanquàm ex principio oritur, mala quoque cenſeatur; cùm malum non ſit, niſi ex malo. Et quamuis peccare ex infirmitate ſub ſpe veniæ, non inducente tamen ad peccatum, ſed ipſum peccatum comitante, non ſit præſumere, immò ipſum peccatum minuere ſoleat, & eleuare, vt Magiſter in 2. diſt. 22. D. Thom q. cit. art. 2. ad 3. de peccato Adami tradiderunt; quòd voluntatem arguat ad peccatum minùs pronam & obfirmatam: tamen delinquere ex malitia, ſub ſpe veniæ ad delinquendum, vel ad perſeuerandum in delicto inducente; præſumptio quædam intrinſecè mala eſt, cùm ſit cauſa mali.

4. *Tertiò.* Magiſt. D. Thom.

E Quartò, vitiari poteſt confidentia ex aliqua circunſtantia extrinſeca: ſi nimirum ipſa confidentia in ſe, intrinſecè, & ex obiecto bona ſit; tamen cum aliqua complacentia de peccato cōiungatur; vel aliquam ignauiam in reformandis moribus admittat; vel tandem debitam cooperationem ad id, quod ſperat, obtinendum, excludat: v.g. ſi quis à Deo ſperet gratiā ad abiicienda peccata, in quibus interim delectatur; aut noua aliqua beneficia diuina, ad quæ tamen per veterum malorum expulſionem ſe non diſponit; aut inſignem de internis cōcupiſcentiis victoriam, cùm tamen externa

5. *Quartò.*

externa corporis membra debita caſtigatione non refrænet. In his ac ſimilibus caſibus confidentia bona eſt, intrinſecè, & ex obiecto; vitiari tamen dicitur extrinſecè, & ex circunſtantiis: ita tamen, vt hæc militia non in ipſam confidentiam directè, quæ per ſe laudabilis eſt; ſed in actus circunſtantes referatur: atque adeò non ipſa vitioſa ſit, ſed planè infructuoſa ad finem, quem ſperat obtinendum.

6. *Confidentia Hebræorum, nec primo, nec ſecundo modo vitioſa fuit.*

His poſitis: Hæc Hebræorum confidentia nec primo, nec ſecundo modo vitioſa fuit: quia non erat de re illicita, aut diuinæ voluntati abſolutæ, & vt tali cognitæ repugnante; ſed de victoria contra Philiſthinos obtinenda, quæ non illicita erat; nec diuinæ voluntati abſolutæ, & vt tali cognitæ repugnabat. Dubium tamen ſupereſt, tertióne, an quarto modo fuerit vitioſa. Nam, ſi Hebræi ad pugnam temerarij prodierunt; & eorum confidentia cauſa fuit, vt in eam ſe immitterent temeritatem: planè eorum confidentia tertio modo fuit intrinſecè vitioſa; cùm ex ea nata fuit præpoſtera & perniciosa temeritas. Sin autem temeritate in prælio ſuſcipiendo caruerunt; vel ſaltem illa eorum confidentia temeritatis cauſa non fuit, ſed tantùm ſe ſe habuit ad illam concomitanter: debet à peccato excuſari; & ſolùm dici poteſt quarto modo, non quidem vitioſa intrinſecè, ſed parum fructuoſa. Nec obſtat, Hebræos à ſuis peccatis non reſipuiſſe: nam etiam peccatores poſſunt ac debẽt à Deo multa beneficia ſperare ac poſtulare: vt videre eſt apud Suar. lib. 1. De orat. in communi, c. 12. Quæ ſpes & oratio nullam intrinſecam malitiam includit. Vtro autem modo de facto vitioſa fuerit, mihi non conſtat. Rupertus in tertium modum magis inclinat. Abul. & Caietan. in quartum, quibus potiùs aſſentior. Reliqui interpretes in Litera citati, ſic obſcurè loquuntur, vt in vtramlibet partem facilè explicentur: ſed, quia incertum eſt, vtram habuerint confidentiam; vtranque ad mores breuiter illuſtremus.

Dubitatur, tertióne, an quarto modo vitioſa fuerit.

Suar.

Rupertus in tertium modũ inclinat. Abul. & Caiet. probabiliùs in quartum.

SECTIO II.

Confidentia de miſericordia diuina ad peccandum inducens, vitioſa.

1. *Grauiſſimum & ſtultiſſimum peccatum, ex confidentia in Deo induci ad peccandum.*

HOc eſt, qui de miſericordia diuina ita confidunt, vt propter eius ad parcendum facilitatem, ipſi ad peccandum inducantur; grauiſſimè & ſtultiſſimè delinquunt. Hac enim confidentia quid abſurdius? Certè, qui in Deo ſic confidunt, diuinam miſericordiam non flectunt, ſed potiùs diuinam iuſtitiam laceſſunt. Vnde Diuus Greg. Magnus, iam à nobis ſuperiori cap. num. 18. citatus: *Peccare*, inquit, *& de Dei Creatoris clementia præſumere, pelago iuſtitiæ eius exponi eſt.* Quod intellige iuxta dicta, quando hæc præſumptio eſt cauſa & illecebra peccandi: vt ibi ſanctus Doctor pleniùs declarat. Eandem rem D. Ambroſius lib. 2. De pœnit. c. 9. optima ſimilitudine illuſtrat, dum in homines eo modo confidentes, ſic inuehitur: *Propoſita*, inquit, *ſpe agendæ pœnitentiæ, licentiam ſibi delinquendi propagatam putant; cùm pœnitentia remedium peccati ſit, non peccandi incentiuum. Vulneri enim medicamentum neceſſarium eſt; non vulnus medicamento: quia propter vulnus medicamentum quæritur, non propter medicamẽtum vulnus deſideratur.* Quaſi dicat: Quis vnquàm ad virtutem balſami experiendam, luculentam plagam ſuo capiti inflixit? Quis ad vim antidoti probandam venenum intrepidus hauſit? Amens eſſet, qui hoc ageret. Ita planè amens cenſeri debet, qui peccat, vt ad diuinam miſericordiam confugiat; ſeu, qui ex diuinæ miſericordiæ largitate inducitur ad peccandum. Non minùs elegans eſt illa ſimilitudo, qua vtitur Diuus Hieronym. in epiſt. 9. ad Saluinam de viduitate ſeruanda: *Nec*, inquit, *ſtatim nobis pœnitentiæ ſubſidia blandiantur, quæ ſunt infelicium remedia. Cauendum eſt vulnus, quod dolore curatur. Aliud eſt, integra naue & ſaluis mercibus portum ſalutis intrare: aliud nudum hærere tabulæ, & crebris fluctuum recurſibus ad aſperrima ſaxa collidi.* Quaſi diceret: Quis vnquàm adeò inſaniuit, vt videns in naui tabulam accommodatam ad natandum in naufragio, nauem perforaret, vt adhærens illi tabulæ e naufragio eriperetur? Haud aliter dementiſſimus eſſet, qui videns in Sacramentis diuinam miſericordiam patentem; inde prouocaretur ad peccandum, vt per Sacramenta miſericordiam à Deo impetraret.

D. Greg. *Iuſtitiam diuinam offendit, qui miſericordiæ ſpe ad peccandum inducitur.*

D. Ambr.

Vulnus non faciendum propter medicinam; nec peccatum propter miſericordiam.

D. Hieron. *Naufragium quærendum non eſt propter tabulam ad natandũ: nec peccatum propter pœnitentiam.*

2. Tertull. *Ex redundantia clementiæ diuinæ non eſſe incurrendam libidinem humanæ temeritatis.*

Sed neſcio, an grauius aliquid in hac materia dici poſſit, quàm quod tradit Tertul. lib. De Pœnitentia, cap. 7. vbi in primis docet, difficilè ſe adduci ad agendum de Pœnitentia: *Ne retractantes*, inquit, *de reſiduo auxilio pœnitendi ſpatium adhuc delinquendi demonſtrare videamur.* Et ſtatim hortatus ne quis ad peccandum effrænetur, vnde maximè refrænari oportebat: *Abſit*, inquit, *vt ita aliquis interpretetur: quaſi eò ſibi etiam nunc pateat ad delinquendum, quia patet ad pœnitendum; & ex redundantia clementiæ cæleſtis, libidinem faciat humanæ temeritatis. Nemo deterior idcircò ſit, quia Deus melior eſt, toties delinquẽdo, quoties ignoſcitur.* Quid enim indignius, quàm ex diuina miſericordia deſumere argumentum ad diuinam iuſtitiam prouocandam? & quia Deus libenter excipit pœnitentes, data opera velle fieri peccatores? Et ſtatim ex prudenti hominum timore ad pericula temporalia repetenda, deteſtatur inſanam hominũ temeritatem ad ſpiritualia damna iteranda: *Plerique*, inquit, *naufragio liberati, exinde repudium & naui & mari dicũt; & Dei beneficium, ſalutem ſuã, ſcilicet, memoria periculi honorant. Laudo timorem; diligo verecundiam. Nolunt iterum diuinæ miſericordiæ oneri eſſe. Ita modus temeritatis, teſtatio eſt timoris: timor autem hominis, Dei honor eſt.* Si igitur, qui ſemel temporale naufragium euaſit, diligenter cauet, ne iterum naufragio exponatur! neque ex miſericordia diuina ſemel eum è periculo liberante, inducitur ad periculum repetendum; veritus ne diuina miſericordia quodammodo oneretur, ſæpiùs liberando; cedénſque oneri, eum naufragio permittat: quanta erit inſania illius, qui ter & ampliùs è periculo ſpirituali liberatus, eo ipſo in idem periculum ſua ſponte ſe refundat: inordinata quadam ſpe innixus, fore vt quoties reciderit, toties erigatur? Plura ex hac re Tertul. lib. De Pudicitia, c. 9. & ſequentibus: qui liber, quamuis contra Eccleſiam ſcriptus à D. Hieronymo in Catalogo de Scriptoribus eccleſiaſticis dicatur, multa tamen continet, quibus huius doctrinæ veritas confirmetur.

Naufragio liberatus, naufragium timet, cur igitur peccato abſolutus, peccatum amet.

3. D. Greg. Nazian. *Iuſtiſſimus zelus, in eos qui ex diuina clementia ad peccandũ effrænantur.*

Iam verò D. Gregor. Naz. orat. 31. ſub initium, contemplatus immẽſam Chriſti Domini erga humanum genus charitatem, ex qua homines occaſionem ſumunt, non vt peccandi habenas contrahant, vt par erat; ſed potiùs vt remittant & effundant: iuſta quadam indignatione & zelo excandeſcens: *Ira*, inquit, *& mœrore impleor propter meũ Chriſtum (vtinam ipſi quoque ſimul doleatis) cùm eum hac de cauſa contemni, ac pro nihilo haberi*

conſpicio, propter quam tum maximè honorari par erat. Nec immeritò. Nihil enim eſt, quod Sanctorum animos magis pungat & exulceret, quàm ſi Deus, qui ex ſua miſericordia & beneficentia maximè laudabilis eſſe debet, ex eadem maximè cõtemptibilis efficiatur: & quia iniuriarum veniam libens offert; idcircò iniuriarum telis procaciùs laceretur. *An idcircò*, pergit Nazianzenus, *dic mihi, humilis & abiectus eſt; quia propter te humilis? An ideo creatura; quia de creatura ſollicitus eſt? An ideò tempori ſubeſt; quia eos, qui tempori ſubſunt, inuiſit?* Quaſi diceret: Minimè verò. Si ergo ſuam ſemper retinet maieſtatem, diuinitatem & æternitatem; cur eum contemnis, qui propter te ſe fecit contemptibilem? & inde ſumis occaſionem deſpiciendi, vnde ſumere debuiſſes honorandi?

4. D.Bernard. *Lucifer cecidit ex nimia confidentia in Deo.* Non diſſimiles in querelas erumpit Diuus Bernard. tractat. De gradibus humilitatis, in primo ſuperbiæ gradu, vbi Luciferinum lapſum inſanæ de bonitate diuina confidentiæ attribuit. Quare ipſum Luciferum alloquutus: *An*, inquit, *oculus tuus nequam eſt, quia ille bonus? De cuius bonitate, dum fiduciam nefariam ſumis; factus es & contra ſcientiam impudens, & contra potentiam audax.* Et ſtatim ita eum apud ſe cogitantem introducit: *Putáſne*, inquit Lucifer, *Creator opus ſuũ deſtruet?* Quaſi ipſe ſibi reſponderet: Abſit. Et rationem ſibi ipſe fingit: *Si enim, cùm bonus ſit, non poteſt illi placere malum meum: quantò minùs ſuum? Meum quippe dixerim contra eius voluntatẽ aliquid velle: ſuum autem, ſi vindicet ſe ſe. Tam ergo quodcunque ſcelus non valet velle vlciſci; quàm nec vult, nec valet ſua bonitate priuari.* *Conuincitur Luciferi inſania.* Sic Luciferum apud ſe loquentem D.Bern. contemplatur: in quem proinde acriter inuehitur, eius & ignorãtiam & malitiam arguendo: ignorantiam, quia putabat à diuina bonitate alienum, de malis ſumere vltionem: *Fallis te, miſer*, inquit, *fallis te, mentitur iniquitas ſibi.* Et paulò pòſt: *Abſit ab eius perfectione; vt quia dulcis eſt, iuſtus non ſit; quaſi ſimul dulcis & iuſtus eſſe non poſſit; cùm melior ſit iuſta dulcedo, quàm remiſſa; immò virtus non ſit dulcedo ſine iuſtitia.* Malitiam verò, quia illo errore poſito, diuinam bonitatem ſuo peccato prouocabat: cùm tamen tunc multò minùs eam lædere, aut irritare debuiſſet. *Quia*, inquit, *de magno eius bono in te, tu magnum in eum excogitas malum; meritò iniquitas tua inuenitur ad odium. Quæ maior nanque iniquitas, quàm vt inde à te Creator cõtemnatur, vnde plus amari merebatur? Quæ maior iniquitas, quàm cùm de potentia Dei nõ dubites, quin te ſcilicet deſtruere poſſit, qui cõdere potuit; confiſus tamen de multa eius dulcedine, qua ſperas, eum nolle vindicare, cùm poſſit; mala pro bonis, odium pro dilectione retribuas?* *Arguta & ſubtilis argumentatio.* Et paulò pòſt eleganter & ſubtiliter, vt ſolet, eius malitiam conuincit, qui velit offendere, quem putet, non poſſe velle vlciſci: *Certè, inquit, ſi talis eſt, qualem putas; tantò nequiùs agis, ſi non amas. Et ſi ille patitur aliquid fieri contra ſe, potiùs quàm ipſe faciat aliquid contra te; quanta malitia eſt, vt vel tu non parcas illi qui ſibi non parcit, parcendo tibi?* Quid argutius? Quid efficacius?

5. *Deteſtanda malitia eorum, qui ex diuina bonitate ad peccandum ruunt.* Deteſtanda igitur illorum malitia, qui ex diuina bonitate ſibi ſumunt audaciam ad peccandum. Vnde illud Apoſtoli: *An diuitias*, inquit, *bonitatis eius, & patiẽtiæ, & longanimitatis cõtemnis; ignorãs, quoniam benignitas Dei ad pœnitentiã te adducit?* Rom.2.n.4. Quaſi diceret: Cùm Deũ credas exorabilem, fingis contemptibilẽ? quid iniquius? Quia ipſe te patienter ſuſtinet; tu illum irreuerẽter prouocas? quid iniuſtius? Quia meritas in te pœnas il-

A le ſuſpendit; tu indignas in eum iniurias effundis: quid dementius? Neque enim diuina patientia ſtimulus ad peccandum eſſe debet, ſed frænum ad non peccandum. Nam, vt bene Diuus Chryſ. hom.5. ad eum locum: *Manſuetudinem*, inquit, *præfert Deus, vt à peccatis te eximas; non etiam vt peccata peccatis accumules. Quãdoquidem enim lenis eſt ille; danda eſt in primis opera, vt nõ peccemus; néve illius beneficentiam, improbitatis, ingratitudiniſque argumentum efficiamus.* In eandem ſententiã Siracides: *Ne dicas: Miſeratio Domini magna eſt; multitudinis peccatorum meorũ miſerebitur. Miſericordia enim & ira ab illo citò proximant.* Eccleſ. 5.n.6. Vbi eos reprehendit, qui præſentem impunitatem experti, & futuram incolumitatem ſperantes, ad peccandum inducuntur. De quibus D. Leo ſerm.12. De Quadrageſima: *Abutũtur*, inquit, *quidem patientia Dei; & qui non ſunt in conſcientia liberi, fiunt de longa impunitate ſecuri: cùm ideo differatur vltio, vt tempus poſſit habere correctio:* non autem, vt liberior ſit ad peccandum licentia. *Miſericordiam igitur Dei noſtri nõ ideò quiſquam tardet amplecti, quia quod meruit, non recepit: neque enim quidquid differtur, aufertur; aut condemnationem euaſit, qui indulgentiam non quæſiuit.* D.Chryſ. B D.Leo.

6. *Diſcrimen inter bonos & malos. Hos diuina bonitas effranat, illos refranat.* Hinc ſumitur longè maximum inter malos bonóſque diſcrimen. Nam mali ex diuina patientia ad peccandum effunduntur; iuxta illud: *Quia non profertur citò contra malos ſententia; abſque timore vllo filij hominum perpetrant mala.* Eccleſ.8.n. C 11. Vbi Lyranus aduertit, filios hominum appellari, hoc eſt, carnales, qui ex diuinæ patientiæ abuſu leges diuinas tranſgrediuntur. Contrà verò boni ex diuina patientia à peccando coërcentur, iuxta illud, quod ſequitur n.12. ſequenti: *Attamen peccator ex eo, quod centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur: ego cognoui, quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius.* Cuius loci, quamuis difficilis ſit conſtructio & expoſitio, vt apud Lorin. & Pined. videre eſt: mihi tamen nec violenta, nec aliena videtur ſententia aduerſatiua ad præſens inſtitutum, per illam particulam, *Attamen*, non obſcurè declarata; vt ſicut in præcedenti verſiculo dicuntur mali ex diuina patientia ad peccandum effuſi: ita in ſequenti di- D cantur boni ex eadem patientia diuina à peccando reuocati. Atque ita tota ſententia in hunc modum colligetur: Filij hominum, hoc eſt, peccatores, abſque timore perpetrant mala, quia non profertur citò contra illos ſententia. Attamen ego cognoui, quòd erit bonum timentibus Deum, qui verentur faciem eius, ex eo, quòd peccator centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur. Quaſi præcipuo quodam ſtudio & beneuolentia à Deo coronentur, qui eum colunt, timent ac venerantur: non quòd ſit Dominus, Iudex & vltor; ſed quod patiens, longanimis & miſericors: & quòd videntes humana flagitia, tamen diuina ſupplicia non experiantur. Hoc eſt bonorum ingenium, vt ex hac longanimitate diuina, qua pec- E catores ad pœnitentiam expectat, & diſſimulat peccata hominum propter pœnitentiam, multò magis ad amandum ac timendum Deum excitentur. Lyranus. *Difficilis loci facilis explicatio.* Lorin. Pineda.

7. *Abſit vt ex eo peccemus, quòd peccatores à Deo recipiantur.* An, quia Chriſtus Dominus dixit: *Publicani & meretrices præcedent vos in regnum Dei.* Matth.21. n.31. idcircò ad telonia & proſtibula recurrendum? Abſit profectò. Immò potiùs idcircò ab iis locis quàm longiſſimè exulandum. Vnde D.Ambroſius lib. de Helia & ieiunio, c.20. ex illis Chriſti Domini verbis hanc conſequutionem deducit: *Ergo*, inquit, *quoniam tam miſericordem habemus Dominum,* D.Ambr.

Dominum, qui etiam graui ignoſcat errori, conuertamus nos à vitiis; non recedamus à lege; præceptum Domini quaſi ſerui ſedulis ſtudiis exequamur. Ita planè & Dauid ex diuina patientia efficax admodum argumentum non contemnendi, ſed timendi Deum deſumebat. *Quia*, inquit, *apud te propitiatio, & propter legem tuam ſuſtinui te Domine.* Pſal. 129. n. 4. ſeu, vt paulò clariùs legit Vatablus, *Quia apud te clementia eſt, propterea timeris.* Tantùm enim abeſt, vt ex diuina miſericordia debeat quis fieri temerarius ad peccandum: vt potiùs ex illa frænari debeat, ne vnquàm peccet. Magis enim quodammodo Dei miſericordia timenda eſt, quàm Dei iuſtitia. Qui enim iuſtitiam offendit, habet miſericordiam, tanquàm ſingulare aſylum, ad quod confugiat: qui autem miſericordiam offendit, ad quam arcam ſe recipiet?

Dauid ex diuina patientia efficax nō peccandi argumentum deſumebat. Vatabl.

8. Idcircò Iacobus, cùm Deum ſibi maximè propitium expertus eſt, tunc pauens, *Quàm terribilis eſt*, inquit, *locus iſte?* Gen. 28. num. 17. In quem locum D. Chryſoſt. homil. 54. *Stupens*, inquit, *iuſtus propter magnam miſericordiam Dei timuit.* Ne, ſcilicet, tam multis à Deo beneficiis acceptis, ingratum, vt plerique aſſolent, animum exhiberet. Itaque ex diuina miſericordia, non in peccandi temeritatem prorupit, ſed potiùs ad quandam peccandi timiditatem ſe contraxit. A patre didicit filius Ioſephus, qui ab adultera ad peccandum prouocatus: *Ecce*, inquit, *Dominus meus omnibus mihi traditis, ignorat, quid habeat in domo ſua*, &c. *Quomodo ergo poſſum hoc malum facere, & peccare in dominum meum?* Gen. 39. n. 8. & 9. ſeu, vt habent Septuaginta: *Et peccabo coram Deo?* Quæ verba expendens D. Ambroſius lib. 1. De Iacob & vita beata, cap. 2. *Pulchra*, inquit, *ratio, quòd nec beneficiis Domini eſſe deberet ingratus, nec occultum poſſet eſſe peccatum, quod, Deo teſte, committeret.* Si igitur Ioſephus ex vnius hominis miſericordia, quam in ſe expertus fuerat, ab eo offendendo ſic retardabatur: quantò magis retardati debent homines ab offendendo Deo, ex ipſius Dei miſericordia, quam in ſe ipſos immenſam, infinitámque experiuntur? Peſſima igitur eſt illa confidentia, quæ vnde peccatum timere, cauereque debuerat, inde illicitur ad peccandum. Quare, qui hac confidentia innituntur; indigni ſunt, quibus diuina miſericordia patrocinetur: ne remedium miſericordiæ diuinæ ſibi vertant in malitiæ propriæ venenum.

Ex diuina miſericordia non temeritas, ſed timiditas peccandi oriatur. D. Chryſ.

Ioſephum benignitas domini ſui à peccare retrahebat.

D. Ambr.

Optimum à gratitudine in hominem, ad eum, quæ Deo debetur, argumētum.

SECTIO III.

Confidentia de miſericordia diuina, noſtram cooperationem excludens, infructuoſa.

1. TAlis nimirum fuit confidentia Hebræorum in arca fœderis, à qua ipſi victoriam de Philiſthinis ſperabant; neque tamen ſuam ipſi cooperationem pro virili parte conferebant. Nam, cùm hæc cooperatio conſiſteret & in interna animorum munditia, & in externo armorum apparatu; ipſi neque animos à peccatorum ſordibus expiabant; neque vires ad bellandum neceſſarias diſponebant: ſed vnam ſecum Arcam deferentes, quaſi ex illius tantùm præſentia victuri, ad pugnam ferebantur. Vnde nihil eos iuuit hæc eorum confidentia: vt Patres & Interpretes aduertunt, quos n. 3. ad finē citauimus. Vtili enim fiducia in Deo, neceſſe eſt, vt ſanctis quoque operibus, proprióque labore & induſtria fulciatur: ſeu, qui in Deo

Hebræorum confidentia infructuoſa.

A vtiliter ſperat, & mores debet excolere, & neceſſariam cooperationem adhibere.

Sic Dauid in Deo ſperabat: *Ego autem*, inquit, *ſicut oliua fructifera in domo Dei, ſperaui in miſericordia Dei in æternum, & in ſæculum ſæculi.* Pſal. 51. n. 10. Quaſi diceret: Non otioſus, neque deſidioſus, neque infructuoſus in Deo ſperabam: ſed oleo charitatis delibutus, & bonorum operum fructibus locupletatus, inſtar oliuæ fructiferæ meam in Deo fiduciam reponebam. Nam *vir iuſtus*, inquit Theod. ad eum Pſal. *ſpem in Deo fixam habet: & per illam laborare, & laborioſos virtutis fructus producere non recuſat.* Bona enim ſpes ſperantem reddere debet ſedulum, non ignauum. Hanc ſperandi rationem non ſolùm exercebat Regius Vates, B ſed aliis quoque exercendam inculcabat: *Sacrificate, inquit, ſacrificium iuſtitiæ, & ſperate in Domino.* Pſal. 4. n. 6. Quaſi diceret: Priùs veſtram conſcientiam per iuſtitiæ ſacrificium, hoc eſt, per bona opera expiate: tum demum accedite ad ſpem veſtram in Deo collocandam. Nam, vt ibi D. Chryſ. *Non parua, inquit, eſt virtus in Deo confidere, cum iuſtitia tamen.* Ac ſi dicat: Spes, & confidentia in Deo, vt virtutis nomen mereatur, debet cum iuſtitia, ſeu bonis operibus coniungi.

2. *Dauidis ſpes cum charitate coniuncta.*

Theod.

Bona opera ſpei præcurrant. D. Chryſ.

Sed, ſicut hoc loco Dauid voluit, vt bona opera noſtram in Deo confidentiam antecedant; ita & in alio voluit, vt ſubſequantur: *Spera, inquit, in Domino, & fac bonitatem, & inhabita terram, & C paſceris in diuitiis eius.* Pſal. 36. n. 3. Quaſi confidentia in Deo tunc firma ſit, ac certa; quando inter bona opera præcedentia ac ſubſequentia, velvti inter firmiſſima mœnia collocatur. Bona enim opera ſunt, quæ promouent ipſam cōfidentiam, ac tuentur: vnde confidentia bonorum operum præſidio deſtituta inanis eſt; vt rectè colligit ex hoc loco Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 16. *Vis*, inquit, *oſtendam tibi, vt in neceſſitate nunquàm deſperes? Fac bene, & operare iuſtitiam, vt ſpem habeas apud Deum: & non deſperabis in terra. Bona enim opera ſunt, quæ ſperare faciunt; & mala opera deſperare compellunt. Propterea non dixit Propheta: Spera in Deo, & inhabita terrā, & paſcēris in diuitiis eius: ſed, Spera in Deo, & fac bonitatem, & inhabita terram.* Quaſi diceret: Non ex ſola D ſpe res, quæ ſperantur, obtinentur: ſed planè neceſſe eſt, vt ipſam ſpem bonitas comitetur; vt ex vtraque ſimul diuinæ largitatis diuitiæ in bene ſperantes & operantes oriantur.

3. *Spem etiam bona opera ſubſequātur.*

Auct. Imp. *Spes ſine operibus, inanis.*

Nam, ſicut *Fides ſine operibus mortua eſt.* Iacob. 2. n. 20. & 26. ita & ſpes. Vnde D. Petrus ad ſpem viuam, hoc eſt, cum operibus coniunctam adhortatus: *Benedictus*, inquit, *Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui ſecundùm miſericordiā ſuam magnam regenerauit nos in ſpem viuam.* 1. Petr. 1. num. 3. Vbi vides, licèt in Deo ſit miſericordia magna, adhuc in nobis eſſe debere ſpem viuam, hoc eſt, cum bonis operibus coniunctam: quia magnitudo miſericordiæ diuinæ cooperationem E noſtram non excludit, ſed requirit. Quod variis poteſt exemplis illuſtrari. Abraham Ægyptum ingreſſurus, timuit & vitæ ſuæ, & vxoris pudicitiæ. Sed hanc qui defendere non poterat, à Deo defendendam ſperauit; illam, quia potuit humano conſilio protegere, protexit, dicens ad Saram: *Dic ergo obſecro te, quòd ſoror mea ſis, & bene ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.* Gen. 12. n. 13. Nam, vt bene D. Aug. lib. 16. De ciu. cap. 19. *Si periculum*, inquit, *quantùm cauere poterat, non caueret; magis tentaret Deum, quàm ſperaret in Deo.* Quod lib. 22. contra Fauſtum, c. 36. & qu. 26. in Gen. latiùs proſequitur.

4. *Spes viua, quæ bonis operibus animatur.*

Miſericordiā diuina noſtrā requirit cooperationem. *Exemplum Abrahā.*

5. *Exemplum Rebeccæ.* Rebecca diuino quidem inſtructa oraculo, à Deo certiſſimè ſperabat, fore vt Iacobus benedictionem à patre impetraret: & nihilominus ad hunc effectum conſequendum, multam adhibuit diligentiam; mittendo filium ad venatum, eſcas patri condiendo, Iacobi manus pellibus hœdinis obuelando. Gen. 27. à n. 9. Quorſum tam multa agit, ac ſi timeret, diuinum poſſe oraculum eludi? Id quidem non timebat Rebecca; ſed ſuam nihilominùs cooperationem requiri non ignorabat: vt rectè D. Chryſoſt. hom. 53. in Gen. expendit: (*D.Chryſ.*) *Quando, inquit, quod à nobis eſt, offerimus; largiter diuinam operationem conſequimur. Nam ne deſides & ſupini ſimus, vult Deus etiam nos aliquid conferre; vt non totum ſit superni auxilij. Neque à nobis iterum exigit totum, ſciens infirmitatem noſtram; ſed ſuam ſeruans miſericordiam, & volens occaſionem aliquam accipere, vt ſuam declaret libertatem, expectat, vt offeramus, quæ à nobis ſunt.* Sic igitur à Deo beneficia ſperanda, vt quæ ille à nobis præuia obſequia requirit, non ſubtrahantur.

6. *Exemplum Regis Aſa.* Proceſſit olim ad bellum Aſa Rex Iuda cum trecentis hominum millibus aduersùs decies centena millia Æthiopum. Sed, cùm Deum pro victoria humiliter precaretur: *Exterruit Dominus,* inquit Textus, *Æthiopas coram Aſa, & Iuda: fugerúntque Æthiopes.* 2. Paral. 14. num. 12. At, ne ſola virtus diuina abſque cooperatione humana in hac victoria interuenire videretur; additur n. ſequenti: *Ruerunt Æthiopes vſque ad internecionem; quia, Domino cædente, contriti ſunt, & exercitu illius præliante.* Ita ibi. Virtus quidem diuina ad eam ſtragem ſatis erat; ſed humanam induſtriam non excluſit, immò potiùs requiſiuit; ne homines ex virtute diuina ignaui ad operandum, aut inſolentes ad confidendum redderentur.

7. *Exemplum Ioſuë.* Oppugnaturus olim Ioſuë vrbem Iericho, ait ad populum: *Ite, & circuite ciuitatem armati præcedentes Arcam Domini.* Ioſuë 6. n. 7. Sed exiſtit dubitatio. Nam, ſi Deus paulò antè prædixerat, muros illius vrbis ſolo tubarum ſonitu abſque vllo armorum impetu ruituros; cur Ioſuë præire iubet armatos bellatores, cùm potiùs inermes ad vim miraculi magis oſtendendam præituri fuiſſe viderentur? (*D.Chryſ.*) Quæſtionem hanc D. Chryſ. in Pſal. 43. excitauit: *Si mœnia,* inquit, *erant caſura, cur nam armis induuntur?* Et reſpondet quidem optimè; licèt ad aliud inſtitutum: *Vt qui,* inquit, *hæc iubentur, ad fidem deducantur.* Quaſi diceret: Si Ioſuë prædiceret vrbem illam expugnandam, & nihilominùs milites præmitteret exarmatos; res incredibilis illi populo, qui erat incredulus, videretur: ne igitur dubitarent de oraculo, iuſſi ſunt cum armis procedere ad capiendam vrbem, quaſi reuerà bellaturi. Sed ad rem præſentem illa mihi videtur ratio accommodata, voluiſſe Ioſuë, vt cum diuina virtute iungeretur aliqua ſaltem induſtria humana: ne diuino præſidio nimiùm confidentes, exiſtimarent, ſibi in ea expugnatione ab omni labore feriandum.

8. *Exemplum Gedeonis.* Cur olim, quæſo, Iſraëlitæ Madianitas inuaſuri exclamarunt: *Gladius Domini, & Gedeonis?* Iud. 7. num. 20. An, quia Deus volebat, gloriam illius certaminis ſibi cum populo communem eſſe? An, quia populus rectè exiſtimauit, humanum laborem cum diuino fauore coniungendum? Vtraque ratio apta videtur: poſterior tamen aptior ad præſens inſtitutum. Nam, vt Dei gladius adiuuaret, neceſſe fuit, vt gladius hominis pariter interueniret. (*Exemplum Salomonis.*) De Salomone dicitur 2. Paralip. 1. num. 1. *Confortatus eſt ergo Salomon filius Dauid in regno ſuo; & Dominus erat cum eo, & magnificauit eum in excelſum.* Et paulò pòſt magnus illi promittitur fauor diuinus: nam ad eum Deus, *Sapientia,* inquit, *& ſcientia data ſunt tibi: diuitias autem & ſubſtantiam & gloriam dabo tibi, ita vt nullus in Regibus nec ante te, nec poſt te fuerit ſimilis tui.* Ibidem, n. 12. Quis non crederet, Salomonem tanto præſidio à Deo munitum, otioſè in vtramque aurem dormiturum? Et tamen Salomon nihil minùs, quàm otia, quàm ferias quæſiuit: *Congregauit* enim, inquit Textus, *ſibi currus & equites,* &c. Vbi ſuprà, num. 14. Nam vt bene Lyra ad eum locum: *Per hoc oſtenditur,* inquit, *quòd licèt homo de diuino auxilio ſit ſecurus; tamen non debet omittere ea, quæ ſecundum humanam viam facere videntur ad ſui & ſuorum ſecuritatem.*

9. *Exemplum Moyſis.* Quis certior de diuina protectione, quàm Moyſes in ſolitudine, cùm ſciret Deum ſibi ducem in columna nubis nunquàm defuturum? Et tamen Hobab, quem dicunt fuiſſe Ietro ſocerum ſuum, multis precibus obſecrauit, vt ſibi eam ſolitudinem peragranti ducem præſtaret: *Noli,* inquit, *nos relinquere: tu enim noſti, in quibus locis per deſertum caſtra ponere debeamus: & eris ductor noſter.* Num. 10. num. 31. In quem locum Iſidorus Clarius: (*Iſid. Clar.*) *Rogat,* inquir, *Moyſes, vt ei ſua prudentia opituletur, quo exemplo admonemur, ita committendam eſſe omnem vitam noſtram Deo, vt tamen non contemnamus humanum auxilium, dum præſtò eſt.* (*Dauidis exemplum.*) Dauid à Saülis exercitu ponè inſequente, & iam proximè vrgente, exagitatus: *Deſperabat, ſe poſſe euadere à facie Saül.* 1. Reg. 23. num. 26. ſcilicet, humano præſidio: nam diuinum certus erat ſibi defuturum. In Hebræo eſt, נֶחְפָּז *Nacphaz,* hoc eſt, *Feſtinabat ad eundum à facie Saül:* à verbo חפז *Caphaz,* quod eſt, *feſtinare.* Quaſi diceret: Omnem curam, diligentiam & ſtudium intendebat, vt è Saülis manibus elaberetur. Sed, ſi diuinitùs ſe eruendum non dubitabat; quorſum tantam induſtriam humanam ad euadendum adhibebat? Rectè Paulus Burgenſis ad eum locum: (*Paul. Burg.*) *Quia ex hoc,* inquit, *non tollitur, quin faceret quantum in ipſo erat ad ſaluandam animam ſuam, & ſuorum.*

10. *Exemplum Noë.* Deleturus Deus orbem terrarum per diluuium, & Noë eiúſque familiam ex diluuio liberaturus, eidem Noë imperauit, vt arcam, in qua ſaluaretur, fabricaret. Gen. 6. num. 14. Sed, cur non aliter Deus ſeruum ſuum, quàm per arcam ab illo fabricatam liberauit? Reſpondet optimè D. Thomas, ſi eius eſt ille libellus in Geneſ. qui (*D. Thom.*) ſub eius nomine circumfertur: *Vt,* inquit, *per hoc daretur aliquis locus meritis & cooperationi ipſius: quia fabricando hanc arcam, probata eſt fides eius: & per hoc cooperatus eſt reſtitutioni ſaluationis.* (*Exemplum Heliſæi.*) Heliſæus non aliter ſanauit Naamanum, quàm ad Iordanem, in quo ſepties lauaretur, remittendo: *Vade,* inquit, *& lauare ſepties in Iordane.* 4. Reg. 5. num. 10. At cur non ſolo verbo ſtatim contulit ſanitatem? Credo, vt hominem doceret, etiam in rebus diuina virtute peragendis aliquam induſtriam humanam adhibendam. Sicut & ipſe Heliſæus ſanaturus aquas Iericho, poſtulauit vas nouum, & ſal, mittendum in fontem. 4. Reg. 2. num. 20. Et rurſum, oleum viduæ largiturus, iuſſit, vt ipſa, priùs ſibi *vaſa vacua non pauca* compararet. 4. Reg. 4. num. 3. (*Exemplum Iſaiæ.*) Et Iſaias curaturus Regem Ezechiam, afferri iuſſit *maſſam ficorum* vlceri imponendam 4. Reg. 20. n. 7. Quia, quamuis hæc omnia diuina virtute peragenda forent; tamen humanam cooperationem non excludebant.

11. *Exemplum Christi Domini.* Quin etiam Chriſtus Dominus aquam in vinum conuerſurus, iuſſit miniſtris, vt implerent *hydrias aqua.* Ioan. 2. n. 7. Mirabile conuiuium in deſerto

deſerto quinque hominum millibus præbiturus, voluit, vt turbæ *quinque panes hordeaceos & duos piſces* ad conuiuium conferrent. Ioan. 6. n. 9. Redditurus viſum cæco à natiuitate, iuſſit, vt ipſe ſe priùs lauaret *in natatoria Siloë.* Ioan. 9. n. 7. Reſuſcitaturus Lazarum iuſſit iis qui aderant, vt priùs ipſi lapidem è tumulo remouerent; immò, vt iam excitatum ſoluerent inſtitis, quibus ligabatur. Ioan. 11. n. 39. & 44. Denique menſam miraculoſo piſce inſtructam diſcipulis appoſiturus: *Afferte*, inquit, *de piſcibus, quos prendidiſtis nunc.* Ioan. 21. n. 10. Vt oſtenderet, etiam humanam induſtriam cum diuina virtute coniungendam; neque operationibus diuinis noſtras cooperationes defuturas.

12. *Chriſtus ita noſtram ſalutem operatur, vt noſtrā cooperationē requirat.* Hadrian. Finus.

Quare Chriſtus Dominus ita noſtram ſalutem operatus eſt, vt velit homines habere cooperatores. Vnde illud de tempore nouæ legis: *Tunc,* inquit Deus, *reddam populis labium electum, vt inuocent omnes nomen Domini, & ſeruient ei humero vno.* Sophon. 3. n. 9. At, cur non vtroque humero, ſed altero tantùm ſeruituri dicuntur? Ratio eſt, quam ex multis Rabbinis colligit Hadrianus Finus lib. 6. Flagelli aduersùs Iudæos, cap. 24. quia iugum legis nouæ partim Chriſti Domini, partim reliquorum hominum humeris portandum erat: ita vt Chriſtus Dominus per mortem ſuam operaretur vitam noſtram; ſed & homines pariter cum illo cooperarentur. Quod fortaſſe myſterium fuit, propter quod Chriſtus Dominus noluerit Crucem ſuam ſolus in Caluariam portare, ſed eam permiſerit alteri portandam. Matth. 27. n. 32. Vt ſciremus, Chriſtum Dominum ita pro nobis laboraſſe, vt nobis aliquid pro illo laborandum ſupereſſet. Quò alluſit D. Paulus, dicens: *Adimpleo ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea pro corpore eius.* Coloſſ. 1. n. 24. Quamuis enim Chriſti Domini paſſioni nihil deeſſet ex parte operationis ſuæ; erat enim opus perfectum & conſummatum, iuxta illud: *Opus conſummaui, quod dediſti mihi vt faciam.* Ioan. 17. n. 4. deerat tamen ex parte cooperationis noſtræ, quæ ad efficaciam redemptionis humanæ requirebatur.

Concluditur inanem eſſe confidentiam in Deo, ſine noſtris operibus.

Quare, qui ita de diuina miſericordia confidunt, vt totum negotium Deo peragendum committant; ipſi verò pigri & otioſi ab omni cooperatione ſua ferientur; inaniter confidunt. Sed de hac re frequens dicendi locus dabitur in ſequentibus; quò interim plura reſeruentur. Nunc iterum ad hiſtoriam.

Num. IV. Miſit ergo populus in Silo, & tulerunt inde Arcam fœderis Domini exercituum, ſedentis ſuper Cherubim: erántque duo filij Heli cum Arca fœderis, Ophni & Phinees.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Exequutio conſilij.*

Miſit ergo populus, &c. Decretum fuerat ſuperiori textu à ſenioribus, ac militiæ primatibus, vt Arca fœderis ex vrbe Silo, vbi erat, in caſtra portaretur, laborantibus Hebræis, auxilium contra Philiſthinos allatura. Nunc illius decreti, ſeu cōſilij proponitur exequutio. Mittuntur enim in vrbem, qui Arcam inde in caſtra portandam curent. Sed exiſtit dubium. Nam illa conſultatio facta fuit à ſenioribus. *Dixerunt,* inquit ſuperior Textus, *maiores natu de Iſraël: Afferamus ad nos de Silo Arcam fœderis,* &c. Hæc autē exequutio fit

A à populo: *Miſit ergo populus in Silo,* &c. Quid ſibi vult hoc diſcrimen, vt nunc à ſenioribus, nunc à popularibus res communis adminiſtretur? Reſpondeo, nullum fortaſſe diſcrimen eſſe: nam populi appellatione etiam optimates intelliguntur. *Populi nomine etiam nobiliores intelliguntur.* In hoc enim populus, & plebs diſcriminantur; quòd plebs ſemper pro ignobilibus; populus autem etiam pro nobilibus accipiatur. Quæ quidem res conſtare poteſt, non ſolùm ex profanis literis, vt videre eſt apud Tiraquel. De nobilitate, cap. 37. num. 24. vbi ex multis Iuribus & Auctoribus oſtendit, populum pro nobilibus vſurpari. Vnde eſt illud Virgilianum, Tiraq.

Hinc populum latè Regem, belloque ſuperbum. Virg.

Quod de plebe nullo modo diceretur. Conſtare, B inquam, hoc poteſt, non ſolùm ex profanis literis, ſed etiam ex diuinis: vt mihi videor apertiſſimè colligere ex cap. 6. ſequenti, n. 19. vbi ſic: *Percuſſit Dominus de populo ſeptuaginta viros; & quinquaginta millia plebis.* Vbi populus, & plebs ita diſtinguuntur, vt ille pro nobilibus, hæc pro ignobilibus accipiatur, vt ad eum locum fuſiùs dicemus. Igitur populus, id eſt, Senatus, ex Ducibus & Præfectis militiæ collectus, qui de afferenda Arca conſultatat; miſit aliquos nuntios in vrbem, non qui immediatè pergerent in tabernaculum; & Arcam inde exportarent (hoc enim alterius erat poteſtatis) ſed qui rem deferrent ad Pontificem Heli: vel ad Phineem, qui, vt refert Magiſter hiſtoriæ, & ante illum Ioſephus lib. 5. Antiquit. C cap. 11. aliàs 16. propter nimiam parentis ſenectutem, Pontificis munere fungebatur: de qua re cap. 2. n. 22. §. 7. iam dixi: vel denique ad ſacrorum Antiſtitem, quiſquis eſſet, vt illius iuſſu Arca fœderis in exercitum per Leuitas & Sacerdotes exportaretur. Quamuis Abulenſis paulò inferiùs, quæſt. 18. ad illa verba: *Erat cor eius pauens pro Arca Dei:* dicat, contra voluntatem Heli Arcam à Sanctuario ſublatam, præualente populi ſententia. Quod non intelligo, repugnante omninò Heli: ſed ſaltem importunis eorum precibus & obſecrationibus cedente.

Temporales Principes à cauſis ſpiritualibus abſtinebant.

Magiſt. hiſt. Ioſeph.

Abulenſis.

2. *Myſtica Silo interpretatio.* D. Remig.

Tulerunt inde, &c. Scilicet, ex Silo: qui locus teſte Diuo Remigio, in Pſal. 77. n. 60. ibi: *Et repulit tabernaculum Silo:* interpretatur *auulſus,* ſeu D *abruptus.* Non ſine myſterio: vt dum inde Arca extrahitur, totus pariter Dei cultus ab ea vrbe in vindictam peſſimorum Sacerdotum in eo commorantium auellatur, ſeu abrumpatur. In quo, addit Remigius, *Notantur illi, qui à mandatis Domini ſunt abrupti & auulſi, quorum tabernaculum ad inhabitandum, Deus non elegit.* Miſeri profectò Iſraëlitæ, qui diuinam opem inquirentes, Arcam à ſuo loco extrahebant: hoc eſt, diuinam opem à ſuo templo ablegabant. Sunt, qui dicant, nouam hic offenſam interfuiſſe: cum deberent ire ad Arcam ſupplices; non autem Arcam inde extrahere arrogantes. Vnde innuere videntur, non licuiſſe Hebræis, Arcam hinc ad prælium exportare. E Quod vt explicetur, nonnulla ſunt hoc loco de iure, & de facto inquirenda.

Hebræorum ignorantia.

3. *Prima quæſtio de iure.*

Nam de iure quæritur primò: An licuerit Iſraëlitis Arcam è tabernaculo efferre? Reſpondetur, lege ordinaria non licuiſſe. Nam Deus abſolutè præcepit, Exod. 40. num. 3. vt Arca in tabernaculo teſtimonij poneretur. Nec vnquàm in lege exprimitur poteſtas ordinaria, eam è tabernaculo exportandi. Vnde in deſerto ſimul cum tabernaculo Arca deferebatur: vt patet Num. 4. à n. 24. In terra autem Promiſſionis ſimul cum tabernaculo conquieuit: vt colligitur ex Ioſ. 18. num. 1. vbi dicitur, fixum fuiſſe tabernaculum in Silo, vtique

cum Arca : quæ hoc loco in Silo pariter fuiſſe ſignificatur. Nihilominùs licuiſſe ex interpretatione legis in caſu neceſſitatis. Cùm enim crederent Hebræi, nullum ſibi præſidium contra Philiſthinos ſupereſſe, niſi quod ab Arca peteretur : pariter crediderunt, ſibi licuiſſe, eam pro ſe tuendis in caſtra exportare. Et moueri potuerunt ad legem interpretandam : quòd, cùm olim in primo ingreſſu terræ Promiſſionis tabernaculum in Galgalis collocatum fuerit; vt colligitur ex c.5. Ioſuē, n. 8. & 9. vbi dicuntur caſtra in Galgalis collocata, & proinde etiam tabernaculum, quod in medio caſtrorum ponebatur; vt Num. 2. n. 2. præcipitur: tamen Deus præcepit, vt inde educeretur Arca, & circa muros Ierichuntinos circumferretur ad vrbem diruendam. Ioſ. 6. à num. 4. Ex quo facto credere potuerunt Iſraëlitæ, in ſimili caſu neceſſitatis, licitam ſibi fore Arcæ tranſlationem.

Abul. Maſius.

Ita Abul. hoc loco, q. 6. Maſius in c. vlt. Ioſ. n. 1. & alij arbitrantur.

4. *Secunda quaſtio etiã de iure.*

Quæritur ſecundò etiam de iure. Quomodo licuerit ſummo Sacerdoti ingredi Sanctuarium ad exportandam Arcam; cùm hic ingreſſus ſemel tantùm in anno fieri licuiſſet? vt patet Exod. 30. n. 10. & Leuit. 16. num. 2. & Hebr. 9. num. 7. Dicet aliquis, tunc fuiſſe diem propitiationis, ſeu expiationis, in quo ingredi licebat. Sed hæc reſponſio, præterquàm quòd liberè aſſumatur, falſa eſt & inſufficiens. Falſa, quia dies expiationis erat ſacerrimus; in quo proinde Hebræi, ſicut in aliis diebus feſtis, ab omni ſeruili opere vacabant : vt patet Leuit. 16. n. 29. & Leuit. 23. n. 30. & Num. 29. n. 7. Hic autem dies erat operarius; cùm in eo Arca portaretur, & bellum committeretur. Inſufficiens, quia ingreſſus in illo die ſolùm erat licitus ad Deum per ſacrificium ſanguinis propitiandum, non autem ad Arcam ex eo loco educendam. Vnde quamuis eſſet dies propitiationis, adhuc rediret eadem difficultas. Dicendum igitur ſimiliter ex interpretatione legis hoc licuiſſe in caſu neceſſitatis.

5. *Ingreſſus in Sanctuariũ, quando, & quomodo licuerit.* Ribera. Theoph. D. Auguſt.

Quamuis Gloſſa in locum citatum Diui Pauli ad Hebr. 9. dicat, Sacerdotem, ſæpè quidem ſine ſanguine Sanctuarium intrare potuiſſe : ſed cum ſanguine, non niſi ſemel. Quod Riberæ, aliiſque recentioribus non placet : fortaſſe, ne violentia literæ inferatur. Et multo magis diſplicet Theophylacto, quod docuit D. Aug. quæſt. 133. in Exodum, nimirum, Pontificem quotidie introiiſſe in Sancta Sanctorum, ad offerendum incenſum. Quamuis D. Aug. non tam in ſua opinione, quæ planè conſequens erat, quàm in opinionis fundamento decipiatur. Credidit enim altare thymiamatis eſſe intra Sancta Sanctorum, in quo incenſum quotidie manè & veſperè offerebatur. Exod. 30. n. 7. & 8. Vnde neceſſe erat, vt bis quotidie Sacerdos illuc ingrederetur. Cæterùm illud altare fuiſſe extra Sancta Sanctorum, Ribera lib. 2. De Templo, c. 8. Barrad. tom. 2. conc. lib. 3. c. 19. Villalpandus in c. 41. Ezech. lib. 4. cap. 51. Iuſtinianus in c. 9. Epiſt. ad Hebr. aliique teſtãtur. Vnde concludunt hi Doctores, aditum in Sancta Sanctorum non niſi ſemel in anno patuiſſe. Dixerim nihilominùs in hac re, quamuis ingreſſus publicus & ſolennis in Sancta Sanctorum, non niſi ſemel in anno, & cum ſanguine, ſummo Pontifici licuerit: tamen ingreſſum priuatum & ſecretum, ad locum euertendum & emundandum, ſæpiùs licuiſſe; ne locus ille ſacerrimus, aut perpetuo ſqualore obſitus, aut perpetuo miraculo expurgatus fuiſſe admittatur. Quia tamen ingreſſus ad extrahendam Arcam, de quo agitur hoc loco, ſecretus

Ribera. Barrad. Villalp. Iuſtin.

A non fuit; ſed publicus : idcircò ad illum licitè faciendum, aliqua legis interpretatio, vt dixi, requirebatur.

6. *Tertia quæſtio, de facto.* Iuſtin. Mart.

Quæritur tertiò : An ſola arca exportata fuerit, relicto tabernaculo, in eodem loco? Iuſtinus Martyr in Dialogo cum Tryphone, versùs finem, etiam tabernaculum eductum ſignificat: *Scitis*, inquit, *cùm tabernaculũ teſtimonij ab hoſtibus Azotis raptum, atque illi plaga horrẽda & inſanabili affecti eſſent; conſilium eos cœpiſſe, vt id ſuper curru imponerent, periculi faciẽdi gratia, an virtute Dei propter tabernaculum plaga percuſſi eſſent; & Deus ideo reductum vellet, vnde raptum fuerat.* Quibus verbis, cùm apertè exprimat, tabernaculũ à Philiſthinis captum; conſequenter etiam ſignificat, ab Iſraëlitis in prælium fuiſſe eductum. B Neque enim Philiſthini in vrbem Silo, illud rapturi penetrarunt; ſed ex acie, ad quam delatum fuerat, abſtulerunt.

Sola Arca exportata, non tabernaculum. Abul.

Nihilominùs Abulenſis, hoc loco, q. 4. & latiùs in cap. 20. Exod. q. 41. affirmat, ſolam Arcam in prælium ductam fuiſſe : quia Arca leuior & facilior erat, vt portaretur. Addere poterat, quia ſanctior & ſacratior erat, vt auxiliaretur. Hoc etiã ſupponere videtur Auctor mirabilium Scripturæ, lib. 2. cap. 7. dicens, Philiſthinos miſeras pœnas dediſſe interiora viſcera profundendo, vt ex ſequenti capite patebit : quia interiora tabernaculi ſacraria, nempe, Arcam, extra ſuos limites protraxerunt. Vbi palàm ſupponit, Arcam à tabernaculo ſeparatam. C Et colligitur ex Litera, quia nulla in hac hiſtoria fit mentio tabernaculi ducti, aut reducti: facienda profectò, ſi & illud pariter cum Arca transferretur. Vnde Iuſtinus, figuratè loquutus, totum pro parte vſurpauit: præſertim cùm ad eius inſtitutum confirmandum, nihilo magis tabernaculum, quàm Arcam exprimere oporteret.

Auctor mir.

7. *Arca à tabernaculo extracta, nunquàm reducta.* Abul.

Immò addit Abulenſis in loco Exodi citato, & rectè, ſemper Arcam extra tabernaculum manſiſſe, ab hoc die, quo exportata eſt ad pugnam contra Philiſthinos vſque ad tempus Salomonis, quo illata eſt in templum ab ipſo Salomone ædificatum, quod fuit pluſquàm centum annorum; ſi vera eſt collectio Abul. citato loco, ſeu potiùs nonaginta vnius annorum, vt ipſemet Abul. infrà in D cap. 7. q. 10. rectiùs colligit. Nã à captiuitate Arcæ, Saül cum Samuele regnauit quadraginta annos, Act. 13. n. 21. Totidem Dauid. 3. Reg. 2. n. 11. Salomon autem in quarto anno Regni ſui cœpit templum ædificare, 3. Reg. 6. n. 1. & ſeptem annis abſoluit. Ibidem, n. 38. atque adeò in vndecimo anno regni ſui Arcam in templo collocauit: vnde prædicta annorum ſumma coaleſcit. Fuit autem Arca toto hoc tempore partim apud Philiſthinos, à quibus capta fuerat: partim apud Iſraëlitas, quibus tandem fuerat reſtituta : principiò quidem in domo Abinadab; poſteà in domo Obededon; tandem in domo Dauid; vnde eam Salomon in templum excepit. Tabernaculũ autem fuit partim in Silo, vbi primùm fuerat collocatũ: partim in E Nobe, quò illud tranſtulerat Samuel, præſcius repellendum eſſe à Deo tabernaculum de Silo; & vbi ei præerat Sacerdos Achimelech, qui Dauidem fugientem ſuſcepit, & panes Propoſitionis ei tradidit epulandos. 1. Reg. 21. à n. 1. partim à Gabaon, quò illud tranſtulit Saül, poſtquàm Nobe deſtruxit. Ex quo loco Salomon illud eduxit, & ſimul cum Arca in templo collocauit, vt ex 2. Paralip. 1. à n. 3. conſtat.

Loca Arca.

Loca tabernaculi.

8. *Quæſtio de loco ſacrificiorum.*

Sed occurrit hoc loco dubitatio : Nam, cùm ſacrificia legis veteris in vno tãtùm loco fieri iuberentur; vt in 1. tom. Annot. 6. Sect. 1. iam oſtendi, quando tabernaculum & Arca erant ab

inuicem

inuicem ſeparata, vtrónam in loco huiuſmodi ſacrificia fiebant, in tabernaculóne: an in loco Arcæ? Reſpondeo, vtrobique fieri licuiſſe: nam Deus iuſſit fieri ſacrificia. *In omni*, inquit, *loco, in quo fuerit memoria nominis mei.* Exod.20.n.24. hoc eſt, in quo diuina oracula redderentur: atqui in loco Arcæ erat memoria diuini nominis, ſeu ex Arca diuina oracula reddebantur: iuxta illud Dei ad Moyſem: *Inde*, inquit, *præcipiam, & loquar ad te ſupra propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim, qui erunt ſuper Arcam teſtimonij.* Exod.25.n.22. Et illud: *Audiebat Moyſes vocem loquentis ad ſe de propitiatorio, quod erat ſuper Arcam teſtimonij inter duos Cherubim: vnde etiam loquebatur ei.* Num. 7.num. 89. Ergo in loco Arcæ ſacrificari licebat. Et confirmatur: quia Bethſamitæ coram Arca regrediente de terra Philiſthinorum, obtulerunt holocauſta. 1.Reg.6. n.15. Item Dauid, cùm deduceret Arcam de domo Obededon in ciuitatem ſuam, ſexto quoque paſſu bouem & ouem & arietem immolabat. 2. Reg.6. n. 13. quæ immolationes & licitæ & laudabiles extiterunt.

Fiebant in loco Arcæ.

9. *Fiebant etiã in loco tabernaculi.*

Iam verò in tabernaculo, etiam ſine Arca, licitè fieri ſacrificia, patet: tum, quia in eo erat memoria nominis Domini, ſeu ex diuina oracula reddebantur, iuxta illud: *Sacrificium eſt Domino ad oſtium tabernaculi, vbi conſtituam, & loquar ad te.* Ex.29.n.42. tum, quia in eo ſacrificia fieri expreſsè iubebantur, vt patet ex verbis proximè citatis, ex illis: *Homo, qui obtulerit holocauſtum, ſiue victimam, & ad oſtium tabernaculi non adduxerit eam, vt offeratur Domino; interibit de populo ſuo* Leuit. 17. n.9. tum denique quia poſt captiuitatem Babylonicam, incertum eſt, an inuenta fuerit Arca, quam Ieremias abſconderat in monte Nebo. 2. Mach.2. n.5. & in ſepulchrum Moyſis, vt refert Abulenſis, intulerat. Certiùs eam non fuiſſe in ſecundo templo Ieroſolymitano, cùm à Romanis euerſum eſt: vt Ioſephus lib.6. Antiquit. c.6. teſtatur: immò neque tempore Chriſti Domini, vt Ribera in c.1. Aggæi, n.19. ſupponit, ſuſpicatus, eam ſublatam fuiſſe à Rege Antiocho, cùm templum ſpoliauit. 1.Mach.1.n.23. De qua re ad cap. ſequens latiùs diſputabo: & tamen toto eo tempore multa ſacrificia in templo fiebant, vt Abul. q.43. in c.20. Exodi, confirmat. Ergo non requirebatur præſentia Arcæ, vt ſacrificia agerentur.

Abulenſis. Ioſeph. Ribera. Abul.

10. *Sua cuique loco tabernaculi, & Arcæ ſacrificia congruebant.*

Sed obſerua cum Abul. in c.7. huius lib. q. 3. & ſequentibus, non potuiſſe fieri ſacrificia in vtrouis loco, ſine diſcrimine; & pro cuiuſque arbitrio. Nam ſacrificia anniuerſaria, quotidiana, & determinata à lege, in tabernaculo fieri oportebat: quia in eo loco, etiam ſublata Arca, erant altaria holocauſti & incenſi, in quibus ſacrificia offerebantur. Exod.50. n.5. & 6. nec enim dicuntur vſquàm ab eo loco ſeparata. Ibidem erat ſummus Pontifex; & panes Propoſitionis, 1.Reg.21.n.1.& 4. Ibidem Sacerdotes veſtiti Ephod lineo, ſuis ſinguli muneribus intenti. 1.Reg.22. n.18. Denique ibidem erat reliquus ſacrorum apparatus: & proinde totus ille cultus legalis in tabernaculo vigebat; vnde opus erat, vt omnes ſolemnes hoſtiæ, & à lege inſtitutæ, in tabernaculo offerrentur. At verò ſacrificia ſpontanea coram Arca, etiam à tabernaculo auulſa, fieri licebat; vocatis aliunde Sacerdotibus, qui illa ritè peragerent: neque enim cum Arca ſeparata erant Sacerdotes, excepto vno Eleazaro, quẽ ſanctificauerunt ad illam cuſtodiẽdam; de quo incertũ eſt, Leuitáne fuerit, an Sacerdos: vt ad c.7. dicemus. Licebat, inquam, fieri huiuſmodi ſacrificia coram Arca: tum, quia Arca, cùm per ſe eſſet tabernaculi pars, non conſtituebat di-

A uerſum ſimpliciter ſacrificiorum locum; cuius tunc vnitas præcipiebatur ad vnitatem Dei ſignificandam: tum etiam, quia, cùm in Arca peculiaris Dei præſentia per oracula oſtenderetur; nullum ex ſacrificiis ibi factis, idololatrandi, aut falſa numina fingendi periculum conſurgebat.

11. *Quarta quæſtio.*

Quæritur quartò: An ſummus Sacerdos ingreſſus fuerit Sanctuarium ad Arcam inde auferendam, præmiſſis illis ceremoniis, cum quibus in die expiationis ingrediebatur: nempe, cum ſacrificiis, cum veſtibus ſacerdotalibus, & cum fumo thymiamatis? vt præcipitur Leuit. 16. à n.3. Reſpondeo negatiuè: quia illæ ceremoniæ pertinebant ad expiandum populum: tunc autem non erat feſtum expiationis, vt diximus, neque licebat il-
B lud in eodem anno iterari; cùm eſſet anniuerſarium, ſemel tantùm, id eſt, decimo die menſis ſeptimi celebrandum, Leuit.23.n.27. aliiſque locis ſuprà indicatis: ergo fieri non debuerunt. Quo etiam pacto, quando ſummus Sacerdos in deſertó Sanctuarium ingrediebatur ad tegendam Arcam ante motum caſtrorum, eas ceremonias non præmittebat: vt ex Num.4. à n.5. conſtat. Dices, ſaltem thymiama debuit ſummus Sacerdos adhibere: quia hoc non tam ad expiandum populum, quàm ad Sanctuarium fumo obtegendum, ne videretur, adhiberi conſueuerat: vt Leu. 16.n.13. habetur. Reſpondet Abul. q.9. in ſolo expiationis die thymiama adhiberi ſolitum ad tegendum oraculum exhalatione fumi: quia in eo ſolo die ap-
C parebat Angelus corporali ſpecie, & ad interrogata reſpondebat: quem proinde Deus obtentu fumi è thymiamate exhalati occultandum curabat. Sed planè rem incertam, ne dicam fictitiam & inanem aſſumit de apparitione Angeli ſub corporali ſpecie. Cur enim viſibilis appareret, quem Deus videri non permittebat; maximè, cùm ad formandas voces audibiles illa figura viſibilis neceſſaria non eſſet: Immò Caiet. in c.25. Exod. aſſerit, Deum in propitiatorio infigurabilem ſe adorandum præbuiſſe, ne quod periculum idololatriæ illi populo daretur. Faciliùs igitur reſponderim, eam quoque ceremoniam eſſe propriam illius ſolennis ingreſſus in die expiationis; & propterea non eſſe ad alios extrahendam.

Abul. *Angelus non apparebat à propitiatorio in die expiationis.*

Caiet.

12. *Quinta quæſtio.*

D Quæritur quintò: An ſolus Pontifex ingreſſus fuerit ſanctuarium ad auferendam Arcam? Ratio dubitandi in vtranque partem, eſt; quia minoribus Sacerdotibus non licebat ingreſſus in Sanctuarium, quod propterea dicebatur ἄδυτον, hoc eſt, ſine aditu, à verbo δύω, hoc eſt, ingredior: vnus autem Pontifex tanto oneri non eſſet par: Arca enim minimùm, quatuor portitores, ſeu baiulos requirebat; vt exportaretur. Dicerent fortaſſe Rabbini fuiſſe vnum Pontificem, ſed diuinitùs adiutum: ſicut & Leuitæ dicuntur diuinitùs adiuti, cùm Arcam è domo Obededon in domum Dauidis importarunt, iuxta illud: *Cúmque adiuuiſſet Deus Leuitas, qui portabant Arcam fœderis Domini, immolabantur ſeptem tauri, & ſeptem arietes.*
E 1.Par.15.n.16. Vbi Lyranus ex Hebræis aſſerit, diuina virtute ſic portatam fuiſſe Arcam, vt Leuitæ portitores eius nullum pondus ſentirent: & pro iſto miraculo fuiſſe factam immolationem. Quo etiam pacto Ioſephus lib.8. Antiquit. c.2. aſſerit, in exportatione Arcæ è domo Dauidis in templum Salomonis, quæ 3. Reg.8. à n.1. facta eſt, nullam laſſitudinem contigiſſe iis, qui præcinebant hymnos choreáſque agebant. Vt ex hoc miraculo colligerent homines, eos, qui in diuino cultu & obſequio laborant, nunquam defatigandos; iuxta illud: *Non eſt deficiens; neque laborans* in

Reſponſio Rabbinorum.

Lyran. *Portantes & celebrantes Arcam non fatigabantur.* Ioſeph.

in eo. Iſai.5.n.27. Et illud: *Current, & non laborabunt: ambulabunt, & non deficiët.* Iſai.40.n.31. Cùm tamen quia inania idola portabant, non mediocriter fatigarentur; iuxta illud: *Facta ſunt ſimulacra eorum beſtiis & iumentis, onera veſtra graui pondere vſque ad laſſitudinem.* Iſai.46.n.1. Hoc eſt: Simulacra gentium, ænea, vel marmorea, quæ beſtiis & iumentis erant grauia onera; ſeu, quæ beſtias & iumenta graui pondere premebant, in veſtros humeros tranſlata, dum illa honoris gratia in veſtris pompis circunfertis, facta ſunt onera veſtra, quæ vos vſque ad laſſitudinem premunt: vt non aliter, quàm iumenta ſub hoc infauſto pondere laboretis. Sub quibus ſimulacris profana ac terrena negotia intellige; quibus, qui incumbunt, grauiter delaſſantur. Sicut igitur quondam Leuitæ diuinitùs adiuti, Arcam ſine onere portabant: ita fortaſſe dicerent Hebræi hoc loco, ſolum Summum Sacerdotem diuinitùs adiutum, Arcam è tabernaculo extuliſſe. Sed illis non aſſentior: quia, cùm Arca non perinde extracta ſit modò è Sanctuario, atque poſteà illata fuit in domum Dauidis; tunc enim ingreſſa eſt, ſecundo Numine; nunc autem aduerſo Numine egreſſa: opus non eſt, vt idem vtrobique miraculum concedatur; vt demus in altero ſaltem concedendum. Quare dicendum cum Abulenſi qu. 10. in expiationis die, ſolum Summum Sacerdotem ingredi potuiſſe Sanctuarium ad deprecandum: vt patet Leuit. 16. num.17. At verò extra eum ad Arcam loco mouendam, etiam minoribus Sacerdotibus ingreſſum licuiſſe: vt videre eſt in deſerto, quando Arca mouebatur. Numer.4. num.5. Vnde etiam hoc loco plures Sacerdotes ex minoribus cum Summo ingreſſi ſunt in Arcam exportandam.

Portantes idola fatigabantur.

Vera reſponſio.

13. *Sexta quæſtio.*

Quæritur ſextò & vltimò, de facto, à quibus extracta fuerit Arca è Sanctuario: & à quibus in caſtra, indéque in prælium deportata? Nihil de hac re in Litera exprimitur. Vnde ex aliis Scripturæ locis coniicienda, quæ huic accommodentur. Igitur in deſerto, quando caſtra mouenda erant, Summus Sacerdos Aaron, & filij eius, Sanctuarium ingrediebantur; deponebant velum, quod ante fores Sanctuarij pendebat, eóque Arcam inuolutam, humeris Leuitarum, id eſt, Caathitarum, exportandam imponebant. Num.4. à n.5. Hoc ex ritu, quæ præſenti loco aptari poſſunt, educenda. Primò, Heli Pontifex ingreſſus eſt Sanctuarium; ſi non propria ſponte, ſaltem totius populi precibus adductus, publica calamitate vires, animóſque ſupra ætatem ſuggerente: quamuis enim Heli ob ſenectutem aliqua ſummi Pontificatus miniſteria, à ſe in alterum filiorum tranſtulerit, vt initio huius num. ex aliquorum ſententia retulimus; tamen hoc tam graue, tam ingens, tam inſolitum munus extrahendi Arcam è ſuo loco, vt in publica neceſſitate Deum ſibi ac populo propitium redderet & exorabilem, nemini à ſe committendum cenſuit, ſed per ſe ipſum obeundnm. Patrem ſequuti ſunt duo eius filij Ophni & Phinees, & ſi qui alij Sacerdotes ad hoc munus neceſſarij fuerunt. Deinde omnes ſimul operuerunt Arcam, non quidem eo velo, quod ante fores Sanctuarij tendebatur, vt in deſerto fieri ſolebat: ſed alio ſtragulo, ſeu inuolucro, quod maieſtatem & ſanctitatem Arcæ non dedeceret. Et diuerſitatis ratio eſt: quia in deſerto, quando caſtra mouebantur, totum tabernaculum & Sanctuarium ſoluebatur; vnde nihil mirum, ſi velum è ſuo loco tolleretur: hîc autem, cùm tota Sanctuarij moles ſarta, tecta permaneret; non poterat ve-

Modus quo Arca è tabernaculo extracta eſt.

A lum è ſuo loco reſigi, ſed eo ibi relicto, aliud comparare oportebat, quo Arca tegeretur.

Tandem iuſſit Heli, vt Arca exportaretur humeris Leuitarum, ſeu potiùs Sacerdotum. Nam, licèt Arcam portare, ad Leuitas Caathitas pertineret Num.4. num. 15. tamen etiam à Sacerdotibus maioris neceſſitatis, aut celebritatis gratia portari conſueuit: vt videre eſt in tranſitu Iordanis, Ioſ.3. num. 3.6. 8. 13. 14. 17. in expugnatione Iericho Ioſ. 6. num.6. & 12. in dedicatione templi Salomonis. 3.Reg.8. n.4. & 6. Immò & Summi Sacerdotes, Sadoc & Abiathar, eam dicuntur Ieroſolymam reportaſſe. 2. Reg. 15. n.29. Quo merito dicitur Abiathar, mortis ſupplicium euaſiſſe. 3. Reg.2. n.26. Sic igitur hoc loco mihi B videntur non tam ſimplices Leuitæ, quàm Sacerdotes Arcam exportaſſe: tum, quia in maiori calamitate, qualis præſens erat, opus fuit, vt cum maiori auctoritate Arca exportaretur, nempe, à Sacerdotibus: tum etiam, quia, cùm hîc Arca extraheretur è Sanctuario, in quod Leuitæ intrare non poterant; neceſſe fuit, vt à ſolis Sacerdotibus extraheretur. Dices: In deſerto Arca è Sanctuario extrahebatur per Leuitas, vt patet c. citato, Num.4. n.15. Ergo & hîc. Reſpondeo, in deſerto priùs diſſolui ac diſſipari totum Sanctuarium, quàm Arca inde extraheretur. Vnde Leuitæ eam extracturi, non tam in Sanctuarium, quàm in locum, vbi anteà conſtructum fuerat Sanctuarium, intrabant: hîc autem, cùm integrum San-C ctuarium maneret, vt diximus; non Leuitæ, ſed Sacerdotes Arcam inde extrahere debuerunt: ne Leuitæ ſine vrgente neceſſitate Sanctuarium intrare cogerentur. Sacerdotum igitur humeris exportandam eam impoſuit Heli, nec aliorum fortaſſe priùs, quàm filiorum, qui propterea hoc loco expreſſe nominantur. Sed quia duo tantùm ferendo oneri ſatis non erant, totidem alios, ſeu plures, ſi plures requirebantur, ex clarioribus Sacerdotibus ſuppleuit: Deum precatus, vt belli euentum ſecundaret, filióſque ſuos enixè obteſtatus, vt potiùs vitam in acie relinquerent, quàm ſine Arca in vrbem regrederentur: vt paulò poſt dicemus. Sic proceſſit pompa illa non triumphalis, ſed fetalis, magno præeuntium & ſequentium D agmine, partim feliciter precante, partim miſerabiliter eiulante.

14. Arca non modò à Leuitis, ſed etiam à Sacerdotibus portari conſueuit.

Obiectio ſoluitur.

Filij Heli portarunt Arcam.

Arcam fœderis Domini exercituum ſedentis ſuper Cherubim. Dicitur Arca fœderis, quia in ea fœdus, ſeu tabulæ legis diuinæ ſeruabantur. Exod. 25.n.16. Dicitur Deus, *Dominus exercituum*, propter rationes, quas cap.1.n.3.§.10. aſſignaui. Dicitur tandem Dominus ſedere ſuper Cherubim, quia in propitiatorio de medio Cherubinorum ad interrogata reſpondebat: vt patet Exod. 25. à n.16. Vnde frequens eſt in ſacris Literis hæc loquutio: *Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare coram Ephraim*, &c. Pſal.79.n.2. *Qui ſedes ſuper Cherubim, moueatur terra.* Pſal.98. n.1. *Qui ſedes ſuper Cherubim, tu es Deus ſolus omnium regnorum* E *terræ.* Iſai.37. n.16. & paſſim alibi.

15. *Verborum explicatio.*

Sed, cur hoc loco fit peculiaris mentio Domini exercituum ſedentis ſuper Cherubim? Duplex ratio eſſe poteſt. Vna, vt ſignificaretur Arca ſuo tecta propitiatorio, & ſuis inſtructa Cherubinis fuiſſe ad bellum exportata, ac tandem capta ab hoſtibus: neque enim adeò acerba eſſet Arcæ iactura; ſi propitiatorium & Cherubini in quibus Deus ſedere dicebatur, in tabernaculo relinquerentur. Omnia igitur hæc ad bellum delata ſunt; omnia ad hoſtes tranſlata: vt ſequenti cap. n.1. ex Ruperto & Iſidoto Peluſiota oſtendam. Altera,

16. Cur hic fiat mentio Domini exercituum, &c. Prima ratio.

Rupert. Iſid. Peluſ.

Secunda ratio.

Vana Hebræorum confidentia in quo fundetur.

tera, vt vana illius populi confidentia notaretur, qui inaniter exultabat: primò, videns ſuum in auxilium prodire Arcam Domini exercituum, hoc eſt, multos exercitus habentis; iuxta illud Baldad, *Nunquid eſt numerus militum eius?* Iob 25. num. 5. Quaſi diceret: Quis Philiſthinorum exercitus reformidet, cùm ſperet Dominum innumerabilium exercituum pro ſe in acie pugnaturum? Secundò, videns Arcam Domini ſedentis ſuper Cherubim, ſibi patrocinari: quaſi non dubitaret, ſub pedibus eius, qui adeò eſt potens & excelſus, vt ſuper Cherubinos ſedeat, Philiſthinos conterendos. Non multò aliter Rupertus hoc loco cap. 13. hanc Iudæorum confidentiam in eo fundat, quòd Dominus inter eos ſederet ſuper Cherubim, hoc eſt, magnificè tractaretur. Quaſi dicerent: Populus, à quo Dominus in auguſta Cherubinorum ſede collocatur, ab ipſo Domino proculdubiò defendetur; ne ſi populum perire ſinat, ſuo ipſe ſolio defraudetur. *Nota*, inquit, *quàm acutè, quàm mordaciter, cùm præmiſſum eſſet: Et tulerunt inde Arcam fœderis Domini exercituum. continuò ſubiunctum eſt: Sedentis ſuper Cherubim. Hoc quippe non pro ſuo ſenſu, ſed pro illorum notabili vanitate Scriptura dixit. Quid enim ſtultius ac vanius? Nunquid ſuper illos Cherubim, quos fecit Moyſes, immò quos Beſeleel ille faber, cum ſocio ſuo Ooliab, fudit aut fabricauit; ſedebat Dominus exercituum, captus, vel delectatus pulchritudine auri; & non potiùs ſuper homines, & ſuper Sanctos Angelos, plenos ſcientia Dei, ſecundùm nomen Cherubim?* Itaque vanè & ſtultè confidebant, quia exiſtimabant, ſatis ſibi eſſe ad victoriam reportandam, quòd Dominus inter Cherubinos propitiatorij præſens loqueretur; nihil curantes, an à cordibus exularet; cùm tamen hæc ſpiritualis præſentia præcipuum eſſe deberet confidentiæ fundamentum: ſeu, quia exiſtimabant, ſatis ſibi eſſe ad ſpem victoriæ, quòd Deum in externam Cherubinorum ſedem excepiſſent; quamuis illum ab interno animorum thalamo ablegaſſent; cùm tamen Deus in hoc vno delectatus, nihil in illa immoretur.

Rupert.

Deum potiùs in cordibus, quàm in aureis Cherubinis gerendum.

17. *Illuſtris de Cherubinis tractatio.*

Poſtulat hic locus, vt de his Sanctuarij Cherubinis paulisper diſſeramus: multiplex enim circa illos quæſtio poteſt excitari de materia, figura, ſitu, ſignificatione, nomine, & ratione; cur ſuper illos potiùs, quàm ſuper Seraphinos ſedere Dominus dicatur? Singula breuiter perſtringenda; &, quantum loci occaſio feret, enodanda.

Cherubinorum in Sanctuario exiſtentium materia.

18. *Materia Cherubinorũ, aurum ſolidum & ductile.*

QVamuis doctrinæ ordo poſtulet, vt à nomine ordiamur; tamen, quia quæſtio de nomine, cum ea, quæ vltimo loco traditur, connexa eſt; ad penultimum differetur. Igitur materia Cherubinorum fuit aurum ſolidum ductile; iuxta illud: *Duos quoque Cherubim aureos & productiles facies.* Exod. 25. num. 18. Aurum quidem; in quo diſtinguuntur à Cherubinis templi Salomonici, qui erant ex lignis oliuarum. 3. Reg. 6. num. 23. Cuius diſcriminis illud myſterium eſſe poteſt, quòd tabernaculum Synagogam; templum verò Eccleſiam repræſentabat. Deus autem in Synagoga ſuam maieſtatem ſub auri ſymbolo præferebat: in Eccleſia ſuam charitatem ſub oliuæ ſymbolo manifeſtat. Solidum autem erat illud aurum, vt Oleaſter eruit ex voce Hebræa מִקְשָׁה

Myſtica huius materiæ ratio.

Oleaſter.

A *Michſcah*, quod eſt, *graue, durum, non vacuum*, à radice קשה *Chaſcah*, eiuſdem ſignificationis: & ductile, hoc eſt, fabrefactum, malleis, non opere fuſorio conflatum: vt Pagninus in Theſauro, ex Hebræa editione oſtendit; & Caietanus ex Latina confirmat. Vt hinc difficultas, qua virtus comparatur: illinc conſtantia, & ſoliditas, qua in rebus aduerſis perſeuerat, iudicaretur.

Pagnin. Caietanus.

Sed obiter aduerte, præter Cherubinos de lignis oliuarum factos à Salomone in oraculo, alios de auro puriſſimo ab eodem Salomone factos fuiſſe in altari thymiamatis. 1. Paral. 28. n. 18. ad ſimilitudinem eorum, qui erant in Arca, vt Abul. ibi, q. 6. latiùs oſtendit. Vnde altare thymiamatis in templo habebat Cherubinos, quibus in tabernaculo carebat, vt ſignificaretur altare Eccleſiæ, B pulchrius, ditius & ſanctius futurum, quàm altare Synagogæ: ad hoc homines quidem acceſſiſſe; ad illud, non niſi Cherubinos, id eſt, homines Cherubicæ ſanctitatis conſortes, acceſſuros. 19.

In templo Salomonis quidam Cherubini lignei, quidam aurei.

Abul.

Quid ſignificent Cherubini aurei in altari thymiamatis.

Cherubinorum figura.

FIgura Cherubinorum non eadem omnibus videtur. Sunt, qui dicant, fuiſſe belluinam, & nulli hominum notam. Ita ſentit Ioſephus lib. 3. Antiquit. cap. 6. aliàs 8. dicens, Cherubim fuiſſe *animalia volucria, noua ſpecie, nec vnquam cuiquam hominum viſa.* Et lib. 8. cap. 2. aliàs 3. addit, neminem coniicere vel eloqui poſſe, quanam fuerint C effigie illi Cherubini figurati. Fauere videtur Philo Hebræus lib. 3. De vita Moyſis, non procul ab initio, vbi loquutus de propitiatorio: *Baſis*, inquit, *eſt duarum imaginum volucrum, quæ ſermone vernaculo nominantur Cherubim.* Vbi facere videtur Cherubinos quoad figuram, volucribus, quàm hominibus propiores. Subſcribit Oleaſter in expoſitione literali ad cap. 25. Exodi. Et probat: tum, quia Cherubini propitiatorij nunquàm dicuntur figuram humanam habuiſſe: tum, quia, ſi haberent figuram humanam, non poſſent alas extendere ad partem anteriorem, brachiis id aliqua ex parte impedientibus: tum denique, quia Ezech. 10. num. 14. facies Cherubica, & facies humana diſtinguuntur: nam ibi ſic: *Facies vna, facies* D *Cherub; & facies ſecunda, facies hominis.* Ergo facies Cherubica non coincidit cum humana. Quòd ſi Oleaſtro obiicias illud de Cherubinis, Exod. 25. n. 20. *Reſpiciántque ſe mutuò verſis vultibus in propitiatorium*, ſeu, vt eſt in Hebræo: *Et facies eorum, vir ad fratrem ſuum:* vbi vides, Cherubinos, virum, & fratrem appellari: ex quo loco colligunt Caiet. & alij recentiores, virili figura præditos fuiſſe. Facilè reſpondet Oleaſter, ſimiles loquutiones non ſolùm brutis, ſed etiam rebus inanimatis in Scriptura conuenire: brutis quidem, vt patet Geneſ. 7. num. 2. vbi Deus ad Noë: *Ex omnibus*, inquit, *animantibus mundis tolles ſeptena & ſeptena, maſculum & fœminam.* In Hebræo eſt, *virum & vxorem eius.* Inanimatis autem, E vt patet Exod. 26. n. 3. vbi Deus ad Moyſem: *Quinque cortinæ*, inquit, *ſibi iungentur mutuo, & aliæ quinque ſimili nexu cohærebunt.* Hebraïcè: *Mulier ad ſororem ſuam.* Sic etiam Iſaias 40. n. 26. cùm de ſyderibus loqueretur: *Neque vnum*, inquit, *reliquum fuit.* Hebraïcè: *Vir non defuit:* vt notat Pagninus in Theſauro, verbo איש *Is*, id eſt, vir.

20. *Prima opinio. Fuiſſe belluinam.* *Ioſeph.*

Philo.

Oleaſter. Probatur.

Soluitur obiectio.

Caiet.

Nihilominus Cherubinos propitiatorij Moſaici humanam figuram habuiſſe, communior eſt opinio: quam tenent Rabbi Salomon in 2. Paral. 3. & Abenezra in cap. 25. Exodi, & Talmudici, quos citat & ſequitur Genebrard. in Pſalm. 79. num. 3.

21. *Secunda & vera opinio. Fuiſſe humanam.* *Rabbini. Talmudici. Genebr.*

Lyra. Burgenſ. Abul. Ribera. Barrad. Lorin. Pradus. Villalp. Alcaçar. Cornel. Surius. *Probatur.*

num.3.& in Pſalm.73.n.8.Lyr.Burg:Abul. Caiet. in locum Exodi citatum.Et ex noſtris Ribera lib. 2. De templo cap.6. Barrad. tom.2. conc. lib. 3. cap.16.Lorin. in Pſalm.17.n.11. Pradus tom.1. in Ezechielem, viſione 1.ſect.5. Villalpandus tom. 2.lib.4. cap. 37. Alcaçar Apoc.4. verſ.7. notat.8. Cornel.ad cap.25. Exodi. Suar.tom. De Angel. lib.6.cap.10.& alij. Probatur: quia Salomon in tabulatis templi ſculpſit Cherubinos, *in ſimilitudinem hominis ſtantis*.3.Reg.7.num.36. hos autem expreſſit, eos qui in Sanctuario erant imitando; cùm alia exemplaria non haberet: ergo & illi humanam figuram præferebant. Deinde, quia Cherubini, qui erant in templi Salomonis oraculo,*ſtabant erectis pedibus*. 2.Paral.3.numero 13. quæ eſt propria hominis poſitio, quem proinde repræſentabant: ergo & Cherubini Sanctuarij, qui fuerunt propria horum autographa, ſimilem figuram habuerunt. Tandem,quia figura humana omnium eſt elegantiſſima,vt Philo lib.De Mundi opificio, Diuus Ambroſ.lib.6. Hexaëmer.capit.9. Diuus Chryſoſt.homil.11.ad populum, & plures alij latè philoſophantur: ergo ſub humana figura potiùs, quàm ſub belluina præſtantiſſimi illi ſpiritus repræſentari debuerunt. Addit Montanus in Apparatu, Rabbinos ſequutus,duos illos Cherubinos,virili ac muliebri habitu diſtinctos fuiſſe; vt myſticè deſignarent intellectum & voluntatem, quibus ad diuinam legem exequendam concordibus, Deus inſideret. Conſentit Thomas Bozius lib.9. De ſignis Eccleſiæ,ſigno 36.quamuis aliam myſtologiam ſequatur; dicens,in illis Cherubinis ſic diſtinctis, Chriſtum Dominum, & Beatam Virginem Matrem adumbrari; qui ad Deum hominibus propitiandum perpetuò vigilant & incumbunt:dum Æterno Patenti Chriſtus Dominus vulnera, Beata Virgo vbera oſtendunt. Sed hæc interpretatio, vt ſit pia,certè non eſt ſolida; immò ridiculam vocat Ribera citatus: quia illa ſexuum diſtinctio nullo firmo innititur fundamento.

Philo. D. Ambr. D.Chryſ.

Montan. *Duo propitiatory Cherubini, an virilem & muliebrem ſpeciem repræſentarint.* Thom. Bozius.

22. *Argumenta primæ opinionis ſoluuntur.*

Argumenta, quibus vtitur Oleaſter, facilè diſſoluuntur. Primum,quia iam ex dictis conſtat, etiam iuxta ſacras Literas, humanam figuram Cherubinis tribuendam. Secundùm vt aliquis faciliùs diſſoluat, concedet fortaſſe cum Montano, Cherubinos Sanctuarij brachiis caruiſſe: ſed eorum loco ſortitos alas, quas ſublato brachiorum impedimento in anteriorem partem facilè explicarent. Nos tamen huic interpretationi minimè aſſentimur: tum, ne Cherubinos truncatos & mutilatos concedamus: tum, ne Scripturæ auctoritatem denegemus, quæ manus, non obſtantibus alis, attribuit Cherubinis, iuxta illud: *Et manus hominis ſub pennis eorum.* Ezech.1.num.8. Et illud: *Extendit Cherub manum de medio Cherubim.* Et paulò pòſt: *Apparuit in Cherubim ſimilitudo manus hominis ſubtus pennas eorum.* Ezech.10. num.7.& 8. Dicendum igitur, alarum extenſioni nullo modo brachia obſtare potuiſſe; ſiue pariter cum alis extenderentur; ſiue contraherentur ad pectora; ſiue dimitterentur ſecundum latera; præſertim cùm alæ magno quodam ambitu, intra quem brachia includi poſſent, in anteriorem partem ſinuarentur.

23. *Soluitur ad hominem.*

Tertium argumentum difficilius videtur. Totus locus citatus ita habet:*Facies vna, facies Cherub,& facies ſecunda,facies hominis,& in tertia facies leonis, & in quarta facies aquilæ.* Vbi facies Cherubica non diſtinguitur ab humana, alioqui etiam diſtingueretur à leonina & aquilina, quas tamen Cherubicas eſſe non diffitebitur Oleaſter, cùm ſint belluinæ; quales ille Cherubinis affingit.Sumitur igitur facies Cherubica pro vitulina,quæ ſola in illa Cherubinorum quadriga deſiderabatur.Et ſenſus eſt: Illi quatuor Cherubini quatuor facies habebant, vitulinam, humanam, leoninam & aquilinam. Ratio verò, cur facies Cherub ſumatur pro facie vituli, eſſe poteſt:quia Cherub per metatheſim,hoc eſt,literarum tranſmutationem, ſchema apud Hebræos frequentiſſimum, ponitur pro *Recub* à verbo רכב *Racab*, id eſt, *Equitare*, ſeu, *curru vehi*. Vnde *Recub* propriè ſignificat animal ſubiugale, quod ferendo currui admouetur: & conſequenter vitulum, qui præ cæteris animalibus frequentiùs ſolet portando currui ſubligari. Eſt igitur facies Cherub, ſeu Recub, facies vituli. Quem ſenſum Pradus ad eum locum excogitauit;& Sanches noſter maximè approbat & confirmat.Vnde non Cherubica,ſed vitulina facies eſt, quæ ab humana diſtinguitur; omnes enim illæ quaternæ facies ſecundùm ſe diſtinctæ,in eo conueniunt,quòd Cherubinos repræſentent, proindéque ex eo loco tantum abeſt,vt humana effigiés Cherubinis denegetur;vt potiùs neceſſariò concedatur. Atque hæc de figura Cherubinorum.

Prout Cherubica eſt. *Vera ſolutio.* *Cur facies Cherub ponatur pro facie bouis.* Pradus. Sanches.

Cherubinorum ſitus.

24. *Prima huius ſitus explicatio.* Oleaſter.

Situs Cherubinorum, qui erant in tabernaculo Moyſis(vt nihil interim de illis,quos Salomon fecit, aut de illis,quos Ezechiel vidit) difficilior explicatu eſt. Prima explicatio eſſe poteſt Oleaſtri: iuxta quam Cherubini erant ex vtroque latere Arcæ,habentes pedes ſuper ipſam Arcam, & capita infra propitiatorium, illud ſuſtentantia: & ſupra propitiatorium alas reducebant, ad illud tegendum: ita vt inter alarum tegmina & propitiatorium, interuallum quoddam maneret,inſtar cuiuſdam domunculæ,in qua Deus habitare diceretur. Probat: tum quia Cherubini dicuntur ſedem Dei ſui capitibus ſuſtentaſſe. Ezech.10.numer 1. *Et vidi*,inquit. *Et ecce in firmamento,quod erat ſuper caput Cherubim*,&c. Ergo ſimiliter propitiatorium, quod erat Dei ſedes, ſuis capitibus ſuſtentabant:tum, quia hoc loco,& 2.Reg.6.num.2. dicitur Deus *ſedere ſuper Cherubim*; ſeu,vt eſt in Hebræo: *Habitare Cherubim:* quod quidem eò tendere videtur, vt Cherubini ſuis alis propitiatorium claudentes,quandam veluti domunculam, Deo ad habitandum quodammodo fabricarent.

Probatur.

25. *Secunda explicatio.* Caiet.

Secunda explicatio eſt Caietani, iuxta quam Cherubini erant ex vtroque latere Arcæ, habentes pedes ſuper ipſum pauimentum, & ſuſtentantes ſuis manibus propitiatorium, quod erat aliquantulum arca eleuatius & ſublimius, illíque deſuper reſpondens, non perpendiculariter; ſed ita, vt qui ſederet ſupra propitiatorium, tanquàm ſuper ſedem, haberet pedes ſuper Arcam, veluti ſuper ſcabellum: alas autem hinc & inde in ſublime erigebant, vt eſſent quædam veluti ſpondæ,ſeu cortinæ ſedis diuinæ. Probat; tum, quia propitiatorium erat tabula aurea, ſecundùm longitudinem & latitudinem Arcæ omninò æqualis; vt patet Exod.25. numero 10.& 17. ergo, ſi Cherubini eſſent ſuper Arcam collocati, non ſupereſſet inter vtrunque Cherubinum ſufficiens ſpatium; quo propitiatorium caperetur: igitur neceſſe fuit, vt eſſent extra Arcam, ne locus propitiatorio neceſſarius occuparetur. Tum,quia in Hebræo & Græco habetur:*Et dabis,*

Probatur.

ſeu

ſeu, *Impones propitiatorium ſuper Arcam deſuper.* Vbi illa duplex particula, *Super,* & *Deſuper,* manifeſtè ſignificat, propitiatorium fuiſſe quidem ſuper Arcam: non tamen immediatè, ſed deſuper; hoc eſt, paulò eminentiùs & eleuatiùs. Hanc explicationem deſumpſiſſe videtur Caietanus ex ſuo magiſtro D.Thom. 1.2.q.102. art.4. ad 6. vbi docet, Arcam fuiſſe inter duos Cherubinos, ſuis alis propitiatorium ſuſtentantes.

D.Thom.

26. *Tertia explicatio.* Abulenſis.

Tertia explicatio eſt Abulenſis q.17.& 23. in c. 24. Exodi, iuxta quam propitiatorium erat immediatè ſuper Arcam, & Cherubim ſuper propitiatorium, vnus ex latere aquilonari, alter ex auſtrali, ſecundum Arcæ longitudinem inter ſe oppoſiti; & per vtrunque latus orientale & occidentale extenſis alis ſe vtrinque contingentes, ac totum propitiatorium in gyrum circundantes. Vnde non opus eſt fingere in hoc diuino throno, propitiatorium, tanquàm ſedem ſuperiorem; & Arcam, tanquàm ſcabellum inferiùs: nam hæc ſedes metaphorica eſt ita dicta, quòd Deus ex eo loco cum hominibus loqueretur: vnde, ſi in illa quæreretur proprietas, daretur periculum errandi, tribuendíque Deo molem corpoream, quæ propria ſede indigeret: vt Abulenſis citatus rectè aduertit. Probatur: quia in omnibus exemplaribus Hebræis, Chaldæis & Græcis dicuntur Cherubini poſiti ſuper vtroque propitiatorij latere, ſeu ſuper extremitatibus propitiatorij. Et confirmatur ex Ioſepho & Philone, qui ſicut illorum temporum viciniores; ita & harum rerum peritiores credendi ſunt. Nam Ioſephus lib.13. Antiq.cap. 6. *Erant,* inquit, *operculo Arcæ impoſitæ effigies duæ, quas Hebræi Cherubos vocant:* Philo autem lib.3. De vita Moyſis, non procul ab initio: *Operculum,* inquit, *Arcæ, quod vocatur propitiatorium, baſis eſt duarum imaginum volucrium, quæ ſermone vernaculo nominantur Cherubim.* Ex quo vocabulo, *baſis,* excluditur reſponſio Caietani, dicentis, præpoſitionem, *ſuper,* quæ eſt in citatis exemplaribus, non ſignificare, quòd Cherubini pedibus eſſent ſuper propitiatorio; ſed capitibus: ſeu, quòd ſecundùm partem tantùm ſuperiorem propitiatorio altiores, eminentioréſque extarent. Excluditur, inquam, hæc reſponſio, quia baſis eſt, quæ pedibus ſubiicitur: præterquàm quòd, cùm citata exemplaria abſolutè dicant, Cherubinos ſuper propitiatorio locatos fuiſſe; de toto eorum corpore intelligenda ſunt, nec ſine neceſſitate tropicè ac figuratè de ſuperiori tantùm corporis parte interpretanda.

Probatur. Ioſephus. Philo. *Excluditur euaſio Caietani.*

27. *Soluitur obiectio.*

Dices, Cherubinorum ſitus talis erat, vt *ipſi reſpicerent ſe mutuò, verſis vultibus in propitiatorium.* Exodi 25.n.20. Ergo, ſi ipſi habebant propitiatorium ſub pedibus; aut non vertebant ad illud vultus, aut ſe mutuò non reſpiciebant; alioqui haberent oculos demiſſos pariter & erectos. Reſpondeo, reſpicere ſe mutuò, non eſſe aliud, quàm vnum eſſe è regione alterius; qui eſt in ſacris Literis frequentiſſimus Hebraiſmus. Sic dicitur ſpelunca duplex Abrahæ reſpicere Mambre. Geneſ.23. num.17. Regio Sur reſpicere Ægyptum. Geneſ.25. numero 18. Atrij latus vnum reſpicere Occidentem, alterum Orientem. Exod.27.n. 12.& 13. Oſtium Ieroſolymæ reſpicere Aquilonem. Ezech.8.n.3.& paſſim alibi. Sic igitur Cherubini reſpiciebant ſe mutuò: hoc eſt, ſibi mutuò è regione reſpondebant; ſed oculos reuerentiæ cauſa pronos ac demiſſos in propitiatorio collocabant. Hæc mihi Abulenſis explicatio verior ac germanior videtur: quam è noſtris Ribera, Alcaçar & Cornelius ſequuntur. Vnde miror Cornelium, alium explicandi modum Riberæ tribuiſſe: niſi fortè Typographi vitio vnus pro altero Auctor irrepſit. Plures rationes pro hac tertia poſitione apud Abulenſem citatis quæſtionibus legantur.

Tertia explicatio cæteris præfertur. Ribera. Alcaçar. Cornel.

28. *Reiicitur prima explicatio.*

Prima Oleaſtri expoſitio, præterquàm quòd ex dictis confutatur, eò etiam minùs placet: quia aut ponit Arcam ſine vllo immediato operculo; quod tamen requirebatur propter pretium legis diuinæ, quæ in ea ſeruabatur: aut fingit aliud operculum immediatius quàm propitiatorium; quod tamen Litera non exprimit. Et quamuis Lorin noſter in Pſalm.67.num.18. illud facilè concedat: tamen Diuus Auguſtin. quæſt.105. in Exod. Theophyl. in cap.9. ad Hebræos, Richard. Victor. p.2. De Tabernaculo, capite 1. Clarius, Montanus & alij, quos Barrad. tom.2. concord. lib.3.c.15. citat ac ſequitur, tale operculum non admittunt. Rationes Oleaſtri facilè corruunt: prior quidem, quia quidquid ſit de illis Ezechielis Cherubinis; certè hi Moſaici propitiatorium ſuis capitibus non ſuſtentabant; ſed ſuis pedibus ſubiiciebant: vt ex dictis patet. Et ratio diuerſitatis eſſe potuit: quia non tam propitiatorium, quàm ipſi Cherubini erant Dei ſedes. Pſalm.79.num.2. Iſai.37. numero 16. Dan.3. numero 55.& paſſim alibi. Poſterior autem: quia, vt Deus dicatur ſedere ſuper Cherubim, ſeu habitare Cherubim, opus non eſt, vt tota illa Cherubinorum poſitio, quam tradit Oleaſter, defendatur; ſed in eo ſitu, quem illis tribuimus, veriſſima manet ea loquutio: ſiquidem Cherubini, propitiatorio inſiſtentes, & magno alarum ductu hinc inde propitiatorium obumbrantes, quàm digniſſimam poterant, Deo ſedem exhibebant.

Lorin. D. Auguſt. Theoph. Richard. Clarius. Montanus. Barrad. *Soluuntur eius argumenta.*

29. *Confutatur ſecunda explicatio.*

Secunda Caietani explicatio, non minùs, quàm prima, ex dictis confutata; nec minùs, quàm prima, illi inſtantiæ de Arcæ operculo ſubiecta; ex hoc loco vlteriùs refelli poteſt. Nam Iſraëlitæ tulerunt Arcam Domini ad prælium; eáque delata pariter detulerunt Cherubinos; idcircò enim expreſsè dicitur: *Tulerunt Arcam Domini ſedentis ſuper Cherubim:* vt ſupra aduertimus: hoc autem eſſe non poſſet, niſi Cherubim Arcæ inniterentur: nam, ſi pauimento Sanctuarij inſiſterent; delata Arca, ipſi remanerent. Caietani rationes parum vrgent: prior quidem, quia ſolùm probat, Cherubinos non fuiſſe immediatè ſuper latera Arcæ; non tamen probat, non fuiſſe ſuper ipſum propitiatorium, Arcæ impoſitum. Poſterior autem, quia particula, *deſuper,* ſiue per ſe ſumatur ſolitaria, ſiue coniuncta cum illa alia, *ſuper,* in hunc modum: *Super Arcam deſuper:* ſignificat rem ita eſſe ſuper aliam, vt tamen cum illa immediatè coniungatur. Primum patet: alioqui, cùm Abraham *ædificauit altare, & deſuper ligna compoſuit.* Gen.22.num.9. illa ligna non tangerent altare, ſed ex aëre ſuſpenſa altari imminerent. Et ſic de aliis paſſim. Secundum non minùs liquet: alioqui cùm dicitur de mari æneo, quod Salomon ſuper duodecim boues poſuit: *Et mare ſuper eos deſuper erat.* 3.Reg. 7.num.25. ſenſus erit: Mare non tangebat immediatè ipſos boues, ſed illis altiùs & eminentiùs reſpondebat: quod nemo dicet. Hæc de Cherubinorum ſitu.

Eius argumenta diluuntur.

Cherubinorum ſignificatio.

30. SIgnificatio Cherubinorũ in tabernaculo Moſaico exiſtentium, tam multiplex eſſe poterit, quàm

Materia Cherubinorū ſignificat eorum nobilitatem inter homines.

quàm multiplex fuerit circunſtantia, ſub qua A conſiderentur. Primò igitur ſecundùm materiam, ex qua conſtant, Angelicam dignitatem per ordinem ad homines repræſentant. Erant enim ex auro omnium metallorum nobiliſſimo; cùm homines ex luto efformentur, vt quantum aurum luto præſtat, tantum Angeli hominibus præferantur. D.Gregor. Vnde D.Greg.lib.2.Expoſitionis in libros Reg.c.1. Angelos appellat vaſa aurea, homines vaſa ærea, & verius appellare poſſet vaſa lutea. Ex quo diſcrimine magnum homini timorem incutit: *Quid*, inquit, *de æreo vaſe fiet, ſi Deus nec aureis ſuperbiæ fœtore plenis ignoſcit?*

31. *Locus, eorum nobilitatem, ſupra Chriſtum, vt hominem.*

Secundò, ex loco, quem obtinent, ſignificant Angelicam nobilitatem, etiam per ordinem ad Chriſtum Dominum. Inſiſtebant enim propitia- B torio, qui Chriſti Domini typus erat, quaſi Chriſto Domino, vt homine, vel ſecundùm humanam naturam ſuperiores, iuxta illud; *Minuiſti eum paulò minùs ab Angelis*. Pſalm.8.numer.6. Er illud: *Eum autem qui modicò, quàm Angeli minoratus eſt, videmus Ieſum*, &c. Hebr.2. numero 9.

Vel iuxta alios eorum dependētiam à Chriſto Domino. Chriſtus baſis Angelorum.

Quamuis aliqui ex hoc loco non tam Angelicæ naturæ præſtantiam ſupra Chriſtum hominem, quàm dependentiam à Chriſto Domino interpretentur. Et quidem rectè. Vt enim columna à baſi, cui innititur, ſuam firmitatem, ſtabilitatémque deſumit: ita & Angelica natura à Chriſto Domino, cui inſiſtit, ſuam conſtantiam perſeuerantiámque in bono, ne de illo vnquàm rueret, D.Bern. accepit. Vnde Diuus Bernardus ſerm.22. in Cant. C de Chriſto Domino loquutus: *Qui erexit*, inquir, *hominem lapſum, dedit ſtanti Angelo ne laberetur; ſic illum de captiuitate eruens, ſicut hanc à captiuitate defendens; ſoluens illum, & ſeruans iſtum.* Vbi tractat vulgarem illam inter Theologos quæſtionem: An Chriſtus Angelorum redemptor ſit? quam, licèt Theologi in partem negantem probabiliùs definiant; non tamen negant, Angelos per Chriſti merita ſtetiſſe, tanquàm firmiſſima baſi ſtabilitos.

32. *Vultus ad propitiatorium verſi, eorum reuerentiam, & obedientiam in Chriſtum.*

Tertiò, Cherubinorum vultus ad propitiatorium verſi ſummam illam Angelorum erga Chriſtum Dominum reuerentiam & obedientiam teſtantur: cuius enim humanitatem infra ſe vident, eiuſdem diuinitatem ſupra ſe agnoſcunt. Quare, D *Sicut oculi ſeruorum in manibus dominorum ſuorum: ita oculi* Angelorum *ad Dominum Deum noſtrum*: quem illud propitiatorium repræſentabat. Pſalm.122.num.2. vt ad illius nutum promptiſſimi feſtinarent. Huc pertinet illud Zach.3. num.9. *Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.* Vbi omnes Angelici ſpiritus in vno Chriſto Domino oculos ſuos defigere intelliguntur: vt quæcunque ab eo mandata acceperint, exequantur. Quod ipſe Chriſtus Dominus expreſſit: *Videbitis*, inquit, *Angelos Dei aſcendentes, & deſcēdentes ſuper* D.Chryſ. *filium hominis.* Ioan.1.n.51. Vbi D. Chryſ.hom. 20.per Angelorum aſcenſus & deſcenſus, Angelorum miniſteria interpretatur. Licèt enim Angeli natura ſuperiores fuerint; gratia tamen inferiores ad nutum ſeruiebant, aſcendendo & deſcen- E dendo, hoc eſt, vltrò citróque concurſando, & in quancunque partem mitterentur, celeriter eūdo. *Quibus verbis*, addit Chryſ. Nathanaëli Chriſtus Dominus, *ſuadet, vt ipſum Angelorum Dominum cōfiteatur. Tanquàm enim ſuper dilectiſſimum Regis filiū Regij miniſtri & aſcenderunt, & deſcenderunt.* Pulchrè autem per aſcenſus & deſcenſus hæc miniſteria ſignificantur: quia Deo, tanquàm ſuperiori, aſcendendo, homini, tanquàm inferiori, de- D.Bernard. ſcendendo, miniſtrabant. Vnde D.Bern.ſerm.48. in Cantica, notat, Angelos aſcendere & deſcendere ſupra filium hominis: *Quòd in vno*, inquit, *eodémque homine Chriſto Ieſu, & infirmitatem foueant, & ſtupeant maieſtatem.*

33. *Numerus binarius, eorum concordiam.* D.Auguſt. D.Bern.

Quartò, miram inter ſe concordiam & charitatem illi Cherubini præferebant: in primis ipſo binario numero, quo conſtabant. Ita D.Auguſt.q. 105.in Exodum: *Ideò*, inquir, *duō ſunt, vt ſocietatē charitatis commendent.* Quod etiam Diuus Bernardus ſerm.5.de verbis Iſaiæ obſeruat illo Seraphinorum binario, qui ſtabant & volabant ante Dominum. Deinde ipſo alarum complexu, quaſi datis manibus in concordiam conſpirarent: ipſa membrorum conformitate, & totius oris ſimilitudine; vt cùm ſimilitudo ſit cauſa amoris, ſumma illa ſimilitudo ſummi amoris cauſa videatur. Vnde D. D.Greg. Nazian. Gregorius Nazianz. in carmine De laude virginitatis, loquutus de Angelis, ſubdit:

His non connubium, non cura, ægrique dolores;
Non motus, turbas miſeras in corde cientes;
Non etiam membris dirimuntur, & ædibus: omnes
Inter ſe miro iungit concordia nexu.

Igitur inter duos Cherubinos pacis & concordiæ amatores libenter reſidebat ſummus ille pacis & concordiæ amator: de quo proinde cæleſtis ſponſa: *Qui paſcitur*, inquir, *inter lilia.* Cant.2.num.16. D.Bernard. Vbi Diuus Bernardus ſerm. in Natiuitate Mariæ de aquæ ductu, rectè obſeruat, lilia odore potiùs, quàm ſapore placere, & viſui magis apta eſſe, quàm eſui: & proinde ex liliis non fieri dulce cōuiuium; ſed fieri poſſe dulce conſortium. Vnde tandem concludit: *Fortè*, inquit, *non cibo, ſed conſortio paſcitur liliorum.* Deus enim hac animarum concordia præcipuè delectatur.

34. *Alæ & oculi eorum humilitatem.* D. Auguſt.

Quintò ſingularem humilitatem oſtendebant Cherubini; dum nec alis ad volandum, nec oculis ad circunſpiciendum; ſed vtriſque ad vmbrandum intuendúmque propitiatorium vtebantur. Ita D.Auguſt. proximè citatus: *Ideò*, inquit, *pennis ſuis propitiatorium obumbrant; quia Deo, non ſibi tribuunt pennas ſuas, id eſt, Deum honorant virtutibus, quibus præſtant, & vultus eorum non ſunt, niſi in propitiatorium; quia cuicunque profectui ad multitudinem ſcientiæ, ſpes non erit, niſi in Dei miſericordia.* Itaque nec virtutes habitas, niſi Deo tribuebant; nec habendas, niſi à Deo ſperabant. *Alia Cherubinorum ſignificationes.* Plura alia ſignificare dicuntur hi Cherubini: ſcilicer, vtrunque hemiſphærium: vtrunque Teſtamentum, vetus & nouum: vtranque charitatem, Dei & proximi: vtranque vitam, actiuam & contemplatiuam: vtrunque populum, Iudæum & Gentilem: vtranque naturam, Angelicam & humanam: immò vtranque naturam, humanam & diuinam, diuino Verbo ſubſiſtentem: vtrunque ſponſum, Mariam & Ioſephum, Verbum infans ſuſtentantem: cæteráque id genus, quæ à citatis Auctoribus traduntur.

Cherubinorum nomen.

35. *Cherubim, id eſt, multitudo ſcientiæ.* D.Dionyſ. Areopag. Philo. Clem. Alex. Origen. D.Auguſt. D.Greg.

Andem nomen, *Cherubim*, ſignificat multitudinem ſcientiæ, vt teſtantur D.Dionyſius Areopag.lib.De cæleſti Hierarchia, c.7. Philo Iudæus lib.de Cherubim, & lib.3. De vita Moyſis. Clem.Alexan.lib.5.ſtromatum. Orig.hom.10. in Num. D.Hier.in c.6.Iſaiæ, & in c.10.& 28.Ezech. ad finem, & in Epiſtol.103.ad Paulinum, D.Aug. quæſt.105.in Exod. D.Gregor.homil.6. in Ezech. Diuus Iſidorus lib.7. Etymolog.cap.1. & plures alij. Vnde Scriptura Cherubinis tribuit ſapientiam. Dicitur enim Cherub *plenus ſapientia, & perfectus*

D.Bernard. *perfectus decore*.Ezech.28.n.12. Quare D.Bernar. ſerm.19.in Cantica,conſtituens thronos,tanquàm è cathedra aliorum Angelorum magiſtros & illuminatores,ſubdit:*Illa tamen cæli agmina, quæ Cherubim nuncupantur : ſi eis ſui vocabuli ſeruetur interpretatio,arbitror,nihil habere,quod ab ipſis , aut per ipſos accipiant , cùm de ipſo fonte ad plenum haurire liceat;ipſo ea per ſe Domino Ieſu dignanter introducente in omnem plenitudinem veritatis : & theſauros ſapientiæ,ſcientiæque,qui in eo omnes abſconditi ſunt, largiſſimè reuelante.* Et rurſus lib. 5. De conſideratione ad Eugenium,cap.4. *Putamus*, inquit,*Cherubim ex ipſo ſapientiæ fonte, ore Altiſſimi haurientes,& refluentes fluenta ſcientiæ vniuerſis ciuibus ſuis*.Quibus locis non ſolùm altiſſimam ſapientiam , ſed etiam ab ipſo Deo immediatè B hauſtam tribuit Cherubinis. Quod etiam tenuit
D. Athan. D.Athanaſ.lib.De communi eſſentia,dicens:*Cherubim & Seraphim ſine vllo mediatore,aut interprete à Deo condeſcunt.* Patet igitur , multitudinem ſcientiæ Cherubinis tribuendam.

36. *Cherub etymologia à ſcientia.* Cæterùm nominis etymologia eſt difficilis inuentu. Illa mihi videtur ſyncerior & germanior, quæ à ſcientia deriuatur. Nam, cùm hoc nomen *Cherub*,ſcientiæ multitudinem ſignificet,vt communis eſt Patrum & interpretum conſenſus, non niſi valdè impropriè ab aliis fontibus deſumetur.
Impropriæ etymologiæ reiiciuntur. Prima. Impropria igitur , & aliena eſt illa etymologia , primò , quæ deſumitur à figura puerili, quam tribuimus Cherubinis : ita, vt Cherub ſit compoſitæ figuræ, כ *Che*,id eſt, *Quaſi*,& ריב *Rub*, C ſeu potiùs Chaldaicè, רביא *Rabia*, id eſt , *Puer*, vt ſit, *Quaſi puer*. In hac enim etymologia partes componentes , ex vi impoſitionis, nullo modo
Secunda. ſcientiam ſignificant. Secundò, illa,quæ ſumitur à fortitudine, vt Cherub componatur ex כ *Che*, id eſt,*quaſi*,& רב *Rab*, id eſt, *Fortis*, vt ſit, *Quaſi fortis*.
Tertia. Tertiò, illa, quæ ſumitur à multitudine in hunc modum, כ *Che*, id eſt,*Quaſi*,& רוב *Rob* , id eſt,*multitudo*: vt Cherub ſit, *Quaſi multiplex*.Talis enim dicitur *currus Dei decem millibus multiplex*.
Quarta. Pſ.67.n.18.vectus à Cherubinis. Quartò,illa,quæ ſumitur ab officio trahendi currum:ita,vt *Cherub* dicatur quaſi *Rechub*,per metatheſim , ſeu literarum tranſpoſitionem , id eſt , animal curule,ſeu trahendo currui alligatum:à verbo רכב *Rachab*, D id eſt,*curru vehi*. Has igitur etymologias, fateor, aptas eſſe ad nonnullas Cherubinorum proprietates indicandas;non tamen ad indicandam ſcientiam,quæ nomine *Cherub* , vt diximus, præcipuè ſignificatur.

37. *Triplex etymologia à ſcientia. Prima, per metaphoram, Cherub, id eſt, pictum.* Triplex igitur aſſignari poteſt etymologia à ſcientia. Prima per metaphoram. Nam Cherub eſt idem, quod pictum,varium,figuratum : vnde quamlibet externam figuram propriè ſignificat, vt docent Abenezra, aliique Rabbini, quibus Io-
Rabbini. Ioſephus. D.Hieron. Pagnin. Genebr. Ribera. ſeph lib.3.Antiq.c.3. aliàs 7.D.Hier.in epiſt. 130. ad Marcellam, Pagninus in Theſauro , verbo כרב *Charab*, Genebr.in Pſal.79.n.3. Ribera lib.2. De Templo,c.6.aliique aſſentiuntur. Et patet in cortinis tabernaculi, quæ dicuntur variatæ *opere plumario*. Exod.26.n.1. ſeu , vt eſt in Hebræo,opere E cherubico:non quòd in illis propriè Cherubinorũ imagines intexerentur,quidquid dixerit Olea-
Oleaſter. D.Hieron. ſter;ſed quòd eſſent multiplici varietate intertexta,vt docet D.Hier.citat.& *omnis generis floribus quos terra fert aliiſque ornamentis, exceptis animalium formis, figuratæ* : vt Ioſephus,vbi ſuprà teſtatur.Quemadmodũ igitur Cherub propriè ſignificat opus externum egregiè depictum : ita metaphoricè ſignificat ſapientis animũ multarũ rerum formis,ſcientiarúmque habitibus inſignitum:vn-

A de ad ſignificãdos illos ſpiritus ſapientiſſimos ſecũdi chori primæ Hierarchiæ optimè transferũt.
Obiicies : Scriptura diſtinguit Cherubim,& picturas;iuxta illud de Salomone:*Fecit in eis* (id eſt, *Soluitur vna obiectio.*
in parietibus templi) *Cherubim, & palmas,& picturas varias*.3.Reg.6.n.29. Ergò Cherubim non *Soluitur altera obiectio.*
eſt idem,atque pictum. Reſpondeo,nomen Cherubim genericum,de quo hic agimus,non diſtingui à picturis:ſpecificũ verò, de quo agitur citato loco Reg.diſtingui. Obiicies prætereà,pictum ex vi impoſitionis non ſignificare ſcientiam.Ergo,ſi paulò antè reiecimus illam etymologiam,*Cherub*, id eſt , *Quaſi puer*, quia puer ex vi impoſitionis non ſignificabat ſcientiam;etiã hanc reiicere debemus ; cùm neque pictum illam ſignificet. Reſpondeo,licèt eam non ſignificet ex vi impoſitionis propriæ;ſignificare tamen ex vi impoſitionis metaphoricæ.Quo pacto riſus,v.g.licèt ex vi propriæ impoſitionis ſolam hominum lætitiam ſignificet ; tamen ex vi impoſitionis metaphoricæ, ipſam quoque ſegetum luxuriam ſignificat. Puer autem nullo modo ſignificat ſcientiam.

Secunda planior & ſimplicior à litera ſeruili 38. *Secunda etymologia, Cherub, id eſt, quaſi ſapiens.*
כ *Che*,id eſt, *Quaſi*,& nomine רב *Rab* , id eſt, *Sapiens*,ſeu,*Magiſter*. Vnde nomen,*Rabi*,*quod dicitur interpretatum magiſter*. Ioan.1. num.38.& ſignificat hominem multa ſcientia præditum : vt ibi Card.Tolet.aduertit. Eſt igitur Cherub ex vi Tolet.
ſui etymi,quaſi ſapiens,ſeu magiſter. Vnde Diuus Dionyſius Areopagit.
Dionyſ.Areop De cæleſti Hierar.c.4.ſuperiorum ſpirituum ordines, hoc eſt, Cherubinorum,non immeritò appellat *inferiorum* præceptores.

Tertia tandem etymologia deduci poteſt ex 39. *Tertia etymologia, Cherub, id eſt, multiſcius.*
duplici verbo ; רבב *Rabab*,id eſt,*multiplicare* ; & נכר *Nachar*,id eſt, *Scire*, ſeu,*cognoſcere*. Sumpta huius poſteriori ſyllaba כר *Char*, & illius priori, רב *Rab*,exciſa vna litera ר,*r*,nouiſque punctis adhibitis ; ac tandem vtraque voce conflata in nomen Cherub;quod ſit,ſcientia multiplicatus,ſeu, Pagnin.
vt vno dicam nomine multiſcius.Ita Pagninus in interpretatione nominum Hebraïcorum.Operoſior & laborioſior videtur hæc etymologia. Sed deuoranda eſt hæc difficultas , dummodo ſignificationis,ſeu etymologiæ proprietas ſeruetur.

Cur Deus potiùs ſuper Cherubim , quàm ſuper Seraphim ſedere dicatur?

SVpponit hæc difficultas , Deum ſedere ſuper 40.
Cherubim,non autem ſuper Seraphim. Et inquirit ; cur ita potiùs ſit ; quàm vice verſa : aut *Deum ſedere ſuper Cherubim, quidam negarunt.*
certè,cur non dicatur ſuper vtriſque ſedere:Suppoſitionem quoad priorem partem,quòd ſcilicet, *Deus ſedeat ſuper Cherubim*,negauit poſt alios antiquiores , quidam Iacobus Chyus Hæreſiarcha, apud Sixtum Senenſem,lib.5.Biblioth.Annot.58. docens, Cherubinos non eſſe ſpirituales ſubſtantias inter Angelorum Choros numerandas,ideóque in ſynodalibus Græcorum legibus prohibitum,ne in Triſagio Angelorum cantaretur , *Qui* *Sedere ſuper Seraphim, alij affirmarunt.*
ſedes ſuper Cherubim.Quoad poſteriorem partem, quòd,ſcilicet , Deus non ſedeat ſuper Seraphim; ei olim aduerſabantur deuotuli quidam imperiti,qui in publicis precationibus canebant : *Qui* *Vtrique ex Scriptura reiiciuntur.*
ſedes ſuper Cherubim,& Seraphim : vt apud eundem Sixtum videre eſt. Sed vtroſque manifeſtè cõuincit Scriptura:illos;quia apertè dicit, Deum ſedere ſuper Cherubim ; vt patet ex locis ſuprà citatis ; hos, quia nuſquàm dicit,ſedere ſuper Seraphim , vt Scripturam euoluenti facilè patebit. Quare Hieron.in c.6.Iſaiæ,ſuppoſitionem quoad D.Hieron.
vtramq; partẽ admittit:*Legimus*,inquit,*in ſeptua-*

geſimonono Pſalmo: Qui ſedes ſuper Cherubim. Seraphim autem præter hūc locum in Scripturis canonicis, alibi legiſſe me neſcio: qui ſtare dicuntur ſuper templum, vel in circuitu Domini. Ergo erant, qui ſolent in precibus dicere: Qui ſedes ſuper Cherubim, & Seraphim. Quod Scriptura non docuit. Et rurſus in epiſt. 143. ad Damaſum: *Illorum, inquit, pius licèt, attamē coarguēdus error, qui in orationibus & oblationibus ſuis audent dicere: Qui ſedes ſuper Cherubim, & Seraphim. Nam & ſuper Cherubim ſedere Deum, ſcriptum eſt: ſuper Seraphim verò nulla Scriptura commemorat.* Ad hāc igitur incautam & imprudentem aliquorum pietatem inſtruendam, illæ fortaſſe ſynodales Græcorum leges, ſicubi extant, prodierunt. Nam ne dicerent: Qui ſedet ſuper Seraphim; opus fuit pariter impedire, ne dicerent: Qui ſedet ſuper Cherubim. Quamuis Senenſis, vbi ſuprà, nulla ſe vſquàm earum legum veſtigia inueniſſe fateatur.

41.

Prima ratio, cur Deus ſedere dicatur ſuper Cherubim, non ſuper Seraphim, reiicitur.

Abulenſis.

Certa igitur eſt ſuppoſitio. Illius tamen ratio inquirenda: Cur Deus ſuper Cherubim, non verò ſuper Seraphim ſedere dicatur? Reſpondet Abul. quæſt. 19. in cap. 25. Exodi, nomine Cherubim quoſcunque Angelos cuiuſcunque Chori intelligendos eſſe. Sed hoc non tam eſt quæſtionem ſoluere, quàm deſtruere ſuppoſitionem; non admittendo, Deum potiùs ſuper Cherubim, quàm ſuper Seraphim, ſed ſuper quoſcunque Angelos ſine diſcrimine ſedere.

Altera ratio.

Dicitur igitur Deus, inquiet aliquis, ſedere ſuper Cherubinos, vt pacificum eius imperium ſuper omnes creaturas ſignificetur: nam, qui ſapientibus imperat, faciliùs cæteris creaturis imperabit; cùm ſapientes omnium difficillimi imperium patiantur. Reſponſio fortaſſe eſt non contemnenda.

Vera ratio.

Literalis tamen ratio deſumenda eſt ex his propitiatorij Cherubinis. Cùm enim è Sanctuario diuina oracula redderentur, in quibus diuinam Sapientiam præcipuè ſpectari oportebat, opus fuit, Deum ibi ſuper ſapientiſſimos ſpiritus ſedere, vt ſumma eius in reſpondendo ſapientia, ipſis quoque Cherubinis altior & excellentior oſtenderetur.

42.

D. Bern.

Dignitas Cherubinorum, in quibus Deus ſedet.

Hinc colliges in primis Cherubinorum dignitatem, qui dignam Deo ſedem miniſtrabant. Vnde D. Bernard. ſerm. 19. in Cant. immortaliter laudat Chorum Thronorum, in quibus Deus ſedere dicitur, & pari, ſeu maiori ratione laudare poſſet Chorum Cherubinorum, qui etiam Dei ſedes nuncupantur. Quid enim ſublimius, quid auguſtius eſſe poteſt illa ſede, in qua Deus, vel ad imperandum, vt Rex; vel ad iudicandum, vt Iudex; vel ad docendum, vt Magiſter; ſedere dicatur? *Etenim*, inquit Bernardus, *ſi intres Regis palatium, nónne, cùm plenum ſit ſellis, ſcamnis, cathedriſque, regia ſedes in eminenti poſita cernitur? Et non eſt neceſſe quærere, vbi Rex ſedere ſolitus ſit. Nimirū mox occurrit manifeſta ſedes eius, cæteris altior ornatiórque ſedilibus. Sic quoq; omni decoris ornatu cunctis aliis præminere ſpiritibus, iſtos intellige: in quibus ſpeciali quodam ſtupendæ dignationis munere diuina elegit reſidere Maieſtas.* Hæc de ſolio Regis, nec minora ſtatim de cathedra magiſtri. *Quòd ſi ſeſſio*, inquit, *ſignificat magiſterium; puto illum, qui vnus eſt nobis magiſter in cælo, & in terra, Dei Sapientiam, Chriſtum ſpecialiùs iſtos atq; principalius; tanquam propriam ſedem ſua illuſtrare præſentia: & inde tanquàm de ſolemni auditorio, docere Angelum, docere hominem ſcientiam.* Magna igitur Cherubinorum dignitas, qui, vt ex ipſis, tanquàm ex propriis diuinitatis ſedibus, diuina & excellentia & ſapientia manifeſtetur, eliguntur.

43.

Sublimitas diuinæ ſapientiæ, ſedentis ſuper Cherubim.

Colliges deinde diuinæ ſapientiæ ſublimitatem, dum ſuper Cherubinos ſapientiæ pleniſſimos ſedere dicitur, vt omnem ſapientiam creatam infinito interuallo ſuperare intelligatur. Quò alluſit Dauid dicens: *Aſcendit ſuper Cherubim, & volauit.* Pſal. 17. n. 11. Quaſi diceret: Altior aſſurgit diuinus intellectus, quam cherubicus: ſiquidem vbi hic ſiſtit, ille euolat: nec vnquàm creata ſciētia conſequitur increatam. Vnde bene D. Auguſt. ibi: *Exaltatus*, inquit, *eſt ſuper plenitudinem ſcientiæ, vt nemo ad eum perueniret, niſi per charitatem.*

D. Auguſt.

Quare illi Ezechielis Cherubini, cùm perſpicaciſſimi eſſent, vtpote pleni oculis, Ezech. 1. n. 18. & Ezech. 10. n. 12. tamen non ipſam Dei gloriam, ſed quandam ſimilitudinem gloriæ ſibi videre videbantur, iuxta illud: *Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ.* Ezech. 2. n. 1. Quem locum, quamuis D. Greg. homil. 8. in Ezechielem, ad finem, de ſimilitudine gloriæ reſpectu ipſius Prophetæ interpretetur, dicens: *Non viſio gloriæ, ſed ſimilitudo gloriæ: vt oſtendatur; quia quantalibet intentione mens humana tendat, adhuc tamen in corde mortali poſita, videre gloriam Dei nō valet, ſicut eſt.* Et ſtatim expēdens illa Prophetæ verba: *Vidi, & cecidi in faciem meam.* ſubdit: *Quid ergo de hoc viro fieret ſi ita vt eſt, eius gloriam vidiſſet; qui ferre non valens ſimilitudinem gloriæ, recidit?*

D. Gregor.

Quamuis, inquam, D. Greg. locum de Propheta intelligat; & ante illum D. Irenæus lib. 4. aduersùs hæreſes, c. 37. eodem modo locum interpretetur: tamen de ipſis quoque Cherubinis intelligi poteſt, ſi viſio beata cum cōprehenſiua comparetur: illa enim reſpectu huius potiùs ſimilitudo gloriæ, quàm gloria videtur. Sic enim appellauit Dauid dicens, *Satiabor, cùm apparuerit gloria tua.* Pſal. 16. num. 15. Seu, vt aliqui transferunt ex Hebræo: *Cùm euigilauerit ſimilitudo gloriæ tuæ.* Itaque diuinam ſapientiam tantum abeſt, vt Cherubini ſapientiæ pleniſſimi comprehendant: vt illius tantùm ſimilitudinem quamdam ſibi videre videantur.

D. Irenæus.

44.

Immenſum diuinæ ſapiētiæ mare, in ſtuporem, & terrorem conjicit.

D. Chryſ.

Certè Regius Vates diuinam ſapientiam contemplatus: *Mirabilis*, inquit, *facta eſt ſcientia tua ex me.* Pſal. 138. n. 6. nec ſolùm mirabilis, ſed etiam terribilis, ſubdit enim n. 14. *Terribiliter magnificatus es.* Ad quem locum D. Chryſoſt. hom. 1. De incomprehenſibili Dei natura, obſeruat quædam eſſe, quæ ſine metu admiramur; vt pratum multis floribus depictum: quædam, quæ admiramur cum metu; vt mare vaſto gurgite profundum: & de hoc genere ait eſſe diuinam ſapientiam, non ſolùm mirabilem, ſed etiam terribilem. *Miramur*, inquit, *maris vaſtitatem, immenſóſque gurgites, ſed non ſine metu, cùm eius inſpicimus altitudinem. Sic & Propheta, cùm vaſtum id, immenſúmque diuinæ ſapientiæ mare inſpiciat; vertigine quaſi tentatus obſtupeſcit, ſummo cum timore demirans, recedit, atque exclamat: Terribiliter magnificatus es.* Quis enim non paueat, conſiderans illos diuinæ ſapientiæ oculos, vt ſæpiùs D. Greg. appellat, *inſopitos*, quos nihil effugiat, nihil lateat; quibus nulla hominum, Angelorúmve arcana abſcondantur?

45.

Sapientia diuina etiam circa res particulares admirabilis.

Adde, ſapientiam diuinam, non ſolùm prout res omnes creatas & creabiles comprehendit, mirabilem eſſe: ſed etiam prout à nobis, cum certis determinatiſque obiectis comparatur. Nam D. Paulus diuinam ſapientiam & prouidentiam circa Iudæos tantùm, ac Gentiles, ſecum expendens admirabundus exclamat: *O altitudo diuitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inueſtigabiles viæ eius!* Rom. 12. num. 33. Vbi Diuus Chryſoſtomus citatus non legit, *Incomprehenſibilia*, ſed inſcrutabilia: quod non ſolùm comprehenſionem, ſed etiam ſcrutationem

D. Chryſ.

tationem excludant: totúmque locum eleganter expendens: *Paulus*, inquit, *de ſapientia differens, non de illa vniuerſali, qua Angelis, Archangelis, ac omnibus ſupremis Virtutibus prouidetur ſed de ea prouidentiæ parte, qua hominibus conſulitur: nec de tota illa, qua Sol oritur, qua animæ inſpirantur, qua corpora effigiantur, qua mortalia aluntur, qua vniuerſus mundus continetur; ſed particulam quandam diuinæ prouidentiæ inquirens, qua ſcilicet, Iudæos neglexerit, Gentes autem receperit: & hanc ipſam particulam veluti mare immenſum, & gurgitem prealtum inſpiciens, conturbatur, deficit, & voce magna exclamat, O altitudo*, &c. Ex quibus patet quanta ſit diuinæ ſapientiæ ſublimitas, ſi in tota ſua latitudine ſpectetur, cùm etiam paucis cum obiectis comparata tam admirabilis videatur.

46. *Cur Deus inter Seraphinos occultetur: inter Cherubinos manifeſtetur.*

Sed, cur Deus inter Seraphinos occultatur: *Velabant enim faciem ſuam.* Iſai 6. n. 2. hoc eſt, ipſorum Angelorum, ne viderent; aut ipſius Dei, ne videretur: & tamen inter Cherubinos manifeſtatur, iuxta illud: *Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare* Pſal. 79. num. 2. Quò alluſit Abacuc 3. n. 2. iuxta Septuaginta: *In medio duorum animalium cognoſceris:* hoc eſt interprete D. Iſidoro, in Exod. c. 46. in medio duorum Cherubim? An, quia Deus in hac vita abſconditur amantibus; in futura ſapientibus reuelatur? An, quia amantium proprium eſt, venerari; quod præſtabant Seraphim velando faciem ſuam: ſapientum verò, ſpeculari; quod agebant Cherubim ad ipſam Dei notitiam aſſurgendo? An denique, quia opera diuini amoris, qualia ſunt opera redemptionis & paſſionis, adeò excellunt operibus diuinæ ſapientiæ, qualia dicuntur opera creationis & gubernationis, vt faciliùs hæc à nobis, quàm illa cognoſcantur? Non abſurdè quidem ita dixerim: opera enim diuini amoris ea ſunt, quæ admirari poſſumus, aſſequi non poſſumus. Vnde Pſalmum nonum inſcripſit Dauid: *Pro occultis filij.* D. Hieronymus tranſtulit: *Super mortem filij.* Quaſi illa mors, in qua ſumma Chriſti Domini charitas enituit, occultiſſima ac ſecretiſſima videretur.

D. Iſidor.

Opera diuini amoris difficillima intellectu.

D. Hier.

47. *Cur canticū Abacuc inſcribatur, Pro ignorantiis?*

Illud autem Canticum Abacuc 3. in quo præcipua redemptionis noſtræ, & amoris diuini myſteria continentur, inſcribitur: *Oratio pro ignorantiis.* Ac ſi illa myſteria creato ingenio ſic excellant, vt penitùs ignorentur. Vnde meritò D. Paulus loquutus de Melchiſedech, panem, & vinum offerente: *De quo*, inquit, *nobis grandis ſermo, & interpretabilis ad dicendum.* Hebr. 7. n. 11. Nam, ſi illud ſacrificium Melchiſedech, quod tenuiſſimam quandam vmbram præferebat illius ſacrificij, quod Chriſtus Dominus de ſuo corpore ac ſanguine, & in Euchariſtia, & in Cruce Deo Patri obtulit: ſi illud, inquam, typicum ſacrificium nulla potuit interpretatione declarari: qua tandem ratione res ipſa in illo ſacrificio adumbrata cognoſceretur? Denique Propheta: *Deus*, inquit, *ab Auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan.* Abacuc 3. n. 3. ſeu, vt habent Septuaginta: *De monte vmbroſo.* Vt totum hoc Incarnationis myſterium, in quo diuini amoris flamma coruſcabat, in noſtræ ignorationis vmbra & caligine peractum oſtenderetur. Quò alluſit Angelus ad Beatam Virginem: *Virtus*, inquit, *Altiſſimi obumbrabit tibi.* Luc. 1. num. 35. Vbi Virginem diuini Solis radiis mirabiliter illuſtratam, prædixit nihilominùs Altiſſimi virtute obumbrādam: *Expreſſius profectò ſignificans*, ait D. Bernard. epiſt. 77. *modū ſecretiſſimum arcani, incomprehenſibilis & ineffabilis Sacramenti, quo quaſi in vmbra cum ſola, & in ſola Virgine, ſola Trinitas conceptum fuerat operatura diuinum.* Itaque diuini amoris opera adeò nobis obſcura ſunt, vt vbicunque proponantur, affectu opus ſit, non intellectu. Sed de hac te alibi erit dicendi locus.

Cur ſermo de Melchiſedech dicatur ininterpretabilis.

Myſterium Incarnationis, mons vmbroſus.

D. Bern.

48. *Sacerdotes ad bellum ibant pugnaturi, & hortaturi.*

Erant duo filij Heli cum Arca fœderis, &c. Ad vtrunque prælium deſcenderunt filij Heli: vt ſuperiori num. §. 3. diximus. Deſcendere autem potuerunt, vel ad pugnandum; licebat enim Sacerdotibus illius temporis pugnare; vt patet in Machabæis, qui Sacerdotes erant & bellatores: vel ad exhortandos pugnatores; hoc enim erat vnum ex muneribus ſacerdotalibus, iuxta illud: *Appropinquante autem iam prælio ſtabit Sacerdos ante aciem, & ſic loquetur ad populum*, &c. Deut. 20. n. 2. Vel, quod potiùs crediderim, ad vtrunque: neque enim ita ignaui eſſe debuerunt; vt cæteris in acie pugnantibus, ipſi in vmbra otioſi deſiderent.

49. *Triplex ratio, cur filij Heli in ſecūdo, non in primo prælio nominentur.*

Sed, cur in priori bello tacentur, in poſteriori exprimuntur? Dum enim hoc loco nominantur, non obſcurè ad bellum deſcendiſſe perhibentur? Ratio diuerſitatis triplex eſſe poteſt. Vna, quia in priori bello ignauiter, in poſteriori fortiùs dimicarunt: vnde in hoc referri, in illo taceri debuerunt. Altera, quia in poſteriori bello contigit eorum mors, ad quam narrandam præmitti debuit eorum in prælium deſcenſus. Tertia, quia, cùm ad hoc prælium Arca fœderis deportata ſit, mentio fieri debuit Sacerdotum, qui illam comitabantur; ne incuſtodita, & à debito honore ſpoliata in periculum mitti videretur. Hi autem eſſe debuerūt præcipuæ auctoritatis Sacerdotes; quales erāt filij Heli; quibus, vtpote ſummi Sacerdotis filiis, præcipua Arcæ tuendæ & cuſtodiendæ cura incumbebat: præſertim, cùm referant Nauclerus generatione 31. Magiſter Hiſtoriæ ad hunc locum, c. 6. & ante illos Ioſephus lib. 5. Antiq. c. 16. Pontificem Heli ſuis filiis præcepiſſe, ne ad eum ſine Arca ex prælio redirent: hoc eſt, vt ſibi potiùs vitam eripi, quàm Arcam in captiuitatem abduci paterentur. Quo pacto olim mater quædam Lacæna filium ad prælium profecturum clypeo obarmans, cum hoc dimetro, ſeu cum hac prece dimiſit, vt cecinit Auſonius: *Cum hoc*, inquit, *aut in hoc redi.* Quaſi diceret; Reuertere quidem; ſed viuus cum hoc, mortuus in hoc; neque viuus, neque mortuus ſine hoc. Vbi alludit ad antiquum ſepeliendi morem: nam milites in prælio defuncti, clypeo, tanquàm feretro, ad ſepulturam efferebantur: iuxta illud Mantuani de Pallante in pugna mortuo, Æneid. 10.

Naucl. Mag. hiſt. *Heli filiis præcepit, ne de prælio ſine Arca redirent.*

Mater Lacæna.

Mos efferendi milites ad ſepulturam.

Impoſitum ſcuto referunt Pallanta frequentes.

Virg.

Quem morem D. Ambroſius lib. De Helia & ieiunio, cap. 13. indicauit docens, quoſdam intemperantes ganeones & helluones, ventris milites, non Martis; nec ſanguine perfuſos, ſed vino madidos, è conuiuiis, tanquàm è præliis efferri, ſcutis impoſitos ad ſepulturam. Quemadmodum igitur hæc mater malebat ſuum filium vita, quàm ſcuto denudari: (erat enim apud veteres ingens probrum, ſcutatos milites ſine ſcutis de prælio redire:) ita & Heli ſuos filios vita, quàm Arca ſpoliari præoptabat. Quid enim ignominioſius eſſe poterat Arcæ cultoribus, quàm amiſſa Arca, vitam conſeruare? Sic olim Indorum populi, teſte Curtio lib. 8. Herculis ſimulacrum ad bellum deportabant: quod in pugna reliquiſſe, aut non retuliſſe ex acie, capitale erat geſtatoribus.

D. Ambr.

Redire de prælio ſine clypeo, ingens probrum.

Curtius. *Indorum in Herculem ſuperſtitio.*

***

Num. V. Cúmque veniſſet Arca fœderis Domini in caſtra; vociferatus eſt omnis Iſraël clamore grādi, & perſonuit terra.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Arca non ſolùm ingreſſa, ſed etiam conſpecta, clamores excitauit in caſtris.*

CVmque veniſſet *Arca fœderis*, &c. Ponitur tēpus huius vociferationis: nempe, cùm Arca fœderis in caſtra venit. Credo etiam, cùm primùm apparuit. Nam ſicut Bethſamitæ leuantes oculos, & videntes Arcam adhuc venientem, & nondum in agro ſuo conſiſtentem, vt ex Litera facilè colligitur, gauiſi ſunt, 1. Reg. 6. n. 13. ita & Iſ- B raëlitæ, cùm primùm apparentem Arcam conſpexerunt, exclamarunt. Præſertim, quia, vt ſuſpicor, Arcæ videndæ deſiderio omnem latè viam, qua venturam ſperabant, è ſublimi loco ſpeculabantur. Quemadmodum & Anna Tobiæ mater ad videndum filium è longinquo redeuntem, omnes vias è montis ſupercilio explorabat. Tob 11. n. 5. Et quemadmodum Siſaræ mater per feneſtram, ac de cœnaculo proſpiciebat, ſicubi regredientem de bello filium conſpicaretur. Iud. 5. n. 28. Quare, viſa primùm Arca, clamorem ediderunt; ſiue illum continuarint, vſque ad acceſſum in caſtra; ſiue paululùm intermiſſum poſteà in acceſſu Arcæ renouarint, quod probabilius videtur.

Venturam Arcam ſperabant omnes.

2. *Ingens clamor colligitur ex Hebræo.*

C *Vociferatus eſt omnis Iſraël clamore magno*, &c. Explicanda eſt huius clamoris magnitudo, cauſa, & ſignificatio. Magnitudo fuit ingens, vt colligitur in primis ex verbo רוע *Roagh*, quod eſt in fonte, & ingentem vociferationem ſignificat. Vnde à vulgato Interprete aliquando transfertur in verbum *vlulandi*. Num. 10. n. 7. *Non conciſè vlulabunt*. Iud. 7. n. 21. *Vociferantes vlulantéſque fugerunt*, Iſai. 15. num. 4. *Expediti Moab vlulabunt*. & paſſim alibi: vt tam ingens clamor ſignificetur, vt non hominum, ſed luporum videatur. Nec minùs emphaticè vertit Pagninus in Theſauro: *Taratantarizauit*. Quod verbum fictum eſt ab Ennio ad ingentem tubarum clamorem exprimendum, iuxta illud eius hexametron:

Pagnin. Ennius.

D *At tuba terribilem ſonitum Taratantara dixit.*

Virg.

Quē Virgilius ſic imitatus, vt tamen à ficto verbo abſtineret, cecinit Æn. 8. vt ibi Seruius aduertit:

At tuba terribilem ſonitum procul ære canoro.

Colligitur ſecundò ex Vulgata.

Sic igitur Iſraëlitæ conclamarunt; vt non ſolùm linguis, ſed etiam tubis terribiliter perſonarent. Colligitur deinde huius clamoris magnitudo ſatis apertè ex Vulgata: tum propter multitudinem clamantium: *Vociferatus eſt*, inquit, *omnis Iſraël*. Quò enim vociferatio à toto exercitu emiſſa non effunderetur? tum propter geminationem & adiectionem vocabulorum: *Vociferatus eſt*, inquit, *clamore grandi*: quæ ſignificationis vim non mediocriter adauget, vt ſæpè diximus: tum denique, quia additur: *Et perſonuit terra*: quaſi ſimplex Hebræo- E rum vox à vicinis montibus percuſſa, duplex, vel potiùs multiplex redderetur. Vnde clamor tantus fuit, vt iuxta Abulenſem, tota terra perſonuiſſe dicatur; hyperbolicè quidem: nam propriè magna tantùm terrarum ſpatia reſultarunt: vt contigit in illa caſtrenſi voce, qua, vt cecinit Mantuanus 7. Æneid.

——--*Protinùs omne*
Contremuit nemus, & ſyluæ intonuère profundæ.

3. *Prima huius clamoris cauſa, fuit lætitia.*

Cauſa verò huius vociferationis triplex eſſe potuit. Vna, vt incluſam animis lætitiam ex aduentu Arcæ teſtarentur. Nam verbum רוע *Roagh*, A quod hîc ponitur, ſæpè ſignificat, præ lætitia vociferari: vt patet Pſal. 40. n. 12. *Non gaudebit inimicus meus ſuper me.* ſeu, vt alij atque alij vertunt, *Non iubilabit*: ſeu, *Non clanget*, in morem triumphantiū: ſeu, *Non inſultabit*, aut, *Non clamabit præ gaudio.* Vnde Interlin. in Bibliis Regiis hoc loco vertit: *Ouarunt ouatione magna*: hoc eſt, ingentem lætitiam clamando demonſtrarunt. Et Chaldæus: *Iubilarunt iubilatione magna.* Immò & ipſi Philiſthini clamorem audientes, lætitiam ſuſpicati ſunt, dicentes paulò inferiùs, num. 8. *Non fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius.* Clamores igitur oris, lætitiam cordis prodiderunt. Sic Eliſabetha audiens ſalutationem Mariæ, quæ non ſolùm fuit Arca legis, ſed etiam Legiſlatoris, præ B ingenti gaudio *Exclamauit voce magna*. Luc. 1. n. 24. Sic Hebræi, vncto in Regem, & coronato Salomone, in morem lætantium & plaudentium exclamarunt: *Et inſonuit terra*, inquit Textus, *à clamore eorum*. 3. Reg. 1. num. 40. Sic & Gentiles Chriſto Domino regnanti dicuntur præ gaudio acclamaturi, iuxta illud: *De vertice montium clamabunt, ponent Domino gloriam*. Iſai. 42. num. 11. Non aliter hoc loco præ lætitia & confidentia victoriæ, *Vociferatus eſt omnis Iſraël*. Sed iſta confidentia, inquit Lyra, erat falſa, quia erat ſine meritis.

4. *Secunda clamoris cauſa, vt ſe ad bellum hortarentur.*

Altera clamoris ratio fuit, vt ſe ad bellum repetendum excitarent. Nam præliaturi clamoribus animantur: vt patet non ſolùm ex veterum gen- C tium conſuetudine, de qua multa Alex. ab Alexand. lib. 4. Gen. dier. c. 7. cum ſuo interprete Tiraq. ibidem; & Lipſius lib. 4. De militia Romana, Dialog. 11. ſed etiam ex ſacris Literis. Nam Moyſes audiens populum tumultuantem: *Non eſt*, inquit, *clamor adhortantium ad pugnam*. Exod. 32. num. 18. ſupponens, aliquem eſſe clamorem, quo milites ad pugnam excitentur. Qualis ille fuit, quo in Galgala clamauit populus poſt Saül, ad obfirmandum ſe contra Philiſthinos. 1. Reg. 13. num. 4. Quin etiam Deus clamare deſcribitur, cùm ad pugnam procedit; vt acrior quodammodo prælietur, iuxta illud: *Dominus ſicut fortis egredietur; ſicut vir præliator ſuſcitabit zelum; vociferabitur, & clamabit; ſuper inimicos ſuos confortabitur.* D Iſai. 42. num. 13. De Deo enim loquitur Scriptura humano more; eíque paſſim attribuit, quæ hominibus conueniunt: & cùm homines præliaturi clamare ſoleant; Deo quoque prælianti clamores adſcribit; quaſi & ipſe clamoribus ſe ad pugnandum ſtimularet. Quare Hebræi priori cæde perterriti, ex nouo Arcæ præſidio vires, animóſque ad pugnandum collegerunt, & magnis clamoribus excitarunt.

Alex. ab Al. Tiraq. Lipſius.

5. *Tertia clamoris cauſa, vt hoſtes perterrerent.*

Tertia clamoris cauſa, vt ſuos hoſtes clamando perterrerent, vt reuerà perterruerunt. Nam audientes Philiſthini vocem clamoris: *Timuerunt*, inquit Textus, *& ingemuerunt, dicentes: Væ nobis*, &c. Quo pacto iidem Iſraëlitæ ad perdendos Ma- E dianitas exclamarūt: *Gladius Domini, & Gedeonis.* Iud. 7. num. 20. Quibus clamoribus fuſa & fugata ſunt Madianitarum caſtra. Nihil enim accommodatius videtur ad ſecuros perturbandos, quàm vehemens ac repentina hoſtium vociferatio. Vnde Cyrus maior, teſte Xenophonte, lib. 3. Cyropædiæ, preces ac vota Diis nuncupabat, ne ſuus exercitus efferis hoſtium clamoribus perculſus exanimaretur. Adeò ſuis militibus ab aliis hoſtium vociferationibus metuebat. Sic & Ioſephus bonus non ſolùm ſcriptor, ſed bellator; cùm noſſet Romanos ab inconditis clamoribus pugnam auſpicari ſolitos, ſuis militibus præcepit, vt

Xenophon.

Ioſeph.

vt hoſtilium agminum vlulatibus aures obſtruerent, ne metu quaterentur; vt ipſemet lib. 3. De bello Iudaico, c. 10. ſcripſit.

6. *Quæ voces his clamoribus exprimerentur. Diuerſarum gentium mos. Græcorum voces in prælijs.* *Varro.*

Sed, quid Iſraëlitæ clamando exprimebant? Quæ erat tertia huius loci difficultas. Vt res paulò altiùs repetatur, veterum in hac re conſuetudo paucis prælibanda, quæ non eadem fuit apud omnes. Nam Græci pugnam inchoabant, vel ab hoc nomine, Ἄρες, Ἄρες, id eſt, Mars, Mars: vel à ſua illa incondita, confuſa & inarticulata voce, ἀλαλά. ſeu vt habet Suidas in collectaneis, ἐλελεῦ. Vnde verbum ἀλαλάζω, id eſt, *Iubilo*, quod iuxta Varronem, & D. Hilarium, ſtatim citandum, ſignificat clamorem paſtoralem, ſeu agreſtis cuiuſdam vocis ſonum: at verò iuxta Eraſmum, perpetuum ſonitum ac tinnitum, qualis in Dodonæis lebetibus fiebat: ac denique militarem clamorem ante pugnam edi ſolitum. Vnde etiam ortum nomen, ἀλαλαγμός, hunc inarticulatum ſtrepitum ſignificans. Et diſtingui poteſt in alalagmum triumphalem, & præliarem; quorum hic ante pugnam ad terrendos hoſtes; ille poſt victoriam ad victores celebrandos edebatur. Quo etiam pacto duplicem diſtinguebant hymnum, quem ab Auctore Pane, Pæana appellabant: vnum *epinicium*, ſeu, *victorialem*, poſt victoriam in laudem Apollinis decantari ſolitum: alterum *embaterium*, ſeu *congreſſiuum*, qui ante pugnam in Martis gratiam ad hoſtes perterrendos erigebatur. Vnde panici terrores, qui ex vanis clamoribus oriuntur. Igitur ab hoc iubilo, ſeu alalagmo, ſuas Græci pugnas inchoabant. Immò & ſpirituales pugnas à ſimili in Deum clamore auſpicandas exiſtimat D. Hilarius, iuxta illud Dauidicum: *Iubilate Deo omnis terra.* Pſalm. 65. num. 2. Vbi Septuaginta eodem verbo vtuntur, ἀλαλάξατε, hoc eſt, Ad Dominum cum iubilo clamate. *Poſiti igitur*, inquit Hilarius, *in vitæ iſtius prælijs, & in hoc carnis ac ſanguinis noſtri certamine aduersùs Diabolum, exercitúſque eius, armis ſpiritualibus dimicantes, Deo monemur in voce exultationis iubilare.* Et paulo pòſt: *Terrendus eſt confeſſionis noſtræ ſermone omnis profanus auditor; & aduersùs Diabolum, armáque eius, orationum noſtrarum certandum eſt.* Vbi plura eleganter de hac re.

Duplex alalagmus. *Duplex hymnus.* *Spirituales etiã pugnas ab ſpiritualibus clamoribus auſpicandas.* *D. Hilar.*

7. *Romanorum ante pugnam voces.* *Polybius.* *Dio Caſ.* *Ammian.* *Feſtus.* *Plutar.* *Liuius.* *Clamor quò maior, eò auſpicatior.*

Iám verò Romanos cum ingenti ſtrepitu pugnas exordiri ſolitos, eorum Scriptores paſſim tradunt: quem aliquando armorum inter ſe confrictu & colliſu excitabant, vt Polybius lib. 12. Dio Caſſius lib. 36. aliíque teſtantur: aliquando confuſis & inarticulatis vocibus edebant; immò & dentium ſtridoribus, Auctore Ammiano lib. 16. vt pugnandi ardorem demonſtrarent: quem clamorem, *barritum*, appellabant: ſeu, quòd, Feſto interprete, quid *barbaricum*, ſtriderent: ſeu, quod *barros*, id eſt, elephantos, ſeu vrſos imitari viderentur: aliquando denique Latinis ac diſtinctis verbis efformabant, ſæpiùs ingeminantes: *Feri, Feri*, quemadmodum apud noſtrates in vulgaribus ſeditionibus acclamari ſolet: *Macta, macta.* Ita Plutarchus in Mario. Et ab illa voce *feriendi*, in prælijs vſurpari ſolita, refert idem Plutarchus in Marcello, iuxta aliquorum ſententiam, Iouis Feretrij nomen deriuatum. Hic autem clamor, quò erigebatur vehementior, eò certiorem ſpem victoriæ militibus ingerebat: quò ſegnior & languidior, eò maiorem in deſperationem militum animos præcipitabat. Vnde Liuius lib. 4. *Clamor*, inquit, *indicium fuit, quò res inclinatura eſſet: excitatior, crebriórque ab hoſte ſublatus: à Romanis diſſonus, impar, ſegnis, pauorem prodidit animorum.* Tanti referunt fauſta, infauſtáve exordia in rebus omnibus, felices infelicéſve exitus ſubſequantur.

8. *Hebræorum voces aliquid ſanctum ſonare debuerunt.*

Cæterùm Hebræi hoc loco quid clamando exprimerent, in Litera non exprimitur. Crediderim, eorum voces vacuas & inanes, ſignificationíſque expertes non fuiſſe: ſed aliquid ſanctum ac diuinum, quo ſibi Deum propitium redderent, inclamaſſe: quale potuit eſſe illud, quod Moyſes in deſerto ad motum Arcæ præcinebat: & ex quo Dauid Pſalm. 67. inchoauit: *Surge, Domine, & diſſipentur inimici tui: & fugiant, qui oderunt te à facie tua.* Num. 20. num. 35. Et iterum: *Reuertere, Domine, ad multitudinem exercitus Iſraël.* Ibidem, n. 36. Sic enim à Deo poſtulabat, vt & ſibi propitius, & Philiſthinis contrarius adueniret. Et fortaſſe ab hac prece, reſumptis animis, ſe mutuò cohortantes condemnabant: *Viri Iſraël, viri Iſraël:* quam fuiſſe Iſraëlitis pugnam aggreſſuris, ſolennem conclamandi formam, exiſtimat Arias Montanus in cap. 7. Iudic. ad illa verba, ex Num. 23. *Conclamantes autem viri Iſraël*, &c. Nam viros ſe dicendo, ſuæ ſe fortitudinis admonebant: Iſraëlem autem nominando, parentem ſuum Iacobum in memoriam reuocabant, ad quem dictum fuerat: *Si contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis?* Geneſ. 32. num. 28. Vt vtrinque ſpem haurirent, fore vt tam propter innatam, quàm propter hæreditariam à parente Iacobo fortitudinem, præſertim Arcæ patrocinio adiutam, de hoſtibus triumpharent.

Solennis apud Hebræos conclamandi forma ante pugnam. *Montan.*

9. *Alia apud alios conclamandi forma.* *Tutelares Diui.* *Baron.* *Optima Chriſtianorũ conclamatio: Crux vicit.*

Neque noua eſt hæc conclamandi forma: nam & olim Ambrones cum Romanis pugnaturi, nomen ſuum identidem intonabant: *Ambrones, Ambrones:* teſte Plutarcho in Mario: & nunc Hiſpani ſuæ ſe patriæ recordatione ad bellum commonentes, ſæpiùs inclamant: *Hiſpaniam, Hiſpaniam.* Tandem omnes Catholici ſuos tutelares Diuos alij alios implorando, Iacobum, Georgium, Sebaſtianum, Ludouicum, Mauritium; & hoſtes territant, & ſe ipſos ad pugnam non mediocriter accendunt: vt Card. Baron. in Martyr. die 23. Aprilis, & Arias Montanus loco citato obſeruant. Addit Cedrenus in Baſilio Imperatore, Chriſtianos cum Manichæis depugnantes, olim inclamaſſe ſolitos, *Crux vicit.* Nec mirum, ſi hominum legiones hac voce feriantur, qua etiam Dæmonum cateruæ conteruntur.

Num. VI. Et audierunt Philiſthiim vocem clamoris, dixerúntque: Quænam eſt hæc vox clamoris magni in caſtris Hebræorum? Et cognouerunt, quod Arca Domini veniſſet in caſtra.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Hebræorum clamor ad Philiſthinos ſatis diſtantes peruaſit.*

ET *audierunt Philiſthiim*, &c. Tantus fuit Hebræorum clamor, vt non ſolùm viciniores regiones compleuerit; ſed etiam ad remotiores peruaſerit: auditus enim eſt à Philiſthinis, qui interuallo non exiguo diſtabant: vt ex eo colligit Abulenſis, quòd inter Hebræorum, & Philiſthinorum caſtra amplum erat ſpatium, non ſolùm ad pugnandum, ſed etiam ad fugiendum: & quidem fuga tam longè, latéque effuſa, vt in ea quatuor millia Hebræorum cæſa fuerint, antequàm ad caſtra ſe reciperint. Adde ſatis amplam diſtantiam eſſe debuiſſe, cuius interuentu victi ſe à victoribus tutos ac ſecuros iudicabant. Dices, non Philiſthinos, qui erant in caſtris, ſed qui fortè

miſſi

miſſi fuerant ad exploranda caſtra Iſraël, illum clamorem audiuiſſe. Ita fieri potuiſſe credit Abul. Quanuis hoc effugium neceſſarium non ſit: tum, quia in Litera nulla horum explotatorum mentio fit: tum, quia, vt mox additur, qui audierunt clamorem, ſe ad pugnam repetendam ſtimularunt; hi autem ſine dubio fuerunt, qui in caſtris conſiſtebant: tum denique, quia, cùm magnitudo huius clamoris tam multis verbis in Litera exprimatur; non eſt, cur ad breue tantùm locorum ſpatium diffuſus limitetur.

2.
Sub initium pugnæ, clamandum. Cùm adhuc hoſtes diſtãt, ſilendum.

Quæres: Prudentérne Hebræi, an imprudenter clamorem ab hoſtibus audiendum excitarint? Et ratio dubitandi eſt: quia licèt in primo congreſſu, pugnarorum clamor prudenter excitetur; vt ſuperiori nūm. diximus: adhuc tamen, cùm hoſtes longè diſtant, vaſtum debet ſilentium obſeruari, ne ſuis ſe clamoribus prodant, & conſultandi, deliberandíque tempus hoſtes hoſtibus relinquant.

Homerus.

Vnde Homerus apud Agellium lib. 1. c. 11. laudat Achiuos, ſilentio ad bellum procedentes.

Οἱ δ᾽ ἄς ἴσαν σιγῇ μένεα πνείοντες ἀχαιοί.

Agell.

Hoc eſt, vt ipſe vertit Agellius:

Aſt ibant taciti ſpirantes robur Achiui.

Vbi etiam obſeruat, Romanos, cùm ad hoſtem procul diſtantem ibant, *clementi gradu, & ſilentio* vſos eſſe: licèt iam congredientem impetu propulſarent, & clamore terrerent.

Veget.

Nec aliter Vegetius lib. 3. c. 18. *Clamor*, inquit, *prius non debet attolli, quàm acies vtraque ſe iunxerit. Imperitorum enim, vel ignauorum eſt, vociferari de longè: cùm hoſtes magis terreantur, ſi cum telorum ictu clamoris horror acceſſerit.*

Hebræi præter diſciplinã militarem conclamarũt.

Cùm igitur Hebræi adhuc ab hoſtibus procul abeſſent, imprudenter, vel ignauiter exclamarunt. Reſpondeo, ita eſſe, ſi diſciplina militaris ſpectetur; non tamen, ſi confidentia in Arca Domini attendatur; quæ in illos lætitiæ clamores erumpere iubebat. Vtinam illa cum meritis iungeretur.

3.
Militum clamor multò ante pugnam imprudens.

Quænam eſt hæc vox clamoris magni, &c. En, quid faciat militaris clamor ante pugnam: monet hoſtes, vt deliberent; vt prouideant; vt ſibi maturè conſulant. Igitur Philiſthini rei nouitate permoti, cœperunt inter ſe deliberare, quænam eſſet vox clamoris magni in caſtris Hebræorum, ſeu quam ob cauſam Hebræi tantum clamorem excitarent.

Varij clamoris affectus.

Nam, cùm alius clamor ſit lætitiæ, vt ille Elizabethæ, de quo ſuperiori num. iam dixi: alius triſtitiæ, vt ille Suſannæ, quæ ad mortem condemnata, *Exclamauit voce magna.* Dan. 13. num. 42. alius indignationis, vt ille Eſaü, qui à patre exhæredatus, *Irrugijt clamore magno.* Gen. 27. n. 34. Alius implorationis, vt ille Chriſti Domini, qui Cruci affixus, *Cum clamore valido, & lacrymis orauit Patrem.* Heb. 5. n. 7. Alius contentionis, vt ille, quem D. Paulus interdicit, dicens: *Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor, & blaſphemia tollatur à vobis.* Eph. 4. n. 31. Alius timoris ac deſperationis, vt ille Ægyptiorum: nam occiſis primogenitis ortus eſt *clamor magnus in Ægypto.* Exod. 12. n. 30. Alius denique aliis atque aliis ex cauſis profectus: meritò dubitare potuerunt Philiſthini, quam ob cauſam exclamarint Iſraëlitæ: ſed longa iam deliberatione præmiſſa clamoris cauſam, vt res erat, attigerunt.

4.
Clamor ex lætitia ortus vnde cognoſcatur?
Chald.

Et cognouerunt, quòd Arca Domini, &c. Nempe, cognouerunt, clamorem ex lætitia editum fuiſſe: vt patet ex Chaldæo transferente: *Et audierunt Philiſthini vocẽ iubilationis, dixerúntque: Quænam eſt hæc vox iubilationis magna?* Seu, vt habet Interl. in Bibliis Regiis; Audierunt vocem *ouationis*: dixerúnque: Quænam eſt hæc vox *ouationis* ma-

A gnæ? Quod ex ipſa vocis differentia facilè cognoſcere potuerunt. Nam, ſicut qualitas vocis diuerſos in diuerſis hominibus mores indicat, iuxta regulas phyſiognomiæ: rauceſcens quidem, molles ac delicioſos: aſpera & abſona, duros & agreſtes: acuta & intenſa, timidos & fugaces: grauis & magna, detractores & conuitiatores: media & temperata, compoſitos & ſuaues: vt Pineda in præuio Salomone lib. 6. c. 4. n. 14. philoſophatur: ita eiuſdem vocis in eodem homine differentia, diuerſos indicat animi affectus. Clara quidem & æquabilis, lætitiam & ſpem; obtuſa & interciB dens, triſtitiam & timorem. Vnde, quando plures eodem vocis ſono vtuntur; facilè idem omnium affectus, vel lætitiæ, vel triſtitiæ indicatur. Quemadmodum vice verſa, ſi in magno aliquo clamore, clara pariter & obtuſa vox promiſcuè coniungantur; vix lætitiæ, triſtitiæque affectus diſcernentur: vt accidit in ſecundo templo per Zorobabelem reædificato; tunc enim aliis quidem præ lætitia plaudentibus, aliis verò præ triſtitia plorantibus: *Non poterat quiſquam*, inquit Textus, *agnoſcere vocem clamoris lætantium, & vocem fletus populi, commixtim enim populus vociferabatur clamore magno, & vox audiebatur procul.* 1. Eſdr. 3. n. 13. Sed hoc loco, cùm omnes pariter Hebræi clarè & æquabiliter clamarent, ſuam lætitiam Philiſthinis facilè ſignificarunt.

Qualitas vocis in diuerſis hominibus diuerſos indicat mores.

Pineda.

Differentia vocis in eodẽ homine varios prodit affectus.

Cognita verò iubilatione, reſtabat illius cauſa inquirenda. Hanc autem Philiſthini dum inquiC runt, *Cognouerunt*, inquit Textus, *quod Arca Domini veniſſet in caſtra.* Hoc eſt, Arcam illius lætitiæ cauſam eſſe, apud ſe ſtatuerunt. Sed quo pacto in eam cauſam collimarunt? Reſponderi poteſt primò cum Vatablo & Abulenſi, quia exploratores præmiſerant, qui rei euentum renuntiarent. Secundò, quia fortè in eo clamore *Arcam Domini* nominari perceperunt: aut ſaltem exprimi aliquod verbum illius carminis, quod ſciebant ad motum Arcæ in deſerto decantatum. Tertiò, quia per diſcurſum aſſequuti ſunt, hanc vnam illius iubilationis cauſam eſſe potuiſſe. Sciebant enim Hebræos magna religione erga ſuam Arcam affectos eſſe: & in ea ſuam ſpem ac præſidium collocare ſolitos: nec aliam gaudendi, aut D bene operandi occaſionem habuiſſe ſub id temporis, in quo erant valdè attriti. Ergo ex ſolo Arcæ aduentu eam lætitiam ortam eſſe colligebant.

5.
Vnde cognouerunt Philiſthini huius lætitia cauſam fuiſſe Arcam.
Vatabl.
Abul.

Num. VII. Timuerúntque Philiſthiim, dicentes: Venit Deus in caſtra, & ingemuerunt, dicentes.

EXPOSITIO LITERÆ.

1.
Vna Arca aliis amabilis, aliis terribilis.

Timuerúntque, &c. Vnus, idémque Arcæ aduentus fuit optabilis, amabiliſque Iſraëlitis: E & formidabilis ac terribilis Philiſthæis. Sicut olim vna atque eadem nubes inter Hebræos & Ægyptios interiecta, Exod. 14. num. 20. Hebræos quidem, parte altera coruſcante, illuminabat & dirigebat; Ægyptios verò, parte altera tenebroſa, cæcabat & exterrebat. Sic enim vnum atque idem verbum Chriſti Domini, *Ego ſum*, Apoſtolos animauit, Matth. 14. num. 27. & Iudæos terrefecit, Ioann. 18. num. 6. Immò & ipſe Chriſtus Dominus aliis quidem fuit *in ruinam*, aliis verò *in reſurrectionem.* Luc. 2. num. 34. Timuerunt igitur Philiſthini, non quidem populum Iſraëlis, quem,

quem, vt à ſe victum contemnebant: ſed Arcam fœderis, quam ei inter bellandum præſidio affuturam non dubitabant. Tantúſque fuit eorum

Seuer.Sul.

timor, vt de fuga cogitarent: vt Auctor eſt Seuerus Sulpitius, lib.1.ſacræ Hiſtoriæ: *Vbi*, inquit, *Arca in conſpectu hoſtium deducta eſt, maieſtate quadam præſentis Domini territi, fugam parabant.* Veriti, ſcilicet, ne ab ipſa Arca Dei percuterentur. Quod ipſimet ſignificarunt dicentes:

2. *Arca fœderis, Deus dicebatur.*

Venit Deus in caſtra. Quaſi dicerent; Non Hebræos, ſed eorum Deum in caſtra venientem formidamus. Vbi notandum, Arcam fœderis vocari à Philiſthinis Deum. Nec mirum, cùm ab ipſis quoque Iſraëlitis eodem nomine frequenter vocaretur. Nam Moyſes Arcam alloquutus dicebat: *Surge Domine: Reuertere, Domine.* Num.10.n.35. & 36. In Hebræo eſt: *Surge, Iehouah: Reuertere, Iehouah.* De candelabro dicitur, Exod.27. num. 21. *Vſque manè luceat coram Domino:* id eſt, *coram Arca.* De Aarone dicitur, Exod. 28. num.30. *Ingredietur coram Domino:* id eſt, *coram Arca.* De Summo Sacerdote dicitur, Exod. 30. num. 8. *Vret thymiama ſempiternum coram Domino:* id eſt, *coram Arca.* Vnde Ioſuë ad filios Iſraël: *Ecce*, inquit, *Arca fœderis Domini vniuerſæ terræ antecedet vos per Iordanem.* Ioſ. 3. num. 11. Iuxta Hebræum legi poteſt intranſitiuè: *Ecce Arca fœderis, Dominus vniuerſæ terræ.* Idem Ioſuë diuiſurus terram: *Huc*, inquit, *venietis ad me; vt coram Domino Deo veſtro mittam vobis hîc ſortem.* Ioſ.8. num.6. Quæ ſortes coram Arca ductæ ſunt; vt tolleretur omnis ſuſpicio iniuſtitiæ ab illis ſortibus, quæ tam ſacro in loco iacerentur. Tandem filij Iſraël *ſteterunt in conſpectu Domini* Ioſ.24.num.1. hoc eſt, *In conſpectu Arcæ.* Itaque Arca Dei locum apud Hebræos obtinebat, ipſóque Dei nomine Deus, ac Dominus paſſim dicebatur. Sic interpretantur Ribera in cap.9. Epiſt. ad Hebræos, Lyra in Pſalm. 46. num. 6. Maſius in loca citata Ioſuë, Genebrardus in Pſalmum 5. num. 5. & alij.

Ribera. Lyra. Maſius. Genebr.

3. *Teſtimonia, quibus aliqui vtuntur; ſed ab inſtituto aliena.* D. Auguſt.

Quamuis Genebrard. ſuam ſententiam vlteriùs confirmet ex eo loco Exod.18. num. 12. *Comederunt panem coram Domino:* id eſt, *coram Arca*, vt ipſe vult. Sed non rectè: quia nondum Arca facta erat; vt patet ex Litera, & Diuus Auguſtinus quæſt. 66. in Exodum aduertit. Item Maſius in primum locum Ioſ. iam citatum, de Arca in ædem ſacram ingreſſa interpretatur illa verba Pſalm.23. n. 7. *Eleuamini portæ æternales; & introibit Rex gloriæ.* Vbi docet, Arcam, Regem gloriæ, Dominum virtutũ appellari. Sed recedit à Litera, quæ eſt de Chriſto Domino in cœlum aſcenſuro, aut ſimiles alios triumphos celebraturo, vt Genebrar. Bellarm. & Lorin. ex Patribus latiùs oſtendunt. Tandem Lyranus citatus, de Arca, ſeu propitiatorio, aſcendente de Iordane in vrbem Silo, interpretatur illud: *Aſcendit Deus in iubilo.* Pſalm.46. num.6. Sed repugnant Burgenſis, & proximè citati Interpretes, qui eum locum de aſcenſu Chriſti Domini in cælum cum magno Patrum conſenſu probabiliùs exponunt. Quidquid tamen ſit de his locis; certè illa, quæ adduximus, ſatis ſunt, vt hæc interpretatio confirmetur. Quibus adde illud ex Pſalm.131. num.5. *Donec inueniam locum Domino, tabernaculum Deo Iacob.* Vbi iuxta citatos Interpretes ad Literam agitur de Arca, cui Dauid templum ædificandum curabat. Eam igitur Dominum, Deumque appellabat; vt patet ex ſequenti verſiculo: *Ecce audiuimus eam in Ephrata; inuenimus eam in campis ſyluæ:* hoc eſt, audiuimus, Arcam eſſe in terra Ephraim, quando fuit in Silo, & in agro Ioſuë Bethſamitæ, qui ſyl-

Genebr. Bellarm. Lorin. Lyranus.

Burg.

Aptus locus, quo oſtenditur, Arcam vocari Deũ.

A uoſus erat. Vbi Dauid reddit cauſam, cur vellet ædificare templum, in quo Arcam collocaret; quòd, ſcilicet, eam humili in loco poſitam comperiſſet: ac proinde pronomen, *Eam*, refert ad Arcam, præcedenti verſiculo ſignificatum, non quidem proprio nomine; ſed Domini, ac Dei; quibus eam nominibus appellabat.

4. *Idem Arcæ, Deóque affectus tribuebatur.* D.Cyril. Alex.

Hanc doctrinam confirmat D. Cyrillus Alex. lib.4. in Ioan. cap.28. in primis ex illis verbis Dauidis: *Deus, cùm egredieris in conſpectu populi tui, cùm pertranſires in deſerto; terra mota eſt.* Pſal.67. num.8. Vbi notat, Deo tribui, quod per Arcam fiebat. *Vides*, inquit, *Chriſti figuram fuiſſe Arcam. Cùm enim Arca præcederet, Deus præceſſiſſe apertè dicitur.* Deinde ex verbis Moyſis, qui reuocans

B populum à pugna contra Amalecitas ſuſcipienda, dicebat: *Nolite aſcendere: non enim eſt Dominus vobiſcum.* Numer.14.num.42. ſeu, vt legit Cyrillus: *Non ſum enim vobiſcum.* Deum ipſum loquentem introducens. Illis autem Moyſis præceptum non curantibus, & contra diuinam voluntatem ad pugnam aſcendentibus, additur in Litera: *Arca autem teſtamenti Domini, & Moyſes non receſſerũt de caſtris.* Ibidem, num. 44. ſeu, non aſcenderunt cum illis ad pugnam. Ac ſi idem fuerit Dominum non eſſe cum illis, & Arcam ab illis abeſſe. *Audiſti dicentem*, inquit D.Cyrillus: *Non ſum vobiſcum. Vides, non conſcendiſſe cum illis Arcam. Nónne igitur clarè hîc intelliges dicentis Dei locum eam tenuiſſe?* Quaſi diceret: Quod minatus eſt, dicens:

C non ſum vobiſcum: impleuit, dum Arca cum illis non aſcendit, ſiquidem perinde erat Dominum, atque Arcam non aſcendiſſe.

5. *Diuerſo modo Philiſthini & Hebræi Arcam appellabant Deum.*

Obſeruandum nihilominùs, diuerſo modo à Philiſthinis, & ab Iſraëlitis Arcam fœderis, Deum nuncupari. Nam Philiſthini putabant, vel illam materialem Arcam eſſe Deum Hebræorum: vel certè in ea aliquod Hebræorum Numen contineri, quod non eſſet præſens omni loco, ſed modò in hunc, modò in illũ transferretur. At verò Hebræi, neque Arcam verum Deum eſſe credebant, neque in Arca verum Deum circunſcribi; ſed externos diuinæ præſentiæ effectus in ea præcipuè demonſtrari, vt homines aliàs idololatriæ dediti, & ſenſilem Deum habere cupientes, illis ſaltem

D externis ſignis in cultu veri Numinis tenerentur. Quamuis autem Philiſthini de Deo Hebræorum non verè ſentirent, eum nihilominùs formidabant: in ignominiam planè Chriſtianorum, qui Deum rectè cognoſcentes; tamen minimè formidant: deteriores in hac parte non ſolùm Philiſthinis, ſed etiam ipſo Pharaone. Nam hic dicebat: *Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.* Exod. 5. num. 2. Vbi Caietanus, *Contempſit*, inquit, *mandatum diuinum, allegando inſcitiam propriam.* Quaſi diceret: Quia neſcio, contemno, ſi ſcirem, proculdubiò timerem & obſeruarem. Quid ad hæc boni Chriſtiani cognoſcentes Deum, & non timentes? Meminerint, quod olim aſſeruit D. Hieronymus in cap.3. Malachiæ;

Deum cognoſcentes & non timentes.

Caiet.

D.Hier.

E agens enim de multiplici Iudæorum peccato, ſubdit, ſuffeciſſe eis hoc vnum crimen ad pœnam, quòd non timuerint Dominum, quem tamen non ignorarint. Idcircò Deus olim negabat, ſe cum populo iturum: *Non aſcendam*, inquit, *tecum; quia populus duræ ceruicis es.* Exod. 33. n.3. Ac ſi diceret: Tibi adeſſe nolo, vt me potiùs abſentem ignores, quàm præſentem & bene cognitum offendas. Nam, vt ibi Rupertus libro 4. cap. 31. *Leuius*, inquit, *multò eſt, Deum neſcire, quàm cognitum irritare.*

Rupert.

6.

Cauendũ maximè hoc loco eſt, ab imprudentia,

nſana Vermilij argumentatio reiicitur.

tia,ac dementia Hæretici,neſcio cuius, dicere audentis, ſicut Arca in ſacris Literis dicebatur Deus, cùm non eſſet: ita id, quod eſt ſub ſpeciebus euchariſticis, appellari Corpus Chriſti, cùm non ſit. Sed, ſi hæc argumentatio quidquam valeret,etiam aliis antecedentibus, quæ in Scriptura paſſim occurrunt, iuuaretur. Dicitur enim Chriſtus vitis, lapis, agnus, lex, cùm tamen talis non ſit. Ergo etiam ex his principiis deduceret, id,quod eſt ſub ſpeciebus euchariſticis, non eſſe Corpus Chriſti, quamuis ita appelletur. Quod ꝓptereà aduerto, ne cuiquam, ex loquutione tradita de Arca,Dei nomine appellari ſolita,ſcrupulus moueatur. Concedimus igitur,& indubitatè credimus, Arcam ſolùm figuratè Deum vocari: quemadmodum & prædictas illas loquutiones figuratas eſſe, nemo dubitat: negamus tamen Corpus Chriſti ſolùm figuratè in ſacra Euchariſtia contineri. Et ne diſcrimen liberè interpoſitum videatur; notandum, Scripturam, cùm humano more loquatur, & proprias & figuratas loquutiones vſurpare: vt vel ipſi Hæretici concedunt. Quis enim dubitat propriam eſſe illam loquutionem Chriſti Domini ad Samaritanam de Meſſia loquentis: *Ego ſum,qui loquor tecum.* Ioan. 4. num. 26. Quis item dubitat, figuratam eſſe illam alteram loquutionem Chriſti Domini loquentis de Baptiſta? *Ipſe eſt Helias, qui venturus eſt.* Matth. 11. num. 14. Quæ autem ſit propria, quæ figurata loquutio; colligendum eſt, & ex ipſo inſtituto loquentis, nexúque loquutionis;& ex Patrum interpretatione, declaratióneque Eccleſiæ. Ex quibus omnibus principiis conſtat illam Chriſti Domini propoſitionem: *Hoc eſt corpus meum*:tam eſſe propriam,& diſertam & ſynceram, vt nullum improprium, figuratum ac tranſlatitium ſenſum patiatur. Quod, cùm interim demonſtrare non ſit noſtri inſtituti; conſulantur Cardin. Bellarm. lib. 1. De Sacram: Euchariſtiæ, cap.9. & ſequentibus,Suar.tom.3. in 3. p Diſput. 46. ſect.3. Maldon.in cap.26. Matth. n.26. & alij recentiores, qui id ſacris Literis,Conciliis & Patribus egregiè conuincunt.

Quamuis Arca figuratè tantùm dicatur Deus: tamen id quod eſt ſub ſpeciebus Euchariſtiæ, non dicitur tantùm figuratè Corpus Chriſti.

Num. VIII. Væ nobis. Non enim fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius. Væ nobis. Quis nos ſaluabit de manu Deorum ſublimium iſtorum? Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Ægyptum omni plaga in deſerto.

EXPOSITIO LITERÆ.

Diuerſa huius, & præcedentis verſiculi intercisio.

1. VÆ *nobis*,&c.Paulò aliter præſens & præcedens verſiculus in Vulgata & in fonte diſpunguntur. Nam in Hebræo, & Chaldæo & Græco hæc verba: *Væ nobis. Non enim fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius*: ad ſuperiorem verſiculum ſpectant: Latinus tamen Interpres ab his hunc præſentem exorditur. Sed vtrouis modo intercidantur; nihil ſenſus variatur. Igitur internus Philiſthinorum timor in externos gemitus erupit, eóſque ſemel atque iterum repetitos, vt acrior oſtenderetur. Bis enim illud, *Væ nobis*, inclamauerunt: infauſtum illius pugnæ exitum ſibi ominantes. Nam,vt cecinit Statius Thebaid. 3. *Peſſimus in dubiis augur timor.* Rationes verò timendi, & malè augurandi,tres hoc loco proponuntur, ſeorſim explicandæ.

Repetiti Hebræorum gemitus.

Statius.

2. *Non enim fuit tanta exultatio*,&c.Prima timendi, maléque augurandi ratio, fuit noua illa exultatio Hebræorum: *Non enim*, inquiunt, *fuit tanta exultatio heri & nudiuſtertius.* Hoc eſt: nunquàm anteà Hebræi tam feſtiuè exultarunt. Licèt enim illud aduerbium, *Heri & nudiuſtertius*; ſeu prouerbium,vt vocat Diuus Irenæus lib.1.cap.12. aliquando pro triduo antecedente determinatè vſurpetur, iuxta illud Dauidis ad Sacerdotem Achimelech; *Continuimus nos ab heri & nudiuſtertius,quando egrediebamur*, &c.1.Reg.21.n.5. ſæpè tamen indefinitè pro tempore anteacto, etiam diuturno,vſurpatur;iuxta illud Moyſis ad Deum, *Obſecro, Domine, non ſum eloquens ab heri & nudiuſtertius.* De quo plura Delrius in Adagialibus ſacris,Adagio 24.Ex noua igitur exultatione Hebræorum,malè ſibi ominabantur Philiſthæi.Nam ſicut repentina hoſtium comploratio ex vna parte,aduerſarios ex altera, etiam timidos & exanimes erigit, ac bene iubet ſperare; vt contigit in caſtris Syriæ Samariam obſidentibus, 4. Reg.7. à num.6. Nam obſidentium repentinus pauor animos iam penè deſperatos oppidanorum ad prædam excitauit.Et in caſtris Holophernis,obſidentibus Bethuliam. Iudith 15. à n.1. Nam ex noua comploratione Aſſyriorum,incredibilis Hebræorum exultatio ſucceſſit: ita vice verſa, ſubita ac lætabunda hoſtium acclamatio,aduerſarios etiam victores turbat, & incredibiliter exagitat, ſuſpicantes alienam lætitiam in proprium exitium conuertendam. Sic Hebræorum exercitus penè victus,dum ſubitò in morem triumphantis exclamauit,Madianitas penè victores terrefecit. Iud.7. à num. 20. Sic leuis armaturæ exercitus ex ducentis & triginta pueris tantùm conflatus,magna tamen cum alacritate ad bellandum procedens infinitam propè Syrorum multitudinem ingenti pauore compleuit. 3. Reg. 20. à num. 17. Non aliter & hoc loco repentè collectus Hebræorum ſpiritus, ingentes Philiſthinorum animos deiecit.

Prima timendi ratio.

Heri & nudiuſtertius. quid ſignificet.

D. Irenæus.

Delrius.

Sicut vnius exercitus triſtitia aduerſarium: ita & lætitia contriſtat.

3. Notanda hic eſt tranſlatio Septuaginta in Bibliis Sixtianis: *Væ nobis*,inquiunt;& ſtatim precationem interponũt: *Erue nos,Domine,hodie.* Quem Deum precentur, ſuúmne, an Hebræorum? non conſtat. Vtrumque fortè implorarunt. Nam Ethnici propriis & alienis Numinibus litare conſueuerunt: his quidem, ne obeſſent; illis verò, vt prodeſſent. Deinde timoris ſui cauſam ita exprimunt: *Quoniam non eſt facta talis heri & nudiuſtertius.* Et ſupplendum eſt, *res*, ſeu, *exultatio*, aut quid ſimile. Eſt enim Hebraïſmus ſimilis illi: *Vnam petij à Domino,hanc requiram.* Pſal.26. n.4. & illi: *Hæc facta eſt mihi: quia iuſtificationes tuas exquiſiui.* Pſal. 118. num. 56. & illi: *A Domino factum eſt iſtud*: ſeu,vt eſt in Hebræo: *A Domino facta eſt iſta.* Pſalm.117. n. 23. Nam Hebræi pro neutro genere,quo carent,fœminino tantùm pronomine,nullo alio expreſſo ſubſtantiuo, frequentiſſimè vtuntur. Vide quæ diximus cap. 3. n. 17. ibi: *Hæc faciat mihi Deus, & hæc addat.*

Tranſlatio Septuaginta copioſior.

Ethnici propriũ & aliorum Deum precabantur.

Pronomen fœmineum ſine ſubſtantiuo.

4. *Quis nos ſaluabit*,&c. Hæc eſt ſecunda ratio timendi, & malè ſibi ominandi: nempe, præſentia Dei Iſraël. Hoc enim Deo Hebræis propitio, & ſibi ipſis aduerſo; de illorum victoria non dubitabant, & de ſua ſalute actum credebant. Quod interrogando efficaciùs exprimebant. Sicut olim Rabſaces: *Quis eſt*, inquit, *ex omnibus Diis terrarum iſtarum,qui eruerit terram ſuam de manu mea?* Iſai.36. num. 20. Quaſi diceret: Nullus omninò. Sic & hoc loco. Quis nos ſaluabit? Hoc eſt, nemo prorſus. Sed cur plurali numero Deos Hebræorum nominant: *De manu Deorum ſublimium*

Secunda timendi ratio. Præſentia Dei Iſraëlis.

Cur plurali numero Dij Hebræorum nominentur? Diuerſæ tranſlationes.

mium iſtorum? Cùm tamen paulò antè Deum numero ſingulari nominarint: *Venit Deus in caſtra.* Certè vulgaris editio videtur ab originalibus diffidere. Nam Septuaginta in Bibliis Sixtianis vtrobique plurali numero vtuntur: *Dij,* inquiunt, *venerunt in caſtra.* Et rurſus: *Quis eruet nos de manu horum Deorum?* Fortè, quia Ethnici plurium Deorum cultores more ſuo loquentes, plures quoque Deos Iſraëlitis tribuebant: vt Gloſſa interpretatur. Sed Chaldæus vtrobique vtitur numero ſingulari: *Venit,* inquit, *Arca Dei in caſtra.* Et rurſus: *Quis liberabit nos de manu dicti Domini?* Fortè, quia, vt interpretatur Vatablus, licèt Ethnici pluraliter more ſuo loquerentur: tamen exploratores Hebræorum, ſi qui fortè miſſi ſunt, qui hæc verba illis referebant, loquutionem infidelium ad vſum fidelium emendabant. At verè Latinus Interpres ſequutus Septuaginta in Bibliis Regiis, & Complutenſibus, modò Philiſthinorum verba pluraliter, modò ſingulariter expreſſit: vt vtriſque exemplaribus ſe accommodaret. Nec diſſentit à fonte Hebraïco, vtrobique habente nomen אלהים *Elohim,* quod, cùm ſit plurale, ſæpenumerò ſingulariter transfertur.

Senſus Philiſthinorum. Vnus Deus, poteſtate inſtar multorum.

5. Quod verò attinet ad ſenſum Philiſthinorum; Deos pluraliter nominabant; vel fortè, quia non ſolùm Arcam, ſed plures quoque alios Hebræorum Deos eſſe credebant: vel fortè, quia vni Deo Hebræorum maiorem potentiam, quàm pluribus Gentium Diis tribuebant. In quo ſenſu Deus ad Moyſem: *Ecce,* inquit, *conſtitui te Deum Pharaonis.* Exod.7.num.1. ſeu, vt ex Hebræo verti poteſt: *Conſtitui te Deos Pharaonis:* quia Lyrano interprete, vnus Moyſes, pluſquàm omnes Dij Pharaonis, timendus erat. (Lyra.) In eundem ſenſum Iſraëlitæ in deſerto, cùm de vno tantùm vitulo loquerentur, quem loco Numinis adorabant, dicebant: *Hi ſunt Dij tui, Iſrael,* &c. Exod.32.n.4. Vbi Lyranus: (Lyran.) *Licèt eſſet vnum tantum idolum, tamen dixerunt: Hi ſunt Dij, ad reuerentiam idoli: ſicut & magnæ perſonæ de ſe loquuntur in plurali, ad magnificentiam.* Sic igitur & hoc loco, Deus ob infinitam ſuæ potentiæ efficacitatem ad terrendos plures Deos, multiplex appellatur; quamuis natura ſua ſit vnicè vnus. Quod olim Ezechias Rex ſignificauit. Cùm enim Aſſyrij ſuos Deos cum Deo Iſraëlis conferrent; ac ſi omnes ſimul diuinitate impertirent; & ſolo diuinitatis principatu ſuos à noſtro diſcriminarent, exclamauit Ezechias: *Domine Deus Iſrael, qui ſedes ſuper Cherubim, tu es Deus ſolus Regum omnium terræ.* 4. Reg.19.n.15. Vbi Theodor.q.52. (Theod.) *Illi,* inquit, *te nominant vnum ex multis; ego autem te ſolum ſcio, Creatorem eſſe omnium.*

Philiſthini Deū Iſraëlis ſuis præferunt. Primò, quia erat ſublimis ſeu firmus, ſeu firmior cæteris.

6. Verùm etiam ex aliis principiis mihi videntur Philiſthini Deum Iſraëlis ſuis Diis non obſcurè prætuliſſe. Primò, quia illum ſublimem vocant: *De manu Deorum ſublimium;* ſeu, *firmorum;* vt vertunt Septuaginta in Sixtianis: *De manu Deorum firmorum:* ſeu, *firmiorum;* vt clariùs Complutenſia expreſſerunt: *De manu Deorum firmorum.* Vbi vides Deo Iſraëlis maiorem virtutem, quàm ſuis Diis palam detuliſſe: & propterea de ſuorum præſidio deſperaſſe. *Quis,* inquiunt, *ſaluabit nos de manu Deorum ſublimium iſtorum?* Quaſi dicerent: impares ſunt noſtri Dij, vt cum Deo Iſraëlis congrediatur. In quam fidem induci potuerunt ex eo, quòd olim Deus Iſraëlis nō ſolùm Ægyptios, ſed etiam Ægyptiorum Deos profligarit: vt apertè iurarit Moyſi ſe effecturum, dicens: *In cunctis Diis Ægypti faciam iudicia. Ego Dominus.* Exod.12.n.

A 12. Nam, vt referunt Hebræi apud Lyranū, (Lyra.) in illa nocte, qua primogeniti Ægyptiorum occiſi ſunt, omnia pariter eorum idola perierūt: omnia quidem lignea, ſubitò putrefacta: & omnia metallica, fuſa, reſolutáque in terram: & omnia lapidea, fracta & comminuta in deteſtationem idololatriæ. Addunt Lyr. Burg. & Theod. ad eum locum, (Lyran. Burg. Teet.) propterea Agnum paſchalem à Deo iuſſum immolari: quia Ægyptij ſub agni, ſeu arietis ſimulacro, Iouem ſuorum Deorum maximum venerabantur. Vt ita illud maximum Ægyptiorum Numen coram Deo Iſraëlis minimum videretur. Hoc igitur Philiſthini non ignorantes (proxima enim erat Philiſthæa Ægypto, vt patet Exod.13.num.17.) Deum Iſraëlis ſuis Diis præferebant.

Secundò, quia erat ſolidus, cæteri inanes.

B 7. Secundò, mihi videntur illum prætuliſſe; quia eum vocant Deum *ſolidum.* Nam, vbi Vulgata habet: *De manu Deorum ſublimium:* vertunt Septuaginta in Bibliis Regiis: *De manu Deorum ſolidorū.* Ac ſi hunc ſolum verum ac ſolidum Deum; ſuos autem vanos & inanes faterentur. Vnde Legiſlator: *Non aſſumes,* inquit, *nomen Domini Dei tui in vanum.* Exod.20. num.7. vbi Tertullian. lib. De Idololatria, cap.20. (Tertul.) interpretatur: *In idolum.* Quaſi diceret: Nomen Dei veri & ſolidi non applicabis idolo falſo & vano: quales ſunt omnes Dij Gentium. Quos eo nomine Regius Vates appellauit: *Quoniam,* inquit, *omnes Dij Gentium, Dæmonia.* Pſalm.95.num.5. Vbi ex Hebræo verti poteſt: *Quoniā omnes Deiculi,* ſeu, *Deaſtri,* ſeu, *nihila Gen-* C *tium, Dæmonia:* Romani quidem ſuos Deos in maiores ac minores diſtinguebant. At verò Regius Vates omnes Deos Gentium appellat minores, omnes minutulos, omnes nihila. Ac ſi adeò eſſent inanes Dij, vt ipſum prorſus nihil viderentur. Vnde ipſi Dauid alio loco: *Vt quid,* inquit, *diligitis vanitatem, & quæritis mendacium?* Pſal.4. num.3. Quaſi diceret: Cur idolis ipſa vanitate & mendacio inanioribus adhæretis?

8. Similiter loquitur Ieremias c.2.n.5. *Ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt.* Hoc eſt, interprete Lyrano: (Lyran.) *Poſt idola, bonitatis vacua.* Quæ paulò pòſt, num.13. vocat *ciſternas diſſipatas, quæ continere non valent aquas.* Quia idolorum natura, (Theod.) Theodoreto interprete, *ſuam ex materia & artifi-* D *cio ſubſtantiam emendicat: & quam ex his comparauit pulchritudinem, tempus delet. At qui verè Deus eſt, fons eſt vitæ perennis.* Rurſus idem Ieremias cap.8.num.5. *Apprehenderunt,* inquit, *mendacium, & noluerunt reuerti.* Hoc eſt, interprete D.Hieronymo, (D.Hieron.) falſis Diis ſeruierunt, qui nihil plus habent ſoliditatis, quam mendacium. Hinc Parœmiaſtes: *Fugit,* inquit, *impius nemine perſequente.* Prou.28.n.1. Hoc eſt, eodem D.Hieronym. interprete, (D.Hieron.) in c.1. Michææ, *Diabolo perſequente.* Quaſi Diabolus tam infirmus ſit, & inanis, vt nemo cenſeatur. Sic & Eſther in ſua illa oratione ad Deum: *Ne tradas,* inquit, *Domine, ſceptrum tuum his qui non ſunt.* Eſther 14. num.11. Hoc eſt, idolis, ac Diis Gentium, qui nihil magis proſunt, E quàm ſi non eſſent. Conſentit & Baldad Suhites de impio loquutus: *Habitent,* inquit, *in tabernaculo illius, ſocij eius, qui non eſt.* Iob 18. num.15. Quaſi diceret, interprete D.Greg. lib.14. moral. c.11. (D.Greg.) *Habitent in mente impij mali Dæmones, ſocij Luciferi; qui, ex quo bene eſſe perdidit, ad non eſſe tetendit.* Quare de illo dicitur ſub figura Regis Tyri: *Nihili factus es, & non eris in perpetuum.* Ezech. 28. n.19. De quo ſimiliter Ioan. *Mirabuntur,* inquit, *inhabitantes terram videntes beſtiam, quæ erat, & nō eſt.* Apoc.17.num.8. At tandem D.Paul. *Scimus,* inquit, *quia nihil eſt idolum in mundo.* 1.Cor.8. n.4.

9. Vnde illa vrbs, quæ Gen. 28. n. 19. dicitur *Bethel*, id eſt, *domus Dei*: quia in ea verus Deus colebatur: poſteà dicta eſt *Bethauem*. Oſeæ 4. num. 15. *Ne aſcẽderitis*, inquit, *in Bethauem*. Hoc eſt, *in domum vanitatis*, ſeu, *in domum inutilis*, ſiue, *nihili*, vt Aquila, & Symmachus tranſtulerunt: quia in ea Ieroboam idolum adorandum excitarat. Huc pertinet illud Amos 7. num. 9. *Et demolientur excelſa idoli*. Seu, vt in Hebræo & Græco eſt: *Excelſa riſus*. Quòd idolum nihil verum ſit; ſed quid riſu excipiendum & explodendum. Concinit illud Ieremiæ de ſculptilibus loquentis: *Vana*, inquit, *ſunt, & opus riſu dignum: in tempore viſitationis ſuæ peribunt*. Ierem. 10. n. 15. Vnde non immeritò dicitur Daniel ſemel atque iterum riſiſſe, cùm idolum Bel à Rege Babylonio, tanquàm verum Numen, prædicaretur. Nam, cùm Rex diceret: *Non videtur tibi eſſe Bel viuens Deus? An non vides, quanta comedat, & bibat quotidie? Ait Daniel arridens: Ne erres, Rex*, &c. Dan. 14. n. 5. Et rurſus dicente Rege: *Magnus es Bel, & non eſt apud te dolus quiſquam. Riſit Daniel*, &c. Ibid. n. 17. & 18. Vt ſignificaret, ridiculum eſſe Deum, & vanas illius falſi Numinis laudes, riſui ac ludibrio habendas eſſe. Vnde, cùm infidelis fideli per falſos Deos maledicit: *Fidelis*, inquit Tertul. lib. De Idololatria, c. 21. *in eiuſmodi ridere debet, non inſanire*. Hoc eſt: Ea maledicta cum riſu & contemptu, non cum ſtomacho & furore audire. Quaſi tam vana ſit illa maledictio per vanos Deos inflicta, vt timenda non ſit, ſed irridenda.

Idola riſus.

Tert.

10. Hinc eſt etiam, vt idolorum cultores non tam eſſe, quàm non eſſe dicantur. Nam D. Paulus appellat idololatras, *non plebem*. Rom. 9. n. 23. Moyſes appellat, *non populum*. Deut. 32. n. 21. D. Aug. lib. 19. de ciuit. c. 21. appellat Rempublicam Romanam alioqui florentiſſimam, propter cultum idolorum, *Non Rempublicam*. Et huc fortaſſe reſpexit Iſaias c. 40. n. 17. dicens: *Omnes Gentes quaſi non ſint, ſic ſunt coram eo: & quaſi nihilum & inane reputatæ ſunt ei*. Nam ibi in idololatras inuehitur, qui ipſum nihilum adorantes, nihil efficiuntur. Eodem pertinet illud Iobi cap. 26. n. 7. de Deo loquentis: *Qui appendis*, inquit, *terram ſuper nihilum*: hoc eſt, vt ibi Gloſſa interpretatur, nouam Eccleſiam ſuper Gentes; quæ, cùm Diabolum, qui eſt nihil, adorarent, in nihilum redigebantur. Æquũ enim eſt, vt qui res nihili diligunt, nihil æſtimentur. & *fiant abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerant*. Oſeæ 9. n. 10. Plura de idolorum vanitate. Sap. 13. & ſequentibus, Iſai. 40. & 44. Ierem. 10. Baruch 6. & multis aliis Scripturæ locis inuenientur. De quibus ad ſequens caput iterum dicendum. Igitur Philiſthini, vt à ſuis Diis Deum Iſraëlis diſtinguant, Deum ſolidum appellant; non obſcurè inſinuantes. Deos ſuos eſſe penitùs vanos & inanes, nihil ſoliditatis, firmitatiſque habentes.

Idolorum cultores, tanquam non ſint.

D. Auguſt.

Gloſſa.

11. *Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt*, &c. Hæc eſt tamen ratio, ob quam timebant, & malè ſibi ominabantur Philiſthini. Nimirum, experientia quondam habita, & tunc fama ad eos perlata, de plagis, quibus Deus Iſraëlis olim Ægyptios flagellauerat. Vnde timebant, nè & ipſi pariter ab illo flagellarẽtur. Quem timorem prædixit olim Moyſes poſt tranſitum maris rubri: *Dolores*, inquit, *obtinuerunt habitatores Philiſthiim*. Exod. 15. n. 14. Vt ſignificaret, ex recordatione illius plagæ conſequutum fuiſſe illum timorem. Immò & iam anteà denuntiauerat Deus per Moyſem, puniendum Pharaonem, vt fama eius punitionis cæteros homines perterreret: *Idcircò*, inquit, *poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam: & narretur nomen meum in omni terra*. Exod. 9. n. 16. Hoc enim impletum eſſe patet, & ex hoc loco, & ex Ioſue c. 2. n. 9. Vbi Rahab ad exploratores. *Irruit*, inquit, *in nos terror veſter: & elanguerunt omnes habitatores terræ*. Vnde Theodor. q. 12. in Exod. *Deus*, inquit, *Pharaonem crudeliſſimo & ferino animo vſum, omnigenis ſuppliciis ſubiecit; planè docens omnes homines, quod ipſe creaturam regat, qui iuſtè tueatur iniuriam paſſos, & nocentes in iudicio puniat*. Hac igitur fama excitati Philiſthini perterrentur.

Tertia timẽdi ratio, recordatio Dei vltoris.

Theod.

Sed dubium eſt, de quibus plagis loquantur hoc loco Philiſthini? De illiſne decem, quibus Deus Pharaonem, eiúſque ſeruos in Ægypto percuſſit? Exod. 7. & ſequentibus, vſque ad duodecimum. An de illa, qua eoſdem in deſerto, ſeu iuxta deſertum, in mare rubrum demerſit? Exod. 14. à n. 23. Græca & Hebræa exemplaria de vtriſque loquuntur: ſic enim diſtinguunt: *Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Ægyptum in omni plaga, & in deſerto*. Vbi per omnem plagam intelligunt illum plagarum denarium, qui, cùm ſit numerus plenus ac perfectus, omnis plaga appellatur. Vnde etiam Deus illas decem plagas cuncta mirabilia ſua appellauit: *Percutiam*, inquit, *Ægyptum in cunctis mirabilibus meis*. Exod. 3. n. 20. At per illam in deſerto percuſſionem, intelligunt demerſionem in mare rubrum, cui deſertum adiacebat. Hæc enim vnica fuit Ægyptiorum plaga in deſerto. 12.

De quibus Ægyptiorum plagis hic ſermo ſit.

Prima reſponſio, de his, quas in Ægypto, & quas in deſerto pertulerunt.

Alij apud Vatablum abſtrahunt ab vtriſque, dum ſic vertunt: *Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Ægyptũ in omni plaga, in verbo ſuo*. Nam מִדְבָּר *Midbar*, & deſertum, & verbum ſignificat, vt oſtendit Pagninus in Theſauro. Vnde non faciunt determinatam mentionem de plagis in Ægypto, aut in deſerto inflictis: ſed abſolutè de plagis quas Deus ſolo verbo ſuo infligebat. Quo pacto Clem. Alexandr. lib. 1. ſtrom. ex antiquis Rabbinis docuit, Ægyptium illum, quem Moyſes occidit, non ferro, ſed verbo percuſſum fuiſſe. Exod. 2. num. 12. Et propterea dicunt aliqui, ineffabile Dei nomen יְהוָה *Iehouah*, deriuari à radice הוָה *Houah*, id eſt, *contritio*, iuxta illud Ezech. 7. num. 26. הוָה עַל הוָה *Houah ghal houah*, id eſt, *contritio ſuper contritionem*. Vt huius nominis efficacitas in cõterendis hoſtibus oſtendatur. Quamuis iuxta hanc interpretationem ſimpliciùs dicetur, *in verbo ſuo*: id eſt, *in imperio ſuo*. Iuxta quem ſenſum Philiſthini Dei Iſraëlis potentiam magis prædicabant, qui ad illas plagas inferendas non indigeret armis, ſed ſolo verbo vteretur. 13.

Secunda reſponſio, neutras exprimi.

Vatabl.

Pagnin.

Clem. Alex.

Nominis Iehouah vis & efficacitas.

Cæterùm Chaldæus videtur meminiſſe de ſolis plagis, quæ in Ægypto acciderunt, transferens: *Hæ ſunt fortitudines Domini, qui percuſſit Ægyptum in omni percuſſione: & populo ſuo fecit mirabilia in deſerto*. Vbi ſolà ſupplicia in Ægypto, & beneficia in deſerto commemorantur. Quaſi ex vtriſque colligerent Philiſthini, Deum Iſraëlis, & in ſuos eſſe beneuolum ac propitium; & in aduerſarios terribilem ac ſeuerum. Vnde ſibi cladem, Iſraëlitis victoriam augurabantur. 14.

Tertia reſpõſio, de ſolis plagis in Ægypto. Dei beneficia in ſuos, ſupplicia in aduerſarios.

Nihilominus vulgata editio loquitur de ſola percuſſione Ægyptiorum in deſerto; ſeu demerſione in mare rubrum, vt legenti patebit: vel, quia notior; vel, quia grauior. Quapropter illam, quamuis vnam, appellauit omnem plagam, quia inſtar omnium habere videbatur. Nã res in quouis genere præcipua dici ſolet *Omnis*, in Scriptura. Dauid: *Omnem eſcam abominata eſt anima eorũ*. Pſal. 106. n. 18. hoc eſt, ſolum manna, quod tamen inter omnes eſcas erat præcipuum. Parœmiaſtes: *Omni cuſtodia ſerua cor tuum*. Prou. 4. n. 23. hoc eſt, præcipua. Nam etiam in reliquo corpore cuſtodiendo 15.

Quarta & vera reſponſio, de ſola plaga in deſerto; ſeu demerſione in mare rubrũ. Cur demerſio in mare rubrum dicatur omnis plaga.

diendo aliqua cura expendenda eſt. Siracides: A *Omnis plaga, triſtitia cordis eſt: & omnis malitia, nequitia mulieris.* Eccleſiaſtici 25. n.17. intellige ſummam & maximam: nam vltra triſtitiam cordis aliæ plagæ; & vltra malitiam mulieris, aliæ nequitiæ reperiuntur. Denique viri transfluuiales Dario Regi ſcribentes, ſic epiſtolam inſcribebant: *Dario Rex pax omnis.* 1. Eſdr. 5. num. 7. hoc eſt, Pax plurima. Sic igitur hoc loco illa Ægyptiorum ſubmerſio dicitur omnis plaga, quia fuit omnium maxima, qua omnes ſimul Ægyptij perierunt. His tribus rationibus perterriti Philiſthini, magno cum gemitu clamabant: *Væ nobis*: ac de ſua ſalute deſperabant.

16. *Philiſthinorum timor, quid ſignificet?*

Myſticè ſignificat hic Philiſthinorum timor illum, quem Dæmones concipiunt, quoties Arca B fœderis, hoc eſt, Chriſtus Dominus à Chriſtianis adoratur, laudatur ac prædicatur. Nam in primis, cùm Chriſtus Dominus in Euchariſtia adoratur, incredibili timore Dæmones concutiuntur. Vt rectè obſeruat Diu. Bonau. ſerm. 2. in Dominica quarta Aduentus, vbi de Sacramento Euchariſtiæ loquutus: *De hoc, inquit, accipi poteſt, quod de Arca Dei veniente in exercitum, dixerunt Philiſthim: Venit Deus in caſtra,* &c. *Arca Dei velo inuolui iubetur.* Numer. 4. num. 5. *In velo ergo Arca; in Arca vrna; in vrna manna fuit. Per velum, ſpecies ſacramentales, per Arcam Corpus Chriſti, per vrnam anima, per manna Deitas ſignificatur. Hanc Arcam timent Philiſthini; id eſt, Dæmones: immò etiam guttam ſanguinis Chriſti timent.* Et citat D. Chryſoſt. dicentem: *Vbicunque viderint ſanguinem, fugiunt quidem Dæmones: accurrunt autem Angeli.*

Bonau. *Timor Dæmonum de Euchariſtia.*

17. *Timor Dæmonum de cantibus eccleſiaſticis.* Carth.

Cùm autem Chriſtus Dominus in templis eccleſiaſticis cantibus laudatur, non minore formidine Dæmones perterrentur: vt hoc loco Dionyſ. C Carthuſ. aduertit: *Quemadmodum, inquit, ex clamore Iſraelitarum fuerunt Philiſthæi perterriti: ſic Dæmones ex cantu & pulſu, ex Sacris & Sacramentis Eccleſiæ ſolent arceri, & formidare.* Verùm, ſicut Philiſthini primùm quidem timentes Arcam, poſteà ſe mutuò ſtimularunt ad Hebræos profligandos: ita Dæmones, addit Carthuſianus, qui primùm in Eccleſiis Chriſtum Dominum D formidant: poſteà *vitioſam Eccleſiaſticorum vitam cernentes, qui Deum ore laudantes, cor ſuum longè ab ipſo auertunt, hortantur ſe ipſos ad impugnandum fideles, præcipuè Clerum: ex quibus, heu! proſternunt quotidie millia multa, quos ad diuerſa & grauia ducunt peccata.* Quid ignominioſius, quàm Eccleſiaſticos, qui propter ſtatus dignitatem, primùm apparent Dæmonibus terribiles & formidabiles; poſteà propter morum prauitatem eiſdem fieri deſpicabiles & contemptibiles?

Dæmonum furor in Eccleſiaſticos.

18. *Dæmonum dolor de prædicatione euangelica.* Angel.

Iam verò, cùm Chriſtus Dominus toto orbe prædicatur, maiori Dæmones horrore conſternuntur: vt Angelomus hoc loco exponit. Quemadmodum enim Philiſthini timuerunt, audientes vocem clamoris, quem Iſraëlitæ excitarunt viſa E Arca Domini ſedentis ſuper Cherubim: ita planè, inquit, *ſapientes huius ſeculi, ſeu ipſi immundi ſpiritus extremuerunt: quia cœperunt Apoſtoli verbis pluere, & ex ſcientia vtriuſque Teſtamenti, miraculis coruſcare; & quaſi tonitrua intonare clamore grandi; & perſonuit terra à voce prædicationis; & crediderunt, ſe ſuperandos.* Iuuat hanc interpretationem alia non diſſimilis Diui Cyrilli Alexand. lib. 4. in Ioan. cap. 28. vbi loquutus de ruina Iericho, Ioſ. 6. n. 20. *Arca, inquit, Sacerdotum manibus circunducta, non machinis, nec arietibus, aut vineis; ſed tubarum clangore alta deiecit mœnia. Ipſe nanque Chriſtus per ſanctos viros vbique circunductos, euangelica, Apoſtolicáque doctrina, vniuerſas Diaboli vires euertit,* &c.

Euangelica prædicatio Dæmones euertit. D. Chryſ.

19. *B. Virgo, malignis ſpiritibus terribilis.*

Quòd ſi Arcæ nomine ſanctiſſima Deipara intelligatur, congruenter etiam hæc allegoria procedet. Nam, vt Arca amabilis erat Hebræis, formidabilis Philiſthinis: ita Beatiſſima Virgo à bonis amatur, à malignis ſpiritibus timetur. Scilicet, ô Deipara, *ſuauis es, & decora ſicut Ieruſalem; terribilis vt caſtrorum acies ordinata.* Cant. 6. n. 3. Tuum enim eſt, Virgo ſanctiſſima, inquit ibi Rupertus, *& in ſuauitate videre iam, vel contemplari ſupernam pacem, ſecundùm nomen Ieruſalem: & contra malignos ſpiritus in procinctu eſſe ſecundùm caſtrorum ſimilitudinem,* ſeu nos pace tegere, & Dæmones bello profligare. Qua de re infrà erit dicendi locus.

Rupert.

Num. IX. Confortamini, & eſtote viri, Philiſthiim: ne ſeruiatis Hebræis, ſicut & illi ſeruierunt vobis. Confortamini, & bellate.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Ducum & Sacerdotum munus milites in bello adhortari.* Veget. Lipſius. D. Baſil.

Confortamini, &c. Quamuis hortari milites ad bellum, pertineat ad Duces: vt patet ex profanis literis; auctore Vegetio libro 3. De re C militari, cap. 12. & poſt eum, Lipſio lib. 4. De militia Romana, Dialog. 9. vel etiam ad Sacerdotes, vt conſtat ex ſacris Literis, Deut. 20. à n. 3. vbi ponitur oratio, qua Sacerdos ad exhorrandos milites vtebatur: ad quem morem alludens D. Baſil. Orat. 5. de Ieiunio: *Imperatores, inquit, cùm exercitum in aciem educunt; adhortatione ante conflictum vtuntur: tanta enim vis eſt exhortationis, vt ſæpè multos etiam in ipſum contemptum mortis adducat.* Quamuis, inquam, hoc munus proprium ſit Imperatorum: tamen hoc loco, nulla Ducum mentio fit. Vnde milites ſe mutuò videntur adhortari: vt Theod. ſerm. 10. De prouidentia, Rupert. libro 5. in Apocal. Abulenſ. hoc loco, & alij expreſſerunt. Difficultas tamen eſt, quorum ſint hæc verba; D eorúmne, qui hactenus loquebantur, an aliorum? Lyranus ſequutus aliquot Rabbinos, aſſerit, eſſe aliorum. Cuius interpretationis duplex indicium eſſe potuit. Vnum, quia fortè hi, qui hactenus loquebantur, à ſua perfidia reſipuerunt, & abiuratis vanis idolis ad verum Deum Iſraëlis, toto ſe animo & cogitatione aggregarunt. Vnde non auderent contra Deum Iſraëlis, quem verum credebant, rebellare. Nec videri debet mirum, ſi ex aduentu Arcæ alij quidem reſipuerint, alij verò obduruerint. Sic enim Arca manifeſtior Chriſti Domini typus redderetur: *Qui poſitus eſt in ruinam & reſurrectionem multorum.* Luc. 2. num. 34. & qui in hunc mundum venit; *vt qui non vident, videant; & qui vident, cæci fiant.* E Ioan. 9. n. 39. & qui alios reprobauit in *vaſa iræ*; alios aſſumpſit in *vaſa miſericordiæ*. Rom. 9. num. 22. & qui ſumpto ventilabro in manu ſua: *Congregabit triticum ſuum in horreum; paleas autem comburet igni inextinguibili.* Matth. 3. n. 12. & qui tanquàm Sol ceram liquefaciens, limúmque indurans, vt loquitur Theodor. q. 12 in Exod. alios ad pietatem emollitos in vitam recipiet; alios in ſuis peccatis obduratos, in gehennam relegabit. Alterum indicium, quia hi Philiſthini, ſi non omninò ſuis idolis renuntiarunt; ſaltem Deum Iſraëlis timuerunt: Theodoret. citat. quæſt. 12. in Exod.

Theod. Rupert. Abul.

Lyra. *Difficultas. Quorum ſint hæc verba? Opinio Lyrani.*

Ex aduentu Chriſti alij reſipuerunt, alij obduruerunt.

Theod.

Gentiles Deum Iſraëlis venerabantur.

Exod.& ſerm.10. De Prouidentia, obſeruat: quem proinde nimium prædicabant, ac ſuis diis præferebant. Tanta enim erat maieſtas Dei Iſraëlis, vt etiam à multis Gentibus timeretur, & coleretur, vt ex ſacris Literis paſſim conſtat.

2. *Diuerſa exempla venerationis à Gentilibus præſtitæ Deo Iſraëlis.*

Nam Ægyptij in mari rubro dicebant: *Fugiamus Iſraëlem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos.* Exod.14.numer.25. Nabuchodonoſor Deum Iſraëlis timuit, ac multis nominibus prædicauit. Daniel.3. à numero 98. Cyrus Perſarum Rex non ſolùm præcepit, templum extrui Deo Iſraëlis; ſed etiam contulit multa auri & argenti ornamenta. 1. Eſdr. 1. à numero 2. Darius Rex ad eiuſdem templi fabricam non ſolùm ſumptus impendit; ſed etiam quæ ad ſacrificia neceſſaria erant, in ſingulos dies erogauit. 1. Eſdr.6. numero 9. Heliodorus in Ieroſolymitano templo hoſtiam obtulit, & vota magna promiſit. 2. Mach.3. numero 35. Eunuchus Reginæ Candaces Ieroſolymam venit adoraturus, Act.8.numero 27. Tandem quidam Gentiles aſcendebant in templum, *vt adorarent in die feſto.* Ioan.12.numero 20. Vnde Diuus Chryſoſtomus homil.17. in Epiſtol. ad Hebr. ſub initium; docet, ex omnibus terræ finibus multos adorandi cauſa Ieroſolymam conuenire ſolitos. Et Tertullian. in Apologetico, cap. 26. loquutus cum Romanis de populo Iſraëlis: *Cuius*, inquit, *& Deum victimis, & templum donis, & Gentem fœderibus aliquando Romani honoraſtis; nunquàm dominaturi eius, ſi Deo non deliquiſſet, vltimò in Chriſtum.*

D. Chryſoſt.

Tertull.

3. Philo Heb. *Cæſaris Auguſti religio.*

Sed & Philo Iudæus De virtutibus & legatione ad Caium, loquutus de Cæſare Auguſto: *Tam ſanctè*, inquit, *ſacra noſtra habuit, vt penè omnium eius domeſticorum dona extent in templo noſtro: in quo mandauit, quotidianas mactari victimas, ſuis ſumptibus Deo votas altiſſimo, quæ ſacra in hodiernum peraguntur, durabuntque perpetuò monumentum virtutum imperatoriarum.* Et paulò pòſt refert epiſtolam quandam Regis Agrippæ ad Caium, in qua ipſe Agrippa loquutus de Auguſto: *Iuſſit*, inquit, *è ſuis ipſius redditibus offerri quotidie victimas ritè in holocauſtum altiſſimo Deo*, &c. *Quas Cæſar altari deſtinauit; quamuis ſciret, ibi nullum ſimulachrum eſſe, vel in occulto; vel in propatulo. Nibilominùs tantus Princeps cogitatione Philoſophiæ nulli ſecundus, animaduertit, neceſſum eſſe, vt in terris eximium fanum dicaretur inuiſibili Deo ſine vlla effigie, vbi homines cum bona ſpe vota faciant.* Vbi etiam laudat Iuliam Auguſtam, quæ Cæſare pietatis magiſtro vſa, muneribus idem templum pretioſiſſimis cumulauit; quamuis nullum ibi ſimulachrum coleretur, & muliebri imperitia maior, *In tantum*, inquit, *euaſit perſpicax, vt intelligibilia magis, quàm ſenſibilia cerneret: & hæc vmbras illorum eſſe cenſeret.* Denique & Titus Imperator, cùm templum, antequàm penitùs conflagraret, ingrederetur, eius maieſtatem admiratus dignum duxit, quod & coleretur ab omnibus Gentibus, & ab ipſo Deo incoleretur. Vbi Egeſippus libro 5. De excidio Ieroſolymitano, cap.43. loquutus de ipſo Tito: *Nec immeritò*, inquit, *tantam fuiſſe loci celebritatem pronuntiabat, vt eò ex omnibus locis conueniretur; quia tantum, non niſi ſummi Dei, crederetur eſſe domicilium.* Hac de re conſule Lorin. Act.2.num.9. & Act.8.num.27. & Serarium 2.Machab.3.num.35. notabili 3.

Pietas Iuliæ Auguſtæ.

Titi Imperatoris de templo Ieroſolymitano ſententia.

Egeſip.

Lorin.
Serarius.

4. *Concluditur Lyrani ſententia.*

Iraque multi Gentilium Deum Iſraëlis venerabantur, de quorum numero videntur fuiſſe illi priores Philiſthini, qui præcedenti verſiculo, Arcam fœderis, Deúmque illi inſidentem

A prædicabant: qui proinde contra illum coniurare non auderent. Quare alios fuiſſe oportet, veri Numinis contemptores, qui in hoc verſiculo illos priores Philiſthinos, tanquàm timidos & ignauos arguebant, & ad pugnandum excitabant, dicentes: *Confortamini*, &c. Quibus etiam tribuit Lyranus illa poſtrema verba ſuperioris numeri: *Hi ſunt Dij, qui percuſſerunt Ægyptum omni plaga in deſerto.* Quaſi dicerent per contemptum: Non eſt, cur hos Deos timeatis; quia ſi quid virium habuerunt, totum id in demergendis Ægyptiis collocarunt: vnde eorum robur exhauſtum eſt; proindéque nulla eis ſupereſt potentia, qua nobis aduerſentur. Quare animos ne deſpondeatis: ſed confortamini, &c. Caiet.

B Placet hæc interpretatio Caietano. Quamuis hoc vltimum Lyræ additamentum parum veriſimile videatur. Nam virtus & potentia militaris non minuitur, nec exhauritur per hoſtilem ſtragem; ſed potiùs roboratur & augetur: præſertim quando hoſtes à victoribus prorſus illæſis ſuperantur. Non potuerunt igitur credere Philiſthini, Hebræos, vel eorum Deos, vt ipſi loquebantur, Ægyptios vincendo ac demergendo, ſine vllo proprio detrimento, redditos fuiſſe inferiores.

5. *Oppoſita ſententia germanior.*

Nihilominus oppoſita interpretatio mihi germanior videtur, quàm Diuus Antoninus, Dionyſius & Abulenſ. quæſt. 14. ſequuntur; nec Caietanus excludit. Nempe eoſdem Philiſthinos, qui ſe hactenus deplorauerant; ſubitò ſe

D. Anton.
Dionyſius.
Abul.
Caiet.

C nos, qui ſe hactenus deplorauerant; ſubitò ſe inuicem ad pugnandum ſtimulaſſe & acuiſſe. Moueor: tum, quia non video Philiſthinos inteſtinas in factiones abiiſſe; ſed concordibus animis ad arma conuolaſſe: tum, quia nouum non eſt, milites aliquando fractos & exanimatos, ſubito aliquo euentu vires animóſque ad bellandum reſumpſiſſe. Quod duplici ratione potuit contingere. Vna, ex diuino aliquo inſtinctu: quia Deus illos iam exanimes ad pugnam animauit. Ita ſentire videtur Seuerus Sulpitius libro 1. hiſtoriæ ſacræ: *Vbi*, inquit, *Arca in conſpectum hoſtium deducta eſt, maieſtate quadam præſentis Domini territi fugam parabant: aſſumptáque rurſus conſtantia, & non ſine Domino mutatis animis, totis viribus concurrerunt.*

Exanimes diuino inſtinctu animantur.
Seuerus Sulpit.

D Altera ex militari furore: quia extrema illos deſperatio impulit ad pugnandum: vt paſſim contingit: & interim breuiter illuſtro. Sæpè enim ex deſperatione naſcitur ſpes. Vnde Vegetius libro 3. De re militari, cap.21. *Ex deſperatione*, inquit, *creſcit audacia; & cùm ſpei nihil ſit, ſumit arma formido.* Bene Curtius lib.4. *Effugit*, inquit, *mortem quiſquis contempſerit: timidiſſimum quenque conſequitur.* Et rurſus libro 5. *Ignauiam*, inquit, *neceſſitas acuit: & ſæpè deſperatio ſpei cauſa eſt.* Adde Senecam Philoſophum libro 2. natural.quæſt.capite 59. *Nullus*, inquit, *perniciosior hoſtis, quàm quem audacem anguſtia faciunt: longéque violentius ſemper ex neceſſitate, quàm ex virtute corrigimur.* Idem in epiſtola ad Lucilium refert illud dictum Hecatonis: *Deſines timere, ſi ſperare deſieris.* Et ſubdit: *Quomodo iſta tam diuerſa pariter ſunt? Ita eſt, mi Lucili, cùm videantur diſſidere, coniuncta ſunt. Quemadmodum eadem catena & cuſtodem & militem copulat: ſic iſta, quæ diſſimilia ſunt, pariter incedunt.* Olim centum viginti millia Crotonienſium à quindecim millibus Locrenſium profligata ſunt. Reddit Iuſtinus Hiſtoricus lib.20. rationem: *Quia*, inquit, *omiſſa ſpe victoriæ, in deſtinatam mortem conſpirarunt: tantúſque ardor ex deſperatione ſingulos cœpit; vt*

6. *Ex deſperatione fracti animi integrantur & ſuſcitantur.*
Veget.
Oſtenditur ex profanis literis.
Curtius.
Seneca.

E

Iuſtin. Hiſtor.

vt victores ſe putarent, ſi non multi morerentur. Sed dum mori honeſtè quærunt, feliciter vicerunt. Nec alia victoriæ cauſa fuerat, quàm quòd deſperauerāt. A

Virg. Ira ille eleganter, Hinc eſt illud Maronis decantatiſſimum, 2. Æneid.

Vna ſalus victis, nullam ſperare ſalutem.

Saluſt. Et illud Saluſtianum: *Grauiſſimi ſunt morſus irritatæ neceſſitatis.*

7. *Illuſtratur ex ſacris.* Sed iam res ex ſacris Literis confirmetur. Cùm olim Ioab Dux Dauidis perſequeretur Abner, Ducem Saülis; Abner maximas in anguſtias redactus ab aduerſario nimiùm vrgente, conuerſus ad illum exclamauit: *Num vſque ad internecionem,* inquit, *tuus mucro deſæuiet? An ignoras, quòd periculoſa ſit deſperatio?* 2. Reg. 2. num. 26. Quaſi diceret: Neſcis, quòd etiam victus hoſtis, ſi nimium à B victore vrgeatur, ex deſperatione ad pugnam acrior recrudeſcat. Ceſſà igitur me perſequi, ne mihi ex deſperatione ſpes victoriæ oriatur. Placuit admonitio Ioabo: & ſtatim cecinit receptui, timens deſperantem hoſtem, quem contempſerat ſperantem. Sic & Chuſai retraxit à prælio Abſalonem irruere volentem in Dauidem, iuxta conſilium Achitophelis, *Tu,* inquit, *noſti patrem tuum, & viros, qui cum eo ſunt, eſſe fortiſſimos, & amaro animo, veluti ſi vrſa, raptis catulis, in ſaltu ſæuiat,* &c. 2. Reg. 17. num. 8. Quaſi diceret: Caue à congreſſu cum patre tuo, quando ipſe ex deſperatione vires ſumit; quia non minùs quàm vrſa irritata decertabit; non vt viuat, ſed ne ante vindictam moriatur. C

8. Sic proptereà & Lyſias videns Hebræos, iacta quodammodo alea, præliari, ſibi conſuluit. *Videns autem,* inquit Textus, *Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum audaciam; & quòd parati ſunt, aut viuere, aut mori fortiter, abiit Antiochiam,* &c. 1. Mach. 4. num. 35. Quaſi maius periculum ſibi à paucis hoſtibus deſperantibus, quàm à multis multam in ſpem erectis, formidaret. Sic denique & milites Ionathæ, ex rebus iam deploratis, vires & animos collegerunt. Nam Ionatha ſuo Duce à Ptolemenſibus interfecto, cùm nihil, in quo ſperarent, ſupereſſet, ſola deſperatione in aduerſarios armantur. *Cùm enim cognouiſſent,* inquit Textus, *quia comprehenſus eſt Ionathas, & periit, & omnes qui cum eo erant; hortati ſunt ſemetipſos, & exierūt pa-* D *rati in prælium. Et videntes hi, qui inſequuti fuerāt, quia pro anima res eſt illis, reuerſi ſunt.* 1. Mach. 12.

Philiſthinos in bellum impulit deſperatio. num. 50. Quaſi laceſſere non auderent, quos fecerat deſperatio audaces. Sic ergo & Philiſthini nimio timore paulò antè exanimati, ſubita deſperatione animantur, dicentes ad ſe inuicem: *Confortamini.* Quaſi dicerent: Hactenus cum Iſraëlitis; deinceps cum Deo Iſraëlis pugnandum eſt. Ergo firmate animos. Nam, ſi vincimur, leuis eſt ignominia: ſi vincimus, immenſa laus: quia de ipſo Deo triumphamus, à quo etiam vinci non eſt indecorum.

9. *Pauci, qui viri nomine digni ſint.* Herod. *Eſtote viri,* &c. Viri nomen hoc loco, virtutis eſt, non ætatis. Vnde non omnes ſunt viri, qui videntur. Celebris erat illa parœmia inter Græcos, E qua *ſolæ Lacænæ viros parere* dicebantur. Herodotus in Polyhymnia: *Multi,* inquit, *ſunt homines, viri pauci.* Hoc eſt: Multi habēt humanam naturam, pauci virilem fortitudinem. Diogenes, teſte

Laërt. Laërtio in eius vita, in foro & meridie viros quærebat, accenſa face. Quærebat in foro, vbi ingens hominum multitudo circumcurſat: & accenſa face in meridie, vbi omnia clariſſima Solis luce perfunduntur: vt ex vtroque capite hominum raritatem deſignaret. Et fortaſſe paucos inueniebat. Sed pauciores inuenit oculatior Eccle-

ſiaſtes c. 7. n. 29. *Virum,* inquit, *de mille vnum reperi.* At diuinus oculus omnium acutiſſimus, ne vnum quidem inuenit, iuxta illud: *Vidit Dominus, quia non eſt vir.* Iſai. 59. num. 16. Quod ipſemet Dominus affirmat: *Veni,* inquit, *& non erat vir.* Iſai. 50. num. 2. Vnde D. Chryſoſt. hom. 23. in D.Chryſ.
Geneſ. *Audi,* inquit, *clamantem in media Ieroſolymitanorum Metropoli; vbi tot millia millium, & tot multitudines innumeræ: veni, & non erat homo,* &c. *Non dicit, quia non aderant; ſed, quia præſentes nihilo meliores erant, quàm ſi non fuiſſent.* Et ne quis diceret non inueniſſe, quia breuiter & leuiter inquirebat, ſubdit alio loco. *Circuite vias Ieruſalem, & aſpicite, & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum.* Ierem. 5. n. 1. Quaſi diceret; Nullum inuenieris. Non quòd nullus naturam humanam haberet: ſed quòd nullus virtutem hominis propriam demonſtraret. *Vidiſtis,* inquit D. Chryſoſt. citatus, *quomodo illum ſolum Scriptura ſancta hominem vocare ſolet, qui virtutem colit: cæteros autem neque eſſe putat?*

E cælo igitur accerſendi ſunt, qui viri nomen mereantur. Fuerunt obuiam Iacobo Angeli Dei. 10. *E cælo quærendi viri.*
Et ecce vir, inquit Textus, *luctabatur cum eo vſque mane.* Gen. 32. num. 34. Pugnaturus Angelus virum inducit, vt ſtrenuum ſe præberet. Sic & Gabriel, qui fortitudo Dei interpretatur, dicitur vir. *Ecce vir Gabriel,* inquit Daniel, *quem videram in viſione à principio, tetigit me.* Dan. 9. num. 21. Vbi D. Hieronymus: *Videtur,* inquit, *Gabriel, non Angelus, vel Archangelus, ſed vir; vt nequaquam ſexū, ſed nomen fortitudinis oſtenderet.* Quaſi fortitudo illa Angeli, non meliùs, quàm viri nomine exprimeretur. Quin etiam ipſe Deus ab hoc nomine ſuam fortitudinem declarauit. *Dominus,* inquit Moyſes, *quaſi vir pugnator, omnipotens nomen eius.* Exod. 15. num. 3. non miles dicitur, aut Dux, ſed vir pugnator: quo nomine meliùs, quàm aliis diuina virtus declaratur. Quid ergo indignius, quàm homines contemnere illud nomen, de quo Deus & Angeli gloriantur? D.Hieron.

Inuenit aliquando Moyſes paſtores Madianitas, qui filias Sacerdotis Madiàn iniquè tractabant, & à fontis vſu, ad quem aquatum venerant, remouebant. Exod. 2. numero 17. Miratus 11. *Moyſis cum ignauis viris expoſtulatio.*
ignauam pugnam, non viros more virorum decertantes, ſed fœminas more fœminarum contendētes ſibi videre viſus eſt. Quare ſic cum illis grauiter expoſtulauit, vt introducitur à Philone lib. 1. de eius vita, *Non pudet,* inquit, *vos circunferre ignaua brachia, inertéſque humeros? capillos, barbas, carnéſque viriles video, viros non video.* Quid enim iniquius eſſe poterat, quàm ſub virili corporis mole, molles & effœminatos animos occultare? Feſtiuiter & mordaciter perſtrinxit Philoſophus ille Cynicus Diogenes quendam iuuenem in virili corpore fœmineos ſpiritus nutrientem. Captus enim à latronibus Philoſophus, ſub haſtáque expoſitus, vt venderetur, vt ſcribit Philo Hebræus in libro, Quòd omnis probus ſit liber: *Cùm inter licitatores,* inquit, *animaduertiſſet quendam effœminatum, quantum ex aſpectu apparebat; accedens inquit: Tu me emito: viro enim opus habere videris.* Quaſi diceret: Quam vendidiſti virilem conſtantiam, redime; & qui à viro abiiſti, ad virum redi. Nec temerè iactata verba. Nam adoleſcens, inquit Philo, *pudefactus cauillo, quod non eſſe vanum erat ſibi conſcius; in turbam ſe abdidit: cæteris audacem coniectorem, ſed veridicum ſtupentibus.* Quem euentum tom. 1. Annotat. 4. ſect. 2. §. 9. ex Clemente Alexandr. iam retulimus. Philo. *Diogenis in mollem adoleſcentem feſtiua illuſio.*

12. Grauius inuehitur Saluianus lib.7. De Prouidentia, in Carthaginenſes, quorum mores adeò erant perditi & profligati: *Vt cùm*, inquit, *viris nihil magis pudori eſſe oporteat, quàm ſi aliquid muliebre habere videantur; illic nihil viris quibuſdam turpius videretur, quàm ſi in aliquo viri viderentur.* Sed qui ita ſunt viri nomen perræſi: digni ſunt, qui ex virorum albo expungantur. Quo myſterio dicuntur Exod.12.numer.37.ſexcenta ferè millia virorum abſque paruulis & mulieribus ex Ægypto prodiiſſe. Nam, vt ibi Interlin. *Infirma*, inquit, *non ſunt digna numero, quia nec apta bello.* Notat Origen. apud Lipomanum in Pſalm.4. ſolùm Danielem & Ezechielem in captiuitate Babylonica, filios hominum, hoc eſt, homines appellatos. Nam alij peccatores hoc ſe indignos nomine reddiderant. *Quoniam*, inquit, *qui erant in captiuitate conſtituti, peccatores erant; exiſtimamus Danieli ſoli, quod praſtantiam natura hominis conſeruaret, ad eorum infamiam, Fili hominis, acclamatum eſſe. Hoc ipſum itidem de Ezechiele dicendum eſt.* Nec immeritò. Nam molles, delicioſi & euirati, potiùs fœminarum filij vocabuntur. Sic enim Daniel c.11.n.17. Cleopatram appellauit *filiam fœminarum*: vt laſciuum eius ingenium, vel etiam parentum eius, denotaret: qui non tam viri, quàm fœminæ viderentur.

Ingens impudentia Carthaginenſiũ, quos pudebat viros eſſe. Saluian. *Molles & effœminati à virorum numero expungendi.* Origen.

13. Adde in illo conuiuio, quod Chriſtus Dominus in deſerto præſtitit, ſolos viros, qui conuiuati fuerant, numeratos. *Manducantium autem*, inquit Euangeliſta, *fuit numerus quinque millia virorum, exceptis mulieribus & paruulis.* Matth.14.n.21. Vbi D. Hieronymus: *Comedunt*, inquit, *quinque millia virorum, qui in perfectum virum creuerant, & ſequebantur eum, de quo dicit Zacharias* cap.6.n.12. *Ecce vir oriens nomen eius: mulieres autem & paruuli, ſexus fragilis & atas minor, numero indigni ſunt. Vnde & in Numerorum libro, quoties Sacerdotes atque Leuita & exercitus, vel turba pugnantium deſcribuntur; ſerui & mulieres & paruuli, & vulgus ignobile abſque numero pratermittitur.* Soli viri, ſicut in pretio, ita in numero habendi ſunt: *Vir erat*, inquit Textus de ſancto Iobo: *Cui hoc nomen*, inquit D. Chryſoſt. hom.23. in Geneſ. *pro ſummo encomio contigit.* Et ſtatim, quanto iure hoc nomen promeruerit, oſtendens: *Beatus*, inquit, *Iob, pugil pietatis, athleta orbis, qui ſolus intolerabilia illa ſuſtinuit; & acceptis innumeris à Diabolo telis, vulnus non accepit: ſed ſicut adamas quidam omnes impetus ferre potuit, & praualuit.* Quis ergo dubitet, acerrimum Dæmonis antagoniſtam viri nomine decorandum? Itaque viri nomen in Scriptura ſignificat ſtrenuos & conſtantes.

Soli viri in Chriſti conuiuio numerantur. D. Hieron. *Viri nomen fuit Iobo ſummum encomium.*

14. Dum igitur Philiſthini ſibi mutuò dicebant: *Eſtote viri*: ſe mutuò ad eximiam ſtrenuitatem incitabant. Nam, vt bene Philo Hebræus libro, Quòd omnis probus ſit liber, versùs finem: *Imperatores*, inquit, *nullam cohortationem habent efficaciorem in praliis, quàm*, *Eſtote viri*, non opus eſt, vt dicant: *Eſtote Hectores, eſtote Hercules.* Nam viri nomine ſignificant virtutem Hectorea & Herculea maiorem. De Ioſepho inquit Textus: *Inuenit eum vir errantem in agro.* Geneſ.37.num.15. Cuius viri proprium nomen tacitum fuiſſe putant aliqui, quos Philo citatus ex eo præcipuè refellit, quòd nullum eſſe poſſit nomen magis proprium ad ſignificandam hominis virtutem, quàm ipſum hominis, ſeu viri nomen. *Hominis*, inquit, *qui hunc in campo errantem inuenit, negant quidam indicatum nomẽ proprium: ipſi quodammodo errantes, quia non poſſunt rectam viam negotiorum videre dilucidè. Nam, niſi haberent excacatos* A *animi oculos; non ignoraſſent, quod eius, qui reuerà eſt homo, conuenientiſſimum & maximè proprium nomen, hoc ipſum eſt, homo: diſerta & rationalis mentis familiariſſima appellatio.*

Solemnis exhortatio ad milites, Eſtote viri. *Hominis, ſeu viri nomen proprium ac decorum.*

15. Prudenter ergo Philiſthini non alio ſe inuicem, quàm viri nomine adhortantur. Immò, vt notat D. Chryſoſt. homil.3. in Iobum: *In communi conſuetudine, quando quis, vel filium, vel domeſticum ad deſtinatum opus tranſmittit; modum dat dicens: Sicut hominem decet, & hanc & illam actionem aggredere: communéque nomen, proprium facit admiratio.* Sic Dauid iam moriturus ad Salomonem: *Confortare*, inquit, *& eſto vir.* 3.Reg.2.numer.2. Chaldæus habet: *Et eſto in virum timentẽ peccata.* Vera enim ſtrenuitas ac fortitudo eſt timor peccatorum. B Sic rurſum ipſe Dauid ad Galaaditas: *Confortentur*, inquit, *manus veſtra, & eſtote filij fortitudinis.* 2.Reg.2.n.7. Seu, vt legit Chaldæus: *Et eſtote in viros robuſtos.* Sic Saül ad Dauid: *Eſto vir fortis, & praliare bella Domini.* 1.Reg.18.numero 17. Sic Ioab ad Abiſaï fratrem ſuum: *Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro.* 2.Reg.10.n.12. Et ſic de cæteris. Atque hæc eſt prior huius exhortationis pars.

Nulla acrior ad virtutem exhortatio, quàm vt quis ſe virum praſtet. D. Chryſ.

16. *Ne ſeruiatis Hebrais.* Miſerrima præliantium conditio eſt ſeruitus. Homerus lib.10. Odyſſeæ: *Seruus*, inquit, *dimidius homo, liber integer eſt.* Nullam dixeris mortem ſeruitute acerbiorem. Nam ſeruitutem vt euadant, multi mortem amplectuntur. Teſtis ſit Virgiliana illa Andromache, quæ ſibi C captiuæ Troianas virgines in bello mortuas præferebat, dicens:

Homer. *Seruitus, miſerrima conditio.*

O fœlix vna ante alias Priameia virgo,
Hoſtilem ad tumulum, Troia ſub mœnibus altis,
Iuſſa mori; qua ſortitus non pertulit vllos,
Nec victoris heri tetigit captiua cubile. Virg.

Huc pertinet illud Philonis lib.1. De vita Moyſis: *Non eſt*, inquit, *par iactura libertatis, & pecunia, cùm nemo ſanus nõ malit vita, quàm libertatis adire periculum.* Idem Philo lib. Quòd omnis probus ſit liber; plurima commemorat exempla hominum, mulierum, puerorum, qui vitam, quàm libertatem perdere maluerunt. Et poſt alia narrat de quibuſdam populis, quos Xanthios appellat; qui, cùm à Romanis militibus ad deditionem D cogerentur, ſe ipſos omnes priùs occiderunt. *Vt fatali*, inquit, *neceſſitati, ſalua libertate, magnanimitatéque ſatisfacerent. Sic illi acerbitatem tyrannicam fugiendo, pratulerunt glorioſam mortem vita coniuncta cum ignominia.* Concinit D. Ambr. lib.1. De offic. cap.41. *In bellica*, inquit, *virtute non mediocris honeſti, atque decoris forma eſt; quòd mortem ſeruituti praferat, ac turpitudini.* Vbi ſeruitutem cum turpitudine coniunxit: vt vtraque æquè execrabilis cenſeatur; nec minùs, quàm ipſa mors reformidetur.

Philo. *Seruitus deterior, quàm mors.* D. Ambr.

17. Optimo exemplo è ſacris Literis res fiet illuſtrior. Miſit Ioſephus diſpenſatorem domus ſuæ, qui fratres ſuos in patriã redeuntes de furto ſcyphi argentei calumniaretur. Sed illi bonæ con- E ſcientiæ teſtimonio ſecuri, audacter ſpondent ac paciſcuntur: *Apud quencũque*, inquiunt, *fuerit inuentum ſeruorum tuorũ, quod quaris, moriatur.* Gen.44.n.9. Quid verò calũniator? Aſſẽtitur pactioni: *Fiat*, inquit, *iuxta veſtram ſententiã: apud quencunque fuerit inuentum, ipſe ſit ſeruus meus.* Ibid.n.10. En vt omnes in eandem pœnam malefactori inferendam conueniebant: *Fiat*, enim, inquit calumniator, *iuxta veſtrã ſententiam.* Et tamen fratres Ioſephi reum offerebant ad mortem: *Moriatur*, inquiunt. Calumniator autem recipiebat in ſeruitutem: *Ipſe*, inquit, *ſit ſeruus meus.* Ergo nihilo

Nihilo grauior mors, quàm ſeruitus.

mortem

Deterior mors, quàm ſeruitus. mortem & ſeruitutem diſtinguebant. Clariùs id exprimitur Ierem. 22. n. 10. *Nolite*, inquit Deus, *flere mortuum, neque lugeatis ſuper eum fletu: plangite eum, qui egreditur*, ſcilicet in captiuitatem, ac ſeruitutem; *quia non reuertetur vltrà, nec videbit terram natiuitatis ſuæ*. Vbi deterior conditio ſignificatur ſeruitus, quàm mors; cùm non hæc, ſed illa deplorari iubeatur. Idcircò fortaſſe Chriſtus Dominus dicitur *inter mortuos liber*. Pſal. 87. n. 5. Dicendus quidem potiùs videbatur *inter captiuos liber*: ſic enim perfectior antitheſis, ſeu oppoſitio apparebat. Sed tamen dicitur inter *mortuos* liber: ac ſi nihil inter ſe mortui & captiui diſtinguerentur.

18. *Iudæi ignaui ſeruitutem morti præferentes.* Hinc colliges miram Iudæorum ignauiam, expoſtulantium cum Moyſe, & ſeruitutem in Ægypto, quàm mortem in deſerto præoptantium. *Nonne*, inquiunt, *iſte eſt ſermo, quem loquebamur ad te in Ægypto, dicentes: Recede à nobis, vt ſeruiamus Ægyptiis? Multò enim melius erat ſeruire eis, quàm mori in ſolitudine*. Exod. 14. num. 12. Miram, inquam, ſeu potiùs execrandam ignauiam Iudæorum, quibus charior erat ſeruitus, quàm mors; cùm boni rerum æſtimatores mortem ſeruituti anteponant. Vnde Orig. hom. 5. in Exod. tam præpoſtera Iudæorum vota admiratus: *Hæc*, inquit, *fatiſcentis in tentatione animi verba ſunt. Alioquin falſum eſt. Longè enim melius eſt in eremo mori, quàm ſeruire Ægyptiis*. Quod licèt referat ad ſeruitutem ſpiritualem ſub peccato, multis mortibus ſine dubio deteriorem: tamen & de temporali in Ægypto intelligi poteſt. Præſtabat enim in deſerto mori cum gloria, quàm in Ægypto ſeruire cum ignominia. In eandem ignauiam inciderunt illi Iudæorum poſteri, qui patriæ ruinas, vrbis excidium, templique incendium ſpectantes; libertatis, quàm vitæ iacturam maluerunt: confugientes ad Titum Imperatorem, cum his precibus, vt ſibi mortem cum ſeruitute commutaret: quos tamen Imperator, vt narrat Ioſephus lib. 7. De bello Iudaico, c. 13. quàm primùm efferri iuſſit ad ſupplicium; ratus, indigniſſimos vita, qui miſerrimam elegiſſent.

Origen.

Ignauiam Iudæorum, ſeruire, quàm mori præoptantium, non tulit Titus Imperator.

19. *Ioſephus captiuus pro mortuo reputatur.* Certè Ruben fratrem ſuum Ioſephum in ſeruitutem miſſum, tanquàm in ſepulturam traditum reputabat. Nam ad alios fratres, quaſi fratricidij reos, *En*, inquit, *ſanguis eius exquiritur*. Geneſ. 42. num. 22. Hoc eſt: En mortem luitis, quam intuliſtis: dum enim fratrem miſiſtis in ſeruitutem, tradidiſtis in mortem. Sic D. Chryſ. hom. 64. ad eum locum interpretatur: *Licèt enim*, inquit, *non per gulam gladium tranſmiſeritis: barbaris tamen viris eum vendidiſtis, & difficiliorem ei ſeruitutem excogitaſtis*. Nec dubitauit Iſaac difficiliorem eſſe vel ipſa morte ſeruitutem, cùm ad Eſaü filiū ſuum dixit: *Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies*. Gen. 27. num. 40. Vbi à vita in gladio, progreditur ad ſeruitutem. Quaſi peius eſſet ſeruire, quàm in mortis periculo, quod eſt ipſa morte deterius, verſari. Igitur Philiſthini ſe ad pugnandum ſtimulabant: non, vt mortem effugerent, huic enim ſe libentes offerebant: ſed vt ſeruitutem, quam ipſa morte deteriorem iudicabant, declinarent.

D. Chryſoſt.

Iſaac ſeruitutem morte difficiliorem cenſuit.

20. *Miſerrima ſeruitus, ſuis ſeruire ſeruis.* *Sicut & illi ſeruierunt nobis*. Multos annos ſeruierant Iſraëlitæ Philiſthæis, vt num. 1. huius cap. §. 22. iam diximus. Hinc ergo multò acrior deſumitur cohortatio: ne ſeruiant Hebræis, quibus ipſi multo tempore imperarant. Nam, cùm omnis ſeruitus miſera ſit; illa tamen miſerrima cenſetur, cùm quis in ſuorummet ſeruorum deiicitur ſeruitutem. Duplici de cauſa, vt hîc Abulenſis aduertit. Vna, quia ab his priſtinas iniurias vl-

Abul.

A ciſcentibus immitiùs tractatur: & non ſolùm tanquàm à dominis, ſed etiam tanquàm ab hoſtibus inhumaniùs habetur. Vnde miſerrima fuit Hebræorum ſeruitus: quia, vt loquitur Dauid, *Dominati ſunt eorum, qui oderunt eos*. Pſal. 105. n. 41. Nam, vt bene ibi Caſſiodorus: *Graue*, inquit, *eſt, ſeruire offenſo, qui nullo placatur obſequio*. Miſerrima item ſeruitus Babyloniorum, dum Hebræis, quibus anteà imperarant, ſeruierunt, iuxta illud de Babyloniis: *Poſſidebit eos domus Iſraël, in ſeruos, & ancillas; & erunt capientes eos, qui ſe ceperant: & ſubiicient exactores ſuos*. Iſai. 14. n. 3. Quibus verbis extrema Babyloniorum ſeruitus ſignificatur. *Primò, quia ſeruitur vltoribus.* *Caſſiod.*

B Altera, quia, ad abiectiores dominos, quales ſunt, qui paulò antè ſeruierant deuoluitur. Vnde eſt illud: *Beatus qui non ſeruiuit indignis ſe*. Eccleſiaſtici 25. n. 11. Hinc ad miſerrimam ſeruitutem damnatus cenſetur Cham, cùm de illo dicitur à parente: *Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis*. Gen. 9. n. 25. Vbi Rupertus lib. 4. in Gen. cap. 37. *Non dixit*, inquit, *ſolùm ſeruus erit; quo nomine interdum etiam bona, vel voluntaria ſeruitus ſolet ſignificari: ſed ſeruus ſeruorum: quo additamento ſeruitus extrema, imò ſeruilis nequitia ſolet exprimi: niſi cum per egregiam humilitatem ſe ipſum profitetur quis ſeruus ſeruorum Dei*. Quæ eſt veriſſima exceptio: nam, cùm ſerui Dei verè Reges ſint; qui eis ſeruiunt, non vilibus dominis, & contemptis; ſed nobilibus & glorioſis ſubiiciuntur. Aliàs, qui C ſeruis hominum, præſertim improbis & peccatoribus ſeruiunt, miſerrimam ſeruitutem patiuntur. Talem profectò ſubiit, qui apud Ægyptios improbos idololatras, *In ſeruum venundatus eſt Ioſeph*. Pſalm. 104. n. 17. De qua re D. Ambr. ſerm. 12. in Pſal. 118. *Quæ potuit*, inquit, *nobilis proſapiæ puero grauior eſſe tentatio, quàm vt tanto familiæ ſplendore deiectus ſeruiret apud Ægyptios? Eſt conſolabilis ſeruitus ſeruire vel iuſtis: æquitate Domini leuatur iniuria ſeruitutis*. Contrà verò nulla poteſt conſolatione mulceri ſeruitus illorum, qui improbis & iniquis dominis ſubiiciuntur. Itaque ex dominorum conditione, ſeruorum conditio indicatur. Viliſſimi ſunt ſerui, qui viliſſimis dominis famulantur. 21. *Secundò, quia ſeruitur abiectioribus dominis.* *Rupert.* *Seruire improbis, miſerrimum.* *D. Ambr.*

D Hæc quidem ita ſunt, ſi vulgare hominum iudicium, quale Philiſthinorum fuit, ſpectetur. Nam, ſi res æqua, vt eſt, trutina appendatur; non qui aliis, ſed qui ſuis ſeruit appetitionibus in viliſſimis debet mancipiis numerari. Vnde Seneca præfatione in lib. 3. naturalium quæſtionum, infeliciſſimā appellat ſeruitutem ſibi ſeruire. Cuius rei optimam rationem reddidit D. Amb. lib. 1. epiſtolarum, epiſt. 7. ad Simplicianum. Quia, qui ſibi ſeruit, *Seruit*, inquit, *propriis paſſionibus, ſeruit cupiditatibus ſuis; quorum dominatum, nec noctu poteſt fugere, nec die; quia intra ſe dominos habet, intra ſe ſeruitium patitur intolerabile*. Sed de his alibi. Igitur Philiſthini, hac ratione propoſita, ſe mutuò ad E pugnandum animabant. Et vnde exhortationem inchoarant, eodem redibant, iterum inclamantes: *Confortamini, & bellate*: ſeu, vt habent ſeptuaginta in Bibliis regiis: *Eſtote in viros, & debellate eos*. Quaſi non ſe iam ad pugnam, ſed etiam ad victoriam excitarent. 22. *Omnium ſeruitutum viliſſima, ſibi ſeruire.* *Seneca.* *D. Ambr.*

***

Num. X. Pugnauerunt ergo Philiſthiim, & cæſus eſt Iſraël: & fugit vnuſquiſque in tabernaculum ſuum: & facta eſt plaga magna nimis: & ceciderunt de Iſraël triginta millia peditum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Acerrima pugna in pœnam Hebræorum.*

PVgnauerunt ergo, &c. Tria in hoc numero continentur, Pugna, Plaga, & Fuga Hebræorum. Pugna fuit acerrima, ita Deo prouidente, vt Philiſthiim caſtigarét Hebræos, & rurſum ab Hebræis caſtigarētur: quod eſſe non poſſet, ſi aut hi, aut illi initio certaminis langueſcerent, & ſibi fuga conſulerent: ſed dum vtrinque vſque ad internecionem ſtrenuè decertatur. Quod ita factum eſt, vt colligitur primò ex eo, quòd vterque exercitus fortiter animatus ad bellandum concurrit: Philiſthinus quidem contra Deum: Iſraëliticus autem pro Deo pugnaturus: vnde hunc nimia ſpes exacuebat; illum extrema deſperatio præcipitabat: quibus calcaribus nulla ſubiici poterant acriora. Secundò, quia, licèt in priori certamine priùs dicatur fugiſſe, quàm cecidiſſe Iſraël, vt n. 2. explicauimus: tamen in hoc poſteriori, priùs dicitur cæſus, quàm fugatus. Quaſi tā pertinaciter decertaret, vt priùs ſanguine reſtagnarent agri, & cadaueribus ſternerentur viæ, quàm ipſe in fugam verteretur. Verùm, neque ſpes pugnaturis, neque fortitudo pugnantibus profuerunt. Nam, vt notat Ioſeph. lib. 5. Antiq. cap. 16. *Facta cōgreſſione, victoria, quam Hebræi ſperabāt, Palæſthinis allata eſt; & perditionem, quam illi metuebant, ſuſcipientes Hebræi, cognouerūt fruſtra ſe habere in Arca fiduciā.* Inaniter enim confidunt, qui nullis virtutibus nituntur.

Nihil Hebræis ſua ſpes, ac fortitudo profuit, vera probitate deſtitutis. Ioſeph.

2. *Ingens plaga, qua nulla maior vno in prælio præceſſerat.*

Et cæſus eſt Iſrael, &c. Plaga his verbis exprimitur: *Cæſus eſt Iſrael,* non quòd totus Iſraël cædi & internecioni patuerit, ſed quòd magna pars. Additur enim, fuiſſe *plaga magna nimis*: triginta peditū millibus interfectis. Qua maiorem vſque ad eam diem non ſuſceperant Iſraëlitæ, ſaltem in vno prælio: vt eam excludamus, quæ ſuperiùs refertur; cùm in duplici pugna quadraginta Hebræorum millia à Benjamitis occiſa ſunt. Iud. 20. n. 21. & 25. Item illas, quas poſteà ſuſceperunt, longè grauiores. Qualis illa fuit 2. Paral. 13. num. 17. Vbi quingenta millia virorum fortium ceciderunt. Cæterùm Septuaginta hoc loco transferunt: *Triginta millia* ταγμάτων, hoc eſt, *ordinum,* vt Latini ibi vertunt interpretes. Nam τάγμα, ſignificat *ordinem, agmen, cohortem, legionem.* Iuxta quam lectionem, ſi triginta millia agminum, aut legionum ceciderunt, in immenſum augētur cæſorum numerus. Sed facilè occurrit Scholiaſtes in Bibliis Sixtianis: *Ordinum, id eſt, peditum, in ordines deſcriptorum.* Lucifer vertit: *Virorum:* liberum relinquens vt pedites, vel equites intelligantur. Hanc tamen libertatem ſuſtulit Vulgata, transferens, *peditum.*

Diuerſæ lectiones.

3. *An ſoli pedites corruerint. Non erat tūc equorū vſus. Primò, ob inopiam.*

Sed cur ſoli pedites numerantur occiſi? Nullíne equites corruerunt? Fortaſſe nulli. Quia per id temporis nullus erat equorum vſus apud Hebræos, duplici de cauſa. Vna, propter paupertatem illius temporis, & caritatem equorum & quadrigarum: nam equus centum & quinquaginta ſiclis, quadriga verò ſexcentis ſiclis æſtimabatur: vt patet ex 3. Reg. 10. num. 29. à quibus ſumptibus, vt Hebræi abſtinerent, cogebat inopia illius temporis, orta ex continuis bellis, quibus

A premebantur. Vnde etiam nobiliſſimi quique & fortiſſimi iter ac bellum, nonniſi pedites agebant: ſicut de Ægypto pedites prodierunt. Exod. 12. n. 37. Immò & Saül ſub initiū regni ſui boues in agro paſcebat. 1. Reg. 11. num. 5. tantùm abeſt, vt equis & curribus veteretur. Qua in re prudentiores mihi videntur fuiſſe Iſraëlitæ, quàm noſtrates homines, ſi qui ſunt, qui quas habent pecunias, & alendis equis, & fabricandis curribus impendunt.

Faſtus noſtri temporis.

Altera propter legem diuinam in deſerto latam, *Cùm fuerit,* inquit Deus, *conſtitutus Rex, non multiplicabit ſibi equos, nec reducet populum in Ægyptum, equitatus numero ſubleuatus.* Deut. 17. n. 16. Nam, licèt ea lex ſolis Regibus impoſita videatur, nec tam equos, quàm equorum multitudinem B interdicat: tamen Hebræi, vt religioſiores & obſeruantiores diuinæ legis ſe oſtenderent, equorum vſum in totum abdicabant. Vnde, cùm aduersùs Iſraëlitas multi hoſtes innumeris equis & curribus conſurgerent, dixit Deus ad Ioſuë: *Ne timeas eos: cras enim hac eadem hora ego tradam omnes iſtos vulnerandos in conſpectu Iſraël: equos eorum ſubneruabis, & currus igne combures.* Ioſuë 11. n. 6. Victoria verò iam parta: *Fecit Ioſuë,* addit Textus, *ſicut præceperat ei Dominus; equos eorum ſubneruauit, currúſque combuſſit igni.* Ibidem, n. 9. En, vt omnis equitatus de Hebræorum medio ſub id temporis auferebatur.

Secundò ob legem diuinam equos prohibentem.

Obſeruantia diuinæ legis.

Si quæras, cur multiplicatio equorum Hebræis interdicta fuerit? Reſpondeo primò, ne imitaren- C tur Gentiles, qui equorum multitudine ad inanem faſtum & oſtentationem vtebantur: vt patet in Pharaone, Exod. 14. n. 7. qui magno curruum & equorum apparatu aduetùs Iſraëlitas excurrit. Secundò, vt omnia Hebræorum cum Ægyptiis, aliiſque Ethnicis commercia amputarent. Nam, cùm Iudæa non eſſet equorum ferax, neceſſe erat, vt ex Ægypto & Coa, aliiſque Ethnicorum plagis per negotiationes afferrentur: vt reuerà Salomonis tempore afferebantur. 3. Regum 10. num. 28. Vnde hæc cum Gentilibus commercia ad priſtinos idololatrarum ritus facilè reuocarent Iſraëlitas, ad illud peccatum ſuopte ingenio procliues. Tertiò, vt Hebræi diuino ad bellandum præſidio innitérentur, non equeſtri: quod in re D bellica maximum cenſebatur. Nam, licèt pedeſtres copiæ parabiliores ſint propter minores ſumptus & expenſas, quibus nutriuntur; & expeditiores, præſertim inter locorum difficultates, quas faciliùs ſuperant, tranſiliunt & pererrant; vt Vegetius lib. 2. De re militari, cap. 1. obſeruat: nihilominùs equeſtres fortiores ſunt, violentiùs irruunt, vaſtant ac demoliuntur. Vnde Philoſophus 4 Polit. 13. fatetur, apud antiquos omne in equite robur conſtitiſſe. Ne igitur Hebræi ab equeſtri præſidio, potiùs quàm à diuino victorias ſperarent, diuina lege cautum, vt equorum vſus tolleretur.

4. *Triplicem ob cauſam multitudo equorū Iudæis interdicta.*

Veget.

Ariſtot.

Et hanc quidem germanam legis mentem fuiſſe, Theod. in Deut. q. 18. teſtatur: *Vult,* inquit, *eos* E *ſoli Deo fidere. Quapropter beatus Dauid inclamat: Fallax equus ad ſalutem: in abundantia autem virtutis ſuæ non ſaluabitur.* Pſal. 32. n. 17. Nec immeritò: æquum enim erat, vt Hebræorum ſpes longè firmiori præſidio niterentur, quàm Ethnicorum, qui in ſuis equis & curribus nimiùm confidebant: vt patet in Sennacherib, Rege Aſſyriorū, qui oppugnaturus Ieroſolymam dicebat: *In multitudine curruum meorum, aſcendi excelſa montium, in ſummitate Libani; & ſuccidi ſublimes cedros eius, & electas abietes illius: & ingreſſus ſum vſque ad terminos eius, & ſaltum Carmeli eius ego ſuccidi.*

5. *Theod. Vna ſpes in præſidio equeſtri deponēda. Inanis Gentium ſpes in equis.*

4. Reg.

Lyranus. 4.Reg.19.n.23. Vbi Lyranus aduertit, loquutum fuiſſe de præterito, quòd futurum ſperabat : *Quia licèt, inquit, iſta adhuc non feciſſet; tamen ex ſuperbia cordis reputabat ſe certitudinaliter facturum.* Sed vana ſpes *Coruum deluſit hiantem* : centum octoginta quinque Aſſyriorum millibus ea nocte ab Angelo interfectis. Ibidem n.35.

6. *Inanis & Hebræorum.* Ne igitur Hebræi ſimilem in ſuis equis fiduciam collocarent, Deus illis equorum multitudinem prohibebat, & ſæpenumerò vanam eſſe & inanem hanc fiduciam demonſtrabat, iuxta illud: *Ab increpatione tua, Deus Iacob, dormitauerunt, qui aſcenderunt equos.* Pſal.75. num.7. Quaſi qui in equis conſiderent, non bellare, ſed dormitare viderentur. Et illud: *In ſilentio, & in ſpe erit fortitudo veſtra Et noluiſtis, & dixiſtis: Nequaquam: ſed ad equos fugiemus. Ideò fugietis. Et ſuper veloces aſcendemus. Ideò velociores erunt, qui perſequentur vos.* Iſai.30.n.15. Ac ſi diceret : Victoriam vobis ſine vllo equorum apparatu promittebam : ſed quia meo præſidio veſtrum equitatum prætuliſtis victoriam amittetis. Et illud : *Saluabo eos in Domino Deo ſuo; & non ſaluabo eos in arcu & gladio,* *Firma ſpes in Deo.* *& in bello, & in equis, & in equitibus.* Oſeæ 1.n.7. Vt ex hac promiſſione aſſueſcerent Hebræi, non in humano, ſed in diuino præſidio ſperare. Et quidem falſas fuiſſe ſpes confidentium in ſuis equis, certiſſimas confidentium in ſolo Deo, teſtatur Dauid rem ſatis expertus : *Hi in curribus*, inquit, *& hi in equis: nos autem in nomine Dei noſtri inuocabimus. Ipſi obligati ſunt, & ceciderunt : nos autem ſurreximus & erecti ſumus.* Pſalm.19.num.8. & 9. D.Ambr. Quem locum expendens D. Ambr. in Pſalm. 40. notat, quantò efficacius ſit præſidium, quod à Dei nomine deſumitur, quàm quod ab equis & curribus proficiſcitur: nam hoc ſæpenumerò fruſtratur & corruit, & qui illo vtuntur, maioribus difficultatibus, quàm timebant, implicantur. *Vbi autem*, inquit, *Dei nomen eſt, ibi nullus obligatur, ſed abſoluuntur vniuerſi.*

7. *Spes noſtra in temporalibus præſidiis non ponenda.* Itaque diligenter prouidit Deus, ne Iſraëlitæ ſpes ſuas in temporalibus præſidiis collocarent. Quod Deus olim magnoperè curabat. Vt vno, vel altero exemplo facilè patebit. Certum eſt, Iſraëlitas multis opibus onuſtos de Ægypto prodiiſſe: vt patet Exod. 3. num.22. & cap.11. num.2. & cap. 12.num. 35. Incertum tamen, an etiam prodierint armis inſtructi. Nam, licèt aliqui affirment, Caietanus. Oleaſter. propter eum locum : *Armati aſcenderunt filij Iſrael de terra Ægypti.* Exod.13. n.19. Tamen Caietanus, Oleaſter & alij non improbabiliter negant, transferentes ex Hebræo : *Ordinati aſcenderunt.* Quod ſi ita eſt, conſurgit difficultas. Nam, ſi exirent in opes: mirum non eſſet, ſi exirent pariter & inermes. Neque enim pauperes habent, quid armis tueantur : immò, vt ille cecinit,

Cantabit vacuus coram latrone viator.

Hebræi exeūt inermes de Ægypto, ne ſuis armis confidant. At, ſi diuites exeunt, cur non armis ad tuendas opes muniuntur ? Dixerim, voluiſſe Deum, vt Iſraëlitæ iam inde inciperent Deo fidere : nec armorum præſidio, ſed diuino patrocinio ſuas opes tuendas ſperarent.

8. *Iubentur arma ſumere in ſabbato, in quo pugnare non licebat; ne in armis ſpem ponant.* Lyra. Promiſit olim Deus Ioſuë, fore vt die ſeptimo Iericho expugnaretur, iuxta illud : *Circuite*, inquit, *vrbem cuncti bellatores ſemel per diem : ſic facietis ſex diebus : ſeptimo autem die Sacerdotes tollent ſeptem buccinas, &c. & muri funditus corruent ciuitatis.* Ioſ.6. à n.3. Hebræi, quibus Lyranus aſſentitur, exiſtimant, hunc diem ſeptimum fuiſſe ſabbatum. Quod ſi verum eſt, non minor, quàm ſuperior exoritur difficultas. Nam Ioſuë præcepit vniuerſo populo, vt armatus vrbem circumiret;

A iuxta illud : *Ite, & circuite ciuitatem armati præcedentes Arcam Domini.* Ibidem, num.7. Quorſum igitur in die ſabbati armis opus erat, ſi nullus armorum vſus in illo die ſacerrimo licebat? Credo, vt Iſraëlitæ vanam in armis fiduciam ex armis abiicerent ; & certam in ſolo Deo ſpem edocerentur. Nam, ſi in alio die operario ad aggrediendam vrbem accederent armati ; pugnandum ſibi crederent, & ſuis viribus vincendum : cùm tamen accederent eo die, quo pugnare nefas erat; nullam in armis, totam in Deo fiduciam vt defigerent, admonebantur.

Pugnaturus Dauid ſingulari certamine cum 9.
Golia, arma regia de armamentario Saülis repudiauit. 1. Reg. 17. num. 39. At, cur puer inermis (D. Auguſt. *Dauid cum Golia pugnaturus, arma repudiat, ne illis confidere videretur.* D.Chryſ.) B egreditur aduersùs armatum bellatorem? Reſpondet D. Auguſt.lib.50. homiliar. hom. 31. in tom.10. *Quia expeditiſſimus*, inquit, *ad prælium procedere cupiebat, fortis non in ſe, ſed in Domino; armatus non tam ferro, quàm fide.* Et D.Chryſoſt. hom.46. in Geneſ. *Hoc factum eſt*, inquit, *vt virtus Dei apertè monſtraretur ; & non armis, quæ fiebant, mira adſcriberentur.* Sed de hac re ſuus erit plura dicendi locus. Igitur Iſraëlitæ, vt ſuam in Deo ſpem figant, equos multiplicare prohibentur. Cui præcepto illi tunc obtemperarunt, pedites cum Philiſthinis congreſſi. *Totius legis requiritur obſeruantia.* Verùm, quia cum hac obedientia, neque aliorum præceptorum obſeruantiam, neque vitæ puritatem coniunxerunt, corruerunt.

C *Et fugit vnuſquiſque*, &c. Tandem fuga, quam 10.
tertio loco propoſui explicandam, fuit valdè inordinata & effuſa. *Fuga inordinata.* Vatabl. Inordinata quidem, quia non cecinerunt receptui, neque compoſito agmine retulerunt pedes, ſed vnuſquiſque, ſeu, vt habet Vatabl. *ſinguli* fugiebant palantes & pallentes, quà cuique viam timor demonſtrabat: & quod multò fuit inordinatius, ne vitam amitterent, Arcam deſerebant. Nam priùs hi dicuntur fugere, quàm Arca dicatur capta ; pro qua tamen glorioſam mortem occumbere debuiſſent. *Fuga effuſa.* Effuſa, quia non redierunt ad caſtra, vbi ſe colligerent, & contra hoſtem redintegrarent. Vatabl. Quamuis enim Vatablus transferat : *In tentoria ſua*, quæ ſunt mobilia, & qualia in caſtris habentur, habitacula : tamen vo- D cabulo abuſus eſt; cùm nulla deinceps fiat caſtrorum mentio. Singuli igitur ſe ad tabernacula ſua, ſeu ad domos ſuas contulerunt. Nam repetita clade perterriti, & maiori militum numero amiſſo exanimati, & præſidio Arcæ, quam in hoſtium manibus relinquebant, deſtituti, de reſarciendo exercitu, & recuperanda victoria deſperarunt. Ecce tibi, quò illa Hebræorum fiducia in aduentu Arcæ, & illi ingentes animi receſſerunt.

Qua in re vnum mihi videtur obſeruatione di- 11.
gniſſimum, quòd ante aduentum Arcæ, mediocrem tantùm plagam ſubierunt, quatuor hominum millibus amiſſis : *Maior plaga poſt Arcæ, quàm ante Arcæ aduentum.* at verò poſt Arcæ aduentum, multò acerbiorem cladem pertulerunt, triginta hominum millibus interemptis, caſtris ſpoliatis, filiis Heli interfectis, E capta ipſa Arca, ac denique omni ſpe recuperandæ victoriæ penitùs reſciſſa ac deplorata. Tantum enim abeſt, vt improbi peccatores ex præſentia diuina Arcæ, ſeu diuini Numinis adiuuentur, vt potiùs in maius exitium deuoluantur ; vt præter Patres, quos ſuprà in hoc cap.num.3. ad finem iam citaui, Beda hoc loco obſeruat, & in Chriſti Domini typum contigiſſe interpretatur : poſt cuius aduentum plures Iudæorum, quàm ante eius aduentum perierunt. (Beda. *Plures Iudæi poſt aduentū Chriſti, quàm ante perierunt.*) *Plures*, inquit, *veniēte Arca, quàm anteà ceciderūt. Quia, ſi non veniſſem, inquit, & loquutus fuiſſem eis; peccatum*

peccatum

peccatum non haberent: nunc autẽ excuſationem non habent de peccato ſuo. Ioan. 15. n. 22. Et ſtatim myſticã interpretationem proſequutus: *Poſſumus*, inquit, *dicere, quòd quatuor millia virorum ante aduentum Arcæ perdiderit Iſrael, in eis, qui ante incarnationis Dominicæ tẽpus, minùs perfectè credendo, ſperando, amando & operando, legis iuſſa ſpernebant. Allata autem Arca, triginta millia peditum maiori plaga perierint; qui ſanctæ Trinitatis myſterium, ex Euangelio cum promiſſione denarij cœleſtis accipere renuebant.* Hæc attendite, ô Iudæi, qui veſtris maioribus ſimiles grauiores plagas poſt Arcæ, quàm ante Arcæ aduentum incurrentibus; acerbiores pœnas luitis poſt receptum, quàm ante receptum Meſſiam. Nec immeritò. Quis enim dubitet, acrioribus flagellis dignos eſſe illos ſeruos, qui præſente ac vidente Domino delinquunt?

Iudæorum admonitio.

12. *Chriſtiani ad Deum ſine debita diſpoſitione confugientes, aliquando grauiùs puniuntur.*

Simile quid aliquando accidit Chriſtianis, vt rectè aduertit Dio Carthuſianus art. 10. myſticæ interpretationis; quod eius libet verbis inculcare: *Per Iſraelitas*, inquit, *Arcam Dei afferentes, intelliguntur Chriſtiani, qui inſtante tribulatione quacunque, ſeu peſtilentia, circumferunt Sacramentum, atque Reliquias; non tamen emendant ſuam conuerſationem & mores: ideò propter ſua demerita non iuuantur; immò interdum grauiori peſte caduntur: & hoc iuſtiſſimo Dei iudicio, qui cordium videns arcana, ſcit, illos pro euaſione & ceſſatione periculorum corporalium deprecari, non ex recta radice, hoc eſt, non ex charitate, neque ſyncera intentione; ſed ex amore carnali, quo diligunt vitam præſentem, ac proſpera eius: ſicq; oratio eorum fit in peccatum, & indignationem prouocat Deitatis; quoniam importunè & indiſcretè orant, pro his rebus, de quibus ignorant, an ſaluti eorum expediant; & ea, quæ Deus requirit ab eis, & ſunt de neceſſitate ſalutis, omittunt.* Hæc ille dilucidè ac diſertè. Idem planè accidit, quoties auxilia diuina maiora donantur: poſt quorum contemptum multò grauiora peccata, & multò grauiùs punienda committuntur.

Num. XI. Et Arca Dei capta eſt: duo quoque filij Heli mortui ſunt, Ophni & Phinees.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Arca legis nec defendit ſacrilegos: nec à ſacrilegis vult defendi.* Theod.

A*rca Dei capta eſt.* Tolerabilis eſſet militum iactura, ſi Arca Dei incolumis ſupereſſet. Verùm non ſolùm populus periit, ſed etiam Arca capta eſt. Quia, ſicut Arca legis non defendit legis tranſgreſſores, vt proximè dictum eſt: ita nec à trãſgreſſoribus legis patitur ſe defendi; vt rectè Theod. ſerm. 10. De Prouidentia aduertit: *Deus*, inquit, *allophylis Arcã tradidit, populi iniquitatem arguens. Nec enim oportebat legem, propugnatorem ſuum facere eos, qui legem palàm tranſgreſſi fuerant.*

Magnitudo huius plagæ.

Huius cladis magnitudinem expreſſit Dauid, dicens: *Audiuit Deus, & ſpreuit, & ad nihilum redegit valdè Iſraël.* Pſal. 77. n. 59. Hunc enim locum

D. Auguſt.

de præſenti calamitate interpretatur D. Aug. *Deo*, inquit, *ſpernente quid remanſerunt, qui Deo adiuuante, fuerunt, quod fuerunt? Nimirum autem rem iſtam geſtam commemorat, quando victi ſunt ab allophylis, tempore Heli Sacerdotis, & Arca Domini capta eſt, & magna ſtrage vaſtati ſunt.* Itaque tantum exitium perpeſſi ſunt Iſraëlitæ, cùm Arcam amiſerunt, vt non ſolùm victi, non ſolùm cæſi, ſed etiam ad nihilum redacti dicerentur. In eundem ſenſum explicat illud eiuſdem Pſalmi

A n. 61. *Tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Illa enim Arca, quæ illius populi & munimentum erat, & ornamentum. & vt loquitur D. Aug. Vnde ſibi videbantur inuicti, vnde ſibi plaudebant; tandem ad hoſtes tranſlata, populum reliquit & infirmum, & informem.

Populus ſine Arca infirmus, & informis.

2. *Deus ſicut vigilat in bonorum tutelam: ita in malorum, aliquando dormit.* Rupert.

Quis Deum iudicem & vltorem non expaueſcat? Ille enim, de quo aliquando Dauid: *Non dormitabit*, inquit, *neque dormiet, qui cuſtodit Iſraël.* Pſal. 120. n. 4. tandem populi peccatis quodammodo defeſſus, & calice furoris iræ ſuæ quodammodo inebriatus, & *crapulatus à vino.* Pſal. 77. n. 65. obdormiuit. Vnde Rupertus lib. 3. in Gen. cap. 13. docet, Deum quodammodo dormiſſe,
B quando permiſit, vt Arca à Philiſthæis caperetur. Quòd ſi tantum dormiendo ſic eum populum labefecit: quantum deiiciet in exitium deturbando; Caietanus more ſuo aduertit in Hebræo eſſe: *Et Arca* אלהים *Elohim, capta eſt*, hoc eſt, Arca *Dei iudicis.* Vt ſcilicet iuſto Dei iudicio capta fuiſſe intelligatur; & ad Hebræorum, & ad Philiſthinorum vltionem: vt Theod. hîc q. 13. obſeruat. Philiſthinorum quidem: quia cùm exiſtimarent, Arcam magnum fore ſuæ fortitudinis trophæum; tandem compererunt, eam magnum eſſe ſuæ religionis detrimentum & exitium, vt ex ſequenti capite patebit. Hebræorum verò: quia magno illo diuinitatis præſidio ac monumento priuabantur. Vnde hoc ſupplicium, inquit Theo-
C doretus, *Hebræos docuit, vt legitimè quidem viuentes in Dei conſiderent prouidentia: legem autem tranſgredientes, neque in ipſa, neque in Arca conſiderent. Cur enim legem tranſgredientes Arcam ad auxilium traherent, quæ legem intus habet ſitam?* Clarum enim fore videbatur, vt legis tranſgreſſores à legis Arca minimè iuuarentur. Atque hîc impleta eſt illa comminatio prædicta c. 2. n. 31. *Præſcindam brachium tuum:* hoc eſt, Arcam fœderis, vt ibi cum D. Hieronymo expoſuimus.

Si Deo dormiente populus euertitur: quid ſæuiẽte.

Theod. *Captiuitas Arcæ ad Hebræorũ & Philiſthinorũ vltionem.*

3. *Cur Hebræis Arca eripiatur.* *Prima ratio excluditur.*

Sed, cùm multa alia eſſe poſſent ſuppliciorum genera, cur hoc potiſſimùm elegit Deus, vt puniret Hebræos, Arca fœderis eos ſpoliando? Multiplex eſſe poteſt reſponſio. Prima, Hebræi contra
D voluntatem Sacerdotis Heli eduxerunt Arcam è Sanctuario, eámque in caſtra detulerunt: vt ſup. num. 4. §. 1. ex Abul. diximus. Qui igitur educendo Arcam contra obedientiam peccarunt; eam amittendo, inobedientiæ ſuæ pœnas ſubierunt. Sed hæc ratio non poteſt eſſe totalis: quia ſolam populi culpam, ſeu inobedientiam attingit, nulla Sacerdotis culpa commemorata; cùm tamen pœna per captiuitatem Arcæ inducta, non modò ad populum, ſed etiam ad Sacerdotem ſpectarit. Niſi dicas, Sacerdotem prorſus innocentem, propter vnam populi inobedientiam punitum: quod tamen cum ſuprà dictis non cohæret, ex quibus conſtat, Sacerdotem deſidem fuiſſe, ideóque ex proprio demerito puniendum.

4. *Secunda ratio myſtica in figurã Chriſti Domini.* D. Ephrem.

E Secunda reſponſio, vt præmitteretur expreſſa quædam figura diuini Verbi in naturam humanã induendi, & in Iudæorum manus ad mortem mãcipandi. Vnde D. Ephrem ſerm. De pretioſa margarita, ad finem, ex hoc loco contra Iudæos argumentatur: *Dicunt*, inquit, *Iudæi, ſe non credere Deũ cum hominibus conuerſatum eſſe, vt hominem. At, quid maius, ô Iudæi, Arca, an homo? Et in Arca credis, concluſum fuiſſe Deum: & ſuper terram in humana ipſum natura non credis? Nos, inquiunt, non credimus eum, ſi Deus erat, crucifixũ fuiſſe. Sed, cur in eo non es incredulus, quòd Arca, quæ Deũ continebat, ab alienigenis capta ſit? Nam, ſicut illa videbatur*

bætur ſuſtinere ignominiam : ita etiã Deus Verbum, quamuis impaſſibilis eſſet ; per aſſumptionem tamen iniuriis & contumeliis affectus eſt : dum ipſa ſcilicet aſſumptio crucifigeretur. Et quemadmodũ inter alienigenas ipſum Dagon deſtruxit atque ſubuertit:ita etiam in Cruce Chriſtus Diabolum profligauit ac vicit,& blaſphemos corripuit,cognitionemque diuinæ ſuæ potentiæ infidelibus vel inuitis præbuit. Ex quibus patet, Iudæos credere, quæ volunt, non quæ debent:& proinde nihil credere,vt oportet. Nam, ſi crederent,quidquid fides credendum proponit; non minùs crederent Chriſtum à Iudæis captum, quàm Arcam à Philiſthæis abductam : cùm hæc capta illum capiendum adumbrarit.

5. *Tertia ratio, vt Arca contemptores Arca priuarentur.*

Tertia reſponſio, vt qui Arcam ſponte contempſerant, Arcam inuiti amitterent. Violabant filij Heli ſacrificiorum ritus : propter illorum iniurias auertebantur homines à ſacrificiis Domini. Videbat Heli Iudex & Pontifex, morum ſacrorúmque ruinas, & diſſimulabat:tota illa Sanctuarij religio paulatim exoleſcebat. Quid ergo? Diuino iudicio efficitur,vt Arca priuentur, qui eam debito cultu non venerantur. Solet enim Deus in illis rebus homines punire, in quibus homines peccant. Vt in primis videre eſt in Ægyptiis, qui peccarunt,innocentes Hebræorum pueros in Nilum demergendo. Exod.1.n.22.Quid ergo Deus? Nili aquas in ſanguinem conuertit, Exod.7.num. 20.vt qui innocentium ſanguine aquas tinxerant, verſas in ſanguinem epotarent. Vnde auctor mirabilium Scripturæ, lib.1. cap.18. *Hæc vindicta,* inquit, *Ægyptiis cum Rege conuenienter euenerat; vt qui Dei populi infantes in flumen iactare præceperat, eiuſdem fluminis aqua in ſanguinem verſa exitium bibentibus inferret, & non bibentibus pœnam præſtaret.*

Variis illuſtratur exēplis ; per quæ homines peccant, per hæc & puniri.

Auctor mirabil.

Pueros in Nile demergentes, in mari rubro demerguntur.

6. Deinde ranarũ plagis iidem Ægyptij affliguntur,Exod.8.n.6. vt qui puerorum vagitus, ac matrum eiulatus immiti aure reſpuerant; importuno ranarum coaxantium ſtrepitu obtunderentur. Quamuis Lyra paulò aliter interpretando, noſtrum quoque inſtitutum egregiè concludat. *Iſta,* inquit,*plaga correſpondet culpæ ; quia pueri mergebantur, vt cum minori tumultu & ſtrepitu extinguerentur:propter quod iuſto Dei iudicio inde exiuerunt ranæ in maxima multitudine infeſtantes ſua importunitate.* Ita ille. Quaſi diceret : Quia Ægyptij ſuum peccatum occultare voluerunt, demergendo pueros, antequàm vagirent : proptereà diuino iudicio factum eſt, vt ex eodem fluuio ranæ proſilirent, quæ importuna coaxatione eorum peccatum manifeſtarent.

Puerorum vagitum non audientes, ranarum vocibus offenduntur.

Lyra.

Occultantes ſua delicta, manifeſtantur.

7. Prætereà ad Ægyptios affligendos omnis puluis terræ verſus eſt in ciniphes, Exod.8. n.17. vt qui puluere in lutum ſubacto, ſeu operibus luti & lateris, Hebræos oppreſſerant, Exod.1. n.14. puluere in ciniphes conuerſo opprimerentur. Tãdem cinere de caminis ſublato, ſparsóque in auras Ægyptij feriuntur,Exod.9.n.10. *Vt plaga iſta,* inquit Lyranus, *facta ex elemento ignis, correſpondeat culpæ Ægyptiorum, quæ affluxerant Hebræos in decoctione laterum,in igne fornacis.*Sic ille. Vltimò, Ægyptiorum ſegetes grandine de cœlo percuſſæ colliduntur, Exod.9. n.25. vt puniatur eorum iniquitas imperantium lateres,& negantium paleas,ex quibus conficiendi erant. Exod. 5. n. 7. Itaque Ægyptij pœnas culpæ proportionatas ſubierunt, in iiſdem rebus, in quibus deliquerant, diuinitùs caſtigati.

Puluere affligentes,puluere affliguntur.

Vrentes vruntur.

Lyra.

Segetes perdunt,qui paleas negant.

8. Sed & ipſi Iſraëlitæ ſimilia ſuis ſceleribus ſupplicia experti ſunt. De quibus Iſai. cap.1. num. 4. *Dereliquerunt,*inquit, *Dominum : blaſphemauerunt* A *ſanctum Iſraël.*En culpa.Sed vide quàm ſimili pœna Dei deſertores à Deo deſerantur : ſubdit enim ſtatim Propheta:*Et derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium in cucumerario,& ſicut ciuitas,quæ vaſtatur.*Ibidem, n. 8. Vbi D.Baſilius:*Iuſti,*inquit,*Dei iudicij argumentum exhibet ſimiliũ retributio.Dereliquit Dominum : eam ob cauſam derelinquetur filia Sion.* In tantam idolatrandi licentiam eruperat olim Ieroſolyma, vt publicè dies feſtos ageret, in quibus ſacrificaret Baalim. Quid ergo Deus ad eam? *Et viſitabo,* inquit, *ſuper eam dies Baalim,quibus accendebat incenſum, & ornabatur inaure ſua & monili ſuo, & ibat poſt amatores ſuos, & mei obliniſcebatur ; dicit Dominus.*Oſeæ 2. n.13. Vbi D. Hieron. *In paucis,* B inquit,*ſolennitatibus,in quibus incẽdebat thura Dæmonibus,viſitabitur in plagis,& corripietur in pœnis.* Vt in quibus diebus vanam de ſuis peccatis lætitiam capiebat ; veram de ſuis ſuppliciis triſtitiam hauriret. Immò & poſteà Iudæi, qui ſacrum Paſchatis diem Chriſti Domini ſanguine crudeliter effuſo profanarunt,Matth.26.n.2. vt Tertull. lib. aduersùs Iudæos, cap.10. in fin. & lib. de Orat. cap.14. & lib. 4. contra Marc.cap.46. interpretatur ; eam pœnam ſubierunt, vt paucis deinde annis recurrentibus eandem Paſchæ celebritatem proprio ſanguine cruentarent,capti à Romanis,& extrema internecione deleti ; vt Ioſeph lib. 7. De bello Iudaïco, cap. 17. teſtatur. Vt quo tempore C tantum ſacrilegium commiſerant, eodem meritum exitium paterentur.

Relinquentes Dominum, à Domino relinquuntur.

D.Baſil.

Dies feſtos idolis celebrantes, mœſtos experiuntur.

D.Hieron.

Paſcha Chriſti ſanguine profanantes, ſuo cruentarunt.

Tertull.

Ioſeph.

Denique illi Iſraëlitæ, qui ſuum aurum ad fabricandum idolũ in deſerto contulerunt, aurum amiſerunt,vitulo à Moyſe in puluerem cõminuto. Exod.32. n.20. Vt qui à Deo vero ad idolum aureum defecerant,& Deo priuarentur,& auro.Neque immeritò eiſdem Moyſes illa auri ramenta in aquam ſparſa propinauit ; vt qui aurum ſitierant, aurum biberent ; & qui de poſſeſſo auro interiùs ſuperbierant, de hauſto exteriùs intumeſcerent; atque adeò ſimiles ſceleribus pœnæ reſpõderent. Addunt Rabbini apud Lyram & Abulenſem eos, qui de auro biberant, pallidũ auri colorem contraxiſſe. Credo, vt pallor oris ex auro contractus, D timorem cordis ex idololatria collectum teſtaretur. En, vt ex qua radice paulò antè ſpes ſalutis, ex eadem modò timor mortis oriatur ; & vnde culpa erupit, inde pœna ſuſcitetur.Sed de hac re c.2. n.5.§.26.nonnulla dicta ſunt & plura in inferioribus dicentur. Quia igitur Hebræi in Arca contemnenda peccauerunt, meritò in eadem Arca amittenda puniuntur.

9. *Auro idololatrantes, auro ſpoliantur.*

Poſſeſſo auro ſuperbientes, hauſto intumeſcunt.

Quarta reſponſio ſit,Arca ſpoliatos fuiſſe,vt intelligerent peccatores in ſuis ſceleribus ſordeſcẽtes, nullum ſibi fore etiam in locis ſacris aduerſùm diuinam vltionem munimentum. Quamuis enim ſacerrimum illud ſit, ſi peccatores illo abutantur, deſtruetur. *Nõ enim propter locũ, Gentem; ſed propter Gentem,locum Deus elegit.*2.Mach.5.n. 19.Ita Theod. Orat.1. in Dan.Vbi oſtendens pro- E pter Sacerdotum malitiam loca & vaſa ſacra, ita Deo permittente ab hoſtibus profanari, exemplúmque adducens Balthaſaris vaſa ſacra polluentis,Dan.5.n.2. ſubdit:*Hoc item de Arca olim fecit Deus:nã poſtquàm Ophni & Phinees,Heli Sacerdotis filij & impij & deteſtabiles,ea ſecum aſſumpta ad ſuppetias cognatis ferendas exière;redarguit ipſorum impietatẽ Deus, nullâque eos prouidentia dignatus, digna cæde interficiẽdos curat. Arcã verò alienigenis tradit:Iſraëlẽ rurſus erudiẽs & cõmonefaciẽs, eã ſibi Arcâ nihil opus eſſe; ſed ipſorũ cauſa illã cõſtruxiſſe: & ſuperuacaneũ ipſis quoque illius vſum, ſine metu diuinam*

10. *Quarta ratio.*

Ne ſacra loca ſacrilegis futura præſidia putarentur.

Theod.

diuinam violantibus legem, & impiè viuere inſtituentibus.

11. *Sacra loca in pœnam ex malis moribus profanantium euertuntur.*

Quid olim ſanctius Ieroſolyma? Vnde Chriſtus Dominus præcipiebat. *Non iurare omninò, neque per cælum, quia thronus Dei eſt: neque per terram, quia ſcabellum eſt pedum eius: neque per Hieroſolymam, quia ciuitas eſt magni Regis.* Matth. 5. n. 35. Et tamen Deus propter peccatum Iudæorum: *Reliqui*, inquit, *domum meam, dimiſi hæreditatem meam.* Ierem. 12. n. 7. Et Chriſtus Dominus: *Ecce*, inquit, *relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Matth. 23. n. 38. In quo loco ſanctus Vualfridus libro De rebus Eccleſiaſticis, cap. 13. *In vanum*, inquit, *ligna & lapides poliunt, qui mores non componunt: fruſtra dona & pecunias comportant, qui interiùs diuinæ ſubtilitatis oculum non placant. Nam, quia Iudæi Dominum interiùs non audierunt, exteriora eorum contempſit.* Quod ex citatis locis confirmans, concludit: *Ergo propter peccata hominum loca ſacra à Deo negligi teſtis eſt Arca ab allophylis capta; templum toties euerſum, vel profanatum; & multæ Chriſtianorum Eccleſiæ nunc à Barbaris vaſtatæ, vel ſubuerſæ; nunc ignibus, vel fulminibus deſolatæ; nunc terræ motibus, vel turbinibus dirutæ*, &c.

Vualfrid.

12. *Recedunt Angeli à ſacris locis, in quibus mali mores conſeneſcunt.*

Et paulò pòſt docet, etiam Angelos recedere à ſacris locis, in quibus vera religio violatur. Nã, cùm Angeli Dei ſolio aſſiſtant; recedente Deo ab iis locis, ſi non per præſentiam, ſaltem per beneficentiam; ipſi quoque Angeli recedunt. Et confirmat ex Ioſepho lib. 7. De bello Iudaïco, cap. 17. dicente, propter peccata Ieroſolymæ, auditam fuiſſe cuſtodum inuiſibilium vocem de interioribus templi: *Tranſeamus ex his ſedibus.* Et ſtatim: *Neque verò*, inquit, *ſacra loca illis proſunt, qui ſanctitatem proiiciunt: ſicut nec loca horrida obſunt his, qui Domini gratia proteguntur.* Et vtrunque variis exemplis illuſtrat. Primum quidem: quia per præſumptores & negligentes, Nadab & Abiu, in locis ſanctis mulctantur. Leuit. 10. num. 2. Chore cum ſeditioſis ante tabernaculum igne Dei deuoratur. Num. 16. num. 31. Heli Sacerdos in loco ſancto fractis ceruicibus expirauit. Hîc num. 18. Bethſamitæ in conſpectu Arcæ damnantur. 1. Regum 6. num. 19. Iuxta Arcam perimitur Ioab: iuxta altare trucidatur, 3. Regum 2. à num. 28. Ozias ſacerdotium indignè vſurpans, lepra perfunditur, 2. Paralip. 26. num. 19. Secundum verò probat. Nam humiles, inquit, & Deum timentes in locis infimis & exitialibus ſaluantur. Ioſeph in ciſterna non periit: in carcere non perimitur. Geneſ. 36. num. 28. & Geneſ. 41. num. 14. Moyſes in fluuio non necatur. Exod. 2. num. 6. Iob de ſterquilino erigitur. Iob 42. num. 10. Ieremias de lacu cœnoſo ſuſtollitur. Ierem. 38 num. 13. Daniel inter leones: tres pueri inter ignem illæſi ſeruantur. Dan. 6. num. 22. & Dan. 3. num. 25. Petrus liberatur de carcere. Actor. 12. num. 11. Paulus euadit de mari. Actor. 27. num. 23. *Et quid ampliùs dicam? Iniquitas de cælo Angelos deiecit: iuſtitia de inferno homines liberauit.* Itaque loci ſanctitas hominum iniquitatem non tuetur.

Ioſeph.

Sacra loca non proſunt improbis vt ſic.

Profana loca non obſunt bonis.

13. *Sacris locis non parcitur, vt ſacrilegi puniantur.* D. Proſper.

Conſentit Diuus Proſper Aquitanicus, de promiſſionibus & prædictionibus, p. 2. c. 24. vbi agens de peccatis Heli & filiorum eius, ſubdit: *Quibus ſceleribus iratus Deus, prælium eis aduerſæ Gentis permiſit, in quo non tantum caſus populus, quantum etiam illi ipſi Sacerdotes interfecti, ipſa quoque Arca Dei ab hoſtibus capta eſt. Sic enim Deus Iſraël iraſcitur, peccantibus Sacerdotibus, vt etiã ſacratis locis ſuis, vaſiſque non parcat. Dicit enim Dauid: Repulit Deus tabernaculum ſuum, vbi habitauit in hominibus.* Pſ. 77. n. 60. Ita D. Proſper, cuius Magiſter D.

A Auguſtinus citata Pſalmi verba expendens, docet propter hominum iniquitatem etiam loci ſanctitatem à Deo contemni: *Eleganter*, inquit, *expoſuit Dauid, quare Deus repulerit tabernaculum ſuum, cùm ait: Vbi habitauerit in hominibus. Cùm ergo digni non eſſent, in quibus habitaret, cur non repelleret tabernaculum, quod vtique propter ſe non inſtituerat; ſed propter ipſos, quos iam indicabat indignos, in quibus habitaret?* Cùm igitur Deus ſacris locis non indigeat propter ſe, ſed propter homines, qui ad ea ſupplices confugiant: cùm hi deſiderentur, æquum eſt, vt illa deſtruantur.

14. *A templo malis moribus profanato, in pœnam profanantiũ, incipit iudicium.*

Quid ſacratius Ezechielis templo? Et nihilominùs Deus præcipiens Angelis ferro ad vltionem armatis, vt quoſcunque Ieroſolymis inueniſſent, B occidiſſent; ſubdit: *A Sãctuario meo incipit.* Ezech. 9. num. 6. ne quis exiſtimaret, habiturum ſe eſſe in diuino Sanctuario aſylum. Angelis verò cunctantibus, & à ſacro loco reuerentiæ cauſa abſtinentibus, iterum Deus efficaciùs imperauit, *Contaminate domũ, & implete atria interfectis.* Ibidem, num. 7. Vbi D. Hieronymus: *Nec vlla*, inquit, *tẽpli religio: quia offenſo religionis Deo contaminata ſunt omnia, vt vnde peccatum, inde iudicium ſit.* Prædicturus Zacharias extremam Iſraëlitici populi vaſtitatem exorditur à templo: *Aperi*, inquit, *Libane, portas tuas, & comedet ignis cedros tuas.* Zach. 11. n. 1. Ac ſi illud templum, quamuis alioqui inexpugnabile propugnaculũ, tam facile rueret, quàm ſi ipſum ſuapte ſponte hoſtibus irruen- C tibus panderetur. Et ſtatim ſubdit Propheta: *Vlula abies; quia cecidit cedrus.* Quaſi diceret: Si ſacra domus, quæ eſt tanquam cedrus, ruit; profana, quæ eſt velut abies, quo pacto ſtabilis permanebit?

D. Hieron.

15. *Sacra loca deſtruuntur, vt profana terreantur.* D. Iſidor. Peluſ.

De qua re D. Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſtolarum, epiſt. 73. *Mirari, inquit, te dixiſti, qui fiat, vt Deus, cùm terræmotũ immittit, templis ſuis minimè parcat? At certam huius rei declarationem in diuinis libris habes. Nam vt ſanctæ Arcæ minimè pepercit: verùm eam vnà cum ipſis Sacerdotibus, qui deliquerant, Barbaris dedidit; & vrbem ſanctificationis, & Cherubim gloriam, & ſtolam, & prophetiã & vnctionem, & Thumim in conculcationem, & contaminationem Gentibus addixit; ita ne nunc quidem ab omni labe puris myſteriis parcit. Vt dum ſuis aulis minimè* D *parcit, terrorem iis, qui peccant, iniiciat, atrociorem videlicet pœnã, ob ea, quæ agunt, expectantibus. Vlulet enim abies, quia cecidit cedrus. Fortibus cadentibus, imbecilliora erudiantur.* Ita Peluſiota. Quem diſertis verbis refert ſanctus Anaſtaſius Nicenus quæſt. 16. in Scripturam, vbi agit de ſuppliciis, quæ fidelibus per infideles inferuntur. Quaſi diceret: Si domus ſancta à Deo deſtruitur: profana quo non infortunio inuoluetur? Iam verò templum Salomonis, quo nihil erat apud Hebræos ſanctius, vel auguſtius; non ſacrificiorum oraculorúmque ſanctitas defendit, ſed potiùs ſacrificantium frequentantiúmque iniquitas labefecit. Vnde Diuus Chryſoſt. hom. 17. ad pop. *Vt diſcas, inquit, quòd virtus ſola inhabitantes ornat:* E *Dei templũ in medium afferens, hoc demonſtrare conabor. Hoc enim templum, in quo ſacrificia & orationes & cultus; vbi Sancta Sanctorum, & Cherubim & teſtamentum, magna indicia diuinæ circa genus illud prouidentiæ; vbi oracula ſupernè continua ferebãtur; vbi Prophetæ diuini fiebant; vbi non humanæ artis apparatus, ſed diuinæ ſapientiæ expreſſio erat*, &c. *Tẽplum tam pulchrũ & mirabile, & ſanctum, vtẽtibus ipſo perditis, tantæ ignominiæ habitum eſt, atque contemptũ & profanum redditum; vt ante captiuitatem quidem ſpelunca vocaretur latronum.* Matth. 21 num. 13. *& ſpelãũ hyænæ: poſt hæc verò barbaricis & immundis*

Templum Salomonis ſacrilegis plenum; ſuppliciis repletur. D. Chryſ.

immundis & profanis manibus traditum ſit. Sic ille. Vbi plura in hanc rem.

16. Rupert. *Deus nõ tam materialibus, quàm ſpiritualibus templis delectatur.*

Quærit Rupert.lib.6. De victoria Verbi,c.25. Quare Deus,ſicut tres pueros Babylonica fornace liberauit,ipſum quoque templum de incendio non eripuerit: ſed permiſerit, vt penitùs deflagraret? 4.Reg.25. num. 9. *Non poterat*, inquit, *Deus templum ſuum illæſum cuſtodire*, &c. *qui tres pueros cuſtodiuit?* &c. *Planè poterat. Sed erudiendus erat mundus; vt ſciret, quòd Deus excelſus non pulchris lapidibus, aureiſve parietibus templi manufacti delectatur; ſed fide, charitate, & mundis cordibus: & ille eſt ei optabilis locus.* Additque, quò ditius erat illud templum, eò minus ei parcendum. Ne exiſtimarent *homines cupidi de Deo malè ſentientes, quòd eſſet eorum ſimilis: & de religione iuſtitiæ nihil curantes, putarent, ſe ſatis honorare Deum muneribus aureis, ſuámque cupiditatem corroborarent, quaſi exemplo Dei.* Quare D.Bernar. ſerm.ad milites templi, c.5. templum illud,quod ſuo tempore Ieroſolymis florebat, templo Salomonico anteponit: quia licèt hoc pluribus diuitiis præſtaret, illud pluribus virtutibus excellebat. *Illud*, inquit, id eſt, templum Salomonicum, *variis extitit ſpectandum coloribus, hoc diuerſis virtutibus, & ſanctis actibus venerandum. Domum quippe Dei decet ſanctitudo: qui non tam politis marmoribus, quàm ornatis moribus delectatur; & puras magis diligit mentes, quàm ſuperauratos parietes.* Itaque templa, quamuis pulcherrima & ſacerrima, à Deo deſtruuntur, ſi debitis virtutum ornamentis deſtituantur.

Deus non pepercit templo aureo, ne auri cupidus putaretur.

D.Bernard.

17. *Sacra loca diuinitùs euerſa præ oculis habenda.*

Qua de re ne quis dubitaret, monuit Deus olim Iſraëlitas, alludens ad hunc locum; vt reſpicerent ad vrbem Silo priùs ſanctam, poſteà profanatam: *Ite*, inquit, *ad locum meum in Silo, vbi habitauit nomen meum à principio; & videte, quæ fecerim ei propter malitiam populi mei Iſrael.* Ier. 7.num. 12. Quaſi diceret; ſi ab illa vrbe adeò ſancta non abſtinui, quo iure ab illis profanis abſtinebo? Simili argumento vtitur D.Petrus: *Tempus*, inquit, *eſt, vt incipiat iudicium à domo Dei. Si autem primùm a nobis; quis finis eorum, qui non credunt Dei Euangelio?* 1.Petr.4.num.17. Quem locum pluribus exemplis Lorinus illuſtrat. Quoniam loca ſacra non proſunt illis, quos ſua ſcelera accuſant. Vnde D.Hieronymus in epiſt.13. ad Paulinum de inſtitutione Monachi: *Non*, inquit, *Ieroſolymis fuiſſe, ſed Ieroſolymis bene vixiſſe, laudandum eſt.* Et ſtatim: *Crucis*, inquit, *& reſurrectionis loca proſunt his, qui portant crucem ſuam; & cum Chriſto reſurgunt quotidie, qui dignos ſe tanto exhibent habitaculo.* Pereunt igitur Hebræis ſacra munimenta; qui priùs in cordibus ſuis virtutes peremerunt.

Lorin. *Præſtat ſanctum eſſe, quàm eſſe in locis ſanctis.* D.Hieron.

18. *Quinta ratio. Vt fides à Iudæis ad Gentes transferenda ſignificaretur.* D.Greg.

Quinta reſponſio myſtica eſſe poteſt, vt fidei tranſlatio à Iudæis ad Gentiles ſignificaretur. Ita in primis Diuus Gregorius: *Arcam fœderis*, inquit, *vetus populus perdidit, vt noua plebs ſanctæ Eccleſiæ, noui ſacrificij myſteriũ recognoſcat.* Et ſtatim: *Arca Dei à Philiſthæis capta aſſeritur: quia veteris Scripturæ Sacramẽta à Gentilibus accipiũtur.* Et eodem myſterio ſentit, mortuos dici filios Heli, vt vetus ſacerdotium penitùs expiraſſe præmonſtraretur. Sic & Eucherius hoc loco: *Arca*, inquit, *ab alienigenis capta indicabat, Teſtamentum Dei tranſiturum ad Gentes.* Conſentit D.Optatus Epiſcopus Mileuitanus lib. 7. cõtra Parmenianũ, dicens, neque Moyſen peccaſſe, frangendo tabulas legis. Exod.32.num.19. neque Hebræos, obiiciendo Arcam legis Philiſthinis, eam in captiuitatem abducturis: neque Baruch tradendo librum

Eucher.

D.Optat.

A legis Regi Ioachimo, eum in ignem coniecturo. Ierem.36.n.21. Sed in his euentibus myſterium præceſſiſſe; fore vt lex in tabulis lapideis ſcripta, & in Arca fœderis ſeruata, & in libro prophetico cuſtodita tandem abrogaretur; & noua lex non iã in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus ſcriberetur, toto gratiæ tempore perfectæ à Chriſtianis obſeruanda. Tandem D. Iſidor. libro Allegoriarum veteris Teſtamenti: *Duo*, inquit, *filij Heli Sacerdotis, qui capta à Gentibus Arca, perempti ſunt; ſignificant poſteritatẽ ſacerdotij prioris fuiſſe extinctum, & legis Teſtamentum ad culmen Gentiũ eſſe tranſlatum.* Atque hæc de rationibus, cur Arca à Philiſthæis capi diuinitùs permitteretur.

D.Iſidor.

Duo quoque filij, &c. Hîc impletur illa prophe- 19.
B tia, c.2.n.34. *Hoc autem tibi erit ſignum, quod venturũ eſt filiis tuis Ophni & Phinees. In die vno morientur ambo.* Filij Iudicum in Scriptura, filij Dei appellantur: vt Rabbi Salomon, Gen.6.n.2. ad illa verba: *Videntes filij Dei*, obſeruat. Igitur filij Heli, qui filij Dei, & filij Excelſi dici poterant, ſicut homines moriuntur. Vt intelligant peccatores, neque loci, neque muneris ſanctitatem ſibi profuturam, ſi virtutum præſidio deſtituantur. Item, eos, qui in Deum peccant, vt peccarunt filij Heli, nullum apud Deum precatorem habituros: iuxta illud ex c.2.n.25. *Si autem in Dominum peccauerit vir, quis orabit pro eo?* Quod expendens D.Iſidorus Peluſiota lib.1. epiſtolar. epiſt.26. *Quis*, inquit, *orabit pro te? Quandoquidem nec pro Ophni & Phi-*
C *nees, qui aduerſus Deum, ipſiúſque ſacerdotium peccauerant, inuentus eſt quiſquam, qui deprecatoris partes ſuſciperet; verùm in extremum exitium, vt Sacerdotis dignitatem prodentes, coniecti ſunt.*

Peccatori, nec locus, nec munus, prodeſt.

Iſid.Peluſ.

Sed hanc eorum mortem idem Peluſiota lib. 20.
1.epiſtolar.epiſt.69. peculiari quodam nomine reuocat ad intemperantiam, cuius vitio multæ ſæpè calamitates inuehuntur. *An non gula*, inquit, *primos parentes à deliciis expulit? An non ſatietas Eſaü primogeniorum iure & libertate ſpoliauit? An non ſuperfluus boum ac pecudum eſus, Saulem & regno & vita exturbauit? An non carnium & ollarum cupiditas Iſraelem in deſerto commorantem innumeris tormentis & tentationibus confecit? An non rabidus venter, & carnium ereptio, & crapula, & in-*
D *ſanus mulierum amor effecit, vt Ophni & Phinees ſacerdotio, & Arca, & Tribuum imperio, & gloria, & honore truncati, hoſtili gladio trucidarẽtur?* Qua interrogatione affirmat, miſeros Sacerdotes ex intemperantiæ voragine in mortis barathrum præcipitatos.

Intemperantia cauſa mortis.

Conſentit D.Innocentius Papa lib.2. De con- 21.
temptu ſeculi, c.23. loquutus de ſuppliciis, quæ in homines per luxuriam inferuntur: *Hæc*, inquit, *Pentapolim cum adiacente regione ſubuertit.* Gen. 19. n. 24. *Sichimitas raptores Dinæ cum populo interemit.* Gen.34.n.25. *Her & Onam filios Iudæ immundos percuſſit.* Gen.38.n.7. *Iudæum & Madianitidem pugione tranſfodit.* Numer.25.n.8. *Tribum Beniamin pro vxore Leuitæ deleuit.* Iud.20. n.37.
E *Filios Heli in bello proſtrauit.* 1.Reg.4.n.11 *Ammon in conuiuio interfecit.* 2.Reg.13. n.28. *Vriam occidit.* 2.Reg.11.n.17. *Presbyteros lapidauit.* Dan. 13.n.61. *Ruben maledixit.* Gen.35. n.22. & Geneſ. 49.n.4. *Samſonem ſeduxit.* Iud.16.n.19. *Salomonem peruertit.* 3.Reg.11.num.1. *Verum eſt quod legitur: Propter ſpeciem mulieris multi perierunt.* Hæc ille. Nemo igitur curioſior inquirat, Goliáſne, an quiuis alius, filios Heli occiderit? Nam hos Veneris ſacrificulos, ipſa ſibi incontinentia immolandos reſeruauit.

Luxuria interfectrix. D.Innocen. Papa.

Verùm D.Antiochus homilia 114. De obſer- 22.

Per inobedientiam, mors.
D. Antioch.

A uatione mandati, refert hanc eorum mortem potiſſimum ad inobedientiam: cuius de merito multi ſæpè interitus contingunt. *Nemo*, inquit, *qui mandatum contempſit, in rectitudine vitam inſtituit ſuam. Saul Dei mandato malè moriger, in mœrore vitam cùm egiſſet, tempore ipſi præſcripto, demum regno quoque excidit. Filij Heli, Ophni, & Phinees, cùm illis immorigeræ aures occalluiſſent ad vocem paternæ monitionis, nec paruiſſent dicto; Arcam quidem Dei in manus alienigenarum tradiderunt: ipſi autem vnà cum populo, meritam mercedem retulerunt, miſerrima morte perfuncti.* Nihilominus, quamuis ſingula horum Sacerdotum peccata interitu digna eſſent; certum mihi eſt, omnia in eorum exitium conſpiraſſe, ſeu propter omnia ſimul in interitum corruiſſe.

23.
Cur filij Heli omnium nouiſſimi moriantur.

Moriuntur autem omnium nouiſſimi; vt non ſolùm ſua, ſed etiam ſuorum morte crucientur; & qui omnium culparum auctores fuerant, omnium pœnarum participes efficiantur: quod ad num. 18. paucis illuſtrabo. Dubitari tamen poteſt, vtrùm ante illorum mortem Arca capta fuerit? Nam quamuis hoc loco priùs narretur Arca capta, quàm illi mortui; tamen paulò inferiùs n. 17. priùs narrantur illi mortui, quàm Arca capta. Et hoc potiùs crediderim: tum, quia ille vir currens ex prælio ad Heli totius rei euentum, eo ordine, quo accidit, nuntiauit: tum, quia hi iuuenes, dum viuerent, capi Arcam non paterentur: præſertim, cùm à patre in mandatis accepiſſent, ne ad eum ex prælio ſine Arca redirent: vt ex Ioſepho & Magiſtro hiſtoriæ, n. 4. iam retulimus. A quo autem, & quomodo fuerint interfecti, non conſtat. Philo Iudæus in lib. Biblicarum Antiquit. refert eos ſimul cùm Saüle Arcam Dei tenentes, interfectos fuiſſe à Golia: Saülem verò, vtpote pedibus leuiorem, fugiſſe à facie eius, & veniſſe ad Heli. Sed fides ſit penes Auctorem: nam in Scriptura nullum eius rei inuenio fundamentum.

Cur ante Arcam captam.
An Golias interfecerit filios Heli.

24.
Opinio, quæ tenet, mortem æternam ſubiiſſe.
D. Ephrem.

Maior dubitatio eſſe poteſt, an vltra mortem temporalem, æterna quoque puniantur? Vt ſine temeritate quis affirmet, eorum malitia ſatis nota, & nunquam, quod ſciamus, retractata, videtur ſuadere. Et fauet D. Ephrem Syrus in libro, qui inſcribitur: *Confeſſio, & ſui ipſius reprehenſio.* Nam loquutus de Nadab & Abiu: *Mortui*, inquit, *ſunt cum illis, ne ſpatium quidem pœnitentiæ, ac ſe defendendi cōceſſum ſit.* Et ſtatim: *Ophni quoque & Phinees hos imitati; quia in inſolentia & arrogātia perſtiterunt, eidem iudicio ſubiecti ſunt.* Quare, cùm Ephrem illos priores fratres æterna morte damnatos putet; cúmque hos poſteriores illis ſimiles arbitretur; planè ſignificat, eos eidem pœnæ ſubiacere: præſertim, cùm dicat, in inſolentia & arrogantia perſtitiſſe: quod videtur finalem impœnitentiam ſonare. Et certè æterna damnatio maiori iure de Ophni & Phinees, quàm de Nadab & Abiu videtur affirmanda: nam horum peccatum circa ignem alienum, Leuit. 10. num. 1. vnum fuit; & propter aliquam ignorantiam magna ex parte eleuandum: illorum autem plurima; & propter apertam malitiam, quam in illis patrandis oſtendebant, incredibiliter augenda. Conſentire videtur D. Antiochus paulò antè citatus, dicens, hos duos Sacerdotes *miſerrima morte* perfunctos. Nam temporalis tantùm mors, qua quis in prælio pro aris & focis tuendis fortiter occumbit, non miſerrima, ſed glorioſiſſima habetur: Ergo loquitur de æterna. Et ſimili phraſi vtitur Diuus Chryſoſtomus libro 3. contra vituperatores vitæ monaſticæ, dicens, eos *turpiter & miſerabiliter* corruiſſe: non eſt autem turpis & miſerabilis ruina corporum fortiter in bello dimicantium, niſi cum ruina animorum ab æterna ſalute excidentium coniungatur. Et qui ſentiunt, parentem Heli, æternam damnationem incurriſſe, paulò inferiùs, n. 18. referendi: à fortiori id de filiis exiſtimabunt, quorum multò fuit pœna grauior, audacia proiectior, licentia effrænatior.

D. Antioch.
D. Chryſ.

25
Opinio eos ab æterna morte eximens.

Nihilominus, vt quis neget, filios Heli damnatos eſſe, illa ratio eſſe poteſt, quòd pro tuenda Arca in bello occubuerunt. Nam, ſi Ethnici ex diuino imperio bellantes, dicuntur in Scriptura ſanctificari, iuxta illud de Medis à Deo dictum: *Ego mandaui ſanctificatis meis, & vocaui fortes in ira mea.* Iſai. 13. n. 3. à fortiori credi poteſt, verè ſanctificatos fuiſſe illos, qui non fugiendo, ſed pugnando pro Arca mortem obierunt. B Et quidem Dauid *ſanctos* vocat illos, qui in excidiis Ieroſolymitanis (neque enim de vno tantùm excidio mihi videtur Vates loquutus; ſed de pluribus, nūc hoc, nunc illud ſub diuerſis circunſtantiis attingendo) pro ſancta vrbe tuenda fortiter ceciderunt. *Poſuerunt*, inquit, ſcilicet, fidei hoſtes, *morticina ſeruorum tuorum eſcas volatilibus cæli: carnes ſanctorum tuorum beſtiis terræ.* Pſal. 78. n. 2. Quaſi omnes, qui debito fidei zelo, & religionis ſtudio inflammati tam iuſto in bello occubuerunt, non ſolùm Sanctorum nomine vocandi; ſed etiam Sanctorum numero adſcribendi viderentur.

26.
Martyres appellantur, qui pugnando pro fide moriuntur.
D. Bern.

At verò D. Bernardus ſerm. ad milites templi, c. 1. eos, qui nunc in Eccleſia contra fidei perduelles dimicando moriuntur, non modò Sanctos, ſed etiam Martyres appellant. *Quàm glorioſi*, inquit, *reuertuntur victores de prælio, quàm beati moriuntur Martyres in prælio?* Et ſtatim diſcrimen conſtituit inter eos, qui ex humana cupiditate, & qui ex diuino zelo præliantur. De prioribus quidem ſic eleganter: *Si in voluntate*, inquit, *alterum occidendi, te potiùs occidi contigerit, morteris homicida. Quòd ſi præuales, & voluntate ſuperandi, vel vindicandi fortè occidis hominem, viuis homicida. Non autem expedit, ſiue mortuo, ſiue viuo, ſiue victori, ſiue victo eſſe homicidam. Infelix victoria, qua ſuperans hominem, ſuccūbis vitio; & ira tibi, aut ſuperbia dominante, fruſtra gloriaris de homine ſuperato.* Et ſtatim c. 2. ſequēti: *Quis igitur*, inquit, *finis fructúſq; ſecularis huius, non dico militiæ, ſed malitiæ, ſi & occiſor lethaliter peccat, & occiſus æternaliter perit?* De poſterioribus verò, qui fidem religionémque in prælio defendendam ſuſcipiunt, nō minus eleganter. *Securi*, inquit, *præliantur, nequaquam metuentes, aut de hoſtium cæde peccatū, aut de ſua nece periculum: quandoquidē mors pro Chriſto, vel ferenda, vel inferenda, & nihil habeat criminis, & plurimùm gloriæ mereatur.* Et paulò pòſt: *Miles Chriſti ſecurus interimit, ſecurior interit. Sibi præſtat, cùm interit: Chriſto, cùm interimit. Cùm occidit malefactorem, non homicida; ſed, vt ita dixerim, malicida reputatur. Cùm occiditur ipſe, non periiſſe, ſed perueniſſe cognoſcitur. Mors ergo, quam irrogat, Chriſti eſt lucrum; quam excipit, ſuum.*

27.
Familiare exemplum, Olyſipone.

E Hæc D. Bernardus diſertè & argutè. Quibus non parum commendat eorum ſortem, qui pro fide & religione pugnantes, in prælio moriuntur, eos non modò Sanctos, ſed etiam Martyres appellando. Cuius rei familiare exemplum habemus Olyſipone, vbi templum cernitur Deiparæ Virgini ſacrum, & à Martyribus nuncupatum, vulgò, *Martes*; ita dictum, vt Luſitani hiſtorici referunt, propter illos ſtrenuos milites, qui in expugnanda vrbe, vindicandáque à Maurorum imperio glorioſè occubuerūt. Quorum præclara in vita facinora, & glorioſa poſt mortē miracula referuntur.

Hoc

Hoc igitur pacto dicet aliquis, duos filios Heli pro Arca ſtrenuè pugnantes temporalem quidem vitam amiſiſſe, ſed æternam comparaſſe. In quam partem Abul. quæſt. 17. maximè inclinat. Ego neutram partem audeo definire. Nihil de diuina miſericordia deſpero: multùm tamen de humana malitia reformido. Vnum dico, quamuis æternam ſalutem conſequutus fuiſſe quis admittat: Martyres tamen, propriè loquendo, minimè appellandos. Quia Martyres ſunt, qui Chriſti Domini patientiam in morte ſubeunda, non reſiſtendo, ſed ſuſtinendo imitantur: vt noſtri Theologi, Valent. 2.2. diſp. 8. quæſt. 2. puncto 1. Leſſius libro 3. de fortitudine, c. 1. dubit. 3. n. 36. & alij teſtantur. Sed, quia hactenus de Arca ad Literam, ſatis multa dicta ſunt: ſupereſt, vt allegoricè circa eandem paululùm excurramus.

Abulenſis.

Qui propriè Martyres dicantur.

Valentia.

Leſſius.

ANNOTATIO XI.

CIRCA LITERAM.

In Arcæ fœderis ſanctitate, Beatiſſimæ Deiparæ ſanctitas præmonſtratur.

1\. *Arca Ieſu & Mariæ typus.*

ARca fœderis inter alia multa, quorum typus fuit, duo præcipuè repræſentabat, ſanctiſſimam Dei Matrem Virginem Mariam, & ſanctiſſimum eius filium Chriſtum Dominum, non ſolùm propria in ſpecie conſiſtentē, ſed etiam ſub ſacroſanctæ Euchariſtiæ ſpeciebus latitantem. Hanc poſteriorem ſignificationem ad caput ſextum illuſtrandam ſepono. Illam priorem hoc loco breuiter illuſtrabo. Cùm verò Arca multis nominibus Deiparā Virginem repræſentare poſſit, quæ omnia percurrere non poſſumus, niſi ſi noſtri immemores inſtituti, vltra interpretis múnus excurramus: duo pótiſſimùm expendemus, Arcæ ſanctitatem, & patrocinium; quæ ex hoc loco apertiùs eruuntur, vt ex dicendis patebit. Vnde duplex inter Arcam ac Deiparam ſimilitudo colligetur. Vna, quòd vtraque ſancta ſit: altera, quòd vtraque ſuo populo propitia cenſeatur. De patrocinio in ſequenti Annotatione diſſeremus: de ſanctitate in præſenti, duplicem in ſectionem diuiſa; quarum altera, Arcæ; altera Deiparæ ſanctitatem complectetur.

Arca ſancta & propitia ſanctitatem, & patrocinium B.V. repræſentat.

SECTIO I.

Arcæ fœderis eximia ſanctitas.

2\. *Arca multis nominibus ſancta.*

SAnctitatem Arcæ paſſim diuinæ Literæ teſtantur. Dauid: *Adorate*, inquit, *ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt*. Pſal. 98. num. 5. Vbi nomine ſcabelli, Arcam intelligit, eámque ſanctam appellat. Immò & *Sanctum*, ſubſtātiuè, quaſi Sanctuarium nominat. *Dominus in eis in Sina, in Sancto*. Pſalm. 67. n. 18. Vbi loquitur de curru Dei, qui & in Sina, & in Arca ſuper Cherubim ſtruebatur. Quin etiam abſtractè vocat ſanctitatem, vel ſanctitudinem: *Confitemini memoriæ ſanctitatis eius*. Pſal. 29. num. 5. Et iterum: *Domum tuam decet ſanctitudo, Domine*. Pſalm. 29. num. 5. In quorum priori loco ad memoriam Arcæ conſeruandam exhortantur. In poſteriori, decentem eius locum templum eſſe demonſtrat. Tandem ab effectu ſanctificandi, ſanctificationem dicit: *Confeſſio & pulchritudo in conſpectu eius: ſanctitas & magnificentia in ſanctificatione eius*. Pſal. 95. num. 6. Hoc eſt: *In Arca eius*. Ad cuius præſentiam Deus ſuum populum ſanctificabat. Vnde & in Pſal. 131. num. 8. *Arca ſanctificationis* dicebatur. Sic alij atque alij prædictos Pſalmorum locos interpretantur. Sed, vt res fiat illuſtrior, hæc Arcæ ſanctitudo duplici ex capite innoteſcit. Vno, quòd multò excedebat res alias creatas. Altero, quòd ad ipſum rerum omnium Creatorem Deum proximè accedebat.

Arca duplici titulo ſancta.

3\. *Sanctitate res creatas ſuperabat.*

Quod ad primum attinet: Nihil Arca fœderis erat ſanctius: omnia ei primas in ſanctitate deferebant. In primis Arcam Noë, vnicam totius mundi arcem, facilè ſuperabat Arca fœderis. Nam illa communibus lignis, intus foríſque bitumine interlitis, conſtructa erat, Gen. 6. num. 14. & ita fabricata, vt nullibi poſſet retineri; ſed huc atque illuc circumuagari: hæc autem ex lignis ſetim, hoc eſt, ex lignis cedrinis & incorruptibilibus compacta erat; intus ac foris auro mundiſſimo illuſa; & quibuſdam per latera circulis, quibus religari poſſet, quodammodo anſata. Exod. 25. n. 10. 11. & 12. Quod diſcrimen D. Ambroſius libro De Noë & Arca, capite 7. expendens: *Sicut*, inquit, *pretioſius aurum bitumine; ita illa, quæ in ſanctis eſt, Arca, quàm iſta præſtantior. Denique hic ſimpliciter ligna poſuit; ibi autem ligna quidem, ſed imputribilia comprehendit, declarans merita Sanctorum. Addidit etiam, illic ſupportatoria immobilia eſſe, quòd Sanctorum ſtatio ſtabilis & firma ſit; quia vitæ probabilis tramitem, virtutis ductu, ſequuti ſunt, corruptelæ declinantes conſortia. Hæc autem Arca, vtpote in diluuio, huc atque illuc motu impellebatur incerto; eò quod peccatorum ſtatus mobilis ſit, & vita eorum, quodam redundantium paſſionum diluuio, corruptioni obnoxia, errore inconſtanti vagentur.* Vbi vides Arcam fœderis, illi veteri Arcæ Noë triplici nomine antepoſitam.

D. Ambr.

Sanctior, quàm Arca Noë.

4\. *Nihil immundum continebat.*

Præterea in Arca Noë non ſolùm munda, ſed etiam immunda animalia claudebantur. Geneſ. 7. num. 2. At verò Arca fœderis nihil niſi puriſſimas legis tabulas includebat. 3. Reg. 8. n. 9. Vt quo lex diuina eſt ſanctior, quàm immundæ animantes; eò Arca fœderis ſanctior, quàm Arca Noë cenſeatur. Addit Barcepha Syrus lib. 1. De Paradiſo, c. 14. in 1. tom. Bibliothecæ, 2. editionis, Noë detuliſſe ſecum in Arca oſſa Adami, præſidium ſibi in illo communi naufragio allatura: at verò Arca fœderis, non ſolùm intra ſe, verùm etiam nec prope ſe mortuorum oſſa patiebatur. Vnde Abul. quæſt. 10. in cap. 3. Ioſuë, & Maſius ibidem, reprehendunt eos Rabbinos, qui dicebant, in tranſitu Iordanis duas Arcas populo præiuiſſe; vnam diuinitatis, ſic enim appellabant Arcam fœderis; alteram Ioſephi, in qua ſcilicet Ioſephi cadauer portaretur: reprehendunt, inquam, quòd licèt Ioſephus, ſanctiſſimus extiterit Patriarcha; tamen Arca diuinitatis nullum cum Arca mortalitatis commercium haberet, nec illius ſecum vicinitatem toleraret; præſertim, cùm cadauera & ſepulchra mortuorum, Num. 19. n. 16. quorumcunque eſſent, immunda cenſerentur.

Barcepha. *Nihil mortuum in ſe, aut prope ſe patiebatur.*

Abulenſis. Maſius.

5\. *Impuros homines ad ſe accedere non permittebat.*

Ad hæc, non defuit quidam Rabbinus, nomine Bechacaüs, qui aſſeruerit, quamuis omnes tam homines, quàm animantes in Arca Noë toto diluuij tempore caſtitatem coluerint; tamen vnum Cham, minorem filium Noë, illam violaſſe: ex eóque congreſſu Æthiopas propagatos, qui corporis nigredine malitiā patris teſtarentur. Quam intemperantiam D. quoque Chryſ. homil. 28. & 29. in Geneſ. & alij, eidem Chamo tribuerunt. Nam ad illa verba, *Porrò Cham ipſe eſt pater Chanaan*. Geneſ. 9. num. 18. quærit D. Chryſoſt. priori

Bechacaüs.

D. Chryſ.

ri loco citatus, cur ſolus Cham in Arca pater dicatur? Et reſpondet: *Voluit Scriptura, per hoc nobis illius intemperantiæ nimietatẽ inſinuare: & quòd neque calamitatis magnitudo illũ coërcere potuit, neque tanta in Arca anguſtia irrefrænatam illius cõcupiſcentiam ſedauit: ſed, quamuis ſenior nondum filios procreauerat; hic incontinentiæ deditus, & in tempore tantæ indignationis & generalis interitus, rei venereæ deditus fuit, & cupiditatis intemperantiam non frænauit.* Hæc Chryſoſtomus. Et poſteriori loco citato obſeruat, iterum vocari Cham, patrem Chanaan, cùm videns, verenda patris ſui eſſe nudata, nuntiauit duobus fratribus ſuis foras. Gen. 9. n. 22. *Vt diſcas,* inquit, *illum fuiſſe intemperantem & incontinentem; & mente, qua in tantâ turbatione procreandæ proli vacauit, eadem etiam nunc in contumeliam patris prorupit.* Quaſi alienum non fuerit ab eo, qui caſtitatem in Arca violarit; pietatem quoque parenti debitam contempſiſſe. Hæc itaq; in Arca Noë geſta ſunt. At verò Arca fœderis tãtò erat ſanctior, vt ad ſe immundos homines appropinquare minimè pateretur. Cur enim Oza labantem ex plauſtro Arcam ſuſtentare aggreſſus, repentina morte interficitur? 2. Reg. 6. n. 7. Miſſis aliis rationibus ad eum locum referendis, illa eſt ad rem præſentem, quam tradunt Rabbini, & referunt Magiſter hiſtoriæ lib. 2. Reg. cap. 9. Hugo Card. in c. 11. Act. Dionyſ. Carthuſianus tom. 1. in Tract. De Sacerdotibus Curatis, ſeu de vita Curatorum, art. 59. & alij: Nimirum, Ozam poſt acceſſum ad vxorem, quamuis licitum, ad Arcam acceſſiſſe. Quaſi ſanctitas illius Arcæ tanta eſſet, vt omnem immunditiæ labeculam prorſus excluderet. Vides, vt Arca fœderis Arcam Noë magno ſuperet ſanctitatis interuallo?

Magiſt. Hugo Card. Dionyſius.

6. *Sanctior, quàm vulgares homines.*

Iam verò vulgarium, ſeu laïcorum hominum ſanctitatem facilè ſuperabat. Vnde Ioſue tranſiturus Iordanem, præcepit, vt præiret Arca, Sacerdotum humeris exportata: ad vulgares autem homines: *Vos quoque,* inquit, *conſurgite, & ſequimini præcedentes; ſitque inter vos & Arcam ſpatium cubitorum duûm millium.* Ioſ. 3. num. 3. & 4. Cur, quæſo, inter populum & Arcam, tantum voluit ſpatium interiacere: Reſpondet Origen. Lyra, & Abulenſis ibidem, vt debita Arcæ reuerentia præſtaretur, cuius tanta erat ſanctitas, vt propior ad eam acceſſus vulgaribus hominibus non pateret. Quòd ſi quis alicuius ſceleris conſcius accedebat, impunitus non abibat. Vnde Moyſes, ſuperatis Madianitis, captiuas fœminas ſic diſtinxit, vt honeſtis quidem parceret; impuras autem iugularet. Num. 31. n. 17. & 18. At quo pacto has ab illis dignoſcebat? Reſpondent Hebræi apud Abulenſem, quòd omnes coram Arca præſentabantur: at honeſtæ quidem perſiſtebant incolumes, impuræ verò tanquàm aliqua occulta vi perculſæ corruebant: ac ſi ſtare non poſſet coram Arcæ ſanctitate, illarum improbitas fœminarum.

Origen. Lyra. Abul.

Impura fœmina coram Arca corruebat.

7. *Achan ſacrilegus coram Arca deprehenſus.*

Sic poſteà Ioſue certus de furto ac ſacrilegio, quod in populo commiſſum fuerat, ſublata regula aurea de anathemate Ierichuntino; & incertus de furti ac ſacrilegij auctore; ſortibus rem definiuit, & criminis artificem deprehendit. Ioſ. 7. à n. 14. Sed qualis fuerit hæc ſortitio, in Litera non exprimitur. Talmudici affirmant, omnes Iſraëlitas iuxta Arcam tranſire iuſſos, & reliquis impunè ac liberè abeuntibus, ſolùm criminis reum veluti iniecta manu ab Arca ita retentum, vt ne pedem quidem vlteriùs mouere potuerit. Ac ſi ante ſanctitatem illius Arcæ clariſſimè radiantem occultari non poſſet illius furti ac ſacrilegij turpitudo. Et quod de Deo cecinit Dauid: *Non*

A *habitabit iuxta te malignus, neque permanebunt iniuſti ante oculos tuos.* Pſal. 5. num. 6. hoc ipſum de Arca dici poſſit, quæ nemini apud ſe maligno patrocinetur.

8. *Sanctior, quàm Sacerdotes & Principes.*

Tandem Sacerdotibus, ac primariis hominibus multùm Arca eminebat: Sacerdotibus quidem, quia eorum humeris portabatur. Ioſ. 3. n. 6. primariis autem hominibus; quia hi Sacerdotum pedibus ſuos humeros ſubiiciebant: vt patet ex iis, quæ Deus dixit ad Ioſuë: *Elige,* inquit, *duodecim viros, ſingulos per ſingulas Tribus, & præcipe eis, vt tollant de medio Iordanis alueo, vbi ſteterunt pedes Sacerdotum, duodecim duriſſimos lapides,* &c. Ioſ. 4. num. 3. En, vt lapides Sacerdotum pedibus paulò antè ſubiecti, paulò pòſt Principum humeB ris imponuntur. Principes enim fuiſſe non ambigo, quos Deus, non vtcunque obuios, ſed diligenter electos huic muneri deſtinauit. Vnde fit, vt vtriſque Arca ſua ſanctitate præcellat: nam Principes Sacerdotibus, Sacerdotes verò Arcæ ſuos humeros ſubſternunt.

9. Abul. *Sanctior, quàm tabernaculum.* D. Hieron.

Addit Abul. in c. 23. Exod. quæſt. 28. ad finem, ſolam Arcam maioris reuerentiæ fuiſſe, quàm totum tabernaculum. Vnde Dauid: *Introibimus,* inquit, *in tabernaculũ eius: adorabimus in loco, vbi ſteterunt pedes eius.* Pſal. 131. num. 7. ſeu, vt vertit D. Hieronymus: *Adorabimus ſcabellum eius,* hoc eſt, *Arcam,* qua Deus, vt ſcabello vtebatur. Vbi maior reuerentia vni Arcæ, quàm toti tabernaculo deferenda ſignificatur. Hinc etiam Salomon nouũ C Deo templum conſtruxit: nouam tamen Arcam non fabrefecit; quia tabernaculo aliud templum anguſtius eſſe poterat: at verò Arca fœderis nulla ſanctior potuit inueniri. Quo fortaſſe myſterio præcipitur Moyſi, vt Arcæ coronam auream imponat: *Facies,* inquit, *ſuprà coronam auream per circuitum.* Exod. 25. n. 11. Vt ab hoc ſigno Arca facilè Princeps ac Regina omnium rerum videretur. Huc pertinet illud, quod in primo tomo Annot. 2. Sect. 1. §. 6. ex Lyrano & aliis obſeruaui, tantam fuiſſe apud Hebræos arcæ ſanctitatem, vt nemini liceret ſedere iuxta illam. Quaſi omnes ante illam procumberent, eámque cernui venerarentur. En, vt Arca rebus humanis excedebat.

Nemo iuxta Arcam ſedebat.

10. *Arca ſua ſanctitate Deum maximè referebat. Arca inuiſibilis quodammodo, vt Deus.*

Quod attinet ad ſecundum eius ſanctitatis arD gumentum: Ad Deum proximè accedebat. Vnde ſæpè in Scriptura non ſolùm Arca Domini, ſed etiam ipſe Dominus dicebatur: vt iam in Litera, num. 7. oſtendimus. Quare ſicut Deus propter infinitam eius excellentiam naturaliter videri nequit; iuxta illud: *Qui lucẽ inhabitat inacceſſibilem.* 1. Tim. 6. num. 16. Et illud: *Poſuit tenebras latibulum ſuum.* Pſalm. 17. num. 12. Et illud: *Qui tenet vultum ſolij ſui, & expandit ſuper illud nebulam ſuam.* Iob 26. num. 9. & ſexcenta alia id genus, quæ paſſim occurrunt: ita & Arca in Sanctuarium abdita à nemine videbatur, propter eximiam eius ſanctitatem. Iam verò tam multa illa inuolucra, quibus Arca tegebatur, Num. 4. à num. 5. ſeu, vt transferunt Pagninus & Oleaſter, quibus tegeE batur ipſa *ſanctitas*; quorſum ſpectabant; niſi vt oſtenderent, nullius eſſe tam ſanctum ſimplicémque oculum, vt in illius ſanctitatis ſpeculum coniici mereretur?

Pagnin. Oleaſter.

11. *Par quodammodo Deo & Arcæ reuerentia deferebatur.*

Nam ſicut Seraphini, qui illum triſagium hymnum, *Sanctus, Sanctus, Sanctus,* Domino canebant, facies ſuas velabant, Iſai. 6. n. 2. exiſtimantes, ſe indignos, qui ſupremam illam Dei ſanctitatem, quam laudabant, intuerentur: ita & Iſraëlitæ illud ſanctitatis monumentum frequenter quidem prædicabant & implorabant; ſed videre non audebant, ne morerentur. Hæc enim pœna huic

temeritati

temeritati imponebatur, Num.4. n.15. vt videre eſt in Bethſamitibus, è quibus ſeptuaginta viri de populo ſuper quinquaginta millia plebis diuinitus percuſſi ceciderunt, 1.Reg.6.n.19.nō aliam fortaſſe ob culpam, interprete Caietano ibi, & Oleaſtro proximè citato, aliiſque ad eum locum referendis; niſi quòd vidiſſent Arcam Domini nudam, ac ſuis inuolucris detectam; ſeu, vt vertit Caietanus, *Eo quòd vidiſſent in Arca Iehouah.* Adeò enim Arca ſancta erat, vt qui illam videbat, Deum vidiſſe crederetur. Et ſicut videntes Deum moriebantur, iuxta illud Manuë ad vxorem ſuam: *Morte moriemur, quia vidimus Dominum.* Iud.13.num.22. ita & videntes Arcam: ac ſi non minor Arcæ, quàm Deo reuerentia tribueretur ac deberetur.

Caiet. Oleaſter. *Sicut videntes Deum, ita & videntes Arcam, moriebantur.*

12\. Hæc etiam Arcæ cum diuinitate vicinitas colligi rectè poteſt ex illo præcepto, quod Deus impoſuit Summo Sacerdoti Sanctuarium, in quo erat Arca, ingreſſuro: *Tunica, inquit, linea veſtietur: fœminalibus lineis verenda celabit: accingetur zona linea: cidarim lineam imponet capiti: hæc enim veſtimenta ſunt ſancta.* Leuit.16.num.4. Cur enim nulla veſtis ſerica, nulla lanea: ſed omnes lineæ Sacerdoti Arcam adituro tribuuntur? Reſpondet Philo Hebr. lib.2. De Monarchia, non procul ab initio, aptè ad rem præſentem: *Iubetur, inquit, Pontifex veſtem lineam ſumere, dum adyta ſubit; quia lineæ non conficiuntur ex mortali materia, ſicut laneæ.* Quaſi tanta fuerit Arcæ diuinitas, vt nullum coram illa apparere debuerit veſtigium mortalitatis. Vnde & Dauid *accinctus Ephod lineo ſaltabat totis viribus ante Dominum.* 2.Reg.6. n.14. Lineo, inquam, ne ante diuinitatis Arcam, mortalitatis tunica appareret: ante Dominum verò, hoc eſt, ante Arcam, quæ ipſius Domini vicem obtinebat. Quare nihil mirum, ſi tātus Rex, quam Deo reuerentiam debebat, vni Arcæ deferendam iudicaret. Et ſanctitas illius Arcæ rebus creatis altior, vicinior Creatori.

Coram Arca nullum mortalitatis veſtigium apparebat. Philo.

13\. Ad hæc, ſicut Arca ſancta erat; ita rebus omnibus, quibus aderat, miram quandam ſanctitatem conferebat. Quid enim ab illius præſentia purum, ſanctúmque non reddebatur? Hebræorum caſtra adeò ſancta erant, vt in ſe neminem impurum paterentur: vt multis conſtare poteſt argumentis. Nam, qui lepra, aut vlla macula legali laborabant, à caſtris recedere iubebantur. Num.5. n.2. Item, qui reuertebantur de cæde Madianitarum, ponebantur ſeptem diebus extra caſtra: donec à ſanguine, quem effuderant, ac cæde recenti expiarentur. Num.31.19.& 24. Tandem, qui ex Gentibus Iudaiſmum profitebantur, antequàm profanos ritus prorſus dediſcerent, & priſtinæ ſuperſtitionis contractas ſordes penitus eluerent & abolerent, à caſtris exulabant. Ioſ. 6. num.23. & ſic de ſimilibus. Vnde, poſtquàm Deus aliquos immundos homines à caſtris abigendos curabat; rationem, cur id præciperet, reddebat, dicens: *Et ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.* Deuter.23.num.14. Sed vnde hæc caſtrorum ſanctitas proueniebat? Reſpondet Andreas Maſius in locum Ioſue citatum, proueniſſe ab Arca fœderis, quæ in caſtrorum medio colebatur. Et probat: quia antequàm Arca fieret, Gentiles cum Hebræis de Ægypto egreſſi promiſcuè in caſtris morabantur. Exod.12. num.38. En eximia Arcæ ſanctitas, quæ nihil pro ſe immundum, nihil inquinatum patiebatur.

Arca ſanctitatem communicabat. Maſius.

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 1.

A

SECTIO II.

Sanctitas Beatiſſimæ Deiparæ multò excellentior.

1\. NVnc ad te venio, ſanctiſſima Deipara, non tantùm legis, ſed etiam Legiſlatoris Arca, cuius tantò altior erat ſanctitas, quantò ſublimiorem diuinitatis theſaurum tuo in pectore conſeruabas. Beatiſſimam ergo Virginem cum Arca Teſtamenti frequentiſſimè ſolent Patres comparare. Diuus Methodius Martyr orat. in hypapante Domini, D.Ephrem ſerm. De Virginis laudibus, D.Athanaſ. ſerm. De Aſſumptione, D.Damaſc. ſerm. De Dormitione Virginis, D.Hildefonſus hom.2. De Aſſumptione Virginis, D.Bonau. in Speculo Mariæ, c.9. Heſychius hom.2. De Deipara, Chryſippus hom. De eadem, D.Ambroſ. ſerm. 80. ad finem, & plures Scripturæ Interpretes, Lyr. in cap.25. Exod. Iſidor. Clar. orat. 5. in Luc. & alij: quibus Eccleſia ſubſcribens, de ſupremo mundi artifice virgineum in vterum incluſo, canit: *Ventris ſub Arca clauſus eſt.* Sicut igitur Arca fœderis in Synagoga dicebatur ſancta; vt ex prædictis patet: ita Dei Mater in Eccleſia mirabilem prorſus, ac propè diuinam coluit ſanctitatem. Vnde Patres omnes pro ſua quiſque parte nituntur Deiparam Virginem, quibus poſſunt encomiis decorare. Nam Diuus Epiphanius Orat. De Virginis laudibus, appellat *Thronum diuinitatis.* D. Ioannes Damaſc. Orat.2. de Aſſumptione, *Abyſſum gratiæ.* D. Hier. ſerm. De eodem feſto, ſi is eſt eius Auctor, *Hortum deliciarum, in quo conſita ſunt vniuerſa florum genera, & ornamenta virtutum.* D. Ignat. in epiſt.1. ad Ioannem, *Cœleſte prodigium, & ſacratiſſimum ſpectaculum.* D. Hildefonſus ſerm.1. De Aſſumptione, *Sacrarium Spiritus ſancti, & omnium Virginum faſtigium.* Andreas Cretenſis ſerm. De Virginis dormitione, *Sanctitatis ſanctiſſimum theſaurum, & longè maximum Dei gratiarum tabernaculum.* D. Petrus Damianus ſerm. De Aſſumptione, *Locum voluptatis, quem Deus omnibus gratiæ diuitiis cumulauit.* D. Bern. hom.2. ſuper Miſſus eſt, *Stellam ex Iacob, cuius radius vniuerſum orbem illuminat; cuius ſplendor, & præfulget in ſupernis, & inferos penetrat, calefacit mentes, fouet virtutes, excoquit vitia.* D. Aug. ingeniorum apex, ſerm.35. De Sanctis: *Quid dicam, inquit, pauper ingenio? cùm de te quidquid dixero, minor laus eſt, quàm dignitas tua meretur? Si cælum te vocem, altior es; ſi Matrē Gentium dicam, præcedis: ſi formam Dei appellem, digna exiſtis: ſi Dominam Angelorum vocitem, per omnia te eſſe probaris.* Denique D. Anſelm. lib. De excellentia Virginis, c.1. vocat, *Supereminentem omni, quod creatum eſt, excellentiam Beatæ Matris Dei.* Et c.2. quàm glorioſus ſit Matris Dei titulus, declarat: *Hoc ſolum, inquit, de ſancta Virgine prædicari, quòd Dei Mater ſit; excedit omnem altitudinem, quæ poſt Deum dici, vel cogitari poteſt.*

B. Virgo, Arca legis, & Legiſlatoris. D.Method. D. Ephrem. D. Athanaſ. D.Damaſc. D. Hildef. D.Bonau. Heſych. Chryſip. D.Ambr. Lyra. Clarius. *B. Virginis ſanctitatem immortaliter commendant Patres.* D.Epiph. D.Damaſc. D.Hier. D.Ignat. D.Hildef. Andr.Cret. D Pet.Dam. D.Bern. D. Auguſt. D.Anſelm.

B C D E

Exceſſus Beatiſſimæ Virginis ſuper omnes creaturas rationis expertes.

2\. CÆterùm huius Virginis eximiam ſanctitatem (ſicut de Arca dicebamus) & illius exceſſus ſuper omnes creaturas, & eiuſdem acceſſus ad Creatorem omnium Deum, manifeſtat. Exceſſus ſuper omnes creaturas, tam rationis expertes, quàm rationis compotes quis negabit? In priori creaturarum ordine, quid ſanctius Arca fœderis, de qua ſatis dictum eſt? Sed præ tua ſanctitate,

Exceſſus B. Virginis ſuper Arcam fœderis.

ſanctitate, ô Deipara, illa veteris Arcæ ſanctitas penitùs euaneſcit. *D. Ambr.* Vnde D. Ambroſ. ſerm. 80. ad finem, docens, Regem Dauidem ſaltaſſe ante Arcam fœderis, 2. Reg. 6. n. 14. quia in illa præuidebat Mariam, ex ſuo germine naſcituram, ſubdit ſtatim: *Arcam, quid niſi ſanctam Mariam dixerimus? Siquidē Arca intrinſecus portabat Teſtamenti tabulas; Maria autem ipſius Teſtamenti geſtabat heredem: illa intra ſemet legem; hæc Euangelium retinebat: illa Dei vocem habebat; hæc Verbum. Veruntamen Arca intus foriſque auri nitore radiabat; ſed & ſancta Maria intùs foriſque virginitatis ſplendore fulgebat: illa terreno ornabatur auro: iſta cæleſti.* Vbi vides, non ſolùm contuliſſe Beatiſſimam Deiparam Arcæ; ſed etiam prætuliſſe.

Quælibet Virgo præfertur Arcæ fæderis. Quid Virgo Virginum? D. Hier.

Quamlibet Virginem Deo conſecratam, Arcæ fœderis non ſolùm componit, ſed etiam præponit D. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium de cuſtodia virginitatis, ſignificans, leuius peccaſſe, & leuiùs punitum fuiſſe Ozam, tangendo Arcam, quàm peccatorem quemlibet, ſactam Deo Virginem temerādo: *Oza*, inquit, *Arcam quam non licebat tangere, attingens, ſubita morte proſtratus eſt. Neque enim vas aureum & argenteum tam charum Deo fuit, quàm templum corporis virginalis. Præceſſit vmbra, nunc veritas eſt.* Et paulò pòſt: *Sponſa Chriſti Arca eſt Teſtamenti, intrinſecus & extrinſecus deaurata. Cuſtos legis Domini. Sicut in illa nihil aliud fuit, niſi tabulæ Teſtamenti; ita & in te nullus ſit extrinſecus cogitatus.* Si igitur quælibet Virgo Arcam fœderis ſuperat; quanto illam Virgo Virginū interuallo ſuperabit?

3. *Exceſſus B. Virginis ſuper Zachariæ cādelabrum.*

Quid ſanctius illo aureo candelabro, quod Angelus Zachariæ tanquàm inſigne ſanctitatis monumentum demonſtrauit? *Vidi*, inquit Propheta: *& ecce candelabrum aureum totū.* Zach. 4. n. 2: Sed tua ſanctitas, ó Deipara, lōgè clarior elucet. Nam illius claritas oculos; tua verò animos omnium hominum venientium in hunc mundum illuminauit. *D. Anaſt.* De qua re D. Anaſt. Nicenus q. 53. in Script. *Quod eſt ergo*, inquit, *candelabrum? Sancta Maria. Cur autem candelabrū? Quoniam materiæ expertē lucem geſtauit, Deum incarnatum. Cur autem totum aureum? Quoniam poſt partum manſit Virgo.* Vbi plura, quæ huius virginei candelabri ſanctitatem non mediocriter commendant.

4. *Exceſſus ſuper Moyſis tabernaculum, & Salomonis templum.*

Denique tabernaculo Moyſis, aut templo Salomonis, tanta olim inerat ſanctitas, vt vtrumuis per antonomaſiam Sanctum diceretur. Sic Dauid: *Mittat tibi auxilium de Sancto.* Pſ. 19. n. 3. Et rurſum: *Tu autem in Sancto habitas, laus Iſraël.* Pſ. 21. n. 4. Ac tandem: *Deus in Sancto via tua.* Pſal. 76. n. 14. Sed longè maior ſanctitas in Beatiſſima Virgine, quàm in Moyſis tabernaculo fuit. Nam de Beata Virgine Dauid ſub tabernaculi nomine: *Sanctificauit*, inquit, *tabernaculum ſuum Altiſſimus.* Pſal. 45. n. 5. hoc eſt, interprete Method. *D. Method.* Orat. in hypapante Domini, *Mariam*, quàm appellat, *ſanctiſſimum & auguſtiſſimum Dei tabernaculum.* Nec ſine myſterio Dauid, *Altiſſimus*, inquit; vt ex ſanctificantis altitudine, magnitudo ſanctificationis colligatur. Nec minus ſanctitatem Salomonici templi ſanctitas Virginis ſuperauit. Nam, vt bene *D. Petr. Dam.* D. Petrus Damian. ſerm. 2. De Natiuitate: *Licèt*, inquit, *in illud Salomonis templum Deus deſcendiſſe credendus ſit; in hoc tamen rationabili Sanctuario, hoc eſt, in Beatiſſimæ Virginis vtero multò mirabilius, multoque feliciùs dignatus eſt manere pro nobis.* Quod ex Litera confirmat, vbi de templo dicitur: *Nebula impleuit domū Domini.* Et ſtatim: *Impleuerat enim gloria Domini domum Domini.* 3. Reg. 8. n. 10. & 11. Quaſi ibi gloria Domini per nebulas interniteret: hic autē, ſublata omni caligine, coruſcaret. *Ad illud*, inquit, *tēplum Dominus in nebula deſcendit, vt cæcā Iudaicæ infidelitatis caliginē deſignaret: in hoc ſicut ſcriptū eſt, in Sole poſuit tabernaculū ſuum, vt ſedentes in tenebris, & vmbra mortis illuminaret. Ille templo Deus omnipotens gloriam ſui aduentus contulit; ſed nihil ex eo in ſua natura ſuſcepit: in Beatiſſimæ autem Virginis vterum non ſolùm dignatus eſt deſcendere; ſed ex eo etiam perfectam ſibi ſubſtantiā noſtræ mortalitatis vnire.* Vides, quantò excellentior huius virginei templi, quàm illius Salomonici ſanctitas ac dignitas coruſcauit.

5. *B. Virgo terreſtri Paradiſo multis nominibus ſanctior. Rupert. Primò.*

Sed, quid, obſecro, in terra pulchrius & amœnius, quid ſanctius & beatius Paradiſo voluptatis? Nihilominus huic loco Rupert. lib. 4. in Cantic. multis nominibus anteponit Paradiſum ſanctitatis, nempe Virginem ſanctiſſimam. Primò, quia ille Paradiſus fuit terrenus, homini terreno datus ad habitandum: hic autem fuit cæleſtis, homini cæleſti ad commorandum conſecratus. *Ille*, inquit Rupertus, *eſt Paradiſus antiquus, Paradiſus terrenus: iſte eſt Paradiſus nouus, Paradiſus cæleſtis. In illo poſuit Dominus Deus hominem, quem formauerat: in iſto formauit hominem, qui apud ipſum in principio erat.* Hoc eſt, illud ipſum, *quod in principio erat Verbum, & Verbum erat apud Deum, & Deus erat Verbum:* in hoc cæleſti Paradiſo *homo factus eſt.* Vnde colliges, quantum hic ſecundus homo primo homini antecelluit, tantum planè & hunc cæleſtem Paradiſum illi terreſtri anteſtare.

Secundò.

Secundò Paradiſus terreſtris non ſolùm multiplici arborum varietate plenus fuit; ſed etiam ligno vitæ ſingulariter amœnus: hic autem Paradiſus cæleſtis, & omni virtutum germine abundauit, lignum æternæ vitæ Chriſtum Dominum produxit. *De iſta humo*, hoc eſt, de terreno Paradiſo, inquit Rupertus, *produxit Deus omne lignum pulchrum viſu, & ad veſcendum ſuaue: lignum etiā vitæ in medio Paradiſi.* Sed *iſtam humum, iſtam terram ſuam*, nempe Virginem Matrem, *benedixit Dominus, & ex ea cunctarum germina gratiarum, & cunctarum exemplaria virtutū produxit. Ipſum quoque lignum vitæ, Chriſtum Deum & hominem, Dominum Paradiſi cæleſtis.* Et vlteriùs obſeruat, nullum in Beata Virgine pietatis germen defuiſſe. Quod confirmat ex verbis Spōſi: *Emiſſiones tuæ Paradiſus malorum punicorum cum pomorū fructibus. Cypri cū nardo, nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum cum vniuerſis lignis Libani, myrrha & aloe cum omnibus primis vnguentis.* Cant. 4. n. 13. & 14. vbi ſeptem frutices aromatici recenſentur: Cyprus, nardus, crocus, fiſtula, cinnamomum, myrrha, & aloë. Sub quo numero ſeptenario vniuerſitas ſignificatur: vt in 1. tom. cap. 2. num. 5. latè diſſeruimus. Nam *quidquid gratiarum*, inquit Rupertus, *quidquid virtutum, quidquid operationum cæleſtium mundus accepit; emiſſiones tuæ ſunt.* Hoc eſt, per te, ó Virgo, Paradiſo terreſtri longè fœcundior, in Eccleſiam emittuntur ac deriuantur. *Vt vbi erant prius*, pergit Rupertus, *ſpina & vepres, carduus, lappa, tribulus, vrtica & paliurus, vniuerſitas nequitiarum: ibi ſit cyprus & nardus & crocus, fiſtula & cinnamomum, myrrha & aloe, vniuerſitas gratiarum, iuxta numeri ſeptenarij ſacramentum.* Addit, in hoc Paradiſo cæleſti non ſolùm reperiri humiles herbas, ſed etiam præaltas cedros; nempe cyprum & nardum & ſequentes cum vniuerſis lignis Libani: *Pulchra*, inquit, *valdè varietas huius Paradiſi noſtri; vbi & multitudo lignorum Libani, & humilitas aromatici germinis ſpectaculum commune præbebit.* Nam in Beata Virgine ita ſumma imis coniunguntur, vt dignitas matris, & humilitas ancillæ, de primatu

certare,

Tertiò. certare, dubia quodammodo victoria ſemper videantur. Tertiò, Paradiſus terreſtris, quamuis ab initio grata ſemper amœnitate vernaret, tamen alterna fructuum naſcentium & cadentium varietate ac viciſſitudine mutabatur. Immò iam nunc ſua ſorte & viriditate & fertilitate viduatus exareſcit. At in te, Virgo ſanctiſſima, nunquàm illa gratia, illa ſanctitas, illa virtutum germina, quibus ab initio floruiſti, emarcuerunt: immò feliciùs in dies, & vberiùs pullularunt. Hinc eſt, quòd hortus ſemper cultus, ſemper viridis, ſemper fœcũda quadam vbertate parturiens ab ſponſo tuo nuncuperis. *Hortus*, inquit, *concluſus ſoror mea. ſponſa, hortus concluſus.* Cantic. 4. n. 12. Quod Rupertus egregiè expendens: *Inde, inquit, nominatur hortus, quòd ſemper ibi aliquid oriatur: quia, cùm alia terra ſemel in anno aliquid creet, hortus nunquàm ſine fructu eſt. Vnde ergo hortus es tu, ô Dilecta Dilecti, niſi quia in te natum eſt aliquid, quod nunquàm deſinit, & fructus inus nunquàm marceſcit?* In continuas igitur virtutum actiones Beatiſſima Virgo iugiter erumpebat; ex quibus conſequebatur, vt ſemper vernanti ſimilis horto videretur. Et ne vnquàm hæc virtutum proles in Virgine Matre interquieſceret; benedictus ille fructus ventris eius Chriſtus Dominus, ſemper florens, ſemper germinans, ſuam parenti gratiam & efficacitatem communicabat. Sed, cur ſemel atque iterum hortus concluſus appellatur? Myſterio quidem non exiguo: *Bis hortus diceris*, inquit Rupertus, *propter conceptum, & partum: quia in vtroque mirabile es, & amabile miraculum: quod neque corrupta es conceptu: neque violata partu.* Bis concluſus, propter geminum cuſtodiæ munimentum, quo eius & corpus, & anima ſeruabatur. Nam, *& vterus tuus*, inquit idem Abbas, *nulli carnali commercio acceſſibilis; & mens tua nulli ſpirituali nequitiæ fuit vnquam penetrabilis.* Vbi nota illa verbalia, *Acceſſibilis*, & *Penetrabilis*: quæ non modò peccandi actum, ſed etiam potentiam quodammodo excludunt: quia Beatiſſima Virgo tantis diuinæ gratiæ præſidiis muniebatur: vt nullis tentationum machinis expugnari poſſe videretur. Irruit quidem in terreſtrem Paradiſum Tartareus ſerpens; ſed ad tuos pedes, Virgo ſanctiſſima, ſtatim corruit, quæ illius caput impreſſo veſtigio contriuiſti. Prima maledictio in terram primi hominis impegit: *Maledicta terra in opere tuo.* Sed à te, ô terra ſecundi hominis benedicta (*Benedixit* enim *Dominus terram ſuam*) penitùs exulauit; ſcilicet, duplici concluſa munimento, omnem à te & culpam, & Quartò. pœnam arcuiſti. Quartò, ex terreſtri Paradiſo aſcendebat fons; & ex fonte egrediebatur fluuius ad irrigandam omnem terram. At verò ex te Virgo Deipara, inquit Rupertus, *fons ille aſcendit, qui apud Deum erat, & vera lux erat, ſicut ſcriptum eſt. Quoniam apud te eſt fons vitæ: & in lumine tuo videbimus lumen.* Confer illum fontem, qui à Paradiſo egreſſus vniuerſam terram irrigabat, cum hoc vitæ fonte Christo Domino, qui è Virgine exortus totum orbem ſuis è ſceleribus expiauit: facilè inuenies, quantò hic fons illo ſuauior & diuinior extitit; tantò hunc cæleſtem Paradiſum illo terreſtri fœcundiorem ac feliciorem extitiſſe. Quòd ſi cum illo fonte, qui aſcendebat de terra, ſeu cum illo fluuio, qui egrediebatur de loco voluptatis, ſacra Scriptura, Ruperto interprete, conferatur; facilè intelliges, hunc cæleſtem Paradiſum illi terreſtri, non modò conferendum, ſed etiam præferendum. Nam ex illo terreſtri Paradiſo egrediebatur fluuius, qui in quatuor capita diuiſus vniuerſam terram fœcundabat. Ex te verò, inquit

A Rupertus, ô locus voluptatis Dei, egreditur Scriptura, quæ in quatuor Euangelia diſtincta totam Eccleſiam irrigat ac fœcundat. Nam, *per te, initium accepit ſanctum Euangelium: vt per vniuerſum mundum ſpiritualem irriget Paradiſum.* Te præeunte, toto orbe diffunditur, te fauente, radices in animos agit; te patrocinante, in virtutum fructus erumpit, denique te feliciter auſpicante, dulce faſtidientibus nectar propinat, vitalem morientibus ſpiritum infundit. Quod Rupertus expendens, *Aquæ*, inquit, *ſuapte natura ſalſæ erant & amaræ; aſcendendo autem per illam terram mammam*, ſcilicet, terreſtrem Paradiſum, *verſæ ſunt in dulcedinem; vt dulces atque potabiles irrigarent terram, & facerent habitabilem, ſeminúmque feracem.* B *Similiter aquæ Scripturarum, ex te, ſoror mea, ſponſa, dulceſcunt; ſiue per te viuentes factæ ſunt: alias autem valdè amaræ, immò & mortuæ atque mortificantes ſunt. Litera enim occidit.* Sic de vtroque Paradiſo Rupertus philoſophatur. Qua de re conſule D. Bonau. de eccleſiaſt. Hierarchia, p. 4. c. 7. vbi Beatam Virginem confert non modò cum Paradiſo terreſtri: ſed etiam cum illo horto ac nemore, *quod regio cultu & manu conſitum erat*: in cuius veſtibulo Rex Aſſuerus grande conuiuium iuſſit præparari.

Quid verò cælum, niſi puritatem ſanctitatémque ſpirat? Eſt enim templum Dei, omnium materialium, quæ in terra ſunt, longe ſacerrimum: iuxta illud Dauidicum: *Dominus in templo ſancto* C *ſuo: Dominus in cælo ſedes eius.* Pſalm. 10. num. 4. At Beata Virgo cælum cælo purius, ſanctius & ſacratius. Quò pertinere poteſt illud Apoſtoli: *Primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cælo cæleſtis*, 1. Cor. 15. num. 47. Vbi D. Paulus, diſcrimen inter Adamum & Chriſtum Dominum conſtituens; docet, illius materiam, fuiſſe terram; huius autem, cælum: non, quòd Chriſtus Dominus de cælo proprio formatus ſit, vt impiè Valentinus nugabatur; cùm re vera habuerit corpus, non minùs quàm cæteri homines, è terrena mole concretum, iuxta illud: *Veritas de terra orta eſt.* Pſal. 84. num. 12. & illud: *Terra noſtra dabit fructum ſuum.* Ibidem, n. 13. & illud: *Aperiatur terra, & germinet Saluatorem.* Iſai. 45. num. 8. Sed, quòd D formatus ſit è puriſſima Virginis ſubſtantia, quæ cælum ſua puritate referebat. Sic exponit Rupertus lib. 1. in cap. 1. Matth. vbi loquutus de coniugio Mariæ & Ioſephi: *O coniugium*, inquit, *cæleſte, non terrenum!* Et ſtatim: *Veriſſimè*, inquit, *dixit Apoſtolus; quia primus homo de terra terrenus; ſecũdus homo de cælo cæleſtis: non quòd iſte Ieſus Chriſtus, qui ex Maria natus eſt, de cælo cum carne venerit, & per Mariam, quaſi per fiſtulã tranſierit; ſicut quidam dixerunt Heretici: ſed quòd coniugum vita, tota fuerit cæleſtis; quorum vtique conuerſatio erat in cælis.* Hinc Beatiſſima Virgo frequentiſſimè à ſanctis Patribus cæli nomine decoratur. Nam S. Methodius Orat. citata in hypapante vocat Beatam Virginẽ, *Cælum eius, qui loco non poteſt comprehẽdi,* E *verè cõprehenſibile.* D. autem Epiphanius ſerm. De laudibus Virginis: *Anna*, inquit, *cælum & thronũ Cherubicum peperit, ſanctam puellam Mariam.* Quod ſæpiùs repetit, vocans beatam Virginem, *cælum ſplendidum, quæ cælo incõprehenſum in ſe continet Deum.* Et D. Petr. Damian. ſerm. 3. de Natiu. *Quid*, inquit, *vitij in eius mẽte, vel corpore vendicare ſibi potuit locũ, quæ ad inſtar cæli, plenitudinis totius diuinitatis meruit eſſe Sacrum?* Concinit D. Bonau. in c. 1. Luc. ad Angelicam ſalutationem, *Dominus tecum*, illud Dauidicum paulò antè citatum: *Dominus in templo ſancto ſuo: Dominus in*

Margin notes (right column): 6. B. Virgo, cælo cælo purior. — Rupert. — D. Method. — D. Epiphan. — D. Petr. Dam. — D. Bonau.

cælo ſedes eius: de vtero Virginis interpretatus, qui non modò templum, ſed etiam cælum Æterno Verbo exhibebat; immò & cælum ſua puritate ſuperabat. Nam reuerà, *Cæli non ſunt mundi in conſpectu eius.* Iob 15. n. 15. Et lib. de cæleſt. Hierarchia, p. 4. c. 7. latiùs de hac re philoſophatur: vbi B. Virginem multis nominibus cælo anteponit. Quare illam vocat Dauid: *Cælum cæli Domino.* Pſ. 113. n. 16. hoc eſt, myſticum quoddam cælum, hoc materiali & ſpectabili ſublimius & excellentiùs; totumque in honorificam Dei ſedem conſecratum : vt noſter Lorin. ſenſu accommodatitio exponit. Quod apertiùs dixit Sapiens de Æterna Sapientia loquutus, & per accommodationem de B. Virgine : *Eſt enim,* inquit, *pretioſior Sole, & ſuper omnem diſpoſitionem ſtellarum, luci comparata, inuenitur prior. Illi enim ſuccedit nox : Sapientiam autem non vincit malitia.* Sap. 7. n. 29. & 30. Vbi ſingularis Beatiſſimæ Virginis præſtantia, non modò ſupra cælum, ſed etiam ſupra ſydera, quæ ſunt pulcherrima cæli ornamenta, demonſtratur. Et eſt optimum diſcrimen : quia luci etiam ſolari ſuccedit nox, ſeu à nocturnis tenebris obruitur & occultatur : at verò Beatiſſima Virgo perenniter lucet, tanquàm dies pulcherrimus nulla caligine obſcurandus. Vnde Dauid : *Dies diei eructat verbum.* Pſal. 18. n. 3. Quòd D. Bern. ſerm. 5. ex paruis, myſtice interpretatur de Angelo annunciante, & Virgine annunciata: *Dies diei,* inquit, *Angelus Virgini. Dies Angelus propter beatitudinem: Virgo diei propter integritatis virtutem.* Adde, non modò cælum, ſed etiam principem cæli portam, nempe dexteram B. Virgini accommodari. Vnde & ipſa dicitur *Auſter: Deus ab Auſtro veniet.* Abacuc 3. num. 3. hoc eſt, *à Virgine.* Auſter autem dicitur dextera cæli pars, iuxta illud : *Aquilonem & mare,* id eſt, Auſtrum, *tu creaſti.* Pſal. 88. n. 13. ſeu, vt vertit D. Hier. *Aquilonem & dexterum.* Nam Beatiſſima Virgo non modò cælum, ſed etiam dextrã cæli partem ſuperegreditur. Optauerit infelix ille Cherub, ſedere in lateribus Aquilonis, Iſai. 14. num. 13. hoc eſt, in ſiniſtra cæli parte, eam antequàm prenderet, in æternum barathrum deiiciendus : tibi verò, ó Deipara, non niſi Auſter ſeu dextera cæli pars, in qua æternum ſedeas, præparatur.

Lorin. D.Hier.

7. *B. Virgo toto mundo mundior.* Ariſtot. Plinius. Tullius. Tertull. D.Iſid.

Iam verò totus mundus ex ſublunaribus cæleſtibúſque corporibus mirabiliter compoſitus, cùm à munditie dicatur: vt Ariſt. lib. 1. De Mundo, Plin. lib. 1. nat. hiſt. cap. 1. Tullius lib. 3. De finibus, Tertull. in Apolog. cap. 17. & contra Hermogenem, c. 40. & lib. 1. contra Marc. cap. 13. & D. Iſidor. lib. 13. Etymol. cap. 1. aliique teſtantur, cùm, inquam, mundus à munditie dicatur, meritò dici poteſt pulcherrimum & ſacerrimum quoddam templum, in quo diuinæ laudes ab omnibus creaturis perpetuò decantentur. Sic enim mihi videtur appellaſſe Regius Vates, cùm dixit : *Et in templo eius omnes dicent gloriãm.* Pſal. 28. n. 9. Sed quota eſt totius mundi ſanctitas & pulchritudo; ſi cum tua, ó Deipara, comparetur? Ad hanc rem explicandam Auctor Operis imperfecti in Matth. hom 1. ad finem, ad illa verba : *Non cognouit eam, donec peperit,* &c. Verbum *cognoſcendi* in propria ſignificatione vſurpat: *Verè,* inquit, *non cognouit eã ante, cuius fuerat dignitatis; quia vnigeniti Dei facta fuerat mater: ſed poſtquam peperit, tũc cognouit, quia ſpecioſior & dignior facta fuerat, quàm totus mundus. Nam quem totus mundus non capere poterat, nec merebatur accipere; quaſi in anguſtum cubiculum vteri ſui ſola ſuſcepit.* Concinit D. Chryſoſt. in hypapante Domini : *Magnum,* inquit, *reuera Virgo hæc, mundi miraculum eſt. Ecquid enim in rerum vniuerſitate queat hac maius & ſublimius inueniri? Sola hæc cælum & terram amplitudine ſuperauit.* Nec mirum. Nam, ſi vnus Angelus, vt notat Diuus Chryſoſtomus homil. 2. De incomprehenſibili Dei natura, *Par eſt vniuerſæ huic viſibili creaturæ, vel potius multo nobilior & præſtantior,* immò & homo iuſtus, vt ex illis verbis Apoſtoli: *Quibus dignus non erat mundus.* Hebr. 11. n. 18. idem Diuus Chryſoſtomus confirmat. Quid mirum, ſi Regina hominum & Angelorum vniuerſo mundo præferatur? *Luna,* inquit Ioannes, *ſub pedibus eius.* Apoc. 12. num. 1. Nec immeritò Nam *Luna,* inquit Diuus Iſidorus, in cap. 7. Ioſue, *Mundi ſpeciem tenet : quia ſicut Luna menſtruis completionibus deficit : ita hic mundus ad completionem temporum currens quotidianis defectibus cadit.* Totus igitur hic mundus, quantus eſt, tibi, ó Deipara, tuis pedibus ſubditus famulatur. Vnde illud de increata Sapientia: *Dominus poſſedit me in initio viarum ſuarum.* Prou. 8. n. 22. Beatiſſimæ Virgini meritò aptari poteſt; præſertim iuxta Septuaginta transferentes: *Dominus creauit me initium viarum ſuarum.* Vbi, *Creauit,* idem eſt, quòd *Præfecit*: de more Latinorum, apud quos, creare aliquem Ducem, vel Principem, eſt præficere, ſeu præponere. Atque ita legit D. Athanaſ. ad Decreta Synodi Nicenæ: *Dominus præfecit me operibus ſuis.* Senſus igitur eſt: Dominus creauit me initium, ſeu principium, ſeu Principem viarum ſuarum; id eſt, creaturarum ſuarum; per quas tanquàm per vias regias ad Deum tenditur & peruenitur. Quo ex loco palàm eſt, Beatiſſimam Virginem inter omnes creaturas dignitatis, ſanctitatíſque primatum, ſeu principatum obtinuiſſe.

Auct. imp. D. Chryſoſt. D.Chryſ. D.Iſid. D.Athan.

Exceſſus Beatiſſimæ Virginis in innocentia ſuper omnes creaturas rationis compotes.

8. *B.Virgo hominum & Angelorum innocentiſſima.*

HÆc de priori creaturarum ordine. In poſteriori, homines, & Angeli continentur. Omnes B. Virgo, & per innocentiam à peccato, & per excellentiam gratiæ ſuperauit. Et quod ad innocentiam attinet : Quis illa innocentior? Nam *in omnes homines mors pertranſiit.* Rom. 5. num. 12. Immò *& in Angelis ſuis reperit prauitatem.* Iob 4. n. 18. nimirum reprobis. Boni autem, licèt omni quoque culpa caruerint; tamen, cùm minora auxilia gratiæ ad illam euitandam ſuſceperint, non tam procul à culpa, quàm Beata Virgo, abfuerunt. Vna Virgo Mater (Filium excipio) omnium innocentiſſima, & à peccato remotiſſima fuit ipſo Filio teſtante, qui ſuam Matri innocentiam gratulatus : *Tota,* inquit, *pulchra es amica mea, & macula non eſt in te.* Cant. 4. n. 7. Vbi Hugo Victor. ſer. 9. Inſtit. monaſtica, qui eſt in feſtiuitate Conceptionis: *Tota,* inquit, *pulchra es. Pulchra es intus, pulchra foris. Intus, in corde; foris, in corpore. Intus rubicunda, foris candida, vtrobique compoſita. Rubicunda per charitatem, cãdida per caſtitatem, compoſita per humilitatem. Totum, quod in te eſt, pulchrum eſt, & nihil in eſt tibi, quod ſit ſordidum. In toto grata, in nullo ingrata. In toto places, in nullo diſplices. Tota pulchra es: pulchra per naturã, pulchrior per gratiam, pulcherrima fies per gloriam.* Quibus verbis non ſolùm innocentia à peccato actuali; ſed etiam ab originali iam inde ab inſtanti conceptionis, de qua Sermo ille inſtituitur, demonſtratur.

Hugo Vict.

9. *Terra Adami parens virgo, nec maledicta.* Tertull.

Nec immeritò. Nam, ſi primus Adam de terra nondum maledicta formatus eſt: quo iure ſecundus Adam in carnem vllo tempore maledictam induceretur? Bene de hac re philoſophatur Tertullianus lib. De Carne Chriſti, cap. 17. *Virgo,* inquit,

Quantò purior & à maledictione remotior mater Christi.

quit, *erat adhuc terra, nondum opere compreſſa, nondum ſementi ſubacta: ex ea hominem factũ accepimus à Deo in animam viuam. Igitur, ſi primus Adam de terra virgine traditur: meritò ſequẽs Adam de terra, id eſt, carne nondum generationi reſignata ſpiritum viuificantem à Deo eſt prolatus.* Quæ quidem argumentatio, quamuis in verbis ſolam Deiparæ virginitatem demonſtret: tamen rationis efficacitate, etiam perfectiſſimam ab omni peccato innocentiam conuincit. Nam, ſi terra parens Adami non debuit eſſe magis virgo, quàm mater Chriſti Domini, planè neque debuit eſſe à maledictionibus magis aliena. Ergo, ſi nullis maledictionibus obnoxia fuit terra illa, quæ producendo Adamo materiam ſuppeditauit: neque Beata Virgo, quæ Chriſtum Dominum ſua è ſubſtantia concepit. Parum fuit, maledictionibus caruiſſe: opus fuit, vt benedictionibus repleretur. Ita factum, iuxta illud: *Benedixiſti, Domine, terram tuam.* Pſal. 84. n. 1. hoc eſt, interprete Arnobio, *Beatam Virginem.*

Arnob.

10. *Eua cum Beata Virgine comparatio.*

Quis ignorat, quanta cum innocentia & puritate in lucem prodierit prima omnium mater Eua, non aliunde efformata, quàm ex latere Adami, cùm adhuc primæuam innocentiam & gratiam retineret? Si igitur Euam innocentem & immaculatam Diabolus tentaturus offendit: quo pacto Æternum Verbum incarnandum, Matrem ſuam vllo crimine aliquando maculatam inueniret? Sic enim egregiè argumentatur Tertullianus proximè citatus: *In Virginem*, inquit, *adhuc Euam irrepſerat verbum ædificatorium mortis: in Virginem æquè introducendum erat Dei verbum extructorium vitæ; vt quod per huiuſmodi ſexum abierat in perditionem; per eundem ſexum redigeretur in ſalutem. Crediderat Eua ſerpenti; credidit Maria Gabrieli: quod illa credendo deliquit, hæc credendo deleuit.* Vbi quamuis in ſola virginitate Euam comparet cum Maria: tamen par eſt ratio, vt in tota innocentia comparetur. Nam ſi *autrix peccati Eua*, vt vocat D. Auguſt. & D. Iren. lib. 3. c. 31. in ſumma innocentia condita eſt; quid mirum, ſi *autrix meriti Maria*, vt iidem Patres appellant, in ſimili innocentia concipiatur? Solam Euam ex toto genere humano in Paradiſo terreſtri formatam eſſe, ex ſacris Literis conſtat. Nam Adamus extra Paradiſum factus, in Paradiſum tranſlatus eſt: Eua ex coſta Adami in Paradiſo iam exiſtentis, ibidem coagmentata. Gen. 2. num. 8. & 22. Cæteri omnes procul à Paradiſo in lucem prodierunt. Sed, cur hic honor vni Euæ ex omnibus mortalibus defertur? Crediderim ſanè in gratiam Mariæ, quæ cæteris in peccati exilio naſcentibus, ipſa ſola naſcitur in Paradiſo ſanctitatis.

Tert.

D. Auguſt. D. Irenæus.

11. *Iericho, typus B. Virginis.*

Primam vrbem, quàm Ioſuë cepit in terra Chanaan, totam Deo conſecrauit. *Sit*, inquit, *ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea ſunt Domino.* Ioſ. 6. n. 17. In typum planè ſanctiſſimæ Deiparæ, cuius thalamum Chriſtus Dominus in terris primum habitauit. Nam cæteris hominibus in prædam Dæmonum, vel ex parte, vel ex toto cedentibus; ſola Beatiſſima Virgo in ius poſſeſſionémque diuinam omni ex parte cooptatur. Quanto iure tibi potes vſurpare, Virgo ſanctiſſima, elogium illud, quo olim Iudith poſt necem Holofernis in vrbem recepta, immortales Deo gratias, ob ſuam innocentiam referebat? *Viuit Dominus*, aiebat, *quoniã cuſtodiuit me Angelus eius, & hinc euntem, & ibi commorantem, & inde huc reuertentem, & non permiſit me Dominus ancillam ſuam coinquinari: ſed ſine pollutione peccati reuocauit me vobis gaudentem in victoria ſua, in euaſione mea, & in liberatione veſtra.* Iudith 13. n. 20. Caput, non dico Ho-

B. Virginis cum Iudith comparatio.

A lofernis, iugulaſti; ſed tartarei ſerpentis contriuiſti: quin vllus re illius peſtiferi Draconis afflatus macularet. Nec mirum: cùm non modò te Angelus Domini ſeruus, Reginam; ſed ipſe te Dominus, Filius Matrem cuſtodiret.

12. *B. Virgo altior & purior Luna.*

Magnum profectò fuit ſignum illud, quod vidit Ioannes: *Mulier amicta Sole, & Luna ſub pedibus eius.* Apoc. 12. num. 1. Sed quid magnum, hanc Lunam aſtrorum infimam, & terris citimam; Virginis pedibus ſubſterni? *Quam*, inquit Bernardus ſerm. De illis verbis, *ſuper Angelorum choros, ſuper Cherubim quoque, & Seraphim exaltatam nefas eſt dubitare?* Aliò igitur illorum verborum myſterium ſpectat; nimirum, vt per Lunam omnis mentis defectus ſignificetur: *Stultus enim*, inquit Sapiens,

D. Bernard.

B *ſicut Luna mutatur.* Eccleſ. 27. num. 12. Sic igitur ſigni magnitudo deprehẽditur. *Nam & defectus omnis*, inquit D. Bern. *ſub ea; & quidquid fragilitatis, ſeu corruptionis eſt, excellentiſſima quadam ſublimitate præ cæteris omnibus excedit & ſupergreditur creaturis; vt meritò ſub pedibus eius Luna eſſe dicatur.* Et licèt D. Bern. loquatur de actuali defectu: de originali quoque intellige. Vnde eleganter D. Petr. Dam. ſerm. De aſſumptione: *Caro*, inquit, *Virginis ex Adam aſſumpta, maculas Adæ non admiſit: ſed ſingularis continentiæ puritas in candorem lucis æternæ conuerſa eſt.* Quaſi non longius ab anima glorificata, quàm à Virgine primùm concepta cuiuſlibet macula peccati exularit.

D. Petr. Dam.

B. Virgo totius defectus etiam originalis expers.

13. D. Ambr. D. Hieron. D. Cyril.

B. Virgo, nubes leuis, ſine peccati pondere.

C *Ecce Dominus*, inquit Propheta, *aſcendet ſuper nubem leuem.* Iſai. 19. num. 1. Nubem hanc D. Amb. lib. De inſtitutione Virginis, cap. 13. & D. Hier. in Pſal. 77. & plures alij apud Cyrill. Alex. Beatiſſimam Deiparam interpretantur. Sed cur leuem? D. Hier. *Quia multo ſemine humano prægrauatam.* D. Ambr. *Quia leuauit hunc mundum graui de fœnore peccatorũ. Leuis erat, quæ remiſſionẽ peccatorũ vtero geſtabat.* Nam, ſicut globi leuibus pleni elementis aëre, vel igne; leues fiunt, & in ſublime ſua ſponte eleuantur: ita ſanctiſſima Virgo, Deo plena, nullo terrenæ molis pondere ſubſidebat: ſed in cælum diuino concitata Spiritu ferebatur. Addiderim, leuem appellari; quia nullo premebatur pondere peccatorum. Nec diſſentit Procopius, dicens, *Leuem dictam, quòd libera erat omni*

Procop.

D *paſſione, & fomite; & quòd ſuper omnes res terrenas volabat.* Eandem rem ſub diuerſo ſchemate ſignificauit Regius Vates, dicens: *Et eduxit eos in nube diei.* Pſal. 77. n. 14. Vbi D. Hieronymus citatus, nubis nomine Beatiſſimam Virginem recognoſcens; *Pulchrè*, inquit, *dixit in nube diei. Nubes enim illa non fuit in tenebris, ſed ſemper in luce:* hoc eſt, nullis vnquam peccatorum tenebris caligauit, ſed ſemper immenſo quodam diuinæ gratiæ iubare refulſit.

B. Virgo nubes diei. D. Hier.

14. *B. Virgo vtpote innocens, pœnitentia non indigebat.*

Intrauit olim *Ieſus in quoddam caſtellum, & mulier quædã Martha nomine excepit illum in domum ſũam, & huic erat ſoror nomine Maria.* Luc. 10. num. 38. At, cur non additur: Et huic erat

E frater nomine Lazarus? Nam à fratre, qui eſt caput familiæ potiùs, quàm à ſororibus debuiſſet hoſpitium nuncupari. Sed attende myſterium; quod D. Bern. ſerm. 2. in illud Euangelium, inuenit. Nempe, illa domus Beatiſſimam Virginem; Lazarus moriturus, & ſuſcitandus, hominem ruiturum in peccatum, & erigendum per pœnitentiam repræſentabat: non decebat autem, vt in domo Virginis, aut culpa, aut pœnitentia nominaretur: *Fortè*, inquit D. Ber. *curioſus quiſquam requirat, cur in præſenti euangelica lectione nulla prorſus Lazari mentio fiat. Arbitror ſanè, ne id quidem à propoſita ſimilitudine diſſidere. Virginalem etenim*

D. Bern.

domum

domum intelligi volens Spiritus, ſiluit non incongruè pœnitentiam, quæ malum vtique comitatur. Abſit enim, vt proprij quidquam inquinamenti; domus hæc aliquando habuiſſe dicatur, vt in ea proinde ſcopa Lazari quæreretur. Huius innocentiæ, quæ in Beata Virgine ſemper floruit, ſingularis defenſor fuit D. Aug. lib. De Natura & Gratia. c. 36. vbi contra Pelagium, non ſolùm Beatam Virginem, ſed alios quoque Sanctos ſine vllo peccato vixiſſe aſſerentem; negat hoc priuilegium omnibus aliis Sanctis; vni ſanctiſſimæ Virgini concedit: & quidem tam firmiter, vt ne in quæſtionem quidem id vocari patiatur: *Excepta*, inquit, *ſancta Virgine Maria, de qua propter honorem Domini, nullam prorſus, cùm de peccatis agitur, habere volo quæſtionem; inde enim ſcimus, quod ei plus gratiæ collatum fuerit ad vincendum omni ex parte peccatum, quæ concipere & parere meruit eum, quem conſtat, nullum habuiſſe peccatum. Hac ergo Virgine excepta, ſi omnes illos Sanctos & Sanctas, cùm hic viuerent, congregare poſſumus, & interrogare, vtrùm eſſent ſine peccato; omnes vna voce clamaſſent; Si dixerimus, quia peccatum non habemus; nos ipſos ſeducimus, & veritas in nobis non eſt.* 1. Ioan. 1. num. 8. Mitto plura dicere de hac Virginis innocentia, quæ à recentioribus latiſſimè diſſeruntur.

D. Auguſt. *Sola B. Virgo ex omnibus Sanctis pecca-ti expers.*

Exceſſus Beatiſſimæ Virginis in excellentia gratiæ.

15. *B. Virgo totã Eccleſiam in gratia ſuperat.*

Venio ad eius gratiæ excellentiam. Parum enim fuerit, Beatiſſimam Virginem immunitate à culpa cæteris præſtitiſſe; niſi etiam virtutum omnium ſanctitate præluceret. *Luna*, inquit Ioannes, *ſub pedibus eius.* Apoc. 12. num. 1. Hoc eſt, interprete D. Bernardo ſerm. *Signum magnum*, tota Eccleſia: nam, ſicut Luna luce lucet aliena, quam à Sole mutuatur: ita & Eccleſia, per ſuſceptam à Chriſto Domino gratiam coruſcat. Tota igitur Eccleſia, & militans, & triumphans Beatiſſimæ Virginis pedibus ſubiicitur: quia totam ipſa Virgo immenſo gratiarum & meritorum culmine ſupergreditur. Omnes qui æternam ſalutem conſequuntur, deſcripturus Salomon: *Sexaginta*, inquit, *ſunt Reginæ, & octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus. Vna eſt columba mea, perfecta mea.* Cant. 6. num. 7. & 8. Vbi Pſellus apud Theodoretum, tres ſaluandorum ordines diſtinguit. Primum, filiorum, per Reginas. *Qui enim*, inquit, *à teneris vnguiculis ex toto corde Deum, rerum omnium Autorem optimum diligunt, & amore ipſius mundum, & quæ in mundo ſunt, contemnentes, Chriſto Verbo & ſponſo coniunguntur; diuina gratia filiorum ordinem obtinent.* Secundum mercenariorum, per concubinas. *Qui autem*, inquit, *Regni cæleſtis cupiditate adducti, vt eo potiantur, Chriſto diligenter inſeruiunt; in mercenariorum loco conſtituuntur.* Tertium ſeruorum per adoleſcentulas: *At qui*, inquit, *peccatis omnibus obruti (vt ego infelix) cruciatuum & ſuppliciorum formidine reſipiſcunt, & pœnitentiam agunt (quorum in numero vtinam ipſe quoque ſim per gratiam tuam, ô Chriſte, Verbum Saluator) in ſeruorum, qui tamen ſalui fiunt, ordine collocantur.* En tres omnium ſaluandorum hominum Hierarchias. Super omnes tamen, addit diuinus Salomon, æternuſque Sponſus, *Vna eſt columba mea, perfecta mea.* Quia, vt rectè interpretatur idem Pſellus: *Inter tot animas omnium hominum, qui ſaluantur, vt electa columba eſt vna illa ſola, quæ Chriſtum genuit, Virgo Mater puella Maria, quæ puritate profectò Cherubim & Seraphim antecellit.*

D. Bernard.

Super tres iuſtorum ordines B. Virgo excellentior.

Pſellus.

Redeuntem de cæde Holofernis victricem fœminam Iudith, magno cum plauſu & gratulatione exceperunt omnes. *Illa autem*, inquit Textus, *aſcendens in eminentiorem locum, iuſſit fieri ſilentium.* Iudith 13. n. 16. Qui non aſcenderet in eminentiorem locum, quæ omnes illius vrbis ciues ſingulari animi virtute antecelluit, & acerrimum illius populi oppugnatorem inuicto animi robore iugulauit? Sed multò eminentior locus tibi debetur, ô Deipara, quæ non vnius vrbis, ſed totius orbis incolis tua virtute præluxiſti: nec Hebrææ tantùm Gentis, ſed humani generis hoſtem ſingulari fortitudine ſuperaſti. Victrici fœminæ gratulaturus *Ozias Princeps populi Iſraël, dixit ad eam: Benedicta es tu filia à Domino Deo excelſo præ omnibus mulieribus ſuper terram.* Ibid. n. 23. Non iam paucis vnius vrbis incolis, ſed omnibus mulieribus ſuper terram anteponit. Veriùs tamen ad te pertinet hoc elogium, Virgo ſanctiſſima: *Benedicta inter mulieres*, vt ait Elizabeth Luc. 1. num. 42. hoc eſt, *Super mulieres.* Nam, vt bene Diuus Cyprianus libr. De ſingularitate Clericorum: *Non adæquanda eſt mulieribus cunctis, quæ genuit maieſtatem*: hoc eſt, anteponenda eſt mulieribus cunctis. Et rurſus ſermone De Natiuitate Chriſti, *Vas electionis* Beatam Virginem appellans: *Plurimùm*, inquit, *à cæteris* mulieribus *differẽs, naturam communicabat, non culpam. Erátque ei proprium priuilegium, quod nulla mulierum, nec ante, nec deinceps meruit obtinere: quòd erat ſimul Mater & Virgo. Matri plenitudo gratiæ debebatur; Virgini abundantior gloria, quæ carnis & mentis integritate inſignis, ſpirituali & corporali, intus & extra Chriſti præſentia fruebatur.*

16. *Iudith altior in vrbe, B. Virgo in orbe.*

B. Virgo omnium mulierum ſanctiſſima.

D. Cyprian.

Nec mirum, præſtantiſſimis mulieribus præferri, quæ ſe etiam abiectiſſimis ſubiiciebat. De Apoſtolis loquutus Euangeliſta Lucas: *Erant*, inquit, *perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria Matre Ieſu.* Act. 1. num. 14. Vbi D. Bernardus ſerm. *Signum magnum.* non immeritò admiratur, Beatiſſimam Virginem, quæ erat omnium mulierum prima, nominatam fuiſſe omnium poſtremam Idque illius ſingulari humilitati adſcribens: *Meritò*, inquit, *facta eſt omnium Domina, quæ ſe omnium exhibebat ancillam. Meritò ſuper Angelos exaltata eſt, quæ infra viduas & pœnitentes, infra eã, de qua fuerant eiecta ſeptem Dæmonia, ineffabili ſe manſuetudine inclinabat.* Quæ maior eſſe potuit humilitas, quàm vt illa Maria, quæ erat mare quoddam virtutum, & ſpeculum ſine macula; illi etiam Mariæ, quæ erat in ciuitate peccatrix, & ſeptem Dæmoniorum hoſpitatrix, ſubiiceretur? Meruit profectò hæc humilitas, meruit, vt ſuper omnes mulieres benedicta diceretur.

17. *B. Virgo, humilitate omnium mulierum minima, ſanctitate omnium maxima.*

Altior adhuc aſſurgis, ô Deipara, multò quidem, non tantùm fœminis, ſed etiam viris excellentior. Ex progenitoribus Chriſti Domini librum compoſuit Euangeliſta: *Liber*, inquit, *generationis Ieſu Chriſti*, &c. Matth. 1. n. 1. In libro, altera pars breuior Indicem continet; altera longior, hiſtoriam, ſeu libri materiam complectitur. Igitur veterum Patriarcharum, Prophetarúmque collectio, tanquàm huius libri Index, Beatiſſimam Virginem, tanquàm eiuſdem materiam præmonſtrauit: vt Rupertus lib. 9. De Proceſſione Spiritus ſancti, cap. 8. teſtatur. Quare, quò breuiùs & anguſtiùs res in Indice, quàm in hiſtoria continentur, eò breuiores & anguſtiores Patrum omnium, quàm vnius Virginis virtutes extiterunt. Fides Abrahæ, obedientia Iſaac, patientia Iacob, humilitas Dauid, & ſic de cæteris, quamuis

18. *B. Virgo non modò fœminis, ſed etiam viris ſanctitate præluxit.*

Rupert.

in ſe magnæ fuerint; tamen reſpectu Virginis, compendiariæ virtutes erant, quæ immenſam virtutum latitudinem, amplitudinémque in Beatiſſima Deipara futuram indicabant.

19. *B. Virginis ſanctitas ſine menſura.*

Vidit aliquando Ezechiel virum duplici menſura, calamo & funiculo armatum, quibus Ieroſolymam, eiuſque templum metiretur. Ezech. 40. à num. 3. Cuius viſionis myſticus ſenſus erat, neminem futurum fuiſſe in Eccleſia, qui incertam, limitatámque menſuram ſpiritualium donorum tam gratiæ, quàm gloriæ non haberet. Sola Virgo tam multis diuitiis cæleſtibus & gratiæ & gloriæ ſuperfunditur; vt eas ſine menſura accepiſſe videatur. Vnde D. Anſel. lib. De excellentia Virginis, cap. 8. poſt innumeras eius laudes: *Quid amplius, inquit, dicere poſſum, Domina mea? Immenſitatem quippe gratiæ & gloriæ & felicitatis tuæ conſiderare cupienti, ſenſus deficit, lingua fatiſcit.* Et eodem modo D. Bonau. in Speculo Virginis, d. 5. & ante illum D. Epiphanius orat. De laudibus Virginis, pluréſque alij loquuntur, gratiam Virginis immenſam appellantes. Quibus fauet D. Methodius orat. in hypapante, vbi loquutus de illo diuino decreto: *Honora patrem tuum & matrem tuam*: Exod. 20. n. 12. *Deus*, inquit, *vt decretum ſuum obſeruaret, atque hac in parte alios excelleret; omnem Matri & gratiam & honorem impendit.* Quaſi diuinæ gratiæ theſaurus, ſi exhauriri poſſet; in hac vna Virgine Matre locupletanda exhauſtus videretur.

D. Anſel. D. Bonau. D. Epiphan. D. Method.

20. *B. Virgo non ore tantùm, ſed etiam manu diuinas laudes decantabat.*

Rectè quidem Moyſes & filij Iſraël poſt egreſſum de mari rubro, carmen illud cecinerunt: *Cantemus Domino*, &c. Exod. 15. num. 1. Sed rectiùs Maria ſoror Aaron, quæ *ſumpſit tympanum in manu ſua, egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam, cum tympanis & choris, quibus illa præcinebat.* Ibidem, n. 20. Nam Moyſes & cæteri, qui Moyſi aderant, Choraules, ore tantùm erat Maria ore pariter ac manu Deo laudes decantabat. Talem ſe præſtitit erga Deum Beata Virgo: cuius religio, ſi cum aliorum Sanctorum religione comparetur, ſic excedit; vt hæc vocalis tantùm, illa etiam realis videatur. Quamuis D. Damaſcen. orat. 1. De Dormitione Virginis: *Matris, inquit, Dei, & ſeruorum Dei, infinitum eſt diſcrimen.* Quaſi illo priori diſcrimine non contentus, infinitum cenſeat interponendum. Quod D. Petrus Dam. ſerm. 3. De Natiuitate, vberiùs explanat. *Et quid mirum, inquit, ſi hæc ineffabilis Virgo in ſuis laudibus modum humanæ vocis exuperet; cùm & ipſam humani generis naturam excellentium meritorum dignitate tráſcendat? Non denique excellentiſſimus ille Patriarcharum chorus; non prouidus Prophetarum numerus, non index Apoſtolorum Senatus, non Martyrum victor exercitus, non aliquis antiquorum, non quiſquam ſequentium Patrum, huic Beatiſſimæ Virgini poterit comparari.*

D. Damaſc. *Infinitum Matris Dei & ſeruorum Dei diſcrimen.* D. Petr. Dam.

21. *Cur B. Virgo per deſertum aſcendere dicatur?*

Virginem de virtute in virtutem aſcendentem præuidit Salomon, cùm admirabundus interrogauit: *Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi?* Cant. 3. n. 6. Seu, vt eſt in Hebræo, כתימרות *Chethimeroth*: hoc eſt: *Sicut palmæ*, ſeu, *columnæ*, in plurali à radice תמר *Thamar*, id eſt, *Palma*, & per tranſlationem, *Columna*, à rectitudine & fortitudine. Nam etiam virgulæ, vt obiter hoc dicam, hoc eſt, fragiles mentes, ſi in fumos aromatum, hoc eſt, deuotas preces, effundantur, in marmoreas columnas & victrices palmas roboreſcunt. Sed, cur aſcendit per deſertum? D. Hieronymus in epiſt. 29. ad Theodorum, reſpondet: *Quia Beata Virgo ſicut deſertum abſque vllo ſemine, cultúve humano, fructificauit.* Rupertus:

D. Hieron. Rupert.

A *Quia ſolitaria ſine coniuge, ſeu viro quem agnouerit, aſcendit.* Addo, quia tam arduam virtutis viam arripuit, vt à nemine mortalium vnquàm arriperetur. Nam, ſicut cælum, in quo diuinus Paſtor nonaginta nouem oues, hoc eſt, Angelos, reliquit, vnam ouem perditam, id eſt, hominem quæſiturus, appellatur deſertum: *Dimiſit nonaginta nouem in deſerto.* Luc. 15. n. 4 quia tanquàm deſertum propter ſuam altitudinem, inuium erat, & inacceſſum: vnde Matthæus retulit c. 18. num. 12. *Relinquit nonaginta nouem in montibus*: vt inuiam cæli altitudinem apertiùs declararet: ita illa virtutum ſemita, quam Beata Virgo in cælum arripuit, deſertum non immeritò appellatur; quia adeò celſa erat, adeò ardua ac ſublimis, vt tanquàm deſertum, nullo humano veſtigio trita fuerit, nullo ſtudio ac labore comprehenſa. Sola Virgo, cui *datæ ſunt alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum.* Apoc. 12. num. 14. hoc eſt, diuina quædam cognitio, & affectio, quibus ſe à terrenis abduceret, & cæleſtibus inſereret: ſola, inquam, Virgo tam ſublimem carpere potuit ſemitam meritorum.

Via virtutis ardua & inuia, deſertum dicitur.

22. *B. Virgo in Sanctis Sanctorum morabatur.* Germanus *Sanctorum faſtigium Virginis fundamentum.*

Vnde mirum non eſt, quod narrat Germanus Archiepiſcopus Conſtantinopolitanus in Orat. De oblatione Mariæ, beatam Virginem adeò ſingularis fuiſſe vitæ, vt in Sanctis Sanctorum, quò nemini, niſi Summo Sacerdoti ſemel in anno patebat aditus, moraretur. Iuſtorum capitibus diademata, ſeu mediæ Lunæ honoris gratia imponuntur: virgineis tamen pedibus Luna ſubiicitur, Apoc. 12. num. 1. quia Sanctorum faſtigium eſt Virginis fundamentum. Huc pertinet illud Dauidicum, Pſalm. 86. n. 1. *Fundamenta eius in montibus ſanctis.* Et illud Iſai. 2. n. 2. *Mons domus Domini in vertice montium.* Et illud Eccleſiaſtici 24. n. 13. & 16. *In electis meis mitte radices. Et radicaui in populo honorificato.* Quibus locis, aliiſque ſimilibus, ibi ſanctiſſimæ Virginis pedes collocantur; vbi aliorum Sanctorum capita inſeruntur: ibi exordiuntur ſanctiſſimæ Virginis virtutes; vbi aliorum faſtigiantur. Gaudio triumphabat Dauid, cùm dicebat: *Domine, in virtute tua lætabitur Rex.* Pſal. 20. num. 1. Et gaudij rationem ſubdit paulò pòſt: *Poſuiſti in capite eius coronam de lapide pretioſo.* n. 4. Tibi verò, ſanctiſſima Deipara, non vnus lapis pretioſus capiti imponitur; ſed plurimi pedibus ſubſternuntur, iuxta illud: *Ecce ſternam per ordinem lapides tuos, & fundabo te in ſapphiris.* Iſaï. 54. num. 11. Quia ibi tua inchoatur perfectio, vbi aliorum conſummatur.

Pretioſi lapides coronant Sanctos: ſed B. Virginis pedibus ſubſternuntur.

23. *Palatiũ filiæ Pharaonis diuitius & illuſtrius, quàm ipſius Salomonis.*

Extruxit ſibi Salomon vnum domicilium: alterum Reginæ filiæ Pharaonis. In priori nullos lapides pretioſos inuenio; in poſteriori propemodum infinitos. *Omnia*, inquit Textus, *lapidibus pretioſis*, ſcilicet plena, ſeu facta, ſeu conſtructa erant, *à fundamento vſque ad ſummitatẽ parietum.* 3. Reg. 7. n. 9. Nam etiam fundamenta, vbi rudes & impoliti lapides iaciuntur, è pretioſis lapidibus conſtructa erant: vt iterum Textus expreſſit: *Fundamenta, inquit, de lapidibus pretioſis, lapidibus magnis, decem, ſiue octo cubitorum.* Ibid. n. 10. Vt nihil in ea domo, ſiue lateret, ſiue pateret; niſi pretioſum inueniretur. Quadrat figura in hanc rem. Modicè enim ſplendent Sanctorum mentes, ſi cum vna Virgine comparentur. Nam, vt bene Sophronius ſerm. De Aſſumpt. apud Diuum Hieronymum tom. 9. *Sicut, inquit, in comparatione Dei, nemo bonus: ita in comparatione Matris Dei, nulla inuenitur perfectta; quamuis virtutibus eximiis comprobetur.* Et ratio eſſe poteſt, quam reddit D. Hieronymus, aut quiſquis ille eſt, in quarto eius tomo,

Sophron. D. Hieron.

tomo, ſerm. de Aſſumptione Virginis: *Quia cæteris*, inquit, *per partes præſtatur; Mariæ verò ſimul ſe tota infudit plenitudo gratiæ.* Et ſimilibus verbis vtitur D. Chryſol. ſerm. 140. & 143. De Annuntiatione. D. Chryſol.

24. *B. Virgo aula Dei, in qua non niſi Rex moratur.* Ea cauſa eſt, cur Æternus Filius, qui in ſinu Patris morabatur, ad hanc aulam matris, quam cæleſtibus plenam diuitiis agnoſcebat, nimiùm adſpiraret: *Moab*, inquit, *olla ſpei meæ.* Pſal. 59. n. 10. In quem locum D. Ambroſius lib. De inſtitutione Virginis, c. 22. ex vetuſtis codicibus legit: *Moab aula ſpei meæ.* Et de Beata Virgine interpretatur, quæ propter Ruth Moabitidem, ex qua deſcenderat, Moab poterat appellari: *Aula*, inquit, *Regis, eſt Virgo, quæ non eſt viro ſubdita, ſed ſoli Deo.* Et eodem lib. cap. 7. obſeruat, hanc regalem aulam, mortuo Rege, traditam fuiſſe Ioanni, *Coniugium neſcienti*: ne aula putiſſima à cuſtode degenere ſeruaretur. Additque de Ioanne: *Vnde non miror præ cæteris loquutum myſteria diuina, cui præſtò erat aula cæleſtium Sacramentorum.* Hæc igitur erat aula ſpei diuinæ, quia Deus in hac ſuas ſe delicias habiturũ ſperabat. Et cùm in ſinu Patris, infinitis & deliciis & diuitiis frueretur; adhuc ad eas, quæ in matris vtero latebant, auidiſſimus aſpirabat. Quam igitur Æternum Verbum propter eximiam ſanctitatem concupiſcit, quam amat, colit & veneratur: hanc planè deprecabuntur omnes diuites plebis; huic filiæ Regum ancillabuntur, hac nihil ſuperius, nihil ſublimius eſſe, totius orbis Principes fatebuntur. D. Ambr. *B. Ioannes huius aulæ cuſtos.* *B. Virgo, aula ſpei diuinæ.*

25. *Agar filia Pharaonis, Saræ ancillatur.* Habuit quondam Sara ancillam Ægyptiam, nomine Agar, Gen. 16. num. 1. Contendunt Hebræi apud Lyranum, Agar fuiſſe filiam Pharaonis Regis Ægyptij. Nec fortaſſe hallucinantur: nam, ſi humili loco nata eſſet, non traderetur Abrahæ in vxorem. At, vnde Sara ſibi Regis filiam in ancillam comparauit? Reſpondent iidem Hebræi, cùm Sara peregrinaretur in Ægypto, & ad domum Pharaonis duceretur, Reginam Pharaonis vxorem Saræ virtutes incredibiliter admiratam, dixiſſe in corde ſuo, quòd melius eſſet filiæ ſuæ Agar, ſi ſeruiret Saræ, tanquàm ancilla, quàm ſi regnaret cum magno honore in domo paterna: atque adeò eam Saræ in perpetuam ſeruitutem tradidiſſe. Si igitur Saræ probitas ſic excelluit, vt Reginis imperatit: quid mirum, ſanctiſſima Deipara, ſi tuis pedibus filiæ Regum ſubiiciantur? ſi te, vt Dominam, vt Reginam venerentur? *Filiæ Regum Virgini matri ſubiiciuntur.*

Exceſſus Beatiſſimæ Virginis in excellentia gloriæ.

26. *Angeli Arca fœderis ſuperiores, B. Virgine inferiores.* SEd quid Angeli? Quid reliqui Beatorum ordines? Ipſi quoque ad tuos pedes, Virgo Mater, cernui prouoluuntur. Arca fœderis in Tabernaculo ſuperiores Angeli exiſtebant: nam, vt diximus in Litera, num. 4. pedibus ſuper Arcam nitebantur: at Beata Virgine multò inferiores in cælo collocantur. Vnde D. Chryſoſtomus oratione in hypapante iam citatâ, de Virgine loquutus: *Quidnam*, inquit, *illâ ſanctius? Non Prophetæ, non Apoſtoli, non Martyres, non Patriarchæ, non Angeli, non Throni, non Dominationes, non Cherubim, non Seraphim, non aliud denique quippiam inter res creatas, viſibiles, aut inuiſibiles: vna hac maius, aut excellentius inueniri poteſt.* Nec aliter D. Petrus Damianus ſerm. De Aſſumptione: *Virgo*, inquit, *inter animas Sanctorum, & Angelorum choros ſupereminens & euecta, merita ſingulorum, & omnium titulos antecedit. Quantumlibet aliæ ſtellæ reluceant; Luna tamen & magnitudine præeminet,* D. Chryſ. D. Pet. Dam.

A *& ſplendore: ſic vtranque naturam Virgo ſingularis exuperat, & immenſitate gratiæ, & ſplendore virtutum.* Quamuis in eo ſimilitudo deficiat, quòd Luna cæteris ſtellis maior non ſit, ſed tantum appareat: Beata tamen Virgo cæteris Angelis maior & appareat, & ſit. Vnde illam ſtatim non iam cum Luna, ſed etiam cum Sole comparat: *Sol*, inquit, *lucidiùs incandeſcens, ita ſibi ſyderum & Lunæ rapit poſitionem, vt ſint, quaſi non ſint, & videri non poſſint. Similiter & virga Ieſſe, veri præuia luminis, in illa inacceſſibili luce perlucens, ſic vtrorũque ſpirituum hebetat dignitatem, vt in comparatione Virginis nec poſſint, nec debeant apparere.* Et paulò pòſt: *Sicut Sol ſolus orbem illuminat; ſic hæc ſola ſolidiori lumine, & Angelos, & homines illuſtrat.*

B Quid dico Angelos? Quidquid infra Deum eſt, Beata Virgine minus eſt. Diuus Epiphanius ſerm. De laudibus Virginis: *Solo*, inquit, *Deo excepto, cunctis ſuperior exiſtis.* Diuus Anſelmus lib. De conceptu virginali, c. 18. *Decens*, inquit, *erat, vt ea puritate, qua maior ſub Deo intelligi nequit, Virgo illa niteret.* D. Petrus Dam. ſerm. 1. de Natiu. comparans Beatam Virginem cum illo Throno, quem Salomon *fecit ex ebore grandem.* 3. Reg. 10. n. 18. *Quid*, inquit, *grandius Virgine Maria, quæ magnitudinem ſummæ diuinitatis intra ſui ventris concluſit arcanum? Attende Seraphim, & in illius ſuperioris naturæ ſuperuola dignitatem; & videbis, quidquid maius eſt, minus Virgine, ſolùmque opificem opus iſtud ſupergredi.* Et paulò pòſt loquutus de C cæleſti gloria: *In qua*, inquit, *Regina glorioſior Angelicam reuerberat dignitatem.* Vnde non ſine myſterio ſola Arca in Sanctuario coronata exiſtebat: vt ſuperiori Sectione [illegible]uerti. Nam, vt Lyranus in ſenſu myſtico: *Cæteri*, inquit, *Sancti, etiam ſupremi Angeli, ſunt in cælis, ſicut Dei miniſtri; ipſa verò ſicut cælorum Reginæ.* 27. *B. Virgo ſolo Deo minor.* D. Epiph. D. Anſelm. D. Petr. Dam. Lyranus. *Sola Arca in Sanctuario coronata Virginem repræſentabat.*

Quid plura? Totam cæleſtem Curiam vna ex parte contemplemur: & ex altera ſolam Virginem attendamus. Vtra, quæſo, in parte maius gloriæ & pulchritudinis ſpectaculum conſurget? Haud dubiè in Maria, ſi Beata Trinitas, & Chriſti Domini humanitas excipiatur, plura in vna Virgine ſpectanda, quàm in tota Curia cæleſti inue-D nientur. Vnde Diuus Bonauentura: *Poſt Deum*, inquit, *maior noſtra gloria, & maius noſtrum gaudium, ex Maria eſt.* Et Diuus Petrus Damianus ſerm. 1. De Natiuitate, in fine, Beatam Virginem precatus illis verbis: *Reuertere, reuertere, Sunamitis, vt intueamur te.* Cant. 6. numer. 12. rationem reddit, cur eam intueri tantopere deſideret. *Summa*, inquit, *gloria eſt, poſt Deum, te videre, adhærere tibi, & in tuæ protectionis munimine demorari.* Quare Beatiſſima Virgo cælum ingreſſa, plura in ſe cæleſti Curiæ exhibuit ſpectanda, quàm ipſa in cæleſti Curia ſpectaret. Vnde cæleſtis Curia ad ingreſſum Beatiſſimæ Virginis admirabunda: *Quæ eſt iſta*, inquit, *quæ aſcendit de deſerto, delicius affluens?* Cant. 8. n. 5. Vbi Diuus Bernardus ſerm. 4. E De Aſſumptione: *Ac ſi*, inquit, *manifeſtius dicant: Quanta eſt hæc, & vnde eſt aſcendenti vtique de deſerto affluentia tanta deliciarum? Nec enim pares inueniuntur deliciæ, vel in nobis, quos in ciuitate Domini lætificat fluminis impetus, qui à vultu gloriæ, voluptatis gloria potamur.* Fatetur quidem ingenuè beata illa Ieroſolyma, plures in capaciſſimo Beatiſſimæ Virginis ſinu diuitias & delicias ſpirituales, quàm ipſa ſuo ampliſſimo ambitu cõplectatur. 28. *In ſola Virgine maius gloriæ ſpeculum, quàm tota Curia cæleſti infra Deum.* D. Bonau. D. Petr. Dam. D. Bernard.

Hinc ſanè factum eſt, vt non minùs cæleſtis Curia in conſpectu Virginis, quàm Virgo in conſpectu cæleſtis Curiæ exultaret: nec minus illius Regni, quàm ipſius Reginæ gloria ex illo mutuo conſpectu 29. *Vtra maior gloria; Curiæ cæleſtis ex B. Virgine; an B. Virginis ex Curia cæleſti.*

conſpectu augeretur. Affari quidem potuit ſanctiſſima Deipara beatam illam Ieroſolymam Dauidicis verbis: *Glorioſa dicta ſunt de te, Ciuitas Dei.* Pſal.83.num.3. Sed debuit & ipſa à tota illa beata patria cum ingenti gratulatione reſalutari: *Tu glorioſa Ieruſalē, tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri.* Iudith 15.num.10. Nam, cùm illa cæleſtis patria ſingulas animas in eam ingreſſas ingenti gaudio coronet; ab ipſa Beata Virgine in
D.Pet Dam. eam ingrediente, multò feliciùs coronatur. Vnde D.Petrus Damianus ſerm. 3. De Natiuitate: *Per hanc*, inquit, *Beatiſſimam Virginem nō ſolùm amiſſa olim vita hominibus redditur, ſed etiam beatitu-*
D.Anſelm. *do Angelicæ ſublimitatis augetur.* Et Diuus Anſelmus lib. De excellentia Virginis, cap.8. *Omnia*, inquit, *quæ in cælo ſunt, per glorificationem tuam inæ-*
D.Bernard. *ſtimabiliter decorantur.* Vberiùs D.Bernar.ſerm.1. De Aſſumptione: *Virgo*, inquit, *glorioſa in cælos aſcendens, ſupernorum gaudia ciuium copioſis ſine dubio cumulauit augmentis.* Et argumentatus ab exemplo Baptiſtæ, qui materno in vtero incluſus, ad ſolam Virginis vocem *exultauit in gaudio.* Luc. 1.n.44. *Si paruuli*, inquit, *nec dum nati, anima liquefacta eſt, vt Maria loquuta eſt: quid putamus, quænam illa fuerit cæleſtium exultatio, cùm & vocem audire, & videre faciem, & beata eius frui præſentia meruerunt?* Et paulò pòſt: *Mariæ præſentia totus illuſtratur orbis: adeò vt & ipſa iam cæleſtis patria clariùs rutilet, virgineæ lampadis irradiata ful-*
B.Virgo, palma, & corona Beatorum. *gore.* Vnde non immeritò ipſa Virgo cælum ingreſſa, palmę comparatur. *Statura tua aſſimilata eſt palmæ.* Cant.7.n.7. Nam, vt palma victoribus tribuitur, tanquàm merces, præmium & corona: ita & Beatiſſima Virgo cæleſti Curiæ proponitur, tanquàm ingens gloria, qua illius merita cumulentur, & augeantur. En, vt Beatiſſima Virgo creaturas omnes excedit. Nūc eius ad Deum acceſſum expendamus.

Beatiſſimæ Virginis proximus ad Deum acceſſus.

30. B.Virgo pro Dea habita à Collyridianis. AD Deum Beatiſſima Virgo accedit, longo quidem, ſed proxima interuallo. Ita Deum refert, vt non ſolùm diuinitatem redolere, ſed quodammodo habere videatur. Hinc illa hæreſis Collyridianorum, qui Beatæ Virgini, tanquàm Deæ, collyridem ſacrificabant. Aduerſùs quam
D.Epiph. Diuus Epiphanius lib.3.Panarij, hæreſi 79. circa medium: *Reuerà*, inquit, *ſanctum erat corpus Mariæ, non tamen Deus. Virgo erat, & honorata: ſed non ad adorationem nobis data; ſed & ipſa adorās eum, qui ex ipſa genitus eſt.* Quod intellige de adoratione latriæ. Et addit, propterea Chriſtum Dominum
B. Virgo, dicta mulier, ne Deus putaretur. in nuptiis Cana Galilææ Beatam Virginem mulierem appellaſſe: *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?* Ioan.2.num.4. velut prophetando, & præcauendo hunc errorem: *Ne aliqui*, inquit, *nimium admirati Sanctam, in hanc hæreſim, eiúſque deliramenta dilabantur.* Hunc ipſum errorem Beatiſſima Virgo de hominum mentibus delendum curauit, illis verbis, quæ illi ab Eccleſia tribuuntur. *Dixit mihi Creator omnium, & qui creauit me.* Eccleſiaſtici 24. n.12. Vbi Deum nominat, non ſolùm aliarum om-
Vulgaris idiotiſmus. nium rerum, ſed ſeorſim ſui ipſius Virginis Creatorem: duplici ſenſu. Vno, iuxta vulgarem tam in ſacris, quam in profanis literis idiotiſmum; quo excellentiores perſonæ, communibus vocabulis iam ſignificatæ, propriis deinceps exprimuntur. Sic Virgilius 3.Æneid.

Relliquias Danaûm, atque immitis Achilli.

Et 12. Æneid.

A *——Dij me terrent, & Iuppiter hoſtis.*

Vbi Iupiter ſub nomine Deorum, & Achilles ſub nomine Danaûm, comprehenſi, propriis deinde nominibus ſignificantur. Sic & Dauid in titulo Pſalmi 17. *Eripuit eum Dominus de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saul.* Et Angelus ad Marias; *Dicite diſcipulis eius, & Petro.* Marc.16.n. 7. & Apoſtolus: *Nunquid non habemus poteſtatem, mulierem ſororem circumducendi; ſicut & cæteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas?* 1.Cor.9.n.5. Quibus locis Saül, Petrus, & Cephas ſub communioribus nominibus iam comenti, propriis ſeorſum nominantur. Altero, iuxta myſterium, ne quis putaret, ſanctiſſimam Virginē inter cæteras creaturas minimè numerandam. Sic enim ab humana Dicitur creata, ne creatrix videretur.
B infirmitate recedebat; ſic ad diuinam ſanctitatem appropinquabat, vt niſi ipſa tantum errorem præcaueret, non humanam, ſed diuinam habuiſſe naturam crederetur.

Neque mirum, vulgares homines Virginis ſanctitate deceptos in hunc errorem incidiſſe, cùm magnus ille Theologus Dionyſ. Areop. ingenuè fateatur, parùm ſe ab illo abfuiſſe, niſi Pauli doctrina admonitus retraheretur. Nam in epiſt quadam ad Apoſtolum Paulum, ſi is eſt illius Auctor: 31. D. Dionyſij Areopagitæ de B. Virgine opinio.
Fateor, inquit, *coram omnipotentia Dei, & clemētia Saluatoris, & gloria maieſtatis Virginis Matris eius: quoniam, cùm a Ioanne vertice Euangeliȷ & Prophetarū, qui in corpore habitans, quaſi Sol fulget in cælo; ductus fui ad Deiformem præſentiā altiſſimæ Virgi-*
C *nis, tātus me ſplendor circunfulſit exteriùs & pleniùs irradiauit interiùs; tanta etiā in me odoramentorum omnium ſuperabundauit fragrātia; vt nec corpus infelix, neque ſpiritus poſſet tanta fœlicitatis inſignia ſuſtinere. Defecit cor meum, defecit & ſpiritus, tantæ gloria maieſtatis oppreſſus. Teſtor, qui aderat in Virgine, Deum: ſi tua diuina conceptā me non docuiſſent, hanc ego verum Deum eſſe credidiſſem.*

Sed, quamuis certum ſit, Deum non fuiſſe; tamen dubitandum non eſt, ad Deum proxime acceſſiſſe. Vnde D.Bernard.ſerm. Signum magnum. 32. B.Virginis ad Deum acceſſus.
Maria, inquit, *profundiſſimam diuinæ ſapientiæ, vltra quàm credi valeat, penetrauit abyſſum; vt quantum ſine perſonali vnione creaturæ conditio patitur, luci illi inacceſſibili videatur immerſa.* Et D.Greg. D.Bern. D.Greg.
D lib.1.Regum, c.1. in illud: *Mons domus Domini in vertice montium.* Iſai.2.n.2. rectè aduertit, Beatam Virginem, & montem in vertice mōtium propter exceſſum ad omnes creaturas; & domum Domini propter acceſſum ad ipſum Dominum, appellari: *An non mons*, inquit, *ſublimis Maria, quæ vt ad conceptionem Æterni Verbi pertingeret, meritorum verticem ſupra omnes Angelorum choros vſque ad ſolium Deitatis erexit?* Et paulò pòſt: *Mons*, inquit, *in vertice montium fuit: quia altitudo Mariæ ſuper omnes Sanctos refulſit. Domus: quia, dum incomparabilibus eſt illuſtrata meritis, Dei Vnigenito, in quo recumberet, ſacrum vterum præparauit.* Prætereundus non eſt D. Petrus Chryſolog. ſerm.140. iam D.Chryſ.
E citato: *Quamuis*, inquit, *ſit Dei ſatis ignarus ille, qui huius Virginis mentem non ſtupet, animum non miratur. Pauet cælum, tremunt Angeli, creatura non ſuſtinet, natura non ſufficit, & vna puella ſic Deum in ſui pectoris capit & oblectat hoſpitio, vt pacē terris, cælis gloriam, ſalutem perditis, vitam mortuis, terrenis cum cæleſtibus parentelam, ipſius Dei cum carne commercium, pro ipſa domus exigat penſione, pro ipſius vteri mercede conquirat.*

At, quæ maior coniunctio eſſe poteſt, quàm matris cum filio; quæ in primo conſanguinitatis gradu continetur? Nutricem alicuius alumni appellare nōn immeritò poſſumus ſubſtantiam 33. Quanta matris cum filio coniunctio.

eiuſdem alumni. Nam de cognatis Rebeccæ dicitur: *Dimiſerunt ergo eam, & nutricem illius.* Gen. 24.n.59. ſeu, vt Septuaginta tranſtulerunt: *Et ſubſtantiam illius.* Maiori autem iure debet Beata Virgo, quæ mater & nutrix extitit, ſui filij ſubſtantia appellari. Vnde D. Auguſt. ſerm. De Aſſumptione: *Caro,* inquit, *Chriſti, caro eſt Maria.* Nec immeritò. Nam, ſi olim Laban ad Iacobũ filium ſororis ſuæ: *Os,* inquit, *meum es, & caro mea.* Gen. 29. n. 14. & Dauid ad Tribum Iuda, ex qua genus ducebat: *Os meum, & caro mea, vos.* 2. Reg. 19. n. 12. Immò totus populus ad Dauid, quem remotiùs attingebat: *Ecce nos os tuum, & caro tua ſumus.* 2. Reg. 5. n. 1. Si, inquam, tam remota cognatio ſatis erat, vt quis ſui cognati os, & caro diceretur: à fortiori potuit B. Virgo os ſuum, & carnem ſuam Deũ appellare.

D. Auguſt.

34. Immò, quemadmodum Adam ad Euam, ita B. Virgo dicere potuit ad Deum Filium: *Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.* Geneſ. 2. n. 23. Et quidem longè humilior, quàm Adam. Nam hic de Eua, quæ ex ſe dormiente, atque adeò ignorante, prodierat, inaniter gloriabatur; & cùm ſolam coſtam fabricandæ mulieri subminiſtrarit, etiam carnem ſe ad eius fabricam subminiſtraſſe iactabat: *Os ex oſſibus, & caro de carne.* Et ideò fortaſſe nullam dicitur laudem Deo tribuiſſe; quippe quam ſibi totam arrogarat: vnde meritò corruit, per quam ſuperbierat. At Beata Virgo de Filio, quem ſciens & conſentiens genuerat, & cui toti efformando puriſſimam ſui ſubſtantiam contulerat, nullam ſibi gloriam vſurpabat; ſed totam atque integram Deo tribuebat. Suas enim laudes ab Elizabetha audiens, Matrem Dei illam vocante; cunctas illas in Deum referebat, dicens: *Magnificat anima mea Dominum.* Luc. 1. num. 47. Quod Diuus Bernardus ſerm. *Signum magnum,* expendens: *Magna quidem,* inquit, *præconia: ſed & deuota humilitas, nihil ſibi paſſa retinere, in eum magis vniuerſa refudit, cuius in ſe beneficia laudabantur.* Scilicet ne propriæ laudis appetentior videretur, quàm humilis Iudith, quæ ab vniuerſo populo laudata, dicebat potiùs: *Laudate Dominum Deum noſtrum,* &c. Iudith 13. num. 17. ne quid laudis ſibi ſumeret, ſed totum in Deum reuocaret.

Totus Chriſtus ex ſola Virgine formatus.
Adami de Eua gloriatio.
B. Virgo nullam de Filio gloriam ſibi tribuebat.
D. Bern.

35. Accedit ad hanc naturalem coniunctionem ille etiam naturalis amor inter Beatam Virginem & Chriſtum Dominum, longè maior, quàm inter alios parentes ac filios vnquàm extiterit. Nam pater & mater inter ſe ſuum amorem erga filium partiuntur; filius item amorem ſuum non ſolùm matri, ſed etiam patri impendit: at verò Beata Virgo, ſola tanquam Mater & Pater Filium ſuum diligebat; ſola tanquàm Mater & Pater à Filio ſuo diligebatur. Quam rationem inculcans Diuus Anſelmus lib. De excellentia Virginis, cap. 4. concludit: *Excedit omnes amores parentum in filios, aut filiorum in parentes amor iſtius Matris in Filium ſuum, & iſtius Filij in Matrem ſuam.* Quare, cùm duorum inter ſe amor eò fortior inoleſcat, quò maiori in ſimilitudine fundatur; eſt enim ſimilitudo cauſa amoris: cùm inter Virginem Matrem & Deum Filium tantus amor interceſſerit; neceſſe planè fuit, teſte Caietano, lib. De Spaſino Virginis, vt maxima inter hãc Matrem & hunc Filium ſimilitudo interueniret. Et quidem ita fuit. Nam, cùm aliorum filiorum lineamenta, & ad matrem, & ad patrem imitandos quodammodo diuidantur: tamẽ in Chriſto Domino, ad Virginem, quam ſolam in terris Matris & Patris loco habebat, exprimendam, coniunguntur.

Naturalis amor inter Virginem & Filium, maior quàm inter alios parentes & filios.
D. Anſel.
Virginis Matris & Chriſti Filij ſimilitudo.
Caietanus.

36. Mater dicitur bis pulchra, corpore ſcilicet, & mente: *Ecce tu pulchra es, amica mea, ecce tu pulchra es.* Cantic. 2. n. 15. Sed & Filius eodem modo bis pulcher appellatur: *Ecce tu pulcher es, dilecte mi, & decorus.* Ibidem, num. 16. Vbi Hugo Victor. ſerm. De Aſſumptione, in 2. tom. ad finem: *O qualis,* inquit, *ſocietas! totus pulcher totam pulchram ſibi ſociat. Ego totus pulcher, & tu tota pulchra. Ego per naturam, & tu per gratiam. Ego totus pulcher; quia totum, quod pulchrum eſt, in me eſt. Tu tota pulchra; quia nihil, quod turpe eſt, in te eſt. Pulchra in corpore, pulchra in mente. In corpore pulchram te fecit integritas virginitatis: in mente pulchram exhibet virtus humilitatis. Tota ergo pulchra es, corpore niuea, mẽte ſyncera.* Et paulò pòſt: *Nec alia Mater talem decebat* Filium: *nec alius* Filius *tali inueniri poterat* Matri. *O digna digni, formoſa pulchri, munda incorrupti, excelſa altiſſimi, Mater Dei, Sponſa Regis æterni!* Quæ maior eſſe potuit inter Matrem & Filium ſimilitudo?

Pulchritudo Matris ac Filij.
Hugo Vict.

37. Anna mater Samuelis, vbi Prophetam peperit, propheticum in canticum erupit. 1. Reg. 2. à n. 1. Vbi Theod. q. 1. *Anna,* inquit, *filij gratiæ fuit particeps: nam, cùm concepiſſet Prophetam, prophetat poſt partum.* Quid igitur mirum, ſi B. Virgo concipiẽs Deum, Deo per omnia ſimilis efficiatur? Vnde Guerricus Abbas ſerm. 2. De Aſſumptione, Chriſtum Dominum cum B. Virgine iam iam moritura ita loquentem introducit. *Veni, electa mea, & ponam in te thronum meum. Nullus mihi plùs miniſtrauit in humilitate mea, nulli abundantiùs miniſtrare volo in gloria mea. Communicaſti mihi, quod homo ſum; communicabo tibi, quod Deus ſum.* Quæ propior optari poteſt inter Matrem Filiúmque coniunctio: vt & Filius Matris humilitatẽ induat; & Mater Filij diuinitatem quodammodo ipſam ſortiatur? Vnde D. Pet. Dam. ſerm. 1. De Nat. varios modos percurrens, quibus Deus omnibus creaturis ineſſe dicitur; tandem concludit perfectiſſimo modo Sanctæ Virgini ineſſe. *Ineſt,* inquit, *Mariæ Virgini identitate, quia idem eſt cum illa.* Et ſtatim ſuam ipſam aſſertionem admiratur: *Hìc taceat,* inquit, *& contremiſcat omnis creatura, & vix audeat aſpicere tantæ dignitatis & dignationis immenſitatẽ. Dominus tecum, inquit Archangelus. Habitat in Angelis Deus, ſed non cum Angelis: quia cum illis eiuſdẽ nõ eſt eſſentiæ. Habitat Deus in Virgine, habitat cum illa, cum qua vnius naturæ habet identitatẽ.* Quo quid excellentius de B. V. potuit prædicari?

Filij gratia in matrem refunditur.
Guer.
D. Petr. Dam.
Filius idem cum Matre.

38. Adde, ſicut Dei Filio nullus eſſe poteſt perfectior: ita Dei Matre nullam poſſe ſublimiorem inueniri. Rectè D. Bonau. in Speculo, cap. 8. *Maiorem,* inquit, *mundum poſſet facere Deus: maiorem Matrem, quàm Matrem Dei facere non poſſet.* Vnde ſicut Filij perfectio explicari nequit; ita Dei Mater humanum ſuperat explicatum. Idcircò enim appellatur à D. Bernard ſerm. 4. De Aſſumptione, *Indicibilis:* & à D. Petro Damiano ſerm. 3. De Natiuitate, *Ineffabilis.* Quare de tali Matre meritò talis Filius gloriatur. Nam, idcircò ſuam humanitatem tam multis argumentis confirmauit, ne quis de Matris veritate dubitaret: vt rectè aduertit D. Aug. ſerm. 35. De Sanctis, vbi cum B. V. de Chriſto Domino loquutus: *Poſt multas,* inquit, *aſſumptæ carnis iniurias, & ad vltimum verberatus flagris, potatus felle, affixus patibulo; vt te verã Matrem oſtenderet, verum ſe hominem patiendo mõſtrauit.* Eadémque verba apud eundem Aug. ſerm. 3. de Aſſumptione, & apud D. Hier. in 4. tom. ſer. De eodem feſto, quiſquis ſit illius Auctor, reperiuntur. En ſanctitas Virginis, omnes facilè excedens creaturas, & ad ipſum proximè accedens Creatorem. Vnde patet, quanto iure in Arcæ ſanctitate

Dignitas Matris Dei.
D. Bonau.
D. Bernard.
D. Petr. Dam.
De Matre Filius gloriatur.
D. Auguſt.
D. Hier.

præmon

Sanctus ſit, qui tam ſancta Virgini ſeruit.

præmonſtretur. Sanctificauerunt Hebræi quondã Eleazarum,vt cuſtodiret Arcam de regione Philiſthinorum redeuntem. 1.Reg.7.n.1. Quid ergo mirum,ſi debeant ſanctificari illi omnes,qui Beatam Virginem peculiari aliquo obſequio proſequuntur?

ANNOTATIO XII.

CIRCA LITERAM.

Beatiſſima Virgo melior, quàm Arca fœderis, auxiliatrix.

1. *B.Virginis patrocinium.*

HACTENVS de ſanctitate Virginis, quam ſanctitas Arcæ fœderis præmõſtrabat. Supereſt de illius patrocinio dicendum,quod vis auxiliandi ex fœderis Arca prodiens exprimebat.Iam enim in Litera n.3. oſtendimus, Arcam fœderis ſingularem Hebræorum auxiliatricem in præliis extitiſſe.Sed quantò nobis & beneuolentiùs & indulgentiùs ſanctiſſima Deipara patrocinetur,ex dicendis patebit. Vbi & eius ad patrocinandum promptitudinem, & in patrocinando efficacitatem, ſua quanque ſectione, breuiùs quidem, quàm rei dignitas poſtulat,illuſtrabo.

SECTIO I.

Beatiſſima Virgo ad patrocinandum prompta.

2. *B. Virgo in medio Orbis loco,vt omnibus conſulat.*

SIcut Arca fœderis quædam fuit turris fortitudinis, quæ Iſraëlitas tuebatur; vnde medium eorum locum obtinebat, vt ab omnibus miſericordiam imploraturis æqualiter adiretur,Num.2. n.2.& paſſim alibi, vt ex dictis in Litera iam patet:ita & Beatiſſima Virgo tanquàm turris fortiſſima totum mundum ſuo patrocinio protegit ac defendit. Vnde medium Orbis locum, vt ab omnibus pariter requiratur & imploretur,dicitur occupare;iuxta illud Dauidicum de Chriſto Domino: *Operatus eſt ſalutem in medio terræ*.Pſal.37.n. 12. addita interpretatione D.Bern.ſerm.2.in feſto Pentecoſtes: *Operabatur*, inquit,*ſalutem in medio terræ,in vterò,videlicet,Virginis Mariæ,quæ mirabili proprietate terræ medium appellatur. Ad illã enim ſicut ad medium,ſicut ad Arcam Dei, ſicut ad rerũ cauſam,ſicut ad negotium ſeculorũ reſpiciunt,& qui in cælo habitãt,& qui in inferno,& qui nos præceſſerunt,& nos qui ſumus,& qui ſequẽtur,& nati natorum,& qui naſcentur ab illis. Illi qui ſunt in cælo,vt reſarciantur;& qui in inferno,vt eripiantur;qui præceſſerunt,vt Prophetæ fideles inueniantur;qui ſequũtur,vt glorificentur*.Et paulò pòſt: *Ergo beatam te dicunt omnes generationes, Genitrix Dei, Domina mundi, Regina cæli,quæ omnibus generationibus vitam & gloriam genuiſti.In te enim Angeli lætitiam, iuſti gratiam,peccatores veniam inuenerunt in æternũ. Meritò in te reſpiciunt oculi totius creaturæ; quia in te,& per te,& de te benigna manus Omnipotentis, quidquid creauerat,recreauit.*In medio igitur omnium Beatiſſima Virgo conſtituitur, vt omnium neceſſitatibus promptiſſima patrocinetur. D.Bern.

3. *B.Virgo, etiã non requiſita,miſeratur.*

Age verò,quanta miſericordia eius viſcera non modò affluunt, ſed etiam effluunt? quam etiam à nemine requiſita,miſeris impendit: vt patet in nuptiis Canæ Galilææ, quibus Chriſtus Dominus adfuit,ſed vocatus:*Vocatus eſt autem*,inquit Euan-

A gelista, *& Ieſus,& diſcipuli eius ad nuptias*. Ioan. 2.num.2.Adfuit quoque & Beata Virgo: *Et erat*, inquit,*Mater Ieſu ibi*,numero 1.Nuſquam tamen dicitur vocata, ſeu inuitata adfuiſſe. Fortaſſe, quòd ipſa ſua ſe ſponte ad locum præſtandæ beneficentiæ opportunum, nemine vocante, vel inuitante,conferre non dubitaret.Quòd ſi reuera vocata fuit, quemadmodum & Filius, vt Patres & Interpretes probabiliùs affirmant, ſaltem videtur citiùs accurriſſe, cùm priùs eius præſentia, quàm Filij referatur; immò adfuiſſe Filium,quia mater iam aderat, aliqui arbitrantur. Adeò illa velocior feſtinauit.*Oportebat enim*,inquit Rupertus, *Dei genitrix, conuiuantibus fieri ianua cæleſtis beneficij; ne illorum deuotio,qui ſe inuitauerant,*
B *fructu ſuo careret.* Vnde aliquando fit, vt Mater à nobis implorata citiùs, quàm ipſe Filius,in auxilium accurrat: vt paulò inferiùs ex D.Anſelmo obſeruabo.

Virgo Mater aliquando citiùs,quàm Filius ſuccurrit. Rupert.

4. *Non implorata à ſeruis pro illis Deũ implorat.*

Sed, cùm ipſa iam nuptiarum celebritas proueheretur: ecce tibi in æſtu temporalium deliciarum,& in faſtigio humanæ felicitatis, vt plerunque contingit, defectus & inopia obrepit. Quid ergo B.Virgo? antequàm à quopiam rogaretur,opitulatur. Nam *deficiente vino,dicit Mater Ieſu ad eum:Vinum non habent*.Ioan.2.n.3.Quis te prior, ô Beatiſſima Virgo, ad orandum Filium exorauit; niſi tuus ille miſericordiæ affectus,quo ad ſubleuandas hominum neceſſitates tuapte ſponte incitaris? Vnde D.Bernard.ſerm.1.in Do-
C minicam poſt octauam Epiphaniæ, ad citata verba: *Quid*, inquit, *de fonte pietatis procederet,niſi pietas? Quid mirum, ſi pietatem exhibent viſcera pietatis? Nónne qui pomum in manu ſua tenuerit dimidia die, reliqua diei parte pomi ſeruabit odorem? Quantum igitur viſcera illa virtus pietatis affecit,in quibus nouem menſibus requieuit? Nam & antè mentem impleuit, quàm ventrem; & cùm proceſſit ex vtero, ab animo non receſſit.* Quare,cùm Beata Virgo interno affectu ad benefaciendum impelleretur, externo precatu ad miſericordiam præſtandam non indigebat. D.Bern.

5. *Ioſeph à patre & fratribus obiurgatur, non à matre.*

Ioſeph adhuc ephebus duplex ſomnium dicitur habuiſſe. Nam in primis ſomniauit,ſe & fratres ſuos ligaſſe manipulos in agro, & manipu-
D lum ſuum conſurrexiſſe,& adoratum fuiſſe à manipulis fratrum ſuorum. Deinde ſomniauit,ſe à Sole,Luna & ſtellis vndecim fuiſſe adoratum.De priori ſomnio cum illo fratres expoſtulauerunt. *Nunquid*, aiunt, *Rex noſter eris? aut ſubiiciemur ditioni tuæ?*Geneſ.37.numero 8.De poſteriori autem pater eum reprehendit: *Quid*, inquit, *ſibi vult hoc ſomnium,quod vidiſti? Num ego,& mater tua,& fratres tui adorabimus te ſuper terram?* Ibidem,num.10.At cur patre & fratribus Ioſephum obiurgantibus,ſola mater abſtinet à iurgio, nullas adhibet querelas, ne minimo quidem verbo filium perſtringit;cùm non minùs ad illam,quàm ad patrem & fratres, iniuria,ſi qua erat,pertinere videretur? Lyranus reſpondet, quia mater
E eius Rachel iam non extabat. Sed contradicit Caietanus, exiſtimans, eam adhuc eſſe ſuperſtitem. Et quamuis Rachel non ſupereſſet; tamen certum eſt,ſupereſſe Balam in qua ſomnium erat implendum, & à qua Ioſephus erat in Ægypto adorandus. Cur igitur,ſiue Bala,ſiue Rachel nullas in querimonias erupit? Reſpondeo:quia hæc mater erat, illa matris locum obtinebat: mater autem, & quæ matris vicem gerit, indulgentior in filium eſſe ſolet,atque ita erga illum animatur, vt patre ac fratribus iraſcentibus, ſola ipſa non æmuletur,immò potiùs incredibili quodam gau- Lyranus. Caiet.

Virgo Mater neminem nouit obiurgare. dio propter illius bonum perfundatur. En tuus, ô Mater viuentium, amor, beneuolentiaque in peccatores. Tuus ſæpè Filius, tanquàm Iudex, flagello armatur ad vindictam. Angeli tanquàm vindices ad diuinas iniurias vlciſcendas inuehuntur. Tibi verò, tanquàm indulgentiſſimæ parenti, ſemper patent miſericordiæ viſcera, ad quæ omnes, qui diuinam iram fugiunt, recipiantur.

6. *Maria propenſior in Aaronem mitem, quàm in Moyſen ſeuerum.* Oleaſter.

Sumpſit olim *Maria Propheriſſa ſoror Aaron tympanum in manu ſua,* &c. Exod. 15. num. 20. Sed, cur dicitur ſoror Aaron potiùs, quàm ſoror Moyſis? Reſpondet Oleaſter: quia familiarior erat Aaroni. At, cur ad vnum potiùs fratrem, quàm ad alterum inclinabat? Omiſſa reſponſione Oleaſtri, qui hoc refert ad illam communicationem Mariæ & Aaronis in detrahendo de fratre ſuo Moyſe, Num. 12. num. 1. illa mihi videtur reſponſio opportuna: quia Moyſes aliquando ad vindictam, tanquàm Iudex; Aaron ſemper ad miſericordiam, tanquàm Sacerdos, propendebat. Nam Moyſes arripiebat gladium, vt miſerandam in idololatris faceret lanienam. Exod. 32. num. 26. At verò Aaron thuribulum arripiebat, vt plagam diuinitùs infligi cœptam temperaret. *Tolle*, inquit Moyſes ad Aaronem, *thuribulum, & hauſto igne de altari mitte incenſum deſuper; pergens citò ad populum, vt roges pro eis.* Et paulò pòſt: *Stans inter mortuos ac viuentes pro populo deprecatus eſt; & plaga ceſſauit.* Numer. 16. n. 46. & 48. Igitur Maria non tanti Moyſis gladium faciebat, quanti thuribulum Aaronis; & propterea magis de fratre miti ac beneuolo, quàm de rigido ac ſeuero gloriabatur. Quid tibi, ô Maria ſoror Aaron, cum MARIA Matre IESV? Friget planè illius charitas, ſi cum tua charitate, ô Deipara, comparetur: ſicut ipſa ad miſericordiam prona es; ita miſericordiæ deditos peculiari quodam affectu miſeraris: horum non tam dominam gloriabunda te appellas, quàm ſororem.

Maior Virginis Matris miſericordia, quàm ſororis Aaronis.

7. *B. Virgo miſerorum mater.* Nec ſororem tantùm, ſed & matrem. Miſera fuit olim Hebræorum cōditio, cum à Iabin Rege Chanaan opprimebantur. Ruit illius populi fortitudo nunquàm fortaſſe erigenda, niſi à Debora totius Iſraëlis gubernatrice erigeretur, iuxta illud: *Ceſſauerunt fortes in Iſraël, & quieuerunt: donec ſurgeret Debora, ſurgeret mater in Iſrael.* Iud. 5. n. 7. Iudex erat Debora; & nihilominus mater dicebatur; & victrici palmæ, ſub qua Iſraëlem iudicabat, pacificam oliuam, charitatis indicem præferebat: quia promptior erat ad amandum, vt mater; quàm ad puniendum, vt Iudex; ſuumque imperium non rigore, ſed amore temperabat. Verè Debora, quæ *Apes* interpretatur: nam, cùm inter apes cæteræ omnes à natura aculeatæ efformentur; ſola earum Regina aculeo exarmatur; vel ſaltem aculeo non vtitur ad vindicandum: vt Caſſaneus 1. p. Catalogi, c. 6. Plinius lib. 11. nat. hiſt. c. 17. D. Ambr. lib. 6. Hexaëm. c. 21. pluréſque alij teſtantur.

Caſſian. Plinius. D. Ambr.

8. *B. Virgo totius mundi Domina, maluit eſſe totius mundi mater.* Quid Deboræ cum Maria? Princeps erat Maria, non Iſraëlis tantùm, vt Debora; ſed totius mūdi, vt Sara, quæ propterea vetus nomen *Sarai*, cum nouo nomine *Sara* commutauit. Gen. 17. n. 15. quia illud particulare dominium; hoc, vniuerſale, ſignificabat. Sarai enim idem eſt, atque, *Domina mea*; ſeu, *Domina domus meæ*: Sara autem idē, quod *Domina* abſolutè Vt Beata Virgo ſignificetur, non vnius populi, ſed totius Domina Vniuerſitatis. Vnde Maria interpretatur *Domina*, vt Arnoldus tractat. De laudibus Virginis, teſtatur. Quò alludens Rup. Cant. 4. *Coronaberis*, inquit, *ô Virgo, vt in cælis Regina Sanctorum; & in terris Regina ſis Regnorum: prædicabitur de te, quòd ſis mater Chriſti, ac proinde Regina cælorū, totū iure poſſident filij Regnum.* D. autem Bonau. in Speculo Virginis, c. 3. *Virgo*, inquit, *reuera Domina eſt cæleſtiū, terreſtrium, & infernorum.* Cuius rei typum aſſerit præceſſiſſe in Eſther, quæ *aſſūpſit duas famulas, & ſuper vnam innitebatur; altera vero famularū ſequebatur Dominam, defluentia in humum veſtimenta ſuſtentās.* Eſther 15. n. 6. & 7. In quæ verba D. Bon. *Duæ*, inquit, *famulæ, quarū Domina eſt Regina Maria, ſunt Angelica, & humana natura. Intelligentia Angelica eſt famula, ſuper quā Domina innititur in cælo: anima vero humana eſt famula, quæ Dominam ſuā ſequitur in mundo, colligens veſtimenta Dominæ, ſcilicet virtutes & exempla Mariæ.* Itaque Beata Virgo, quæ poteſtate erat hominū Regina, charitate voluit appellari, hominū Mater: ſicut quæ dignitate erat Dei Mater, humilitate nuncupari voluit Dei ancilla. Verè Mater vt Debora: quamuis non ſolùm in Iſraël, ſed etiam in toto mundo. Sicut enim totum regia poteſtate moderatur; ita & totum materno affectu diligit & amplectitur. Neque minus apis, quàm Debora; non ſolùm, quia in aluo ſua, tanquàm in alueo compoſuit & conſtituit Chriſti Domini corpus tanquàm fauum: ſic enim appellat Dauid iuxta Græcam tranſlationem: *Circumdederunt me*, inquit, *ſicut apes fauum.* Pſal. 117. n. 12. Sed etiam, quia ſicut apum Regina, expers erat aculei; & in homines totam exuebat ſeueritatem, ſolam charitatem induebat.

Arnold. Rupert. D. Bonau. *B. Virgo, duplici nomine apis.*

Filij Nephthali dicuntur filij Balæ. 1. Paral. 7. n. 13. Atqui, ſi res bene expendatur, facile conſtabit ex Geneſ. 30. n. 8. non fuiſſe illos Balæ filios, ſed nepotes. Nam Bala mater fuit Nephthali: ac proinde huius filij erant nepotes illius. Cur igitur Balæ filij nuncupantur? Sunt, qui dicant, Balam dictam fuiſſe veluti communem Patriarcharum omnium parentem: quòd pro omnibus apud Ioſephum interceſſerit. Ita enim refert D. Hieronymus in quæſtionibus Hebraïcis ad 1. Paral. *Quidam*, inquit, *putant*, ideò illam, id eſt, Balam, *matrem in hoc loco ab Eſdra nominatam; quia poſt mortem Iacob legatione functa fuerit inter Ioſeph & cæteros Patriarchas, qua precati ſunt eum, ne recordaretur peccati eorum.* Si igitur Balæ pietas ſemel tantùm pro illis Patriarchis intercedentis, tanta fuit, vt communis omnium mater diceretur: quātus erit, ô Virgo, tuus in peccatores amor, pro quibus nunquàm tuas ad Deum preces intermittis? quantum ex hoc amore tuum ius, vt communis omniū Mater appelleris? Reuera enim Beata Virgo ſemper interpellat pro nobis. Vnde illam D. Epiphanius in orat. de eius laudibus, frequentiſſime *templum* vocat; quod non ſolùm Deus in illa commoretur, ſed etiam ab illa exoretur. Et Andreas Cretenſis, De Virginis Dormitione, vocat *commune propitiatorium*: ad quod non ſolùm peccatores confugiant; ſed quod pro peccatoribus iugiter intercedat. Vnde Germanus Patriarcha, hom. De zona Virginis: *Quis*, inquit, *poſt tuum Filium curam gerit generis humani, ſicut tu? Quis ita nos defendit in noſtris afflictionibus? Quis in ſupplicationibus adeò pugnat pro peccatoribus?* Vnde Idiota in prologo ad contemplationem De Virgine: *Inuenta*, inquit, *Virgine Maria inuenitur omne bonum. Ipſa nanque diligit diligentes ſe, immò ſibi ſeruientibus ſeruit. Ipſa ſuper benedicto Filio ſuo irato, potentiſſimè reconciliat ſeruos & amatores ſuos.* Itaque frequenter pro omnibus interpellando, maiori iure, quàm Bala ſemel tantùm interpellans, communis omnium mater appellari debet. 9.

Bala communis Patriarcharum mater, in typum B. Virginis. D. Hieron. *B. Virgo ſemper pro omnibus interpellat.* D. Epiph. Andr. Cret. Germanus.

Ioſias Rex diuinis comminationibus incredibiliter perterritus, miſit ad Holdam Prophetidem, 10. *Cur potiùs Holda, quàm Ieremias conſulatur.*

dem,quæ Deum conſuleret de rebus agendis. *Ierunt itaque*,inquit Textus, *ad Holdam Prophetidem, quæ habitabat in Ieruſalem.* 4. Reg.22. n.14. Quærunt Interpretes, cur non potiùs miſerit ad Ieremiam, inter Prophetas illius temporis facilè Principem? Sunt,qui dicant;quia erat iuuenis.Rectiùs alij, quia erat abſens. Sed Rabbi Salomon apud Lyram, *Quia*,inquit, *Ioſias quærebat conſilium pietatis & miſericordiæ diuinæ; ideò ierunt ad mulierem Prophetidem, quia mulieres magis eſſe ſolent miſericordes,quàm viri.* Ita ille.Quaſi diceret: Quia Holda pronior erat ad miſerendum,ac proinde latior ad patrocinandum; eam potiùs,quàm Ieremiam conſulendam cenſuerunt. Sed hæc interpretatio iuxta Rabbini mentem ſpectata, inepta eſt: neque enim diuina oracula ex diuerſitate prophetantium mutantur;præſertim, ſi diuerſitas penes ſexum ſpectetur. Qualia igitur à Deo traduntur,talia à Prophetis euulgantur.Si tamen ad B. Virginem in ſenſu allegorico detorqueatur; non inutiliter procedet.Nam B.Virgo,cùm à peccatoribus ad Deum conſulendum ſubrogatur; ſi iratum inuenit, mitigat & tranquillat. *Et ſæpè*, inquit Idiota proximè citatus, *quos iuſtitia filij poteſt damnare,Matris miſericordia liberat;quia theſaurus Domini eſt,& theſauraria gratiarum ipſius.* Illi ergo mihi videntur conſultiſſimi, qui ad te confugiunt, ô Deipara, diuinam miſericordiam imploraturi.Nam,ſi per Holdam felicia Regi oracula renunciata ſunt: vt patet ex citato Regum loco,n.18. multò feliciora renunciabuntur mundo per Mariam, cuius miſericordia multis partibus Holdæ miſericordiam antecedit.

Lyra.

Conſultiſſimi, qui B. Virginem præ cæteris conſulunt.

11.
B.Virgo amicta Sole, hoc eſt,miſericordia.

En illa *mulier amicta Sole*.Apocal.12.n.1. Nam Sol typus eſt miſericordiæ omnibus benefaciens, iuxta illud: *Qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos & malos*.Matth.5.n.45.Virgini autem miſericordiſſimæ, non alius, quàm miſericordiæ amictus congruebat.Vnde D.Bernar.De verbis Apoc. *Ea*, inquit,*eſt*,(nempe,Virgo Deipara)*quæ velut alterũ Solem induit ſibi. Quemadmodum enim ille ſuper bonos & malos indifferenter oritur: ſic ipſa quoque præterita non diſcutit merita; ſed omnibus ſeſe exorabilem,omnibus clemẽtiſſimã præbet;omnium denique neceſſitates ampliſſimo quodã miſeratur affectu.* Salutem quondam attulit Rahab vniuerſæ domui ſuæ: nam illi ipſi exploratores,quos hoſpitio exceperat & ſeruarat, incolumeſque dimiſerat,cùm iam vrbs euerteretur, *Eduxerunt Rahab*, inquit Textus, *& parentes eius,fratres quoque,& cunctam ſupellectilem ac cognationem illius, & extra caſtra Iſraël manere fecerunt*.Ioſ.6.n.23.Addit Rabbi Simeon apud Maſium & Serarium,q.43.Rahab ſua illa fide, quam præſtitit Iſraëlitis, tantam apud Deum gratiam conſequutam eſſe, vt etiamſi ducentos homines cognatione ſibi coniunctos habuiſſet, atque illi cum ducentis alienis proſapiis affinitatem contractam iuiſſent; omnes illas familias illius gratia ſaluas fore. Quantò plures ſunt,ô miſericordiæ Mater,ad quos tua ſe miſericordia extendit, & à peccatorum incendio ereptos in virtutum collocat viridario?

D.Bernard.

Rahab multis, B.Virgo pluribus ſua miſericordia prodeſt.

Maſius.
Lyran.

12.
Omnia animalia in arca, omnes peccatores in Maria refugium habent.
D.Auguſt.

Terreſtrium animalium ſpecies omnes in arca Noë includebantur. At illa;quæ partim in mari, partim in terra nutriuntur,vt vituli marini, ac ſimilia, vbinam ex illo communi naufragio euaſerunt? Reſpondet D.Aug.aut quiſquis eſt ille Auctor lib.1.mirabilium Script.c.5.more ſuo per interrogationem. *An*,inquit,*etiam in arca tecto foris requies his eſſe aliqua valebat;quod latum & ſtabile ſpatiũ faciebat;vt quod intus manentes ſine periculo conſeruaret;etiã per profundi periculũ nauigantibus*

A *refugium foret?* Quaſi vna illa arca nullum à ſuo patrocinio animal remoueret: ſed & incluſis, & excluſis;& in periculo & extra periculum verſantibus patrocinaretur.Capaciorem,ô Virgo,ſinum aperis, ad eos omnes, qui ad te confugiunt,colligendos;ſiue in portu Religionis conquieſcãt;ſiue inter mundi procellas quatiantur: dummodò te implorent, te proculdubiò fautricem, auxiliatricémque experientur.Neque ſolùm diluuij tẽpore, ſed etiam extra illud, auxiliarem vim habuit arca Noë.De hac enim loquutus Euſebius Cæſarienſis lib.9.De præparat.euang.c.4. *Nauis*,inquit,*adhuc inuenitur in Armenia, cuius ligna remediũ hominibus aduersùs multos mirabiliter morbos afferũt.*Quo igitur tempore tuus in nos, Virgo ſanctiſſima, B claudetur animus?Quando tua in nos beneuolentia minuetur? Haud dubium, quin tua ſemper in nos pietatis ac miſericordiæ viſcera pateſiant?

Arcæ ligna multis morbis remedia, in typum B. Virginis.
Euſeb. Cæſar.

13.
Rebecca B. Virginis miſericordiam repræſentauit.

Quis in Beatiſſima Virgine veterem Rebeccæ miſericordiam requirat?Quæ ſeruo Abrahæ pauxillum aquæ poſtulanti,reſpõdit:*Bibe*,inquit,*Domine mi. Quin & camelis tuis hauriã aquam, donec cuncti bibant.* Gen.24.n.18.& 19. Seruus Abrahæ pauxillum aquæ ſibi tantùm petiit: illa effuſam hydriam, plenóſque canales, & ſeruo & camelis propinauit.O viuum Beatiſſimæ Virginis ſimulacrum! quæ & plura,quàm petantur; & pluribus, quàm qui petant,elargitur:brutis pariter & hominibus,peccatoribus,videlicet, & iuſtis,propitiam ſe oſtendit,ac liberalem. Vnde D.Bernard.vbi ſu- C prà:*Cibas*, inquit,*hodie pauperes tuos,Domina: ipſi quoque catelli de micis edunt;nec puero Abrahæ tantùm, ſed & camelis potum tribuis de ſupereffluenti hydria tua:quia tu verè puella es prælecta & præparata Altiſſimi Filio.*Quibus vltimis verbis innuere videtur Matris cum Filio ſimilitudinem; vt quemadmodum Filius plura largiri ſolet, quàm poſtulentur;ita & Mater,Filij miſericordiam imitata,noſtris maiora votis largiatur.Et vt Filius *homines & iumenta* ſaluabit,Pſal.35.n.8.ita & mater iuſtis pariter & iniuſtis patrocinetur. Immortaliter laudatur Dauidis miſericordia,dicentis: *Nunquid ſupereſt aliquis de domo Saül, vt faciam cum eo miſericordiam Dei?*2.Reg.9.n.3.Magna quidem miſericordia;ſed ad vnius familiam Saülis limita- D ta:tua verò miſericordia,ô Deipara, nullis terminis circunſcribitur;ſed omnes omnino,ſiue iuſtos, ſiue iniuſtos peruadit:omnes, quacunque miſeria teneantur,circumuagatur.

D.Bernard.

B.Virgo Dauidis miſericordiam ſuperat.

14.
B. Virgo Auroræ, Lunæ ac Soli comparatur.

Hanc Virginis miſericordiam admirabantur Angeli,dicentes: *Quæ eſt iſta,quæ progreditur,quaſi Aurora conſurgens, pulchra vt Luna,electa vt Sol?* Can.6.n.9. Auroræ,Lunæ ac Soli ſimul eam comparabant;vt magnam eius erga omnes miſericordiam prædicarent.Nam,vt bene Innocẽtius Papa ſer.2.De Aſſumptione:*Luna*,inquit,*lucet in nocte, Aurora in diluculo,Sol in die.Nox autem eſt culpa, diluculum pœnitentia,dies gratia. Qui ergo iacet in nocte culpæ reſpiciat Lunã, deprecetur Mariam:qui ad diluculum pœnitentiæ ſurgit,reſpiciat Auroram,* E *deprecetur Mariam.* Sic ille. Et addere poterat,vt ſimilitudinem abſolueret,qui in die gratiæ viuit, reſpiciat Solem, deprecetur Mariam. Vbi vides, neminem eſſe, ſiue peccator, ſiue pœnitens,ſiue iuſtus fuerit, cui Beata Virgo ad æternam vitam facem non præferat. De qua te grauiter D. Bern. iam citatus: *Omnibus*,inquit,*omnia facta eſt: ſapientibus & inſipientibus copioſiſſima charitate debitricem ſe fecit:omnibus miſericordiæ ſinum aperit, vt de plenitudine eius accipiãt vniuerſi: captiuus redemptionem, æger curationem,triſtis conſolationem, peccator veniam, iuſtus gratiam, Angelus lætitiam;*

D.Bern.

denique tota Trinitas gloriam, Filij perſona carnis humanæ ſubſtantiam, vt non ſit, qui ſe abſcondat à calore eius.

16. Neque ſolùm omnibus miſeretur, ſed etiam nunquam in conferenda miſericordia cunctatur. Virgines illæ euangelicæ *exierunt obuiam ſponſo, & ſponſæ.* Additur ſtatim: *Moram autem faciente ſponſo, dormitauerunt omnes, & dormierunt.* Matth. 25. num. 1. & 5. Sed ecce tibi dubitatio. Nónne ſponſus pariter & ſponſa expectabantur? Quid ergo ſolus ſponſus moram feciſſe dicitur: de mora autem ſponſæ nihil commemoratur? Facilis erit reſponſio, ſi ad myſterium cófugiatur. Nam Chriſtus, qui ſponſi nomine intelligitur; cùm ſit Iudex, aliquando tardat: at Beata Virgo, quæ intelligitur ſponſæ nomine; cùm ſit Mater miſericordiæ, ſemper feſtinat. Vnde eſt illud de Æterna Sapientia ad Literam; de Beata Virgine in ſenſu allegorico: *Præoccupat, qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat.* Sap. 6. n. 14. Et illud item in ſenſu literali, de diuina iuſtitia; in myſtico, de ſanctiſſima Deipara: *Obuiabit illi, quaſi mater honorificata, & quaſi mulier à virginitate ſuſcipiet illum.* Eccleſiaſtici 15. n. 2. Vbi dicitur Beatiſſima Virgo, & præoccupare eos, qui ſe deſiderant; & obuiare illis, qui ſe inquirunt. Quia nemo tanta celeritate ad implorandam Virginem currit; quin ipſa Virgo ad imploratorem ſuum audiendum velocior præcurrat. Vnde Cant. 4. num. 5. hinnulis comparatur; quia, vt hi, interprete Richardo Victorino, veloces ſunt ad currendum; ita Beata Virgo ad ſuccurrendum. Immò & à D. Epiphanio ſerm. de eius laudibus, *currus Cherubicus*, appellatur; quia, vt hic decem millibus multiplex citatiſſimus volat; ita & illa innumeris miſericordiæ alis elata feſtinat, vt patrocinetur. Nec mirum, cùm matris, non Iudicis munere fungatur. Quo ex capite velocior aliquando ad auxilium ferendum Virgo Mater, quàm eius Filius Chriſtus Dominus videtur: vt D. Anſel. lib. De excellentia Virginis, c. 6. expreſſit, *Velocior, inquit, eſt nonnunquam ſalus, memorato nomine eius* (id eſt, Mariæ) *quàm inuocato nomine Domini Ieſu.* Et rationem reddit, quia ad Chriſtum, tanquàm ad Iudicem pertinet etiam & punire: ad Virginem tanquàm ad patronam non niſi miſereri. Eandem ob cauſam fatuis Virginibus orantibus: *Domine, Domine, aperi nobis:* ſponſus, non ſponſa, reddit; *Neſcio vos.* Ibidem, n. 13. Nam Chriſtus aliquando iuſtitiam, Beata Virgo ſemper miſericordiam exercet. Vnde in hoc etiam illæ Virgines ſe fatuas præbuerunt. Nam, ſi quemadmodum: *Domine, Domine,* inclamauerunt; ita inclamarent: *Domina, Domina:* illam fortaſſe repulſam non paterentur; quia Matris miſericordia Filij iuſtitiam temperaret.

B. Virgo ad miſerendum velociſſima. — Richard. — D. Epiph. — *Velocior aliquando ad ſuccurrendum Virgo Mater, quàm eius Filius.* — D. Anſel. — *Præſtat aliquando Matrem, quàm Filium implorare.*

17. De Adamo olim Deus: *Non eſt,* inquit, *bonum hominem eſſe ſolum: faciamus ei adiutoriũ ſimile ſibi.* Gen. 2. n. 18. Quæ verba D. Bern. loco citato transtulit ad Chriſtum Dominum, & Virginem matrem: *Sufficere,* inquit, *poterat Chriſtus; ſiquidem & nunc omnis ſufficientia noſtra ex eo eſt: ſed nobis bonũ non erat, eſſe hominem ſolum.* Et rationem reddit: *Diuinam,* inquit, *in eo reuerentur homines maieſtatem: non ſola illi cantatur miſericordia, cãtatur pariter & iudiciũ. Denique Deus noſter ignis conſumens eſt. Quidni vereatur peccator accedere; ne quemadmodum fluit cera à facie ignis, ſic pereat ipſe à facie Dei?* Et paulò pòſt: *Quid ad Mariam accedere trepidet humana fragilitas? Nihil auſterum in ea, nihil terribile, tota ſuauis eſt. Reuolue diligentiùs euãgelicæ hiſtoriæ ſortẽ vniuerſam; & ſi quid increpatoriũ, ſi quid durũ, ſi quod denique ſignũ vel tenuis indignationis occurrerit in Maria; de cætero ſuſpectã habeas, & accedere verearis.* Pater ille familias etiam amico tres panes de nocte poſtulãti, durior ac ſeuerior reſpondit: *Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, & pueri mei mecum ſunt in cubili; nõ poſſum ſurgere, & dare tibi.* Luc. 11. n. 7. At verò hæc materfamilias nemini rigida, ſeu immitis, omnibus benigna & ſuauis: *Qui mane,* inquit, *vigilant ad me, inuenient me.* Prou. 8. n. 17. Et rurſus: *Beatus, qui vigilat ad fores meas quotidie, & obſeruat ad poſtes oſtij mei. Qui me inuenerit, inueniet vitam, & hauriet ſalutem à Domino.* Ibidem, 34. & 35. Nunquàm duriter excludit, qui ſe humiliter implorant.

In Chriſto etiã iuſtitia timenda, in Virgine ſola miſericordia amanda. — D. Bern. — *Paterfamilias aliquando duriter, mater ſemper humaniter reſpondet.*

17. Illud autem eſt in hac Virginis miſericordia commendandum, quod non ſolùm, dum vixit inter homines; ſed etiam dum regnat ſuper Angelos, miſeretur. De qua re Diuus Petrus Damianus ſerm. 1. De Natiuitate Virginis: *Nunquid,* inquit, *quia ita deificata, ideò noſtræ humilitatis oblita es? Nequaquã, Domina. Scis, in quo diſcrimine nos reliqueris; vbi iaceant, quantum deliquerint ſerui tui. Non enim conuenit tãtæ miſericordiæ, tantam miſeriam obliuiſci: quia etſi ſubtrahit gloria, reuocat natura. Non enim ita memoraris iuſtitiæ Dei ſolius, vt miſericordiam nõ habeas: neque ita es impaſſibilis, vt ſis incompaſſibilis.* Immò quemadmodũ olim Booz ad Ruth: *Benedicta,* inquit, *es à Domino filia, & priorem miſericordiam poſteriore ſuperaſti.* Ruth 3. n. 10. Ita Beatæ Virginis miſericordia in patria, ſuperat eiuſdem miſericordiam in via. Vnde D. Bonauent. in Speculo, c. 8. *Magna,* inquit, *fuit erga miſeros miſericordia Mariæ adhuc exulantis in mũdo; ſed multò maior erga miſeros eſt miſericordia eius iam regnantis in cælo. Maiorem per beneficia innumerabilia nũc oſtendit hominibus miſericordiam: quia magis nunc videt hominum miſeriam.*

B. Virgo non modò viuens in terra; ſed etiam triumphans in cælo miſeretur. — D. Pet. Dam. — *Miſericordior in patria, quàm in via.* — D. Bonau.

Omnia miſericordiæ opera à Beata Virgine exercentur.

18. QVòd ſi Beata Virgo omnes hominum miſerias intuetur; omnibus proculdubiò patrocinatur. Idcircò etiam D. Epiphanius Orat. De eius laudibus, *Multoculam* appellat, quaſi multos habentem oculos: & propterea comparat Cherubinis, quos Ezechiel cap. 10. num. 12. & Ioannes Apoc. 4. num. 6. plenos oculis deſcribunt: non ſolùm ad ſignificandam multitudinem rerum, quas in Deo videt; ſed etiam ad ſignificandam multitudinem miſeriarum, quibus in terra prouidet. Cùm enim miſericordia circa miſeriam verſetur, vt docet D. Thom. 2. 2. q. 30. art. 1. tua miſericordia, ô Deipara, miſerias, quibus medeatur, inquirit, & cùm maxima ſit tua hæc miſericordia; nullam noſtram miſeriam excludit, ſed ad omnem ſubleuandam ſe extendit. Vnde Richardus Victorinus ad illa verba: *Duo vbera tua, ſicut duo hinnuli.* Can. 4. num. 5. *Adeò,* inquit, *pietate replentur vbera tua, vt alicuius miſeriæ notitia tacta, lac fundant miſericordiæ; nec poſſis miſerias ſcire, & non ſubuenire. Et quid mirum, ſi miſericordia affluis, quæ ipſam miſericordiam peperiſti? Carnalia in te Chriſtus vbera ſuxit, vt per te nobis ſpiritualia fluerent. Cùm enim miſericordiam lactaſti, ab eadem miſericordiæ vbera accepiſti.*

Sicut omnes miſerias noſtras è cælo videt: ita omnibus prouidet. — D. Epiph. — D. Thom. — Richard. — *Vbera miſericordiæ in Virgine.*

19. Itaque, ô Virgo Mater, vbi noſtras miſerias inuenis, ibi tuas miſericordias effundis. Nam ſiue ad corporales, ſiue ad ſpirituales miſerias attendas, omnes miſericordiſſimè abſtergis. Et vt à corporalibus exordiar, eſurientes paſcis, ſitientes potas, nudos operis, ægrotos inuiſis, peregrinos ſuſcipis, captiuos redimis, mortuos ſepelis. Paſcis

B. Virgo paſcit eſurientes.

ſcis quidem eſurientes; quia tu es facta illa vidua Sarephtenſis, quæ Heliam fame tabeſcentem pane ſubcinericeo refecit.3.Reg.17. n.15. Quàm multi enim hodie fame interirent, niſi tuis epulis,ô Virgo,ſuſtentarentur? Sitientes potas: quia tu es decora illa Rebecca, quæ ſeruum Abrahæ Eliezerum,multa ſiti areſcentem,oblato liberaliter potu recreauit,dicẽs:*Bibe Domine mi*.Gen.24. num. 18. Non enim dubium, quin multi ſiti extinguerentur, niſi de tuæ miſericordiæ fontibus copioſos atque vberes latices haurirent. Nudos operis:quia tu es illa Tabitha *plena operibus bonis, & eleemoſynis,quas faciebat*:ad quam in vrbe Ioppæ omnes viduæ confugiebant; & quam,vt commune ſuæ viduitatis & paupertatis leuamentum, obſeruabant, *oſtendentes tunicas & veſtes, quas faciebat illis*. Act.9.num.36.& 39. An vllum, obſecro,ô Virgo,ſeruum habes in domo tua,quem ſeminudum algere patiaris? Abeſt profectò, abeſt talis à Beata Virgine inclementia:*Non timebit domui ſuæ à frigoribus niuis: omnes enim domeſtici eius amicti ſunt duplicibus*. Prou.31.num.21.Non ſimplici tantùm, ſed duplici amictu, lineo & laneo, ſeruos tuos, ô Beata Virgo, contra temporis iniurias protegis ac defendis.

Potat ſitientes.

Operit nudos.

20. *Inuiſit ægrotos.*

Iam verò ægros quanta cum miſericordia inuiſis? Ægrotabat lethali quadam ſyncope, ſeu deliquio Balthaſar, *Compages renum eius ſoluebantur, & genua eius ad ſe inuicem collidebantur*. Dan. 5. n.6.nullum tanto malo inueniri poterat medicamentum. Ecce tibi *Regina domum conuiuÿ ingreſſa eſt,& proloquens ait:Rex, in æternum viue*. Ibidem n.10. Quaſi bene ſperare iuberet,& deploratæ ſalutis ægrum in ſpem vitæ reuocaret. Neque verbis tantùm, ſed etiam auxiliis adiuuit, dum Prophetam Danielem accerſi iubet, qui præſentem tanto morbo medicinam adhiberet. Non minor eſt tua miſericordia, ô Deipara: quoties enim & publica ſecularium, & priuata Religioſorum Xenodochia miſericorditer inuiſis? Quoties ſalutaria ſingulis morbis antidota præſcribis? Quoties ægra corpora,multóque magis ægros animos ſingulari tuæ præſentiæ ſolatio perfundis?

21. *Suſcipit peregrinos.*

Peregrinos ſuſcipis: tu enim es illa Sara, quæ tribus Angelis ſuum in hoſpitium ſuſceptis, accelerauit, & tria ſata ſimilæ commiſcuit, & panes ſubcinericeos fecit, quibus ſuos hoſpites, ſi non lautè,certè benignè paſceret ac reficeret.Gen. 18. n.6. Tu illa pia Rahab,quæ duos Hebræorum exploratores liberali hoſpitio excepit,& ad montana incolumes remiſit, Ioſ.2. num. 1. & 15. Quis enim ad poſtes oſtij tui, ô Beata Virgo, etiam nocte intempeſta vigilauit,cui ſtatim tua limina non paterent?Captiuos redimis: quia tu es illa Maria ſoror Moyſis & Aaronis, quæ ſimul cum fratribus populum Iſraëliticũ de ſeruitute Ægyptiaca liberauit;iuxta illud Dei ad populum:*Eduxi te de terra Ægypti; & de domo ſeruitutis liberaui te: & miſi ante faciem tuam Moyſen & Aaron & Mariã*. Michææ 6.num.4.Quaſi per hos duces illa captiuitas ſolueretur. Tu illa ſapiens Thecuitis, quæ Principem Abſalonem ab exilio reuocauit,2.Reg. 14.num.1. & 21. Tu illa miſericors Eſther, quæ non minùs ſuum populum, quàm ſuum animum ab Aſſueri tyrannide redemit, dicens: *Dona mihi animam meam,pro qua rogo;& populum meum,pro quo obſecro*. Eſther 7. num.3. Proh! quàm multi hodie patria libertate perfruuntur,qui ſi te,ô Virgo, redemptricem non haberent, hoſtilibus carceribus incluſi, immò ſepulti tenerentur?

Redimit captiuos.

22. *Sepelit mortuos.*

Mortuos tandem ſepelis: quia tu es illa pia funerum curatrix Reſpha,quæ videns ſeptem viros de domo Saülis mortuos & inſepultos; toto ſex menſes, donec ſepulturæ traderentur, cuſtodiuit. *Tollens enim*,inquit Textus,*cilicium, ſubſtrauit ſibi ſupra petram ab initio meſſis,donec ſtillaret aqua ſuper eos de cælo;& non dimiſit aues lacerare per diem, neque beſtias per noctem*. 2. Reg. 21. n.10. Quàm multa ſæpè cadauera inhumata iacuerunt, quæ ſepulturas, vel propter paupertatem non aſſequebantur, vel propter prauitatem non merebantur: quibus tamen tu, ô Virgo, paupertate excluſa, & prauitate expiata, præſtitiſti, vt eccleſiaſticis donata ſepulturis molliter cubarent?

23. *Spiritualis miſericordiæ opera exercet.*

En tua ſingularis miſericordia ad corporales miſerias releuandas, ô Mater miſericordiæ, ſed quàm prõpta es ad ſpirituales miſerias abolendas? Bonum præſtas conſilium,ignorantes doces,mœſtos conſolaris,errantes corripis,iniurias remittis, offenſas ſuſtines,Deum pro viuis & defunctis iugiter deprecaris:ſingula conſideranti non difficilè patebunt. Bonum præſtas conſilium: quia tu illa Abigaïl, quæ Dauidem ſalubriter monuit, ne occideret Nabalem.1.Reg.25. n.28. Tu illa Rebecca,quæ filium ſuum Iacobum vtiliter monuit, vt paternam benedictionem præoccuparet, & fraternam iracundiam,fugiendo in Meſopotamiam, præcaueret. Gen.27.num.6. & 41. Tu illa Regina Bethſabee, quæ filium ſuum Salomonem prudenter monuit, ne daret mulieribus ſubſtantiam ſuam. Prou.31. num.3. quod vtinam ille, vt par erat,obſeruaſſet. Quàm ſalubria præſtas,ô Virgo, hominibus conſilia? Vt peccatis renuntient, virtutibus inſiſtant, mundum aſpernentur, Deum amplectantur; denique totos ſe à terrenis abducant, transferant ad diuina.

Præſtat bonũ conſilium.

24. *Docet ignaros.*

Ignorantes doces:quia tu illa ſapiens Debora, quæ Iſraëlitas de ſuis ſingulos officiis erudiebat: Iudic.4.à n 4. Tu illa Prophetis Holda,quæ diuina rudi populo oracula euulgabat. 4. Reg. 22. n. 14. Tu illa mater Salomonis, quæ filium ſtatu Regem, ætate puerum, vſu inexpertum, iuuenili licentia innumeris periculis proximum, non ceſſabat ad frugem, ad pietatem, ad religionem informare,iuxta illud: *Viſio,qua erudiuit eum mater ſua*. Prou.31. n.1. Hoc tuum munus, ô Deipara; vt ignorantiæ tenebras tuæ ſapientiæ lumine diſſipes ac diſpellas. *Sicut turris Dauid collum tuum, quæ ædificata eſt cum propugnaculis*. Cant. 4. n. 4. Hebraïcè: *Conſtructa ad diſciplinas*: ſeu,vt vertit Pagninus: *Ædificata ad docendum*. Ex te enim diſcimus,& docemur. Tuum templum, gymnaſium quoddam eſt, in quo ſeculares ſuas regere familias;Eccleſiaſtici ſuas paſcere oues; Religioſi ſuas animas ad perfectionem excolere doceantur & informentur.

25. *Conſolatur mœſtos.*

Mœſtos conſolaris:quia tu illa Ruth,quæ mœſtam ac deſolatam Noëmi conſolabatur. Ruth 1. n.16.Flebat Noëmi,flebat & Ruth: peregrinabatur Noëmi, peregrinabatur & Ruth: mille infortunia patiebatur Noëmi, mille patiebatur & Ruth: nunquàm hæc ab illius latere recedebat: mœrenti ac laboranti ſocrui, ſolatio ac præſidio affutura. Quàm benè, ô Deipara, mœrentium conſolatrix, tuum munus imples, & ab oculis eorum omnem lacrymam abſtergis? In eos triſtitiæ fluctus multi ſæpè deueniunt, vt parum abſit, quin laqueo collum inſerant, pugionem pectori infligant, corpus in præcipitium deuoluant. Ecce tibi feſtina prouolat conſolatrix afflictorum,& laqueo collum expedit, pugionem è pectore detorquet, pedes à præcipitio auertit; &, quod eſt caput, totum animum præ triſtitia fluctuantem ac æſtuantem, reddita, immò addita hilaritate, mitigat

rigat & ſerenat. Quis te neget totius mundi ſolatium, ô Deipara, quæ tam multis conſolationibus in mœrentium animos non iam ſtillas, ſed exundas?

26. *Corripit errantes.* Sed neque memoriam deponis, ſi quando opus eſt errantes miſericorditer corripiendi. Tu enim es illa Sara, quæ inſolentiam ancillæ ſuæ Agar animaduertens, non ſolùm virgam arripuit, vt ſuauiter cæderet, Gen. 16. num. 6. ſed etiam domo excluſit, vt duriùs ac ſecuriùs puniret. Gen. 21. n. 10. Tu illa Iahel, quæ extremam Siſaræ iniquitatem, non ferens, clauum & malleum aſſumpſit, & dormienti vtcunque tempus terebrauit. Iud. 4. num. 21. Tu illa Iudith, quæ Holofernis arrogantiam ac tyrannidem non ſuſtinens, gladium dextra, & ſiniſtra comam dormientis apprehendit, & implorato Numine, fortiter ac feliciter iugulauit. Iud. 13. num. 10. Tu quoque miſericordiæ Mater, iuſtitiæ non obliuiſceris, vt etiam puniendo miſericordiam exerceas: dum, vel ipſi, qui punitionem ſentiunt; aut ſaltem, qui punitionem vident, ad meliorem frugem reuocentur. *Remittit iniurias.* Iniurias verò, quàm libens ac facilis remittis? Tu enim es illa Suſanna, quæ falſo inſimulata crimine, iniuriam ex animo condonauit. Dan. 13. num. 42. Tu illa Sara, vxor Tobiæ, quæ ab ancilla, ingenti in os probro vulnerata, contumeliam non regeſſit, ſed remiſit. Tob. 3. num. 9. Tu illa Anna mater Samuëlis, quæ à Phenenna æmula ſua quotidianis conuitiis laceſſita, omnia tacendo & ignoſcendo ſepeliebat. 1. Reg. 1. num. 8. Quantis te, ô Deipara, iniuriis prouocant & laceſſunt, quà Hæretici, quà Gentiles, quà rebelles & exleges Chriſtiani? Quibus tamen Matrem miſericordiæ te oſtendis eò liberaliorem in condonando, quò illi procaciores ſunt in offendendo.

27. *Suſtinet offenſas.* Cæterùm proximorum offenſas quanto ſilentio ſuſtines, quanta patientia prætermittis? Tu illa Rachel, quæ Liam iuueniliter inſultantem patienter ſuſtinebat. Gen. 30. num. 15. Tu illa Sunamitis, quæ ſuos creditores debita importunè repetentes humiliter tolerabat. 4. Reg. 4. num. 1. Tu illa ſponſa ſancta, quæ & ſodalium rixas, Cant. 1. n. 5. & fratrum pugnas, ibidem, n. 9. vt vigilum, ſeu excubiarum iniurias, Cant. 5. num. 7. modeſtè patiebatur. Quantis te, ô Virgo, moleſtiis afficiunt, quantis calumniis vellicant, quantis blaſphemiis proſcindunt, qui de tuis beneficiis viuunt, & incolumes ſeruantur? Quorum tu proteruiam & audaciam ſereno vultu diſſimulas, & tranquillo animo recondis, ac tandem ſingulari beneuolentia ac beneficentia rependis. *Deprecatur pro viuis ac defunctis.* Tandem pro viuis ac defunctis iugiter deprecaris. Nam, ſicut Chriſtus Dominus ſemper apud Patrem pro nobis deprecatur; iuxta illud Apoſtoli: *Semper viuens ad interpellandum pro nobis.* Hebr. 7. n. 25. Ita & Mater, Filij miſericordiam imitata, vt obſeruat Idiota, prologo in Contemplatione De Virgine, ſemper apud Filium & Patrem pro nobis interpellat. Nihil eſt, quod Filius oſtendendo vulnera, non impetret; nihil, quod Mater oſtendendo vbera, non exoret. Ipſa eſt ciuitas refugij, ad quam omnis, qui fundit ſanguinem, dum ſe recipit, liberatur. Numer. 35. numer. 6. Ipſa thronus miſericordiæ, de quo Apoſtolus, *Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ eius, vt miſericordiam conſequamur.* Hebr. 4. num. 16. Ipſa *propitiatorium de auro mundiſſimo.* Exod. 25. n. 17. ad quod non modò vnus populus, ſed totus mundus accurrit, miſericordiam imploraturus. *Andr. Cret.* Vnde Andreas Cretenſis: *Placa*, inquit, *Dominum pro communi figmento. Nam quandiu quidem verſabaris in terris, te habuit parua terræ portio: ex quo autem translata es è terra, te vniuerſus mundus continet, commune propitiatorium.*

28. *B. Virgo in cælum aſſumpta, terræ patrocinatur.* En, vt Beata Virgo etiam in cælo conſtituta, omnia miſericordiæ opera in terris exerceat: nec indignum ſua dignitate arbitretur, ſi noſtris neceſſitatibus medeatur. Mardochæus olim ad Eſther regium in ſolium euectam, *Quis nouit*, inquit, *verùm idcircò ad regnum veneris, vt in tali tempore præparareris?* Eſther 4. n. 14. Quaſi diceret: Regina facta es, non ſolùm, vt regia dignitate perfruaris; ſed etiam, vt in noſtra neceſſitate nobis patrocineris. Sic & Beata Virgo, quaſi hominum cauſa in cælum aſcenderit, res hominum iugi apud Deum oratione negotiatur. *D. Bern.* Vnde D. Bern. ſerm. 1. De Aſſumptione: *Aduocatam*, inquit, *præmiſit peregrinatio noſtra, quæ tanquàm Iudicis Mater, & mater miſericordiæ, ſuppliciter & efficaciter ſalutis noſtræ negotia pertractabit.* *B. Virgo promptior ſuccurrit, quàm Eſther.* Et quidem multò promptior, quàm Eſther. Hæc enim à Mardochæo ſemel rogata, vt pro populo apud Aſſuerum intercederet, recuſauit: cauſata periculum mortis, quod incurreret, ſi ad Regem iniuſſa ingrederetur. Eſther 4. n. 11. At verò Beata Virgo nullas hominum preces, ſi iuſtæ fuerint, excludit: omnes ad Filium portat, vt ab eo miſericordiam reportet. *B. Virginis miſericordia ab intrinſeco.* Scilicet, ſua eam affectio magis, quàm vlla externa oratio impellit ad deprecandum. Nam, iuxta D. Paulum, ſicut electa Dei, ſancta & dilecta induerat *viſcera miſericordiæ.* Coloſſ. 3. num. 12. Et verè dicere poterat: *Ab infantia mea creuit mecum miſeratio: & de vtero matris meæ egreſſa eſt mecum.* Iob 31. num. 18. Denique ferculum illud erat, quod fecit verus Salomon, Æternum Verbum, & *media charitate conſtrauit propter filias Hieruſalem.* Cant. 3. num. 10. Quaſi non extrinſecùs adiuncta, ſed intrinſecùs innata illi charitas videatur; vt exinde, tanquàm è natiuo fonte, in homines deriuetur. *D. Bonau.* Vnde D. Bonau. in Speculo, cap. 14. *Quis*, inquit, *dubitare poterit, omninò in charitatis affectionem tranſiſſe viſcera Mariæ; in quibus ipſa, quæ Deus eſt, charitas nouem menſibus corporaliter requieuit?* Ex quibus patet Beatæ Virginis ad patrocinandum promptitudo: quæ omnibus, & omni tempore, & circa omnes miſerias, non lenta, ſed feſtina; denique non externis tantùm ſollicitata precibus, ſed internis ſtimulata affectibus patrocinetur.

SECTIO II.

Beatiſſima Virgo in patrocinando efficax.

1. *B. Virgo quidquid orat, exorat.* QVid à Deo Beatiſſima Virgo pro hominum ſalute orat, quod nō exoret? De Chriſto Domino Martha: *Scio*, inquit, *quia quæcūque popoſceris à Deo, dabit tibi Deus.* Ioan. 11. n. 22. Sed non minora de Beata Virgine dicere auſus eſt D. Bern. *D. Bern.* ſerm. De Natiuitate: *Quæramus*, inquit, *gratiam, & per Mariā quæramus: quia quod quærit, inuenit, & fruſtrari non poteſt.* Efficax olim fuit in orando Deo Helias. Nam, cùm voluit, orando clauſit cælum, ne plueret. 3. Reg. 17. num. 1. & cùm voluit, clauſum aperuit ad pluendum. 3. Reg. 18. à num. 41. *D. Chryſ.* Vnde D. Chryſ. ſerm. 2. De Helia: *Clauis*, inquit, *cæli fit ſermo Heliæ ſanctiſſimi: iubet enim, & clauditur cælum; orat poſtmodum, & aperitur: vt Sāctorū meritum monſtraretur, non ſolùm in terris poſſe quod voluit; ſed etiam in cæleſtibus poſſe impetrare quodcunque petierit.* Verùm hæc Heliæ efficacitas

non

B. Virgo cæli clauis, non vt claudat, ſed vt aperiat.

non ſolùm in conferendis bonis; ſed etiam in inferendis malis; immò priùs in malis, quàm in bonis exercita eſt: priùs enim cælum clauſit ad iuſtitiam, quàm aperuit ad miſericordiam. Tua verò efficacitas, ô Virgo, totam ſe ad communicanda beneficia, auertendáque ſupplicia impendit. Clauis cæli es maiori iure, quàm Helias; non vt illud claudas, ſed vt aperias; non vt iram Dei in terram, ſed vt miſericordiam effundas. Immò clauem non habet Beata Virgo, ſicut neque Arca fœderis clauem dicitur habuiſſe: quia beneficia ſua non claudit, ſed pandit: omnia eius bona omnibus patent, omnibus liberaliter communicantur.

2. *B. Virginis manus efficaciores ad beneficia multiplicanda, quàm Heliæ.*

Fecit olim idem Helias *aquæductum quaſi per duas aratiunculas in circuitu altaris.* 3. Reg. 18. n. 32. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Fecit ſulcum duorum ſatorum ſeminis in circuitu altaris*: ſeu, vt interpretatur Rabbi Salomon: *Fecit in circuitu altaris foſſam quinquaginta cubitos patentem.* Deinde iuſſit, vt in eam duodecim hydriæ effunderentur. *Et currebant*, inquit Textus, *aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta eſt.* Ibid. num. 35. Sed dubitari poteſt, quo pacto tam paucæ hydriæ tantam foſſam impleuerunt: vt non ſolum effluere & abundare, ſed etiam affluere & redundare videretur.

Rabbi Salom. Lyran.

Reſpondet idem Rabbi Salomon, Lyra non repugnante, cùm Heliſæus miniſter Heliæ vnam ex illis hydriis effunderet, priùs aquam in manus Heliæ cecidiſſe, ibíque diuinitus ſic multiplicatam, vt cum illo magno incremento in foſſam deriuaretur, additque ad hoc miraculum alluſiſſe ſeruum illum Regis Ioſaphat, qui tribus Regibus ſiti pereuntibus, & Prophetam, qui aquam diuinitùs miniſtraret, inquirentibus, reſpondit: *Eſt hic Heliſæus filius Saphat, qui fundebat aquam ſuper manus Heliæ.* 4. Reg. 3. n. 11. Quaſi diceret: Quemadmodum olim Heliſæus fundendo aquas in manus Heliæ, aquas multiplicauit: ita & nunc faciet, vt de terra ſubitò erumpant. Si ergo manus Heliæ tantam vim ad multiplicandam aquam habuerũt, quam efficacitatẽ Beatiſſima Virgo non habebit, cùm eleuauerit manus ſuas in Sancta ad Deũ pro

D. Bernard.

peccatoribus deprecandum? Vnde D. Bern. ſer. De Natiuitate: *Quidquid*, inquit, *illud eſt, quod offerre paras, Mariæ commendare memento; vt eodem alueo ad largitorẽ gratiæ, gratia redeat, quò influxit. Fortè manus tuæ, aut ſãguine plenæ, aut infectæ ſũs muneribus, quòd non eas ab omni munere excuſſiſti; ideóque modicum iſtud, quod offerre deſiderat, gratiſſimis illis, & omni acceptione digniſſimis Mariæ manibus, offerendum tradere cura, ſi non vis ſuſtinere repulsã.*

3. *B. Virginis preces potentiores ad repellenda mala, quàm Heliſæi.*

Sed quid de efficacitate Heliſæi ad orandum? Certè magiſtro ſuo Heli nihilo extitit inferior; ne dicam, multò ſuperior euaſit, vt ſequens euentus manifeſtat. Longè maior fames fuit olim in Samaria ſub Heliſæo quàm fuerat ſub Helia. Nam Heliæ tempore nulla mater, vt famem pelleret, dicitur, filium ſuum comediſſe: at verò tempore Heliſæi, in obſidione Samariæ, quædam mater, ne fame periret, filium comedit: vt patet ex 4. Reg. 6. num. 29. Quem euentum inauditæ atrocitatis cùm audiſſet Ioram Rex Iſraël: *Scidit veſtimenta ſua, & ait: Hæc mihi faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit caput Heliſæi ſuper ipſum hodie.* Ibidem, num. 30. & 31. Sed quid, ô Rex, malè de te meruit Heliſæus? Cur in Prophetam innocentem tantùm ſtomachi effundis? Iraſcere vel tibi, cuius ſcelera has de cælo plagas euocarunt: vel Regi Syriæ, qui dira obſidione Samariam in tantas anguſtias redegit: vel mulieri crudeliſſimæ, quæ filio mortem intulit, ne famem ipſa atrociſſimam ſuſtineret. At Propheta quid commiſit, vt tam gra-

A ues illi pœnas miniſteris? Reſpondet Lyranus aptè ad rem præſentem; propterea Regem Prophetæ ſuccenſuiſſe: *Eò quòd*, inquit, *afflictionem illam ſuis precibus non auferebat: tenens eas efficaces apud Deũ ad hoc impetrandum.* Quam reſpõſionem deſumpſiſſe videtur ex D. Ambr. lib. 3. offic. c. 14. vbi hoc Regis conſilium interpretatus: *Heliſæo*, inquit, *Propheta mandauit necem, cuius poteſtate fore crederet, vt obſidionem ſolueret propulſaret famẽ.* Quaſi crederet Ioram, Heliſæum tantam apud Deum efficacitatem habiturum, vt quidquid peteret, facilè impetraret: & propterea obſidionem non ſolui, & famem non propulſari, quòd Propheta in preces coram Deo non effunderetur: vnde in eum, tanquàm in valentem impedire mali cauſam, & non B volentem, inuehebatur. Si Rex improbus & idololatra tantum tribuit precibus Heliſæi: quantum par eſt, ô Virgo, vt tuis precibus Chriſtianis hominibus tribuatur? Quidquid à Filio poſtulaueris, facilè procul dubiò conſequeris.

Lyra. D. Ambr.

4. *Rachel ſepelitur in via, vt ſuis captiuis illac tranſituris patrocinetur.*

Moriturus Iacobus filium ſuum Ioſephum inter alia ſic affatur: *Mihi*, inquit, *quando veniebam de Meſopotamia, mortua eſt Rachel in terra Chanaã, in ipſo itinere; eratque vernum tẽpus, & ingrediebar Ephratam, & ſepeliui eam iuxta viam Ephratæ.* Gen. 48. n. 7. Sed, cur hanc hiſtoriam de ſepultura Rachelis in via, bonus Patriarcha retexuit? Reſpondent Hebræi apud Lyram, vt diſcriminis rationem redderet, cur ſe in ſepultura duplici maiorum ſuorum ſepeliri præceperit: vt patet ex ſuperiori cap. num. 30. & tamen Rachelem ipſe in C via extra illum patrium tumulum ſepeliuerit. Ratio autem fuit, inquiunt Hebræi, vt alias omittam, quia Iacob ex diuina reuelatione præſciuit, tempore Nabuchodonoſoris Regis, deſtruendam eſſe Ieroſolymam. 4. Reg. 25. à num. 1. & populum captiuum per Nabuzardam in Babylonem ducendum; & iuxta ſepulchrum Rachelis tranſiturum; eámque de ſepulchro miraculosè clamaturam ad Deum, imploraturámque auxilium ſuper populum ſuum; iuxta illud: *Vox in excelſo audita eſt lamentationis, luctus & fletus Rachel plorantis filios ſuos, & nolentis conſolari ſuper eis, quia non ſunt.* Ier. 31. n. 15. Ad quem locum in Euangelio alluditur: *Rachel plorans filios ſuos.* Matth. 2. num. 18. D Itaque Rachel iuxta Hebræos multò antè à Deo conſtituitur populo ſuo mediatrix. Tantas enim vires eius oratio habitura erat, vt etiam de ſepulchro euolans, Hebræos de captiuitate liberatura crederetur. Quid ergo mirum, ſi Beata Virgo Rachele potentior, mundo periclitanti à Deo patrona deſignetur? Et fortaſſe illud fuit myſterium ſepeliendi Beatam Virginem in valle Ioſaphat, vbi extremum iudicium futurum eſt; vt refert Brochardus in Deſcriptione terræ ſanctæ. Nam, ſicut Rachel in eo loco ſepulta eſt, ex quo tranſeunti populo captiuo poſſet auxiliari: ita & Beata Virgo ſepelitur in ea valle, in qua hominibus ad iudicium vocatis patrocinetur. Quis ſub hac patrona iratum Iudicem vereatur?

Lyra. *B. Virgo in valle Ioſaphat ſepulta, vt in extremo Iudicio patronam ſe præſtet.* Brochard.

5. *Ruth ſui populi patrona à B. Virgine ſuperatur.* Abul.

E Non minùs olim Moabitæ, quàm Madianitæ peccauerunt, Iſraëlitas ad luxuriam & idololatriam prouocantes: vt Abul. qu. 13. ad c. 5. Num. latiùs oſtendit. Et nihilominùs Deus totam iram ſuam à Moabitis in Madianitas trãsfudit: hos puniendos tradidit, illos autem illæſos prætermiſit. *Hoſtes*, inquit, *vos ſentiant Madianitæ, & percutite eos*, &c. Numer. 25. num. 17. Cur, quæſo, abſtinet à Moabitis? Reſpondet Abul. citatus, propter merita Ruth, quæ naſcitura erat ex Moab. Et probat: quia, poſtquàm Ruth nata eſt, *Dauid*, inquit Textus, *percuſſit Moab; & menſus eſt eos funiculo,*

coæquans

coæquans terræ, 2.Reg.8. num. 2. Nam ſicut vitis propter fructum ex ea producendum ſeruatur & colitur: fructu autem iam collecto, amputatur, & in ignem mittitur. Ita populus Moabiticus propter Ruth ex ea naſcituram incolumis ſeruari & cuſtodiri iubebatur: ea verò in lucem prodeunte, quaſi ſuo iam præſidio denudatus, multis percuſſionibus, & extremis cladibus patebat. Si igitur Ruth nullis partibus cum Beata Virgine comparanda debitas pœnas à ſuis maioribus depulit: Beata Virgo non vni tantùm Ruth; ſed omnibus fœminis, immò & creaturis omnibus præferenda, quantum afferet humano generi patrocinium?

6. *Aqua Hebræis data, & conſeruata ob merita Mariæ ſororis Moyſis.*

Miraculo data fuit Hebræis aqua in ſolitudine, Exod.17. num. 6. miraculo conſeruata. Tradunt enim Hebræi, illum fontem è ſilice diuinitùs erumpentem, toto tempore, quo Iſraëlitæ per deſertum iter agebant, illos fuiſſe comitatum; ſiue reuera ipſa rupes pariter cum illis ambularet; ſiue quod non eſſe minùs mirabile, ſolus fluuius, modò per accliuia montium violentius aſcenderet; modò per decliuia vallium pacatus decurreret; modò per æquata camporum compoſitus ſequeretur, iuxta illud Apoſtoli: *Conſequente eos petra.* 1.Corinth. 10. num. 4. At, cuius meritis tantum miraculum obtinere potuerunt? Reſpondent Rabbi Salomon apud Lyram, Numer.20. num.6. & Rabbi Iſaac apud Genebrardum, Pſal.77.n.19. meritis Mariæ ſororis Aaron. Et probant: quia anno quadrageſimo ab egreſſione de Ægypto, poſtquàm deſcribitur mors Mariæ, ſtatim additur aquæ defectus: *Mortuáque eſt*, inquit Textus, *ibi Maria, & ſepulta eſt in eodem loco: cúmque indigeret aqua populus*, &c. Num.20.num. 1.& 2. vt tacitè quodammodo ſignificaretur, illam aquam totos quadraginta annos meritis Mariæ redundaſſe: ſiquidem Maria deficiente, ſtatim additur & aquam defeciſſe. Quis ergo dubitet, ô Maria, non Aaronis ſoror, ſed Deipara, immenſa quædam gratiarum flumina ex tuis meritis in Eccleſiam redundare; multò diutiùs duratura, quàm durauerit ille puteus Mariæ? Nam ille tandem puteus, Maria deficiente, defecit: hæc flumina, te perennante, perennabunt.

Rabbi Sal. Rabbi Iſa. Lyra. Genebr.

Plura Chriſtianis beneficia collata ob merita Mariæ Deiparæ.

7. *Soror Moyſis ſtabat procul; Maria Virgo propè.*

Illa quærebat externam nutricem, hæc præſtabat. Richard.

Moyſi adhuc infanti, & prope Nilum expoſito, adfuit eius ſoror Maria ſtans procul, & conſiderans euentum rei, & à filia Pharaonis impetrauit facultatem quærendæ nutricis, quæ puerum lactaret. Exod.2.num.4.& 7. Non minùs profectò in omnium hominum tutelam excubat Beata Virgo, non quidem procul ſtans, ſed proximè aſſiſtens: nec externas nutrices ad lactandum negotiatur, ſed ipſa ſe exhibet in nutricē. Vnde habere dicitur *duo vbera*. Cant.4.n.5. quibus interprete Richardo Victorino, gemellos alit infantes, iuſtos, ſcilicet, & peccatores, his veniam, illis gratiam impetrando. Nec mirum. Nam, ſi Sara non modò filium in ſingulari; ſed etiam filios in plurali, vt eſt in Hebræo, lactaſſe dicitur, Gen.27. num.7. quia, vt Hebræi interpretantur, non ſolùm propriū filium Iſaac, ſed etiam alienos in domum ſuam inuitatos, ad lactis vbertatem oſtendendam, indulgentiſſimè lactabat; cur non dicatur Beatiſſima Virgo, & iuſtos, quos tanquàm proprios filios agnoſcit; & peccatores, quos ſibi adoptare deſiderat, lactare: vt ſuæ miſericordiæ vbertatem, ſeu immenſitatem omnibus manifeſtet?

8. *Sara ſoror Abrahæ fratri patrocinatur.*

Abraham ſui diſcriminis in Ægypto præſcius, ad Saram confugit, dicens: *Dic, obſecro te, quòd ſoror mea ſis; vt bene ſit mihi propter te, & viuat anima mea ob gratiam tui.* Gen.12. n.13. Nec ſua eū ſpes fefellit. Nam Ægyptij *Abraham bene ſunt vſi propter illam, fuerúntque ei oues, & boues.* Ibid. n. 16. Quid dubitas, ô peccator, quiſquis ante Deum iudicem periclitaris, confugere ad hanc Patronam, cum hac prece: *Dic, obſecro te, quod ſoror mea ſis*, &c. Ego quidem tibi me trado in viliſſimum mancipium: tu verò mihi te ne deneges in ſororē. Sic precanti patrocinabitur Virgo, ſerenabitur Iudex, omnia feliciter contingent. Ita hunc locum expoſueram, cùm apud D.Bonau. in Speculo Virginis, cap.6. ſic expoſitum inueni: vbi Beatiſſimam Virginem alloquutus: *O Sara noſtra*, inquit, *dic, obſecro, quòd ſoror noſtra ſis, vt propter te bene nobis ſit à Deo, & ob gratiam tui viuat anima noſtra in Deo. Dic, inquam, chariſſima Sara noſtra, quòd ſis ſoror noſtra, vt propter talem ſororem Ægyptij, id eſt, Dæmones, nos reuereantur: vt etiam propter talem ſororem Angeli nobis in acie coniungantur: vt inſuper propter talem ſororem Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus noſtri miſereantur.* Quid germanis fratribus non impetret tam pius ſororis affectus.

B.Virgo ſoror noſtra, nobis.

9. *Puella Iſraëlitis miſerata eſt idololatram.*

Doluit quondam puella paruula, quam latrunculi captiuam duxerant de terra Iſraël in domum Naaman Syri: doluit, inquam, vicem heri ſui, lepra laborantis. Et ſollicita de illius ſalute: *Vtinam*, inquit, *fuiſſet Dominus meus ad Prophetam, qui eſt in Samaria; profectò curaſſet eum à lepra, quam habet.* 4.Reg.5.num.3. Paruit ancillæ Naaman. Venit in Samariam ad Heliſæum: ſuæ ægritudinis reperit medicinam. Vbi in primis ſingularem beneuolentiæ, miſericordiæque affectum in puella Iſraëlitide obſerua: quæ vel impium idololatram, & iniquum ſui dominatorem à lepra purum, mundúmque deſiderabat. Quantò beneuolentior in te pietatis affectus erga peccatores, ô Deipara, quibus non ancillam geris, ſed ſororem, & quos non ſeruitutis ſpiritu in vita proſequeris, ſed germanitatis ſtudio ſpontanea foues, protegis ac tueris? Deinde obſerua miram ac repentinam in Naamano ſanitatem. Ex qua dubium exiſtit. *Nam multi leproſi*, inquit Chriſtus Dominus, *erant in Iſrael ſub Heliſæo Propheta & nemo eorum mundatus eſt, niſi Naaman Syrus.* Lucæ 4.n.27. Cur hic ſolus è plurimis ſanatur? An, quia ſolus Heliſæum, vt Prophetam recognouit, quem incolæ & ciues contemnebant? Ita videtur Chriſtus Dominus ſignificaſſe. An, quia ſolus ſalutem procurauit, procul à patria, pro illa comparanda, peregrinatus: Ita ad eum locum Diuus Ambroſius reſpondet. An, quia ſolus bene monenti obediuit? Hic planè ex obedientia fructus comparatur. Sed his tribus rationibus addo quartam. Quia pro illo tantùm puella illa Iſraëlitis ætate parua, ſed fide magna ſpopondit, ac fidem ſuam interpoſuit, fore vt ſanaretur. Vnde Diuus Ambroſius citatus: *Sacratæ*, inquit, *conſilio puellæ à Propheta ſalutem ſperare commonitus, non terreni Regis imperio, ſed diuinæ miſericordiæ liberalitate ſanatur.* Si hæc reſponſio non diſplicet: dic age, quo ex morbo non conualeſcat ille, pro quo Beata Virgo apud Deum preces fuderit, ſponſionem fecerit, fidem ſuam obligarit: quæ non vt ancilla pro hero, ſed vt ſoror pro fratribus, & vt Mater apud Filium intercedit: immò quæ Mater Filium naturalem pro adoptiuis deprecatur?

Quantò magis B.Virgo fratres ſuos.

Sanatur Naaman ob fidem puellæ Iſraëlitidis. D.Ambr.

Quantò magis peccatores ob patrocinium B.Virginis.

10. *Plus profuit Rebecca filio ſuo Iacobo, quàm Iſaac filio ſuo Eſaü.* D. Ambr.

Inſignes illi pietate, religionéque parentes, Iſaac & Rebecca, duos habuêre filios Eſaü & Iacobum. Hunc mater diligebat; quia *habitabat in tabernaculis*: illum pater amabat, *eò quòd de venationibus eius veſceretur.* Gen.15.n.27. & 28. Cerneres vtrunque parentem in ſuo quenque dilecto magis honorando contendentem. Vnde D. Ambr.lib.1. De Iacob & vita beata, c.2. *Pio*, inquit,

quit, *affectu Iſaac Patriarcha, & ſancta Rebecca certabant, vt neutrum inferiorem facerent, ſed vtrunque æqualem.* Quæro tamen, vter è duobus filiis plus profecerit, Eſaüne, ex fauore patris, an Iacob, ex amore matris: Litem dirimit D. Ambroſ. citatus, *Vicit tamen ille, qui præferebatur oraculo: vicit impigritia tarditatem, manſuetudo duritiam. Dum alter venatu aſpero prædam quærit agreſtem, hic mitium cibos morum, hic domeſticam gratiam, hic pio patri teneræ manſuetudinis, atque pietatis dulces epulas miniſtrauit.* Quaſi diceret: Vicit Iacobus à matre dilectus, fratrem ſuum Eſaü, dilectum à patre: & plùs amor matris Iacobo, quàm amor patris profuit Eſaü. Nam hic tam multis à patre beneficiis cumulatus, tandem & paternam benedictionem, & auitam hæreditatem, & cognationem cum Chriſto, & amicitiam cum Deo, & æternam denique gloriam amiſit. Ille verò ſingulari ſtudio à matre dilectus, & temporalibus & ſpiritualibus bonis redundauit. Si igitur illa mater filio tantùm profuit: quantùm gratiæ, quantùm gloriæ ex tuo materno affectu, ô Mater viuentium, quiſquis ad te confugerit, & ſub tuo patrocinio vixerit, conſequetur? Quid Mater à naturali Filio Deo non obtineat? Quid in adoptiuos filios peccatores non refundat.

Quantum Virgo mater filiis ſuis proderit.

11\. *Chriſtus liberalis in nutricem ſuam: quantò magis in Matrē ſuam?* Abul.

Filij Zebedæi primas cathedras poſtulare non auſi, matrem ſubmiſerunt, quæ pro illis poſtularet, dicens: *Dic, vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dexteram tuam, & vnus ad ſiniſtrã in regno tuo.* Matth. 20. num. 21. Rationem reddit Abul. ibi quæſt. 54. *Quia faciliùs, inquit, concederet Chriſtus matri, quam filiis: quia fortè illa aliquãdo adiuuerat Dominam noſtram ſororem ſuam ad nutriendum Chriſtum.* Si igitur erga nutricis ſuæ adiutricem liberalis eſſe debuit Chriſtus Dominus, quantùm liberalitatis erga perpetuam nutricem, & germanam Matrem exercebit? Adde, Chriſtũ & Dominum, ne quid eorum matri denegare videretur, non volũtatis, ſed poteſtatis defectum inſinuaſſe: *Non eſt,* inquit, *meum dare vobis.* Ibidem, num. 23. Nam, vt benè D. Ambroſius lib. 5. De Fide, cap. 3. *Dominus,* inquit, *cæli atque terrarum verecundabatur: &, vt ipſius verbo vtar, confundebatur, matri pro filiis poſtulanti, etiam ſuæ ſedis conſortium denegare.* Quid ergo propriæ Matri denegabit, qui denegare quidquam alienæ non audebat? Dauidem furentem in Nabal ſerenauit Abigaïl. 1. Reg. 25. à num. 23. Eundem ſubiratum in Abſalonem compeſcuit Thecuïtis. 2. Reg. 12. à num. 2. Illa paruis muneribus, hæc ſimulatis lacrymis. Tu verò, ô Deipara, & magnis plena muneribus, & veris ſuffuſa lacrymis, quam iram diuini Numinis in peccatores non temperes, non emollias? Moyſes in benedictione Ioſeph: *Cornua,* inquit, *Rhinocerotis cornua illius.* Deut. 33. num. 17. hoc eſt, Ioſephus, & ſub illius typo Chriſtus Dominus, non minùs ad iram, quàm Rhinoceros accendetur. Nec immeritò. Nam, ſicut Rhinoceros quantiſcunque iratum facibus exardeſcat; tamen ad vnius virginis conſpectum illicò deferueſcit ac miteſcit; vt Diuus Gregor. lib. 39. Moral. cap. 10. teſtatur: ita & Chriſtus, quamuis iuſtiſſimo in peccatores zelo inuehatur; nihilominùs ad huius Virginis, non dico precem, ſed ſententiam, ſuam iram temperabit.

Chriſtus Matri ſuæ quidquam denegare erubeſcit.

Chriſtus liberalior in Matrē quàm Dauid in Abigailem, ac Thecuitē.

Rhinoceros ad conſpectũ vnius Virginis miteſcit.

D.Greg.

12\. *B. Virgo armis ad tuendum cincta.*

Tandem Mater miſericordiæ, quid niſi miſericordiam in peccatores meditetur? En illa *turris Dauid, quæ ædificata eſt cum propugnaculis: mille clypei pendent ex ea, omnis armatura fortium.* Cãt. 4. num. 4. Nulla hìc ad feriendum arma, plurima ad protegendum. Scilicet, bellatricem turrim circundant gladij: pacificatricem verò clypei. D. Ambroſ. ſerm. 4. in Pſalmum 118. legit: *Mille oſtia pendent in ea.* Quaſi mille nobis aditus ad Virginem pateant: mille nobis ianuæ per Virginem in cælum reſerentur. En illa *filia Regis in fimbriis aureis circumamicta varietatibus.* Pſal. 44. n. 14. ſeu, vt vertit D. Hieronymus: *In ſcutulatis.* Nam aliæ Regum filiæ holoſericis, & aureis veſtibus ad vanam ſui oſtentationem induuntur: at verò Beatiſſima Dei Mater ſcutulatas veſtes, ſeu ſcuta ſibi induit, ad piam ſuorum defenſionem. Et illud templum Zorobabelis, cuius faciem Hebræi *coronis aureis & ſcutulis* ornauerunt, 1. Machab. 4. num. 57. vt Beatam Virginem præſignarent, cuius vtraque manus plena eſt; dextra quidem coronis, vt exornet; ſiniſtra verò clypeis, vt tueatur.

A D.Ambr. D.Hier. B

13\. *Bonus latro B. Virginis precibus ſalutem conſequutus.* D.Pet.Dam.

Quis te clypeus, bone latro, tam multis humanæ iuſtitiæ iaculis confoſſum, à diuinæ iuſtitiæ iaculis protexit, niſi huius Virginis patrocinium? Refert enim D. Petrus Damianus apud Salmeronem, tom. 10. Tract. 40. idcircò bonum latronem reſipuiſſe; quia Beata Virgo inter crucem Filij, & crucem latronis poſita, Filium pro latrone deprecabatur: hoc ſuo beneficio antiquum latronis obſequium recompenſans. Nam, vt refert Dionyſius Carthuſ. De vita Chriſti, part. 1. c. 13. ex D. Anſel. apud Torres de inſtitutione Principis, lib. 13. c. 1. ad finem, Beatam Virginem cum Filio & Sponſo fugientem in Ægyptum, & in latrones incidentem, bonus hic latro ab eorum manibus liberauit, ſanctitatem Matris, & diuinitatem Filij admiratus. Quæ igitur hunc latronem ab inferni faucibus eripuit, quem non eripiet?

Dionyſius. D.Anſel. Torres. C

14\. *Iuxta Arcã mortui, æternùm viuunt: quid iuxta Deiparam?*

Sunt, qui exiſtiment, & Ozam ſacrilegum, & filios Heli ſceleratiſſimos æterna damnatione ereptos, & æternam ſalutem aſſequutos: illum quidem, quòd dicatur mortuus iuxta Arcam. 2. Reg. 6. num. 7. hos autem, quòd dicãtur hoc loco pro deferenda Arca occubuiſſe: vt in Litera ex Abul. retulimus. Quis ergo iuxta te, vel pro te moriens, ô Virgo, condemnetur? Pereant neceſſe eſt, qui procul ab hac Arca recedunt. Iſraëlitæ quondam in Amalecitas irruerunt, repugnante Moyſe, & Arca in caſtris manente. *At illi,* inquit Textus, *contenebrati aſcenderant in verticē montis:* ſcilicet, Amalecitas, qui in eo habitabant, inuaſuri, *Arca autem Teſtamenti Domini, & Moyſes non receſſerunt de caſtris.* Num. 14. n. 44. Quid factum? Infeliciter pugnarunt. Nam *Amalecites percutiens eos, atque concidens, perſequutus eſt eos,* &c. Ibidem, num. 45. Neque enim felicior pugna illis adeſſe poterat, quibus Arca fœderis abfuiſſet. Ita planè felicem ſuarum rerum euentum non ſperet, qui tuum, ô Virgo, fauorem ſibi præſentem non experitur. Contrà verò, qui de tua ope certus eſt, nullum infortunium perhorreſcat. Arcam quoties Iſraëlitæ ſecum in prælium educebant; toties munitiſſimam ſecum aciem in ſuum præſidium habere ſibi videbantur: vt in hoc c. num. 3. §. 39. aduertimus. Vnde illud D. Athanaſ. ibid. citati: *Arca ſufficiebat illis pro quauis acie in ſubſidium.* Quantò firmior acies B. Virgo? quæ à cæleſti Sponſo dicitur, *Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata.* Cant. 6. n. 3. Tu enim, ſanctiſſima Deipara, vna cùm ſis, tamen in tuorum tutelam patrociniúmque ſeruorum, interprete Ruperto, *Contra malignos ſpiritus in procinctu es, ſecundùm caſtrorum ſimilitudinem.* Certè ad Sacerdotē Abiathar morte dignum dixit olim Rex Salomon: *Vade in Anathoth ad agrũ tuum. Et quidem vir mortis es: ſed hodie te non interficiã, quia portaſti Arcam Domini Dei coram Dauid patre meo.* 3. Reg. 2. num. 26. Si propter

Recedentes ab Arca pereunt, quid à Deipara? D

Arca fuit Hebræis acies.

D.Athan. *B. Virgo, firmior acies.* E

Rupert.

Ferenti Arcam indulgetur vita: quid colenti beatam Virginem?

propter Arcam reo mortis donatur vita, quanto maiori iure peccatoribus venia indignis propter ſanctiſſimam Virginem venia concedetur?

15. D.Petr. Dam. *Moriens in peccato, B. Virginis precibus in vitã reſtituitur, vt pœnitentiam agens tandem ſaluetur.*

Mirum dictu eſt, quod narrat D. Petrus Damianus lib. 2. epiſtolar. epiſt. 14. Baſſum quendam Burgundionem genere, cùm peregrinationem ad quandam ſanctiſſimæ Virginis ædem ſuſcepiſſet, in regreſſu ad domum ſuam, incidiſſe in morbum, & deceſſiſſe in peccato, quod nulla viuens pœnitentia expiarat. Hunc igitur, quia in obſequio Virginis obierat, ſuſcipientibus Angelis, & quia in peccato deceſſerat, Dæmoniis repoſcentibus, accurrens ſtatim Virgo in corpus redire iuſſit, vt ritè confeſſus, & Sacramento expiatus, iterum in Domino obdormiret. Factum, vt imperauit. Et ſanctiſſimæ Virginis precibus ſua Dæmoni præda extorquetur; atque anima perditionis fluctibus penè hauſta in portum ſalutis reuocatur. Benè igitur D. Anſelm. lib. De excellentia Virginis, c. 12. *Benigniſſimus*, inquit, *Filius tuus ad concedendum quidquid voles, promptiſſimus erit, & exaudibilis. Tantummodò itaque velis ſalutem noſtrã, & reuerà nequaquàm ſalui eſſe non poterimus.* Quaſi damnari non poſſit, pro quo ſanctiſſima Deipara orauerit. Sed de hac re plura iterum ad c. 14. vbi rurſum de Arcæ patrocinio agendum.

D.Anſelm. *Perire nequit, pro quo B. Virgo intercesserit.*

Num. XII. Currens autem vir de Benjamin ex acie, venit in Silo in die illa, ſciſſa veſte, & conſperſus puluere caput.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Vir, vel puer dicitur, illud à virtute, hoc ab ætate, vel à miniſterio.*

CVrrens *autem vir*, &c. Virum nominant Hebræa, Græca & Latina exemplaria: quamuis Comeſtor puerum, Ioſephus iuuenculum appellent. Immò & Septuaginta vtroque modo loquũtur, apud quos nunc ἀνὴρ, id eſt, *vir*; nunc ἄνθρωπος, id eſt, *homo*; nunc παιδάριον, id eſt, *puer* appellatur. Nec vlla eſt pugna: quia nomina, *puer*, aut *iuuenculus*, eſſe potuerunt miniſterij, non ætatis. Vel, ſi ætatis fuerunt; illud viri nomen fuit virtutis, quam profectò oſtendit: quia reliqui ſibi conſulentes fugiebant, vnuſquiſque in tabernacula ſua, vt paulò antè n. 10. dictum eſt: hic autem conſulens communi bono, non in domum ſuam, quæ erat in Tribu Benjamin, vnde ipſe dicitur oriundus; ſed in vrbem Silo, de Tribu Ephraim, vbi erat Summus Sacerdos, aduolauit; vt renuntiaret cladem, & de remedio, ſi quod adhibendum videretur, admoneret.

2. *Hic vir creditur ab Hebræis fuiſſe Saul.* Lyranus. *Dum lex ſtat, ſalua ſunt omnia.*

Quis autem fuerit hic vir, incertum eſt. *Dicunt Hebræi*, inquit Lyranus, *quòd fuit Saül, qui capta Arca, videns tabulas teſtimonij in manibus Goliæ, quas ex Arca acceperat, abſtulit de manibus eius, & fugiens reportauit eas in Silo.* Ita illi. Quod ſi verum eſt; duo notanda ſunt. Vnum, permiſiſſe Deum, capi Arcam, non tamen legem: quia nondum volebat, eum populum penitùs abolere: quandiu enim populus legem Dei retinebat, ſpem ſalutis ſuæ conſeruabat. Alterũ, Saülem, cùm eſſet priuatus, auſum fuiſſe reſiſtere Goliæ: eundem, cùm eſſet Rex, ad ſolũ Goliæ occurſum expauiſſe: vt patet ex 1. Reg. 17. n. 11. Quaſi ita fieri ſoleat, vt bene nati mores, male partis honoribus euertantur; cùm tamen longè aliter fieri oporteat: quamuis enim priuatus homo ſuo diſcrimini timeat ſine crimine; tamen, qui ad Rempublicam acceſſit, propria pericula contemnere debet, vt publica repellat. Adde, propterea fortaſſe

Boni mores aliquando honoribus euertuntur.

Saülem ad regnum præ cæteris fuiſſe electum, quia illo zelo diuinæ legis ab hoſtibus vendicandæ præ cæteris flagrauit. Aptus enim non eſt ad imperandum, qui ad ſeruandam diuinam legem non exardeſcit. Nihilominùs Carthuſianus hoc loco, & Abulenſ. quæſt. 18. totam hanc hiſtoriam commentitiam arbitrantur: tum, quia Saül adhuc adoleſcens non auderet inſilire in Gigantem, quem ſtrenuiſſimum recognoſcebat; aut fortè non valeret legis tabulas fortiſſimo viro de manibus extorquere; quamuis in eum acerrimus inuolaret: tum etiam, quia Gigas ille non auderet legis tabulas extrahere de Arca, quam etiam Philiſthini venerabantur, & vt ſanctiſſimam in Dagonis templum importabant, vt ſequenti cap. n. 1. oſtendemus: tum denique, quia hic vir legis tabulis, quæ erant graues & lapideæ, oneratus, non poſſet in vrbem currendo feſtinare.

Zelus diuinæ legis ad regnũ aptus. Carthuſ. Abulenſis. *Impugnatur Hebræorum ſententia.*

3. *Alia Rabbinorum opinio impugnatur.*

Aliter igitur alij Rabbinorum. Fatentur quidem, hunc curſorem fuiſſe Saülem, cum tabulis legis è prælio feſtinantem: quas tamen ipſe non de manu Goliæ, ſed de ipſa Arca extraxiſſet. Cùm enim videret Arcam iam captam, aut ſine dubio capiendam, promptum aduolaſſe, eaque aperta, legis tabulas eripuiſſe; ne hoc ſaltem ſpolio ſacratiſſimo hoſtilis acies frueretur. Verùm & his alij repugnant, exiſtimantes, ne in hoc quidem caſu Saüli licuiſſe, Arcam tangere, nedum aperire: idque ſi temerarius auderet, non impunè abiturum; cùm & ipſi Philiſthini tangentes Arcam, grauiter percuſſi ſint, vt ex ſequenti cap patebit: & Bethſamitæ ſolùm aſpicientes, ad multa millia interfecti, vt infrà cap. 6. num. 19. refertur: & Oza ſuis eam manibus ſuſtentans, ne in terram laberetur, repentina morte ſublatus, vt 2. Regum 6. num. 7. habetur. Tertiò igitur Philo in Antiquit. Biblicis conſentit, hunc nuntium fuiſſe Saülem, & fugiſſe de manibus Goliæ, qui iam ſiniſtra filios Heli occiderat, & dextra Arcam fœderis ceperat, & ipſum quoque Saülem occidere conabatur; occiſurus proculdubiò, niſi ille pedum celeritate, qua vigebat, ſe proriperet, & fugam in vrbem maturaret. Non tamen addit, legis tabulas; aut à Golia extortas, aut ab Arca ereptas, aut ad Heli pontificem exportatas.

Tertia Philonis ſententia.

4. *Auctoris de hac re exiſtimatio.*

Crediderim, quantùm coniectura aſſequi poſſum, legis tabulas ab Arca extractas non fuiſſe, cùm id Scriptura nunquàm exprimat; expreſſura profectò, tanquàm rem magni momenti, ſi ita accidiſſet: immò nulla ſe offerat ſufficiens coniectura, ex qua ablata fuiſſe inde lex probabiliter colligatur. Addiderim, hunc nuntium, Saülem quidem eſſe potuiſſe, cùm neque temporum, neque rerum ordo aduerſetur: re autem ipſa Saülem fuiſſe, prorſus incertum: cùm nulla id ratio perſuadeat. Quod enim dicatur Benjamita, non magis quadrat in Saülem, quàm in cæteros eius contribules. Quiſquis autem fuerit, lænus fuit nuntius, quales multi in Scriptura referuntur ad Iacobum de morte Ioſephi, Gen. 37. n. 32. ad Dauidem de morte Saülis, 2. Reg. 1. num. 4. ad eundem Dauidem de morte Abſalonis, 2. Reg. 18. num. 21. ad Iobum de ſingulis eius calamitatibus, Iob 1. à n. 14. Vide Ezechiel cap. 7. num. 26. grauiſſimam Iudæorum plagam expreſſurus: *Conturbatio*, inquit, *ſuper conturbationem veniet, & auditus ſuper auditum*: ſeu, vt habent Septuaginta: *Et nuntius ſuper nuntium*. Qua de re D. Damaſcenus lib. 1. Paral. c. 34.

Lænus nuntius. D.Damaſc.

5. D.Hieron.

Venit in Silo in die illa. D. Hieronymus lib. 1. aduersùs Iouinianum, poſt medium, ſignificare videtur, hunc nuntium veniſſe in nocte. Nam, cùm

Opinio exiſtimantium hunc nuntium nocte aduenisse.

cùm eodem tempore,& nuntius venerit, & Heli obierit,vt conſtat ex hoc capite; & cùm D. Hieronymus ſignificet, Sacerdotem Heli obiiſſe nocte: planè etiam ſignificat, & nuntium nocte aduenisse. Verba autem D.Hieronymi ita habent: *Heli Pontifex retrorſum cecidit, & mortuus eſt, lucerna Dei antequàm extingueretur.* Nam,cùm nox hac periphraſi ſignificetur, vt cap.3.num.7. diximus,non obſcurè ſignificatur, Heli nocte obiiſſe. Atque ita Diuum Hieronymum interpretatur eius Scholiaſtes Marianus Victorinus.Nam Eraſmus fortaſſe, quia vidit locum obſcurum, lucernam adiicere non curauit. Probat igitur Marianus,quia Heli obiit, quando *Oculi eius caligauerant,& videre non poterant*: vt dicitur infrà n.15. Atqui videre non poterat, lucerna Dei antequàm extingueretur, vt dicitur ſuprà cap.3.num.7. hoc eſt,nocte. Ergo antequàm lucerna Dei extingueretur,ipſe obiit,nimirum nocte. Vnde inferre videtur, Sacerdotem obiiſſe eadem nocte,qua de illo ſupra dictum eſt,videre non poſſe,lucerna Dei antequàm extingueretur: idque illis Diui Hieronymi verbis ſignificatum eſſe.

Marian.

6. *Impugnatur præcedens opinio.*

Sed neque illatio,neque probatio,neque aſſertio ipſa mihi placent.Et quidem illatio eſt apertè falſa, ſcilicet, Heli obiiſſe illa nocte,qua de illo dicitur, videre non poſſe, lucerna Dei antequàm extingueretur: quia poſt illam noctem admonitus eſt Heli à Samuele,& ſublata eſt Arca de Silo, & commiſſa duplex pugna cum Philiſthæis, & capta Arca,ac tandem relatus nuntius ad Heli, in quibus omnibus plures dies conſumpti ſunt. Ergo nō illa prædicta nocte obiit Heli:præterquàm quòd inter illam noctem, qua dicitur Heli non videre,& tempus, quo Heli obiit, plures non ſolùm dies, ſed etiam anni interfuêre: quia tunc agebat Samuël annum duodecimum;nunc autem trigeſimum aut quadrageſimum attingebat:vt ex dictis cap.3.num.1.iam conſtat.Probatio verò nihil efficit,quia illa caligatio vel cæcitas Heli non erat vnius tantùm noctis;ſed continua;nocturna, ſcilicet,ac diurna. Ergo quamuis c.3.dicatur,caligaſſe nocte; & cap.4. obiiſſe,quando caligabat; non efficitur,obiiſſe nocte,quia etiam die caligabat: hoc eſt,non admodum perſpicax erat. Tandem aſſertio non eſt Literæ conformis.Quia Heli quando nuntium accepit, ſedebat extra ſuam domum ad oſtium tabernaculi, ſpectans contra viam, ſi quis fortè illac ex prælio reuerteretur,vt ex ſequenti num. patebit: ad hoc autem munus exercendum non erat aptum tempus nocturnum, ſed diurnum: Ergo in die ſedebat Heli, & in die aduenit nuntius,non ſolùm naturali,ſed etiam artificiali,quo prælium geſtum eſt.

7. *Veſpertino tempore ante Solis occaſum venit hic nuntius.*

Non dubito tamen,fuiſſe tempus veſpertinum paulò ante Solis occaſum; quia citiùs peruenire non poſſet ille curſor, ſi eodem die acceſſit, quo dimicatum eſt, vt Litera innuere videtur. Sed quid ad verba D. Hieronymi?Mihi videtur in illis aliquid ſupplendum, quod iniuria temporum, vel incuria Scriptorum interierit; vel certè quod ex textu,ad quem alludit, facilè intelligi poſſet. Quare ſic ea reſtituo: *Heli Pontifex retrorſum cecidit, & mortuus eſt, quando oculi eius caligauerant, & videre non poterat, antequàm lucerna Dei extingueretur.* Et non eſt ſenſus, obiiſſe, quando vocatus fuit à Deo Samuel dormiens in templo: ſed obiiſſe in nimia ſenectute, quando iam nimis obtuſa oculorum acie, præſertim nocturno tempore vtebatur. Sicut igitur Heli non obiit nocte; ita & ille curſor, qui paulò ante eius obitum venit,non nocte,ſed die acceſſit:die, inquam,illa,vt

A eſt in Litera, hoc eſt, in qua ſtrages facta fuerat. Vnde fit, vrbem à loco pugnæ non admodum procul abfuiſſe.

8. *Virg. Mos ſcindendi veſtes Gentibus, & Iudæis communis. Iuuenal. Seneca.*

*Sciſſa veſte.*Mos ſcindendi veſtes non erat aliis Gentibus peregrinus,iuxta illud 12.Æneid.

——*It ſciſſa veſte Latinus.*

Et illud Iuuenalis Satyr.10.

——*Sciſſáque Polyxena palla.*

Et illud Senecæ in Octauia:

——*Scindit veſtes*
Ægeſta ſuas,laceratque comas.

Et ſimilia teſtimonia apud profanos Auctores paſſim occurrunt.Certè Iudæis fuit admodum familiaris,vt D.Hieronymus in c.26. Matth.& 14. Marc.& 37. Iſaiæ D.Cyril.Alexan.lib.12.in Ioan. B c.37.Oecum. Act.22. Origen.ſeu quiſquis ille eſt Auctor,lib.3.in Iob, & plures alij teſtantur. Triplici autem in caſu ſcindebant veſtes.

D.Hieron. Cyr.Alex. Oecumen. Origen.

9. *Primus caſus ſcindendi veſtes in graui culpa, ſeu blaſphemia deteſtanda.*

Primò, iuxta citatos Patres, quando blaſphemiam, vel aliquam atrocem culpam deteſtabantur. Sic Ioſuë & Caleb deteſtati ſunt incredibilitatem Iudæorum, Num.14.n.6. Rex Iſraël ſuperſtitionem Regis Syriæ, 4.Reg.5. num.7.Ezechias blaſphemias Rabſacis,4.Reg.19.num.1.Paulus & Barnabas idololatrias Lycaoniorum, Act.14.num. 13.Caïphas reſponſionem Chriſti Domini,quam ipſe verè blaſphemus falsò blaſphemiam appellabat.Matth.26.n.65.Nam,qui paulò ante,neſciēs quid diceret, prophetarat,moriturum eſſe vnum hominem pro populo,ne tota Gens periret,Ioan. C 11.num.50. Idem poſteà neſciens quid faceret, prophetauit, à ſe vetus ſacerdotium reſcindendum, vt nouum Chriſtus Dominus ſacerdotium ſtabiliret. Vnde D. Hieron. in locum citatum Matth.rectè obſeruat, Principem Sacerdotum de ſede ſurrexiſſe,& veſtimenta ſcidiſſe. *Quem*, inquit, *de ſolio ſacerdotali furor excuſſerat; eundem rabies ad ſcindendas veſtes prouocat,vt oſtendat, Iudæos ſacerdotij gloriam perdidiſſe,& vacuam ſedem habere Pontifices.* Et cùm ſolus Summus Sacerdos ab hac conſuetudine ſcindendi veſtes prohiberetur,Leu.21.num.10.ſolus tamen hoc loco,vt ſuam indignitatem oſtenderet,eam legem violauit. De qua re eleganter D.Leo ſerm.6. De Paſſione: *Neſciens,inquit,quid hæc ſignificaret inſania,ſacerdo-* D *tali ſe honore priuauit. Vbi eſt,Caipha,rationale pectoris tui? Vbi eſt continentiæ cingulum? Vbi ſuperhumerale virtutum? Myſtico illo,ſacratóque amictu ipſe te ſpolias, propriis manibus pontificalia indumenta diſcerpis;oblitus præcepti illius, quod legeras, de Principe Sacerdotum: Veſtimenta ſua non diſrumpet. Tu verò, à quo iam alienabatur hæc dignitas,ipſe tibi es exequutor opprobrij.*

D.Hieron. Caiphas ſcindendo veſtes veteris ſacerdotij iacturam prophetauit. D.Leo.

10. *Secundus caſus, in pœnitentia facienda.*

Secundò, ſcindebant veſtes,quando Deum per pœnitentiam ad miſericordiam inflectere nitebantur.Quo pacto leproſus *veſtimenta diſſuta* habere iubebatur, Leuit.13.n.45. vt externa vlcera manifeſtando, & multò magis interna peccata confitendo,vt Orig.& Procopius exponunt,diuinam ad ſe miſericordiam prouocaret. Sic Deum E ſibi propitium reddere curauerunt, Ioſuë,Ioſ.7.n. 6.Achab, 3.Reg.21. n.27. Ioſias, 4.Reg.22.n.11. Mardochæus, Eſther 4.n.1. Mathathias,1.Mach. 2.n.14.Ionathas,1.Mach.11.n.71. Vnde Rex Ioachim & eius ſerui grauiter reprehenduntur, Ier. 36.num.24.quia audito legis libro,in quo diuinæ comminationes continebantur,*non ſciderunt veſtimenta ſua*: hoc eſt, Deum ad miſericordiam per pœnitentiam non implorarunt. Contrà verò illi non immeritò arguuntur, qui veſtium laceratione contenti,nihil de conterendis animis cogitabant:ad quos Deus: *Scindite,inquit,corda veſtra,*

Procop. Orig. Simulata pœnitentia arguitur.

ſtra,& non veſtimenta veſtra. Ioël.2.n.13.Quibus verbis non prohibetur ſciſſio veſtium, ſed cordium contritio antefertur:quemadmodum & illis: *Miſericordiam volo,& non ſacrificium.* Matth. 9.n.13.Sacrificium non excluditur,ſed miſericordia proponitur.

11. *Tertius caſus in interno animi dolore manifeſtãdo.*

Tertiò,ſcindebant veſtes quando interni animi dolorem teſtabantur. Sic dolorem ſuum prodiderunt, Ruben, Gen.37.n.30. Iacob, ibidem,n. 34.Fratres Ioſephi,Gen.44.n.13.Iephte,Iud.11.n. 35.Dauid,2.Reg.1.n.11. Chuſai,2. Reg.15. n.32. Heliſæus,3.Reg.2.n.12. Rex Iſraël,4.Reg.6.n.30. Athalia, 4.Reg.11.n.14. & paſſim alij. Vnde D. Cyrill.Alexandrinus loco ſuprà citato ad illa verba: *Et ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes à ſummo vſque deorſum.* Matth.27.n.51. *Hoc*,inquit, *Iudæorum conſuetudine templum Dei quodammodo vſum,cùm Chriſtus expiraſſet; velum quaſi veſtem ſuam,illicò ſcidit. Quod diuinitùs ideò dixerim eſſe factum,vt ſanctum Dei templum populi cauſam lugere intelligeretur.* Hoc igitur tertio modo hic vir ſciſſam gerebat veſtem:ſeu, vt vertit Aquila apud Theodoretum,q.43. *Mantelum laceratum.* Quamuis Septuaginta in plurali transferant: *Veſtimenta ipſius deſciſſa:* fortè,vt non vnius tantùm,ſed omnium veſtimentorum laceratione maiorem animi dolorem ac mœrorem ſignificaret. Quod magis ex ſtatim dicendis patebit.

D. Cyril. — *Hic tertius caſus huius loci proprius.* — *Theod.*

12. *Conſuetudo aſpergendi puluere caput apud Gentiles,& Iudæos.* *Virg. Homerus.*

Et conſperſus puluere caput. Conſuetudo verò aſpergendi puluere, vel cinere caput, non ſolùm apud Ethnicos frequens erat: iuxta illud 10. Æneid.de Mezentio:

Canitiem multo deformat puluere.

Et illud 12.Æneid.de Rege Latino.

Canitiem immundo perfuſam puluere turpat.

Et illud 18.Iliados de Achille:

Corripiens manibus cinerem,nigrámque fauillam,
Inſperſit capiti,& faciem fœdauit honeſtam.

Fuit hæc conſuetudo in pœnitentia, & luctu.

Sed etiam apud Iudæos, præſertim in duplici caſu,nimirum,pœnitentia,& luctu.Sic olim implorarunt Deum, ac ſuas miſerias deplorarunt, Iudith,Iudith 9.n.1.Eſther,Eſther 1.n.2.Filiæ Ieruſalem,Iſai.6.n.26.Ciues Ieroſolymitani,Thren.2. n.10.Amici Iob, Iob 2.n.12. & plures alij. Idem planè facerent Tyrij & Sidonij, ſi virtutes, quæ factæ ſunt in Corozaïm & Bethſaïda, cognouiſſent,Luc.10.n.3.

13. *Duplex ratio,cur pœnitentes cinere ac puluere conſpergãtur.* *Pradus.*

Si autem quæras,cur pœnitentes ac mœrentes cinere ac puluere aſpergerentur? Bene reſpondet Pradus noſter ad illa verba: *Superiacient puluerem capitibus ſuis,& cinere conſpergentur.* Ezechiel.27. num.30.Nimirum,vt faciliùs effugerent diuinam iram,quæ in flamma,turbine & grãdine deſæuit, iuxta illud: *Terrorem brachij ſui oſtendet Dominus in flamma ignis deuorantis; allidet in turbine,& in lapide grandinis.* Iſai.30.n.30.Nam contra flammã deuorantem, quid meliùs opponas, quàm cinerem, qui ab igne non corripitur,cùm ſit totius ſucci & pinguedinis expers? contra turbinem & grandinem collidentem, quid meliùs obiicias, quàm puluerem, qui vlterius conteri & collidi non poteſt?Vt igitur cinis ignem,& puluis grandinem facilè euadunt;ita Deum iratum facilè effugiunt pœnitentes & mœrentes. Alij dicunt, pœnitentes cinere ac puluere conſpergi ſolitos, vt ſe Deo exhibeant,tanquàm mortuos,& in puluerem ac cinerem redactos; & ſic diuinam ſibi miſericordiam & clementiam alliciant, quæ non patitur,vt in mortuos ſæuiatur.

14. *Triſtes nuntius mœroris ſigna præfe-rebat, vt nuntiando leuius feriret.*

Igitur hic vir pœnitentiæ ac mœroris cauſa ingreſſus eſt vrbem, *Sciſſa veſte,& cõſperſus puluere caput:* ſeu, vt eſt in Hebræo, Conſperſus אֲדָמָה *Adama*,hoc eſt, *terra*, vt triſtem euentum, quem fando præ lachrymis exprimere non poterat, lugubri habitu teſtaretur. Et fortaſſe ea fuit conſuetudo eorum, qui triſtia nunciabant, ne audientium aures repentino nuntio ferirent, ſed quodammodo ad ictum præpararent; dum priùs habitu,quàm ore loquerentur.Sic ille nuntius,qui Dauidi mortem Saülis,& Ionathæ nuntiauit, *Apparuit veſte conſciſſa, & puluere conſperſus caput.* 2. Reg.1.num.2.Et qui Ezechiæ blaſphemias Rabſacis denunciarunt, *Sciſſis veſtibus* acceſſerunt. 4.Reg.18.num.37. Lenior enim fluit dolor, qui non repentè infunditur, ſed ſenſim inſtillatur. Vnde quæri poteſt,cur ille nuntius,qui tam multas Iobo clades nunciauit, Iob 1.à num.14. non dicatur ſciſſa veſte,& puluere conſperſus acceſſiſſe. Reſponderi enim poteſt: quia hic nuntius, cùm fuerit ipſe Diabolus, vt vult D. Chryſ.qui ſaltem Diaboli fraude ſubmiſſus & ſubrogatus, vt Orig.& alij Interpretes teſtantur; voluit Iobi aures telo minimè præuiſo vulnerare, vt ſanctiſſimus Patriarcha repentino dolore conſternatus faciliùs ad impatientiam & blaſphemias contra Deum adigeretur.

Iobi nuntius non præfere-bat hæc ſigna, vt repentè nuntiando, acerbiùs vulneraret. *D. Chryſ. Origen.*

Num. XIII. Cúmque ille veniſſet, Heli ſedebat ſuper ſellam contra viam ſpectans: erat enim cor eius pauens pro Arca Dei. Vir autem ille,poſtquàm ingreſſus eſt, nuntiauit vrbi, & vlulauit omnis ciuitas.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Cur nuntius non ſtatim venit ad Heli.*

Cumque ille veniſſet.* In Hebræo eſt, וַיָּבוֹא *Vaiabo*, Et venit. Sic habet & Chaldæus. Septuaginta in Regiis & Complutenſibus, καὶ ὅτι ἦλθεν, Et quando venit. Nec multùm differt vulgata: *Cúmque ille veniſſet:* ſcilicet,in vrbem,antequàm accederet ad Heli:neque enim ſtatim ad Sacerdotem conuolauit; fortè à vulgo ſciendi auido detentus; aut veritus infauſto nuntio Pontificem ſauciare;aut tandem nullum illato damno remedium ſperans à Sacerdote, qui inferendo non occurriſſet.

2. *Nuntius partim ſperatus, partim repentinus.*

Heli ſedebat ſuper ſellam,&c.In Hebræo eſt aduerbium demonſtratiuum, וְהִנֵּה *Vehineh*, Et ecce. Sic eſt in Græco, ἰδοὺ Ecce: vſurpari ſolitum ad aliquid repentinum, inſperatúmque ſignificandum, qualis fuit hic nuntius: licèt enim multò antè iam timeretur;ſua tamen infelicitate ſemper nouus & repentinus videbatur. Igitur Heli ſedebat ſuper ſellam: ſeu, vt eſt in Hebræo, *ſuper thronum:* id enim ſignificat vocabulum, כִּסֵּא *Chiſſe*, quod ibi ponitur. Vnde Ioſephus interpretatur *altiorem ſedem:* ſeu, quòd ipſius ſedis ſtructura ſublimior eſſet à terra: ſeu,quòd in aliquo gradu collocata ſublimior appareret;vt innuere videtur Paraphraſtes,vertens: *Cathedra ſuper gradum.* Vnde poſteà mirum non erit, Heli de ſublimi ſede corruendo ceruices fregiſſe.

Sedes Heli ſublimis. *Ioſeph.*

3. *Locus, in quo ſedebat Heli.* *Vatabl.*

Contra viam ſpectans. Non omninò exprimit Vulgata, quo in loco Heli ſederet: ſolùm dicit, ſedere contra viam. In Hebræo eſt: *In manu viæ:* hoc eſt,vt notat Vatablus: *In loco viæ.* Nam, יַד *Iad*, non ſolùm manum,ſed etiã locum ſignificat. *Non liberabit animam ſuam de manu flammæ.* Iſai.47.n. 14.id eſt,de loco flãmæ,ſeu de incendio. *Dabo eis in domo mea,& in muris meis locũ.* Iſai.56.n.5. Hebraicè, יָד *Iad*, id eſt, *manum*. Sedebat in loco, ſeu

Manus Hebraicè ſumitur pro loco.

ſeu principio viæ tendentis ad locum pugnæ, vt inde venientes exciperet. Addunt Septuaginta, *Ad portam*, ſeu, *Apud oſtium*. Quod etiam Vulgata exprimit paulò inferiùs, n. 18. vbi dicitur, Heli cecidiſſe *De ſella retrorſum iuxta oſtium.*

4. *Iuxta quam portam ſederet Heli.* Vualfrid. Tert.

Dubitatur, quænam fuerit hæc porta? Vrbiſne, an propriæ domus, an denique ipſius templi. Vualfridus lib. De rebus eccleſiaſticis, c. 13. templi portam ſignificare videtur, dum ait, *Heli in loco ſancto fractis ceruicibus* expiraſſe. Clarius id exprimit Tert. in lib. aduersùs Pſychicos, c. 16. *Elidiτur*, inquit, *pro templi foribus ſenior Heli.* Et cùm domus ſacerdotalis non procul abeſſet à templo ſeu tabernaculo; vt patet ex Num. 1. n. 53. & ex ſuperiori cap. à n. 3. vbi Samuel dormiens in templo exiſtimabat ſe vocari à Sacerdote, & ad illum recurrebat, tanquàm ad vicinum: fit, vt etiam iuxta portam domus propriæ ſederet. Probatur igitur, prope templum ſediſſe & cecidiſſe: tum, quia Heli iuxta portam templi ſedere conſueuerat, vt patet ex hoc lib. cap. 1. num. 9. tum, quia, ſi ſediſſet iuxta portam vrbis, in eum incidiſſet ille nuntius, priuſquàm in vrbem ingrederetur, contrà quàm accidit; priùs enim vrbi, quàm Pontifici rei euentum nuntiauit; tum, quia par erat, vt quo in loco pater videtat filios peccantes, quin eos punierit; in eodem ipſe à Deo puniretur; nempe in templi oſtio, vbi illa plurima filiorum Heli ſacrilegia contigerant. Adde, poſſe oſtium hoc loco ſumi non pro aliquo ex tribus prædictis, ſed pro viæ principio, quod oſtium, ſeu porta viæ nominatur. Vnde Chaldæus transfert: *Via porta*, ſeu ad viæ portam *proſpiciens.*

Vbi culpa, ibi pœna.

5. D. Greg. *Sedere aliquando ſuperbiam, aliquando ignauiam deſignat.* D. Pet Dam. *Stare, proprium eſt alacritatis.*

Hanc ſeſſionem refert D. Greg. ad Pontificis ſuperbiam: *Quid eſt*, inquit, *quod ſedet ſuper ſella; niſi, quia ſuperbè extollitur de doctrina?* At verò D. Petrus Damianus lib. 3. epiſtol. epiſt. 8. eandem refert ad ignauiam ac deſidiam Sacerdotis: & proptereà docet tam grauiter fuiſſe à Deo punitum. Nam coram Deo non otioſe ſedendum eſt, ſed alacriter ſtãdum. Vnde Deus ad Moyſen: *Tu verò*, inquit, *hic ſta mecum, & loquar tibi mandata mea.* Deut. 5. n. 31. Et ad Heliam: *Egredere*, inquit, *& ſta in monte coram Domino.* 3. Reg. 19. n. 11. Et iterum ad Moyſem: *Applica*, inquit, *Tribum Leui, & fac ſtare in cõſpectu Aaron Sacerdotis.* Num. 3. n. 6. Vbi Damianus: *Non ait Dominus*, inquit, *ſedeant, oſcitent, & dormitent; ſed fac ſtare*, &c. Quin etiam Angelus Domini apparuit Zachariæ, *ſtans à dextris altaris incenſi.* Luc. 1. num. 11. Et Ioannes vidit *Turbam magnam, ex omnibus Gẽtibus, & Tribubus, & populis, & linguis, ſtantes ante thronum.* Apoc. 7. n. 9. Denique & illi totius naturæ apices & Principes Seraphim *ſtabant ſubter illud.* Iſai. 6. n. 2. hoc eſt, ſubter Diuinitatis ſoliũ. *Ecce*, inquit Damian. *vbi Seraphim ſedere non audent; ſedet homo luteus, luridus & immundus. Vbi virtutes calorum ſibi ſedilia non vſurpant; illic homo, tanquàm communi ac domeſtico perfruitur otio, qui ſe pulverem eſſe, ac cinerem non ignorat?* Et refert ſingulare exemplum Varronis Conſulis Romani, qui, vt ſcribit Eutropius, poſtquàm apud Cannas cum Annibale congreſſus victoriam perdidit; nunquàm poſtmodum vſque ad vitæ ſuæ terminum recubãs cibum ſumpſit: vt qui aliquod deſidiæ veſtigium reliquerat, perpetuò eiuſdem deſidiæ ſupplicio ſubiiceretur. *Quòd ſi faciunt hoc Ethnici*, inquit Damianus: *vt famæ ſuæ nomen extendant; quid agendum eſt Chriſtianis, vt in cæleſti ſibi gloria ſedes acquirant?* Vbi etiam refert exempla eorum, qui per ignauiam ſedentes, aut recubantes perierunt.

Varro Conſul ſemel victus nunquàm ampliùs recubuit ad comedẽdum. Eutropius.

6. Nihilominus planior ſenſus eſt, Sacerdotem

A non ſuperbiæ, vel ignauiæ cauſa; ſed ætatis, & auctoritatis, ſediſſe: præſertim, cùm non intra, ſed extra templum ſedem occuparit: nec ad breue temporis ſpatium, ſed ad longiuſculum ibi manſerit; quod ſtando facere non poſſet, ob ſenilem infirmitatem. Sed quid ſedendo faciebat: *Sedebat*, inquit Textus, *contra viam ſpectans*: ſeu, vt eſt in Hebræo, Chaldæo & Græco: *Speculans*, ſeu, *Proſpiciens.* Nimirum, an quis illac ex caſtris veniret, qui rei geſtæ nuntios afferret. At, quia cæcus, qualis erat Heli, non poterat videre; tranſtulit Magiſter hiſtoriæ, & Nauclerus: *Contra viam auſcultans.* Alij verò, vt patet in quibuſdam Bibliis parum correctis: *Contra viam expectans.* Sed Vúlgata retinenda eſt, cùm ſpectandi verbo, & attentio cuiuſque ſenſus, & poſitio oris vergens in caſtrorum partem rectà ſignificetur. B Immò hæc poſitio Sacerdotis ex ſuperiori loco proſpectantis, myſticè ſignificare poteſt ſacerdotalem curam bono ſpirituali omnium ſubditorum prouidentem. Vnde Diuus Bernardus lib. 2. De Conſideratione ad Eugenium, Pontificalem cathedram appellat, *Speculam*: ex qua Pontifex, ſeu Epiſcopus ſui memor nominis ſpeculetur. Et ſubdit: *Quidni loceris in eminenti, vnde proſpectes omnia, qui ſpeculator ſuper omnia conſtitueris? Enimverò proſpectus iſte procinctum parit, non otium.*

Seſſio Heli non eſt illi vitio vertenda.

Quid ſpectaret Heli, cùm eſſet cæcus.

Mag. hiſt. Naucler.

D. Bernard. *Cura epiſcopalis, ſpeculari.*

7. *Cordis pauor, magnus.* Virg. *Ortus ex ſenectute.*

Erat enim cor eius pauens pro Arca Dei. Cordis eſſe dicitur hic pauor, non oris. Vel quia vir ſtrenuus, qualis à Marone deſcribitur 1. Æneid.

C *Spem vultu ſimulat, premit altum corde dolorem.*

Vel, quia longè maior cordi pauor quam ori pallor inſidebat. Oriebatur autem hic pauor, tum ex ipſa ſenectute, quæ timida eſſe ſolet, iuxta illud Horatianum in Arte:

——— *Res omnes timidè, gelidéque miniſtrat.*

Tum ex ſceleris conſcientia, quæ nunquàm animum quieſcere ſinit; iuxta illud: *Semper enim præſumit ſæua, perturbata conſcientia.* Sap. 17. num. 11. tum denique ex cura paſtorali, quæ paſtoris cor mirandum in modum exedit & excruciat; iuxta illud Apoſtoli: *Inſtantia mea quotidiana, ſollicitudo omnium Eccleſiarum.* 2. Corinth. 11. num. 28. Vbi Diuus Chryſoſtomus homil. 15. hanc ſollicitudinem & turbationem appellat, *Apoſtolicum charaicterem.* D Quaſi hoc ſit optimum veri Paſtoris ſignum, quo a mercenario diſtinguatur; pro grege turbari ac ſollicitari. Vnde Diuus Cypr. ſerm. De lapſis, non procul ab initio, ſuam pro grege ſollicitudinem eleganter expreſſit, *Doleo*, inquit, *Fratres, doleo vobiſcum: nec mihi ad leniendos dolores integritas propria, & ſanitas priuata blanditur; quando plùs paſtor in gregis ſui vulnere vulneratur. Cum ſingulis pectus meum pulſo: mœroris, & funeris pondera luctuoſa participo: cum plangentibus plango: cum deflentibus defleo: cum iacentibus iacere me credo. Iaculis illis graſſantis inimici mea ſimul membra percuſſa ſunt: ſæuientes gladij per mea viſcera tranſierunt: immunis & liber à perſecutionis incurſu fuiſſe non poteſt animus: in proſtratis fratribus & me* E *proſtrauit affectus.* Quibus verbis, neſcio, an vlla alia habere potuerit Heli aptiora ad ſui cordis pauorem exprimendum.

Orat. *Et ex ſceleris conſcientia. Et ex cura paſtorali.*

D. Chryſ.

D. Cypr.

8. *Boni Prælati ſuorum plagas, tanquam ſuas reformidant.* *Iacobus.* *Dauid.*

Sollicitus igitur erat Heli & ſuorum plagas, quaſi in ſe vno recipiendas formidabat. Sic Iacobus per diuinum oraculum de ſuo periculo ſecurus; adhuc nihilominus fratrem ſuum Eſaü valdè metuebat. Gen. 32. à n. 7. Quia ſi non proprio, tamen alieno ſuorum periculo turbabatur. Sic Dauid certus de ſalute ſua ex diuina promiſſione; adhuc nihilominùs *deſperabat, ſe poſſe euadere à facie Saul.* 1. Reg. 23. n. 26. quia licèt nullum ſibi,

aliquod tamen ſuis nocumentum à Saüle infe-rendum verebatur. Sic Apoſtoli, audientes à Chriſto Domino illud: *Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem intrare in Regnum cælorum.* Matth. 19. n. 24. *Mirabantur valdè, dicentes: Quis ergo poterit ſaluus eſſe?* Vbi Diuus Chryſoſtomus homil. 64. non immeritò quærit, cur diſcipuli turbarentur; qui potiùs gaudio triumphaturi videbantur. Nam, ſi Chriſtus Dominus periculum gehennæ, & exilium à patria, ſolis diuitibus minabatur: illos qui diuitias abdicaſſent, & veram paupertatem coluiſſent, potiùs gaudio geſtire & exilire oportebat. *Cuius ergo rei gratia*, inquit Chryſ. *diſcipuli, qui nimiùm inopes erant, turbabantur?* Et reſpondet aptè ad rem præſentem: *Quia propter perditionem aliorum dolebāt; quorum omnium iam charitate afficiebātur, & quaſi magiſtrorum ac patrum viſcera ſuſceperāt. Sic enim pro vniuerſo terrarum orbe, huius ſententiæ acrimonia expauerunt, vt nō parua ei conſolatione opus fuerit.* Vt igitur Apoſtoli nullum proprium periculum ſibi ex diuitiis metuentes; adhuc nihilominus diuitum periculis turbabantur, quia illorum Paſtores erant: ita & Heli, licèt nullum ſibi à Philiſthinis periculum timeret; magnum tamen ſuæ Reipublicæ formidabat.

Apoſtoli.

D. Chryſoſt.

9. *Cur ſeorſim pro Arca paueret. Prima reſponſio, quia de Arcæ iactura incertus erat.*

Sed, cur ſeorſim dicitur cor eius pauens *pro Arca Dei*, cùm non dubitandum ſit, quin etiam pro populo ac filiis paueret? Duplex reſponſio eſſe poteſt. Vna, ex Abulenſi: quia Heli certior erat de morte filiorum ſuorum, quàm de captiuitate Arcæ: nam illam prædixerat Propheta ad eum miſſus cap. 2. num. 34. non autem hanc. Vnde de illa, tanquàm de re iam ineuitabili, minùs curabat; certus, vellet, nollet, eum ſibi dolorem neceſſariò deuorandum: de hac autem quò minus certus erat, eò magis timidus & ſollicitus angebatur. Nam ex vna parte ſanctitas Arcæ illam inexpugnabilem reddidiſſe videbatur: ex altera verò parte innumera illius populi flagitia nullam non poſſe arcem, quantumuis ſacratam, labefactare credebantur: quare inter ſpem, metúmque anceps pro Arca Dei ſeorſim formidabat. Augebatur tamen timor, quia ſciebat, Arcam ſe inuito, & vix importunis precibus permittente, è Sanctuario eductam; vt ſuprà num. 4. & 11. ex Abulenſi diximus: Deum autem non ſolere eſſe inobedientiæ patronum, ſed acerrimum vltorem.

10. *Secunda reſponſio: quia pluris Arcam, quàm populum ac filios faciebat.*

Altera reſponſio communis, & priori non repugnans: quia pluris Arcam Dei, quàm populum ac filios faciebat. Sic olim Hebræis pro patria & templo contra Nicanorem pugnaturis, *Erat*, inquit Textus, *pro vxoribus & filiis, itémque pro fratribus & cognatis minor ſollicitudo: maximus verò & primus pro ſanctitate timor, erat templi.* 2. Mach. 15. num. 18. Quaſi bonorum omnium iacturam facilem ac leuem iudicarent, dummodo bona omnia ſpiritualia ſarta tecta ſeruarentur. Quam rem interim omitto, Annot. 13. ſequenti vberiùs illuſtrandam. Interim Diuus Bonauent. in Pſal. 118. c. 5. verſ. 16. triplex diſtinguit cor: mœrens de mali commiſſione: pauens de boni amiſſione: gaudens de mali remiſſione, ac boni repromiſſione. *De mœrēte*, inquit, *ſcribitur: Dolor meus ſuper dolorem: in me cor meum mœrens.* Ierem. 8. n. 18. *De pauente legitur: Erat cor eius, ſcilicet Heli, pauens pro Arca Domini. Arca fœderis eſt gratia Saluatoris, quæ ſeruatur per obedientiam, alienatur per inobedientiam, recuperatur per pœnitentiam. De gaudente traditur: Cor gaudens exhilarat faciem.* Prou. 15. n. 13. *Gaudium conſcientiæ non poteſt ſic latere interiùs in af-*

D. Bonau. *Cor mœrens, pauens, & gaudens.*

A *fectu, quin pateat exteriùs in aſpectu.* Vbi refert cor pauens ob bonum iam amiſſum; quamuis hoc loco ad amittendum referatur.

Vir autē ille, poſtquàm ingreſſus eſt, nuntiauit vrbi. Iam initio huius numeri aduertimus, hunc virum non rectà ad Heli Sacerdotem perrexiſſe, ſed ſtatim pugnæ euentum in populum euulgaſſe. Cuius rei cauſa, præter illam triplicem, quam ibi inſinuauimus, quarta eſſe poteſt: quia doloris magnitudo, quem incluſum in animo geſtabat, moras non patiebatur, ſed foras, per lachrymas, eiulatus & clamores erumpebat. Nuntiauit igitur vrbi; hoc eſt, omnibus, qui vrbem habitabant, prout ſe quiſque obuius offerebat, rem factam enarrauit. In Hebræo eſt verbum, בִּצַר *Batſar.* In

11. *Curſor antequam ad Heli veniret, rem in vrbe euulgauit.*

Verbum nuntiandi in Hebræo ſignificat bonos nuntios.

B Græco verbum, ἀναγγέλλω. Quorum poſterius, licèt commune ſit ad fauſtum, infauſtúmque nuntium ſignificandum, illud tamen prius ad fauſtum exprimendum proprium erat apud Hebræos: vt colligitur ex 2. Reg. 4. num. 10. & 2. Reg. 18. n. 19. & 4. Reg. 7. num. 9. Quibus locis felices nuntij hoc verbo ſignificantur. Vt recentiores Salmer. tom. 1. Prolog. 23. Maldon. præfat. in Euang. c. 1. Barradas tom. & lib. 1. concord. c. 17. & alij confirmant.

Salmer. Maldon. Barrad.

Sed contra hanc interpretationem ſtare videtur præſens locus, vbi ponitur verbū, בִּצַר *Batſar*; ad infelices euentus ſignificandos. Sunt, qui dicant, etiam hos nuntios de morte peſſimorum Sacerdotum feliciſſimos eſſe; quemadmodum

12. *Putant aliqui etiam hoc loco ſignificari bonum nuntium, ſcilicet, mortem malorum.*

C nuntius de morte Saülis & Ionathæ, quia bonus erat Philiſthæis, explicatur à Dauide in ſuo Epicedio, 2. Reg. 1. n. 20. per verbum בִּצַר *Batſar*, iuxta Hebræum: & per verbum εὐαγγελίζω, iuxta Græcū, quod in eo differt à ſimplici, ἀγγέλλω, quòd hoc ſignificet abſolutè, *nunciare*, illud, *fauſta nunciare*, propter compoſitionis aduerbium, εὖ, id eſt, bene. Quaſi dicat: *Ne euangelizetis in compitis Aſcalonis:* hoc eſt, Ne fauſtos nuntios de morte Saülis & Ionathæ ad eorum hoſtes Aſcalonitas deferatis. Sed non ſatisfaciunt: quia, licèt nuntij de morte Saülis & Ionathæ felices fuerint Philiſthæis, proindéque prædictis verbis fauſtos nuntios ſignificantibus ad eos deferri potuerint; tamen nuntij de morte filiorum, ſaltem patri, cui afferebantur,

Impugnātur.

D iucundi ac felices eſſe non potuerunt; immò ſtrages populi, & captiuitas Arcæ nemini Hebræorum iucunda videretur.

Dicet alius eſſe hoc loco ironiam. Eam tamen Maldonatus in tanta populi calamitate narranda parum opportunam arbitratur: ne, ſi calamitas per irriſionem denuntietur, noua calamitas addatur. Reſpondet igitur Maldonatus, huius libri Auctorem vſum fuiſſe hoc verbo, non quidem accommodatè ad rem & veritatem; ſed ad opinionem & expectationem hominum, qui de prælio, in quo Arca patrona aderat, non niſi feliciſſimos nuntios ſperabant. Sed neſcio, an durior ſit expreſſio, per verbum boni nuntij, malum explicari; ſolùm, quia bonus ſperabatur.

13. *Secunda reſponſio reiicitur.*

Tertia reſpō-ſio excluditur.

Verior reſponſio.

E Faciliùs igitur dixerim, eſſe antiphraſim, ſacris Literis frequentiſſimam, qua contrarium aliquid verbis ſignificatur: quo pacto Hebræi meretricem appellant, קְדֵשָׁה *Chedeſa*, id eſt, ſanctificatam, à verbo קָדַשׁ *Cadas*, quòd propriè eſt, *ſanctificare*; & per antiphraſim, *polluere*: & Græci profanum & maledictum vocant ἀνάθεμα, hoc eſt, ſanctum & conſecratum. Et Latini verbis benedicendi & ſperandi vtūtur, pro verbis maledicendi & timendi. Sic Iob 2. n. 9. *Benedic Deo, & morere.* Et Prou. 29. n. 20. *Stultitia magis ſperanda eſt, quā illius correctio.* Et Iudith 13. n. 15. Vbi ſermo eſt

de

A de Iudith poſt cædem Holofernis ad vrbem redeunte, *Sperabant*, inquit, *eam iam non eſſe venturam*: hoc eſt, timebant. Non aliter igitur hoc loco, & num.14.& 17. verbum bona nuntiandi pro verbo nuntiandi mala vſurpatur. Qua de re ſuperiori cap.num.17. plura diximus. Nuntiauit itaque vir vniuerſæ vrbi, ſcilicet, infeliciſſimam ſtragem bello acceptam.

14. *Ingens comploratio, eiúſque cauſa.*

Et vlulauit omnis ciuitas. Hoc eſt, inconditis clamoribus & miſera comploratione lamentata eſt: non ſolùm, quòd ſuas quiſque res amitteret, filios, coniuges, parentes & cognatos; verùm etiam, quòd ſuas quiſque ſpes amiſiſſe ſibi videretur: cùm nihil humani, nihil diuini auxilij, ad quod confugeret, ſupereſſet. Nihil humani; cùm tam multa virorum millia interierint, ſine quorum B præſidio, hoſtium incurſionibus patebant. Nihil diuini; cùm ipſa fœderis Arca capta fuerit, in qua ſola ſuas omnes ſpes fixas collocabant. Quaſi Deus, ſublata Arca fœderis, ſuum cum illo populo fœdus reſcidiſſe videretur; ne aut illum populus imploraret; aut ille populo ſubueniret.

Vox belluina tribuitur hominibus in belluas commutatis.

Quanta igitur comploratio neceſſe erat, vt tam extrema in calamitate cieretur? Dicitur autem tota ciuitas vlulaſſe, vt non ſolùm inconditus, ſed etiam inſanus quidam clamor ſignificetur. Nam vlulatus ſunt voces quædam belluinæ, ſeu lupinæ, ſine ratione prolatæ: quales illa ciuitas furenti ſimilis præ dolore excitabat. Adde ferarum voces hominibus attribui, vt eorum belluina ac lupina facta obiter perſtringantur. Quo pacto Zacharias: C *Vox*, inquit, *vlulatus paſtorum; quia vaſtata eſt ſuperbia eorum.* cap.11.n.3. Paſtoribus tribuit luporum voces, vt oſtendat eos lupis, quàm paſtoribus ſimiliores extitiſſe.

Num. XIV. Et audiuit Heli ſonitum clamoris, dixítque: Quis eſt hic ſonitus tumultus huius? At ille feſtinauit, & venit, & nuntiauit Heli.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Ex hoc loco colligitur cæcitas Heli.*

ET *Tandiuu Heli*, &c. Hic textus ferè interpretatione non indiget. Ex eo apparet primò cæcitas Heli, qui, cùm ſederet contra viam ſpectans; tamen ingredientem nuntium, & fortaſſe eodem oſtio, quo ipſe Heli ſedebat, ingredientem videre non potuit: ſed ingreſſum fuiſſe aliquem ex ſubita totius vrbis comploratione deprehendit. Clamantem non vidit, ſed vocem clamoris audiuit.

Pœnitens audit, non videt.

In quo optimi pœnitentis, aut etiam optimi obedientis typum geſſit; qualis fuit Diuus Paulus, qui Deum de cælo clamantem audiebat, & nullum in terris hominem videbat. Nam vetus pœnitens diuinis vocibus à peccatorum cœno extrahentibus aures aperit; temporalibus autem bonis ſua pulchritudine ad ſe allicientibus oculos claudit. Vnde bene Diuus Ambroſius, lib.2. De Abraham, cap.8. *Deſinit*, inquit, *videre ſecularia, qui incipit audire diuina.*

D.Ambr.

Obediens aures habet, non oculos.

D. Climac.

Verus autem obediens aures habet ad audiendum, oculos ad videndum non habet: quia licèt vocem imperantis accipit; rationem tamen imperij non ſpeculatur. Vnde Diuus Ioannes Climacus in Scala Paradiſi, gradu 4. vocat obedientiam *inexaminatum atque indiſcuſſum motum*: quia fertur ad audita exequenda, non examinanda.

2. Apparet ſecundò miſera Principum conditio,

Miſera Principum conditio, ſua mala nouiſſimè agnoſcentium.

A qui vltimi ſua mala norunt. Et tota vrbe calamitas populi euulgatur, antequàm Principi Heli denuntietur. Sic excidium Niniues priùs ciuibus, quam Regi prædicatur; vt patet ex Ion.3.num.5. & 6. quia nemo eſt, qui audeat Regibus triſtia & infauſta denuntiare. De ſingulis hominibus eſt illa D. Hieronymi querela, lib.1.aduersùs Iouinianum: *Nouiſſimè mala noſtra diſcimus.* Quæ de Regibus ac Principibus multò veriùs poterat excitari, qui planè omnium nouiſſimi ſua mala didicerunt; vt cap.2. num.22. à §.8. aduertimus.

D.Hieron.

Res iucunda primò Regibus denuntiantur.

Contrà verò res gratæ ac iucundæ nemini citiùs quàm Regi denuntiantur: vt vano quodam palpo concilietur, ſeu potiùs decipiatur. Sic ille adoleſcens Amalecites nuntium de morte Saülis, ne-B mini priùs retulit, quàm Dauidi, 2.Reg.1.à num. 2. quia gratiſſimum illi fore ſperabat: nec ſua opinione falleretur, ſi cum alio Rege ageret, quàm cùm Dauide, oſore adulationis, amatore veritatis.

Dauid oſor adulationis, amator veritatis.

Vnde pro ſua aſſentatione non euangelia retulit, ſed ſupplicia, à Dauide interfici iuſſus. Nam, vt bene Lyranus ad eum locum: *Iuſto*, inquit, *Dei iudicio, de quo ſperabat impetrare gratiam, reportauit mortem.*

Lyran.

Hæc igitur eſt Principum conditio, vt adulatores multos alant; veritatis autem enuntiatores nullos ferant. Vnde illud Parœmiaſtæ: *Stellio*, inquit, *manibus nititur, & moratur in ædibus Regis.* Prou.30.n.24. In Hebræo, pro ſtellione, eſt, שממית *Schemamith*: quam vocem alij *hirundinem*, alij *araneam*, alij veriùs *ſimiam* inter-C pretantur: vt Pagninus in Theſauro obſeruat.

Adulator, ſtellio, hirundo, aranea, ſimia, in ædibus Regis.

Pagnin.

Simia verò facta videtur à natura ad ſignificandos adulatores. Nam, vt illa humanos geſtus imitatur: ita hi ad Principum voluntatem ac nutum, totos ſe fingunt & componunt. Quidquid Princeps ſenſerit vel egerit, ſentit vel agit adulator. Vnde illud Satyrographi, Satyra 3.

Iuuenal.

——*Si dixerit, æſtuo: ſudat.*

Huiuſmodi ergo ridiculæ ſimiæ, & venenati ſtelliones, non in pauperum tabernis, ſed in Regum palatiis morantur. Sicut enim non pauperes, ſed Principes nutriendis ſimiis vacant: ita hi, non illi, audiendis adulatoribus incumbunt. Hanc igitur Principum conditionem paſſus Heli, ſicut filiorum ſuorum culpas nouiſſimus audiuit; vt pa-D tet ex cap.2. numero 22. & ſequentibus: ita nunc eorundem pœnas, ac totius Iſraëlis clades nouiſſimus auſcultat.

3. *Principes nolunt vera dicentem auſcultare.*

Apparet tertiò ratio, cur Principes ſua mala vltimi agnoſcant: quia, videlicet, nolunt dicentibus aures dare; iuxta illud: *Et noluerunt attendere, & auerterunt ſcapulam recedentes, & aures ſuas aggrauauerunt, ne audirent.* Zach 7.num.11. Quæ frequentiſſima à Prophetis, de Principibus & Sacerdotibus Iudæorum, querimonia excitatur. Quòd ſi Principes modeſtè ferrent, immò & aliquando accerſerent monitores; profectò non deeſſent, qui veritatem propinarent: vt patet in Heli, qui antequàm interrogaret de tumultu; eius cauſas ignorabat: vt autem ſedulus inquiſi-E uit; ſtatim vir *ille feſtinauit, & venit, & nuntiauit Heli.* Rectè igitur Dauid: *Et nunc Reges intelligite: erudimini, qui iudicatis terram.* Pſalm. 2. numero 10. Quaſi diceret: Sinite vos edoceri; vera monentibus ne terga vertite; ſed aures date, ne veſtra culpa, quæ ſcire oportet, ignoretis.

Num. XV. Heli autem erat nonaginta & octo annorum : & oculi eius caligauerant,& videre non poterat.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Ætas Heli.* HEli autem erat, &c. Ætas nonagenaria iam illis temporibus nimiùm ſenilis videbatur; vt cap.2.num.22. oſtendimus. Quamuis prioribus ſeculis multò longiores humanæ vitæ periodi extiterint:vt in humanæ vitæ Theatro, volum.2.libro 3.ex ſacris & profanis Literis latiſſimè diſſeritur. *Theatrum vitæ hum.* Ætatem nonaginta octo annorum tribuunt Pontifici Heli,Hebræa & Chaldæa exéplaria : immò & Græca in Bibliis Complutenſibus & Regiis : quamuis in Sixtianis nonaginta tantùm annorum fiat mentio; fortè de more Hebræorum,qui numeros completos commemorantes, inchoatos ſæpè numeros prætermittunt. Igitur nonaginta & octo annorum fuiſſe Heli, Vulgata editio conuincit. Proponitur autem hoc loco Pontificis ſenectus in maiorem ipſius verecundiam & ignominiam.Nam,cùm ſenes eſſe debeant & ſanctiores,& Reipublicæ vtiliores : ipſe tamen neque ſanctitatem coluit,neque vtilitatem præſtitit.

2. *Improbi immatura morte præripiuntur.* Quòd autem ſenes plerunque ſanctiores exiſtimentur, inde ſumitur; quòd improbi vt plurimùm immatura morte præripiantur; vel ipſo Epigrammatario teſte:

Matt. *Immodicis breuis eſt ætas,& rara ſenectus.*

Hoc eſt:Qui in ſuis appetitibus gubernandis parùm moderati ſunt, rarò ad ſenectutem perueniunt.Vnde illud:*Viri ſanguinum,& doloſi non dimidiabunt dies ſuos.*Pſal.54.n.24. *Iuſti diutiùs viuunt.* Iuſtorum autem vita diutiùs propagatur;iuxta illud:*Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi.* Pſ.91.n.15.Et quamuis aliquando mali diutiùs viuant, tamen digni non ſunt,qui dicantur ſenes.Hinc eſt,quòd Abraham & Sara omnium primi in Scriptura ſenes appellentur;cùm tamen plures alij ante illos multò ſeniores extiterint. *Erant autem*, inquit Textus, *ambo ſenes prouectæque ætatis.*Geneſ.18.n.11. Quaſi nomen ſenectutis,non niſi probis hominibus accõmodetur. Ita rem obſeruat Orig.D.Hier. Philo Hebr.ſuprà c.3.n.1.à §.11.citati.

3. *Improbi aliquando ſeneſcunt.* Fateor tamen, & improbos, aliquando ſenes appellari : ne quis putet, ab ætate infallibile ſanctitatis argũmentum deſumi. Senes enim dicuntur, qui Suſannæ pudicitiæ inſidiabantur. Dan. 13.n.5.Vnde Deus De Abraham.*Tu autem*,inquit, *ibis ad patres tuos in pace ſepultus in ſenectute bona.*Gen.15.n.15.vbi ſenectutem bonam appellat, ne quis dubitet, & malam eſſe. In quem proinde *D. Ambr.* locum D.Ambr.lib.2.De Abrahamo,c.9.*Non dixit*,inquit,*longa ſed bona:quia iuſtus bene ſeneſcit: iniuſtorum autem nemo; quamuis cornicibus vinacibus diuturniore vita viuant.* Et paulò poſt:*Ille bene ſeneſcit,qui bene ſenſerit. Cani enim ſunt ſenſus hominis.*Sap.4.num.8.Cùm igitur longam ætatem comitari debeat magna ſanctitas;pudore & ignominia afficitur Heli,qui ſanctitatem ab ætate ſeparauit.

4. *Senes Reip. vtiles.* Quòd autem ſenes ſint plerunque Reipublicæ vtiliores, inde colligitur, quòd non magis ſenes ſuis baculis,quàm Reſpublica ſuis ſenibus innitatur.Vnde Deus Ieroſolymam demoliturus, abſtulit ab ea *fortem & virum bellatorem*, *Iudicem*, *& Prophetam & ariolum & ſenem.*Iſai.3.num.2. Vbi vltimo loco ponitur ſenex; quaſi maior ex illo, quàm ex cæteris vtilitas capteur; & certior ad ruinam via,ex illius,quàm ex aliorum iactura colligatur.Quam ob cauſam D.Ambr.lib.2.De Cain & Abel,c.3. gratulatur ſibi, ſuæque Reipublicæ, ſeniorum vitam; & eorum mortem lamentatur. *D. Ambr.* *Bonorum ſenectus magni facienda.* *Quam gaudeo,inquit, cum aliquos mites ac ſapientes diu viuere video! cum Virgines caſtas,viduas graues aſpicio longæuas;velut quandam vncanam Eccleſiæ Curiam præſendant ipſo vultu, & ſpecie grauitatis,quo ad omnem morum gratiam colorentur? Non enim ipſis gaudeo,quod viuendo multa ſubeant tædia ſeculi huius;ſed quia proſunt pluribus. Similiter,cum aliquis huiuſmodi decidit; quamuis longa ſenectute depoſitus,afficior:quia deſtituitur grex iuuenũ,muro ſenili.* *Bonorum ſenum iactura grauiter deploranda.* *Denique peritura vrbis, aut malorum imminentium,vel futuræ labis hoc primum indicium eſt;ſi decidant viri conſultores. Hinc primum ingruentium porta aperitur malorum. Ergo vrbs tota ſolidatur atque augetur cœtu ſapientium,vel obitu labefactatur.*Hactenus Ambroſius diſertiſſimè.

5. *Philo* *Ex bonorum ciuium vita, felicitas ciuitatis.* Imitatus eſt fortaſſe Philonem Hebræum, qui in libro De ſacrificiis Abel & Cain,eleganter declarat,quanta ex iuſtorum vita vtilitas, quanta ex morte calamitas conſequatur: *Quibus*, inquit, nempe,bonis ciuibus,*quia ne ſeneſcãt, precari mihi non licet, precor vitam longiſſimam; exiſtimant tam diuturnam felicitatem fore hominibus,quàm lõgum illis vitæ tempus contigerit.* Et ſtatim digreſſus ad calamitatem ex eorum morte conſequutam, *Ex morte bonorum ciuium ciuitatis calamitas.* *Audita,inquit, morte alicuius eorũ,magna triſtitia, magnóque dolore afficior,non tam ipſorum vicem dolens,quàm ſuperſtitum. Illos enim naturæ ordine neceſſario manet is exitus; vt poſt vitam feliciter exactam,glorioſa mors eos excipiat:iſtis verò deſtitutis magna potentique manu,qua protecti anteà fuerant, ſuorum malorum ſenſus imminet, niſi natura, tanquàm in arbore,de qua maturi fructus deſluũt,alios recentes ſubſtituat.* Hæc ille eleganter. Vnde colliges, ſtare diutiùs Rempublicam non poſſe, quæ ſeniorum baculis non innitatur.

6. *Cur homines ſub mundi exordio diu vixerint?* Quærunt Scripturarij Interpretes, cur homines in ipſis mundi exordiis tam diuturnam vitam traduxerint, tótque annorum centurias viuendo peregerint:vt Gen.5.à n.2.videre eſt. *Lyra.* Lyranus ad eum locum multas congerit rationes;ac denique totum negotium in diuinam prouidentiam reducit. Quam rationem,cæteris excluſis,amplectitur *Burg.* Burgenſis ibidem, ſequutus Rabbi Moyſen in libro de directione perplexorum : quamuis diuerſis alteruter indiciis vtantur. *Ratio,vt diu viuendo poſteris vtiliores eſſent.* Nam Lyranus illam eſſe putat diuinæ prouidentiæ rationem, vt primi homines diu viuentes genus humanum facilius propagarent, & ſuos poſteros Aſtrologiam docerent. At verò Burgenſis ideò ſentit diutiùs vixiſſe, vt fidem de vno Deo Creatore in credentium animis altiùs radicarent. *Deus,inquit,diſpoſuit illos tam diuturnè viuere, vt fides de creatione mundi, quam pagani pro maiori parte negabant, in cordibus fidelium magis radicaretur.* *Euſeb.* Non procul ab vtroque mihi videtur abire Euſebius Cæſar.lib.9. De præpar. euangelica, c.4.ſub initium,ſequutus Ioſephum,dicens, *Priſcos illos Dei amicos non iniuria longioribus temporum ſpatiis vixiſſe; & virtutis gratia;& vt res poſteris perutiles, Aſtrologiam, Geometriámque inuenirent.* Hoc eſt,vt ſuis poſteris & in ſpiritualibus,& in temporalibus prodeſſent, multos inducendo ad virtutem, & erudiendo ad ſcientiam. Quaſi ad hunc finem vita hominum vſque ad ſenectutem prorogetur, vt in aliorum vtilitatem impendatur.

7. *Doctor vtilis in Eccleſia longæuus eſſe ſolet.* Vnde eſt illud Orig. paradoxum,quod citat D. Thom.in epiſt.ad Philemonem,lect.1.in fine:*Raro*, inquit, *vtilis Doctor inuenitur in Eccleſia,quin ſit*

Origen. D. Thom.

ſit longæuus. Sic Orig. apud D. Thom. qui tamen A Orig locum non indicat. Eius tamen ſententiam, Petri & Pauli exemplis confirmat. Nam Paulus Epiſt. citat. num. 9 ſe ipſum ſenem vocat: *Cùm ſit talis*, inquit, *vt Paulus ſenex.* Petrum autem ad ſenectutem peruenturum Chriſtus Dominus prædixit: *Cùm autem ſenueris*, &c. Ioan. 21. num. 18. Quod vlterius aliorum Apoſtolorum & ſacrorum Patrum exemplis facilè poſſet confirmari: & vt alios prætercam, celebres illi Eſſeni, qui religioſiſſimè & ſanctiſſimè viuebant; diutiſſimè quoque vixiſſe dicuntur: vt Ioſephus lib. 2. De bello Iudaico, c. 7. teſtatur; vbi clariſſimis eorum virtutibus enarratis: *Viuunt*, inquit, *quàm longiſſimè: ita vt plurimi eorum vſque ad centenariam proferantur ætatem. Quod eis accidere puto propter inſtitutionem in omnibus bene ordinatam.* Vbi, quamuis B diuturnam eorum vitam referat ad ſingularem temperantiam, qua in rebus omnibus vtebantur: tamen nihil obſtat, quominùs ſecundùm Origenem referatur ad eximiam vtilitatem, quam ſua vita ac doctrina omnibus afferebant.

Ioseph.

8. *Aliquando vtiles viri breuiùs viuunt. Quæ longæuitas parentũ cultoribus promittatur.*

Nihilominùs dubitandũ non eſt, illud Origenis proloquium, topicum eſſe; cùm multi viri ſanctitate inſignes, & Reipublicæ in primis vtiles immatura morte præripiantur. Vnde, cùm Deus diuinæ legis cultoribus diuturnam vitam promittit; non ſemper intelligendus eſt de hac mortali vita; ſed de vita poſt mortem, vbi in præſenti ſæculo per famam, vel in futuro per gloriam viuent, vt Philo Hebræus, & D. Ambr. in duplici Scripturæ C loco interpretantur. Nam de bono Principe Deus: *Nec eleuetur*, inquit, *cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos; neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram, vt longo tempore regnet ipſe, & filius eius ſuper Iſrael.* Deut. 17. num. 20. Quid ergo? Sempérne bonus Princeps diuturnum viuendi, dominandíque ſpatium ſortitur? Nunquam, vt vel ipſo frequenti vſu edocemur. Rectè igitur

Philo.

Philo lib. De creatione Principis: *Tali*, inquit, *Principi legitimo ius æquabile honoranti, incorruptè iudicanti, ſemper meditanti iuſtitiam, longæuum principatum Propheta proponit vice præmij: non quòd annoſam ætatem polliceatur, rectè adminiſtrantibus Rempublicam: ſed vt nos doceat legitimũ principem victurum, etiam poſt obitum; relicta poſt ſe immortali virtutis rerúmque à ſe geſtarũ memoria.* Rurſus D filio parentum cultori diuturna vita à Deo promittitur: *Honora*, inquit, *patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.* Exod. 20. n. 12. Non quidem ſemper ſuper hanc terram morientium, ſed ſuper illam viuentium. Sic D. Ambr. in

D. Ambr.

Pſ. 43. *Multi*, inquit, *qui honorant, citò ſæpe rapiuntur, vt immatura ætate moriantur. Multi etiam, qui minus deferunt parentibus ſuis, longæuæ fruuntur ſtipendiis ſenectutis. Et niſi longæuitatem illam vitæ accipiamus æternæ; inuenitur Scriptura deſtitui ſubſidio veritatis.* Itaque diuturna vita non ſemper in hoc ſæculo iuſtis hominibus confertur; ſed ſæpè in futurum reſeruatur: quamuis non rarò fiat, E vt iuſti homines, & Reipublicæ vtiles longiori vita etiam in hoc ſeculo ante mortem perfruãtur. Cùm igitur proprium ſit ſenilis ætatis aliquam vtilitatem in Rempublicam cõferre: qua, obſecro, verecundia Heli afficeretur, qui ſenex in extremam calamitatem Rempublicam præcipitauit?

9. *Senes derepentè mori, infeliciſſimũ.*

Addo, proponi hoc loco diuturnam vitam illius Pontificis, qui ſtatim dicendus eſt, mortem repentinam occubuiſſe, vt maior illius infelicitas exprimatur. Nam iuuenes de repentè mori, miſerum quidem eſt, ſed minùs mirandum, cùm nihil de morte ſua recordentur, ſed potiùs longam ſibi vitam polliceantur: at verò ſenes, quibus ſemper mors ob oculos obuerſari debet, ab ipſa morte incautos & improuidos præoccupari; miſeriæ genus eſt, cui nullum aliud exæquetur. Nam in ipſo portu, cùm iam terram aſpiciunt, naufragantur.

10. *Filius nonaginta & octo annorum, Hebraiſmus.*

Notandum tandem eſt, in fonte Hebræo, Chaldæo & Græco eſſe: *Heli autem erat filius nonaginta & octo annorum.* Sicut de Noë dicitur Gen. 5. num. 31. iuxta Hebræum: *Et fuit Noe filius quingentorum annorum.* Quod, licet Caietanus ibi ad myſterium referat; quia Noë in ea ætate nondum erat pater, ſed filius & egregius cultor caſtitatis: & referri etiam poſſit ad obedientiam eiuſdem Patriarchæ, quam Deo præſtitit in ea ætate, tam ſyncerus, ſimplex & humilis, vt præſtare ſolet puer filiusfamilias parenti: tamen in ſenſu proprio ac literali Hebraïſmus eſt, perinde valens ac ſi Latinè diceretur: *Natus annos quingentos.* Nec illud myſterium in Heli locum habere poterat, qui & pater erat, & negligens obedientiæ cultor.

Caiet. *Caſtitas, & obedientia.*

11. *Quid ſit, Oculos ſtare.*

Et oculi eius caligauerant, &c. In Hebræo eſt: *Et oculi eius* קָמָה *Chamah*, hoc eſt, *Steterat*, in ſingulari. Vbi verbi, & ſignificatum & numerum expendere oportet. Significatum quidem, quia in cæcis dicuntur oculi ſtare; vel quia palpebræ non mouentur; vel, quia ſuo munere non funguntur: nam ſicut operatio per motum; ita eius priuatio per quietem explicatur. Vnde Latinus ex hac figurata ſignificatione propriam eruens, rectè tranſtulit, *Caligauerant.*

12. *Nomen plurale cũ verbo ſingulari.* Pagnin.

Numerum verò, ſcilicet, verbum ſingulare cum nomine plurali, *Oculi eius caligauit*: quia ſenſus eſt, vt Rabbi Dauid interpretatur: *Vnuſquiſque ex oculis eius caligauit.* Sic enim frequenter loquuntur Hebræi: vt Pagninus lib. 4. Inſtitutionum Hebraïcarum, cap. 15. aduertit; & multis patet exemplis. Nam duæ vxores Eſaii offenderant animum Iſaac. Gen. 26. num. 35. Hebraïcè. *Et fuerunt exacerbans ſpiritum Iſaac.* Idem Iſaac ad filium ſuum Iacob: *Qui*, inquit, *maledixerit tibi, ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur.* Gen. 27. num. 29. Hebraicè: *Maledicentes tibi, maledictus; & benedicentes tibi, benedictus.* De Ægyptiis videre volentibus Ioſephum, dicitur: *Filiæ diſcurrerunt ſuper murum* Gen. 49. n. 22. Hebraïcè: *Filiæ diſcurrit.* Præterea Salomon: *Sapiens*, inquit, *mulier ædificat domum ſuam.* Prou. 14. n. 1. Hebraïcè: *Sapientes mulieres ædificauit domum ſuam.* Et ſic de cæteris. Quare Latinus Interpres ſenſum potiùs attendens, quàm verba, figuratum ſermonem originis tranſtulit in proprium: *Et oculi*, inquit, *eius caligauerant.*

13. Abul. *Cæcitas Heli ex qua cauſa, & quanta fuerit.*

Hæc autem caligo neque orta fuit ex ægritudine, vt notat Abulenſis; neque ex diuina vltione, cùm non ſit, vnde id colligatur: ſed ex nimia ſenectute: quod ex eo patet, quia dicta ſenectute, ſtatim tanquàm effectus illius memoratur caligo: quãuis ipſum naturæ vitiũ ex diuina prouidentia in ſupplicium Heli ordinari potuiſſet, vt ſuperiori cap. num. 2. §. 22. dictum eſt. Quo etiam in loco §. 21. diximus, caliginem Heli, quæ ibi memoratur, non fuiſſe perfectam, ſed inchoatam cæcitatem. Verùm quæ hoc loco refertur, potius videtur conſummata: tum, quia eſt in ſenectute multò grandiori: tum, quia abſolutè dicitur: *Non poterat vidêre*: nec poteſt intelligi nocturno tempore, vt ibi: quia hoc loco non agitur de tempore nocturno, ſed abſolutè. Sed grauis admodum pœna non eſſet cæcitas corporis, ſi mentis perſpicacitas illæſa relinqueretur. Nam & Democritus oculos

Corporis cæcitas, leuis iactura.

ſibi eruit, vt naturæ arcana poſſet intentiùs contemplari: vt refert Agellius lib. 10. cap. 17. Et Pygmenius quidam Preſbyter Romanus de ſua cæcitate lætabatur, & gratulabatur Deo; ne inimicos Eccleſiæ, & præcipuè Iulianum Apoſtatam videre cogeretur: vt Auctor eſt Sabellicus. lib.5. cap.7. Nam, cùm Pygmenius & Iulianus ſibi mutuò obuij occurrerent, diceretque Iulianus: *Gratias ago Deo, ô Pygmeni, quòd te video.* Statim Pygmenius: *Et ego,* inquit, *quòd te non video.* Iam verò Beda Angelus, qui ex ſua probitate apud homines venerabilis erat; in ſua cæcitate apud lapides venerabilis fuit, ſi vera ſunt, quæ de illo à Petro de Natalibus, & ab aliis referuntur. Nam, cùm eum nebulones quidam ad prædicandum in templo vacuo hortarentur, frequentem concionem adeſſe mentientes; prædicante illo, ac tandem perorante, ſolemnibus verbis: *Per ſæcula ſæculorum.* lapides, qui ſoli aderant, reſponderunt: *Amen: Venerabilis Presbyter.* Vt ſicut olim Chriſto Domino Ieroſolymam ingredienti dicuntur lapides acclamaturi, ſi homines tacerent. Luc. 19. num.40. ita nunc Bedam, hominibus illudentibus, lapides venerarentur. Non igitur oculorum cæcitas grauiter ferenda eſſet, ſi acuta mentis acies ſeruaretur. De qua re pluſcula diximus ſuperiori capite, n. 2. §.23. & 24.

Agell. — Sabellicus. — *Argutum reſponſum.* — Petr. de Nat. *Mirabilis de Beda hiſtoria.*

Num. XVI. Et dixit ad Heli: Ego ſum, qui veni de prælio, & ego, qui de acie fugi hodie. Cui ille ait: Quid actum eſt, fili mi?

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Cur nuntius hoc exordio vtatur. Prima reſponſio.* Abulenſis.

EGo *ſum, qui veni*, &c. Quæri poteſt, cur hic nuntius ingreſſus ad Heli, antequàm rei euentum enuntiet, ab his verbis exordiatur: *Ego ſum, qui veni de prælio*, &c. Reſpondeo primò cum Abulenſi: quia, cùm Heli cæcus eſſet, & ingredientem cognoſcere non poſſet ex habitu, opus fuit, vt ille priùs ſe manifeſtaret ex voce, vt ita ſenex eum præſentem adeſſe intelligeret, & annuntianti attentas præberet aures. *Secunda.* Secundò: quia fortè Heli audiens illum lugubrem totius ciuitatis vlulatum, & facilè præſagiens, quid rei accidere potuerit, datus eſt in ſtuporé, & exanimato ſimilis obriguit. Vnde, vt ab ea mortis imagine quodammodo reuiuiſceret, opus fuit, vt hic nuntius ſemel atque iterum ad eius aures inclamaret: *Ego ſum, qui veni de prælio*; egò qui fugi de acie hodie. *Tertia.* Tertiò: quia ille vir triſtem belli euentum relaturus, quem Pontifici moleſtiſſimum fore præſciebat, interrogari voluit, antequam rem aperiret; ne ſuapte ſponte, ſed Pontificis imperio coactus moleſtias illi ingerere videretur: quare ſolùm præfatus eſt, ſe de prælio veniſſe; vt interrogatus de euentu, illum deinde audentior enuntiaret. *Quarta.* Quartò: quia triſtiſſimum & infeliciſſimum nuntium non exiſtimauit, ſtatim vnico ac ſubito verbo enomendum: *Periit Iſraël*: ſed ſenſim & paulatim inſtillandum, vt nuntij durities nuntiantis prudentia molliretur: præmittit igitur, ſe veniſſe de prælio, & fugiſſe de acie, vt Heli, audita fuga, amaritudinem nuntij prælibaret, ac tandem quicquid fellis ac fæcis propinaretur, conſtantior exhauriret. *Quinta.* Quintò & vltimò, magis fortaſſe ad Literam: ne quis de rebus dicendis dubitaret, audientium fidem captare voluit, præmittendo, ſe illorum omnium teſtem fuiſſe oculatum: *Ego,* inquit, *ſum qui veni de prælio.* Et ne quis dubitaret de memoria referentis, ſubdit, ſe recentiſſimum fuiſſe rerum omnium ſpectatorem; nimirum, eo ipſo die vidiſſe, quæ narrabat: *Ego,* inquit, *qui de acie fugi hodie.* Ac ſi neque falſitas obrepere poſſet oculato teſti, neque recētiſſimo nuntio obliuio.

2. *Cur Heli curſorem appellat filium.*

Quid actum eſt, fili mi? Hominē igitur ſic exordientem vrget vlteriùs Sacerdos ad narrandum. *Quid,* inquit, *actum eſt, fili mi?* Filium vocat: tum propter vniuerſalem conſuetudinem, qua ſenes, Principes & magiſtri ſolebant iuuenes, ſubditos ac diſcipulos filios appellare, vt cap.3.n.16. iam oſtendimus: tum etiam, vt eum narrare metuentem, hac verborum charitate & beneuolentia ad narrandum inuitaret. Addit D. Gregorius vocatum filium *adulatione calliditatis; vt profectò ille pro impenſo honore adulationis, ſeriem perueniret veritatis.* Sed bona pace ſanctiſſimi Doctoris, non aſſentior. Non enim Heli falſitatem, ſed potiùs veritatem diſcere cupiebat. Quorſum enim falſos nuntios, etſi gratos, extorquere vellet, ſtatim veros & ingratos auditurus? Filium igitur vocat, vt veritatem, quæ Principibus amara eſſe ſolet, aperire detrectantem, hac vſus beneuolentia faciliùs exoret, ad id quod erat, fideliter enarrandum.

D.Greg. — *Heli calliditatis accuſatus excuſatur.*

3. *Beneuolentia interrogantis extorquet veritatem reſpondentis.* Abul.

Quo pacto olim Ioſuë, vt ad verā narrationem, ſeu confeſſionem pelliceret Achan, beneuolè & amicè compellauit: *Fili mi,* inquit, *da gloriam Domino Deo Iſrael, & confitere atque indica mihi, quid feceris.* Ioſ.7. num. 19. Quem in locum Abulenſis: *Vocauit,* inquit, *Ioſue Achan filium ſuum, quia eſt modus dulcis, ad ſuadendum conueniens: & hoc, vt induceret eum ad confitendū quid feciſſet. Poſtquàm tamen confeſſus eſt, non vocauit eum filium; ſed durè loquutus eſt, dicens: Quia turbaſti nos, exturbet te Deus in die hac.* Quæ Abulenſis interpretatio, quoad priorem partem, optima mihi videtur. Nulla enim eſt efficacior tortura ad veritatem extorquendam, quàm charitas & beneuolentia inquirentis. At verò, quoad poſteriorem partem, mihi non placet. Longè enim alienum videtur à Ioſuë pietate, vt confeſſurum, blandè; & confeſſum, durè alloqueretur: præſertim, cùm humilitas confitentis maiori beneuolentia digna videatur. Pœnam igitur intulit, ſed beneuolentiam non abſtulit: immò ſupremam capitis ſententiam in eum pronuntiauit, obortis lacrymis, erumpente gemitu, ac magno doloris ſenſu. Nam, vt ex Hebræo transferri poteſt, his eum verbis condemnauit: *Eheu conturbaſti nos, conturbabit te Dominus in die hac.* Ioſ.7.num. 25. Vbi ſeueræ Iudicis ſententiæ præmiſit illam flebilem parentis interiectionem, *Eheu*, vt iudiciariam poteſtatem paterna charitate temperaret: Deum planè imitatus, qui ſic punit, teſte Philone in libro, Quòd Deus ſit immutabilis, vt ſeueritatem iudicij, cum miſericordiæ ſuauitate exequatur.

Ioſuē benignitas, & ſeueritas erga peccatorem confeſſum. — Philo.

Num. XVII. Reſpondens autem ille, qui nuntiabat: Fugit, inquit, Iſraël coram Philiſthiim: & ruina magna facta eſt in populo: inſuper & duo filij tui mortui ſunt, Ophni & Phinees: & Arca Dei capta eſt.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Puer hic dicitur, qui anteà vir dicebatur.*

REſpondens *autem ille*, &c. Septuaginta habent: *Et reſpondit puer.* Ille qui num. 12. *vir* dicebatur, nunc appellatur *puer*. Quia anteà cum aliis ciuibus, ſeu militibus comparatus, virum præſtabat:

bat:

bat: nunc autem ad Heli Pontificem ingreſſus puerum, hoc eſt, ſeruum ſe exhibebat. Quanto maiori iure, qui cum aliis creaturis comparati ſibi eſſe aliquid videntur; ſi cum ipſo Deo comparentur, nihil ſibi videbuntur? Ab hoc igitur puero quatuor infortunia nuntiantur Heli, quorum ſemper poſterius priori durius videbatur. Primum, fuga Iſraëlis coram Philiſthiim. Secundum, ruina magna facta in populo. Tertium, mors filiorum in prælio. Quartum, captiuitas Arcæ. De ſingulis in ſuperioribus dictum eſt. In his autem hoc loco narrandis ſeruatur in primis ordo calamitatis ſecundùm ſe ſpectatæ, à leuioribus ad grauiores procedendo. Grauis enim fuit ſuperſtitum fuga, quia indecora. Grauior cadentium ſtrages, quia immedicabilis. Ægrior, ſaltem parenti, filiorum mors; immò & toti populo pernicioſior Sacerdotum & Principum iactura; cadere enim neceſſarium videbatur totam Reipublicæ molem, Principum cardine, quo vertebatur, deſtitutam. Tandem grauiſſima omnium captiuitas Arcæ, in qua totum illius populi præſidium & temporale & ſpirituale ſitum eſſe credebatur. Prudenter igitur hic vir à leuioribus damnis exorditur, ad grauiora progreſſurus: vt ſi audientis animus leuiora pati aſſueſcat; ad grauiora ſuſtinenda callum obducat. An verò ſeruetur ordo temporis, quo hæc damna contigerunt, ex dictis num. 10. & 11. iam conſtat. Nam priora duo, inuerſo ordine, acciderunt, quàm hîc narrantur. Priùs enim contigit cædes, quàm fuga, vt num. 10. oſtendimus. Poſteriora autem duo eodem ordine acciderunt, quo hîc referuntur: vt num. 11. dictum eſt. Nec aliud ſupereſt, quod circa hunc numerum obſeruetur. Nam grauitas ſingulorum malorum ex dictis ad ſuperiores numeros patet. At verò quo pacto ſe habuerit Heli in his omnibus audiendis, ex dictis in ſequenti num. & Annot. patebit.

Quatuor infortunia nuntiantur.

A leuioribus ad grauiora proceſſus.

Ordo temporis in his infortuniis.

Num. XVIII. Cúmque ille nominaſſet Arcam Dei: cecidit de ſella retrorſum iuxta oſtium: & fractis ceruicibus, mortuus eſt. Senex enim erat, & vir grandæuus. Et ipſe iudicauit Iſraël quadraginta annis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Quintum infortunium, vltimus huius tragœdiæ actus. Tria circa illud explicanda. Mors Heli repentina.*

C*Vmque ille*, &c. Quatuor infortuniis ſuperiori num. commemoratis, accedit quintum, tanquàm vltimus huius tragœdiæ actus omnium funeſtiſſimus; ſcilicet, mors Heli, in qua tria ſuperſunt explicanda, mortis genus, cauſa, & circunſtantiæ. Mors fuit repentina. *Cúmque ille nominaſſet*: hoc eſt, ſimul ac nominauit: ſeu, vbi primùm nominauit; nulla interiecta mora, derepentè cecidit. Quod magis exprimit Chaldæus Paraphraſtes latinitate donatus, per verbum imperfectum transferens: *Quando ille memorabat*, &c. Quaſi Sacerdos nondum integram, ſed inchoatam audiens narrationem, mente præuolans, & exitum præſagiens, rueret & interiret. Et fauent omnia exemplaria, Hebræa, Chaldæa, Græca & Latina, quæ orationem non abſoluunt, nec dicunt: *Cùm ille retuliſſet Arcam Dei fuiſſe captam.* Sed periodum intercidunt, ac tantùm dicunt: *Cùm ille nominaſſet Arcam Dei*: & hîc ſiſtendo ſubdunt: *Cecidit*. Quaſi Sacerdos ſolo Arcæ nomine audito, de qua maximè ſollicitus pauebat; id quod erat, facilè prædi-

A uinaret: & quin plura audiret, in ſtuporem datus de ſede laberetur. Quamuis Abulenſis exiſtimet, orationem à nuntio abſolutam fuiſſe: licèt Scriptor compendio vtens eam referat mutilatam. Sed vt vt fuerit; res vbi cognita fuit ab Heli, ſiue totam audiente, ſiue partem aliquam ſuo ingenio præoccupante: mortem occubuit repentinam. De quo mortis genere in Annot. 14. plura diſſeremus.

Abul.

Interim notanda eſt ſingularis quædam opinio D. Auguſt. q. 82. & 83. in Leuit exiſtimantis, ſummos Sacerdotes Dei gratia nunquàm ægrotaſſe; ſed quando moriendum erat, ſubita morte præoccupatos: vt contigit Aaroni. Fundamentum eſt: quia bis in die, manè ac veſperi offerebatur incen-B ſum in altari thymiamatis; vt patet Exod. 30. n. 7. & 8. & 1. Paralip. 16. num. 40. non quidem à minori Sacerdote; quia hic non poterat ingredi in Sancta Sanctorum, vbi erat altare thymiamatis: vt idem D. Auguſt. q. 133. & 136. in Exodum teſtatur: Ergo à ſummo Pontifice, qui, cùm eſſet vnicus, ſemper valere debebat ad hoc munus exequendum; alioqui illud miniſterium legale interrumperetur. Vnde quando moriturus erat, repentina morte decedebat: vt ſtatim alius Pontifex mortuo ſuccedens, munus illud exequeretur. Et ne quis hoc priuilegium, nunquàm ægrotandi, nimis inſolens & incredibile arbitretur; ſciat, ſimile quoddam in lege gratiæ factum inueniri. Nam C Ruffinus lib. 2. De vitis Patrum, cap. 17. & Palladius lib. 8. c. 71. & alij, quos refert noſter Heribertus vtriuſque Scholiaſtes, ſcribunt de Abbate Iſidoro, eiúſque Monachis, quòd tanta fuerint ſanctitate conſpicui, vt nunquàm ægrotarint: ſed quando moriendum eſſet, accepta priùs de ſuo obitu reuelatione, ſingulos fratres ſalutarint, vltimum eis vale dicentes, & ad ſuum quiſque lectum ſe colligentes placidiſſimè dormierint. Eodem igitur beneficio diuino vſi ſummi Sacerdotes; vt tabernaculi miniſterio numquam deeſſent, nunquàm ægrotabant.

2. *Opinio D. Auguſtini, Summos Sacerdotes nunquàm ægrotare ſolitos: ſed repentè interire. Fundamentum.*

Exempla in lege noua Monachorum nunquàm ægrotãtium. Ruffinus. Palladius. Heribert.

Si ita fuit, non tam euidens in Heli morte diuinæ punitionis exemplum reperitur, cùm illud mortis genus omnibus Pontificibus commune D fuerit. Quare dicendum eſt, non ita fuiſſe: tum, quia Scriptura rem tantam, ſi vera fuiſſet, non taceret: tum, quia nimis formidabile eſſet ſummum ſacerdotium omnibus ſummis Pontificibus; derepentè morituris, & quòd maximè timendũ erat, imparatis, & conſequenter æternæ damnationis periculo expoſitis: tum, quia illud fundamentum D. Auguſtini verum non eſt: nam altare thymiamatis erat in Sanctis extra velum: vt interim ex noſtris Ribera in c. 9. Epiſt. ad Hebræos, & lib. 2. De templo, c. 8. Barrad. tom. 2. concord. lib. 3. c. 19. Villalp. tomo 2. in Ezech. part. 2. lib. 4. c. 51. Iuſtin. in Epiſt. citata ad Hebræos, c. 9. Lorin. in cap. 16. Leuit. verſ. 2. & alij oſtendunt: ad quod proinde altare inferiores Sacerdotes poterant accedere: vt E videre eſt apud Barrad. citatum c. 52. tum denique, quia auctoritas D. Auguſtini in hac re valdè non vrget: nam, vt ipſe lib. 1. Retract. c. 55. fatetur, ea, quæ in lib. quæſt. in Pentateuchum diſputantur, magis quærenda propoſuit, quàm quæſita diſſoluit. Vnde fit, opus non eſſe, vt ſummus Sacerdos ſemper fuerit ſanus ad hoc munus exercendum, cùm etiam per alios exerceretur: & proinde diuturno ac naturali morbo impeditus mori poterat. Quare Heli non de morte omnium Pontificum, ſed ex peculiari diuinæ iuſtitiæ ratione mortem obiit repentinam. Nunc ad mortis cauſam propiùs accedamus.

3. *Præcedens opinio refellitur.*

Fundamentũ euertitur. Ribera. Barrad. Villap. Iuſtin. Lorin.

Mors Heli repentina, nõ fuit ordinaria Pontificũ. Quæſtiones D. Aug. in Pentateuchum, non tã definita, quàm excitata.

Nominaſſet

4. *Principalis & inſtrumentalis huius mortis cauſa.*

A *Nominaſſet Arcam Dei.* Principalis huius mortis cauſa fuit diuina iuſtitia, tandem aliquando vltrix illius deſidiæ & ignauiæ, qua Sacerdos Heli in filiis corripiendis dormitauit. Sed immediata & tanquàm inſtrumentalis fuit nuntius de captiuitate Arcæ. *Cúmque ille nominaſſet Arcam Dei;* ſiue captam eſſe addidiſſet; ſiue Heli ad eam intelligentiam præuolaſſet: vt paulò antè diximus. In Hebræis, Chaldæis & Græcis exemplaribus eſt: *Cúmque ille recordatus fuiſſet Arcæ:* ſeu, Cùm meminiſſet Arcæ: ſeu, Cùm memoraſſet Arcam. Sed tátundem eſt: nam recordatio apud Hebræos etiam ad externum ſermonem refertur; vt patet ex multis locis. Pſal. 15. n. 4. *Nec memor ero nominum eorum per labia mea.* Pſ. 82. n. 5. *Non memoretur nomen Iſraël vltrà.* Pſ. 136. n. 6. *Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi non meminero tui.* In quibus ac ſimilibus locis dicuntur memorari, qui externis vocibus nominãtur. Igitur hic nuntius tanto dolore affecit Sacerdotem propter iniurias Arcæ fœderis illatas, tantóque timore propter inferendas, vt doloris impatiens animam exhalarit.

Recordari aliquem perinde aliquãde, ac nominare.

5. *Vtrùm Heli obierit ex ſolo nuntio, an etiam ex ruina.*

Inquiri hoc loco poteſt, vtrùm hic nuntius de captiuitate Arcæ fuerit adæquata cauſa mortis Heli; ita vt illo audito, repentè interierit, ac poſteà iam mortuus ceciderit, & ceruices fregerit: an potiùs ex nuntio ſolùm terrefactus fuerit; deinde verò ruina & colliſio ceruicis ſimul cum ingenti mœrore mortem attulerint. Prior modus non mihi videtur improbabilis: nam mœror ac timor etiam naturaliter mortem repentinam afferre poſſunt: vt Conimbricenſes noſtri Tract. De vita & morte, c. 5. variis exemplis confirmant: & Lorin. Act. 5. num. 5. ex Orig. & D. Gregor. refert de Anania & Saphira ſubitò expirantibus ob nimium mœrorem de Apoſtoli increpatione conceptum. Quibus exemplis addo vnum ex Diuo Hieronymo, in vita ſancti Hilarionis, ad finem. Vbi narrat S. Doctor, Hilarionem in Cypro prope vrbem Paphum obiiſſe; indéque poſt decem menſes Heſychium Hilarionis diſcipulum, clàm furatum fuiſſe ſancti viri corpus, & in Palæſthinam, vbi primum eius Monaſterium fuerat, transtuliſſe. Quod, cùm fœmina ſanctiſſima nomine Conſtantia, quæ in vrbe Papho morabatur, audiuiſſet; ſtatim præ mœrore ex triſti nuntio, abſentiáque ſancti cadaueris exanimatam eſſe: veram in Dei ſeruum pietatem ac religionem ſua etiam morte comprobantem. Si igitur nuntius de tranſlatione Hilarionis in Palæſthinam, etiam facta honoris cauſa, adeò triſtis illi fœminæ viſus fuit, vt eam in mortem dederit repentinam: quid mirum, ſi in ſimilem mortem coniecerit Sacerdotem Heli ſolus nuntius de Arca per ignauiam capta, & ad Philiſthæos per ignominiam auecta? Accedit, quòd, ſi ita fuit, clarior innoteſcit ſanctitas huius Sacerdotis, qui ex captiuitate Arcæ tantum mœrorem hauſerit, vt ſtatim in repentinum interitum abierit.

Prior modus probatur. Conimb. Lorinus. Orig. D.Gregor. *Mors repentina ex mœrore.* D.Hier. *Mirus piæ fœminæ in cadauer S. Hilarionis affectus.*

6. *Poſterior modus præfertur.*

Nihilominùs poſterior modus mihi videtur Literæ congruentior. Nam, ſi Heli, antequàm ceruices frangeret, mortuus eſſet; dici non poſſet, fractis ceruicibus, mortuus fuiſſe: immò potiùs diceretur, mortuus fuiſſe, nondum fractis ceruicibus: quo pacto Chriſtus Dominus dici non poteſt, aperto latere, mortuus fuiſſe; quia ante mortuus eſt, quàm ei latus aperiretur. Atque ita è propriis fontibus apertiùs colligitur: vbi diuerſis orationibus priùs caſus & colliſio, quàm mors ſignificatur. Hebræa ſic habent: *Cecidit de throno retrorſum, & confractum eſt os colli eius, & mortuus eſt.* Chaldæa: *Cecidit de cathedra retrò, & fracta eſt ceruix eius, & mortuus eſt.* Græca in Sixtianis: *Cecidit de ſella retrorſum, & contribulatum eſt dorſum eius, & mortuus eſt.* Eadem in Complutenſibus & Regiis: *Cecidit de ſella in retrò, & fracta eſt ſcapula eius, & mortuus eſt.* Quæ tanta omnium exemplarium in hoc ordine ſtatuendo conſenſio, noſtram interpretationem ſatis videtur confirmare. Addi poteſt, & ratio: quia hæc ruina & fractio in pœnam Sacerdotis à Deo permiſſæ, ſeu ordinatæ ſũt. Ergo potiùs viuo, quàm mortuo infligi debuerunt, vt ipſe ſuas ſuæ negligentiæ pœnas viuus ſentiret. Atque hæc de cauſa huius mortis effectiua. Nam moralis, ac meritoria fuit huius Pontificis in filiis arguendis negligentia, vt docent communiter Interpretes, & Patres ſuperiori tomo Annot. 21. citati, & inferiùs citandi teſtantur.

Probatur ex Litera. *Probatur ratione.* *Cauſa moralis, ſeu meritoria huius mortis.*

7. *Duæ huius mortis circunſtantiæ.* Abulenſis. *Caſus ex ſella, non cum ſella.*

B *Cecidit de ſella retrorſum, &c.* Hiſce verbis mortis circunſtantiæ proponuntur. Duæ ſunt præcipuæ, caſus, & colliſio. Circa caſum, expendendus eſt in primis terminus à quo, *Cecidit de ſella.* Quam Abulenſis exiſtimat fuiſſe mutilam, & ex omni latere reſciſſam; nullum proinde habentem à tergo fulcimentum, quo ſedens inniteretur; & idcircò facile fuiſſe ex illa cadere retrorſum: niſi fortè quis dicat, corruiſſe pariter & ſellam & ſeſſorem. Quod videtur ſignificare Petrus Bleſenſis epiſt. 106. ita legens: *Sella euerſa, fractiſque ceruicibus expirauit.* Quam lectionem in cap. 1. Iob iterum repetit. Sed is Literæ manifeſtè repugnabit, dicenti, Sacerdotem de ſella, non C cum ſella cecidiſſe. Addit Abul. ſequutus Ioſephum, quem num. 13. citaui, ſedem fuiſſe ſublimem, qualis Iudicem & Pontificem decebat: & proptereà ruinam ex illa aptam fuiſſe ad ceruices conterendas. Secundò, expendendus eſt modus cadendi retrorſum, qui multò periculoſior eſt. Nam, qui in faciem cadit, videt, vbi ruat; & ruentem corporis molem manibus præexpanſis leniter excipit, ne ſuopte pondere ad terram alliſa conteratur; ac tandem pedibus manibúſque innitendo faciliùs è terra conſurgit: quorum nihil facere poteſt, qui retrorſum labitur. Tertiò, expendendus eſt terminus, in quem ruit: nempe, *iuxta oſtium:* ſeu, vt eſt in Hebræo: *In manum portæ:* hoc eſt, vt num. 13. explicuimus: *In locum portæ:* ſeu, vt D Septuaginta vertunt: *In retrò adhærentia portæ.* Quaſi diceret: Cecidit retrorſum in ſaxa & marmora, ex quibus portarum limina conſtruebantur; quibus facilè erat occiput illidi, & infringi. Quòd ſi dicas, veſtibulum tabernaculi non eſſe ex marmoribus conſtructum; ſaltem erat ex columnis & baſibus æneis, Exod. 26. num. 37. Quibus non minùs, quàm marmoreis contundi poterat, ac diſperdi. Prærerquàm quòd dici poteſt, Heli non ad oſtium tabernaculi, ſed illius domus, in qua atrium incluſum erat, vt diximus cap. 1. numer. 9. §. 5. ſediſſe, & cecidiſſe. Ex hoc enim oſtio, non ex illo proſpectus in viam liberior patebat.

Petr.Bleſ. *Caſus retrorſum periculoſior.* *Caſus iuxta oſtium, id eſt, ad limina & ſaxa oſtij.*

8. *Colliſio Heli diuerſis modis ſignificatur.*

E Circa colliſionem, aduertendum eſt, eam non eodem modo in omnibus exemplaribus ſignificari; vt ex paulò antè dictis conſtat. In Hebræo: *Fractum eſt os colli.* In Chaldæo: *Fracta eſt ceruix.* In Sixtianis: *Contribulatum eſt dorſum.* In Complutenſibus & Regiis: *Fracta eſt ſcapula.* Vulgata: *Fractis ceruicibus.* Rabbi Samuel Marrochianus lib. De Aduentu Meſſiæ, c. 5 *Ruptis ceruicibus.* Ex quibus omnibus colligitur tam miſera ceruicis, ſcapulæ, & totius dorſi confractio, & colliſio, vt ſtatim expirarit, præſertim in tanta ſenectute ac debilitate. Vnde ſtatim additur: *Senex enim erat, & vir grandæuus:* ſeu, vt Vatablus transfert: *Et vir grauis:*

Samuel Marrochianus.

Cur dicatur hoc loco Heli, ſenex & grandæuus.
Vatabl.
Rupert.

grauis: hoc eſt, vt in Ecphraſi explicat, *Obeſo & ſucculento corpore.* Inde enim factum eſt, vt faciliùs ex ruina eius ceruices obliderentur. Nam ſenes ob infirmitatem, & obeſi ob grauitatem, cadendo ex alto faciliùs obteruntur & exanimātur. Quanuis Rupertus lib. 4. De victoria Verbi, c. 10. dicat, Scripturā condolendo morienti, ſubiunxiſſe: *Senex enim erat, & vir grandæuus.* Quaſi diuturnam vitam miſera morte terminatam, maximè dolendam ac deplorandam iudicaret. Quo pacto olim Priamus felix dicebatur, niſi tandiu vixiſſet poſt ſecundos rerum euentus, quos habuit eò tandem infeliciter ſeruatus, vt euerſam patriam, & ex quinquaginta filiis, quos genuit, teſte Cicerone Tuſc. 1. omnes ferè ab hoſtibus interfectos intueretur. Aliter quoque exponi poteſt iuxta D. Chryſ. lib. 3. aduerſùs vituper. vitæ monaſticæ, legentem: *Senex enim erat, & grandæuus & honorabilis,* Nam כָּבֵד *Chabed* grauem & honorabilem ſeu glorioſum ſignificat. Et ſic ignominia ruinæ ex gloria ruentis declaratur. Quo enim glorioſior eſt, qui ruit; eò ignominioſior eſt ruina, qua proſternitur.

Infelix, qui ad miſerias videndas ſeneſcit.
Cicero.
Inhonora honorabilium ruina.
D.Chryſ.

9\. Sed iam hæc omnia etiam iuxta Literam explicata, quanta ratione à Deo facta ſint, diligenter expendamus. Cecidit de ſella, & ceruices fregit, hoc eſt, ſellam & caput amiſit: *Vt palam faceret,* inquit Rupertus proximè citatus, *quòd neque ſedile, neque coronam auream mereretur habere inter Iudices alios.* Cecidit retrorſum, vt non videret locum, in quem caderet: qui ſcelera, in quæ filij ruerent, ignorabat: & impingeret in offendicula poſt tergum poſita, qui poſita ante oculos ſcandala non tollebat. Eodem infortunio abripiuntur, qui ea, quæ retrò ſunt, non obliuiſcuntur: nec ad ea, quæ ſunt priora, extendunt ſe ipſos. Phil. 3. num. 13. Retrorſum enim cadunt, ne videant, in quæ præcipitia labuntur: & in ea, quæ amabant, relabentes, peſſimè alliduntur. De quibus D. Hieronymus ad illa verba de myſticis animalibus: *Nec reuertebantur, cùm ambularent.* Ezech. 1. n. 12. *Qui,* inquit, *aratri ſtiuam tenet, non debet reſpicere poſt tergum, nec imitari vxorem Lot; ne incidat in plagam Deuteronomij, & pereat opiſthotono inſanabili, quo occidit Heli; quia vitio filiorum offenderat Dominum.* A quo lapſu longè aberant illa animalia, quæ non reuertebātur, cùm ambularēt; ſed Spiritum ſanctum præcedentem ſequebantur. Idem ruſ. lib. 3. comment. in Epiſt. ad Epheſios, cap. 6. propoſita priùs ignauia Heli: *Supinus,* inquit, *cecidit, & mortuus eſt: non enim poterat ad priora extendi, ſed retrorſum ruit; & opiſthotono inſanabili lapſus in tergum ad Sodomam cum Lot vxore reſpexit.* Vbi comparat lapſum Heli cum morbo opiſthotono Hebræorum, Deuter. 28. n. 7. Quia quamuis vnius lapſus ab aliorum morbo longè diuerſus fuerit; tamen omnes poſt tergum puniti ſunt: vt ſuas pœnas moriendo non viderent, qui ſuas culpas viuendo ignorarent.

Quorſum ſpectarit caſus & colliſio Heli.
Cur ſellam, & caput amiſerit.
Rupert.
Cur ceciderit retrorſum.
D.Hier.
D.Hier.

10\. Denique ſicut iuſti in facies ſuas cadunt; Abraham, Gen. 7. num. 17. Chriſtus Dominus, Matt. 16. num. 39. vigintiquatuor ſeniores, Apoc. 5. num. 14. ita impij cadunt retrorſum. *Cadat aſcenſor eius retrò.* Gen. 49. n. 17. *Auertantur retrorſum.* Pſ. 34. n. 4. *Retrorſum abiiſti.* Ier. 15. n. 7. *Abierunt retrorſum.* Ioann. 18. n. 6. Cuius diſcriminis rationem egregiam reddit D. Greg. Magn. hom. 9. in Ezechielem. *Quid eſt,* inquit, *hoc, quòd electi in faciem, & reprobi retrorsùs cadunt; niſi quod omnis, qui poſt ſe cadit; ibi proculdubio cadit, vbi non videt, qui verò ante ſe ceciderit; ibi cadit, vbi videt: Iniqui ergo, quia in inuiſibilibus cadunt, poſt ſe cadere dicũtur: quia ibi corruũt, vbi quid eos tunc ſequatur, modò videre non poſſunt. Iuſti verò, quia in iſtis viſibilibus ſe ſponte deiiciunt, vt in inuiſibilibus erigantur; quaſi in faciem cadunt, quia timore cōpuncti, videntes humiliantur.* Sed in his verbis ſumit vtrunque caſum ante mortem: iuſtorum quidem per humilitatem, qua Deo proni ſubſternuntur: impiorum autem per temeritatem, quia in omne facinus contra Deum effrænantur. Propiùs igitur ad rem præſentem impiorum caſum in morte explicat idem D. Greg. lib. 31. Moral. c. 10. ad finem, aliàs 18. *In faciem,* inquit, *cadere, eſt in hac vita ſuas vnunquenque culpas agnoſcere, eáſque, pœnitendo deflere. Retrò verò, quò non videtur, cadere, eſt ex hac vita repentè decedere; & ad quæ ſupplicia ducatur, ignorare.* Miſerrimus igitur fuit caſus Heli, in morte retrorſum abeuntis.

Iuſti in facies cadunt.
Impij in tergum.
D.Greg.
Cur iuſti in faciem, impij in tergum cadant.
Alia huius diſcriminis ratio.

11\. Cecidit prætereà iuxta oſtium templi, in quo filios ſuos tam multa in ſacrilegia ruere permiſit, vt vbi culpa commiſſa eſt, ibi infligeretur & pœna. Ita D. Gregor. ad hunc locum, dicens: *Ibi cecidit, vbi deliquit.* Vt locum quem filij ſuis ſceleribus profanarant, pater ſuo cruore expiaret. Fregit ceruices ex ruina, quia ceruices filiorũ non fregit. Vnde D. Petr. Dam. lib. 7. epiſtolar. epiſt. 3. *Idcircò,* inquit, *ceruicibus effractis occubuit, quia peccantibus inclementer indulſit.* Caput cadendo perdidit; quia ſedendo, capitis officium neglexit. Nam *Prælati,* inquit D. Petr. Dam. lib. 4. epiſtolar. epiſt. 15. *ſi deſidia circa delinquentes torpore langueſcant; nudati ſacerdotio cum Heli, fractis in terram ceruicibus, eliduntur.* Tandem mortuus eſt: oportuit enim non ſolùm à Pontificatu remoueri; ſed penitùs extingui: ne ad illum ampliùs rediret. Nam, qui filios ſuos publicè peccantes diu ſuſtinuit, nec à ſacerdotio remouit; planè dignus fuit, non ſolùm, qui à ſacerdotio remoueretur; ſed qui omninò extingueretur.

Cur iuxta oſtium templi ceciderit.
D.Gregor.
Cur ceruices fregerit.
D.Petr. Dam.
Cur caput perdiderit.
Cur mortuus fuerit.

12\. *Et ipſe iudicauit Iſraël quadraginta annis.* Non immeritò exprimitur hoc loco dignitas Heli, eiúſque duratio, cùm eius ſuprema calamitas commemoratur. Ne quis putet, humanam felicitatem ab humanæ vitæ infortuniis liberam eſſe, & immunem. Primus Iudex fuit Heli ex Tribu Leuitica, vt patet ex libro Iudicum: vbi alij ex aliis Tribubus eliguntur; nullus ex tribu Leuitica Iudex creatur. Primus Pontifex fuit ex familia Ithamar, ad quam ex familia Eleazari ſummus Pontificatus tranſlatus eſt: vt c. 2. num. 32. §. 4. diximus. Primus, qui vtraque dignitate & iudiciaria & pontificia gauiſus eſt: vt priores Iudices percurrenti facilè patebit. Quo enim pacto dignitatē pontificiam habere poſſent, qui de Tribu Leuitica non erant, vt proximè aduertimus? Itaque, cùm Heli omnium Iudicum glorioſiſſimus vixerit: tamen omnium miſerrimus occubuit, ſi mors temporaria attendatur: à triplici illo primatu deuolutus, & in extremam miſeriæ lineam deturbatus: ſcilicet, *Æqua neceſſitas ſortitur inſignes, & imos. Omne capax mouet vrna nomē.* Quod Annot. 14. copioſiùs illuſtrabo. Dicitur verò Heli quadraginta annis iudicaſſe. De qua duratione dubium eſſe poteſt. Nam Septuaginta in Bibliis Sixtianis transferunt: *Viginti annis.* Et ita apud vetuſtos Codices inueniri, tradunt ſcholia illorum Bibliorum. Immò Euſebius in Chronico, & Lucifer. docent, ita reuerà Septuaginta tranſtuliſſe. Certè D. Chryſoſtomus lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ, & Seuerus Sulpitius lib. 1. ſacræ hiſtoriæ, & Procopius eandem tranſlationem ſequuti legunt: *Viginti annis.* Atque ita eſſe in Paralipomeno, dicunt Comeſtor, & Hugo Cardinalis:

Humana felicitas infortuniis obnoxia.
Tergemini honores Heli.
In vita glorioſiſſimus, in morte miſerrimus.
Horat.
Duratio Heli in præfectura vigintine, an quadraginta annorum fuerit.
Euſeb.
Lucifer.
D. Chryſoſt.
Sulpitius.
Procop.
Comeſtor.
Hugo

Vera ſententia. Ioſeph. Clem. Alex. Theod. D.Greg. D.Iſid. Beda. Euſebius. Cedrenus. Zonara. Sabellicus. Genebrard. Bellarm. Gordon. Torniel. Salian.

A Cardinalis:ſed locum non inuenio. Quidquid tamen ſit,iuxta Vulgatam emendanda eſt quælibet alia tranſlatio; dicendúmque Heli quadraginta annis iudicaſſe. Ita eſt in Hebræo & Chaldæo, immò & in Græco textu, qui in Bibliis Complutenſibus & Regiis habetur. Atque ita legunt Ioſephus lib. 5. Antiq. cap. 14. Clemens Alexand. lib.1. Strom.c.11.Theodoretus quæſt.12.D.Greg. D.Iſidor. Beda, cæterique Interpretes communiter. Quibus adde Chronologos, Euſebium, Cedrenum, Zonaram, Sabellicum, Genebrardum, Bellarminum, Gordonum, Torniellum, Salianum, & plures alios.

13. *Prima conciliatio Vulgata cum 70. reiicitur.*

Sunt tamen, qui velint vtranque lectionem conciliare.Primò,quidam apud Magiſtrum hiſto-
B riæ, viginti annis Heli,adnumerant viginti annos Samuelis:vt ſolus dicatur Heli,viginti annis;cum Samuele quadraginta iudicaſſe. Sed, cùm Samuel iudicando nunquàm concurrerit cum Heli; ſed cum Saüle,potiùs annis Saülis, quàm Heli adnumerati debent anni Samuëlis.Secundò,idem Magiſter hiſtoriæ, & Nauclerus, dicunt, viginti annis,qui poſt Samſonem ſine Iudice fluxerunt, aggregandos eſſe viginti annos,quibus Heli iudicauit. Sed vnde conſtat, illud interregnũ poſt Samſonem,viginti annis conſtitiſſe? Deinde,illud interregnum, ſeu anarchiam, quæ poſt mortem Samſonis,Iud.17.num.6. & Iud.18 num.1.& Iud. 21.num.24.commemoratur, probabilius eſt,inter Ioſuë & Othonielem incidiſſe;vt c.2. num.27. §.
C 12. oſtendi. Tertio, conciliant alij, dicentes,Heli habuiſſe duplicem dignitatem; pontificiam, viginti annis,vt dicunt Septuaginta; & iudiciariam quadraginta, vt loquitur Vulgata. Sed contra eſt: quia vtraque lectio agit de dignitate iudiciaria: non poſſunt igitur ea ratione concordari. Immò Theodoretus citatus aſſerit, Heli vtranque quadraginta annis adminiſtraſſe.Et certè liberum eſt, viginti annos vni; quadraginta alteri tribuere. Vltimò, ſi diuinare licet, dicere poſſumus, Heli viginti annos per ſe ſolum; alios viginti etiam per filios, in quos magna ex parte ſuum exonerauerat munus, iudicaſſe. Vel etiam, viginti annos, à filiorum prauitate incorruptum præfuiſſe;alios viginti ab eorum malitia abreptum, Rempubli-
D cam non tam gubernaſſe, quàm præcipitaſſe: & Vulgatam quidem de toto tempore loquutam; Septuaginta verò de illo tantùm tempore, quo ſolus, vel incorruptus miniſtrauit.

Secunda impugnatur. *Tertia excluditur.* *Quarta probabilior additur.*

14. *Primum dubium. Cur Heli inter cæteros Iudices non numeretur.* D. Anton. *Prima reſponſio non ſufficit. Secunda myſtica eſt.* Rupert. *Tertia literalis.*

Tria ſuperſunt dubia. Primum, cur Heli inter cæteros Iudices non numeretur? D. Antonin. 1. p.tit.2.c.6. *Poſt Samſonem*, inquit, *iudicauit Heli, qui & Sacerdos fuit: & à digniori Sacerdos eſt nominatus,non iudex*.Sed hæc ratio non ſufficit:nam & Moyſes,Sacerdos & Dux Iſraëlitici populi fuit: vt tom.1.Annot.15.Sect.3.§.15.& cap.2. num.32. §.9.oſtendimus:& nihilominùs non modò Sacerdos,ſed etiam Dux,immò frequentiùs Dux,quàm Sacerdos appellatur. Rupert. lib.4. De victoria
E Verbi,c.10. quem tom.1.Annot.23. Sect. 1. citaui, reſpondet, Heli adeò ignauum ac ſocordem fuiſſe, vt iudicis nomine indignus videretur.Sed hæc ratio myſtica eſt. Alioqui,ne peſſimi quidem Iudices ac Reges de Iudicum ac Regum catalogis expunguntur:vt eorum hiſtorias euoluenti facilè conſtabit. Addit etiam Samuëlem ſanctiſſimum Iudicem inter cæteros non recenſeri: alia igitur ratio fuit, ob quam hi duo à Iudicum libro ſeponantur. Literalis igitur ratio eſt:quia horum duorum hiſtoria erat quidam veluti prologus,Regum hiſtoriæ neceſſariò præmittendus. Vnde non tam ad Iudicum,quàm ad Regum libros pertinebat.

15. *Secundum dubium. Cui Iudici ſucceſſerit Heli.* Ioſephus. D.Cyrill. Naucler. Torniel. Sulpitius. Serarius. Salianus.

Secundum,cuinam Iudici ſucceſſerit Heli:Conueniunt plerique, ſucceſſiſſe Samſoni, Ioſeph. lib.5. Antiq. c.12. aliàs 14.D.Cyrill. Alex. lib. 1. contra Iulianum, Nauclerus Generatione 31. Torniellus in 4. Mundi ætate, anno 357. & alij, tam Interpretes, quàm temporum, ſeu Annalium Scriptores. Quamuis Seuerus Sulpitius lib. 1. ſacræ Hiſtoriæ, & nonnulli recentiores, alios interponant:quos tamen Serarius Iud.17.q. vltima, & Salianus tom.3. anno Mundi 2900. §.8. meritò excludunt. Et facilè probatur: quia nullus apparet Iudex in Scriptura, qui poſt Samſonem ſequatur. Maius dubium eſt, an ſucceſſerit Samſoni,immediatè, immediatione temporis;ita vt poſt Samſonem, & ante Heli nullum interregnum Iudicibus vacuum interfluxerit? Affirmat Abulenſis qu.19. & probat: quia, ſi aliquot anni inter Samſonem & Heli ſine Iudice decurrerunt;maior annorum ſumma ab exitu de Ægypto vſque ad quartum annum Salomonis colligetur, quàm ab Scriptura, 3. Reg.6. num.1. aſſignetur. Sed quidquid ſit de hac ratione, quæ fortaſſe non difficilè eludi poteſt, iuxta diuerſas annorum ſupputationes,quæ aliter ab aliis ſubducuntur:facilius mihi videtur probari poſſe, ſi dicamus,poſt Samſonem nullum tempus Iudice vacuum decurriſſe. Ergo, cùm non appareat alius Iudex, qui proximè ſucceſſerit; ipſum Heli proximè ſucceſſiſſe. Quòd ſi dicas, Scripturam poſt mortem Samſonis, quoddam interregnum expreſſiſſe, dicendo: *In diebus illis non erat Rex in Iſrael* (hoc eſt, Princeps, ſeu Iudex)*ſed vnuſquiſque quod ſibi rectum videbatur, hoc faciebat*. Iud. 17. n.6. Ergo aliquid temporis inter Samſonem & Heli intercurriſſe:quod Sulpitius lib.1. ſacræ Hiſtoriæ probabile exiſtimat:Reſpondetur ex paulò antè dictis §.13.illud interregnum, ſeu anarchiam,licèt poſt Samſonem narretur: re tamen vera ad tempus inter Ioſuë & primum iudicem Othonielem ſpectaſſe.Poſt Samſonem verò ſtatim Heli in eius dignitatem ſubrogatum. Atque hinc apparet falſum, quod dixit Philo in Antiquitatibus Biblicis;nimirum,cùm Iſraëlitæ per id temporis Iudicem non haberent, elegiſſe,iactis priùs ſortibus, Elcanã,qui populo imperaret; illũ verò adeò reſtitiſſe,vt diceret,ſe ſibi potiùs illaturum mortem,quàm regnum acceptaturum: non videtur, inquam, hoc verum; quia, viuente Iudice Heli,alium eligere non deberent.

An inter Samſonem & Heli aliqua anarchia interfluxerit? Abulenſis. *Vera reſponſio, & probatio.* *Alia probatio facilior.* *Philonis Biblici figmentum reiicitur,Elcanam præfuiſſe mortem præfecturæ.*

16. *Tertium dubium. Quis tandem ſucceſſerit Heli in vtroque munere iudiciario, & pontificio.*

Tertium dubium,quis tandem ſucceſſerit Heli in poteſtatem iudiciariam,ac pontificiam? In iudiciariam certum eſt ſucceſſiſſe Samuelem, vt ex dicendis patebit. In pontificiam non potuit ſuccedere Samuël, quia non erat ex familia ſacerdotali: vt 1. tom. Annot. 17. probatum eſt. Neque filius alter Heli, cùm neuter ſupereſſet; ſed vterque in acie moreretur.Ergo nepos aliquis ex filio. Non Ichabod, tum quia iunior; tum, quia mortuus iam fuerat in partu. Ergo Achitob, qui ſolus ſupererat: vt ad c.14.num.3.oſtendemus. Atque hæc de morte Heli, iuxta hiſtoriam. De qua aliquid ad mores delibandum.

ANNOTATIO XIII.
CIRCA LITERAM.

Qualis fuerit mors Heli?

1. *Benéne, an mala fuerit mors Heli?*

CVM *mors peccatorum peſſima* ſit. Pſal.33. num. 22. Contrà verò *Precioſa in conſpectu Domini mors Sanctorum eius*. Pſal.115. num. 15. vtro de genere fuerit mors Heli,in hac Anno

Ex cauſa colligitur mortis bonitas.

Annotatione diſquirendum. Quod ex cauſa ipſius mortis non obſcurè colligetur. Nam, cùm duplex iactura acciderit Heli, temporalis, & ſpiritualis: ille non ex prioris, ſed ex poſterioris dolore morti ſuccubuit, vt Literam conſulenti patebit: teſtatus quodammodo, magis ſibi cordi ſpiritualia, quàm temporalia fuiſſe. Et proinde ex tam ſancto dolore mortem ſubiiſſe non peccatorum peſſimam, ſed iuſtorum pretioſam. Priùs igitur mortis cauſam: deinde verò mortis ipſius genus & tempus expendemus.

SECTIO I.

Heli fortis, & patiens rerum temporalium iactura ſuperuixit.

2. *Heli ſubditorum, & filiorum mortem fortiter tolerauit.*

DVplex calamitas temporalis obnunciata fuerat Sacerdoti Heli, nempe, ſubditorum, & filiorum mors. Vtramque ille ſiccis oculis audiuit, ad vtranque fortem & conſtantem animum oſtēdit, & atrocitatem fortunæ ſua patientia ſuperauit. Tales ſe iuſti in rebus aduerſis præbere debēt, vt nulla rerum temporalium iactura à ſuæ mentis ſtatu ac tranquillitate dimoueantur. Vnde in Scriptura lapidibus quadris cōparantur: *Lateres*, inquit, *ceciderunt, ſed lapidibus quadris ædificabimus.* Iſai. 9. n. 10. Et iterum: *Quatuor menſæ ad holocauſtum de lapidibus quadris extructæ.* Ezech. 40. n. 42. Vbi D. Greg. hom. 21. *Quos*, inquit, *hoc loco lapides quadros accepimus, niſi quoſlibet Sanctos, quorum vita in proſperitate, atque aduerſitate nouit fortiter ſtare? Lapis etenim quadrus æquè ſtat, in quocunque latere fuerit verſus. Quiſquis ergo in proſperitate non extollitur, in aduerſitate non frangitur; ſuaſionibus ad malum non trahitur, vituperationibus à bono opere non reuocatur; lapis quadrus eſt. Et quaſi ex omni latere ſtatum habet, qui caſum in qualibet permutatione non habet.* Cum his quadrat illa imago patientiæ, quam Tertul. lib. De Patientia, c. 15. viuis coloribus depinxit, ſummam illi tribuens inter omnes calamitatum procellas conſtantiam ac tranquillitatem: *Age*, inquit, *& effigiem imaginémque eius comprehendamus. Vultus illi tranquillus & placidus: frons pura: nulla mœroris, aut iræ rugoſitate contracta: remiſſa æquè in lætum modum ſupercilia: oculis humilitate, non infelicitate deiectis: os taciturnitatis honore ſignatum: color qualis ſecuris & innoxiis: motus frequens capitis in Diabolum, & minax riſus: cæterùm amictus circum pectora candidus, & corpori impreſſus; vt qui nec inflatur, nec inquietatur.* Quæ pulchrior eſſe poteſt effigies, quàm hæc, ſudo aëri, ſereno cælo, micantibus aſtrorum luminibus, ne minima quidem nubecula circumfuſis præferenda?

Iuſti lapides quadri. D. Greg.

Tert. *Vera patientia imago.*

3. D. Chryſ. *Iob prædas paſſus, indepredabilis dicitur.* *Iob terribilior Diabolo, nudus quàm diues.*

Talem ſe præbuit ſanctiſſimus Iobus, qui, cùm bonorum omnium temporalium prædas pateretur; tamen à D. Chryſoſt. ſerm. in beatos Iob & Abraham, *Indeprædabilis* appellatur. Nam bonis omnibus ſpoliatus, tam conſtans atque hilaris ſtetit, ac ſi nihil ſibi amiſiſſe videretur. Immò neſcio, an hilarior & conſtantior poſt iacturam perſeuerarit. Quem enim diabolus bonis omnibus cumulatū laceſſere auſus eſt; immò & quem bona ſua in pauperum manus conferentem ad pugnam elicere non dubitauit, dicens: *Tange cuncta quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi.* Iob 1. num. 11. Eundem bonis omnibus tam corporis, quàm fortunæ denudatum, ſic extimuit, vt ampliùs prouocare, atque in duellum repetere non auderet. Quaſi ex hac vna patientia circa

A bonorum temporalium iacturam, fortior, ac Diabolo terribilior ſanctiſſimus Athleta redderetur. Quod Diuus Chryſoſt. hom. 5. De Patientia Iob, eleganter expreſſit: *Vt diſcas*, inquit, *quoniam maiorem Diabolo plagam intulit, cùm ſublatis ſibi bonis, gratias egit; quàm cùm poſſidens, miſerabatur pauperum, audi. Cùm poſſidebat; vel ſuſpicionem Diabolus habuit, quoniam non gratis te colit Iob: vbi verò vniuerſa ſurripuit, omnibúſque nudauit eum; hic verò eandem Deo ſeruauit mentem; tunc obſtructum eſt turpe illius os; nec tunc quid habuit dicere: clarior nanque quàm in prioribus iuſtus erat: clarior, quàm in deliciis viuens, eleemoſynáſque præbens. Surrepta enim bona generosè, & cum actione gratiarum tolerare, multò maius eſt. Nam ſecundis rebus* B *gratias referre Deo, non admodum mirabile: porrò, cùm magnus fuerit fluctus, cymbáque circumacta periclitatur; tum magna atque excellens eſt patientia atque bonæ voluntatis oſtenſio.* D.Chryſoſt.

4. *Iob illuſtrior in patientia, quàm in cæteris virtutibus.*

Et paulò inferiùs totum hoc argumentum elegantiùs proſequitur, in morem Oratorum crebris interrogationibus vſus, ad totius rei dignitatem impenſiùs commendandam. *Quando*, inquit, *Iob fuit illuſtrior, cùm domum cunctis aperuit; aut cùm eadem cadente, benedixit Deum? Quando alacrior fuit, cùm pro natis agebat ſacrificium, aut quando ipſis conmumulatis amariſſimo mortis genere multa cum Philoſophia caſum tulit? Quando magis claruit, cùm de vulneribus agnorum ſuorum calefacti ſunt nudorum humeri; aut cùm audiens, de cælo* C *ignem deſcendiſſe, gregémque conſumpſiſſe cum paſtoribus, non eſt turbatus, ſed manſuetè tulit calamitatem? Quando maior fuit cùm ad oppreſſorum defenſionem, corporis ſanitate vtebatur; aut cùm hoc ipſum corpus, oppreſſorum ſcutum, conſumi vermibus videbat? Et illa quidem omnia præclara geſta: hæc autem patibula, tormentáque erant. Sed tamen plus hæc, quàm illa Iob clariorem oſtenderunt. Siquidem, cùm illa fiebant, contradixit tamen Diabolus, dicens: Nunquid fruſtra colit Deum Iob? His verò contingentibus, ſe occultans terga dedit.* Vide eundem Chryſoſtomum hom. 1. in 2. ad Cor. ad finem, & homil. 5. ad populum, ſimiliter de hac re philoſophantem.

5. *Iob temporales iacturas perpeſſus Martyribus comparatur.*

Magna igitur virtus eſt, in rebus aduerſis tolerandis conſtantia & fortitudo; quæ tam D præclaris charitatis, religioniſque operibus præferatur. Immò cum Martyribus pro Deo patientibus conferri poſſunt, qui à Deo illatas pœnas æquo animo patiuntur. Ita certè Iobum comparat D. Chryſ. hom. vnica De B. Iob, illa eius verba expendēs: *Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiamus?* Iob 2. n. 10. *Attendite*, inquit, *verba foris putreſcentis, intus integri.* Et ſtatim eum loquentem introducens: *Pater*, inquit, *nunquid amandus eſt blandiens, & reſpuendus corripiens? Nónne ipſe eſt pater, & imponēs diſciplinā?* Et paulò pòſt, hanc ſingularem animi conſtantiam, qua ſāctiſſimus Patriarcha plagas ſibi diuinitùs inflictas ſuſtinebat, admiratus, ſubdit: *Eſt profectò ma-* E *gna Martyrum gloria: ſed neſcio vtrùm minor gloria fuerit ſancto Iobo.* Quod hom. 1. in 2. ad Cor. luculentiùs expreſſit: *Quis eſt*, inquit, *Martyr, cui hic non poſſit æquari? Immò Martyres innumeros hic vnus æquat.* Idque deinceps latiùs confirmat.

D.Chryſoſt. *Deus, & blandiens, & corripiens, patris loco habendus.*

6. *Bonus latro meritas pœnas patienter ſubeundo Martyr euaſit.*

Nec mirum appellari Martyrem Iobum, qui tam multa innocenter ſuſtinuit, cùm etiam bonus ille latro, qui debita ſuis flagitiis ſupplicia perſoluit, patienter tolerando, Martyr appellatur. Nam D. Hier epiſt. 15. ad Paulinum: *Latro*, inquit, *crucem mutat Paradiſo, & facit homicidii pœnam martyrium.* D. Auguſt. ſerm. 126. De Tempore. *La-* D.Hieron. D.Auguſt.

tro,inquit,*nondum vocatus,& iam electus; nondum famulus,& iam amicus; nondum diſcipulus,& iam magiſter, atque ex latrone Confeſſor:quia etſi pœna cœperat in latrone, nouo genere conſummatur in Martyre.* Idem D. Auguſt. lib. De anima & eius origine,cap.9.in 7.tomo:*Latro*,inquit,*tantùm valuit confeſſus Dominum crucifixum,quantùm ſi fuiſſet pro Domino crucifixus.*D.Cypr.ſerm.De Paſſione Chriſti:*In cruce*,inquit, *latro confitens non tantùm indulgentiam meruit;ſed Chriſti familiaris effectus,præmiſſus eſt in Paradiſum,& factus eſt particeps Regni, per confeſſionem factus collega martyrij.*En quanti meriti ſit patientia etiam in ſuppliciis,quæ pro delictis iuſtiſſimè infliguntur. Vnde meritò exclamat Tertullianus lib. De patientia, cap.11.*O ſeruum illum beatum, cuius emendationi Dominus inſtat,cui dignatur iraſci,quem admonendi diſſimulatione non decipit!* Laudabilis igitur extitit Heli,dum ſingularem patientiæ imaginem ſibi induit, nullo ex prædictis rerum temporalium detrimentis, impatienter, aut leuiter commotus. Et quod delinquendo iuſtè ſupplicium tulit, humiliter ſuſtinendo facere potuit martyrium.

D.Cyprian. *Tertull.*

Præcipua patientiæ laus in morte filiorum.

7\. *Laus Heli ob patientiam in morte filiorũ.*

QVamuis Heli in cæteris belli cladibus & infortuniis patienter audiendis laudem meruerit non exiguam; præcipuam tamen meruit, dum filiorum mortem ſiccis oculis auſcultauit. Parentum charitatem & propenſionem erga filios vocat D.Chryſoſt.hom.17.in Matth.& hom. 28.ad populum,*quandam naturæ tyrannidem*, qua parres incluſi teneantur. Nam ſicut ſerui à dominorum tyrannide difficilè eruuntur:ita ægrè fieri poteſt, vt parentes à naturali erga filios propenſione exuantur.Filiorum igitur mortes æquo animo à parentibus ſuſtineri,quò difficilius, eò laudabilius cenſetur.

D.Chryſ. *Amor in filios, quadam naturæ tyrannis.*

8\. *Inſignes viri, filiorum mortes fortiter tolerantes.*

Vnde antiquitas inſignes Heroas admiratur, qui quos filios magno cum gaudio viuos habuerunt; eoſdem nullo mœroris ſigno mortuos deplorarunt. Nam Anaxagoras illuſtri pallio Philoſophus, cùm in amicorum conuentu ſubitam filij mortem audiuiſſet; nihil perturbatus,*Noueram*,inquit,*me genuiſſe mortalem.* Pericles inſignis Orator, qui à tonando Olympius dicebatur, audiens duos filios,ſibi in eodem prælio periiſſe,corona inſignitus, candidáque veſte de more patrio indutus prodiit ad orandum, exhortandóſque ad bellum Athenienſes. Xenophon ſacra faciens de more coronatus, audita filij morte,coronam primùm abiecit:ſed cùm reſciuerit, ſtrenuè dimicantem cecidiſſe, coronam capiti repoſuit dicens, *Malle ſe habere filium ſtrenuum, quàm longæuum.* Ferunt,Dionem Syracuſanum inter amicos ſedentem, cùm audiſſet, filium de tecto lapſum ſubitò expiraſſe;nihilo commotum, efferri iuſſiſſe ad ſepulturam:ipſum verò inceptam cum amicis orationem continuaſſe. Certè Demoſthenes tam modeſtè tulit mortem vnicæ filiæ,quam habebat; vt antequam illi de morte parentarit, in forum proceſſerit ad orandum:accuſatus poſteà eam ob cauſam ab Æſchine,impietatis;ſed planè ignaro,eam eſſe germanam charitatem, quæ patriæ cauſam filiorum amori anteferret.Tandem Rex Antigonus denunciata filij morte in bello ſtrennè ſuſcepta, adeò non ingemuit, vt potiùs elato animo exclamarit:*Seriùs,ô fili, tam glorioſam mortem obiiſti.*

Anaxagoras. *Pericles.* *Xenophon.* *Dion.* *Demoſthen.* *Antigonus.*

9\. De his omnibus Plutarchus Oratione conſo-

A latoria ad Apollonium,ſub finem. Et plures alios, tam ex Græcis, quam ex Romanis, refert D.Hieronymus in epiſt.3.ad Heliodorum, quæ eſt Epitaphium Nepotiani: *Quorum*, inquit, *non minor in luctu,quàm in bellis virtus fuit.* Hoc eſt,qui non minus internos affectus, quàm externos hoſtes debellarunt. Horum autem hiſtorias Eraſmus ad eum locum vberiùs commẽtatur. Quæ poſtquàm D.Hieron.enarrauit: *Hæc*, inquit,*in ſugillationem noſtri dicta ſint,ſi non præſtet fides,quod exhibuit infidelitas.* Quam argumentationem efficaciter vrget D.Aug.2.lib.5.Ciuit.c.18. vbi refert ducem Romanum,Brutum, non modò filiorum mortem patienter tuliſſe:ſed etiam,quod eſt longè difficilius,filiis, neſcio quid contra patriam molientiB bus, mortem fortiter intuliſſe, iuxta illud Mantuani Æneid.6.

Non minor virtus in affectibus moderandis, quàm in hoſtibus ſubigendis. Plutarch. D.Hier. D.Eraſmus. *Si infideles pro ſpe temporalis gloria, filiorum mortes facilè tolerant; quid fideles, pro ſpe æterna gloria,* D. Auguſt. Virg.

——*Natóſque pater noua bella mouentes,*
Ad pœnam pulchra pro libertate vocauit:
Tantus amor patriæ,laudúmque immenſa cupido.

A quo exemplo efficax argumentum deducens: *Quid ergo*,inquit,*magnum eſt,pro illa æterna caleſtíque patria cuncta ſeculi huius blãdimenta cõtemnere;ſi pro hac temporali atque terrena filios Brutus potuit occidere;quod illa facere,neminem cogit?* Refert etiam exemplũ Principis Romani cognomine Torquati,qui filium non quidem contra patriam, ſed tantùm contra imperium patris pugnantem, licèt viciſſet,occidit: *Ne plùs mali*,inquit, *eſſet in exemplo imperij contempti, quàm boni in gloria hoC ſtis occiſi.*Ex quo facto argumentatus: *Si hæc*, inquit,*Romanus Princeps; vt quid ſe iactent,qui pro immortalis patriæ legibus, omnia, quæ multo minus quàm filij diliguntur, bona terrena contemnunt?*Itaque priſci Heroës,etiam à fide alieni,in morte filiorum præclara patientiæ exempla reliquerunt.

10\. *Spe reſurrectionis dolor mortis minuendus.* Tertull.

Sed ad noſtros vt accedamus:Sanctiſſimi quoque patres parcendum eſſe luctui,& temperandas lacrymas in propinquorum funeribus teſtantur. Nam Tertul.lib.De Patientia,c.9. *Cum*,inquit,*cõſtet de reſurrectione mortuorum, vacat dolor mortis, vacat & impatientia doloris. Cur enim doleas,ſi periiſſe non credis? Cur impatienter feras ſubductum interim,quem credis reuerſurum? Profectio eſt,quam putas mortem. Non eſt lugendus,qui antecedit; ſed* D *planè deſiderandus. Id quoque deſiderium patientia temperandum. Cur enim immoderatè feras,abiiſſe, quem mox ſubſequeris? Cæterùm impatientia in huiuſmodi,& ſpei noſtræ malè ominatur,& fidem præuaricatur. Et Chriſtũ lædimus,cùm euocatos quoſque ab illo,quaſi miſerandos,non æquanimiter accipimus.* Quin etiam addit, ſibi ipſis repugnare,qui aliorũ mortes ægrè patiuntur.Nam mors,inquit, eſt cõmune votum Chriſtianorum: cùm eorum omniũ nomine dixerit Apoſtolus:*Cupio diſſolui.*Philip.1. n.23.*Ergo*,inquit,*ſi alios votum conſequutos,impatienter dolemus;ipſi conſequi nolumus.*

Qui mortuos lugent,ſibi contradicũt.

11\. *Deo ſacer non debet mortuos lugere.* Philo.

Non licebat olim Summo Sacerdoti, propinquorum ſuorum funera lamentari. Leu.10. num. 6.& 7. Rationem reddit Philo Hebræus libro 2. E De Monarchia: *Cùm enim*,inquit,*ſit Deo dicatus, doctórque ſacrati Ordinis, oportet eum abdicari omnibus cognationis affectibus; vt charitatem erga parentes,liberos, fratres poſthabeat.* Et paulò pòſt: *Poſtulat*,inquit,*in eo viro lex præſtantiorem homine indolẽ:quippe qui Deo ſit familiaris præ cæteris:ſitus in quodam diuinæ,humanæque naturæ (ſi verum fateri licet) confinio, vt hoc mediatore Deus propitietur hominibus.* Hoc præceptum etiam antequàm imponeretur, ſeruauit Aaron. Audiens enim à Moyſe, duos filios ſuos ſubita de altari flamma erumpente, correptos & interfectos eſſe, *Tacuit*, inquit

Aaronis in filiorũ morte patientia.

inquit Textus, Leuit. 10. n. 3. hoc eſt, æquo & humili animo ſuſtinuit. Vbi Radulphus lib. 7. cap. 7. *Contriſtatus, inquit, fuerat pater ſuper repentina filiorum morte: ſed diuini percepta cenſura iudicij, tacuit; nec quod Dei voluntate factum audiebat, reprehendere præſumpſit.* Plus aliquid vult D. Hieronymus in Epitaphio citato, vt non ſolùm mortuis non condoleamus, ſed etiam gratulemur: *Deſiderandus, inquit, eſt tibi, quaſi abſens, non quaſi mortuus, vt illum expectare, non amiſiſſe videaris: non tã plangendus eſt, qui hac luce caruerit, quàm gratulandum ei, qui de tantis malis euaſerit.* Concinit D. Ambroſ. De Fide Reſurrectionis, ſub initium, vbi laudat eos populos, qui ortus hominum lugerent, obitúſque celebrarent. *Nec imprudenter*, inquit. *Eos enim, qui in hoc vitæ ſalum veniſſent, mœrendos putabant: eos verò, qui ex iſtius mundi procellis & fluctibus emerſiſſent, non iniuſto gaudio proſequendos arbitrabantur.*

D. Hier. *Mortuo non condolẽdum; immò gratulandum.*

D. Ambr.

12\. Eleganter de hac re philoſophatur D. Gregor. Niſſenus oratione De dormientibus, ſeu de mortuis. Dic age, vtri magis lacrymandi, qui in carcere incluſi retinentur; an, qui ex carcere liberi exire permittuntur: Nónne priores? Nemo, niſi inſaniat, negabit. Illi enim ſuas incolunt miſerias; hi è ſuis euolant. Cuius ergo tam præpoſterum ingenium, vt detentis in carcere gratuletur; ſolutos, lacrymis proſequatur? Non aliter, qui viuunt, carcere includuntur; qui obeunt, carcere liberantur. Ergo hi feliciores, qui illam ſeruitutem cum hac libertate, illam miſeriam cum hac gloria commutant. Quis igitur ita ſtulteſcat, vt in hac vita, tanquam in carcere degentibus applaudat; ex hac vita, tanquam è carcere prodeuntibus contriſtetur? Non minorem dementiam incurret, qui amicos in ſalo fluctuantes hilaris aſpiciat; in portum verò ingredientes, lugubris lamentetur. Vita procelloſum mare eſt; mors, fida ſtatio. Quis ergo inter huius vitæ procellas circumuaganti arrideat, niſi irridendus? Quis in ipſius mortis littore commoranti illacrymetur, niſi illacrymandus? Bene D. Cyprianus ſerm. 5. De mortalitate: *Non ſunt*, inquit, *lugendi fratres noſtri de ſeculo liberati: cùm ſciamus, non eos amitti, ſed præmitti: vt proficiſcentes & nauigantes deſiderari eos debere, non plangi.* Quamuis veriùs dixerim, eos iam in portu quieſcentes à nobis adhuc in mari periclitantibus non deflendos, ſed deſiderandos.

D. Gregor. Nyſſ. *Exeuntes de carcere non lacrymis, ſed gratulationibus proſequendos.*

Portum ingreſſis gratulandum, non condolẽdum.

D. Cypr. *Mortui non amittuntur, ſed præmittuntur.*

13\. Certè D. Bernardus ſerm. 26. in Cantic. aſſerit, ſe in funere fratris ſui Gerardi, quem vnicè diligebat, abſtinuiſſe à lacrymis: *Feci*, inquit, *vim animo, ac diſſimulaui vſque huc, ne affectus quidem vincere videretur. Plorantibus alijs, ego ſiccis oculis, ſequutus ſum inuiſum funus; ſiccis oculis ſteti ad tumulum, quouſque cuncta peracta ſunt exequiarum ſolennia: indutus ſacerdotalibus, ſolitas in eũ orationes proprio ore compleui: terra meis manibus ex more ieci ſuper dilecti corpus, terram mox futurum. Qui me intuebantur, flebant, & mirabantur, quòd non flerem ipſe, cùm non illum quidem, ſed me potius, qui illum amiſiſſem, omnes miſerarẽtur.* Et paulò pòſt inuehitur in eos, qui ſecùs faciant: *Videmus*, inquit, *mortuos quotidie plangere mortuos ſuos: fletum multum, & fructum nullum: non culpamus affectum, ſed cauſam. Plorantur damna gloriæ carnis, vitæ præſentis incommoda: ſed plorandi, qui ita plorant.* Et quidem ſibi ſimilis eſt Diuus Bernardus ſerm. In feſto beatæ Mariæ Magdalenæ: nam ad illa verba Apoſtoli: *Flere cum flentibus.* Rom. 12. n. 12. *Nunquid Apoſtolus*, inquit, *præcepit flere rerum amiſſionem, intermiſſionem voluptatum, filiorum mortes, morborum inſtantiam, grauitatem inopiæ, & potentiam for-*

D. Bernardus funus fratris ſui oculis ſiccis proſequutus.

Plorandi, qui mortuos plorant.

A *tiorum? Abſit: plorandi enim ſunt, qui taliter plorant. Religioſa enim triſtitia, aut alienum luget peccatum, aut proprium.* Pretioſiores ſunt lacrymæ noſtræ, quàm vt debeant pro rerum iactura temporalium profundi.

14\. Quòd ſi olim aliqua deplorandi mortuos ratio occurrebat, iam nunc minimè reperitur: vt rectè obſeruauit D. Petrus Chryſologus ſerm. 63. De Lazaro: *Mors*, inquit, *quando ab Eua prouiſa eſt, nunc lamentandi materia fuit: nunc verò facta eſt virtutis occaſio: quia tunc ad pœnam peccãtis data eſt: nunc permiſſa eſt reſuſcitantis ad gloriam: tunc tartarus inuenit hominem, nunc amittit.* Vnde Moyſen, veteris legis typum vita functum, *Fleuerunt filij Iſraël in campeſtribus Moab triginta diebus.* Deut. 34. n. 8. Ioſuë verò typum legis nouæ, de vita decedentem; ſepelierunt quidem filij Iſraël; non tamen deplorarunt. Ioſuë 24. num. 30. Quod D. Hieronymus epiſt. 3. ad Heliodorum obſeruans: *Moyſes*, inquit, *moriens plangitur: Ieſus abſque funere & lacrymis in monte ſepelitur.* Nam illius temporis mors acerbior erat, cùm ex ea in cœlum aditus non pateret; nunc autem dulcior ac ſuauior, cùm in ea felix ad patriam oſtium reſeretur.

Nunc minùs, quàm olim ratio plorandi mortuos.

D. Chryſ.

B

Cur Moyſis, non Ioſuë funus lacrymis honoretur?

D. Hier.

15\. Ea cauſa fuit, cur Iacobum morientem, Ioſephus, cæteríque filij tam multis fletibus decorarint, Geneſ. 50. num. 1. 3. & 10. ſcientes non ſolùm eius corpus in tumulo, ſed etiam animum in limbo retinendum. Rem attingit D. Chryſoſtomus hom. 67. in Geneſ. vbi expendens illas vberes lacrymas in Iacobi exequiis effuſas: *Tempus*, inquit, *cogita, quo hæc facta ſunt, & ab omni culpa libera Ioſeph. Nondum enim fuerant portæ inferi confractæ, neque mortis vincula diſſoluta, neque mors dicebatur dormitio. Et idcircò, quia timuerunt mortem, hæc faciebant: nunc autem propter gratiam Christi, quia mors facta eſt ſomnus, & conſummatio, quies, nulláque ſunt reſurrectionis indicia, quaſi de vita in vitam transferendi ſic exultemus & lætemur.* Vbi, ſi hiſtoriam diligentiùs expendas, deprehendes, Ægyptios ſeptuaginta dies flendo tranſegiſſe. Gen. 50. n. 3. at verò filios Iacobi, duntaxat ſeptem. Nec immeritò. Hi enim melioris ſpe vitæ excitati, præſentis iacturam parciùs dolebant: illi de futuræ vitæ ſpe deiecti, præſentis exitum multò ægriùs tolerabant. Cui expoſitioni adſtipulari mihi videtur D. Ambroſius in oratione funebri de obitu fratris ſui Satyri, ad finem. Vbi diſcrimen conſtituens inter fideles, & infideles. *Illi*, inquit, *fleant ſuos, quos in perpetuum exiſtimant interiiſſe, &c. nobis, quibus mors, non naturæ, ſed vitæ iſtius finis eſt, fletus omnes mortis caſus abſtergat.* Et ſtatim addit, non ſolùm nobis in morte iuſtorum à lacrymis abſtinendum; ſed etiam gaudio triumphandum. Nam, ſi Gentiles aliqua ſolatia in ſuorum morte ſuſcipiunt; quia in illa præſentium malorum finem conſtituunt: quanto maiora nos ſuſcipere debemus, qui in illa futurorum bonorum principium collocamus? *Non enim*, inquit, *amitti, ſed præmitti videntur, quos non aſſumptura mors, ſed æternitas receptura eſt.*

Iacobi mors deplorata fuit: Christianorum deplorari non debet.

C

D. Chryſoſt.

Cur parcius Iacobi filij mortem parentis ſui, quàm Ægyptij deplorarint?

D

D. Ambroſ.

In morte iuſtorum gaudendum.

E

16\. Non ſine myſterio Chriſtus Dominus gauiſus eſt in morte Lazari: *Lazarus*, inquit, *mortuus eſt, & gaudeo.* Ioan. 11. n. 14. In eius tamen ad vitam regreſſu, *Lacrymatus eſt.* Ibidem, n. 35. vt ſignificaret, mortem gaudio, vitam lacrymis proſequendam. Nam in morte, ſalutis portus aperitur: in vita, ſalutis naufragium timetur. Rem obſeruauit. D. Petr. Chryſolog. ſerm. 64 *Chriſtus*, inquit, *recipiens Lazarum fleuit, non amittens*: hoc eſt, vitam Lazari non amiſſam, ſed reſtitutam deplorauit.

Chriſtus in morte Lazari gauiſus eſt, in reſurrectione lacrymatus.

D. Petr. Chryſol.

D. Iſidor. Peluſ.

Concinit D. Iſidorus Peluſiota lib.2. epiſt. 175. *Quoniam*, inquit, *ipſum à morte ad vitam excitaturus eſſet, collacrymauit.* Quaſi diceret: Eum, qui ad portam iam appulerat, rurſum ad fluctus & procellas voco: eum qui iam coronam conſequutus erat, ad certamina rurſum duco. Diſertiſſimè hanc tenuit ſententiam D. Cyrillus Alex. lib.7. in Ioan. c.21. *Conſuetudo*, inquit, *eſt hominibus, mortuos lugere, quos priùs charos habebant, & amore coniunctos. Secundùm hanc cõſuetudinem Iudæi Dominum flere putabant, dicentes: Ecce quomodò amabat eum.* Ioan.11.n.36. *Cùm tamen potiùs triſtem Lazari deflebat ſortem ad hanc vitam mortalem plenam miſeriæ & doloris reuocandi.* Accedit Petrus Bleſenſis epiſt.174. *Chriſtus*, inquit, *non pro morte Lazari, ſed pro ipſius reuocatione ad miſerias tẽporales planxiſſe dicitur, & luxiſſe.* Vide quæ de hac re notauimus ſuperiori tom. Ann.9. Sect.2. §.10. Itaque Chriſtus Dominus ſuo exemplo oſtendit, non tam egreſſos de hac vita, quàm in hanc vitam ingreſſos lacrymis proſequendos.

D.Cyril. — Petr.Bleſ.

37. *Qui lamentantur mortuos, indigni, qui ad videnda miracula admittantur.* D.Chryſ.

Vnde non leuiter corripuit eos, qui in mortuis deplorandis plùs æquo immorantur. Nam reſuſcitaturus filiam Archiſynagogi, *Cùm vidiſſet tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: Recedite,* &c. Matth.9.num.23. Cur potiùs non retinuit, vt coram pluribus teſtibus miraculi fides certior haberetur? Reſpondet Diuus Chryſoſtom. hom. 32. in Matthæum, quia tibicines & lamentatrices fœminæ, & cæteri, qui adhiberi ſolebant, ad funera lacrymis proſequenda; indigni erant, qui ad tantum miraculum ſpectandum adhiberentur: *Conſidera*, inquit, *flentes atque plorantes, quaſi tam magna videre miracula indignos, omnes eiectos fuiſſe.* Et paulò pòſt ad illa verba: *Conuertere, anima mea, ad requiem tuam: quia Dominus benefecit tibi.* Pſal.114.num.7. hoc eſt, conuertere ad mortem, æternam in ea requiem poſſeſſura: hæc, inquam, expendens verba: *Beneficium*, inquit, *Deus hanc rem* (nempe, mortem) *vocat, & tu ploras? Et quidnam faceres, ſi hoſtis, ſi inuitus, ſi inimicus eſſes defuncti?* Sic enim in tui cognati morte, quæ eſt longè maximum illius beneficium, lamentaris, ac ſi illius bono tanquàm inimicus inuideres. Idcircò ad viduam in filij ſui funere lacrymantem, ait Chriſtus Dominus: *Noli flere.* Luc.7.num.13. Vbi D. Ambroſius: *Flere*, inquit, *prohibetur eum, cui reſurrectio debeatur.* Quid enim indignius, quàm ex morte ad æternitatem tranſiturum, tanquàm iam extinctum lamentari?

Mors vt beneficium gratulanda; non vt ſuppliciũ deflenda.

D. Ambr. *Deplorari non debet reſurrecturus.*

38. *Fletus moderatus in morte propinquorum.* D.Ambr.

Fateor tamen, moderatos fletus in morte propinquorum non eſſe condemnatos: quales adhibuiſſe Abrahamus in morte Saræ vxoris ſuæ, colligitur ex illis verbis: *Cùmque ſurrexiſſet ab officio funeris,* &c. Geneſ.23.n.3. In quem locum D. Ambroſ. lib.1. De Abraham, c.9. *Docemur*, inquit, *vt non diutiùs inhæreamus mortuis: ſed quantùm ſatis eſt officij, deferamus.* Quam doctrinam mihi videtur deſumpſiſſe ex Philone in lib. De Abrahamo, vbi Patriarchæ moderationem in vxoris funere non mediocriter commendat: *Amiſſo*, inquit, *tali vitæ ſocio, qualem Scriptura depingit, dolori contra ſe inſurgenti, & animam petenti, tanquàm inuictus Athleta non ſuccumbit, recolligens ſe, & confirmans rationis robur à naturæ appoſitæ affectionibus.* Et ſtatim docet, quanquam fortis ac ſtrenuus fuerit; rigidum tamen ac ferreum non extitiſſe: occupatum quidem fuiſſe exequiis perſoluendis; non tamen, pluſquàm par eſſet, immoratum: dediſſe quidem operam funebri apparatui: ſed tandem ab officio funeris ſurrexiſſe. *Id teſtantur*, inquit, *ſacra Volumina, vbi narratur, eum modicis lacrymis profuſis, celeriter ſe ſubduxiſſe à cadauere: quippe qui prolixiorem luctum alienũ putabat à ſapientia, à qua didicerat mortem exiſtimare, non extinctionem animæ, ſed ſeparationẽ diſiunctionémque à corpore; illa redeunte retrò, vnde venerat: venerat autem à Deo.* Quibus vltimis verbis optimam ferendæ mortis rationem attingit. Quis enim iniquè ferat, animam ad Deum, à quo proceſſerat, recurrentem? Et rationem confirmans: *Quemadmodum*, inquit, *nemo ſanus ægrè fert, à ſe repoſci debitum, aut depoſitum: eodem modo, natura, quod ſuum eſt, repetente, non arbitrabatur indignè ferendum, ſed neceſſitati conſentiendum.*

Philo. *Luctus Abrahæ in morte Saræ moderatus.*

Prolixus in morte luctus à ſapientia alienus.

19. *Abraham ex patientia in morte Saræ Princeps reputatur.*

Vnde tamen, quæſo, illa animorũm conſenſio, qua ſe omnes Hethæi, Abrahamo, externo homini & peregrino, tanquam proprio ac naturali Principi ſubdiderũt, dicentes: *Princeps Dei es apud nos?* Gen.23.n.6. Certè Philo citatus eam refert ad illam Abrahami in moderando luctu patientiam & prudentiam, quæ non niſi in generoſum animum, & principatu dignum cadere videbatur: *Cùm*, inquit, *nihil viderent eorum, quæ apud ipſos ex more fieri ſolebant, in funere luctúque non complorationes, non lamenta, non planctum virorum ac mulierum, ſed totam familiàm ſobriè moderatéque mœrentem; demirati ſunt non mediocriter, ſicut antè tota viri vita miraculo eis fuerat; móxque attoniti tãtæ virtutis excellentia, in qua nihil inerat non eximium, in hanc vocem eruperũt: Rex à Deo tu es inter nos: veriſſima dicentes. Nam alia regna homines ſibi parant armis, expeditionibus, &c. Sapientis autem regnum à Deo porrigitur.* Itaque in fletus & in lacrymas propter filiorum interitum liqueſcere, fœmineum eſt: obrigeſcere & nullo doloris ſenſu in morem lapidum obdureſcere, inhumanum eſt, & pluſquam belluinum: medium inter extrema incedentem, & moderatos luctus adhibere, virilis ac generoſi animi cenſetur.

In morte propinquorum, neque rigeſcere in lapides, neque liqueſcere in lacrymas oportet.

20. *Iobi moderatus luctus in morte filiorũ.*

Hanc moderationem ſanctiſſimus Iobus exhibuit. Nàm, qui ad alias plagas nullum doloris ſignum ediderat, audita morte filiorũ. *Scidit veſtimenta ſua, & tonſo capite corruens in terram adorauit.* Iob 1.n.20. Scindendo veſtem, & tondendo caput, hominem ſe eſſe, non ſaxum, non truncum demonſtrauit: corruendo in terram, & adorando, hoc eſt, gratias agendo; Dei ſeruum, per omnia ſuo Domino conſentientem, nec minus inter aduerſa, quam inter proſpera gratulantem. Sic exponit Origen. in catena Græca: *Vbi*, inquit, *de tantæ ac tam ſpecioſæ ſobolis ſubito audiuit interitu; ne doloris communiſve ſenſus expers videretur, quod debetur, naturæ largitur, veſtem diſcindit, comam tondet. Neque enim victoria quis idcircò potitur, quia non patitur: ſed ideò, quia cùm patitur, animo perfert inuicto.* Concinit D. Chryſoſt. in eadem catena: *Naturæ*, inquit, *condoleſcentis ſenſus oſtendendus erat; animi quoque Philoſophia minimè occultanda. Eodem tempore decuit, & naturæ viſcera, & Philoſophiæ præſtantiam indicari.* Illud, ſcilicet, condolendo; hoc autem fortiter tolerando.

Orig. — D.Chryſoſt.

21. *Chriſtus lacrymatur in morte Lazari, vt lacrymandi modum in funeribus præſcriberet.*

Sic & Chriſtus Dominus in morte Lazari *lacrymatus*, Ioan. 11.n.35. non ſolùm ob rationem proximè dictam; ſed etiam, vt lacrymandi modũ in funeribus præſcriberet. Quod D. Baſil. hom.4. De gratiarum actione, rectè aduertit: *Voluit*, inquit, *affectus, qui vitari nequeunt, aſtringere & circumplecti intra moderatam quandam temperiem, & certos limites. Nimirum, inclementiam quidem, quæ nullius tangitur commiſeratione, declinans, tanquàm feram immanem: ſtudium verò affectati doloris, & immoderatam lamẽtationem, velut rem indignoſam excludens.* Eadem eſt D. Cyrilli Alex. explicatio lib.7.

D.Baſil. — D.Cyrill.

D.Iſidor. Peluſ.

lib.7. in Ioan.c.20. *Erudiit*, inquit, *nos Dominus ſuis lacrymis, quonam modo charos noſtros vita functos, moderatis, & lege rationis temperatis lacrymis flere debeamus. Nam ex toto nec compati, nec mœrere; ferinum eſt & durum: horum verò exuberantia, muliebre.* Accedit D.Iſidor. Peluſiota epiſt. paulò antè citata: *Chriſtus*, inquit, *ob Lazarum lacrymas profudit, regulas nobis ac terminos figens, ne bacchãtium more præ mœſtitia præcipites agamur.* Si quis enim Chriſtum Dominum in luctu imitetur; & naturæ conſulet, & patientiam non offendet.

22. *Triſtitia pro mortuis quatenus habenda.* D. Auguſt.

Quare D.Paulus non abſolutè præcipit, vt non contriſtemur de dormientibus: ſed vt non contriſtemur; *ſicut & cæteri, qui ſpem non habent.* 1. Theſſ.4.num.13. Qui enim meliora non ſperant, luctu intabeſcunt: qui ſperant, è luctu tandem recreantur. Vnde D. Auguſt. ſerm.34. De verbis Apoſtoli: *Contriſtamur*, inquit, *in noſtrorum mortibus neceſſitate amittendi, ſed cum ſpe recipiendi. Inde angimur: hinc cõſolamur. Inde infirmitas afficit: hinc fides reficit. Inde dolet humana conditio: hinc ſanat diuina promiſſio.* Quapropter Salomon: *Fili*, inquit, *in mortuum produc lacrymas.* Et paulò pòſt: *Amarè fer luctum illius vno die.* Eccleſiaſtici 38. n.16.& 17. Vbi lacrymas quidem imperat; ſed lacrymandi modum præſcribit; vt rectè obſeruat D.Paulinus epiſt.35. *O diuitiæ*, inquit, *bonitatis Dei! lacrymas in mortuo produci iubet: amaritudinem verò lugendi, vno tantùm die claudit: illud porrigi ſinens, quo relaxatur dolor, & anima reſpirat; iſtud verò præcidens, quod immoderato & irrationabili cruciatu mentem noſtram conficit, quódque diutiùs fragilitas noſtra non valet ſuſtinere.* Hanc in propinquorum funeribus prudentiam veteres Patres tenuerunt, D.Greg. Niſſenus in orat. fratris ſui Baſilij, D.Greg.Nazianz.in orat.10. fratris ſui Cæſarij, & in orat.11.ſororis ſuæ Gorgoniæ, & in orat.19.patris ſui Gregorij, D.Ambroſius in orat. fratris ſui Satyri, D.Bernard.ſerm.26.in Cantic.in morte fratris ſui Gerardi. Quos conſule pulchrè de hac re philoſophantes, nec ſolùm verbo, ſed etiam exemplo ad hunc dolorem moderatè tolerandum nobis præeuntes.

(Margin: *Luctus in morte vno tantùm die duraturus.* — D.Paul. — *Patres in propinquorum funeribus moderatè lacrymantes.* D.Greg. Nyſſen. D.Ambr. D.Bern.)

23. *B. Liduuina in morte fratris nimiùm lacrymata, à Deo punitur.* Surius.

Itaque non reprehenduntur lacrymæ, ſed lacrymarum immoderata profuſio. Teſtis Beata Liduuina Virgo, cuius vita inter opera Surij tom. 7.circumfertur, quæ, cùm fratris ſui mortem grauiter doleret; illa ſuauitate ac dulcedine, quam ex oratione capiebat, priuata eſt: & à quodam Eremita, cui id diuinitùs reuelatum fuerat, edocta, cauſam huius ariditatis fuiſſe illam nimiam vbertatem lacrymarum, quibus in fraterno obitu ſe proluerat; cautiùs ſe geſſit poſteà in morte patris, à nimio dolore ac luctu abſtinendo. Neque enim rerum ſpiritualium dulcedo ſe infundit; vbi nimia amaritudo pro iactura rerum temporalium reſtagnat. Audiant hoc mulieres, in quas Diuus Chryſoſtomus homilia 28. in priorem ad Corinth.inuehitur: *Quæ*, inquit, *tam ſtultè afficiuntur; vt infideles, luctus magnitudine ſuperent.* E quibus diſtinguit alias ex paſſione; alias verò ex oſtẽtatione lacrymantes. Illas viuorum inſanus amor, & mortuorum inſanus dolor, in has lacrymas profundit: has vna ſuperbia; metuentes ne infidelitatis erga viros arguantur, niſi eorum funera immodicis queſtubus lamententur. Quaſi dicant, addit D.Chryſoſt. *Vt homo non reprehendat, reprehendatur Deus.* Hoc eſt: Ne vllam indolentiæ calumniam ab hominibus patiantur; peſſimam iniuſtitiæ querelam contra Deum excitemus. *Quas ego*, inquit Chryſoſt. *omni penitùs venia carere profiteor.* Et paulò pòſt: *Et quare hæc nõ digna ſunt fulmine?* De qua re plura idem D.Chryſoſt. hom.70.ad populum.

(Margin: D.Chryſ. *Nimius fœminarum luctus vituperatur.*)

24. Eraſmus. *Impietas exiſtimantium, ne mortem quidem Chriſti Domini plorandam.* D.Leo. *Quo pacto Chriſti Domini mors lamentanda ſit.*

In extremam ſententiam, vel potiùs amentiam abiit Eraſmus, qui, ne mortem quidem Chriſti Domini deplorandam exiſtimauit, argumentatus ex illis verbis ipſius Domini ad filias Ieruſalem: *Nolite flere ſuper me.* Luc.23. numero 28. Verùm Chriſti Domini prohibitio eò ſpectabat, ne tanquàm nocens, infimus ac miſer ex ſola naturali commiſeratione defleretur. Quod eleganter expreſſit Diuus Leo ſerm.10.De Paſſione: *Solet*, inquit, *ſexus infirmior, etiam pro iis, qui morte ſunt digni, in lacrymas commoueri, & damnatorum exitiis pro naturæ communis conſideratione miſereri: ſed iſtum ſibi planctum Dominus Ieſus dedignatur impendi; quia non decebat luctus triumphum, nec lamenta victoriam.* Scilicet, talis luctus & talia lamenta, quæ pro reo & nocente ſoluerentur. Et in hunc ſenſum adducendi ſunt alij Patres, ſi qui ſunt, qui negare videntur, patienti Chriſto Domino illacrymandum: vt eos rectè interpretatur Ferdinandus Velloſillus in Aduertentiis Theologicis ad Diuum Ambroſium quæſito 19. Et latiſſimè ac diſertiſſimè noſter Salmer. tom. 10. tract.34. Alioqui nihil dignius, quàm vt in ſanguinis fontes, qui in Chriſti paſſione ex illius vulneribus decurrerunt; fontes lachrymarum ex noſtris oculis præ amoris magnitudine defluentes infundantur.

25 *In bonorum morte parciùs, quàm in malorum lacrymandum.* D. Iſidor.

Illud tandem aduerte, licèt in morte iuſtorum parciùs lacrymandum ſit; tamen in peccatorum funere vberiores lacrymas licere: iuxta illud D. Iſid.lib.3.de ſummo bono, cap.vlt. *Illi deplorandi ſunt in morte, quos miſeros infernus ex hac vita recipit: non quos cæleſtis aula Chriſti lætificandos includit.* Quod Dauid ſuo exemplo confirmauit, minimè lacrymatus in morte vnius filij innocentis: at verò in morte inceſti Amnonis, & parricidæ Abſalonis nimias in lacrymas effuſus, vt cap. 1. num.40.§.9.ex D.Ambroſio oſtendi. Cui conſentiens Diuus Paulinus epiſtol.35. *Dauid*, inquit, *filium dilectiſſimum, quem fleuerat ægrotantem, non fleuit amiſſum; certus infantem ad pacis æternæ beata gaudia tranſlatum. At verò idem Abſalonem, quem inimicum habuerat, mortuum lamentatus eſt: quia diuinæ iuſtitiæ conſcius, deſperauit impio requiem, & reſurrectionis bonum ſciuit indebitum parricidæ.* Sic exponit & D.Hieronym.epiſt.25.ad Paulam De obitu Bleſillæ: *Scribitur*, inquit, *Dauid iuſtè fleuiſſe filium parricidam: qui alium paruulum, quia ſciebat non peccaſſe, non fleuit.* Et eodem modo plures alij interpretantur. De toto hoc argumento vide D. Chryſoſtomum homil.6. in priorem ad Theſſ. D.Baſil.hom.5.in Mart.Iulitam, D. Aug.lib.1. De Viſitatione infirmorum, ad finem. D.Damaſc.lib.2. Paral.cap.53. & qui in eius loci ſcholiis citantur. Petrum Bleſenſem epiſt. 2. ad Henr.& epiſt.164.ac ſequentibus. Atque hactenus de fortitudine Heli, ſubditorum ac filiorum mortes ſiccis oculis tolerantis. Iam de religione eiuſdem ad nuntium de captiuitate Arcæ ſubitò corruentis & occumbentis.

(Margin: D.Paulin. *Dauid non in morte innocentis filij, ſed nocentium lacrymauit.* — D.Hieron. — D.Chryſ. D.Baſil. D.Auguſt. D.Damaſc. Petr. Bleſ.)

SECTIO II.

Heli bonorum ſpiritualium iacturæ, doloris impatiens ſuperuiuere non potuit.

1. *Cur Heli potiùs interierit: audita*

SEquitur celebris difficultas: Cur Heli, auditis ſuorum filiorum funeribus ſtrenuus ſuperuixerit: accepta verò captiuitate Arcæ, nimio fa-

Arca captiuitate quàm morte filiorum ſuorum. Mala prauiſa minùs feriunt; repentina grauiùs cruciant. Abul. Philo Bibl. Tullius.

tiſcens dolore expirarit. Sunt, qui dicant, quia nuntius de morte filiorum non erat illi inopinus; ſed multò antè prædictus ac præmeditatus: & paulò antè numero 13.§.9. ex Abulenſi diximus: & Philo Iudæus in Antiquit. Biblicis aduertit: tela autem præuiſa minus feriunt. Vnde Marcus Tullius Tuſcul.3. *Hoſtium,inquit,repens aduentus magis aliquando conturbat,quàm expectatus;& maris ſubita tempeſtas,quàm antè prauiſa,terret nauigantes vehementiùs,& eiuſmodi ſunt pleraque. Nihil aliud reperies, niſi omnia ſubita videri maiora.* At verò Seneca Philoſophus epiſt.76.*Pracogitati*, inquit, *mali mollis ictus venit.* Et ſtatim: *Magna pars mali,nouitas.* Et paulò pòſt: *Sapiens aſſueſcit futuris malis:& qua alij diu patiendo,leuia faciunt; hic leuia facit,diu cogitando.* Et epiſt.108. *Hac*,inquit,*cogitatio aſſidua præſtabit,vt nulli ſis malo tyro.* Vbi plura de hac re. At verò captiuitas Arcæ non erat illi prædicta,niſi ſubobſcurè illis verbis: *Pracidam brachium tuum.* cap.2.num.31. vt ibi diximus. Vnde, qui alia infortunia fortiter ſuſtinuit, audita Arcæ captiuitate prorſus expauit & expirauit. Ita Ioſephus: *Heli*, inquit,*cùm audiſſet euentum prælij,tam militum,quàm filiorum cladem ſatis aquo animo tulit:vt qui Deo pranuntiante,iam antè hac praſciuerat. Solent enim longè grauiùs afficere, qua præter expectationem accidunt. Vt verò etiam Arcam in hoſtium poteſtatem factam cognouit, impetato malo ictus, & doloris impatiens, prolapſus è throno exhalauit animam.*

Seneca. Ioſephus.

2. *Probabilis reſponſio, niſi falſum aliqua ex parte ſupponeret.*

Fateor,aliquid ad repentinam mortem conferre potuiſſe illum nuntium, de quo Heli præuiam notitiam nõ habuerat; ſaltem tam certam & euidentem,atque de morte filiorum. Sed, quia ille nuntius non omninò fuit inopinus & inſperatus; ſed aliqua ex parte præuiſus, ex illo oraculo:*Pracidam brachiũ tuum:*& animo iam antè præceptus, ex illo periculo,cui Arca in acie exponebatur:vnde *Cor eius erat pauens pro Arca Dei.* alia debet ratio aſſignari,ob quam Heli,non ad nuntium de morte filiorum:ſed de captiuitate Arcæ exanimatus corruerit & expirarit: nempe multò magis Arcam,quàm filios æſtimabat.Illos enim in bonis temporalibus, hanc in ſpiritualibus reponebat: ſpiritualia verò temporalibus præferenda iudicabat.Ita Theod.q.12. qui ex hoc facto colligit huius ſenis virtutem: *Cùm*, inquit, *filiorum ſuorum cognouiſſet cadem,non puſillo & abiecto animo id tulit pater & ſenex:cùm autem accepiſſet, Arcam captam fuiſſe ab hoſtibus,è ſella quidem cecidit;ingenti autem animi mœrore affectus vita finem accepit.* Sic ille.Cui adhæret & Procopius:*Filiorũ*, inquit, *cadem,quantumuis pater & ſenex,tam forti,magnóque animo tulit. Propter Arcam verò captam non mediocriter conſternatus cecidit,& mortuus eſt.*

Germana reſponſio. Theod. *Spiritualia temporalibus præferenda ſunt. Pietas, & religio Sacerdotis Heli.*

3. D. Chryſoſt. *In morte filiorum quietus animus: in captiuitate Arca turbatus.*

Eodem argumento ſingularem huius ſenis pietatem ac religionem confirmat D. Chryſoſtomus lib.3.aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ:*Cũ*, inquit,*bello finitimorum laceſſerentur Iudæi, profectuſque ad illum quidam belli clades enuntiaſſet;vtque turpiter & miſerabiliter illius liberi in ea dimicatione corruiſſent: hactenus quidem agebat quietem. Verùm cùm ille tanta huic cladi Arcam Dei direptam ab hoſtibus fuiſſe adieciſſet: tum verò præ mœroris magnitudine obtenebratus ſenior cecidit de ſella retrò iuxta ianuam, & contritum eſt dorſum eius.* Et ſic alij interpretantur, quos ſequenti Sect. referemus.Nec immeritò. Nam filij,quamuis non poſſent, vt filij, naturali quodam affectu non amari; tamen de illorum numero erat, vt loquitur Philo Hebræus lib. De execrationibus, *Qui magis viui, quàm defuncti ſuos parentes contriſtaſ-*

Philo Heb. *Mali filij, dum viuunt, ſuos parentes contriſtant.*

A *ſent.* At verò Arca bonorum ſpiritualium theſaurus erat. Hinc enim diuina oracula edebantur: hinc diuina auxilia procedebant, hinc diuina in eum populum miſericordia fulgurabat: qua ſtante,ſtare Reſpublica; ruente,ruere videbatur:qua præſente, Deum ſibi propitium, abſente, iratum habere omnes arbitrabantur. Meritò igitur Heli priori iacturæ ſuperfuit incolumis; poſteriori ſuccubuit miſerabilis. Ita ſolent ſanctiſſimi Heroës,temporales iacturas modeſtiſſimè ferunt; ſpirituales ægerrimè patiuntur. Vt iam paucis illuſtrabo.

Arca in populum emolumenta.

Præcipiebat olim Deus Deuter.21. à num.15. vt ſi quis haberet duas vxores, vnam dilectam, & alteram odioſam, nequaquàm anteferret filium dilectæ, filio odioſæ;ſed hunc imperare,illũ ſeruire pateretur. B Quem locum D.Petrus Damianus lib.8.epiſt.9. ad præſens inſtitutum egregiè interpretatur: *Dua*, inquit, *hominis vxores,virtus ſunt,& voluptas. Et voluptas quidem ad hanc vitam;virtus ad aternam pertinet gloriam. Illa dilecta eſt,quia virum ſuum maleſuada iucunditate demulcet:iſta verò dicitur odioſa,quia per arctam & anguſtam viam homines ire conſtituit. Si igitur non poſſumus dilectam vxorem, qua nobis proculdubiò noxia eſt,à thalami noſtri ſocietate repellere;ſtudeamus ſaltem odioſam,qua ſobria eſt,& honeſta,in primogeniti dignitate preferre. Quatenus,ſi nobis difficile eſt, quantulancunque ſaltem huius vita dulcedinem non ſentire;prarogetur tamen domino palma virtuti,re-* C *linquatur ſeruitus voluptati.* Ita ille. Et in eandem rem interpretatur illud:*Laua eius ſub capite meo: & dextera illius amplexabitur me.* Cantic.8.num. 3. Lævæ nomine, quæ ſubiicitur,bona temporalia: dexteræ, quæ præponitur, ſupplicia intelligendo. *In domo*,inquit, *cordis tui tanquam primogenitus, amor aterna vita præcellat: & tanquàm ſuppar* (id eſt,ſubiecta)*atque repreſſa temporalium rerum cura ſubſeruiat. Laua quippe ſubeſſe capiti dicitur,cùm præſens vita à mente, qua cogitationum caput eſt,deſpecta calcatur. Dextera verò amplexibus ſtringitur,qui ſolius aterna vita deſideriis vndique delectatur. Illi perfunctoriam atque volaticam exhibe curam: in hac perſeuerantem atque perpetuam indeficua dilectionis fige ſententiam. In animo* D *tuo & temporalis vita,tanquàm mẽtis calce depreſſa ſubſidat; amor autem aterna vita,velut in ſumma cordis tui conſtitutus arce præcellat.* Hæc ille eleganter,vbi plura de hac re.

4. *Virtus,licèt aſpera,voluptati licèt iucunda præferenda.* D.Pet.Dam. *Amor ſpiritualium primogenitus eſſe debet. Carnalium, poſtremogenitus.*

Singulare huius rei non modò documentum, ſed etiam exemplum nobis Chriſtus Dominus reliquit. Vidit Ioannes agnum tanquàm occiſum, ſed planè viuum Chriſti Domini exemplar, qui ad æterni Parentis ſolium accedens: *Accepit de dextera ſedentis in throno librum.* Apoc.5. num.7. Sed cùm *In ſiniſtra illius diuitia & gloria* præferantur, Prouerb.3.num.16.cur cæleſtis ille Agnus nihil de ſiniſtra præſumpſit;ſed ſolùm librum de dextera accepit, niſi quia temporalia bona ſiniſtræ manus contemnebat; ad ſola ſpiritualia dex- E teræ feſtinabat? Sic Rupertus eum locum interpretatur: *Valdè notandum*, inquit, *quia veniens Chriſtus in hunc mundum per Incarnationis myſterium,nihil diuitiarum,aut gloria de ſiniſtra; ſed tantummodo librum, ſiue igneam legem accepit de dextera:bonum exemplum cunctis prabens diſcipulis & credentibus in ſe, quod nihil diuitiarum,aut gloria voluit,aut quaſiuit in hoc mundo.* Vt igitur ſpiritualia bona pluris facienda ſunt, quàm temporalia:ita ſpiritualia damna ægriùs toleranda,& diligentiùs præcauenda.

5. *Chriſtus Dominus temporalium bonorum contemptor, ſpiritualium inquiſitor.* Rupert.

De viro iuſto Parœmiaſtes:*Non contriſtabit*,inquit, 6.

quit,

Iuſtus nullo damno temporali turbatur. — Hugo Card. — *Temporalia damna & commoda, ſunt accidentia.* — *Spiritualia damna grauiter ferenda.* — Tertull. — *Spirituales diuitias temporalibus præferendas.* — *Qui ablata dolet, aliena quærit.*

quit, *iuſtum, quidquid ei acciderit.* Prou. 12. n. 21. hoc eſt, nullum temporale damnum eum ab interna animi lætitia deturbabit. Rectè verò temporalia damna accidere dicuntur, more accidentium: vt Hugo Card. ad eum locum obſeruauit. Nam ſicut *Accidens*, inquit, *adeſt & abeſt, præter ſubiecti corruptionem, ita præſens proſperitas & tribulatio viro iuſto adeſt & abeſt, præter eius contriſtationem & conturbationem.* At verò Dauid ſpiritualia detrimenta, quæ aliquando contraxerat, recordatur: *Miſer factus ſum*, inquit, *& curuatus ſum vſque in finem, tota die contriſtatus ingrediebar.* Pſ. 37. num. 7. Hæc enim ſpiritualia incommoda, multò magis quàm omnia temporalia, eius animum lacerabant & exedebant. Vnde Tertullian. lib. De Patientia, cap. 7. rectè monet, vt temporales diuitias præ ſpiritualibus nihil faciamus: has tanquàm proprias omninò illæſas conſeruemus; illas tanquàm alienas, etiam amiſſas minimè lugeamus. *Quod noſtrum, inquit, videtur, alienum eſt: nihil enim noſtrum; quoniam Dei omnia, cuius ipſi quoque nos. Ita, ſi damno affecti impatienter ſenſerimus, non de noſtro amiſſum dolentes; affines cupiditatis deprehendemur. Alienum quærimus, cùm alienum amiſſum dolentes, ægrè ſuſtinemus. Qui damni impatientia concitatur, terrena cæleſtibus anteponendo, de proximo in Deum peccat. Spiritum enim, quẽ à Domino ſumpſit, ſecularis rei gratia concutit. Libentes igitur terrena amittamus, cæleſtia tueamur. Totum, licet, ſeculum pereat, dum patientiam lucrifaciam.*

7. *Dauid ægriùs tolerabat aliena damna ſpiritualia, quàm propria temporalia.* — D. Auguſt. — *Abſalon magis afflixit Dauidem malè moriendo, quàm eũ perſequendo.*

Multa temporalia detrimenta accepit Rex Dauid à filio ſuo Abſalone, iniurias, dedecora, exilia, labores; denique apertiſſima diſcrimina non ſolùm regni deſolandi, ſed etiam vitæ amittendæ. 2. Reg. 15. à num. 54. Tandem vnum accepit damnum ſpirituale, non quidem proprium ipſius Dauidis, ſed Abſalonis: cùm, ſcilicet, reſciuit, improbum filium temporariam mortem in prælio ſubiiſſe, æternam apud inferos ſubiturum. 2. Reg. 18. num. 32. Quid verò Dauid: vtrum ex his damnis ægriùs accepit, & difficiliùs tolerauit? Illúdne temporale proprium; an hoc ſpirituale alienum? Proculdubiò hoc ſpirituale. Nam illud prius modeſtiſſimè tulit: non auſus præ humilitate ad illud depellendum, Arcam fœderis in prælium exportare; ſed Sacerdotem in hunc modum alloquutus: *Reporta Arcam Dei in vrbem: ſi inuenero gratiam in oculis Domini, reducet me, & oſtendet mihi eam & tabernaculũ ſuum. Si autem dixerit mihi: nõ places: præſtò ſum, faciat quod bonum eſt coram ſe.* 2. Reg. 15. n. 25. & 26. Hoc autem poſterius ægerrimè tolerauit, *Contriſtatus Rex*, inquit Textus, *aſcendit in cœnaculum portæ, & fleuit; & ſic loquebatur vadens: Fili mi Abſalon, Abſalon fili mi. Quis mihi tribuat, vt ego moriar pro te?* 2. Reg. 18. n. 33. Rem expendit ingenioſè & grauiter, vt ſolet, D. Aug. lib. 2. contra ſecundam epiſtolam Gaudentij, cap. 14. in 7. tomo: *Plùs, inquit, impius Abſalon patrem ſanctum Dauid extinctus, quàm rebellis afflixit. Viuum nanque eum comprehendi cupiebat, vt qui malitia graſſabatur, pœnitentia ſanaretur. Erat ergo ille perſequutor patris, non ſolùm populum Dei diuidendo, & contra legitimum patris regnum arma portando; ſed multò ampliùs perſequutus eſt cor paternum in illa impietate moriendo.* Si ergo Dauid damna ſpiritualia, etiam aliena, difficiliùs quàm propria temporalia ſuſtinebat; quanto difficiliùs propria ſpiritualia, quàm temporalia ſuſtineret?

8. *Tobias multa damna temporalia modeſtiſſimè tulit: vnum ſpirituale, moleſtiſſimè.* — Philo.

Quàm patiens temporalium incommodorum extitit ſanctiſſimus ille ſenior Tobias in captiuitate poſitus? Tob. 1. num. 2. Bonis omnibus proſcriptus, & capite damnatus. Ibid. num. 22. Multis A iniuriis etiam à cognatis laceſſitus, & irriſus. Tob. 2. num. 8. & 17. Tandem videndi vſura priuatus. Ibid. num. 11. Cùm non minùs difficilè videndi, quàm viuendi iactura toleretur, teſte Philone lib. de his verbis: *Reſipuit Noë*, ſub initium, vbi ſic, *Multi, inquit, viſu amiſſo, vitam etiam vltrò abiecerunt; exiſtimantes, mortẽ, malum eſſe cæcitate leuius.* In quibus omnibus infortuniis Tobias, *Non eſt contriſtatus*, inquit Textus, *contra Deum; ſed immobilis in Dei timore permanſit, agens gratias Deo omnibus diebus vitæ ſuæ.* vbi ſup. n. 13. & 24. Sed, qui tam multa temporalia detrimenta æquo animo ſuſtinuerit; vnum ſuſtinere non potuit ſpirituale. Nam, cùm domi vocem balantis hœdi audiſſet, veritus ex eo lucro temporali ſpirituale aliquod B detrimentum: *Videte*, inquit, *ne fortè furtiuus ſit, reddite eum dominis ſuis; quia non licet nobis, aut edere ex furto aliquid, aut contingere.* Tob. 2. n. 21. Vni damno ſpirituali ſuſtinendo timidum ſe præbet, qui tam multis temporalibus tolerandis ſe præbuerat adamantinum. Vnde optima eſt illa D. Chryſoſtomi admonitio hom. 1. in 2. ad Cor. *Nihil aliud, inquit, tam moleſtum eſt, quàm Deum habere offenſum. Id, ſi abſit; non afflictio, non inſidiæ, non alia res vlla moleſtiam afferre poteſt rectè ſapienti: ſed quemadmodum exiguam ſcintillam, ſi in profundam aquam immergas, potiùs extinxeris; ita quamuis magna animi deiectio, ſi in bonum incidit conſcientiam, perit, facilèque euaneſcit.*

D. Chryſ. *Nulla maior moleſtia quàm culpa. Afflictio in anima iuſta, ſcintilla in mari.*

9. *Hebræi ſpirituale damnũ etiam cum temporali detrimento præcauentes.* — Philo. — *Præſtat mori, quàm diuinas iniurias videre.*

Non leue in hac materiã exemplum Hebræi C quondam præbuerunt, ſi charitate & religione potiùs, quàm improbitate & contentione egiſſe, credendi ſunt. Nam videntes Ieroſolymitano in templo Iouis ſimulacrum ab Imperatore Caio collocari, illúdque interpretantes *Abominationem deſolationis, quæ dicta eſt à Daniele Propheta.* c. 9. n. 27. vt hoc ſpirituale malum præcauerent, ſua omnia temporalia bona in diſcrimen adducere decreuerunt: vt Auctor eſt Philo Hebræus lib. De legatione ad Caium. Hanc enim pactionem Imperatori offerentes, *Decedimus*, inquiunt, *vrbibus; cedimus priuatis ædibus & poſſeſſionibus: ſupellectilem, vel pretioſiſſimam vltro vobis in prædam offerimus, eo animo, vt nos putemus, non dare, ſed accipere. Vnum pro his omnibus petimus, ne quid in templo* D *nouetur: vtque ſeruetur tale, quale à maioribus nobis eſt traditum. Id, ſi non impetramus; necandos nos præbemus, ne videamus viui, quod eſt morte grauius.* Quibus verbis apertè ſignificabant, leuia ſibi fore omnia temporalia detrimenta, dummodo nullum ſpirituale paterentur.

10. *D. Paul. pluris ſe, quàm ſua: hoc eſt, pluris bona ſpiritualia quàm corporalia faciebat.* — D. Bernard. — *Prudens æſtimator bona ſpiritualia temporalibus præfert.*

Certè D. Paulus temporalibus damnis facilem ſe exponebat; dummodo ſe ab ſpiritualibus incolumem cõſeruaret: *Vincula*, inquit, *& tribulationes Ieroſolymis me manent. Sed nihil horum vereor: nec facio animam meam pretioſiorem, quàm me.* Act. 20. num. 23. & 24. Vbi nomine animæ partem inferiorem & animalem, concupiſcentiis & carnalibus deſideriis ſeruientem intelligit: ac proinde E bona omnia corporalia, & temporalia, quibus immodici appetitus famulantur. Nomine autem ſui ipſius intelligit partem ſuperiorem vni Deo adhærentem, ſpiritualibúſque bonis inhiantem. *Hoc eſt enim*, inquit Sapiens, *omnis homo.* Eccleſ. 12. num. 13. Igitur Apoſtolus non pluris æſtimabat animam ſuam, ſiue omnia temporalia lucra, quàm ſe, ſiue ſpiritualia emolumenta. Quem proinde non mediocriter commendat D. Bern. ſerm. 30. in Cant. *Optimus, inquit, æſtimator rerum, qui nil ſuorum, ſibi præferendum exiſtimet. Quàm multi ſaluti propriæ modicam, vliſſimámque pecuniam prætulerunt? Paulus nec animam.* Et paulò pòſt: *Prudenter*

quidem tu tibi pluris es, quàm quiduis tuum. Et rurſus: *Animam ſuam Paulus ſpernebat præ ſe: paratus pro Domino non ſolùm alligari, ſed & mori in Ieruſalem.* Act 21.num.13.

11. *Serpentis prudentia caput corpori præferentis.* D. Chryſoſt. *Prudentia Chriſtiani bona interna externis interponentis.*

Huc pertinet illa Chriſti Domini præceptio: *Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes.* Matth.10.num.16. vbi ſimilitudinem noſtram cum ſerpentina prudentia ad præſens inſtitutum rectè explicat D. Chryſ. ibi hom.33. *Quemadmodum,* inquit, *ſerpens totum ſe ipſum tradit, nec admodum curat, ſi corpus inciditur: donec caput ſuum integrum ſernet: eodem tu quoque modo præter fidẽ, cætera perdere non cures: profundas vniuerſam tuam pecuniam; tradas corpus, vitæ ipſi, ſi opus eſt, minimè parcas; dummodo fidem ſerues, quæ caput, & radix eſt: qua ſeruata, etiamſi omnia perdas, omnia tamen rurſus maiora cũ magnificẽtia recuperabis.* Vbi quod de fide docet, de aliis quoque donis ſupernaturalibus intellige: dignis planè, quæ non minùs cæteris bonis temporalibus, quàm caput cæteris membris præferantur.

12. *Dauid parui pẽdebat temporalia, dummodo ſpiritualia ſeruarentur.* D. Auguſt. *Temporalia in ſiniſtra, æterna in dextera ſignificata.*

Idcircò Dauid parui pendebat temporalia bona diſſipari, dummodo ſpiritualia à Deo ſeruarentur: *Dominus,* inquit, *cuſtodit te: Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.* Pſ.120. num.5. Vbi D.Auguſt. miratur, cur Propheta ſolùm dicat, ſuper dexteram, non autem ſuper ſiniſtram? *Quid enim?* inquit: *Dexteram noſtrã Deus cuſtodit: & ſiniſtram noſtram non cuſtodit?* Sed facilè ſoluit, explicando, quid dexteræ, quid ſiniſtræ nomine intelligatur. *Siniſtra noſtra,* inquit, *dicitur, quidquid temporaliter habemus: dextera noſtra dicitur, quidquid nobis æternum, & incommutabile Dominus pollicetur.* Temporalia igitur bona, quorum leuiſſima eſt iactura, multis direptionibus à Deo permittuntur: bona autem ſpiritualia, quæ pretioſa ſunt apud Dominum, longè maiori diligentia ſeruantur. Et ſicut Dæmones magis dexteræ, quàm ſiniſtræ, hoc eſt, magis ſpirituali, quàm temporali felicitati opponuntur; iuxta illud: *Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.* Pſal.90.n.7. Vbi vides contra partem ſiniſtram, mille tantùm Dæmones; contra dexteram, decem millia in pugnam prodiiſſe: quia *Pars aduerſa,* inquit ibi D. Bernardus, *longè ampliori ſollicitudine & calliditate vulnerare in nobis dexterã ſatagit, quàm ſiniſtram: nec tã corporis profectò, quàm cordis laborat auferre ſubſtantiam.* Ita & Deus maiori ſtudio partem dexteram, quàm ſiniſtram; hoc eſt, ſpiritualem, quàm temporalem felicitatem defendit ac tuetur. Nam, vt bene D.Bern. citatus: *Illic,* inquit, *ſtudioſius repugnandum, vbi grauior vrget neceſſitas, vbi totum belli imminet pondus, & vbi colluctationis ratio vniuerſa conſiſtit: vnde vobis paratur tota, aut victis ignominioſa captiuitas, aut vincentibus gloria triũphalis.* Cùm ergo bona ſpiritualia longè acriùs, quàm temporalia ab hoſtibus oppugnentur; neceſſe quoque eſt, vt à nobis eorum conſeruatio magis curetur, & amiſſio magis timeatur.

Idcircò plures aduerſarij inſidiantur dexteræ. D.Bernard. D.Bern.

13. *Dextera potiùs, quàm ſiniſtra à periculo vendicanda.* D.Auguſt. *Temporalia periculo exponenda pro æternis.*

Huc transferri poteſt illud Chriſti Domini: *Si quis te percuſſerit in dexterã maxillam tuam; præbe illi & alteram.* Matt.5.num.39. hoc eſt, ſiniſtram. Vnde D.Aug. proximè citatus intelligit, non quidem adiectionem ſiniſtræ, ſed excluſionem dexteræ. Quaſi diceret: caue, ne tibi dextera percutiatur; ſed potiùs permitte, vt tibi ſiniſtra vulneretur. Quod ſtatim ad rem præſentem myſticè interpretatus, *Neſcio,* inquit, *quis venit, & vult tibi percutere dexteram, id eſt, tollere tibi fidem tuam; tu præbe ſiniſtram, id eſt, vt illud tollat, quòd temporale eſt, & non ea, quæ æterna habes.* Ac ſi diceret: Patere libens, vt tibi bona omnia temporalia eripiantur; dummodo ne vnum quidem ſpirituale

A tibi auferri patiaris: cùm longè grauior vnius boni ſpiritualis, quàm omnium temporalium iactura cenſeatur. Quod illuſtrat exemplo Iobi, qui paſſus eſt, ſibi truncari ſiniſtram, hoc eſt, bona temporalia auferri; non tamen dexteram mutilari, hoc eſt, ſpiritualia bona extorqueri, iuxta illud: *Ecce in manu tua eſt; verumtamen animam illius ſerua.* Iob 2. numer.6. Et ſtatim inuehitur in præpoſteros homines, qui ſiniſtra pro dextera vtuntur, hoc eſt, qui bona temporalia, non minùs quàm ſpiritualia quærunt, ambiunt, amplectuntur. De quibus Dauid: *Dextera eorum, dextera iniquitatis.* Pſal.143. num.8. Quaſi diceret: ſiniſtra planè eſt, non dextera, qua iſti ſuis cupiditatibus abrepti pro dextera vtuntur.

14. *Reprehendendi de malis ſpiritualibus non dolentes, ſed de temporalibus.* Dionyſius Carthuſ.

B In eoſdem inuehitur Dionyſius Carthuſianus hoc loco art. 10. de malis ſpiritualibus nihil dolentes; temporalia verò iniquiſſimè tolerantes: quos ab exemplo Heli, eiúſque nurus non mediocriter confundit: qui, quamuis vituperentur; tamen de Arcæ comprehenſione tantam triſtitiam hauſerunt, vt ſubitò animam exhalarint. Vnde *Reprehendendi ſunt,* inquit Dionyſius, *Chriſtiani quàm plurimi, qui de captione ſancti Sepulchri, & vaſtatione totius ſanctæ Terræ, & ſacratiſſimorum locorum profanatione, parua, aut nulla afficiuntur mœſtitia.* Immò à totius populi exemplo eos ſeueriùs carpit. Nam *de corporali,* inquit, *Iſraelitarum occiſione, vlularunt omnes habitantes in Silo: ſed de quotidiana peccantium morte ſpirituali, & de æterna* C *pereuntium condemnatione; & præſertim de tam multiplici ac enormi Dei inhonoratione & offenſione, omni momento, vix eſt, qui lacrymam fundat. Vbi ſpiritualis dilectio? Vbi zelus diuini honoris?* Sed de hac re ad cap.11. iterum diſſeremus.

SECTIO III.

Vtrùm mors Heli temporaria tantùm fuerit, an etiam æterna?

1. *Heli grauiter peccauit in indulgentia erga filios.*

IN hac re conueniunt omnes Patres & Interpretes, Heli grauiter peccaſſe in ea indulgen-D tia, qua vſus fuit erga filios: vt ſæpè in ſuperioribus, præſertim in primo tom. Annot. 21. iam oſtendimus. An verò in peccato deceſſerit, & in æternam mortem abierit, non omnes eodem modo definiunt.

2. Philo Heb. D.Baſil. *Prima ſententia docet Heli in peccato periiſſe.*

Affirmare videntur multi. Nam Philo Hebræus, quiſque ille eſt, in Antiq. Biblicis, ait, Heli, *cùm valdè deſperaſſet, de ſella cecidiſſe,* &c. D. Baſil. in proœmio ad libros Ethic. circa medium, aſſerit, Heli *miſerabili admodum exitu vitam terminaſſe.* Idémque repetit in Regulis breuioribus, interrogatione 47. & in orat.3. De peccato: *Ipſum,* inquit, *Heli miſerandus finis excepit.* Vbi miſerabilis & miſerandus finis mortem videtur innuere, non modò temporariam, ſed etiam æternam. D.Greg. Greg.Naz. E Nazianz. in lib. de Epiphaniis, apud ſanctum Hildebertum, epiſt.74. docet, Heli Sacerdotem *pro filiorum iniquitate damnatum.* Idem aſſerit eiſdem verbis Eucherius lib.1. Reg.c.2. ad finem, & Gloſ. Eucher. ad illa verba: *Porrò filij Heli, filij Belial.* Nec multò aliter loquitur D. Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt. D.Iſid.Pel. 170. ad Cyrillum Alexandrinum: *Cõdemnationem,* inquit, *Heli pertimeſco, propterea quòd peccantes filios non caſtigauit.* Vbi vocabula, *Damnatus, Damnatio,* dum abſolutè ponuntur, in deteriorem ſignificatum videntur interpretanda. Et in eum ſenſum accepiſſe videtur D. Iſidorus Hiſpalenſis D.Iſidor. lib. 1.

lib. 3. De ſummo bono, cap. 46. vbi docet Sacerdotes de ſuorum ſubditorum ſalute negligentes, damnari; & inter eos fuiſſe vnum Sacerdotem Heli. Cùm autem illorum damnatio æterna ſit; vtpote in re graui negligentium; idem videtur ſentire de Heli. Cuius etiam damnationem Beda ſerm. in Natali ſancti Bartholomæi, in 7. tomo, *crudelem* vocat: quod videtur à ſancto Gregorio ſtatim citando deſumptum, ac de æterna damnatione intelligendum.

Beda.

3. D.Chryſ. *Confirmatur prædicta ſententia.*

D. Chryſoſtomus lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ, de patre ac de filiis loquutus: *Ipſe*, inquit, *cum illis vnà periit*. Et rurſum: *Suam ſimul & illorũ ſalutem perdidit*. Vbi ſaltem æquat patrem cum filiis, quorum æterna damnatio probabilior creditur. Sed clariùs paulò pòſt: propoſitis enim nonnullis huius Sacerdotis virtutibus, ſubdit: *Et tamen nihil excuſare potuit, quominùs & miſerè & infeliciter periret*. Miſera verò & infelix mors, quænam alia dici poteſt, quàm æterna? Addit ſub hoc ſcelere Heli, omnes eius virtutes obrutas fuiſſe: *Contemptus*, inquit, *illius ſcelus inſtar fluctus tetri & ingentis, virtutes eius cũctas tranſiliuit; vniuerſáque rectè facta ſua magnitudine operuit*. D. Hieron. in c. 1. & 2. Ezechielis, & lib. 3. in c. 6. Epiſt. ad Epheſios, comparat Heli cadentem retrorſum cum vxore Lot reſpiciente retrò. Gen. 19. n. 26. & cum eo, qui mittens manum ſuam ad aratrum, reſpicit retrò. Luc. 9. num. 62. & cum Iudæis, qui comprehenſuri Dominum Ieſum, abierunt retrorſum. Ioan. 18. num. 6. ac denique cum illis, qui opiſthotono inſanabili, hoc eſt, morbo tergi inſanabili correpti perierunt. Deuter. 28. num. 27. ſignificans non minùs Heli, quàm illos omnes, aut ferè omnes in æternam damnationem cecidiſſe: quæ omnia videtur ex Orig. homil. De Helcana, ad medium, mutuatus.

D.Hieron.

Origen.

4. D.Greg. *Confirmatur vlterius.*

D. Gregor. nunc reprobum, nunc reprobandum dicit. Nam lib. 2. in Reges, cap. 4. laudat obedientiam Samuelis: *Quia ei*, inquit, *ſe obediendo ſubdidit, quem omnipotens Deus ſui examinis tanta diſtrictione reprobauit*. Et poſt aliqua, loquutus de Samuele per magiſtrum Heli edocto: *Per eum*, inquit, *qui reprobandus erat, audire quemadmodum debuiſſet, didicit*. Vnde Hugo Card. hoc loco *reprobum* appellat. Rurſus idem D. Gregor. 2. part. Paſt. cap. 6. docet Heli apud diſtrictum Iudicem *crudeli damnatione* percuſſum. Quæ verò crudelis damnatio intelligi poteſt niſi æterna? Facilè adduci poteſt in hanc ſententiam Rupertus l. 4. De victoria Verbi, c. 10. vbi in Heli nihil boni recognoſcit. *Dolendum*, inquit, *eſt illi, quòd cùm tot annis iudicauerit Iſraël, nihil vſquàm memorabile, vel Iudicis officio dignum geſſit*. Quam enim gloriæ coronam conſequi poſſet, qui nullum meritum haberet? Non minùs apertè in hanc partem inclinat D. Petrus Damianus tom. 3. Biblioth. epiſt. 16. quæ etiam inſcribitur, *Liber gratiſſimus*, c. 18. ad finem, & habetur in proprio Opuſc. tomo, Opuſc. 6. vbi ſic: *Quis*, inquit, *Heli Sacerdotem neſciat reprobum; & tam pro lenitate ſua, quàm pro liberorum effrænata licentia diuinæ animaduerſionis ſententia condemnatum?* Vbi etiam vtitur *reprobi* nomine, quod non niſi æterna morte damnatis accommodatur.

Hugo Card. D.Gregor.

Rupert.

D.Petr. Dam.

5. D.Cæſar. Arelat. *Confirmatur eadem ſententia.*

Sed clariſſimè pro hac ſententia ſtare videtur D. Cæſarius Arelatenſis hom. 15. in 2. tom. Biblioth. ſecundæ Editionis, vbi ſic, *Quia*, inquit, *eos* (nempe, filios) *non cum grandi feritate diſtrinxit; & ipſe retrocedens de ſella, fractis ceruicibus mortuus eſt; & nomen eius de libro vitæ deletum eſt*. Quæ verba vel Cæſarius ab Hormiſda Papa, vel

A hic ab illo deſumpſit, iuxta varias de vtriuſque antiquitate ſententias. Nam Hormiſda in quadam epiſt. apud Card. Baronium tom. 7 Editionis Colonienſis, totidem verbis eandem ſententiam expreſſit. Et præſertim illud, quod rem conuincit: *Nomen eius de libro vitæ deletum eſt*. Quibus verbis quænam alia ad æternam eius damnationem exprimendam clariora eſſe potuerunt? Vnde aliqui, qui huic opinioni fauent, ſuſpicantur, Heli non propter dolorem ex Arcæ captiuitate; ſed ex iactura bonorum temporalium, quæ cum illa pariter amittebat, corruiſſe & expiraſſe. Superſtitem quidem fuiſſe ſuorum ſubditorum & filiorum cladibus auditis: iacturam tamen emolumentorum, quæ illi ex Arca proueniebant, viuum B tolerare non potuiſſe. Quaſi fuerit de numero illorum, quos D. Chryſ. homil. 1. in 2. ad Cor. perſtringit: *Sunt*, inquit, *non pauci, qui verbera ferunt, iacturam rerum non ferunt: quin magis earum gratia cædi malunt, innumeráſque perpeti moleſtias, quàm ex illis quidquam amittere*.

Hormiſda.

Praua de Sacerdotis Heli cupiditate ſuſpicio.

D.Chryſ.

6. D. Ephrem. *Confirmatur adhuc. Plura Sacerdoti Heli peccata tribuuntur.*

Iam verò D. Ephrem in Apologia de Heli tam grauiter in eum inuehitur, vt de illius ſalute actum eſſe, minimè dubitare videatur. Aſſerit enim, non fuiſſe illi cordi diuinum cultum; diuino zelo non tangi; etiam cùm nouit, diuinam aduersùs ſe prolatam eſſe ſententiam, ab illa in filios abſurditate non receſſiſſe; quòd ſi illos admonuit, id feciſſe veritum populi impetum, vt animos eorum, qui filiis reclamabant, emolliret atque pla- C caret; ac tandem diuinis comminationibus ex Samuele auditis, non reſipuiſſe ad culpam, ſed tanquàm ſtupidum & inſenſibilem obduruiſſe ad pœnam. Idem ſentire videntur reliqui Patres, qui illa verba Heli: *Dominus eſt, quod bonum eſt in oculis ſuis faciat*. cap. 3. num. 18. in malam partem interpretantur, vt ibi diximus. Nam, cùm peccaſſe affirment, & pœnituiſſe negent; reprobum fuiſſe non dubitant. Et quid, ſi huc referatur illud: *Filij Heli, filij Belial*? c. 2. num. 52. Quaſi Heli, Belial, id eſt, improbus religionis contemptor, & omninò exlex appelletur? Et quidem, ſi peccatum ſecretum Ananiæ & Saphiræ, punitum eſt morte repentina, non modò temporaria; vt habetur Act. 5. à numer. 5. ſed etiam æterna ad aliorum D terrorem, vt ſentit D. Ambr. in Pſal. 118. ſerm. 18. vbi de D. Petro loquutus: *Ne quis*, inquit, *miſericordiæ ſuæ munus, fraude contaminaret perfidiæ, morti addictos æternæ, perfidos puniens; vniuerſos ad fidei ſtudium iuſto terrore compoſuit*. Si, inquam, peccatum illud ſecretum, temporaria & æterna morte derepentè ſauciatur; quid mirum, ſi peccatum publicum Heli, ſimili plaga vulneretur?

Heli an dicatur Belial? Ananias & Saphira an mortem incurrerint æternam?

D. Ambr.

7. *Ex prædicta ſententia meliùs eruuntur Sacerdotes, & Prælati, ne ſint ignaui.*

Ex hac ſententia, ſi vera eſt, maiorem efficacitatem habent ea documenta, quæ Patres eruunt ex punitione Heli, ad aliorum Sacerdotum Prælatorúmque animos terrendos, & ab ignauia, in qua iacent, excitandos. Hinc enim plures argumentantur. Eucherius lib. 1. in Reges, c. 2. ad finem: *Qua ſententia*, inquit, *diſcant Sacerdotes, quomodo* E *filiorum etiam propter ſcelera puniantur quique: & quamuis ſancti ſint, culpa tamẽ ſubditorum eiſdem, ſi non coërceant, imputatur*. Beda ad eum locum: *Quare facitis res huiuſcemodi?* cap. 2. n. 23. duriſſimo Heli ſupplicio ob oculos propoſito: *Quid ergo*, inquit, *nos miſeri, quid noſtri ſimiles merentur, qui gaudent ad vitia, quæ emendare non audent, qui conſcientiã ſui metuũt, & quod cunctus populus clamitat, neſcire ſe ſimulant?* Hormiſda Papa in ea epiſtola, quam paulò antè citaui, hanc Heli calamitatem meditatus, ſibi, ne ſimilem & culpam & pœnam contraheret, vehementer metuebat: *Valdè*, inquit,

Eucher.

Beda.

Hormiſda.

Cæſar. Arelat. Chryſoſt.

inquit, *metuo, & contremiſco illam damnationem, quam ille Sacerdos propter ſtultam indulgentiam accipere meruit*, &c. Sic & Cæſarius Arelatenſis homil. citata: *Timeo*, inquit, *nimium expaueſco Heli Sacerdotis exemplum*, &c. Sed omnium grauiſſimè D. Chryſ. ſuperiore cap. num. 13. §. 10. citatus, ab Heli ad alios Prælatos, multò magis quàm illum, de ſuarum ouium ſalute negligentes, argumentatur. Si enim negligentia Heli æternis pœnis addicitur: quid tandem horum malitia patietur?

8.

Probabilior eſt ſententia, quæ negat Heli æterna pœna damnatum. D.Hieron. *Heli de ſola in filio negligentia accuſatur. Aliàs iuſtus erat.* D.Greg. D.Chryſ. D.Baſil.

Nihilominùs mihi probabilius videtur, non fuiſſe æterna pœna damnatum. Fundamentum eſt: quia Heli de nullo alio peccato reprehenditur, quàm de illa in filios negligentia: ſed de hac pœnituit, & ſatisfecit, & cum magno charitatis actu B ex hac vita migrauit; ergo æternam ſalutem adeptus eſt. Maior propoſitio cõmuniter à Patribus conceditur. Nam D. Hieron. in locum ad Epheſios citatum, & in epiſt. 48. ad Sabinianum, ſub finem, vocat hunc Sacerdotem, *ſanctum*. D. Gregor. lib. 5. in Reges, c. 14. ait, fuiſſe *propria vita iuſtum, ſed auctoritate paſtorali remiſſum*. Et paulò poſt: *Pro diſſolutione percuſſũ, ſed pro præterita conuerſatione reſpectum*. D. Chryſ. hom. 17. in Matth. vocat *admirabilem Sacerdotem*. Et iterum: *Eius vitam irreprehenſibilem*. Et lib. 3. aduerſùs vituperatores vitæ monaſticæ, docet, præter illam in filios negligentiam, nihil Deum habuiſſe, quod illi crimini daret: *Erat enim*, inquit, *admirandus in cæteris*. C Et hom. 28. ad populum, iterum vocat, *admirabilem ſenem, vitam exhibentem inculpatam*. D. Baſil. prooemio in Ethica: *Neque enim*, inquit, *quod ad ipſum nominatim pertineret, in vita vnquam ſua ipſe reprehenſus eſt*. Et orat. 2. De peccato, aſſerit, ſenem Heli, *vitæ ſuæ gratia nunquam fuiſſe reum*.

9.

Innoc. III. Theod. Procop. D.Chryſ. Petr. Bleſ.

D. Innocentius III. Papa lib. 5. Conſtitutionum decretalium, c. *Licet Heli*, docet, *illum in ſe bonum extitiſſe*. Item Decreti 1. p. diſt. 37. cap. 5. Heli *ſanctus in ſe* appellatur. Theodor. q. 12. *Perſpicuum quidem eſt*, inquit, *quòd Heli rectè factis eſſet ornatus*. Ac tres eius virtutes præcipuè enumerat: humilitatem, interrogando puerum: obedientiam, ſubiiciendo ſe Deo; *Quod bonum eſt in oculis ſuis, faciat*. charitatem plus dolendo de ca- D ptiuitate Arcæ, quàm de morte filiorum. Similiter & Procopius philoſophatur: *Deus*, inquit, *ipſum Heli tantùm propter filios auerſatus eſt: in ipſo enim propriæ virtutes elucent, quibus ornatus fuit*. Et enumerat illas tres à Theodor. numeratas: quas etiam D. Chryſoſt. citatus lib. 3. contra vituperatores vitæ monaſticæ, ex ipſa hiſtoria collegit. Accedit Petrus Bleſenſis in c. 1. Iob: *Heli*, inquit, *licèt in aliis iuſtus eſſet, ideò viſus eſt reprobatus à Domino, &c. quia filios non correxit*. Vbi etiam expende, non ſimpliciter dixiſſe: *Reprobatus eſt*: ſed, *viſus eſt reprobatus*. Vt ſignificaret, non fuiſſe quidem damnatum, ſed tantùm quandam damnati ſpeciem habuiſſe.

10.

Heli ſatisfecit pœnis pro culpa. *Mors repentina fuit multis pro culpa ſatisfactio.* Salmer. Lorinus. Cornel. Serarius. Sanct.

Minor propoſitio quoad pœnitentiam, oſtenſa E eſt, cap. 3. num. 18. Quoad ſatisfactionem ex dictis patet: nam reuerà grauiſſimas ſubiit pœnas, orbatus filiis, denudatus ſacerdotio, propria tandem vita ſpoliatus. Sic enim pro ſuis culpis multi fortaſſe ſatisfecerunt, repentina morte diuinitùs occiſi. Nadab, & Abiu, Leuit. 10. n. 2. vxor Lot, Gen. 19. num. 16. Sacerdos Oza, 2. Reg. 6. num. 7. Propheta ad Ieroboamum miſſus, 3. Reg. 13. num. 24. Ananias & Saphira, Act. 5. à n. 5. Quos omnes æternam ſalutem conſequutos probabilius tuentur ex noſtris ad citata loca, Salmer. Lorin. Cornel. Serarius, Sanctius, & iterum Lorin.

A de vxore Lot, Sap. 10. n. 7. Sic igitur credi poteſt & Heli, cùm aliis pœnis, tum etiam morte temporaria, pro reatu æternæ pœnæ ſatisfeciſſe: idcircò enim à Deo temporales pœnæ infliguntur, vt æternæ deuitentur; iuxta illud Apoſtoli: *A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur*. 1. Corinth. 11. n. 32. Clariùs hoc patet in illis tribus fratribus Machabæis, Iuda. Ionatha & Simone, qui ſibi in imperium ſeriatim vnus poſt alium ſuccedentes, & glorioſis victoriis ſuum & ſuorum nomen illuſtrantes, tandem ſubita & immatura morte ab hoſtibus occiſi perierunt. Forte, vt his pœnis illas, quas cum Romanis amicitias contraxerant, expiarent. Nam Iudas amicitias cum Romanis iniit, 1. Machab. 8. num. 17. ſed occiſus eſt in prælio contra Demetrium ſuſcepto, 1. Mach. 9. num. 8. Ionathas cum eiſdem Romanis amicitias renouauit, 1. Mach. 12. num. 1. ſed captus eſt per dolum à Tryphone, ibidem, num. 48. Ac tandem ab eodem per ſummam perfidiam occiſus, 1. Mach. 13. num. 23. Simon parem cum Romanis ſocietatem copulauit, 1. Mach. 14. n. 24. ſed à Ptolomæo genero ſuo per fraudem in conuiuio interfectus, 1. Mach. 16. num. 16. Qui omnes hac repentina morte culpas ex illa amicitia cum Romanis contractas expiarunt, vt Rupert. lib. 10. De Victoria Verbi, c. 26. aduertit. *Quamuis*, inquit, *ſuper hac re* (hoc eſt, amicitia cum Romanis inita) *non culpet eos Scriptura: tamen animaduertere promptum eſt, non fuiſſe tutum coram Deo, neque lege conceſſum Iudæis, vt expeterent amicitias Gentium. Veruntamen ſicut fuerunt in vita ſua, ita & poſt mortem glorioſi ſunt: quia ſi quid pulueris, aut puluere vanitatis taliter admiſerũt, omninò deletum eſt, cita ſubſequente morte ſingulorum*. Itaque repentina mors infligi à Deo ſolet, vt culparum expiatrix, & compenſatrix.

Temporales pœnæ infliguntur à Deo, vt euitentur æterna. *Tres fratres Machabæi ob amicitias cũ Romanis malè contractas, morte temporali puniuntur.* Rupert. *Aliquando repentina mors culparũ expiatrix eſt.*

11.

Heli moleſtiùs tulit iacturam diuini cultus, quàm mortẽ filiorum & ſubditorum. Caiet. Carthuſ. *Inde probatur, non fuiſſe æternaliter damnatum, nempe ob zelum & charitatem.* Abulenſis.

Tandem quoad actum charitatis, patet ex hoc loco; ſiquidem diuinum cultum ſic amabat, vt illius iacturam modeſtiùs ferret, quàm mortem ſubditorum & filiorum: vt ſuperiori Sect. ex D. Chryſoſtomo, Theodor. ac Procopio oſtenſum eſt. Quibus accedit Caietanus hîc: *Aduerte*, inquit, *ſanctam mentem Heli in hoc, quòd nec audita ruina populi, nec audita morte filiorũ motus eſt; ſed audita Arca Dei capta, vſque adeo commotus eſt, vt rueret retrò*, &c. Carthuſianus verò art. 7. ad finẽ, ex eo colligit, non fuiſſe Heli æternaliter damnatum: *Quia*, inquit, *audita Arcæ captione ex nimio mœrore cecidit mortuus; cùm tamen filiorum ſuorum occiſione audita manſerit ſedens*. Et artic. 9. *Vnde*, inquit, *videtur in eo affectus gratiæ, & zelus Dei pro tunc præualuiſſe affectioni naturæ, amorique ſobolis*. Deinde Abulenſis appellat hunc Sacerdotem verè virum bonum, atque laudabilem, deſideriúmque illius ſanctiſſimum circa Dei religionem. Nam, *Cùm*, inquit, *audiſſet filios ſuos occubuiſſe, quaſi nihil motus eſt, expectans, quid diceretur de Arca: cùm verò audiuit Arcam captam, clanguit cor eius, & non remanſit in eo ſpiritus, atque totus, velut palpitans, defecit: prælegiſſet enim vir iſte ſibi mortem, etiamſi in ætate iuuenili fuiſſet; quàm Arcam captam. Ideò nemini dubitandum eſt circa ſtatum Heli, nam iſtud deſiderium & zelus maximus religionis, qui cum charitate erat, eò quòd propter Deum erat; liberare poſſet illum ab omni crimine; quia charitas operit multitudinem peccatorum*.

12.

Non potuit Heli à Deo contemni, qui filios ſuos præ Deo contemnebat.

Qui ergo ſine Arca Dei viuere non poterat, quo pacto ſine Deo ipſius Arcæ moreretur? Non poterat profectò à Deo contemni, qui filios ſuos præ Deo contemnebant. Sicut olim ei à Deo exprobratũ fuerat illud: *Magis honoraſti filios tuos,*

quàm

quàm me. Cap. 2. num. 29. ita nunc ei ipſe Deus gratularetur: magis honoraſti & amaſti me, quàm filios tuos, qui præteritam iniquitatem oppoſita charitate expiaſti. Nihil enim Deo gratius eſt, quàm vt cognatis & propinquis præferatur. Dixit olim ad Chriſtum Dominum vnus ex diſcipulis eius: *Domine, permitte, primùm me ire, & ſepelire patrem meum.* Ad quem Dominus: *Sequere*, inquit, *me, & dimitte mortuos ſepelire mortuos ſuos.* Matth. 8. num. 21. & 22. Cur quæſo, Chriſtus Dominus tam pij ac iuſti operis exequendi facultatem denegauit? Reſpondet D. Petrus Chryſologus ſerm. 99. quia non dixit: *Permitte me ire*; ſed, *Primùm me ire*: ſeu, quia diuino obſequio præpoſuit paternum. *Hoc enim*, inquit, *ei non primum eſſe debuit, ſed ſecundum. Non pietatis obſequium negat, ſed diuinã præponit humanis affectibus ſeruitutem.* Iuſtiſſimus igitur, Deóque gratiſſimus moritur Heli, qui ſibi & ſuis Deum diuinúmque honorem præferebat.

Chryſol.

Dei ſeruitus præponenda humanis affectibus.

13\. Citari tandem poteſt pro hac parte D. Anſelmus in Elucidario, vbi loquutus de Prælatis, qui malos non puniunt, ſed potiùs iuuãt promouéntque ad malum: *Legitur*, inquit, *de Heli, quòd, quia filiis prauè agentibus conſenſerit, & eos tepidè ſuper tranſgreſſione corripuerit, mortem corporis incurrerit. Vbi manifeſtè oſtenditur, quia mortem, quam iſte perpeſſus eſt in corpore, iſti patiuntur in anima.* Quibus verbis illos peſſimos Paſtores diſtinguit ab Heli; quòd hic mortem temporariam corporis: illi mortem æternam animarum patiantur. Dubitari ſolùm poſſet, an etiam Purgatorium ignem euaſerit? Negat Carthuſianus; cui aſſentior: cùm ex præteritis culpis aliquis, vt plurimùm reatus ſuperſit per illum ignem excoquendus; præſertim illis temporibus, quibus tam frequentia ac tam efficacia Eccleſiæ ſuffragia non erant, quæ debitas animarum pœnas abolerent. Quamuis alioqui non mihi videatur incredibile, tam ſingularis pœnitentiæ Baptiſmum, cum illa temporali pœna coniunctum, pro luſtrali igne illi eſſe potuiſſe.

Confirmatur ex D. Anſelmo Heli in ſolo corpore punitum fuiſſe. D. Anſel.

Probabilius tamen eſt nõ euaſiſſe Purgatorium. Carthuſ.

14\. Auctores, qui pro contraria parte afferuntur; vel intelliguntur de condemnatione ad pœnam temporariam; vel loquuntur conditionatè, ſeu permiſſiuè, ſeu exempli gratia, cùm tamen in exemplis non requiratur veritas; vel denique eorum auctoritas tanti facienda non eſt, vt cæteris in oppoſitam ſententiam abeuntibus præferenda videatur.

Conciliantur Auctores primæ ſententia.

SECTIO IV.

Cur Heli vltimus moriatur: & quid illius morte ſignificetur.

1\. QVod ad primum attinet: Ratio dubitandi eſſe poteſt: quia ſicut à Principe culpa incipit, ita ab eodem inchoari debet & pœna. Cur igitur Heli, qui primus tãtarum culparum auctor fuit; poſtremus ad pœnas tantis malis debitas euocatur? Huius rei vnam rationem num. 3. à §. 25. aſſignaui. Alteram ad hunc locum reieci. Ea verò eſt, vt acerbiùs puniretur, non modò ſuam pœnam ſubeundo; ſed etiam ſuorum calamitatem priùs intuendo. Incredibiliter enim boni Principes & parentes, ſuorum ſubditorum & filiorum clades ſpectando, cruciantur. Quod multis poteſt exemplis illuſtrari.

Heli vltimo loco punitus eſt, vt grauiùs puniretur, videns ſuorum cladem.

2\. Quamuis Adam priùs mortem meruerit, quàm Abel, Gen. 3. num. 19. tamen Abel, priùs mortem ſubiit, quàm Adam, Gen. 4. num. 8. vt pater non ſolùm mortem ſuam expectando, ſed mortem filij

Hac de cauſa Adam mortuus eſt poſt Abel.

A ſui experiendo cruciaretur. Interfectis primogenitis Ægypti, ſuperuixit Pharao: vt videre eſt Exod. 12. n. 30. quem tamen credibile eſt, fuiſſe quoque primogenitum: aliorum igitur funeribus ſuperſtes fuit, vt multiplicis mortis reus nõ vnam ſimplicem ſubiret; ſed quò plures ſpectaret eò plures pateretur. Idem Pharao periit in mari rubro, Exod. 14. n. 19. & Pſal. 135. num. 15. periit autem omnium poſtremus; ſi vera eſt Hebræorum traditio, quam Pererius in locum citatum Exodi cum Abulenſi non excludit. Ratio verò, cur nouiſſimus perierit, illa eſt, quam agimus, vt ſpectata ſuorum clade cum maiori doloris ſenſu interiret. Leuitis præcepit Moyſes, vt occiderent idololatras etiam cognatos, ac fratres, Exod. 32. à n. 27. B At, cur ipſe Moyſes fratrem ſuum Aaronem, qui viam ad idololatriam patefecit, non occidit? Dices: quia facile cuiquam eſt, etiam difficillima aliis imperare: difficile, quæ imperat, adimplere. Dico tamen, vt obiecta ſuorum clade multò eum acerbiùs puniret. Minùs enim torqueretur Aaron cum cæteris pariter occumbendo, quàm tot ſuorum funera violenta ſpectando.

Pharao ſuperſtes fuit primogenitis, vt pœnas daret grauiores vltimò ſubmerſus. Peter. Abul.

Facilius imperare difficillima, quàm implere facilia. Leuius foret Aaroni occidi, quàm videre ſuorum occiſionem.

Irruerunt Philiſthiim in Saul, & in filios eius, & percuſſerunt Ionatham & Abinadab & Melchiſua filios Saül. 1. Reg. 31. n. 2. At, ſi priùs dicuntur in patrem irruiſſe; cur pariter non dicuntur priùs patrem, quàm filios obtruncaſſe? De cælo credo ita prouiſum, vt non ſemel tantùm pater in ſe, ſed ſæpiùs in filiis moreretur. Peccante Dauide, ſeptuaginta millia de populo perierunt, 2. Reg. C 24. n. 15. An mitiùs cum nocente Rege, quàm cum innocente populo agendum fuit? Minimè profectò. Duriùs enim Dauid ſuperſtes, quàm populus occiſus cruciatur. Nam è ſubditis occiſis ſuas ſinguli mortes ſubierunt: Rex dum omnibus ſuperfuit ſpectator, omnes omnium mortes tolerauit: ſeu, vt loquitur D. Gregor. lib. 25. Moral. c. 14. *Ira, quæ corporaliter populum percuſſit, Regem quoque dolore proſtrauit.* 3.

Saül non ſemel in ſe, ſed ſæpiùs in filiis occiſus eſt.

Dauid cùm ſubditis occiſis ſuperfuit ſpectator, omnium mortes tolerauit.

D. Greg.

Venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia, 4. Rex. 19. num. 35. Sed, cur in tanta militum ſtrage, Regi Sennacherib omnium profligatiſſimo D pepercit? Credo, vt Rex atrociùs puniretur, tot ſuorum funera ſpectando, tanquàm totidem in ſe vulnera recipiendo. Cepit Nabuchodonoſor Regem Sedeciam. *Et iugulauit*, inquit Textus, *Rex Babylonis filios Sedeciæ in oculos eius, & oculos Sedeciæ eruit.* Ierem. 52. num. 10. & 11. & 4. Reg. vltimo, num. 7. Priùs iugulauit filios, quàm excæcaret patrem: vt pater horum funerum ſpectator priùs in filiis, quam in ſe ipſo moreretur. Eodem conſilio vſus tyrannus ille Antiochus, ſeptem illos fratres Machabæos, alios in aliorum conſpectu cruciabat: vt ſemper poſteriores priorum ſpectatores grauiùs torquerentur: immò & omnes in oculis matris occidebat, vt matrem crudeliùs vulneraret. 4.

Angelus pepercit Sennacherib, vt atrociùs puniretur ſpectans ſuorum funera. Hac de cauſa non priùs obcæcatus eſt Sedecias, quàm videret filios iugulatos.

E Nam, vt bene D. Cyprianus lib. De exhortatione ad martyrium, c. 11. loquutus de Machabæorum matre: *Tam grande*, inquit, *martyrium Deo præbuit virtute oculorum ſuorum, quàm præbuerunt filij eius tormentis, & paſſione membrorum.* Et D. Chryſoſt. hom. 4. De verbis Iſaiæ: *Mater*, inquit, *Martyrum ſepties ipſa martyrium præſtitit: dũ enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat.* Atque hinc huius viraginis fortitudo magis commendatur, quàm talia ſpectacula omnibus tormentis acerbiora non fregerunt. *Supra modum*, inquit Textus, *mater mirabilis, & bonorũ memoria digna, quæ pereuntes ſeptem filios ſub vnius diei tẽpore conſpiciens,* 5.

De Cypr. *Machabæorũ mater in filiis cruciata, ſepties fuit Martyr.* Chryſ.

D.Ambr. *Eadem in filiis, velut in cithara ſeptẽ chordarum, Deo pſallebat.*

ſpiciens, bono animo ferebat, &c.2.Machab.7.n.20. A Vnde eam D. Ambroſ.lib.1. Offic.c.40. immortaliter commendans: *Spectabat*, inquit, *læta, filiorum quot funera, tot trophæa; & morientium vocibus pluſquam pſallentium cantibus delectabatur: pulcherrimam ventris ſui citharam* (ſeptem quodammodo funibus inſtructam) *in filiis ſuis cernens, & pietatis harmoniam omni lyra numero dulciorem.* Quam virtutem D.Greg. Nazianz. Orat.12. incredibiliter admiratus: *O virilem*, inquit, *animum in muliebri corpore! O ſacrificium, Abrahæ ſacrificio maius ac præſtantius! Nam ille vnum alacri animo obtulit: hæc autem populum vniuerſum filiorum, Deo conſecrauit.* Non eſſet autem tantis laudibus digna, ſi ad filiorum plagas ſtupenti ſimilis obdureſceret: dolebat igitur tenerrimè, ſed ſtrenuiſſimè tolerabat. Itaque filiorum cruciatibus ſuperſtes, duriùs cruciabatur. Sic ergo & Heli vltimus moritur; vt tam multas ſuorum mortes intuendo, ſæpiùs moriatur. Sed hac de re vide, quæ diximus ſuperiori tomo, Annot. 8. Sect.6.à §. 11. & cap.2. num.33. §.3. & ſequentibus.

D. Gregor. Nazian. *Præfertur Abrahæ, quia non vnum, ſed ſeptem filios obtulit.*

De hac materia in noſtro 1. tom.

6. *Pontificis Heli caſu ſignificatur totius Synagogæ ruina.*

Quod attinet ad ſecundum: Illo Pontificis caſu totius Synagogæ ruina ac euerſio ſignificatur. Singulas illius caſus circunſtantias expendamus. In primis, ſi Heli non ſolùm cecidit de ſella, ſed etiam ſella ipſa euerſa eſt, vt num. 18. ex Petro Bleſenſi aduertimus; planè ſignificatur Iudaïci populi & iudiciaria & pontificia poteſtas, cuius illa ſedes typus erat, omninò peritura: vt iam nunc ſatis experientia demonſtrat. Nam vt loquitur Rupertus: *Tota gens cum templo ſuo funditus in fauillas diſperiit.* Cecidit audita Arcæ captiuitate: hoc eſt, Scripturæ ad Gentes tranſlatione: quia populus Iudaïcus, inquit D.Gregorius, *Dum Sacramenta Scripturæ ſuæ profunde & ſpiritualiter ſciri à ſanctæ Eccleſiæ Prædicatoribus & fidelibus videt; de ea, quam carnaliter tantùm intelligit, ſacri eloquij eruditione ſuperbire non audet: ſpirituali cognito, ſuperbire de carnali magiſterio non præſumit.* Cecidit retrorſum, interprete Beda: quia peccata, quæ iam retrò poſt ſe reliquerat, repetere non erubeſcit: nempe ad perfidiam, vt de aliis peccatis taceam, quam olim habuerat, nunc impudentius regreſſus. Iuxta oſtium, ſeu in oſtiũ cecidiſſe dicitur: quia *Dum cæcus erat*, inquit D. Greg. *impingit in Redemptorem*: qui Ioan.10.n.7. *Oſtium* dicitur. Non enim per illud ingreditur ad vitam, ſed in illo offendit, vt in mortem relabatur: fitque limen illius oſtij Iudæo cadenti marmoreum, ſeu lapideum, vt illo conteratur; iuxta illud: *Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur.* Matth.21. num.43. Ceruices ex caſu fregit: quia potentiam, & conceptam de potentia arroganriam amiſit. *In ceruice enim*, inquit D.Gregorius, *tumor temporalis potentiæ deſignatur*: quem in tam miſera ruina detumeſcere & euaneſcere oportebat. Tandem mortuus eſt; quia, interprete Angelomo, ſicut mors filiorum Heli vetus Sacerdotium interiturum ſignificabat; ita mors ipſius Heli ipſum ſummum Pontificatum abolendum exprimebat. Nec fine myſterio moritur extra ſellam, iuxta eundem Angelomum, vt ſedes vacua nullum ampliùs Pontificem receptura ſignificetur. Proſtratus verò in terra moritur; vt glorioſus ille Pontificatus ad extremam ignominiam redigendus exprimatur. Quod etiam, inquit Angelomus, ſignificauit illud Dei præceptum ad Ezechielem c.5. num.1. quo iubetur Propheta, ſumpto gladio acuto, caput ſuum, & barbam ſuam ſibi radere in typum Hebraïci populi omni decore & honore denudandi, vt non minùs contemptibilis redderetur,

Rupert.

D.Greg. *Arcæ captiuitas ſignificauit tranſlationem Scripturæ ad Gentes.*

Beda. *Synagoga non erubeſcit repetere antiquam perfidiam.*

D.Greg. *Offendit in limine oſtij, hoc eſt, in Christo.*

D.Greg. *Amiſit conceptam de ſua potentia arrogantiam.*

Abolitur Pontificatus Synagogæ, ſine ſucceſſore: immò cum ignominia.

Angel.

quàm qui, abraſa barba, miſeram ſeruiunt ſeruitutem.

7. D.Bonau. *Vetus Sacerdotium non ſolùm intermiſſum, ſed penitùs extinctum.*

Poſtremò aduerte cum D. Bonau. in principio Scripturæ ad finem, Deum non ſolùm remouiſſe Heli à ſacerdotio: ſed etiam extinxiſſe, vt ſignificaret, vetus ſacerdotium non ſolùm fuiſſe intermiſſum, aut interruptum; ſed etiam abolitum & extinctum, nunquàm ampliùs inſtaurandum. *Chriſtus*, inquit, *Rex, & Sacerdos in primo libro Regum præſignatur, vt euacuaturus ſacerdotium legale, in depoſitione, ſeu extinctione Heli, & ſubſtituturus ſacerdotium nouum in ſubſtitutione Samuelis.* Vbi tamen aduertendum, Samuelem non ſucceſſiſſe Heli in Sacerdotium; vt ſuper. tomo. Annot. 17. latiùs oſtendimus, quamuis aliqua munia ſa- B cerdotalia, ex diuina diſpenſatione obierit. Sed de Iudaïci populi ruina multa in ſuperiori tomo dicta ſunt, & plura in inferioribus, vbi ſe dederit occaſio, dicenda. Iam ad hiſtoriam regrediamur.

Num. XIX. Nurus autem eius, vxor Phinees, prægnans erat, vicinàque partui: & audito nuntio, quòd capta eſſet Arca Dei, & mortuus eſſet ſocer eius, & vir ſuus, incuruauit ſe, & peperit: irruerant enim in eam dolores ſubiti.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Apta numeri diuiſio in tres partes. Prima, quid denuntietur.*

C NVrus autem eius, &c. Nuntius peruagatus iam in vrbe, & delatus ad Heli, tandem ad eius nurum defertur. Vbi exponendum, quid ei denuntietur? Et quo tempore? Et quis ex denuntiatione effectus conſequatur? Quod ad primum attinet: Nurui Heli tria denuntiantur; Captio Arcæ, mors repentina ſui ſoceri, & viri ſui occiſio in prælio. Vbi aduerte, hunc nuntium, ab eo, qui delatus eſt ad Heli, differre, & detractione, & adiectione, & inuerſione. Detractione quidem: quia nihil de ruina populi renuntiatur, quæ tamen Heli renuntiata fuerat; nec immeritò; nam militaria negotia, bellicíque euentus minus ad fœminam pertinebant; iuxta illud Turni Virgi- D liani ad putatam Iunonis Antiſtitam Æneid. 7.

Militaria negotia minùs pertinent ad fœminam.

Cura tibi Diuûm effigies, ac templa tueri:
Bella viri, pacémque gerant, queis bella gerenda. Virg.

Quamuis aliqui exiſtiment, cætera quoque infortunia renuntiata fuiſſe, licèt in Litera non exprimantur: quod veroſimilius videtur. Adiectione verò, quia ſoceri Heli interitus, qui nec vrbi, nec Pontifici Heli denuntiari poterat, eius nurui inſuper denuntiatur. Ea namque eſt famæ conditio, vt vagando creſcat, & in ſingulos auditores multiplicatior tradatur, iuxta illud Ouidianum Metamor.12.

Fama vires acquirit eundo.

Creſcit, & auditis aliquid nouus adiicit auctor. Ouid.

Quòd ſi etiam in falſis contingit, quis dubitet & in veris contigiſſe? Inuerſione: quia captiuitas E Arcæ, quæ ad Heli vltimo loco defertur, eius nurui primò denuntiatur: vel, quia hic nuntius, Pontifici, cui potiùs morigerari deſiderabat, triſtiſſima quæque ſtatim obtrudere non audebat; quæ tamen fœminæ, cuius ad voluntatem loqui non curabat, ſtatim ingerere non verebatur. Vel, quia vtriuſque animum leuioribus primum infortuniis perſtringendum: deinde verò etiam grauioribus exulcerandum iudicabat: & quia Pontifici nihil acerbius eſſe poterat, quàm Arcæ captiuitas, fœminæ autem nuptæ nihil moleſtius, quàm viri interitus, idcircò in vltimum locum denuntiandum

Infortunia leuiora priùs nũtianda, ne animus ſtatim grauioribus vlceretur.

Pontifici nihil acerbius captiuitate Arcæ: fœminæ verò nihil modeſtius morte viri videbatur.

tiandam reſeruauit, Pontifici quidem Arcæ captiuitatem; eius autem nurui, viri immaturam mortem. Et quamuis hic nuntius iudicauerit acerbiorem fore huic fœminæ mortem viri ſui, quam Arcæ captiuitatem: nihilominus an reuera ita fuerit, dubitari poteſt, vt paulò inferiùs n.21. expendemus.

2\.

Secunda pars de tempore nuntij.

Quod ad ſecundum attinet: Tempus huius nuntij ad hanc fœminam delati, conferri poteſt, vel cum cæteris nuntiis datis in vrbe, & perlatis ad Pontificem; vel cum ſtatu ipſius fœminæ, ad quam defertur. Priori modo certum eſt, hunc nuntium fuiſſe vltimo loco ad hanc fœminam allatum; non ſolùm ex ordine narrationis, iuxta quem poſtremus omnium narratur: ſed etiam ex ipſa rerum conſequutione: fuit enim de morte Heli, ac proinde poſterior, quàm qui ad Heli delatus eſt; & conſequenter etiam poſterior, quàm qui vulgatus eſt in vrbe. Nam Heli poſterior quàm ciuitas, exitium reſciuit: vt ex dictis patet. Vnde non vulgaris huius fœminæ commendatio colligetur; quæ in ſecretis domus ſuæ penetralibus deliteſcebat, procul ab illis rumoribus, qui tota vrbe vagabantur.

Fœminarum laus domi ſe continere.
D.Ambr.

Quod fœminarum proprium eſſe debet. Vnde D.Amb.lib.De Abraham, c.5.aduertit, ſolum Abraham fuiſſe in oſtio tabernaculi, vt inuitaret conuiuas. Saram verò intus delituiſſe, vt conuiuia præpararet. Gen.18.n.1. & 9. *Quod*, inquit, *pietatis eſt, vult eſſe commune; quod pudoris eſt, integrum manet Saræ. Ante tabernaculum vir hoſpitum explorat aduentus: intra tabernaculum Sara tuetur fœmina verecundiam, & opera muliebria tuto exercet pudore. Foris maritus inuitat; intus Sara conuiuium adornat.* Sed de hac re c.1.n.22.à §.3.plura diximus.

De hac materia ſuprà.

3\.

Ioſephus.

Poſteriori modo, venit hic nuntius ad nurum Heli, quo tempore illa vicina erat partui, ſeptimeſtri, ſcilicet, vt auctor eſt Ioſephus: ſed neſcio, quo fundamento: an vt triſtis nuntius cauſa immaturi partus ſignificaretur? Sed contra, quia illa dicitur vicina partui, antequàm nuntius adueniret. Ergo ante illum iam partus matureſcebat; ſeu maturior iam erat, quàm vt ſeptimeſtris diceretur. Quæres tamen, quo temporis articulo hic nuntius aduenerit? Num antequàm dolores partus in eam irruerent? an poſtquàm irruerunt? Hoc probabile. Illud probabilius iudicat Abulenſis: quia dicuntur dolores ſubiti, hoc eſt, non ſuo tempore, ſed inſperatò, ex ſubito nuntio ingruentes. Nec obſtat verbum illud, *irruerant*, quaſi iam anteceſſiſſent: non enim anteceſſerant nuntium, ſed partum. Itaque tempus illud, neque erat ſeptem menſium tantùm; quia dici non poſſet partui vicina: neque nouem menſium iam expletorum, quia non poſſent dici dolores ſubiti & inſperati: ſed paulò aberat à nouem menſibus; ita vt & ipſa vicina partui, & dolor nihilominus ſubitus poſſet appellari

Abulenſis.

Nurus Heli vicina partui, hoc eſt, paulò ante nouem menſes.

4\.

Tertia pars de effectu huius nuntij.

Quod attinet ad tertium: Effectus ex hoc nuntio conſequutus, fuit ſubitus dolor, & partus. Nam ſicut ceruæ repentinis tonitruis exterritæ enituntur, & pariunt; iuxta illud: *Vox Domini præparantis ceruos.* Pſal.28.n.9.ſeu, vt ex Hebræo verti poteſt. *Vox Domini*, hoc eſt, tonitruum, *contremiſcere & parere faciens ceruos*: vt recentiores communiter interpretantur: ita potuit nurus Heli triſti nuntio exterrefacta, repentinis doloribus concuti, & ex illorum vi, partui, cui iam erat vicina, citius appropinquare, ac tandem fœtum edere immaturum. Illa autem incuruatio orta fuit ex nimio dolore, quem vt releuaret, varias ſe in partes intorquebat, ſtando, ſedendo, cubando, huc

Incuruatio fœminæ, vt dolorem leuaret motu corporis.

Franc.de Mendoça in Lib.Reg.tom.2.

A atque illuc ſe flectendo & incuruando.

5\.

Incuruatio ob diuerſas cauſas.

Quem ſenſum reddiderunt Septuaginta, licèt aliis verbis. Nam in Bibliis Sixtianis habent: *Et plorauit.* In Complutenſibus & Regiis: *Et anguſtiata eſt.* Hæc enim anguſtia ab effectu explicatur per plorationem, & incuruationem. Vnde D.Innocentius III. Papa, in Pſal. 3. pœnitentialem, ibi: *Incuruatus ſum*, &c. docet incuruationem in ſacris Literis bonam & malam in partem vſurpari. Eſt enim, inquit, incuruatio contractionis: vnde Heliſæus, *incuruauit ſe ſuper puerum*, & reuixit. 4. Reg.4.n.34. Adorationis: vnde fratres Ioſeph *incuruati adorauerunt eum.* Gen.34. n.28. Humiliationis: vnde, *incuruabitur ſublimitas hominum, & humiliabitur fortitudo virorum.* Iſai.5.n.15. Subiectionis: vnde, *incuruentur ante te filij matris meæ.* Geneſ.27.num.29. Cupiditatis: vnde, *incuruare, vt tranſeamus.* Iſai.51.n.23. Iniquitatis: *Laqueum parauerunt pedibus meis, & incuruauerunt animam meam.* Pſal.56.n.7. Anxietatis: vxor Phinees *incuruauit ſe ac peperit.* Idem ferè obſeruat Diuus Bonauent. in Pſalm. 118. Octonario 11. qui notatur litera כ *Caph*, quæ interpretatur curatio. En primus huius nuntij effectus.

Innoc.

D.Bonau.

B

Num. XX. In ipſo autem momento mortis eius, dixerunt ei quæ ſtabant circa eam: Ne timeas, quia filium peperiſti. Quæ non reſpondit eis, neque animaduertit.

C

EXPOSITIO LITERÆ.

IN *ipſo momento*, &c. Proponitur alter huius denuntiationis effectus: nimirum, ingens quidam illius fœminæ ſtupor ac rigor ad omnem conſolationem recipiendam; ortus ex nimio dolore corporis, propter partum; & ex nimio mœrore mentis, propter nuntium. Quod vt intelligas, aduerte, nihil matribus iucundius nuntiari, quàm natalem filiorum, præſertim marium. Vnde Sapiens: *Omnem maſculum*, inquit, *excipiet mulier, & eſt filia melior filia.* Eccleſiaſtici 36. num. 23. ſeu, vt eſt in textu Gloſſæ ordinariæ, *eſt & filia melior filio.* Quaſi diceret, interprete Lyrano: Quamuis aliquando filia vtilior ſit, quàm filius; tamen mater in partu libentior excipit filium, & ſemper mallet parere maſculum. Quare vxores Iacobi, vt iam alibi aduertimus, cùm filij mares eis naſcebantur, incredibiliter exultabant, eóſque inaugurare nominibus ſolebant: vt patet Geneſ. 20.à numero 32. & Geneſ.30.numero 6. At verò, cùm vna filia Dina nomine, nata eſt, nullam lætitiæ ſignificationem dicitur eius mater Lia præbuiſſe: vt patet Geneſ.30.numero 21. Similiter & Racheli ob difficultatem partus periclitanti, dixit obſtetrix: *Noli timere, quia & hunc habebis filium.* Gen.35.numero 17. vt eam præ dolore tabeſcentem, nuntiando filium maſculum, conſolaretur: quod fœminis, vt ibi aduertit Lippomanus, ſolet eſſe iucundiſſimum. Sic & Eua, nato filio ſuo maſculo, lætabunda exclamauit. *Poſſedi hominem per Deum.* Geneſ.4.num.1. ſeu, vt vertit Oleaſter: *Poſſedi virum, & Dominum.* Quaſi Deum ſibi propitium habere videretur, quòd ei prolem maſculam conceſſiſſet, vt idem Oleaſter aduertit. Tandem Chriſtus Dominus de fœmina maſculũ pariente, dixit: *Iam non meminit preſſuræ propter gaudium; quia natus eſt homo in mundum.* Ioan. 16.n.21. Ac ſi præſentia prolis maſculæ præteri-

1\.

Alter effectus huius nuntij fuit ſtupor illius fœminæ ob magnum dolorem.

Nil matribus iucundius natiuitate filiorum.

D

Lyranus.

Præſertim ſi naſcuntur maſculi: tunc enim maior lætitia.

E contra, ſi fœmina.

E

tam triſtitiam penitùs ſepeliret. Quamuis igitur natales maſculorum ſolent eſſe matribus iucundiſſimi, aptiſſimique ad quamlibet earum moleſtiam abſtergendam: tamen nurus Heli tantis hauſta doloribus iacebat, vt ne minimum quidem ſolatium inde receperit. Vnde, cùm adſtantes fœminæ inclamarent: *Ne timeas, quia filium peperiſti*: illa obſtupenti ſimilis, nec reſpondit, nec aduertit.

2. *Stupor nurus Heli durauit vſque ad articulū mortis.* Septuag.

Quæres, An in ipſo tandem ſtupore animam exhalarit? Reſpondeo, duo certa eſſe. Vnum, ad mortis articulum perueniſſe; iuxta illud: *In ipſo autem momento mortis eius*: ſeu, vt habent Septuaginta: *Et in tempore ſuo moritur*: hoc eſt, vt ſcholia in Bibliis Sixtianis interpretantur: *Dum ipſa moreretur.* Alterum, in illo mortis articulo, non ſtatim expiraſſe: cùm paulò pòſt n. ſequenti dicatur, nomen filio ſuo indidiſſe. Quod illam aliquo pòſt tempore ſuperſtitem oſtendit. Incertum verò, an paulo pòſt obierit. Litera id non exprimit, vt Caietanus aduertit. Sed affirmant Ioſephus lib. 5. Antiq. cap. 16. Philo Iudæus in Antiq. Biblicis, Eucherius, D. Greg. Beda, Angelomus, Carthuſianus, & alij, quibus adde D. Remigium in Pſ. 77. ibi: *Sacerdotes eorum in gladio ceciderūt*: vbi loquutus de prædicto belli exitio: *Quod vxor*, inquit, *alterius* (id eſt, Phinees) *audiens, quæ iam erat in partu, præ triſtitia abortiendo, cecidit mortua.* Accedit D. Aug. in eundem Pſ. *Ceciderunt*, inquit, *in gladio filij Heli, quorum vnius vxor viduata, & in partu mortua.* Adde etiam ſanctam Brigittam in ſerm. De excellentia B. Virginis, quem Angelus illi dictaſſe dicitur, c. 19 vbi ſic: *Commemorat*, inquit, *ſacra Pagina, quòd vxor Phinees Arcam Dei ab eius inimicis captā eſſe percipiens præ dolorum vehementia protinus expirauit.* Quæ duo teſtimonia, neſcio, an plus aliquid, quam volumus, conuincant: ſignificant enim eam mortem non paulò pòſt, ſed ſtatim contigiſſe. Nam D. Remigius ait, *cecidiſſe* non ſtupidam, ſed *mortuam*. Et D. Brigitta, *protinus expiraſſe*. Sed hæc dicta interpretare iuxta vulgarem regulam: Id quod parum abeſt, nihil abeſſe cenſetur. Alioqui non ſtatim, vt diximus, paulò tamen pòſt mortua eſt.

Impoſuit tamen, filio nomen, & paulò pòſt expirauit. Caiet. Ioſeph. Philo. Eucher. D. Greg. Beda. Angel. Carthuſ. D. Remig. D. Auguſt. S. Brigitta. *Quod parum abeſt, nihil abeſſe cenſetur.*

3. *Approbatur prædicta ſententia de morte huius fœminæ, & confirmatur.*

Hoc mihi videtur probabilius: tum propter auctoritatem id aſſerentium: tum, quia nunquàm alibi fit mentio huius fœminæ, vt ita hîc extincta ſignificetur: tum, quia myſterium Synagogæ, quod interpretes communiter in hoc euentu agnoſcunt, id poſtulare videbatur; quæ vbi Chriſtum edidit, ipſa periit: non quidem ſtatim poſt partus, ſed paulò pòſt eius de morte, Diabolo, inferiſque triumphum. Simile myſterium agnoſcit D. Hier. in Egla ſiue Michol, quæ, quo die peperit, obiit; vt hinc facilè oſtenditur. Nam Egla dicitur habuiſſe filium Iethraham, 1. Paral. 3. n. 3. Et rurſus: *Michol filiæ Saül*, inquit Textus, *non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ*. 2. Reg. 6. n. 23. Quæ loca inter ſe ad primam ſpeciem pugnantia ad concordiam reducit D. Hier. citatus in Gloſſa ad prædictum locum Paralipomenon, ſentiens illum diem mortis ſumendum eſſe excluſiuè: nam ante illum non peperit; in illo tamen incluſiuè peperit & periit: vt myſteriū Synagogæ poſt Chriſtum natum ac manifeſtatum morientis ſignificaretur. *In partu*, inquit, *occubuit; quia apparente Verbo Dei in carne, & Euangelium prædicante, cùm per fidem bonorum operum ſobolem gignere debuit, ſcandalizata in paſſione eius, ſibi mortem æternam adſciuit.* Idem etiam in Rachele obſeruat Rup. lib. 8. in Gen. cap. 15. *Notandum*, inquit, *quod Rachel in partu obiit. Nam Synagoga tunc mortua eſt, quando Chriſtum & eius Apoſtolos emiſit.* Simile myſterium in nuru Heli poſt partum moriente repræſentatur; vt præter alios Angelomus expreſſit: *Notandum*, inquit, *eſt, quia non antea interiit vxor Phinees, quam viuum parturiret. Ita & Synagoga Iudæorum ex toto non interiit, antequam viui ex ipſa naſcerentur: id eſt, ipſa primitiua Eccleſia, quæ ex ipſa plebe credidit.*

D. Hier. *Michol ſemel peperit, ſed in articulo mortis, iuxta D. Hier.* Rupert. *Nato Chriſto & Apoſtolis mortua eſt Synagoga.*

4. *Dicunt aliqui, filium nurus Heli non ſuperuixiſſe, quia partus fuit ſeptimeſtris.* Galen. Pineda. Philo. *Reiicitur fundamentum: quia ſeptimeſtres vitales ſunt.* Tertull.

Sed quid de puero nato? Obiitne, an ſuperuixit? Dicunt aliqui, obiiſſe. Quia, vt refert Ioſephus citatus, fuit partus immaturus & ſeptimeſtris. Sed hæc ratio, neque vera mihi videtur, neque ſufficiens. Non ſufficiens; quia partus ſeptimeſtres etiam ſunt vitales, vt ſtatuit Galenus lib. Iſagogico, De definitionibus medicis, & plures alij quos citat, & ſequitur Pineda in præuio Salomone lib. 1. c. 10. Immò Philo Iudæus in Antiquitatibus Biblicis, ratus, Iſaac ſeptimo menſe natum fuiſſe, exiſtimat, eapropter partus ſeptimeſtres eſſe vitales. Tertul. verò lib. De anima, c. 37. partum ſeptimeſtrem non infelicem arbitratur. *Cùm*, inquit, *ſeptimo menſe natiuitas plena eſt: facilius quam octauo, honorem Sabbati agnoſcam; vt quoto die dedicata Dei cōditio, toto menſe interdum producatur Dei imago.* Sed hoc Tertulliani dictum myſticum eſt; illud Philonis fictitium. Non eſt etiam aſſignata ratio vera; quia nurus Heli dicitur vicina partui, & quidem naturali ac legitimo; quia non erat vicina per dolores, quos nondum habebat, vt cum Abulenſi probabiliùs diximus; ſed per iuſtam circiter expletionem temporis naturalis, quo fœtus matureſcit. Ergo non aberat ab illo per duos menſes. Nam hæc diſtantia in numero exiguo nouem menſium magna cenſeri debet. Ergo illius partus non erat ſeptimeſtris. Alias igitur ob cauſas crediderim, obiiſſe: tum, quia in Scriptura nuſquam eius fit mentio, tanquàm ſuperſtitis; nam infrà c. 14. num. 3. nominatur quidem, ſed non vt viuus: tum, quia negligentia Heli digna erat, vt ſtatim vſque ad tertiam generationem, hoc eſt, in filio, & nepote puniretur. At hoc ſignificat D. Remigius citatus, dicens, nurum Heli, *abortiendo*, hoc eſt, edendo partum immaturum ac minimè vitalem, cecidiſſe mortuam.

Deinde ille partus non fuit ſeptimeſtris, ſed legitimus. *Aliunde tamen probatur, obiiſſe infantem nepotem Heli.* D. Remig.

5. *Totum hunc euentum dicitur prædixiſſe Dauid ſecundum aliquos.* Genebrard.

Totum hunc euentum dicitur Regius Vates ſecundùm aliquos Interpretes ceciniſſe, illo verſiculo: *Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt, & viduæ eorum non plorabantur.* Pſ. 77. n. 64. Nam Ophni & Phinees Sacerdotes in prælio occiſi ſūt: & relictæ eorum vxores non plorabantur: ſeu, vt aliqui vertunt apud Genebrardum: *Non plorabant.* Et eſt duplex ſenſus. Nam ſecundùm priorem lectionem: *Non plorabantur*, id eſt, non erant, qui eas profuſis lacrymis conſolarentur. Conſolationis enim genus eſt, dolentibus condolere, & lacrymantibus collacrymari: & ſæpè dolentium lacrymæ, lacrymis condolentium abſterguntur: at verò illorum Sacerdotum vxores hoc conſolationis genere carebant: quia in tanta illius populi ſtrage omnes vacabant propriis malis deplorandis, aliena non curabant. Quòd ſi fœminæ laterales & aſſiſtētes conſolatæ ſunt vxorem Phinees, dicentes: *Ne timeas, quia filium peperiſti*: ſanè ea conſolatio nulla fuit; quippe quam vxor Phinees graui mœrore defixa, & profundo obruta ſtupore, nec recepit, nec animaduertit.

Dolentium lacrymæ lacrymis condolentium abſterguntur.

6. *Prædictam calamitatem Samuel deplorauit.*

Negandum tamen non eſt, ſaltem vnum Samuelem, & viduarum orbitatem, & virorum ruinam, & ipſius Heli interitum multis lacrymis deploraſſe. Nam, ſi à lugendo Saüle non ceſſabat; vt infrà ex cap. 15. n. 35. & ex c. 16 n. 1. patebit: cur à lamentando magiſtro abſtineret? Ita planè ſentit

Diuus

D. Chryſ. D.Chryſoſt. lib.3. de Prouidentia, ante medium: *Samuel*, inquit, *cùm intueretur magiſtrum in mortem illam miſerabilem deuectum, ita confuſus atque turbatus eſt, vt decebat gratum, amabilémque diſcipulum*,&c. Quòd ſi cum Heli poſt auditas prædictas clades non expirauit, id eſſe potuit vel propter optimam eius conſcientiam, quæ illum, vt tantorum malorum auctorem minimè vellicabat, aut remordebat; vbi autem culpa non agnoſcitur, pœna faciliùs toleratur: vel propter ſingularem animi conſtantiam, quam inter tam multas ruinas præferebat; non minus ſtrenuus ad res arduas ſubeundas, quàm aduerſas ſuſtinendas: vel denique propter diuinam prouidentiam, quæ illum, tanquàm illius populi columen, incolumem conſeruabat.

Non eſt tamen mortuus præ dolore propter bonã conſciẽtiam, conſtantiam & prouidentiam Dei.

7. Secundùm poſteriorem ſectionem, *Non plorabant:* id eſt, tam exiguo tempore ſuperſtites fuerunt, vt ſpatium deplorandi viros ſuos interfectos non habuerint, & quod habuerunt, non plorando, ſed obſtupeſcendo tranſegerint. Quo pacto Iob c. 27.n.51. loquutus de impio: *Viduæ*, inquir, *illius non plorabunt:* vel quia ſimul cum ſuis viris peribunt: vel quia ſuis potiùs malis, quàm ſuorum virorum deplorandis incumbent: vel quia ſtupenti potiùs, quàm lacrymanti ſimiles obrigeſcẽt. Quòd ſi vxor Phinees dicitur plorâſſe, ſecundùm Septuaginta, qui pro illis verbis: *Incuruauit ſe, & peperit:* tranſtulerunt, vt ſuprà diximus: *Plorauit, & peperit:* tamen id plorandi ſpatium fuit tam exiguum, vt meritò pro nullo reputetur. Adde, eius lacrymas non tam pro morte viri ac ſoceri profuſas eſſe, quàm pro captiuitate Arcæ, vt ex ſequenti num. patebit. Loquitur autem Pſaltes plurali numero: *Non plorabantur, non plorabant:* cùm hîc de ſola vxore Phinees agatur: vel per ſynecdochem, vtendo plurali, pro ſingulari: vel propriè, vt quod de vna dicitur, de cæteris intelligatur; & omnes eodem infortunio abreptæ cenſeantur.

Exiguum plorandi ſpatium pro nihilo reputatur.

Num. XXI. Et vocauit puerum Ichabod, dicens: Tranſlata eſt gloria de Iſraël, quia capta eſt Arca Dei, & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. ET *vocauit puerum Ichabod*,&c. Nurus Heli ab illo graui ſtupore, quo demerſa erat, ſibi tandem reſtituta impoſuit nomen filio ſuo, & expoſuit. Impoſuit quidem, appellando Ichabod. De ratione imponendi filiis nomina, latè diximus c. 1.num.20.& inter cætera, in die octauo à natiuitate pueros circuncidi & nominari ſolitos; niſi inſtans mortis periculum vrgeret: tunc enim ante eum diem non quidem circuncidebantur, ne circuncifionis dolor morti vicinos citiùs interficeret; ſed ſaltem aliquo ſigno fidei proteſtatiuo, cuius in lege naturæ vſus erat, ab originali expiabantur. Expiatis autem nomina imponi, etiam ante octauum diem nihil prohibebat. Ita fortaſſe cum hoc puero actum eſt. Nam vrgente mortis periculo, ab originali expiatus eſt. Neque enim Deus volebat illum æterna pœna pro iniquitate patris damnare; cùm illud, quoad æternam pœnam, veriſſimum ſit: *Anima, quæ peccauerit, ipſa morietur: filius non portabit iniquitatẽ patris.* Ezech. 18.num.20. Deinde verò nomen accepit, *Ichabod:* ſeu, vt habent Septuaginta in Bibliis Complutenſibus & Regiis, *Echaboth:* & paulò remotiùs in

De ratione imponendi nomina filiis remiſſiuè.

Nepos Heli videtur non periiſſe in originali, quamuis non circumciſus.

Hebraïca nomina facilè immutantur.

A Sixtianis, *Vabarchaboth.* Nec mirum, cùm propriorum nominum characteres facilè apud Hebræos immutentur & tranſponantur. Atque hæc de impoſitione nominis.

Quod attinet ad expoſitionem, Ichabod, idem eſt, atque *inglorius*; ſeu, *Vbi gloria?* ſeu, *Non gloria:* ſeu, *Væ gloriæ.* Sic enim alij atque alij interpretantur. Nam איכבוד Ichabod, eſt nomen compoſitum, cuius prior pars, אי I, aliquando ſignificat, *Vbi?* Gen.4.n.9. *Vbi Abel?* Aliquando *Non.* Prou.31.n.4. iuxta Hebræum: *Principibus non des vinum.* Aliquando, *Væ.* Eccleſiaſtæ 10.n.16. *Væ tibi terra.* At verò כבוד *Chabod*, id eſt, *Gloria.* Pſal.19.núm.3. *Vt cantet tibi gloria mea.* Ex quibus partibus prædicta etymologia coaleſcit. Atque ita ipſa, quæ nomen impoſuit, mater ſtatim expoſuit, dicens: 2.

Ichabod, idẽ eſt, atque inglorius; nomen eſt compoſitum.

B *Tranſlata eſt gloria de Iſraël.* Non ſolùm enim à fauſtis euentibus nomina imponebantur, vt diximus cap. illo 1. iam citato: ſed etiam ab infauſtis. Nam Heber appellauit filium, *Phaleg*, id eſt, *diuiſionem*, eò quòd in diebus ſuis diuiſa eſt terra. Gen. 10.n.25. Rachel appellauit filium *Benoni*, id eſt, *filium doloris mei:* quià egrediente anima præ dolore, & imminente iam morte, illum pepererat. Gen. 35.n.18. Oſeas vocauit filium *Iezrahel:* quia adhuc modicum viſitandus erat ſanguis Iezrahel ſuper domum Iehu. Oſeæ 1.n.4. Sic igitur hic puer vocatur *Ichabod*, id eſt, *Inglorius*; quia naſcitur, quando tranſlata eſt gloria de Iſraël.

Non ſolùm à fauſtis, ſed ab infauſtis euentibus nomina imponebantur.

In quibus verbis dubium eſt, quid hæc fœmina nomine gloriæ intellexerit? Sunt qui dicant 3.

Dubitatur quid intellexerit nomine gloriæ.

C Arcam, ſocerum, ac virum ſuum intellexiſſe. Sic videtur Chaldæus interpretatus, transferens: *Migrauit gloria ex Iſraël, quoniam capta eſt Arca Domini, & quod mortuus eſt ſocer eius, & quòd occiſus fuit maritus eius.* Ac ſi gloria Iſraël conſiſteret in his tribus, quibus ablatis, ſtatim deſtrueretur. Eodem modo accepiſſe videntur Septuaginta, dicẽtes, impoſitum fuiſſe puero nomen, *Ichabod, pro Arca Dei, & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo; quoniam mortui ſunt.* Hæc enim vltima cauſalis, licèt abſit à Sixtianis; tamen in Regiis & Complutenſibus reperitur. Vbi gloria Iſraël ad illa tria æqualiter refertur; ac ſi in illis tribus conſtituta huic fœminæ videretur. Sic etiam accepit & Varablus. *Tranſmigrauit*, inquit, *gloria de Iſraël ob captam Arcam Dei, ob ſocerum eius, & ob maritum eius.* Ac ſi crederet hæc fœmina, tunc periiſſe gloriam Iſraël, quando hæc tria perierunt, in quibus illam ſitam eſſe iudicabat. Confirmari poteſt hæc interpretatio: quia hæc fœmina non minus, immò magis videtur doluiſſe de morte ſuorum cognatorum, quàm de captiuitate Arcæ, vt ex eo colligitur, quòd priùs illi Arcæ captiuitas, quàm ſui ſoceri, virique occiſio denuntiata ſit. Quaſi à faciliori plaga ad grauiorem paulatim diſponeretur. Vnde non ſtatim, vbi audiuit captiuitatem Arcæ, ſed vbi audiuit mortem ſuorum cognatorum, extabuit ac defecit: contrà quàm ſe habuit Pontifex Heli, qui mortem filiorum primo loco nuntiatam, tanquàm leuiorem patienter audiuit: captiuitatem verò Arcæ ſecundo loco auditam, tanquàm acerbiorem non potuit incolumis ſuſtinere. Ergo hæc fœmina iudicauit nõ minorem fuiſſe ſuorum cognatorum iacturam, quàm iacturam ipſius Arcæ; ac proinde ratione vtriuſque exclamauit: *Tranſlata eſt gloria de Iſraël.*

Chaldæus.

Septuag.

D Vatabl.

Nomine gloriæ intellexiſſe Arcam, ſocerum, & maritum oſtenditur.

E

Si hæc interpretatio vera eſt, minùs laudabilis videtur luctus & triſtitia huius fœminæ, quippe quæ non minus rerum temporalium, quàm ſpiritualium iactura moueretur. Et fortaſſe eam ob cauſam D. Hieron. lib.2. in cap.4. Michææ, non 4.

Si hoc verum eſt, eius luctus minùs laudabilis fuit.

D. Hieron.

procul ab initio, eam à ſanctarum fœminarum numero excluſit. *Legamus*, inquit, *Scripturas, & nuſquam inueniemus ſanctas mulieres, excepta Rachel, cũ dolore peperiſſe: quæ, quia in vita erat, & in hippodromo, id eſt, equorũ curſu, qui in Ægypto venundantur, filium peperit doloris, quem poſtea vocauit filiũ dexteræ. Eua eiecta de Paradiſo, & audiës, In doloribus paries, peperiſſe deſcribitur in dolore. Vxor Phinees contracta, nec ſe erigens, ſicut illa, quã in Euangelio Diabolus alligauit, peperit, poſtquàm captam Arcam Dei, populique cognouiſſet ruinam.*

5\. *Non eſt dicendum ſanctas fœminas ſine dolore peperiſſe, excepta Deipara.*

D.Cypr.

Vbi non negat ſanctus Doctor, ſanctas fœminas cum dolore peperiſſe; cùm iniuncta fœminis doloris pœna ad omnes puerperas pertineret: illa vna excepta, quæ Mater & Virgo fuit; nec ſolùm viripara, vt ita loquar, ſed etiam Deipara. Hæc enim, vt bene Diuus Cyprianus ſerm. De Natiuitate, *Sine tormento peperit, quæ in conceptione caruit voluptate.* Et paulò pòſt: *Nec præcedens delectatio* (quæ nulla fuit) *aliquam expetiit pœnarum vſuram.* Et ſtatim: *Ideóque innoxiam affligi non decuit.* In quam rem Diuus Ioannes Damaſcen. lib. 4. De fide, cap. 15. accommodat illud: *Antequàm parturiret, peperit.* Iſaiæ 66. num. 7. ſeu, vt ipſe legit: *Antequam dolorem partus ſentiret, peperit.* Et illud, quod ſequitur in eodem Prophetæ loco: *Antequàm veniret partus eius, peperit maſculum:* ſeu, vt idem Damaſc. ſequutus Septuaginta, legit: *Antequàm veniret tempus dolorum partus,* &c. Neque enim virginali partui dolor, ſicut nec voluptas præceſſit: *Cuius enim,* inquit, *voluptas non præceſſit: neque pariẽdi dolor ſubſequutus eſt.* Igitur, ſanctiſſima Deipara excepta, non negat Diuus Hieronymus, alias ſanctas fœminas in dolore parere, ſed hoc de illis in ſacris Literis non exprimi. Vnde, cùm de vxore Phinees exprimatur, eam à ſanctarum catalogo expungit. Quòd ſi quis illam adhuc ſanctis fœminis adnumeret; dicere poterit, eam quodammodo erubeſcentem, quòd res ſacras & profanas ſimul deplorauit, reſipuiſſe: & priori luctu relicto ad ſolam Arcæ iacturam lamentandam, illa verba iteraſſe ſequenti num. *Tranſlata eſt gloria Iſraël, eò quòd capta eſſet Arca Dei:* nullam ampliùs cognatorum iacturam commemorando.

D.Damaſc.

D.Hieron. *Explicatur D.Hieronymus, dum videtur contrarium docere.*

6\. *Nomine gloria Arca Dei intelligitur. Prima ratio. Secunda. Improbi Sacerdotes non gloria, ſed ſui populi ignominia.*

Nihilominus potiùs dixerim cum Abulenſi q. 20. nomine gratiæ ſolam Arcam Dei intelligendam. Primò, quia ſola Arca Dei dici poteſt tranſlata de Iſraël. Nam Heli & Phinees potiùs perierunt in Iſraël. Secundò, quia improbi Sacerdotes dici non poterant gloria, ſed potiùs ignominia Iſraël: proindéque, illis extinctis, potiùs gloria Iſraël quodammodo reuiniſceret, quàm periret. Nam, ſi eiecto Angelo Apoſtata de Paradiſo, ſtatim Dei gloria clarior ſplendere viſa eſt; iuxta illud: *Nunc facta eſt ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius: quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum,* &c. Apoc. 12. n. 10. vt ibi Rupertus aduertit. Item, ſi exeunte Iuda proditore de cœnaculo ſublimior rutilare cœpit, & Chriſti Domini, & Patris Æterni gloria; iuxta illud: *Nũc clarificatus eſt Filius hominis, & Deus clarificatus eſt in eo.* Ioan. 13. n. 31. vt D. Auguſt. tract. 63. in Ioan. obſeruat. Quid mirum, ſi nunc etiam improbis Sacerdotibus de medio ſublatis, totius Iſraëlis gloria non obſcuretur, ſed illuſtretur?

Rupert.

D.Auguſt. *Improbis de medio ſublatis gloria illuſtratur Iſraëlis.*

7\. *Tertia ratio. Arca in Scriptura Dei gloria appellatur.*

Tertiò, quia Arca eſt, quæ in ſacris Literis Dei gloria frequenter appellatur. Dauid: *Dilexi decorem domus tuæ, & locum habitationis gloriæ tuæ.* Pſ. 15. n. 8. id eſt locum habitationis *Arcæ tuæ,* nempe, Sanctuarium. Idem rurſus: *Vt viderem virtutem tuam & gloriam tuam.* Pſal. 62. n. 3. hoc eſt, Arcam

A tuam, cuius præſentia dignum ſe præſtare cupiebat. Et alibi: *Tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem eorum in manus inimici.* Pſ. 77. Hebraicè: *Et gloriam eorum,* &c. Quod de Arca ad literam intelligitur. Itẽ, *Domus ſanctificationis noſtræ, & gloriæ noſtræ, vbi laudauerunt te patres noſtri, facta eſt in exuſtionem ignis.* Iſai. 64. n. 11. id eſt, domus, ſeu templum Arcæ noſtræ, quæ & ſanctificatio, & gloria nuncupatur. Et ſic de aliis. Ergo & hoc loco: *Tranſlata eſt gloria:* hoc eſt, Arca. Dicitur autem Arca gloria, quia de illa Dominus loquebatur. Quemadmodum & nubes, ex qua oracula dabantur, dicitur *gloria Domini.* Num. 20. n. 6. Nam Domini gloria, dum ad eum populum loquebatur, manifeſtior fiebat. Quartò, quia vxor

Quarta ratio. Vxor Phinees cognatorum mortem non deplorauit.

B Phinees non eſt lamentata ſuum virum, & multò minùs ſuum ſocerum; iuxta illud: *Viduæ eorum nõ plorabantur:* ſeu, *nõ plorabant;* nempe, viros ſuos, vt ſuperiori num. explicauimus. Nec oppoſitũ colligitur ex hoc loco. Nam illa verba, *pro ſocero, & pro viro ſuo,* ſunt potius Auctoris, quã huius fœminæ. Nã fœmina potius diceret: Pro ſocero meo, & pro viro meo. Nullam igitur fecit cognatorum ſuorũ mentionem. Ergo ſolius Arcæ iacturã deplorauit: proindéque cùm gloriam de Iſraël tranſlatã dixit, ſolam Arcam tranſlatam ſignificauit: quod ipſa ſatis expreſſit, cùm ſtatim ſubdidit: *Quia capta eſt Arca Dei.* Et iterũ repetiuit ſequẽti num. *Eò quòd capta eſſet Arca Dei.* Ne quis dubitaret, hanc ſolam tranſlationem ab ea deplorari. Poteſt etiam

Deus in ſacris Literis gloria dicitur.

C nomine gloriæ intelligi ipſe Deus, qui ſæpè in ſacris Literis gloria dicitur. *Tu autem Domine, ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Pſ. 3. n. 4. *Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli.* Pſal. 105. num. 20. Et paſſim alibi. Quia igitur Deus ex Arca propitium ſe illi populo exhibebat: videns fœmina Arcam tranſlatam de Iſraël, Deum quoque quoad affectum beneuolentiæ tranſlatum lamentabatur.

8\. *Exponuntur verba,* Et pro ſocero, & pro viro ſuo.

Illa autẽ verba, *Et pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo,* dupliciter explicari poſſunt. Primò, coniungendo illud, *Pro,* in, *De* id enim ſignificat apud Hebræos dictio, אל *El;* & coniungendo ſic: Tranſlata eſt gloria de Iſraël & de ſocero ſuo, & de viro ſuo. Quaſi diceret: non ſolùm tranſlata eſt Arca ab

D Iſraël, cuius erat gloria; ſed etiam à Sacerdotibus, quorum erat præcipua gloria. Quamuis in hac interpretatione ille mihi ſcrupulus inſit, quòd hæc verba, *Pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo,* non videantur prolata à nuru Heli, vt dixi: alioqui potiùs diceret: *Pro ſocero meo, & pro viro meo.* Ergo nõ ſignificauit gloriam à Sacerdotibus tranſlatã. Niſi fortè Auctor eius ſermonem continuauit, & compleuit; ac dicẽte illa; *Tranſlata eſt gloria de Iſraël:* ille ſubdidit: *Et de ſocero ſuo, & de viro ſuo.* Secundò, coniungendo hæc verba cum illo ſuperiori, *Vocauit.* Quaſi diceret: Vocauit & pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo puerum Ichabod. Et eſt ſenſus: Cùm patres ſoleant infantibus nomina imponere: illis mortuis ſola mater pro illis vocauit puerũ Ichabod. Aut etiam coniungendo cum illo participio,

Secunda expoſitio.

E *dicens,* in hunc modum: vocauit puerum Ichabod, dicens, & pro ſocero, & pro viro ſuo: Tranſlata eſt gloria de Iſraël. Quaſi illa tranſlatio fuerit tam àcerba, vt non ſolùm ab ea fœmina; ſed multò magis ab ipſius Sacerdotibus debuerit deplorari: & cùm Sacerdotes iam non exiſterẽnt; fœmina pro Sacerdotibus illam deplorarit. Quod Septuaginta expreſſerunt addentes: *Quoniam mortui ſunt.* Quaſi dicerent: Fœmina pro Sacerdotibus captiuitatem Arcæ deplorauerat; quia Sacerdotes è viuis exceſſerant.

Num.

Num. XXII. Et ait: Tranſlata eſt gloria ab Iſraël, eò quòd capta eſſet Arca Dei.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Septuag. Tranſlatio, & conſtructio huius verſiculi.*

ET *ait*, &c. Septuaginta in Bibliis Sixtianis in plurali vertunt, *Et dixerunt.* Quaſi vbi nutus Heli ſuum illud epicedium inchoauit, ſtatim omnes fœminæ, quæ illi aderant, pari voce ſequerentur. Nihilominus alia exemplaria in ſingulari vertunt: *Et ait.* Hunc igitur verſiculum conſtruunt aliqui cum extremis verbis præcedentis: quod aptiùs vt faciant, excludunt particulam, *Et*, quæ in principio huius numeri ponitur; conſtruunt autem ſic: *Et pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo ait: Tranſlata eſt gloria*, &c. Immò, licèt particula, *Et*, quæ in omnibus exemplaribus habetur, retineatur, eadem poterit conſtructio ſeruari, ſi dicamus, eam particulam, more Hebræorum, redundare; vt ſæpè fit, teſte Origen. hom. 19. in Numeros. Patétque exemplis: nam Oſeæ 7. num. 1. iuxta Hebræum: *Cùm ſanare vellem Iſraël, & reuelata eſt iniquitas Ephraim.* Item Oſeæ 10. n. 10. etiam iuxta fontem: *Iuxta deſiderium meum, & arripiam eos.* Prætereà Abac. 2. numero 6. iuxta fontem & Vulgatam: *Vſquequò & aggrauat contra ſe denſum lutum.* Rurſus Numer. 10. num. 2. iuxta fontem: *Fac tibi duas tubas argenteas, ductiles, quibus conuocare poſſis multitudinem, & quando mouenda ſunt caſtra.* Immò & in Græco videtur aliquando redundare eadem particula; iuxta illud Luc. 6. n. 18. *Et qui vexabantur à ſpiritibus immundis, curabantur.* Sic enim eſt in Græco. In quibus locis coniunctiones illæ planè redundant. Sic igitur & in hoc loco redundabit. Vnde ſenſus efficitur: *Vocauit puerum Ichabod, dicens: Tranſlata eſt gloria de Iſraël, quia capta eſt Arca Dei.* Et infixo hîc puncto, ſequitur: *Et pro ſocero ſuo, & pro viro ſuo, & ait: Tranſlata eſt gloria de Iſraël.* Vbi, cùm dicitur, *Et ait*; particula, *Et*, redundat. Et ſenſus eſt: Non ſolùm captiuitatem Arcæ pro ſe deplorauit; ſed etiam pro ſocero & viro eam deplorans, ait: *Tranſlata eſt gloria ab Iſraël*, &c. Nihilominus, ſeruata Numerorum diſtinctione, quæ in Vulgata habetur, dicendum cum Hugone Cardinali, eadem verba ab illa fœmina doloris ſui exprimendi & augendi gratia iterari, vt frequenter facere ſolent fœminæ lamentatrices: niſi quis malit, totum hunc verſiculum eſſe Auctoris, quæ dicta fuerant à fœmina, nunc propriis verbis, veluti in epilogum redigentis, in hunc modum. Itaque dixit fœmina: *Tranſlata eſt gloria*, &c.

Particula, Et, more Hebræorum redundans. Origen. Hugo Card.

2. *Spiritualia damna potiùs lamentanda, quàm temporalia.*

Ex facto huius fœminæ, plùs de Arcæ, quàm de cognatorum iactura dolentis & lacrymantis, ſicut & ſuprà ex ſimili facto Pontificis Heli, optimum iterum elicies documentum, lamentandi potiùs ſpiritualia damna, quàm temporalia. Hinc illud Sapientis: *Luctus mortui ſeptem dies: fatui autem & impij, omnes dies vitæ illorum.* Eccleſ. 22. n. 13. Quaſi diceret: Temporalibus funeribus deplorandis, ſatis ſunt ſeptem dies: ſpiritualibus verò, totum vitæ tempus exiguum eſt. Seu, cùm quis in mortem incidit, ſeptem diebus lugeatur: cùm in culpam ruit, toto vitæ tempore etiam longiſſimo deploretur. Vnde D. Auguſt. ſerm. 13. De Sanctis, ad finem ex nuper inuentis, ad finem 10. tomi, expendens citatum Eccleſiaſtici locum, oſtendénſque ſicut homo moritur, recedente anima; ita animam recedente Deo; ſubdit: *An verò*, inquit, *non in te ſunt viſcera Chriſtianæ miſerationis, vt plangas corpus, à quo diſceſſit anima; & non plangas animam, a qua receſſit Deus?* Quaſi nihil magis præpoſterum ac peruerſum eſſe poſſit.

D. Auguſt.

3. *Beati, qui lugent peccatum.* D. Chryſ.

Lugentes appellat Chriſtus Dominus beatos: *Beati*, inquit, *qui lugent.* Matth. 5. num. 5. Sed quid lugendo beantur? Subdit D. Chryſ. hom. 22. ad populum: *Qui lugent*, inquit, *non mortuum, non iacturam; ſed peccatum.* Dum Hebræi captiuitate Babylonica tenerentur, *Super flumina*, inquiunt, *Babylonis, illic ſedimus, & fleuimus, dum recordaremur tui, Sion.* Pſal. 136. n. 1. Vbi D. Chryſ. duo aduertit. Vnum, eos non ambulantes, ſed ſedentes luxiſſe; vt luctum, non breuem, ſed diuturnum indicarent; & in quo non laborare, ſed requieſcere ſibi viderentur: *Illic ſedimus*, inquiunt, *& fleuimus.* Alterū, eos non lugere propter calamitatem, in quam inciderant; ſed propter religionem, quam amiſerant: *Dum recordaremur tui, Sion.* Quaſi damnum temporale, multò leuiùs, quàm ſpirituale ſuſtinerent. In eandem captiuitatem, antequam Hebræi mitterentur; Auctore Ieremia ſacrum ignem in puteo alto & ſicco abſconderunt. 2. Mach. 1. n. 19. ne ab hoſtibus profanaretur. Non aurum, ſed ignem occultarunt; quòd res ſacras profanis anteferrent: vt rectè obſeruat D. Ambroſ. lib. 3. Offic. cap. 14. *Non illis*, inquit, *ſtudio fuit aurum defodere, argentum abſcondere, quod ſeruarent poſteris ſuis; ſed honeſtatis curam habentes, ſacrum ignem ſeruandum putarunt: ne eum vel impuri contaminarent; vel defunctorum ſanguis extingueret; vel deformium ruinarum aceruus aboleret.* Vbi non mediocriter commendanda eſt eorum religio, temporales opes præ ſpiritualibus contemnentium. Cùm Nehemias in eadem captiuitate incluſus audiſſet illa verba: *Murus Hieruſalem diſſipatus eſt, & portæ eius combuſtæ ſunt igni.* 2. Eſdr. 1. num. 3. in lacrymas & lamenta erupit: *Sedi*, inquit, *& fleui, & luxi diebus multis, & ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cæli.* Ibidem, n. 4. In quem locum Beda lib. 3. c. 15. *Si vir ſanctus*, inquit, *audiens deſtructa lignorum & lapidum ædificia, rectè lugebat, ieiunabat, & orabat, diu ſedens in triſtitia: quantò magis in deſtructione & ruina animarum, continuis luctibus & orationibus inſiſtendum?*

Chryſoſt. *Luctus non breuis, ſed diuturnus.*

Luctus pro damno ſpirituali, non temporali.

Res ſacræ profanis anteferendæ. D. Ambroſ.

Ruinas ſpirituales potiùs lugendas, quàm temporales. Beda.

4. *Lacrymæ pro tēporalibus, tormenta; pro ſpiritualibus, medicamēta.* D. Chryſ.

Adde, lacrymas & lamenta pro rebus temporalibus, tormenta eſſe, quæ crucient, non quæ curent: pro rebus verò ſpiritualibus, medicamenta eſſe, quæ ſaneut, non quæ ſaucient. Quod D. Chryſoſt. hom. 5. ad populum egregiè deducit ex verbis Apoſtoli, dicentis: *Quæ ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur: ſeculi autem triſtitia mortem operatur.* 2. Corinth. 7. n. 10. Magnum igitur inter has triſtitias diſcrimen expēdens Chryſoſtomus: *Percurramus*, inquit, *ingruentium nobis malorum quodque, & triſtitiam ſuperadducamus, & videamus, quid ex hac fiat vtilitatis. Mulctatus eſt quiſpiā pecuniis; triſtatus eſt: mulctam non emēdauit. Filium amiſit; doluit: mortuum non reſuſcitauit, nec defuncto profuit. Flagellatus eſt quis, alapis cæſus, contumeliis affectus; doluit: nō reuocauit contumeliam. In valetudinem quis incidit, & ægritudinem grauiſſimam; doluit: ægritudinem non ſuſtulit, ſed & difficiliorem reddidit. Peccauit quis, triſtatus eſt: peccatum deleuit, diſſoluit debitum.* Et paulò pòſt ad hanc nos triſtitiam de peccato commiſſo, tanquàm vtiliſſimam ad peccatum tollendúm, exhortatus: *Sicut vermis*, inquit, *ex ligno naſcitur, & illud rodit, & comedit, ſuam ab ipſo originem habens: ſic & triſtitia & mors de peccato natæ ſunt, & peccatum abſumunt.* Ita ille. Vbi multò plura de hac re.

5. D. Auguſt. *Vtilior de morte æterna, quàm de temporali timor.*

De qua etiam D. Auguſt. ſerm. 14. De Sanctis, ad finem, monens, vt æterna, non temporalia mala timeamus; cùm non hæc, ſed illa timendo præcaueantur: *Compara*, inquit, *hæc duo, mortem ad momentum, & pœnas in æternum. Times mortem ad momentum; veniet, etſi nolis: time pœnas in æternum; non venient, ſi nolueris. Multò maius eſt, quod timere debes, & in poteſtate habes, ne veniat tibi.* Et paulò pòſt: *Quia eligere non potes, ne hîc moriaris; elige, ne in æternum moriaris.* Sed de hac re plura diximus paulò antè, Annotat. 13. Sect. 2. & in 1. tom. Annot. 9. Sect. 3. Atque hæc de hiſtoria quarti capitis, ſatis ſunto. Cùm tamen hoc caput inopinis repentiniſque funeribus claudatur: apta ſe nobis occaſio præbet, vt in mortis conſideratione pauliſper immoremur.

ANNOTATIO XIV.

CIRCA LITERAM.

Mortis conſideratio.

1. *Mors latiſſimè peruagatur. Triplex circa mortem conſideratio.*

ADMONET nós præſens hiſtoria, vt conſiderandæ morti animum intendamus. Nam, quod in Litera hactenus explicata præcipuè continetur, eſt mors Heli, filiorum, nurus, & nepotis illius, ac denique aliorum qui in acie ceciderunt. Vbi vides mortem latiſſimè peruagatam nemini peperciſſe, omnibus imperioſam inſultaſſe; & quo tempore minimè timebatur, aliquibus repentinà adfuiſſe. Quare hoc loco tria de morte expendenda ſunt. Vnum, quàm certa ſit in effectu. Alterum, quàm incerta ſit in tempore. Tertium, quàm repentina ſæpè præter ſpem aggrediatur. Quæ tria tribus Sectionibus illuſtrabo.

SECTIO I.

Mortis certitudo, ſi effectus moriendi ſpectetur.

2. D. Bernard. *Mors certa, hora incerta. Omnem ætatem, ſtatum, ſexúmque æquo pede proterit.*

REctè D. Bernardus epiſt. 105. ad Rom. *Nihil*, inquit, *mortalibus, vel morte certius, vel incertius hora mortis.* Quãta verò ſit mortis certitudo, ſeu quàm æquo pede, omnes ætates, omnes ſtatus, omnes vtriuſque ſexus conditiones proterat & conculcet; facilè ex euentu hactenus explicato innoteſcit. Vbi cernitur mors omnibus infeſta, nemini propitia fuiſſe: non ſexui; ſuſtulit enim viros, & vxores: non ſtatui; quia Iudicem & Pontificem, duces & milites, pacificos & bellatores, ſedentes in valuis templi, & ſtantes in caſtris militaribus pariter interfecit: non ætati; nam ſine diſcrimine abripuit, & auum ſenem, & filios iuuenes, & nepotem infantem. Quis ergo ab illius tyrannide ſe eripiat, & ab illius vinculis ſe exoluat? Rectè Diuus Paulus ex neceſſitate mortis ſufficientiam gratiæ Chriſti demonſtrauit: *Quemadmodum*, inquit, *ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, &c. ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata.* Heb. 9. n. 27. & 28. Quaſi diceret: Quemadmodum mors omnibus neceſſaria eſt: ita & gratia Chriſti omnibus ſufficiens. Vt ſicut de morte quotidianis experimentis notiſſima nemo dubitat: ita & de ſufficientia gratiæ Chriſti nemo dubitaret. Quid ergo morte

Certitudo de morte, & de ſufficientia gratiæ Chriſti comparantur.

A certius; cuius certitudo aſſumitur ad certitudinem de ſufficientia gratiæ Chriſti, alioqui certiſſima, indicandam?

Hoc ſuum ius tam pertinaciter mors cuſtodit, ac tam ineuitabiliter exercet; vt antequàm interficiat, iam interfeciſſe cenſeatur; iuxta illud: *In omnes homines mors pertranſiit.* Rom. 5. n. 12. Non dicit, *Pertranſibit*, vel, *Pertranſit*; ſed, *Pertranſiit*: quia, licèt ipſo facto nondum occiderit; tamen adeò eſt certa occidendi, vt iam occidiſſe ſibi videatur. Hinc ſæpè in Scriptura verbis de præſenti mors etiam futura ſignificatur. *En morior*, dicebat Eſaü, Gen. 25. n. 32. *Omnes morimur*, dicebat Thecuitis, 2. Reg. 14. n. 14. *Quotidie morior*, dicebat D. Paulus, 1. Corinth. 15. n. 31. Et ſic de aliis paſſim:

3. *Mors antequàm interficiat, interfeciſſe cenſetur.*

B vt ſicut nihil certius nobis eſt, quàm quod præſens cernimus, & experimur: ita nihil morte certius intelligatur. Idcircò veteres Patriarchæ puluerem ſe, ac cinerem appellabant, antequàm eſſent. Abraham: *Loquar*, inquit, *ad Dominum meum, cùm ſim puluis, & cinis.* Geneſ. 18. num. 27. Dauid: *Recordatus eſt*, inquit, *quoniam puluis ſumus.* Pſal. 102. num. 14. Siracides vniuerſalius loquutus: *Omnes homines*, inquit, *terra & cinis.* Eccleſiaſtici 27. num. 31. ad hanc eos loquutionem, diuina contra Adamum ſententia impellente: *Puluis es.* Gen. 3. n. 14. Cur ergo, qui adhuc erant carne & ſanguine compacti, iam in puluerem ac cinerem reſoluti dicebantur? Reſpondet D. Greg. lib. 24. Mor. c. 17. *Etſi*, inquit, *viuentem carnem nec dum in terram mors ſoluerat: hoc tamen*

Nihil morte certius.

D. Greg.

C *apud ſe erant, quod ſe futuros abſque dubitatione prænidebant.*

Quare, ſicut mors prætèrita declinari nequit, ita nec etiam futura: quaſi non minor huius, quàm illius neceſſitas cenſeatur. Vnde Dauid: *Non eſt*, inquit, *reſpectus morti eorum.* Pſal. 72. num. 4. ſeu, vt Septuaginta transferunt: *Non eſt repulſa*; ſeu, *Non eſt declinatio morti eorum*: hoc eſt, repelli ac declinari non poteſt. Vt oſtendat, mortis legem prorſus eſſe ineuitabilem. Quam mortis neceſſitatem contemplatus Diuus Auguſt. lib. 13. Ciuit. cap. 11. feſtiuè ludit circa Grammaticas leges in verbo *Moriendi*, quod iuxta vulgares regulas non declinatur, vt patet in prætèrito, *Mortuus*, & partici-

4. *Mors futura declinari non poteſt.* Septuag.

D. Auguſt.

Verbum moriendi regulariter non declinatur.

D pio, *Moriturus*. Non enim hoc ex illo ſecundùm ordinarias Grãmaticæ normas deriuatur. Quo ex loco argumentatus D. Auguſt. *Non incongruè*, inquit, *arbitror, accidiſſe, etſi non humana induſtria, iudicio fortaſſe diuino; vt hoc verbum, quod eſt, Moritur, in Latina lingua nec Grammatici declinare potuerint, ea regula, qua cætera talia declinantur.* Et ſtatim poſtquàm id ſuis oſtendit exemplis: *Conuenienter itaque*, inquit, *factum eſt, vt quemadmodum id, quod ſignificat, non poteſt agendo; ita ipſum verbum declinari loquendo non poſſit.*

Eadem moriendi neceſſitas in Scriptura per teſtamentum, quod eſt pactum quoddam indelebile & irreuocabile, ſignificatur: *Memor eſto*, inquit Siracides, *quoniam mors non tardat; & teſta-*

5. *Mors, teſtamentum irreuocabile.*

E *mentum inferorum, quia demonſtratum eſt tibi: teſtamentum enim huius mundi, morte morietur.* Eccleſiaſtici 14. n. 12. Vbi mors dicitur teſtamentum inferorum, non ſine myſterio; inferorum, inquam, à termino. Nam ſub id temporis nemo morientium in cælum euolabat: ſed omnes ad inferos, vel puniendi, vel detinendi mittebantur: teſtamentum verò; quia ſicut hoc reſcindi non poteſt, teſtatore, ſcilicet, qui illud condidit, & ſolus reuocare potuit, iam ſublato: ita neque mors. Memor igitur eſto, quoniam mors non tardat; immò iam præſens adeſt: quoniam teſtamentum inferorum

mon

A monſtratum eſt tibi,vt illud tuis oculis quodam-
modo ſubiectum, & quotidianis experimentis
cognitum, non iam abſens contempleris, ſed
præſens intuearis, tanquàm ineuitabile fœdus,
Mors neceſſitas appellatur.
tibi neceſſariò ſubeundum. Et ſtatim huius pacti
neceſſitas magis declaratur; *Teſtamentum enim*,
inquit, *huius mundi:* ſupple, eſt, quòd omnis
homo *morte morietur.* Vnde mors tam in ſacris,
quàm in profanis Literis, per antonomaſiam ne-
ceſſitas appellatur. In profanis Lyricus, 3. car. 1.

Horat.
——— *Æqua lege neceſſitas*
Sortitur inſignes, & imos.
Omne capax monet vrna nomen.

In ſacris verò Baldad Suhites: *Calcet*, inquit, *ſuper
eum quaſi Rex, interitus.* Iob 18.num. 14. ſeu, vt
Septuag.
B vertunt Septuaginta: *Teneat eum neceſſitas*: hoc
eſt, mors, velit, nolit, neceſſariò ſubeunda.

6.
Vna viuendi diu ſpes.
Neſcio, qua vana ſpe viuendi in æternum, mi-
hi videntur excitati primi parentes, poſtquàm in
peccatū inciderunt. Nam *conſuerunt folia ficus, &
fecerunt ſibi perizomata.* Gen.3. num. 7. Ac ſi vi-
rentibus induti foliis ſuam ſemper ætatem ver-
naturam eſſe teſtarentur. Sed quid Deus, vt eos à
ſuo depelleret errore? Venit in primis *ad auram
poſt meridiem.* Ibid.num.8. hoc eſt, ex ea parte, ex
qua aura poſt meridiem flare ſolet, nempe, ex
plaga occidentali, vt ex Solis occaſu, illis occaſus
vitæ portenderetur. Deinde, vernantibus eos fo-
liis exuit: *Et fecit eis tunicas pelliceas, & induit eos.*
Ibidem, num. 21. Sed, cur ex pellibus mortuorum
D. Gregor. Nyſſen.
C animalium illis condidit indumenta? D. Gregor.
Peccator in belluinã degenerat naturam.
Nyſſen. in vita Moyſis, reſpondet, vt foris pelle
belluina vterentur; qui intus belluina cupiditate
animum deformarant; & qui adſpirarant ad diui-
nam naturam, ſuperbiendo; intelligerent, ſe pec-
D. Chryſ.
cando degeneraſſe in belluinam. D. Chryſoſto-
Mollis & diſſoluta vita fugienda.
mus hom.18. *Tunicas*, inquit, *pelliceas fecit eis; quo
nos docuit, vt mollem & diſſolutam vitam fugiamus*,
&c. Decet enim, vt poſt peccatum, non byſſinus,
ſed cilicinus amictus induatur. Sed faciliùs ad rem
Orig.
præſentem, Orig. hom.6.in Leuit. D. Auguſt.lib.
Hippol.
De Geneſi contra Manich. cap. 21. Hippolytus
Alcuin.
apud Lippomanum, Alcuinus, Eucherius, & alij
Eucher.
dicũt feciſſe eis tunicas pelliceas ex mortuis ani-
Mortis, vel ex ipſo habitu admonitio.
malibus detractas, vt ſuæ eos mortis, quam pec-
D cando incurrerant, admoneret; & vel ex ſuo habi-
tu agnoſcerent primi illi cæterorum hominum
parentes, pariter ac peremptores, ſe iam immor-
talitate exutos, & indutos mortalitate.

7.
Idem vitæ, & morti inchoandæ locus deſtinatur.
Locus, quo prima homini vita indulta eſt,
fuit ager Damaſcenus, in quo Adamum conditum
fuiſſe, Rabbini aliqui teſtantur: ſed & locus, in
quo prima homini mors illata eſt, fuit idem ager
Rabbini.
Damaſcenus, in quo Abelem à fratre ſuo Caïno
occiſum fuiſſe, iidem aſſerunt Hebræi. Cur, quæ-
ſo, idem prorſus, & primæ vitæ, ac primæ morti
locus eligitur? Nónne ſatis ampla erant terrarum
ſpatia, vt in diuerſis omninò regionibus mors &
vita ſeorſim locarentur? Quid opus fuit ex primo
Primum vitæ incunabulum, primum mortis fuit ſepulcrum.
viuendi incunabulo, primum efficere ſepulcrum
E moriendi? Quid oportuit, auras, quæ primò vita-
les extiterunt, ſtatim conuertere in lethales? Cre-
do, ſingulari prouidentia ita factum, vt maxima
inter vitam, mortémque neceſſitudo oſtendere-
tur: nam vix homines viuere incipiunt, cùm ſta-
tim inſidias à morte patiuntur: immò ad hoc naſci
D. Hier.
Homines ad hoc nati, vt moriantur.
videntur, vt moriantur. Vnde D. Hieronymus in
epiſt. 3. ad Heliodorum, quæ eſt Epitaphium
Nepotiani: *Quid*, inquit, *miſerius homine, qui æter-
næ mortis terrore proſtratus, viuendi ſenſum ad hoc
tantum acceperat, vt periret?* Non enim naſcitur
homo, vt impetet, ſed vt pereat: non vt diteſcat,

A ſed vt marceſcat: non vt genio ſuo blandiatur,
ſed vt in mortis voraginem præcipitetur.

8.
Ante diluuium vita & mors Patriarcharum narratur; poſt diluuium, ſola vita.
Myſterio plena eſt illa ſcribendi methodus,
qua magnus ille Polyhiſtor Moyſes vſus eſt. Nam
primorum Heroum, qui ante diluuium florue-
runt, vitas pariter ac mortes enarrauit: *Et factum
eſt*, inquit, *omne tempus, quod vixit Adam, anni
nongenti triginta, & mortuus eſt.* Gen.5. num.5. Et
rurſum: *Et facti ſunt omnes dies Seth nongentorum
duodecim annorum, & mortuus eſt.* Ibidem, num.8.
Et ſtatim: *Factique ſunt omnes dies Enos nongenti
quinque anni, & mortuus eſt.* Ibidem, num.11. Et ſic
de cæteris ferè omnibus, qui diluuium præceſſe-
runt. At verò eorum, qui poſt diluuium vixerunt,
ſcripſit quidem vitas, mortes non memorauit:
B *Vixit*, inquit, *Sem, poſtquam genuit Arphaxad,
quingentis annis.* Gen.11.num.11. Nec tamen ad-
dit: *Et mortuus eſt.* Rurſum: *Vixit*, inquit, *Arpha-
xad, poſtquàm genuit Sale, trecentis tribus annis.*
Ibidem, n.13. Nec de morte eius quidquam addi-
tur. Tandem: *Vixit*, inquit, *Sale, poſtquàm genuit
Heber, quadringentis tribus annis.* Ibidem, n.15. Et
ne verbum quidem vllum fit de morte eius. Et ſic
de cæteris, qui poſt diluuium vixerunt. Quorſum
tam diuerſa ſcribendi ratio ſpectat? Cur ante di-
luuium mors narratur; poſt diluuium tacetur?
An ex parentibus mortuis filij naſcuntur immor-
tales? Abſit.

9.
Lyra.
Summa mortis certitudo poſt diluuiũ.
Sed ratio eſt, quam tangit Lyra, & videtur ex
Beda deſumpſiſſe. Nam ante diluuium non erat
C mortis imperium tam certa experientia confir-
matum; vt non poſſet de aliquo dubitari, an mor-
tuus fuerit: præſertim, quia de Enoch ſcriptum
fuerat: *Non apparuit, quia tulit eum Deus.* Geneſ.
5.num.24. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Quia non mori
fecit eum Deus.* Vnde de ſingulis exprimere opor-
tebat, quòd mortui fuerint; ne adhuc ſuperſtites
Beda.
putarentur. At verò *poſt diluuium*, inquit Beda, *ne-
mo erat naſcentium, de quo dici poſſet: Tulit eum
Deus:* ſeu, *Non mori fecit eum Deus.* Omnes palàm
in omnium oculis paſſim extinguebantur. Vnde
opus non erat, eorum mortes ſcriptis commenda-
re. Satis erat dicere, eos natos fuiſſe, vt ſtatim cer-
tiſſimum haberetur, eoſdem & obiiſſe. Si igitur
abhinc quatuor, aut quinque annorum millibus,
D tam certa erat moriendi experientia, vt de nullius
morte dubitaretur; nunc, cùm experimenta in im-
menſum multiplicata accreuerunt, quis de illius
certitudine dubitabit?

10.
De morte ne Gentilis quidem Imperator dubitauit.
Certè non ille Imperator, de quo D. Hiero-
nymus in Epitaphio citato ad finem, *Xerxes*, in-
quit, *ille Rex potentiſſimus, qui ſubuertit montes, ma-
ria conſtrauit, cùm de ſublimi loco infinitã hominum
multitudinem, & innumerabilem vidiſſet exercitum;*
D. Hier.
Xerxis lacrymæ.
*fleuiſſe dicitur, quòd poſt centum annos, nullus eorum
quos tunc cernebat, ſuperfuturus eſſet. O ſi poſſemus*
(addit Hieronymus) *in talem aſcendere ſpeculam, de
qua vniuerſam terram ſub noſtris pedibus cernere-
mus: iam tibi oſtenderem totius orbis ruinas, gentes
gentibus, & regnis regna colliſa: & non Xerxis tan-
E tùm exercitum; ſed totius mundi homines, qui nunc
viuunt in breui defuturos.* Hæc autem moriendi
certitudo deſumitur planè ex ipſa conditione na-
ſcendi. Vbi quis primum viuendi limen attingit;
ſtatim mortis reus extremo fato ſubeundo deuo-
uetur.

11.
Pueros natos in terra priùs collocandi mos.
Pineda.
Lorin.
Fuit illa veterum religio, vt natos pueros nul-
libi priùs, quàm in terra collocarent. Quæ Gen-
tilium conſuetudo multis teſtimoniis ex profanis
Literis à Pineda, Iob 1.num.21. & in præuio Salo-
mone, lib.1.cap.12. & à Lorino Sap.7.c.3. confir-
mata, ſuum quoque habet in ſacris Litteris funda-

mentum:

mentum, iuxta illud: *Ego natus accepi communem aërem, & in ſimiliter factam decidi terram.* Sap. 7. num. 3. Vbi Salomon dicitur ſimul natus ex vtero materno, & in terræ ſinu collocatus. At quò illa conſuetudo ſpectabat? Sunt qui dicant, vt nati infantes, illo veluti amplexu, terræ fauorem, ac beneuolentiam ambirent: ne illis poſteà ſuos fructus, quibus viuerent, denegaret. Alij, vt illo veluti obſequio communem omnium parentem venerarentur, ſéque non ingratos illius filios exhiberent. Sed aptiùs ad rem noſtram illi philoſophantur, qui dicunt, ideò in terram abiectos, vt vix ab vtero egreſſi, ſepulchrum tangerent: & in vitam editi, mortem quodammodo ſalutarent: & inter infantiles vagitus funebres monodias ac nænias modularentur, illud Lucretij lib. 6. ſæpiùs occinentes:

Ab vtero in ſepulcrum egredimur.

Lucret.

Omniparens eadem rerum commune ſepulcrum.

D.Bern.

Quò referri poteſt illud ex D. Bernard. ſerm. De ſancto Martino: *In terra,* inquit, *orimur, in terra morimur.* Quaſi diceret: Prima viuendi ſedes eſt vltima moriendi: nec maiori diſcrimine ortus & interitus ab inuicem ſeparantur, quàm hæc duo verba, *Orimur, & Morimur*, quæ vna tantùm literula diſtinguuntur.

12. *Arctiſſimum vitæ, mortiſque commercium.*

Igitur arctiſſimum eſt naſcendi, moriendíque commercium: *Vnus*, inquit Sapiens, *introitus eſt omnibus ad vitam, & ſimilis exitus.* Sap. 7. num. 6. Naſcentes mater edit, morientes mater excipit, nimirum terra, iuxta illud: *Graue iugum ſuper filios Adam, à die exitus de ventre matris eorum vſque in diem ſepulturæ in matrem omnium.* Eccleſiaſt. 40. num. 1. Nam cùm ſinguli ſingulas habeant matres, de quarum viſceribus exeant; omnes eandem habent communem matrem, in cuius viſcera redeant. Naſcuntur cum lacrymis omnes; omnes cum lacrymis moriuntur; adeò vt illæ naſcentium lacrymæ, lacrymas morientium prædiuinare videantur: Auctore Tertull. lib. De anima, cap. 19. vbi docet, editum infantem lacrymari, non ſolùm ob triſtitiam de præſenti malo, ſed etiam ob timorem de futuro: *Mentior,* inquit, *ſi non ſtatim infans, vt vitam vagitu ſalutauit, hoc ipſum ſe teſtatur ſenſiſſe atque intellexiſſe, quòd natus eſt.* En de præſenti malo mœror. Et ſtatim: *Quidam,* inquit, *augurem incommodorum, vocem illam flebilem interpretantur.* En de futuro malo timor. Quaſi naſcentis lacrymæ diuinatrices ſint, & augnratrices, non ſolùm miſerabilis vitæ, ſed etiam miſerabilioris mortis, quæ iam à primo ortu naſcentibus inſidiatur.

Tert.

Lacrymæ infantis, ob quòd natus eſt.

13. *Vita doloribus exorſa, doloribus terminatur.*

D.Paul.

Tandem vita à doloribus exorſa, doloribus terminatur. Rectè D. Paulus: *Dies*, inquit, *Domini, ſicut dolor in vtero habentis.* 1. Theſſal. 5. n. 2. & 3. Ac ſi diceret: Dies Domini, id eſt, dies mortis, ſicut dies, in quo dolet parturiens; id eſt, ſicut dies natiuitatis: ſimilis enim dolor in vtroque die reperitur. Immò vterque dies ab eodem dolori acceleratur: vt patet in Heli, & eius nuru; quorum illum ad mortem; hanc ad partum idem rerum nuntius adegit. Et eodem modo loquitur Dauid Pſal. 17. n. 5. & Pſ. 114. num. 3. *Circundederunt me,* inquit, *dolores mortis.* Chaldaïcè: *Dolores parturientis.* Non ſolùm vt magnitudo doloris, qui in parturiente maximus eſt, ſignificetur: ſed etiam, vt ſimilitudo natiuitatis cum morte exprimatur; & in ipſis naſcendi primordiis, moriendi exitus præmonſtrentur; nec minor dolor viuendi initium, quàm viuendi finem comitati oſtendatur: ac ſi illud initium nihilo ab hoc fine diſcriminetur. Quare grauiter Tert. lib. De carne Chriſti, c. 6. *Mutuum,* inquit, *debitum eſt inter ſe natiuitati cum*

Tert.

A *mortalitate. Forma moriendi cauſa naſcendi eſt.* Quod probat in Chriſto Domino, qui vt moreretur, natus eſt: qui mori non poterat, niſi naſceretur. Tam infallibili lege neceſſe eſt, vt mors natiuitatem conſequatur.

Idcircò Dauid ſignificare volens, hominem moriturum, dixit, naſciturum: *Introibit*, inquit, *vſque in primogenies patrum ſuorum.* Pſal. 48. n. 20. Hoc eſt, ſi verba ſecundùm propriam ſignificationem attendantur; naſcetur, ſicut patres eius: ſi autem ſecundùm figuratam ſpectentur; morietur, ſicut eius maiores: nam progenies, ſeu generationes appellauit, quas potiùs appellare debuerat corruptiones; vt ſignificaret, quanta neceſſitate omnes, qui generantur, corrumpuntur. Vnde

14. *Qui generantur, certiſſimè corrumpuntur.*

B rectè D. Aug. ſerm. 21. De verbis Domini: *Cætera,* inquit, *noſtra, & bona, & mala, incerta ſũt, ſola mors certa eſt. Cõceptus eſt puer, fortè naſcitur, fortè abortum facit, fortè creſcit, fortè nõ creſcit; fortè ſeneſcit, fortè non ſeneſcit.* Et poſt multa alia: *Reſpice,* inquit, *omnia. Vbique eſt, fortè erit: fortè non erit: nunquid potes dicere, fortè moritur, fortè non moritur?* Quaſi diceret: Cæteris in dubium vocatis ſola mors omnibus, qui naſcuntur, ſine dubio contingit.

D. Auguſt. *Cætera incerta: ſola mors ſine dubio contingit.*

15. *Mors naturæ debitum.*

Tertul.

Neque mirum, cùm ita pro diuino tribunali decretum ſit: *In quocunque die*, inquit Deus, *comederis ex eo, morte morieris.* Geneſ. 2. num. 17. Quò alluſit Tertullian. lib. De anima, c. 50. *Publica,* inquit, *totius generis humani ſententia, mortem naturæ debitum pronuntiamus: hoc ſtipulata eſt Dei* C *vox: hoc ſpopondit omne, quod naſcitur.* Vbi ſtatim irridet Menandrum quendam Hæreticum, aſſerentem, eo, quem offerebat, Baptiſmo, reddi homines immortales: *Tranſlatus eſt,* inquit, *Henoc, & Helias; nec mors eorum reperta eſt, dilata ſcilicet. Cæterùm morituri reſeruantur, vt Antichriſtum ſanguine ſuo extinguant. Obiit & Ioannes, quem in aduentu Domini remanſurum, fruſtra fuerat ſpes.* Atque ab his, qui immortales videbantur, ducens argumentum, ſubdit: *Vbi ſunt illi, quos Menander ipſe perfudit; quos in Stygem ſuam merſit:* Quaſi diceret: Si illi, qui æternitate digni erant, mortem non euadent: hi qui erãt mille mortibus deuouẽdi qualem immortalitatem conſequuti videbuntur? D Et ſtatim in eos feſtiuiter illudens: *Videat,* inquit, *illos meus Thomas, audiat, contrectet, & credat.* Alludens ſcilicet ad Apoſtolum Thomam, qui tangendo & palpando, Chriſtum Dominum tandem credidit immortalem: ſed hos profectò nunquàm niſi mortales crederet: cùm ineuitabili moriendi legi ſubditos non ignoraret.

Menandri baptiſmus immortalitatem dare fingebatur.

Æternitate dignos mors abripit.

16. *Chriſto Domino non pepercit mors.*

Theod.

Symmach.

Theod.

Eius natiuitas, mors fuit.

Quæ lex adeò rata eſt ac firma, vt non ſolùm ei cæteri homines, ſed etiam Chriſtus Dominus ſubiacuerit. Pſalmum nonum inſcripſit Dauid: *Pro occultis filij.* Theodotio tranſtulit, *De florida ætate filij.* Symmachus: *De morte filij.* Et quod magis mirere, Theodoretus, qui hos citat Tranſlatores: *Concordiſſimè,* inquit, *omnes.* Quæ, obſecro, iſthæc eſt concordia; & non potius pugna longe E maxima? Eadémque eſt ætas florida, ſeu infantia, ſeu natiuitas Chriſti Domini, atque eiuſdem mors? Planè eadem: quia vbi natus eſt, mori incepit. *In laboribus,* inquit, *ſum ego à iuuentute mea.* Pſal. 87. num. 16. In Hebræo eſt: *Expirans ſum à iuuentute mea.* Quaſi vbi primùm reſpirare cœperit, cœperit & expirare.

Vbi quis reſpirare incipit, incipit & expirare.

17.

Feſtiuiſſimè olim Iſaias Chriſti Domini natiuitatem celebrauit: *Egredietur,* inquit, *virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. Vitulus, & leo, & ouis ſimul morabuntur; & puer paruulus minabit eos. Delectabitur infans ab vbere ſuper foramine aſpidis,* &c. Iſa. 11. n. 1. 6. & 8. Quid feſtiuius ad

Verbi infantis natalitium celebrandum? Sed ſtatim prædixit illius mortem. *Et erit*, inquit, *ſepulcrum eius glorioſum*. Ibid. n. 10. Quid eſt hoc, Propheta ſancte? Cur à Genethliaco tranſis in Epicedium? Cur ab incunabulo deſilis in ſepulcrum? Cur à natalitiis cantilenis, funebres in querimonias erumpis? Credo, vt rem, de qua agimus, oſtendat, nullum eſſe inter natiuitatem, mortalitatémque diſcrimen: & quemcunque maternus vterus effudit; eundem proculdubiò, terræ vtero, ſeu ſepulcro recipiendum. Quis ergo ab hac mortis ſententia prouocabit, quam ne ipſe quidem Chriſtus Dominus euaſit? Moriantur, neceſſe eſt, omnes, qui naſcuntur. Immò primùs ad vitam ingreſſus, eſt primus ad mortem curſus. Vnde Dauid: *Ipſe*, inquit, *reget nos in ſæcula*. Pſal. 47. num. 15. Ex Hebræo legi poteſt: *In mortem*: vel, *In iuuentutem*. Ac ſi mors, & iuuentus nihilo diſtinguantur, ſed inter ſe irreuocabili fœdere ſocientur.

Genethliacum cum ſepulcro coniunctum.

Nihil inter natiuitatem, mortalitatémque intereſt.

Primus vitæ ingreſſus, primus ad mortem gradus eſt.

18\. Sed quid immoror in ſingulis mundi incolis, cùm totus mundus ſua mole ruat, ac ſuum in interitum præcipitetur? Quod Diuus Cyprianus tract. contra Demetrianum eleganter expendit, à rebus naturalibus, artificialibus & moralibus deſumens argumentum; omnéſque ſenſim deficere, & omninò tandem exoleſcere demonſtrans: *Scire debes*, inquit, *ſenuiſſe iam mundum; nec illis viribus ſtare, quibus priùs ſteterat; nec vigore & robore eo valere, quo antea præualebat. Hoc etiam nobis tacentibus, & nulla de Scripturis ſanctis, prædictionibúſque diuinis documenta promentibus, mundus ipſe iam loquitur, & occaſum ſui, rerum labentium probatione teſtatur.* A naturalibus igitur mundi defectibus exorſus, *Non hyeme*, inquit, *nutriendis ſeminibus tanta imbrium copia eſt: non frugibus æſtate torrendis, ſolita flagrantia: non ſic verna de temperie ſata læta ſunt: nec adeò arboreis fœtibus autumna fœcunda. Minùs de effoſſis & fatigatis montibus eruũtur marmorum cruſtæ: minùs auri & argenti opes ſuggerunt exhauſta iam metalla & pauperes venæ.*

Mundus ſenſim exoleſcit. D. Cyprian.

Mundus ſua ruina teſtis, & præco. Oſtenditur in naturalibus.

19\. Atque hinc ad artificiales moraléſque defectus breuiter digreſſus: *Decreſcit*, inquit, *in aruis agricola, in mari nauta, miles in caſtris, innocentia in foro, iuſtitia in iudicio, in amicitiis concordia, in artibus peritia, in moribus diſciplina.* Quibus in exemplis latiùs poſſet diuagari. Nam in fabrilibus, vbi Phidias, vbi Parrhaſius, vbi Polycletus, vbi cæteri artifices, quorum niſi viuerent artefacta, certè nomina profunda obliuione obruerentur? In politicis, vbi Cato, vbi Solon, vbi Lycurgus, vbi cæteri legumlatores, qui, cùm bene viuendi leges ſuis populis præſcriberent, tandem naturæ legibus, moriendo, paruerunt? In bellicis vbi Achilles, vbi Hector, vbi Scipio, vbi cæteri bellatores, qui cùm magnos morientium aceruos cædendo ederent; tandem cadendo cumularunt? In Regiis & Imperatoriis, vbi Cæſares, Alexandri, Conſtantini, cæteríque humani Ioues, quos fortuna, quo altiùs euexit, eò natura humiliùs alliſit? In forenſibus, vbi Tullius, Hortenſius, Demoſthenes cæteríque facultatis oratoriæ Mercurij, quos olim fora declamantes ſuſcipiebant; nunc ſepulcra obmuteſcentes admirantur? In poëticis, vbi Pindarus, Homerus, Mantuanus, cæteríque Muſarum Myſtæ & Apollines; olim ad auras more cygnorum modulantes; nunc intra vrnas, reorum inſtar, ingemiſcentes? In philoſophicis, vbi Seneca, Plato, Ariſtoteles, cæteríque ſapientiæ Antiſtites, qui, cùm olim toto orbe philoſophati vagarentur, nunc exiguo in ſepulcro tabefacti includuntur? Denique in ſacris, vbi illa

In artificialibus. In moralibus. In fabrilibus. In politicis. In bellicis. In Regiis & Imperatoriis. In forenſibus. In poëticis. In Philoſophicis. In ſacris.

A Patriarcharum decora, Prophetarum lumina, Eremitarum caſtra, Virginum chori, Martyrum myriades, Sacerdotum prodigia, Præſulum portenta, coniugum temperantia, iuuenum modeſtia, puerorum verecundia, cæteráque virtutum germina, quæ priſcis ſeculis vernarunt, præſentibus aruerunt?

Scilicet, deficiente iam mundo, ſingulæ eius partes pariter deficiunt; tabeſcente, contabeſcunt. Et, vt addit Cyprianus: *Minuatur, neceſſe eſt, quidquid ſine iam proximo, in occidua & in extrema deuergit. Sic Sol in occaſu ſuo radios minùs claro & igneo ſplendore iaculatur: ſic declinante iam curſu, exoletis cornibus, luna tenuatur: & arbor, quæ fuerat antè viridis & fertilis, areſcentibus ramis, fit poſt-* B *modum ſterili ſenectute deformis: & fons, qui exundantibus priùs venis largiter profluebat, ſenectute deficiens vix modico ſudore diſtillat.* Vnde tandem egregio epiphonemate concludit: *Hæc ſententia mundo data eſt, vt omnia orta occidant, & aucta ſeneſcant: vt infirmentur fortia, & magna minuantur, vt cum infirmata & diminuta fuerint, finiantur.* Verùm, ſicut homo inter mundi partes primus eſt; ita inter mundi calamitates non eſt poſtremus. Vnde mirum non eſt, quòd ſenes, deficiente iam mundo & emoriente, addit Cyprianus, *Non perinde vt priùs, vigeant auditu aurium, curſu pedum, oculorum acie: & cùm olim vltra octingentos & nongentos annos vita hominum longæua procederet; ex nunc poſſit ad centenarium numerum peruenire.* Quin etiam extremam in humana vita declinationem & immi- C nutionem factam oſtenſurus: *Canos*, inquit, *videmus in pueris; capilli deficiunt, antequàm creſcant; nec ætas in ſenectutem deſinit, ſed incipit à ſenectute. Sic in ortu adhuc ſuo ad finem natiuitas properat. Sic quodcunque nunc naſcitur, mundi ipſius ſenectute degenerat.* 20.

Seneſcente mũdo omnia conſeneſcunt. D. Cypr.

Homo primus in creaturis, non vltimus in ærumnis. D. Cypr. Breuiorem nunc agit vitã, quàm olim.

A ſenio ætatem auſpicatur.

Sed neſcio, quo pacto Cypriano Tertullianus, diſcipulo magiſter aduerſatur. Nam ille, vt diximus, ſentit, mundum in dies deficere, hic indies vigere, vt videre eſt lib. De anima, cap. 30. *Ipſe orbis*, inquit, *in promptu eſt cultior de die, & inſtructior priſtino. Omnia iam peruia, omnia nota. Solitudines famoſas retro, fundi amœniſſimi obliterauerũt; ſyluas arua domuerunt; feras pecora fugauerunt: arenæ ſe-* D *runtur, ſaxa panguntur, paludes eliquantur; tantæ vrbes, quantæ non caſæ quondam. Iam nec inſulæ horrent, nec ſcopuli terrent: vbique populus, vbique Reſpublica, vbique vita: ſummum teſtimonium frequentiæ humanæ.* Sic ille. Nihilominùs ex hoc etiam principio parem cum Cypriano concluſionem deducit: dum ex vbertate naſcendi, neceſſitatem moriendi concludit: quaſi vbi magna ſeges eſt, ibi magna meſſis ſit: & vbi genus humanum, tanquàm nemus incæduum vberiùs ſylueſcit; ibi planè oporteat; vt meſſoria mortis falce liberiùs detondeatur, ne mundus ſub tanta hominum multitudine gemat & fatiſcat: *Oneroſi*, inquit, *ſumus mundo; vix nobis elementa ſufficiunt, & neceſſitates arctiores, & querelæ apud omnes, dum iam nos natura* E *non ſuſtinet. Reuerà lues, & fames, & bella, & voragines ciuitatum pro remedio deputanda, tanquàm tonſura inſoleſcentis generis humani.* Nam, ſicut in vite clauiculi erumpentes citò amputantur, ne inutiliter grauent: ita in mundo ſubnaſcentes homines celeriter demetuntur, ne grauiter vexent. Vnde homines olim in tanta generis humani paucitate diutiùs viuere permittebantur: nunc in tanta multitudine ad anguſtiores vitæ terminos compelluntur. 21.

Ex vbertate naſcendi, neceſſitas moriendi concluditur. Tert.

Vbi magna ſeges, ibi & magna meſſis.

Humani generis luxuriẽ vt mors depaſcat, neceſſe eſt.

Non negat igitur Tertull. multiplices in mundo mutationes: immò concedit lib. De Pallio, c. 2. 22. *Tert.*

vbi

Mundus vt alter Protheus verſiformis. vbi totum mundum appellat *verſiformem*, propter diuerſas formas, in quas ſingulis annis, immò menſibus, diebus & horis, tanquam Protheus ſe conuertit, *Quod*, inquit, *clauſis, vel in totum, Homericis oculis liquet.* *Hoc vel ipſi caci intuentur.* Hoc eſt, vel ipſi cæci, qualis fuit Homerus, has mutationes ſentiunt, experiuntur, & quodammodo intuentur, quæ nobis hanc vitam proculdubiò mutandam eſſe præſagiunt, & augurantur. *Mutatur calum.* Igitur orſus à cælo, quod immutabilius videbatur: *Dies*, inquit, *& nox inuicem vertunt: Sol ſtationibus annuis, Luna modulationibus menſtruis variat; ſyderum diſtincta confuſio interdum deiicit quid, interdum reſuſcitat: cæli ambitus nunc ſub dio ſplendidus, nunc nubilo ſordidus.* Et ſtatim ad mare digreſſus: *Mors.* *Mari*, inquit, *fides infamis; dũ & de fluſtris* (hoc eſt, paruis fluctibus) *temperatur, & exteplò de decumanis inquietatur.* Hinc randem ad terram veniens: *Terra.* *Sic & terram*, inquit, *ſi recenſeas, temporatim veſtiri amantem, propè ſis eandem negare, memor viridem, cùm conſpicis flauam, mox viſurus & canam.* Nam primo vere iuueniliter quodammodo vireſcit: adulta æſtate caneſcit ſeniliter, vel ſui præſaga interitus palleſcit: tandem vertente autumno, dum arua incenduntur, & ſuis cineribus replentur, ſuam quodammodo in mortem reſoluta cineteſcit. In quibus mutationibus, & aliis, quas eleganter proſequitur, quid aliud, quàm extrema illa vitæ in mortem commutatio adumbratur, nobiſque perpetuò ob oculos exhibetur, ne quando mors de memoria elabatur, cuius ſemper expreſſa ſigna oculis ingeruntur? Sed de hac re ſequenti ſect. iterum plura.

SECTIO II.

Mortis incertitudo, ſi moriendi tempus attendatur.

1\. *Mors incautos repentina opprimit.* HVius rei veritas minùs clara eſt in Heli, quàm in eius filiis ac nuru. Nam ille quidem mali præſagus, ſuas ſibi ac ſuis mortes & ſtrages augurabatur: vt in Litera num. 13. aduertimus. Hi tamen, quando ſibi tiaras pontificias, celebres de hoſtibus triumphos, longam poſterorum ſeriem promittebant, nihil prorſus de morte cogitantes, ſubita morte præoccupati corruerunt. Item nurus, cùm ex felici partu, non tam filium, quàm ipſam ſibi felicitatem naſcituram ſperabat; non tam filium ſibi peperit, quàm extremam mortis calamitatem. Hæc eſt mortis conditio, vt cùm longiſſimè abeſſe creditur, repentina in incautos inuehatur. Quod paucis illuſtro.

2\. *Non reſpicitur mors, cùm venit.* D.Hier. Dauid, *Non eſt*, inquit, *reſpectus morti eorum.* Pſalm. 71. num. 4. Quaſi diceret: Non reſpicitur mors eorum; ſeu non reſpiciunt homines mortem venientem; ita clandeſtina obrepit: ſeu, vt tranſtulit D. Hieronymus ex Hebræo: *Non cogitant homines mortem ſuam.* Quare cùm ne in mentem quidem illis venit, ſubitò ante oculos obuerſatur. Celebris eſt illa Dei ſententia in primum parentem: *In ſudore vultus tui veſceris pane tuo, donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es.* Gen. 3. n. 19. Vbi nullum certum tempus reuerſionis præſcribitur: vt omnibus incognitum relinquatur. Rupert. *Mortis incertitudo hominem ſollicitum reddat.* Sic Rupert. lib. 3. in Gen. c. 25. *Mortis*, inquit, *diem, vel horam homini incognitam eſſe voluit, vt dũ neſcitur quando ſit, quæ ſine dubio futura eſt, ſemper ſollicitum reddat, ſemperque ſuſpectũ ſuperbire non ſinat. Dixit enim indefinitè: Donec reuertaris, &c. & non dixit vſque ad tot annos, vel tot dies, quibus*

A *tranſactis reuerteris in terram. Ita ergo viuere hominem voluit, quaſi altera die iudicandum; & rationem de propriis factis redditurum.* Quam mortis incertitudinem primo parenti Dominus iniecit, ne quis filiorum certum aliquod viuendi ſpatium ſibi promittere auderet.

3\. *Dies iudicij incognitus, vt ſemper timeatur.* Eandem ob cauſam voluit Deus, vt dies vniuerſalis iudicij venturus, certò præſciatur: quando autem venturus, prorſus ignoretur: *De die autem illo*, inquit, *nemo ſcit, neque Angeli in cælo, neque Filius, niſi Pater.* Marc. 13. num. 32. Hoc eſt, diem extremi iudicij nemo ſcit, tanquàm fons & principium totius Sapientiæ, niſi Pater, qui ſicut eſſentiam, ita & ſapientiam Filio communicauit: *Pater totius ſapientia fons.* vnde Filius non hoc modo ſcit, quamuis alioqui non ignoret. Vel neque Filius ſcit eo titulo, quòd B homo eſt, quamuis aliàs etiam, vt homo, neſcire non poſſit. De quibus, aliiſque interpretandi modis Salmeron, Maldonatus, & Barrad. copiosè diſſerentes conſulantur. Sed, cur ille dies tam procul ab hominum cognitione relegatur? Reſpondet Tertull. lib. De anima, cap. 33. *Vt pendula*, inquit, *expectatione ſollicitudo fidei probetur, ſemper diem obſeruans, dum ſemper ignorat; quotidie timens, quod quotidie ſperat.* Quæ ratio pariter procedit in die particularis iudicij, ſeu in die mortis. Idem enim eſt in vtroque periculum. Nam, vt loquitur D. Auguſt. epiſt. 80. ad Heſychium: *In quo quenque inuenerit ſuus nouiſſimus dies, in hoc eum comprehendet mundi nouiſſimus dies: quoniam quales in die iſto* C *quiſque moritur, talis in die illo iudicabitur.* Mortis igitur diem ſinguli homines venturum certiſſimè præſciunt: ſed quando venturum penitùs ignorant, vt ſemper timeant mortem, quæ ſemper impendeat; & nunquàm ſecuri de illius aduentu reddantur, quem ſingulis horis, vel momentis præſtolentur.

Salmer. Maldon. Barrad. Tertull.

Idem in morte, & in particulari indicio periculũ. D. Auguſt.

4\. Caiet. *Mors reti comparatur.* De Abinadab Rege Syriæ dixit olim Propheta ad Achab; *Quia dimiſiſti virvm dignum morte de manu tua; erit anima tua pro anima eius.* 3. Reg. 20. num. 42. Caietanus tranſtulit ex Hebræo: *Quia dimiſiſti virum retis mei.* Quaſi homines etiam dũ viuunt, iam ſub mortis poteſtate incluſi teneantur, tanquàm piſces ſub reti. Et quemadmodum piſces iam inducti in ſagenam, adhuc ſuum periD culum non ſentiunt, niſi cùm ſubitò extrahuntur: ita homines iam ad mortem deſtinati, adhuc ſuam mortem non præuideãt, niſi cùm ab illa nihil tale cogitantes occupantur. Eadem ſimilitudine vſus eſt & Sapiens: *Neſcit*, inquit, *homo finem ſuum, ſed ſicut piſces capiuntur hamo, & ſicut aues laqueo comprehenduntur; ſic capiuntur homines in tempore malo, cum eis extemplò ſuperuenerit.* Eccleſ. 9. num. 12. D. Hieron. legit, *ſicut piſces capiuntur retiaculo*, vt prædicta ſimilitudine rem illuſtret. Sed non minùs aptè ponitur in vulgata, *hamus*: nam, ſicut piſces ſub fallaci eſca hamum; ita homines ſub inſidiatrice voluptate mortem deuorant. Hamo igitur, & reti mors expiſcatur, dum intus & foris, hoc eſt, & per internos morbos, & E per externos caſus, inſidias molitur.

D.Hieron. *Sub voluptatibus mors hominibus inſidiatur.*

5\. *Sortis nomine mors ſignificatur.* Euripid. Tul. Sortis nomine ſignificauit regius Vates ipſam mortem; *In manibus*, inquit, *tuis ſortes meæ.* Pſal. 30. num. 16. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt: *Termini vitæ meæ.* Quia ſicut nihil eſt ſorte incertius (quã proinde Euripides, *Fortunæ filiam*; & Tullius, *Fortunæ iudicium*, appellarunt) ita nihil & morte incertius inuenitur. Hinc illud Chriſti Domini: *Non venit Regnum Dei cum obſeruatione.* Luc. 17. num. 20. Sunt, qui primum, vel ſecundum Chriſti Domini Aduentum, Regni nomine interpretentur. Sed cùm vterque Aduentus ex multis ſignis ac

ac miraculis præeuntibus facilè poſſit obſeruari: non immeritò alij ſtatum futuræ vitæ,quem moriendo ingredimur, Regni nomine interpretantur. Hic enim ſine obſeruatione venit; quia ſæpiſſimè adeſt,cùm minimè cogitatur.Quod Chriſtus Dominus non ſemel clariſſimè expreſſit. *Vigilate, quia neſcitis, qua hora Dominus veſter venturus ſit.* Matth.24.n.42.Et iterum: *Vigilate, quia neſcitis diem, neque horam.* Matth. 25. num. 13. Rurſum: *Videte, vigilate, & orate: neſcitis enim quando tempus ſit.* Marc. 13. num. 33. Et paulò pòſt: *Vigilate ergo: neſcitis enim quando Dominus domus veniat: ſero, an media nocte, an galli cantu, an mane.* Ibidem, num. 35. Nec his prædictionibus contentus,alias adhibet: *Eſtote parati; quia qua hora non putatis,Filius hominis veniet.* Luc.12. num.40. Item alibi: *Attendite autem vobis,ne fortè ſuperueniat in vos repentina dies illa:tanquàm laqueus enim ſuperueniet,* &c. Luc.21. num.34. Cur autem huius horæ incertitudinem tam frequenter inculcat, niſi vt ſemper timeatur? Sic D.Gregor. hom.13. in Euangel. *Horam,*inquit,*vltimam Dominus noſter idcircò voluit nobis eſſe incognitam, vt ſemper poſſit eſſe ſuſpecta: vt dum illam præuidere non poſſumus, ad illam ſine intermiſſione præparemur.*

Futura vitæ ſtatus, regnũ, quod aduenit, quin ſentiatur.

Magna de mortis die ignoratio.

D.Greg.

Mors ſine intermiſſione timenda.

6\. Mirum eſt illud mortis artificium, ſeu ſtratagema, de quo Ieremias cap.9. num. 21. *Aſcendit,* inquit, *mors per feneſtras noſtras, ingreſſa eſt domos noſtras diſperdere paruulos deforis, iuuenes de plateis.* In quibus verbis plura ſunt inquirenda. Primum,cur non per ianuas, ſed per feneſtras aſcendere dicatur? Reſpondeo, vt opprimat magis incautos.Cùm enim homines magis ſibi timeant ab ingreſſu hoſtiũ per ianuas, quàm ab inuolatu per feneſtras;magis in ianuis,quàm in feneſtris obſerandis occupantur. Quid ergo mors? Relictis ianuis,quas ſcit diligenter obſeratas, enititur ad feneſtras, quas ſcit negligentiùs cuſtoditas: vt vbi minùs timoris inuenit, ibi plus furoris impendat; & illac exitium machinetur, quâ nullum ſubeſſe periculum exiſtimatur. Secundum, cur ingreſſa domos,in eos, qui foris,& in plateis verſantur, ſua tela eiaculetur? Credo, vt in magis ſecuros irruat, & minùs cautos adoriatur. Nam, qui vident mortem intrò in alienam domum penetraſſe; foris de ſua ſibi ſecuritate blandiuntur: dum ergo putant aliò abiiſſe, cum ſuo malo ſentiunt, eodem remigraſſe. Nam idcircò receſſum ſimulauerat, vt repentina inſiliret; atque adeò nemo ex illius manibus fuga elaberetur.Tertium, cur dicatur non in viros ac ſenes;ſed in paruulos ac iuuenes ſua iacula intorquere? Non dubito, quia hi ſibi videntur à mortis iaculis tutiores.Neque ſibi perſuadent,fore vt in hoc vitæ curriculo metæ ſimul cum carceribus coniungantur. Sua igitur de ſpe decidunt incauti, & cùm primùm ætatis virorem induunt,in extremum mortis horrorem prolabuntur.

Mortis ſtratagemata, ad incautos opprimendos.

Primum.

Secundum.

Tertium.

7\. Appellatur mors in ſacris Literis, modò fur, modò pirata. Fur quidem, Apocalyp.3. num. 3. *Veniam ad te tanquàm fur:& neſcies, qua hora veniam ad te.* Pirata verò, Iob 9.n.26. *Dies mei pertranſierunt quaſi naues poma portantes:*ſeu, vt eſt in Hebræo, *Quaſi naues piratæ.* Quid morti cum fure? Quid cum pirata? Dices, non parùm. Quia ſicut hic mari,ille terra, ſuas rapinas exercent:ita mors omnibus locis in hominum ſtrages debacchatur. Rectè quidem. Sed vlteriùs addo: quia ſicut fur in improuidos viatores è latebris & inſidiis erumpit;& dormientes patresfamilias per inuias quaſdam vias, arcanóſque aditus inuadit: ita mors, quos magis quietos & ſecuros eſſe videt, ſubitam præcipitat in ruinam,iuxta illud Apoſtoli: *Dies Domini ſicut fur in nocte, ita veniet. Cum enim dixerint:Pax,& ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus.* 1. Theſſal. 5. num. 2. & 3. Rurſus, ſicut pirata mille ſimulat excurſus ac receſſus,vt in incautas naues repentinus inuehatur; & occultos ſe colligit in ſinus, vt ſecurè ingreſſus ſubitò deprædetur: ita mors inſidioſa captat, vt capiat deſidioſos.

Mors furi,& piratæ ſimilis.

Omnibus locis ſtrages edit.

Captat, vt capiat.

8\. Quid eſt, quod Dauid grauiter læſus à Ioab; ſemper tamen ab eius punitione abſtinuit, eámque filio ſuo Salomoni exercendam delegauit? *Tu,*inquit,*noſti,quæ fecerit mihi Ioab,* &c. *Non deduces canitiem eius pacificè ad inferos.* 3. Reg. 2. n.5. & 6. Mitto alias rationes ſuis locis reponendas;interim hanc adhibeo præſenti accommodatam.Ioab,dum vixit ſub Dauide,ſtrenuiſſimo bellatore, & ſeueriſſimo punitore; ſuorum ſcelerum conſcius mortem ſibi debitam formidabat:tranſlatus verò ad Salomonem Regem pacificum timere deſiit, ratus ſe non eſſe laceſſendum ab eo Rege, qui ſuis quoque hoſtibus indulgeret; neque timendas eſſe domeſticas vindictas,vbi etiam externæ pugnæ remitterentur.Quid ergo Dauid? Prudentiſſimè ſtatuit, vt parceretur viro de ſua morte ſollicito:eidem tamen iam quieto ac ſecuro mors infligeretur. Nec immeritò. Vt nouerit vniuerſa hominum poſteritas, hanc mortis conditionem, quæ ſollicitos præterit, ſecuros opprimit. Meruit quidem Ioab tale ſupplicium, dum clariſſimos duces,Abner,2.Reg.3. n. 27. & Amaſam.2.Reg.20. num.10. per fraudem & dolum in pace interfecit. Æquum enim eſt,vt qui pacis leges cruentat, à Rege pacifico cruentetur; & qui incautos occidit, incautus & ipſe occidatur.

Ioab non à Dauide, ſed à Salomone occiditur, vt incautior occidatur.

Mors præterit ſollicitos, ſecuros prædatur.

Pœna culpæ reſpondet.

9\. Age verò, quis locus eſſe poteſt tam munitus ac vitalis, quæ ætas tam firma & vegeta, quæ dignitas tam ſplendida & auguſta, quibus mors non timeatur? Nullam plagam Tyburtina ſalubriorem veteres Romani crediderunt: ea tamen cùm mors ſæuit,nihilò diſtinguitur ab Inſula Sardinia, cuius cælum maximè lethale perhibetur. Vnde eſt illud Epigrammatographi lib.4.

Nullo fata loco poſſis excludere; cùm mors
Venerit, in medio Tybure Sardinia eſt.

De Iezabele olim prædixit Helias:*Canes comedent Iezabel in agro Ieſraël.* 3. Reg.21. num. 23. Cur potiùs in illo agro,quàm in alio quouis laceratur à canibus, ac deuoratur? Reſpondet Abulenſis: quia illic erat hortus amœniſſimus, quo Regina maximè delectabatur. Vides, vt genialis locus, tandem feralis efficitur? Et vbi anima iucundiſſimè trahitur,ibi miſerrimè exhalatur?Et vbi voluptatis aucupia captantur, ibi mortis iacula infliguntur?Ita plane,ita eſt. Nullo mors à loco,nullo à veſtibulo arcetur.

Mors omni loco, ætati & dignitati adeſt importuna.

Inter ſalubres plagas graſſatur.

Mart.

Genialibus locis non excluditur.

Abul.

10\. Quæ domus contra mortis inſultus diligentiùs clauſa,& firmiùs munita eſſe poteſt,quàm domus conuiuij?vt patet,tum ex etymo nominis; conuiuium enim à conſortio viuendi dicitur;quaſi inde omne ius moriendi exterminetur:tum etiam,quia Scriptura mortem, & menſam, ſeu funebrem luctum & conuiuale gaudium, tanquàm res maximè oppoſitas & contrarias commemorat dicens. *Melius eſt ire ad domum luctus, quàm ad domum conuiuij.* Eccleſiaſtæ 7. num.3. Et nihilominùs in hanc domum ius tenax iuris mors irruit & irrumpit. Vnde Ægyptij Reges ferculorum miſſus à caluaria inchoabant, & caluaria abſoluebant:hoc primum ferculum, hoc poſtremum: quandiu alias inferebat & referebat dapes turba clientiũ;

Irrumpit in conuiuia.

Caluaria, primum & poſtremum Ægyptiorum Regum ferculum.

hoc

hoc ſemper in menſa ferculum perſiſtebat, quod inter epulandi lætitiam, moriendi memoriam conſeruabat. Sic primi parentes, vbi eſcam, ibi mortem deuorarunt, Domino comminante: *In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.* Gen. 2. num. 17. Splendidum conuiuium inſtruxerat Abſalon: ſed cùm menſa caleret mero, effuſo Ammonis ſanguine ſubitò redundauit; & inter conuiuantium æſtus, morientis artus diriguerunt. 2. Reg. 13. num. 28.

Primi parentes cum eſca mortem deuorarunt. Conuiuium Abſalonis fuſo mortis ſanguine redundauit.

11. *Conuiuia Pharaonis, Herodis, filiorum Iobi, & aliorum, verſa in ſepulcra.*

Natalitium conuiuium celebrauit Pharao: ſed antequàm abſolueret, piſtorum principem occidit, Gen. 40. num. 22. ne de conuiuio ſurgeret, antequam ſepulcrum cogitaret. Suum quoque natalem regio conuiuio Herodes decorauit: ſed cùm menſam, amputato Ioannis capite, turpiter inceſtaret, Marc. 6. num. 28. expertus eſt miſer natales epulas in funebres lacrymas deſiiſſe. Epulabantur Iobi filij in domo fratris primogeniti, qui, ſicut potentia & magnificentia cæteris fratribus præſtabat; ita lautius & lætius conuiuium exhibebat: ſed inter gaudia conuiuarum, ecce tibi cadauera mortuorum, ruente domo, & miſerabili ruina omnes inuoluente. Iob 1. num. 19. *Quæ ipſis*, inquit D. Chryſoſtomus hom. 1. in Iobum, *vna eadémque hora, domus, & ſepulcrum, & conuiuium, & tumulus; feſtum, & fletus, facta eſt.* Suos hoſtes inter nuptiales apparatus debacchantes inuaſêre Ionathas & Simon Machabæi; & fercula in vulnera, menſas in vrnas, conuiuia in ſepulcra, epithalamia in epicedia, cantus in planctus tranſtulere. 1. Mach. 9. numer. 40. Vt ſcirent miſeri, à domo conuiuij, quibuſcunque gaudiis reſulret, mortis violentiam non arceri. Feſtiuo, quamuis honeſto conuiuio Simon Machabæus eiúſque filij hilariter indulgebant: ecce tibi Ptolomæus doloſa & clandeſtina irruptione incautos aggreditur & obtruncat. 1. Mach. 16. num. 16. Ita factum, vt ſuauitas conuiuij, mortis acerbitate miſceretur.

D. Chryſ.

12. *Mors inter conuiuia non infrequens.*

Rem nouam & inſolentem ſibi videbantur quidam ad Chriſtum Dominum deferre: nempe, quoſdam Galilæos inter ſacrificandum, ſeu potiùs inter conuiuandum à Pilato interfectos. *Quorum ſanguinem*, inquiunt, *Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum.* Luc. 13. n. 1. Quaſi dicerent: Noua planè res, & monſtri, ac portenti ſimilis, vt in domo conuiuij, vbi vita indulgentiſſimè curatur, mors intempeſtiuè propinetur. Nec aliorſum tam inſuetum & inauditum euentũ referebant, quàm in exaggeratam conuiuantium malitiam, dignam profectò, quæ tam noua & inuſitata cæde puniretur. Quid verò Chriſtus Dominus? *Putatis*, inquit, *quod hi Galilæi præ omnibus Galilæis peccatores fuerint; quia talia paſſi ſunt? Non dico vobis. Sed, ſi pœnitentiam non egeritis; omnes ſimiliter peribitis.* Ibid. num. 2. & 3. Vbi in primis cauet, ne propter cædes diuinitùs inflictas, temeraria de cæſorum culpis ſuſpicio habeatur. *Iudicia* enim Dei *abyſſus multa.* Pſalm. 35. num. 7. Qui aliquando ſontes impunè tranſilit, & vehementer inſilit in inſontes. Deinde eorum admirationem minuit; oſtendens, nouum non eſſe, toxica inter pocula propinari; & lethales potiones inter conuiuales delicias hauriri; & in æſtu gaudiorum, triſtes morientium planctus commoueri. Quod ſtatim confirmat exemplo Iudæorum, quos prædicit, niſi à ſuis ſceleribus reſipiſcant, inter paſchalia ſacrificia, & genialia conuiuia, à Romanis ſubitò irruentibus occidendos. Quaſi diceret: Ne admiremini Galilæos inter epulas interfectos: conuiuium enim, ſtadium quoddam eſt, vbi mors dę-

A præliatur, incautos opprimit, lætos occidit, fercula funeribus coniungit. Idem vos caſus manebit; cùm feſtiuiſſima celebrabitis conuiuia, repentino interitu opprimendos.

Itaque, ne domus quidem conuiuij à mortis tyrannide immunis eſt; in ipſa quoque lætitiæ pocula mortis venena ſuffunduntur. Vnde D. Ambroſius lib. De Helia & ieiunio, cap. 14. *Rogas*, inquit, *ad iucunditatem; cogis ad mortem. Inuitas ad prandium; efferre vis ad ſepulcrum. Cibos promittis; tormenta irrogas. Vina prætendis; venena ſuffundis.* Hinc illa prophetica comminatio: *Væ qui dormitis in lectis eburneis, & laſciuitis in ſtratis veſtris: qui comeditis agnum de grege, & vitulos de medio armenti, &c.* Amos 6. n. 4. Et ſtatim: *Nunc* B *migrabunt in capite tranſmigrantium, & auferetur factio laſciuientium.* Ibidem, n. 7. Migrabunt, inquam, non modò in Babylonicam captiuitatem, ſed etiam in æternam ſeruitutem: nec ſolum de regno, ſed etiam de vita, in ſempiternam mortem auferentur. Vnde D. Bernard. De diuerſis, ſerm. 19. qui eſt de illis verbis: *Non eſt regnum Dei, eſca, & potus.* Rom. 14. num. 17. propheticum locum expendens: *O delicate*, inquit, *qui deliciis & diuitiis circunfuſus atque confuſus confuſionem expectas, & mortem: non eſt regnum Dei, eſca & potus; non purpura & byſſus: quia diues ille vtroque circunfluus, in puncto ad inferna deſcendit.*

13. *Lætitia pocula mortis veneno miſcentur.*

D. Ambr.

D. Bern.

Quare inter conuiuantium lectiſternia, ſua C mors erigit cenotaphia: & qui tutos ſe putant, ſepulcris includit. Non ſine myſterio Michol, cùm fugientem à morte Dauidem in domum recepit, vt eum ab omni periculo ſecurum præſtaret: *Tulit ſtatuam, & poſuit eam ſuper lectum, & pellem piloſam caprarum poſuit ad caput eius, & operuit eam veſtimentis.* 1. Reg. 19. num. 13. Hæc omnia operimenta, ſub quibus Michol Dauidem occultauit, Theod. q. 48. ad eum locum, & D. Hieronymus in epiſt. 130. ad Marcellam, ſub finem, iuxta Græcum, vocant, *cenotaphia*, hoc eſt, inania ſepulcra. Vt planè ſignificaretur Dauid, etiam cùm à morte maximè ſecurus & immunis videbatur; non ſolùm morti ſubditus, ſed etiam ſub tumulo reconditus fuiſſe. Quis ergo locus D tam inuius, tam inacceſſus, in quem ſe mors non ingerat importuna, & in quem ſe violenta non infundat?

14. *Ferales apparatus inter conuiuales.*

Theod. D. Hieron. *Cùm quis à morte videtur immunis, tunc morti ſubditus inuenitur.*

Sed quæ ætas tam florida, tam ſtrenua eſſe poteſt, vt ſe à morte inexpugnabilem glorietur; cum etiam iuuenilis, quæ ab ea longiùs abeſſe creditur, morti ſubiiciatur? Feſtiuiſſimè cecinit Sponſus: *Flores apparuerunt in terra noſtra.* Sed ſtatim mœſtiſſimè ingemuit: *Tempus putationis aduenit.* Cant. 2. num. 12. quia hi humanæ vitæ floſculi vix apparent, cùm iam diſparent, & erumpere geſtientes, ſubitò amputantur. Ad Babylonem Vates: *Deſcende*, inquit, *ſede in puluere, virgo filia Babylon, ſede in terra.* Iſai. 47. num. 1. Virginem, & filiam appellat, inquit D. Hieronymus, quia *vir-* E *guncnlam, ac puellam ſe eſſe iactabat.* Et nihilominùs in puluere ſedere iubetur, & in terra: vt in virginea ac puellari ætate, quamuis maximè immatura ad moriendum videatur, interitura ſignificetur. In deſerto olim Deus, inquit Dauid, *Occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit.* Pſal. 77. num. 31. Ex Hebræo legi poteſt: *Et iuuenes*, ſeu, *robuſtos*, ſeu, *ſtrenuos*, *Iſrael impediuit*, hoc eſt, proſtrauit & obtruncauit. Quaſi in pinguiores ac iuniores prior & vehementior mors inueheretur.

15. *Iuuenilis ætas morti obnoxia.*

D. Hier.

Memento, inquit Sapiens, *Creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ.* Eccleſiaſtæ 12. num. 1. Cur ſolius meminit iuuentutis? An memoria Creatoris in

16. *Mortis recordatio in iuuentute.*

diebus

diebus ſenectutis deponenda? Abſit. Iuuentutis ergo, inquit, quia mors ita præuolat, vt alias ſæpiſſimè ætates anteuertat: in quas, ſi memoria Creatoris differatur, prorſus auferetur. Neque hanc mortis intempeſtiuam celeritatem ipſi ignorant peccatores, dicentes: *Vtamur creatura, tanquam in iuuentute, celeriter.* Sap.2.n.6. Vbi aduerbium, *celeriter*, iunge cum verbo, *vtamur*. Quaſi dicant: vtamur celeriter: ne, ſi temporarias delicias abſque magna celeritate præripiant, morte interueniente præoccupentur. Quibus illi quoque aſſentiuntur, qui apud Iſaiam c.22.num.13. dicebant; *Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur.* Vbi vitam non in longius tempus, quàm in craſtinum ſibi propagandam exiſtimabant: tantam mortis celeritatem quotidianis docti experimentis præuidebant. Quamuis eorum extremam ſtultitiam, ſeu inſaniam quis non videt? qui cùm de mortis vicinitate rectiſſimè ſentirent; tamen de præparatione ad mortem ſtultiſſimè iudicabant: Et dicturi conſultiùs: *Ieiunemus, & lacrymemur: cras enim moriemur:* ſtolidiſſimè dicebant: *Comedamus & bibamus: cras enim moriemur.* Verè, vt notat Clemens Alexand. lib.2. pædag c.1. non modò in craſtinum morituri; ſed iam hodie mortui & ſepulti.

Intempeſtiuam mortis celeritatem peccatores agnoſcunt.

Clem. Alex.

17\. Moriturus Iacobus filium ſuum Ioſephum ſic affatur: *Mortua eſt Rachel in terra Chanaan, in ipſo itinere, eratque vernum tempus, & ingrediebar Ephratam, & ſepeliui eam iuxta viam Ephratæ.* Gen.48.num.7. Dubitant interpretes, quorſum talis admonitio eò temporis ac loci pertinuerit. Sed, vt alias interpretationes præteream, hãc ſubiicio. Voluit bonus pater filium ſuum de mortis incertitudine admonere. Quaſi diceret: Ne, quæſo, ô Ioſeph, annis iuuenilibus deluſus longam patris tui vitam tibi promittas: ſed breuiſſimam matris tuæ reformida. Nam, quamuis ego, caneſcente iam ætate, ex hac vita decedo: tamen Rachel, non niſi efflореſcente, deceſſit. Mortua enim in primis eſt in itinere, cùm felicitatem optaret, non occuparet: verno tempore, cùm videret flores, non obtineret fructus: iuxta Ephratam, hoc eſt, frugiferam, non in Ephrata, cùm ad rerum omnium abundantiam tenderet, non perueniret. Ne igitur ſis propter patris felicitatem ſecurus; ſed propter matris calamitatem ſollicitus: hanc time, illam tibi ne ſpondeas.

Rachelis mors proponitur Ioſepho, vt ſuæ incertitudinem timeat.

Non tantùm ſenum, ſed etiam iuuenum denſantur funera.

18\. Sic & Dauid: *Apprehendite*, inquit, *diſciplinam, ne quando iraſcatur Dominus, & pereatis de via iuſta.* Pſal.2.n.12. Iuxta fontem pro illa præpoſitione, *De*, reponi poteſt præpoſitio, *In*: Ne pereatis *in via*. Quaſi diceret: Ne putetis totam viam temporalium bonorum vobis eſſe decurrendam, perueniendumque ad faſtigium humanæ felicitatis: nam ſæpè in ipſa via, & in ipſo ætatis flore humanæ ſpes franguntur & corruunt, antequàm optatum portum tenere potuerint. Clariùs idem Pſaltes, *Priuſquam*, inquit, *intelligerent ſpinæ veſtræ rhamnum, ſicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos.* Pſal.57.n.10. Quorum verborum metaphoras, pleno ac germano ſenſui reſtituit Paraphraſtes: *Priuſquam*, inquit, *impij teneri dureſcant, dum adhuc ſunt ſicut herba; tempeſtate, & turbine deſtrues eos.* Vbi vides, ſicut tempeſtas violentior irruit in ſurculos, tenerόſque calyculos & clauiculos, quàm in truncos, & annoſas quercus & cedros: ita mortem grauiores ac miſerabiliores edere ſtrages in iuuenibus, quàm in ſenibus: hos enim ſæpè prætèrit, in illos acrior impingit.

Mors in via, hoc eſt, in bonorum temporalium curſu.

Humanæ felicitatis ſpes mors deludit.

In iuuenes acrior ſæuit.

19\. At, quæ humana dignitas ſic attollit caput, vt illud mortis imperio nón ſubmittat? Adſint illi, vt appellat Comicus, *humani Ioues*: ſeu, vt loquitur Dauid, *Dij, & filij excelſi omnes.* Pſalm.81. n.6. Nónne & ipſi ſicut homines moriuntur? Illuſtre eſt illud de Rege Tyri elogium: *In delicijs Paradiſi Dei fuiſti: omnis lapis pretioſus operimentum tuum, ſardius, topazius, & iaſpis, chryſolithus, & onyx, & beryllus, & ſapphirus, & carbunculus, & ſmaragdus: aurum opus decoris tui* Ezech.28.n.13. Vbi à delicijs Paradiſi, & a veſtibus, auro, gemmiſque crepantibus, excellens huius Principis maieſtas declaratur. Sed ſtatim additur: *Et foramina tua, in die qua conditus es, præparata ſunt.* Quæ verba, cùm aliter ab aliis vertantur, & explicentur; congruenter tamẽ præſenti inſtituto a Chaldæo Paraphraſte transferuntur: *Verùm*, inquit, *non conſideraſti cadauer tuum, quòd factus ſis concauitatibus, & foraminibus, quæ ſunt tibi neceſſaria.* Vbi corpus Regis etiam viuentis cadauer dicitur: quòd adeò ſit miſerum, vt nihilò à cadauere diſtingui videatur. Nam, ſicut cadauer paulatim contabeſcit, & in vermes ac putredinem fatiſcit: ita Regis corpus etiam viuum, quamuis ſericis veſtibus ornatum, & aureis monilibus amictum, & pretioſis gemmis coopertum, & ſuauiſſimis vnguentis delibutum; tamen inſtar cuiuſdam ſpurciſſimæ ſentinæ, ſeu cloacæ, excrementitiam ſoluitur in tabem, & in teterrimã ſordium congluuiem variis ſuis meatibus liqueſcit. Hanc igitur ſui corporis, ſeu potius cadaueris miſeriam, ſi Rex Tyri prudens cogitaret; tantam in ſuperbiam imprudens nequaquàm erigeretur.

In ſuprema dignitatis ſtatu ſæuit & graſſatur.

Regibus ſuperba inſultat.

Regis corpus adhuc viuentis cadauer dicitur.

20\. De Principe loquutus Dauid: *Exibit*, inquit, *ſpiritus eius, & reuertetur in terram ſuam.* Pſ.145. n.4. Propriam illius terram appellat, non oppida, non vrbes, non Regna, quibus viuens imperabat, ſed tumulum, puluerem, ac cineres, in quos moriens diſſoluetur: hæc enim eſt propria Regum poſſeſſio; illa prior aliena. Laudabilis illa fuit veterum Imperatorum conſuetudo, de qua agitur in Vita ſancti Ioannis, cognomento, Eleemoſynarij; quæ inter Vitas Patrum à Diuo Hieronymo, aliiſque Auctoribus ſcriptas circumfertur. Nam, cùm quis ad imperatoriam dignitatem euectus primùm coronabatur; ſtatim illi proponebantur quatuor, vel quinque marmorum ac diuerſicolorum lapidum genera, vt eligeret, ex quibus vellet ſibi ſepulcrum fabricari. Ne, ſcilicet, ſolio & corona ſuperbus, vrnam ac tumulum, in quem tandem etiam Reges includuntur, obliuiſceretur. Quem morem refert etiam Lyranus in morali expoſitione illorum verborum: *Homo in cinerem reuertetur.* Iob 14. n.15. Sed Ioannes ille Eleemoſynarius, vt citato loco refertur, imitatus illum morẽ, cùm primùm Alexandrinus Patriarcha declaratus eſt; ſtatim præcepit, ſibi ſepulcrum effici, ſed non perfici: vt in maximis totius anni celebritatibus, publicè admoneretur, imperfectum eſſe eius ſepulcrum: quare citò perfici imperaret. Quem ritum optimus Pontifex inſtituit, vt etiam in magno apparatu recordaretur, ſe aliquando moriturum, & anniuerſariæ celebritatis gaudia mortis recordatione, vel penitùs reſtingueret, vel magna ex parte temperaret.

Regna, aliena: tumulus, propria Regum poſſeſſio.

D.Hier.

Laudabilis in creando Imperatore conſuetudo.

Gaudia, mortis recordatione temperanda.

21\. Non latuit hæc veritas ſtrenuiſſimum ducem Simonem Machabæum, qui, vt eſt in hiſtoria: *Ædificauit ſuper ſepulcrum patris ſui & fratrum ſuorum, ædificium altum viſu, & circumpoſuit columnas magnas: & ſuper columnas arma ad memoriã æternam, & iuxta arma naues ſculptas, quæ viderentur ab omnibus nauigantibus mare.* 1.Mach.13.n.27.& 29. Cum regiæ maieſtatis inſignibus naues coniunxit,

Cur in ſepulcro naues ſculpantur.

Strab.
Præterit mundana gloria.

coniunxit, quæ humanæ vitæ fugacitatem portendebant. Vnde veteres Imperarores, teſte Strabone lib. 7. pictis nauibus, pro regiis coronis vtebantur; vt illa imperatoria maieſtas, non firmo ſolo ſtabilita, ſed fluctuante ſolo exagitata oſtenderetur: & ſicur naues quàm ocyſſimè perlabentes nulla ſui in aquis expreſſa veſtigia relinquunt, ità palàm eſſet. Regibus quàm citiſſimè morituris, omnem illorum memoriam apud homines penitùs abolendam. Situs autem nauium, quas bonus ille dux Simon conſtruxit, talis fuit, *vt viderentur ab omnibus nauigantibus mare.* Nec immeritò. Vt qui in vita feliciter nauigabant; alias atque alias honorum & fauorum curas colligentes; ſubinde reſpicerent illas naues, ad ſepulcrales moles tanquàm ad infelices ſcopulos alliſas; & ex alieno naufragio monerentur, ſibi quoque tandem eſſe in anguſtiſſimo mortis freto naufragandum.

Alieno periculo ſapiendum.

22. *Rex primùm electus ad ſepulcrum remittitur, vt mortis recordetur.*

Prudentiſſimè quidem Samuel, poſtquàm Saülem totius Iſraëlis Principem ac Regem ſalutauit; ad Rachelis tumulum remiſit: *Hoc*, inquit, *tibi ſignum, quia vnxit te Deus in principem: cùm abieris hodie à me, inuenies duos viros iuxta ſepulcrum Rachel*, &c. 1. Reg. 10. n. 1. & 2. Quaſi diceret: Coronã tibi obtuli: ſed tu ad ſepulturam perge. Regnum faſtidies, ſi ſepulcrum mediteris: cui te faſtus regius non eripiet, ſed includet. Vt Dauid ſuum Regnum feliciter auſpicaretur, imperatum à Deo eſt, vt in Hebron ſedem regiam collocaret, 2. Reg. 2. n. 1. & 11. At, cur non potiùs Ieroſolymæ, quæ totius Regni Metropolis erat; vel etiã in vrbe patria Bethlehem: vt natalẽ ſedem regia illuſtraret? Rationem mihi videor aptam ad rem præſentem colligere ex Lyrano: Quia in Hebron ſepulti erãt principales Patriarchæ, Adam & Eua, Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob & Lia. Vbi igitur erant veterum ſepulcra Patriarcharum, ibi voluit Deus, vt regium palatium extrueretur: non ſolùm, vt Dauid imitaretur eorum exempla, ſed etiam vt eorum funera meditaretur.

Lyran.
Mortem Reges continuò meditentur.

23. *Regum præcipuè mortes in Scriptura memorantur.*

Numerantur in Scriptura poſteri Eſaü, quorum alij Reges, alij duces, alij aliis occupationibus dediti fuiſſe referuntur. Quo in loco illud vnum myſterio non vacat, quòd cùm aliorum omnium mortes, qui Reges non fuerunt, taceantur; tamen mortes eorum, qui fuerunt Reges, ſcribantur. Nam, vt Gen. 36. à n. 33. refertur: Regnauit Bela, & mortuus eſt. Regnauit Iobab, & mortuus eſt. Regnauit Huſan, & mortuus eſt. Regnauit Adad, & mortuus eſt. Regnauit Semla, & mortuus eſt. Regnauit Saül, & mortuus eſt. Regnauit Balanan, & mortuus eſt. Pertinax profectò regnantium, & morientium commemoratio. At, cur tacitis aliorum mortibus, ſoli Reges mortui deſcribuntur? Credo, vt ſoli Reges, qui ſibi immortales eſſe videntur, ab hoc errore eximantur. Sciant ergo Reges, ſe, quamuis cæteris omnibus imperent, vni tamen morti parituros: & quamuis viuendi voluptate perfruantur; tamen moriendi neceſſitate non eximendos. Hinc illa veteris legis ceremonia, vt Reges ac Pontifices oleo ſacro vngerentur, vt ad cap. 10. numer. 1. latiùs confirmabo. Hoc autem oleum fieri iubebatur, tum ex aliis aromatibus; tum etiam ex cinnamomo. Exod. 30. n. 23. Non ſine myſterio. Nam cinnamomum, vt ibi Inter. obſeruat, erat *cinericij coloris*: & Pontificum, ac Regum conuerſionem in cineres ſignificabat. Igitur nihil aliud erat initiari Põtifices, & inaugurari Reges, quàm iniecto cinere ſuæ mortalitatis admoneri. Vides, vt nulla ſit humanæ vitæ conditio, in qua mors non timeatur: Sicut igitur nullum viuendi tempus certum eſt: ita omne incertum moriendi. De qua re iterum in ſequentibus.

Regum & Pontificis inunctio, mortis fuit admonitio.

Interlinear.

SECTIO III.

Mors repentina ſummis pariter atque infimis timeatur.

1 *Plurima repentinæ mortis & teſtimonia & exempla.*

MOrtis repentinæ exempla, quæ in præſenti hiſtoria habentur, hinc clariſſimos Principes occupantis, illinc vulgares milites opprimentis, ſatis monent, repentinum eius aduentum ſummis pariter atque infimis formidandum. Qua de re multa & teſtimonia & exempla in medio congeramus. D. Baſilius in orat. De morte, circa medium. *Perpende*, inquit, *obſecro, plurimos violentis periculorum incurſibus eſſe raptos; quibus ne vocem quidem emittere ob mali irruentis atrocitatem permiſſum eſt. Quid igitur expectas tempus, quo incertum eſt, num cogitationum etiam tuarum dominus ſis futurus?* Sic ille. Vbi plura de hac re. Quam D. Ephrem orat. in eos, qui in Chriſto dormierunt, latiùs proſequitur: *Multi*, inquit, *dum multa ſecum ſtatuerent, ad craſtinum non peruenerunt. At ſubitò rapti ſunt, ſicut paſſerculi ab accipitre, & velut agni à lupo, & quaſi captiuus à latrone, nec loqui prorſus valentes, nec teſtamentum condere, neque vocem vllam edere. Alij enim veſpere cubitum ſani concedentes, ad mane non peruenerunt: alij ad menſam accumbentes, expirarunt: alij inter ambulandum & ludendum, repentè ſunt mortui: alij in balneo morientes, idem lauacrum pro epitaphio ac ſepultura habuerunt: alij, dum nuptias celebrarent, in ipſo thalamo nuptiali, ſubitò atque inopinatè abrepti ſunt: & eadem ſibi veſtimenta pro nuptiis pararunt, atque pro funere; ſucceſſeruntque in locum tibicinum, lamentantes; & in locum ſaltantium, atque tripudiantium, lugentes atque plorantes.* Hæc ille.

D. Baſil.
D. Ephrem.
Nihil morti inuium.

2. D. Gregor. *Bona opera ſpe longioris vitæ minimè differenda.*

At verò D. Greg. Nazianzenus orat. 40. in ſanctum Baptiſma, rectè monet, ne quis longioris vitæ ſpe deluſus à ſuſcipiendo ſtatim Baptiſmate remoretur, cùm ſæpè contingat, vt breuiſſimam morulam interponens, à repentina morte per varios caſus debacchãte intercipiatur: *Si hodiernum*, inquit, *diem ſemper præteriens, craſtinum obſerues, paulatim differendo, quanto in periculo verſaris.* Et ſtatim enumerat inopinatos rerum caſus, quibus ſe exponit, in tempore non ſuo moriturus; ſi nimirum, *Vel bellum oppreſſerit, vel terræ motus obruerit, vel mare exceperit, vel bellua rapuerit, vel morbus extinxerit, vel mica panis tranſuersè per fauces currens, res viliſſima (quid enim hominis interitu facilius, quantumuis ob diuinam imaginem glorieris) vel immodica crapula, vel ventus in præceps agens, vel equus ſeſſorem ſecum abripiens, vel pharmacum de induſtria ad inſidias comparatum, fortaſſe etiam pro ſalutari peſtiferum inuentum, vel inhumanus iudex, vel inexorabilis carnifex; vel denique quidpiam eorum, quæ celerem mortem atque omni ope & auxilio validiorem efficiunt.*

Plurimis patet infortuniis hominum vita.

3. *Mors repentina inter magnas voluptates.*

Non minùs copiosè & luculenter Tertul. lib. de anima, c. 52. multis exemplis oſtendit, mortem contingere repentinam, etiam inter magnas voluptates: immò tunc maiori cum dolore, quàm inter magnas aduerſitates. Inter amara enim amarum mortis calicem haurire, leuius quiſquis feret: inter dulcia & ſuauia, quis patiatur? *Etſi*, inquit, *præ gaudio quis ſpiritum exhalet, vt Chilon Spartanus, dum victorem Olympiæ filium amplectitur; etſi præ gloria, vt Clidemus Athenienſis, dum ab hiſtrionibus*

ob

Acerbius nihil, quàm voluptatibus mortem interuenire.

ob præſtantiam auro coronatur; etſi per ſomnium, vt Plato; etſi per riſum, vt P. Craſſus: multò violentior mors, quæ per aliena graſſatur; quæ animam per commoda expellit; quæ tunc mori affert, cùm iucundius viuere eſt, in exultatione, in honore, in requie, in voluptate. Quod ſtatim illuſtrat eleganti ſimilitudine deſumpta à naufragiis, quorum acerbiora iudicantur, quæ in ſerenitate contingunt. *Vis eſt*, inquit, *& illa nauigiis, cùm longè à Caphareis ſaxis, nullis depugnata turbinibus, nullis quaſſata decumanis, adulante flatu, labente curſu, lætãte comitatu, inteſtino repentè perculſu, cum tota ſecuritate deſidũt. Nõ ſecùs naufragia ſunt vitæ, etiam trãquillæ mortis euentus. Nihilo refert, integrã abire corporis nauẽ, an diſſipatã: dũ animæ nauigatio euertatur.* Sæua igitur ſemper eſt mors: & eò ſæuior, quò minori ſæuitia B præludit, & callidioribus blanditiis adulatur.

4. *D. Bernard.* *Mors crux eſt.*

Vnde D. Bernard. ſerm. De villico iniquitatis, aut quiſquis eſt illius Auctor, mortem quacũque ex cauſa contingat, crucem appellat: in qua vita, non niſi cum violentia profunditur. *Mors*, inquit, *ipſa eſt crux horribilis, ad quam quotidie feſtinas, & non attendis. Vide quomodo mors te crucifigit. Crura*

Mors corpori acerba, animo acerbior.

diſtenduntur, manus & brachia decidunt, pectus anhelat, ceruix langueſcit, labia ſpumant, oculi ſtupeſcũt, vultus horreſcunt, facies exſudat, & morte tacta palleſcit. Et hæc vtique quæ videmus deforis, & quæ ſentimus, leuia ſunt, ad ea, quæ intus anima miſerabilis iam prægustat. Sic ille. Et pergit plures huius mortis acerbitates ac difficultates recenſere. Quo C in ſenſu quælibet mors appellari poteſt violenta: ne quis ſe immunem ab hoc moriendi agone & cruciatu futurum arbitretur.

5. *D. Auguſt.* *Multiplex repentinæ mortis cauſa.*

Circa idem argumentum latè ſpatiatur D. Aug. lib. 22. Ciu. cap. 22. docens ab innumeris caſibus mortẽ repentinam prouenire. *Ab hoſtibus*, inquit, *frigoribus, tempeſtatibus, imbribus, alluuionibus, coruſcatione, tonitru, grãdine, fulmine, motibus, hiatibúſque terrarum, oppreſſionibus ruinarum, ab offenſione, & pauore, vel etiã malitia iumentorum, à tot venenis fruticum, aquarum, aurarum, beſtiarum, à ferarũ vel tantummodo moleſtiis, vel etiam mortiferis morſibus, à rabie, quæ contingit ex rabido cane; vt etiam blãda & amica ſuo domino beſtia, nonnunquã vehementius & amarius quam leones draconeśque metuatur. Quæ D mala patiũtur nauigantes? Quæ terrena itinera gradientes? Quis ambulat vbicũque, non inopinatis ſubiacens caſibus? Quid videtur ſedente ſecurius? De ſella, in qua ſedebat, cecidit Heli, & mortuus eſt.*

Medicamenta ſunt tormenta. *D. Auguſt.*

Hactenus D. Aug. Vbi de morborum remediis (vt hoc obiter dicã) eleganter addit: *Etiam ipſa adiumenta & medicamenta, tormenta ſunt, vt homines à pœnarum exitio, pœnali eruantur auxilio.* Et vtinam ſemper eſſent auxilio; verùm ſæpenumerò per ipſa mortis auertendæ remedia mors acceleratur. De hac iterũ D. Aug. in Soliloquiis, c. 2. vbi poſt multa de humanæ vitæ miſeriis ſubdit: *Subſequitur his importuna mors, quæ mille modis quotidie miſeros homines inopinatè rapit. Hunc necat febribus, illum opprimit doloribus; hunc conſumit fames, illum ſitis ex- E tinguit; hunc ſuffocat aquis, illum interimit laqueo; illum perimit flammis, alium dentibus beſtiarũ ferocium vorat; hũc trucidat ferro, illum veneno corripit; alterum tantùm repentino terrore miſerã vitã finire cõpellit. Et nũc ſuper hæc omnia magna miſeria; quia cùm nihil ſit certius morte; ignorat tamen homo finẽ ſuum, & cùm ſtare putat, colliditur, & perit ſpes eius.*

6. *D. Ambr.* *Repentini huius vitæ caſus.*

Accedit D. Ambr. lib. 3. Hexaëm. c. 7. vbi ad illa verba: *Omnis caro fœnum, & omnis gloria eius, quaſi flos agri: exſiccatum eſt fœnum, & cecidit flos.* Iſai. 40. n. 6. repentinos humanæ vitæ caſus eleganter expendit: *Viret*, inquit, *gloria hominis in carne, quaſi*

A *fœnũ: & quæ putatur eſſe ſublimis, exigua quaſi herba eſt: germinat vitæ viriditatem in ſpecie, nõ in fructu ſoliditatem hilarioris vitæ: quaſi flos prætendens iucunditatem, breuiori ſpatio occaſura: ſicut herba fœni, quod priuſquàm euellatur, areſcit. Quæ enim firmitudo in carne, quæ ſalubritas poteſt eſſe diuturna? Hodie videas adoleſcentem validum, pubeſcentis ætatis virtute florentem, gratia ſpecie, ſuaui colore, craſtina die, tibi facie & ore mutatus occurrit: & qui pridie tibi lautiſſimus decora forma viſus eſt gratia, alio die miſerandus apparet, ægritudinis alicuius infirmitate reſolutus. Pleroſque aut labor frangit, aut inopia macerat, aut crudelitas vexat, aut vina corrumpunt, aut ſenectus debilitat, aut euirates deliciæ reddunt, luxuria decolorat.* Et paulò pòſt, propiùs B ad rem præſentem, ſubitos caſus & inopinatas mortes admiratus: *Quantos*, inquit, *pridie caterua plaudentium, & inuidioſa fauentis populi frequens pompa domum deduxit: & nox vna illum ſplendorem glorioſæ deductionis aboleuit; ac repentinus lateris dolor, effuſis gaudiis, luctuoſam ſucceſſionem grauis mœroris admiſcuit?* Hæc ille.

Homo mutationi obnoxius.

7. *Iuſti immatura morti ſuccumbunt.*

Nec ab his mortibus repentinis ac violentis ſemper excipiuntur Sancti. Nam & hi quãdoque cita & intempeſtiua morte præripiuntur: vt & Scriptura ſupponit, dicens: *Iuſtus autem, ſi morte præoccupatus fuerit.* Sap. 4. n. 7. Et ſanctus Anaſtaſius Nicenus in Scripturam q. 17. latiùs oſtendit, tres huius prouidentiæ rationes aſſignans. Vnã, vt multi ſaluẽtur; quo pacto Chriſtus Dominus vio- C lentæ morti ſuccubuit, vt nos in glorioſã vitã excitaret. Alterã, vt mali terreantur; quo pacto filij Iob ſubita domus ruina ſepulti perierunt, vt peccatores iuſtorum caſum intuentes, ſuã ruinã præcauerent. Tertiam, vt ipſi iuſti à leuioribus noxis, quas vt homines contraxerunt, per hanc mortis violentiã expurgentur; quo pacto Nadab, & Abiu repentino incendio deflagrarũt, per quod leuiora eorum peccata excoquerentur. Cui poſtremæ rationi confirmandæ, narrat quendam Anachoretam, virtutibus & prodigiis clarum, ab hyena miſerabiliter laceratum ac deuoratum: quo tempore vicinioris vrbis Princeps ſceleratiſſimus, cum funebri pompa & apparatu, cum vnguentis & ſuffitibus ad ſepulturam efferebatur. De qua diſpari- D tate, Anachoretæ diſcipulum cum Deo expoſtulantem, audiuiſſe, Principem illum inter multa ſcelera, vnum bonum opus habuiſſe, cuius præmium reciperet cum honore ſepultus; ſcelerum pœnas recepturus, ad gehennam relegatus: at verò Anachoretam inter eximias virtutes quandam noxam contraxiſſe, cuius pœnam ſubiret, deuoratus ab hyena; virtutum præmia ſubiturus, ad cæleſtem patriam euectus. Itaque huic miſeriæ humana vita exponitur, vt repentinis ſæpè caſibus allidatur. Qua de re ex profanis Auctoribus conſule Plinium lib. 7. natur. hiſt. c. 53. plurimas hominum mortes repentinas commemorantem.

Anaſt. Nicen. *Primò, vt multi ſaluentur.* *Secundò, vt mali terreantur.* *Tertiò, vt per mortis violentiam expurgentur.*

Cur iuſtus ſepulcralibus honoribus deſtituatur, iniuſtus cumuletur.

Plin.

8. *Reges, & Principes repentinis mortibus patent.* *Iuuenal.*

Sed quid de Regibus? Quid de Principibus? An ipſi aliorum pœnis ſubiiciuntur, & repentinis E mortibus præoccupantur? Immò nulli homines frequentiùs, quàm Principes, tales à morte inſidias patiuntur. Vnde illud Iuuenalis Satyra 10.

Ad generum Cereris ſine cæde & vulnere pauci
Deſcendunt Reges, & ſicca morte Tyranni.

De Regib. in primis patet in ſacris Literis. Nã Rex Saül periit à ſe ipſo interemptus. 1. Reg 31. n. 4. Rex Ela à ſeruo ſuo occiſus. 3. Reg. 16. n. 10. Rex Zambri cum domo regia à ſe ipſo incẽſus. Ibid. n. 18. Rex Syriæ Benadad à ſeruo ſuo ſtrangulatus. 4. Reg. 8. n. 15. Rex Ioas à duobus ſeruis ſuis interfectus. 4. Reg. 11. n. 21. Rex Zacharias à Sellum

filio labes percuſſus. 4.Reg.15.n.10. Rex Sellum talionem paſſus à Manahen filio Gadi. Ibidem,n. 14.Rex Phaceia filius Manahen à Phace filio Romeliæ ſubitò oppreſſus.Ibid.n.25.Rex Phacee pari talione ab Oſee obtruncatus.Ibid.num.30.Rex Amon à ſeruis ſuis, & in domo ſua confoſſus.2. Paralip.33.n.24. Rex Ioſias à ſagittariis vulneratus.2.Paralip.35.n.24.Et ſic de cæteris.

9. *Diſcordia res maxime dilabuntur.*

Et quidem de Regibus Samariæ rectè dicitur: *Diuiſum eſt cor eorum:nunc interibunt.*Oſeæ 10.n. 2. quia interprete Rup. vbi ſe à Dauidis imperio diuiſerunt,decies in ſe ipſos rebellarunt,alij alios occidentes. Vnde ſtatim ſpumæ comparantur: *Tranſire fecit Samaria Regem ſuum,quaſi ſpumam ſuper faciem aquæ.*Ibid.n.7. Quia, *ſicut in feruente olla*, inquit Rupertus, *ſuperiores aquæ in ſpumam, bulláſque erumpunt, ipſæque bullæ ſubſilientes colliduntur,& aliis emergentibus aliæ crepant, & diſſiliunt: ita Samaria, vel decem Tribus iugi feruentes igne diſcordiæ,Reges alios ſuper alios crearũt,& vſque ad decem vices percuſſerunt.* Si mors inter eos Reges ſanguinariis armata telis graſſabatur.Scilicet,quos interna potentia firmius muniebat, eoſdem externa inuidia acriùs oppugnabat.

Reges ſpumis ac bullis comparantur.

Inuidia potentia comes.

10. *Repentina exterorum Regum ac Principum mortes.* D.Hieron.

Neſcio,an inter alios mundi Principes mors licentiùs debaccharetur: tam multi ſæpè repentinum in interitum præcipites abibant.Teſtis ſit D. Hieronym.in epiſt.3. ad Heliodorum, ſub finem, vbi de hac re longum edidit catalogum:*Conſtantius*,inquit,*Arianæ fautor hæreſeos,dum contra inimicum paratur, & concitus fertur ad pugnam,in Mopſi viculo moriẽs magno dolore hoſti reliquit imperium.Iulianus proditor animæ ſuæ, & Chriſtiani iugulator exercitus,Chriſtum ſenſit in Media,quem primùm in Gallia denegarat:dúmque Romanos propagare vult fines, perdidit propagatos.Iouinianus, guſtatis tantum imperialibus bonis,fœtore prunarum ſuffocatus interiit;oſtendens omnibus,quid ſit humana potentia. Valentinianus,vaſtato geniali ſolo, & inultam patriam derelinquens vomitu ſanguinis extinctus eſt. Huius germanus Valẽs Gotthico bello victus in Thracia, eundem locum & mortis habuit & ſepulcri. Gratianus ab exercitu ſuo proditus, & ab obuiis vrbibus non receptus,ludibrio hoſti fuit,cruentaque manus veſtigia parietes tui, Lugdune,teſtãtur. Adoleſcens Valentinianus,& penè puer,poſt fugam, poſt exilia, poſt recuperatũ multo ſanguine imperiũ; haud procul ab vrbe fraternæ mortis conſcia,necatus eſt,& cadauer exanime ſuſpendio infamatum. Quid loquor de Procopio,Maximo,Eugenio,qui vtriq; dũ rerum potirentur,terrori Gentibus erãt?Omnes capti ſteterunt ante ora victorum, & (quod potentiſſimis quondã miſerrimum eſt) priùs ignominia ſeruitutis, quàm hoſtili gladio confoſſi ſunt.Regum talis cõditio eſt.Feriũtque ſummos fulgura montes.* Sic Hieron.

11. D.Pet.Dam. *Longa repentè morientium ſeries.*

Eadem de re luculenter ſcripſit D. Petrus Damianus lib.1.epiſt.17. *Seculares*, inquit,*Principes, qui turbis popularibus præſunt, ſæpè gladiis perimũtur.Nam vt de multis paucos adhibeã, Caius,Claudius,Nero,Galba, Otho,Vitellius, omnes iſti Imperatores per continuam ſunt ſeriem, vnus poſt alterũ principati,& excepto Claudio, cuncti ſunt,vel ſuis, vel hoſtilibus gladiis interempti. Poſtmodum quoque ſicut Romana narrat hiſtoria,Marcianus,Antonius, Alexander, Maximus, Gordianus, Decius,Gallus, Voluſianus:omnes hi ſeriatim ſibimet per continuum ordinem ſuccedentes gladio trucidãte, proſtrati ſunt.* Hæc ille. Et lib.7. epiſt.5. multò plures commemorat Imperatores, repentina morte oppreſſos: addítque ex Romanis hiſtoriis liquidò conſtare, quàm pauci Reipublicæ Principes cõmuni morte defecerint. Ex quibus nonnulli violenta morte

Omnes penè Romani Imperatores repẽtina morte oppreſſi ſunt.

A erepti,in vitam ipſa morte miſerabiliorem inciderũt.Qualis fuit Valerianus Imperator cum Sapore Perſarum Rege congreſſus, & victus. *Qui nimirum*, inquit Damianus, *ignobili apud Parthos ſeruitute conſenuit,& quoad vixit,huic probroſæ addictus eſt pœnæ,vt eiuſdem Prouinciæ Rex,incuruato eo, pedem ceruicibus eius imprimeret, & ſic in equum arrogantia tumidus aſſiliret.Quid eſt enim, cui ſe fortuna non transferat,& modò de aduerſis in proſpera,modò de proſperis in aduerſa,ſcenica ſe varietate conuertat?* Ita ille.

Seruitus ipſa morte miſerabilior. D.Petr. Dam.

Inſignes fortuna attenuat, obſcuros promens.

12. *Infelices Cæſaris,& Pompeij interitus.* D.Petr. Dam.

Iam verò illa duo clariſſima Romani imperij lumina & columina,Cæſar & Pompeius,quos vitæ exitus habuerunt?*Pompeius*, inquit Damianus, *duobus & viginti Regibus in Oriente ſuperatis, tan*B *dem vilis Achillæ gladio detrũcatus occubuit.Cæſar etiam, quem victoriæ cupidum totus occiduus Orbis ſatiare non poterat; cui velut quidã contradictionis obex,vt ita loquar,importunus & arrogans Oceanus obſiſtebat:cuius ora flãmantia innumerabiliũ ſtrages Gentium non complebant; ſenatorios intra Curiam gladios pertulit,à quibus vtique vigintiduabus plagis confoſſus periit.* Sic ille.Hæc,pluraque alia exẽpla, non ſolùm ab Imperatoribus, ſed etiam ab Imperatricibus,Cleopatra, Semiramidéque deſumpta, poſtquàm Damianus commemorauit,ſubdit:*Cùm ergo fallax huius mundi felicitas, tot calamitatibus ſit obnoxia, cùm potentia temporalis tot caſibus varianda ſubiaceat, & rerum ordo ſeſe velut ſcenicæ vertiginis alternitate confundat: quis ſanæ mentis à* C *rebus tã friuolis, támque fugacibus animũ non auertat?* Non minorem de his caſibus, repentiníſque mortibus elenchum texuerunt Petr.Bleſenſis in Tract.de Hieroſolymitana peregrinatione, & in epiſt. 42. ad Robertum Cameracenſem electum: & Salm.tom.8.Tract.3.in 11.Fidei oſtenſione.

Inſtabili mũdi gloria, nemo ſanæ mentis alludet.

Petr. Bleſ.

13. *Catholici Reges mortibus repentinis ſuccumbunt.*

Verùm neque Principes Catholici hanc mortis tyrannidem euaſerunt intempeſtiuo violentóque interitu præoccupati. Ita perierunt Federicus Imperator anno 1189. vt ſcribit Æmilius lib.6. Philippus Princeps Galliæ,vt ſcribit Ritius lib.2. Alexander III.Scotiæ Rex, anno 1290. vt ſcribit Polydorus lib. 17. Caſimirus II. Poloniæ Rex, anno 1370.vt ſcribit Cromerus lib.12. Alfonſus Infans filius Ioannis II.Regis Luſitaniæ,vt ſcribit D Oſor.lib.1.hiſtoriç Regis Emmanuelis.Ioannes I. Caſtellæ Rex,vt ſcribit Mariana lib.18.cap.13.& alij,quos colligit Pineda noſter, in eo quod compoſuit, priuilegio Conceptionis,aduertentia 2. Quare ſingulis Regibus expendendum erat illud propheticum; *Sicut mane tranſit, pertranſiit Rex Iſraël.*Oſeæ 11.n.1.Matutino tempore,præſertim in vernis menſibus, quid lætius,quid iucundius? Sole nanque oriente erumpunt flores, gemmant arbores,renident prata, argenteum cãdorem imitata decurrunt flumina,feſtiuas in choreas exiliũt pecudes, vocales auiculæ ſuauiſſimè cantillantes libero cælo potiuntur:omnia denique è tenebris in lucẽ,quaſi è morte in vitam reſtituta exhilarã-E tur. Magna iucunditas,niſi maior breuitas conſequatur.Aſſurgente enim Sole,& ſummũ cæli verticẽ occupãte:ecce tibi areſcunt flores, marceſcũt arbores,flaueſcunt prata,torpeſcunt flumina, languеſcunt pecudes,obmuteſcunt volucres; omnia denique admoto veluti incẽdio igneſcunt. Teſtis ille filius Sunamitidis,4.Reg.4.n.18.& vir ille Iudith nomine Manaſſes,Iudith 8.n.3.in quos Solis æſtus feralis incubuit,vtrumque repentè occidẽs. Sicut igitur mane tranſit, pertranſiit Rex Iſraël. Vix præſentis vitæ felicitatem prælibauit,cùm in extremam mortis calamitatem ruit, nihilò quàm matutinũ tẽpus in ſua felicitate diuturnior:immò neſcio,

Æmilius. Ritius. Polyd. Cromer. Oſor. Marian. Pined.

Regum felicitas,mane per tranſiens.

Immò citiùs quàm mane euaneſcit.

Rupert.

neſcio, an deterior: vt Rup. egregiè obſeruat: *Citò enim, inquit, manè tranſit; verùmtamen iterum reuertitur: Rex autem Iſrael non reuertetur ampliùs.* Quod ſtatim Propheta ſignificauit, vt ipſe Rupertus expendit. Nã, *cùm dixiſſet, inquit, Sicut manè tranſit; non contentus fuit dixiſſe; Tranſit Rex Iſrael: ſed omnimodum & irreuocabilem exprimens tranſitum; Pertranſiit, inquit, Rex Iſrael: quia iam vltra non rediturus eſt.* Atque hæc de Regibus.

24. *A Summis Pontificibus mors repentina non abſtinet.* D. Auguſt.

Sed quid de Pontificibus? Sæuiénſne in Reges mors, in Pontifices miteſcit? Ipſe conſulatur Pontifex Heli, à quo mors violentas manus non abſtinuit. Mirabile eſt illud paradoxum, de quo ſuprà, ſanctiſſimi Doctoris Auguſtini, q.82.& 83. in Leuiticum, dicentis, Summos Pontifices legis veteris, Dei gratia nunquam ægrotaſſe, nec ſolitos fuiſſe, niſi ſubitò mori, nulla præcedenti ægritudine. Cuius opinionis fundamentum, quamuis infirmum ſit; vt in Litera n.18. iam oſtendi: tamen, ſi opinio vera eſt, præſertim tanti Patris iudicio ſtabilita; facilè ex ea colligitur, quanta olim violentia ſummos Pontifices mors aggrederetur. Colligitur item, quanta auiditate veteres illi Põtifices ad illum ſupremum honorem adſpirarunt. Nam ſcientes ſe in illo gradu derepentè morituros; non propterea ab ea dignitate ambienda & obtinenda deterrebantur. Quaſi dicerent: Moriamur, dum imperemus.

Dominandi vicem etſi malis immerſam homines ambiunt.

25. D.Petr Dam. *Apoſtolicæ Sedis Antiſtites citiſſimè moriuntur.*

Cæterùm, quidquid ſit de hac re, ſaltem nouæ legis Pontifices, ſi non ſubitò, certè intra breuiſſimum temporis ſpatium moriuntur. Vnde D.Petr. Dam.lib.1.epiſt.17.ad Papam Alexandrum: *Aliquando, inquit, à me requiſiſti, quæ mihi cauſa videretur, cur Apoſtolicæ Sedis Antiſtes nunquam diutiùs viuat; ſed intra breue tẽporis ſpatium diem claudat extremum: adeò vt poſt Diuum Petrum Apoſtolũ, qui per quinque circiter annorum luſtra præſedit; nemo poſtmodum Romanorum Pontificum, hoc ſpatium præſulatus æquauerit. Modernis immò temporibus vix quiſquam in prædictæ Sedis culmẽ euehitur, qui metã quatuor, vel vt multùm quinque tranſcendat annorum. Quod conſiderãtibus nobis, prodigialis, vt ita loquar, ſtupor oboritur.* Et paulò pòſt huius prouidentiæ rationem aſſignãs: *Idcircò, inquit, hoc iudicij cæleſtis ordo diſponit, vt humano generi metũ mortis incutiat; & quàm deſpicienda ſit temporalis vitæ gloria, in ipſo gloriæ principatu euidenter oſtendat: quatenus dum præcipuus hominum tam anguſti temporis compendio moritur, tremefactus quiſque ad præſtolandi ſui obitus cuſtodiam prouocetur; & arbor humani generis, dum cacumẽ ad verticem ſuum tam facilè corruiſſe conſiderat, flatu concuſſa formidinis in ſuis vndique ramuſculis contremiſcat.*

Primò, vt timor mortis hominibus incutiatur.

Secundò, vt vitæ gloria fucata eſſe oſtendatur.

26. *Breuiſſima Summorum Pontificum vita colligitur. Quidã vnicum annum vixerunt.*

Breues quidem in anguſtias Pontificum vitas concluſit Damianus, fateor; dum vltra quatuor, quinquéve annos non extendit: in breuiores tamen mihi videntur coarctatæ, ſi Pontificum hiſtoriæ conſulantur. Antiquam memoriam replicemus, inueniemus proculdubiò, veteres aliquos Pontifices, Anteros, Lucios, Xiſtos, Euſebios, Anaſtaſios, Bonifacios, Adrianos, Gelaſios, alióſque, vix integrum annum ſuo in Pontificatu expleuiſſe. Quid annum memoro, cùm ad breuiores periodos nonnulli contrahantur, qui non annos, ſed menſes attigerunt? Agapitus I.& Lucius II. menſes vndecim. Leo II. & Benedictus II. & Alexander V. menſes decem. Clemens II. & Bonifacius III. menſes nouem. Marcus vnicus huius nominis, & Ioannes XIV. & Ioannes XX. noſter Olyſſiponenſis, vt ferunt, menſes octo. Stephanus X. menſes ſeptem. Stephanus IV. & Leo VI. menſes ſex. Cæleſtinus II. & Innocentius V. & Cæleſtinus V. menſes quinque. Ioannes XVI. & Ioannes XVII. menſes quatuor. Innocentius IX. noſtris temporibus, non multis abhinc annis, mẽſes duos. Valentinus vnicus, & Leo V. & Adrianus V. & Gregor. VIII. menſem vnum. Proh! quæ anguſtiæ, tam amplo in principatu! Sed alij tamen anguſtiores ad terminos coacti, non annos, aut menſes, ſed pauculos dies in Summo Pontificatu impleuerunt. Leo XI. noſtro ſeculo, dies vigintiſeptem. Pius III. dies vigintiſex. Damaſus II. dies vigintitres. Marcellus II. dies viginti vnum. Siſinius vnicus, dies viginti. Cæleſtinus IV. dies ſeptendecim. Bonifacius IV. dies quindecim. Vrbanus VII. noſtra ætate, dies ſeptem. Stephanus II. dies quatuor. O termini dominandi! qui etiam in extrema miſeria videri poſſent anguſti; quidni in ſuprema gloria anguſtiſſimi videantur?

Alij non annũ, ſed menſes computarunt.

Tandem alij ne menſes quidem, ſed pauculos dies expleuerunt.

27. D.Bern. *Ex prædeceſſorum mortibus, ſuas timere debent ſucceſſores.*

Rectiſſimè igitur D. Bernardus in epiſt.237. Eugenium Papam adhortatur, vt ex breuiſſimo ſuorum prædeceſſorum dominatu, ſuum quoque ſimilem fore non vanus augur meditetur: *In omnibus, inquit, operibus tuis memento, te eſſe hominem: & timor eius, qui aufert ſpiritum Principum, ſemper ſit ante oculos tuos. Quantorum in breui Romanorum Pontificum mortes tuis oculis aſpexiſti? Ipſi te prædeceſſores tui, tuæ certiſſimæ & citiſſimæ deceſſionis admoneant: & modicum tempus dominationis eorum paucitatem dierum tuorum nuntiet tibi. Iugi proinde meditatione inter huius tranſeuntis gloriæ blandimenta, memorare nouiſſima tua: quia, quibus ſucceſſiſti in ſedem, ipſos ſine dubio ſequeris ad mortem.* Quis ergo ſic inſaniat, vt tam ad multas, non infimorum tantùm, ſed etiam ſummorum hominũ mortes, ſe putet immortalem? Quis adeò ſtulteſcat, vt in tantorum Principum occaſu, ſuam quoque ruinam non reformidet?

Mortis recordatio non intermittenda.

28. *Aliorum funera ſint ſpecula, in quibus noſtra ſpeculemur.*

Balthaſarem ſplendidè epulantem tres digiti in pariete aulæ regiæ ſcribentes terruerunt. *Et eadem nocte,* inquit Textus, *interfectus eſt Balthaſar Rex Chaldæus.* Dan.5. num.30. Cuius mortis celeritatem cõtemplatus Iſaias: *Emarcuit,* inquit, *cor meum; tenebræ ſtupefecerunt me. Babylon dilecta mea poſita eſt mihi in miraculum.* Iſai. 21. num.4. Vbi non immeritò admiratur Propheta, tantam imperij molem tam ſubitò, in cineres ac fauillas corruiſſe. Et ne cæteri Reges ſe à ſimili infortunio liberos arbitrarentur, ſubdit Propheta, alloquens Babylonem, & in ea cæteros mundi Principes: *Pone menſam, contemplare in ſpecula comedentes & bibentes; ſurgite, Principes, arripite clypeum.* Ibidem, n.5. Quaſi diceret: Etiam cùm ad conuiuium acceditis, ſepulchrum recogitate. Aliorum funera ſint vobis ſpecula, in quibus veſtra, citiùs fortaſſe quàm putatis, affutura ſpectetis. Vel aliter: Etiam, cùm menſæ accumbitis, oportet eſſe in ſpecula, ſeu more ſpeculatorum vigilare; ſi quod hoſtium aduentantium ſignum inferatur. Nam etiam inter epulas inuadunt hoſtes, & prælia inter conuiuia exoriuntur. Quare, Principes, è menſis ſurgite ad pugnas, & è poculis ad clypeos conuolate, antequàm repentina vos calamitas aggrediatur. Si igitur vnius Balthaſaris ruina cautos nos facere debet, & attonitos; quid tantorum Principum interitus, qui in ſingulas horas mortis gladio demetuntur?

Etiam menſa ſit ſpecula, ex qua futura mors præſpiciatur.

29. *Qui longiſſimam ſibi vitam promittunt, ad breuiſſimam cõtrahuntur.* D. Greg.

Subitæ mortis terrorem, vt Chriſtus Dominus omnibus incuteret, parabolam propoſuit diuitis auari, dicentis animæ ſuæ: *Anima, habes multa bona poſita in annos plurimos.* Et ſubitam de cælo vocem audientis: *Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te.* Luc.12.num.19.& 20. Nam, vt bene D.Greg.lib.12.Moral.cap.2. *Eadem, inquit, nocte* ſublatus

ſublatus eſt, qui multa tempora fuerat præſtolatus; vt ſcilicet, qui in longum ſibi ſubſidia colligendo proſpexerat, ſubſequentem diem, vel vnum minimè videret. Si igitur vnius diuitis repentina mors ſatis fuit ad terrendos plurimos; cur mors repentina plurimorum ſatis non ſit ad vnum perterrendum?

Multorũ repentina mors vnumquemque noſtrum perterreat.

Cùm D. Paulus Troadem ingreſſus ad multam noctem magno in conuentu prædicaret, adoleſcens nomine Eutychus, inter cæteros quoque auditor, merſus ſopore graui, *Cecidit de tertio cœnaculo,* ex quo audiebat, *deorſum, & ſublatus eſt mortuus.* Act. 20. n. 9. Quo caſu ſoluta eſt concio, licèt multa Apoſtolo dicenda ſupereſſent, immò & plura ex ipſo caſu emergerent inculcanda. Sed non immeritò. Nam, vt bene D. Chryſoſt. hom. 43. in Acta: *Pro Doctore caſus fuit.* Quaſi diceret: Repentina illa mors optimi Doctoris & Prædicatoris munus compenſauit; quidquid poſſet optimus Prædicator admonere, aptiùs illa mors admonere videbatur. Si igitur repentinus vnius adoleſcentis caſus optimi Doctoris partes expleuit: quid tot funera, tot ruinæ, tot interitus, quot paſſim in toto orbe experimur?

D. Chryſoſt. *Mors Prædicatoris partes explet.*

20. *Mortis cogitatio vtilis ad peccata cauenda.*

Vtinam ſua cuique mors perpetuò ob oculos verſaretur; vtinam omnes aſſiduam mortis cogitationem, tanquàm optimam ad pietatem magiſtram ſequerentur. Haud dubium, quin omnia ab animis peccata exularent, & mores mortis magiſterio refloreſcerent. Primum parentem vt Deus olim contineret in officio, & à peccato refrænaret, vna mortis cogitatione armauit; pœnam mortis, ſi de ligno ſcientiæ boni & mali ederet, comminatus: *In quocunque,* inquit, *die comederis ex eo, morte morieris.* Geneſ. 2. num. 17. Nam, vt bene D. Aug. lib. 2. de Geneſ. contra Manichæos, ad finem, *Nihil,* inquit, *ſic reuocat homines à peccato, quemadmodum imminentis mortis cogitatio.* Quod ipſe Diabolus non ignorans, vt Euam ad peccandum impelleret, mortis metu exarmauit: *Nequaquàm,* inquit, *morte moriemini.* Geneſ. 3. n. 4. Dum enim homines hoc fræno exſoluuntur, in omnem peccandi licentiam relaxantur; iuxta illud Dauidicum: *Non eſt reſpectus morti eorum,* &c. *Ideò tenuit eos ſuperbia. Operti ſunt iniquitate, & impietate ſua,* &c. Pſal. 72. num. 4. & 6. Vbi D. Hieron. *Quod,* inquit, *non cogitauerint de morte ſua; ideò tenuit eos ſuperbia.* Immò & in cætera vitia præcipites abierunt; à quibus ſibi proculdubiò temperarent, ſi vno mortis metu frænarentur.

D. Auguſt.

D. Hieron.

21. *Ex mortis contemplatione defectus in diuino obſequio corriguntur.*

Moras aliquas traxit cæleſtis Sponſa in diuino ad ſe Sponſo recipiendo. Nam pulſantem & implorantem, vt ſibi oſtium aperiret, auſterior & ſeuerior repellebat, dicens: *Expoliaui me tunica mea; quomodo induar illa? Laui pedes meos; quomodo inquinabo illos?* Cant. 5. n. 3. Sed tandem neſcio quo acta feruore, & quo afflata ſpiritu, *Surrexi,* inquit, *vt aperirem Dilecto meo.* Ibid. n. 5. Vnde, quæſo, tam repentina mutatio? Sequitur, *Manus meæ ſtillauerunt myrrham,* &c. Quæ verba mihi videntur cauſam illius mutationis continere. Nam myrrha, interprete Diuo Gregor. Nyſſen. *Mortis ſymbolum eſt.* Dum igitur Sponſa aſſidua cogitatione mortis memoriam replicauit, ad maiorem vitæ perfectionem ſurrexit: & quæ paulo antè quodam negligentiæ veterno ſepulta quodammodo iacuerat; mortis contemplatione excita ad diuinum cultum atque obedientiam euigilauit. *Anima,* inquit D. Gregor. citatus, *per mortem è morte reſurgit. Nam, ſi non moriatur, ſemper manet mortua, neque vitæ capax eſt. At moriendo, vitam conſequitur, omni mortalitate depoſita.* Et quamuis D. Gregorius de carnis mortificatione loquatur, per quam ad veram perfectionem aſcenditur: poſſet tamen loqui de mortis contemplatione, per quam ad æternam vitam euolatur.

D. Gregor. Nyſſen.

22. *Ad maiorem perfectionem aſcenditur, cùm ad contemplandum mortem euolatur.*

Huc referri poteſt illud, quod ſacra narrat Hiſtoria de Abrahamo, qui poſtquàm vxori ſuæ Saræ demortuæ parentauit; *Surrexit ab officio funeris.* Geneſ. 23. num. 3. Vbi non dicitur receſſiſſe, ſed ſurrexiſſe: magno fortaſſe cum myſterio; hoc eſt, ad altiorem, perfectioremque viuendi ſtatum euaſiſſe. Dum enim vxoris ſuæ Saræ mortem tacita apud ſe cogitatione volutauit, ad perfectiorem vitam conſcendit. Quod difficile non erit ex ipſa Litera confirmare. Nam paulò ante mortem Saræ, conſtitutus à Deo fuerat terræ poſſeſſor; iuxta illud: *Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum,* &c. Geneſ. 22. num. 17. Sed poſt mortem Saræ, factus eſt terræ contemptor, dicens ad Hethæos: *Aduena ſum, & peregrinus apud vos.* Gen. 23. n. 4. Quaſi ex mortis conſideratione ad vitæ contemptum induceretur. Quod Diuus Chryſoſt. homil. 48. in Geneſ. expendens, *Monſtrat,* inquit, *nobis Scriptura virtutem Patriarchæ per omnia: ſpe futurorum deſpiciebat præſentia; & expectatione maiorum bonorum, minùs curabat ea, quæ in præſenti vita ſunt.* Nec mirum. Cur enim temporalia bona non contemneret, qui mortem omnium bonorum temporalium deprædatricem contemplabatur? Nullum igitur eſſe poteſt aptius ad virtutem magiſterium, quàm quod ſua aſſidua mortis cogitatione ſuſcipiatur.

D. Chryſoſt.

23.

Quare Heli, qui ſedens in cathedra viuus, duos ad bonam frugem erudire non potuit adoleſcentes; corruens è cathedra mortuus, ſalutarem ad optimos mores inſtillat omnibus diſciplinam. Sed de hac re ad c. 2. nonnulla diximus, & plura ad cap. 10. dicemus. Nunc ad cap. 5.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT QVINTVM.

1. PHILISTHIIM autem tulerunt Arcam Dei, & aſportauerunt eam à
Lapide adiutorij in Azotum.
2. Tulerúntque Philiſthiim Arcam Dei, & intulerunt eam in templum
Dagon, & ſtatuerunt eam iuxta Dagon.
3. Cúmque ſurrexiſſent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat
pronus in terra ante Arcam Domini: & tulerunt Dagon, & reſtituerunt eum in lo-
cum ſuum.
4. Rursúmque mane die altera conſurgentes, inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciem
ſuam in terra coram Arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum
eius abſciſſæ erant ſuper limen.
5. Porrò Dagon ſolus truncus remanſerat in loco ſuo. Propter hanc cauſam non calcant
Sacerdotes Dagon, & omnes, qui ingrediuntur templum eius, ſuper limen Dagon in
Azoto, vſque in hodiernum diem.
6. Aggrauata eſt autem manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos: & percuſſit
in ſecretiori parte natium Azotum, & fines eius. Et ebullierunt villæ, & agri in medio
regionis illius, & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in ciuitate.
7. Videntes autem viri Azotij huiuſcemodi plagam, dixerunt: Non maneat Arca Dei
Iſraël apud nos: quoniam dura eſt manus eius ſuper nos, & ſuper Dagon Deum no-
ſtrum.
8. Et mittentes congregauerunt omnes Satrapas Philiſthinorum ad ſe, & dixerunt:
Quid faciemus de Arca Dei Iſraël? Reſponderúntque Gethæi: Circunducatur Arca
Dei Iſraël. Et circunduxerunt Arcam Dei Iſraël.
9. Illis autem circunducentibus eam, fiebat manus Domini per ſingulas ciuitates inter-
fectionis magnæ nimis, & percutiebat viros vniuſcuiuſque vrbis, à paruo vſque ad ma-
iorem, & computreſcebant prominentes extales eorum. Inierúntque Hethæi conſi-
lium, & fecerunt ſibi ſedes pelliceas.
10. Miſerunt ergo Arcam Dei in Accaron. Cúmque veniſſet Arca Dei in Accaron, ex-
clamauerunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad nos Arcam Dei Iſraël, vt inter-
ficiat nos, & populum noſtrum.
11. Miſerunt itaque & congregauerunt omnes Satrapas Philiſthinorum, qui dixerunt:
Dimitte Arcam Dei Iſraël, & reuertatur in locum ſuum, & non interficiat nos cum
populo noſtro.
12. Fiebat enim pauor mortis in ſingulis vrbibus, & grauiſſima valdè manus Dei: viri
quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in ſecretiori parte natium: & aſcen-
debat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cælum.

CAPITIS QVINTI ARGVMENTVM.

Diuiſio Capitis in duas partes.

BIFARIAM diuiditur hoc caput. In priori parte abducitur Arca in Palæſthinam: infertur in templum Dagonis: deiicitur & colliditur falſi Numinis ſimulacrum: variis plagis ſacrilegi raptores à Deo flagellantur. In poſteriori Philiſthini propter Arcam diuinitùs flagellati, conſilium ineunt de illa ad Hebræos remittenda. Vtranque partem, & ad Literam exponemus, & ad mores illuſtrabimus.

Num. I. Philiſthiim autem tulerunt Arcam Dei, & aſportauerunt eam à Lapide adiutorij in Azotum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\.
Auctor mirabil. Script. *Tollitur Arca cum Philiſthinorum gaudio, & Iudæorum mœrore.*

TVlerunt Arcam Dei. Credo, cum ingenti gaudio, & tripudio: *Sicut exultant victores, capta præda.* Iſai.9. n.3. Auctor mirabilium Scripturæ, lib.2.c. 7. *Victoriæ*, inquit, *munere lætantes in terram ſuam* Arcam *perducunt*. Iudæis interim mœrentibus, & interrogantibus ad inuicem: *Vbi eſt Deus tuus?* Pſ.41.n.4. & à ſua Synagoga inquirentibus: *Quò abiit Dilectus tuus, ò pulcherrima mulierum? Quò declinauit Dilectus tuus?* Cant.5. Num.17. Vbi Lyranus: Iſta Litera, inquit, referenda eſt ad tempus captionis Arcæ per Philiſthæos; & tranſlationis eius ad terram illorum: tunc enim dicitur Deus abiiſſe de terra Iſraël, eò quòd propitiatorium ſuper Arcam exiſtens Dei locus dicebatur. Sed plura hîc inquiri poſſunt.

Lyra.

2\.
Prima difficultas. Cur alia ſpolia non auferantur. *Prima reſponſio. Paupertas Hebræorum.* *Secunda. Eorundem cupiditas.* *Tertia. Dignitas Arcæ.*

Primò, cur non dicantur Philiſthini alia quoque ſpolia ex hoc prælio retuliſſe? Reſpondeo, vel, quia alia non erant. Nam Hebræi illis temporibus pauperes ad pugnandum deſcendebant, vt cap.11. oſtendemus; ſolo ferro armati, vt milites; non auro exculti, vt ſponſi. Vel, quia ſi qua erant, ea omnia Iſraëlitæ non minùs auri, quàm vitæ cupidi, in tempore colligebant, ne ab hoſtibus raperentur: facilè quidem Arcam deſerebant, ſuas tamen ſarcinulas ſecum omnes exportabant. Vel tandem, quia hoc vnum ſpolium erat omnium præſtantiſſimum. Nihil enim in ea Republica ditius ac pulchrius credebatur. Vnde eſt illa in Philiſthinos acerbiſſima querimonia: *Argentum*, inquit, *meum, & aurum tuliſtis, & deſiderabilia mea, & pulcherrima intuliſtis in delubra veſtra.* Ioël. 3. n. 5. In quem locum Rupertus quærit, quod argentum, quod aurum, quæ deſiderabilia, quæ pulcherrima vero Deo à Philiſthinis erepta fuerint, & falſis Diis conſecrata; cùm id in Scriptura nuſquàm referri videatur. Et reſpondet in hunc modum: *Philiſthiim*, inquit, *tulerunt Arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, Arca ipſa, & tabulæ teſtamenti in ea, ſimulque vrna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat. & propitiatorium, duo quoque Cherubim obumbrantia propitiatorium; argentum, & aurum erant, quæ quodammodo deſiderabilia eius dici poterant.*

Rupert. *Arca omnia Dei deſiderabilia, dicebatur.*

3\. Ex quibus colligitur, quanto in pretio Arca illa apud Dominum haberetur, quæ omne deſiderabile eius dicebatur; in typum, vel Beatiſſimæ Virginis, vel ſacroſanctæ Chriſti Domini humanitatis, quæ maiori iure omnia Dei deſiderabilia, & pulcherrima dici potuerunt. Quæ fortaſſe cauſa fuit, cur Philiſthini, alia ſpolia, etiamſi adeſſent, præterirent, & in ſolam Arcam inuolarent. Qua in re Moyſis parcimoniam ac moleſtiam, ſi eam noſſent, & colerent, imitari viderentur. Nam, cùm olim Hebræi de Ægypto exirent, multo auro, argentóque onuſti, ſolus Moyſes nihil horum ſecum dicitur extuliſſe; ſed tantùm oſſa Ioſephi: *Tulit quoque*, inquit Textus, *Moyſes oſſa Ioſeph ſecum.* Exod. 13. num. 19. Vbi Græcus Scholiaſtes citatus in Gloſſa: *Iudæi*, inquit, *infantibus ſimiles, aurum & argentum ſecum detulerunt: Moyſes verò B intemerati animi vir, Ioſeph oſſa deportauit.* Ac ſi arida oſſa ſanctiſſimi Patriarchæ optimis Ægyptiorum ſpoliis anteferret. Non aliter Philiſthiim ſuperiori capite ſe ad pugnam excitarunt, dicentes: *Confortamini, & eſtote viri*: etiam nunc ad negligendam hoſtilem prædam, & ſolam Arcam Domini amplectendam viri extiterunt.

Virgo, & Chriſti humanitas deſiderabilia. *Græc.Sch.* *Qui diuitiis inhiant, pueri.* *Qui contemnunt, viri exiſtunt.*

4\.
Secunda difficultas. An cum Arca Cherubini ablati fuerint. *Rupert.* *Auctores pro parte affirmatiua.* *D.Iſid. Peluſ.* *Anaſt.* *Duplex captiuitas confunditur.*

Quæres ſecundò: An, cum Arca, Cherubini pariter, qui Arcæ incumbebant, capti fuerint, & auecti? Ratio dubitandi eſſe poteſt, quia nuſquam id in Scriptura exprimitur: exprimendum tamen, ſi contigiſſet. Nihilominùs Rupertus proximè citatus id tanquàm veriſſimum ſupponit, dum nomine auri & argenti, quod Philiſthini ab Iſraëlitis abſtulerunt, non ſolùm Arcam, & quæ in ea C incluſa ſeruabantur; ſed & Cherubinos, qui propitiatorium obumbrabant, interpretatur. Accedit Diuus Iſidorus Peluſiota lib. 1. epiſt.73. vbi loquutus de diuina in ſacrilegos Sacerdotes ſeueritate: *Arcam*, inquit, *vnà cum ipſis Sacerdotibus, qui deliquerant, Barbaris dedidit, & vrbem ſanctificationis, & Cherubim gloriæ, & ſtolam, & prophetiam, & vnctionem, & Thomim, in conculcationem & contaminationem addixit.* Cui ſubſcribit D. Anaſtaſius Nicenus in Scripturam, qu.16. vbi eundem Iſidorum citat, & ſequitur. Quamuis hi duo Patres duas videantur captiuitates permiſcere; cùm de vrbe, & veſtibus ſacerdotalibus loquatur, quas non in hac pugna Philiſthini, ſed Babylonij, aliíque hoſtes compilarunt. Verùm de hac vna D captiuitate loquendo, iam ſuperiori cap. num. 4. probabilius cenſui, Cherubinos pariter cum Arca ab Hebræis in aciem eductos: & nunc conſequenter probabilius cenſeo, à Philiſthinis poſt victoriam in Palæſthinam exportatos. Illud patet: quia Hebræi in extrema neceſſitate conſtituti, & efficaciſſimum auxilium quærentes, propitiatorium, & Cherubinos, quorum ſumma erat ſanctitudo, in vrbe Silo non relinquerent; ſed in aciem ſecum deportarent: certiſſimam ex illis opem & auxilium ſperantes. Hoc ſuadetur: quia Philiſthini, ſicut Arcam glorioſe triumphaturi in Palæſthinam abducebant; ita quod in Arca præcipuum erat, propitiatorium ſcilicet, & Cherubinos, abducendum non dubitarent. E Nec opus fuit, id in Scriptura apertius exprimi, cùm Arcæ nomine totum hoc artefactum ex Arca, propitiatorio, & Cherubinis conſtitutum intelligatur.

Cherubim cũ Arca in Palæſtinam abducti.

5\.
Tertia difficultas. Cur Arca in captiuitatem abduci permittatur. *Theod.*

Quæres tertiò: Cur à Deo permiſſum ſit, abduci Arcam in Palæſthinam? Reſpondeo, in Hebræorum, & Philiſthinorum punitionem: dum Hebræi deſeruntur ab Arca, in qua ipſi nimiũ arrogantes confidebant: & Philiſthini flagellantur ab Arca, quam ipſi ſuis viribus ſuperatã exiſtimabant. Priorem huius reſponſionis partem ſuperiori cap.num.11. ex Theodoreto cõfirmaui: poſteriorem ex eodem nunc confirmo. Is enim ertat, in

Daniel.

Daniel. *Deus*, inquit, *ne ſuperbia elati alienigenæ gloriarentur, quaſi ipſi Deum viciſſent, & captiuum cepiſſent; id efficit, vt Dagon idolum, quod ipſi colebant, ante Arcam cadens conteratur, & adorationis ſpeciem præ ſe ferens victum ſe fateatur; & incolentis ibi Dæmonis oſtendat ſeruitutem. Duplex itaque eo tempore percepta eſt vtilitas: neque enim Iudæis tantùm, ſed Barbaris etiam profuit, quod ad breue tempus à Deo permiſſum eſt.* Ita ille, paucis verbis intermediis relictis, breuitatis cauſa. Et eodem modo circa vaſa Sanctuarij, quæ Nabuchodonoſor ex Hieroſolyma Babylonem tranſtulit, Dan. 1. num. 1. philoſophatur. Ducitur igitur Arca in Palæſtinam, vt victa à Philiſthinis, vincat eorum Deum, & proinde ſuis ſe fortiorem victoribus oſtendat. Idem rurſus ſerm. 10. De prouidentia, poſtquàm oſtendit, Deum in Hebræorum pœnam, Arcam Philiſthinis tradidiſſe, ſubdit: *Tradita autem maieſtatem tuetur; allophylos docens, quòd non Deum viciſſent, ſed hominum iniquitatem.* Hanc Theodoreti reſponſionem ipſe rurſus ad hunc locum quæſt. 13. Procopius, Lyranus, Abul. aliique Interpretes ſequuntur.

Procop. Lyran. Abul.

6. *Quarta difficultas. Cur Philiſthini Arcam impunè tangere permittantur? Moralis reſponſio. Familiaribus ſuis Deus maiora ſupplicia cōfert.*

Quæres quartò: Cur Philiſthini Arcam tangentes non interierint; quemadmodum interibant Iſraëlitæ, nudam Arcam non ſolùm tāgentes, ſed etiam aſpicientes. Num. 2. n. 15. & 20. Dicet aliquis, quia Iſraëlitæ domeſtici erant, & familiares; Philiſthini autem alieni, & externi: Deus autem ſuis familiaribus ſicut maiora beneficia cōfert: ita maiora ſupplicia infert, ſi aliquando eos delinquere contingat. Patet: quia D. Petrus ſacrilegum Ananiam occidit, Act. 5. num. 5. ſacrilegum autem Simonem capite non damnauit, Act. 8. num. 20. quia hic erat in fide nouitius, ille veteranus: vt ex doctrina D. Chryſoſtomi, & Oecumenij colligitur. Item Oza permittens deferri Arcam in plauſtro, quæ erat Leuitarum humeris deferenda, occiſus à Deo eſt. 2. Reg. 6. n. 7. At verò Philiſthini Arcam in plauſtro collocantes, & in ſuum locum remittentes, nullam pœnam incurrerunt, 1. Reg. 6. num. 11. quia ab his, tanquàm ab externis parum, ab illo tanquàm à domeſtico plurimùm ſperabatur, vt Theod. ibi q. 20. & Procopius videntur ſignificare. Vera ſunt hæc fateor. Nam, vt bene D. Cyprianus Tract. 3. De ſimplicitate Prælatorum: *Cui, inquit, plùs dignitatis aſcribitur, plùs ab eo exigitur ſeruitutis.* Sed faciliùs reſpondeo cum Abulenſi, quæſt. 1. illam legem de non tangenda Arca ad ſolos Iſraëlitas ſpectaſſe. Vnde Philiſthini Arcam tangentes, non dederunt pœnas, quia culpam non contraxerunt. Quemadmodum modò & Pagani non peccant contrahentes in gradu prohibito per ſolam Eccleſiam; aut Quadrageſimam non ieiunantes; aut Sacrum in diebus feſtis non audientes: quia Eccleſiæ leges extra Eccleſiam non extenduntur.

Ab externis parum, à domeſticis multum ſperat Deus.

D. Cyprian.

Abulenſis. *Literalis reſponſio. Lex de non tangenda Arca ad ſolos Iſraëlitas ſpectabat.*

7. *Quinta difficultas. Vtrùm Arca cum honore, an cum ludibrio abducatur.* D. Baſil. *Prima reſpōſio. Cum ludibrio.*

Quæres quintò: Vtrùm Philiſthini exportauerint Arcam cū honore, an cum ludibrio? D. Baſil. in prooemio ad librū Ethicorum, ſentire videtur cum ludibrio: *Ea, inquit, in Arcam ſacroſancti Teſtamenti Dei ſequuta ſunt, quæ ante illam memoriam nemo vnquam audiuerat: vt quæ ſcilicet, neque ab Iſraëlitis, neque ab ipſis Sacerdotibus omnibus paſſim, neque quouis tempore ſine ſceleris piaculo cōtingi poterat, neque temerè quouis in loco aſſeruabatur: hæc ſceleratorū manibus ſublata, identidem modò huc, modò illuc tranſmoueretur: & quæ antea ſacroſanctis in locis ſolita erat reponi, ea tūc in profanis ſimulacrorū delubris locaretur. Ex quo eſt, coniecturam capere, quàm magnus in nomen Dei riſus, quantúmq; ludibrium apud extraneas illas nationes conſequeretur.* Et rurſus idem Baſ. Orat. 3. De peccato: *Circa Arcam, inquit, ea acciderant, quæ ne audita quidem vnquam antea fuerant. Nam, quam licitum non erat, neque Iſraëlitis, neque ipſis etiam omnibus Sacerdotibus attingere; eā impiæ manus hinc & hinc transferebant, & pro locis ſacris, in fanis idolorum reponebant, in quibus compotationes & conuiuia celebrari erant ſolita. At ſanè facilè hinc colligere licet etiam ipſum nomen Dei riſui ac ludibrio tunc habitum fuiſſe.* Conſentit D. Greg. Naz. Orat. 14. quæ eſt tertia de pace: *Miſeranda* inquit, *res erat Arca ab externis occupata & occiſa, atque a Gentibus calcata.* Idem ſentire videtur D. Ephrem Syrus ſerm. De pretioſa margarita, ad finem; vbi comparat Chriſtum à Iudæis captum cum Arca capta à Philiſthinis. Nam, *Sicut illa*, inquit, *videbatur ſuſtinere ignominiam; ita Deus Verbum iniuriis & contumeliis affectus eſt.*

D. Baſil. D. Gregor. Nazian. D. Ephrem Syrus.

Arca à Philiſthinis capta, Chriſtum à Iudæis captum præfigurat.

8. *Secunda reſponſio. Cum honore.*

Nihilominùs alij, quos ſequenti num. citabo, cum magno honore delatam arbitrabantur. Adeò vt cùm intra Arcam, quando capta eſt, fuerint legis Tabulæ, vt D. Optatus Mileuitanus lib. 7. contra Parmenianum, & D. Athanaſius libro de interpretatione Pſalmorum, & Theodor. hîc, quæſt. 13. expreſſerunt, & ſupra Arca propitiatorium aureum; ſupra propitiatorio autem aurei Cherubini; & hæc omnia reuerentiæ cauſa, ſuis intecta inuolucris: nemo Philiſthinorum auſus fuerit, aut Arcam exuere, aut eius partes conuellere, aut quæ intus erant, explorare. Cuius rei teſtem appello non ſolùm Abulenſem, q. 2. in c. ſequens, ſed & D. Petrum Dam. lib. 1. epiſt. 21. qui Epiſcopum Parmenſem ſchiſmatis in Eccleſia auctorem, tum aliis argumentis, tum etiam hoc vno grauiter vrget in hunc modum: *O ſcelus*, inquit, *inauditum! Pilati milites inconſutilem Domini non præſumunt ſcindere tunicam; & tu in duos Papas catholicam partiris Eccleſiam! Illi pendentis in Cruce Saluatoris oſſa non frāgunt: & tu ſectis Eccleſiæ mēbris, quæ proculdubiò corpus eius eſt, Sacramentum violas vnitatis? Captam bello Arcam Dei Iſraël, Philiſthinorum Principes temerare non audent, ſed clauſam vndique illibatámq; conſeruāt: tu Chriſtianæ pietatis arcanum, & non lapidearum tabularum, ſed Verbi Dei viui, & permanentis cæleſte myſterium, vexare & ſoluere niteris frementum cuneis bellatorum? Si Oza moritur, qui humerum ſupponit, ne Arca Domini corruat; quid illi meritò fiet, qui ſe ſuper Eccleſiā Chriſti, vt in eius ruina ipſe ſublimis videatur, exaltat?* Sic ille. Ex quibus patet, vt iam ſuperiori cap. aduertimus, ſomniaſſe Rabbinos, qui dixerunt, Goliam irruiſſe in Arcam, vbi primùm capta eſt, & inde extraxiſſe Tabulas legis, quas Saül de illius manibus eripuerit, & ad Pontificem Heli cum cæteris rei geſtæ nuntiis reportarit. Verùm non difficilè poſſunt hi Patres conciliari, ſi de aliis atque aliis loquantur. Ita vt è Philiſthinis quidam magis cordati & conſulti, Arcam magno in pretio haberent, colerent, obſeruarent, & tanquàm diuinum quoddam oraculum venerarentur. Alij verò procaces & temerarij eandem contemnerent, illuderent, irriderent, & tanquàm vulgare quoddam ſpolium aſpernarentur.

D. Optat. D. Athan. Theod. Abul. D. Petr. Dam.

Schiſmatici peiores militibus, Chriſti tortoribus, & Philiſthinis Arcæ raptoribus.

Falluntur Rabbini Goliam in Arcam irruiſſe ſomniantes.

Vtraque reſponſio conciliatur.

9. *Dubium de termino, à quo Arca fuit abducta.*

A lapide adiutorij in Azotum. De hoc Lapide, ſuperiori cap. num. 1. iam diximus, & cap. 7. num. 12. iterum dicemus. Sed quæres, quo pacto Arca à Lapide adiutorij fuerit aſportata? Nam in hoc Lapide erant caſtra: vt patet ex ſuperiori cap. num. 1. Arca verò è caſtris in aciem proceſſerat: iam igitur non erat in Lapide adiutorij: & proinde non potuit ex eo loco, ſed ex vl-

teriori,

Triplex reſponſio.

teriori aſportari. Reſpondeo, vel Arcam in caſtris remanſiſſe, trepidantibus filiis Heli eam educere in diſcrimen: vel ab illis inclinante belli alea ad caſtra fuiſſe reuocatam: vel potiùs totum illum pugnæ locum à termino notiori appellatum fuiſſe *Lapidem adiutorij*. Quæres deinde, quo pacto Arca delata fuerit in Azotum. Nam Gloſſa hoc loco dicit, hunc Lapidem fuiſſe in Azoto. Quod ſi ita eſt, dicet aliquis, redditur ſenſus nugatorius; nempe, aſportauerunt Arcam ab Azoto in Azotum. Soluit Hug. Card. interpretando Gloſſam, in Azoto, pro, iuxta Azotum. Faciliùs reſpondeo, Azotum in illa Gloſſa, non ſignificare vrbem, vt hoc loco, ſed prouinciam: quam etiam ſignificat 2. Paral. 26. num. 6. illis verbis: *Ædificauit oppida in Azoto*; hoc eſt, in prouincia, quæ ſuæ vrbi metropoli eſt cognominis: quemadmodum Neapolis in Italia, Valentia in Hiſpania, Babylon in Chaldæa, Buugus in Iaponia, & ſimiles.

Gloſſa. Dubium de termino, ad quem Arca delata fuerit. Hugo Card. Duplex reſponſio.

Quæres præterea, cur priùs in Azotum aſportetur? Reſpondeo, vel, quia fortaſſe primum occurrebat in Palæſthinam redeuntibus, vt ſentit Carthuſianus: vel quia erat vrbs potentiſſima Palæſthinæ, vt docet Diuus Hieronymus in cap. 30. Iſaiæ, à Gigantibus Enacinis habitata: vt patet ex Ioſuë 11. num. 22. vel quia inſigne fanum Dagonis continebat, vt Quinquarboreus in cap. 3. Amos teſtatur: ita Deo permittente, vt illuſtrior eſſet fidei de idololatria triumphus, vt ex ſequentibus patebit. Hebraicè, binominis eſt hæc vrbs; dicitur enim *Azotus*, vel, *Aſdod*: & interpretatur *deprædatio*: ſeu, vt vult D. Hieronymus, *Ignis*, ſeu. *incendium*. Tam vrbis, quàm prouinciæ ſitum deſcribunt recentiores, Maſius in cap. 11. Ioſuë, Galarza lib 6. euang. Inſtit. c. 4. Salmeron tom. 1. in Euangelia, Prolog. 41. & alij.

Alterum dubium de termino ad quē. Triplex reſponſio. Carthuſ. D. Hieron. Quinquar. Azoti etymō, & ſitus. D Hier. Maſius. Galarza. Salmer.

10. Petrus Bleſenſis epiſt. 104. docet, Arcam ductam à Philiſthinis in montem Gelboë; magis profectò ob Arcæ captionem, quàm ob Saülis occiſionem maledicendum: additque, ibi fuiſſe Dagonis templum; & quod conſequens eſt, vrbem Azotum. Idem de hac vrbe duplicem inculcat myſtologiam à nominis etymo, hoc eſt, *igne concupiſcentiæ* deductam, Nam in primis epiſt. 14. comparat viros Eccleſiaſticos in Regum Curiis commorantes, ac temporalia lucra ambientes cum Philiſthinis Arcam Domini in Azotum, hoc eſt, in ignem concupiſcentiæ inducentibus. Sicut enim Philiſthini ſacroſanctam illam Arcam in Azoto collocarunt: ita illi doctrinam & ſcientiam, ac cætera, quæ à Deo talenta acceperunt, in ignem concupiſcentiæ transfundunt, & miſerabiliter expendunt. *Audite*, inquit, *quid de talibus dicit Dominus per Prophetam. Dedi eis argentum, & aurum meum: ipſi verò de auro & argento meo operati ſunt Baal*. Oſeæ 2. num. 8. *Nonne fabricant Baal de auro & argento Domini, quibus ſapientiam & eloquentiam dedit Deus ad dandam ſcientiam ſalutis plebi eius: ipſi verò talentum Domini terræ infodiunt, atque Baal conſtruunt; dum pro temporalium rerum quæſtu, quaſi ſub iactu aleæ, vitam & animam ponunt? Iſti conſtituunt Arcam Domini in Azoto, quod interpretatur ignis concupiſcentiæ; quia per ambitioſam concupiſcentiam gloriam noſtræ profeſſionis euacuant.*

Petr. Bleſ. An Arca delata fuerit in Gelboë. Duplex de Azoto myſtologia. Eccleſiaſtici in Regum Curiis commorantes, Philiſthinis Arcam in Azoto collocantibus cō parantur.

11. Deinde epiſt 23. agens de iis, qui eccleſiaſticas dignitates non ſolùm ambiunt, ſed tandem indigniſſimè aſſequuntur; ſimiles eos dicit Philiſthinis, qui Arcam Domini, qua ipſi indigniſſimi erant, ad ſe iniquiſſimè tranſtulerunt. *Peccato*, inquit, *talium, quaſi filiorum Heli, tranſlata eſt hodie Arca, ſine gloria Domini de Iſrael in Azotum; ignē ſcilicet concupiſcentiæ. Ignis autem iſte non inflammat, ſed infumat: non illuminat, ſed excæcat: ſicut ſcriptum eſt: Supercecidit ignis, & non viderunt Solem*. Pſal. 57. n. 9. Vna ſupereſt circa hunc locum difficultas: An hæc fuerit prima, & poſtrema Arcæ captiuitas; ita vt nunc primùm & nunquàm ampliùs in captiuitatem ducta fuerit Arca Quæ, quia vberiùs diſputandi argumentum ſubminiſtrat, in ſequentem Annotationem ſeponatur.

Qui Eccleſiaſticas dignitates indignè aſſequuntur, Arcam ad ſe iniquè transferunt.

ANNOTATIO XV.

CIRCA LITERAM

Quotuplex fuerit Arcæ captiuitas.

DE præſenti Arcæ captiuitate conſtat ex hoc capite, & præcedente. 1.
An verò ante illam aliqua præceſſerit, & poſt illam aliqua ſubſequuta fuerit, poteſt non immeritò in dubium reuocari. Quod præſenti Annot. breuiter expediemus.

SECTIO I.

An hæc fuerit prima, & poſtrema Arcæ captiuitas?

PRimam fuiſſe, certum eſt. Neque aliquis, 2.
quem ſciam, aduerſatur. Nam arca in deſerto ſemper fuit victrix. Illa enim exurgente, diſſipabantur inimici Dei, & fugiebant, qui oderant eum à facie eius. Pſalm. 67. num. 1. In terra verò Promiſſionis vſque ad tempus Heli, nunquam fuit victa. Quamuis enim Iſraëlitæ à circumuicinis hoſtibus ſæpè fuerint ſuperati; vt patet ex lib. Iud. cap. 3. 4. 6. & 10. tamen Arca in Silo, vbi primùm à Ioſuë, cap. 8. num. 1. collocata fuerat, ſemper ad illud vſque tempus incolumis permanſit. Vnde D. Baſilius in vtroque loco, quem ſuperiori num. in 5. dubio citauimus, aſſerit, *tunc*, hoc eſt, tempore Heli, *Arcam ea protuliſſe, quæ ante illam memoriam nunquam fuerant audita*.

Prima Arcæ captiuitas fuit, quæ hoc loco narratur.

Maior difficultas: An hæc fuerit vltima Arcæ 3.
captiuitas, ita vt poſtquam à Philiſthæis reſtituta eſt, nullam poſteà captiuitatem ſubierit; neque Babylonicam per Nabuchodonoſorem; neque Romanam per Titum Veſpaſianum; neque vllam intermediam per Regem Antiochum, aut quemuis alium hoſtem Hebræorum? Certum igitur in primis eſt, non ſubiiſſe captiuitatem Babylonicam: quia antequàm templum à Nabuchodonoſore incenderetur, Ieremias Arcam de templo extulit, & in ſpelunca montis Nebo abſcondit. 2. Mach. 2. num. 5 Vnde idem Propheta cap. 52. à num. 18. referens ea, quæ Babylonem tranſlata ſunt; & Eſdras lib. 1. cap. 1. à num. 9. referens ea, quæ poſteà reſtituta ſunt Ieroſolymæ; nullam faciunt de Arca mentionem, non obſcurè ſignificantes, eam tranſlatam non fuiſſe. Quod etiam Daniel cap. 1. num. 2. non minùs apertè indicauit, dicens, traditam fuiſſe à Deo, in manu Nabuchodonoſoris *partem vaſorum domus Dei*: partem, inquit. Ergo non omnia Rex, neque proinde Arcam exportauit: aliàs inter capta ſpolia, tanquàm omnium ſacerrimum ſine dubio exprimeretur.

An fuerit etiam poſtrema. Prima difficultas de captiuitate Babylonica. Non fuit capta per Babylonios.

Sed

4. *Triplex Iudæorum in Babylonem tranſmigratio diſtinguitur.*

Sed hæc apertiùs vt innoteſcant, aduerte, triplicem fuiſſe Iudæorum in Babylonem tranſmigrationem. Vnam tempore Regis Ioakim, ſeu Eliacim, ſeu Iechoniæ filij Regis Ioſiæ. 2. Paralip. 36. num. 6. Dan. 1. num. 2. Matth. 1. num. 11. In qua proculdubiò non fuit Arca tranſlata in Babylonem; ſed tantùm pars vaſorum, vt citatus Daniel expreſſit. Et confirmatur: quia in hac tranſmigratione non fuit templum incenſum, neque regnum euerſum, neque totus populus in captiuitatem abductus; ſed tantùm Rex Ioakim, vt loco Paralipom. citato exprimitur: ſubrogato in eius locum filio eius Ioachimo: vt ex 4. Regum 24. num. 6. conſtat. *Non fuit Arca tranſlata in prima captiuitate, ſub Rege Ioakim.* Alteram, tempore Regis Ioachim, qui & Iechonias dicebatur, fuítque filius prædicti Ioakim, ſeu prioris Iechoniæ, 4. Regum 24. à num. 12. & 2. Paralipom. 36. à num. 10. Ierem. 22. à num. 24. In qua etiam Arca tranſlata non eſt: *Neque in ſecunda, ſub Rege Ioachin.* cùm eius tranſlatio citatis locis non exprimitur: exprimenda profectò, ſi inter cætera ſpolia Arca pariter transferretur. Et confirmatur: tum, quia neque in hac tranſmigratione dicitur templum combuſtum, aut regnum extinctum; immò Nabuchodonoſor Regem præpoſuit Mathaniam filium Ioſiæ, & patruum Ioachini, fratrem patris eius Ioakim, quem, mutato nomine, Sedeciam appellauit, 4. Regum 24. n. 17. vnde mirum non eſt, incolumi regno, Arcam incolumem fuiſſe: tum, quia ex Ierem. 27. num. 19. conſtat, multa vaſa templi relicta fuiſſe in ciuitate, cùm Ioachin in captiuitatem abductus eſt; inter quæ potuit relinqui & Arca, cùm tranſlata non exprimatur. Quod euidentius erit, ſi ante hanc captiuitatem iam Arca abſcondita erat à Ieremia, vt probabile eſſe, ſtatim dicam. *Neque in tertia, ſub Rege Sedecia præcedentis patruo.* Tertiam, tempore Regis Sedeciæ, quæ fuit omnium atrociſſima, capto Rege, incenſo templo, euerſo Regno, omnibus denique extrema internecione deletis. 4. Regum 24. à n. 4. & 2. Paralipom. 36. à num. 17. Ieremiæ 24. à num. 8. Ezech. 11. à num. 10. quam Ieremias in Threnis amariſſimè lamentatur. De hac ergo eſt præcipua difficultas, an Arca fuerit tranſlata: quam, negando, iam decidimus.

5. *Prima obiectio, contra proximam aſſertionem.*

Sed obiicies: In hac captiuitate tranſlata ſunt ab vrbe omnia deſiderabilia, iuxta illud: *Omnia deſiderabilia noſtra verſa ſunt in ruinas.* Iſai. 64. n. 11. Et illud: *Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius.* Thren. 1. num. 10. Nomine autem, *deſiderabilium*, Arca, propitiatorium, & Cherubini intelliguntur, vt præcedenti num. dubio 1. ex Ruperto oſtendimus. *Soluitur.* Reſpondeo, nomen, *deſiderabilium*, commune eſſe ad ſignificanda pretioſiſſima quæque: qualia erant in illa captiuitate per Philiſthinos inducta, de qua loquitur Rupert. citatus, Arca, propitiatorium, & Cherubini: non autem in hac, de qua nunc agimus; cùm iam in ea non extaret Arca, ſublata ſcilicet à templo, & abſcondita à Ieremia.

6. *Secunda, Hæreticorum obiectio difficilior.*

Inſtabis, & obiicies ſecundò, Arcam non potuiſſe à Ieremia abſcondi: quia, vel illam abſcondit ante vrbem captam, vel poſt vrbem captam. Non hoc poſterius, quia non permitteretur ab hoſtibus: non illud prius, quia Ieremias ante captam vrbem in vinculis tenebatur. Ierem. 37. n. 14. & Ierem. 38. num. 6. vnde exire non poterat ad Arcam abſcondendam. Hæc obiectio Hæreticorum eſt, qui duos libros Machabæorum canonicos negant; & proinde hanc hiſtoriam de Arcæ occultatione falſam arbitrantur. Suppoſita tamen ex Concil. Trident. ſeſſ. 4. canonica horum librorum auctoritate, *Conc. Trid.*

7. Reſpondebit aliquis primò, Arcam ſublatam

A fuiſſe è templo, & abſconditam à Ieremia ante illam primam captiuitatem tempore Ioakimi factam. *Reſpondent aliqui primò.* Quæ reſponſio, ſi vera eſt, facilè intelligitur, quo pacto Arca in nulla ex tribus prædictis captiuitatibus Babylonem tranſlata fuerit, cùm iam in templo non eſſet, Ieremia periculum præueniente. Sed neceſſaria non eſt, cùm illa prima captiuitas mitior fuerit; capto Rege tantùm, & parte vaſorum: vt habetur citatis locis. Vnde remanere potuit Arca in Sanctuario, à quo fortè Nabuchodonoſor manus abſtinuerat, vel religione tactus, vel nondum graui admodum ira in Iudæos incenſus.

8. *Secundò, valdè probabiliter.*

Reſpondent igitur alij ſecundò, abſconditam fuiſſe Arcam ante ſecundam captiuitatem, præuidente Ieremia, hanc B captiuitatem atrociorem futuram, compilandum templum, ipſamque Arcam, ſi in eo reperiretur, transferendam. Quod ſatis confirmauit euentus. Nam reuerà Nabuchodonoſor, capta vrbe, *Protulit inde omnes theſauros domus Domini; & concidit vniuerſa vaſa aurea, quæ fecit Salomon Rex in templo Domini*, &c. *nihilque relictum eſt*, &c. 4. Reg. 24. n. 13. & 14. Et rurſus tranſtulit Regem Ioachinum in Babylonem, *aſportatis ſimul pretioſiſſimis vaſis domus Domini.* 2. Par. 36. num. 10. In tanta verò prædandi cupiditate, quo pacto Arcæ ibi inuentæ parceretur? Hoc igitur periculum anteuertens Ieremias Arcam abſcondit, Rege Ioachino fortaſſe conſentiente. Nam, ſi Regi Babylonio ſe tradidit, 4. Reg. 24. C n. 12. ductus conſilio Ieremiæ, vt D. Hieron. in c. 24. Ieremiæ teſtatur: cur eodem Ieremia auctore & ſuaſore, Arcam efferri de templo, & abſcondi non pateretur? *D. Hieron.* Valdè mihi probabilis hæc reſponſio videtur, & ad propoſitum dubium ſoluendum expedita. Tunc enim Ieremias carcere non tenebatur: quippe quem poſteà Sedecias in carcerem incluſit; loco in argumento citato. Fauet huic reſponſioni D. Doroth. in Synopſi, cap. de Ieremia, vbi ſic. *D. Doroth.* *Hic Propheta*, inquit, *antequam caperetur templum, Arcam legalem abripuit, & in petram quandam abdi fecit*, &c. Non potuit autem Arcam abſcondere, immediatè antequàm caperetur templum, quia tunc in carcere tenebatur. D Ergo multò antè, cùm adhuc ſua libertate frueretur, ſcilicet ante ſecundam captiuitatem. Quia tamen Interpretes communiter dicunt, quandiu templum Salomonis ſtetit, Arcam in eo ſteriſſe, proindéque non potuiſſe toto Sedeciæ tempore, quod fuit vndecim annorum: vt Ierem. 39. n. 2. habetur, ab eo exulare.

9. *Tertia reſponſio probabilior.*

Dicunt tertiò alij, poſt vrbem captam in hoc tertio per Babylonios excidio, Arcam à Ieremia abſconditam, ne in Babylonem transferretur: idque fieri potuiſſe, quia Ieremias è carcere eductus fuit per Nabuzardanum ducem Chaldæorum. Ierem. 39. num. 14. immò apud eum gratia & auctoritate valuit, præſertim à Rege Nabuchodonoſore illi commendatus, his verbis: *Tolle illum; &* E *pone ſuper eum oculos tuos, nihilque ei mali facias; ſed vt voluerit, ſic facias ei.* Ibid. n. 12. Vnde facilè ab eo facultatem impetrare potuit, Arcam educendi è templo, & vbi vellet abſcondendi, ne in Babylonem capta duceretur. In hanc reſponſionem inclinare videtur Ribera lib. 2. De templo, cap. 2. dicens, manſiſſe Arcam in templo Salomonis, quandiu illud ſtetit. *Ribera.* Et, cùm Iudæi captiui ducebantur Babylonem, tunc Ieremiam Arcam eduxiſſe de templo in montem Nebo, & in ſpeluncam abdidiſſe.

10. De captiuitate Romana, eſt maior dubitatio. Nam in primis Damian. lib. 2. epiſt. 20. dub. 7. non

Secunda difficultas de Romana captiuitate. D.Pet. Dam. *Vtraque pars aliquibus dubia, & prorſus incerta.*

non auſus fuit, hanc quæſtionem definire. Interrogatus enim à Cardinale Alberico: Quid factum ſit de Arca Domini & tabernaculo fœderis, quæ fabrefacta ſunt in deſerto? ſic primùm reſpondet: *Sicut*, inquit, *huius rei penè nihil officit ignorantia; ita vix aliquid vtilitatis probatur conferre notitia.* Et poſtquàm oſtendit ex loco citato Machabæorum Arcam & tabernaculum fuiſſe abſcondita à Ieremia in monte, vbi Moyſes ſepultus eſt, ſubdit: *Si quid autem ex his poſtmodum factum fuerit, aut certè ſic intacta permanſerint: quia nuſquàm Scriptura commemorat; noſtra quoque diſquirere curioſitas non præſumat.* Nihilominùs, cùm præſtantiſſimi viri non damnanda quidem curioſitate in hac quæſt. ſoluenda laborarint; nullam mihi videor temeritatem incurſurus, ſi in ea quoque explicanda aliquantulum immorabor. A B

11. *Alii affirmatina magis placet; ſcilicet, Arcam in Veſpaſiani triũpho Romam fuiſſe traductam.* Adrich. Ioſeph. D.Hier. D. Epiph.

Igitur Adrichomius in Theatro Terræ ſanctæ, fol. 159. aſſerit, poſt excidium Ieroſolymitanum, Arcam fœderis in triumpho Veſpaſiani Romam fuiſſe traductam, & modò in templo Lateranenſi conſeruari; citátque præter alios Ioſephum lib. 7. De bello Iudaïco, cap. 24. & D. Hieron. in cap. 3. Ioëlis, & vterque mihi videtur illi fauere. Nam Ioſephus commemorans ſpolia Iudæorum, quæ in triumpho geſtabantur, ſubdit: *Poſt hæc autem portabatur lex Iudæorum, nouiſſima ſpoliorum.* Cùm enim eſſet lex in Arca, nec ab ea vnquam auferendam prædiceret Ieremias teſte D. Epiphanio in vita Prophetarum, per contentam legem intelligere potuit Ioſephus & ipſam continentem Arcam. Diuus autem Hieron. inter alia ſpolia expreſſe numerat *Cherubinos aureos, & propitiatorium aureum*, ex quibus ſimul cũ Arca vna Dei ſedes efficiebatur. Vnde nihil mirũ, ſi his trãſlatis, pariter & Arca tranſlata fuerit. Nam, cùm hæc omnia Ieremias pariter cum Arca abſconderit: ſi hæc apparuerunt; apparere potuit & Arca, & poſteà Romam tranſportari. Et paulò pòſt addit D. Hier *Vaſa templi, & vniuerſa donaria Romæ in templo Pacis conſecrata, vt Græca & Latina narrat hiſtoria.* C

D.Hieron. D.Hier.

12. Petrus Comeſtor. *Et adhuc Romæ ſub Lateranenſi altari conſeruari.* Naucl. Torniel.

Ad hæc Petr. Comeſtor cap. 46. in Exod. refert, Arcam Romæ ſub Lateranenſi altari conſeruari: & cap. 3. in Iudith, certũ exiſtimat, in illo triũpho Titi Veſpaſiani Arcam fuiſſe tranſlatam: quamuis ſolùm dubitet, fueritne illa ipſa, quam Moyſes fabrefecerit; an alia, quam Iudæi eius loco ſuppoſuerint. Idem etiam tradit Nauclerus tom. 1. vol. 1. gener. 32. Accedit Torniel. tom. 1. anno Mundi 3610. à n. 14. & anno 3885. à n. 5. in quibus locis tria ſentit. Vnum, Arcam tempore Nehemiæ eductam fuiſſe ex ſpelunca, in quam Ieremias illam abdiderat, & in ſecundum templum reſtitutam. Alterum, non fuiſſe illam ab Antiocho de ſecundo ereptam. Tertium, fuiſſe à Tito Veſpaſiano Romam in triumpho abductam. Pro eadem ſententia acriter pugnat noſter Viegas manuſcriptus ad cap. 2. Aggæi, commentario 1. exeget. ſect. 2. vbi ſentit Arcam poſt captiuitatem Babylonicam ex ſpelunca, in quam incluſa fuerat, apparuiſſe, rediiſſéque in templum; indéque Romam per Veſpaſianum exportatam. Qui tanquam lænum numen, de quo Poëta, *Ferus omnia Iuppiter Argos Tranſtulit:* quidquid Ieroſolymitano in templo ſacrum, & pretioſum erat, Romam traduxit. D E

13. Abulenſis. Ribera. Azor. *Alii tandem negatiua pars probabi-*

Nihilominùs Abulenſ. q. 14. in cap. 25. Exodi, Ribera in cap. 1 Aggæi, num. 17. & lib. 2. De templo, c. 2. Azor. tom. 1 lib. 6 c. 43. q. 5. & alij plures, paulò inferiùs citandi, quibus libentiùs accedo, negant, Arcam fœderis Romam fuiſſe traductam. Et probari poteſt primò retorquendo argumentum: quia cùm Ioſephus & D. Hieron. cætera ſpolia etiam minutiſſima percurrant, dum omnium præcipuum tacent, nimirum Arcam, illam excludere videntur. Secundò, quia Ioſephus lib. 6. De bello Iudaico, cap. 6. aſſerit, ſuo tempore nihil omninò fuiſſe intra Sancta Sanctorum: loquutus enim de intima templi parte: *Nihil prorſus*, inquit, *in ea erat poſitum: inacceſſa verò, & inuiolata, & inuiſibilis omnibus habebatur.* Cùm igitur Arca alio in loco eſſe non poſſet, iam omninò non erat apud Hebræos, & proinde transferri non potuit ad Romanos. Idem Ioſeph. lib. 14. Antiq. c. 8 diligenter enumerat omnia, quæ Pompeius viderit, templum & Sancta Sanctorum aliquando ingreſſus: de Arca tamen nihil dicit, dicturus profectò, ſi adeſſet. Similiter & Egeſip. lib. 5. De excidio Ieroſolymitano, c. 44. enumerat ſingula, quæ Titus Imperator in templo, antequàm conflagraret, vidit, & admiratus eſt: Arcam tamen, vtpote eo tempore iam abſentem, tacitus prætermittit. Non fuit igitur Arca Romam perducta, neque Romæ conſeruata. Immò fortaſſe non decebat, illud veteris legis ſpolium in primaria Eccleſiæ ſede conſeruari: ne adhuc Moſaici ritus viuere putarentur; ſed potiùs cum incluſa lege penitùs ſepeliri. Vnde illa lex, & Cherubini, & propitiatorium, quæ Ioſephus, & D. Hier. citati dicunt, fuiſſe Romam perducta, non fuerunt vera, ſed adumbrata. Nec vera ac germana, vel nunquàm apparuerunt, poſtquàm abſcondita ſunt à Ieremia: vel ſi apparuerunt, ablata ſunt à Rege Antiocho. Vnde nunquàm ad Romanos transferri potuerunt. A B C

lior videtur, ſcilicet, Arcam Romanã captiuitatem non ſubiiſſe. Ioſeph. Ioſephus. Egeſip. *Non decebat Arcam Romæ conſeruari.* Ioſephus. D.Hier.

14. *Tertia difficultas, de captiuitate aliqua intermedia.* Ribera. *Aliquorum opinio fuiſſe per Antiochũ captam.*

Supereſt captiuitas aliqua intermedia per Antiochum, aut quemuis alium hoſtem Hebræorum. Et in hanc incidiſſe Arcam fœderis Ribera in cap. 1. Aggæi, n. 19. ſuſpicatur. Mouetur, quia Arca poſt captiuitatem Babylonicam videtur fuiſſe inuenta & educta ex illa ſpelunca, in quam incluſa fuerat à Ieremia: nam ipſe Propheta Arcam abſcondens ſtatim ſubdidit: *Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi.* 2. Mach. 2. num. 7. Ac ſi congregato iam populo poſt captiuitatem Babylonicam, locus eſſet manifeſtandus, & Arca ex loco eruenda. Quæ enim alia populi congregatio expectanda erat? Nam, ſicut ante diſperſionem populi in Babylonem, abſcondebatur Arca: ita poſt congregationem populi ex Babylone, manifeſtanda videbatur; vt ſic diſperſio & congregatio magis opponerentur, & ex illa, diuina iuſtitia; ex hac, diuina miſericordia, ex perfectiori antitheſi coruſcarent. Et videtur fauere Tert. lib. De corona militis, c. 9. vbi loquutus de templo, Arca, tabernaculo, altari & candelabro, ſubdit: *Quibus vtique & in prima dedicatione ſolemnitatis, & in ſecunda reſtitutionis gratulationis competiſſet coronari, ſi dignum Deo eſſet.* Vbi ſupponere videtur Arcam è templo ablatam, templo reſtitutam. Atqui in vltima captiuitate per Romanos facta iam apud Hebræos non extabat, vt dictum eſt. Ergo, aliqua intermedia captiuitate, abducta fuerat. Hanc opinionem Viegas citatus iudicat improbabilem non eſſe, quamuis, vt diximus, oppoſitam ſequatur. D E

Tertull.

15. *Verior ſententia.*

Nihilominùs probabilius ac verius exiſtimo, Arcam per nullos intermedios tyrannos captam fuiſſe. Quod facilè oſtendi poteſt, percurrendo ſingulos, de quibus eſſe poterat dubitatio. Pompeium, Craſſum, Caſſium, Marcum Antonium, & Alexandrum, qui Ieroſolymam aliis atque aliis temporibus expugnarunt. Nam ſi Ioſephus lib. 11. antiq. c. 8. & lib. 14. c. item 8. & 12. ac 17. & lib. 1. De bello Iudaico, cap. 5. conſulatur, palam erit, nullum

nullum ex his tyrannis Arcam è templo abſtuliſſe; immò nec in templo inueniſſe. Maior dubitatio eſt de Rege Antiocho. Sed neque ab hoc Arcam fuiſſe captam, probabilius ſentit ipſe Ribera, cuius ſententiam libentior amplector. Et dupliciter confirmo. Primò, auctoritate negatiua: quia Scriptores illius temporis: qualis fuit Ioſephus lib. 1. De bello Iudaïco, cap. 1. cùm referant templum ab Antiocho ſpoliatum, nihil de captiuitate Arcæ expreſſerunt. Immò Scriptura 1. Machab. 1. à n 22. referens omnia damna, quæ Antiochus templo intulerit, & omnia ſpolia, quæ inde eripuerit, non dicit, ablatam fuiſſe Arcam, neque illam comprehendere debuit ſub illis communibus vocabulis: *Vniuerſa vaſa, vaſa concupiſcibilia, theſauros occultos*: cùm id ſit contra leges hiſtoriæ, quæ ſolet maiora propriis nominibus exprimere, & minora communibus vocabulis comprehendere: dicit enim in direptione vrbis, v. g. ſublatum aurum & argentum, & quidquid erit pretioſum, intelligendo veſtes ſericas, tabulas pictas, & ſimilia: non autem vice verſa, ſublatas fuiſſe veſtes ſericas, & tabulas pictas, & quidquid erat pretioſum, intelligendo aurum & argentum. Immò contra morem Scripturæ, quæ id quod præcipuum eſt, etiam communibus vocabulis iam ſatis ſignificatum, iterum propriis exprimere conſueuit. *Eripuit Dominus Dauid de manu omnium inimicorum eius, & de manu Saulis*. Pſ. 17. in tit. *Creator omnium, & qui creauit me*. Eccl. 24. n. 2. *Dicite diſcipulis eius, & Petro*. Marc. 16. n. 7. Et ſic de cæteris. Sic igitur hoc loco non debuit Scriptura propriis nominibus exprimere menſam, candelabrum, velum, & alia minoris pretij; & Arcam, quæ erat omnium pretioſiſſima, communibus vocabulis ſignificare: immò hanc communibus vocabulis ſignificatam, debuit rurſus iuxta ſuum morem exprimere & propriis, dicendo, verbi gratia: Abſtulit omnia pretioſiſſima templi, & Arcam. Ergo cùm hanc non exprimat, ſatis conuincitur non fuiſſe ablata. Et idem argumentum fieri poteſt in reſtitutione & expiatione templi, quam fecit Iudas Machabæus, 1. Mach. 4. à n. 47. vbi, cùm ſingula templi vaſa, ſuis quæque nominibus diſtinguantur; tamen Arca nuſquam exprimitur: quaſi illa tantùm reſtitueret, quæ Antiochus exportaret, quorum de numero non fuiſſe Arca ſignificatur.

Ribera. Oppoſitum verius, & probabilius.

Res præcipuas communi vocabulo ſemel ſignificatas, iterum proprio Scriptura exprimit.

16\. Secundò efficacius: quia Arca ſemel abſcondita à Ieremia, nunquàm poſteà apparuit vſque ad hûc diem. Ergo neque per Antiochum, neque per Romanos, neque per alios quoſcunque Hebræorum hoſtes capta eſt, aut capi potuit. Antecedens, de quo eſt non exigua difficultas, expreſsè tenent D. Epiph. in lib. De vita & morte Prophetarum, in vita Ierem. D. Doroth. Martyr in Synopſi, cap. De Ieremia, in tom. 7. Bibliothecæ, ſecundæ editionis, D. Anſelm. in Elucidario, poſt medium, Richard. De ſancto Victore, lib. 4. Exceptionum, c. 11. Ioſephus Gorionides lib. 1. de hiſtoria Iudaica, c. 17. dicens, apparituram Arcam, cùm venerit Ieremias: hic autem poſt captiuitatem non venit, quia non vixit: vt D. Epiphan. in eius vita, D. Hieron. lib. 2. contra Iouinianum, & Imperfectus homil. 41. in Matth. teſtantur. Ergo neque Arca poſt captiuitatem apparuit. Hoc ipſum expreſsè aſſerit Galat. lib. 4. De arcanis. c. 9. citans pro ſe multos Rabbines: tenet & Porcher. 1. p. Victoriæ aduerſus Hebræos, c. 7. Rup. lib. 10. de victoria Verbi, cap. 20. Accedit Naucler. tom. 1. Chronographiæ gener. 51. Nec ſibi fortaſſe contrarius: nam loco ſuprà citato retulit vulgarem aliorum ſententiam; hoc autem ſuam, ab Epiphanio, cuius verba citat, de-

Arca à Ieremia abſcondita, nunquam deinceps, apparuit.

D. Epiph. D. Doroth. D. Anſel. Richard. Ioſeph. Gorionid. D. Epiph. D. Hieron. Imperf. Galat. Porchet. Rupert. Nauclet.

A ſumptam. Idem tenet Genebr. l. 2. Chronologiæ, anno Mundi ter milleſimo ſexcenteſimo nonageſimo. Inclinat tandem in eandem partem Comeſt. c. illo 3. in Iudith. Eandem defendunt D. Thom. Hugo Card. Dionyſ. Carthuſ. Lyr. in 2. Mach. 2. Abul. q. 14. in c. 25. Exodi, & quæſt 4. in 1. Regum 6. & quæſt. 27. in 2. Paral. 5. Cano lib. 2. De locis c. 11. Thomas Maluenda lib. 11. De Antichriſto, c. 12. Ex noſtris eam tuentur Bell. lib. 1. de verbo Dei, c. 15. Riber. locis citatis Aggæi 1. n. 19. & l. 2. De templo, c. 2. Azor. citat. tom. 1. lib. 6. c. 43. q. 5. Barr. tom. 3. concord. lib. 9. c. 6. Suar. in q. manu ſcripta de hac re, Serar. 3. par. De hiſtoria Machabæor. q. 19. Ioan. Ferdinand. in Theſauro Script. verb. *Arca*, ad finem, Villalp. tom. 2. lib. 5. c. 70. B Caſtr. in cap. 3. Ierem. n. 10. ad finem. Magallanus Ioſ. 3. ſect. 1. Annot. 5. Cornel. Exod. 25. n. 10. Sancius Ier. 3. n. 16. Nec aliquis noſtrûm typis vulgatus, quem ſciam, diſſentit.

Genebr. Comeſt. D. Thom. Hug. Card. Dio. Carth. Lyran. Abul. Cano. Th. Mal. Bell. Rib. Azor. Barrad. Serar. Ioan Ferd. Villalpan. Caſtr. Magal. Cornel. Sanc.

Fundamentum eſt: quia Arca, poſtquàm abſcondita eſt à Ieremia, neque in lege veteri, neque in lege noua apparuiſſe aut apparitura videtur. 17.

Non apparuit in lege veteri.

Non apparuit in primis lege veteri: tum, quia id nuſquam in Scriptura refertur: tum, quia repugnat Ieremiæ citato dicenti, ignotum fore locum, ſeu non apparituram Arcam, *Donec congreget Deus congregationem populi*. 2. Mach. 2. n. 7. quæ congregatio non intelligitur de illa, quæ facta eſt poſt reditum è captiuitate Babylonica. Nam etiam tunc adhuc orabat Nehemias, dicens: *Congrega* C *diſperſionem noſtram; libera eos, qui ſeruiunt Gentibus*. 2. Mach. 1. n. 27. Et iterum dicebat: *Speramus quod citò noſtri miſerebitur Deus, & congregabit de cælo in locum ſanctum*. 2. Mach. 2. n. 8. Ac ſi nondum facta eſſet illa congregatio, quam Arcæ manifeſtatio ſequutura erat. Et confirmatur: quia illa congregatio poſt reditum à Babylone non fuit perfecta, cùm multi Iudæorum remanere maluerint in Babylone, quàm in patriam redire, retenti, ſcilicet, temporalium amore rerum, quibus in exilio fruebantur, vt Lyran. in 1. Eſd. 1. obſeruat. Quin etiam Ioſeph. lib. 11. Antiq. c. 1. affirmat, multos Iudæorum exire de Babylone noluiſſe, ne quaſi ibi poſſeſſiones obtinebant, relinquere cogerentur: & c. 5. remanſiſſe in Babylone multitudinem *inæ*- D *ſtimabilem*, quæ vix poſſet numero comprehendi. Non erat igitur Arca poſt tam imperfectam Iudæorum congregationem manifeſtanda.

Temporaliũ rerum amor multos Iudæos in Babylone retinuit.

18\. Quare dicendum eſt, Arcam in ſecundo templo non fuiſſe. Vnde, extructo hoc ſecundo templo, *Seniores*, inquit Textus, *qui viderant templum priùs cùm fundatum eſſet, & hoc templum in oculis eorum, flebant*, 1. Eſdr. 3. n. 12. Eam certè ob cauſam, inquit, Galatinus proximè citatus, quòd, ſublata Arca, *hoc ſecundum templum reſpectu primi nihil penè eſſet*, niſi poſteà ex præſentia Chriſti Domini. Aggæi 1. num. 10. multò glorioſius redderetur. Sic etiam diuinus Sponſus Hebræorum Gentem à Babylone redeuntem alloquutus: *Soror noſtra*, inquit, *parua, & vbera non habet*. Cant. 8. n. 8. Hoc eſt, interprete eodem Galatino, non habet Arcam, in qua duæ illæ legis Tabulæ, tanquàm duo vbera infantem populum lactabant, & nutriebant. Non fuit igitur Arca in ſecundo templo: neque proinde in lege veteri apparuit.

Arca in ſecundo téplo non extitit. Lyran. Ioſeph Galatinus.

Galat. Duæ legis tabulæ, duo populi Iudaici vbera.

19\. Deinde non apparuit in lege noua: tum, quia hoc eſt inauditum: tum, quia repugnat Scripturæ de legis nouæ temporibus dicenti: *In diebus illis, ait Dominus, non dicent vltra: Arca Teſtamenti Domini, neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, nec viſitabitur, nec fiet vltra*. Ierem. 3. n. 16. Quaſi diceret. In lege noua nullus erit cultus,

Arca non apparuit in lege noua.

A 2 nulla

nulla manifeſtatio Arcæ. Ergo non apparuit, neque apparebit in lege noua vſque ad finem mundi. Et propterea fortaſſe Arca, vt referunt non ſolùm Hebræi, ſed etiam D. Anſelmus citatus, Abulenſis, & alij, condita eſt à Ieremia in ſepulchro Moyſis, quia ſicut de hoc dictum eſt: *Non cognouit homo ſepulcrum eius.* Deut. 34. n. 6. Ita planè locus Arcæ nunquàm amplius vſque ad finem mundi cognoſcendus erat, nec proinde ex eo Arca erat in lucem euocanda, ſed vno eodémque ſepulchro Arca cum ſuo artifice, & lex cum ſuo legiſlatore recondenda.

D. Anſel. Abul. *Vno eodémque tumulo Moyſes & Arca conduntur.*

20. Obiicies. Eſdras, qui, vt Sixtus Senenſis lib. 1. Bibliothecæ, ex communi doctrina refert, ſcripſit libros Paralipomenon, loquutus de Arca, *Fuit* inquit, *Arca vbi vſque ad præſentem diem.* 2. Paralip. 5. n. 9. Atque ille hunc librum ſcripſit poſt reditum è captiuitate Babylonica. Ergo tunc aderat Arca in templo. Reſpondet Rabbi Salomon, fuiſſe quidem ibi, hoc eſt in templo, intra Sancta Sanctorum; ſed incluſam in ſpecu ſubterranea; ita vt ne à Chaldæis quidem repetiri potuiſſet. Verùm hic Rabbinus planè nugatur. Nam, vel intelligit, illam ſpecum ſubterraneam fuiſſe ordinarium Arcæ locum; & ſic contradicit Scripturæ ponenti Arcam ſubter alas Cherubim, 3. Reg. 8. n. 6. non autem ſubter latebras ſubterraneas: vel intelligit, fuiſſe locum peculiarem, in quem illam abdidit Ieremias; & ſic eidem Scripturæ aduerſatur, dicenti, Arcam abſconditam fuiſſe à Ieremia in ſpelunca montis Nebo 2. Mach. 2. n. 4. & 5. non autem in oraculo templi. Dicendum igitur cum Abulenſi, q. 27. ad eum locum, Eſdram non primum ſcripſiſſe eam hiſtoriam; ſed ſcriptam ab alio Propheta antiquiore, qui ante captiuitatem vixerat, retuliſſe. Vnde non fit, apparuiſſe Arcam poſt captiuitatem, tempore, quo Eſdras librum collegit: ſed tantùm ante captiuitatem, vſque ad tempus, quo ille Propheta, quiſquis fuerit, eam edidit hiſtoriam, in templo Salomonis perſeueraſſe.

Obiectio. Sixtus Senenſ. Rab. Salom. *Rabbi Salomon reiicitur.* *Abulenſis opinio tenenda.* Abul.

21. Ex his conſtat, Arcam fœderis, ſemel tantùm à Philiſthæis captam, nullam aliam, vel anteà, vel poſteà captiuitatem ſubiiſſe: triplici myſterio. Vno, ad ſignificandum Chriſtum Dominum, qui ſemel à morte captus, & ſtatim ex mortuis resurgens, *iam non moritur.* Rom. 6. n. 9. Altera, ad ſignificandum hominem verè pœnitentem, qui à culpa, in quam cecidit, excitatus, nunquàm relabitur, teſtatus cum Dauid: *Ego dixi in abundantia mea, non mouebor in æternum.* Pſalm. 29. n. 7. De qua re multa in hoc tom. ad c. 7. & plura in ſequenti ad c. 12. Deo fauente, cumulabo. Tertiò, ad ſignificandum hominem iuſtum, qui à ſecularibus negotiis expeditus, viuum ſe quodammodo includit in ſepulchrum Religionis. Nam, vt Arca in Moyſis tumulo incluſa triplicem captiuitatem, per triplicem tyrannum, Nabuchodonoſorem, Antiochum, Veſpaſianúmque ſine dubio inducendam feliciter euaſit: ita & Monachus ſuam in cellam; tanquàm in ſuam conditus ſepulturam; triplicem captiuitatem, aut certè tempeſtatem, per triplicem tyrannum, Mundum, Diabolum, & Carnem, atrociter debacchaturam, tutiſſimus effugit; iuxta illud: *Vade, populus meus, intra in cubicula tua:* ſeu, vt legit D. Hieron. *In ſepulcra tua: claude oſtia tua ſuper te: abſcondere modicum ad momentum, donec pertranſeat indignatio.* Iſai. 26. num. 20. Ita enim fieri ſolet; vt diuina indignatio, tanquam vehemens tempeſtas, in altiſſima montium cacumina impingat: humilia vallium ſepulchra præterlabatur.

Vna Arca captiuitas. Chriſti ſemel morientis typus. Veri pœnitētis figura. Religioſi ſtatus adumbratio.

SECTIO II.

An, & quando, & quorſum manifeſtanda ſit Arca fœderis?

1. QVod attinet ad primam quæſtionem: An manifeſtanda ſit? Negabit fortaſſe aliquis eo ductus fundamento, quia nulla vrget auctoritas, nulla ratio, vt manifeſtanda aſſeratur. Non auctoritas. Nam illa, quæ vnica eſt, & deſumitur ex 2. Mach. 2. n. 7. vbi Ieremias abſcondens Arcam in ſpelunca montis Nebo, dixit: *Ignotus erit locus donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat:* non videtur ſufficiens; quia particula, *Donec*, in Scriptura ſæpè ſignificat tempus rei factæ, non autem eius terminum, ſeu principium rei oppoſitæ faciendæ: vt videre eſt Pſalm. 109. num. 1. *Sede à dextris meis: donec ponam inimicos tuos, ſcabellum pedum tuorum.* Vbi ſignificatur tempus, in quo ſedeat: non autem in quo ſeſſio finiatur. Sic igitur hoc loco deſignari poteſt tempus, in quo Arca lateat; non autem in quo latere deſinat, ſeu manifeſtetur. Non ratio: quia nulla occurrit, quæ perſuadeat Arcam ex illis latebris eruendam: immò aliqua datur, quæ oppoſitum conuincat. Nam ſicut obſeruantia legis veteris humanda erat: nunquàm verò exhumanda: ita æquum videbatur, vt Arca eiuſdem legis perpetuum conderetur in ſepulcrum, ex quo nunquam promeretur.

Prima difficultas. Pars negatiua proponitur. Donec, in Scriptura tēpus rei factæ ſæpè deſignat, non terminum.

2. Secundò reſpondent alij, Arcam quidem apparituram; non quidem in propria ſpecie, ſed in myſterio: hoc eſt, non apparituram quidem Arcam illam materialem, ſed ſpiritualem in ea repræſentatam, nempe, Chriſtum Dominum: hunc enim Arca illa repræſentabat, teſte Diuo Gregor. homil. 22. quæ eſt vltima, in Ezechielem, ad finem: *Arca*, inquit, *Teſtamenti ipſe nobis factus eſt, de quo ſcriptum eſſe nouimus: In quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ abſconditi.* Coloſſ. 2. num. 3. Neque nouum eſt in Scriptura, de ſigno dici, quod in ſignificato impletur. Quo pacto Dauid Pſalm. 71. quem, *In Salomonem*, inſcripſit, de Salomone dixit: *Permanebit cum Sole, & ante Lunam*, num. 5. *Dominabitur à mari vſque ad mare*, num. 8. *Adorabunt eum omnes Reges terræ.* num. 11. & alia id genus: quæ tamen non in ipſo Salomone, ſed in Chriſto Domino, cuius ille erat typus, impleta ſunt: vt Diuus Hieronymus ibi, & Dan. 11. interpretatur. Sic igitur hoc loco, apparitura dicitur Arca, non tam in ſe ipſa, quàm in Chriſto Domino: quem repræſentabat. Dubium tamen eſt, de qua apparitione Chriſti Domini locus hic intelligatur: de illáne, quæ in primo Aduentu facta eſt; an de illa, quæ facienda eſt in ſecundo? De priori interpretatur Diuus Ambroſius lib. 3. Offic. cap. 14. vbi referens citata Ieremiæ verba: *Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem populi, & propitius fiat.* ſtatim explicat de primo Aduentu: *Congregationem*, inquit, *populi tenemus; & propitiationem Domini Dei noſtri agnoſcimus, quam propitiator in ſua operatus eſt paſſione.* De eadem quoque exponere videtur Rupert. l. 10. De victoria verbi, c. 21. vbi prædictum Machabæorum locum commentatus, cum illa Euangeliſtæ conciliat: *Ieſus moriturus erat pro gente, & non tantùm pro gente; ſed, vt filios Dei, qui erant diſperſi, congregaret in vnum.* Ioan 11. num. 51. Et hanc congregationem, quæ in primo Aduentu facta eſt, illã eſſe docet, de qua Ieremias loquebatur.

Alia quorundam ſententia refertur, nunquã Arcam in propria ſpecie, ſed in myſterio apparituram. D. Greg. *Sæpè in Scriptura ſigno tribuuntur, quæ ſignificato competunt.* D. Hieron. Dan. *Arcæ apparitio primũ Chriſti aduentum repræſentat.* D. Ambr. Rupertus.

loquebatur. *Tunc*, inquit, *apparuit gloria Dei, gloria Filij Dei, cum reſurrectione mortuorum effulgentis.* Quia verò Ieremias in hac apparitione meminit nubis illi ſimilis, qui in tabernaculo Moſaïco, & templo Salomonico apparuerat: huius nubis nomine Iudæorum cæcitatem, quæ in primo Aduentu contigit, rectè interpretatur. De poſteriori tamen apparitione poſſumus non minus accommodatè locum interpretari: tunc enim facienda eſt perfectiſſima omnium prædeſtinatorum congregatio, & clariſſima Chriſti Domini in omnium oculis apparitio. Et cum hac apparitione aptius congruere videntur verba, quæ ſequuntur, *Et apparebit maieſtas Domini*, &c. Nam in primo Aduentu potiùs, *Apparuit benignitas & humanitas Saluatoris noſtri Dei.* Tit. 3. n. 3. Non eſt contemnenda hæc reſponſio, vtrouis modo explicetur, quamuis myſtica potiùs, quàm literalis videatur.

Secundum etiam non incongruè præfigurat.

3 Tertiò igitur literaliter & certiſſimè reſpondetur, Arcam ſic abſconditam fuiſſe, vt tandem apparitura in propria ſpecie deſignaretur; idque ex citato Machabæorum loco efficaciter conuinci. Apparituram igitur contra primam reſponſionem probatur: quia, quamuis particula, *Donec*, in aliis Scripturæ locis prædictum ſenſum patiatur: non tamen in præſenti, cùm ſequatur ſtatim: *Et Dominus oſtendet hæc*, &c. Vbi apertiſſimè ſignificatur latibulum illud reſerandum, & theſaurus in eo abſconditus in lucem eruendus. Ratio verò proxima, & veluti inductiua huius manifeſtationis, ſufficienter deſumitur ex ipſa promiſſione prophetica. Fieri enim nequit, vt promiſſio fruſtretur, quæ Dei nomine præſtatur: quando abſoluta eſt, nec ex aliqua conditione per liberum hominis arbitrium ponenda dependet. Cùm igitur Propheta abſolutè promiſerit Arcam manifeſtandam; nec vllam ad hunc effectum ex parte humani arbitrij conditionem requiſierit: quis dubitet, ſufficientem dediſſe rationem, vt manifeſtanda crederetur? Finalis verò huius apparitionis ratio, ex dicendis in tertia quæſtione patebit. Interim illud accipe, non eſſe parem rationem de obſeruantia legis veteris, & de Arca legis. Nam veterem legem in aduentu noui legiſlatoris aboleri oportebat, vt noua lex ab eo conderetur. Arca verò etſi non debuit apparere, vt coleretur veteri ritu; apparere tamen debuit, vt nouo legiſlatori teſtimonium perhiberet: atque vnum eundémque legis & Euangelij conditorem teſtaretur, vt ex dicendis illuſtrius euadet. Apparituram verò Arcam in propria ſpecie ex eo conuincitur: quia, cùm verba proprium habere poſſunt ſignificatum, non eſt cur ad alienum & tranſlatitium detorqueantur: nullum autem ſequitur incommodum, ſi Arca in propria figura manifeſtanda dicatur. Ergo non oportet, vt ſecundùm ſpirituale ſignificatum duntaxat apparitura affirmetur.

Vera, & literalis reſponſio.
Prima reſponſionis fundamentum infirmatur.
Secunda ſententia refellitur.

4. Quod attinet ad alteram quæſtionem: Quando manifeſtanda ſit? Iam diximus ex communi ſententia, hactenus non apparuiſſe. Nunc autem addimus ex eadem communi ſententia, in fine Mundi apparituram. Ita enim docent omnes Auctores ſuperiori Sectione citati, qui hactenus dicunt non fuiſſe manifeſtatam. Vna tantùm eſt inter illos diſſenſio: nam quidam dicunt manifeſtandam eſſe tempore Antichriſti ante mortuorum reſurrectionem. Ita inſinuat Gorionides referens verba Ieremiæ, quæ ipſe illi tribuit: *Non ſciet*, inquit, *homo, neque cognoſcetur locus, donec veniero ego, & Helias Propheta famulus Domini. Tunc reſtituemus Arcam in locum ſuum intra Sancta Sanctorum ſubter alas Cherubim.* Vbi, cùm dicit apparituram Arcam, cùm venerit Helias; non obſcurè ſignificat apparituram tempore Antichriſti, ad quem conuincendum Helias venturus eſt. Quamuis in eo decipiatur, quòd Ieremiam Heliæ ſocium conſtituat ad Antichriſtum oppugnandum; cùm Ieremias mortuus iam ſit, nec proinde conuincendo Antichriſto præcurſurus: vt Suar. tom. 2. in 3. p. diſp. 55. ſect. 3. Vieg. Apoc. 11. comm. 5. ſect. 7. Maluend. lib. 9. De Antichriſto, cap. 9. pluréſque alij oſtendunt. Clariùs hoc aſſerit D. Anſelm. citatus in Elucidario, vbi loquutus de Arca à Ieremia abſcondita: *Hæc*, inquit, *tempore nouiſſimo ab Helia & Enoch proferetur, reuelante Domino.* Quaſi hoc monumento vſuri ſint illi Heroës, vt Antichriſto efficaciùs aduerſentur. Ex recentioribus, vt alios omittam, hanc partem apertiùs tuetur Maluend. lib. 11. De Antichriſto, cap. 22. & in eam antiquiores Patres trahere conatur. Et poteſt confirmari: quia tempore Antichriſti ob Heliæ & Enoch prædicationem, facienda eſt perfectior vtriuſque populi ad finem congregatio; iuxta illud Apoſtoli: *Cæcitas ex parte contigit in Iſrael; donec plenitudo Gentium intraret: & ſic omnis Iſrael ſaluus fieret.* Rom. 11. n. 25. Atqui Arca apparitura eſt, teſte Ieremia, quando Deus congregabit congregationem populi, hoc eſt, quando faciet perfectiſſimam congregationem, qualis illa erit. Ergo tunc Arca apparebit.

Secunda difficultas.
Arca in fine Mundi manifeſtanda.
Gorionid.
Tempore Antichriſti apparituram, crediderunt aliqui.
Suar.
Vieg.
Maluend.
D. Anſel.
Maluend.

5. Alij nihilominus dicunt, Arcam poſt reſurrectionem mortuorum manifeſtandam. Ita inſinuat D. Doroth. citatus, tribuens Ieremiæ hæc verba, poſt alia: *Dixit*, inquit, *Ieremias: Veniet legiſlator ex Sion cum potentia, & ſignum aduentus ipſius erit vobis, quando vniuerſæ gentes lignum adorabunt. Dixit etiam: Arcam illam nemo eripiet, præter Aaronem; & Tabulas in illa reconditas nemo introſpiciet, ſiue Sacerdotum, ſiue Prophetarum, præter Moyſen electum Dei. Et in die reſurrectionis, Arca primùm reſurget, & ex petra prodibit: ponetúrque in monte Sina, & congregabuntur ad eam omnes Sancti, expectantes Dominum, & fugantes inimicum, occident eum venientem ad hanc petram.* Quæ omnia ſignare videtur, Arcam, poſt reſurrectionem mortuorum, quando iam ſupremus Iudex expectabitur, apparituram. Nam illud, *Fugantes inimicum, occident eum*, non poteſt ſignificare tempus aliquod ante reſurrectionem, in quo ſancti occiderint Antichriſtum: illum enim non Sancti, ſed *Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.* 2. Theſſ. 2. n. 8. ſolùm igitur ſignificare poteſt metaphoricam aliquam occiſionem, quæ etiam poſt reſurrectionem continget, torquendo & cruciando illum, vel ex ipſo intuitu oculorum. Sic & Epiphan. dum Ieremiam iiſdem ferè verbis loquentem introducit: *Profectus*, inquit, *Dominus è Sina in cælos; ſed reuertetur in maieſtate, & virtute diuina. Et hoc indicium Aduentus ipſius erit, quando Gentes vniuerſæ ligno ſupplicabunt.* Et poſt alia, quæ etiam retulit Dorotheus, *In reſurrectione*, inquit, *primùm Arca reſurget, & prodibit è ſaxo, inque Sina monte locabitur, & omnes Sancti ad eam confluent, vt illic ſuſcipiant Dominum, & vitent inimicum, qui perdere illos affectabat.* Quæ omnia pariter ſignificant, Arcam poſt communem reſurrectionem omnibus manifeſtandam.

Poſt reſurrectionem ſpectandam, aliorum mens eſt.
D. Doroth.
D. Epiph.
Doroth.
Arca in die Iudicij pro aſylo erit.

6. Et confirmatur: tum, quia poſt reſurrectionem perfectiſſima erit omnium prædeſtinatorum congregatio: Angeli enim *congregabunt electos eius à quatuor ventis, à ſummis cælorum, vſque ad terminos eorum.* Matth. 24. n. 31. ergo, ſi Arca apparitura eſt, teſte Ieremia, quando Deus ſuum populum perfectiſſimè congregabit; tùc ſine dubio apparebit: tù, quia ſicut poſt reſurrectionem apparebit Crux, vt D. Doroth. & Epiph. citati expreſſerunt, &

Eodem tempore perfectiſſima fiet prædeſtinatorum adunatio.
D. Doroth.
D. Epiph.

Suauis. Crux in extremo Iudicij die erit bonis ſolatio, malis verò terrori.

A vlteriùs ex communi Patrum conſenſu oſtendit Suar. tom. 2. in 3. p. diſp. 57. ſectio. 2. ad conſolandos bonos, & terrendos malos, quorum illi poſt Aduentum Chriſti legem nouam coluerunt; hi autem neglexerunt: ita apparebit Arca ad conſolandos bonos, ad terrendos malos, quorum illi ante Aduentum Chriſti legem veterum obſeruarunt, hi autem violarunt: tum denique, quia hoc fortaſſe ſignificare voluit Ioannes, quando loquutus de illo extremo die: *Et apertum eſt*, inquit, *templum Dei in cælo, & viſa eſt Arca Teſtamenti eius in templo eius.* Apoc. 11. num. 19. Hoc enim explicari poteſt, non ſolùm de myſtica Arca, nempe, humanitate Chriſti Domini; ſed etiam de materiali, quam Ieremias eo tempore apparituram eſſe prædixit. In hunc poſteriorem explicandi modum, fateor, magis inclinat animus, tum propter rationes factas, tum propter illa verba Ieremiæ c. 3. n. 16. ſuperiori Sect. citata, quibus ſignificare videtur, Arcam toto militantis Eccleſiæ tempore minimè apparituram: tum denique, ne Iudæis tunc futuris ante reſurrectionem aliqua errandi occaſio ex Arcæ præſentia detur, & tunc viuentibus aliqua vana ſpes redeundi ad priſtinum cultum oriatur. Quod periculum faciliùs tolletur, ſi Arca non ante, ſed poſt reſurrectionem mortuorum apparitura dicatur. Vtrouis autem modo hæc reſponſio explicetur; communior & certior ſententia eſt, Arcam in fine Mundi apparituram.

7. *Tertia difficultas.*

Quod attinet ad tertiam quæſtionem: Quorſum Arca manifeſtanda ſit? Certum in primis eſt, non apparituram, vt veteres cultus & legales ceremoniæ reuiuiſcãt, quæ à nouo legiſlatore Chriſto Domino ſepultæ ſunt, ne vnquàm in æternum ſuſcitentur. Quorſum igitur? Multiplex reſponſio eſſe poteſt. Prima, quæ omnium caput eſt, & omnium inſtar habet, ita Deo placuiſſe, cuius *ſenſum quis cognouit? aut quis conſiliarius eius fuit?* Iſai. 40. n. 13. Quamuis non deſint congruentiæ humano ingenio exquiſitæ. Secunda, ad maiorem illius extremi Iudicij celebritatem. Sicut enim libri aperiendi ſunt, Apoc. 20. n. 12. in quibus ſingulorum peccata manifeſtentur: ita vtriuſque legis præcipua monumenta, Arca & Crux, palam ſtatuenda, vbi præcepta timoris & amoris, quibus Iudæus & Chriſtianus ſubiacebat, oſtendantur, vt ex ſuis ſinguli iudicentur. Tertia, ad harmoniam vtriuſque legis nouæ ac veteris indicandam, quæ nunquàm aduerſa, ſed tantùm diuerſa diuerſis temporibus præcipiebant, vt præcinente veteri per ſigna, & concinente noua per ſignificata, æquabilis concentus ederetur. Quarta, ad oſtendendum vnum vtriuſque legis conditorem, Deum ſcilicet, veterem legem in manu mediatoris ordinaſſe, Gal. 3. n. 19. quidquid impij Manichæi deſipuerint: Deum nouiſſimè in diebus iſtis loquutum fuiſſe nobis in Filio, Hebr. 1. n. 2. quidquid increduli Iudæi blaſphemarint. Quinta, ad teſtandam ſingularem Dei de vtroque populo prouidentiam: Iudaicum, tanquàm infantem, lege, tanquam lacte, nutriendo: Chriſtianum, tanquam virum perfectum, Euangelio, tanquàm ſolido cibo, ſuſtentando: vt cùm aliquis in doctrina veritatis deficeret, in non Deo miniſtranti, ſed ei faſtidienti tribueretur. Sexta, ad terrendos malos Iudæos pariter & Chriſtianos: illos, quia ante primum Chriſti Domini Aduentum, legem, quam ſeruare debuerunt, conculcabant, & ad Gentilitios ritus deficiebant: hos, quia ſacroſancto Dei Euangelio, quod acceperunt, reſiſtebant, & profanis carnis legibus obtemperabant. Septima, ad conſolandos bonos, Iudæos, item, & Chriſtianos illos, quia ante primum Chriſti Domini Aduentum diuinam legem manu & corde præferebant: hos, quia tollentes Crucem ſuam, Chriſtum Dominum ad mortem præeuntem ſequebantur. Vltima, vt oſtenſa Arca fœderis quodammodo accuſet apud ſupremum Iudicem fœdifragos; & commendet fœderis obſeruatores: ac tãdem omnibus teſtetur, Deum, ſicut ex ſe nunquàm ab initio fœdere reſiliit; ita eos qui reſilierunt, meritis ſupplicijs puniturum: coronaturum verò magnis præmiis eos, qui fœdus ſemper inuiolatum conſeruarunt. Mitto plures rationes, quas facilè quis excogitabit. Ad hiſtoriam regredior.

Prima ratio, cur Arca apparitura ſit in fine mundi. Secũda ratio Arca & Crux extremi Iudicij celebritatem augent. Tertia ratio. Legis veteris cum noua ſimilitudinem oſtendet. Quarta ratio Idem vtriuſque legis auctor Deus. Quinta ratio. Singularem Dei prouidentiam demonſtrabunt. Sexta ratio. Timorem peccatoribus incutient. Septima ratio. Sanctos lætitia afficient. Vltima ratio. Teſtabuntur iuſtum inter Deum & homines fœdus non à Deo, ſed ab hominibus violatum.

B *Num. II.* Tuleruntque Philiſthiim Arcam Dei, & intulerunt eam in templum Dagon, & ſtatuerunt eam iuxta Dagon.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Senſus verborum.*

TVleruntque Philiſthiim, &c. *Tulerunt*, vel eſt repetitio eiuſdem verbi, Num. præcedenti: vel idem ferè cum verbo ſequenti, *Intulerunt*, pro quo Paraphraſtes vertit: *Aſcendere fecerunt in ædem Dagon.* Vtitur autem verbo aſcendendi; vel, quia ab vrbe aſcenſus in templum; vel, quia à templo erat aſcenſus ad locum, ſiue aram, in qua Arcam ſtatuerunt. Vocat item, *ædem*, ſicut Septuaginta ex C Hebræo, *domum*, pro templo, vt Latinus vertit: ſuis enim idolis Gentiles templa conſtruebant: vt Vvalfridus lib. De rebus eccleſiaſticis, cap. 1. de exordiis templorum, non ſolùm ex profanis, ſed etiam ex ſacris literis confirmat: *In quibus*, inquit, *templum Dagon in Samuele legimus, & Regem Sennacherib in templo Neſroch trucidatum.* 4. Reg. 19. n. 37. *Danielem quoque in templo Belis Sacerdotum eius ſtrophas deprehendiſſe.* Dan. 14. n. 17. *Et Antiochum reliquiarum populi Dei perſequutorem grauiſſimum, & templi, quod poſt reuerſionem de captiuitate reædificatum eſt, violatorem, in templo Naneæ corruiſſe.* 2. Mach. 1. n. 15. Vbi notandum obiter, profanatores ſacrorum templorum in ſuis templis miſerabiliter interfectos: vt illa Dei; hæc dæmonis agnoſ- D cerent: Dei, inquam, qui illas potuit punire; dæmonis verò, qui non potuit liberare.

Vvalfrid. Gentiles idolis ſuis templa ponebãt. Templorum profanatores puniuntur.

2. *Arca in multis idolorum fanis collocata. D. Baſil. Theod. Procop.*

Arcam igitur intulerunt in templum Dagon. Diuus Baſilius Orat. 3. De peccato, ſignificare videtur, Philiſthinos Arcam non in vnum tantùm templum, ſed in plura intuliſſe: *Arcam*, inquit, *impia manus hinc & hinc transferebant, & pro locis ſacris in fanis idolorum reponebant.* Et idem expreſſit in proœmio ad librum Ethicorum, ſimilique phraſi Theod. Procop. & alij vtuntur. Sed vel loquuntur figuratè, plura pro vno vſurpando; vel propriè de pluribus: quia, cùm Philiſthini Arcam per varias vrbes circunducebant, paulò inferius à n. 8. eam fortaſſe in præcipuis earum vrbium fanis collocabant. Sed quod attinet ad præſens templum, obiicies, Templum Dagonis à Samſone de- E ſtructum fuit, Iud. 16. à n. 23. Non poterat igitur Arca Dei in illud importari. Reſpondeo in primis, non rectè colligi: quia, cùm à morte Samſonis iam elapſi fuerint: minimùm, quadraginta anni, quibus Heli iudicauit Iſraëlem, vt ſuperiori c. dictum eſt; toto eo tempore potuit templum ſemel euerſum iterum inſtaurari. Addo, hoc templum fuiſſe diuerſum ab illo, quod Samſon labefecit. Nam illud erat in vrbe Gaza, Iud. 16. n. 21. hoc autem in vrbe Azoto, vt ex ſuperiori num. patet. Gaza verò, & Azotus erant vrbes diuerſæ, vt ex c. 6. Num. 17. patebit.

Obiectio aduertùs literam. Prior ſolutio. Poſterior ſolutio germanior.

Cæterùm

3. *Dagon vnũ è præcipuis Philiſthinorum idolis. Caput regiũ nobiliſſimum ſpolium.*

Cæterùm Dagon fuit vnum è tribus præcipuis idolis Philiſthinorum minus quidem quàm Beelzebub, qui Princeps dæmoniorũ dicebatur, Luc 11.n.15. ſed maius quàm Aſtaroth. Vnde Philiſthini, occiſo Saüle, eius arma poſuerunt in templo Aſtaroth. 2.Reg.31. n. 10. at verò eius caput affixerunt in templo Dagon. 1.Par.10.n.10. vt nobiliori idolo nobilius ſpolium, quale erat caput Regium, conſecrarent. Nec differt, quod habetur cit.Reg.loc. *in muro Bethſan.* Nã, vt docet Auctor traditionum in librum primum Paralip. domus Dagon dicebatur *Bethſan*, id eſt, *domus dormientis*; fortè, quia Dagon non magis, quàm ſi dormiret, ſuũ ſimulacrum tuebatur, vt ex dicendis patebit.

Domus Dagon domus dormientis dicebatur.

4. *Laſciuiæ & turpitudinis idolum ſilentio prætereundum.*

Quæret aliquis, quæ fuerit materia, & figura huius ſimulacri? De materia nihil inuenio. De figura vix aliquid. Nec immeritò. Quia Dagon erat idolum laſciuiæ & turpitudinis, vt ſtatim dicam. Tale autem monſtrum potiùs ſilentio prætereundum erat, quàm eloquio explicandum. Sic *Beelphegor*, de quo agitur Num.25.n.3. quia erat libidinis idolum, nuſquàm in Scriptura eius ſpecies declaratur: vt rectè obſeruat Orig hom. 20.Num, *Noluit*, inquit, *Scriptura declarare, quæ, vel qualis ſpecies, vel cuius eſſet turpitudinis; honeſtati credo, conſulens, ne auditum pollueret audientium.* Cui documẽto libens inſiſterem, & à Dagonis ſimulacro curioſiùs expẽdendo libens ſuperſederem, ſi boni Interpretis officium, quidquam indiſcuſſum præterire, aut diſſimulare pateretur.

Orig. Cauenda libidinis in ſcriptis.

Materia Dagonis.

5. *Romani Deos partim ex auro, vel argento: partim ex ligno, vel luto conſtruebant. Verder.*

Qvamuis igitur de materia Dagonis nihil inueniam; ſi tamen res colligenda eſt ex conſuetudine Romanorũ, qui maiores Deos ex auro, vel argento: minores ex ligno, vel luto fabricabant: vt Verderius ad initium ſui Operis De imaginibus Deorum, oſtendit; crediderim, fuiſſe hoc ſimulacrum ex præſtantiori aliqua materia conſtitutum; quia præcipuo honore à Philiſthinis colebatur. Talis fuit ille vitulus in deſerto, Exo. 32. n.4. & illud ſimulacrum in terra Promiſſionis, Iud.8.n.27. Vtrunque enim conflarunt Iſraëlitæ ex inauribus aureis fœminarum, vt vtrunque magnis obſequiis venerarentur. Vbi obiter aduerte, hæc duo ſimulacra, ex inauribus ac deliciis mulierum fabricata ad muliebres delicias prouocaſſe Iſraëlitas. Nam priori facto ſtatim Iſraëlitæ *ſurrexerunt ludere.* Exod. 31. n. 6. hoc eſt, *laſciuire*: vt Tertul.lib aduerſùs Pſychicos, c. 6. interpretatur. Facto autem poſteriori: *Fornicatus eſt omnis Iſrael:* vt citato loco Iud.habetur. Quod cùm non ſit intelligendum de propria idololatria, vt ibi Caietanus aduertit: intelligi fortaſſe poteſt de propria laſciuia, in quam tandem Iſraëlitæ per ſuperſtitioſam ſacrificandi, & cõuiuandi licentiam exerſerunt. Si igitur Dagon turpitudinis idolum, tanquàm Beelphegor, à fœminis præcipuè colebatur. & ex aureis illarum ornamentis ac deliciis conflatum erat: mirum non eſt Azotios admodum fuiſſe voluptarios, & in laſciuiam effuſos, vt hoc ipſo cap. oſtendemus.

Idola ex mulierũ inauribus formata, ad mulierum illecebras incitabant. Tertul. Caietan.

Multiplex Dagonis figura.

6. *Humana Dagonis figura. Euſeb.*

Figura Dagonis à nonnullis humana fingebatur; qui, vt refert Euſebius, lib. 1. De præparat.Euang.cap.7. *Dagonem*, ſeu, vt apud eum lego, *Dagona*, cæli ac terræ filium, aratri & frumenti inuentorem, & Iouem frumentarium appellabant, fauente illis nominis etymo. Nam Dagon, teſte Marian.in Arca Noë, & Mõtano in ſuo Elencho, *frumentum* interpretatur: à radice, דָּגָן *Dagan*, id eſt frumentum. Aliis tamen Dagonis figura monſtroſa fuit, vt communiter referunt Hebræi: nẽpe, ex figuris diuerſorum animalium cõſtituta. Quid abſurdius? Quid monſtroſius? Rectè quidem Seneca Philoſophus, de falſis Diis loquutus: *Si viui*, inquit, *illa fuiſſet forma præditi, quam eorum ſimulacra præſeferebant, non vt numina colerentur, ſed vt monſtra ab omnibus fugerentur.* Similiter & Aug. conc.2.in Pſal. 113. Ethnicos reprehendit, quòd cùm beſtias viuentes & ſentientes adorare erubeſcant; fictas eorum imagines, quæ ſunt deteriores, venerentur. Et multò magis eos poſſet reprehendere, qui monſtroſas earum ſtatuas adorant.

Marian. Montanus. Monſtroſa Dagonis ſpecies. Seneca.

7. *D. Auguſt. Hominem pariter ac piſcem referebat.*

At quorum animalium figuras referebat hoc idolum? Omnes quidem conueniunt, hominem pariter ac piſcem repræſentaſſe: hominem quidem quia paulò inferiùs dicitur, duas palmas manuum habuiſſe? quod non videtur niſi homini conuenire: piſcem verò propter etymologiam *Dagon*, id eſt, *piſcis triſtitiæ*, ſeu, *doloris*, vt D.Hier. Beda, Rabbanus, Hugo Vict. Rup. Caiet aliique ſentiunt, à radice דגה *Dagah*, id eſt, *piſcis.* Quamuis Abulenſ. hanc etymologiam non probet; quòd vocabulum דגה. *Dagah* ad Hebræum idiomã pertineat; nomẽ autem Dagon ad Philiſthinum. Sed hoc parum conuincit. Nam vicinæ Gentes, licet idiomate ſeparatæ, alterius altera vocabulis frequenter vtuntur. Et confirmatur etymologia, & conſequenter figura piſcis; quia certum eſt Syros diuinitatem piſcibus tribuiſſe: teſte Cicerone lib.3. De natura Deorum: & propterea ab illorum eſu abſtinere ſolitos, iuxta illud Ouidij 2.Faſt.

D.Hieron. Beda. Rabban. Hugo. Rupert. Caiet. Abulenſis. Cicero. Syri piſces, vt Deos colebant. Ouid.

Inde nefas ducunt genus hoc imponere menſis,
Ne violent timidi piſcibus ora Syri.

Vnde eſt illud de Nabuchodonoſore: *Immolabit ſagenæ ſuæ & ſacrificabit reti ſuo.* Ab.2.n. 16. vbi Vates interprete Gueuara, poſuit continens pro contento, ſagenam pro piſcibus: quibus Nabuchodonoſor, tanquàm Diis fautoribus ſuas victorias acceptas referebat, & in gratiarum actionem ſacrificabat. Quare nihil mirum, ſi Philiſthini, qui Syrij ſunt, Dagonem ſub figura piſcis venerentur. Quo fortaſſe alluſit Theodor. ſer. 10. De prouidentia, cùm *Dagonem mutum* appellauit quales eſſe piſces prouerbiali jam ſchemate dicuntur. Et idcircò Deus Iſraëlitis in terram Promiſſionis venientibus, prohibuit, ne piſcium imagines fingerent, & adorarent, Exod.20.n. 4. quia, ſcilicet, habitaturi erant prope Philiſthinos, piſcium ſimulacra venerantes: quos ne imitarentur præmonebat.

Gueuar. Theod. Dagon, mutus, vtpote piſcis.

8. *Homo cum piſce, id eſt, ſapiens cum ſtulto ſociatur. Idololatria hominũ ſapientiam in piſcium ſtultitiam trãsfert.*

Conueniunt igitur Interpretes, Dagonem hominis & piſcis figuram habuiſſe. Quid miſerius & abſurdius improba illa cæcitate Philiſthinorum, qui hominem omnium animalium ſapientiſſimum in idem ſimulacrum cum piſce omnium animalium ſtolidiſſimo coniungebant? Sed planè ipſi inſipientes, ſapienter quodammodo ſignificarunt, hominem per idololatriam à ſumma ſapientia in extremam ſtultitiam degeneraſſe. Differunt nihilominus Interpretes in Dagonis partibus diſponendis. Nam quidam dicunt, fuiſſe ſupernè piſcem, infernè hominem, vt Lyra. & Abulenſis referunt. Alij probabilius vice verſa, fuiſſe ſupernè hominem, cùm manus, quæ ad ſuperiorem corporis partem pertinent, habuiſſe paulò inferiùs dicatur: infernè autem piſcem, vt refert Vat.hoc loco, Caiet. & Gueuara citatus. Vbi probat, Dagonem non differre à Decerete, quam Syrij ſub eadẽ ſpecie loco Numinis venerabantur: nec obſtare diuerſitatẽ ſexuum, quia Ethnici vtrumque pariter

Lyranus, Abulenſis. Vatabl. Caiet. Gueuar.

Virg. *Multaque præterea ſacris in poſtibus arma,*
Captiui pendent currus,curuæq; ſecures,&c.

Silius. Et illud ex Silio lib.2.de bello Punico:
In foribus ſacris, primóque in limine templi,
Captiui currus,belli decus,armaque rapta,&c.

Virg. Vel plurimùm è tholo, hoc eſt, mediæ teſtudinis loco ſuſpendebant,iuxta illud Æneidos 9.
Suſpendive tholo, aut ſacra ad faſtigia fixi.

Statius. Et illud 2. Thebaïd.
——*Figámque ſuperbis*
Arma tholis.

At verò Philiſthini neque in foribus defigunt, neque è tholo ſuſpendunt: ſed iuxta Dagonem in loco prorſus æque nobili & ſacro, ipſam Arcam collocarunt,vt ibi Abul. aduertit. Ergo illam præcipuè honorare voluerunt. Hanc partem non mediocriter confirmant ea, quæ ex D. Petro Damiano ſuprà in Litera Num. 1. quæſt.6. retulimus. (Abul.; D. Petrus Dam.)

14. *Vtraque ſententia probabilis.* Caiet. Ex his duabus interpretationibus neutram reiicit Caietanus. *An,inquit, cauſa honorandi Arcam, an cauſa honorandi Dagon, poſuerint Arcam Dei iuxta Dagon, incertum eſt: vtrumque enim intelligi poteſt. Primum tamen magis inſinuatur ex ſitu: videlicet, quòd ad Latus Dagon iuxta Hebraïcam veritatem poſuerunt eam. Secundum autem magis quadrat elatæ victoriæ, vt Arcam tanquam trophea poſuerint coram Dagon Deo eorum.* Sic ille. Immò & Abulenſis,quem pro poſteriori parte paulò antè citauimus; tandem quæſt.11.vtramque pariter admittit. Quibus etiam ſubſcribo, cùm neutra pars alteri aduerſari videatur. Volebant enim Philiſthini,vt Arca & Dagon mutuos ſibi præſtarent accipeséntque honores. Quod facilius erit intellectu,ſi quis dicat, hæc ſtudia honorandi Arcam & Dagonem, non de omnibus ſimul Philiſthinis,ſed de aliis atque aliis affirmanda.Ita vt eorum quidam ad Arcam honorandam inclinarent; alij ad ſuum Deum Dagonem venerandum propenderent. (Abul.)

15. *Altera dubitatio. Quæ Philiſthinorum de ſuo, & Hebræorum Deo opinio fuerit?* Affinis eſt illa dubitatio: Vtrùm Philiſthini crederent, Hebræos pariter cum Arca victos à ſe fuiſſe, ſolo Dagone ſibi patrocinante: an etiam Deo Iſraëlis ſuos Hebræos vlciſcente. Priorem partem tenebit aliquis; quia Ethnici victorias, quas de Hebræis reportabant, ſuis Diis adſcribebant. Vnde illa Dei quærimonia. *Iugiter tota die nomen meum blaſphematur.* Iſai. 52. num. 5. Vtique *inter Gentes*, vt ait Apoſtolus Rom. 2. n. 24. Quia Hebræi ſuis peccatis faciebant, vt hoſtibus traderentur;& rurſus,vt hoſtes ſuis viribus, vel ſuis Diis eas victorias tribuentes,veri Dei nomen blaſphemarent,dum eum infirmitatis arguebant. Quare Deus aliquádo Hebræorum peccata diſſimulabat; nec ea, vt par erat, armata hoſtium manu puniebat, teſte Moyſe in ſuo Cantico: *Ne fortè,inquit,ſuperbirent hoſtes eorū & dicerent: Manus noſtra excelſa, & non Dominus, fecit hæc omnia.* Deut. 32. num. 27. Sic igitur hoc loco Philiſthæi ſuam ſuis Diis victoriam tribuere potuerunt.

Abulenſis. *Non tātùm Dagonis virtuti,ſed etiā Iſraëlitarū iniquitati Philiſthini victoriam adſcribebant.* Poſteriorem verò partem ſequitur potiùs Abulenſ.quæſt.5.dicens, Philiſthinos exiſtimaſſe, Arcam fuiſſe victam, non propter infirmitatem Dei Iſraël,quem alioqui potentiſſimum & audiuerant, & experti fuerant; ſed propter iniquitatem Iſraëlitarum; Deo per externos hoſtes domeſticorum culpas vlciſcente. Credebant enim id, quod erat, Deum Iſraëlis Hebræorum peccatis laceſſitum, & populum, & Arcam in eam calamitatem induxiſſe. Quemadmodum & Sennacherib, credens,aut fingens,Ezechiam peccaſſe contra ſuum Deum; pariter credebat, aut fingebat, Ieroſolymam à ſuo Deo deſerendam,vt ab hoſtibus caperetur,4.Reg.18 à num.22.Sic & Achior dux Ammonitarum apud Holofernem grauiter diſſerebat, Hebræos, ſi Deo ſuo beneuolo ac propitio vterentur, nullis hoſtium viribus ſuperandos. Si verò propter aliquam culpam, quam in eum commiſiſſent; Deum ſuum haberent contrarium & iratum; nullo negotio euertendos. Iudith 5.à n. 14. Sic igitur Philiſthini fortaiſe crediderunt eam captiuitatem, non ex impotentia Dei Iſraëlis,ſed ex malitia Iſraëlitarum proceſſiſſe. Ex quo faciliùs inducebantur ad Arcam illam, quamuis victam honorandam. Quamuis quia multi in hac fide nutabant; grauiſſimis plagis per Arcam victam admoniti conualuerint: vt ex dicendis patebit.

Num. III. Cúmque ſurrexiſſent diluculo Azotij altera die, ecce Dagon iacebat pronus in terra ante Arcam Domini: & tulerunt Dagon,& reſtituerunt illum in locum ſuum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Aliquando Deus ocyſſimè punit.* CVmq; *ſurrexiſſent*, &c. Chaldæus pro, *Altera die*, habet: *In die,qui poſt illum*: vt ſignificaret diem proximè ſequentem. Neque enim ſupplicium diuinum differendum erat, ſed maturandum: vt Abulenſis quæſtione 11. aduertit. Nam, ſi poſt aliquot dies contingeret: non propter Arcæ præſentiam, ſed propter alias cauſas contigiſſe crederetur. Immò Origenes hom 16. in cap 23. Num. & Diuus Chryſoſtomus lib. vno contra Gen. tantam huius ſupplicij celeritatem ſignificant,vt inter Arcam in ara poſitam, & Dagonem in terram prolapſum,nullam moram interponere videantur; ſed vbi illa iuxta Dagonem collocata eſt, ſtatim Dagonem in faciem corruiſſe. Tam exigua enim mora interfluxit, vt pro nulla putaretur. Et fortaſſe recedentibus de templo Philiſthæis,ſtatim corruit Dagon; quamuis eius caſus non niſi ſequenti die obſeruaretur. At, cur non ſtatim, illis adhuc præſentibus, Dagon cecid t? Fortè, ne præceps vindicta, ſed matura videretur. (Orig.; Chryſ.)

2. *Cur Philiſthini diluculo ſurrexerint.* Igitur proxima die ſurrexerunt Azotij diluculo. Sed cur tam citò euigilarunt, qui heſterno de labore fatigati, potiùs ad multam lucem dormituri viderentur. Reſpondeo, multiplici de cauſa. Vna,ad orandum. Nam etiam Ethnici antelucanas preces ſuis Diis offerebant; iuxta ilud Maronis de ſuo Ænea 11. Æneid. (*Prima ratio.* Maron.)
Vota Deûm primo victo ſoluebre Eoo.

Secunda. Carthuſ. Altera, ad gratulandum Dagoni de parta victoria.Ita Carthuſianus, *Diluculo*, inquit,*ſurrexerunt, vt pro ſolito Dagonem Deum ſuum honorarent; cuius virtute arbitrabantur ſe tantum ſortitos triumphum.*

Tertia. Phil.Bibl. Tertia,ad conſulendum ſuum Deum, interprete Philone Biblico: *Cum veniſſent*, inquit, *interrogare Dagonem de exitu ſuo*: ſcilicet, diluculo ſurrexerunt: ac ſi heri victores, iam hodie de ſua ruina trepidarent.

3. *Quarta.* D.Aug. Virgil. *Plurimbeas inter Deos ponebat antiquitas.* Quarta ad explorandum, quid ſuo Deo ex vicinitate Arcæ contigiſſet. Nam Ethnici quædam inter Deos diuerſarum Gentium diſſidia fingebant: vt D. Auguſtinus lib.3. De ciuitate, cap.2. teſtatur: patétque ex Virgilio 10. Æneid. vbi Iupiter ad alios Deos:

Tantúmq; animis certatis iniquis?

Et paulò poſt:

Nec veſtra capit diſcordia finem.

Ouid.

Et clariùs ex Ouidio 2. Triſtium, 2.

Mulciber in Troiam, pro Troia ſtabat Apollo,
Æqua Venus Teucris, Pallas iniqua fuit.

Sic ergo & Philiſthæi, inter ſuos Deos & Deum Hebræorum inimicitias exerceri arbitrabantur: vt colligitur ex iis, quæ ipſi ſuperiori capite, n. 8. exclamarunt, & nos ibi aduertimus. Modò igitur experiri voluerunt, eſſétne illa diſcordia iam finita: & ſicut tectis conuenerant, ita & animis, facta quodammodo pace, conuenirent: an potiùs adhuc iiſdem odiis diſſiderint; altérque in alterum per nocturna ſilentia inueheretur.

4.
Quinta. Euigilant Philiſthæi Deo ſuo conſulentes.

Quinta & vltima, vt ſi quid detrimenti & infortunij Dagon ex vicinitate Arcæ ſubiiſſet; ipſi in tempore aduolarent, ad illud reſarciendum, antequàm in vulgus proderetur. Nam Philiſthæi, ſicut audierant, Deos Ægyptiorum à Deo Iſraëlis cõtritos comminutóſque fuiſſe: vt citato loco diximus: ita ſuo Dagoni ſimile infortunium ab Arca Dei maximè reformidabant. Vt igitur viderent, quid tandem ei acciderit, & ſi quid mali accidiſſet, opportunè prouiderent; matutini ſurrexerunt; ſeu, vt habet Chaldæus, *Anticipauerunt homines, in Aſdod*, ſeu, in Azotum: binominis enim erat hæc vrbs. Hoc eſt: Anticipauerunt turbam hominum, ex vicinis oppidis in Azotum, & in templum Dagonis gratulationis cauſa, fuituram: ne qua Dagonis iniuria, ſi qua facta fuiſſet, notaretur à vulgo, antequàm ab ipſis Azotiis, qui fortaſſe erant Sacerdotes, aut populi Principes, corrigeretur.

5.
Deus laborantibus ſuccurrit.

Ecce Dagon iacebat, &c. Hactenus Deus ſuam potentiam diſſimulauit, paſſus Arcã à Philiſthæis capi, & in templum Dagonis inferri. Sed cùm tandẽ auxilio opus fuit, opportunè adiuuit, auxilium præſtiturus. Eſt enim Deus, teſte Propheta, *Adiutor in opportunitatibus*. Pſal. 9. n. 10. Proponitur igitur poteſtas Arcæ, & infirmitas Dagonis dum hic ad illius præſentiam dicitur corruiſſe: & tanquàm res noua & inaudita, aduerbio, *Ecce*, prænotauit. De illa poteſtate Arcæ, rectè Dauid: *Surge, Domine, in requiem tuam, tu & Arca ſanctificationis tuæ.* Pſal. 131. n. 8. ſeu, vt legit D. Chryſoſtomus ſequutus Septuaginta: *Tu & Arca fortitudinis tuæ.* Et ſubdit: *Vtraque*, inquit, *vera: quæ enim erant ei impoſitæ Literæ, erant & ſanctitatis effectrices & roboris. Pulchrè ergo ſic dixit: magnam enim Deus per eam potentiam oſtendit, ſemel, & bis, & ſæpenumerò: vt, quando capta ab Azotiis ſimulacra deiecit; quando eos, qui ceperant percuſſit; quando ea reddita, vt plaga ceſſaret, effecit.* Vbi aduerte iuxta Diuum Chryſoſt. totam Arcæ ſanctitatem & poteſtatem proueniſſe ex illis Literis, ſeu ex illis tabulis diuinæ legis, quæ in illa includebantur. Nam lex diuina adeò potens & ſancta eſt, vt potentes & ſanctos efficiat eos, qui illam amplectũtur. Dagonis verò infirmitatem expreſſit Vatablus, dicẽs, nomen *Dagon*, eſſe diminutiuum. Vnde verti poſſet: *Et ecce piſciculus iacebat*: quemadmodum & illud: *Reliquias veſtras in ollis feruentibus.* Amos 4. n. 2. vbi idem vocabulum reperitur; vertit Aquila apud Pagninum in Theſauro Reliquias veſtras *in lebetibus piſciculorum*. Idẽ igitur Dagon, qui apud alios quidem Deos erat ingens cetum, ſeu balena: apud Arcam Dei Iſraël, paruus tantùm piſciculus videbatur. De qua re plura in ſequenti Annot.

D. Chryſ.

D. Chryſ. *Poteſtas Arcæ, legis tabulis referenda.*

Vatabl. *Dagonis infirmitas, vel ex nomine indicatur.* Aquil.

6.
Arcæ potentia, & Dagonis imbecillitas tripliciter oſtenditur. Primò, ex loco.

Cæterùm poteſtas Arcæ & infirmitas Dagonis ex hoc loco tripliciter mihi videtur oſtendi poſſe. Primò ratione loci. Nam Dagõ proprio in domicilio victus eſt Arca in alieno (ſi quid Arcæ Dei alienum dici poteſt) ſuperauit: turpior autem eſt calamitas inflicta in natiuo ſolo; glorioſior victoria parta in peregrino. Vnde Beda l. 1. ad hunc locum cap. 10 ſicut Chriſtum diabolo, ita Arcam Dagoni hanc vnam ob cauſam anteponit. Nam ad illa verba Chriſti Domini: *Cùm fortis armatus cuſtodit atrium ſuum, in pace ſunt ea, quæ poſſidet. Si autem fortior eo ſuperueniens vicerit eum, vniuerſa arma eius auferet in quibus confidebat, & ſpolia eius diſtribuet.* Luc. 11. n. 21. *Fortis*, inquit, *erat Dagon, quando ſtulta Gẽtibus arma ſuo cuſtodiebat in atrio: fortior eſt Arca Fidei, quæ huic victrix ſpolia impietatis eripuit, & hæc pietatis arma & ſpolia fecit.* Quaſi diceret: Miſerabilis fuit ruina Dagonis, quia domeſtico ruit in atrio: inclyta victoria Arcæ; quia in externa domo ſuperauit. Vnde Principes Apoſtolorũ in primaria totius Mundi vrbe, & totius idololatriæ Metropoli de Mũdo ac de idololatria triũphantes, lõgè clariſſimũ triũphum reportarũt vt rectè expẽdit D. Ambr. ſer. 66. De Natali Apoſtolorũ Petri & Pauli: *Martyriũ*, inquit, *pertulerunt in vrbe Roma, quæ principatũ & caput obtinet Nationum: vt, vbi caput ſuperſtitionis erat; illic caput quieſceret ſanctitatis: & vbi Gentilium Principes habitabant; illic Eccleſiarum Principes morarentur.*

Vt vinci in proprio turpe: ita in externo ſolo vincere glorioſum eſt.

D. Ambr.

Secundò, ratione temporis. Nam quando Arca maximè deiecta, & Dagon maximè ſublimis videbatur; tunc Arca de Dagone triumphauit. Hanc rationem innuit Iſidorus Clarius, *Cernis*, inquit, *vt vbique gloria Domini emineat; etiam tũc cùm deiecta exiſtimatur*: Scilicet, Dominus, vt ex Dauide retulimus, *Adiutor in opportunitatibus*, Pſ. 9. n. 10. Inſinuat & Petrus Bleſenſis epiſt. 124. *Arca*, inquit, *fœderis ab Allophylis capta, & poſita iuxta Dagon, à virtutibus non ceſſauit.* Atque hinc oſtendit, Eccleſiam perſecutionibus non abſumi. Quod illuſtrat ex Arca Noë, quæ, quò magis à diluuio quatiebatur: eò magis erigebatur: *Eius*, inquit, id eſt, maris, *concuſſio*; *ipſius*, id eſt, Arcæ, *erectio eſt.* Probat ex Diuo Hilario lib. 7. De Trinitate, ſub initium: *Propriũ*: inquit, *Eccleſiæ eſt, vt tunc vincat, cùm læditur: tunc intelligat, cùm arguitur: tunc obtineat, cùm deſeritur.* Ad hanc rem illuſtrandam, notatu digniſſimum eſt, quod narrat D. Chryſ. lib. vno contra Gentiles, fuiſſe olim in Daphne, ſuburbio amœniſſimo Antiochiæ, celeberrimum Apollinis templum, & prope illud vrnam in qua ſanctiſſimi Martyris Babylæ oſſa cõderentur. Addit, quandiu illud templum infrequens fuit; nihil detrimenti à vicino Martyris tumulo ſuſcepiſſe: poſtquàm verò frequentari cœpit ab Ethnicis, & multis donatiis augeri & *torrente ſanguinis*, vt ipſe loquitur, *ex victimis caſis circumfundi*, tunc repentè lapſo de cœlo igne, quem ſanctiſſimi Martyris oratio impetrauerat, conflagraſſe. Cuius rei rationem reddens: *Babylas*, inquit, *ſtatuam primò ſtare cùm permiſiſſet; hanc ipſam tunc deiecit, cùm maximè impietatis flamma altior ferretur. Planum faciens, vincere oportere, non quidem tam depreſſis aduerſariis; ſed tunc maximè cùm efferuntur & clareſcunt.* Non aliter Dagon, quando victor & triumphator videbatur, tunc deprimitur. Contrà verò Arca, quando videbatur victa & abiecta, tunc triũphat.

7.
Secundò, ex tempore.
D. Iſidor. Clarius.

Petr. Bleſ.

Eccleſia ſeges cùm demetitur, tũ feracior erumpit.
D. Hilar.

D. Chryſ.

8.
D. Chryſ.
Sancti cùm deiecti exiſtimãtur, tũc fortiores eminent.

Hanc doctrinam egregiè confirmat D. Paulus, dicens: *Cùm infirmor, tunc potens ſum.* Cor. 12. n. 10. In quem locum D. Chryſoſtomus hom. 26. *Vbi* inquit, *afflictio, ibi & conſolatio, quando igitur in carcerem coniectus eſt, tunc admiranda geſſit: quando naufragium paſſus, atque in barbaram regionem eiectus, tunc maximè inclaruit, quando ad tribunal vinctus acceſſit, tunc & Iudicem vicit.* Nec aliter & Dauid, *Impulſus*, inquit, *euerſus ſum, vt caderẽ, & Dominus*

minus ſuſcepit me. Pſal. 117. num. 13. Vbi rurſus D. Chryſoſtomus: *Hoc*, inquit, *eſt tempus diuini auxilij: & ideò nec pueros eripuit à principio; ſed poſtquam fuerunt coniecti in fornacem.* Dan. 3. à n. 21. *nec Danielem antequàm eſſet immiſſus; ſed ſeptem poſt diebus.* Dan. 14. à n. 30. *Cùm rerum humanarum nulla iam eſſet ſpes relicta, tunc ſuum oſtendit auxilium.* Sic olim & Iſraëlitæ, cùm profugi, imbelles & ignaui ad pugnandum viderentur, tunc per illos Deus *Percuſſit gentes multas, & occidit Reges fortes*, &c. Pſalm. 134. num. 10. Vbi iterum idem Chryſoſtomus: *Illi quidem*, inquit, *erant armati, & vrbes munitas habebant, & rei militaris, & inſtruendæ aciei erant periti: hi verò exules, & bellandi ignari, à longa ſeruitute & diuturna tyrannide liberati, fame & egeſtate conſumpti, omnibus ad accipiendam iniuriam expoſiti. Sed erant omnium potentiſſimi propter manum, quæ eos ducebat ac regebat.* Hæc ille. Nihil ergo mirum, ſi Arca victa, Deo pronunciante, glorioſior triumphet.

D.Chryſ. — D.Chryſ.

9. *Tertiò, ex modo, quo victoria reportatur.*

Tertiò, ratione modi, quo hæc victoria parta eſt. Nam in primis Dagon non fugit penitùs è templo, ne videretur effugere poſſe diuinæ iuſtitiæ vltionem: ſed iacuit ante Arcam, vt eius imperio deiectus ac ligatus quodammodo videretur. Non cecidit reſupinus in tergum, ne adhuc putaretur, velle ab Arca reſilire ſeu contra Arcam rebellare, ſed pronus in faciem cecidit, vt Arcam Dei, ſeu potiùs latentem, operantémque ex Arca Deum adoraret: vt Ioſephus l. 6. Antiq. c. 1. Theodoret. q. 13. Magiſter hiſtoriæ, Dionyſius, Lyra, Abulenſis & alij interpretantur. Quibus accedit D. Baſil. in c. 10. Iſai. *In faciem*, inquit, *prolapſus erat ipſe Dagon, à claritate gloriæ deuictus, quæ circa Arcam Dei ſplendeſcebat.* Vbi plura de ruina dæmonum ad præſentiam Chriſti Domini. Tandem Dagon non ſolùm clam, & in nocte Arcam adorauit; vt olim Nicodemus, Ioan. 3. n. 2. ſed palàm & in luce, omnibus, qui aderant, Azotiis ſpectantibus; vt Septuaginta expreſſerunt. *Surrexerunt*, inquiunt, *mane Azotij, & ingreſſi ſunt in domum Dagon, & viderunt: & ecce Dagon*, &c. Vbi exprimuntur Azotij teſtes oculati Dagonis in faciem prolapſi, ne in tenebris tantùm Arcam adoraſſe putaretur. Qua de re Theod. ſerm. 10. De prouidentia, ad finem: *Deus*, inquit, *allophylis Arcam tradit, populi iniquitatem arguens; traditæ autem maieſtatem tuetur, allophylos docens, quòd non Deum viciſſent, ſed hominum iniquitatem. Propterea Dagon quoque, quem illi, ceu Deum, adorabant, ante Arcam corruere facit; & eundem cultoribus ſuis ſpectandum exhibet, vt allophyli diſcrimen diſcerent.* Quaſi diceret. Voluit Deus, vt Dagon omnibus Azotiis ſpectantibus Arcam adoraret: vt tandem intelligerent Philiſthini, quantum diſcriminis eſſet inter Arcam & Dagonem, inter Deum ac dæmonem.

Ioſeph. — *Dagonis infirmitas Azotiis ſpectāda proponitur.* — Theod.

10. *Homines ipſo Dæmone deteriores. Deus mirum in modum patiens. Arcam attrectare Azotij non audent.*

Nota hoc loco malitiam hominum, vel ipſa dæmonum malitia deteriorem: nam, Dagone cadente, & Arcam adorante; ipſi nihilominus Azotij ceruices attollunt, & contra Deum eriguntur. Nota prætereà Dei in homines patientiam: nam Dagonem ſtatim labeſecit; ipſos autem homines intactos ad pœnitentiam expectauit. Nota deinde Arcæ maieſtatem. Nam etſi Azotij Dagonem ſuo loco reſtituere auſi fuerint, non tamen auſi ſunt Arcam è ſuo demoliri. Tandem nota deiectum quidem Dagonem, non tamen altare deſtructum. Quod ad myſticum ſenſum detorquet noſter Ludouicus Pontius tom. 1. De perfectione, tract. 4. c. 4. §. 2. Nam ſicut Azotiis ponentibus Arcam iuxta Dagonem bona intentione, vt eam honorarent; non deſtruitur altare, ſed deiicitur Dagon: ita

Lud. Pont.

quando Euchariſtia ſumitur ab eo, qui tenetur peccatum habet, ſed bona fide exiſtimat, non habere, præmiſſo attritionis actu; non incurritur noua culpa, imò præterita abolebitur.

11. Dionyſ. Lyran. Abul.

Et tulerunt Dagon, &c. Dion. Lyra, Abulenſis & alij dicunt, eos qui tulerunt Dagonem, & ſuo loco reſtituerunt, fuiſſe Sacerdotes Azotios. Cuius rei duplex ratio eſſe poteſt. Vna, propter maiorem ſui Dagonis reuerentiam. Nam ſicut Arcam fœderis ſoli Sacerdotes, ſeu Leuitæ Hebræorum: ita & Dagonem ſoli fortaſſe Sacerdotes Philiſthinorum reuerentiæ cauſa attingebant, ſeu attrectabant. Altera, quia tunc ſoli aderant Sacerdotes. At, cur non aderant & populares? Ratio mihi videtur optima, quia Sacerdotes Azotij, cum timerent ſuo Dagoni aliquod ex Arcæ vicinitate detrimentum, vt paulò antè diximus; diligenter curarunt, ne illud, ſi quod foret, in vulgi notitiam veniret. Quare pridie eius diei recedentes de templo, *Dagonem clauſerunt*; vt D. Auguſtinus lib. 10. de ciuitate, c. 19. teſtatur, ne quis adeſſet ſpeculator. Deinde, altera die ſurrexerunt diluculo, ſeu vt iam retulimus ex Chaldæo: *Anticipauerunt homines Aſdod.* Hoc eſt: Anticipauerunt, non ſolùm auroram, ſed & aduentum cæterorum hominum in templum: ne quis prior de populo adueniens, vllam Dagonis ignominiam, ſi qua foret, ſpectaret. Tandem inuenientes Dagonem humi proſtratum, quàm citiſſimè eum in ſuum locum retulerunt: antequàm veniens ac videns populus ſui numinis ignominia offenderetur. Ita mihi videntur citati Interpretes ſentire. Nam Dionyſius: *Acceperunt*, inquit, *Dagon Sacerdotes ipſius, erubeſcentes de Dei ſui tanta deiectione, & manè ac clam reſtituerunt eum, ne communitas hoc ipſum perciperet.* Similiter & Lyra: *Tulerunt*, inquit, *Sacerdotes Dagon, & reſtituerunt eum in locum ſuum antequàm populus perciperet.* Tandem Abulenſis: *Hoc*, inquit, *fecerunt Sacerdotes diluculo, antequàm veniret populus, ne videret Deum ſuum humiliatum coram Arca, & crederet, maioris poteſtatis eſſe Deum Hebræorum.*

Solis Sacerdotibus Dagonem tangere licebat. — D.Auguſt. — *Dagonis iniuriam Sacerdotes quàm citiſſimè auertere curant.* — Dyon. — Lyra. — Abul.

12. *Tegēda Prælatorū vitia.*

Si hæc placet interpretatio, vt credo placituram, tria circa illam expende. Primum, Sacerdotes Azotios valdè ſollicitos fuiſſe de ignominia ſui Dagonis occultanda; vt ex hoc loco diſcant Chriſtiani ſuorum Prælatorum, ac maiorum, quos Dei loco habere debent, defectus occultare. Alterum, veri & falſi Numinis longè maximum diſcrimen. Nam Dagonis vilitas erubeſcenda erat; & proptereà ab eius cultoribus tegebatur: at verò humilitas Chriſti Domini maximè glorioſa; & propterea ab Euangelij præconibus toto orbe decantatur. Tertium, fruſtrà conatos fuiſſe Sacerdotes Dagonis, eius ruinam & ignominiam occultare: nam, Deo ita prouidente, omnibus poſteà manifeſtata eſt. Colligo id ex doctrina Philonis Biblici, ſi vera eſt, aſſerentis, Philiſthinos ciues, vbi primùm egreſſi ſunt de templo Dagonis, Sacerdotes crucifixiſſe. Ergo & ipſi in templum maturarunt, ſiue ab aliquo admoniti, ſiue ſuapte ſponte incitati; & ignominiam ſui idoli cognouerunt. Quam ſtatim vindicari cupientes, & non audentes irruere in Arcam Dei, in Sacerdotes Dagonis irruerunt: non fortaſſe, quòd in illis aliquam culpam deprehenderent; ſed vt ipſi conceptam animis iracundiam explerent. At, quod Philiſtini iniuſtè faciebant, à Deo iuſtiſſimè permittebatur; vt primi omnium plecterentur Sacerdotes, qui Arcam Dei in arce dæmonis collocarant. Ex his tribus, hoc tertium in ſequenti Annot. illuſtrius fiet. Duo priora hîc obiter illuſtrabo.

In humilitate Chriſti gloriandum. Nihil occultum, quod non reueletur. — Phil. Bibl.

Maiorum

Maiorum defectus, immò & omnium proximorum occultandos.

13. Conſtant. *Charitas peccata cooperit. Propriis veſtibus peccantem Sacerdotem occultandum, Conſtātinus piiſſimè indicabat.*

ITa exigit vera charitas, quæ operit multitudinem peccatorum. Certe Magnus ille Imperator Conſtantinus nihil impenſiùs agebat, quàm vt defectus Sacerdotum, quos tanquàm maiores ſuos reuerebatur, occultaret: dicere ſolitus, vt refertur in Iure, cap. *Scripturis.* 96. diſt. *Si viderem peccantem ſacerdotem, chlamyde operirem, ne videretur.* Suo ſe pallio exuebat, immò regia ſe auctoritate denudabat, vt ſuorum Sacerdotum ignominias tegeret, flagitia celaret. Plus aliquid à nobis Chriſtus Dominus requiſiuit, illis verbis: *Eſtote prudentes ſicut ſerpentes.* Matth. 10. num. 16. Quæ eſt enim hæc prudentia ſerpentum, niſi vt vnum caput contra ictus aduerſariorum tegat ac tueatur? Ita Patres communiter. Diuus Hieronymus ad eum locum: *Serpentis*, inquit, *aſtutia ponitur in exemplum: quia toto corpore occultat caput; & illud, in quo vita eſt, protegit.* Concinit D. Hilarius can. 10. in Matth. ad medium: *Prudentia*, inquit, *ſerpentis eſt, quod vbi ſe in manus hominum veniſſe intelligat, omni genere ab ictu caput ſubtrahat, idque aut collecto in orbem corpore contegat, aut fouea immergat, cadique partem reliquam derelinquat.* Accedit D. Chryſ. hom. 33. in Matth. *Serpens*, inquit, *totum ſe ipſum tradit, neque admodum curat, ſi corpus inciditur donec caput ſuum integrum ſeruet.* Nec aliter D. Epiphan. hæreſ. 38. contra Ophitas, ad finem: *Prima*, inquit, *in ſerpente prudentia eſt, quod dum perſequutionem patitur; cognoſcens, quòd in capite ipſius tota vita eius exiſtit; occultat quidem cranium ſuum; tradit autem reliquum corpus*, &c. Et occultam huius prudentiæ rationem tradit D. Ambroſ. ſerm. 20. in Pſal. 118. *Fertur*, inquit, *coluber, cùm vrgetur periculo, caput ſemper abſcondere, & in orbem ſe colligens, obiecta reliqua parte corporis, hoc ſolum tueri; quòd læſa ferantur membra cætera, ſaluo capitis vigore reparari.* Quaſi à ſano capite defluat ſalutaris quædam vis, qua membra etiam læſa & ſaucia integrentur. Vt igitur prudens ſerpens ſuum regit caput, ne vulneretur: ita prudens ſubditus ſuum Prælatum, quo vt capite vtitur, ne maledicis linguis, tanquàm lanceis, feriatur. Quinimmò prudentiam ſerpentis requirit Dominus à diſcipulis: quia prudens Chriſtianus non ſolùm ſua ſe debet chlamyde exuere ad Sacerdotem & Prælatum ſuum contegendum; vt Imperator Conſtantinus: ſed etiam propriam vitam profundere, ad honorem ſui capitis & Principis illæſum conſeruandum.

D Hieron. — D. Hilar. — D. Chryſ. — D. Epiphan. — D. Ambr.

Prudentiam ſerpentis in tegendo capite imitantur ſubditi in Prælato defendendo.

14. *Filiorum Noë erga patrem reuerentia & pietas.* D. Greg. *Boni ſubditi maiorum ſuorum vitia tegunt.*

Præclarè quidem olim Noë filij non ſolùm patentem ſuum obuelarunt, ne ab aliis nudus cerneretur; ſed ne ipſi quidem nudum cernere voluerunt. *Sem*, inquit Textus, *& Iapheth pallium impoſuerunt humeris ſuis, & incedentes retrorſum operuerunt.* Geneſ. 9. num. 23. Qua de re D. Greg. lib. 25. Moral. cap. 15. *Quid eſt*, inquit, *quòd filij verecunda patris, ſuperiecto dorſis pallio, auerſi venientes operiunt; niſi quod bonis ſubditis, ſic Prepoſitorum ſuorum mala diſplicent, vt tamen hæc ab aliis occultent? Operimentum auerſi deferunt: quia iudicantes factum, & venerantes magiſterium, nolunt videre quod tegunt.* Eodem exemplo vtitur Vincentius Lirinenſis lib. aduerſùs profanas nouitates, ad obiurgandos eos, qui, vt ſuos errores commendent, aliis antiquis viris, iure, an iniuria, adſcribunt, *Quorum ego nequitiam*, inquit, *odio dignam iudico, vel cùm etiam, quod ſancti cuiuſque viri memoriam, tanquam ſopitos iam cineres, pro-*

Vinc. Lirin.

A *fana manu ventilant; & quæ ſilentio ſepeliri oportebat, rediuiua opinione diffamant: ſequentes omninò veſtigia auctoris ſui Cham, qui nuditatem venerandi Noë, non modo operire neglexit; verùm quoque irridendam cæteris enuntiauit. Vnde tantam læſæ pietatis meruit offenſam, vt etiam poſteri ipſius peccati ſui maledictis obligarentur.* Æquum enim fuit, vt qui parentis ſui ignominiam detexit, in filiis ſuis ignominioſus ab omnibus notaretur.

Qui ſiniſtrã de aliis ſpargũt famam, infamiæ notam ſubire coguntur.

15. *Dauidis erga Saulem charitas.*

Dauid, audito miſerabili Saülis caſu, *Nolite*, inquit, *annuntiare in Geth, neque annuntietis in compitis Aſcalonis, ne forte lætentur filiæ Philiſthiim, ne exultent filiæ incircunciſorum.* 2. Reg. 1. num. 20. Saülis ruinam, quem vt Regem venerabatur tacendam, non prædicandam exiſtimauit, vt poſteris exemplo foret, ne ſuorum caſus Principum leuiter euulgarent, ſed modeſto ſilentio in
B perpetuum ſepelirent. In quem locum Bachiarius epiſt. de lapſis, ad Ianuarium, laïcos reprehendit, qui alicuius Eccleſiaſtici culpam in vulgus diſſeminant, inquit, *Ecce prohibetur, ne in terminis Geth; neque in finibus Aſcalonis, hoc eſt, in notitiam ſecularium, ſiue hominum mundanorum, caſus fratris, vel ruina ſeminetur; & nos paſſi ſumus non ſolam ipſam, quam incolit, ciuitatem; ſed quam totum orbem, famæ ipſius deſperatione compleri.* Et ſtatim ex hoc loco optimam colligit rationem, cur Eccleſiaſtici ruina potiſſimùm debeat occultari: ne ſcilicet & peccator infametur, & auditor prauo exemplo faciliùs ad malum inducatur. *Ne exultent*, inquit Dauid, *filiæ incircumciſorum*: id eſt,
C homines huius ſeculi. *Hi enim*, inquit Bachiarius, *exhilarantur, cùm audiunt ruinam militis Chriſti; vel ex illius conſolantur opere, dicentes: Ecce qui nobis exprobratur à cæteris, ad cuius exemplum cogebamur viuere*, &c. *Nunquid non melius erat, nec inchoare, quod bonum eſt, quàm tum turpiter cadere, aut non poſſe complere, quod cœperit?* Ne igitur tantùm ſcandalum oriatur; Sacerdotis, aut Eccleſiaſtici cuiuſcumque peccatum diligenter occultetur.

Bachiar. — *Cùm Eccleſiaſtici peccatum offertur, auditores ad malum compelluntur.* — Bachiar.

16. *Præceptum diuinum de vitiis paternis occultandis.* Heſichyus.

Celebre eſt illud præceptum Dei ad populum Iſraël: *Turpitudinem*, inquit, *patris tui, & turpitudinem matris tuæ non diſcooperies*, Leuit. 18. num. 7. In quem locum Heſychius lib. 5. cap. 18. per parentes intelligit quoſlibet ſuperiores, vel ſeniores: & rem myſticè declarans, *Prohibet*, inquit,
D *nos reuelare qualibet peccata, à cognatis, vel amicis nobis credita, ne maledictionem Cham patiamur, qui patris nuditatem fratribus patefecit.* Vbi aduerte, ſi tam acerba fuit maledictio Cham, qui patris nuditatem duobus tantùm domeſticis, iiſque fratribus detexit; quàm acerba erit maledictio eorum, qui maiorum ſuorum defectus coram multis externis & aduerſariis buccinantur. Aduerte etiam cum D. Ambroſio lib. de Arca Noë, cap. 31. filium Cham magis ebrium fuiſſe, quàm parentem Noë: *Qui enim*, inquit, *neque præteritam generationis gratiam, neque præſentem reuerentiam patris, neque futuram pœnam paternæ iniuriæ conſiderabat, verè ebrius erat, & quod putabat, videre ſe, non videbat.* Immò concludit, non modò ebrium, ſed
E planè cæcum fuiſſe, *Erat*, inquit, *in illo profunda cæcitas, qui patrem videre non poterat. Nam, ſi vidiſſet patrem, non vtique riſiſſet; neque enim ridendus, ſed verendus eſt pater.* Notat prætereà Heſychius citatus, hoc præceptum de turpitudine maiorum non reuelanda, decies in illo loco Leuitici, iuxta Septuaginta inculcari: cuius numeri ſunt præcepta Decalogi. *Quia quiſquis*, inquit, *turpitudinem ſpiritualium, vel carnalium cognatorum reuelat; totius legis inuenitur eſſe tranſgreſſor. Quare? Quia alienum eſt à charitate, quod agit, quæ eſt legis plenitudo.*

Acerbiſſimè punientur ſubditi ſuperiores diffamantes. — D. Ambr. — *Magis temulentus Cham defectus patris diuulgando, quàm pater poculis indulgendo.* — *Aliorum famam violãtes, omnibus Dei præceptis aduerſantur.*

nitudo. Adeò enim hæc charitatis tranſgreſſio grauis eſt, vt totius Decalogi tranſgreſſioni quodammodò exæquari videatur.

17. *Flagitium omnium grauiſſimum admittunt.* Hinc Dauid iniuriarum patientiſſimus, hanc vnam, quaſi omnium grauiſſimam, non potuit ſuſtinere. Moriturus enim præcepit Salomoni, vt interficeret Ioab, dicens: *Tu noſti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus Principibus exercitus Iſraël.* 3. Reg. 2. num. 5. Vbi diſtinguit diuerſa peccata Ioab, ſcilicet, in Regem, & in Principes Iſraël, Abner & Amaſam. Sed quid fecerit Ioab contra hos Duces, nemo ignorat, vtrumque enim interfecit. 2. Reg. 3. num. 27. & 2. Reg. 20. n. 19. Tibi verò, ô Dauid, quid vnquam mali feceris, non apparet. *Rab. Sal.* Reſpondet Rabbi Salomon apud Lyram: *Per hoc*, inquit, *intelligitur malum, quod fecit Ioab contra perſonam Dauid, oſtendendo aliis literas, quas ſibi ſecretè miſerat Dauid de morte Vriæ.* Nam cùm Ioab videret ſuos milites propter indignam Vriæ mortem tumultuantes, & aliquid fortaſſe rebellionis contra ſeipſum molientes; protulit Regis literas, ex quibus ſcirent, non ſua culpa, ſed Regis mandato Vriam periculo expoſitum occubuiſſe. *Et non niſi morte luendum.* Hæc autem peccati reuelatio tā altè hæſit Dauidi in animo, alioqui patientiſſimo, vt etiam moriturus ediceret, nonniſi capitali ſupplicio expiandam. Nam, vt benè *D. Petrus Chryſolog.* Diuus Petrus Chryſol. ſerm. 150. *Deuoti*, inquit, *militis eſt, Regis ſui arcere fugam, referre conſtantiam; virtutes loqui, mores ſilere, aduerſa dolere, prædicare victorias, aperire fortia, infirma reticere.*

18. *Magnam de ſuo Principe Ægyptij opinionem imbibebant.* Tales ſe quondam Ægyptij præbuerunt, inter quos nemo erat, qui ignoraret, Ioſephum puerum fuiſſe Hebræum venditum à paſtoribus Iſraëlitis in Dothaïn; adductum à negotiatoribus Iſmaëlitis in Ægyptum; inopem ac nudum, & tanquam vile mancipium traditum in poteſtatem Putifar; inde propter adulterij ſuſpicionem in carcerem coniectum: hæc omnia nemo erat, qui ignoraret; & tamen poſtquàm Ioſephus Ægyptiorum Princeps factus eſt, Ægyptij priſtinas eius miſerias ita ex memoria deleuerunt, ita ex animo obliterarunt, vt nemo de illis vnquam cogitaret, & multò minùs loqueretur. Id ex eo colligo, quòd fratres Ioſephi in Ægyptum venientes, & tota vrbe euagātes de fratre ſuo tam diligenter quæſierunt & interrogarunt, teſte Lyrano & Burgenſi, *Lyranus. Burg.* vt malam ſui facerent ſuſpicionem, callidique exploratores viderentur; & tamen, quem quærebant, nunquàm inuenire potuerunt: quia illa miſeriarum indicia, quæ aſſignabant, vt in fratris ſui notitiam deuenirent, nemo Ægyptiorum ſuo Principi conuenire cogitabat, & multò minùs dicere audebat: adeò magnificè & ſublimiter de illo ſentiebant omnes: adeò nihil humile & abiectum de illo ſuſpicabantur, vel loquebantur. *Ad honores euectio, ad infamiam acceſſio eſt.* Sed, proh dolor! ab illa veteri ſynceritate ſubditorum, quanta facta eſt noſtrorum temporum inclinatio? Nam, dum quis inter priuatos viuit, ſua vitia facilè occultat; nemine illa curioſè inquirente, nemine malitioſè ſubodorante: poſtquàm verò ad honores euehitur, omnia eius vitia tam moralia, quàm naturalia deteguntur; rimantibus ea ſubditis, & per vicos & plateas palam cantillantibus. Qui ergo germanos honores amat, publicos effugiat; hi enim ſunt illorum turbatores: & vbi quis temporalem gloriam ſe acquiſiuiſſe putat; ibi deprehenditur amiſiſſe.

19. *Peccata ad medicinam tantùm in-ſcanda.* Verùm, non ſolùm Prælatorum, ſed etiam inferiorum, immò & omnium proximorum peccata ſemper debent, niſi charitas & neceſſitas aliud exigat, occultari. Nullam fecit Moyſes in lib. Gen. de Angelorum peccato mentionem, cùm tamen primorum parentum peccatum diſertiſſimè deſcripſerit. Gen. 3. à n. 1. quia hoc remittendum erat, illud damnādum: euulgare autem non oportebat, quod non oportebat condonare. *Alcuinus.* Sic Alcuinus in Geneſim. *Vides*, inquit, *peccatum Angeli tacitum; hominis autem patefactum: nempe, quia illud incurabile, hoc curatum.* In eundem ſenſum reſpondet Auctor mirabilium Scripturæ, lib. 1. cap. 2. *Aut. Mir.* *Angelicum vulnus*, inquit, *verus Medicus indicare noluit, dum curare non deſtinauit. Peccatum vero hominis profertur: ipſum namque quandoque promereri veniam non deſperatur:* Itaque niſi charitas & neceſſitas vrgeat, aliena peccata obteguntur. Qui olim in lege damnabatur ad mortem, in eadem die ſepeliri iubebatur: *Non permanebit*, inquit, *cadauer eius in ligno; ſed in eadem die ſepelietur.* Deut. 21. n. 13. Cuius præcepti multiplex eſt interpretatio myſtica: ſed illa ad rem pertinet, peccatorem non eſſe omnium oculis exponendum, ſed eripiendum: vt omnia eius vitia quàm primùm fieri poſſit, occultentur. *D. Aug.* Quò pertinet illud D. Auguſtini, cap. *Si peccauerit.* 2. q. 1. *Vbi contigit malum, ibi moriatur.*

20. *Occultè Deus punit & corrigit.* Inter alias Ægyptias plagas: *Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti, tribus diebus. Nemo vidit fratrem ſuum.* Exod. 10. n. 22. Rationem tradunt nonnulli Rabbinorum: quia voluit Deus occidere aliquos Hebræos incredulos, Ægypto adhærentes, indéque exire recuſantes; ita tamen, vt eorum pœna ſub denſis tenebris lateret, ne culpa in Ægyptum euulgaretur. Chriſtus Dominus cum Samaritana loquuturus, diſcipulos in vrbem dimiſit obſonatum. Sed, cur duodecim, cùm vnus ſatis ſupérque videretur: præſertim cùm ipſe corporalem cibum repudiaturus eſſet, ſolum ſpiritualem accepturus? Ioan. 4. n. 32. Reſpondet Salmeron to. 4. tract. 20. quia Chriſtus Dominus ſua Samaritanæ peccata obiecturus erat. Iuſſit ergo diſcipulos recedere, *Vt pudori eius ſolitudine conſultum eſſet, & vt liberius poſſet eius flagitia detegere, atque arguere: ac vt nos inde diſcamus, proximum ſecretè primùm atque ſalubriter corrigere.* Eodem modo Ianſenius & Toletus interpretantur. *Ianſen. Tolet.* Bonus ille paterfamilias, cùm prodigum filium recepit, nihil priùs quàm tunicam, qua tegeretur, curauit; *Citò*, inquit, *proferte ſtolam primam.* Luc. 15. n. 22. Non ſine myſterio, vt ſignificaret peccatoris famæ, quàm primùm conſulendum, eiúſque ignominiam opportunè abluendam. *Pet. Chryſ.* Sic D. Petr. Chryſologus ſerm. 3. *Ante*, inquit, *veſtiri voluit filium, quam videri: vt ſoli patri nota eſſet nuditas; quia pater ſolus videre filij non poterat nuditatem.* In horto Chriſtus Dominus ad ſatellites, qui ſe venerant comprehenſuri: *Si me quæritis*, inquit, *ſinite hos abire.* Ioan. 18. num. 8. Abire iubet, ne fugientium timiditas notaretur; ſed facta ex magiſtri facultate putaretur. Pontifici Ieſum interroganti, *de diſcipulis ſuis, & de doctrina eius*, Ioan. 18. n. 19. ad doctrinam quidem reſpondit Dominus: ad diſcipulos verò, ne verbum quidem: vt eorum honori conſuleret, & in fugiendo timiditatem occultaret. Loquutus de ſuorum Apoſtolorum præmio: *Sedebitis*, inquit, *& vos ſuper ſedes duodecim.* Matth. 19. n. 28. duodecim ſedes nominat, ne vnus Iudas excludendus proderetur; vel, interprete Euthymio, *Chriſtus etiā Iudæ honori conſuluit. Euthym.* *cæteris deterior haberetur.* Ioanni proditorem inquirenti, ſignum quidem Dominus dedit; & nihilominùs addit Euangeliſta: *Hoc autem nemo ſciuit diſcumbentium.* Ioan. 13. n. 28. Rationem reddit *D. Chryſ.* D. Chryſ. hom. 17. *Tam ſubmiſſa*, inquit, *voce id Ioanni dixit, vt minimè ab aliis audiretur.* Adeò infelicem illum proditorem occultare cupiebat: immò ne Ioanni quidem proditoris nomen detexit. Quam magiſtri

magiſtri benignitatem ac maiorem proditoris accuſationem conuertit. D. Leo ſerm. 7. De paſſione: *Cur*, inquit, *infelix Iuda tanta benignitate non vteris? Ecce parcit auſibus tuis Dominus: & nulli te niſi tibi indicat Chriſtus, nec nomen tuum, nec perſona detegitur; ſed veritatis & miſericordiæ verbo, cordis tui tantùm arcana tanguntur.*

D. Leo.

21. Ioſephus totius Ægypti gubernator ſuos ad colloquium fratres recepturus: *Præcepit*, inquit, Textus: *vt egrederentur cuncti foras, & nullus intereſſet alienus agnitioni mutuæ.* Gen. 45. num. 1. Ratio fuit, ne quis venditionem fratribus obiiciendam auſcultaret. Ita Rupert lib. 9. in Geneſ. c. 11. *Non alienis*, inquit, *iam communicanda erat domeſtici notitia ſceleris: neque ſub eorum præſentia priùs frater edicere voluit rem tantæ confuſionis, quam ferre non potuerunt fratres, remotis etiam cunctis arbitris.* Sed obſeruanda Ioſephi in fratribus alloquendis prudentia ſingularis. Nam, quando fratres recognouit, vocem extulit, etiam ab iis, qui foris aderant audiendam: *Eleuauit*, inquit Textus, *vocem cum fletu, quam audierunt Ægyptij, omniſque domus Pharaonis, & dixit fratribus ſuis: Ego ſum Ioſeph. Adhuc pater meus viuit?* Ibidem, num. 2. & 3. Vbi Lyra: *Volebat*, inquit, *Ioſeph, vt audirent illud, quod tunc dixit.* At verò cùm fratres ſuos ſui venditores ac proditores declarauit, propiùs accedere ad ſe iuſſit, vt ſubmiſſiori voce id in aures inſuſurraret: *Accedite*, inquit, *ad me. Et cùm acceſſiſſent propè: Ego ſum, ait, Ioſeph, frater veſter, quem vendidiſtis in Ægyptum*: Ibidem, n. 4. Vbi rurſus Lyra, *Iſtud*, inquit, *volebat eis dicere ſubmiſſè, & ideò fecit eos propè venire; ne Ægyptij audirent proditionem, quam fecerant, & ſic eos deſpicerent.* Igitur, quæ ad eorum laudem pertinebant, contenta voce edixit, vt ab omnibus audiretur: quæ verò ad eorum vituperationem ſpectabant, voce admodum ſubmiſſa indicauit, vt ab ipſis tantùm fratribus caperetur.

Ioſephi in occultandis fratrum peccatis prudentia & charitas.

Rupertus.

Laudes elata voce, vituperia depreſſa indicentur.

Lyra.

Lyra.

22. Multiplex erat ratio, cur flagitia & ſupplicia Sodomorum, Abrahæ manifeſtari oporteret: & nihilominus Deus ea de re ſecum, tanquàm dubius, vt ita loquar, conſultabat: *Num*, inquit, *celare potero Abrahã, quæ geſturus ſum*, &c. Gen. 18. n. 17. Rationem reddit D. Thom. aut quiſquis eſt ille ſub eius nomine Auctor in Geneſim. *Quia Deus*, inquit, *eſt valdè difficilis ad publicanda occulta crimina noſtra: ſicut vix ſecretè ſoli Ioanni voluit ſubinnuere Iudam proditorem: quamuis nobis hoc expedire videretur, ad ſciendum, quòd Chriſtus ſit voluntariè paſſus.* Suum Dauidi ſacrilegium obiecturus Propheta Nathan: *Cùm veniſſet ad eum, dixit ei*, 2. Reg. 12. n. 1. Septuaginta transferunt: *Ingreſſus eſt Nathan ad Dauid.* Vbi Diuus Anaſtaſius Nyſſenus quæſt. 8. in Scripturam ex Euſebio Pamphilo, expendit verbum *Ingrediendi*, quaſi in ſecreto aliquo conclaui ſuum Regi peccatum Propheta aperiret: *oſtendit*, inquit, *oratio, quòd non præſente alio, neque coram vniuerſo populo eum redarguit.* Sic & Pontifex Azarias reprehenſurus Regem Oziam, quòd ſacerdotale officium vſurparet: *Ingreſſus poſt eum*, inquit Textus, *& cum eo Sacerdotes Domini octoginta*, &c. 2. Paral. 26, n. 17. Regem acriter obiurgauit. Vbi Diuus Chryſoſt. homil 5. De verbis Iſaiæ, ſimiliter expendit verbum illud, *Ingreſſus*, ac ſi non foris ſub omnium oculis: ſed intus remotis arbitris, ſaltem ſecularibus, Regem commoneret. *Intus*, inquit Chryſoſtomus, *in adytis, nullo teſte, redargutus eſt*: nempe, ſeculari: nam Sacerdotes adſuerunt, vt neceſſarium tantæ admonitioni teſtimonium præberent.

Deus in peccatis noſtris edendis difficilis eſt.

D. Thom.

D. Anaſt.

Semotis arbitris crimina corrigida ſunt.

D. Chryſ.

23. Irruit quidem Moyſes in idololatras, magnam eorum ſtragem effecturus. Sed quo tempore: *Videns Moyſes*, inquit Textus, *populum, quòd nudatus eſſet: ſpoliauerat enim eum Aaron*, &c. Exod. 32. n. 25. hoc eſt: videns populi idololatriam manifeſtatam eſſe; manifeſtauerat enim eam Aaron: tunc ad publicam vindictam proceſſit. Rectè id obſeruat Oleaſter: *Debet*, inquit, *Prælatus, quantùm poteſt, peccata populi occultare, famámque ſeruare: ſed, cùm viderit publicata, vindicare, & publicè punire.* Et optimum ab ipſo Deo deducit exemplum, qui Dauidis peccatum quandiu occultum fuit, punire noluit, vt Regis honori conſuleret: vbi autem detectum eſt, acriter vindicauit; vt colligitur ex verbis Nathan ad ipſum Regem: *Quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini*, &c. 2. Reg. 12. n. 14. Quaſi regis adulterium, & homicidium iam manifeſtatum, priùs homines ad blaſphemias adigeret, quàm ipſum Deum ad vindictam excitaret: adeò ab occultis peccatis euulgandis abſtinebat. Hæc igitur optima eſt & iuſtitiæ & charitatis lex, ne aliena peccata grauioréſque defectus, non ſolùm Prælatorum, ſed aliorum quoque proximorum; quæ occulta deliteſcunt, detegantur, vt omnium famæ, bonæque exiſtimationi conſulatur.

Publica delicta plectenda.

Oleaſt.

Scelus Dauid detegitur & punitur.

Quid præſcribat iuſtitiæ & charitatis lex.

Dagonis vilitas, tanquàm ignominioſa erubeſcenda: Chriſti Domini humilitas, tanquàm glorioſa prædicanda.

24. SVi Dagonis vilitatem Sacerdotes Azotij prodiderunt, dum eius ruinam antequàm ab aliis notaretur, diligenter occultarunt. Nec immeritò. Cùm enim illa ruina ex impotentia orta fuerit; potiùs erubeſcenda illis erat, quã manifeſtanda. At verò humilitas Chriſti Domini, quæ ex charitate, non ex infirmitate oriebatur, palam euulgari debuit, & prædicari, tanquàm omni gloriæ temporali præferenda. Quid glorioſius apud Iudæos quã vis miraculorum? Quid illuſtrius apud Græcos, quàm philoſophandi peritia? Sed vtriſque Diuus Paulus maiorem gloriam obiecturus, Crucem obiecit. *Iudæi*, inquit, *ſigna petunt; & Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum.* 1. Corinth. 1. n. 23. Quaſi illa vna Crucis humilitas omni temporali & potentia, & ſapientia glorioſior exiſtat. Vnde ſtatim appellat Chriſtum crucifixum, *Dei virtutem, & Dei ſapientiam.* Ibidem, num. 24. illa Iudæorum virtute, & hac Græcorum ſapientia longè ſublimiorem.

Quæ erubeſcimus prodere, occultãdo manifeſtamus.

Quæ infirma ſunt Chriſti palàm enarrare curamus.

Quod hoc loco paucis illuſtrabo.

Chriſti humilitas & ſapientiam, & Imperatorum gloriam ſuperat.

25. Regnantem in cœlis Chriſtum Dominum vidit Apoſtolus, & tacuit, dicens: *Non licet homini loqui.* 2. Corinth. 12. num. 4. Crucifixum audiuit, & toto orbe prædicauit; credens, non minùs in patibulo, quàm in cœlo omnibus hominibus placiturum. Nam, vt bene D. Chryſoſtomus hom. 4. in priorem ad Corinth. *Chriſtus*, inquit, *orbem terrarum per Crucem ad ſe allexit: quod ſcandali incrementum, non abolitio videbatur.* Nec ſolùm Apoſtoli de terra, ſed & Cherubini de cœlo Chriſti Domini humilitatem mundo prædicant ac manifeſtant: non hominis, non buccinæ; ſed tonitrui vocem ſimulantes, vt meliùs exaudiantur: tantùm abeſt, vt contegant & occultent. *Audiui*, inquit Ioannes, *vnum de quatuor animalibus, dicens, tanquàm vocem tonitrui: Veni, & vide.* Apoc. 6. n. 1. Vbi Rupertus: *Auditur*, inquit, *vox tanquam tonitrui; quia videlicet non ſicut probroſa vanitas ſuſurrat in angulis, ſed palam omni Mundo prædicari amat plenitudo partus virginalis; ita vt merito comparetur tonantibus cœlis.* Et nota illam Angeli vocem: *Veni & vide.* Prædicaturus enim Chriſti Domini myſteria: Vide, inquit, non audi, vt illa non tantùm auribus, ſed etiam oculis ingerantur.

Apoſtolus nõ Chriſti maieſtatem, ſed humilitatem enuntiet.

D. Chryſ.

Cherubini humilitatem Chriſti mundo prædicãt.

Rupert.

Quæ Chriſtus opprobria pertulit, voce tonitrui euulgantur.

Inmò

26. *Deus in maieſtate rutilans vni ſe manifeſtat.*

Immò & ipſe Filius in throno gloriæ ſuæ vni A tantùm Prophetæ ſe præbuit ſpectandum: *vidi Dominum*, inquit, *ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum.* Iſa.6 n.1. At verò in patibulo ignominiæ ſuæ, ſe omnium oculis videndum exhibuit: *Vidimus*, inquit, *eum, & non erat aſpectus.* Iſai.53.numer.2.

D.Bern.

Vt D.Bernard.ſerm.2. De verbis Iſaiæ, rectè expendit, has duas viſiones inter ſe componens: *Non ſine cauſa*, inquit, *tibi, Vidimus, ſcriptum eſt; & hic, Vidi: vt illam quidem intelligas eſſe communem; hanc verò excellentiæ ſingularis.*

In patibulo pendens multis ſe oſtendit.

Itaque pendentem in patibulo multis ſe oſtendit: ſedentem in ſolio, vni: quaſi magis de ſua infirmitate, quàm de ſua maieſtate gloriaretur. Sed, ô glorioſam ignominiam! Sedentem in gloria, vnus vidit Iſaias, nec tamen dicitur, eum deſideraſſe; B vt citato loco videre eſt: morientem in Cruce non vnus tantùm, ſed multi viderunt, & dilexerunt:

In patibulo deſideratus & concupitus.

Vidimus, inquit, *eum, & non erat aſpectus, & deſiderauimus eum.* Iſai.53.n.2. Ac ſi hæc vna Chriſti Domini humilitas maiores ſui amores in omnium animis quàm illa maieſtas excitaret.

D.Auguſt.

Vnde D. Auguſt. in Pſ.127. valdè admiratus id, quod ait idem Propheta: *Non eſt ſpecies ei, neque decor*; inquirit, quo pacto tanta poſſit eſſe deformitas, vbi tanta reperitur amabilitas. *Ergo*, inquit, *ſponſus noſter fœdus eſt? Abſit. Quando enim illum virgines amarent, quæ in terra maritos non quæſierunt?*

Virgines mūdana relinquunt, vt Chriſto adhæreant.

Et ſerm.22.De verbis Apoſtoli, rectè monet, ne quis de Chriſti deformitate erubeſcat, ſed maximè glorietur. Et optima eſt illa ratio, quam affert: *Deformitas Chriſti te format.* C

27. *Chriſtus clariſſima die mortuus, nocte ſecretiſſima reſurrexit.*

Non immeritò D.Hieronymus, aliique obſeruant, Chriſtum Dominum, clara die, & tota Ieroſolyma ſpectante, in Cruce expiraſſe: at verò ſecreta nocte, & omnibus arbitris remotis, è ſepulcro viuum ſurrexiſſe. Cuius myſterij aliis rationibus omiſſis, illa eſt ad rem præſentem, quòd gloria morientis præferenda quodammodo videbatur gloriæ reſurgentis. Vnde hæc in nocturna ſilentia reſeruatur; illa in meridiana luce omnibus ſpectanda exhibetur. Certè Ioannes duos illos glorioſos titulos Chriſto Domino attribuit *Primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ*: Apoc.1.n.5. è quibus ille prior eius mortem; hic D poſterior eius principatum complectitur. Et priorem poſteriori anteponit; quaſi glorioſius fuerit Chriſto Domino, ſe morti ſubiiciſſe, quàm vniuerſo Mundo imperaſſe.

Glorioſius fuit Chriſtū mori pro mūdo, quàm regnare in mundo.

28. *Erubeſcēdus qui de Chriſto erubeſcit.*

Cùm igitur tanta ſit in Chriſti Domini humilitate maieſtas, nemo illam ſtultè verecundus occultet, ſed potiùs ſapienter impudens manifeſtet. Nam, *Qui me erubuerit*, inquit Chriſtus Dominus, *& meos ſermones; hunc Filius hominis erubeſcet, cùm venerit in maieſtate ſua, & Patris, & ſanctorum Angelorum.* Luc.9.n.26.

Tertull.

In quem locum Tert.lib.De Carne Chriſti, cap.5. *Quodcumque*, inquit, *Deo indignum eſt, mihi expedit. Saluus ſum, ſi non confundar de Domino meo. Alias non inuenio materias confuſionis, quæ me per contemptum ruboris* E *probent bene impudentem, & feliciter ſtultum.* Quaſi diceret: Hæc ſola eſt bona impudentia, de Chriſti Domini humilitate non pudeſcere: hæc felix ſtultitia: *Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius hominibus* prædicare. 1. Corinth.1.n.25.

D.Ambr.

Immò D. Ambroſius lib.1.in Luc. c. 2. *Plus*, inquit, *Domine Ieſu iniuriis tuis debeo, quòd redemptus ſum; quàm operibus, quòd creatus ſum. Non enim prodeſſet mihi naſci, niſi redimi profuiſſet.* Adeò enim de Chriſto Domino humili & contempto non erubeſcat, vt potiùs de illo maximè gloriaretur. Vnde Dauid, Martyris cuiuſque nomine: *Loquebar*, inquit,

A *de teſtimoniis tuis in conſpectu Regum, & non confundebar.* Pſalm. 118. num. 46.

Quid teſtificetur coram Tyrannis, Chriſti Martyres.

S.Ambr.

In quem locum Diuus Ambroſius ſerm. 6. *Commouit*, inquit, *iſta vox Martyri, qui vocatus ad ſacrilegium, exprobrantibus ſibi Regibus crucifixum Ieſum, non erubeſcebat: ſed magis gloriabatur in Cruce Chriſti, & illam mundi ſalutem eſſe teſtimoniis cæleſtibus adſtruebat.*

Fideles non confunduntur ad ſui Redemptoris opprobria.

Iam verò cæleſtis Sponſa de ſuauitate vocis, & de venuſtate oris à diuino Sponſo non immeritò commendetur. *Vox*, inquit, *tua dulcis, & facies tua decora.* Cant. 2. num. 14. De ſuauitate quidem vocis, quia Chriſtum crucifixum palàm prædicabat: de venuſtate autem oris, quia de Chriſti Domini ignominiis non erubeſcebat.

Eccleſia non erubeſcit præferre vultu ignominiam Crucis.

S.Ambr.

Quod expendens Diuus Ambroſ. citatus, *Suauis*, B inquit, *eſt vox: quia ore confeſſio fit ad ſalutem.* Rom.1.num.10. *Et decora facies, quæ non erubeſcit auctorem; non confunditur Redemptore. Oſtendit ergo faciem, ſignaculum Crucis præferens; & inſinuat vocem ſuam, auctoritatem prædicationis aſſumens.*

Impij ſuos defectus aperire non audent.

Quare nihil eſt in Chriſto Domino, vnde nobis confuſio contingat: plurima, immò omnia, vnde nobis gloriatio conſequatur. Caſus igitur Dagonis, tanquàm ignominioſus abſconditur; Chriſti Domini interitus, tanquàm glorioſus totus orbe prædicatur.

Quæ diſtantia inter Moyſis tumulum, & Chriſti ſepulcrum.

In cuius rei typum dicitur ſepulcrum Moyſis abſconditum: *Non cognouit homo ſepulcrum eius.* Deuter. 34. num.6. At verò ſepulchrum Chriſti Domini, non ſolùm manifeſtum, vt patet ex euangelica hiſtoria; ſed etiam C *glorioſum*, vt Iſaias c. 11.n.10.teſtatur: quia Moyſis ignominia, tanquàm erubeſcenda abſconditur; ignominia verò Chriſti Domini, tanquàm glorioſa manifeſtatur.

29. *Quàm labilis idololatria maieſtas.*

Et reſtituerunt illum, &c. Vide Dagonis inermitatem. Non ſolùm cecidit, ſed etiam reſurgere non potuit; & quod magis mirere: etiam antequàm manibus & pedibus truncaretur, aliena ope indiguit, vt erigeretur, & in priori loco collocaretur. Igitur Sacerdotes illum in ſuam aram retulerunt.

D.Proſp.

Addit D. Proſper Aquitanicus part. 2. De promiſſ. & prædict. cap. 24. non ſolùm fuiſſe in ara collocatum: ſed etiam fortiùs religatum. *Eum*, inquit, *vncis fortioribus validioribúſque deſigunt.* D Nempe, timebant Sacerdotes ne eadem facilitate, qua ſemel cecidit, iterum quoque ac ſæpiùs caderet, niſi validiùs teneretur. Hi nimirum erant Ethnicorum Dij, iuxta illud: *Si ceciderunt in terram, à ſemetipſis non conſurgunt: neque ſi quis eum ſtatuerit rectum, per ſemetipſum ſtabit.* Baruch.6. num. 26. Vbi multa de hac infirmitate idolorum. Et illud de idoli artifice: *In pariete*, inquit, *ponens illud, & confirmans ferro, ne forte cadat, proſpiciens illi, ſciens, quoniam non poteſt adiuuare ſe: imago enim eſt, & opus eſt illi adiutorium.* Sap. 13. num. 15. & 16. Et illud: *Plaſtæ idoli omnes nihil ſunt, & amantiſſima eorum non proderunt eis: ipſi ſunt teſtes eorum, quia non vident, neque intelligunt, vt confundantur.* Iſai.44. num.9.

Superſtitio ſine adminiculis ſtare non ſufficit.

Cuius generis multa E paſſim in ſacris Literis occurrunt.

30. *Simulacra ſuos cultores non tutātur.*

Iraque Ethnicorum Dij adeò infirmi erant, vt non tam ipſi cultores ſuos ſeruarent, quàm ab ipſis ſeruarentur: vt ex eorum libris facilè patebit. Nam Palladium, ſeu Palladis ſimulacrum Diomedes quondam & Vlyſſes Troianis eripuerunt.

Maro.

At quo pacto id fecerint, cecinit Mantuanus 2. Æneid.

——cæſis ſummæ cuſtodibus arcis
Corripuere ſacram effigiem.

D Auguſt.

Qua de re D.Auguſt.lib.1. De ciuit.c.2. *Quid*, inquit, *prius ipſa Minerua perdiderat, vt periret? An fecit cuſtodes ſuos. Hoc planè verum eſt: illis quippe*

interemptis potuit auferri. Neque enim homines à ſimulacro, ſed ſimulacrum ab hominibus ſeruabatur. Quomodo ergo colebatur, vt patriam cuſtodiret & ciues, quæ ſuos non voluit cuſtodire cuſtodes? Eandem ſuorum Deorum infirmitatem ſignificauit Troianus Hector, ſic Æneam in ſomnis alloquutus, 2. Æneid.

Maro. *Sacra ſuóſque tibi commendat Troia penates.*

D.Aug. En Troia, vt rectè aduertit Diuus Auguſtinus lib. 1. de ciuitate, cap. 3. non Ducem Diis, ſed Deos Duci commendabat: ac ſi potiùs Dij Ducis opera indigerent, quàm Dux patrocinio Deorum. *Quæ igitur dementia eſt*, addit Diuus Auguſtinus, *exiſtimare his tutoribus Romam ſapienter fuiſſe commiſſam, & niſi eos amiſiſſet, non potuiſſe vaſtari?*

21. *Anſeres Romanorum Diis præferendi.* Noti ſunt in hiſtoria Romana illi anſeres, qui non ſolùm Romanos, ſed etiam Romanorum Deos ab irruentibus hoſtibus liberarunt. Ad quos alluſit Mantuanus 8. Æneid. loquutus de clypeo Æneæ:

Atque hic auratis volitans argenteus anſer
Porticibus, Gallos in limine adeſſe canebat.

D.Ambr. *Magis cuſtodiùs anſeres altores, quàm Dij gentium cultores ſuos.* Virg. In quam rem feſtiuè luſit Diuus Auguſtinus lib. 5. Hexaëm. cap. 13. *Anſeres*, inquit, *Romana Capitolia à Gallo hoſte ſeruauerunt. Meritò illis debes, Roma, quod regnas. Dij tui dormiebant, & vigilabant anſeres. Ideo illis diebus anſeri ſacrificas, non Ioui. Cedunt enim Dij veſtri anſeribus, à quibus ſe ſciunt eſſe defenſos, ne & ipſi ab hoſte caperentur.* Quare inanes Dij non ſeruant ſuos ciues, immò niſi à ſuis ciuibus ſeruentur, facilè à ſuis hoſtibus ſuperantur. Vnde illud Æneid. 1.

Ilium in Italiam portans, victóſque penates.

Et illud Æneid. 2.

Sacra manu, victóſque Deos.

D. Aug. Vbi ipſi Deorum cultores ſuos Deos victos fatentur. Quam indignitatem D. Auguſtinus ſerm. 29. De verbis Domini, acriter deteſtatus: *Ecce*, inquit, *qualiter docti homines Romam cuſtodibus commiſerunt. Quòd ſi Romam ſeruare potuerunt; quare ipſi antea perierunt. Non, inquiunt Romani, ipſi perierunt, ſed ſimulacra eorum. Quomodo ergo cuſtodirent tecta veſtra, qui non potuerunt cuſtodire ſimulacra ſua?* Sic argutè Auguſtinus.

22. *Simulacrorum vanitas.* Tandem hanc Deorum infirmitatem ſatis expreſſit illa Labani cum Iacobo expoſtulatio: *Cur* inquit, *furatus es Deos meos?* Geneſ. 31. n. 30. Vbi D. Chryſoſtomus hom. 57. *O excellentem*, inquit, *inſipientiam! Tales ſunt Dij tui, vt quis eos furari queat, qui neque, cum furaturi ſe quidam erant, ſeruare ſe potuerunt?* Quaſi diceret: Quid alios iuuabunt, qui ne ſibi quidem prodeſſe poſſunt? Idem

D.Chryſ. Diuus Chryſoſtomus homil. de Naaman Syro, ſic eum ſua idola deteſtantem introducit: *Nunc*, inquit, *primùm addidici; quia vnus eſt venerandus Deus. Cæteri Dij Gentium nec ſaluare potuerunt, nec nocere: puippe qui humano indigentes auxilio, auxilia ipſi præſtare non poſſunt. Nec enim ſeruare potuerunt qui ſeruantur.* Quam ferè ſententiam breuio-

Tertull. ribus verbis eleganter incluſit Tertull. in Apol c. 25. *Qui*, inquit, *nihil ſentiunt, tam impunè læduntur, quam fruſtra coluntur.* Ac ſi dicat: ſi illos lædas, pœnas non dabis: ſi illos colas, gratiam non inibis: quia ſcilicet, cùm nihil ſentiant; aliis nec obeſſe poſſunt, nec prodeſſe.

23. *Clem. Alex. Romanorum Fortuna in ſterquilinio.* Sic etiam Clemens Alexandrinus in Exhortatoria ad Gentes, Romanos irridet: *Romam*, inquit, *qui res maximas, & præclarè geſtas Fortunæ attribuunt; & eam eſſe Deam maximam exiſtimant; poſuerunt eam in ſterquilinio: dignum Deæ templum, ſeceſſum tribuentes. Verùm inſenſibili lapidi nihil penitiùs curæ eſt, nec nidor, nec ſanguis, nec fumus; quo*

A *dum honorantur, & fumigantur, nigreſcunt: ſed neque honor, nec iniuria.* Et paulò antè, Tyrannum illum, qui viuos homines mortuis alligatos, donec putreſcerent, cruciabat, comparat cum dæmone, qui homines rationis compotes cum idolis ſenſus expertibus, donec lapideſcant quodammodo, coniungit. Vbi inter vana idola, & vera cadauera rationis ſensúſque expertia, nullum diſcrimen interponit. Talis igitur erat & Dagon. Nec reſiſtebat deiicienti, nec fauebat reſtituenti, nec offendebatur deiectus, nec propitiabatur reſtitutus. Denique quoddam cadauer nihil ſentiens, merum quidem non diuinitatis, ſed vanitatis ſimulacrum. *[...] cadauera.*

B

Num. IV. Rursúmque manè, die altera conſurgentes, inuenerunt Dagon iacentem ſuper faciem ſuam in terra coram Arca Domini: caput autem Dagon, & duæ palmæ manuum eius abſciſſæ erant ſuper limen.

EXPOSITIO LITERÆ.

Rvrsúmque manè, &c. Bis tantùm dicitur in Litera Dagon coram Arca Domini corruiſſe: ſemel in præcedenti Num. iterum in præſenti. 1. *Dagon coram Dei Arca quoties corruerit.*

C Quod Diuus Chryſoſt. Orat. 2. contra Iudæos, ad finem, Diuus Antonin. 1. part. titul. 2. cap. 6. Abul. quæſt. 13. pluréſque alij, vel exprimunt, vel ſupponunt. Sunt tamen, qui dicant, id ſæpiùs contigiſſe. Nam Ioſephus lib. 6. Antiq. cap. 1. loquutus de Azotiis, *Cum*, inquit, *frequenter venientes, Dagon inuenirent iacentem, in anguſtia & confuſione grauiſſima conſtituti ſunt.* Philo in Ant. Biblicis introducit Philiſthinos ſic ratiocinantes: *Inuenitur*, inquit, *quotidie Deus noſter cadens in faciem ante conſpectum Arcæ.* Theodor. Orat. 1. in Danielem: *Efficit*, inquit, *Deus, vt Dagon adorationis ſpeciem præferens, victum ſe fateatur, idque non ſemel; ſed iterum ac ſæpiùs.* Diuus Chryſoſtomus in Pſalm. 131. *Magnam*, inquit, *Deus per Arcam* D.Chryſ. D.Anton. Abul. Ioſeph. Philo. Theod. D.Chryſ. *Dubitationis ſolutio.*

D *potentiam oſtendit, ſemel, & bis, & ſæpenumero.* Ex quibus ita coniicio, Dagonem ſæpiùs inuentum fuiſſe coram Arca procumbentem, ſine vlla tamen corporis mutilatione: ſemel autem tantùm, capite ac manibus truncatis: Scripturam verò primum & vltimum caſum retuliſſe, quia inter ſe differebant; intermedios verò, quia neque à ſe inuicem, neque à primo diſtinguebantur, prætermiſiſſe. Vnde quando hîc dicuntur Philiſthini die altera ſurrexiſſe; non eſt intelligendum, *die altera*, poſt primam ruinam Dagonis; ſed poſt illas omnes, in quibus Dagon integer; ſeu non mutilatus corruerat. Moueor, quia ſic Auctores plures Dagonis ruinas admittentes cum Scriptura vnicam tantùm enarrante facilè concilientur.

E Sed quæres primò: cur Dagon toties à Philiſthinis erigatur, ac toties à Deo exturbetur? Reſpondeo ad Literam: vt paulatim intelligant Philiſthini, non fuiſſe illam ruinam fortuitam, ſed à Deo prouidentiſſimè ordinatam, in honorem Arcæ, & ignominiam Dagonis. Nam, ſi ſemel tantùm rueret Dagon, caſu ruiſſe crederetur: dum tamen toties reſtitutus, & toties collapſus apparebat; aliqua ſuperiori virtute deiectus videbatur. Addo, ita fieri oportuiſſe, vt magis Dagonis ignominia, & Arcæ poteſtas deregeretur. Nam priores ruinæ maiorem hominum concurſum in ſingulos dies 2. *Quæſtio prima. Dagonis ruinæ non fortuitò, ſed ex Dei conſilio factæ.*

Manifeſtatur Dagonis infirmitas crebru ruinis.

dies in templum euocabant: rumores enim de A hac ruina crebreſcentes, intuendi deſiderium in omnium animis acuebant; vnde frequentes in ſingulos dies conuolabant. Quare vltima die, qua tota ferè Palæſtina ſuis veluti conuulſa ſedibus aduenit & in templum turmatim & cateruatim, qua data porta, ruit; apparuit Dagon non ſolùm humi illiſus, ſed etiam miſerabiliter laceratus: ita Deo prouidente, vt omnes ſimul & poteſtatem Arcæ, & infirmitatem Dagonis, huius exitium, illius triumphum oculati teſtarentur. Quò pertinere poteſt illud Iobi de diabolo: *Videntibus cunctis præcipitabitur.* Iob. 40. n. 28. vt non ſolùm ex caſu pœnam, ſed etiam ex multorum præſentia ignominiam incurrat. B

Impietas in conſpectu Gentium præceps labitur.

Ad mores autem reſpondeo: ita contigiſſe; vt humana prauitas, & diuina bonitas ſub hoc typo adumbretur. Nam homines peccata frequenter renouant; Deus renouata frequenter præcipitat: contendunt quodàmodo Deus & homo, hic peccando, ille parcendo: ſed vincit Dei bonitas hominum prauitatem Sicut enim Deus vltimus Dagonem diruit ac deiecit: ita & vltimus peccata deſtruit ac remittit: non ſolùm *vſque ſepties, ſed etiam ſeptuagies ſepties.* Matth. 18. num. 21. & 22. Vbi D. Chryſ. hom. 62. *Magnum quid,* inquit, *ſe allaturum D. Petrus putauit; idcircò gloriabundus, vſque ſepties intulit; ſed facilis & miſericors Dominus, vſque ſeptuagies ſepties ait: quia quantum aquæ ſtilla ingenti mari comparata; tantum, immò vero multò magis miſericordia tua ab infinita Dei bonitate diſtabit.* Itaque non tam multæ peccatorum moles ab iniquis hominibus eriguntur; quin à Deo, ſi pœnitentia non deſit, ſua inundante miſericordiâ diruantur. C

3\. *Dei & hominum contentio: Dei, parcendo; hominum, peccando.*

D. Chryſ. Num valet malitia hominum exhaurire pelagus bonitatis Dei.

4\. Quæres ſecundò: cur Dagon, vbi primùm erigebatur, non ſtatim corruebat: ſed potiùs, vt corrueret, nox expectabatur? Abul. q. 22. reſpondet, ne viderent Philiſthini, quo modo miraculum fiebat: additque eandem ob cauſam nocturno tempore & manna de cælo cecidiſſe. Num. 11. n. 9. & virgam Aaronis in tabernaculo frondiuiſſe. Num. 17. n. 8. ne talia miracula, dum fiebant, ſed potiùs iam facta cernerentur. Sed contrà: quia hoc non D erat cernere quo pacto fieret miraculum; hoc eſt à quo, qua vi, & quo præſidio Dagon deiiceretur: Quòd ſi eſſet; quid incõmodi ſequeretur? Nã olim & *Aaron tulit virgam coram Pharaone, & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum.* Exod. 7. n. 10. Et cùm Moyſes coram omnibus Hebræis extendiſſet manum ſuam ſuper mare; abſtulit illud Dominus, & vertit in ſiccum. Exod. 14. n. 21. Et Chriſto Domino coram multis Iudæis Lazarum euocante, *Statim prodit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes & manus inſtitis.* Ioan. 11. n. 44. & multa alia miracula, bonis pariter ac malis ſpectantibus palàm fiebant: ſimiliter igitur fieri potuit & hæc ruina.

Quæſtio ſecunda. Miracula fiunt ſub noctis ſilentium Abul.

5\. Quare potiùs reſpondeo, Deum ſuauiter punire ſolitum; ſua quidem ſupplicia maturare, ſed non præcipitare: vt maturaret, non diſtuliſſe hoc E ſuppliciũ in plures dies; ne præcipitarent, protraxiſſe in ſequentem noctem. Vnde mihi videtur adumbratus in illis animalibus, ſeu Cherubim Ezechielis, c. 1. à n. 6. qui alas aquilinas cum pedibus vitulinis coniungentes, lentè feſtinabant, & feſtinè lenteſcebant. Ita planè Deus lentè feſtinat. Vnde illud Prophetæ: *Cogitauit Dominus,* inquit, *diſſipare murum filiæ Sion.* Thren. 2. n. 8. vbi illud *Cogitauit*, emphaticum eſt: quaſi Deus, antequàm puniat, pauliſper cogitando immoretur. Vel etiam diſtulit illam Dagonis deiectionem, vt maiorem faceret in Philiſthinis rei euentum ſpe-

Deus ſpatium dat vt emendemur.

ctantibus attentionem. Quo pacto Diuus Paulus, Act. 16. n. 18. non niſi poſt multos dies ſpiritum Pythonem è puella eiecit. Quin etiam Chriſtus Dominus, oblato dæmoniaco, *Erat eiiciens Dæmonium.* Luc. 11. n. 14. hoc eſt, lentè illud, & non ſubitò expellebat. Dici etiam poteſt, nocte contigiſſe hanc ruinam, vt horribilior videretur. Vnde Iſai. c. 15. num. 1. *Nocte,* inquit, *vaſtatus eſt murus Moab.* In quem locum D. Baſilius: *Quod,* inquit, *nocte irrogatur ſupplicium, atrocius eſſe ſolet, & ærumnoſius. Et paulò pòſt: Qui in nocte verſantur, in nocte etiam pereunt.* Eandem ob cauſam Angelus Domini de nocte percuſſit primogenitos Ægypti, Exod. 12. n. 29. de nocte interfecit centum octoginta quinque millia Aſſyriorum, 4. Reg. 19. n. 35. & de nocte exercendum eſſe vniuerſale Iudicium teſtatur Lactantius lib. 7. de Diuino præmio, c. 19 & alij, iuxta illud: *Media nocte clamor factus eſt.* Matth. 25. num. 6. vt ſub hac metaphora maximus illius Iudicij horror declaretur.

Quæ differũtur, magis aliquando obſeruantur.

D. Baſil. *Nocturna calamitas terribilior.*

Lactant.

Inuenerunt Dagon, &c. Iterum inuenitur Dagon iacens in faciem coram Arca, ſicut anteà; cum duplici tamen diſcrimine. Vno, quia anteà propriè in faciem ceciderat, tanquàm adorans Arcam: vt Theodoretus, & alij ſuperiori num. citati obſeruarunt: & tanquàm erubeſcens frontem abſcondens, ne aſpiceretur: vt D. Greg. innuere videtur, vel etiam tanquàm indignabundus. Nam qui olim victi in prælio cadebant, terram mordere dicebantur; iuxta illud Æneid.

6\. *Alter Dagonis caſus dupliciter à priori diſtinctus*

Primum diſcrimen. Theod. *Dagon pronus Arcam veneratur.* D. Gregor. *Impietas moribunda procumbit.*

Procubuit moriens, & humum ſimul ore momordit.

Quò etiam alluſit Horatius 2. Car. 7.

Turpe ſolum tetigêre mento.

Vt, cùm non poſſent de hoſtibus vindictam ſumere, ſaltem in terram, in quam cadebant, ſuam iram & ſtomachum effundere viderentur. Sic igitur Dagon pronus in faciem cecidit, terram præ indignatione mordicùs ſubacturus. Itaque anteà propriè in faciem cecidit: nunc autem non cecidit propriè in faciem, quam amputato capite iam non habebat: ſed in pectus, in quam partem facies inclinat, vt Dionyſ. Hugo, Lyra, & Abul. exponunt Ac ſi modò illa contra diabolum ſententia renouetur: *Super pectus tuum gradieris.* Geneſ. 3. num. 14 Seu potiùs arctiùs reſtringatur. Nam initio Mundi permittebatur diabolus gradi & graſſari ſuper pectus: nunc autem coram Arca, vinctus & ligatus ſuper pectus retinetur. Altero, quia antea cecidit integer; nunc autem mutilatus. Vnde contra Literam ſenſit Philo in Antiquit. Biblicis, dicens, in vtroque die mutilatum cecidiſſe. Et grauiùs fortaſſe peccauit Ioſephus, neutro in die huius mutilationis mentionem faciens, ſed tantùm deiectionis. Nam, ſi Romanis idolorum cultoribus hoc ſilentio adulari voluit, vt putat Saluianus; quid à bono Scriptore, & veritatis ſynceritatiſque amatore alienius?

Morientium ira, & amor vindictæ.

Dionyſ. Hugo. Lyra. Abul. *Diaboli impetus in dies cohibentur.*

Secundum diſcrimen. Philonis & Ioſephi lapſus. Philo.

7\. Sed de hac multilatione eſt aliqua explicandi diuerſitas. Nam in vulgata editione habetur: *Caput & duas palmas manuum*; hoc eſt, duas manus intranſitiuè, vt explicat Hugo Card. *abſciſſas eſſe ſuper limen.* Alij, vt Philo citatus, & D. Chryſ. tom. 5. lib. vno contra Gentiles, quãmuis de capite nõ meminerint; addunt tamẽ etiã *pedes amputatos* fuiſſe, Immò & Abul. in c. 16. Iudic. q. 45. aſſerit, repertũ fuiſſe Dagonem corã Arca, *pedibus, brachiis & capite truncatum.* Quod videntur deſumpſiſſe ex Septuaginta, qui in Regiis, & Cõplurenſibus ita habent: *Caput Dagon, & ambo veſtigia pedum eius abſciſſa ſuper anteriora liminũ; & ambo iunctura manuũ eius iacẽtes ſuper limẽ.* Quamuis in Sixtianis, & apud Luciferum in ſcholiis eius loci citatum, non

Diuerſa de mutilatione Dagonis ſententia. Prima, caput & manus fuiſſe amputatas. Hugo. Philo. Chryſoſt. *Secunda, etiam pedes.*

ambo veſtigia pedum, ſed ambo veſtigia manuum habeantur. Theod.q. 13. pedes non expreſſit, ſed tantùm dixit, inuentum Dagonem *extremis partibus priuatum*. Nec dubito priuatum pedibus, ſi pedes habuit piſcis, qualem Dagonem fuiſſe diximus. Quod mirum non eſt in tam monſtroſo ſimulacro: *Vt nec pes, nec caput vni reddatur formæ.*

Theod.

8. *Tertia. Dagonem pluribus partibus fuiſſe laceratum.* Seuer. Chryſoſt.

Alij denique ſentiunt, Dagonem pluribus fuiſſe partibus laceratum. Nam Seuerus Sulpitius lib. 1. hiſtoriæ ſacræ ait, *hoc ſimulacrum dæmoni dicatum diſcerptum fuiſſe*. Diuus Chryſoſtomus loco proximè citato: *Viderunt*, inquit, *non ſolùm iam collapſum idolum, ſed prorſus diffractum: huius enim manus ab humeris auulſa, cum pedibus ad templi limen exſiliebant; reliqua idoli parte, & ea quoque diuulſa, aliò diſperſa*. Sic & D. Auguſt. lib. 10. De ciuit. c. 17. ait, inuentum fuiſſe Dagonem *collapſum, deformi térque confractum*. Auctor verò mirabilium Scripturæ, lib. 2. cap. 7. de Dagone loquutus: *Craſtina*, inquit, *die fractus ad limen in centum partes, capite, & manibus, ſpina dorſi eius truncata reperitur*. Eucherius: *Dorſum*, inquit, *illius ſolùm inuenerunt, fractis omnibus eius membris*. Quæ verba etiam à D. Iſidoro referuntur. Lucifer in Sixtianis Bibliis citatus, *Ambo*, inquit, *veſtigia manuum eius ablata erant per partes centum*. Quibus omnibus fauere videtur Iſai. cap. 46. num. 1. dicens de Gentium idolis: *Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo*: ſeu, vt habent Septuaginta: *Contritus eſt Dagon*. Quo etiam modo D. Greg. Naz. Orat 4. n. 52. D. Hier. & Procop. in Iſaiam tranſtulerunt. Contritus autem non dicitur, niſi qui eſt toto corpore comminutus. Facilè mihi perſuadeo, ita contigiſſe, in maiorem Arcæ gloriam, & Dagonis ignominiam, quamuis id in Vulgata non exprimatur: neque enim omnia ſemper exprimuntur. Et argumento eſſe poteſt quòd Azotij de idolo in ſuum locum reſtituendo amplius non curarint: quaſi toto corpore lacerũ ac diſſipatum iam ineptum eſſet vt ſuam in aram reduceretur.

D. Auguſt. *Dagonis cõtritio in centum partes* Auth. mira. Eucher. D. Iſidor. Greg. Naz. D. Hier. Procop. *Tertia ſententia de multiplici Dagonis mutilatione præfertur.*

9. *Prima quæſtio: cur Dagon totus diſ laceretur.* Dionyſ. Abul. *Reſponſio: ne amplius diſſimularetur punitio.*

Sed quæri poteſt primò: cur Dagon hac vltima vice totus diffrangatur, ac laceretur? Reſpondeo cum Dionyſ. Lyra, & Abul. ne deinceps hoc ſupplicium à Sacerdotibus Azotiorum occultetur. Nam deiectionem ſimulacri facilè occultare potuerunt, illud in ſuũ locum referendo, antequam populus adeſſet: lacerationem verò, & contritionem occultare non poterant, ſicut neque ſimulacrũ reſarcire, & redintegrare. Voluit enim Deus, vt poteſtas Arcæ Dei Iſraël palam ab omnibus cognoſceretur, ne videretur Philiſthinis tradita in poteſtatem, ſed in terrorem: vt Georg. Venet. tom. 1. de hiſt. ſacra, ſect. 8. problem 445. teſtatur.

Georg Ven.

10. *Secũda quæſtio: cur Dagon totus nõ abſumatur.* D. Chryſ. *Reſponſio: vt ſuperſit diuinæ vltionis monumentum.*

Quæres ſecundò: cur Dagonis ſimulacrum non fuerit penitùs abſumptum, ſed tantùm in fruſta ſectum, & in partes diſſipatum? Reſpondeo cum Diuo Chryſoſtomo lib. citato contra Gentiles, vt ſupereſſent diuinæ vltionis monumenta. Nam quærens Chryſoſtomus, cur illud Apollinis templum, de quo ſuperiori num dixi, ſanctiſſimi Martyris Babylæ oratione ita conflagrarit, vt vna tantùm, vel altera columna ex toto ædificio ſuperſtites remanſerint; optimam aſſignat rationem: *Ne altero*, inquit, *aut tertio vertente anno, rei eius memoria deperiret: ſed quoniã buccinatore clarius, non iis modo, qui ſuperſtites erant, ſed & poſteris quoque omnibus, Dei iram enuntiaret*. Et paulò pòſt: *Columnas*, inquit, *quis intuitus, ac templi limen ſupergreſſus, effingit ſibi dæmonis abominationem, fraudem, inſidias: ac Dei iram, atque fortitudinem admiratus de loco eo decedit. Sic quæ priùs domus erroris, & blaſphemiæ fuerat, nunc diuinæ gloriæ hymnis decantandæ argumentum eſt. Tam ingenioſus, támque induſtrius eſt Deus noſter.* Nec ſolùm dicit eas columnas tunc ab igne cuſtoditas; ſed etiam in poſterum à temporum iniuriis ſeruatas, vt perpetuam diuinæ iuſtitiæ memoriam conſeruarent. *Quanquam*, inquit, *& venti vehementes loco illi ſæpè incubuere, & terræ motibus crebris tellus fuit concuſſa: ignis tamen reliquiæ inconcuſſa manſerunt, quæ ipſæ firmiter ſtant, propemodum clamitantes, ſeſe ad poſterorum emendationem ſeruatas eſſe.* Hæc Chryſoſtomus. Vbi plura eloquenter de hac re: quam totam cùm aliis exemplis, tum etiam exemplo Dagonis aptiſſimè illuſtrat. Illud tamen aduertendum, iram Dei tardare quidem, ſed venire tandem. Nam Ionathas, vt habetur 1. Machab. 10. n. 84. templum Dagonis, & omnes, qui fugerunt in illud, ſuccendit: atque adeò totum illud vanitatis, ſuperſtitioniſque delubrum, ſi non ſtatim; tamen ſuo tandem tempore penitùs deflagrauit.

Confractio ſtatuæ manet ad poſteros æterni ſupplicij argumentum.

11. *Tertia quæſtio: cur Dagon in centum partes laceretur. Reſponſio: vt vana de numero centenario ſuperſtitio aboleatur.* Virg.

Quæres tertiò: cur ſeorſum fuerit Dagon in centum partes diuiſus ac laceratus, vt Auctor mirabilium, & Lucifer citati expreſsè prodiderunt: Reſpondeo, fortaſſe, quia hic numerus apud Ethnicos, maximè religioſus erat. Nam in templis ſæpè fiebant centum portæ; iuxta illud Æneid. 6 de templo Apollinis.

Quò lati ducunt aditus centum, oſtia centum.

Sæpè erigebantur centum aræ, iuxta illud de templo Veneris, in Inſula Papho, Æneid. 1.

———*Vbi templum illi, centúmque Sabæo*
Thure calent aræ, ſertiſque recentibus halant.

Sæpè offerebantur centum victimæ; iuxta illud de ſacrificio Regis Latini, in templo Fauni.

Centum lanigeras mactabat ritè bidentes.

Quod ſacrificij genus *Hecatombes* dicebatur, hoc eſt, ſacrificium centum boum: cuius meminit Iuuenalis Satyra 10.

Exiſtum, qui promittunt hecatomben.

Iuuenal.

Vt igitur tam vana ſuperſtitio penitùs aboleretur, Dagon in centum partes laceratur; quarum ſingulæ ad ſingulas templi portas, aras ac victimas proiectæ, ſuperſtitioſos illos ritus damnarent & vanos teſtarentur.

12. *Quarta quæſtio: cur caput & manus Dagonis abſcindantur. Reſponſio: vt quibus quis peccat, iiſdẽ puniatur. Excluditur hæc reſpõſio, & redditur germanior.*

Quæres quartò: cur præcipuè caput & manus Dagonis, ſuper limen templi abiiciantur? Reſpondet Abul. q. 13. quia Dagon neque caput incuruauit, neque manus eleuauit coram Arca Dei: vt quibus corporis partibus peccauit, iiſdem puniretur. Additque, abiectas fuiſſe huiuſmodi partes ſuper limen, vt ibi perpetua adeſſet huius miraculi recordatio, dum Azotij ob hanc cauſam limen illud calcare non auderent: vt ex ſequenti num. patebit; & ſua hac ſuperſtitione, illius facti memoriam conſeruarent. Sed non video, quid peccati committere, quid ſupplicij luere debeat ſtatua Dagonis, ſenſus & rationis expers? Potiùs igitur dixerim, idololatras hoc modo admonitos fuiſſe, ne caput demitterent, & manus erigerent in obſequium illius, cuius caput ac manus tam facilè & impunè à Deo Iſraël abſcinderentur.

13. Georg. Ven. *Caput & manus Dagõnis amputãtur: id eſt dæmonis conſilia & opera [illegible]untur.* Hug. de S. Victor.

Nec deſunt aliæ huius facti myſticæ reſponſiones. Georg. Venetus citatus probl. 446. *Caput* inquit, *& manus Dagõ, abſcinduntur: vt innuatur intellectualis & operatiua virtus illius idoli à facie Dei eſſe penitùs colliſa & ablata.* Cui concinit illud Dauidicum: *Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus.* Pſ. 14. n. 4. Omnia enim dæmonis & cõſilia & opera conſpectu Dei irrita euaneſcunt. Hug. Vict. lib. 5. Allegoriarum, c. 8. *Caput*, inquit, *Dagon ſignificat ſuperbiam diaboli: duæ palmæ operationem idololatriæ: limen finem impiæ culturæ.* Quaſi diceret: Caput & manus Dagonis ſuper limen abiectas

Caput & manus ſuper limen; id eſt, ſuperbia, & idololatria ad finem perducta.

abiectas eſſe, vt ſignificaretur & ſuperbia diaboli, & idololatria, ſeu auaritia, quæ eſt idolorum ſeruitus, per manus ſignificata, ſuum tandem finem habituræ. Quo ſenſu Dauid hanc à Deo pœnam profanis Gẽtium Regibus imprecatus, *Leua*, inquit, *manus tuas in ſuperbias eorum in finem*. Pſ. 73. n. 3. hoc eſt: Fac vt eorum ſuperbia ad finem deducatur, ſeu finiatur. Quæ profectò non eſt odioſa imprecatio; ſed potiùs beneuolentiſſima interceſſio, interprete D. Auguſtino ad eum locum, *Quam bene*, inquit, *illis optat? Quaſi iratus loquitur, & maledicere videtur, ſed vtinam eueniat, quod maledicit*: Quid enim optabilius, quàm vt ſuperbia, idololatria, cæteráque peccata tandem ad finem pertrahantur, ſeu finiantur.

14. D. Iſidorus

Non aliter de hac re philoſophatur Diuus Iſidorus c. 3. *In manibus*, inquit, *Dagon præciſis, opus idololatriæ amputatum; & in capite eius, diaboli ſuperbia præciſa ſignificabatur. Erant verò in limine, vt certum præfinitúmque ſui idololatria finem agnoſceret: limen enim finem itineris ſignificat.* Ita ferè & Angelomus. Nec multùm differt Beda, exiſtimans idcircò Dagonis caput in limine collocatum, vt diabolus foras eiiciendus ſignificetur; iuxta illud, *Princeps huius mundi eiicitur foras*. Ioan. 12. n. 31. Quod vero ſimilius videbitur, ſi dicamus cum Auctoribus ſuprà citatis, etiam pedes Dagonis ad limen abiectos eſſe. Nam veteres, antequam mortuos efferrent; obuerſis ad limen pedibus ſtatuebant, iuxta illud Perſianum ſatyra 3. de quodam diuite defunto.

Angel.
Beda.
Caput in limine, id eſt, diabolus foras eiiciẽdus. Pedes in limine, id eſt diabolus eliminandus & ad ſepulturã efferendus.

In portam rigidos calces extendit.

Vt ſignificarent eos, quàm citiſſimè egreſſuros. Vt igitur Dagon ſignificaretur paulò poſt de ſuo templo eliminandus, & tanquàm mortuus ad ſepulturam efferendus, proiectis ad limen pedibus iacebat.

15. D. Greg.

Diabolus à regni ſede præcipitandus.

Iam verò D. Gregorius per caput & palmas manuum Dagoni amputatas, intelligit poteſtatem regnandi, & vtilitatem temporalem ex ſacrificiis reportari ſolitam, tandem diabolo eripiendam. *Caput*, inquit, *Dagon amiſit; quia per idolorum culturam regnare maligni ſpiritus deſinunt: Palmæ etiam manuum eius abſciſſæ ſunt; quia idolis vnis ſacrificia nuſquam offeruntur.* Et paulò pòſt, per eaſdem partes ad limen abiectas, ingredientium pedibus conculcandas intelligit diabolicos ritus ac ceremonias tandem conterendas & contemnendas. *Poſita*, inquit, *hæc ſunt in limine, vt ab introeuntibus conculcentur. Namque, qui Dagon caput atterere, & manus vitat, etſi fidelium numero contineri videtur, idololatra quodammodo eſſe conuincitur.*

Superſtitio abiicienda, & conterenda.

16.

Homines à diaboli ſeruitute eripiendi.

Et rectè quidem. Æquum enim erat, vt Dagon qui hominum capitibus ſe adorandum imponebat; hominum pedibus conculcandus ſubderetur, atque hinc aſſueſcerent homines non timere, quem impunè conculcabant. Quo pacto olim & Ioſuë, poſtquàm vrbem Haï expugnauit *Regem eius ſuſpendit in patibulo, & proiecit cadauer eius in introïtu ciuitatis*. Ioſuë 8. n. 29. vt Theod. ibi q. 11. aduertit. *Iuſſit*, inquit, *calcare pedibus ceruices Regum, vt audaciores facti alacriùs in acie conſiſterent.* In limine igitur abiicitur caput Dagonis, vt ab omnibus conculcetur, iuxta illud: *Ipſa*, vel, vt alij atque alij legunt, *ipſe*, ſeu, *Ipſum conteret caput tuum*. Geneſ. 3. n. 15. Hoc eſt: Non ſolùm Eua, ſed eius ſemen, ſeu tota eius poſteritas diabolum conculcabit. Quam poteſtatem Chriſtus Dominus Apoſtolis tribuit: *Ecce*, inquit, *dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra ſerpentes & ſcorpiones, & ſuper virtutem inimici*, Luc. 10. n. 19. Immò Diuus Paulus aliis quoque fidelibus communicatam ſignificauit, dicens. *Deus pacis conteret Satanam ſub pedibus veſtris velociter*. Rom. 16. n. 20. Vbi Deus pacis appellatur etiam diabolum expugnaturus; & conculcaturus; vel quia tam facilè illum expugnabit, & ſuorum pedibus conculcabit, ac ſi pacificus conquieſceret, & nihil belli moliretur; vel, quia ex hoc bello veræ pacis requies, & tranquillitas conſequatur.

Theod.

Audaciores reddimur ad victoriam de diabolo reportandam, ipſum ſub pedibus conterendo.

Bellum aduersùs diabolum, pax.

17.

Per fidei ſuſceptionem à belluina deformitate in Dei imaginem renouamur.

Ad has interpretationes addo duplicem. Vnam Dagonem fuiſſe monſtrum ex humanis & belluinis partibus conflatum, vt num. 2. dictum eſt. Nunc autem diuina prouidentia effectum, vt humanæ partes, quales erant caput & manus, à belluinis abſcinderentur: vt palàm fieret, eos qui per idololatriam in belluas degenerarant per fidei profeſſionem ad hominum ſtatum redituros. Alteram præcipuas Dagonis partes, quales ſunt caput & manus, fuiſſe à Dagone præciſas, & in templi limine expoſitas, vt ab ingreſſu illius templi idololatras exterrerent. Sic olim Iudas Machabæus, ſuperato Nicanore, eius caput & manum amputauit, & manum quidem ſuſpendit *contra templum*, hoc eſt, è regione templi: neque enim profana & ſcelerata manus ſacratum limen attingere, aut propiùs ad illud accedere debebat: caput autem ſuſpendit *in ſumma arce*. 2. Mach. 15. num. 33. & 35. ad deterrendos hoſtes, ne deinceps templum Dei, aut Ieroſolymam armata manu aggrederentur. Sic & interfecta Iezabele, ſola eius caluaria & pedes & ſummæ manus apparuerunt in agro Iezraël. 3. Reg. 9. n. 35. in agro, inquam, quem illa per ſummam iniuriam pauperi Naboth eripiendum curauerat, 3. Reg. 21. à n. 7 ad perterrendos diuites, ne deinceps in pauperum poſſeſſiunculas inuolarent.

Prophani homines à ſacris deterrendi.

18 Carthuſ. Ribera. Pined. Lorin. Suar.

Quinta quæſtio: Cuius miniſterio deiectus & truncatus fuerit Dagon.

Quintò & vltimò quæritur: quanam vi Arca Dei Dagonem è ſuo loco expulerit & mutilarit? Dion. Carthuſ. reſpondet, miniſterio Angeli: bonine, an mali, non definit, cùm ab vtrouis huiuſmodi ſupplicia inferantur: vt latiùs oſtendunt recentiores noſtri, Ribera in cap. 7. Apoc. n. 4. Pin. in c. 2. Iob. verſ. 7. n. 2. Lorin. in Acta, cap. 12. verſ. 23. Suar. tom. D. Angel. lib. 6. c. 19. & lib. 8. c. 20 & plures alij. Sed hoc loco, fortè malus Angelus Dagonẽ euertit ac dilacerauit; vt poteſtas Arcæ, ſeu Dei ad præſentiam Arcæ operantis, clarior innoteſceret: qui Dæmone contra Dæmonem aliquando vtitur; vt eius regnum priùs in ſeipſo diuiſum, poſteà facilius labefiat. Vnde eſt illud *Sunt Spiritus, qui ad vindictam creati ſunt; & in furore ſuo firmauerunt tormenta ſua*. Eccleſiaſtici 39. n. 33. Quod Lyranus interpretatur de malis Angelis ſæuientibus in homines peccatores; *Vt qui fuerunt*, inquit, *eis voluntariè ſubiecti in culpa, eis voluntariè ſubiiciantur in pœna*. Sed pariter exponi poteſt de malis Angelis, non ſolùm in homines, ſed etiam in ſeipſos per obiurgationes & execrationes, & quoſcunque alios modos, quibus poſſunt, irruentibus & inſultantibus: vt ex illis verbis eruitur: *firmauerunt tormenta ſua*, Hoc eſt, Non tantùm aliena, ſed etiam propria tormenta ſibi inuicem adhibuerunt: ita vt Dæmones per Dæmones, quibus poſſent modis, torquerentur.

In ſuppliciis vtitur Deus miniſterio boni & mali Angeli.
Dagon per dæmonem deiectus.
Lyran.

Dæmones per dæmones puniuntur.

19. D. Hieron.

Pernicioſa eſt malorum concordia.

Hinc Diuus Hieronymus in cap. 7. Micheæ, expendens illam diuiſionem linguarum, qua turrim Babel ædificantes à ſua inſania deſtiterunt, Gen. 11. n. 8. *Prodeſt*, inquit, *fortitudines peſſimas inter ſe non habere concordiam; vt cùm Satanas aduerſus Satanam diuiſus fuerit, tunc demum omne regnum illius deſtruetur: & hæc in conſummatione mundi fiet, quãdo vniuerſæ inter ſe pugnabunt Dæmonũ legiones, vt diſſipato regno illorum fit regnum Domini Ieſu.*

Flagellabat olim Moyſes Ægyptum per Angelos malos; iuxta illud: *Immiſſiones per Angelos malos.* Pſal.77. n.49. Sed & Pharao per Angelos malos, hoc eſt, per ſuos Magos diabolicis artibus inſtructos Moyſi reſiſtebat. Exod.7.à n.11. Nempe, interprete D. Auguſtino in Pſal.citatum? *Vt Angeli mali ex vtraque parte conſiſterent; hinc illos affligentes, inde fallentes.* Addo, vt dum Angeli mali ſe inuicem oppugnarent: ab eorum oppugnationibus populus Dei faciliùs erueretur.

D. Aug.

20. *Dæmonum machinationes in ipſorum interitum conuertuntur.*

In huius rei typum Ammonitæ, Moabitæ & Idumæi, aduersùs Iſraëlitas exercitum colligentes, à ſuis hoſtibus in ſe ipſos, tanquàm furioſi & lymphati arma tranſtulerunt: ita vt populo Dei incruento, idololatræ ſe mutuò ad extremam cædem cruentarent. 2. Paral. 20. n.23. non aliter & diabolis ſuas mutuò inſidias deſtruentibus, homines in libertatem Chriſti transferuntur. Poſtulauerunt dæmones à Chriſto Domino, mitti in gregem porcorum, Matth.8. n.31. Cur ita poſtularent, quærunt Interpretes? Et communiter reſpondent, vt porcos in mare præcipitarent. Sed quid ſi dicam, vt eos potiùs ſaginarent? Fortaſſe Literæ non repugnabo. Nam dæmones à Chriſto Domino poſtularunt, ne ſe expelleret extra regionem illam, Marc.5.n.10. & ne ſe expelleret *in abyſſum.* Luc.8.n.31. hoc eſt, *in mare*, interprete D. Ambroſio lib.1. Hexaëmer.c.2. Quo pacto igitur ipſi contra id, quod poſtularant, ſuapte ſponte ſe cum porcis in mare præcipitarent? Potiùs igitur in porcos mitti poſtularunt, vt eos ſaginarent, ſaginatóſque obiicerent Hebræis; & obiectis allicerent incautos homines ad porcinas carnes contra legem Moſaïcam manducandas. Quid ergo Chriſtus Dominus? *Ite*, inquit: ſed euntes cogit ad ſeipſos pariter cum porcis in mare deuoluendos; vt quam peccandi occaſionem Hebræis obtulerant, eandem ipſi auferrent; & ſibi ipſis bellum inferentes, relinquerent homines in pace conſtitutos. Addit D. Ambr. citatus: *Vt quod recuſabant dæmonia, non euaderent; ſed digno præcipitio demergerentur.* Vbi ſatis ſignificat, diabolos illud præcipitium non poſtulaſſe, ſed inuitos ſubiiſſe.

D. Ambr. *Cur ſe in mare dæmones præcipitent.*

Chriſtus dæmonum inſidias multò antè auertit.

D. Ambr. *Dæmones nõ ſponte acti, ſed Dei iuſſu coacti ſe præcipitant.*

21. *Dæmonis actus non in lucrum, ſed in illius diſpendium vertitur.*

Sic ergo & diabolus, qui Dagonem obiecerat Philiſthinis, vt eos deciperet; Deo ita imperante, Dagonis ſimulachrum demolitur, & quod obtinere voluit ad ſuum lucrum, obtinuit ad ſuum damnũ. Nam dæmone ſibi ipſi aduerſante, miſeri homines reſipiſcunt, & planè intelligũt, eum, qui ſibi ipſi contrarius eſt proculdubiò fore omnibus aliis inimicum. Nam, vt bene D. Bern. ſerm. De ſancto Malachia: *diabolus*, inquit, *tanquàm malleus cæleſtis opificis factus eſt malleus vniuerſæ terræ: terit electos ad eorum vtilitatem, reprobos conterit in eorum damnationem.* Vbi alludit in illa verba: *Quomodo confractus eſt, & contritus malleus vniuerſæ terræ?* Ier. 50. num. 23. Quo in loco vides, diabolum, qui tanquàm malleus omnia confringebat & conterebat; tandem ſuiſmet fraudibus ac dolis confractum & contritum cecidiſſe, & tanquàm improbum Goliam ſuomet gladio quo alios iugulabat, fuiſſe miſerabiliter iugulatum: vt D. Auguſtinus ſerm.197. De tempore oſtendit: *Quod*, inquit, *Dauid non habens gladium aſcendit ſuper Goliad, & ſuo eum proprio interfecit gladio, deſignatum eſt quod in Aduentu Chriſti ſuo gladio, diabolus victus eſt, qui nequitiam ſuam, & iniuſtam perſequutionem, quam exercuit in Chriſtum, omnium in eum credentium perdidit principatum.*

D. Bern. *Dæmon electorum pectora verſat, ſubigitque in ipſorum ſalutẽ.*

D. Aug. *Suomet gladio iugulatur hoſtis teterrimus.*

Num. V. Porrò Dagon ſolus truncus remanſerat in loco ſuo. Propter hanc cauſam non calcant Sacerdotes Dagon, & omnes, qui ingrediuntur templum eius, ſuper limen Dagon in Azoto, vſque in hodiernum diem.

EXPOSITIO LITERÆ.

PORRÒ *Dagon*, &c. Triplex eſſe poteſt expoſitio iuxta Latinam, Hebræam & Græcam editionem. In primis iuxta Latinam, in qua ponitur *truncus*, notandum, truncum, non ſolùm eſſe id, quod in arbore remanet, truncatis ramis; ſed quod remanet in animali, amputatis membris; & quia id in arbore non habet fructum, neque in animali viſum, fit, vt pro re indecora & inepta apud Latinos capiatur. Quo ſenſu Marcus Tullius ad Piſonẽ *truncum*, & *ſtipitem* appellauit; hoc eſt, hominem ſola mole præditum, nulla laude inclytum. Igitur ſolus Dagonis truncus remanſit coram Arca, tam in ſignificatu proprio, quàm in tranſlato: in proprio quidem; quia capite, manibus, & fortè etiam pedibus, vt diximus, mutilatus remanſit: in tranſlato; quia remanſit inuenuſtus & informis, & indignus, qui deinceps pro Deo coleretur. Vnde D. Gregorius: *Quia*, inquit, *à cunctis fidelibus eius deformitas vbique conſpicitur, truncus Dagon in loco ſuo remanſiſſe memoratur.* Non immeritò Iacob vanos Gentilium Deos abſcondit *ſub lentiſco.* Gen.35. num. 4. ſic enim legit D. Ambr. 2. de Iacob & vita beata, c.7. cùm Vulgata habeat: *Subter terebinthum.* Et ſubdit: *Sed cur*, inquit, *ſub lentiſco, quæro? Certè genus iſtud infructuoſum eſt: ibi ergo ſunt Dij gentium, vbi nullus eſt fructus.* Ac ſi ex Diis Gentium nũquàm maior fructus, quàm ex infœcundis arboribus colligatur.

1. Truncus. *quid ſignificet?*

Cicero.

Quare indecora & inuenuſta permanſit Dagonis ſpecies?

D. Greg.

D. Ambr. *Quanta impietatis egeſtas & infœcunditas.*

Iuxta Hebræam, non dicitur truncus Dagonis, ſed *ſolus Dagon relictus* fuiſſe: vt Vatablus & Caietanus tranſtulerunt. Et eſt ſenſus; cùm Dagon ex homine & piſce conflatus fuerit; amputatis partibus humanis, illæ tantùm relictæ ſunt quæ piſcem referebant: ac ſi diceretur: ſolus piſcis; ſeu, vt notat Vatablus, *ſolus piſciculus* relictus fuit: nihil, quod erat hominis, remanſit: nec ſine myſterio; nam cùm piſcis omnium ferè animalium ſtolidiſſimus ſit: & idcircò ſtolidiſſimi homines teſte Plutarcho, piſces appellentur; non immeritò Dagon hominis figuram amiſit, & in ſola piſcis figura remanſit, vt diabolus coram Arca Dei totam ſuam aſtutiam exuiſſe, & eum extrema ſtultitia commutaſſe ſignificaretur. Quòd ſi diabolus coram Arca Dei ſic ſtulteſcit; quid mirum, ſi coram Chriſto Domino ſtultiſſimus efficiatur? Primos quidem parentes, tanquàm ſerpens callidiſſimus tentauit. Gen.3.num. 1. At verò Chriſtum Dominum, tanquàm piſcis ſtolidiſſimus, tentare aggreſſus eſt: *Dic*, inquit, *vt lapides iſti panes fiant.* Matth.4. num.3. In quem locum D. Petrus Chryſologus ſermone 11. diabolum alloquutus: *Cupis*, inquit, *tentare, ſed neſcis. Eſurienti tenera offerre debuiſti, non dura: famem non aſperis palpare, ſed blandis: inediam non horridis vrgere, ſed guloſis. Iſtis non modò Dei Filium, ſed hominis filium inlaqueare non poſſes. Ad præſentiam Chriſti deperire tibi artes tuas, tentator, intellige.* Vbi vides diabolum coram Chriſto Domino adeò perturbatum, vt ex callidiſſimo ſerpente, ſtolidiſſimus piſcis redderetur.

2. *Dagon amiſit humanã effigiem, retinuit belluinam.*

Vatabl. Caiet.

Piſcium nomine veniunt ſtolidi.

Diabolus corã Arca nil niſi ſtultitiã prætendit.

D. Petrus Chryſol. *Dæmonis hebetudo in tentationibus diſponendis.*

Iuxta

3\. Iuxta Græcam dicitur, *Scapula Dagon relicta*, fuiſſe. Ita enim habent Septuaginta in Regiis & Complutenſibus: hoc eſt, ſolum dorſum Dagon. Dorſum enim legunt D. Iſidorus, Eucherius, & Angelomus. Si autem quæras, cur remanſerit ſolum dorſum? multiplex eſt reſponſio myſtica. Vna, quia iam idololatria terga dabat, ſeu fugam meditabatur. Vnde D. Auguſt. ſeu Auctor mirabilium lib. 2. c. 7. *Spina*, inquit, *dorſi eius truncata reperitur; quod fugere idololatriæ cultum in aduentu Dominicæ legis monſtrabat. Qui enim fugiunt, perſequenti terga dant.* Similiter & D. Iſidorus c. 3. *Dorſum*, inquit, *Dagon ſolùm inuenerunt fractis eius omnibus membris. Dorſum enim fugam ſignificat. Quicumque enim fugiunt, perſequentibus dorſum dant. Vnde & ſcriptum eſt de hoſtibus: Quoniam pones eos dorſum.* Pſalm. 20. num. 13. *Vbi ſunt enim idola? Perierunt. Et ſi aliqua remanentia ab aliquibus abſconduntur, fugerunt.* Quæ verba nihilo mutata apud Eucherium leguntur. Et hinc deſumpſit Picrius lib. 25. ad finem, quod aſſerit, nempe dorſum fuiſſe quoddam fugæ ſimulacrum, ſeu quandam hieroglyphicam figuram.

D. Iſid. Eucher. Angelom. — D. Auguſt. Auct. mira. — *Idololatria, coruſcante luce Euãgelij in fugam conuertitur.* — D. Iſidor. — Eucher. Pierius.

4\. Altera, quia Dagon ſuum dorſum ad flagella præparabat; quaſi ſe verberonem ac maſtigiam, hoc eſt, flagris digniſſimum fateretur. Sciebat enim Arcæ inimicos, qualem ſe eſſe non negabat, acriter à Deo flagellandos, iuxta illud: *Percute dorſa inimicorum eius.* Deut. 33. num. 11. Et propterea gratis, ſeu ingratis, propria conſcientia conuictus, ſuum dorſum flagellis accipiendis offerebat. Neque mirum flagellari dæmones ante Arcam Dei, cùm etiam ante aras & vrnas ſanctorum Martyrum flagellentur: vt D. Chryſ. hom. 26. in poſteriorem ad Corinth. in fine teſtatur: *Sanctorum*, inquit, *oſſa dæmones ſiſtunt ac torquent: cùm nullus videatur, nullus immineat dæmonis lateribus: audiuntur tamen clamores, dilacerationes, flagella, tormenta, dæmone non ferente admirandam illam virtutem. Et qui corpora geſtarunt, incorporeas ſuperant poteſtates. Puluis, oſſa, cineres, inuiſibiles illas affligunt naturas.*

Dagõ ſe flagellis nudatus ſubiicit. — D. Chryſ.

5\. Tertia, quia Dagon, licèt inuitus, tamen ſuum dorſum, vel ſuum humerum ad ſeruiendum Deo ſubmittebat. Erat enim, vt de Iſſachar prædixerat Iacob, *Aſinus fortis*; ſeu, vt Oleaſter tranſtulit ex Hebræo, *Aſinus dorſi*: hoc eſt, habens magnum & robuſtum dorſum ad ferenda onera. *Et ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum; factuſq; eſt tributis ſeruiens.* Gen. 49. n. 15. Nam vt bene D. Hier. de diabolo: *Licèt*, inquit, *veluti diuini imperij frenos mordeat; iugum nihilominus continet ſeruitutis.* Vnde Nabuchodonozor, & ſub eius nomine diabolus Dei ſeruus appellatur. Ier. 25. num. 9. In quem locum D. Anaſtaſius Nicen. q. 31. in Scripturam, diabolum vocat Dei inimicum, & ſeruum. Inimicum quidem, quia Deum odit, ſeruum, quia Deo obedit: ſed cum hoc diſcrimine, quòd odia voluntarius, obſequia inuitus exerceat. Has igitur ob cauſas ſolum Dagonis dorſum remanſit *in loco ſuo*. At quis fuit iſte locus? Non deeſt, qui exiſtimet, fuiſſe illum quem in eodem altari pariter cum Arca habebat; ita vt extremis partibus aliis aliò deiectis ſolum dorſum in altari cùm Arca remaneret. Sed contrà. Quia, ſi Dagon in primo caſu totus ab altari in terram corruerat: quo pacto in hoc ſecundo, qui ſeuerior eſſe debuit, in altari retineretur? Reſpondeo igitur, non fuiſſe illum, quem Arcæ æqualem anteà occupabat, ab hoc enim iam præcipitatus fuerat: ſed illum, quem pronus in terra ante Arcam Domini obtinebat: hic enim proprius Dagonis locus

Vel inuitus Dei imperia cogitur ſuſtinere. — S. Hier. — *Dæmon ſub freno & vinculis continetur.* — S. Athanaſ. — *Quæſtio.* — *Solutio.*

A dici poterat, ille alienus: in Arca ſublimem, ſed in terra humilem eſſe oportebat.

6\. *Propter hanc cauſam*, &c. Duplex eſſe poteſt explicatio. Prior: Non calcant, id eſt, non terunt, non tangunt, non intrant limen Dagonis. Poſtquàm enim illius infirmitatem obſeruarunt, eum colere deſierunt; ita vt ne à limine quidem ſalutarent, nec eius fanum ingrederentur. Ita Cedrenus videtur ſenſiſſe, dum ait: *Dagonis fanum in honore eſſe deſiiſſe.* Vtinam hæc expoſitio eſſet vera: crederemus Philiſtinos ad ſaniorem mentem reſtitutos, ſui Dagonis cultum abiuraſſe, & veri Dei potentiam agnouiſſe. Sed planè vera eſſe non poteſt: quia hæc Philiſtinorum conſuetudo, non vt religioſa, ſed vt ſuperſtitioſa; neque vt laudabi- B lis, ſed vt deteſtabilis ſacris in Literis, præſertim Sophon. 1. n. 9. narratur: vt ex dicendis patebit. Immò & ex hoc loco facilè conuincitur: vbi dicuntur non calcare limen, *Omnes qui ingrediuntur templum.* Ergo adhuc templum frequentabant, nec ab eius cultu recedebant.

Dagonis caſus mõſtrum reddidit deſpicabile. Cedrenus. — Sophon.

7\. Poſterior igitur, ac vera expoſitio eſt: Non calcant limen, in quo fuerant caput & manus Dagonis: in honorem & reuerentiam ipſius Dagonis: ſed templum ingreſſuri, limen *tranſilientes tranſiliunt*: vt Septuaginta addunt. Vbi mirum eſt, quantùm diſcordant à Deo Philiſtini: *Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ; neque viæ veſtræ, viæ meæ, dicit Dominus.* Iſai. 55. num. 8. Nam Deus caput & manus Dagonis ad limen abiecerat, vt in- C gredientium pedibus calcarentur, & ſic deſpicerentur, vt ſuperiori Num. diximus: illi verò non ſolùm non calcabant caput & manus Dagonis; verùm etiam, ne calcarent locum, in quo Dagonis membra iacuerant, limen tranſilientes intrabant. Huius ſuperſtitionis duces fuerunt Sacerdotes, quos ad malum præeuntes populus ſequebatur; vt ex Litera patet. *Non calcant*, inquit, *Sacerdotes.* Et ſtatim: *Et omnes qui ingrediuntur templum*, &c. Tantùm valebat maiorum exemplum, vt quod illi facerent, inferiores imitarentur.

Cur Paleſtini terendo delubri limine abſtineant. — *Sacerdotum exemplũ in ruinã quantùm valeat.*

8\. Superſtitionis locus fuit Azotum, & hoc vnum Dagonis templum: nam in aliis Deorũ, vel etiam ipſius Dagonis templis, ſi qua eſſent intra, vel extra Azotum, ea ſuperſtitio non vigebat: vt Abu- D lenſis ex ipſa Litera obſeruat, quæ ſolùm in Azoto huius ſuperſtitionis meminit. Quamuis mihi nonnulla ſuſpicio ſit, eam ſuperſtitionem fuiſſe latiùs diuagatam: vt ſtatim dicam Duratio ſuperſtitionis fuit, inquit Textus, *Vſque in hodiernum diem.* In quo ſcilicet, Auctor huius libri hunc euentum ſcribebat. Ex quo colligitur, non fuiſſe admodum diuturnam, cùm hæc ſuperſtitio, Samuele iudicante, incepit; & Samuele ſcribente, memoriæ prodita fuerit. Spatium autem inter Samuelem iudicare incipientem, & hanc hiſtoriam literis commendantem valdè diuturnum eſſe non potuit. Potuit, nihilominùs durare vſque ad tempus Machabæorum, in quo, vt ſuperiori Num. iam diximus, hoc Dagonis templum, Ionatha incendium E admouente, penitùs conflagrauit.

Abul. — *Quouſque ſuperſtitio illa perſeuerauit.*

9\. Propter hanc ſuperſtitionem minitatus fuit Dominus Philiſtinis hoc incendium temporale per Ionatham admotum, ſeu potiùs incendium gehennale, per Sophoniam denuntiatum: *Viſitabo*, inquit, *ſuper omnem qui arroganter ingreditur ſuper limen.* Sophon. 1. n. 9. ſeu, vt D. Hier. transfert ex Hebræo, *Super omnes qui tranſiliunt limen.* Hoc eſt, inquit D. Hier. *Vindicabo ſuper omnes, qui iuxta Regnorum primum librum, non calcant limen, idolorum ſuperſtitionibus ſeruientes.* Ita ille. Quem Lyra, Rib. & alij ſequuntur. Digni enim ſũt, qui à Deo côte-

Quæ incẽdia comminetur Deus Paleſtinis. — S. Hier. — S. Hier. — Lyra. — Ribera.

Qui parcit diaboli contritioni dignus eſt, qui à Domino conteratur.

rantur, qui vanis ſuperſtitionibus deluſi, diabolum ſiue eius veſtibulum conterere & conculcare non audent. Quamuis alij hunc locum interpretentur de iis, qui cum atrogantia templum Domini introibant. Qualis fuit Antiochus, de quo dicitur: *Et intrauit in ſanctificationem cum ſuperbia.* 1. Mach. 1. num. 23. Sed quamuis hi ſuperbi intelligantur: illi tamen ſuperſtitioſi minimè excluduntur.

10. Abul. *Quæſtio. Solutio.* Quærit Abulenſis q. 14. An cultores Dagonis à ſolo templi limine calcando abſtinuerint; an etiam ab eo loco, quem Dagonis truncus occupauit. Et reſpondet ab vtroque propter parem rationem: exprimi nihilominus ſolum limen, quia in illo difficilior erat hæc ſuperſtitio propter ingredientium, egredientiúmque concurſum: vel etiam, quia in illo frequentior apparebat, propter multitudinem concurrentium ad templum. Vnde fit, vt prædicta illa comminatio per Sophoniam denunciata intenderetur, non ſolùm iis, qui Dagonis limen tranſiliebant: ſed etiam iis, qui propiorem adyto locum, in quo Dagonis truncus iacuerat, calcare præ ſuperſtitione reformidabant.

11. *An trāſilien di limina ſuperſtitio ad alia quoque delubra effluxerit.* Cæterùm quamuis hæc ſuperſtitio in Dagonis templo nata fuerit; ſuſpicor tamen in alia quoque Deorum templa emanaſſe: vel etiam in aliis antiquioribus aliqua ex parte viguiſſe. Nam Sarraceni, teſte Lyrano, Exod. 3. prima templorum limina, non niſi nudis pedibus attingebant. Ethnici verò, teſte Varrone, exiſtimabant, in templorum veſtibulis Numen aliquod ineſſe. Vnde Charinus ille in Plautina *Mercatore*, externas oras obiturus, primos templorum aditus religioſè ſalutauit: *Limen*, inquit, *ſuperum inferúmque, ſalue ſimul & vale.* Iuuenalis autem ſatyra 6. *(Lyra. Varro. Plautus. Iuuenalis.)*

——*Tarpeium limen adora.*

Et Virgil. 2. Æneid. appellat *(Maro.)*

——*Relligioſa Deorum*
Limina.

Ethnici cur procūbentes venerabantur templorū limina. Ibidem verò fœminæ Troianæ religionis cauſa:

——*Tectis ingentibus errant,*
Amplexæque tenent poſtes, atque oſcula figunt.

Neque ſolùm templorum veſtibulis figebant oſcula, ſed etiam tundebant capita, vt ſuam religionem teſtarentur; iuxta illud Tibul. lib. 1. Eleg. 2. *(Tibul.)*

Non ego, ſi merui, dubitem procumbere templis,
Et dare ſacratis oſcula liminibus.
Non ego tellurem dubitem perrepere ſupplex,
Et miſerum ſancto tundere poſte caput.

12. Ad hanc ſuperſtitionem alluſit Iſai. cap. 57. n. 8. *Poſt oſtium*, inquit, *& retrò poſtem poſuiſti memoriale tuum.* Hoc eſt: Deos tuos in domorum valuis conſecraſti: ſeu in exteriori, & in interiori liminum parte ſtatuiſti, vt ingredientibus & egredientibus ob oculos obſeruarētur. Et rurſus, *Qui mundos ſe putabant in hortis poſt ianuam intrinſecùs, ſimul conſumentur, dicit Dominus*, Iſai. 66. num. 17. Hoc eſt: Qui Deos ſuos pro foribus adorandos collocabant. Vnde Gentiles, vt loquitur Tert. in Apolog. c. 35. *Quam recentiſſimis*, inquit, *& ramoſiſſimis laureis poſtes præſtruebant: quàm elatiſſimis & clariſſimis lucernis veſtibula enubilabant.* A qua tamen conſuetudine Chriſtianos deterret idem Tertul. lib. De corona militis. cap. 13. *Chriſtianus*, inquit, *nec ianuam ſuam laureis infamabit; ſi norit quantos Deos, etiam oſtiis diabolus affixerit. Ianum à ianua, Limentinum à limine, Forculum, & Cardam à foribus & cardinibus.* Et ſimilia refert lib. 1. De idololatria, cap. 15. Qua de re vide Martinum Roa de Natali ſacro & profano, cap. 20. copioſè diſſerentem. *(Tertull. Inaniū deorum ſimulachra pro foribus collocabant.)*

A Neque ſolùm templorum, ſed etiam priuatarum ædium limina Diis ſacra Romani exiſtimabant. Vnde ſponſa domum ſponſi ingreſſura, limen non tangebat, iuxta illud Catulli, Epigr. 59 13. *(Omen erat nuptiis limē tangere. Catullus.)*

Transfer omine cum bono
Limen aureolos pedes.

Et illud Lucani de nuptiis Catonis & Martiæ, lib. 2.

Tranſlata vetuit contingere limina planta.

Et illud Plauti in Caſſina; *Senſim ſuper attolle limen pedem noua nupta.* Cuius ſuperſtitionis ratio triplex inculcatur à Plutarcho in problematis Romanis, problem. 28. ſed illa ad rem præſentem traditur à Varrone: *Ne ſponſa à ſacrilegio coniugium inchoaret, ſi calcaret limen Veſtæ caſtiſſimo Numini conſecratum.* Hic illa Ethnicorum cura in templorum foribus præcipuè decorandis; iuxta B illud. 3. Georg. *(Plautus. Varro. Cur ſponſa limen tangere formidarent. Maro.)*

——*Templum de marmore ponam,*
In foribus pugnam, ex auro, ſolidóque elephanto, &c.

Et illud 6. Æneid.

——*poſuitq; immania templa,*
In foribus Lethum Androgeos, &c.

Quaſi nobiliores cælaturæ ac picturæ templi foribus ſeruarentur: vt cap. 1. Num. 9 iam aduertimus.

14. *Quæ Chriſtianorum religio erga templorum limina.* Sed interim hæc vna Gentilium ſuperſtitio faceſſat. Certè Chriſtiani non ſolùm templorum adyta, ſed etiam limina maximè venerantur. Vnde præſtantiſſimi Imperatores ſatis ſe honoratos arbitrabantur, ſi non in penetrali templum, ſed C etiam in primo limine Apoſtolorum Petri & Pauli ſepelirētur. Teſtor duos illos maximos Imperatores Conſtantinum, & eius filium Conſtantium: de quibus D. Chryſ. hom. 26. in poſteriorem ad Cor. *Conſtantinum*, inquit, *magnum magno ſe honore affecturum exiſtimauit eius filius Conſtantius, ſi in veſtibulis collocaret Piſcatoris. Et quòd in Regiis ianitores ſunt Regibus, id in ſepulchro Reges ſunt Piſcatoribus. Et illi quidem, veluti ipſius loci domini intus habitant: hi verò tanquàm accolæ ac vicini præclarè ſecum agi putant, ſi ianua ipſis aſſignetur veſtibularis.* Hæc Chryſoſtomus. Quo ex loco palàm fit, præſtantiora & ſublimiora eſſe Apoſtolorum veſtibula, quàm palatia Imperatorum. Sed literam hactenus explicatam, iuuat vlteriùs ad mores illuſtrare. D *(D. Chryſ.)*

ANNOTATIO XVI.
CIRCA LITERAM.

Arcæ pugna cum Dagone illuſtratur.

1. *Quid myſterij præferat Arcæ cum Dagone conflictus.* IN hiſtoria hactenus explicata duo continentur: Arcæ pugna cum Dagone: & Arcæ victoria de Dagone. In priori parte virtutis cum vitio, & Chriſti cum diabolo certamen, in poſteriori virtutis de vitio, & Chriſti E Domini de diabolo triumphus repræſentatur. Vtrumque hoc loco illuſtrabo: vnum in Annot. præſenti: alterum in ſequenti.

SECTIO I.

Arcæ cum Dagone, hoc eſt, virtutis cum vitio, & Chriſti cum diabolo certamen.

2. QVantùm diſtant, vt eſt in parœmia, æra lupinis, & quadrata rotundis, & ſacra profanis, tantùm

tantùm, & multò ampliùs diſtat Arca Dei à Dagonis ſimulacro. Citiùs cælum terræ, ignis aquæ miſcebuntur, quàm Arca Dei cum Dagone ſocietur.

ArcaDei cur abducta è templo.

3\. Præcepit olim Rex Ioſias Leuitis, vt Arcam Dei in templo Salomonis collocarent, *Ponite*, inquit, *Arcam in Sanctuario templi, quod ædificauit Salomon filius Dauid Rex Iſrael.* 2. Paral 35. n. 3. Quid hoc eſt, inquiunt Interpretes? Nónne Arca in templo collocata erat? Cur igitur modò præcipitur collocari? Reſpondet & ad Literam, & ad rem noſtram, D. Hieron. in traditionibus Hebraïcis illius loci, ad finem: *Notandum*, inquit, *quòd Arca Domini elata de templo fuit, quam modò* B *in templum reduci Ioſias præcepit. Tempore enim Achaz, ſeu, vt alij malunt, tempore Manaſſes, quando ſimulacra in templum miſſa ſunt; elata eſt inde, & deducta in domum Sellum, viri Holdæ, auunculi Ieremiæ: vbi permanſit vſque ad tempus Ioſiæ. Nec enim Arca Dei poterat eſſe in loco, vbi ſimulacra introducta fuerant, & Gentiles vſus, & ritus nefandiſſimus obſeruabatur.* Vides pugnam inter Arcam, & idolum? Maluit profectò Arca Dei de propria domo exire, quàm cum idolo habitare. Vt hinc fideles admonerentur, omnem cum peccato vicinitatem, omnem cum diabolo amicitiam, etiam cum proprio damno & iactura reſcindendam: hoc eſt, potiùs amittendam propriam domum, quàm peccato, eiúſque ſuaſori diabolo cohabitandum.

D. Hieron.

Arca Dei extra templũ, àquo viro ſeruata ſit.

Non patitur Arca Dei cu idolu familiaritatem.

4\. Superbiebant olim Hebræi, & ſe aliis nationibus præferebant: quòd legem à Deo datam poſſiderent: illud ſubinde iterantes: *Nec eſt alia natio tam grandis, quæ habeat Deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter adeſt cunctis obſecrationibus noſtris.* Deut. 4. num. 7. Sed rectè D. Chryſoſtomus orat 5. contra Iudæos, ad finem, oſtendit, nihil prodeſſe legem, ſine legis obſeruantia; nihil Deum auxiliari, ſi cum diabolo ſimul honoretur: quod præſenti exemplo confirmat. *Victores*, inquit, *Azotij ceperunt Arcam, inque ſuum templum intulerunt: An ideò ſanctum erat illorum templum, quòd haberet Arcam? Nequaquam. Sed profanum, ſed impurum. Quod protinus ipſis factis declaratum eſt.* D *Nam Arca capta vim ſuam oſtendit, Idolo bis in ſolum deiecto. Tantùm aberat, vt locum ſanctificaret, vt locum etiam expugnaret.* Vbi vides Arcam cum Dagone coniunctam, nihil illam coniungentibus prodeſſe; & Dagoni, cum quo iungebatur, non amicari; ſed aduerſari: vt intelligant, qui virtuti ſimul & peccato ſeruiunt, qui Chriſto & diabolo famulantur; nec ſibi vtilitatem capere; nec inter illa extrema inducere ſocietatem.

D. Chryſ.

Dei, & diaboli ſimul eſt incompatibilis famulatus.

Nibil inutilius, quam virtuti ſimul & peccato, Chriſto & diabolo famulari.

Praeſtat Arcã non habere, quàm cum Dagone coniungere.

5\. Immò vtilius fuiſſet Philiſthæis, non habuiſſe Arcam Dei, quàm illam cum Dagone coniunxiſſe. Athalia quondam peſſima idolorum cultrix, & filij eius, *deſtruxerunt domum Dei, & de vniuerſis, quæ ſanctificata fuerant in templo Domini, ornauerunt fanum Baalim.* 2. Paralip. 24. n. 7 Poſt illius mortem Ioas, qui in Regnum ſucceſſit, nihil habuit priùs quàm vt templum Domini reſarciret: quare infinitam pecuniam congregauit, vt citato loco num. 11. refertur; ex qua noua ornamenta fabrefaceret, quibus domum Domini renouaret. Quærunt Interpretes, cur non potiùs reſtituit, quæ abſtulerat Athalia, & in fanum Baalim relegauerat. Reſpondet Lyranus: *Quia illa, quæ erant applicata idolis, non erant vlteriùs diuino cultui applicanda.* Tantum eſt Deo cum diabolo diſſidium; vt quæ huic ſeruiunt, ad ſeruiendum illi, ineptiſſima reddantur. Ipſas quodammodo virtutes ac bona opera turpant & profanant, qui illa ad colendum dæmonem conuertunt. Præſtaret bona A opera non agere, quàm acta ad peſſimos vſus detorquere.

Magnũ Deo cum diabolo diſſidium.

Ingreſſus olim Chriſtus Dominus Ieroſolymam, *Inuenit in templo vendentes boues, & oues, & columbas, & numularios ſedentes. Et cùm feciſſet quaſi flagellum de funiculis, omnes eiecit de templo.* Ioan. 2. num. 14. & 15. Cur, quæſo, tam acriter inſiſtit his hominibus de templo eiiciendis? Aptiſſimè ad rem præſentem, & breuiſſimè D. Ambr. lib. 2. De Abel & Caïn, c. 4. *Chriſtus*, inquit, *de templo eiiciebat numularios, quia ipſe volebat intrare.* Ac ſi non poſſet templi ſanctificator cum templi profanatoribus in eodem templo conuenire: B ſed neceſſariò eſſent hi eiiciendi, vt ille ingrederetur: quemadmodum vt Arca in ara ſtaret, Dagonem de ara deturbari oportebat. Vbi primùm introiuit in Iudam Satanas, ſtatim Chriſtus Dominus ad illum: *Quod facis*, inquit, *fac citius.* Ioan. 13. num. 27. Cur verò ſic loquatur, egregiè D. Ambr. cit. exponit: *Vt quia*, inquit, *introierat in illum Satanas, ipſe abiret à Chriſto. Eiicitur itaque, & excluditur, eò quòd iam cum Domino Ieſu eſſe non poſſit, quia cœperat eſſe cum diabolo. Nulla enim communicatio Chriſti ad Belial.* 6.

D. Ambr.

Templi profanatores cum Chriſto sãctificatore non conueniunt.

D. Ambr.

Chriſtus in eadem anima ſimul cum diabolo eſſe non poteſt.

Et quidem Iudas, vbi cordis hoſpitio diabolum excepit de cœnaculo Chriſti Domini *continuo exiuit. Erat autẽ nox.* Vbi ſub. n. 27. & 30. Nihil mirum. 7. C Nam, vt bene D. Ambr. citato loco: *Vbi Satanas*, inquit, *immiſit ſe in cor Iudæ, Chriſtus receſſit ab eo; momentóque eo, quo illum recepit, hunc amiſit.* Et paulò pòſt. *Non ſolum*, inquit, *exiuit; ſed continuò, & nocte exiuit. Nec mirum, ſi noctis tenebras habebat, qui Chriſtum deſerebat.* Vides, vt lux & nox, Chriſtus, & Antichriſtus ab eodem animo ſe inuicem excludant? Magna igitur inter eos pugna exercetur. Quò pertinet illud Tertul. lib. aduerſùs Pſychicos: *Eadem*, inquit, *operatione Spiritus iniquus educitur, qua ſanctus inducitur.* Adeò enim bonus & malus Spiritus ſibi opponuntur, vt alterutro in animum ingrediente, alter egrediatur. Sed obſerua, quo tempore Iudas exiuerit. *Cùm accepiſſet*, inquit Textus, *bucellam.* Ioan. 13. num. 30. Cùm acD cepiſſet, inquit, non verò cùm comediſſet: vt rectè obſeruat D. Thom. ad eum locum. *Fortè*, inquit, *in menſa, dimiſſo pane, nullam traxit moram. Cuius quidem ratio eſſe poteſt, quod diabolus, qui iam intrauerat in cor Iudæ; timens, ne ſi panem comederet, eum cedere oporteret, non valentem in eodem loco cum Ieſu eſſe, non permiſit Iudam panem comedere. Quæ enim conuentio Chriſti ad Belial!* Sic diabolus Chriſti præſentiam & potentiam formidabat, vt vel panem Chriſti manu datum, ſibi præſentem minimè ſuſtineret.

Per ingreſſũ diaboli in cor, Chriſtus expellitur.

Qui Chriſtum lucem deſerit, diabolum tenebras incurrit.

Tertul.

diabolus vel ſolam Chriſti præſentiam non ſuſtinet.

Intrauit Chriſtus Dominus in domum Zachæi publicani & peccatoris. Quid Zachæus? *Ecce*, inquit, *dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Luc. 19. num. 8. Quæ verba non ſignificant rem anteà factam deinceps faciendam: Quaſi diceret: Firmiter ſtatuo in poſterum, dimidium bonorum meorum pauperibus erogare; & iniuſtitias, quas hactenus commiſi, in quadruplum reſarcire. Sic enim recentiores, Salmeron, Maldonat. & Barradas ex communi Patrum conſenſu interpretantur. Hac poſita intelligentia, vide Chriſti Domini cum diabolo, virtutis cum vitio certamen: quod D. Ambr. citatus rectè expendit. *Zachæus*, inquit, *excipiendo Chriſtum, excluſit auaritiam, relegauit perfidiam, renunciauit fraudibus; aliter enim non ingreditur Chriſtus, niſi vt vitia excludat, quia non cohabitat erroribus.* Et paulò pòſt ipſum Zachæum ſic loquentem introducit: *Iam*, inquit, 8.

Chriſti hoſpitio vitia excluduntur.

Mald.

Bernard.

D. Ambr.

Salmer.

E

inquit, *non ſum Zachæus, non prædo, non fraudator.* A *Reddo quæ ſuſtuli; reddo quæ auferre conſueueram. Iam dono pauperibus, quos ante nudabam: iam mea confero, qui aliena rapiebam. Fugerunt crimina, poſtquam Chriſtus intrauit. Diffuſa eſt omnis carnalium cæcitas paſſionum, vbi æternæ vitæ lumen infuſum eſt.* Quid apertius, ad oſtendendum, non poſſe Chriſti ſanctitatem, & diaboli iniquitatem in eadem, ſimul domo commorari; ſed ſtatim hanc exire, illa introëunte? Non ſine myſterio factum eſt, vt duo illi fratres paternæ benedictionis candidati, Iacob & Eſaü, ſub eodem tecto apud patrem minimè conuenirent: *Nam egreſſo Iacob foras, venit Eſaü.* Gen.27.n.30. Rationem reddit D.Chryſ.hom.53. quia *ſi Eſaü in fratrem incidiſſet, forſitan ipſum interemiſſet, victus ira.* D. Ambr. lib. 2. de Iacob & vita beata, cap. 5. exiſtimat in his fratribus Eccleſiam & Synagogam adumbratas: quarum illa benedictionem præripiente; hæc ad maledictionem relegatur. Addo, in hoc facto typum quendam expreſſum fuiſſe ſanctitatis & iniquitatis, quæ numquàm inter ſe bene conueniunt; nunquàm in eadem ſede commorantur: ſed ab eodem animo ſe inuicem excludunt & expellunt.

Eccleſia & Synagoga, virtus & vitium nūquā in eadem ſede commorantur.

D.Chryſ.

D.Anſel.

B

9\. Priùs Moyſes Ægyptium interfecit, Exod. 2. n. 12. quàm ad colloquium cum Deo vocaretur, Exod.3.num. 2. Non planè ſine myſterio. Nam, vt benè D.Ambroſ.citato loco: *Cum, inquit, interficitur impius, Chriſtus infunditur; & vbi abominatio aboletur, ſanctificatio congregatur.* Neque enim fieri vnquàm poterit, vt ſacra ſimul & execranda, religio ſimul & ſuperſtitio coniungantur. Elegit quidem Deus primogenitos Hebræorum, ſed priùs Ægyptiorum primogenitos interfecit. *Meum,* inquit Dominus, *eſt omne primogenitum, ex quo percuſſi primogenitos in terra Ægypti.* Numero. 3. num.13. Cur priùs occidantur Ægyptij quàm eligantur Hebræi, inquirit D.Ambr. vbi ſuprà: & ad mores egregiè reſpondet: ita factum, vt hoc, de quo agimus, myſterium oſtenderetur: *Cùm enim* inquit, *renunciatur improbitati, ſtatim adſciſcitur virtus. Egreſſus enim malitiæ, virtutis operatur ingreſſum: eodémque ſtudio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur.* Ac ſi numquàm virtutes animentur, niſi poſtquàm vitia iugulantur. Nec multò aliter Orig.hom.3. in Num. *Non priùs, inquit, ſanctificati ſunt primogeniti Iſrael, quàm percuterentur Ægyptiorum primogeniti: & quaſi cauſam ſanctificationis horum, interitum & necem ponit illorum.* Et ſtatim per Ægyptiorum primogenitos, intelligens peſſimos dæmonum, ſubdit: *Qui, inquit, niſi percuſſi fuerint, & extincti: ſanctificationem percipere Iſraelitarum primogeniti omninò non poſſunt.* Tantum abeſt, vt opus Dei, & opus dæmonum coniungantur; vt potiùs, niſi hoc extinguatur, illud non excitetur.

Pietas impietatis ſufficitur in locum.

D.Ambr

C

Iugulatis vitiis virtutes copulantur.

Origen.

D

Malorū occiſio, ſanctificatio bonorū eſt.

10\. Olim Deus ad Moyſen: *Præcedet, inquit, te Angelus meus, & introducet te ad Amorrhæum, & Hethæum, & Pherezæum, Chananæúmque, & Heuæum, & Gebuſæum, quos ego conteram.* Exod.23.n.23. Cur E tam multi Ethnici conteruntur, ne ſimul cum Iſraëlitis commorentur? Optimè D.Chryſoſtomus citatus in Gloſ. per Amorrhæos vitia; & per Iſraëlitas, virtutes interpretatur: & rationem reddens, cur Amorrhæi & Iſraëlitæ ſimul non conuiuant, ſubdit: *Non enim, inquit, poſſunt virtutes cum vitiis morari. Sed cùm à virtutibus vitia fuerint ſuperata, locum, quem concupiſcentia ſpiritus poſſidebat, charitas obtinebit: quem furor ceperat, patientia vendicabit: quem triſtitia mortem operans occupauerat, ſalutaris & plena gaudia lætitia poſſidebit: quem acedia vaſtauit, excolet fortitudo: quem ſuperbia conculcabat, humilitas honeſtabit. Itaque, ſingulis vitiis expulſis, eorum loca virtutes contrariæ poſſidebunt.* Ac ſi tantum ſit diſſidium inter ſacra & profana; vt nunquàm poſſint ad mutuā cōcordiam reuocari.

Occiduntur Ethnici in terra promiſſionis, vt Hebræi inducantur.

D.Chryſ.

Sacra & profana non reuocantur ad concordiam.

11\. Hinc illa Dei admonitio: *Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas* Ierem.4.n.3. Vbi Theodoretus per ſpinas intelligit idola. Oportet enim idololatriam extirpare, antequàm vera religio inſeratur. Et ſi latiùs velit exponere cum plerìſque aliis Interpretibus: oportet vitia eradicare, antequàm virtutes ſeminentur, ne ab illis obruantur. Vnde. Bernardus epiſt. 2. alia eius ſimilitudine, ſed eundem ſenſum exprimente: *Quomodo, inquit, ignis & aqua ſimul eſſe non poſſunt; ſic ſpirituales, & carnales deliciæ in eodem ſe non patiuntur.* Eundem ſenſum habere poſſunt illa Chriſti Domini verba: *Nemo, inquit, immittit commiſſuram panni rudis in veſtimentum vetus: tollit enim plenitudinem eius à veſtimento, & peior ſciſſura fit. Neque mittunt vinum nouum in vtres veteres: alioqui rumpuntur vtres, & vinum effunditur.* Matth.9. n. 16. & 17. In quem locum D.Auguſt.ſerm.186. De tempore: *Spiritualia, inquit, non capit carnalis. Carnalitas, vetuſtas eſt: gratia, nouitas eſt.* Quaſi diceret: Sicut, attritis veſtibus, non aſſuuntur centones noui, ne & hi perdantur, & illæ magis lacerentur; & ſicut vinum nouum non infūditur in vtres veteres, ne hi rumpantur, illud effundatur: ita in carnalia corda non influunt ſpiritualia dona; ne fortè hæc contemnantur, & illa magis deprauentur.

Theod. Eradicatis idolorum ſpinis, vera religio inſeritur.

D.Bern.

In carnalia corda cæleſtia dona non influunt.

D.Aug.

12\. Eadem pugna inter res ſacras & profanas, ſeu inter virtutes & vitia mihi videtur adumbrata. 4.Reg. 4. à num. 4. vbi oleum diuinitùs multiplicatum in vaſa vacua dicitur defluxiſſe; poſtquàm vaſa vacua defuerunt, illicò ſtetiſſe. In quem locum D. Bernard. ſer 3. De Aſcenſione Domini loquutus de terrenis affectionibus: *Impleri, inquit, viſitationibus Domini anima non poteſt, quæ his diſtractionibus ſubiacet: & tantò magis illis euacuabitur, quātò magis iſtis implebitur: ſimultùm, multùm; ſi parum, parum. Vel certè, ſi magis probas, nunquam iſtæ illis miſceri poterunt in æternum: quia vbi vaſa vacua non inuenit oleum, ſtare neceſſe eſt. Nec mittunt vinum nouum, niſi in vtres nouos, vt ambo conſeruentur. Neque enim ſpiritus & caro, ignis & tepiditas in vno domicilio commorantur.* Quaſi diceret: Tanta eſt inter ſanctitatem & improbitatem diſcordia, vt nunquàm detur plenitudo gratiæ, niſi præcedat exinanitio malitiæ.

Gratiæ plenitudinē præcedit malitiæ exinanitio.

D.Bern.

13\. Rectè igitur D. Paulus: *Nolite, inquit, iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cū iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conuentio Chriſti ad Belial? aut quæ pars fideli cum infideli? Quis autem conſenſus templi Dei cum idolis?* 2. Corinth. 6. à. n. 14. vbi quinque promit ſimilitudines ad hanc pugnam, inter Arcam & Dagonem, inter Deum & diabolum, inter virtutes & vitia exprimendum. Magni igitur eſſe debet hæc diſcordia, quæ tanto verborum pondere explicatur. Vnde D.Hieronymus lib. 2. contra Iouin. in principio alludens ad prædicta verba: *Quæ, inquit, communicatio luci & tenebris? Chriſto & Belial? Quomodo dies & nox miſceri non queunt; ſic nec iuſtitia & iniquitas, peccatum & bona opera, Chriſtus & Antichriſtus. Si ſuſceperimus Chriſtum in hoſpitio noſtri pectoris; illicò fugamus diabolum. Si peccauerimus, & per peccati ianuam ingreſſus fuerit diabolus; protinus Chriſtus recedit.*

Magna diſcordia inter vitia & virtutes.

D.Hieron.

14\. Breuiùs Dauid illam inter Deum & diabolum diſcordiam expreſſit: *Neque habitabit, inquit, iuxta te malignus,* Pſalm. 5. num. 6. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Neque hoſpitabitur, aut, peregrinabitur.* Nam

Non habet diabolus cum Deo domicilium diuturnum; immò nec temporarium diuerſorium.

Nam diabolus, quem *maligni* nomine D. Remigius intelligit, non ſolùm non habet apud Deum diuturnum domicilium; ſed etiam ne breuiſſimum quidem ad vnam tantùm noctem diuerſorium: vt patet in Dagone, qui apud Arcam Dei non pernoctauit. Idem Dauid; *in æternum*, inquit, *Domine, Verbum tuum permanet in cœlo.* Pſal. 118. n.89. Sed cur in cœlo ſeorſim dicitur permanere? Rectè D. Ambr. in eum Pſal. ſerm. 12. *Quia Satanas*, inquit, *de cœlo cecidit in terras.* Et paulò poſt: *In cœlo permanet Verbū, quia inde deiectus eſt diabolus: in terris non permanet, quia huc totus aduenit.* Quaſi in terra, vbi diabolus eſt, non poſſit diuinum Verbum niſi ad breue tempus peregrinari: in ſolo tamen cœlo, vnde diabolus exulat, poſſit in æternum permanere. Quòd ſi ampliſſimis cæli ſpatiis Chriſtus ac diabolus non capiuntur; quo pacto exiguis humani cordis anguſtiis capientur.

D. Ambr. *Ampliſſimū cæli ſpatium Chriſtum & diabolum non capit.*

15\. D. Ambr. *Chriſtus adſpirat, vbi diabolus expirat.*

15\. Meritò Sponſa, *Surge*, inquit, *Aquilo, & veni Auſter*, Cant. 4. num. 16. D. Ambr. in Pſalm. 1. nomine Aquilonis ſpiritum diabolicum intelligit; Auſtri nomine diuinum: & ſubdit: *Iſte ventus adſpirat, ſi Boreas ille grauis ventus flare deſierit.* Ingreſſo Chriſto Domino in Synagogam, exclamauit Dæmoniacus: *Quid nobis & tibi, Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos.* Marc. 1. n. 24. Quærit ibi Euthymius, cur tam citò in querimonias eruperit, antequàm exire cogeretur? Et reſpondet: *Clamat homo, non ferente, quod in eo erat, dæmonio, vim Diuinitatis.* D. Hieron. *Præſentia*, inquit, *Saluatoris, tormenta ſunt dæmonum.* Quaſi tanta ſit diſcordia inter Chriſtum & diabolum, vt hic illum non modò torquentem, ſed ne præſentem quidem patiatur.

Euthym.

D. Hier. *Sola Chriſti præſentia torquet dæmones.*

16\. *Nulla Chriſto cum diabolo ſocietas.* Lyra.

16\. Mirum eſt, quanta celeritate Chriſtus Dominus diabolo ſuam diuinitatem & ſanctitatem prædicanti ſilentium imperauit. *Obmuteſce*, inquit Marc. 1. num. 25. Nec tantùm, *Sile*, inquit: ſed *obmuteſce*: vt loquendi non ſolùm actu, ſed etiam potentia priuetur. Ratio ex Lyrano eſt, vt alias omittam, ne vllam cum diabolo ſocietatem habuiſſe videretur. Quaſi mallet neſciri ſanctus Dei, quàm diaboli amicus reputari. Vnde, cùm omnia peccata à Deo miſericordiſſimè remittantur: tamen blaſphemia in Spiritum ſanctum, *neque in hoc ſeculo, neque in futuro remittetur.* Matth. 12. num. 32. Nam hæc blaſphemia, iuxta veriorem Interpretum conſenſum, eſt, cùm opera diuinitatis, diabolicæ poteſtati tribuuntur; ſeu, cùm aliquid ſocietatis & commercij inter Deum, & diabolum interuenire affirmatur: quo peccato nullum grauius, veniaque indignius cenſetur. Vnde Chriſtus Dominus iniuriarum patientiſſimus hanc vnam minimè tolerauit. Audiens enim à Phariſæis, ſe in Beelzebub Principe dæmoniorum eiicere dæmonia; Matth. 12. num. 24. non ſolùm eam blaſphemiam multis rationibus à ſe depulit; verùm etiam palàm prædixit, eam neque in hoc ſeculo, neque in futuro remittendam.

Nullum grauius peccatū quàm Deum & diabolū coniungere.

17\. *Illuſtris Oſeæ locus dupliciter explicatur.*

17\. Denique vt rem concludam, ita Deus omnem cum diabolo amicitiam deteſtatur, vt totam illius memoriam abolendam curet. Vnde olim de noua Eccleſia loquutus: *Vocabit*, inquit, *me vir meus, & non vocabit me vltra Baali.* Oſeæ 2. n. 16. Quem locum vt intelligas, aduerte, olim ſponſas inter Hebræos, cum viros ſuos appellabant, duplici vocabulo vti ſolitas, vel אישי *Iſſi*, id eſt, *Vir meus* vel בעלי *Baali*, id eſt, *Dominus meus*, ſeu, *poſſeſſor meus.* Ait igitur Deus, fore vt ipſa in lege noua à ſua ſponſa ſeu ab Eccleſia appelletur *Vir meus*; non autem, *Dominus*, ſeu, *poſſeſſor meus.* Cuius diſcriminis duplex ratio eſſe poteſt. *Vna ex Lyrano*: quia prior appellatio, *Vir meus*, erat amoris, poſterior autem, *Dominus*, ſeu, *poſſeſſor meus*, timoris: atque adeò hæc in legem veterem, illa in nouam congruebat. Nam, vt ex D. Auguſt. refert Lyranus: *Breuis differentia legis & Euangelij, timor & amor.* Altera ad rem præſentem ex D. Hieronymo: quia illa appellatio, *Baali*, idolum Baal redolere videbatur; cuius non ſolum Numen, ſed etiam nomen oportebat in Eccleſia aboleri. Quaſi diceret Deus, inquit Hieronymus: *Tantum odi idolorum nomina, vt etiam, quod bene dici poteſt, propter ambiguitatem, & verbi ſimilitudinem, nequaquam velim dici; ſed appellari me,* אישי, *Iſſi, magis quàm* בעלי *Baali, ne dum aliud loquitur, alterius recordetur; & virum nominans, idolum cogitet.* Quæ interpretatio mihi videtur Literæ congruentior; quia ſtatim additur; *Et auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Ibidem, n. 17. Vbi vides, tantam eſſe Deo cum diabolo diſcordiam, vt non ſolùm eum diſperdat, ſed etiam eius nomen penitùs extinguat.

Lyran.

Veteris legis timor, eſt, noua amor.

D. Hier.

Deus nec diaboli nomen remanere patitur.

SECTIO II.

Non eſſe Deo ſimul ac Mundo, ſiue diabolo, ſeruiendum.

1\. *Nemo poteſt Deo & diabolo famulari.*

1\. CVm igitur tantum ſit inter Deum ac diabolum, virtutes ac vitia diſſidium; errant profectò, & vehementer errant, qui volunt duobus dominis ſeruire, Deo ſcilicet, & mammonæ; & in ara cordis ſui Arcam Dei pariter & Dagonem collocare: cùm tamen Deus ſolus totum ſibi vendicet omnium hominum amorem. Vnde in veteri Teſtamento: *Videte*, inquit, *quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me.* Deuteron. 32. n. 39. & in nouo: *Diliges*, inquit, *Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota mente tua.* Matth. 22. numer. 37. Illic ſe ſolùm amandum propoſuit; hîc totum noſtrum amorem exegit. Immò & in veteri Teſtamento, poſtquàm præcepit credere in vnum Deum, dicens: *Audi Iſrael, Dominus Deus noſter, Deus vnus eſt:* ſtatim præcepit, illum vnicum Deum vnicè diligere, dicens: *Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua.* Deut. 6. num. 4. & 5. vt ſicut Deus vnus eſt, ita & amor noſter erga Deum vnus eſſet & indiuiſus. Vnde Theodor. ibi quæſt. 3. *Docemur*, inquit, *dilectionem non ſcindere in dilectionem Dei, & dilectionem auri; ſed totam dilectionis vim Creatori Deo conſeruare.*

Totus amor ſoli Deo tribuendus. Theod.

2\. D. Auguſt. *Diuinus amor profanum expellit.*

2\. Nam, vt bene Diuus Auguſtin. in ſuis cum Deo Soliloquiis, cap. 19. *Minus*, inquit, *amat, qui tecum aliquid amat quod non propter te amat.* Et ratio eſt: quia, vt cecinit ille alius:

Alterius vires ſubtrahit alter amor.

Seu, vt grauiùs D. Bernardus ſerm. 83. in Cant. quia *Diuinus amor*, inquit, *vbi venerit, cæteros in ſe omnes traducit & captiuat affectus.* Vnde, qui profanum habet amorem, diuinum conuincitur non habere; qui ſi adeſſet, illum facilè expelleret, & totum affectum captiuaret. Quare rectè monet Diuus Aug. tom. 10. ſerm. 14. in feſto omnium Sanctorum, cap. 7. ex nuper inuentis. *Si vis*, inquit, *eſſe templum veritatis, frange idolum falſitatis. Iam in cor tuum, ſi placet, intret Arca Teſtamenti, & ruat Dagon.* Hoc eſt: Chriſtum intrò in tuum animum admitte, & foras exige Dagonem: cùm non poſſis vtrumque pariter retinere. Errant igitur, &

D. Bern.

D. Auguſt.

vehementer errant, qui ſuum in duos Dominos
affectum partiuntur. Quod paucis illuſtrabo.

3\. *Chriſtus nos redemit, ne amor ſibi debitus ſcinderetur.*

In primis vnus atque idem Deus qui per ſe ho-
minem creauit, per ſe hominem redemit. Cur non
per Angelum, aut per quamuis aliam excellen-
tem creaturam? Reſpondet D. Athanaſius orat. 3.
contra Arianos: *Conueniebat*, inquit, *redemptionem
fieri per eum, qui natura Dominus erat, ne alium no-
bis Dominum agnoſceremus.* Nam æquū non erat.
vt amor vni Deo debitus, in duos diuideretur.
Quò pertinet illud, quod ex D. Anſelmo referri
ſolet, ſeu potiùs ex Hugone Victorino in libro
ſententiarum: *Ne amorem diuideres, idem tibi fa-
ctus eſt Creator & Redempotr.* Suum diuidere amo-
rem videbatur olim Nicodemus, qui noctes tan-
tùm audiendo Chriſto Domino; dies verò audien-
dis Phariſæis impendebat. Ioan. 3. n. 2. Meritò igi-
tur D. Greg. Nazianz. orat 42. n. 55. cum vocat
nocturnum tantùm Dei cultorem. Et orat. 16. ad
finem: *Ille*, inquit, *dimidia tantum ex parte Chri-
ſtum amans Nicodemus.* Nam, qui aliquam ſui ſtu-
dij partem in aliis collocabat; totum, vt par erat,
amorem ſoli Deo non tribuebat.

D. Athan.
Nicodemus Nocturnus Dei cultor.
D. Greg. Naz.

4 Acceſſit ad Chriſtum Dominum *quidam de tur-
ba, & ait: Magiſter, dic fratri meo, vt diuidat mecum
hereditatem*, Ad quem Chriſtus Dominus: *Homo,
quis me conſtituit Iudicem, aut diuiſorem ſuper vos?*
Luc. 12. num. 13. Iniquè tulit diuidendi munus
à ſe exigi, qui potiùs venerat ad exercendum mu-
nus copulandi. Sic D. Petrus Chryſol. ſerm. 162.
Præceps, inquit, *cupiditas & incauta, eum fieri voluit
diuiſionis auctorem, qui ad reſtituendam venerat hu-
mani generis vnitatem.* Si igitur Chriſtus Dominus
hæreditatem duobus fratribus debitam, inter eos
diuidere noluit: quo pacto amorem vni Deo de-
bitum partiti inter res alias patietur? Moriente
Chriſto Domino: *Ecce velum templi ſciſſum eſt in
duas partes.* Matth. 27. num. 51. Rationem red-
dit D. Ambr. lib. vno De Ioſeph. c. 5. *Vt diuiſum,*
inquit, *Regnum, tabulis manifeſtaretur, inſignibus
deſtruendum. Et verè diuiſum, quando hoc, quod
erat Chriſti, cœpit eſſe diaboli. Neque enim poterant
indiuiſi manere, qui a Patre Filium ſeparabant.*
Quaſi diceret: Quia iſte ſe populus diuiſit, Deo
ſeruire volens, ac diabolo, religionem ſimulans,
& ſuperſtitionem amans; planè meruit, vt totus
à Deo deſtrueretur.

Chriſtus Dominus non amat diuiſionem, ſed vnitatem.
D. Petrus Chryſolog.
Totus deſtruitur, qui ſe diuidit ex parte.

Notatu dignum eſt, quòd neque Ioſephus diui-
5\. dere voluit ſuum pallium cum Ægyptia, Gen. 39.
num. 12. neque Helias cum Heliſæo, 4. Reg. 2.
num 13. neque Sponſa cum cuſtodibus ciuita-
tis, Cant. 5. num. 7. ſed omnes ſuis ſe palliis pe-
nitùs denudarunt, eaque à ſe procul abiecerunt.
Rationem eſſe credo, vt nullam apud ſe munda-
næ ſollicitudinis partem retinerent: ſed toto ani-
mi affectu ad vnum Deum liberè conuolarent: Ita
innuit Gilbertus Ciſtercienſis in ſupplemento
Diui Bernardi, ſerm. 45. in Cantica: *Iecit*, inquit,
*Helias pallium, dum raperetur: Fugit Ioſeph, dum te-
neretur: Sponſa tulit, dum tolleretur. Speculi & ima-
ginis velamen proiecit Helias, raptus ad faciem.
Mundi ornamenta, velut magna onera, fugit Ioſeph,
ſentiens fomitem. Sollicitudine exuta, Dilecti libe-
riùs capta Sponſa fauorem.* Et rectè quidem: ne-
que enim diuinus amor, quantumuis magnus, Deo
gratus eſſe poteſt; niſi profanus amor, quantumuis
paruus, ex animo totus eiiciatur.

Amor Deo gratus eſſe nequit cum vel minima mundi ſollicitudine.
Gibert.

Placuit Deo ſacrificium Abelis, diſplicuit ſacri-
6\. ficium Caini, Geneſ 4. n. 4. & 5. Diſcriminis ra-
tionem aſſignaſſe videtur ipſe Deus, Caïnum
ſtatim alloquutus, iuxta Septuaginta: *Nónne*, in-
quit, *ſi rectè offeras, non autem rectè diuidas, peccaſti?*

Sacrificium diuiſum Deo non placet

A Ibid. n. 7. Quaſi diceret: Quid miraris, tuum mihi
ſacrificium diſplicuiſſe, quod malè diuiſiti? Sed in
quo malè diuiſit? Rup ad eū locum: *Cain*, inquit, Rupert.
*non rectè diuiſit, quia cum Deo offerret ſua, ſe ipſum
ſibi retinuit: cor ſuum retinuit ſibi, & fructus terræ
obtulit Deo.* At verò D. Iſidorus ibidem. *Rectè*, D. Iſidor.
inquit, *offerebat, quia Deo; ſed non rectè diuidebat,
quia exteriora dabat, & ſe in nequitia confirmabat.*
Similiter & Procopius: *Abel*, inquit, *non vt Caï-* Procop.
*nus, quidquid immolauerat, totum tribuit Deo, nec
cum illo diuiduum facit. Vnde donator magis, alter
diſtributor appellari poteſt.* Sed omnium elegan-
tiſſimè D. Bernardus ſerm. 24. in Cant. *Quid mi-* Bern.
*raris, ô Caïn, ſi non reſpicit ad te, quia ita diuiſus es
in te? Si manum deuotioni, quid animum das liuori?*
B *Non concilias Deum tibi, diſcors tecum: non placas,
ſed peccas.* Vbi vide, non placere Deo ſacrificium
per partes diuiſum, ſed quod totum atque inte-
grum offeratur.

Abrahæ præcepit Deus, vt ſibi animalia, tam
terreſtria, quàm volatilia immolaret. *Qui tollens* 7.
vniuerſa hæc, inquit Textus, *diuiſit ea per medium,
& vtraſque partes contra ſe altrinſecus poſuit; aues
autem non diuiſit.* Geneſ. 27. n. 10. Cur potiùs qua-
drupedes, quàm volucres diuiduntur? Lyra exiſti-
mat, per animalia diuiſa ſignificari vitam acti-
uam, quæ diuidit hominem circa multa; iuxta
illud: *Martha, Martha, ſollicita es, & turbaris erga
plurima.* Luc. 10. num. 41. Per indiuiſa ſignificari
vitam contemplatiuam, quæ vnit hominem ad
C Deum; iuxta illud. *Porro vnum eſt neceſſarium.*
Ibidem, num. 42. D. Ambroſ. lib. 2. De Abraham,
c. 8. in animalibus diuiſis, corpus diuiſibile: in
indiuiſis, animam indiuiduam intelligit: *Caro*, in-
quit, *noſtra Dei ordinatione diuiſa habet membra.
Mentem autem noſtram, quæ modo auium, virtutum
diuerſarum, & vigoris ſui vecta remigiis, ſupra cælum
euolat, non diuiſit: quia Trinitati adhæret diuidenti
omnia, ſoli indiuiſa.* Tandem Rupertus lib. 5. in Rupertus.
Geneſ. c. 21. ſequutus D. Auguſtinum ſtatim ci-
tandum, per diuiſa animalia, malos homines; per
indiuiſa, bonos interpretatur. *Etenim*, inquit, *car-
nales, qui per quadrupedia ſignantur, lites & ſedi-
tiones murmurando contra Dominum facturi erant:
ſpirituales verò vnanimem ſeruare concordiam, immò
D & ſeditioſos ad pacem reuocare habebant.*

Vita actiua diuiſa, indiuiſa contemplatrix.
D. Ambr.
Corpus & anima
Boni vnanimes, mali diſcordes.

Sed aliam etiam ob cauſam mali diuiſi, boni
autem indiuiſi appellātur: nimirum, quia illi ſuas 8.
affectiones inter Deum, ac diabolum partiuntur:
ibi verò totum animi affectum & ſtudiū ſoli Deo
conſecrant, deuouent & addicunt. Quam ratio-
nem tradidit Theod. q. 1. in Leuit. *Quemadmo-* Theod.
dum, inquit, *Patriarcha volatila non diuiſit: ita nec
legiſlator ea iubet diuidi. Nam qui volant, Deum ex
toto corde diligentes, non partiuntur animum, collo-
cantes illum, tum in terrenis, tum in cæleſtibus; ſed
totum ſurſum ferunt.* Vbi alludit ad ſacrificium de
volucribus: in quo turtur aut columba diuidi
non permittebatur; iuxta illud: *Non ſecabit, neque
diuidet eam.* Leuit. 1. num. 17. eo myſterio, vt
E ibi Heſychius exponit, ne vir iuſtus, qui gratum
Deo ſacrificium fieri cupit, in diuerſas curas di-
ſtrahatur, & diuinis obſequiis addictus, terrenis
pariter curis implicitur. Sed totus cæleſtis in
Deum feratur, & vt loquitur Apoſtolus, *Integer
ſpiritus, & anima, & corpus ſine querela in aduen-
tu Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruetur.* 1. Theſſal. 5
num. 23.

Spirituales Dei amorem non partiuntur.

Sed myſterio plenum eſt illud, quod ſequitur 9.
Deſcenderunt, inquit Textus, *volucres ſuper cada-
uera.* Gen. 15. num. 11. Nam D Auguſtinus lib. 16
De ciuit c. 24. Theod. p. 65. in Geneſ. Diuus Amb.
citatus,

Diuiſi in diaboli poteſtatem mancipātur.
S. Aug.
Theod.
S. Ambr.

citatus, & alij, iuxta Græcum & Hebræum fontem, dicunt huiuſmodi volucres ſuper cadauera diuiſa, non autem ſuper indiuiſa deſcendiſſe. Cuius rei rationem reddit Diuus Ambroſ. citato loco, diabolos per has volucres intelligens: *Princeps*, inquit, *mundi huius, & volucres cæli ſpiritualium nequitiæ, in eos qui mundana ſollicitudine, curáque diuiſi ſunt, graui motu inceſſunt, & velut cadauera mortuorum dilacerant, quia ſunt de Regno diaboli: qui in ſe ipſo diuiſus eſt. Super columbam, & turturem non deſcenderunt; quia diuiſæ iſtæ aues non erant: non ſunt enim diuiſi iuſti, quibus dicitur, vt ſint ſimplices, ſicut columbæ.* Et paulò pòſt ait, diuitias, quibus improbi homines ſuffocantur, ita dictas eſſe quaſi *diuiſas: quod mentem diuidant, atque in diuerſum ſcindant, & in partes trahant, nec ſinant incorruptam eſſe, & integram.* Vbi vides, eos, qui vnam tantùm ſui partem Deo offerunt, totos in diaboli poteſtatem mancipari.

Diuitiæ diuiſionem efficiunt.

10\. Grauiùs olim Deus puniuit Samariam, ſeu Regnum Iſraël, quàm Ieruſalem, ſeu Regnum Iuda, iuxta illud: *Non addam vltra miſereri domui Iſraël; ſed obliuione obliuiſcar eorum; & domui Iuda miſerebor, & ſaluabo eos in Domino Deo ſuo.* Oſeæ 1. n. 6. & nihilominus grauiùs peccauit Iuda, quàm Samaria; iuxta illud ipſius Dei ad Iudam: *Samaria*, inquit, *dimidium peccatorum tuorum non peccauit.* Ezech. 16. n. 48. Cur ergo grauiùs punitur, quæ leuiùs peccauit? Rup. in locum Oſeæ reſpondet, propter ſanctitatem aliquorum Regum Iuda mitiùs à Deo actû eſſe cum hoc Regno. Reſponderi ab aliis ſolet, Deum clementiorem in Iudam extitiſſe, quia Chriſtum edidit Saluatorem, à quo ſuam ſibi ſalutem comparauit. Addo ad rem præſentem, Samariam grauiùs, ac ſeueriùs à Deo punitam eſſe, quia eius peccatum hanc vnam circumſtantiam habebat, quam Deus iniquiſſimè & ægerrimè tolerabat: nam ſe in duas partes diuidebat; & Deum ſimul ac diabolum venerabatur? iuxta illud: *Cùm Dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant.* 4. Reg. 17. n. 33. Deus autem, vt ex D. Ambroſio refertur: *Tolerabilius iudicat infidelem integrum, quàm fidelem diuiſum.* Nam hic Deum, quẽ nouit, contemnit, quod eſt grauius: ille Deum, quem non nouit, prætermittit, quod eſt leuius.

Deus propter iuſtos mitiùs punit. Rupert. *Peccatores ob Chriſtum Dominum clementiùs puniuntur.*

D. Ambr. *Deus grauius iudicat diuiſos.*

11\. Vnde illa Dei comminatio: *Diſperdam*, inquit, *eos qui iurant in Domino, & iurant in Melchom.* Soph. 1. n. 5. Hoc eſt, qui Deum verum Iſraëlis, & falſum idolum Ammonitarum pari cultu & religione venerantur. Dum enim falſum Numen colunt, verum offendunt. Quare Deus olim Epiſcopum Laodiceæ frigidum aut calidum præoptabat: ſed quia tepidus erat, incipiebat eum euomere ex ore ſuo. Apoc. 3. n. 16. In quem locum Diuus Ambr. ſerm. 2. in Pſal. 118. Infidelem per frigidum, & fidelem iuſtum per calidum, & fidelem imperfectum per tepidum interpretatus ſubdit: *Negligentiam grauiori damnat iudicio, quàm impudentiam. Qui enim calorem fidei non habet, tolerabilius illi fuerat, fidem non accepiſſe, quàm neglexiſſe.* Quaſi diceret: Mitiùs agetur cum illo infideli, qui totus ſub diabolo fuit; quàm cum illo fideli, qui partim ſub diabolo, partim ſub Deo militauit: hunc enim acerrimè accuſabit malitia; illum verò aliquantulum excuſabit ignorantia. Affinis eſt illa ſententia Prophetæ Heliæ ad populum: *Vſquequò claudicatis in duas partes? Si Dominus eſt Deus: ſequimini eum: ſi autem Baal, ſequimini illum.* 3. Reg. 18. n. 21. Cuius dilemmatis tanta vis fuit, vt ſtatim in Litera ſequatur: *Et non reſpondit ei populus verbum.* Quaſi argumenti vi conuictus.

Mitiùs agitur cum infideli, quàm cum illo qui fidem dimidiat.

Diuiſi claudicant in fide.

12\. Nota eſt illa duarum fœminarum apud Salo-

A monem contentio de vno puero; quem alterutra ſuum filiũ eſſe contendebat. 3. Reg. 3. à n. 16. ſed iubenti Regi ad dirimendam litẽ, vt puer inter litigantes diuideretur; adultera mater aſſenſit; germana repugnauit. Nã, vt bene D. Bern. epiſt. 258 *Non patris*, inquit, *non matris illa vox erit: Nec mihi nec tibi ſit; ſed diuidatur.* Non aliter & diabolus qui verus pater non eſt, facilè patitur, humanum affectum inter Ioues & Neptunos, inter Arcam & Dagonem, inter Deum ac diabolum partiri; non ignorans, eum, qui in plures partes diuiditur, à ſe totum atque integrum deuorandum. Deus autem, qui pater & Dominus verus eſt, cum totos & filios & ſeruos ſuo ſibi iure vindicet, partem B non admittit; ſed totum atque integrum requirit affectum: & potiùs patitur totum à diabolo abripi, quàm ſibi partem tantùm reſeruari.

Diabolus parti, Chriſtus totum requirit affectum. D. Bern.

Diuiſum, inquit Deus, *eſt cor eorum, nunc interibunt.* Oſeæ 10. n. 2. Quaſi diceret: Qui partem ſui Deo offert, integer à Deo repelletur. Rectè monuit Sapiens: *Fili, ne acceſſeris ad Dominum duplici corde.* Eccleſiaſtæ 1. num. 36. Hoc eſt: affectu mentis tuæ in Deum & mundum bipartito. Nam vt bene D. Bernard ſerm. 2. de ſancto Michaële: *Minus*, inquit, *erat damnabile in ſeculo perire*, totum, ſcilicet, ſub diabolo; *quam in Monaſterio*, partim, videlicet, ſub Chriſto, partim ſub diabolo. Ille enim à diabolo illuditur: hic Chriſtum illudere conatur. Præcipiebatur olim Leu. 2. n. 2. C vt pugillus ſimilæ, ſeu farinæ Sacerdoti: & totum thus Deo offerrentur. Ratio eſt, interprete Rodulpho: quia licèt farina, hoc eſt, bona temporalia Sacerdotibus cum laïcis communicanda ſint; tamen thus, hoc eſt, ſpiritualia bona, ſeu cordis intentio, & charitatis affectio ſoli Deo integrum debentur. *Omnis adeps*, inquit Moyſes, *Domini erit iure perpetuo.* Leuit. 3. num. 17. Quod præceptum, iuxta Interl. eò intendit, vt omne deſiderium Deo nihil mundo offeratur.

13\.

Diuiſus totus à Deo reiicitur.

D. Bern.

Charitatis intentio ſoli Deo debetur.

Inter volucres immundas, quæ à ſacrificiis reiiciuntur, cygnus etiam numeratur. Leuit. 21. n. 18. Sed cur volucris & candore & canore memorabilis, tanquàm immunda à ſacrificiis arcetur? Aliis rationibus omiſſis, illa mihi videtur rem D præſentem illuſtrare; quòd cygnus non habeat vnum in vno tantùm elemento domicilium: ſed in triplici, terra, aqua & aëre circumuagetur. Sicut igitur auis multiuaga Deo non placet: ita planè diſplicent illi homines, qui in varios affectus diuiduntur. Contrà verò cæleſtis Sponſa appellatur *Columba in foraminibus petræ* Cant. 2. num. 14. Nam, ſicut hæc, teſte Philoſopho lib. 2. de hiſtoria animalium, c. 7. inuiolatam coniugij fidem ſuo compari ſeruat: ita illa indiuiſam erga Deum charitatem perpetuò cuſtodit. Nam, vt bene Richardus Victorinus lib. 4. de contemplatione, c. 15. *Amor*, inquit, *ſingularis conſortem non recipit, ſocium non admittit.*

14\.

Cygnus à ſacrificio arcetur, quia multiplex: columba admittitur, quia ſimplex.

Hanc indiuiduam Sponſæ charitatem cæleſtis Sponſus atteſtatur: *Vulneraſti*, inquit, *cor meum in* E *vno oculorum tuorum.* Cant. 4. n. 9. Cur quæſo, in vno tantùm? An, quia alter diſplicebat? Minimè verò: ſed quia alterum non habebat, quo res humanas intueretur. Nam, vt bene D. Greg. Niſſenus Orat. 9. in Cantica: *Qui ad ſolam*, inquit, *illam Dei naturam viſus acumen dirigit, is in cæteris omnibus cæcus eſt, ad quæ multorum oculi reſpiciunt.* Qui autem vnum Deum intuetur: vni etiam Deo famulatur. Vnde illud de feliciſſimis Eccleſiæ temporibus; *Tunc ſeruiet ei humero vno.* Soph. 3. num. 9. Cur enim vno, niſi quia viri Apoſtolici & perfectiſſimi Eccleſiæ Principes nullum

15\.

Vnus oculus ad vnum Deum intuendum.

D. Greg. Niſſen.

alium humerum habituti erant, quo rebus humanis deſeruirent.

16. Quare Chriſtus Dominus vna tantùm manu, & vno pede nos eſſe volebat? *Si manus, inquit, tua, vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum, & proiice abs te.* Matth. 18. n. 8. Vbi D. Bernard. ſerm. citato, *Eos,* inquit, *notat, qui voluntatem ſuam, ſiue bona, ſiue mala ſit, æquè ſequuntur; & ingrediuntur duabus viis, nunc bona, nunc mala ſectantes, ſecundùm quod variantur deſideria ſua. Quibus meritò vtilius fuerat gratiæ in omnibus adhærere; & vbi obuiat propria voluntas, abſcindere, & à ſe ipſis abiicere eam.* Et paulò pòſt loquutus de oculo, quem ibidem Chriſtus Dominus erui præcepit: *Qui Deo,* inquit, *ſimplici adhæret oculo, factus eſt & ipſe ſimplex: aut certè iam non alter eſt oculus, ſed vnus cum eo, Apoſtolo teſte: Quoniam qui adhæret Deo, vnus ſpiritus eſt cum eo.* 1. Cor. 6. num. 17. Itaque, qui Deo ſeruiunt, vnum tantùm oculum, manum, ac pedem habere dicuntur; quia nullam ſui corporis partem reliquam habent quam in diaboli, Mundive obſequium impendant.

Qui Deo ſeruiunt, vnicum habens oculum manum, pedem, nihil ad mundi obſequium.

17. Hinc eſt ille ſcrupulus Naamani, qui cùm ad ſeruiendum vero Deo, vnum humerum iam inclinaſſet, dicens Heliſæo: *Non faciet vltra ſeruus tuus holocauſtum, aut victimam diis alienis, niſi Domino.* 4. Reg. 5. numer. 17. timebat nihilominus ne & alterum diabolo inclinare videretur. Quare ſuam intentionem palàm teſtatus, dicebat Heliſæo: *Hoc ſolum eſt, de quo depreceris Dominum pro ſeruo tuo. Quando ingredietur Dominus meus templum Remnon, vt adoret: & illo innitente ſuper manum meam, ſi adorauero in templo Remnon, adorante eo eodem loco, vt ignoſcat mihi Dominus ſeruo tuo pro hac re.* Ibidem, num. 18. Quibus verbis duo præſtat. Nam in primis ſignificat, ſe non animo adorandi Remnon, ſed miniſtrandi ſuo Regi, genua in illo templo curuaturum. Deinde conſulit Heliſæum, an hoc ipſum ei liceat: ſin minus nulla id ratione effecturus. Et cùm acciperet, licere: quia neque animo idololatrabat, vt patet; neque externo opere vllam idololatrandi ſuſpicionem ingerebat, ſiquidem palàm teſtabatur. ſe non in cultum idoli ſed, in obſequium Regis genua incuruaturum: tunc animum appulit ad exequendum: alioqui nulla vi adigeretur ad honorem Deo ſimul, & diabolo præſtandum: ne tanquàm Sacerdotes Baal, in vtranque partem claudicaret. Si igitur Naamanus primis fidei rudimentis initiatus, intellexit, non eſſe Deo ſimul, ac diabolo ſeruiendum: quæ nos miſeros cùm iam ſimus in doctrina Chriſtiana veterani, occupat ſtultitia, ſimul vtriuſque imperiis ſeruire cupientes?

Naamani religio.

Serui Dei palàm diaboli obſequium deteſtantur.

18. Rectius olim Iſraël tranſiturus per terram Amorrhæorum, Legatos miſit ad eorum Regem Sehon cum his verbis: *Non declinabimus in agros & vineas, non bibemus aquas ex puteis; via regia gradiemur: donec tranſeamus terminos tuos.* Num. 21. n. 22. Cur tam cautè ſe ituros pollicentur, vt etiam minimam hoſtilis terræ partem euitent?

Recta ad Deum via incedendum

——— *Et cunctis vndique, auràmque patentem:*

Vt loquitur Poëta 7. Æneid. Optimè Orig hom. 12. in Num. ad mores. *Quia vnuſquiſque,* inquit, *fidelium, cùm primùm venit ad aquas Baptiſmi, cum ſignacula fidei prima ſuſcepit, & ad fontem Saluatoris acceſſit: renuntiat diabolo, pompis, operibus, ſeruitiis & voluptatibus eius; nec vltra diſciplinæ diabolicæ poculum ſumet: habet enim ſuos fontes: bibit de fontibus Iſrael, bibit de fontibus Saluatoris: non bibit aquam de lacu Sehon; nec relinquens fontem aquæ viuæ, congregat ſibi lacus confractos.* Quis ergo adeò inſaniat, vt hauriens ſuauiſſimos latices, & iucundiſſimum nectar de fontibus Saluatoris, velit adhuc turbulentiſſimas aquas, & teterrimum venenum de ciſternis diſſipatis, & cœnoſis lacubus mundanæ voluptatis epotare? Certè non Dauid, qui dicebat: *Quid mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram?* Pſal. 72. n. 15. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt: *Tecum non volui ſocium ſuper terram.* Quaſi diceret: Tibi vni ſic adhæreo, vt omnem alium à te ſocium, non profanum modò, ſed etiam humanum, penitùs excludam.

Virg.
Origen.
Qui Deo aggregatur à dæmone ſegregatur.

Dei amor ſocium non admittit.

19. Monſtroſus igitur homo eſt, qui duobus dominis famulatur; qui voluptati operam dat, & ſanctitati; qui Chriſtum ſibi induit, & Antichriſtum. Vnde Diuus Bernardus, qui propter eximiam mentis ſuæ humilitatem exiſtimabat ſe nondum res humanas in totum abdicaſſe, nec in diuinum obſequium ſe totum impendiſſe; ita de ſe ipſo querebatur, epiſt. 249. *Clamat,* inquit, *ad vos mea monſtroſa vita, mea ærumnoſa conſcientia. Ego enim quædam chimæra mei ſeculi, nec Clericum gero, nec laïcum. Nam Monachi iam dudum exui conuerſationem, non habitum.* Vereor, ne huiuſmodi criminatio veriùs in hoc ſeculum impingatur, in quo tot chimæræ nutriuntur, quot ſunt homines, qui Arcam pariter ac Dagonem amplectantur, Deo ſimul ac diabolo famulentur.

Monſtrum Chriſto ſeruire, & Antichriſto.
D. Bern.

ANNOTATIO XVII.

CIRCA LITERAM.

Arcæ triumphus de Dagone illuſtratur.

1. PVgna Arcæ cum Dagone explicata eſt in Litera, & in præcedenti Annotatione illuſtrata. Sequitur, vt eiuſdem Arcæ de Dagone victoria illuſtretur. Quod fieri meliùs non poterit, quàm ſi ſub hoc typo glorioſus Chriſti Domini d diabolo triumphus proponatur. Vt enim Arca de Dagone, ita Chriſtus Dominus de diabolo trihumphauit. Immò & ſub Chriſto duce Chriſtiani milites paſſim triumphant. Ducis triumphum in vna Sectione, militum in altera illuſtrabo.

Proponitur Chriſti de diabolo triumphus.

SECTIO I.

Arca de Dagone, hoc eſt, Chriſti Domini de diabolo triumphus.

2. DAgon coram Arca deiectus, & ligatus, & contritus, vt iam in Litera explicauimus, ſignificat diabolum coram Chriſto Domino de ſua gloria præcipitatum, & ſuis viribus deſtitutum, & magnis cladibus affectum. Nam diabolus in Dagone non ſolùm figurabatur, ſed etiam claudebatur. At verò Chriſtum Dominum in Arca fœderis adumbratum, D. Greg. homil. 22. in Ezech. Diuus Cyrillus Alexand. lib. 4. in Ioann. cap. 27. D. Hilar in Pſal. 131. num. 8. Heſychius in cap. 16. Leu. Rabbanus in cap. 10. Num. D. Thom. 1. 2. q. 102. artic. 4. ad 6. & paſſim alij teſtantur. Vnde Tertull. lib. 4. carminum contra Marc. c. 7. ita canit.

Chriſtus Dominus de diabolo in Dagone triumphauit Chriſtus in Arca fœderis adumbratus.
D. Greg.
D. Cyrillus. Alex.
D. Hilar.
Heſych.
Rabban.
D. Thom.
Tert.

Arca ſub exemplo corpus venerabile Chriſti
Oſtendit,

Quare

Quare Arcæ de Dagone victoria, Chriſti de diabolo triumphum non obſcurè ſignificat: vt D. Ephrem ſerm. de pretioſa margarita ad finem rectè exponit. *Quemadmodum*, inquit, *inter alienigenas Arca ipſum Dagon deſtruxit, atque ſubuertit: ita etiam in Cruce Chriſtus diabolum profligauit, ac vicit, & blaſphemos corripuit, cognitionémque diuinæ ſuæ potentiæ infidelibus, vel inuitis præbuit.* Dæmonem igitur ita ſuperat Chriſtus Dominus, vt propriis inſignibus exarmet: toto orbe profugum expellat: magna confuſum ignominia deturbet: grauiſſimis ſuppliciis afficiat: denique in ſacroſancto Euchariſtiæ Sacramento penitùs debellet. Singula ſeorſim, ac breuiter illuſtrabo.

Supplicia dæmonũ proponuntur.

Diabolus à Chriſto Domino exarmatus.

3. PRima huius victoriæ gloria in eo fuit, vt ſuis diabolus exueretur inſignibus, ſuis armis denudaretur. In cuius rei typum poſtquàm Dauid cepit vrbem Rabba, *Tulit*, inquit Textus, *diadema Regis eorum de capite eius, & impoſitum eſt ſuper caput Dauid.* 2. Reg. 12. numer. 30. ſeu, vt habetur 1. Paral. 20. num. 2. *Tulit coronam Melchon de capite eius, fecitque ſibi inde diadema.* Quæſtio verò eſt inter Interpretes, quinam fuerit hic Melchon. D. Hieronymus in c. 57. Iſai. non procul ab initio, & in Quæſtionibus Hebraicis Paral. Lyra, Carthuſ. Hugo Cardin. in locum citatum Regum, Theodor. in cap. 1. Amos, quem ſequitur Ribera ibidem, & alij, apud Emmanuelem Sà, contendunt, fuiſſe deum, ſeu idolum Ammonitarum, quem illi obſeruantiæ cauſa ſuum Regem appellabant, vt Septuaginta tranſtulerunt. Immò & Abul. qui ad locum citatum Regum, huic interpretationi acriter repugnauerat: tamen in locum citatum Paral. mitior acquieſcit.

Dauid coronã detrahit Regi Ammonitarum.

S Hieron. Lyran. Carthuſ. Hug Card. Theod. Ribera.

Abul.

4. Igitur Dauid expugnata vrbe Rabba, Deo, ſeu potiùs dæmoni Ammonitarum, coronam eripuit, & ſibi impoſuit, vt Chriſtum Dominum adumbraret, qui à diabolo, tanquàm ab iniquo poſſeſſore, diuinum cultum in ſe tranſtulit: *Euacuans*, vt loquitur D. Paulus, *omnem dæmonum principatum, & poteſtatem, & virtutem.* 1. Cor. 15. num. 24. Quam victoriam non in tenebris, ſed in omnium oculis reportauit, teſte eodem Apoſtolo. Nam *expolians*, inquit, *principatus, & poteſtates, traduxit confidenter palàm, triumphans illos in ſemetipſo.* Coloſſ. 2. n. 15. vt diabolus, qui anteà toto orbe colebatur, deinceps toto orbe pelleretur. Sed rectè obſeruat Caietanus, Dauidem cùm Ammonitarum Deum ſubegit, tunc coronam ſibi impoſuiſſe. *Hactenus*, inquit, *non legitur vſum fuiſſe Dauidem diademate.* Quaſi hæc victoria cum reliquis anteactis comparata ſic excelleret, vt ſola coronam mereretur.

Chriſtus Dominus, Princips dæmoniorum.

Caiet. *Sola de diabolo victoria coronatur.*

5. Quas igitur tibi, Chriſte ſancte, coronas ac diademata pro meritis deferemus: qui non modò vnum Ammonitarum Deum, ſed innumeras dæmonum legiones, principatus, & poteſtates Mundi, Rectores tenebrarum harum, Epheſ. 6. num. 12. ſpiritu oris tui, Iſai. 11. num. 4. profligaſti? Notat prætereà Lyranus, Dauidem non eandem coronam, quam abſtulerat ex capite Melchon, ſuo capiti impoſuiſſe: ſed ex ea aliud ſibi diadema conflaſſe; ne auro propter idoli contactum profanato vteretur: optimo ad poſteros homines documento, vt quæcumque ad dæmonem ſpectant, procul à ſe amoliantur. Sic igitur & Chriſtus Dominus, non eundem cultum, qui diabolo præſtabatur, in ſe tranſtulit: ſed illo

Immortales Chriſto de diabolo victori gratias agendas. Debent homines ea quæ ſunt dæmonum à ſe procul amoliri.

A penitùs deſtructo, alium ſibi debitum inſtituit.

6. Neque ſolùm Chriſtus Dominus diademate, ſed etiam ſceptro diabolum ſpoliauit; iuxta illud: *Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, & ſceptrum exactoris eius ſuperaſti, ſicut in die Madian.* Iſai. 9. num. 4. in quem locum D. Hieronymus Chriſtum Dominum alloquutus. *Tu*, inquit, *Domine atque Saluator, iugum oneris eius*, id eſt, diaboli, *qui priùs exultabat in Mundo; qui cunctis Gentibus imperabat; qui grauiſſimo ſeruitutis iugo colla omnium deprimebat, & virgam qua percutiebat vniuerſos & peccata ſibi, quaſi quoddam tributum, reddere compellebat, detraxiſti*, &c. Et ſicut Dauid, detracta corona de capite Melchon, ſtatim coronatus eſt: ita & Chriſtus Dominus, ſceptro diaboli ſuperato, ſtatim ſceptro inſignitur. Sequitur B enim: *Et factus eſt principatus ſuper humerum eius.* Ibid. n. 6. Ac ſi debita poteſtas ab iniquo raptore ad legitimum poſſeſſorem: *Qui non rapinam arbitratus eſt, eſſe ſe æqualem Deo.* Philip. 2. n. 6. ſuapte ſponte rediiſſet.

Chriſtus ſceptrum diabolo extorſit.

7. Vbi nota artificioſum Prophetæ tranſitum ab actiua voce ad paſſiuam: *Sceptrum*, inquit, *exactoris eius ſuperaſti.* Nam Chriſtus Dominus ſceptrum diaboli violenter ſuperauit; ſicut illud diabolus violenter vſurpauerat. Suum verò principatũ ipſe ſibi non fecit; ſed, *Factus eſt principatus ſuper humerũ eius*: quia non ipſe irrepſit ad honores; ſed honores ad illum, tanquàm ad legitimum Dominum redierunt. Chriſtus enim, vt loquitur D. Paulus, *Non ſemetipſum clarificauit, vt Pontifex fieret*: ſed C qui loquutus eſt ad eum: *Filius meus es tu*, &c. Hebr. 5. n. 5. Neque ipſe Regem ſe conſtituit, ſed *conſtitutus* eſt *Rex ab eo ſuper Sion montem ſanctum eius.* Pſal. 2. n. 6. Quaſi non tam ipſe ad honores, quàm honores ad ipſum conuolarent.

Diabolus honores violẽter arripit, qui ad Chriſtum vt ad Dominum redeunt.

8. Sed, vt redeam ad inſtitutum, Chriſtus Dominus non ſolùm ſuperauit diaboli ſceptra, ſed etiam commutauit in tela, quæ in eius caput infregit. Vnde eſt illud: *Maledixiſti ſceptris eius.* Abac. 3. n. 14. Vatablus vertit: *Perforaſti baculis ſuis caput eius.* Et rem explicans, ſubdit: *Peremiſti*, inquit, *perinde, atque ſi propriis telis perforaſſes caput eius.* Quaſi diabolus ſuis ſceptris, tanquàm iaculis confoſſus, coram Chriſto Domino ſterneretur. Sed quid ſingula arma dæmonis commemoro, cùm omnibus omninò à Chriſto Domino D denudetur? Quod præuidens Dauid: *Inimici*, inquit, *defecerunt frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti.* Pſal. 9. n. 7. Vbi dicuntur frameæ, hoc eſt, arma dæmonis, qui per antonomaſiam inimicus appellatur, eiúſque omnia præſidia, quæ in hoc mundo habebat, in finem, hoc eſt, in perpetuum defeciſſe.

Sceptrum dæmonis eſt telum, ipſius caput fracturum. Diabolus omnibus à Chriſto D. ſpoliatur.

9. Cuius interpretationis auctorem alium non ſequiro, quàm ipſum diabolum, qui quamuis pater mendaciorum ſit, tamen ad hanc vnam veritatem prædicandam coactus eſt. Is enim apparens D. Antonio Archimandritæ, vt refert D. Athan. in eius vita, multáſque apud eum in querimonias effuſus, quòd victus, exarmatus, totóque orbe expulſus, multis maledictis à Chriſtianis proſcinde- E retur. *Nam ego*, inquit, *miſerabilis factus ſum. Rogo: nónne legiſti, quia defecerunt inimici frameæ in finem, & ciuitates eorum deſtruxiſti. En nullum iam habeo locum; nullam poſſideo ciuitatem; iam mihi nulla ſunt arma: per omnes ciuitates, cunctáſque prouincias Chriſti perſonat nomen: ſolitudines quoque Monachorum ſtipantur choris: ipſi ſe, quæſo, tueantur, & me ſine cauſa non lacerent.* Hæc diabolus apud Athanaſium: vbi licèt more ſuo falſa veris commiſceat; tamen ſuas miſerias vetus nuntius confitetur.

Diabolus ſcripturam contra ſe interpretatur. Diabolus ſuas palàm miſerias lamentatur.

Diabolus toto Orbe pulſus.

10. *E terra fugatur diabolus.* EN diabolus à Chriſto Domino exarmatus. Sed iam idem toto orbe pulſus, & quoddam veluti in exilium proſcriptus oſtendatur. Quod, quæſo, elementum eſt, à quo diabolus non exulet, non peregrinetur? Terram ſibi diabolus, tanquam propriam ſedem occupauerat: *Circuiui*, inquit, *terram, & perambulaui eam.* Iob. 1. n. 7. Quaſi terram circumeundo & perambulando, tanquàm ſolenni iuris celebritate, eius poſſeſſionem vſurparet. Sed inde à Chriſto Domino pulſus & fugatus eſt: dum eius omnia præſidia expugnata corruerunt. Vnde Salomon: *Ciuitatem*, inquit, *fortium aſcendit ſapiens, deſtruxitque locum fiduciæ eius.* Prouer. 21. n. 22. in quem locum Salonius tom. 1. Bibliothecæ ſecundæ editionis. *Ciuitatem*, inquit, *appellat Mundum: fortes, dæmones. Mundus iſte quondam ciuitas fortium erat: quia idolorum cultui deditus dæmonibus ſeruiebat; & fiduciam vitæ habebat in cultu eorum, qui non ſunt Dij; ſed opera manuum hominum. Quis eſt ergo ille ſapiens, qui hanc ciuitatem fortium aſcendit? Ille Filius Virginis, Dei virtus, & Dei ſapientia, qui tunc ciuitatem hanc aſcendit, quando natus in carne viſibilis Mundo apparuit. Ipſe nimirum deſtruxit robur fiduciæ eius; quia ſubuertit & abſtulit de Mundo cultum Deorum, in quibus cōfidebant Gentiles.* Salonius.

B

11. *Diabolus tanquam mons ſolo æquatur.* Itaque nullum fuit in tota terra tam munitum diaboli præſidium, quod Chriſtus Dominus ſolo non æquarit. Vnde ille Angelus diabolum cum probro alloquutus: *Quis tu*, inquit, *mons magne coram Zorobabele? In planum.* Zach. 4 n. 7. Vbi D. Cyrillus Alexandrinus diabolum Chriſto Domino reſiſtentem ab Angelo obiurgari interpretatur. Quaſi diceret: Quæ tua eſt fortitudo, ô Satan, ſi cum fortitudine Chriſti Domini comparetur? Quamuis tibi mons Olympo altior videaris; tamen coram Chriſto Domino vallis inferno depreſſior efficieris. Hanc ob cauſam Iſaias Chriſti Domini aduentum tanto ſtudio implorabat, dicens: *Vtinam dirumperes cælos, & deſcenderes: à facie tua montes defluerent.* 1. Iſai. 64. n. 1. In quem locum D. Hieronym. *Montes*, inquit, *qui ad aduentum Domini, (de quo ſcriptum eſt, Deus ignis conſumens eſt.* Deut. 4. n. 28.) *inſtar ceræ conſumentur, & liquefient, aduerſariæ poteſtates ſunt, & omnes qui ſe erigunt aduersùs ſcientiam Dei.* Vbi vides diaboli poteſtatem, qui tanquàm mons firmiter radicatus immobilis videbatur; ad præſentiam Chriſti Domini, tanquàm ceram ad præſentiam ignis extabuiſſe. D. Hieron.

12. Filiis Iſraël de ſeruitute Ægyptiaca egreſſis, non ſolùm Deus aperuit mare, vt ſicco veſtigio tranſirent; ſed etiam ſubſtrauit montes, vt facili & plana via graderentur. Vnde eſt illud deſumptum ex libro bellorū Domini: *Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torrentibus Arnon. Scopuli torrentium inclinati ſunt, vt requieſcerent in Arnon, & recumberent in finibus Moabitarum.* Num. 21. n. 14. & 15. Ad quem locum dicunt Hebræi apud Lyram, Iſraëlitas in ſolitudine vagantes, incidiſſe partim in torrentem Arnon, magno aquarum auctu intumeſcentem, partim in præaltos ſcopulos ad illius gurgitis ripam circunfuſos: ſub quorum cauernis multis Hebræorum hoſtes in inſidiis latitarent, vt Hebræos illac tranſituros iaculis configerent. Et cū vtrinque via clauderetur, diuino miraculo effectum, vt ſcopuli corruerent, & compreſſis hoſtibus qui latebant, in torrentem ſe deuoluerint: donec Iſraëlitæ libera & adæquata via commearent. Si igitur ad præſentiam Moyſis, & Arcæ fœderis in illo exercitu præeuntis, ſcopuli Arnon *Tartareæ poteſtates, vt ſcopuli proſternuntur.*

A labefactati corruerunt: quid mirum, ſi conterantur *montes ſeculi, & incuruentur colles Mundi ab itineribus æternitatis eius?* Abac. 3. n. 6. Hoc eſt, ſi ad præſentiā Æterni Verbi cum hominibus cōuerſantis, omnes tartareæ poteſtates funditùs ſubſternātur?

Angelus, inquit Ioannes, *tuba cecinit, & mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare.* Apoc. 8. n. 8. *Hic mons*, inquit ibi Rupertus, *eſt Pharao exemplar ſuperbiæ diabolicæ.* Nam, ſicut Pharao, orante Moyſe, deiectus eſt in mare rubrum: ita Chriſto Domino magni conſilij Angelo in Mundo prædicante, cecidit ex ſuo imperio diabolus, in abyſſum miſeriarum deturbatus. Tanta verò celeritate ruit ac ceſſit, vt quamuis ſua mole, ſeu potiùs ſua malitia mons magnus eſſet; tamen ſua velocitate lubricus quidam ac volubilis ſerpens fieret, & per antonomaſiam fugitiuus diceretur; iuxta illud: *Viſitabit Dominus ſuper Leuiathan ſerpentem vectem.* Iſai. 27. n. 1. ſeu, vt habent Septuaginta: *Super Leuiathan ſerpentem fugientem:* Nam ille ſerpens, qui primum Adamum victor inuaſit; à ſecundo facilè victus, tanquàm timidus ſerpens effugatur. Vnde Tert. lib. ad Martyres, c. 1. de diabolo in conſpectu Martyrum loquutus, *Fugiat*, inquit, *conſpectum veſtrum; & in ima ſua deliteſcat, contractus & torpens, tanquam coluber excantatus aut effumigatus.* Nam ſicut ſerpens, admoto igne, exilit, furit ac fugit: ita dum Chriſtus Dominus *Ignem venit mittere in terram*, Luc. 12. n. 49. diabolus trepidat, & fugam ſerpente velocior capeſſit. 13. *Pharao ſuperbiæ diaboli exemplar ſubmergitur.* Rupertus. *Diabolus fugitiuus.* Tertull.

C

14. *A mari diabolus expellitur.* Quid verò mare? De hoc etiam diabolus exturbatur. Viderat quidem diabolus Chriſtum Dominum à mari, tanquam verum Principem recognoſci, iuxta illud: *Venti & mare obediunt ei*, Matth. 8. n. 27. Quid ergo? Furens inuidiâ, & in blaſphemias erumpens, illud poëticum infrenduit.

Non illi imperium pelagi, ſæuique tridentis,
Sed mihi ſorte datum.

Vnde in Paulum eam tempeſtatem excitauit, qua neſcio, an maior ſacris in Literis habeatur. Act. 27. à n. 14. ſed fruſtra: quia vbi Apoſtolus Ieſu Chriſti aderat, eiúſque nomen implorabat, diabolus deficiebat, ipſo Apoſtolo teſtante. *Et nunc*, inquit, *ſuadeo vobis bono animo eſſe: amiſſio enim nullius erit animæ ex vobis.* Ibidem, n. 22. Vnde D. Chryſoſtom. hom. 53. in Acta: *Vbi pedes*, inquit, *Sanctorum ingrediuntur; nihil erit, quod triſtet. Aſſueſce, vt pauimenta domus tuæ a talibus calcentur pedibus; & non calcabit dæmon illic. Et valdè merito. Nam, ſicut vbi fragrantia eſt, ibi non habet locum graueolentia: ita vbi ſanctum eſt vnguentum, ibi ſuffocatur dæmon. Vbi ſpina, ibi beſtia.* Et quidem dum ſanctum vnguentum memorat, alludere videtur ad illud oleū effuſum ſāctiſſimi nominis Ieſu, quod D. Paulus inter procellas ſæpiùs implorabat; & quo ſæuientes fluctus, & inter eos bacchantes dæmonas coërcebat. Denique hanc Chriſti Domini de diabolo victoriam in mari, in victoria Moyſis de Paraone in mari rubro adumbratam, præuidit regius Vates, ac celebrauit, dicens: *Tu confirmaſti in virtute tua mare; contribulaſti capita Draconum in aquis.* Pſalm. 73. num. 13. In aquis, inquam, non illis tantùm maris rubri ex ſubiectis coralliis rubeſcentibus; ſed illis ſacri Baptiſmatis ex pretioſo Chriſti Domini ſanguine purpurantibus. *Audito Ieſu nomine deficit diabolus.* *Nomen Ieſu, oleum in quo dæmon ſuffocatur.* *In Baptiſmi aquis Chriſti ſanguine rubentibus, dæmones ſtrangulantur.*

D

E

15. *Diabolus ab aëre eiicitur* Iam verò aëris poſſeſſionem ſibi diabolus vſurpauerat. *Principem poteſtatis aëris huius*; vocat Apoſtolus, Epheſ. 2. n. 2. Quòd ex aëre, quodam veluti ex propugnaculo ſua in terram iacula dirigeret, ſua tormenta diſploderet, ſuas denique vires effunderet. Iniquus planè aëris poſſeſſor,

quem

quem ſui nominis ferali quadam vmbra ſic obſcurabat, vt totus in tenebras mutaretur: *Rectores*, inquit Apoſtolus, *tenebrarum harum*. Epheſ. 5. n. 12. Quid ergo Chriſtus Dominus? Vt iniquum poſſeſſorem deturbaret, exaltatur à terra, tollitur in Crucem, moritur in aëre. Sic D. Athan. de Incarnatione Verbi, ante medium: *Dominus*, inquit, *venit, vt diabolum præcipitaret, aerémque purificaret. Et id quanam alia morte fieri oportebat, niſi ea, quæ in aere toleraretur? Quare non ſine ratione in aere ſublimatus, aerem purgauit ab omni diabolica infeſtatione*. Et rectè quidem. Nam hinc diabolus, vt fortis armatus atrium ſuum in pace cuſtodiebat: ſed illinc Chriſtus Dominus fortior illo ſuperueniens, non ſolùm eum exarmabat, ſed etiam de loco ſuo præcipitem agebat. Hinc rurſum peſſimus ille diaboli afflatus totum aërem polluebat: ſed illinc ſuauiſſimus Chriſti Domini ſpiritus totum aërem expiabat.

D. Athanaſ. Chriſtus morte ſua pollutum aërem expiauit.

16\. Itaque hanc dæmonis expulſionem præuidens Propheta: *Egredietur*, inquit, *diabolus ante pedes eius*. Abac. 3. n. 5. Vbi primùm enim Chriſtus Dominus pedes ſuos Cruci affigi paſſus eſt, ſtatim diabolus pedes ſuos in fugam ſoluit. Immò potiùs alas quodammodo aſſumpſit, vt fugam celeriùs maturaret; iuxta Hebræum, vbi habetur: *Egredietur volucris*: ita enim Symmachus, Theodotio, & quinta editio tranſtulerunt. Quaſi non modò currere, ſed etiam volare fugiendo videretur. Sed adhuc maiorem diaboli celeritatem expreſſerunt alij, transferentes: *Egredietur pruna*; ſeu, *carbo ignitus*; ſeu, *fulgur ante pedes eius*. Ac ſi diabolus non minori celeritate de ſuo principatu caderet, quàm fulgur è cœlo in terras laberetur. Quò alluſit Chriſtus Dominus, dicens: *Videbam Satanam, ſicut fulgur de cælo cadentem*. Luc. 10. n. 18. Fulgur enim appellat, non ſolùm, quia à ſummo ad imum cecidit, vt vult Beda; ſed etiam, quia à magna gloria ad magnam ignominiam velociſſimè cecidit, vt Euthymius interpretatur.

Affixi Chriſti pedes diabolum dãt in pedes.

Symmac. Theod.

Velocitas in fuga dæmonis exprimitur.

17\. En diabolus à tribus Mundi elementis, terra, aqua, aëre deturbatus. Quodnam ei ſupereſt, niſi ignis? In hoc vno commorari permittatur: non exterminetur hinc, vt in æternum crucietur. Illa profectò Regia Regi ſuperbiæ debetur; illic ſedeat, illic viuat, *ille ſe iactet in aula*. Vitulus ille conflatilis, quem Hebræi in deſerto adorarunt de igne egreſſus eſt. Exod. 31. num. 24. ſed in ignem iterum regreſſus. Ibid. n. 20. Vipera illa, quæ D. Pauli manum inuaſit, de igne exiliit. Act. 28. n. 3. ſed in ignem ſtatim reſiliit. Ibidem, num. 5. Non aliter & diabolus de igne quodammodo emittitur, homines tentaturus: ſed in ignem tandem remittetur, in æternum cruciandus. *Diſcedite à me, maledicti*, inquit Chriſtus Dominus, *in ignem æternum: qui paratus eſt diabolo & Angelis eius*. Matt. 25. n. 41. Qui à cæteris Mundi ſedibus expellitur, ab hoc vno ergaſtulo non exibit.

Ignis proprium diaboli domicilium.

Diabolus magna ignominia confuſus.

18\. Patet ex dictis, dæmonem exarmatum fuiſſe à Chriſto Domino, & effugatum. Addo, & contemptum atque ignominioſiſſimè confuſum: non enim infortunium tantùm paſſus eſt, ſed etiam ludibrium. Inſultabat olim Sennacherib, ſeu potiùs ſub eius nomine diabolus omnibus populis, contra quos arma capeſſebat, dicens, *Inuenit quaſi nidum manus mea fortitudinem populorum, & non fuit, qui moueret pennam, & aperiret os, & gannirent*. Iſai. 10. n. 14. Quaſi diceret: Totus Mundus meis viribus comparatus, nidus eſt ex luto fictus: armati milites, ſi mihi aduerſentur, pulli implumes videbuntur: me pugnante ac tonante, nemo erit, qui reſiſtat, & obloquatur. Quid hac diaboli ſuperbia arrogantius? Sed vide quàm facilè à Deo confundatur. *Propter hoc*, addit Propheta, *mittet dominator Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, & ſubtus gloriam eius ſuccenſa ardebit quaſi combuſtio ignis*. Ibidem, n. 16 ſeu, vt habent Septuaginta: *Mittet Dominus Sabbaoth in honorem tuum ignominiam, & in gloriam tuam ignem ardentem accendet*. Ac ſi ille, qui paulò ante alios contemnebat, paulò pòſt ab omnibus contemneretur.

Diaboli ſuperbia confunditur.

Quare, qui gloriam ab externis Gentibus petebat, ignominiam in patriam reportauit. Nam vt eſt in Litera: *Reuerſus eſt cum ignominia in terram ſuam*. 2. Paral. 32. n. 21. Quod ignominiæ genus explicans D. Hier. in Quæſtionibus Hebraïcis, *Traduut*, inquit, *Hebræi illi caput, & barbam raſam ab Angelo in ignominiam. Et hoc fuiſſe, quod per Prophetam Iſaiam actum eſt: In die illa radet Dominus in nouacula conducta in Rege Aſſyriorum caput, & barbam vniuerſam*. Iſai. 7. n. 20. Igitur Sennacherib maximam ignominiam perpeſſus eſt, vt diabolum adumbraret, maximis opprobriis à Chriſto Domino illuſum. Eandem ob cauſam dicitur Pharao à Deo percuſſus & abraſus, iuxta illud: *Percuſſiſti caput de domo impij, denudaſti fundamentum eius vſque ad collum*. Abac. 3. n. 13. Hoc eſt: caput, & barbam, vbi eſt fundamentum virilis dignitatis vſque ad collum abraſiſti. Nam, cùm olim barbæ & capitis raſura deſpicatiſſima haberetur; vt patet, non ſolùm ex profanis Literis, in quibus turpitudine notatur: *Et ſine fronde frutex, & ſine crine caput*: ſed etiam ex diuinis, iuxta illud: *Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion*. Iſai. 3. n. 17. Cùm, inquam, hæc raſura pro maximo contemptu duceretur: meritò per illam extrema Pharaonis ignominia ſignificatur. Pharao verò ſic illuſus, quid aliud, quàm diabolum à Chriſto Domino maximo ludribio habitum repræſentat? 19.

Dæmon in Pharaone. virili ornamento ſpoliatur.

Vnde Dauid: *Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei*. Pſalm. 104. num. 26. Vbi loquitur de diabolo ſub nomine draconis marini, ſeu balenæ. Nam, vt hæc inſequuta paruos piſciculos fugientes ad littus, in littore adhæreſcit; vbi impunè ab illis interficitur: in quo planè videtur à Deo quodammodo illuſa, cum tam vaſtam belluam à tantulis piſciculis occidi patiatur. Ita planè & diabolus à Deo illuditur, dum infirmis hominibus, immò & teneris puerulis traditur occidẽdus: vt ex ſequẽti ſect. patebit. Quare ſicut olim primi homines à diabolo victi, præ pudore ſe abſconderunt, Gen. 3. n. 8. ita quidẽ & dæmones à Chriſto Domino ſuperati, præ nimia confuſione ſe in latebras penetrarunt. Quod mihi videtur regius Vates poëtico artificio expreſſiſſe: *Poſuiſti*, inquit, *tenebras, & facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt omnes beſtiæ ſyluæ. Catuli leonũ rugientes, vt rapiant, & quærant à Deo eſcam ſibi. Ortus eſt Sol, & congregati ſunt, & cubilibus ſuis collabuntur*. Pſalm. 103. num. 20. Quaſi diceret: Antequàm Chriſtus Dominus Sol iuſtitiæ naſceretur, diaboli, tanquàm in tenebris impudentes & impuniti graſſabantur: vbi verò natus eſt, omnes illi nimia verecundia ſuffuſi ſe in ſuas ſpeluncas ac latibula abdiderunt. Ex Hebræo pro illis verbis, *In cubilibus ſuis collabuntur*, legi poteſt, *In ouilibus ſuis*. Nam dæmones, qui ante aduentum Domini videbantur leones; poſt eius aduentum adeò infirmi & imbecilles facti ſunt, vt tanquàm oues in Inferno poſiti ſint, Pſal. 48 num. 15 nihil virium habentes. 20.

Dæmon ab infirmis hominibus, vt balena à minutis piſcibus interficitur.

Dæmones victi præ pudore quærunt latebras.

Dæmon infirmus tanquàm ouis.

Inde eſt, quòd licèt vnus dæmonum Princeps 21.

Chriſtum

Dæmones omnes in vno ſuperati. D. Chryſ.

Chriſtum Dominum tentauerit : tamen reliqui omnes eius ſatellites victi præ pudore receſſerint: vt aduertit D.Chryſoſtomus ad illa verba : *Principes conuenerunt in vnum.* Pſalm. 2. n. 2. *Archidæmon,inquit , omnia regna Mundi in puncto temporis coëgit,& cum omnibus viſus eſt , vt cum omnibus euaneſceret : & de omnibus contendebat , vt cum omnibus caderet & vinceretur.* Adde etiam & illud: Nam quos anteà impudentia garrulos effecerat, & blaterones : eoſdem planè verecundia mutos reddit, & elingues. Nam dæmonum oracula, quæ olim frequentiſſimè dabantur,nato Chriſto Domino,ſiluerunt & corruerunt. Qua in re ne immoremur,Euſebius lib. 6. De demonſtratione euangelica,cap.20. & lib.5. De præparatione,c.8. D.Epiphanius in vita Ieremiæ, D. Athanaſius De Incarnatione Verbi, D. Proſper D. prædict. part. 3.cap.38.& plures alij apud Baronium tom. 1. & anno 1.Chriſti Domini conſulantur.

Oracula dæmonū Chriſti aduentu ſiluerunt. Euſeb. D.Epiph. D. Athanaſ. D Proſp.

Diabolus extremis ſupplicijs affectus.

22. QVis ergo neget, dæmonem à Chriſto Domino cum ignominia ſuperatum? Sed alia adhuc ei ſupplicia Chriſtus Dominus inflixit, vt qui pudore minus ducitur, dolore torqueretur. Ferreis in primis vinculis ligatus retinetur. Vnde Raphaël Angelus *apprehendit dæmonium, & religauit illud in deſerto ſuperioris Ægypti.* Tob. 8. num.7.In deſerto quidem, vbi non eſt hominum habitatio, vt dæmonium , interprete Lyrano, ab hominum impugnatione arceretur. In deſerto autem ſuperioris Ægypti , vt vbi olim magnas habuit de idololatris victorias , ibidem magnam ignominiam à ſanctis Monachis illam regionem incolentibus pateretur. Quemadmodum & Dagon, vbi quondam triumphabat , ibi modò deiectus ſuperatur.

Dæmon in deſertum relegatur,& religatur.

A Monachis in eremo ſuperatur.

23. Sed parum fuit,diabolum religari , niſi etiam in carceres abderetur Vnde alter Angelus Chriſti Domini typus, iuxta communem Interpretum conſenſum, *Apprehendit draconem ſerpentem antiquum, qui eſt diabolus , & Satanas , & ligauit eum per annos mille ; & miſit eum in abyſſum , & ſignauit ſuper illum,vt non ſeducat ampliùs Gentes.* Apoc.20. n.2.Vbi vides,diabolum vinculis , clauſtris & ſignaculis à ſeducendis hominibus cohiberi. Et quamuis dæmones rogarent Chriſtum Dominum : *Ne imperaret illis, vt in abyſſum irent.* Luc.8 n.31.tamen ingreſſi porcos pariter cũ illis in abyſſum præcipites abierunt.Vnde D.Aug.ſer.197.de tempore, meritò admiratur , poſſe à cane ſic adſtricto ac religato hominem morderi : *Videte, inquit, Fratres, quam ſtultus eſt homo ille,quem canis in catena poſitus mordet. Tu te illi per voluptates noli coniungere,& ille ad te non præſumet accedere. Latrare poteſt , ſolicitare poteſt, mordere omninò non poteſt, niſi volentem.Non enim cogendo , ſed ſuadendo nocet, nec extorquet à nobis conſenſum,ſed petit.*

Dæmon in carcerem conijcitur.

Stultus eſt, qui à tam ignauo hoſte vincitur.

24. Addo, non ſolùm carceri addictum eſſe diabolum , ſed etiam patibulo affixum. Nam,Chriſto Domino ſuam Crucem ſubeunte, & diabolus in Crucem actus eſt : non vt cum Chriſto reuiuiſceret;ſed vt ſine Chriſto in æternum moreretur. De qua re D.Petrus Damianus ſerm.1.De exaltatione Crucis, & in ordine 48. *In hac,* inquit nempe,Cruce,*confoſſum eſt latus innoxium ; & ad horam crucifixus eſt innocens manibus , & mundo corde. Terribilis ille latro , cuius manus plenæ ſunt ſanguine. in hac item confoſſus eſt , & confectus. Sed Chriſtus aliter , aliter ipſe. Chriſtus ad momentum , ille in æternum.* Quam rem ſtatim duplici loco confirmat. Vno ex D.Paulo,qui loquens de Chriſto Domino: *Principatus , inquit , & poteſtates traduxit confidenter , palam triumphans illos in ſemetipſo.* 2. Coloſſ.2.n. 15.ſeu, vt ipſe legit : *Debellauit aëreas poteſtates, & affixit eas Cruci ſuæ.* Altero ex Ioſuë, qui Regem Haï *ſuſpendit in patibulo.* Ioſ. 8.n. 29. ſeu, vt Septuaginta tranſtulerunt : *Suſpendit ſuper lignum geminum;* hoc eſt, ſuper Crucem , quæ ex duplici ligno conſtabat. Vnde per illa duo ligna, quæ vidua Sarephtenſis colligebat,3. Reg. 17.n. 12.myſticè figurabatur.Et fortaſſe Hebræi , vt ſupra c.3.num.17. iam aduerti, turpiſſimum Crucis ſupplicium deteſtati, Crucis nomine abſtinebant, vſque periphraſi geminum lignum appellabant: ignorantes pulcherrimum Eccleſiæ ſplendorem ex Crucis ignominia profecturum. De hac igitur Cruce loquutus Petr. Damian. *Ex altera,*inquit, *parte crucifixus eſt Redemptor noſter , ex altera ſummus ille præuaricator, Rex Haï ſuſpenſus eſt in gemino patibulo:ita Rex mortis in gemino patibulo ſuſpenditur:quia, dùm Chriſtum interficit , in ipſa Cruce crucifigitur.*

Dæmon cruci male ſuffigitur. D.Petrus Dam.

Chriſtus Cruci ſuæ dæmonem affixit.

Crucis ignominia Eccleſiæ decor.

D.Petrus Dam.

25. Eodem loquendi modo vtitur Origenes hom. 8.in Ioſuë:*Viſibiliter , inquit , Filius Dei in carne crucifixus eſt:inuiſibiliter verò in ea Cruce diabolus cum principatibus & poteſtatibus affixus eſt.* Scilicet, vt Chriſtus Dominus ex Cruce intraret in gloriam ſuam : diabolus verò in gehennam exularet. Sic & D.Baſilius hom. 22. De humilitate : *diabolus,*inquit,*in eo crucifixus eſt, quem ſe crucifixurum, & in eo mortuus , quem morte ſe extincturum ſperauerat.* Accedit D.Leo.ſerm.9.De paſſione:*Claui,* inquit , *Chriſti perpetuis diabolum fixêre vulneribus: & ſanctorum pœna membrorum , inimicarum fuit interfectio poteſtatum.*Et ſic Patres alij loquuntur. Ex quibus conſtat, diabolum à Chriſto Domino non ſolùm vinculis ligatum , & carceribus incluſum;ſed etiam à patibulo ſuſpenſum.

Orig. *Chriſtus & dæmon cruci affixi diſſimili euētu.*

D.Baſil.

D. Leo.

26. Sed neque hoc pœnarum ſatis. Vlterius ſicut Dagon ab Arca multis partibus diffractus & comminutus eſt ; vt in Litera diximus : ſic & diabolus à Chriſto Domino multifariam truncatur ac mutilatur. Vnde illud : *Quomodo confractus eſt & contritus malleus vniuerſæ terræ.* Ierem. 50. n.23. Vbi Propheta diabolum vocat malleum vniuerſæ terræ,hoc eſt,omnia conterentem ; ſed tandem à Chriſto Domino conterendum. Sic exponit, vt alios omittam,Origen.hom. 3. in Ierem. *Chriſtus, inquit , confregit malleum in deſerto , cùm tentatus dæmonem proſtrauit ; contriuit autem penitùs in paſſione.* Quid plura ? Quaſi parum eſſet dæmonem confregiſſe,& contriuiſſe;voluit tandem & ſepelire. Iob contra diabolum tam feliciter dimicauit,vt illum non modò obtruncaret, ſed etiam humaret,ne deinceps ad pugnam rediret. Quod mihi videtur ſignificaſſe Tertul. lib De patientia,c.14.vbi diſſerens de patientia Iobi , qua omnes dæmonis tentationes fortiter ſuſtinendo elidebat: *Quale,* inquit,*in illo viro feretrum Deus diabolo extruxit ?* Quaſi Iobus eſſet diaboli non ſolum interfector,ſed etiam feretrum , quod ad ſepulturam efferretur.Si igitur Iobus diabolum ſepeliuit, quis dubitet à Chriſto Domino fuiſſe ſepeliendum?Et quidem ſepultura Regis Ioachim, de quo Propheta : *Sepultura aſini ſepelietur putrefactus & proiectus extra portas Ieruſalem.* Ier.22. n. 19.

Dæmon à Chriſto conteritur & comminuitur.

Orig.

Dæmon etiā ſepelitur.

Iuſti diaboli feretrum, quo efferētur Quale ſit dæmonis ſepulcrum.

27. Supereſtne aliquid ſupplicij diabolo infligendum:ſolùm quidem, vt tandem ad nihilum redigatur.Hoc igitur ſuppliciū,quo id modo fieri cōgruebat,dæmoni infligitur,iuxta illud:*Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus.* Pſal. 14.n.4. Qua de re,quæ ſuperiori cap. Num. 8. diximus.

Dæmon redigitur ad nihilum.

conſu

conſulantur. Quid ſi diabolus nihilo deteriùs afficiatur, ſeu grauiorem ſubeat pœnam, quàm ſi in nihilum redigeretur? Ita planè ſignificat D. Bernardus ſer. 72. in Cantica ad illa verba: *Donec adſpiret dies, & inclinentur vmbræ.* cap. 4. num. 6. Vbi vmbrarum nomine dæmones intelligit: hi enim, inquit, non annullantur, ſed inclinantur; non rediguntur ad nihilum, ſed ad miſeriam nihilo deteriorem abiiciuntur. *Erunt*, inquit, *minime quidem extremius nihilo, miſerius tamen. Non natura delebitur, ſed potentia ſubtrahetur: non peribit ſubſtantia, ſed tranſibit hora & poteſtas tenebrarum. Tolluntur, ne videant gloriam Dei: non annullantur, vt ſemper vrantur.*

D.Bern.

Dæmones ſi ſeruātur, ad ſupplicium ſeruantur.

28. Quid igitur miſerius dæmone, in eum ſtatum redacto, vt præſtatet in nihilum abiiſſe; quàm integrum ſupereſſe? Hoc ille ſuum infortunium præuidens, in præſentia Chriſti Domini exclamauit: *Quid nobis, & tibi, Ieſu Nazarene? Veniſti perdere nos.* Marc. 1. num. 24. Quem locum expendens Tertul. lib. 4 contra Marc. cap. 7. *Non dixit*, inquit, *Quid tibi, & nobis: ſed, Quid nobis, & tibi? ſe deplorans, & ſorti ſuæ exprobrans. Quam iam videns adiicit, Veniſti perdere nos. Adeò Iudicis, & vltoris Dei filium nouerat Ieſum.* Quid ergo timeat humana infirmitas cùm ſuum videat hoſtem per Chriſtum Dominum tam extremas in miſerias immerſum? Gratulabundum potiùs audiat Prophetam dicentem: *Celebra Iuda feſtiuitates tuas, & redde vota tua; quia non adiicit vltrà, vt pertranſeat in te Belial. Vniuerſus interiit.* Nahum 1. num. 5. Vltimo tandem loco libet pauliſper expendere, hos Chriſti Domini de diabolo triumphos, à Chriſto Domino in ſacroſancta Euchariſtia præcipuè reportari.

Chriſtus de dæmonibus vltor.

Licet deuicto dæmone exultare.

Diabolus ſacroſancto Euchariſtiæ Sacramento tandem debellatus.

29. NOn minùs olim corruit Dagon coram Arca fœderis contritus & laceratus, quàm nunc diabolus coram menſa ſanctiſſimæ Euchariſtiæ conteratur & laceretur. Hanc diabolus menſam, ſuæ potentiæ & nequitiæ debellatricem, timet & perhorreſcit. Menſam nobis propoſuerat diabolus Circæis quodammodo poculis refertam; quibus homines capti facilè in beſtias verterentur, iuxta illud: *Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum.* Pſal. 68. num. 23. Laqueo namque non niſi ſtolidæ beſtiæ capiuntur. At verò Chriſtus Dominus Euchariſticam nobis menſam appoſuit, ſpiritualibus deliciis abundantem, quibus armarentur homines, & dæmones vincirentur; iuxta illud: *Paraſti in conſpectu meo menſam aduerſus eos, qui tribulant me* Pſalm. 22. num. 5. Quas inter ſe menſas conferens D. Cyrillus Ieroſolymitanus catecheſi 4. *Menſam*, inquit, *iſtam propoſuit Deus aduerſariam illi, quam nobis anteà dæmones proponebant.* Aduerſariam vocat: quia ad præſentiam huius menſæ, non ſolùm fallaces illius voluptates euaneſcunt, ſed etiam dæmones talium voluptatum artifices ſuperantur.

Homines in menſa dæmonis efferantur.

Menſa Euchariſtica dæmoni opponitur, dum apponitur.

30. Victus olim Adonibeſec Rex Chananæorum à Iuda, & cæſis manuum pedúmque ſummitatibus ſub illius menſa catenatus cum gemitu exclamauit: *Septuaginta Reges amputatis manuum ac pedum ſummitatibus colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.* Iud. 1. n. 7. Quid hoc typo clariùs magnificam Chriſti Domini de diabolo victoriam illuſtrabit? Non olim diabolus, interprete Lyrano, ſeptuaginta Gentes (totidem enim ex illa confuſione linguarum, quæ accidit in turri Babel, dicuntur pullulaſſe) hoc eſt, totum Mundum ſubiugauit, eáſque ſine pedibus ad fugiendas tentationes, & ſine manibus ad fugandos tentatores prorſus imbecilles & imbelles, vano quodam voluptatis aucupio ſub ſua menſa detinebat. Quid ergo Chriſtus Dominus? Menſam propoſuit lautiorem; in qua non terrenæ voluptates, ſed diuinæ ex diuino Euchariſtiæ ferculo caperentur. Et diabolum impudentiſſimum tyrannum, paulò anteà totius orbis domitorem, ſub hac menſa tremebundum colligauit: non, vt vllas ex illo conuiuio reliquias deguſtaret; ſed vt aſpiciens conuiuas ſuauiſſimè epulantes, maiori fame torqueretur. En vt diabolus coram Euchariſtica menſa, tanquàm Dagon coram Arca fœderis victus & ligatus teneatur.

Dæmon qui totum orbem ſubiugauerat, ſub menſa Euchariſtica colligatur.

Celebre fuit illud ſomnium, quod vnus de militibus Madianitarum, cùm in caſtris eſſent, contra Iſraëlitas pugnaturi, ſomniauit: *Vidi ſomnium*, inquit, *& videbatur mihi quaſi ſubcineritius panis ex hordeo volui, & in caſtra Madian deſcendere, cúmque perueniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud, atque ſubuertit: & terræ funditùs coæquauit.* Iud. 7. n. 13. Quis non miretur, vnum panem, menſæ, quàm pugnæ aptiorem, tot ſtrages in caſtris Madianitarum edere potuiſſe; Verùm ſi locus ad Literam expendatur, ſub illo pane Gedeon intelligitur, qui modicis viribus, & exiguis præſidiis præmunitus, poſtero die Madianitarum caſtra profligauit. At, ſi myſterium ſpectetur, ſub illo pane ſubcinericio panis Euchariſticus ſine fermento malitiæ & nequitiæ ſignificatur; qui non Madianitarum, ſed dæmonum caſtra fugat, diſſipat & euertit: orſus ab ipſo Regis tabernaculo, hoc eſt, ab ipſo Principe tenebrarum; vt cùm ille victus ceciderit, omnes eius ſatellites facilè ſuperentur. 31.

Gladius eſt panis Euchariſticus.

De hac menſa loquutus Iſaias: *Faciet*, inquit, *Dominus exercituum in monte hoc conuiuium pinguium medullatorum, vindemiæ defæcatæ.* Iſai. 25. n. 6. Sed, cur inter epulas pacificas Deus, tanquàm bellator, *Dominus exercituum* appellatur? Planè, quia ex hac menſa contra diabolum acerrimè, confligit. Vnde ſtatim ſubdit Propheta: *Et præcipitabit Dominus in monte iſto faciem vinculi colligati.* Ibidem, n. 7. nempe, diabolum, qui, quamuis vinculum quoddam, ſeu laqueus quidam ſit, in quem incauti homines ſæpenumerò inducuntur; tamen ad præſentiam Chriſti Domini in Euchariſtia conſtringitur, & à ſeducendis hominibus arcetur, ac tandem in profundum barathrum præcipitatur. Nemo igitur dubitet, illam Arcam erga homines iuſtos eſſe menſam, omnium ſpiritualium conſolationum epulis refertam: at verò contra improbos dæmones eſſe arcem, omnium iaculorum præſidiis inſtructam, quibus illi, aut victi, colligatique ſuccumbant; aut tandem fuſi, fugatique in æternum chaos detrudantur. 32.

Dominus in Euchariſtia bellator.

Euchariſtia iuſtis menſa deliciis affluens: cōtra dæmonas, plena præſidiis arx eſt.

Quis non miretur Danielem ſuauiter epulantem, inter leones diuturna inedia tabeſcentes? Dan. 14. à num. 30. neque ille eſurientes formidabat; neque hi in comedentem irruebant. Danielis quidem conſtantiam admiratus D. Ambroſ. lib. 2. Offic. cap. 4 *Daniel*, inquit, *tam ſapiens erat, vt inter leones fame exaſperatos nulla beſtialis ſæuitia formidine frangeretur, ita alienus à metu, vt poſſet epulari; nec vereretur, ne ad paſtum exemplo ſui feras prouocaret.* Leonum verò patientiam admiratus D. Chryſ. hom. 57. in Gen. *Danielem*, inquit, *leones, ſicut oues circumdabant: & retuſa ferocitate, nihil illum incommodabant.* Vnde, quæſo, tanta & fortitudo Danieli, & leonibus manſuetudo? Id aliquis fortè tribuet præſenti Angelo, qui Propheta 33.

D Ambr.

Danieli, conuiuium, Euchariſtiæ typus, eum à leonibus liberauit.

D.Chryſ.

 Abacuc

Abacuc illuc cum prandio tranſtulerat. Potuit enim hic & leones, ne irruerent, perterrere, & Danielem, ne deficeret, animare. Sed quorſum alia inquiratur cauſa, cum *prandium, quod miſit illi Deus*, ibid. n. 37. Euchariſtici conuiuij ſymbolum non obſcurum, ſatis virium habuerit, & ad Danielem confirmandum, & ad leones coërcendos? Quod, ſi panis ille typicus ſic valuit; quid Euchariſticus? qua ſuauitate iuſtorum mentes reficiet; qua poteſtate malignos ſpiritus frænabit?

34. *Chriſtus Dominus in Euchariſtia occultus, quadam vi occulta expugnat Orcum.* Nihil aliud Chriſtus Dominus in Euchariſtia facere videtur, quàm pacem & concordiam fouere; pugnas verò & ſeditiones amoliri. Si res tamen, attenta conſideratione expendatur; mirum eſt, quàm efficaciter inde contra dæmones prælietur. Dum Ioſue, æquata in acie contra Amalecitas dimicaret; Moyſes in monte tam otioſus deſidebat, vt ne manus quidem in ſublime erectas ſuſtentaret: ſed hoc eius otium tam fuit operoſum, vt illi tota victoria tribueretur. *Cùmq; leuaret Moyſes manus, vincebat Iſrael* Exod. 17. num. 11. Quod D. Ambroſ. lib. 4. Offic cap. 1. expendens: *Moyſes*, inquit, *cùm otioſus ſtaret, præliabatur. Nec ſolùm præliabatur; ſed etiam de hoſtibus, quos non contigerat, triumphabat. Adeò otioſus, vt manus eius alij ſuſtinerent: nec minùs, quam cæteri, negotioſus; qui otioſus manibus expugnabat hoſtem, quem non poterat vincere, qui dimicabat.* Nō aliter & Chriſtus Dominus, quamuis ſub ſpeciebus Euchariſticis incluſus nihil minùs quàm pugnas agere videatur: nihilominùs inde ſine dubio dæmones expugnat, non quidem aperta vi, ſed occulta quadam poteſtate. Vnde illud: *Manus ſolij Domini contra Amalec*. Exod 17. num. 16. ſeu, vt Septuaginta tranſtulerunt: *In manu occulta pugnat Dominus contra Amalec*. Quamuis enim pugna non appareat, victoria tamen proculdubiò ſentitur.

D. Ambr.

35. Ad Iſraëlitas olim Deus: *Comeditis*, inquit, *panem veſtrum in ſaturitate*, Leu. 26. num. 5. Hoc eſt, interprete Lyrano, *Panem Euchariſtiæ, qui dat hîc plenitudinem gratiæ, & poſteà ſatietatem gloriæ.* Sed ex hac menſa quinam effectus conſequuntur? Sequitur in Litera: *Auferam malas beſtias, & gladius non tranſibit terminos tuos.* Ibid. num. 6. vbi Lyra. ad rem præſentem commentatus, *Auferam*, inquit, *dæmonum furias, quorum per Chriſtum reſtricta eſt poteſtas. Et gladius non tranſibit terminos veſtros: id eſt, dæmonum virtus non præualebit ſuper vos.* Ac ſi dæmones ſuis gladiis exarmentur, quoties homines Euchariſtiæ Sacramento muniuntur. De hac victoria clarum eſt illud Iſaiæ oraculum: *In tympanis*, inquit, *& citharis, & in bellis præcipuis expugnabit eos.* Iſai. 30. n. 32. *Eos*, inquit D. Cyrillus Alexandrinus, hoc eſt, *multitudinem immundorum ſpirituum.* Sed quid, *In tympanis, & cytharis*? Credo in precibus & laudibus, quæ Deo muſicis inſtrumentis canebantur; & quibus ſæpè dæmonia de obſeſſis corporibus expellebantur. Quid tandē illud, *In bellis præcipuis*? Ex Hebræo legi poteſt: *In ſacrificiis expugnabit eos*: vt ibi Forerius aduertit, & de ſacrificio Euchariſtiæ interpretatur: ad cuius præſentiam dæmones, vel effugantur, vel coërcentur, vel potiùs victi penitùs confringuntur.

Per Euchariſtiā dæmonū poteſtas coërcetur.

D Cyrill. Alex *Sacrificium Euchariſticū dæmones debellat.*

36. *Ad Euchariſtiā mentis müditiēs requiritur.* De Bethulia egreditur Iudith ad Holofernem iugulandum. Sed, quæ arma ſecum defert? Nulla profectò, præter mundum muliebrem, & cibum legalem. Mundum quidem muliebrem: nam, *Impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe indumentis iucunditatis ſuæ*, &c. Iudith 10. num. 3. Cibum verò legalem: quia aſſumpſit *panem & caſeum*, &c. ibidem. num. 5. At, quis non videt, quàm ſint hæc inſtrumenta ab inſtituto aliena? Nam ad certamen capeſſendum non tam ornamenta, quàm munimenta corporis; nec tam fercula, quam arma requiruntur. Sed literali ratione interim omiſſa, ſi myſterium attendatur, opportuna admodum præſidia comparauit. Nam ad Holofernem, hoc eſt, dæmonem iugulandum, requiritur in primis cultus, non tam corporis, quàm mentis, hoc eſt, omnium virtutum apparatus. Requiritur deinde cibus, non quidem ille legalis, ſed hic ſacramentalis. His enim præſidiis Chriſti milites armati, malignos ſpiritus facilè effugiunt, vel potiùs effugant, atque ignominioſum in exilium compingunt.

A

Panis Euchariſticus gladius ad hoſtem iugulandum.

37. *Qui olim à dæmonibus torquebātur communicabant in remedium.* Vnde olim iis, qui immundis ſpiritibus torquebantur, ſacra Euchariſtia communicari conſueuit: quam dæmones reuerentes, ab obſeſſis corporibus quàm ocyſſimè recedebant. Quod Serenus Abbas apud Caſſianum Collat. 7. c. 30. teſtatur, vbi loquutus de energumenis ſeu arreptitiis, *Communionem*, inquit, *eis ſacroſanctam a ſenioribus noſtris nunquam meminimus interdictam. Quinimmò, ſi poſſibile eſſet, etiam quotidie eis impartiri eam debere cenſebant.* Et paulò pòſt: *Quæ ab homine percepta, eum, qui in membris eius inſidet, ſpiritum; ſeu in ipſis latitare cognoſcitur, velut quoddam exurens fugat incendium.* Quod Abbatis Andronici, pluriúmque aliorum experimentis confirmat: à quibus percepta Euchariſtia, malignos ſpiritus, quibus agitabantur, protinus expulit & effugauit. Denique quàm trepident, fugiant & euaneſcant dæmones ex præſentia ſacroſanctæ Euchariſtiæ, ex multis patet hiſtoriis, quas ſuperiori cap. Num. 3. ad hunc locum reieci. In quibus tamen referendis ne immoremur: vnus pro omnibus Delrius noſter lib. 6. Magiæ, c. 2. Sect. 3. n. 2. contra Maleficia remedio conſulatur.

B

Euchariſtia fugat dæmones.

C

SECTIO II.

De diabolo non ſolùm Chriſtum Dominum, ſed etiam Chriſtianos triumphare.

1. *Virgo B. dæmonem, vt draconem ſuppedaneū contriuit.* IN primis Beatam Virginem de diabolo victricem, triumphatricémque eſſe, non eſt, quòd dubitetur: cùm illa ſit, de qua dicitur ad ſerpentem: *Ipſa conteret caput tuum.* Geneſ. 3. n. 15. In quem locum D. Bernard. homil. 2. ſuper *Miſſus eſt*, qualis fuerit hæc contritio rectè exponit: *Ipſa*, inquit, *caput contriuit venenatum, quæ omnimodam maligni ſerpentis ſuggeſtionem, tam de carnis illecebra, quàm de mentis ſuperbia deduxit ad nihilum.* Vnde meritò dicitur Beata Virgo, *Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata.* Cant. 6. num. 9. Nam vt refert D. Bonau. in Specul. Beatæ Virginis, lect. 2. ex Diuo Bernardo: *Nonſic*, inquit, *timent hoſtes viſibiles caſtrorum multitudinem copioſam, ſicut aereæ poteſtates Mariæ vocabulum, patrocinium, exemplum, fluunt, & pereunt, ſicut cera à facie ignis, vbicunque inueniunt crebram huius nominis recordationem, deuotam inuocationem, ſollicitam imitationem.* Quare non immeritò comparatur Beata Virgo cum illa muliere forti, quam Salomon raro inueniendam prædixit, Prou. 31. n. 10. *Quæ accinxit fortitudine lumbos ſuos, & roborauit brachium ſuum.* Ibidem, n. 17. ad vires dæmonum penitùs eneruandas. Nam, vt bene D. Bernardin. ſerm. 51. art. 3. cap. 2. *Sicut*, inquit, *magnus ignis effugat muſcas: ſic ab ardentiſſima Virginis mente, & inflammatiſſima charitate effugabantur dæmones, & pellebantur, in tantùm quod ſolùm in modico non erant auſi reſpicere mentem eius,* nec

D D.Bern.

Virgo B. vnius inſtar exercitus.

E *Virgo B. fortis illa mulier Salomonis.*

D.Bern.

Quàm terribilis ſit B. Virgo aëriis poteſtatibus Richard. Victorin.

nec de magno ſpatio illi propinquare. Nec mirum, A cùm Princeps tenebrarum, qui odit lucem, MARIAM quoque effugiat, quæ interpretatur *Illuminatrix*. Vnde Richard. Victorin. c. 26. Comment. in Cantica: *Virgo, inquit, tenebrarum Principibus terribilis fuit, vt ad eam accedere eámque tentare non præſumpſerint. Deterrebat enim eos flamma charitatis, incendebant orationes, & feruor deuotionis; ſtupebant immunem à peccatis*, &c.

2. *B. Virgini deuotos diabolus perhorreſcit.*

Neque ſolam Beatam Virginem, ſed etiam deuotos illius cultores diabolus perhorreſcit. In cuius rei typum, poſtquàm Iudith Holofernem, eiúſque exercitum profligauit, ſtatim ſubditur in Litera: *In omni autem ſpatio vitæ eius, non fuit, qui perturbaret Iſrael, & poſt mortem eius annis multis.* Iudith. 16. n. 30. Ac ſi hoſtes non ſolùm B eam viraginem, à qua victi fuerant; ſed etiam eam imbellem plebeculam, quæ ſub illius patrocinio tenebatur, formidarent. Non aliter & diabolus non ſolùm Beatam Virginem, ſed quoſcunque illa ſuo patrocinio defendit, pertimeſcit. Eiuſdem rei typus mihi videtur præceſſiſſe in prophetia Balaami: *Orietur, inquit, ſtella ex Iacob, & conſurget virga Iſrael, & percutiet duces Moab.* Et paulò pòſt additur: *Iſraël verò fortiter aget.* Numer. 24. n. 17. & 18. Vbi poſt victoriam, quam Beata Virgo ſtellæ nomine ſignificata de ducibus Moab, id eſt, de Principibus dæmonum reportabit; dicitur Iſraël fortiter acturus: hoc eſt, populus Chriſtianus ſanctiſſimæ Virginis patrocinio munitus, tartareas poteſtates incredibili terrore percuſſurus. Ac ſi C ita futurum prænuntietur: vt ex patrocinante Virgine boni milites capiant animos ad dæmones perterrendos ac profligandos. Quod ipſa Beata Virgo aliquando ſanctæ Brigittæ reuelauit, lib. 1. Reuelationum, c. 9. & Dionyſius Carth. lib. 3. De laudibus Virginis, art. 30. teſtatur, *Nullus, inquit, in vita hac eſt tam frigidus ab amore diuino; quin, ſi inuocauerit nomen meum, cum integro propoſito pœnitendi; ſtatim diabolus ab ipſo recedat.*

B. Virgo Chriſtianis vires addit in bello — Dion. Carth.

3. *B. Virgo Arca fœderis.*

Igitur coram Beata Virgine; quæ eſt Arca fœderis, vt ſuprà Annot. 11. iam oſtendimus, victus, exanimatúſque Dagon, hoc eſt, diabolus procumbit. Ex quibus tandem patet, non ſic olim triumphaſſe Reginam Eſther de Aman, dum effecit, vt è patibulo ſuſpenderetur, Eſther. 7. n. 10. D Nec ſtrenuiſſimam viraginem Iudith de Holoferne, quem proprio gladio iugulauit. Iudith. 12. num. 10. Nec optimam fœminam Iahel de Siſara, quem terebrato vtroque tempore in terra defixit, Iud. 4. num. 21. Nec fœminam Thebitem de Rege Abimelech, quæ fragmen molæ de muro iaculata, Regis capiti illiſit. Iud. 9. n. 53. Nec denique ſapientem illam fœminam in Abela de Seba filio Bochri viro Belial, & perduellionis reo contra ſuum Regem Dauidem tumultuante; cuius capite amputato ſuam vrbem ex illius ingreſſu maximè periclitantem liberauit. 2. Reg. 20. num. 22. Non ſic, inquam, victrices illas fœminas de ſuis nefariis hoſtibus triumphaſſe, vt Beatiſſima Virgo de diabolo, cuius caput contriuit, E & fraudes eluſit, & vires confregit, glorioſiſſimè triumphauit.

B. Virgo fœminis veteris Teſtamenti glorioſius triumphauit

4. *Dæmon à Chriſto victus cedit Chriſtianis.* — D. Petrus Chryſol.

Venio ad reliquos Chriſtianos, præſertim iuſtos, qui etiã in Arca fœderis, interprete Ribera, lib. 2. De templo, c. 3. exprimuntur. Igitur & Chriſtiani de diabolo victores euadunt: ſeu iacentem coram ſe diabolum conculcant. Quærunt Euangeliorum Interpretes, cur permiſerit Chriſtus Dominus ſe à diabolo tentari? Et omiſſis aliis rationibus, quas plurimas accumulant, reſpondet D. Pet. Chryſol. ſer. 11. ad rem præſentem: *Chriſtus, inquit, diabolo ſe quærenti patienter indulſit, vt à Chriſto victus, cederet Chriſtianis.* Sic & D. Hieron. in epiſt. 8. ad Demetriadem, de ſeruanda virginitate: *Saluator, inquit, generis humani aſſumitur ab Spiritu, vt pugnet contra diabolum: & oppreſſum atque contritum tradat diſcipulis conculcandum.* Vnde Paulus Rom. 16. num. 20. *Deus autem pacis conteret Satanam ſub pedibus veſtris velociter.* Hæc Hieronymus. D. Hier.

5. *Diabolus iuſtorum malleus à Chriſto Domino confractus.* — D. Bern.

Hinc ſolutionem habet illa quæſtio, ſeu interrogatio prophetica: *Quomodo confractus & contritus eſt malleus vniuerſæ terræ?* Ier. 50. num. 23. Hic malleus omnia conterens diabolus eſt: vt rectè interpretatur D. Bern. ſer. De tranſitu Malachiæ: *diabolus, inquit, tanquam malleus cæleſtis opificis factus eſt, malleus vniuerſæ terræ: terit electos ad eorum vtilitatem? reprobos conterit in eorum damnationem.* Hunc igitur malleum omnia conterentem prædicit Propheta, ab omnibus conterendum, primùm quidem à Chriſto, deinde etiam à Chriſtianis: vt Origenes homil. 3. in Ierem. ſuperiori Sect. iã citatus exponit: *Chriſtus, inquit, confregit malleum in deſerto, contriuit in paſſione. Similitérque confringitur à nobis, cùm venimus ad Eccleſiam per fidem; conteritur autem, cùm per opera proficimus.* Orig.

6. *Tyranni non minùs quàm dæmones Chriſti nomẽ reformidant.* — D. Greg. Naz.

Vnde diabolus, vel ipſum Chriſtiani nomen maximè pertimeſcit. Decreuit olim publica lege ille impius Imperator Iulianus, ne deinceps Chriſti Domini cultores, Chriſtiani, ſed Galilæi vocarentur. Peſſimam Imperatoris mentem optimè interpretatus eſt D. Greg. Naz. Orat. 3. n. 73. *Ex quo, inquit, perſpicuè oſtendit, Chriſti appellationem perhonorificam eſſe, maximéque ad gloriam momenti; quoniam eam nobis eripere cogitauit. Niſi fortaſſe hoc ea ratione fecit; quòd huiuſce nominis vim & poteſtatem inſtar dæmonum reformidaret: ac proinde ad alterum nomen, minus notum & vulgare, tranſierit.* Vbi in primis oſtendit, Iulianum diabolo quàm ſimillimum, qui non minùs Chriſti, & Chriſtianorum nomine, quàm diabolus terreatur. Deinde oſtendit, quàm ſit nobis glorioſa, ac dæmonibus formidoloſa Chriſtiani appellatio. Nolunt enim dæmones audiri in Orbe terrarum Chriſtianos; quia timent, ne per hos & ipſi penitùs conterantur.

7. *Dæmõ Chriſti notum nomen maximè veretur*

Et fortaſſe ea cauſa eſt, cur diabolus Chriſtum Dominum ſæpiùs in Euangelio alloquutus, Matth. 8. num. 29. Marc. 1. num. 24. Luc. 4. n. 34. tamen nunquàm eum Chriſti nomine appellarit. Cur, quæſo, ô Satan, abſtines à Chriſti nomine, Chriſtum alloquutus; præſertim, cùm auguſtiſſimum Ieſu nomen inclamare non vetearis? Credo, quia quodammodo præuidebat, frequentiùs Chriſtianos à Chriſto, quàm Ieſuitas à Ieſu dicendos eſſe: & propterea in odium Chriſtianorum, à quibus ſe vincendum cum pudore non dubitabat, hoc nomen deteſtabatur. Ac ſi multò iniquiùs à Chriſtianis, quàm à Ieſu vinci pateretur. Vbi obiter, aduerte in magnam Chriſtianorum confuſionem, dæmones etiam nunc Chriſti nomen exhorreſcere, quod Chriſtiani ſæpenumerò contemnunt. Sic enim D. Greg. Nazian. Orat. 1 num. 144. rectè obſeruauit: *Dæmones quidem inquit, etiam nunc, vocato Chriſto, contremiſcunt. Nos verò rem, noménque adeò venerandum contumelia afficere non veremur.*

D. Greg. Naz. *Qui Chriſti nomen contemnunt dæmonibus peiores.*

8. *Dæmon cum vigilantibus non congreditur.*

Sed iam, quanta ſit diaboli coram iuſtis hominibus infirmitas, oſtendamus. Tanta profectò eſt, vt vigilantes inuadere non audeat, ſed dormientes. In parabola zizaniorum Chriſtus Dominus, *Cùm dormirent, inquit, homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici.* Matth. 13. num.

13.num.15. Cur potiùs in ſomno venit, quàm in vigilia? Rectè D. Petrus Chryſologus ſerm. 97. *Inſidiator*, inquit, *vigilantes fugit, appetit dormientes. Maximæ infirmitatis iudicium eſt, dormientibus irruiſſe.* Sæpè in Scriptura piſcium nomina diabolo, eiúſque ſequacibus tribuuntur. Aliquando enim dicitur cetus: *Occidet cetum, qui in mari eſt.* Iſai.27. n.1. Aliquando Leuiathan, hoc eſt balena, ſeu marinum monſtrum: *An extrahere poteris Leuiathan hamo?* Iob. 40. num. 20. Aliquando draco fluuialis; *Ecce ego ad te, draco magne, qui cubas in medio fluminum tuorum.* Ezech.29.num. 3. Aliquando draco marinus. Dauid enim de mari cum Deo locutus: *Tu*, inquit, *contribulaſti capita draconum in aquis.* Pſal. 73. num. 13. Aliquando denique piſcis. Vnde illud ſuprà in Litera Num. 5. *Ecce Dagon iacebat:* ſeu, vt legit Vatablus: *Ecce piſciculus.*

D. Petrus Chryſ.

Dæmon multis malis comparatus.

9. At, cur à mari petuntur nomina, diabolo, imponenda? Dicet aliquis? Quia diabolus more piſcium nunquàm manſueſcit, nunquàm cicuratur. Dicet alius: Quia diabolus poſt Chriſti Domini aduentum tanquàm piſcis, qui ἄφωνος Aphonos eſt, hoc eſt, vocis expers; penitùs obmutuit, iuxta illam Dauidis imprecationem: *Muta fiant labia doloſa.* Pſal. 30. num.19. vt qui anteà ex ſuis fanis blaterando & perſtrependo homines decipiebat; tandem meritò ſilentio mulctatus, deceptos ſuis erroribus liberaret. Vera ſunt hæc, fateor. Sed vlteriùs addo ad rem præſentem, diabolum piſcis nomen inueniſſe, vt eius infirmitas notaretur. Nam piſcis adeò infirmus eſt, vt nullas habeat vires extra ſuum elementum; immò & intra illud, molli quodam arenæ vallo includitur, ne foras euagetur. Vnde à quouis etiam puerulo, qui in littore conſiſtat, facilè irridetur. Nam, ſi in illum extra mare irruat; ſibi potiùs quàm illi interitum machinatur. Meritò igitur diabolus nomen piſcis accipit; quia piſcis infirmitatem ſortitur: & ſi in hominem irruit occiſurus, corruit occiſus.

Diabolus vt piſcis nunquàm cicuratur.

Vt piſcis infirmus.

10. Sed vide inſanam diaboli ſæuitiam, ſæuientémque inſaniam, qui etiam cum proprio periculo ambit alienum: vt patet in hiſtoria Tobiæ, ad quem deuorandum piſcis immanis de Tygri fluuio exiuit: Tobiæ 6. num. 3. Hunc piſcem Beda diaboli ſymbolum agnoſcit, qui tam auidus fuit ad prædam, vt in illam extra proprium elementum magno cum diſcrimine inſilierit Perire namque maluit, quàm non ſæuire. Quod dæmonis ingenium D. Hieronymus rectè expendit ad illa verba: *Veſtimentum mixtum ſanguine erit in combuſtionem, & cibus ignis.* Iſai. 9.num.5. vbi de dæmoniis loquutus: *Quibus*, inquit, *ſi optio detur, magis eligent perire, quam prædam perdere.* Sed hic piſcis adhuc infelicior & amētior deſæuiit: nam & ipſe periit, & prædam perdidit. Angelus enim ad Tobiam: *Apprehende*, inquit, *brachium eius, & trahe eum ad te. Quod cùm feciſſet, attraxit eum in ſiccum, & cœpit palpitare ante pedes eius.* Ibidem, n.4. vbi patet diaboli infirmitas. Nam, ſicut ille piſcis præ furore deuorare cupiens Tobiam, cœpit ante illius pedes cum tremore palpitare: ita & diabolus, dum captat, capitur; & totus eius tumor in timorem euaneſcit.

Dæmon perire mauult, quàm non nocere.

D.Hieron.

Cor diaboli palpitat coram iuſto.

11. Addit Angelus ſtatim: *Exentera hunc piſcem.* Ibid. num. 5. Vt ſignificaret, ſi illius piſcis intima præcordia nudabantur: ita occultas diaboli inſidias à ſanctis hominibus facilè detegendas. Nec illud omittendum, quòd Angelus nec apprehendit, nec attraxit, nec exenterauit eum piſcem; ſed hæc omnia Tobiæ commiſit exequenda in maiorem planè diaboli ignominiam, qui non ſolùm à milite veterano ac bellatore; ſed etiam à iuuene quodam imbelli ac delicato vincitur ac coërcetur. Vnde Diuus Ioannes hanc de diabolo victoriam non modò viris, ſed etiam adoleſcentibus & iuuenibus, immò & infantibus gratulatur: *Scribo*, inquit, *vobis adoleſcentes, quoniam viciſtis malignum: Scribo vobis, infantes; quoniam cognouiſtis patrem. Scribo vobis, iuuenes, quoniam fortes eſtis, & verbum Dei manet in vobis, & viciſtis malignum.* 1. Ioan.1. num. 13. & 14. Quaſi tanta ſit diaboli infirmitas, vt etiam ab infirmis adoleſcentibus, immò à tenellis infantibus ſuperetur.

Occulta dæmonum nudātur inſidiæ.

Dæmon tam infirmus eſt, vt à iuuene ſuperetur.

12. Et quidem, ſi veteres replicemus annales, quàm plurimos in ætatis flore conſtitutos inueniemus, qui de tartareis legionibus victores ac triumphatores extiterunt. Nam Iſaac ex ephebis nondum egreſſus, Deo ſe obtulit in holocauſtum Gen. 22. n.10. Ioſephus ſedecim annos natus Ægyptiam ſeruitutem fortiter tolerauit. Gen. 37. n.2. Dauid natus annos quindecim, cum vrſis & leonibus luſit, quaſi cum agnis. Eccleſiaſtici 47.n.3. Daniel duodennis ſeniorum impudentiam fregit & condemnauit. Dan. 13. à num.46. Ioſias octonis cœpit magna cum laude Regnum adminiſtrare, 4. Reg.22 num.1. Samuel triennis in diuino cultu mirabiliter profecit. 1. Reg. 2.num.26. Ieremias, antequàm exiret de vulua, ſanctificatus eſt. Ier.1.n.5. Ioannes Baptiſta priùs Deo, quàm Mundo natus, materno adhuc in vtero, exultauit in gaudio. Luc.1.num.44. Qui omnes in puerili vel infantili ætate, diabolum, ſiue clàm inſidiantem, ſiue palàm irruentem eluſerunt, & contuderunt. Nec minora ſe offerent exempla, ſi currentia inde ſecula repetantur. Nam Paulus Eremitarum parens quindecim annos natus, in ſolitudinem ſe abdidit. Agapitus totidem natus annos, innumeris pro fide cruciatibus occubuit. Priſca tredecim annos implens, vitam martyrio compleuit. Agnes pari in ætate parem in martyrio conſtantiam exhibuit. Nicolaus adhuc anniculus, multò religioſiùs quàm ille veteranus Phariſæus, ieiunabat bis in ſabbato, & quartas & ſextas ferias à lacte abſtinebat. Thomas adhuc à nutricis vbere ſuſpenſus ſalutationem Angelicam, *Aue Maria*, præferebat ore & corde feliciùs conſeruabat. Ludouicus Gonzaga, priùs baptizatus, quàm natus, antequā terrenam domum tangeret, cæleſtem gratiam recepit, quam ad extremum vſque ſpiritum nunquàm amiſit. Hi omnes in tenera admodum ætate *ſuper aſpidem & baſiliſcum* ambularunt, & conculcarunt *leonem & draconem*. Pſal. 90. num. 13.

Quanti ſe iuuenes Deo obtulerunt de diabolo triumphātes

Non ſolū iuuenes, ſed infantes etiam dæmonem illuſerunt.

Quos præuidens Iſaias, *Et delectabitur*, inquit, *infans ab vbere ſuper foramine aſpidis, & in cauernam reguli, qui ablactatus fuerit, manum ſuam mittet.* Iſai.11.num.8. In quem locum D. Hieronymus: *Infans*, inquit, *qui malitia paruulus eſt, mittet manum in foramine aſpidis, & de obſeſſis hominum corporibus fugabit dæmones. Qui autem ablactatus eſt, & nequaquàm lacte nutritur infantiæ, ſed iam ſolido veſcitur cibo; iſte in reguli cauernam mittet manum, hoc eſt, in ipſius Satanæ habitaculum, & inde eum extrahet.* Vbi vides etiam infantes, vix ab vberibus expulſos, eſſe fortiores illo forti armato; qui cuſtodit atrium ſuum; Cum hic ab illis de domo ſua facilè expellatur. Et quamuis D. Hieronymus de ſpirituali pueritia & infantia loquatur, profectò temporalem non excludit, cum qua illa prior ſocietur.

13.

Lactentes pueruli dæmone fortiores

D.Hieron.

D. Hier.

14. Quid dico pueros; Addo & puellas pueris infirmiores de diabolo triumphare; iuxta illud: *Nunquid illudes ei, quaſi aui? aut ligabis eum ancillis tuis?* Iob. 40.n.14. ſeu, vt Diuus Ambroſius lib. 1

Dæmon vt auis à puellis miris modis ludificatur

lib.1. De Pœnit.cap. 13. ſine interrogatione legit: *Ludes eum, ſicut auem: ligabis eum, ſicut paſſerem: puer*, ſeu, vt ex Hebræo, elici poteſt, *puella, imponet ſuper eum manum.* Vbi ſermo eſt de Deo diabolum illudente; ſeu pueris ac puellis committente, vt ei ab omnibus illudatur. Nam ſicut capta auicula, à nemine duriùs & immitiùs tractatur quàm à puero, ſeu puella, quæ illam per luſus puériles non ſolùm manibus comprimit & collidit; ſed etiam exoculat & explumat, pungit, vellicat, mutilat ac truncat: ita & diabolus miris modis ab his pueris ac puellis ludificatur. Adeò enim infirmus eſt, vt ne teneræ quidem ætati fragiliq; ſexui præualeat. Teſtis ſit Virgo illo Iuſtina, à qua cùm diabolus multis artibus impetrare conaretur aliquem amoris affectum erga Cyprianum Magnum, qui illam ardenter deperibat: nihilominùs, inquit Diuus Gregorius Nazianzenus Orat. 18. *A Virgine quidem, non ſecus ac bellica quædam machina à firmo & valido muro, repellitur.* Profuit Cypriano ruina dæmonis. quem colebat coram Virgine, quam amabat: nam à dæmone victo ab vna Virgine, ſe tandem contulit ad Deum in Virgines vincentem: dæmonis deteſtatus ignauiam; Dei verò per vnam Virginem triumphantis potentiam admiratus.

Iuſtina Virgo de diabolo triumphat.

15. Hoc mihi videtur Iudith in ſuo illo Cantico myſticè propheταſſe, *Tunc*, inquit, *vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, quando apparuerunt humiles mei, areſcentes in ſiti: filij puellarum compunxerunt eos, & ſicut pueros fugientes occiderunt eos*, Iudith. 16. n. 13. & 14. Vbi Chriſtianorum de diabolis victoria myſticè decantatur. Illi enim humiles, inopes & aridi, ac præ fragilitate filij puellarum, ſeu puellæ infirmæ videbantur. Et nihilominùs dæmonum caſtra: tanquàm imbellium puerorum profligarunt. Ex qua ruina neceſſe eſt, vt vaniſſimus ille ſpiritus rumore plenus, incredibili pudore afficiatur. Comprehendit olim Gedeon duos Reges Madianitarum, nimirum, Zebee & Salmana; & cùm eos coram ſe haberet, pedibus ac manibus colligatos, tradidit gladium in manus filij ſui primogeniti adhuc pueri dicens: *Surge & interfice eos.* Iudic. 8. n. 20. Sed, quid ſuperbi Reges, qui nec victi quidem à priſtina arrogantia detumuerant? Dixerunt ad Gedeonem: *Tu ſurge, & irrue in nos; quià iuxta ætatem robur eſt hominis.* Ibidem, num. 21. Vbi iuxta Abulenſem quæſt. 17. poſtularunt occidi à Gedeone: quia Reges à puero occidi magnum dedecus arbitrabantur.

Infirmiores etiam de diabolis victoriam conſequuntu.

Reges à pueris occidi magnũ dedecus

16. Nec minor ignominia ſtrenui bellatoris, à fœmina imbelli obtruncari. Vnde olim Abimelech Iudex Iſraëlis oppidum Thebes fortiter oppugnabat. *Et ecce vna mulier*, inquit Textus, *fragmen molæ deſuper iaciens illiſit capiti Abimelech, & confregit cerebrum eius.* Iudic. 9. num. 53. Quid verò Abimelech, qui animam iam iam exhalaturus, adhuc ſpiritum ſuperbiæ non euomebat? *Vocauit citò*, addit Textus, *armigerum ſuum, & ait ad eum: Euagina gladium tuum, & percute me; ne fortè dicatur, quòd à fœmina interfectus ſum.* Ibidem, n. 54. Vbi Lyra: *Plus*, inquit, *formidauit opprobrium, quàm gehennam:* Si igitur ſuperbi Reges à pueris, puelliſque interfici ſic erubeſcunt; quo pudore dæmones totius arrogantiæ parentes replebuntur, dum ab iis, qui & ætate & ſexu ſunt inualidi, ſuperantur?

A fœminis interfici maius.

Quantum homines opprobria reformident.

17. Sed fremant illi licèt: nunquam bonis Chriſtianis præualebunt. Leones rugiendo potiùs, quàm irruendo beſtias terrent, ſiſtunt ac deuorant; iuxta illud Dauidicum: *Catuli leonum rugientes, vt rapiant & quærant à Deo eſcam ſibi.* Pſal. 103. num. 21. Non ita profectò dæmonis ſatel-

Dæmon, vt leo, rugire poteſt, non ferire.
D Bernard.

A lites, egregios Chriſti milites. Vnde Diuus Bernardus in Pſalmum: *Qui habitat*, ſermo. 13. ibi. *Conculcabis leonem & draconem*, diabolum leonis nomine interpretatur: *Rugire*, inquit, *ille poteſt; ferire non poteſt. Rugiat quantùm vult: tantùm non fugiat ouis Chriſti.* Et ſtatim. *Non ſimus beſtia, vt nos proſternat vacuus ille rugitus. Sic enim perhibent, qui talia curioſius veſtigauerunt; ad rugitum leonis nullam beſtiam ſtare poſſe, ne eam quidem, quæ aduerſùs Chriſtum eius tota animoſitate repugnant: & plerumque ſuperat ſerientem, quæ non ſuſtinet rugientem. Verè beſtia, verè rationis expers, qui tam puſillanimis eſt, vt ſolo timore cedat: qui ſola futuri exaggeratione laboris victus, ante conflictum, non telo, ſed tuba proſternitur.* Vbi, qui diabolo cedunt, non ſolùm infirmitatis, ſed etiam ſtoliditatis conuincit. Infirmitatis, quia à victo vinci patiuntur: ſtoliditatis, quia à vano quodam fremitu, inaníque rugitu conſternantur.

Qui cedunt dæmoni, non infirmi ſolum, ſed ſtolidi.

18. Quid facilius ceruo, quàm venenatas feras conculcare? Quas, vt refert Plinius lib. 8. natural. hiſtor. cap. 32. ſolo ſpiritu è cauernis extrahit etiam renitentes. Quare Dauid ſuas de diabolo victorias Deo gratulatus: *Qui perfecit*, inquit, *pedes meos, tanquam ceruorum.* Pſal. 17. num 34. Quaſi diceret iuxta paraphraſim Theodoreti ad eum locum: *Sicut ceruis natura inſitum eſt, venenatas feras conculcare: ſic me Deus ſuperiorem & illuſtriorem hoſtibus reddit.* Intellige, non ſolum externis corporis; ſed multò magis internis mentis, quales ſunt dæmones, quos Dauid tanta facilitate, quanta ceruus ſerpentem conculcabat. Animalibus Deo in ſacrificium à Patriarcha Abrahamo immolatis, Addit Textus: *Deſcenderunt volucres in cadauera, & abigebat eas Abraham.* Gen. 16. num. 11. Theodoretus, q. 65. Rupert. lib. 5. cap. 21. Procopius, & alij, per has volucres prædatrices, intelligunt Ægyptios, alióſque Hebræorum hoſtes, quos Abrahamus ſuis meritis ab Iſraëlitis conſumendis & deuorandis abigebat. Tantum enim valent vnius iuſti merita, vt ſuam Rempublicam ab impendentibus periculis & cladibus protegant ac tueantur. Sed D. Iſidorus, Beda, Lyra, Abulenſis & alij, per has volucres, malignos & immundos ſpiritus intelligunt, quos Abrahamus ſuis precibus & meritis tam facilè exterrebat & propulſabat; quàm facilè volucres, vel ab vno puero vnius ſonitu crepitaculi exterrentur ac propulſantur. Quid igitur dæmone infirmius, qui more timidæ volucris ad minimum quendam vocis ſonitum: vel ad leuiſſimum baculi ictum, aut etiam nutum expaueſcit & euaneſcit?

Ea facultate, qua à ceruo ſerpentes, à iuſto dæmones conculcantur.
Theod.

Theod. Rupertus. Procop.
Iuſti preces quantùm valeant.

Dæmones ea facilitate, qua aues exterrentur.

19. Rectè Sapiens: *Quaſi a facie colubri fuge peccata: & ſi acceſſeris ad illa, ſuſcipient te.* Eccleſiaſtici 21. num. 2. In Græco eſt ſingulariter: *Fuge peccatum: & ſi acceſſeris ad illud, mordebit.* Quod D. Chryſ. homil. 8. in Epiſt ad Rom. non ſolùm de peccato, ſed etiam de diabolo exponit: ab vtroque enim euadimus, ſi ad neutrum accedamus Et ſtatim de diabolo: *Deus*, inquit, *habitare illum voluit, tanquam latronem quempiam, ac tyrannum, qui niſi quem apprehenderet inermem ac ſolitarium in ſuas ſpeluncas deſcendentem, accedere ſanè non ſuſtinet. Niſi nos per deſertum iter facientes viderit, appropinquare non audet. Deſertus autem diaboli locus, aliud non eſt, quàm ipſum peccatum.* Itaque hic ſerpens mordax eſt: ita tamen timidus & infirmus, vt niſi accedentem, & ſe illi inſerentem in os, mordere non audeat. Supra pectus ſuum graditur, Gen. 3. num. 14. & perinde terrenis tantùm deliciis blanditur iis qui ſe illi ſocios adiungunt, & pariter cum illo terrenis ſe affectionibus immergunt:

Idem eſt peccatum, ac diabolus.

Dæmon vt ſerpens timidus accedentes tantum mordet.

cos

eos autem, quia à terra paulò ſublimiores eriguntur, laceſſere poteſt, non impugnare: *Quapropter*, addit Diuus Chryſoſtomus citato loco ad Rom. *ſi quem videris volatu ad cælum ferri; in primis eum ſaltu contingere ne poteſt. Deinde id aggreſſus; celeriter concidet: neque enim pedes habet, ne formides: non alas, ne terrearis: ſuper terram trahitur, iis, qui in terra ſunt, adhæreſcens. Nihil tibi ſit cum terris commune; & labore nullo egebis.*

[margin: D.Chryſ. — Vt dæmonem iuſti effugiant, terram fugiunt.]

20. Quòd ſi diabolus maiori audacia, quàm potentia tentare pergat; facile eſt, vt ſolo Ieſu nomine terreatur, & ſolo Crucis ſigno propulſetur. Vnde Diuus Chryſtomus citatus: *Si in illum*, inquit, *diuinas incantationes canere noueris, ſtatim vulnerabitur. Sunt enim nobis cantationes ſpirituales ipſum nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti; cũ ipſius Crucis potentia. Huiuſmodi incantatio non ſolùm draconem ab ſpeluis abigit, atque in ignem conijcit; ſed etiam vulneribus quoque medetur.* Felicia incantamenta, quæ & munimenti vim obtinet, ne vulneremur; & medicamenti, ne ſi, vulnerari contingat pereamus Et quidem Ieſu nomine terreri dæmones, Dauid & verbo, & facto prophetauit. Verbo quidem, dum ait: *Sanctum & terribile nomen eius.* Pſal. 110 num. 10. Facto autem, dum in hoc nomine Goliam diaboli typum labefecit. 1. Regum 17. num. 45. Qua de re conſule Serariũ noſtrum libro primo Ioſuê. cap. 2. quæſtione 13. copioſè & eruditè diſſerentem. Iam verò Crucis ſigno fugari dæmones, veteres Prophetæ ſignificabant, dum baculo armati incedebant: vt Caſſianus libro primo de habitu Monachi, cap. 9. rectè obſeruat: vbi oſtendens veteres illos Prophetas, baculum portare ſolitos, exemplo Heliſæi, 4. Reg. 4. n. 29. ſubdit: *Cuius geſtatio ſpiritualiter monet, nunquam debere eos, inter tot oblatrantes vitiorum canes, & inuiſibiles nequitiarum ſpiritualium beſtias, inermes incedere; ſed irruentes eas retundere Crucis ſignaculo, ac longius propulſare.*

[margin: D.Chryſ. — Serpens diabolus ſolo Ieſu nomine incantatur.]
[margin: Serar. — Audito Ieſu nomine fugantur dæmones.]
[margin: Caſſianus. — Crucis etiam ſigno vt baculo abiguntur.]

21. Et, quod magis mirere, etiam peccatores Ieſu nomine, & Crucis ſigno armati, diabolo ſunt terrori. Illud confirmat Origenes libro primo contra Celſum, ex ipſorum teſtimonio peccatorum, qui in extremo iudicio dicent: *Domine Domine, nonne in nomine tuo dæmonia eiecimus?* Matthæi 7. n. 22. Hoc autem confirmat Diuus Gregorius Nazianzenus Orat. 3. num. 54. exemplo Iuliani Apoſtatæ, qui à Mago ductus ad nocturnum dæmonum conuentum; ſubito horrore perculſus, *Ad Crucem*, inquit Nazianzenus, *vetuſque remedium confugit: hócque ſe aduersùs terrores conſignat.* Et ſtatim: *Valuit*, inquit, *ſignaculum, cedunt dæmones, pelluntur timores.* Quanta igitur infirmitas dæmonum: qui etiam ab ignauis militibus, ſed bene armatis ſuperantur? Niſi fortè in talium pœnam militum; aliqua diabolo poteſtas diuinitùs permittatur: vt paulò inferiùs oſtendam.

[margin: Peccatores etiam ſacroſancto Ieſu nomine diabolum terrent.]
[margin: D.Gregor. Naz.]

22. Quamuis igitur dæmones aliquando volentibus imperent, & non belligerantibus inſultent: tamen nolentibus cedunt, & imperium detractantibus ſuccumbunt. Pacificis verbis olim Rex Dauid per ſeruos ſuos adiit Nabalem, hominem & nomine & conſilio ſtultum. Quid verò Nabal? Magno cum ſupercilio reſpondet: *Quis eſt*, inquit, *Dauid? Et quis eſt filius Iſai?* 1. Reg. 25. num. 10. Sed poſtquàm Dauid in iras exarſit, & acerbas illi minas intendit, quas ei Abigaïl renũtiauit: *Emortuum*, inquit Textus, *eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis.* Ibidem, n. 37. Vides, vt Nabal in Dauidem manſuetum & pacificum iraſcatur; in iratum verò & belligerum manſueſcat, ſeu potiùs contremiſcat. Ita plane & diabolus deſides & ignauos inuadit, alacres & ſtrenuos perhorreſcit.

[margin: Dæmon cedit inſtantibus, cedentibus inſtat.]

23. Tres pueros Hebræos, Sidrach, Miſach & Abdenago, inducere voluerunt in idololatriam Principes Babylonij. Nam illos ad Regem deferẽtes, *Viri iſti*, inquiunt, *contempſerunt, Rex, decretum tuum: Deos tuos non colunt, & ſtatuam auream, quam erexiſti, non adorant.* Dan. 3. n. 12. Sed, cur ipſum quoque Danielem non accuſarunt, & pari conatu in idololatriam non impulerunt? Optimè reſpondet Iſidorus Clarius: *Id factum ob ſingularem illius dignitatem: quia olim Rex iuſſerat ei oblationes, vt Deo offerri, & nomen Dei ſui indiderat: ideò nullam eius mentionem fecerunt.* Quaſi diceret: Idcircò illos tres pueros, potiùs quàm Danielem, ad idololatriam ſollicitarunt; quia illorum virtutem nondum omninò certis didicerant experimentis: Danielis autem ſanctimoniam ſpectatiſſimam & exploratiſſimam habebant. Non aliter & diabolus illos aggreditur, quorum virtutes altis fixas eſſe radicibus ignorat: quos autem virtutum præſidiis munitiſſimos agnoſcit, fugit & pertimeſcit.

[margin: Diabolus ſolida virtutis viros perhorreſcit.]

24. Fugiebat olim diabolus Pauli non ſolùm conſpectum, ſed etiam *Sudaria, & ſemicinctia.* Actor. 19. num. 12. Ac ſi illis linteis, quibus Diuus Paulus ſuos ſudores & lacrymas colligebat, maximè terreretur. Nihilominùs idem diabolus alios improbos & vanos homines contemnebat. Nam, cùm falſi quidam Exorciſtæ dæmones adiurarent per Ieſum, quem Paulus prædicabat, vt de obſeſſis corporibus egrederentur, reſpondit dæmoniacus: *Ieſum noui, & Paulum ſcio: vos autem, qui eſtis? Et inſiliens in eos, & dominatus amborum, inualuit contra eos, ita vt nudi & vulnerati effugerent de domo illa.* Ibidem, num. 15. & 16. Quaſi diceret: Paratus ſum & Ieſu & Pauli imperiis obtemperare; quia illum verum Deum, hunc autem eius ſeruum fateor & agnoſco: veſtra autem imperia nihil curo; quos ſcio & ſanctitate vacuos, & poteſtate. Vides, vt diabolus improbos contemnit & carpit: iuſtos autem colit & veneratur? Sed rectè Diuus Chryſ. homil. 41. ad eum locum inquirit, cur ille dæmoniacus in falſos Exorciſtas non priùs inſiluit, quàm Ieſum & Paulum magno cum honore præfaretur: *Timet*, inquit, *poteſtatem inacceſſam; & non tantum potuiſſet, ſi hoc non dixiſſet.* Quaſi diabolus hiſce verbis, non ſolùm à Chriſto Domino ſed etiam ab ipſo Paulo facultatem inſiliendi in illos peſſimos homines ambiret: ſine qua nullum eis inferre poſſet nocumentum. Quod iam ſuprà Annotatione 6. Sect. 2. ex Tertulliano breuiter illuſtraui. Vides, quàm ligata ſit in viros iuſtos diaboli poteſtas.

[margin: Dæmon vel ſudario D. Pauli terrebatur.]
[margin: Diabolus improbos contemnit, probos veneratur.]
[margin: D. Chryſ.]
[margin: Dæmon à iuſtis facultatẽ ambit torquendi iniuſtos.]

25. Attende vlteriùs in eandem rem, quid olim contigerit Balaamo. Nam vocatus à Rege Balac per internuntios, ad maledicendum Iſraëli; ire permittitur à Deo, dicente: *Surge, & vade cum eis.* Num. 22. n. 20. Sed cur potiùs ab illo itinere faciẽdo non impeditur; Reſpõdet egregiè D. Anaſt. Niſſenus quæſt. 31. in ſacram Scripturam: *Hoc*, inquit, *faciebat Deus, volens oſtendere, quod etiamſi abierit, non poteſt, quod vult, facere, & populum execrari.* Ita ille. Nam, ſi Balaam retineretur; crederetur fortaſſe diabolus aliquam vim habuiſſe, ad populum execrandum; & ſine dubio fore execraturus, ſi abire permitteretur. Dum autem pergit in conſpectum Iſraëlis, & ſacrificia offert, & dæmones implorat; & nihilominùs ab execrando populo cohibetur: planè oſtenditur diabolicus conatus aduersùs Dei populum in nihiliũ omninò euanuiſſe. Nam, vt bene D. Auguſtinus libro 11. De Geneſi ad Literam, c. 20. Tentant quidem

[margin: Dæmonum conatus in Dei populum irritus.]
[margin: D.Anaſt.]
[margin: D.Auguſt.]

dæmones

dæmones, & impugnant homines, *Non quantùm*, inquit, *nituntur, ſed quantùm ſinuntur.* Non pro voluntate, quam habent, ſed pro facultate, quæ illis datur, humano generi inſidiantur.

Dæmones nō nocent niſi facta ipſis poteſtate.

26. Clarior adbuc patet hæc diaboli infirmitas, dum etiam in ſuo proprio domicilio ſic vincitur, & frænatur, vt omnibus ſuis viribus penitùs denudetur. Vt videre fuit in Dagone, qui ne in ſuo quidem templo ſatis habuit virium, quibus ſe ab Arca immunem tueretur. Mittebantur olim Martyres in vincula, & in carceres: carceres autem dæmonum domicilia non immeritò dicuntur; cùm plurimos malefactores dæmonum ſeruos & mancipia, in quibus dæmones habitant, complectantur. Cur autem Dei cultores in dæmonum ergaſtula includebantur; niſi vt in domo diaboli diabolum conculcarēt. Quod rectè obſeruat Tertullian. lib. ad Martyres, cap. 1. *Domus*, inquit, *diaboli eſt & carcer, in qua familiam ſuam continet: ſed vos ideò in carcerem peruenistis, vt illum etiam in domo ſua conculcetis. Iam enim foris congreſſi conculcaueratis.* Non enim ſatis glorioſa foret Martyrum de diabolo victoria, ſi illum extra tantùm, non verò intra propriam domum ſuperarent. Non ſine Numine factum eſt, vt Sennacherib templum Dei ſui Neſroch ad adorandum ingreſſus, ibid. a ſuis filiis necaretur. 4 Reg. 19. n. 37. & 2. Paral. 32. n. 21. vt vbi quærebat auxilium, inueniret infortunium; & palàm fieret dæmonis infirmitas, qui ne in ſuo quidem templo poſſet illum Regem ſui cultorem & adoratorem ab interitu vendicare.

Carceres dæmonum dicuntur domicilia, propter improbos.

Tert.

Martyres carceribus incluſi diabolum in propria domo ſuperant.

Non poteſt dæmon ſuos arcere ab interitu.

27. Certè nec Balaam hanc infirmitatem dæmonis, quem colebat, ignorauit. Nam ad Regem Balac. *Ædifica*, inquit, *mihi hic ſeptem aras; & para totidem vitulos, eiuſdémque numeri arietes.* Et paulò pòſt: *Sta pauliſper iuxta holocauſtum tuum, donec vadam, ſi fortè occurrat mihi Deus.* Num. 23. n. 1. & 3. Cur, quæſo, relicta dæmonis ara, aliò receſſit ad Deum implorandum? Duplicem rationem reddit Lyranus. Vnam, quia dæmon odit ſocietatem, & amat ſeparationem; & proptereà Balaam vt dæmonem conueniret, ſe ab hominum commercio abſtrahere volebat. Alterā, quia, cùm dæmon magno horrore perturbare ſoleat eos, quibus apparet; timuit Balaam, ne ſi coram aliis exhorreſceret, ab illis contemneretur. Sed, quamuis in vtraque reſponſione aſſignetur ratio, cur receſſerit; non tamen, cur extructa priùs ara receſſerit. Addo igitur & tertiam ad præſens inſtitutum: quia nouerat Balaam dæmonem, ne in ara quidem propria vllas habere vires, quibus imploranti ſubueniret: quapropter imploraturus, tantùm abfuit, vt ſe conferret ad aram dæmonis, vt potiùs ab illa ſe auferret.

Dæmon amat ſeparationem, odit ſocietatem. Lyra.

Horrore magno quatiūtur, quibus dæmones apparent.

Dæmon vel in ara cultus nullam habet vim ſubueniendi laborantibus.

28. Quòd ſi olim diabolus inter Ethnicos adeò infirmus erat, quàm infirmus modò erit inter ipſos Chriſtianos? Vnde rectè Tertullian. lib. ad Scapulam, cap. 2. *dæmones*, inquit, *non tantum reſpuimus; verùm & reuincimus, & quotidie traducimus, & de hominibus expellimus.* Et in Apologetico, c. 23. cum Ethnicis loquutus, granitet ſpondet etiam ſub pœna ſanguinis, fore vt dæmoniacus quiſque, aut vanus quilibet Gentilium Deus, ab vno Chriſtiano interrogatus quiſnam ſit, verum ſe dæmonem, & falſum Deum fateatur: *Edatur aliquis*, inquit, *ſub tribunalibus veſtris, quem dæmone agi conſtet: iuſſus à quolibet Chriſtiano loqui ſpiritus ille, tam ſe dæmonem confitebitur de vero, quam alibi Deum de falſo. Atquè producatur aliquis ex his, qui de Deo pati exiſtimantur, qui aris anhelantes Numen de nidore concipiunt: niſi ſi dæmones confeſſi fuerint, Chriſtiano mentiri non audentes, ibidem Chriſtiani procaciſſimi ſanguinem fundite.* Quæ maior eſſe poteſt Chriſtiani poteſtas, & dæmonis infirmitas, vt dæmoni à Chriſtiano imperetur, & Chriſtiano dæmon obſequatur: De qua re Iuſtinus Martyr in Dialogo de veritate Chriſtianæ Religionis. D. Cyprianus tract. ad Demetrianum, Lactant. lib. 2. diuin. Inſtit. cap. 15. D. Chryſ. lib. vno contra Gentiles, poſt medium, & paſſim alij multa tradiderunt.

Quanta ſit vis Chriſtianorum in dæmones.

Iuſtin. Martyr. D. Cypr. Lactantius. D. Chryſ.

Atque hæc ſine dubio cauſa eſt, cur diabolus ſuis viribus deſtitutus, ad fraudulentas artes, tanquàm ad munitiſſimas arces, ſe recipiat. Vnde D. Bern. ſer. De quadruplici debito: *Non eſt*, inquit, *quòd vobis, vel pro vobis timeam à viribus Satanæ, & miniſtrorum eius; cùm nouerim illius fortitudinem per Redemptoris vulnera traductam, & deductam ad nihilum. A verſutiis & aſtutiis illius formido mihi eſt pro vobis.* Quod ſtatim confirmat exemplo: *Ille*, inquit, *inſatiabilis homicida primis parentibus noſtris non vrſos, non leones, non fortia terræ animalia delegauit; ſed tortuoſum & callidum ſerpentem, qui per ſinuoſa volumina, nunc caput cauda, nunc caudam capite tegere conſueuit.* Sed de hac re alibi dicendi occaſio redibit. Nunc iterum ad hiſtoriam. 29.

D. Bern.

Dæmon vt infirmus non apertè, ſed per fraudes agit.

Num. VI. Aggrauata eſt autem manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos: & percuſſit in ſecretiori parte natium Azotum, & fines eius. Et ebullierunt villæ, & agri in medio regionis illius; & nati ſunt mures, & facta eſt confuſio mortis magnæ in ciuitate.

EXPOSITIO LITERÆ.

AGgrauata eſt autem, &c. Non reſipuerunt Azotij ad primam plagā, ſed potiùs indurue- 1.
runt ad maiorem culpam: quia Dagonem de ſuo loco diuinitùs deiectum non ſunt aſpernati, vt par erat ſed potiùs maiori cultu venerati. Nam anteà illius aram obſeruabant; poſteà verò illius ianuam præcipuo ſtudio colere cœperunt; vt ex ſuperiori Num. cōſtat. Peſſimum genus hominum, qui ſuppliciis non emēdantur: ſed potiùs à leuioribus culpis in grauiores prolabuntur. Neceſſe igitur fuit vt aggrauarentur pœnæ, ſi fortè grauiùs puniti reſipiſcerent. Duplici ergo plaga denuò feriuntur: vna in propriis corporibus percuſſi: altera, in bonis externis flagellati. Vtraque antequam ſeorſim in ſpecie narretur, in genere declaratur his verbis: *Aggrauata eſt manus Domini ſuper Azotios, & demolitus eſt eos.* Vbi & nomen, *manus*, & verbum *aggrauata*, explicationem requirit.

Qui leuibus pœnis non emendantur, grauioribus puniuntur.

Igitur manus Domini in Scriptura frequenter ſumitur pro potentia diuina ad puniendum, vt 2.
Euſebius Cæſ. lib. 8. De præparatione euangelica, c. 3. ad finem teſtatur; vel etiam pro plaga & punitione ipſa diuinitùs illata. Vnde Chaldæus hoc loco transfert: *Et fortificata eſt percuſſio Domini.* Exempla paſſim occurrunt. *Immittā manum meam ſuper Ægyptum.* Exo. 7. n. 4. *Egreſſa eſt manus Domini contra me.* Ruth. 1. n. 13. *Manū tuam lōge fac à me.* Iob. 13. n. 21. *Grauata eſt ſuper me manus tua.* Pſ. 31. n. 4. *Adhuc manus eius extenta.* Iſai. 5. n. 25. *Firmauit dexteram ſuam quaſi hoſtis.* Thren. 2. n. 4. *Extendam manū meam ſuper eos, & faciā terrā deſolatam.* Ezech. 6. n. 14. *Horrendum eſt incidere in manus Dei viuētis.* Heb. 10. n. 31. Et paſſim alibi. Quam ſignificationem illuſtrat D. Amb. in Pſ. 37. poſt ini-

Manus Domini idem eſt ac virtus ad puniendum

Euſeb. Cæſ. D. Ambroſ.

tium; *Manum,* inquit, *Dei, virtutem intelligimus puniendi. Hæc manus Regem Ægyptiorum, propter Abrahæ iniuriam, ob tentatam Saræ pudicitiam flagellauit. Hæc manus Ægyptiorum currus, equos & populos rubri maris demerſit profundo. Hæc manus mentem grauauit Regis Saul, vt gratiam ſui conſeruatoris odiſſet, & gladium in ſe ſuum conuerteret; ne captiuus ſenex viueret, filiis & Regno ſuperſtes.* Vbi etiam aduertit, plagam manu diaboli immiſſam, aliquando manum Domini vocari: quòd Deus ad puniendum, tanquàm manu ſua diaboli miniſterio vtatur.

3. *Digitus Dei etiam eſt diuinæ poteſtatis ſignum.* In eandem ſignificationem interpretantur aliqui, digitum Dei. Nam malefici Pharaonis, dicentes: *Digitus Dei eſt hic.* Exod. 8. num. 19. nihil aliud dicere voluerunt, quàm ibi diuinam adeſſe plagam. Vnde Chaldæus tranſtulit: *A facie Dei plaga hæc eſt.* Hoc tamen poteſt inter manum digitúmque Dei diſcrimen interponi, quòd digitus pro exiguo ſupplicio, manus pro maximo capiatur. Vnde Philo lib. 3. De vita Moyſis, loquutus de plaga ſcyniphum, quæ omnium minima videbatur: *Quid,* inquit, *ſcyniphe vilius? tamen tantum effecit, vt tota Ægyptus deficiens exclamare cogeretur, hunc eſſe Dei digitum. Manus enim eius, ne a tota quidem terra quanta quanta eſt, imò nec à mundo vniuerſo ſuſtineri poſſet.* Vbi palàm vides, quantò acerbiorem eſſe plagam putet, quæ manu, quàm quæ digito ſignificatur.

Philo. In Dei digito minimum ſupplicium, in manu maximum intelligitur.

4. Hinc eſt, quòd cùm Deus ſuorum ſuppliciorum magnitudinem olim oſtendere voluerit, non totam manum, ſed tres tantùm digitos; immò non digitos quidem integros, ſed ſolos digitorum articulos: & eos tandem non gladio, non fulmine armatos, ſed pluma, ſed calamo inſtructos exhibuerit; ad Balthaſarem perterrendum: *In eadem hora,* inquit Textus; *apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis contra candelabrum, in ſuperficie parietis aulæ regiæ: & Rex aſpiciebat articulos manus ſcribentis.* Dan. 5. num. 5. Sed, quid animi Rex habuit nouo ſpectaculo perculſus? Sequitur: *Tunc facies Regis commutata eſt; & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius ſoluebantur, & genua eius ad ſe inuicem collidebantur.* Ibid. n. 6. Quæ hypotypoſis, ſeu rei geſtæ narratio adeò eſt illuſtris, vt nulla illuſtrior eſſe queat ad exprimendum Balthaſaris timorem. Rectè igitur ad eum locum Theodoretus Orat. 5. *Quòd ſi,* inquit, *digitorum ſcribentium ſpecies ita perterruit eum, qui maximum adminiſtrabat Regnum, vt etiam articulorum compages præ metu diſſoluerentur, & artus tremore occupati concuterentur: quid non ſuſtinuiſſet Deo infeſtus, ſi preſteras (id eſt, fulminis genus) conſpexiſſet; aut Angelos torue intuentes, & nouo figuræ habitu deterrentes?* Si igitur digitus ſic Ægyptios afflixit; ſi articuli digitorum ſic Balthaſarem conturbarunt: integra manus, quæ prò maiori plaga ſumi ſolet, quantùm hoc loco vexabit Philiſthinos?

Quantum digiti Dei afferant terroris in puniendo.

Theod.

5. *Deus ambas manus ad extremum ſupplicium adhibebit.* Iam verò, ſi non altera tantùm Dei manus, ſed vtraque ſimul ad puniendum concurrat, quantum, quæſo, in ſupplicium euadet? Talis erit illa plaga, qua in mundi fine, totus orbis à Deo punietur; iuxta illud Dauidicum: *Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis: dextera tua inueniat omnes, qui te oderunt.* Pſal. 20. n. 9. Nam in priori loco manus nomine intelligenda eſt ſiniſtra, iuxta vulgarem Hebraiſmum, quo nomen generis abſolutè poſitum, ad deteriorem ſpeciem limitatur: in poſteriori autem exprimitur ipſa dextera; ita vt ſenſus ſit: Vtraque manus tua, Domine, ſiniſtra pariter & dextera ad puniendos peccatores aliA quando tandem adhibeatur: hactenus enim mulcebas dextera, & ſola ſiniſtra puniebas; quia iuſtitiam cum miſericordia temperabas: nunc autem vtramque exere, & in extremum ſupplicium impende; vt calicem mero tuæ iuſtitiæ, vino plenum abſque vlla miſericordia omnibus peccatoribus propines. Atque hæc de manu Domini, quæ pro plaga vſurpatur.

Adhuc autem clarior innoteſcet huius plagæ magnitudo ex verbo aggrauandi; quo planè maior ſupplicij acerbitas ſignificatur. Nam, ſicut verbum eleuandi manum, ſignificat plagam tranſeuntem, iuxta illud: *Eleuauit manum ſuam ſuper eos, vt proſterneret eos in deſerto.* Pſ. 105. n. 26. & B verbum confirmandi manum, ſignificat plagam permanentem, iuxta illud: *Confirmaſti ſuper me manum tuam.* Pſal. 37. num. 3. Ita verbum aggrauandi manum, ſignificat plagam acriter verberantem. Quo ſenſu dicitur de Tribu Ephraïm contra Amorrhæum duriùs inualeſcente: *aggrauata eſt manus domus Ioſeph, factúſque eſt ei tributarius.* Iudic. 1. num. 35. Et Iob de ſua plaga: *Manus,* inquit, *plaga mea aggrauata eſt.* Iob 23. num. 2. Vnde cùm in Scriptura dicitur, manus Domini tangere aliquem, & manus Domini aggrauari ſuper aliquem, hoc diſcrimen ab aliquibus interponitur, quòd priori modo leuis plaga, poſteriori grauis ſignificetur. Quod tamen diſcrimen non eſt perpetuò verum; ſaltem ex parte verbi tangendi. Aliquando enim manus Domini dicitur tangeC re, cùm grauiſſimè vulnerat; vt patet ex multis locis: *Tange cuncta, quæ poſſidet.* Iob. 1. num. 11. *Tange os eius & carnem.* Iob. 2. num. 5. *Manus Domini tetigit me* Iob 29. num. 21. In quibus locis grauiſſimæ rerum temporalium iacturæ, & acerbiſſimæ corporis plagæ illo diuinæ manus tactu ſignificantur. Vnde Angelus, qui luctabatur cum Iacobo, vt eum grauiter debilitaret: *Tetigit neruum femoris eius, & emarcuit.* Gen. 32. num. 15. Et Deus loquutus de grauiſſima plaga Ægypti, ſcilicet, morte primogenitorum: *Adhuc,* inquit, *vna plaga tangam Pharaonem, & Ægyptum.* Exod. 11. n. 1. Et Sapiens loquutus de incendio in Hebræos cælitus emiſſo: *Tetigit,* inquit, *& tunc iuſtos tentatio mortis: & commotio in eremo facta eſt multiD tudinis.* Sap. 18. num. 20: Tandem Michæas de grauiſſimo ſupplicio loquutus: *Deſperata eſt,* inquit, *plaga eius: quia venit vſque ad Iudam: tetigit portam populi mei vſque ad Ieruſalem.* Mich. 1. n. 9. & ſic de aliis. Non ſemper igitur verbum tangendi ſignificat leuem plagam, ſed aliquando grauiſſimam. Quòd ſi tantam plagam infligit ſolus tactus diuinæ manus, quantam infliget ictus? Fateor tamen verbo aggrauandi ſemper ingentem plagam ſignificari.

6. Per verbum aggrauandi manus, plaga permanens intelligitur.

Diſcrimen inter, Tangere manu Domini, & Aggrauari.

Quàm grauis ſit ſolus manus diuinæ tactus.

Illud tamen hoc loco aduerte non dici manum Domini grauem, ſed aggrauatam. Graue enim eſt, quod inſitam habet grauitatem: aggrauatum, quod aduentitiam. Vnde innuitur manus Domini non eſſe ab intrinſeco grauis, ſed quodammoE do ab extrinſeco: quaſi illa grauitas non à Dei natura ſed ab hominum culpis oriatur. Ex ſe quidem manus Domini ad miſericordiam prona eſt; noſtris tamen ſceleribus ad iuſtitiam aggrauatur. Quod hîc obiter & breuiter illuſtro.

7. Grauitas in manu Dei oritur ab hominum peccatis.

Manus Domini ſuapte natura leuis, noſtris peccatis grauis efficitur.

8. Deus ad puniendum non ſponte ſequitur, ſed inuitus trahitur.

PRomptiſſima eſt Domini manus ad mulcendum & leniendum: noſtris tamen ſceleribus ad puniendum, & vlciſcendum prouocatur.

Deus

Deus, inquit Ieremias, *ſi abiecit, & miſerebitur. Non enim humiliauit ex corde ſuo.* Thren. 3. n. 33. Hoc eſt; Non ſuapte ſponte punivit, ſed hominum culpis incitatus. Vnde ſupplicium, quod peccatoribus infligit, *Alienum opus eius ab eo*; & *peregrinum opus eius ab eo*, appellatur Iſai. 28. n. 21. Ac ſi ad ſupplicium inferendum non ſponte ſequi, ſed inuitus trahi videatur. Quid, non dicam à Deo, ſed à libero homine alienius, quàm crapula? Deus igitur cùm iraſcitur, dicitur *Potens crapulatus à vino*. Pſal. 77. num. 65. vt ſignificet non minùs iram, quàm crapulam à ſua natura alienam. Quod

Theod. *It crapula, ita ira à Deo aliena.* Theodoretus ad eum locum videtur innuiſſe: *Ebrietatem*, inquit, *indignationem nuncupat. Etiam eſt veluti quædam res aduentitia Dei, pœna, quæ iuſtè peccatoribus infligitur.* Aduentitia, inquit, quaſi à Deo maximè aliena. Immò, vt cecinit Dauid: *Ira in indignatione eius, & vita in voluntate eius.* Pſ. 29. n. 6.

Deus ex ſe vitam largitur, non mortem. Quaſi diceret: Indignatur, ſeu dedignatur, iraſci: cùm tamen vitam & bonorum cumulum, qui vitæ nomine intelligitur, ſecundùm propoſitum voluntatis ſuæ largiatur.

Hinc eſt, quòd de ore diuini Verbi, *Gladius vtraque parte acutus exibat.* Apoc. 1. n. 16. hoc eſt,

9. *Deus, cùm homines vulnerat, vulneratur.* deſinens in duos mucrones; quorum alter ad peccatores ſpectaret; alter ipſius Dei ore includeretur: vt ſi quando Deus illo externo mucrone peccatores punctim peteret; hoc alio intra os incluſo ipſemet percuteretur. Ac ſi non minùs contra naturam tenderet ad peccatores feriendos, quàm ad ipſum vulnerandum. Ad hoc fortaſſe Beatiſſima Virgo in ſuo Cantico alluſit, dicens: *Fecit potentiam in brachio ſuo, diſperſit ſuperbos mente cordis ſui.* Luc. 1. num. 51. Quaſi diceret:

Punire à Deo alienũ. Ad ſuperbos diſpergendos ac diſſipandos opus fuit, vt Æternus Pater brachio ſuo, hoc eſt, Filio ſuo potentiam, hoc eſt, violentiam aliquam inferret. Adeò enim ſuapte natura mitis eſt & lenis, vt cùm ad erigendos humiles ſponte volet, ad diſpergendos ſuperbos non niſi inuitus pertrahatur.

10. Sed & Moyſes in ſuo Cantico huc reſpexit. *Miſiſti*, inquit, *iram tuam, quæ deuorauit eos, ſicut ſtipulam.* Exod. 15. n. 7. Quem locum Diuus Hieronymus lib. 5. in Ezechielem, cap. 16. expendens, rectè obſeruat mitti à Deo iram, tanquàm ſagittam, quæ non eſt inſita & innata ſagittanti; ſed extrinſecùs adiuncta. *Quod*, inquit, *coniunctum eſt, & in vno corpore copulatum, mitti non poteſt, ſed illud quod extra corpus eſt. verbi gratia, lancea, telum, ſagitta, gladius. Ex quo perſpicuum eſt, non eſſe naturalem iram Dei: ſed noſtris vitiis clementiſſimum & manſuetiſſimum Deum ad iracundiam prouocari.* Huc reuocari poteſt illa prophetica comminatio. *Radet Dominus in nouacula conducta in Rege*

Opus nullum habet ad pœnam inſtrumentum. *Aſſyriorum* Iſai. 7. num. 20. Vbi nouacula, qua Deus raſurus & puniturus erat Regem Aſſyriorum, dicitur conducta: hoc eſt, foris domum adducta, & paulò pòſt domo foras remittenda. Magno quidem myſterio: quaſi Deus non habeat domi ſuæ vllum puniendi inſtrumentum; ſed cùm aliqua puniendi neceſſitate vrgeatur, illud foris comparet: & cùm neceſſarium puniendi actum expleuerit, illud apud ſe morari non ſinat; ſed ſtatim domo abiiciat, foráſque releget. Adeò

11. eſt natura ſua à vindicta alienus, & ab beneficentiam procliuis.

Deus cùm punit, ſuam naturam mutare quodàmodo videtur. In eundem ſenſum olim Deus dicebat: *Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum* Ierem. 7. num. 20. Vbi Deus vocat indignationem non innatam, ſed conflatam. Quaſi diceret, vt D. Hieronymus ibi interpretatur: *Ego*

A *quidem naturaliter non iraſcor: ſed illi ita agunt, vt me ad iracundiam prouocent, & meam videar mutare naturam.* Et paulò pòſt: *Sed & conflata*, inquit, *indignatio ſic intelligi poteſt, vt quod diu facere noluit, peccatorum multitudine facere compellatur.* Punit- Orig.

Deus non niſi ſcelerum multitudine compellitur ad ſupplicium.

urus Deus Saülem: *Pœnitet*, inquit, *me quod conſtituerim Saülem Regem.* 1. Reg. 15. n. 11. Quem locum Orig. hom. 20. in Num. expendens, rectè aduertit, Deum contra ſuam naturam, quæ eſt omninò immutabilis, & impœnitentiæ incapax, dixiſſe: *Pœnitet*: vt oſtenderet, quàm eſſet à ſua bonitate aliena omnis vindicta.

Deum pœnitet occaſionem habere puniendi.

Tandem D. Paulus ad eum, qui impœnitens cor geſtat: *Theſaurizas*, inquit, *tibi iram.* Rom. 2. n. 12.

5. Vbi vides, iram Dei, non apud Deum, ſed apud

Ira non apud Deum, ſed apud nos theſaurizatur.

B peccatorem theſaurizari: quaſi potiùs ad hominem, quàm ad Deum pertinere; ſeu potiùs ab homine, quàm à Deo prouenire videatur. Vnde D. Hieronymus priori loco proximè citato: *Theſaurizas*, inquit, *tibi iram, quam Deus naturaliter non habet.* De hac re vide, quæ diximus in primo tomo, Annotat. 7. ſect. 3. & Annot. 8. ſect. 6. & aliis paſſim locis; plura in inferioribus dicturi. Manus igitur Dei non ex ſe grauis, ſed extrinſecùs aggrauata, ſua grauitate conterit & allidit Philiſthinos.

Et demolitus eſt eos, & percuſſit, &c. Aggreditur 13.

explicare priorem plagam Philiſthinis circa propria corpora inflictam. *Demolitus*, inquit, *eſt eos.* Septuaginta, ἐβασάνισε, hoc eſt, *Torſit eos.* Chal-

Quonā modo Deus percuſſit Philiſthinos.

C dæus, *Vaſtauit eos.* In Hebræo eſt, וישמם *Vaieſchimem*, hoc eſt, *Deſolare fecit eos*, à verbo שמם *Schamam*, quod eſt, deſolare, vaſtare, diſſipare, diſperdere. Quo verbo ſatis explicatur Philiſthinorum plaga, ſaltem in genere. Sed vlteriùs, vt in ſpecie declaretur, additur: *Et percuſſit in ſecretiori parte natium.* Hebræus habet, בעפלים *Raghepholim*, hoc eſt, *In locis altis*, ſiue *extantibus*. Quod Vatablus explicat, vel figuratè, per antiphraſim, quòd minimè extent: vel propriè, quòd ex plaga, ſeu morbo iuxta Medicos intumeſcant. Chaldæus, *In conſtrictionibus.* Septuaginta, quos Aquila, Lucifer, D. Auguſtinus in Pſal. 77. Theodoretus q. 13. & alij imitantur, *In ſedibus.* Quamuis Luci-

D fer etiam vertat, *In domibus*: ſed eſt idem quod, *In ſedibus.* Symmachus, *In locis abſconditis.* Sed omnes parum in verbis, nihil in ſenſu à Vulgata diſtinguuntur. Supereſt explicandum, cuius generis fuerit hæc plaga? Ioſephus lib. 6. Antiq. cap. 1. Ioſeph

Quo ex genere fuerit plaga Philiſthinorum.

vocat illam peſtem: *Nouiſſime*, inquit, *Azotiorum ciuitatem, atque prouinciam diuinitus peſtis inuaſit.* Sed, credo, ſolùm ſignificare voluit, morbum eſſe mortiferum, vt ex dicendis patebit. Nam, ſicut peſtis adeò mortifera eſt, vt mors ipſa appelletur; iuxta illud: *Erit ſuper oues & boues peſtis valdè grauis.* Exod. 9. n. 3. ſeu, vt Septuaginta tranſtulerunt. *Mors magna valdè*: ita & hic morbus lethifer erat

Aliqui peſtē credunt.

Vnde propter illum dicitur paulò inferiùs; *Facta fuiſſe cõfuſio mortis magnæ in ciuitate.* Philo in Ant. Philo.

E Biblicis ſignificat hoc morbi genus ad fœminas prægnantes & lactantes, carúmque paruulos potiſſimum ſpectaſſe. Nam Philiſthinos ita inter ſe loquentes introducit: *Quia*, inquit, *moriuntur omnes prægnantes, & lactantes, & qui lactantur, pereunt, accipiamus & nos vaccas, quæ lactant; & iungamus in currum nouum, & Arcam ponamus in eo*, &c. Quaſi his præcipuè; tanquàm infirmioribus, viſcera computreſcerent, penitúſque diſſoluerentur. Sed non eſt in Litera, vnde hic morbus ad ſolas matres altrices & filios alumnos limitetur: immò potiùs, vnde ad omnes extendatur, dum Azotum & fines eius percuſſi exprimuntur; quaſi per

Aliqui plagam limitāt ad filiorum nutrices, ſed falsò.

quo Ge hęi cruciatu doloris angerentur, ſedentariáque pœna aſſicerentur, vt inſana eorum præſidendi cupiditas congruenti ſupplicio vindicaretur.

Tertia ratio.

20. *D. Auguſt.*

TRaditur à D. Auguſtino lib. 2. De mirabilibus Scripturæ, cap. 7. vbi aſſerit, Philiſtinos internis viſcerum doloribus conuenienter fuiſſe cruciatos: *Quatenus*, inquit, *qui tabernaculi Domini interiora, id eſt, Arcam extra limites ſuos protraxère; interaneorum ſuorum* (aliàs interiorum ſuorum) *foras prominentium fœda affligerentur clade.* Similem pœnam ob ſimilem culpam ſubiit Rex Antiochus. Nam hic Ieroſolymitanum templum omnibus internis ornamentis ſpoliauit. *Intrauit*, inquit Textus, *in ſanctificationem cum ſuperbia, & accepit altare aureum, & candelabrum luminis, & vniuerſa vaſa eius*, &c. 1. Mach. 1. n. 23. Vnde meritò & ipſe ſuis ſpoliatus viſceribus interiit. Nam, *qui vniuerſa conſpicit Dominus Deus Iſraël*, ait Textus, *percuſſit eum inſanabili & inuiſibili plaga, & apprehendit eum dolor dirus viſcerum, & amara internorum tormenta.* 2. Mac. 9. n. 5. Et quamuis Textus aliam huius ſupplicij rationem adhibeat, ſtatim ſubiungens: *Et quidem ſatis iuſtè, quippe qui multis, & nouis cruciatibus aliorum viſcera torſerat.* Ibid. n. 6. Tamen illa à nobis tradita non eſt excludenda; cùm illi grauiſſimo ſacrilegio hæc grauiſſima pœna debeatur.

Ornamentorum templi ſpoliatores quo afficiantur ſupplicio.

21. Quare ille etiam nouæ legis Antiochus, immò Antiocho impudentior Arrius, qui non Arcam è tabernaculo extraxit; ſed Æternum Filium de ſinu, vtero & ſubſtantia Æterni Patris genitum eſſe negauit; ſubito laxata aluo, effuſiſque viſceribus occubuit: vt Socrates, lib. 1. Hiſt. eccleſiaſt c. 25. Theodoretus lib. 1. cap. 15. Sozomen. lib. 2. cap. 28. D. Epiphan. lib. 2. contra hæreſes, hæreſi 68. latiùs retulerunt. De quo etiam Beda ad illa verba: *Computreſcebant prominentes extales eorum*: paulò inferiùs num 9. *Arrius*, inquit, *fuſis per poſteriora viſceribus cunctis finem hæretica docendi; & hæreticis digna ſupplicia ſubeundi principium, miſerè inuenit.* Eſt de hac re elegans Sedulij carmen.

Socrat. Theod. Sozom. Miſeranda Arrij mors. Epiphan. Beda.

Arrius infœlix, qui curua per auia rectum
Flectere niſus iter, foueam dilapſus in atram
Corruit, & tetri merſus petit ima profundi,
Tam vacuus ſenſu, iuſtæ quam tempore pœnæ,
Viſceribus fuſis, vacuus quoque ventre remanſit.

22. Tandem D. Ambroſius lib. 1. de Fide, c. 9. contra Arrium efficaciter argumentatus: *Cui*, inquit, *credemus, Ioanni in Chriſti pectore recumbenti, an Arrio inter effuſa ſe ſua viſcera volutanti? Vt agnoſceremus ſimilem Iudæ proditoris, Arrij quoque fuiſſe perfidiam, quem ſimilis pœna damnauit: effuſa ſunt enim & Arrij viſcera: pudet dicere, vbi. Atque ita crepuit medius, proſtratus in faciem, ea, quibus Chriſtum negauerat, fœda ora polluens.* Nec immeritò comparat Diuus Ambroſ. Arrium cum Iuda. Nam & hic diuinitatis Arcam Chriſtum Dominum extrahens è loco ſancto, & in ſacrilegas Iudæorum manus committens, dignus fuit, cuius interna viſcera computreſcerent. Vt enim apud Baroniũ tom. 1. ann. Chriſti 34. referunt Auctores Græci ex Papia Ioannis Apoſtoli diſcipulo, ſanies & vermes ex toto corpore Iudæ contumelioſè confluentes, per ſola loca ſecreta egredi dicebantur. Vnde factum eſſe dicunt, vt locus, in quo ſepultus eſt, præ fœtore non ſolùm inhabitabilis, ſed etiam inacceſſibilis redderetur. Quare in hos peſſimos peccatores quadrat illud Dauidicum: *Anni noſtri ſicut aranea meditabuntur.* Pſalm. 89. num. 10. Nam, ſicut araneæ ſe euiſcerando moriuntur; ita hi inſignes peccatores ſolutis viſceribus occubuerunt.

D. Ambr. Arrij perfidia Iudæ proditoris ſimilis ſimili punitur pœna.

Peccatores ſui, aranearum inſtar, exenteratores.

Quarta ratio.

23. *Georg Ven.*

INculcatur à Georgio Veneto problemate 448. Docet enim Philiſtinos in poſterioribus percuſſos: *Quia*, inquit, *vt nonnulli ſapientes aſſerunt, ſolebant intrare templum Dagon, idoli ſpurciſſimi, poſterioribus præmiſſis. Quod non ſufferens Numen illud diuiniſſimum exiſtens in Arca, percuſſit eos potiſſimè in ea parte, qua peccauerant. Nam, per quæ quis peccat, per hæc & torquetur.* Sap. 11. num. 17. Ita Venetus philoſophatur. Sed néſcio vnde conſtat hæc Philiſtinorum conſuetudo. Nam ex ſapientibus, quos allegat, neminem inuenio. Immò ſcio vana ſimulacra tanti ab Ethnicis fieri ſolita, vt vertentes tergum ad Solem, Martem, Iouem, cæteróſque Planetas in cœlo coruſcantes; ad Solis, Martis, Iouis ac cæterorum Planetarum ſimulacra in terris ſtantia faciem conuerterent; nec tam ſydera illa, quàm hæc illorum ſimulacra adorarent. Vnde D. Aug in Pſ. 113. concione 2. *Homines*, inquit, *ſuperſtitionibus obligati plerunque ad ipſum Solem dorſum ponentes, preces fundunt ſtatuæ, quam Solem vocant: & cùm ſonitu maris a tergo feriantur; Neptuni ſtatuam, quam pro ipſo mari colunt, quaſi ſentientem, gemitibus feriunt.* Ac ſi minùs ſua Numina, quàm ſuorum Numinum ſimulacra venerarentur.

Pœna culpæ ſimilis.

Vana deorũ ſimulacra ab idololatris quanti fiebant.

D. Aug.

24. *Theod.* Quin etiam Accaronitæ, ſicut reliqui homines, contemnebant muſcas, & tamen Beelzebub deum, ſiue idolum muſcarum adorabant; iuxta illud: *Ite conſulite Beelzebub, Deum Accaron.* 4. Reg. 1. num. 2. Quam inſaniam admiratus Theodoret. ad eum locum: *Quid eſt*, inquit, *muſca odioſius? Sed tamen & eius ſimulacrum, deum dixerunt: & quem viuentem flabellis expellunt, eius figuram deum appellant.* Ac ſi promptiores & religioſiores eſſent ad colendas deorum ſtatuas quàm ad deos ſtatuarum venerandos. Vnde incertum mihi eſt, an Azotij ſui Dagonis ſimulacrum tam contemptibiliter tractarint; qui ne limen quidem, vbi eius manus iacebant, præ reuerentia conculcabant. Quamuis mirandum admodum non ſit, talia monſtra ex ſacris & profanis, lotis & illotis, pudicis & obſcœnis turpiter conflata in illas Ethnicorum Sectas aliquando irrepſiſſe.

Idololatræ potiùs deorũ ſtatuas, quã deos ipſos venerantur.

25. Si igitur Philiſtini, verſis ad Arcam dorſis, templum ingreſſi ſunt, debitas irreuerentiæ pœnas non immeritò perſoluerunt. Iniquiſſimè enim patitur Deus, ſe ab hominibus hoc irreuerentiæ genere tractari. Vnde ſunt illæ quærimoniæ diuinæ: *Auerterunt ſcapulam recedentes.* Zach. 7. n. 11. Et paulò pòſt: *Et facta eſt indignatio magna a Domino exercituum.* Ibidem, n. 12. Quaſi diceret: Dignum facinus, quod extremo ſupplicio percutiatur. Et alibi, poſtquàm Deus multa ſui populi flagitia commemorauit; quibus ſe ad iracundiam prouocabat, ſubdit: *Verterunt ad me tergum, non faciem.* Ierem. 2. n. 27. Quaſi hoc vltimum, tanquàm omnium atrociſſimum deteſtaretur. Tandem ex quatuor ſceleribus, quæ Deus Ezechieli in ſuo templo oſtendit, omnium grauiſſimum ſic à Propheta explicatur: *Ecce*, inquit, *in oſtio templi Domini inter veſtibulum & altare, quaſi viginti quinque viri, dorſa habentes contra templum Domini.* Ezech. 8. n. 16. Et paulò pòſt: *Ego faciam in furore: non parcet oculus meus, nec miſerebor.* Ibidem, num. 18. Ac ſi Deus alia ſcelera facilè remittat: hanc vnam impudentiam abire impunitam non patiatur.

Quanta in teplo debeat eſſe hominũ reuerentia.

Terga Deo vertere quã graue.

patiatur. Hinc eſt illud Dei præceptum, vt qui ingrediebatur in templum per portam Aquilonarem, per Meridionalem egrederetur; & vice verſa, Ezech 46.n.9. At,cur non etiam per orientalem egredi licebat? Credo,ne in illo regreſſu à porta laterali ad principalem, terga ad ſanctuarium, ſaltem obliquè verterentur. Cùm igitur Deus hanc in templo irreuerentiam tam diligenter præcaueret; mirum non eſt, ſi illam tam grauiter puniret.

Quinta ratio.

26\. D. Iſid. Beda. Eucher. Hugo. Vict. Rabban. Angelom. D.Auguſt. *Qui ad præteritam vitam redeũt, verberãtur.*

DEſumitur ex D. Iſidoro,Beda,Eucherio,Hugone Victorino, Rabbano, Angelomo, & aliis,quibus adde D.Aug.in Pſal.77. ex quo illam cæteri mutuantur.Ea verò eſt:quia æquum erat,vt in poſterioribus cæderentur, qui poſteriorem vitam diligebant,ſeu ad retrò acta peccata remigrabant. Illi, inquit D. Aug. *qui poſteriora dilexerunt, ex ipſis illuſtriſſimè cruciabuntur.* Tales erant Philiſthini, dum collapſum ſæpiùs Dagonem, ſæpiùs erigebant,vt ſuprà in Litera aduertimus: hoc eſt, euerſam ſæpiùs idololatriam, ſæpiùs reparabant. Hos in ſcelera relapſus maximè execratur Deus. Omnis lepra in Scriptura immunda ac deteſtabilis eſt: ſed illa,quæ in cicatrice naſcitur, immundior ac deteſtabilior cenſetur. Vnde Sacerdos inſpiciens leproſum,cui in loco vlceris, ſeu in cicatrice,noua lepra ſuboriatur: *Contaminauit eum*,inquit Legiſlator. Et cauſam reddit: *Plaga enim lepræ orta eſt in vlcere.* Leuit.13. n.20. Quid aliud,quæſo,ſignificat lepra in cicatrice recrudeſcens,quàm peccatum poſt culpam iam ſanatam reuiuiſcens? Vt enim illa rediens lepra; ita & hæc culpa renaſcens, turpior ac periculoſior exiſtimatur. Quare D.Hier.in c.7. Michææ, rectè monet hos in eandem culpam reditus maximè fugiendos: *Multò melius eſt*, inquit, *non habere vulnera, & Medico non egere. Curatio, non beatitudo ſanatorum eſt, ſed ſolatium poſt dolorem. Igitur, qui curatus eſt, caueat, ne iterum peccet, & rurſum ei aliquid deterius fiat.* Et ſtatim in hanc ſententiam explicat citatum Leuitici locum: *Legimus*,inquit, *in Leuitico,in vibice & cicatrice combuſturæ lepram ſolere generari, & mutare colorem pili, & ad priorem deformationem cicatricis nouellam accedere fœditatem. Hoc propterea ne quis ſecurus de pœnitentia peccet, & cauterio indigeat, & ſanatus iterum vulneretur.* Nam, ſicut vulnus, quod ſanatum recruduit, ægriùs curatur: ita peccatum, quod ſemel remiſſum, poſteà reuixit,difficiliùs abolêtur.

Relapſos in culpam execratur Deus.

Peccatum lepræ comparatur.

D. Hier. *Qui reincidit in morbum, laborat grauius.*

27\. D.Eligius. *Peccata ſæpiùs repetita, difficiliùs emẽdantur.*

Non multùm differt ab hac,ſimilitudo illa,qua vtitur D. Eligius Nouiomenſis Epiſcopus hom. 15. petita ab oſſibus, quæ ſuis locis ſemel mota, facilè reſtituuntur:ſi ſæpiùs luxentur, difficillimè inſtaurantur. *Si alicui*, inquit, *crus frangatur aut manus; cum labore ſolet ad priſtinum reuocari officium: ſi verò ſecundò, aut tertiò eodem loco membra ipſa frangantur; poteſt intelligere charitas veſtra, cum quantis doloribus & cruciatibus vulnera ipſa curanda ſunt. Et tamen poſt longos & multos labores vixerit vnquàm, vt ad priſtinum ſtatum membra ipſa valeant reuocari. Similis ratio in animarum fracturis exiſtimanda eſt. Si ergo ſemel aliquis, aut ſecundò capitalia crimina admiſerit, & ad pœnitentiæ fructum confugerit,incolumitatem, quam perdiderat,recipiet: ſi verò crimina criminibus cœperit addere, & animarum vulnera tegendo permiſerit putreſcere; timendum eſt mirum in modum, ne in illo impleatur illud Prophetæ: Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo.* Ioël.1.num.17.

28\. *Lotus per gratiam non debet ſe iterum contaminare.* D.Bern.

Certè Sponſa nihil curabat impenſiùs, quàm ne vnquàm ad peiora retraheretur peccata. Huc enim ſpectans dicebat: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa? Laui pedes meos; quomodo inquinabo illos*:Cant.5.n.3.In quæ verba D. Bern.ſer. 3.in Cant. *Si dixerit*, inquit,*mihi Ieſus: Dimittuntur tibi peccata tua: niſi ego peccare deſiero, quid proderit? Exui tunicam meam; ſi reinduero eum, quantum profeci? Si rurſus pedes meos,quos laueram, inquinauero; nunquid aliquid lauiſſe valebit? Sordens omni genere vitiorum iacui diu in luto fæcis: ſed erit ſine dubio recidenti, quàm iacenti deterius. Denique qui me ſanum fecit, ipſum mihi dixiſſe recordor: Ecce ſanus factus es: vade,iam ampliùs noli peccare, ne deterius aliquid tibi contingat. Qui autem dedit voluntatem pœnitendi; opus eſt, vt addat & continendi virtutem, ne iterum pœnitenda committam, faciámque nouiſſima mea peiora prioribus.* Hæc Bern. diſertè.Sed in iiſdem Sponſæ verbis expende illud, *Expoliaui.* Non dicit,*Exui*; ſed *Expoliaui*: veſtis enim, quæ ſolùm exuitur,paulò pòſt facilè induitur:at quæ ſpoliatur,ab hoſtibus tollitur & auehitur, nunquàm ampliùs redonanda & induenda. Ita planè & Sponſa ſuas omnes culpas abiecit, nunquàm ampliùs reuocandas, aut repetendas. Ingenioſè quidem D.Ambr.lib.3.De Virginibus, ad medium,circa eadem Sponſæ verba, particulam illam, *Quomodo*, expendit: *Vide*,inquit,*anima Deo deuota quid dicat. Sic ſe actus corporis, & terrenos exuit mores, vt neſciat, quomodo, etiamſi velit, rurſus poſſit induere: Quomodo induam illam? Hoc eſt: Qua verecundia? quo pudore? qua poſtremò memoria? Conſuetudo enim boni, vſum prauitatis veteris amiſit. Laui pedes meos: non dicit: Quomodo iterum lauabo eos? ſed, quomodo iterum inquinabo eos? Quaſi oblita maculæ veteris, oblita contagij. Itaque pedes cùm ſemel laueris æterni fontis irriguo, & myſterij mundaueris Sacramento; caue iterum corporeæ cupiditatis illuuiem, ne lutulenti actus ſordibus inquinentur.* Sic igitur prioris vitæ peccata ſunt abiuranda, vt nec voluntas, nec poteſtas ad illa repetenda nobis vlla relinquatur.

Sponſa Chriſti nõ ſolum vitiis ſe exuit,ſed ſpoliat.

D.Ambr. *Anima iuſti ad præterita reuertendi neſcit modum.*

Ad hanc Sponſæ tunicam nunquàm ampliùs induendam in ſenſu myſtico reſpexit Chriſtus Dominus,dicens: *Qui in tecto eſt,non deſcendat tollere aliquid de domo ſua; & qui in agro,non reuertatur tollere tunicam ſuam.* Matth. 25. n. 17. Ad quæ verba alludens D. Hier. in epiſt. 28.ad Lucinum: *Obſecro te, inquit, & moneo parentis affectu, vt qui Sodomam reliquiſti, ad montana feſtinans, poſt tergum ne reſpicias: ne aratri ſtiuam, ne fimbriam Saluatoris, ne cincinnos eius noctis rore madefactos, quos ſemel tenere cœpiſti, aliquando dimittas: ne de tecto virtutum priſtina quæſiturus veſtimenta deſcendas: ne de agro reuertaris domum: ne campeſtria cum Lot, & amœna hortorum diligas; quæ non irrigantur de cælo; vt terra ſancta, ſed turbido flumine Iordanis, poſtquàm dulces aquas maris mortui commixtione mutauit. Cœpiſſe,multorum eſt: ad culmen perueniſſe,paucorum.* Sed de hac re ad c 7.multa cumulabo. 29.

D Hieron. *Iuſtus, ea quæ reliquit recipere, & reſpicere non debet.*

Sexta ratio.

IN poſterioribus Philiſthini percutiuntur, vt in tota ſita poſteritate feriendi ſignificentur: hoc eſt, non ſolùm in hac vita, ſed etiam in futura: nec ſolùm in ſuis corporibus, ſed etiam in ſuis filiis ac nepotibus. Sic Petrus Bleſenſis epiſt. 48. comparans improbos Prælatos ac Principes,cum Philiſthinis: *Nónne*,inquit, *iſti in poſteriora percuſſi ſunt; quorum finis interitus;quorum poſteritas damnata eſt: vt ſucceſſor eorum in Eccleſia Dei de cætero* 30.

Dei ſupplicium etiam in poſteritatem manat. Petr. Bleſ.

non

non reſurgat? Vbi poſteriora ſumit, pro futura & durati one & propagatione: & in vtraque docet Philiſthinos, & cum illis pariter malos Principes à Deo puniendos. Nam Deus mitiùs agit in hac vita cum peccatoribus, duriſſimè acturus cum iiſdem in futura. Vnde Iob de Deo loquutus: *Nunc*, inquit, *non infert furorem ſuum, nec vlciſcitur ſcelus valdè*. Iob. 35. num. 15. Vbi non dicit, Deum in hac vita non inferre pœnam, ſeu non inferre furorem, ſeu acerbiſſimam pœnam: neque dicit abſolutè, non vlciſci; ſed, non vlciſci valdè: vt ſeuerior vltio in futuram vitam reſeruetur. Quod fortaſſe ſignificare voluit D. Greg. lib. 26. Moral. c. 17. *In conuerſis*, inquit, *mentibus æterni iam iudicij ſententia propinatur*. Nam verbum propinandi ſignificat, poculum porrigere, non vt exhauriatur, ſed vt prægustetur. Quaſi diceret: Mali in hac vita ſolùm prælibant diuinæ iræ calicem, vt eum totum vſque ad fæces exhauriant in futura.

Deus in futuro ſæculo grauiùs punit.

D. Greg.

31. Bene de hac re Salomon: *In labiis*, inquit, *ſapientis inuenietur ſapientia: & virga in dorſo eius, qui indiget corde*. Prou. 10. n. 13. Vbi D. Hieronym. ſi eius ſunt illi Commentarij, qui eius nomine in parabolas Salomonis circumferuntur: *Virga*, inquit, *in dorſo, eſt vindicta in poſterioribus, id eſt, in ſequenti vita; quàm bene plaga illa famoſa, qua Philiſthæi in natibus feriebantur, exprimit. Qui ergo non vult virgam in dorſo portare, portet in labiis ſapientiam, loquatur laudes Chriſti, & præcepta prædicet.* Itaque grauiores peccatorum plagæ in futuram vitam differuntur. Vnde illud; *Ne des alienis honorem tuum, & annos tuos crudeli*, &c. *ne forte gemas in nouiſſimis*. Prou. 5. num. 9. & ſequentibus; ſeu, vt eſt in fonte: *Ne fortè rugias*: ſcilicet, præ ignominia vltionis ab homine in beſtiam transformatus. Et illud: *Cor durum malè habebit in nouiſſimo*. Eccleſ. 3. num. 27. Faciles enim ſunt præſentes pœnæ, ſi cum futuris comparentur. Vnde Ioannes nouiſſimas plagas commemorans: *In illis*, inquit, *conſummata eſt ira Dei*. Apoc. 15, num. 1. Vt ſumma earum grauitas oſtendatur.

D. Hier.

Pœna grauiores in poſterum differuntur.

Præſentis vitæ ſuppliciũ, leue reſpectu futuri.

32. Iam verò in filiis ac nepotibus grauis etiam à Deo punitio exercetur; cùm poſteriora percuti dicuntur. Vnde Deus ad Iehu: *Ecce ego*, inquit, *demetam poſteriora Baaſa, & poſteriora domus eius*. 3. Reg. 16. num. 3. Hoc eſt, eius poſteros, filios ac nepotes ſuccidam. Et Propheta Helias ad Regem Achab: *Ecce ego*, inquit, *inducam ſuper te malum, & demetam poſteriora tua, & interficiam de Achab mingentem ad parietem*. 3. Reg. 21. n. 21. Hoc eſt, tuos omnes poſteros abolebo. Vulgaris eſt illa quæſtio, cur peccante Cham, eius filius Chanaam à Noë maledicatur? Gen. 9. num. 25. Sed inter multiplices rationes, à nobis partim tradendas, partim iam traditas, tom. 1. Ann. 4. Sect. 4. §. 4. & Annot. 12. Sect. 3. §. 4. & in hoc tomo, c. 3. Num. 8. §. 17. illa eſt ad rem præſentem accommodata, quam reddit D. Greg. proximè citatus: *Quid eſt*, inquit, *quòd, Cham peccante, Chanaan eius filius ſententiam vltionis accipit? Quid eſt, quòd non in ſe, ſed in poſteritate percutitur: niſi quòd reproborum nequitiæ hîc quidem inultæ proficiunt, ſed in poſteritate feriuntur?*

Peccatores in filiis etiã ac nepotibus puniuntur.

D. Greg.

33. Igitur & Philiſthinis hoc loco graues quidem pœnæ infliguntur in præſens: ſed grauiores in poſterum intenduntur. Quas Deus apertiùs prædixit, illis verbis: *Super tribus ſceleribus Gazæ, & ſuper quatuor non conuertam eum, & mittam ignem in murum Gazæ, & deuorabit ædes eius. Et diſperdam habitatorem de Azoto, & tenentem ſceptrum de Aſcalone. Et conuertam manum meam ſuper Accaron, & peribunt reliqui Philiſthinorum; dicit* A *Dominus*. Amos. 1. à num. 6. Vbi vides præcipuas Philiſthinorum vrbes non ſolùm præſentibus cladibus attritas, ſed etiam grauioribus in poſterum atterendas. Et fortaſſe regius Vates hanc huius loci intelligentiam expreſſit. Cùm enim dixit: *Et percuſſit inimicos ſuos in poſteriora*: ſtatim quaſi explicaturus, quid eſſet, ſaltem myſticè, percuti in poſteriora, ſubdidit: *Opprobrium ſempiternum dedit illis*. Pſal. 77. num. 66. Vt ſignificaret, eam punitionem non ſolùm ad præſens, ſed etiam in perpetuum duraturam.

Iniuſti præſentibus & futuris cladibus atteruntur.

Septima & vltima ratio.

34. B NE quid in hac digreſſione indictum relinquatur: Vltima ratio, cur Philiſthini in poſterioribus feriantur, deſumpta ex Gloſ. intel. & Rup. eſt: quia huiuſmodi peccatores corporibus quidem Azotum habitabant, ſed moribus Sodomam referebant. Vnde D. Hier. in c. 20. Iſai. & in c. 1. Amos, Azotum interpretatur, *ignem*, ſiue, *incendium*: vt iam hoc cap. Num. 1. aduertimus: quòd in ea vrbe libidinum flammę & præpoſteræ turpitudinis incendia graſſarentur; quam ipſi Iudæi, qui commiſti inter Gentes didicerunt opera earum, imitabantur; iuxta illud: *Augures habuerunt, vt Philiſthiim, & pueris alienis adhæſerunt*. Iſai. 2. num. 6. Vbi ex peſſimis magiſtris peſſimi diſcipuli prodière. Et quorum tandem impudentia C conſequutum eſt *Iaſonis nefarium & inauditum ſcelus*; vt in Littera appellatur: qui *auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, & optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere*. 2. Mach. 4. n. 12. Sed quantum hoc fuerit illius populi exitium, ſtatim Hiſtoria declarat: *Erat autem*, inquit, *hoc non initium, ſed incrementum quoddam & profectus Gentilis & alienigenæ conuerſationis*. Ibid. num. 13. Quod igitur opprobrium ſempiternum tam effrænata impudentia non mereatur?

Philiſthini præpoſteræ libidinis pœnas luunt.

Gloſſ.

Rupert.

D. Hieron.

35. Peſſimi quidem ſunt huiuſmodi peccatores. Vnde quando Ioſephus accuſauit fratres ſuos *crimine peſſimo*. Gen. 37. n. 2 de hoc crimine accuſauit: vt Rup. lib. 8. in Gen. c. 19. ſequutus alios, quos ipſe nominat *viros illuſtres*, interpretatur. D Filios noctis appellat Interl. Vnde *duo Angeli venerunt Sodomam veſperi*. Gen. 19. num. 1. tum ob alias cauſas, quas Interpretes reddunt: tum etiam, quia quocunque tempore veniſſent; ſemper veſperum, immò obſcuram & Stygiam quandam noctem apud noctis filios inueniſſent. Vbi nota ex D. Ioanne Climaco in primo gradu ſcalæ, ad omnes Hebræos ex Ægypto eruendos, vnum Moyſem ſatis fuiſſe: ad liberandum verò de Sodomis vnum Lot, neceſſarios fuiſſe duos Angelos: quia Hebræi ſignificabant peccatores ſola mente corruptos: Lot autem peccatores etiam corpore putrefactos. Hi verò, vt ſuis à peccatis eruantur: *Homine*, inquit, *æquali Angelis adiutore opus habent. Nam ſecundùm vulnerum putredinem peritiſ-* E *ſimo artifice, & Medico egemus*. Quantum igitur eſt illud incendium: ex quo quis, non niſi Angelicis viribus eruatur?

Peccatores noctis filij appellantur.

Rupertus.

Interlin.

D. Ioan. Clim.

Ex Sodomitico incendio non niſi angelicis viribus eruũtur.

36. Perſequutores eſſe humanæ naturæ ſignificat D. Paulus, loquutus de duobus fratribus Iſaac & Iſmaël, *Is*, inquit, *qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundùm ſpiritum: ita & nunc*. Galat. 4. n. 29. Hoc eſt, iuxta interpretationem Hebræorum, quam Lyra, Haymo, aliíque ſequuntur: Frater fratrem ad hoc nefarium ſcelus prouocabat. Non ſolùm perſequutores, ſed etiam proditores humanæ naturæ appellat D. Chryſoſt. hom. 4. in Epiſt. ad Rom. Nam ad illa verba: *Tra-*

Lyran.

Haymo.

D. Chryſ.

Nefandi humanæ naturæ, & perſequutores, & proditores.

didit illos Deus in paſſione ignominiæ, &c. Rom. 1. num. 26. Multa de his infandis peccatoribus præfatus, ſubdit: *Neque ſolum dico, quod fœmina effectus ſis; ſed quòd perdideris ipſum hoc, nimirum, virum eſſe: & quòd neque in hanc tranſieris naturam, neque quam haberes, aſſeruaueris: ſed communis vtriúſque effectus ſis proditor: dignus, quem tum viri, tum fœminæ lapidibus à ſe exigant; tanquam, qui vtrumque genus iniuria affeceris.*

37. *Vir nec veſtibus, nec moribus fœminam mentiri debet.* D. Ambr.

Vnde eſt illa prohibitio diuina: *Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea.* Deut. 22. num. 5. Quam D. Ambroſ. epiſt. 15. ad Irenæum, non ſolùm de veſtibus, ſed etiam, de moribus interpretatur, ne ſcilicet vir & fœmina, tanquàm humanæ naturæ proditores ſe mutuò mentiantur. *Arbitror*, inquit, *quod non tam de veſtibus, quàm de moribus dixerit.* Et ſtatim: *Quam deforme*, inquit, *virum facere opera muliebria? Ergo & pariant, ergo parturiant, qui criſpant comam, ſicut fœminæ.* Et paulò pòſt in alios inuehitur: *Qui hoc ad luxuriam deriuandum putant; vt calamiſtratos & torquatos habeant in miniſterio; ipſi promiſſa barba, illos remiſſa coma.* Sic Ambroſius. Et ante illum

Clem. Alex.

Clem. Alex. lib. 2. Stromatum, poſt medium, eodem modo exponit. Quærens enim, cur lex viro prohibeat veſtem muliebrem: *An non*, inquit, *nos vult eſſe viros, & nec corpore, nec factis, nec mente, nec verbis effœminari?*

38. *Effœminati, vt latrones, ſibi ipſi ſunt cruces & patibula.*

Latrones vocat Scriptura huiuſmodi peccatores. Nam Rex Ioſias dicitur deſtruxiſſe *ædiculas effœminatorum*, 4 Reg. 23. num. 7. ſeu, vt Hebræi transferunt apud Lyram: *Ædiculas latronum.* Et quia nihil magis conuenit latronibus, quàm furca, ſeu patibulum: *Tradidit illos Deus*, inquit D. Paulus, *in deſideria cordis eorum, in immunditiam, vt contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis.* Rom. 1. n. 24 Quaſi ipſi ibi ſint infamiæ lignum, è quo ſuſpenſi, non modò crucientur, ſed etiam perpetuam ignominiam patiantur. Vnde Domi-

Soto.

nicus Soto in Pauli verba, *Nullum*, inquit, *potuit in impios acerbius patibulum decerni, quàm quod in propria traderentur deſideria, atque ea quidem immunda & impudica, quæ voluntatem ad malum propellerent; quo naturam ipſam inquinarent & infamarent.*

39. D. Chryſ. *Nefandi, beſtiæ, immò beſtiis deteriores.*

Præterea D. Chryſoſt. hom. 43. in Gen. hos infandos peccatores *truculentas beſtias* appellat. Et meritò. Cùm hoc *fel draconum, & venenum aſpidum inſanabile* in ſuburbanis Gomorrhæ proueniat. Deuter. 32. num. 33. Hoc eſt, in illo turpitudinis incendio, hæ ſalamandræ & pyrauſtæ nutriantur. Immò & beſtiis deteriores iudicat idem Chryſ. hom. 4. cit. in Epiſt. ad Rom. *O inſaniam!* inquit, *ô ſtupiditatem! ô vos & brutis inſipientiores, & canibus impudentiores! Nuſquam enim huiuſmodi congreſſus apud illos; ſed agnoſcit proprios terminos natura. Vos autem genus veſtrum inſaniens brutorum genere affeciſtis.* Quibus ſimilia inculcat lib. 3. aduersùs vituperatores vitæ monaſticæ: vt in 1. tom. Annot. 18. Sect. 3. §. 14. iam retulimus. Verùm

Tertul. *Non ſolùm beſtiæ ſunt, ſed monſtra.*

Tert. lib. De pudicitia, c. 4. non modò bruta appellat, ſed monſtra: *Reliquias*, inquit, *libidinum furias impias, & in corpora, & in ſexus, vltra iura naturæ, non modò limine, verùm omni Eccleſiæ tecto ſubmouemus: quia non ſunt delicta, ſed monſtra.* Et quamuis loquatur de vitiis; pari ratione loqui potuit de vitioſis: quos Clem. Alexand. lib. 3. Pædagogi, c. 3. & Philo Hebræus lib. De ſpecialibus legibus, vocat *Androgynos*, hoc eſt, vtroque ſexu conſtantes. *Androgyni* verò, teſte Cicerone, monſtra quædam fatalia cenſentur.

Mirum eſt, quàm acriter in hæc humanæ naturæ portenta hi duo Patres proximè citati inuehantur. Nam Clem. Alex. multa loquutus de ornatu, & cultu, pexu, tincturáque & læuore horum effœminatorum, vocat callidiores ſerpentibus, qui veterem exuunt ſenectam nouamque ſibi induunt iuuentam. *Putant enim*, inquit, *ſe ſicut ſerpens poſſe ſenium capitis exuere: dum ſe ipſos pingentes transformant, ac renouant. Sed etſi pilos callidè circumſcribant, rugas tamen non effugient: ſed neque mortem latebunt, etſi tempus per artem ementiantur.* Deinde maiorem in hos ſtomachum effuſurus, quandam veluti precatus veniam, ne procacitatis arguatur, *A Verbo*, inquit, *inflammor*, ſcilicet, ad hos homines corripiendos. Et ſtatim monet, tales non viros, ſed mulierculas à tota Repub. longiſſimè relegandas: quantò magis à familia, à domo, à contubernio, ne peſtifero afflatu, quos contigerint, venenent. Et paulò pòſt eorum incontinentiam deteſtatus, qui ſcientes, omnes capillos oris & capitis ſui numeratos eſſe apud Deum, ne vllus ex illis pereat; eos tamen vellunt, iniuſſu ſupremi Conditoris, vt venuſtiores, & proinde impudentiores efficiantur: *Quomodo*, inquit, *non impij, qui conforme Domino corpus iniuria, probroque afficiunt? Vellendi non ſunt pili, ſed cupiditates.* Vbi plura de hac re.

Clem. Alex. Effœminati ſerpentibus callidiores. Peſtifero afflatu alios venenant.

Iam verò Philo Alex. hos appellat publicos 41.
naturæ inimicos: effœminatos iuxta corpore atque animo, ne ſcintillam quidem retinentes generis maſculi: propalam plectentes cincinnos, ornantéſque & ceruſſa fucóque oblinentes faciem. Et paulò pòſt: *Amator*, inquit, *puerorum, voluptates alienas à natura ſectatur, & voluptates, quantùm in ipſo eſt, deſolat; duorum maximorum vitiorum magiſter, ignauiæ mollitiæque iuuentutem ad formæ curam aſſuefaciens, & florem ætatis fœminans. Denique more mali agricolæ fœcunda arua inculta ſinit ſquallescere; alia verò, ex quibus nullus fructus expectari poteſt, colit.* Idem rurſus lib. De vita contemplatiua, deſcribit lotos, nitidos, fucatóſque ac cincinnatulos Ganymedes; & tanquàm exiguos ſummorum incendiorum fomites, & lethiferas maximarum vrbium peſtes deteſtatur. Et paulò inferiùs: *Deſolationem*, inquit, *vrbium, & raritatem optimi generis hominum, ſterilitatémque meditantur iſti: qui more imperitorum agricolarum, præteritis agris campeſtribus, & feracibus, in aſpreta ſaxoſa ſalebroſáque ſementem iaciunt, mox perituram, nec vnquàm ad frugem peruenturam.*

Philo. Alex. Effœminati naturæ hoſtes. Molles & delicati vrbium euerſores.

Nihilo mitior inuehitur in hanc præpoſteram 42.
intemperantiam Lactant. Firmianus lib. 6. diuin. Inſtit. c. 23. *Non poteſt*, inquit, *hæc res pro magnitudine ſceleris enarrari. Nihil amplius iſtos appellare poſſum, quàm impios & parricidas quibus non ſufficit ſexus à Deo datus, niſi & ſuum profanè ac petulanter illudant.* Et paulò pòſt huius ſceleris turpitudinem execratus: *Piget*, inquit, *dicere. Sed quid his fore credamus, quod non piget facere?* Et ſtatim tanto flagitio explicando prorſus impar: *Quibus hoc*, inquit, *verbis, aut qua indignatione tantum nefas proſequar? Vincit officium linguæ ſceleris magnitudo.* Adde D. Cyprianum, qui lib. De bono pudicitiæ, paulò pòſt initium, de hac inſana pariter & infanda cupiditate loquutus: *Dum ſe*, inquit, *non continet intra conceſſa, parum ſibi putat ſatisfactum, niſi in virorum corporibus non voluptatem nouam quærat; ſed extraordinaria & portentoſa contra ipſam naturam ex viris per viros monſtra conquirat.*

Lactantius. Quanta ſit nefandi ſceleris magnitudo. D. Cypr.

Cæterùm D. Bernard. ſerm. De conuerſione ad 43.
Clericos, cap. 29. docet, nemini credendam fuiſſe tam nefandam abominationem: niſi, proh dolor! certis probaretur experimentis. Et ſtatim vehementer admiratus, peccatum olim tam grauibus

D. Bern.

exi.in

Nefandum ſcelus hydræ capitibus ſimile renaſcitur.

extinctum ſuppliciis, reuixiſſe *Nunquid non*, inquit, *& ipſam, vtpote conſciam tantæ confuſionis tellurem abſumpſit ignis, ſulphur, & ſpiritus procellarum? Amputata ſunt capita hydræ quinque, ſed heu innumera ſuccreuerunt. Quis readificauit vrbes flagitij? quis turpitudinis mœnia dilatauit? quis extendit propagines virulentas? Væ, væ, inimicus hominum, ſulphurei illius incendij reliquias infelices circumquaque diſperſit, & ipſorum quoque miniſtrorum eius nonnullos ſanie fœtidiſſima ſpurciſſimaq; reſperſit.* Quod

D. Bern.

D. Bern. amariſſimè lamentatur. Quid enim indignius? quid magis dolendum, quàm ſacros homines tam profano incendio correptos? *Heu genus electum*, inquit, *regale ſacerdotium, gens ſancta, populus acquiſitionis; quis credere poſſet, poſſe in te talia aliquando reperiri.*

44. D. Chryſ. *Amore nefando poſſeſſus à dæmone poſſidetur.*

Tandem parum eſt, hos peccatores beſtiis ac mõnſtris comparari; cum etiam dæmonibus conferantur. Nam D. Chryſ. hom. 4. in Epiſt. ad Rom. horum hominum *dogma ſatanicum*, horum *vitam diabolicam* appellat. Cùm aliquando ad D. Martinum puella quædam ſiſteretur, quam diabolus inuaſerat, ſollicitatus magicis artibus vnius adoleſcentis, qui illius pudicitiam expugnare conabatur; interrogatus diabolus à Martino, cur non potiùs ſceleratum iuuenem, quàm innocentem Virginem arripuerit, reſpondit: *Quia iuuenis*, inquit, *habet collegam meum, amoris dæmonem.* Quaſi non minùs arreptitius ſit: ac dæmoniacus, qui profanum amorem, quàm qui dæmonem patiatur. Quod vetiùs in eos quadrat, qui feralibus tædis præpoſteræ libidinis agitantur. Vnde eodem igne, qui paratus eſt diabolo & Angelis eius, non ſolùm in futuro ſeculo torquebuntur, ſed etiam in præſenti punientur.

45. D. Chryſ. *Pentapolis ob nefandũ ſcelus gehennæ ſimilis.*

Patet hoc in infami illa Pentapoli, quam etiam in hac vita gehennalis quædam pœna labefecit. Nam illius peccatum tantum fuit, teſte Diuo Chryſoſtomo citato, vt ipſam quoque gehennam etiam ante tempus exiſtere coëgerit, dum illud ſulphureum incendium è cœlo euocauit. Immò addit Chryſ. *Quot tandem, obſecro, gehennæ his plectendis ſuffecerint?* Et ſerm. de Adam, Sodomitis, Achab, & pœnitentia, in 1. rom. rectè expendit, peccatum contra naturam, igneo diluuio contra naturam corripi debuiſſe. *Erat*, inquit, *iuſta tributio his, qui naturæ ſubuerterant leges, fœminas in maſculis quærentes, vt inuertatur in eis naturæ ordo, & fiat eis naufragium ex igne, quaſi ex aqua.* Immò tota illius regionis natura defeciſſe quodammodo videtur, dum arbores ſteriles, terra arida, mare mortuum, omnia cinericea facta ſunt: vt incolarum degeneres animos, & corrupta corpora contra naturam teſtarentur.

Peccantes contra naturam diluuio contra naturam puniuntur.

46. Magnitudo verò huius diluuij, ſeu ſupplicij, rectè colligitur ex illis verbis: *Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrhã ſulphur & ignem à Domino de cœlo.* Gen. 19. n. 24. Vbi auctor huius pœnæ dicitur fuiſſe non Angelus, non diabolus, non homo, vt ſæpè aliàs fiebat: ſed *Dominus à Domino.* Quod expendens Innocentius III. lib. De contemptu ſeculi, cap. 25. *Noluit*, inquit, *Dominus cuiquam Angelorum, vel hominum exequutionem huius pœnæ committere: ſed ſibimetipſi vindictam huius ſceleris reſeruauit; ſecundum illud: Mea eſt vltio, & ego retribuam.* Deut. 32. n. 35. *Et ideò pluit Dominus à Domino, videlicet à ſe ipſo, non imbrem, vel rorem; ſed ſulphur & ignem: ſulphur ſuper fœtorem luxuriæ; ignem ſuper ardorem libidinis: quatenus pœna ſimilis eſſet culpæ. Nec miſiſſe dicitur, ſed pluiſſe: quatenus ipſo verbo magnitudinem & abundantiam pœnæ*

Per ſe ipſum Deus tã nefarium ſcelus punit.

Supplicij magnitudo

A *notaret.* Addo, noluiſſe Deum, vt tam inuiſum ſcelus ab aliquo etiam punituro viſeretur: ne fortè vel ipſo aſpectu angelus, vel homo, ſi vltores eſſent, quodammodo inficerentur.

per pluuiam exprimitur. Omnes inficit luxuriæ contagium.

47. D. Anaſt.

Ex hoc ſupplicio in veteres illos Sodomæ incolas decreto, colligit D. Anaſt. Niſſ. q. 8. in ſacrã Scripturam, quantùm decernetur aduerſùs eos, qui nunc illud ſcelus tanto incendio obrutum ac ſepultum, denuò ſuſcitant & inſtaurant. *Si illi*, inquit, *qui legem non didicerant, neque Prophetas legerant, propter execrandam illam operationem conſumpti ſunt à ſulphure, quanto nos maiori digni ſumus ſupplicio, qui legem & Prophetas & Apoſtolos aſſiduè legimus, & deteriora facimus?* In hanc rem

Qui alieno malo non ſapiut grauius puniuntur.

D. Pet. Dam.

detorquet D. Petr. Dam. Opuſc. 7. citato illud Ieremiæ: *Maior effecta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum, quæ ſubuerſa eſt in momento.* Thr. 4. n. 6. *Iniquitas*, inquit, *Chriſtianæ animæ peccatum ſuperat Sodomorum: quia vnuſquiſque nunc tantò deteriùs delinquit, quantò & ipſa euangelicæ gratiæ mandata contemnit.* Vbi de hac re multa.

48. D. Ioan. Climacus. *Nefandi ſceris olim interdicti.*

Notatu dignum eſt, quod refert D. Ioannes Clim. gradu 15. Scalæ, Hæreticos quondam ex Eccleſiæ inſtituto poſt vnius anni pœnitentiam ad Sacramenta ſuſcipienda reſtitui ſolitos: eos verò, qui in hanc turpitudinem laberentur, per plures annos à ſacris myſteriis communicandis ſeparatos. Immò D. Petr. Dam. Opuſ. 7. qui liber Gomorrhianus inſcribitur, c. 13. antiquum Eccleſiæ decretũ refert in quo ſtatuitur, vt is, qui ante

D. Pet. Dam.

C vigeſimum ætatis annum tale crimen admiſerit; non niſi poſt decennium in vera pœnitentia traductum ad recipienda Sacramenta admittatur: ſi autem poſt annum ætatis vigeſimumquintum, in quo maior iam prudentia, & conſequenter maior malitia præſumitur, in tale malum inciderit; non niſi poſt trigeſimum annum in pœnitentia exactum ad ſacra ſuſcipienda myſteria reuocetur. Ex quibus patet atrocitas huius ſceleris, quod tam grauibus à Deo ſuppliciis punitur.

49. *Et ebullierunt villæ*, &c. Reliquam huius Numeri partem multa exemplaria Hebræa, Chaldæa & Græca in Bibliis Regiis & Complutenſibus excludunt: vt Lyr. Abul. Caiet. & latius Lucas Burg. in Notationibus huius loci obſeruant. Nonnulla

Lyra. Abulenſis. Caietan. Luc. Burg. *altera Philiſthinorum plaga proponitur.*

D aliter atque aliter tranſponunt; vt videre eſt in Bibliis Sixtianis & ipſe Burgenſis citatus aduertit. Sed Latinum omnium emendatiſſimum non ſolùm admittit, ſed etiam in propoſito ordine conſeruat. Quamuis enim hanc murium plagam in fonte non inuenerit: tamen ſatis apertè illam collegit ex voto Philiſthinorum, qui ſequenti c. Num. 5. mures aureos pro ſupplicio deprecando obtulerunt. Continent autem hæc verba alteram Philiſthinorum pœnam, non tam corporibus quàm facultatibus inflictam. Et ſenſus eſt: Tam multi in ea regione mures ſubitò pullularunt, vt villæ & agri feruere quodammodo, & ebullire viderentur. Et poſſunt verba aut tranſponi, ſic, Nati ſunt mures, & præ illorum multitudine ebullie-

E runt villæ, & agri: aut eo, quo iacent, ordine explicari; Ebullierunt villæ & agri, & nati ſunt mures, &c. Vtrouis modo explices, rectè habet. Cæterùm tres hoc loco dubitationes ſeorſim expediuntur.

Prima dubitatio.

50. Philiaſt. *Variæ de muribus ſententiæ.*

QVæres primò: An hi fuerint propriè mures. Auct. mirabilium Scripturæ, lib. 1. c. 7. legit *Sorices*, quæ eſt quædam murium ſpecies. Eodem modo legit Philiaſtrius in Catalogo, De hæreſibus

ante

Philo.

ante aduentum Christi,c.12. Philo in Antiq. Bibliis vocat *Scorpiones* dicens, petituros Allophylos, *Scorpionibus, & omnibus reptilibus peſſimis* extinctos,Sed vulgaris editio, Ioſephus, Comeſtor, & Interpretes communiter, murium dũtaxat meminerunt,veróſque & proprios eſſe,non dubitarunt.Nec mirum, cùm etiam ab his magnæ calamitates oriantur : vt ſtatim dicam. Et eorum morſus eſt maximè venenoſus,præſertim eorum, quos *Araneos* appellant ; vt Ariſtoteles lib. 2. De hiſtor. animalium, c 24 & Plinius lib. 8. natur. hiſtor. cap. 58. teſtantur. Dentes verò in modum ſerræ, duriſſima quæque ligna exedunt & corrodunt. Vnde à ſerra *Sorices* appellantur; vt Abul. in cap.11.Leu.q. 45. aduertit. Et aſpectus ipſum quoque elephantum terrefacit. Vnde D. Ambr. lib.6.Hexaëm.c.6. *Non ampliùs,* inquit, *miror elephantum, quia procerus eſt; quàm murem, qui terribilis elephanto eſt. Formidabilis tauris elephantus murem timet.* Quibus ſimilia ſcribit D Baſil. hom. 9. mundani opificij. Quod mihi videtur à Deo prouidentiſſimè factum eſſe, vt quodam veluti naturæ præconio moueantur homines, ne quis magnitudine ſua tumens, aliorum paruitatem aſpernetur ; cùm etiam vaſta & procera animalia ab exiguis beſtiolis terreantur.

Ariſt. Plinius. Abul. D.Ambr. D.Baſil. *Superbi humiles aſpernari non debent.*

51\. Mirum igitur non eſt, ſi hi, qui natura mures erant,effectu ipſo, ſeu, damno illato, ſcorpiones viderentur.Vnde rectè D.Greg hoc loco per hos mures interpretatur diabolos,in tenebris corrodentes;& quidquid viribus non poſſunt, fraudibus machinantes. Nam, ſi dæmonum infirmitas attendatur, mures ſunt; ſi crudelitas, ſcorpiones. *Quorum*, vt loquitur Tert. in Scorpiaco, c.1. *tot ſunt venena,quot ingenia; tot pernicies, quot & ſpecies;tot dolores, quot & colores.* Lege, quæ de his ſcorpionibus Viegas Apoc.9 comment.2.ſect 12. &Delrius in Adagialibus veteris Teſtamenti, Adagio 492.diſſeruerunt.Sed Rup.lib.1.c.14.ad hunc locum eleganter, *Quid,*inquit,*ſunt illi,qui ebullierunt, & terram demoliti ſunt mures;niſi maligni ſpiritus:iuſtis quidem contemptibiles,vt mures? peccatoribus autem terribiles, vt leones?* Quaſi dæmones vtramque naturam ſortiantur;& fragilium murũ aduersùs bonos; & terribilium leonum aduersùs malos: quia hos facilè ſuperant; ab illis facilius ſuperantur. Quò pertinet illud Eliphaz: *Tygris periit, eò quòd non haberet prædam.* Iob. 4. num. 11. ſeu,vt vertunt Septuag. *Myrmicoleon periit:* hoc eſt,*formicarius leo, ſeu formica leo.* Sub quo nomine Olympiod. in catena Græca, diabolum intelligit,qui formica ſimul,& leo dici poteſt; dum in peccatores, tanquàm leo violentus irruit: à iuſtis tãquàm vilis formica proculcatur. Vnde D.Greg. lib.5.Mor. c. 17. *Rectè,* inquit, *Mymicoleon, id eſt. leo & formica dicitur antiquus hoſtis; quia ſicut contra conſentientes fortis eſt:ita contra reſiſtentes debilis.Si enim eius ſuggeſtionibus aſſenſus prabetur, quaſi leo tolerari nequaquam poteſt; ſi autẽ reſiſtitur, quaſi formica atteritur. Aliis ergo leo eſt, aliis formica: quia crudelitatem illius carnales mentes vix tolerãt, ſpirituales vero infirmitatem illius pede virtutis calcant.* Meritò quidem diabolum compares cum chamæleonte,de quo feſtiuiter Tert. lib. De pallio,c.3 *Beſtiola,*inquit, *de mediocribus oppido; ſed nomen grande chamæleontem qui audieris, haud antè gnarus,iam timebis aliquid amplius cum leone: at cum offenderis apud vineam,fermè ſub pampino totum;videbis illicò audaciam, & Græcium nominis.* Et tibi diabolus:fama quidem ſui nominis, formidandus;vt ingens monſtrum, vt chamæleon, vt geminatus leo;at experientia ſuæ infirmitatis, irridendus;vt beſtiola tenuis,fragilis,exilis,pigra ad fugam,pigrior ad congreſſum,quæ nihil vi, ſed fraude valeat:ſolùm potens,vt loquitur Tert. *De corio ſuo ludere:*hoc eſt colorum, quos corio refert, varietate ludificare oculos;non tamen amorum viribus animos expugnare. De qua te in ſuperiori Annor.plura diximus.

Dæmones fraudulenti muribus comparantur. Tertul. Vieg. Delrius. Rupertus. *Dæmon mus & formica in probos, leo in improbos.* D.Gregor. Tertull. *Dæmon chamæleoni ſimilis,nomine magnus, viribus infirmus.*

Secunda dubitatio.

QVæres ſecundò: Quibus rebus pernicioſi fuerint hi mures?Reſpondeo:nauibus,agris, & vrbibus. Nauibus quidem: quia, vt Septuaginta in Bibliis Sixtianis tranſtulerunt, ſeu addiderunt: Hæc murium plaga *efferbuit eis in nauibus.* Quod licet in Hebræo fonte non habeatur, adhiberi tamen potuit à Septuaginta diuino Spiritu afflatis:neque enim pueri Interpretes fuerunt, ſed etiam Prophetæ:vt Diuus Irenæus lib. 1. contra hæreſe.,cap.25.Clem. Alex. lib 1. ſtromatum, poſt medium,D. Cyril.Ieroſolymit.catecheſi 4. & plures alij apud Salmer.tom.1.prolog. 5. tradiderũt.Moueor,vt ita ſentiam:quia Azotus & Aſcalon, & plures aliæ vrbes Philiſthinorũ erant maritimæ; vt Volateranus lib. 1. Geographiæ, ſub initium,Galarza lib.6. Inſtit. cap 4 Salm.tom. 1. prolog.41.pag.621.& plures alij teſtantur. Habitabant enim Philiſtini ad oram maris magni, ſiue mediterranei versùs Occidentem. Vnde illud mare occidentale dicitur Philiſtinorum; iuxta illud:*Ponam autem terminos tuos a mari rubro, vſque ad mare Philiſtinorum* Exod. 23. n. 31. Atque adeò nauibus abundabat. Quò fortaſſe pertinet illud: *Et volabunt in humeros Philiſtiim per mare,* Iſai.11.num.14. Quod Lyranus interpretatur de Apoſtolis, qui in nauibus Philiſtinorum versùs Orientem nauigarunt. Vocat autem naues *humeros:*quia tanquàm humeri onera portabant. In has igitur Philiſtinorum naues tanto impetu irruebant mures,vt & merces corroderent, & naues ipſas perforarent:non minori iactura, quàm illa qua Deus olim naues Tharſis in ſpiritu vehementi contriuit.Pſal. 46.n. 8. & claſſem Ioſaphat & Ochoziæ toto pelago diſiecit.2.Par.20.n. 37. Et nauem Alexandrinam, qua D.Paulus ferebatur,à fluctibus frangi, ſoluique permiſit. Act. 27. num.6. & 41. Nam Deus ad nauales vires infringendas,neque ſæuos turbines, neque rapidos vortices requirit;minutiſſimæ beſtiolæ ſatis ſunt. Et fortaſſe quas naues ventorum impetus in medio mari non conuulſit;has ſoricum morſus in ipſo portu diſſipauit:ne magis ab hominibus periculoſa tempeſtas, quàm inſidioſa tranquillitas timeatur.

52\. *Philiſtinorũ naues muribus infeſtantur,* D.Iren. Clem. Alex. D Cyrill. Volater. Galarz. Salmer. Lyra. *Deus ad res magnas infringendas paruis vtitur inſtrumentis.*

53\. Deinde pernicioſi fuerunt hi mures circumuicinis agris,in quibus dicuntur ebulliiſſe;quidquid viriditatis in illis erat depaſcentes. Quod ſæpè aliàs contingit. Nam,Æliano Auctore l.17.c.27. agreſtes mures,quoſdam populos Italia expulerunt. Auctore Magiro, in Palæſthina, pag. 241. quidam agri penè deſerti ſunt propter ſoricum & murium abundantiam: quos, niſi quædam aues deuorarent, nullam ſementem facerent coloni. Denique Auctore Plinio lib.10.natur. hiſt.c. 65. ingens vis agreſtium murium fluentes meſſes aliquando populatur idque tanta celeritate, vt dicat Ariſt. lib. 6. De hiſtoria animalium, c. 37. cùm aliquando agricolæ pridie metendũ ſtatuerint;poſtridie manè accedentes ad ſegetem à muribus penitùs abſumptam inueniſſe. Quæ fortaſſe ratio eſſe potuit, cur Philiſtini dubitarent, naturaliterne, an ſupernaturaliter hæc plaga contigiſſet.

Quàm pernicioſa ſit murium plaga. Ælian. Magirus. Plin. Ariſtot.

Prodigioſus murium fœtus.

giſſet. Nam cùm hoc genus animalis ſit facillimæ A & numeroſiſſimæ fœturæ: ideò, vt teſtibus Ariſtotele & Plinio citatis, viceni ſupra centenos vno ſatu in lucem editi dicantur: immò, vt addit Philoſophus, mure fœmina reſciſſa, fœtus fœminei iam prægnantes in eius vtero aliquando inuenti memorentur, qui vix nati ſtatim proſiliant ad roſuram: dubitare potuerunt Philiſthini, an hi mures etiam tunc naturaliter, vt aliàs ſolebant, pullularint. Sed tandem obſeruantes, quocunque duceretur Arca, palam ſequi; & vbi Arca moraretur, ibi plagam morari; rectè collegerunt, eam murium multitudinem non ex malefico afflatu alicuius aſtri naturaliter, ſed ex vltrice vi ipſius Arcæ, ſeu potiùs ipſius Numinis ſe ex Arca manifeſtantis proueniſſe. Quamuis Abulenſis ex eo colligat, plagam fuiſſe diuinitùs immiſſam; quòd tam multi & tam ſubiti mures oriri naturaliter non poſſent.

Abul.

54. Tandem pernicioſi fuerũt vrbibus. *Facta enim eſt*, inquit Textus, *confuſio mortis magnæ in ciuitate.* Nam in primis domos corrodendo diruebant. Similes enim plagas ſæpè aliàs factas legimus. Refert enim ex Varrone Plinius lib.8. natur. hiſtor. c. 19. à cuniculis ſuffoſſum in Hiſpania oppidum; à talpis in Theſſalia; à ranis ciuitatem in Gallia pulſam, à locuſtis in Africa; ex Gyaro Cycladum inſula incolas à muribus fugatos. Sic ille. C Vnde non immeritò huiuſmodi beſtiolæ *Semiferæ* dicuntur: dum quidem naſcuntur domibus, cicures: dum verò labefactant domos, feræ, quæ nunquàm manſueſcunt. Quare monſtri ſimile eſt, quod pro comperto narrat Albertus Magnus apud Pierium lib. 6. pag. 47. fuiſſe murem adeò manſuetum, vt in conuiuio candelam diſcumbentibus præferret. Similis planè illi diabolo, qui ſub forma ſimiæ dicitur apparuiſſe D. Dominico, vt recitantem preces canonicas interturbaret: quem ſanctiſſimus vir ſtare compulit, & quietum ac immobilem prætendere lucernam, dum ipſe precaretur. Sed qui domos ipſas diruebant, minùs à rebus domeſticis abſtinerent; præſertim, cùm tanta ſit murium edacitas & ingluuies, teſte Plinio lib. 9. cap. 57. vt etiam aurum, cæteráque metalla corrodant; vnde poſteà deprehenſi & exenterati furtum reſtituere compelluntur. Simile illud eſt, quod refert Zonaras tom. 1. Annalium, ex Ioſepho & Herodoto, Sennacheribum obſidionem Peluſij ſoluere coactum, cùm mures vna nocte arcus, cæteráque Aſſyriorum arma corroſiſſent. Itaque mures eam ipſam, in qua nati & nutriti erant, ſupellectilem exedebant: vt propterea hæreticos non immeritò adumbrarent; qui inter ſacras Literas nati ſacras Literas mutilant, corrodentes germana verba, & ſupponentes adulterina. Vndè Tert. lib. 1. contra Marc. cap. 1. eundem Marcionem, qui in Ponto natus eſt, & Euangelium multis locis mutilauit, appellat murem Ponticum, qui inter cæteros pernicioſiſſimus haberetur: *Quis*, inquit, *tam comeſor mus Ponticus, quàm qui Euangelia corroſit?*

Plin. *Vrbes etiam à muribus vaſtantur.* Albert. *Mirum de mure.* D Plin. Zonar. *Hæretici muribus ſimiles.* Tertul. *Marcio hæreticus, mus Ponticus.* E

55. An verò hi mures in ipſos etiam homines deſæuirent, dubium eſſe poteſt: nam Litera id non exprimit. Ioſephus quidem lib. 6. Antiq. c. 1. D. Aug. lib. 2. De mirab. n. 7. Theod. Beda, & multò clarius Sabel. Ennead. 1. lib. 7. ita has plagas diſtinguere videntur, vt morbi ad homines, mures ad agros tantùm pertinuerint. Nihilominùs Philo in Antiq. D. Greg. hoc loco, Seuerus Sulpitius lib. 1. hiſt. ſacræ, Comeſt. D. Anton. 1. p. tit. 2. c. 6. Hugo Cardin. Carthuſ. Abul. Nauclerus lib. 1. Chronolog. generat. 32. & alij expreſsè aſſerunt, mures etiam in homines irruiſſe, eóſque lethalibus morſibus dilaceraſſe. Vnde nonnulli horum Auctorum comparant hos mures cum ranis Ægyptiis. Exod. 8. num. 3. Nam ſicut illæ non ſolùm in domos, ſed etiam in corpora Ægyptiorum, vſque ad præcordia irrumpebant, vt Hebræi apud Lyranum teſtantur: ita & hi mures non ſolùm deuaſtabant agros, ſed etiam corpora extrinſecùs mordebant; & intrò vſque ad extales eorum penetrabant. Comparant item cum Ægyptiis muſcis. Exod. 8. num. 24. Nam, ſicut illæ Ægyptios comedebant; iuxta illud: *Miſit in eos cœnomyiam, & comedit eos.* Pſal. 77. num. 45. & occidebant; B iuxta illud: *Illos enim locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus.* Sap. 16. n. 9. ita & hi mures, Philiſthinos. Nec immeritò. Sicut enim ſanctitas D. Pauli ab eius manu expulit viperam mordere cupientem. Act. 28. num. 5. ita iniquitas Philiſthinorum mures contra ſe armabat, & in propria viſcera acuebat. Vnde plures ab his morſibus, quàm ab illis morbis interibant, vt Abul. aduertit, & ipſa tandem Litera innuere videtur, dum loquuta de muribus, ſtatim ſubdit, factam fuiſſe confuſionem mortis magnæ in ciuitate: ac ſi hæc magna mors, id eſt, generalis & per omnes ſexus, ſtatus, ætates latè patens, ab his muribus inteſtina corrodentibus proueniret.

Mures homines etiam impetebant. Ioſeph. D. Auguſt. Theod. Beda Sabel. Philo. D Greg. Sulpit. Comeſt. D. Anton. Hugo. Car. Carthuſ. Abul. Nauc. *Iuſti animalia à ſe expellunt: iniuſti in ſe compellunt.*

56. Legi in quodam libello primùm Gallicè, & poſtcà Hiſpanicè ſcripto, de prodigioſis rebus toto orbe contingentibus, 1. p. c. 3. duos mirabiles euentus ad hanc rem illuſtrandam accommodatos. Primum, anno ſalutis trecenteſimo quadrageſimoſexto, fuiſſe in Polonia Regem, nomine Popellum, qui hoc execratorio iuramento frequenter vteretur; Niſi res habet, vt aio, à muribus depaſtus inteream. Sed in hunc, cùm vitiis habenas laxaſſet; & duos patruos, à quibus ſalubriter admonebatur, admonitionis impatiens occidiſſet, publico conuiuio indulgentem, nec non & in reginam pariter conuiuantem, tantam murium multitudinem ex corporibus occiſorum ſubitò irruiſſe, vt neque ferro exſcindi, neque flammis comburi, neque aquis præfocari potuerint: ſed miſera edacitate exagitatas beſtiolas ab incepto non deſtitiſſe, antequàm miſeros Reges vſq; ad oſſa corroderent. Alterum, pro quo citat omnes Germaniæ Annales, fuiſſe aliquando in Moguntina Diœceſi magnam annonæ caritatem, quam vt releuaret illius vrbis Archiepiſcopus, Hatus nomine, & in ordine, vt refert, trigeſimusſecundus, crudele quoddam remedium excogitaſſe: congregaſſe pauperes, quos potuit, in vnum prædium, & incluſiſſe in vnam caueam, admotíſque facibus combuſſiſſe: cauſarum, pauperes inſtar murium, frumentum corrodentes, annonæ charitatem aggrauare. Sed ſubitò erupiſſe de terra ingens murium agmen, & in falſum illum paſtorem, verúmque lupum valida impreſſione inſiliiſſe, cùmque ille ab eorum morſibus euaſurus, ſe reciperet in quandam arcem circumfluo lacu inacceſſam, omnes illos mures quodam veluti œſtro concitatos enaſſe flumen, penetraſſe in arcem, & miſerum illum Præſulem vſque ad oſſa corroſiſſe: hodiéque turrim illam à muribus nuncupatam, in flagitij & ſupplicij monumentum ſupereſſe. Hæc ita ſcripſeram, cùm incidi in notiores vtriuſque hiſtoriæ Scriptores apud Serarium ad hunc locum. Vbi ille lectorem remittit ad ſuam Moguntiam, ſeu Opuſculum de rebus Moguntinis: quod tamen conſulere non potui, eius interim copia deſtitutus.

Popeilus Poloniæ Rex à muribus occiſus. *Præſul Moguntinus ſæuus in pauperes à muribus corroſus.* Serar.

Tertia

Tertia dubitatio.

57. *Nonnulli mures pro Diis colebāt* Cyril. Alex. Clem. Alex. D. Auguſt. Philaſt.

QVæres tertiò: Cur Azotij per mures à Deo puniantur? Reſpondeo primò: quia Ethnici mures tanquàm Deos adorabant: vt D. Cyr. Alex. lib. 5. in Iſaiam, ad finem, Clem. Alex. in exhortatoria ad Gentes, ante medium, & D. Aug. lib. 2. De mirab. c. 7. teſtantur. Vnde illa Muſoritarum ſecta, qui pro Deo mures & ſorices colebant: de qua Philaſtrius Epiſcopus Brixienſis lib. De hæreſibus, c. 12. ſuprà iam citatus: hinc olim mures lege diuina abominabiles erant. Leu. 11. num. 29 quia Gentilica lege adorabantur. Ne igitur Azotij mures colerent, factum eſt à Deo, vt noxios ac lethales per entirent. Ita exprimit D. Aug. citatus, dicens conuenienter à Deo paratum fuiſſe B hoc genus pœnæ: *Quatenus*, inquit, *qui miſera animalia diuino cultu venerabantur, per miſerrima animalia in aduentu Dominicæ Legis caſtigarentur.* Quæ ratio mihi videtur huic loco non parum accommodata: ſimilibus verò Scripturæ locis planè germana & literalis, cùm à Salomone de Ægyptiis plagis loquente reddatur: *Quod*, inquit, *quidam errantes colebant mutos ſerpentes, & beſtias ſupervacuas; immiſiſti illis multitudinem mutorum animalium in vindictam. Vt ſcirent, quia per quæ peccat quis, per hæc torquetur*, Sap. 11. n. 16. & 17. Hinc enim ſcire poterant Gentiles, Deos non eſſe, quos maleficos agnoſcebant.

D. Aug. Per quæ peccamus, per ea torquemur.

58. Eundem errorem iam olim Deus aliis Gentibus extorquere nitebatur. Nam Romani ſuis diis C tribuebant cultum, à quibus nullum recipiebant auxilium, teſte D. Aug. lib. 1. ciuit. c. 15. & lib. 2. c. 12. & lib. 6. c. item 12. & paſſim alibi: vt intelligerent, Deos non eſſe, qui non poſſent oblata obſequia collatis beneficiis compenſare. In Ægypto immiſit Dominus peſtem in animalia. Exod. 9. num. 3. *Vt cultores animalium*, inquit, Interl. *confundantur:* ſeu, vt loquitur Origen. hom. 4. in Exod. *Vt quibus cultum credebatur ineſſe diuinum, in his viderent miranda ſupplicia.* Apud Babylonios, qui ignem adorabant, effecit Deus, vt tres pueri Hebræi de igne triumpharent. Dan. 3. n. 24. De qua re D. Chryſ. hom. 4. ad populum: *Ignis*, inquit, *apud Perſas Deus eſſe putatur: volens igitur Deus radicitus impietatis materiam auferre; con-* D *ceſſit huiuſmodi pœnæ modum, vt præ oculis omnium ipſum colentium ſeruis ſuis victoriam conferret: per ipſa opera ipſi perſuadere volens, quòd Gentilium Dij non Deum tantùm, ſed etiam Dei ſeruos timent.* Feſtiuiter irridet D. Aug in Pſ. 11. conc. 2. ſtultitiam & amentiam Ethnicorum, qui colentes murium ſimulacra, aurea vel argentea; tamen viuentes & ſentientes mures, qui in ea irrepunt, aut in eis nidificant, abſterrent & occidunt. Quid inſanius, quàm Deorum ſimulacra colere, & ipſos Deos aſpernari? Pari dicendi feſtiuitate ludit D. Chryſ. hom. 12. in Epiſt. ad Epheſios, in Ethnicos ignem tanquàm Deum adorantes & nihilominùs tanquàm hoſtem fugientes & extinguentes: immo tanquàm viliſſimum mancipium ad ollas, ad E lebetes, ad vaſa coquinaria relegantes: *Si adorant* inquit, *vt Deum, cur manibus non tractant, ſi nec non imponunt, ore non oſculantur? Cur menſis, cellis, lectis, totiſq; ædibus graſſari non patiuntur; immò potiùs graſſari incipientem, cur præoccupant, intercipiunt, præfocant & extinguunt? Quid dementius quàm adorari vt Deum, quem vt hoſtem perſequare.*

D. Auguſt. Idola nullum cultoribus præbent auxilium, ſed ſupplicium. Orig.

Iuſti de idolis triumphant. Ignis Perſarū Deus.

D. Chryſ. Ethnici ignē adorant vt Deum, quem vt hoſtem fugiunt.

59. Reſpondeo ſecundò, punitos fuiſſe Philiſthinos per vilia & abiecta animalia, vt magis deprimeretur eorum faſtus & arrogantia; & magis Dei virtus ac poteſtas atolleretur, dum tam vilibus A inſtrumentis, & Deus vinceret, & Azotij vincerentur. Quam rationem Dionyſ. & Abul. reddunt de morbis iam explicatis & pari ratione applicari poteſt & muribus: præſertim, cùm ab his dicatur non ſolùm mors, ſed etiam *Confuſio mortis magna* prouenitſe. Ac ſi Philiſthini tam ingloriam mortem oppeterent non leniter confunderentur. De hac re D. Chryſ. hom. 8. in poſter. ad Cor. *Tunc*, inquit, *maximè manifeſtatur Dei potentia, quando per viles operatur magna. Idcircò in veteri Teſtamento per culices ac mures, integros barbarorum exercitus fugabat. Vnde & magnam ſuam virtutem, erucam vocabat.* Ioël 2. num. 7. *Et ab initio linguas ſolùm confundens, magnam illam turrim Babylonicam deſtruebat.* Gen. 11. num. 7. *Et in bellis quoque nunc quidem per trecentos, innumeros exercitus fugabat.* Iudic. 7. à num. 19. *Nunc autem per buccinas ciuitates deſtruebat.* Ioſ. 6. num. 20. *Poſteà verò per puſillum adoleſcentem, & contemptum Dauidem, omnem barbarorum aciem in fugam conuertebat.* 1. Reg. 17. num. 51. Hæc Chryſoſtom. Et ſtatim digreditur ad prædicationem Euangelij & conuerſionem Orbis, per infirma quidem inſtrumenta, ſed patrocinante diuina omnipotentia, effectam.

Dyon. Abulenſis. Superbi à Deo humiliantur.

D. Chryſ. Magna Dei virtus in minimis oſtenditur.

Quis non miretur illa quondam in Ægypto commiſſa prælia; quando hinc Principes, Duces ac milites; illinc ranæ, cyniphes ac locuſtæ ad bellandum concurrerunt? Exod. 8. & 10. Et tamen hæ contemptibiles phalanges de illis ſuperbiſſimis triumpharunt. Qua de re bene Rupert. lib. 1. in Exod. c. 34. *Grande*, inquit, *ſpectaculum Deus vniuerſo Orbi præſtitit, cùm ſuperbiam Ægyptiorum non de leonibus & vrſis, ſed de ranis domuit, & muſcis.* Et rurſus c. 38. *Ecce*, inquit, *quales inſtruxit acies, quibus ex ordinibus ſua caſtra compleuit Dominus pugnando pro Iſrael: ranæ, cyniphes, muſcæ, atque locuſtæ, fuerunt caſtrorum eius acies: & ex eiuſmodi cohortibus totas contra fortes Ægyptios compoſuit legiones. Singuli milites ſecundum ſe breues quidē, & infirmi: verùm pro exercitibus Pharaonis ſatis valentes, Duce imperio Dei. Nempe, quod multus hominum exercitus facere non potuiſſet, iſtæ phalanges locuſtarum ſtrenua peregêre militia.* 60.

Ægyptios Deus viliſſimis domuit animalibus. Rupert.

Similes acies Deus olim contra Chananæos armauit, iuxta illud Dei ad Moyſem: *Cunctorum inimicorum coram te terga vertam; emittens crabrones priùs, qui fugabunt Heuæum & Chananæum*, &c. Exod. 23. num. 28. Quod iterum Moyſes inculcauit: *Crabrones*, inquit, *mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat omnes, atque diſperdat.* Deut. 7. n. 20. Et poſteà Deus hoc beneficium Iſraëlitis in memoriam reduxit: *Miſi*, inquit, *ante vos, crabrones, & eieci eos de locis ſuis.* Ioſ. 24. n. 12. Et pro eodem beneficio gratias Deo egit Sapiens: *Miſiſti*, inquit, *anteceſſores exercitus tui veſpas, vt illos paulatim exterminarent.* Sap. 12. num. 8. Similem victoriam exiguis beſtiolis partam refert Theod. lib. 2. Eccleſiaſticæ hiſtoriæ, c. 30. & plura eiuſdem generis exempla in Eccleſiaſticis hiſtoriis paſſim reperiuntur. Cur igitur Deus ſatellites tam imbelles & infirmos, in hoſtes adeò ſtrenuos ac truculentos incitauit, niſi vt militum infirmitate Ducis potentia oſtenderetur? Sic Theod. q. 58. in Exod. *In hoc*, inquit, *declaratur immenſa potentia Dei, qui minutorum animalculorum miniſterio ſuccurrit ſuis, & eorum aduerſarios perdit. Quod etiam à Beato Dauide dicitur: Iſrael ſi in viis meis ambulaſſet, pro nihilo forſitan inimicos eorum humiliaſſem.* Pſal. 80. num. 14. Hæc etiam ratio huic loco maximè congruit, & citatis proximè locis eſt omninò literalis, cùm à Salomone aſſignetur, qui 61.

Deus paruis animantibus gentes olim debellabat.

Theod.

Theod.

cum

cum Deo loquutus de his plagis, *Non enim*, inquit, *impoſſibilis erat omnipotẽs manus tua, immittere illis multitudinem vrſorum, aut audaces leones*, &c. *Sed & ſine his vno ſpiritu poterant occidi.* Sap. 11. n. 18. & 21. Quaſi diceret: Poterat quidem Deus magnis eos inſtrumentis flagellare: ſed maluit exiguis, vt ſuam illis potentiam indicaret.

62.
Deus punit, nõ interficit, vt ſit pœnitentiæ locus.
Philo.

Reſpondeo tertiò, punitos fuiſſe potiùs per mures, quàm per leones: quia hi quidem ſtatim lacerarent, illi verò lentiùs torquerent: atque adeò per mures daretur locus pœnitentiæ, per leones tolleretur. Deus autem etiam puniens punitorum reſipiſcentiam expectat. Eandem ferè rationem inculcat Philo Hebr. lib. 1. De vita Moyſis, cur Deus Ægyptios per cyniphes potiùs, quàm per vrſos, pardos & leones coërcuerit: *Diſce*, inquit, *Deum voluiſſe Ægyptios caſtigare, non è medio tollere.* Nam ſi leones immitteret, non emendatos interficeret: dum autem immittit cyniphes, pœnam infert, & ad pœnitentiam vocat. Hæc etiam ratio ad Literam proximè accedit, cùm ab ipſo quoque Salomone reddatur. Quærens enim, cur Deus ſuos hoſtes per veſpas exterminat, ſic reſpondet: *Non*, inquit, *quia impotens eras in bello ſubiicere impios iuſtis, aut beſtiis ſæuis, aut verbo duro ſimul exterminare; ſed partibus iudicans* (id eſt, per partes, ſeu paulatim iudicans) *dabas locum pœnitentiæ*, Sap. 12. n. 9. & 10. Vides, vt ſuam Deus iuſtitiam cum miſericordia temperet; & ſupplicia inferens beneficia offerat; & à pœnis, quibus percutit, ad pœnitentiam, qua ſanet, præſtoletur.

63.
Edaces per edaces mures puniũtur.

Ad has rationes literales poſſunt aliæ accumulari. Nam, cùm Philiſthæi fuerint epulones & bibones, vt patet ex nominis etymo, Philiſthini enim interpretantur, *Potu cadentes*; meritò per mures edaciſſimos & voraciſſimos puniuntur. Cùm item fuerint libidinoſi, vt diximus; meritò per mures, quos Pierius ſuprà citatus, ſalaciſſimos eſſe refert, ſtimulantur. Cùm tandem fuerint detractores & impoſtores, vt colligi poteſt ex eorum gigante Philiſthæo, exprobrante agminibus Iſraël, 1. Reg. 17. n. 10. meritò per mures corroſores & inſidiatores affliguntur. Adde, quòd fortaſſe Palæſtini probri cauſa appellabant Iſraëlitas, mures. Vnde fortè & Aſſyrij hanc ignominiam Hebræis inferendam didicerunt, cùm de Hebræis loquuti, *Egreſſi*, inquiunt, *mures de cauernis ſuis, auſi ſunt prouocare nos ad prælium.* Iudith. 14. n. 12. Quia, inquam, Palæſtini in probrum & contemptum Iſraëlitas, mures appellabant; decretum eſſe nõ immeritò à Deo, vt per mures torquerentur. Atque adeò inde luerent contumeliam, vnde contumeliam faciebant.

Aliorũ corroſores affliguntur.

Num. VII. Videntes autem viri Azotij huiuſcemodi plagam dixerunt: Non maneat Arca Dei Iſraël apud nos: quoniam dura eſt manus eius ſuper nos; & ſuper Dagon deum noſtrum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1.
Prudẽs Philiſthinorum ratiocinatio circa plagã.

VIdentes autem viri Azotij, &c. Tria his verbis proponuntur. Primò, innuitur quædam Philiſthinorum ratiocinatio. Secundò, exprimitur vltima ratiocinationis definitio. Tertiò, inculcatur eius definitionis ratio. Quod attinet ad primum. Videntes viri Azotij morbos & mures, quibus opprimebantur; cœperunt apud ſe ratiocinari, vndenam hæc plaga naſceretur; ab

A aſtróno aliquo, an ab Arca Dei, neque enim alia ſe huius calamitatis principia offerebant. Non ab aſtro, inquiunt: tum, quia, hoc ſæpiùs redeunte, ſæpiùs rediret plaga hæc; quæ tamen in hac vrbe nunquàm hactenus viſa eſt, vt notat Abulenſis: tum, quia aſtro circumuicinas vrbes pariter aſpiciente, illæ quoque ſimili infortunio laborarent; quas tamen ſcimus ab hoc labore eſſe hactenus immunes; vt Vatablus aduertit. Ergo proculdubiò ab Arca Dei emanauit: præſertim, cùm ſciamus, etiam Ægyptios, Exod. 7. & ſequentibus; immò & Chananæos, Exod. 23. & aliis locis paulò ſuperiùs citatis, fuiſſe à Deo Iſraëlis ſimilibus cladibus attritos. Ita mihi videntur Philiſthini ratiocinati. Et quidem rectè. B Vnde non immeritò hoc loco dicuntur viri, non ſolùm à primaria dignitate, quam in vrbe obtinebant; ſed etiam à matura prudentia, qua hoc inter ſe conſilium inibant.

Abul.
Vatabl.

Sed vtinam, quemadmodum effectiuum huius plagæ principium indagarunt, ita indagarent & meritorium: nam profectò ſuam deprehenderent ſuperbiam, quæ has è cœlo plagas deuocauit. Verùm peccatores cæci ſunt ad culpam, oculati ad pœnam. Vident quid patiantur: quid fecerint, non attendunt: ſuperiori cap. latiùs diſſeruimus. Similes Balaamo, qui de ſe dicebat: *Dixit homo, cuius obturatus eſt oculus, qui cadit; & ſic aperiuntur oculi eius*, Num. 24. n. 3. & 4. Cur enim dicitur habere oculum obturatum, & apertum? Dupliciter reC ſpondet D. Greg. Primò, referendo ad diuerſas ſcientias, practicam & ſpeculatiuam; quaſi hanc haberet, illa priuaretur. Nam lib. 24. Moral. cap. 10. *Balaam*, inquit, *cadens in opere, apertos tenuit oculos in contemplatione.* Ac ſi diceret: Sciebat quidem ſpeculari; ſed neſciebat operari. Quales Principes Iſraël, iuxta illud: *Speculatores eius cæci omnes, neſciunt vniuerſi.* Iſai. 56. n. 16. vbi ſpeculatores pariter, & cæci dicuntur. Quia, videlicet, inquit D. Greg. citatus, *Non videbant opere, quod profeſſione cernebant.* Quo ſtatu hominum, ſcientium bona, & facientium mala, quis alius ærumnoſior & infelicior eſſe poteſt?

2.
Peccatores cæci ad culpam, oculati ad pœnam.
D. Greg.

Reſpondet ſecundò ad culpam pro diuerſis temporibus ignoratam & cognitam. Ignoratam, D antequàm puniantur; cognitam, poſtquam puniuntur. Igitur lib. 15. Mor. 3. *Neſcit*, inquit, *impius mala, quæ fecit, niſi cùm pro eiſdem malis puniri iam cœperit. Balaam conſilium contra Iſraëlitas præbuit: ſed pòſt in pœna vidit, quid priùs ex culpa commiſerit.* Et paulò pòſt: *Omnis peccator prudens erit in pœna, qui ſtultus fuit in culpa. Quia ibi iam dolore conſtrictus ad rationem oculos aperit, quos hîc voluptati deditus clauſit; & pœna torquente, exigitur, vt ſapiat; qui hîc, excæcante ſe ſuperbia, deſipiebat. Cui tamen ſua ſapientia iam tunc minimè proderit; quia hoc, vbi operari iuxta ſapientiam debuit, tempus amiſit.* Quaſi diceret: In præſenti vita, antequàm pœna adueniat, cæcus eſt, in futura, poſtquàm pœna deſæuierit, oculatus erit: quia hîc ſuas culpas non videt, E quas illic manifeſtas intuebitur. Rectè quidem ſe habet vtraque reſponſio.

3.
In iuſtis pœna oculatus.

Reſpondeo tamen tertiò ad rem præſentem, referendo illũ oculum Balaami obturatum & apertum ad culpam, & ad pœnam. Nam Balaamus & cæteri peccatores in hac vita habent oculos obturatos, & apertos: apertos quidem reſpectu pœnæ, quia pœnas ſuas vident, ſentiunt, experiuntur, & à Deo profectas eſſe non ignorant; immò de illis maximè dolent, & frequentiſſimè conqueruntur: obturatos verò reſpectu culpæ; quia culpas ſuas nec cogitant, nec deplorant, nec confitentur,

4.
Peccatores vtroque oculo vident pœnam, neutro culpam.

Sed obiter obſerua, ipſam Literam de obturatione ſingulariter loquutam: *Cuius obturatus eſt oculus*: apertione pluraliter: *Aperiuntur oculi eius*: quia peccator, quantumuis ad ſuas culpas cæcutiat: non tantum malitiæ oculo cæcutit, altero rectæ rationis non omninò caligente. Quamuis enim ſuas culpas diſſimulet & obuoluat; eas tamen, naturali lumine detegente, & propria conſcientia manifeſtante, non ignorat. Pœnas verò cùm palam experiatur, vtroque oculo perſpicaciter intuetur. Sic igitur Philiſthini percuſſos ſe credebant à Deo Iſraëlis; ſed propter ſua ſcelera percuſſos ſe eſſe, ea ſaltem humilitate, qua oportebat, minimè cogitabant.

5. *Philiſthini Arcam à ſe remouere ſtatuunt.*

Non maneat Arca Dei Iſrael, &c. Quod attinet ad ſecundum: ex prædicta Azotiorum ratiocinatione hæc prodiit definitio: *Non maneat Arca Dei Iſrael apud nos*. Cognita enim ſuorum ſuppliciorum cauſa, ſibi cautè prouiderunt, ne illa apud ſe permanente, & effectus permanerent. Dubitabis, vtrum illam vellent Iſraëlitis reſtituere; ne ad alias vrbes Palæſtinæ tranſmittere? Illud prius diceret aliquis: hoc poſterius aliis cum Abul. magis placebat. (*Abulenſis.*) Neutrum mihi videtur illis decretum, definitúmque fuiſſe: ſed ſolùm remouenda à ſe Arca certos eſſe; incertos, quò illam amandarent; ad aliaſne vrbes Palæſtinæ, an ad terram Iſraëlis; & proptereà conſilium de re gerenda cum Satrapis Philiſthinorum iniiſſe, vt ex ſeq. num. patebit. Itaque certi erant de Arca apud ſe non retinenda: incerti, quonam illam exportandam curarent.

6. *Iuſti quò plus merentur, eò minus ſuperbiunt.*

Dubitabis item, ex humilitaténe, an ex nimia cæcitate vellent à ſe Arcam fœderis amouere & ablegare? Erit, qui dicat, ex humilitate: quemadmodum Diuus Petrus, *Exi*, inquit, *à me, quia homo peccator ſum, Domine*. Luc. 5. n. 8. Vbi Diuus Amb. (*D. Ambr.*) lib. 4. ad finem, *Admirabatur*, inquit, *dona diuina, & quo plus meruerat, hoc præſumebat minus*. Et quemadmodum Centurio, *Domine*, inquit, *non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum*. Matth. 8. num. 8. De quo Diuus Auguſtin. ſerm. 74. De tempore: *Tecto*, inquit, *non recipiebat, corde recipiebat: quantò humilior, tantò capacior, tantò plenior: colles enim aquam repellunt, valles implebuntur*. Vtrunque verò, Petrum & Centurionem, nobis imitandum proponit D. Gregor. Nazianz. Orat. 39. in ſancta lumina, ante medium, monens, vt cum puro non niſi puri conſuetudinem habeamus: *Petri inſtar*, inquit, *Ieſum à nauicula ſubmoueamus, vtpote tali aduentu indigni*. Et paulò pòſt: *Denique vt Centurio ille medicinam ita requiramus, vt tamen laudabili timore perterriti, Medicum in ædes noſtras non admittamus*. Pari humilitate Geraſeni, expulſo dæmone, & præcipitato in mare cum grege porcorum: *Rogabant* Chriſtum Dominum, *vt tranſiret à finibus eorum*. Matth. 8. n. 34. In quem locum D. Hieronymus, *Quod*, inquit, *rogant, vt tranſeat à finibus eorum, non de ſuperbia hoc faciunt, vt nonnulli arbitrantur? ſed humilitate, qua ſe præſentia Domini indignos iudicabant*. Eandem humilitatem præſtitit Ioſephus, iuxta aliquorum Patrum interpretationem, quando videns Beatam Virginem geſtare vterum, & cognoſcens de Spiritu ſancto concepiſſe, *Voluit occultè dimittere eam*. Matth. 1. numer. 19. Quaſi ſe indignum illius conſortio iudicaret. Sic enim Origenes hom. 1. in diuerſos, D. Bernar. hom. 2. in *Miſſus eſt*. D. Hieronym. ad eum locum interpretantur. Idem ſentit D. Baſilius homil. De humana Chriſti generatione, colligitque ex verbis Angeli ad Ioſephum: *Noli timere accipere Mariam coniugem tuam*. Matth. 1. n. 20. expendens verbum

D. Greg. Naz. Imitanda humilitatis exempla.

D. Hieron. Iuſti humiles.

Orig. D. Bernard. D. Baſil. D. Ioſephi erga B. Virginem reuerentia.

A illud, *Timere*, quod reuerentiam, non maleuolentiam ſignificabat. *Oſtendit*, inquit, *quòd illam non ſit abominatus, nec moleſtè tulerit: ſed quòd eam metuerit, vt Spiritu ſancto plenam*.

Non diſſimiles humilitatis effectus in veteri Teſtamento reperiuntur. Nam mulier illa Sareptana, videns poſt ingreſſum Heliæ in domum ſuam, filium ſuum obiiſſe; eam mortem tribuit nō prophetæ domum intranti, ſed ſibi Prophetam indignè recipienti: *Quid mihi*, inquit, *& tibi, vir Dei? Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, & interficeres filium meum?* 3. Reg. 17. n. 18. Vbi Theodor. q. 52. *Sunt*, inquit, *admiratione digna* B *verba viduæ: Tuo*, inquit, *lumine aperta ſunt mea peccata, quæ occulta erāt. Non dixit; Fuiſti mihi malum auſpicium; mala conciliauit mihi tuus aduentus: ſed potius ſuis peccatis tribuit, quod acciderat. Tantùm enim ei profuit Prophetæ doctrina*. Quaſi præ humilitate doluerit, Prophetam in domum ſuam indignè ſuſcepiſſe. Sic & Dauid cernens Ozam tactu Arcæ repentina morte interemptum: *Extimuit Dominum in die illa, dicens: Quomodo ingredietur ad me Arca Domini? Et noluit diuertere ad ſe Arcam Domini in ciuitatem Dauid: ſed diuertit eam in domum Obededom Gethæi*. 2. Reg. 6. num. 9. & 10. quem ſe ipſo digniorem ad recipiendam Arcam exiſtimabat. Quaſi diceret Dauid, inquit, Charthuſianus: *Ad domum meam introducere Ar-* C *cam non audeo, ne forſitan ob aliquam culpam meam merear percuti, & indignus ſim Arcæ præſentia. Itaque ex affectu diuinæ iuſtitiæ motus fuit ad reuerentialem Dei timorem. Etenim, felix quem faciunt aliena damna periculum*. Sic ille.

7. *Humilitatis exemplum ſingulare.*

Theod. Iuſti ingreſſus culpæ cognitionem facit.

Homines res ſacras maximè debēt revereri. Carthuſ.

Sed præ cæteris mihi videtur ſingularis illa humilitas cæleſtis Sponſæ, diuinum Sponſum à ſe quodammodo amouentis *Fuge, Dilecte mi, & aſſimilare capreæ, hinnuloque ceruorum ſuper mōtes aromatum*. Cant. 8. n. 14. Quod Rup. ibi refert ad eximiam eius humilitatem, non ad ſuam domum: ſed ad alias ſua digniores Sponſum inuitantis: *O vocem*, inquit, *dignam auditu Dilecti, vocem de corde fideli, & mente humili! Hoc enim eſt, quod anima quælibet fidelis & ſapiens dicere conſueuit: Domine, non* D *ſum digna vt intres ſub tectum meū. Non ſum digna, vt in me oſtendas frequens aliquod præſentiæ, vel viſitationis tuæ miraculum. Fuge, Dilecte mi. Non quæro in præſenti vita gloriam; ſed deſidero gratiam: non quæro claritatem miraculorum; ſed opto remiſſionem peccatorū. Fuge, Dilecte mi; & ſaltus ſimiles ſaltibus capreæ, aut hinnuli ceruorum effice; non ſuper me, ſed ſuper montes aromatum, ſuper præcelſa merita Sanctorum atque perfectorum*. Vbi videtur Sponſa ſuæ vilitati dignitatem Sponſi prætuliſſe: & vt hæc in præclaris hoſpitiis integra maneret, libenter præoptaſſe, vt ſua domus, quam indignam iudicabat, tanto hoſpite priuaretur. Similiter igitur, dicet aliquis, & Philiſthini, ob reuerentialem Dei timorem, Arcam à ſe dimittere voluerunt.

8. *Iuſti vtilitati præferunt humilitatem.*

Rupertus.

Nihilominus dicendum, eos potiùs ex nimia E quadam mentis cæcitate Arcam à ſe repellere voluiſſe, ne ſibi ipſis nocere pergeret, & ne ſuo Dagone maior videretur. Quod ex eo patet: quia nunquàm ipſi à cultu ſui Dagonis receſſerunt, nec ad fidem Iſraëlis commigrarunt. Sic Pharao Patriarcham Abrahamum de terra ſua abire fecit, ne propter illum vlteriùs vapularet. Geneſ. 12. num. 19. Sic Ægyptij Iſraëlitas *vrgebant de terra exire velociter*: ne omnes ex eorum præſentia morerentur. Exod. 12. n. 33. Sic facere ſolent reliqui idololatriæ dilectores, inquit Beda ad hunc locum: *Qui videntes potentiam Chriſti contra Deos ſuos, nolunt fidem eius recipere, ne propter hanc ſolam*

9. *Peccatores plagis excæcantur.*

Beda.

cogantur

Iniuſti ne ea quæ amant, deteſtentur. ipſa religionem deteſtantur.

cogantur omnem Deorum ſuorum turbam abdicare. A Immò ſic facere ſolent & mali Chriſtiani, vt notat idem Beda: *Qui videntes*, inquit, *propter ſidem Chriſti interdicta ſibi peccata, quæ amant; ipſam fidei religionem, quantum valent, deteſtantur: ne huius occaſione, deſideria, quibus pro Deo ſeruiunt, iubeantur extinguere.* In his Philiſthinis, vt iterum Beda obſeruat, illi peccatores, adumbrantur, qui nolunt intelligere, vt bene agant; & Arcam ſcientiæ cæleſtis à ſe repellunt, ne cæleſtem legem ſeruare teneantur: neſcientes miſeri, parum inter ſe differre affectatam ignorantiam, & effrænatam malitiam.

10. *Quoniam dura eſt manus eius*, &c. Quod attinet ad tertium: Ratio huius decreti, quo Arcam à ſe repellendam ſtatuerunt, fuit dolor pœnæ. *Quoniam*, inquiunt, *dura eſt manus eius ſuper nos.* B Non dicunt: Quoniam eam iniuſtè cepimus: Quoniam eam irreuerenter cum Dagone collocauimus: Quoniam arroganter de illius captiuitate ſuperbiuimus. Sed: *Quoniam dura eſt manus eius ſuper nos.* Nempe, de culpa nihil, de pœna maximè dolebant: vt qui ſeruili tantùm metu tenerentur. Immò ſe ſuo Dagoni, cui ſeruiebant, parum reuerentes & obſequentes præſtiterunt: tum, quia priùs ſuam, quàm illius pœnam deplorarunt. *Super nos*, inquiunt, *& ſuper Dagon Deum noſtrum:* tum, quia Deum ſuum Dagonem contumelioſè nominarunt, iuxta Paraphraſtem Chaldaïcum, qui transfert: *Et ſuper Dagon errorem noſtrum.* Meritò enim idola, & obiectiuè, & effectiuè, errores dici poſſunt: quia & multorum errores terminant, & multos inducunt in errores. C Vnde oberrare per antonomaſiam idem eſt, quòd idololatrare; iuxta illud Siracidis: *Cùm adhuc iunior eſſem, priuſquàm oberrarem.* Eccleſiaſt. 51. n. 18. hoc eſt, priuſquàm idololatrarem. Ex quo maior colligitur Philiſthinorum malitia, qui ſuos errores cognoſcebant, & nihilominus diligebant.

Improbi vt ſerui de culpa nihil, de pœna maximè dolent.

Errant vehementer idolorum cultores.

11. Tria circa hunc verſiculum aduerte. Primum humanæ felicitatis inconſtantiam. Nam Philiſthini paulò ante Arcam fœderis in acie victores ceperunt, & in ſuam vrbem gloriabundi importarunt; magnum in ea ſuæ gloriæ trophæum erigentes, magnum ſuæ victoriæ monumentum D collocantes: ſed tandem modò multis cladibus attriti remittere compelluntur, vnde gloriam ſperabant, ignominiam referentes. Sic temporales honores, quò altiores ſunt, eò miſerabiliores in ruinas terminantur. Secundum, diuinæ prouidentiæ ineffabilem profunditatem. Nam, vbi Arca fœderis victa & abiecta videbatur; ibi clarior & potentior aſſurgit ac triumphat: vbi Dagon altior & auguſtior; ibi vilior & obſcurior: vbi ſors Hebræorum vilior ac depreſſior; ibi felicior & ſublimior: vbi Philiſthinorum fortuna illuſtrior & inſignior; ibi calamitoſior ac deploratior. Scilicet, Deus per contrarios euentus ſua conſilia diſponit, gloriam per ignominiam, & ignominiam per gloriam molitur. E Tertium, veritatis vim inſuperabilem. Nam Arcæ poteſtatem & ſanctitatem, non iam Hebræi eius cultores; ſed etiam Philiſthæi eius profanatores confitentur & prædicant, dicentes: *Dura eſt manus eius ſuper nos, & ſuper Dagon Deum noſtrum.* Quod præconium, cùm ab hoſte oriatur, locupletiſſimum cenſetur. Quis enim Arcæ laudes negare audeat, quas etiam hoſtes confitentur? Item Dagonis infirmitatem, non tantùm Hebræi eius contemptores, ſed etiam Philiſthæi eius adoratores palàm teſtantur & euulgant, ingenuè confitentes, Dagonem ab Arca ſuperatum. Quod teſtimonium, cùm ab amico feratur, maiorem probabilitatem ſortitur. Quis enim dubitet de Dagonis infirmitate, quam etiam eius amici nequaquàm inficiantur.

Humana felicitatis inconſtantia.

Ineffabilis Dei prouidentia.

Veritatis vis inſuperabilis.

Num. VIII. Et mittentes congregauerunt omnes Satrapas Philiſthinorum ad ſe, & dixerunt: Quid faciemus de Arca Dei Iſraël? Reſponderúntque Gethæi: Circunducatur Arca Dei Iſraël. Et circunduxerunt Arcam Dei Iſraël.

EXPOSITIO LITERÆ,

1. ET *mittentes*, &c. ſupple, *nuntios*, qui congregarent Satrapas. Eſt enim vulgaris Hebraïſmus, quo quis dicitur mittere, non expreſſa perſona, quam mittit. Pſal. 56. n. 4. *Miſit de cælo, & liberauit me.* Pſal. 104. num. 19. *Miſit Rex, & ſoluit eius.* Matth. 14. n. 10. *Miſitque Rex, & decollauit Ioannem.* Plura exempla refert Maldonatus, ad illa verba: *Mittens occidit omnes pueros.* Matth. 2. num. 16. Igitur Azotij deliberaturi de Arca miſerunt nuntios, qui congregarent Satrapas. In Hebræo eſt, סַרְנֵי *Sarne*, id eſt, *Principes*: Septuaginta vertunt, σατράπας, quod nomen retinuit Latinus. Non eſt autem Satrapa, nomen ſapientiæ ſed potentiæ, vt notat Abul. Et ex eo colligitur, quia cap. ſequenti, num. 2. Diuini, id eſt, Sapientes, tanquàm à Satrapis diſtincti nominantur: quod etiam ex Dan. 2. num. 2. & ex cap. 3. n. 2. facilè reprehenditur; vbi etiam Satrapæ & Sapientes diſtinguuntur. Vnde Chaldæus hoc loco vertit, *Tyrannos*: Lucifer, *Regulos.* Alij in aliis Scripturæ locis paulò pòſt citandis, Duces, Comites, Præfectos, Conſules, Dynaſtas. Et rectè quidem omnes. Erant enim Satrapæ, quidam in illis partibus Magiſtratus, vt docet D. Aug. q. 17. in Iudices, qui ſuas ſinguli Satrapias, id eſt, parua Regna, vt vocat idem D. Auguſtinus, adminiſtrabant. Ita dicti: vel quia, *ſat parati* ad ſuum munus rectè obeundum: vel, quia *ſat rapientes*; dum ex ſubditorum fortunis, quas diripiebant, locupletabantur. Prior etymologia ad laudem, poſterior ad ignominiam ſpectat. Vtranque D. Thom. lib. 3. De regimine Principum cap. 22. inculcat. Quamuis mihi vtraque ſuſpecta ſit: cùm nomen Perſicum, quale eſt Satrapa, non debeat è Latino fonte deriuari. Et eandem ob cauſam incerta eſt illa etymologia Abulenſis, dictum fuiſſe *ſatrapam*, quaſi, *ſat potentem.*

Per Satrapas non intelliguntur ſapientes, ſed Dynaſtæ. Abulenſis.

D. Auguſt.

Nominis etymon.

D. Thom.

Abul.

2. Erant autem huiuſmodi Satrapæ, Toparchæ, ſeu Magiſtratus locales apud Perſas & Philiſthæos, vt non ſolùm D. Thomas citatus, ſed etiam Scriptura paſſim teſtatur. Nam fuiſſe apud Perſas conſtat ex 1. Eſdr. 8. num. 36. Eſther 3. num. 12. Dan. 3. num. 2. & paſſim alibi. Vnde Darius Rex Perſarum, teſte Herodoto lib. 3. totam Babylonem in viginti Satrapias, ſeu Toparchias dicitur diuiſiſſe. Fuiſſe verò apud Philiſthæos, conſtat non ſolùm ex hoc c. & ſequenti, ſed etiam ex Ioſ. 13. n. 3. Iud. 3. n. 3. 1. Reg. 29. num. 2. & ſæpè aliàs: quamuis pauciores fuerint Philiſthinorum, quàm Perſarum Satrapiæ. Nã Perſicæ ad viginti, vt diximus, excreuerunt. Philiſthææ tamen quinario claudebãtur, iuxta numerũ quinque illarum ciuitatum, Azoti, Aſcalonis, Geth, Gazæ & Accaron, quæ erãt in ea prouincia Metropoles. Sed & in aliis quoque prouinciis Satrapas fuiſſe colligi videtur;

Apud Perſas & Philiſthæos, Satrapæ, Toparchæ dicebantur.

Culpa communis, pœna communis.

Deo eſt, vt tota Palæſtina, quacunque Arca pergeret, ingenti plaga grauaretur. *Vt plaga*, inquit Gloſſa, *communis eſſet, quoniam culpa communis erat.* Sic in aſtutia ſua capti ſunt: & minus malum præcauentes in maius inciderunt.

8. *Et circunduxerunt Arcam Dei Iſrael.* Per quæ loca Arcam circunduxerint, dicam ſequenti num. ibi: *Per ſingulas ciuitates*, Modus verò circunductionis non exprimitur in Litera. Et dubitari poteſt, quo pacto illam circunduxerint, humeriſne hominum, an pauſtris? Cum veneratione, an cum deteſtatione? Crediderim, cum maiori veneratione, quàm cùm primum in Dagonis templum intulerunt: vt pote maius Numen in tot plagis iam experti. Quare cùm eam primum captam magna cum reuerentia ſuum in templum importarint: & initio huius capitis num. 1. §. 8. & num. 2. §. 12. probabiliùs oſtendimus: nunc profectò maiori cum honore circunduxerunt. Quod patet de his, qui credebant plagas ab Arca prouenisse; ne illius Deum ad maiores plagas prouocarent: ſed eius gratiam & beneuolentiam ambirent. De his verò, qui plagas eſſe putabant naturales, non ita conſtat. Nihilominus cùm & hi de ſuo errore certi non eſſent; in partem, quæ erat cautior, tutiùs inclinabant; reuerentes Arcam, ne fortè, quid ab ea detrimenti paterentur. Præpoſtera ſanè impiorum hominum mens, qui Arcam Dei, non propter Deum, ſeu in gratiam ipſius Dei, vt par erat, venerabantur: ſed vt ſuo damno conſulerent; & pœnas, quas ab Arca prouenire ſuſpicabantur, præcauerunt. Digni profectò, qui non euaderent plagas, quas ſolo timore ducti, nullo amore ſuccenſi fugiebant: vt ex ſequentibus patet. Neque enim illa Arcæ circunductio diuinam in eos iram temperauit, ſed excitauit. Num verò plauſtris an humeris Arcam circunferrent, diuinare non poſſumus. Et quidem vtrouis modo, prout cuique vrbi commoditas, aut pietas fuit, circunferre potuerunt.

Philiſthiim plagis edocti Arcam Dei impenſiùs venerantur

Num. IX. Illis autem circunducentibus eam, fiebat manus Domini per ſingulas ciuitates interfectionis magnæ nimis & percutiebat viros vniuſcuiuſque vrbis, à paruo vſque ad maiorem. Et computreſcebant prominentes extales eorum. Inieruntque Gethæi conſilium, & fecerunt ſibi ſedes pelliceas.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Illis autem circunducentibus eam. Proponitur plaga, quam Gethæi plagam fugientes incurrerunt. Et, vt res tota clarior illuſtretur, nonnulla dubia breuiter expedienda ſunt: ex quorum notitia ipſius textus verba facilè innoteſcent. Primum: Quo tempore hæc plaga acciderit? Vtrùmne, dum Arca circunducitur; an poſtquàm circunducta eſt? Hanc poſteriorem partem ſibi aliquis ſuadebit, quia Chaldæus Paraphraſtes habet: *Et fuit, poſtquàm circuntulerunt eam.* Item Septuaginta in Bibliis Sixtianis: *Et factum eſt, poſtquàm ipſa tranſiit.* Similiter & Vatablus: *Et factum eſt, cum eam tranſtuliſſent.* Pagninus item, & Caietanus: *Et fuit, poſtquàm circunduxerunt eam.* Qui proinde omnes interpretati videntur, hanc plagam poſt circunductam Arcam contigiſſe. Nec obſtant, inquient, illa verba Vulgatæ: *Illis autem circunducentibus eam*: quia ſignificare poſſunt:

Dubium de tempore quo plaga accidit & aliquorũ opinio exponitur.

*Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

A *Poſt illam circunductam*: vt colligi poteſt ex illis verbis: *Cœnantibus autem illis, accepit Ieſus panem*: Matth. 26. num. 26. Hoc eſt, poſtquàm cœnarunt: vt aperte deducitur ex illis aliis verbis: *Similiter & calicem, poſtquam cœnauit.* Luc. 22. num. 20. Nam, cùm Chriſtus Dominus eodem tempore panem, & vinum conſecrarit, nullo cibo legali, aut vſuali inter vtriuſque conſecrationem interpoſito, vt Suar. tom. 3. in 3. part. diſp. 41. ſect. 4. & Barradas tom. 4. concord. lib. 3. cap. 2. probabilius arbitrantur, ſi vinum poſt cœnam, etiam & panem poſt cœnam conſecrauit. Ergo, ſicut, *cœnantibus illis*, idem eſt, atque, poſtquàm cœnarunt: ita *circunducentibus illis*, idem eſt, atque, poſtquàm circunduxerunt. Suar. Barrad.

B 2. Nihilominus illam priorem partem tenebit aliquis, & vrgebit ex Vulgata: *Illis autem circunducentibus eam.* Quæ planè verba ſignificant, actionem in fieri, vt vocant, non in facto eſſe. Nec obſtant obiecta verba, *cœnantibus autem illis*: tum, quia nonnulli, quos referunt citati Auctores, probabiliter putant panem à Chriſto Domino inter cœnandum; vinum autem poſt cœnam conſecratum; atque adeò vtrunque Euangeliſtam propriè loquutum: tum, quia illud; *cœnantibus illis*, idem eſſe poteſt, atque, *diſcumbentibus illis*; tempus autem diſcubitus paulò longius eſſe ſolet, quàm tempus eſus; quia finito iam eſu, adhuc paulìſper diſcumbitur: vnde Matthæus loquutus fuit de diſcubitu adhuc durante; Lucas C verò de eſu iam finito: quæ duo tempora coincidetunt. Atque adeò ſemper participium illud ſignificat actionem continuatam, non autem abſolutam. Sic igitur participium, *circunducentibus*, ſignificat circunductionem in fieri, non autem in facto eſſe. Et in hunc ſenſum transferunt Septuaginta in Bibliis Regiis & Complutenſibus: *Et factum, eſt*, inquiunt, *cum pertranſibat Arca* Ad quos D. Greg. accedit, legens; *Cum Arca circunduceretur.* qui proinde omnes ſentiunt incepiſſe plagam, non poſt Arcam circunductam, ſed dum adhuc circunferebatur.

Aliorũ placitum proponitur.

D. Greg.

3. Vtranque partem mihi videtur Abulenſis amplecti, ſeu ad concordiam reducere voluiſſe; dicens non incepiſſe quidem plagam, dum Arca erat in via, ad ſingulas vrbes: ſed poſtquàm ad D ſingulas accedebat, antequàm omnes circumiret: ſeu incepiſſe, antequàm totalis circunductio ad omnes vrbes abſolueretur; ſed poſtquam partiales ad ſingulas abſoluebantur. Cui reſponſioni ſubſcribo. Vtrùm verò recedente Arca ex vna vrbe, permanſerit ibi plaga; an potiùs, cùm Arca pariter receſſerit? quæſtio eſſe poteſt. Ad quam Abulenſ. reſpondet, non permanſiſſe quidem diu, ſed neque ſtatim receſſiſſe. Probat illud prius: tum, quia non crederetur plaga prouenisſe ab Arca, ſi, Arca præſente & abſente, æquè perſeueraret, quia non multùm laborarent. Gethæi ab Arca iam percuſſi, de Arca à ſe repellendà; ſi ſciret poſt Arcam ab Azotiis repulſam, adhuc plagam apud Azotios perſeueraſſe; atque adeò E apud ſe etiam perſeueraturam: & tamen ipſi Arcam à ſe repellere diligenter curauerunt; vt à ſe quoque plagam propulſarent; quod ex ſequenti numero patebit: Probat hoc poſterius: quia, ſi plaga ſubitò receſſiſſet, nulla ſupereſſet dubitatio, quin diuinitùs orta fuerit ab Arca; neque enim ſubita ex morbo valetudo naturaliter contingit: & tamen Philiſthini adhuc ea de re aliquantulum dubitarunt, cùm rem totam per augurium à vaccis deſumptum explorare voluerunt, vt ex ſequenti cap. conſtabit.

Abul. *Vtraque ſententia reuocatur ad concordiam.*

Abul. *probatur primum.*

Probatur ſecundum.

 Sed

Sed hoc loco expende longè maximum diſcri-
4 men inter Arcam veteris Legis, & Arcam nouæ Legis, quæ eſt Chriſtus Dominus. Nam illa pertranſibat malefaciendo, & percutiendo omnes, vt ex hoc loco patet: hæc autem, inquit Lucas, *Pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes.* Actor. 10. num. 38. Æquum enim erat, vt lex illa timoris continuas plagas inferret: hæc autem lex amoris continua beneficia præſtaret. Nec te interim terreat verbum pertranſeundi, quaſi illud ſignificet beneficia tandem pertranſitura, & finienda; non enim ſignificat breuem tranſitum, ſed perennem fluxum beneficiorum: quemadmodum & in patria, vbi felicitas non prętetit, ſed ſtat, *Tranſiens miniſtrabit illis.* Luc. 12. num. 37. vt flumen illud cæleſtium bonorum non effluens, ſed affluens ſignificetur. Cæterum D. Greg. per Arcam ſuo ad ſingulas vrbes acceſſu multos interficientem, intelligit euangelicos Prædicatores, qui ad quaſcunque vrbes infidelium, ſeu impiorum hominum accedunt: gladio verbi multos interimunt; hoc eſt, multis auferunt carnalem vitam, donaturi ſpiritualem: *Cum, inquit, Arca circunduceretur, interfectio magna nimis per ſingulas ciuitates fieri perhibetur; quia vbicumque Prædicatores verbum ducebant fidei, gratia multiplicabatur conuerſionis*; hoc eſt, iugulabantur peccata, virtutes renaſcebantur.

Diſcrimen inter Arcam veteris & nouæ Legis.

Chriſtus Dominus perenni fluxu beneficia elargitur

D. Greg.

Prædicatores in Arca expreſſi.

5. *Fiebat manus Domini*, &c. Secundum dubium. A quo inferebatur hæc plaga? Reſpondeo: A manu Domini, hoc eſt, à potentia Domini. Sed quid eſt, *Fiebat manus Domini*; cùm hæc fieri nequeat: ſed potius ſit rerum omnium effectrix? Audi D. Auguſtin. q. 51. in Num. ad illa verba de Balaamo, cùm prophetare aggrederetur: *Irruente in ſe Spiritu Dei.* Num. 24. n. 3. ſeu, vt habent Septuaginta. *Et factus eſt ſuper eum Spiritus Domini.* Vbi hanc quæſtionem excitat, & ſoluit. *Non*, inquit, *factus eſt Spiritus Dei, tanquam factura ſit: ſed factus eſt ſuper illum, id eſt factum eſt, vt ſuper illum eſſet. Quomodo, Qui poſt me venit, ante me factus eſt.* Ioan. 1. n. 30. *id eſt: Factus eſt, vt ante me eſſet, vt præponeretur mihi. Sicut, Dominus factus eſt adiutor meus.* Pſ. 29. n. 11. *Non enim Dominus factura eſt: ſed factum eſt, vt me adiuuaret. Et, Factus eſt Dominus refugium pauperum.* Pſ. 9. n. 10. *id eſt, Factum eſt, vt ad eum refugerent pauperes. Et facta eſt ſuper me manus Domini.* Ezech. 1 num. 3. *id eſt, Factum eſt, vt ſuper me eſſet. Et multa alia in Scripturis repeniuntur.* Sic Auguſtinus. Qui hunc locum ſimiliter exponeret: *Fiebat manus Domini*: hoc eſt, Factum eſt, vt manus Domini puniret.

D. Auguſt.
Dubium de manu Dei puniente ſoluitur.

6. Sed reſponderi adhuc poteſt dupliciter, & fortaſſe faciliùs: Primò, ſi manus Domini ſumatur, non pro ipſa potentia diuina, ſed pro effectu illius, ſeu pro flagello & ſupplicio inflicto; quo pacto ſumitur illis verbis Dei ad Iudam & Ieruſalem: *Conuertam manum meam ad te, & excoquam ad purum ſcoriam tuam.* Iſai. 1. n. 25. Et illis Diui Pauli ad Elymam Magum: *Ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus.* Act. 13. n. 11. & paſſim aliis, quæ Num. 6. iam citaui. Sic enim nullum eſt incommodum; ſi manus Domini fieri dicatur, Vt etiam ſæpè aliàs fieri dicitur manus Domini, ſumpta pro ſpiritu prophetico. 3. Reg. 18. numer. 46. *Manus Domini facta eſt ſuper Heliam.* Et 4. Reg. 13. num. 15. *Cùmque caneret Pſaltes, facta eſt ſuper eum manus Domini.* Et paſſim alibi. Secundò ſi verbum illud, *Fiebat*, ſumatur pro verbo ſubſtantiuo, *Erat*, vt eſt in Hebræo: *Et fuit percuſſio Domini in vrbe.* Quo pacto etiam Geneſ. 1. num. 3. 6. & 14. vbi dicitur: *Fiat lux, fiat firmamentum, fiant luminaria.* In Hebræo ſemper eſt verbum ſubſtantiuum: *Sit lux, ſit firmamentum, ſint luminaria.* Hoc igitur modo dicitur manus Domini, ſeu potentia Domini fieri, hoc eſt, eſſe, ſeu manifeſtari, & cognoſci.

Fieri manus Domini hoc loco eſt manifeſtari.

Sed obiter nota, fieri manum Domini per Arcam tranſeuntem: Primò, vt ſignificetur fides & virtus in tranſitu ſolùm recepta, & non altis radicibus defixa, parum prodeſſe, ne dicam, plurimùm obeſſe. Vnde ad hunc locum Beda: *Qui fidem*, inquit, *tranſitorie, nec fixa intentione percipiunt, non ſolum nihil commodi credendo merentur, ſed & pœnam de pretio ſalutis miſeri mercantur æternam.* Secundò, vt ſignificetur iuſtitia diuina in puniendo, non tam immorari, quàm pertranſire. Vnde Iſaias cap. 30. n. 32. *Et erit*, inquit, *tranſitus virgæ fundatus.* Quo in loco non loquitur Propheta pugnantia, ſed myſteria: dum attribuit iuſtitiæ diuinæ *tranſitum fundatum.* Tranſitum quidem, vt ſi homines reſipiſcant, illicò ipſa pertranſeat: fundatum verò, vt ſi homines indureſcant, ipſa perpetuò immoretur. 7.

Fides tranſitoria magis obeſt, quàm prodeſt.
Beda.
Deus in puniendo tranſit, non immoratur.

Per ſingulas ciuitates, &c. Tertium dubium: Vbi facta fuerit hæc punitio? Et quidem Latina editio apertè aſſerit, per ſingulas factam ciuitates. Sed, cùm Hebræa editio, Regia, Complutenſis, Sixtiana, Lucifer, Vatablus, Clarius, Pagninus & Caietanus transferant numero ſingulari, *In vrbe*, ſeu, *In ciuitate*: planè dicendum eſt in Vulgata ſermonem eſſe per anticipationem de plaga facta, dum Arca totam Palæſtinam peragraret: in aliis verò exemplaribus, ſermonem eſſe de plaga facta in ea vrbe, ad quā primùm Arca ex Azoto tranſlata eſt. 8.

Fuerit ne plaga in vna, an in pluribus ciuitatibus?
Lucif.
Vatabl.
Clar.
Pagn.
Caiet.

Quæ autem fuerit hæc ciuitas, in Vulgata non exprimitur. Colligi nihilominus poteſt ex Septuaginta, in editione Regia, Complutenſi & Sixtiana, fuiſſe vrbem Geth. Nam Gethæi conſilium Azotiis tribuentes, vt ſuperiori Num. dictum eſt reſponderunt: *Circunducatur Arca Dei.* Vel iuxta Biblia Sixtiana: *Tranſeat Arca Dei ad nos.* Et ſtatim ſubditur: *Et circunduxerunt Arcam Dei*; ſeu, vt eſt in omnibus citatis Bibliis: *Et tranſijt Arca Dei in Geth*: Vnde paulò inferiùs dicuntur Gethæi, conſilium de repellenda à ſe Arca, à qua percutiebantur, iniiſſe, ergo omnium primi poſt Azotios illam exceperant. Atque ita teſtantur, D. Hier. de locis Hebraïcis verbo, *Getha*, Theod. Procop. Vatablus, Brixian. Sulpitius, Antoninus, Abul. & Caietanus. 9.

Vrbs Geth primò punita.
S. Hier.
Theod.
Procop.
Vatabl.
Brixian.
Sulpit.
Anton.
Abul.
Caiet.

Quare Ioſephus 6. Antiq. 1. dicens, ab Azoto tranſlatam fuiſſe Arcam ad Aſcalonem, de mediata tranſlatione exponi debet, non autem de immediata. Eodem modo exponendi Sabellicus Ennead. 1. lib. 7. & Ioan. Pined. lib. 5. ſuæ Monarchiæ, c. 15. §. 3. Quorum hic ſequutus editionem Latinam, docet, Arcam fuiſſe tranſlatam ab Azoto in Accaronem. Nam Vulgata has duas tantùm ciuitates exprimit: ille verò ſequutus Ioſephum, aſſerit, ab Azoto ad Aſcalonem commigraſſe. Sed vterque de mediato tranſitu loquuntur. Et eodem modo interpretandus eſt Origen. homil. 16. in cap. 23 Num. dicens, Arcam ab Azoto tranſlatam in Accaronem, ſcilicet, mediatè: immediatus enim tranſitus fuit in Geth. 10.

Aliqui aliter ſentientes, interpretandi
Sabel.
Pined.
Orig.

Non immeritò autem fuiſſe dicitur ciuitas Geth primum Arcæ hoſpitium poſt Azotum. Nam Gethæi, vt ſuum omnibus conſilium probarent ac ſuaderent, ſe ad Arcam recipiendā faciles, ac pronos oſtenderunt; ac ſi nullam ex illius aduētu plagam formidarent, Quemadmodum olim Achitophel, vt oſtenderet ſuum de perſequendo Dauide 11.

Homines vt ſua probent conſilia, periculis obiiciuntur.

Dauide conſilium optimum fuiſſe, ſeſe obtulit Abſaloni ad illud exequendum. 2. Reg. 17. à n. 1. oſtendens, nihil inde periculi metuendum. Itaque Gethæi, vt Arca ad ſe primùm transferretur, poſtularunt. Sed planè, Deo ita permittente, decepti ſunt; vt qui prius malignauerunt conſilium, priùs conſilij malitiam ſuo modo experirentur. Quod paulò inferiùs illuſtrabo.

12. *Et percutiebat viros*, &c. Quartum dubium: In quoſnam hæc plaga deſæuierit? Reſpondeo, in omnes vtriuſque ſexus & cuiuſque ætatis, & qualiſcunque conditionis Philiſthinos. In primis, in omnes vtriuſque ſexus. Quia licèt Philo in Antiquitatibus Biblicis ſequutus neſcio quas Hebræorum traditiones, commemoret, ſolas fœminas prægnantes fuiſſe hoc ſupplicij genere ſauciatas, vt ſuprà num. 6. iam aduerti: & licèt Carthuſianus Literæ adhæreſcens, in qua viri tantùm percuſſi memorantur, ſentire videatur ſolos mares, tanquam magis culpabiles percuſſos; hi enim tantùm contra Iſraëlitas bellauerant, & Arcam Dei ceperant, & in templum Dagonis intulerant: tamen Abul. rectè probat, in viros pariter ac mulieres detonuiſſe. In viros quidem, quia hi in Litera exprimuntur: in fœminas verò, quia, ſi ſua paruulos innocentia ab his cladibus non exemit, vt ſtatim dicam; quo pacto ſua fæminas innocentia, quæ minor, erat, cùm & hæ in ſuorum virorum ſcelera, ſi non factis, ſaltem votis conſpiraſſent, ab his plagis vendicarent; Nec obſtat Litera ſolos viros commemorans. Nam in Scriptura virorum nomine, & fœminæ ſignificantur. Vnde illud: *Beatus*, inquiens, *vir, qui non abiit in conſilium impiorum*. Pſal. 1. num. 1. fœminas quoque intelligit. Abraham, poſtquàm vxori ſuæ Saræ parentauit; *ſurrexit ab officio funeris*. Gen. 23. n. 3. ſeu, vt habet Chaldæus: *A conſpectu mortui ſui.* Quin etiam in Vulgata ſtatim additur, Num. 4. & Num. 6. *Sepeliam mortuum meum.* Et: *Sepeli mortuum tuum*; cùm de fœmina tantùm mortua ſermo eſſet. Hinc eſt illud: *Homo de domo Iſrael, & de aduenis, qui peregrinatur apud vos, qui obtulerit holocauſtum*, &c. Leu. 17. n. 8. vbi etiam fœminam intelligi oportet. Plura exempla inuenies apud D. Aug. q. 72. in Exod. & q. 49. in Leuit. & conc. 5. in Pſal. 116. & in vtroque libro loquutionum in Geneſ. & in Exod. vbi hanc regulam ſtatuit, ſub honoratiori ſexu vtrumque ſignificari. Quare licèt ſoli viri in Litera percuſſi exprimantur, tamen fœminis quoque minimè parcebatur.

In viros pariter ac fœminas detonuit plaga.

Carth.

Abul.

Virorum nomine fœminæ etiam ſignificantur.

13. Deinde ſæuiebat hæc plaga in omnes cuiuſque ætatis: quod Litera exprimit, dicens: *A paruo vſque ad maiorem.* Hac enim loquutione omnis ætas ſignificatur, Gen. 19. n. 4. *Viri ciuitatis vallauerunt domum à puero vſque ad ſenem.* 1. Reg. 30. n. 19. *Nec fuit quiſquam de filiis Iſrael, à paruo vſque ad magnum.* Et paſſim alibi. Vnde colligitur magnitudo huius plagæ, quæ neque ab infirmitate muliebri, neque ab innocentia puerili abſtinebat. Talis illa, quam Deus olim minabatur: *Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor, iuuenem ſimul ac virginem, lactentem cum homine ſene.* Deut. 32. n. 15. Talis & illa, quem fieri in Amalech Saüli imperauit: *Interfice à viro vſque ad mulierem, & paruulum atque lactentem.* 1. Reg. 15. num. 13. & paſſim aliæ, de quibus ad locum Regum proximè citatum latiùs diſſeremus.

Dei plaga per omnes ætates peruagata eſt.

14. Tandem irruebat hæc plaga in omnes qualiſcunque conditionis; nam illud, *A paruo vſque ad maiorem*, non ſolùm magnitudinem ætatis, ſed etiam dignitatis importat. Vnde Vatablus tranſtulit: *Non obſcuros modò, & humiles; ſed & magnos.* Et

Etiã in omnes hominũ ordines deſæuiit.

A poteſt confirmari ex c. 1. Eſther, n. 20. Vbi Principes Regni ad Regem Aſſuerum: *Cunctæ*, inquiunt, *vxores tam maiorum, quàm minorum deferant maritis ſuis honorem.* Hoc eſt, vxores tam nobilium, quàm humilium virorum. Et ſatis id ratio perſuadet: quia illi potiùs & priùs flagellari debuerunt, qui maiores Arcæ iniurias irrogarunt. Hi autem Principes fuerunt, cùm omnium malorum auctores extiterint, & ſuaſores. En magnitudo huius plagæ, quæ viros & fœminas, pueros & ſenes, Principes & plebeios pariter impetebat.

Nam Deus, vt obiter hoc dicam, neque in miſerendo, neque in puniendo reſpicit perſonas hominum: ſed ſola meritorum pondera & momenta expendit. In miſerendo quidem; vt rectè colB ligitur ex Dauide dicente: *Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ.* Pſal. 4. n. 2. Quaſi diceret: Meam iuſtitiam, non meam dignitatem reſpexit. In quem locum rectè D. Chryſoſtomus: *Non hæc*, inquit, *dicit Propheta ſe volens extollere; ſed doctrinam quandam, & admonitionem valdè vtilem afferens. Ne dicat quiſpiam: Ille fuit exauditus, quoniam erat Dauid: ego verò non exaudiar, quoniam ſum puſillus & abiectus: oſtendit, quòd Deus ſemper res, & facta exactè contemplatur: quæ, ſi habueris, exaudieris: ſi non habueris, ne, ſi Dauid quidem fueris, poteris Deo perſuadere.* Vbi plura de hac re.

15.

Deus in miſerendo hominum dignitatem non addit.

D. Chryſ.

16. In puniendo verò, ſatis conſtat ex illo oraculo diuino admodum celebri. *Viuo ego, dicit Dominus: quia, ſi fuerit Iechonias, filius Ioachim Regis* C *Iuda, annulus in manu dextera mea; inde euellam eum: & dabo te in manu quærentium animam tuam, & in manu, quorum tu formidas faciem, & in manu Nabuchodonoſor Regis Babylonis.* Ierem. 22. n. 24. & 25. Vbi vides, Deum excutere de manu ſua, & in manus hoſtium ac etiam dæmonum mancipare illos, qui à bona vita in malam prolabuntur, quantacunque dignitate emineant & excellant. Vnde Hugo Cardinalis in citatum Ieremiæ locum, *Prælatus*, inquit, *licet in multis ſit vtilis Eccleſiæ: abiicietur tamen à Deo propter malam vitam; quia quem perdit vita, non poteſt ſaluare doctrina.* Quibus ego addo: Quia non poteſt ſaluare dignitas, quem perdit iniquitas. Sic igitur apud Gethæos, non ſolùm humiles, ſed etiam nobiles eo-D dem ſupplicij genere inuoluuntur.

In puniendo perſonas non reſpicere oſtenditur.

Hugo.

Non ſaluat dignitas, quẽ perdit iniquitas.

17. *Et computreſcebant*, &c. Quintum dubium: Vtrùm hæc pœna Gethæorum, eadem fuerit atque Azotiorum? Theodor. quidem, & Sulpitius eandem fuiſſe dicunt: ſed, vt clariùs reſpondeatur, recolendum eſt, pœnam Azotiorum fuiſſe triplicem: deiectionem Dagonis, immiſſionem morborum, incurſionem murium: vt iam ex dictis patet. Igitur, quod ad primam attinet, apud Gethæos, & cæteras Philiſthinorum ciuitates, non exprimit Litera, factam fuiſſe vllam idolorum deiectionem ad Arcæ ingreſſum. Immò Abul. q. 18. illam expreſsè negat.

Theod. Sulpit.

Triplex Philiſthinorum plaga.

Abul.

18. Ego tamen libentior affirmo. Neque mihi videor, aut à Litera, aut à ratione longiùs aberrare. Non à Litera: quia c. ſeq. num. 3. dicunt E Sacerdotes & Diuini omnibus Philiſthæis: *Dabitis Deo Iſrael gloriam, ſi forte releuet manum ſuam à vobis, & à diis veſtris, & à terra veſtra.* Ergo ſatis innuunt, omnium deos fuiſſe percuſſos, quorum plagas deprecabantur. Quamuis Caietanus ibi videatur ſumere, Deos, in plurali per ſynedochen, pro, Deo, in ſingulari. Sed quorſum figurata oratio, quando propria & plana rectè cohæret? Meliùs igitur Dionyſius ibi nobiſcum ſentit: *Ex hoc*, inquit, *videtur, quod Deus non ſolùm vltionem exercuit in Dagon, ſed etiam in*

Omniũ idola ad Arcæ ingreſſũ deiiciuntur.

Caiet.

Dionyſ.

aliis Philiſthinorum diis, ſeu idolis; ſicut & olim in A *diis Ægyptiorum.* Idem etiam ſignificare videtur Origen. Orig. hom. 16. in Numer. dicens, dæmones timuiſſe Arcæ virtutem: *Quia non ſolùm*, inquit, *aſſligebantur, & puniebantur allophyli: verùm etiam cultus ipſe dæmonum deſtruebatur; vt pote ſimulacris eorum, templiſque ad ingreſſum Arcæ corruentibus.* Vbi cùm pluraliter de ſimulacris loquatur; apertè ſignificat, non ſolùm Dagonem, ſed alia quoque idola corruiſſe. Eadem videtur eſſe ſententia *D.* D. Auguſt. Auguſtini in Pſal. 77. ibi: *Percuſſit inimicos ſuos in poſteriora*: vbi loquutus de Philiſthinis: *Arcam*, inquit, *captiuatam iuxta ſua idola poſuerunt: & illa quidem vetera, etiam, illis nolentibus, cadunt.* Sic D. Chryſ. & D. Chryſoſt. in Pſal. 131. ibi: *Audiuimus eam in Ephrata.* vbi de hac plaga, *Arca*, inquit, *capta* B *ſimulacra deiecit.* Sic denique & alij Patres citati, & citandi, quatenus de ruina idolorum pluraliter loquuntur.

19. *Philiſthini creſcēte idololatria in idolis puniuntur.* Non eſt etiam à ratione aliena hæc interpretatio: quia creſcente idololatriæ ſtudio apud Gethæos & cæteros Philiſthinos, non reſipiſcentes, ex deiectione Dagonis, ſed adhuc in diis ſuis ſpē ſuam reponentes; æquum erat, vt creſceret idolorum afflictio, vt non iam vnum, ſed omnia diſturbarentur. Et ſicut olim per Moyſem omnia ſimulacra Ægyptij corruerunt; vt ſuperiori cap. Num. 8. dictum eſt: & poſteà per Chriſtum Dominum, iuxta illud: *Ecce Dominus aſcendet ſuper* C *nubem leuem, & ingredietur Ægyptum & commouebuntur ſimulacra Ægypti à facie eius.* Iſai. 19. num. 1. Ita modò congruum erat, vt per Arcam in tota Palæſtina ſimulacra euerterentur: cùm non minus in Palæſtina, quàm Ægypto idololatriam corruere oporteret: immò magis, cùm Palæſtina intra terminos terræ Promiſſionis, vbi vera religio futura erat, clauderetur. vt ſuper. cap. num. 1. iam retulimus.

20. *Abul. Abulenſis opinio reiicitur.* Neque conceſſerim Abulenſi, quod affirmat: nimirum Gethæos non induxiſſe Arcam in ſuum templum, recordatos illam Dagonis deiectionem, & veritos ſimilem ſuorum idolorum ruinam; Arcam verò extra templum ſitam, non fuiſſe D templi ſimulacris aduerſatam, Non, inquam, id conceſſerim. Nam Gethæi credentes Arcam non fuiſſe illatum plagarum effectricem; libenter eam in ſuum templum inducerent, vt ſuam omnibus opinionem faciliùs perſuaderent; ſi oſtenderent, poſt illam introductam, adhuc ſua ſimulacra in ſuo loco ſtare ac permanere. Et confirmari poteſt D. Baſil. ex D. Baſilio in procemio Ethnicorum, & in Orat. D. Auguſt. de peccato, D. Aug. in Pſal. 77. Theod. hic q. 13. & Theod. aliis, qui pluraliter loquentes, dicunt, Arcam poſitam fuiſſe in fanis idolorum, ſeu iuxta idola conſtitutam, ſeu idolis conſecratam. Ergo ſentiunt, non in vnum tantùm Dagonis templum, ſed in reliqua Palæſtinæ introductam fuiſſe. Quòd ſi aliqua religione tacti Arcam extra templum collocarunt; potuit illa inde, ac debuit, E omnia templi ſimulacra demoliri: vt cæci homines ex deiectione Dagonis, Arcæ poteſtatem non crediderant; maiores eius vires tunc experti, ſuam tandem perfidiam abiurarent. Itaque multò probabilius mihi eſt, ingreſſum Arcæ in Geth, ac reliquas Philiſthinorum vrbes, omnia Deorum ſimulacra corruiſſe.

21. *Eodem quo Azotij morbo Gethæi laborant.* Quod attinet ad ſecundam pœnam, ſcilicet immiſſionem morborum, quos Azotij paſſi ſunt: eodem modo apud Gethæos memoratur. Nam & hos dicit editio Regia & Complutenſis percuſſos *In naribus*: Sixtiana, *In ſedibus*: Chaldæus, *In conſtrictionibus*: Vulgata, *In extalibus*, hoc eſt, in A internis viſceribus, quæ mali vi computreſcebant; & prominebant foras: ſeu, vt ex aliis vertit Theodoretus, *Vndique reſoluebantur.* In Hebræo eſt verbum שתר *Schatar*, quod hoc tantùm loco reperitur; eiuſdem ſignificationis cum verbo סתר *Sathar*, quod eſt, celare, abſcondere, occultare. Et nomen צפלים *Ghepholim*, quod ſignificat vel morbum internum, vel internam corporis partem morbo affectam. Et eſt ſenſus. Abſcondebantur morbi, vel internæ corporis partes morbo affectæ: & propterea morbus, ſeu, dolor ægrior erat, cui non poterat remedium adhiberi.

Vnde mihi videtur Scriptura aliquod huius 22. plagæ augmētum ſignificare voluiſſe. Nam Azotiis extremæ corporis partes: Gethæis verò præcipuè internæ lædebantur. Quod explicat Pagninus transferens ex Hebræo: *Et incognitæ erant eis mariſcæ*: ſeu, vt clariùs Caietanus: *Et fuerunt abſcondita mariſcæ*: Hoc eſt, vt ipſe interpretatur: *Ad interiora corporis retracta eſt plaga mariſcarum.* Sic & Vatabl. vertit. *Factum eſt, vt manus Domini admodum vehementi impetu percuteret homines vrbis illius, vt laterent eis morbi.* Quaſi vehementia huius percuſſionis in eo conſiſteret, quòd fieret per morbos latentes: ſeu *ſecretos*, vt transfert Clarius. Quod ſic explicat; *Quoniam morbus ille abſconditus fuit, & non erat in propatulo, grauius aſſligebat Palæſtinos, cùm nullam medelam adhibere poſſent.* Morbus enim eò periculoſior eſt, quò occultior. Nam, vt bene Mantuanus de ſimilibus morbis loquutus 3. Georg. *Gethæis peropertus morbus graſſabatur.*

——— *alitur vitium, creſcitq; tegendo.*

Et quia hic morbus erat immedicabilis, eò quòd introrſum ad præcordia irrepſerat; idcircò dicitur in Litera, facta fuiſſe *interfectio magna nimis.* Interfectorum verò numerum paulò inferiùs num. 12. inculcabo. Si quæras: Cur præcipuè exta Philiſthinis contabeſcerent? Reſpondeo: quia erant Diuini & Aruſpices, qui olim ad captanda omnia pecudum exta rimabantur; iuxta illud Mantuani 4. Æneid. *Extarum Aruſpices extis aſſiguntur.*

——— *Pecudúmq; recluſis*

Pectoribus inhians ſperantia conſulit exta.

Quam ſuperſtitionem in Luſitania quõdam præcipuè viguiſſe, Strabo lib. 3. Geographiæ, & Alexand. ab Alex. lib. 6. genial. dierum, cap. 26. neſcio quo fundamento teſtantur. Vt igitur Deus oſtenderet, vanas eſſe illas extorum inſpectiones, ipſa ſuſpicientium exta magnis cruciatibus conuulſit. In eos enim conuenire poteſt illud: *Torſiones, & dolores tenebunt, quaſi parturiens dolebunt.* Iſai. 13. num. 8. Sic enim facilè poteſt intelligere, inania eſſe extiſpicia, & auguria illa: *Qui non augurio potuit depellere peſtem* Et prætereà, qua parte corporis peccarunt, eadem non immeritò plectuntur. *Luſitani eadem ſuperſtitione correpti.*

Tandem, quod attinet ad tertiam pœnam, nempe, murium incurſionem: licèt hoc loco facta 23 fuiſſe apud Gethæos non exprimatur; tamen duplici argumento conuinci poteſt, apud eos, quoque contigiſſe. Primò, quia cap. ſeq. num. 5. Sacerdotes & Diuini, quinque mures aureos iuxta numerum prouinciarum Philiſthinorum faciendos curauerunt, ad propitiandum Deum Iſraël, & rationem reddunt. *Quia plaga*, inquiunt, *vna fuit omnibus vobis, & Satrapis veſtris.* Ergo non ſolùm Azotios, ſed etiam Gethæos & reliquos Palæſtinos hi mures infeſtarunt. Et confirmatur: quia ex iiſdem verbis, tam Septuaginta in Bibliis Sixtianis, quàm Latinus Interpres collegerunt, hanc plagam Azotiis illatam fuiſſe, & propterea illam num. 7. inſeruerunt, vt ibidem aduertimus, *Eodem & Gethæi murium incurſu laborarunt.*

quamuis

quamuis illum in Hebræo non inuenerint. Quid ergo mirum, ſi ex eodem fundamento apud Gethæos & reliquos Philiſthinos ſui ſe colligatur? Secundò, quia id palam ſignificant verba ſequentia, quæ ſunt de conſilio ad has plagas repellendas, & de remedio ad euitandas: vt iam explicabo.

24. *Inierúntque Gethæi*, &c. Duo hîc exprimuntur; & conſilium à Gethæis initum, & ſedes pelliceæ factæ. Vtraque pars abeſt à Bibliis Complutenſibus & Regiis; ſiue Latinus, ſiue Græcus, ſiue Hebraïcus textus conſulatur. Vnde D.Greg. Vatabl. Pagnin. Caietan. & alij, vtramque pariter excludunt. Sixtiana verò nihil dicunt de conſilio; addunt tamen: *Et fecerunt ſibi Gethæi ſedes.* Vulgata nihilominùs editio, & conſilium initum, & ſedes pelliceas factas exprimit. Conſilium igitur inierunt Gethæi ad remedium aliquod ſuis malis inueniendum. Et inuenerunt duplex. Vnum, vt Arcam à ſe in Accaronem relegarent: quod colligitur ex effectu ad ſequentem numerum exponendo. Alterum, vt ſibi ſedes pelliceas fabrefacerent: quarum formam & finem oportet hoc loco explicare. Theod. vertit: *Fecerunt ſibi ſedes aureas.* Et ante illum Philo in Antiq. legit: *Sedilia aurea.* Et quidem, ſi hæc fuit illarum forma; crediderim, finem fuiſſe, vt illis Deo conſecratis, diuinam iram mitigarent: quemadmodum & ad eundem finem, mures aureos obtulerunt. De qua re ſequenti cap. dicemus.

D.Greg. Vatabl. Pagnin. Caiet.

Duplex plagæ remedium à Gethæis inuentum.

Theod. Philo.

25. Abulenſis exiſtimat, non fuiſſe ſedes, ſed feminalia, ſeu femoralia ex pellibus confecta ad conſtringendos extales prominentes, ne penitùs defluerent: & ad repellendos mures, qui in viſcera defluentia corroſuri irrepebant. Sed videtur mihi longè à ſuo ſignificatu ſedium nomen extraxiſſe. Alioqui, dicet aliquis, etiam ſignificare poterit illas pelles, quibus olim accinctæ Bacchæ, ſeu Mænades furebant, iuxta illud 7. Æneid.

Abulenſis opinio de ſedibus pelliceis.

Pampineáſque gerunt accinctæ pellibus haſtas.

Quaſi Philiſthini hoc ſuo morbo, tanquàm œſtro quodam correpti ac limphati baccharentur. Vel certè eas veſtes pelliceas quibus Gentilium Sacerdotes induti ſacrificabant, iuxta illud Æneid. 8. de Sacerdotibus ad ſacrificandum euntibus:

Pellibus in morem cincti, flammáſque ferebant.

Quaſi Philiſthini habitum pelliceum de more aſſumerent ad offerendum ſacrificium pro hac plaga deprecanda. Vel tandem, tunicas, ſeu zonas pelliceas, quibus pœnitentes homines induuntur, quales primi parentes, Geneſ. 3. n. 21. & Helias, 4. Reg. 1. num. 8. & Ioan. Baptiſta, Matth. 3. num. 4. more pœnitentium geſtarunt. Credibile enim eſt, Gethæos, ſicùt votis ac muneribus, ita corporis macerationibus & afflictionibus Deum ſibi placare voluiſſe.

Zona pellicea pœnitentium habitus.

26. Quare, ne ſedium nomen in alienum ſignificatum abducatur; potiùs dicendum cum Carthuſiano fuiſſe molliſſima ſedilia facta ex pellibus ouinis, & fortè ipſis quoque ouium velleribus molliſſimè ſubſtrata. Sed quis fuit harum ſedium finis? Primò dicet aliquis, vt Philiſthini iuxta veterem Gentilium ſuperſtitionem pellibus incubantes Deos ſuos conſulerent de remedio contra tot plagas obtinendo. Fuit enim hæc Ethnicorum ſuperſtitio, vt oracula petentes, hoſtias offerrent, & earum pellibus ſubſtratis, in Deorum fanis incumberent; ibique reſponſa per quietem expectarent; iuxta illud de Rege Latino Fauni oraculum conſulente, 7. Æneid.

Carthuſ.

Verius Carthuſiani placitum.

Gentiles pellibus incubantes Deos ſuos conſulebant.

Pellibus incubuit ſtratis, ſomnóſque petiuit.

Sed incertum mihi eſt, an hæc aliarum Gentium ſuperſtitio apud Philiſthinos quoque inoleuerit. Secundò, reſpondet Carthuſianus, factas ſedes illas pelliceas à Philiſthinis, vt ſedendo minùs affligerentur. Vbi cernitur præpoſtera eorum ſollicitudo, qui de animorum morbis nihil curabant, & ſolis corporum morbis diligenter prouidebant: cùm tamen hi facilè miteſcerent, ſi illi curarentur. Tertiò addit Lyranus, illas ſedes ex pellibus factas fuiſſe, non ſolùm, vt molliùs ſederent; ſed etiam vt murium importunè irruentium, & inteſtina corrodentium morſus euitarent. Quamuis, vt verum fatear, ad hos morſus excludendos non ſunt pelles admodum imperuiæ, & impenetrabiles, cùm hæ murium dentibus facilè exterantur & corrodantur. Niſi fortè dicamus, fuiſſe has ſedes paulò à terra altiores, & in aëre ſuſpenſas; ne poſſent mures inſilire. Quo pacto homines in Braſilia noctu ad noxia vitanda animalia cubant in retibus à terra ſuſpenſis: vt noſtrates Luſitani ibi diligenter experiuntur; & Maffeius lib. 2. hiſtoriæ Indicæ non procul ab initio teſtatur. Ex quibus tandem conſtat, murium incurſionem factam fuiſſe etiam in Gethæos, & in cæteros Philiſthinos. Quod Luciferi tranſlatio clariùs expreſſit: *Ebulliuit*, inquit, *illis mures in ſedibus.* Hoc eſt, Terra produxit illis mures qui eorum viſcera noxiis morſibus corroderent & laniarent. Et D. Antoninus: *Quocunque*, inquit, *ferebant Arcam, ſequebatur plaga illa, muribus ex terra ortis, corrodentibus eos in poſterioribus.*

Iniuſti de animorum morbis nihil curant.

Lyran.

Lyrani opinio de pellibus exponitur.

Maff.

D.Anton.

En, quo pacto hominum conſilia à Deo eleuentur & eludantur; immò & in eorum capita retorqueantur. Nam Gethæi crediderunt ſuo illo conſilio de circunducenda Arca per vrbes Palæſtinæ Azotios ab illa plaga liberandos: & nihilominùs non ſolùm Azotios ac cæteros Philiſthinos; ſed etiam ſe ipſos in communem plagam coniecerunt. Et quam Arcam paulò antè ad ſe tranſire cupiebant; eandem modò, quàm longiſſimè à ſe ipſis remouere nitebantur. Crediderunt inſuper, ex circunductione Arcæ palàm fore eas plagas, non ab Arca, ſed ab aliquo aſtro proueniſſe: & nihilominùs luce meridiana clariùs innotuit, eas omnes non ab alio, quàm ab hoc vno fonte promanaſſe. Itaque Deus eorum conſilia eluſit; dum, quæ illi ad vnum finem direxerunt, ad alium omninò contrarium deſtinauit. Quod ex aliis Scripturæ locis hîc breuiter illuſtro. 27.

Ludit hominum conſilia Deus.

Impiorum conſilia in eorum perniciem relabuntur.

DE Deo loquutus Eliphaz: *Qui*, inquit, *apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.* Iob 5. num. 13. In quem locum 28. D. Greg. lib. 6. Moral. c. 12. loquutus de his peruerſorum conſiliorum architectis, *Inde*, inquit, *voluntatem Dei peragunt, vnde hanc immutare contendunt. Omnipotentis Dei conſilio, dum reſiſtere nituntur, obſequuntur. Dei conſiliis humana facta, etiam tunc congruè ſeruiunt, cùm reſiſtunt.* Fratres Ioſephi eum vendiderunt, ne adorarent. Gen. 37. n. 28. Sed, Deo ſic ſtatuente, quia vendiderũt, adorarunt. Gen. 44. n. 6. Vnde D. Chryſoſt hom. 61. in Geneſ. hanc diuinam prouidentiam in his fratribus oſtendens: *Conſultant*, inquit, *& attentant, & ſuam declarant malitiam: at ſapiens, & omnipotens Deus inſidiatores miniſtrare etiam inuitos facit diſpenſationi futurorum.* Et D. Gregor. citatus: *Diuino*, inquit, *iudicio quod declinare coacti ſunt, retinendo ſeruauerunt.* Et paulò pòſt: *Sic diuinum conſilium, dum deuitatur, impletur: ſic humana ſapientia, dum*

D Greg.

Quo modo Deus improborũ conſilia demoliatur.

D. Chryſ.

D.Gregor.

dum reluctatur, comprehenditur. Timuerunt, ne Ioſeph ſuper eos excreſceret; ſed hoc, quod diuinitus diſpoſitum fuerat, cauendo factum eſt, vt eueniret. Vnde humana ſapientia voluntati Dei per intentionem reſiſtit, inde eius impletioni militauit.

29. Præcepit olim Pharao, vt Moyſes cum reliquis Hebræorum infantibus in flumen deijceretur. Exod. 1. num. 22. Sed eo conſilio vſus eſt Deus, vt Moyſes apud Pharaonem liberaliter educaretur. Exod. 2. à num. 6. Vbi rectè Lipom. *Voluit*, inquit, *Dominus Hebræos multiplicari: Pharao autem voluit Hebræos deleri. Vter ergo inter hos præualuit? Certè Domini voluntas ita promouet, vt Pharao longè aliud agens adiuuerit potiùs voluntatem Dei tyrannide ſua, quàm impedierit.* Et paulò pòſt: *Tantùm abfuit, vt Moyſes perire potuerit per Regis crudelitatem, vt ipſum quoque intra regiam aulam ſuam educari oportuerit. Sic parabatur a Rege contra Regem volente Deo.* Vbi vides, Pharaonem Moyſis nutritorem factū eſſe, cùm ſe Moyſis præſtare voluit occiſorem; & cùm Regni ſui oppugnatores opprimere voluit, aluiſſe euerſores. Quin etiam, cui mortem volebat inferre, non ſolùm vitam impertiit, ſed etiam & coronam. Narrat enim Ioſephus libro 2. Antiq. c. 9. Pharaonem aliquando regiam coronam de ſuo capite detraxiſſe, & impoſuiſſe capiti Moyſis adhuc infantis, quem inter brachia geſtabat, & cui indulgentiſſimè blandiebatur, non obſcuro præſagio, fore vt regnaret ille, quem Rex Pharao voluit necare.

Lipom. Iniuſti eos Dei conſilio educant, qui volunt interficere.

Non ſolùm educant, ſed coronant. Ioſeph.

30. Adde diuinitùs effectum, vt qui aliorum filios occidebat, per propriam filiam neſcientem quid ageret, ad mortem traheretur, vt rectè obſeruat Lipomanus, *Quem*, inquit, *Rex pater perſequitur ad mortem, illum Dominus per filiam nutriendum deſtinat. Sic ſolent ſtudia impiorum, velint, nolint, conuerti, contrà quàm intendunt. Non eſt conſilium contra Dominum. Vt rumpantur tibi ilia, Pharao, tu in tua aula nutrire, & educare cogeris eum, qui ſaluaturus eſt eos, quos tu perſequeris, & te digna morte puniturus.* Quod etiam D. Aug. ſerm. 89. De tempore, rectè expendit. Nam in primis inuehitur in Pharaonem dira infantibus exitia molientem: *O prodiga*, inquit, *furoris audacia! Nec dum natis pœna mandatur: & ante principium vitæ, periculum conciatur. Cohibe, nefarie homo, inſaniam tuam. Quos nec dum vides, inſequeris. Quid ſceleſtius? Nondum natos occidis. Seruet ordinem feritas tua: naſcantur, antequàm punias.* Et paulò pòſt, diuinam prouidentiam admiratur, quæ de ſua Regem crudelitate puniuit. *Nouum*, inquit, *miraculi genus fecit miſericordis filia parricidæ. Nam dum paruulum ſeruat ignara, patrem decepit incauta. Dignum malitiæ eius ſceleris erat, vt filiæ prouiſione periret, qui genitrices interdixerat parturire. Competens proceſſit diuina vindicta, vt ſuis affectibus puniretur.*

Ab iis, quos necare conantur, trahuntur ad mortem.

Pharaonis crudelitas exprimitur.

Eſt genus miraculi, Tyranni filiam miſereri.

31. Denique profuit Moyſi per humanum conſilium periclitari, vt per diuinum illuſtrior redderetur. Nam, vt bene D. Chryſoſt. hom. 54. in Acta: *Iuſſit*, inquit, *Pharao in flumen proiici pueros. Niſi proiecti fuiſſent pueri, non fuiſſet ſeruatus Moyſes; non in aula educatus fuiſſet. Quando ſeruabatur, non erat in honore: quando expoſitus eſt, tunc factus eſt in honore.* Itaque Pharaonis conſilium de perdendo Moyſe, Moyſem non modò incolumem ſeruauit, ſed etiam in ſummam dignitatem prouexit. Multus eſt Dauid in hac diuina prouidentia decantanda: *Lacum aperuit, & effodit eum, & incidit in foueam, quam fecit.* Pſal. 7. n. 16. Vbi D. Baſil. rectè notat, hanc eſſe inſidiis non additam pœnam, ſed inſitam naturam, *Vt in ipſos inſidiatores retia conuertantur.* Ibidem rurſus Pſalmographus. *Infixæ*,

D. Chryſ. Pharao Moyſem, quem perdere voluit, illuſtriorem facit.

D. Baſil. Improbi propriis retibus capiuntur.

A inquit, *ſunt gentes in interitu, quem fecerunt.* Pſal. 90. n. 16. Vbi D. Chryſoſt. *Improbo homine nihil imbecillius. Propriis armis capitur. Quemadmodum ferrum à rubigine, & lana à tinea: ita etiam improbus a vitio.* Et ſtatim ipſe Dauid: *In laqueo iſto, quem abſconderunt, comprehenſus eſt pes eorum.* Vbi loquitur propheticè de Apoſtolorum perſequutoribus: *Quando enim*, inquit Chryſoſtomus, *bellum gerebant cum Apoſtolis, illos quidem nihil lædebant, malis autem innumerabilibus ſe ipſos implicabant.* Et confirmat exemplo trium puerorum, quos in fornacem coniectos flamma ſeruauit innoxia: coniectores autem vorax abſumpſit incendium. Item Danielis, cui leonibus immiſſo leones pepercerunt; emiſſarios autem ipſos atrociter laniarunt. Pergit Dauid. *In operibus manuum ſuarum comprehenſus eſt peccator.* Vbi rectè notat Chryſ. B comprehendi peccatorem, non tam in manibus Dei, quàm ipſius peccatoris: *quando enim*, inquit, *ſtruis alicui inſidias, tibi ipſi contexis retia.*

D. Chryſ. *Multis cōfirmatur exemplis.* *D. Chryſ.*

Hinc eſt illa Dauidica imprecatio, ſeu potiùs prophetica denuntiatio in fraudulentum peccatorem: *Captio, quam abſcondit, apprehendet eum.* Pſalm. 34. n. 8. Æquiſſima enim ratio poſtulat, vt quam quis fraudem molitur, patiatur: immò priùs ſibi, quàm alteri noceat. Quod D. Aug. apta ſimilitudine confirmat; *Sic eſſe*, inquit, *putate malitiam, quomodo ignem. Incendere vis aliquid aliud; illud, quod admoues, priùs ardet; niſi ardeat, non incendit.* Et ſtatim accommodans, *Malitia*, inquit, *procedit ex te; & quem prius vaſtat, niſi te? Quò profundit* C *ramum, lædit: vbi radicem habet, non lædit?* Quaſi dicat, minimè. Immò ſtatim ſubdit: *Malitia tua, vt alteri non noceat, fieri poteſt: vt autem non noceat, fieri non poteſt.* Quaſi multò certius ſit, quod fraudulentus patitur, quàm quod infert nocumentum. Memineris & Goliam, & Holofernem, ſuo quenque gladio iugulatum; vt ſignificent improbos, & peccatores, ſuis omnes machinamentis, quæ in alios conſtruunt opprimendos. De quibus proinde Dauid: *Gladius*, inquit, *eorum intret in corda ipſorum.* Pſalm. 36. num. 15. Quaſi à Deo poſtulet, eam, quæ potiſſimùm illis congruit, vltionem, vt ibi D. Ambroſ. aduertit, ſcilicet, *vt quemadmodum reuertitur pax in Dei ſeruulos ab iis, qui non receperint benedicentium pacem; ita etiam mali-* D *tia peccatorum, quæ iuſto nocere conantur, in eorum perniciem reuertatur; quò ſuis telis & vulneribus crucientur.* 32.

Fraudulentos fraus ipſa perdit. D. Aug.

Peccatores ſuo iugulantur gladio.

D. Ambr.

Sed nonnulla hìc exempla raptim carpo. Voluit quondam diabolus eſſe Iobi carnifex, dicens ad Deum: *Mitte manum tuam, & tange os eius, & carnem.* Iob. 2. num. 5. Morem geſſit illi Deus. Sed hanc eius nefariam voluntatem in ipſius dæmonis perniciem conuertit. Dum enim Iobi tortor fieri voluit; factus eſt Iobi cuſtos, Deo ſic imperante: *Animam illius ſerua.* Ibidem, num. 6. Quis non videt fraudis artificem ſapienter à Deo fuiſſe illuſum: & vbi ſe victorem fore exiſtimauit, victum cecidiſſe? Vnde D. Ambr. lib. 1. de pœnitentia, cap. 13. *Diabolus*, inquit, *ſanctum Iob magis* E *armauit, poſtquàm vulnerauit; qui diris perfuſis vlceribus, diaboli quidem morſum pertulit, ſed venena non ſenſit.* Et paulò pòſt: *Quanta vis Chriſti, vt cuſtodia hominis imperetur etiam ipſi diabolo, qui ſemper vult nocere. Imperante Chriſto, & diabolus ipſe fit prædæ ſuæ cuſtos.* Nec mirum à Deo conſilium diaboli ludificari; cū etiam ab Apoſtolo ludificetur. Audiſſimus inuolauit Satanas ad deuorandum eum, quem D. Paulus ei tradiderat, ratus corpore pariter & animo diſperdendum. Sed Apoſtolus ſic diabolum eluſit; vt dum corpus affligeret, 33.

Diabolus, quorum tortor eſſe cupit, à Deo cuſtos efficitur.

D. Ambr.

A ffligeret, animum ſeruaret: *Iudicaui*, inquit, *tradere huiuſmodi Satanæ in interitum carnis, vt ſpiritus ſaluus ſit in die Domini noſtri Ieſu Chriſti*. 1. Cor. 5. num. 5. In quem locum D. Ambr. citatus, Apoſtoli & potentiam & prudentiam admiratus: *Magna*, inquit, *poteſtas, magna gratia, quæ imperat diabolo, vt ſe ipſe deſtruat. Se enim deſtruit; cùm hominem, quem tentando ſupplantare ſtudet, ex infirmo fortiorem efficit; quia, dum carnem debilitat, mentem eius corroborat. Illuditur ergo diabolus, vt ipſo mortis ſuæ vulnere contra ſe armet, quem debilitandum putauit.* Et paulò poſt, oſtendit, ipſas diaboli tentationes quibus ipſe vtitur ad perdendas animas, nimiùm conducere ad ſaluandas: dum ita Deus rē temperat ac diſponit, vt homo à diabolo tentatus, tanquàm puer ille propheticus, Iſai. 11. num. 8. *In cauernam eius manum mittat, & de latebris eruat eum, & de veneno eius faciat ſpirituale antidotum, vt quod venenum eſt, medicamentum fiat: venenum ad interitum carnis; medicamentum ad ſalutem ſpiritus.* Si ergo aſtutiſſima dæmonis conſilia, ſic à Deo euertuntur, & in eius exitum retorquentur, quid mirum, ſi aliorum hominum machinatione, à Deo illudantur, & in eorum capita reuocentur?

Dæmon dum perdit corpus, ſe perdit.

Dæmonis tētationes ad ſalutem.

34. Ionas proprio fidens conſilio, repugnare voluit diuino: nam miſſus à Deo in Niuinem, fugit in Tharſis, ne ampliùs Niuiuem adire cogeretur. Ion. 1. num. 3. Sed diuino conſilio effectum, vt fuga in Tharſis, via in Niniuem redderetur: dum is, qui nauigium in Tharſis conſcenderat, balænæ remigio in Niniuem deportatur. De qua re D. Greg. lib. 6. Moral. c. 12. *Ecce*, inquit, *fugitiuum Dei tempeſtas inuenit, ſors ligat, mare ſuſcipit, bellua includit: & quia auctori ſuo obedire renititur, ad locum, quo miſſus fuerat, ſuo reus carcere portatur.* Sic ille eleganter. De eadem re loquutus D. Gregor. Naz. in Apologetico, ſeu Orat. 1. De fuga ſua, ad finem: *Solus*, inquit, *ex omnibus rebus Deus eſt, qui nec fuga vitari, nec ſuperari poteſt, cùm aliquem arripere, ac ſub manum & poteſtatem redigere voluerit; celeres anteuertit, prudentes decipit, fortes ſubuertit, ſublimes contrahit, audaciam mitigat, potentiam premit.* Quid ergo facit, niſi ſtultiſſimè inſanit, qui diuinam voluntatem ſua calliditate intercipere, vel eludere conatur?

Deus fuga vitari non poteſt.

D. Greg.

D. Greg. Naz.

35. Saül filiam ſuam Dauidi vxorem ſpopondit; dummodo Dauid centum occideret Philiſthinos 1. Reg. 18 num. 25. Quorſum ſpectabat hoc conſilium Saülis, tantum honorem Dauidi, quem oderat, deferentis? Rectè Lyranus: *Malitioſe*, inquit, *cogitabat; vt ad conſequendum hoc matrimonium, Dauid audacius periculis ſe exponeret, & ſic periret.* En conſilium hominis. Sed vide, quàm facilè à Deo inuertatur. Nam Dauid pactus ſe interfecturum centum Philiſthinos, ducentos interfecit. *Et celebre*, inquit Textus, *factum eſt nomen eius nimis.* Vbi ſuprà, num. 30. Quem in locum D. Gregor. Magnus paulò ante citatus: *Saul*, inquit, *ſuprema prouidentia in ſapientiæ ſuæ eſt conſilio deprehenſus. Quia vnde ſuccreſcentis militis vitam ſe extinguere credidit, virtutis eius gloriam inde cumulauit.* Ita ille. Vbi plura egregiè de hac re.

Impiorum conſilium eadem molitur. Dei honorē.

Lyra.

36. Abimelech filius Gedeonis ſeptuaginta fratres ſuos occidit; vt parenti in Regnum ſuccederet. Iud. 9. num. 5. Sed hoc facinus, quo ſibi viam ad imperium muniuit, eum non ſolùm è Regno, ſed etiam è vita deturbauit. Nam Sichimitæ *Cœperunt eum deteſtari; & ſcelus interfectionis ſeptuaginta filiorum Ierobaal* (id eſt, Gedeonis) *& vltionem ſanguinis eorum conferre in Abimelech fratrem ſuum.* Ibidem, n. 24. En, vt fratricidium, quo ille ad regiam ſedem, tanquàm deſertam & vacuam occupandam, vſus eſt; à regia illum ſede exturbauit. Deinde vna mulier tyrannum ſanguinarium pertæſa, ac denique proprius eius armiger, duræ impatiens ſeruitutis hominem de imperio, ac de vita præcipitem egerunt. Vbi ſupra, num. 53. Quod D. Baſilius hom. 21. de humilitate expendens: *Abimelech*, inquit, *ſpurius Gedeonis filius, qui ſeptuaginta germanis illius filiis occiſis, aſtutum hoc ad regni confirmationem inuentum ratus eſt; quos cædis huius habuerat adminiſtros, conterit quidem; ſed & ipſe viciſſim ab ipſis conteritur. Ex quo diſcere poteris, quàm ſit inane humanæ ſapientiæ excellere, & quàm exile ſit, & humile, magis quàm magnificum ac ſublime.*

Abimelech per fratricidiū regnum aſſequutus perditur.

D. Baſil.

37. Magnum præſidium habituros ſe Iſraëlitæ exiſtimabant in Ægyptiis: à quibus opem, contempto Numine, implorabant. Sed quàm fallax experti ſunt? iuxta illud Dei ad Regem Ægypti: B *Fuiſti baculus arundineus domui Iſraël. Quando apprehenderunt te manu, & confractus es, & laceraſti omnem humerum eorum; & innitentibus eis ſuper te comminutus es, & diſſolniſti omnes renes eorum.* Ezech. 29. n. 6. & 7. Sicut enim baculus arundineus incumbentem non ſuſtentat; ſed fractus, in fruſta deſiliens pungit ac vulnerat: ita Ægyptus tueri non potuit Iſraëlitas, potuit diſſipare. Hinc illa Ieremiæ cum Hebræis Ægyptios implorantibus expoſtulatio: *Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam? Et quid tibi cum via Aſſyriorum, vt bibas aquam fluminis? Arguet te malitia tua; & auerſio tua increpabit te.* Ierem. 2. num. 18. & 19. Quaſi diceret Deus, inquit ibi Theodore- C tus: *Non me vocaſti in auxilium, ſed illos: propterea tradidi te illis.* Sic enim factum eſt, vt Seſac Rex Ægypti Ieroſolymam inuaderet, magnáque ſtrage demoliretur. 3. Regum. 14. à num. 25. Et ſtatim Theodoretus: *Tale quippiam*, inquit, *accidit his, qui Saluatorem crucifixerunt. Negantes enim illum dixerunt, ſe non habere Regem, niſi Cæſarem. Hac de cauſa Cæſari tradidit illos.*

Peccatores vnde auxilium implorant, inde exitium reportant.

Theod.

Qui Chriſtū in perniciem Regē nolunt, Cæſari traduntur in perniciem.

38. Quæ me interpretatio monet, vt in hoc Iudæorum conſilio paulìſper immorer. Quod ſicut fuit à Iudæis peſſimè inſtitutum, ita fuit à Deo ſapientiſſimè diſſipatum. Ergo Iudæi Chriſtum Dominum occidere ſtatuerunt, ne venirent Romani, & tollerent eorum locum, ac Gentem, Ioan. 11. n. 44. Sed eo ipſo factum eſt, vt cùm Chriſtum D occiderent, à Romanis & Regno & vita priuarentur. Nam, vt ibi Euthymius: *Prætextum*, inquit, *ſumpſerunt occidendi Chriſtum, ne à Romanis internecioni traderentur; quia verò occiderunt, internecioni traditi ſunt: & quæ fecerunt, vt effugerent; ea, quia fecerunt, non effugerunt.* Et D. Baſil. paulò antè citatus: *Necem*, inquit, *Chriſti aggreſſi, quaſi Gentem, & locum ſuum ſeruaturi, ſuo ipſorum conſilio vtrumque perdiderunt, extorres facti, & ab inſtitutis ſuis & cultu abalienati.* Voluerunt iidem Chriſtum occidere, vt eius hæreditate, non iam vt coloni, ſed vt domini fruerentur, dicentes: *Hic eſt hæres, venite occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius.* Matth. 21. num. 38. Nihilominùs, vt notat D. Aug. ſerm. 59. De verbis Domini, *In contrarium eis ver-* E *tit malum conſilium. Vt poſſiderent, occiderunt; & quia occiderunt, perdiderunt.*

Regno priuantur, qui Chriſtum ne priuarentur, occiderant.

Euthym.

D. Baſil.

Iudei poſſeſſionē Chriſto Domino occi ſo perdiderūt.

D. Aug.

39. Chriſtum Dominum de diuinis Scripturis diſertiſſimè prædicantem, & crebris multorum ſermonibus beneuolentiſſimè prædicatum apprehendere voluerunt, Ioan. 7. n. 32. vt tota illius, ac de illo prædicatio de medio tolleretur. Sed quid effectum? Optimè D. Chryſ. hom. 50. in Ioannem. *Illi*, inquit, *volebant Chriſtum interimere, vt prædicationem tollerent; ſed contra euenit: ſiquidem prædicatio, Chriſti gratia floruit; illorum verò doctrina extincta*

Eorum periit doctrina, qui Chriſti doctrinā perire voluerūt.

D. Chryſ.

Iudæi vbi ſe innocentes oſtẽdere voluerunt, ibi nocentes inuenti ſunt.

A *extincta periit*. Noluerunt Iudæi per ſe ipſos Chriſtum Dominum occidere: ſed Pilato tradiderunt occidendum, ſæpiùs dicentes: *Crucifige eum*: ne ex priuato affectu occiſus, quamuis innocens; ſed publico iudicio damnatus, tanquàm reus, videretur: atque adeò non ſolum mortem Chriſto Domino inferre; ſed publicam infamiam impingere voluerunt. Sed hoc eorum conſilio vſus eſt Chriſtus ad ſuam innocentiam teſtandam, & eorum malitiam detegendam; dum Iudex ipſe, ad quem ſiſtitur, palàm ait: *Ego nullam inuenio in eo cauſam*. Ioan. 18. num. 38. Quaſi diceret: Ergo ipſe innocens eſt, quem Iudex ipſe nullius criminis conuincit; & vos maleuoli & iniqui, qui innocentem accuſatis. Ita D. Chryſoſt. hom. 83. in Ioann. B *Ipſi*, inquit, *duxerant eum, vt Præſidis iudicio damnaretur: contrà autem contingit, vt potiùs ſententia eius abſolueretur*. Ad hæc, Iudæi ſe in Chriſti Domini morte innocentes ſignificare voluerunt, dicentes: *Nobis non licet interficere quenquam*. Ioan. 18. num. 31. nihilominùs Pilatus ita Domino prouidente, huius mortis procurandæ malitiam in eos refudit, dum *tradidit eis illum, vt crucifigeretur*. Ioan. 19. num. 16. Quod D. Aug. tract. 106. in Ioan. rectè obſeruat: *Ideo*, inquit, *illis traditum dixit Euangeliſta, vt eos crimine implicatos, a quo alieni eſſe conabantur, oſtenderet*.

D. Auguſt.

40\. Vt Cæſaris amicitiam conſeruarent, Chriſti mortem poſtularunt, dicentes: *Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris*. Ioan. 19. num. 12. C Vt Romanorum gratiam ambirent, omnem iudiciariam poteſtatem à ſe ipſis in Romanos tranſtulerunt, dicentes: *Nobis non licet interficere quenquam*, Ioan. 18. n. 31. Sed planè ſuo fruſtrati conſilio & Cæſaris amicitiam, & Romanorum gratiam perdiderunt. Quod mihi videtur ſignificaſſe D. Baſilius hom. 9. Quòd Deus non eſt auctor malorum; vbi ſic: *An tu*, inquit, *non vis cecidiſſe Ieruſalem, & templum deſolatum poſt horribilem in Dominum crudelitatem? Fieri autem iſta aliter, quomodo fas erat, niſi per Romanorum exercitum: quibus Iudæi propriæ ſalutis inimici Dominum tradiderunt?* Quaſi diceret: Cæſarem amicum habere voluerunt; & hoſtem experti ſunt: ſtuduerunt ſibi deuincire Romanorum animos; & illorum gladios in ſuum caput D acuerunt: curarunt dominorum ſuorum gratiam ſibi conciliare; & illorum iracundiam contra ſe ipſos prouocarunt. Quid plura? Iudæi tanquàm transfugæ à ſuo vero Rege, ad alienum defecerunt, dicentes: *Non habemus Regem, niſi Cæſarem*. Ioan. 19. n. 12. Sed, qui Regem optarunt, Tyrannum inuenerunt. Vnde D. Chryſ. citatus: *Sponte ſua*, inquit, *ſe reos profeſſi ſunt: ideò & Deus tradidit eos, quando ipſi primi à prouidentia & protectione ipſius ſe ſubtraxerunt*.

Iudas Romanorũ gratiã ambire tentantes perdiderunt.
D. Baſil.

Iudæi quem Regẽ putarunt, hoſtem inuenerunt.
D. Chryſ.

41\. Nec mirum, Iudæos in ſuo hoc aduersùs Chriſtum Dominum conſilio fruſtrari, cùm, etiam diabolus eorum pater eludatur. Nam, cùm ipſe, omneſque eius ſatellites conſiſterent aduersùs Dominum, & aduersùs Chriſtum eius: nihilominùs inquit Dauid, E *Qui habitat in cœlis, irridebit eos, & Dominus ſubſannabit eos*. Pſ. 2. n. 4. Quaſi ſolo riſu conſultiſſimæ eorum machinationes diſſoluantur ac diſſipentur. Vnde D. Baſil. ho. 22. De humilitate iam citata: *Diabolus*, inquit, *laqueo, quem Domino ſtruxit, ipſe captus eſt: & in eo crucifixus eſt, quem ſe crucifixurum; & mortuus in eo, quem morte ſe extincturum ſperauerat. Si verò Princeps iſte Mundi, primus, maximus, & inuiſibilis, mundanæ ſapientiæ Sophiſta, ſuis ipſius commentis capitur, & in extremam reuoluitur inſipientiam: multò magis illius diſcipuli, & æmulatores, etiamſi innumera com-* A *mententur, vbi ſe ſapientes eſſe dicunt, ſtulti facti ſunt*. Igitur tam diabolus, quàm eius filij Iudæi aduersùs Dominum *Conuerſi ſunt in arcum prauum*. Pſal. 77. n. 57. Arcus autem prauus, interprete D. Hier. ille eſt, *qui dum ſagittas putatur iacere, ſauciat tenentem*. Sic & Iudæi Chriſtum Dominum vulnerare cupientes, vulnerati perierunt.

Solo riſu diaboli fraudes diſſoluntur.

Iudæi Chriſtum Dominum interficientes & vulnerantes, vulnerati & interfecti receſſerunt.

42\. Non deſperent igitur Chriſtiani inter tot perſequutorum ſagittas. Sciant, eas tandem in ipſos perſequutores retorquendas: *Væ impio*, inquit Propheta, *in malum: retributio enim manuum eius fiet ei*. Iſai. 3. num. 11. Quaſi diceret; Non aliunde, quàm à ſuis manibus, ſeu conſiliis in eos exitium paratur. Vbi D. Baſil. *Conſilia*, inquit, *aduersùs iuſtos inita, in caput malignè conſultantium retorquentur: quemadmodum & tela, quæ ſemel inciderint* B *in corpus ſolidum, nec cedens, ſed repercuſſiuum, in ſuos iaculatores reſiliunt*. De Ephraïm grauiſſimum Deo opprobrium inferente, rectè Propheta, *Opprobrium*, inquit, *eius reſtituet ei Dominus*. Oſeæ 12. n. 14. Hoc eſt, Inferet ei Dominus iniuriam, quam fecit, nec aliter, quàm reſtituendo, vt Ribera egregiè obſeruat: nam malum in caput malignantis ex iuſtitia, ſeu iure reſtitutionis recurrit. *Qui tetigerit vos*, inquit Dominus, *tangit pupillam oculi mei*. Zach. 2. num. 8. Ex Hebræo legi poteſt: *Tangit pupillam oculi ſui*. Quia qui iuſtos perſequitur, oculos ſibi eruit. Vnde D. Cyril. Alexandrinus, *Semper*, inquit, *perſequutoribus Eccleſiæ, co-* C *natus ipſorum in caput reciderunt, & tangunt ſuammet pupillam*. In eandem ſententiam Dauid de ſuis hoſtibus: *Abſconderunt*, inquit, *mihi interitum laquei ſui*. Pſal. 34. num. 8. Laquei ſui dicit, non ſolùm, quia illo capiunt; ſed etiam, quia illo capiuntur. Eſt optima ad hanc ſententiam illuſtrandam illa ſimilitudo: *Qui in alium mittit lapidem, ſuper caput eius cadet*, Eccleſiaſtici 27. num. 28. Vbi aduerte, lapidem cum violentia in altum iaci: ſed abſque violentia, immò ſuopte pondere in caput iaculantis relabi. Ita iniurias cum difficultate inferri: ſed ſine difficultate in caput inferentis reuocari. Sed de hac re ſæpiùs dicendi redibit occaſio: interim lege Pined. Iob. 5. n. 13. & Lorinum Eccleſiaſtæ 10. num. 8. plura Scripturæ loca in hanc ſententiam accumulantes. D

D. Baſil.
Tela dæmonis in ipſum reſiliunt.

Qui iuſtos lædit, ſibi oculos eruit.
D. Cyrillus.

Dæmones capientes ipſo eodẽ laqueo capiuntur.

Num. X. Miſerunt ergo Arcam Dei in Accaron. Cúmque veniſſet Arca Dei in Accaron, exclamarunt Accaronitæ, dicentes: Adduxerunt ad nos Arcam Dei Iſraël, vt interficiat nos, & populum noſtrum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *IN Accaron*. Septuaginta in Bibliis Sixtianis E transferunt: *In Aſcalonem*. Quos Theodoretus, Lucifer & Sulpitius imitantur. Nihilominùs Regia, Complutenſia & Vulgata, quorum maior eſt auctoritas, habent: *In Accaron*. Et ſic reliqui Interpretes, Vatablus, Pagninus, Clarius, Caietanus, aliique admittunt. Et poteſt eſſe pro hac parte hæc vna coniectura: quòd Aſcalonitæ magno cum gaudio ac plauſu Arcam Dei exceperunt: rati, eam ſuæ vrbi decus, ac præſidium fore: vt Ioſephus lib. 6. Antiq. cap. 1. & Sabellicus Ennead. 4. lib. 7. teſtantur. At verò Accaronitæ cum magno fletu ac triſtitia eam recipere compulſi ſunt: vt ex hoc loco patet. Non igitur hîc de Aſcalo

Theod. Lucifer. Sulpit.
Arcam in Accaronitas tranſlatam melior ſententia.
Vatabl. Pagn. Clar. Caiet. Ioſeph. Sabel.

Aſcalonitis ſermo eſt: ſed potiùs de Accaronitis. Exemplaria verò in oppoſitum citata exponi poſſunt de mediato tranſitu à Geth in Aſcalonem: vt iam ſuperiori num. expoſuimus.

2\.
D. Greg.
Anima eiecto Deo ſteriliſcum.

Porrò Accaronitæ interpretantur ſteriles. Vnde optima illa eſt D. Gregorij myſtagogia: quod ſicut Accaronitæ Arcam Dei recipere noluerunt; ita ſteriles animæ verbum Dei à ſe repellunt, ne vllos virtutum fructus ex ſe producere compellantur. Sed non impunè. Qui enim in hac vita non audiunt verba Dei, illis in æternum priuàbuntur. Tumultuante olim populo, ac deos, qui ſe præcederent, depoſcente; iuſſit Aaron afferri ſibi inaures fœminarum, & in ignem proiici: ex quibus vitulus conflatus eſt, quem loco Numinis adorarunt. Exod. 32. n. 1. & 24. At, cur præcipuè fœminarum aures ſuis ſpoliauit ornamentis, niſi vt oſtenderet eos, qui in hac vita verba Dei contemnunt ac reiiciunt; in futura verbis Dei, quæ ſunt vera aurium ornamenta, in æternum ſpoliandos? Sic enim interpretatur Tertul. lib. aduersùs Gnoſticos, c. 3. *Aaron*, inquit, *iubet aures fœminarum ſuarum in ignem conferri. Amiſſuri enim erant in iudicium ſibi vera ornamenta aurium, Dei voces.*

Qui verbum Dei contemnunt, illo in æternum priuantur.
Tert.

3\.
Nullum grauius ſupplicium, quàm carere verbo Dei.

Quo ſupplicio quid acerbius? Certè nullum aliud Paulus, & Barnabas comminati ſunt Iudæis, qui tanquam aſpides ſurdæ aures ſuas obturabant, ne audirent verbum Dei: *Vobis*, inquit, *oportebat primùm loqui verbum Dei: ſed quoniam repellitis illud, & indignos vos iudicatis æternæ vitæ, ecce conuertimur ad Gentes.* Act. 13. num. 46. Vbi, quamuis Diuus Chryſ. homil. 30. in Acta, Apoſtolorum manſuetudinem obſeruet, non flagra, non cædes, non gehennas minitantium; ſed tantùm dicentium, fore vt deſerantur: certè hoc vnum priuari pane diuini verbi, vt famem paterentur vt canes, ſupplicium mihi videtur omnium, quæ excogitari poſſunt, acerbiſſimum; cùm per illud aditus ad reliqua omnia aperiatur.

D. Chryſ.
In minis manſuetudo commendatur.

4\.
Vatabl.
Reip. commoda penes Principes.

Exclamarunt Accaronitæ. Non exprimit Litera, Principéſne fuerint, an plebeij, qui in hos clamores eruperunt. Vatablus tranſtulit, *Ciues*: qui, vel ſunt medij inter vtroſque, vel pro vtriſque vſurpantur, quaſi ciuitatis incolæ, ſeu cultores. Crediderim fuiſſe Principes: tum, quia ipſi ſe ſtatim à popularibus ſepararunt, dicentes: *Vt interficiat nos, & populum noſtrum*: tum, quia ad Principes ſpectat, Reipublicæ commodis prouidere, & omnia eius pericula propulſare. Quamuis hi more Tyrannorum non tam ſuis, quàm ſibi conſuluiſſe videantur; dum priùs ſe, quàm ſuos nominarunt: *Vt interficiat*, inquiunt, *nos, & populum noſtrum*: ac ſi priùs ſibi, quàm ſuis, & timuerint, & conſuluerint. Similes Pharaoni, qui à ranis infeſtatus Moyſen & Aaronem ad ſe vocat, & tanquàm humillimus precator, qui aliàs erat ſuperbiſſimus Imperator: *Orate*, inquit, *Dominum, vt auferat ranas à me, & à populo meo.* Exod. 8. num. 8. Priùs à ſe, quàm à populo ſuo plagam auertere curabat, quia vitam ſuam totius Reipublicæ ſaluti præferebat. Immò ad primam plagam fluminis in ſanguinem conuerſi remouendam, diuinum auxilium non implorauit: ad hanc ſecundam ranarum in domos irruentium, exterminandam, valdè ſollicitum ſe oſtendit. Cuius rei diſcrimen optimum Lyranus aſſignat: *Quia magis*, inquit, *fuit afflictus de ſecunda. Nam ipſi, & alij potentes bibebant vinum, & alios liquores, quos poterant bibere ſeptem diebus, quibus durauit illa plaga; ſed ab improbitate & fœditate ranarum non poterant ſe defendere.* Quaſi ad populi incommoda obdormiſceret; ad ſua tantùm damna vigilaret: ac proinde de his auertendis multùm, de illis parum ſollicitaretur.

Principes vitam ſuam omnium ſaluti præferunt.
Lyran.
Principes ſua tantùm damna curant.

5\.
Boni Principes non ſui, ſed populi curam agunt.

Longè aliter, qui paterno potiùs, quàm tyrannico affectu dominantur, vt patet in Dauide & Moyſe, aliis interim omiſſis. Nam Moyſes audiens latam de ſua morte ſententiam, orauit Dominum, non vt ſe à morte erueret; ſed vt ſuum populum à periculis vendicaret: *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis, hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc*, &c. *Ne ſit populus Domini, ſicut oues abſque paſtore.* Num. 27. num. 16. & 17. Vbi Procopius: *Moriturus*, inquit, *Moyſes commiſerationis obliuiſcitur: curam agit populi, & ſucceſſorem conſtituere dignatur.* In quo addit Lyranus, *Patet charitas Moyſis, qui acceptans Dei voluntatem pro ſe nihil petiit, ſed ſtatim ad procurandum bonum populi ſe conuertit.* Iam verò Dauid, cùm videret Angelum, qui euaginato gladio, multos è populo demetebat, potiùs in genua, & fuſus in clamores ad Dominum: *Ego ſum*, inquit, *qui peccaui, & ego iniquè egi; iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur, obſecro, manus tua contra me.* 2. Reg. 24. num. 17. Tantùm abfuit, vt ſuorum incolumitati ſuam anteferret: vt potiùs ſe in diſcrimen adduceret, vt ſuos è diſcrimine liberaret. Nam, vt not. D. Greg. lib. 25. Moral. cap. 14. *Ira ſæuiens, quæ corporaliter populum perculit; rectorem quoque populi intimo cordis dolore proſtrauit.*

Procop.
Lyran.
Boni Reges omnia in ſe ſolos ſupplicia expetunt & petunt.
D. Greg.

6\.
Pagn.
Caiet.
Mali Principes ſinguli ſibi præcipuè conſulunt.

Adduxerunt ad nos, &c. Pagninus & Caietanus iuxta Hebræum legunt: *Circumduxerunt ad me Arcam Dei Iſraël ad interficiendum me.* Vnde magis pateſcit quod paulò ante dicebam, hos Principes magis de ſua, quàm de ſuorum ſalute ſollicitos fuiſſe. Nam, cùm omnes ſimul exclamarint; tamen ſinguli dicebant: Adduxerunt ad me Arcam Dei *ad interficiendum me*: non autem, ad nos, ad interficiendos nos: quaſi ſinguli ſuam præcipuè vicem deplorarent, parum alienis malis commouerentur. Nota hoc loco dæmonis infirmitatem, quam iam ſatis in ſuperioribus oſtendimus. Nam idolum huius vrbis erat Beelzebub; iuxta illud Regis Ochoziæ: *Ite, conſulite Beelzebub Deum Accaron.* 4. Reg. 1. num. 2. Beelzebub autem erat Princeps dæmoniorum, iuxta illud: *In Beelzebub Principe dæmoniorum eiicio dæmonia.* Luc. 11. num. 15. Et tamen, cùm tantas habere vires putaretur; ſuos ab vna fœderis Arca tueri non poterat cultores. Tota eius potentia ad vnius Arcæ præſentiam euaneſcebat. Deinde obſerua extremam Accaronitarum ſtultitiam & amentiam. Nam videntes ſuum idolum ab Arca ſuperatum; nihilominùs hanc oderant, & à ſe propulſare ſatagebant: illud amabant, & illæſum apud ſe conſeruare nitebantur. Quantò prudentior ille, primùm Magus, poſteà Martyr, Cyprianus, qui, vt refert D. Greg. Naz. Orat. 18. cùm videret dæmonem à Iuſtina Virgine repulſum; ac totas dæmonis vires & artes, vnius virginis conſtantiæ ac pudicitiæ ſuccubuiſſe: huius fidem ſuſcepit, illius cultum abiurauit.

Infirmitas dæmonis oſtenditur.
Peccatorum cæcitas & extrema amentia.
D. Greg. Naz.

7\.
Pœna afflicti, pœnæ ſocios habere volunt.

Vt interficiat nos, & populum noſtrum. Duplicem ſenſum poſſunt efficere hæc verba, cauſalem, vel conſequutiuum: iuxta priorem, Accaronitæ Gethæos criminantur de malo animo, ſeu intentione, qua Arcam in vicinam vrbem adducebant, non ſolùm, vt ſua ſe plaga exonerarent; ſed etiam, vt eam in alios traducerent, atque adeò pœnarum ſocios haberent. Quod inuidis, ac maleuolis gratum, & iucundum eſſe ſolet: vt patet in diabolis, de quibus Dauid: *Qui tribulant me, exultabūt, ſi motus fuero.* Pſal. 12. n. 5. Ac ſi mala aliena forent

 eis

eis bona propria. Non placet hic ſenſus Abulenſi; quia non deberent Gethæi in Accaronitas; amici in amicos, tantùm fraudis ac doli machinari.

8. *Homines ad malè ſuſpicandum proni.* Sed alicui fortaſſe non diſplicebit. Nam quidquid ſit de facto Gethæorum; tamen Accaronitæ de eorum animo malè ſuſpicari potuerunt: quia homines ſuopte ingenio proni ſunt malè ſuſpicari. Vnde Iudas nurum ſuam Thamar, quæ honeſtam adhuc viduitatem colebat, ſuſpicatus eſt, eſſe meretricem. Geneſ. 38 num. 13. Hanon Rex Ammonitarum legatos Dauidis ad ſe cōſolandum miſſos, ſuſpicatus eſt, miſſos fortaſſe ad ſuum Regnum explorandum. 2. Reg. 10. num. 3. Aſſuerus familiarem ſuum Amanum in preces coram Regina procumbentem, ſuſpicatus eſt ad Reginæ thorum maculandum procubiſſe. Eſther 7. num. 8. Immò etiam & iuſti homines aliquando ad malè ſuſpicandum progrediuntur. Nam Ioſeph fratres ſuos in Ægypto duriter tractauit. Gen. 42. à n. 2. Quia, cùm eos videret ſine Benjamino, aliquid mali ſuſpicatus eſt, interprete Theod. ſcilicet, ne quid fortè grauius de illo, quemadmodum & de ſe ipſo, decreuiſſent. Moyſes videns Rubenitas, & Gaditas, cupidos manendi citra Iordanem in terra vberi, & ad greges paſcendos ac ſaginandos opportuna, ſuſpicatus eſt, eos laborum tædio ſuperatos à periculis in reliquo itinere ſubeundis ſuperſedere voluiſſe. Num. 32. à n. 1. Ioſuè, & Eleazar, & reliquæ decem Tribus videntes Tribum Ruben, Gad, & Manaſſe ſuper Iordanis tumulos aram infinitæ magnitudinis erexiſſe, ſuſpicati ſunt, eos diuino cultui renuntiaſſe, & ſe ad Gentilicos ritus tranſtuliſſe. Ioſuè 22. à n. 10. Tobias cæcus audiens vocem hædi caprarum in domo ſua balantis, neſcio qua ſuſpicione commotus: *Videte*, inquit, *ne forte furtiuus ſit*. Tobiæ 2. num. 21. Cùm tamen his omnibus ſuſpicionibus falſitas ſubeſſet. Ne quis vnquam ſuis ad malè ſuſpicandum indiciis nimiùm credat, cùm tam multa fallacia & inania fuiſſe deprehendat.

Theod. *Etiam iuſti hac malè ſuſpicādi labe inficiuntur.*

9. *Diſcrimen inter proborum ſuſpiciones.* Itaque & mali, & boni mala aliquando ſuſpicantur. Quamuis bonorum ſuſpiciones bonæ ſint; malorum malæ: quia hi mala malè ſuſpicantur ad calumniandum: illi verò mala quidem, ſed benè, ſolùm ad prouidendum, & gubernandum, quod Diuus Chryſoſtomus egregiè expendit homil. quadam de Suſanna ad finem primi tomi: loquens de ſuſpicionibus, quibus Ioſeph circa ſanctiſſimam Deiparam agitabatur, cùm de illa occultè dimittenda cogitabat: *Maleuolæ*, inquit, *ſuſpiciones ſunt calumniantium: beneuolæ ſuſpiciones ſunt gubernantium. Licuit cuiquam de filio malè ſuſpicari: ſed filio non licet calumniari. Vtique ſuſpicaris malum, ſed optas inuenire bonum. Qui beneuolè ſuſpicatur, vinci cupit. Tunc enim bene lætatur, quando falſum inuentum fuerit, quod malè ſuſpicabatur.*

10. *Prælati debent ſe à malis ſuſpicionibus cohibere.* Addo nihilominùs, etiam qui gubernant, parciſſimos & temperatiſſimos eſſe debere in malè ſuſpicando: vt patet in Ioſuè, quem cùm Gabaonitæ, compoſitis mendaciis fraudulenter decepiſſent; nihil malè de illis ſuſpicatus eſt, Ioſ. 6. à n. 3. vt D. Ambroſ. lib. 3. De officiis, c. 10. optimè aduertit. *Ioſue*, inquit, *quia adhuc erat ignarus locorum, atque incolarum inſcius, non cognouit fraudes eorum, neque Dominum interrogauit, ſed cito credidit. Adeò ſancta erat illis temporibus fides, vt fallere aliquos poſſe non crederetur. Quis hoc reprehendat in Sanctis, qui cæteros de ſuo affectu æſtimant? Et quia ipſis amica eſt veritas, mentiri neminem putant: fallere quid ſit, ignorant. Libenter credunt, quod ipſi ſunt; nec*

A *poſſunt ſuſpectum habere, quod non ſunt.* Quare quantò homines proniores ſunt ad malè ſuſpicandum; tantò ſe habent diligentiùs à malis ſuſpicionibus inhibere. Quod fortaſſe, quia Accaronitæ non fecerunt, ſuſpicati ſunt, Gethæos, non tam Arcam, quam mortem ad ſe transferre voluiſſe. Sed, ne dum perſtringimus malè ſuſpicaces, malè ſuſpicemur, dicamus potiùs cum Abulenſi, Accaronitas non fuiſſe cauſaliter loquutos: nec proinde de Gethæorum animo ac intentione malè ſuſpicatos.

11. *Quæ iuſtis in bonum, iniuſtis cedūt in malum.* Igitur iuxta poſteriorem ſenſum conſequutiuum, quem particula, *Vt*, ſæpè importat, vt c. 2. Num. 24. iam aduerti, declarant Accaronitæ quandam rerum conſequentiam ex Arcæ ad ſe aduentu. Quaſi dicerent: Adduxerunt ad nos Arcam, quæ occidat nos, & populum noſtrum. Et quidem rectè ex aduentu Arcæ, mortem ſibi metuebant. Nam Arca, quæ Iſraëlitas animabat, Philiſthinos occidebat. Sicut columna nubis, quæ obumbrabat & excæcabat Ægyptios: illuſtrabat verò & illuminabat Hebræos. Exod. 14. num. 20. Sicut manna, quod à malis ſeruatum, multis vermibus ſcatebat: à bonis autem ſuſceptum, nectare & ambroſia ſuauiùs exſudabat. Exod. 16. à n. 20. Sicut virga Aaronica, quæ auferebat aquas, conuertendo illas in ſanguinem. Exod. 7. n. 20. & miniſtrabat aquas, eliciendo illas in ſilice. Exod. 17. n. 6. Sicut igneus Heliæ currus, qui, vt notat D. Hieronymus homil. De aſcenſu Heliæ, vnus atque idem, & Prophetæ voluptatem tribuebat, & hoſtibus incendia minabatur. Sicut caminus Babylonicus, qui, vt D. Chryſoſtomus citatus obſeruat, *Vno eodémque momento iuſtis refrigeria, iniuſtis verò mouebat incendia.* D. Hier.

12. *Chriſtus Dominus ad ſalutem volat, ad perniciem trahitur.* Quæ omnia Chriſtum Dominum aptè repræſentabant, vt iam ſuperiori c. num. 7. aduertimus, qui ponendus erat in ruinam & reſurrectionem multorum. Luc. 2. n. 34. In ruinam quidem, ex malitia noſtra: in reſurrectionem verò, ex miſericordia diuina. Nam ille ex ſe non ad inferendam mortem, ſed ad conferendam vitam veniebat. Vnde diabolum clamantem: *Veniſti perdere nos.* Marc. 1. n. 24. iuſſit obmuteſcere, & exire de homine. Ad quem locum Tertull. lib. 4. contra Marcionem, c. 7. *Increpuit planè*, inquit, *vt innidioſum, & in ipſa confeſſione petulantem, & malè adulantem: quaſi hæc eſſet ſumma gloria Chriſti, ſi ad perditionem dæmonum veniſſet, & non potiùs ad hominum ſalutem.* Scilicet, ad ſaluandum promptus aduolabat, ad perdendum inuitus trahebatur. Tertull.

Num. XI. Miſerunt itaque & congregauerunt omnes Satrapas Philiſthinorum, qui dixerunt: Dimittite Arcam Dei Iſraël: & reuertatur in locum ſuum, & non interficiat nos cum populo noſtro.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Quo tempore Philiſthini de Arca conſulterunt.* Miſerunt itaque, &c. Paulò antè num. 8. de primo Concilio Prouinciali Philiſthinorum collecto in Azoto dictum eſt. Nunc agitur de ſecundo, idcircò denuò congregato: quia prioris Concilij decreta vtiliter non proceſſerant. Tempus huius conſolationis non fuit immediatè poſt illam Accaronitarum querimoniam, ſuperiori num. tractatam: ſed poſtquam Arca omnes Palæſtinæ vrbes perluſtrauit: quas reuerà perluſtraſſe, palàm colligitur ex num. 9. & 12. ſequenti.

quenti; vbi dicuntur ſingulæ ciuitates ad Arcæ ingreſſum vulneratæ. Neque enim hoc Concilium cogeretur, antequam certis conſtaret experimẽtis, nullam eſſe in Palæſtina ciuitatem contra has plagas ſatis communitam. Nec obſtat, prætermitti hoc loco Arcæ tranſitum ad reliquas vrbes, cùm id fiat, vt breuitati conſulatur, præſertim nulla noua re in illis contingente. Locus huius conſilij: niſi fallor, fuit vltima vrbs, ad quam Arca deuenit; quæcunque illa fuerit: ne ſine neceſſitate dicamus, eam recurriſſe in Accaron, & ibi Conſilium celebratum, id enim neque in Litera exprimitur, neque vlla ratione ſuadetur.

Locus conſultationis.

2. *Abulenſis ſententia reijcitur.* Abul.

Iam verò, qui miſerunt & congregauerunt Satrapas ad hoc Conſilium, non mihi videntur fuiſſe Accaronitæ; quidquid ſentiat Abulenſis: ſed ciues illius vrbis, in quam Arca vltimò penetrauit. Singulæ enim vrbes, cùm Ariſtocratico regimini ſubeſſent, in rebus dubiis habebant ius aliarum vrbium Satrapas conuocandi: præſertim quando cauſa definienda ad omnes pertinebat. Quare, cùm hæc vltima vrbs videret, plagam per omnes alias vrbes, quas Arca intrauerat, deſæuiſſe, nec aliam vrbem ſupereſſe, in quam Arcam relegarent; nouum conſilium ineundum pro nouo remedio quærendo cenſuerunt. Tandem Satrapæ congregati, fuerunt numero quinque: neque enim plures erant in Palæſtina, vt ex c. ſeq. num. 16. colligitur; iuxta numerum totidem ciuitatum, quæ ibidem num. 17. nominantur. Niſi fortè placuit, alios quoque Magiſtratus ac Summates viros, vtpote ad conſilium de re grauiſſima capeſſendum, & in quo omnium ſalus verteretur, quod eſt probabile, adhibuiſſe.

Quot Satrapæ erant in Palæſtina.

3. *In dubiis cõſultare ſacrum & diuinum.*

Cæterum, ex hoc cõſilio ſuam merentur laudem Philiſthæi, qui non temerè ſe præcipitarunt ad agendum, quod liberet; ſed qui agendum oporteret, maturè conſultarunt. Quod in rebus dubiis laudatiſſimum cenſetur: vt duo illa Philoſophiæ lumina, Ariſtoteles, & Plato ſignificarunt. Quorum hic cõſultationem vocat *rem quandam ſacram.* Ille verò vlteriùs progreſſus aſſerit, *Conſilium capere eo, quæ inter homines ſunt, diuiniſſimum eſſe.* Et cùm omnibus hominibus prompta ad conſilium capiẽdum voluntas laudi tribuatur; certè propria imperātium nota ac teſſera eſſe debet conſultatio. Vnde olim Deus hominem creaturus: *Faciamus* inquit, *hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram.* Gen. 1. n. 26. Ad ſolum hominem, non ad alias creaturas producendas conſilium præmiſit: vt homo mundum gubernaturus ſui artificis in ſe ipſo formando conſiliũ imitaretur. Ita mihi videtur D. Greg. Niſſen. lib. De opificio hominis, c. 3. & 4. interpretari: *O rem,* inquit, *admirandum! Sol creatur, nulla deliberatione præcedente; eodémque pacto cælum: quibus duobus nihil eſſe par creatis in rebus poteſt. Ad ſolius hominis fabricationem Creator ille rerum quadam cum conſideratione accedit: nam naturam noſtram condidit, velut inſtrumentum quoddam regno adminiſtrando idoneum.* Quaſi diceret: Creatus eſt homo cum conſilio, vt cum conſilio gubernaret, & ex ſui molitione diſceret, quo pacto & ipſe reliqua moliretur.

Ariſt.
Plato.

Imperātium teſſera conſultatio

D. Greg.

4.

Hinc frequens eſt in ſacris Literis ad conſilia capeſſenda exhortatio. Nam æterna Dei ſapientia: Ego, inquit, *ſapientia habito in conſilio, & eruditis interſum cogitationibus.* Prou. 8. n. 12. Extra conſilium enim non ſapientia, ſed amentia reperitur. Idem Parœmiaſtes: *Inter ſuperbos,* inquit, *ſemper*

Extra conſilium non ſapientia, ſed amentia.

A *iurgia ſunt: qui autem agunt omnia cum conſilio, reguntur ſapientia.* Prou. 13. num. 10. Quaſi non poſſit ſapientia præſens & Præſes non inueniri vbi conſilia præmittuntur. Et paulò ſuperiùs: *Via,* inquit, *ſtulti recta in oculis eius: qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.* Prou. 12. num. 15. Vbi ſignificat ſapientiam non ſolùm oriri ex conſilio, ſed etiam ad conſilium requiri: ſicut enim ſtultus ſine conſilio præceps fertur; ita ſapiens, non niſi maturo conſilio præmiſſo operatur. Hinc rurſus Siracides: *Fili,* inquit, *ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis.* Eccleſiaſtici 32. n. 24. Quid enim certiùs temeritatem, conſilij expertem, quàm pœnitentia ſubſequatur? Quare Tobias ſenior ad filium: *Conſilium,* inquit, *ſemper à ſapiente* B *perquire.* Tob. 4. n. 19. Hoc enim aſtrum qui ſequitur, non aberrat. Et ideò fortaſſe Philiſthæi in id, quod optimum factu erat, collimarunt: quia cum animo verum indagandi, & bonum exequendi, conſilium inierunt.

Conſilij aſtrum qui obſequuntur non aberrat.

5. *Qui maligno conſulunt animo, veritatem non conſequuntur*

Nam, qui aliter conſultant, neque vera diſcunt, neque bona operãtur. Vt patet in Herode qui *Congregans omnes Principes Sacerdotum, & Scribas populi, ſciſcitabatur ab eis, vbi Chriſtus naſceretur.* Matth. 2. n. 4. Sed, quia ſimplici & recto animo non conſulebat, totam non didicit veritatem. Nam Conſiliarij reſponderunt, Chriſtum in Bethlehem naſciturum, iuxta illud Michææ: *Et tu Bethlehem terra Iuda, nequaquam minima es in* C *principibus Iuda: ex te enim exiet dux, qui regat populum meum Iſraël.* Non tamen addiderunt verba illa, quæ in eodem Propheta conſequuntur: *Et egreſſus eius ab initio à diebus æternitatis.* Mich. 5. n. 2. Ex quibus Chriſti Domini diuinitas colligeretur, ſicut ex prioribus colligebatur humanitas. Scilicet, ita à Deo permiſſum fuit, ne Herodes totam diſceret veritatem, qui peruerſo animo conſulebat. Nec multùm differt, D. Chr. hom. 7. in Matth. vbi docet, poſteriorem huius prophetiæ partem à Conſultoribus prætermiſſam, *In adulationem,* inquit, *Regis, vt ad humanæ gratiæ lucrum, veritatis damna proficerent.* Nam improbi Conſultores Regem improbo animo conſulentem prauis adulationibus deceperunt, ne verum Deum agnoſceret, quem verum hominem ag- D noſcebat. Vnde Herodes certus de humanitate Chriſti Domini, de diuinitate ignarus, vitio Conſultorum interficere voluit vt hominem, quem adorare debuerat vt Deum.

D. Chryſ.

Improbi conſultores, adulatores.

Dimitte Arcam Dei, &c. Quamuis in Litera vna tantùm huius Conſilij ſententia referatur; triplicem tamen fuiſſe ex diuerſis Auctoribus coniicio. Prima fuit, Arcam illam eſſe comminuendam in fruſta, & tradendam in flammas: vt per quam ipſi peribant, penitus deperiret. Sed huic facilè omnes reſtiterunt, vt Dionyſius & Lyranus aduertunt, vel timore maioris calamitatis repreſſi, vel potiùs à diuina prouidentia refrænati. Nam, vt rectè Salomon: *Non eſt,* inquit, *ſapientia, non eſt prudentia, non eſt conſilium contra* E *Dominum.* Prou. 21. n. 30. *Qui immutat cor Principum populi terræ, & decepit eos.* Iob. 12. n. 24. Itaque ſola Arca diuino tantùm præſidio munita circunfuſas hominum cateruas perterrebat, ne quid mali contra illam molirentur.

6.

Dion.
Lyran.
Improbi malo reſiſtunt maioris calamitatis metu.

Secunda fuit, retinendam eſſe Arcam in Palæſtina, neque ad Hæbræos remittendam. Hanc partem ſuaſit vnius non tam oratoris, quàm veneratoris verboſa declamatio quam Ioſephus, vt num. 8. iam dixi, & latiùs Sabellicus loco ſuprà citato proſequũtur. Rationũ vires erãt, illas plagas non prouenisse ab Arca: tum, quia ſæpè alias natura

7.

Ioſeph.
Sabell.
Mali ſuaſores cogitant impoſſibilia.

naturaliter contingebant: tum, quia Arca, quæ non potuit ſuam captiuitatem euitare; minùs poſſet tam multas calamitates inferre. Deinde, vt omnes ab Arca prouenirent; tamen eſſe patienter ſuſtinendas, potiùs quàm vires ex regreſſu Arcæ hoſtibus inſtaurandas; præſtare Deum Iſraëlis ſibimetipſis iratum eſſe in Palæſtina, quàm Hebræis iterum propitiatum redire in Iudæam. Ita ille; & qui eius partes ſequebantur, in Concilio diſceptabant. Verùm & hi *meditati ſunt inania.* Pſalm.2.n.1. *Et cogitauerunt conſilia, quæ non potuerunt ſtabilire.* Pſalm. 20. num. 12. ſeu, vt vertit Symmachus: *Cogitauerunt cogitationes impoſſibiles*; ſi non ex ſuo obiecto, ſaltem ex decreto diuino, cui repugnabant.

Symmach.

8. Vtriuſque ſententiæ Auctores, cùm ex conſilio, plenáque deliberatione peccarint, vel ex hac vna circumſtantia grauiſſimè peccauerunt. Nam peccatum, non ex ignorantia, non ex infirmitate, non repentina, vehementique paſſione, perfectam deliberationem præoccupante; ſed ex pleno conſilio ſuſceptum, grauiſſimum in ſacris Literis reputatur. Quod hîc paucis illuſtro.

Peccatum ex pleno cõſilio grauiſſimum.

Peccatum ex conſilio factum, grauiſſimum in ſacris Literis cenſetur.

9. MVltis hoc illuſtrari poteſt argumentis. Ex Regibus Iſraël in idololatriam lapſis, neſcio, an aliquis in ſacris Literis peiùs audiat, & execrabilior reputetur, & grauiùs à Deo puniatur, quàm Ieroboam. Hic enim, & ſe ipſum, & totum regnum Ephraim Deo reddidit odioſum: quod proinde innumeris cladibus, dum ſtetit, expoſuit: ac tandem in extremum exitium, vnde nunquàm amplius reuixit, præcipitauit. Cur, quæſo, hic vnus Rex ſibi ac ſuis tantum odium & inuidiam idololatrando conflauit? Credo, quia peccatum idololatriæ, non ex ignorantia, non ex infirmitate, ſed ex conſilio commiſit, iuxta illud: *Et excogitato conſilio fecit duos vitulos aureos, &c.* 3. Reg.12.num.28. Nempe, vt Iſraëlitæ hos vitulos adorationis cauſa frequentantes, Ieroſolymam redderent infrequentem; & hoc modo vera religio caderet, falſa ſuperſtitio firmaretur. Regem igitur idololatriam in omnium ruinam prauo conſilio machinantem, diuina vltio acriùs quàm cæteros Reges exagitauit.

Nullus grauiùs punitur, quàm is, qui ſcelus ex conſilio admittit.

10. Dicitur Dauid in Scriptura *feciſſe rectum in oculis Domini, & non declinaſſe ab omnibus, quæ præceperat ei, cunctis diebus vitæ ſuæ, excepto ſermone Vriæ Hethæi.* 3. Reg.15.num.5. hoc eſt, homicidio Vriæ, quem interficiendum curauit. An Dauid plura alia peccata non commiſit? cùm alienum thorum violauit? 2.Reg.11.num.4. cùm populũ indebitè recenſuit? 2. Reg.24 n.2. cùm aduerſus Miphiboſeth iniquam ſententiam tulit? 2. Reg.16.n.4. cùm denique id genus alia patrauit, ob quæ dicere coactus eſt: *Iniquitates meæ multiplicatæ ſunt ſupra capillos capitis mei?* Pſalm.39. n. 13. Cur igitur vnum tantùm Vriæ homicidium illi vitio tribuitur; ac ſi à reliquis culpis facile abſoluatur? Crediderim, quia hoc vnum peccatum fuit ex conſilio. Nam Dauid in aliis peccatis, inquit Theodoretus, *non ex mali animi inſtituto, ſed fortuitò, & quodam caſu vulnus acceperat; negligentiæ peccata erant, non malignitatis, vt homicidium.* Peccatum verò ex conſilio adeò erat graue, vt cætera præ illo nulla viderentur.

Peccatum ex conſilio alijs omnibus antecellit.

Theod.

11. Sed quid eſt, cur Nathan ſua Dauidi peccata obiecturus, non adulterium, ſed coniugium cum A Bethſabee contractum exprobrarit? *Vriam*, inquit, *Hethæum occidiſti gladio, & vxorem illius accepiſti in vxorem tibi.* 2. Reg. 12. num. 9. Certè coniugium cum adultera, eius viro interfecto ex intentione contrahendi cùm illa, ſi nunc celebraretur, irritum eſſet ex impedimento criminis, lege Eccleſiaſtica inducto, vt Bellarminus libro primo de matrimon. cap. 22. & Sanch. tom. 2. lib. 2. Diſput. 78. latiùs oſtendunt. At in lege veteri prohibitum non erat, nec inualidum: cùm nulla de hac re prohibitio in ſacris Literis exprimatur. Vnde videbatur Dauid iuſtè egiſſe, & illatam iniuriam compenſaſſe, dum fœminam ſuo honore ſpoliatam ad maiorem dignitatem euehebat. Cur igitur ſic à Deo hoc matrimonium B reprehenditur, vt vel ipſo adulterio grauius ſignificetur? Procopius exiſtimat, iam tunc tale coniugium prohibitum fuiſſe, licèt inualidum non dicatur: grauius autem adulterio cenſeri ex circumſtantia maioris deliberationis & conſilij: *Significatur*, inquit, *Deum plus hoc coniugio offenſum eſſe, quàm adulterio: adulterium enim cupiditate victus commiſit: coniugium autem deliberationis aſſenſum habet. Cùmque propter adulterium & homicidium plangere deberet; ipſe matrimonio contra leges contracto, cum ea vitæ conſuetudinem habet.* Vbi videre eſt, quanta ex conſilio grauitas peccato accedat, vt matrimonium reddat turpius & execrabilius adulterio.

Bellarm. Sanch.

Procop.

Conſilium, coniugium turpius reddit adulterio.

12. C Hominem in culpam lapſum Deus ad pœnitentiam reuocauit: Angelum verò peccantem ſine remedio perire paſſus eſt. Qua in re licèt diuinæ diſpoſitionis arcana potiùs veneranda ſint, quàm inueſtiganda; tamen Theologi nonnullas huius diſcriminis congruentias aſſignant, quæ à Suar. tom.1.in 3. part. diſputat. 4. ſect. 1. colliguntur. Illa tamen eſt ad rem præſentem, quòd Angelus ex conſilio peccarit? vt Propheta oſtendit cum Angelo loquutus: *Dicebas*, inquit, *in corde tuo: In cælum conſcendam: ſuper aſtra Dei exaltabo ſolium meum: ſedebo in monte Teſtamenti, in lateribus Aquilonis: ſimilis ero Altiſſimo.* Iſai. 14. num. 13. Homo verò ex quadam indulgentia & beneuolentia in coniugem lapſus fuerit. Atqui D peccatum multo conſilio excogitatum, longè grauius eſt, quàm affectu præcipiti commiſſum; iuxta illud Diui Paulini in quadam epiſtol. *Criminoſius eſt, peccatum excogitare, quam facere.* Et proinde Angelus venia indignior, quàm homo videbatur. Et hanc fortè ob cauſam Moyſes in Geneſis hiſtoria, humanum peccatum, non Angelicum euulgauit: vt peccatum ex conſilio commiſſum, ſaltem ſub ipſius mundi primordia neſciretur, ne diſceretur.

Peccator ex conſilio veniâ indignior. Suarius.

D.Paulin.

Cur Moyſes hominis non Angeli peccatum euulgarit?

13. Qui olim haſta, vel gladio occidebant, non ſtatim occidebantur, qui venenis veneficiſque artibus, ſtatim rapiebantur ad necem. Sic longa paraphraſi interpretatur Philo Hebræus lib. De ſpecialibus legibus, ea præcepta, quæ Exod. E 21. referuntur. Et de vtriſque homicidiis rationem reddit: de prioribus quidem: *Quia fieri poteſt*, inquit, *vt inconſulto repentinoque impetu perciti ſcelus admittant, furori, non rationi obſequuti; ita vt dimidium videatur facinus, cui non acceſſit longa deliberatio.* De poſterioribus verò: *Quia magi & venefici per otium & in receſſu dant operam malis damnatiſque artibus, captantes occaſionem variarum calamitatum inferendarum proximis; ideò lex vult veneficos & veneficas, ne vnum quidem diem viuere.* Itaque peccata ex conſilio commiſſa adeò ſunt grauia, vt omni prorſus venia indigna videantur. Subſcribit Theod. quæſt. 47. in

Philo.

Facinus quodammodo dimidiant, qui non peccant ex conſulto.

Qui per otiũ mala operantur, vita indigni.

Theod.

in Exod, dicens homicidis à caſu patuiſſe ciuitates refugij, non autem homicidis à conſilio; quòd hi venia indigniores, quàm illi cenſerentur.

14. *Peccatores ex malitia diaboli imitatores.* Nec mirum, cùm horum ſcelerum Auctores diabolum imitentur, qui, vt diximus, non ex ignorantia, ſeu fragilitate; ſed ex malitia & conſilio delinquit: & proinde digni ſint, qui cum diabolo ſine miſericordia puniantur. Igitur cœtus hominum ex conſilio peccantium à Diuo Ioan. appellantur *Synagoga Satanæ.* Apoc. 2. n. 9. Et Dauid loquutus de illis hominibus, qui mala aduersùs ſe conſilia cogitabant: *Verbum,* inquit, *iniquum conſtituerunt aduerſum me.* Pſal. 40. n. 9. ſeu, vt ex Hebræo legit Hieronymus: *Verbum Belial,* hoc eſt, *diaboli*, vt Hugo Cardin. & plures alij interpretantur. (*Hierony.* *Hugo.*) Deinde Sapiens de illis hominibus, qui cogitantes dixerunt: *Venite, & fruamur bonis, quæ ſunt; coronemus nos roſis, antequam marceſcant,* &c. Sap. 2. à num. 6. vbi plurima alia conſilia peſſima inierunt: de his, inquam ſubdit: *Imitantur autem illum* (id eſt, diabolum) *qui ſunt ex parte illius.* Ibidem num. 25. Quaſi diceret, non potuerunt non tam ſcelerata in conſilia abire, qui diabolum prauorum conſiliorum artificem magiſtrum habuerunt. Sic igitur & hi Philiſthini tam præpoſtera conſilia incuntes, diabolum imitabantur.

15. *An conſiliũ Philiſthinorũ de Arca dimittenda fuerit diuinitùs inſpiratum?* Tertia tandem ſententia, in quam maior conſultantium pars, vtpote ſaniorem, incubuerunt; fuit, dimittendam eſſe Arcam, & in ſuum locum reducendam; ne pergeret maiores efficere ſtrages, ac totam Palæſtinam ſummorum pariter & infimorum hominum cadaueribus inuoluere. Queres: Vtrùm hæc ſententia fuerit his Satrapis diuinitùs inſpirata, & eorum mens diuinitùs conuerſa? Illud prius facilè admitto. Nam & Magi Pharaonis in tertia plaga cyniphum diuinitùs illuſtrati ſunt ad confitendum? *Digitus Dei eſt hic.* Exod. 8. num. 19. vt, teſte Lyrano, Hebræi & Catholici Interpretes affirmant. (*Lyra.* *Multi licèt iniuſti diuinitùs illuſtrati.*) Et Propheta falſus Balaam ſæpiùs dicebat, ſe nihil aliud, quàm quod à Domino accepiſſet, loquuturum, Num. 22. num. 18. & 38. & cap. 23. num. 3. & 12. & 26. & cap. 24. n. 13. Et Caiphas diuino actus inſtinctu prophetauit, Ioan. 11. num. 51. Sic igitur & hi Satrapæ in re admodum graui diuinitùs illuſtrati ſuam edere ſententiam potuerunt. Hoc poſterius, quantùm ex hiſtoria colligitur, probabilius nego. Quia non amore iuſtitiæ, ſed timore vindictæ dimittendam Arcam monuerunt, dicentes: *Et non interficiat nos cum populo noſtro.* Vnde cognouerunt quidem vias bonas, ſed ſuis prauis adhæſerunt. (*Non ſatis eſt veritatis cognitio, ſed virtutis operatio.*) Ad veram autem reſipiſcentiam non ſatis eſt cognitio veritatis, niſi accedat operatio virtutis. Hoc enim myſterio dicuntur filij Iſraël exiiſſe de Ægypto: *In manu Moyſis & Aaronis.* Num. 33. num. 1. Nam, vt ibi Orig. homil. 27. *Vtraque,* inquit, *manus neceſſaria eſt, vt inueniatur in nobis non ſolùm fidei & legis cognitio; ſed etiam actuum operúmque perfectio.* (*Orig.*)

16. *Hebræorum deſidia in colenda Arca.* Quæres deinde, cur Deus non impulerit Philiſthinos per aliquos Prophetas ad dimittendam Arcam; quemadmodum per Moyſem & Aaron impulit Ægyptios ad dimittendum populum Iſraël? Reſpondeo, ad poteſtatem Arcæ oſtendendam, quæ ſola ſuos hoſtes perterruit, & ab eorum ſe manibus vendicauit; in confuſionem Hebræorum, qui nec timebant, nec colebant illam Arcam, quam etiam hoſtes & Idololatræ formidabant & obſeruabant. (*Deus ad hominum ſalutem, hominum opera non eget.*) Deinde ad efficacitatem diuinæ gratiæ manifeſtandam, quæ ad conuertẽdos homines hominum opera non indige-

A bat: immò nec externis, aut miraculis, aut flagellis. Nam de Babylonica ſeruitute Iſraëlitas liberauit, ſolo ſpiritu ſuo in cor Cyri, Perſarum Regis, ſe inſinuante. 1. Eſd. 1. à num. 1. Qui, quò voluit, Regem impulit, & inflexit. Vt hinc pateat multiformis Dei poteſtas, quæ non vno tantùm modo, ſed aliis atque aliis, pro vt placuerit, quidquid velit, efficaciter exequatur.

Num. XII. Fiebat enim pauor mortis in ſingulis vrbibus, & grauiſſima valdè manus Dei. Viri quoque, qui mortui non fuerant, percutiebantur in ſecretiori parte natium. Et aſcendebat vlulatus vniuſcuiuſque ciuitatis in cœlum. B

EXPOSITIO LITERÆ.

Fiebat enim pauor, &c. Procerum ſententiam inuabat totius populi calamitas in ſingulas horas ingraueſcens, quæ hîc more epilogi renarratur. Pauor mortis, vel eſt proprius timor, qui omnes inuadebat, & ipſi morerentur: vel eſt peculiaris quædam paſſio, interprete Caietano, qua rigebant corpora, ſtupebant membra, deficiebant ſpiritus, ac denique omnes tam viri, quàm fœminæ, animi deliquium patiebantur. 1. (*Quid ſit mortis pauor.* *Caiet.*)
C Talis illa, de qua Moyſes: *Robuſtos Moab obtinuit timor; obriguerunt omnes habitatores Chanaan. Irruat ſuper eos formido & pauor: fiant immobiles quaſi lapis.* Exod. 15. num. 15. & 16. Talis illa Hebræorum. *Foris vaſtabit eos gladius, & intus pauor.* Deuter. 32. num. 25. Talis illa Amorrhæorum & Chananæorum, audientium Iordanem ad tranſitum Arcæ exaruiſſe: *Diſſolutum eſt enim cor eorum, & non remanſit in eis ſpiritus.* Ioſ. 5. num. 1. Talis illa Nabalis, qua *Emortuum eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis.* 1. Reg. 25. num. 37. Talis illa Reginæ Eſther, qua *Corruit, & in pallorem, colore mutato, laſſum ſuper ancillulam reclinauit caput.* Eſther 15. num. 10. Talis
D illa Iobi dicentis: *Sagittæ Domini in me ſunt, quarum indignatio ebibit ſpiritum meum: & terrores Domini militant contra me.* Iob. 6. n. 4. Talis denique illa Balthaſaris: *Tunc facies Regis commutata eſt, & cogitationes eius conturbabant eum, & compages renum eius ſoluebant, & genua eius ad ſe inuicem collidebantur.* Daniel 5. n. 6. Similis fuit ille pauor Iſaac & Abacuc: quorum hic: *Domine,* inquit, *audiui auditionem tuam, & timui.* Abac. 3. num. 1. ſeu, vt habent Septuaginta: *Obſtupui*, ſeu *expaui.* Ille autem ſentiens filium ſuum Iacobum præripuiſſe benedictionem fratri ſuo Eſau, *expauit ſtupore vehementi.* Geneſ. 27. n. 32. Quamuis horum ſtupor, ſiue ecſtaſis, vt multi interpretantur, non à timore, ſed ab admiratione ema- (*Iuſtorum pauor non à timore, ſed ab admiratione ortus,*)
E narit. Sic igitur & Philiſthinos hic pauor mortis, ſeu lethalis paſſio exanimabat.

Quod non in vna tantùm ciuitate contigebat, quidquid dicat ex aliis Vatablus, transferens iuxta Septuaginta: *In tota ciuitate*: ſed in ſingulis, vt exprimit Vulgata, & ex Hebræo Caietanus aduertit: immò in omnibus ſimùl, vt ſignificat Chaldæus, transferens; *In omni vrbe.* Atque ſic Abul. interpretatur. Vnde meritò dicitur *grauiſſima valdè manus Dei*: ſeu, vt habet Chaldæus: *Fortis nimis percuſſio Dei ibi*: vt grauitas, & fortitudo huius plagæ, non ſolùm ab intenſione, ſed etiam ab extenſione illius in omnes vrbes intel- 2. (*Vatab.* *Mortis pauor in omnibus Philiſthinorum ciuitatibus.* *Caiet* *Abul.*)

ligatur. Addunt Septuaginta in Bibliis Sixtianis: *Vt intrauit Arca Dei Iſrael illuc*: hoc eſt, vbi totam Palæſtinam perluſtrauit. Nam, licèt, recedente Arca ab vna vrbe in aliam, plaga vrbis relictæ paulatim miteſceret, vt ſuprà num. 9. ex Abulenſi tradidimus: tamen poſtquàm Arca totam Palæſtinam peruagata eſt, nec tamen Philiſthini reſipuerunt; cœpit plaga in omnibus ſimul vrbibus recrudeſcere; immò ad omnes etiam villulas atque oppidula extendi, vt Abulenſ. quæſt. 19. ex hoc loco confirmat: in quo non vna tantùm ciuitas, ſed omnes ſimul dicuntur ad cælum vlulaſſe. (Abul.)

3. *In omnes iuxta ſcelerum grauitatem plaga deſæuiit.* *Viri quoque*, &c. Dicuntur viri percuſſi, non quòd mortui excludantur, ſeu, quòd non fuerint percuſſi, qui obierunt: ſed quia de his dubitari non poterat, de illis poterat. Septuaginta clariùs expreſſerunt, transferentes: *Et viri, & qui non moriebantur, percuſſi fuerunt in natibus*: ſeu, vt habent Sixtiana: *Et qui viuebant, & non ſunt mortui, percuſſi ſunt in ſedibus.* In omnes igitur plaga deſæuiit; iuxta illud: *Dolores obtinuerunt habitatores Philiſthiim.* Exod. 15. n. 14. Nam habitatorum nomine, vrbani, oppidani & ruſticani; æquè omnes intelliguntur. Quamuis in quoſdam grauior, in quoſdam leuior, iuxta ſcelerum grauitatem, vel leuitatem, vel potiùs iuxta arcanas diuinæ prouidentiæ rationes, vltio graſſaretur.

4. Philo. *Ponitur numerus interfectorum, ex Philone.* Numerus interfectorum, qui in hac plaga perierunt, in Litera non exprimitur: tamen apud Philonem in Antiquit. Biblicis expreſſus inuenitur. Mulierum in vtero habentium, ſeptuaginta quinque millia. Puerorum adhuc infantium & lactentium, ſexaginta quinque millia. Mulierum nutrientium & lactentium; quinquaginta quinque millia. Virorum iam adultorum, viginti quinque millia. Omnium ſimul collectorum, ducenta & viginti millia. Vt interim nihil de illis paruulis, qui ſimul cum matribus grauidis perierunt. Vnde hanc ſummam Philo collegerit, aut diuinarit, prorſus neſcio. Vnum ſcio, interfectionem fuiſſe magnam nimis: vt ſuprà num. 6. & 9. habetur.

5. Abulenſis. *Opinio quorũdã proponitur & reijcitur.* Refert Abul. hoc loco, & paulò antè q. 15. quorũdam opinionem, quos alicuius auctoritatis eſſe dicit, aſſerentium, nòn ſolùm Philiſthinos percuſſos fuiſſe in ſecretiori parte natium; ſed etiam Hebræos recentiores, qui frequentem ſanguinis fluxum, ſeu hæmorrhoïdem patiuntur, in pœnam illius ſacrilegij, quo poſtularunt Chriſti Domini mortem, exclamantes: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Et in hunc ſenſum interpretantur illud: *Percuſſit inimicos ſuos in poſteriora:* Pſ. 77 n. 66 Sed non immeritò credit, illos errare, cùm nullo Scripturæ fundamento innitantur. Et ego addo, temerè interpretari locum illum Pſalmi contra communem omnium Patrum & Interpretum ſententiam.

6. *Vlulatus ſignum eſt maximi luctus & deſperationis.* *Et aſcendebat vlulatus*, &c. Sic olim apud Ægyptios, interfectis primogenitis, *Ortus eſt clamor magnus in Ægypto*, Exod. 12. num. 30. Dupliciter igitur hîc exprimitur miſera Philiſthinorum comploratio. Primò, quia dicitur vlulatus, quæ non eſt vox humana, ſed lupina. Ac ſi Philiſthini præ doloris ſenſu in morem belluarum efferati, non clamarent vt homines; ſed vlularent vt lupi. Vnde in Scriptura tunc homines dicuntur ſolui in vlulatus, quando, rebus iam deſperatis, in extremam aleam adducuntur. Sic ſuprà, nunciatà in vrbem clade: *Vlulauit omnis ciuitas*. cap 4. n. 12. Sic, iugulato Holoferne: *Vlulauerunt caſtra Aſſyriorum.* Iudith. 16. n. 15. Sic mucrone Domini in Palæ-

A ſtinam ſæuiente: *Vlulabunt omnes habitatores terræ.* Ierem. 47. n. 2 Et ſic de cæteris. Adde, vlulare potiùs vt belluas, quàm exclamare vt homines: quia par erat, vt qui belluinis moribus viuebant, belluinis quoque vocibus vterentur.

Secundò, exprimitur eadem comploratio: quia dicitur aſcendere in cælum vniuſcuiuſque ciuitatis vlulatus: quæ notior eſt hyperbole, quàm videbeat illuſtrari. Chaldaicè: *Aſcendit in latus cælorum.* Fortaſſe, non ſine aliquo myſterio. Non enim erat oratio iuſtorum, quæ *penetrat nubes*: Eccleſiaſtici 34. n. 21. Sed erat vociferatio impiorum, quæ ad cæli latera, irrito aſcenſu, quodammodo reſilit ac detorquetur; nec ad aures Dei rectà pertingit, vt audiatur. Et ideò fortaſſe B dicitur vlulatus, quæ eſt vox ſignificationis expers; quia peccatores non corde, ſed ore vociferantes, nihil magis quàm lupi vlulantes exaudiuntur, nec intelliguntur. Plura de hoc verbo vide ſuperiori cap. num. 13. Atque hæc de tota huius capitis hiſtoria. 7. *Diſcrimen inter orationem iuſti & iniuſti.*

ANNOTATIO XVIII.

CIRCA LITERAM.

Ordo, quo diuina Philiſthæis ſupplicia infliguntur, illuſtratur.

C DVPLEX in hoc ordine circunſtantia diuinam in puniendo iuſtitiam mirabiliter commendat. Vna, quia non omnes ſimul plagas effudit. Nam in primis Dagonem in loco Arcæ pauliſper ſuſtinuit. Deinde ſequentem in noctem loco deiecit. Poſteà in fruſta comminuit ac diſſipauit. Rurſus priùs irruit in Dagonis ſimulacrum: paulò pòſt in Philiſthinorum corpora deſæuit; poſtremò, in arborum fructus ac fruges agrorum calamitatem immiſit. Ad hæc, vnam principiò vrbem flagellare orſus eſt: deinde in alias atque alias flagella detorſit: tandem in totam Pa- D læſtinam acerrimè fulminauit. Quæ omnia ex dictis patent. Altera, quia diuina vltio priùs in ſcelerum cauſam, quàm in ipſos ſceleratores exarſit: ſcelerum autem cauſa fuit Dagon, cui honorando & colendo Philiſthini præcipuè incumbebant, cui victoriam referebant acceptam; cui Arcam, tanquam inſigne trophæum, conſecrabant. In Dagonem igitur plagarum tempeſtas primùm detonuit; vt hoc diruto ſcelerum fundamento, ſcelera ipſa faciliùs euerterentur. Vtranque circunſtantiam ſua quanque Sectione breuiter illuſtrabo.

1. *Deus non omnia ſimul ſupplicia effundit.* *Dei vltio tendit priùs in cauſam ſcelerum, quàm in ſceleratos.*

SECTIO I.

E *Cur diuina ſupplicia non turmatim, ſed paulatim inferantur.*

FActum quidem, nimirum diuina ſupplicia, non tam ſimul, ſed ſenſim & per partes infligi, ex dictis patet. Facti verò ratio eſt: quia Deus non punit, vt obruat; ſed vt corripiat: non vt vexet; ſed vt emendet. Nam punitio nimis ſeuera: & quæ tota ſimul effunditur, præterita flagitia non curat, ſed potiùs in noua præcipitat. Exemplis res erit illuſtrior. 2. *Deus punit vt corrigat, non vt obruat.*

Qur,

3. *Peccatores quò plus puniuntur, eò magis effrenes.*

Quæ, obſecro, effuſior eſſe potuit punitio, ac A ſeuerior, quàm illud ingens diluuium, quo totus Orbis, ſaluis tantùm octo animabus, inundauit? Gen. 7. à num. 1. Profectò nulla. At, quæ ex tam acri punitione emendatio conſequuta eſt? Certè nullam video. In primis, ſunt, qui dicant, vt Annot. 11. Sect. 1. iam retuli, peſſimum iſtum Noë filium Cham, adhuc in Arca commorantem, & fluctuantem inter tot naufragia, tot funera, tot pericula, quæ propter violatam caſtitatem vniuerſo Orbi incubuerant, ſanctiſſimas ipſius caſtitatis leges violaſſe: ac ſi eum in flagitia præcipitem, non tam effuſa quidem ſupplicia coërcerent; ſed magis quodammodo incitarent. Cui opinio- B ni fauere mihi videtur D. Chryſ. hom. 29. in Gen. Nam inquirens, cur Cham ſtatim poſt diluuium appelletur pater Chanaan, Gen. 9. num. 22. hanc rationem aſſignat: *Vt diſcas*, inquit, *illum fuiſſe intemperantem & incontinentem: & mente, qui in tanta turbatione procurandæ proli vacauit, eadem etiam nunc in contumeliam patris prorupit.* Quaſi ſtatim poſt diluuium pater diceretur; quia in ipſo diluuio generationi vacaſſet: nec mirum eſſe tantam in patre irridendo irreuerentiam oſtendiſſe, qui tantam in filio generando intemperantiam manifeſtaſſet. Clarius id expreſſit idem D. Chryſoſt. hom. 28. præcedente: *Voluit*, inquit, *Scriptura per hoc nobis illius intemperantiæ nimietatem inſinuare: & quod neque calamitatis magnitudo illum coërcere potuit; neque tanta in arca anguſtia irrefrenatam illius concupiſcentiam ſedauit: ſed quamuis ſenior nondum filios procreauerat; hic incontinentiæ deditus fuit, & cupiditas intemperantiam non refrenauit.* Vides iuuenem effrænem & effrontem: qui qua tempore totus Orbis ſeueriſſimas violatæ incontinentiæ pœnas luebat, ipſe continentiam violabat; & cùm alios ſupplicia conſtringebant, ipſe in flagitia ſoluebatur?

D. Chryſ.

4. D. Ambr. D. Damaſ. Eucher. Beda. D. Thom. Lyranus. Caiet. *Peccatores ſupplicio nō emendantur, ſed irritantur.*

Sed quidquid ſit ea de re, quam D. Ambr. lib. De Noë & Arca, cap. 21. D. Damaſcenus lib. 4 De Fide, cap. 25. Eucher. lib. in Gen. c. 4. Beda expoſitione in Gen. c. 5. D. Thomas, aut quiſquis eſt ille Auctor eius nomine inſcriptus, Lyra, Caietanus, & plures alij in c. 7. Gen. excludere videntur, dicentes in Arca Noë continentiam ab omnibus non ſolùm hominibus, ſed etiam belluis perfectiſſimè obſeruatam: quidquid, inquam, ſit ea de re, illud vnum certum, improbum illum iuuenem ex eo ſupplicio incolumem euaſiſſe, ſed nihilo meliorem, cùm paulò pòſt ſanctiſſimo Patriarchæ parenti ſuo impudentiſſimè illuſerit & inſultarit: *Vtpote*, inquit D. Chryſoſtomus vbi ſuprà, *neque a tanta calamitate humiliatus.* Quid enim intemperantius, immò & inſanius eſſe poteſt, quàm in tanta ſcelerum punitione, adhuc in ſcelera effrænem præcipitari: nec ex ſupplicio timorem concipere ad peccata præcauenda; ſed audaciam ad multiplicanda? Scilicet, hoc eſt hominum ingenium, vt immodicis ſuppliciis non emendetur, ſed irritetur; & quò ſeueriùs premitur, eò licentiùs effundatur.

5. D. Chryſ. *Pœna non cautiores reddit iniuſtos, ſed audaciores.*

Sed, quid hunc tantùm iuuenem commemoro; cùm alios quoque viros acerrimum diluuij ſupplicium reddiderit licentiores? Illos, nimirum, qui ſuum nomen æternare cupientes, *Faciamus*, aiebant, *nobis ciuitatem & turrim, cuius culmen pertingat ad cælum, & celebremus nomen noſtrum.* Gen. 11. num. 4. In quem locum Chryſoſtomus hom. 30. non immeritò admiratur hanc hominum improbitatem, quos tanta punitio cautiores non reddiderit, ſed potiùs audaciores effecerit: *Vide, oro*, inquit, *quantùm inualuerit malitia. Habentes adhuc recentem memoriam generalis in diluuio interitus, in tantam inciderunt inſaniam.* Multò mirabilius eſt, quod addo: à Noë vſq; ad Abrahamum, quæ duratio plures annorum centurias incluſit, neminem in ſcriptura veræ pietatis & religionis cultorem reperiri. Facilè res patebit ſacras Literas euoluenti, & interim D. Auguſtinum auſcultanti; qui lib. 16. de Ciu. c. 1. *Poſt Noe*, inquit, *qui cum coniuge, ac tribus filiis, totidemq; nuribus ſuis, meruit per Arcam à vaſtatione diluuij liberari, non inuenimus vſque ad Abraham, cuiuſquam pietatem euidenti diuino eloquio prædicatam.* Quis non crederet poſt tam ſeueram punitionem, omnia vitiorum ſpineta fuiſſe reſcindenda, & pulcherrima virtutum plantaria renouanda? Et nihilominùs ab ipſa pœnarum ſeueritate non flores ſanctitatis germinarunt; ſed vepres impietatis inhorruerunt.

A Noë vſque ad Abrahamum nullus veræ pietatis cultor.

6. *Peccatores peiores redduntur poſt ſupplicia.*

Nihilo mitius exerit illud diluuium ignis & ſulphuris, quo infamis regio Pentapolitana conflagrauit, Gen. 19. num. 29. At, quæ ex illo conſequuta eſt morum correctio? Dixerim potiùs extremam morum corruptionem inde ſubſequutam fuiſſe. Nam ante illud diluuium, Lot & eius filiæ ſe in ſobrietate & continentia laudatiſſimè conſeruarunt; poſt illud, ſe in ebrietatem & incontinentiam miſerrimè abiecerunt: vt patet ex loco citato Gen. à num. 33. vt D. Auguſt. lib. 22. contra Fauſtum, à cap. 42. latè interpretatur. C Ac ex nimia ſeueritate punitionis, qui paulò antè timidi erant ad peccandum, paulò pòſt audaciſſimi redderentur. Iam verò illa famis punitione, quæ quondam vniuerſæ incubuit Samariæ, quæ potuit acerbior excogitari? Nàm totos tres annos ne tenuiſſimi quidem rores à cœlo deſtillarunt. Iacob. 5. num. 17. & 3. Reg. 17. à num. 1. areſcentibus non ſolùm agris præ ſiccitate; ſed etiam gregibus & hominibus præ fame extabeſcentibus. Sed, quæ virtutum fruges ex tanta frugum inopia emerſêre? Nullæ profectò. Immò luxuriantes vitiorum ſegetes, ab his ſuppliciorum ſeminibus pullularunt.

7. D. Chryſ. *Supplicio nō obtuantur vitia, ſed oriuntur.*

D Vnde D. Chryſoſt. ſerm. 2. De Helia: *Proh nefas!* inquit, *nulla ex pœna correctio. Et quaſi aduerſis hominum malitia prouocetur, ſic creſcit quotidie, quod puniatur.* Et poſt alia verba, quæ ſuperiori cap. num. 3. iam expendimus, ſubdit: *Perſeuerat*, inquit, *in populum fames, malis perſeuerantibus populi. Creſcit malitia populorum, creſcit & inopia rerum. Sæuit cunctorum impietas: ſæuit & in cunctos neceſſitas. Vniuerſi deficiunt victu, & ab idolorum non deficiunt cultu. Et quaſi diuerſitas iſta inuicem concertaret; ſic ſeſe iſta ſuperare contendunt, vt putarent dementes ſceleribus famem vincere, facinoribus neceſſitatem auertere, peccatis inopiam ſuperare.* Vides, vt effuſis ſuppliciis non obtuantur vitia, ſed oriantur? Certamen quodammodo inter ſe ineunt flagitia & ſupplicia, vt neutra alteris cedant: ſed quò plura ſupplicia inferuntur; eò plura flagitia renaſcantur: & quaſi cauendis pœnis optimum ſit E remedium adiicere culpas: nunquàm ceſſat ſtulta improbitas, etiàm grauiter punita, peccare; vt nunquam deſit punitio, vbi ſemper adeſt materia, quæ puniatur. Si enim culparum vena tam multis diuinæ iuſtitiæ incendiis non areſcit: quo pacto ipſa pœnarum incendia culparum diluuiis extinguentur.

Iudæi è ſeruitutis vinculis ſoluti plus in vitia ſoluebantur.

Attende vlteriùs extremam illam Hebræorum apud Babylonios ſeruitutem, omnium, quæ præceſſerant, niſi fallor, longè miſerrimam: cùm in alias ex modica fortuna deciderent: in hanc ex florentiſſimo ſtatu laberentur. 2. Paral. 36. à n. 17. Sed quæro, poſtquàm tandem ſecundo Nu-

mine à vinculis ſeruitutis expediti prodierunt; exuerúntne illos laqueos vitiorum, quibus anteà intricati tenebantur? Immò difficiliores ſe in plagas, funes, nodóſque vitiorum implicarunt: vt ex libris Eſdræ & Machabæorum facilè innoteſcet; & interim D. Aug. lib. 18. De ciuit. c. 45. teſtatur. *Poſtquam*, inquit, *Gens Iudæa cœpit non habere Prophetas, proculdubiò deterior facta eſt: eo ſcilicet tempore, quo ſe ſperabat, inſtaurato templo, poſt captiuitatem, quæ fuit in Babylonia, futuram eſſe meliorem.* Miſera profectò, & præpoſtera Gentis conditio, quæ & diuinis fota, altáque beneficiis, in luxuriam ſylueſcebat: & diuinis coërcita, caſtigatáque ſuppliciis, non redibat ad frugem, ſed in belluas efferebatur.

9. *Nec mortis pœna corriguntur iniuſti.*

His adde, quod olim cōtigit Moyſi in Ægypto. Egreſſus aliquando ad fratres ſuos, vidénſque virum Ægyptium, qui Hebræum percutiebat, ſic exarſit, vt ſtatim Ægyptium occideret, ſabulóque abſconderet. Exod. 2. n. 12. Quis non videt ſeueriſſimam huius pœnæ grauitatem? Nam ſatis eſſe videbatur iuxta legem Talionis, percutientem repercutere: quid vlteriùs opus erat occidere; Vnde in Moyſe ab aliqua culpa vindicando; non parum, & Patres, & Interpretes laborāt. Sed ex tam acri vindicta in pacis turbatores, quæ, obſecro, cōcordia ac tranquilitas redundauit? Vnde quod ſequitur. Non multos poſt dies, ſed in proximum craſtinum iterum egreſſus Moyſes, vidit inter ſe rixantes, non iam Hebræū & Ægyptium, homines & natione & religione diſcrepantes, & perpetua inter ſeipſos ſimultate diſſidentes: ſed duos etiam Hebræos, quos eadem & natio & religio facere debuerat amore germanos. Adeò pœnæ ſeueritas præteritam diſcordiam non reſtrinxit, vt potiùs maiores aluerit rixas, & in maius diſcordiarum incendium eruperit.

10. *Nulla ſupplicij ſeueritate ab idolis Hebræi reuocantur.*

Vnum quondam vitulum in deſerto conflarunt Iſraëlitæ: vnum loco Numinis, ſacrilego auſu coluerunt. Exod. 32. num. 4. Non paſſus eſt Moyſes tantam abire licentiam impunitam; ſed quanta potuit ac debuit ſeueritate, vindicauit. Nam vitulum ipſum *combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſrael.* Ibid. num. 20. ne vllum ex eo veſtigium ſupereſſet, ſed omnes, vel minimæ reliquiæ penitùs abolerentur. Ipſos autem vituli conflatores & cultores ſic corripuit, vt ad viginti tria millia, Leuitis ad hanc vindictam conuocatis, obtruncarit. Vbi ſuprà, n. 28. Aptiſſima videbatur huius ſupplicij ſeueritas ad tantum nefas ac piaculum in totam poſteritatem abdicandum. Sed quid tandem factum? Poſteróſne continuit tam ingentis pœnæ timor, ne quidquam ampliùs de vitulo aureo excogitarent? Immò ex illa cæde & incendio non vnus tantùm, ſed duplex vitulus, tanquàm Lernææ hydræ capita pullularunt. Nam Roboam, *Excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos; poſuitque vnum in Bethel, & alterum in Dan.* 3. Reg. 12. num. 28. & 29. Quid iniquius, quàm ſcelera & ſacrilegia, quæ debuerant ex ſuppliciis minui & reſtringi, potiùs duplicari & augeri?

Pœna aliquando vitia geminantur.

11. *Sacrilegi nihil pœna moti cumulant ſacrilegia.*

Nec ſanè mirum, Ieroboamum alienis ſuppliciis minimè commotum, vt propriis ſacrilegiis temperarit; cùm etiam in ſeipſo propria ob ſacrilegia grauiter percuſſus, non modò non reſipuerit, ſed etiam omnes impudentiæ, temeritatiſque habenas licentiùs relaxarit. Sacerdotale munus per ſummum ſacrilegium ſibi vſurpauerat Ieroboam. Sed, ne impunè ferret, adfuit vir Dei, qui, vt temerarium Regem perterre-

A ret, loquutus eſt ad altare *in ſermone Domini*; quod, quamuis lapideum, ſeu marmoreum; tamen Prophetæ tonitruum non ferens, *ſciſſum eſt, & effuſus eſt cinis de altari.* 3. Reg. 13. n. 5. Quid verò Ieroboam? Deſtitítne à ſacrilega audacia? Immò verò ſacrilegium ſacrilegio cumulauit. Audiens enim ſermonem hominis Dei: *Extendit manum ſuam de altari, dicens: Apprehendite eum.* Ibidem, num. 4. Quare & Sacerdotis officium retinuit, & Prophetæ exitium tentauit: & cùm alteram manum à thuribulo ſibi indebito non auerteret, alteram in prophetam innocentem violenter iniiceret; vtramque duplici ſacrilegio inquinauit. Tantùm abfuit, vt ex illa pœna emendaret culpam, vt potiùs duplicaret.

B Sed neque hoc poſterius ſacrilegium abiit impunitum. Cùm enim manum ſuam extenderet in Prophetam, ſtatim additur in Litera: *Et exaruit manus eius.* En iam Rex duplici flagro diuinitus percuſſus, areſcente manu, & altari fatiſcente. Quid ergo? Reſiliit ab inſania? Abſtinuit à ſacrilegio? Immò ſacrilegia, & quidem grauiora multiplicauit. Nam anteà ipſe ſibi tantùm ſacerdotale munus vſurpauerat: poſteà verò ſacerdotale munus plurimis aliis etiam infimis & perditiſſimis hominibus delegauit. *Poſt verba hæc*, inquit Textus, *non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima, ſed à contrario fecit de nouiſſimis populi Sacerdotes excelſorum. Quicunque volebat, implebat manum ſuam, & fiebat Sacerdos.* Vbi ſuprà, num. 33.

12. *Iniuſti ſupplicio in grauiora ſcelera præcipitantur.*

Rex ſacrilegus ſacerdotij collator & venditor.

C Tam parum apud improbum Regem pœnæ ſeueritas profecit, vt non modo cùm non correxerit, ſed in plura & grauiora ſcelera præcipitarit. Et, vt malitiæ cumulum adderet: *Quicunque volebat*, inquit Textus, *implebat manum ſuam*: hoc eſt, ipſius Regis: *Et fiebat Sacerdos.* Nam Rex, interprete Lyrano, vendebat ſacerdotium; & qui ei manum non modico, ſed copioſo pretio implebat, ſacerdotium ab eo reportabat.

Sicut Ieroboamum pœnæ ſeueritas ad frugem non reduxit: ita nec Regem Oziam; cui ſacerdotale munus vſurpare aggredienti ſummus Sacerdos Azarias obſtitit, illis verbis: *Non eſt tui officij, Ozia, vt adoleas incenſum Domino, ſed Sacerdotum; hoc eſt, filiorum Aaron* 2. Paral. 26. num. 18.

13. *Nulla ſupplicij commemoratio iniuſtos ad frugem reducit.*

D Vbi quærit D. Chryſoſt. hom. 5. De verbis Iſaiæ, cur non ſolùm dixit, *Sacerdotum*; ſed etiam addidit *Filiorum Aaron*: Et reſpondet: vt appellando Sacerdotes, filios Aaron ſacrilegio Regi in memoriam referret ſupplicium eorum, qui olim ſummum ſacerdotium, excluſis Aarone, eiúſque filiis, vſurpare voluerunt. Ex his enim, *Alios quidem*, inquit, *terra dehiſcens abſorbuit; alios verò cælitùs emiſſus ignis exuſſit.* Num. 16. num. 31. Atque adeò regem Sacerdotis officium vſurpantem perterrere voluit ſeueriſſimo ſupplicio eorum, qui Sacerdotis officium vſurpare contendebant. Sed, quid profuit ſacrilegio Regi ſupplicij tam atrocis commemoratio? Profectò nihil: vt D. Chryſoſtomus fatetur. Nam ipſe furens & ſæ-

D. Chryſ.

E uiens tenebat thuribulum, *& minabatur Sacerdotibus.* Ibidem, n. 19. Tantùm abfuit, vt ſua temeritate cederet, vt potiùs in maiorem audaciam proſiliret.

Seueriſſimam legem ſtatuit Saül, ne quis ſuorum militum inſequentium Philiſthinos, quidquam cibi vſque ad veſperam guſtaret: qui ſecùs facerent, proculdubiò occidendos. 1. Reg. 14. num. 24. Neque ſolùm ſeuerus extitit legiſlator, ſed etiam ſeuerior legis exequutor. Nam filium Ionatham, qui legis inſcius parum mellis deguſtarat, ad capitale ſupplicium efferri imperauit. 14.

Qui ſubditis habenas nimiū premit, relaxat magis.

Ibidem

Ibidem,n.44. Quid quæſo,tanta ſeueritudo legis ac ſupplicij profecit? Continuitne homines in diuinarum legum obſeruātia? Immò potius ad eas reſcindendas liberiùs relaxauit. Nam populus diurna fame, quam integram ad veſperum ſeruarat, ſtimulatus, eò voracitatis proceſſit; vt ne à ſanguine quidem, qui Leuit.3.n.17.prohibetur, abſtinuerit: *Comedit populus cum ſanguine*, inquit, Textus ibidem, num. 32. Quare nemo magis ad peccandum habenas ſuis ſubditis relaxat, quàm qui eas vltra modum nimiùm reſtringit.

15. *Vbi minus ſeueritatis, ibi plùs obſeruantiæ.* Priores legis tabulas confregit Moyſes, Exod. 32. num. 19. poſteriores verò integras & illæſas conſeruauit. Exod. 34. num. 29. Diſcriminis ratio illa mihi videtur ad rem præſentem opportuna, quia priores datæ ſunt inter tonitrua & fulgura, & clangores buccinæ perſtrepentis, Exod. 19. n. 16. at verò poſteriores, ſudo cælo, ſereno ſole,nullis procellis agitato aëre, Exod. 34. à num. 5. Vbi autem minùs ſeueritatis & timoris, plus autem lenitatis & amoris incumbit;ibi plus obſeruantiæ & obediētiæ reperitur. Ea cauſa eſt, cur Deus olim,cùm puniret hominū genus, ſuper illud ſtillare diceretur: *Stilla*, inquit, *cōtra Sanctuaria, & propheta cōtra humum Iſrael*. Ezech. 21.n.2. Et iterum:*Stillauit ſuper nos maledictio & deteſtatio*. Dan.9.n.11. Ac tandem: *Fluat*, inquit, *vt ros eloquium meum, quaſi imber ſuper herbam, & quaſi ſtillæ ſuper gramina*. Deut.32. n. & ſic de aliis. Nam, ſicut imber magno impetu effuſus, perdit, *ſata læta, boùmque labores*: neque tā irrigare ſolet, quàm eradicare;modicis autem guttulis deſtillatus vtiliter illabitur in terræ viſcera, ſegetéſque alit, lætificat, & fœcundat: ita planè & ſupplicia, quæ nimis ſeuerè intenduntur; conterunt quidem,& cruciantur; quæ paulatim fluunt, & cum miſericordia temperantur, corripiunt,& emendant.

Supplicia miſericordia temperata corrigunt.

16. *Ira Dei non obruit, eluit peccatores.* Hinc eſt, quòd Deus ſuam iram phialis incluſam habere dicatur, iuxta illam vocem è templo Dei egreſſam: *Effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram*. Apoc. 16.n.1. Nam phiala, etſi magnam habeat capacitatem, tamen anguſtum habet orificium, ex quo aqua non vberrim effunditur,ſed guttatim deſtillatur. Ita planè & ira Dei non immenſos ſoluitur in torrentes; ſed tenuiſſimos liquatur in rores;ne tam obruat, quàm eluat peccatores. Tota hæc doctrina ſatis patet in Philiſtiuis, in quos non ſtatim ab initio omnes pœnas, quas merebantur,exprompſit; ſed paulatim ſua per interualla temperauit: ne illos duriter collidere, ſed leniter emollire videretur. Vtinam Philiſtini aptiſſimo ad emendationem ſupplicio, vt par erat,vterentur.

SECTIO II.

Diuina ſupplicia non tam in peccatores,quàm in peccandi cauſas inuehuntur.

1. *Deus potiùs ſæuit in peccatorum cauſam, quàm in peccatores.* HVnc ordinem tenuit hoc loco diuina indignatio,vt priùs in Dagonem, quàm in Philiſtinos exarſerit: his enim adhuc illæſis & intactis, iam ille deiectus & contritus cernebatur, vt ex Litera patet. Ratio eſt: quia Dagon fuerat Philiſtinis tota occaſio peccandi, dum in illo ſpes ſuas collocabant; & ex illius præſidio vires ſe contra Arcam fœderis habuiſſe, ſempérque habituros confidebant: Deus autem potius cauſas peccandi, quàm ipſos peccatores deſtruit & demolitur. Quod paucis illuſtro.

A Dauid diuinam & miſericordiam & iuſtitiam cantaturus: *Dominus*, inquit, *erigit eliſos,& Dominus diligit iuſtos: Dominus cuſtodit aduenas; pupillum, & viduam ſuſcipiet, & vias peccatorum diſperdet*. Pſalm.145.n.9. Cùm benefacit, ipſis perſonis,eliſis, iuſtis, aduenis, pupillis & viduis benefacit: cùm vlciſcitur, non tam ipſas peccatorum perſonas, quàm ipſas peccatorum vias vlciſcitur. 2.

Vnde rectè D. Chryſoſtom. ad eum locum: *Non dixit*,inquit, *diſperdet peccatores,ſed viam ipſorum, hoc eſt, eorum actionem. Non enim auerſatur naturam,ſed odio habet vitium.* Sibi ſimilis Dauid: *Iter* inquit, *impiorum peribit*. Pſal.1.num.6. Vbi rectè D. Ambroſius: *Perire*, inquit, *iter impiorum dixit, non impios: ſeruat eorum ſubſtantiam, qui, ſi conuertantur, ſolum iter pietatis amittent.* Apta eſt. B ad diuinam benignitatem illa precatio: *Contere brachium peccatorum & maligni*. Pſalm.9. ſeu 10. iuxta Hebræos, n.15. Vbi Diuus Chryſoſtomus: *Non vult*,inquit,*peccatorem abſolutè conteri;ſed vires, potentiam, & eius improbitatis fomitem.*

D. Chryſ. Deus non tam peccatores vlciſcitur, quàm vias peccatorum.

D. Ambr.

D. Chryſ. Deus vires ad peccandum atterit,non peccatores.

3. Similis & illa imprecatio Dauidica: *Imple facies eorum ignominia; & quærent nomen tuum, Domine*. Pſal.82.num.17. Vbi D. Auguſt.lib.50.homiliarum, hom. 34. meritò inquirit, an hæc imprecatio ex odio naſceretur. *An*, inquit, *oderat eos,quorum facies ignominia implere cupiebat?* Et reſpondet paulò pòſt: *Immò & odit, & amat. Odit tua,amat te. Odit quod feciſti; amat quod fecit Deus.* C *Quæ ſunt enim tua, niſi peccata? Et quid es tu, niſi quod fecit Deus, hominem ad imaginem & ſimilitudinem ſuam?* Vides quam ſubtiliter peccatum à peccatore diſtinxit; hunc amore,illud odio proſequendum?Concinit D. Ambr.ſerm. 10. in Pſal. 118. vbi etiam in homine diſtinguit imaginem Dei ad quam factus eſt, & peccatum hominis, quod hanc imaginem deleuit,additque non imaginem, ſed peccatum à Deo puniendum: *Deus*, inquit,*non punit ſimilitudinem ſuam,ſed eum punit, qui ad ſimilitudinem Dei factus, hoc, quod accepit, ſeruare non potuit. Punitur ergo illud, quod ad ſimilitudinem Dei eſſe deſijt; hoc eſt, peccatum tuum. Nam ſuam Deus non damnat imaginem, ſed magis vindicat de eo, qui imagini fecit iniuriam. Vindicatur* D *ergo imago, non condemnatur: vindicatur, quaſi expulſa; non condemnatur, quaſi rea*. Sic ille.

D. Auguſt. Deus peccatores amat, odit ſcelera.

D. Ambr.

Dei imago in peccatores vindicatur.

4. Deum probè nouerat Moyſes, cùm dixit: *Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt*. Deut. 4.n.24. Sed quid conſumit hic ignis? Compedes profectò, non pedes:vt videre eſt in igne fornacis Babylonicæ, qui ligatos ſoluit, ſolutos non tetigit. Dan. 3.num.23. & 24. Hoc eſt, peccata: non peccatores conſumpſit. Nam Deus, vt bene D.Ambroſius lib.4.Hexaëm.c.3.*Non ſolet*,inquit *conſumere,niſi ſola peccata.* Quare Dauid diuinam imitatus perfectionem. *Iniquos*, inquit, *odio habui*. Pſ. 118. n.11. Vbi D. Ambr ſerm. 15. obſeruat, non dixiſſe: *Iniquos viros*; ſed tantùm: *Iniquos*; vt ſignificaret ſuum odium, nō tam ad homines, quàm ad eorum peccata terminari. *Quomodo* E *enim*, inquit, *excuſaretur iſte vir,euangelica viuens diſciplina,ſi iniquos homines odiſſet:niſi intelligas,quod iniquitatem odio habuit:non eos, qui etſi operentur iniquitatem, poſſent tamen Euangelica prædicatione conuerti?* Et certè ipſe Dauid paulò poſt germanus ſui interpres, non iam iniquos: ſed, *Iniquitatem*,inquit, *odio habui*.Ibidem,num. 193. Vbi rurſus D. Ambr. ſerm. 21. *Odio*, inquit, *habet ſanctus iniuſtitiam, non iniuſtum, qui poteſt ſæpè conuerti; nec mortuorum reliquias, ſed mortuam iniquitatem execratur & refugit.*

Deus peccatoris compedes ſoluit, pedes non tangit.

D. Ambr.

Dei ira in iniquis ad iniquitatem terminatur.

Non ſine myſterio D. Paulus, *Vtinam*, inquit, *abſcin*

D. Paulus non peccatores, ſed peccata extingui cupiebat.

abſcindantur, qui vos conturbant. Gal. 5. num. 12. A Non dixit, vtinam perdantur, vtinam damnentur: ſed, vtinam abſcindantur, quaſi in duas partes diuidantur: vnam, quæ eſt ſubſtantia, conſeruandam: alteram, quæ eſt culpa, deſtruendam. Sic enim volebat D. Paulus, vt impij ſecundùm culpam, non ſecundùm ſubſtantiam perderentur.

D. Greg.

Quod D. Greg. Niſſenus lib. De Orat. ægrotantium ſimilitudine optimè declarat, quos quidem omnes volumus non eſſe, ſcilicet, ægrotos, quamuis ſanos ſupereſſe maximè exoptemus: *Quemadmodum* inquit, *ille qui orat, ne ſint ægrotantes, non hominum interitum, ſed morbi abolitionem fieri cupit: ita etiam dum quiſque Sanctorum orat, vt id, quod naturæ aduerſum & inimicum eſt, ad interitum redigatur, ſuſpicionem quidem imperitioribus præbet quaſi aduerſus homines ſæuiat; ſed verè illud tantum orat, vt peccatum & iniquitas euertantur.* B Itaque iuſti abolere cupiunt peccata, non peccatores: ſicut nos omnes ægritudines, non ægrotantes de medio tolli deſideramus.

6. Deſcendens olim Moyſes de monte, inuenit in mediis caſtris aureum vitulum ſtantem, & circa illum quaſi viginti tria millia hominum idololatrantium. Quis non crederet, Moyſem priùs ab idololatris, quàm ab idolo meritas pœnas exacturum? Et nihilominùs idololatris interim prætermiſſis, in idolum illicò inuehitur. Nam ſtatim vitulum *combuſſit & contriuit vſque ad puluerem.* C

Oleaſt. *Iuſti peccatum & peccati radicem extirpant, non iniuſtos.*

Exod. 32. num. 20. In quem locum bene Oleaſter: *Aduerte*, inquit, *prudentiam Moyſis: priùs in peccatum, quàm in peccatores ſæuiit, vt peccati radicem priùs extirparet.* Iacobus in ſuos filios præposterè bellatores, Simeonem & Leui, non leuiter commotus: *Maledictus*, inquit, *furor eorum, quia pertinax; & indignatio eorum, quia dura.* Gen. 49. num. 7.

Theod.

Vbi Theod. q. 109. *Maledicit*, inquit, *non ipſis, ſed eorum prauis affectibus, videlicet, & furori.* Quaſi filios quidem ſuos optimus pater ſaluos vellet; eorum tamen prauas affectiones, perditas exoptaret.

Peccatum ſolum maledicitur, non peccator.

Sed quid eſt, cur Iacobus filio ſuo primogenito Ruben mala acerrimus imprecetur, dicens: *Non creſcas.* Gen. 49. n. 4. At verò Moyſes eidem mitiſſimus blandiatur, dicens: *Viuat Ruben, non moriatur.* Deut. 33. n. 6. D

Gennad.

Vnde hoc diſſidium inter Patriarchas adeò concordes? Mitto alias reſponſiones. Illa eſt ad rem præſentem, quam inſinuat Gennadius apud Lipomanum, ſcilicet, non fuiſſe à Iacobo filium maledictum, ſed peccatum: à Moyſe verò Rubeni pietatem, benedictione impertitam. In peccatum enim æquum eſt, vt maledictia incurrat: peccatorem ipſum præterueherur. Immò, ſi quod in bonum reluceat, benedictionibus cumuletur. Iraque Ruben duplicem habuit ſtatum: vnum impietatis, cùm paternum thorum nefario inceſtu violauit. Gen. 35. n. 2. E alterum pietatis, erga fratrem ſuum Ioſephum, quem ab aliis fratribus ſine dubio occidendum,

Fraternus Amor benedictione dignus.

nitebatur liberare de manibus eorum. Gen. 35 num. 21. Rubenum igitur ſecundùm priorem ſtatum maledicit Iacob: Moyſes ſecundùm poſteriorem, benedicit. Atque adeò vna fuit parentis cura, non filium, ſed filij peccatum eneruare, ne creſceret, & in maius incendium augeretur.

8. Sapienter olim Iethro ad Moyſem: *Prouide*, inquit, *de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderunt auaritiam.* Exod. 18. num. 21. ſeu, vt habent Septuaginta: *Qui oderint ſuperbiam.*

Principes ſolùm peccata odiſſe debent.

Vbi commendat viros, qui oderint non auaros, aut ſuperbos; ſed auaritiam, aut ſuperbiam:

Orig.

vt Origen. hom. 11. ad A eum locum rectè obſeruat: *Tales*, inquit, *oportet eſſe principes populi, qui non ſolùm ſuperbi non ſint; ſed etiam, qui oderint ſuperbiam: id eſt, vt non ſolùm ipſi abſque vitio ſint, ſed etiam in aliis oderint vitia. Non homines, dico, odiſſe; ſed vitia.* Ita ille. Igitur peccatores ita diſtinguendi ſunt, vt homines quidem amentur, vitia coarguantur.

Chriſtus Dominus hominum peccatum odit, naturā diligit.

Sic eos Chriſtus Dominus diſtinguebat, cùm etiam peccatores amicos appellabat: *Amice, ad quid veniſti;* Matth. 26. num. 50. *Amice, quomodo huc intraſti?* Matth 22. num 12. *Amice, non facio tibi iniuriam.* Matth. 20. n. 13. Nam, qui in illis peccatum oderat, naturam diligebat.

Mirabatur aliquis non immeritò, quòd, cùm olim Deus magna ſeueritate pœnas intenderit 14.
B Dauidi, 2. Reg. 24. num. 15. Ezechiæ, Reg. 20. num. 1. Niniuitis, Ion. 3. num. 4. & pluribus aliis peccatoribus; nihilominùs intentas pari facilitate reuocarit. Sed mirari deſinet, ſi aduertat, Deum non in peccatores, ſed in peccata excanduiſſe. Vnde, peccatis extinctis, quamuis peccatores ſupereſſent, totam indignationem diuinam deferbuiſſe quodammodo, & quieuiſſe.

D. Hier. Diuinæ iræ tela nonniſi in peccata contorquentur.

Quod D. Hieronymus in cap. 4. Danielis, ad finem, rectè obſeruat. Quærens enim, cur Deus in illos peccatores pœnitentes, ſuam iracundiam tam facilè depoſuerit: *Neque enim*, inquit, *Deus hominibus, ſed vitiis iraſcitur; quæ, cum in homine non fuerint, nequaquàm punit, quod mutatum eſt.* C Itaque ad diuinæ iuſtitiæ iacula declinanda, opus non eſt, vt aſſumantur arma, ſed vt peccata deponantur: peccatis exarmatos diuina iacula non feriunt, quæ in ſola peccata intorquentur.

Cùm olim Iſraëlitæ, duce Phinee, filio Eleazari ſummi Sacerdotis, pugnaſſent contra Madianitas, atque viciſſent, omnes mares occiderunt. 10.
Num. 31. n. 7. à fœminis tamen miſeratione commoti temperarunt. Victores in caſtra regreſſos excepit Moyſes, non cum triumpho, vt fortè ſperabant, ſed magno cum ſupercilio.

Peccandi occaſiones priùs tollenda, quàm peccatores.

Iratus enim Moyſes, inquit Textus, *Principibus exercitus, Tribunis & Centurionibus, qui venerant de bello, ait: Cur fœminas reſeruaſtis? Nonne iſtæ ſunt, quæ deceperunt filios Iſraël ad ſuggeſtionem Balaam, & præuaricari vos fecerunt in Dominum?* Ibidem n. 41. &c. D Quaſi diceret: Et ſi aliis fœminis propter naturæ imbecillitatem parcendum ſit; in has tamen, quia peccandi occaſionem præbuerunt; priùs animaduertere oportebat: ſicut enim dignum eſt, vt peccatores conſeruentur; ita planè digniſſimum, vt omnes peccandi occaſiones deſtruantur.

Societatem iniit Ioſaphat Rex fidelis cum 11.

Regum ad peccatum irritamenta conterit Deus, non Reges.

Ochozia Rege idololatra, vt claſſem in Tharſis nauigaturam, collatis ſumptibus, fabricarent, & inter ſe collectos fructus partirentur. Iniquo animo tulit Deus Regis piiſſimi cum impiiſſimo cõmercium, Prophetam ad Regem mittit, qui acriter comminatus. E *Quia habuiſti*, inquit, *fœdus cum Ochozia, percuſſit Dominus opera tua: contritæq; ſunt naues, nec potuerunt ire in Tharſis.* 2. Paralipom. 20. num. 37. Vides, vt Deus non capita iugulet, ſed opera: non Reges conterat, ſed naues? Ratio planè eſt: quia peccatores ſaluos cupit; peccata & peccatorum irritamenta penitùs abolita. Affine eſt illud: *In ſpiritu vehementi conteres naues Tharſis.* Pſal. 47. num. 8. Nam per naues infinita auri & argenti vis, pretioſiſſimæque merces in Iudæam inferebantur. Vt ex 3. Reg. 10. num. 11. & ex. 2. Paralip. 9. n. 10. habetur. Ex tam multis autem opibus in Iudæam importatis innumeræ vitiorum peſtes in omnium mentibus pullulabant. Quid ergo Deus? Non in ipſos peccatores, ſed in

naues,

naues,quæ malorum nutrimenta erant,ac fomenta, ſuam iram exprompſit, vt homines quidem ſupereſſent.peccata verò in totum abdicarentur.

12. Cùm aliquando à Chriſto Domino pro puero lunatico & arreptitio ſanitas peteretur,vehementer indignatus exclamauit: *O generatio incredula, ac peruerſa! Quouſque ero vobiſcum. Quouſque patiar vos?* Sed ſtatim placatus ac tranquillatus? *Afferte huc*, inquit, *illum ad me*. Matth. 17. num. 17. Quò pertinet tam repentina mutatio? Cur paulò antè iratus ſubitò manſueſcit? Optimè ad eum locum D. Hieronymus: *Intantum*, inquit, *non eſt iratus homini, ſed vitio, vt ſtatim intulerit: Afferte eum huc ad me.* Quaſi diceret: ne in peccatorem, ſed in peccatum iraſci videretur; illam priorem ſeueritatem in peccatum, cum hac poſteriori lenitate in peccatorem commutauit. Sed cùm tandem puer adduceretur: *Increpauit illum Ieſus.* Ibidem, n.17. Ar cur non potiùs dæmonem iniquiſſimum obſeſſorem, quàm puerum à dæmone obſeſſum increpauit? Reſpondet D. Hieronymus: *Quia puer*, inquit, *propter peccata ſua à dæmone fuerat oppreſſus.* Quaſi diceret: Quia puer peccauerat, diabolus verò cruciauerat. At verò Chriſtus Dominus increpatione digniorem exiſtimauit peccantem,quàm cruciantem. Quaſi nihil priùs vellet exſcindere, quàm ipſas peccatorum radices;nec tam vellet germina,quàm ſemina peccatorum extirpare.

Deus iraſcitur vitio, nõ vitioſo.

D. Hier.

Deus potiùs peccatorem corripit, quã diabolum, vtpote nequiorem.

Deus ſolùm germina peccatorũ cadit.

13. Vnde olim Deus in infami illa regione Pentapoleos, non tam ipſam ſcelerum luxuriam, quàm ipſam ſcelerum ſementem reſecauit, vt colligitur ex illis verbis: *Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, & quaſi Gomorrha ſimiles eſſemus.* Iſai. 1. n. 9. Vbi Propheta hoc tantùm inter Sodomam & Ieroſolymam diſcrimen conſtituit, quòd in hac aliquod ſemen ſuperfuerit; in illa penitùs exaruerit. Ergo ipſum tantorum flagitiorum ſemen cenſuit Deus in illa infami regione penitùs aboiendum. Ad quem Iſaiæ locum alludens D. Ambroſ. lib. de Noë & Arca, c. 19. *Meritò*, inquit, *Dominus in huiuſmodi ſpecie ciuitatum amputauit magis humana vitia, quam puniendos homines indicauit.* Dum ſcilicet non hominum, ſed vitiorum ſemina excidit. At, ſi ſemina exciſa ſunt, vnde, quæſo, dicet aliquis, tam ampla illorum vitiorum ſeges toto orbe pullulauit. Scilicet vtiles arbores præiactum ſemen requirunt,ex quo naſcantur:inutiles verò ac noxiæ plantæ,quales erant Sodomiticæ, etiam in inculto agro ſylueſcunt. Ex dictis igitur conſtat, Deum nihil impenſiùs curare, quam vt peccatores ſeruentur, peccata aboleantur. Quare priùs Dagonem euertit,quàm Philiſthinos puniat;vt ipſe ſcelerum fons ſtatim exareſcat, ne vlla deinceps ſcelerum venena hominibus propinentur.

Semina penitùs peccatorum perdit.

D. Ambr.

Peccati germina inutili bus ſimilia, quia vbique pullulant.

ANNOTATIO XIX.

CIRCA LITERAM.

Ordo, quo ſua Philiſthæi ſupplicia patiuntur, illuſtratur.

1. Vit in hoc ordine neſcio quid inordinatum. Nam Philiſthini non reſipuerunt ad primam plagam Dagoni inflictam, neque ad ſecundam inflictam corporibus, ſed ad tertiam inflictam diuitiis. Nam, Dagone deiecto & contrito. & corporibus peſſimè affectis ac vulneratis, adhuc ipſi ſuis ſceleribus adhærentes, de Arca ad Hebræos remittenda minimè cogitabant. Verùm vbi noxiæ beſtiolæ pullularunt, quæ domos, agros & vineas, ac proinde publicas priuataſque fortunas demoliri cœperunt, ſtatim ipſi ſuis rebus maturè conſulentes, de Arca Hebræis reſtituenda deliberarunt: vt patet ex Litera hactenus explicata. Ac ſi Philiſthini ſuas dinitias bonis ſpiritualibus & corporalibus anteferrent. Quæ ſunt duo maximè inordinata duplici Sectione illuſtranda.

Peccatores diuitias bonis omnibus anteponunt.

SECTIO I.

Philiſthini bonorum temporalium, quàm ſpiritualium iacturam ægriùs patiuntur.

Sva omnia bona ſpiritualia vno in Dagone Philiſthini collocabant: & nihilominùs hunc dirutum & contritum eùm viderent, nihilo mouebantur. Verùm,cùm agrorum fructus, in quibus ſuas diuitias habebant, à noxiis beſtiolis comeſos obſeruarunt, incredibiliter doluerunt: & eùm ex iactura bonorum ſpiritualium ad frugem non redirent; tandem bonis temporalibus perditis ac diſſipatis reſipuerunt. Ita ſe habet improborum hominum ingenium, vt bonis ſpiritualibus temporalia anteponant; & temporalium iacturam multò pretioſiorem, quàm ſpiritualium arbitrentur, facilèque ſpiritualibus renuntient, temporalibus potiantur. 2.

Improborum hominum ingenium.

Frequentiſſimè Deus olim in Scriptura Sabbati obſeruantiam imperauit. Exod. 20. num 9. Leuit. 23. num 3. Deuter 5. num. 13 & paſſim alibi. Immò eius violatoribus capitale ſupplicium ſtatuit Exod. 31. num. 14. nec illum, qui Sabbati obſeruantiam leuiſſime tranſgreſſus fuerat, paucula ligna colligendo abſoluendum cenſuit; ſed acriter lapidandum. Num. 15. num 35. Cur tam ſeuerus extitit huius legis non modò lator, ſed etiam executor? Optima ratio mihi videtur ad rem præſentem illa, quam inſinuat Rodulphus in locum Leuit. citatum: *Magna*, inquit, *Legiſlatoris ſuper Sabbathi obſeruationes ſollicitudo, frequénſque huius præcepti repetitio eſt; quia homo poſt præuaricationis reatum, laboribus abdictus, dum viſibilium trahitur cupiditate, neceſſitatem vertit in voluptatem. Compeſcenda igitur erat inſana laborandi cupiditas.* Quaſi diceret: Adeò propenſi erant homines ad diuitias congregandas,vt in hoc labore totam vitam collocarent. Vnde, niſi inde violenter auerterentur;ſemper terrenis ſtudiis incumberent,nũquàm diuinis obſequiis vacarent. Quare ſeueriſſimis legibus opus fuit, quæ illos à temporalium rerum negotio, ad cœleſtium otium transferrent. 3.

Peccatores adeò incumbunt terrenis, vt diuina nullo modo cogitent. Rodulph.

Pharao crebris tandem flagellis defatigatus, liberam exeundi de Ægypto poteſtatem fecit Iſraëlitis. Nam Moyſem & Aaronem alloquutus: *Ite*, inquit, *ſacrificate Domino, oues tantùm veſtræ remaneant.* Exod. 10. n. 24. Cur quæſo, ſolutis hominibus, captiuas pecudes retinebat? Credo, quia ſciebat, Iſraëlitas tanto amore ſuarum pecudum teneri, vel certè pecuniæ ex ſuis pecudibus colligendæ, vt præoptaturi eſſent, cũ illis in ſeruitute remanere, quàm ſine illis in libertatem abire; ſeu cum illis Pharaoni ſeruire in Ægypto captiuos, quàm ſine illis Deo in deſerto liberos ſacrificare. Immò exiſtimabat, ſi fortè de Ægypto ſine ſuis gregibus 4.

Iniuſti potiùs ſeruitutem cum diuitiis amãt, quàm ſine illis libertatem.

A greɡibus exirent, quàm primùm in Ægyptum redituros propenſiores ad terrenas poſſeſſiones in Ægypto, quàm ad cæleſtes pollicitationes in Palæſtina obtinendas.

5. *Iniuſti parua temporalium lucra ſpiritualibus anteferunt.*

Neque ſua Pharaonem opinio fefellit, & poſteà in Babylonica ſeruitute res ipſa declarauit. Nam, cùm Cyrus Perſarum Rex populum Iſraëliticum à diuturna tandem ſeruitute liberum abire permitteret, ſubdidit: *Et omnes reliqui in cunctis locis, vbicumque habitant, adiuuent eum.* 1. Eſdr. 1. n. 4. Quaſi diceret: ſi quis Hebræorum maluerit remanere in Babylone, quàm redire in Iudæam, is teneatur ſuis opibus adiuuare redeuntes. At, quis, obſecro, eſſe poterat, qui ſeruitutem libertati anteferret, & potiùs inter gentilitios & profanos ritus Babylonis, quàm inter ſacras & diuinas leges Ieroſolymæ viuere præoptaret? *Illi profectò*, inquit Lyra, *qui amore bonorum ibi acquiſitorum tenebantur.* Nam ab iniquis diuitiarum poſſeſſoribus etiam parua lucra temporalia magnis bonis cæleſtibus præferuntur.

B

6. Acceſſerunt tandem Iſraëlitæ poſt immenſas viarum ambages ad terram Galaad, quæ Iordanis ripis adiacebat. Ecce tibi Ruben & Gad, & dimidia Tribus Manaſſe, quæ *habebant pecora multa, & in iumentis infinitam ſubſtantiam*, vt eſt in Litera: regionis illius fertilitatem admirati, Moyſem adeunt; & renuntiantes, illam plagam alendis gregibus eſſe valdè opportunam, *Precamur*, inquiunt, *ſi inuenimus gratiam coram te, vt des nobis famulis tuis eam in poſſeſſionem, ne facias nos tranſire Iordanem.* Num. 32. n. 5. Quid hoc eſt, boni Iſraëlitæ?

C

Cupidi beata patria bonis renuntiant, vt fruantur terrenis.

Quæ vos, obſecro, inuaſit tam ſubita ſatietas illius beatæ Palæſtinæ, ad quam non ita pridem nimis auidi currebatis? Quæ vos tenuit tam inſana appetentia huius Regionis Galaaditicæ, nullis partibus cum illa conferendæ? Attendite, quæſo, vtrámque plagam. Illa quidem à Deo promiſſa cæleſtibus benedictionibus abundat, exornanda tabernaculo fœderis, nobilitanda templo Salomonis, & quod caput eſt, Chriſti Domini veſtigiis conſecranda: hæc autem terrenis tantùm frugibus opulenta, & ſolis gregibus ſaginandis opportuna, nullam partem continet ſanctitatis. Dicite, vtra præſtet? Nónne illa tantò altior excellit; quantò cæleſtia terrenis ſublimiùs attolluntur? Ita planè. Et tamen cupidi homines veris illius terræ opibus renuntiant; vt falſis huius diuitiis perfruantur. *His*, inquit Procopius, *ſimiles nonnulli ſunt, qui curis huius vitæ victi ſtudio erga Deum elangueſcunt. Etſi enim vocati ad fidem fuerint; tamen propter voluptates in numero proborum permanere nolunt.*

D

7. D. Greg. *Qui terrena curant, quibus ſimiles?*

Cum eiſdem hominibus comparabat D. Gregorius lib. 27. Moral. c. 7. illos omnes, qui terreſtria curant, cæleſtia contemnunt: *Quos*, inquit, *bene apud Moyſem, filij Ruben, Gad, & dimidia Tribus Manaſſe exprimunt: qui multa pecora & iumenta poſſidentes, dum extra Iordanem ea, quæ viderant campeſtria, concupiſcunt, in repromiſſionis terra hæreditatem habere noluerunt.* Et paulò pòſt: *Qui*, inquit, *iumenta plurima poſſident, Iordanem tranſire fugiunt: quia quos multa mundi implicamenta occupant, habitationem cæleſtis patriæ non requirunt.* Sed vlteriùs

E

Orig. *Primogeniti ferè terrena cæleſtibus antepoſuunt.*

ex Orig. hom. 26. in Num. attende, omnes harum trium Tribuum auctores fuiſſe primogenitos, Ruben quidem ex Iacobo; Gad ex ancilla Zelpha, Manaſſem ex Ioſepho. Non quidem ſine myſterio. Nempe, vt ſignificarent non ſolùm Hebræos cæleſtis patriæ exhæredes, qui veteri legi adhærentes, nouam repudiarunt; vt in 1. tom. Annot. 25. Sect. 3. §. 13. oſtendimus; ſed etiam aliarum Gentium primogenitos, qui terrenas hæreditates, quas obtinent, cæleſtibus, quas ſpe raro debuerant, anteponunt.

8. *Quanto amore homines aurum proſequantur.*

In illa regione prope Iordanem, ad quam Iſraëlitæ, quadraginta annorum itinere abſoluto, peruenerunt, & in qua Moyſes diuinam legem eiſdem in memoriam reuocauit, dicitur, plurimum auri prouenire. Deut. 1. num. 1. At, quorſum auri mentio in eo loco pertinebat? Credo, ne in Ægyptum remigrarent. Nam, ſi Gazam Ægyptiacam in memoriam reducerent, nec ſimilem in Palæſtina ſe habituros ſperarent, ſine dubio Palæſtinam ſanctitatem poſthaberent: & in Ægyptiacam opulentiam refunderentur. Facilè Saül illud Dei præceptum de vrbe Amalec penitùs euertenda prætermiſit, & Regem Agag, in quem etiam iure belli agere oportebat, incolumem conſeruauit. 1. Reg. 15. num. 9. Ratio illa eſt, quia humanum lucrum diuino imperio præferebat. Nam, vt Lyra ad eum locum: *Cupiditate*, inquit, *ductus ſperabat habere de eo magnam redemptionem, vel per eum occulti theſauri reuelationem.*

Lyra. *Iniuſti lucrum diuino imperio præferunt.*

9. Prohibuit Ioſuë, ne quis de præda Iericho ontina quidquam contingeret. Ioſ. 6. num. 18. Sed Acham inter præceptum diuinum, & opimum ſpolium conſtitutus, hoc illi antepoſuit, pallium coccineum, & argenteos ſiclos, ac regulam auream furatus. Ioſ. 7. num. 21. Quam cupiditatis vim admiratus D. Ambr. lib. 2. De offic. cap. 26. *Ieſus Naue*, inquit, *qui potuit Solem ſiſtere, ne procederet, auaritiam hominum non potuit ſiſtere, ne ſerperet. Ad vocem eius Sol ſtetit, auaritia non ſtetit. Sole itaque ſtante, confecit Ieſus triumphum: auaritia procedente, penè amiſit victoriam.* Difficiliùs igitur cupidi homines à terrenis lucris præ diuino imperio cohibentur; quàm, vel ipſe Sol, ac Luna à ſuo naturali curſu præ diuino iuſſu auertuntur.

Difficilius eſt auarum, quàm Solem cohibere.

10. Legati quondam Babylonij Ieroſolymam venerunt, diuinam apud Regem Ezechiam & potentiam, & magnificentiam inuiſuri. At verò Ezechias humanam illis excellentiam & opulentiam oſtendit: ac ſi hanc illi anteferret, & ſpectabiliorem eſſe iudicaret. *Oſtendit eis*, inquit Textus, *domum aromatum, & aurum, & argentum, & omnia, quæ habere poterat in theſauris ſuis.* 4. Reg. 20. n. 13. De qua re D. Chryſ. in Pſalm. 117. *Ezechias*, inquit, *eos, qui ex Babylone venerant, non ex iis, quæ diuinitùs euenerant; ſed ex rebus humanis voluit perterrere & adducere in admirationem, timens, ne ab eis inuaderetur: ideò eis theſauros oſtendit, habens fiduciam in theſauris.* Qua Deus iniuria laceſſitus, omnibus illum bonis denudandum, per Iſaiam illicò prædixit; vt notat Theod. ibi. q. 53. *Et quòd*, inquit, *cùm oporteret Dei docere virtutem, & curam, quam eſt aſſequutus, oſtenderit diuitias, quæ nihil habent firmum & ſtabile.* Æquum enim eſt, vt qui terrena diuinis præferunt, vtriſque ſpolientur.

Iniuſti humana diuinis iudicant ſpectabiliora. D. Ambr. D. Chryſ. Theod. *Qui humana diuinis præferunt, illis ſpoliantur.*

11. Mirum eſt, quò olim proceſſerit Aaron. Non ſolùm enim permiſit Iſraëlitis, vt vitulum aureum conflarent; ſed & ipſe, vt eſt in Litera, *Ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit, dicens: Cras ſolemnitas Domino eſt.* Exod. 32. num. 5. In Hebræo eſt: *Solemnitas* יְהוָה *Iehouah:* vbi Caiet. *Inſaniuit*, inquit, *ipſe longè magis, quàm alij. Nam alij non niſi nomen* אל חים *Elehim, &* אלה *Elohe, quæ ſunt nomina communia, tribuerunt idolo: ipſe autem incommunicabile & ineffabile nomen Tetragrammaton attribuit, nullo ad hoc inſtigante, & quod peius eſt, voce publica.* At, vnde hæc inſania Aaroni orta eſt? Profectò ex amore rerum temporalium, quas diuinis antepoſuit; ſeu, quod idem eſt, ex timore damnorum temporalium, quæ ne contraheret, bona diuina non curauit: dum timuit, ſi hæc curaret, fore vt illis

Homines nq de principatu eiiciantur, idololatriam patiuntur.

Caieth.

illis premeretur. *Ecce*, inquit Caietanus, *quò ducit ambitio principatus*. Scilicet, ne ipſe de principatu deiiceretur; păſſus eſt, ab eo populo idolũ in Deũ excitari.

12. Venio iam ad inſignem illam cupiditatem Balaami, qui diuina præ terrenis conculcauit. Nam in primis ſollicitatus à Rege Balac per internuntios ad maledicendum populo Dei, ita reſpondit: *Manete hîc nocte, & reſpondebo quidquid mihi dixerit Dominus*. Num. 22. n. 8. Vbi notandum, neque illos ſtatim à ſe repuliſſe, neque etiam ſtatim cum illis perrexiſſe. At, cur non repulit ſtatim, tanquàm rem indignam, Deóque inutioſam deprecatos? Credo, quia in eorum manibus, ea, quæ afferebant, diuinationis pretia conſpexit; repulſurus fortaſſè, ſi vacuas à muneribus manus conſpexiſſet. Rurſum, cur ſtatim cum aliis non perrexit: ſed priùs expectauit reſponſum à Domino; ſeu vt eſt in Hebræo, à Iehouah? Quid enim eſſe poterat mendaciſſimo Mago cum veraciſſimo Deo? Optimè Lyranus, *Modus, inquit, eſt Magorum maxime cupidorum, qualis erat iſte Balaam, fingere coram hominibus, quòd reuelationes ſibi fiant à vero Deo, vt ſic eis magis credatur, & reportent maius lucrum.* Ac ſi etiam cum magna diuinitatis iniuria, ſuam explere vellet cupiditatem.

Munera etiam à Deo pœrerunt improboſ.

Lyra. *Magi ſpe lucri ſocietatem cum Deo habere ſimulant.*

13. Hic rurſus ab aliis internuntiis euocatus: *Obſecro, inquit, vt hic maneatis etiam hac nocte, vt ſcire queam, quid mihi reſpondeat Dominus*. Vbi ſuprà, n. 19. Quid à Deo ſcire denuò cupiebat, qui iam diuinam voluntatem non ignorabat? Rectè D. Auguſt. q. 48. *Ibi, inquit, ſe victum cupiditate monſtrauit, vbi loqui ſibi Dominum de hac re iterum voluit, de qua eius iam cognouerat voluntatem. Proinde Dominus permiſit, eum ire, vt per iumentum, quo vehebatur, eius auaritiam coerceret, Hoc ipſo confundens illam dementiam, quòd prohibitionem per Angelum factam, tranſgredi aſina non auderet; quam ille cupiditate tranſgredi conaretur.* Itaque improbus maleficus malebat ſuam explere cupiditatem, quàm diuinam voluntatem implere. Illud etiam hîc expende. Nam Legati à Balac; ſemel atque iterum miſſi, nunquam eum, à quo mittebantur, Regem appellarunt: hic autem ariolus importunè officioſus, etiam cum Deo loquutus, Regem appellare non dubitauit: *Balac* inquit, *Rex Moabitarum miſit ad me*. Ibid. n. 10. Quaſi diceret, inquit Lyra: *Propter dignitatem Regiam deberem ire ad eum: quærebat enim licentiam eundi ad eum, motus cupiditate lucri.* Itaque nefarium Maleficium in contrarias partes hinc diuina voluntas, hinc cupiditas propria trahebant. Sed ille, humana diuinis anteponens, ſe in auaritiæ abrupta præcipitauit.

D. Auguſt. *Iniuſtorum cupiditas à Deo per viliſſima coercetur.*

Lyr. *Improbi ſpe lucri nimis officioſi.*

14. Nihilo meliores Phariſæi, ad quos Chriſtus Dominus: *Væ vobis, inquit, Scribæ & Phariſæi hypocritæ, qui circumitis mare & aridã, vt faciatis vnum proſelytum*. Matt. 23. n. 15. Quorſum tantũ operæ & laboris collocabant in Gentibus ad Iudaiſmũ conuertendis? Rectè D. Chryſ. hom. 44. in Mat. *Non, inquit, propter gloriam Dei, vt additis cultoribus honoretur Deus; nec propter miſericordiam, volentes eũ ſaluare, quem docebant; ſed aut propter auaritiam, vt additis in Synagoga Iudæis, ſacrificiorum adderetur oblatio, aut propter vanam gloriã, vt videantur.* Itaque etiam cùm ſpiritualibus rebus operam dabant temporalibus lucris ducebantur. Quod ſtatim. D. Chryſ. ex ipſis Phariſæorum motibus confirmat dicens, docentis finem, ex docentis artibus deprehendi. Nam, qui vitam peſſimè inſtituunt, ad quem bonum finem ſuam doctrinam ordinabunt? *Quando*, inquit, *ipſe*, ſcilicet, Magiſter, ſeu Doctor, *in*

Aliqui, etiã in ſacris, lucris ſeruiunt tẽporalibus.

A *ſanctitate verſatur, cognoſce, quòd propter Deum errantem corrigere vult: ſi autem in malis verſatur; quomodo alterum propter Deum corrigere valet ad bonum? Nunquid magis miſericors poteſt eſſe aliquis alteri, quam ſibi? aut qui ſe ipſum mergit in gurgitem peccatorum, quomodo alterum de peccatis valet eripere?* Igitur peruerſi magiſtri ſalutem alienam ſpiritualem non curabant; vtilitatem propriam temporalem ambiebant.

Improbi præceptores ſuam tãtùm curant vtilitatem.

15. Tandem ille adoleſcens, quem Chriſtus Dominus ad repudiandas ſuas diuitias admonuit: *Abiit triſtis*. Matth. 19. n. 22. Verè adoleſcens non annis ſed moribus, vt notat D. Aug. epiſt. 34. ad Paulin. non annis quidem; quia reuerà ipſe adoleſcentia iam exceſſerat, vt ipſe paulò ante ſignificauit, dicens: B *Omnia hæc cuſtodiui à iuuentute mea*. Ibid. n. 20. Moribus autem; quia nondum acceſſerat ad virilem ſapientiam, qui bona diuina ac terrena perfecto iudicio inter ſe non diſcernebat. Si igitur, qui fidei lumine illuſtrantur, res creatas ſuo præferunt Creatori; quid mirum, ſi Philiſthini falſo Deo Dagon fallaces opes anteponant? Quemadmodum olim & Ægyptij videntes ſuos primogenitos mortuos, & ſuos Deos miſerabiliter laceratos quorum, obſecro, curam priùs ſuſceperunt, filiorúmne, an idolorum? Sanè ad filios ſuos ſepeliendos prompti accurrerunt: de idolis ſuis inſtaurandis parum curarunt. Vt videre eſt Num. 33. n. 4. Quaſi ſuos filios ſuis Diis anteferrent, & humana diſpendia multò ægriùs, quàm diuina C paterentur. Sed de hac re dicendi occaſio ſæpè recurret. Vnde inferiùs Annot 32.

D. Auguſt. *Iuuenis, non vir eſt, qui diuina ac terrena non diſcernit.*

Improbi parentes filios Deo autefſrunt.

SECTIO II.

Philiſthini ſuas opes, quàm ſuas vitas ſibi auferri, iniquius tolerabant.

1. HOc etiam patet ex Litera in qua Philiſthini propriis in corporibus percuſſi non reſipiſcebant: bonis autem temporalibus flagellati, & ſtatim ſaniores effecti, Arcam Hebræis reſtituere decreuerunt. Quaſi ſuas diuitias etiam incolumitati ſuorum corporum præferrent. Ita ſo- D lent inſignes auaritia peccatores: ſuas opes habent vel propria vita chariores.

Opes multis ſunt vita chariores.

2. D. Petrus in peſſimum illum Magum dum acriter inuehitur; *Pecunia, inquit, tua tecum ſit in perditionem*. Act. 8. num. 20. At, cur illum non occidit; quemadmodum occiderat Ananiam & Saphiram? Act. 5. à n. 5. Fortè quia cupidum & auarum grauiùs vulnerabat, pecuniam, quàm vitam eripiendo. Ita videtur ſenſiſſe D. Petrus Dam. Opuſc. 6. ſeu libro, qui appellatur Gratiſſimus, c. 34. *Pecunia*, inquit, *cum negotiatore percutitur: at vbi deeſt pecunia, percuſſio non timetur.* Quaſi diceret: Omnis plaga, qua pecunia non cæditur, leuis auaro eſt, ſi tamen pecunia amputetur, grauiſſima. Grauiùs igitur illum puniit, dum pecunia, quàm ſi vel ipſa E vita ſpoliaret.

Grauiùs puniuntur auari pecunia, quàm vita ſpoliati. D. Pet. Dam.

3. Achab Rex Samariæ, cùm non poſſet à Naboth patriam hæreditatem extorquere, indignabundus *Non comedit panem*. 3. Reg. 21. n. 4. Rationem ad præſens inſtitutum accommodatã reddit D. Amb. lib. de Naboth, c. 4. *Non manducauit*, inquit, *panem ſuum, volens ſe morte mulctare, quòd ei aliquid negaretur.* Quaſi vel ipſam mortem tolerabiliorem iudicaret, quàm leuiſſimam vnius vineæ iacturam. Ita eodem loco D. Ambr. *Noui ego*, inquit, *diuitem in agrum proficiſcentem, panes breuiores vrbe delatos numerare ſolere, vt pro numero panis, æſtimaretur,* quot

D. Ambr. *Morte auari leuiorem iudicant, quàm bonorum temporalium iacturam.* *Auari hominis natura & ingenium.*

quot dies in agro futurus eſſet. Nolebat obſignatum aperire horreum,ne quid de condito minueretur. Quid potuit eſſe ſordidius, quàm plenis horreis cum propriæ vitæ detrimento peperciſſe, & potiùs frugem,quàm vitam conſeruaſſe? Pergit Ambroſ. *Comperi etiam viri fidem,ſi quando ei ouum eſſet appoſitum,queri,quòd pullus eſſet occiſus.* Quaſi mallet fame perire, quàm pullaſtrum occidi. Quod in ipſorum auarorum ſupplicium diuina prouidentia videtur retorſiſſe: vt idem Diuus Ambroſius obſeruat diuites ipſos alloquutus: *Hæc*, inquit, *ideò ſcribo,vt cognoſcatis vindicem eſſe Dei iuſtitiam, quæ lacrymas pauperum veſtro vlciſcitur ieiunio.* Vbi vides,diuites auaros faciliùs corporis tormenta, quàm pecuniæ detrimenta tollerare,& proniores eſſe ad mortem ipſam ſubeundam,quàm vel tenuiſſimam iacturam ſuſtinendam.

D. Ambr. *Diuites faciliùs tormenta,quàm pecuniæ detrimenta patiuntur.*

4\. Quis eum non putabit inſanum,qui fugiens lictores & ſatellites ad capitale ſupplicium repoſcentes,laſciuioſas veſtes non abiiciat, vt promptior & expeditior elabatur? Sed inſaniores planè ſunt, qui malunt ſuis implicari diuitiis perire; quàm ab illis explicari ſupereſſe. Tales Hebræi, qui de Ægypto fugientes maluerunt vitas ſuas in periculum adducere,quàm opes,quas de Ægypto exportauerant,Ægyptiis renuntiare. Suis opibus tenaciter adhæſerunt, parum ſolliciti de periculo,quod eis de illarum retentione proueniret. Si enim illas Ægyptiis remitterent; facilè poſſent ſperare,fore vt cum eis ad pacem & concordiam admitterentur. Sed maior pecuniæ, quàm vitæ amor auaros impulit,vt mallent pecuniam,quàm vitam retinere. Rectè D. Chryſ. hom. 6. in Epiſt. ad Titum: *Quemadmodum*, inquit, *eos qui nudi effugiunt,nemo facilè tenere poteſt;qui verò veſtimentum poſt ſe trahit, eum quilibet citò apprehendit:eadem ratione,& diues,& pauper exiſtimandus eſt. Nam ille quidem,etiamſi capiatur, diffugere facillimè poterit; hic autem,etſi non teneatur, ſuis compedibus irretitur.* Igitur auari, qui abiiciendo opes,facilè poſſent vitam conſeruare;tamen tenaciſſimè cuſtodiunt, quamuis vita & ſalute periclitentur. Imprudentiores planè quàm expertes rationis elephanti. Hi enim,cùm à venatoribus vrgentur, nec euadendi locum nanciſcuntur,ſcientes,totum certamen eſſe de eburneis dentibus diripiendis;eos,vt loquitur Plin. lib. 8. nat. hiſt. c. 3. *impactos arbori frangunt; prædáque ſe redimunt.* Si igitur elephanti dentes ſuos diffringunt, ne vita ſpolientur;quæ miſeros auaros tenet intemperies,qui pecuniam non abiiciunt, vt vitam tueantur?

Auari malunt incurrere iacturam vitæ, quàm pecuniæ.

D. Chryſ.

Auari elephantis imprudentiores.

5\. Ægyptij omnem armorum vſum Hebræis in Ægypto commorantibus interdicebant:veriti,ne armati ſerui in dominorum cædes conſpirarent: vt Lyra, Exod. 11. & 13. teſtatur: exituris tamen de Ægypto, teſte eodem Lyra, facilè arma conceſſerunt; iuxta illud: *Armati aſcenderunt filij Iſraël de terra Ægypti.* Exod. 13. num. 18. vt his armis commodatas ſibi opes, ſi quos fortè in hoſtes incidiſſent,tuerētur. Sed quid? Iam tunc Ægyptij non timebāt vllam ex Hebræis rebellionem? Timebant quidem, vehementérque timebant, præſertim ipſo exitu de ſeruitute, in quo ſerui libertate donati res nouas faciliùs machinarentur, timebant igitur Hebræorum rebellionem:ſed vehementiùs formidabant ſuarum diuitiarum iacturam;ſi fortaſſe ab hoſtibus Hebræos inuadentibus raperentur. Quare ſuas vitas in diſcrimen adducebant,vt ſuas diuitias à diſcrimine vendicarent: ac ſi opes,quàm vitas,pretioſiores eſſe arbitrarentur.

Lyra. *Auari vitas in diſcrimen adducunt,ne veniant in diſcrimen facultates.*

6\. Homicidis capitale ſupplicium in lege ſtatuebatur, Exod. 21. à n. 12. & paſſim alibi:vt mortem morte expiarent; & qui ferro perimerent, ferro perirent. Nihilominus cum domino ſeruum ſuum occidente mitiùs agebatur:neque enim ille capite plectebatur. Rationem huius facilitatis reddit ipſa Litera: *Non ſubiacebit*, inquit, *pœnæ: quia pecunia illius eſt.* Ibid. n. 21. Vbi Oleaſter: *Fuit*, inquit, *hæc lex tam mitis;quia rarò quis ſeruum ſuum ſponte occidit.* Sed,vt clariùs rem exprimā,addo non priuari vita talem homicidam: quia priuabatur pecunia,quam ille ſua vita multò habebat charioré. Ac ſi non minus plecteretur, qui ſua pecunia, quàm qui ſua vita plectebatur. Vnde illa aſina Balaam, audiens illas minas à ſeſſore ſuo dicente: *Vtinam haberem gladium,vt te percuterem*: aptiſſimè auaro homini reſpondit: *Nónne animal tuum ſum,cui ſemper ſedere conſueuiſti?* n. 22. n. 30. Quaſi diceret: Vide,quid feceris. Nam,ſi me occidis,te ipſum occidis: dum enim meam mihi vitam eripis,tuam tibi eripis pecuniam, quam pro animo geris: & fortaſſe maius tibi moliris malum; quia gratior tibi eſt tua pecunia,quàm mihi mea vita.

Non minùs plectitur, qui vitâ, quàm qui pecunia plectitur. Oleaſt.

Qui rem ſuam occidit ſe ipſum occidit.

7\. Iam verò, qui ſuas opes præferunt ſuæ vitæ, mirum non eſt,ſi eas quoque ſuo honori anteponant. Qui ſe olim in Dei obſequium voto conſecrabat,poterat,dato pretio, ſe redimere. Leu. 27. n. 2. At, quo pretio? Illo ſanè, quod Deus ipſe ſtatuebat,vt patet ex citato loco;vbi pater diuerſitate vouentium, diuerſa pretia à Deo in redemptionem eorum decernuntur. Sed,cur non illo, quod ipſe vouens aſſignabat? Optima ratio mihi videtur: quia,quamuis homines maximò pretio ſe æſtiment,cùm de ſe cogitant, de ſe loquuntur: tamen cùm ſe redimunt, quaſi nihil ſe faciant, viliſſimo ſe comparant mancipio; vt vno tantùm obolo, vno teruncio redimantur: atque adeò quidquid ſit de honore,ſolùm curant, vt pecuniæ conſulatur. Ne igitur homines viliùs ſe ipſos redimerent,quàm valerent;non ab ipſis,ſed à Deo ipſorum pretia ſtatuebantur. Vides,vt cùm dignitas & vtilitas veniunt in certamen; huic potiùs, quàm illi victoria deferatur?

Homines nihil honori conſulunt,vt pecuniæ conſulatur.

8\. Attende vlteriùs aptiſſimè in hanc rem, quid aliquando contigerit Labano? Sororem ſuam Rebeccam ſine vlla mora tradidit ſeruo Abrahami, deferendam ſtatim in terram Chanaan, & Patriarchæ Iſaac in matrimonium collocandam. Gen. 24. n. 59. At verò filiam ſuam Rachelem nō ſtatim tradidit Iacobo,nepoti eiuſdem Abrahami:ſed quatuordecim poſt annos continuæ ac laborioſæ ſeruitutis. Geneſ. 29. à num. 20. Quid ita factum? Nobiliórne erat,aut dignior ſeruus Abrahæ Eliezer,quàm nepos Abrahæ Iacobus? Nequaquam. Cur igitur Laban priùs famulo, quàm Domino; priùs alienō homini,quàm ſibi conſanguineo morigeratur? &,quod maius eſt,hunc ſeruire cogit,illum honorificè dimittit? Ratio, niſi fallor, illa eſt: quia Eliezer ditiſſimus acceſſit ad Labanum:profectus enim fuerat ex domo Abrahæ cum magno virorum & camelorum apparatu;&, vt eſt in Litera: *Ex omnibus bonis eius portans ſecum.* Gen. 24. n. 10. At verò Iacobus inops, peregrinus & omniū egenus ad Meſopotamiam acceſſit:quia nihil amplius ex paterna domo dicitur detuliſſe, quàm paternam benedictionem & paterna mandata, Gen. 28. n. 1. quibus ille pro magno viatico, ampliſſíque muneribus vtebatur. Hinc igitur effectum eſt: vt huius nobilitas, contemptibus: illius obſcuritas, illuſtris admodum apud Labanum redderetur. Nam homines auari,non tam ſanguinis, quàm auri ſplendore capiuntur.

Maximus honor pecunioſo defertur,nullus egeno.

6\. Hinc etiam eſt,quòd Laban,maiori beneuolétiæ

ſignificā

ſignificatione ſeruum Abrahæ exceperit, quàm A Iacobum: quia hic nihil dederat Racheli; ille verò Rebeccam magnis muneribus donarat. Vnde; *Cum Laban*, inquit Textus, *vidiſſet inaures, & armillas in manibus ſororis ſuæ: venit ad virum, dixitque ad eum: Ingredere, benedicte Domini. Cur foris ſtas? Præparaui domum & locum camelis. Et introduxit eum in hoſpitium, ac diſtrauit camelos, deditque paleas, & fœnum, & aquam ad lauandos pedes eius, & virorum, qui venerant cum eo. Et appoſitus eſt in conſpectu eius panis.* Gen. 14. à n. 30. Vnde hæc tam eximia amoris ſignificatio? Credo ex eo, quòd viderat inaures & armillas in manibus ſororis ſuæ; quas, cùm non vidiſſet in manibus Rachelis filiæ ſuæ, minorem erga Iacobum beneuolentiam exhibuit: quia non tam hoſpitis honorem, quàm filiæ ſuæ lucrum ſpectauit. B

Homines munera ſummo honore proſequuntur.

10. Tandem, qui ſuas opes chariores habent, quàm vitam & honorem, quæ ſunt duo ex bonis temporalibus longè maxima; quid mirum, ſi eas multò chariùs quàm omnia externa bona proſequantur? Non ſine myſterio Chriſtus Dominus: *Et omnis, inquit, qui reliquerit domum, vel fratres, aut ſorores, aut patrem, aut matrem, aut vxorem, aut filios, aut agros propter nomen meum, centuplum accipiet*, &c. Matth. 19. n. 29. Vbi in ſerie reliquendorum vltimo loco poſuit, *Agros*, quorum nomine omnes diuitias comprehendit. Diuitias igitur poſtremas nominat: quia in his relinquendis, maior C quàm in cæteris omnibus repudiandis, difficultas reperitur. Sicut enim præ cæteris chariùs amantur: ita præ cæteris difficiliùs relinquuntur. Itaque cupidi homines nihil magis quàm emolumenta temporalia attendunt: præ his non ſolùm bona ſpiritualia; ſed etiam vitam, honorem, cæteráque externa bona facilè aſpernantur.

Bona temporalia cæteris difficilius relinquuntur.

11. Quid his peccatoribus inſanius, qui faciunt pecunias ſuas pretioſiores, quàm ſe: & potiùs ſuam vitam & ſuum honorem, immò & ſuam conſcientiam quàm ſuam pecuniam perire patiuntur. Talis quondam Achitophel, qui ſe præcipitem in barathrum acturus, priùs nihilominus ſuis opibus ac facultatibus prouidit: *Porrò Achitophel,* D inquit Textus, *abiit in domum ſuam, & in ciuitatem ſuam, & diſpoſita domo ſua, ſuſpenſus interiit.* 2. Reg. 27. n. 23. Quaſi mallet, ſuum corpus in malam crucem, & ſuam mentem in æternum chaos præcipitare; quàm ſuas opes & facultates relinquere incuſtoditas. Talis profectò & Iudas ſceleratiſſimus ille proditor; qui priùs *retulit triginta argenteos*, pro quibus ſuum tradiderat præceptorem, Matth. 27. num. 3. ne illa pecuniæ ſumma deperiret: tum demum amens abiit ſe perditum; & *laqueo ſe ſuſpendit.* Ibid. n. 5. Suam quidem pecuniam in tuto reponi voluit: ſuam verò & vitam, & honorem, & conſcientiam in extremum exitium deturbauit. Et vlteriùs obſerua, miſerum proditorem ſuam quidem pecuniam in templo collocaſſe; ſuam verò animam in barathrum E deieciſſe; iuxta illud: *Et proiectis argenteis in templo, receſſit*, &c. Quaſi optimum ſuæ pecuniæ locum ſtatueret: ſe ipſum verò ad profanum atque infamem relegaret. Quod Drago Oſtienſis lib. 1. De paſſione Domini, eleganter expendens: *Vide*, inquit, *quàm magni ponderabat argenteos. Non proiecit eos in ſterquilinio, ſed in templo.* Et paulò pòſt: *Ecce infelix qualiter excæcatus eſt. Maluit ſe ipſum perdere, quàm denarios perire: denarios templo, ſe ipſum laqueo addixit.* Quid amentius eſſe potuit, & inſanius?

Diuitum inſania, qui faciunt opes ſuas pretioſiores, quàm ſe.

Diuites pecuniam in templo collocant, animam in inferno.

Drago.

12. Inſanitis profectò diuites, inſanitis, qui pecuniam omnibus nominibus execrandam, omnibus tamen ſtudiis & affectibus diligitis & veſtigatis. Dicite, quæſo, quid pecunia ſordidius & abiectius? Luto illam comparat Propheta: *Væ, inquit, ei, qui multiplicat non ſua: vſquequo & aggrauat contra ſe denſum lutum?* Abacuc 2. num. 6. Neque enim magis corpus luto, quàm animus auro inquinatur. Vnde D. Gregorius lib. 34. Moral. c. 8. *Denſo*, inquit, *luto ſe aggrauat, qui per auaritiam terrena multiplicans, peccati ſe oppreſſione coanguſtat.* Et magna cum emphaſi, *denſum lutum*, appellat: tum, quia hoc pertinaciùs adhæret, & multò ægriùs eluitur, tum, quia qui in hoc incidit, difficiliùs emergit; luti cum denſitate conſtringere. Non ſecùs & diuitiæ, miſeros auaros turpiſſimè deformant, & tenaciſſimè conſtringunt; ne ab earum maculis eluantur, & ab earum vinculis enodentur. Libens igitur diabolus captandis religandiſque hominibus, *Subſternit aurum, quaſi lutum.* Iob. 21. num. 21. Vt qui ad aurum properant, luto defixi remorentur: & qui auro ſe exornant, luto inquinatos ſe experiantur. Quid pecunia fallacius & inſidioſius? Certè D. Gregorius Nazianzenus in carmine 3. iambico ad Seleucum, pecuniam comparat meretrici; quæ profectò eſt plena inſidiarum officina, & fraudum calumniarúmque profundiſſima vorago:

Pecunia multis nominibus execranda.

Sordida.

D. Greg.

Fallax. D. Greg. Naz.

Pecunia, meretrix.

———— *Cenſus ſolet*
Mentes auaras ludere, atque illis modò
Fauere, nunc his rurſus: inſida ſequens
Meretricis aſtus, quæ procos fallax ſuos,
Hunc hoc, & illum diſpari ludit modo.

Ita planè & diuitiæ nūc his, nunc illis blandiuntur & adulantur: ſed tandem hos atque illos deſerunt & illudunt. Non diſſimili metaphora vtitur Diuus Chryſoſtomus homil. de nomine Abraham, in primo tomo, vbi pecuniam vocat, *Transfugam*; quòd ab vno in alium per ſummam perfidiam transferatur: *Quid*, inquit, *infidelius diuitiis, quæ ſæpè nec vſque ad veſperam nobiſcum permanent; ſed, ſicut ingratus transfuga ab hoc ad illum, & ab illo ad aliud ſubinde tranſeunt?* Conſentit Diuus Baſilius in epiſtola ad Chilonem, vbi aurum vocat *blandiſſimum animæ inſidiatorem, parentem peccati, ac diaboli adminiſtrum.* Quid pecunia monſtroſius? Certè nulla fera, nulla hydra terribilior. Feſtinum eſt quod olim Rex Pyrrhus excogitauit ad Fabricium Romanum Ducem perterrendum. Elephantum vaſta corporis mole ſpectabilem, & immani quadam proboſcide terribilem, quem nunquàm anteà Fabricius conſpexerat, idem nihil tale cogitanti, ſubitò obiiciendum curauit. Quid verò Fabricius? Rem eleganter cecinit idem D. Greg. Naz. in carmine iambico 18. de virtute.

D. Chryſ. *Pecunia, transfuga.*

D. Baſil. *Pecunia, monſtrum.*

Fabricius pecuniæ contemptor.

Non tremuit; hilari verba ſed fronte hæc dedit:
Non me antè nummi, nec modò vicit fera.

Quaſi diceret. Pecunia, monſtrum quoddam eſt, multò truculentius quàm hæc fera. Si ego igitur ab ineunte ætate illius belluæ truculentiam contempſi; quid modò ad huius belluæ conſpectum multò mitioris expaueſcam? Nihilo mitiores ſunt illæ belluæ, quibus D. Chryſoſtomus hoc. 14. de auaritia, diuitias cōparauit: *Leones*, inquit, *vrſique dum includuntur coercentúrque in tenebras, erigunt animos, acuúntque iras. Itidem & diuitiæ dū includuntur & defodiuntur, acriùs rugiunt quàm leones, perturbántque omnia.* Potiùs igitur eſt, vt tā dira monſtra iugulentur; quàm intra domeſticas ædes graſſari permittentur. Quid pecunia grauius & ponderoſius? Certè Publicanus hac grauatus ſtare non poterat, ſed ſedere: iuxta illud: *Vidit hominem ſedentē*

D. Greg.

D. Chryſ. *Pecunia grauat.* *Pecunia ſtare nequit.*

D. Petrus Chryſ. *in telonio.* Matth. 9. n. 9. Vbi Diuus Petrus Chryſologus ſer. 29. *Sedebat, vtique, quia ſtare non poterat, pondere cupiditatis oppreſſus, & ipſa totius conſcientia fraudis incuruus. Aurum natura graue, grauius fit auaritia nimis. Hinc eſt, quòd plus habentem deprimit, quàm ferentem; & vehementiùs aggrauat corda, quàm corpora. Naſcitur in terra profunda: perque ima venarum cæcis diſcurrit anfractibus; & dum ſuam ſemper repetit ad naturam, cæleſtes animos ad inferna deponit.* Contrà verò Zachæus, vbi animum à terrenis opibus exonerauit, ſtare dicitur: *Stans,* inquit, *Zachæus, dixit ad Ieſum: Ecce dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus.* Luc. D. Petrus Chryſol. 19. num. 8. Vbi rurſus idem Diuus Petrus Chryſologus ſerm. 54. *Vides,* inquit, *quomodo erectus eſt, qui iacebat. Iacemus in vitiis, & iacemus oppreſſi: ſtamus, cùm bonis operibus erigimur ad profectum.* Vbi planè loquitur de iis, qui in vitiis & in diuitiis iacent, & ab vtriſque eriguntur.

13. Denique quid pecunia aſperius, immò crudelius? Tam aſpera quidem eſt, vt ſpinis pungentibus & lacerantibus comparetur. Vnde Diuus D. Chryſ. Chryſoſtomus hom. 23. in Ioannem. *Chriſtus,* inquit, *diuitiarum fraudes, ſpinas appellat. Et meritò. Nam quemadmodum ſpinæ ſteriles ſunt; ita & diuitiæ: quemadmodum illæ, cùm tanguntur, lacerant; ita harum cupiditas: quemadmodum illæ facilè igni comprehenduntur, & odio habentur agricolis; ita huius ſeculi negotia. Poſtremò, vt inter ſpinas feræ, viperæ,* A *ſcorpij delitèſcunt: ita in fraudibus diuitiarum.* Idem Diuus Chryſoſtomus homil. 3. in 2. Epiſtol. ad Theſſ. *Spinæ,* inquit, *ſunt diuitiæ, nullum afferentes fructum, & aſpectu deformes, & vſu iniucundæ, lædentes eos, à quibus continguntur: non ſolùm ipſæ fructum non habentes, ſed & naſcentem fructum impedientes.* Vbi plures proſequitur ſpinarum diuitiarúmque ſimilitudines. Tam crudelis autem pecunia eſt, vt gladio comparetur, non ſemel, ſed ſæpiùs vulneranti eum ipſum, à quo portatur. D. Chryſ. Ita Diuus Chryſoſtomus orat. De auaritia, in 5. D. Chryſ. Tom. *Quòd,* inquit, *furentis gladius eſt, hoc cupido diuitiarum: immo verò longè acerbius quiddam. Nam is qui furit, accepto & adacto ſibi gladio, furore ſeſe* B *liberat; & alteram plagam non accipit: cupidus verò dena millena vulnera grauiora quotidie accipit; non liberans ſeſe furore, ſed intenſiorem eum efficiens.* Idem Chryſ. in Pſ. 48. *Diuitiæ,* inquit, *ſunt tortore acerbiores: tortor enim corpus vincit, diuitiæ animum vinciunt.* Parum eſt vincire. Pergunt vlteriùs: pungunt, vellicant, lacerant, excruciant, & omnibus tormentorum generibus affligunt. Quis igitur pecuniam tam multis nominibus perniciosam non execratur? Inſaniunt ergo, qui illam nihilominus toto corde amplectuntur. Et planè inſanierunt Philiſthini; qui leuiùs corporum vulnera, quàm diuitiarum damna tolerarunt. Sed de hac re, quæ latiſſima eſt, dicendi occaſio ſæpiſſimè redibit. Interim ad cap. 6.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT SEXTVM.

1. FVIT ergo Arca Domini in regione Philiſthinorum ſeptem menſibus.
2. Et vocauerunt Philiſthiim Sacerdotes & Diuinos, dicentes: Quid facie-
mus de Arca Domini? Indicate nobis, quomodo remittamus eam in lo-
cum ſuum? Qui dixerunt:
3. Si remittitis Arcam Dei Iſraël, nolite dimittere eam vacuam: ſed quod debetis, reddite
ei pro peccato, & tunc curabimini: & ſcietis, quare non recedat manus eius à vobis.
4. Qui dixerunt: Quid eſt, quod pro delicto reddere debeamus ei? Reſponderúntque illi:
5. Iuxta numerum prouinciarum Philiſthinorum, quinque anos aureos facietis, & quin-
que mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus, vobis & Satrapis veſtris. Facietíſque ſi-
militudines anorum veſtrorum, & ſimilitudines murium, qui demoliti ſunt terram, &
dabitis Deo Iſraël gloriam: ſi fortè releuet manum ſuam à vobis, & à diis veſtris, & à
terra veſtra.
6. Quare aggrauatis corda veſtra, ſicut aggrauauit Ægyptus, & Pharao cor ſuum? nónne
poſtquàm percuſſus eſt, tunc dimiſit eos, & abierunt?
7. Nunc ergo arripite, & facite plauſtrum nouum vnum; & duas vaccas fœtas, quibus
non eſt impoſitum iugum, iungite in plauſtro, & recludite vitulos earum domi.
8. Tolletíſque Arcam Domini, & ponetis in plauſtro; & vaſa aurea, quæ exoluiſtis ei pro
delicto, ponetis in capſellam ad latus eius: & dimittite eam, vt vadat.
9. Et aſpicietis: & ſi quidem per viam finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames, ipſe
fecit nobis hoc malum grande: ſin autem minimè: ſciemus, quia nequaquàm manus
eius tetigit nos, ſed caſu accidit.
10. Fecerunt ergo illi hoc modo: & tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, iunxe-
runt ad plauſtrum, vitulóſque earum concluſerunt domi.
11. Et poſuerunt Arcam Dei ſuper plauſtrum, & capſellam, quæ habebat mures aureos,
& ſimilitudines anorum.
12. Ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethſames, & itinere vno gradie-
bantur, pergentes & mugientes; & non declinabant neque ad dextram, neque ad ſini-
ſtram; ſed & Satrapæ Philiſthiim ſequebantur vſque ad terminos Bethſames.
13. Porrò Bethſamitæ metebant triticum in valle: & eleuantes oculos ſuos, viderunt Ar-
cam, & gauiſi ſunt, cùm vidiſſent.
14. Et plauſtrum venit in agrum Ioſuë Bethſamitæ, & ſtetit ibi. Erat autem ibi lapis ma-
gnus, & conciderunt ligna plauſtri, vaccáſque impoſuerunt ſuper ea holocauſtum
Domino.
15. Leuitæ autem depoſuerunt Arcam Dei, & capſellam, quæ erat iuxta eam, in qua
erant vaſa aurea, & poſuerunt ſuper lapidem grandem. Viri autem Bethſamitæ obtu-
lerunt holocauſta, & immolauerunt victimas in die illa Domino.
16. Et quinque Satrapæ Philiſthinorum viderunt, & reuerſi ſunt in Accaron in die illa.
17. Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philiſthiim pro delicto, Domino: Azotus
vnum, Gaza vnum, Aſcalon vnum, Geth vnum, Accaron vnum.
18. Et mures aureos ſecundùm numerum vrbium Philiſthiim, quinque prouinciarum, ab
vrbe murata, vſque ad villam, quæ erat abſque muro, & vſque ad Abelmagnum, ſuper
quem poſuerunt Arcam Domini, quæ erat vſque in illum diem in agro Ioſue Bethſamitis.
19. Percuſſit autem de viris Bethſamitibus, eò quòd vidiſſent Arcam Domini: & percuſ-
ſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxítque populus, eò quòd
Dominus percuſſiſſet plebem plaga magna.
20. Et dixerunt viri Bethſamitæ: Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius?
& ad quem aſcendet, à nobis?
21. Miſerúntque nuncios ad habitatores Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philiſthiim
Arcam Domini, deſcendite, & reducite eam ad vos.

CAPITIS SEXTI
ARGVMENTVM.

BIPARTITVM eſt hoc Caput. In priori parte reſtituitur Arca à Phiſiſthinis. In poſteriori excipitur à Bethſamitis. In vtraque ſunt multa ad Literam minutiùs exigenda: neque pauciora ad mores vberiùs illuſtranda.

Num. I. Fuit ergo Arca Domini in regione Philiſthinorum, ſeptem menſibus.

EXPOSITIO LITERÆ.

1.

Theod. *De loco, in quo Arca manſit, duæ ſententiæ proponuntur.*

Procop.

FVit ergo, &c. Duplex eſt difficultas: vna de loco: altera de tempore, quo Arca manſit apud Philiſthinos. Quod attinet ad priorem, Septuaginta vertunt: *Et fuit Arca Domini* ἐν ἀγρῷ, *in agro Philiſthinorum.* Quod Theodoretus quæſt. 13. ſic interpretatur; *Cùm*, inquit, *nulla ciuitas auderet Arcam excipere, eam foris reliquerunt ſub dio. Sic enim docuit Hiſtoriographus: Fuit enim, inquit, Arca Domini in agro alienigenarum, menſes ſeptem. Poſtquàm autem exiſtimarunt, foris manente Arca,*
C
ſe eſſe liberatos à plagis Deo immiſſis; intulit Deus ſupplicia etiam rebus inanimis. Immiſit enim murium multitudinem in vites & ſegetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt. Ita Theodoretus, cui Procop. aſſentitur: *Cùm*, inquit, *nullum ex oppidis Arcam recipere auderet; eam extra oppida ſub dio reliquerunt: ſic rati, ſe poſſe malis liberari: quamobrem Domino ipſos caſtigante, etiam frugum terræ penuria mulctati ſunt.* Vbi duo aſſerunt, & Arcam ab vrbibus excluſam, in agris relictam eſſe: & plagam murium, ſegetúmve ſterilitatem in huius ſceleris vindictam inflictum fuiſſe.

2.

Duæ ſuperiores ſententiæ explicantur.

D
Sed vtrunque aliqua explicatione indiget vt verum cenſeatur. Illud prius verum erit, ſi ſenſus ſit, Arcam nòn manſiſſe totos ſeptem menſes in agris, ſed interim, dum conſilium de illa remittenda inter Sacerdotes ad Diuinos peragebatur. Itaque apud Philiſthinos fuit; partim in vrbibus, ad quas primùm recipiebatur; partim in agris, ad quos tandem, vrbibus eam excludentibus, relegata eſt: vt nihil interim dicam de viis, per quas ferebatur. De hoc poſteriori loco Septuaginta loquuntur, transferentes: *Fuit in agro.* De illo priori Chaldæus tranferens: *Fuit in vrbibus.* Vtrumque complectitur Latinus transferens: *Fuit in regione*, quæ eſt agris & vrbibus communis. Quin etiam in Hebræo vterque locus ſignificatur illa voce שָׂדֶה *Sadeh*, quæ, vt notat Pagninus

Pagn. *Explicatur.* *D.Chryſ.*

E
in Theſauro, agrum & regionem ſignificat. Et hoc modo intelligendus eſt Diuus Chryſoſtom. ad illa verba: *Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ.* Pſal. 131. num. 6. aſſerens Arcam locum loco mutantem, *vbique in agris & campis oberraſſe.* Ita enim nominat agros, & campos, in quibus Arca fuerit, vt non excludat vrbes, in quibus morata eſt. Immò eas non obſcurè innuit, dum ait: *Arcam locum loco mutantem, vbique oberraſſe.* Illa enim multiplex locorum mutatio, & vniuerſalis vbique commoratio ſatis apertè indicat Arcam etiam in vrbibus commo-

Lex euangelica vbique prædicanda.

A
ratam; in quo euangelica lex figurabatur, non vno tantùm in loco includenda, ſed ad omnes Gentium nationes deportanda.

3.

Theod. *Procop.* *Quo tempore incœperit plaga murii explanatur.*

Iam verò illud poſterius, quod Theodoret. & Procopius aſſerunt, nempe, plagam murium contigiſſe in vindictam eius criminis, quo Arcam ab vrbibus excluſam, in agro reliquerunt: hoc, inquam, vt verum ſit, ſenſus eſſe debet, plagam murium non incœpiſſe tunc primùm, cùm Arca extra vrbes in agro relicta eſt; ſed iam antea inchoatam, etiam tunc perſeueraſſe, & fortaſſe excreuiſſe. Et ſic intelligendi ſunt Septuaginta in Bibliis Sixtianis, addentes: *Et efferbuit terra eorum mures.* Non enim de prima, ſed de continuata, & fortaſſe aucta murium produ-
B
ctione loquuntur. Quæ quidem continuatio & accretio murium decerni à Deo potuit, ad puniendam non ſolùm contumaciam Philiſthinorum, Arcam retinentium; ſed etiam irreuerentiam eorundem, Arcam in agro ſub dio collocantium. Illud verò eſt diſcriminis in hac plaga explicanda inter Theodoretum, & Procopium citatos: quòd Theodoretus mentionem faciat murium vineas & ſegetes demolientium: Procopius autem ſolùm faciat mentionem penuriæ fructuum, nihil de muribus addendo; ſiue ſignificet eam penuriam, non aliter, quàm per murium morſus & corroſiones contigiſſe: ſiue per alios quoque peſtiferos cæli afflatus, ſterilitatem in-
C
ducentes. Et quidem verò diſſimile non eſt, agrorum fructus non ſolùm à muribus corroſos; ſed etiam de cælo lethaliter afflatos emarcuiſſe, vt terra pariter ac cælum in Philiſthinos coniuraſſe viderentur.

Diſcrimen in ſuperiores ſententias aſſignatur.

4.

Opinio Abulenſis de tempore, quo Arca manſit apud Philiſthinos. Abul.

Septem menſibus. Quod attinet ad poſteriorem difficultatem: Septimeſtre fuit totum temporis ſpatium, quo Arca apud Philiſthinos permanſit, partim intra vrbes admiſſa; partim per vias deducta, partim ad agros relegata: quamuis quantum temporis in ſingulis locis morata fuerit, ignoretur. Sed quæres, quinam fuerint hi menſes? Abul. q. 3. exiſtimat hos menſes numerandos eſſe ab Octobri, vel Nouembri, vſque ad Aprilem, vel Maium. Probat: quia Arca venit in agrum Beth-
D
ſamiticum tempore meſſis triticeæ, vt paulò inferiùs n. 13. habetur: atqui meſſis triticea apud Philiſthinos incidit in Aprilem exeuntem, vel Maium appetentem: ergo inde retrouerſum ſeptem menſes numerando ab Octobri, vel Nouembri, hæc menſium ſumma inchoatur: ac proinde prædictis terminis hoc temporis ſpatium continetur.

5.

Abulenſis opinio approbatur. Abulenſis.

Probabilis eſt collectio, dummodò nimis ſtrictè non accipiatur. Nam tempus meſſis in terra Chanaan, teſte eodem Abul. in c. 8. Gen. ad finem, duobus mẽſibus includitur, & inchoatur à primo menſe Niſan, hoc eſt, à Martio iam adulto: vt patet, quia Arca dicitur tranſiiſſe Iordanem tempore meſſis. Ioſ. 3. n. 15. & rurſus c. 4. ſeq. n. 19. dicitur de Iordane aſcendiiſſe, decima die menſis
E
primi, ſeu menſis Martij. Ergo in hunc menſem tempus meſſis incidebat. Vnde Iſraëlitæ decimaquinta die eiuſdem menſis Martij dicuntur nouas fruges comediſſe. Ioſ. 5. num. 11. Et propterea menſis primus, ſeu Martius, quo filij Iſraël, Num. 33. n. 3. dicuntur exiiſſe de Ægypto, appellatur menſis nouarum frugum. Exod. 13. n. 4. & Deut. 16. n. 1. Ac tandem in feſtum Azymorum, quod in menſem Martium incidebat, manipulus nouarum frugum Domino offerebatur. Leuit. 23. à n. 6. Itaque Martius in terra Chanaan, iam erat tempus meſſis: vt docet D. Aug. q. 3. in Ioſue ad finem; & latiùs confirmat Suar. tom. 2. in 3. part.

D. Auguſt. *Serar.* *Torniel.* *Confirmatur authoritate Patrum.*

Diſp.

Diſp. 50. Sect. 3. Serarius in c. 5. Ioſ. q. 5. Auguſt. Torniclus anno Mundi 2544. num. 8. & 10. & anno 2584. n. 1. & anno 1939. n. 9. Nec mirum, cùm illa regio ſit calidior, quàm noſtra, vtpote vicinior Æquatori: nam noſtra in altitudine graduum circiter quadraginta; illa in altitudine graduum triginta duorum tantùm ſita eſt: vt Abul. in c. 5. Ioſue, c. 35. teſtatur. Quare dum Arca dicitur in hoc cap. veniſſe in agrum Bethſamiticum tempore meſſis triticeæ, venire potuit menſe Maio, vel Aprili, vel Martio, & ab vnoquoque eorum potuerunt illi ſeptem menſes retrouerſum numerari.

Abul.

6. Quòd ſi obiicias, menſem Martium, in quo Chriſtus Dominus paſſus eſt, in Palæſtina frigidum eſſe: vt patet ex Euangelica hiſtoria. Luc. 22. num. 55. & Ioan. 18. num. 18. vtrobique enim Petrus & miniſtri Pontificis dicuntur eſſe *ad prunas*, ſeu, *ad lumen*, calefacientes ſe, *quia frigus erat*: proindeque non poſſe in eum incidere meſſem, quæ tempus poſtulat æſtuoſum. Facilè reſpondet D. Ambr. in locum Lucæ citatum: *Si tempus*, inquit, *conſideremus frigus eſſe non poterat. Sed frigus erat, vbi Ieſus non agnoſcebatur; vbi non erat, qui lucem videret; vbi negabatur ignis conſumens. Frigus ergo erat mentis, non corporis.* Similiter reſpondet Euſebius Cæſarienſis lib. 10. de præparat. euang. cap. 7. vbi adducens citata Euangelij loca, de frigore in tempore paſſionis Dominicæ, explicatque de eodem frigore illud oraculum: *In die illa non erit lux, ſed frigus & gelu.* Zach. 14. n. 6. docet: *Cùm Iudæi receſſiſſent à luce, & eos obſcura nox occupaſſet: eò quòd illuminatio Euangelica radios ſuos in corde ipſorum non immitteret; refrigeratam ipſorum erga Deum charitatem.* Accedit D. Greg. lib. 2. Mor. c. 2. vbi expendens, cur Euangeliſta quandam Chriſti Domini ad Iudæos concionem narraturus, præmiſerit: *Et hyems erat.* Ioan. 10. num. 22. ſubdit: *Idcircò ergo hyemis curauit tempus exprimere, vt ineſſe auditorum cordibus malitiæ frigus indicaret.* Et ſtatim hoc animorum frigus, ex illo, quod in Dominicæ paſſionis tempore fuiſſe dicitur, illuſtrans. *Hinc eſt*, inquit, *quod de negaturo Petro præmittitur: Quia frigus erat, & ſtans ad prunas calefaciebat ſe. Iam namque intus à charitatis calore torpuerat, & ad amorem præſentis vitæ, quaſi ad perſequutorum prunas, infirmitate æſtuante, recalebat.* Eandem reſponſionem aliqua ex parte inſinuat D. Bern ſerm. 1. de verbis Iſaiæ.

Obiectio quædam diluitur.
D. Ambr.
Vbi Chriſtus non agnoſcitur, frigus eſt.
Euſeb.
Vbi non eſt lux Euāgelica, frigeſcit Dei charitas.
D. Greg.
Vbi malitia, ibi frigus.
D. Bern.

7. Sed quis non videt, hanc reſponſionem eſſe myſticam? Nam Petrus, cæterique miniſtri non accedebant ad prunas in remedium interni frigoris, quod externo igne non pellitur, ſed externi, quod proinde reuera patiebantur. Simile myſterium excogitauit D. Ambroſ. lib. 8. in Luc. cap. 17. in illis verbis Apoſtoli: *Apud vos*, inquit, *forſitan manebo, vel etiam hyemabo.* Et paulò pòſt: *Permanebo autem Epheſi vſque ad Pentecoſtem.* 1. Cor. 16. n. 7. & 8. Vbi inquirens, cur Apoſtolus hybernum tempus apud Corinthios, vernum apud Epheſios traducat: myſticè ſine dubio reſpondet: *Apud Corinthios*, inquit, *hyemem agit, quorum erroribus angebatur; quòd eorum circa cultum frigeret affectus. Cùm Epheſi Pentecoſtem celebrat, atque his tradit myſteria, relaxat animum; quia fidei cernebat ardore feruentes.* Optima quidem reſponſio ad mores. Nam impij & peccatores internum quoddam frigus hyemali ſæuius & atrocius patiuntur: quo non ſolùm torquentur, ſed etiam à bonis actionibus retardantur. Et qui inter eos viuunt iuſti, ſibi videntur, hyemem quandam agere procelloſam: quot eorum vident praua opera, tot de cælo fulminibus vulnerantur. Contra verò iuſti cæleſti quodam calore fouentur & nutriuntur, quaſi verna quadam temperie perfruantur: & qui eorū conſortio vtuntur, geniales quoſdam dies vere nouo lætiores ſibi agere videntur. Optimè quidem hæc omnia, ſed miſticè. Ad Literam reſpondeo, tempus meſſis ſuam habere trium menſium latitudinem, in qua inchoatur, progreditur & completur. Et quamuis ſub eius medium ac finem, maiores vigæant æſtus, ſub eius tamen initium leuiores afflare auras, ex quibus aliquando frigus conſequatur: præſertim, ſi cælum, vt ſæpè fit, aliqua intemperie perturbetur: quod naturaliter ſæpè accidit: & mirum non eſt in paſſione Chriſti Domini tranſnaturaliter contigiſſe. Nam, Si ſol meridiana luce conſpicuus nocturnas ſe condidit in tenebras: quid mirum, ſi vernus calor hyemale in frigus commutatit?

Proponitur dubium.
D. Ambroſ.
Iniuſti hyemali frigore serpent, iuſti verna tēperie fruuntur.
Superius dubium exponitur.

A B

8. Si quæras vlterius, cur Arca tandiu permanſerit apud Philiſthinos? Reſpondeo ad Literam: Quia peccatores, quales erant Philiſthini, ad reſtituenda debita difficilè adducuntur: vt paulò inferiùs num. 6. paucis illuſtrabo. Myſticè reſpondeo cum D. Gregorio, Beda & Hugone Victorino, ſeptem menſes, qui plenam temporis vniuerſitatem ſignificant, permanſiſſe Arcam Domini apud Philiſthinos, etiam clamantes: *Non maneat Arca Dei apud nos.* Vt ſignificaretur lex Euangelica, etiam inuitis tyrannis, eámque abolere cupientibus, apud Gentes, vſque ad finem ſeculi permanſura. Quamuis in eo ſit diſcrimen, quòd Arca apud Philiſthinos victa iacebat: lex autem Euangelica apud Gentes victrix permanebit & triumphabit.

Homines ad reſtituendum difficilè adducuntur.
D. Greg.
Beda.
Hugo Vict.
Lex noua etiam inuitis Tyrannis ſemper victrix permanebit.

C

Num. II. Et vocauerunt Philiſthiim Sacerdotes & Diuinos, dicentes; Quid faciemus de Arca Domini? Indicate nobis, quomodo remittamus eam in locum ſuum. Qui dixerunt.

EXPOSITIO LITERÆ.

D

1\. *Et vocauerunt Sacerdotes.* Hæc eſt tertia & vltima Philiſthinorum circa Arcam conſultatio: ad quam, vtpote grauiſſimam grauiſſimos Conſultores, accerſiri oportebat. Igitur communi omnium conſenſu euocantur Sacerdotes ac Diuini. Sacerdotes quidem triplici dē cauſa. Vna, quia horum magna erat apud omnes Ethnicos auctoritas: vt ſingulos percurrenti facilè patebit. Nam apud Æthiopes, teſte Strabone, lib. 17. Geographiæ, Sacerdotum arbitrio Reges creabantur ac deponebantur. Apud Ægyptios, vt refert Ælianus lib. 14. c. 34. Sacerdotes iudicabant, ſeu ius ad publicas ac priuatas lites dirimendas definiendáſque habebant. Apud Perſas, vt auctor eſt Euſebius in ſuo Chronico, regnabant Sacerdotes; nemo ad regnum, niſi pariter ad ſacerdotium euehebatur. Apud Athenienſes in Areopago, vt colligitur ex Ioſepho libro 14. Antiq. cap. 16. ius dicebant Sacerdotes, & ſummus omnium Sacerdos cæteris præſidebat. Apud Gallos, auctore Cæſare lib. 6. De bello Gallico, Sacerdotes, qui Druydæ dicebantur, publicas ac priuatas cauſas, ciuiles & capitales dirimebant. Tandem apud Romanos, vt docet Tullius lib. 2. De legibus, magna poteſtate Sacerdotes fungebātur. Quę omnia refert Baronius tom. 1. anno Chriſti Domini pag. 435. 57. in editione Romana, qua vtor: & plura

Magna apud omnes nationes Sacerdotum authoritas.
Strab.
Ælian.
Euſeb.
Ioſeph.
Cæſar.
Tul.
Baron.

E

& plura apud Antonium de Molina tract. 1. De dignitate ſacerdotali, cap. 1. inuenientur.

Plut. — *Quãta olim Sacerdotibus fides habebatur.*

2. Altera, quia de Sacerdotibus magna erat apud omnes opinio ſanctitatis. Vnde apud Romanos, teſte Plutarcho in problematis, numquàm Sacerdotes in iudiciis ad iurandum cogebãtur; ſed tantùm ad ſimpliciter aſſerendum, etiam in cauſis, in quibus aliorum teſtium iuſiurandum exigebatur: ac ſi non minùs vera loqui Sacerdotes crederentur, cùm ſimpliciter affirmabant; quàm alij, cùm iurabant. Æthiopes verò, vt refert Pier. in Hieroglyphicis lib. 20. tantùm Sacerdotibus tribuebant, vt, ſi cui Sacerdotes denuntiarent, eius vitam Deo ingratam eſſe & inuiſam, ipſe ſibi ſtatim mortem inferret, non aliter accipiens Sacerdotis dicta, quàm ſi ab ipſo Deo coràm & palàm loquente proferrentur. Iam verò in ſacris Literis pretioſum ex variis aromatibus vnguentum confici à Deo iubebatur, ad vngendos & inaugurandos Sacerdotes: *Facies*, inquit Deus, *vnctionis oleum ſanctum, vnguentum compoſitum opere vnguentarij: Aaron & filios eius vnges, ſanctificabiſque eos, vt ſacerdotio fungantur mihi.* Exod. 30. à num. 25. Sed ſtatim additur illa diuina prohibitio: *Caro hominis non vngetur ex eo.* Ibidem, num. 32. Pugnantia hæc alicui non immeritò videbuntur. Nam, ſi paulò antè vngi illo oleo, ſeu oblini illo vnguento Sacerdos iubebatur, quo pacto prohibitum fuit paulò pòſt, ne illo caro hominis vngeretur? An Sacerdos humanam exuiſſe carnẽ, & Angelicum induiſſe ſpiritum credebatur? Ita planè, dicet aliquis, vt eximiam Sacerdotis ſanctitatem hyperbolicè commendet. Nec multò aliter Lyranus interpretatur: *Caro*, inquit, *hominis non vngetur, exceptis Regibus & Sacerdotibus, qui quantum ad officium, ſunt ſupra homines, quia medij ſunt inter Deum & populum.* Vbi oſtendit, Sacerdotes non ſolùm Regibus ſed etiam Angelis exæquatos: Regibus quidem, quia eodem vtrique oleo vngebantur: Angelis verò, quia eodem corporis mole vtrique cenſebantur exuti; ac ſi omninò obtinerent parem cum Angelis ſanctitatem.

Pier. — *Eximia eſſe debet Sacerdotum ſanctitas.* — Lyra. — *Sacerdotes non Regibus modò, ſed Angelis etiã adæquantur.*

3. Tertia tandem: quia Sacerdotes cæteris hominibus ſapientiores credebantur: præſertim in rebus ſacris, de quibus hoc loco agebatur. Vnde olim Ioſephus emit totam terram Ægypti: *Præter terram Sacerdotum, quæ à Rege tradita fuerat eis: quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur.* Gen. 47. n. 22. Sed, cur Sacerdotibus tam diligenter à Rege prouidebatur? Reſpondet Lyran. *Erant enim*, inquit, *deputati ad cultum Deorum illius populi, & ad ſtudium ſcientiarum ſpeculatiuarum. His autem, qui ſunt deputati diuino cultui & ſtudio, debet de victu ab his, qui habet curam regendæ communitatis prouideri.* Cùm igitur Sacerdotes ab aliis negotiis ſoluti, cæremoniis ſacris & literariis ſtudiis impenſiùs quàm cæteri homines vacarent, neceſſe erat, vt illis in vtraque facultate præelucerent; ad eóſque inſtruendos maiori ſapientia vterentur. Quamuis D. Chryſ. lib. 6. De ſacerdotio, in Chriſtiano Sacerdote non ſolùm rerum cæleſtium, ſed etiam temporalium ſcientiam requirat: dummodò ad res temporales diſponendas ſola conſilia præſtet, ad cæleſtes verò aſſequendas omnia ſtudia impendat: *Secularia*, inquit, *mundanaque omnia nihilominus noſcat, quàm norunt ij, qui in media hominum turba verſantur. Rurſus rerum omniũ mundanarum ſecurior viuat, quàm Monachi ij, qui montes ipſos habitandos occuparunt.* Scilicet, ita debent eſſe Sacerdotes ambidextri, vt cùm res externas agunt, ad ſpirituale animarum lucrum, & totius Eccleſiæ bonum pertinentes: tantam habeant rerum temporalium peritiam, vt in medio foro habitare videantur: dum autem ſoli Deo contemplando vacant, eiúſque ſpiritualibus deliciis paſcuntur, ſic à foro & à vulgo exulent, vt in abdita & inuia ſolitudine deliteſcere exiſtimentur. Cùm igitur hæc tria, auctoritas, virtus, & doctrina in Sacerdotibus maximè excellant, eáque omnia bonis conſiliis præſtandis præcipuè conducant; meritò Philiſthini ad hanc conſultationem, cuius magnum erat momentum, Sacerdotes euocarunt, vt illorum arbitrio optima rebus agendis definitio poneretur.

Sacerdotes cæteris ſapiẽtiores credebantur. — Lyra. — D. Chryſ. — *Sacerdotes & temporalium ſcientiam & ſpiritualium habere debent.*

4. *Et diuinos*, &c. Euocarunt etiam diuinos; ita dictos, vel per antiphraſim, ſeu contrarium ſenſum, vt Orig. hom. 16. in Num. teſtatur, quaſi minimè Diuinos; ſicut lucus dicitur, quia minimè lucet; & Parcæ, quia minimè parcunt: vel quia res futuras prædicebant, ſeu potiùs prædicere ſimulabant. Neque enim verè prædiuinare poterant, qui à diuinitate longiſſimè recedebant. Nam, vt bene Orig. lib. 6. contra Celſum: *Character*, inquit, *diuini ſermonis eſt prædictio futurorum.* Hoc eſt, nihil apertiùs diuinitatem, quàm diuinatio indicat ac teſtatur. Adhuc Tertullianus, qui in Apologet. cap. 20. *Idoneum*, inquit, *opinor teſtimonium diuinitatis, veritas diuinationis.* Nam, vbi vera prædiuinantur; ibi ſine dubio aliquis diuinitatis afflatus & inſtinctus operatur. Vnde ipſi dæmones, vt paulò pòſt refert Tert. c. 22. *Æmulantur*, inquit, *diuinitatem, dum furantur diuinationem.* Ac ſi diuinitas & diuinatio tam ſint indiuiſæ comites, vt nunquàm ab inuicem ſeparentur; ſed vna ex altera certiſſimè colligatur. Hinc eſt illud propheticum: *Annuntiate, quæ ventura ſunt in futurum; & ſciemus, quia Dij eſtis vos.* Iſai. 41. num. 23. Quaſi eo ipſo, quòd quis futura prædiuinat, in diuinum ordinem tranſlatus cenſeatur. Vnde ipſe Tertul. lib. De anima, cap. 26. *Diuinior*, inquit, *Moyſes, qui decurſus generis humani ab exordio Mundi per ſingulas natiuitates, nominatim, temporatimque digeſſit; ſatis probans diuinitatem operis ex diuinatione vocis.* Concinit Iuſtin. Martyr ad Orthodoxos in reſponſione ad q. 146. *Dij gentium*, inquit, *ſicut abſunt a vera diuinitate, ſic etiam a prænotione rerum futurarum.* Id etiam alij Patres apud Suar. tom. 1. De Religione, tract. 3. lib. 2. cap. 8. teſtantur.

Orig. — *Diuini olim quo modo accipiendi.* — Orig. — *Diuinatio maximum diuinitatis indicium.* — Tert. — *Dæmones Diuinitatis æmulatores.* — Tertull. — *Qui futura prædicit, in diuinum ordinẽ trãſfertur.* — Iuſtin. — Suar.

5. Igitur malefici homines & aruſpices, vt diuinitatem quandam venditarent, à qua Diuini dicerentur, diuinationem ſimulabant, prædicentes ea, quæ ſibi dæmones ſuggerebant; aliquando quidem vera, vel caſu, vel ita Deo ob peculiarem rationem prouidente, vt infrà obſeruabo; frequentiſſimè tamen falſa, neque enim diabolus veritatem perpetuò loqui poteſt, qui *in veritate non ſtetit.* Ioan. 8. num. 44. Quamuis ille, vt aliquo veritatis fuco ſua mendacia coloret, perplexè & ambiguè loquatur; vt in vtramuis partem res contingat, ipſe euadat, nec mendacij conuictus teneatur; vt Euſeb. lib. 6. De præpar. Euang. c. 10. Socra. lib. 4. Hiſtor. eccleſ. cap. 15. & alij, quos refert Delrio lib. 4. Magiæ, cap. 2. q. 2. teſtantur. Horum Diuinorum multitudo apud Ethnicos ingens erat: ſed apud Philiſthinos multò maxima. Vnde Iſaias arguens Iſraëlitas, quòd multos augures ac Diuinos inter ſe verſari paterentur: *Augures*, inquit, *habuerunt, vt Philiſthiim.* Iſai. 2. num. 6. Ac ſi nulla Ethnicorum regione frequentiores Diuinorum greges, quàm in Palæſtina nutrirentur.

Diuini diuinationem ſimulabant. — Euſeb. — Socrat. — Delrio. — *Maxima apud Ethnicos Diuinorum multitudo.*

6. Diuini igitur, quibus Philiſthini multùm tribuebant, in hanc conſultationem euocantur.

Septua

Septuaginta transferunt, *Vates & Incantatores.* Nec multùm differunt: quamuis Incantatores aliquando in bonam partem accipiantur: vnde Clemens Alexand. lib. 1. Pædag. c. 2. diuinum Verbum appellat Incantatorem: *Verbum*, inquit, *diuinum ſolus eſt humanarum ægritudinum Pæonius Medicus, & ſanctus ægrotæ animæ Incantator.* Et eodem nomine appellat Chriſtum Dominum in Exhortatoria ad Gentes, vbi reiiciens fabuloſos illos Amphionas, Orpheos & Arionas, ac ſimiles, qui tygres ac leones muſicæ ſuauitate excantaſſe dicebantur, ſubdit de Chriſto Domino: *Sed non talis*, inquit, *eſt meus Cantor, ſeu Incantator, ſolus quidem ex iis, qui vnquàm fuerunt difficillimas feras, homines manſuefecit.* Huc pertinet illud D. Ambroſij lib. 4. Hexaëm. cap. 8. *Multi*, inquit, *tentant Eccleſiam: ſed ſagæ artis carmina ei nocere non poſſunt. Nihil Incantatores valent, vbi Chriſti canticum quotidie decantatur. Habet Incantatorem ſuum Dominum Ieſum, per quem Magorum incantantium carmina, & ſerpentium venena euacuauit.*

Clemens. Chriſtus Dominus ſanctus animarum incantator. *D Ambr. Nihil valent incantamina, vbi diuina ſonunt carmina.*

7. Denique Prædicatores Incantatores appellantur, iuxta illud: *Ecce Dominator Dominus exercituum auferet à Ieruſalem prudentem eloquij myſtici.* Iſai. 3. n. 1. & 3. ſeu, vt vertit Theodotio, *Prudentem Incantatorem.* Prædicatorum enim voces, ſunt voces *incantantium, & venefici incantantis ſapienter*, Pſalm. 57. num. 6. Quod egregiè notat D. Hieronymus in locum Iſai. proximè citatum: *Incantator*, inquit, *videtur mihi vir eſſe eruditus & exercitatus tam in lege & Prophetis, quàm in Euangelio & Apoſtolis, qui poſſit ſingulas animi perturbationes ſua ſanare doctrina.* Et ſtatim ſubdit, tales Incantatores, nullos iam in Synagoga reperiri, omnes ad Eccleſiam tranſlatos: *Euentila*, inquit, *omnes Iudæorum Synagogas, & nullum poteris inuenire Doctorem, qui ſancta præcipiat, & contemptis diuitiis ſectandam doceat paupertatem.* Ex quibus colligitur, quàm procul à Synagoga ſpiritualis vitæ perfectio peregrinatur, cùm in ea, qui illam tradat, nullus inueniatur.

Prædicatores ſunt incantatores. D. Hieron. *A Synagoga ſpiritualis vitæ Doctores exultant.*

8. *Quid faciemus de Arca Domini*, &c. Hebraïcè, de Arca יהוה *Iehouah.* Iam enim ſuis malis edocti, verum Deum ex illa Arca operantem fateri cogebantur. Cæterùm quæſtio hoc loco non erat, retinendáne eſſet Arca Domini, an remittenda? Iam enim ſuperiori capite decretum fuerat, vt remitteretur. Sed quæſtio erat, quo pacto eſſet remittenda? Quod Caietanus colligit ex Græco, vbi non eſt: *Quid faciemus de Arca Domini*: ſed τί ποιήσωμεν τῇ κιβωτῷ τοῦ κυρίου; hoc eſt: *Quid faciemus Arcæ Domini?* Ac ſi non de ipſa remittenda, ſed de modo remittendi conſultarent. Verùm hoc ipſum in Vulgata ſatis exprimitur, dum additur: *Indicate nobis, quomodo remittemus eam in locum ſuum.* hoc eſt, currúne vehenda ſit, an hominum humeris exportanda? Item, cum muneribúſne, an ſine muneribus remittenda? Hoc enim interrogare voluiſſe Philiſthinos, facilè colligitur ex reſponſione Diuinorum, qui in plauſtro, & cum muneribus remittendam ſtatuerunt: vt ex dicendis paulò inferiùs patebit.

Supplicia Dei cognitionem operantur. Caiet. *Diuini de modo remittendi Arcam conſuluntur.*

9. Inquiri hoc loco poteſt: An peccauerint Philiſthini Diuinos conſulendo? Erit, qui affirmet, propter illam Dei prohibitionem: *Ne inueniatur in te, qui Ariolos ſciſcitetur, & obſeruet ſomnia atque auguria, nec ſit Maleficus, nec Incantator: neque Pythones conſulat, nec Diuinos, & quærat à mortuis veritatem. Omnia enim hæc abominatur Dominus.* Deuter. 18. à num. 10. Vnde à populo Dei longè abeſſe debet talis inquiſitio; iuxta illud: *Non eſt augurium in Iacob, nec diuinatio in Iſraël.* Num. 23. num. 23. Vbi Origen. homil. 6. *Non vult*, inquit, *Deus auditores nos fieri & diſcipulos dæmonum. Melius eſt enim ignorare, quàm a dæmonibus diſcere.* Ita ille. Vbi multa de hac re.

Proponitur quæſtio circa Diuinos. Orig.

Nihilominùs dico, illos non peccaſſe contra legem poſitiuam Hebræorum, vt ſic: quia illa non tenebantur, vt per ſe patet; cùm Iſraëlitico tantùm populo data fuerit, de quo illi non erant. Quod verò attinet ad legem naturalem, reſpondeo; quamuis hoc peccatum ſit ex ſuo genere grauiſſimum; tamen poſſe excuſari propter ignorantiam inuincibilem, aliaſque circunſtantias, vt docet Valent. 2. 2. diſp. 6. q. 12. quem citat & ſequitur Delrio lib. 4. Mag. c. 2. q. 4. Vnde Philiſthinos facilè excuſabit ignorantia. Immò in re dubia recurrentes ad Sacerdotes ac Diuinos, non tanquàm ad Maleficos ac Pythonicos; ſed tanquàm ad magiſtros & Doctores, quos ſolos habebant, & à quibus inſtrui & gubernari exoptabant; non ſolùm abſque culpa, ſed etiam cum laude mihi videtur recurriſſe. Quod ipſe poſteà euentus manifeſtauit. Dum enim prudenter interrogarunt, quid optimum factu erat; diuinitùs cognouerunt, quaſi docilitatis ſuæ præmium reportantes. 10.

Superioris quæſtionis reſolutio. Valent. Delrio.

Illud hoc diligenter obſerua, has circa fœderis Arcam quæſtiones fuiſſe ſacras, & ad religionem pertinentes; proindéque non niſi ad ſacrum tribunal, aut pro tali habitum referendas: & proptereà Philiſthinos, cùm eas ſuperiori capite ad Satrapas, qui erant ſeculares Iudices, detulerunt, grauiter exerraſſe, à foro competenti ad alienum tranſeuntes; ideóque à Deo permiſſum eſſe, vt tanti peccati pœnam, peſſimum à Satrapis conſilium reportarent. Nam Satrapæ, vt vnam vrbem, quæ ex Arcæ præſentia affligebatur, ea calamitate liberarent, decreuerunt, vt alias ad vrbes Arca duceretur: quo effectum eſt, vt peſtis illa ac lues pariter cum Arca ad alias vrbes deducta, totam Palæſtinam miſerabiliter conficeret & cruciaret. Cæterùm, Philiſthinos hoc loco ſaniores ex præterito ſupplicio effectos, dum quæſtionem ſacram ad ſacrum tribunal retulerunt, hoc eſt, ad Sacerdotes ac Diuinos, qui apud eos rem ſacram adminiſtrabant, prudenter egiſſe, ad proprium & competens tribunal recurrentes: & proptereà factum eſſe, vt in huius prudentiæ præmium, à Sacerdotibus, Diuiniſque redirent optimè inſtructi ad ea, quæ fieri oportebant, exequenda; nimirum ad Arcam ſuis legitimis cultoribus redonandam. 11.

Res ſacra ad ſacrum pertinent tribunal.

Ex hoc loco maximè caueant perſonæ Eccleſiaſticæ, ne iure ſui fori cedentes, ad ſeculare iudicium recurrant. Nam, qui ſecùs faciunt, & cauſam perdunt; vt patet in Philiſthinis recurrentibus ad Satrapas, & per eos maiora in exitia coniectis: & grauiter ab Apoſtolo arguuntur: *Audet*, inquit, *aliquis veſtrum, habens negotium aduersùs alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? An neſcitis, quoniam ſancti de Mundo iudicabunt? & ſi in vobis iudicabitur Mundus; indigni eſtis, qui de minimis iudicetis? Neſcitis, quoniam Angelos iudicabimus, quantò magis ſecularia?* 1. Cor. 6. à num. 1. Quibus verbis efficaciter perſuadet, ne futuri ſecularium Iudices, fiant coram ſecularibus cauſidici. Et ſtatim addit, ſatius eſſe cauſam amittere, quàm eam in alieno foro ſuſtentare? *Quare*, inquit, *non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini?* Ibidem., n. 7. Vnde Clemens Rom. lib. 2. Conſt. cap. 49. *Præclara*, inquit, *Chriſtiana laus eſt, cum nullo habere negotium. Quòd ſi ex aliqua tentatione lis oriatur, curet, etiamſi* detrimen 12.

Eccleſiaſtici ſui fori iure ne cedant. *Melius cauſa cadere, quàm eam alieno in foro ſuſtetare.* Clem. Rom.

detrimentum pati debeat, ne ad Ethnicum iudicium accedat, nec patiatur mundanos magiſtratus de nobis ius dicere.

13. *Secularis poteſtas extra præſcriptum ne euagetur.* Caueant item Iudices ſeculares, ne in Eccleſiaſticas cauſas ſe intromittant: alioqui tanquàm Satrapæ Philiſthinorum de re ſacra iudicantes errabunt toto cælo, & litigantes expedire cupientes, in arctiores laqueos impedient, ſeu potiùs in grauiora exitia præcipitabunt. Immò & ipſi culpam incurrent læſæ diuinitatis in ipſum Deum; ſeu, quod perinde eſt, in eum, qui vicem Dei obtinet, magiſtratum Eccleſiaſticum rebellantes; eùmque ſuo Regno pellere molientes: cùm tamen ipſi Iudices ſeculares Eccleſiaſtico Magiſtratui ſubiiciantur: vt D. Gregor. Naz. Orat. 17. ad ſuos ciues diſertiſſimè apetuit: *Vos quoque*, inquit, *poteſtati meæ, meiſq; ſubſelliis lex Chriſti ſubiicit. Imperium enim nos quoque gerimus: addo etiam præſtantius, & perfectius: niſi verò æquum eſt, ſpirituum carni faſces ſubmittere, & cæleſtia terrenis cedere.* Suis ergo ſe terminis poteſtas Eccleſiaſtica contineat: ne improbos illos tyrannos, Nabuchodonoſorem, Antiochum, Heliodorum, Pompeium, Veſpaſianum, & ſimiles, in Sancta Sanctorum irruentes imitetur, & cum illis pariter puniatur. *D. Greg.*

Num. III. Si remittitis Arcam Dei Iſraël, nolite dimittere eam vacuam: ſed, quod debetis, reddite ei pro peccato: & tunc curabimini: & ſcietis, quare non recedat manus eius à vobis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Diuinorum reſponſio duplici de cauſa conditionalis.* SI *remittitis*, &c. Non dicunt abſolutè, *Remittite:* ſed conditionatè, *Si remittitis.* Duplici de cauſa. Vna, quia ſolùm ad interrogata reſpondebant. Cùm enim Philiſthini non interrogarent, an deberent Arcam remittere; ſed ſolùm, quo pacto remittere deberent: ad hoc tantùm poſterius, non ad illud prius reſpondendum cenſuerunt. Quæ quidem eſſe debet prudentia Conſultorum, vt ſolùm ad quæſita reſpondeant: ne ſi aliò digrediantur, aut ignorantiam prodant, aut effectum aliquem, quo ſe abduci ſinunt, manifeſtent. *Ad quæſita tantùm reſpondere debent Conſultores.* Vnde Tertul. lib. 4 contra Marcionem, cap. 28. *Iuſta*, inquit, *& digna præſcriptio eſt; in omni quæſtione ad propoſitum interrogationis pertinere debere ſenſum reſponſionis. Cæterùm aliud conſulenti, aliud reſpondere, dementis eſt.* Addere poterat, aut in aliquem præpoſterum affectum propendentis.

2. Quare optimi Conſultores ſolùm ad interrogata reſpondent. Nam, ſi plura præbeant conſilia, quàm petantur, neutra accipiuntur. Vnde Chriſtus Dominus, quærenti iuueni, quid faciendo vitam æternam poſſideret? *Serua*, inquit, *mandata.* Quærenti vlteriùs: Quæ? ſubiecit pauca, in quibus tamen includebantur, ſeu, vt loquitur D. Paulus, Rom. 13. num. 10. inſtaurabantur & cætera. Quærenti tandem, quid prætereà ſibi agendum ſupereſſet; Euangelica conſilia inculcauit, Matth. 19. à num. 16. At, cur non ſtatim ab initio hæc omnia expoſuit? Credo, vt ille ſitiret ſenſim inſtillata, & non faſtidiret vbertim effuſa: ſeu, vt iuuenis plura non accipiens, quàm petierat, ad plura petenda incenderetur. *Chriſtus Dominus ſenſim docet, ne faſtidium pariat doctrina.*

3. *Deſtinata in futurum, de præſenti fieri dicuntur.* Altera ratio eſt, quia neceſſe non erat, monere Philiſthinos ad remittendam Arcam, iam ad id ſua ſponte incitandos; & qui de illa remittenda minimè dubitabant: vt ipſimet Conſultores ſignificarunt, dicentes de præſenti: *Si remittitis.* Hoc eſt, interprete Vatablo; *Si ſtatuiſtis remittere.* Nam, quæ in futurum facienda certiſſimè deſtinantur, iam in præſenti fieri dicuntur: vt Scripturam conſulenti facilè patebit. Vnde Dauid loquutus de tempore futuræ Incarnationis: *Miſericordia*, inquit, *Domini plena eſt terra.* Pſalm. 128. num. 64. de præſenti loquitur. Vbi Diuus Ambroſ. ſerm. 8. *Quomodo*, inquit; *miſericordia Domini plena eſt terra, niſi per paſſionem Domini noſtri Ieſu Chriſti, quam futuram præuidens, quaſi promiſſam Propheta concelebrat? Prophetis autem ea, quæ ventura ſunt, præuidentibus, moris eſt, vt quaſi iam decurſa memorent, quæ poſterioris ætatis ſunt.* Igitur, quæ certò futura ſunt, iam fieri dicuntur: idcircò Arca in poſterum certiſſimè remittenda, iam de præſenti dicitur remitti. Vel certe factum ipſum pro facti propoſito vſurpatur. Remittitis, hoc eſt, remittere ſtatuitis: vt Vatabl. exponebat. *Vatabl.* *Per paſſionē Domini terra impletur miſericordia.*

4. *Humiliter petentibus optimum cōſiliū datur.* *Nolite dimittere*, &c. En conſilium Sacerdotum ac Diuinorum: optimum illud quidem; quale Philiſthini humiliter petentes, audire meruerunt. Sic olim & turbæ & Publicani & milites, conſilia ſalutis æternæ conſequendæ, à D. Ioanne Baptiſta poſtulantes, ſaluberrima reportarunt. Luc. 3. à num. 10. Nam vt ibi Cardin. Toletus. *Merito*, inquit, *veritatis doctrina datur iis, qui humilitate ſe ignorantes agnoſcunt; & recto corde eam deſiderant, & inquirunt, contrà verò ſuperbis, qui diſcere erubeſcunt; & duplicibus corde, qui non eo animo, vt faciant, quod audiunt, interrogati; lumen veritatis ſæpè negatur.* *Tolet.*

5. *Carth. Vbi non eſt munus, non eſt honor.* Conſilium igitur fuit, ne Arca vacua, hoc eſt, ſine muneribus remitteretur. Carthuſianus explicat: *Nolite remittere eam inhonoratam.* Rectè quidē, qui iuxta vulgarem opinionem, vbi non eſt munus, non eſt honor. Vnde illud præceptum diuinū: *Honora patrem tuum, & matrem tuam.* Exod. 20. n. 12. transferri poteſt ex Hebræo, vt ibi Oleaſter aduertit: *Onera patrem tuum, & matrem tuam:* nempe, donis ac muneribus: quaſi tunc parentes magnis honoribus illuſtrentur, quādo amplis muneribus cumulantur. Cuius loci germanus interpres fuit Chriſtus Dominus Nam Scribas & Phariſæos reprehendens, *Quare*, inquit, *& vos tranſgredimini mandatum Dei. Nam Deus dixit: Honora patrem & matrem. Vos autem dicitis: Munus quodcunque eſt ex me, tibi proderit.* Matth. 15. n. 3. Dum enim ait, eos violare legem diuinam non dando parentibus munera, quibus ſuſtententur; ſed ea ſibi reſeruando: palàm ſignificat, illam legem diuinam de parentibus honorandis in eo conſiſtere, vt neceſſaria eis munera ad vitæ ſuſtentationem conferantur. Quaſi diceret: Deus iubet, vt parentes à filiis honorentur, hoc eſt, ſuſtententur. Vos autem munera parentibus conferenda vobiſmetipſis vſurpatis, atque adeò præceptum honorandi parentes tranſgredimini, quia eos debitis muneribus defraudatis, & dicitis in honorem parentum redundare ea munera, quæ vobis ipſis retinetis. *Oleaſt.* *Tunc iuxta præceptum; honorantur parentes, quando muneribus onerantur.*

6. *D. Hier.* Sic explicat hunc locum D. Hieronymus in epiſt. 11. ad Gerontiam de Monogamia: *In Euangelio*, inquit, *Dominus diſſerit mandatum legis, in quo dicitur: Honora patrem tuum, & matrem tuam: non in verborum ſono, qui inopiam parentum, caſſa poteſt adulatione fruſtrari: ſed in victus neceſſariis adminiſtrandis debere intelligi.* Quod ſtatim probat: quia Chriſtus Dominus eos filios, qui debita parentibus munera eripiebant, damnat tanquàm huius legis tranſgreſſores. Ergo obſeruatores eiuſdem erant, qui parentes debitis muneribus cumulabant. *Qui debita parentibus negant munera, sūt diuinæ legis tranſgreſſores.*

bant. In eundem ſenſum explicat illud Apoſtoli: *Viduas honora*.1. Timot 5.n.3.Et illud: *Presbyteri duplici honore digni habeantur.* Ibidem.n.17. *Honor*, inquit, *in præſentiarum, vel pro eleemoſyna, vel pro munere accipitur.* Quo ſuſtententur viduæ;præſertim,quæ veræ viduæ ſunt,hoc eſt,non ſolùm ſuis viris, ſed etiam ſuis opibus deſtitutæ: & Presbyteri;præſertim,*qui bene præſunt*; hoc eſt,qui ſui victus immemores ad excolendas aliorum vitas toti incumbunt. De his enim viduis & Presbyteris loquitur Apoſtolus.

Vidua honoratur, cum eleemoſyna donatur.

7. Itaque honorare idem eſt,quod magnis muneribus cumulare: quo ſenſu Balac Rex Moabitarum ad Balaamum: *Paratus ſum*, inquit, *honorare te,& quidquid volueris,dabo tibi.* Num.22. num.17. Vbi poſterior oratio, repetitio ſeu explicatio eſt B prioris. Nam, vt ex Hebræo legi poſſit: *Paratus ſum onerare te*: rectè ſubdit: *Et quidquid volueris dabo tibi.* Quaſi diceret: Onerabo te non fuſtibus, vt merueras; ſed muneribus, vt deſideras,in quibus totus honor conſiſtere cenſetur. Vnde ipſe Balaam ſtatim ſubdit; *Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini.* Ibidem,n.18. Cur non dixit: Si magnos mihi præſtiterit honores? Planè, quia hos ab illis muneribus non diſtinguebat. Hinc etiam eſt, quòd repulſis prioribus Legatis à Balaam:*Rurſum Balac*, inquit Textus, *multò plures & nobiliores,quàm anteà miſerat,miſit.* Ibidem n.15. in Hebræo eſt: *Multò plures & ditiores.* Quaſi hæc ſola putetur nobilitas, quæ ex magnis opibus ac C muneribus oriatur. Rectè igitur pro Arca vacua, repoſuit Carthuſianus, *inhonoratam.* Ac ſi quæ plena eſt,honorata debeat appellari.

In muneribus totus cōſiſtit honor.

8. Sed cur iuberit Sacerdotes ac Diuini, remitti Arcam cum muneribus? Ratio eſt aperta: quia ſciebant munerum efficacitatem, non ſolùm ad homines, ſed etiam ad Deos propitiandos; iuxta illud vulgatum.

Munerũ potentia exprimitur.

Munera, crede mihi,placant homineſq; Deoſque. Vnde Epicharmus apud Menandrum dicebat, nullos Deos eſſe potentiores, quàm aurum & argentum:quos ſi habeas,inquit,omnia tibi dabuntur, *Ager,domus,famuli,argentea vaſa, amici, iudices,teſtes duntaxat largire; nam ipſos etiam Deos habebis obſequentes.* Et quidem hominum animos muneribus conciliari, palàm eſt. Nam quotus D eſt, qui auro non expugnetur? Optimè quidem D.Petrus Damianus lib.1.Epiſt.21.in Epiſcopum Parmenſem,non vi,ſed pecunia negotiantem Romæ, vbi omnia venalia eſſe dicuntur: *Ducis*, inquit, *poſt te caſtra, auro potiùs armata, quàm ferro: & ſic nummi proferuntur è loculis, tanquam gladij vibrentur è thecis: phalanges planè, quæ te ſequuntur, ad tua ſigna militiæ, non tam litui, buccinæ, vel tubæ clangor excitat, quàm vena metalli vibrantis inuitat. Habens enim,vt habent ruſtici,pugillum aureum, frangis murum ferreum.*

Dij nulli aure & argẽto potentiores.

D.Pet.Dam.

Quàm inuicta ſint pecuniæ caſtra.

9. Immò & D.Paulus, qui excutiebat manus ſuas ab omni munere, tamen Philippenſium muneribus delectabatur. *Benefeciſtis*, inquit, *communicantes tribulationi meæ.* Philip.4.num.14. Hoc eſt: E me in mea paupertate veſtris muneribus adiuuantes.Et ſtatim ex aliorum ariditate, quam tacitè perſtringit, liberalitatem Philippenſium erga ſe commendat. *Nulla,inquit,mihi Eccleſia communicauit in ratione dati & accepti, niſi vos ſoli: quia & Theſſalonicam ſemel & bis in vſum mihi miſiſtis.* Ibidem,num.15.& 16. Vbi hanc illis beneficentiam non parum gratulatur. Ac tandem oſtendẽs, quanti faciat eorum munera: *Habeo*, inquit, *omnia, & abundo: repletus ſum acceptis ab Epaphrodito,*

Iuſti etiam muneribus delectantur.

A *quæ miſiſtis, odorem ſuauitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo.* Phil.4.n. 8.Vbi dicit,tam grata ſibi fuiſſe Philippenſium munera, quàm grata ſolent eſſe Deo ſacrificia in odorem ſuauitatis exhibita. Deinde, vt ſuam erga Galatas non vulgarem amicitiam confirmet;oſtendit ſe ab illis & liberaliſſimè, & beneuolentiſſimè donatum: *Teſtimonium*, inquit, *perhibeo vobis; quia,ſi fieri poſſet; oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus vobis factus ſum,verum dicens vobis?* Gal.4.num.15.& 16. Quaſi diceret: Minimè. Neque enim fieri poteſt, vt inimicus ſim eorum, qui me ſibi tam multis muneribus obæratum deuinxerunt.

Munera amicos faciũt.

Iam verò ipſe Deus, qui bonorum noſtrorum non eget,neminem immunem, hoc eſt, ſine munere in templum venire patiebatur: *Non apparebis*,inquit,*in conſpectu meo vacuus.* Exod.23.num.15. Vbi non ſolùm animæ à bonis operibus vacuæ venire in templum prohibentur: vt Theodoretus ibi interpretatur: ſed etiam manus à muneribus inanes,vt interpretatur Caietanus. Vnde D. Petr. Chryſ. ſerm. 103. *Indeuotus*, inquit,*ſatis eſt vacuus adorator.* Et ſtatim: *Certè,ſi non damus, quia non accipimus, non queramur.* Quin etiam in lege noua voluit Chriſtus Dominus ſub panis ac vini ſpeciebus deliteſcere; vt cùm ſuum Deo corpus ac ſanguis in ſacrificium offertur, rerum etiam creatarum ſaltem ſpecies offerantur;vt D Irenæus lib. 4.cap.32. ad finem aduertit: non quòd ipſe indigus ſit; ſed,vt nos fructuoſi & grati appareamus, ſi rerum & perſonarum conditori, res pariter & perſonas conſecremus. Cùm igitur Philiſthini non ignorarent,externa quoque munera Deo fore non iniucunda,ea offerenda decreuerunt. 10.

Deus etiam noſtra expetat munera.

Theod.

D Petrus Chryſol.

Indeuotus vacuus adorator.

D Iren.

Grati Deo per munera appareamus.

Sed quod debetis, reddite,&c. In Hebræo eſt: *Reddite* אשם *Aſam*, id eſt, *Peccatum*; ſeu, vt habet Interlin. in Biblus Regiis, *Culpatorium.* Et ſignificat oblationem aliquam pro peccato: vt rectè expreſſit Latinus: *Reddite ei pro peccato.* Sed,quam oblationem pro peccato ſuo debebant Philiſthini? Certè,ex lege poſitiua,nullam. Nam lex poſitiua ad ſolos Hebræos pertinebat, eóſque tantùm ad certa munera pro certis peccatis perſoluenda obligabat, vt Abul. quæſt. 8. latiſſimè proſequitur. Nihilominùs ex lege naturali debebant;pro tollenda quidem culpa, internam mentis contritionem: pro tollenda verò pœna, ſi qua ſupereſſet, externam aliquam oblationem, vel corporis macerationem, vel ſimile aliquod ſatiſfactionis genus.Prius debitum in hac vita perſolui oportebat,vbi tantùm culpæ remittuntur, poſterius differri poterat in futuram, vbi etiam pœnæ expiantur.Si quæras, de vtro debito Sacerdotes Philiſthinorum loquerentur? Reſpondeo:De poſteriori Nam de priori non curabant, ſuæ perfidiæ ac idololatriæ adhærentes. Immò, cùm duplex ſit pœna pro peccato: vna certa ac definita in altera vita,quæ luitur in igne purgante: altera incerta & extraordinaria in hac vita, quæ per temporarias huius vitæ ærumnas ſuſtinetur: Philiſthinorum Sacerdotes non ad priorem, ſed ad poſteriorem tantùm tollendam præmonebant: illam enim ignorabant,hanc experiebantur. 11.

Quæ pro peccato munera offerri debeant.

Abul.

Homines facilius externa,quàm interna munera Deo reddunt.

Quod debetis, inquiunt, *reddite ei pro peccato.* Septuaginta in Biblicis Sixtianis transferunt. *Reddentes reddite ei pro cruciatu.* Vbi duo notanda ſunt.Primum peccatum appellari cruciatum. Alterum, Deo munera à nobis non dari, ſed reddi, cùm nihil Deo dare poſſimus, quod ab eo priùs non accipiamus. Vtrumque ſeorſim breuiter illuſtremus. 12.

Peccatum cruciatus eſt.

Peccata

Peccata non recreant, ſed cruciant.

13. Dicitur hoc loco peccatum, cruciatus. Nec immeritò. Quantumuis enim carnem oblectet & mulceat; nihilominùs mentem excruciat & excarnificat. Quod in primis quadrat in peccatum idololatriæ. Vnde illud: *Non eſt idolum in Iacob, nec videtur ſimulacrum in Iſrael.* Num. 23. n. 21. Septuaginta transferunt: *Non eſt labor in Iacobo, neque apparebit dolor in Iſrael.* Vbi vides ſimulacrum & idolum, ſeu perfidiam & idololatriam laborem & dolorem appellari. Sic Dauid: *Seruierunt*, inquit, *ſculptilibus eorum.* Pſalm. 105. num. 36. In Græco eſt: *Seruierunt doloribus eorum.* Doleant enim, neceſſe eſt, qui peccant: & qui illicitis voluptatibus indulgent, neceſſe eſt, vt magnis cruciatibus affligantur.

Peccatum idololatriæ labor, & dolor.

14. Rurſùs idem Dauid: *Surgite, poſtquam ſederitis, qui manducatis panem doloris.* Pſal. 126. num. 2. ſeu, vt D. Hier. in epiſt. 141. ad Marcellam, cum quinta Editione, & Theodotione transfert ex Hebræo: *Qui manducatis panem idolorum.* Et ſubdit: *Non fruſtra quidem doloris panem, aut Hæreticorum intelligunt Sacramenta; aut vitæ iſtius miſerabilis & ærumnoſæ interpretantur laborem: apud quam in ſudore faciei comedimus panem noſtrum, & inter ſpinas & tribulos breuis vitæ alimenta naſcuntur.* Et quamuis hunc doloris panem ad huius vitæ pœnas referat; tamen præcipuè refert ad culpas, è quibus dolores in animos acutiſſimi erumpunt. Eodem pertinet illud eiuſdem Dauidis: *Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum.* Pſalm. 15. num. 3. Ex Hebræo legunt aliqui apud Cardin. Bellarminum: *Multiplicata ſunt idola eorum.* Nam idola non immeritò infirmitates dicuntur: tum, quia ipſa in ſe infirma ſunt: tum, quia homines multis infirmitatibus, ægritudinibus, ac doloribus ſubſternunt. Hinc illud: *Væ, qui cogitatis inutile* Mich. 2. n. 1. Hebraïcè: *Væ, qui cogitatis idolum.* Quorum verborum ſenſum exprimunt Septuaginta, transferentes: *Et facti ſunt cogitantes labores* Hoc eſt: Idola, ſeu peccata idololatriæ: & deinde quæcumque alia, quæ ab effectu labores appellantur: vt ibi Ribera obſeruat; iuxta illud: *Vides, quoniam tu laborem, & dolorem conſideras.* Pſalm. 9. ſeu 10. ſecundùm Hebræos, num. 14. Et illud: *Labor in medio eius, & iniuſtitia,* Pſal. 54. n. 11.

D. Hieron.

In pane doloris huius vitæ ærũna, & idolorum ſeruitus ſignificatur.

Peccatũ idololatriæ ægritudines facit.

Idololatrare, prorſus inutile.

15. Ex quibus locis vlteriùs colligitur, doloris, & laboris nomen non ſolùm in peccatum idololatriæ; ſed etiam in reliqua omnia, etiam quæ corporis ſenſus maximè titillant, conuenire. Vnde Dauid: *Labor*, inquit, *labiorum ipſorum operiet eos.* Pſalm. 139. num. 10. Vbi verba omnia prophana, laſciua, detractoria, cæteràque id genus, quibus homines incredibiliter delectantur, non immeritò dicuntur, labor labiorum; quia licèt ad præſens, os, & linguam oblectare videantur; tamen in poſterum ingentem doloris fornacem in animo accendunt. Sic D. Chryſoſtom. ad eum locum: *Laborem*, inquit, *vocat improbitatem: res eſt enim huiuſmodi improbitas. Affert ei, qui illam poſſidet exitium; & vt obruatur, efficit.* Ac ſi ipſa verba, ſiue maledica, ſiue adulatoria, ſiue ridicularia, ſiue turpia, quibus quis magnoperè delectatur, magnis cum doloribus mordeant, & pungant.

Verba omnia ſcelerata, etſi delectant, torquent.

16. De peccatore loquutus Dauid: *Concepit*, inquit, *dolorem, & peperit iniquitatem.* Pſal. 7. num. 15. vbi peccata à cæteris fœtibus diſtinguuntur: quia hi, licèt pariantur cum dolore, tamen concipiuntur cum voluptate: at verò peccata & cogitata, & facta innumerabiles afferunt cruciatus: vt ibi

Diſcrimen inter peccatorum, & cæteros fœtus.

D. Chryſ.

A D. Chryſoſt. rectè philoſophatur: *Nemo eſt*, inquit, *eorum qui viuunt in ſcelere, qui non innumerabiles dolores ſuſtineat, & de malis conſultans, & conſilium exequens.* Et paulò pòſt: rem apertiùs ediſſerens: *Si volueris*, inquit, *quis lædit quempiam, vel prior iniuria in facere, vide quot mala patitur: furore repletur, ab ira diſcerpitur, mouet innumerabiles fluctus cogitationum, mille vias ingreditur, inuadit timor, pauor ac tremor; quomodo offendet, quomodo rem perficiet; & ante eum, quem eſt iniuria affecturus, ſe ipſum perdit.* Et poſt pauca obſeruat, prius dixiſſe Prophetam: *Ecce parturiit iniuſtitiam*: & poſteà addidiſſe: *Concepit dolorem.* Vt ſignificaret dolores parturientis, qui ſunt omnium acutiſſimi, non ſolùm in exequendo peccato, ſed etiam in excogitando, & conſultando inueniri: vt ſupra Annot. 4. Sect. 2. obſeruauimus. Vbi plura de hac re.

Quanto cum dolore viuãt peccatores.

Dolores omnium acutiſſimos in peccato patiuntur iniuſti.

B Pugnare inter ſe videntur Apoſtolus & Euangeliſta. Nam D. Paulus de nouiſſimis temporibus loquutus: *Cùm dixerint*, inquit, *Pax, & ſecuritas: tunc repentinus eis ſuperueniet interitus.* 1. Theſſal. 5. num. 3. At verò Chriſtus Dominus loquutus de iiſdem. *Erit*, inquit, *tunc tribulatio magna, qualis non fuit ab initio Mundi vſque modò, neque fiet.* Matth. 24. num. 21. Quis non videt pugnam inter diſcipulum & magiſtrum? Paulus dicit, pacem & ſecuritatem; Chriſtus autem tribulationem magnam fore. Sed pugnam aduertit & compoſuit D. Chryſoſtomus homil. 78. in Matth. *Quomodo*, inquit, *tribulationem illorum dierum ait, ſi deliciarum laſciuia, ſi pax, ſi ſecuritas, ſecundùm Paulum futura eſt? Si* C *deliciis laſciuiunt, quomodo tribulantur?* Et paulò pòſt quæſtionem ſoluit: *Propterea*, inquit, *non dixit Paulus: Quando erit pax: ſed, Quando dicent pacem & ſecuritatem: inſaniam eorum hoc modò dicendi oſtendens.* Quaſi diceret: Quam peccatores vocant ſuam pacem inueniunt miſeri eſſe ſuam crucem: cùm enim pacantur, tunc maximè cruciantur: & vana eorum oblectamenta, propria tormenta efficiuntur. Eadem pugna cerni videtur in verbis Chriſti Domini. Nam in primis: *Erit tunc*, inquit, *tribulatio magna*; vt iam retulimus. Et paulò pòſt: *Sicut in diebus Noë; ita erit & aduentus filij hominis.* Matth. 25. n. 37. Nam, ſicut in diebus Noë ante diluuiũ aquæ, diluuium quoddam deliciarum longè latéque reſtagnabat: D erant enim tunc homines *comedentes & bibentes, nubentes & nuptui tradentes*: hoc eſt, multis ſe voluptatibus mancipantes: ita & in ſecundo aduentu ante diluuium ignis, diluuium quoddam concupiſcentiarum deflagrabit; dum omnes voluptatum illecebris æſtuabunt. Si igitur tanta tribulatio tunc erit, cur dicitur tanta voluptas affutura? Credo, quia in hac ipſa voluptatum officina, in qua deliciatur corpus, ſpiritus tribulatur.

17.

Peccatorum pax, maxima illorum crux eſt.

D. Chryſ.

Vbi deliciatur corpus, tribulatur ſpiritus.

18. Vnde idem Apoſtolus loquutus de ſtatu nuptiarum, qui deliciarum eſſe creditur ab inſanis: *Tribulationem*, inquit, *carnis habebunt huiuſmodi.* 1. Cor. 7. n. 28. ſeu, qui ſunt huiuſmodi: hoc eſt, qui in hoc ſtatu viuunt. Vbi D. Anſelmus, *Maiores*, inquit, *tribulationes hi frequenter ex carne ſuſci-* E *piunt, qui carnis voluptatibus delectantur.* Quòd ſi in carne tribulatio eſt, vbi ſola credebatur eſſe delectatio: quanta erit, vt rectè arguit idem D. Anſel. in ſpiritu tribulatio? Quàm procul ab his tribulationibus ſecedit ſtatus virginalis? Ille quidem tribulationem habet; hic exultationem: iuxta illud de virginibus Chriſto Domino ſiſtendis: *Afferentur in lætitia & exultatione.* Pſal. 44 num. 16. vbi D. Chryſ. *Quemadmodum*, inquit, *illa afflictionem; ita hæc lætitiam & exultationem.* Et deinceps latiùs proſequitur, germanas virginalis ſtatus volupta-

D. Anſelm.

Maiores voluptatibus dolores in peccato.

Status cõiugalis doloribus, virginalis abundat voluptatibus.

D. Chryſ.

tes,

tes, & veras coniugalis tribulationes. Adde, ſi in licitis coniugijs carnis tribulatio reperitur: quæ tribulationum fornax in illicitis adulterijs exardeſcet? Vnde Salomon: *Qui adulter, inquit, eſt, propter cordis inopiam perdet animam ſuam; turpitudinem & ignominiam congregat ſibi.* Prou. 6. n. 32. vbi declarat, non ſolùm futuram eius pœnam, perditionem; ſed etiam præſentem, *turpitudinem & ignominiam*, quia omnis adulterij voluptas euacuatur: Præterquàm quòd, vt notat D. Chryſ. hom. 3. De verbis Iſaiæ, citatum locum expendens: *Quæ poſſit illic eſſe voluptas, vbi metus, vbi diſcrimen, vbi periculum, vbi tantorum malorum expectatio, vbi tribunalia, vbi accuſationes, vbi iudicis ira, vbi gladius, vbi carnifex, vbi barathrum?* Et plura addit in hanc rem: è quibus aliqua ſuprà, Annot. 4. ſect. 1 delibauimus.

Quot angores adulteri patiantur? Chryſol.

19\. Denique Ioſuë, vt Iſraëlitas à peccatorũ commercio reuocaret, dolores obijcit, ex eorum illicitis connubijs hauriendos: *Si enim, inquit, volueritis cum eis miſcere connubia, atq; amicitias copulare; erunt vobis ſudes in oculis veſtris.* Ioſ 23. n. 13. Ac ſi praua cum peccatoribus cõmercia non modò animos non recreent; ſed etiam oculos ad dolorem ſentiendum delicatiſſimos pungãt & cruentent: immò potius eruant & exculpant; vt peccator profanis voluptatibus excæcatus, paſſim erret & impingat; & quanto in periculo verſetur, prorſus ignoret. Iam verò Dauid, dum inter peccatorum delicias verſabatur; verſari ſibi videbatur inter ærumnas & ſpinas: *Conuerſus*, inquit, *ſum in ærumna mea, dum confingitur ſpina.* Pſal. 31. n. 4. Vbi Theod. *Spinam, inquit, peccatũ nominauit; tanquam inutile germen; & ad pungendum natum.* Quid enim eſt patrata culpa, niſi ſpina quædam animo adacta; Vnde, cùm quis ab æſtu concupiſcentiæ deferbuit, vt notat D. Amb. lib. in Luc. c. 4. ad finem *Tunc tribulos & ſpinas animo caro, hoc eſt, curarum morſus, ſollicitudinúmque generat. Etenim quaſi clauis quibuſdam ſigitur anima corporis voluptatibus: & cùm ſimel adhæſerit cupiditatibus demerſa terrenis, difficile in altum poteſt, vnde deſcendit, ſine Dei fauore, reuolare.*

Peccator oculis capitur, vt ſe nõ videat.

Theod. Peccatum ſpina eſt animum pungens, & clauus cruci affigens. D. Ambr.

20\. Non ſine myſterio quondam Ionathas *guſtauit in ſummitate virgæ paululum mellis.* 1. Reg. 14. num. 4. Talis enim eſt peccatorum voluptas, exigua paululũ mellis, quæ ſatis non eſt, vt comedatur; ſed tantùm vt prægustetur. *Guſtaui*, ſeu prælibaui; non deuoraui. Neque inter lances aureas & argẽteas, ſed inter lanceas ferreas & præacutas exhibetur: *In ſummitate* inquit, *virgæ*: vt dum mel percipitur, cuſpis infigatur. Vnde rectè ſubdit. *Et ecce ego morior*: quia vbi vitam ſperabat, mortem inuenit, & in vitali ferculo lethale venenum hauſit, & in mellis dulcedine fellis amaritudinem agnouit. Quis non miretur, ſeu potius lamentetur iuuenem, ante mellis eſum, inſolenter exultantem: poſt eſum mirabiliter deflentem? Sic peccatũ mœrentem deſerit, quem geſtientem præcipitauit. Vnde D. Ambr. citatus, loquutus de peccatore, quem libidinis febris agitat & inflammat, *Vbi vbi, inquit, reſipuerit à furore; tunc conſcientiæ interioris viſus aperitur, factique ſuccedit pœnitentia, & pudenda ſui vnuſquiſque facinoris erubeſcit.*

Exigua peccatorum voluptas, & cuſpidata.

Iniuſti vnde vitam ſperant, inde mortẽ hauriunt, & venenum.

D. Ambr. Peccatum inducit maximum in mœrorem.

21\. Rectè ab Eliphaz deſcribuntur peccatores; *Qui operantur iniquitatem, & ſeminant labores, & metunt eos.* Iob. 4. n. 8. Nam, ſicut, qui ſeminant, non parum laborant: ita qui operantur iniquitatem: iuxta illud. *Vt inique agerent, laborauerunt.* Ierem. 9. n. 5. Et ſicut quam quis ſementem facit, eãdem colligit & meſſem: iuxta illud: *Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet.* Galat. 6. n. 8. Ita qui peccando labores ſeminant, labores metunt: & quidem multiplicatos, ſicut accidit in meſſe, quæ multis partibus vberior prouenit, quàm ſementis. Nam ſæpe ex vno peccato, quod ſeminant, hoc eſt, cum labore operantur; innumera colligunt infortunia, quibus torquentur. Vnde, cùm agricolæ, meſſis tempore, incredibili gaudio triumphent, iuxta illud: *Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe.* Iſai 9. n. 3. Et illud: *Venientes autem venient cum exultatione portantes manipulos ſuos.* Pſal. 125. n. 5. Tamen peccatores in hac ſua meſſe, quæ tota laborum eſt, & ſuppliciorũ, incredibiliter anguntur ac triſtantur. Meritò igitur hoc loco cruciatus pro peccato vſurpatur: quia nullum eſt tormenti genus, quo peccatores magis crucientur, quàm illud ipſum peccatum, quod operantur.

Peccator ex peccatorum meſſe labores colligit multiplicatos.

Diſcrimen inter meſſem agricolarũ, & peccatorum.

Munera à nobis Deo non dantur, ſed redduntur.

22\. ALterum, quod hoc loco notandum propoſueram, eſt. Munera ab hominibus Deo dari non poſſe, ſed reddi. *Reddite*, inquiũt Sacerdotes, ſeu, vt habent Septuaginta: *Reddentes reddite.* Vbi notat Bahixianus, poni verbum reddendi, more Hebræorum, vt ſatisfactio pro peccato meliùs ſignificetur: *Quia homo*, inquit, *peccans quantum in ſe eſt, tollit id, quod eſt Dei, & ſibi vſurpat: atq; ideò tenetur iterum ablatum reſtituere, ſi cupiat Deum ſibi habere propitium.* Nihilominùs hoc non ſolum verum eſt in oblatione pro peccato; ſed etiam in reliquis omnibus, quæ Deo offerũtur. Nam Deo non tam dare poſſumus, quàm reddere; cùm non niſi, quæ ab illo accepimus, reddamus. Vnde illud in Miſſæ Canone: *Offerimus præclaræ Maieſtati tuæ de tuis donis ac datis hoſtiam puram*, &c. Et D. Paulus: *Quid habes*, inquid, *quod non accepiſti?* 1. Corinth. 4. n. 7. Hinc illud Eliu: *Si iuſtè egeris, quid donabis ei: aut quid de manu tua accipiet?* Iob 35. n 7. Quaſi dicat: Nihil prorſus de tuo quod ab illo non acceperis,

Ea quæ Deo damus, tanquã accepta reddimus. Bahix.

23\. Quo in ſenſu olim Deus ad ſuum populum: *Non accipiam*, inquit, *de domo tua vitulos, neque de gregibus tuis hircos.* Pſal. 49. n 9. ſcilicet, tanquàm à te mihi donatos, & non potiùs reſtitutos: quaſi à tuo dominio in meum transferantur; cùm tamen nunquàm ita fuerint ſub tuo dominio, vt de meo exierint. Quam rationem ſtatim reddit: *Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſyluarum, iumenta in montibus, & boues. Cognoui omnia volatilia cæli, & pulchritudo agri mecum eſt. Si eſuriero, non dicam tibi: Meus eſt enim orbis terræ, & plenitudo eius* Ibidem, n. 10. & ſequentibus Quibus verbis ſignificat, ſe omnibus diuitiis affluere: neque noſtras, tanquam alienas, emendicare; ſed pro arbitrio & iure ſuo, quando voluerit, exigere. Vnde Dauid contemplatus illa ingentia donaria, quæ ipſe, & cæteri Principes in templi fabricam liberaliter conferebant, inter alia, quibus Deo gratulatus eſt, *Quis ego*, inquit, *& qui populus meus; vt poſſimus hæc tibi vniuerſa promittere? Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua accepimus, dedimus tibi.* 1. Paral. 29. n. 14. Et iterum in humiles gratulationes effuſus: *Domine Deus noſter, omnis hæc copia, quam parauimus vt ædificaretur domus nomini ſancto tuo, de manu tua eſt, & tua ſunt omnia.* Ibid. n. 16. Eò enim magis Deum ſibi conciliabat, quò humiliùs fatebatur, nihil ſe illi offerre, quod ab eo non accepiſſet.

Deus, noſtra vt propria, non vt aliena exoptat.

Nihil pluſ Deum conciliat, quàm omnia Dei eſſe humiliter fateri.

24\. Iam verò ſpiritualia dona, quæ poſſunt a nobis offerri Deo niſi priùs à Deo in nos ipſos deriuentur?

D. Auguſt. *Omnia Deo debentur, à quo omnia habemus.*

tur? Ita planè teſtatur D. Auguſt. lib. 9. Conf. c. 13. *Quiſquis*, inquit, *tibi, Domine, enumerat vera merita ſua: quid tibi enumerat, niſi vera tua?* Et rurſus epiſt. 105. ad Sixtum: *Cùm Deus*, inquit, *coronat merita noſtra, nihil aliud coronat, quàm munera ſua.* Vbi planè fatetur ea, quæ Deo offerimus, non ſolù priùs in nos à diuina liberalitate deriuari, ſed etiá adhuc ſub diuina poteſtate cótineri. Eleganter de hac re D. Bern. ſer. de quadruplici debito: *Totum*, inquit, *quod es, illi debes, à quo totum habes.* Et paulò antè: *Cùm*, inquit, *ei donauero quidquid ſum, quidquid poſſum; nonne iſtud eſt, ſicut eſt ſtella ad Solem, gutta ad fluuium, lapis ad montem, granum ad aceruum?* Vbi multa de hac re, quibus non ſolùm aſſerit, exigua eſſe munera, quæ Deo offerre poſſimus; ſed etiam planè fateatur, nihil nos habere offerendú, quod Deo pluribus nominibus non debeatur. Idem rurſus in Tract. de diligendo Deo: *Si totum*, inquit, *me debeo pro me facto; quid addam iam pro refecto? In primo opere me mihi dedit; in ſecundo ſe: & vbi ſe dedit, me mihi reddidit. Datus ergo & redditus, me pro me debeo, & bis debeo. Quid ergo Deo retribuam pro ſe? Nam etiamſi millies me rependere poſſem, quid ſum ego ad Deum?* Vides, vt nihil habere fateatur, quo diuina beneficia compenſet: cùm ſua omnia Deo, à quo accepta fuerant, debeantur?

D. Bern.

Nihil habemus, quo redemptionis munera compenſemus.

25. Philo.

Regum dominium Domini, vſus tantù creaturę.

Elegāter oſtēdit Philo Hebræus lib. de Cherubin & flammeo gladio, nihil nos donare poſſe, cùm noſtra omnia ſub diuinio dominio contineantur. Nam referens illud Dei præceptú: *Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea eſt.* Leuit. 25. n. 23. ſic ex eo argumentatur: *An non*, inquit, *manifeſtiſſime docet, ius poſſeſſionis omniuū rerum pertinere ad Deum; vſum vero ſolum ad creaturam. Nihil, inquit, in perpetuum cuiquam creaturæ vendetur; quandoquidē vnus eſt Dominus, totius creaturæ poſſeſſor proprius ac perpetuus.* Et poſt aliqua: *Per quæ omnia liquere ſatis puto, nos alienis vti poſſeſſionibus; vſumfructū habemus ſolum. Quod ſi cognoſceremus, curaremus tanquam res Dei, præcogitantes, morem eſſe Domini recipere ſua, quandocunque ipſi viſum fuerit. Sic enim ademptas feremus leuiùs. Nūc plerique, dum exiſtimant hæc, ſua ac propria; priuati copia eorum, mox opprimuntur mæſtitia.*

26. D. Chryſ.

Homines rerum dominium ſibi tribuentes meritò irridentur.

In eandem ſententiā D. Chryſ. hom. 2. ad populum, eos irridet, qui ſe proprios externorum bonorum poſſeſſores arbitrantur: *Sæpiùs*, inquit, *riſi teſtamenta legens, dicentia: Ille quidem habeat agrorum, vel domorum dominium: vſum verò alius. Omnes enim vſum habemus; dominium autem nemo. Etſi enim nobis per omnem permaneat vitam, nullā faciētes diuitiæ mutationem; velimus, nolimus, in fine aliis cedemus; ipſarum vſu ſolo decerpto; dominio autem nudi & orbati ad illam vitam migrantes.* Immò & Iacob. cùm audiuit à Laban: *Filiæ meæ, & filij, & greges tui, & omnia, quæ cernis, mea ſunt.* Gen. 31. n. 43. planè irriſit, vt ſentit Philo citatus: *Iacob*, inquit, *opinor, valde riſit Labanem, quando auſus eſt dicere: Filiæ meæ, & filij mei, & pecora mea, & omnia quæcunq; vides mea ſunt. Nam iſte ad ſingulas voces illud, meum, accinens, nō deſinit de ſe ipſo loqui magnificè.* Et ſtatim probat, meritò irridendum, qui de rebus alienis, ac ſub diuina poteſtate cōſtitutis, tāquàm de propriis, & ad ſuum dominium pertinentibus gloriatur. Nec mirum irrideri à D. Chryſ. & à Iacobo tam vanos rerum æſtimatores, cùm etiá ab Ethnico Poëta irrideātur. Nam Horat. lib. epiſtolarū, epiſt. 2. ad Florum, eum irridet: qui bona tēporalia, quibus vtitur, vocat ſua:

Hora. *Non eſt proprium dominium, quando vſus citiſſimè aufertur.*

—— *Tanquam*, inquit,
Sit proprium cuiquam, puncto quod mobilis horæ,
Nunc prece, non pretio; nunc vi, nunc ſorte ſuprema
Permutet dominos, & cedat in altera iura.

Neque enim noſtra vocare poſſumus, quorum nobis vſus quàm citiſſimè aufertur.

27. D. Auguſt. *Bona temporalia aliena ſunt, non propria.*

Pertinet ad hanc rem illud Chriſti Domini: *Si*, inquit, *in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis dabit vobis?* Luc. 16. n. 12. hoc eſt, interprete D. Auguſt. lib. 2. quæſtionum Euangelicarum, c. 35. Si fideles non fuiſtis in bonis temporalibus diſpenſandis, quo pacto eritis in ſpiritualibus? Vbi bona temporalia non immeritò vocantur aliena: quia peccator, *cum interierit, non ſumet omnia, neque deſcendet cum eo gloria eius.* Pſalm. 48. num. 18. Quo pacto igitur Deo donare poſſimus, quæ propria non poſſidemus? Vnde Philoſophus ille Stoïcus Epictetus rectè præcipiebat, ne quis in iactura alicuius rei temporalis, diceret: *Illud perdidi*: ſed, *illud reddidi*; nempe, Deo.

28. Phil. *Non ſolùm bona, ſed nos nobis ipſis ſumus alieni.*

Neque ſolùm externa bona, quæ nos circunfluunt; ſed etiam interna, quibus conſtamus, aliena à nobis ſunt, omnia ſub diuino dominio conſtituta, vt Philo proximè citatus rectè obſeruat: *Deus*, inquit, *ſibi omnium vendicauit dominium: vſumfructum verò diſtribuit ſuis ſubditis, vt ſe ipſis vterentur. Vtimur enim & nobis ipſis, & omnibus, quæ circa nos ſunt. Nihil horum meum peculiare inuenio.* Quaſi & nos nobis ſimus alieni, ſub diuina tantùm poteſtate incluſi. Quod in primis oſtendit in corpore humano: *Vbi enim*, inquit, *erat meum corpus, antequàm naſcerer? Quo diſceſſurum poſt obitum?* Quaſi noſtrum non ſit, quod nobis non tam donetur, quàm commodetur, citiſſimè repetendum. Deinde in anima: *Vnde*, inquit, *venit anima? Quo diſceſſura? Quandiu nobiſcum habitatura?* Quid enim gloriemur, tanquàm de re propria: cuius naturam ignoremus, cuius ſtatum neſciamus, cuius ingreſſum, vel egreſſum, non agnoſcamus? Deinde in cæteris potentiis ac ſenſibus, quæ noſtrum ſæpè recuſant imperium, nec mandata exequuntur. Et, vt de aliis taceam. *Nonne*, inquit, *ad quemuis morbum lingua deficit? Nonne vel eloquentiſſimmos obturatur? Nonne multi expectatione mali alicuius attoniti nequeunt hiſcere?* Quid ergo inaniter gloriantur illi, tanquam ſuæ linguæ poſſeſſores, qui dicebant: *Linguam noſtram magnificabimus; labia noſtra a nobis ſunt. Quis noſter Dominus eſt?* Pſal. 11. num. 5. Pergit Philo: *Atqui ne ſenſus quidem dominus cōperior: & bonum, ſi non ſeruus ab eo per vim tractus ad colores, ad figuras, ad voces*, &c. Quaſi diceret: Tantùm abeſt, vt dominatum habeam in ſenſum, vt miſeram ſub eo ſeruiam ſeruitutem, & ab eo etiam, quo nolo, inuitus abripiar.

Muti de ſe tanquam de ſuo inaniter gloriantur.

29. D. Bern. *Iuſti in via excæcantur, ne bonis temporalibus capiantur.*

Non ſine myſterio dictum eſt à Pſalmographo, cùm de æterna patria loqueretur: *Veruntamen oculis tuis conſiderabis.* Pſal. 90. n. 8. Et à Iobo *Quem viſurus ſum ego ipſe, & oculi mei conſpecturi ſunt.* Iob. 19. n. 27. Quæ loca D. Bernard. ſerm. 8. in Pſalm. *Qui habitat.* expendens, notat, Beatos in patria proprios oculos habituros, quibus illam beatam vrbem intueantur: in via tamen propriis oculis priuari, dum à temporalium rerum obiectis, quandam veluti in captiuitatem abducuntur: *Mei eſſe*, inquit, *oculi nunc videntur: planè non mei. Occupauit omnia membra lex peccati cuius factus eram ſeruus.* Et ſtatim addit, vt ab hac ſeruitute erueretur, ſe totum in dominatoris ſui manum reſignaſſe, qui ſe ab hac tyrannide vendicaret, totúmque proinde etiam hoc liberationis titulo ſub eius dominatu remanſiſſe. Cùm igitur perfectiſſimum rerum omnium dominium

ſit

ſit penes Deum, ſit, vt nos nihil ei dare, ſed tantùm reddere, ſeu reſtituere valeamus. Vnde meritò Sacerdotes ac Diuini Philiſthinorum, eos iubent, Deo non tam dare, quàm reddere; immò reddentes reddere: hoc enim ſignificat hæc verborum geminatio: vt ſæpè in ſuperioribus admonui. Cui illi imperio obſequentes non pecora, non libamina, ſed aurea ſimulacra obtulerunt, vt ex dicendis patebit, ne auara eſſet compenſatio, ſed quàm maximè poterant, copioſa.

30. *Et tunc curabimini*, &c Ex hac oblatione Deo facta duo promittunt Sacerdotes euentura, vt notat Caietanus; nempe, ſanitatem corporum; & notitiam diuinæ animaduerſionis, ſeu vnde hæc diuina animaduerſio prouenerit. Priorem verò promiſſionem ſentit Abulenſis, eſſe conditionatam, quaſi dicerent: Si Arca huius punitionis cauſa eſt, eámque vos Hebræis reſtituitis, ſanitas vobis reſtituetur. Nam, ſi alia ex cauſa oritur hæc punitio, etiam poſt Arcam reſtitutam perſeuerabit. Quod Sacerdotes propterea dixerunt, quia adhuc dubitabant, an plaga ab Arca proueniret.

Caiet.

Abul.

Proponitur quæſtio, & explanatur.

Sed quæres: Vtrùm hæc conditionata prædictio vera fuerit: nimirum, ſanandos Philiſthinos, ſi Arca reſtituatur: Reſpondeo, hanc prædictionem, aut ſumi poſſe formaliter, prout à Diuinis proferebatur; aut materialiter; prout confertur cum ſuo obiecto. Priori modo, ſi illi tantùm coniecturaliter loquebantur, prudens eſſe potuit, & probabilis coniectura; ſi verò aſſertiuè; temerè loquuti ſunt, & periculo errandi ſe expoſuerunt; quia neque habuerunt diuinam reuelationem, neque ſufficiens fundamentum ad hoc aſſerendum. Poſteriori autem modo, reſpondeo, non fuiſſe veram ex natura rei, aut ex ordinaria lege diuina: quia nulla externa ſatisfactio temporarias huius vitæ pœnas, vt ex natura rei, aut ex ordinaria promiſſione diuina infallibiliter auertit: vt videre eſt apud Suarez tom. 4. in 3. partem, diſp 37. ſect. 9. Fuiſſe tamen veram de facto, & peculiari Dei decreto, quia re vera poſt Arcam reſtitutam, plaga abiit, immò obiit, vt ſentit Abulenſis, quamuis in Litera non exprimatur.

31. Poſterior promiſſio continetur illis verbis: *Et ſcietis, quare non recedat manus eius à vobis.* Hoc eſt: Scietis, quare hactenus diuina in vobis vltio perſeueret: ſeu vnde hæc vobis punitio oriatur.

Alterum diuinum explicatur.

Quæres item: Quo in ſenſu hæc promiſſio procedat, abſolutóne, an in conditionato? Reſpondeo, vt habetur in Vulgata, factam fuiſſe in ſenſu abſoluto; quaſi diceret: Poſt Arcam reſtitutam ſine dubio cognoſcetis, vnde hæc plaga orta fuerit. Si enim ceſſat, fuit Arca: ſi perſeuerat, ab alio principio: atque adeò vtrumuis accidat, certa de hac re cognitione conſequetur: quia tunc ſcietis, quare modò plaga non recedat: ex aliquáne cauſa naturali, an ex peculiari Dei conſilio, propter iniurias Arcæ factas? Dixi, vt habetur in Vulgata, quia in Bibliis Sixtianis, Regiis, & Chaldaicis eſt: *Recedet manus eius à vobis.* Quæ non videtur noua promiſſio, ſed prioris confirmatio, aut certè ad alias agrorum plagas extenſio. Ac ſi non ſolùm morbi, ſed etiam mures tollendi promittantur. Vnde additur in citatis Bibliis: *Placabitur*; ſeu, *Repropitiabitur vobis Deus*; ſeu, *Refrigerium vobis erit.* Hoc eſt: Omnis plaga penitus auferetur.

32. Et hoc modo accepta hæc promiſſio, in ſenſu conditionato explicanda eſt, vt prior, & de eius veritate, vt de veritate prioris philoſophandum.

Altera quæſtio ſoluitur.

Si autem iuxta Vulgatam, & in ſenſu abſoluto accipiatur: dubitabis, an ſit verum: *Scietis* A *quare non recedat manus eius à vobis.* Et reſpondeo, vt in priori. Nam, ſi ſumatur prout à Philiſthinis præciſè procedebat: vel illi loquebantur coniecturaliter tantùm; & tunc erat probabilis, quia probabile videbatur, recedente plaga, poſt Arcam reſtitutam, captam Arcam illius plagæ cauſam fuiſſe; perſeuerante autem plaga, aliam illius cauſam quærendam eſſe. Vel loquebantur omninò aſſertiuè, & tunc erat temeraria; quia certò dicere non poterant, cognoſcendam eſſe plagæ cauſam, poſt Arcam reſtitutam. Nam, ſiue ceſſaret plaga, ſiue non ceſſaret, non infallibiliter ſequebatur Arcam eſſe, aut non eſſe illius cauſam. Si verò ſumatur hæc promiſſio cum ſuo obiecto comparata, non erat vera ex natura rei: quia Arca B non erat cauſa phyſica illius plagæ, ſed tantùm moralis, hoc eſt, ratio, propter quam Philiſthini à Deo puniebantur. Vnde ex illius abſentia non ſequebatur ex natura rei ceſſaturam plagam, neque ex illius præſentia perſeueraturam. Erat tamen vera de facto, & peculiari Dei decreto, quo voluit, vt Philiſthini Arcam retinentes plecterentur, reſtituentes abſoluerentur. Vnde ex vi huius decreti, ex reſtitutione Arcæ cauſam plagæ Philiſthini cognoſcebant.

Num. IV. Qui dixerunt: Quid eſt, quod pro delicto reddere debeamus ei? Re- C ſponderúntque illi.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. QVid eſt, &c. Dixerant abſolutè Sacerdotes: Reddite, quod debetis. Hebraïcè, Reddite *Hoſtiam*: Græcè *Dona*: Chaldaïcè, *Oblationem expiationis*. Quæ, cùm omnia confusè adhuc ſignificata viderentur: rem ſibi clariùs explicari voluerunt Philiſthini: *Quid eſt*, inquiunt, *quod pro delicto reddere debeamus ei*? Ac ſi nihil omninò agere vellent, niſi ex ſuorum præſcripto Sacerdotum: & ſicut ab eis de mittendis cum Arca muneribus edocebantur; ita pariter edoceri vellent, quanta & qualia mitti oporteret. Qua in re vtinam Chriſtiani Philiſthinos imitarentur: & in D negotio ſalutis ſuæ totos ſe ad ſuorum Sacerdotum non ſolùm iuſſum, ſed etiam nutum accommodarent.

Chriſtiani ad ſuorum Sacerdotum non iuſſum, ſed nutum ſe debent accommodare.

2. Iuſſit olim Deus, vt ſex vrbes refugij, ad quas homicidæ ſe reciperent, Leuitica in Tribu ponerentur. Numer. 35. numer. 6. At, cur non aliis potiùs in Tribubus locabantur; vt vel ex eo congruentiùs videbatur, ne cum ſacratis hominibus profani miſcerentur? Mitto optimas rationes ſuas ſingulis locis inſerendas. Illa eſt apta Philonis, lib. De ſacrificiis Abelis & Caïni, ad finem: *Dicendum*, inquit, *bonum virum mali eſſe redemptionem. Itaque meritò peccatores ad Sacerdotes veniunt, vt purificentur.* Ita ille. Vbi plures ra- E tiones inculcat non contemnendas. Quaſi diceret: Idcircò peccatores ad ſolos Sacerdotes confugere iubebantur: quia, neque prudentiores ſuorum dubiorum conſultores habere poterant; neque efficaciores ſuorum ſcelerum redemptores. Si igitur in lege veteri ita res habuit: quid in noua? Certè ſuorum ſcelerum remedia nuſquàm peccatores inuenient certiora, quàm apud Sacerdotes. Quid ergo illos adire, ac de ſui animi ſtatu diligenter conſulere cunctantur: præſertim, cùm ad hoc, vel ipſo Philiſthinorum exemplo incitentur?

Æquum eſt ſacros profanis non miſceri.

Philo.

Peccatores ad Sacerdotes ſolùm debet cōfugere, & eos in dubiis conſultare.

3. *Pro delicto*, &c. Sixtiana iterum habent: *Pro cruciatu*: quod iam ſuperiori num. illuſtrauimus. Interim Vulgata explicanda eſt. Quare, cùm præcedente num. dixerint Sacerdotes: *Reddite, quod debetis pro peccato.* Et in præſenti reſpondeant Philiſthini: *Quid eſt, quod pro delicto reddere debeamus?* oritur quæſtio: an peccatum, & delictum diſtinguantur: Certum in primis eſt, aliquando diſtingui, vt patet ex duplici Scripturæ loco. Vno in Pentateucho, vbi Moyſes: *Sicut*, inquit, *pro peccato offertur hoſtia; ita & pro delicto.* Leuit. 7. num. 7. Quæ propoſitio eſſet nugatoria, niſi aliquod inter peccatum, & delictum diſcrimen interueniret. Altero in Prophetis, vbi ſic: *Immoletur ſuper eos holocauſtum & pro peccato, & pro delicto.* Ezech. 40. num. 39. Quo in loco peccatum, & delictum, tanquàm duo diſtincta proponuntur.

An peccatũ & delictum diſtinguantur.

4. Dubium tamen non exiguum, in quo diſtinguantur. Primò, diſtinguunt aliqui, quòd peccatum ſit commiſſionis, delictum omiſſionis, quaſi derelictum. Ita Origen. homil. 5. ante medium in cap. 7. Leuit. D. Auguſtin. quæſt. 20. in Leuit. D. Greg. homil. 11. in Ezech. Lyra, Abul. Iſidorus Clarius in Leuit. & alij. Sed hoc diſcrimen neque huic loco aptari poteſt; vbi planè ſermo eſt de peccato commiſſionis; neque aliis Scripturæ locis, qualis ille eſt Leuit. 4. n. 27. *Quòd ſi peccauerit anima per ignorantiam, vt faciat quidquam de iis, quæ Domini lege prohibentur, atque delinquat.* Vbi apertè dicitur delinquere, hoc eſt, delictum committere, qui facit, ſeu committit malum contra legem prohibentem.

Proponitur aliquorum ſententia de diſtinctione inter peccatum, & delictum. Orig. D. Aug. D. Greg. Lyran. Abul. Iſidor. *Diſcrimen aſſignatum hoc loco reijcitur.*

5. Secundò, diſtinguũt alij peccatum eſſe grauius, delictum autem leuius. Ita Orig. loc. cit. & Vatablus ibid. Probat Orig. quia 1. Ioan. 5. n. 16 dicitur peccatum ad mortem, non verò delictum: quaſi peccatum, non delictum, ad mortem animæ excurrat. Si hoc diſcrimen aptari poſſet huic loco, reprehendi non immeritò deberent Philiſthini, qui non grauiter peccaſſe, ſed leuiter tantùm deliquiſſe faterentur: more illorum, qui, cùm de ſuis culpis parum doleant, etiam grauiſſimas eleuant & extenuant. Verùm diſtinctionem non admitto, cùm etiam delictum pro magno crimine capiatur. Nam Abimelech ad Iſaac: *Induxeras*, inquit, *ſuper nos grande peccatum.* Gen. 26. num. 10. Hebraïcè, אשם *Aſam*, quod hoc loco vertitur, *delictum.*

Aliorum opinio ventilatur. Orig. Vatabl. *Non placet ſuperior opinio.*

6. Tertiò diſtinguunt nonnulli contrario modo, peccatum eſſe leuius, delictum grauius: illud eſſe ex ignorantia, hoc eſt ſcientia: illud contra hominem, hoc contra Deum. Ita docet Eſychius in c. 5. 7 & 22. Leuit. Et in hoc extremo loco ad marginem dicitur, delictum in ſcripturis eſſe peccatum *decumanum*; hoc eſt, maximum: ſumpta metaphora à decima quaque vnda, quæ cæteris aquarum mole & impetu excedit. Si hoc diſcrimen admittatur, ſuam merentur laudem Philiſthini: quia, cùm à ſuis Sacerdotibus de peccato, quod eſt leuius, arguantur, ipſi nihilominus ſuum delictum, quod eſt grauius, confitentur. Ac ſi tantùm abeſſent à ſuo crimine extenuando, vt potiùs aggrauarent: more optimorum pœnitentium, à quibus etiam leuiſſima peccata, pro grauiſſimis reputantur. Nihilominus hoc diſcrimen verum non eſt. Nam crimen Sacerdotis, quod eſt grauiſſimum, & ex ſcientia, & contra Deum, appellatur peccatum. Leuit. 4. n. 3. *Si Sacerdos*, inquit, *qui vnctus eſt, peccauerit*, &c. Ac proinde crimen leuius, & ex ignorantia, & contra hominem appellari poteſt delictum: vt colligi poteſt ex citato loco, vbi poſtquàm dicitur, *Si Sacerdos peccauerit*, additur, *Delinquere faciens populum.* Vbi populi peccatum quod erat leuius, quàm Sacerdotis, delictum appellatur.

Aliorum placitum proponitur. Eſych. *Propoſitum diſcrimen non eſſe verum oſtenditur.*

7. Vltimò, Ribera lib. 4. De templo, c. 5. ſequutus Eugubinum, ſentit, peccatum fieri per ſcientiam, delictum per ignorantiam. Quod vt verum ſit in iis locis, in quibus peccatum & delictum diſcriminantur: certum eſt tamen, non ſemper peccatum, & delictum in Scriptura diſtingui, ſed frequentiſſimè ſine vllo diſcrimine vſurpari: vt poſt Origen. & D. Auguſtin. vbi ſuprà, Ribera citatus confirmat. Atque ita accipi hoc loco dubitandum non eſt. Nam Philiſthiim illas Hebræorum diſtinctiones inter peccatum & delictum non curabant: immò idem numero crimen, de quo agebant, nunc peccatum, nunc delictum ſine diſcrimine appellabant. Præterquàm quòd in Hebræo idem vtrobique nomen אשם *Aſam*, reperitur: quod nunc peccatum, nunc delictum à Latino interprete transfertur. Et ſimiliter in Græco: nam in vtroque dicitur: ὑπὲρ τῆς βασάνου, quod Latinus vertit, nunc, *Pro peccato*; nunc, *Pro delicto.* Vnde non placet Caietanus dicens, ſumi hîc delictum eo modo, quo in Leuitico vſurpatur. Nam ibi à peccato apertè diſtinguitur: non autem hîc. Hæc ita diſſerueram, cùm in manus venit Lorinus in Leuit. 7. num. 1. vbi latè de hoc diſcrimine: nobis tamen non contrarius, dum plerunque nullum reperiri confitetur.

Ribera. Vltima aliorum ſententia. D. Auguſt. *Propoſitæ quæſtionis reſolutio.* *Non placet Caietani placitum.*

Num. V. Iuxta numerum Prouinciarum Philiſthinorum, quinque anos aureos facietis, & quinque mures aureos: quia plaga vna fuit omnibus vobis, & Satrapis veſtris. Facietiſque ſimilitudines anorum veſtrorum, & ſimilitudines murium, qui demoliti ſunt terram. Et dabitis Deo Iſraël gloriam: ſi fortè releuet manum ſuam à vobis, & à Diis veſtris in terra veſtra.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Iuxta numerum Prouinciarum, &c. Definiunt Sacerdotes ac Diuini munera Deo Iſraëlis pro peccata offerenda. In primis verò docent, à quibus debeant offerri: nempe ſingula ſingulis vrbibus primariis, quæ in Palæſtina erant, quinque ſuos ſingulæ habentes Satrapas, ac Regulos, à quibus regebantur: vt patet Ioſ. 13. num. 3. & paulò inferiùs à n. 16. vnde quinque fuerunt munera iuxta numerum quinque Prouinciarum. Dubitabis: an plura fuerint dona, etiam à minoribus oppidis oblata? affirmandum cenſeo. Quia, licèt Sacerdotes primariis tantùm vrbibus hæc munera imperarint; vt patet ex hoc loco: tamen & minora oppida pietatis ac religionis æmula, ſuis quoque muneribus Deum Iſraëlis honorare voluerunt: vt patebit paulò inferiùs ex num. 18. vbi dicuntur oblata dona, *ab vrbe murata vſque ad villam quæ erat abſque muro.*

Proponitur dubium, & explicatur.

2. Vide, quid poſſit maiorum exemplum ad virtutem præeuntium. Sic olim in dedicatione tabernaculi: *Obtulerunt*, inquit Textus, *Principes Iſraël, & capita familiarum, qui erant per ſingulas Tribus:* Num. 7. n. 2. vbi nominantur Principes, deinde inferiores patres familias: quaſi Principes ad religionem ac liberalitatem præuios, ſtatim priuatæ familiæ ſequerentur. Quin etiam ex Principibus,

Principum exemplo reliqui conformantur.

pibus, *Primus obtulit oblationem ſuam Naſſon, filius Aminadab de Tribu Iuda.* Ibid. n.12. Cuius poſteà veſtigiis cæteri inſtiterunt. Nam ad exemplum Principis de regia Tribu oriundi, facilè ſe inferiores Tribus conformarunt. Sic & in templi fabrica. Nam, Dauido offerente *Tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorum argenti probatiſſimi.* 1.Par.29.n.4. & multa alia gemmarum, metallorum & marmorum pondera, quæ ibi numerantur, ſequitur ſtatim: *Polliciti ſunt Principes familiarum, & proceres Tribuum Iſrael, Tribuni quoque & Centuriones,* &c. Ibi.n.6. Quaſi Dauide ſuas opes in templi fabricam tam liberaliter effundente, iniquiſſimum ducerent cæteri omnes, tam ſummates, quàm infimates ſuas diuitias auarè cuſtodire: ſed ſui Regis exemplum ſequuti inter ſe de liberalitate decertarēt. Non aliter hoc loco ſe res habuit. Nam præceptum Sacerdotum B quinque Satrapas ad offerenda munera etiam inuitos traxit; at verò exemplum Satraparum, quidquid erat populi ad eandem obſeruantiam incitabit. Vt hinc facilè poterat, quantò efficacius ſit exemplum, quàm præceptum: hoc enim quinque viros: illud innumerabilem populum ad liberalitatem, religionemque induxit. De qua re ad n.18. iterum dicemus.

5\. *Quinque anos aureos,* &c. Duo munerum genera proponuntur: quinque ani aurei, totidémque aurei mures. In hoc poſteriori munere omnes conueniunt fuiſſe mures ex auro factos. In illo priori diſſident non pauci. Et poteſt eſſe triplex explicandi modus. Primus ex Ioſeph. lib.6.Ant c. 1. qui aſſerit, fuiſſe aurea ſimulacra: quamuis, quarum rerum fuerint, non exprimat. Antonius Sabellicus ait fuiſſe ſimulacra illarum quinque vrbium, quæ erant metropoles in Palæſtina. Hug. Card. Dion. Carthuſ. & Naucl. dicunt, fuiſſe ſimulacra hominum, & pro ſe citant Ioſephum, cui etiam Comeſtor eandem opinionem tribuit. Sed planè Ioſephus, vt dixi, hoc non expreſſit: ſaltem iuxta duas, quas legi, illius editiones: niſi fortè in hanc ſententiam pertrahatur, quòd in recentiori editione Baſileenſi dicat fuiſſe *aureas ſtatuas*: nomen autem ſtatuæ non niſi hominibus diſcribendum videatur. Præſertim ſi vocabulum Græcum ſpectetur, ἀνδριὰς ἄντος, quod ſignificat ſtatuam, præcipuè virilem.

Ioſeph.

Sabell. Varia de Philiſthinorum muneribus ſententia. Carthuſ. Hugo. Naucl. Comeſt.

4\. Secundus explicandi modus eſt ex Bibliis Sixtianis: vbi dicuntur fuiſſe *ſedes aureæ.* Fortaſſe vt per eas Philiſthini reſarcirent eam iniuriam, qua Arcam in profana Dagonis ſede collocarent. Et conſentit Theod. q.13. transferens eodem modo *ſedes aureas.* Et ante illum Philo in Antiquitatibus Biblicis, vertens, *Sedilia aurea.* Sed non explicant hi Auctores, loquantúrne de illis ſedibus, quas Gethæi fecerunt, ſuperiori cap. num. 9. an de illis, quas hoc loco Philiſthini faciendas curarunt, quamuis probabile ſit, vtráſque miſcuiſſe & confudiſſe. Nam, cùm ibi legant, factas à Gethæis *ſedes*; & hoc loco factos *aureos anos*, quos Septuaginta ſuperiori cap. n. 6. vocant *Sedes*: vbi enim Vulgata habet: *In ſecretiori parte natium*: vertunt E ipſi, εἰς τὰς ἕδρας αὐτῶν. Hoc eſt, *In ſedibus eorum*: vtrumque coniungentes, vertunt, *Sedes aureas.*

Aliorum opinio proponitur. Theod. Philo.

5\. Tertius tandem explicandi modus eſt ex Vulgata, vbi dicuntur ani aurei. Et eodem modo habet Regia & Complutenſis editio. Ad quas accedunt D. Auguſt. lib.2. de mirab. c.7. D. Greg. Beda, Comeſtor, Rupert. D. Antonin. Vatabl. Lyra, Abul. & alij. Nec multò aliter Chaldæus, quem ſequitur Caietanus transferens: *Mariſcas aureas.* Et fortè in eadem ſignificatione accipiunt Sixtiana hoc loco: *Sedes aureas*, pro, *Anis aureis*: A quos, vt proximè diximus, *ſedes* appellabant. Immò Ioſephus explicans fortaſsè illa, quæ dixerat: *Simulacra aurea*: Subdidit; *Annulos aureos.* Hæc enim erat anorum figura, vt annulos, ſiue circulos aureos referrent. Hugo quidem Victor. legit, *Agnos aureos*: ſed fortaſſe vitio Typographi, pro, *Anos aureos.* Niſi fortè quis dicat, Philiſthinos ſcientes apud Hebr. immolari arietem pro peccato, Leu.6.n.6. ſimilem hoſtiam pro peccato offerre voluiſſe. Quamuis huius interpretationis fundamentum in Litera non inueniam.

Tertius dicendi modus explanatur. D.Aug. D.Greg. Beda. Comeſtor. Rupertus. D.Anton. Vatab.

Lyran. Abul. Caiet. Ioſeph.

Hugo Vict.

Ex hac Philiſthinorum oblatione, inquit Dioniſ. *Videtur mos inoleuiſſe, quòd hi, qui cruciantur in manu, pede, aut alio membro, offerant talium membrorum ſimilitudines cereas, aureas ſiue argenteas Omnipotenti.* Antiqui Ethnici non ſolùm pro depellendis malis; ſed etiam pro depulſis, in gratiarum actionem ſuis Diis marmorea, aut etiam aurea eorum ſimulacra erigebant; iuxta illud Virgilianum de tutelari hortorum Deo, Eclog. 7. 6.

Dion. Mos offerēdi pro cruciatibus ſimulacra.

Virg.

Nunc te marmoreum pro tempore fecimus: at tu,
Si fœtura gregem ſuppleuerit, aureus eſto.

Vbi vides non ſolùm imagines offerentium; ſed etiam Deorum, quibus offeruntur, conſecrari ſolitas. Cæterùm retenta, vt par eſt, vulgata editione, oritur quæſtio:

Cur Philiſthini anos aureos, & mures aureos Deo obtulerint?

C Duo ſunt in his muneribus diſtinguenda: figura, & materia: hæc pretioſiſſima, fateor. Illa deſpicatiſſima. Si quæras, cur illam materiam, aurum ſcilicet, Deo obtulerunt: in promptu eſt duplex ratio Vna, vt pretioſiſſimum munus, quale eſt aurum, ſummo Deo tribueretur. Sic enim ſolebant Ethnici per aurum ſupremo Numini litare; iuxta illud Virgilianum: 7.

Donum ex auro pretioſius.

Et ſtatuam ante aras aurata fronte iuuencam.

Vt dignitate muneris Numinis diuinitatem ſibi demererentur. Altera, vt aurum, quod malorum omnium irritamentum, à ſe prorſus abdicarent, & in diuinum cultum venerationemque transferrent. Vnde aurum dicebat Ethnicus Vates, vel in mare abiiciendum, vel vni Deo conſecrandum, ne ſi apud mortales ſeruaretur, peccandi illecebram nutriret. Sic enim cecinit Lyricus 3. carm.24.

Aurum malorū omniū irritamentum.

D

Vel nos in Capitolium,
Quo clamor vocat, & turba fauentium:
Vel nos in mare proximum,
Gemmas & lapides, aurum & inutile,
Summi materiam mali,
Mittamus, ſcelerum ſi bene pœnitet.

Quaſi diceret: Si quem ſuorum ſcelerum ritè pœnitet: is non ſolùm ſcelera omnia abiuret; ſed omnia illorum nutrimenta incitamentáque demoliatur, quorum præcipuum eſt aurum, cuius cupiditate ineſcatus animus nullum ſe in flagitium non deuoluit. Hoc igitur vel mari demergatur, vel Deo conſecretur; neutro ex loco ad peccatorum illicium, exitiúmque animorum repetendum. Vtraque ratio facilè poſſet hoc loco illuſtrari, niſi id faciendi occaſio aliis paſſim locis ſupereſſet. Maior dubitatio eſt, cur illam tam abiectam anorum, muriúmque figuram ſupremo Numini Philiſthini conſecrarint. Et inter alias rationes myſticas, quæ facilè poſſunt excogitari, triplex occurrit breuiter ac ſeorſim illuſtranda.

Dubium de munerum figura illuſtratur.

Prima ratio: vt ſignificarent, pœnas à Deo immiſſas libenter ſuſcipiendas.

8\. OBtulerunt Philiſthini Domino, & anos, in quibus flagellati ſunt, & mures, per quos flagellati: vt membra verberata, & inſtrumenta verberantia Deo humiliter offerentes ſuam patientiam apertiùs oſtenderent, & diuinam iram faciliùs mitigarent. Nam, quemadmodum ſontes nudantes in plagas terga, vt feriantur; & deoſculantes humiliter cultros, quibus feriendi ſunt, ſuam ad ſupplicia ferenda patientiam & lubentiam oſtendunt; & Iudicium, ſpectatorúmque animos ad ſui miſericordiam inflectunt: ita & Philiſthini non ſubtrahentes corpora vberibus, ſed exponentes; nec declinantes verberum inſtrumenta, ſed amplexantes, & ſe promptos ad patiendum offerebant, & Deum ad ſui miſericordiam prouocabant. Priori modo, ſcilicet, ſe flagellis offerendo, Dauid olim Deum ſibi propitium reddebat: *Ego*, inquit, *in flagella paratus ſum.* Pſal. 37. num. 18. Vbi Diuus Ambroſ. ab humana miſericordia ad diuinam argumentatus. *Si ſeruulum*, inquit, *tuum videas peccata propria confitentem, vltro offerre ſe pœnæ, inflecteris, ignoſcis: & de Domini miſeratione diffidis?* Quaſi diceret: Putáſne te, ad miſerandum proniorem eſſe, quàm Deum? Abſit. Si igitur tu videns ſeruum promptum ad patiendum, ſtatim ad miſerendum propendes: quid dubitas, ſi tu Deo tuam ad ferendum patientiam oſtenderis, Deum tibi ſuam ad parcendum miſericordiam oſtenſurum? Et ſtatim à Dauidis exemplo ſimilem nobis promptitudinem ad pœnas, quæ diuinitùs immittuntur, libenter ſuſtinendas, perſuadet, dicens: *Amicus Dei, Propheta Dei, Rex ab ipſo electus Deo, flagellis ſe ſpontaneus offerebat, nec erubeſcebat, & tu erubeſcis?* Quaſi exclamaret: O rem planè indignam, & ruborem verè erubeſcendum!

Diuina ſupplicia humiliter toleranda.

D. Ambr.

Nihil ad miſericordiam magis Deum inflectit, quàm humilitas.

9\. Poſteriori modo, nempe verberum inſtrumenta venerando, diuinam ſibi miſericordiam Iſraëlitæ in deſerto conciliabant. Nam percuſſi à ſerpentibus, ſerpentem excitare, & placidis oculis reſpicere, & beneuolis animis contemplari admonentur. Num. 21. n. 8. Quaſi foret optima pœnarum medicina, ipſa pœnarum inſtrumenta humiliter excipere, libenter amplecti, & reuerenter oſculari. Vnde Oleaſter in locum citatum Num. *Expende*, inquit, *quomodo Deus eodem malo, quo Iſraelitas propter peccatum puniuit, eos ſanare curauit: ſerpente momordit, & ſerpente à morſibus ſanauit. Bona ſunt & ſalutifera mala, quibus nos Dominus ſæpiùs viſitat; ſi ſciamus ea eleuare, & Deo noſtro præſentare.* Ita ille Et ſtatim rem illuſtrat præſenti Philiſthinorum exemplo; qui anos, in quibus vapulabant, & mures, quibus puniebantur, Deo obtulerunt: *Vt his*, inquit, *quibus flagellati erant, Domino præſentatis, plaga immiſſa ceſſaret. Cognouerunt enim, nihil plus in nundinis Dei valere, quàm mala à Deo immiſſa, cum patientia, qua tolerantur, præſentare Deo.* Hæc ille. Ex qua tandem doctrina admonet Chriſtianos, vt à Philiſthinis, vel ſaltem ab Iſraëlitis diſcant, quando ſuorum ſcelerum pœnas dant, Deo non iraſci: ſed potiùs humiliter gratulari, & ſua ſupplicia in peccatorum ſuorum remedia offerre: vt venena venenis quodammodo expugnantur. Sed de hac re cap. 3. Annot. 6. ſect. 1. & 2. vberiùs diſſeruimus.

Eodem Deus inſtrumento cruciat, & ſanat.

Oleaſt.

Afflicti ſupplicio, Deo iraſci non debent, ſed gratulari.

Secunda ratio: vt ſignificarent, culpas à nobis commiſſas perpetua recordatione ac deploratione expiandas.

IN illis anis & muribus, tanquam in ſignis, ſuas Philiſthini culpas agnoſcebant: quas in diuino conſpectu proponentes, & cum ingenti animotû pœnitudine deteſtantes, penitùs delere ſperabant. Nec de ſua ſpe caderêt, ſi extremum actum internus affectus, qui neceſſarius erat, ſequeretur. Nam ſicut venenum temerè hauſtum veneno artificioſè condito expellitur: ita peccatum imprudenter admiſſum, peccato ſapienter recogitato, aboletur. Patet in illo ſerpente æneo, in quo non ſolùm pœnarum inſtrumenta, vt proximè diximus: ſed etiam culparum venena exprimebantur Igitur ille ſerpens, ſerpentum morſibus medebatur. Omnes enim, qui liberari volebant à ſerpentibus ignitis; illum ſerpentem æneum reſpicere iubebantur. *Vt ſerpens*, inquit Oleaſter citatus, *qui antea mordens occiderat, conſpectus viuificaret.* Cuius rei myſterium ſtatim declarans: *Qua in re*, inquit, *nos docere voluit Textus, quid valeat perpetratam culpam eius conſideratio ad deteſtandum. Quantumcunque enim à ſerpentibus peccatorum ſis morſus; ſi poſtmodum ea quadam animi pœnitudine conſideres, facillimè ſanaberis: Recogitabo, ait quidam, omnes annos meos in amaritudine animæ meæ. Tu verò dic: Conſiderabo omnes ſerpentes meos ad ſanitatem animæ meæ.* Hæc ille. Itaque, ſicut ſerpens ille mordens necabat, viſus ſanabat: ita peccatum, cùm patratur, mortem infert; cùm recogitatur, ad vitam reducit: dummodò non ad complacentiam, ſed ad pœnitentiam recogitetur. Eandem interpretationem ex Cæſario Arelatenſi iam ſuprà retuli cap. 4. num. 3. §. 33. Cuius illa ſumma eſt: *Medela nobis contra morſum ſerpentis, viſo ſerpente, confertur; quando peccatum ipſius peccati cognitione curatur, & crimen criminis confeſſione aboletur.* 10.

Peccatum ſæpè recogitatum aboletur.

Oleaſt. Culpæ conſideratio ad deteſtationem multùm valet.

Peccata ſunt ſerpentes veneno ſi.

Vnde D. Bernardus ſermon. in Cant. Ezechiæ, meritò ſe conſolatur illis verbis ſancti Regis: *Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ.* Iſai. 38. num. 15. *Oportebat*, inquit Bern. *ſi fieri poſſet, reuiuere me, vt ita loquar, denuò, quòd malè vixi: ſed, quia hoc non poſſum, ſaltem recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ: faciam recogitando, quod reoperando non poſſum.* Quaſi peccata, quæ patrata necarunt, recogitata viuificent. Ad Ieremiam de lacu extrahendum ſubmiſit Abdemelech veteres pannos & antiqua veſtimenta, quæ computruerant, dicens: *Pone veteres pannos, & hæc ſciſſa & putrida, ſub cubito manuum tuarum*, &c. Ierem. 38. num. 12. Quod cùm feciſſet Ieremias ſic, extraxerunt eum funibus de lacu. Quid, obſecro, myſterij iſtud eſt, vt Propheta de lacu, non niſi cum putridis veſtimentis extrahatur? 11.

D. Bern. Peccata patrata necãt, recogitata viuificant.

Duplex reſponſio eſſe poteſt. Vnam tradit Bachiarius in epiſt. ad Ianuarium, De recipiendis lapſis, agens de peccatore in ſuum peccatum demerſo, quem Ier. in lacum abditus repræſentabat. *Ecce*, inquit, *frater in lacu eſt. Mittamus ei pannos veteres; reducamus in memoriam eius, exempla antiquorum, qui per peccatum collapſi poſtmodum de profundis malorum per pœnitentiam ad ſuperna relati ſunt; quæ, cùm ei ante oculos poſita fuerint, deſperare non poterit.* Eodem modo interpretatur Diuus Gregor. lib. 25. Moral. c. 7. aliàs 8. vbi per funes, intelligit præcepta; per pannos, exempla; & vtriſque opus eſſe docet, vt peccator de ſcelerum cœno extrahatur: funibus quidem, id eſt, præceptis 12.

Peccator aliorũ exemplo à peccatorum cœno emergit.

Bachiar.

D. Greg.

pris Dominicis, vt extrahendus fortiter religetur: pannis autem, id eſt, veterum pœnitentium exemplis, vt religandus molliter vinciatur; dum aſperitas præceptorum, exemplorum ſuauitate mollitur. Altera reſponſio ad rem præſentem accommodatior eſſe poteſt: quia, vt quis de cœno peccatorum emergat, neceſſe eſt, vt ipſa peccata, tanquàm vetera ac ſordida veſtimenta, recordetur; eorúmque fœditatem contemplatus ac deteſtatus, ab illis ſe proripiat & abducat. Itaque peccator in præteritis culpis recognoſcendis immoretur, vt ab illis repetendis deterreatur. Sic enim fit, vt peccata, quæ commiſſa in perditionem impulerunt, recogitata proficiant ad ſalutem.

Qui peccati fœditatem recordatur, deteſtatur.

13. Hanc ob cauſam Philiſthini deformia quidem munera, ſed aurea offerebant: vt repræſentarent eos peccatores, qui ſuorum ſcelerum deformitatem agnoſcentes & execrantes, pœnitentiæ lacrymis eluebant, & cæleſtis gratiæ radijs inaurabant. Qua de re D. Greg. multa luculenter. In primis enim notat, res turpiſſimas, anos & mures, reddi aureas: *Quia*, inquit, *ad pretium æternæ ſalutis, peccatorum turpitudines atteruntur; flendo deaurantur.* Et paulò pòſt; *Dum*, inquit, *commiſſa attentiùs lugemus, in iuſtitiæ ſplendorem membra deauramus.* Et poſt pauca: *Membra*, inquit, *deaurantur, cùm corpus terrena, & cœnoſa concupiſcentiarum fœditate deforme, in ſplendorem commutatur æternæ vitæ: cùm, videlicet per ſanctæ conuerſationis pulchritudinem radiat, quod in appetitum mundanæ delectationis, peccatorum fœtore ſordebat.* In quam rem adducit illud Apoſtoli: *Sicut exhibuiſtis membra veſtra ſeruire immunditiæ & iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibeatis membra veſtra ſeruire iuſtitiæ in ſanctificationem.* Rom. 6. n. 19. Quaſi illa ipſa corporis membra, quæ, ſeruiendo peccato, cœnoſa & turpia fiebant; redeundo ad frugem, & iuſtitiæ incumbendo, pulchra & aurea redderentur.

D. Greg.
Vt noſtra placeāt munera turpitudines atterūtur, lacrymis deaurantur.

Qui peccata luget, totus manet aureus.

14. Ex quibus patet, ſcelerum inſtrumenta, immò & ipſa ſcelera, ſi pœnitentiæ lacrymis, & charitatis ardore imbuantur, quodammodo inaurari: hoc eſt, effici Deo gratiſſima, quæ anteà ingratiſſima videbantur. Vnde D. Chryſ. hom. 6. in Marcum, loquutus de lacrymis, quibus pedes Chriſti Domini lauantur: *Vide*, inquit, *quanta ſit miſericordia Saluatoris. Peccata noſtra mali odores ſunt, putredo ſunt: tamen, ſi agamus pœnitentiam propter peccata, ſi ploremus peccata noſtra putrida, vnguentum efficiuntur.* Quid diuina miſericordia efficacius, quæ non ſolùm de antidoro remedium parat; ſed etiam de veneno? dum ipſamet peccata, quæ animo infixa lethalia erant, obiecta animo, vitalia redduntur; & cœnum in aurum, ſpina in roſam, mors in vitam commutatur?

D. Chryſ.
Peccata per pœnitētiam pretioſum vnguentum efficiuntur.

15. Neque ſolùm prauæ operationes, ſed etiam diabolicæ fraudes, ſi pœnitentia accedat, deaurantur. Vnde D. Greg. per mures aureos intelligit dæmones ſuperatos: qui, cùm nobis duri ſint & ferrei, ſi vincant; tamen vtiles nobis & aurei redduntur, ſi vincantur: *Murium*, inquit, *ſimilitudines deaurantur, dum noſmetipſos eorum* (nempe, dæmonum) *eliſos viribus ſuſpiramus: nam dum ipſorum nos fraudibus victos plangimus; ſimilitudines profectò murium aureas tenemus: dum præterita conſilia dæmonum non habemus in blandimento operis, ſed in contemptu reprobationis. Ex auro itaque ſimilitudines murium fiunt; quia præteritæ fraudes dæmonum ad fulgorem nobis bonæ vitæ proficiunt.* Et paulò antè: *Mures*, inquit, *qui terram demoliti ſunt, de auro fieri iubentur; quia & immundi Spiritus, qui carni noſtræ corruptionis oblectamenta ſuggerunt, ad iuſtificationem noſtram memorantur*: ſcilicet, concurrere, ſaltem indirectè. Nam dæmones à nobis ſuperati, & ampliores meritorum coronas nobis fabricant & ex antecedentibus fraudibus feliciter eluſis, cautiores & peritiores non efficiunt ad conſequentes feliciùs eludendas.

D. Greg.

Tertia ratio: vt ſignificarent, culparum pœnarúmque ruborem peccantibus ſemper affuturum.

16. IGnominioſam culpam Philiſthinorum, ignominioſa pœna ſequuta eſt: vtriuſque pudorem ſibi perpetuò affuturum, ſignificare voluerunt Philiſthini, dum ignominioſa illa anorum & murium ſimulacra præteritam culpam, & pœnam indicantia, conſecrarunt. Itaque deformia illa munera, ac planè erubeſcenda magnum in Philiſthinis ruborem gignebant, ac perpetuum conſeruabant; non ſolùm de pœnis, quas ſubierant, ſed multò magis de culpis, quas patrarant. Vtraſque enim hæc munera, veluti quædam monumenta perpetuò reſtabantur. Et quidem Philiſthinorum pœnas, hæc eorum donaria fecerunt quodammodo ſempiternas. Vnde rectè Dauid de hac pœna loquutus: *Opprobrium*, inquit, *ſempiternum dedit illis.* Pſalm. 77. n. 66. non, quòd illa pœna fuerit valde diuturna: ſed, quòd eius memoria hiſce muneribus expreſſa diutiſſimè perdurarit: vt rectè ibi expendit Cardin. Bellarminus: *Prouidentia*, inquit, *Dei fecit, vt ipſi Philiſthæi anos aureos appenderent Arcæ, ad memoriam ſempiternam morbi pudendi, quo Deus illos affecerat.*

Æternus debet eſſe peccati pudor.

Bellarm.

17. Iam verò Philiſthinorum culpas obtegere ac velare debuerat perpetuus pudor, quem illa deformia munera ingerebant. Vnde D. Gregor. *Anorum*, inquit, *ſimilitudines ad ruborem fiunt, quia profectò, fœditatis noſtræ maculas ad memoriam ducimus, vt de iiſdem maculis confundamur.* Et quidem de nulla re magis, quàm de peccato erubeſcere debemus. Sic olim erubeſcebant Romani, ad quos D. Paulus, *Quem ergo*, inquit, *fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis?* Rom. 6. n. 21. Vbi aduerte, Romanos iam tunc de peccato ad meliorem frugem tranſlatos eſſe; & nihilominùs adhuc de peccato non præſenti, ſed præterito confundi. Quod D. Chryſoſt. hom. 12. in eum locum rectè aduertit: *Talis*, inquit, *erat ſeruitus* (nempe quæ à Romanis ducebatur olim in peccatis) *vt illorum etiam recordatio pudorem vel nunc pariat. Quod ſi recordatio ſola pudore afficit, quantò magis ipſa actio*: Suum iam peccatum remiſſum eſſe agnouerat Dauid; & nihilominùs illius tantùm memoria ſtimulatus, erubeſcebat dicens: *Tota die verecundia mea contra me eſt, & confuſio faciei meæ cooperuit me.* Pſ. 43. n. 16. Sublato peccato, relinquitur verecundia, ne in poſterum repetatur.

D. Greg.
Pudor de nulla re magis, quàm de peccato.

D. Chryſ.

Sola peccatorum memoria pudorem creat.

18. Et quidem adeò erubeſcendum eſt peccatum, vt etiam ſine teſte confundat. Vnde primi parentes vbi peccarunt, ſtatim erubuerunt, ſuam nuditatem foliis obuelantes. Gen. 3. n. 7. Nemo aderat, qui illis peccatum exprobraret: & nihilominùs ipſi, etiam remotis arbitris, de ſuo peccato erubeſcebant. Nam, vt bene Tertul. in Apologetico, cap. 1. *Omne malum*, inquit, *aut timore, aut pudore natura perfudit. Denique malefici geſtiunt latere, deuitant apparere, trepidant deprehenſi, negant accuſati, ne torti quidem facilè, aut ſemper confitentur: certè damnati mœrent, dinumerant in ſemetipſos mentis malæ impetus; vel fato, vel aſtris imputant, nolunt enim ſuum eſſe, quia malum agnoſcunt.* Quòd ſi quis adeò eſt inuerecundus, vt magis de teſte & arbitro, quàm de malo ac peccato erubeſcat; is planè nun-

Pudor de peccato connaturalis.
Tertull.

quàm ſibi abeſſe teſtem, vel ab oculis, vel ſaltem ab animo patiatur: ſequutus conſilium Philoſophi Senecæ, qui lib. epiſtolarum, epiſt. 12. ad Lucilium: *Aliquis,* inquit, *vir bonus nobis eligendus, ac ſemper ante oculos habendus; vt ſic, tanquam illo inſpectante, viuamus; & omnia, tanquam illo vidente, faciamus. Magna pars peccatorum tollitur, ſi peccaturis teſtis aſſiſtit. Aliquem habeat animus, quem vereatur: cuius auctoritate etiam ſecretum ſuum ſanctius faciat, vt ad memoriam quoque eius ſe componat, atque ordinet. Qui ſic aliquem vereri poteſt, erit citò verendus.* Ita Seneca eleganter philoſophatur.

Senec.

Teſtis oculatus peccandi licentiam frenat.

19. Quare nihil nos inter res humanas efficaciùs armare poteſt cōtra peccata, quàm pudor de peccatis. Vnde D. Greg. Niſſen. hom 5. in Eccleſiaſtem: *Videntur,* inquit, *eſſe arma valida & potentia ad effugienda peccata, pudor qui eſt inſitus in hominibus. Qui ideò, vt puto, eſt nobis à Deo inditus, vt huiuſmodi animi affectio, ſit nobis auerſio à deterioribus: pudor enim magis, quàm timor, ſæpè erudit ad praua fugienda. Sed & pudor ſequens debiti reprehenſionem per ſe ſufficit ad caſtigandum eum, qui peccat ne rurſùs in ſimilia incidat.* Ea fortaſſe cauſa eſt, cur, Ioſepho accuſante fratres ſuos apud patrem de crimine peſſimo, Gen. 37. n. 2. pater nihilominùs diſſimularit. Non enim dicitur, eos, aut duro flagro verberaſſe, aut molli verbo perſtrinxiſſe. Credò, quia ingenuos pueros illa ſuorum criminum ad patrem delatio, atque manifeſtatio tanto pudore affecerat; vt bonus parens iudicaret, illos tanto pudore ſatis ſuperque caſtigatos ob præteritam culpam; & eodem pudoris fræno à futura retrahendos. Vel etiam eorum pudori conſuluit, ne filij peracerba obiurgatione ſtimulati, impudentiæ callum obducerent, & effrontes redderentur. Vnde Diuus Gregorius Nazianzenus in Carm. ad Vitalianum, laudat eorum patrū conſilium, qui aliquando in filiorum culpis paululum conniuent; ne ſi aſperiùs vrgeant, ex ingenuis faciant impudentes. Sic enim canit:

D. Greg. Niſſen.

Pudor armat peccatum.

Nullum maius peccatorū ſupplicium quàm pudor

D. Greg. Naz.

Pueri ſi nimis vrgeantur, ex ingenuis fiunt impudentes.

Multa vident, quæ ſe fingunt non cernere, multa
Diſſimulant audiſſe patres, licet auribus hauſta,
Ne tenerum abrumpat reprehenſio dura pudorem.
Auxilium patribus, quo nullum firmius vſquam eſt:
Probra etenim effrontes faciant, bonitáſque modeſtos.

Igitur omnibus modis curandum eſt, ne peccandi pudor amittatur: & ſi inclementia nōn prodeſt, adſit indulgentia, vt conſeruetur.

20. Hinc eſt, vt D. Gregor. Niſſenus paulò antè citatus doceat, valdè ſalutare eſſe Confeſſionis Sacramentum, etiam de occultis peccatis, vt de illis erubeſcamus: *Per hoc* (ſcilicet, Pœnitentiæ Sacramentum) *licet animam armare pudoris armis. Nam, qui per occultorum enūtiationem ſe ipſum veluti proſcripſerit, memoriam pudoris habet pro pædagogo ad vitam deinceps agendam.* Vbi aduerte, egregia tranſlatione pudorem appellari pædagogum: vt enim hic alūnos ſuos abducit à malè geſtis, & ad rectè facta inducit; ita & ille ingenuos viros à vitiis repellit, impellit ad virtutes: & ſicut pueri ſine pædagogo, ita & homines ſine pudore temerè præcipitantur. Duplex igitur eſt humanæ vitæ pædagogus: ſcilicet, timor de iudicio, vt D. Baſilius in cap. 1. Iſaiæ, ad illa verba. *Quærite iudicium* aſſeruit: & pudor de peccato, vt D. Greg. Niſſenus Baſilij frater, citato loco teſtatur. Qui pudorem non habet, amittet proculdubiò & timorem; immò & ſe ipſum perdet, iuxta illud Plautinum in Bacchidibus: *Ego,* inquit, *illum periiſſe duco, cui quidem periit pudor.* D. autem Bernardus in lib. Meditat. cap. 12. *De die,* inquit, *in diem peccata peccatis addo: erubeſcenda video, nec erubeſco: dolenda intueor, nec doleo: quod eſt mortis ſignum & damnationis indicium.* Concinit D. Greg. Nazian. in carm. ad Olympiadem;

D. Greg. Niſſ.

Pudor animæ pædagogus.

D. Baſil.

Plautus.

Perit, cui pudor perit

D. Bern.

De peccatis non pudere damnationis indicium.

D. Greg.

Protinus extincto ſubeunt mala cuncta pudore.

Sicut enim pudor omnium virtutum radix eſt; ita planè ſignificauit, pudoris iacturam eſſe flagitiorum omnium certiſſimam parentem.

Vnde Antichriſtus: *Facit,* inquit Ioannes, *omnes puſillos, & magnos, & diuites, & pauperes, & liberos, & ſeruos habere characterem in dextera manu ſua; aut in frontibus ſuis.* Apocal. 13. num. 16. In manu quidem imprimet characterem: vbi homines faciat ad peccandum audaces: in frontibus, vt faciat ad audendum inuerecundos. Deinde nemo erit, cui ſuum characterem non inurat; vt nemo ſit, qui penitùs non depudeſcat: nam, cùm omnes ſe viderent eodem charactere ſigillatos, minùs ab inuicem erubeſcent. Vt enim Seneca lib. 2. De Benefic. cap. 16. teſtatur. *Pudorem rei tollet multitudo peccantium, & deſinet eſſe probri loco commune delictum.* Itaque ſumma nouiſſimorum temporum peruerſitas ex iactura pudoris aptiſſimè deſcribitur: nulla enim iuſtitiæ pars ſtare poteſt, ſi pudoris fundamentum diruatur. Quò pertinet illud Senecæ Poëtæ in Agmemnone: 21.

Antichriſtus omnes faciet depudeſcere ad peccandū licentius.

Senec. Phil.

Periêre mores, ius, decus, pietas, fides,
Et qui redire, cùm perit, neſcit pudor.

Senec. Poë.

Omnia labūtur, ſi pudor labitur.

Quaſi pudore collapſo, omnes aliarum virtutum moles, quæ illo ſuperſtruuntur & innituntur, facilè collabantur.

Contrà verò, qui pudorem retinet, quamuis grauiter delinquat, non deſperet, nec de ſalute ſua actum credat: nondum enim eſt omninò deploratus, vt patet in primis parentibus, qui cùm poſt peccatum erubuerint, & præ pudore ſe abſconderint, Gen. 3 à num. 7. certam de ſalute ſua ſpem retinuerunt. Vnde D. Ambroſius lib. De Paradiſo, cap. 14. *Adhuc,* inquit, *in his remedium ſanitatis eſt, quia audiunt Dei verbum. Deinde habent remedium, qui ſe abſconderunt: nam, qui abſconditur, erubeſcit: qui erubeſcit, conuertitur, ſicut ſcriptum eſt,* Pſal. 6. n. 11. *Confundantur & conuertantur valdè velociter.* Vnde, ſi pudor, qui Adami culpam ſubſequutus eſt, antecueniret, ſine dubio culpam euitaret. Sed ſerò, & poſt meridiem, & ad veſperam, audiuit Adamus Deum loquentem, & ſe peccantem agnouit. *Quia ſerò,* inquit Diuus Ambroſius citatus, *venit quædam erroris præteriti verecundia, quæ errorem præuenire debuerat.* 22.

D. Ambr.

Qui pudorem habet, remedium peccati habet.

Ante peccatū pudor, peccatum tollit.

D. Ambr.

Denique Diuus Gregorius Nazianzenus Orat. 1. Apologetica hunc pudorem in peccantibus tanti facit, vt illum *pharmacum perſuaſionis* appellet. Nam ſi peccatori impudenti ſuadere velis, vt meliorem vitam amplectatur, nunquàm perſuadebis. At verò peccator verecundus facilè ſe flecti & duci ab bonam frugem patietur. Vnde Dauid: *Imple,* inquit *faciet eorum ignominia, & quærent nomen tuum, Domine,* Pſalm. 82. num. 17. Quaſi ex pudore culpæ facilè pœnitentia ſubſequatur. Propterea, inquit Nazianzenus citatus, *Pudore affici, pietatis pars eſt non minima.* Et Orat. 26. docet, pudorem eſſe illum: *Quo,* inquit, *nullum maius adiumentum ad virtutem excogitari poteſt.* Peccauit quidem Diuus Petrus, ſed cum timore ac pudore: vt ex eo conſtat, quòd cùm ſemel atque iterum negaret, nondum illi credebatur; ſed nouus atque importunus inquiſitor aſſiſtebat, qui prioribus negationibus non contentus, aliam extorqueret: quia ſcilicet adeò verecundè ac timidè negabat, vt aliud ore promere, aliud ſub corde recondere 23

D. Greg.

Pudor perſuaſionis pharmacum

D. Greg. D. Naz.

Pudor maximum ad virtutem adiumentum.

Inſti ſi labātur, cum pudore labitur D. Chryſ.

dere videretur. Nam, vt bene D. Chryſoſtomus hom. 5. De verbis Iſaiæ: *Quemadmodum*, inquit, *præclara corpora etiam in aduerſa valetudine multa nobis formæ veſtigia oſtendunt: ſic etiam Sanctorum animæ in ipſis etiam erratis ſuæ virtutis ſigna præſe ferunt.*

24\. Verecundè igitur peccans, ſeu pudorem, perſuaſionis pharmacum, in ſe habens, facilè paſſus eſt ſibi pœnitentiam perſuaderi. Non enim longo verborum apparatu, ſed vno oculorum coniectu, à Chriſto Domino percuſſus, ſtatim *egreſſus foras, fleuit amarè*. Luc. 22. num. 61. Contrà verò, qui inuerecundè peccat, ſeu perſuaſionis pharmacum, pudorem, à ſe excludit; immedicabilis eſt, nec vllo poteſt verborum ambitu ad pœnitentiam reuocari. Talis Rex Ozias, quem ad ſacrilegium impudentem & effrænem, nulla potuit Sacerdos Azarias perſuaſione coërcere. Vnde à Deo percutitur in fronte, à qua verecundiam abraſerat. *Statimque*, inquit Textus, *orta eſt lepra in fronte eius*. 2. Paralip. 26. n. 14. Nec immeritò: vt vnde verecundia exierat, vindicta ſuccederet. Quod rectè notauit D. Chryſ. homil. 4. De verbis Iſaiæ: *Efflorruit*, inquit, *lepra in fronte illius; quia vbicunque eſt impudentia, illic eſt vitio.* Sic & Golias in fronte percutitur: *Infixus eſt lapis in fronte eius*. 1. Reg. 17. num. 49. vt effrontem ad peccandum diuina iuſtitia in fronte mulctaret: vt ibi latiùs oſtendemus. Vtinam, ſi peccata omnia excludere non poſſumus, hunc ſaltem peccandi pudorem nunquàm excludamus. Quem Philiſthini ne excluderent, deformia illa munera Deo conſecrarunt; quò ab eorum conſpectu, vt erubeſcerent admonerentur.

Qui pudorem amittit, immedicabilis.

Perfectam pudoris ſedē punit Deus.

Effrontes ad peccandum in fronte puniuntur.

25\. *Quia plaga vna fuit omnibus vobis*, &c. Hactenus reddidi cauſas, ob quas hæc certa munera potiùs, quàm alia offerri iubeantur. Nūc in Litera redditur cauſa, ob quam exigantur hæc munera iuxta numerum Prouinciarum Philiſthinorum; hoc eſt, cur quinque dona quinque Prouinciis imperentur. Cauſa autem, iuxta Vulgatam eſt: *Quia plaga vna*, inquit, *fuit omnibus vobis & Satrapis veſtris.* Iuxta Septuaginta in Bibliis Regiis & Complutenſibus: *Quoniam error in vobis & Principibus veſtris & populo.* Nec multùm differunt Sixtiana: *Quoniam delictum in vobis*, &c. Igitur iuxta Vulgatam ſenſus eſt: Omnes offerre debetis eadem munera, quia omnes eandem plagam ſuſtinuiſtis. Ad releuandam enim communem plagam, interprete Carthuſiano, communem oblationem adhiberi oportebat. Sed obiicies: Non ſolùm primariis vrbibus, ſed etiam minoribus oppidis eadem plaga incubuit, vt ſuperiori cap. num. 9. iam oſtendi, Ergo, ſi hæc ratio quidquam efficit, non ſolùm quinque primariæ vrbes, ſed etiam minora oppida ad munera offerenda obligari debuerunt. Reſpondeo, minora oppida ſub primariis vrbibus contineri; ac proinde harum oblationes ad illa releuanda applicari: præſertim, ſi omnia pro rata portione ad illa munera aurea fabricanda ſuas opes contulerunt. Præterquam quòd veriſimile ſit, vt paulò antè diximus, etiam tenues pagos ac vicos, propria vota ex priuata religione ac pietate conſecraſſe.

Omnibus Prouinciis munera imperātur, quia omnes peccarunt.

Carth.

Obiectio quædam diluitur.

26\. Iam verò iuxta editionem Græcam, ſenſus eſt: Omnes offerre debetis eadē munera: quia omnes eundem errorem, ſeu idem delictum eandémque culpam commiſiſtis. Vbi enim par eſt culpa, par & ſatisfactio eſſe debet. Sed dices: Non fuit par omnium culpa, quia non omnes Arcam ceperūnt, aut in ſede Dagonis collocarunt. Ergo non omnes ad eandem ſatisfactionem obligari debuerunt.

Vbi par eſt culpa, par debet eſſe ſatisfactio.

A Reſpondeo, omnes pariter, ſi non facto ipſo, ſaltem voto & aſſenſu eadem ſacrilegia commiſiſſe: ac proinde omnes ad eandem ſatisfactionem fuiſſe obligandos. Ex his duobus ſenſibus, quamuis vterque verus ſit; tamen priorem poſteriori antepono: tum, quia Vulgatæ conformior eſt: tum, quia Philiſthini de culpis parum ſolliciti, de pœnis nimiùm angebantur: proindéque ad has potiùs, quàm ad illas euitandas ſuo Deo munera offerebant.

Facietis ſimilitudines, &c. Eſt replicatio eiuſdem ſententiæ, vt Abulenſis interpretatur. Vnde Diuus Gregor. eandem in expoſitionem conſpirans: *Vt attentius*, inquit, *meliorandæ vitæ propoſitum commendent, inculcando repetunt, dicentes; Facietis ſimi-* B *litudines*, &c. Adeò enim ſunt difficiles homines ad reddenda debita, vt niſi ſæpiùs admoneantur, non attendant, non curent, diſſimulent, tergiuerſentur; ac tandem ſæpiùs ſollicitati, vix quidquam reddere compellantur. Quare optima eſt illa Parœmiaſtæ admonitio: *Ne dicas amico tuo: vade, & reuertere; & cras dabo tibi: cùm ſtatim poſſis dare.* Prou. 3. num. 28. Ac ſi etiam in liberalibus donationibus omnis cunctatio ac dilatio præcaueri debeat, & amputari. Quòd ſi meritò arguitur, gratuita poſtulata differens; quid differens rigoroſa debita? Quales multi ſunt, in quos Siracides inuehitur: *Multi*, inquit, *præſtiterunt moleſtiam his, qui ſe adiuuerunt. Donec accipiant, oſculantur manus dantis, & in promiſſionibus humiliant vocem* C *ſuam. Et in tempore redditionis poſtulabit tempus, & loquetur verba tædij, & murmurationum, & tempus cauſabitur.* Eccleſiaſtici 29. à. n. 4 Hoc eſt, magna cum ambitione petunt; ſed pari cum difficultate ſoluunt. Neceſſe eſt, vt debita ſæpiùs exigantur, & debitores ſæpiùs defatigentur antequàm quidquam reſtituatur. Tandem, ſi iniqui ſunt, qui humanos creditores, ſolutionem inlongius differendo, ludificant: quid illi qui vota Deo præſtita ac debita reddere cunctantur? Rectè Sapiens: *Si quid* inquit, *vouiſti Deo, ne moreris reddere: diſplicet enim ei infidelis & ſtulta promiſſio.* Eccleſiaſt. 5. num. 3. Qualis eſt, quæ ſponte & in tempore non redditur; ſed opportunè, importunéque exacta, vix tandem impetrant. Hoc eſſe Philiſthinorum inge- D nium, vt ad ſoluenda debita ægrè adducerentur. nouerant fortaſſe eorum Sacerdotes ac Diuini, qui eos propterea de hac re ſemel atque iterum admonebant.

27\. *Abulenſis.*

Quàm ſint homines ad reddenda debita difficiles.

D. Greg.

Vota Deo facta non differenda.

Sed quæres primò: Cur non potiùs aurum rude, vel ſaltem auream pecuniam, quàm ſimulacra aurea offerri decreuerunt: præſertim cùm non ignorauerint, lege Hebræorum, omne ſculptile, etiam reptilium, ſeueriſſimè prohiberi, Deuteron. 4. à num. 15. ac proinde non poſſe per hæc dona Deum Hebræorum placari, ſed potiùs irritari? Reſpondet Gregorius Venetus problem. 449. quia Sacerdotes ac Diuini Philiſthinorum, vel ex lege, vel ex diabolo didicerunt, Deum Iſraëlis aliquando placatum fuiſſe imagine ſerpentis in altum E erecti, Num. 21. num. 8. vnde collegerunt etiam nunc hiſce imaginibus placandum. Quid ſi dicam voluiſſe Dæmones per has imagines Hebræos ad idololatriam prouocare? Tanta enim erat Hebræorum inſania, vt videntes Arcam inter aureas imagines ſibi reſtitutam, facilè adduci poſſent ad credendum in illis imaginibus diuinitatem includi; nec proinde vero Deo, ſed falſis ſimulacris acceptum beneficium referrent. Sed, ſi huc Dæmones collimarunt, profectò aberrarunt. Non enim illæ imagines Hebræis ad idololatriam, ſed potiùs ad diuinum cultum inſeruierunt, vt iam dico.

28\. *Omne olim ſculptile ſeueriſſimè prohibebatur.*

Venet.

Quàm faciles Hebræi ad idololatriam.

Quæres

29\. Abul. *Munera ſeruantur in templis ad memoriam beneficij ſempiternam.*

Quæres ſecundò: Quid de his ſimulacris ab Iſraëlitis factum ſit? Reſpondet Abulenſis quæſtione 13. aut vaſa ſacra in miniſterium Sanctuarij ex illis conflata eſſe; aut potiùs ipſa ſimulacra integra & illæſa in Sanctuario repoſita fuiſſe ad memoriam beneficij ſempiternam. Quo pacto olim Deus iuſſit, thuribula aurea eorum, qui rebellauerant contra Moyſem & Aaronem, in laminas producta, & altari affixa perpetuò conſeruari: *Vt cernant*, inquit, Textus, *ea pro ſigno & monumento filij Iſraël.* Num. 16. num. 38. Atque adeò illorum aſpectus, interprete Theodoreto, quæſtione 35. & coërcebat improbos, & conformabat iuſtos

Theod.

Quo etiam pacto ſerpens ille æneus in deſerto erectus, conſeruatus eſt in templo Salomonis, vſque ad tempus Ezechiæ Regis, & vlteriùs etiam conſeruandus eſſet, niſi degeneres Hebræi illud diuini beneficij monumentum in idololatriæ ſimulacrum vertere cœpiſſent: tunc enim Ezechias ſerpentem confregit, 4. Regum 18. num. 4. vt omnem idololatrandi occaſionem Hebræis aboleret. Sic igitur hæc munera in Sanctuario conſeruata ſunt ad terrendos hoſtes, & confirmandos ciues.

Tollēda idololatriæ occaſio.

30\. Sed dices: Aurum & argentum pertinens ad idola, erat execrabile conterique & comburi iubebatur, Deuter. 7. n. 24. vt omnis idololatrandi occaſio Hebræis tolleretur. Fateor: ſed hoc aurum ad idola non pertinebat. Non enim ex auro idolorum, hæc anorum & murium ſimulacra conflata referuntur; ſed ſimpliciter ex auro. Vrgebis: ſaltem pertinebat ad idololatras: quod etiam Deus contemni & comburi præcipiebat; iuxta illud: *Statim percuties habitatores vrbis illius in ore gladij, & delebis eam, omniáq; quæ in ea ſunt, vſque ad pecora; quidquid etiam ſupellectilis fuerit, congregabis in medio platearum eius, & cum ipſa ciuitate ſuccēdes, ita vt vniuerſa conſumas Domino Deo tuo.* Deut. 13. num. 15. Reſpondet Abulenſis quæſt. 14. ad tertiam rationem, nòn omne aurum pertinens ad idololatras comburi. Nam de auro Madianitarum magna pars ſeruata eſt in tabernaculo teſtimonij coram Domino. Num. 31. num. 54. Et iterum: Quidquid auri & argenti erat apud Ierichuntinos, conſecratum eſt Domino, & repoſitum in theſauris eius. Ioſ. 6. num. 4. Denique in templum Ieroſolymitanum multi Gentiles religionis & adorationis cauſa magna auri & argenti munera conferebant, quæ in eo ſeruabantur, vt ſuprà cap. 4. numer. 9. §. 23. oſtendimus. Illud autem aurum, de quo agitur citato Deuter. loco, ideo Deus comburendum curauit, quia pertinebat ad idololatras de populo Iſraël: hos autem multò magis Deus, quàm reliquos Gentiles execrabatur: ac proinde aurum aliarum Gentium recipiebat; aurum autem Hebræorum in idololatriam degenerantium concremandum imperabat.

Obiectio quædam diluitur. *Vrgetur reſponſio, & augetur dubium.* Abul. *Reſpondetur ad inſtantiā.*

31\. Quæres tertiò: Cur Philiſthini, ſicut offerre iubentur vnum munus pro depellendis morbis, & alterum pro depellendis muribus; non etiam offerre iubeantur tertium pro depellenda plaga ſuorum Deorum, qui etiam ad præſentiam Arcæ corruebant & contere bantur; vt ſuperiori cap. num. 9. oſtenſum eſt. Reſpondeo, vel ne ſuos Deos Deo Iſraëlis ſubiicere viderentur; quaſi mallent ſuos Deos torqueri, quàm humiliari: vel, quia magis curabant ſuarum diuitiarum iacturam quàm ſuorum Deorum iniurias, ac proinde has facilè præteribant, illam auertere nitebantur. De myſtico harum imaginum ſignificatu, conſule Diuum Gregorium, Bedam, Hugonem Victorinum in Allegoriis huius loci, & Hugonem Cardinalem, qui omnes dicunt, per illas ſignificari quinque corporis ſenſus, priùs aliquo peccato infectos, & poſteà aliquo ſacrificio expiatos: vel potiùs ipſa ſacrificia, quibus ſenſus peccato infecti expiantur.

Idololatræ Deos ſuos torqueri malunt, quàm humiliari.

Per Philiſthinorum munera ſenſus peccato infecti & ſacrificio expiati ſignificantur.

A

Et dabitis Deo Iſraël gloriam, &c. Vel poteſt eſſe nouum præceptum: vel idem, aliter tamen explicatum. Nouum eſſe ſignificat Diuus Gregorius. Quaſi præcipiant Sacerdotes, ne Philiſthini poſt illorum munerum oblationem, tanquam de bono opere inaniter glorientur; ſed potiùs Deo tribuant, quidquid gloriæ inde oriatur: *Deo*, inquit, *gloriam dare, eſt, de ſtudio boni operis, & de æſtimatione humilitatis in ſemetipſo inaniter non gloriari; ſed Dei omnipotentis laudibus, omne quod agitur, impendere.* Idem verò præceptum eſſe, ſed aliter explicatum ſentiunt alij interpretes; ita vt ſenſus ſit: Offerte munera, quibus Deo Iſraëlis gloriam tribuetis: ſeu per appoſitionem, vt loquuntur: Offerenda munera, dabitis Deo Iſraëlis gloriam: ſeu Offerte munera, quæ ſunt gloria: ſeu, quæ redundant in gloriam Deo Iſraëlis.

32\. D. Greg. *Non debent homines de bono opere inaniter gloriari.*

B

Munera noſtra Dei redundant in gloriam.

Sed quo pacto hæc munera Deo oblata, in Dei gloriam redundabant? Sunt qui exiſtiment, eſſe vulgarem Hebraïſmum, quo illi dicuntur Deo gloriam dare, qui ſua peccata palàm confitentur, & ſupplicia pro illis accepta à Deo emanaſſe proteſtantur. Vtrumque autem facere videbantur Philiſthini, dum illa Deo Iſraëlis munera offerebant. Ita mihi videntur ſignificare Beda, Carthuſianus, Vatablus, Lyra & Abulenſis, dicentes dare gloriam Deo, hoc loco eſſe, proprias culpas confiteri, & omnes plagas à Deo ortas eſſe, proteſtari. In quo ſenſu olim Ioſue ad Acham, *Fili*, inquit, *da gloriam Domino Deo Iſraël, & confitere atque indica mihi, quid feceris; ne abſcondas.* Ioſue 7. n. 18. Et Phariſæi ad illum cæcum, quem Chriſtus Dominus ſanauit: *Da*, inquiunt, *gloriam Deo. Nos ſcimus, quia hic homo peccator eſt.* Ioan. 9. n. 24. Hoc eſt: Veritatem confitere, à quonam ſanatus fueris: nam hic homo peccator cùm ſit, conferre tibi non potuit ſanitatem. Et Eſdras ad Iudæos illicitis coniugiis contaminatos, *Et nunc*, inquit, *date confeſſionem & magnificentiam Domino Deo patrum noſtrorum.* 3. Eſdr. 9. num. 8. Quaſi Deus ſicut peccantium culpis offenditur, ita pœnitentium confeſſionibus magnificetur. Et Ieremias ad filios Iſraël: *Date*, inquit, *Domino Deo veſtro gloriam, antequàm contenebreſcat.* Ierem. 13. n. 16. Hoc eſt: agnoſcite & confitemini peccata veſtra dum ſupereſt vitæ tempus.

33\. *Deo dat gloriam, qui ſua peccata confitetur.* Beda Carthuſ. Vatabl. Lyra. Abul. *Variis confirmatur exemplis.*

C

D

Deus per pœnitentium confeſſionem magnificatur.

Et Dauid: *Immola*, inquit, *Deo ſacrificium laudis.* Pſal. 49. num. 14. Hebraicè: *Sacrificium confeſſionis.* Noſtra enim confeſſio eſt laus diuina. Idem rurſus: *In voce*, inquit, *exultationis & confeſſionis, ſonus epulantis.* Pſal. 41. num. 5. Vbi D. Hieron. Symmachus & Aquila tranſtulerunt: *In voce laudis & confeſſionis.* Quaſi ſemper hæc duo, laudatio diuina & humana confeſſio coniungantur: & ex hac peccatorum confeſſione ad ſonum epulantis, ſeu ad Euchariſticum epulum via muniatur. Denique, tres pueri in fornace Deum laudaturi: *Peccauimus*, inquiunt, *iniquè egimus recedentes à te.* Dan. 3 num. 29. Nam, vt bene D. Chryſ. hom. 3. in Matt. iam à nobis ſuprà citatus cap. 5. num. 17. *Hoc eſt enim*, inquit, *referre gratias Deo peccata ei propria confiteri, vt cùm mille ſe aliquis reum fateatur malorum; nulla tamen magna ſatis ſe pro his arbitretur pati ſupplicia.* Tandem nautæ, qui Ionam in mare abiecerunt, in mediis fluctibus *immolarunt hoſtias Domino.* Ioan 1. num. 16. Non quidem pecudum; quas ibi

34\. *Noſtra peccatorum confeſſio, laus diuina eſt.* D. Hier. Symmach. Aquila.

E

D. Chryſ. *Homo per confeſſionem Deo immolatur.*

ibi non habebant, ſed confeſſionis interprete D. Hieronymo, qua Deo laudem & gratiam referebant. Ad quod ſacrificij genus alludens Propheta: *Reddemus*, inquit, *vitulos labiorum noſtrorum.* Oſeæ 14. n. 3. Vbi D. Hier. *Vituli*, inquit, *laudes in Deum ſunt, labiorum & gratiarum actio.* Et paulò pòſt; *Placabilis*, inquit, *Deo hoſtia, eſt pura confeſſio.* Vbi vides, confeſſionem peccatorum, appellari gratiarum actionem. Vnde D. Paulus: *Offeramus*, inquit, *hoſtiam laudis ſemper Deo; id eſt, fructum labiorum confitentium nomini eius.* Hebr. 13. num. 15. Quaſi tunc maximas Deo laudes rependamus, cùm illi noſtra peccata confitemur. Quare de bono latrone dicente in cruce: *Et nos quidem iuſtè; nam digna factis recipimus.* Luc. 23. num. 41. rectè D. Aug. ſerm. 8 De verbis Domini: *In eo*, inquit, *quod ſe accuſauit, Deum laudauit.* Ac ſi accuſatio propria ſit laudatio diuina.

D. Hier. — D. Hier. — Deo gratias rependere, eſt peccata confiteri. — D. Auguſt.

35. Iuxta hæc dabunt Philiſthini Deo gloriam, ſi per hæc munera, tanquàm per expreſſa verba, Deo ſua peccata confiteantur, & ab illo omnia hæc ſupplicia prouenisse non inficientur. Nihilominùs, ſi quis hoc loco nullum Hebraiſmum conceſſerit, ſed planam ac propriam loquutionem, non repugnabo: præſertim, cùm loquantur Philiſthini, qui proprium idioma habebant, & alienos Hebraiſmos non curabant. Tunc autem ſenſus erit, quem ipſa verba præ ſe ferunt: *Dabitis Deo Iſrael gloriam*, eius Arcam muneribus cumulando. Donare enim, laudare & honorare eſt.

Alter verborum ſenſus. — Donare, laudare & honorare eſt.

36. *Si forte releuet*, &c. Sicut manus Domini aggrauata fuerat ſuper tria, nempe, Philiſthinos, agros & Deos: ita ab his tribus dicitur hoc loco releuanda: *A vobis, & à terra veſtra, & à Diis veſtris.* Caietanus ſingulari numero legit; *Et à Deo veſtro:* ſignificans, ſolùm Dagonem fuiſſe percuſſum. Sed meliùs Dionyſ. ex hoc loco colligit, percuſſos fuiſſe plures, vt ſuperiori cap. num. 9 iam aduerti. Et Orig. hom. 16. in Num. expreſſit, dicens: *Cultus ipſe dæmonum deſtruebatur, vtpote ſimulacris eorum templiſque ad ingreſſum Arcæ Domini corruentibus.* Chaldæus pro illis verbis, *A Diis veſtris*, tranſtulit: *Ab erroribus veſtris:* ſicut etiam ſuperiori cap. num. 7. pro, *Super Dagon Deum veſtrum*, tranſtulerat: *Super Dagon errorem veſtrum:* vt ibi aduerti, & explicaui.

Opinio Caietani exiſtimantis ſolùm Dagone fuiſſe percuſſum. — Caiet. — Dion. — Melior aliorum ſententia. — Orig. — Vehemens error idolorū ſeruitiū.

37. Quæres: An hoc dixerint Philiſthini cum dubitatione & hæſitatione? Negabit aliquis primò: quia paulò ſuperiùs num. 3. abſolutè dixerunt: *Reddite, & tunc curabimini.* Secundò, quia apud Septuaginta non eſt hæc dubitatio: *Si forte releuet:* ſed cauſalis oratio: *Vt releuet*, &c. Tertiò, quia particula, *Forte*, & ſimiles in Scriptura non ſemper inferunt dubitationem: vt patet Ierem. 26. num. 3. Ezechiel. 3. num. 11. Luc. 20. num. 13. Ioan. 4. num. 10. & cap. 5. num. 46. & cap. 8. num. 19. & paſſim alibi: quod præter Interpretes ad ea loca, D. etiam Ambroſius libro 2. De Pœnitentia, cap. 4. & 5. pluréſque alij obſeruant. Ita interpretari videtur hunc locum D. Gregor. dicens, Philiſthinos illis verbis, *Si forte releuet*, non dubitaſſe; ſed rei difficultatem oſtendiſſe: ſicut & Niniuitas dicentes; *Quis ſcit, ſi conuertatur, & ignoſcat Deus?* Ion. 3. num. 9. Vnde rectè ſubdit D. Gregorius: *Commoueri ad pœnitentiæ lacrymas cum magna fortitudine debemus: quia ſi hi, qui pœnitentiam auſteram faciunt, vix fiduciam ſalutis inueniunt, negligentes ſaluos fieri, quando poſſunt?*

Dubij cuiuſdam pars negatiua proponitur. — D. Ambr. — D. Greg. — D. Greg.

38. Nihilominus ſentio, Philiſthinos de reconciliatione diuina per illa munera facienda dubitaſſe tum, quia erant infideles, qui non tam certam de diuina miſericordia fiduciam habebant; tum quia licèt eſſent fideles, nec dubitare poſſent, verè pœnitentes ad diuinam gratiam recipiendos; adhuc tamen dubitare poterant de facto, an illi veram pœnitentiam eſſent acturi Et rurſus, quamuis agerent, an pœnæ temporales huius vitæ eſſent illis remittendæ: cum neque verè pœnitentibus ſemper remittatur: vt patet in Dauide; qui etiam poſt veram pœnitentiam de ſalute filij ſui dubitabat: *Quis ſcit*, inquiens, *ſi fortè donet eum mihi Dominus, & viuat infans?* 2. Reg. 12. numer. 22. immò illam non impetrauit: *Accidit enim die ſeptima, vt moreretur infans.* Ibidem, numer. 18. Dubitarunt igitur Sacerdotes ac Diuini, & hanc ſuam dubitationem paulò inferiùs prodiderunt, confugientes ad auguria, vt per illa de tota re certiores redderentur.

Pars affirmatiua magis placet.

39. Docet hoc loco Caietanus, hos Diuinos non fuiſſe Philiſthæos, ſed aliunde acceſſitos. Probat: quia in ſecunda perſona loquebantur: *Si fortè*, inquiunt, *releuet manum ſuam à vobis, & à Diis veſtris, & à terra veſtra.* Non autem, à nobis, & à Diis noſtris, & à terra noſtra: quo etiam modo paulò ante loquuti fuerant: *Plaga vna fuit omnibus vobis & Satrapis veſtris.* Sed, quorſum Philiſthini alienigenas Augures acceſſerent, qui indigenis abundabant? vt paulò ſuperiùs n. 2 iam aduerti. Prætereà, Caietani probatio infirma eſt. Alioqui etiam diceret, Moyſem & Samuelem non fuiſſe de populo Iſraël; quia ille loquutus cum Iſraëlitis: *Dominus*, inquit, *Deus veſter multiplicauit vos: Dominus Deus patrum veſtrorum addat ad hunc numerum multa millia.* Deut. 1. num 10. & 11. Hic autem cum eiſdem de iure Regis loquuturus: *Filios*, inquit, *veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis. Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias. Agros quoque veſtros & vineas dabit ſeruis ſuis.* 1. Reg. 8. à n. 11. Immò & Chriſtum Dominum, & D. Petrum de populo Iſraël excludere cogeretur. Nam Chriſtus Dominus dixerat: *Patres veſtri manducauerunt manna in deſerto.* Ioan. 6. n. 49. non autem, *Patres noſtri.* Et D. Petr. *Scio, quia per ignorantiam feciſtis, ſicut & Principes veſtri.* Act. 3. num. 17. non autem, *Principes noſtri.* Frequens igitur eſt hæc in ſacris Literis loquutio, vt verborum inter ſe pronomina confundantur, & vnum pro alio vſurpetur.

Caiet. — Caietani ſententia de Diuinis. — Infirmum eſſe probatur.

Num. VI. Quare aggrauatis corda veſtra: ſicut aggrauauit Ægyptus & Pharao cor ſuum? Nónne poſtquàm percuſſus eſt, tunc dimiſit eos, & abierunt?

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Quare aggrauatis*, &c. Prudenter quidem. Nam priùs leniter monuerunt: poſteà grauiter obiurgarunt: vt qui blandis verbis non molliebantur, duris ſaltem frangerentur. *Quare*, inquiūt, *aggrauatis corda veſtra?* Vnde D. Greg. in his Diuinis euangelicos Prædicatores typicè expreſſos agnoſcit: qui primò ſuauiùs alliciunt; deinde ſeueriùs inuehuntur. Vatablus, Pagninus, & Caietan. legunt in ſingulari: *Cor veſtrum.* Nam ſicut olim credētium Chriſtianorum erat cor vnum ad bonum, Act. 4. n. 32. ita etiam infidelium Philiſthinorum erat cor vnum ad malum. Dicuntur autem aggrauari, qui nimio pondere oppreſſi ab aliquo opere exequendo retardantur. Sic Dauid de Abner ad bellica munia promptiſſimo dicebat: *Manus tuæ ligatæ non ſunt, & pedes tui non ſunt* compedi

Concionatores primò ſuauiter alliciunt, deinde ſeuerè inuehuntur. — D. Greg. — Vatabl. — Pagn. — Caiet. — Malorum ad malum concordia. — Quid ſit aggrauari corda.

compedibus aggrauari. 2. Rog. 3. num. 34. Contrà verò Propheta loquutus de filiis Iſraël: *Aures*, inquit, *ſuas aggrauauerunt, ne audirent.* Zac. 7. num. 11. Sicut igitur pedes & aures aggrauantur cùm à ſuis functionibus impediuntur: ita aggrauantur & corda, cùm ſuas operationes non exercent.

2. Igitur Philiſthini, qui in ſuo peccato perſeuerabant, & in reſtituenda Arca mille moras extrahebant, & ad placandum Deum Iſraëlis maximè cunctabantur, meritò dicuntur aggrauari. Eſt enim peccatum graue pondus, ſub quo homines obruuntur. Vnde Diuus Petrus, antequàm dubitaret, leuis ſuper aquas ambulabat: cùm dubitare cœpit, grauis ſub aquis mergebatur. Matth. 14. n. 30. In quem locum D. Hieronymus ad cap. 2. Nahum: *Petrus* inquit, *qui ante leuis pendulo greſſu calcabat vndas: poſtquam infidelitate aggrauatus vorabatur a fluctibus, manu Domini ſubleuatur.* Neque enim tantum pondus, niſi manu Domini retineri potuit, ne in profundum mergeretur. Quid eſt, quòd Ægyptij, viui quidem, *deſcenderunt in profundum, quaſi lapis: ſubmerſi ſunt quaſi plumbum in aquis vehementibus*? Exod. 15. num 5. & 10. At verò mortui ex vndis emerſêre, prodiereque in littus, iuxta illud Iſraëlitis: *Viderunt Ægyptios mortuos ſuper littus maris.* Exod. 14. num 31. An viuorum corpora grauiora erant, quàm mortuorum? Ita planè. Quia Ægyptij mortui ſolis armis graues erant: viui autem, vt notat D. Hieronymus citatus, erant peccatis graues: peccatorum autem pondera multò grauiora ſunt, quàm pondera armorum.

Peccatum graue pondus eſt.

D. Hier.

Quàm graue ſit infidelitatis pondus.

Peccatorum pondus armorum pondere maius.

D. Hier.

3. Hinc eſt, quòd Dauid nullis quidem armorum ponderibus ſuccumberet, & tamen ſub vnius, vel alterius ſceleris mole fatigatus anhelaret: *Iniquitates*, inquit, *meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum: & ſicut onus graue grauatæ ſunt ſuper me.* Pſal. 37. num. 5. Vbi illud, *Super me*, interprete Caſſiodoro, non ſignificat ſitum ſuper caput, ſed potiùs victoriam peccatorum ſuo pondere caput frangentium & opprimentium, allidentiúmque ad terram. Neque mirum premi Dauidem ſub pondere peccatorum, cùm & diabolus opprimatur, qui cum Deo loquutus dicebat: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Iob. 1. num. 7. vbi verbum perambulandi ſegnem prorſus, non celerem motum ſignificat, vt ibi D. Gregorius obſeruat; & cauſam reddens: *Cùm*, inquit, *ſe non peruolaſſe, ſed perambulaſſe inſinuat; quanto peccati pondere in imis prematur, demonſtrat.*

Caſſiod. *Peccati grauitas caput ad terram deprimit.*

D. Greg. *Etiam diabolus peccati pondere laſſatur.*

4. Hoc igitur onere peccatorum grauabantur Philiſthini. Et quod deterius eſt, illud à ſuis ceruicibus excutere nolebant: ſed ſub illo tardi ac pigri perſeuerabant. Videbant ſacrilegium, quo temerabant Arcam Dei; & nihilominùs illam non demittebant. Quo improborum hominum ſtatu, neſcio, an vllus periculoſior inueniatur. Vnde D. Ambr. ſerm. 8. in Pſal. 118. hanc in peccato perſeuerantiam nõn immeritò appellat temulentiam: *Dauid*, inquit, *licèt peccauerit, ſicut homo; tamen correxit errorem, pœnitentiam geſſit, abſtinuit à temulentia delinquendi, ſobrietate virtutis.* Quaſi Dauid, dum à peccato non reſipiſceret, temulentus videretur; & cum à peccato ſurgeret, tunc à temulentia euigilaret. Quid igitur hac in peccato perſeuerentia infelicius? Vt enim temulento nemo abiectior: ita nemo perſeuerante in peccato calamitoſior.

D. Ambr. *Virtus ſobrietas, peccatum ebrietas.*

5. Sed, quid dico temulentiã? Appellare vlteriùs poſſumus peſtilentiam. Sic enim appellauit ipſe Dauid: *Beatus*, inquit, *vir, qui non abiit in conſilio impiorum, & in via peccatorum non ſtetit, & in cathe-*

Peccatum peſtilentia eſt.

A *dra peſtilentiæ non ſedit.* Pſal. 1. n. 1. Vbi tres peccatorum gradus diſtinguere videtur: eorum, qui abeunt in conſilio impiorum; quia in tranſitu peccant: eorum, qui ſtant in via peccatorum; quia aliquantiſper in ſuo peccato immorantur: ac denique eorum, qui in cathedra peſtilentiæ ſedent, quia in ſuo peccato ſe diutiſſimè ſordeſcere patiuntur: Sic enim ad eum locum Theodoretus. *Non temerè*, inquit, *fecit mentionem primùm de via; deinde de ſtatu; deinque de cathedra. Etenim noſtra ratio ſuſtinet in primis motionem quandam; deinde ſtatum; poſtremo firmamentum quoddam ſtabile.* Hunc igitur tertium ſtatum, ſeu ſtabile firmamentum in peccato, quaſi omnium deterrimum, cathedram peſtilentiæ appellat. Nam, vt Baſil. hom. B 1. in Pſal. 1. *Putare*, inquit, *debemus cathedram dici, ſtabilem ac firmam in iudicio prauo conuerſationem: quod diuturna exercitatio peccatorum animabus ſolet habitum ingignere vix vnquam deſiturum, & ægerrime mobilem. Animæ enim morbus, vbi vetuſtate occalluit diuturnitate, vix vllam admittit medelam; aut certè immedicabilis fit prorſus, cùm in his, & in pleriſque aliis conſuetudo mutetur, & abeat in naturam.*

Tres peccatorum gradus.

Theod.

D. Baſil.

Adde, non ſolùm peſtilentem eſſe horum hominum ſtatum, ſed planè diabolicum. Diabolus enim ita ſuo ſceleri inhæſit, vt ab eo nũquam reſipuerit. Vnde D. Auguſt. lib. 2. De viſitatione infirmorum, cap. 4. deterrens homines à peccatis in confeſſione præ pudore occultandis. *Non te pudeat*, inquit, C *coram vno dicere, quod te non puduit forſitan coram multis, & cum multis facere. Humanum eſt peccare; Chriſtianum a peccato deſiſtere; diabolicum perſeuerare.* Adhuc mihi videtur rem grauiùs, ſed planè verius exaggeraſſe D. Ambr. lib. De bono mortis cap. 7. vbi infeliciores exiſtimat, qui in peccato morantur, quàm qui in peccato moriuntur: *Grauius*, inquit, *eſt ad peccatum viuere, quàm in peccato mori; quia impius, quandiu viuit peccatum auget; ſi moriatur, peccare deſinit.* Et paulò poſt loquutus de illis qui totam vitam in peccatis traducunt: *Longe* inquit, *illis plus damnatio profuiſſet; ne incrementa ſua facerent peccatorum.* Vide ſupremam huius ſtatus calamitatem, cùm etiam vel ipſo infortunio gehennali calamitoſior cenſeatur. 6.

D. Auguſt. *Statu peccatoris diabolicus, ſi perſeuerat.*

D. Ambr. *Infeliciores qui in peccato morantur, quàm qui moriuntur.*

D Quare D. Chryſ. hom. 8. in priorem ad Corinth. hortatus eos, qui cadunt in peccatum, vt ſurgant: *Non deſperemus*, inquit, *neque enim tam caſus grauis eſt, quam poſt caſum iacere; neque tam graue, vulnus accipere, quàm nolle acceptum curare.* Et rurſus hom. 11. *Non ita*, inquit, *ſuppliciter peccator deflendus eſt, quam peccator, quem non pœniteat: quippe, qui poſtquam peccauerit, pœnitentiam agit, non lacrymis, ſed laude dignus eſt, in Beatorum chorum tranſlatus: qui autem poſt peccatum, in eo impudens perſeuerat, non tam in cadendo miſer eſt, quam in iacendo poſt caſum.* Hinc eſt illa prophetica in Tribum, ſeu regnum Ephraïm comploratio, quod ſemel cum ſuo Rege Ieroboamo in idololatriam collapſum nunquam ampliùs ad pœnitentiam E ſurrexit: *Ephraim*, inquit, *factus eſt ſubcinericius panis, qui non reuerſatur.* Oſeæ 8. num. 8. Hoc eſt, interprete D. Hieronymo: Ephraïm non agit pœnitentiam, ſeu non reſipiſcit à peccato: Nam ſicut panis, qui inter cineres coquitur, niſi ſæpiùs verſetur & agitetur, comburitur & conſumitur: ita & peccator, ſi in ſuis ſceleribus diu immoretur, neceſſe eſt, vt ab eiſdem penitùs abſumatur.

7. D. Chryſ.

Grauius eſt iacere in peccato, quã cadere

D. Hieron. *Peccator ſi perſeuerat, à peccatis abſumitur.*

Vnde D. Paulus non tam lamentabatur illos, qui peccabant, quàm qui ſuo peccato mordicus adhæreſcebãt. *Timeo*, inquit, *ne cum venero, lugeam multos, ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœniten* 8

Qui manet in peccato, ſibi irã theſaurizat.

pœnitentiam. 2. Corinth. 11. n. 21. Nam illi, qui in tranſitu peccant, in tranſitu quodammodo puniuntur: qui verò ſuis peccatis immobiliter adhærent, theſaurizant ſibi iram, nullo vnquàm tempore exhauriendam. Neque enim in medicinam puniuntur, vt curentur, ſed in vindictam, vt iam hinc æterna ſupplicia exordiantur. Nam, vt bene D. Baſil. in epiſt. 3. ad Amphilochium: *Qui in malo*, inquit, *perſeuerat, habet vulnus immedicabile.* Nec immeritò. Cùm ſtatum ſimilem illi, quem damnatus habet, etiam in hac vita quodammodo ſortiatur. Vt enim damnatus nec à peccato reſilit, nec medicinam ſuſcipit: ſic & ille nec peccatum excludit, nec medicinam admittit, ſed immedicabilis damnatur.

D. Baſil. *Peccator perſeuerans immedicabilis eſt, & habet ſtatum damnatorum.*

9. Cæterùm, inter omnia peccata, in quibus homines perſeuerant, in ære alieno periculoſiſſimè immorantur: & ad ſoluendum, quod Deo, vel hominibus debent, difficillimè compelluntur: vt videre eſt in Philiſthinis, qui Deo aureorum munerum debitores, ægertimè ad ſoluendum adducebantur. Vnde olim Deus perſeuerantiam in hoc peccato diligentiſſimè præcauebat: vt patet ex illa lege diuina: *Si quis*, inquit, *furatus fuerit bouem, aut ouem, & occiderit, vel vendiderit: quinque boues pro vno boue reſtituet, & quatuor oues pro vna oue.* Exod. 22. n. 1. Et paulò pòſt: *Si inuentum*, inquit, *fuerit apud eum, quod furatus eſt, viuens, ſiue bos, ſiue aſinus, ſiue ouis, duplum reſtituet.* Ibidem n. 4. Vbi notandum eſt diſcrimen. Nam qui apud ſe furtum integrum conſeruabat, duplum tantùm reſtituebat: vt verò, qui furtum diſſipabat, aut à ſe alienabat, reſtituere illud in quintuplum, aut certè in quadruplum tenebatur. Cur, quæſo, hi grauiori pœnæ ſubiiciuntur? Reſpondet aptè ad rem præſentem Oleaſter: *Quoniam tales*, inquit, *elongant ſe à reſtitutione; ſi enim non vendidiſſent, neque maſtaſſent, ſat erat reſtituere duplum.* Et paulò pòſt in expoſitione morali, docet, ita à Deo conſtitutum eſſe: *Vt ſcias*, inquit, *quòd malum ſit abiicere à te facultatem reſtituendi.* Nec aliter Caietan. *Quia furto*, inquit, *accumulauit has impotentias, tam grandi pœna punitur.* Quin etiam & Lyr. *Si apud furem*, inquit, *fuiſſet inuentum animal, antequàm occidiſſet, vel vendidiſſet; non reſtituebat, niſi duplum: quia præſumebatur, quòd erat inclinatus ad reddendum.*

Homines in ære alieno ſoluendo periculoſiùs immorantur.

Oleaſt. *Grauius punitur qui differt reſtitutionem.*

Caiet.

Lyra.

10. Itaque, quò quis in ſuo peccato non reſtituendi tenaciùs perſeuerabat, eò ſeueriùs à Deo puniebatur. Quare Zachæus, cùm de meliori vita ineunda cogitaret: *Ecce*, inquit, *dimidium bonorum meorum, Domine, do pauperibus: & ſi quid aliquem defraudaui, reddo quadruplum.* Luc. 19. n. 8. Vbi Caietanus: *Non dicit*, inquit, *dabo: quia in promptu erat, vt daret.* Et quamuis Caietanus loqui videatur de priori parte, ſeu de dimidio bonorum ſuorum, ad quod pauperibus dandum promptiſſimus erat: tamen pari ratione id intelligendum eſt de poſteriori etiam parte, ſeu de quadruplo, in quo ſuis creditoribus reſtituendo minimè cunctabatur, ſed feſtinabat. Non enim dicit, *Reddam*: ſed, *Reddo quadruplum*; vt reſtituendi promptitudinem ſignificaret. Quaſi intelligeret Zachæus, ad meliorem frugem properanti, deponendas eſſe omnes moras, quidquid æris alieni contraxerat perſoluendi, à fortiori, quidquid Deo ex religione debetur, conſecrandi. Non enim poteſt ad Deum currere, & multo minus conuolare, qui his vinculis innodatur & irretitur; his ſarcinis premitur & aggrauatur.

Caiet. *Zachæus ad reddẽda debita feſtinus.*

11. Quare Dauid ad reſipiſcendi celeritatem adhortatus peccatores: *Conuertantur*, inquit, *& erubeſcant velociter.* Pſal. 6. n. 11. Vt ex celeri remedio celerem ſanitatem aſſequerentur. Sic enim D. Bernard. lib. De interiori domo, c. 37. *Velox*, inquit, *confeſſio velociter medicinam facit.* Ideò igitur Propheta optabat peccatoribus, vt quàm citiſſimè de peccatis erubeſcerent & reſilirent; quia ſciebat, facilem eſſe medicinam, ſi conuerſio velox eſſet. *Sanitas* enim *in pennis eius*, inquit Malachias cap. 4. num. 2. non quidem perſeueranti in peccato, ſed è peccato velociter exeunti. Meritò igitur arguuntur Philiſthini, qui non alati ferebantur ad Deum, vt par erat; ſed potiùs plumbati in ſuo peccato detinebantur: & cùm mille plagis de cælo miſſis ad remittendam Arcam adigerentur; adhuc tamen mille ambages inquirebant, quibus illam apud ſe diutiùs retinerent. Quod nihil erat aliud, quàm corda ſua multiplicatis ſceleribus aggrauare.

D. Bernard. *Velox confeſſio velocem facit medicinam.*

Sicut aggrauauit Ægyptus, & Pharao cor ſuum, &c. Comparant Sacerdotes ac Diuini obſtinatam Philiſthinorum duritiem cum duritie Ægypti & Pharaonis. Sed quæres primò, de qua Ægypti & Pharaonis duritie loquantur? De illáne, qua Ægyptus & Pharao Saram viro ſuo Abrahæ ereptam retinuerunt, nec prius dimiſerunt, quàm à Deo plagis magnis flagellarentur? Gen. 12. à n. 15. An potiùs de illa, qua populum Iſraëliticum in diuturna ſeruitute concluſerunt, nec abire liberum permiſerunt, antequam ad id acerbiſſimis ſuppliciis diuinitùs cogerentur; vt patet ex libro Exodi, præſertim à cap. 5. Reſpondeo, de vtraque ſermonem eſſe potuiſſe: re autem vera Sacerdotes ac Diuinos loquutos fuiſſe de poſteriori: tum, quia recentior ac notior & grauior fuit: tum etiam quia, ſi de priori loquerentur, non dicerent: *Sicut aggrauauit Ægyptus & Pharao cor ſuum?* Sed: *Pluſquàm aggrauauit Ægyptus, & Pharao cor ſuum?* Nam Ægyptij inquit Burgenſis Additione 3. in cap. 21. Geneſ. *diuitiarum prouidentiam, & iuſtitiam aliqualiter fatebantur promptiùs & humiliùs quàm Philiſthiim, qui videntes idola ſua corruentia, & ipſos multipliciter à Deo plagatos propter detentionem Arcæ Domini, adhuc nitebantur proteruire, dicentes: Nequaquàm manus eius tetigit nos, ſed caſu accidit.* Cùm tamen Ægyptij, & Pharao eorum Rex, qui Saram abſtulerat viro ſuo ſentientes diuina flagella, ſtatim illam reſtituerint, & cum honore deduxerint extra Ægyptum; vt patet ex cap. citato. 12.

Quæ ſit hæc Ægyptiorum & Pharaonis duritiei.

Burg. *Philiſthini Ægyptiis duriores.*

Quæres ſecundò: Cur hoc loco priùs Ægyptus, quàm Pharao nominetur? Reſpondeo; vt fiat à minori ad maiorem duritiem progreſſus. Nam Pharao, vt aduertit Abulenſis, magis induratus fuit, quàm Ægyptus. Patet: quia Pharaone populum retinente, nec ad diuinas plagas iniqua decreta reuocante; tamen Ægyptij clamauerunt: *Vſquequo patiemur hoc ſcandalum? Dimitte homines, vt ſacrificent Domino Deo ſuo. Nonne vides, quod perierit Ægyptus?* Exod. 10. n. 7. Et poſtea dicente tandem Pharaone ad Hebræos: *Surgite, & egredimini à populo meo.* Tandem Ægyptij vrgebant *populum de terra exire velociter, dicentes: Omnes moriemur.* Exod. 12. à num. 31. Quaſi Ægyptij multò ferrent iniquiùs populum retineri & multò inſtarent acriùs, vt abiret, quàm Pharao, qui aut pertinaciter retinebat, aut ſaltem lentè & ſomnolentè abire imperabat. 13.

Abulenſis. *Maior Pharaonis duritiès, quam Ægyptiorum.*

Sic ſolent improbi Reges: populo ad vitia præuolant; ad virtutes verò à populo trahuntur. Sic olim præuolauit Achab ad rapiendam vineã Naboth; iuxta illud Dei ad Heliam: *Surge*, inquit, *& deſcende in occurſum Achab Regi Iſrael, qui in Samaria: ecce ad vineam Nabot deſcendit, vt poſſideat eam.* 14.

Reges volant ad vitia, trahuntur ad virtutes.

eam. 3. Reg. 21. num. 18. Vbi Septuaginta habent: A *Ecce in vinea Naboth eſt, quia deſcendit, vt poſſideat eam.* Quo in loco vides Regem iuxta Vulgatam, eſſe in Samaria: & iuxta Septuaginta, eſſe in vinea Naboth, quæ erat extra Samariam. Quare non immeritò dubitat Caietanus: *Quomodo*, inquit, *verificantur hæc: videlicet, quod Rex eſſet in Samaria, & in vinea Naboth: cùm vinea eſſet, non in Samaria, ſed in Iezrahel? Significatur igitur*, addit Caietanus, *celeritas exequutionis cum aggrauatione. Eſt enim ſenſus, quòd Achab reſidens in Samaria, audita morte Naboth, ſine mora eſt in vinea, ad quam deſcẽdit.* Tantáque fuit Regis celeritas ad rapinam, vt cùm in agro Iezrahel eſſet, & regia domus, & vinea aliena; tamen Rex priùs inuolarit in alienam vineam, quàm in domum regiam intrarit: vt ibid. B Caietanus aduertit: *Prius*, inquit, *venit ad vineam, quàm ad palatium regium in ciuitate Iezrahel.*

Caiet. Regum celeritas ad rapinam.

15. Sed, vt propoſitum inſtitutum apertiùs concludam, oſtendámque improbos Reges ſuis ſubditis ad malum præuolare, paulò aliter interpretor. Dico igitur, Regem ſimul fuiſſe in Samaria, & in agro Iezrahel. In Samaria quidem: quia eius ſatellitium, quo comitatus domo exierat, & regius fortaſſe currus, quem aſcenderat, iter illud facturus, adhuc in Samaria cunctabantur. In agro verò Iezrahel, quia ipſe Rex moræ impatiens, & cupiditate plenus, de curru deſilierat, & expeditus in equo, ante regium comitatum ad rapinam C agendam præuolarat. Vides, vt improbi Reges ſuis ſubditis ſe præſtent ad malum duces? vt eorum tarditatem, ad audendum facinus antecedant? vt quò grauiores ſunt ſuis ſatellitibus ad factum, eò perniciores ad prædam, & quodcunque aliud nefas aggrediendum rapiantur?

Reges ſubditis ſunt ad malum duces.

16. Nunc vlteriùs vide, quàm difficilè ab illis ad bonum pertrahantur. Nam, cùm olim tabernaculum Domini exædificari cœptum eſt: *Egreſſa*, inquit Textus, *omnis multitudo filiorum Iſraël de conſpectu Moyſis, obtulerunt mente promptiſſima atque deuota primitias Domino.* Exod. 35. n. 20. Poſteà verò ſubditur: *Principes verò obtulerunt lapides onychinos*, &c Ibid. n. 27. Vbi vides, humilem D plebem, & celeritate, & voluntate ſuis Principibus ad religionis actũ præcurriſſe: celeritate quidem, quia priùs obtulit; voluntate autem, quia obtulit mente promptiſſima atque deuota, quod tamen in Principum oblatione non exprimitur: quaſi Principes à plebe inuiti quodammodo traherentur. Immò paulò inferiùs artifices tabernaculi referentes ad Moyſem, eximiam illam offerentium liberalitatem, *Plus*, inquiunt, *offert populus, quàm neceſſarium eſt.* Exod. 36. n. 5. Non dicunt, Plus offerunt Principes: ſed, *Plus offert populus*: quaſi Principes parciores ab effuſâ illa liberalitate abſtinuerent: populus verò multò liberalior, totus in donaria effunderetur. Solent igitur plebeij homines, & tardiores eſſe ad malum, & velociores ad bonum, quàm Principes ac Dynaſtæ. E Vnde mirandum non eſt, ſi magis Pharao, quàm Ægyptus, ad diuina monita indureſcat.

Plebeij Regibus præcurrunt ad virtutem.

Populus liberalior in offerendo, quàm Reges.

17. Quæres tertiò: Quænam ſit inter Ægyptiorum ac Philiſthinorum duritiem ſimilitudo? Reſpondeo, quia vtrique ne reſtituerent, quæ debebant, diuinis plagis reſtiterunt. Vtra verò duritiès maior fuerit, dubitabis. Ægyptij ex eo videntur duriores, quia ad eos per Moyſem & Aaronem diuina legatio facta eſt; quam tamen illi contempſerunt. At verò ad Philiſthinos nullus Propheta cum legatione diuina miſſus eſt, qui eos de reſtituenda Arca admoneret. Deinde Ægyptiorum plagæ fuerunt numero plures; nimirum decem: cum tamen Philiſthinorum fuerint tantùm tres; vt iam ex dictis patet. Fuerunt item ex modo, quo inferebantur, mirabiliores. Nam ad Moyſis imperium ſubitò incipiebant ac deſinebant: vnde ſatis patebat, eas non ex cauſis ordinariis proueniſſe. At verò de plagis Philiſthinorum, adhuc à multis dubitabatur, naturaliterne, an ſupernaturaliter contigiſſent. Præterea fuerunt effectu ipſo grauiores: ſiquidem per omnes creaturas, aſtra, elementa, mixta imperfecta, animalia, Angelos inferebantur. Item, in omnibus bonis, domeſtica ſupellectile, frugibus, gregibus, aquis, primogenitis, propriis corporibus, omnibúſque ſenſibus deſæuiebant: vt Perer. in cap. 7. Exod. diſp. 12. latiùs oſtendit. Et fortaſſe fuerũnt etiam tempore diuturniores: nam plagæ Philiſthinorum durarunt ſeptem menſes, quibus Arca fuit in Palæſtina? vt patet ex initio huius capitis: at verò plagæ Ægyptiorum durarunt vnum circiter annum, vt Hebræi, quos ſequitur Genebrardus in Pſal. 104. num. 36. tradiderunt. Quamuis Perer. vbi ſuprà contendat, duraſſe tantùm vnum circiter menſem lunarem. Sed obſtat. Quia Deus *occidit in grandine vineas eorum, & moros eorum in pruina.* Pſal. 77. n. 47. At verò grando & pruina diuerſis anni temporibus, verno ſcilicet, & hyberno vt plurimùm, non eodem decidunt. Item Deus percuſſit florentes eorum vineas, & flauentes eorum ſegetes. Pſal. 104. ãn. 33. eodem autem anni menſe non floreſcunt vineæ, & flaueſcunt ſegetes. Non igitur vno tantùm menſe Ægyptiæ plagæ includi potuerunt. Atque hæc pro maiori Ægyptiorum obduratione.

Vtra durities maior, Philiſthinorũ, an Ægyptiorum. Probatur Ægyptios eſſe duriores.

Ægyptiorum plagæ tepore diuturniores.

Contrà verò Philiſthini ex eo iudicari poſſunt duriores, quia ex maiori ſcientia peccabant. Audiuerant enim Ægyptiorum plagas: vt patet ex cap. 4, num. 8. & nihilominus culpas talibus plagis dignas committebant. Meritò igitur iudicari poterant duriores. Nam, qui, conſpectis aliorum ſuppliciis, à ſuis flagitiis non reuocatur; durior cenſetur, & maioribus ſuppliciis conterendus: vt patet in Nabuchodonoſore & Balthaſare: quamuis enim vterque grauiſſima ſacrilegia commiſerint; tamen Nabuchodonoſor leuius punitus eſt, & in ſuum tandem regnum à Deo eſt reſtitutus. Dan. 4. n. 33. Balthaſar verò temporali & æterna morte damnatus eſt. Dan. 5 n. 30. Cuius diſcriminis optimam rationem tradidit Theodor. orat. 5. in Dan. ad finem: *Inquirendum*, inquit, *eſt, cur auctor omnium rerum Deus eruditum Nabuchodonoſor rurſus in regnum reduxerit: iſtum verò ſtatim & regno priuarit & vita?* Et reſpondet. *Quia Nabuchodonoſor*, inquit, *aliorum impietatis pœnas luiſſe non conſpexerat; idcirco dignum venia iuſto Dei iudicio exiſtimatum: ſed iſte ſummum patris ſupplicium conſpicatus, nihil inde percepit vtilitatis. Iure itaque iuſtus Iudex illi definito tempore ſupplicium præſcripſit: ſtum autem nulla venia dignum cenſuit.*

18\. *Oſtenditur duriores eſſe Philiſthinos.*

Qui alieno malo non ſapit, grauius punitur. Theod.

Non aliter & Philiſthini, qui ex alieno malo ſapere & molleſcere debuerant; dum adhuc deſipiunt & dureſcunt, inſipientiores ac duriores iudicantur. Itaque non dubito, Ægyptios & Philiſthinos in duritia, & cordis aggrauatione ſibi inuicem cedere, & excedere. Cedere quidem Philiſthinos, ratione pœnæ, quam ſubierunt aliquantulum mitiorem, aut etiam breuiorem, aut certè obſcuriorem: neque enim tam apertè videbatur diuinitus immiſſa, ſicut pœna Ægyptiorum. Excedere verò ratione ſcientiæ, quam habuerunt aliquantulum maiorem, vt, qui iam experti fuerant Ægyptios ob ſimilem in retinendo populo obſtinationem à Deo grauiter punitos. Quare

19\. *Philiſthini cedunt Ægyptiis ratione pœnæ: excedunt ratione ſcientiæ.*

Quare ne ſicut Ægyptij in extremum tandem ſupplicium deuoluantur, cautè à ſuis Diuinis admonentur.

20. *Philiſthini Pharaone duriores.*

Nónne poſtquam percuſſus eſt, &c. Poteſt eſſe duplex ſenſus. Prior ſic: Quare aggrauatis corda veſtra, non modò ſicut, ſed etiam pluſquàm Ægyptus & Pharao? Nam hic percuſſus, tandem populum dimiſit: vos autem percuſſi adhuc Arcam retinetis. Quaſi ita dicerent: Nónne Pharao, poſtquàm à Deo percuſſus eſt, dimiſit Iſraëlitas? Cur igitur vos Pharaone duriores, poſt tam multas plagas diuinitùs immiſſas Arcam dimittere non curatis? Poſterior ex Abulenſi & Vatablo, ſic: Fruſtra aggrauatis corda veſtra, ſicut Ægyptus & Pharao: Nam, ſi hic, quantumuis reluctatus fuerit; tamen à Deo victus eſt, & coactus populum dimittere: pariter & vos, quantumuis humanas vires expromatis, tandem eritis diuinis viribus impares, ac diuinis ſuppliciis ſuccumbetis. Atque ſic verba nectentur, nónne Pharao, poſtquam percuſſus eſt, tandem ſuccubuit, ac dimiſit Hebræos? Et vos igitur tam multis plagis attriti, neceſſe eſt, vt ſuccumbatis, Arcámque reſtituatis. Itaque iuxta priorem ſenſum damnatur cæca Philiſthinorum obſtinatio: iuxta poſteriorem declaratur vana eorum contentio.

Etſi peccator reluctetur, tamen malo ſuo ſapit, & flectitur.

21. Verùm, hæc vt apertiùs explanentur, notandum eſt, Septuaginta in Biblus Sixtianis tranſtuliſſe: *Nonne quando illuſit eis, dimiſerunt eos?* Et ſimiliter in Regiis & Complutenſibus, niſi, quòd pro ſingulari, *Illuſit*, vertunt in plurali, *Illuſerunt*; nempe, Angelicæ poteſtates, per quas hæc illuſio exercebatur. Sed, quæ fuit hæc illuſio Pharaonis & Ægyptiorum, quæ illos ad dimittendum populum coëgit? Dupliciter reſpondeo. Primò, cùm Vatabl. & Caiet. fuiſſe operationem, ſeu percuſſionem diuinam, qua Ægyptum flagellauit, tum aliis plagis, tum extrema nece primogenitorum: illam autem percuſſionem appellari non immeritò illuſionem; vel, quia Deus more illudentis, non autem vires ſuas omnes expromentis, cum Pharaone confligebat; vel, quia percuſſio diuina, quæ in hac vita infertur quamuis ſit acerrima, tamen leuis quædam illuſio eſt, comparatione illius, quam hominum peccata merentur, & quæ in futuro ſeculo inferetur. Iuxta hunc ſenſum, Græca & Latina editio conueniunt in re ipſa, cùm de eadem actione loquantur: ſolis differunt vocabulis; dum Græca illuſionem vocat illam eandem actionem, quam Latina dicit percuſſionem.

Deus dum punit, illudit peccatores. Vatabl. Caiet.

Leue eſt vita huius ſupplicium, & quaſi luſorium.

22. Secundò reſpondeo cum D.Chryſ. fuiſſe illam actionem, qua Deus per Hebræos totam Ægyptum ſuis opibus ſpoliauit. Exod 12.n. 36. Nam D.Chryſ. in Pſal. 135.n. 10. ad illa verba: *Qui percuſſit Ægyptum cum primogenitis eorum*: oſtendens, Deum non ſolùm vi percuſſiſſe Ægyptum, ſed etiam arte ſpoliaſſe, ſubdit: *Hoc*, inquit, *fecit Deus, volens omni rationi eſſe terribilis hominibus; & oſtendere, quòd & vi & auctoritate poteſt omnia facere.* Et paulò pòſt: *Nam quod hoc quoque*, inquit, *magnum metum attulerit alienigenis; audi quid poſteà dicant Vates Azotiorum: Hic eſt, Deus fortis, qui percuſſit Ægyptum: & quando illuſit eis, tunc ipſos exduxit. Vides eos propter hoc ipſum contremiſcere, propter furtum, propter fraudem, qua eos circumſcripſerunt?*

D. Chryſ. *Deus peccatores illudit dum diuitiis ſpoliat.*

23. Eodem modo interpretatur hom. 8. in Matth. vbi loquens de Herode illuſo à Magis, Matth. 2. n.16. & oſtendens, Deum non ſemper ſuos hoſtes vi conterere, ſed aliquádo arte illudere, quo pacto illuſit Herodem: *Eſt*, inquit, *diuinitatis virtute dignum, non modò apertè conterere inimicos, verùm etiam cum omni illos facilitate decipere. Sic enim & Ægyptios populi ſui vtilitate ſeduxit: cùmque planè in Iudæorum manus, illorū poſſet transferre diuitias: occultè hoc magis fieri, ac decipiendo præcepit; quod certè illū apud inimicos non minùs fecit, quam alia ſigna terribilē. Denique Aſcalonitæ, omnéſque per circuitum alienigenæ, quando Arcam Dei ceperunt, percuſſique plaga ſuaſerunt ciuibus ſuis, ne aduerſus Dei manum repugnarent; cum cæteris mirabilibus hoc quoque in medium protulerunt, dicentes: Quare aggrauatis corda veſtra ſicut grauauit Ægyptus & Pharao cor ſuum? Nonne, poſtquàm illuſit eis, dimiſerunt populum ſuum, & abiit? Hæc verò dicebant, cùm ad documentum virtutis Dei, ſignis manifeſtiùs factis, nequaquàm iſtud eſſe inferius iudicarent.* Hactenus Chryſoſtomus.

Deus hoſtes ſuos vi non conterit, ſed illudit.

Ex qua interpretatione tria eliciuntur. Vnum, illam ſpoliationem vocatam fuiſſe illuſionem; quia non vi, ſed arte facta eſt; per ludibrium, non per imperium: ac ſi illa non tam punirentur Ægyptij, quàm illuderentur. Alterum; eam illuſionem fuiſſe viſam non ſolùm Ægyptiis, ſed etiam Philiſthinis multò terribiliorem, quàm aliam quamuis flagellationem: Ægyptiis quidem; quia ad alias plagas diſſimularunt; ad hanc vnam ſtatim populum Iſraëlis dimiſerunt: Philiſthinis autem; quia, cùm alias poſſent Ægyptiorum plagas ad timorem Dei Iſraël in ſe ipſis excitandum commemorare; hanc vnam, tanquam omnium acerbiſſimam, commemorarunt. Tertium, rationem, ob quam hæc ſpoliatio, ſeu illuſio, acerbiſſima omnium plagarum Ægyptiarum viſa ſit, fuiſſe, quòd in ea magis diuina auctoritas oſtenderetur; quia inimicos ſuos non tam apertis viribus, quæ vtcunque præuideri & præcaueri poſſunt, expugnabat; quàm occultis artibus, quæ præuideri & præcaueri nequeunt, decipiebat. Et hanc diuinæ prouidentiæ rationem Diuus Chryſoſtomus citatus aliis exemplis illuſtrat. Addi poteſt & alia ratio, cur hæc illuſio omnium plagarum acerbiſſima viſa ſit, nempe, quòd fuerit diuitiarum ſpoliatio: nam diuitiis, ſicut homines iucundiſſimè perfruuntur; ita & moleſtiſſimè expoliantur. De qua re vide quæ diximus in ſuperiori tomo, cap. 2. num. 7. & in hoc tomo Annot. 19. ſect. 2. 24.

Tria ex ſupradictis eliciuntur. Primum. Secundum. Tertium. Quartum etiam addi poteſt.

Nihilominus tota hæc Diui Chryſoſtomi doctrina & interpretatio, tria ſupponit, quæ, minimùm, non ſunt certa. Primum, hanc Ægypti ſpoliationem fuiſſe omnium plagarum Ægyptiarum nouiſſimam, & poſt mortem primogenitorum accidiſſe. Quod tamen negat Diuus Auguſtinus quæſt 45. in Exod. vbi de hac ſpoliatione loquutus: *Iam hoc*, inquit, *factum fuerat ante mortes primogenitorum Ægyptiorum: fieri enim quomodo poſſet, vt in tanto luctu ex mortibus ſuorum accommodarent iſta filiis Iſrael.* Quaſi incredibile videretur, Ægyptios bonum pro malo reddituros fuiſſe. Quamuis fatear, ſi ordini rei geſtæ inſiſtamus, priùs primogenitos mortuos, quàm Ægyptios ſpoliatos. Licèt enim priùs à Deo imperetur ſpoliatio, quàm denuntietur occiſio, Exod. 11. n. 2. tamen priùs occiſio facta dicitur, quàm ſpoliatio, Exod. 12. n. 35. Nec difficilè creditu eſt, Ægyptios in præſenti filiorum ſuorum morte cunctas ſpes abieciſſe. Cui enim bona temporalia non vileſcent, cui mors ob oculos obuerſetur? 25.

Tria ſupponit D. Chryſoſtomus, ſed falſa. D. Auguſt. *Primum*

Secundum, Ægyptios in hac ſua ſpoliatione inductos fuiſſe ad Hebræos dimittendos. Hoc enim videtur Literæ repugnare, quæ aſſerit, Pharaonem cæteróſque Ægyptios, non quidem ſuorum opum iactura; ſed primogenitorum ſuorū morte incredibiliter commotos, de nocte euigilaſſe, liberámque 26.

Secundum Literæ repugnat.

in domo Dei, omnium primus à Deo exterminatur; quia nec ipſe proficit, nec alios proficere ſinit: ſed tanquam offendiculum omnibus obuerſatur; tardus ipſe, cæteros à diuino obſequio retardat. Meritò igitur Sacerdotes ad deſidiam deponendam Philiſthinos adhortantur, eò celeriùs quò ipſi antea lentiùs in reſtituenda Arca cunctabantur.

Deſidioſus domo Dei exterminatur.

6\. *Et facite plauſtrum nouum vnum*, &c. Primo igitur loco præcipiunt Sacerdotes, facere plauſtrum: qui fortaſſe ſciebant, Hebræos in ſolitudine vſos fuiſſe plauſtris ad onera Sanctuarij portanda: vt patet ex Num. 7. à n. 3. vbi Moyſes tradidit Gerſonitis leuiora Sanctuarij pondera deferentibus duo plauſtra: Merariris verò deferentibus grauiora tradidit quatuor: vt iuxta laborum magnitudinem, laborandi præſidia partiretur, vt ibi Lyran. aduertit: Et fortaſſe ignorabant, Arcam fuiſſe propriis Leuitarum humeris deportatam: vt patet ex eodem loco: vbi Moyſes dicitur, non dediſſe plauſtrum Caathitis, quia ſuis humeris portabant onera ſua, nimirum, Arcam, & reliqua vaſa Sanctuarij; vt ex c. 3. n. 15. conſtat. Cùm igitur Vates Philiſthinorum ſcirēt inter Hebræos vſum fuiſſe plauſtrorum ad portanda onera Sanctuarij, & neſcirent fortaſſe hunc vſum fuiſſe interdictū ad portandam Arcam: plauſtrum abſolutè facere decreuerunt, quo Arca veheretur. Addo, quamuis Philiſthinorum Vates, Hebræorum leges de hac re optimè ſcirent; adhuc nihilominus plauſtrum imperare potuiſſe: tum, quia non tenebantur iis legibus quæ ad ſolos Hebræos pertinebant: tum, quia ipſi non habebant inter ſe Leuitas, quorum humeris Arca portanda cōmittebatur: tū denique, quia plauſtrum illis neceſſarium erat ad augurium captandum. Nam ex curſu boum rectà tendentium, aut regredientium, experiri volebant, an ab Arca calamitas proueniret? Quod non intelligerent, ſi ipſi Arcam propriis humeris deportarent.

Lyra. Iuxta laborum magnitudinem, laborandi præſidia comparantur.

Cur Philiſthini plauſtrum facere decreuerunt.

7\. Sed, cur plauſtrum nouum fieri decernunt? Nam, ſi feſtinationem tantoperè requirebant, potiùs aliquod plauſtrum vetus aſſumendum, quàm nouum fabricandū videbatur. Reſpondent Dion. Lyra, & Abul. ita factum propter reuerentiam Arcæ. Nam, ſicut Arcam Dagonis ſede ſublimiorem ac diuiniorem experti ſunt: ita quolibet plauſtro in profanos vſus iam addicto ſuperiorem & ſanctiorem iudicarunt: & propterea nouum plauſtrum fieri decreuerunt, optimo ad poſteros Chriſtianos documento. Nam, ſi Arca Domini apud Ethnicos non niſi plauſtro nouo imponitur: quo iure Chriſtus Dominus apud Chriſtianos, in animum multis inueteratum ſceleribus ingredietur? D. Paulus optans Chriſtianos ad recipiendum Chriſtum Dominum renouatos: *Renouamini*, inquit, *ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem, qui ſecundùm Deum creatus eſt in iuſtitia & ſanctitate veritatis.* Epheſ. 4. n. 23. Vbi per *nouum hominem*, interprete Salmerone, Chriſtus intelligitur; iuxta illud: *Induimini Dominum Ieſum Chriſtum.* Roman. 13. n. 14. Et illud: *Quicunque baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.* Gal. 3. n. 27. Poſtulat igitur D. Paulus, vt prius Epheſij renouentur, & poſteà nouo homine induantur. Quaſi dicat: Vt Chriſtum recipiatis, neceſſe eſt, vt priùs ſpiritum mentis veſtræ renouetis: neque enim nouus homo Chriſtus in veteri mentis hoſpitio commoratur.

Dion. Lyran. Abul. Arca plauſtro nouo imponitur ob reuerentiam.

Chriſtiani Chriſtum excepturi renouari debent.

Salmer.

8\. Ad Ioannem olim Deus: *Vincenti*, inquit, *dabo calculum candidum, & in calculo nomen nouum*, Apoc. 2. n. 17. Diuus Hieronymus in epiſt. 83. ad Oceanum, quæ incipit, *Nunquam, filij*, pro calculo

D. Hieron.

A candido, legit, *Calculum nouum*, quem interpretatur, eſſe *cor nouum, & ſpiritum nouum*: qui Ezech. 36. num. 26. iuſtis promittitur. Calculo igitur nouo nomen nouum inſcribitur: vt ſignificetur, nouum Ieſu nomen non niſi nouo cordi, & nouo ſpiritui inſerendū. Vaticinatus Zacharias Chriſti Domini in Ieroſolymam ingreſſum: *Ecce*, inquit, *Rex tuus veniet tibi iuſtus, & Saluator; ipſe pauper aſcendens ſuper aſinam, & ſuper pullum filium aſinæ.* Zachar. 9. num. 9. ſeu, vt vertunt Septuaginta: *Super pullum nouum.* In quem locum Clemens Alexand. lib. 1. pædag. cap. 5. per pullum nouum intelligit non ſolùm humanitatem, quam Verbum ſibi hypoſtaticè vniuit; ſed etiam reliquos homines, cum quibus per gratiam copulatur: *Non ſatis*, inquit, *habuit Propheta, ſolùm dixiſſe*

In corde iuſti nouo, nouum Ieſu nomen inſcribitur.

Clem Alex.

B *pullum, ſed etiam nouum ei adiecit; humanitatis, quæ in Chriſto vnita eſt, nouitatem; & ſenij expertem cum ſimplicitate æternitatem oſtendens: tales autem nos nouos pullos, qui infantes ſumus, diuinus noſter alit pullorum domitor.* Quaſi diuinum Verbum non ſolùm ſuam humanitatem nouam, hoc eſt, ſanctiſſimam innocentiſſimámque requirat: ſed etiam noſtras animas ab omni labe prauæ vetuſtatis renouatas deſideret, vt in illas ingrediatur.

Chriſtus animas ab omni vetuſtate renouatas deſiderat.

Vnde nihil Deo gratius, quàm, vt frequentiſſimè bonis moribus renouemur. Dauid ſaltem decimo quoque anno hanc ſpiritus renouationem exigebat: *Renouabitur*, inquit, *vt aquilæ iuuentus tua.* Pſal. 102. n. 5. Nam aquila, vt aliqui Hebræi 9.

C apud Genebrardum teſtantur, ſingulis decenniis veteres pennas exuit, nouas induit; & ſic vſque ad centeſimum ætatis annum per ſua interualla iuueniliter plumeſcit. Frequentiorem adhuc animorum renouationem imperabat Iudas Machabæus, qui recepta vrbe, & expiato templo, *ſtatuit, vt ageretur dies dedicationis altaris in temporibus ſuis ab anno in annum.* 1. Machab. 4. n. 59. Hoc eſt, *ſingulis annis*, quæ feſta *encænia*, hoc eſt, feſta renouationis dicebantur. Vt ad memoriam templi ſemel renouari, nouis ſemper virtutibus exculti animi renouarentur. Cæterùm Diuus Paulus non anniuerſariam, ſed quotidianam renouationem poſtulabat: *Adhortamini*, inquit, *voſmetipſos per ſingulos dies, donec hodie cognominatur.* Heb. 3. num. 13 ſeu, vt ex Græco legi poteſt, *Ædifica te vos*: hoc eſt, renouate vos per ſingulos dies.

Dauid renouationem exhibebat decennalem

Iudas Machabæus anniuerſariam

D Nam, vt ibi Theodoretus: *Quotidie*, inquit, *oportet eos, qui viuunt, ſui curam gerere: ne peccatum loco occupato in noſtro corde faciat impreſſionem.*

D. Paulus quotidianā. Theod.

Quare acceptiſſimæ erant Deo illæ oblationes, quæ nouæ fruges primitiuorum dicebantur. 10.
Num. 28. num. 26. ſeu, vt vocat D. Ambroſius lib. 2. De Caïn & Abel, cap. 6. *Noua nouorum*: quia non ſolùm dona ipſa noua erant, ſed etiam nouis animis offerebantur: *Hoc eſt enim*, inquit, *verè ſacrificium primitiuum, quando vnuſquiſque ſe offert hoſtiam, & à ſe incipit, vt poſteà munus ſuum poſſit offerre. Noua igitur fides renouatarum, valida, pubeſcens, incrementum virtutis acquirens, non remiſſa, non*

D. Ambr. Noua fruges Deo acceptiſſimæ.

E *feſſa, non ſenio quondam marcida, & vigore ignaua, apta ſacrificio eſt; que pullulet quodam virenti germine ſapientiæ, & iuuenili diuinæ cognitionis feruore pubeſcat.* Quare nouum plauſtrum ſignificat nouum ſpiritum præſertim Prædicatorum, qui interprete Carthuſiano, Arcam diuinæ legis toto orbe deferunt, & animas, quas lucrantur, cœlo inferunt: tanquàm *Currus Dei, decem millibus multiplex.* Pſ. 67. n. 18. Et tanquàm Helias & Heliſæus, quorum ille 4. Reg. 2. n. 12. hic autem 4. Reg 13. n. 14. *Currus Iſraëlis* dicebantur, quia totum Iſraëlem nouo quodam ſpiritu, tanquàm nouo quodam

Concionatores renouari debent in primis. Carthuſ.

dam plauſtro in cœlum deportare conabantur.

11\. Igitur Philiſthini Arcam nouo plauſtro imponendam decernunt, vt gratum per ſe munus ex offerentium reuerentia gratus Deo redderetur. Et quamuis reſtituendi celeritatem maximè eurarent; tamen moras in fabricando nouo plauſtro ponendas cenſuerunt: quia diligentia ad diuinum cultum maturanda quidem eſt, ſed non præcipitanda. Vnde non dicitur tardare, qui debitas moras interponit; iuxta illud de Chriſto Domino venturo: *Si moram fecerit, expecta illum: quia veniens veniet, & non tardabit.* Abacuc 2. num. 3. Vbi ſimul dicitur, moram facere, non tardare: quia illa mora non erat tarditatis, ſed maturitatis. Quare maximè arguendus eſſet ille, qui, vt ad ſacram Euchariſtiam feſtinaret, moras ad expiandum animum, & confitenda peccata neceſſarias abrumperet. Præſtaret enim non acceſſiſſe ad ſacram menſam, quàm ſordido animo, & aliqua mortalis criminis labe inueterato, tantum donum excepiſſe.

Diligentia maturanda non præcipitanda.

In cõfeſſione oportet immorari, ad Euchariſtiam.

12\. *Et duas vaccas fœtas,* &c. Secundo loco imperant Vates Philiſthinorum, vt duas vaccas fœtas, & eatenùs iugi expertes in plauſtro iungant. Vbi duas conditiones requirunt. Prima eſt, vt ſint fœtæ. Quòd vocabulum apud Latinos ambiguum eſt, ad grauidas, quæ nondum pepererunt; & ad enixas, ſeu quæ iam pepererunt, ſignificandas. Nam grauidas quidem ſignificat apud Virgilium in Tityro:

Duæ boum conditiones.

Virg.

Non inſueta graues tentabunt pabula fœtas.

Enixas verò ſignificat apud eundem 8. Æneid.

Fecerat & viridi fœtam Mauortis in antro
Procubuiſſe lupam.

Sed hoc loco iam enixas ſignificat, vt patet ex verbis ſequentibus: *Recludite vitulos earum domi.* Vnde Chaldæus & Septuaginta in bibliis Sixtianis, Vatab. & Caiet. vertunt, *Lactantes.* Nec multò aliter Theodoretus: *Quæ recèns pepererunt.* Regium verò exemplar, *primò enixas*: quod ſequitur D. Chryſoſt. hom. 6. in Matthæum, legens: *Primiparas.*

Primæ eſſe enixas. Vatabl. Caiet. Theod. Chryſoſt.

13\. Sed, cur vaccas non ſolùm lactantes, ſed etiam primò enixas ad plauſtrum elegerunt? Ratio eſt, vt miraculum euidenrùis appareret: ſi illas à deferenda Arca filiorum amor minimè retardaret. Quid enim magis eſſe poterat à natura alienum, quàm vaccas, eáſque lactantes, & primò enixas à filiis ſuis ſua ſponte ſeparari? Quod facilè patebit. Nam in primis boues, qui gregatim ſociantur, ſeparationis iniuriam difficilè patiuntur. Et quidem, ſi per mortem ſeparentur, incredibiliter dolent, vt D. Bern. ſerm. 16. de triplici genere bonorum, aduertit: *Tauri,* inquit, *cùm taurum mortuum inuenerint; plorant, mugiunt, & quaſi quibuſdam debitis humanitatis obſequiis fraterna funera proſequũtur.* Quòd ſi etiam viui in diuerſas partes ſeiungantur, multis ſuum dolorem mugitibus manifeſtant. Vnde Hercules apud Virgilium 8. Æneid. boues à bobus ſeparans aduertit:

Etiam bruta difficillimè ſeparationẽ patiuntur & à filiis, & à grege.

D. Bernard.

Virg.

Diſceſſu mugire boues, atque omne querelis
Impleri nemus, & colles clamore relinqui.

Deinde; ſi à ſociis gregariis difficilè recedunt; certè à filiis multò difficiliùs ſeparabuntur, cùm mirus ſit omnium belluarum in fœtus amor. Nam etiam vrſa, raptis catulis, præ nimio in eos affectu incredibiliter ſæuit & efferatur, Oſ. 13. n. 8. *Simiarum generi,* inquit Plinius lib. 8. c. 54. *præcipua eſt erga fœtum affectio; geſtant catulos, omnibus demonſtrant, tractaréque gaudent, & magna ex parte conplectendo necnat.*

Plin.

14\. Sed mirabilius eſt, quod de piſcibus, qui durioris ingenij videbãtur, narrat D. Amb. l. 5. Hexaëm. cap. 3. *Si quid,* inquit, *inſidiarum, terroriſque præſenſerint circa catulos ſuos quemquam moliri; quo tueantur eos, vel teneræ ætatis pauorem materno affectu comprimant, aperire ora, & innoxio partus ſuos dente ſuſpendere; interno quoque recipere corpore, & genitali feruntur aluo abſcondere.* Denique D. Baſil hom. 9. Hexaëm. *Summa,* inquit, *dilectio, ſummus amor brutis inter parentes ac fœtus ſuos: quapropter & qui ea condidit Deus, defectum rationis, acrimonia ſentiendi opulentiore temperauit.* Quò enim homines per rationem ad tuendos filios vix procedunt: eò beſtiæ per affectum inſitum impauidæ rapiuntur. Nec aliter D. Amb. lib 6. Hexaëm. c. 4. *Sic,* inquit, *temperauit omnia Deus, vt quibus minùs rationis daret, plùs indulgeret affectus: Quæ fera pro catulis ſuis non ipſa potiſſimùm ſe offerat morti?* Vbi multò plura de hac re. Non aliter igitur & vaccæ ſuos filios amabunt.

Piſcium mirus amor erga fœtus ſuos.

D. Baſil.

D. Ambr. *Deus vbi minùs rationis, plùs indulget affectus.*

15\. Tandem, ſi difficilè boues à quibuſcunque filiis diuelluntur, certè à primogenitis difficilimè abſtrahentur: cùm erga filios primogenitos multò indulgentiùs omnes animantes afficiantur. Nam hirundo, auctore Æliano lib. 15. De natura animalium, cap. 15. pullum in lucem primò editum, primò paſcit. Scrofa, auctore Ariſtotele lib. 6. De hiſtoria animalium, c. 18. ſuem primò natum ad præſtantiorem alit nutritque mamillam. Canis, vt refert idem Ælianus, primogeniti catuli primam gerit curam. Sic igitur & vaccæ ſuos magis amabunt primogenitos. Vnde Homerus lib. 17. Iliados comparat Menelaüm pro Patroclo decertantem, cum vitula pugnante pro vitulo primogenito. Sic enim canit:

Quanta ſit animalium cura in alendis primogenitis. Ælian. Ariſtu Hom.

Ἀμφὶ δ' ἄρ' αὐτῷ βαῖν', ὥς τις περὶ πόρτακι μήτηρ
Πρωτοτόκος κινυρὴ, οὐ πρὶν εἰδυῖα τόκοιο.

Hoc eſt:

Circa autem ipſum iuit, ſicut aliqua circa vitulum mater
Primò enixa querula, non antè experta partum.

Ac ſi nulla maior eſſe poſſit amici pro amico decertatio; quàm, quæ à vitula pro vitulo primogenito ſuſcipiatur. Cùm igitur vaccæ filios ſuos primogenitos, præcipuo amore complectantur, neceſſaria fuit diuina vis, quæ illas portantes Arcam vlteriùs ageret, ne ad filios rediret.

16\. Secunda conditio eſt: vt eſſent iugi expertes. Quamuis enim hanc conditionem Sixtiana non habeant; immò D. Chryſoſtomus hom. 5. ad finem, in ſecundam Epiſtolam ad Timoth. dicat, Deum, per vaccas in area (intellige laborantes, ac proinde iugo aſſuetas) operatum eſſe: tamen cætera exemplaria admittunt. Conditionis autem ratio potuit eſſe duplex. Prior ad honorem Arcæ: ſicut de plauſtro dictum eſt. Nam, quemadmodum hoc non debuit profanis vſibus ſubeſſe, vt Arcam exciperet: ita & illæ non debuerunt ſubiici profano iugo, vt Arcam deportarent: atque ita ſancta ſanctè tractaretur. Nam, ſi equus, cui ſummus Imperator Alexander inſidebat, neminem alium ſeſſorem recipiebat, vt ſcribit Curtius lib. 6. Si turſum equus, aliàs manſuetus, quem pia fœmina ſummo Pontifici Ioan. I. accommodauit, alterius ſeſſoris impatiens factus eſt, vt à nemine conſcendi deinceps pateretur: vt narrat D. Greg. lib. 3. dialog. c. 2. quid mirum, ſi vaccæ, à quibus Arca ſacerrimum in terris oraculum vehebatur; nulli alteri, vel iugo, vel oneri ſubderentur?

D. Chryſ. *Arca boues nec iugo, nec oneri ſubdita.* Curt. D. Greg.

17\. Quare in his vaccis Prædicatores euangelici figurantur: tum propter alias rationes, quas apud D. Gregor. Bedam & Hugonem Cardinalem inuenies

uenies; tum, quia nullum peccati iugum patiūtur. A Vnde præter alios D. Gregorius, *Prædicatores*, inquit, *electis fidelibus prouidendi ſunt, qui per nulla onera criminis ſubiecti ſint imperio diabolicæ poteſtatis.* Hi enim Chriſtum Dominum imitantur, cuius caro ſignificatam per illam vitulam *de armento, quæ non traxit iugum.* Deut. 21. n. 3. Vt enim diuinum Verbum in carne ſine iugo, hoc eſt, ſine peccato requieuit: ita & Euangelium alienis ab omni peccati iugo Prædicatoribus incumbit. Vnde Euangelio recipiendo indignus fuit ille, *qui iuga boum emit quinque.* Luc. 14. num. 19. Hoc eſt, multas peccatorum ſarcinas ſubiit, more iumentorum: vt D. Bernardus expendit in ſuis Declamationibus: *An verò*, inquit, *comparatum eſſe iumentis quis dubitet hominem, qui ſibi iuga emerit iumentorum? Niſi, quòd eò ſanè ipſis quoque iumentis conuincitur ſtolidior, & beſtialior beſtiis comprobatur; quòd iuga neceſſitatis earum propria ipſe ſubeat voluntate. Quod enim illis natura eſt, huic culpa.* Et paulò pòſt, cum illo acriùs expoſtulat, quòd non ſolùm peccatorum iuga ſubierit, ſed emerit: *Quid*, inquit, *eum iuga ſubiiſſe cauſamur? Arguamus magis, emiſſe. Illud enim ſtoliditatis miſerandæ; iſtud extremæ dementiæ eſt.* Et probat: quia pro iugo portando, & laborando ſub onere, non ſoluitur pretium, ſed comparatur: *Dignus eſt*, inquit, *operarius mercede ſua: nam, vt mercedem pro opere tribuas, inauditum.* Et poſt pauca: *Quid*, inquit, *iuga emit, & iuga boum, cui iugum ſuaue gratis offertur: Nec modò gratis tribuitur: ſed & copioſa his, qui tulerint illud, remuneratio eſt? Quid, miſer, pro iugo boum diſtrahis animam tuam; qui iugum Chriſti ſuſcipiens, emere poteras regnum Dei, mercari vitam lucrifacere Chriſtum?* C Itaque, ſicut vaccæ ſine iugo ad honorem Arcæ ſpectabant: ita Prædicatores ſine peccato ad honorem Euangelij conducat.

Prædicatores nullo peccatorum promantur onere. D. Greg. *Chriſtus Dominus peccati iugo exemptus.* D. Bern. *Qui oneribus ſubeſt peccatorum, Euangelio indignus.* *Emunt homines peccatorum iuga.* *Peccator leui iugo ſubducitur, vt graui premitur.*

18. Poſterior ratio ſecundæ conditionis eſt, ad maiorem miraculi euidentiam. Nam vaccæ iugo aſſuetæ dediſcunt feritatem, diſcunt manſuetudinem, vias norunt, & per eas rectiùs & pacatius gradiuntur, quin recalcitrent, quin exorbitent & exertent. Non autem vitulæ indomitæ quæ iugum excutiunt, de viis exiliunt, liberè euagantur. Vnde, ſi hæc nunc primùm iugatæ rectò itinere incederent, abſque vllo ductore & aurigâ; D miraculum ſine dubio euidentiùs appareret.

Eliguntur boues iugo non domitæ ad miraculum.

19. *Et recludite vitulos earum domi*, &c. Tertio loco imperant Vates Philiſthinorum, vt earum vituli domi recludantur. Ioſephus, quem ſequitur Sabellicus, docet ita factum, ne vituli matres ſequentes, eas ab itinere impedirent. Sed potiùs reliqui Interpretes, vt eas domi recluſi ſuo mugitu reuocarent. Hinc enim miraculum euidentiùs conſtaret: ſi matres ad filios domi relictos, eas continuis mugitibus reuocantes, non redirent. Regia & Sixtiana habent: *Et filios earum abducite à tergo:* ſeu, *A poſt eas domum.* Quaſi non ſolùm recludi iubeantur; ſed etiam ab earum præſentia cum maiori violentia auferri: vt ſic matres ad conſpectum filiorum recedentium maiori affectu E commotæ, diuinam vim, qua agebantur, euidentiùs teſtarentur. De myſtica vitulorum intelligentia conſule D. Greg. Bedam, Carth. Lyr. in morali, & alios. De qua re nos Annot. 21. latiùs diſſeremus.

Ioſeph. Sabel. Cur vituli iubeantur.

***

Num. VIII. Tolletiſque Arcam Domini, & ponetis in plauſtro; & vaſa aurea, quæ exoluiſtis ei pro delicto, ponetis in capſellam ad latus eius; & dimittite eam, vt vadat.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Tolletiſque Arcam Domini, &c. Tria alia imperant. Primò: Tollere Arcam Domini, ſeu, יהוה *Iehouah*, vt eſt in Hebræo, hoc eſt, *Veri Numinis*: iam enim verum Numen fateri ſuo malo cogebantur; vt Caietanus aduertit: & ponere eam in B plauſtro. Non dicunt: *Et religare eam*: ſed abſolutè: *Et ponere eam.* Credo non ſine myſterio, ad maiorem oraculi euidentiam. Nam, ſi non religata, adhuc nihilominùs ſtaret; nullus de miraculo dubitandi locus ſupereſſet. Dagon quidem firmiter, & ara ſua religatus, corruit: vt ſuperiori cap. dictum eſt: Arca verò in plauſtro ſoluta, immobiliter ſtetit; vt ex dicendis patebit: quia efficacior erat diuina vis ad retinendam Arcam, quàm ferreæ catenæ & trabales claui ad Dagonem retinendum. In quo vana ſuperſtitio & vera religio, ſeu falſitas & veritas adumbrantur: hæc enim abſque vllis adminiculis ſtat; illa multis fixa retinaculis vacillat.

Caiet. Afflictio Dei cognitionem parit. *Diuina omnipotentia vis.*

2. Sed quæres: Cur Philiſthini Arcam nouo plauſtro portandam imponentes, nullas pœnas dederint; cùm tamen Oza, qui illam plauſtro etiam nouo deferendam impoſuit, maximas luerit, ſubita morte correptus? 2. Reg 6. n. 3. & 6. Diſcriminis ratio multiplex eſſe poteſt, vt ad eum locum, ſi Deus feret, oſtendemus. Germana & literalis eſt: quia Philiſthini Arcam plauſtro imponentes non peccarunt, cùm ex diuina lege Arcam propriis humeris portare, minimè tenerentur: vt ſuperiori num. diximus: Oza verò grauiter deliquit; quia, cùm eſſet Sacerdos, propriis eam humeris ſubire tenebatur. Vnde Theod. in 2. Reg. quæſt. 20. docet, proptereà Ozam luiſſe pœnas: *Quia, cùm*, inquit, *Deus iuſſiſſet, vt Sacerdotes Arcam ſuis humeris ferrent; præter legem, eam tulit in plauſtro. Hoc autem eum fefellit, quòd ea ſic emiſſa ab alienigenis, nemini nocuit. Sed oportebat conſiderare, quòd neque legem norant alienigenæ, neque aderant Sacerdotes, qui conuenienter legi eam portarent.* Vnde colliges, non ſatis coli Deum à Chriſtianis, niſi maiorem adhibeant cultum, quàm pagani; quia minùs ab his, quàm ab illis exigitur ſeruitutis.

Cur Oza punitur non Philiſthini. *Theod. Chriſtiani maiori cultu Deum colere debet quàm Pagani.*

3. *Et vaſa aurea*, &c. Imperant ſecundò, vt vaſa aurea, hoc eſt, munera & ſimulacra aurea, quæ exoluerant pro delicto; ſeu, vt habetur in Sixtianis, *Pro cruciatu*, vt ſuprà explicauimus: in capſellam ad latus Arcæ reponantur. Dixit autem, *Vaſa aurea*, more Scripturæ: in qua vaſorum nomine, quælibet rerum inſtrumenta ſignificantur. Nam *vaſa pſalmi*, Pſalm. 70. num. 22. ſunt organa. *Vaſa mortis*, Pſal. 7. num. 14. ſunt iacula. *Vaſa belli*, Ierem. 21. num. 4. ſunt arma. Vnde Iſaac de Eſaü: *Sume*, inquit, *arma tua, pharetram & arcum.* Gen. 27. n. 3. In Sixtianis eſt: *Sume vas tuum.* Hinc illud: *Sexcenti viri, ita vt erant armati, ſtabant ante oſtium.* Iudic. 18. num. 16. Chaldæus legit: *Sexcenti viri armati in vaſis ſuis.* Et illud: *Leuitæ circumdent Regem, habentes ſinguli arma ſua.* 2. Paral. 23. num. 7. Complutenſis habet: *Vas eius in manu eius.* Tandem illud: *Dixit Saül ad armigerum ſuum.* 1. Reg. 31. num. 4. Iuxta Hebræum: *Dixit ad portantem vaſa ſua.* Et ſic de aliis frequentiſſimè. Sed præcipuè

Varia acceptio huius nominis. Vaſa.

Vaſorum nomine quid præcipuè ſignificetur.

puè vaſorum nomine ſignificantur ea, quæ ad ſupellectilem pertinent. Vnde Pharao ad fratres Ioſephi: *Nec*, inquit, *dimittatis quicquam de ſupellectili veſtra*. Gen. 45. num. 20. ſeu, vt habent Septuaginta in Sixtianis: *De vaſis veſtris.* Quare vaſa aurea hoc loco ſunt illa aurea munera, quæ Philiſthinorum Vates Deo Iſraëlis conſecranda præceperunt, & quæ ad ſacram diuini cultus ſupellectilem pertinebant.

4. Quæres: Cur, quæ paulò antè anorum & murium ſimilitudines dictæ ſunt; nunc vaſa aurea appellentur? Myſticam rationem tradit D. Greg. vt ſignificentur peccata, ante pœnitentiam quidem deformia: poſt pœnitentiam verò pulchra quodammodo, & inaurata; non quidem ratione ſui, quæ intrinſecè mala ac turpia ſunt; ſed ratione diuinæ miſericordiæ, à qua ſuperfunduntur. Si enim ferrum auro illitum & illuſum ſplendeſcit: quid mirum, ſi peccatum diuina miſericordia tectum & tertum, Sole clarius rutilet & corruſcet? *Quid eſt*, inquit Greg. *quòd res iſtæ eædem honeſtiori nomine exprimuntur; niſi, quia peccata, quæ pœnitentiæ fletibus terſa non ſunt, in deformitate ſua attentiùs videnda atque lugenda ſunt: ea verò, quæ iam ſunt diluta magnis fletibus, non attentiùs, neque in deformitate ſua recipienda; ſed æſtimatione humilitatis aliquando cogitanda?* Et paulò pòſt loquutus de pœnitente: *Quaſi aurea*, inquit, *iam vaſa conſpicit, qui peccata videt, non quibus ſe obligatum videat; ſed quæ omnipotentis Dei laudibus impendat.*

D. Greg. Peccata noſtra diuina inaurantur miſericordia.

5. Itaque peccata, quæ pœnitentiæ lacrymis abluuntur, non confuſionem pariunt, ſed honorem. Vnde D. Hier. in ep. 46 ad Ruſticum loquutus de Dauide ſuum peccatum confitente, *Fœditatem*, inquit, *vulnerum in ſanitatis decorem commutat.* Vbi non ſolùm dicit, animam in decorem commutatam; ſed ipſam vulnerum, id eſt, peccatorum fœditatem; vt oſtendat, ipſa quodammodo peccata ex ſua natura turpia per diuinam miſericordiam decorari & inaurari; quatenus amplam materiam præbent diuinæ miſericordiæ laudibus decantandis. Teſtis ſit illa fœmina Samaritana, quæ ante pœnitentiam ſua peccata erubeſcens, illa Chriſto Domino detegere non audebat: poſt pœnitentiā verò eadē peccata, quaſi noua aliqua luce iam refuſa, omnibus palàm Samaritanis ciuibus ſuis manifeſtabat. Ioan. 4. n. 29. De qua re eleganter D. Ambr. ſerm. 30. *Nouo*, inquit, *admirationis genere, mulier, quæ ad puteum Samariæ meretrix aduenerat, à Chriſti fonte caſta regreditur; & quæ aquam petere venerat, pudicitiam reportauit. Statim etiam, indicante Domino, ſua peccata recognoſcens, confitetur Chriſtum, annuntiat Saluatorem, & relinquens aquæ vaſculum, ad ciuitatem non fert hydriam, ſed refert gratiam. Vacua quidem videtur reuerti onere, ſed plena reuertitur ſanctitate. Plena, inquam, redit: quia peccatrix aduenerat, reuertitur prædicatrix. Et quæ hydriæ vaſculum amiſerat; Chriſti plenitudinem reportabat: in nullo ciuitati ſuæ inferens detrimentum; etenim, ſi aquam ciuibus non intulit; tamen fontem ſalutis inuexit.* Hæc Ambroſius. Vides, vt cordis dolor, tanquàm auri color præteritis peccatis ſuperfuſus ea mirabiliter illuſtrarit?

D. Hier. Anima per peccatū fœdata, per pœnitetiam mutatur in decorem.

D. Ambr.

Peccata dolore, tanquam auri colore, illuſtrantur.

6. Hoc etiam Salomon mihi videtur ſignificaſſe. Poſtquā enim dixit: *Tria ſibi eſſe difficilia, viā aquilæ in cælo, via colubri ſuper terram, viā nauis in medio maris*, ſubdit: *Talis eſt & via mulieris adulteræ, quæ comedit, & tergens os ſuum, dicit: Non ſum operata malum.* Prou. 30. n. 20. Vbi via fœminæ antè peccatricis, ſed poſteà pœnitentis, cum viis aquilæ, colubri & nauis cōparatur: vt enim ex his nulla expreſſa veſtigia relinquuntur; ita ex illa nullæ in animo ſordes, aut maculæ ſuperſunt. Quem locum D. Ambroſius citatus, poſtquàm in hunc ſenſum expoſuit, ſubdit: *Hæc enim virtus Chriſti eſt Domini vt quantumuis peccator, qui eius vnda ſe lauerit, denuo in virginem reparatus non meminerit antè quid fecerit, & rediuiua natiuitate, infantiæ innocentiam præferat, iuuentutis ſcelera non agnoſcat; ſitq; virgo ſide Chriſti, qui fuerat adulter corruptione peccati.* Et rurſus idem D. Ambroſ. in lib. De Salomone, c. 5. Eccleſiam ex Gentibus collectam in hanc fœminam antè peccatricem, & poſteà pœnitentem interpretatus: *Hanc*, inquit, *poſteaquam Dominus noſter Ieſus Chriſtus puro baptiſmatis fonte perfudit, ablutionem & criminis accipit, & nominis; per gratiam fidei poſt meretricem fit virgo.* Mira ſanè pœnitentiæ efficacitas, quæ non ſolùm contractas ſcelerum maculas eluit; ſed etiam amiſſum virginitatis ſtatum, ſaltem quoad meritum inſtaurat.

Per pœnitentiam omnes peccati macula eluitur.

D. Ambr. Iniuſtus per pœnitetiam reparatur in virginem.

Inter alia nomina, quæ Eccleſia gentium ſortitur, celeberrimum eſt virginis nomen: ſic enim eam appellàuit D. Paulus, dicens: *Deſpondi vos vni viro, virginem caſtam exhibere Chriſto*: 2. Corinth. 11. num. 2. Quod D. Chryſoſt. hom. in Eutropium circa Pſalmum 44. in 1. tomo expendens, non immeritò admiratur, quomodo virginis nomen Eccleſiæ gentium tam multis ſordibus pollutæ accōmodetur: *Admirari libeat*, inquit, *in ſponſo hoc, quia accepit meretricem, & reddidit virginem. O rem nouam & admirabilem! Nuptiæ apud nos miſſam faciunt virginitatem: nuptiæ apud Deum perditam exſuſcitant virginitatem. Apud nos, quæ virgo eſt; nupta, non eſt virgo. Apud Chriſtum, quæ erat meretrix; nupta, mox virgo facta eſt.* Et poſt multa de hac re: *Venit*, inquit, *Publicanus, & fit Euangeliſta. Venit meretrix, & fit virgo.* Vides, quàm pulchram in faciem induantur peccata alioqui admodum deformia, ſi pœnitentiæ lauacro expientur? Deſinunt eſſe obſcœnitatis dumeta, & fiunt germina caſtitatis. De qua re vide, quæ infrà ad Cap. 7. Annot. 25. Sect. 1. iterum dicemus. 7.

Peccata olim deformia, pulchram in faciem induuntur.

D. Chryſ.

Tandem, quis dubitet, fuiſſe admodum pretioſum illud vnguentum, quo Maria vnxit pedes Ieſu? nam ſtatim *domus impleta eſt ex odore vnguenti.* Ioan. 12. num. 3. Sed longè pretioſius eſt contritionis vnguentum, quod in eo adumbratur; interprete D. Bernard ſerm. De Magdalena: *Pretioſum*, inquit, *contritionis vnguentum; quo non ſolùm terrena domus, ſed etiam cæleſtis aſpergitur.* At quibus ex aromatibus tam pretioſum vnguentum elaboratur? Pergit Diuus Bernardus: *Viliſſimæ*, inquit, *ſunt ſpecies, de quibus conficitur, & magna earum copia intra noſtros hortulos poterit inueniri. Peccata igitur noſtra plantata in conſcientiis noſtris, quorum numeroſitas præ multitudine numerari non poteſt, ſpecies eius ſunt. Ipſa igitur, in mortariolo pœnitentiæ, macerationis piſtillo contuſa, & reſperſa diſcretionis oleo, doloris igne ſuppoſito, & in aheno diſciplinæ cocta, vnguentum exhibent pretioſum & acceptum pedibus Saluatoris.* Vides, vt peccata graueolentia, ſi doloris igne decoquantur, ſuauiſſimum efficiant vnguentum, cuius odore militans pariter ac triūphans Eccleſia repleatur? Meritò igitur illa ante pœnitentiam fœda ſimulacra, poſt pœnitentiam honeſtiori vocabulo vaſa aurea nominantur. 8.

D. Bernard.

Contritio eſt vnguentum odoriferum, & pretioſū.

Ponetis in capſella, &c. In Hebræo eſt בארגז *Baargaz*, id eſt, *In capſa.* *Ba* enim eſt præpoſitio, *In*: at verò, *Argas*, eſt, *capſa*, præſertim textilis, à verbo, ארג *Arag*, id eſt, *Texere.* Vnde aliqui vertunt: *In cophino textili*: quem dicunt, fuiſſe compoſitum ex capillis; qualem Græci vocant, σακκίον, hoc eſt, ſaccum, ſeu, crumenam. Aquila, *In texto, come.* 9.

Quid ſit, in quod vaſa aureo repoſita ſunt.

Sim. Theod. Procop. Vatabl. Ioſeph.

conæ. Symmachus *in ſcrinio*. Theodoret. *In quodam vaſe*. Procopius: *In vrna*. Vatablus: *In arcula*. Ioſephus: *In loculo*, ſeu *marſupio*. Septuaginta, ἐν θέματι: quamuis thema potiùs locum aliquem, quàm vaſis genus ſignificare videatur: niſi tropicè intelligantur, locum pro re locata accipientes; & fortaſſe reſpicientes ad themata mathematica, hoc eſt, loca cœleſtia, ſeu horoſcopos & poſituras cœli: vt quemadmodum Mathematici has cœli partes obſeruant, vt inde hariolentur; ita Philiſthini illam capſellam, & munera in ea incluſa notaſſe ſignificarentur, vt inde conijcerent, quod de Arcæ virtute ſcire cupiebant. Faciliùs quis ſe expediret, ſi apud Septuag. pro ἐν θέματι, in themate, legeret, ἐν θήκῃ, in theca. Sed hanc lectionem, cùm apud probatos Codices non inueniam, non repono.

10. *Ad Dei munera optima quæque eliguntur.*

Quodcunque autem illud fuerit, in quo aurea munera poni iubeantur, dubitandum non eſt, fuiſſe aliquid nouum, ex præſtanti materia, & artificioſo opere fabrefactum; quale ad illa munera Deo Iſraëlis conſecrata debito cum honore deferenda requirebatur. Hanc autem capſellam tanti fecerunt Iſraëlitæ, vt in primo templo ſimul cum Arca perpetuò conſeruauerint: nec, niſi cum Arca, è templo erepta fuerit, impendente captiuitate Babylonica: vt Galatinus lib. 4. De arcanis, cap. 9. ad finem, refert ex libro נחש *Iona*, vbi ſic: *In Sanctuario ſecundo non fuit Arca. Traditio enim eſt, quòd ex quo abſciſſa eſt Arca; abſciſſa eſt cum ea vrna, manna, & lenticula olei vnctionis, & virga Aaron, & amygdalæ eius, & flores eius, & capſella, quam miſerunt Philiſthæi, munus Deo Iſraël.* Magno igitur in pretio fuit, quæ cum rebus pretioſiſſimis apud Hebræos ſeruabatur; nec minùs conſulebatur eius periculo, quàm aliarum rerum, quas ſartas tectas maximè deſiderant.

Quanto in pretio fuerit hæc ſacra ſupellectilis capſella.

11. *Ad latus eius*, &c. Iubetur præterea hæc capſella poni, non quidem ſuper Arcam, quidquid dicat Sabellicus: nam, cùm Arca eſſet ſedes Dei, nō decebat quidquam ſuper eam collocari. Neque etiam intra Arcam: tum, quia Philiſthini non audebant eam ob reuerentiam aperire, vt ſuperiori capite iam diximus; tum, quia volebant, vt ſua Hebræis munera conſpicua apparerent: non apparerent autem, ſi intus in Arca eſſent, immò perpetuò laterent; cum Hebræi præ reuerentia nunquàm ſolerent Arcam aperire: vt Abul. aduertit.

Sabell. *Sabellici opinio de loco capſellæ reijcitur.*

Abul. *Capſella ad Arcæ latus collocatur.*

Iubetur igitur poni ad latus Arcæ, vt eſt in Litera: ſeu, vt eſt in Sixtianis: *A parte eius*: hoc eſt, ſeorſim, ſeu, ſeparatim ab Arca. Vtramque dictionem Complutenſia coniungunt: *Ex latere partis eius*: quo videntur ſignificare illa munera non fuiſſe ex vtroque latere ſuſpenſa; ſed in vno tantùm latere alterius partis collocata. Cur autem ad latus potiùs, quàm ante Arcam ſtatuantur, myſtica ratio eſſe poteſt, quam tradit D. Greg. *Si Arca*, inquit, *diuinæ cognitionis ſecretū inſinuat; ad latus vaſa depēdūtur: quia, dū altitudo diuinæ cognitionis mentem eleuat; ad virtutē humilitatis infirma noſtra preterita ad memoriā reducenda ſunt. Non igitur ponenda ſunt ante Arcam; ne dū immoderatiùs infirma reſpicimus, attolli ad ſuperna nequeamus.* Itaque iuuat peccata noſtra ex latere poſita aliquando reſpicere, ne ſuperbiamus: non autem ante oculos poſita perpetuò intueri, ne pluſquam par eſt, nimio mœrore obruamur. Quod hic obiter illuſtro.

D. Greg. *Oportet aliquando noſtra reſpicere peccata, ne ſuperbiamus.*

Peccata neque omninò obliuiſcenda: neque perpetuò cogitanda.

12. Illud prius patet in D. Paulo, qui poſtquàm à Deo factus eſt vas electionis, vt portaret nomen

A eius *coram Gentibus & Regibus & filijs Iſraël*. Act. 9. num. 15. ſtatim quaſi ad latus Arcæ munera pro delicto apponens, veteris vitæ peccata in memoriam reuocabat. *Non ſum*, inquit, *dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiā Dei*. 1. Corinth. 15. n. 9. Et rurſum: *Prius*, inquit, *blaſphemus fui & perſecutor & contumelioſus*. 1. Timoth. 1. num. 13. Et alibi ſe vocat *Sanctorum*, hoc eſt, Chriſtianorum, *minimum*, Epheſ. 3. num. 7. Et, *peccatorum primum*, hoc eſt, maximum, 1. Timoth. 1. n. 15. Vnde D. Chryſoſt. hom. vlt. in poſteriorem Epiſt. ad Corinthios: *Ea*, inquit, *Sanctis conſuetudo: quod perperàm fecerunt, repetūt quotidie, deplorant, omnibúſque ob oculos ponunt: quod autem* B *ingenuum & eximium; abſcondunt, & obliuione tranſmittunt. Talis eſt hic ſanctus noſter peccata ſua, vel nemine impellente, perpetuò verſat, excantátque.* Vbi nota illud, *Perpetuò*; ne poſteriori parti huius digreſſionis ſtatim illuſtrandæ aduerſetur; intelligendum eſſe, pro debitis opportunitatibus, in quibus peccatorum recordari expediret: non tamen ita, vt nunquàm eorum memoriam intermitti ſignificaret.

Iuſti peccata perpetuò recordantur.

D. Chryſ.

13. Paulò poſt idem Chryſoſt. eiuſdem Apoſtoli prærogatiuas commemorans, ſubdit: *Ille*, inquit, *ne tantulum quidem ex tantis præconiis intumuit: ſe miſerum pertinaciter contendit: poſt tantam gratiam, poſt tam eximia virtutis opera, poſt præclaram dicendi libertatem, primum ſe peccatorum nominat*: nem- C pe, qui ſe nouiſſimum Apoſtolorum nominabat. Vbi etiam aduertit, D. Paulum in omnibus Epiſtolis, quod legenti facilè patebit, ſua peccata recantaſſe: & *ſe atra*, vt loquitur, *notatione*, deſcripſiſſe: vt nō ſolùm in præſentem ætatē, ſed etiam in omnem poſteritatem ſuorum peccatorum recordatio perennaret. Adamum *emiſit Dominus Deus de Paradiſo voluptatis*. Gen. 3. num. 21. Et, vt addūt Septuaginta: *Collocauit eum ante Paradiſum voluptatis*. Ac, cur non potiùs è tota circum regione expulit: & in longius exilium amandauit? Rectè D. Chryſoſtomus hom. 18. in Gen. quem ad cap. 2. num. 33. iam citaui: *Vt dolens*, inquit, *continuo aſpectu munitior & cautior eſſet in aliis, ne iterum in eadem peccata incideret*. Et paulò pòſt: *Vt* D *& ſpectando memor eſſet, & inde lucrum faceret*. Quaſi nullum habere poſſent efficacius remedium ad futura peccata euitanda, quàm ſi præterita cum dolore recordaretur.

D. Chryſ. *D. Paulus peccata ſcripta reliquit, vt æternaret eorum recordationem.*

D. Chryſ. *Nullum efficacius remedium, quàm præterita cū dolore recordari.*

14. Sunt qui dicant, roſas ante peccatum ſine ſpinis vernaſſe: poſt peccatum ſpinis inhorruiſſe. Ita credit, vt alios interim omittam, D. Ambroſ. lib. 3. Hexaëm. cap. 11. Et poſt alias rationes de hac re, hanc etiam reddit ad præſens inſtitutum, vt roſarum ſpinæ de ſuis hominem peccatis admonerent. *Cum*, inquit, *vnuſquiſque proſperioris vitæ ſucceſſibus gratulatur; meminiſſe culpæ eum conuenit, per quam, nobis in Paradiſi amœnitate florentibus, ſpinæ mentis, animique ſentes iure condemnationis adſcripti ſunt. Inutiles igitur, ô homo, licet, aut ſplendore nobilitatis, aut faſtigio poteſtatis, aut fulgo-* E *re virtutis, ſemper tibi ſpina proxima eſt. Semper inferiora tua reſpice. Super ſpinas germinas: nec prolixa gratia manet. Breui vnuſquiſque decurſo ætatis flore marceſcit.* Ac ſi hæc nos de præterito peccato & impendēte morte admonitio, à peccatis in poſterū committendis maximè retardaret.

D. Ambr. *Roſæ poſt peccatum ſpinis inhorreſcunt vt hominem pungendo admoneant.*

15. Quare Dauid, etiam poſtquàm audiuit à Nathan: *Dominus tranſtulit peccatum tuum*. 2. Regum 12. num. 14. adhuc nihilominùs dicebat: *Iniquitatem meam ego cognoſco, & peccatum meum contra me eſt ſemper*. Pſal. 50, num. 5. Quaſi nondum eſſet de propitiato peccato ſecurus; ſed perpetua illius recordatione

cogitationibus non immoremur; ſed ab illis quàm citiſſime reſiliamus. *Cum ergo*, inquit, *præteritorum memoria vitiorum pulſauerit ſenſum; ita ab illa reſiliendum eſt, ſicut refugit vir honeſtus & grauis, ſi impudicæ ac procacis fœminæ in publico, aut colloquiis, aut amplexibus appetitur. Qui vtique niſi ſe à contactu eius feſtinus abſtraxerit, & vel breuiſſimam moram inhoneſtæ confabulationis admiſerit; etiamſi conſenſum impudendæ reſpuat voluptatis; infamiæ tamen ac reprehenſionis notam prætereuntium iudicio non euadet.*

21 Et paulò pòſt obſeruat, eum, qui tales cogitationes fouet, in prauas loquutiones prodire; iuxta illud Parœmiaſtæ; *Oculi tui videbunt extraneas, & cor tuum loquetur peruerſa.* Prou. 23. num. 33. Et quod deterius eſt, cùm ab his cogitationibus lethaliter feriatur, non dolere; iuxta illud eiuſdem Salomonis: *Eris, ſicut dormiens in medio mari, & quaſi ſopitus gubernator, amiſſo clauo. Et dices: Verberauerunt me, ſed non dolui: traxerunt me, & ego non ſenſi.* Ibidem num. 34. & 35. Nam, ſicut, qui in bellico tumultu furens vulneratur, vulnerari ſe non putat, cùm grauiſſimè vulneretur: *Solet enim*, inquit, *frequenter accidere, vt dum vel ſuos, vel aliorum lapſus, imperitorum quiſquiam miſerantis retractat affectu; ipſe etiam ſubtiliſſimi teli voluptuario perſtringatur aſſenſu; & initium ſub ſpecie pietatis exortum, obſcœno & noxio fine concludat.* Quod verbis Salomonis confirmat dicentis: *Et via, quæ videtur homini recta, & nouiſſima eius ducunt ad mortem.* Prou. 16. num. 25. Vnde tandem optima vſus adhortatione: *Studendum eſt nobis*, inquit, *vt virtutum potius appetitu, & deſiderio Regni cœlorum, quàm noxiis vitiorum recordationibus noſmetipſos ad compunctionem laudabilem prouocemus: quia neceſſe eſt, tamdiu quempiam peſtilentiſſimi cloacæ fœtoribus præfocari, quamdiu ſupra eam ſtare, vel cœnum eius voluerit commouere.* Lege D. Bern. ſerm. 6 ex diuerſis, de cute & carne & oſſibus animæ; vbi monet, prauas cogitationes diligenter abigendas, ne ſi vel leuiter in corde verſentur; animæ pulchritudo decoloretur.

Quæ mala ex nimia peccatorum memoria oriantur.

Prauæ cogitationes auigendæ, ne animæ pulchritudo decoloretur.

D. Bern.

22. Hanc rationem non parum iuuat doctrina Paciani Epiſcopi Barchinonenſis, qui in Parænesi ad pœnitentiam, monet, non eſſe ſua peccatoribus peccata importunè ingerenda; ne illorum recordatione, tanquàm admonitione, deteriores efficiantur: *Vt cœnum*, inquit, *ſolet tum maximè fœtere, cum moueas; & incendium tunc magis ardere, ſi vertas; & rabies tum vehementius ſæuire, ſi prouoces.* Ita peccatores, cùm de ſuis peccatis importuniùs admonentur, in peccata licentiùs præcipitantur. Quos igitur laqueos crebra peccatorum admonitio aliis tendit: eoſdem ſua cuique peccatorum cogitatio, ſi frequentior & expreſſior ſit, quàm oporteat: machinatur. Quare D. Bern. ſerm. De conuerſione ad Clericos, c. 23. loquutus de peccato per pœnitentiam iam deleto: *Sic*, inquit, *de cætero inſit memoriæ, vt eam nullatenus decoloret.* Quod planè fiet, ſi eius memoria renouetur, quantum ſatis ſit ad humilitatem conſeruandam, non ad voluptatem repetendam. Vnde, cùm priora peccata, tanquàm primogenita noſtra, nobis in memoriam recurrunt, vt prauo illapſu animum infeſtent: *Planè exclamandum nobis eſt*, inquit D. Bern. ſerm. 31. ex diuerſis, de triplici genere cogitationum noſtrarum, *cum ſancto Iacobo, atque dicendum: Ruben primogenitus meus, non creſcas: aſcendiſti enim cubile patris tui.* Gen. 49. num. 3. & 4. Quaſi diceret: Cùm me olim graui iniuria læſeris ac deformaris; ne repullules ad maiorem reponendam.

Pacian. Peccatores delictorum memoria efficiuntur deteriores.

Peccata debemus recordari ad humilitatem, non ad voluptatem repetendam.

D. Bern.

23. Altera ratio, cur non debeant abolita iam peccata frequentiùs retractari, illa eſt, ne animus ab illis iam abſolutus iterum vellicetur, & nimia triſtitia obruatur. Quæ ſanè cauſa fuit; cur Diuus Paulus Corinthios admonuerit, ne peccatorem incontinentia lapſum, & pœnitentiæ reſtitutum, grauioribus obiurgationibus vlterius lacerarent: *Sufficit*, inquit, *illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc, quæ fit à pluribus: ita vt è contrario magis donetis, & conſolemini; ne fortè abundantiori triſtitia abſorbeatur, qui huiuſmodi eſt.* 2. Corinth. 2. n. 7. Peccator enim ſui magnitudinem ſceleris expendens, à tanta ſæpè triſtitia abſorbetur, vt in extremam deſperationem adigatur. Ita Cain magis reſpiciens malitiam propriam, quàm miſericordiam diuinam: *Maior eſt*, inquit, *iniquitas mea, quàm vt veniam merear.* Gen. 4. num. 13. Ita & Iudas ſuam potiùs proditionem, quàm diuinam miſerationem conſiderans, deſperando dixit: *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.* Matth. 27. num. 4. Ita denique & illi, qui præteritam malitiam attendentes, & de futura pœnitentia *deſperantes ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis.* Ephes. 4. num. 18. Vt igitur peccata aliis importunè obiecta eos in deſperationem impellunt: ita & à quolibet impenſiùs, quàm par eſt, recogitata, eum ad deſperandum trahunt; vel ſaltem eo adducunt, vt ſtupenti ſimilis à bonis operibus languescat; & præalto mertus horrore, doloris impatiens conſumatur.

Secunda cauſa expoſitum.

Peccator delictorum memoriâ, triſtitiâ abſorbetur in deſperationem.

24. Mediam igitur tenendam viam Philiſthinorum Vates docuerunt: dum aurea vaſa, peccatorum ſymbola, non ante Arcam, ſed ad latus Arcæ collocanda imperarunt; non ante quidem, ne perpetuò ob oculos verſarentur: non ad tergum autem, ſed ad latus, vt aliquando, ſaltem quando id temporis opportunitas exigeret, in memoriam reuocarentur. Sic enim & recordando conſeruaretur humilitas; & recordationem intermittendo, conſcientiæ puritas & hilaritas retineretur. Nec ſine myſterio illa vaſa Deo offerenda, in cophinum textilem, ſeu ex capillis confectum, vt ſupra diximus, hoc eſt, in loculum quendam cilicinum, ſiue ſaccinum includuntur, vt ſignificentur peccata, non niſi ſacco & cilicio, pœnitentiæ ve amictu cooperta, Deo in ſacrificium offerenda, & nobis in memoriam reuocanda. Cæterùm, in his myſteriis minutiùs eruendis, eò quis debet libentiùs immorari; quod vel ipſe ingeniorum apex Aug. ſi ille eſt lib. 2. De mirabilibus Scripturæ, c. 7. de tota hac materia loquutus, ſic concludat: *Sed in his*, inquit, *multiplex figurarum intelligentia latet, quæ proprij operis induſtria, & tempore indiget, & otio.*

Media tenenda via in peccatorum memoria.

Peccata pœnitentiæ habitu Deo offerenda.

D. Auguſt.

25. *Et dimitte eam, vt vadat.* Imperant tertiò, vt vaccas ſine duce, ſine auriga, quò inſtinctus tulerit, abire patiantur. Addunt Ioſephus, Philo Biblicus, & Theodoretus; vaccas in triuio collocatas, vt ex ambiguitate viarum incertiores ad proficiſcendum redderentur: vnde clarior appareret diuinus inſtinctus, ſi eas ad viam, quæ ducebat in Iudæam determinarat. Et quamuis hoc non ſit in Litera: tamen ſatis ex ea colligi poſſe teſtatur Abul. cùm num. ſequenti iubeantur attendere Philiſthini, an vaccæ *aſcendant per viam finium ſuorum*: quaſi ad differentiam aliarum viarum, quæ non tendebant ad terram Iſraël. Vnde non obſcurè colligi videtur, in multarum viarum capite fuiſſe collocatas.

Ioſeph.
Philo.
Theod.

Vaccæ in triuio locatæ, vt à Deo determinarentur.

Abul.

26. Elegantem de hac re myſtagogiam, vt obiter dicam, proſequitur D. Greg. Nam in vaccis, quæ liberè abire permittuntur, intelligit ſubditos non ſolùm doctos, ſed etiam probos: quibus aliquando Prælati faciunt poteſtatem, liberè & pro ſuo arbitrio viuendi; certi, eos, neque propter doctri-

D. Greg.

Quibus Prælati liberum viuendi ius debent tribuere.

nam

Non placet Abulenſis excuſatio.
Abul.

excuſat Abulenſis dicens, eos non agnouiſſe Deum Iſraëlis, vt verum Deum;& proinde eum tentando, non peccaſſe: cùm hoc peccatum circa verum Deum vt talem cognitum verſetur. Non, inquam illos ſatis excuſat; quia hæc illorum de Deo Iſraëlis ignorantia, inuincibilis non erat;ſed planè craſſa, vel affectata, cùm tam multis ad eum cognoſcendum motiuis vrgerentur. Ergo illos à peccato non excuſabat.

Vates in peccatum augurandi incidiſſe oſtenditur.

De poſteriori ſuadetur, quia ille dicitur incidere in peccatum augurandi, qui ad aliquam veritatem occultam explorandam, mediis inutilibus inſiſtit; hoc eſt, mediis, quæ neque habent naturalem connexionem cum illo effectu, neque vllam impoſitionem à Deo ad illum ſignificandum. Nam, qui talia media vſurpat, aliquam illis tribuit vtilitatem, non ab alio ortam principio, cùm hoc non appareat. Ergo à ſola auctoritate dæmonis, cum quo proinde conuincitur pactum expreſſum, vel implicitum iniſſe, in quo huius ſceleris deformitas conſiſtit: vt Suar. citatus cap. 9. latè proſequitur.

Suar.

Atqui hæc media, nempe, progreſſus; aut regreſſus boum, quibus Philiſthini ad diuinam poteſtatem in illis ſuppliciis cognoſcendam vtebantur, erant prorſus ad hunc finem inutilia: quia neque habebant cum illo connexionem naturalem, aut effectus ad cauſam, aut cauſæ ad effectum, aut quamuis aliam:neque præterea vllam impoſitionem diuinam ad illum ſignificandum;cùm de hac illis non conſtaret. Ergo Philiſthini illis mediis inſiſtentes,in augurandi peccatum inciderunt.

11.
Carthuſ.
Sententia Carthuſiani reiicitur.

Vnde non aſſentior Carthuſiano dicenti, hoc ſignum ſufficiens fuiſſe ad cognoſcendum, quòd illa tribulatio eſſet à Deo Iſraël propter Arcam immiſſa. Quæ enim eſſe poteſt hæc ſufficientia ad illum effectum, non quidem coniecturaliter, ſed certitudinaliter cognoſcendum; cùm neque naturalis connexio, neque diuina impoſitio, inter medium & finem, vel ſignum & ſignificatum intercedat? Tota igitur coniectura ſuperſtitioſa fuit Atque in hac planè ſententia eſt Orig. hom. 16. in cap. 23. Num. vbi loquutus de his Philiſthinorum indiciis: *Quis ergo*, inquit, *in his, ſi diligenter inſpiciat; praſcientiam hanc, qua de boum directione prædicta eſt, vel fortuitam dicat, vel aliqua arte compoſitam, & non operatione quadam dæmonum miniſtratam, qui pertimuerint Arca Domini virtutem, qua non ſolùm affligebantur & puniebantur allophyli; verùm etiam cultus ipſe dæmonum deſtruebatur; vtpote ſimulacris eorum, templiſque ad ingreſſum Arca corruentibus?* Vbi vides ex Origen. ſententia, etiam dæmones perſuadere voluiſſe Phil ſthinis, illas plagas à Deo Iſraëlis prouenìſſe:& proinde ſuam illi Arcam reſtituendam eſſe Quod quidem perſuadebant, non tam ſtudio diuini honoris, quàm ſui proprij,quem videbant ab Arcæ præſentia labefactari.

Orig.
Confirmatur ex Origene.

12.
Obiectio quadam proponitur.

Sed obiicies, aliquos viros pios, & de augurandi malitia minimè ſuſpectos, ſimilibus aliquando indiciis vſos fuiſſe ad res occultas indagandas, quin ab aliquo de ſuperſtitione arguantur: Ergo idem dici poſſe de Vatibus Philiſthinorum. Antecedens multis poterit exemplis confirmare, qui eccleſiaſticas hiſtorias curioſiùs voluerit. Sed, vt alia omittam, duo tantùm nobis familiaria, vnũ in noſtra Luſitania, alterum in noſtra Societate decerpo.

Confirmatur exemplo Petri Infantis.

Illud prius de Sereniſſimo Infante Petro inuictiſſimi Sancij I. Luſitaniæ Regis filio in Chronicis Franciſcanis 1. part. lib. 4. cap. 20. refertur: qui cùm è Marochio Mauritaniæ metropoli quin que ſanctiſſimorum Martyrum

A

corpora ex Seraphica familia in Luſitaniam exportaret, & in locum multiplici viarum ambage implicatum deueniret, inſcius qua pergendum; mulam ſanctorum corporum exagogam, ſiue baiulam, præire iuſſit, omnibus admonitis, vt præeuntem ſequerentur. Ecce tibi mula, ex viis, quæ plures aderant, aſperiorem & accliuiorem aggreditur; quam omnes à tergo inſequuti ad optatum terminum vllo ſine errore peruenerunt: certò poſteà reſcientes, in facilioribus viis, quas mula deſeruerat, inſidias à Mauris Sereniſſimo Infanti capiendo latuiſſe. Auget prodigij magnitudinem primus in Conimbricam ingreſſus. Nam, cùm omnium vota ad Ædem maximam ferrent: mula viæ dux & antiſtita, ad valuas ſanctæ Crucis, quod eſt celeberrimum in ea vrbe Canonicorum

B

regularium Cœnobium, auguſtiſſimum Alfonſi I. Luſitaniæ Regis monumentum & Mauſolæum reſtitit immobilis: nec priùs loco ceſſit, quàm reſeratis valuis, templum ſubiret,& ante aram procumberet, eodem ſemper in veſtigio defixa; donec ſacro onere leuaretur, & in eo templo pretioſa lipſana reponerentur, venturis ſeculis adoranda, vt magna omnium religione & veneratione hactenus adorantur.

13.
Confirmatur ſecundò exemplo Ignatij ſanctiſſimi Societatis Ieſu Authoris.

Poſterius exemplum de beatiſſimo Patriarcha noſtro ſancto Ignatio Societatis noſtræ Parente & conditore in hiſtoria eiuſdem Societatis part. 1. lib. 1. ſub initium narratur, qui cùm ſecularem

C

militiam vltimò ſalutaret, & ſpiritualem initiaturus in Montem Serratum eques contenderet; fortè obuium Maurum de ſanctiſſimæ Deiparæ virginitate perperam loquentem, & ſtatim ſe in proximum pagum penetrantem, an inſequi deberet occiſurus, cogitare cœpit: hinc ad necem, Deiparæ ſtudio impellente; hinc à culpa conſcientiæ ſcrupulo reuocante. Sic recentes de militia ſpiritus nunc ardor ad vindictam ſuſcitabat; nunc timor de peccato ſopiebat. Litem vt dirimeret, equum ire ſinit, quò velit: eo conſilio, vt ſi Maurum ſequatur, occidat: parcat, ſi à Mauro auertatur. Quid effectum? Equus à trita via præ oculis, quam Maurus arripuerat, in auerſam & inuiam detorquetur, beatiſſima Virgine, vt credere par eſt, habenas moderante: quæ ſuum pudorem non materiali ferro; ſed ſpi-

D

rituali, quod eſt verbum Dei, defendi cupiebat. Ab vtroque igitur exemplo, quod ſine dubio pietatem redolet & ſpirat, argumentum duci poteſt; non eſſe à religione alienum, talia ſigna ſibi quempiam præfigere, & obſeruare. Sed facilis eſt reſponſio, tales viros, vel ſimplici mentis candore excuſatos, vel diuino aliquo ſpiritu inſtructos. Id enim de illis credere nos iubet corũ fides & religio in cæteris rebus ſatis cognita & perſpecta. Quæ in Philiſthinis ratio non militat: qui ſicut à fide & religione aberant; ita vanis ac ſuperſtitioſis obſeruationibus à pueris incumbebant.

14.
Opinio credentium boues agi à diabolo probatur.

Quæres tertiò: An hæc Philiſthinorum prædictio, à Deo impleta fuerit, an à diabolo? Hoc eſt:

E

Deúſne, an diabolus egerit illas vaccas? Suppono enim ex Litera, eas à nullo homine actas eſſe, & multò minus ab obiecto naturaliter determinatas: nam ille aſcenſus, relictis filiis, cum cæteris circumſtantiis ſuprà explicatis, erat illis violentus, ac proinde ab extrinſeco aliquo ductore eas agi oportebat. Reſpondebit igitur aliquis, actas fuiſſe à diabolo: qui ſicut dederat ſignum, ita & impleuerat; agendo boues à Palæſtina in Iudæam, ne maiora ab Arca reciperet nocuméta: vt Orig. citatus ſignificauit. Sed quãuis hoc in ipſa

exequutio

Non tamen approbatur. exequutione concedatur: adhuc nihilominus cenſeo, hunc effectum diuinum eſſe, & Deo tribuendum. Quod iam oſtendo: Nam vno è duobus modis determinauit Deus illas vaccas. Primò, tanquàm cauſa particularis: ſeu per ſe immediatè, determinando earum phantaſiam, aut vim aliquam externam adhibendo: ſiue mediatè per aliquod inſtrumentum, ſeu miniſtrum, Angelum ſcilicet, aut dæmonem. Secundò, tanquam cauſa vniuerſalis: ſi nimirum Deus præuidens diabolum propenſum ad Arcam deducendam; illi permiſit, vt eam deduceret, & cum illo vniuerſaliter concurrit, intendens eundem effectum, licèt ad alium finem. Nam diabolus ad euitandum ſuum damnum deducebat boues: Deus autem ad manifeſtandam ſuam gloriam deduci à diabolo volebat. B

15. *Probatur Deo tribuendam determinationem.* Vtrouis igitur modo fieret hæc determinatio, non eſt dubium, quin Deo tanquàm proprius eius effectus tribuatur. Priori quidem modo, patet; quia effectus nullius cauſæ magis proprius eſt, quàm cauſæ particularis. Ergo, ſi Deus, tanquam cauſa particularis, vel immediatè per ſe, vel mediatè per inſtrumentum concurrebat: ille effectus ſine dubio diuinus erat, ſeu Deo tribuendus. Poſteriori probatur: quia, licèt impletio prædictionis, ſeu deductio Arcæ, tota eſſet à dæmone, tanquàm à cauſa particulari: tamen in intentione tota erat à Deo; ita vt, ſi diabolus renueret, à Deo per ſe præſtaretur ille effectus, vel ad illum præſtandum diabolus inflecteretur, vel quiuis alius C eius exequendi adhiberetur miniſter. Et amplius explicatur: quia Deus antecedenter voluit ac definiuit, vt Arca infallibiliter educeretur de poteſtate Philiſthinorum. Ergo quocunque tandem modo fieret exequutio à Deo, ſiue vt cauſa particulari, ſiue etiam vt vniuerſali, Deo tribuenda eſt, & in diuinam voluntatem reuocanda.

16. *Deus in gloriam ſuam inimicorum vtitur teſtimonio.* D. Chryſ. Quæres quartò: Si hæc prædictio non prodiit ex diuino ſpiritu, ſed potiùs ex inſtinctu diaboli, vt diximus; cur eam Deus ratam habuit? ſeu, cur eam voluit infallibiliter implere? Indignum enim videtur, vt quod diabolico ſuaſu prædicitur, diuina auctoritate impleatur. Quæſtionem multipliciter ſoluit D. Chryſ. hom. 6. in Matt. *Quoniam*, inquit, *Vatibus iſta dicentibus, illarum tunc regionem populi crediderint, eorúmque impleuerunt præceptum; Deus quoque condeſcenſione ſolita, Vatum ſententiam comprobauit. Nec maieſtate ſua putauit indignum, in effectum operis profanorum dicta* D *perducere; idque agere, vt illi fideliter viderentur iſta ſuaſiſſe. Ad maiorem ſiquidem Dei gloriam pertinebat, vt virtus eius etiam inimicorum teſtimonia panderetur: & ipſi quoque Gentilitatis magiſtri conſonam ferrent de veri Dei poteſtate ſententiam.* In quibus verbis triplicem poſſumus diſtinguere rationem, cur Deus voluerit illam prædictionem, quamuis diabolicam, implere. Vnam, im fauorem eorum, qui Prælatis etiam improbis obtemperant: dum enim illis inquantum tenentur, obediunt, non decipiuntur: *Quando*, inquit, *Vatibus iſta dicentibus illarum tunc regionum populi crediderunt, eorúmque impleuerunt præceptum; Deus quoque condeſcentione ſolita, Vatum ſententiam comprobauit.* Alteram, ad honorem Prælatorum, etiam improborum quorum Deus auctoritatem ſeruat ac tuetur, ne à ſubditis contemnantur: *Nec maieſtate*, inquit, *ſua putauit indignum, in effectum operis profanorum dicta perducere, idque agere, vt illi fideliter viderentur iſta ſuaſiſſe.* Tertiam, in gloriam ipſius Arcæ, ſeu potiùs ipſius Dei, cuius poteſtatem, & ſanctitatem, etiam inimicorum teſtimoniis confirmari

Triplex reſponſi ratio.

Deus fauet illis etiam, qui Prælatis improbis obtemperant.

Deus Prælatorum, etiam improborum cõſulit honori & auctoritati.

A oportebat: *Ad maiorem*, inquit, *Dei gloriam pertinebat, vt virtus eius, etiam inimicorum teſtimonio panderetur: & ipſi quoque Gentilitatis magiſtri conſonam ferrent de viri Dei poteſtate ſententiam.* Quas omnes rationes in proxima Annotatione illuſtrabo. *Sanctitas, inimicorum etiam teſtimoniis cõfirmatur.*

Num. X. Fecerunt ergo illi hoc modo: & tollentes duas vaccas, quæ lactabant vitulos, iunxerunt ad plauſtrum, vitulóſque earum concluſerunt domi.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Qui obtemperant, prudentes ſunt.*

F*Ecerunt ergo*, &c. In Hebræo eſt: *Fecerunt*. האנשים *Haanaſim*, id eſt, viri; quod eſt nomen prudentiæ & virtutis; vt quantam præſtiterint in imperiis ſuorum Sacerdotum exequendis, oſtenderetur. Igitur, quæ num. 7. & 8. Philiſthinorum Vates facienda imperarunt, ea Philiſthini hoc num. & ſequenti exequuntur. Nam in primis plauſtrum nouum fecerunt: quamuis in hoc loco prætermittatur, credo breuitatis cauſa, ac de more Scripturæ, vbi aliquando, quæ facienda dicuntur, poſteà tacentur. quaſi reuerà facta ſupponuntur. Quo pacto Rebecca ſtatuit filium ſuum Iacobum ex Meſopotamia reuocare, Gen. 28. n. 45. nec poſtcà reuocaſſe memoratur. Iacobus ſtatuit fratrem ſuum Eſaü in monte Seir conuenire, Gen. 33. n. 14. nec poſteà conueniſſe refertur. Saül ſtatuit, ſe daturum Samueli quartam partem ſtateris, 1. Reg. 9. n. 7. nec poſteà dicitur dediſſe. Filius prodigus ſtatuit, ſe dicturum parenti ſuo: *Fac me ſicut vnum de mercenariis tuis.* Luc. 15. num. 19. nec tamen poſteà id dixiſſe traditur. D. Paulus ſtatuit, ſe profecturum in Hiſpaniam, Rom. 15. n. 28. neque tamen vſquam legitur veniſſe. Quòd hæc omnia facta ſupponantur. Qua de re ad c. 1. num. 21. & ad c. 2. num. 30. & ad cap. 3. num. 14. plura exempla dedimus. Ita cùm Philiſthinorum Vates nouum plauſtrum imperarint, hoc loco factum non exprimitur, ſed ſupponitur.

De more ſcripturæ facienda tanquàm iã facta ſupponuntur.

2. *Vituli lactentes maiori doloris ſenſu abſtrahũtur.*

Deinde, vitulis domi recluſis, vaccas iugo ſubmiſerunt eo modo, quo ad numer. 7. à Vatibus Philiſthinorum imperatum, & à nobis declaratum fuit. Septuaginta in Sixtianis habent: *Vitulos earum abſtraxerunt in domum.* Quaſi vberibus affixos magna cum violentia inde reuellerent, & in præſepia abducerent, vt maiori doloris ſenſu tangerentur matres; proindéque maiori naturæ propenſione ad eos redire niterentur. Sic enim mihi videtur D. Aug. lib. 10. De Ciuit. cap. 17. Septuaginta interpretatus: *Impoſuerunt*, inquit, *eam*, nempe Arcam, *plauſtro; eíque iuuencas, a quibus vitulos ſugentes abſtraxerant, ſu iunxerunt.* Vbi participium, *ſugentes*, non modò ætatem, ſed etiam actum ipſum ſugendi ſignificare videtur: à quo filij difficillimè ſeparantur; & matres filios ſeparari, difficillimè patiuntur. Sed obiter E aduerte, vitulorum ſtabulum, ſeu præſepe, tam hîc, quàm num. 7. domum appellari: ne quis putet, Magos Reges, *intrantes domum*, Matt. 2. n. 11. ad Verbum infantem recens natum adorandum, ſtabulum, ſeu præſepe non intraſſe: nam & hoc in ſacris Literis domus nomine ſignificatur, vt patet ex hoc loco; & communior antiquorum Patrum ſententia apud recentiores Euangeliorum Interpretes perſuadet.

D. Auguſt.

Præſepe, ſæpè domus nomine ſignificatur.

Num. X I. Et poſuerunt Arcam Dei ſuper plauſtrum: & capſellam, quæ habebat mures aureos, & ſimilitudines anorum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Abul. *Philiſthini imperata exequuntur.* ET *poſuerunt Arcam*, &c. Pergunt imperata exequi. Arcam in plauſtro collocarunt, addit Abulenſis, & religarunt, ne rueret. Quod tamen in Litera non exprimitur. Et fortaſſe nec factum eſt, vt ſuprà num. 8. aduertimus: eo myſterio, vt miraculum euidentius appareret; ſi Arca in plauſtro ſoluta procederet immobilis, nec per accliues vecta ſemitas de plauſtro laberetur. B Tandem capſellam & vaſa aurea, quæ num. 8. dicuntur; hoc eſt, mures aureos & ſimilitudines anorum, vt hîc apertè declarantur, ad latus Arcæ vt imperatum fuerat, repoſuerunt. Quæ omnia ex ſuprà dictis facilè intelliguntur.

2. Sed obiter nota, & Philiſthinos hoc loco ſuam laudem meruiſſe, & illorum Sacerdotes ſuam vituperationem. Philiſthinos quidem: quia & facto, & animo ſuis Vatibus obtemperarunt; etiam Arcam, quam maximè retinere cupiebant, ex eorum conſilio remittentes. In cuius teſtimonium laudis, ſuperiori num. viri appellantur. Ne quis putet Prælatorum ſuorum decretis ex animo C obtemperare, puerile eſſe: cùm maximè virile cenſeatur. Tales optabat D. Paul. Chriſtianos, dicens. *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.* Rom. 13. n. 1. vbi Cardinalis Toletus obſeruat Apoſtolum dicturum, *Omnis homo*; dixiſſe *Omnis anima*: non ſine myſterio: *Artificiosè*, inquit, *vt hanc ſubiectionem debere eſſe ex animo, non exteriorem ſolam fictam, aut ſimulatam, indicaret.*

Virile eſt, non puerile obtemperare.

Tolet.

Obedientia debet eſſe ex animo, non ſimulata.

3. Sacerdotes autem: quia Arcam, quam ſuis humeris religiosè portare debuiſſent, in plauſtro ſuperſtitiosè imponi voluerunt: adumbrantes hac in re illos Prælatos, qui, vt loquitur Chriſtus Dominus, *Alligant onera grauia & importabilia, & imponunt in humeros hominum: digito autem ſuo nolunt* D *ea mouere*, Mat. 23. n. 4. parum curantes, an ſubditi, tanquàm boues Philiſthinorum, mugiant & obmurmurent, dummodo portent: cùm tamen etiam iniuſtis ſubditorum obmurmurationibus aliquando cedendum ſit exemplo ipſius Dei qui murmurationes, ac ſi eſſent orationes, aliquando exaudit. Vnde Moyſes ad populum murmurantem, *Dabit*, inquit, *vobis Dominus veſpere carnes edere, & mane panes in ſaturitate; eò quòd audierit murmurationes veſtras*. Exod. 16. n. 8. Vbi D. Aug. loquutione 75 in Exod *Notandum*, inquit, *nouo hic modo exauditionem dictam, non precantium, ſed murmurantium: cùm reprehendat vtique Scriptura murmurationem.* Quaſi bonus Prælatus non ſolùm orationibus, ſed etiam murmurationibus ſubditorum aliquando flectendus ſit, ne tam multi eorum gemitus & quærimoniæ exaudiantur.

Prælati ſubditos non debent nimiùm onerare.

D August.

Prælatus etiam ſubditorũ murmurationibus flectedus eſt.

4. S. Cyril. *Oratio, & murmuratio, æquantur, nõ in principio, ſed in effectu.* Quem locum pari modo interpretatur D. Cyrillus Alexandr. lib. 3. in Ioan. cap. 34. *Modeſta*, inquit, *per orationem petitio perfectorum eſt: cui exæquatur imbecillium ac infirmorum obiurgatio & murmuratio. Nam quemadmodum ploratu neceſſaria ſibi alimenta infantes flagitant, & hoc modo mater ad fouendos filios ſuos prouocatur: ſic conqueſtuoſus, obiurgationiſque plenus clamor ad Deum, ſi ab infirmis adhuc & infantibus in habitu virtutis ſit, petitionis locum retinet.* Vbi docet, murmurationem & orationem aliquando exæquari: non quidem in prin-A cipio, cùm hæc à perfecto, illa ab imperfecto corde oriatur; ſed in effectu, cùm vtraque Deum exoret, & ad miſericordiam inclinet. Igitur, qui oneribus frangunt ſubditos, nec laborantium gemitibus franguntur; ſimiles ſunt Philiſthinorum Vatibus, qui onerabant vaccas, & earum gemitus ſeu mugitus non curabant.

Num. X I I. Ibant autem in directum vaccæ per viam, quæ ducit Bethſames: & itinere vno gradiebantur pergentes, & mugientes: & non declinabant, neque ad dextram, neque ad ſiniſtram. Sed & Satrapæ Philiſthiim ſequebantur vſque ad terminos Bethſames.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Probatur exequutionis ſucceſſum fuiſſe miraculoſum.* I*Bant in directum*, &c. Dictum eſt de prædictione Sacerdotum, & de exequutione Philiſthinorum: ſequitur dicendum de prædictionis impletione, ſeu de exequutionis ſucceſſu, qui planè miraculoſus fuit: vt Diuus Chryſoſtomus hom. 6. in Matth. Diuus Aug. lib. 10. de Ciuit cap. 17. Seuer. Sulpit. lib. 1. ſacræ hiſt. Procop. Rupert. Lyra, Abul. & alij, vel exprimunt, vel ſupponunt. Quod facilè colligi poteſt: tum ex circunſtantiis huius deductionis, quas hactenus à num. 7. obſeruauit: tum ex indiciis, quæ hoc loco exprimuntur. Primò, quia vaccæ ibant in directum per viam quæ ducit Bethſames, à ſuis caulis, paſcuis & filiis auerſæ. Plus aliquid exprimit Chaldæus, transferens: *Verterunt ſe boues in via ſuper viam Bethſames*: ſeu, vt transferunt Septuaginta: *Direxerunt vaccæ in via ad viam Bethſames*: nempe, direxerunt *ſe ipſas*, vt addit Caietanus Et eſt ſenſus; Philiſthini collocarunt vaccas auerſas à Iudæa, & conuerſas in Palæſtinam, vt faciliùs in hanc, quam in illam graderentur: præſertim, cùm ſic ante oculos haberent ſuos vitulos, quos, vt ſuperiori num. iuxta Septuaginta diximus, à ſe ipſis in caulas per violentiam abduci conſpiciebant. Et nihilominus illæ ſe à Palæſtina in Iudæam conuerterunt; vt in hanc potiùs abirent, Quod ſine alioquo ductu diuino fieri non poſſet: naturaliter enim potiùs notam ac tritam viam ante oculos poſitam; quàm ignotam & inuſitatam, à tergo relictam ſequerentur.

D. Chryſ. D August. Sulp. Procop. Rupertus. Lyra. Abul. *Primò.*

Caiet.

2. *Probatur ſecundò.* Secundò, quia gradiebantur itinere vno: hoc eſt, concorditer incedebant, ita vt non in diuerſas partes niterentur; ſed vtraque in eandem. Quod etiam ſine aliqua diuina vi non contigiſſet: nam bucculæ indomitæ, & nunquàm anteà iugum expertæ, cùm primùm iugantur, tergiuerſari ſolent, diſſociari amant, & in partes contrarias obnituntur. Tertiò, quia pergebant, & mugie- E bant: ad mugitus, ſcilicet, vitulorum domi remanentium reſpondentes: nam & vituli incluſi mugiebant; vt D. Chryſoſtomus & D. Auguſtinus citati, & Theodoretus hoc loco, aliíque obſeruant; licèt hoc in Litera non exprimatur. Atque adeò mugitu naturalem affectum ad vitulos redeundi; progreſſu autem diuinam vim aliò dirigentem teſtabantur. Quartò, quia non declinabant ad dexteram, neque ad ſiniſtram: hoc eſt, rectà pergebant: hac enim phraſi ad rectam viam ſignificandam frequenter vtitur Scriptura: vt videre eſt Num. 20. n. 17. Deut. 2. n. 27. Ioſue 1. n. 7. 2. Reg. 2. n. 19. 2. Para. 34. n. 2. Iſai. 30. num. 21. & paſſim alibi

Probatur tertiò.

D. Chryſ. D. Auguſt. Theod.

Probatur quartò.

alibi. Mirum igitur erat, vaccas iugo minimè aſſuetas, & præſertim filiorum mugitibus reuocatas, non ſolùm ingredi, ſed etiam ne latum quidem vnguem à recto tramite declinare. Quare diuina planè virtus erat, quæ illas in Iudæam reducebat.

3. *Obiectio proponitur.*

Sed dices. ſatis fuiſſe diabolicam, ſi hoc à Deo permitteretur. Permiſſum verò fuiſſe, inde poſſe ſuaderi: quia, ſi Chriſtus Dominus paſſus eſt, ſe à diabolo per aëra in pinaculum templi, & inde in montem excelſum deportari, Matth. 4. n. 5. & 8. vt tenent D. Gregor. hom. 16. in Euang. & alij Patres, quos Tolet. & Barradas citant & ſequuntur: cur Deus Arcam Teſtamenti, ſaltem in illius myſterij figuram à diabolo deduci non pateretur? Fateor, ita fieri potuiſſe; & fortaſſe ita factum eſſe: quia tamen Deus, aut vtebatur diabolo, vt inſtrumento: aut, ſi eum principalem cauſam eſſe permittebat, tamen eius effectum intendebat, ſaltem ad alium finem, nempe, ad ſuam gloriam, & vtilitatem populi: vt ſuprà n. 9. §. 13. & 14. oſtendimus, idcircò totum hunc euentum Deo tribuendum, & ideò miraculoſum appellandum; quia licèt dæmonum vires non excederet, tamen ſupra vires cauſarum naturalium viſibilium contingebat.

D. Greg. Tolet. Barrad.

Superior obiectio ſoluitur.

4. *Sed & Satrapæ*, &c. Iuſſerant Philiſthinorum Vates, num. 9. vt aſpicerent, quò Arca à vaccis deferretur. Illi, vt meliùs hoc facerent, eminus à tergo ſequebantur, vſque ad terminos Bethſames. Ex quo loco quid tandem Arcæ acciderit, conſpexerunt, vt infrà patebit. Duo addit hoc loco Philo Biblicus. Vnum, Satrapas Philiſthinorum Arcam ſequutos fuiſſe, *cum tympanis, tibiis, & choris.* Alterum, illam fuiſſe proſequutos *vſque in Silo.* Hoc poſterius falſum eſt. Nam Arca nunquàm ampliùs in Silo reducta eſt: vt ex dictis cap. 4 n. 4. & ex infrà dicendis ad cap. 7. facilè patebit. Illud prius credibile eſt, de more veterum, qui hoſpites cum lætitia dimittebant; iuxta illud Labani ad Iacobum: *Cur, ignorante me, fugere voluiſti; nec indicare mihi: vt proſequerer te cum gaudio, & canticis, & tympanis, & citharis?* Gen. 31. n. 27. ſiue hanc lætitiam exhiberent in fauorem abeuntium, quibus fauſta & proſpera cum gaudio precabantur; ſiue in ſui ipſorum remanentium gratulationem: qui ſe moleſto hoſpitis onere liberatos iam eſſe exultabant: ſiue denique in vtrumque pariter finem, qui foris in abeuntium honorem, lætitiam præferebant: intus autem dè ſuæ moleſtiæ, laborìſque abſceſſu lætabantur.

Philonis ſententia proponitur. Philo.

Approbatur ex parte, & probatur.

5. *Dei hoſtes ſuas laudes modulari vel inuiti compellũtur.*

Sic igitur Philiſthinos Arcam cum cantu dimiſiſſe, improbabile non eſt: vel de ſua vtilitate gaudentes, qui ſuas à ſe plagas cum Arca recedere exiſtimabant: vel de Arcæ victoria exultantes, quam Deo Iſraëlis, à quo partam credebant, gratulabantur. Quia ex re ſingularis Dei poteſtas manifeſtatur; cui victori, vel ipſi hoſtes victi, Pæana cecinerunt; & Io triumphè, acclamarunt. Vnde regius Vates Dei nomine loquutus: *Mihi*, inquit, *alienigenæ ſubditi ſunt.* Pſal. 59. num. 10. vel, *Mihi alienigenæ amici facti ſunt.* Pſalm. 107. num. 10. Quaſi diceret: Mecum Philiſthini in gratiam redierunt. Et qui mihi tanquàm victo, paulò antè inſultabant: nunc tanquàm victori famulantur, vt ſubditi, & vt amici gratulantur. Ex Hebræo legunt aliqui: *Super Palæſtinam iubilabo.* Dum, ſcilicet, Philiſthini meas vires teſtari, & meas laudes modulari, vel inuiti compelluntur. Quod ſi ad mores transferre velis: iubilat Deus, quoties peccatores ad ſe conuerſos intuetur. Nam, ſi ficta & externa tantùm Philiſthinorum pœni-

A tentia tantam Deo attulit voluptatem, quantam afferet vera & interna Chriſtianorum?

6. *Solos Satrapas Arcam proſequutos, probabilius.*

Dubitabis: Soline Satrapæ Arcam proſequerentur? Solos crediderim, ex imperio Sacerdotum. Nam illorum auctoritas ſatis erat, vt rei euentum teſtaretur. Nihilominùs ſua ſponte proſequutos fuiſſe & Sacerdotes, qui, vt Augures, totum illum progreſſum ex ſuæ artis præceptis obſeruarent: immò & totam Palæſtinam rei nouitate excitam, & ſucceſſus agnoſcendi curioſitate permotam, ſuis conuulſam ſedibus ad ſpectaculum confluxiſſe: ita Deo prouidente, vt Arcæ poteſtas manifeſtior fieret apud omnes, & diuina gloria non à paucis tantùm, ſed ab omnibus ſimul Philiſthinis glorioſior & illuſtrior caneretur. B Sed iam quæ hactenus ad Literam dicta ſunt, ad mores vberiùs illuſtremus.

ANNOTATIO XX.

CIRCA LITERAM.

Cur ſuperſtitioſa prædictio diuinitùs dirigatur.

1. *Ex tribus in Litera contentis, duo illuſtranda aſſumuntur.*

C IN Litera hactenus explicata tria continentur. Vnum, præceptio & prædictio Vatum, diabolico edita ſpiritu, ab initio Capitis ad vſque n. 9. Alterum, præceptionis exequutio ab ipſis Philiſthinis ſimplici ac ſincero animo facta, num. 10. & 11. Tertium, prædictionis impletio exhibita ab ipſo Deo, n. 12. Ex quibus omnibus duo reſultant illuſtranda. Vnum, cur ſuperſtitioſa prædictio diuinitùs impleatur? Alterum, quid in hac impletione myſticè ſignificetur? Hoc in ſequenti, illud in præſenti Annot. illuſtrabo. Quod igitur ad primum attinet, paulò antè n. 9. tres rationes ex D. Chryſ. inculcaui, cur ſuperſtitioſa prędictio à Deo impleretur. Singulas ſingulis Sectionibus vberiùs explicabo.

D

SECTIO I.

Subditorum obedientia meretur, vt Prælatorum prudentia diuinitùs dirigatur.

2.

PRima ratio, cur Deus implere voluerit illam Diuinorum prædictionem, quamuis diabolico editam inſtinctu; fuit in fauorem ſubditorum, qui promptam ac ſimplicem illis obedientiam præſtiterunt. Meretur enim ſubditorum obedientia, vt prælatorum prudentia diuinitùs dirigatur. Sic Diuus Chryſoſtom. n. 9. citatus: *Quoniam*, inquit, *Vatibus iſta dicentibus, illarum tunc regionum* E *populi crediderunt, eorúmque impleuerunt præceptum; Deus quoque condeſcenſione ſolita Vatum ſententiam comprobauit.* Ac ſi Deus propter obediendi voluntatem, quam habent ſubditi: imperandi poteſtatem, quam habent Prælati, moderetur. Nam, ſicut propter inobedientiam ſubditorum, Prælati aliquando errare à Deo permittuntur: ita & propter ſubditorum obedientiam, Prælati ipſi à Deo prouidentiſſimè gubernantur.

D. Chryſ. *Deus propter obediendi voluntatem, imperandi poteſtatem moderatur.*

3. D. Greg.

Illud prius teſtatur D. Greg lib. paſtoralis curæ, p. 1. c. 1. vbi loquutus de illis Paſtoribus, qui, iuxta Prophetam, *Ignorauerunt intelligentiam.* Iſai. 56. n. 11.

Deus aliquãdo cæcat Prælatos, vt malos ſubditos errare permittat.

n.11.ſubdit: *Quæ nimirum Paſtorum imperitia, meritis congruit ſubiectorum: qui, quamuis lumen ſcientiæ ſua culpa exigente non habeant; diſtricto tamen Dei iudicio agitur, vt per eorum ignorantiam, hi etiam qui ſequuntur, offendant.* Itaque Deus aliquando Prælatos cæcat, vt malos ſubditos errare permittat. In quem ſenſum explicari poteſt illud Dauidicum: *Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua.* Pſal.68.num.24. Vbi D. Greg. citatus, per oculos intelligens Prælatos, & per dorſa, ſubditos; ait, illos aliquando obſcurari, vt hi incuruentur: *Oculi,* inquit, *ſunt, qui in ipſa honoris ſummi facie poſiti, prouidendi itineris officium ſuſcipiunt: quibus hi, nimirum, qui ſubſequenter inhærent, dorſa nominantur. Obſcuratis ergo oculis, dorſum flectitur: quia, cùm lumen ſcientiæ perdunt, qui præeunt; profectò cuncti ad portanda peccatorum onera curuantur, qui ſequuntur.*

D. Greg.

Prouidentia per oculum exprimitur.

4. *D. Greg. Prælati militia à Deo permittitur propter ſubditi inobedientiam.*

Eandem doctrinam inculcat idem D. Gregor. lib.25. Moral. c.14. vbi reprehendit illos ſubditos, qui ſui Prælati imprudentiam accuſant: quaſi non tam ipſi deficiant in obſequendo, quàm Prælatus in imperando; & quaſi malè imperantis effectus, ex malè obſequentium defectibus non oriatur. *Nullus,* inquit, *qui talem Rectorem patitur, eum, quem patitur, accuſet: quia nimirum ſui fuit meriti, peruerſi Rectoris ſubiacere ditioni: culpa ergo proprij magis accuſet operis, quàm iniuſtitiam gubernantis.* Quaſi Prælati iniuſtitia propter ſubditi inobediẽtiam à Deo permittatur. Et paulò pòſt: *Pro qualitatibus,* inquit, *ſubditorum diſponuntur acta regentium: vt ſæpè pro malo gregis, etiam verè boni delinquat vita Paſtoris.* Vnde non tam ipſe Paſtor, quàm oues, propter quas peccare permiſſus eſt, à Deo puniuntur, vt probat idem D. Greg. in Dauide: *Qui tumore,* inquit, *repentinæ elationis inflatus, populum numerando peccauit, & tamen vindictam populus David peccante, ſuſcepit.* 2. Reg.14. à n.1. *Cur hoc? Quia videlicet ſecundùm meritum plebium diſponuntur corda Rectorum. Iuſtus verò Iudex peccantis vitium, ex ipſorum animaduerſione corripuit, ex quorum cauſa peccauit.* Quaſi diceret: Rex peccare permiſſus eſt propter peccata ſubditorum. Igitur Deus, qui priùs peccatorum radices, quàm frondes abſcindit; diſſimulato Regis peccato, in peccata ſubditorum acriter animaduertit. Conſtat ergo propter ſubditorum ruinas, Prælatorum lapſus diuinitùs permitti.

Rex peccare à Deo permittitur ob peccata ſubditorum.

5. *Ob ſubditorum obediẽtiam, Prælatorum prudentia gubernatur.*

Cæterùm, hoc poſterius, propter obedientiam ſubditorum, Prælatorum prudentiam diuinitùs gubernari, non difficilè ſuadetur. Nam, quemadmodum propter ſubditorum improbitatem aliquando Prælati deſipiunt; ita & propter ſanctitatem aliquando ſapiunt: vt ex ſubditorum virtute pendere quodammodo videatur prudentia Prælatorum. Vnde patri Zachariæ reſtituta eſt vox in gratiam filij Ioannis. Luc.1.num.64. Quod expendens D. Petrus Chyſolog. ſerm. 86. *Hoc,* inquit, ſcilicet, verbum, *Doctor accipit, quod meretur auditor.* Sic D. Bern. ſerm. 1. in Septuageſ. quam dicendi facundiam & prudentiam à Deo accipiebat, ſuis auditoribus gratulabatur: *Inter loquendum,* inquit, *fateor, nonnunquam ſentire mihi videor feruorem ſtudij veſtri. Etenim quantò abundantiùs ſugitis, tantò ampliùs replet vbera mea dignatio Spiritus ſancti: & tantò copioſiùs datur, quod propinem vobis: quantò citiùs, quod propinatur, hauſiſtis. Propterea ſæpiùs loquor vobis etiam præter conſuetudinem Ordinis noſtri. Scio enim quis dixerit: Si quid ſupererogaueris, cùm rediero, reddam tibi.* Luc.10.num.35. Sicut è viuo fonte, quò plus aquæ hauritur, plus oritur: ſic à Prælato, quò plus quæritur, plus accipitur cæleſtis doctrinæ.

D. Petrus Chryſol. D. Bern.

Appellantur in Scriptura Prælati matres: *In domum matris meæ, & in cubiculum genitricis meæ,* inquit Sponſa, Cant.3. n.4. *Quomodo, ſi cui mater blandiatur; ita ego conſolabor vos,* inquit Iſaias c.66. num.13. *Filioli mei, quos iterum parturio,* inquit D. Paulus ad Galat.4.n.19. Non dicit: Quos iterum gigno, vt patet, ſed quos iterum parturio, vt mater. Vnde D. Bern. ſerm.23. in Cant. *Diſcite,* inquit, *ſubditorum vos matres eſſe debere, non dominos.* Nec immeritò hanc appellationem ſortiuntur: tum ob alias cauſas: tum præcipuè, quia ſicut matribus vbera lacte à natura diſtenduntur, non tam ipſarum gratia, quàm filiorum: ita planè quidquid doctrinæ, conſilij & prudentiæ Prælati à Deo tribuitur; totum id in ſubditorum gratiam confertur. Vnde D. Bern. ſer. 18. in Cant. duas diſtinguens Spiritus ſancti operationes; nimirum, infuſionem virtutum, quibus nos intùs ſolidat ad ſalutem; & effuſionem donorum, quibus nos foris ornat ad lucrum: *Illas,* inquit, *nobis; has noſtris accipimus: v.g. Fides, Spes, Charitas nobis propter nos dantur: porrò, ſcientiæ, ſeu ſapientiæ ſermo, gratia curationis, prophetia, ſimiliáque, quibus carere cum integritate etiam ſalutis propriæ poſſumus, proximorum proculdubiò in ſalutem expendenda donantur.* Quare quò perfectiùs ſubditi ſuis Prælatis obedierint: eò Prælati vberiùs his donis cæleſtibus in ſubditorum gratiam replebuntur.

6. *Prælati matres appellantur. D. Bern. Prælati debet eſſe matres non domini.*

D. Bern. Duæ Spiritus ſancti operationes.

Certè olim cæleſtis Sponſa, quicquid cæleſtium donorum ſibi datum ſentiebat, datum in ſodalium fauorem non dubitabat: *Introduxit,* inquit, *me Rex in cellaria ſua.* Cant. 1. n.4. Addit D. Bernardus ſerm.23. in Cant. ipſius Sponſæ nomine: *Putate & vos pariter introductas. Sola introducta videor, ſed ſoli non proderit: veſtrúm omnium eſt meus omnis profectus.* Et quidem facile fuit, ſodalibus hoc perſuadere, ſtatim ſubiicientibus: *Exultabimus & lætabimur in te, memores vberum tuorum.* Addit D. Bernardus eorum nomine: *Scientes te plenis ad nos reuerſuram vberibus:* hoc eſt, ex pleniſſimo fonte diuinitatis hauſturam eſſe vberes cæleſtium gratiarum imbres, in noſtram vtilitatem effundendos. Ac ſi apertè colligerent ex introductione Sponſæ ad cæleſte conuiuium, plenos cæleſtis conſolationis calices ſibi quoque omnibus propinandos: cùm hæc Prælatis dona, non niſi in fauorem ſubditorum communicentur: eò quidem vberiora, quò perfectiora obſequia à ſubditis deferantur.

7. *Prælatus haurit diuina in ſubditorum vtilitatem. D. Bern.*

Hinc eſt, quòd D. Paulus, cùm de cæleſtium donorum diſtributione in Principes & Prælatos Eccleſiæ loqueretur, dixerit: *Alij quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ; alij autem ſermo ſcientiæ, ſecundùm eundem Spiritum.* 1. Cor.12. n.8. Vbi rectè obſeruat D. Bern. ſerm. 53. ex paruis, non dixiſſe Apoſtolum, alij datam ſapientiam, alij autem ſcientiam; ſed, ſermonem ſapientiæ, & ſermonem ſcientiæ; quia ſapientia & ſcientia niſi in ſermonem prodeant, non proſunt aliis; ſermo autem ſapientiæ & ſcientiæ alios ædificat: hæc autem dona cæleſtia Prælatis conferri; non, vt intra eorum animos otioſa deliteſcant: ſed, vt foras in vtilitatem ſubditorum effundantur. Rectè igitur ait Apoſtolus, dari ſermonem ſapientiæ, & ſermonem ſcientiæ: *Vt oſtenderet,* inquit D. Bernardus, *quòd huiuſmodi dona propter alios dantur; ſcilicet, vt alij ædificentur.* Quis ergo dubitet, ſi Prælatorum ſuorum præceptionibus ſubditi non refragentur, ſi eorum imperia libenter & humiliter exequantur; cæleſtia chariſmata in Prælatos, vt illis proſint, liberiùs effundenda? Cùm enim

8. *Prælatis dona diuinitùs tribuuntur, ob ſubditos. D. Bern.*

hæc

Quo digniores ſubditi, eò Prælati prudentiores.

A hæc dona non propter Prælatos, ſed propter ſubdito, conferantur: quò digniores ſe præſtiterint ſubditi obediendo; eò prudentiores & aptiores ad imperandum Prælati diuinitùs inſtituentur.

9.

D. Paulus à Deo accepta aliis cõmunicabat, vt debita.

Vnde D. Paulus non tam ſibi propter ſe, quàm propter ſuos ſubditos, diuina beneficia communicata fatebatur: *Benedictus*, inquit, *Deus, & pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, Pater miſericordiarum, & Deus totius conſolationis, qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra; vt poſſimus conſolari eos, qui in omni preſſura ſunt.* 2. Cor. 1. num. 3. Idcircò ſuorum conſcius debitorum, cæleſtes diuitias à Deo acceptas, non ſibi retinebat, vt proprias; ſed aliis communicabat, vt debitas. Quod ibi D. Chryſ. expendens: *Apoſtolicam*, incipit, *dignitatem declarat; oſtendens, quòd ſolatio refectus, ac reſpiratione refocillatus, non ſe ſupinat, otióque dat; quemadmodum nos: ſed huc potiùs intendit ſtudium, vt alios vngat, corroboret, atque erigat.* Ac ſi Apoſtolica dignitas, non in eo conſiſtat, quòd in ſe magnis donis affluat & abundet; ſed quòd in alios effluat & reſtagnet. Nam cœleſtium largitas gratiarum, quæ Prælatis tribuitur, nõ ideò tribuitur, vt in illis ſiſtat; ſed, vt in alios deriuetur. Qui proinde quantò fuerint ad recipiendum capaciores, tantò Prælati ditiores erunt ad effundendum: Vt enim mulieri de vxoribus Prophetarum, nunquàm defuit oleum, quandiu vaſa implenda non defuerunt, 4. Reg. 4. num. 6. ita Prælatis bona ad gubernandum prudentia non deerit, quandiu ſubditis obedientia non defuerit, qua ſe gubernari humiliter patiantur.

D. Chryſ.

Apoſtolica dignitas ſin quo cõſi at.

B

C

10.

Improbi Prælati in ſubditorum ſalutẽ cæleſtibus donis cumulantur.

Neque ſolùm boni Prælati, ſed etiam improbi in ſalutem ſubditorum cæleſtibus donis cumulantur. Quis ignorat peſſimos fuiſſe illos Scribas & Phariſæos, qui ſederunt ſuper cathedram Moyſis? Et tamen Chriſtus Dominus de illis dicebat: *Omnia quæcunque dixerint vobis, ſeruate, & facite: ſecundùm opera verò illorum nolite facere.* Matth. 23. n. 3. ſignificas, eos ad ſalutem propriam ſpiritualibus donis vacuos eſſe: ad alienam verò cœleſtibus præſidiis abundantes: vtique vt bonis ſubditis non deeſſent in Prælatis neceſſaria præſidia, quibus ad ſalutem iuuarẽtur. Vnde D. Greg. lib. 4 Expoſitionis in lib. Reg. c. 4. *Bonis*, inquit, *ſubditis Paſtor tribuitur, qui dona habeat, per quæ illis proſit, & ſibi non proſit. Tales quidem erant, de quibus Dominus diſcipulis præcipit, dicens: Quæ dicunt, facite: quæ autem faciunt, facere nolite. Quaſi dicat: Quod vtile pro vobis acceperunt; ab eis, quaſi veſtrum tollite: & in eis quaſi ſuum dimittite, quod non habent ad lucrum veſtrum, ſed ad interitum ſuum.*

D. Greg.

D

11.

Prælatus, qui ſibi cæcus eſt, aliis prælucet ad ſalutẽ.

D. Hier.

D. Pet. Dam.

Nemo dubitat, Caïpham peſſimum fuiſſe Pontificem, qui non virtutum merito, ſed largitionum pretio in Pontificatum irrepſit: vt ex Ioſepho lib. 18. Antiq. c. 3. teſtatur D. Hieron. in c. 26. Matth. & tamen in ſubditorum vtilitatem dicitur prophetaſſe. Ioan. 11. num. 51. In quem locum Petrus Dam. in libello Gratiſſimo, c. 10. *Nobis*, inquit, *non ſibi vidit, & occultum ſapientiæ theſaurum, quem ipſe ignorabat, aperuit.* Et paulò pòſt: *In manu*, inquit, *cæci lumen eſt poſitum, non quod ille conſpiceret, ſed quod aliis ſubminiſtraret.* Quaſi ſic à Deo officeretur, vt Pontifex, qui ſibi cæcus erat, aliis ad ſalutem præluceret.

E

12.

Heli non efficax meritũ ſed officio Sacerdotis.

Sacerdotum Heli, vt in 2. & 3. cap. latè oſtendimus, nemo ambigit, deſidem ac ſocordem in diuino cultu extitiſſe. Et nihilominus ad natiuitatem Samuelis impetrandam, & prædicandam diuino ſpiritu abundauit: vt cap. 2. num. 17. dictum eſt: immò & ad ipſam Annam fauſta benedictione impertiendam, diues & efficax fuit: vt Cap. 1. num. 20. oſtenſum eſt: credo, non ex propriis eius meritis, ſed Annæ, in cuius gratiam Sacerdos honorabatur à Deo, ac diuino ſpiritu replebatur. De qua re idem D. Petrus. Dam citato libello. c. 18. ad finem. *Quis*, inquit, *Heli Sacerdotem neſciat reprobum; & tam pro lenitate ſua, quam pro liberorum effrenata licentia, diuinæ animaduerſionis ſententia condemnatum? Eius tamen benedictione non fuit ſterilis vterus Annæ; cui nimirum fœcunditatem imprecatus eſt vulua. Hanc itaque benedictionem efficacem reddidit, non meritum hominis, ſed officium Sacerdotis; & quod non habebat cauſa miniſtri, virtus exhibuit miniſterij.* Ita ille. Vbi quamuis hoc oraculum & miraculum tribuat miniſterio Sacerdotis; non dubito tamen, ſanctiſſimis quoque Annæ meritis tribuendum, cuius ſanctitas efficiebat, vt Sacerdotis poteſtas efficax redderetur.

D. Petrus Dam.

Sanctitas poſtulantis efficit, vt poſtulata concedantur.

B

13.

Improbus etiam Dux ad militum tutelam diuinitùs roboratur.

Confert igitur Deus ſapientiam & potentiam Prælatis, in gratiam & fauorem ſubditorum Quemadmodum etiam degeneres Duces roborat & confirmat ad bonos & ſtrenuos milites defendendos. Quin Saülem virtutibus inermem contra Philiſthinos ſic armauit, vt celebres de illis victorias ac triumphos reportarit; vt ex dicendis patebit: niſi magna illa ſubditorum erga ſuũ Regem obſeruantia, magnis bellorum præſidiis ſine dubio præferenda? Quæ cùm aliis locis enituit: tum præſertim 1. Reg. 14. à n. 24. Vnde D. Greg. paulò antè citatus: *Saul*, inquit, *abiecto Domino, eligitur: & tamen populum Domini de manu Philiſthinorum liberaturum perhibetur: quia omnipotens Deus ſæpè ſitis bonis fidelibus per illos Prælatos prodeſt, qui de officio eiuſdem prælationis ſibi non placent.* Vides, vt etiam improbus Dux in præſidium ac tutelam militum ſubditorum, ac fideliter obtemperantium diuinitùs adiuuetur? Ita ſolet Deus propter merita ſubditorum, non exigua Prælatis decora & ornamenta conferre. Vt igitur hoc loco Philiſthinorũ erga ſuos Vates obſeruantia à Deo remuneretur; diuino planè ſpiritu efficitur, vt ipſorum Vatum oracula compleantur.

D. Greg.

C

SECTIO II

Prælatorum auctoritas curatur à Deo, ne poteſtas à ſubditis contemnatur.

D

1.

Deus Prælatorum, etiam improborum, tuetur auctoritatem.

D. Chryſ.

ALtera ratio, cur Deus implere voluerit illam Diuinorum prædictionem, quamuis auguratricis artis maleficio concinnatam; fuit in fauorem Prælatorum etiam improborum, quorum Deus auctoritatem tuetur, ne à ſubditis ludibrio habeatur. Sic D. Chryſoſt. num. 9. citatus: *Nec maieſtate*, inquit, *ſua putauit indignum, in effectum operis, profanorum dicta perducere; idque agere, vt illi fideliter viderentur iſta ſuaſiſſe.* Atque adeò eorum auctoritas apud ſubditos integra ſeruaretur. Nihil enim Deo magis curæ eſt, quàm vt famæ, nomini bonæque exiſtimationi Prælatorum conſulatur. Neque deſunt in ſacris Literis exempla, quibus hæc veritas confirmetur.

E

2.

Deus parẽtũ conſulit honori.

Tentauit olim Deus Abraham; & ſecreta, ſeu potiùs interna loquutione dixit ei, vt ſibi filium ſuum primogenitum immolaret. Sed, cùm poſtea vidit Patriarcham promptum in obſequium; euaginantem gladium, & in pueri iugulum iam cuibrantem: *Ecce Angelus Domini de cœlo clamauit, dicens, Abraham, Abraham, non extendas manum tuam ſuper puerum.* Gen. 22. num. 11. Cur anteà ad autem ſubmiſsè loquutus, poſteà de cœlo validè exclamauit? Credo vt tanti Patriarchæ

honori conſuleret. Nam, ſi Iſaac clamorem de cœlo non audiret, ac Deum prius præceptum reuocantem non auſcultaret; fortaſſe crederet, genitorem ſuum Abrahamum patrio affectu à diuino obſequio reuocatum. Ne igitur ſanctiſſimi Patriarchæ nomen etiam apud filium ſiniſtra opinione laboraret; palàm Deus magnis clamoribus teſtatur, Abrahamum ab illo ſacrificio, non aliter, quàm diuinitùs impeditum.

3. *Quantum Deus faueat bono nomini Prælatorum.* Moyſi præcepit Deus, vt ad Pharaonem ingrederetur: nihilominùs, vt primum apud Pharaonem miraculum ederet, non conceſſit; ſed illud Aaroni faciendum commendauit: *Dices*, inquit, *ad Aaron: Tolle virgam tuam, & proiice eam coram Pharaone, ac vertatur in colubrum.* Exod. 7. n. 9. Et ſtatim: *Tulit Aaron virgam coram Pharaone, & ſeruis eius, quæ verſa eſt in colubrum.* Ibidem, n. 10. Vnde oritur dubitatio. Nam, ſi ad Moyſem præcipuè legatio pertinebat; cur etiam munus primi miraculi faciendi ad Moyſem non ſpectauit? Lyran. Reſpondet Lyranus ad rem præſentem: *Quia Moyſes diu fuerat abſens de Ægypto; ideò credere poterant Ægyptij* (addo fortaſſe, & Hebræi) *quòd tunc fuiſſet imbutus magicis artibus. Sed Aaron à iuuentute manſerat in Ægypto, vbi artes magicas addiſcere non potuiſſet, niſi de voluntate & ſcitu Ægyptiorum: & ideò non poterant eum ita ſuſpectum habere* Sic ille. Itaque ne Moyſes putaretur eſſe Magus, à primo illo miraculo patrando remouetur. Vides, quantùm Deus faueat bono nomini Prælatorum: vt etiam quando eorum auctoritatem minuere videtur, eam maximè tueatur: & clariores faciat ex bono nomine, quàm ex virtute miraculorum?

4. *Moyſes in miraculis, nunc virga, nunc manu vtebatur, ne Magus videbatur.* Adde, non ſemper Moyſem vſum fuiſſe virga, ad ea miracula, quæ poſteà edidit, patranda: ſed aliquando ſola manu ab omni inſtrumento exarmata magna prodigia operatum. Nam, licèt interuentu virgæ procellas induxerit, Exod. 9. n. 23. tamen, ſolis manibus in cœlum ſublatis, tempeſtates ſerenauit. *Tetendit enim manus ad Dominum*, inquit Textus, *& ceſſauerunt tonitrua & grando.* Ibidem, n. 33. At quæres: cur non ſemper eadem virga ad miracula edenda vteretur? Reſpondet Procop. ad præſens inſtitutum Procopius: *Ne vulgus*, inquit, *opinaretur, magica ſuperſtitione virgam eſſe factam; & ipſi mirificos illos effectus aſſignaret.* Nihil enim Deus ferebat ægriùs, quàm, vt de Moyſe Principe totius populi futuro, praua aliqua ſuperſtitionis, artiſve magicæ ſuſpicio haberetur. Non igitur, vt Magus vni tantùm addictus inſtrumento, diabolicis artibus inaugurato; ſed vt verus Dei Legatus ab omni inſtrumento independens, & ſolo diuino præſidio incumbens, nunc virga, nunc manu vtebatur: virga quidem ad inferendas plagas; manu ad auferendas. vt patet ex propoſitis exemplis; non ſine myſterio: vt quò propior eſt homini manus, quàm virga; eò ipſe ad beneficio, quàm ad ſupplicia propenſior videretur.

5. *Deus vult omnem peccati ſuſpicionem de iuſtis aboleri.* Ad eundem Moyſem olim Dominus; *Aſcende*, inquit, *in montem iſtum Abarim, & contemplare inde terram, quam daturus ſum filiis Iſraël: cùmque videris eam, ibis & tu ad populum tuum, ſicut iuit frater tuus Aaron: quia offendiſti me in deſerto Sin in contradictione multitudinis.* Num. 27. à num. 12. Vbi vides, Deum non ſolùm Moyſi ſuam mortem prædixiſſe, ſed etiam mortis cauſam euulgaſſe: nempe, illam qualemcunque dubitationem, quam habuit in educenda aqua de petra. Num. 20. n. 12. Abul. At, cur exprimitur mortis cauſa? Reſpondet Abul. qu. 36. in priorem locum citatum Num. aptè ad rem præſentem: *Ne aliquis fortè*, inquit,

A *intelligeret, quòd Moyſes & Aaron non intrauerunt terram Chanaam propter murmurationem factam de Deo, & alia magna peccata Iſraelitarum. Nam in his non peccauerunt, quin potiùs omnibus peccatoribus repugnabant. Ad excuſationem igitur eorum, recitatur hoc delictum: quia nullum aliud commiſerunt, propter quod mererentur mori extra terram Chanaan.* Eadem eſt & Lyrani reſponſio, vbi patet, Lyra. quanto ſtudio voluerit Deus, omnem peccati ſuſpicionem, quæ falsò de Moyſe haberi poterat, aboleri: ne Prælatus apud ſubditos malè audiret; & malè audiens, vt fieri ſolet, ſaltem poſt mortem deſpiceretur.

Iacobus materno, ſeu potiùs diuino conſilio inductus fratri ſuo ſeniori Eſaü paternam benedi- 6.
B ctionem præripuit. Gen. 27. à num. 18. Quis non crederet, hæc audiens, Iacobum peruerſa fuiſſe calliditate; & contra fas ac ius, fraternam benedictionem præocupaſſe? Certè ita videtur cenſuiſſe vel ipſe pater Iſaac, dicens: *Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam.* *Deus conſulit iuſtorum auctoritati, ne fraudulenti habeantur.* Ibidem, n. 35. Ita & frater eius Eſaü ſuſpicatus: *Iuſtè*, inquit, *vocatum eſt nomen eius Iacob: ſupplantauit enim me in altera vice. Primogenita mea antè tulit; & nunc ſecundò ſurripuit benedictionem meam.* Ibidem, n. 36. Vbi Iacobi fraudes duplici nomine accuſat; & quòd modò benedictionem, & paulò antè, Gen. 25. num. 35. primogenita ſurripuerit. Quare neceſſe erat, vt Iacobus, & paterno, & fraterno teſtimonio conuictus in manifeſtam apud
C poſteros infamiam deueniret, callidúſque ac fraudulentus ab omnibus haberetur. Quid ergo Deus, vt Iacobum ab omni infamiæ periculo liberaret? Eius ſimplicitatem paulò antè prædixit, *Iacob*, inquit, *vir ſimplex habitabat in tabernaculis.* Gen. 25. num. 27. Vt alienus ab omni calliditate probaretur, qui ſimplicitatem à pueritia coluiſſe diuino teſtimonio dicebatur. Quod egregiè expendit D. Auguſt. lib. 16. De Ciuit. c. 37. *Iſte dolus*, inquit, D. Auguſt. *Iacob, ne putaretur fraudulentus dolus, & non in eo magnæ rei myſterium quæreretur; ſuperiùs dixit Scriptura: Erat autem Iacob vir ſimplex: hoc eſt, ſine dolo. Quis eſt dolus ſine dolo? Quæ fictio non mentientis, niſi profundum myſterium veritatis?* Conſuluit ergo Deus Iacobi auctoritati, ne qua fraudis-
D & calliditatis inuidia, Princeps & caput illius populi apud poſteros laboraret. *Deus ſuo teſtimonio iuſtorum crimina anteuenit.*

7. *Deus iuſtorū tuetur innocentiam.* Iuſtam indignationem concepit Rex Dauid in Nabalem: ſed Abigaïlis precibus placatus promiſit, ſe mortem illi non illaturum. Nihilominùs Nabal intra decem dies ex hac vita deceſſit. Quis non ſuſpicaretur, illam mortem ab ipſo Dauide propter recentis odij reliquias procuratam? Et quis proinde regiam fidem, vt parum ſtabilem & conſtantem, non accuſaret? Sed, ne huiuſmodi infamia in Dauidem refunderetur, occurrit Deus, ac ſe illius cædis auctorem palàm confitetur: *Cúmque pertranſiſſent decem dies*, inquit Textus, *percuſſit Dominus Nabal, & mortuus eſt.* 1. Reg. 25. Caiet. n. 38. Vbi Caietanus, *Scriptum*, inquit, *eſt hoc ad*
E *tollendam omnem ſuſpicionem humanæ imperfectionis.* Noluit enim Deus, vt Rex Dauid apud ſuos ſubditos violatæ fidei reus argueretur; ſed potiùs apud omnes eius innocentia conſtaret.

8. *Occidit Deus Dauidis filiū vt adulterij occideret recordationem* Neque ſolùm à falſa eum infamia liberauit: ſed etiam veram, quam ex adulterio contraxerat, abolendam curauit. Nam filium ex illo adulterio natum, pro cuius vita multas ad Deum preces fuderat Dauid, diutiùs viuere non permiſit. 2. Reg. 11. num. 18. ne diutiùs viueret illius adulterij memoria: ſepeliri voluit adulterinum filium, vt adulteri parentis infamia ſepeliretur. Sic ad eum locum

Theod. locum Theodor. q. 26. *Quamobrem*, inquit, *infantem recens natum morti tradidit Deus.* Et reſpondet: *Viuus erat futurus argumentum ſceleris & iniquitatis. Pij ergo Regis, qui erat etiam Propheta, curam gerens Dominus, non ſinit eum viuere.* Ne igitur infamis Rex contemneretur à ſubditis, & ne infamis Propheta ab auditoribus repelleretur, effecit Deus, vt nullum illius infamiæ monumentum, aut veſtigium ſupereſſet: ſed, extincto filio, tota illius adulterij recordatio extingueretur. Adeò curabat Regis & Prophetæ auctoritatem ſartam tectam conſeruare.

9\. *Deus Reges ſibi amicos profitetur, ne quid de eorũ auctoritate detrahatur.* Qui parentis Dauidis auctoritati conſuluit, filij Salomonis, dum pietatem coluit, non imminuit auctoritatem. Ad regnum poſtquàm Salomon acceſſit: *Affinitate coniunctus eſt Pharaoni Regi Ægypti: accepit namque filiam eius, & adduxit in ciuitatem Dauid.* 3. Reg. 3. num. 1. Et ſtatim referuntur Salomonis in Deum obſequia, Deique in Salomonem beneficia. Obſequia Salomonis, dum additur: *Dilexit Salomon Dominum, ambulans in præceptis Dauid patris ſui.* Ibidem, num. 3. Dei beneficia, cùm ſubditur: *Apparuit autem Dominus Salomoni per ſomnium nocte, dicens: Poſtula quod vis, vt dem tibi.* Vbi ſuprà, n. 5. Quorſum hæc de Salomonis in Deum charitate, Deique in Salomonem liberalitate narratio, ſtatim poſt illud Salomonis cum Ægyptia fœmina coniugium? Reſpondeo ex Lyrano, coniugium cum Gentilibus prohibitum fuiſſe Hebræis, Deut. 7. num. 3. niſi in caſu neceſſitatis, & perfidia priùs abiurata, vt colligitur ex Deut. 21. à num. 12. Sic enim Salomon cum Rahab Chananæa, Matth. 1. num 5. & Booz cum Ruth Moabitide, Ruth. 4. n. 10. contraxerunt. Quia verò dubitari poterat, an in hoc Salomonis coniugio legitima contrahendi ratio interueniret; poterátque proinde Regis fama apud ſubditos periclitari, malè de ſuo Rege opinantes, & voluptati potiùs, quàm neceſſitati tale coniugium tribuentes: occurrit Deus, & Salomonem ſibi amicum, séque Salomoni propitium ac beneuolum profitetur, ne quid à ſubditis de Regis probitate & auctoritate detrahatur. *(Lyra.)*

10\. *Conſulit Deus ne Prophetæ poſt mortẽ vllam infamiam patiantur.* Prophetam illum, qui comedendo in Samaria apud Pſeudoprophetam, Dei præceptum violauit, grauiter puniuit Deus, ſubita eum morte ac violenta condemnando. Nam, *cùm abiiſſet, inuenit eum leo in via, & occidit.* 3. Reg. 13. num. 24. Sed ſtatim eundem leonem, quem viui tortorem & carnificem eſſe voluit; mortui cuſtodem & defenſorem conſtituit: *Leo*, addit Textus, *ſtabat iuxta cadauer.* Quorſum tam beneuolè ſeruat, quem tam ſeuerè damnarat? Credo, vt Prophetæ auctoritati conſuleret, ne quis de eo temerè ſentiret, aut maleuolè derogaret: immò, qui pro inobedientia punitus cernebatur, pro pœnitentia ſaluus crederetur. Sic exponit & Lyranus per mortem à leone datam, Prophetæ inobedientiam oſtendi: ſed per cuſtodiam à leone præſtitam, Prophetæ pœnitentiam euulgari, ne contemneretur inobediens Propheta, ſed pœnitens exornaretur. De qua re Theod q. 42. ad eum locum: *Deus*, inquit, *honorauit eum, etiam poſt deceſſum. Nam occiſorem ei induxit cuſtodem: honorans, vt Prophetam; puniens, vt transgreſſorem.* Non patitur igitur Deus, vt Propheta populi magiſter & Doctor vllam in populo infamiam, etiam poſt mortem patiatur. Mirum eſt, quàm propitium, beneuolum & indulgentem ſe præſtiterit Rex Babylonius Euilmerodach, in Regẽ Iudæ Ioachin, quem Nabuchodonoſor pater eius aliquot antè annis captiuum abduxerat in Babylonem. Nam in primis, *Subleuauit*, inquit (A) Textus, *caput Ioachin Regis Iuda de carcere. Et locutus eſt ei benignè: & poſuit thronum eius ſuper thronum Regum, qui erant cum eo, Babylone. Et mutauit veſtes eius, quas habuerat in carcere, & comedebat panem ſemper in conſpectu eius, cunctis diebus vitæ ſuæ. Annonam quoque conſtituit ei ſine intermiſſione, quæ & dabatur ei à Rege per ſingulos dies omnibus diebus vitæ ſuæ.* 4. Reg. 25. n. 27. Vbi nihil prætermiſit eorũ, quæ ad auctoritatem, vtilitatem, voluptatémque Regis Ioachini conducere viderentur. Vnde vulgare inter Hebræos verbum erat, duos Reges Ioachinum & Sedeciam, ſic à Deo inſtitutos, vt hic felices Reges perterreret, ille miſeros animaret. Cur, obſecro, tam effuſa liberalitate vſus eſt Rex Babylonis erga Regem Iuda: præſertim, cùm paulò antè inter Babylonios & Iudæos internecina prælia exardeſcerent: Reſpon- (B) deo, Regem Ioachinum ſua ſponte ſe in poteſtatem Regis Babylonij tradidiſſe, 4. Reg. 24. n. 12. inductum conſilio Ieremiæ, vt teſtatur D. Hier in c. 24. Ieremiæ, quem ſequitur Abulenſis ad locum citatum Regum, q 10. Et probat: quia, ſicut Ieremias frequenter & vehementer admonebat Regem Sedeciam, vt ſe traderet Chaldæis, aliter ſine dubio periturum, Ier. 21. num. 9. & 38. num. 2. ita videtur admonuiſſe Ioachinum, vt ſe traderet Babyloniis, ne ipſe pariter cum vrbe funditùs euerteretur. Igitur, ne quis de Ieremiæ conſilio perperam ſentiret, illúdque non propheticum, ſed inſanum iudicaret; proindéque ſanctiſſimi Vatis fides, & auctoritas, graui apud omnes infamia no- (C) taretur: idcircò, inquiunt Lyranus & Abulenſis, à Deo conſultiſſimè prouiſum, vt Ioachinus maiores in terra aliena, quàm in propria honores compararet. Vnde fieret, vt Propheta Ieremias non modò veterem auctoritatem retineret; ſed etiam maiorem aſſequeretur. Tam diligenter curauit Deus, ne ſui Prophetæ auctoritas in populi contemptum ac ludibrium deueniret.

Vulgare Hebræorum verbum de Ioachino & Sedecia.

D. Hier. Abul.

Ieremiæ honori à Deo conſultum.

Lyran. Abul.

11\. *Prophetas Deus etiam per miraculũ ab infamia nota liberat.* Prohibitum erat in lege veteri, ne quis extra tabernaculum ſacrificaret: vt patet Leuit. 27. n. 9. Deut. 12. num. 4. & paſſim alibi. Et nihilominùs Propheta Helias, extra templum, quod tabernaculo ſucceſſit, & in quo ſacrificandi obligatio, quæ in tabernaculo fuerat, procedebat; extra templum, inquam, in monte Carmelo immolauit, 3. Reg. 18. (D) à num. 30. vt interim alios viros ſanctiſſimos omittam, qui ſimilibus in locis ſacrificarunt. Quis non putaret, Heliam diuinæ legis fuiſſe tranſgreſſorem? Quis illius prauo exemplo ad ſimile facinus audendum non incitaretur? Planè ita foret, niſi Deus occurreret, & Vatem ab ea calumnia vendicaret. Nam, vt palàm teſtaretur, Heliam non peccaſſe, immò gratiſſimum ſibi ſacrificium in eo loco ex diuina diſpenſatione obtuliſſe; ignẽ è cælo miſit, qui totum ſacrificium corripuit & abſumpſit: quod erat apud Hebræos manifeſtum acceptationis indicium; vt patet ex illis verbis: *Reſpexit Dominus ad Abel, & ad munera eius: ad Cain autem, & ad munera eius non reſpexit*, Gen. 4. num. 4 ſeu, vt Theodotio vertit: *Inflammauit Do-* (E) *minus ſuper Abel, & ſuper ſacrificium eius: ſuper Cain autem, & ſuper ſacrificium eius non inflammauit.* Ex quo loco colligunt Interpretes, maiorem Dei beneuolentiam erga Abelem, quàm erga Caïnum in eo apparuiſſe, quòd Abelis, non Caïni ſacrificium, lapſo de cælo igne, corriperetur. Adeò igitur Deus conſuluit bonæ famæ & exiſtimationi Prophetæ, vt eum etiam per miraculum ab infamiæ nota liberarit. Sed totum hoc argumentum priori tomo, Annot. 5. Sect. 3. pluribus exemplis illuſtraui. Mirum igitur non eſt, ſi Deus hoc

Accepti ſacrificij ſignũ.

Lyra.

Theod.

Deus Prophetis quantum deferat honorem.

nam in errorem inducendos, neque propter virtutem in ſcelus præcipitandos. Vnde hæc facultas ſolùm datur, *Vt vadant*; non, vt ſtant; non, vt redeant: ſed, vt pergant. Nam *ad hoc ſolùm*, inquit, *liberius viuere permittendi ſunt, vt ad cæleſtem patriam liberiùs proficiſcantur.* Addit nihilominùs, non debere adhuc Prælatos omnem omninò eorum curam præterire: ſed pia calliditate explorare, quò tendant. *Et aſpicietis*, inquiunt: *quia & cùm proprio arbitrio dimittuntur ſubditi, explorare Prælati debent, an bonum libertatis ad profectum conuertant cæleſtis itineris.* Quæ doctrina cæleſtis Sponſi illuſtratur exemplo, qui ſponſæ ſuæ permiſit, vt contemplationis ſomno pro arbitrio ſuo indulgeret: *Ne ſuſcitetis, inquit, neque euigilare faciatis dilectam, quoad vſque ipſa velit.* Cantic. 2. num. 7.

B *D. Bern. Iuſti prudētia ſidedum.* Tantùm illius prudentię tribuebat: vt D. Bernard. ſerm. 52. in Cantica aduertit: *Ponitur, inquit, in poteſtate ſua, & vacare ſibi, & curæ illarum*, (nempe, ſubditarum) *intendere, prout oportere iudicauerit. Nouit enim Sponſus, quanta flagret dilectione, etiam erga proximos: propterea ſecurè diſcretioni eius credendam cenſuit hanc diſpenſationem.* Adhuc nihilominùs Sponſus inuigilabat, & aſpiciebat, quantùm ipſa contemplando incumberet: & cùm vidit, pluſquàm par erat, immorari; eam à contemplationis ſomno excitauit: *Surge*, inquit, *& propera, amica mea.* Ibidem, n. 10. Licèt enim ab ancillis

C *Vigilandum Præſuli, ne incurrat, qui currit. D. Bernard.* ac ſodalibus excitari non debuerit, certè ab Spōſo ac Principe ſemper debuit gubernari, ne quo in periculo errandi verſaretur. Nam, vt bene D. Bern. ſerm. 3. De circumciſione: *Illuminare, inquit, neceſſe eſt lumine diſcretionis, ne incurrat, qui currit.*

Num. IX. Et aſpicietis: & ſi quidem per viam finium ſuorum aſcenderit contra Bethſames; ipſe fecit nobis hoc malum grande: ſin autem, minimè; ſciemus, quia nequaquàm manus eius tetigit nos; ſed caſu accidit.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. ET *aſpicietis*, &c. Tandem imperant, vt attentè ſpeculentur, in quam partem boues progrediantur. Septuaginta in Sixtianis plura verba accumulant: *Et dimittetis eam, & expelletis eam, & abibitis, & videbitis.* Illud, *expelletis eam*, ſignificat vim aliquam vaccis imprimendam: vt poſitæ in triuio boues, à tergo pungerentur ſtimulo, aut flagro cæderentur. Et quidem ſi boues ore ad Paleſtinam ſpectabant, vt paulò inferiùs num. 12. dicemus; & nihilominus à tergo percuſſæ, non agebantur prorſum in Palæſtinam, ſed retrorſum in Iudæam reuertebantur; mirabilior

Duplex loci huius expoſitio. ſucceſſus videbatur. Illud, *Et abibitis*, dupliciter exponi poteſt. Primò: Reuertemini in Palæſtinam quamuis in Iudæam boues progrediantur: quod ad

E miraculi euidentiam conducebat; dum boues, quæ non niſi à ſuis bubulcis actæ viam carpunt, etiam ab illis relictæ procedebant. Secundò: Proſequemini à tergo præeuntes; eo tamen interuallo, vt

Quomodo ſuperior expoſitio accipienda. eas ad progrediendum non impellatis; ſed tantùm, quò progrediantur, ſpecteris. Vtranque expoſitionem pro diuerſo tempore admitto. Nam primò quidem poſitis in triuio vaccis, retrorſum ceſſerunt Philiſthini in Palæſtinam, vt boues ſuo inſtinctui relinquerentur: poſteà verò iam vaccis viam arripientibus: debito interuallo à tergo inſti-

A terunt; vt quò pergerent, ſpecularentur: vt infrà num. 12. exprimitur. Atque in his continentur omnia, quæ Philiſthinorum Vates ad augurium captandum neceſſaria eſſe decreuerunt.

2\. *Vatum augurii duplici captatur pronūciato. Primum.* *Et ſi quidem per viam finium*, &c. Declarant iam Philiſthinorum Vates totum augurium, quod captare cupiebant, duplici pronuntiato. Primum eſt. Si Arca, ſeu potiùs boues Arcam ferentes, rectà tetenderint in Iudæam, ſine dubio Dei manus pro illa contra Philiſthinos militauit. Sed, vt ſingula minutiùs explicentur: *Si aſcenderit*, inquiunt, nēpe, Arca vecta à bobus: hoc eſt, ſi perrexerit, etiam æquata ac plana via, ſic enim verbum aſcendendi frequenter in ſacris Literis vſurpatur, vt cap. 1 num. 3. obſeruaui. Vel reuerà: *Si aſcenderit* per

B *Paleſtina humilior, Iudæa ſublimior.* viam arduam: quia Palæſtina, cùm fuerit maritima, vt ſuprà diximus, humilior erat: Iudæa, vtpote mediterranea, erat ſublimior. Vnde Luc. 1. n. 39. *Montana Iudææ* nominantur. Et Moyſes de terra promiſſa loquutus *Conſtituit*, inquit, *eum ſuper excelſam terram.* Deut. 32. n. 13. Et D. Greg.

D Greg. lib. 7. Moral. cap. 14. docet, has vaccas *ſub Arca Domini ad montana* tetendiſſe. Ex quo etiam miraculum euidentius apparere poſſet; ſi vaccæ, nemine impellente, viam facilem ac decliuem relinquerent; & accliuem ac difficilem ſuperarent.

3\. Addunt, *Contra Bethſames*; hoc eſt, versùs Bethſames: quamuis in Hebræo nulla præpoſitio præfigatur. Erat autem Bethſames vrbs Iſraëlis proxima Philiſthinis, ſita in Tribu Iuda: vt habetur

C *De qua ciuitate Bethſames ſit ſermo.* Ioſue 15. n. 10. Nam Palæſtina ad Tribum Iuda tanquàm ad Tribum viciniorem pertinebat; vt c. 4. Num. 1. dictum eſt. Alia verò fuit Bethſames in Tribu Iſachar: vt habetur Ioſuë 19. num. 22. Quin etiam Diuus Hieronymus de locis Hebraïcis, duas alias Bethſames memorat: vnam in Tribu Nephthali, Ioſue 19. n. 38. alteram ſacerdotalem in Tribu Benjamin; quamuis ea, non tam ad Benjamin, quàm ad Iudam, vel Simeonem pertinere videatur. Ioſ. 21. n. 16. Magiſter hiſtoriæ, Hugo

Magiſt. hiſt. Hugo. Carthuſ. Naucl. Cardin. Dionyſius Carthuſianus & Nauclerus dicunt, ſermonem eſſe hoc loco de illa Bethſames, quæ eſt in Tribu Beniamin. Sed iam dixi, hanc ad Iudam, vel Simeonem potiùs ſpectare vt citatum Ioſuë locum conſulenti facilè patebit. Cæte-

D *Bethſames etymon.* rùm Bethſames interpretatur, *Domus ſolis.* Vnde illa vrbs Ægypti quæ à Ptolomæo *Heliopolis*, hoc eſt, *Solis vrbs* dicitur; nunc mutato vocabulo, ſed non ſignificatione, *Bethſames* appellatur, teſte

Guiland. Guilandino apud Ortelium: fortè ita dicta ab Hebræis, ſuæ vrbis nomen ad externam transferentibus: quo pacto & Troiani à patria pulſi, & alieno in ſolo peregrini; externa loca de patriæ nominibus appellabant, Æneid. 3.

Virgil. Olim externa loca de patria nominibus veteres appellabant.

—— *Paruam Troiam ſimulataq; magnis*
Pergama, & arentem Xanthi cognomine riuum.

Platin. Ziegl. Nam ab aliis illa quondam Heliopolis; nunc àuctore Platina, dicitur *Damieta*, vel Auctore Zieglero, in Deſcriptione Palæſtinæ, *Peluſium.*

4\. Si igitur, inquiunt Philiſthinorum Vates, Arca

E *D. Chryſ. Quid malitiæ nomine ſignificetur.* rectè tetenderit in Bethſames, *ipſe fecit nobis hoc malum grande*: ſeu, vt legit D. Chryſoſt. hom. 23. in Matthæum, *malitiam grādem.* Vbi aduertit, malitiæ nomine in Scriptura, non ſemper mala culpæ, ſed aliquando mala pœnæ ſignificari; vt Mat. 6. num. 34. *Sufficit diei malitia ſua.* Sed ecce tibi

Dubium quoddam penitur. aliud ſuboritur dubium, ad quodnam antecedēs, illud pronomen, *ipſe*, referatur. Dicet aliquis, ad ipſum Deum: nec obſtare, quòd proximè non antecedat: nam relatiua in ſacris Literis, non ſemper ad proximum; ſed aliquando ad remotum antecedens referuntur: vt aduertit Ribera noſter

Ribera.

Aliquorum opiniones recenſentur.

ad illud Pauli: *Tabernaculum factum eſt primum, in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur ſancta.* Hebr. 9. num. 2. Vbi illud relatiuum, *Quæ*, non ad menſam proximè antecedentem; ſed ad tabernaculum refertur: hoc enim, non illa, dicebatur ſancta. Dicet alius ad Arcam: nec obſtare, quòd cum illa genere non conueniat, vt planè non conuenit. nam Arca non ſolùm in Latino exemplari, ſed etiam in Hebræo; ארון *Aaron*, & in Græco, κιβωτὸς, fœminei generis eſt, cùm tamen demonſtratiuum, tam Hebræum הוא *Hu*, quàm Græcum αὐτὸς, hoc eſt, *ipſe*, ſit maſculinum. Id, inquam, non obſtare: cùm ſæpè in Scriptura relatiua à ſuis antecedentibus genere diſſentiant; iuxta illud: *Spiritus Domini repleuit orbem terrarum; & hoc, quod continet omnia, ſcientiam habet vocis.* Sap. 1. n. 7. Vbi illud, *Hoc*, ad *Spiritum* genere diſſidentem refertur. Quod ibi Lorinus pluribus exemplis illuſtrat. Neutram interpretationem excludo: immò vtranque ſimul admitto. Nam ad vtrunque ſimul referri poteſt; Arcam ſcilicet, & Deum; ſeu potiùs ad Arcam Deum; hoc eſt, ad Arcam, quam ipſi Deum Iſraëlis, aut credebant, aut certè appellabant. Quaſi dicerent: Ipſe Deus Iſraëlis, qui eſt ipſa Arca, aut ſaltem, nomine Arcæ, cui peculiariter aſſiſtit, intelligitur; nobis hanc intulit calamitatem.

Lorin. Superiores ſententiæ approbantur.

5\. *Secundum pronuntiatū.*

Sin autem minimè, &c. Secundum pronunciatum. Sin autem minimè aſcenderit per viam finium ſuorum: hoc eſt, ſi Arca, vel potiùs boues Arcæ portitores, à via in Iudæam tendente aberrarint, & in caulas proprias redierint: credendum non eſt, præſentes calamitates diuinitùs, ſed planè naturaliter contigiſſe: *Sciemus*, inquiunt, *quia nequaquam manus eius tetigit nos.* Ex his verbis ſatis colligitur, quod ſuprà dicebamus, hos Sacerdotes non fuiſſe accolas, ſed planè incolas, cùm de ſe, ac de cæteris Philiſthinis ſine diſcrimine loquantur. Quod, quia Caietanus ſuprà negauit, ne ſententiam ſuam mutare cogeretur, dicit hoc loco, eos ratione amicitiæ ſe ipſos patientibus connumeraſſe. Sed hæc ſolutio neceſſaria non eſt, cùm nulla ratio ſatis conuincat, eos fuiſſe alienigenas ſeu externos à Palæſtina, vt ſuprà n. 5. iam oſtendimus.

Reſponſum Caietani reiicitur. Caiet.

6\. Abulenſis. *Sententia Abulenſis proponitur.*

Notat hoc loco Abulenſis, hoc poſterius pronuntiatum, non fuiſſe tantæ neceſſitatis, vt prius. Probat: quia, ſi Deus facit miraculum in confirmationem alicuius rei, illa ſine dubio vera eſt: ſi autem non facit, non proinde ſequitur, infallibiliter eſſe falſam; quia Deus non tenetur rem veram miraculo confirmare. Quare vaccæ miraculosè pergentes, ſine dubio teſtarentur, plagam diuinitùs contigiſſe: naturaliter autem in ſua paſcua, vel præſepia redeuntes, non infallibiliter oppoſitam ſuaderet. Ita ferè philoſophatur Abulenſis. Sed non aſſentior: quia in neutro ſanè pronuntiato vlla neceſſitas apparet. Nam ſignum, quod in vtroque aſſumitur, nullum habet nexum ex natura rei cum re ſignificata, propter quem illa infallibiliter conſequatur. Sicut enim regreſſus boum ad ſuas caulas, non ſignificabat neceſſariò, illas plagas naturaliter contigiſſe. vt Abulenſis fatetur: ita neque progreſſus in Bethſames, neceſſariò ſignificabat, contigiſſe ſupernaturaliter, ſi ipſa rei natura ſpectetur. Non etiam habet nexum ex diuino inſtituto cum re ſignificata. Nam, licèt ille boum progreſſus eſſet omninò miraculoſus: tamen, cùm non conſtaret Philiſthinis, fuiſſe à Deo exhibitum in confirmationem plagæ diuinitus immiſſæ, eam neceſſariò non ſignificabat. Quod ex ſtatim dicendis magis patebit.

Superior ſententia non placet.

7\. *An vates diuino ſpiritu mouerentur?*

Sed quæres primò: An Vates Philiſthinorum, proprio, an diuino ſpiritu mouerentur ad hæc ſigna exhibenda? Dicet aliquis: Diuino, rem ab effectu arbitratus. Ita enim contigit, vt illi euentum eſſe prædixerunt. Et confirmari poteſt à ſimili. Nam Eliezer, Gen. 24. n. 14. Ionathas 1. Reg. 14. n. 9. Dauid, 1. Reg. 20. n. 7. externis quibuſdam ſignis vſi ſunt, ad occultam veritatem indagandam; non quidem proprio, ſed planè diuino ſpiritu incitati, cùm in illis factis peccaſſe à nemine dicantur. Nihilominus oppoſitum ſentio probabilius. Ita docet Caietanus, dicens, *Eos humana præſumptione ſtatuiſſe ſibi ipſis ſignum, diſcernendi auctorem plagarum illarum.* Nec immeritò. Nam reuelationem publicam, quòd ita futurum eſſet, nullam de cælo habuerunt, vt patet: priuatam verò habuiſſe nulla ratio conuincit. Ergo, vel humano, vel diabolico inſtinctu, cui vt Augures, inſueuerant, mouebantur.

Diuino non moueri probabilius. Caiet.

8\. *Deus aliquando ad ſuam gloriā improborum vtitur teſtimonio. Soluuntur ſuperioris placiti argumenta.* D. Cryſ. Lyran. Abul.

Nec obſtat, rei euentum eorum prædictionibus reſpondiſſe: cùm ſæpè Deus improborum teſtimoniis ad ſuam gloriam vtatur; & malitiam impiorum in bonorum vtilitatem conuertat. Nec exempla allata ſunt ſimilia. Nam illi viri, vtpote Deo familiares, facilè credi poſſunt diuino ſpiritu incitati, ea ſibi ſigna ſtatuiſſe: quod de Eliezere docet Diuus Chryſoſtomus; de Ionatha Lyranus; de Dauide Abulenſis. Quamuis addat, ſignum quod ſibi ſtatuit Dauid, eſſe proportionatum ad rem ſignificandam: quia ex verbis Saülis eius animum colligebant, in quo nulla ſuperſtitio, ſed prudens coniectura reperitur: & proinde facilè poſſe Dauidem excuſari: quin ad diuinum aliquem inſtinctum recurratur. At verò Philiſthinorum Vates nullum cum Deo commercium habentes, ex conſuetudine augurandi, ſuæ artis legibus inſiſtebant; & ſignis nullam proportionem habentibus ad ſignificandum vtebātur. Vnde nullum apparet fundamentum, cur eis diuinus aliquis afflatus & inſtinctus tribuatur.

9\. Simile augurium, & fortaſſe ſimili ſpiritu captarunt olim Ægyptij, vt internoſcerent, an Moyſes adhuc infans ratione vteretur, cùm Pharaonis diadema ſuo capiti impoſitum abiecit & conculcauit: vt refert Ioſephus lib. 2. Antiquit. cap 9. Nam prunas illi obiecerunt, quas ſi infans tangeret, infantiliter egiſſe crederetur: ſi caueret, omninò prudenter: & tunc, vt reus læſæ maieſtatis damnaretur. Sed tantùm abfuit, vt Moyſes caueret, vt potiùs in os inſereret, more puerorum omnia ori inſerentium: vnde impeditioris linguæ factum fuiſſe dicunt. Sed hæc ſunt Rabbinorum ſomnia: ex quibus tamen, ſi vera eſſent, falſa Ægyptiorum auguria conuincerentur. Dum enim per augurium errorem tollere voluerunt, in errorem inciderunt: & per ſuum errorem Moyſem à morte liberarunt, ab ipſo tandem Moyſe in mortem præcipitandi Vide Abul. Exod. 2. q. 5.

Ioſeph. *Rabbinorum ſomnia exploduntur.*

10\. *An peccauerint Philiſthini Deum tentando.* Abul. Suar. *Peccaſſe probabilius probatur.* D. Thom.

Quæres ſecundò: An peccauerint Philiſthinorum Vates tentando Deum, & malè augurando? Abulenſis q. 18. de priori peccato negat de poſteriori tacet. At verò Suar. tom. De Religione, tract. 3. lib. 2. cap. 10. §. 11. de vtroque probabilius affirmat. Et de priori quidem probatur: quia ille Deum tentare dicitur, qui nouum capere vult experimentum de poteſtate diuina, quam alioqui ſatis habet exploratam: vt docet D. Thom. 2. 2. q. 97. art. 2. Atqui Philiſthini, cùm iam ſcire debuiſſent, diuinam poteſtatem in illis plagis infligendis interceſſiſſe; nouum adhuc experimentum ea de re capere voluerunt. Ergo tentarunt Deum, & tentando grauiter peccarunt. Nec illos ſatis excuſat

hoc loco Sacerdotum, etiam Gentilium, auctoritatem tueatur, ne à ſubditis contempta in eorum detrimentum vergat; totiúſque Reip. ſtatus periclitetur.

SECTIO III.

Diuina gloria, & poteſtas, ab inimicorum teſtimoniis clarior manifeſtatur.

1. Tertia ratio, ob quam ſuperſtitioſa illa prædictio à Deo impleta ſit; fuit, vt diuinam gratiam, & poteſtatem, etiam inimici teſtarentur, quorum teſtimonium, ſicut ſuſpectum eſſe ſolet, ſi in damnum tendat: ita firmum ac ſincerum, ſi in gratiam & fauorem exhibeatur. Hanc etiam rationem D. Chryſ. num. 9. citatus inculcauit: *Ad maiorem*, inquit, *Dei gloriam pertinebat, vt virtus eius etiam inimicorum teſtimonio panderetur: & ipſi quoque Gentilitatis magiſtri conſonam ferrent de veri Dei poteſtate ſententiam.* Eandem rationem tradit hoc loco & Procopius: *Deus*, inquit, *condeſcendens ipſis, Ariolorum ſententiæ obſecundauit: vt ipſi etiam hoſtes virtuti diuinæ teſtimonium perhiberent; vtque magiſtri ipſorum, de hac re ſuam ſententiam proferrent.* Itaque, ſi ſoli Iſraëlitæ ſanctitatem & poteſtatem Arcæ teſtarentur, illis tanquàm amicis minor fides haberetur. Dum tamen etiam hoſtes de illius potentia, & gloria teſtimonium ferebant; nemo illis fidem denegabat: cùm inimicorum teſtimonia multò validiora ad rem probandam cenſeantur. Quod paucis illuſtro: primùm quidem ex nouo, & ſtatim ex veteri Teſtamento.

Inimicorum teſtimonia in damnum ſuſpecta, in laudem firma eſſe ſolent. D.Chryſ. Procop.

2. Diuus Paulus omninò exigebat, vt Epiſcoporum ſanctitas, non ſolùm amicorum, ſed etiam inimicorum teſtimoniis probaretur. *Oportet*, inquit, *illum teſtimonium habere bonum ab iis, qui foris ſunt.* 1. Timoth. 3. n. 7. Hoc eſt: non ſolùm à fidelibus, qui in Eccleſia ſunt, ſed etiam ab infidelibus, qui foris extra Eccleſiam vagantur. Nam vt bene D. Hieronym. in Epiſt. 61. ad Pammachium, aduerſùs errores Ioannis Ieroſolymitani, ſub initium: *Scribunt*, inquit, *ſeculi literæ, amantium cæca eſſe iudicia. Nunquam de amicorum iudicio glorieris. Illud verum eſt teſtimonium, quod ab inimica voce profertur.* Quin etiam Chriſtus Dominus de ſua innocentia certus, eam non tam ſuo, & ſuorum, quàm aduerſariorum teſtimoniis firmatam cupiebat. Rogatus enim à Pontifice de diſcipulis, & de doctrina ſua: *Quid*, inquit, *me interrogas? Interroga eos, qui audierunt. Ecce hi ſciunt, quæ dixerim ego.* Ioan. 18. n. 21. In quem locum D. Chryſ. *Non arroganter*, inquit, *reſpondet; ſed fretus veritate, ait: Me de meis rogas? Roga inimicos, inſidiatores, qui me ligarunt, vt teſtificentur. Id enim veritatis maximum eſt argumentum, cùm quis inimicos, in eorum, quæ dicit, teſtimonium adducit.*

Epiſcoporum ſanctitas ab omnibus omninò probari debet. D. Hieron. *Chriſti Domini doctrina inimicorũ firmata teſtimoniis.* D.Chryſ.

3. Chriſtum Dominum in præſepi vagientem, & paſtores incolæ, & Reges accolæ inuiſerunt: non tamen paſtores, ſed Reges dicuntur eum *procidentes* adoraſſe, Matth. 2. n. 11. Et quod magis mirere, nec Maria, nec Ioſeph dicuntur illam ei adorationem præſtitiſſe. Quid hoc eſt? Nónne & paſtores proni adorarunt? Quis hoc neget? Nónne & Ioſeph cernuus ac fuſus humi adorauit? Quis de hoc dubitet? Nónne Mater ſanctiſſima, quò maiorem cognitionem habebat, eò profundiorem adorationem exhibuit? Cui id poteſt in dubium venire? Cur ergo ſoli Reges dicuntur ab Euangeliſta in terram procidentes adoraſſe? Optimam A ad præſens inſtitutum rationẽ inculcat D. Baſilius hom. 25. de humana Chriſti generatione: *Magi*, inquit, *alienum a Deo genus, & a teſtamentis gens peregrina, primùm adoratione dignati ſunt; quod ex inimicis teſtimonia longe præſtantiora, fideque digniora eſſent.* Taceantur igitur matris, pædagogi & paſtorum, vtpote amicorum, teſtimonia; & Magorum, Augurum & Gentilium, tanquàm externorum, & qui cunctis retrò annis inimici fuerant, proferantur. His enim ſine vlla ſuſpicione totus orbis faciliùs acquieſcet.

Amicorum tacentur teſtimonia, nõ inimicorum. D.Baſil.

4. Inuidia laborabant Nazareni ciues in Chriſtum Dominum: quò enim magis eos patria cum Domino coniungebat, eò magis eos inuidia à Domino ſeparabat: & nihilominùs eius doctrinam admirabantur. B *Docebat eos*, inquit Euangeliſta, *in Synagogis eorum, ita vt mirarentur, & dicerent, Vnde huic ſapientia hæc, & virtutes?* Matth. 15. n. 55. In quem locum D. Chryſoſtomus: *Quanta*, inquit, *illius eſſet ſapientia, tecum tu ipſe cogita; quippe, vel inuidiæ malo vehementiùs laborantes, ipſum admirabantur.* Minùs enim mirabilis eſſet illius ſapientia & virtus, ſi ſoli eam beneuoli & amici, non autem maleuoli & inuidi mirarentur. His autem eam admirantibus, ſuáque admiratione confitentibus, facilè totus Orbis aſſentiretur. Suam in ſocietatem Chriſtus Dominus Iudam proditorem cooptauit, Luc. 6. n. 16. at, cur inter amicos poſuit quem inimicum fore præſciebat? Credo, vt domeſticus hoſtis foret ſuæ ſanctitatis oculatus C teſtis; eámque apud Principes Sacerdotum palàm teſtaretur, dicens: *Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum*, Matth. 27. n. 4. Nemo enim, niſi demens, de inimici teſtimonio dubitandum iudicaret. Ita mihi videtur interpretatus D. Amb. lib. 5. in Luc. c. 6. docens ideò Iudam Apoſtolico Collegio adſcriptum eſſe: *Vt ſciremus*, inquit, *quanta ſit veritas, quam nec aduerſarius miniſter infirmat.*

D. Chryſ. *Chriſti Domini ſapientia ex inuidorũ ſtupore commendatur.* *Iudas Chriſti Domini ſanctitatis oculatus teſtis.* D.Ambroſ.

5. Inter Euangeliſtas principem locum obtinet Matthæus: & inter illa myſtica Ezechielis & Apocalypſis animalia, principem figuram, nempe, humanam, ſortitur. At, cur primatus inter Euangeliſtas, & præſtantiſſima forma inter animalia Matthæo potiùs, quàm Ioanni deferatur? Fortaſſe, quia Matthæus inimicus fuerat, & Publicanus: nam inimici teſtimonio etiam rebelles D hominum voluntates ad fidem facilè traherentur. Et quò meliùs humanæ voces, quàm belluinæ intelliguntur; eò efficacius Matthæi, quàm aliorum Euangeliſtarum teſtimonia Euangelicam veritatem Hæreticis perſuaderent. Et fortaſſe ea cauſa fuit, quare Hæretici Ebionitæ aliis Euangeliis excluſis, eo ſolo, quod eſt ſecundùm Matthæum, vterentur: vt D. Irenæus lib. 1. contra hæreſes, cap. 26. & lib. 3. c. 11. poſt medium, teſtatur. Ac ſi alia Euangelia, tanquam amicorum teſtimonia ſuſpecta haberent: hoc vnum tanquàm ab inimico profectum veriſſimum iudicarent.

Inimicorum teſtimonio etiã rebelles trahuntur ad fidem. D.Iren. *Amicorum teſtimonia ſuſpecta, inimicorum veriſſima.*

6. Non obſcurum de Chriſti Domini diuinitate teſtimonium, vel ipſi dæmones præbuerunt, iuxta E illud: *Exibant autem dæmonia à multis clamantia, & dicentia, Quia tu es filius Dei.* Luc. 4. num. 41. Sed ſtatim ſequitur: *Et increpans, non ſinebat ea loqui.* Vnde quæſtio conſurgit: Si non ſinebat ea loqui, cur ab initio loqui non impediebat? Crediderim, Chriſtum Dominum partim voluiſſe dæmonia loqui, partim prohibere voluiſſe: tum ob alias rationes: tum ob præſentem, de qua nunc agimus. Voluiſſe prohibere, vt manifeſtus dæmoniorum aduerſarius crederetur. Loqui nihilominùs ab initio voluiſſe; vt edita ab aduerſariis teſtimonia, certiſſima iudicarentur: atque adeò

Chriſtus Dominus manifeſtus dæmonum aduerſarius.

aduerſa

aduerſariis teſtibus maior ab omnibus fides haberetur. Si enim loqui ab initio non permitteret, nullum à dæmone teſtimonium obtineret: ſi verò loquentem non impediret, amico teſte vſus fuiſſe videretur. Loqui igitur permiſit, & loquentem reprehendit, nequis dubitaret teſtimonium ab hoſte, quod eſt omnium locupletiſſimum, habuiſſe. Intellexerat, nempe Chriſtus Dominus, opus fuiſſe, vt ſibi non tantùm ab Angelis amicis; ſed etiam à dæmonibus inimicis teſtimonia præſtarentur.

Etiam diaboli teſtimonia & aduerſarij certiſſima iudicantur.

7. Quod rectè obſeruauit D. Irenæus lib. 4. contra hæreſes, c. 14. *Dæmones*, inquit, *videntes Filium Dei dicebant: Scimus te, qui es ſanctus Dei.* Marc. 1. num. 24. Et paulò pòſt, huius confeſſionis rationem reddens: *Oportebat enim*, inquit, *veritatem ab* B *omnibus accipere teſtimonium, & a domeſticis, quoniam & amici; & ab extraneis, quoniam & inimici. Illa eſt enim vera, & ſine contradictione probatio, quæ etiam ab aduerſariis ipſis procedit: in ipſa quidē manifeſta ſua viſione conuictis de præſenti negotio; & teſtificantibus, & ſignificantibus: poſteà verò ad inimicitiam erumpentibus, & accuſantibus, & volentibus, non eſſe verum ſuum teſtimonium.* Quibus verbis ex teſtium odio, teſtimoniorum veritatem egregiè conuincit. Hæc, aliáque dæmonum teſtimonia, quibus olim Deos ſe eſſe negabant, & Chriſtum Dominum verum Deum aſſerebant, expendens Tert in Apolog. c. 23. & ex his Ethnicos conuincens: C *Credite*, inquit, *illis, cùm verum de ſe loquuntur, qui mentientibus creditis: nemo ad ſuum dedecus mentitur; quin potiùs ad honorem. Magis fides prona eſt in aduerſus ſemetipſos confitentes, quàm pro ſemetipſis negantes. Hæc denique teſtimonia Deorum veſtrorum, Chriſtianos facere conſueuerunt: quia plurimùm illis credendo, in Chriſto Domino credimus. ipſi literarum noſtrarum fidem accendunt: ipſi ſpei noſtræ fidentiam ædificant.* Hæc ille eleganter.

D. Iren.

Vera probatio etiam ab aduerſariis procedit.

Tert.

Dæmones ſuis teſtimoniis Deos ſe non eſſe clamāt.

8. Chriſto Domino Ieroſolymam appropinquanti acclamarunt omnes turbæ: *Hoſanna Filio Dauid: Benedictus qui venit in nomine Domini.* Matt. 21. num. 9. Voluit nempe Chriſtus Dominus ſuæ ſanctitatis teſtimonium habere, etiam ab iis, qui paulò pòſt clamaturi erāt: *Tolle, tolle, crucifige eum.* Ioan. 19. n. 15. ne quis de illius ſanctitate du D bitaret, quin etiam ab hoſtibus ſanctus diceretur. Vnde D. Amb in c. 19. Lucæ, vbi eadem hiſtoria refertur. *Verè*, inquit *memorabile diuinæ operationis inſigne, vt aduerſum ſe teſtimonium extorqueatur inuitis: cùm Deum negant affectibus, quem vocibus confitentur.* Quaſi non poſſ:t Chriſti innocentia efficaciùs ſuaderi quàm ſi eam inimici, veritate cogente, prædicarent. Et certè æquiſſima fuit diuinæ prouidentiæ ratio, vt Chriſtus Dominus inter latrones crucifigendus priùs ab ipſis crucifixoribus, *Miſſus a Deo*, nempe latronum, immò & omnium peccatorum Saluator, ac Redemptor E palàm euulgaretur, & praua Iudæorum ſacrilegia veris ipſorum teſtimoniis confutarentur.

Chriſti innocetia inimicorum teſtimonio efficaciùs ſuadetur.

9. Apoſtoli ad prædicandum Euangelium in totum Orbem diuidendi, omnes fidei articulos vnum in ſymbolum contulêre; vt eadem omnes myſteria concordibus animis & linguis prædicarent. Aliis igitur alios articulos conferentibus: D. Thomas contulit illū, qui eſt de Chriſti Domini Reſurrectione: *Tertia die reſurrexit à mortuis*: vt D. Aug. ſerm 11. De tempore teſtatur. Sed cùm D. Thomas articulum negauerit dicens: *Niſi videro in manibus eius figuram clauorum*, &c. *non credam.* Ioan. 20. n. 25. cur eis conſtituitur Prædicator? Ratio quidem aperta ex dictis eſt, vt eò maior eſſet prædicationis fides, quò maior fuerat

D. Auguſt. D. Thomas reſurrectionis negator illius efficitur cóciona tor.

A infidelitas prædicātis. Aliorum Apoſtolorum, qui hunc articulum ſtatim crediderunt, ſuſpecta foret de illo prædicatio: at verò Thomæ, qui illo toto octiduo negauerat, locupletiſſimum teſtimonium videretur. Quis enim non crederet inimico, ipſam, quam negauerat, veritatem confitenti? Vnde eſt illud D. Gregorij hom. 26. in Euangelia: *Plus nobis Thomæ infidelitas ad fidem, quàm fides credentium diſcipulorum profuit.* Mirabilis autem eſt illud Haymonis: *Plus nobis profuit dubitatio Thomæ, quàm certiſſima fides Mariæ.* Hanc enim proterui homines, vtpote matris, ſuſpectam dicerent: illam, vtpote aduerſarij, incorruptam iudicarent.

D. Greg. D Thomæ infidelitas magis ad fidem profuit, quàm B. Virginis fides certiſſima. Haym.

Iam verò D. Paulus ad Chriſtianos in fide confirmandos, plures epiſtolas ſcripſit, quàm non ſolùm ſinguli, ſed omnes ſimul Apoſtoli. Nam Iacobus vnam: Thadæus, alteram, Petrus, duas: Ioānes, tres: omnes ſimul, ſeptem, eáſque non admodum longas ſcripſerunt. At verò D. Paulus numerum duplicauit ſcribens quatuordecim ſatis amplas & copioſas. Rationem reddit D. Cyrillus Ieroſolymitan. catecheſi 10. ad præſens inſtitutum quàm aptiſſimam. *Miratus ſum*, inquit, *ſancti Spiritus diſpenſationem, quòd aliorum quidem epiſtolas paruo numero circumſcripſit: Pauli autem antea ſui perſecutoris quatuordecim eſſe conceſſit. Nō enim eò quòd minor eſſet Petrus aut Ioannes præcidit gratiam. Abſit. Sed, quòd dubia non eſſet doctrina illius, qui anteà eſſet inimicus & perſecutor; plura conceſſit illum ſcribere: vt omnes ſic nobis faciliùs perſuadeamus. Stupebant enim omnes de Paulo dicentes: Nónne hic eſt, qui priùs perſequebatur?* Act. 9. num. 21 Atque hæc ex nouo Teſtamento. 10.

D Cyril. Ieroſol. D. Paulus plura reliquit fidei teſtimonia, vt perſequutor.

Neque verò nobis deſunt clariſſima ex veteri Teſtamento ad eandem rem confirmandā teſtimonia. Moyſes inter Deum verum, quem colebat & falſos, quos execrabatur, diſcrimen poſiturus, *Non enim*, inquit, *eſt Deus noſter, vt Dij eorum: & inimici noſtri ſunt Iudices.* Deut. 32. n. 31. Quaſi diceret: In eo verus Deus à falſis diis diſtinguitur: quòd his teſtimonium perhibetur tantùm ab amicis; illi autem etiam ab inimicis: falſorum deorum potentiam, domeſtici tantùm, & eorum non tam cultores, quàm adulatores & fautores commendant: veri autem Numinis maieſtatem & poteſtatem etiam externi & aduerſarij & perſequutores veritatis vi coacti admirantur, & confitentur. Quo teſtimonio fides egregiè firmatur. Nam, vt ibi Interlin. *Firmum*, inquit, *teſtimonium ab hoſte.* Sed iam audi, quàm aperta in diuinam gloriam teſtimonia ab ipſis Dei hoſtibus ferantur: vt non minùs per inimicos, quàm per amicos prædicari videatur. 11.

Pſeudodeus amicorum tantùm teſtimonio: verus etiā inimicorum cognoſcitur.

Firmum hoſtis teſtimonium.

Quis ſuperbior veri Numinis contēptor, quàm Nabuchodonoſor? & tamen is ſingularis tandem extitit eiuſdem Numinis prædicator? *Benedictus*, inquit, *Deus eorum, Sidrach videlicet, Miſach & Abdenago, qui miſit Angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos qui crediderunt in eum; & verbum Regis immutauerunt; & tradiderunt corpora ſua, ne ſeruirent, & ne adorarent omnem Deum, excepto Deo ſuo* Dan. 3. num. 95. Vbi & fidem ſeruorum erga ſuum Dominum, & beneuolentiam Domini erga ſuos ſeruos non mediocriter commendat. Et ſtatim: *A me ergo poſitum eſt hoc decretū, vt omnis populus, Tribus & lingua, quæcunque locuta fuerit blaſphemiam contra Deum Sidrach, Miſach & Abdenago, diſpereat, & domus eis vaſtetur. Neque enim eſt alius Deus, qui poſſit ita ſaluare.* Ibidem, num. 96. Vbi verum Deum non modò laudat, ſed etiam laudandum omnibus proponit, & maiora in diuinæ, quàm in regiæ 12.

Dei hoſtes eiuſdē ſunt Prædicatores.

Non tantùm laudant, ſed & alios pro ponunt laudandum.

regiæ Maieſtatis violatores ſupplicia decreuit: A nam Regis contemptores paulò antè in perſonis tantùm propriis, miſſis in fornacem ignis puniebat: nunc autem cōtemptores Numinis & in perſonis propriis, & in omnibus eius domeſticis deuaſtari iubet: *Diſpereat*, inquit, *& domus eius vaſtetur.* Nec verbis tantùm, ſed ſcriptis etiam ſuum decretum conſignat, datis ad omnes literis, in hæc verba: *Nabuchodonoſor Rex omnibus populis, gentibus & linguis, qui habitant in vniuerſa terra, pax vobis multiplicetur. Signa & mirabilia fecit apud me Deus excelſus. Placuit ergo mihi prædicare ſigna eius, quia magna ſunt; & mirabilia eius, quia fortia; & Regnum eius, Regnum ſempiternum, & poteſtas eius in generatione & generationem.* Vbi ſuprà, à n. 98. Quis non crederet, Deum eſſe verè laudabilem, qui tam effusè ab ipſo hoſte laudaretur? B Neque enim tanti momenti fuerunt ad diuinam gloriam perſuadendam trium puerorum encomia, quàm vnius Regis commendatio: cùm hæc ab inimico, illa ab amicis ederentur.

Nec tantùm verbis, ſed ſcriptis conſignant.

Validior Regis, quàm trium puerorum commendatio.

13\. Darium Perſarum Regem quis ignorat Dei inimicum fuiſſe ac tyrannum? Sed is tandem in diuinas laudes effuſus: *Ame*, inquit, *conſtitutum eſt decretum, vt in vniuerſo Imperio & Regno meo, tremiſcant & paueant Deum Danielis. Ipſe eſt enim Deus viuens, & æternus in ſæcula, & Regnum eius non diſſipabitur, & poteſtas eius vſque in æternum. Ipſe liberator atque Saluator, faciens ſigna, & mirabilia in cælo, & in terra.* Dan. 6. à num. 26. Voluit C (nempe, Deus) ab inimico laudari, ne qua de eius laudibus dubitatio ſupereſſet. Quis enim Dei potentiam negaret, quam inimicus fateretur? Denique & Cyrus Perſarum Rex fide & religione à vero Deo alienus, eius diuinitatem apertiſſimè teſtatur: *Omnia* inquit, *Regna terræ dedit mihi Dominus Deus cæli, & ipſe præcepit mihi, vt ædificarem ei domum in Ieruſalem, quæ eſt in Iudæa. Ipſe eſt Deus, qui eſt in Ieruſalem.* 1. Eſdr. 1. num. 2. & 3. Quis ſuſpectum encomiaſtem eſſe diceret, quem inimicum eſſe agnoſceret? Quis ambigeret de veritate illius Numinis, cui vel ipſe aduerſarius tam honorificum teſtimonium perhiberet? Mitto alios, quos praua voluntas à diuina lege amplectenda reuocabat: ſed aperta veritas ad diuinum Legiſla- D torem confitendum impellebat. Diuina igitur fuit prouidentia, vt fidei veritatem non ſolùm amici ſed etiam inimici teſtarentur: ne quis ita proteruus eſſet, vt de inimicorum teſtimonio confirmata dubitaret.

De inimici laudibus dubitari non poteſt.

Inimicus ſuſpectus encomiaſtes non eſt.

14\. Totum hoc argumentum non parum illuſtrari poteſt ex Labano, qui Iacobum ex Meſopotamia fugientem inſequutus, diuinam cœpit apud eum potentiam prædicare: *Vales*, inquit, *manus mea reddere tibi malum. Sed Deus patris tui heri dixit mihi: Caue, ne loquaris contra Iacob quidquam durius.* Geneſ. 31. num. 29. Quaſi diceret: Satis viriū habeo ad te opprimendum, niſi mihi illas frænaret Deus, quem colis, & quem ego ſcio & confiteor me ipſo longè potentiorem. At quorſum hæc E à Labano de Deo Iacobi tam illuſtris commendatio? D. Chryſ. hom. 57. in Geneſ. exiſtimat, vt filias, Liam & Rachelem, adhuc in fide nutantes, & ſuis adhuc idolis adhærentes in fide confirmaret. Sed quid ita? Nónne efficacius erat Iacobi teſtimonium, ad Liæ, & Rachelis animos illuſtrandos, ac veræ fidei & religioni ſubiiciendos? Nequaquàm ſanè, auctore Chryſoſtomo, cùm hoc, vtpote ab amico, inualidum; illud, vtpote ab inimico, validiſſimum videretur: *Neque enim, inquit, ſic fide digna erant, quæ Iacob dicebat, vt quia à Laban dicebantur, qui adhuc idola colebat. Semper enim infidelium & aduerſantium religioni teſtimonia maiorem habent fidem. Et hoc eſt ex omnipotenti ſapientia Dei, vt inimici veritatis, fiant teſtes veritatis, & lingua ſua prædicent.*

Dei potentia Labani extollitur elogio.

D. Chryſ.

Inimici, quā amici efficacius teſtimonium.

15\. Sic & in Ægypto ſuæ diuinitatis teſtes adhibuit Deus coram Pharaone non ſolùm Moyſem & Aaronem, egregios Prædicatores veritatis, ſed etiam ipſos Pharaonis Magos, peſſimos veritatis oppugnatores: qui ſignorum magnitudine conuicti, tandem Regi dixerunt: *Digitus Dei eſt hic.* Exod. 8. n. 19. Vt Rex, qui amicorum Dei oraculis fidem non habuerat, ſaltem inimicorum teſtimoniis flecti ſe & conuinci pateretur. Quo etiam pacto Tertul. fidem Ethnicis perſuaſurus omiſſis aliis argumentis, quibus nouerat, ſe parum profeciſſe; tandem prouocat ad ipſorum Ethnicorum teſtimonia. Nam in Apolog. cap. 12. de anima infideli loquutus, *Quæ*, inquir, *licèt carcere corporis preſſa; licèt inſtitutionibus prauis circumſcripta, licèt libidinibus & concupiſcentiis euigorata, licet falſis Diis exancillata; cùm tamen reſipiſcit, vt ex crapula, Deum nominat, Iudicem quoque conteſtatur. O teſtimonium animæ naturaliter Chriſtianæ!* Quaſi efficaciora eſſe non poſſent ad Ethnicos conuincendos argumenta, quàm quæ ab ipſis eorum conſcientiis teſtimonia proferuntur. Vbi illud, *Anima naturaliter Chriſtiana*, durius quidē dicitur: neque enim fides de Chriſto Domino nobis connaturalis eſſe poteſt, ſeu naturæ viribus acquiſita; ſed in bonam partem mitiùs exponi, vel per hyperbolem; quaſi tam conformis ſit, ſeu tam parum repugnet lumini rationis, vt connaturalis quodammodo videatur: vel ita, & animam naturaliter Chriſtianam appellet, non quidem adæquatè quoad omnem notitiam, quæ de Chriſti myſteriis habetur; ſed inadæquatè quoad eam notitiam, qua Deum eſſe, rationis lumini naturaliter & euidenter innoteſcit. Hac ergo notitia conuicti, etiam qui Deum ore tenus negant, animo confitentur.

Quāt. vim habeat vt flectās inimicorum teſtimonium. Tert.

Fides non eſt nobis connaturalis. Explicatur Tert.

16\. Nec minùs in rebus humanis inimicorum teſtimonia conuincunt. De regno Dauidis magna olim fuit inter Iſraëlitas concertatio: aliis eum ſalutantibus, vt Regem; aliis abiurantibus, vt tyranum: vulgo in diuerſas partes abeunte, quot capita erant, tot ſententiæ. Quid ergo Abner, vt omnes ad vnum Dauidem aggregaret, Tribui Benjamin perſuaſit, vt Dauidem ſequeretur. 2. Reg. 3. num. 19. Hinc factum, vt totus in populo tumultus conquieſceret: Dauid concordibus animis ab omnibus Rex ſalutaretur. Cui enim Benjamitæ Saülis cognati, & proinde Dauidis inimici adhærebant; quis ex toto populo aduerſaretur? Immò adhuc Saüle ſuperſtite, nōnulli *de fratribus Saül ex Benjamin*, ſe Dauidi ſubdiderunt. 1. Paralipomen. 12. num. 2. Ita Deo prouidente, vt Dauidis ius in regnum; immò & probitas & æquitas, cæteræque virtutes ex inimicorum teſtimonio probarentur; vt Lyranus ibi obſeruat. *Hoc*, inquit, *exprimitur ad declarationem bonitatis Dauid, quo propinqui Saül in Dauidis adiutorium venerunt, quia ſciebant huius innocentiam, & illius malitiam.* Ex dictis ſatis includitur, quantæ ſint efficacitatis teſtimonia ab hoſtibus, cùm in eorum fauorem, quos oderunt, conuertuntur. Vnde cùm Philiſthinorum Sacerdotes à vero Deo alieni, vera de illo promunt oracula, & incorrupta proferunt teſtimonia; efficaciter eius poteſtatem diuinitatémque confirmant.

Inimicorum teſtimonia, in rebus etiam humanis quantum valeant.

***

SECTIO

SECTIO II

Suauis prouidentia petit, vt res per faciliora media ad ſuos fines dirig ntur.

1. D. Chryſ. *Deus mediis vtitur facilioribus, in rebus ad ſuum finem deducendis*

PRæter rationes propoſitas, cur Deus illam diuinorum prędictionem impleuerit; vltima addi poteſt etiam ex Diuo Chryſoſtomo citato, voluiſſe Deum, Philiſthinos per ſuos Vates edocere, iuxta propriam ſuæ diuinæ prouidentiæ rationem, quæ, vt Sapiens loquitur, *Attingit à fine vſque ad finem fortiter, & diſponit omnia ſuauiter.* Sap. 8. num. 1. Hæc autem ſuauitas in eo conſiſtit, quòd res per viciniora ac faciliora media ad ſuos fines deducantur. Quid autem viciniùs ac faciliùs quàm vt Philiſthini per ſuos Vates, tanquàm diſcipuli per ſuos magiſtros edocerentur? Sic olim Deus non per Angelum vel Prophetam; ſed per ſtellam ad præſepe Chriſti infantis deduxit Magos ſtellarum obſeruatores. Nam, vt bene D. Chryſoſtomus; *Per ea*, inquit, *illos vocat, quæ familiaria eis conſuetudo faciebat: mira quidem diſpenſatione pietatis ad hominum condeſcendens ſalutem.* Quò enim libentiùs Magi hoc medium recipiebant, eò ſuauiùs per illud ad ſuum finem dirigebantur.

D. Chryſ. *Magi ſtellarum obſeruatores, per ſtellam ducuntur ad præſepe.*

2. Non aliter Diuus Paulus, vt Athenienſes ad diuinæ immenſitatis fidem hortaretur, non Prophetarum, ſed Poëtarum oracula in medium adducebat: *In ipſo*, inquit, *viuimus, mouemur, & ſumus: ſicut & quidam veſtrorum Poetarum dixerunt: Ipſius enim & genus ſumus.* Actor. 17. num. 28. De quo loco idem Diuus Chryſoſtomus citatus: *Quia vnuſquiſque*, inquit, *conſuetudinis ſuæ amicitia ligatur: & Deus, & miſſi ab ipſo ad totius orbis ſalutem homines, de ipſo cuiuſque more Gentis, materias ſibi aſſumunt dicendi.* Sic denique Hebræos inter Ægyptiaca ſacrificia nutritos, non ſtatim à ſacrificiis abſtraxit; ſed per ſacrificia ad meliorem finem deſtinata, ad veram fidem religionémque traduxit. Vnde Diuus Chryſoſtomus citatus: *Deus*, inquit, *ob deceptorum ſalutem, per ea ipſa ſe coli paſſus eſt; per quæ illi dæmones antè coluerant; aliquantulum illa in melius inflectens: vt eos paulatim, & à conſuetudine ſua reduceret, & ad Philoſophiam perduceret altiorem.*

Homines per proprias conſuetudines ducuntur ad Deum.

3. *Deus efficaciter per effectus: ſuauiter per media trahit.* D. Chryſoſ.

Itaque Deus efficaciter & ſuauiter trahit. Efficaciter quidem, ſi effectus ipſi attendantur, qui nunquàm irriti euadunt. Suauiter, ſi media ipſa ſpectentur, quæ facillima & accommodatiſſima applicantur. Eandem rationem aſſignat iterum D. Chryſoſtomus hom. 3. in epiſt. ad Titum: quærens enim, cur D. Paulus cum Cretenſibus loquutus, carmen illud Epimenidis Poëtæ Cretenſis in medium adducat: *Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.* Tit. 1. num. 12. docet, cauſam eſſe, vt per homines non ſolùm natione, ſed etiam religione eoſdem, tanquam per domeſtica ac familiaria media faciliùs eos ad veritatis notitiam adducat. Quod non ſolum præſenti Philiſthinorum exemplo, ſed pluribus aliis illuſtrat.

4. *Deus homines per domeſtica media ad veritatis notitiam adducit.*

Nam Deus olim Regem Saülem de futuris rerum euentibus per Pythoniſſam inſtruxit. 1. Reg. 28. à num. 12. Cur non potiùs per aliquem Prophetarum? *Quia*, inquit, *ei fidem adhibebat; idcircò per hanc Saul audire fecit, quæ ſe deprehenſura eſſet mala.* Non aliter ad Moabitas de vero Meſſia edocendos malefici Balaami teſtimonio vſus eſt, Numer. 24. num. 17. vt ei nouo ac domeſtico diuinatori fides ab omnibus faciliùs haberetur: *Adeò*, inquit Diuus Chryſoſtomus, *vbique & in*

D. Chryſ.

Franc. de Mendoça in lib. Reg. tom. 2.

A *omnibus condeſcendit Deus.* Et in eandem rem obſeruat, Deum quondam, & humana ſpecie viſum, & humana voce ſæpiſſimè loquutum, tanquàm corporeũ, vt corporeis hominibus, quæ vellet faciliùs ſuaderet.

Quod apta ſimilitudine illuſtrat. *Nam ſi pater*, inquit, *nullam habet ſuæ maieſtatis rationem, ſed cum puerulis ſuis lingua certa balbutit; & alimoniam quidem, & edulia, vocabulis appellat non elegantibus, & doctis; ſed puerili, neſcio qua, atque peregrina prorſus loquutione: multò magis Deus*, &c. Scilicet, ad captum, conditionémque humanam ſe accommodat; & vt hominibus, quid facto opus ſit, faciliùs perſuadeat; facillimis ad eorum ingenium vtitur inſtrumentis. Sic igitur, hoc loco, Diuinorum dicta à Deo rata efficiuntur; vt Philiſthini, per eos, quibus credere aſſueſcunt, ſuauiùs edoceantur. B

5. *Deus vt pater ad humanã ſe accommodat conditionem.*

6. Beda. *Etiam à ſuperſtitioſis hominibus ſalubria documenta haurienda.*

Immò nec indignum, nec abſurdum videri debet, vt Beda hoc loco cap. 11. obſeruat, ſi nos à ſuperſtitioſis Philiſthinorum Vatibus ſalubria documenta hauriamus; & quæ illi ſuis ſubditis ſuperſtitioſè tradiderunt, nos ad ſpiritualem intelligentiam tranſlata, noſtram in vtilitatem reuocemus. Non minus enim ex malè, quàm ex bene factis, morales & ſalutares præceptiones aliquando deſumuntur. Quod optimis exemplis illuſtrat. *Nec minus*, inquit, *ſacrum, & myſtica pietate plenum eſt, quod Dominum in paſſione perſequutor impius, purpurea, vel alba veſte induit, ſpinis coronauit, aceto potauit, cruce ſuſpendit, Regem Latinè, Græcè & Hebraicè ſcripſit; quàm quod hunc in natiuitate pia & inuiolata Genitrix pannis inuoluit, in præſepio reclinauit, paſtores laudauerunt, Magi adorauerunt; quod occiſum diſcipuli electi, aromatibus conditum, linteaminibus inuolutum, petrino in ſepulcro poſitum, lapide magno clauſerunt.* Vt enim ex his piiſſimè geſtis optima viuendi documenta capiuntur: ita & ex illis crudeliſſimè patratis; cùm non amari rerum cortices, ſed ſuauiſſimæ ſenſuum medullæ; non facta ipſa attendantur, ſed myſteria explorentur. Vnde ſtatim monet, vt à quibuſcunque hominibus vtilia diſcamus: iuxta Salomonem, qui, vel beſtiolas viuendi magiſtras nobis efficit, dicens: *Vade ad formicam, ô piger; & conſidera vias eius, & diſce ſapientiam.* Prou. 6. num. 6. Mirum igitur non eſt, ſi non ſolùm Philiſthini per ſuos Vates ſalubriter diſcant, ſed etiam & nos ſpiritualiter proficiamus. C D

Etiam minimæ beſtiolæ nobis ſunt viuendi magiſtræ.

ANNOTATIO XXI.

CIRCA LITERAM.

Quid vaccæ Arcam deferentes myſticè ſignificent?

1. *Duo proponuntur illuſtranda.*

CVm Patres & interpretes de hac myſtica ſignificatione latè & copioſè diſſerant, vt ex dicendis patebit: alienum videri non debet à præſenti inſtituto, ſi in eodem argumento illuſtrando lentiùs immoremur. Duo igitur hac Annotat. expedientur. Vnum, quænam ſit hæc ſignificatio: Alterum, quænam ſit ratio & congruentia ſignificationis? Illud prius in prima Sectione: hoc poſterius in ſequentibus explicabo. E

SECTIO I.

Myſtica ſignificatio declaratur.

2. *Per vaccas recto itinere tendentes viri iuſti ſignificantur.* D. Greg.

VAccæ portantes Arcam contra viam, quæ ducit Bethſames, gradientes itinere vno, pergentes & mugientes, & non declinantes ad dexteram, neque ad ſiniſtram, ſignificant Sacerdotes, Prædicatores, & quoſcunque viros iuſtos in æternam patriam tendentes. Ita communiter explicant ſacri Doctores & interpretes, D. Gregor. ad hunc locum, & libr. 7. Moral. cap. 14. & libr. 16. cap. 15. & hom. libr. 7. in Euangelia ſub initium Eandem interpretationem colligit ex eius ſcriptis ſanctus Paterius libr. in Deuter. Cap. 27. & lib. 1. in Reges, c. 5. Sic etiam interpretantur D. Chryſoſtomus hom. 2. in ſecundam ad Timoth. D. Nilus Abbas in libro Aſcetico, D. Bernardus lib. De paſſione, cap. 23. D. Bonauentura in Pſalm. 118. verſ. 5. art. 2. D. Iſidorus ad hunc locum, cap. 3. Beda cap. 11. Hugo Vict. libro Allegoriarum in 1. Reg. cap. 10. Rupertus c. 15. Petrus Bleſenſis in Feſto omnium Sanctorum, ſerm. 34. Eucherius, Rabbanus, Hugo Card. Dionyſius Carthuſianus, Lyranus & alij. Sed quia non omnes eodem modo loquuntur, ſingulorum ſententias minutiùs apertiùs exprimamus.

S. Pater. D. Cryſ. D. Bern. D. Nil. D. Bonau. D. Iſid. Beda. Hugo Vict. Rupertus. Bleſ. Eucher. Rab. Hugo Card. Carth. Lyran.

3. D. Chryſ. *Obedientia malo etiam Sacerdoti deferenda.*

In primis Diuus Chryſoſtomus per vaccas, rationis quidem expertes, ſed diuino inſtinctu gradientes, intelligit Sacerdotes: vita quidem malos officio autem bonos, qui licèt belluinis moribus viuant; tamen diuina miniſteria operantur: proindéque monet, vt omnibus Sacerdotibus, tam bonis, quàm malis, reuerentia & obedientia deferatur; cùm ex eorum operatione (qualeſcunque ij ſint) magna in nos ſanctitas & vtilitas deriuetur. Quod illuſtrat exemplo Chriſti Domini, in quem à Ioanne baptizatum Spiritus ſanctus corporali ſpecie deſcendit. Sic enim Euangeliſta: *Baptizatus,* inquit, *Ieſus confeſtim aſcendit de aqua. Et ecce aperti ſunt ei cæli: & vidit Spiritum Dei deſcendentem, ſicut columbam, & venientem ſuper ſe.* Matthæi 3. num. 16. Vbi quærit, cur Spiritus ſanctus ſub columbæ forma in Chriſtum Dominum non deſcenderit antequàm à Ioanne baptizaretur? Et reſpondet: vt ſub hoc ſymbolo exprimeretur miniſterium Sacerdotis etiam mali & indigni, aut certè nulla ex parte cum baptizato conferendi; per quem tamen ritè operantem magna à Deo beneficia conſeruntur: *Intuere,* inquit, *quantum inter Ioannem & Ieſum intereſt. Nemo homo tantùm diſtat ab homine, quantùm à Chriſto Ioannes. Prius tamen, quam Chriſtus baptizaretur, Spiritus non deſcendit; vt diſcas, Deum omnia operari, Deum omnia facere.* Scilicet, miniſterio Sacerdotis, à quo, licèt indigno, mirabiles effectus proficiſcuntur. Non erat Ioannes dignus, vt Chriſto Domino ſolueret corrigiam calceamenti, Ioan. 1. num. 27, & nihilominus poſt eius operationem factum eſt, vt cœli panderentur, & Spiritus de cælo in Chriſtum Dominum aduolaret. Ne quis ſi adeò temerarius, vt Sacerdotem, quem ſe ipſo viliorem indigniorémque exiſtimat, contemnat; nihilque ex eo vtilitatis accipere poſſe arbitretur.

Per miniſteria mali etiam Sacerdotis magna à Deo beneficia conferuntur.

Quanta ex Sacerdotis miniſterio vtilitates.

4. Pet. Bleſ. *Prædicatores non tam clamoribus quàm gemitibus concionari debent.*

Deinde Petrus Bleſenſis per has vaccas mugientes & pergentes in Bethſames, hoc eſt, in domum Solis, ſeu in agrum Ioſuè Bethſamitæ, intelligit euangelicos Prædicatores, toto orbe diſcurrentes; nec riſu, ſed fletu Regnum Dei annuntiantes: *Vaccæ,* inquit, *quæ traxerunt plauſtrum nouum mugientes vſque ad agrum Ioſue Bethſamitæ, ſunt Doctores eccleſiaſtici, qui mugitibus ſuis replent cardines terræ; donec Eccleſiam, quam vehunt, non declinantes ad dexteram, neque ad ſiniſtram in agrum Ioſue introducant: ſcilicet, donec fideles fiant hæredes Dei; cohæredes autem Chriſti.* Vbi Prædicatorum voces non immeritò mugitibus, qui ſunt quidam boum gemitus, comparantur: quòd gemendo potiùs, quàm loquendo ſuos ad pietatem auditores adhortentur. Quam ſententiam non diſſimili metaphora diuinus explicauit Sponſus, dicens: *Vox turturis audita eſt in terra noſtra.* Cant. 2. n. 12. Vbi vox euangelici Prædicatoris, vox turturis appellatur. Nec immeritò: vt D. Bernardus ſermone 59. in Cantic. obſeruat. Nam hæc *vox,* inquit, *gementi quàm canenti ſimilior, peregrinationis noſtræ nos admonet.* Cur enim in lacrymarum vallo aliæ quàm gementium voces audiantur? Et ſtatim: *Illius,* inquit, *Doctoris libenter audio vocem, qui non ſibi plauſum, ſed mihi planctum moueat. Verè turturem exhibes, ſi gemere doceas. Et ſi perſuadere vis, gemendo id magis, quàm declamando ſtudeas, oportebit.* Itaque Prædicatores non immeritò, & mugientes boues, & gementes turtures appellantur; quòd gemendo prædicent, & euntes eant, & fleant, *mittentes ſemina ſua,* vberes ex hac ſatione manipulos collecturi Pſal. 125. n. 6.

Prædicator non ad plauſum, ſed ad fletum mouere debet.

5. D. Greg. *Iuſti labore mugiunt, ſed pergunt.*

Tandem D. Greg. hoc loco per has vaccas pergentes & mugientes, intelligit quoſlibet viros iuſtos per feruorem ſpiritus, & conſtantiam operis pergentes: ſed per laborem carnis, & patientiam mentis mugientes. *Pergunt,* inquit, *quia ſancti viri bona inceſſanter faciunt: mugiunt verò; quia carnalia deſideria in ſemetipſis extinguere, ſine magna quotidie tribulatione non poſſunt. Mugire namque ad laborem edomandæ carnis pertinet: pergere autem ad perſeuerantiam bonæ voluntatis. Nam dum contra naturam caro carnales motus comprimere cogitur, velut mugit, dum graditur: quia propria deſideria adimplere prohibetur.* Et ſtatim: *Bene,* inquit, *duo hæc in Sanctorum profectione deſcribuntur; pergere, & mugire: quia etſi eis ad ſupernam patriam feſtinantibus, magna eſt inſtantia deſiderij; eſt nihilominùs inuincibilis patientia laboris.* Quod tandem illuſtrat exemplo Apoſtoli, qui quidem pergebat, dicens: *Ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis.* Phil. 3. num. 14. Et nihilominùs mugiebat, dicens: *Video aliam legem in membris meis, repugnantem legi mentis meæ, & captiuantem me in lege peccati. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius.* Rom. 7. num. 23. & 24. Sic igitur addit Gregorius: *Mugiunt vaccæ, ſed pergunt: quia ſancti viri, etſi magna ſunt tentamenta, quæ perferunt; viam tamen ſupernæ patriæ non relinquunt.*

Iuſti laboribus non ſuccumbunt.

6. D. Iſidor. *Per vaccas, incipientes intelliguntur ſecundùm D. Iſidorum.*

Cæterùm Diuus Iſidorus non quoſcunque iuſtos intelligit; ſed eos ſeorſim, qui ſeculo renuntiant, & viam Dei exordiuntur, incipientes appellantur: *Vaccæ,* inquit, *illæ Arcam Dei geſtantes, fugam Sanctorum renuntiantium ſeculo deſignauerunt, qui nullum delicti iugum traxerunt. Nam, ſicut illæ pignorum affectibus a recto itinere minimè digreſſæ ſunt, ita Sancti mundo renuntiantes, parentelæ obtentu, non debent à bono præpediri propoſito.* Hanc etiam interpretationem iuuat Diuus Gregorius citatus; quamuis non tam incipientes in via ſpirituali, quàm bene proficientes intelligat. Nam ſicut vaccæ à Philiſthinis dimiſſæ ſunt, vt vaderent; ita, inquit, *eruditæ mentes ſubditorum à ſuis Rectoribus liberè viuere permittuntur; vt ad æternam patriam properent, non iam maioris imperio, ſed propriæ arbitrio rationis.* Sed ſtatim monet, hanc viuendi facultatem ſubditis minimè concedendam; antequàm bene proficiant, & in virtute firmi ſint

D. Greg. *Secundum D. Gregorium, proficientes.*

ac eruditi: *Nam nec ſimplicibus*, inquit, *ſubiectis* A *& bene viuentibus; nec eruditis & infirmis viuendi libertas rectè conceditur.* Et rationem reddit optimam: quia ſimplices, quamuis boni, facilè decipiuntur: infirmi, quamuis eruditi, facilè labuntur. Quare iis tantùm ſubditis viuendi libertatem faciendam eſſe docet, qui in virtute & prudentes, & conſtantes agnoſcentur. Immò & iis proſpiciendum, ne fortè aliquando impingant, aut aberrent. Nam, ſicut Philiſthini ita vaccas ire dimiſerunt, vt nihilominus à tergo aſpicerent, quò irent: ita, inquit, *prouidendum bonorum Rectorum ſtudio eſt, vt eorum curam non omninò prætereant; ſed pia calliditate explorent, iam liberi qualiter viuant:* vt in Litera admonuimus.

Prælati viuendi libertatem prudentibus tãtùm debent concedere.

7. D. Greg. *Per maiorum exempla procedendum.*

Addit vlteriùs Diuus Gregorius, illas vaccas, B hoc eſt, iuſtos proficientes, per viam *confinium ſuorum* aſcendiſſe, hoc eſt, per documenta & exempla maiorum ſuorum, qui olim in via eis fuerant confines, ſeu vicini; ac tales in patria futuri ſperantur. Nunquàm enim rectiùs ac tutiùs in æternam patriam proceditur, quàm ſi maiorum feliciter gradientium veſtigiis inſiſtatur. Notat prætereà, arctam eſſe hanc viam, & accliuem. Nam illi non per mundanas delectationes ſe deorſum præcipitabant: ſed per carnis afflictiones in ſublime aſcendebant: *quotidie de bonis ad meliora* proficientes: *Aſcendere enim*, inquit, *quotidie ad meliora, proficere eſt.* De his quoque iuſtis ad perfectionem tendentibus exponit D. Bonauentura citatus: *Per* C *vaccas*, inquit, *quæ inter animalia munda deputantur, affectiones mundæ denotantur, per quas portatur Arca fœderis, id eſt, anima fidelis, fœderata cum Deo fœdere charitatis Bethſames interpretatur domus illuminationis, id eſt, domus cœleſtis. Tunc itaque in directum vadunt vaccæ per viam, quæ ducit Bethſames; cùm mundæ affectiones ſpiritualem animam deportantes, directæ vadunt per viam contemplationis, quæ ducit ad domum illuminationis.* Sic ille. Quamuis de hac materia verſ. 14. art. 1. paulò aliter philoſophetur.

Arcta eſt iuſtorum via & accliuis.

D. Bon

8. Hugo Vict. *Iuſti non ab incœpto itinere regrediuntur.*

Item verò Hugo Victorinus citatus Prædicatores pariter, & quoſcunque fideles iuſtos, per has vaccas interpretatur: *Penſandum eſt*, inquit, *quòd vaccæ, quæ ſub Arca Dei plauſtro religantur, pergunt, & gemunt: non tamen ab itinere greſſus flectunt.* D *Sic Prædicatores Dei, & quilibet fideles intra Eccleſiam eſſe debent, vt proximis compatiantur per charitatem, nec de via Dei exorbitent per compaſſionem.* Vbi plura de hac re: quæ ferè omnia ex Diuo Greg. hom. 17. in Euang. & lib. 7. Moral. cap. 14. vel 18. deſumpſit. Tandem Beda hoc loco, optimos Euangelij Præcones in his vaccis mugientibus pergentibus, ad viuum expreſſos arbitratur: *Qui vno, inquit, eodémque fidei & veritatis calle gradiuntur, gementes quidem quaſi homines ſeperari ſe ab his, quos diligant; libentiùs tamen eos, vbi neceſſitas ingruerit, quàm iuſtitiæ viam deſerentes: ardentiùs ad victimam paſſionis, pro Arca Domini properantes, quàm fletu filiorum Arcam deponere conſentientes.* Quibus vltimus verbis alludit ad holocau- E ſtum, quod de his vaccis in fine itineris factum eſt: vt paulò inferius n. 14. patebit. Vt enim vaccæ deſerebant in Palæſtina filios, quos amabant, & pergebant ad flammas holocauſti, quæ in agro Bethſamitico illas manebant: ita & Euangelici Præcones chariſſima quæque in ſolo patrio relinquunt, & in externas oras pro fide mactandi, & immolandi libentiſſimè conſcendunt.

D. Greg. Beda.

Veri Prædicatores patriam relinquunt, pro fide in externis oris mactandi.

9. D. Paulus, *lacrymis adduci non potuit, quin fidem in Iudæam reportaret.*

Quod illuſtrat aptiſſimo exemplo D. Pauli, ad quem in Cæſarea commemorantem cùm veniſſet Agabus: *Tulit zonam Pauli, & alligans ſibi pedes* A *& manus, dixerit: Hæc dixit Spiritus ſanctus: Virum, cuius eſt zona hæc, ſic alligabunt in Ieruſalem Iudæi, & tradent in manus Gentium* Act. 21. n. 11. *Ecce*, inquit Beda, *portatrix Arcæ Dominicæ victimanda vacca prophetatur.* Sed, quid Cæſarienſes; *Siccíſne oculis*, addit Beda, *abſceſſum, mortémque parentis expectant*; Immò, tanquàm vituli mugientes, multis precibus & fletibus profectionem deprecantur: *Quod cùm audiſſemus*, inquit Lucas, *rogabamus nos, & qui loci illius erant, ne aſcenderet Ieroſólymam.* Ibidem, num. 12. Quid tamen Pauli mens? Potuítne filiorum lacrymis, tanquam vitulorum mugitibus, inflecti, ne Arcam Domini, hoc eſt, Euangelij fidem in Iudæam deportaret; vbi ſe in vincula tradendum minimè dubitabat? Abſit pro- B fectò, abſit. *Sed quia*, inquit Beda, *non amore, vel lacrymis filiorum, ad dexteram, non ad ſiniſtram, deflecti poterat matris conſtantia; vide, quid abitura plorantibus dicat. Quid facitis flentes & affligentes cor meum? Ego enim non ſolùm alligari, ſed & mori in Ieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu.* Vbi ſuprà, n. 13. Itaque D. Paulus habens à tergo lacrymas filiorum reuocantes, & præ oculis flammas holocauſti perterrentes; nihilo tamen ſegnior, quàm vaccæ Philiſthinorum, mugiebat quidem parentis affectu, ſed Prædicatoris ſpiritu pergebat.

Beda.

Conſtat igitur ex dictis per has vaccas, Apoſtolicos viros deſignari. Huius ſignificationis ra- 10.
C tio quadruplex ex Litera deſumetur, per ſequentes ſectiones illuſtranda. Vna, quia in directum tendebant contra viam, quæ ducit Bethſames: vt conſtantem & irreuocabilem Sanctorum progreſſum in æternam patriam deſignarent. Altera, quia itinere vno gradiebantur, vt concordes Sanctorum animos teſtarentur. Tertia quia pergebant, & mugiebant: vt Sanctorum naturalem affectum, & ſupernaturalem ſpiritum indicarent. Vltima, quia neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinabant: vt mediam Sanctorum viam, in qua virtus conſiſtit, adumbrarent, De ſingulis dicendum.

Quatuor ſũt rationes, ob quas per boues viri Apoſtolici intelliguntur.

D

SECTIO II.

Vaccæ in directum tendentes conſtantem & irreuocabilem Sanctorum progreſſum in æternam patriam deſignant.

PRimò, dicuntur vaccæ in directum tendere, 1.
quin vnquàm in Palæſtinam, & ad vitulos domi recluſos, non ſolùm pedibus, ſed ne oculis quidem regrederentur. Non aliter ſancti viri, in Bethſames, quæ, vt diximus, domus Solis interpretatur, hoc eſt, in æternam patriam abeuntes, ad ea, quæ reliquerant, neque greſſibus, neque affectibus reuertuntur. Vnde D. Greg lib. 7. Moral. cap. 14. *Bethſames*, inquit, *domus Solis dicitur. Cum Arca ergo Domini Bethſames pergere, eſt, cum ſuper-* E *na ſcientia ad æternæ lucis habitaculum propinquare. Sed tunc verè Bethſames tendimus, cum per viam rectitudinis gradientes ad vicina erroris latera, nec pro affectu pignorem declinamus.* Nam. ſi vaccæ, relictis filiis, ad agrum, in quo erant immolandæ, contendebant: cur Sancti, bonis omnibus temporalibus repudiatis, in cœlum, vbi non mactandi, ſed coronandi ſunt, non properent, non feſtinent? Idem rurſus homilia. 37. in Euangelia: Quid, inquit, *vaccæ, niſi fideles quoſque in Eccleſia deſignant: qui, dum ſacri eloquij præcepta conſiderant, quaſi ſuperimpóſitam ſibi Domini Arcam portant? De quibus*

1. D. Greg. *Viri iuſti, ad ea quæ reliquerunt, nullis affectibus reuertuntur.*

Iuſti tendentes ad coronam properare debent.

hoc etiam eſt notandum; quòd fuiſſe fœta memorantur: quia ſunt plerique, qui in via Dei intrinſecùs poſiti, foris carnalibus affectibus ligantur: ſed non declinant à recto itinere, qui Arcam Dei portant in mente. Difficilius enim fuit, fœtas, & quæ filiorum amore reuocarentur, in Bethſames feſtinare. *Si ergo,* addit, *ad æterni Solis habitationem tendimus; dignum profectò eſt, vt de Dei itinere pro carnalibus affectibus non declinemus.*

2\. Igitur ſancti viri in æternam patriam tendentes, tam conſtanter in directum pergunt, vt nunquàm à tergo reuocentur. Vnde Chriſtus Dominus: *Nemo,* inquit, *mittens manum ſuam ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt Regno Dei.* Luc. 9. n. 62. Non ait: *Et rediens retrò,* ſed, *Reſpiciens:* qui, vt bene Euthymius ad eum locum: *Oportet,* inquit, *eum qui ſequitur Chriſtum, confeſtim omnia deſpicere, & ſequi, ne oculos quidem ab eo diuertendo; ne fortè habitu & ſpecie eorum, quæ à tergo ſunt, retineatur.* Quaſi vel vnicus reſpectus ſit validiſſimus quidam nexus, quo qui ad Deum pergit, retardetur. Cui Domini conſilio, vt D. Paulus obtemperaret, & ab hoc ſe nexu expediret: *Ego,* inquit, *me non arbitror comprehendiſſe: vnum autem; quæ quidem retrò ſunt obliuiſcens: ad ea verò quæ ſunt priora extendens me ipſum, ad deſtinatum perſequor, ad brauium ſupernæ vocationis.* Phil. 3. n. 13. Vbi D. Chryſoſt. obſeruat, non dixiſſe Apoſtolum: *Quæ retrò ſunt,* non reputans, aut non memorans; ſed, *Obliuiſcens:* vt non ſolùm memorandi actum, ſed etiam poteſtatem ſibi penitùs auferret. Niſi enim, quæ retrò ſunt, perpetua obliuione deleantur; neceſſe eſt, vt currentium ſtudium elangueſcat.

Iuſti nec vno quidem reſpectu præterita reſpiciunt. Euthym.

S. Chryſ. *Etiam præterita memorãdi poteſtatem ſibi auferuns iuſti.*

3\. Teſtis ſit illa vxor Lot, quæ retrò antequàm aſpiceret, expeditiſſima currebat: aſpiciens autem retrò, immobilis ſtetit, hæſitque *verſa in ſtatuam ſalis.* Gen. 19. n. 26. Nec immeritò, vt notat Philo Hebræus lib. De ſomniis, ad fin. *Quia ſi quis,* inquit, *in anteriora viſu, audituque digna non proſpicit hoc eſt, in virtutes, & earum opera; malens à tergo relicta reſpicere, vanam gloriam, cæcas diuitias, inſenſatam corpulentiam, dementem formoſitatem, & id genus alia conſectando; ſtabit inanima ſtatua, tabeſcetque paulatim.* Vnde illa Ezechielis animalia, in quibus Apoſtolici viri adumbrantur: *Non reuertebantur, cùm incederent: ſed vnumquodque ante faciem ſuam gradiebatur.* Ezech. 1. n. 9. Quod quidem non carne, ſed ſpiritu impellente, faciebant. Vnde ſequitur: *Vbi erat impetus ſpiritus, illuc gradiebantur: nec reuertebantur, cùm ambularent,* Ibid. n. 12. Nam, ſicut impetus carnis, ad ea, quæ retrò ſunt, reuocat ac reducit: ita impetus ſpiritus, ad ea, quæ antè ſunt, agitat & impellit. Nec efficacior ille eſt ad reuocandum retrò; quàm hic ad impellendum prorſum: cùm ſemper ad proficiendum vrgeat & accendat.

Philo. *Qui retrò aſpicit, manet immobilis.*

Iuſti incedunt, non reuertuntur.

4\. Quare D. Greg. hom. 5. ad eum locum: *Electi* inquit, *ſic ad bona tendunt, vt ad mala perpetranda non redeant. Qui enim perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.* Matth. 10 n. 22. & illuſtrat ex verbis illis Salomonis: *Iuſtorum ſemita, quaſi lux ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem.* Prou. 4. n. 18 Neque enim ſatis illis eſt, lucem habere matutinam, niſi ſemper aſcendendo meridianam aſſequantur. *In eorum,* inquit, *animis bonum deſiderium, atque intellectus lucis intimæ pars diei eſt; ſed, quia vſque ad finem vitæ in virtute proficiunt, ad perfectum diem tunc veniunt, quando ad cæleſtia regna perducti, in ea luce, quam deſiderant, iam minus aliquid non habebunt.* Quaſi nullus alius proficiendi, quàm viuendi terminus iuſtis præfigatur. Vbi etiam aduerte, ſpiritualem curſum ſimilem eſſe ſolari: vt enim Sol nũquàm ſtat, ſemper progreditur, quouſque meridianum cœli punctum, quod eſt altiſſimum, attingat; ita & virum iuſtum nunquàm ſiſtere, ſemper proficere, donec ad altiſſimum perfectionis gradum euehatur. Quamuis in eo ſit diſcrimen longe maximum: quod Sol, poſtquàm illud cæli faſtigium attigit, cum iam non habeat, quò ſublimior aſcendat, rurſus deuergit ac declinat in occaſum. Iuſtus autem non ita: quia, quantumuis aſcendat, ſemper habet, quò altior atque altior feratur; quia nunquàm poteſt euadere ad illum perfectionis ſcopum ſibi propoſitum nempe perfectionem diuinam, iuxta illud: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Matth. 5. n. 48. Idcircò enim iuſtis non proponitur inferior ſcopus; ne, ſi illum attingant, conquieſcãt. Semper igitur aſcendant, qui ſemper habent, quò altiores enitantur.

D. Greg. *Salus in perſeuerantia.*

Continuus iuſtorum profectus.

Iuſtorum via ſolari comparatur.

Iuſti in eo Solem excedunt, quòd nullum habeant aſcendendi terminum.

5\. En, vt Apoſtolici viri oculis ad temporalia bona irretortis, vſque ad Bethſames, hoc eſt, domum æterni Solis gradiuntur. Sed illud in his vaccis præcipuam admirationem meretur, quòd ne ad vitulos quidem ſuos, quorum mugitibus reuocabantur, oculos ſuos referebant. Tales planè ſunt ſpirituales viri, diuinam legem & corde ferentes, & ore annunciantes. Sic enim cognatorum affectibus renuntiant, vt nullis eorum gemitibus ab incepto retardentur. Vnde celebris eſt illa D. Hier. ad Heliodorum epiſt. 1. exhortatio: *Licet,* inquit, *ſparſo crine, & ſciſſis veſtibus, vbera, quibus te nutrierat, mater oſtendat: licet in limine pater iaceat: per calcatum perge patrem, ſiccis oculis ad vexillum crucis euola. Solum pietatis genus eſt, in hac re eſſe crudelem.* Et paulò pòſt: *Facile,* inquit, *rumpit hæc vincula Dei amor, & gehennæ timor. At contra Scriptura præcipit, parentibus obſequendum. Sed quicunque eos ſuper Chriſtum amat, perdit animam ſuam. Gladium tenet hoſtis, vt me perimat; & ego de matris lacrymis cogitabo? Propter patrem, militiam Chriſti deſeram; cui ſepulturam, Chriſti cauſa, non debeo?*

D. Hieron. *Iuſti nullis cognatorum lacrymis retardantur.*

6\. Hunc locum ex Hieronymo mihi videtur D. Bernard. tranſtuliſſe in epiſt. 351. ad Hugonem: quem hortatur, vt parentibus, à Religione ad ſeculum reuocantibus, illud Chriſti Domini reſpondeat: *Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem* Ioan. 14. n. 28. Ac ſi non gaudentes de filiorum ad Deum curſu, filios ſuos odiſſe conuincantur. Quòd ſi illi nihilominus reuocare pergant, iubet vlteriùs Diuus Bernardus, vt non ſolùm *Per calcatum tranſeat patrem,* vt D. Hieronymus admonebat; ſed etiam *Per calcatam pergat matrem:* vt in obſequio Chriſti, etiam matris, cui maior reuerentia & affectio debetur, amor & pietas deſeratur. Et ſtatim: *Phreneticorum,* inquit, *lacrymis ne mouearis, qui te plangunt, de gehennæ filio, factum filium Dei. Heu! quænam miſeris tam dira cupido? Quæ tam crudelis amor? Quæ tam iniqua dilectio?* Phreneſi ſine dubio laborant, qui, quos videntur amare filios, exitiali odio proſequuntur: qui de illorum ſalute mœrent, de interitu exhilarantur: qui dolent, de barathro in cœlum tranſlatos eſſe: gaudent, de cœlo in barathrum præcipitatos.

D. Beinard

Patres à Deo ſi reuocant filios, oderũt. Per parentes ad Chriſtum via facienda.

Parentum filios à Deo reuocantium amor phreneſis eſt.

7\. Paribus D. Bernatdi monitis acquieuit aliquãdo eius diſcipulus Helias, qui ad parentes multis eum precibus & lacrymis, à Religione reuocãtes, epiſtolam dedit, quæ inter epiſtolas D. Bernardi eſt tertia, vbi ſic: *Sola cauſa,* inquit, *qua non liceat obedire parentibus, Deus eſt. Verè nunc cognoſco, quia inimici hominis, domeſtici. Si me verè vt boni, vt pij parentes diligitis: ſi veram, ſi fidelem erga filium pietatem habetis: quid me patri omnium Deo placere ſatagentem*

Domeſtici à Deo reuocãtes ſunt veri hominis inimici.

gentem inquietatis: & ab eius ſeruitio, cui ſeruire, regnare eſt, retrahere attentatis: In hoc vobis obedire non debeo. In hoc vos non agnoſco parentes, ſed hoſtes. Et ſtatim in eos acriùs inuehitur, quòd quem generando in hoc ſeculo, multis infortuniis obruiſſent; retinendo in ipſo ſeculo, æternis ſuppliciis exponât. *Non ſufficit*, inquit, *vobis, quòd me in hanc ſeculi miſeriam miſeri miſerum induxiſtis; niſi etiam filium inſuper gehennæ faciatis? O durum patrem! ô ſæuam matrem! ô parentes crudeles & impios; immò non parentes, ſed peremptores! Quorum dolor, ſalus pignoris; quorum conſolatio, mors filij eſt. Qui me malunt perire cum eis, quàm regnare ſine eis. Qui me rurſus ad naufragium, vnde tandem nudus euaſi; rurſus ad ignem, vnde vix ſemiuſtus exiui: rurſus ad latrones, à quibus ſemiuiuus relictus ſum; ſed miſerante Samaritano, iam aliquantulum conualui, reuocare conantur.*

Parentes non ſunt parẽtes, ſed peremptores.

8\. Et paulò pòſt optima vſus ſimilitudine, horum parentum in filium, non modô iniuriam accuſat, ſed etiam dementiam admiratur: *Domus*, inquit, *ardet, ignis inſtat à tergo, & fugienti prohibetur egredi; euadenti ſuadetur regredi? Et hæc ab his, qui in incendio poſiti ſunt: & obſtinatiſſima dementia, & dementiſſima obſtinatione fugere periculum nolunt. Proh dolor! Si vos contemnitis mortem veſtram; cur etiã appetitis meam? Quare vos non potiùs ſequimini me fugientem, vt non ardeatis? An hoc eſt veſtri cruciatus leuamen: ſi me etiam perimatis? Et hoc ſolùm timetis, ne ſoli pereatis? Ardens ardentibus quod ſolatium præſtare poterit?* Et ibidem ſignificat huiuſmodi parentes adhuc in hoc mundo ſuperſtites, peiores eſſe diuite auaro gehennæ æterni ignis iam addicto. Nam hic optabat, ne quinque fratres, quos habebat, venirent in eum locum tormentorum, Luc. 16. n. 28. Illi autem ad eandem ſecum gehennam filios ſuos alliciunt, & inuitant. Mirum igitur non eſt, ſi cognatorum amorem exuere debeamus, qui ſaluti noſtræ aduerſantur. Recludendi ſunt vituli & relinquendi: hoc eſt, omnes conſanguinei & cognati, qui nobis ſunt diuinæ legis violandæ auctores, repudiandi, ne dicam obtruncandi.

Qui ſeculum fugit, flammas fugit.

Parentes filios à religione reuocãtes diuite auaro peiores.

9\. Hinc illa diuina lex: *Si tibi voluerit perſuadere frater tuus: filius matris tuæ, aut filius tuus, vel filia, ſiue vxor, quæ eſt in ſinu tuo; aut amicus, quem diligis vt animam tuam, clàm dicens: Eamus, & ſeruiamus diis alienis*, &c. *Non acquieſcas ei, nec audias, neque parcat ei oculus tuus, vt miſerearis & occultes eum, ſed ſtatim interficies.* Deut. 13. à n. 6. Quid ſeueriùs præcipi poterat, ad cognatorum, amicorúmque affectus, ſi diuinis obſequiis aduerſentur, amputandos? Ad quam legem alludens Philo Hebræus lib. De offerentibus victimas: *Si frater*, inquit, *aut filius, vxor, aut filia, familiaris, aut amicus per ſpeciem beneuolentiæ seducere te ad impietatem ſuam ſtudeat; necandus eſt, tanquam hoſtis publicus, ſine reſpectu priuatæ neceſſitudinis.* Et paulò pòſt: *Debet nobis eſſe vnica familiaritatis & amicitiæ teſſera, Deo placendi ſtudium, & dicendi faciendíque pro pietate omnia. Cæterùm cognationes & affinitates reiiciendæ ſunt, ſi non ad eundem finem properant, honorem Dei videlicet: quod eſt omnis coniunctiuæ beneuolentiæ vinculum indiſſolubile. Nam talibus non deerit cognatio ſanctior, & honeſtior; vt teſtatur mihi lex ipſa, quæ virtutem ſeruantes, filios Dei nominat.* Felix, qui terrenam propter Deum cognationem repudiat, diuinam pro terrena cognationem cum Deo initurus. Hominum filius eſſe deſinit, vt in Dei filium adoptetur. Sic enim Deus: *Audi, filia*, inquit, *obliuiſcere populum tuum, & domum patris tui.* Pſ. 44. n. 11. Quaſi diceret: Filia hominis eſſe deſine; vt filia Dei conſtituaris. Filiam meam te appello, ne deinceps velis alterius patris filia nuncupari.

Diuina lege iubetur humanos affectus amputare.

Philo.
Cognatus ſeductor, hoſtis publicus.

Iuſti Deo ſacri, in Dei filio adoptantur.

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

10\. Citatam legem, quæ auerſari iubebat etiam cognatos & amicos, qui Deo aduerſabantur, regius Vates diligenter obſeruauit, vt ipſemet ſignificat, dicens: *Iniquos odio habui, & legem tuam dilexi.* Pſ. 118. n. 113. ſeu, vt legit D. Ambr. ſerm. 15. ad eum Pſalmum: *Exleges odio habui.* Vbi per iniquos, ſeu exleges, intelligit eos, qui propinquos ſuos à diuinæ legis obſeruantia retrahebant. Sine lege enim ſunt, qui cognatos ſuos ſub diuina lege viuere non patiuntur. Hòc igitur oderat Dauid qui inimicos ſuos Saülem, Semei, Doëg ac ſimiles diligebat; is, vt notat D. Ambroſius, etiam cognatos ſibi in diuino obſequio aduerſantes, odio proſequebatur: ratus id, quod erat, maius nobis periculum à falſis cognatis, quàm à veris hoſtibus impendere; vt ibi D. Ambroſ. aduertit, dicens, plurimos à fide, & à martyrio reuocatos, non tam tormentorum vi, quàm prauo cognatorum affectu: *Sæpè*, inquit, *cognouimus, quoniam quem formidoloſa carnificum pompa non terruit, non diuiſi lateris ſulcus infregit, nec ardentes laminæ à triumphalis fortitudinis rigore abducere potuerunt; eum inter ſacra iam præmia conſtitutum, vxor teneræ ſobolis oblatione miſerabilis, vnius lacrymæ miſeratione decepit.* Vtinam infauſti homines Philiſthinorum vaccas imitarentur, quæ vitulos mugientes deſerebant, vt holocauſto à Bethſamitis faciendo ſe immolandas deuouerent: & non potiùs vice verſa ab holocauſto martyrij refugerent, vt filios & vxores & conſanguineos lacrymantes ſequerentur.

Qui alios à diuina lege retrahunt, iniqui & exleges.
D. Ambr.

Dauid cognatos ſibi in diuino obſequio aduerſantes, odio proſequebatur.

Quantùm valeant lacrymæ.

11\. Addo, non ſolùm in bello, quando tyrannorum rabies ſæuiebat; ſed etiam in pace, quando nullus animos timor exagitabat, miſeros, & verè inſanos homines improbo filiorum amore abductos, à vero Numine ad falſa idola defeciſſe: adeò enim deſipiebant, vt mortuos filios in immortales deos conſecrarent. Vnde Sapiens: *Acerbo*, inquit, *luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem: & illum, qui tunc, quaſi homo, mortuus fuerat; nunc tanquam Deum colere cœpit, & conſtituit inter ſeruos ſuos, ſacra, & ſacrificia.* Sap. 14. n. 15. Sic olim Syrophanes Ægyptius, mortuo filio, ſimulacrum poſuit loco Numinis adorandum. Sic & Ninus Aſſyriorum Rex filium ſuum Belum vita functum, noluit intra mortuorum vrnas deliteſcere; ſed ſuprà Deorum aras, erectis ſimulacris fulgurare. Sic Thare filium ſuum Aram morte ſublatum immortalitate donare voluit, dum eius imaginem conſecrauit. Ita refert Lorin. ex diuerſis Auctoribus. Sed quidquid ſit de his exemplis, de quibus longior eſſe poteſt diſputatio, certum eſt ex loco citato Scripturæ, mortuos filios à parentibus viuis in Deos conſecratos, inordinato filiorum amore tantam in inſaniam patres impellente.

Quidam inſano filiorum amore, eos vt deos colunt.

Exemplis veterum confirmatur.

Lorin.

12\. Neſcio, an vlli praui appetitus periculoſiùs nos tentent, quàm inordinati cognatorum affectus: ab his non ſæpè vincuntur, qui de illis victores euaſerunt? Quam rem D. Greg. lib. 7. Moral. c. 14. grauiter expendens: *Sunt*, inquit, *plerique, qui non ſolùm aliena non appetunt: verùm etiam cuncta, quæ poſſederant in mundo, derelinquunt, ſemetipſos deſpiciunt, nullam præſentis vitæ gloriam requirunt; ab huius mundi ſe actibus ſeparant; & penè quidquid proſperitatis arriſerit, calcant. Sed tamen adhuc vinculi carnalis cognationis obligati, dum amori propinquitatis indiſcretè deſeruiunt: ad ea ſæpè per affectum cognationis redeunt, quæ iam, & cum proprio conſpectu ſubierunt. Cúmque pluſquàm neceſſe eſt, carnis propinquos diligunt, à cordis parente diuiduntur. Nam ſæpè quoſdam vidèmus, quantùm ad proprium ſtudium ſpectat, iam præſentis vitæ deſideria non habere, mundum & opere, & profeſſione reliquiſſe: ſed tamen*

Ab inordinatis cognatorũ affectibus tentamur periculoſiùs.
D. Greg.

pro inordinatis affectibus propinquorum, prætoria irrumpere, terrenarum rerum iurgiis vacare, libertatem intimæ quietis relinquere, & Mundi ſtudia in ſe iam dudum deſtructa reparare. Vbi plura in hanc ſententiam eleganter. Quare quò arctiora ſunt iura propinquitatis, eò ſunt à nobis ſtudioſiùs diſſoluenda.

Quò plus relinquunt iuſti, plus merentur.

13. Hinc eſt, quòd in ſacris Literis tantoperè commendetur hic à parentibus & conſanguineis receſſus: *Egredere*, inquit Deus ad Abraham, *de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Gen.12.num.1. Satis fuerat dixiſſe: *De terra tua*: cur igitur plura alia: *De cognatione tua, & de domo patris tui*, replicantur? D. Ambr. lib.1. De Abrah. c.2. *Ideò*, inquit, *addidit ſingula, vt eius affectum probaret, ne forte aut imprudenter accepiſſe videretur, aut fraus aliqua mandatis cæleſtibus pararetur.* Nam, ſi infirmus eſſet, excuſare ſe non poſſet, ignorantiam aliquam de præcepti intelligentia obtendens; quod tam explicitè propoſitum audiebat: ſi verò eſſet ſtrenuus, vt erat, haberet occaſionem merendi, dum repetitis ictibus, ſuos iugulari, truncarique affectus fortiter tolerabat, quos præcipuè reſcindi oportebat. Adde eam replicationem eò potiſſimùm ſpectare, vt de patria non ſolùm pedibus, ſed etiam affectibus exiret. Quaſi diceret, interprete Ruperto lib.5. in Gen. cap.3. *Sicut de terra Chaldæorum, corpore egreſſus es, animo quoque ſic egredere.* Sed, cur Abraham, omnia repudiare iuſſus, totam tamen cognationem non reliquit; ſed potiùs, vt eſt in Litera: *Tulit Sarai vxorem ſuam, & Lot filium fratris ſui, vniuerſámque ſubſtantiam, quam poſſederat, & animas, quas fecerat in Haran?* Ibidem, n.5. Dicet aliquis, reliquiſſe omnes idololatras, quos tantùm relinquere iubebatur. Addo, reliquiſſe omnes omninò, ſi non effectu, ſaltem affectu: ad hunc enim exuendum diuina admonitio præcipuè ſpectabat.

D.Ambr.

Rupert. *E patria non pedibus ſolùm, ſed etiã affectibus exeundum.*

Iuſti omnes affectu relinquere iubentur.

14. Sed cur Deus egredienti tam multa præmia promittit, dicens: *Faciam te in Gentem magnam*, &c. Ibidem, n.2. Vbi, ſi Litera rectè expendatur, ſeptem præmia promiſſa inuenientur: in quo numero ſeptenario omnium præmiorum vniuerſitas, interprete Caietano, ſignificatur? Reſpondet D. Ambr. vbi ſuprà: *Sicut*, inquit, *coarcernanda fuerant præcepta, ne quid lateret; ita etiam proponenda præmia, ne fortè deſperaret. Tentatur, vt fortis; incitatur, vt fidelis; prouocatur, vt iuſtus.* Sed vlteriùs addo: quia Deus tanti æſtimat hunc carnalium cognatorum contemptum; vt, quantocunque pretio illum emat, adhuc nihilominus credat, perexiguo emiſſe. Vnde non ſolùm terrenis præmiis Patriarcham inuitauit; ſed etiam æternis: teſte Diuò Stephano, qui de hac re loquutus: *Deus gloriæ*, inquit, *apparuit patri noſtro Abrahæ.* Act.7. num.2. Cur enim Deus glorioſa ſpecie inſignis patriarchæ ſe obiecit, niſi vt ſpe gloriæ illum ad deſerendam patriam, & immoderatos cognatorum affectus ſubigendos inuitaret?

D.Ambr. *Quot præcepta, tot præmia.*

Deus æterno emit pretio cognatorum contemptum

15. Duo olim Abraham præcepit ſeruo ſuo Eliezer: *Non accipias*, inquit, *vxorem filio meo de filiabus Chananæorum inter quos habito: ſed ad terram, & cognationem meam proficiſcaris, & inde accipias vxorem filio meo Iſaac.* Et paulò poſt: *Caue, ne quando reducas filium meum illuc*, Gen.14.n.3.& 6. Vbi in primis quæro: Cur potiùs ex Meſopotamia, quàm ex terra Chanaan vxorem filio ſuo eligebat; ſi vtrobique non niſi fœminæ Gentiles reperiebantur? Reſpondet ad rem præſentem aptiſſimè Procopius: *Haud fugiebat*, inquit, *Patriarcham, fore vt, ſi puella longiùs à paterno genere fuerit ſubmota, & in piam domum deducta, obliuia faceret paterni erroris.*

Qui patris domum relinquit, paternæ etiam vitia abiurat.

Procop.

Quaſi in hunc modum ratiocinaretur Abraham: Si vxor Chananæa eligatur; cùm ego habitem in terra Chanaan, ipſa quoque inter cognatos remanebit: & proinde nunquàm patrios ritus & gentilitias ceremonias dediſcet. Si tamen ex Meſopotamia afferatur, à qua ego procul abſum; ipſa quoque relinquet paternam domum, & cum domo paternas quoque ſuperſtitiones facilè abiurabit. Hæc igitur potiùs, quàm illa cooptetur. Vides, quàm vtile ſit, de paterna domo exire, & cognatis ac propinquis renuntiare, vt cæleſtis doctrina recipiatur? Deinde quæro: Cur Abraham filium ſuum Iſaac in Meſopotamiam reduci minimè patiebatur? Reſpondet Iſidorus Clarius: B *Quia ipſe inde iuſſus eſſet diſcedere.* Ac ſi Abraham Deo iubente, tantùm fecerit à patria diſſidium, vt neque per ſe, neque per filium ſuum eò redire auſus fuerit. Sic eos, quorum ſaluti conſulebat, à patria & cognatis auertendos curabat.

Iſid. Clar. *Iuſti neque per ſe, neque per filios ad patriam reuertuntur.*

Cùm verò Abraham naturales propinquorum affectus in ſuis tanto ſtudio truncaret; illos profectò in ſe ipſo minimè nutriebat: vt vel ex ipſo teſtimonio diuino ſatis confirmatur. Nam, cùm Deus ei præcepit, vt filium immolaret: *Tolle*, inquit, *filium tuum vnigenitum, quem diligis, Iſaac*, &c. Gen.22.n.2. Cùm verò præcepit, vt ab immolando abſtineret: *Non extendas*, inquit, *manum tuam ſuper puerum, neque facias illi quicquam.* Ibidem, C n.12. Priori quidem loco, filium & vnigenitum & dilectum expreſſit: poſteriori autem, abſque vlla cognatione & amoris mentione puerum nominauit. Credo, non ſine myſterio: vt patris animum ab inordinato pignoris amore liberum & expeditum ſignificaret. Qui quidem ſacrificium facturus, victimam immolandam non eſſe aliam, quàm filium ſuum, vnice non modò genitum; ſed etiam dilectum cogitabat: & nihilominùs ab eo immolando non abſiſtebat; quia, ſcilicet, immoderatam in filium charitatem, priuſquàm filium iugularat. Sacrificium autem omiſſurus; non filium, non vnigenitum, non dilectum deſpiciebat: ſed D tantùm puerũ quaſi ignotum & alienum, & nulla ſecum neceſſitudine coniunctum: quia ad hanc miſericordiam filio præſtandam, non ex naturali parentis affectu, quem iam ſubegerat; ſed ex ſolo Dei præcepto, quod filio præferebat, ducebatur. 16.

Iſaac non filius, ſed puer dicitur, vt patris animus ab eius amore liber eſſet.

Exiturus olim Iacob de domo Laban, cõſuluit vxores ſuas, filias ipſius Laban, an ſecum pariter exire vellent, quò Deus vocabat; & parentis domui renuntiare: *Reſponderúntque*, inquit Textus, *Rachel & Lia: Omnia, quæ præcepit tibi Deus, fac.* Gen.31.n.14 & 16. Cur priùs reſpondit Rachel, minor natu Liæ ſoror, & poſterior vxor Iacobi; quæ proinde vtroque nomine poſterior reſponſura videbatur? Crede, quia plus habebat ſanctitatis: vbi autem maior eſt ſanctitas; etiam maior eſſe ſolet ad relinquendam patriam, & parentes E deſerendos propter Deum feſtinatio. Poſtquàm Nadab & Abiu cæleſti incendio conflagrarunt, dixit Moyſes ad eorum patrem Aaronem, & ad eorum fratres, Eleazarum & Ithamar: *Capita veſtra nolite nudare; & veſtimenta veſtra nolite ſcindere, ne fortè moriamini* Leu.10.n.6. Cur patris & fratrum ingenia tantam ad duritiem informantur, vt etiam in morte eorum, qui illis erant natura & amore coniunctiſſimi, à luctu & lacrymis refrænentur? Rationem ſtatim reddit ipſe Moyſes: *Oleum quippe ſanctæ vnctionis eſt ſuper vos.* Ibid.n.7. Nam, qui diuinis miniſteriis conſecrantur, nullo doloris ſenſu propter cognatorum iacturas opprimuntur. 17.

Vbi maior ſanctitas, maior parentes deſerendi feſtinatio.

Deo ſacri nullo doloris ſenſu propter cognatos tãguntur.

18. Philo.

Quam rationem inculcat Philo Hebræus lib.2. De

Quò quis propiùs ad Deum accedit, eò lõgius debet eſſe à cognatis.

De Monach. vbi expendens: Cur ſummus Sacerdos nemini etiam propinquorum parentare permittatur; iuxta illud: *Ad omnem mortuum non ingredietur omninò: ſuper patre quoque ſuo, & matre non contaminabitur*; Leu. 21. num. 11. ſubdit: *Cum enim ſit Deo dicatus, ductorque ſacrati Ordinis, oportet eum abdicari omnibus cognationis affectibus; vt charitatem erga parentes, liberos, fratres poſthabeat.* Et paulò pòſt; *Poſtulat enim in eo viro lex præſtantiorem homine indolem; quippe qui Deo ſit familiaris præ cæteris, ſitus in quodam diuinæ humanæque naturæ, ſi verum fateri licet, confinio; vt hoc mediatore Deus propitietur hominibus.* Quò enim quis ad Deum propior accedit; eò longior debet à cognatis & propinquis remoueri. Conſentit D. Hieronymus in epiſt. 25. ad Paulam, De obitu Bleſillæ: *Sacerdos*, inquit, *magnus etiam ad patrem mortuum prohibetur accedere; ne anima Dei ſacrificiis vacans, & tota in illius myſteriis occupata, aliquo impediatur affectu.* Et proptereà fortaſſe Chriſtus Dominus præcipiebat, vt eius diſcipuli eſſent *ſimplices ſicut columbæ.* Matth. 10. num. 6. Nam, vt notat D. Hier. in cap. 7. Oſeæ, num. 11. *Aues cæteræ pullos ſuos, etiam cum periculo vitæ ſuæ protegere feſtinant; & cùm ad nidum ſuum, accipitrem, colubrum, coruum, ſiue cornicem accedere viderint, huc illùcque volitant, & immittunt ſe morſu, & vnguibus lacerant, & dolorem parentis querula voce teſtantur: ſola columba ablatos pullos non dolet, non requirit.* Quamuis enim Diuus Hieronymus hoc columbæ ingenium in malam partem interpretetur, vt illos ſignificet peccatores, qui damna ſpiritualia non ſentiunt: poſſumus tamen nos & in bonam vſurpare, vt ſanctam Apoſtolorum ſimplicitatem exprimamus. Quaſi illi digni ſint, qui in Apoſtolatum, ac diuinum obſequium cooptentur, qui inordinato cognatorum amore non teneantur.

D. Hier. Iuſti per columbas nullo filiorũ amore ſignificantur.

Illi etiã, qui damna ſpiritualia non ſentiunt.

Omnis cognatus Chriſti ſeruitio poſtponendus. Rabban.

19. Eadem ferè lex ad Nazaræos pertinebat. *Nazaræus*, inquit Moyſes, *omni tempore conſecrationis ſuæ ſuper mortuum non ingredietur: ne ſuper patris quidem, & matris, & fratris ſororiſque funere contaminabitur: quia conſecratio Dei ſui ſuper caput eius eſt.* Num. 6. n. 6. vbi Rabbanus, *Nullus*, inquit, *carnalis eam retrahat affectus; omnis perſona, omnis dignitas, omnis conſanguinitas Chriſti ſeruitio poſtponenda eſt.* Non diſſimilis obligatio ad Leuitas pertinebat: de quibus conſecrandis Deus ad Moyſem: *Radant*, inquit, *omnes pilos carnis ſuæ.* Num. 8. num. 7. In quem locum D. Greg. lib 5. Moral cap. 24. *Leuita*, inquit, *aſſumptus vocatur. Oportet ergo Leuitas omnes pilos carnis radere: quia iis, qui in obſequiis diuinis aſſumitur, debet ante Dei oculos à cunctis carnis cogitationibus mundus apparere.*

D. Greg. *Deo ſacri omnem cognationem radere iubentur.*

Suis parcere neſciunt, qui nihil ſuum norunt. D. Ambr.

20. Non aliis, quàm Leuitis, commiſit Moyſes idololatras etiam cognatos occidendos: *Occidat*, inquit, *vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum.* Exod. 32. num. 27. Optima quidem ratione, vt interpretatur D. Ambroſius epiſt. 56. *Quòd*, inquit, *occidi fecit, à proximis proximos, filios à parentibus, à fratribus fratres; præceptum euidens, quia præferenda eſt religio, neceſſitudini, pietas propinquitati. Ea eſt enim vera pietas, quæ præponit diuina humanis, perpetua temporalibus.* Et paulò pòſt docet eos armari iuſſos: *Et contemplatione*, inquit, *atque amore reuerentiæ diuinæ perimeretur omnis affectus neceſſitudinis.* Et pòſt pauca: *Sanctiora*, inquit, *cæteris ad hoc munus eliguntur miniſteria Leuitarum; quorum portio Deus. Neſciunt enim ſuis parcere, qui*
21. *nihil ſuum norunt.* Ita D. Ambroſius eleganter.

Tota legis obſeruantia parentes odiſſe.

In hoc carnalium cognatorum contemptu ſignificauit Moyſes totam diuinæ legis obſeruantiam contineri: *Qui*, inquit, *dixerit patri ſuo, & matri ſuæ, neſcio vos: & fratribus ſuis, ignoro vos: & neſcierunt filios ſuos: hi cuſtodierunt eloquium tuũ, & pactum tuum ſeruauerunt.* Deut. 33. n. 9 Vbi eloquij, & pacto nomine totã legem ſignificat, quaſi totã obſeruaret, qui inordinatam cognatorum affectum ſepeliret. Ignorantur igitur temporales parentes, vt Æternus agnoſcatur. *Ille enim*, inquit, D. Greg. lib. 7. Mor. cap. 14. *ſcire Dominum familiarius appetit, qui præ amore pietatis neſcire deſiderat, quos carnaliter ſciuit.* Qui autem vult parentes ſuos agnoſcere, & Deum non ignorare; & vtrunque fieri poſſe confidit, fallitur: *Graui etenim damno*, addit D. Greg. *ſcientia diuina minuitur, ſi cum carnis notitia partitur.* Quid dico: Fallitur? Immò; Perditur. Vnde D. Hieronymus in epiſtol. 128. ad Fabiolam: *Dum*, inquit, *propinquitatem reſpicimus corporum; & corporis, & animæ offendimus Creatorem.* Et paulò pòſt. *Quanti Monachorum, dum patris, matriſque miſerentur, ſuas animas perdiderunt?* Et ſtatim nos ad veri patris ſcientiam hortatur: *Illum*, inquit, *attendamus patrem, qui nunquam moritur; aut qui pro nobis moritur: & qui adeò viuens mortuus eſt, vt nos mortuos viuificaret.* Sic facienti Tribui Leuiticæ bene precatur Moyſes, dicens: *Benedic, Domine, fortitudini eius.* Ibidem, num. 10. Vbi in primis à fortitudine laudat: fortiores enim ſunt qui propinquos deſerunt, quàm qui hoſtes aggrediuntur: hi enim timorem vincunt; illa amorem, qui difficiliùs ſuperatur. Deinde, cùm ipſe aliis Tribubus benedicat; huic vni diuinam precatur benedictionem: *Benedic, Domine*: quia tanta fortitudo, non à Moyſe, vt aliorum Patriarcharum virtutes; ſed à ſolo Deo benedictionibus cumulanda videbatur.

D. Greg. *Qui Deum ſcit, parentes neſcit.*

D. Hier. *Fallitur & perditur qui Dei & cognatorum ſcientiam iungit.*

Fortiores qui propinquos deſerunt.

Æternam meruit laudem (vtinam ea con- 22.
ſtanter permaneret) Aſa Rex Iuda: dum ipſius Dei amorem parentum amori antepoſuit. Nam Maachan matrem ſuam, vt eſt in Litera, *Ex auguſto depoſuit imperio, eò quod feciſſet in luco ſimulacrum Priapi.* 2. Paralipomenon. 15. num. 16. Vbi Theodoretus Regem non vulgariter commendans: *Adeò*, inquit, *ardenter diuinas leges eſt amplexus, vt etiam matrem ſuam, quæ maluit colere Aſtarten, regno priuauerit.* Quid, obſecro, eſt difficilius: De domo matris exire, an matrem de domo ſua repellere? Hoc poſterius, nemo ſanus dubitabit. Si igitur Aſa Rex matrem ſuam propter Deum repulit de domo propria; cur nos de materna propter Deum non exeamus? Rectè quidem D. Bernardus epiſt. 104. Gualterum adhortatur, vt Deum matri ſuæ anteponat: *Mater tua*, inquit, *vult contrario tuæ, ac per hoc, & ſuæ ipſius ſaluti. Elige ergo tu è duobus, quod vis; aut vnius videlicet ſatisfacere voluntati, aut vtriuſque ſaluti. Verùm, ſi multùm eam diligis; deſere potiùs ipſam propter ipſam; ne, ſi Chriſtum deſeras, vt maneas cum ipſa; propter te pereat & ipſa. Alioqui malè meruit de te, quæ te peperit, ſi propter te perit. Quomodo enim non perit quæ ipſum, quem peperit, perimit?* Hæc Bernardus dilucidè ac diſſertè.

Theod. *Aſa matrem è domo expulit ob Deum.*

D. Bern. *Matres ſe & filios perdũt.*

Hac in re non ſolùm veteres Patriarchæ, ſed 23.
etiam Chriſtus Dominus ſingulare nobis præbuit exemplum, quæſitus inter cognatos & notos, & non inuentus. Lucæ 2. num. 44. Quod D. Bernardus epiſtol. 107 ad Thomam rectè expendit, *Abrahæ*, inquit, *præcipitur, exire de terra & cognatione ſua: vt videre & poſſidere mereatur terrã viuentium. Iacob, relicto fratre & patria, Iordanem tranſit in baculo, & excipitur Rachelis amplexibus. Ioſeph dominatur Ægypto, mercatione furtiua patri ſublatus & patriæ. Eccleſiæ iubetur, vt concupiſcat Rex decorem eius, & obliuiſci populum ſuum, & do-*

D. Bern. *Chriſtus Dominus inter cognatos quæſitus, non inuentus.*

mum patris ſui. Puer Ieſus inter cognatos & notos quæritur, nec tamen inuenitur. Fuge fratres tuos, & tu, ſi tuam vis inuenire ſalutem. Vbi tota hæc cauſa veterum Patriarcharum exēplis ſuadetur quidem, ſed vno Chriſti Domini exemplo peroratur. At quid, dicet aliquis? Itáne Chriſtus Dominus carni & ſanguini renuntiauit, vt etiam Virgini Matri duriuſculè reſponderit, dicens: *Quid mihi, & tibi eſt, mulier?* Ioan. 2. n. 4. Reſponſionem quidem emollit D. Bern. ſerm. 2. De mutatione aquæ in vinum, Chriſtum Dominum alloquutus: *Manifeſtè*, inquit, *iam video, quòd non velut indignans aut confundere volens Virginis Matris teneram verecundiam, dixeris: Quid mihi, & tibi? cùm venientibus ad te iuxta matris præceptum miniſtris, nihil cunctatus facias, quod illa ſuggeſſit. Vt quid ergo, Fratres? Vtique propter nos, vt conuerſos ad Dominum iam non ſollicitet carnalium cura parentum, & neceſſitudines illæ non impediant exercitium ſpirituale.*

Chriſtus Dominus propter nos matrem, nō matrem, ſed mulierem appellauit.

24\. Durior adhuc videtur illa Chriſti Domini reſponſio. Nam, cùm prædicanti diceretur: *Ecce mater tua, & fratres tui foris ſtant quærentes te.* Reſpondit: *Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei?* Matthæi 12. num. 48. Vbi non ſolùm videtur propinquos repudiaſſe, ſed etiam negaſſe. Mitiùs tamen interpretatur Tertullianus lib. 4. contra Marcion cap. 19. *Nam, ſi matrem*, inquit, *& fratres eos fecit, qui non erant; quomodo negauit eos, qui erant?* Quorſum igitur tam ſeuera reſponſio? Scilicet, addit Tertullianus, *In ſemetipſo docuit: Qui patrem, aut matrem, aut fratres præponeret verbo Dei, non eſſe dignum diſcipulum.* Et paulò pòſt: *Denique nihil magnum, ſi fidem ſanguini præpoſuit, quem non habebat.* Vbi non eſt ſenſus, vero ſanguine caruiſſe, vt Marcion impudenter nugabatur: ſed illo ſanguinis affectu, quo propinqui immoderatè diliguntur; vt verus Melchiſedech ſine carne, & ſanguine diceretur. Rurſus eundem locum idem Tert. expendens lib. De carne Chriſti, c. 6. *Solet*, inquit, *id adimplere Chriſtus, quos alios docet. Quale ergo erat, ſi docens, non tanti facere matrem, aut fratres, quanti Dei verbum; ipſe Dei verbi nunciata matre & fraternitate, deſereret? Negauit ergo parentes, quomodo docuit negandos pro Dei verbo.* Scilicet, Dei verbum pro parentibus minimè deſerendum.

Chiſtus Dominus cognatos nō negauit ſolum, ſed repudiauit.
Tert.
Qui cognatos Chriſto præponit, non eſt verus diſcipulus.
Tert.
Chriſtus Dominus docet exēplo, quod prædicat verbo.

25\. Nec minùs eleganter de hac re philoſophatur Diuus Ambroſius lib. 6. in Luc. c. 8. *Moralis*, inquit, *magiſter, qui de ſe cæteris præbet exemplum, ipſe ſuorum exequutor eſt præceptorum. Præſcripturus enim cæteris: quoniam, qui non reliquerit patrem, aut matrem ſuam, non eſt filio Dei dignus, ſententiæ huic primus ipſe ſe ſubiicit: non quò materna refutet pietatis obſequia; ſed quia paternis ſe myſteriis, ampliùs, quàm maternis affectibus debere cognoſcat. Neque tamen iniurioſè refutantur parentes, ſed religioſiores copulæ mentium docentur eſſe quàm corporum.* Et paulò pòſt: *Ergo hìc non mater negatur, quæ etiam de Cruce agnoſcitur: ſed neceſſitudini corporali, præſcriptorum cæleſtium forma præfertur.* Ab hoc Chriſti Domini exemplo accuſatur & condemnatur inurbanum illud, & planè ruſticum verbum illius, qui ad cæleſtes nuptias inuitatus, reſpondit: *Vxorem duxi, & ideò non poſſum venire.* Luc. 14. num. 20. In quem locum D. Ambroſius: *Si propter te*, inquit, *Dominus ſuæ renuntiat matri, dicens: quæ eſt mater mea? cur tu Domino tuos cupias anteferre?*

D. Ambr.
Chriſtus Dominus & præceptor, & præceptorum exequutor.

Ruſticum eſt ſuos Chriſto anteferre.
D. Ambr.

26\. Hoc Chriſti Domini exemplum ſequutus non fuit Ioannes ille, qui cognominabatur Marcus. Is enim cùm Apoſtolum Paulum Euangelium prædicantem ſequeretur, ſiue laborum difficultate deterritus, ſiue matris, quam Ieroſolymæ relinquebat, amore reuocatus; pergere vlteriùs recuſauit: *Et diſcedens ab eis*, inquit Lucas, *reuerſus eſt Ieroſolymam.* Act. 13. num. 13. Quem diſceſſum tam ægrè tulit D. Paulus, vt eum poſteà reſipiſcentem ad prædicandum Euangelium parum habilem, ne dicam indignum, iudicarit. Nam Barnabæ eum ſibi in ſocium eligenti reſiſtebat Paulus: *Barnabas*, inquit Textus, *volebat ſecum aſſumere & Ioannem, qui cognominabatur Marcus: Paulus autem rogabat eum (vt qui diſceſſiſſet ab eis de Pamphylia, & non iſſet cum eis in opus) non debere recipi.* Act. 15. num. 37. & 38. Adeò credebat indignum ad miniſterium prædicandi reperiendum, quem paulò antè ab eo munere maternus affectus reuocaſſet.

Quem maternus reuocat affectus, indignus Euangelio prædicando.

Magis tamen ad illud exemplum Chriſti Domini imitandum, tenentur Religioſi, qui ſeculo renunciarunt. Nam, vt Chriſtus Dominus illos propinquos dicitur ignoraſſe, qui foris ſtabant; Iudæos intelligens extra Eccleſiam futuros: vt Tert. lib. De carne Chriſti, citato, interpretatur: ita & Religioſi neſcire debent eos propinquos, qui foris ſtant: hoc eſt, in ſeculo commorantur. Vnde D. Bern. ſerm. citato, De mutatione aquæ in vinum: *Quandiu*, inquit, *de mundo ſumus debitores nos conſtat eſſe parentibus: at poſtquam reliquimus noſmetipſos, multò magis ab eorum ſollicitudine liberi ſumus.* Et ſtatim addit, Religioſos non magis, quàm mortuos propinquorum ſuorum affectibus commouendos. Quod optimo confirmat exemplo: *Legimus*, inquit, *fratrem quendam in eremo conuerſantem, cùm ad eum carnalis frater auxilij cauſa aduentaſſet, reſpondiſſe, vt adiret alterum fratrem eorum: cùm ille vtique iam obiiſſet. Cùmque admiratus, qui venerat, reſponderet, quia ille obiit: Eremita ſe quoque ſimiliter obiiſſe reſpondit.* Non magis enim Religioſus viuus, quàm laicus mortuus propinquorum affectu tangebatur. 27.

Tertull.
Iudæi, vtpote extra Eccleſiam, à Chriſto Domino ignorantur.
D. Bern.
Religioſi, vt mortui propinquorum affectibus nō debent commoueri.

Simili ratione D. Baſil. aliquos ſui temporis Monachos tranquillauit: cùm enim eorum quidam de Religione deſerenda, vt ſuis parentibus ſuccurrerent, cogitarent, ſéque ad id obligatos eſſe, ex noui ac veteris Teſtamenti oraculis arbitrarentur: iuxta illud: *Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.* Exod. 20. n. 12. Et illud: *Si quis ſuorum, & maximè domeſticorum, curam non habet, fidem negauit, & eſt infidèli deterior.* 1. Timoth. 5. n. 8. Cùm, inquam, his ſe teſtimoniis communirent ad ſuam opinionem aſtruendam, ſeu potiùs ad ſuam affectionem colorandam; occurrit Diuus Baſilius in Conſtitutionibus monaſticis, cap. 21. ad finem, citata loca, ad eorum infamiam reprimendam, aptè interpretatus: *Viuis*, inquit, *dicta ſunt illa, non mortuis: nam hi quidem ab omni prorſus huiuſmodi debito liberi ſunt. Tu autem mortuus es, & omni mundo crucifixus.* Quaſi diceret: Illa teſtimonia, quibus tuam cauſam, ô Monache, tueris, viuos obligant, non mortuos: vnde tibi, qui iam è viuis exceſſiſti, & inter mortuos computaris, minimè patrocinantur. Quare nihil magis de tuis parentibus, quàm ſi mortuus iam eſſes, ſolliciteris. 28.

D. Baſil.
Religioſi, vt mortui, nullis tenentur legibus, vt parentibus ſuccurrant.

Abſit igitur, vt Religioſus, qui è mundo ſublatus cæleſtem tantùm patrem recognoſcit, ad terreſtrem inordinato aliquo affectu reuocetur. Omnibus Chriſtianis legem impoſuit Chriſtus Dominus inuocandi communè omnium parentem, *qui in cœlis eſt.* Matthæi 6. num. 9. Quo ex loco rectè colligit Diuus Cyprianus ſer. De Oratione Dominica, omnibus pariter impoſitam legem repudiandi patrem, qui in terris eſt; præſertim, cùm hic illi aduerſatur: *Qui*, inquit, *factus eſt Chriſtianus,* 29.

Nobis à Chriſto Domino lex impoſita repudiādi patrē, qui in terris eſt.
D. Cypr.

nus, hinc debet incipere, vt profiteatur, ſe Dei filium, dum nominat patrem ſibi in cœlis Deum: conteſtetur quoque inter prima ſtatim natiuitatis ſuæ verba, renunciaſſe ſe terreno & carnali patri, & patrem ſolùm noſſe ſe, & habere cœpiſſe, qui ſit in cœlis. Sic igitur Chriſtianus, qui minori cum Deo neceſſitudine coniungitur, terrenum patrem abdicare debet, præ diuino: quàm infidelis erit filius, Religioſus, qui diuinum deſerat præ terreno? Immò quàm belluinus; vaccis ſine dubio Philiſthinorum poſtponendus: cùm hæ carnales affectiones præ diuinis obſequiis contemnant; ille vice verſa debitum Deo amorem excludat, vt terrenis affectibus obſequatur.

Belluinus ille eſt, qui patrem celeſtē deſerit præ terreno.

SECTIO III.

Per vaccas vno itinere gradientes, concordes Sanctorum animi exprimuntur.

1. SEcundò, dicuntur vaccæ pergere itinere vno, hoc eſt, concorditer; quin vna in vnam partem, altera in alteram renitantur: vt in Litera dictum eſt. Ita planè & ſancti viri Euangelium toto orbe deferentes, magna inter ſe concordia & charitate copulantur; ſeu, vt loquitur Beda in Litera citatus: *Vno, eodémque fidei & charitatis calle gradiuntur.* Quem ſequutus Hugo Card. *In vno,* inquit, *itinere, vnitatis concordia inſinuatur, quam debent habere Doctores in docendo, & Prædicatores in prædicando.* Hanc in euangelizando concordiam Chriſtus Dominus ſuis diſcipulis in totum orbem abituris commendauit: *Ecce ego,* inquit, *mitto vos, ſicut agnos inter lupos.* Luc. 10. num. 3. At quibus præſidiis imbelles agnos aduerſùs feroces lupos obarmauit? Credo ſola charitate & concordia, dum illos *miſit binos ante faciem ſuam.* Ibidem n. 1. In binario enim, interprete D. Gregorio hom. 17. in Euangelia, charitas intelligitur, qua Apoſtoli muniti, luporum rabiem, hoc eſt, tyrannorum ſæuitiem non timebant.

Beda. *Hug Card. Doctores fidei vno cōcordiæ itinere gradiuntur.* *Quàm firmū præſidium concordia.* *D. Greg.*

2. Nam, vt bene Parœmiaſtes: *Frater, qui adiuuatur à fratre, quaſi ciuitas firma.* Prou. 18. num 19. Ac ſi vna charitas, qua duo tantùm fratres coniunguntur, vicem habeat, & armorum, & murorum, & plurium oppidanorum, quibus ciuitas inexpugnabilis reddatur. Vnde celebris fuit ille Scytha, apud Plutarchum in Apophthegmatis; qui cùm quinquaginta filios haberet, ſingulis porrexit faſciculum iaculorum, vt frangerent: & cùm illi ſe poſſe negarent, porrexit ſingulis ſingula iacula: quæ cùm facilè perfregiſſent: Sic & vos, inquit, ſi ab inuicem diſſideatis, faciles eritis expugnatu: ſi verò in eadem ſemper concordia perſiſtatis, inuicti ſemper & infracti ex omnibus aduerſariorum incurſibus euadetis. Neque ſolùm charitas eos, quos armat, reddit inexpugnabiles; ſed etiam aptiſſimos ad expugnandum. Vnde Moyſes ad filios Iſraël, referens eorum celebres victorias ac triumphos: *Quomodo,* inquit, *perſequatur vnus mille: & duo fugent decem millia?* Deut. 32. n. 30. Vbi nota, ſi vnus mille tantùm perſequebatur; ſeruata bene proportione, fore, vt duo fugarent duo millia: & nihilominùs duo fugabant decem millia: quia vbi charitas incipiebat, quæ illo binario ſignificatur, ibi virtus ad expugnandos hoſtes decuplo maior augebatur.

Concordia inſtar armorum eſt. *Concordiæ exemplum ſingulare.* *Vbi charitas, ibi virtus decuplo maior.*

3. Hæc igitur inter Eccleſiæ Principes, & Euangelij miniſtros concordia maximè curanda eſt. Ioſephus ſuis fratribus in Iudæam redeuntibus hoc vnum præceptum inculcauit: *Ne iraſcamini in via.* Gen. 45. n. 25. Non morantes, ſed pergentes ab iracundia reuocat: quia periculoſior eſt hæc iracundia in iis, qui ad prædicandum Euangelium procedunt; quàm in iis, qui ad contemplandum conquieſcunt: cùm in his priuata tranquillitas ſoluatur, in illis etiam publica vtilitas interturbetur. Quomodo enim Prædicatores inter ſe diſſidentes cogent Ethnicos, ad fidei vnitatem? Cùm verum ſit illud D. Ambroſ. lib. 2. De Officiis, c. 13. *Fidem non timor cogit, ſed affectus exhibet.* Deinde prohibet Ioſephus non ſolùm pugnas; ſed etiam iras, ex quibus illæ oriuntur. Vt non ſolùm ipſas diſcordias, ſed etiam prima diſcordiarum ſemina radicitùs euellat. Quod Diuus Ambroſius lib. De Ioſeph. cap. 13. obſeruat: *Quàm bene,* inquit, *docet, ab iracundia præcauendum? quòd ea poſſet etiam amantes ſui ſeparare germanos: & maximè in via fugiendam eſſe diſcordiam; vbi ipſe viandi comitatus debet eſſe inuiolabilis, & gratia habere conſortium.*

Ira in Prædicatoribus periculoſior. *D. Ambr. Vis charitatis ad fidem conciliandā.* *D Ambr. Ira etiam germanos ſeparat.*

4. Igitur in via tollantur rixæ, itinere vno Prædicatores gradiantur. Si pedes ſunt euangelizantium pacem: abſit, vt ſint manus inferentium, vel machinantium bella. Immò Chriſtus Dominus Apoſtolis, ad prædicandum ituris, non ſolùm iras, quæ ſunt proxima diſcordiarum ſemina; ſed etiam pecunias & virgas, quæ diſcordiarum incentiua & inſtrumenta eſſe poſſunt, interdixit: *Nolite,* inquit, *poſſidere aurum, neque argentum, neque pecuniam in zonis veſtris: non peram in via, neque virgam.* Matth. 10. n. 9. Quæ verba D. Ambroſ. citatus expendens: *Dominus,* inquit, *Ieſus dimittens ad euangelizandum diſcipulos, miſit eos ſine auro, ſine argento, ſine pecunia, ſine virga, vt & incentiua litis, & inſtrumenta eriperet vltionis.* Quid enim minùs conuenire Prædicatoribus videatur, quàm non modò diſſidium; ſed etiam, quæ diſſidium ſuſcitant, inſtrumenta? Quò pertinet & illud Chriſti Domini ad diſcipulos: *Habete in vobis ſal, & pacem habete inter vos.* Marc. 9 n. 50. Hoc eſt, ſal doctrinæ ad condiendum orbem: ſed pacem inter vos ad conſeruandam charitatem. Nam, vt Beda ibi: *Habere,* inquit, *ſal ſine pace, non virtutis eſt donum; ſed damnationis argumentum.*

Prædicatores euangelizāt pacem, non inferūt bella. *D Ambroſ. Chriſtus Dominus Apoſtolis, & litis cauſas eripit, & vltionis inſtrumēta.* *Doctrina ſine pace, damnationis argumentum.* *Beda.*

5. Neque ſolùm miniſtros ſuos voluit Deus inermes eſſe, ſed omnia armorum genera à domo ſua exulare. In templo Salomonis ædificando omnia inſtrumenta ferrea defuerunt; iuxta illud: *Malleus, & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, cùm ædificaretur.* 3. Reg. 6. num 7. Rationem eſſe volunt aliqui Rabbini apud Maſſium, Ioſ. 8. num. 31. quia ferrum, quod eſt ad perniciem comparatum, diuino ſeruire cultui non debebat. Quod etiam Ethnici ſatis congruum eſſe iudicarunt: quorum illa fuit lex, teſte Marco Tullio 2. De legibus: *Æs & ferrum arceto à delubris, duelli inſtrumenta, non fani.* Eodem pertinebat illud præceptum: *Si altare,* inquit Deus, *lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus: ſi enim leuaueris cultrum ſuper eo, polluetur.* Exod. 20. num. 25. Cuius præcepti rationem, neſcio quam, Rabbini apud Maſſium citatum ſomniarunt. Nefas ſcilicet, fuiſſe eorum lapidum, qui ad rem tam ſacram eſſent adhibendi, particulas aliquas ſcalpello abraſas, in terram decidere. Germana igitur ratio fuit, vt concordia & charitas inter Dei miniſtros commendaretur: vt ſicut ab altari; ita & ab illis ferrum violandæ charitatis inſtrumentum exularet. Sic Theodoretus apud Lipomanum: *Deus, inquit, lapides cædi prohibebat, vt cædem, & ſanguinis humani effuſionem hoc exemplo vitandam fugiendámque doceret.*

Ferrum vt ſæuitiæ inſtrumentum diuino cultu arcetur. *Tul.* *Rabbinorum ſomnia exploduntur.* *Theod. Deus non vult violandæ charitatis inſtrumenta.*

Itaque

6\. Itaque in domo Dei omnia pura eſſe debent, omnia redolere concordiam, omnia charitatem ſpirare. Hinc eſt, quòd olim Deus Synagogam ſuper duos fratres, Moyſem & Aaronē; & Chriſtus Dominus Eccleſiam ſuper alios duos, Petrum & Andream, fundauit. Quod obſeruans Auctor Operis imperfecti in Matthæum, hom. 7. *Super fraternitatem,* inquit, *charitatis Eccleſiæ rectè poſuit fundamenta; vt ex radicibus charitatis exuberans quaſi humor aſcendat in ramos: & hoc ſuper naturalem charitatem, vt non ſolùm per gratiam, ſed etiam per naturam ipſa charitas firmior habeatur. Sic enim fecit Deus, & in veteri Teſtamento, ſuper Moyſem & Aaronem fratres, & ponens ædificationis initium.* Quaſi firmum eſſe non poſſit ædificium, quod alio, quàm charitatis fundamento niteretur: quod B autem ſtaret in charitate, ſicut *charitas nunquàm excidit.* 1. Corinth. 13. num. 8. ita & illud nunquam ruiturum timeretur.

Deus Eccleſiam in charitate fundauit.

Nullum charitate firmius fundamentum.

7\. Creaturus olim Deus nouos in ſuo populo Magiſtratus; congregari iuſſit ſeptuaginta ſeniores, Moyſémque alloquutus: *Auferam,* inquit, *de ſpiritu tuo, tradámque eis, vt ſuſtentent tecum onus populi, & non ſolus graueris.* Num. 11. num. 17. Sed, cur de ſpiritu Moyſis partitus eſt, qui immenſis cæleſtium gratiarum theſauris abundabat? Optimè ad rem præſentem D. Petrus Damianus in libello Gratiſſimo, cap. 14. *De ſpiritu,* inquit, *Moyſi vires dediſſe Dominus dicitur, vt & ordinatores, & ordinatos vnum debere ſpiritum habere, perſpicuum doceatur: quatenus Rectores Eccleſiæ nequaquàm inter ſe diuerſa ſentiant; vnde ſchiſmata, aut hæreſes peſtilenter emergant: ſed vnum omnes concorditer doceant, atque in vnitate ſpiritus vnanimiter viuant.* Præſtat enim ſingulis Prælatis mediocrem ſpiritum ineſſe, ſed eundem; quàm plurimum, ſed diuerſum. Nam concordia etiam exigui ſpiritus promouentur; diſcordia etiam ingentes diſſipantur.

Præſtat Prælato minor ſpiritus cum charitate, quàm maior ſine illa.
D. Petrus Dam.

8\. Eadem ratione, cùm Deus vellet nouos creare Sacerdotes loquutus ad Moyſem: *Applica,* inquit, *ad te Aaron fratrem tuum, cum filiis ſuis de medio filiorum Iſraël, vt ſacerdotio fungantur mihi.* Exodi 28. num. 1. Cur, quæſo, frater, & fratris filij in ſacerdotium, & regiminis ſocietatem eligendi, Moyſi proponuntur? Reſpondet quidem Beda lib. 3. De tabernaculo, c. 2. noſtro inſtituto congruenter. *Quòd,* inquit, *fratrem ſuum Moyſes cum filiis in ſacerdotium ordinare præcipitur; quid nobis aliud myſticè commendat, niſi quòd omnes, qui officium Doctoris ſortiuntur, tanto debet ſtudio & amore meditationi diuinæ legis adhærere, vt quaſi germana videantur cognatione coniuncti.* Mirum, enim, quàm feliciter diuina miniſteria procedant, ſi miniſtri ad ea ſubeunda, fraterna inter ſe charitate ſocientur.

Quàm feliciter diuina miniſteria procedunt cū charitate.
Beda.

9\. Laudatur Salomon, vtpote ſapientiſſimus Rex, quòd cùm ad domum ſuam adminiſtrandam, duos Scribas, hoc eſt, duos viros doctos elegerit; non alios, quàm duos fratres elegerit: *Hi principes, quos habebat: Elihoreph, & Ahia, filij Siſa Scribæ.* 3. Reg. 4. n. 1. Doctos eligebat, & fratres. Doctos quidem: quia hi ſolùm digni ſunt, quibus magna prouincia gubernanda committatur; ſi ab imperitis tractetur, ſine dubio diſſipanda. Fratres autem: vt nulla eos diſcordia ſepararet, quos naturalis concordia vinciebat. Aliàs ſcindatur Regnum, neceſſe eſt, cùm Gubernatores in contraria ſtudia ſcinduntur. Si igitur ad temporale regimen tanta gubernantium charitas exigitur: quid mirum, ſi ad diuinam legem docendam & prædicandam requirantur, qui maximo inter A ſe charitatis vinculo conſtringuntur.

Docti & concordes gubernatione digni.

Nefas erat apud Hebræos connubia inter diuerſas Tribus copulare. Vnde præcipitur Sacerdoti, vt ducat vxorem *de populo ſuo,* hoc eſt, de Tribu ſua, vt patet ex ſequentibus: *Ne commiſceat,* inquit, *ſtirpem generis ſui vulgo gentis ſuæ.* Leuitic. 21. n. 14. Vbi vides, etiam cum gente ſua, ſi nimirum alterius Tribus ſit, non licere Sacerdoti contrahere. Idémque poſteà omnibus hominibus præcipitur: *Omnes viri,* inquit Moyſes, *ducant vxores de Tribu & cognatione ſua.* Et paulò pòſt: *Ne ſibi miſceantur Tribus.* Num. 36. num. 7. & 9. Nihilominùs cum Tribu ſacerdotali & regia conſtat fuiſſe diſpenſatum; vt D. Epiphan. hæreſi 78. & Theod. quæſt. 16. in Exod. & q. 52. in Num. D. Ambr. lib. 3. in Luc. & alij teſtantur, patétque exemplis. Nam quidam vir Leuites accepit vxorem de Iuda. Iud. 19. num. 1. Sacerdos Ioiadas duxit vxorem Ioſabeth filiam Regis Ioram de Tribu Iuda. 2. Paral. 22. num. 11 Eliſabeth de filiabus Aaron erat cognata Beatæ Virginis de Tribu Iuda. Luc. 1. num. 36. Quod non eſſe poterat, niſi hæ duæ Tribus matrimoniis iungerentur. Rationem verò huius diſpenſationis, præſenti inſtituto accommodatam reddit Lyranus in locum Leuitici citatum: *Fuit,* inquit, *conceſſum, vt Sacerdos poſſet accipere vxorem de Tribu regia, vt & Rex, qui præeſſet in temporalibus, & ſummus Sacerdos, qui præeſſet in ſpiritualibus, eſſent magis concordes, quod ad bonum regimen populi faciebat.* 10.

Nefas olim connubia diuerſas inter Tribus copulare.

D. Epiphan.
Theod.
D. Ambr.
Confirmatur exemplis.

Ly an.
Inter Eccleſiaſticos & ſeculares concordia.

C Hæc vt in mundo concordia ſeruaretur, *Ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam in mulierem.* Geneſ. 2. num. 22. At, cur non ex alia materia Euam coagmentauit? Credo duplicem ob cauſam. Vnam, vt inter illos duos Orbis Principes firmior eſſet charitas, quàm ipſa natura conciliaſſet. Alteram, vt ex parentibus adeò concordibus nunquàm diſcordes inter ſe filij naſcerētur. Vtramque mihi videtur ſignificaſſe Theod. quæſt. 43. in Gen. *Voluit,* inquit, *Deus ex vno viro & vna muliere ſubſiſtere vniuerſas hominum Gentes, vt in concordiam coïrent, tanquàm ex vna radice florentes. Nam, ſi, cùm Deus hæc omnia adminiſtret; multæ tamen cædes admittuntur: quid non perpetraſſent, ſi è diuerſis patribus ortos ſe eſſe exiſtimaſſent?* D *Huius rei gratia vnum quidem virum è terra formauit; & ex eo vnam creauit mulierem; & ex eorum genere repleuit vniuerſam terram.* Quaſi Deus ad faciendos mundi Principes concordes faceret cognatos; & tantam inter eos concordiam curaret, ne qua inter eorum poſteros diſcordia ſubſiſtet. Itaque totum hominum genus propagari voluit Deus, vt non ſolùm ex iiſdem parentibus; ſed etiam ex parentibus, inter ſe cognatis; vt homines ex illis nati, non ſolùm tanquam fratres fraterna ſe charitate diligerent; ſed etiam pluſquàm fratres maiorem, quàm in fraternam ſocietatem iungerentur. 11.

Eua ex Adæ coſta facta ob duplicem concordiæ cauſam.

Theod.
Totū Orbem Deus ex concordia voluit propagari.

Sed quid? Solùm inter cognatos Principes concordia ſeruanda eſt? Abſit: Cur ergo illi tantùm E in charitatis exemplum proponuntur? Reſpondeo, vt quod in illis præſtat natura, in his præſtet & gratia. Alioqui homines etiam genere & conditione diſſimiles, cùm ad diuinam legem tractandam, vel præcipiendam accedunt, debent eſſe amore & charitate concordes. Ad fabricandum tabernaculum duos viros elegit Deus, Beſeleel & Ooliab; illum quidem ex Tribu Iuda, quæ erat regia; hunc verò ex Tribus Dan, orta ſcilicet de ancilla: *Ambos verò erudiuit, vt faciant opera,* &c. Exod. 35. num. 35. At, cur tam diſſimiles nobilitate homines ad eandem dignitatem eliguntur, 12.

Principes natura, cæteri gratia concordes.

Deus non eligit ad ſuū tabernaculū niſi concordes.

Lyra, Deus non attendit dignitatem, ſed ſanctitatem.

eliguntur? Lyra: *Quia*, inquit, *non eſt perſonarum acceptor Deus.* Neque enim, cùm ſua confert beneficia, dignitatem perſonarum attendit, ſed ſanctitatem. Addo vt tam diſſimilium hominum in tabernaculo fabricando concordia, omnes poſteros ad concordiam in Eccleſia ſeruandam hortaretur.

13. *Prædicatores amore germani eſſe debent.*

Eandẽ ob cauſam voluit Deus, vt duo Reges, & natione & religione diuerſi, Salomon & Hiram, magnam in amicitiam conſpirarent ad templum Ieroſolymis ædificandum: *Erat pax*, inquit Textus, *inter Hiram & Salomonem, & percuſſerunt ambo fœdus.* 3. Reg. 5. num. 12. Sub hoc enim typo ſignificare voluit eos, qui prædicãdo Euangelio, ac dilatandæ Eccleſiæ incumbunt, eſſe debere non tam ſanguine, quàm amore germanos. *Non enim*, inquit Diuus Paulus, *eſt diſtinctio Iudæi & Græci.* Rom. 10. num. 12. Quod planè verum eſt, cum illi omnes in eandem fidei & charitatis neceſſitudinem coaleſcunt. Vnum igitur faciat charitas, quos natura facit eſſe diuerſos. Quod mihi videtur Eccleſia Dauidicis verbis à Deo poſtulare, dicens: *Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum.* Pſal. 85. num. 11. ſeu, vt legit & exponit Diuus Hieronymus: *Vnicum fac cor meum, ne ſit multiplex, & diuiſum in plures cultus Deorum.* Non debent enim Principes & Doctores Eccleſiæ, qui in medio illius ſunt, inſtar cordis, in plures ſectas tanquàm in plures partes diſſecari.

D. Hier. *Prædicatorũ cor vnicum.*

14. *Deo quàm placeat vnitas in Doctoribus.*

Sub eiuſdem typo Salomonis ſuam ſponſam alloquentis, ſuam Deus Eccleſiam alloquitur in hunc modum: *Vulneraſti cor meum in vno oculorum tuorum.* Cantic. 4. num. 9. Vbi oculorum nomine Doctores & rectores Eccleſiæ intelliguntur. Sed cur Deus in vno tantùm oculorum, ſeu Doctorum ſuorum dicitur vulnerari, qui innumeros alios habebat? Credo, non quia vnus tantùm placuit; ſed quia placuit vnitas. Quaſi diceret: In vnitate oculorum tuorum, vulneraſti cor meum. Sic enim D. Thomas interpretatur: *Benè*, inquit, *cùm ſuperiùs pluraliter dixerit oculos, hic ſingulariter in vno oculo dixit, vt per hoc vnitas Sanctorum exprimatur.* Quaſi Deus nulla re magis, quàm hac prælatorum concordia delectetur. Sed quemadmodum Eccleſiæ Principes vnum habere debent oculum, propter iudiciorum conſenſum: ita & vnam manum propter nexum concentúmque virtutum. Eduxit Deus de Ægypto filios Iſraël. *In manu Moyſi & Aaron.* Num. 33. n. 1. Vbi Orig. hom. 27. *In manu*, inquit *Moyſi & Aaron eduxit eos Dominus, & non in manibus. Vnum enim opus vtriuſque manus eſt atque vna perfectionis expletio.* Ac ſi illi duo Hebræorum ductores tantam inter ſe concordiam haberent in operando; vt vna eadémque manu vſi viderentur.

D. Thom. *Concordia in operando commendatur.* Orig.

15. *Concordia in ſceptro & regimine.*

Vnde, ſicut eadem vterque manu, ita eodem vterque ſceptro vtebantur. Patet ex eo, quòd Moyſes Aaronem alloquutus, dixerit: *Tolle virgam tuam*, Exod 7. num. 9. Cur enim potiùs non dixit: Tolle virgam *meam*? Moyſi enim data fuerat illa virga, non Aaroni: vt patet Exod. 4. num. 17. Reſpondet D. Aug. quæſt. 20. in Exod. *Erat vtrique illa virga communis, vt cuiuſlibet eorum diceretur, verum diceretur.* Ac ſi eandem vterque poteſtatẽ haberet & exerceret, vt in eadem vterque charitate perſeueraret. Atque hinc Baldad Suhites diuinam prouidentiam ac potentiam commendat & admiratur dicens: *Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis.* Iob. 25. num. 2. Hoc eſt, dicunt aliqui: *In Angelis*, qui miram omnes in concordiam ad decertandum pro diuino honore coaleſcunt. Alij: *In corporibus cæleſtibus* quæ nulla

D. Auguſt. *Angeli, cæli concordes.*

A diſſenſione turbata in concentum harmonicum conſpirant. Alij: *In viris perfectis*, qui tanta pace perfruuntur, vt in eis caro ſpiritui concordaſſe videatur alij tandem: *In Prælatis Eccleſiæ*, qui proinde ac ſi vnam tantùm haberent manum, eadem ſemper in diuinam gloriam operantur.

Viri perfecti, & prælati vnanimes.

16. *Principes in gradiendo concordes.*

Iam verò vni oculo, & vni manui æquum erat, vt pes vnus reſponderet. Nam Ezechiel quatuor quidem vidit Cherubinos, in quibus Eccleſiæ Principes ac Doctores adumbrantur; & tamen *planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli.* Ezechielis 1. n. 7. Ac ſi omnes vno pede niterentur & graderentur: quia tanta eſt omnium concordia, vt quò vnus inclinat, eódem & cæteri incumbant: quò vnus tendat, eódem & cæteri ferantur. B Quid refero ſingulas corporis partes, cùm omnes habeant *cor vnum & animam vnam*? Act. 4. num. 32. Vnde, cùm D. Paulus exclamet: *Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem*? Rom. 10. n. 15. Nihilominùs Iſaias, vnde Apoſtolus id tranſtulit, exclamat: *Quàm pulcri pedes euangelizantis pacem*? Iſai. 52. num. 7. Hic ſingulariter dicit: *Euangelizantis*: ille pluraliter loquitur: *Euangelizantium.* Quia Eccleſiæ Doctores ſunt numero plures, amore vnus. Hinc Dauid: *Deus*, inquit, *ſtetit in Synagoga Deorum.* Pſal. 81. n. 1. Hebraïcè: *Deus ſtetit in Synagoga Dei.* Quaſi tota illa Iudicum, ſeu principum Eccleſiæ multitudo ad C miram concordiæ vnitatem reducatur.

Doctores Eccleſiæ multi numero, amore vnus.

17. *Principum teſſera eſt concordia.*

Quare manifeſtus Principum Eccleſiæ character, eſt concordia: hoc eſt, nullo euidentiùs ex ſigno, nulla clariùs ex teſſera, quàm ex concordia cognoſcuntur; Chriſto Domino teſtante: *In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, ſi dilectionem habueritis ad inuicem.* Ioann. 13. num. 35. Quod D. Chryſoſt. lib 2. De Sacerdotio, iiſdem verbis optimè deducit: *Noſti*, inquit, *charitatis vis quanta ſit. Certè Chriſtus reliquis prodigiis ac miraculis poſthabitis, quæ ab Apoſtolis edenda eſſent: In hoc*, inquit, *cognoſcent homines, quia diſcipuli mei eſtis, ſi charitatem inter vos mutuam habueritis.* Neque enim germanos Euangelij Præcones ita manifeſtat magnitudo poteſtatis, vt magnitudo charitatis vnde vaccæ, quas ſub Rege Dauide D Hebræi iunxerunt ad portandum Arcam, recalcitrarunt 2. Reg. 6. num. 6. hæ verò, quas ad eandem Arcam portandam Philiſthini, homines Gentiles ſubiugarunt, vno itinere gradiebantur. Quia, licèt Synagogæ Doctores inter ſe aliquando diſſiderent: certè nouæ Eccleſiæ magiſtri, ſemper debent inter ſe vnanimes amicari.

D. Chryſt. *Prædicatores non tã manifeſtat magnitudo poteſtatis, quàm charitatis.* *Doctores Synagogæ diſcordes, Eccleſiæ concordes.*

18. *Maior Eccleſia charitas, quàm Synagoga.*

Quare non ſine myſterio veterem Synagogam fundauit olim Deus ſuper vnum par fratrum, nempe, Moyſem & Aaronem, quos populi ſui Principes conſtituit: vt paulò ante diximus. At verò nouam Eccleſiam ſuper duo paria fratrum, E nempe, Petrum & Andream, Iacobum & Ioannem. Matth 4. num. 18. & 21. Cuius diſcriminis optimam ad præſens inſtitutum rationem inculcat citatus Auctor Operis imperfecti, hom. 7. in Matth. *Quoniam*, inquit, *abundantior eſt gratia noui Teſtamenti, quàm veteris, ideò primum populum ædificauit ſuper vnam fraternitatem: hunc autem ſuper duas.* Ille enim charitatis ſpiritus, qui ſuper Synagogam fuit ſimplex; ſuper Eccleſiam duplex, immò & multiplex abundauit.

19. *Diſſidia inter iuſtos non ſunt voluntatum, ſed iudiciorum.*

Fateor, aliquas olim fuiſſe, ſiue concertationes, ſiue lites, ſiue, quod Tullius eſſe docet, mitius vocabulum, iurgia, inter veteres aliquos Heroës ſanctitate præcellentes: nempe, inter D. Baſil. & Euſeb. teſte D. Greg Naz. orat. 20. n. 51. inter D. Chryſ. & D. Epiph. auctore Nicephoro lib. 13.

D. Auguſt.

lib. 13. Hiſt.c. 13. inter D. Hier.& Ruffinum, vt ſcribit D. Auguſt.epiſt. 15. ad eundem Hieronymum: & inter plures alios, quos refert Salm.in Acta.tract.45 ſed addo,hæc diſſidia,aut non fuiſſe voluntatum, ſed iudiciorium, quæ veram amicitiam non lædunt: diuerſum enim de aliqua re iudicium, vt cecinit, neſcio qui apud Salmeronem,*Incolumi licuit ſemper amicitia.* Aut, ſi in voluntatem proreperunt, non altè penetraſſe ad iugulandam charitatem, ſed plurimùm ad ſtimulandam. Quamuis & hæc leuia iurgia timenda, & cauenda eſſe doceat Auguſt. citatus. Fatetur enim,D. Hieronymum in epiſtolis ad Ruffinum, indignationis aculeos repreſſiſſe: *Veruntatem eas ipſas*,inquit, *cùm legiſſem contabui dolore, & obrigui timore.* Et ſtatim hanc init cum Hieronymo pactionem: *Si fieri poteſt*, inquit, *vt inter nos quæramus & differamus aliquid; quo ſine amaritudine diſcordiæ corda noſtra paſcantur,fiat. Si autem non poſſum diſcere, niſi cum ſuſpicione inuidiæ, aut læſione amicitiæ quieſcamus ab his, & noſtræ vitæ ſalutique parcamus. Minùs certè aſſequatur illa*, ſcientia, *quæ inflat:dum non offendatur illa* charitas, *quæ ædificat.*

Leuia etiam iurgia timẽda & cauẽda.

10\.

Iuſtorũ diſſidium eſt potiùs cõtentio & æmulatio animarum

Quòd ſi etiam inter Apoſtolos, Paulum & Barnabam,aliquando *facta eſt diſſenſio, ita vt diſcederent ab inuicem*, &c. Act. 15. n. 39. parum refert. Hanc enim diſſenſionem non diſcordia quidem, ſed ſua cuique virtus imperauit: dum Paulus iuſtitia ductus peccantem aliquando Marcum repellebat, quem Barnabas miſericordia tactus,tandem reſipiſcentem ſibi reconciliabat. Atque adeò ſuæ quiſque virtutis ſtudio incenſi in diuerſas partes receſsêre:non quidem ſine diuino aliquo inſtinctu, vt pluribusGentibus, à ſe inuicem, & à Deo ſeparatis,prædicando Euangelium prodeſſent. Vnde illa non fuit inimica diſſenſio; ſed vt eſt in Græco, παροξυσμός, hoc eſt.quædam veluti contentio & æmulatio pro ſalute animarum. Nam idem vocabulum reperitur in Epiſtola ad Hebræos, cap. 10. num. 24 pro quo Latinus Interpres trãſtulit: *Prouocationem charitatis.* Quare rectè D.Chryſoſt. ad eum locum: *Vtinam*, inquit,*& nos tales ſucceſſiones faceremus, & ſic ad prædicandum abiremus.* Et D. Hieronymus in Apologia ad Ruffinum: *Nónne*, inquit, *Apoſtoli, ſaluis inter ſe amicitiis, diſſenſerunt; cùm Paulus & Barnabas propter Ioannem cognomento Marcum ſtomachati ſunt; & ſeparauit eos nauigatio, quos Chriſti Euangelium copulabat?* Vnde Diuus Petrus Dam. lib.2.epiſt.11.in eos inuehitur,qui ad ſuarum diſcordiarum patrocinium hoc Apoſtolorum iurgio vtuntur: *Quod vtique*, inquit, *conſtat non diſcordiæ vitio, ſed diuinæ diſpenſationis factum eſſe iudicio, vt nimirum ſancti Apoſtoli tanquam grana tritici, eò ſpargenda fidei vberiorem meſſem redderent, quò procul eos ab inuicem diſſenſionis aura perflaret.*

D.Chryſ.

D.Hier.

D.Petr. Dam.

Ex iuſtorum diſſidio vberior fidei propagatio.

12\.

Angeli non affectu pugnãt,ſed intellectu.

Tandem & inter Angelos aliqua diſſenſionis veſtigia ſacris in Literis exprimuntur. Nam Hebræorum cuſtos Danielem alloquutus: *Princeps*, inquit, *Regni Perſarum reſtitit mihi, viginti, & vno diebus* Dan 10.num. 13 Dum vterque contendebant: hic populum in captiuitate retinere, vt Perſis prodeſſet: ille e captiuitate vendicare, ne inter Perſas periret. Et quamuis nonnulli opinentur ſermonem ibi eſſe de malo Perſarum Angelo, pro qua opinione noſter Sancius in Danielem non improbabiliter argumentatur: tamen communior ſententia Patrum, quos Salm. citatus,Suar.lib.6 de Angelis,c 19. num. 13. ac Pererius in Dan lib 12.immò & ipſe Sanc. referunt, ac ſequuntur; vtrumque fuiſſe bonum Angelum tuetur. Pugnabant igitur hi Angeli: non affectu, ſed intellectu: dum ſuo quiſque populo conſulebat: antequàm de voluntate diuina certior redderetur. Vnde D. Athanaſius in ſuis Quæſtionibus, in reſponſione ad 31. *Ne ipſi quidem Angeli*, inquit, *inter ſe vnquam digladiantur, cognoſcentes mutuæ dilectionis ſpiritualis vinculum.* Nemo igitur ex Euangelicis Prædicatoribus, ex hac Angelorum pugna ſibi per odium & inuidiam pugnandi patrocinium mutuetur: ſed quamuis iudicia non conueniant vno ſemper charitatis limite gradiantur.

Sanc.

Salm.

Suar.

Perer.

D. Athan.

Angelorum concordia perennis.

SECTIO IV.

Vaccæ pergentes, & mugientes Sanctorum naturalem affectum, ſed ſupernaturalem ſpiritum indicabant.

TErtiò vaccæ pergebant, & mugiebant. Mugiebant quidem, vt naturalem affectum erga filios ſuos domi relictos manifeſtarent. Pergebant nihilominus, vt ſupernaturalem vim, qua agebantur, & promptam obedientiam, qua Deo parebant teſtarentur. Ita planè ſe habent & ſancti viri, qui Arcam Dei portant, & legem diuinam non ſolùm prædicant, ſed etiam exequuntur.Mugiunt quidem,ſed pergunt: hoc eſt: ſuorum quidem deſiderio tanguntur, ſed tamen Dei amore vehementiùs inflammantur. Quamuis igitur Sect. 2. dictum ſit, ita nobis in diuino obſequio procedendum,ac ſi nulli propinquorum affectus nos à tergo remorentur: hîc tamen vlteriùs obſeruandum, non requiri à nobis, vt hos affectus non patiamur; ſed ne ab illis ſuperemur. 1.

Iuſti ſuorum amore tanguntur, ſed Dei amore vehementiùs inflammantur.

Ita Patres communiter exponunt. D. Gregor. lib. 7. Moral. cap. 14. *Sic*, inquit, *quiſque propinquorum debet neceſſitatibus compati, vt tamen per compaſſionem non ſinat vim ſuæ intentionis impediri: vt affectus quidem mentis viſcera repleat; ſed tamen à ſpirituali propoſito non auertat. Neque enim ſancti viri ad impendenda neceſſaria, propinquos carnis non diligunt, ſed amore ſpiritualium ipſam in ſe dilectionem vincunt; quatenus ſic eam diſcretionis moderamine temperant, vt per hanc in paruo ſaltem, ac minimo à recto itinere non declinent.* Quod ſtatim illuſtrans vaccarum mugientium, ac pergentium exemplo, ſubdit: *Propinquorum gratia mentem noſtram tenere debet; ſed reflectere non debet. Ne hæc eadem mens,aut ſi affectu non tangitur, dura ſit: aut plùs tacta ſi inflectitur, remiſſa.* Quam moderationem in ſanctiſſimo Iobo expreſſam fuiſſe oſtendit: *Amiſſis naque vitulis*, inquit,*mugit:quia audita morte filiorum, in terram, tonſo capite, corruit: ſed recto tamen itinere mugiens graditur; quia os eius in gemitu ad Dei laudes aperitur, cùm protinus dicit: Dominus dedit, Dominus abſtulit.* 2.

D Greg.

Iuſti ſpiritualiũ amore, ſuorũ dilectionem. vincunt.

Iobi exemplo confirmatur.

Idem Gregor. hom.37.in Euangelia latè diſſerit de amore erga ſe ipſum, & erga propinquos moderando, ad illa verba Chriſti Domini:*Si quis venit ad me,& non odit patrem ſuum, & matrem, & vxorem, & filios ,& fratres, & ſorores,adhuc autẽ & animam ſuam, non poteſt meus eſſe diſcipulus.* Luc. 14. num.26. Vbi non prohibetur naturalis amor; ſed ſpirituale quoddam odium imperatur: in primis vnicuique in ſe ipſum: *Tunc*,inquit,*bene noſtram animam odimus, cum eius carnalibus deſideriis non acquieſcimus, cùm eius appetitum frangimus, eius voluptatibus reluctamur. Quæ ergo contempta ad melius ducitur, quaſi per odium amatur.* Quibus verbis non excluditur amor naturæ; ſed præcipitur odium culpæ. Deinde, propinquos odiſſe iubemur, 3.

Odium in parentes à Deo præcipitur. ſi bono ſpirituali aduerſátur.

bemur, non qua propinquos, ſed qua nobis in diuino obſequio aduerſarios. *Ametur*, inquit, *quilibet in hoc Mundo etiam aduerſarius; ſed in via Deo contrarius non ametur, etiam propinquus. Quiſquis enim iam æterna concupiſcit, in ea, quam aggreditur, cauſa Dei, extra patrem, extra matrem, extra cognatos, extra ſemetipſum fieri debet; vt eo verius cognoſcat Deum, quò in eius cauſa neminem recognoſcit* Et ſtatim: *Amandi ergo ſunt proximi; impendenda eſt charitas omnibus, & propinquis, & extraneis: nec tamen pro eadem charitate a Dei amore flectendum.* Et rurſus, propoſito vaccarum exemplo, ſuos audientium vitulos, non tamen greſſibus ad illos redeuntium, ſed ſolis mugitibus reſpondentium; tales docet eſſe debere Prædicatores, qui ſuorum malis compatiantur; non tamen per compaſſionem à via ſalutis euagentur.

4\. Sic & Bernardus lib. De paſſione Domini, cap. 23. ſic eius eſt illud Opus, agens de amore propinquorum, quem appellat *Vermem corrodentem animam: Vacca*, inquit, *Arcam geſtantes, & recto itinere pergentes Bethſames, cùm audirent vocem vitulorum, dederunt quidem mugitum, qui erat ſignum naturalis affectus; nec tamen ſe ab arrepto ſemel itinere deflexerunt. Tu vero, ſi iam portas, ſiue profeſſione aperta & ſolemni, ſiue occulto propoſito, iugum Domini, hoc eſt, Regulam quamcumque per Spiritum ſanctum à Patribus inſtitutam: ſi te prædictorum vermium ſuggeſtiones incipiunt corrodere: imitare vaccas allophylorum, portantes Arcam Domini. Redde mugitum, ſignum affectus: hoc eſt: Condole, compatere, conſolare eos, qui tibi naturali amore coniuncti ſunt, nihilo tamen minùs ſerua viam inceptam: hoc eſt: perfice bonum propoſitum, dirigendo pedes tuos versùs Bethſames versùs domum Solis; hoc eſt, ad cæleſtem patriam, vbi eſt ſumma & ſpiritualis habitatio Solis noſtri Domini Ieſu, qui eſt Sol iuſtitiæ, qui in illa domo lucet in virtute ſua, habitans lucem inacceſſibilem* Et ſtatim: *Sic ſunt amandi amici, vt affectus amoris erga illos conſeruetur: ſic ſunt & odiendi, vt eorum amor nequaquàm Dei amori præferatur.*

D. Bern. Amor parẽtum, vermis.

Deo ſacri parentes ſolari debent, non ab incepto itinere deſiſtere.

5\. Nec minùs diſertè eandem doctrinam inculcat, lib. De modo bene viuendi, ad ſororem, c. 7. *Dei ſeruus*, inquit, *ita prodeſſe debet ſuis parentibus, vt dum illis gratiam carnis præſtare ſtudet; ipſe à ſpirituali opere, vel propoſito non declinet.* Et paulò pòſt: *Non debemus*, inquit, *odio habere parentes noſtros; ſed impedimenta eorum qui nos à recto itinere deuiant.* Atque hinc ad Philiſthinorum vaccas digreſſus, ab illiſque exemplum mutuatus: *Sicut vaccæ*, inquit, *amore vitulorum ſuorum mugiebant, & tamen non declinabant ad dexteram, neque ad ſiniſtram; ſed recto tramite incedebant vſque Bethſames, quæ erat in introitu terræ Iſrael: ita ſerui Dei recto tramite incedere debent, & pro amore parentum ſuorum, non debent ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinare à bono opere, vel propoſito, ſed recto itinere vſque ad Bethſames, id eſt, vſque ad introitum cæleſtis Regni peruenire.* Et ſtatim illos mugitus non modò doloris, ſed etiam orationis eſſe debere interpretatur: *Sicut vaccæ*, inquit, *pro filiis ſuis, mugiendo, pergebant; ita conuenit ſeruis Dei pro parentibus ſuis mugire, id eſt, orare, vt bene ſit eis, & vt à malo liberentur, atque in bono confirmentur.*

Iuſtus ita parẽtes amare debet, vt à propoſito non declinet.

Iuſtorum eſt pro parentibus orare.

6\. Eleganter de hac re Petrus Bleſenſis epiſt. 20. tationes congerit; cur non debeat propinquorum amor ab inſtituto vitæ propoſito declinare: *Abrahæ*, inquit, *dictum eſt: Egredere de terra tua, & de cognatione tua: & ego quare non egrediar, aut quare ad parentes meos regrediar; apud quos non inueni, niſi manus Harpyiarum, conſilia Achitophelis, vulpium dolos, aculeos ſcorpionum? Licèt parentibus debeam affectionem naturalem; illud tamen non debeo, vt pro eis, me perdam; aut pro eis ab honeſtatis propoſito me reflectam. Vaccæ ſiquidem, quæ in Bethſames deferebant Arcam Domini, licet eas traheret naturalis quædam affectio vitulorum: ad eos tamen colla ſua minimè reflectebant. Multi pro parentibus ſuis animas perdiderunt.* Deum ſcilicet in eis plus carnem, quàm ſpiritum amarunt. Et iterum epiſt. 102. eãdem doctrinam eodem vaccarum illuſtrat exemplo.

Petr Bleſ. Multa apud parẽtes mala inueniuntur.

Plus aliquid in his vaccis demiratur Diuus Nilus Abbas in libro Aſcetico, dicens, eas neque rediiſſe ad vitulos, neque eorum deſiderio mugiiſſe: ſequutus fortaſſe Septuaginta, qui ſaltem, vt in editione Sixtiana habetur, mugituum non meminerunt. Igitur Nilus agens de renunciatione bonorum externorum, de qua plura dicit, tandem venit ad renunciationem propinquorum: *Secundo loco*, inquit, *ſanguine coniunctos ſic obliuiſcantur* Monachi, *vt nulla vnquam eorum memoria interpellentur. Si enim vaccæ currui, quo Arca vehebatur, iunctæ; naturam & vitulos, qui domi tenebantur incluſi, ſic oblitæ ſunt, ipſius Arcæ victæ maieſtate, vt neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinantes, ſine errore iter conficerent; neque ceruicis inflexione vllam amoris erga filios ſignum oſtenderent; neque gemitu dolorem, quod ab illis ſeiunctæ eſſent, teſtarentur: ſed quamuis eas, & arcæ pondus premeret, & amoris aculeus ſtimularet; tamen non aliter, quam ſi præſcripta lege inceſſiſſent, ne latum quidem vnguem à recto tramite deflexerunt: cur non ij, quibus ſpiritualis Arca geſtanda eſt, idem efficiant; & multò etiam magis, ne, qui ſunt rationis participes, ab animalibus rationis expertibus in operibus neceſſariis ſuperentur; niſi videantur id ſponte & ratione facere, quod faciunt, illa cogente, vi ac neceſſitudine?* Verùm, quia & in Hebræo, & in Chaldæo, & in Septuaginta, qui in Bibliis Regiis, & Complutenſibus continentur; & tandem in Vulgata Vaccæ mugientes exprimuntur, dubitandum non eſt, mugiiſſe. Nec ſine myſterio: vt ſignificetur propinquorum affectus ſentiendus quidem, ſecundùm naturam: nihilominus ſecundùm gratiam ſuperando. 7.

D Nil. Nilus Abbas opinatur, vaccas nec mugitum edidiſſe.

Iuſti Dei maieſtate, omnium obliuiſcuntur.

Vaccas mugiiſſe probabilius.

Non ſunt quidem viri ſancti Apoſtolicique Prædicatores, duri ac rigidi ingenij, totius affectionis & commiſerationis expertes; cuius generis Philoſophos appellabant Stoïci, ἀπαθεῖς, hoc eſt, ſine affectione. Nam hoc vitium in Chriſtianis hominibus eſt longè maximum. Vnde Diuus Paulus, cùm peſſimos notaret peccatores: *Repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, auaritia, nequitia; plenos inuidia, homicidio, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inuentores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos.* Tandem addit; tanquàm grauiſſimam cenſuram: *Sine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia*, Rom. 1. à n. 29. Quaſi hæc eſſet extrema malorum linea. Neque mirum videtur tam multa flagitia confluxiſſe in eum, qui omni pietatis affectu in alios ſe ipſum denudaſſet Sed profectò, qui ita ἄστοργος eſt, hoc eſt affectione in alios denudatus, eſt nimium φίλαυτος, hoc eſt, ſe ipſum amans: ex hac enim φιλαυτία, id eſt, amicitia ſui, illa ἀστοργία, id eſt duritia, in alios emanat. Vnde Diuus Paulus vtrunque vitium coniungit; & prius quidem, tanquàm poſterioris fontem: *Erunt*, inquit, *homines ſe ipſos amantes, cupidi, elati, ſuperbi, blaſphemi, parentibus inobedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione.* 2. Timoth. 3. n. 2 Quaſi omni ſe amicitia in alios euacuet, quiſquis immoderato ſui amore repleatur. 8.

Sine affectu eſſe, vitium Chriſtianorum longè maximum.

Qui alios non amant, ſe ipſos nimium amãt.

9. *Qui ſine affectu ſunt, inſanis & infidelibus deteriores & feræ.*

Non debent igitur Chriſtiani Doctores hac *ἀναλγησίᾳ*, ſeu indolentia, præſertim erga ſuos domeſticos & propinquos laborare, ne infidelibus deteriores habeantur; iuxta illud Diui Pauli: *Si quis autem ſuorum, & maxime domeſticorum, curam non habet, fidem negauit, & eſt infideli deterior.* 1. Tim. 5. num. 8. Immò non homines videbuntur ſanæ mentis; iuxta illud Ouidianum, lib. 1. De Remedio. *Ouid.*

Quis matrem, niſi mentis inops, in funere nati
Flere vetat?

Quin etiam dicendi ſunt ipſis feris duriores illi, qui erga ſuos propinquos nullum affectum patiuntur: quales ſe olim præbuerint Iſraëlitæ, qui humana viſcera exuentes, *Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas dæmoniis.* Pſal. 105. num. 37. In quos proinde Ieremias: *Lamiæ,* inquit, *nudauerunt mammam, lactauerunt catulos ſuos: filia autem populi mei crudelis, quaſi ſtruthio in deſerto.* Thren. 4. num. 3. Quaſi diceret: quid durius ac dirius? ſua pignora feræ lactant: homines mactant; & tanquàm ſtruthio, quæ vel ipſo teſtimonio diuino, *Duratur ad filios ſuos, quaſi non ſint ſui.* Iob. 39. n. 19. ita illi nulla erga filios ſuos pietate afficiantur. Tales igitur non ſunt Chriſtiani Doctores: ſuorum quidem debito amore tenentur, ſed non propterea in via ad Deum tendente retardantur. Humanos quidem affectus non omninò exuunt; ſed nihilominus ſuperinduunt & diuinos. Propinquorum malis, tanquam homines condolent; ſed ab ſtudio currendi volandique ad Deum non elangueſcunt; vt Patres & Interpretes ſuprà citati exponunt: quorum doctrinam vno, vel altero exemplo breuiter illuſtro. *Qui ſine affectu ſunt, ſtruthioni ſimiles.*

10. *Iobi amor erga filios, cæterorum exemplum.*

Iobus, audita filiorum morte plorauit quidem, *Et ſcidit veſtimenta ſua, & totondit caput ſuum.* Iob. 1. num. 20. quæ erant ingentis mœroris argumenta. Sed ſtatim, *Corruens in terram adorauit.* Et quod magis mirere: *In omnibus his non peccauit labiis ſuis, neque ſtultum quid contra Deum locutus eſt.* Ibidem, num. 12. Quod animi Deo obſequentis indicium fuit non vulgare. Benè igitur ad eum locum Olympiodorus: *Audite,* inquit, *filiorum interitu, naturæ, quod debet, largitur. Non enim victoria eſt, non pati; ſed, patiendo, inuicto ſtare animo.* Non fuit igitur Iobi ſenſus erga filios ſtupidus; ſed neque pluſquàm par erat, tener ac delicatus. Doluit eorum externo malo, ſed ipſe à ſuo interno bono non receſſit. Vnde Diuus Greg lib. 2. Moral. cap. 17. *Quòd,* inquit, *veſtimenta ſcidit, monſtrat, quia flagelli dolorem ſenſit: quòd adorauit, apertè oſtenditur, quia in dolore poſitus contra flagellantis iudicium non exceſſit.* Et ſtatim oſtendit ſanctiſſimum Patriarcham ex hac moderatione vtrique præcepto charitatis in proximum & Deum ſatisfeciſſe: *Vt dilectionem,* inquit, *proximi exolueret, impendit filijs luctum: ne dilectionem Dei deſereret, impendit, inter gemitus adorationem.*

Olymp. — *D. Greg. Iuſti, licèt dolore amittant externa interna ſeruant.*

11. *Diuinus de humano affectu triumphus.*

Saül filiam ſuam Michol, quam Dauidi vxorem ſpoponderat, planè fœdifragus alteri viro tradidit, nempe, Phalti, filio Laïs. 1 Reg. 25. n. 44. Eandem poſteà eius frater Iſboſeth eripiendam Phalti, & reſtituendam Dauidi curauit: *Tulit eam,* inquit Textus, *à viro ſuo Phaltiel filio Lais, ſequebaturque eam vir ſuus plorans, vſque Bathurim.* 2. Reg. 3. num. 15. Vbi ad rem præſentem obſerua conſtantiam Phaltielis. Ibat enim cum Michol, & plorabat. Ibat quidem, vt eam viro ſuo, vt par erat, reſtitueret. *Plorabat,* inquit Caiet, *teneritudine amiſſæ tam dulcis ſocietatis.* Itaque in animo Phaltielis pugnabat quidem humanus affectus, ſed planè triumphabat diuinus: & quò acrior erat ille conflictus, eò glorioſior hic triumphus exiſtebat. Sed aliud, neſcio quid, in hoc euentu, obſeruatione dignius eniteſcit. Nam hic vir, quando Michol accepit, dicebatur *Phalti*; vt ex priori loco Regum citato patet: quando verò eam reſtituit, dicitur *Phaltiel*, vt ex poſteriori Regum loco conſtat; addito ſcilicet, nomine Chriſti *El*, quod eſt vnum è decem Dei nominibus, quę à Diuo Hieronym. in epiſt. 136. ad Marcel. colliguntur. Quorſum verò ita?

Caiet. — *Conflictus quò acrior eò glorioſior.* — *D. Hier.*

12. *Caiet.*

Optimam rationem tradidit Caietanus ſequutus aliquos Rabbinos, qui exiſtimant, Michol, fuiſſe quidem acceptam à Phaltiel, non tamen violatam: *Adiunctum,* inquit, *eſt nomini eius, nomen Dei, El, ea ratione, quia nunquam cognouit Michol, intuitu Dei, eò quòd ſciebat, eſſe vxorem Dauidis, nec repudiatam.* Vnde colliges, eum, qui caſtitatem colit, adeò præſtantem eſſe vt donari vel ipſa diuinitate mereatur; aut certè ipſo Dei nomine inſigniri: quo inſignita dicuntur illa *centum quadraginta quatuor millia; habentes nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.* Apocal. 14 num. 1. Addi nihilominus poteſt ad rem præſentem, non immeritò ſortitum fuiſſe nomen Dei, *El*, quod quidem fortitudinem & victoriam ſonat; quia naturales hominis affectus ſupernaturali Dei amore fortiter ſuperauit. Ac ſi ille, qui naturam ſuam frangit, ac vincit, vt Deo liberior famuletur; eſſe deſinat homo, & quodammodo Deus efficiatur.

Caſtus eſt, velut Deus. — *Qui naturâ ſuam frangit Deus quodammodo efficitur.*

13. *D. Cypr. Qualis debeat eſſe Matrum amor in filios.*

Quis non miretur, illam Machabæorum matrem, filios ſuos, vt loquitur D. Cyprianus ſtatim citandus, *Non delicatè, ſed fortiter diligentem*? Quæ poſtquàm vidit ſex filios per acerbiſſimos cruciatus martyrio defunctos, ſeptimum, qui ſolus ſupererat, maioribus ſtatim cruciatibus laniandus, niſi diuinam legem abiuraret, ſic alloquitur: *Fili mi, miſerere mei, quæ te in vtero nouem menſibus portaui, & lac, triennio dedi, & alui, & in ætatem iſtam perduxi.* Quò quæſo, tam miſerabilis deprecatio ſpectare crederetur: niſi, vt filius mœſtam ac deſolatam matrem non dereſeret; ſed mortem ſuam defugeret, vt matris ſuæ vitam incolumem conſeruaret? Abſit tamen, vt eò tenderet, pia quidem, ſed generoſa parens. Pergit itaque: *Suſcipe mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam.* 2. Machab. 7. n. 27. Lacrymabatur quidem ſpectans funera: ſed exhortabatur ſperãs trophea: ad lacrymas eam maternus affectus, ad exhortationes diuinus amor impellebat. De qua re Diuus Cyprianus in libello, De exhortatione martyrij, ad Fortunatum, c. 11. *Admirabilis,* inquit, *mater, quæ nec ſexus infirmitate fracta, nec multiplici orbitate commota, morientes liberos ſpectauit libenter, nec pœnas illas pignorum, ſed glorias computauit: tam grande martyrium Deo præbens virtute oculorum ſuorum, quàm præbuerunt filij eius, tormentis & paſſione membrorum.* Vbi vides, grauiter quidem doluiſſe amore filiorum, ſed in amore Dei nulla ex parte defeciſſe?

Matris Machabæorum conſtantia. — *D. Cypr.*

14. *D. Chryſ. Mater in ſeptem filiis ſepties Martyr.*

Nec minus eleganter D. Chryſoſt. hom 4. De verbis Iſaiæ: *Nónne,* inquit, *velut ſpectatrix aſtabat, nihil animo labeſcens? Nónne aſtabat obteſtans illorum vnumquenque, & mater Martyrum ſepties ipſa martyrium præſtitit? Dum enim illi torquebantur, illa plagam accipiebat. Neque enim adeò ſine affectionibus, quæ gerebantur, ſpectabat. Mater erat, & naturæ illata vis propriam naturam declarabat: at illa non vincebatur.* Sic ille. Vbi plura de hac re. Vides egregiam vitulam, materno quidem dolore mugientem, ſed honore diuino exultantem? Audi vlteriùs Diuum Ambroſium lib. 2. *D. Ambr.*

De

De Iacob & vita beata, cap. 12. *Spectabat*, inquit, *pia mater filiorum certamina, & quamuis maternorum viſcerum compaſſione quateretur; tamen pietatis ſtudio premebat dolorem. Et offerente Antiocho, cùm poſſet ſalutem eligere filiorum, malebat periculum: compreſſique naturæ gemitibus, pœnas filiis optabat augeri, vt mors citiùs appropinquaret.* Et paulò pòſt, miram matris conſtantiam exaggerat & commendat: *Cernens*, inquit, *filiorum agmina; tanquàm pia anima, ſui membra corporis in filiis offerebat, & per artus proprios videbatur ſibi ſubire tormenta. Cadebant filij tormentis exulcerati, mortui ſuper mortuos aduoluebantur, corpora ſuper corpora volutabantur, capita ſuper capita exſecabantur: refertus erat locus cadaueribus filiorum. Non fleuit mater, non lamentata eſt, non oculos cuiuſquam preſſit, aut ora morientis: non lauit vulnera, ſciens glorioſiores eſſe, ſi euiſcerati & concreti pariter puluere & ſanguine viderentur, quales ſolent de bello redire victores, qualia ſolent trophæa ex hoſtibus reportare.*

Mater, fortis filiorum certaminum ſpectatrix.

Martyres quò plus puluere deturpati, eò glorioſiores.

15. D. Ambr. Idem verò Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 14. poſt multa de Machabæorum laude, ſubdit: *Quid de matre loquar? quæ ſpectabat læta filiorum, quot funera, tot trophæa: & morientium vocibus, tanquàm pſallentium cantibus delectabatur: pulcherimam ventris ſui citharam in filiis cernens, & pietatis harmoniam omni lyra numero dulciorem?* Rectè mihi videtur hæc mater inter funera filiorum plorare pariter, & cantare, vt imitaretur vitulas Philiſthinorum pergentes, & *mugientes*: ſeu, vt ex Hebræo tranſtulit Lyranus in expoſitione morali: Pergentes, & *cantantes*: quia, licèt maternus amor eliciebat lacrymas, amor tamen diuinus concentus exprimebat.

Quot Martyrum funera, tot trophæa.

Bonæ matres plorant pariter, & cantant.

Lyran.

16. D. Greg. Naz. Iam verò D. Greg. Nazianz. orat. 22. ſingularem huius fœminæ conſtantiam in morte filiorum admiratus, docet eam quidem doluiſſe, non quia filij moriebantur; ſed veritam, ne non morerentur: *Fortis*, inquit, *& ſtrenua mater filiorum ſimul & Dei amans, atque ita affecta, vt materna ipſius viſcera præter naturæ morem diſtorquerentur. Non enim filiorum, qui ſupplicio afficiebantur, vicem dolebat: verùm ſollicito atque anxio animo erat, ne non ipſis ſupplicium inferretur? nec eos, qui exceſſerant, magis deſiderabat, quàm reliquos illis adiungi optabat.* Et paulò pòſt notat, egregiam parentem morituris filiis vbera, quibus eos lactauerat, oſtentaſſe: *Non quærendo, vt illi vitæ ſuæ conſulerent; ſed ad ſubeundos cruciatus perurgendo.* In quo extitit longè fortior, quàm Troiana Hecuba, quæ, vt filium Hectorem à periculoſo duello cum Achille reuocaret; vbera, quibus eum nutrierat, oſtendebat; iuxta illud Homericum Iliad. X.

Machabæorum mater plorabat, ne vita, ne non morerentur filij.

Vbera filiis oſtentabat, & ad ferendam mortem obteſtabatur.

Hom.

> ——*Lacrymis perfuſa gemebat,*
> *Nudabàtque ſinum genitrix, maternáque nato*
> *Vbera tendebat, taléſque è pectore voces*
> *Mittebat lacrymans: Hector, chariſſima proles,*
> *Hæc te permoueant, tu me miſerare precantem.*

Hæc autem parens, oſtenſis vberibus, totóque materno amore interpoſito, ad ferendam mortem filios obteſtabatur.

17. Non minus felix extitit in lege gratiæ ſanctiſſima illa Martyr, & mater ſeptem Martyrum, Felicitas: quæ gemebat quidem de morte filiorum, ſed de victoria gaudebat; plorabat ſecundùm carnem, ſecundùm ſpiritum exultabat. De qua D. Greg. Magnus hom. 3 in Euangelia: *Septē*, inquit, *filios ſic poſt ſe timuit viuos in carne relinquere: ſicut carnales parentes ſolent metuere, ne mortuos præmittant. In perſecutionis enim labore deprehenſa, filiorum corda in amore ſupernæ patriæ prædicando roborauit; & parturiuit ſpiritu, quos carne pepererat.* Nec multò pòſt, hanc matris conſtantiam, non tam in ſuis, quàm in filiorum ſuorum cruciatibus admiratus, concludit: *Non ergo hanc fœminam Martyrem, ſed pluſquam Martyrem dixerim.* Quòd ſcilicet non ſimplici tantùm, ſed ſeptemplici filiorum ſuorum martyrio torqueretur. Et ſtatim: *Aſpexit* inquit, *mater, & cruciata, & imperterrita filiorum mortem, ſpei gaudio adhibuit dolorem naturæ. Timuit viuentibus, gauiſa eſt morientibus. Optauit nullum poſt ſe relinquere; ne ſi quem haberet ſuperſtitem, non poſſet habere conſortem. Nemo ergo exiſtimet, quod eius cor, morientibus filiis, etiam carnalis affectus minimè pulſarit. Neque enim filios, quos carnem ſuam eſſe nouerat, ſine dolore poterat morientes videre: ſed erat vis amoris interior, quæ dolorem vinceret carnis.*

Bonus D. Felicitatis amor in filios.

D. Greg.

Eandem pluſquàm Martyrem non vulgariter commendat D. Petr. Chryſ. ſerm. 134. *Ardebat*, inquit, *& anhelabat, vt eos vno die ſacros Martyres pareret, quos vix paruulos per annorum curricula generabat. Ecce mater, quam vita filiorum fecit anxiam, mors ſecuram.* Et paulò pòſt: *Diſcurrebat*, inquit, *lætior, inter confoſſa cadauera, quàm inter cunabula chara filiorum: quia internis oculis tot cernebat brauia quot vulnera: quot tormenta, tot præmia: quot victimas, tot coronas. Et quid plura fratres? Non eſt, non eſt vera mater, quæ neſcit filios ſic amare.* Et ibidem vocat hunc filiorum ſeptenarium, ſacrum quendam *heptaliſmum*, hoc eſt, ſeptem luminum candelabrum: *Qui non vnius*, inquit, *& temporalis tabernaculi illuſtraret arcanum; ſed Eccleſiam ſempiternam ſacro illuminaret inceuſo.* Felix igitur Felicitas, quæ filios ad mortem perurgendo, non extinxit, ſed accendit.

D. Petrus Chryſol. *Mater vera non eſt, quæ Chriſto filios non armat.*

Septem D. Felicitatis filij, ſeptem luminum cãdelabrum morte non extinctum, ſed accenſum.

18. Non abſimilis fuit illa macte animi virago Symphoroſa, quæ inter acerrimos cruciatus, quos pro fidei confeſſione fortiter tolerabat; ſeptem filios, quos mundo pepererat, Chriſto parturiebat, ſingulos adhortata, vt maternum ſequerentur exemplum, & pro Chriſto mori, quàm ſine Chriſto viuere præoptarent. Eia, inquit, ô mea non tam pignora, quàm viſcera. Attendite ad petram, vnde exciſi eſtis. Patrem habuiſtis Getulium Chriſti Martyrem: matrem habetis Symphoroſam, ad martyrium feſtinantem & exultantem. Quid dubitatis veſtros ſequi, ô boni filij, parentes; & quæ vobis pro Chriſto infligentur, non tormenta, ſed blandimenta reputare? Parentes veſtri ad plagas pro Chriſto ſubeundas in morem lapidnm obduruerunt. Ne, quæſo, filij; ne, quæſo, veſtri vobis animi ad eaſdem plagas fortiter ſuſcipiendas remolleſcant. Durate & vos. Quòd ſi patrem, cui virile robur erat, imitari non audetis: certè à matre, quam fœminea premit infirmitas, ne degeneres excidatis. Hos patior fœmina imbecilla cruciatus: patimini & vos conſtantes viri. Meo nutriti lacte, veſtro me ſanguine recreate. Porrexi vbera, reddite vulnera. Hoc beneficio maternum obſequium rependite. Nullum mihi charius veſtræ in me charitatis argumentum. Viuam, ſi vos pro Chriſto mori ſenſero. Opto quidem vitas veſtras, quas habeo mea chariores: ſed veſtrás pro Chriſto mortes, quas pretioſiores ſentio, præopto. Feliciſſima erit vita veſtra, ſi feliciſſima pro Chriſto morte coronetur. Ita ferè pia mater, quos in vitam eduxerat, inducebat ad mortem: læta quidem pro collata vita, ſed lætior pro morte inferenda. Condolebat mater filiis; ſed Martyr Martyribus applaudebat. De qua fœmina Vſuardus, Beda, Petrus de Natalibus, & alij, quos Baronius in Martyrologio

D. Symphoroſa conſtantia filios ad martyrium adhortantis.

rologio ad 18. diem Iulij refert, conſulantur.

19. Monet me hic dies, in quo hæc ſcribo, (qui eſt Martij nonus) & in quo anniuerſaria quadraginta Martyrum natalitia celebrantur, ſanctiſſimæ cuiuſdam fœminæ à præcedentibus non degeneris: cuius nomen apud homines in terra periit; in æterna memoria apud ſuperos ſcribendum. Vidit hæc illos quadraginta Martyres, quos Diuus Baſilius ſtatim citandus appellat *Cæli aſtra*, *Eccleſiæ flores*, innumera in primis tormenta pro fide perpeſſos, ac tandem extremis pro Chriſto cruciatibus extinctos: vidit vlteriùs iam demortuos plauſtris imponi, ad rogum efferendos; vt eorum cum corporibus memoria ſuis ſepulta cineribus obrueretur. Inter eos aduertit filium ſuum Melitonem ex eodem Martyrum choro, adhuc ſpirare, & tormentis, quæ plurima iam tulerat, altiorem ſupereſſe: quem propterea carnifex à cæteris Martyribus ſegregabat, neque illorum aceruo comburendum adiungebat, ſpei plenus, fore vt iuuenis ſuperſtes fidem abiuraret, & impiis Tyrannorum decretis obediret. Quid ergo pia mater? Plus doluit de filio ſuperſtite, quàm alia quæuis mater de extincto doluiſſet: vt rectè obſeruarunt duo illi germani fratres, & clariſſima orbis lumina, Diuus Gregorius Niſſenus, & Diuus Baſilius. Neque enim indignè ſuſtinuit, datum fuiſſe filium in necem, ſed à nece reuocatum. Nam *vt vidit*, inquit, Niſſenus, *humanitatem carnificis erga virum fortem, contumeliam non tulit: ſed illum quidem increpabat, quòd à commilitonibus & collegis Athletam ſegregaſſent.* Et paulò pòſt, admiratus generoſam matrem, quæ in conſpectu filij multis cruciatibus fatiſcentis, & iam penè animam exhalantis, minimè deficiebat, ſed potiùs, vt plura tormenta adferentur, poſtulabat: *Nunquid*, inquit, *tale aliquid, quale matribus accidere ſolet, admiſit? Nunquid viſcera eius commota ſunt? aut tunicam circumſcidit? aut filios circumfuſa eſt, calidis vlnis torporem ac defectionem refouens ac refocillans? Remoue iſthæc. Etiam dicere aliquid eiuſmodi abſurdum eſt.* Et ſtatim loquentem cum filio matrem, & ad martyrium introducens: *Non meus* inquit, *filius es tu; non mei partus germen: quoniam Deum recepiſti, ſecundùm Deum natus es. Accepiſti poteſtatem, vt filius fieres: curre ad patrem tuum: ne relinquaris à tuis coæuis: ne ſecundus ad coronam venias: ne irritum facias votum maternum: non offendes matrem, ſi victor, ſi triumphator euaſeris.* Quæ, obſecro, Lacæna, aut Spartana fœmina ita quondam ſuos hoſtes, vt hæc ſuos affectus, hoſtibus acriores ſuperauit?

Martyres cæli aſtra, Eccleſiæ flores.
D. Baſil.

Matris cuiuſdam fortitudo, filium ad tormenta inſtigantis.
D. Greg. Niſſ.

20. Iam verò D. Baſilius homil. 20. in qua horum Martyrum laudes proſequitur, huius quoque fœminæ conſtantiam non mediocriter commendat: *Non enim*, inquit, *lacrymam indecoram effundere, aut aliquid humile loqui, vel indignum agere viſa eſt. Sed, ô nate*, inquit, *perfice cum tuis contubernalibus iter beatum, ne à chorea deſeraris, néve inferior alijs appareas.* Et ſtatim ad matris laudem regreſſus, *O matrem*, inquit *felicem! ô bonæ radicis bonum germen! oſtendit generoſa parens, quemadmodum pietatis inſtitutis eum magis, quàm lacte educauerat.* Neque verbis tantùm, ſed etiam factis excellens animi mater filium ad Martyrium deduxit. Nam & morientem in humero ſuſtulit, poſt reliquos Martyres ad pyram baiulandum: & paulò pòſt inter maternos amplexus iam demortuum, in plauſtrum depoſuit, cum cæteris Martyribus ad rogum efferendum: ac tandem ad pyram delatum ſuis ipſa manibus in ignem coniecit, inter alios Martyres deflagraturum; vt idem omnium corpora, ignis abſumeret, quorum animas idem felicitatis æternæ portus recepiſſe credebatur. Quis non miretur diuinæ efficacitatem gratiæ, quæ inſitum à natura matrum erga filios affectum tam fortiter & ſuauiter moderatur: vt neque ſuus filiis amor, neque debitus Deo cultus denegetur: ſed illæſis naturæ legibus, ſua diuinis reuerentia & obedientia deferatur?

D. Baſil.

Indecora lacryma in martyrio.

21. Hæc olim ita fuerunt. Sed quid antiqua memoro, cùm nupera ac recentia nihilo inferiora, ſeu obſcuriora nobis ob oculos obuerſentur? Iapponam appello teſtem, vltimam Orbis metam, ſed primam Eccleſiæ militantis aram, iucundiſſimam aulam Dei, fœcundiſſimam virtutum aream; ſub hac vna tempeſtate, multorum Martyrum, & ſeminatam oſſibus, & irrigatam ſanguine, & in vberes Chriſtianorum ſegetes feliciùs indies pullulantem: in qua plures inuenies parentes, ſuis filiis ad martyrium, & exemplo præeuntes, & doctrina non leuia calcaria ſubmouentes: è quibus illa Thecla totius poſteritatis recordationi conſecranda: quæ vt Phœnix inter odores, ſic inter filios deflagrauit. Nam rogum pro Chriſto vnà cum filiis ſubitura, & filios animabat, & à filiis animabatur. Eia, mater, dicebant filij, ex te vitam hauſimus, tecum vitam profundamus, meliore conditione mortui, quàm nati. Nati enim ſumus, tandem morituri: ſed æternùm victuri, moriemur. Nulla te de noſtris pœnis cura tangat: ſola de noſtris coronis ſpes erigat. Ambulabimus inter prunas, vt inter gemmas: recumbemus inter flammas, vt inter plumas: quieſcemus inter accenſas pyras, vt inter maternas vlnas: ſpiritus oris noſtri Chriſtus Dominus. Cùm noſter à nobis ſpiritus receſſerit, Chriſtus ſubibit. Ille reget meliùs noſtras animas, quàm ipſæ noſtros artus animabant. Tam dulce canentibus concinebat mater: Pergite, ô filij, pro Chriſto vita veſtra, veſtras libenter animas profundere. Mortalem ex me genitrice hauſiſtis vitam, per me exhortatricem ſuſcipite immortalem. Hic rogus vterus vobis erit, non maternus, ſed diuinus: ex quo non in hanc vitam morti ſimilem; ſed in veram atque æternam exeatis. Pergite, ô filij, quos olim cum triſtitia peperi, ſed nunc cum lætitia parturio. Pergite, gaudium meum, & corona mea. Veſtra me tormenta exhilarant, veſtra incendia coronant. Quidquid lactis ex me ſuxiſtis, mihi abundè compenſabitis; ſi veſtrum pro Chriſto ſanguinem profundatis. Generoſam me appello vitem, quam tam generoſi pampini circundant. Felicem arborem, ex qua tam felices Martyrum flores oriuntur. Ter & amplius beatam matrem, quæ tam beata filiorum ſobole coronatur. Pergite, ô filij, non tam ad tormentum, quàm ad trophæum; & veſtram pro Chriſto mortem, multò pretioſiorem, quam veſtram ſine Chriſto vitam, exiſtimate. Itaque pia mater non tam pro filiorum cruciatibus dolebat, quàm pro filiorum coronis exultabat: imitata agricolas, qui non tam de ſeminis corruptione ingemiſcunt; quàm de ſeminis reſurrectione hilareſcunt. Vnde D. Chryſoſtomus homil. 41. in priorem ad Rom. de hac re loquutus, *Imitetur*, inquit, *agricolas, qui, cùm diſſolui granum vident, nihil turbantur: vbi ſuperſtes, ſolidúmque & integrum in agro iacet, metuunt, tremunt: mox vbi diſſolutum iam conſpicantur, gaudent? Futuræ enim ſationis exordium eſt, ſolutum granum. Ita & nos.* &c. Vbi de toto hoc argumento grauiter philoſophatur.

Thecle Iapponēſis mira conſtantia, filios ad martyrium compitantis.

D. Chryſ.

22. Neſcio, an ad perfectionem harum fœminarum

euaſerit

euaſerit olim Sara. Nam, cùm Deus Abrahæ imperarit, vt filium ſuum immolaret; nihil dicitur de re Saræ communicatum. Geneſ. 22: Rationem reddit Procopius ex aliis: *Sunt*, inquit, *qui tradunt, Saram ignoraſſe, quæ mandata marito dederit Deus: ne materna comploratione totum negotium anteuerteret.* Adeò difficile eſt, maternum animum filiorum amore non vinci, & à diuino obſequio non reuocari: vt vel Sara aliàs ſanctiſſima ab hoc naturali affectu ſuperanda timeretur. Certè Agar multò extitit imperfectior: nam timens filij ſui mortem, *Abiecit puerum ſubter vnam arborem, quæ ibi erat, & abiit: ſeditque è regione procul, quantùm poteſt arcus tangere: dixit enim: Non videbo morientem puerum: & ſedens contrà, leuauit vocem ſuam, & fleuit.* Gen. 21. n. 15. & 16. Vides, vt doloris impatiens non pergat, ſed ſedeat; non cantet, ſed ploret; non coniiciat oculos, ſed auertat? Mirum hoc non eſt: quia non tam altè eius animo inſederat diuinus amor, vt maternum ſuperaret.

Quàm difficilè etiam in fœminis ſãctiſſimis filiorum amore non ſuperari Procop.

Maluis impro ba Agar amor in filium.

23\. D. Ambr. *B. Virginis in filij morte fortitudo.* Quantò fortior Beatiſſima Virgo? quæ, vt bene D. Ambr. epiſt. 82. ad finem: *Fugientibus Apoſtolis ante Crucem ſtabat; ac pius ſpectabat oculis filij vulnera.* Quòd ſi oculis flebat, certè prompto animo laudes Æterno Parenti decantabat: inſtar vitularum portantium Arcam, gemebat, & pergebat. Gemebat quidem tam amarè, vt dicat D. Anſelm. De excellentia Virginis, c. 5. *Vtique, pia Domina, non crediderim, te potuiſſe vllo pacto ſtimulos tanti cruciatus, quin vitam amitteres, ſuſtinere; niſi ipſe ſpiritus vitæ, ſpiritus conſolationis, ſpiritus, ſcilicet, dulciſſimi filij tui, te confortaret, te conſolaretur.* Pergebat verò tam conſtanter, vt dicat idem D. Anſelm. apud D. Anton. 4. p. Theologiæ, tit. 15. c. 41. §. 1. *Ita diuinæ voluntati conformis erat; vt, ſi oportuiſſet, ad implendam voluntatem Dei, ipſa filium in Cruce poſuiſſet, atque obtuliſſet: neque enim minoris fuit obedientiæ, quàm Abraham.*

D. Anſel.

B. Virginis mira obedientia.

24\. Sic igitur & euangelici Præcones ſuorum malis ingemiſcunt; ſed non proptereà à veritatis ac ſanctitatis itinere retardantur. Gemunt quidem, vt homines; ſed vt ſerui Dei conſtanter gradiuntur. Teſtem appello D. Paulum ſect. 1. iam citatum, quem Agabus Ieroſolymam alligandum, & perſequendum euocabat: diſcipuli verò in Cæſarea profuſis lacrymis retinebant. Quid verò Paulus? Flebat quidem, non metu tormentorum; hæc enim ſiccis oculis ex Agabo audierat: ſed amore filiorum, quorum lacrymis affligebatur: *Quid facitis*, inquit, *flentes, & affligentes cor meum?* Act. 21. num. 13. ac ſi magis eum diſcipulorum lacrymæ, quàm propriæ perſequutiones ab Agabo prædictæ cruciarent. Et nihilominus pergebat, dicens: *Ego non ſolùm alligari, ſed & mori in Ieruſalem paratus ſum propter nomen Domini Ieſu.* Neque enim diuinus amor, qui in Pauli pectore æſtuabat, ab humano vincebatur.

Diuinus Pauli amor ab humano non vincebatur.

SECTIO V.

Vaccæ neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram declinantes, mediam Sanctorum viam, in qua virtus conſiſtit, exprimebant.

1\. *Boues nec ad dextram, nec ad ſiniſtram declinantes, tri-* VLtimò, dicuntur vaccæ non declinaſſe, neque ad dexteram, neque ad ſiniſtram: ſed mediam ſemper viam inſtitiſſe. Ita planè & ſancti viri ad dexteram, vel ad ſiniſtram non declinant. Quod tripliciter poteſt explicari. Primò,

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

A quia in extrema vitia non recedunt? ſed virtuti, quæ eſt in extremorum confinio, adhærent. Sic interpretatur D. Greg. ad hunc locum: *Ad dexteram*, inquit, *declinare, eſt virtuti abſtinentiæ immoderatè inſiſtere: ad ſiniſtram declinare, eſt carni abundantius indulgere.* Vbi vitium, quod ſpecioſius quodammodo eſt, & virtuti propius, ad dexteram; quod deformius, & remotius à virtute, ad ſiniſtram collocatur. In vtrumuis autem latus recedatur; à medio, in quo conſiſtit virtus, receditur; & proinde in vitium, quod eſt in extremo, declinatur.

pliciter explicantur. Primò. D. Greg. *A medio nũquàm recedendum.*

Vnde D. Hieron in epiſt. 7. ad Marcellam, De inſtitutione filiæ, matrem admonet, ne filiam, aut in nimiam inediam, aut in nimiam lautitiem abire patiatur: ſed in mediocritate conſeruet: *Sic* B inquit, *comedat, vt ſemper eſuriat.* Nam, ſi non comedat, declinabit ad dexteram, per nimiam abſtinentiam: ſi non eſuriat declinabit ad ſiniſtram, per nimiam lautitiem: ſi comedendo eſuriat, & eſuriendo comedat, temperantiam in medio poſitã conſeruabit. Comedat igitur, vt laboret; eſuriat, ne recalcitret. Sed, quia in virgine temperatiſſima non tam erat periculum declinandi ad ſiniſtram per immoderatas epulas, quàm declinandi ad dexteram per immoderata ieiunia; inde illam efficaciùs retrahit D. Hier. *Diſplicent*, inquit, *mihi, in teneris maximè ætatibus longa & immoderata ieiunia, in quibus iunguntur hebdomades; oleum in cibo, & poma vetantur. Experimento didici, aſellum in via, cùm laſſus fuerit,* C *diuerticula quærere. Faciant hoc cultores Iſidis & Cybeles, qui guloſa abſtinentia phaſides aues; ac fumantes turtures vorant, ne ſcilicet cerealia dona contaminent.* Quaſi diceret: Dum vnum extremum tenent, in alterum prolabuntur; & dum à pane abſtinent, carnibus ſaturantur. *Hoc* igitur, inquit Hier. *in perpetuo ieiunio ſit præceptum, vt longo itineri vires perpetes ſuperſint: ne in prima manſione currentes in mediis corruamus.*

2\. D. Hier. *In menſa nec nimia abſtinentia, nec nimia lautities.*

Extrema fugienda, medium tenendum.

3\. Neque ſolùm fugienda ſunt extrema vitia, quæ ſanctam abſtinentiam obſident; ſed etiam, quæ virtutes cæteras oppugnant, vt monet Philo Iudæus, lib. Quòd Deus ſit immutabilis, ad finem: D *Nec ad dexteram, inquit, nec ad ſiniſtram à regia via deflectendum eſt; ſed progrediendum per mediam. Nam ad vtrumuis latus diuerticula, ob nimietatem, defectúmve culpantur.* Quod ſtatim pluribus illuſtrat: *Apud petulantes, inquit, temeritas dextram, timiditas ſiniſtram obtinet; ſic apud tractantes pecuniam illiberaliter, dextrum ſordida parcitas, ſiniſtrum larga profuſio: item apud forenſibus cauſis deditos, laudatur vafrities, damnatur ſimplicitas: ſunt qui ſuperſtitionem, qui ſi dextram ſequuntur, ne ſiniſtram impietatem incidant.* Vnde rectè monet, vt ab extremis lateribus declinemus; & inter Scyllam & Charybdim incedamus: cùm in receſſu ab alterutra, & in medio vtriuſque tuta ad virtutem via muniatur: *Eſt autem, inquit, in medio temeritatis, & timiditatis, fortitudo; ſordes inter, & profuſionem, temperan-* E *tia: inter vafritiem, & ſtultitiam, prudentia: inter ſuperſtitionem, & impietatem, pietas. Hæ ſunt mediæ viæ inter vtraque diuerticula omnes commeabiles & publicæ: per quas non eſt fas vectari corporeis inſtrumentis; ſed motibus animæ cupientis inambulare in rebus optimis.*

Media via tutò incedendum. Philo.

Extrema vitia vitanda, mediæ virtutes amplectendæ.

4\. Certè optimus ille Rex apud eundem Philonem, lib. De creatione Principis, hunc ſe fructum ex lege diuina decerpere fatebatur, vt neque in dextram, neque in ſiniſtram declinaret: *Aſſequar*, inquit, nempe, ex lege diuina, *vt in neutram partem deflectam, velut in æquilibrio, rectâ regiâque via mandatorum diuinorum incedens, firmis paſſibus, nec vnquam offenſantibus. Talem enim viam Moyſes ſolet appellare regiam; quæ inter defectum, & nimietatem*

Medium, fructus ex diuina lege

tatem, tramitem tenet medium: quoniam in ternione, quod medium eſt, principatum habet, vtrinque contigua coaptans vinculo inſolubili latera, ſibi tanquam Regi ſtipantia. Quibus verbis ipſe ſibi Rex perſuadet æqualitatem in omnes: illis extremis vitiis odij in quoſdam, amoris in alios, penitùs excluſis. Hæc autem æqualitas adeò propria eſt Regis, vt non immeritò à Rege via regia nuncupetur: vt quidquid inter extrema medium eſt, principatum habere videatur. Alludit autem Philo eo in loco ad eum Regem, quem Moyſes inaugurandum iuſſit. Deuter. 17. à num. 14. cui poſtquàm diuinam legem tradendam decreuit, ſubdit: *Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos? neque declinet in partem dexteram, vel ſiniſtram.* Ibid. num. 20.

Æqualitas in Rege, via regia.

Quidam, dũ medium non tenent: agūt in extrema. D. Cypr.

5. Media igitur omnibus tenenda via, ab extremis lateribus recedendum. Vnde D. Cyprianus lib. De ſingularitate Clericorum, eos reprehendit, qui in extrema vitia declinantes, aut fœminas in eorum ſecum contubernio habebant, aut cum eis, etiam in templo, ſimul orare recuſabant. Immò hoc extremum ficto & ſimulato animo libentiùs admittebant; vt illud alterum eis licentiùs permitteretur. Quaſi neceſſariò eſſet in alterum abeundum: & non potiùs in vtriuſque medio conſiſtendum. Quam fraudem Diuus Cyprianus ſubodoratus: *Hæreticæ profeſſionis,* inquit, *eſt iſta contradictio calumnioſa: quæ de bonis præſcribit, vt aſſerat mala: & de ſanctitate præiudicat, vt immunditiam ſubtiliter introducat: de licito calumnias facit, vt obtinere illicitum poſſit.*

D. Epiph. *Hæretici dũ veritatis medium ignorant in extrema mendacia dilabuntur.*

6. Sic & D. Epiphanius hæreſi 28. ad finem, in eos inuehitur hæreticos, qui in extremos errores abeuntes, Beatiſſimæ Deiparæ, nunc virginitatem denegabant, nunc diuinitatem tribuebant: *Quidam,* inquit, *contumelia afficere ipſam* (nempe, Virginem Matrem) *auſi ſunt, velut copulatam carni,* &c. *Et eſt hoc impiè notiſſimum, ac flagitioſiſſimum, Quidam ſe ipſos ita deceperunt, vt in tractatione de ipſa ſancta ſemper Virgine, pro Deo hanc introducere ſtuduerint. Quod totum impium eſt, ac nefarium.* Hi quidem ad dexteram laudando, illi ad ſiniſtram vituperando declinabant: cùm veritas catholica media gradiatur, fuiſſe matrem, non corruptam, ſed virginem; fuiſſe mulierem, non creatricem, ſed creatam.

D. Greg. *Nimium ſilentium, & nimia loquutio vituperanda.*

7. Sic tandem D. Greg. lib. 3. Moral cap. 9. arguit amicos Iobi, nunc immodico ſilentio obmuteſcentes, nunc importuno colloquio blaterantes: *Dolorem,* inquit, *videntes diu tacuerunt; ſed tardè inchoantes, indiſcretè loquuti ſunt: quia parcere dolenti noluerunt. Tenuerunt linguam, ne propriè inciperet: ſed incipientem ſemel, nequaquàm moderati ſunt: ne ſe ex conſolatione vſque ad contumelias effrenaret.* Itaque medium tenere nequaquàm potuerunt: nunc ad dexteram per intempeſtiuum ſilentium declinantes, nunc ad ſiniſtram per ſtultum colloquium relabentes.

Nihil minùs vult diabolus, quàm iuſtos media via incedere.

8. Igitur Deus ab extremis viis, quæ ſunt perditionis, ad mediam, quæ eſt ſalutis, homines reducit. Contra verò diabolus à media, quæ in cælum tendit, homines deterret, & in extremas, quæ ducunt ad inferos, compellit. Vnde, cùm Moyſes per internuntios diceret Regi Edom: *Obſecramus, vt nobis tranſire liceat per terram tuam,* &c. *Gradiemur via publica, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram declinantes.* Num. 20. n. 17. Ille non modò negauit, ſed etiam *Statim,* inquit Textus, *egreſſus eſt obuius cum infinita multitudine, & manu forti.* Ibid. num. 20. Num, vt Philo lib. citato, Quòd Deus ſit immutabilis. *Id,* inquit, *moleſtiſſimè terrenus*

A *Edom fert: timet enim ſuis dogmatibus, ne ſubuertantur, confundantúrque; & ideò bellum internecinum minatur, ſi conemur viam vi perrumpere.* Qua igitur re Moyſes terrenum Regem placare cupiebat, maximè irritabat. Nihil enim volebat minus improbus ille Rex, quàm vt populus media via graderetur: vt diabolum ſignificaret; qui nihil ambit ardentiùs, quàm vt homines à media virtutis via in extremas vitiorum dilabantur.

D. Hier. *Qui vnam in partem deflectit, deflectit in vtramque.*

Neque multùm curat diabolus, ad dexterámne, an ad ſiniſtram declinetur? iuxta illud Diui Hieronymi, in c. 6. Matth. ſub initium: *Si à recta via paulùm declinaueris: non intereſt, vtrùm ad dexteram vadas; an ad ſiniſtram, cùm verum iter amiſeris.* Non curat igitur diabolus, vtram in partem B deflectatur: vel, quia in vtralibet erratur: vel etiam, quia certus eſt, qui in alteram abierit, in vtranque ſine dubio abiturum; & qui ab altero extremo ſuperatur, ab vtroque pariter ſuperandum. Licèt enim extrema vitia inter ſe pugnent; tamen ad virtutem diruendam amicantur, vnúmque efficiuntur. Vt hac etiam in re verum ſit illud Philoſophi: *Vni, non niſi vnum contrariatur.* Quia, ſicut olim Manaſſes & Ephraim inter ſe contrarij, tamen ad Iudam oppugnandum inter ſe concordabant; iuxta illud: *Vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit, Manaſſes Ephraim, & Ephraim Manaſſem, ſimul ipſi contra Iudam.* Iſai. 9. n. 21. *Ita planè,* inquit D. Baſilius ad eum locum, *audacia &* C *timiditas ſibi inuicem obluctantur.* Atqui, ſi virilem & ſtrenuam fortitudinem in medio conſtitueris, ſimul illæ ad pugnam conſpirabunt; vtrinque ipſam expugnent. Ab altero igitur extremo fugiat, qui noluerit perire ſub vtroque. 9.

Vni vnum cõtrariatur.

D. Baſil.

Per ſiniſtrã peccata, per dextrã virtutes intelliguntur.

Secundò, non declinant ad dexteram, neque ad ſiniſtram; quia neque virtutibus, quæ ſunt ad dexteram, inflantur; neque peccatis, quæ ſunt ad ſiniſtram, ſubiiciuntur. In hanc ſententiam explicari poteſt illud Iobi, c. 23. num. 9. *Si ad ſiniſtram iero, non apprehendam eum: ſi me vertam ad dexteram, non videbo illum.* Vbi D. Greg. lib. 16. Moral. cap. 15. *Ad ſiniſtram,* inquit, *ire, eſt peccatorum delectationibus conſentire. Et nimirum conſtat, quia Deum apprehendere non valet, qui adhuc in delectatione* D *peccati per ſiniſtram iacet. In dexteram procul dubio vertitur, qui de virtutibus eleuatur: ſed Deum videre non valet, qui priuata lætitia de bonis actibus gaudet, quia in eo cordis oculum tumor electionis premit.* Ita ferè exponit D. Aug. q. 48. in Deuter. quid ſit, declinare ad dexteram. Nam ad illa verba: *Non declinaueris ab eis,* (ſcilicet, diuinis præceptis) *nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram.* Deut. 28. n. 14. *Ille,* inquit, *declinat in dexteram, qui ſibi arrogat, quæ Dei ſunt,* Et paulò pòſt: *Declinare,* inquit, *ad dexteram eſt, non Dei gratiæ, ſed ſibi tribuere velle, quod rectum eſt.* Quod quidem non eſt aliud, quàm de virtutibus inaniter gloriari. Vnde declinare ad ſiniſtram, erit, de ipſis peccatis impudenter ſuperbire. Vtrunque autem euangelico Doctori cauen- E dum eſt, ne appareat, aut vanus iuſtitiæ ſimulator, aut manifeſtus iniuſtitiæ profeſſor. 10.

D. Greg.

D. Auguſt.

Non debent iuſti de virtutibus inaniter gloriari.

Salon. *In dextera præſumptio de bonis, in ſiniſtra deſperatio de malis collocatur.*

Paulò aliter explicat Salonius illud Salomonis: *Ne declines ad dexteram, neque ad ſiniſtram.* Prou. 4. n. 27. vbi ſic: *Per dexteram,* inquit, *deſignatur via bona: per ſiniſtram, via mala. Non prohibet autem ambulare in dextera via: ſed declinare ad dexteram. Iuſtus declinat ad dexteram, qui de ſua iuſtitia & viribus præſumit. Iniuſtus declinat ad ſiniſtram, qui propter carnis fragilitatem ſaluari ſe poſſe deſperat.* Iuxta quem ſenſum, in dexterá præſumptio de bonis, in ſiniſtra deſperatio de malis collocatur. Vel, vt ſtatim addit: *Declinat ad dexteram, qui vult plùs ſapere,* 11.

In dextera ſcientia eſt, in ſiniſtra ſtultitia.

Hugo.

Qui proſpera & aduerſa ſapienter tolerat, nõ declinat ad dextram, nec ad ſiniſtrã.

pere, quàm oportet ſapere. Declinat ad ſiniſtram, qui ſeruit ſtultitiæ. Vbi & nimia ſcientia, & nimia ſtultitia, tanquàm extrema vitia damnantur. Cæterùm, Hugo Cardinalis ad hunc locum: *Non declinant*, inquit, *ad dexteram, neque ad ſiniſtram, qui non extolluntur proſperis, nec franguntur aduerſis.* Appoſitè quoque D. Auguſt. citatus docet, ad neutrum latus declinare eos, qui nec pro acquirendis iis, quæ amantur; nec pro fugiendis iis, quæ odio habentur, à diuinæ legis obſeruantia recedunt. Vnde regius Vates: *Benefac, Domine*, inquit, *bonis, & rectis corde: declinantes autem in obligationes*: ſeu, vt legit Symmachus, *in obliquitates; adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.* Pſalm. 124 n. 5. Quaſi, qui recta ac media incedunt via coronentur; qui ad latera declinant, puniantur. Vnde Iob. c. 23. n. 11. *Viam*, inquit, *eius cuſtodiui; & non declinaui ex ea.* Nam nec proſperis, nec aduerſis potuit à via virtutis demoueri, & in extrema vitia dilabi.

Symmach.

Media via incedentes coronantur: reliqui puniuntur.

12\. *Nihil mandatis addendum, nec detrahendum.*

Tertiò, non declinet ad dexteram, neque ad ſiniſtram: quia veræ ſyncerӕque doctrinæ, prout nobis in ſacris Literis traditur, adhærent; nihil illi addentes aut detrahentes: vt Deut. 4. num. 2. & Apoc. 22. num. 18. grauibus pœnis præcipitur. Vnde Eua accipiens præceptum de non comedendo pomo, Gen. 2. num. 17. & adiiciens, ſe accepiſſe etiam de non tangendo, Gen. 3. num 3. profectò ad dexteram declinauit. De qua re D. Ambroſ. lib. De Paradiſo, cap. 12. *Diſcimus*, inquit, *nihil, vel cautionis gratia, iungere nos debere mandato. Si quid enim vel addas, vel detrahas, præuaricatio quædam videtur eſſe mandati. Pura enim, & ſimplex mandati forma ſeruanda eſt. Plerumque teſtis, dum aliquid ad ſeriem geſtorum ex ſuo adiicit: totam teſtimonij fidem patris mendacio declarat. Nihil igitur, vel quod bonum videtur, addendum eſt.* Et probat; quia id, quod Eua addidit, bonum eſſe videbatur: *Namque hic*, inquit, *qui offenſionis habet prima ſpecie, quod addidit mulier?* Quaſi diceret: Nihil omninò. Nam obligata ad non comedendum fœmina, ſe obligatam dicebat ad non tangendum; vt cautior præcepti obſeruatio, & remotior præuaricatio redderetur. Et tamẽ *illud additamentum*, inquit D. Ambr. *lapſus incipit eſſe principium*: dum fœmina tanta præcepti ſeueritate quodammodo irritata ad illud violandũ prouocatur.

D. Ambr.

Teſtimonium in iudicio mẽdacio decoloratur.

Nimia aliquando præcepti obſeruatio, eſt principium lapſus.

D. Ambr.

13\. *Diabolus mutilat Scripturas, vt decipiat.*

Contrà verò diabolus truncando ac mutilando Scripturas, in ſiniſtram recedebat. Nam, cùm Dauid dixerit: *Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. In manibus portabunt te*, &c. Pſ. 90. n. 11. ille, vt Chriſtum Dominum ad præcipitium inuitaret, tacuit illud, *In omnibus viis tuis*, dicens; *Angelis ſuis mandabit de te: & in manibus tollent te.* Matt. 4. n. 6. Quod D. Bernard. ſerm. 14. in Pſalmum citatum, ſubtiliter expendit: *Animaduertite*, inquit, *& videte, quoniam ſubticuit malignus & fraudulentus, quod malignitatis ſuæ commenta diſſolueret: nempe, Vt cuſtodiant te in omnibus viis tuis. Nunquid in præcipitiis? qualis via hæc de pinnaculo templi mittere ſe deorſum? Non eſt via hæc, ſed ruina. Et ſi via tua eſt? non illius.* Quid fraudulentius quàm fraudes ſtruere? & vnde ipſæ facilè expediantur, callidè occultare?

D. Bern.

14\. *Hæretici diaboli filij in Scripturis mutilandis.*

Parentem diabolum eius filij Hæretici imitantur: & dum Scripturas mutilant & circunciduunt, ad ſiniſtram declinant, æternæ damnationis ſententiam ad ſiniſtram audituri. Ex quibus Marcion non ſolùm *ſpongia*, ad delenda quædam loca; & *murino dente*, ad corrodenda alia; & *ſtylo ferreo*, ad alia ſulcanda vtebatur; vt loquitur Tertul. lib. De carne Chriſti, cap. 2. & lib. 1. contra eundem Marcionem, cap. 1. & lib. 4. cap. 7. & lib. 5. cap. 1. & paſſim alibi: ſed etiam machæra, hoc eſt, ingenti gladio ad totam Scripturam iugulandam; vt teſtatur idem Tertul. lib. De præſcriptionibus aduerſùs Hæreticos, cap. 38. *Marcion*, inquit, *exerta, & palàm machæra, non ſtylo vſus eſt: quoniam ad materiam ſuam cædem Scripturarum confecit.* Vnde miſer ad ſiniſtram declinauit, in extremo iudicio ad ſiniſtram relegandus. Neutrum tamen in latus vergunt, qui veris ac firmis Scripturarum teſtimoniis fideliter innituntur. Sed iterum ad hiſtoriam.

Tert.

Num. X I I I. Porrò Bethſamitæ metebant triticum in valle, & eleuantes oculos ſuos viderunt Arcam; & gauiſi ſunt, cùm vidiſſent.

EXPOSITIO LITERÆ.

Porrò *Bethſamitæ metebant triticum in valle.* Hactenus dictum eſt, quo pacto Philiſthini Arcam reſtituerint: deinceps dicendum eſt, quo pacto Iſraëlitæ eandem receperint. Proponitur in primis locus & tempus, quo eam receperunt. Locus fuit in valle vrbi adiacente, quam Vatablus refert, amœniſſimam fuiſſe: quo argumento, haud ſcio. Vnum ſcio: ſi non propter varietatem gemmantium florum; ſaltem propter vberiatem flauentium ſegetum ſpectabilem fuiſſe: præſertim, cùm Hebraïci & Græci Codices pluraliter habeant, (ſi Latinè licèt) *metebant tritica*, ſeu, *frumenta*, vt ingens copia & abundantia ſignificetur. Chaldæus habet, *In planitie*; ſed nomen Hebraïcum עֵמֶק *Ghemech* pòtiùs ſignificat vallem, à radice עָמַק *Ghamach*, id eſt, *profundum eſſe*: quales valles eſſe ſolent. Vnde illud Dauidicum: *De profundis clamaui*, Pſal. 129. num. 1. verti poteſt: *De vallibus.* Et quamuis initium huius viæ accliue fuerit in montana, vt num. 9. aduertimus: tamen exitus decliuis eſſe potuit in vallem: vt ex accliui ac decliui conſtans, difficilior eſſet vaccis; proindéque earum progreſſus mirabilior redderetur. Myſticè D. Gregorius; *Vallis*, inquit, *in ſacro eloquio æſtimationem deſignat humilium; Pſalmiſtâ teſtante: Qui emittis fontes in conuallibus*, Pſalm. 103. num. 10. *Nam infuſionem cæleſtis gratiæ mentibus infundit, diſpoſitis per humilitatem. Bethſamitæ ergo in valle triticum metunt: quia contemplationi vacantes; dum pro humilitatis merito clariùs ſuperna conſpiciunt; ad ſuauiorem refectionem mentium, ligant manipulos gaudiorum.* Hæc ille. Quaſi quò quis humiliùs laborando deprimitur: eò altiùs contemplando aſſurgat. 1.

Vatabl.

Quiſnam fuerit locus, in quo Arca recepta eſt.

D Greg.

Quò quis humilior laborando, eò altior contemplando.

Tempus fuit noſtrum vernum, quod Palæſtinis erat æſtiuum, vt Ioſephus appellat: vnus, ſcilicet, ex illis tribus menſibus, Martio, vel Aprili, vel Maio, in quo meſſis triticea incidebat; vt patet ex his, quæ num. 1. dicta ſunt. Et ex eo vlteriùs confirmatur: quia Iordanis in *menſe primo*, hoc eſt, in menſe Martio, *inundare conſueuit ſuper ripas ſuas.* 1. Paral. 12. n. 15. atqui, inundante Iordane, fiebat meſſis in Palæſtina, & in Iudæa; iuxta illud: *Iordanis autem ripas alueiſui, tempore meſſis impleuerat.* Ioſ. 3. num. 15. Et illud: *Qui multiplicat quaſi Iordanis in tempore meſſis.* Eccleſiaſtici 24. n. 36. Ergo meſſis in Martiũ incidebat: vel ſaltem à Martio iam adulto incipiebat, & vſque ad Aprilem, & Maium perdurabat. Cùm igitur Arca Iudæam ingrederetur, quo tempore Bethſamitæ metebant triticum, planè ſequitur, vno ex illis tribus menſibus illuc appuliſſe. Vnde colliges, quan- 2.

Ioſeph.

De tempore, quo Arca eſt reſtituta.

Arca Dei captiua hyemauit, libera vernauit.

ta ſit inter Arcam Noë, & Arcam fœderis ſimilitudo. Nam illa è diluuio euaſit *ſexcenteſimo primo anno, primo menſe, prima die menſis.* Gen. 8. num. 13. hoc eſt, menſe Martio, qui annum apud Hebræos inchoabat: hæc autem è ſeruitute Philiſthinorum exiit tempore meſſis, hoc eſt, vno ex vernis menſibus. Igitur ſub captiuitate hyemauit; vernauit ſub libertate.

Arca Chriſti reſurgentis typus, & iuſtorum.

3. Vnde non immeritò vtraque Arca typus eſſe potuit Chriſti reſurgentis: qui verno tempore, & ex paſſionis ſuæ diluuio incolumis enauit, & ex ſepulturæ ſuæ ergaſtulo liber & rediuiuus exiuit. Immò & in vtraque beatæ Sanctorum animæ exprimuntur: quæ in vita ſub hyeme tentationum perſecutionúmque laborant: in futura ſub veræ felicitatis, iucunditatíſque æternæ conquieſcunt. Quarum ſingulas de corpore exeuntes, vt Æternus Sponſus conſoletur: *Surge*, inquit, *propera, amica mea, columba mea, formoſa mea, & veni. Iam enim hyems tranſiit, imber abiit, & receſſit.* Cant. 2. num. 10. Ad tempus vernum inuitat: quod Geneſ. 35. num. 16. vt eſt in fonte, *Electum anni tempus*, appellatur: *in quo, ſcilicet,* inquit D. Hieronymus, *cuncta in florem rumpuntur.* Inuitat ad tempus meſſis, quod eſt omnium iucundiſſimum. Vnde eſt illud: *Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe.* Iſai. 9. num. 3. Vt, quæ laborioſo & calamitoſo in tempore vixerat, in beata iucundáque æternitate placidiſſimè reſpiraret. Poſſunt etiam in vtraque Arca pœnitentium animæ adumbrari: ſed tandem, cùm diuinæ gratiæ ver appetit; in amœniſſimam ſerenitatem ac libertatem ſpiritus emergunt. Plures de hac re myſtagogias apud D. Greg. Bedam, vtrumque Hugonem, Victorinum & Cardinalem, Dionyſium, alióſque inuenies.

Iuſti anima poſt laborem inuitatur ad quietem. D. Hier.

Pœnitentes in Arca adumbrati.

Bethſamitæ, vt pote immodeſti, puniuntur.

4. *Et eleuantes oculos ſuos*, &c. Bethſamitæ operi intenti, & colligendis manipulis proni, cùm ſubitò vaccarum mugitu excitarentur, eleuarunt oculos, & viderunt Arcam, & gauiſi ſunt. Dicunt communiter Hebræi, Bethſamitas in hoc facto peccaſſe: & in huiuſmodi peccati pœnam paulò pòſt diuinitùs percuſſos, ad magnam multitudinem cecidiſſe. Si ab eis quæras: In quo hæc peccati deformitas conſiſtat? Reſpondent apud Lyranum: *Quod iſta lætitia fuerit inepta, procedens ex leuitate capitis, & non ex debita reuerentia.* Ac ſi leuis illa oculorum coniectio, & inanis animarum exultatio in aliquos motus incompoſitos erumpens, debitam coram Deo, eiúſque Arca modeſtiam profligaret; & proinde capitale ſupplicium mereretur. Hæc reſponſio, ſi vera eſt, modeſtum totius corporis habitum non mediocriter commendat; quem religioſi viri tenere debent, & ſemper in externis actionibus conſeruare. Quod ſane pretium erit paucis illuſtrare.

Modeſtus oris, & corporis habitus commendatur.

5. MVlta hanc modeſtiam exempla ac teſtimonia illuſtrant: ex quibus pauca colligo, plura iam 1. tom. cap. 1. n. 12. proſecuturus; vbi in hunc locum hæc pauca ſepoſui, & promiſi. Chriſtus Dominus ſemper oculos verecundè demiſſos gerebat; adeò vt ſi quando oportuerit eos ſubleuare, id ab Euangeliſta, tanquàm aliquid nouum atque inſolens narretur: *Cum ſubleuaſſet*, inquit, *oculos Ieſus.* Ioan. 6. num. 5. vbi Theophylactus aduertit, idcircò Euangeliſtam hoc expreſſiſſe, *Vt diſcamus*, inquit, *quòd non ſolitus ſit, hinc & inde vagari oculis: ſed compoſitus & attentus ſedere; vt pote docens diſcipulos ſuos diuiniora quædam.* Sed & Beatiſſima Virgo, cùm audiſſet Angelum, *turbata eſt in ſermone eius.* Luc. 1. num. 29. Cur, quæſo, non dicitur: *Cùm vidiſſet, turbata eſt in viſione eius*? Fortaſſe, quòd ita oculos habuerit modeſtos ac demiſſos, vt ingredientem Angelum non viderit; ſed tantùm loquentem audierit.

Ea erat Chriſti Domini modeſtia, vt nouũ ei eſſet oculos ſubleuare. Theoph.

B. Virginis modeſtia commendatur.

Orabant in templo Phariſæus & Publicanus; tamen, vt Euangeliſta teſtatur: *Hic deſcendit iuſtificatus ab illo* Luc. 18. num. 14. Quid verò prætulit Publicanum Phariſæo, niſi modeſtia oculorum? Nam Phariſæo, vt credere par eſt, oculos arrogantet erigente, coniicientéque in Sancta, Publicanus *nolebat nec oculos ad cælum leuare.* Ibidem, num. 13. Sic exponit D. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 18. *Multùm*, inquit, *verecundia placet; multùm conciliat gratiæ apud Deum. Nónne hæc prætulit Publicanum; & commendauit eum, qui nec oculos audebat ad cælum leuare?* Et ſtatim expendens illud Apoſtoli dicentis de ſpiritu quieto ac modeſto: *Qui eſt in conſpectu Dei locuples.* 1. Petr. 3. n. 4. ſubdit: *Diues eſt apud Deum modeſtia, apud quem nemo diues. Diues eſt, quia portio Dei eſt.* Eximiam verò modeſtiæ laudem, vt ſit portio, hoc eſt, pars, ſeu hæreditas Dei: pars, quaſi ſine modeſtia conſtare non poſſit diuinitas: hæreditas, quaſi in vna modeſtia tota opulentia diuina includatur. Quin etiam, eodem Ambroſio interprete, ex tribus Noë filiis, Gen. 9. à num. 22. vnus audax ad oculos immodeſtè iaciendos paternam maledictionem reportauit: duo, ſuos oculos, ne turpia viderent, auertentes, non modò paternam, ſed diuinam quoque benedictionem meruêre.

Vna modeſtia Phariſæo prætulit Publicanum. D. Ambr.

Modeſtia diues, & pars Dei eſt.

D. Ambr. *Immodeſtus maledictus.*

Ad viſionem Dei in patria, modeſtia requiritur in via. D. Bern.

7. Seraphini coram Deo duabus alis velabant oculos ſuos. Iſai. 6. n. 2. vt oſtenderent, eos, qui Deum in patria viſuri eſſent, oculos in hac vita cum debita verecundia clauſuros, ne liberè vagari permitterentur. Vnde D. Bern. ſerm. 2. De verbis Iſaiæ: *Vtinam*, inquit, *nihil vnquam vidiſſet oculus meus; ſi illa, quod auertat Deus, fruſtrandus eſt viſione.* Olim Deus ad Abraham: *Leua*, inquit, *oculos tuos in directum, & vide, à loco, in quo nunc es, ad Aquilonem & Meridiem, ad Orientem & Occidentem.* Gen. 13. num. 14. Hortabatur Patriarcham ad oculos erigendos: quia ſciebat, eum ſemper oculos humiliter demiſſos geſtare ſolitum. Vtinam eius nepos ex fratre, Lot, eadem oculorum modeſtia vteretur: tantam profectò non incideret in peſtem, ſeu potiùs in flãmam. Nihilóminùs ipſe ſua ſponte *eleuatis oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis*; nempe, Sodomam & Gomorrham: & amœnitate delectatus, erat enim *ſicut Paradiſus Domini*, eam ſibi regionem elegit habitandam. Geneſ. 10. num. 10. & 11. Eligens, nempe, flores, incidit in vepres: quærens irrigua, incendia inuenit: erigens oculos, affectus præcipitauit. Vnde rectè monet Clemens Alex. lib. 3. pædagogi, cap. 11. demittendos eſſe oculos, & claudendos: *Cùm per eos*, inquit, *cupiditatis ineat prima pugna præludia: ante totum enim corpus corrumpuntur oculi.*

Abrahami modeſtia.

Immodeſtus omnia videt affectus contraria. Clem. Alex. *Prima corporis corruptio, oculorum eſt.*

8. Aptiſſimum de hac re narrat exemplum D. Aug. lib. 6. Confeſſ. cap. 8. Alipius, quo amico familiariter vtebatur, à theatralibus ſpectaculis, ſiue vnius ſtudio modeſtiæ, ſiue ipſius ingenio naturæ maximè abhorrebat. Aliquando tamen coactus ab amicis, eò ſe trahi paſſus eſt: teſtatus nihilominùs, ſe affuturum corpore, vt illis morem gereret; animo defuturum, ne ſuum ſolenne ac propoſitum violaret: immò ad ſpectacula cæcum fore ſpectatorem, clauſis ſemper oculis; ne admitteret ſenſus, quod animus reſpuebat. Non renuunt amici pactionem; partim eius conſtantiam periclitari

D. Auguſt. *Peior modeſtiæ caſus, quàm vitæ.*

clitari cupientes: partim non dubitantes, ſi corpus adeſſet, & oculos & affectus in ſpectaculo detinendos. Itur igitur in theatrum: dantur ludi: feruent omnia immaniſſimis voluptatibus. Aderant ſpectatores oculati: vnus inter omnes Alipius, clauſis oculis, cæco cæcior conſiſtebat. Ecce tibi in feruore digladiandi, vnus ab altero cæditur, adiicitur antagoniſta. Fit plauſus, cietur ſtrepitus, tollitur in cœlum clamor: totum reſultat fauentium ſtudiis, & concrepantium vocibus amphitheatrum. Quid Alipius? Victus curioſitate videndi; ſed victurus ſtatim, vt ſuperabat, voluptatem rei, quancunque ſpectaſſet, ad priorem ſe reuocãdo cæcitatem: *Aperuit oculos*, inquit Auguſt. *& percuſſus eſt grauiore vulnere in anima, quam ille in corpore, quem cernere concupiuit, ceciditque miſerabilius, quam ille, quo cadente factus eſt clamor.* Et paulò pòſt exponens mentis vulnera ſuſcepta ab vno ictu oculorum: *Vt enim*, inquit, *vidit illum ſanguinem, immanitatem ſimul ebibit, & non ſe auertit, ſed fixit aſpectum. Et hauriebat furias, & neſciebat; & delectabatur ſcelere certaminis, & cruenta voluptate inebriabatur. Et non erat iam ille, qui venerat: ſed vnus de turba, ad quam venerat; & verus eorum ſocius, à quibus adductus erat. Quid plura? ſpectauit, clamauit, exarſit. Abſtulit inde ſecum inſaniam, qua ſtimularetur redire, nec tantùm cum illis, à quibus prius abſtractus eſt, ſed etiam præ illis, & alios trahens.* Vides, quàm multa per vnum obtutum in animo iacula infigantur? Et quidem, ſi is, qui ſemel aperuit oculos, tam multos ſuſcepit ictus: quantò plures ſuſcipiet, qui nunquàm claudit?

Quot vulnera ab vno oculorũ ictu cõſequantur.

9\. *Oculi in hac vita, vt equi indomiti, refrænandi.* D. Nil.

Idcircò iuſti ſolùm ſub finem mundi oculos erigere iubentur à Chriſto Domino: *His autem*, inquit, *fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra*, Luc. 21. num. 28. Quaſi in hac vita ſemper oculos deiicere teneantur, & tanquàm equos indomitos refrænare. Sic enim admonet D. Nilus orat. vltima contra vitia: *Frænum*, inquit, *oculis adhibe, ne proterui vagentur.* Nam, ſicut equus effrænis equitem præcipitat, niſi vi cohibeatur: ita oculus vagus totum hominem perdit, niſi cautè refrænetur. Immò, vt in eadem equi metaphora perſiſtatur, ſicut equis furentibus ac laſciuientibus, iniectis operculis, teguntur oculi, ne videant, vnde ferociant & igneſcant: ita & hominibus ad voluptatem pronis velandus oculus, ne laſciuiat apperitus. Vnde Baſil. lib. de vera virginitate: *Non*, inquit, *oculorum acies ad omnia paſſim viſibilia pandenda eſt, ne omnem quoque figurarum atque formarum ſpeciem, ſine examine hauriens, ad earum poſteà turbetur imagines.* Nam bona externa, quæ in ſe ipſis non belligerant, noſtris excepta oculis, ad animóſque perlata, acriter præliantur.

D. Baſil. *Bona externa oculi ſuſcepta acriter præliantur.*

10\. *Ab externis ad æterna oculi transferendi.* Clem. Alex.

Ab externis ergo auocandi ſunt oculi, vt faciliùs ad æterna animi transferantur. Rectè quidem Clem. Alexand. lib. 2. pædagogi, cap. 6. *Diuinus*, inquit, *pædagogus fueris lactentibus, ne aures eorum offendantur, pulcros & modeſtos ſermones, velut quædam aurea munimenta adhibet: oculos autem dirigit ad rerum honeſtarum ſpectaculum, melius eſſe dicens, labi pedibus, quàm oculis.* Vides, quanta eſſe omnibus debeat moleſtia oculorum; non ſolùm ne corpore, ſed multò magis, ne animo labantur? Periculoſiſſima enim ſequitur ex immodeſtis oculorum aſpectibus ruina. Mirum eſt illud Siracidis: *Nequius oculo quid creatum eſt?* Eccleſiaſtici 31. n. 15. Quaſi diceret: Nihil prorſus. Sua oculus nequitia ſuperat, quidquid iniquum eſt. Sed vnde tanta oculo nequitia? Innoxius enim ſenſus eſt, ſi abſit conſenſus: vt ex verbis Chriſti Domini: *Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam, iam mœchatus eſt eam in corde ſuo.* Matth. 5. num. 29. rectè colligit D. Ambroſius ſerm. 16. in Pſalm. 118. *Non dixit*, inquit, *Qui viderit mulierem, ſed, ad concupiſcendum viderit. Oculum abſoluit, mentem ligauit. Non dixit, Adulterauit eam in oculo, ſed, in corde. In oculo viſus eſt, in corde peccatum.* Quod pari ratione lib. 1. De pœnitentia, cap. 13. exponit. Cur igitur tanta oculo nequitia tribuitur, vt nihil eo nequius à Deo creatum aſſirmetur? Crediderim, quia licèt in illo peccatum non ſit, ampliſſima tamen peccandi materies per illum in animum importatur. Vnde D. Ambroſ. poſteriori loco citato: *Non*, inquit, *vidiſſe crimen eſt, ſed cauendum, ne origo criminis ſit.*

Melius labi pedibus, quã oculis.

Oculorum nequitia nulla nequior.

D. Ambr.

Viuere, crimẽ non eſt, ſed criminum origo.

Quare, ſi oculus liberè euagatur, proculdubiò futurum eſt, vt animus effrænatè præcipitetur. Vnde non temerè D. Gregorius Nazianz. orat. 2. contra Iulianum, immò prudentiſſimè, ex ipſius Iuliani adhuc pueri immodeſtia, omnia eius futura mala prænuntiauit: *Neque enim*, inquit, *mihi boni quidquam ſignificare, atque ominari videbantur, ceruix non ſtata; humeri ſubſultantes, & ad æquilibrium ſubinde agitati; oculus inſolens & vagus, furioséque intuens, pedes inſtabiles & titubantes, naſus contumeliam & contemptum ſpirans, riſus petulantes & effrænati.* Et poſt alia id genus diſſoluti animi argumenta: *Vt hæc*, inquit, *conſpexi, ſtatim proloquutus ſum: Quale malum Romanorum terra nutrit?* Nec euentus irritum fecit vaticinium: ſed ſatis ſupérque confirmauit. Quaſi immodeſtius frontis habitus, cordis peſſimi euaſuri certiſſimus index habeatur.

11\. D. Greg. *Immodeſtia ſcelerũ omnium prænuntia.*

Immodeſtia peſſimi cordis index.

Nec minùs prudenter D. Ambroſ. lib. 1. Offic. cap. 18. iam citato, immodeſtos laïcos ad ſacros Ordines non admittebat; & immodeſtos Clericos ab officio clericali relegabat: ex prauo illorum geſtu, non temerè eorum vitia, vel iam commiſſa ſuſpicatus, vel auguratus committenda. *Meminiſtis*, inquit, *filij quendam amicum, cum ſedulis ſe videretur commendare officiis; hoc ſolo tamen in Clerum à me receptum, quod geſtus eius plurimùm dedeceret. Alterum quoque cùm in Clero repeÿiſſem; iuſſiſſe me, ne vnquàm præiret mihi: quia velut quodam inſolentis inceſſus verbere, oculos feriret meos. Nec feſellit ſententia: vterque enim ab Eccleſia receſſit; vt qualis inceſſu prodebatur, talis perfidia animi demonſtraretur.* Ex quibus patet exemplis, quàm certò cordis malitia, vel iam præſens, vel futura ex corporis immodeſtia colligatur.

12\. D. Ambr. *Immodeſti laïci, nec ad ſacros Ordines, nec Clerici ad Officia diuina admittũtur.*

Eadem ſequutus indicia D. Bernardus De gradibus humilitatis, in primo ſuperbiæ gradu, qui eſt Curioſitas: *Si videris*, inquit, *Monachum, de quo priùs benè confidebas; vbicumque ſtat, ambulat, ſedet, oculis incipientem vagari, caput erectum, aures portare ſuſpenſas: è motibus exterioris hominis interiorem immutatum agnoſcas. Vir quippe peruerſus annuit oculo, terit pede digito loquitur*, Prou. 6. n. 12. *Et ex inſolenti corporis motu recens animæ morbus deprehenditur.* Ita D. Bernardus ab oculo ad animum argumentatus, abſque temeritate ſentit, non poſſe immodeſtum oculum cum modeſto animo cohærere. Nec ſolùm viri ſanctiſſimi, ſed etiam improbiſſimi his vtuntur coniecturis ad internum mentis ſtatum indagandum; & ex modeſtia oculorum modeſtos animos ſubodorantur. Vnde Palladius in vita D. Chryſoſtomi: *Infelicia*, inquit, *ſcorta ex ipſo oculorum motu pudicos agnoſcunt ac fugiunt viros: non ſecus atque infirmus oculus, Solis iubar; & vultur, vnguentum.* Quòd ſi infauſtæ illæ laruæ, & ſphinges, ſuarum turpitudinum caligine obcæcatæ; in his tamen indiciis ſunt adeò perſpicaces: mirum non eſt, ſi viri diuinitùs illuſtrati ab externo

13\. D. Bern. *Peruerſi animi indicia.*

Immodeſtus oculus, cum modeſto animo nõ cohæret.

Pallad.

Cæci etiam in immodeſtia vitiorum indicia agnoſcunt.

terno oculorum habitu internum mentis ſtatum aſſequantur.

14. *Oculi immodeſti in internis caligant bonis.*

Nec vanam eſſe hanc coniecturam,quæ ex immodeſtia oculorum, intemperantia cordis arguitur;inde patet: quia, cùm animus in ſe ipſo cognoſcendo intus non immoratur, oculus ad cognoſcenda externa bona vagus & inſtabilis circumfertur.Hinc diuinus Sponſus ad Sponſam aliqua ſui incuria & ignorantia laborantem,*Si ignoras te*,inquit, &c. *paſce hædos tuos.* Cant.1.num.8.

D. Bern.

Quem locum D. Bernardus citatus expendens, in prioribus verbis, interioris hominis ignorantiam & incuriam recognoſcit: in poſterioribus externorũ ſenſuum, præſertimque oculorum delicias ac voluptates;docétque ad has digredi & dilabi,qui illa laborat & cæcutit: *Quia Sponſa*, inquit,*ſe ipſam ignorans,foras mittitur,vt hædos paſcat. Hædos, quippe, qui peccatum ſignificant,rectè oculos, auréſque appellauerim: quoniam ſicut mors per peccatum in orbem;ſic per has feneſtras mors intrat ad mentem. In his ergo paſcendis ſe occupat curioſius, dum ſcire non curas,qualem ſe reliquerit intùs. Et verè,ſi te vigilanter,homo,attendas; mirum eſt ſi ad aliud vnquam intendas.* Non poteſt igitur mens in internis bonis non caligare: quando oculi ad externas delicias hauriendas,proterui & immodeſti,atque, vt vocant,emiſſitij diuagantur.

15. *Modeſtia in locis ſacris præcipuè requiritur.*

Cæterùm,cùm in locis omnibus oculorũ modeſtia ſeruari debeat; tamen in ſacratis, coram Arca,ſeu potiùs, coram Deo,multò debet perfectiùs cuſtodiri. Vbi enim diuina præſentia colitur,ibi maior neceſſe eſt, vt modeſtia adhibeatur. Cuius rei ſingulare nobis exemplum præbuit Abraham.Audiens enim ex diuino oraculo, fore vt vnus ei filius naſceretur, qui genus paternum in nationes & Reges populorum propagaret,*Cecidit*,inquit Textus, *Abraham in faciem ſuam,& riſit.* Gen.17.n.17. At, cur riſurus coram Deo,cecidit in faciem hoc eſt, faciem abſcondit?Optimè quidem ad rem præſentem Diuus Ambr. lib. 2. De Abraham cap.11. *Et hic*,inquit *reuerentia ſignificatur;quòd timuit Deum,velut libero riſu lædere: quamuis riſus lætitiam declararet viri iuſti, qui tantis gratularetur promiſſis.* Vbi ſanctus Patriarcha non ſolùm aperta immodeſtia & irreuerentia; ſed tenuiſſima quadam immodeſtiæ & irreuerentiæ vmbra diuinam præſentiam offendere trepidauit. Quare D.Paulus, poſtquàm Philippenſibus modeſtiam incu'cauit dicens: *Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus:* ſubdit: *Dominus enim propè eſt.* Philip.4.n.5. reddens huius modeſtiæ ſeruandæ rationem, nempe, præſentiam diuinam. Quaſi nuſquàm magis, quàm in præſentia Domini, vel minima immodeſtiæ ſpecies remouẽda videretur.

D. Ambr. Vel parua immodeſtia diuinam offendit præſentiam.

16. *Immodeſti diabolo peiores.*

Vnde vel ipſo dæmone peiores ſunt qui debitam coram Deo modeſtiam ac reuerentiam non ſeruant. Nam diabolus multa contra Iobum certamina machinaturus, ab eo loco, in quo diuina præſentia clarior apparebat, continuò receſſit: *Egreſſúſque eſt Satan à facie Domini.* Iob.1.num.12. & c.2 num.7. Quaſi ibi non auderet vllas contra Iobum inſidias moliri, ne vlla contra Deum irreuerentia vteretur. Id, quod Dydimus obſeruat etiam in Caïn,qui *Egreſſus eſt a facie Domini.* Gen. 4.num.16. Et in Iuda,qui *exiuit continuò.* Ioan.13. num.30 nempè,à cœnaculo in quo Chriſtus erat.

Olymp.

Nec immeritò, inquit, Olympiodorus in Iobum: *Nullum enim ſtudium improbum habet cum Deo commercium* Si igitur nec diabolus, nec peſſimi eius filij,Caïn & Iudas,coram Domino ſuam profligare modeſtiam, ac reuerentiam Deo debitam denegare auſi ſunt: quis obſecro,adeò ſit improbus & proteruus, vt coram Domino inſanire ac tumultuari non vereatur?Tanquàm alter Nemrod, qui *erat robuſtus venator coram Domino.* Geneſ.10. num.9. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt: *Robuſtus inſidiator in faciebus Iehouah.* Ac ſi etiam in oculis Domini, ad maiorem eius contemptum, fureret ac debaccharetur.

Coram Deo immodeſtus, Dei contemptor eſt.

17. *Q. à oculorũ eleuatio ſit immodeſta, quæ non. D. Bern.*

Si igitur Bethſamitæ coram Arca Domini, cui ſumma reuerentia debebatur, parum modeſti ac reuerentes extiterunt;meritò puniuntur.Sed non video,quæ ſit eorum immodeſtia,aut vnde colligatur. Nam in primis, non omnis oculorum eleuatio damnanda eſt,aut vitio tribuenda.Certè D. Bernard. proximè citatus duplicem non ſolùm excuſat, ſed etiam cõmendat:*Inculpabiliter*,inquit, *oculos leuas, vt velpetas auxilium, vel impendas.* Et priorem quidem laudat in Dauide, Pſal.120 n.1. poſteriorem in Chriſto Domino, Ioan.6.num.5. *Leuauit*, inquit, *oculos Dauid in montes, vt peteret: leuauit & Dominus ſuper turbas, vt impenderet. Alter miſerabiliter, alter miſericorditer: ambo inculpabiliter. Tu quoque, ſi tua,vel fratris neceſſitate oculos leuas; non ſolùm non culpo, ſed & plurimùm laudo. Hoc enim excuſat miſeria, illud commendat miſericordia* Poteſt autem eleuatio oculorũ, qua Bethſamitæ vſi ſunt, ad alteram ex prædictis reuocari; ſi dicantur eleuaſſe oculos:vel, vt Arcã redeuntẽ, ſeu potius Deum in ea præſidentem implorarent: vel etiam,vt venienti,ſi fortè illorum opera indigeret promptiſſimi ſubuenirent. Et quamuis neutra ratio Bethſamitas ad eleuandos oculos induceret.plures adhuc poſſẽt interuenire,ob quas eos ſine culpa eleuarent:præſertim,cùm illa oculorum ſubleuatio non videatur fuiſſe immoderata;vt ex num.19. clariùs patebit: neque illa Arcam recipientium lætitia inepta, vt ex dicendis ſtatim conſtabit. Alia igitur inquirenda eſt cauſa, cur Bethſamitæ tam grauiter à Deo feriantur? De qua ad citat num.latiùs diſſeremus.

Bethſamitæ ab immodeſtia excuſantur.

18. *Bethſamitarum lætitia in Arca recipienda.*

Et gauiſi ſunt, cùm vidiſſent. Septuaginta habent: Et gauiſi ſunt εἰς ἀπάντησιν αὐτῆς, hoc eſt, *In obuiationem*: ſeu occurſum, *eius*. Quaſi hæc eorum lætitia non fuerit tantùm theoretica,in ſola ſiſtens Arcæ contemplatione; ſed etiam practica,exiens in actiones, quibus redeunti Arcæ obuiam prodierunt, & venientem,in plauſus,cantus choreáſque effuſi, dextra læuáque obeuntes ſalutarunt. Nam, ſi Philiſthini Arcam à ſuis finibus recedentem, cum tympanis & tibiis & choris proſequuti ſunt;vt num.12 ex Philone diximus: cur eandem Bethſamitæ in fines patrios regredientem cum maiori lætitiæ ſignificatione non exciperent, ac venerarentur? Et quemadmodum olim Iacobum de Meſopotamia in Iudæam redeuntem,hinc deducebant Angeli Meſopotamiæ cuſtodes; hinc Angeli cuſtodes Iudææ ſuſcipiebant:vnde ipſe in medio duorum caſtrorum conſtitutus, gratulabundus exclamauit: *Caſtra Dei ſunt hæc* Geneſ.32. num.2. vt Hebræi apud Lyranum interpretantur. Ita quidem Arcam ab externis ſedibus patrias repetentem, à tergo proſequebantur Philiſthini,à fronte venerabantur Bethſamitæ; vtrique in gratulatorias effuſi laudes, felicem de captiuitate exitum, & feliciorem in libertatem aditum precabantur.

Angeli Iacobo de Meſopotamia redeunti gratulabantur.

19. *Cauſa lætitiæ Bethſamitarum multiplex.*

Cæterùm,magnitudo huius lætitiæ, qua Bethſamitæ triumphabant, multis ex capitibus facilè colligetur Primò, ex magnitudine triſtitiæ præteritæ in Arcæ amiſſione Nam, ſi audito nuntio de Arcæ captiuitate,Heli Pontifex cecidit,& interiit; eius nurus peperit & contabuit; tota ciuitas in ploratus, immo in vlulatus erupit;tandem vniuerſus

ueſus populus acri dolore defixus iacuit, & clanguit, ac de ſe actum iudicauit: quid mirum, ſi nunc, non quidem audito Arcæ Aduētu; ſed ipſa palàm, coramque conſpecta omnes incredibili gaudio exultant ac triumpheut? *Secunda.* Secundò. ex magnitudine boni, quod pariter cum Arca recipiebant. Nam Arca erat illius populi munimentum & ornamentum: erat totius vrbis fortitudo & pulchritudo: erat ciuium decor, & hoſtium terror, & vniuerſi Regni gloria, & corona: ac denique ipſius præſentiæ diuinæ apud Hebræos pignus ac præconium ſingulare. His ergo tam multis bonis cum Arca pariter reſtitutis, quid mirum, ſi Bethſamitæ non vulgari quadam lætitia, ſed exaggerato quodam gaudio perfundantur? *Tertia.* Tertiò, ex facilitate reditus. Nam capta ab hoſtibus ſpolia, non niſi magnis pecuniis redemta, aut magnis prælus extorta, in legitimorum poſſeſſorum poteſtatem reducuntur. At verò Arca non ablata ab hoſtibus; ſed oblata: nec ferro, vel auro repetita; ſed ſine prælio, & ſine pretio reſtituta, non potuit nou cultores ſuos ingenti gaudio cumulare. *Quarta.* Quartò, ex ſubito & inſeparato aduentu. Quis enim ignorat, bona, quò repentiùs adueniunt, eò libentiùs ſuſcipi; & quò magis præter ſpem aduolant, eò magis ad voluntatem fluere; Dum igitur Arca repentina comparet, & cùm minimè ſperabatur, occurrit: debuit ſine dubio noua quadam & inſoluenti iucūditate Bethſamitas exhilarare. *Quinta.* Quintò ex miraculo, quo redibat. Dum enim experimento ipſo diſcunt, vaccas ſine duce, ſine auriga, ignotam viam, & nunquam anteà tritam inſtitiſſe: nec vitulis à tergo reuocantibus ab itinere deerraſſe; ſed Arcam ad priores ſedes, vnde nequiter erepta fuerat, fideliter reuexiſſe: diuinam ſe in beneuolentiam reſtitutos facilè conjiciuntur; indeque maiorem animis hauriunt lætitiam, quàm poſſint vllis verbis, aut ſignis explicare. Et quintuplex lætandi ratio, nulla vana, vel ludicra, vel inepta. Ergo non eſt, vnde hæc Bethſamitarum lætitia, leuis vel futilis, vel inanis colligatur. Quibus autem ſignis hanc lætitiam manifeſtarint, ſequenti num. §. 17. explicabo.

Num. XIV. Et plauſtrum venit in agrum Ioſue Bethſamitæ; & ſtetit ibi. Erat autem ibi lapis magnus: & conciderunt ligna plauſtri; vaccáſque impoſuerunt ſuper ea, holocauſtum Domino.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. ET *plauſtrum venit*, &c. Locus, in quem Arca venit fuit ager Ioſue Bethſamitæ; ſeu, vt eſt in Bibliis Sixtianis, Oſeæ: forte quia erat binominis ſicut ille Moyſes ſucceſſor, priùs Oſee, poſteà Ioſue dictus eſt. Num. 13. n. 17. Hæc autem fuit *Duplex Arcæ ſtatio in Palæſtina.* ſecunda Arcæ ſtatio in terra Promiſſionis: nam anteà erat in Silo de Tribu Ephraïm; vt cap. 1. num. 3. dictum eſt; poſteà in agro Bethſamitico de Tribu Iuda. Vtriuſque ſtationis meminit Dauid dicens: *Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ.* Pſal. 131. num. 6. Vbi *Bellar.* interprete Bellarmino, per Ephratam intelligitur Silo ciuitas Ephraim: per campos ſyluæ intelligitur ager Bethſamiticus, qui ſyluoſus erat, vt patet ex proxima vrbe, quæ dicebatur *Cariathiarim*, id eſt, *ciuitas ſyluarum*, propter ſyluas & nemora, quibus vndique cingebatur.

2. Sed, cur in hoc potiſſimùm agro, Arca Domini conquieuit? Multiplex ratio eſſe poteſt. Neque etiam caſu id factum eſt. Nam vaccæ ſicut peculiari prouidentia diuina ibant, ita & ſtabant. *Multiplex ratio de loco Arcæ.* Vnde rectè *Theod.* Theod. q. 13. *Plauſtrum*, inquit, *quod à nullo homine regebatur, habebat Arcam, & onus & aurigam.* Hoc eſt, ipſa Arca, quæ ducebatur, non ſolùm onus erat, ſed etiam ductor: quia ipſa pariter vel potiùs Deus ex illa plauſtrum dirigebat. *Prima ex Abulenſi.* Prima igitur ratio ex Abulenſi eſt, quia Ioſue, cuius erat ille ager, *reputatus eſt à Deo vir iuſtior cæteris.* Et proinde Arca, Philiſthinorum impietatem pertæſa ſanctitatem Ioſue Bethſamitæ, apud quem requieſceret, adamauit. Bene procedit hæc ratio, ſi verum aſſumit. *Deus nō niſi in corde ſancto quieſcit.* Neque enim Deus, niſi in loco & corde ſancto requieſcit, iuxta illud: *In ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui.* Eccleſiaſtici 24. n. 15. Vnde Damaſcus, *Requies Domini*, appellatur. Zach. 9. num. 1. Et rationem mihi videtur tacitè inſinuaſſe Chaldæus Paraphraſtes, dum vertit: *Damaſcus conuertetur, vt ſit de terra domus maieſtatis eius.* Quaſi diceret: Ideò Damaſcus ſeu Gentilitas quæ Damaſci nomine intelligitur, requies Domini appellabitur, quia ad Dominum conuertetur, Chriſti ſanguine abluta & ſanctificata. Quare ipſe Deus: *Quis eſt*, inquit, *iſte locus quietis meæ? Omnia hæc manus mea fecit, & facta ſunt vniuerſa iſta: dicit Dominus. Ad quem autem reſpiciam, niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos:* Iſai. 66. n. 2. *Deus adium auguſta deſerit: vt habites, vbi vera colitur pietas.* Ac ſi Deus, quamuis omnium rerum cōditor & molitor fuerit, ac terrarum omnium dominator ſit, ex quibus proinde poſſit, quancunque voluerit ſedem, ſuo ſibi iure cooptare; tamen auguſtiſſima orbis domicilia tranſuolet, & in humili ædicula, vbi vera pietas colitur, conquieſcat.

Secunda ratio ex Diuo Gregorio eſt, quia Ioſue 3. *D Greg. Secunda ex D Greg.* Bethſamita Ieſum Sauatorem ſignificabat. Nam, ſicut ille ſalutem nomine præferebat; & Bethſames hoc eſt, domum Solis, habitabat: ita & Chriſtus Dominus *ſaluum facit populum ſuum à peccatis eorum.* Matth. 1. n. 21. *Et in ſole poſuit tabernaculum ſuum.* Pſal. 18. n. 6. hoc eſt: In humanitate *Humanitas noſtra Sole clarior.* noſtra quæ Sole clarior ſplendebat, ſedem ſuam collocauit. Quare ſicut ad vocem prioris Ioſue Sol & Luna ſteterunt, Ioſ. 10. num. 13. non tam ipſum Ioſue filium Nun, quàm noſtrum Ieſum Æterni Patris filium venerantes; vt Iuſtin. Martyr quæſt 45 & D. Ambroſius in poſteriori Apologia Dauid teſtantur: *Iuſt. Matt. D. Ambr.* ita ad præſentiam poſterioris Ioſue ſtetit Arca, non tam ipſum Ioſue Bethſamitam ſolaris vrbis ciuem, quàm illum, qui genitus eſt *in ſplendoribus Sanctorum*, Pſal. 109. num. 3. verum Dei Filium recognoſcens. Ad hunc enim Arca, hoc eſt, tota lex, tanquàm ad vltimum finem & ſcopum collimabat. Hanc rationem inſinuare mihi videtur Iuſtinus Martyr in Dialogo cum *Iuſtin Mart.* Tryphone verſùs finem, vbi loquutus de his vaccis: *Non*, inquit, *ad eum venère locum, vnde Arca abrepta fuerat: ſed in agrum hominis cuiuſdam, Ieſu, ſeu Ioſue dicti, illi cognominis, qui Ieſu nomine tranſnominatus fuerat: quique populum in terram introduxit, & hæreditario iure ipſis eam diuiſit: in quem agrum, cùm veniſſent, conſtiterunt. Quo facto indicatur, virtute nominis ductas eſſe: haud aliter, quàm prior populus, per eum, qui nomen Ieſu recipit, in terrā eſt deductus.* *Ioſue IESV, Saluatoris noſtri typus.* Itaque poſterior hic Ioſue Bethſamita, & ille prior Ephraïta in eo ſimiles extiterūt: quia, ſicut hic populum in terram promiſſam; ita ille Arcam in agrum Bethſamiticum ſui nominis virtute introduxit: multò veroſimiliores: quia vterque Saluatorem Ieſum repræſentabat, ſeruos & electos ſuos in æternam patriam deducturum.

Sed

Sed de Sanctiſſimo Ieſu nomine aliquid prælibauimus in 1.tom.c.2. n. 1. plura in 3.tom. cap. 9. n.2.Deo fauente,cumulaturi.

4\. *Tertia ratio aſſignatur.* Tertia ratio eſt,vt ager Bethſamiticus de Tribu Iuda terræ Ephratææ, ſeu de tribu Ephraïm præponeretur. Nam antea erat Arca in tabernaculo conſtituto in Tribu Ephraim : poſteà transferenda erat ad templum in Tribu Iuda ædificatum. Vnde eſt illud Dauidicum:*Et repulit tabernaculum Ioſeph, & Tribum Ephraim non elegit:ſed elegit Tribum Iuda;montem Sion,quem dilexit.*Pſal.77. n.67. Nam propter ſacrilegia filiorum Heli, quibus illi diuinum cultum profanarant; æquum erat, vt Arca à tabernaculo in templum,à Silo in Ieroſolymam transferretur. *A Synagoga in Eccleſiam fides tràſlata.* In quo tranſitu tranſlatio fidei ac religionis à Synagoga in Eccleſiam ſignificabatur. *D.Auguſt.* Vbi rectè obſeruat D. Auguſtinus non exprimi hoc loco Tribum Ruben, aut Benjamin à Deo reprobatas; quæ tamen maiori iure exprimendæ viderentur: illa, propter inceſtum Ruben,hæc propter inobedientiam Saülis: ſed Ioſeph & Ephraïm,quorum erant in eo populo clariora merita; *Reprobi indigni qui nominentur.* vt,cùm horum familiæ reprobandæ dicerentur;minimè dubitaretur totus ille populus reprobandus: *Eos,* inquit,*potiſſimùm nominat, qui clarioribus meritis videbantur excellere. Nam Ioſeph pauit in Ægypto patrem, & fratres ſuos; & Ephrem maiori fratri prælatus eſt. Et tamen Deus repulit tabernaculum Ioſeph,& Tribum Ephrem non elegit. Vt per hæc præclari meriti nomina, vniuerſum populum illum vetuſta cupiditate à Domino terrena præmia requirentem, & repulſum, & reprobatum, intelligamus.*Rurſus exprimitur Tribus Iuda electa & dilecta:*Non quidē* addit Auguſtinus,*pro meritis ipſius Iudæ;longè quippe maiora ſunt merita Ioſeph: ſed per Tribum Iuda, vnde Chriſtus extitit, nouum Chriſti populum illi veteri prælatum Scriptura teſtatur.*

5\. *Vltima ratio ex pluribus conflata.* Vltima tandem ratio ex pluribus conflatur, Non ille ager erat primus locus in terra Iſraël, qui venientibus de Palæſtina occurrebat; vt num. 9. diximus; *D.Bern.* & D. Bernardus in Tract. De modo bene viuendi,ad ſororem,ſerm.7.expreſſit: *Vacca,*inquit, *recto tramite incedebāt, vſque Bethſames, quæ erat in introitu terræ Iſraël.* In eo igitur Arcam requieſcere oportebat: vt viderent Philiſthini,qui a tergo ſequebantur, Arcam eò vſque diuinitùs dirigi;de quo illi capere experimentum cupiebant: nec vlteriùs per Philiſthinorū vaccas: ſed per proprios cultores inter Leuitarum humeros portandā eſſe.Ibi enim ceſſarunt miracula, vbi neceſſaria eſſe deſierunt. Deinde in eo agro multi aderant meſſores: apud eos igitur Arcam ſtare congruebat,vt ipſi, tamquàm oculati teſtes,Arcæ maieſtatem prædicarent, & timorem pudorémque incuterent cæteris Iſraëlitis, qui paulò antè contemptui habuerant illam Arcam,quam modò vel ipſi hoſtes cum honore dimittebant;ac tot de *D.Auguſt.* cœlo oracula ſequebātur.Vnde D.Aug.lib.10.De ciuit.c.17.de miraculis in hoc Arcæ regreſſu præſtitis loquutus:*Hæc,*inquit, *Deo perparua ſunt; ſed magna terrendis ſalubriter, erudiendiſque mortalibus.* Prætereà,æquum erat, vt redeuntem Arcam non *Gratia amiſſa non niſi per pœnitentiam recuperāda.* otiantes ciues, ſed laborantes meſſores intuo agro inuenirent: vt ſub hoc typo exprimeretur, diuina gratia per peccatum amiſſa,non inter voluptatis otia & illecebras; ſed inter pœnitentiæ negotia & labores recuperanda. Tandem neceſſe fuit, vt Arca ab iniquis poſſeſſoribus ad proprios tranſlata, cum gratiarū actione reciperetur.In eo igitur agro debuit conquieſcere,in quo ara ſacrificiis offerēdis opportuna viſebatur qualis erat lapis ille magnus in illo agro Bethſamitico erectus.

Erat autem ibi lapis, &c. Septuaginta in Bibliis Sixtianis vertunt: *Et ſtatuerunt ibi apud eam lapidem magnum* ſignificantes, hunc lapidem tunc primùm erectum in facti teſtimonium ac monumentum. 6\. *Quiſnam fuerit lapis iſte, exponitur.* Quod ſæpè ab antiquis Patriarchis fieri conſueuit:vt cap.ſequenti,num. 12. oſtendemus. Nihilominùs,cætera exemplaria,& Vulgata, cui præcipuè adhærendum,ſignificant,hunc lapidem iam ibi præextitiſſe: quamuis, vt Vulgatam cum Septuaginta conciliemus, præexiſtens ibi lapis potuit denuò ad Arcæ receptionem erigi & aptari. Honorifica autem huius lapidis mētio fit:quia erat, & præterito,& futuro myſterio venerabilis. *D.Hier. Magiſt. hiſt. Rupert. Hug.Car. Carthuſ.* Præterito quidem.Nam Hebræi, vt D.Hieron.in Quæſtion.Hebraicis,Magiſter hiſtoriæ, c.7.Rupert.c.16. Hugo Cardin. Dionyſius Carthuſ. & alij referunt, exiſtimant, hunc lapidem fuiſſe quandam aram olim à Patriarcha Abrahamo ædificatam: neſcio, an illam ipſam quam ædificauit filium ſuum Iſaac immolaturus, Gen.22. n.9. aliquo fortaſſe euentu, ab illo monte Moria, in quo primùm erecta fuerat, in hanc vallem Bethſamiticam tranſlatam.

Et quidem, ſi Hebræi in hac ara fingenda de more ſuo non fabulantur (quod tamen Carthuſianus ſuſpicatur,) ſed reuerà illa Abrahami ara eatenus extabat: credibile eſt propter dignitatem ſacrificij, quod in ea parabatur, magno fuiſſe in honore apud Hebræos,& præcipua quadam religione obſeruatam.Vndè maximè congruebat, vt Arca Dei,quæ in profana Dagonis area per Philiſthinos collocata fuerat, in ſacra ara Abrahami per Bethſamitas collocaretur:vt honore iniuriæ reſponderet; & quantùm illuc dedecoris acceperat,tantùm hîc venerationis obtineret. 7\. *Honor debet iniuriæ reſpondere.* Vbi etiam aduerte, antiquam illam ſanctiſſimi Patriarchæ obedientiā, denuò commendatam & remuneratam.Commendatam quidem:quia, cùm Arca de hoſtibus triumpharet;ſui triumphi erectura trophæum, & ſuæ maieſtatis occupatura ſolium,neque ſublimius trophæum,neque ſacratius ſolium inuenit; *Obedientia Abrahæ nobis Dei muneribus compenſatur.* quam illud altare, quod Abraham ſuo filio immolando,ædificarat. Remuneratam verò: quia, cùm nullum eſſet apud Hebræos auguſtius diuinitatis ſacrarium, quàm Arca Dei; eam voluit Deus in ara Abrahami conquieſcere;vt veterem illius Patriarchæ obedientiam nouo beneficio conſecraret,nec vllo vnquam tempore illius memoriam exoleſcere pateretur.

8\. Hæc de præterito lapidis myſterio. Sed futuro adhuc venerabilior exiſtebat. Nam lapis ille magnus Chriſti Domini typus erat: *Lapis ille Chriſti typus erat.* *D.Greg. Beda. Carthuſ.* vt D. Gregor. Beda, Carthuſianus & alij teſtantur. *D.Cypr.* Quibus adde D. Cyprianum lib.2. ad Quirinum contra Iudæos,cap.16.vbi oſtendit, Chriſtum Dominum in Scriptura ſub lapidis nomine ac typo frequentiſſimè adumbratum. *Probatur variis Scripturæ teſtimoniis.* Iſai. 28. n.16. *Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem probatum, angularem, pretioſum,in fundamento fundatum.* Pſal. 117.n. 22. *Lapidem, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.* Zach. 3.num. 9. *Ecce lapis, quem dedi coram Ieſu: ſuper lapidem vnum ſeptem oculi ſunt.* Gen. 28. num. 18. *Surgens Iacob manè tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum, fundens oleum deſuper.* Exod. 17.num.12.Aaron & Hur,*ſumentes lapidem poſuerunt ſubter eum,in quo ſedit:* nempe,Moyſes. Deut. 27.num. 8. *Scribes ſuper lapides;* ſeu vt legit Cyprianus in ſingulari; *ſuper lapidem, omnia verba legis huius planè & lucidè.* Ioſuè 24. num. 27. *En lapis iſte erit vobis in teſtimonium, quòd audieritis omnia verba Domini.*

Tandem

9. *Eccleſia Chriſto Domino, vt in lapide angulari, firmiter innititur.*

Tandem ad hunc locum perlatus: *Hic eſt*, inquit, *lapis, ſuper quem poſita eſt Arca Teſtamenti, quando eam ab allophylis remiſſam, & redditam, in plauſtro boues reportauerunt.* Non obſcuro quidem vaticinio, fore vt, ſicut Arca illo lapide; ita noua Eccleſia Chriſto Domino firmiter inniteretur. Nam Æternus Pater *ædificauit hanc domum ſuam ſuper hanc* firmam *petram.* Mat. 7. n. 24. vt nullis, aut pluuiis, aut fluuiis, aut fluctibus in eam irruẽtibus labefieret. Vnde Apoſtolus, vt ſummam in Eccleſia ſecuritatem fidelibus præſtaret: *Superædificati*, inquit, eſtis *ſuper fundamentum Apoſtolorum & Prophetarum ipſo ſummo angulari lapide Ieſu Chriſto.* Epheſ. n. 20 Itaque ex vtroque myſterio, ſumma erat in veneratione lapis ille, proindéque aptiſſimus videbatur, vt in eo Arca à Palæſtina in Iudæam regreſſa locaretur. Sed obiter hoc loco expendendum, cur Chriſtus Dominus in ſacris Literis ſub lapidis ſymbolo exprimatur.

Triplex ratio, cur in ſacris Literis Chriſto Domino lapidis nomen tribuatur.

10. *Prima ratio. Gentiles, petra.*

PRima. Quia naſci voluit non ſolùm de peccatoribus, ſed etiam de Gentilibus: qualis fuit Rahab, & Ruth. Gentiles autem in ſacris Literis lapides appellantur. Vnde illud Baptiſtæ ad Iudæos, de cognatione cum Abrahamo ſe inaniter gloriantes: *Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ.* Luc 3. n. 8. Hoc eſt, de iſtis Gentilibus & infidelibus, fideles. Vnde D. Ambr. lib. 2. in Luc. *Quid aliud*, inquit, *quàm lapides habebantur qui lapidibus ſeruiebant; ſimiles vtique iis, qui facerent eos?* Et paulò pòſt addit non immeritò comparari lapidibus eos homines. *Qui ita*, inquit, *humanæ ſenſum naturæ amiſerant; vt dum lapidibus putant diuinitatis alicuius ineſſe rationem; ipſi in naturam lapidum, non vſu corporis, ſed mentis habitu verterentur.* Idem D. Ambroſ. ſer. 13. in Pſalm. 118. loquutus de Gentibus; *Qui*, inquit, *metalla & ſaxa venerando ſimilem rigorem ſtuporis attraxerunt.* Iuxta illam Dauidis imprecationem: *Similes illis fiant, qui faciũt ea.* Pſal. 134. n. 18. Lapideſcant enim neceſſe eſt, qui lapides adorant; cùm non magis à lapidibus, quàm à lapidum cultoribus, intelligendi ac ſentiendi vis peregrinetur. (D. Ambr.)

11. D. Greg. Niſſ. *Dei ac dæmonis adoratores, quid differant.*

Concinit D. Greg. Niſſen. orat. 5. in Cant. vbi diſcrimen conſtituens inter Dei ac dæmonis adoratores, *Vt*, inquit, *qui veram diuinitatem reſpiciunt, proprietates diuinæ naturæ in ſe recipiunt: ita, qui animam ad ſimulacrorum vanitatem adiicit; in illud ipſum transformatur, quod oculis eſt expoſitum; & ex homine fit lapis.* Neceſſe enim eſt, vt abominabilium idolorum adoratores fiant *abominabiles, ſicut ea, quæ dilexerunt.* Oſeæ 9. num. 10. & lapidum amatores lapideſcant. Et ſtatim colligit, naturam, quæ per ſimulacrorum cultum redditur lapidea, tanquam lapidem mouere ſe ad bonum non poſſe: Igitur Chriſtus Dominus ex lapidibus naſci voluit; iuxta illud: *Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ, de petra deſerti.* Iſai. 16. num. 1. Hoc eſt, de Ruth, quæ Gentilis & Moabitis lapideam naturam referebat. Vnde ipſe Chriſtus Dominus parentum nomine minimè dedignatus, lapis voluit appellari: non, vt ipſe in lapidis rigorem obdureſceret; ſed, vt cognatos ſuos in charitatis ardorem emolliret.

12. *Secunda ratio.*

Secunda. Per analogiam & ſimilitudinem ad varia lapidum genera, quæ non parum ſimilitudinis cum Chriſto Domino ſortiuntur. In primis ad lapidem fundamentalem, de quo eſt illud: *Ecce ego mitto in fundamentis Sion lapidem proba-*

A *tum, angularem, pretioſum fundamento fundatum*, &c. Iſai. 23. num. 16. Hoc eſt, Chriſtum Dominum: vt enim fundamentario lapidi tota ædificij moles innititur; ita à Chriſto Domino totum Eccleſiæ ædificium ſuſtentatur. Deinde ad lapidem capitalem, ſeu, qui in capite, & in faſtigio totius ædificij collocatur. Vnde illud de Chriſto Domino: *Educet lapidem primarium.* Zachar. 4. num. 7. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt, *lapidem capitis eius.* Vbi articulus, *eius*, fœmineus eſt: proindéque ad caput Eccleſiæ referri poteſt. Vt enim lapis capitalis ſummum ædificium faſtigiat, & coronat: ita Chriſtus Dominus totam Eccleſiam nobilitat & illuſtrat. Tertiò, ad lapidem angularem. Sic enim Iſaias proximè citatus appella-
B uit. Et Dauid, *Lapidem*, inquit, *quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli.* Pſalm. 117. numer. 22. Vt enim lapis angularis duos parietes ligat & nectit, vt firmiùs & tenaciùs coaleſcant: ita Chriſtus Dominus Synagogam & Eccleſiam in vnius fidei vinculum coniungit; vt eodem vtraque colligata nodo in diuinum cultum amiciùs conſpirent. *Ipſe enim*, inquit Apoſtolus, *eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.* Epheſ. 2. num. 14. dum in ſemetipſo duos populos condidit in vnum nouum hominem; & reconciliauit ambos in vno corpore Deo per crucem. Vnde appellatur lapis ſtanneus, Zachar. 4. numer. 10. Nam *ſtannum*, interprete Niceta in orat. 44. Naz. *res inter ſe diſtractas connectit: vt-*
C *pote quod glutinandi vim habet. Huiuſmodi autem quiddam in nobis Chriſtus præſtitit: ſiquidem illud verum eſt, quòd in vnum nouum hominem duos populos creat.*

Chriſtus lapis fundamentalis. *Lapis capitalis.* *Lapis angularis.*

13. *Lapis puluinaris.* D. Hier. D. Auguſt. D. Greg. Mag.

Quartò, ad lapidem puluinarem, qualem Iacobus capiti ſuo ſuppoſuit dormiturus. Geneſ. 28. num. 11. qui, vt D. Hieronymus in Pſalm. 133. D. Auguſtinus lib. 15. de Ciuit. cap. 38. D. Gregorius Naz. orat. 34. D. Gregorius Magnus lib. 5. Moral. cap. 21. & plures alij tam patres, quàm Interpretes ad eum locum exponunt, Chriſtum Dominum repræſentabat. Vt enim Iacobus in eo lapide recumbens, ſuauiter obdormiuit: ita fidelis populus in Chriſto Domino conquieſcens, æterna requie fruiturus deſignabatur. Vnde
D Chriſtus Dominus appellatur à D. Greg. Niſſ. in vita Moyſis, *lapis confirmatorum, & domus quieſcentium.* Et D. Gregorius Magnus, proximè citatus, *Caput*, inquit, *in lapide ponere, eſt mente Chriſto adhærere* Vbi vlterius obſeruat, ſuperna ſpectacula non manifeſtari cælo, niſi iis, qui dum in terra commorantur, caput ſuum in hoc lapideo puluino reclinant: hoc eſt, in Chriſto Domino tranquilliſſimè conquieſcunt. (D. Greg. Niſſ.)

14. *Lapis ocularis.*

Quintò ad lapidem ocularem, ſeu pluribus oculis diſtinctum ac cælatum. De quo Zacharias cap. 3. n. 9. *Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt. Ecce ego cælabo ſculpturam eius.* Siue illi ſeptem oculi ſint ſeptem ſpiritus Dei: hoc eſt, omnes ſpi-
E ritus, vel omnes Angeli Dei, qui perpetuò aſſiſtunt Chriſto Domino, ad eius, non modò iuſſum, ſed etiam nutum in quamlibet mundi partem exituri: iuxta illud eiuſdem Zachariæ, cap. 4. n. 11. *Septem iſti, ſpiritus, oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in omnem terram.* Siue ſint ſeptem Spiritus ſancti dona in Chriſtum Dominum largiſſime ſuperfuſa; iuxta illud Iſai. 11. numer. 2. *Et requieſcet ſuper eum Spiritus Domini: ſpiritus ſapientiæ, & intellectus: ſpiritus conſilij, & fortitudinis: ſpiritus ſcientiæ, & pietatis: & replebit eum Spiritus timoris Domini.* Quæ dona, tanquàm lumina: & qui ſpiritus, tanquàm oculi, ſanctiſſimam Chriſti (*Qui ſint ſeptem oculi in Chriſto?*)

animam, illuſtriſſimam & oculatiſſimam reddiderunt. Siue denique ſint omnis induſtria, omnis vigilantia: omne conſilium Æterni Parentis in Chriſto Domino perficiendo & exornando. A

Ter. *Omnis enim in nato chari ſtat cura parentis.* Vnde Tertullian. lib. de reſurrectione carnis, c. 6. ſummam illam curam qua Deus primum hominem de limo terræ coagmentauit, refert ad eam, qua Chriſti Domini corpus de ſubſtantia Beatiſſimæ Virginis compegit: *Limus*, inquit, *toties honoratur, quoties manus Dei patitur: dum tangitur, dum decerpitur, & dum deducitur, dum effingitur. Recogita totum illum Deum occupatum ac deditum, manu, ſenſu, opere, conſilio, ſapientia, prouidentia; & ipſa in primis affectione, qua lineamenta ductabat.* Ac tandem huius tanti ſtudij ac ſollicitudinis cauſam reddens, *Quodcunque enim*, inquit *limus exprimebatur, Chriſtus cogitabatur homo futurus.* Ex quibus patet, totos diuinæ ſapientiæ oculos huic lapidi Chriſto Domino poliendo, excolendóque incubuiſſe. Vnde addit Propheta: *Ecce ego cælabo ſculpturam eius.* Nam licèt hunc lapidem inuidi Iudæorum oculi multis modis deformarent: eum tamen beneuoli Æterni parentis oculi miris cælaturis illuſtrarunt.

15. *Lapis metatorius.* Sextò & vltimò; ne longiùs per alios lapides euagemur, ad lapidem metatorium, ſeu ad metam lapidem. Eſt autem meta, lapis, cuius multiplex vſus eſſe ſolet. Nam in agris diſtinguit hæreditates: in publicis viis deſignat ſpatia leucarum: in curriculis, ſeu ſtadiis, indicat locum, quem qui primus attingit, victor euadit. Quibus omnibus modis Chriſtus Dominus dici poteſt lapis metatorius. Nam in primis ipſe eſt meta, ſeu lapis hæreditatis: quia in primo aduentu Synagogam & Eccleſiam, Iudæos, & Gentiles, tanquàm duas hæreditates, veterem ac nouam diſtinxit. Vnde cum locum Zachariæ 4. n. 7. proximè citatum, *Educet lapidem primarium*, transferunt Septuaginta; *Educet lapidem hæreditatis.* Vt ſignificent, Chriſto Domino, tanquàm meta, ſeu limite, terminari Synagogam, & inchoari Eccleſiam: & vt per metam, ſeu limitem, ius hæreditatis innoteſcit & roboratur; ita per Chriſtum Dominum nouam Eccleſiam in perpetuam Deo hæreditatem deſignari & ſtabiliri. In ſecundo autem aduentu ipſe prædeſtinatos à reprobis diſcriminabit: *Sicut paſtor ſegregat oues ab hædis: & ſtatuet oues quidem à dextris ſuis: hædos autem à ſiniſtris.* Matthæi 25. num. 33. Facit quidem ſegregationem, ſicut paſtor, qui huc illuc diſcurrendo ſegregat: ſed factam conſeruabit, ſicut lapis metatorius, qui perſeuerando immobilis diſtinguit. Vnde illud de Ioſeph, in ſenſu proprio, de Chriſto Domino, in figurato: *Inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael.* Geneſ. 49. num. 24. Paſtor enim dicitur, & lapis: paſtor, qui agnos ab hædis ſeparat: lapis, qui ſeparatos, tanquàm interpoſito limite ſeu meta, in æternum diſtinguit. Tandem bonos Angelos à malis, tanquàm propriam hæreditatem ab aliena ſeiungit. Vnde illud: *Lapidem caliginis, & vmbram mortis, diuidit torrens à populo peregrinante.* Iob. 28. n. 4. Quod, quamuis Lyranus vniuerſaliùs interpretetur de ſeparatione omnium prædeſtinatorum à reprobis: nihilominus preſſiùs intelligi poteſt de diuiſione bonorum Angelorum à malis: è quibus hi per lapidem caliginis, id eſt, Luciferum ſolo nomine lucidum; factis verò caliginoſum, & per vmbram mortis intelligantur: illi autem per populum peregrinantem, qui peregrè à rebus temporalibus ad diuinas ſe conferat, deſignentur. Vtroſque verò Chriſtus Dominus in

Lapis metatorius hæreditatum.

extremo iudicio, tanquàm torrens inundans ſeparabit; & tanquàm ingens lapis, ne vnquàm inter ſe coëant, diſtinebit. Eſt igitur Chriſtus Dominus lapis hæreditatum, ſeu poſſeſſionum, qui ſuas ab alienis ſeparat ac diſtinguit.

Eſt item lapis viarum index, & diſcriminator: qui certa locorum ſpatia, & quam quiſque debeat viam capere demonſtrat. Si quis enim ſcire velit, quàm diuerſus à cæli ianua peregrinetur, ſeu quàm vicinus cæli aditum aggrediatur? Chriſtum Dominum conſulat, non modò loquentem, ſed etiam operantem; facta factis componat: & ex factorum ſimilitudine, vel diſſimilitudine, quantùm ipſe accedat, vel recedat à via ſalutis, non obſcurè deprehendet. Nam, vt bene B D. Bern. ſerm. ad milites templi, cap. 11. *Vita Chriſti, viuendi mihi regula extitit.* Et Diuus Gregorius lib. 30. Moral. c. 30. *Deus*, inquit, *inter nos homo factus eſt: vt non ſolùm nos ſanguine fuſo redimeret; ſed etiam oſtenſo exemplo commutaret.* Planiùs adhuc ac pleniùs Diuus Baſilius in Conſtitutionibus monaſticis, cap. 2. *Omnis actio*, inquit, *omnis item ſermo Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, excolendæ pietatis, virtutiſque obeundæ regula eſt. Propter hoc enim humanam naturam ſuſcepit; vt in ſe, velut in tabula quadam, veram nobis pietatem ac virtutem depingeret; eamque omnibus nobis ante oculos ſtatutam, vnicuique pro viribus imitandam, ceu archetypum proponeret.* Vt igitur lapis viarum, inſcriptis notulis viam in vrbem: ita Chriſtus Dominus verbis C & factis viam in cælum demonſtrat. Tandem eſt lapis, ſeu meta in extremo ſtadio defixa; in qua præmia velociùs currentibus, & feliciùs decertantibus proponuntur. Nam ad Chriſtum Dominum qui acceſſerint, tanquàm ad finem ac metam laborum ſuorum, coronantur. Vnde ſæpè Chriſtus Dominus in Scriptura *finis* appellatur: vt in 1. Tomo Ann. 1. ſect. 1. aduerti: *finis*, inquam, *perficiens non interficiens; conſummans, non conſumens*; vt ibidem ex D. Aug. adnotaui: quia, qui ad hunc finem euadunt, ad metam: ad coronam accedunt: nec vitam finiunt, ſed feliciùs exordiuntur. Quare rectè monet Apoſtolus, vt *per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen; aſpicientes in auctorem* D *fidei. & conſummatorem Ieſum.* Hebr. 12. n. 2. Vt ab hoc fine conſummatore, conſummatæ felicitatis exordia nobis inchoëntur. Quam ob cauſam Moyſes, cùm ad beatam viſionem adſpiraret, dicens. *Oſtende mihi faciem tuam*: ſtare iubetur ſuper hanc petram: *Stabis*, inquit, *ſuper petram; cùmque tranſibit gloria mea*, &c. *videbis poſteriora mea*, &c. Exod. 33. num. 22. Vbi, interprete Diuo Auguſtino q. 154. in Exod. poſt tranſitum, id eſt, poſt paſſionem & reſurrectionem Chriſti ſignificatur, fore vt populus fidelis ad Chriſtum Dominum concurrat, & eo infixus per fidem & charitatem, ad cæleſtem gloriam enitatur. Quid enim in hac meta niſi corona proponatur?

16. *Lapis metatorius viarum.*

D. Bern.
D. Greg.
D. Baſil.

Lapis metatorius ſtadiorum.

D. Auguſt.
D. Auguſt.

Tertia ratio, ob quam Chriſtus Dominus dicatur lapis, ſumitur ex duplici lapidis proprietate, E quæ in eum quàm aptiſſimè conuenit. Vna eſt, lapidis ſoliditas: quæ in Chriſto Domino contra omnes vitiorum incurſus, & infernorum ſerpentium morſus extitit ſingularis. Vnde, cùm D. Gregor. Naz. orat. 34. ſuprà citat. ſub illo Iacobi lapide Chriſtum interpretetur; eius Scholiaſtes interpretationis rationem inculcans, *Lapis*, inquit, *Chriſtus dicitur propter corporis ſoliditatem ac duritiem, nullas ad affectiones cedentem.* Quantacunque enim iacula in Chriſtum Dominum ab eius hoſtibus tam viſibilibus, quàm inuiſibilibus torquerentur: ea quidem ad eximiam illius ſanctitatem

17. *Tertia ratio. Chriſtus lapis ob ſoliditatem.*
Naz.
Chriſti durities à Iudæis reprehenditur; ipſis, vt blaſphemis, reprehendendis.

tem, tanquàm ad eximiam corporis ſoliditatem impacta, ſtatim irrita in ipſos iaculatores reſiliebant. Scio quidem Iudæos, hanc eius ſoliditatem, in malam partem interpretatos; & quæ erat diuina quædam firmitas & ſtabilitas, vt lapideam aut ferream duritiem accuſaſſe: ſed non ignoro, quanto iure à Guerrico Abbate ſer. 1. de ſancto Benedicto arguantur: *Offenderunt*, inquit, *in lapidem offenſionis, & petram ſcandali; cuius probata virtus corripiebat & erudiebat inſipientes*, *probabátque mentes: cum ipſi virtutem ſapientiæ, duritiam lapidis interpretarentur: duráque omnia, diſciplinam, vultum, ſermonem cauſarentur. Durus eſt, inquiunt, hic ſermo. Eſto. Sermo durus eſt: nunquid non verus eſt? Lapis durus eſt: nunquid non pretioſus eſt? Quare autem veritas dura eſt tibi, niſi propter duritiam cordis tui? Si cor tibi pietate molleſceret; plus tibi ſoliditas veritatis, quam vanitas mendacij, vel oleum adulationis placeret.* Et paulò pòſt; *Non aliam ob cauſam*, inquit, *pretioſum & electum a Deo lapidem reprobauerunt, niſi quia durum putauerunt. Et erat quidem petra Chriſtus; ſed virtute, non duritia. Erat petra; ſed quæ conuerti poſſet: immò & conuerſa eſt in ſtagna, vel fontes aquarum; vbi mollia & humilia, quibus influeret, inuenit corda fidelium: Nam & iſti, qui tam citò offenſi quadam ſpecie duritiæ, retrò abierunt, ſi permanſiſſent cum Apoſtolis, bibiſſent forſitan cum eis de conſequente eos petra; immò ſuxiſſent etiam mel de petra, oleúmque de ſaxo duriſſimo.* Hæc ille eleganter ad explicandam ſoliditatem huius lapidis; mira tamen cum ſuauitate temperatam: qui, ſcilicet, obdureſcebat ad hoſtium ictus; liqueſcebat ad amicorum fletus: rigebat ad plagas, fluebat ad preces.

Guerric.

18. Ad hanc petram reſpiciens Iobus cap. 29. n. 6. *Petra*, inquit, *fundebat mihi riuos olei.* Vbi Diuus Gregor. lib. 19. Mor. cap. 12. per petram Chriſtum; per riuos olei, eius doctrinam interpretatus, *In his*, inquit, *olei riuis quiſquis tingitur, quiſquis vngitur, interiùs impinguatur.* In eundem ſenſum vocat Zacharias citatus c. 4. num. 10. Chriſtum Dominum lapidem ſtanneum. Quod Nicetas, vbi ſuprà, in hanc rem expendens: *Aiunt*, inquit, *ſtannum ex ære & plumbo commixtum ac temperatum eſſe: quanobrem nec duritiei omninò eſt expers; nec rurſus mollitiem omninò reſpuit. Eodem ferè modo Emmanuel firmiſſima, nullique perfractioni obnoxia diuinitate, & ex molli, atque, vt ita dicam, affectibus agitata humanitate compoſitus eſt.* Accedit Diuus Gregorius Niſſ. in vita Moyſis: *Lapis*, inquit, *vt Apoſtolo placet, Chriſtus eſt; ſiccus & durus nimium infidelibus: cui ſi qui virgam fidei adducant; potus fit ſitientibus intrò in ipſo fluens, atque manens.* Neque ſolùm ſitientibus potus fiet hic lapis, ſed etiam eſurientibus cibus. Vnde illam Ioſephi benedictionem, *Inde paſtor egreſſus eſt, lapis Iſrael.* Gen. 49. n. 24. vertunt aliqui ex Hebræo, *Inde paſt. it lapis Iſrael.* Vt ſignificetur Chriſtus Dominus, qui in eucharistico conuiuio pretioſus eſt, & lapis, propter munimentum, quod præſtat: & panis, propter oblectamentum, quod affert. Quod ſi diabolus præuideret; non tentaret Dominum, dicens, *Dic, vt lapides iſti panes fiant.* Matth. 4. n. 3. præſcius, fore vt qui iam lapis erat ad fideles muniendos, is ad eoſdem reficiendos in panem verteretur. Igitur Chriſtus Dominus lapis fuit; durus quidem, propter virtutis ſoliditatem; quamuis blandus, propter morum facilitatem.

Chriſtus petra ſolida, ſed blanda.

Chriſtus lapis ſtanneus.

D. Greg. Niſſ.

Chriſtus lapis reſtuus id fontes aquarum.

Chriſtus lapis & panis.

19. Altera lapidis proprietas eſt natiua grauitas, qua in infimum terræ punctum cæteris corporibus ſubiiciendus deſcendit. Vnde illud: *Deſcenderunt in profundum, quaſi lapis.* Exod. 15. n. 5. Vbi profundus Ægyptiorum deſcenſus, cum deſcenſu

Chriſtus lapis ob humilitatem.

A lapidis, quo profundior eſſe non poteſt, comparatur. Cum hac lapidis grauitate rectiſſimè cohæret Chriſti Domini humilitas, qua ſe ille ad infima terræ loca, quaſi natiuo quodam pondere abiecit. Nam à ſinu Patris deſiliit in vterum matris: ad hoc in ſtabulum: hinc in ſepulcrum: deinde in infernum: tandem *A ſummo cælo egreſſio eius: & occurſus eius vſque ad ſummum eius.* Pſalm. 18. n. 7. hoc eſt, ex altiſſimo diuinitatis faſtigio ad viliſſimum humanitatis noſtræ exilium deſcendit. Quod Diuus Auguſtinus expendens, *Ipſe*, inquit, *tam quam ſponſus, cùm Verbum caro factum eſt, in vtero virginali thalamum inuenit; atque inde naturæ coniunctus humanæ, tanquam de caſtiſſimo procedens cubili, humilis miſericordiâ infra omnes, fortis maieſtate*
B *ſuper omnes, exultauit ad currendam viam.* Vides, vt hic lapis Chriſtus Dominus ad infimam terræ partem ſuo ſe nutu ac pondere abiecerit: & quanta feſtinatione lapis ad centrum, tanta Chriſtus ad abiectiſſimum locum adſpirauit?

D. Aug.
Chriſtus ad infimum locum feſtinat.

Sed, quem ſumma humilitas infimo loco addixit; eundem omni creaturæ quodammodo ſubiecit. In primis Angelicæ. *Minuiſti eum*, inquit Dauid, *paulò minus ab Angelis.* Pſal. 8. num. 6. Angelis ſubditur, qui Angelis dominatur: *Videbitis*, inquit Dominus, *Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes ſupra Filium hominis.* Ioan. 1. n. 51. Etiam cùm ad humilia miniſteria deſcendebant Angeli, ſupra Filium hominis manebant: quia quantacunque eſſet eorum humilitas, profundior erat humilitas
C Chriſti Domini. Illis etiam humiliter ſubiectis, Chriſtus Dominus humilior ſubiacebat. Primum præfationis honorem Ionnes Deo impertiit: ſecundum Angelis: tertium Chriſto Domino: *Gratia vobis*, inquit, *& pax, ab eo, qui eſt, & qui erat, & qui venturus eſt: & a ſeptem ſpiritibus, qui in conſpectu throni eius ſunt: & à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis.* Apocalypſis 1. n. 4 & 5. tum ob alias rationes: tum ob ſingularem Chriſti Domini humilitatem: qui, ſicut ſecundam ab Angelica naturam ſibi hypoſtaticè vnire voluit; ita ſecundum reuerentiæ locum obtinere, vt ſimul eſſet Alpha & Omega. primus & vltimus. *Primus*, inquit D. Ambroſ. *æternitate: vltimus humilitate.*

20. *Chriſtus omni ſe creaturæ ſubiecit. In primis Angelis.*

D. Ambr.

Adde, & rationali humanæque naturæ ſe ſubie-
D ciſſe: dum ſe appellauit *nouiſſimum virorum.* Iſai. 53. n. 3. ſeu, vt eſt in Hebræo *Ceſſationem & deſitionem virorum.* Quaſi in eo perfectionis humanæ termino ſit, in quo homo conſeruetur: in quouis alio inferiore, vt Philoſophi loquuntur, corrumpatur. Atque adeò omnes homines habeat ſupra ſe: nullum infra ſe. *O nouiſſimum*, exclamat Diuus Bernardus, *& altiſſimum! O humilem, & ſublimem! O opprobium hominum, & gloriam Angelorum!* Nec ſolùm infra hominem ſe repoſuit: ſed etiam extra hominem; dum à ſe humanam naturam quodammodo abdicauit: *Ego autem*, inquit, *ſum vermis, & non homo.* Pſal. 21. numer. 7. Non quòd humanam naturam exuerit; ſed quòd vermiculi quodammodo ſuperinduerit vilitatem: vt ſicut vermiculus ab omnibus contemnitur; ita & ipſe ab omnibus contemptui
E haberetur. Quæ fortaſsè cauſa fuit, cur aliquando Chriſtus Dominus ſerpenti ſe compararit, dicens: *Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto; ita exaltari oportet Filium hominis.* Ioan. 3. num. 14. Quaſi non minùs contemptibilis & execrabilis, quàm ſerpens ab omnibus reputaretur. Nam omnes, interprete Diuo Epiphanio hæreſi 37. *Inſtar ſerpentis Dominum Saluatorem ignominia afficiebant.*

21. *Deinde hominibus.*

D. Bern.

Chriſtus vermis, & ſerpens, cur dicatur.
D. Epiph.

D. Epiph.

Ad hæc, vt ſummum humilitatis exemplum 22.

Chriſtus ab ipſamet ſubſtantia exinanitur.

præberetur, non ſolùm ab humana natura, ſed etiam ab ipſa ſubſtantia ſe videtur quodammodo abdicaſſe: *Infixus*, inquit, *ſum in limo profundi: & non eſt ſubſtantia* Pſalm. 68. n. 3. Ac ſi ita ſe humiliaret, vt ab omni ſe ſubſtantia exinaniret; iuxta Apoſtolum dicentem: *Semetipſum exinaniuit.* Phil. 2. num. 7. Vnde cæleſtis Sponſa, *Oleum*, inquit, *effuſum nomen tuum.* Cantic. 1. num. 3. ſeu, vt legit Diuus Ambroſius, *Oleum exinanitum.* Quia tanta fuit Chriſti Domini humilitas, vt omnem à ſe, non modò maieſtatem, ſed etiam entitatem ablegaſſe videretur. Et ſicut homines per ſuperbiam euaneſcentes ad nihilum rediguntur: ita ipſe per humilitatem nihil penderetur. Sed de hac re alibi plura. Hæc interim ſatis ſunt, vt oſtendatur, quanta ratione Chriſtus Dominus ſub lapidis nomine & typo deſignetur.

D. Ambroſ.

23. *Chriſtus lapis, lapides & Chriſtiani*

Sed hîc obiter aduerte, ſicut Chriſtus lapis dicitur, ita & Chriſtianos lapides appellari. Vnde Iobus de ſua illa aquila contemplatricis animæ figura, quæ in cælo cum Chriſto, in terra cum Sanctis requieſcit; *In petris*, inquit, *manet.* Iob. 39. n. 20. Vbi D. Greg. lib. 3. Mor. c. 34. ſicut per petram Chriſtum; ita per petras, Chriſtianos interpretatur: *In ſacro*, inquit, *eloquio, cùm ſingulari numero petra nominatur, quis alius, quàm Chriſtus accipitur? Paulo atteſtante, qui ait: Petra autem erat Chriſtus.* 1. Cor. 10. n. 4. *Cùm autem petræ pluraliter appellantur: membra eius, videlicet, ſancti viri, qui illius robore ſolidati ſunt, exprimuntur.* Sed quemadmodū Chriſtus lapis viuus eſt; ita & Chriſtiani, ab illo, cui adglutinantur, vitam ſpiritualem haurientes. Vnde Apoſtolus de Chriſto loquutus, *Ad quem*, inquit, *accedentes lapidem viuum*, &c. *& ipſi tanquàm lapides viui ſuperædificamini*, &c. 1. Petr. 2. n. 4. Vbi non ſolùm viui dicuntur hi lapides, virtute primarij ac viui lapidis Chriſti Domini in eos deriuata: ſed etiam iis, tanquàm viuis operationes viuentium tribuantur. Nam lapides mortui ſuis hærent lapidicinis, ex quibus difficilè præciduntur & extrahuntur; difficilè ad ædificium conuehuntur & exportantur; difficilè tandem in ipſo ædificio collocantur & retinentur ſua, eorum grauitate deorſum nutante, & ad infimum locum deuergente. In quo peccatores ſpirituali vita deſtitutos repræſentant, qui ſuis voluptatibus, ſeu potiùs cœnoſis volutabris aſſixi, difficillimè inde euelluntur, & in ſpirituali Eccleſiæ ædificio difficillimè coaptantur, ſua ſemper eos miſera cupiditate ad priores delicias reuocante.

D. Greg.

A Chriſto lapide viuo vitam hauriunt lapides Chriſtiani.

Peccatorum inobedientia.

24. *Sanctorum obſeruantia.*

At verò lapides viui, hoc eſt, viri ſancti, ſine opificum labore, hoc eſt, ſine Prælatorum imperio, è ſuis natiuis locis quodammodo ſubſiliūt; & quò à Deo vocantur, ſuapte ſponte incitati rapiuntur; vt in ſpirituale Eccleſiæ ædificium coagmententur. Quod D. Hier. in c. 9 Zach. eleganter expendens, *Lapides*, inquit, *ſancti in tantum erunt leues, & in ſublime nitentes, vt non præſtolentur ædificantium manus: ſed ipſi feſtinent imponi ſuper fundamentum Chriſti, & contineri angulari lapide.* Vbi cernitur mira horum lapidum erga primarium illum lapidem Chriſtum Dominum obſeruantia: qui non vocem, non clamorem, non imperium, non vllam denique violentiam expectant, vt obſequantur, & ſuo lapidi angulari adglutinentur; ſed ipſi ſua ſponte properant & feſtinant, vt ſuo Domino in domum ſpiritualem coniungantur & aggregentur. De quibus ipſe Zacharias c. 9. n. 16. *Lapides*, inquit, *ſancti eleuabuntur ſuper terram eius.* Quem locum D. Hier. in cap. 28. Ezech. expendens, & cum Septuaginta transferens, *voluentur*, ad eorum celeritatem, qua in diuino obſequio aguntur, exprimendam, ſubdit: *Lapides ſancti voluuntur ſuper terram, inſtar rotarum, paululum tangentes humum, & volubilitate ſua ad cæleſtia feſtinantes.* Vbi ſimiles rotis dicūtur: tum, quia viui erāt; *ſpiritus enim vitæ erat in rotis.* Ezech. 1. n. 10. tum, quia ſicut rotæ terram in puncto tangunt, & citiſſimè agitantur; ita & illi res terrenas quàm parciſſimè prælibant, & ad diuinas quàm ocyſſimè rapiuntur, vt ſuo capiti Chriſto Domino coniugantur, vel potiùs, vt illi pulcherrimū in diadema fabricētur. Illud enim, *lapides ſancti*, trāsferri ex Hebræo poteſt, *lapides diadematis*; quo, ſcilicet, Chriſtus Dominus coronetur.

D. Hier.

Sāctorum in diuino obſequio celeritas, & parcitas.

D. Hier.

Sancti lapides diadematis.

25. *Vetus conſuetudo litandi Deo in gratiarum actionem.*

Et conciderunt ligna plauſtri, &c. Solebant veteres Patriarchæ, beneficio aliquo diuinitùs accepto, litare Deo in gratiarum actionem. Sic Noë, finito diluuio, Geneſ. 8. n. 20. Manuë, facta promiſſione de filio naſcituro. Iudic. 13. n. 19. Dauid, ceſſante peſtilentia, quæ regnum opprimebat, 2. Regum 24. n. 29. & alij frequentiſſimè. Non aliter & Bethſamitæ, (ſi illi fuerunt huius ſacrificij auctores, quod ſtatim expendam) recepta Arca, quo beneficio nullum maius ſperabant; conciderunt plauſtrum, ſeu in fruſta minutiſſima, vt ex Hebræo deducitur, ſecuerunt, & ſtructa pyra, vaccas, quæ Arcam tulerant, ſuperimpoſitas in gratiarum actionem immolarunt.

26. *Aliquorum ſententia exiſtimantium, hoc ſacrificium à Philiſthinis celebratum.* Salian. Marian.

Dubitatur tamen primò, Bethſamitæne, an Philiſthini hoc egerint, ſeu obtulerint holocauſtū? Veteres Hebræi, quibus Salienus fauet, & quorum doctrinam Mariana ſequitur, exiſtimāt a Philiſthinis celebratum: tum, quia hoc ſacrificium fuit diuerſum ab illis, quæ ſequenti num. referunt: & cùm illa à Bethſamitis facta dicantur, videtur hoc Philiſthinis tribuendum: tum, quia factum fuit contra legem diuinam, quæ prohibebat, ne victimæ fœmellæ in holocauſtum mactarentur, vt ex dicendis patebit; quod nō facerēt Bethſamitæ diuinæ legis cultores, ſed Philiſthini illius legis ignari: tum, quia Bethſamitæ non habebant ius ad alienum plauſtrum concidendū, & alienas vaccas immolādas; quod ad ſolos Philiſthinos legitimos earum rerum poſſeſſores ſpectabat: tum denique, quia ſicut Philiſthini Arcam cum muneribus à Palæſtina dimiſerunt; ita videntur eandem cum ſacrificiis in Iudæa reliquiſſe, vt ex vtroque capite ſuam erga illam gratitudinem teſtarentur. Quod fortaſſe inſinuare voluit Sulpitius illis verbis: *Reguli allophylorum vſque in fines Hebræorum Arcam ſequuti, religioſum officium præſtiterunt.* Quod enim religioſius officium eſſe potuit, quàm holocauſtum in gratiarum actionem celebratum?

Sulp.

27. *Melior eorū ſententia, factum à Bethſamitis.* D. Greg. Beda. Hugo. Vict. Hug. Card. Carthuſ. Comeſt. Sulp. Abul.

Nihilominus Interpretes & Doctores communiori & probabiliori conſenſu tradunt, hoc holocauſtum factum à Bethſamitis. Ita D. Greg. Beda, Hug. Vict. & Cardin. Carth. Comeſt. Sulpit. Abul. & alij. Quam interpretationem duplex ratio confirmat. Vna: quia Philiſthini iuſſi ſunt proſequi Arcam, ſolùm ad videndum, quo ipſa pergeret, & vbi ſiſteret, vt inde certam de ſuis plagis faceret coniecturam ſuprà n. 9. non autem ad ſacrificandum; & paulò inferiùs num. 16. *Viderunt*, inquit Textus, *& reuerſi ſunt*; nulla facta ſacrificij mentione. Ergo non ſacrificarunt: præſertim cùm illi nihilo meliores facti, adhuc ſuis idolis adhærerent, & priſtinas cum Hebræis inimicitias conſeruarent: quas paulò pòſt, ſequenti cap, num. 10. & deinceps, vbi ſe dabat occaſio, prodiderunt. Altera: quia Hebræis nefas erat cum Gentibus communicare, præſertim cultu diuino & ceremoniis ſacris: vnde illud præceptum Dei ad Moyſem: *Iuxta morem regionis Chanaan, ad quam ego introducturus ſum vos, non agetis, nec in legitimis eorum*

Probatur ſuperior ſententia.

ambula

ambulabitis.Leu.18.n.3. Ergo non debuerunt eorum ſacrificiis intereſſe? eiſque ſua præſentia auctoritatem aliquam præſtare; ac denique Gentilitio ritu ſacrificantibus conſentire:&proinde nulla ibi Philiſthinorum ſacrificia interfuere.

28. Neque rationes in oppoſitum conuincunt. Prima: quia, licèt ſacrificia hoc & ſeq. num. diuerſa fuerint; omnia tamen à Bethſamitis peragi potuerunt. Secunda: quia, ſi aduerſarij admittere tenentur, Bethſamitis contra legem cum Gentilibus communicaſſe: cur non admitterent contra legem indebitas victimas obtuliſſe? Tertia: quia non plus iuris acquiſiſſe videntur iſraëlitæ in mures & anos aureos, quàm in plauſtrum illud & vaccas: hæc enim omnia Philiſthini liberaliter donaſſe cenſebantur: proindéque ſicut illa propria munera retinere, & in diuinum cultum conſecrare potuerunt; ita & hæc poſteriora. Quarta: quia ad priora illa munera offerenda, Vatum Sacerdotúmque imperium vrgebat; non autem ad hæc poſteriora: quare maiorum ſuorum præceptis obſtricti nihil ampliùs agerent, quàm quod illi imperabant. Neque Sulpitius religioſi officij nomine ſacrificium intelligit, cùm hoc à Bethſamitis præſtitum fuiſſe dicat; ſed officioſum illum comitatum, quo Arcam à tergo ſequebantur.

Rationes in oppoſitum diluuntur. Prima. Secunda. Tertia. Quarta.

29. Dubitatur ſecundò, cur Bethſamitæ illud plauſtrum, quo Arca vecta eſt, comburere; & illas vaccas, quæ Arcam portarunt, immolare voluerunt? Reſpondet Abul. *Quia nihil promptius occurrit.* Sed contrà: quia paulò inferiùs num. ſequenti dicuntur Bethſamitæ, holocauſta alia, & victimas alias obtuliſſe; non ergo eis deerat, quod immolarent. Neque ſanè metentibus, ac fortè etiam triturantibus in agro triticum, deeſſe poterant ad vecturam ac trituram alij boues immolandi. Dupliciter igitur reſpondeo. Primò, vt combuſto illo plauſtro, & immolatis illis vaccis, quæ Arcam tulerant, feliciter ſibi ominarentur Bethſamitæ, Arcam nūquam ampliùs ex Iudæis auehendam eſſe, & ad externas Gentes exportandam. Simile quid olim in Bœotia contingebat, vt refert Plutarchus in Problematis Romanis, Problemate 28. nam ſponſæ in domum ſponſi plauſtro ducebantur: vnde illa phraſis *ducendi vxorem* orta eſt: iis verò in ſponſi domum ingreſſis, ſtatim plauſtrum præ foribus eiuſdem ſponſi cremabatur: vt omnis ſpes nouis nuptis eriperetur ampliùs ex illa domo exeundi. Sic igitur poſt Arcam reſtitutam, plauſtrum & boues, quæ illam portauerunt, comburuntur: vt omnis timor illam iterum amittendi, penitùs amittatur. Ita ſolent & veri pœnitentes ea inſtrumenta, quibus Deum offenderant, à ſe penitus abdicare, & in totum abolere: teſtati ex hoc indicio, nunquàm ampliùs ſibi à Deo recedendum. Reſpondeo ſecundò, vt plauſtrum & boues, quæ rei ſacræ deſeruierant, nunquàm deinceps rebus profanis deſeruirent. Nam, ſicut Philiſthini curarunt anteà, vt plauſtrum eſſet nouum, & boues iugi expertes; ne à rebus profanis aliquid tranſiret ad diuinas: ita poſteà curarunt Bethſamitæ, vt ſtatim illud plauſtrum, & boues illæ extinguerentur, ne aliquid à rebus diuinis ad profanas remigraret. Iniquum enim eſſet, rem ſacris miniſteriis addictam, profanis vſibus inſeruire. Vnde Chriſtus Dominus volens tributum ſoluere Publicanis, dixit Petro: *Vade ad mare, & mitte hamum: & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle; & aperto ore eius, inuenies ſtaterem: illum ſumens da eis pro me, & te.* Matth.17.n.27. At, cur tanto miraculo vſus eſt vt pecuniam ſoluendam compararet; & non potiùs ex loculis, quos habebat Iudas, eam deprompſit?

Cur plauſtrū combuſtum & boues immolatæ. Abul. Abulenſis opinio reiicitur. Duplex quæſtionis reſponſio. Prima.

Plutarch. Veteri vxorē ducendi conſuetudo.

Secunda.

A Reſpondet ibi D.Hier. *Quia res*, inquit, *pauperum, in ſuos vſus conuertere nefas putauit.* Si igitur Chriſtus Dominus pecuniam Apoſtolico collegio addictam, noluit in priuatos vſus expendi; quo pacto rem Deo cōſecratā in profanos vſus abire patietur?

D. Hier. Pauperū res in proprios vſus non expendenda.

30. Dubitatur tertiò: An Bethſamitæ in hoc ſacrificio peccarint? Interpretes, qui hoc dubium attingunt, Lyra, Abul. Rancolius, affirmant. At in quo huius peccati ratio conſiſtit? Dicet aliquis: Quia laïci obtulerunt. Sed falſum aſſumit. Non enim laïci per ſe ipſos, aut etiam per Leuitas; ſed per Sacerdotes immolaſſe credendi ſunt; vt Abulenſis q.21. aduertit: quamuis id in Litera non exprimatur. Nec obſtat, quòd paulò inferiùs ſequenti num. viri Bethſamitæ dicantur immolaſſe. Nam B vel illi fuerunt Sacerdotes: vel, ſi laïci; non per ſe, ſed per Sacerdotes immolarūt. Immolare namque in ſacris Literis dicuntur non ſolùm illi, qui ſacrificia ipſa exequuntur; ſed qui hoſtias Sacerdotibus offerunt, Deo conficiendas, vt cap.1.num. 3. iam oſtendi. Nec difficilè fuit hæc per Sacerdotes fieri in vrbe Bethſames quæ, vt num.9. diximus, ſacerdotalis erat: & proinde Sacerdotum frequentia abundabat. Dicet aliquis: Quia in loco profano extra tabernaculum immolarunt. Sed contrà: Quia ſacrificia licèt fiebant, non ſolùm in tabernaculo, vbicunque eſſet; ſed etiam coram Arca, quocunque in loco poneretur: vt cap 4. num 4. §. 8. oſtenſum eſt. Cùm igitur hîc adeſſet Arca, locum ſanctificabat, vt in eo ſacrificia licitè agerentur. C Dicet tandem alius: Quia vaccas lactantes ac nutrientes occiderunt, in quo aliqua crudelitatis ſpecies apparebat. Vnde præcipiebat olim Deus, vt ſi quis nidum & matrem pullis, vel ouis incubantem inueniret; ſaltem ipſam matrem abire pareretur Deuter 22.n.6. *Docens*, inquit Theodor. quæſt. 21. *humanitatem: ſi enim parentes caperet, relictis pullis, ſtatim pulli interiret; quia non haberent, à quo alerentur.* Ita igitur hoc holocauſtum de vaccis lactantibus oblatum, aliquid impietatis redolere videbatur propter deſertam prolem. Sed hæc ratio leuior eſt, quàm, vt ex illa aliqua culpa arguatur. Nam in primis lex Deuteronomij, quæ obiicitur, erat in volatilibus, non in terreſtribus. Et quamuis in vtriſque par ratio appareret, parum D intereſt: quia in lege poſitiua, qualis illa erat non valet argumentatio à ſimili, cùm ſæpè pro ratione, Legiſlatoris voluntas habeatur. Deinde, in cauſa religionis, ſeu pro cultu diuino, nullius momenti erat illa vitulorum abſque matribus, ſolitudo: alioqui nec agni anniculi immolarentur, ne debita ac naturalis in illam teneram & innoxiam ætatem commiſeratio offenderetur, aut impediretur ſoboles, quæ de illis propaganda ſperabatur.

Lir. Abul. Rancol. An Bethſamitæ peccauerint ſacrificando, & quomodo? Aliquorum opinio proponitur, falſa tamen. Abul.

Aliorum placitum reiicitur.

Aliorum ſententia cenſuratur.

Theod.

31. Vera igitur peccati ratio fuit: quia vaccas fœminas in holocauſtum obtulerunt; cùm tamen holocauſtum, non niſi de maribus fieri præcipiatur. Leuit.1.n.3.& Leuit.22.num. 19. Perfectiſſimum enim ſacrificium, quale erat holocauſtum, non niſi de perfectiſſimis victimis, quales erant maſculæ, fieri oportebat. Fateor vocata fuiſſe à Beda, hæc Bethſamitarum ſacrificia *bene acta*: quia licèt ex obiecto eſſent illicita, ac legi diuinæ E repugnantia; ex aliqua tamen circunſtantia à culpa excuſari potuerunt; qualis fortaſſe fuit nimius deuotionis feruor, quo ad ſacrificandum agebantur: hic enim affectum vehementer accendens, non ſinebat ſatis lucidè ſpeculari intellectum. Nam ex Bethſamitis, alij, vt loquitur Ioſephus, *Præ gaudio mittentes opus è manibus accurrebant.* Alij, vt loquitur Theodoret. q. 13. *Libenter accur-*

Vera opinio de Bethſamitarum peccato. Beda. Explicatur Beda.

Ioſeph. Theod.

rerunt, & admirati ſunt Dei victoriam. Alij, vt loquitur Sulpitius, *Certatim ex oppido Bethſames, cum gaudio obuiam ruere, feſtinare, exultare, gratias Domino referre,* Omnes, vt loquitur Sabellicus, *inſperato gaudio, nimiaque lætitia, obortis lacrymis venerabundi currum, quaſi cælo demiſſum excipiebant.* Vnde in tanta feſtinatione exultationéque, difficilè non fuit, aliquam holocauſti ceremoniam etiam inculpabiliter præterire. Quod certius erit, ſi quis dicat cum Dionyſio, eos peculiari inſtinctu diuino actos eſſe ad eas boues immolandas, ne profanis vſibus ſupereſſent: aut certè legem diuinam prudenter interpretatos; quæ iubet, vt in holocauſto, quod *de armento ſit*, maſculus offeratur. Leu. 1. n. 13. Illas autem vaccas iam non eſſe *de armento*: ſed, *egregias*, vt vocant, hoc eſt, à grege ſeparatas; ſeu *eximias*, hoc eſt, à cæteris exemptas; ac tandem in diuinum cultum iam addictas & conſecratas: proindéque ex illis, ſalua lege, holocauſtum fieri potuiſſe.

Sulp. *Nimia exultatio culpam parit.* Sabell. D. Dion. *Quod Deo ſeruit, profanis vſibus nõ reſeruatur.*

32. Beda *Per boues, myſticè ſignificantur Prædicatores.*

Dubitatur vltimò: Quid myſticè hoc holocauſtum repræſentet? Reſpondet Beda, repræſentare illud; quod fit de euangelicis Prædicatoribus. Et in exemplum adducit Henoc & Heliam in his geminis vaccis apertiùs repræſentatos. Sed eadem eſt ratio de cæteris. Nam, ſicut vaccæ poſt magnam itineris defatigationem tandem in holocauſtum oblatæ conflagrarunt: ita euangelici Præcones poſt diuturnos vitæ labores glorioſa martyrij morte defunguntur. Immò, ſicut vaccæ ferentes illud plauſtrum, ſuper quo erant comburendæ, ſtrenuè pergebant: ita & Prædicatores, annuntiantes Euangelium, cuius gratia ſunt immolandi, præ animi affectu, & ſpiritus feruore, non defatigantur. Quo pacto & Iſaac ferebat ligna, quibus erat ipſe comburendus. Gen. 22. num. 6. nec tamen illo onere grauabatur: vt rectè expendit Philo Iudæus lib. De Abrahamo: *Ligna*, inquit, *ferenda dedit filio: æquum cenſens, vt ipſa victima deportaret res, quas poſtulabat ſacrificium: leuiſſimam ſarcinam. Nihil enim eſt pietate grauius, nihil magis induſtrium.* Vbi expende illud, *Leuiſſimam ſarcinam.* Quaſi illa ligna grauatos non redderēt humeros, ſed alatos: à curſu non impedirent, ſed ad volatum excitarent.

Philo. *Nihil pietate grauius, nihil magis induſtrium.*

33. D. Auguſt. *Crux Chriſti Domini candelabrũ, cuius lucerna Chriſtus.*

Sic & Chriſtus Dominus *Baiulans ſibi Crucem*, in qua ſuffigendus & immolandus erat, *exiit in eum, qui dicitur Caluariæ, locum.* Ioan. 19. num. 17. Quam Crucem rectè vocat D. Auguſt. tractat. 117. in Ioan. *Candelabrum.* Vt enim ſuper hoc ponitur lucerna, arſura quidem, ſed illuminatura domum, ita & Chriſtus Dominus agendus erat in Crucem quam portabat; moriturus quidem, ſed viuificaturus mundum. *Ipſam*, inquit Auguſtinus, *Crucem ſuam ſuo geſtans humero commendabat: & lucernæ arſuræ, quæ ſub modio ponenda non erat, candelabrum ferebat.* Et quidem multò fortior ſuam Crucem, quàm vaccæ Philiſthinorum ſuam Arcam baiulauit: nam vaccæ deſcendebant in vallem Bethſamiticam: Chriſtus Dominus in Caluariæ montem aſcendebat. quantò autem aſcenſus difficilior eſt deſcenſu; tantò maior Chriſti Domini, quàm illarum boum fortitudo. Repræſentauit quidem, ſed non exæquauit Chriſti Domini in ſua Cruce portanda fortitudinem illa vitula, de qua Moyſes, *Tollent*, inquit, *vitulam de armento, quæ non traxit iugum, nec terram ſcidit vomere; & ducent eam ad vallem aſperam atque ſaxoſam, & cadent in ea ceruices vitulæ.* Deut. 21 n. 3. & 4. Nam hæc ſine pondere in vallem mactanda ducebatur; vt neque grauitate ſarcinæ, neque difficultate viæ laboraret: at verò Chriſtus Dominus ſub ingenti Crucis onere in accliuem Caluariæ montem aſcendebat, vt vtroque ſarcinæ, viæque labore grauiùs premeretur. Et nihilominus promptior ad montem, quàm illa ad vallem præuolabat. Illa enim vt trahatur, vt ſignificant illa duo verba: *Tollent, & Ducent*, Chriſtus autem ſua ſponte, tanquàm ad ſuum lucrum ferebatur; iuxta illud: *Vadam ad montem myrrhæ.* Cant. 4. num. 6. ſeu, vt habent Septuaginta: *Vadam mihi ad montem myrrhæ.* Quaſi non ad noſtram, ſed ad ſuam vtilitatem moriturus in montem myrrhæ, ſeu Caluariæ feſtinaret.

Chriſti Domini in Cruce ferenda fortitudo. *Chriſtus Dominus quaſi ad ſuam vtilitatem feſtinat ad mortem.*

34. *In vaccis etiam contemplatiui adumbrantur.* D Ambr. *Cõtemplatiui velut phœnices moriuntur.*

Poſſunt etiam in his vaccis ligna conuehentibus, quibus comburantur, vitæ contemplatiuæ profeſſores adumbrari, qui tanquàm ſpirituales phœnices odoratiſſima ligna conuehunt, quibus accenſis immoriantur; hoc eſt, incorrupta virtutum opera exercent, inter quæ felici vitæ exitu terminentur. Vnde D. Ambroſ. lib. 5. Hexaëmer. c. 23. de phœnice loquutus: *Qui*, inquit, *huic annuntiat diem mortis, vt faciat ſibi thecam, & impleat eam bonis odoribus, atque ingrediatur in eam, & moriatur illic? vbi odoribus gratis fœtor funeris poſſit aboleri? Fac & tu, ô homo, tibi thecam. Theca tua eſt fides: imple eam nobis virtutum tuarum odoribus: & in ipſa penetralia fidei ſuaui factorum præſtantium odore redolentia totus ingredere: ea te amictum fide, exitus vitæ huius inueniat; vt poſſint oſſa tua pingueſcere: & ſint ſicut hortus ebrius, cuius citò ſemina ſuſcitantur* Felix mors, quã præclaræ virtutum actiones antecedunt: & quam homo præuidens non refugit, ſed accerſit, antequàm terræ tumulo includatur, virtutum nido circunclusus, vt ibi inter odoratiſſimas amoris flammas moriatur; ſtatim, nouus phœnix, in æternam & beatam vitam ſuſcitandus.

35. *Vaccæ cupidos etiam exprimunt, & ambitioſos* *Primò.*

Quod ſi quis velit has vaccas in malam partem interpretari, & in illis cupidos & ambitioſos homines exprimere; facilè poterit. Primò: quia hi poſt multos labores in ambiendis honoribus ſuſceptos, cùm aliquid præmij ſe recepturos ſperant. & optata tandem quiete fruituros; tunc penitùs mactantur, & extremis infelicitatibus deuouentur: vt patet in Vria, 2 Reg. 11. n. 15 in Ioab, 3. Reg. 2. num. 34. in Amca, Eſther. 7. n. 10. & in pluribus aliis, qui poſtquàm magna ſuis Regibus obſequia præſtiterunt, quidquid difficultatis occurrebat, in eorum gratiam libentiſſimè deuorantes; tandé pro magnis honoribus, quibus decorãdi videbantur, capitalia ſupplicia reportarunt. Vt vel hinc diſcant homines, non mundo ſeruire, ſed Deo: cùm à Deo, non à mundo ſuorum obſequiorum præmia conſequantur. Secundò: quia cupidi & ambitioſi, dum plauſtra diuitiis onuſta ſecum trahunt, ex quibus viuant, feretra ſecum portant, quibus ad ſepulturam efferantur: vel potiùs ipſamet ſepulcra miſeriarum plena ſibi excidunt, in quibus tumulentur. Illi enim diuitiarum cumuli, quos aggregant, ſunt potiùs ferales tumuli, in quos labuntur Vnde D. Ambroſius lib. 2. De Caïn & Abel, c. 9. *Impij*, inquit, *etiamſi videantur viuere; miſeriores tamen ſunt omnibus mortuis, carnem ſuam, ſicut tumulum circunferentes, cui infelicem infoderunt animam ſuam. Quid enim aliud eſt, quam ſepulta, quæ intra humum voluitur, & terrenæ auaritiæ cupiditatibus, cæteriſque vitiis includitu, vt gratiæ cæleſtis auram ſpirare non poſſit.* Hæc Diuus Ambroſius. Nec difficile erit alias id genus myſtologias excogitare.

Secundò. *Diuitiarum cumuli ferales tumuli.* D. Ambroſ. *Impij mortuis miſerabiliores.*

***

A

Num. XV. Leuitæ autem depoſuerunt Arcam Dei, & capſellam, quæ erat iuxta eam; in qua erant vaſa aurea, & poſuerunt ſuper lapidem grandem. Viri autem Bethſamitæ obtulerunt holocauſta,& immolauerunt victimas in die illa Domino.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Loquendi modus Scripturæ per hyſterologiam.* Leuitæ autem, &c. Hyſterologia eſt, hoc eſt, præpoſtera narratio: cùm,ſcilicet,præponenda in narratione,poſtponuntur. Priùs enim Leuitæ Arcam de plauſtro depoſuerunt; quàm plauſtrum conciderent, vaccáſque ſuperimponerent, & immolarent: quamuis hæc omnia, priuſquàm illa Arcæ depoſitio, narrentur. Quæ eſt vulgaris figura Scripturæ paſſim loquentis per anticipationem: vt cap.2. num.20. pluribus exemplis illuſtraui. Niſi fortè cum Septuaginta in Bibliis Complutenſibus & Regiis transferamus: *Leuitæ obtulerunt Arcam Domini:* ſcilicet, ipſi Domino per aliquam precationem; vel Principibus Sacerdotum per aliquam publicam & ſolemnem traditionem,qua de Arcæ reditu conſtaret. Quod vtrouis modo explicatum ſubſequi potuit, non præire.Er ſic tota hyſterologia excluditur.

2. Hi Leuitæ non erant ex iis, qui in agro triticum metebant: nam Tribus Leuitica ſeruilibus miniſteriis non vacabat. Et propterea, vt notat *D.Cypr.* Diuus Cyprianus lib. 1. epiſtolarum, epiſtola 9. iuxta veterem editionem, ſeu 17. iuxta nouam, in terræ diſtributione nullam portionem *Leuitis terrã colere vetabatur.* ſortita eſt: *Vt aliis*, inquit, *terram colentibus ipſa tantùm Deum coleret.* Erant igitur ex iis,qui de ciuitate accurrerunt. Nam Bethſames erat ciuitas ſacerdotalis, vt diximus; quam proinde Leuitæ & Sacerdotes incolebant. Nominantur autem Leuitæ in deponenda Arca: quia hoc munus ad illos,non ad laïcos pertinebat. Num. 3. num.31. & cap. 4. num.25. Quo autem pacto illam depoſuerint, nudámne, an coopertam? & vtrùm eam tangendo, peccauerint? paulò inferiùs num. 19. expendemus. De capſella & vaſis aureis multa in ſuperioribus dicta ſunt.

3. Hæc omnia dicuntur Leuitæ, poſuiſſe ſuper lapidem grandem. Addunt aliqui, ſuper eundem lapidem factum fuiſſe holocauſtum; ita vt in vna *In lapide Arca collocata: in alia ara factum holocauſtũ.* eius parte, Arca, & donariorum capſella ponerentur: in altera, tanquàm in altari holocauſtorum,holocauſtum illud offerretur, exemplo Gedeonis,Iud.6.num.20.quia ab Angelo admonitus ſuum ſupra petram obtulit holocauſtum. Verùm, cùm ille lapis non fuerit natiua aliqua rupes, quæ aliquando in immenſum porrigitur; ſed artificioſus, & in mortem cuiuſdam termini, ſeu metæ erectus,ad illas duas regiones conterminas diſcriminandas; vt ipſi fatentur: non videtur, tantam habuiſſe capacitatem, vt ex vna parte Arcam & capſellam; ex altera holocauſtum reciperet:præſertim, cùm ad illud holocauſtum neceſſaria fuerit ingens pyra; in qua ligna vnius plauſtri, ac duæ integræ vaccæ conflagrarent. Vnde periculum eſſet, ne ſcintillæ deſilirent, fumique nubes cierentur, quibus Arca vicina poſſet, vel vſtulari, vel inquinari. In lapide igitur poſita fuit Arca & capſella, vt Litera expreſſit: holocauſtum verò in aliqua ara facta de lapidibus impolitis, iuxta legis præſcriptum,Exod 20. num.25. & Deut.27. num.4.in qua ritè ſacrificaret.

4. *Quomodo laici & Sacerdotes dicantur obtuliſſe.* *Viri autem Bethſamitæ*, &c. Dicuntur obtuliſſe: intellige cum recta diſtributione. Laïci quidem, præbendo animalia:Sacerdotes verò, exequendo ſacrificia: ad quos tantùm hoc munus pertinebat. Vnde fit,hæc ſacrificia diuerſa fuiſſe ab illo,quod præcedenti num. narratur, cùm iam non ex victimis aduentitiis, ſed ex propriis agerentur. Sacrificiorum genera fuerunt duo.Holocauſta, quæ *Sacrificiorũ duo genera, victima & holocauſta.* tota cedebant in Dei gloriam: & victimæ, ſeu hoſtiæ pacificæ, quæ fiebant in gratiarum actionem pro aliquo beneficio diuinitùs accepto, & in vtilitatem quoque offerentium redundabant, cùm inter Deum, Sacerdotes & laïcos partirentur: vt cap. 1.num. 4. dictum eſt. Quæ tantùm ſacrificia in feſtiuis celebritatibus offerri conſueuerunt. Hæc enim obtulit Moyſes, accepta lege *Quo tempore hæc ſacrificia offerebantur.* in monte Sinaï. Exod.25.num.5. Et Ioſuë, expugnata vrbe Haï. Ioſuë 8.num. 31. Et Dauid, introducta Arca in ciuitatem ſuam. 2. Regum 6. n. 17. Et Salomon, illata Arca in templum. 3. Regum 8. num. 64 Er plures alij, cùm de magno aliquo beneficio Deo gratularentur. Vnde hoſtia pro peccato, neque in hac,neque in illis celebritatibus oblata eſt: qui erat, inquit Abulenſis, *Abul.* hoſtia mœroris, quæ feſtiuo tempori non congruebat. Locus oblationis fuit coram Arca, vbi *Locus & tempus oblationis.* ſacrificia licitè offerebantur, etiam extra tabernaculum;vt ſuperiori num. aduerti, & ſup. cap.4. num. 4. latiùs oſtendi. Tempus fuit illa ipſa dies, qua peruenit Arca, vt in Litera habetur: quæ fortè inclinabat iam in veſperum, maiorem die, partem Arca in itinere conſumente; ſed nihilominùs Bethſamitæ ſacrificia in craſtinum differenda non putarunt. Adeò ad gratulandum Deo pro accepto beneficio feſtinabant.

B

C

Num. XVI. Et quinque Satrapæ Philiſthinorum viderunt, & reuerſi ſunt in Accaron in die illa.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Et quinque Satrapæ, &c. Hi ſunt illi Satrapæ, qui num. 12. Arcam ſequebantur. Poſtquàm enim viderunt,quid Arcæ acciderat, in Accaronem reuerſi ſunt. Sixtiana habent: *in Aſcalonem.* Quod etiam verum eſt, ſi diſtributiuè ſumatur. Nam ſinguli ad ſingulas prouincias, quibus præerant, redierunt: quamuis fortè in Accaronem omnes ſimul intrarint, quòd ea vrbs, interprete *Abul.* Abulenſi, prima ſe regredientibus offerret. Duplici verò de cauſa dicuntur, in Palæſtinam rediiſſe.Vna ſumitur ex diuina prouidentia: nimirum,vt miraculum, quod viderant, teſtarentur: *Duplicem ob cauſam dicuntur Satrapæ in Palæſtinam rediiſſe. Prima ex diuina prouidentia.* volebat enim Deus, vt notitia de ſanctitate Arcæ, non vanis rumoribus,ſed oculatis teſtibus vulgaretur. Et propterea fortaſſe fuerunt quinque Satrapæ; & numero,& qualitate perſonarum ad faciendam fidem conferente. Satrapæ quidem, ſeu Reguli;ne quis dubitaret de eorum dictis propter dignitatem, qua in Palæſtina fungebantur. Quinque verò, quia totidem erant Metropoles in Palæſtina; quarum ſingulis ſinguli earum Principes ſanctitatem Arcæ faciliùs perſuaderent.

D

E

2. *Secunda ex eorum malitia.* Altera ratio ſumitur ex propria eorum malitia. Adeò enim erant ſuis erroribus excæcati, vt videntes ſanctitatem Arcæ, tantis prodigiis confirmatam; adhuc nihilominùs non ad Bethſames, domum Solis, pergerent, ſuas Deo animas in

perpetuam ſeruitutem tradituri; ſed ad ſuas tenebras, idololatriáſque redirent, ſub infœlici dæmonum tyrannide conſumendi. De qua re bene Carthuſianus: *Per quinque Satrapas iſtos*, inquit, *ritè deſignantur filij ſeculi, nobiles & potentes ſecundùm carnem, delectationibus quinque ſenſuum dediti; qui etſi audiant verba Dei, videántque exempla iuſtorum, & miracula Omnipotentis agnoſcant; raro tamen, & pauci conuertuntur ad Dominum.* Et confirmat verbis Apoſtoli dicentis: *Videte vocationem veſtram, fratres: quia non multi ſapientes ſecundùm carnem, non multi potentes, non multi nobiles.* 1. Cor. 1. num. 26. ſcilicet, conuertuntur: non quòd Euangelij veritatem non audiant, & cognoſcant; ſed, quòd auditam, & cognitam aſpernentur: ſimiles quidem *viro conſideranti vultum natiuitatis ſuæ in ſpeculo. Conſiderauit enim ſe, & abiit, & ſtatim oblitus eſt, qualis fuerit.* Iacobi 1. num. 23. Vbi non dicit Apoſtolus: ſimiles *mulieri*, quæ promptior eſt ad maculas ori adhærentes, quas in ſpeculo videt, abſtergendas; ſed ſimiles *viro*, qui paulò negligentior eſt in huiuſmodi maculis eluendis. Tales igitur ſunt, qui in verbo Dei, tanquàm in ſpeculo probè intuentur, quæ ad prauos mores exuendos, induendóſque probos requiruntur. Et nihilominus, ſublato ex oculis ſpeculo, ſeu ex auribus diuino verbo, nunquàm ampliùs ea, quæ viderint, vel audierint, recordantur.

Carthuſ. Principes & potentes rarò ad Dominũ conuertũtur.

Potẽtes quã in maculis eluendis negligentes.

3. *Peſſimi qui ex malitia delinquunt.*

Peſſimum genus hominum, ſcientium bona, & facientium mala, more illius, qui dicebat: *Video meliora, proboque: Deteriora ſequor.* Et proinde non ex ignorantia, aut ex fragilitate; ſed ex malitia delinquunt. Quod delicti genus inſanabile quodammodo cenſetur. Vnde cùm Deus olim certa ſacrificia ad expianda peccata ex ignorantia, vel ex fragilitate commiſſa aſſignarit, Num. 15 à n. 21. nulla tamen ad expiandum peccatum ex malitia præſcripſit. Et rationem reddit: *Verbum enim,* inquit, *Domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum; idcircò delebitur, & portabit iniquitatem ſuam.* Ibidem, num. 31. Vbi D. Auguſtinus quæſt. 25. *Aliud,* inquit, *eſt præceptum contemnere; aliud ignarum, aut victum contra facere. Nam hæc duo quo pacto expiarentur, ſuperius admonuit; illud non dixit vllo genere ſacrificij purgari oportere: tanquàm inſanabile indicans, illa curatione, quæ per ſacrificia agebatur.* Vnde, quamuis hic peccator non ſit deſperatæ penitùs ſalutis; tamen multò difficilioris curationis ſignificatur.

D. Auguſt. Peccatum ex malitia inſanabile.

4. *Chriſti cruci affixi ſpectaculum pœnitentiam exigit.*

Tales fuerunt Philiſthinorum Satrapæ; videntes Arcæ ſanctitatem; & nihilominùs ad ſuam impietatem regredientes. Feliciores illi, qui holocauſtum non in valle Bethſamitica, ſed in monte Caluariæ præſtitum viderunt. Nam *omnis turba eorum, qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud & videbant, quæ fiebant, percutientes pectora ſua reuertebantur.* Lucæ 23 n. 48. Non minorem enim pœnitentiam clara huius ſpectaculi miracula exigebant.

Num. XVII. Hi ſunt autem ani aurei, quos reddiderunt Philiſthiim pro delicto, Domino: Azotus, vnum; Gaza, vnum; Aſcalon, vnum; Geth, vnum; Accaron, vnum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Vaſa per anos aureos explicantur.*

H*I ſunt autem*, &c. Hic verſiculus conſtruitur cum decimoquinto. Cùm enim ibi dicantur vaſa aurea poſita ſuper lapidem: hîc quænam fuerint illa vaſa, explicatur; ſcilicet, *ani aurei*, &c. qui vaſorum nomine intelliguntur: vt ſuprà num. 8. iam diximus. Deinde ſuis exprimuntur nominibus illæ primariæ vrbes Palæſtinæ, quæ pariter cum Arca ſua Deo Iſraëlis donaria conſecrarunt. Quas, quia ſunt in Scriptura celebres, breuiter agnoſce. Omnes fuerunt metropoles, vt Ioſ. 13. num. 3. habetur. Omnes maritimæ, vt ex Ezech. 25. num. 16. & Soph. 2. num. 5. colligitur. Quod iam ſuperiori cap. num. 6. obſeruaui.

Præcipuæ Paleſtinæ vrbes Arcæ donaria conſecrarunt.

2. *Azoti etymon.*

Azotus, id eſt, *Vaſtitas*, ſeu, *depredatio*, ſeu, *ignis generationis*, ſeu, *ignis dilecti*: quia alumnos ſuos, quos generabat, ac diligebat, prauis moribus corrumpebat, ac inflammabat. Celebris extitit templo Dagonis: vt ex ſuperiori cap. conſtat. Sed incendio, quod illi Ionathas admouit, planè lamentabilis. 1. Mach. 10. num. 84. Gazam nuptiæ Samſonis cum Dalila celebrem reddiderunt: ſed eiuſdem infortunia celebriorem. Nam ibi excæcatus eſt, & in carcerem coniectus, & ad molam damnatus: ac denique labefactatis columnis templum Dagonis, quod etiam in ea vrbe viſebatur, funditùs euertit, & eâdem ſecum ruina quaſi tria millia hominum inuoluit. Iud. 16. à num. 4. Nomen inuenit à verbo Hebræo עז *Gazaz*, quod ſignificat roborare: non verò ab ærario Cambyſis, quod Perſæ *Gazam* appellant: quidquid dicat Pomponius lib. 1. De ſitu Orbis, cap. 11. tum, quia multò ante Cambyſem iam Gaza dicebatur: tum etiam, quia non in Gaza Palæſtinæ, ſed in Gaza Æthyopiæ Ægypti, vt refert Ptolomæus lib. 4. cap. 7. illud ærarium ſitum erat. Aſcalon interpretatur *Ignis ignominiæ*: quia in ea ignis concupiſcentiæ exardeſcebat; qui quidem, vt loquitur Iob, *Ignis eſt vſque ad perditionem deuorans, & omnia eradicans genimina.* Iob. 31. num. 12. & proinde eos exprimebat, qui ignominioſis paſſionibus æſtuabant. Geth inclytam fecit Dauidis congreſſus cum Golia inde oriundo. 1. Reg. 17. n. 4. & eiuſdem Dauidis exilium in eadem vrbe apud Regem Achis. 1. Reg. 27. num. 2. Vbi tanquàm in torculari (Geth enim interpretatur *torcular*) tribulationibus preſſus in optimos virtutum liquores diffluebat; vt iam alibi ex D. Auguſtino aduerti. Tandem Accaron celebris fuit inter Ethnicos, propter fanum Beelzebub, quem Ochozias impie conſulendum curauit 4. Reg. 1. num. 2. Sed multò celebrior extitit inter Chriſtianos poſt aduentum Chriſti Domini, propter Ordinem militarem, qui in illa vrbe floreſcebat, & loca ſancta à nefariis obſeſſoribus & oppugnatoribus tuebatur: qui nunc, vt putat Abulenſis, nomine ſancti Ioannis de Acie, inſignitur. De quo Ordine latiſſimè agit Hieronymus Romanus part. 1. de Republica Chriſtiana, lib. 7. à cap. 4. Et hi ſunt illi milites templi, ad quos D. Bernardus egregium ſermonem, tredecim incluſum capitibus, ſcripſit: eos hortatus ad prælia pro fide ac religione ſtrenuè capeſſenda.

Infortunia vrbes reddũt celebriores.

Vrbis Gazæ etymologia.

Pomp.

Ptol. Aſcalonis interpretatio.

Vrbis Geth ſignificatum.

D. Auguſt.

Vrbs Accarõ militari Chriſti Domini Ordine celeberrima.

Hier. Rom.

D. Bern.

3. *Quæ dona quæque ciuitates obtulerunt.*

Hæ quinque ciuitates, quia verum Deum, vt par erat, non agnoſcebant; immò eius cultores acriter inſectabantur, acerbiſſimis minis & execrationibus à Prophetis percutiuntur, vt videre eſt Ierem. 25. num. 20. Amos 1. num. 8. Mich. 1. num. 14. Soph. 2. n. 4. Zach. 9. num. 5. Nunc igitur ſuos ſingulæ offerunt anos pro delicto; ſeu, vt iterum vertunt Septuaginta in Sixtianis: *Sedes aureas pro cruciatu*: de qua tranſlatione iam ſuprà num. 4. diximus. An verò obtulerint ſingulæ ſingulos mures aureos, non apparet tam expreſſum in Vulgata. Videtur diſtributiuè loqui; ita vt ani, ſiue circuli aurei ad vrbes primarias ſpectarint; vt

hoc

hoc num. exprimitur: mures autem aurei ad minora oppida; vt colligitur ex ſequenti. Nihilominùs dubitandum non eſt, vtraque munera à primariis vrbibus oblata; vt D. Hieronymus, Lyra & Abulenſis aduertunt: vtraque enim illis fuerant imperata; ſuprà num. 5. Et vtraque de facto ab illis oblata, ex hoc & ſeq. num. non obſcurè colliguntur.

D. Hier. Lyra. Abul.

Num. XVIII. Et mures aureos ſecundùm numerum vrbium Philiſthum, quinque Prouinciarum, ab vrbe murata vſque ad villam, quæ erat abſque muro: & vſque ad Abel magnum; ſuper quem poſuerunt Arcam Domini: quæ erat vſque in illum diem, in agro Ioſuë Bethſamitis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Vrbes primariæ mures etiam aureos obtulerunt.*

ET *mures aureos ſecundùm numerum vrbium*, &c. Hinc apertè colligitur, quod proximè diximus etiam mures aureos à primariis vrbibus oblatos: ſic enim præcedens & præſens verſiculus conſtruuntur. Reddiderunt Philiſthiim anos aureos pro delicto, Domino; & mures aureos ſecundùm numerum vrbium quinque prouinciarum: ita vt ſicut ſingulæ vrbes primariæ ſingulos anos; ita & ſingulos mures obtulerint. Atque hic eſt concors Interpretum conſenſus. Non concurriſſe autem ſolas primarias vrbes ad hæc donaria; ſed etiam & minora oppida, patet ex ſequentibus. Vbi vrbes & oppida, à quibus dona oblata fuerint, exprimuntur.

2. *Ab vrbe murata*, &c. Hæc loquutio non ſolùm vrbes; ſed omnia omninò oppida includit; ſicut illa: *A turre cuſtodum vſque ad ciuitatem munitam*. 4. Reg. 17. n. 9. Quaſi diceret: ab oppido vſque ad emporium: ſeu, à mapali vſque ad metropolim; vt Delrius in Adagialibus ſacris Adagio 209. interpretatur. Æquum enim erat, vt ſicut plaga ad omnes peruaſerat: ita & oblatio ab omnibus prodiret. Septuaginta in Sixtianis vertunt: *A ciuitate confirmata vſque ad pagum Phariſæi.* Sed eodem ſenſu. Retinuerunt enim vocabulum Hebræum, quod eſt in fonte, הפרזי *Hapherazi*, id eſt, vſque ad villam abſque muro. Nam פרז *Pharaz.* eſt vicus ſine muro: vt patet Eſther 9 n. 19. Ezech. 38. num. 11. Zach. 2. num. 4. vbi pro oppidis non muratis; ponitur, פרזות *Pherazoth*, quod eſt plurale nominis *Pharaz.*

Delrio. *Omnes vrbes à parua vſque ad maximam obtulerunt.*

3. *Varia Authorum ſententiæ de modo, quo ciuitates ad dona concurrerint.*

Dubium tamen eſt, quo pacto omnia oppida concurrerint. Beda, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Lyra & Abulenſis ſentiunt, conferendo expenſas pro æqua portione ad illos quinque anos, & totidem mures faciendos. D. Hieronymus, D. Iſidorus, Magiſter hiſtoriæ, & Caietanus, docent, offerendo ſolos mures, vltra illos, quos primariæ ciuitates obtulerunt. Alij dicunt tribuendo etiam quidquid illæ ſingulæ ciuitates tribuebant; ita vt ſuos ſingula oppida circulos, & mures aureos offerrent; licèt minoris ponderis, ne æqualia munera inæqualibus vrbibus atque oppidis imponerentur. Hæc mihi expoſitio ſup. num. 5. non diſplicuit, nec modò diſplicet. Nam, ſi omnia oppida duplici plaga per mures in agros, & per morbos in corporibus laborarunt: cur non etiam duplici oblatione ſe expiarent? Item, ſi plaga omnibus illata fuit acerbiſſima; cur oblatio ab omnibus præſtita non eſſet copioſiſſima? qualis profectò non eſſet, quæ anis quinque tantùm ac totidem muribus clauderetur. Plures igitur non ſolùm iuxta numerum maiorum vrbium, ſed etiam minorum oppidorum offerri debuerunt. Hanc interpretationem mihi videtur expreſſiſſe Iſidorus Clarius: *Aliarum*, inquit, *ciuitatum, & locorum homines, audientes conſilium Sacerdotum, voluerunt & ipſi offerre Deo Iſraël anos & mures aureos; timentes quinque præcipuarum ciuitatum oblationem ſibi minimè ſuffragaturam.* At minoribus oppidis, dicet aliquis, non fuerunt hæc munera imperata. Fateor. Cur igitur ea obtulerunt? Reſpondeo, quia voluerunt primarias vrbes imitari, ac tantæ eſſe æmula pietatis: vt ſi minùs præcepto, ſaltem exemplo maiorum ducerentur. Itaque maioribus vrbibus ſua donaria propter præceptum ſuorum Sacerdotum offerentibus; eadem quoque minores villulæ propter exemplum maiorum vrbium offerre voluerunt.

Beda. Hugo Card. Carthuſ. Lyra. Abul. D. Hier. D. Iſidor. Magiſt. hiſt. Caiet. *Superior expoſitio placet.*

Iſid. Clar.

Maiorum exemplā ad pietatem multum valet.

Vide, quid poſſint erga inferiores homines exempla ſuperiorum. Quod iam num. 5. illuſtrare cœperam; hîc iterum pluſculis illuſtraturus. 4.

Scilicet in vulgus manant exempla regentum.

Cecinit Lucanus. Solon ille Athenienſis, vt in eius vita Laërtius ſcribit, vulgares homines Principum vmbras appellabat. Vt enim vmbræ figuras corporum; ita vulgares homines Principum mores imitantur. Et quemadmodum fruſtra laborabit, qui exiſtente corpore curuo, velit facere vmbras rectas: ita operam ſuam perdet, qui Principe in malos mores abeunte, velit Rempublicam ad bonos reuocare. Non minùs eleganter alius appellat vulgus, Principum ſpeculum. Vt enim ſpeculum imitatur conſulentem; cum ridente ridet, cum plorante plorat: ita vulgus ſuorum Principum mores exprimit; ſub Principe bono bene viuit, ſub iniquo deprauatur. Prudentiſſimè autem Philo Hebræus lib. De Abraham, Patriarcharum vitas & facta, appellauit *leges, & iura non ſcripta.* Non minùs enim Reſpublica ad illorum exempla, quàm ad illorum præcepta conformatur. Immò hæc infirmiora ſunt, quàm illa: vel ipſo Poëta egregiè concinente:

Lucan. Laër. *Principum vmbra, populares.*

Vulgus Principum ſpeculum.

Philo. *Maiorum exempla leges ſunt immò legibus fortiora.*

——Non ſic inflectere ſenſus
Humanos edicta valent, quàm vita regentis.

Miram Æthiopum conſuetudinē retulit Iſidorus Siculus De fabulis antiquis, c. 4 qui adeò ſuos Principes imitari cupiebant; vt ſi quem haberent monoculum, alterum ſibi oculum eruerent: ſi quem claudum, alterum ſibi crus debilitarent: ne qua in re ſuis Regibus diſſimiles viderentur. Certè Aurelius Imperator, vt refert Herodianus lib. 1. volens philoſophica ſtudia in ſua Republica languentia iterum excitare; primus ipſe literariam ſe intulit in palæſtram; præeunti ciues omnes adhæſerūt. Dauid ſitibundus oblatam ſibi aquam repudiauit, 2. Reg. 23. num. 16. *Vt ſuo exemplo*, inquit Angelomus, *totus exercitus diſceret ſitim tolerare.* Nam, ſi biberet Rex, regium exemplum milites imitati, aciem deſererent, & ad inquirendos fontes dilaberentur. Vnde D. Ambroſius in Apologia 1. pro Dauid, c. 7. de hoc Regis exemplo loquutus: *Exercuit*, inquit, *ſubditos ad virtutis officium, vt etiam per pericula regali imperio voluntarij milites obtemperarent.* Quos enim firmos ad imperium inuenit; firmiores in poſterum ad exemplum inueniendos ſperauit. 5.

Iſid. Sic. *Egregius Æthiopum mos, vt ſuos imitentur Reges.* Herod.

Variis probatur exēplis, maiorum exēpla quātùm valeāt.

Si quis homo in via occiſus incerto auctore, prope aliquam vrbem deprehendebatur: præcipiebat Deus, vt Principes illius vrbis ad quæſtionem vocarentur. Qui ſi iurati dicerent: *Manus noſtræ* 6.

Quantum populares Principum facta imitentur? — Rab. Sal.

noſtræ non effuderunt ſanguinem hunc, neque oculi viderunt. Deut. 21. n. 7. ſtatim tota vrbs immunis ab illo homicidio credebatur. At, cur non fiebat vlteriùs quæſtio in populares homines: an forte aliquis illius criminis reus deprehenderetur? Reſpondet apte ad præſens inſtitutum Rabbi Salomon: Quia populares homines in facta Principum adeò conſpirant; vt ſi Principes innocentes ſint, proculdubiò & vulgares homines criminis expertes cenſeantur. Non ſine myſterio, ſingulis diebus Sabbato excepto, manna de cœlo Iſraëlitis deflnebat. Exod. 16. num. 23. At, cur Sabbatum excipiebatur? Myſticam, ſed præſenti inſtituto congruentem rationem inculcat Theodoretus q. 32. *Cùm*, inquit, *hominibus lege præcepiſſet quieſcere die Sabbati, docuit illos, ipſo facto, ſeruare præceptum.* Adeò ſunt homines ad facta, quàm ad præcepta ſuorum Principum ſeruanda proniores: vt ne id quidem, quod Deus imperat, ſed quod facit, imitentur. Sed de hac re ſæpè alibi diximus; & vbi ſe occaſio tulerit, dicemus.

Theod. — *Etiam Deus in ſeruandis præceptis præbet exemplū.*

7. *Triplex loci expoſitio.* — *Prima ex Caietano.* — Caiet. — Pagn.

Et vſque ad Abel magnum, &c. Dubium eſt, quid hoc loco per *Abel magnum* intelligatur? Et certè Interpretes alibi parci, hîc abundantes extiterunt. Triplex igitur eſt expoſitio. Prima, ex Caietano, quam deſumpſit ex Rabbi Dauid, eſt: *Abel*, ſignificare apud Hebræos vallem ſeu planitiem; vt videre eſt Iud. 7. n. 23. docétque Pagninus in Theſauro, verbo אבל *Abal.* Et tunc ſenſum eſſe, quod omnes villæ Philiſthinorum, quæ erant vſque ad illam planitiem, in qua Arca poſita fuit, illa, de quibus dictum eſt, donaria contulerunt.

D. Hier. — *Secunda ex D. Hieron.* — Rupertus. — Procop. — Angel.

Secunda, ex D. Hieronymo in quæſt. Hebraicis, & eius perpetua aſſecla Ruperto, Procopio & Angelomo, quam etiam plerique Interpretum retulerunt; eſt, per *Abel*, intelligi illam ciuitatem, quæ anteà Bethſames dicebatur; & propter cædem ſuorum ciuium, *Abel*, id eſt, luctum, appellari cœptam eſſe: dici verò Abel magnum; vel propter magnitudinem illius luctus, quem ſubita cædes exciuit; vel ad diſtinctionem alterius vrbis Abel, de qua exclamauit mulier illa ſapiens ad Ioab: *Qui interrogant, interrogant in Abela.* 2. Reg. 20. num. 18. & in qua liberales artes tradebantur.

Confirmatur ex Hebræo. — Symm.

Confirmatur hæc interpretatio ex Hebræo, vbi eſt vſque ad Abel, הגדולה *Ghedolah*, id eſt, *magnam*, in fœminino. Et in eodem genere vertit Symmac. *ἕως Ἄβελ τῆς μεγάλης*, hoc eſt, *vſque ad Abel magnam.* Quod genus ciuitati tantùm conuenit, quæ ſola fœminei generis eſt. Vnde Procopius expreſsè addit: *Vſque ad Abel ciuitatem magnam.* Et addit ex Symmacho: *Per quam Arcam Domini emiſerunt.* Quod ſi obiicias verba Literæ, *Vſque ad Abel magnum ſuper quem poſuerunt Arcam Domini:* Arcam verò non fuiſſe poſitam ſuper vrbem; ſed ſuper lapidem: facilè reſpondetur, præpoſitionem, *Super*, idem eſſe, atque iuxta; vt patet ex illo: *Stans ſuper illam imperauit febri.* Luc. 4 num. 39. hoc eſt: *Stans iuxta illam.* In hanc quoque expoſitionem Caietanus inclinat.

Caiet. — *Tertia omnium communis.* — Beda. — Magiſt. hiſt. — Vat. — Hugo — Carthuſ. — Lyran. — Abul. — Saa. — Serar. — Mar. — Sal.

Tertia communior ex Beda, Magiſtro hiſtoriæ, Vatablo, Hugone Cardinali, Dionyſio Carthuſiano, Lyra, Abulenſi, & ex noſtris, Saa, Serario, Mariana, Saliano, eſt, *Abel*, fuiſſe nomen illius lapidis, in quo poſita fuit Arca: quod dupliciter exponunt. Vel legendo *Aben*, id eſt, lapidem, pro, *Abel*, mutata litera L. in N. Vel quod potiùs credo, retinendo nomen, *Abel*, quod eſt in fonte; dicendóque illum lapidem appellatum fuiſſe *Abel*, id eſt, *Luctū*, propter cædem Bethſamitarum ibi factam, & ſequenti num. narrandum: ſicut Area *Athad* picta eſt Abel, propter luctum Ægyptiorum. Gen. 50. nûm. 11. Illi autem obiectio, *Abel* ſumptum pro lapide, atque adeò maſculinum, non poſſe iungi cum adiectiuo fœminino, הגדולה *Ghedolah*, id eſt, *magnam*: facilè ſolui poteſt ex licentia Hebraïci idiomatis, in quo hic maſculini & fœminini generis conſtructio, ſæpè permittitur; vt Pagninus lib. 2. Inſt. c. 3. latiùs oſtendit. Ex his interpretationibus elige, quam malueris: quamuis tertiæ maior auctoritas ſuffragatur. Pagn.

8. *An hoc relatiuum ad Arcam, aut ad lapidem referatur.*

Quæ erat vſque in illum diem, &c. Relatiuum, *Quæ*, nonnulli referunt ad Arcam, in hūc ſenſum: Arca erat in eo loco vſque ad illum diem, quo in vrbem inuecta eſt: vt ex ſequenti capite patebit; ſiue plures interceſſerint, ſiue pauciores. Quamuis in Hebræo ſit: *Vſque in hanc diem*: hoc eſt, per totā diem: nam ſtatim poſt illum diem ex eo loco in vrbem cum ſolemni apparatu tranſlata eſt. Atque ita intelligenda eſt Vulgata, cùm relatiuo fœmineo vtatur. Quo etiam Septuaginta in Bibliis Sixtianis vtuntur. Alij referunt ad lapidem, quem dicunt, multo tempore, ſcilicet, vſque ad præſentem diem, quo Auctor hanc hiſtoriam ſcribebat, illo in agro ſuperfuiſſe. Parum refert, vtrouis modo exponas. Quamuis prior mihi videtur conformior, non ſolùm Vulgatæ, propter relatiuum fœmininum, cum Arca tantùm, ſaltem in Latino ſermone, conſtruendum, ſed etiam Hebræo & Græco, vbi nullum eſt relatiuum, prout in Bibliis Complutenſibus & Regiis habetur: ſed tantùm dicitur impoſita Arca ſuper Abel magnum vſque ad illum diem, in agro Ioſuë Bethſamitæ. Quæ loquutio tota videtur ad Arcam referenda: quamuis in obliquo etiam de lapide intelligatur.

Referri ad Arcam probabilius.

Num. XIX. Percuſſit autem de viris Bethſamitis, eò quòd vidiſſent Arcam Domini; & percuſſit de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis. Luxítque populus, eò quòd Dominus percuſſiſſet plebem plaga magna.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Iechonias natione Hebræus, profeſſione Gentilis.*

Percuſſit autem, &c. Sixtiana præmittunt quædam verba hoc loco, quæ in nullis aliis exemplaribus inueniuntur: *Et non ſunt*, inquiunt, *delectati filij Iechoniæ in viris Bethſamitis; quia viderat Arcam Domini.* Qui autem fuerit hic Iechonias, & filij eius, neque ex Litera conſtat, neque Interpretes attigerunt. Immò nullus eſt ex antiquioribus, qui horum verborum meminerit, præter vnum Theodoretum, & qui eum perpetuò ſequitur Procopium. Igitur Theodoretus q. 14. ſic ea commentatur: *Filij quidem*, inquit, *Iechoniæ, vt impij & ſeruientes idolis, ægrè tulerunt, videntes Arcam, & meritò luerunt ſupplicium.* Ex quibus verbis colligi poteſt, Iechoniam & eius filios, natione quidem Iſraëlitas eſſe; vt redolere videtur nomen; *Iechonias*, quod planè Hebræum eſt, profeſſione verò Gentiles, quia idolis ſeruiebant: hos autem, cùm viderent Arcam ex Palæſtina redeūtem, & Bethſamitas, propter illius reditum, incredibiliter exultantes, ægrè tuliſſe; veritos ne vera religio inter Hebræos reuiueſceret; & ipſi à cultu ſuorum idolorum recedere cogerentur. Sed ob hanc tam nefariam impietatem, à Deo fuiſſe grauiter vulneratos. Qui enim in communi totius populi exultatione, propter beneficium diuinitùs acceptum non exultat, ſed potiùs dolet ac triſtatur; inuidus eſt in homines, quorum non gaudet bono; maleuolus in Deum, cuius honore non lætatur;

Theod. — Procop. — *Inuidus ſeuerè vapulat à Deo.*

tātur; dignúſque proinde, qui à Deo duriter vapulet,& ab hominibus penitùs exterminetur. Sed quod attinet ad Vulgatam, tria ſunt hoc loco explicanda: Quæ fuerit hæc percuſſio: In quos exercita: Propter quam cauſam illata. Singula claritatis cauſa ſeorſim attingenda.

Tria proponuntur illuſtranda.

Quæ percuſſio Bethſamitis inflicta ſit.

2. DE hac prima difficultate nihil ampliùs dicitur in Litera, quàm quòd Dominus percuſſerit: genus autem, & modus percuſſionis prorſus tacetur. Neque vllus Interpretum rem attingit. Immò Dionyſius, *Quæ fuerit*, inquit, *plaga illa, neſcitur.* Vnus tantùm Antonius Sabellicus exiſtimat, Bethſamitas fuiſſe peſtilentia vexatos: nullo tamen prodito ſuæ exiſtimationis argumento. Quidquid tamen ſit ea de re,non dubito, percuſſionem fuiſſe capitalem, repentinam, & Angelorum miniſterio illatam. Capitalem quidem: quia ea pœna Arcam nudam intuentibus inferebatur. Num.4. n.20. Qua ſe culpa Bethſamitæ hoc loco innodarunt.

Dion. Sabell. Sabellici ſententia apponitur.

B

Percuſſio Bethſamitarū repens & capitalis.

3. Repentinā verò, hoc eſt, ſi non vnico momento,ſaltem perexiguo tempore, nihil tale cogitantibus ac metuentibus inflictam. Neque enim longa mora dicitur inter culpam & pœnam intercesſiſſe. Quare Abulenſis q. 7. arbitratur, eodem die, quo Arca in agrum Bethſamiticum venit, cædem peractam eſſe: vel certè, ſi ad tantæ multitudinis ſtragem hoc ſpatium nimis anguſtum videatur; crediderim,non multo pòſt tempore abſolutam. Sic enim diuina vltio breuiſſimè & velociſſimè fieri conſueuit. Vt illa Sodomorum Geneſ.19.à n.24. Et illa idololatrantium in deſerto. Exod. 32. num.28. Et illa tumultuantium contra Moyſem & Aaronem. Num. 16.à num.31. Et illa fornicantium cum filiabus Moab. Numer. 25. num.9. Et illa ſub Rege Dauide. 2. Reg.24 num.15. ac ſimiles. Quòd ſi pœna paulò antè Philiſthinis impoſita;lento nimis, ac teſtudineo,vt aiunt,gradu inceſſit;diuerſa ratio fuit:nam illis ſua perfidia obcæcatis, & virtutem Arcæ ignorantibus, illa ſupplicia ſenſim inſtillari oportebat, quæ tanquàm collyria ſpirituales eorum oculos redderent perſpicaces. His autem Arcam Domini agnoſcentibus, & nihilominùs profanantibus,ſtatim diuinæ indignationis calix propinandus erat, & ſine vlla cunctatione hauriendus.

Quàm celeriter diuina vltio peragatur. Abul.

C

Varijs exemplis illuſtratur.

Quam ob cauſam lēta fuerit Philiſthinorum pœna.

D

4. Tandem Angelorum miniſterio illatam; tam bonorum, ſcilicet, quàm malorum: ab vtriúſque namque diuinas vltiones exerceri ſolitas,c.5.n.4. iam oſtendi, qui Deo ad nutum obſequuntur. Vnde Sulpitius hoc loco: *Paſſim,*inquit, *Dei nutu in totam vrbem ſæuitum.* Deo, ſcilicet, Angelis innuente, & Angelis ad nutum obtemperantibus. Sed,cur, inquiens, non exercetur hoc ſupplicium potiùs per Samuelem,ad quem,tanquàm ad Iudicem illius populi, pertinebat, diuinas iniurias vindicare, & pro violatis legibus meritas pœnas repoſcere: quemadmodum, per Moyſem, quaſi viginti tria millia hominum vitulum conflatilem adorantium,occiſa ſunt. Exodi 32.n.28 Reſpondeo,Samuelem ſub initio ſui principatus, præſertim poſt recentem calamitatem inchoati,nondum habuiſſe ſatis virium ad tantam hominum multitudinem coërcendam. Deinde edocendum fuiſſe diuinitùs Samuelem, Heli ignauiſſimi Iudicis ſucceſſorem, de illa ſeueritate, quam deinceps in ſacrilegos exerceri oportebat; ne paria cum ſuo anteceſſore ſupplicia pateretur. Præterea, accelerãda eſſe de cælo hæc ſupplicia;ne,ſi Samuel iu-

Diuina vltio tam per bonos Angelos, quàm per malos exercetur. Sulp. Multiplex ratio,ob quā ſupplicium per Samuelē non exercetur.

E

A diciario inquirens more, vt par erat, cunctaretur: interim in maiorem peccandi licentiam vniuerſus ſe populus præcipitaret. Tandem exterrendos fuiſſe Hebræorum animos, vt qui paulò ante ſub Heli contra Deum peccauerant, ſacras ceremonias violando; & vlteriùs ſub ipſo Samuele peccare non deſiſtebant, ſacras leges contemnendo; certò ſcirent, ſe deinceps non iam hominem, ſed ipſum Deum ſuorū ſcelerum vltorem habituros.

Fuit igitur hæc percuſſio, vel per ignem ruentem de cælo,erumpentémve de terra: vel per fulgura & tonitrua, lapidéſque de nubibus eiaculatos: vel per gladios in miſerorum exitium diſtrictos, fuſóque eorum ſanguine imbutos: vel per morbos lethales,ſeu viperinos morſus,ſeu ferinos aliorum animalium incurſus, ſeu peſtilentes feralium ſyderum afflatus:vel per alia denique inſtrumenta, ex multis, quæ in diuinæ iuſtitiæ armamentariis ad malorum punitiones reconduntur. Beda ad myſtica digreſſus,in bonam partem accipit hanc percuſſionem; docétque eos,qui ſecreta diuinæ maieſtatis ſtudiosè contemplantur;diuinitùs percuti,hoc eſt, prauis affectibus truncari, vt deinceps ad vitia mortui videantur. Qua ſe plaga percuſſum gloriabatur,& gratulabatur Deo Apoſtolus dicens: *Ego enim per legem,legi mortuus ſum, vt Deo viuam. Chriſto confixus ſum Cruci. Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Chriſtus.* Gal. 2. n.19.& 20.& in hanc rem fuſiùs ſpatiatur.

5. *Cuiuſmodi fuerit Bethſamitarum plaga.*

Beda. Contemplatiui prauis à Deo affectibus truncantur.

In quos hæc diuina percuſſio ſæuierit?

6. QVod ad ſecundum attinet, maior eſt inter Interpretes difficultas circa numerum & conditionem occiſorum. Et vt à numero ordiamur: Hebræi,quos D. Hier.in quæſtionibus Hebraïcis. Rupert. Lyra, Carthuſ. Abulenſ.Iſidorus Clarius, Saa & alij referunt, ex quibus etiam aliqui ſequuntur; dicunt,fuiſſe occiſos ſeptuaginta tantùm viros. Immò Abul.addit, hanc eſſe communem expoſitionem, & oppoſitam non eſſe rationabilem: quia in illo agro, immò & in tota vrbe Bethſames, quæ non erat admodum frequens, non poterant eſſe ſeptuaginta viri ſupra quinquaginta millia, qui omnes occiderentur: vltra illos,qui ſuperſtites remanſerunt, & occiſos deplorarunt: vt in Litera ſtatim additur.

Opinio de numero occiſorum. D.Hier. Rupert. Lyra. Carthuſ. Abul. Iſid. Clar. Saa.

Confirmatur ex Abul.

7. Quibus ſi obiicias, hanc expoſitionem expreſſæ Literæ aduerſari, quæ aſſerit, percuſſos fuiſſe de populo ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis: tripliciter reſpondent. Primò quidem dicunt Hebræi, illos ſeptuaginta viros fuiſſe Iudices, Principes & ſeniores illius populi, proindéque tantæ auctoritatis, vt quinquaginta millibus virorum de plebe poſſent comparari. Atque adeò ſenſum eſſe: percuſſit Dominus ſeptuaginta viros tam præſtantes, vt quinquaginta millia plebis exæquarent; & quorum iactura maior eſſet, quàm ſi quinquaginta millia de plebe occiderentur. Et poteſt hæc interpretatio illuſtrari: quia Scriptura loqui ſolet de paucitate multitudini præferenda, tanquàm de multitudine,& de vno pluribus comparando, tanquàm de pluribus. Vnde Regem Dauidem ad bellum contra Abſalonem exire molientē, populus ſuo Regi metuens retinuit,dicens: *Non exibis, quia tu vnus pro decem millibus computaris.* 2.Regum.18.num.3. Egregiè verò Salomon in eandem rem: *Melior eſt,*inquit, *vnus timens Deum, quàm mille filij impij: & vtile eſt mori ſine filiis, quā relinquere filios impios. Ab vno ſenſato inhabitabitur patria; & à tribus impiis deſeretur.* Eccleſiaſtici 16. à n.3.ſeu, vt Ianſenius

Triplex obiecti reſponſio. Prima ex Hebræis.

Sæpè in Scriptura vnus pro multis comparatur.

Ianſ.

Vnus tãtùm iuſtus pro toto vrbe, & Orbe. nius ex Græco legit, & tandem nouiſſima editio Latina reſtituit: *Et Tribus impiorum deſeretur.* Quibus aliqui adduñt: *Et vnus iuſtus pro toto mundo.* Vbi vides, vrbem, immò Orbem, vbi habitet vnus tantùm, ſi probus ſit, eſſe frequentiſſime habitatum: Tribum verò, in qua multi impij degant, eſſe planè deſertam & ſolitariam.

8. Theoph. *Iuſti totum Orbem dignitate antecellunt.* Quare D. Paulus loquutus de illis primis ac ſanctiſſimis Patriarchis, *Quibus*, inquit, *dignus non erat mundus.* Hebræor. 11. num. 38. Vbi Theophylactus, *Si vniuerſam*, inquit, *mundi ſtructuram hominibus, qui in eo ſunt, oppomas hiſce; non inuenies tamen, quid illis dignitate reſpondeat.* Vbi cernis, paucos viros probos, non ſolùm multis, ſed omnibus omninò hominibus præferendos. Vnde D. Chryſoſt. hom. 17. in Epiſt. ad Hebræos, vnum Ioſuë toti mũdo anteponit. (D. Chryſ. *Vnus Ioſuë pluribus mũdis anteponitur.*) Expendens enim quo pacto Sol ad Ioſuë imperium ſteterit, Ioſuë 10. n. 13. *Veniat*, inquit, *omnis mundus; magis autem duo, aut tres, aut quatuor, & decem, & viginti mundi; dicant, & faciant hoc, ſed non poterunt.* Iam verò D. Greg. Nazianzen. orat. 32. num. 33. pulchrè in hanc rem teſtatur, (D. Greg. Naz. *Pauci iuſti innumeris iniuſtis præferuntur.*) *Tres in nomine Domini congregatos, plures apud Deum cenſeri; quàm multos diuinitatem abnegantes.* Quod ſtatim pluribus illuſtratur exẽplis: *An tu*, inquit, *vniuerſos etiam Chananæos Abrahamo vni antepones? An Sodomitas vni Lot? An Madianitas Moyſi? An illos trecentos viros; qui cum Gedeone lamberunt, tot hominum millibus pedem referentibus, inferiores eſſe contendes? An Abrahæ vernaculos numero haud multo plures, multis illis Regibus, atque innumerabilibus copiis, quas, quamuis ipſi pauci eſſent; perſecuti tamen ſunt atque in fugam verterunt?* Quaſi dicat: Minimè omninò: cum illi paucìſſimi digni ſint, qui innumeris præferantur.

9. Mira fuit illa Dei promiſſio ad Heliam: *Derelinquam*, inquit, *mihi in Iſraël ſeptem millia virorum: quorum genua non ſunt incuruata ante Baal.* 3. Reg. 19. n. 18. (*Fideles, virtute in immenſam excreſcunt multitudinem.* D. Greg.) Quibus, obſecro, in tenebris tam multa illa fidelium millia deliteſcebant; cùm foris nulli ferè niſi idololatræ cernerentur? D. Greg. Nazianzenus citatus exiſtimat, illa millia, non numero, ſed virtute cenſenda eſſe. Si enim numerus attendatur, pauci erant. Si paucorum virtus ſpectetur, ad ſeptem millia excreſcebant. Et cùm ſeptenarius & millenarius vniuerſitatis numeri ſint; ad immenſam quandam multitudinem numerandi videbantur. In eundem ſenſum Moyſes de ſingulari numero tranſit ad pluralem: nam loquutus ad Tribum Leuiticam, *Qui*, inquit, *dixit patri ſuo, & matri ſuæ: Neſcio vos, &c. hi cuſtodierunt eloquium tuum, & pactum tuum ſeruauerunt.* Deut. 33. num. 9. (*Qui parentibus propter Deum renuntiat, multorũ inſtar eſt.*) Ac ſi vel vnus puer carnalibus parentum affectibus propter Deum renũtians, multorum virorum inſtar haberi videretur. Tandem Anna mater Samuelis, cùm adhuc vnum tantùm haberet filium Samuelem, nihilominùs dicebat, ſe iam plurimos peperiſſe. (*Vnus Samuel multos virtute exæquabat.*) Nam de ſe ipſa loquuta: *Donec*, inquit, *ſterilis peperit plurimos.* 1. Reg. 2. num. 5. Quia vnius ſanctitas innumeram aliorum multitudinem, non ſolùm exæquabat; ſed etiam ſuperabat. Quam rem ad eum locum pluribus teſtimoniis illuſtraui. Non aliter igitur dicunt Hebræi, illos ſeptuaginta viros à Deo percuſſos, tam eximios, & de Republica bene meritos fuiſſe; vt hoc loco pro quinquaginta millibus reponerẽtur.

10. *Secunda reſponſio ex Abulenſi.* Secundò reſpondet Abulenſis fortè in Hebræo fonte, ſaltem ab initio, quando purior ac ſimplicior decurrebat, non fuiſſe illa verba: *Quinquaginta millia plebis:* ſed poſteà, vel per malitiam, vel per imperitiam aliquorum in textum irrepſiſſe. (Ioſeph.) Quam ille ſuſpicionem inde confirmat; quòd Ioſephus antiquiſſimus Auctor, & in ſacris Bibliis verſatiſſimus, lib. 6. Antiq. cap. 1. ſolùm dicat, ſeptuaginta Bethſamitas à Deo percuſſos eſſe, quaſi plures ipſo in fonte non inuenerit. (*Confirmatur ex Ioſepho.*) Et præterea, quòd ſicut Ioſuë 21 apud vetuſtiſſimos Hebræorum Codices deſiderantur duo verſiculi, nempe, trigeſimus ſextus, & trigeſimus ſeptimus, vt Maſoretæ affirmant: qui tamen erant ſacris Bibliis neceſſariò inſerendi: ita hoc loco ſuperfluere potuiſſe hæc verba, quæ à ſacris Bibliis erant neceſſariò expungenda.

Tertiò reſpondet Emmanuel Saa, non eſſe ſenſum, quòd percuſſerit Dominus ſeptuaginta viros: & quinquaginta millia virorum: ſed quòd percuſſerit ſeptuaginta viros in populo, qui continebat quinquaginta millia virorum. Et confirmat ex Paraphraſte Chaldæo, dicente, percuſſos fuiſſe ſeptuaginta viros *in vniuerſitate.* Quaſi diceret: In populo quinquaginta millia continente. Et poſſet ſuam expoſitionem cõfirmare ſimili teſtimonio ex Cantico Deboræ: *Clypeus*, inquit, *& haſta, ſi apparuerunt in quadraginta millibus Iſraël.* Iud. 5. n. 8. Vbi loquuta de ſuo exercitu, qui ex decem tantùm pugnatorum millibus conſtabat, Iud. 4. n. 9. & teſtata, clypeo & haſta caruiſſe: nihilominus nominat quadraginta millia Iſraël, in hunc ſenſum: Clypeus & haſta non apparuerunt in meo exercitu decem pugnatorum millibus conſtante; collecto ex Tribu Nephthali & Zabulon, quæ quadraginta millibus conſtabant. Itaque cùm duplex militum numerus diſtinguatur, minor decem millium, & maior quadraginta millium, non loquitur de vtroque; ſed de minori, qui deſumptus fuerat ex maiori. Sic igitur hoc loco ſermo eſſe poteſt de ſeptuaginta Bethſamitis interfectis in populo quinquaginta millium. Hanc expoſitionem refert & Serar. & Mar. additque Serar. aliam non multò diſſimilem, occiſos fuiſſe ſeptuaginta viros, præſentibus ad ſpectandum quinquaginta millibus virorum. 11. Emmanuel Saa. *Tertia reſpõſio ex Saa.* *Confirmatur à ſimili.* Serar. Maro.

Cæterùm, nulla ex his tribus reſponſionibus ſoluit propoſitum argumentum. Nam prima manifeſtam infert Literæ violentiam: quia nulla fit in textu comparatio inter ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia plebis; ſed ſimplex coniunctio ſub eodem verbo percutiendi, vt vterque numerus percuſſus ſignificetur. Neque Principes & ſeniores illius populi ſub id temporis erant tantæ auctoritatis, vt pauci poſſent quinquaginta plebeiorum millibus conferri. Nam in Principes quadrat illud Iſai. 1. n. 13. *Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.* In Sacerdotes verò illud Oſeæ 4 n. 9. *Et erit ſicut populus, ſic Sacerdos.* Vbi Sacerdos populo non antefertur, ſed exæquatur. Quis ergo eſſe poterat Principum & ſeniorum ſuper vulgares homines exceſſus? Immò in illa profligatiſſima Republica Principes & Sacerdotes ad omnia flagitiorum genera populo anteibant, vt ex iis, quæ ad cap. 2. latè diſſeruimus, palàm eſt. 12. *Nulla ex ſupradictis reſponſionibus placet. Prima ex Hebræis infert Literæ violentiam.*

Secunda reſponſio Abulenſis ſufficienti coniectura non innititur. Nam, ſi Ioſephus non legit quinquaginta millia plebis, certè legerunt Septuaginta Interpretes, Ioſepho antiquiores, ac proinde ea verba in fonte Hebræo inuenerunt. Addo, quamuis illa verba in duplici Ioſephi editione, quam conſului, non habeantur; haberi tamen in Gloſſa ordinaria citata ex Ioſepho: vnde videntur in aliquo eius exemplari extitiſſe. Præterquàm quòd ſi Abulenſis propter Ioſephi autographum, in quo deſunt illa verba, putat Biblicum exemplar, in quo illa inueniuntur, redundare 13. Abul. *In ſecunda non bene coniectatur Abulenſis.*

cur

cut nō potiùs vice verſa propter publicum exemplar, in quo ſunt illa verba, putabit Ioſephi autographum, in quo deſunt, defeciſſe. An Ioſephi. hiſtoria ſyncerior & incorruptior & expurgatior, quàm Biblica, ad nos peruenit? Hoc quis dicat? aut vnde probet? Nam ſi plures quoque ſunt & Librorum adulteratores: plures quoque ſunt & defenſores, à quibus ſarta tecta conſeruentur. Iam verò ille defectus in libro Ioſuë, de quo Maſius & Lucas Burg. latiſſimè diſputarunt, parum vrget: quia, vel non erat apud Codices incorruptos; vel ſi erat, poſteà per alios Libros canonicos, aut per Septuaginta Interpretes diuino Spiritu doctos ſuppletus eſt. Quod etiam dicerem de his verbis, ſi Abulenſi concederem, ea in fonte Hebræo defuiſſe: neque enim temerè irrepſerunt cùm modò in Vulgata habeantur; de cuiûs auctoritate non eſt inter Catholicos dubitandum.

Maſius, Luc Burg.

14\. *Tertia etiam Literæ vim infert.*

Tertia quoque reſponſio non ſatisfacit: quia ſuam quoque Literæ vim infert, cùm verbum percutiendi, æqualiter, & cum ſeptuaginta viris de populo, & cum quinquaginta millibus plebis conſtruatur. Neque iuuat Chaldæus, qui dicit, occiſos fuiſſe *in ſenibus populi ſeptuaginta viros, & in vniuerſitate quinquaginta mille viros.* Quæ verba prædictam expoſitionem nō admittūt: cùm vterque numerus pariter occiſus ſignificetur: & ſolùm minor de populo, maior de vniuerſitate, hoc eſt, de plebe deſumptus fuiſſe exprimatur. Iuuaret; ſi diceret, occiſos ſeptuaginta viros ex vniuerſitate quinquaginta millium virorum. Locus ex Cantico Deboræ admittere poteſt propoſitam expoſitionem, cùm nullam Literæ inferat violentiam: vt conſideranti patebit. Quamuis faciliùs dici poſſet, in omnibus illis quadraginta millibus, hoc eſt, in toto populo Iſraëlitico (ſumpto numero certo, pro incerto) arma defuiſſe: nec opus eſſe, vt Debora de ſuo tantùm exercitu decem millibus conſtante loquuta intelligatur. Quare concidit tota hæc Hæbræorum interpretatio.

Reſpondetur ad confirmationem.

15\. *Vera loci expoſitio proponitur.*

Verior igitur expoſitio, & Literæ congruentior mihi videtur oppoſita, quæ aſſerit, tot fuiſſe occiſos, quot in Litera exprimuntur, nempe, ſeptuaginta viros, ſuper quinquaginta millia plebis. Ita planè ſupponit Diuus Gregorius ad hunc locum: Beda, tum hoc loco, tum etiam libro vno triginta quæſtionum in libros Regum, quæſt. 3. Theod. q. 14. Licèt enim in Latino exemplari habeat: *Quadraginta millia virorum ex populo*; tamen id corrigendum eſt ex Græco, in quo habet, teſte Saliano, *quinquaginta millia.* Item D. Antonius 1. p. tit. 2. c. 6. quamuis ibi taceat illos ſeptuaginta viros de populo, & ſolùm memoret quinquaginta millia plebis. Eodem modo exponunt Eucherius, Angelomus, Comeſtor, nec diſſentit Rupertus: quia quamuis referat illam Hebræorum expoſitionem; tamen concludit, multa millia plebis occiſa eſſe. Tandem omnium diſertiſſimè Carthuſianus, referens pro ſe, licèt tacito nomine, alios Expoſitores *ſolemnes*, vt ipſe vocat: quibus adde Caietanum, qui ſine dubio nobiſcum ſentit. Nec repugnant Emmanuel Saa, Serar. & Mariana: immò hic addit omnes verſiones aliis expoſitionibus à noſtra diuerſis reclamare. Eandem Salianus confirmat: quia dicitur hæc plaga magna, qualis non eſſet ex vſu ſcripturæ, ſi ſeptuaginta tantùm viri cæderentur. Et quidem, ſi illa gloſſa, quam ex Ioſepho retulimus, vera eſt; rem planè contra Abulenſem efficaciùs conuincit.

D. Greg. Beda. Theod. Huius ſententiæ Authores recenſentur. Salian. D. Anton. Euch. Angel. Comeſt. Rupert. Carth. Caiet. Saa. Serar. Marian. Salian.

16\. *Duæ obiectiones proponuntur.*

Duo tamen ſunt, quæ reddunt hanc expoſitionem creditu difficillimam. Vnum: quia incredibile videtur, tantam fuiſſe in eo populo Bethſamitico hominum multitudinem occidendam. Neque enim alij, quàm Bethſamitæ dicuntur in Litera percuſſi. Alterum: quia Deo indignum videtur, & ab eius clementia alienum, tantam facere hominum ſtragem, præſertim in populo, recentibus adhuc calamitatibus cruento.

17\. *Reſpondetur ad primam.*

Sed ad primam reſpondeo, terram Iſraël, etſi ſpatiis anguſtam, tamen fuiſſe virorum fœcundiſſimam. Vnde quando Dauid populum recenſuit, etſi multis cladibus attritum & laceratum: tamen, vt eſt in Litera, *Inuenta ſunt de Iſraël octingenta millia virorum fortium, qui educerent gladium: & de Iuda, quinquaginta millia pugnatorum.* 2. Reg. 24. num. 9. Quam ſummam ſi coniungas inuenies mille millia, & trecenta millia. Immò lib. 1. Paral. cap. 21. n. 5. dicuntur inuēta fuiſſe ſolùm de Iſrael, *mille millia, & centum millia virorum educentium gladium.* Quæ diuerſitas ex eo oritur interprete Lyrano, quod in loco citato Regum prætermittantur Leuitæ, qui in loco Paralipomen. recenſentur. Vel, quòd Ioab, qui fuit totius populi cenſor, plures inuenerit, quàm Dauidi manifeſtauerit: ne Rex de tam numeroſo populo gloriatus aliqua inani arrogantia inflaretur. Si igitur ad hæc mille millia, & centum millia de Iſraël. adiungas illa quingenta millia ex Tribu Iuda, deprehendes mille millia, & ſexcenta millia virorum bellatorum: vt interim ab hoc numero pueri, ſenes, infirmi, opifices, ruſtici, & vrbani, ac fœminæ excludātur; qui, cùm multò plures ſine dubio eſſe debuerint, ſi omnium numerus computetur, innumerabilis propemodum exiſtet. Quotus igitur numerus eſt, quinquaginta millia virorum qui hoc loco dicitur interfectus, ſi cum illo immenſo numero comparetur?

Numerus virorum Iſraël.

18\. *Quàm ingens bellatorum multitudo ex Iſraël, vno prælio.*

Adde, quodam in prælio inteſtino inter Iudam & Iſraëlem, educta fuiſſe in aciem à Ierobam Rege Iſraël *octingenta millia virorum electorum, & ad bellum fortiſſimorum*: à Rege autem Iuda Abia, *bellicoſiſſimos viros, & electorū quadringenta millia*, 2. Paralip. 13. n. 3. Quorum omnium ſumma fuit, mille millia, & ducenta millia virorum pugnatorum, qui omnes vnam in aciem concurrerunt. In qua dicūtur occiſa fuiſſe *quingenta millia virorum de Iſraël.* Ibid. n. 16. Sic enim habentur hi numeri in Vulgata emenditiſſima: quamuis in aliis Bibliis minus correctis. octoginta, & quadraginta, & quinquaginta tantùm millia numerentur. Si igitur ad vnum prælium tam magna bellatorum multitudo concurrit, vt interim illos taceam, qui multis de cauſis in pace remanſerunt: quid mirum, ſi in illo agro Bethſamitico, multis fortaſſe oppidis frequenti, inueniatur quinquaginta hominum millia, non quidem ex pugnatoribus tantùm; ſed ex omni hominum genere conflata; qui ad videndam Arcam ex captiuitate redeuntem vndique conuolarint? Hic enim numerus, licèt per ſe magnus: tamen cum illo priori comparatus, exiguus admodum cenſetur.

19\. *Reſpondetur ad ſecundā.*

Ad ſecundum reſpondeo, Deum æquè iuſtum ac miſericordem eſſe. Et quamuis aliquando plures ac maiores ſuæ miſericordiæ, quàm ſuæ iuſtitiæ effectus manifeſtet; iuxta illud: *Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.* Pſalm. 114. num. 5. vbi ſemel iuſtus; & bis miſericors appellatur: quia nobis maiorem ſuæ miſericordiæ quàm iuſtitiæ ſignificationem præbet: vt rectè expendit D. Ambroſ. in orat. funebri De obitu Theodoſij Imperatoris, vt ſic: *Bis*, inquit, *miſericordiam poſuit, ſemel iuſtitiam; in medio iuſtitia eſt, gemino ſepto incluſa miſericordiæ.* Quaſi diuina miſe-

D. Ambr. Diuina miſericordia, iuſtitia abundantior.

ricordia non ſolùm abundantior, quàm iuſtitia, in homines deriuetur, ſed etiam quodam veluti muro iuſtitiam vndique circundet, ex quo illam egredi difficillimè patiatur. Quamuis, inquam: ita res habeat: non eſt tamen denegandum, diuinam ſæpè iuſtitiam noſtris ſceleribus prouocatam adeò intumeſcere; vt ſupra omnes aggeres atque obices à diuina miſericordia præfixos latiſſimè reſtagnet, & in maximas hominum ſtrages effundatur.

20. *Diuina iuſtitia vis variis oſtenditur exemplis.*

Sic totum orbem diluuio abſumpſit. Gen. 7. à n. 10. Totam Pentapolim incendio deleuit. Gen. 19. à n. 24. Totam Ægyptum ſub mari rubro demerſit. Exod. 14. à num. 24. Totum exercitum Hebræorum de Ægypto egreſſum, duobus tantùm exceptis, ferro ac flammâ profligauit. Num. 14. à num. 29. Quin etiam in Palæſtina, quæ ampliores fines non habebat, quàm Iudæa, propter Arcæ captiuitatem, ducenta & viginti millia hominum interfecit: vt cap. 5. numer. 12. ex Philone in Antiquit. Biblicis iam retuli. Iam verò ex Aſſyriis, centum octoginta quinque millia virorum vna in nocte Angelus Domini demeſſuit. 4. Reg. 19. num. 35. Præterea diuina indignatio propter Dauidis culpam populum contra legem recenſentis, aut de illius multitudine gloriantis, non maiori ſpatio, quàm ſex horarum, ſeptuaginta millia virorum peſtilentia extinxit. 2. Reg. 24. n. 15. Denique totum Regnum Iuda, & Iſraël, ſuis in ſceleribus obduratum, innumeris cladibus atque infortuniis labefecit: vt ex li. Iud. Reg. & Paralip. facilè deprehendes. Quas calamitates Ieremias comtemplatus, queribundus exclamat: *O mucro Domini! vſquequo non quieſces? Ingredere in vaginam tuam, refrigerare, & ſile.* Ier. 47. n. 6. Vides, vt diuina iuſtitia plurima & maxima vltionum monumenta excitarit? Quid igitur mirùm, ſi hoc loco tantam conficiat ſtragem, vt peſſimos homines partim vlciſcatur, partim ad meliorem frugem adhortetur? Atque hæc de numero occiſorum.

Domini gladius quam acutus in occidendo.

21. *Occiſos de plebe fuiſſe, aliqui tradunt & probant.* Hugo. Vict. Caiet. Saa. Serar. Marian. Salian.

Cæterùm de illorum conditione dubitatio eſt: Diſtinguantúrne illi ſeptuaginta viri de populo, ab illis quinquagita millibus de plebe, in gradu & ordine dignitatis? Negant aliqui, Hugo Victorinus; Caietanus, Saa, Serarius, Mariana, Salianus. Et probari poteſt: tum ex Hebræo, vbi omnes viri, omnes de populo fuiſſe dicuntur: tum ex Vulgata, vbi licèt alij de populo, alij de plebe fuiſſe memorentur; tamen inter populum, & plebem nullum videtur diſcrimen reperiri. Atque adeò ſenſus eſt: Percuſſit ſeptuaginta viros ſupra quinquaginta millia, nullo poſito diſcrimine inter percuſſos: ſed minori numero, vt fieri ſolet, ad maiorem præmiſſo. Quæ expoſitio ſatis plana, facilis, expeditáque mihi videtur. Alij verò affirmant, dicentes, illos Septuaginta fuiſſe de primatibus, ſeu de nobilioribus: hæc autem quinquaginta millia fuiſſe de plebeiis, ſeu de inferioribus, & obſcurioribus. Ita docent D. Greg. Beda Eucherius & Angelomus, probántque ex Vulgata: quamuis non eodem omnes fũdamento. Nam D. Greg. probat: quia quidam de populo, quidam de plebe dicuntur. *Appellatione, inquit, populi, etiam vrbium nobiles continentur: plebs autẽ vulgus eſt reliquum ſine nobilitate.* Contrà verò Beda libro vno triginta quæſtionum in libros Regum, q. 3. Eucherius & Angelomus, cùm nullum inter plebem, & populum diſcrimen agnoſcant, probant, quia priores viri appellantur; poſteriores non ita.

Alij de nobilioribus ſimul & plebeiis extitiſſe opinantur. D. Greg. Beda. Euch. Angel. Beda.

22. *Hæc vltima ſententia approbatur.*

Hæc mihi magis placet expoſitio, quòd Vulgatæ conformior videatur. Et neutrum diſplicet huius diſtinctionis argumentum. Non primum, quia reuera populi plebiſque vocabula eò diſtinguuntur, vt populus pro nobilibus, plebs pro ignobilibus vſurpetur; vt docent non ſolùm Latini Scriptores, Aulus Gellius lib. 10. c. 20. Alex. ab Alex. lib. 6. c. 23. Tiraq. De nobil. c. 37. num. 27. ſed etiam ex ſactis, D. Iſidor. lib. 9. Etymologiarum, c. 4. vbi ſic: *Populus*, inquit, *vniuerſi ciues ſunt, connumeratis ſenioribus ciuitatis: plebs autem reliquum vulgus, ſine ſenioribus.* Non ſecundum: quia licèt viri nomen nobilibus pariter, & ignobilibus commune ſit, tamen non eſt dubium, quin aliquando præſtantioribus tribuatur, & abiectioribus denegetur. Et in hunc ſenſum mihi videtur Latinus Interpretes viri nomen in priori membro expreſſiſſe, & in poſteriori tacuiſſe: vt ſic Hebraïci textus mentem explicaret. Quamuis enim in Hebræo omnes dicantur viri, ſcilicet percuſſos ſeptuaginta viros, & quinquaginta millia virorum; tamen Latinus Interpres verborum intelligentiam aſſequutus, æquiuocationem aduertit; quam vt tolleret priores tantùm appellauit viros, non poſteriores. Id autem diſcriminis, ſeu æquiuocationis facilè colligere potuit ex Chaldæo, qui priores ſeptuaginta viros dicit, fuiſſe ex ſenioribus, id eſt, ex nobilioribus: cùm autem reliqua quinquaginta millia ſeniorum eſſe non poſſent; neque enim tanta eſſe poterat nobiliorum multitudo; facilè arguit hos ad inferiorem ordinem ſpectare, & propterea totam rem explicaturus, non viros, ſed plebeios appellauit. Itaque non potuerunt omnes occiſi eſſe ex plebeiis: quia ſaltem illi ſeptuaginta viri, iuxta Chaldæum, ex nobilioribus fuerunt. Non potuerunt item omnes eſſe ex nobilioribus quia tanta eorum multitudo eò in populo nõ daretur. Ergo ad diuerſum quique ordinem pertinebant.

Gellius. Alex. ab Alex. Tiraq. D. Iſido. *Plebis & populi diſcrimen.*

Præſtantioribus viri nomen aptiùs accommodatur.

Probatur nec omnes eſſe potuiſſe ex plebeiis, nec omnes ex nobilibus.

23. An verò aliqui Leuitæ & Sacerdotes occiſi fuerint: negare videtur Ioſephus, dicens, nullos ibi fuiſſe Sacerdotes, qui ad Arcam accederent: & propterea laïcos accedentes fuiſſe diuinitùs vulneratos. Idem exprimit Beda ad hunc locum: *Non Sacerdotes*, inquit, *& Leuitas, quorum officij erat, Arcam portare: ſed vulgus ignobile, cui nec videndi eam fas erat, percuſſit.* Quibus verbis, ne ſibi ipſi contradicat, vulgus ignobile ſacris tantùm hominibus opponit, & pro laïcis cuiuſque ordinis vſurpat. Sed & Magiſter Hiſtoriæ ſaltem illos ſeptuaginta viros non fuiſſe Sacerdotes ac Leuitas, arbitratur. Nihilominùs oppoſitum inde poteſt ſuaderi: quia Bethſames erat vrbs ſacerdotalis vt ſuprà n. 9. & 15. dictum eſt: vbi etiã fit expreſſa mentio Leuitarum. Ergo, cùm in Bethſamitibus ea ſtrages facta ſit; planè in Leuitis ac Sacerdotibus facta eſt: fieri tamen potuit, vt cum illis magna laïcorum pars inuolueretur.

Beda.

Quam ob cauſam hæc percuſſio illata fuerit.

24. QVod ad tertiam difficultatem attinet, multiplex ſolet huius percuſſionis cauſa aſſignari. Prima ex Theodoret. quæſt. 14. *Populus*, inquit, *fuit caſtigatus, vt qui noluerit pro Arca adire periculum, & ſeptem menſes eam reliquerit apud alienigenas, & pro ea bellum non ſuſceperit.* Eandem rationem totidem ferè verbis Procopius expreſſit. Sed contrà: quia hæc culpa totius populi communis fuit; non propria Bethſamitarum: non igitur hi ſoli pro illa puniri debuerunt. Secunda ex Hugone Victorino, obſeruante Bethſamitas

Theod. *Multiplex cauſa ſupplicij diuini Prima ex Theodoreto* Hug. Vict. *Secunda ex Hugone Victorino.*

ſamitas reliquiſſe Arcam in agro: *In quo*, inquit, A *culpa eorum notari poteſt*, *quod non eam in domum introduxerunt*; *ſed foris dimiſerunt*, *vbi ab omnibus irreuerenter aſpiceretur.* Sed contrà: quia non conſtat, Arcam tanto tempore fuiſſe in agro Bethſamitico, vt hæc mora vitio tribueretur Bethſamitis: immò fortaſſe primo quoque tempore, quo decentem apparatum & ſolennem pompam expedire potuerunt, de illa in vrbem inuehenda cogitarunt.

Lyran. *Tertia ex Lyrano.* Tertia ratio ex Lyrano, quòd Bethſamitæ qui metebant triticum in agro, eleuantes oculos, & videntes Arcam, inaniter & ineptè exultarunt. Sed contrà: quia lætitia de aduentu Arcæ inanis eſſe non potuit; ſed in primis ſolida. Et quamuis aliqua ibi leuitas interueniret; tanto nihilominùs ſupplicio minimè plecteretur.

Quarta ex eodem Lyrano, Quarta ex eodem Lyrano, quòd vaccas fœminas in holocauſtum immolarunt; contra præſcriptum diuinæ legis, quæ holocauſtum de maribus fieri præcipiebat. Sed contrà: quia, licèt ſacrificium ex indebitis victimis prępoſterè factum ſit; vt num. 14. iam conceſſit; tamen eſſe non potuit plurium peccatum; ſed paucorum, qui illud obtulerunt. Præterquàm quòd illud ſacrificium, licèt ex obiecto illicitum; aliqua tamen ex circunſtantia potuit à peccato excuſari: vt citato loco obſeruaui.

Quinta etiã ex Lyrano. Quinta etiam ex eodem Lyrano, quòd Arcam ſine luminaribus extra tabernaculum eſſe permiſerunt. Sed contrà: quia luminaria coram Arca extra tabernaculum collocare, nulla ceremonia legalis præcipiebat.

Obiectum proponitur & diluitur. At naturalis reuerentia, dices, id poſtulabat; iuxta illud, quod dicitur de Iudith redeunte in vrbem poſt cædem Holofernis: *Et occurrerant ad eam omnes à minimo vſque ad maximum; quoniam ſperabant, eam iam non eſſe venturam. Et accedentes luminaria, congyrauerunt circa eam vniuerſi*, Iud. 13. n. 15. & 16. Reſpondeo, politicam reuerentiam, qualis hæc fuit, arbitrariam eſſe & quam quiſque prudéter excogitarit, præſtari poſſe; at verò ſacram ac ceremonialem fuiſſe ſtatam; nec ex humano arbitrio, ſed ex diuino præſcripto inſtitutam. Vnde nemo iure exigat accenſas faces coram Arca extra tabernaculum, quas nulla lex diuina impetrabat, alioqui vituperet Moyſem, qui Arcam per deſertum ſine facibus deferebat.

25. *Germana percuſſionis cauſa.* Vltima igitur ac germana ratio ex Litera, eſt, D percuſſos fuiſſe Bethſamitas; eò *quòd vidiſſent Arcam Domini.* Hanc Interpretes communiter tradunt & confirmant. Sed in ea dicendum eſt, quid iure fieri potuerit, & quid de facto contigerit. Quæſtio de iure facilis eſt. Nam ſummo Pontifici & aliis Sacerdotibus inferioribus licebat, ſolùm in commotione caſtrorum, videre & tangere Arcam nudam, iuxta illud: *ingredientur Aaron, & filij eius, quando mouenda ſunt caſtra, & deponent velum, quod pendet ante fores; inuoluéntque eo arcam teſtimonij* Num. 4. n. 5.

Varius tractandi & contrectandi Arcam modus. At verò ſimplicibus Leuitis & laïcis, nunquàm id licebat, ſub pœna mortis; iuxta illud: *Alij nulla curioſitate videant, quæ ſunt in Sanctuario, priuſquam inuoluantur: alioquin morientur.* Ibidem, n. 20. Inuolutam verò poterant E omnes licitè & impunè videre. Sic enim eam ad bellum procedentem totus populus vidit, ſuprà cap. 4. & per deſertum incedentem totus populus videbat. Tangere autem etiam inuolutam non poterant, niſi Sacerdotes ac Leuitæ de ordine Caathitarum; iuxta illud: *Tunc intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta: & non tangent vaſa Sanctuarij* (ſcilicet nuda) *ne moriantur.* Num. 4. num. 15.

26. *In quonam peccarunt Bethſamitæ.* Atque ex his quæſtio de facto, facilè diſſoluetur. Nec enim peccarunt Bethſamitæ, quòd viderent Arcam tectam, ſed nudam: hoc enim tantùm, & non illud prohibebatur. Quod potuit contingere dupliciter. Aut, quia Arca nuda venit e Palæſtina, quam Hebræi motu primo & indeliberato intuentes, non auerterunt oculos, vt debebant; ſed curioſè inſpexerunt: vt Caietanus exponit. Caiet. Aut quia venit quidem cooperta: ſed ipſi ducti curioſitate videndi, ſuis eam inuolucris denudarunt, denudatámque viderunt, vt ſentit Abul. & quidem, ni fallor, probabilius: Abul. *Peccaſſe ex curioſitate videndi probabilius.* tum, quia ſic apparet maior Philiſthinorum in Arcam reuerentia, eam cum honore, & ſuo tectam velo remittentium. Nam, ſi victores illam cum honore ſuſceperunt; vt cap. 5. num. 1. & 2. diximus: quo pacto victi ſine honore dimittere B auderent; præſertim ſuorum Diuinorum imperio vrgente, ne illam vacuam & inhonoram redire paterentur? Tum etiam, quia ſic deprehenditur grauior Bethſamitarum culpa, qui non ſolùm oculos defixerunt in Arca, quæ nuda occurrebat; quod eſſe potuit ex quadam fragilitate, non valentium oculos ab obiecto, quod præſens aderat, cohibere: ſed etiam, vt curioſiùs aſpicerent, denudarunt; quod eſſe non potuit, niſi ex malitia, non ſolùm in occaſione peccantium, ſed etiam occaſionem ad peccandum inquirentium.

An verò non ſolùm externam Arcæ faciem aſpexerint; ſed etiam aperuerint, & interiora explorauerint, dubitari poteſt. 27. *Bethſamitas Arcæ interiora non aſpexiſſe negant aliqui.* Negant probabiliter Caietanus & Abulenſis, ne tantam Bethſa- C mitis temeritatem ſine fundamento in Litera adſcribant. Caiet. Abul. Nihilominus grauitas pœnæ, quam ſubierunt, de hac etiam culpæ grauitate nonnullam ingerit ſuſpicionem. *Probant alij probabilius, aſpexiſſe.* Quæ quidem ex Hebræo Textu augetur, vbi dicuntur percuſſi: *Quia viderunt in Arca Domini*: ſcilicet, vt addit Pagninus: *Quæ erant in ea*: hoc eſt, Tabulas legis, & reliqua, ſi quæ in ea claudebantur. Pagninus. Seu, vt legit Vatablus: *Quod introſpexiſſent in Arcam Domini.* Vatabl. Quaſi non modò externam faciem, ſed etiam internas latebras rimarentur. Vnde Hebræi apud Iſidorum Clarium, fatentur, Bethſamitas deſiderio videndi Arcam, eam aperuiſſe: Iſidor. Clar. vel etiam, vt ex eiſdem refert Serarius, ſtudio ſciendi, an aliquid Serar. ex ea Philiſthini eripuiſſent: vel tandem, vt donaria cum Arca miſſa intra Arcam cuſtodirent. Quæ omnia ſacrilegam licentiam arguebant. Vnde Hugo Victorinus percuſſos ait Bethſamitas, Hugo Vict. eò quòd vidiſſent Arcam Domini: *Scilicet, non reuerenter, neque cum timore, vt tantam rem decebat; ſed audacter irruentes reſpexiſſent.* Et Eucherius acutiſſiùs, *Percuſſi ſunt*, inquit, *quia non ſolùm appropinquauerunt, ſed etiam deſpexerunt.* Quod citat ex alia neſcio qua, tranſlatione. Et ſubdit: *Non de viſione, ſeu deſpectione mulctatos eſſe.* Ex quibus patet, Arcam non ſolùm indignis oculis viſam fuiſſe, ſed etiam ſacrilegis manibus temeratam. Vt nemo iam miretur tam atrocem pœnam ſubſequutam.

28. *D. Greg. In Bethſamitis varij adumbrantur hæretici.* Cæterùm in Bethſamitis adumbrantur, iuxta D. Gregorium, hæretici duplici ordine diſtincti: quidam ſolo mentis errore decepti, qui in illis ſeptuaginta viris nobilioribus exprimuntur: alij prauis quoque operibus deprauati, qui in illis quinquaginta millibus plebis deſignantur: iuxta Rupertum, illi, qui in ſacris Scripturis diuinitatis myſteria, maiori curioſitate, quàm humilitate ſcrutantur: Rupert. iuxta Dionyſium, illi, qui Euchariſtiæ Sacramentum irreuerenter intuentur, aut Dion. ſumunt: iuxta Diuum Bonauent. in 4. diſt. 9. art. 2. D. Bonau. q. 2. ad 4. argumentum, illi, qui in eodem Euchariſtiæ Sacramento ſatis non habent, Chriſtum

Dominum latentem fidei lumine contemplari; ſed vlteriùs cupiunt parentem carnis oculo intueri: & ſic de cæteris. Qua de re in ſequentibus Annorationibus dicemus.

29. *Luxitque populus*, &c. Hæc verba ſatis oſtendunt, non fuiſſe percuſſos tantùm ſeptuaginta viros: tum, quia totus populus luxit; immò, vt docet Ioſephus, ſuum mortuum vnuſquiſque lugebat: tum, quia dicitur, fuiſſe plaga magna. Occiſio verò ſeptuaginta tantùm virorum; neque plaga magna dici poterat, præſertim in illo populo tam atrocibus plagis aſſueto; neque ad ſingulos ſuperſtites ſpectare, qui multò plures ſine dubio, quàm ſeptuaginta ſuperfuiſſe debuerunt.

Ioſeph.

Luctus populi cauſa.

Cæterùm cùm ſtrages, & in nobilibus, & in plebeiis facta fuerit, vt diximus; tamen populus luxiſſe dicitur: *Eò quòd Dominus percuſſiſſet plebem:* vel, quòd maiorum funera non curabat propter inuidiam & maleuolentiam, quæ in eos, vt plurimùm habetur: vel, quia plebis nomine nobiliores quoque intelligebat. Quamuis enim Principes, dum viuunt, plebeiis excellant; tamen, cùm moriuntur, coæquantur. Mors enim pari ratione

Principes cùm moriuntur, cæteris coæquantur.

Horat.

Sortitur inſignes, & imos.

Et, *Æquo pulſat pede pauperum tabernas,*
Regúmque turres.

Omnes enim quantumuis ſibi videantur cæteris hominibus altiores; tamen ſicut homines moriuntur.

30. Sed neſcio, vtri magis deplorandi, mortuíne ob tam atrocem plagam? An viui ob tam inſignem inſaniam, qui ſolas corporales cædes, non autem ſpirituales ruinas lamentabantur? Luxit populus. Sed quam ob cauſam? An propter ſacrilegia? An propter Arcæ iniurias? An propter innumera peccata, quæ Bethſamitæ commiſerant. Non id hiſtoria inculcat. Sed tantùm, *eò quòd Dominus percuſſiſſet plebem plaga magna.* Similes Philiſthæis, qui, vt ex ſuperioribus patet, propter culpas non dolebant, propter pœnas vlulabant. Immò & Ægyptiis, qui inter ſuorum crimina ne minimum quidem luctum edebant; inter natorum funera, clamorem magnum excitabant. Exo. 12. n. 30. Quid autem indignius, quàm fideles Iſraëlitas nihilo ab infidelibus, idololatris diſcriminari? Quid inſanius, quàm lugêre corpus, à quo receſſit animus: animum autem à quo receſſit Deus, non lugêre? Vtinam Bethſamitæ pro ſuis culpis funderent, quas pro ſuis pœnis lacrymas effundebant. Haud dubium, quin ſuis animis efficaciùs, quàm ſuis corporibus mederentur. Vnde D. Auguſtinus ſerm. 41. De Sanctis: *Sic lugeamus*, inquit, *extinctam noſtram animam, quomodo alienam carnem mortuam plangimus.* Et ſtatim carnales propinquorũ luctus proſequutus: *Si vxor*, inquit, *aut filius, aut maritus, mortui fuerint, in terram ſe collidunt homines, capillos trahendo, pectora tundendo; & in luctu ac lacrymis non paruo tempore perſeuerant.* Atque hinc ad ſpirituales luctus argumentatus, *Exhibeamus*, inquit, *nos animæ noſtræ, quod illi exhibent alienæ carni.* Et in eos, qui ſecùs faciunt, acriter inuehens, *Carnem*, inquit, *quam non poſſumus ſuſcitare, plangimus, & animam noſtram mortuam non plangimus, quam poſſumus per pœnitentiam ad ſtatum priſtinum reuocare.* Et huius inſaniæ rationem, ſi qua ratio eſt inſaniæ, declarans, *Corpus*, inquit, *mortuum plangimus, quod amamus: animam verò mortuam, quam non amamus, non plangimus, non dolemus.* Sed de hac re multa iam diximus in 1. tom. Annotat. 9. ſect. 3. & in hoc tom. Annot. 13 & 19.

Magis deplorandi, qui ruinas non tùm corporales lamentantur.

Nihil inſanius quàm lugere corpus, non animum.

D Auguſt.

Iuſti animũ lugere debent, non corpus.

Num. X X. Et dixerunt viri Bethſamitæ. Quis poterit ſtare in conſpectu Domini Dei ſancti huius? Et ad quem aſcendet à nobis?

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *ET dixerunt*, &c. Scilicet, vel murmurando in publicis circis, & conuentibus. Quemadmodum olim in deſerto poſt ingentem cladem acceptam fuſi in querimonias dicebant: *Ecce conſumpti ſumus, omnes perimus: quicunque accedit ad tabernaculum Domini, moritur. Nam vſque ad internecionem cuncti delendi ſumus?* Num. 17. n. 12. & 13. vel, quod potiùs credo, conſultando in vrbano aliquo Concilio, quod ad hanc rem definiendam coëgerunt. Nam, ſicut Philiſthæi ſuprà de remedio plagis inueniendo in prouincialibus Comitiis deliberarunt: ita nunc & Bethſamitæ in vrbanis. Deliberationis autem caput ab hac interrogatione deſumitur: *Quis poterit ſtare*, &c. Similes interrogationes in Scriptura, paucitatem, ſeu raritatem ſignificant: *Quis vnquam innocens perit?* Iob. 4. n. 7. *Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo?* Pſal. 14. n. 1. *Quis poterit habitare de vobis cum igne deuorante?* Iſai. 33. n. 14. Quaſi diceret: Rarus aut nullus: vt Hug. Cardin. hoc loco aduertit. Et nos ad c. 2. n. 25. latius oſtendimus.

Vnde orta ſit hæc Bethſamitarum exclamatio.

Interrogatio ſæpe in Scriptura paucitatem ſignificat.

2. Illud, *In conſpectu Domini Dei ſancti huius*, aut intelligi poteſt de ipſa Arca, quam non ſolùm Philiſthini, ſed etiam Hebræi, Dei nomine appellabant, vt cap. 4. num. 7. iam oſtendi: aut de ipſo Deo, non quidem abſolutè (ſic enim non tantùm pauci, ſed omnes omninò ſtant in conſpectu eius: *In ipſo enim* omnes *viuimus, mouemur, & ſumus.* Act. 18. num. 28.) ſed quatenus operabatur ex illa Arca, & in illa colebatur. Vnde Chaldæus transfert: *Quis poterit ſtare ante Arcam Domini ſancti hanc?* Quaſi in hunc modum ratiocinentur: Dominus qui in hac Arca manifeſtatur, ſicut ſanctiſſimus eſt; ita coram illa ſanctiſſimos ſeruos, miniſtróſque requirit: & ſi quos negligentiores inuenerit grauiſſimè punit; vt etiam nunc apertiſſimo didicimus experimento: atqui homines multis imperfectionibus inuoluuntur: ergo, *Quis poterit ſtare in conſpectu Domini ſancti huius?* Seu, vt habent Sixtiana: *Quis poterit tranſire*, &c. Quamuis enim hoc verbum oppoſitam habeat ſignificationem: tamen ex vtraque perfecta ſeruitus intelligitur, quæ ad nutum Domini, nunc ſtando, nunc tranſeundo, completur. Et eſt ſenſus: Quis poterit ſeruire, ſeu miniſtrare ſatis dignè in conſpectu Domini?

Arca Dei nomine appellabatur.

3. In qua ratiocinatione tria ſunt obiter expendenda. Primum, Deum, etiam cùm punit, ſanctum eſſe, non iniquum. Vnde Moyſes de Deo loquutus: *Terribilis*, inquit, *atque laudabilis.* Exodi 15. n. 11. quia etiam cùm terret ac punit, laude dignus eſt: non enim punit amore vindictæ, ſed zelo iuſtitiæ. Quod mihi videtur ſignificaſſe Caietanus dicens, *Deum per laudabilia opera laudari:* ſi vlteriùs addamus: *Et per terribilia opera laudari:* cùm tamen alij Principes ac Reges, cùm terrent ac puniunt, multorum odium vituperationémque incurrant: quod non debita iuſtitia, ſed tyrannica licentia ad puniendum moueantur.

Deus, etiam cùm punit, ſanctus dicitur, & iuſtus.

Deus punit amore iuſtitiæ, non vindictæ.

Caiet.

4. Secundum, Bethſamitas, etiam cùm puniuntur, diuinam ſanctitatem confiteri: & proinde non diffiteri ſuam iniquitatem, cui talem punitionem maximè debitam cognoſcunt. Quæ non exi-

Optima laus eſt in Deum punientem non indignari.

gua

gna eſt laus eorum, qui diuina flagella patiuntur. A Vnde Iobus patientiæ merito inter cæteros coronandus: *Hæc mihi ſit*, inquit, *conſolatio, vt affligens me dolore non parcat: ne contradicam ſermonibus Sancti*. Iob. 8.n.10. Vbi à Deo flagellatus ſic exultat, vt eam flagellationem, ſuam conſolationem appellet: nec in Deum punientem indignetur; ſed ſanctum per excellentiam confiteatur. De qua re ad cap.3. Annot.6.ſect.1. & 2. & ad cap.4. n.3. plura diximus.

5. *Dominus, vtpote ſanctiſſimus, ſanctiſſimè coli debet & obſeruari.*

Tertium, ex ſanctitate diuina rectè colligere Bethſamitas, quanta difficultas in diuino obſequio pro dignitate exercendo reperiatur. Nam ſanctiſſimus Dominus ſanctiſſimè coli obſeruarique non immeritò expoſcit. Quæ igitur tanta eſſe poterit in homine ſanctitas, vt diuinæ ſanctitati, non dico, cum perfecta adæquatione; ſed ne B cum debita quidem proportione accomodetur? Vnde Ioſuè audiens ex populo: *Seruiemus Domino, quia ipſe eſt Deus noſter*: ſubdidit: *Non poteſtis ſeruire Domino: Deus enim ſanctus & fortis æmulator eſt; nec ignoſcet ſceleribus veſtris, atque peccatis*. Ioſ.24. n.19. Quaſi diceret: Ne vobis nimium tribuatis: quia quantuncunque vires atque animos intendatis, nunquàm ad eam ſeruitutem, quæ diuinæ ſanctitati debetur, peruenietis. Quod etiam confeſſus Eliphaz, *Nunquid homo*, inquit, *Dei cõparatione iuſtificabitur, aut factore ſuo purior erit vir? Ecce, qui ſeruiunt ei, non ſunt ſtabiles; & in Angelis ſuis reperit prauitatem. Quantò magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, conſumentur velut à tinea?* Iob. 4. à num.17. Vbi difficultatem huius ſeruitutis, & ratione, & exemplo confirmat. Ratione quidem: quia creatura, ſicut in infinitum abeſt à perfectione ſui Creatoris; ita à ſeruitute, quæ illi debetur, longiſſimè recedit. Exemplo: quia, ſi Angeli, qui inter cæteras creaturas diuinam perfectionem proximè imitantur, à debita ſeruitute corruerunt; neque puritatem diuino obſequio neceſſariam conſeruarunt: qualem homines ſuapte natura labiles Deo deferent ſeruitutem? qualem apud Deum, qui fragiles ſunt, integritatem retinebunt?

Quàm difficile ad diuinam hanc accedere ſeruitutem.

Cauſa huius difficultatis exponitur.

6. *An eodem animo Bethſamitæ, quo Philiſthini Arcam dimiſerint.*

Ex tota hac ratiocinatione Bethſamitæ vnum eliciunt decretum, quod ſatis ex conſequentibus intelligitur; quamuis in Litera non exprimatur: nimirum, Arcam apud ſe minimè retinendam, ſed aliò amandandam. In qua re Philiſthinos imitantur; ſaltem facto ipſo: nam & illi Arcam à ſeipſis relegarunt; vt ex dictis patet. An verò etiam animo eos imitentur? inquiret aliquis. Nam Philiſthini animo cauendi pœnam & experiendi, an ea propter Arcam contigerit, à ſe Arcam expulerunt. Quid ergo Bethſamitæ: Eodémne animo de repellenda à ſe Arca conſultarunt? Crediderim in primis eos Arcam à ſe expellere voluiſſe, non quidem ad illud experimentum ſumendum: cùm enim fideles eſſent, dubitare non potuerunt propter violatam legem, & temeratam Arcam hoc illis nocumentum accidiſſe: ſed ad pœnam euitandam, quam ex præſentia Arcæ indies grauiorem formidabant. Et fortaſſe ad honorandam ipſam Arcam, eámque in ſanctiori alio loco, vbi digniùs coleretur, ſtatuendam. Sed neſcio, an cõſultiùs ac religioſiùs deliberarent, non de Arca liberanda, ſed de reuerentia debita erga illam exhibenda. Sic enim & pœnam fugerent, & Arcæ ſanctitate ac dignitate, ſua in vrbe fruerentur.

Dimiſiſſe ad pœnam euitandam probabilius.

7. *Bethſamitæ inito conſilio Arcam remittunt ad Cariathiarenos.*

Et ad quem aſcendet à nobis, &c. Ex priori decreto hæc rurſus naſcitur dubitatio. Quaſi dicerent: Certi ſumus de remittenda Arca; incerti de termino, ad quem remittatur. Hoc igitur conſultandum: *Ad quem aſcendet à nobis?* Vbi dubitant, & quis poſſit eam dignè recipere, & quis velit exponere ſe periculo eam recipiendi. De vtroque enim ſufficiens erat dubitandi ratio; & quia ſanctitati Arcæ nulla par ſanctitas poterat inueniri, & quia cæteri Iſraëlitæ alieno malo cauti, ne in ſimile liberentur, Arcam ſuo recipere hoſpitio non auderent: quemadmodum & ſinguli Philiſthinorum propter eundem metum eam à ſe auertere nitebantur. Sed tamen, lite profligata & perorata, eam ad Cariathiarenos remittere decernunt: ſiue, quia viciniores ad quos proinde citiùs poſſet Arca transferri: ſiue, quia fortiores, qui proinde Arcam à Philiſthinis, ſi eam repetere vellent, faciliùs tuerentur: ſiue, quia nobiliores, apud quos proinde Arca maiori cultu ac veneratione ſeruaretur.

Num. XXI. Miſerúmque nuntios ad habitat res Cariathiarim, dicentes: Reduxerunt Philiſthiim Arcam Domini. Deſcendite, & reducite eam ad vos.

EXPOSITIO LITERÆ.

Miſerúmque nuntios, &c. Ioſephus dicit, nuntios miſſos fuiſſe ad omnes Hæbræos. Sed neſcio, an ſumma Bethſamitarum trepidatio tantas moras ſuſtineret. Igitur, antequam arcam C mitterent ad ciues Chariathiarim, nuntios præmiſerunt, qui eos de re gerenda admonerent, eorúmque beneplacitum & conſenſum expectarent. Cuius rei duplex ratio ſe mihi offert. Vna, vt prudentiores ac modeſtiores, quàm Philiſthini, ſe præſtarent. Hi enim Arcam remittebant ad alios atque alios, etiam inconſultos; vt ex ſuperiori capite conſtat: parum ſolliciti de periculo alieno, dummodò proprium euitarent. At verò Bethſamitæ ita ſuum damnum effugere cupiebant, vt illud ad vicinos, præſertim inuitos & inconſultos, non transferrent.

1. *Ioſeph. Duplex ratio, ob quam nuntios præmiſerunt.*

Prima, vt Philiſthinis prudentiores eſſent.

2. *Secunda, ob Arcæ reuerentiam.*

Altera, quia non audebant ipſi ad Arcam propiùs accedere, eámque ſuis humeris portare. Nam experti illam acerbam ſtragem propter Arcam viſam; timebant, ne aliam acerbiorem propter tactam paterentur. Quare ciues Cariathiarenos admonebant, vt ipſi deſcenderent, & ſuis eam D humeris portantes in ſuam vrbem inferrent. Et fortaſſe cauſabantur, vrbem Bethſames eſſe perexiguam, parum tutam, hoſtibus vicinam, & Philiſthinorum incurſibus expoſitam; at verò Cariathiarim, quæ in Tribu Iuda ſita erat, Ioſue. 15. n. 9. ſicuti nobiliorem, ita & munitiorem eſſe, natura loci ad munimentum non parum conferente: erat enim in colle poſita; vnde in ſubiectam vallem Bethſamiticam deſcendebatur; proindéque Arcæ retinendæ ac tuendæ aptior. De plaga verò Bethſamitica nihil dicuntur renuntiaſſe: E vel, quia omnibus nota: vel, ne Cariathiarenos, tot ſtrages ac funera replicando, deterrerent: in eo calliditatis arguendi, quòd ſuam mercem, eius vitio non prodito, venditarent.

3. *Arca ideò non redit in Silo, vtpote multis ſceleribus infectam.*

Quæreret aliquis: Cur Arcam in Silo, vnde extracta fuerat, reducendam non curarunt? Dices: Quia in Silo, quæ longiùs aberat, tardiùs poterat reportari: ipſi verò ad eam, quàm primùm à ſe remouendam feſtinabant. Addo, diuina prouidentia ita factum eſſe; ne in vrbem iam multis paulò antè ſacrilegiis profanatam, ſacri ritus ac ceremoniæ redirent. Hanc enim illius vrbis extremam

vaſtitatem ſignificauit Deus, dicens: *Ite ad locum meum in Silo; vbi habitauit nomen meum à principio: & videte, quæ fecerim ei, propter malitiam populi mei Iſrael.* Ierem. 7. num. 12. Atque hæc de tota huius ſexti capitis hiſtoria. Cuius extrema pars ſupereſt illuſtranda.

ANNOTATIO XXII.

CIRCA LITERAM.

Arca contra legem viſa, ſacram Euchariſtiam ſine debita reuerentia tractatam repræſentat.

1. *Duo ad Literam explicata myſticè de Euchariſtia explicantur.*

IN poſteriori parte huius capitis, quæ ſola nobis ſupereſt locupletanda, duo continentur: culpa Bethſamitarum intuentium Arcam: & pœna eorundem propter Arcam viſam pereuntium. De vtraque ad Literam dictum eſt. Reſtat, vt vtriuſque myſteria illuſtrentur. Nam illa culpa Bethſamitarum, Arcā contra legem intuentium, culpam Chriſtianorum ſacram Euchariſtiam indignè ſuſcipientium, vel tractantium repræſentat: de qua in præſenti Annotat. dicendum eſt. Illa verò pœna Bethſamitarum pereuntium propter Arcam indebitè viſam, repræſentat pœnam Chriſtianorum, propter Euchariſtiam malè ſuſceptam morientium: de qua in 24. Annot. diſſerendum. Quod igitur ad primum attinet. Ex ſumma illa reuerentia, qua fœderis Arcam tractari oportebat, facilè colligitur, quanta ſacroſanctæ Euchariſtiæ, vel tractandæ, vel ſuſcipiendæ reuerentia debeatur. Et vt in pauca conferam, duplicem requiro, negatiuam quodammodo, & poſitiuam. Illam quidem, ſummam à peccatis omnibus innocentiam: hanc verò, eximiam virtutum omnium abundantiam: duplici quanque Annotatione illuſtrandam.

SECTIO I.

Summa à lethalibus culpis innocentia ad Euchariſtiam neceſſaria.

2. *Arca fœderis etſi Euchariſtiam repræſentat, non adæquat.* D Greg. Beda. Carthuſ. D.Cyril. Alex. D.Hier. D.Ambr. D.Aug. D.Bonau. Aponius.

SVppono, in Arca fœderis ſacroſanctam Euchariſtiam fuiſſe repræſentatam. Ita docent D. Greg. Beda, & Carthuſianus ad hunc locum, D. Cyril. Alex. lib. 9. De adoratione, & lib. 4. in Ioan. c. 28. D. Hieron. D. Ambroſ. D. Auguſt. ad illa verba: *Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.* Pſal. 98. n. 5. D. Bonau. ſerm. 2. in Dominicam quartam Aduentus, Aponius lib. 1. in Cant. ad illa verba: *Nigra ſum, ſed formoſa.* Cant. 1. n. 5. & paſſim alij. Repræſentat, inquam, fœderis Arca Euchariſtiam: non adæquat. Nam, quis non videt, quantò ſit Euchariſtia purior & ſacratior, quàm Arca fœderis? Si igitur hanc Arcam tanta cum reuerentia tractari neceſſe erat; vt ex Litera iam patet: quanta cum reuerentia Euchariſtiam tractari oportebit? Conſiſtit autem hæc reuerentia, præſertim in innocentia ab omni culpa non ſolùm lethali; ſed etiam, quantùm diuina gratia fieri poterit, veniali. De hac in ſequenti: de illa in præſenti Sectione diſſerendum.

Reuerentia ad Euchariſtiam in quo conſiſtat.

3. *Euchariſtiã præcedere debet examen de culpis lethalibus.*

Igitur quantam à lethalibus culpis innocentiam Sacramentum Euchariſtiæ requirat, ſatis oſtendit Apoſtolicum præceptum: *Probet autem ſe* A *ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat.* 1. Corinth. 11. num. 28. Vbi verbum probandi duo ſignificat. Vnum, examen, quo ſe quiſque perſcrutari debet, antequàm ad Euchariſtiam accedat: quaſi dicat: ſuam conſcientiam expendat, examinet, exploret. Alterum, iudicium quo ſe, morali certitudine credat, lethalis criminis expertem: quaſi dicat: ſententiam ferat, qua ſe approbet, & quantùm de diuina miſericordia ſperare licet, expiatum iudicet. His præmiſſis, & non antè, ad ſacram menſam conuiuetur. Præpoſtera fuit Ethnicorum ſuperſtitio, vt pecudes immolandas, priùs examinarent, eſſéntne aliqua macula, ſeu labe, ſeu vitio infectæ; iuxta illud Virgilianum:

Veteres immolanda, nō immolantes præpoſterè examinabant.

B *Et fibras pecorum, & ſpirantia conſulit exta.*

Non autem ipſos Sacerdotes immolaturos: cùm multò magis ab his, quàm ab illis omnia vitia exulare oporteret. Vnde Tert. in Apolog. c. 30. *Miror,* inquit, *cùm hoſtiæ probantur penes vos à vitioſiſſimis Sacerdotibus; cur præcordia potiùs victimarum, quàm ipſorum ſacrificantium examinantur.* Nam, ſi vitioſæ pecudes irreuerentiam Deo inferre cenſebantur: quantò grauiorem inferrent vitioſi Sacerdotes? cùm Deus multò magis inquinatum Sacerdotem quàm infectam victimam deteſtetur.

Tertull. *Deus magis Sacerdotem inquinatū, quàm victimam deteſtatur.*

4. *Animalia quæ Deo immolabantur, immaculata.*

Fateor, & in lege veteri iuſſum eſſe, vt inſpicerentur diligenter animalia, antequàm ad aras immolanda ſiſterentur: *Omnis macula,* inquit Textus, *non erit in eo. Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cica-* C *tricem habens, ſi papulas, aut ſcabiem, aut impetiginem; non offeretis ea Domino; nec adolebitis ex eis ſuper altare Domini.* Leuit. 22. num. 22. Verùm ea lex myſterio plena erat: non, vt in ipſis victimis ſiſteretur; quarum vitia ſine dubio leuiùs ferenda videbantur: ſed, vt à victimis ad Sacerdotes efficax duceretur argumentum, optimúmque documentum peteretur, qua ipſi tandem conſtare deberent ad ſacrificandum puritate, cùm tanta à victimis ratione carentibus exigeretur. Qua de re egregiè philoſophatur Philo Hebręus li. De victimarum generibus: *Adhibetur,* inquit, *hæc cura, non propter victimas; ſed, vt ſine omni culpa ſint, qui eas mactandas offerunt. Submonentur enim his ſymbolis, vt quoties accedunt ad altaria, vel nuncupatu-* D *ri vota, vel reddituri, nullum vitium, nullúmque morbum afferant in anima: ſed conentur omninò nitidam & immaculatam in conſpectum Dei producere, ne viſam auerſetur.* Vnde in eos, qui ſecùs faciebant & maculatas victimas à ſacrificijs excludētes, vitioſas animas ad ſacrificandum afferebant, acriter inuehitur idem Philo lib. De Cherubim: *Si quam pecudem,* inquit, *animaduertant parum integro corpore; eiiciunt extra purificatum templi ſpatium, nec patiuntur adduci ad altaria. Ipſi conſauciati animas morbis grauibus, quos eis inflixit impotens malitia, vel potiùs mutilati caſtratique membris præcipuis, prudentia, fortitudine, iuſtitia, aliiſque virtutibus: tamen audent ſacris operari; rati, oculum Dei externa tantùm inſpectare, non etiam occulta conſpicere.* Quid E dementius, & hoc facto, & hac ratione facti fingi poſſet?

In victimarum puritate, Sacerdotum puritas commendatur. Philo. *Demētis Sacerdotis eſt, animalia immunda reiicere, cùm ſit immundus.*

5. *Sacerdotis corpus olim integrum, vt animi integritas commendetur.*

Adde, non ſolas victimas in lege veteri expendi ſolitas, ne quo vitio laborarent: ſed ipſa Sacerdotum corpora, vt ſana, vegeta, integra & inlæſa exiſterent. *Omnis,* inquit, *qui habuerit maculam de ſemine Aaron Sacerdotis, non accedet offerre hoſtias Domino, nec panes Deo ſuo.* Leuit. 21. num. 21. Vbi ſingula vitia, vt legenti patebit, ſeorſim exprimuntur. Non quidem, quòd Deus externas corporum prauitates, ſeu deformitates, præcipuè deteſtetur: ſed, quòd internas animorum labes, & maculas

maculas ſub illis myſticè ſignificatas præcipuo quodam odio perſequatur. Quo ex loco argumentum deſumens Philo Heb. lib. 1. De Monarch. *Si mortale*, inquit, *corpus Sacerdotis inſpici oportet, ne quo contractum ſit vitio, quanto magis animam immortalem?* Vnde tandem efficacius licet argumentari: Si ad ſacrificia legis veteris tractanda, in quibus carnes taurorum & hircorum Deo offerebantur, tanta requirebatur Sacerdotum innocentia, quanta requiretur ad vnum legis nouæ ſacrificium, in quo immaculatum corpus, & pretioſus ſanguis Chriſti Domini non ſolùm tractatur manibus; ſed etiam libatur ore, ac tandem intimo in corde collocatur? Probet igitur ſe ipſum homo, an eam habeat conſcientiæ puritatem, quæ ad tantum myſterium accedat.

Philo.

Plius innocētia requiritur ad ſacroſanctū legis nouæ ſacrificium.

6\. D. Dyonyſ. *Eucharistia eſt ſpiritualis inſitio.*

Aptiſſime quidem D. Dionyſius Areopagita libro de Eccleſiaſtica Hierarchia, cap. 3. ſacram communionem appellat quandam *ſpiritualem inſitionem*. Et paulò poſt de Chriſto Domino loquutus, *Per hanc*, inquit, *beneficam clementiam ad participationem ſui, ſuorumque bonorum inuitat genus humanum. Si igitur ipſius ſacratiſſimæ inſeramur vitæ; ipſum, quantùm fas eſt, imitando, veraciter conſortes Dei, diuinorúmque participes efficiemur.* Quæ loquutio vt apertiùs innoteſcat; aduertendum, ad inſitionem, vt feliciter procedat, duo requiri. Vnum, vt truncus, in quem ſurculus inſeritur, viuat, hoc eſt, aridus non ſit; ſed viridis, & ſua adhuc vegetatiua anima informatus: tunc enim truncus, & ſurculus ita in vnum coaleſcunt, vt vna arbor efficiatur. Et quaſi truncus exuerit ſylueſtrem animam, & nobiliorem ſurculi vitam hauſerit, non iam ampliùs in ſuos flores, frondes ac fructus, qui erant degenerantis naturæ; ſed in flores, frondes ac fructum illius ſurculi, quem amplectitur, qui ſunt mitioris, felicioríſque ingenij, propagatur.

Ad inſitionē requiritur, vt truncus viuat.

Miraturque nouas frondes, & non ſua poma. Virg.

Quòd ſi truncus aridus ſit, tantùm abeſt, vt ſurculi vitam viuat; vt potiùs ſurculus mortuo incluſus trunco immoriatur.

7\. *Ad Eucharistiam vita per gratiam requiritur.*

Hoc primum in ſpirituali Euchariſtiæ inſitione reperitur. Nam in primis opus eſt, vt qui illam recipit, viuat per gratiam. Sic enim tam arcto vinculo cum Chriſto Domino coniungitur, vt non ſuam, ſed illius vitam viuere videatur; dicereque poſſit cum Apoſtolo: *Viuo autem iam non ego: viuit verò in me Chriſtus.* Galat. 2. num. 20. ac proinde iam non humanas ſed diuinas exeat in actiones: non iam loquatur, non iam operetur, vt homo; ſed quaſi totus in diuinitatem transfuſus, diuinam agendi rationem ſortiatur. Vnde D. Dionyſius Areopagita citato loco, *Verus*, inquit, *ad ſacra percipienda acceſſus, id accedentibus tribuit, vt ex communione diuina ad Dei ſimilitudinem, atque conſortium tranſeant.* Quòd ſi recipiens Euchariſtiam, tanquàm aridus & mortuus truncus, per gratiam non viuat: quò inſitio euadet? Tantùm profectò aberit, vt à Chriſto vitam hauriat, vt potiùs, quantùm in ſe erit, Chriſto vitam eripiat. Nam teſte Apoſtolo: *Reus erit corporis & ſanguinis Domini.* 1 Corinth. 11. num. 27 Erit ille truncus aridus, ſeu illa anima mortua, quidam veluti tumulus, ſeu quædam vrna, vbi Chriſtus iterum moriatur, ac tumuletur. Seu potiùs, erit illa anima, quædam veluti crux; & mala arbor, cui diuinus ille ſurculus non inſeratur victurus: ſed moriturus affigatur. Erit illud corpus non viride lignum, in quo cæleſtis ille ramus quodammodo reuireſcat & refloreſcat: ſed ferale patibulum, in quo penitùs exareſcat, & contabeſcat. Tales enim peccatores

D. Dion.

Qui ad Eucharistiam accedit, in Dei tranſit ſimilitudine. Mortuus per culpam, tumulus eſt corporis Christi.

A ſpirituali vita carentes, Chriſtum Dominum, quem ſuſcipiunt, quantùm in ſe eſt, ſpoliant temporali: *Rurſum*, iuxta Apoſtolum, *crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtentui habentes.* Hebr. 6. n. 2. Nam, vt bene D. Petr. Damian. lib. 4. epiſt. 14: *Qui Dominicum corpus pollutis tractare manibus non veretur, crucifigentium Ieſum particeps eſſe conuincitur.* Abſit igitur, vt quiſquam lethali mortuus peccato ad ſacroſanctam Euchariſtiam accedat.

D. Pet. Dam.

Alterum, quod requiritur ad facilem inſitionem, eſt, vt antequàm ſurculus inſeratur, inutiles rami defrondentur, infructuoſi ſtolones reſcindantur, &, vt loquitur Mantuanus: *Enodes trunci reſecentur.* Sic enim fit, vt paulò pòſt.

8\. *Ad inſitionē etiam requiritur inutiliū ramorum defrondatio.* Virg.

Exeat in cælum ramis felicibus arbor.

Nam, ſi truncus inutilibus ramuſculis ac frondi- B bus ſylueſcat; in priores fœtus erumpet, nec cum inſito ſurculo cohærebit. Vnde rurſus non viuet truncus per ſurculum; ſed potiùs ſurculus per truncum interibit; ab illa ſylueſtrium ramorum congerie oppreſſus, & quodammodo ſuffocatus. Non aliter, antequàm Euchariſtia ſuſcipiatur; debent omnia ex animo flagitia amputari, prauæq; affectiones coërceri: vt animus à peccatis liber, tanquàm truncus noxiis frondibus exoneratus, coaleſcat cum diuino illo ſurculo Chriſto Domino: & ſurculus in trunco moleſcat: atque vna ſit vtriuſque vita, ex qua vna atque eadem operatio conſequatur. Nam, ſi animus vitioſis appetitionibus laſciuiat ac luxurietur, nunquàm cum illo diuino ſurculo concreſcet: ſed in priora flagitia C prodibit; quibus ille diuinus ſurculus quodammodo obrutus & oppreſſus, quantùm in ipſo peccatore eſt, penitus exareſcet & contabeſcet.

Ad Euchariſtiā debent amputari inutiles peccatorum frondes.

Ad hanc tropologiam illuſtrandam non inuitus trahitur Iacobus Apoſtolus, dicens: *Abiicientes omnem immunditiam & abundantiam malitiæ, in manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſaluare animas veſtras.* Iacob. 1. num. 21. Nam, ſi ad verbum auditum, noſtris animis inſerendum de quo ibi ſermo eſt, planè requiritur, vt omnes omninò culpæ, tam carnales, quàm mentales à peccatore abiurentur, & ipſe noua quadam manſuetudine & charitate induatur: quanta peccatorum abolitio, & virtutum congregatio requiretur; vt Verbum incarnatum, & in ſacra Euchariſtia exhibitum, noſtris mentibus inſeratur? Nam, D ſicut truncus detondetur, vt ſurculo inſerendo proportionatus efficiatur: ita ſuſcepturus Euchariſtiam expurgari debet, & expiari, vt Domino ſuſcipiendo aliqua proportione accommodetur. Quod Diuus Dionyſius Areopagita, vbi ſuprà, ex ipſa membrorum cum corpore ſimilitudine paulò aliter declarat: *Vult*, inquit, *Chriſtus Dominus, vt nos illi tanquam membra corpori congruamus: & per vitæ ſyncere ac diuinæ ſimilitudinem compaginemur, ne corrumpentibus mortificati vitiis, ad diuina & ſanctiſſima membra incongrui efficiamur.* Monſtrum planè erit, ſi humano corpori equinum aliquod membrum affingatur. Sed omni monſtro E deformius ac prodigioſius portentum, ſi quis in belluina vitia deformatus, Chriſto Domino in Euchariſtia ſuſcepto, tanquàm membrum ſuo corpori adglutinetur.

9\. *Ad verbum Dei requiritur munditiès: multò magis ad Verbum Dei in Eucharistia.*

D. Dion. *In Euchariſtia Chriſto Domino, ſicut membra corpori, adglutinamur. Eſt monſtrū in belluina vitia deformatum Chriſto Domino adglutinari.*

Age verò, aliis eandem rem teſtimoniis locupletemus. Cùm Deus Moyſi traderet ritus conſecrandi Sacerdotes, *Aaron*, inquit, *& filios eius applicabis ad oſtium tabernaculi teſtimonij: cúmque laueris patrem cum filiis ſuis aqua, indues Aaron veſtimētis ſuis.* Exod. 29. n. 4. Quam ceremoniam Beda interpretatus lib. 3. De tabernaculo, cap. 9. *Notandum*, inquit, *quod conſecraturus eos Moyſes, primò*

10\. *Quanta corporis munditiès ad Eucharistiam requiratur.* Beda.

lauit

lauit aqua, & ſic habitum illis ſacris gradus imponit: quia, nimirum, neceſſe eſt, vt qui ad officium altaris promouendus eſt, maioribus ſe ſolito lacrymarum fluentis abluat; vt quò mundior ad gradum accipiendum acceſſerit, eò perfectiùs acceptum conſummet. Si ergo ad induendas veſtes ſacerdotales neceſſe eſt, vt priùs omnes corporis maculæ abſtergantur; quanta cordis munditiés, neceſſe erit, vt ad ſacram Euchariſtiam recipiendam adhibeatur.

11. Celebris fuit ceremonia, qua offerens holocauſtum, manum capiti victimæ immolandæ imponere iubebatur: *Ponéque manus*, inquit Legiſlator, *ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit.* Leuit. 1. n. 4. Qui ritus eò ſpectabat, vt, qui holocauſtum offerebat, priùs ſuæ innocentiæ teſtimonium illo externo ſymbolo præberet: ne impurus ad purum B miniſterium accedere videretur. Sic exponit Philo Hebræus lib. De victimarum generibus: *Quod manus*, inquit, *imponantur capiti victimæ, euidens indicium eſt innocentiæ, vitæq; ſine culpa exactæ iuxta naturæ leges, & diuina Oracula. Poſtulabat enim Deus à ſacrificante primùm bonam mentem, ſanctam, & in pietate exercitam: deinde vitam benefactis ornatam; vt dum manus imponit, poſſit libera conſcientia dicere: Manus hæ nec muneribus corruptæ, nec innocenti ſanguine pollutæ; noxam, iniuriam, vulnus intulerunt nemini: nulli rei turpi præbuerunt miniſterium; ſed rebus honeſtis & vtilibus, quæ viris iuſtis ſapientibúſque probantur.* Vbi omnia peccatorum genera palàm adiurabat; antequàm accederet, ſacris C operaturus. Quis ergo ſuſcepturus auguſtiſſimum Euchariſtiæ Sacramentum, non curet priùs animum omni peccatorum ſarcina exonerare?

Qui ad Euchariſtiam accedit, omnia vitia abiurare debet.

Philo.

12. Non licebat in lege veteri ignem inferre in altare thymiamatis, niſi deſumptum ex altari holocauſti: vt colligitur ex hiſtoria Nadab & Abiu, Leuit. 10. à num. 1. qui, cùm in altare thymiamatis inferre vellent ignem alienum, hoc eſt, aliunde, quàm ex altari holocauſti deſumptum, pœnas quàm acerbiſſimas dederunt, ſubito igne correpti, vt qui in igne peccauerant, igne abſumerentur. Altare holocauſti, Sacramentum pœnitentiæ repræſentabat: vt enim in illo immolabantur animalia: ita in hoc peccata quodammodo cædũtur, iugulantur, & ſubiectis contritionis flammis abolentur. Altare verò thymiamatis repræſentabat D Euchariſtiæ Sacramentum: vt enim in illo incendebantur odores; ita in hoc ad præſentiam Chriſti Domini pretioſa quædam odoramenta, quæ ſunt orationes Sanctorum, cordiúmque affectiones, ſuauiſſimè exhalant. Vt igitur ad altare thymiamatis nemo incenſum poſiturus accedebat, antequàm ad altare holocauſti, inde ignem deſumpturus ſiſteretur: ita ad Euchariſtiæ Sacramentum venire nemo poteſt, qui alicuius lethalis criminis conſcius ſibi fuerit, priuſquàm ad pœnitentiæ Sacramentum accedens, Confeſſionis igne expurgetur. Ita Concilio Trid. Seſſ. 13. c. 7. diſcernente: *Vt nullus ſibi conſcius mortalis peccati, quantumuis ſibi contritus videatur, abſque præmiſſa ſacramentali Confeſſione ad ſacram Euchariſtiam accedere debeat.* E Tanta huic Sacramento reuerentia debetur, vt innocentia ad illud non ſolùm contritione; ſed etiam Confeſſione parta requiratur.

Nemo ad Euchariſtiam accedere debet, niſi confeſſionis igne expurgatus. Altare holocauſti pœnitentiæ typus. Altare thymiamatis Euchariſtiæ.

Conc. Trid. *Non ſufficit contritio ad Euchariſtiã, niſi accedat confeſſio.*

13. Neceſſariam ad vetera ſacrificia innocentiã admiratus Iſaias: *Quis poterit*, inquit, *habitare de vobis cum igne deuorante? Quis habitabit ex vobis cum ardoribus ſempiternis?* Iſai. 33. n. 14. Non eſt ſenſus, vt aliqui vulgo fingunt; voluiſſe Prophetam homines à gehenna deterrere: vt patet ex ipſius Prophetæ reſponſione ſtatim ſubiicienda. Sed ſenſus eſt, quem Lyranus expreſſit: *Quis poterit de vobis* A *dignè miniſtrare in altari holocauſtorum*: Rectè enim hoc altare in quo ignis ſemper ardebat; qui proinde ignis perpetuus dicebatur, Leuit. 6 n. 12. & 13. per ignem deuorantem, & per ardores ſempiternos metaphraſticè explicatur. Reſpondet igitur Propheta, eum poſſe cum hoc igne deuorante, & cum his ardoribus ſempiternis habitare, hoc eſt, ſacris miniſteriis & ſacrificiis dignè & ritè inſeruire: *Qui ambulat*, inquit, *in iuſtitiis, & loquitur veritatem: qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere: qui obturat aures ſuas, ne audiat ſanguinem; & claudit oculos ſuos, ne videat malum.* Ibidem, num. 15. Hoc eſt: qui vitam agit ab omni ſcelere puram, integram & illibatam. Si igitur ad illud altare holocauſtorum tanta B à grauioribus culpis innocentia requirebatur: quantam habeat, neceſſe eſt, qui ad hoc altare thymiamatis, ad hoc Euchariſticum conuiuium accedit diuinis epulis fruiturus?

Quanta innocentia ad ignem Euchariſticum requiratur. Lyra.

14. Offerebatur olim Deo, victimarum non ſolùm armus & pectuſculum; ſed etiam reticulum iecoris, duo renes, & ventriculus: vt patet Exod. 29. n. 13. & 22 & 26. Leuit. 3. à n. 3. & Leuitic. 7. à n. 4. Hoc eſt, non ſolùm externæ, ſed etiam internæ partes victimarum. Rationem reddit D. Cyrillus Alexandrin. in c. 2. Malach ſub initium, his verbis: *Erat*, inquit, *ſolenne a qualibet hoſtia ſeparari Deo armum, & pectuſculum, & reticulum iecoris, & duos renes, & ventriculum. Quo quidem Scriptura legalis per inuolucrum, indicat omnia interiora eorum,* C *qui ſe dedicauerunt Deo in odorem ſuauitatis, ſancta & ſanctificata eſſe oportere.* Vnde ſumitur argumentum: ſi tanta puritate nitere oportebat eos, qui vetera Deo ſacrificia offerebant; qua debent excellere innocentia, qui auguſtiſſimo Euchariſtiæ ſacrificio operantur: Curandum maximè illis eſt, vt nec prauæ cogitationes intus in animo nutriantur; nec peruerſæ actiones foris in corpore tumultuentur. Moyſi & Aaroni præcepit Deus, vt victimam immolandam traderent Eleazaro Sacerdoti: *Qui*, inquit, *eductam extra caſtra immolabit in conſpectu omnium.* Num. 19. n. 3. Sed, cur non potiùs eam tradi iuſſit Aaroni? Rectè ad præſens inſtitutum reſpondet Lyranus: *Quia Eleazar non peccauit in conflatione vituli*: ſicut Aaron. Ad ſacri D ficium autem illud peragendum innocens Sacerdos admittendus erat, non peccator. Quis non videt, quantò innocentior Sacerdos ad Euchariſtiæ ſacrificium requiratur?

Interior. & exterior innocentia requiritur ad Euchariſtiã.

D. Cyril. Alex.

Solus Sacerdos innoces, accedere dignus eſt ad Euchariſtiã. Lyra.

15. Inter ceremonias, quibus Agnus paſchalis edebatur; vna erat, vt comederent illum *tenentes baculos in manibus.* Exod. 12. num. 11. At, quorſum baculi inter conuiuandum, qui potiùs ad iter agendum requiruntur? Crediderim, vt qui ad illud conuiuium, Euchariſtici ſymbolum, acceſſiſſent, ſuis ſe baculis firmiter ſuſtentarent, ne ruerent: hoc eſt, vt non ſolum firmi ſtarent in fide; ſed etiam in nullam degenerem cupiditatem laberentur. Quod mihi videtur D. Greg. Nazianz. orat. 32. num. 43. ſignificaſſe: *Lex*, inquit, *fulcientem* E *baculum tibi præſcribit, necubi animo titubes, dum ſanguinem Dei, & paſſionem, ac mortem audis: ac dum Dei patronus atque defenſor videri cupis, impiè corruas. Quin potiùs ſine pudore & confuſione corpus ede, ſanguinem bibe; ſi modò vitæ deſiderio teneris: nec ſermonibus de carne fidem abrogans; nec ad eos, qui de paſſione habentur, impingens. Innixus ſta, firmus & ſtabilis: atque ita comparatus, vt nulla in re quatiaris ab aduerſariis. In faſtigio tuo ſta: in atriis Hieruſalem pedes ſtatue: in petra ſuffulci, vt tui ſecundùm Deum greſſus non moueantur.* Ergo, qui in ſcelerum volutabrum ceciderunt: & in eo ſubmerſi

Qui gratiæ baculo non ſuſtentatur, ad Euchariſticum Agnũ accedere non poteſt.

D Greg. Naz.

detinentur, ad hoc accedere conuiuium maximè vereantur.

16. Illa quoque fuit ſympoſiaca lex paſchalis Agni, vt conuiuæ comederent, calceati: *Calceamenta*, inquit, *habebitis in pedibus*, Ibidem. Si illa modò lex conuiuantibus daretur, nihil prorſus haberet nouitatis, cùm omnes calceati & ocreati menſis accumbant: at verò priſcis ſeculis noua admodum videbatur. Tunc enim ea fuit conſuetudo vt nudis pedibus epularentur, non ſolùm Romani; ſed etiam Hebræi. Romani quidem, vt ex eo patet: quia ille apud Martialem lib. 5. Epigram. conuiuium initurus: *Depoſui ſoleas*, inquit. Et ille alter apud Horatium lib 2. Serm. ſatyr. 8. conuiuium relicturus; ſurgit è menſa: *Et ſoleas*, inquit, *poſcit*. Vnde vterque conuincitur nudis pedibus conuiuio interfuiſſe. Hebræi verò, vt ex eo conſtat: quia, Chriſto Domino menſæ accumbente, Magdalena ſtans retrò *Lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat, & vnguento vngebat*. Luc. 7. n. 38. Quod apertè ſupponit Chriſtum Dominum illo in conuiuio nudos pedes habuiſſe. Quorſum igitur ad paſchalem Agnum calceati conuiuæ accedere iubentur? Rationem inculcat D. Greg. Nazianz. orat. citata, n. 41. *Qui Ægyptum*, inquit, *& res Ægypti fugit, calceos ſumat, vt tutus ſit, cùm ab alus rebus, tum a ſcorpiis & ſerpentibus, quos permultos Ægyptus alit. Sic fiet, vt ab iis, qui calcaneum obſeruant, & quos calcare iuſſi ſumus minimè vulneretur.* Vbi & hiſtorialis & ſpiritualis ratio inculcatur. Illa eſt, vt corporis pedes à venenatis morſibus illæſi cuſtodiantur: hæc, vt mentis affectus à lethalibus vitiis duri conſeruentur. Quòd ſi ad paſchalem Agnum tanta corporis mentiſque ſanitas requiritur: quanta vtriuſque puritas ad hoc diuinum epulum requiretur?

Veteres Romani nudis pedibus epulabantur. — Martial. — *Idem mos apud Hebræos increbuit.* — D. Greg. Naz.

17. Adde in illo typico conuiuio lumbos quoque accinctos eſſe oportere: *Renes*, inquit, *veſtros accingetis*. Vbi ſuprà. Non ſine myſterio, vt ad menſam Euchariſticam acceſſuris omnis intemperãtia coërcenda ac frænanda iuberetur. Sic enim D. Gregorius Nazianz. citata oratione n. 39. *Tibi*, inquit, *per zonam ac temperantiam reſtringatur pars illa, quæ libidine æſtuat, ac velut hinnitum edit. Ita fiet, vt mortificatis membris, quæ ſunt ſuper terram, Paſcha purè comedas; ſolitarij illius Ioannis & Præcurſoris, magnique veritatis Præconis præcinctionem imitans.* Quo pacto enim turpibus concupiſcentiis æſtuanti, & prauis libidinibus efferueſcenti, ad illud frumentum electorum, & vinum germinans virgines patebit acceſſus? An purior animus noſter, quàm Chriſtus? Si igitur animus noſter corpus tabidum & vlceroſum, ac debitis diſpoſitionibus exutũ deſerit: quo pacto Chriſtus Dominus animam ſordidam, inquinatam, multiſque ſceleribus infectam ingredietur? Quo argumento eleganter vtitur D. Ambr. ſer. 19. in Pſalm. 118. *An verè*, inquit, *cùm animæ noſtræ vigor putrem corporis refugiat portionem; quod eius gratiam corrupti artus ſentire non poſſint: Deus corruptæ animæ membra quædam dignatur habitare?* Vbi expendo illud, *Eius gratiam corrupti artus ſentire non poſſunt*. Neque enim deeſt Chriſto Domino virtus ad ſanctificandam animam: ſed animæ deeſt neceſſaria diſpoſitio ad ſanctitatem percipiendam.

Corporis voluptates coërcendæ ad Euchariſtiã. — D. Greg. Naz. — D. Ambr. *Anima veluti per culpam corrupta inepta eſt ad ſanctificationem.*

18. In primo ingreſſu terræ Promiſſionis circuncidit Ioſuë populum. Et poſtquam omnes ex vulneribus ſanati ſunt: *Fecerunt*, inquit Textus, *Phaſe quarta decima die menſis ad veſperum in campeſtribus Iericho, & comederunt de frugibus terræ, die altero, azymos panes, & polentam eiuſdem anni.* Ioſ. 5. n. 10. Quem locum Origenes homil. 6. myſticè interpretatus: *Circuncidimur*, inquit, *quando cum labore quodam, & dolore animi, veteris conſuetudinis culpas nouella inſtitutione mutamus: ſanamur autem, cùm iam noua inſtituta abſque difficultate complemus, & in vſum nobis vertitur, quod priùs difficile videbatur.* Circumciſi igitur, & ſanati fecerũt Paſcha: quia antequàm culpas exuerent, induerentque virtutes, non debebant immaculati Agni carnibus epulari: *Vides*, addit Origenes, *quia nemo immundus facit Paſcha, nemo incircunciſus: ſed quicunque mundus fuerit, & circunciſus.* Illud Paſcha agnus erat de grege, & nihilominùs mortificatos & ſanctificatos requirebat. At verò Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: quantò igitur maiorem & mortificationem & ſanctificationem à celebrãtibus poſtulabit? Agnus ille Paſchalis *abſque macula*. Exod. 12. num. 5. ſeu, vt habent Septuag. ἄμωμος, id eſt, *Irreprehenſibilis*, irreprehenſibiles conuiuas exigebat. Quam ergo maculam reprehenſione dignam in ſuis conuiuiis patietur ille Agnus Euchariſticus, quem nemo hominum poteſt *arguere de peccato*? Ioan. 8. n. 46. Et in quo diabolus Princeps huius Mundi *non habet quicquam*? Ioan. 14. num. 30. Et cuius manus ſunt *tornatiles*? Cant. 5. num. 14. ſeu, vt habet Interlin. *In nullo reprehenſibiles.*

Ad eſum Agni Euchariſtici debent homines mũdari & circuncidi. — Orig. — *Agnus Euchariſticus. ſine macula conuiuas exigit irreprehenſibiles.* — Interl.

19. Neque ſolùm innocens in ſe eſſe debet, qui ad hanc menſam accumbit, ſed etiam, quod eſt maius, innocentem familiam habere. Nam, qui profano ſeruo vtitur, quamuis ipſe ſanctus ſit, ab hoc conuiuio, tanquam profanus expelletur. Præcipiebat olim Deus ne quis dominus, ſeu paterfamilias comederet Paſcha, antequam eius ſeruus empititius circunciderctur. Exod. 12. n. 44. *Quia; cùm ſeruus*, inquit Lyra, *ſit quædam res domini ſui, ei imputari debet defectus circunciſionis.* Si ab Agno paſchali propter incircunciſum ſeruum paterfamilias arcetur: quis dubitet, quemuis dominum, propter iniquum ſeruum, ab Euchariſtia repellendum? Sibi poſtulabat Dauid panes ſanctificatos: & nihilominùs Sacerdos Abimelech in eius puero inquirebat: *Si mundi*, inquit, *ſunt pueri*, 1. Regum 21. num. 4. Quaſi propter dignitatem, vel indignitatem famulorum dignus, vel indignus Rex ipſe cenſeretur. Nouerint igitur Chriſtiani, ſi immundos famulos, vel filios domi alant: ſatis ſe mundos non eſſe ad Euchariſtiam recipiendam, quantumuis propriis factis ſibi mundi videantur.

Non ſolùm animæ, ſed familiæ innocentia requiritur ad Euchariſtiam. — Lyra. — *Indigni ad Euchariſtiã, qui ſeruos habent immundos.*

20. Egreſſis de Iordane Iſraëlitis Arca fœderis anteibat: populus verò à tergo ſequebatur: *Sequimini*, inquit Ioſue *ſitq; inter vos & Arcam ſpatium cubitorum duum millium*, Ioſ. 3. n. 4. At cur non propiùs accedebant: *Propter reuerentiam Arcæ*, inquit Lyranus. Si igitur ab Arca profani homines reuerentiæ cauſa abſiſtebant: cur in Euchariſtiam irruere temerarij non formident? In gratiam olim redierunt Iſaac & Abimelech, quam ſplendido conuiuio confirmarunt: *Et poſt cibum & potum*, inquit Textus, *ſurgentes mane, iurauerunt ſibi mutuò*. Gen. 26. num. 31. At cur inter cœnandum, vel ſaltem ſtatim poſt cœnam non iurarunt: ſed potiùs iuramentum in craſtinum diſtulerunt? *Vt iurarent*, inquit Lyra, *ſaliua ieiuna propter reuerentiam iuramenti.* Addit Philo Hebræus lib. De Decalogo, non ſolùm linguam iurantis à cibo ieiunam eſſe debere; ſed multò magis mentem ab omni vitio alienam: *Iuratus*, inquit, *debet ſe ipſum conſiderare, num purus ſit anima, corpore & lingua: illa ab iniquitatibus; hoc à piaculis, hæc à maledicentia. Nefas eſt enim per os, quo profertur nomen illud ſanctiſſimum, quidquam turpe progredi.* Hanc planè reuerentiam

Quanta reuerentia ſit opus ad Euchariſtiam. — Lyran. — Lyra. — Philo. *Magna olim ad iuſiurandum reuerentia: multò magis ad Euchariſtiã.*

rentiam poſtulabat Dei nomen ore pronuntiandum: ſed quātò maiorem poſtulabit Chriſti Domini corpus ore ſuſcipiendum. A

21. Præcipiebat Deus, vt omnia de medio idola tollerentur & frangerentur: *Contaminabis*, inquit, *laminas ſculptilium argenti tui; & veſtimentum conflatilis auri tui; & diſperges eas, ſicut immunditiam menſtruatæ*. Iſai. 30. num. 22. Quid deinde? Sequitur paulò pòſt: *Et panis frugum terræ erit vberrimus & pinguis*. Ibid. n. 23. Tunc dabatur temporalis panis fertilitas & vbertas, cum idolorum vanitas & prauitas auferebatur. Vt hinc maiori iure colligeretur ſpiritualis & Euchariſtici panis abundantia, tunc nobis ſuppeditanda, quando noſtra à nobis peccata, omniàque peccandi incitamenta penitùs euerterentur. Sic D. Cyril. Alexandrinus ad eum locum: *Quando*, inquit, *idola ſuſtuleris, tunc ſpirituali fertilitate abundabis*. Conſentit D. Hieronymus ibidem. Vbi vlteriùs notat, Prophetam Heliam, poſtquàm Prophetas Baal apprehendit & interfecit, ſtatim ad Regem Achab dixiſſe: *Aſcende, comede, & bibe: quia ſonus multæ pluuiæ eſt*. 3. Reg. 18. num. 41. Quaſi non daretur Regi conuiuandi facultas, antequàm tota de illius Regno iniquitas tolleretur: *Poſtquàm*, inquit, *interfecti ſunt ab Helia Pſeudoprophetæ, datus eſt panis Saluatoris vberrimus & pinguis. Niſi enim vitia receſſerint, virtutes non ſubeunt*. Eradicandæ priùs ſunr peccatorum ſpinæ, vt Angelorum panis ſuauiſſimus percipiatur. C

Oportet tollere omnia peccati idola, ad felicem panis Euchariſtici vbertatem.

D. Cyril. Alex.

D. Hier.

Tollēda omnis iniquitas, vt conuiuio fruatur Euchariſtico.

22. Mirum alicui videbitur illud Salomonis præceptū: *Mitte panem tuum ſuper tranſeuntes aquas*. Eccleſiaſticæ 11. num. 1. Quæ enim inſolentior eſſe potuit ſeminandi ratio, quàm, vt ſemina in mare iacerentur; vbi nec radices mitterent, nec ſpicas ferrent, nec vlla ſerenti vtilitas proueniret? Quare D. Ambroſ. De interpellatione Dauid ad myſticam intelligentiam recurrit: panis nomine ſacram Euchariſtiam; nomine verò aquarum pœnitentiæ lacrymas interpretatus. Lacrymis enim præfluentibus, & totam priùs conſcientiam expiantibus, diuinus ille panis ſeminandus eſt, vt nobis in vitæ æternæ fructus, amplámque bonorum ſegetem erumpat. *Rectè*, inquit, *accipiunt ſubſtantiā Verbi, & myſticæ rationis alimentum: quibus flumina aquæ viuæ de ventre fluunt. Similiter quoque hic panis ibi viuus eſt, vbi aqua lacrymarum, & fletus eſt pœnitentiæ*. Neque enim par eſt, vt mundiſſimus panis, niſi mundis per pœnitentiam mentibus communicetur: *Eſcam dedit*, inquit Dauid, *timentibus ſe*. Pſal. 110. n. 5. non offendentibus, nō ad iracundiam prouocantibus: ſed formidantibus meritas pœnas, eáſque per pœnitentiam deprecantibus. In Hebræo eſt: *Prædam dedit*: non ſine myſterio, noſtrum quoque inſtitutum confirmante. Vt enim præda ex bello, non niſi victoribus, confertur: ita & hic panis iis tantùm tribui debet, qui de ſuis vitiis, prauíſque affectionibus triumphant. Vnde Abimelech non, niſi victori Abrahamo, ſeu, vt loquitur Apoſtolus, *Regreſſo de cæde Regum*, Hebr. 7. num. 1. *panem & vinum obtulit*. Gen. 14. num. 19. Quòd D. Ambroſ. lib. De iis, qui initiantur, obſeruans, *Victis hoſtibus*, inquit, *& nepote proprio recepto, cùm potiretur victoria, tunc illi occurrit Melchiſedech*, &c. Abſit igitur, vt quis à propriis victus, captiuúſque concupiſcentiis, hoc triumphale conuiuium ingrediatur.

Mundis mētibus per pœnitentiæ lacrymas, panis vitæ communicatur.

D. Ambr.

Panis vitæ non niſi pœnam timentibus datur.

De vitiis victori, panis vitæ datur, vt præda.

D. Ambr.

33. Surgat è peccati ſepulcro, quiſquis acceſſerit ad hoc vitæ ferculum ſaginandus. In cuius rei typum veteres Patriarchæ ſurgentes epulabātur. Morituro Iſaac cibum intulit filius Iacob, dicens *Surge, & comede de venatione mea*, Gen. 27. n. 19: Cur non permittis, ô Iacobe, vt pater ſenio morbóque confectus ſarcophago quàm prandio vicinior molli recumbens puluino epuletur? Abſit, inquit Iacob. Nam hoc epulum ſymbolum quoddam eſt Euchariſtici cōuiuij, quo ſoli è peccato ſurgentes, non in peccato iacentes perfruūtur. Iacebat olim Helias ſub vmbra iuniperi, & dormiebat. Ecce tibi Angelus cum prandio, tetigit eum dicens: *Surge & comede*, 3. Reg. 19. num. 5. Quorſum iubetur ſurgere, qui diuturno ieiunio confectus, & longa de via fatigatus, vix poterat pedibus inſiſtere & cohærere? Planè, quia ille cibus Euchariſticum repræſentabat, quem ſumere non debet, niſi qui priùs è ſcelerum veterno excitetur, & è peccatorum barathro erigatur. Iacenti inter leones Danieli prandium obtulit Abacuc, B quod miſerat illi Deus. Quid verò Daniel? *Recordatus es*, inquit, *mei, Deus, & non dereliquiſti diligentes te: Surgénſque comedit*. Dan. 14. n. 37. & 38. Epulaturus duo præſtitit, gratias egit, & ſurrexit. Vt ſignificaret ad ſacram Euchariſtiam, quam illa eſca repræſentabat, minimè acceſſuros, niſi qui ſeipſos & Deo gratos, & à peccato ſublimes atque erectos exhiberent. Filia Archiſynagogi magno Chriſti miraculo è morte in vitam reuocata: *ſurrexit & ambulabat*, Marc. 5. num. 41. Quid verò Chriſtus Dominus? *Dixit date illi manducare*. Ibidem, num. 43. Non ſine myſterio, Nam, vt C bene D. Chryſoſtomus hom. 7. in Marcum: *Iacentes*, inquit, *manducare non poſſumus. Niſi ſteterimus, corpus Chriſti accipere non valemus*.

Soli è vitiorum tumulo ſurgentes diuino hoc epulo potiuntur.

E ſcelerum veterno excitatus pane fruitur Euchariſtico.

Soli Deo grati, & à peccato ſublimes tam dulci fruuntur epulo.

D. Chryſ.

Qui communicat, non iacere debet in peccato.

Surgendum igitur eſt è peccato, & in gratia conſiſtendum, antequam ad hoc cæleſte conuiuium accedatur. Neque ſolū à morte erectos; ſed etiam à morbis liberos ſacra Euchariſtia requirit. Chriſtus Dominus lautiſſimum conuiuium turbis in ſolitudine præſtiturus, priùs omnes ſpiritualibus colloquiis refecit, & corporalibus morbis liberauit. *Loquebatur illis*, inquit Euangeliſta, *de Regno Dei: & eos, qui cura indigebant, ſanabat*, Luc. 9. n. 11. Tunc demum ad diſcipulos ſuos: *Vos*, inquit, *date illis manducare*. Ibidem, num. 13. Neque enim fas erar, vt pane illo Euchariſtici typo veſcerentur, niſi cæleſtibus conſiliis inſtructi, & D lethalibus culpis expiati. Quod D. Ambr. ad eum locum rectè expendens, *Conſequens*, inquit, *erat, vt quos à vulnerum dolore ſanauerat, eos alimoniis ſpiritualibus à ieiunio liberaret. Itaque nemo cibum accipit Chriſti, niſi fuerit antè ſanatus*. Et paulò pòſt rem apertiùs ediſſerens: *Myſterij*, inquit, *ordo ſeruatur, vt prius per remiſſionem peccatorū vulneribus medicina tribuatur; poſteà alimonia menſæ cæleſtis exuberet*. Et rectè quidem. Sicut enim non prodeſt cibus, qui in ſtomachum ingeritur; antequàm praui ex eo humores egerantur: ita nec diuinus ille proderit cibus, qui in mentem ſuſcipitur; antequàm lethalibus peccatorum ſordibus expietur.

24.

Morbi ſpirituales ad Euchariſtiā relinquendi.

D. Ambr.

Non niſi ſanis menſa cæleſtis apponitur.

Non immeritò Chriſtus Dominus ſerpentis prudentiam, & laudauit, & nobis imitandam propoſuit: *Eſtote*, inquit, *prudentes, ſicut ſerpentes*. E Matth. 10. num. 16. Hæc autem prudentia, cùm in aliis rebus, tum in hac potiſſimùm elucet; quòd pellucido è fonte non bibat, priuſquàm totum, quo turget, venenum effundat: duplici de cauſa: Vna, ne fontem ſuo veneno inficiat atque corrumpat; ex quo cætera animalia, cùm biberint, moriantur: ac ſi etiam ſerpens venenatus ſuum non audeat effundere venenum in aliorum perniciem animalium; ac proinde tacito quodam naturæ præconio, illos homines deteſtetur, qui ſuis improbis moribus innocentes aliorum animos vitiant, & corrumpunt. Alteram, ne frigidum po-

25.

Serpentes venenum nō effundunt in aliorum perniciem; non ſic homines.

tum frigido veneno infundens ipſe ſtatim crepet ac moriatur; ac proinde aqua cum veneno hauſta vitam potiùs, quàm ſitim extinguat: optimo ex belluis ad homines documento; ne ſuas ſic hauriãt voluptates, vt cum illis mortem haurire compellantur. Hanc ſerpentis prudentiam ad cordis munditiam Sacramento Euchariſtiæ ſuſcipiendo neceſſariam D. Epiphanius, ac D. Ambroſius egregiè tranſtulerunt. Nam D. Epiphan. hæreſi 37. *Habet*, inquit, *hanc prudentiam ſerpens, velut naturæ rerum docti de hoc animali tradunt. Quando enim ſiti preſſus, à latibulo procedit ad aquam, vt bibat: non ſimul accipit ſecum venenum; ſed in latibulo relinquit, & ſic progreſſus potum aquarum ſumit. Proinde & ipſi hoc imitemur: vt quando ad ſanctam Dei Eccleſiam, aut ad preces, aut ad myſteria* (hoc eſt, ad ſacram Euchariſtiam) *venerimus; malitiam, aut voluptatem, aut inimicitiam, in cogitationibus noſtris nobiſcum non feramus.* At verò D. Ambroſius ſerm. in Fer. poſt primam Dominicam Quadrageſimæ: *Serpens*, inquit, *cùm venerit ad bibendum aquam; priuſquàm bibat, extra fontem euomit venenum ſuum, & poſtea bibit. Ita & nos, quando ad altare Domini communicaturi accedimus, deponamus venenum peſſimum; hoc eſt, iracundiam, odium, inuidiam, falſitatem,* &c. *Et ſic ad altare Domini corpore & ſanguine eius ſatiemur.*

Homines ſæpe mortem hauriunt in voluptatibus, non ſic ſerpentes. D. Epiph.

Ad ſacram Euchariſtiã peccati venenum denudandum. D. Ambr.

A

B

26. Tandem, vt rem concludam, memineris legis veteris ſacrificiis nihil mellis, aut fermenti admiſcendum. *Omnis oblatio*, inquit Legiſlator, *quæ offertur Domino abſque fermento fiet: nec quicquam fermenti ac mellis adolebitur in Sacrificio Domini.* Leuit 2. n. 11. Huius myſticæ legis literalem fortè rationem inculcat Philo Hebræus lib. De victimas offerentibus. Et in primis de melle: *Fortaſſe*, inquit, *quia collectrix eius apis, animal eſt impurum, natũ è pluribus boum, vt fertur, cadaueribus.* Atque hinc ad legis myſterium progreſſus: *Hæc*, inquit *figura docet, profanam ducendam, quamcunque voluptatem nimiam: dulcem hauſtu, ſed cruciatus afferentem difficiles, à quibus animam concuſſam labefactari neceſſum eſt*, Deinde de fermento, prohiberi docet: *Propter tumiditatem, quam efficit, aquè figurato præcepto ne quis elatus ad altare accedat, tumidus faſtu atque arrogantia, ſed aſpiciens Dei magnitudinem, ſuam mortalitatem agnoſcat, quantumuis cæteris fortunatior; & vera æſtimatione animos elatos reprimat, cauens inſidiatricem ſuperbiam.* Ex quibus palàm eſt quanta ad vetera ſacrificia accedentium puritas exigeretur. Sed multò planiùs inde colligitur, quanta ad Euchariſticum Sacrificium, illorum omnium ſanctiſſimum & auguſtiſſimum, innocentia requiratur. Quod adhuc ex dicendis clariùs patebit.

Mel ideò Deo non offerebatur, vt poſe ab impuro animali confectum. Philo.

Nimia voluptas nimios affert cruciatus.

Tumidus ab altari Domino arcetur.

C

D

SECTIO II.

Magna à venialibus culpis innocentia ad Euchariſtiam deſideranda.

1. ANgelus, qui ad cæleſtes nuptias atque epulas Ioannem inuitabat, ac dicebat: *Qui ſitit, veniat; & qui vult, accipiat aquam vitæ gratis.* Apocal. 22. num 17. ſummam quoque ab inuitatis innocentiam prærequirebat: *Qui iuſtus*, inquit, *eſt, iuſtificetur adhuc; & ſanctus, ſanctificetur adhuc.* Ibidem, n. 11. Quorum verborum duplex ſenſus eſſe poteſt; neuter à litera alienus. Vnus, vt iuſtus in iuſtitia, & ſanctus in ſanctitate perſeueret: cùm hic tãtùm coronetur. Alter propior ad rem præſentem, vt iuſtus in iuſtitia, ſanctus in ſanctitate

A venialibus culpis debet animus expiari ad Euchariſtiam.

A accreſcat: & qui à lethalibus culpis ſe ſentit expiatum, curet vlteriùs, vt à venialibus expietur. Cæleſtis enim menſa ab omni labe purgatiſſima, non niſi mundiſſimos ab omni macula conuiuas exigebat.

Quis non videt, quanta diligentia curandum ſit, vt templa, altaria, calices, aliáque vaſa & lintea ſacra, quibus ſanctiſſimum Chriſti Domini corpus excipitur, non ſolùm ab omni cœno ac ſordibus expurgentur, ſed etiam à minima labecula, & leuiſſimo puluiſculo excutiantur? *Sint quidem*, inquit D. Chryſ. homil. 61. ad populum, *vaſa vndique terſa, ſint refulgentia.* Nihilominùs *animas oportet eſſe his puriores, ſanctiores & ſplendidiores.* Et rationem reddit: *Quonia illa propter nos talia ſiunt.* Hoc eſt, illa abſterguntur & nitidantur, vt nos abſtergamur & nitidemur. Et pergit ſuam explicare & inculcare rationem: *Illa* inquit, *non eius, qui ineſt partem capiunt nec ſentiunt: nos autem certè. Sed nunc ſordido quidem vti vaſe non eligeres: anima verò ſordida accedis? Multam video rerum inæqualitatem.* Quaſi diceret: Quid indignius, quàm tergi & purgari vaſa ad Euchariſtiam ſuſcipiendam; cùm tamen Euchariſtiam nec ſentiant, nec agnoſcant, nec vllum ex ea capere poſſint ſpirituale emolumentum: & tamen animas, quæ norunt & ſciunt, quid percipiant, & quid ex ea perceptione lucrentur; ſi non lethalibus culpis, ſaltem plurimis venialibus infici & ſordidari? Reclamante Propheta: *Mundamini, qui fertis vaſa Domini.* Iſa. 52. num. 11. Vbi non vaſa ipſa, ſed ferentes vaſa mundari iubet: quaſi non tam in vaſis, quàm in ferentibus præcipuã mundities requiratur. 2.

Animæ ad Euchriſtiam vaſis ſacris puriores eſſe debent.

D. Chryſ.

Ideò maior requiritur mundities, quia ſentiũt quod accipiunt.

B

C

Mirum, cum quanta corporis munditie & lautitie ſacra homines templa ingrediantur: nullam enim hærere patiuntur, aut ori labem quin priùs abluant; aut veſtibus feſtucam, quin exſufflẽt; aut calceis lutum, quin abſtergant. Quæ igitur eos dementia compellit, vt impuris & incomptis & illotis animis, non modò templa ſubeant, ſed etiã ad ſacram menſam conuiuentur? Optimum eſt in tales homines argumentum, quo vtitur Philo Hebræus lib. De Cherubin: *Corpora quidem*, inquit, *abluuntur lauacris & purificationibus: affectiones verò animæ, quibus vita ſordidatur, nec volunt, nec curant eluere. Vt candidati templa ſubeant, dant operam diligenter emaculatis amictii veſtibus: mentem verò maculoſam in ipſa ſacraria penitiſſima inferre non verentur.* Si hæc valebat argumentatio in eos, qui Salomonicum templum, & vetera Sacrificia, adibant, quanta vi eos vrgebit, qui ad Euchariſticum conuiuium longè ſublimius ac diuinius accedunt? Et rurſus lib. Quòd Deus ſit immutabilis meritam his hominibus cenſuram impingit; *Eſt*, inquit, *ſtultitia, cum templa nõ ſubeas, niſi corpore à balineis*, hoc eſt, à balneis, (ſeu per balneas) *nitido; vota ſacráque facere mente impura contaminatáque.* Quod intellige de mente, non ſolùm grauibus, ſed etiam leuibus culpis contaminata: vt ſimilitudo procedat. Nam, quemadmodum templum nemo ingreditur, niſi corpore etiam à minimis ſordibus abluto: ita nec ingredi debet, niſi animo etiam à minimis culpis expurgato. 3.

Homines corporis mũditiam curant, non animæ.

Philo.

Stultum eſt corpore mũdo, immundo animo ſacris operi.

D

E

Myſterio plena eſt illa Chriſti Domini parabola, in qua dicitur homo Rex feciſſe prandium, & multos ad illud inuitaſſe: quibus iam in triclinium collectis, *intrauit Rex, vt videret diſcumbentes.* Matt. num. 11. Cor, quæſo, initio homo, Rex; poſteà verò Rex tantùm appellatur? D. Hieronymus reſpondet: quia initio miſericordem, poſteà verò vltorem ſe præbebat *Quomodo*, inquit, *inuitabat ad nuptias, & agebat opera clementiæ; hominis* 4.

Propria hominis eſt mãſuetudo.

D. Hier.

minis nomen appoſitum eſt, nunc autem quando ad A
vltionem venit; homo ſiletur, & Rex tantum dicitur.

Chriſtus Dominus vt homo clemẽs eſt: vt Rex, à nobis poſtulat reuerentiam.

Addo, ad rem præſentem: quia initio ſuam nobis clementiam indicabat, vt homo: poſteà verò noſtram à nobis reuerentiam exigebat, vt Rex. Quis autem non videt, debere bonum ſeruum in Regis conſpectu, non ſolùm à maximis; ſed etiam à minimis offenſis abſtinere? Iam verò, ſi non modò ſeruus in domum Regis; ſed etiam Rex in domum ſerui excipiatur, quanta debet tota illa domus munditie nitere: ne vel minima labe Regis oculi offendantur? Præſertim, ſi Rex non terrenus ſit, ſed diuinus. Quod grauiter & eleganter expedit Philo Hebræus lib. De Cherubin: *Si quoties*, inquit, *Reges excipiendi ſunt, magnificentiùs excolimus ædes proprias, nihil negligendo quod ad ornatum pertineat: ſed omnia benignè ac liberaliter adhibemus, vt hoſpitium quàm iucundiſſimum reſpondeat dignitati hoſpitis. Regi Regum, & huius mundi Rectori Deo, comitatis atque humanitatis cauſa dignato ſuam creaturam inuiſere, & à ſummo cælo ad terram, vt generi humano beneficia ſua conferret, digreſſo; qualem tandem domum oportet inſtrui? Abſit enim, vt lapideam ligneámve, quod vel dictu nefas eſt. Nam etiamſi tota terra aurum, aut ſi quid auro pretioſius, repentè fieret; ne ſandalium quidem eius pedibus poſſet fieri.* Quibus externarum rerum metaphoris ſatis indicat; quanta debeat animus ſupremum Regem ſuſcepturus, innocentia etiam à minimis noxiis collucere.

Philo. *Vt terreni Reges munditie excipiuntur; ſic cæleſtis.*

5. *In hac amphora Baptiſmus adũbratus* D. Ambr.

Diſcipulis à Chriſto Domino quærẽtibus, quo in loco vellet parari Paſcha, ſignũ præbuit Chriſtus Dominus; non leuiter expendẽdum: *Ecce*, inquit, *introeuntibus vobis in ciuitatem occurret vobis homo amphoram aquæ portans: ſequimini eum in domum, in quam intrat*, &c Luc. 22. n. 10. D. Ambroſius ad eum locũ exiſtimat, Sacramentum Baptiſmi in illa aquæ amphora adumbratum: *O aqua*, inquit, *quæ Sacramentum Chriſti eſſe meruiſti: quæ lauas omnia, nec lauaris.* Et paulò pòſt: *Per te fœtor rabidæ carnis aboletur, & pereuntia ſitu viſcera, aſperſo ſale, in multam ſeruantur ætatem Per te arentibus æſtu corporibus dulcis ad gratiam, ſalutaris ad vitam, ſuauis ad voluptatem potus infunditur.* Ita ille eleganter. Sed cur, homo, qui Baptiſmum repræſentabat, duxit in domum, vbi ſacra Euchariſtia proponenda erat ac ſumenda? Illa mihi videtur ratio ad rem præſentem opportuna, vt ſumma innocentia ad ſacram Euchariſtiam ſuſcipiendam requiſita deſignaretur. Nã Sacramẽto Baptiſmi omnia omnimodò peccata, tã originale, quàm actuale; tam lethale, quàm veniale expiantur: ita vt ad animam ex hoc lauacro aſcendentem, meritò dicat diuinus Sponſus: *Tota pulchra es, amica mea; & macula non eſt in te.* Cant. 4 n. 7. Vnde olim renatis è fonte Baptiſmatis, ſacra Euchariſtia miniſtrari conſueuit: teſte D. Dionyſio de Eccleſiaſtica Hierarchia, cap. 4. vt horum innocentia ad hoc diuinum ſacramentum conueniens oſtenderetur. De Chriſti Domini latere è Cruce pendentis *exiuit ſanguis & aqua.* Ioan. 19. num. 35. Sed D. Chryſoſt. hom. ad Neophytos, in 5. tomo, neſcio quos ſequutus Codices inuerſo ordine legit: *Exiuit aqua & ſanguis*, & ſic legendum eſſe non modò ſentit, verum etiam ex hac lectione opportunum præſenti inſtituto myſterium deducit: dum in aqua Sacramentum Baptiſmi, ſanguine Sacramentum Euchariſtiæ recognoſcit. Et ſtatim. *Ideo*, inquit, *non ait: Exiit ſanguis, & aqua: ſed exiit aqua primum & ſanguis: quia prius Baptiſmate diluimur; & poſteà myſterio dedicamur.* Vnde colligo, ad Euchariſtiam requiri Baptiſmum, non ſolùm quoad

Ad ſacram Euchariſtiam requiritur innocentia baptiſmalis.

D. Dionyſ. *Olim recens baptizatis ſacra Euchariſtia miniſtrabatur.*

Ad Euchariſtiam lauacro batiſmali opus eſt.

ſubſtantiam, vt patet; cùm ſit ianua omnium Sacramentorum: ſed etiam quoad deffectum innocentiæ; vt non niſi cum Innocentia baptiſmali, omnibus expurgati maculis ad hoc Sacramentũ accedamus. Sed quiquid ſit de hoc loco Euangelico, & de hoc verborum tranſpoſitione, quæ in Vulgata non habetur: certè idem D. Ioannes in ſua Canonica, ſemel atque iterum exprimit priùs aquam, deinde ſanguinem: *Hic eſt*, inquit, *qui venit per aquam, & ſanguinem Ieſus Chriſtus: non in aqua ſolùm; ſed in aqua & ſanguine.* 1. Ioan. 5. n. 6. Credo, vt idem myſterium oſtendatur: oportere, vt priùs anima baptiſmali quadam innocentia decoretur: deinde Euchariſtico ſanguine reficiatur. Nec abeſt ab hac interpretatione Tert. Tertul.
B lib. De Bapt. cap. 15. vbi loquutus de aqua & ſanguine ex Chriſti latere profluẽtibus, *Hos, duos*, inquit, *Baptiſmos de vulnere perfoſſi lateris emiſit. Vt qui in ſanguinem eius crederent, aqua lauarentur: qui in aqua lauiſſent, etiam ſanguinem potarent.* Quaſi non eſſent apti ad Euchariſtiæ potum, qui prius aqua innocentiæ non lauarentur.

6. *Qui lauantur in aqua lateris Chriſti, ſanguinẽ potant Euchariſticum. Apoſtolorum pedes Adami caſu labiles à Chriſto Domino firmantur, ne ruant.* D. Amb.

Certè perfectionem huius munditiæ ad ſacram Euchariſtiam procurandæ Chriſtus Dominus indicauit, cùm ad Petrum ait: *Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet; ſed eſt mundus totus.* Ioan. 13. n. 10. Vbi difficultas exoritur. Nam, ſi totus mundus eſt, etiam pedes mundi ſunt: cur igitur
C indiget, vt pedes lauet? D. Ambroſ. lib. 3. De Sacramentis, cap. 1. ſignificare mihi videtur, hanc ablutionem non tam eſſe neceſſariam ad mundandos pedes, quàm ad roborandos, ne iterum ruerent: *Quia*, inquit, *Adam ſupplantatus à diabolo eſt: venenum ei effuſum eſt ſupra pedes; ideò lauas pedes, vt in ea parte, in qua inſidiatus eſt ſerpens, maius ſubſidium ſanctificationis accedat: quò poſteà te ſupplantare non poſſit. Lauas ergo pedes, vt laues venena ſerpentis.* Quaſi diceret: Pedes, hoc eſt, affectus Apoſtolorum ex caſu primi parentis labiles facti ſunt, proclinéſque ad malum. Igitur à Chriſto Domino ante Euchariſtiam abluuntur, ne poſtea in ſimilem ruinam præcipites dentur.

7. *In Chriſti lauacro diſcipulorum venena mũdantur.*

Eodem modo exponit idem D. Ambroſ. in Pſal. 48. n. 6 ad illa verba: *Iniquitas calcanei mei cir-*
D *cundabit me*: vbi docet, calcaneum eſſe appetitum. *In quo*, inquit, *Adam dente ſerpentis eſt vulneratus & obnoxiam hæreditatẽ ſucceſſionis humanæ ſuo vulneri dereliquit, vt omnes illo vulnere claudicemus. Vnde Dominus diſcipulis pedes lauit, vt lauaret venena ſerpentis.* Nec aliter in lib. De iis, qui myſteriis initiantur, cap. 6. *Plantam*, inquit, *lauare debebat. Habebat enim primi hominis de ſucceſſione peccatum; quando eum ſupplantauit ſerpens, & perſuaſit errorem. Ideò planta eius abluitur, vt hæreditaria peccata tollantur.* Vbi peccatum nomine ſignificare videtur deprauatæ concupiſcentiæ motus, qui
E nobis paſſim ſubrepunt, & ſine culpa ſuboriuntur. Nam & hos ad ſacram Euchariſtiam ſumendam frænare & cõſopire oportebat. Itaque illa pedum ablutio, iuxta D. Ambroſium, eò ſpectauit, vt Apoſtolicis pedibus, ſeu effectibus, non ſolùm puritas & ſanctitas; ſed etiam firmitas & tranquillitas tribueretur, ne vnquam vacillarent, aut nutarent. Adde, etiam eum, qui totus mundus eſt à grauioribus culpis; ſaltem leuioribus plerumque decolorari. Non poſſunt enim aliquid pulueris non colligere illi pedes, qui puluerulentis terrenarum occupationum viis gradiuntur. Ad hanc igitur, vel tenuiſſimum puluerem detergendum pedes lauare iubet: quia quantacunque à grauioribus noxis munditia fruerentur; adhuc nihillominùs maiori à leuioribus defectibus puritate ad mundiſſi

Qui ad Euchariſtiam accedunt, à venialibus culpis abluendi.

mundiſſimum Dominum recipiendum indigebant. Quod ſi D. Petrus intelligeret, lauari ſe iam lotum non recuſaret. Nam, vt bene D. Ambroſius loco proximè citato, *Non aduertit*, inquit, *myſterium; & ideò miniſterium recuſauit.* Alioqui, quid magis optandum, quàm vt à minimis quoque maculis abluamur? Vnde D. Ambr. lib. 6. in Luc. cap. 9. *Quis*, inquit, *præferendus magis omnibus videtur eſſe, quam Chriſtus, qui pedes ſuis lauare conſueuit hoſpitibus: & quoſcunque ſua receperis domo, pollutis non patiatur habitare veſtigiis; ſed maculoſos licèt vitæ prioris, in reliquum tamen dignetur mutare proceſſus?*

D. Ambr.

Chriſtus immundos hoſpites non patitur.

8. Par fuit in lege veteri ratio, cur victimarum pedes lauare iuberentur. Leuit. 1. n. 9. ſcilicet, vt quidquid labis ex terrena concretione pedibus, ſeu affectibus adhæreret; totum id, antequàm ad ſacrificium pateret acceſſus, expurgandum doceretur. Vnde Philo Hebræus lib. De victimarum generibus, *Pedum*, inquit, *lotio ſignificat non humi poſthac incedendum, ſed per æthera. Amans enim Deum anima, re vera in cælum à terris emicat; ſumptiſque alis petit ſublimia, cupida oberrandi cum Sole, Luna, cæterarúmque ſtellarum ſacra militia, ipſo Deo duce, atque Imperatore.* Hæc autem tam ſingularis ad vetera ſacrificia ſynceritas eò pertinebat, vt ſignificaret multò maiorem ad Euchariſticum ſacrificium puritatem afferendam. Quin etiam in lege noua Sacerdos paulò antequàm accedat ad hoſtiam conſecrandam, ſummas dignorum extremitates abluit & abſtergit: *Non ſine myſterio*, inquit Diuus Dionyſius Areopagita De eccleſiaſtica Hierarch. cap. 3. *vt qui iam antea lotus eſt, nullam aliam, niſi tantùm ſummitatum, extremitatúmque ſuarum lotionem adhibeat. Per quam profectò ſupremam munditiam illud conſequitur, vt caſtiſſimo in habitu diuina ſpecie conſtitutus, ad diuinæ bonitatis imaginem prodeat, vinculis omnibus mortalium affectionum liber, atque expeditus.* Et paulò pòſt: *Eos*, inquit, *qui ad Sacramenta cæleſtia conficienda accedunt, ea oportet eſſe munditia, vt ipſas quoque animæ extremas imagines purgatas habeant.* Parum igitur olim referebat Iudæorum panem non lotis manibus manducare: vt illis Chriſtus Dominus explicauit, Matth. 15. n. 20. At verò Panis Chriſti, non niſi lautiſſimis mentibus excipiendus eſt: vt mundiſſimo Domino mundiſſima habitatio præparetur.

Victimarum lauantur pedes, vt ſignificetur affectuum puritas.

Philo.

D. Dion. *Sacerdotum ſuprema mundities requiritur ad Euchariſtiam.*

Mundiſſimo Domino mundiſſima domus præparanda.

9. Infantibus comparantur adhuc ſugentibus, qui hoc cæleſti conuiuio fruuntur. Vnde Apoſtolus fideles ad Euchariſtiam hortatus: *Sicut modò geniti infantes*, inquit, *rationabiles, ſine dolo lac concupiſcite.* Petr. 2. n. 2. Et propheta has epulas in Eccleſia futuras præuidens ac prædicens, *Gaudete*, inquit, *vt ſugatis, & repleamini ab vbere conſolationis eius.* Et ſtatim: *Ad vbera portabimini*, &c. Iſai. 66. n. 11. & 12. Et fideles has delicias Matri Eccleſiæ gratulati, *Exultabimus*, inquiunt, *& delectabimur in te memores vberum tuorum.* Cantic. 1. num. 4. Vbi omnes, dum ad ſacram Euchariſtiam accurrunt, non ad ſolida fercula, ſed ad mollia vbera, tanquàm infantes, accurrere videntur. Hinc Patres per metaphoras ab infantibus lactentibus petitas, Euchariſticum conuiuium declarant. Nam D. Aug. tract. 3. in 1. Epiſtol. Ioannis: *Lac noſtrum*, inquit, *Chriſtus eſt.* Et Clemens Alexandr. lib. 1. Pædag. cap. 6. de Chriſto Domino loquutus: *Ipſe*, inquit, *qui eſt dilectus, & altor noſter, effudit pro nobis ſuum ſanguinem; per quem, qui in Deum credidimus, ad mamillam Patris, quæ curarum obliuionem inducit; nempe, Verbum, confugimus. Verè beati, qui hanc lactant mamillam.* Et D. Chryſoſt. hom. 61. ad populum, Chriſtum Dominum inducens, tanquàm matrem ſuos filios alloquentem: *Parentes*

Infantilis munditiès requiritur ad Euchariſtiam.

D. Auguſt. *Chriſtus Dominus tanquàm mater in Euchariſtia lactat illos.* Clem. Alex. D. Dionyſ.

A *quidem*, inquit, *aliis ſæpè filios tradunt alendos. Ego autem non ita: ſed carnibus meis alo; me ipſum vobis appono, vos omnes generoſos eſſe volens.* Cuius ſimilia loca in 1. Tom. cap. 1. num. 23. §. 5. iam citaui. En vt omnes, qui ad Euchariſticam menſam admittuntur, infantes ex maternis ſuſpenſi vberibus appellantur. Nec immeritò: nam, vt infantes totius malitiæ expertes ſunt: ita & illi eſſe debent, qui ad hanc menſam epulantur.

Ad hanc menſam reſpiciens Dauid, *Filij*, inquit, *tui ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.* Pſ. 127. n. 3. Vbi in primis, qui huic menſæ accumbunt, non dicuntur, inquit D. Chryſoſt. citatus, *Infructuoſæ ſalices, ſed arbores fructum habentes maturum:* quales ſunt oliuæ. Immò ex oliuis, non vetu-
B læ, in quibus multi rami aridi & ſuperflui & inutiles: ſed nouellæ, quæ, interprete Caſſiodoro, *Viridiores, ac fortiores ſunt, fructum copioſius afferentes.* Tales eſſe debent, qui hanc menſa nutriuntur. Nihil in eis aridū, nihil inueteratū, nihil ſuperfluum ac cæduum: ſed omnia in eis vireant ac vernent, omnia germinent ac fructificent, neceſſe eſt. Adde, nō vocari filias ſed filios: vt Caſſiodorus citatus obſeruauit. Licèt enim par ſit vtriuſque ſexus eſſentialis perfectio; tamen in fœmineo quædam accidētalis cernitur imperfectio, ab hoc epulo penitùs repellēda: in virili quædam accidentalis perfectio, ad hanc menſam maximè deſideranda. Neque enim ſola à mortalibus culpis innocentia requiritur, quæ eſt quodammodo eſſentialis: ſed etiā
C à venialibus, quæ eſt quodammodo accidentalis, magnoperè deſideratur. Vnde illud Dei præceptum: *Ter in anno apparebit omne maſculinum tuum coram Domino Deo tuo?* Exo. 23. n. 17. Quod expendens Philo Hebr. lib. 2. Allegoriarū: *Tribus*, inquit *temporibus, ô anima, tota coram Deo ſemper comparens, non fœmineum vllum affectum tecum trahens; ſed virilem, fortem, exercitatámque rationem, ceu ſuffitū offerens.* Hinc illa lex holocauſti: *Maſculum immaculatum offeret.* Leu. 1. n. 3. Vbi idem Philo lib. De victimarum generibus, notat, ſexum marem ad holocauſtum requiri, hoc eſt, intellectum, ſeu potiùs totum animum: *Qui ſe ſui*, inquit, *tanquam vir mulieri præſtat toto genere, quippe purus, inculpatiſque puriſicatur perfectis virtutibus; ipſa eſt tota Deo*
D *grata, & ſanctiſſima hoſtia.* Denique de ſacrificio ſimilæ: *Maſ-ores tantùm*, inquit Legiſlator, *comedent illud.* Leu. 6. n. 18. Hoc eſt, interprete Heſych. *Qui nihil fœmineum, nihil fluxum in cogitationibus, vel operibus habeant.* De qua re in 1. Tom. Annot. 4. ſect. 2. plura diximus. Si igitur ad vetera ſacrificia, non niſi virtus quædam maſcula, hoc eſt, ab omnibus imperfectionibus aliena requirebatur: quantula, obſecro, imperfectio mollis & effœminati animi ad Euchariſtiæ ſacrificium admittetur.

10. *Fideles ad Euchariſtiā accedentes fructuoſis & virentibus oliuis comparantur.* Caſſiod.

Ad ſacrum epulum virilis perfectio requiritur.

Philo. *Affectus maſſi, fœminei, non viriles.*

Philo.

Maſculæ victimæ nihil fœmineum & vitioſum habentes Deo offeruntur. Heſych.

Antequam Gentilis fœmina ad nuptias cum viro Iſraëlita admitteretur, veteres non modò cultus, ſed etiam affectus exuere iubebatur: *Radet*, inquit Dominus, *caſariē, & circumcidet vngues, & deponet veſtē, in qua capta eſt, ſedénſque in domo ſua,*
E *flebit patrem & matrē ſuam vno mēſe.* Deut. 21. n. 12. Cultum externum corporis deponere iubebatur; quia interprete D. Hier. epiſt. 146. ad Damaſum, profanos mores, & Gentilitios ritus abiurare oportebat: & quidquid erat ſuperfluum de amore & cura rerum ſecularium, in vnguium morem ferro acutiſſimo deſecare. Iubebatur præterea parentes ſuos etiam ſuperſtites, tanquam iam extinctos deflere: quia, interprete Procopio, neceſſe erat omnes carnalis cognationis affectus, non modò leuiter ſedare, ſed etiam penitùs ſepelire. Hinc efficax deſumitur argumentum. Si fœmina viro Hebræo

11. *Anima, vt ſponſa, prius debet expiari, antequàm ad Euchariſtiā accedat.* D. Hier.

Debemus parentes etiam ſuperſtites tāquam mortuos deflere. Procop.

Pp nuptura,

nuptura,ita priùs debebat expiari : animam , quæ ſacram Euchariſtiam ſuſcipiens,Chriſto Domino adhæret , & quodammodo adglutinatur, quibus ſacrificiis priùs ablui & mundari oportebit?

12. Tandem dixi vix poteſt , quanto cum doloris ſenſu Chriſtus Dominus patiatur etiam minimas noxas eorum,qui hoc cæleſti conuiuio paſcuntur. Celebre fuit huius cæleſtis Panis ſymbolum & exemplar,manna illud,quod olim *in ſolitudine* apparuit Exod.16.num. 14. in ſolitudine , inquam: quia hic Angelorum panis,vt rectè obſeruat Philo Hebr.lib. 2. Allegoriarum: *Non vbique apparet; ſed vbi deſertum eſt , vacuum vitiis & affectibus.* Dicitur præterea manna ſimile fuiſſe coriandro. *Erat autem man,* inquit Textus , *quaſi ſemen coriandri.* Num.11.n.7. Philo citatus legit: *Simile pupillæ oculi.* Nam in Greco eſt: *Quaſi ſemen. κόριον* : hoc autem nomen, κόριον, non ſolùm ſignificat coriandum,ſed etiam pupillam oculi,ipſo interprete Philone. Sed, cur mãna dicitur ſimile pupillæ oculari? Credo,vt hoc Sacramentum accommodatiſſimè ſignificaret. Eſt enim Chriſtus Dominus nobis in Euchariſtiæ Pane propoſitus,pupilla oculi:tum quia nõ minori diligentiâ à nobis cuſtodiendus eſt, quàm pupilla oculi cuſtodiatur . tum , quia non minori pretio æſtimandus,quàm æſtimari ſoleant oculorum pupillæ,in quibus ferri dicuntur , quæ maximo in pretio habentur:tum denique ad rem præſentem,quia pupilla oculi eſt tenerrimi ac delicatiſſimi ſenſus. Nam,vt acerbiſſimò doleat , opus nõ eſt,vt telo ſauciettur,aut flagro percutiatur aut ingẽti aliquo ictu inclementiùs verberetur:ſed ſatis eſt, ſi vel leuiſſime ac delicatiſſimè pungatur. Vnus ſi in eam incidat vel minutiſſimus apiculus, vel leniſſimus atomus:mirum,quantus doloris ſẽſus excitetur,quàm citò lachrymæ exprimantur, quàm periculoſe totus oculus ægreſcat;& cruore ſuffũdatur. Nõ aliter & Chriſtus Dominus,qui paſſionis ſuæ tempore,flagra,ſentes,clauos , aliáſque duriſſimas ac diriſſimas plagas,non modò patienter, ſed etiam hilariter ſuſtinuit:tamen in Euchariſtiæ Sacramẽto nobis in epulum propoſitus, ſi vel minimas offenſas à nobis patiatur ; mirum, quanto doloris ſenſu ſtimuletur. Quid enim indignius,quàm exigua cum reuerentia tractari ab illis,qui in ſocios,in amicos,in cõuiuas familiariter adhibentur ? En quanta ad ſacram Euchariſtiam innocentia requiratur:adhuc ex dicendis apertiùs illuſtranda.

Panis Euchariſticus non niſi in deſerto vitiorum datur. Philo.

Cæleſtis panis, vt oculi pupilla,ne minimum quidem offendiculum patitur. Philo.

Euchariſtiæ Sacramentũ vt pupilla oculi debet æſtimari.

Chriſtus Dominus, alioqui patientiſſimus, in Euchariſtia vel minimam offenſam non patitur.

ANNOTATIO XXIII.

CIRCA LITERAM.

Quantus ad ſacram Euchariſtiam virtutum ornatus requiratur.

1. ACTENVS de reuerentia ad ſacram Euchariſtiam,vt dicebam, negatiua:hoc eſt,de ſũma ab omnibus culpis,tã lethalibus , quàm venialibus innocẽtia. Sequitur dicendũ de poſitiua;hoc eſt, de virtutũ omnium ornatu:quarum non ſolum habitus requirendi ſunt , quibus anima exornetur;ſed etiam actus,in quos frequẽter egrediatur. Adeſſe igitur debet,& habitualium virtutum ſplendor,& actualium virtutum feruor. De vtroque in duplici Sect. breuiter diſſerendum.

Habitualis virtut. & actualis ad Euchariſtiã requiritur.

SECTIO I.

Habitualium virtutum ſplendor ad ſacram Euchariſtiam neceſſarius.

CÆleſtis Sponſus,qui de cælo deſcendit, & nos Euchariſtico conuiuio ad cæleſtes nuptiàs inuitat;quam requirit animam , niſi *ſanctam, nouam , deſcendentem de cælo , à Deo paratam , ſi.ut ſponſam ornatam viro ſuo?* Apoc. 21. n. 2. Vt eximio Sponſi cultui omnibus virtutibus fulguranti, proportionatus Sponſæ decor,ſuis quoque virtutibus excellens accommodetur. Serpens damnatus ad terram comedendam,Gen.3.n.14.terrenus ſit,infauſtis auibus;& ſuper pectus ſuum gradiatur, *Pulchrè enim conuenit,* inquit,Philo proximè citatus, *vt factum e terra corpus,cognatis alatur cibis.* At verò homo ad cæleſtes epulas prægustandas inuitatus,totus cæleſtis ſit . & cæleſtibus ornatus moribus cælo ſpatietur. *Anima,* inquit Philo, *ætherea naturæ portio habeat alimenta diuina.* Quòd ſi ad cæleſte manna,de quo agebat Philo,cæleſtis anima requirebatur ; qualis demum requiretur ad ipſum cæli Cõditorem, qui in Euchariſtia proponitur,ſuſcipiendum. 2.

Anima,vt ſponſa, debet virtutibus ſponſo proportionari,in Euchariſtia.

Philo. *Anima,vt cæleſtis,cæleſti fruitur conuiuio.*

Cùm olim Moyſes diuino parens dicto in montem aſcendiſſet, *Operuit,* inquit Textus, *nubes montem,& habitauit gloria Domini ſuper Sinaï tegens illum nube ſex diebus. Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caliginis.* Exod.24.n. 16. At, cur non ſtatim primo die eum vocauit ? Oleaſter duplicem rationem aſſignat : Vnã, Ne Moyſes ſuperbiret , videns ſe ad diuinum colloquium protinus admitti. Alteram, vt Deus ſuam maieſtatem oſtenderet, more Regum temporalium , qui non ſtatim foras proſiliunt ad ſupplices audiendos: ſed diu expectati vix tandem egrediuntur. Addo, vt Moyſes ab humano cõſortio ſeparatus & multa gloria circundatus,totos ſex dies ſe ad diuinum colloquium præpararet,& glorioſus quodammodo fieret,antequàm cum Deo gloriæ colloqueretur. Quòd ſi ad alloquendum inter nebulas, non tam ipſum Deum,quàm Angelum , qui pro Deo loquebatur ; tanta neceſſaria erat præparatio: quanta,obſecro,non modò ad alloquendum, ſed etiam ad amplectendum ipſum Deum,in Euchariſtia propoſitum,exigetur? Paſchalis Agnus quinto ante Paſcha die ab agris in vrbem immolandus afferebatur;vt videre eſt Exod.12. n. 3. & 6. non ſine myſterio: vt quinque corporis ſenſus per totidem dies ad celebrandum illud Paſcha, vel potiùs ad celebrandum Euchariſticum conuiuium in illo Paſchate adumbratum expurgarentur. Sic inſinuat D. Greg. Nazianz. orat. 42. n. 27. *Aſſeruatur,* inquit, *in quintum diem, fortaſſe quia victima mea id habet , vt ſenſus expurget, à quibus peccatum oritur,& circa quos bellum committitur.* Vbi, quamuis loquatur de purgatione ſubſequente : tamen accommodatiùs de antecedente intelligi debet illa ceremonia , quæ Paſcha ipſum antecedebat. Mundiſſimi igitur ſenſus ad mundiſſimum Dominum percipiendum afferantur. 3.

Deus ſuperbiendi occaſionem tollit.

Oleaſt.

Si ad Dei colloquium requiritur preparatio, multò magis ad conuiuium.

Omnes ſenſus ad Euchariſtiam expurgari debent.

D. Greg. Naz.

Quis non miretur pulchritudinem illarum veſtium , quibus olim Deus Sacerdotes exornauit ? *De hyacintho & purpura, vermiculo & byſſo fecit veſtes,quibus indueretur Aarõ, quando miniſtrabat in Sanctis.* Exod.39.n.1. At ſub illis externis ſignis pulchriores virtutum habitus ad ſacra miniſteria exercenda in Sacerdotibus requirebat. Vnde Theodoret. citatus in Gloſſa: *Sacerdotibus ,* inquit, *ſuis Dominus omnigenum circumpoſuit ornatum , qui ipſos* 4.

Quantus virtutum ornatus ad Euchariſtiã exigatur.

Theod.

ipſos doceret, quanta animum ſuum pulchritudine exornare, ac virtuum ornamentis condecorare teneantur. Quamuis hæc verba apud Theod.q.60.in Exodum, paulò aliter immutata reperiantur. Vbi notat, ex his veſtibus aliam fuiſſe interiorem, aliam exteriorem, vt Sacerdos intus & foris, ſeu animo & corpore ornatus coram Domino appareret. Si igitur acceſſus ad altare hircorum & taurorum, tantum in antiquis Sacerdotibus virtutum omnium ornatum exigebat: acceſſus ad aram Euchariſticam immaculati Agni, quantum omnium virtutum ſplendorem à nouis Sacerdotibus flagitabit? Cùm olim in die feſto Domini, *factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ;* de conuiuis eligendis cogitauit. Sed, quos elegit? *Dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra, timentes Deum, vt epulentur nobiſcum.* Tob.2. num.1. Bonum illud prandium Tobiæ, bonum Chriſti Domini conuiuium repræſentabat. *Quid enim,* inquit Propheta, *bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum & vinum germinans virgines?* Zach. 9.n.17. Si igitur ad bonum Tobiæ prandium, non niſi boni conuiuæ, fideles, domeſtici ac timentes Deum inuitabantur: quanto omnium virtutum ornatu exculti eſſe debent, qui ad optimum Chriſti Domini conuiuium admittuntur?

Sacerdotalis virtutum ornatus interior & exterior.

Non niſi electi Euchariſticum vocantur ad conuiuium.

5. Illi duo germani fratres, Iacob & Eſaü, ad patrem conniuantem pro benedictione impetranda acceſſerunt. Sed Eſaü maior natu repulſam paſſus eſt: Iacob tamen natu minor benedictionem reportauit. Quæres: cur potiùs Iacob, quàm Eſaü benedictione impertiatur? Rationem optimam inſinuat D.Hieron.epiſt.125.ad Damaſum, quæſt. 3. Quia Rebecca *veſtibus Eſaü valdè bonis, quas apud ſe habebat domi, induit Iacobum.* Gen.27. n.15. Nam *ſtatim vt pater ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens ait: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni.* Ibidem, n.27. Quaſi ſolo veſtimentorum odore inductus fuerit ad benedictionem conferendam. At verò Eſaü ſine veſtium cultu & ornatu ad cõuiuium acceſſit. Ergo, ſi non benedicitur à patre ille filius, qui lautum conuiuium ſine lautis veſtibus ingreditur; quam benedictionem ab Æterno Parente ſperare debet ille, qui inculta conſcientia ad diuinum ſacrificium accedit?

Benedictionem nõ meretur, qui incultus ad Euchariſtiã accedit.
D. Hier.

6. Cùm Pharao Ioſephum è carcere accerſeret, qui eius ſomnium interpretaretur: *Protinus,* inquit Textus, *ad Regis imperium eductum de carcere Ioſeph totonderunt, ac veſte mutata obtulerunt ei:* Gen. 42.num.14. Sed, cur, antequàm ſomnium explicaret, ſic ornatus, & quodammodo propter aliquod meritum coronatus in Regiam proceſſit? An temporales Reges, priuſquàm merita offerantur, præmia largiuntur? Vix hoc crediderim, cùm diuinæ liberalitatis proprium hoc eſſe ſoleat, non humanæ. Cur ergo? Reſpondet Lyra: *Quia in ſordido,* inquit, *& vili habitu, non erat licitum aulam regiam introire.* Et confirmat ex Mardochæo, qui indutus ſacco, & aſperſus cinere caput, in media ciuitate clamabat; & hoc eiulatu, vſque ad fores palatij gradiebatur: ſed ibi ſiſtebat, nec introibat: *Non enim,* inquit Textus, *erat licitum indutum ſacco aulam Regis intrare.* Eſther 4. num. 2. Vbi iterum docet Lyranus, hoc ſtatutum eſſe ad magnificentiam regalem. Si igitur Pharaonis, ſi Aſſueri palatium incultos & pannoſos homines excludebat, comptóſque atque ornatos vendicabat; ne quid ibi regiis oculis indignum appareret: quo iure ad illud diuinitatis Sanctuarium, in quo Euchariſtia proponitur, rudes & informes animi admittentur?

Diuina liberalitatis eſt, nõ humanæ, ante merita, præmia largiri.
Lyra.

Rudes & informes animi ab Euchariſtia excluduntur.

7. Bis ad Dauidem acceſſit filius Ionathæ, Miphiboſeth. Et quidem prima vice beneuolentiſſimè exceptus eſt, & ad regiam menſam inuitatus: ſic enim ad eum Rex: *Ne timeas,* inquit, *quia faciens faciam in te miſericordiam propter Ionathum patrem tuũ: & reſtituam tibi omnes agros Saül patris tui: & tu comedes panẽ in menſa mea ſemper.* 2.Reg.9.n.7. At verò, cùm poſtea rediit, neque dicitur menſa regia exceptus, neque ad paternam hæreditatem in integrum admiſſus; ſed tantùm in dimidiam illius partem ſimul cum famulo Siba reſtitutus. *Quid vltra loqueris,* inquit, Dauid, *Fixum eſt, quod loquutus ſum: tu & Siba diuidite poſſeſſiones.* 2.Reg. 19. n. 29. Quænam obſecro, huius mutationis cauſa fuit? Mitto alias literales ſuo loco explicandas. Illa interim myſtica in præſens congruit inſtitutum: quia Miphiboſeth, cùm dicitur hoc ſecundo loco ad Dauidem rediiſſe: *Deſcendit,* inquit Textus, *in occursũ Regis illotis pedibus, & intonſa barba; veſtéſque ſuas non lauerat, a die, qua egreſſus fuerat Rex, vſque ad diem reuerſionis eius in pace.* 2. Reg. 19. n.24. Quaſi vir tam vili & abiecto cultu deformatus, planè indignus eſſet, qui ad regium conuiuium admitteretur. At, quò nobilior eſt Euchariſtica menſa, quàm Dauidica? Si igitur ab hac humilis & ſqualidus conuiua excluditur, quo pacto ad illam improbus & ſceleratus recipietur?

Ad regium Dauidis conuiuium illotus non admittitur, quantò magis ad Euchariſticum.

8. Rex Ioachim extremam redactus in fortunam apud Babylonios in carcere iacebat. Ecce tibi Euilmerodach, qui parenti ſuo Nabuchodonoſori in Regnum ſucceſſit, *Anno, quo regnare cœperat, ſubleuauit caput Ioachin Regis Iudæ de carcere. Et loquutus eſt ei benigne: & poſuit thronum eius ſuper thronum Regum, qui erant cum eo in Babylone. Et mutauit veſtes eius, quas habuerat in carcere: & comedebat panem ſemper in conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ.* 4. Reg. 25. à n. 27. Mirum eſt quanta ei contulerit ornamenta, antequàm regium admitteret in conuiuium. Nam vinculis exoluit, carcere eripuit, benigno ſermone deliniuit, regio throno donauit; non vulgaribus tantùm hominibus, ſed etiam Regibus præfecit; laceris exutum veſtibus, pretioſis induit & excoluit. Sic ornatum & honoratum ad regium tandem conuiuium recepit. Quaſi regia menſa dignus non eſſet, antequàm omnibus illis ornamentis exultus præniteret. Quis ergo dubitet, omnium virtutum decora ornamentáque requiri, vt quis ad menſam Regis, non Babylonici, ſed diuini admittatur? Quò enim lautior & ſacratior hæc mẽſa eſt; eò puriores & ſanctiores ad eam conuiuæ requiruntur.

Homines in ſacro conuiuio, vt in regio, culti apparere debet & exculti.

9. Prodigum filium ad paternam domum redeuntem liberali ſuſcepturus hoſpitio benignus pater, *Dixit ad ſeruos ſuos,* inquit Euangeliſta: *Citò proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius, & adducite vitulum ſaginatum, & manducemus, & epulemur.* Luc.15.n.22 & 23. Vides, quantis ornamentis decoretur, priùs quàm ad vitulum ſaginatum admittatur? Non quidem ſine myſterio, vt notat Tert.lib.De pudicitia, cap.9. *Veſtem,* inquit, *priſtinam recipit: annulum quoque accipit: atque ita exinde opimitate Dominici corporis veſcitur, Euchariſtia, ſcilicet.* Quaſi non expediret ad tam ſacrum conuiuium admitti, niſi priùs pulcherrimis virtutum inſignibus ornaretur. Idem obſeruat D. Ambr. ad eum locum: *Nemo enim,* inquit, *niſi, qui timuerit Deum; niſi ſignaculum ſpiritale, vel cuſtodierit vel receperit, niſi Dominum prædicauerit; ſacramentis debet cæleſtibus intereſſe.* Hoc eſt: ad recipiendum Chriſtum Dominum, qui in illo vitulo ſaginato typicè adumbratur, accedere nemo debet, niſi priùs timoris & amoris, fidei & ſpei, cæterarúmque virtutum

Nullus ad ſacrum admittitur conuiuium, niſi virtutum inſignibus inſignis.
Tert.
D.Ambr.

nuptura, ita priùs debebat expiari : animam, quæ ſacram Euchariſtiam ſuſcipiens, Chriſto Domino adhæret, & quodammodo adglutinatur, quibus ſacrificiis priùs ablui & mundari oportebit?

12. Tandem dixi vix poteſt, quanto cum doloris ſenſu Chriſtus Dominus patiatur etiam minimas noxas eorum, qui hoc cæleſti conuiuio paſcuntur. Celebre fuit huius cæleſtis Panis ſymbolum & exemplar, manna illud, quod olim *in ſolitudine* apparuit Exod. 16. num. 14. in ſolitudine, inquam: quia hic Angelorum panis, vt rectè obſeruat Philo Hebr. lib. 2. Allegoriarum: *Non vbique apparet; ſed vbi deſertum eſt, vacuum vitiis & affectibus.* Dicitur præterea manna ſimile fuiſſe coriandro. *Erat autem man*, inquit Textus, *quaſi ſemen coriandri.* Num. 11. n. 7. Philo citatus legit: *Simile pupillæ oculi.* Nam in Græco eſt: *Quaſi ſemen.* κορίου: hoc autem nomen, κόριον, non ſolùm ſignificat coriandum, ſed etiam pupillam oculi, ipſo interprete Philone. Sed, cur mãna dicitur ſimile pupillæ oculari? Credo, vt hoc Sacramentum accommodatiſſimè ſignificaret. Eſt enim Chriſtus Dominus nobis in Euchariſtiæ Pane propoſitus, pupilla oculi: tum quia nõ minori diligentia à nobis cuſtodiendus eſt, quàm pupilla oculi cuſtodiatur. tum, quia non minori pretio æſtimandus; quàm æſtimari ſoleant oculorum pupillæ, in quibus ferri dicuntur, quæ maximo in pretio habentur: tum denique ad rem præſentem, quia pupilla oculi eſt tenerrimi ac delicatiſſimi ſenſus. Nam, vt acerbiſſimè doleat, opus nõ eſt, vt telo ſaucietur, aut flagro percutiatur, aut ingẽti aliquo ictu inclementiùs verberetur: ſed ſatis eſt, ſi vel leuiſſimè ac delicatiſſimè pungatur. Vnus ſi in eam incidat vel minutiſſimus apiculus, vel leniſſimus atomus: mirum, quantus doloris ſẽſus excitetur, quàm citò lachrymæ exprimantur, quàm periculoſe totus oculus ægreſcat; & cruore ſuffũdatur. Nõ aliter & Chriſtus Dominus, qui paſſionis ſuæ tempore, flagra, ſentes, clauos, aliáſque duriſſimas ac diriſſimas plagas, non modò patienter, ſed etiam hilariter ſuſtinuit: tamen in Euchariſtiæ Sacramẽto nobis in epulum propoſitus, ſi vel minimas offenſas à nobis patiatur; mirum, quanto doloris ſenſu ſtimuletur. Quid enim indignius, quàm exigua cum reuerentia tractari ab illis, qui in ſocios, in amicos, in cõuiuas familiariter adhibentur? En quanta ad ſacram Euchariſtiam innocentia requiratur: adhuc ex dicendis apertiùs illuſtranda.

Panis Euchariſticus non niſi in deſerto vitiorum datur. Philo.

Cæleſtis panis, vt oculi pupilla, ne minimum quidem offendiculum patitur. Philo.

Euchariſtiæ Sacramentũ vt pupilla oculi debet æſtimari.

Chriſtus Dominus, alioqui patientiſſimus, in Euchariſtia vel minimam offenſam non patitur.

ANNOTATIO XXIII.

CIRCA LITERAM.

Quantus ad ſacram Euchariſtiam virtutum ornatus requiratur.

1. HActenus de reuerentia ad ſacram Euchariſtiam, vt dicebam, negatiua: hoc eſt, de ſũma ab omnibus culpis, tã lethalibus, quàm venialibus innocẽtia. Sequitur dicendũ de poſitiua; hoc eſt, de virtutũ omnium ornatu: quarum non ſolùm habitus requirendi ſunt, quibus anima exornetur; ſed etiam actus, in quos frequẽter egrediatur. Adeſſe igitur debet, & habitualium virtutum ſplendor, & actualium virtutum feruor. De vtroque in duplici Sect. breuiter differendum.

Habitualis virtus, & actualis ad Euchariſtiã requiritur.

SECTIO I.

Habitualium virtutum ſplendor ad ſacram Euchariſtiam neceſſarius.

CÆleſtis Sponſus, qui de cælo deſcendit, & nos Euchariſtico conuiuio ad cæleſtes nuptiás inuitat; quam requirit animam, niſi *ſanctam, nouam, deſcendentem de cælo, à Deo paratam, ſicut ſponſam ornatam viro ſuo*? Apoc. 21. n. 2. Vt eximio Sponſi cultui omnibus virtutibus fulguranti, proportionatus Sponſæ decor, ſuis quoque virtutibus excellens accommodetur. Serpens damnatus ad terram comedendam, Gen. 3. n. 14. terrenus fit, infauſtis auibus; & ſuper pectus ſuum gradiatur, *Pulchrè enim conuenit*, inquit, Philo proximè citatus, *vt factum è terra corpus, cognatis alatur cibis.* At verò homo ad cæleſtes epulas prægustandas inuitatus, totus cæleſtis fit, & cæleſtibus ornatus moribus cælo ſpatietur. *Anima*, inquit Philo, *ætheree naturæ portio habeat alimenta diuina.* Quòd ſi ad cæleſte manna, de quo agebat Philo, cæleſtis anima requirebatur; qualis demum requiretur ad ipſum cæli Cõditorem, qui in Euchariſtia proponitur, ſuſcipiendum. 2.

Anima, vt ſponſa, debet virtutibus ſponſo proportionari, in Euchariſtia.

Philo *Anima, vt cæleſtis, cæleſti fruitur conuiuio.*

Cùm olim Moyſes diuino parens dicto in montem aſcendiſſet, *Operuit*, inquit Textus, *nubes montem, & habitauit gloria Domini ſuper Sinai tegens illum nube ſex diebus. Septimo autem die vocauit eum Dominus de medio caliginis.* Exod. 24. n. 16. At, cur non ſtatim primo die eum vocauit? Oleaſter duplicem rationem aſſignat: Vnã, Ne Moyſes ſuperbiret, videns ſe ad diuinum colloquium protinus admitti. Alteram, vt Deus ſuam maieſtatem oſtenderet, more Regum temporalium, qui non ſtatim foras proſiliunt ad ſupplices audiendos: ſed diu expectati vix tandem egrediuntur. Addo, vt Moyſes ab humano cõſortio ſeparatus & multa gloria circundatus, totos ſex dies ſe ad diuinum colloquium præpararet, & glorioſus quodammodo fieret, antequàm cum Deo gloriæ colloqueretur. Quòd ſi ad alloquendum inter nebulas, non tam ipſum Deum, quàm Angelum, qui pro Deo loquebatur; tanta neceſſaria erat præparatio: quanta, obſecro, non modò ad alloquendum, ſed etiam ad amplectendum ipſum Deum, in Euchariſtia propoſitum, exigetur? Paſchalis Agnus quinto ante Paſcha die ab agris in vrbem immolandus afferebatur; vt videre eſt Exod. 12. n. 3. & 6. non ſine myſterio: vt quinque corporis ſenſus per totidem dies ad celebrandum illud Paſcha, vel potiùs ad celebrandum Euchariſticum conuiuium in illo Paſchate adumbratum expurgarentur. Sic inſinuat D. Greg. Nazianz. orat. 42. n. 27. *Aſſeruatur*, inquit, *in quintum diem, fortaſſe quia victima mea id habet, vt ſenſus expurget, à quibus peccatum oritur, & circa quos bellum committitur.* Vbi, quamuis loquatur de purgatione ſubſequente: tamen accommodatiùs de antecedente intelligi debet illa ceremonia, quæ Paſcha ipſum antecedebat. Mundiſſimi igitur ſenſus ad mundiſſimum Dominum percipiendum afferantur. 3.

Deus ſuperbiendi occaſionem tollit. Oleaſt.

Si ad Dei colloquium requiritur præparatio, multò magis ad conuiuium.

Omnes ſenſus ad Euchariſtiam expurgari debent.

D. Greg. Naz.

Quis non miretur pulchritudinem illarum veſtium, quibus olim Deus Sacerdotes exornauit? *De hyacintho & purpura, vermiculo & byſſo fecit veſtes, quibus indueretur Aarõ, quando miniſtrabat in Sanctis.* Exod. 39. n. 1. At ſub illis externis ſignis pulchriores virtutum habitus ad ſacra miniſteria exercenda in Sacerdotibus requirebat. Vnde Theodoret. citatus in Gloſſa: *Sacerdotibus*, inquit, *ſuis Dominus omnigenum circumpoſuit ornatum, qui* 4.

Quantus virtutum ornatus ad Euchariſtiã exigatur.

Theod.

ipſos

ipſos doceret, quanta animum ſuum pulchritudine exornare, ac virtutum ornamentis condecorare teneantur. Quamuis hæc verba apud Theod. q.60. in Exodum, paulò aliter immutata reperiantur. Vbi notat, ex his veſtibus aliam fuiſſe interiorem, aliam exteriorem, vt Sacerdos intus & foris, ſeu animo & corpore ornatus coram Domino appareret. Si igitur acceſſus ad altare hircorum & taurorum, tantum in antiquis Sacerdotibus virtutum omnium ornatum exigebat: acceſſus ad aram Euchariſticam immaculati Agni, quantum omnium virtutum ſplendorem à nouis Sacerdotibus flagitabit? Cùm olim in die feſto Domini, *factum eſſet prandium bonum in domo Tobiæ*; de conuiuis eligendis cogitauit. Sed, quos elegit? *Dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra, timentes Deum, vt epulentur nobiſcum.* Tob.2. num.1. Bonum illud prandium Tobiæ, bonum Chriſti Domini conuiuium repræſentabat. *Quid enim,* inquit Propheta, *bonum eius eſt, & quid pulchrum eius, niſi frumentum electorum & vinum germinans virgines?* Zach. 9.n.17. Si igitur ad bonum Tobiæ prandium, non niſi boni conuiuæ, fideles, domeſtici ac timentes Deum inuitabantur: quanto omnium virtutum ornatu exculti eſſe debent, qui ad optimum Chriſti Domini conuiuium admittuntur?

Sacerdotalis virtutum ornatus interior & exterior.

Non niſi electi Euchariſticum vocantur ad conuiuium.

5\. Illi duo germani fratres, Iacob & Eſaü, ad patrem conuiuantem pro benedictione impetranda acceſſerunt. Sed Eſaü maior natu repulſam paſſus eſt: Iacob tamen natu minor benedictionem reportauit. Quæres: cur potiùs Iacob, quàm Eſaü benedictione impertiatur? Rationem optimam inſinuat D.Hieron. epiſt.125. ad Damaſum, quæſt. 3. Quia Rebecca *veſtibus Eſaü valde bonis, quas apud ſe habebat domi, induit Iacobum.* Gen.27. n.15. Nam *ſtatim vt pater ſenſit veſtimentorum illius fragrantiam, benedicens ait: Ecce odor filij mei, ſicut odor agri pleni.* Ibidem, n.27. Quaſi ſolo veſtimentorum odore inductus fuerit ad benedictionem conferendam. At verò Eſaü ſine veſtium cultu & ornatu ad cõuiuium acceſſit. Ergo, ſi non benedicitur à patre ille filius, qui lautum conuiuium ſine lautis veſtibus ingreditur; quam benedictionem ab Æterno Parente ſperare debet ille, qui inculta conſcientia ad diuinum ſacrificium accedit?

Benedictionem nõ meretur, qui incultus ad Euchariſtiã accedit. D.Hier.

6\. Cùm Pharao Ioſephum è carcere acceſſeret, qui eius ſomnium interpretaretur: *Protinus,* inquit Textus, *ad Regis imperium eductum de carcere Ioſeph totonderunt, ac veſte mutata obtulerunt ei:* Gen. 42.num.14. Sed, cur, antequàm ſomnium explicaret, ſic ornatus, & quodammodo propter aliquod meritum coronatus in Regiam proceſſit? An temporales Reges, priuſquàm merita offerantur, præmia largiuntur? Vix hoc crediderim, cùm diuinæ liberalitatis proprium hoc eſſe ſoleat, non humanæ. Cur ergo? Reſpondet Lyra: *Quia in ſordido,* inquit, *& vili habitu, non erat licitum aulam regiam introire.* Et confirmat ex Mardochæo, qui indutus ſacco, & aſperſus cinere caput, in media ciuitate clamabat; & hoc eiulatu, vſque ad fores palatij gradiebatur: ſed ibi ſiſtebat, nec introibat: *Non enim,* inquit Textus, *erat licitum indutum ſacco aulam Regis intrare.* Eſther 4. num. 2. Vbi iterum docet Lyranus, hoc ſtatutum eſſe ad magnificentiam regalem. Si igitur Pharaonis, ſi Aſſueri palatium incultos & pannoſos homines excludebat, comptóſque atque ornatos vendicabat; ne quid ibi regiis oculis indignum appareret: quo iure ad illud diuinitatis Sanctuarium, in quo Euchariſtia proponitur, rudes & informes animi admittentur?

Diuinæ liberalitatis eſt, no humanæ, ante merita, præmia largiri. Lyra.

Rudes & informes animi ab Euchariſtia excluduntur.

7\. Bis ad Dauidem acceſſit filius Ionathæ, Miphi-

boſeth. Et quidem prima vice beneuolentiſſimè exceptus eſt, & ad regiam menſam inuitatus: ſic enim ad eum Rex: *Ne timeas,* inquit, *quia faciens faciam in te miſericordiam propter Ionathan patrem tuũ: & reſtituam tibi omnes agros Saül patris tui: & tu comedes panẽ in menſa mea ſemper.* 1.Reg.9.n.7. At verò, cùm poſtea rediit, neque dicitur menſa regia exceptus, neque ad paternam hæreditatem in integrum admiſſus; ſed tantùm in dimidiam illius partem ſimul cum famulo Siba reſtitutus. *Quid vltrà loqueris,* inquit, Dauid, *Fixum eſt, quod loquutus ſum: tu & Siba diuidite poſſeſſiones.* 2.Reg. 19. n. 29. Quænam, obſecro, huius mutationis cauſa fuit? Mitto alias literales ſuo loco explicandas. Illa interim myſtica in præſens congruit inſtitutum: quia Miphiboſeth, cùm dicitur hoc ſecundo loco ad Dauidem rediiſſe: *Deſcendit,* inquit Textus, *in occurſũ Regis illotis pedibus, & intonſa barba; veſteſque ſuas non lauerat, à die, qua egreſſus fuerat Rex, vſque ad diem reuerſionis eius in pace.* 2. Reg. 19. n.24. Quaſi vir tam vili & abiecto cultu deformatus, planè indignus eſſet, qui ad regium conuiuium admitteretur. At, quò nobilior eſt Euchariſtica menſa, quàm Dauidica? Si igitur ab hac humilis & ſqualidus conuiua excluditur, quo pacto ad illam improbus & ſceleratus recipietur?

Ad regium Dauidis conuiuium illotus non admittitur, quantò magis ad Euchariſticum.

8\. Rex Ioachim extremam redactus in fortunam apud Babylonios in carcere iacebat. Ecce tibi Euilmerodach, qui parenti ſuo Nabuchodonoſori in Regnum ſucceſſit, *Anno, quo regnare cœperat, ſubleuauit caput Ioachin Regis Iuda de carcere. Et loquutus eſt ei benignè: & poſuit thronum eius ſuper thronum Regum, qui erant cum eo in Babylone. Et mutauit veſtes eius, quas habuerat in carcere: & comedebat panem ſemper in conſpectu eius cunctis diebus vitæ ſuæ.* 4. Reg 25. à n. 27. Mirum eſt quanta ei contulerit ornamenta, antequàm regium admitteret in conuiuium. Nam vinculis exoluit, carcere eripuit, benigno ſermone deliniuit, regio throno donauit; non vulgaribus tantùm hominibus, ſed etiam Regibus præfecit; laceris exutum veſtibus, pretioſis induit & excoluit. Sic ornatum & honoratum ad regium tandem conuiuium recepit. Quaſi regia menſa dignus non eſſet, antequàm omnibus illis ornamentis excultus præniteret. Quis ergo dubitet, omnium virtutum decora ornamentáque requiri, vt quis ad menſam Regis, non Babylonici, ſed diuini admittatur? Quò enim lautior & ſacratior hæc mẽſa eſt; eò puriores & ſanctiores ad eam conuiuæ requiruntur.

Homines in ſacro conuiuio, vt in regio, culti apparere debet & exculti.

9\. Prodigum filium ad paternam domum redeuntem liberali ſuſceptum hoſpitio benignus pater, *Dixit ad ſeruos ſuos,* inquit Euangeliſta: *Cito proferte ſtolam primam, & induite illum, & date annulum in manum eius, & calceamenta in pedes eius, & adducite vitulum ſaginatum, & manducemus, & epulemur.* Luc.15.n.22 & 23. Vides, quantis ornamentis decoretur, priùs quàm ad vitulum ſaginatum admittatur? Non quidem ſine myſterio, vt notat Tert.lib. De pudicitia, cap.9. *Veſtem,* inquit, *priſtinam recipit: annulum quoque accipit: atque ita exinde opimitate Dominici corporis veſcitur, Euchariſtia, ſcilicet.* Quaſi non expediret ad tam ſacrum conuiuium admitti, niſi priùs pulcherrimis virtutum inſignibus ornaretur. Idem obſeruat D. Ambr. ad eum locum: *Nemo enim,* inquit, *niſi, qui timuerit Deum; niſi ſignaculum ſpiritale, vel cuſtodierit vel receperit, niſi Dominum prædicauerit; ſacramentis debet cæleſtibus intereſſe.* Hoc eſt: ad recipiendum Chriſtum Dominum, qui in illo vitulo ſaginato typicè adumbratur, accedere nemo debet, niſi priùs timoris & amoris, fidei & ſpei, cæterarúmque virtutum

Nullus ad ſacrum conuiuium admittitur, niſi virtutum inſignibus inſignis.

Tert.

D.Ambr.

Ad Euchariſticam menſam, non niſi ſanctiſſimi miniſtri requiruntur.
D. Chryſ.

tutum inſignibus exornetur. Ad ſuam menſam A requirebat Babylonis Rex Nabuchodonoſor, *Pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros forma, & eruditos omni ſapientia, cautos ſcientia, & doctos diſciplina.* Dan.1.num.4. Quo ex loco egregiè argumentatur D. Chryſoſt. hom. 61. ad populum: *Si Rex Babylonis, inquit, ex captiuitate deligens adoleſcentes, pulchros ſpecie, & decoros aſpectu ſumpſit: multò magis nos ſanctæ menſæ aſſiſtentes, ſpecie pulchros eſſe decet, aureum animæ mundum habentes, veſtem puram, calceamenta regia, decorum animæ cultum, aureum ipſius ornatum, cingulum veritatis,* &c. B Quibus metaphoris ſignificat, pulcherrimos omnium virtutum habitus, qui ad ſacram Euchariſtiam requiruntur.

10. *Eunuchi, ab omni carnis illecebra puri ad Euchariſtiam vocandi.*

Solebant veteres reges in miniſterium menſæ ſibi eunuchos cooptare: Ægyptij, Geneſ.40.n.1. Perſici, Eſther.1.n.10. Babylonij, Dan.1. num 3. immò & Iſraëlitæ, 1. Reg.8.n.15. vt ibi fuſiùs repetemus. Quales Rex Dauid in ſuum magnis de rebus conſilium vocauit, 1. Paralipom.28.n.1. De quibus auctor traditionum in lib. citatum, ad finem. *Tradunt, inquit, Hebræi illos vocari eunuchos, qui ab omnibus actibus ſeculi alieni orationi tantùm & lectioni vacabant.* Tales D. Chryſoſt. proximè C citatus Euchariſticæ menſæ, & miniſtros, & conuiuas deſiderabat: *Eunuchos, inquit, Regi decet aſſiſtere: Eunuchos dico, mente candidos, nullam habentes maculam, mente ſublimes, hilarem habentes animæ oculum & acute videntem; non autem ſomnolentum, non ſupinum, ab impudentia remotum & procacia.* Vbi externa modeſtiæ & interna ſanctitatis ornamenta, ad hoc ſacrum conuiuium neceſſaria comprehendit. Optimum planè fuit illud Apoſtolorum conſilium qui ad miniſtrandum menſis viduarum, eligi voluerunt, *viros boni teſtimonij ſeptem plenos Spiritu Sancto, & ſapientia,* Act.6.n.3. Et inter eos Stephanum, omnibus Spiritus ſancti donis abundantem. Si tantus virtutum ornatus ad illas viduarum menſas neceſſarius videbatur. quantus neceſſe eſt, vt menſæ Euchariſticæ adhibeatur? D

D. Chryſ.

Viri ſanctiſſimi menſis viduarum miniſtrabãt quantò magis menſæ Euchariſticæ?

11. *Eleazarus ſanctificatur ad cuſtodiendam Arcam quantò magis Sacerdos ad tractandam Euchariſtiam?*

Ciues Cariathiarim ſuam in vrbem excepturi Arcam fœderis, *Eleazarum ſanctificauerunt, vt cuſtodiret eam:* vt ex ſequenti capite n. 1. patebit. Si non poterat Arca fœderis, niſi à viro ſanctificato, debita cum reuerentia cuſtodiri, quanto cum decore ſacra Euchariſtia in profanatum animum recipietur? Olim Abraham ſeruum ſuum Eliezer adiuratus: *Pone, inquit, manum tuam ſubter femur meum vt adiurem te.* Gen. 24.n.2. In quem locum D.Greg. citatus in Gloſſa, & in Catena Lipomani: *Non ſuper femur, inquit ſed ſubter femur, manum ponere iubetur: quia inde deſcenſurus erat, qui homo, ſed ſuper homines eſſet. Vnde dignum non fuit, vt manum ſuper femur poneret: quia nulla caro ſuper illam eſt.* Si latus Abrahæ propter Christum Dominum inde proditurum tanta reuerentia dignum erat, vt nullis manibus ſatis dignè tangendum videretur: quæ obſecro, manus ad ipſum Chriſti Domini E corpus in Euchariſtia tractandum, quæ lingua ad ſumendum, quæ tandem ad amplectendum anima digna exiſtimetur? Ad panem & vinum huius Sacramenti typum offerendum inſtitutus à Deo eſt *Melchiſedech Rex Salem.* Hebr.7.n.1. Hoc eſt, Rex iuſtitiæ & Rex pacis. Bis appellatur Rex: quia non externis tantùm ciuibus, ſed proprijs quoque appetitibus imperabat. Et quidem Rex iuſtitiæ, & Rex pacis, vt vtriuſque virtutis nomine omnium ſpiritualium bonorum abundantiam collegiſſe probaretur. Quos ergo virtutum omnium theſauros habeat, neceſſe eſt, qui non typicum illud ſacrificium Deo offerat, ſed multò auguſtius ac diuinius verum, ſcilicet, Chriſti corpus in illo repræſentatum?

D. Greg. *Femur Abrahæ reuerendum propter Chriſtum: quantò magis ipſe Chriſtus?*

Si ad tractandum Euchariſtiæ typum Rex iuſtitiæ & Rex pacis requiritur: quid ad ipſã Euchariſtiã requiretur?

Appellatur in Euangelio Ioſeph, *homo diues, quo tempore acceſſit ad Pilatum, & petiit corpus Ieſu:* ac de Cruce refixit, & ſindone inuoluit, & ſepeliuit, Matt.27.à n.57. Sed, cur diues eo tempore dictus ſit, myſticè interpretatus D. Ambr. lib.10. in Luc. c.23. *Meritò, inquit, diues hoc loco dicitur, vbi corpus ſuſcepit Chriſti. Suſcipiendo enim diuite, neſciuit fidei paupertatem.* Quibus verbis ſignificat illas ſanctitatis diuitias, fuiſſe conſequentes, ex Chriſti Domini corpore reportatas. Nec immeritò. Nam ex illa cæleſti menſa in ſuos conuiuas, & opulentia, & potentia deriuantur. Potentia in primis: *Pone menſam, inquit Deus ad Iſaiam, & contemplare in ſpecula: comedentes & bibentes, ſurgite Principes.* Iſai. 21.n.5. Vbi opportunè ad rem præſentem D.Hier. *Dicitur, inquit, per Prophetam ad omnes credentes, vt comedentes & bibentes corpus & ſanguinem Domini vertantur in Principes.* Quaſi qui ad hoc conuiuium humiles & abiecti ingrediuntur, ex eo Principes & nobiles egrediantur. Ex potentia ab hoc conuiuio deſumpta. Sed & opulentiam ex eodem deriuatam ſignificauit regius Vates, dicens: *Edent pauperes.* Et ſtatim: *Manducauerunt omnes pingues terræ.* Pſ.21.n.27. & 30. Accubuerunt quidem pauperes: ſed pingues, id eſt, diuites ſurrexerunt: *Vt qui, inquit* Theodoretus, *ab illo diuino cibo tales effecti ſunt.* Meritò igitur Ioſeph ex illo acceſſit, ad Chriſti Domini corpus diues effectus eſt. Nihilominus in Litera potiùs antecedentes diuitiæ ſignificantur; non quas retulit ex Chriſto ſuſcepto, ſed quas attulit ad ſuſcipiendum. Neque enim Ioſepho ad ſacroſanctum illud corpus piè religioſéque tractandum daretur acceſſus, niſi magnis virtutum opibus abundaret. Vt diſcamus prius à nobis virtutum opes comparandas, quàm ad ſacram Euchariſtiam ſuſcipiendam accedamus.

12. *Ad Euchariſtiam qui accedit, virtutum diues efficitur.*
D. Ambr.

Humiles in Euchariſtiæ menſa redduntur Principes.
D. Hier.

Pauperes efficiuntur diuites.

Theod.

Ad Euchariſtiam virtutum opulentia prærequiritur.

Mariam ad Chriſti Domini pedes humiliter procumbentem, mira quadam ſeueritate à ſe repulit Chriſtus Dominus, dicens: *Noli me tangere.* Ioan. 20.n.17. Rationem reddit D. Amb. lib.10. in Luc. c.24. *Prohibetur, inquit, tangere: quia nondum euacuauerat lubricum ſeculi carnis ambiguum; nondum vitam vixerat Chriſti.* Si Maria tam multis pœnitentiæ lacrymis abluta, tam multis charitatis ignibus excocta, tam multis cæleſtium gratiarum dotibus locupletata; adhuc nihilominùs Chriſto Domino tangendo imparata cenſebatur: quæ, obſecro omnium virtutum incrementa ad ſuſcipiendum requirentur? Addit igitur D. Ambr. *Qui vult Chriſtum tangere, ſua membra mortificet: & reſurrecturo ſimilis, induat viſcera miſericordiæ; non ambigat renuntiare terrenis.* Vbi ad tangendum Chriſtum, eam mihi videtur requirere ſanctitatem, qua in cælo beati perfruuntur. Singularis fuit Annæ erga filium ſuum Samuelem, quem Deo vouerat, pietas & religio Nam, vt bene D. Chryſoſt. hom. 1. De Anna: *Conſpiciebat, inquit, infantem illum, non tantùm vt infantem; verùm etiam, vt rem Deo conſecratam. Ac mea quidem ſententia etiam reuerebatur puerum ſuum.* Et confirmat exemplo eorum, qui vaſa aurea Deo conſecrant, à quibus poſteà tangendis præ reuerentia abſtinent, ne profanent: vt in primo Tomo iam aduerti. Si igitur puer Deo ſacer tantam à matre reuerentiam exigebat; vt eum tangere non auderet; tata ſacrum Deo munus non eſſe profanis manibus violandum: quæ, obſecro, mens erit, tam multis virtutibus exculta, vt ad ipſum Deum in Euchariſtia ſuſcipiendum ſibi ſatis digna videatur?

13. *A Chriſto tangendo prohibentur, qui vel minimis culpis implicantur.*
D. Ambr.

Anna Samuelem Deo ſacrum tangere non audebat.
D. Chryſ.

Profanus homo vaſa ſacra non attingit. Minùs audeat peccator tangere aut ſumere Euchariſtiã.

Primus

14. *Primus in vlnas Chriſtum ſuſcepiſſe dicitur Simeon vir ſanctiſſimus.*

Primus homo, qui in Euangelio dicitur Chriſtum Dominum ſuis manibus ſuſcepiſſe, fuit Simeon: *Et ipſe*, inquit, *accepit eum in vlnas ſuas.* Luc.2.n.28 At, quanta de illo præconia paulò antè euulgantur? *Et ecce homo*, inquit, *erat in Ieruſalem, cui nomen Simeon, & homo iſte iuſtus & timoratus, expectans conſolationem Iſrael: & Spiritus ſanctus erat in eo. Et reſponſum acceperat a Spiritu ſancto, non viſurum ſe mortem, niſi priùs videret Chriſtum Domini.* Ibidem, à n.25. Vides, quàm multa in eo etāt, & expreſſa exempla, & efficacia argumenta ſanctitatis: Nihil mirum: quia ſic excoli & expoliri oportebat, qui primus ad Chriſtum Dominū ſuſcipiendum eligebatur: poſteris futurus exēplo, vt non niſi magnis ornati virtutibus ad ſumendam Euchariſtiam in templum conuenirent. Simile argumentum deſumi poteſt ex manna, quod è cœlo cecidit inſtar roris: *Manè quoque*, inquit Textus, *ros iacuit per circuitum caſtrorum.* Exod.16.n.13. At in quem locum primùm cecidit? Ioſeph.lib.2.Antiq.c.1. exiſtimat, primùm in manus Moyſis cecidiſſe. *Dum Moyſes*, inquit, *precabundus palmas attollit, ros de cælo delabitur: qui, cùm manibus eius hærens concreuiſſet; ſuſpicatus ille hanc alimoniam à Deo demitti, deguſtat, ac mox deguſtatam aliis offert, vt experti crederent.*

Manna in manus Moyſis primùm cecidiſſe narratur. Ioſeph.

15. *Manus Moyſis ad orationem extenſa manna primùm ſuſceperunt.*

Vbi expende, non ſolùm in manus Moyſis, vtcunque; ſed in manus Moyſis ad orationem extēſas illum rorem defluxiſſe. In quo duo nobis inculcantur. Vnum, dignos non fuiſſe, qui cæleſtes illas epulas manibus attingerent, oríque inſererent, niſi qui Moyſis ſanctitaté imitarētur. Aliorū quemadmodum Moyſes inter orandum hoc epulo à Deo recreatus eſt: ita neminem ad eaſdem epulas ſatis dignè acceſſurum; niſi qui priùs familiaribus cum Deo colloquiis vteretur. Quam igitur ſanctitatem habeat, & quanto orationis feruore incedatur, neceſſe eſt, qui non illum cæli rorem, ſed Æterni medullam Patris, Verbum ipſum vnà cum corpore & ſanguine Chriſti Domini ore ſuſcipit, & animo recōdit? Optimè D.Chryſ.hom. 60.ad populū: *Quo non*, inquit, *oportet eſſe puriorem tali fruentem ſacrificio? Quo ſolari radio non ſplendidiorem manum, carnem hanc diuidentem? Os, quod igne ſpirituali repletur? Linguam, quæ tremendo nimis ſanguine rubeſcit? Cogita, quali ſis inſignitus honore, quali menſa fruaris: quod Angeli videntes horreſcunt, neque liberè audent intueri propter emicantem inde ſplendorem; hoc nos paſcimur, huic nos vnimur, & facti ſumus vnum Chriſti corpus, & vna caro.* Ex quibus verbis collige, ſicut caro & anima, quæ per vnionem hypoſtaticam à diuino Verbo aſſumptæ ſunt; puriſſimæ, & ſanctiſſimæ omnibus donis ſupernaturalibus inſtructiſſimæ fuerunt; vtpote caro & anima ipſius Verbi: ita ſuo modo carnem & animam, quæ per vnionem ſacramentalem Chriſto Domino copulantur; puriſſimas & ſanctiſſimas eſſe debere: cùm iuxta Chryſoſtomum vnum Chriſti corpus, & vna anima efficiantur.

Purior eſſe debet, qui ſuſcipit Euchariſtiam.

D. Chryſ.

Vnio hypoſtatica & ſacramentalis ſimiles in ſanctificando.

16. *Manna puriſſimum ſuſcepturum locum repræſentabat Euchariſtiam puriſſimis ſuſcipiendam.* Lir.

Cæleſte idem manna, cùm è cælo in terram defluebat, inter pruinam & rorem claudebatur: ita vt priùs ſubſterneretur pruina; deinde plueret manna; poſtremò ros, tanquàm operculum, infunderetur. Ita veteres Rabbini crediderunt, quibus Lyra in c.16.Exod non aduerſatur: immò id ex Litera facilè deducit. Nam Textus Num.11.n.9. *Cùmque deſcēderet*, inquit, *nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & man.* Seu, vt eſt in Hebræo: *Deſcendebat ſuper eum man.* Ecce ibi primum ſubtegmen, ſeu ſtramen quo manna excipiebatur. Rurſus, Exod. 16.n. 14. *Apparuit*, inquit, *in ſolitudine minutum, & quaſi pilo tuſum in ſimilitudinem pruinæ ſuper ter-*

A *ram.* Seu, vt Hebraïcè habetur: *Manna quoque fuit operimentum roris in circuitu; & aſcendit operimentum roris.* Ecce tibi externum inuolucrum, ſeu ſtragulum, quo manna obtegebatur. Vt inter vtrumque roris & pruinæ ſtramentum Panis ille Angelorum purior ſeruaretur. Sed quò ſanctior eſt Panis ille viuus, qui de cælo deſcēdit, & nobis in Euchariſtia proponitur epulandus? Magna igitur cordis puritas & ſanctitas illum præcedat: magna in melius morum mutatio, & virtutum incrementa illum ſubſequantur.

Seruabatur olim manna *in vrna aurea*, teſte Apoſtolo, Hebr.9.n.4. vt ſignificaretur hoc diuinum Manna non niſi auream in animam recipiendum. Vnde D.Chryſ.hom.60.ad populum, in eos, B qui vaſa aurea in vſum Euchariſtiæ offerebant: *Si vis*, inquit, *honorare ſacrificium, offer animam: hanc fac auream. Si verò plumbo maneat & teſta deterior: vas aureum quid vtilitatis?* De cælo fluebat manna, iuxta illud: *Ecce ego pluam vobis panes de cælo.* Exod.16.n.4. Vt manibus, non terreſtribus, ſed cæleſtibus ab illo populo colligeretur. Quid verò diuinum hoc manna? Vnde, quæſo in terras labitur? Rectè D. Amb.lib. De iis, qui initiantur, c.9. *Māna*, inquit, *illud de cælo: hoc ſupra cælum: illud cæli; hoc Domini cælorum: illud corruptioni obnoxium, ſi in diem alterum ſeruaretur; hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religiosè guſtauerit, corruptionem ſentire non poterit.* Panis igitur ſupercæleſtis, quibus mentibus, niſi ſupercæleſtibus æquum eſt, C vt capiatur? Angelicus panis erat manna: *Panem Angelorum manducauit homo.* Pſal. 77.n. 25. vt non niſi Angelica puritate tractaretur. Quid ergo mirum, ſi neceſſe ſit, vt Angelica niteant puritate, qui hoc non modò Angelico, ſed diuino Pane ſaturantur? Rectè D. Dion. Areop. de eccleſiaſtica Hierarch.cap.1. *Dum*, inquit, *ad ſacerdotale munus accedimus, ſuperioribus virtutibus propinquamus; imitando pro viribus illarum conſtantiam atque perpetuam firmitatem. Cuius vbi ſimilitudinem fuerimus adepti, ad diuinum Ieſu radium aciem mentis intendimus.* Quaſi nullus ad hanc pluſquàm Angelicam menſam nobis pateat acceſſus, niſi priùs Angelicam ſaltem puritatem imitemur.

17. *Manna in vrna aurea ſeruatum: Euchariſtia in anima aurea ſeruanda.* D.Chryſ.

D.Ambr. *Manna de cælo, Euchariſtia ſupra cælum.*

Angelicus panis Angelica puritate tractandus. D.Dionyſ.

Sed, cùm in hoc diuino Pane corpus & anima D Chriſti Domini nobis proponantur: præcipua quadam ratione, corporis & animæ virtutes, caſtitas ſcilicet, & charitas à nobis requiruntur. Caſtitas quidem: quia, ſi futura gloria iis, qui mundo ſunt corde, promittitur; quo pacto pignus futuræ gloriæ iis, qui impuro ſunt corpore, concedetur? Elegit Æternum Verbum non ſolùm Virginem Matrem? ſed etiam nutritium Ioſephum eadem virginitate donatum, vt ex multis Patribus Diuo Hieronymo contra Heluidium, ad finem, D. Auguſt ſerm.14. De Natiuitate Chriſti, Ruperto in c.1.Matth.D.Thoma 3 d.q.28.art. 3. & aliis, confirmant ex noſtris Caniſ.lib.2. De Beata Virgine, cap.13. Barrad tom.2.Concord. lib. 3. c. 7. Petrus E Moral. in Matth.lib.4. tract. 3. & alij. Quam doctrinā Diuus Petrus Dam.lib.1.epiſtolarum, epiſt. 6. non ſolùm tuetur, ſed ex ea ad rem præſentem illuſtrandam efficaciter argumentatur: *Nunquid ignoras*, inquit, *Dei Filium adeò carnis elegiſſe munditiam, vt ne de pudicitia quidem coniugali; ſed de clauſula potiùs incarnatus ſit virginali? & ne hoc ſufficere videatur, vt tantummodo virgo ſit mater, Eccleſiæ fides eſt, vt virgo fuerit & is, qui ſimulatus eſt pater.* Atque hinc tandem ſuum deducit argumentum: *Si igitur*, inquit, *Redemptor noſter tantoperè dilexit floridi pudoris integritatem, vt non modò de virgineo vtero naſceretur; ſed etiam à nutricio*

18. *Caſtitas ad Euchariſtiam.*

Ioſephus virgo, vt Chriſtum purior tractaret. D.Hier. D. Auguſt. Rupert. D Thom. Caniſ. Barrad. Moral. D.Pet. Dam.

Non minùs in Sacerdote requiritur puritas.

virgine tractaretur; & hoc cùm adhuc puerulus vagiret cuius: à quibus nunc, obſecro, tractari vult corpus ſuum: cùm iam immenſus regnat in cælis? Si mundis attingi manibus volebat in præſepio poſitus; quantam corpori ſuo non vult adeſſe munditiam, iam in paternæ maieſtatis gloria ſublimatus? Paſcebatur olim Verbum infans *inter lilia.* Cantic. 2. n. 16. Hoc eſt, interprete Ruperto ad eum locum, *Inter Mariam & Ioſephum.* Et nunc paſcit lilia: quia ſuo corpore & ſanguine eos nutrit, qui puritatis candore lilia imitantur.

Chriſtus inter Mariam, & Ioſephum tanquàm inter lilia paſcebatur. Rupert.

19. *Charitas ad Euchariſtiam.*

Iam verò charitas, quàm ſit ad hanc menſam neceſſaria, præuidit Regius Vates, cùm nouam Eccleſiam ad gratias pro hoc beneficio agendas exhortatus: *Qui poſuit,* inquit, *fines tuos pacem, & adipe frumenti ſatiat te.* Pſ. 147. n. 14. Quaſi diceret: Prius te germana charitate roborat; deinde pane Euchariſtico recreat. Neque enim hic panis dignè exhibetur; niſi ei, qui illa charitate fruitur & ſolidatur. Vnde illa in primæua Eccleſia religio, vt communicaturi mutua ſe pace impertirent. Ad quam alludens Diuus Dionyſius Areopagita lib. De eccleſiaſtica Hierarchia; cap. 4. *Fas,* inquit, *non eſt, eos ad vnum colligi* (hoc eſt, ad Sacramentum Euchariſtiæ, quod propter charitatis vnionem, vnum antonomaſticè appellatur) *qui aduersùs ſe ipſos diſſident. Nam ſi vnum effici cum illa diuina luce ſtuderemus, nunquàm profectò in varias concupiſcentias deiici pateremur.* Eodem reſpiciens Tert. lib. De Orat. c. 14. *Quale,* inquit, *ſacrificium eſt, à quo ſine pace receditur?* Et pari ratione dicere poſſet: Ad quod ſine pace acceditur. Qui enim ſine charitate ad charitatis menſam accedit; Deum non placat, ſed irritat. Hinc D. Hieron. in epiſt. 62. ad Theophilum: *Ignoramus,* inquit, *ſine pace communionem.* Probat ex Euangelio: *Vade priùs reconciliari fratri tuo, & tunc veniens offeres munus tuum.* Matt. 5. n. 15. Et ſtatim: *Si munera,* inquit, *noſtra abſque pace offerre non poſſumus, quanta magis & Chriſti corpus accipere?* Sed & D. Cyr Ieroſolymitanus in 5. catecheſi myſtagogica, myſticam illius conſuetudinis intelligentiam apertiùs exponit, & ad eam refert ſolennem illam ſalutationem, qua Principes Apoſtolorum vtebantur: *Salutate inuicem in oſculo ſancto.* Rom. 16. n. 15. & 1. Petr. 4. n. 14. ſeu, vt ipſe legit: *In oſculo dilectionis,* vt fraterna inter ſe dilectione copulati ad diuinæ charitatis epula conuenirent. Vnde rectè monet D. Chryſ. citatus, vt tanquàm virgines prudentes, hoc ſumentes oleum, cum lampadibus, ſponſo occurramus, ad has diuinas epulas intraturi.

Communicaturì olim mutua ſe pace impertiebant. D. Dion.

Tert. *Pacificum ſacrificium Pacem requirit ſacrificantis.*

D. Cyril. Ieroſol.

Cum oleo charitatis Chriſto in Euchariſtia occurrendum. D. Chryſ.

20. *Locus in quo Euchariſtia miniſtratur, ſublimis indicat ſublimes communicantium mentes.* Budæus D. Greg. Naz.

Tandem Chriſtus Dominus, quanta ad Euchariſtiam ſanctitas requiratur, non obſcuris argumentis indicauit. Nam in primis celebraturus vltimam cœnam, in qua hoc diuinum ferculum ſuis diſcipulis miniſtraret, duos ex illis præmiſit ad quendam: *Et ipſe,* inquit, *oſtendet vobis cœnaculum magnum ſtratum: & ibi parate.* Luc. 22. n. 12. Cœnacula, vt conſtat ex Budæo, ſunt altiora ædium loca, ad quæ ſcalis & cochleis aſcenditur. Cur igitur Chriſtus ſublimem locum ad celebrandum hoc conuiuium elegit? Rectè D. Greg. Nazianzenus orat. 44. n. 18. *Ieſus,* inquit, *cùm ſublimioribus rebus diſcipulos initiaret, myſterium ipſis in cœnaculo impertit: vt illud indicetur, partim Deum ad nos deſcendere oportere; quemadmodum olim in Moyſe contigiſſe ſcimus: partim nos ad eum ſubuehi; ſicque inter Deum & homines conſortium iniri.* Quaſi oporteret, vt quemadmodum hoc conuiuium è cælo in terras propter Chriſti Domini humilitatem deſcendebat: ita & conuiuæ illo fruituri, propter vitæ ſuæ ſanctitatem, è terra in ſublime, quantùm maximè poſſent, erigerentur. Nec ſine myſterio cœnaculum erat magnum ſtratum. Nam Chriſtus Dominus naſcens in ſtabulo, degens in deſerto, triumphans in aſello, moriens in patibulo; tamen in cœnaculo grandi, pulchriſque tapetibus inſtructo ſuum corpus conſecrauit: vt doceret quanto apparatu, non ſolùm externo, ſed præcipuè interno cordis, ſacra Euchariſtia à nobis tractanda eſſet ac ſumenda.

Locus, in quo Euchariſtia miniſtratur, pulchrè ornatus, ſignificat ſuſcipientium mentes virtutibus inſtructas.

21. *Chriſtus cũ diſcipulis, non cum externis Euchariſtiam celebrat.*

At, quos adhibuit conuiuas? Digna planè res, quæ expendatur. Nam, cùm alieno eſſet, & externo in hoſpitio; nullos tamen alienos, nullos externos admiſit: *Cùm diſcipulis,* inquit, *meis facio Paſcha.* Matth. 26. n. 18. Typicam illam legem, hoc in myſterio implendam recordatus: *Si quis externus acceſſerit, occidetur.* Num. 18. n. 7. Qui enim alienis à Chriſto moribus viuit, Chriſto non conuiuit: neſcit Chriſti conuiuium, qui cum Chriſto non habet conſortium. Quod expendens D. Chryſoſt. vbi ſuprà: *Nullus,* inquit, *Iudas aſſiſtat, nullus auarus. Si quis eſt diſcipulus, adſit. Nam tales menſa non ſuſcipit. Ait enim: Cùm diſcipulis meis facio Paſcha.* Seruorum & amicorum, immò & filiorum eſt hic panis. *Non eſt* autem *bonum, ſumere panem filiorum, & mittere canibus,* Matth. 15. num. 26. Diſcipulo concinente, qui de hoc conuiuio loquutus: *Foris,* inquit, *canes & impudici.* Apoc. 22. num. 18. Quare Iudas, cùm ex diſcipulo abiit in canem, factus vnus de grege illorum, de quibus præſcius Dauid: *Circumdederunt me,* inquit, *canes multi*: Pſalm. 21. n. 17. cæleſtem hunc panem non accepit: vt Barradas tom. 4. Conc. lib. 3. c. 3. ex multis Patribus confirmat, quamuis alij aduerſentur. Par enim fuit, vt qui in Chriſtum lymphaticus canis præ rabie factus fuerat: huius cæleſtis panis famem pateretur vt canis Pſ. 58. n. 7. Solis igitur diſcipulis, iiſque conſcientias, vel à minimis ſordibus repurgatas, & maximis virtutibus excultas habentibus, hoc diuinum conuiuium miniſtratur, ne quis poſteà auderet ſine veſte nuptiali, non dico huic menſæ accumbere; ſed etiam in cœnaculum intrare. Hoc enim tantùm bonus ille Parens in profano cõuiuia reprehendit: vt notat D. Chryſoſtomus hom. 16. ad populum. Non enim dixit. Quomodo hîc recubuiſti? Sed: *Quomodo huc intraſti?* Vt non ſolùm ſacrilegus accubitus; ſed etiam temerarius ingreſſus damnaretur.

D. Chryſ.

Euchariſtia filiis, non canibus miniſtranda.

Iudas factus canis Euchariſtiam non ſuſcepit. Barrad.

D. Chryſ. *Ad Euchariſtiam non ſolùm ſacrilegus accubitus, ſed etiam temerarius ingreſſus prohibetur.*

22. *Chriſtus Dominus primus Euchariſtiam ſumpſit.* D. Chryſ.

Denique Chriſtus Dominus in hoc cœnaculo primus ſuum corpus conſecrauit, primus ſumpſit: vt in 1. Tom. Annot. ſect. 1. §. 27. indicaui. Rationem reddit D. Chryſoſtomus homil. 8; in Matth. *Primus,* inquit, *ipſe hoc fecit, vt tranquillo animo ad communicationem myſteriorum induceret.* Quaſi diceret: Neque quis horror eſſet comedendi corpus & bibendi ſanguinem Chriſti Domini ſuo ipſe exemplo cæteros homines ad hoc epulum inuitauit. Addo voluiſſe Chriſtum Dominum ſignificare, ſolam ſuam ſanctitatem huic myſterio tractando parem eſſe: & proinde ad eam prius enitendum, quàm ad hoc myſterium accedatur. Quod apertiùs expreſſit D. Dionyſ. Areopagit. vbi ſuprà: *Oportet nos,* inquit, *ſi ad Chriſti aſpiramus ſocietatem* (in Euchariſtia, ſcilicet, de qua loquitur, ineundam) *diuinam ipſius in carne vitam aſſiduè intueri, ſanctámque ipſius impeccantiam imitari.* Quare priùs Chriſtus induendus eſt corde, quàm ore ſuſcipiatur: priùs Chriſti ſanguine abluamur, vt eius carne epulemur. *Beati,* inquit Ioannes, *qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine agni, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ.* Apoc. 22. n. 14. Quaſi à Chriſto deſumenda ſit neceſſaria munditiés ad recipiendum Chriſtum; & ſolus, qui Chriſti ſangui-

Ad Chriſtum ſumendum Chriſti ſanctitas requiritur.

D. Dionyſ. Areopag.

Chriſtus Dominus priùs induendus corde, quàm ore ſumendus.

ne

ne abluatur, Chriſti corpore dignè epuletur. Nam, qui non ſunt abluti hoc ſanguine, non habent poteſtatem in ligno vitæ. Quod mihi videtur D. Paulus ſignificaſſe: *Habemus*, inquit, *altare de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſeruiunt.* Hebr. 13. num. 1. Quaſi diceret: Qui adhuc amat veteris legis ceremonias, nec nouo charitatis præcepto per Chriſti ſanguinem renouatur; poteſtatem non habet ad hoc diuinum conuiuium accedendi. Solus, qui Chriſti vitam imitatur, de Chriſti corpore & ſanguine ſaginetur.

SECTIO II.

Actualium virtutum feruor ad ſacram Euchariſtiam requiſitus.

1. *Triplex virtutum actus in iis, qui Euchariſtiam ſumunt.*

IN eo, qui ad ſacram Euchariſtiam accedit, habitualis gratia vacua non ſit: ſed in varios virtutum actus erumpat; antecedentes ſummi deſiderij; præſentes ſingularis lætitiæ, conſequentes perpetuæ gratitudinis. Sic enim fiet, vt ſingulari deuotione ad ſuſcipiendam incaleſcat; ſpirituali dulcedine in ſuſcepta liqueſiat; perpetua recordatione poſt ſuſceptam teneatur.

Primus. Deſiderium ante ſuſceptam.

Igitur, qui ad hanc menſam accedit, hoc cæleſti pabulo fruiturus; debet in primis eximio quodam eius potiendi deſiderio æſtuare. A proprio ſenſu ad myſtagogicum transferre liceat illud, quod de ſe olim

Suſpiria & lacrymæ ante Euchariſtiã.

ſanctiſſimus Patriarcha Iobus aſſerebat: *Antequàm comedam, ſuſpiro; & tanquàm inundantes aquæ, ſic rugitus meus.* Iob. 3. num. 24. Vt eum repræſentaret, qui ad hanc menſam acceſſurus, erumpit in gemitus, liqueſcit in lacrymas, & inſolito charitatis ardore totus incandeſcit. In captiuitate poſitus Daniel, *Lugebam*, inquit, *trium hebdomadarum diebus; panem deſiderabilem non comedi; & caro & vinum non introierunt in os meum.* Dan. 10. n. 3. Hoc eſt: Arctiſſimo me ieiunio maceraui; quod eò laborioſius exiſtimabam, quòd à pane deſiderabili abſtinebam. Hunc verò panem ſentit

Theod. *Euchariſtia panis deſiderabilis.*

Theod. orat. 10. in Daniel. fuiſſe illum azymum, quo Paſcha celebrari conſueuit; & qui Euchariſticum repræſentauit. Si igitur panis azymus deſiderabilis, ſeu deſideriorum panis dicebatur; quia in eum non ſolùm Prophetæ, ſed etiam totius populi vota ac deſideria ferebantur: quantò nobis deſiderabilior eſſe debet panis Euchariſtiæ? Nam, ſicut in eo omnia noſtra bona continentur; ita in eum omnia noſtra ſtudia rapiuntur.

2. *Sumpturi Euchariſtiã, tanquam infantes lac appetentes.* D. Chryſ.

Non immeritò Apoſtolorum Princeps ſacram Euchariſtiam ſumpturos cum infantibus materna vbera appetentibus comparauit: *Sicut modò geniti infantes lac concupiſcite.* 1. Petr. 2. num. 2. Similitudinem D. Chryſoſtomus hom 60. ad populum, aptiſſimè declarat: *Nónne videtis*, inquit, *quanta promptitudine paruuli papillas capiunt, & quanto impetu labia vberibus infigunt? Accedamus cum tanta nos quoque ad hanc menſam & vber ſpiritualis poculi: quinimò cum longè maiori trahamus, tanquàm infantes lactanei, ſpiritus gratiam; & vnus ſit nobis dolor hac eſca priuari.*

Hebræorum feruor ad paſchalem Agnum indicat Chriſtianorũ feruorẽ ad Agnũ Euchariſticum.

Totus Hebræorum habitus ſe ad paſchalis Agni eſum comparantium, deſiderium, feruorem, alacritatem indicabat: dum ſuis induti calceis, & ſuis accincti renibus, ſuiſque armati baculis, ſtantes & feſtinantes in morem viatorum comedebant. Exod. 12. num. 11. eo ſanè myſterio, vt ſummum deſiderium ac feruorem ad ſacram Euchariſtiam accedentium repræſentarent.

D. Chryſ.

Ita D. Chryſoſt. vbi pro-

A ximè: *Accedat*, inquit, *nemo cum naucea, nemo reſolutus, omnes feruentes & excitati. Nam, ſi Iudæi ſtantes, & calceamenta pedibus, & baculos manibus geſtantes, Agnum cum feſtinatione commedebant: te multò magis oportet eſſe ſolertem. Nam illi in Palæſtinam erant prodituri: tu verò debes in cælum migrare.* Quaſi diceret: Quis ad cæleſtem patriam profecturus magno cum ſtudio viaticum non deſideret, non inquirat; ſi illud terrenas ſedes quæſituri tanto cum feruore appetebant?

3. *Dauidis ſitis non erat de aqua, ſed de Euchariſtia.*

Magna olim ſiti æſtuans Dauid exclamauit: *O ſi quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem iuxta portam!* 2. Reg. 23. n. 15. Quam ſtatim à tribus ſtrenuis militibus allatam & oblatam *noluit bibere.* Ibidem, num. 17. Cuius facti B rationes plures traduntur, ſuo loco recenſendæ.

D. Ambr.

E quibus aliquas prælibat D. Ambr. in Apologia Dauid, cap. 7. & poſt alias, vnam allegoricam ad rem præſentem: *Quod ſi altiùs*, inquit, *velis ſpectare, & introſpicere myſterium: ſitiebat Dauid, non aquam de lacu, qui eſt in Bethlehem; ſed oriundum ex Virgine Chriſtum in ſpiritu præuidebat. Volebat ergo bibere, non aquam fluminis, ſed potum gratiæ ſpiritualis: hoc eſt, non aquarum ſitiebat elementum; ſed ſanguinem Chriſti. Denique non bibit oblatam aquam, ſed Domino profundit: ſignificans, ſitire ſe Chriſti ſacrificium, non naturæ fluentum: illud ſacrificium, in quo eſſet remiſſio peccatorum: illum ſitire ſe fontem æternum; non qui periculis quæreretur alienis, ſed qui pericula aliena depelleret.* Sic Ambroſius

Arguitur noſtra ad Euchariſtiam nauſea & faſtidium.

C pulchrè ac diſertè. Si Dauid ab hoc diuino ſacrificio tam remotus; nihilóminùs tanto illus deſiderio æſtuauit, vt pro ſolo eius appetitu præſentem bibendi voluptatem repudiaret; quid nos in huius præſentia Sacramenti nauſeamus & faſtidimus? cùm tamen illi tantùm hoc diuino epulo ſatientur, qui magna eius appetentia afficiuntur.

4. *Euchariſtia communicatur optantibus & quærentibus.* D. Ambr.

Mirabile conuiuium Chriſtus Dominus facturus, *Seceſſit*, inquit Euangeliſta, *ſeorſum in locum deſertum.* Et ſtatim: *Quod cùm cognouiſſent turbæ, ſequutæ ſunt illum.* Luc 9. num. 10. & 11. Sequentibus igitur in deſertum conuiuium miniſtrauit. At, cur non potiùs intra vrbem commorantibus? D. Ambroſ. ibi aptè ad noſtram ſententiam re- D ſpondet: *Gratia*, inquit, *cæleſtis impartitur alimentum non otioſis, non in ciuitate, quaſi in Synagoga, vel ſæculari dignitate reſidentibus; ſed inter deſerta quærentibus Chriſtum. Qui enim non faſtidiunt ipſi excipiuntur à Chriſto.* Si igitur ille panis hordeaceus non niſi appetentibus dabatur; quo iure, ſeu qua iniuria hic Panis cæleſtis faſtidientibus apponetur? Abſit profectò. Neque enim mali, quod faſtidiunt, obtinebunt; boni, quod appetunt, impetrabunt, iuxta illud: *Deſiderium ſuum iuſtis dabitur.* Prou. 10. n. 24. Hoc eſt, iuſti, quod deſiderant, conſequentur.

Euchariſtia deſideriũ & memoriale iuſtorum.

Quid autem magis, quàm hic cibus à iuſtis deſideratur? iuxta illud: *Memoriale tuum in deſiderio animæ.* Iſai. 26. num. 8. Hoc eſt: memoria mirabilium tuorum, quæ ſacra in E Euchariſtia continentur. Vnde ſtatim additur: *Anima mea deſiderauit in nocte.* Ibidem, num. 9. ſcilicet, in qua Chriſtus tradebatur, & hoc Sacramentum inſtituit, & in ſui commemorationem fieri præcepit. 1. Corinth. 11. à num 23. Vt ſine dubio tota Prophetæ deſideria ad hoc vnum Sacramentum collimaſſe videantur.

Amici amicorum carnibus veſci deſiderant. D. Chryſ. *Solus Chriſtus ſuam carnem ſuis amicis comedendam tradidit.*

Iobum eius famuli ſic amabant, ſic præſentem habere cupiebant, vt dicerent: *Quis det de carnibus eius, vt ſaturemur.* Iob. 31. num. 31. Nam vt loquitur Diuus Chryſoſt. hom. 61. ad populum: *Ardenter amantium hoc eſt.* Hoc illi, fateor, deſiderium habere potuerunt, non explere. Nam Iob viſibilis qui-

dem erat,non eſibilis. Quid verò Chriſtus Dominus? Vt à nobis ſic amaretur, ſic deſideraretur, nec noſtrum deſiderium fruſtraretur, ſed plenè impleretur; carnem ſuam nobis dedit ad manducandum: *In maiorem*, inquit D. Chryſoſtom. *nos inducens charitatem: nam tantùm ſe prabens cupientibus videndum; ſed & palpandum & comedendum.* Adeò deſiderabat à nobis deſiderari.

5.
Aquilarum ad cadauera cupiditas.
D.Hier.

Mira & cupiditate & celeritate ad loca, vbi corpora occiſa ſunt, aquilæ rapiuntur. Nam, vt loquitur D. Hieron. in epiſt.61.ad Pammachium contra errores Ioan. Ieroſ. *Aquila, & vultures tranſmarina cadauera ſentiunt.* Et, vt addit eius Scholiaſtes, *Triduo prauolare dicuntur, eò,vbi cadauera ſint futura.* Quam earum naturam Deus ipſe cum Iobo loquutus ſatis expreſſit. Quamuis enim aquila in arduis ponat nidum ſuum, & in petris maneat, & in præruptis ſilicibus commoretur, atque inacceſſis rupibus: nihilominùs *inde*, inquit, *contemplatur eſcam; & de longe oculi eius proſpiciunt; & vbicunque cadauer fuerit, ſtatim adeſt.* Iob.39.n.32. & 33. Ab illa altitudine ſe demittit, & totum illud tranſuolat interuallum, & corporibus,quibus inhiat, improuiſa adeſt, & voraciſſima incumbit: tanto illius cibi deſiderio exardeſcit.

Sanctorum ad Euchariſtiam auiditas non diſſimilis.

Talem nobis fore huius cæleſtis epuli cupiditatem Chriſtus Dominus ſignificauit, dicens: *Vbicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ.* Matth.14. num.28. Nam hoc corpus ſine dubio illud eſt, quod pro antiquis Sacrificiis C Æterno Patri in Sacrificium immolatur; iuxta illud: *Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi* Pſal.39.num.7.ſeu, vt legit D.Paulus: *Corpus autem adaptaſti mihi.* Hebr. 10.num.5.

D.Auguſt.

Quia, vt docet D.Aug.lib.10.De ciuit.cap. 20.*pro illis omnibus oblationibus corpus eius offertur, & participantibus miniſtratur.* Igitur ad hoc vnum corpus, pro cæteris Sacrificiis repoſitum in perpetuum Sacrificium, conuolans fideles velocitate & cupiditate aquilina.

D. Ambr.

Vnde Diuus Ambr.lib.8.in Luc.c.17.*Eſt corpus*, inquit, *de quo dictum eſt: Caro mea verè eſt cibus. Circa hoc corpus vera aquilæ ſunt quæ alis circumuolant ſpiritualibus.* Et lib. 4. De Sacramentis, cap.2. *Bona*, inquit, *aquila circa altare. Vbi enim corpus, ibi & aquilæ. Corpus Chriſti* D *eſt in altari: aquilæ vos eſtis renouata ablutione delicti.*

D. Chryſ.

At verò Diuus Chryſoſtom. hom.24. in priorem ad Corinth. obſeruat, non immeritò aquilas dici qui circa corpus Chriſti congregantur: *Quia oportet*, inquit, *eum, qui ad hoc corpus accedit, eſſe ſublimem, & cum terra nihil habere commune: aſſiduè volare, & ad Solem iuſtitiæ aſpicere.* Igitur non minori deſiderio iuſti ad hoc corpus viuum, quàm aquilæ ad illud mortuum feruntur.

6.
Deſiderium Euchariſtiæ, pretium eſt, quo emitur.

Solum huius cibi deſiderium, eſſe pretium, quo emitur, ſignificauit euangelicus Propheta, dicens: *Omnes ſitientes venite ad aquas: & qui non habetis argentum, properate, emite, & comedite. Venite, emite abſque argento, & abſque vlla commutatione vinum & lac.* Iſai 55.n.1. E

D.Hieron.

Vbi, interprete Diuo Hieronymo, ad Sacramentum Euchariſtiæ inuitat: vt ex eo colligit quòd cùm de potu loquatur, nempe, aqua, vino & lacte, quæ non comeduntur, ſed bibuntur; tamen non ait, *Bibite*; ſed, *Comedite*: quia hoc Sacramentum, licèt habeat facilitatem & ſuauitatem potus ad recreandum; tamen habet vtilitatem & efficaciam cibi ad nutriendum. Igitur tam pretioſus cibus nullo alio pretio, quàm deſiderio comparatur.

D.Greg. Naz.

Vnde Diuus Gregorius Nazianzenus oratione 40.*Hoc bonum*, inquit, *ſolo voluntatis pretio emendum tibi proponitur. Appetitionem ipſam Deus ingentis pretij loco* A *habet.*

Iudæi aquã ſuam pretio coparabant. Chriſtiani Euchariſtiã ſolo deſiderio conſequũtur.

Miſeri quondam Iſraëlitæ domeſticam de ſuis puteis aquam, ac propria de ſuis arboribus poma pretio comparabant: *Aquam noſtram*, inquiunt, *pecunia bibimus: ligna noſtra pretio comparauimus.* Thren. 5. n. 4. At verò Chriſtiani diuinum cibum in quem nullum ius habere poſſunt, non pretio, ſed deſiderio conſequuntur. Sic monebat de cælo Angelus dicens: *Qui ſitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ, gratis.* Apoc. 22. n. 17. Quaſi diceret: Si volens & ſitiens accedat, ſatis nummatus & pecunioſus erit ad emendum: quia pro ſola ſiti hæ cæleſtes deliciæ venduntur. Vnde Chriſtus Dominus clamabat: *ſi quis ſitit, veniat ad me, & bibat.* Ioannis 7. num.37. Ac B ſi diceret: Solam ſitim, non aliud pretium requiro: ſeu, vt loquitur D. Chryſoſt.hom. 50. *Nemini vim facio, neminem traho: ſed ſi quis libens & promptus accedit; ſi quis ardet deſiderio; hunc ego aduoco.*

D. Chryſ.

Euchariſtia fons omnibus patens, ex quo gratis hauritur.

Sic iterum expreſſiùs promiſit, dicens: *Ego ſitienti dabo de fonte aquæ viuæ, gratis.* Apoc. 21. num. 6. Non ementem quæro, ſed ſitientem. Quæ forraſſe cauſa eſt, cur Chriſtus in Euchariſtia fonti ſæpiſſimè in Scriptura comparetur. Nam ad fontem, cùm ſit omnibus communis, iuxta illud Virgilianum 7.Æneid.

Virg.

Et cunctis vndámque, aurámque patentem;

non requiritur, vt pecunia ad emendum, ſed ſitis ad bibendum afferatur.

Dauidis & Chriſti Domini ad Euchariſtiam deſiderium.

Quare Dauid ſitienti ceruo ſimilis, & ad fontes aquarum properanti, C hunc fontem deſiderabat, Pſalm.41. num.2. pro magnitudine cupiditatis, menſuram voluptatis percepturus. Quin potiùs Chriſtus Dominus, non niſi cum ingenti deſiderio ad hoc epulum acceſſit: *Deſiderio*, inquit, *deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum.* Luc. 22. num. 15. Ne quis deſidioſus ad illud accedat, longè peior, quàm Iudæi ad ſuum manna & Panem Angelorum nauſeantes. Hæc de antecedente ad ſacram Euchariſtiam deſiderio.

7.
Secundus cõmunicantiũ actus. Lætitia in ſuſcepta.

Cæterùm præſentem in hoc conuiuio lætiam, quantam habere debet, qui tam feliciter epulatur? Rectè Sapiens poſtquàm egit de ſcelerum ruina, dicens: *Amor, & odium, & inuidia ſimul perierunt*: concludit, quaſi optimam conſequutionem deducens: *Vade ergo, & comede in lætitia panem tuum; & bibe cum gaudio vinum tuum:* D *quia Deo placent opera tua.* Eccleſ.9.num.7.

D.Cyril. Ieroſ.

Quem locum D.Cyril.Ieroſol.in 2. Catecheſi myſtagogica de Euchariſtico conuiuio interpretatur. Nam conſcientia ab hominibus peccatorum ſordibus expiata; quid ſupereſt, niſi, vt Euchariſticæ dapes magna cum lætitia & gaudio percipiantur? In eundem ſenſum olim Nehemias, & Eſdras populum ad diuinæ legis obſeruantiam excitatum, protinus, ad læta ac feſtiua conuiuia exhortantur: *Ite*, inquiunt, *& comedite pinguia, & bibite mulſum; quia ſanctus dies Domini eſt: & nolite contriſtari; gaudium etenim Domini eſt fortitudo noſtra.* 2. Eſdr. 8. num. 10.

Lyran.

Vbi Lyranus in expoſitione E moralì: *Per iſtam*, inquit, *refectionem poteſt Euchariſtiæ ſumptio deſignari, quæ in diebus ſolennibus eſt potiſſimùm aſſumenda.* Adde, & cum ingenti cordis lætitia celebranda. Hinc Propheta ad Eccleſiæ filios: *Filiæ Sion*, inquit, *exultate, & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis Doctorem iuſtitiæ.* Ioël.2. num. 23.

Chriſtus Doctor & eſca.

Vbi Interpretes communiter Chriſtum Dominum intelligunt, verùm Septuaginta cum alluſione ad Euchariſtiam, videntur expoſuiſſe, transferentes: *Quia dedit vobis eſcam iuſtitiæ*; ſeu, vt loquitur Diuus Hieronym.

D.Hier.

Alimenta iuſtitiæ. Hæc autem non ſunt materialia, quæ è terra naſcuntur, cùm iuſtitiam nec habeant

beant, nec conferant: ergo ſpiritualia, quæ in ſacra Euchariſtia exhibentur, ſingularem habentia & conferentia ſanctitatem. In his igitur epulis percipiendis exultare iubet Propheta, ac lætari. Quid enim eſt, vnde maior lætitia, quàm ex hoc diuino conuiuio hauriatur?

8. Certè Dauid hanc ex ſacra Euchariſtia lætitiam, in eos, qui dignè accederunt, refundendam, animo præuidebat, & ore non infrequenter decantabat: *Dediſti*, inquit, *lætitiam in corde meo; à fructu frumenti & vini.* Pſal. 4. n. 7. Sic enim eſt in Hebræo, nulla facta olei mentione. Vbi D. Amb. *Data eſt*, inquit, *lætitia in corde noſtro ab illo tempore, quo accepimus frumentum in corpore, vinum in ſanguine, oleum in chriſmate.* Quæ vltima verba addidit propter Græcam & Latinam editionem, quæ olei meminerunt. Ex quibus colliges, in aliis conuiuiis lætitiam tantùm foris circunfundi: in hoc autem intrò infundi: illic os: hìc verò cor potiſſimum exultare. Rurſum, cùm futuram communicantium lætitiam præuideret: *Tranſibo*, inquit, *in locum tabernaculi admirabilis, vſque ad domum Dei. In voce exultationis & confeſſionis ſonus epulantis.* Pſ. 41. n. 5. Vbi iuxta ritus celebrandi dies feſtos, in quibus laus & confeſſio præibant, epulum ſequebatur: ſacrum in Eccleſia conuiuium deſcribit, non ſolùm externis cantibus, ſed etiam internis gaudiis celebrandum. Tandem hanc in noua Eccleſia felicitatem omnibus fidelibus bene precatus: *Et iuſti*, inquit, *epulentur, & exultent in conſpectu Dei, & delectentur in lætitia.* Pſal. 67. n. 4. Quod licèt alij de Beatorum conuiuio in patria anagogicè exponant: tamen Hugo Cardinalis de conuiuio Euchariſtiæ allegoricè interpretatur. Nec immeritò: cùm vtrumque ſimillimum ſit, & vtriuſque gaudia ab hoc vno ferculo oriantur; quod in vtroque exhibetur, comedendum in via, clarè intuendum in patria.

> *In Euchariſtia, non modò os, ſed etiã cor lætatur.*
> D. Ambr.
> *Euchariſticũ epulum feſtiuis cantibus celebrandũ.*
> Hugo Card.
> *Similes viatorũ & Beatorum conuiuium.*

9. Hac igitur in menſa epulantur iuſti pariter, & lætantur. Et quidem iam effuſo gaudio, vt dicat Apoſtolus: *Epulemur in azymis ſynceritatis & veritatis.* 1. Corinth. 5. n. 8. ſeu, vt ex verbo Græco elici poteſt: *Saltemus* præ gaudio, *tripudiemus* præ lætitia. Immò & Sponſa hoc ſuis ſodalibus conuiuium offerens, eos ad inſolitos quoſdam lætitiæ effectus, ſeu potiùs exceſſus inuitat: *Comedite*, inquit, *amici, & bibite; & inebriamini, chariſſimi.* Cant. 5. n. 1. Vbi in primis ſoli amici & chariſſimi, ſeu, vt habent Septuaginta, *Proximi & fratres*, ad hoc conuiuium accedere iubentur. Cæteri, qui à Deo auerſi ſunt & alieni, procul ab hac menſa repelli debent: vt D. Gregor. Niſſen. hom. 10. in Cantic. obſeruat. Deinde notandum illud diſcrimen. Nam amici quidem iubentur comedere & bibere: chariſſimi autem etiam inebriari. Quia, quò quis paratior & ſanctior & charior accedit; eò maiori gaudio triumphat: qui tandem dilectiſſimus ſic exultat, vt quodammodo inebrietur, & mentis exceſſum patiatur. Quæ ebrietas & exceſſus, hoc eſt, ſumma lætitia & exultatio, vt notat D. Greg. Niſſ. loco citato, *Per illum diuinum cibum & potum ſemper fit, conueniente cum cibo & potu, mutatione & exceſſu à deterioribus ad meliora.* Hoc eſt, ſi noſtra tanto gaudio congruat diſpoſitio.

> *Ingens in Euchariſtia ſuſcipienda gaudium.*
> *Ad Euchariſtiam ſoli amici & fratres accedãt.*
> D. Greg. Naz.
> *Quò quis ſanctior ad Euchariſtiã accedit, eò lætior recedit.*

10. Iam verò actus Euchariſtiam conſequentes, ſummæ gratitudinis eſſe debent. Nam, ſi vel minimis beneficiis non minima debetur gratitudo; quanta neceſſe eſt, vt maximo debeatur? Vnde Euchariſtia, id eſt, bona gratia, non ſolùm ſignificat à Chriſto collatam; ſed etiam à nobis referendam. Rectè Sapiens: *Quando ſederis*, inquit, A *vt comedas cum Principe; diligenter attende quæ appoſita ſunt ante faciem tuam: & ſtatue cultrum in gutture tuo.* Prou. 23. n. 1. & 2. Quæ vltima verba longè aliter vertunt Septuaginta in Bibliis Sixtianis, vbi totum locum ſic tranſcribunt: *Si ſederis manducare ad menſam potentis; ſapienter intellige ea, quæ apponuntur tibi, & mitte manum tuam, ſciens, quod oportet te talia præparare.* Quem locum Diuus Ambroſius lib. 1. De offic. cap. 31. & 32. dupliciter exponit: primò, de vulgari conuiuio, ad quod inuitati gratiam rependere debent, & quidem vberiorem inuitantibus. Quaſi diceret Sapiens: Conſidera quàm lautum & ſplendidum conuiuium tibi apponitur: & ſtatim cogita de alio lautiori & ſplendidiori redhibendo: vt B gratia non modò gratia rependatur, ſed etiam ſuperetur: *Menſura*, inquit, *vberiore reddendum arbitror. Etenim ſuperiorem non eſſe in referendo beneficio, eſt minorem eſſe: quoniam, qui prior contulit tempore ſuperior eſt, humanitate prior.* Et proinde, ſi magnitudine doni non ſuperetur, gratia non exæquatur. Et ſtatim ipſius terræ exemplo nos prouocat: *Terra*, inquit, *aut ſpontaneos fructus germinat, aut creditos vberiore cumulo refundit, ac reddit. Vtrumque debes quodam hæreditario vſu parentis.* Non enim matriſſat, qui hanc matris gratitudinem non imitatur; imò hæreditario iure ſe abdicat, qui huius gratitudinis hæres non exiſtit. Secundò exponit de ſpirituali conuiuio Scripturæ: *Scriptura*, inquit, *diuina, conuiuium ſapientiæ eſt.* C *Singuli libri, ſingula ſunt fercula. Intellige priùs, quæ habeantur in ferculis dapes; & tunc mitte manum tuam, vt ea, quæ legis, vel accipis à Domino Deo tuo, operibus exequaris, & collatam in te gratiam officiis repræſentes.* Ita Diuus Ambroſius eleganter. Sed non minùs elegans eſt de ſpirituali Euchariſtiæ conuiuio allegoria: quod qui accipit, ſcire debet, quòd talia oportet præparare, hoc eſt, gratiam gratia rependere, conuiuium pro conuiuio exhibere; ac denique totam mentem ei tradere, cuius carne fruitur & ſaginatur. Immò, ſicut Chriſtus carnem ſuam & ſanguinem ſuum communicantibus confert: ita à communicantibus pro Chriſto totam vitam & ſanguinem libentiſſimè profundendum.

> *Tertius communicantiũ actus, Gratitudo poſt ſuſceptam.*
> D. Ambr. *Gratitudo pro vulgari conuiuio.*
> *Gratitudo pro ſpirituali conuiuio.*
> *Gratitudo pro conuiuio Euchariſtico.*

D Quòd ſi tantum beneficium paribus exæquare obſequiis non poteſt; curet ſaltem gratis affectibus compenſare. Nam, vt bene D. Ambroſius citatus, *In beneficio*, inquit, *referendo, plus animus, quàm ſenſus operatur Gratia in eo ipſo, quod habetur refertur.* Quare Dauid imparem ſe tanto beneficio ſoluendo non ignarus, de ſua inopia queribundus exclamabat: *Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.* Pſal. 115. num. 3. & 4. Quaſi diceret: Ei, qui ſuum mihi ſanguinem propinauit, ego quoque libens & meum propinabo; pro eius ſanguine meum profundendo. Nam, vt bene D. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium De cuſtodia virginitatis, ſub finem: *Hæc* E *eſt ſola*, inquit, *digna retributio, cùm ſanguis ſanguinem compenſatur, & redempti cruore Chriſti, pro Redemptore libenter occumbimus.* Hoc igitur deſiderio Dauid ſuo ſe benefactori gratum exhibebat. Sed, cùm intelligeret, non eſſe ſuum ſanguinem, quamuis regium, cum diuino conferendum; quidquid ſuo muneri deerat benefactorem ſuum laudando compenſabat, ſubdens: *Et nomen Domini inuocabo.* Vt quod factis non poterat, votis expleret.

> 11. *Gratitudo pro Euchariſtia, ſi non effectu, ſaltẽ affectu ſpectatur.*
> D. Hier.

Hinc Propheta filios Eccleſiæ conſolatur, *Comedetis*, inquit, *veſcentes, & ſaturabimini.* Hoc eſt. 12.

lautiſſi

Sumentes Euchariſtiā diuinas laudes modulentur. Theod.

lautiſſimè & ſplendidiſſimè comederis. Et ſtatim: *Et laudabitis nomen Domini Dei veſtri, qui fecit mirabilia vobiſcum.* Ioël. 2. num. 26. Hoc eſt: Gratiarum actiones tam liberali conuiuio debitas perſoluetis. *Nam hic*, ait ibi Theodoretus, *bonorum finis & caput eſt, non bonis ad ſatietatem repleri: ſed potius bonorum largitorem laudare, & grata memoria proſequi.* Quòd ſi in vulgaribus conuiuiis, de quibus loquitur Theod. illa gratiarum actio requiritur; quanta in ſpiritualibus & Euchariſticis, de quibus Propheta potiùs intelligitur, requiretur? Suam diuinus Sponſus Eccleſiam alloquutus: *Guttur tuum*, inquit, *ſicut vinum optimum, dignum dilecto meo ad potandum, labiiſque ac dentibus illius ad ruminandum.* Cant. 7. n. 9. Vbi Philo Carpathius gutturis nomine intelligit id; quod guſtatur, cibum, videlicet, ac potum; non quidē vulgarem, ſed ſacramentalem, corpus, ſcilicet, ac ſanguinem Chriſti Domini. Et ſenſus eſt: Potus tuus, ô Sponſa, qui eſt ſanguis meus, ſicut vinum optimum ad potandum dilecto meo; ſeu, vt ipſe legit, *Fratri meo*; hoc eſt, homini fideli Sacramentum ſuſcipienti. Et fratrem, ſeu dilectum appellat: *Vt oſtenderet*, inquit Philo, *ſolis rectis corde hanc lætiſſimam eſcam, cæleſtem panem, ſuperſubſtantialémque & ſalutarem potum eſſe datum.* Sed, cur, dicit non ſolùm dignum ad potandum, ſed etiam ad ruminandum; cùm homo, qui ſolus hoc cibo vtitur, inter animalia ruminantia non ponatur; immò neque vinum, aut quiſquis alius potus ruminetur? Myſterium agnoſcit idem Carpathius, dicens: *Cæleſtem hanc eſcam cogitationum labiis, & meditationum dentibus tractandam eſſe.* Neque enim ſolùm, cùm ſumitur hic cibus, eius dulcedo percipienda eſt; ſed etiam poſtquàm ſumitur, eius memoria per continuam gratiarum actionem recolenda. Vnde non immeritò dicitur hoc vinum *germinans virgines.* Zach. 9. n. 17. ſeu, vt aliqui ex Hebræo legunt, *Cantare faciens virgines.* Quia, qui hoc cæleſti potu reficiuntur, diuinas laudes gratiſſimis cantibus perpetuò modulantur. Hinc Dauid Pſalmum 110. qui totus eſt de hoc Sacramento, à gratiarum actione exorditur, dicens: *Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.* Et perpetua laudatione concludit, dicens: *Laudatio eius manet in ſeculum ſeculi.* Vt ſignificet pro tanto beneficio ſemper diuinis laudibus incumbendum, numquàm ceſſandum.

Gratitudo pro Euchariſtia perpetua eſſe debet, nō tranſitoria Philo Carpath.

Vinum Euchariſticum germinare, ſeu cantare facit virgines.

ANNOTATIO XXIV.

CIRCA LITERAM.

Bethſamitæ propter Arcam malè viſam interfecti, ſignificant Chriſtianos propter Euchariſtiam indignè ſuſceptam occidendos.

1. *Duplex malè communicātiū pœna.*

EGIMVS de duplici reuerentia ad ſacram Euchariſtiam ſuſcipiendam neceſſaria. Agendum deinceps de duplici pœna, eos, qui malè communicant conſequente: ſcilicet, morte corporali, & ſpirituali. Hanc enim malè communicantium pœnam pœna Bethſamitarum Arcam contra legem intuentium ſignificauit: vt Diuus Gregorius, Beda, Carthuſianus, & alij obſeruarunt. Sicut igitur ex dictis conſtat, Arcam bonorum ſeruatricem, malorum verò vltricem extitiſſe; ita ex dicendis conſtabit, ſacram Euchariſtiam iuſtis quidem ſalutarem eſſe, impiis lethalem; ex illa vitam bonos, mortem impios haurire.

D.Greg. Beda. Carthuſ.

SECTIO I

Ab Euchariſtia vitam boni, mortem mali ſortiuntur.

QVemadmodum ex puteo Iacob, *Filij eius, & pecora eius bibebant*, vt mulier Samaritana, 2.
Ioan. 4. num. 10. teſtatur: ita ad ſacram Euchariſtiam ſuſcipiendam iuſti pariter & peccatores accedunt. Sed iuſti in vitali menſa ad vitam immortalem nutriuntur: peccatores in ſalutari pharmaco edunt lethale venenum; & in fonte vitæ hauriunt calicem mortis. Nam hæc eadem Euchariſtia, vt ex D. Thoma canit Eccleſia: *Mors eſt malis, vita bonis.* Et ſicut corporalis eſca iuxta edentium bonam, vel malam diſpoſitionem prodeſt ad vitam, vel obeſt ad mortem, iuxta illud Tertull. in carmine ad Senatorem transfugam:

Eſca alitur corpus, corpus corrumpitur eſca.

Ita ſacra Euchariſtia iuxta bonam, vel malam ſuſcipientium habitudinem, aliis vitæ cauſa eſt, aliis mortis occaſio. De odore, quem Chriſti Domini exempla & documenta toto orbe ſpargebant, loquutus D. Paulus: *Aliis quidem*, inquit, *odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam.* 2. Cor. 2. num. 16. Quod mirandum non eſſe docet D. Chryſoſt. ibi homil. 5. *Quandoquidem*, inquit, *& ſues dicuntur vnguento præfocari; & lumen infirmis caliginem offundere. Talis eſt & bonorum natura; non ſolùm ſua corrigit, verùm etiam & contraria perdit. Ignis non modo cùm aurum repurgat: verùm etiam cùm carbones abſumit, maximè ſuam vim exerit.* Quid ergo mirum, ſi huius odore Sacramenti, & reficiantur boni, & improbi opprimantur?

D.Thom. *Euchariſtia mors malis, vita bonis.* Tert.

Exempla, & documenta Chriſti aliis odor in mortem.

D. Chryſ.

Appellatur Deus in ſacris Literis, *Ignis conſumens.* Deut. 4. num. 24. Vnde Origen. hom. 4. in Ioſuē, ſub finem, ex Scriptura refert illa verba: *Qui approximant mihi, approximant igni*: nullo tamen loco indicato: neque enim in Vulgata continentur. Ea verò ſtatim ad rem præſentem egregie expendit: *Si aurum*, inquit, *vel argentum fueris, & igni approximaueris; multo per ignem ſplendidior & rutilantior effulgebis. Si verò ſupra fundamentum in te fidei poſitum; conſcius tibi es, ſuper ædificaſſe te ligna, fœnum & ſtipulam; & cum tali ædificatione igni approximaueris, conſumêris. Beati igitur, qui proximi ſunt, & ita proximi ſunt, vt ignis eos illuminet, non adurat.* Vbi alludit ad locum Pauli, dicentis, bonos ædificare aurum & argentum: malos, fœnum & ſtipulam, & vniuſcuiuſque opus, quale ſit igne probandum. 1. Corinth. 3. num. 12. Quemadmodum igitur vna eadémque flamma aurum purgat, & ſplendidius efficit; fœnum cremat, & in cineres redigit; ita vna atque eadem Euchariſtia bonos ſanctificat, magníſque virtutibus accumulat: malos abſumit magníſque ſuppliciis inuoluit. Quid vitalius ac ſalutarius Dei verbo? cùm dicat Propheta: *Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum.* Pſal. 106. num. 20. Et nihilominùs Iſaias de eodem verbo loquutus: *Verbum*, inquit, *miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſraël.* Iſai. 9. num. 8. Vbi Septuaginta legunt; *Peſtem*, ſeu, *mortem*, miſit Dominus

3. *Chriſtus ignis purgans aurum, comburens fœnū.* Orig.

Dei verbo nihil in ſe ſalutarius: malis nihil lethalius.

Dominus in Iacob: mutatis vocalibus דָּבָר *Dabar*, id eſt, *verbum*, in דֶּבֶר *Deber*, id eſt, *peſtem*, ſeu, *mortem*. Non ſine myſterio. Quia idem verbum, quod ſi libenter & humiliter audiretur, profuturum erat ad vitam; dum audacter & arroganter contemnitur, redundauit in mortem. Non aliter Euchariſtia à bonis in vitam; à malis in mortem ſuſcipitur. Quod expendens Philo Carpathius in fine ſuperioris Annotationis citatus: *O rem miram!* inquit, *ô rem tremendam! Hæc, quæſo, diligenter mecum Sacerdotes attendite: hæc fratres animaduertite: hæc timete ſemper, & cauete periculum. Ea eſt enim rerum diuinarum, humanarúmque natura: vt quæ pro ſua dignitate & excellentia optima eſſe debent, ac ſumma; eadem mutato ordine, peſſima fiant, atque infima.* Quod ſtatim illuſtrat, ſumpto ab Euchariſtia exemplo: cuius cauſa hæc diſſerebat: *Licet*, inquit, *videre quoſdam ex hoc ſacratiſſimo conuiuio fieri quotidie prauiores: & quod ſine graui dolore commemorare non poſſum, ob id ſolum ad gehennam properare miſerrimos; quod ad tale ac tantum, támque ineffabile & cæleſte conuiuium Angelorum choris optabile, immundo corde, atque ſordidato audacter accedere, & inſolentiſſimè deuorare præſumunt.* Quid miſerius, quàm ibi mortem inuenire; vbi vitam haurire oportebat?

Phil. Carp.

Mali ex Euchariſtia prauiores.

4. Celebre eſt in Scriptura illud ſomnium Pharaonis, in quo diſſimiles admodum boues in iiſdem paſcuis oberrantes ſibi videre videbatur: *Putabam*, inquit, *me ſtare ſuper ripam fluminis, & ſeptem boues de amne conſcendere, pulchras nimis, & obeſis carnibus, quæ in paſtu paludis vireta carpebant. Et ecce has ſequebantur aliæ ſeptem boues, in tantum deformes, ac macilentæ, vt nunquàm tales in terra Ægypti viderim.* Geneſ. 41. à num. 17. Quis non miretur in iiſdem herbarum paſcuis; & in iiſdem aquarum fluentis ſaginari quaſdam boues, quaſdam emaciari? & cùm omnes eodem pabulo vterentur, non omnes tamen eoſdem profectus experiri? Sed in hac re mihi videtur præſens myſterium adumbrari. Videmus enim aliquando, & vtinam non frequenter, eos, qui eodem Chriſti Domini corpore & ſanguine nutriuntur, in diuerſas conditiones abire: & alios quidem ſpiritu prouehi; alios carne conſumi.

In iis denique paſcuis alij greges pingueſcunt: alij marceſcunt.

5. Non minori plenum myſterio, quod ſequitur. *Faciet Dominus*, inquit Moyſes, *mirabile inter poſſeſſiones Iſrael, & poſſeſſiones Ægyptiorum.* Exod. 9. n. 4. Quodnam, quæſo, fuit hoc miraculum? Sequitur: *Fecit ergo Dominus verbum hoc altera die: mortuáque ſunt omnia animantia Ægyptiorum: de animalibus verò filiorum Iſrael, nihil omninò periit.* Ibidem, num. 6. Nónne omnes greges & armenta, tam quæ ad Ægyptios, quàm quæ ad Hebræos pertinebant; in iiſdem agris verſabantur? Ita planè: vt Paulus Burgenſis interpretatur. Cur ergo alia interibant, alia pingueſcebant? Fortè, vt hac etiam in re myſterium Euchariſtiæ panderetur. Nam, vt idem paſtus aliis animalibus erat noxius & peſtifer; aliis verò ſalubris & vitalis: ita planè eadem menſa Euchariſtica, dignis quidem ad vitam, indignis verò ad mortem præparatur.

Idem paſtus aliis lethifer, aliis vitalis, Euchariſtiæ typus.

Burg.

6. Magno miraculo conuertit Moyſes Nilum in ſanguinem, Exod. 7. n. 20. ita vt ab Ægyptiis minimè potaretur. Sed miraculo non minore in ſua eum natura potabilem conſeruauit Hebræis, qui de illo non minùs commodè, quàm anteà hauriebant: vt videtur Sapiens indicare, loquutus de Ægyptiis: *Pœnas*, inquit, *paſſi ſunt inimici illorum à defectione potus ſui. Et in eis, cùm abundarent filij Iſrael lætati ſunt.* Sap. 11. num. 5. Hoc eſt, Ægyptij Hebræorum hoſtes, pœnas dederunt; defi-
A ciente aqua Nili, vtpote conuerſa in ſanguinem, ſed inter eos filij Iſraël cùm potabili aqua ex Nilo fruerentur, lætabantur. Sic exponit Lyranus: *Quando*, inquit, *hauriebant Hebræi de flumine, ſtatim quod hauſtum erat, reuertebatur ad naturam potabilis aquæ; & ſic lætabantur filij Iſrael de diuino beneficio. Nam ex eodem fluuio Ægyptij affligebantur, & filij Iſrael reficiebantur.* Quod videtur ex Ioſepho lib. 2. Antiquit. cap. 13. deſumpſiſſe. Vbi loquutus de Nilo in ſanguinem conuerſo. *Erat*, inquit, *talis Ægyptiis: Hebræis autem dulcis; & potabilis exiſtebat.* Igitur, quòd olim in aqua Nili contigit; id modò ſacra in Euchariſtia contingit, quæ bonos ad vitam ſuauiter recreat, malos ad mortem acriter punit.

Idem Nilus aliis potabilis, aliis non ita, ſymbolum Euchariſtiæ.

Lyran.

Ioſeph.

B De miniſteriis & ſacrificiis tabernaculi loquutus olim Deus, *Quidquid*, inquit, *tetigerit carnes eius, ſanctificabitur.* Leu. 6. num. 27. Quaſi ex ſolo tactu rei ſanctificatæ, quædam ſanctitas à tangente contrahatur. Quod Heſychius de carne Chriſti Domini exponit, quæ dignè accedentes, edentéſque ſanctificat. Nihilominùs de iiſdem miniſteriis ac ſacrificiis loquutus Dominus, Num. 3. num. 10. *Externus*, inquit, *qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur.* Seu, vt habent Septuaginta: *Alienigena tangens morietur*, Vbi videntur ſignificare non ſolùm ex ſolemni tactu ad ſacrificandum; ſed etiam ex ſimplici, ob aliquam leui-
C tatem, aut temeritatem; mortis pœnam incurrendam. Vnde quæſtio exurgit, quam D. Aug. q. 5. in Num. excitauit. Nam, ſi anteà quiſquis tangebat, ſanctificabatur; cur modò, qui tetigerit, dicitur moriturus? Soluit D. Aug. Quia anteà ſermo erat de Leuitis iam conſecratis, modò verò de alienigenis adhuc profanis. Ex vno autem, eodémque tactu, & ſanctificabantur Leuitæ & alienigenæ moriebantur. Quæ quidem res, ſi ad Euchariſtiam transferatur, noſtrum egregiè confirmat inſtitutum. Hanc enim ſi quis dignus tangit, vitam accipit: ſi indignus, in mortem incidit.

7. *Sacrificia tabernaculi bonos, ſanctificabant, malos occidebãt.* Heſychius.

D. Auguſt.

Panes propoſitionis dicuntur in Hebræo: *Panes facierum.* Exod. 25. n. 30. quòd duas minimùm facies habuerint. Credo non ſine myſterio; vt Chriſtus Dominus in Euchariſtico Pane, du-
D plicem, habere faciem ſignificetur: Vnam amabilem, qua bonos ſanat; iuxta illud: *Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.* Pſ. 20. n. 7. illud: *Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri.* Pſal. 66. n. 2. Alteram terribilem, qua malos perdit; iuxta illud: *Pones eos, vt clibanum ignis in tempore vultus tui* Pſal. 20. 10. Et illud: *Vultus autem Domini ſuper facientes mala; vt perdat de terra memoriam eorum.* Pſal. 33. n. 17. In hac igitur menſa iuſti viuunt, impij moriuntur. Erat manna, *quaſi ſemen coriandri.* Num. 11. n. 7. Duplici myſterio, ni fallor. Vno, quia tradunt rei ruſticæ periti apud Philonem Hebræum lib. 2. Alegoriarum, *etiamſi ſemen hoc concidatur minutiſſimè: ſingulas portiunculas & micas ſatas germinare, non ſecus quàm co-*
E *riandrum ſolidum.* Sub quo typo non obſcurè ſignificatur, totum Chriſti corpus non minùs in qualibet hoſtiæ particula, quàm in tota hoſtia contineri: ſeu, vt loquitur D. Thomas, *Tantum eſſe ſub fragmento, quantum toto tegitur.* Altero ad rem præſentem; quia, vt refert Plinius lib. 20. natur. hiſt. cap. 20. Coriandri ea vis & natura eſt, vt homines ſanet, ſerpentes necet: horum lethale venenum ſit: illorum ſalutare medicamentum. Quid aptiùs ad Euchariſtiam ſignificandam, quæ ſanctificatas animas fouet, ac nutrit; venenatas perdit, & occidit.

8. *Duplex Chriſti in Euchariſtia facies, amabilis bonis, terribilis malis.*

Philo. *Manna ſimile coriandro duplici myſterio. Vno, quia integer & diuiſus germinat.* D. Thom. Plinius. *Altero, quia homines ſanat; ſerpẽtes necat*

9. Quid ſalubrius ſitienti, quàm pellucidus amnis

Amnis ſitienti ceruo ſalubris, ſerpenti lethalis.

nis,& tamen, ſi de illo bibant venenati ſerpentes, crepant, & rumpuntur: quia, cum eorum venenum frigidum ſit, externum frigus cum interno ſic conceſcit: vt omnes meatus conſtringantur & obturentur; per quos, dum ſpiritus meare nequit, moriuntur. Quæ fortaſſe cauſa eſt, cur venenum euomant, antequàm bibant: vt ſuprà Annot.21. Sect. 1, ex D. Epiphanio, ac D. Ambroſ. retulimus. Contrà verò cerui, qui naturæ calidioris ſunt, cùm ſiti æſtuantes ad fontes currunt, & frigidam hauriunt, ſic reficiuntur; vt refert Diuus Epiphanius in libello ad Phyſiologum, eo potu ad quinquaginta annos denuò viuendos reparari. Si igitur ſalubris aqua veneno ſuperinfuſa necat; hauſta verò à ceruo, nullis infecto venenis, vitam auget: quid mirum, ſi Euchariſtia cum peccato ſuſcepta occidat; ſuſcepta verò cum ſingulari cordis munditia, vitam nutriat & extendat? Denique vt ab Arca exemplum deſumamus: hæc Bethſamitas occidit? Cariathiarenos ſeruauit: Ozam interfecit; Obededomum benedixit: Palæſtinos magnis cladibus oppreſſit; Hebræos firmiſſimis præſidiis defendit: vt ſacram Euchariſtiam ſignificaret, quæ malos vlciſcitur, bonos tuetur.

D. Epiphan. Cerui frigida potu ad quinquaginta vitæ annos reparantur.

Arca aliis vitam, aliis mortem attulit.

10. *Manna vitã propagabat.*

Conuiuium illud Iſraëlitis de cælo præſtitum, celebraturus Dauid: *Pluit*, inquit, *illis manna ad manducandum; panem cæli dedit eis. Panem Angelorum manducauit homo: cibaria miſit eis in abundantia.* Pſal.77. num.24 Quod conuiuium accommodatius eſſe poterat ad vitam propagandam? C Nam Angelorum dicitur, interprete Hugone: quia homines Angelis propemodum pares, & quodammodo incorruptos efficiebat. Vnde, qui illo fruebantur, auctore Ioſepho, vix longo pòſt tempore ſeneſcebant. Quam ob rem Caleb totos quadraginta annos hoc cibo paſtus, *Hodie*, inquit, *octoginta quinque annorum ſum, ſic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum. Illius in me temporis fortitudo vſque hodie perſeuerat, tam ad bellandum, quàm ad gradiendum.* Ioſ.14. num.11. Quin etiam Moyſes his epulis refectus, tam virilem egit ſenectutem, vt de eo dicatur: *Centum & viginti annorum erat, quando mortuus eſt: non caligauit oculus eius, nec dentes illius moti ſunt.* Deut.34. num.7. Adde, non ſolos duces, D ſed etiam milites ad ſexcenta peditum millia hoc pane epulatos, tam firma valetudine vſos eſſe, vt nunquàm in deſerto ægrotarint; iuxta illud: *Non erat in Tribubus eorum infirmus.* Pſal.104. num. 37. Ac ſi huius panis beneficio quadam veluti immortalitate donarentur. Quod Tertul lib. aduerſùs Iudæos, cap 3. expreſſit: vt de populo loquutus, *In eremo*, inquit, *mannâ cibatus, quadraginta annis ad inſtar æternitatis redactus; nec humanis paſſionibus contaminatus.* Vides, quàm vitale fuerit hoc conuiuium? Sed vide vlterius, quid ſequatur: *Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum; & ira Dei aſcendit ſuper eos. Et occidit pingues eorum, & electos Iſrael impediuit.* Ibidem, num. 31. En vitale E conuiuium in lethale excidium commutatur: non quidem vitio ipſius conuiuij, ſed potiùs flagitio conuiuarum. Quid, quæſo, Euchariſtiam expreſſiùs repræſentat? Quam qui dignè ſuſcipiunt, vitam prorogant: qui indignè, intempeſtiua morte præripiuntur.

Hugo.

Ioſeph.

Tert.

Idem aliquãdo vitã eripiebat.

11. *Buccella panis Iudæ porrecta aliis vitam attulit: Iudæ mortẽ.*

Quid ſuauius, & ad vitam ſuſtentandam accommodatius, illa buccella, quam Chriſtus Iudæ porrexit? Et tamen, *Poſt buccellam tunc introiuit in eum Satanas.* Ioan.13. num.26 qui eum quieſcere non ſiniit, donec eius corpus è patibulo ſuſpenderet, animam ad inferos præcipitaret. Quod Diuus

A Petrus Damianus libello Gratiſſimo, c. 6. rectè expendit: *Nunquid ait, buccella illa, quam Iudæ Dominus porrexit, bona non fuit? Sed quod erat cauſa ſalutis, illi factum eſt materia condemnationis: quia inſtrumentum pacis non pacatus accepit.* Et paulò pòſt: *Nec ideo*, inquit, *Sacramentum eſſe deſiit, quia execrandus accepit; ſed potiùs aſſerendum eſt, quia indignè eadem res facta eſt occaſio mortis, quæ bonis procurata eſt ad remedium ſalutis.* Quid humano generi ſalutarius, quàm ſanguis Chriſti Domini? Et tamen Iudæi in ſuum planè exitum conclamarunt: *Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros.* Matth. 27. num. 25. Quam Iudæorum precationem expendens D. Chryſoſtomus poſteriori hom. de Cruce & Latrone, in fine ter- B tij tomi: *Illis*, inquit, *ad condemnationem, nobis autem ad iuſtificationem: illis ad mortem; nobis verò ad vitam.* Et confirmat exemplo Babylonicæ fornacis, Dan. 3. à n 47. *Non eſt enim*, inquit, *ſanguis Chriſti deterior Babylonio igne. Ille ſcit Sanctorum in camino honorare corpora, & Chaldæos comburere: quantò magis ſanguis ille pretioſiſſimus ſcit perdere incredulos, & ſaluare fideles?* Quod planè conuenit Chriſto Domino, non ſolùm exiſtenti in propria ſpecie, ſed etiam ſub ſpeciebus Euchariſtiæ latenti. Sed totum hoc argumentum ex dicendis illuſtrius fiet.

D. Petr. Dam. Chriſti ſanguis Iudæis cauſa perditionis; Chriſtianis, ſalutis.

D. Chryſ.

SECTIO II.

Boni ab Euchariſtia triplicem vitam hauriunt.

1. *Euchariſtia dicitur vita in ſenſu allegorico.*

Vita in Scriptura ſæpè tribuitur Euchariſtiæ, nunc in ſenſu allegorico nunc in literali. In priori dicitur, *Lignum vitæ in medio Paradiſi.* Gen.2. num. 9. *Lignum vitæ his, qui apprehenderint eam* Prou.3. n. 18. *Vincenti dabo edere de ligno vitæ:* Apoc.2. num.7. *Sitienti dabo de fonte aquæ vitæ.* Apoc.21. n. 6. Et ſic de aliis. In poſteriori dicitur non ſolùm *panis viuus* Ioan.6. num. 51. quia in ſe vitam continet; ſed etiam *panis vitæ.* Ibidem num.48. quia vitam aliis communicat, & dat vitam mundo. Ibidem, num. 33 Congruenter loquuntur Patres. Nam D. Ignatius epiſt. 14. ad Epheſios, *Mortis antidotum, & pharmacum immortalitatis* appellat. D. Irenæus lib. 4. aduerſùs hæreſes, cap. 39. loquutus de vltima Cœna: *Chriſtus*, inquit, *recumbentibus eis miniſtrabat eſcam, ſignificans eos, qui in terra recumbebant, quibus venit miniſtrare vitam.* Diuus Cyrillus Alexand. lib.4. in Ioan. c.12. *Carnem*, inquit, *ſuam viuificantem eſſe it.* Propterea participantes hæc caro viuificat: eiicit enim mortem ab eis, *& interitum penitùs expellit.* Et in eundem ſenſum cæteri omnes frequenter & concorditer loquuntur.

D. Ignat.

D. Iren. Dicitur etiã vita in ſenſu literali.

D. Cyril.

2. *Euchariſtia olim à Chriſtianis vita dicebatur. Baron.*

Immò veteres Chriſtiani Euchariſtiam, quas proprio vocabulo, *vitam* appellabant: teſte Baronio, tom. 1. pag. 160. editionis Romanæ: quibus proinde idem erat ire ad vitam, adorare vitam, ſuſcipere vitam: atque ire ad Euchariſtiam, adorare Euchariſtiam, ſuſcipere Euchariſtiam. Quod deſumptum eſt ex D. Aug. lib. 1. de peccatorum meritis & remiſſione, contra Pelagianos, cap. 24. *Optimè*, inquit, *Punici Chriſtiani, baptiſmum ipſum, nihil aliud, quam ſalutem, & Sacramentum corporis Chriſti nihil aliud, quàm vitam vocant.* Addo, Euchariſtiam non vnam tantùm vitam, ſed plures communicare: Formato hominis corpore de limo terræ, Dominus Deus *inſpirauit in faciem eius ſpiraculum*

D. Auguſt.

Euchariſtia non ſimplex ſed multiplex vita.

raculum vitæ.Gen.2.n.7.ſeu, vt eſt in Hebræo:חַיִּים *Chaijm*,id eſt, *Vitarum*. Quod ad præſens inſtitutum ita poſſumus detorquere. Nam, ſicut ille Æterni parentis halitus triplicem homini vitam, ſaltem virtute diſtinctam, vegetabilem, ſenſibilem & rationalem communicauit: ita quidem *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus*,Thren.4. n.20. ab Æterno Parente exſpiratus, non quidem perſonaliter; neque enim per ſpirationem procedit ſed ſpiritualiter, noſtriſque mentibus inſpiratus, triplicem nobis infundit vitam, corpoream, ſpiritualem & æternam: vnde illud: *Calicem ſalutaris accipiam*. Pſal. 115. n. 5. Hebraïcè eſt in plurali, *Calicem ſalutarium*, ſeu, *ſalutum*. Vt non vna tantùm ſalus,ſed illa triplex,quam diximus, vita nobis in Euchariſtia communicata ſignificetur. Quod paucis illuſtrabo.

3. Euchariſtia vitæ corporeæ conſeruatrix & reuocatrix.

3. In primis vitam corpoream ſacra Euchariſtia communicat,aut conſeruando habitam, aut perditam reuocando Chriſto Domino ſæpè teſtante: *Hic eſt panis de cælo deſcendens: vt ſi quis ex ipſo manducauerit, non moriatur*. Ioann. 6. num. 50. Et rurſus de manducante hunc panem: *Ego reſuſcitabo eum in nouiſſimo die*. Ibidem,num.54. Itaque hic panis vitæ, vim habet conſeruandi & reuocandi vitam corporalem. Quærit D. Thom. opuſc. 58. De Sacramento Altaris,c.9.& ſequentibus, cur hoc Sacramentum ſub ſpeciebus panis ac vini à Chriſto Domino inſtitutum ſit? Et reſpondet: Quia hæc ſunt præcipua corporibus vitæ conſeruandæ alimenta. Nam panis præſertim triticeus, qualis Euchariſticus eſſe debet,*Cor hominis confirmat*.Pſal.103.n.15.Vinum, præſertim atque dilutum;quale debet eſſe Euchariſticum, vt Parœmiaſtes ſignificauit, dicens: *Miſcuit vinum*,Prou. 9.n.2.hoc,inquam, modicum ad dirutum *vnum lætificat cor hominis*;vt cecinit Dauid Pſalmo citato.Igitur ſub ſpeciebus cibi ad corporalem vitam ſuſtentandam accommodatiſſimi, ſacra Euchariſtia inſtituitur; vt hac etiam in re ſignum ſignificato reſpondeat; & virtus huius Sacramenti ad tuendam vitam corporalem ſignificetur.

D.Thom. Euchariſtia ſub ſpeciebus cibi ad vitã ſuſtentandam aptiſſimè inſtituitur,vt vitam ſuſtentare ſignificetur.

4. Multi ſolo pane Euchariſtico vitam diu ſuſtentarunt.

4. Quam virtutem non pauci in Eccleſia viri ſanctitatem præſtantes,experti ſunt.Nam, quemadmodum olim Helias *ambulauit in fortitudine cibi illius*, quem ab Angelo accepit *quadraginta diebus, & quadraginta noctibus, vſque ad montem Dei Horeb*.3.Reg. 19.num.8.Ita multi ſanctorum Patrum, quos refert Grithmundus lib. 2. De veritate Euchariſtiæ, in Gloſſa citatus, & multæ ſanctarum fœminarum, quas refert Bozius lib. 15.De ſignis Eccleſiæ,c. 2. ſolam Euchariſtiam ſuſcipientes, abſque vllo victu in multos dies vitam prorogarunt. De qua re plura colligit ſapientiſſimus & meritiſſimus noſtræ Eborenſis Academiæ Doctor Emmanuel do Valle de Moura,in primo De incantationibus Opuſ. ſect. 2. c. 13.num.6.quod ingenioſè & eruditè lucubratum non ita pridem euulgauit. Nec immeritò dicitur Euchariſtia temporalem multorum vitam propagare;vt notat Diuus Cyrillus Alexandr.lib.4.in Ioan.c.24. Nam, cùm diuinum Verbum ſecundùm naturam vita ſit, corpus quoque eius viuificat coniunctum,ſcilicet, ineffabiliter Verbo, à quo vniuerſa viuificantur. Et quidem, ſi corpus Heliſæi exanime in cadauer,quod tetigit,animam reuocauit.4.Reg.13.n.21.quid mirum, ſi corpus Chriſti Domini ad diuinum Verbum, quod eſt vera vita,hypoſtaticè aſſumptum, in vitam mortuos reducat?

Grithmun. — Bozius. — Emmanuel. do Valle. — D. Cyril.

Chriſtus ſolo tactu mortuos ſuſcitabat,vt viuificantem carnis ſuæ vim ſignificaret.

5. Mortuos olim Chriſtus Dominus ſuſcitabat, non ſolùm imperando, ſed etiam tangendo. Suſcitaturus filiam Archiſynagogi,*tenuit manum eius*. Matth.9.n. 25. Suſcitaturus filium viduæ Naïm, *acceſſit,& tetigit loculum*.Luc. 7.num.14.Quorſum verò tangere oportebat, præſertim in lege cadauera immunda ſtatuente, eorúmque tactui repugnante?Egregiè D.Cyrillus Alex.citatus: *Hac de cauſa*,inquit,*in excitandis mortuis non ſolùm verbo atque imperio,vt Deus,vtebatur:verùm etiam carnem ſuam,quaſi cooperatricem aliquando adhibebat: vt re ipſa oſtenderet,carnem quoque ſuam viuificam eſſe*. Et paulò pòſt, optimam ex hac doctrina conſequutionem deducit: *Quòd ſi*, inquit,*ſolo tactu ſuo corrupta redintegrantur;quomodo non viuemus, qui carnem illam guſtamus & manducamus*? Sæuiebat olim Angelus Domini in primogenitos Ægypti, Exod. 12.n.29.ſed à primogenitis Hebræorum abſtinebat.Ibid.n.13. illos ſternebat mortuos, hos conſeruabat viuos.Quænam quæſo, diſcriminis ratio, niſi,quia ſolos Hebræorũ primogenitos inueniebat paſchalis Agni carne nõ tam paſtos quàm armatos:& ſolos Hebræorum poſtes aſpiciebat eiuſdem Agni cruore nõ tam tinctos,quàm munitos? Sic exponit idem Cyrillus,vbi ſuprà: *Quid*,inquit, *maiores eorum*,id eſt, Iudæorum, *ab ira liberauit, quando mors in primogenita Ægypti ſæuiebat? Nonne palam eſt, quia diuina inſtitutione perdocti, Agni carnes manducarunt; ac poſtes & ſuperlumina-ria ſanguine perunxerunt;propterea mortem ab eis diuertiſſe*?Si igitur mortem omnibus terribilem, Caro,& ſanguis paſchalis Agni perterrebat & repellebat:quis dubitet,fore vt corpore & ſanguine Chriſti Domini, multò magis perterreatur mors, ac multò longiùs repellatur,

D. Cyril.

Sanguis paſchalis Agni primogenitos Hebræorum à morte liberabat.

D. Cyril.

6. Vbi eſt ſacrificij Euchariſtici ſymbolum, mors non timeatur:

6. Admoniti olim Manuë,& eius vxor ab Angelo, quem tamen Angelum eſſe ignorabant, vt Domino ſacrificarent, obtulerunt holocauſtum: *Cùmque aſcenderet flamma altaris in cælum; Angelus Domini pariter in flamma aſcendit*. Iud. 13. n. 20. Quo ex ſigno *intellexit Manuë, Angelum Domini eſſe*: & ingenti terrore percuſſus, *dixit ad vxorem ſuam: Morte moriemur, quia vidimus Dominum*. Ibid num.22.Illa enim fuit veterum Hebræorum perſuaſio, vt inſolitis rerum ſupercæleſtium ſpectris, ſenſum facultatem ſuperantibus aut inferretur mors,aut vita grauiter læderetur: præſertim dicente Domino ad Moyſem: *Non videbit me homo,& viuet*.Exod.33.n. 20. Quod verò vxor Manuë,vt ſuum coniugem tanto timore liberaret?*Si Dominus*,inquit,*nos vellet occidere, de manibus noſtris holocauſtum & libamenta non ſuſcepiſſet*. Ibid. n.23. Quaſi diceret, optimo quidem vſa argumento: Quid times mortem, cùm offers victimam? Quid holocauſto, cum ſepulcro? Quo pacto moriemur, qui Domino ſacrificamus? Salutaris hoſtia ſine dubio mortem abiget. Ne formides. Vitam hæc oblatio extendet,non extinguet. Nec profectò ſua fœminam ſpes fefellit. Nam vterque incolumes perſtiterunt. Quamuis enim inſolitum illud ſpectaculum efficax fuerit ad mortem inferendam; tamen holocauſtum illud Deo gratiſſimum, multò efficacius fuit ad vitam conſeruandam. Si igitur ſacrificium Manuë adeò ſalutare fuit, ac vitale: quis in Euchariſtico ſacrificio mortem timeat, quis vitam non ſperet?

7. Patriarcharum mortes ante Sem. deſcribuntur poſt Sem ſolæ vitæ.

7. Nouum quidem ac mirum narrationis ordinem tenuit Moyſes in antiquis Patriarchis deſcribendis.Nam ante diluuium ſingulorum vitas ac mortes euulgauit: *Adam*, inquit, *vixit nongentos triginta annos,& mortuus eſt*. Geneſ. 5. n. 5. Seth eius filius nongentos duodecim, & mortuus eſt.Ibidem, num. 8. Enos eius nepos nongentos quinque,

quinque,& mortuus eſt.Ibid.n.11.Et ſic de cæteris vſque ad diluuium.Immò & poſt diluuium eodem modo de Noë loquutus eſt: *Impletiſunt*: inquit, *omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum, & mortuus eſt*. Geneſ. 9. 29. Nihilominùs, cùm ad Sem Noë primogenitum acceſſit mutato ſtylo & narrationis ordine, vitam quidem deſcribit; mortem verò prætermittit: *Vixit*,inquit,*Sem quingentis annis*.Geneſ.11.n.11. Neque tamen addit: *Et mortuus eſt*. Quid,obſecro, aliorum Patriarcharum mortes narrantur? vnius tamen Sem prorſus tacetur? Ratio ad præſens inſtitutum opportuna mihi videtur erui poſſe ex antiquis Hebræis, quos refert D. Hieronym.in epiſt. 126. ad Euagrium,& in Quæſtionibus Hebraïcis in Gen. & in c.41.Iſaiæ, paulò poſt initium. Hi enim tradunt,Sem fuiſſe eundem atque Melchiſedech Sacerdotem Dei altiſſimi;& vixiſſe vſque ad ætatem Abrahæ,eique de prælio reuertenti, panem & vinum obtuliſſe: immò fuiſſe illum fabrum ærarium,de quo loquitur Iſaias citato cap.41.num.7. qui Abrahamum,vt loquitur D.Hier *conſtauit*, & *malleo ſuæ artis ad meliora produxit*: & *confortauit eum in clauis præceptorum Domini;vt non moueretur, ſed in timore illius permaneret*.Hinc igitur deducitur ratio. Nam,cùm Sem Sacerdos fuerit,obtuleritque panem & vinum, in typum Euchariſtici conuiuij, non dicitur obiiſſe.Quaſi typus ille panis,à morte eum liberarit: in ſymbolum ſacroſanctæ Euchariſtiæ; quam, qui ſuſcipit qui adorat, ac veneratur, non morietur in æternum.Facit ad hanc rem quod ſub Dauide contigiſſe narrat Scriptura. Grauiſſimam peſtilentiam comminatus fuit Deus Iſraëlitis in tres dies duraturam: *Tribus*,inquit, *diebus erit peſtilentia in terra*. 2.Reg.24. n. 13. quæ tamen dimidium diem vix expleuit,iuxta illud: *Immiſit Dominus peſtilentiam in Iſraël,de mane vſque ad tempus conſtitutum*. Ibid n.15.ſeu,vt habent Septuaginta: *De mane vſque ad horam prandij*. Cur, quæſo, peſtilentia ad tres dies duratura, in primo ſub horam prandij penitùs aboleuit? Alias de hac re in primo Tomo, Annot. 16. ſect.2. rationes inculcaui. Illa eſt ad rem præſentem in ſenſu allegorico, tempus prandij eſſe illud, in quo Euchariſticum conuiuium exhibetur; ante quod mors liberè & impunè ſæuiebat? ſed illo vitæ ferculo propoſito, ſtatim abiiſſe. Quæ enim morti cum vita conuentio eſſe poterat? Ita planè D.Cyril.Alex. lib. 3. de adorat. *A mane*,inquit, *hoc eſt, à primis ſeculi temporibus mors depaſta eſt eos,qui in terra erant: vſque ad horam prandij:hoc eſt,vſque ad menſæ tempus: vbi enim aduenit nobis ſanctæ menſæ tempus, nimirum illius myſticæ, in qua veſcimur pane illo cælitùs dato;quæ prius terribilis erat, mors ceſſauit*. Sic igitur Euchariſtia morti etiam corporali aduerſatur, vt cùm illa apparet,hæc penitùs iuguletur.

Ratio: quia Sem fuit Melchiſedech, qui panem & vinum obtulit, Euchariſtiæ typum.

D.Hier.

Apparente vitæ ferculo diſparuit mors.

D.Cyril.

8\.

Euchariſtia ſpiritualis vitæ communicatrix & conſeruatrix

D. Thom.

Vera gratia in Euchariſtia conferatur: primáne, an ſecunda?

Suar.

Iam verò ſpiritualem vitam, hoc eſt,gratiam ſanctificantem, in Euchariſtia communicari certiſſimum eſt in fide: vt ex Scriptura, Conciliis & Patribus Theologi oſtendunt cum D. Thoma 3.part q.79.Solùm dubitabis, de qua gratia hæc doctrina intelligatur, de primáne, an de ſecunda? Reſpondeo, de ſecunda, ſeu de augmento gratiæ,ad quod hoc Sacramentum per ſe inſtitutum eſt: vt Scholaſtici Doctores communiter oſtendunt. Addo nihilominùs, aliquando etiam primam gratiam in Euchariſtia conferri; vt probabiliùs ſentiunt Theologi, quos refert & ſequitur Suar.tom 3.in 3.p. diſp. 63. ſect. 1. Quia,licèt hoc Sacramentum per ſe non ſit inſtitutum ad primam gratiam conferendam, ſed eam iam ſup-

A ponat, cùm ſit Sacramentum viuorum: tamen iis,qui bona fide accedunt, exiſtimantes ſe eſſe in gratia, ſi ſupernaturalem attritionem, quæ eſt ſufficiens diſpoſitio ad gratiam, præmittentes; probabilius eſt,primam gratiam conferri. Quod cùm cæteris Sacramentis commune ſit, in hoc videtur peculiariter concedendum: quia in eo Chriſtus, qui eſt fons vitæ, continetur. Vnde Euchariſtiam vocat Apoſtolus, *Salutem animarum noſtrarum*. 1.Petr.1.num 9 interprete D. Dionyſio Areopagita lib. De eccleſiaſtica Hierarchia, c. 1. Sic & Tertul.lib. De pudicitia, cap. 18. vocat Euchariſtiam *medicam*, quòd ſalutarem ægris mentibus conferat medicinam.

Euchariſtia ſalus animarum.

D.Dionyſ. Areop.

Tert.

Euchariſtia medica

9\.

Ab Euchariſtico cibo ſpiritualis vita conſequitur.

Sed his,quæ ad Scholaſticos pertinent, omiſſis,res tota non diſputando, ſed illuſtrando breB uiter concludatur. Ad hoc Sacramentum reſpiciens Dauid,*Edent pauperes*, inquit, *& ſaturabuntur*. Et ſtatim, *Viuent corda eorum*. Pſal. 21. n. 27. Vtique vita ſpirituali gratiæ ſanctificantis, qua ditabuntur. Quò pertinet illud Oſeæ 14. num.8. *Viuent tritico*:ſeu,vt habent Septuaginta: *Inebriabuntur frumento*. Non quidem communi ac vulgari;nam hoc non inebriat: ſed illo Euchariſtico ac diuino,ſobriam cæleſtis gratiæ ebrietatem inducente. Sic enim & Iſaias c.55.n.1.inuitans ſitientes ad aquas,ſubdit: *Emite, & comedite*. Vt oſtendat, ſe non loqui de aquis elementaribus, quæ non comeduntur: ſed de poculis Euchariſticis,quæ more ciborum, ſpirituali gratia mentes nutriunt ac ſuſtentant. Non ſine magno myſterio C Prophetæ temporalem abundantiam promittentes, & Euchariſticam opulentiam ſignificantes, frumentum & vinum cum oleo coniungebant. Nam Dauid Pſal. 4.n. 8. *A fructu frumenti,vini & olei tui multiplicati ſunt*.Ierem.c.31.n. 12. *Confluent ad bona Domini ſuper frumento & vino & oleo* Oſeas c.2.n. 8. *Ego dedi ei frumentum & vinum & oleum* Ioël.c.2.num.19.*Ecce ego mittam vobis frumentum & vinum & oleum. Et replebimini in eis*. Et ſic de cæteris. Quorſum verò Prophetæ, cum materia huius Sacramenti, pane & vino, oleum quod ab illa procul aberat, coniungebant? Sunt qui dicant, rationem fuiſſe, vt ſignificarent ad Euchariſticum conuiuium nemini accedendum ſine oleo Spiritus ſancti; hoc eſt,ſine diuina gratia priùs animam perungente & ſanctificante. D Sic Paſchaſius Abbas lib. De corpore & ſanguine Domini,c.21.in 6.tomo Bibl.2.editionis.Vbi notat, non fatuas virgines, quæ non ſumpſerunt oleum ſecum; ſed prudentes, quæ acceperunt oleum in vaſis ſuis: hoc eſt, non charitatis expertes; ſed charitatis participes, ad cæleſtis Sponſi nuptias intraſſe.Matth. 25. à. n.3. Et proinde neque ad hoc conuiuium corporis & ſanguinis Domini intraturos, niſi qui priùs charitatis oleo perfundantur: *Neque enim*, inquit, *caro & ſanguis ſine oleo Spiritus ſancti prodeſt nobis, immò magis officit. Ideò quiſquis rectè vult communicare:ſic viuat neceſſe eſt, vt templum Spiritus ſancti* E *ſemper eſſe queat*.Ita ille quàm aptiſſimè. Sed,quia in citatis Scripturæ locis, priùs frumenti & vini quàm olei mentio fit; videtur illud oleum, ſeu gratia per illud ſignificata,non eſſe, quæ ad Euchariſtiam antecedenter requiritur; ſed quæ ex Euchariſtia conſequenter emanat.Nam, qui hoc pane & vino ritè perfruuntur; diuinæ charitatis oleo,quo ſpiritualis vita nutritur, impinguantur. Immò iuges& perennes ſunt gratiæ Fontes,qui ex hoc diuino Sacramento à dignè communicantibus hauriuntur.

Cùm pane Euchariſtiæ oleum gratiæ iungitur.

Paſchaſius.

Manna olim Hebræorum impinguabat corpora, 10.

Manna impinguebat corpus, Euchariſtia animum.

pora, non ſanctificabat mentes; vt ex eo patet, quia *Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit: incraſſatus, impinguatus, dilatatus; & dereliquit Deum factorem ſuum.* Deut. 32. n. 15. Pingueſcebát corpora ſed mentes contabeſcebant. At verò Euchariſtia corpore ſuſcepta, animum paſcit & ſaginat; iuxta illud Tert. lib. De Reſurrectione carnis c. 8. *Caro corpore & ſanguine Chriſti veſcitur, vt & anima de Deo ſaginetur.* Nuptiali cōuiuio Euchariſtica menſa comparatur. Matth. 22. n. 2. Vt enim ſponſa ab ſponſo, in illa celebritate nuptiali, multa ſuſcipit pignora: torques, annulos, monilia, amoris pronuba: ita anima à Chriſto Domino in hoc thalamo multis ſpiritualium munerum diuitiis locupletatur, Vnde Tert. lib. De anima, cap. 41. *O beatum,* inquit, *connubium, ſi non admiſerit adulterium!* Timendum enim eſt, ne ſpirituales dotes, quæ animæ in hoc connubio conferuntur, ſubeunte adulterio, auferantur: & quæ cum ſponſo feliciter viuebat, cum adultero infeliciter occidatur.

Tert. *Menſa Euchariſtica ſimilis nuptiali, vbi multa dona conferuntur.*

11\. Poſtquàm ad hoc cæleſte conuiuium Sapiens inuitauit, dicens: *Comede in lætitia panem tuum, & bibe cum gaudio vinum tuum.* Eccleſiaſt. 9. num. 7. ſubdidit. *Omni tempore ſint veſtimenta tua candida; & oleum de capite tuo non deficiat.* Ibidem, n. 8. Vbi ſignificaret, ſpiritualem munditiam, in hoc diuino conuiuio ſuſceptam, numquàm ampliùs deſerendam; ſed perpetuò conſeruandam: nunquàm perituram eam vitam, quæ tam puro victu ſuſtentetur. Qui pane vitæ fruitur, nemo, niſi filius mortis, moritur. Vnde D. Ambroſius ſerm. 18. in Pſal. 118. expendens illud Chriſti Domini: *Ego ſum panis vitæ.* Ioann 6. num. 35. *Quomodo,* inquit, *morietur, cui cibus vita eſt?* Et ſtatim, mirabiles gratiæ effectus, qui ab hoc pane communicantur, oſtenſurus, *Accedite,* inquit, *ad eum, & ſatiamini; quia panis eſt. Accedite ad eum, & potate; quia fons eſt. Accedite ad eum, & illuminamini; quia lux eſt. Accedite ad eum, & liberamini; quia vbi Spiritus Domini, ibi libertas. Accedite ad eum, & abſoluimini; quia remiſſio peccatorum eſt.* En quàm multi ab hoc vitæ principio, vitæ fructus oriantur.

Dignè communicantes ſpirituali gaudio abundant.

D. Ambr. *A pane vitæ multiplex vitæ affectus procedit.*

12\. Vnus de Seraphim, qui ſtabant coram Domino, calculum forcipe tulit de altari, & intulit in os Iſaiæ, dicens: *Ecce tetigi hoc labia tua; & auferetur iniquitas tua, & peccatum tuum mundabitur.* Iſai. 6. num. 7. Huius calculi, ſeu carbonis nomine, vt legunt Septuaginta, intelligit Helias Cretenſis in orat. 1. Nazianz. ſacroſanctum Chriſti corpus: vt enim carbo ab igni correptus, ſic incenditur, vt totus ignis videatur: ita Chriſti corpus Verbo diuino hypoſtaticè vnitum, ſic excellit, vt Diuinum appelletur. Si igitur ille calculus ſolo tactu Prophetam expurgauit, ſpiritalíque vita ac gratia repleuit: quantò id vberiùs præſtabit Chriſti corpus, *Cui Deus,* inquit Helias, *diuinitatis dotes per hypoſtaticam vnionem impertiuit; ita vt ſanet, & vitam afferat, & peccata purget; quoniam rerum omnium effectoris, & viuifici Verbi proprium corpus extitit.* Et quia ſpiritualis vita gratiæ non ſolùm animas noſtras animat & ſanctificat; ſed etiam à carnalibus actionibus temperat, excitátque ad ſpirituales, propterea omnes hi vitæ fructus & effectus ſanctiſſimo Chriſti corpori, à quo vita ſpiritualis proficiſcitur, debentur.

Calculus de altari Prophetam mūdauit: Euchariſtia, communicantem. Hel. Cret.

13\. Vnde Ieremias, ſpiritum oris noſtri Chriſtum Dominum alloquutus, *In vmbra tua,* inquit, *viuemus in Gentibus.* Thren. 4. n. 20. Quem locum D. Ambr. ſer. 19. in Pſ. 118. expendens, *Vmbra tua,* inquit, *caro fuit, quæ noſtrarum æſtus refrigerauit cupiditatum, quæ compeſcuit inſolentiam vitiorum, quæ reſtinxit ignes libidinum, quæ auaritiæ diuerſarúmque paſſionum incendia temperauit.* Et ſtatim alludens ad vmbram D. Pet. ad quam omnes ægroti confugiebant: *Vt ſaltem vmbra illius obumbraret quenquam illorum? & liberarentur omnes ab infirmitatibus ſuis.* Act. 5. n. 15. hinc optimum deducens argumentum. *Et quid dicam,* inquit, *de vmbra Domini, quando Apoſtolorum vmbra ſanabat?* Neque vmbratilis & otioſa vita eſt, quæ ſub hac vmbra degitur; ſed ſtrenua & negotioſa Vnde illud: *Conuertentur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico.* Oſeæ. 4. v. 8. Vbi Chaldæus vertit: *Habitabunt in vmbra Chriſti ſui.* Ne quis dubitaret, hunc locum de Chriſto intelligendum, & vmbræ nomine Chriſti carnem, vt D. Ambroſius expoſuerat, interpretandum. Illud autem, *Viuent tritico,* transferunt Septuaginta in Regiis: *Confortabuntur frumento:* vt ſignificarent, vitam, quæ degitur ſub hac vmbra, non eſſe vmbratilem ac deſidem; ſed fortem ac vtilem. *Panem Angelorum,* inquit Dauid, *manducauit homo.* Pſ. 77. n. 25. Ex Hebræo legit D. Hier. *Panem fortium,* ſeu *robuſtorum.* Vt quanta ex hoc pane ſpiritualis fortitudo conferatur, demonſtretur. Rurſus Dauid, *Erit,* inquit, *firmamentum in terra in ſummis montium.* Pſal. 71. n. 26. ſeu iuxta Paraphraſtem, apud Burgenſem: *Erit placenta in capitibus Sacerdotum.* Vbi panis Euchariſticus dicitur firmamentum, ob ſingularem, quam dignè recipientibus præſtat, firmitatem, ad prauos appetitus coërcendos, & diabolicas vires ſuperandas.

D. Ambr. *In carne Chriſti ſpiritualis vita*

Dulcis vita non vmbratilis ſub vmbra corporis Chriſti.

D. Hier. *Panis Euchariſticus, panis fortium.*

Euchariſtia firmamentū ob ſingularē firmitatem quā præſtat.

14\. Hinc D. Bern. ſer. in Cœna Domini, rectè docet ſuos Monachos hoc Sacramento contra carnem ac diabolum fortiter armatos eſſe: *Duo,* inquit, *illud Sacramentum operatur in vobis: vt videlicet, & ſenſum minuat in minimis, & in grauioribus peccatis tollat omnino conſenſum.* Quaſi hoc Sacramento muniti prauis appetitionibus ac tentationibus facilè aduerſentur. Et ſtatim monet, vt hanc fortitudinem diuino Sacramento acceptam referant: *Si quis veſtrûm,* inquit, *non tam ſæpè modo, non tam acerbos ſentit iracundiæ motus, inuidiæ, luxuriæ, aut cæterorum huiuſmodi, gratias agat corpori & ſanguini Domini, quoniam virtus Sacramenti operatur in eo.* Quaſi hoc vno Sacramento omnes ſpirituales nequitiæ, & carnales concupiſcentiæ penitùs ſopiantur. Sic & Diuus Cyrillus Alexan. lib. 4. in Ioan. cap. 17. de hoc diuino Sacramento loquutus, *Non mortem ſolùm,* inquit, *verum etiam morbos omnes depellit. Sedat enim ſæuientem membrorum noſtrorum legem, pietatem corroborat, perturbationes animi extinguit, ægrotos curat, colliſos redintegrat, & ab omni nos erigit caſu.* Sed & Diuus Chryſoſtom. in Pſalm. 22. num. 5. ibi: *Paraſti in conſpectu meo menſam aduersùs eos, qui tribulant me:* rectè oſtendit, quàm facilè in hac menſa omnes tribulationes carnis ſuperentur: *Qui tribulationes,* inquit, *carnis habent, veniunt ad menſam potentis: & tribulationes fiunt conſolationes.* Quaſi in hac menſa cæleſtibus præſidiis firmentur, quibus aduerſarias poteſtates demoliantur.

D. Bernard. *Euchariſtia roborat ad diaboli tentamenta.*

Huius Sacramenti virtus, quæ in nobis operetur.

D. Cyril.

D. Chryſ.

In hac menſa carnis tribulationes ſuperantur.

15\. Certè Daniel illa ſua in menſa epulatus, quæ huius figuram præferebat: adeò fortis erat, & ſtrenuus, inquit D. Ambroſ. lib. 2. Offic. c. 4 *Vt inter leones fame exaſperatos, nulla beſtialis ſæuitiæ formidine frangeretur.* Leo leonibus fortior generoſitatem leonina maiorem, conferente leone de Tribu Iuda, cuius illa menſa, corpus & ſanguinem repræſentabat. Quòd ſi Daniel illo ſuo prandio roboratus leones contemnebat: quiſquis hoc cæleſti conuiuio roboretur, vel ipſos dæmones perterrebit. Vnde D. Chryſ. homil. 61. ad populum: *Tanquàm leones,* inquit, *ignem ſpirantes ab illa menſa*

D. Ambroſ. *Hec menſa fortitudinem confert leoninam aduerſus Orcum*

D. Chryſ.

recedamus facti diabolo terribiles, &c. Quod idem Chryſ. hom. quadam ad Neopytos in 5. tom. luculentiùs expreſſit: *Cùm*, inquit, *te egredientem poſt conuiuium Dominicum viderit inimicus, poſt caleſtes epulas, tanquam ignem leonis ore flammantem fugit, & deſerit omni vento velocior, nec approximare contendit: & cùm cruentam linguam tuam de longè ille crudelis proſpexerit; nihil cede, non ſtabit: & cùm os tuum ſenſerit rutilare, greſſum ſuum retrò cum timore torquebit.* Et illuſtrat exemplo Angeli percutientis primogenitos Ægypti, qui vbi videbat litum ſanguinem paſchalis Agni, formidabat & à cæde abſtinebat. Exod. 12. numer. 13. Vnde egregiè argumentatus D. Chryſoſtomus: *Si Angelus*, inquit, *ceſſit exemplo; quantò magis terrebitur inimicus, ſi ipſam perſpexerit veritatem?* Itaque, qui in hac menſa epulantur; non ſolùm ſpiritualem vitam hauriunt, ſed etiam ſpirituales vires, quibus aduersùs ſpirituales hoſtes fortiter prælientur. Vnde populus Iſraëliticus, poſtquàm cæleſti pane refectus eſt, Exod. 16. à n. 14. & aqua de petra ſatiatus, Exod. 17. à n. 6. tunc primùm legitur ad bellum prouocatus. Sequitur enim: *Venit Amalech, & pugnabat contra Iſraël.* Ibid. n. 8. non permittente Deo, vt antequàm muniretur cæleſti prandio, in prælium prodiret, ne facilè vinceretur: munitum autem illo cæleſti cibo non dubitauit Deus in pugnam extrahere, facilè de hoſtibus triumphaturum, quem cæleſtis cibi præſidium confirmaſſet. Quem locum ſeq. cap. Annot. 26. ad aliud inſtitutum illuſtrabo. Quòd ſi manna inuictum quodammodo ad pugnandum, Iſraëliticum populum reddebat; Euchariſtica menſa proculdubiò inuictum reddet populum Chriſtianum ad triumphandum.

Quanta ſit voluntas dæmonis hanc menſā fugientis! D. Chryſ. *Chriſti ſanguis dæmonum terror.*

Cæleſti pane firmatus facile triumphat de hoſtibus

16. Tandem æternam vitam in Euchariſtia communicari frequens Chriſti Domini oraculum conuincit: *Qui manducat hunc panem, viuet in æternum.* Ioan. 6. n. 58. Immò de præſenti: *Qui manducat meam carnem, & bibit meum ſanguinem, habet vitam æternam.* Ibid. n. 54. ſcilicet, in ſpe certiſſima & pignore iam poſſeſſo futuræ gloriæ. Et ſic de aliis. Nec mirum, à pane æternæ vitæ, vitam nobis æternam communicari. Vnde Diuus Cyrillus Alexandrinus libro 3. in Ioan cap. 37. *Viuificat*, inquit, *corpus Chriſti, & ad incorruptionem ſua participatione reducit. Non enim alterius cuiuſdam, ſed ipſius vitæ corpus eſt, virtutem incarnati Verbi retinens, & plenum poteſtate illius quo vniuerſa viuunt, & ſunt.* Mortem ab æternæ beatitudinis menſa procul exulare, nemo dubitat, iuxta illud: *Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum, & mors vltrà non erit.* Apocalyp. 21. num. 4. Morti autem in æternum exulanti, quid, niſi æterna vita ſuccedit: qua beati illi conuiuæ perfruuntur? Sed non minùs ab Euchariſtico conuiuio in æternum exilium amādatur mors: vt ibi à conuiuantibus æterna vita prælibetur. Vnde illud: *Faciet Dominus exercituum omnibus populis in monte hoc conuiuium pinguium, conuiuium vindemiæ, pinguium medullatorum, vindemiæ defecatæ.* Iſai. 25. num. 6. Vbi Euchariſticum conuiuium & ab Auctoris diuinitate, & à ſublimitate loci, in quo fit, & à multitudine conuiuarum, & à lautitie ferculorum deſcribitur & commendatur. Additur verò ſtatim: *Præcipitabit mortem in ſempiternum.* Ibid. num. 8. vt vnde mors in ſempiternum detruditur; ibi vita in ſempiternum fruenda proponatur.

Cæleſtis panis vitam præbet æternam, etiam de præſenti.

D. Cyril. *Qui communicant, incorruptibiles.*

Ab hac menſa mors æternùm exulat.

17. Populus Iſraëliticus, dum Angelorum pane in deſerto paſceretur, Angelorum quodammodo agebat vitam, *ad inſtar æternitatis redactus*: vt loquitur Tertullian. aduersùs Iudæos, c. 3. quem ad

Tertull.

A finem ſuperioris Sectionis retulimus. Quid magis ergo præſtare potuit panis Angelicus, quàm diuinus? Si ille quandam veluti æternitatem Iſraëlitico populo conferebat: cur hic æternam vitam non communicet Chriſti no? Non improbabile iudicat Diuus Auguſtinus lib. 1. De peccatorum meritis & remiſſione, cap. 3. & lib. 1. contra aduerſarium legis, cap. 15. duos illos eximios Heroas Henoc & Heliam, de ligno vitæ in Paradiſo, hodièque ſuſtentari. Quo ex alimento adeò viuaces ac vegeti redduntur; vt à Tertull. De reſurrectione, cap. 8. *Æternitatis Candidati* appellentur. Si igitur illud vitæ lignum æternitatis æmulos reddit: quid mirum, ſi hic panis vitæ, æternitatis faciat poſſeſſores? Apoſtolos vocat Diuus Hilarius in Matth, cap. 4. *Rerum cæ-*
B *leſtium Prædicatores, & æternitatis velut ſatores immortalitatem omnibus corporibus, quibus eorum ſermo aſperſus fuerit, conferentes.* Si Prædicatores, & auditores verbi Dei ſic excellunt; vt illi æternitatem ſerere, hi ſuſcipere dicantur: profectò, qui non modò docent ac diſcunt verbum Dei, ſed etiam corpus & animam ac diuinitatem Æterni Verbi in Euchariſtia ſuſcipiunt; totam in ſe æternitatem tranſtuliſſe videbuntur.

Panis cæleſtis mortalibus confert æternitatem.

D. Aug.

Tert. *Henoc & Helias de ligno vitæ paſti, æternitatis candidati*

D. Hilar.

Apoſtoli æternitatem ſerunt, Chriſtiani metunt.

Iobum alloquutus eius amicus Eliu, *Requies* inquit, *menſæ tuæ erit plena pinguedine.* Iob. 36. num. 16. Addunt Patres Græci in Catena, pinguedine *vitæ æternæ.* Quaſi illa Iobi menſa, quæ Euchariſtiam repræſentabat, ipſius æternitatis deliciis & pingueſceret, & ſuos conuiuas impin- 18.
C guaret. Quis ergo dubitet, Euchariſticam menſam in ea repræſentatam multò feliciùs, quàm illam, ipſius æternitatis deliciis repleri: Atqui dicet aliquis? Illi Iobi menſæ omnes eius filij non tam accubuerunt, quàm occubuerunt; nec tam epulati, quàm ſepulti ſunt, tota domo magnis turbinibus concuſſa & labefacta. Iob. 1. num. 19. Quibus ergo æternæ vitæ deliciis pingueſcit illa menſa, quæ repentinæ mortis lacrymis amareſcit? Sed facilis eſt reſponſio: Iobi filios in ea menſa factos eſſe, non tam mortuos, quam immortales. Id ex eo colliges, quòd cùm Deus poſt illas laborum Iliadas ac procellas bona omnia ſanctiſſimo Patriarchæ in duplum reſtituerit; ſolos filios non duplicarit: ſed tot reddiderit, quot præfuerant: decem habuit, cap. 1.
D num. 2. decem repoſuit, capite vltimo, num. 13. Non aliam ob cauſam, vt tradunt Baſilius, Olympiod. aliique Patres in Catena Græca citati, niſi quòd priores illi filij *migrauerant, non perierant.* Si ergo in illa menſa, quæ hanc diuinam referebat, non contingit lapſus in mortem, ſed exceſſus ad immortalitatem: quis non credat, ab Euchariſtica menſa peregrinari mortem, vitam æternam deguſtari? Dicitur Chriſtus Dominus non immeritò in ſacris Literis, *Paſcua fidelium.* In quibus profectò paſcuis illis fructus oriantur, per quos vita æterna conferatur. Vnde ille charactere ℶ *Nun*, quo decimuſquartus octonarius
E Pſal. 118. prænotatur, idem eſt, interprete Diuo Ambroſio, quòd *Paſcua eorum*, ſcilicet qui in Chriſtum credunt, eiſque ſeruiunt & obſequuntur. Et proptereà Chriſtum Dominum quàm aptiſſimè repræſentabat. Rectè igitur Diuus Ambroſius ſermon. 14. in eum Pſalmum, *Quæ ſunt*, inquit, *paſcua fidelium, niſi Chriſtus? In cuius paſcuis ſe locatum Propheta teſtatus eſt, dicens: In loco paſcuæ ibi me collocauit* Pſal. 22. num. 2. *Ipſe enim nos paſcit & reficit. Bona paſcua, diuina Sacramenta ſunt. Carpis illic nouum florem, qui bonum odorem dedit reſurrectionis. Carpis lilium,* in

Euchariſtica menſa æternitatis deliciis conuiuas æternos reddit.

In hac menſa non lapſus ad mortem, ſed exceſſus ad immortalitatem datur.

D. Baſil. Olymp.

D. Ambr.

Chriſtus paſcua fidelium.

Flos reſurrectionis.

in quo ſi ſplendor æternitatis. Carpis roſam, hoc eſt, Domini corporis ſanguinem. Itaque in his paſcuis, in quibus Chriſti fideles ſaginantur; non mortalitatis, ſed æternitatis pabula colliguntur.

Lilium immortalitatis.

19. Teſtem appello Melchiſedech, qui, cùm illud panis & vini ſacrificium obtulerit, Geneſ. 14. num. 28. dicitur non immeritò à Diuo Paulo, *Neque initium dierum, neque finem vitæ habens: aſſimilatus autem Filio Dei.* Hebræor. 7. numer. 3. Quaſi ab illo ſacrificio vitam hauſerit, non modò æternam, qua principium & finem viuendi excluſerit; ſed etiam diuinam, qua proximam cum Deo ſimilitudinem expreſſerit. Sic enim, qui ſacram Euchariſtiam dignè ſuſcipit, non modò æternam, ſed etiam diuinam quodammodo vitam, eandem ſcilicet cum Chriſto Domino, ſortitur, iuxta illud Chriſti Domini: *Sicut ego viuo propter Patrem; & qui manducat me, & ipſe viuet propter me.* Ioann. 6. num. 57. Vt ſicut Pater Filio ſuam communicat vitam: ita Chriſtus ſuam Chriſtiano cum ritè ſuſcipienti. Vnde D. Dionyſius Areopagita De eccleſiaſtica Hierarch. cap. 1. docet, Sacerdotem *in Deitatis conſortium tranſire*: & cap. 2. communionem eſſe *Deificam*: & cap. 3. eos, qui dignè communicant, *per vitæ ſynceræ ac diuinæ ſimilitudinem Chriſto compaginari.* Felices igitur, qui hoc cibo perfruuntur: cuius vi à triplici morte liberati, triplici vita cumulantur; iuxta illud: *Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos; & eripuit eos de interitionibus eorum.* Pſal. 106. num. 20. Vbi ſicut à pluribus mortibus erepti dicuntur: ita & pluribus vitis reſtituti; dum à diuino Verbo, non ſolùm per voces aures pulſante; ſed etiam per ſuam ſubſtantiam corda nutriente, ſuſcitantur. Ad hanc igitur menſam æternùm victuri accedamus: memores verborum D. Aug ſer. 46. De verbis Domini: *Si tanto labore agitur, vt aliquantò plus viuatur; quantò agendum eſt, vt ſemper viuatur?* Nemo propter ſpem etiam incertam paulò diutiùs viuendi, amariſſima pharmaca perhorreſcit: quid ergo propter certiſſimam ſpem viuendi in æternum ſuauiſſima Euchariſtiæ fercula faſtidit?

Euchariſtia non tantùm æternam vitam, ſed propè diuinam tribuit.

D. Dion. *Chriſtus Dominus in Euchariſtia in nobis vitam ſuam communicat. Sacerdos communione deifica, in Deitatis conſortium tranſit.*

D. Auguſt. *Spem viuendi in æternū in Euchariſtia quis non arripiat?*

SECTIO III.

Mali in Euchariſtia triplicem mortem incurrunt.

1. FAteor, Chriſtum Dominum, neque cùm hoc Sacramentum promiſit, Ioann. 6. numer. 31. neque cùm inſtituit, Matthæi 26. à numer. 26. vllas minas, aut pœnas indigne communicantibus decreuiſſe. Ratio facilè poteſt inueniri. Vna, quia ſatiùs iudicabat in tantæ charitatis exhibitione, ſola beneficia offerre, nulla ſupplicia commemorare. Altera, quia volebat omnes ad ſuum conuiuium allicere; neminem ab illo timidum ac puſillanimem deterrere. Tertia, vt ſignificaret hoc ſacrilegium adeò eſſe atrox, vt nemini deberet in memoriam venire, à nemine tanquam poſſibile iudicari. Quo pacto Solon apud Athenienſes, teſte Marco Tullio pro Amerino, nullam ſtatuit pœnam in parricidas: vt oſtenderet hoc facinus eſſe adeò infandum; vt ne in mentem quidem cuiquam mortalium venire debuiſſet. Quòd ſi talis culpa cogitari vt poſſibilis videri non debebat; quis, obſecro, debitam illi pœnam excogitauit? Certè Diuus Paulus grauiſſimas aſſignat: *Reus erit corporis & ſanguinis Domini, Iudicium ſibi manducat & bibit. Ideò inter vos multi infirmi & imbecilles, & dormiunt multi.* 1. Corinth. 11. num. 27. Quibus verbis triplicem mortem diſtinguit à malè communicantibus incurrendam: temporalem; *Dormiunt multi*: ſpiritualem, *Reus erit corporis*: æternam; *Iudicium ſibi manducat.* Singulas quam breuiſſime illuſtro.

Cur Chriſtus Dominus nullam indignè communicantibus pœnam ſtatuerit. Prima ratio. Secunda. Tertia.

Tull.

Triplex mors indignis Euchariſtia, temporalis, æterna.

2. Morte in primis temporaria, qui ſacram Euchariſtiam indignè ſuſcipiunt, plectuntur. Illud Apoſtoli citati, *Ideò inter vos multi infirmi*, &c. perinde eſt, ac ſi diceretur: Ideò inter vos multi periculoſos morbos contrahunt, & immaturas mortes incurrunt; quia indignè ad Euchariſtiam accedunt. Sic enim Diuus Chryſoſtomus, Theophylactus, Diuus Anſelmus, & plures alij interpretantur. Quærunt aliqui rei medicæ curioſi exploratores, cur à quadrageſimali ieiunio, & paſchali celebritate, frequentiores ægritudines & mortes, vt plurimùm ſubſequantur. Et cauſam naturalem adſcribunt mutationi ciborum, tam in quantitate, quàm in qualitate, quæ ſub id temporis fieri ſolet. Verùm Diuus Anſelmus loco citato ad peculiarem diuinæ prouidentiæ rationem digreditur: *Adhuc*, inquit, *multi homines poſt Paſcha variis infirmitatibus corripiuntur: quia corpus Redemptoris indignè ſuſceperunt.* Vnde Guillelmus Durandus Epiſcopus Nimatenſis in Rationali diuinorum Officiorum, lib. 6. cap. 10. refert, eam peſtilentiam, quæ Romæ graſſata eſt, tempore Pelagij Papæ, vſque ad Gregorium magnum, multaque hominum millia abſumpſit, diuinitus fuiſſe immiſſam, in pœnam eorum, qui poſt quadrageſimalia ieiunia, & paſchalem communionem ad priſtina ſcelera redierunt. Morte enim plectendi erant, qui Euchariſtia, quæ eſt germana vita, abutebantur. Quòd ſi poſt communionem peccantes ſic puniuntur: quid, ſi in ipſa communione peccaſſent? Vnde Diuus Cyprianus ſermone 5. De lapſis, loquutus de fœmina indignè communicante: *Non cibum*, inquit, *ſed gladium ſibi ſumens, & velut quædam venena lethalia, palpitans & trepidans concidit: & quæ fefellerat hominem, Deum ſenſit vltorem.* Ita ille. Vbi plures euentus non abſimiles enarrat. Et plurima apud alios occurrunt, quæ longum eſſet recenſere.

D. Chryſ. Theoph. D. Anſel. *Qui indignè communicant, immaturo funere rapiuntur.*

Durand. *Non tam ob mutationem ciborum, poſt Quadrageſimam, quam ob indignitatem ad Euchariſtiam accedentium morbi contrahuntur.*

D. Cypr. *Non cibum, ſed gladium, & venena lethalia ſibi propinant.*

3. Nec deſunt in ſacris Literis huius punitionis ſymbola. Antequam Iſraelitæ de cœlo acciperent manna, murmurarunt quidem; ſed nullas ſuæ murmurationis pœnas dederunt: immò potiùs ipſum manna à Deo impetrarunt: *Ecce ego*, inquit, Dominus, *pluam vobis panes de cœlo.* Exod. 16. num. 4. At verò cùm ſuſcepto iam manna epulabantur; quoties murmurabant, toties capitalia ſupplicia pendebant. Nam in primis, *ortum eſt murmur populi, quaſi dolentium pro labore.* Numero. 11. numero 1. Sed quid Deus ad hæc? *Iratus eſt*, inquit Textus, *& accenſus in eos ignis Domini deuorauit extremam caſtrorum partem.* Hoc eſt, interprete Oleaſtro, inferiorem, ſeu viliorem, in qua promiſcuum vulgus Ægyptum, qui cum Hebræis de Ægypto exierat, reſidebat. Neque enim Principes; ſed vulgares homines quorum hoc eſt proprium ingenium, videntur obmurmuraſſe. Quamuis Rabbi Salomon apud Lyranum, ſuperiorem ac ſublimiorem caſtrorum partem interpretetur, nempe, Duces ac Principes; non tam quòd ipſi murmurarint, quàm quòd murmurantes non repreſſerint. Quod interim non diſputo; certus de pœna, quæ ſola ad noſtrum facit inſtitutum. Rurſum, cùm acceptum manna faſtidientes dixerunt: *Quis dabit nobis ad veſcendum*

Peccantes poſt Euchariſtiam ſuſceptam illico puniuntur.

Oleaſt.

Murmuratio nō Principis eſt, ſed vulgarium.

Rab.

Qui murmurantes non reprimunt, puniuntur.

carnes? &c. Num.11. num.15. Acceperunt quidem, quod poſtularunt: ſed planè ſuo malò. Sequitur enim: *Adhuc carnes erant in dentibus eorum: & ecce furor Domini concitatus in populum, percuſſit eum plaga magna nimis.* Ibidem, n. 33. Tandem, cùm tentati, neſcio qua nauſea, exclamarunt: *Anima noſtra iam nauſeat ſuper cibo iſto leuiſſimo.* Num.21. num. 5. Ecce tibi diuina de cælo vltio. Nam *miſit Dominus in populum ignitos ſerpentes,* qui miſeros homines lacerarent ibid.num.6. Sed hinc exiſtit quæſtio digniſſima exploratu. Cur murmuratores, antequàm manna acciperent, pœnas non dabant: qui tamen poſt acceptum manna lethaliter verberabantur? Reſpondet D.Cyrillus Alexandrinus lib.3. in Ioan. cap.34. *Hæc,* inquit, *vt mihi videtur, cauſa eſt. Nam, quoniam nuper ab Ægypto effugerint, panémque cæleſtem, qui cor hominis corroborat, adhuc non receperint, facilius poterant in cupiditates carnis incidere: propterea & venia digni viſi ſunt. Poſtea verò quam Domino fruebantur, vt ſcribitur: tunc iure acerba dederunt ſupplicia.* Si igitur, qui manna guſtarunt, veniam non merentur, cùm peccant; ſed repentinis mortibus ſubiiciuntur: quam, obſecro, veniam merebuntur, qui inter Euchariſticas delicias in peccatorum cœno volutantur? Mille ſubeant mortes, debitas pœnas non exæquabunt.

Supplicium Iſraëlis variis cõfirmatur exẽplis.

D.Cyril.

Qui poſt Euchariſtiam peccant, venia indigni.

4. *Si Sacra indignè tractantes puniuntur, multò magis ſacram Euchariſtiam.* D.Baſil.

Mitto plurimas pœnas capitales, quæ ſancta indignè tractantibus in veteri Teſtamento decernuntur. Exod.30.num.20. Leuit.23.numer.3. Num. 5. num. 10. & paſſim alibi: quibus pœnis illæ repræſentantur, quæ indignè communicantibus debentur. Quod Diuus Baſilius lib. de Baptiſmo, cap.3. expendens: *Si tales,* inquit, *minæ aduerſùs eos poſitæ ſunt, qui temere ad ea ſacra accedunt, quæ ab hominibus ſanctificantur? quid dicendum eſt de eo, qui in tantum ac tale myſterium temerarius eſt. Quanto enim Deus maior eſt templo,* Matthæi 23. num. 17. *tantò grauius & terribilius eſt, corpus Chriſti temerè contingere, quàm ſit, accedere ad arietes, vel tauros.* Quin etiam in nouo Teſtamento extat ſupplicium capitale eorum, qui indignè ſacrificarunt. Vnde quidam dicuntur Chriſto Domino nuntiaſſe *de Galilæis illis, quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum.* Lucæ 13 num.1. Hoc eſt, in quos irruit Pilatus, vt ſanguis victimarum, ſanguine malè ſacrificantium expiaretur. *Hæc autem pœna,* inquit, D. Ambroſius ad eum locum, *figura quadam videtur eos tangens, qui coactu diabolico non purè offerunt ſacrificium.* Nam, ſi vel iniquus Iudex non reliquit impunitos eos, qui irrationales pecudes indignè ſacrificabant: quo pacto æternus Iudex, eos, qui ſacroſanctum Chriſti Domini corpus indignè ſuſcipiunt, impunè abire patietur? Et quidem, ſi homicidium, & in lege, & in Euangelio morte punitur. Geneſ.9. numer. 6. Matth. 26. num 52. Apocalypſ.13.num.10. quibus mortibus dignum eſt, vt puniatur Deicidium; quale committunt indignè communicantes: vt ſtatim dicam.

Pœna, indignè ſacrificantium. D.Ambr.

Si homicidium morte punitur, quantò magis Deicidium.

5. *Indignè cõmunicantes ſunt Deicidæ.*

Iam verò mortem ſpiritualem infeliciſſimè incurrere eos, qui ad ſacram Euchariſtiam indignè accedunt, quis ignorat? Rem hoc vno illuſtro argumento. Homicidæ, & à fortiori Deicidæ, mortem incurrunt ſpiritualem: ſed, qui Euchariſtiam indignè ſuſcipiunt, non ſolùm homicidæ ſunt, ſed etiam Deicidæ: ergo, &c. Prima illa propoſitio inde poteſt illuſtrari: quia homicidæ non minùs ſui, quàm aliorum occiſores in ſacris Literis cenſentur: quòd ſibi ſpiritualem vitam eripiant; aliis temporalem. Vnde de Caino fratrem ſuum Abelem occidente, quærit Diuus Chryſoſtomus hom 8. in Epiſtolam ad Romanos: vter eorum potiùs occiſus dici debeat: *Trucidauit,* inquit, *Cain, trucidatus eſt Abel: vter igitur mortuus erat? Is, qui poſt mortem clamabat: an qui dum viueret, timidus trepiduſque erat? Hic enim, hic, quouis mortuo miſerabilior erat.* Et rurſus idem Chryſoſtom. hom.19. in Gen. de iiſdem fratribus loquutus: *Quis eſt,* inquit, *qui mala patitur, occidens, an occiſus? Manifeſtum, quod occidens. Nam occiſus vſque ad noſtra tempora in ore omnium decantatur, & prædicatur, & coronatur; vt veritatis primus teſtis: ſed, qui occidebat, etiam tunc vitam agebat miſerabiliorem, quam vllus homo.* Eſaü fratris ſui Iacobi homicida fuit, ſi non effectu, ſaltem affectu, dicens: *Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* Geneſ.27.num.41. Sed Rebecca periculo obuiam itura. *Cur,* inquit, *vtroque orbabor filio in vno die?* Ibidem, num.45. Vno tantùm occiſo orbanda videbatur: & nihilominus vtroque dicit. *Altero quidem,* vt Caietanus interpretatur *qui occidetur: altero; quia non erit mihi vſui occiſor.* Quaſi non minus mortuum iudicaret occiſorem, quàm occiſum: hunc temporali tantùm, illum etiam ſpirituali vita denudatum. Abſalon fratrem ſuum Amnonem inter epulas occidit. 2. Reg.13. à num.28. Sed non minus ipſe cædendo, quàm frater cadendo mortuus iudicatur. Vnde Saluianus lib. 2. De prouidentia Dei, de illorum parente Dauide loquutus: *Neſcias,* inquit, *quem de filiis duobus tam bonus pater potiſſimum amiſerit: illum, qui manu fratris occiſus eſt in hoc ſeculo; an illum, qui ſua periit in futurum.* Itaque homicida non minus ſui, quàm alterius occiſor reputatur; dum alterum temporali vita ſpoliat, ſe ipſum ſpirituali. Quid ergo Deicida? quanto maiori iure mortuis adſcribetur.

Homicidæ, ſui etiam homicidæ ſunt ſaniores.

D.Chryſ.

Cain occiſor Abelu, magis occiſus, quàm Abel.

Non minùs moritur occiſor Eſaü, quàm occiſus Iacob.

Caiet.

Salu. *Alio confirmatur exẽplo Abſalonis & Amnonis.*

Altera propoſitio, eos, qui Euchariſtiam indignè ſuſcipiunt, non ſolùm homicidas, ſed etiam deicidas eſſe, facilè ſuadetur ex Diuo Paulo: *Quicunque manducauerit panem hunc, vel biberit calicem Domini indignè, reus erit corporis & ſanguinis Domini.* 1.Cor.11. num.27. Vbi Theodoret. *Hoc* inquit *ſignificat, quod quemadmodum tradidit ipſum Iudas; ipſi autem inſultarunt, & cum probris, & conuitiis affecerunt Iudei: ita, etiam ignominia & dedecore afficiunt, qui ſanctiſſimum eius corpus immundis manibus accipiunt, & in pollutum & inceſtum os immittunt.* Concinit Diuus Chryſoſtomus homil. 60. ad populum: *Conſidera,* inquit, *quantùm aduerſùs proditorem indignaris; & contra eos, qui crucifixerunt. Itaque conſidera, ne tu quoque ſis reus corporis & ſanguinis Chriſti. Illi ſanctiſſimum corpus iugularunt: tu verò polluta ſuſcipis anima poſt tot beneficia.* Quaſi diceret: Si indignè ſuſcepiſti, non minùs reus quàm ille Chriſtum Dominum in crucem ſuſtuliſti. Nec immeritò? Nam, ſi illi, qui Baptiſmo abutuntur, grauiſſimè peccant, iuxta Diuum Paulum: *Rurſum crucifigentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſtentui habentes.* Hebr.6.num.6. Hoc eſt, omnibus illudendum & irridendum proponentes. Quid mirum, ſi Chriſtum crucifigere dicantur, qui non ſolùm Baptiſmum, in quo Chriſti efficacia reperitur, ſed etiam Euchariſtiam, in qua Chriſti præſentia continetur, indignè tractant?

6. *Mali in Euchariſtia Iudæ, & Iudæis Pares.*

Theod.

D.Chryſ.

Peior Iudæis, qui polluto corde, poſt tot beneficia Deum ſuſcipit.

Immò Tertulianus lib. De idololatria, cap. 7. peiores quodammodo exiſtimat, indignos Chriſti Domini ſuſceptores, quàm vel ipſos crucifixores: nam hi ſemel, illi quotidie crucifigunt. *Proh ſcelus!* inquit, *ſemel Iudæi Chriſto manus intulerunt: iſti quotidie corpus eius laceſſunt. O manus præcidendæ! Viderint iam, an per ſimilitudinem dictum ſit,*

7. Tert. *Qui polluens Deum ſuſcipit, peior crucifixoribus.*

ſit, ſi te manus tua ſcandalizat, amputa eam. Quæ magis amputandæ, quam in quibus Domini corpus ſcandalizatur. Vbi obiter nota quàm dignum ſupplicium ſit, vt manibus truncetur, qui impuris manibus Chriſtum Dominum attingit.

8. *D. Auguſt. Iniuria, Apoſtolis illata à Deo punitur.*

Diuus Auguſtinus libro primo de ſermone Domini in monte, c. 38. in 4. tomo, refert homini, qui Thomæ Apoſtolo alapam impegerat vitam à leone ereptam, & manum à cane præciſam, mordicuſque apprehenſam, in domum, vbi Apoſtolus conuiuabatur, illatam; teſtem diuinæ vltionis omnibus, qui aderant, futuram. Quid minus ſupplicij meretur, qui Chriſtum Dominum in Euchariſtia ſacrilegis manibus non tam ſuſcipit, quàm occidit? Dignus profectò, qui à leone occidatur. Nam, ſi Prophetam de Iuda, panem in Samaria contra præceptum diuinum comedentem, leo occidit. 3. Regum. 13. num. 24. hominem ſacram Euchariſtiam ſacrilega manu tangentem, & ſacrilego ore deuorantem, quis neget, dignum eſſe, qui à leonibus diſcerpatur; immò & à canibus deuoretur? Sic enim refert Optatus Mileuitanus diſcerptos ac deuoratos à canibus fuiſſe quoſdam Hæreticos, qui ſacram Euchariſtiam canibus deuorandam obiecerunt. Canes enim obiectam Euchariſtiam venerantes, ipſos proiectores, & dilacerarunt, & deuorarunt.

Sacrilegus in Euchariſtia grauibus pœnis dignus.

9. Itaque malè communicantes, Chriſtum Dominum iterum crucifigunt. Si igitur homicidæ morte puniuntur, quibus mortibus punientur Deicidæ? Rectè mihi videtur Diuus Paulus in hanc rem argumentatus à minori, cùm antiquæ legis violatorem, & contemptorem huius Sacramenti inter ſe ipſos comparauit: *Irritam*, inquit, *quis faciens legem Moyſi, ſine vlla miſeratione, duobus, vel tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui filium Dei conculcauerit, & ſanguinem Teſtamenti pollutum duxerit?* Hebr. 10. à num. 8. Vbi Theodoretus aduertit, non opponi legem veterem legi nouæ; ſed Filio Dei, & Chriſti ſanguini, quia in hoc tota legis nouæ perfectio continetur. Si igitur violator illius legis temporariæ & imperfectæ, ſine vlla miſeratione occiditur: quas mortes æquum eſt, vt patiatur violator noui & æterni Teſtamenti, in ſanguine Chriſti: quem ſine dubio conculcat, quiſquis indignè ad hoc ſacrificium accedit? Vt Diuus Chryſoſtomus ibi latè interpretatur.

Legis veteris ſupplicia nō legi nouæ, ſed Chriſto Domino opponuntur.

Tota legis perfectio in Chriſto Domino continetur.

10. *D. Chryſ. Euchariſtiæ indigni energumenis deteriores.*

Quin etiam addit Diuus Chryſoſtomus hom. 60. ad populum, hos indignos Euchariſtiæ ſuſceptores non ſolùm Chriſti Domini corpus & ſanguinem conculcare, iuxta Apoſtolum: ſed etiam energumenis deteriores eſſe: *Dicam*, inquit, *aliquid terribilius. Non tam graue eſt, energumenos intus eſſe, quàm iſtos. Dæmonium enim patiente peior eſt, qui poſtquàm peccauit, accedit.* Et ratio mihi videtur aperta; quia diabolus Chriſtum timet & fugit; iſte præſumptuoſus contemnit, & temerarius inuadit. Grauiter olim puniebatur homo profanus, qui comedebat de ſanctificatis per ignorantiam. Leuitic. 22. n. 24. Quod expendens Diuus Hieronymus libro primo aduerſus Pelagianos, ſub finem: *Si damnatur*, inquit, *in lege ignorantia, quantò magis in Euangelio conſcientia!* Quibus ergo mortibus expiari debent ſacrilegia eorum, qui prudentes & ſcientes, quanta in hoc myſterio diuinitas includatur, illotis manibus ac mentibus irrumpunt? Morte quidem moriuntur: ſpiritualem incurrunt, in æternam deſtinandi. Quod breuiter perſtringo.

Tandem malè communicantes mortem æternam ſubituros, palàm teſtatur Apoſtolus: *Qui enim manducat & bibit indignè, iudicium ſibi manducat & bibit.* 1. Corinth. 11. n. 29. hoc eſt, æternam damnationem. Id enim ſignificat iudicium: *Procedent, qui male egerant in reſurrectionem iudicij.* Ioan. 5. n. 29. *Qui conturbat vos, portabit iudicium.* Gal. 5. num. 1[...]. & paſſim alibi. Igitur ab hac menſa, vbi æterna vita dignè communicantibus proponitur, in æternam mortem malè communicantes delabuntur. Piſtor ille Pharaonis, inter ſomniandum farinam & cibos regios ſuper caput ſuum ſibi portare videbatur. Gen. 40. n. 17. Sed quid ei regia fercula profuerunt? Nam tertium poſt diem, à natalitio conuiuio, quod Pharao celebrabat, ad patibulum damnatur. Ibidem, n. 22. Siſara lactis poculo ex diuturna fatigatione reficitur. Iudic. 4. num. 19. Sed refectus & conſopitus, trabali clauo configitur: *Qui ſoporem morti ſocians defecit & mortuus eſt.* Ibidem, n. 21. Neque potuit lactis dulcedine mortis amaritudines declinare. Iſboſeth inter ſpicas triticeas, ſaturitatis & abundantiæ præſagia, occiditur. 2. Regum 4. n. 6. Et vbi infelicitatis indicium habere potuit; habuit infelicitatis præcipitium. 11.

Indigni in mortem incurrunt æternam.

Aman in Aſſueri conuiuio, Regis ac Reginæ *hoſtis & inimicus peſſimus* declaratus, *illico obſtupuit; vultum Regis ac Reginæ ferre non ſuſtinens.* Eſth. 7. n. 6. Et paulò pòſt, conuiuium cum patibulo, infeliciter ſuſpenſus, commutauit. Ibidem, n. 10. Tandem miſer ille conuiua, qui non habens veſtem nuptialem ad Æterni Regis conuiuium intrauit, *Ligatis manibus & pedibus* miſſus eſt *in tenebras exteriores.* Matth. 22. num. 13. In quibus omnibus euentibus illi ſignificantur, qui ab Euchariſtica menſa, cui indignè accubuerunt, in æternam gehennam detruduntur, quin ab illo cæleſti conuiuio vllum præſidium mutuentur. Quare, cùm in externo iudicio à ſupremo Iudice audierint: *Neſcio vos vnde ſitis*: dicere incipient, vt ſe illi notos faciant: *Manducauimus coram te, & bibimus*: eiuſdem tecum menſæ ſocios non ignores: in tua tecum menſa conuiuati ſumus; immò & de tuo corpore ac ſanguine ſaginati. Quid igitur illos neſcias, quos tam amicum in hoſpitium ſuſcepiſti, ac tam familiarem in ſocietatem cooptaſti? Et nihilominùs eandem vocem rurſus audient: *Neſcio vos, vnde ſitis*: immò & illam ſeueriorem: *Diſcedite à me, omnes operarij iniquitatis.* Lucæ 13. num. 26. & 27. Vbi æternam vitam habere poterant: ibi in æternam mortem præcipitentur. Optima igitur illa eſt Diui Auguſtini admonitio ſerm. 1. De tempore: *Mutet vitam qui vult accipere vitam. Nam, ſi non mutet vitam; ad iudicium accipiet vitam: & magis ex ipſa corrumpitur, quam ſanatur; magis occiditur, quam viuificatur.* Adque hæc de toto capite ſexto. Iam ad ſeptimum accedamus.

12. *Variis firmatur exēplis.*

Indigni in iudicio à Chriſto Domino neſciuntur.

D. Auguſt. Qui vitam vult in Euchariſtia, vitam mutet.

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT SEPTIMVM.

1. VENERVNT ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt Arcam Domini,& in-
tulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium
eius ſanctificauerunt: vt cuſtodiret Arcam Domini.
2. Et factum eſt, ex qua die manſit Arca Domini in Cariathiarim, multi-
plicati ſunt dies (erat quippe iam annus vigeſimus) & requieuit omnis do-
mus Iſraël poſt Dominum.
3 Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſraël, dicens; Si in toto corde veſtro reuer-
timini ad Dominum, auferte deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth: & præ-
parate corda veſtra Domino,& ſeruite ei ſoli,& eruet vos de manu Philiſthiim.
4. Abſtulerunt ergo filij Iſraël Baalim & Aſtaroth,& ſeruierunt Domino ſoli.
5. Dixit autem Samuel: Congregate vniuerſum Iſraël in Maſphath, vt orem pro vobis
Dominum.
6. Et conuenerunt in Maſphath: hauſerúntque aquam, & effuderunt in conſpectu Do-
mini,& ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccauimus Domino. Iudicauít-
que Samuel filios Iſraël in Maſphath.
7. Et audierunt Philiſthiim, quòd congregati eſſent filij Iſraël in Maſphath, & aſcende-
runt Satrapæ Philiſthinorum ad Iſraël. Quod cùm audiſſent filij Iſraël, timuerunt à fa-
8. cie Philiſthinorum.
Dixerúntque ad Samuelem: Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominum Deum no-
ſtrum,vt ſaluet nos de manu Philiſthinorum.
9. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocauſtum integrum
Domino:& clamauit Samuel ad Dominum pro Iſraël, & exaudiuit eum Dominus.
10. Factum eſt autem,cùm Samuel offerret holocauſtum, Philiſthiim iniêre prælium contra
Iſraël:intonuit autem Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthiim, & exter-
ruit eos,& cæſi ſunt à filiis Iſraël.
11. Egreſsíque viri Iſraël de Maſphath perſecuti ſunt Philiſthæos,& percuſſerunt eos vſque
ad locum,qui erat ſubter Bethchar.
12. Tulit autem Samuel lapidem vnum, & poſuit eum inter Maſphath,& inter Sen: & vo-
cauit nomen loci illius, Lapidis adiutorij; dixítque: Hucuſque auxiliatus eſt nobis Do-
minus.
13. Et humiliati ſunt Philiſthiim, nec appoſuerunt vltrà, vt venirent in terminos Iſraël. Fa-
cta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſthæos,cunctis diebus Samuelis.
14. Et redditæ ſunt vrbes, quas tulerant Philiſthiim ab Iſraël, Iſraëli, ab Accaron vſque
Geth, & terminos ſuos: liberauítque Iſraël de manu Philiſthinorum: erátque pax in-
ter Iſraël & Amorrhæum.
15. Iudicabat quoque Samuel Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ.
16. Et ibat per ſingulos annos circuiens Bethel, & Galgala, & Maſphath, & iudicabat
Iſraëlem in ſupradictis locis.
17. Reuertebatúrque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Iſraëlem:
ædificauit etiam ibi altare Domino.

CAPITIS SEPTIMI
ARGVMENTVM.

Totum caput duas diuiditur in partes.

HACTENVS dictum eſt de calamitate populi Iſraëlitici propter peccata Heli & filiorum eius. Deinceps dicendum de felicitate eiuſdem propter merita Samuelis. In duas igitur partes diuido hoc caput. In priori deſcribitur temporalis & ſpiritualis felicitas totius populi, conſequuta ex Arcæ reductione, & introductione in domum Abinadab. In poſteriori hæc felicitas, vt in rebus humanis fieri ſolet, à Philiſthinis acriter tentatur & oppugnatur: ſed à Samuele feliciter ſuſtentatur & propugnatur. Vtraque pars explicabitur ad Literam, & illuſtrabitur ad mores.

Num. I. Venerunt ergo viri Cariathiarim, & reduxerunt Arcam Domini, & intulerunt eam in domum Abinadab in Gabaa: Eleazarum autem filium eius ſanctificauerunt, vt cuſtodiret Arcam Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. VEnerunt ergo, &c. Cariathiarim fuit olim vrbs Gabaonitarum: vt patet Ioſ. 9. num. 17. poſteà ceſſit in ſortem Iudæ: vt patet Ioſue 15. n. 9. quæ etiam ibidem, num. 60. dicebatur Cariathbaal, & iterum Ioſ. 18. num. 14. Non procul aberat à Bethſames, vt Ioſephus 6. Antiq. c. 1. teſtatur: quinque milliatia diſtare expreſſit Burchardus apud Maſium in ſecundum locum Ioſue citatum. Auctor Quæſt. Hebr. in Paral. non procul ab initio, eandem facit cum Hebron, ſeu Cariatharbe, de qua Ioſuë 14. n. 14. ſermo eſt: & quæ interpretatur *Ciuitas quatuor*; nempe, Patriarcharum, qui in ea ſepulti dicebantur; nimirum, Adam & Eua, Abraham & Sara, Iſaac & Rebecca, Iacob & Lia, vt ibi refert Lyran. Vnde Caleb loco Ioſuë proximè citato, in laborum ſuorum præmium eam vrbem incolendam à Ioſuë poſtulabat: fortè, vt ibi feliciter habitaret, vbi tam ſancti Patriarchæ feliciter ſepelirentur. Immò & Dauid diuino oraculo admonitus, in ea vrbe ſuum regnum inchoauit. 2. Regum 2. n. 2. fortaſſe, vt veterum Patriarcharum mortem recordatus, regia poteſtate moderatiùs vteretur, tanquàm & ipſe moriturus. Iuxta hanc ſententiam myſtica ratio poteſt aſſignari, cur Arca in hanc vrbem introducatur: nempe, vt à Philiſthinis pulſa, & à Bethſamitis contempta inter ſanctorum Patriarcharum oſſa conquieſcat: & vt Iſraëlitæ eam vrbem religionis cauſa frequentantes, veterum Patriarcharum, & vitam imitari, & mortem præſtolari admoneantur.

Qua fuerit vrbs Cariathiarim. Ioſeph. Burg. *Cariathiarim an ſit Cariatharbo, id eſt, Ciuitas quatuor, ob Patriarchas ibi ſepultos.* Lyra. *Mortis recordatio & Regem & regnum moderatur. Ideò Arca in hanc vrbē ducitur, vt inter ſanctos Patriarchas religioſiùs coleretur.*

1. Nihilominùs Euſebius de locis Hebraïcis, ſeu Latinus eius Interpres D. Hieronymus, vtramque vrbem diſtinguunt. Interpretatur verò Cariathiarim, *Ciuitas ſyluarum*, Ioſuë 15. n. 9. & 60. à vicino monte Iarim, ſyluarum feraciſſimo. Quo etiam ex nomine aptiſſima quidem fuit, ad Arcam ſuo hoſpitio ſuſcipiendam: vt ex dicendis paulò inferiùs patebit. In hac vrbe natus fuit Propheta

Euſeb. *Vrbis Cariathiarim etymon.*

A Vrias Ierem. 20. num. 20. quem aduersùs Ieroſolymæ peccata prophetantem Rex Ioachin *percuſſit gladio: & proiecit cadauer eius in ſepulchris vulgi ignobilis.* Ibidem, num. 23. Fortaſſe non ſine magno myſterio: vt palàm eſſet, veritatem à Regibus ac Principibus repulſam, à vulgaribus ac ignobilibus viris amplectendam. Igitur viri, ſeu, interprete Carthuſiano, Principes Cariathiarim à Bethſamitis vocati præſtò affuerunt: bene ſecum actum exiſtimantes, ſi Arcam Dei apud ſe habere permitterentur: qua nihil apud Hebræos glorioſius ac diuinius cenſebatur.

Veritas à Regibus repulſam patitur, à plebeiis amplectitur. Carthuſ.

B *Et reduxerunt Arcam Domini,* &c. Verbum reducendi non ſignificat hoc loco iteratam vecturam: nunquàm enim anteà in hanc vrbem Arca introducta fuerat. Quo pacto verbum retribuendi non ſemper ſignificat repetitam donationem: vt cùm Deus, à quo omnia bona primò conferuntur, dicitur retribuere: *Retribue ſeruo tuo.* Pſal. 118. n. 17. & paſſim alibi. Significat igitur vecturam quandam laborioſam, per viam arduam & accliuem: vt patet ex fonte, vbi eſt: *Et aſcendere fecerunt Arcam Domini.* Nam Cariathiarim altior erat, quàm Bethſames, hæc enim in valle ſita erat, vt ex dictis patet: illa in colle, vt patebit ex dicendis. Vnde à Bethſames in Cariathiarim aſcendebatur. Tria ſunt hoc loco breuiter expedienda. 3.

Verbum reducēdi ſignificat vecturam Arca laborioſam. *Tria hoc loco explicanda proponuntur.*

C Primò enim quæret aliquis: Cur tam citò ac promptè venerint Cariathiaritæ, ad exportandam Arcam in ſuam vrbem: nec ex acceſſu ad illam, timuerint eandem plagam, quam Bethſamitæ pertulerunt? Dicet aliquis: Quia Bethſamitarum plagam ignorabant. Sed hoc vix credi pòteſt, cùm ob plagæ magnitudinem, tum ob locorum vicinitatem. Potiùs igitur reſpondeo cum Abulenſi: quia ſciebant illam plagam non propter Arcam, ſed propter irreuerentiam in Arcam contigiſſe. Vnde, cùm irreuerentiam præcauerent, quamuis ad Arcam accederent, non timebant: irreuerentiam verò omnem diligenter amouerunt; quia, vt ſentit Carthuſianus, Sacerdotes, ſeu Leuitæ Arcam ſuis tectam inuolucris inter humeros exportarunt. 4.

Ideò Cariathiaritæ feſtinarunt, vt irreuerentiā præcauerent. Abul. Carthuſ.

D Qua in re Cariathiaritæ exemplo eſſe poſſunt, Chriſtianis ſtultè timidis, qui videntes plagas indignè communicantium, fugiunt Euchariſtiam; cùm tamen illæ plagæ, non tam ab Euchariſtia, quàm ab irreuerentia in Euchariſtiam oriantur: vnde hanc irreuerentiam fugere; Euchariſtiam verò frequentare debuiſſent. Alioqui poterunt comparari illi pigro, de quo Salomon, *Abſcondit,* inquit, *piger manum ſuam ſub aſcella, nec ad os ſuum applicat eam.* Prouerb. 19. num. 24. Nam, ſicut hic mauult perire fame, quàm mouere manum: ita illi malunt perdere vitam ſpiritualem ac diuinam, quæ eſt in Euchariſtia; quàm propriam conſcientiam ad eam dignè recipiendam expurgare: cauſati, neſcio quos, metus vanos & intempeſtiuos. Sic enim apud Salomonem: *Dicit piger: Leo eſt foris, in medio platearum occidendus ſum.* Prou. 22. n. 13. Et iterum: *Leo eſt in via, leæna in itineribus:* Quo metu perculſus exire non audet: ſed, *Sicut oſtium vertitur in cardine ſuo, ita piger in lectulo ſuo.* Prou. 26. n. 13. Atque adeò fugiens Euchariſtiam, fontem vitæ; à ſe ipſo occiditur, metuens ne à leone, quem facilè poſſet euitare, occidatur. 5.

Supplicia nō ab Euchariſtia, ſed ab irreuerentia in Euchariſtiam oriuntur. *Malus mauult perdere vitam ſpiritualem, quā cōſcientiam expurgare.* *Malus vnde vitam ſperabat, ibi mortem inuenit.*

E Qui verò debitam cum diuina gratia adhibet, reuerentiam, Cariathiaritas imitetur, accedat ad Arcam, Euchariſtiam frequentet; nec vana formidine terreatur: vt egregiè monet Abbas Theonas apud Caſſianum, collat. 23. capite 21. *Non debemus,* inquit, *nos à Dominica communione ſuſpendere;* 6.

Theonas. *Non debet metus nos ab Euchariſtia deterrere.*

pendere; quia nos agnoſcimus peccatores; ſed ad eam magis ac magis propter animæ medicinam, & purificationem ſpiritus auidè feſtinandum eſt. Veruntamen ea humilitate mentis, ac fide, vt indignos nos perceptione tantæ gratiæ iudicantes, remedia potius noſtris vulneribus expetamus. Sic ille. Vbi vlteriùs aduertit, ſatius eſſe frequenter accedere cum humilitate, confitentes nos ad tantum conuiuium imparatos aduenire, quàm raro, cùm præſumptione, exiſtimantes nos iam ſatis paratos eſſe, vt tanto bono perfruamur. De qua re conſule Salmeronem tom. 9. tract. 41. & 42. latiſſimè diſſerentem.

Satius eſt frequenter accedere cum humilitate, quàm raro cum præſumptione.

7. Ex eodem Cariathiaritarum facto inprobantur illorum conſilia, qui videntes aliquorum in Religione viuentium ruinas, Religionem deteſtantur: cùm tamen non propterea Religio deteſtanda ſit, ſed illa Religioſorum ignauia præcauenda. Vnde D. Aug epiſt. 137. de hac re grauiſſimè loquutus, concludit: *Nolite*, inquit, *propter amurcam, qua oculi veſtri offenduntur, torcularia deteſtari; vnde apothecæ Dominicæ fructu olei luminoſioris implentur.* Quaſi diceret: Fugite quidem vitia eorum, qui Religione abutuntur: ipſam nihilominùs Religionem, ex qua tam vberes fructus proueniunt, colite, & obſeruate. Sic enim & Cariathiaritæ videntes plagas Bethſamitarum; ab irreuerentia quidem in Arcam abſtiterunt: ſed ad ipſam Arcam venerabundi conuolarunt. Atque adeò eas plagas ab irreuerentia potiùs, quàm ab Arca profectus facilè effugerunt.

Erant qui propter Monachorum ruinas Religionem deteſtantur.
D. Auguſt.

8. Secundò quæret aliquis: An Samuel in hac deportatione Arcæ interfuerit, & an præiuerit ſaltando, quemadmodum Dauid, 2. Reg. 6. n. 13. totis viribus ante Arcam ſaltauit? Ego quidem non dubito interfuiſſe: erat enim Princeps illius populi à primis annis Religioni deditiſſimus, qui cæteris proculdubiò ad diuinum cultum anteiret: præſertim, cùm veroſimile ſit, hanc Arcæ tranſlationem publica auctoritate factam eſſe, ex communi conſilio Pontificis Achitobi, & Iudicis Samuelis, & Principum ac ſeniorum totius populi; & fortaſſe Deo priùs conſulto, & diuino oraculo accepto. Quod facilè credi poteſt: tum ex grauitate rei, quæ non debuit temerè definiri, & exequutioni mandari: tum ex felicitate ſucceſſus, qui proinde videtur, prudentiſſimo conſilio humano, immò & oraculo diuino tribuendus. Non dubito igitur interfuiſſe Samuelem: ſaltaſſe tamen non affirmo. Immò D. Ambr lib. 1. Offic. c. 43. expreſsè negat: *Saltauit*, inquit, *ante Arcam Domini Dauid, non ſaltauit Samuel; nec ideò ille* (id eſt, Samuel) *reprehenſus; ſed magis iſte* (id eſt, Dauid) *laudatus.* Vbi probat diuerſas actiones diuerſis temporibus congruere: eáſque quamuis inter ſe contrariæ videantur, ſi res ipſa ſpectatur; tamen, ſi ſpiritus, quo fiunt, attendatur inter ſe maximè conuenire.

Samuelem deportationi Arcæ interfuiſſe probabilius.

D. Ambr.
Non ſaltaſſe ante Arcam probatur ex D. Ambr.

9. Ratio verò, cur Samuel ante Arcam non ſaltauerit, illa fortaſſe fuit, quòd ipſe Arcam ſuis humeris portarit. Erat enim Leuita de ordine Caathitarum, vt cap. 2. num. 1. dictum eſt: quibus hoc munus incumbebat; vt patet Num. 4. num. 15. A quo labore ſe ille fortè non excuſauit; quamuis iudicaria poteſtate fungeretur: immò quò erat poteſtate celſior, eò eſſe voluit pietate humilior, vt ſuperbiam filiorum Heli ſuo exemplo contunderet & condemnaret. Nam illi ſuprà cap. 4. num. 4. dicuntur quidem fuiſſe cum Arca ad bellum prodeunte: non tamen Arcam ſuis humeris portaſſe; & propterea fortaſſe, neque ſibi, neque Arcæ conſulere potuerunt: at verò Samuel Arcam ſuis humeris portans, & ſe & Rempublicam liberauit; vt ex dicendis patebit: ſua enim humilitate obtinuit, quod illi ſua ſuperbia perdiderunt. Adde, quamuis Samuel Arcam non portaſſet; adhuc ſaltare non debuiſſe in hac pompa: quippe quæ propter recentem Bethſamitarum ſtragem lugubris fuerit, & potiùs fletibus, quam ſaltibus proſequenda: vt diuina indignatio conquieſceret, & optata populo ſerenitas rediret.

Probatur ratione ſuperior ſententia.

Iuſtus quò poteſtate celſior, eò pietate humilior.

10. Tertiò quæres: cur in hanc potiſſimùm vrbem Cariathiarim Arca Domini inferatur? Germana ratio eſt, vt ad finem capitis præcedentis iam aduerti, quia hæc vrbs erat vicinior & munitior. Myſtica eſſe poteſt, quam tradidit Rupert. ad hunc locum, exiſtimans per vrbem Silo, quæ, vt ait, interpretatur *Abruptio*, ſignificari Synagogam, quæ dicebat, *Dirumpamus vincula eorum.* Pſal. 2. n. 3. per Cariathiarim, quæ interpretatur Ciuitas ſyluarum, vt diximus ſignificari Eccleſiam Gentium: *Quæ erat*, inquit, *ſylua magna, beſtiis ferocibus, id eſt, malignis ſpiritibus inhabitata & peruia: nunc autem ciuitas eſt fide fundata, muro diuinitatis & Angelorum præſidiis communita.* Arca igitur à Silo in Cariathiarim tranſlata, ſignificat Euangelium à Synagoga in Eccleſiam transferendum. Vnde Dauid literaliter de Arca, & myſticè de humanitate Chriſti Domini loquutus: *Ecce*, inquit, *audiuimus eam in Ephrata; inuenimus eam in campis ſyluæ.* Pſal. 131. n. 6. Vbi Rupertus citatus: *Iam*, inquit, *non inuenitur illic, vbi audiuimus eam: iam non inuenitur in illa, de qua proceſſit, Gente: ſed in Gentibus, quæ priùs fuerant, tanquam, ſyluæ a beſtiis, id eſt, malignis ſpiritibus poſſeſſæ; nunc autem in modum camporum, ſepibus gratiæ Dei circundatæ, cultiles ſunt & fœcundæ.* Quem ſenſum Lorinus in locum Pſalmi citatum, fuſiùs illuſtrat: additis aliis ſenſibus tropologicis, quos conſule.

Ideò trãsfertur Arca in vrbem Cariathiarim, quia munitior.
Rupertus.
Vrbis Silo interpretatio.
Eccleſia Gentium olim vt ſylua beſtiis ferocibus habitata, nunc Angelorum præſidiis munita.
Arca tranſlatio Euangelij ſignificat à Synagoga in Eccleſiam transferendum.
Lorin.

11. Eodem myſterio, quo Arca ad vrbem Iarim tranſlata eſt, mihi videtur Chriſtus Dominus miſſus ad Regem Iarim, hoc eſt, ad Herodem. Luc. 23. num. 7. iuxta illud Oſeæ 10. num. 6. *Et ipſe in Aſſur delatus eſt, munus Regi vltori:* ſeu, vt Septuaginta in Bibliis Sixtianis tranſtulerunt: *Et ipſum in Aſſyrios ligantes, tulerunt munera Regi Iarim.* Quem locum aliqui explicant de Chriſto Domino à Caïpha ad Pilatum ducto. Verùm D. Cyril. Hieroſolymitanus catecheſi 13. de Crucifico & ſepulto, rectè cum aliis obſeruans, Pilatum non fuiſſe Regem, potiùs explicat de miſſione & oblatione Chriſti Domini ad Herodem: *Herodes autem*, inquit, *tum Rex erat, & aderat Hieroſolymis.* Sic & Tertul. lib. 4. contra Marcionem, c. 42. loquutus de Chriſto Domino: *Herodi*, inquit, *velut munus a Pilato miſſus, Oſeæ vocibus fidem reddidit. De Chriſto enim prophetauerat: Et vinctum eum ducent xenium Regi.* At verò D. Cypr. in expoſitione Symboli, ſi eius eſt illud Opus, quod inter Opera D. Hieronymi ſub nomine Ruffini circunfertur, circa medium, poſtquàm eum locum ſimiliter expoſuit. *Et bene*, inquit, *addidit nomen Iarim, quod eſt ſylueſter. Non enim erat Herodes de domo Iſrael, nec de illa vinea Iſraelitica, quam eduxerat Dominus de Ægypto, & plantauerat in cornu, in loco vberi: ſed erat ſylueſter, id eſt, ex ſylua alienigenarum: quaſi, qui de Iſraelitica vitis nequaquam palmitibus pullulaſſet.* Igitur Chriſtus Dominus ad Regem Iarim, hoc eſt, ſylueſtrem, ſeu Gentilem tranſlatus, ſignificabat catholicam fidem à Iudæis ad Gentiles transferendam. Quod D. Cyrillus Hieroſolymitanus catecheſi citata, vlteriùs illuſtrat ex Ieremia: *Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, captus eſt in peccatis noſtris, cui diximus: In vmbra tua viuemus in Gentibus.* Thren. 4. n. 20. Vbi diſtinguens duplicem Ieroſolymam, hoc eſt, Synagogam occidentem Chriſtum,

Chriſtus Dominus vt xenium Herodi mittitur à Pilato.
D. Cyril.
Tert.
D. Cypr.
Chriſtus Dominus ſic tranſlatus, fidem à Iudæis ad Gentiles transferendam ſignificabat.
D. Cyril.

A Synagoga vita receſſit ad Gentes.

Chriſtum, Eccleſiam viuentem ſub Chriſto: *Illa,* inquit, *Cruci affixit: hæc autem non adorat Chriſtum Dominum.* Et ſtatim expēdit Eccleſiæ verba: *In vmbra tua viuemus in Gentibus.* Non dicit in Iudæis: *Non enim,* inquit, *in Iſraël ampliùs, ſed in Gentibus conuerſaturam indicat vitæ gratiam.* Itaque Chriſtus Dominus à Synagoga ad Eccleſiam tranſit; illic mortuus, hîc viuus: immò illic ſuos occiſores occidit, hîc ſuos ad vitam ſuſcitat cultores, æternæ vitæ ſub illius vmbra fruituros. Sed de hac re in 1. to. Annot. 24. latè diſſeruimus.

Abul.

Duo explicantur de domino, & domo, in qua Arca remãſit.

Gabaa eſſe nomen vrbis proprium, tenet Lyranus

Lyra. Rupertus. Angel. Mag.

12. *Et intulerunt eam in domum,* &c. Cùm in vrbe Iarim non eſſet proprius Arcæ locus, nempe, Sanctuarium, vt probat Abul. hoc loco q. 3. neceſſe fuit Arcam inferre in aliquam priuatam domum. De qua duo ſunt explicanda, vbi, & cuius fuerit hæc domus? Quod ad primum attinet, dicitur in Litera, fuiſſe in Gabaa. Et quæſtio eſt, an Gabaa ſit nomen proprium cuiuſdam vrbis in Tribu Benjamin. Ioſ 18. n. 28. & Iud. 19. num. 14. An potiùs nomen appellatiuum, ſignificans collem aliquem in vrbe Iarim. in quo eſſet Domus Abinadab: nam Gabaa collis interpretatur. Priorem partem tenet Lyran. qui ſequutus Auctorem Quæſt. Hebr. Rupertum, Angelomum, Magiſt. hiſtor. hoc loco, in additione, & neſcio quos alios, dicit in primis Arcam à Philiſthinis reſtitutam, antequàm à Dauide in domum Obededom reciperetur, in pluribus locis fuiſſe, nempe, in vrbe Iarim, in Maſphath, in Galgala, in Nobe, in Gabaa, & hinc tranſlatam fuiſſe in domum Obededom. Deinde aſſerit præſentem locum explicandum eſſe de duplici Arcæ tranſlatione: vna, in vrbem Iarim: altera in vrbem Gabaa, licèt immediatæ non fuerint; ſed vna longo tempore poſt aliam ſequuta. Ita vt ſenſus ſit: Reduxerunt Arcam in vrbem Iarim, & longo pòſt tempore eam tranſtulerunt in vrbem Gabaa in domum Obededom. Mouetur, quantùm ſuſpicor, quia 2. Reg. 6. num. 4. dicitur Dauid tuliſſe Arcam de domo Abinadab, qui erat in Gabaa; & non dicitur, eam tuliſſe de Cariathiarim. Ergo Gabaa non erat ille collis incluſus in Cariathiarim; ſed potiùs diuerſa ab illa ciuitas.

Multis in locis fuit Arca, antequã eſſet in domo Obededom.

Lyrani fundamentum.

Fuiſſe nomen appellatiuū collis probabilius.

Beda. Dionyſ. Comeſt. Vatabl. Caiet. Torn. Ziegler. Pined. Saa. Serar. Sal. Ioſeph.

Probatur ſuperior ſententia primò.

Theod.

13. Nihilominùs poſteriorem partem probabiliùs ſequuntur Beda, Dionyſius, Comeſt. lib. 2. hiſtoriæ, c. 9. Vatablus, Caietanus. Torniel, Zieglerus in Deſcriptione Terræ ſanctæ, verbo, *Cariathiarim,* & ex noſtris Pineda in præuio Salomone, lib. 5. c. 5. n. 5. Saa, Serarius, Marian. Salianus. Et fauet Ioſephus lib. 6. Antiq. c. 1. Nam loquutus de Cariathiarim, ſubdit: *Ibi apud Aminadabum quendam Leuitam opinione religionis ac iuſtitiæ celebrem in ædibus eius collocant.* Ergo ſentit, domum Abinadab in vrbe Iarim, non autē in vrbe Gabaa ſitam eſſe. Atque ita videntur intellexiſſe Septuaginta, quos ſequitur Theodor. dum non retinent nomen *Gabaa,* ſed transferunt ἐν τῷ βουνῷ, hoc eſt, *In colle*: ſic apertè indicantes non de vrbe, ſed de colle ſermonem eſſe. Idque ſatis perſpicuè ex Litera deducitur. Nam, cùm hoc num. dicatur Arca poſita fuiſſe in Gabaa: num. ſequenti additur, manſiſſe in Cariathiarim viginti annos. Ergo Gabaa non eſt vrbs diuerſa à Cariathiarim: ſed pars illius, ſeu collis in illa incluſus. Probatur vlteriùs, primò retorquendo Lyræ argumentum. Quia 1. Paral. 13. num. 1. & 6. vbi eadem hiſtoria narratur: *Congregauit Dauid cunctum Iſraël, vt adduceret Arcam Dei de Cariathiarim. Et aſcendit Dauid, & omnis vir Iſraël ad collem Cariathiarim, qui eſt in Iuda; vt afferrent inde Arcam Domini.* Et rurſus 2. Paral. 1. n. 4. *Arcam Dei adduxerat Dauid de Cariathiarim.* Quid apertiùs ad oſtendendum, illam

Secundò, ad hominem.

A Arcæ tranſlationem in domum Obededom, factam non fuiſſe à Gabaa vrbe, ſed à Cariathiarim, ſeu à Gabaa colle, qui erat in illa vrbe? Secundò efficaciùs: quia Arca nunquàm fuit in aliquo ex illis locis, in quibus eam collocat Lyranus: ac proinde, neque in vrbe Gabaa: ſed à Cariathiarim in domum Obededom immediatè commigrauit; vt Abulenſis hoc loco à q. 10. vſque ad 17. latè confirmat: & ex eo colligitur, quod nunquàm id in Scriptura referatur; quamuis ſemel tantùm dicatur Arca deducta in caſtra, tempore Saulis. 1. Reg. 14. num. 18. ſed ſtatim fuit in priorem locum ſine dubio reſtituta. Tertiò, quia ad hunc locum ſolùm pertinebat agere de tranſlatione Arcæ in Cariathiarim. B Ergo mentio tranſlationis in vrbem Gabaa, quamuis aliquando Arca illuc tranſierit, ſuperuacanea erat, & proinde omittenda videbatur. Quare hæc domus Abinadab, non ſolùm ad diſcrimen eorum, qui idem nomen habebant, & alibi habitabant, interprete Vatablo: ſed etiam ob reuerentiam ipſius Arcæ, interprete Carthuſiano, dicitur fuiſſe in colle non quidem ſuburbano, vt Caietanus aduertit: ſed intra vrbem poſito, vt Arca eſſet magis honorata. Nam ſecundùm legem Moyſi, Num. 2. num. 2. & paſſim alibi, Arca in medio totius populi locabatur. Addit Beda, illum collem fuiſſe arcem totius ciuitatis. Nec immeritò: vt humana præſidia diuinis cederent: & deinceps ſola Arca pro arce totius vrbis haberetur. C Quòd egregiè transferri poteſt ad ſanctiſſimam Virginem Deiparam ſuper omnes cælos exaltatam; ex quo faſtigio, inſtar arcis municiſſimæ, mundo patrocinatur.

Probatur ad huc efficacius.

Abul.

Probatur tertiò.

Arca ideò in colle ſita eſt, vt ibi eſſet honoratior.

Vatabl. Carth. Caiet.

Beda.

Vt pro arca totius vrbis haberetur, & B. Virginem adūbraret, mundo patrocinantem.

14. Quod attinet ad ſecundum: Hæc domus fuit Abinadab, quem Magiſter hiſtoriæ, Hugo Card. & Dionyſius Carthuſianus Sacerdotem ſignificant. Theodoret Procop. & Caietanus Leuitam dicũt. Abulenſis, etſi Leuitam non neget; laïcum tamen eſſe potuiſſe ad recipiendam Arcam in domum ſuam, & cuſtodiendam contendit. Nam & Dauid laïcus de Tribu Iuda Arcam in domum ſuam recepit. 2. Reg. 6. num. 12. Quod aliqui etiam confirmant exemplo Obededō Gethæi, in cuius Domum Arca recepta eſt. Ibid. n. 11. exiſtimantes, D illum non ſolùm laïcum fuiſſe, ſed etiam alienigenam, ſeu Philiſthæum de vrbe Geth, nuper ad Iudaïſmum conuerſum. Sed repugnat Abul. q. 22. dicens, Obededom non ſolùm Iſraëlitam, ſed etiam Leuitam fuiſſe; idque in ſuum locum probandum ſeponit. Quamuis igitur laicus poſſet Arcam cuſtodire: tamen hic Eleazarus Leuita fuit. Immò Ioſephus fuiſſe dicit, non ſolùm Leuitam ſed etiam *opinione religionis ac iuſtitiæ celebrem*: & propterea ciues Cariathiaritas Arcam in eius domo collocaſſe: *Idoneum ſacrario locum exiſtimantes, vbi vir iuſtus haberet domicilium.* Neque immeritò: nam vbi iuſtus eſt, ibi templum eſt. Vnde Diuus Chryſoſtomus hom. 2. de Anna, loquutus de matre & domo Samuëlis, *Hæc mulier*, inquit, E *attendebat ad puerum, etiam priuſquam illum in templum induceret: & diligebat impenſius, tanquam filium; & curabat tanquam Deo dicatum; exiſtimans, ſe per illum ſanctificatam iri; quando domus ipſius iam erat facta templum; vt quæ Prophetam ac Sacerdotem intra ſe contineret.* At verò D. Cyprianus epiſt. 56. ad Martyres in carcere conſtitutos: *O beatum,* inquit, *carcerem, quem illuſtrauit veſtra præſentia! O beatum carcerem, qui homines Dei mittit ad cælum! O tenebras lucidiores Sole ipſo, & luce hac mundi clariores, vbi modò conſtituta ſunt Dei templa, & ſanctificata diuinis confeſſionibus membra veſtra.* Vbi vides, non ſolùm ſanctorum Martyrum corpora,

De Abinadab variæ Auctorum ſententiæ.

Hugo. Carthuſ. Theod. Procop. Caiet. Abul.

Abul.

Fuiſſe iuſtū & Leuitam magis placet.

Ioſeph.

D. Chryſ.

Vbi iuſtus eſt, ibi templum eſt.

D. Cypr.

Martyres in vinculis, Dei templa: & ipſa vincula propter Martyres.

pora, templa Dei eſſe; ſed etiam profana ergaſtula propter iuſtorum præſentiam in diuina quædam delubra conſecrari? Quòd ſi paterfamilias iuſtus ſit, toti familiæ ſanctitatem efficacius afflabit.

15. *In domum Abrahæ ingrediuntur Angeli, quia iuſtus erat.* Philo.

Libenter olim ingreſſi ſunt in domum Abrahæ tres Angeli. Gen. 18. num. 5. Credo: quia patremfamilias iuſtum, & ad opera charitatis ſpontaneum cognouerunt; proindéque totam illius domum magnis felicitatibus cumularunt. Vnde Philo Iudæus lib. de Abrahamio: *Si fortunata, inquit, domus viſa eſt quibuſdam, in quam viros ſapientes diuertiſſe contigit; non facturos id, ac ne inſpecturos quidem ſi vidiſſent intus aliquod animæ vitium inſanabile: equidem dicere non poſſum quid huic domui defuerit ad ſummam felicitatem, in qua apud homines hoſpites excipi ſuſtinuerunt Angeli. Quî poterant enim, vel intra primum limen ſubſiſtere, niſi ſciuiſſent totam domum ad nutum patrisfamilias paratam, ceu naualem turmam bene conſtitutam ad vnum celeuſma ſui gubernatoris? Quî poterant conuiuarum & hoſpitum ſpeciem ſumere; ni pro cognato conſeruóque ſuum conuiuatorem habuiſſent? Certè ſic exiſtimandum eſt, ad eorum introïtum partes omnes domus profeciſſe in melius, afflatas quadam aura virtutis abſolutiſſimæ.*

Vbi paterfamilias iuſtus eſt, tota domus ſpirat ſanctitatem.

Vbi eximiam illius domus ſanctitatem colligit, & à poſteriori, ex ingreſſu Angelorum; neque enim hi, niſi ſanctiſſimum hoſpitium introiſſent: & à priori, ex ſanctitate patrisfamilias, qui ſicut vitæ probitate Angelos referebat; ita domum totam ad angelicam puritatem ſuſcitabat. Vbi enim paterfamilias iuſtus eſt, tota familia ſpirat ſanctitatem. Quid ergo mirum, ſi Abinadab vir iuſtus, & ſecundùm ſui nominis etymon ad omnia Dei obſequia ſpontaneus, (Abinadab enim interpretatur *Pater meus ſpontaneus*) tam ſanctum ad recipiendam Arcam offerat domicilium, vt nihil à templo differre videatur?

Abinadab etymologia.

16. *Eleazarum autem*, &c. Tripliciter intelligi poſſunt Cariathiaritæ, Eleazarum ſanctificaſſe. Primò, quia eum ſacris initiarunt in Sacerdotem, vel Leuitam: vtro de genere ille fuerit; iuxta diuerſas de Abinadabi ſtatu ſententias paulò antè citatas: neque enim ſatis erat de ſacerdotali, aut Leuitico genere natum eſſe, vt ſtatim quis ſe in ſacerdotalia, aut Leuitica officia ingereret: ſed oportebat, vt ſuis quiſque ceremoniis priùs conſecraretur: Sacerdos quidem ſacerdotalibus; de quibus Exodi 29. à num 4. & Leuit. 8. à num. 2. Leuita autem Leuiticis; de quibus num. 8. à num. 6. vt Abulenſis ibi q. 19. teſtatur. Atque in hunc modum exponunt verbum ſanctificandi, Dionyſius Carthuſianus. & Hugo Cardinalis, cum quibus mihi videtur Caiet. conſentire. Sed duo huic expoſitioni aduerſantur. Vnum, quia hæc conſecratio fiebant à ſummo Sacerdote, & in tabernaculo; vt patet ex locis Exodi, Leuitici & Numerorum citatis: in vrbe autem Iarim nulla fit mentio ſummi Sacerdoris: & prætereà nunquàm in ea fuit tabernaculum; vt patet ex his, quæ Abulenſis hoc loco q. 18. diſſeruit. Ergo non potuit ibi Eleazarus ſacris initiari. Alterum, quia hæc conſecratio non erat neceſſaria ad cuſtodiendam Arcam, cùm etiam à laïco poſſet cuſtodiri: vt paulò antè diximus. Ergo fruſtra adhiberetur. Ad primum reſponderi poteſt, delatum fuiſſe Eleazarum in vrbem Sila, aut Nobe, vbi erat tabernaculum: atque ibi à ſummo Sacerdote Achitobo, nepote Heli, qui ei in ſummum Sacerdotium ſucceſſit, vt cap. 2. n. 32. iam oſtendi, fuiſſe conſecratum. Ad ſecundum, licèt illa conſecratio neceſſaria non eſſet; tamen fuiſſe maximè congruentem, vt res ſacerrima, qualis erat Arca, non niſi à ſacro cuſtode ſeruaretur. Quare non mihi videtur hæc expoſitio contemnenda.

Eleazar ſãctificatus dicitur, quia ſacris initiatus. Abul. Carthuſ. Hugo. Caiet. *Duæ contra ſuperiorem ſententiam obiectiones.* Abul. *Obiecta diluuntur.*

17. Secundò, ſanctificarunt: quia eum præpararunt ad Arcam dignè cuſtodiendam. Nam verbum קדש *Chadas*, non ſolum ſignificat, *ſanctificare*; ſed etiam *præparare ad rem ſanctam*, iuxta illud: *Sanctifica illos hodie & cras, lauéntque veſtimenta ſua, & ſint parati in diem tertium*. Exod. 19. n. 10. Et illud: *Sanctificauit ergo Samuel Iſai, & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificium*. 1. Reg. 16 n. 5. Nã hi, qui in vtroque loco ſanctificari dicuntur, non cenſentur ſacris initiari, quia non erant de Tribu Leuitica; ſed præparari, vt ſacrificiis diuinis dignè adeſſent, vel per externum aliquem corporis cultum & ornatum tantis miniſteriis congruentem, vel potiùs per aliquam iuſtam & ſanctam actionem, ſe ipſos ſanctificantem. Sic igitur Cariathiaritæ ſanctificarunt, ſeu præpararunt Eleazarum. Quia *hortati ſunt eum*, inquit Dionyſius, *vt per continentiam ab vxore ad tempus, per orationes & ſacrificia exhiberet ſe ad cuſtodiendam Arcam idoneum.* Vbi aduerte, quanta ad ſacrum miniſterium præparatio & ſanctificatio requiratur. Quamuis enim Eleazarus eſſet & religione & iuſtitia inſignis, vt ex Ioſepho paulò ſuperiùs retulimus: adhuc tamen opus fuit, vt ſanctior & purior ad cuſtodiendam Arcam redderetur. Quòd ſi miniſterium veteris legis tantam puritatem requirebat: quantam miniſterium nouæ legis poſtulabit? Vnde Carthuſianus in Art. De ſenſu myſtico: *Per hoc*, inquit, *quòd Eleazarus ſanctificatus eſt, quatenus dignus eſſet Arcam cuſtodire: præfiguratum eſt, quàm puros & ſanctificatos eſſe oporteat Sacerdotes nouæ legis, qui Chriſtum vnigenitum Patris conſecrant, offerunt tractant & ſumunt.*

Dicitur etiã ſãctificatus, quia ad cuſtodiendam Arcam præparatur. *Cuiuſmodi ſit hæc præparatio.* Dion. *Quæ puritas ad noua legis myſteria requiritur.* Carthuſ.

18. Tertiò, ſanctificarunt: quia illum huic cuſtodiæ præfecerunt: ſic enim tranſtulit Chaldæus, cui Ioſephus, Abulenſis, Iſidorus Clar. Vatablus, Saa, aliíque aſſentiuntur: hoc eſt; quia illum elegerunt ad hoc munus obeundum. At, cur non potius elegerunt parentem eius Abinadab? Dicet aliquis, Quia Abinadab iam erat mortuus. Quod minùs probo. Alius: Quia Eleazarus erat ſanctior. Quod non definio. Ego: Quia Abinadab, vtpote paterfamilias totius domus cuſtodiæ attendebat: à qua Deus nolebat eum feriari, ne Arca ſuo hoſpiti oneroſa redderetur. Eleazarus autem, vtpote filius familias, à domeſticis curis expeditus, cuſtodiendæ Arcæ multò promptior poterat excubare: quin res domeſtica vllum diſpendium pateretur. Vbi diuina bonitas elucet, quæ ſua obſequia cum minimo noſtro diſpendio coniungit. Nota obiter, hunc Eleazarum, qui Arcam religioſè cuſtodiuit, fuiſſe fratrem illius Ozæ, qui Arcam temerariè tetigit. 2. Reg. 6. n. 6. vt Abulenſis ibid. q 8. ſupponit. Et ex eo probabiliter colligitur, quòd vterque dicatur filius Abinadab, in cuius domum Arca recepta eſt. Vt intelligas, in eadem ſancta domo, & ſub eodem ſancto parente, nutriri poſſe duos fratres, vnum diuinæ legis cultorem, alterum contemptorem; vt de Abel & Caïn, de Iſaac & Iſmael, de Iacob & Eſaü pluribúſque aliis dici poteſt. Cæterũ, hæc cuſtodia in eo conſiſtebat, vt nunquàm Eleazarus inde Arcam auferri pateretur. An verò oporteret, aut etiam liceret Arcam in priuata domo exiſtentem aliquo ſolenni cultu ſacrificiorum venerari; dubitatio eſt, quam Abul. à q. 4. vſque ad 10 & rurſus q. 20. & 21. latiſſimè tractat. & negatiuè decidit. Sed qualis qualis fuerit ea cuſtodia, dubitandum non eſt, magnis fuiſſe beneficiis à Deo remuneratam. Vnde Theod. q. 14. De arca loquutus: *Poſtquàm*, inquit, *prompto & alacri animo accepit eam Abinadab, totam eius domum*

Tertiò ſanctificatus dicitur, quia Arcæ cuſtodiæ præfectus. Ioſeph. Abul. Brix. Vatab. Saa. *Cur Eleazari pater ad Arcæ cuſtodiam non ſit electus.* *Deus ſua obſequia, cum minimo noſtro diſpẽdio coniungit.* Abul. *Sub eodem ſancto parẽte, quàm diuerſi fratres nutriantur?* Abul. *Deus Arcæ cuſtodem magnis beneficiis cumulauit.* Theod.

domum

domum impleuit benedictione. Quid enim minùs fecit Abinadab, quàm Obededom? Nam, ſicut Obededom Arcam, licèt Ozæ vltricem, ſuo hoſpitio libenter & confidenter excepit, parum ſollicitus de ſuo periculo, vt debitum Arcæ honorem exhiberet: ita Abinadab, Arcam, quamuis adhuc de recenti Bethſamitarum ſtrage cruentatam magna cum fiducia ſuum domicilium ſuſcepit, ſuo dãno nihil timens, vt Arcæ honori prouideret. Vt igitur Deus domum Obededom ad Arcæ ingreſſum magnis felicitatibus cumulauit, 1. Reg. 6. n. 11. ita planè credendus eſt non minoribus benedictionibus totam domum Abinadab ad eiuſdem ingreſſum Arcæ repleuiſſe: immò non vnam tantùm domum priuatam; ſed totum populum Iſraëliticum nõ exiguis pacis, tranquillitatiſque muneribus cumulaſſe: vt ex ſequenti num. patebit.

Num. II. Et factum eſt, ex qua die manſit Arca Domini in Cariathiarim, multiplicati ſunt dies, (erat quippe iam annus vigeſimus) & requieuit omnis domus Iſraël poſt Dominum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1.
Arca multis annis manſit in vrbe Cariathiarim.
Philo.
Explicatur Philo.

ET factum eſt, &c. Hoc eſt: Contigit, vt poſtquàm Arca in vrbe Iarim conſtituta fuit, multi anni laberentur. Neque obſtat Philo in Antiquitatibus Biblicis, dicens: *Et quieuit terra ſeptem annis.* Nam, vel loquitur propriè de vno tantùm ſeptennio; & tunc audiendus non eſt, cùm ſacræ Hiſtoriæ manifeſtè contradicat: vel loquitur figuratè, ſumens ſeptenarium, qui eſt numerus plenus & perfectus, & vniuerſitatem ſignificat: vt c. 2. num. 5. latiùs oſtendi, pro diuturna duratione; & tunc nobis non repugnat. Hæc autem annorum multitudo dupliciter ſumi poteſt: aut pro toto tempore, quo Arca fuit in Cariathiarim: aut pro tempore, quod decurrit vſque ad illam Samuelis concionem, ſequenti n. referendam. Priori modo, pluſquàm quadraginta anni elapſi ſunt. Nam Saül (includendo etiam tempus, quo Samuel iudicauit) regnauit quadraginta annis. Act. 13. n. 21. Dauid autem Saülis ſucceſſor ſub initium regni ſui, Arcam ab vrbe Iarim tranſtulit in ciuitatem ſuam. 2. Reg. 2. à num. 2. & 1 Paral. 12. num. 5. Ergo pluſquàm quadraginta annos fuerat Arca in vrbe Iarim. Quamuis negandum non ſit, ſemel ex hac vrbe à Saüle in caſtra aduerſùs Philiſtæos deductam eſſe; 1. Reg. 14. n. 18. ſed ſtatim à caſtris in eandem vrbem Iarim fuiſſe reſtitutam, vt Rabbenus & Eucherius teſtantur.

Quomodo hæc annorũ multitudo intelligatur.
Rab.
Euch.

2.
Ioſeph.
Hoc poſteriori modo illa annorum multitudo intelligenda,

Poſteriori modo elapſi ſunt viginti anni, vt in Litera exprimitur, & Ioſephus, Chronologi & Interpretes communiter obſeruant. De hac poſteriori annorum ſumma potiùs quàm de illa priori, intelligenda ſunt illa verba: *Multiplicati ſunt dies:* vt ſtatim indicat illa cauſalis: *Erat quippe iam annus vigeſimus.* Ita vt ſenſus ſit: Ab Arcæ aduentu multi anni iam elapſi erant: vt ex eo patet, quòd iam vigeſimus annus agebatur, ex quo Arca vrbem illam intrarat. Quæres: Quid illis viginti annis à populo ageretur? Auctor Quæſt. Hebraïc. ſentit, Iſraëlitas eo tempore nihil aliud egiſſe, quàm multas miſerias toleraſſe. *A tempore,* inquit, *quo reprobatum eſt ſacerdotium Heli, vſque ad Samuelis Ducatum viginti fuerunt anni, miſeriarum referti.* Sed, cùm poſt Arcæ ingreſſum in Cariathiarim nullæ populi calamitates per totos viginA ti annos in Scriptura referantur: potiùs intelligi debet ille Auctor, vt eum Salianus interpretatur, de vltimis viginti annis Pontificis Heli, magna in miſeria cõſumptis, vt patet ex bellis Philiſthinorum, illatis cladibus, Arcæ captiuitate, aliiſque ſimilibus; quamuis, ne his quidem pœnis totum viginti annorum ſpatium, datum fuiſſe conſtet. Reſpondeo igitur, Hebræos toto illo tempore poſt Dominum requieuiſſe: vt ſequentibus verbis exprimitur. Quæ verò fuerit illa requies iam explicandum.

Hos totos annos Iſraelitas multos tolerasse labores ſentiunt aliqui.
Salian.
Non placet eorum ſententia probabilius enim eſt, quieuiſſe.

3.
Requieſcere poſt Dominum, in malam partem aliquando vſurpatur.

Et requieuit? &c. Requieſcere poſt Dominum aliquando in malam partem vſurpatur: contra eos, qui ſuis peccatis adhærentes, de diuina miſericordia temerè præſumunt. Quales erant proceB res Ieruſalem: de quibus Propheta: *Principes eius in muneribus iudicabant: & Sacerdotes eius in mercede docebant: & Prophetæ eius in pecunia diuinabant: & ſuper Dominum requieſcebant.* Mic. 3. n. 11. Hoc eſt, temere præſumebãt. Quamuis ibi in Hebræo diuerſum verbum ponatur, quàm hoc loco ponitur: vt ibi Ribera obſeruat. Verùm hîc dubium non eſt, quin in bonam partem vſurpetur: vt patebit ex dicẽdis. Multiplex igitur eſſe poteſt huius verbi interpretatio. Nam in editione Sixtiana eſt: *Et reſpexit omnis domus Iſraël poſt Dominum.* In regiis & Complutenſibus *Et reuerſa eſt.* In Hebræo: *Et luxerunt,* ſeu, *lamentati ſunt.* Vnde Vatablus transfert. *Et lamentatione quadam poſt Dominum vniuerſa domus Iſraël anhela fuit.* Quamuis Abulenſis ex C Hebræo legendum ſentiat: *Et feſtinauit,* ſeu, *parauit ſe* omnis domus Iſraël poſt Dominum. Tandẽ in Chaldæo: *Et quieti fuerunt.* Cui propior Vulgata: *Et requieuit.* Diſſidium facilè tolletur, ſi aduertas, inter יָנֻחוּ *Ianachu,* à verbo נוּחַ, *Nuach;* quod eſt, *requieſcere:* & יִנָּהוּ *jinahu,* à verbo נָהָה *Nahah,* quod eſt, *lamentari,* & יִנָּחֲצוּ *jinſetzu,* à verbo נָחַץ *Nachas,* quod eſt, *feſtinare,* non eſſe magnum diſcrimen penes characteres: vnde facile fuiſſe, vt, alij aliter transferrent. Idem diſſidium tolli poteſt in editione Græca ex ſimilitudine verborum ἐπέβλεψεν, id eſt, *Reſpexit,* & ἐπέστρεψε id eſt, *Reuerſa eſt.*

Rib.
Hic ſumitur in bonam partem.
Multiplex huius verbi requieuit, interpretatio.
Vat.
Abul.
Verborum ſimilitudo varia ſectionis anſam prabet

4.
Propria quies illorum eſt, qui peccata ſua lamentantur.

Et quidem quoad myſticam intelligentiam omnes quàm aptiſſimè cohærent. Nam, qui ad Dominum reſpiciunt, & per veram pœnitentiam D conuertuntur, & priores culpas lamentantur, & ad meliorem frugem feſtinant, hi propriè requieſcunt. Et vt hæc requies firmior & ſtabilior intelligatur; explicari poteſt per modum cuiuſdam pactionis, quam verbũ requieſcendi aliquando importat; iuxta illud: *Requieuit Syria ſuper Ephraim.* Iſai. 7. n. 2. Hoc eſt, inito inter ſe pacto, Syria & Ephraïm ſtabilem concordiam & amicitiam copularunt. Sic igitur domus Iſraël tanquam percuſſo fœdere, à quo non liceat reſilire, diuinæ legi firmiter adhæſit; & in Domino ſtabiliter requieuit. Quo pacto requieſcunt Domino, qui à ſuis peccatis ex animo reſipiſcunt. Vnde illud: *Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua abſtuleris a te, &* E *non manſerit in tabernaculo tuo iniuſtitia, Tunc leuare poteris faciem tuam abſque macula, & eris ſtabilis & non timebis.* Iob 11. n. 14. Quaſi vera quies & ſtabilitas mentis ex vera pœnitentia oriatur. Contrà verò, qui à Deo oculos auertunt, & ſuorum ſcelerum vinculis detinentur, nec præterita mala deteſtantur, à vera quiete & ſtabilitate longiſſimè recedunt. Vnde Ieremias: *Peccatum,* inquit, *peccauit Ieruſalem: propterea inſtabilis facta eſt.* Thren. 1. num. 8. Quaſi peccatores eo ipſo, quòd peccent, à tranquillitate mentis expellantur. Quare Dionyſius Carthuſianus in ſenſu myſtico huius loci, *Conquieſcere,* inquit, *ſtudeamus in Deo:*

Qui ex animo reſipiſcunt, quaſi ex pacto requieſcunt.
Peccatores à mentis tranquillitate expelluntur.
Dion. Cad

In Deo, vt in fine noſtro huieſcendum. Inſtabilitas peccatoris exprimitur.

ipſe eſt enim finis noſter; ad quem ſemper reſpicere & adſpirare debemus: in quo ſolo vera & ſalutaris quies conſiſtit, & in ipſo per fidem, ſapientiam & virtutes defigimur: optimum eſt enim gratia ſtabiliri cor. Heb. 13. num. 9. *Impij autem in circuitu ambulant.* Pſal. 11. num. 9. *Quoniam rebus vanis, caducis & variabilibus, magis quam ſummo & incommutabili bono inhærent. Et hæc ipſa inhæſio tam inordinata, peccatum eſt, & agitatio mentis. Nam, ſicut virtutes mentem in Deo ſtabiliunt & quietant: ſic paſſiones & vitia inquietam & nutantem & gyriuagam reddunt.*

Ex vera ad Deum conuerſione ſuprema quies conſequitur.

Vis vlteriùs noſſe iuſtorum quietem? Audi Regium Vatem: *Super aquam refectionis educauit me: animam meam conuertit.* Pſ. 22. n. 2. Hebraicè: ſuper aquam *tranquillitatum*, ſeu, *quietum*: quaſi ex vera conuerſione ad Deum ſuprema quies & tranquillitas conſequatur. Vis præterea agnoſcere peccatorum inſtabilitatem: Audi Iſaiam: *Impij, quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt.* cap. 57. n. 20. Vnde Concilium impiorum, Pſalm. 1. n. 1. dicitur in Hebræo per antonomaſiam *Concilium inquietorum*: ac ſi nihil inquietius impiis reperiatur. De qua re tom. 1. Annot. 4. ſect. 3. & in hoc tomo, Annot. 4. ſect. 1. & 2. multa cumulauimus.

Concilium impiorum, concilium inquietorum.

5. *Aliqui exiſtimant totos hos annos peccaſſe Iſraëlitas.* Serar.

Quæres: Vtrùm hæc totius populi quies, & à peccatis feriatio inceperit poſt annum illum vigeſimum abſolutum, an ſtatim ab initio poſt Arcam in vrbe Iarim collocatam? Serarius dicit totum hoc ſpatium vicenarium *plenum fuiſſe impietatis.* Quod probat ex num. ſequenti, in quo Samuel hortatur Hebræos, vt Deos alienos de medio auferant, & ad verum Deum toto corde conuertantur? quaſi toto vicennio anteacto, idolis ſeruierint, & à vero Deo exularint. Nihilominus Ioſephus 6. Antiq. cap. 2. oppoſitum expreſſit: *Cùm populus*, inquit, *toto hoc vicennio votis & ſacrificiis operam daret, magnámque religionis & cultus diuini curam præ ſe ferret; Samuel, animaduerſa eorum promptitudine, putans, ſe nactum occaſionem adhortandi ad libertatem, & bona quæ illam conſequuntur, orationem & tempori accommodans, & negotio; verba in hanc fermè ſententiam ad eos facit.* Vbi planè oſtendit, Samuelem non ex mala populi diſpoſitione, reprehendendi occaſionem deſumpſiſſe: ſed potiùs ex bona eius præparatione captaſſe opportunitatem adhortandi ad meliora. Ita ſentit Carthuſianus. *Cùm enim*, inquit, *viderent, qualiter à Philiſthæis erant percuſſi, propter ſua, & Heli, filiorúmque eius facinora, & quàm grauiter Deus plagauerat Philiſthæos propter Arcæ præſentiam, atque quàm miraculosè Arcam reduxit, compuncti ſunt, & admonitionibus Samuelis obtemperarunt.* Vbi non loquitur ſolùm de hac vltima Samuelis concione, cùm pluraliter loquatur de admonitionibus: ſed de aliis ante habitis, quibus per totum vicennium populum informabat. Eandem reſponſionem approbat Caietanus: *Hic enim ſenſus*, inquit, *quadrat rebus geſtis, & ſollicitudini, & bonæ famæ Samuelis, vt quam primùm potuerit, poſtquàm ceſſauit clades Bethſamitarum, per viginti annos non deſtiterit vacare iis, quæ ad ſalutem erant populi.* In eandem ſententiam Lyranus Abul. Torniel. Salianus, & alij conſpirant. Ex quibus patet, quid profuerit populo boni cura Paſtoris. Nam, quem incuria Sacerdotis Heli paulò anteà profligauerat, cura Samuelis inſtaurauit: & qui ſub Heli ignauo duriter vapulauerat, ſub ſtrenuo Samuele feliciter requieuit.

Ioſeph. Oppoſitum colligitur ex Ioſepho.

Samuel non ex populi malitia, ſed ex pietate adhortando occaſionem ſumpſit. Carthuſ.

Probatur multorum authoritate. Caiet.

Lyran. Abul. Torn. Salian. *Quantum proſit populo bonus Paſtor.*

6. Non minùs profuit olim ſuis ſubditis cura & ſollicitudo Abrahami. Facta eſt aliquando rixa inter paſtores gregum Abram & Lot, Geneſ. 13. n. 7. Sed vnde rixandi occaſio orta eſt? Philo Iudæus lib. De Abrahamo credit, totam rixandi occaſionem à paſtoribus Lot, potiùs quàm à paſtoribus Abram, ortam fuiſſe. Et rationem reddit ad præſens inſtitutum accommodatā: *Serui*, inquit, *huius* nempe Lot, *contentioſi erant & moroſi, quod caſtigatorem non haberent. Itaque ſeruitutis immemores præ licentia ſemper rixabantur, cum ſapientis noſtri magiſtris pecorum, plerumque cedentibus, propter ſui heri manſuetudinem.* Igitur paſtores Lot ſuperbi erant, & inſolentes; quia non habebant à quo refrænarentur: paſtores Abram pacifici & manſueti; quia herilem imitati manſuetudinem, & veriti diſciplina, in officio continebantur. Vnde paret, bonos familiæ mores à bono patris ac Principis inſtitutione pendere: & propterea populum Iſraëlis ex ignauia Heli in multa ſcelera degeneraſſe; ex diſciplina Samuelis in priſtinas virtutes refloruiſſe. In hanc poſteriorum reſponſionem libentiùs inclino. Illud tamen in fauorem prioris non negauerim: quamuis toto hoc vicennio publica honeſtas, fides & religio in populo Iſraëlitico floruerit; tamen priuatas aliquas latebras non defuiſſe, in quibus idola cum ſuis cultoribus, aliáque flagitia cum ſuis amatoribus conderentur: ad quas penitùs exhauriendas & repurgandas Samuel in publicam concionem prodierit: hortaturus non ſolùm bonos, vt profanos ritus iam animo abiuratos, iterum ſolenniter abiurarent; ſed etiam malos, vt tandem falſos Deos contemnerent, atque vni vero adhærerent ac deſeruirent: eáque omnes concione excitatos, à quodam ſcelerum veterno euigilaſſe, & ad meliorem frugem rediiſſe.

Philo.

Serui, ſi non habent caſtigatorem, ſunt nimiùm contentioſi.

Boni familiæ mores à bonis parentis moribus pendent.

Samuelē ex aliquorum malitia cæteras adhortatum placet.

Num. III. Ait autem Samuel ad vniuerſam domum Iſraël, dicens: Si in toto corde veſtro reuertimini ad Dominum, auferte Deos alienos de medio veſtri, Baalim & Aſtaroth: & præparate corda veſtra Domino, & ſeruite ei ſoli, & eruet vos de manu Philiſthiim.

ÆXPOSITIO LITERÆ.

7. *Cur tota Reſp. Hebræorum vna domus appelletur.*

Ait autem Samuel, &c. Deſcribitur concio à Samuele habita, ex circunſtantiis. In primis auditorium fuit vniuerſa domus Iſraël, hoc eſt, tota Reſpublica Hebræorum: quæ, licèt numeroſiſſima fuerit, tamen vna domus appellatur, vel, quia ab vna tantùm Iacobi domo ortum habuerit, vel, quia omnes illius Reipublicæ familiæ non minori neceſſitudinis vinculo, quàm germani fratres, vnam componentes familiam, tenebantur. Quod planè in Eccleſiæ typum non dubito præceſſiſſe; quæ, cùm toto orbe latiſſimè fuſa ſit, vna tantùm domus propter animorum coniunctionem appellatur; iuxta illud: *Deus, qui inhabitare facis vnius moris in domo.* Pſalm. 67. numero 7. Hoc eſt: Deus, qui fideles numero innumeros, animo vnanimes in Eccleſiæ domo continet & cuſtodit. Et illud: *Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem.* Pſal. 112. n. 8. Hoc eſt: Qui Eccleſiam Gentium quondam ſterilem, nunc fœcundam, vna conſtituit in domo, plurimis filiis abundante. Vnde D. Cypr. epiſt. 75. aliâs lib. 1. epiſtolarum, epiſt. 6. *Foris*, inquit, *non eſſe Eccleſiam, nec ſcindi aduerſum ſe, aut diuidi poſſe; ſed inſeparabilis atque indiuiduæ domus vnitatem tenere, manifeſtat Scripturæ diuinæ fides: cùm de Sacramento Paſchæ & Agni, qui Agnus Chriſtum deſignabat, ſcriptum ſit: In domo vna comedetur: non eiicietis*

Fideles Eccleſiæ numero innumeri animo vnanimes ſunt.

D. Cypri. *Eccleſia Gentium, olim ſterilis, nunc fœcunda, vna conſtituitur in domo.*

*eiicietis de domo carnem foras.*Exod.12.n.46. *Quod item circa Rahab, quæ ipſa quoque typum portabat Eccleſiæ,expreſſum videmus,cui mandatur & dicitur: Patrem tuum,& matrem tuam,& fratres tuos, & totam domum patris tui colliges ad te ipſam in domum tuam: & omnis,qui exierit oſtium domus tuæ foras, reus ſibi erit.*Ioſ.2.n.18.&.19. *Quo Sacramento declaratur,in vnam domum ſolam, id eſt, Eccleſiam, victuros,& ab interitu mundi euaſuros, colligi oportere.* Sic ille. Vbi plura de hac re.

2. *Quiſnam fuerit concionis locus,dubium.* Abul.

Locus huius concionis non exprimitur in Litera. Sed ſi abſolutè loquendum eſt,non fuit vnus tantùm,ſed multiplex: quod colligit Abulenſis, cùm ex eo,quòd prædicabat ad vniuerſam domũ Iſraël; quæ non poterat in vnum tantùm locum conuenire: tum ex eo,quòd Samuel, vt habetur paulò inferiùs,num.16. *Ibat per ſingulos annos circumiens Bethel & Galgala & Maſphath.* Ne quis eſſet angelus tam obſcurus,quem veritatis prædicatio non clararet,non illuſtraret. Vbi euangelici Præcones exprimuntur;qui non ſedendo,ſed currendo,euangelizant. Vnde non tam linguæ,quàm pedes euangelizantium ſpecioſi appellantur. Iſai. 52.n.7.& Rom.10.n.15. Nec illi Ezechielis Cherubini,ca.2.n.6. dicuntur habuiſſe linguas, ſed pennas:quaſi magis de pennis, quibus volabant; quàm de linguis,quibus prædicabant, gloriarentur. Iam verò illi Seraphini,Iſai. 6.n.3. volabant & clamabant, hoc eſt, volatus clamoribus præmittebant; ſeu priùs volare,quàm clamare dicebantur: quia clamores ſine volatibus parum profuturos non dubitabant. Quòd ſi Ioannes vidit Angelum ſtantem & clamantem,Apoc.19.n.17. ac proinde; qui priùs prædicaret, quàm volaret: nihil mireris. Nam ſtabat in Sole,cuius celeritatẽ circumeundo orbem exæquabat & proinde ſtando volabat;hoc eſt,ſummam in ſuo munere conſtantiam retinendo, totum orbem nihilo ſegnior Sole circumbat. De qua re num. 16. plura dicam. Nihilominus hoc loco de certa aliqua concione ſermo eſt,vt colligitur ex Litera; vbi eſt verbum de præſenti, *Ait*,quod determinatam actionem ſignificat;non autem, *Aiebat*,quod plerumque ſignificat morem conſuetudinémque agendi: vt infrà num.16. *Ibat*,hoc eſt,ire ſolebat: & proinde certus ei locus aſſignari debet,qui,cùm in Litera non exprimatur, diuinandus eſt? vel certè inde conijciendus; quòd cùm proximè de Cariathiarim ſermo præceſſerit, in eadem vrbe hæc concio, quæ ſtatim ſequitur, habita fuiſſe videatur. Nec immeritò; quia, cùm in ea vrbe eſſet Arca, præcipuam in ea religionem vigere oportebat:ad quàm Samuel Iſraëlitas hac concione hortabatur.

Concionatores nõ ſedendo,ſed currendo euangelizant.

Concionatoris celeritas Solis æquat celeritatem.

Concionis locum fuiſſe in vrbe Cariathiarim, videtur probabilius

3. *Concionis materia fuit, vt ab idolis auerterentur*

Iam verò materia huius concionis fuit,vt omnes per veram pœnitentiam,& auerterentur ab idolis, & ad vnum & verum Deum conuerterentur.Sed, cùm Samuel non ſolùm poſt annum vigeſimum abſolutum; ſed ſtatim à prima Arcæ reductione prædicare inceperit;vt ſuperiori num.aduertit:dubitari poteſt, an hac eadem concione ab initio vſus fuerit.Negat Abul.q.15.Et rationem reddit: quia Hebrei ab initio erant parum diſpoſiti ad hanc prædicationem:nam à Deo longiſſimè aberrabant, & idolis tenaciſſimè adhærebant: quare oportuit eos paulatim emollire, & per faciliora ad difficiliora reuocare:aliàs totus prædicandi labor irritum abiret. Vnde eos à principio monuit, vt verum Deum colerent, & Sanctorum frequentarent;quod erat faciliùs:poſteà,quod difficilius illis erat,vt omnia idola contererent, idololatriàmque deteſtarent. Ita ferè Abulenſis. Quæ reſponſio ſanam includit doctrinam,quam-

Abul.

Concionator quærere debet audientium opportunitatem.

Franc. de Mendoça in lib.Reg.tom.2.

A nis fortè huic loco parum congruentem. Sanam quidem: quia, cùm prædicatio profutura bene præparatos audientium animos requirat;opus eſt, vt in tempore,ſeu opportune exerceatur. Quod paucis illuſtro.

Bona ad prædicandum opportunitas captanda.

PRædicatores in ſacris Literis ſæpenumerò dicuntur piſcatores: *Ecce ego mittam piſcatores multos,dicit Dominus.*Ierem. 16.n.16. *Stabunt ſuper illa piſcatores.*Ezech. 47. num. 10. *Faciam vos fieri piſcatores hominum.* Matth. 4. n. 19. & ſic de aliis. Ratio eſt: quia ſicut hi captant opportunitatem piſcandi,ne fruſtra laborent: ita & illi prædicandi,ne ſurdis auribus inclament. Eandem ob cauſam dicuntur & ſatores: *Exiit,qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum.*Luc. 8. num. 5. Nam, ſicut hi terræ cælique ingenium obſeruant, ne importunè ſeminantes ſemina amittant;iuxta illud Georgicon præceptum: 4.

Concionatores,vt piſcatores & ſatores,opportunitatem piſcandi & ſerendi quærunt.

At prius, ignotum ferro quàm ſcindimus æquor, Virg.
Ventos,& varium cæli prædiſcere morem
Cura ſit,ac patrios cultúſque, habitúſque locorum.

Ita & Prædicatores auditorum diſpoſitiones præmeditantur,ne ſuo labore fructúque fruſtrentur. De Prædicatoribus Iſai.c.6.n 8. *Qui ſunt,inquit, iſti,qui vt nubes volant?* Nam,vt nubes,ſi in imbres ſoluantur extra tempus, ſterilitatem inducunt, ſi in tempore,fertilitatem: rurſus ſi in agris pluant fructuoſos reddunt; ſi in vrbibus, cœnoſas: ita C etiam Prædicatores, ſi extra tempus & locum verba faciant,ruinas auditoribus moliuntur; ſi in loco ac tempore, viam illis præmuniunt ad ſalutem.Vnde D.Bernard.ſerm.58.in Cantica: *Væ nubibus*, inquit, *pluentibus imbres, qui lutum faciant, fructum non afferant.*

Vt nubes in loco, & in tempore pluuias effundunt,ne lutũ faciant.

D.Bernard.

Suum diſcipulum hortatus Apoſtolus ad prædicandum, *Prædica*,inquit,*verbum, inſta opportunè,importunè.*2,Tim 4.num.2.Hoc eſt, etiam cùm importunus videris, opportunè prædica: ſeu in ipſa importunitate opportunitatem capta. Sic D. Greg.12.p. Paſtoral.cap.4. *Dicturus*,inquit,*importunè, præmiſit opportune: quia ſcilicet, apud auditoris mentem ipſa ſua vtilitate ſe deſtruit; habere importunitas opportunitatem neſcit.* Quaſi tam neceſſaria ſit ad prædicandum temporis & loci opportunitas,vt vel in ipſa importunitate requirenda ſit: ea verò inuenta, nemo in prædicando videatur importunus. Romanos hortatur D. Paulus, vt ſint *ſpiritu feruentes, Domino ſeruientes.* Rom.12.num.11.ſeu.vt ibi legit Diuus Ambroſ. *Tempori ſeruientes.* Sed,quod opus eſt,ſeruire tempori, qui ſpiritu feruescunt, cùm potiùs ſeruire debeant æternitati? Rectè D. Ambroſius ad eum locum: *Quoniam*, inquit, *dixerat Spiritu feruentes: ne hoc ſic acciperent, vt paſſim & importunè verba Religionis ingererent, vt paſſim & importunè verba ſcandalum excitarent, ſtatim ſubiecit: Tempori ſeruientes:vt modeſtò,& cum honeſtate, aptis & locis &* E *perſonis, & apto tempore Religionis fidem loquerentur.Sunt enim quidem, etiam hoc tempore, quo pax eſt,qui ſic perhorrent verba Dei, vt audientes, cum magna ira blaſphement.* Temperate igitur debent Prædicatores ſuum feruorem, ne malis diſpoſitis auditoribus in damnationis incendium conuertatur.

5.

Concionator in ipſa importunitate opportunitatem captare debet.

D Greg.

D.Ambr.

Concionatores tempori ſeruire debent.

Cùm ad prædicationem,cæleſtis Sponſus ſuam Sponſam inuitaret: *Surge*, inquit, *propera, amica mea.* Et ſtatim: *Tempus putationis aduenit.* Cant. 2. n.10.Vbi D.Bern,ſerm.58. *Quoniam*, inquit,*operi huic, ſicut & omni rei ſub cælo, non omne tempus.* 6.

Prædicatio non niſi opportuno tẽpore exercenda.

ſuppetit,& aptum eſt; *addit iis, qui inuitat, tempus adueniſſe.* Quaſi non deberet talis prædicatio, niſi opportuno tempore exerceri. Vbi etiam aduertit, D. Paulum ad ſuum prædicandi miniſterium non prodiiſſe, niſi, cùm dicit; *Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis.* 2. Corint. 6. n. 2. & Chriſtum Dominum inuitaſſe ſuos diſcipulos ad prædicandum, niſi cùm leuare oculos iuſſit, & videre regionẽ: *Quia albæ ſunt iam ad meſſem.* Ioan. 4. n. 35. Immò & ipſum Chriſtum Dominum noluiſſe Ieroſolymam aſcendere ad prædicandum, & manifeſtandum ſe mundo: *Quia tempus*, inquit, *meum nondum aduenit.* Ioan. 7. n. 6. Præterea D. Petrum, quia ante tempus putationis eduxit gladium, & ſerui auriculam amputauit, ſtatim à Chriſto Domino audiiſſe: *Conuerte gladium tuum in locum ſuum.* Matt. 26. n. 52. Vt in poſterum caueret, ne gladio, quod eſt verbum Dei, extra tẽpus vteretur. Denique Chriſtum Dominum interroganti Præſidi, non reſpondiſſe ad vllum verbum, Matth. 27. n. 14. quia ſciebat, nondum tempus putationis adueniſſe, in quo infidelium incredulitas reſcinderetur: hoc eſt, vt notat D. Chryſoſt. hom. 87. in Matth. quoniam minimè ſe perſuaſurum præuidebat. Ac proinde, vt Theoph. Ianſenius & alij aduertunt, ne Iudæi reſponſione irritati magis inſanirent, & grauiùs peccarent. Ex quibus omnibus rectè concludit D. Bern. abſtinendum eſſe ab ea prædicatione, quæ non ſperatur profutura.

D. Bern.

Etiam Chriſtus Dominus concionandi opportunitatem captabat.

B

Verbo Dei extra tempus non vtendum.

D. Chryſ.

Theoph. Ianſ.

Cauendum à prædicatione non profutura.

D. Bern.

7\. Non minori ſilentio Chriſtus Dominus apud Herodem vſus eſt, Luc. 23. n. 9. Rationem reddit D. Greg. lib. 22. Moral. cap. 12. *Ipſe*, inquit, *quia Herodem vidit, non profectum quærere; ſed ſigna, vel ſcientiam velle mirari, requiſitus ab eo tacuit. Quod factum oportet eos audientes diſcere, vt quoties auditores noſtri, noſtra volunt quaſi laudanda cognoſcere; non autem ſua peruerſa mutare; omninò taceamus: ne ſi oſtẽtationis ſtudio verbum Dei loquimur; & illorum culpa, quæ erat, eſſe non deſinat; & noſtra, quæ non erat, fiat.* Quare prudentes viri, cùm nullam de audientium profectu ſpem concipiunt, tacent; iuxta illud Prophetæ: *Ideo prudens in tempore illo tacebit: quia tempus malum eſt.* Annot. 5. n. 13. Nec inmeritò, inquit Lyra: *Cùm videat, eam prædicationem non eſſe ad emẽdationem; ſed magis ad peccatorum aggrauationem.* Vnde Dauid. *In corde*, inquit, *meo abſcondi eloquia tua; vt non peccem tibi.* Pſ. 118. n. 11. Vbi D. Ambr. ſerm. 2. *Peccat*, inquit, *Deo, qui commiſſa ſibi ſecreta myſteria putauerit indignis eſſe vulganda. Periculum itaque non eſt, falſa ſolùm dicere; ſed etiam vera, ſi quis ea inſinuet, quibus non oportet.*

C

Chriſtus Dominus tacuit quia importunè quærebatur.

D. Greg.

Lyra.

Concionator prudens tacet: quia videt non profuturum.

D

D. Ambr.

8\. Simile quidem eſt Euangelium *theſauro abſcondito in agro.* Matth. 13. n. 44. Nam, ſicut, qui theſaurum inconſultè prodit, omninò perdit: vt videre eſt in Rege Ezechia, qui, cùm theſauros domus ſuæ Legatis Babylonis oſtendit, amiſit. Iſai. 39. à n. 4. Ita, qui verbum Dei indignis prædicat, illis fructibus priuatur. Vnde, qui hunc theſaurum inuenit prudens homo, *Abſcondit illum*, inquit, D. Ambr. citatus, *in corde ſuo, nec diuulgat eum; ſciens, quia ſi diuulgauerit Babyloniis theſaurum Dei, magnam offenſam contrahet; vt dicatur ei ſermone prophetico: Auferentur omnia, quæ in domo tua ſunt: & de filiis tuis tollent, & erunt Eunuchi in palatio Regis Babylonis. Per quæ ſignificatur, quod is qui prodiderit diuina myſteria, poſteritatem animæ ſuæ, ſeminariúmque virtutum habere non poſſit.* Diutiùs olim Diuus Paulus commoratus eſt apud Epheſios, quàm apud Corinthios. Nam ſcribens ad Corinthios: *Spero*, inquit, *me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit. Permanebo autem Epheſi*, &c. Corinth. 16. num. 7. Vbi vides,

Qui Dei verbum indignis prædicat, eius fructum amittit.

D. Ambr.

E

D. Paulus, vt optimus concionator faſtidioſos deſerit, apud ſtudioſos commoratur.

A

aliquantulum temporis, hoc eſt, breuiſſimas moras apud Corinthios poſuiſſe: apud Epheſios verò longius tempus, vt verbum permanendi ſignificat, collocaſſe. Diſcriminis rationem optimam ad præſens inſtitutum colligit D. Ambroſ. citatus ex eodem Apoſtolo quia Epheſij erant bene diſpoſiti ad percipiendam fidem: nam apud illos, inquit Apoſtolus. *Oſtium mihi magnum apertum eſt, & euidens*, *in* c. Ibidem, n. 9. At verò Corinthij, non ita, iuxta illud: *Ego, fratres, non potui vobis loqui, quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus. Lac vobis potum dedi, non eſcam; nondum enim poteratis; ſed nemine quidẽ poteſtis: adhuc enim carnales eſtis*, 1. Corinth. 3. à n. 1. Æquum igitur erat, vt optimus veritatis Prædicator, quàm primùm deſereret faſtidioſos veritatis auditores: apud ſtudioſos verò diutiùs moraretur.

D. Ambr.

Quin etiam Chriſtus Dominus auditorum diſpoſitioni conſulens: non importunè ſuam doctrinam ingerebat, ſed commodam in occaſionẽ reſeruabat: *Adhuc*, inquit, *multa habeo vobis dicere: ſed non poteſtis portare modò.* Ioan. 16. n. 12. Quaſi diceret; vt ibi notat D. Chryſ. *Non eſt ignorantiæ meæ adſcribendum, quòd non dicam, quæ dicere oporteret: ſed auditorum imbecillitati.* Vnde laudatur fidelis ſeruus & prudens, quem conſtituit Dominus ſuper familiam ſuam, *Vt det illis cibum in tempore.* Matth. 24 n. 45. Hoc eſt, doctrinam in optima occaſione, ſeu diſpoſitionẽ, *Si enim*, inquit ibi D. Thomas, *vult dicere verba, quando non competit, perdit.* Neque ſolùm in tempore doctrina præbenda eſt, ſed etiam ad menſuram, iuxta alium Euangeliſtam: *Vt det illis in tempore tritici menſuram.* Luc. 12. n. 42. Vt non ſolùm commoditas temporis, ſed etiam capacitas auditoris attendatur: ne, ſi Prædicator plura ingerat, quàm auditor capiat, inutiliter refundantur. In cuius rei typum manna olim in deſerto, ad menſuram, non ad gulam; ad neceſſitatem, non ad voluptatem tribuebatur. *Colligat*, inquit, *vnuſquiſque ex eo quantùm ſufficit ad veſcendum.* Exod. 16. num. 16. Sicut enim immodico cibo non nutriuntur vires, ſed obruuntur: ita vberiori cæleſtium myſteriorum notitia, quàm fert animus, non pingueſcit corpus, ſed contabeſcit. Vnde, ſi auditor non tam voluntate proficiendi, quàm curioſitate ſciendi, plura, quàm par ſit, à Prædicatore audire velit: ex eo repellatur, quòd Prædicator non ſit myſteriorum poſſeſſor, ſed diſpenſator; vt non pro ſuo arbitrio illo communicet, ſed pro Domini imperio illa partiatur; iuxta illud Apoſtoli: *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* 1. Cor. 4. n. 1. Quia ſi diceret: Non exiſtimet auditor nos, eſſe dominos myſteriorum Dei ſed miniſtros: non poſſeſſores, ſed diſpenſatores: proindéque non eſſe plura à nobis euulganda, quàm quæ nobis à Domino imperentur vt iis tantùm, quibus opus eſt, & quando opus eſt, & quomodo opus eſt, cæleſtis doctrina diſtribuatur.

9\. *Auditorum imbecillitati conſulendum*

D. Chryſ.

Concionator, vt fidelis diſpenſator, auditoris attẽdit capacitatem.

D. Thom.

Vberior aliquando verbi Dei notitia animum obruit.

Concionatoris eſt imperata ſolùm euulgare.

Non ſine myſterio Satrapæ Philiſthinorum Arcam à Palæſtina auehendam curauerunt. Suprà, cap. 5. n. 11. Vt oſtenderetur prædicatio veritatis ab incredulis ac malè diſpoſitis remouenda. Vnde D. Greg. ibi: *Arcam*, inquit, *Dei ſancti Prædicatores auferunt: quia ad damnationem indiſcreti Prædicatoris agitur, ſi diuina myſteria non imitanda perfidis, ſed irridenda & conculcanda deſerantur.* Neque Satrapæ tantũ, ſed etiam, vt addit Greg. Satraparum Dominus hoc præceptum inculcauit, dicens: *Nolite dare ſanctũ canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos, ne fortè conculcent ea pedibus ſuis, & conuerſi diſrumpant vos.* Matth. 7. n. 6. Nam, vt ibi D. Chryſ. *Nihil*, inquit, *hinc affertur*

10\.

D. Greg. *Prædicatio à malè diſpoſitis remouenda.*

D. Chryſ.

amplius

Ex concione ad incredulos cum lan tur ſcelera.

amplius, quàm noxa cumulatior: *ſiquidem & ab illis ſancta temerantur, & ipſi deſperatiùs inſoleſcunt.* Vbi etiam expendit verbum illud, *conuerſi*, ſimulationis pleniſſimum eſſe: *Bene*, inquit, *ait; conuerſi diſrumpant vos: modeſtiam enim ſimulant, vt ſecreta cõdiſcant: cùm vero didicerint, repẽte alij ex aliis effecti, irrident, inſultant, atque illudunt, quaſi quadam a ſe arte deceptis.* Hos igitur auditores verbi, ſeu potiùs impoſtores, Chriſtus Dominus fugiendos docuit, non ſolùm verbo, ſed etiam exemplo. Nam veniens in patriam ſuam, non ſolùm ab illa quàm primùm exiuit: ſed etiam quandiu in ea fuit, addit Euangeliſta, *Non fecit virtutes multas propter incredulitatem illorum.* Matth. 13. n. 58. Vbi non ipſa incredulitas præciſè fuit ratio non faciendi miracula; alioqui nunquàm apud incredulos miracula patrarentur; contrà quàm ſæpenumerò factũ nouimus: ſed talis incredulitatis diſpoſitio, quæ etiam miracula contemneret, & ſuis erroribus pertinaciter adhæreret. Quando igitur non ſperatur fructus prædicationis, ſed potiùs ruina audientium timetur, ſileat Prædicator. Atque hæc quoad doctrinam Abul. quæ omninò ſana eſt, & cuius illuſtrandæ occaſio paſſim alibi recurret.

Cùm non ſperatur fructus, ſileat Prædicator.

11\. Non tamen mihi videtur huic loco conuenire. Neque enim adduci poſſum, vt credam, Samuelẽ propter defectum diſpoſitionis in auditoribus requiſitæ, hanc prædicationem de abiurandis idolis poſt annum vigeſimum diſtuliſſe. Nam Iſraelitæ ad hanc prædicationem audiendam ſtatim ab initio ſatis diſpoſiti videbantur. Viderant enim ingentes Philiſthinorum plagas; mirabilem Arcæ reditum, ſubitam Bethſamitarum ſtragem: quæ tria eorum animos non mediocriter commouebant, & ad vnum Deum amplectendum, cuius gratia illa omnia gererentur, & ad falſos Deos deteſtandos, à quibus nihil auxilij præſtaretur, non parum excitabant. Quare tam multis prodigiis diuinitùs præparatos vrgere debuit Samuel ſtatim ab initio ad omnem idololatriam penitus abolendam. Alioqui illam ignauiam Iudicis Heli, cui in poteſtatem ſucceſſerat, hæreditaſſe videretur. Et confirmatur: quia ſi Iacobus aſcenſurus in domum Dei Bethel, ne vnam quidem noctẽ apud ſe idola commorari paſſus eſt ſed ſtatim: *Abiicite*, inquit, *Deos alienos, ſurgite & aſcendamus in Bethel.* Gen. 35. n. 2. quo pacto Samuel coram Arca Dei, dæmonum ſimulacra totos viginti annos deliteſcere pateretur? An infirmior erat Arca Dei in patrio ſolo, quàm in alieno? Abſit. Si igitur Palæſtina ne vnam quidem noctem Dagonis conſortium admiſit: quo pacto in Iudæa cum vanis ſimulacris tam multos annos ſimul cohabitaret? Adde quod ſuperiori num. dictum eſt, poſt Arcam reſtitutam, ſtatim omnem domum Iſraël poſt Dominum requieuiſſe: nõ requieſcit autẽ in vero Deo, qui alienos veneratur. Tandem, vana eſſet cura & ſolicitudo Samuelis, ſi ab initio verum Deum colendum prædicaret; & tamen falſos deos excludendos non admoneret: cùm primus veræ religionis gradus, vt patet ex initio Decalogi, Exod. 20. n. 3. in falſis diis abiurandis conſiſtat. Quare ab initio proculdubiò de exterminandis idolis ſeriò agit: nunc autem in eandem prædicationem acrior incumbit dicens:

Ab initio concionatum Samuelem magis videtur conſentaneum.

Confirmatur amplius ſuperior ſententia.

Non requieſcit in vero Deo, qui alienos veneratur.

12\. *Si in toto corde veſtro*, &c. Per conuerſionem ad Dominum in toto corde, veram pœnitentiam declarat: ſi enim Dominus illam declarauerat: *Conuertimini ad me in toto corde veſtro.* Ioël. 2. n. 12. Hoc eſt, inquit Theodor. *Non diuidentes hoc in voluptates, & vota*: ſeu deliciis pariter, & lacrymis impendentes. Tria verò ad veram pœnitentiam requirit. Primum, vt auferant deos alienos. Sic enim

Per conuerſionem ad Deum, vera pœnitentia declaratur.

A Iacob aſceſurus in Bethel, ac Dominum oraturus; priùs conuocauit omnem domum ſuam, & ait: *Abiicite deos alienos, qui in medio veſtri ſunt*, &c. Et tunc demũ: *Surgite, aſcendamus in Bethel.* &c. Gen. 35. n. 2. & 3. Quaſi in domum orationis ad verum Deum orandũ aſcendere non poſſent, antequàm à propria domo falſos deos exterminatẽt. Sed dubitatio exiſtit, quam D. Greg. attigit: Dion. verò & Abul. clariùs excitarunt. Nam ſi omnis domus Iſraël poſt Dominum requieuerat; ac proinde deos alienos iam abſtulerat. quo pacto, nunc, vt actum agat, admonetur? Aliquis reſpõdebit, inquit Abul. quòd Samuel loquebatur hoc generaliter, ſicut Prædicatores faciunt; qui interdum redarguunt aliqua peccata, quæ in populo non ſunt. Ita ille. Sed refellit: quia reuerà dicuntur Iſraëlitæ n. ſeq. B idola abſtuliſſe. Adde, Samuëlem non ſolùm fuiſſe Prędicatorem, ſed etiam Prophetam: & proinde verba in incertum non iactaſſe; ſed quod populo maximè neceſſarium erat, attigiſſe.

Vt verus Deus adoretur, idola exterminanda. D. Greg. Dion. Abul.

Dupliciter igitur reſpondeo. Primò, præcipiſſe Samuelem, vt deos alienos, quos effectu ipſo iam eiecerant, nunc iterum affectu deteſtarentur. Quo pacto & nunc ſalubriter admonentur Chriſtiani, vt peccata ſemel per confeſſionem expiata, ſæpiſſimè per nouam deteſtationem abiurent. Sic olim Ioſuë ad populum, iam in amicitiam cum Deo reſtitutum, *Feciſtis*, inquit, *omnia, quæ præcepit vobis Moyſes famulus Domini; mihi quoque in omnibus obediſtis.* Ioſ. 22. n. 2. Et tamẽ paulò pòſt: *Auferte*, inquit, *deos, quibus ſeruierũt patres veſtri in Meſo-* C *potamia, & in Ægypto; ac ſeruite Domino.* Ioſ. 24. n. 14. Si iam falſis diis renũtiauerãt, quorſum iterum renuntiare admonentur? Credo, vt quod opere cõpleuerant, nouo animi decreto firmum ratúmque haberent. Sic olim Iſraëlitæ cõtra Madianitas decertãtes, iuxta Moyſis imperium, *Omnes mares occiderunt.* Num. 31. n. 7. Et nihilominus cum ex prælio victores triũphatoréſque regrederentur, Moyſem audiunt imperantẽ: *Ergo cunctos interficite, quidquid eſt generis maſculini.* Ibid. n. 17. Nónne iam omnes erant interfecti? Cur ergo iterum interfici iubentur? Dici poteſt, ne Iſraëlitas ſui facti pœniteret: ſed integrum adhuc propoſitũ vlciſcendi Dei hoſtes non modò conſeruarent, ſed etiam renouarẽt.

13\. *Peccata ſæpiùs abiuranda.*

Quod opere completur, non animi decreto firmandum.

D Tribum Leui conſecrauit Moyſes in miniſteriũ Tabernaculi multò ante mortem Aaronis. Num. 3. n. 6 Immò, vt ſentit Lyr. primo anno poſt egreſſum de Ægypto, cùm Leuitæ manus ſuas in ſuorum ſtrages cognatorum Deo conſecrarunt Exod. 32. n. 29. Et nihilominus Deu. 10. n. 8. narrata morte Aaronis, quæ cõtigit anno quadrageſimo egreſſionis ex Ægypto, vt Num. 33. n. 38. exprimitur, ſtatim ſubditur in Litera: *Eo tempore ſeparauit* Moyſes *Tribum Leui, vt portaret Arcã fœderis Domini, & ſtaret corã eo in miniſterio*, &c. Si igitur Tribus Leui ante mortem Aaronis primo anno ab egreſſione de Ægypto, ſeparata fuit à populo, ac Domino cõſecrata: cur iterum poſt mortẽ Aaronis, & anno poſt egreſſum de Ægypto quadrageſimo iterum ſeparatur & conſecratur? Ratio eſſe E poteſt ad rẽ præſentem, vt quæ facto ipſo ſe Deo deuouerat, iterum ſe animo deuoueret, & nunquàm facere deſineret, quod ſemper renouaret.

14\. *Deuoti Deo, iterum ac ſæpiùs deuouendi.*

Abrahamum de patria ſua Vr Chaldæorum, iam egreſſum, Gen. 11. n 31. dennò compellat & inuitat Deus ad egrediendum: *Egredere*, inquit, *de terra tua, & de cognatione tua, & de domo patris tui.* Gen. 12. n. 1. Vt priorem effectum poſteriori affectu cumularet. Quaſi diceret, interprete Ruperto lib. 5. in Geneſ. c. 3. *Sicut de terra Chaldæorum corpore egreſſus es, animo quoque ſic egredere.* Nec

15\. *Ideò Abrahã bis egredi iubetur, vt & corpore & animo egrederetur.* Rupertus. Lyra.

D.Auguſt.

D.Ambr.

A patria nõ ſolùm pedibus,ſed affectibus recedendum.

Lyra.

Obediens & corpore & mente promptum ſe exhibere debet.

Sen.

Qui ad Deũ accedere vult, plùs cæteris aſcendere debet.

aliter D.Aug.q.24. in Geneſ.egredi iubetur de Vr Chaldæorum : *Non vt corpus*, inquit, *inde eiiceret, quod iam fecerat;ſed vt animam euelleret*.Ita ferè expedit eandam difficultatem D. Ambr. lib.1. De Abraham, c.2.*Conſideremus*, inquit, *ne forte hoc ſit exire de terra ſua,hoc eſt, de illecebris & delectationibus corporalibus*. Vt non ſolũ patriam deſereret,ſed etiam patrias ab animo delicias ablegaret; & vnde pedibus egreſſus fuerat,inde & affectibus egrederetur. Sic olim Deus cum Moyſe familiariter loquutus :*Veni*, inquit,*& mittam te ad Pharaonem*, Exod.3.n.10.Sed, ſi Moyſes coram Deo præſens aderat,quò vlteriùs euocatur? Rectè Lyran.Licèt, inquit, *eſſet præſentialiter coram Deo; tamen dixit, veni, per hoc ſignificans, vt deberet eſſe promptus mẽte ſicut erat præſens corpore*. Iam verò in deſerto vocauit Dominus Moyſẽ, dicens: *Aſcende ad Dominũ,tu & Aaron*, &c.Exod.24.n.1.Dicto illi audiẽtes, *Aſcenderunt & viderunt Deum Iſraël*, &c.Ibid. n.9.Sed iam in monte conſiſtentem,iterum Deus in montem euocat:*Aſcende*, inquit, *ad me in montem*.Ibid.n.12. Quorſum,qui iam aſcenderat, iterum aſcendere iubetur? Seuerus in Catena Græca, diſtincta imperia interpretatur; ita vt aliquid ampliùs hoc poſteriori oraculo, quàm illo priori imperetur: *Non in montem*, inquit, *tantùm, quem iam aſcenderat; ſed ad me, inquit, vt ſublimiorem adhuc, quam cæteris aſcenſum proponat iis, qui accedere velint ad Deum*. Verum, quia & prius oraculum Moyſem non ſolùm in montem, ſed etiam ad Dominum euocauit; dici vlterius poteſt, iuſſionem non tam fuiſſe diuerſam, quàm eandem repetitam,ita vt, quod priùs opere fecerat, id poſteà voluntate perficere; aut ſaltem priorem voluntatem renouare, ratámque habere iuberetur.

16.

Non ſolùm ſe debet iuſtus ſpoliare,ſed ſpoliationem iterum approbare.

Burg.

Dauid ſæpius à Deo probari petit,vt ſemel actum ratũ habeat.

Grauiſſima fuit illa Dei in populum comminatio:*Non aſcendam tecum, quia populus duræ ceruicis es*. Exod.33.n.3. Quid verò populus? *Audiens ſermonem hunc peſſimum; luxit,& nullus ex more indutus eſt cultu ſuo*.Ibid.n.4. Lautiores veſtes, quibus in feſtiua illa celebritate Pentecoſtes, ſeu legis diuinitùs acceptæ ornabatur, depoſuit,immò,vt addunt Hebræi, coronas,torques & monilia,cæteráque corporum ornamenta, quibus in illius celeberrimi diei gratiam ſe excoluerat, abiecti. Sic exutum & penitẽtium ritu deformatum, iterum Deus alloquitur: *Iam nunc depone ornatum tuum*. Et ſtatim : *Depoſuerunt ergo filij Iſraël ornatum ſuum*. Ibid.n.5.& 6. Sed, ecce tibi dubitatio. Quorſum monet Deus,vt populus iam exutus exuatur, iam denudatus denudetur? Reſpondet Burg. Addit.3. non inculcari à Deo nouam ſpoliationem : iam enim ſe omnes ſpoliauerant:ſed nouam ſpoliationis præteritæ approbationem. Vt quod bene fecerant, feciſſe gauderent,ac de ſuo ſibi facto cõplacentes exultarent. Quare Dauid à Deo probatũ ſe dicebat : *Domine probaſti me, & cognouiſti me*.Pſal. 138.n.1.Et nihilominus in eodem Pſalmo,iterum vt à Deo probaretur poſtulabat : *Proba me, Deus, & ſcito cor meum* Ibid.n.23. Samuel à Deo probatus, ſæpiùs probari cupiebat, vt & ipſe virtutes ſemel exhibitas, ſæpiùs curaret exhibendas: & ſi actum agere non poſſet;ratum nihilominus quod egerat,haberet. Sic igitur hoc loco Iſraëlitæ Deos alienos, quos abiecerant, iterum abiicere iubentur,vt intelligant,diuina imperia non ſolùm opere exequenda eſſe; ſed etiam voluntate proſequenda:& quæ ſemel in Dei obſequium facta ſunt,nouo ſemper affectu approbanda. Atque hæc de prima reſponſione.

17.

Abul.

Secundò reſpondeo, præcepiſſe Samuelem, vt Deos alienos auferrent; quia, vt vult Abulenſis, adhuc aliqui eos colebant; quamuis tam pauci,vt præ multitudine colentium verum Deum, nulli ferè viderentur:& proptereà abſolutè dici poſſe omnem domum Iſraël poſt Dominum requieuiſſe. Vel etiam,vt ſentit Dionyſ. quia, licèt omnes omninò verum Deum colerent, & alienos deteſtarentur:adhuc tamen aliqui eorum ſimulacra retinebant;ſi non propter cultum idolorum, ſaltem propter pretium auri & argenti, ex quo conſtabant. Samuel autem volebat.vt hæc etiam idololatrandi occaſio & illecebra de medio tolleretur: ſequutus exemplum Moyſis,qui non ſolùm idololatriam abolendam curauit; ſed etiam idolum conterendum,Exod.32.n.20.ne idololatria ſemel mortua reuiuiſceret, & ex ſuis cineribus iam ſepulta repullularet. Immò ſequutus diuinum præceptum,quo Iſraëlitæ non ſolùm vanas idolorum figuras execrari iubebantur: ſed etiam pretioſas eorum materias, aurum & argentum aſpernari. *Sculptilia eorum*, inquit, Legiſlator, *igne combures: non concupiſces argentum & aurum, de quibus facta ſunt, neque aſſumes ex eis tibi quicquam*, &c.Deut.7. n.25. Quaſi illa materia, quantumuis pretioſa, in qua tam execrabilis figura inſediſſet,abominabilis Deo redderetur.

Ideò iubētur idola auferre non quòd colerent, ſed quòd ob pretium retinerent.

D.Dionyſ.

Ideò Moyſes idolum conterit, ne ex cineribus iterum idololatria pullularet.

Materia idolorum, licèt pretioſa Deo execrabilis.

18.

Iubentur à Samuele etiam idololatrandi affectus reſecare.

Addo, quamuis fortaſſe nemo iam idololatriam coleret, neque idola apud ſe conſeruaret; adhuc nihilominus Samuelem non immeritò præcepiſſe vt Deos alienos auferrent, hoc eſt, vt illas affectiones propenſionéſque ad cultum idolorum ex longa idololatrandi cõſuetudine hauſtas,& quodammodo iam innatas, penitùs abolerent. Vera enim pœnitentia non ſolùm debet tollere ex animo peccata;ſed etiam peccandi concupiſcentiam ſopire : ita vt illæ carnis leges, mentis legibus repugnantes, quæ in corporis membris ſentiuntur, adhuc in corpore viuo præmoriantur. Aliàs, dum concupiſcentia fouetur, neceſſe eſt, vt idololatria timeatur. Nam,ſicut qui concupiſcentias domat ac frangit, Martyr eſt; vt D. Ambroſ.ſerm.20.in Pſal.118. luculenter oſtendit:ita,qui ſuas concupiſcentias fouet ac nutrit, idololatra; vt Carthuſianus in ſenſu myſtico huius loci inſinuat. Rectè igitur monet Samuel, vt non ſolùm idola exterminentur; ſed etiam, vel minimæ ad ea propenſiones ex animo eradantur.

D.Ambroſ.

Qui ſuos frangit affectus, Martyr eſt:qui fouet, idololatra.

Carth.

19.

Serar.

Pined.

Ideo idola appellantur errores, quia eos gignunt & terminãt.

Seorſim verò nominat Baalim & Aſtaroth. De vtroque nomine multa noſter Serarius in cap. 2. Iud.q.1.& 2. & Pineda in præuio Salomone,lib. 7.cap.11.n.2.nos pauca colligemus.Quod attinet ad prius. Neque in Hebræo,neque in Græco,neque in Chaldæo, eſt nomen *Baalim* : Chaldæus enim legit: *Tranſire facite errorem Gentium de inter vos*. Iam enim diximus cap.5.num.7. idolum appellari errorem,obiectiuè & affectiuè, quia errores terminat & gignit.At verò Septuaginta transferunt : *Auferte Deos alienos*. Verùm quia Baalim idem ſignificat, & alioqui cum Aſtaroth in Scriptura coniungitur, Iud,3.n.7.1. Reg. 12.n.10. idcircò Latinus illud retinuit. Eſt autem nomen plurale à ſingulari *Baal*, ſeu, *Beel*, ſeu,*Bel* : vt in aliis atque aliis Scripturæ locis vſurpatur. Secundum etymon idem eſt,quod dominantes, ſeu poſſidentes. Et quamuis ſit nomen appellatiuum,ſeu generale idolorum,vt Theodoretus in cap.32.Ieremiæ obſeruat : tamen aliquando ex aliquo additamento ad certos aliquos Deos ſignificandos determinatur. Nam Baal Tyriorum, eſt Hercules, apud Tullium lib. 3. De Natura Deorum; Baal Aquileienſium, eſt Apollo, apud Herodianum in Maximino : Baal Aſſyriorum, eſt Belus Nini pater, apud Diuum Hieronymum in cap.

Theod.

Idola diuerſarum gentium numerantur.

cap.2. Oſeæ: Baal Carthaginenſium, ſeu Pœnorum, eſt Iupiter, apud D. Auguſtinum quæſt.16. in Iudices, & ſic de aliis. Hoc loco generaliter ſumitur pro quolibet idolo. Omnia enim Samuel exterminanda præcipiebat. Nam Deus omnium omninò idolorũ non ſolùm ſimulacra, ſed etiam nomina deteſtabatur; iuxta illud: *Auferam nomina Baalim de ore eius, & non recordabitur vltra nominis eorum.* Oſeæ 2 n.17. An verò nomen, Baalim, ſignificet Deos omnes, tam mares, quàm fœminas? dubitatio eſt, quam Serarius citatus affirmatiuè decidit. Quamuis hoc loco mihi videatur pro ſolis maribus vſurpandum: vt nomen, Aſtaroth, æqua diſtributione pro ſolis fœminis vſurpetur; & ex vtroque omnis Deorum ac Dearum multitudo de medio tollenda præcipiatur: fauente Grammatica Hebræorum, apud quos his terminationibus, *Im*, & *Oth*, maſculina & fœminina vocabula diſtinguuntur.

Deus non idola ſolùm, ſed & nomina deteſtatur.

Baalim eſt nomen idolorum velut genericum.

20\. Quod ad poſterius attinet: Aſtaroth non eſt apud Septuaginta, transferentes: *Auferte Deos alienos de medio veſtri, & lucos.* Verùm, cum hæc idola inter nemora ac lucos colerentur; à loco rem locatam ſignificarunt. Vel fortè non legerunt in Hebræo: עשתרות *Aſtaroth*; ſed אשרות *Aſſeroth*; id eſt, *Lucos* Sed ſenſus idem eſt: quia ſemper idola, vel ex ſuo nomine, vel ex ſuo loco iudicantur: Aquila vtrumque coniungens, vertit: *Lucos Aſtaroth*: & maiori cum emphaſi, vt ſignificet, non ſolùm idola auferenda; ſed etiam nemora, in quibus colebantur, eradicanda: ne, ſi locus remaneret, idololatria repullularet. Eſt autem Aſtaroth nomen plurale à ſingulari, Aſtaroth: quemadmodum Septuaginta dicunt pluraliter Aſtarthas, ſingulariter Aſtarthem. Et quamuis generaliter ſignificet quamlibet Deam; vt Montanus in cap.2. Iud. aduertit: tamen, vt diximus de Baalim, ad certas ex certis circonſtantiis limitatur Nam Aſtarthe Sidoniorum, Philiſthinorum & Tyriorum, eſt *Venus*; apud Herodotum lib.1. Tullium lib.3. De Natura Deorum, Theodoretum hoc loco, quæſt.14. Procopium, & alios. Aſtarthe Edeſſenorum, eſt *Luna*; apud Lucianum de Dea Syria. Aſtarthe Babyloniorum, eſt *Diana*; apud D. Epiphanium, hæreſ.19. Aſtarthe Pœnorum, eſt *Iuno*, apud D. Auguſt. quæſt.16. in Iudices. Et ſic de aliis. Dicitur autem ſingularis Dea, non ſolùm Aſtarthe, nomine ſingulari; ſed etiam Aſtaroth, nomine plurali, 1.Reg.31.num.10. Vt magna eius prærogatiua & excellentia ſignificetur: quo pacto vnus ac verus Deus, plurali nomine *Elohim* honoris gratia appellatur. Quæ fortaſſe cauſa fuit, cur hæc Dea per excellentiam *Cæleſtis* dicta fuerit; vt Tertul. in Apolog. cap.24. D. Auguſt. lib 2. De ciuit cap 4. Saluianus lib.8. De prouidentia, & alij apud Pamelium in Tertul. citati teſtantur. E quibus Saluianus loquutus de Afris: *Cæleſtem*, inquit, *Afrorum dæmonem dico. cui ideo, reor, veteres pagani tam ſpecioſæ appellationis titulum dederunt, vt quia in eo non erat Numen vel nomen aliquod eſſet: & quia non habebat aliquem ex poteſtate virtutem; haberet ſaltem ex vocabulo dignitatem.* Vnde aliqui exiſtimant, per nomen, Aſtaroth, non ſignificari hoc loco omnes gentium Deas; quod paulò antè diximus; ſed hoc præcipuum idolum, ad quod magis afficiebantur: nec multùm refert, vtro modo intelligas. Figura huius idoli alia ab aliis traditur: A Suida quidem, fuiſſe dicitur figura aſtri: quod Serarius citatus latiùs probat. Et hanc fuiſſe credit, quam Herodianus lib.5. appellauit *Aſtroarchen*, id eſt, Aſtrorum principem; & Ieremias cap.44. num.17. *Re-*

Non ſolùm idola auferenda, ſed loca, in quibus celebrantur.

Aquil.

Mont. *Aſtaroth aliquando ad certas Deas determinatur.*

Pluralis numerus adhibetur aliquando honoris gratia.

Tert. D. Auguſt. Salu.

Ideò idola ſpecioſa habēt nomina, quia Numina non habent.

Varia de figura idoli huius ſententia. Serar.

A *ginam cæli*, hoc eſt, Ducem & Principem luminum reliquorum. A Rabbi Kimhi dicitur fuiſſe figura ouis. Nam ſicut Iupiter Ammonius arietinis cornibus fingebatur: ita æquum fuit, vt Iuno, quæ eius dicebatur *& ſoror, & coniux*, ſub ouina ſpecie fingeretur.

Vnde autem nomen, Aſtaroth, idolo inditum fuerit, non omnes eodem modo definiunt. Quidam ab vrbe Aſtaroth, Gen.14.n.5. Deut.1.n.4. Ioſ.9.n.10. in qua huius idoli cultus vigebat, & eius fabricandi artifices habitabant. Alij, à gregibus, ſeu pecudibus, quæ Deut.7 n.13. iuxta Hebræũ dicuntur *Aſtaroth*: vt ſic idola, quæ pecudũ figuram habebant, pecudum nomen ſortirentur. Vide quibus Dominis ac Diis, nõ ſolùm Ethnici, B ſed etiam Hebræi ſubiiciebantur. Expoſtulabant illi quidem cum Deo, quòd hominibus ſubiicerētur, dicentes: *Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra.* Pſal.65. num.12. Et tamen ipſi ſua ſponte ſe belluarum gregibus ſubiiciebãt. Tertiò tandem alij, à diuitiis, quæ dici poſſunt *Aſtaroth*, vel à verbo עשר *Ghaſar*, quod ſignificat *Ditari* ſeu, *Beari*, vel ab ipſis gregibus dictis in Hebræo, *Aſtaroth*, ex quibus diuitiæ colliguntur. Sicut apud Latinos, à pecudibus, pecuniæ, & pecunioſi appellantur. Idem igitur nomen & pecudes & diuitias ex pecudibus conflari ſolitas ſignificabat. Nec ſine myſterio, vt diuitiæ irrationales ſeu beſtiales eſſe inſinuentur. Vnde olim Ioſeph pecuniam, quam ſuis fratribus reſtituere volebat, collocari iuſſit, C non in ſaccis triticeis, ex quibus veſcerentur homines; ſed in ſaccis hordeaceis, ex quibus iumenta paſcerentur: vt facile mihi videor colligere tum ex eo, quòd ſacci triticei omninò pleni erãt; iuxta illud: *Iuſſit miniſtris, vt implerent eorum ſaccos tritico.* Gen. 42.n.25. ac proinde pecuniam capere non poſſent: tum etiam ex eo, quòd vnus ex fratribus Ioſeph, *Aperto ſacco vt daret iumento pabulum in diuerſorio, contemplatus eſt pecuniam in medio ſacculi.* Ibid n.27. Aperto, inquam, ſacco, vtique hordeaceo: neque enim triticum iumentis, præſertim in tanta annonæ caritate, tribui congruebat. Vbi vides, pecuniam tam abiectam ſignificari, vt non inter cibos hominum; ſed iumentorum ſeruaretur. Igitur hęc idola à pecudi- D bus, ſeu à pecuniis inde conflatis, dicebantur Aſtaroth, quòd ſuos cultores locupletare ac beare dicerentur: cùm tamen eos potiùs amentes redderent & inſanos, ac denique in vilitatem redactos pecudum. 21.

In nomine Aſtaroth, vnde inditũ, variant Authores.

Hebræi, vtpote cæci, hominibus obedire ægrè ferebãt, & belluis ſe ſubiiciebant.

Diuitiæ irrationales ſũt, & beſtiales.

Pecunia non inter cibos hominũ, ſed iumentorum rectè collocatur.

Præparate corda veſtra Domino. En ſecundum, quod Samuel ad pœnitentiam requirebat. Chaldæus vertit: *Firmate cor veſtrum in cultu Domini.* Nam verbum הכינו *Hachinu*, à radice כון *Chon*, quod hoc loco ponitur, præparare & confirmare ſignificat. Vterque ſenſus germanus eſt, & vterque breuiter explicandus. In priori quæritur: Quid ſit præparare corda Domino? D. Gregor. reſpondet, non eſſe aliud, quàm internam mentis puritatem ac munditiam curare: *Cor*, inquit, E *Domino præparat, qui mentem non ſolùm ab immunda cogitatione ſeparat; ſed etiam cogitationum ſanctarum ac virtutum fulgoribus illuſtrat, vt velut abiectis & comminutis idolis ſe Dei templum efficiat: dum illic diuinæ gratiæ ſedem erigit, vbi reprobos ſpiritus manere per praua deſideria non permiſit.* Et concludit, rectè præcepiſſe Samuelem, vt priùs Deos alienos abiicerent; deinde corda Domino præpararent: quia rectus ordo veræ conuerſionis poſtulat, vt priùs mala reprobentur; deinde bona exerceantur. 22.

Corda Domino præparare, eſt internã mentis puritatem.

D. Greg.

Rectus conuerſionis ordo eſt mala reprobare, bona exercere.

Diuus Bonauentura ſermone 1. in Dominica 23.

D. Bonau. *Triplex corde præparandi modus ex D. Bonau. Primus, vt diſcipuli magiſtro, vt ei credamus. Secundus, vt ſerui, Regi, vt ei pareamus. Tertius, vt pœnitentes Iudici, vt ei ſatisfaciamus.* Carthuſ. *Præparare corda ex Carthuſiano, eſt ad gratiam & virtutes ſe diſponere.*

quarta Aduentus, docet, tripliciter nos poſſe corda noſtra Domino præparare, Primò, tanquàm diſcipulos magiſtro ſapientiſſimo, vt ei credamus. Sic illud: *Eſdras autem parauit cor ſuũ, vt inueſtigaret legem Domini.* 1. Eſdr. 7. num. 10. Secundò, tanquàm ſeruos potentiſſimo Regi, vt ei pareamus; quo pacto Dauid: *Paratus ſum*, inquit, *& non ſum turbatus, vt cuſtodiam mandata tua.* Pſ. 118. n. 60 Tertiò, tanquàm pœnitentes Iudici rectiſſimo, vt ei per contritionem de præterito, & emendationem de futuro ſatisfaciamus; iuxta illud: *Qui timent Dominũ, præparabunt corda ſua, & in conſpectu illius ſanctificabũt animas ſuas.* Eccleſ. 2. n. 20. Quibus omnibus modis potuit Samuel populum admonere, vt corda ſua domino, tanquàm docenti magiſtro, & iubenti Regi, & abſoluenti Iudici præpararet. Dionyſius Carthuſ. ſic ex ponit: *Præparate corda veſtra Domino: id eſt*, inquit, *ad gratiam, & virtutes, ſeu ad earũ incrementa diſponite vos, faciendo, quod in vobis eſt, & obicem auferendo.* Vbi ſupponit, potuiſſe populum, faciendo, quod in ipſo erat, & tollendo obicem, ſe ad gratiam præparare. Quod cùm ſit omninò Theologicum, non eſt hoc loco facilè diſputandum; ſed Scholaſticis relinquendum. Nihilominùs, quantùm ad intelligentiam horum verborum neceſſarium eſt, breuiter attingendum, & in partem, quæ verior & certior eſt, determinandum.

24. *Triplex ad gratiam præparatio.*

Triplex igitur diſtingui poteſt præparatio. Vna, ad gratiam præuenientem. Altera, ad ſanctificantem. Tertia, ad augmentum gratiæ ſanctificantis. De ſingulis dicendum. Primò. Ad gratiam præuenientem omnium primam, nulla requiritur, aut ſufficit ex parte hominis præparatio.

Ad gratiam præuenientem nulla requiritur, aut ſufficit ex parte hominis præparatio.

Probatur. Quia hæc, quæ fingitur præparatio ex parte hominis, debet eſſe ordinis naturalis, cùm ſupponatur antecedere omne auxilium ordinis ſupernaturalis. Ergo non eſt accommodata diſpoſitio ad gratiam præuenientem, quæ eſt ordinis ſupernaturalis: nam proportionata diſpoſitio ad formam debet eſſe in eodem ordine cum forma, ad quam diſponit. Si verò non eſt proportionata formæ, rectè ſequitur, neque requiri, neque ſufficere, vt ea introducatur. Et ſeorſim,

Probatur prima pars concluſionis.

quòd non requiratur, vt patet: quia Deus vocat, excitat & præuenit hominis voluntatem, quando & quomodo vult, nulla eius præparatione requiſita; iuxta illud: *Inuentus ſum à non quærentibus me; palam apparui iis, qui me non interrogabant.* Rom. 10. n. 20. & Iſai. 65. n. 1. vt videre eſt in Dauide, quem maximè obtenebratum Deus illuminauit? iuxta illud: *Illumina tenebras meas.* Pſal. 17. n. 29. in Diuo Paulo, quem maximè indiſpoſitum Deus excitauit: vt D. Auguſt. lib. De gratia & libero arbitrio, cap. 6. obſeruat; & in ipſo Auguſtino, quem minimè ſe præparantem ad gratiam diuina gratia præuenit: vt ipſemet fatetur lib. 5. Confeſſ. cap. 1. *Domine*, inquit, *quis ſimilis tibi? Quia oculum tuum non excludit cor clauſum, nec manum tuam repellit duritia hominum; ſed ſoluis eam, cùm voles, & non eſt, qui ſe abſcondat à calore tuo.* Et ſic de aliis.

D. Auguſt.

Fundamentũ concluſionis appoitur.

Quod inde patet: quia Deus potens eſt, quamlibet voluntatem, quantumuis indiſpoſitam, & in ſuis peccatis obſtinatam, ad gratiam excitare: neque enim hoc ſine impietate negari poteſt, vt Diuus Auguſtinus in Enchirid. cap. 10. & paſſim alibi teſtatur. Ergo nullam ex parte hominis præuiam diſpoſitionem requirit. Quæ veritas eſt de fide in Concil. 2. Arauſicano, can. 4. definita, condemnante eum, qui dixerit, Deum expectare voluntates noſtras, vt peccato purgemur.

D. Auguſt.

25. Quòd autem non ſufficiat, ſuadetur ex Scriptura: *Sine me nihil poteſtis facere.* Ioan. 15. num. 5.

Secunda concluſionis pars ſuadetur. Primò ex Scriptura.

Hoc eſt, ſine auxilio gratiæ ſupernaturalis, nihil poteſtis facere conferens ad ſalutem. Qui autem ſolis naturæ viribus poſſet ſe ad gratiam præuenientem diſponere, multùm poſſet facere: *Quid habes, quod non accepiſti?* 1. Corinth. 4. num. 7. Hoc eſt: Quid habes ad ſalutem conducens, quod non accepiſti ex dono gratiæ? Si autem gratiam excitantem quis habet abſque auxilio ſupernaturali, multùm habet, quod non accepit. *Non volentis, neque currentis; ſed miſerentis eſt Dei.* Rom. 9. num. 16. Hoc eſt, volentis, aut currentis hominis non eſt, ſe ad gratiam diſponere ac præparare. Vnde Eſaü voluit quidem paternam benedictionem, &, vt eam obtineret, cucurrit ad venandum; & nihilominùs non obtinuit, vt D. Anaſtaſius Nicenus quæſt. 59. obſeruat. Vt ſignificaret ſupernaturale beneficium, non ex vi naturæ, ſed ex dono gratiæ obtinendum. Hinc illud de Æterna ſapientia: *Præoccupat, qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat*, Sap. 6. n. 14. Vbi illa præoccupatorum concupiſcentia non videtur antecedens ad præoccupationem, alioqui Deus non præoccuparet illos; ſed ab illis præoccuparetur: eſt igitur proſequens, ita vt ſenſus ſit: Deus præoccupat homines, qui præoccupati, Deum concupiſcunt.

D. Anaſt.

Suadetur ſecundò ratione.

Tandem ratione probatur. Quia præparatio hominis ex naturalibus liberi arbitrij viribus elicita, quæcunque ſit, gratiam excitantem non meretur: neque de condigno, vt nemo, niſi Pelagianus, negabit: neque de congruo; tum, quia eſt inferioris ordinis, cum quo illa congruitas non ſtat; tum, quia alioqui noſtra iuſtificatio non eſſet ex abſolutiſſima gratia omne prorſus meritum excludente. Licèt enim gratia ſanctificans meritum de congruo non excludat: prima tamen excitans excludere debet; vt D. Auguſt. epiſt. 105. & 106. teſtatur: & diuerſitatis ratio eſt; quia illud meritum ad gratiam ſanctificantem fundatur in gratia diſpoſitionis ſupernaturalis: vnde non tollit rationem gratiæ in forma, quam meretur: hoc autem ad gratiam excitantem, ſi daretur; fundaretur in natura operis naturalis: vnde rationem gratiæ ſaltem abſolutiſſimæ, in forma, quam meretur, impediret. Cùm igitur hominis præparatio nullo modo gratiam mereatur; nullo etiam modo cenſetur diſpoſitio ad illam: cùm diſpoſitio moralis qualis hæc eſſet, in conſiſtat, quòd ei forma ex aliquo merito debeatur.

D. Aug. *Diſcrimen inter gratiã ſanctificantẽ & præuenientem.*

26. *Obiectio quædam proponitur.*

Dices, deberi quidem ex gratuita Dei promiſſione, & ſtatuta lege, qua decreuit hominem moraliter bene operantem, ſupernaturaliter præuenire. Quam colliges ex illis verbis: *Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Ioan. 1. num. 12. Hoc eſt, poteſtatem, qua bene operantes moraliter, ſe ad gratiam adoptitiis præparatent. Et ex illis: *Omnes homines vult ſaluos fieri.* 1. Tim. 2. num. 4. qua ex voluntate ad gratiam vocet eos, qui bene moraliter operentur, iuxta vulgarum principium: *Facienti, quod in ſe eſt, Deus gratiam non denegat.*

Superior obiectio diluitur.

Occurrendum, talem promiſſionem, aut legem fingendam non eſſe, cùm neque in Scriptura exprimatur, neque ex vllis eius principiis colligantur. Nam ea, quæ citantur, non conuincunt: ſiquidem in priori ſermo eſt, de poteſtate data hominibus gratiæ præuenientis, vt ſe ad gratiam adoptionis diſponant: quod patet ex antecedentibus & conſequentibus: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui credunt in nomine eius.* Vbi agitur de recipientibus & credentibus, vtique per auxilium gratiæ: non autem de iis, qui ex liberi arbitrij viribus abſque auxilio

lio gratiæ operantur. In poſteriori ſermo eſt de voluntate ſaluandi omnes homines, ſiue bene, ſiue malè operentur, offerendo omnibus ſufficientia auxilia gratiæ: non autem de voluntate ſaluandi eos, qui bene moraliter operentur; eò quòd bene operentur. Vnde hæc auxilia diuina, non ex hominis diſpoſitione; ſed ex diuina beneuolentia offeruntur: cùm etiam indiſpoſitis offerantur. Nec illud pronuntiatum aliud ſignificat, quàm facienti, quod in ſe eſt, diuina gratia præuento, gratiam ſanctificantem non denegari. Vt Suar lib. 2. De prædeſt. c. 18. cum D. Thoma aliiſque Theologis exponit. Vel, ſi de prima gratia excitante intelligatur: ſenſus eſt, Deum facienti, quod in ſe eſt hoc eſt non ponenti obicem, auxilium præuenientis gratiæ conferre: non præcisè, quòd obicem non ponat, quaſi id ei debeatur: cùm alioqui etiam ponentibus obicem, ſæpe illud conferat: ſed ex voluntate, qua omnes vocat, & quæ in non ponentibus obicem, non impeditur.

Exponitur pronunciatum. Suar. D. Thom.

Dixi in concluſione, Ad gratiam præuenientem omnium primam: quia gratia præueniens multiplex eſt, quarum antecedens poteſt eſſe diſpoſitio ad ſubſequentem, cùm omnes ſint eiuſdem ordinis ſupernaturalis: prima verò omnium non habet vllam antecedentem. quæ diſpoſitio ad illam cenſeatur: vt ex dictis patet.

Gratia præueniens multiplex eſt.

17. Dicendum ſecundò: Ad gratiam ſanctificantem requiritur & ſufficit ex parte hominis præparatio, ſeu diſpoſitio ex auxilio diuinæ gratiæ. Quòd requiratur, definitum eſt in Concilio Trid. ſeſſ. 6. can. 3. *Si quis*, inquit, *dixerit, ſine præuenientе Spiritus ſancti inſpiratione, atque eius adiutorio, hominem credere, ſperare, diligere, aut pœnitere poſſe, ſicut oportet, vt ei iuſtificationis gratia conferatur, anathema ſit.* Et ſimiliter alia antiquiora Concilia, Mileuitanum & Arauſicanum, loquuntur. Et confirmat D. Thom. 1. 2. quæſt. 109 artic. 6 Quia primi tantùm agentis eſt mouere ad vltimum finem; cùm ordo finium ſit ſecundùm ordinem agentium: ſed præparatio ad gratiam ſanctificantem tendit in Deum, tanquàm in vltimum finem ſupernaturalem. Ergo à Deo, tanquàm à primo principio ſupernaturali procedit. Quòd ſufficiat, probatur: quia hoc ſaltem conuincitur ex illo principio: Facienti quod in ſe eſt, Deus gratiam non denegat Hoc eſt: Ei, qui per auxilium gratiæ præuenientis ſe diſponit completè ad gratiam ſanctificantem, gratia infallibiliter confertur; non quidem ex condigno, cùm adhuc exiſtat in peccato; peccatori autem nullum donum ſupernaturale ex condigno debeatur; ſed ex congruo: congruit enim diuinæ bonitati, vt is, qui ſupernaturaliter præuentus, ad gratiam ſanctificantem ſe complетè diſponit, ſanctificetur. Et confirmatur ratione philoſophica. Quia, quando cauſa ſecunda materiam ſufficienter diſponit, & formam introducere non poteſt: ad Deum pertinet, eius defectum ſupplere formam introducendo: vt patet in anima rationali, ad quam generans diſponit: ſed cùm producere non poſſit, Deo relinquitur producenda. Ergo ſimiliter, cùm peccator ex auxilio gratiæ ſolùm ſe poſſit ad gratiam diſponere, ad Deum pertinebit gratiam conferre. Dixi: in probatione cōpletè: quia plures ſunt operationes, quæ ad gratiam ſanctificantem diſponunt: aliæ remotæ, vt aliqua ſupernaturalis cognitio, fides, ac ſimiles ex parte intellectus; pia affectio ad res fidei, ſpes, ac ſimiles ex parte voluntatis: aliæ verò proximæ, vt dilectio Dei ſuper omnia, & perfecta de peccatis contritio: quibus poſitis, tota ad gratiã diſpoſitio cōpletur, vt ſtatim gratia conferatur.

Ad gratiam ſanctificantē requiritur & ſufficit præparatio ex auxilio diuinæ gratiæ. Conc. Trid. *Probatur authoritate Conciliorum & Theologorū.* D. Thom. *Probatur ſecunda concluſionis pars.* *Confirmatur ratione Philoſophica.* *Multæ ſunt operationes ad gratiam ſanctificantē diſponentes.*

A Dicendum tertiò: Ad augmentum gratiæ ſanctificantis datur in homine ſanctificato præparatio: quæ eſt operatio ex eadem gratia. Voco præparationem, cùm D. Thoma proximè citato: quia, licet talis operatio habeat perfectam rationem cauſalitatis moralis, meritoriæ de condigno; quia tamen phyſicè non producit illud augmentum, ſed Deo producendum relinquit, dici poteſt ad illud præparare: Quod igitur iuſtus per ſupernaturales virtutum actus præparet ſe ad augmentum gratiæ, quod Deus in eo producit; ac proinde in gratia & ſanctitate proficiat & creſcat; patet ex Scriptura multis locis: *Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit.* Et ſtatim: *Ibunt de virtute in virtutem.* Pſal. 83. num. 6. & 8. *Iuſtorum ſemita, quaſi lux*
B *ſplendens, procedit & creſcit vſque ad perfectam diem* Prou. 4. num. 18. *Ne verearis vſque ad mortem iuſtificari.* Eccleſiaſtici 18. num. 22. *Qui iuſtus eſt iuſtificetur adhuc; & ſanctus, ſanctificetur adhuc.* Apoc. 22. n. 11. Hinc D. Paulus gratias Deo agit pro argumento donorum ſupernaturaliũ, quo Theſſalonicenſes proficiebant: *Gratias*, inquit, *agere debemus ſemper Deo pro vobis, fratres, quoniam ſupercreſcit fides veſtra; & abundat charitas vniuſcuiuſque veſtrum in inuicem.* 2. Theſſal. 1 n. 3. Sic & D. Petrus: *Lac concupiſcite*, inquit, *vt in eo creſcatis in ſalutem.* 1. Petr. 2. n. 2. Et iterum apertiùs: *Creſcite*, inquit, *in gratia, & in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti.* 2. Petr. 3. num. 18. Et ſimilia paſſim teſtimonia occurrunt, quibus con-
C gruenter Patres & Concilia loquuntur. A quibus breuitatis cauſa ſuperſedeo, præſertim in re apud Catholicos indubitata.

18. *Ad augmentum gratiæ ſanctificãtis datur in homine præparatio, quæ eſt operatio ex eadem gratia.* D Thom. *Probatur ex ſacra pagina.*

His poſitis, dicendum ſupereſt, de qua præparatione Samuel loquutus fuerit. In primis, non de prima, cùm fictitiam eſſe, ex dictis conſtet. Dices, quamuis nemo ſe per bona opera moralia ſolis naturæ viribus ad gratiam excitantem præparet; tamen potuiſſe Samuelem Hebræos admonere ad hæc moralia bona & exercenda, vt ſaltem tollerent obicem & impedimentum diuinæ gratiæ. Fateor, ita potuiſſe: tam de facto, ſi Litera ſpectetur, plus aliquid mihi videtur ab illis poſtulaſſe. Dixit enim: *Præparate corda veſtra Domino*, ſeu, *erga Dominum*: vt habent Sixtiana:
D ſcilicet, tanquàm in finem ſupernaturalem. Ergo loquebatur de præparatione ſupernaturali tali fini proportionata: qualis non erat illa moralium bonorum exequutio ſolius naturæ viribus elicita. Quare dicendum eſt, loquutum fuiſſe de ſecunda & tertia præparatione reſpectu diuerſorum. Nam reſpectu eorum, qui adhuc erant in peccato; loquebatur de ſecunda, quæ fit per gratiam excitantem, hoc eſt, per actus Fidei, Spei Charitatis, Contritionis, & ſimiles, diſponentes ad gratiam iuſtificantem. Quaſi diceret: Credite in Dominum, quem videtis tam multis prodigiis veritatem in vtilitatem fulgurantem. Sperate in eum, quem cernitis tam multa vobis bona temporalia & ſpiritualia proponentem. Diligite dilectorem ve-
E ſtrum: & quæ in vos beneficia tam liberaliter effundit, quantis maximis poteritis obſequiis, compenſate. Denique omnes anteactæ vitæ noxas, quò grauiores fuerunt, eò vberioribus contritionis lacrymis diluite & abſtergite; eò feruentioribus amoris incendiis excoquite & expiate. At verò reſpectu eorum, qui iam à ſuis peccatis reſipuerant, ac diuina gratia inhærente fruebantur, de quibus paulò antè dictum fuerat, poſt Dominum requieuiſſe: loquebatur de tertia, quæ fit per ſupernaturales virtutum actus, ab ipſa gratia procedentes, & ad eiuſdem augmentum ſpectantes.

19. *De qua præparatione in præſenti ſermo ſit.* *De ſecunda & tertia reſpectu diuerſorum ſermonem eſſe, dicendum eſt.*

tes. Ac ſi diceret: Ne patiamini gratiam vobis diuinitùs communicatam, languere vacuam, & otioſam deſidere: date pecuniam Domini veſtri ad menſam, vt vſuras ſpiritualium bonorũ colligatis. Ne permittatis bonum diuinæ gratiæ ſemen in vobis præſocari: ſinite, vt erumpat in fructus vberioris gratiæ, quibus veſtratum horrea mentium repleantur.

30. *Diuina beneuolentia nõ operis cõplementum imperat, ſed tantùm exordiũ requirit.* Nec ſua caret emphaſi verbũ, *Preparate.* Nam ad celeritatem diuinæ beneuolentiæ ac beneficentiæ oſtendendam, bonorum operum complementa non imperat, ſed tantùm exordia requirit: quæ ſtatim à Deo magnum in argumentum promoueantur. Deus enim daturus magna, parua poſtulat: perfectionem communicaturus, ſolam exigit præparationem. Hinc Dauid; *Deſiderium,* inquit, *pauperum exaudiuit Dominus, preparationem cordis eorum audiuit auris tua.* Pſal. 9. num. 17. Hoc eſt, interprete Bellarmino, non expectat, vt oratio foras prodeat; ſed tantùm, vt eius deſiderium, quæ eſt præparatio ad illam, intus animo concipiatur: ſic enim ad benefaciendum feſtinat, vt non minùs conceptis votis, quàm importunis precibus exoretur. Vnde ipſe Dominus ad Dauidem, *Dilata,* inquit, *os tuum, & implebo illud.* Pſal. 80. num. 11. Vbi rectè Titelmanus: *Non dicitur,* inquit, *extende ad opus manus tuas; & ego implebo eas: ſed dilata tantùm os tuum. Quid enim facilius, quàm os aperire? Quid facilius, quàm os dilatare.* Vbi ex felicitate aperiendi os, colligitur celeritas diuina ad beneficia concedenda: ex capacitate oris dilatati, diuina liberalitas ad cumulanda. Atque hæc de priori ſignificatione verbi, *Preparate.*

Bellarm. *Deus non minus conceptis votis, quàm importunis precibus exoratur.*

Titelm.

Quàm facilis Deus ad diuina beneficia largienda.

31. *Quanta ſit humani cordis inſtabilitas.* Iuxta poſteriorem, firmitas in bono propoſito iis, qui iam à peccatis reſipuerant, & poſt Dominum requieuerant, commendatur. Nam humani cordis inſtabilitas tanta eſt, vt à D. Bernardo lib. De interiori domo, cap. 61. atomis temerè volitantibus comparetur? *Facilius,* inquit, *atomos mundi poſſem dinumerare, quàm motus cordis mei. Velocitas animalium & volatilium meis motibus æquiparari non poteſt.* Vbi & ſequentibus capitibus plura de hac re. Quòd ſi aliquando in bono pedem figat, adſunt vndique qui impellant, vt ruat, iuxta illud Dauid: cum: *Impulſus, euerſus ſum, vt caderem.* Pſal. 117. n. 13. Vbi D. Bern. ſermone 85. in Cantica: *Quæris, quis ille impulſor? non eſt vnus: Impulſor diabolus: impulſor mundus: impulſor homo. Quis iſte homo ſit quæris? Quiſque ſui. Noli mirari. Vſque adeò homo impulſor ſibi eſt, & ſuimet præcipitator, vt non ſit, quòd ab altero impulſore formidet.* Cùm igitur tam facilis ſit homo ad ruinam; neceſſe eſt, vt in vno Deo, à quo tota ſumitur ſtabilitas, ſolidetur, extra quem tota firmitas creata fluctuat & vacillat. Vnde D. Paulus: *State,* inquit, *in fide.* 1. Corinth. 16. n. 13. Vbi D. Chryſ. hom. 44. rectè notat, non monuiſſe Apoſtolum, vt ſtarent in peregrina ſapientia, ſed in fide. *Nam iſthic quidem,* inquit, *conſiſtere non potes, abripi potes; in fide licet ſtare.*

D. Bern.

D. Bern. *Multi hominis in malũ impulſores: ipſe ſuimet præcipitator.*

Stabilitas in ſolo Deo reperitur. D. Chryſ.

32. *Soli Deo ſeruiendũ: nam qui alteri ſeruit, Deo non ſeruit.* *Et ſeruite illi ſoli,* &c. Tertio loco monet Samuel, vt ſoli Deo ab omnibus ſeruiatur. Chaldæus: *Seruite ante eum in ſolitudine ſua.* Quaſi templum Dei ita ſit à conſortio aliorum Deorum alienum, vt vel ipſa ſolitudo videatur. Vnde qui alteri ſeruit, etiam bona agens, Deo non ſeruit. Et rationem reddit D. Greg. *Quia,* inquit, *qui totum hominem condidit, habere eum communem cum aduerſario non dignatur.* Quod fuſiùs illuſtrat D. Bonauentura ſerm. 1. in dominicam decimamquartam poſt Pentecoſtem, ad illa verba: *Nemo poteſt duobus dominis ſeruire.* Matth. 6. n. 24. *O quàm diſſimiles,* inquit, *ſunt iſti duo domini, Deus & diabolus. Primus enim eſt ſuauiſſimus,* iuxta illud: *Suauis Dominus vniuerſis.* Pſal. 144. n. 9. *Secundus, crudeliſſimus,* teſte Propheta: *Tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium.* Iſai. 19. n. 4. *Deo ſeruitur flendo, per pœnitentiam; diabolo, ridendo, per laſciuiam.* Vnde Chriſtus Dominus: *Plorabitis & flebitis vos, Mundus autem gaudebit.* Ioan. 16. num. 20. *Deo ſeruitur, vigilando in cuſtodia contra diabolum: diabolo ſeruitur, dormiendo in negligentia contra Dominum.* Hinc Apoſtolus: *Non dormiamus,* inquit, *ſicut & cæteri; ſed vigilemus, & ſobrij ſimus.* 1. Theſſ. 5. n. 6. *Deo ſeruitur, aſcendendo de virtute in virtutem vſque in cœlum: diabolo, deſcendendo de vitio in vitium vſque ad infernum.* Quò inferri poteſt illud: *Aſcendunt montes, & deſcendunt campi.* Pſal. 103. num. 8. *Et illi quidem aſcendunt vſque ad cœlos: iſti autem deſcendunt vſque ad abyſſos. Cùm ergo nemo poſſit duobus dominis ſeruire, repudiemus alterum, ſcilicet, diabolum, vt ſoli Deo ſeruiamus. Preparate corda veſtra Domino, & ſeruite illi ſoli.* Sic Bonauent. egregiè de hac re philoſophatur.

D. Greg.

D. Bonau. *Quàm diſſimiles domini, Deus & diabolus.*

Diſcrimen inter Dei & diaboli ſeruitutem.

Acriter inuehitur Saluianus lib. 8. De Prouidentia, in Afros, qui cùm Chriſtum colerent, ſuis tamen idolis ſeruiebant: & à dæmonum ſacrificiis exeuntes, ad Chriſti Domini ſacrificia introibant: *Tolerabilior,* inquit, *& minùs nefaria Gentilitas in hominibus profeſſionis ſua. Illud pernicioſius ac ſceleſtius, quòd multi eorum, qui profeſſionem Chriſto dicauerant, mente idolis ſeruiebant.* Et paulò pòſt: *Notam immanis criminis fuiſſet, ad templum Domini non venire. Quia Chriſtianus, qui ad Eccleſiam non venit, negligentiæ reus eſt: quia autem ſic venit, ſacrilegij. Minoris autem piaculi res eſt, ſi honor Deo non deferatur; quàm, ſi irrogetur iniuria. Ac per hoc quicunque iſta fecerunt, non dederunt honorem Deo, ſed derogarunt.* Præſtat igitur verum Deum non colere, quàm ſimul cum falſo colere: quia, qui verum Deum non colit, fateor, non laudat: ſed, qui ſimul cum falſo colit, vituperat.

Salu. *Nemo poteſt Deo ſeruire & idolis.*

Meliùs Deũ non colere, quàm ſimul cum falſo colere.

Quare, qui vtrique domino ſeruire volunt, à Deo ſeueriſſima comminatione deterrentur: *Diſperdam,* inquit, *qui iurant in Domino, & iurant in Melchon.* Soph. 1. num. 5. Erat autem Melchon idolum Ammonitarum. Vbi D. Hieron. *Hi ſunt,* inquit, *qui ſeculo pariter & Domino putant ſe poſſe ſeruire, & duobus dominis ſatisfacere, Deo & mammonæ: qui militantes Chriſto obligant ſe negotiis ſecularibus, & eandem imaginem offerunt Deo & Cæſari.* Idcircò Dauid totum ſe vni Deo deuouebat: *Confitebor,* inquit, *tibi, Domine, in toto corde meo,* Pſal. 9. n. 1. Vbi Theodoretus rectè obſeruat totum cor Deo dicatum, vt nulla eius pars alienis dominis deſeruiret: *Proprium,* inquit, *eſt perfectorum hominum, totum cor Deo dedicare, & omnem mentem ipſi conſecrare. Qui enim partitur cogitationes in mammonam & Deum, in Chriſtum & in aurum; in præſentem vitam, & in futuram, non poteſt verè dicere: Confiteor tibi, Domine, in toto corde meo.* Nec aliter ipſe Vates ad Deum orabat, dicens: *Clamaui in toto corde meo.* Pſal. 118. n. 145. Vbi Interlinearis, *Mens,* inquit, *diuiſa non impetrat.* Diuiſa autem cenſetur, quæ dimidiam ſui partem mundo, dimidiam Deo conſecrauit. Tota igitur vnienda eſt, & integranda, vt à Deo exaudiatur. Vnde D. Ambroſius ſerm. 19. in eum Pſalmum, *Sicut,* inquit, *corporaliter tunc bene clamatur, cùm toto ore clamatur: ita ſpiritualiter toto eſt clamandum corde, ſi volumus magna referre; & à Domino, quæ poſcimus, impetrare.*

33. *Deus ſeuerè minatur illis qui Deo ſeruire volunt & mammonæ.* D. Hieron.

Dauid totũ ſe Deo tradidit, vt nulla pars aliena relinqueretur. Theod.

Mens diuiſa inter Deum & mundum, non impetrat. D. Ambr.

Abſit igitur, vt ad Deum orandum, vel colendum diuiſa mente accedamus. Nam in mentem 34.

dimidia

Deus immenſus in cor dimidiatum non intrat.

dimidia ſui parte mutilatam, quo pacto diuina A illa immenſitas ingredietur; quæ ne ab integra quidem & expedita capi poteſt? Non poſſunt profectò in eodem anımo duo domini coniungi; ſed hic, vel ille foras excludatur, neceſſe eſt, iuxta illud *Coangustatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat: & palliũ breue vtrunque operire non poteſt.*, Iſai. 28. num. 10. Quaſi diceret Propheta, interprete Diuo Hieronymo: ſi vnus lectus duos ſponſos capere non poteſt; nec vnum pallium duos viros operire: quo pacto cordis noſtri anguſtiæ Deum ac diabolum complectantur? Quare, ſi vnus non exeat, alter non ingredietur. In cuius rei myſterium non intrauit olim Eſaü in conclaue, vbi pater decumbebat, niſi poſtquàm exiit Iacob: *Et egreſſo*, inquit Textus, *Iacob foras, venit Eſaü.* Geneſ. 27. num. 30. Quod Philo Hebræus lib. De temulentia, in hanc rem probè obſeruat, ſub Iacob prudentiam, id eſt, virtutem, ac proinde Deum eius auctorem: ſub Eſaü inſipientiam, id eſt, vitium, & conſequenter diabolum eius ſuaſorem interpretatus. Egreſſo Iacob intrauit Eſaü. *Quantiſper enim*, inquit, *inambulat in anima prudentia, exterminatur amicus inſipientia, ſed quam primum illa migrat, alter reuertitur, gaudens ob diſceſſum inimicæ infenſiſſimæ, propter quam exulauerat.* Ita planè, Deo cor noſtrum poſſidente exulat ab eo diabolus: ſed Deo ab animo propter peccatum exeunte, ingreditur, & crudeli in eum tyrannide dominatur.

D. Hier.

Cor humanũ duobus dominis anguſtũ.

Philo.

Ab eo corde, in quo Chriſtus eſt, exulat diabolus.

35. Poſuit Deus olim verbum in ore Balaami. Num. 23. n. 5. At, cur non poſuit etiam in corde. Reſpondet optimè Origen. hom. 14. in Num. *Quoniam*, inquit, *in corde eius deſiderium mercedis erat, & cupiditas pecuniæ; verbum Dei non in corde, ſed in ore eius ponitur.* Nequit enim diuina Sapientia in eo animo regnare, in quo deformia ſcelerum portenta ſtabulantur. Panis ille Angelorum Hebræis de cælo lapſus ita fuit inter Ægyptiacos & Chananæos cibos miniſtratus, vt cum neutris iungeretur. Nam, deficiente cibo, quem Hebræi de Ægypto extulerant, incepit manna. Exod. 16. à num. 3. Incipiente verò cibo, quem de regione Chananitide acceperunt, manna defecit. Ioſ. 5. D num. 11. Ipſum verò manna, his atque illis cibis deficientibus, abundauit; non quidem ſine myſterio, vt palàm fieret, nullum eſſe cæleſtibus deliciis cum ſublunaribus commercium: ab iis penitùs ieiunaturum, qui voluerit illis epulari. Immundæ cenſebantur in lege veteri illæ volucres, quæ pariter volabant & natabant; vt cygnus, mergulus, & ſimiles, Leuit. 11. num. 17. Vt ſub earum nomine immundi cenſerentur illi homines, qui diuinis ſimul ac profanis voluptatibus inhiarent. Nam, vt bene Diuus Paulus, *Non poteſtis*, inquit, *calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum*, 1. Corinth. 10. n. 21. E Vnde Diuus Bernard. ſermone 6. de Aſcenſione Domini, ad finem, *Errat*, inquit, *omninò, ſi quis cæleſtem illam dulcedinem huic cineri; diuinum illud balſamum huic veneno; chariſmata illa Spiritus miſceri poſſe huiuſmodi illecebris arbitratur.* Et paulò pòſt in illud Saræ ad Abrahamum: *Eiice ancillam & filium eius: non enim heres erit filius ancillæ cum filio liberæ*, Geneſ. 21. num. 10. Oſtendens, quantum inter has duas matres, & inter hos duos filios diſcrimen ſit, in typum eius diſcriminis, quod inter diuinam & profanam ſeruitutem, & inter Dei ac diaboli ſeruos intercedit: *Nulla*, inquit, *conuentio veritati, & vanitati; luci, & tenebris; ſpiritui, & carni; igni, & tepiditati.* Quibus ſimilitudinibus oſtendit, nullam poſſe inter Deum ac diabolum pactionem, aut concordiam interuenire: & proinde, qui vni adhæreſcit, ab altero receſſurum. De qua re ſuprà Annot. 16. Sect. 2. plura cumulauimus. Quare Hebræi rectè admonentur, vt ſoli Deo ſeruiant; neque in partem ſuorum obſequiorum Deos aduocent alienos, ne audiant illud Sapientis: *Væ peccatori terram ingredienti duabus viis.* Eccleſiaſtici 2. n. 14. Hoc eſt, Deo ſimul, & diabolo ſeruire cupienti: cùm enim Deum amplecti nequeat, ad inferos cum diabolo deiicietur.

Orig.

Verbum Dei in corde ſceleribus infecto ſedem nõ habet.

Nullum cæleſtibus deliciis cum humanis commercium.

Immũdi qui diuinis ſimul, & terrenis inhiãt voluptatibus.

D. Bern.

Nulla inter Deum & diabolum pactio interuenit.

Et eruet de manu Philiſthiim. Non fuit irrita 36. hæc ſponſio Samuelis: vt infrà patebit ex victoriis, quas Hebræi, abiurata idololatria, de Philiſthinis reportarunt. Quamuis, vt ex dicendis B palàm erit, non omninò è Philiſthinorum ſeruitute eniſerſerunt vſque ad Regnum Dauid, qui tandem *percuſſit Philiſthiim, & humiliauit eos, & tulit frænum tributi de manu eorum.* 2. Reg. 8. num. 1. Hoc eſt, Iſraëlitas immunes reddidit ab onere tributi, quod Philiſthinis pendebant. Cæterùm, ante hoc tempus non omninò liberi erant à Philiſthinorum iniuriis; partim, vt augerentur eorum merita; partim, vt peccata, quæ ſubinde committebant, punirentur. Quæ etiam cauſa fuit, cur Hebræi in terra Promiſſionis relicti fuerint inter hoſtes, Iud. 1. vt, ſcilicet, luerent peccatorum pœnas, & augerent meritorum coronas, C vt Theod. ibi quæſt. 6. & 7. aduertit.

Victoria ſemper per pietatem conſequũtur.

Inter labores augentur meritorum corona.

Num. IV. Abſtulerunt ergo filij Iſrël Baalim & Aſtaroth, & ſeruierunt Domino ſoli.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Abſtulerunt ergo, &c. Nihil ſupereſt in his verbis, iam ſuprà explicatis, vlteriùs explicandum. Illuſtrari tamen poſſet obedientia Hebræorum, qui Samuelis iuſſa fideliter auſcultarunt, & inter dictum ac factum nullas moras poſuerunt. Nam ſtatim abſtulerunt Deos alienos, Baalim & Aſtaroth, eo modo, quo illos Samuel auferendos præceperat; vt ſuperiori num. dictum eſt: & ſoli Deo ſeruierunt. Dices, Samuelem tria præcepiſſe: vt auferrent Deos alienos, vt præpararent corda Domino: vt ſoli Deo deſeruirent. Hebræos autem hoc loco exequutos fuiſſe primum & vltimum, ſcilicet, abſtuliſſe Deos falſos, & vero Deo ſeruiſſe: non autem illud medium; quia non dicuntur corda Domino præparaſſe. Nihilominùs omnia peregiſſe intelligendi ſunt. Quamuis enim ille actus præparandi corda non exprimatur, qui erat internus: tamen per externum ſufficienter declaratur.

Obedientia Hebræorum commendatur.

Obiectio quædam proponitur & diluitur.

2. Itaque ad Samuelis concionem omnes Iſraëlitæ non ſolùm aures audiendi, ſed etiam manus operandi attulerunt. Vtraſque ab auditoribus exigendas ſignificauit olim Eliezer, cùm dedit Rebeccæ, nouam Eccleſiam adumbranti, *inaures aureas appendentes ſiclos duos, & armillas totidem pondo ſiclorum decem.* Gen. 24. num. 22. In quem locum D. Ambroſ. lib. 1. De Abraham, cap. 9. *Inaures*, inquit, *Rebeccæ, pij auditus inſignia: & viriæ* (hoc eſt, armillæ) *ornamenta factorum ſunt. Has inaures habebat, quæ non grauarent aurem, ſed demulcerent: has virias, quæ manum non materiali auro onerarent, ſed ſpirituali actu leuarent. Et iam ſume inaures, quas tibi Abraham reliquit: ſume quas tranſmiſit, virias. Audi verba Domini Dei tui, ſicut ipſe audiebat:*

Ad cõcionem afferre oportet, & aures, & manus.

D. Ambr.

Pluris æſtimantur manus, quàm aures.

audiebat: exequere iuſſa, ſicut ipſe præoptauit implere. Et obſerua maioris ponderis fuiſſe armillas, quàm inaures, has duorum, illas decem ſiclorum: vt exprimatur verus obediens, ad plura quàm præcipiuntur, exequenda paratiſſimus: pluribus ad operandum manibus, quàm ad audiendum auribus inſtructus.

3. *Auditores nunc aures ad cõcionem afferunt, non animum operandi.* D Petr. Dam.

Sed vereor, ne hodierno die habeat Euangelium plenos auribus, & truncanos manibus auditores, qui verba curioſè trutinentur; ſed monita minimè exequantur. Quas de ſua tempeſtate querimonias iactabat olim D. Petr. Damianus in Apologetico De contemptu ſeculi, cap. 29. quod in proprio Opuſculorum tomo, eſt Opuſculum duodecimum: *Equidem, inquit, fuit olim tempus, quo bona annuntiantibus mundus egebat: ſed elapſa ſunt atque euoluta tempora, quibus Religioſus quiſque poſſit ſecularibus fructuosè conſulere; & in mente carnalium ſpiritualia non inutiliter ſeminare.* Et duplici exemplo rem illuſtrat. Vno Ionæ, qui breuiſſima concione ſceleratiſſimam vrbem ad pœnitentiam reuocauit, Ioan. 3. à num. 4. *Quis, inquit, hoc tempore, non dicam infirmæ ætati vel ſexui; ſed ipſis etiam viris præſumat ieiunia triduana præſcribere, vt nec aquam bibere, nec quicquam omninò cibi liceat deguſtare? Ecce apud Gentiles bruta etiam pecora ad Prophetæ vocem triduanos cibos leuant: & ipſi homines ſub euangelica diſciplina vltra diem ieiunare contemnunt. Illi ad pœnitentiam, vno prædicante, vnanimiter confluunt: iſti Prædicatorum turbas indeſinenter audiunt, & obedire nullatenus acquieſcunt.* Sic ille, de primo exemplo.

Duplici exẽplo ſuperior ſententia cõfirmatur.

4. *Quàm faciles olim audientium animi ad bonum.*

Altero non minùs euidenti Eſdræ, qui Hebræis cum fœminis alienigenis illicita coniugia contrahentibus, facili oratione diuortia perſuaſit. Immò non populum alloquendo, ſed Deum orando, 1. Eſdr 9. à num. 6. totum populum à ſuis ſceleribus ad veram pœnitentiam abſtraxit, c. 10. ſequenti, à num. 1. Tanta vnus vir auctoritate populum etiam rebellem & contumacem expugnauit. *Quis neſciat*, inquit Damianus, *quantus virorum amor circa vxores proprias vigeat? quanta circa filios pietas parentum pectus adſtringat? Quis ignoret ad diſſoluendum duplex huius neceſſitudinis vinculum, quo mœrore, qua amaritudine ſe potuerunt viſcera humana concutere? quo vehementiſſimi doloris incendio paternus affectus, coniugalis amor compulſus eſt æſtuare? Libentes tamen veram circa Deum pietatem, ad nihilum redegerunt falſæ pietatis imaginem, atque vt eſſent in ſpiritu veraciter pij facti ſunt contra carnem & ſanguinem laudabiliter rigidi. Armauerunt ſe contra iura naturæ, vt naturarum Auctori feliciter militarent. Obliti ſunt erga filios, quòd fuerant genitores, vt veri patris ipſi adſcriberentur hæredes, atque vt ſupernæ pacis ſibi fœdera reſarcirent, coniugalis thori copulam reſcinderent. Neſcium ſeruare matrimonij fidem, vbi fides melior ad proprium recaleſcit auctorem.* Ita ille copiosè & luculentè.

D Petr. Dam.

5. *Quàm difficiles nunc & obſtinati ad pœnitentiam.*

En, quàm difficilem litem vnus Eſdras apud Iſraëlitas perorauit. Sed quid modò efficit apud Chriſtianos multorum turba Prædicatorum? Pergit Damian. *Quis, ergo, inquit, nunc poſſit inceſtuoſa coniugia, quantumuis inſtantiſſima prædicatione, reſcindere? Quis valeat, non dicam populum, ſed vel vnum hominem ad illiciti matrimonij repudium prouocare? Clamabant ſacri Canones, humanæ in tantum ſcelus indicant leges; obſiſtunt Prædicatores Eccleſiæ: & cuncta hæc perditis hominibus, velut aniles næniæ, riſum potiùs mouent, quàm ad corrigenda ſcelera compungant.* Ita ille grauiſſimè, & proh dolor! etiam veriſſimè. Ad quæ exempla addi poteſt præſens Hebræorum propter vnius Samuelis concionem, ad veram pœnitentiam redeuntium: in opprobrium quidem Chriſtianorum, qui multorum Prædicatorum vocibus libentes aures patefaciunt, obſtinatos animos occludunt.

Num. V. Dixit autem Samuel: Congregate vniuerſum Iſraël in Maſphath, vt orem pro vobis Dominum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Caiet. *Secunda Samuelis cõcio ad populum.* Carthuſ.

Dixit autem Samuel, &c. Hæc fuit altera Samuelis actio ad populum: vt notat Caietanus. Nam ſuperiori num. egit cum populo ante ablatos Deos: nunc autem poſt ablatos. Putat autem Carthuſianus, non dixiſſe Samuelem immediatè ad populum, ſed mediatè per internuntios, quos tranſmiſit in vniuerſam terram Iſraël, vt vndique populum ad comitia congregarent. Vbi explicandum, qua auctoritate, & quo fine, & in quem locum iuſſerit Samuel populum congregari.

2. *Congregandi populum autoritas ſemper apud ſummos Magiſtratus erat.* Sigon. *Eſſe etiam apud Hebræos, variis probatur exemplis.*

Quod attinet ad auctoritatem: Hæc apud omnes Gentes, penes ſummos Magiſtratus, quicunque illi eſſent, reſidebat. Idémque erat apud Hebræos, vt Sigon. lib. 7. De eorum Rep. c. 2. teſtatur, Parétque exemplis. Nam Moyſes & Aaron ſæpiùs dicuntur populum congregaſſe: non ſolùm in Ægypto, Exod. 4. n. 20. ſed etiam in deſerto, Num. 1. n. 18. & paſſim alibi. Ioſuë c. 23. num. 2. *Vocauit omnem Iſraelem maioréſque natu, & Principes, ac Duces, & Magiſtros.* Et rurſus c. 24. n. 1. *Congregauit omnes Tribus Iſraël in Sichem.* Samuel non ſolùm hoc loco, ſed etiam infrà cap. 10. n. 17. *Conuocauit populum ad Dominum in Maſphath.* Et iterum cap. 11. num. 14. *Dixit ad populum, Venite, & eamus in Galgala.* Rex Dauid, 1. Par. 18 n. 1. *Conuocauit omnes Principes Iſrael, Duces Tribuum, & Præpoſitos turmarum.* Rex Salomon, 3 Regum 8. num. 1. ſupponitur populum congregaſſe: ſubditur enim: *Tunc congregati ſunt omnes maiores natu Iſrael, cum Principibus Tribuum, & duces familiarum filiorum Iſrael, ad Regem Salomonem.* Quam totius populi congregationem iuſſu Regis factam eſſe, dubitandum non eſt: quamuis enim hoc loco non exprimatur; tamen 2. Paral. 5. n. 2. exprimitur. Rex Ioſias, 4 Regum 23. num. 1. *Miſit, & congregati ſunt ad eum omnes ſenes.* Rex Aſa, 2. Paralip. 15. num. 9. *Congregauit vniuerſum Iudam & Benjamin.* & ſic de cæteris. Igitur Samuel ordinariam poteſtatem conuocandi populum habebat, vt Iudex: vt nihil interim dicam de poteſtate delegata, qua, vt Propheta, fruebatur.

Ordinaria poteſtas congregandi populum, penes Samuelem.

3. Carthuſ. *Triplex finis populum cõgregandi.*

Quod ad finem attinet: Carthuſianus triplicem diſtinguit: ad orandum Deum, ad renouandum pactum inter Deum & populum, ad tractandum de communi bono. Nam ad hos omnes fines comitia indici conſueuerunt. Ad orandum quidem Deum Ioſ. 7. num. 6. Iud. 20. num. 18. 3. Regum 8 à n. 12. Ad renouandum autem pactum inter Deum & populum. Exod. 24. num. 3. Ioſ. num. 33. Iud. 2. à num. 4. Tandem ad tractandum de communi bono, ſiue ſpirituali, Deut. 4. à num. 1. Ioſ. 24. à num. 2. Act. 1. à num. 15. ſiue temporali, Iud. 9. num. 6. 3. Regum 12. num. 1. Act. 6. num. 3. & paſſim alibi. Ex his tribus finibus Caietanus hoc loco tertium ſilet: primum excludit: & ſecundum duntaxat admittit. Sed non video, cur non omnes intendantur: præſertim, cùm

Caietani ſententia reiicitur.

cùm omnes ſint inter ſe coniuncti & ſubordinati. Nam oratio, ad amicitiam cum Deo renouandam præmittenda erat: hæc autem renouata cum Deo amicitia commune bonum totius Reipublicæ ſtatuendum maximè requirebatur. Quare Samuel populum congregauit, vt oraret pro illo Dominum; vt in Vulgata exprimitur: *Vt orem*, inquit, *pro vobis Dominum*. Nec refert, quod obiicit Caietanus, in Hebræo non eſſe, *Vt orem*: ſed, *Orabo*. Nam vulgatus Interpres Origenis ſenſum aſſequutus, tranſtulit: *Vt orem*: aliquem finalis cauſalitatis ordinem ibi recognoſcens. Præmiſſa verò oratione, velut optima bonarum actionum ductrice & gubernatrice, populum ordinare voluit, & ad diuinum cultum renouandum, & ad commune bonum inquirendum.

Eiuſdem obiectio diluitur. Caiet.

4. *Quiſnam fuerit concionis locus.* Euſeb. Abul.

Quod attinet ad locum: Fuit hic conuentus in Maſphath: non quidem illa, in qua Iephthe habitabat: Iud. 11. n. 11. 29. & 34. qui quid dicat Euſebius De locis Hebraïcis, à D. Hier. latinitate donatus, & Abul hoc loco: nam hæc erat in terra Galaad trans Iordanem, vt patet ex citato loco Iudicum; ideóque ibi Maſphath Galaad ad diſtinctionem alterius Maſphath de Tribu Iuda dicebatur: Sed alia in confinio Benjamin & Iuda, vt ſentit Adrichomius; ſeu, ad Iudam pertinente, vt docet Euſeb. citatus. Et hanc 3. Reg. 15. num. 22. dicitur ædificaſſe Rex Aſa, qui fuit longo tempore poſt Samuelem. Vnde exiſtit dubitatio, quo pacto Samuel populum in eam conuocarit; Reſpondeo, aut plures vrbes cognomines fuiſſe ad eandem Tribum ſpectantes: aut Regem Aſa non condidiſſe hanc vrbem à primis fundamentis, ſed aliqua ex parte dirutam inſtauraſſe: aut tandem Samuelem, non in vrbem; ſed in locum, in quo poſteà vrbs ædificata eſt, populum congregaſſe. Quamuis hoc poſtremum minus probem; cùm paulò inferiùs dicatur Samuel iudicaſſe in Maſphath: quod quidem in ipſa vrbe, non autem in vrbis futuræ loco fieri oportebat.

Adrichom.

Dubium quoddam proponitur & explicatur

5. Sed vlteriùs inquires, cur potiùs in Maſphath, quàm in alia quauis vrbe populus congregari iubeatur? Reſpondeo: quia Maſphath erat Regni ſedes, in qua ſcilicet Samuel iudicabat: & proinde magno hominum conuentu frequentiſſima. Voluit ergo Samuel, vt publica idololatria, quæ in Hebræos irrepſerat, non ſolùm priuata, ſed etiam publica abiuratione in loco maximè patenti deleretur. Neque enim æquum eſt, vt quæ in foro publico peccantur, in ſecreto angulo retractentur. Adhuc nihilominus vrgebit aliquis, dicétque, vrbem Iarim, in qua erat Arca, aut vrbem Silo, ſiue Nobe, in qua erat Tabernaculum; non minùs frequentes fuiſſe, cùm ad eas Religionis cauſa multi vndique conuolaſſent. Ergo in illis idololatriam abiurari potuiſſe. Fateor. Addo tamen, noluiſſe Samuelem ad eas vrbes populum conuocare & coram Arca, aut in Tabernaculo publicas preces fundere, nè Sacerdotis, aut Pontificis partes ſibi aſſumpſiſſe videretur; cùm tamen ipſe Sacerdos non eſſet, ſed ſimplex Leuita; vt ſuperiori tomo, Annot. 17. latiùs oſtendi. Nam qui populum ad religionem inuitabat, religionem temerario auſu profanare non debebat.

Publica idololatria publico in loco abiuranda.

Occurritur obiectioni.

6. Inſtabis: Hoc periculum ſatis effugiebat, ſi populum in Bethel, aut Galgala conuocaret: in quibus vrbibus Arca, vel Tabernaculum nunquàm fuit: & alioqui erant celeberrimæ, ac totius populi conuentu frequentiſſimæ, cùm non minus in his, quàm in illa Samuel iudicaret, & principatus ſui ſedem ſtabiliret: vt paulò inferiùs ex num. 16. patebit. Facilè reſponderi poteſt, con-

Altera proponitur, & explicatur.

A cedendo totum, & pares nobilitatis rationes in his omnibus vrbibus admittendo; ac tandem huius vrbis, potiùs quàm aliarum electionem in liberam Samuelis voluntatem reuocanda: aliqua enim eligenda erat: & vbi non præualebat ratio, præponderabat libertas. Nihilominus aliquam fortaſſe loci commoditatem, maiorem in hac, quàm in cæteris vrbibus Samuel ſpectauit: nempe, vicinitatem, aut capacitatem, aut facilitatem conueniendi in illam: aut denique, quod caput eſt, celebritatem, quam habebat, cùm alijs fortè nominibus, tum præſertim illa inſigni victoria, quam Ioſue cap. 11. num. 8. ibi de multis Regibus comparauit. Vt hinc ſumeretur auſpicium, fore vt pari felicitate alienigenæ vincerentur.

Eſto, dicet aliquis, vt ob rationes traditas in 7.
B hac potiſſimùm vrbe publica fieret idololatriæ abiuratio; nihilominus oratio publico in loco fieri non debebat; cùm potiùs intrare in cubiculum, & clauſo oſtio, orare Patrem in abſcondito iubeamur, Matth. 6. n. 6. Reſpondeo, licèt in priuatis cauſis, priuata commendetur oratio: tamen in publica neceſſitate, publicam adhibendam, quæ apud Deum efficaciſſimà cenſetur. Vnde Iudith vniuerſo populo ad portam ciuitatis congregato, nihil aliud, quàm publicam orationem indixit: *Stabitis*, inquit, *ad portam nocte iſta, & ego exeam cum Abra mea: & orate*. Et paulò pòſt: *Nihil aliud ſiat, quàm oratio pro me ad Dominum Deum noſtrum*. Iudith. 8. n. 32. & 33. Quanta verò fuerit
C huius publicæ orationis efficacitas, optimi euentus felicitas comprobauit. Sic olim Heliodoro Ieroſolymam opprimente, & pupillorum viduarúmque facultatibus inhiante; *Sacerdotes*, inquit Textus, *ante altare cum ſtolis ſacerdotalibus iactauerunt ſe, & inuocabant de cælo*, &c. 2. Machabæorum 3. n. 16. Et ſtatim: *Alij etiam gregatim de domibus confluebant, publica ſupplicatione obſecrantes*, &c. Ibid. n. 18. Et rurſus: *Accinctæque mulieres ciliciis pectus per plateas confluebant: ſed & virgines, quæ concluſæ erant procurrebant ad Oniam*, &c. n. 19. Ac tandem: *Vniuerſæ autem protendentes manus in cælum, deprecabantur*. num. 20. Itaque tota ciuitas in publicam ſupplicationem effuſa, tantam apud Deum efficacitatem habuit, vt ipſos de cælo An-
D gelos in ſui præſidium deuocaret: vt ex eodem capite conſtat.

In publica neceſſitate publica oratio adhibenda.

Quæ ſit efficacia publicæ orationis.

Non aliter & Niniuitis in publicam orationem prouolutis, monente Rege, ac iubente, *Clament ad Dominum in fortitudine*. Ionæ. 3. num. 8. diuina indignatio deferbuit, & diuina miſeratio enituit: Deo ad publicas preces accurrente ac patrocinante. Vnde D. Chryſoſt. homil. 2. in 2. ad Corinth. loquutus de Niniuitis, *Deus*, inquit, *frequenter reueretur multitudinem vnanimem & conſentientem in precando? veluti pudore victus non audeat illis negare*. Quid exaggeratiùs dici poterat? In vinculis tenebatur & Iacobus & Petrus: ſed Herodes *occidit Iacobum fratrem Ioannis gladio*. Act. 12. n. 2. Petrum verò non occidit, dicentem:
E *Nunc ſcio verè, quia miſit Dominus Angelum ſuum, & eripuit me de manu Herodis*. Ibid n. 11. Cur, quæſo, Iacobus Herodis gladio cecidit? Petrus euaſit? niſi, quia non pro Iacobo, ſed pro Petro tota Eccleſia dicitur deprecata; iuxta illud: *Oratio autem fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad Deum pro eo*. Vbi ſuprà, num. 4. Quam publicæ orationis efficacitatem D. Chryſ. homil. 79. ad populum expendens: *Vis*, inquit, *diſcere, quanta ſit orationis in Eccleſia facta potentia? Vinctus erat Petrus multiſque catenis circundatus: oratio autem fiebat ſi-*

8.

D. Chryſ. *Deus ſemper publicis precibus patrocinatur.*

Ideò Petrus non occiditur quia pro eo publica fiebat oratio.

D. Chryſ.

ne intermiſſione ab Eccleſia pro eo. Et ſtatim eum à carcere liberauit. Quid hac igitur ſit oratione potentius, quæ columnam & Eccleſiæ turrim adiuuit? Hanc igitur ob cauſam voluit Samuel in publico orare tota communitate præſente, eiuſdem orationem adiuuante: *Quatenus*, inquit Dionyſius, *ex multarum præſentia facierum exaudibilior eſſet ſua oratio.* Vt ſtatim rei euentus prodidit, Philiſthinis magis per vnanimes preces, quàm per militares vires expugnatis.

Dion. *Hoſtes magis per vnanimes preces, quàm per vires expugnantur.*

9. *Quanta hominum fiducia ſit in locis ſacris preces fundentium.*

Hac oratione ita Samuel illam vrbem conſecrauit, vt in poſterum publicus orationis locus haberetur. Vnde multis pòſt annis Iſraëlitæ, bellicis cladibus attriti: *Venerunt*, inquit Textus, *in Maſphath contra Ieruſalem: quia locus orationis erat in Maſphath, antè in Iſraël.* 1. Machab. 3. n. 46. Sic & plura alia loca propter illuſtres Patriarcharum memorias frequentari celebraríque conuenerunt. Nam in montem Moria, Abrahæ ſacrificio conſecratum, *Perrexit* Rebecca, *vt conſuleret Dominum.* Gen. 25. n. 22. vt Diuus Auguſt. quæſt. 72. in Geneſ. teſtatur. In eundem montem religionis cauſa ſeceſſit Iacob, cùm iret in Meſopotamiam, Gen. 28. num. 11. vt Hebræi & Catholici apud Lyranum affirmant: ſperans ibi propter loci ſanctitatem aliquid ſibi diuinitùs reuelandum: nec ſua ſpe fruſtratus eſt, cælum ibi apertum, & Angelos Dei aſcendentes & deſcendentes; & quod maius eſt, ipſum Angelorum Dominum contemplatus. In Hebron, ſeu Cariatharbem ire voluit Abſalon, voti reus, 2. Reg. 15. n. 7. vt in vrbe quatuor Patriarcharum monumentis inſignita, vt iam ſuprà num. 2. ex Lyrano aduertimus, gratioſam ſe Deo hoſtiam offerre velle ſimularet.

D. Auguſt.

10. *Iuſtorum eſt loca ſancta perluſtrare, antequam moriantur.*

Helias in cælum transferendus priùs diuerſa loca peragrauit, 4. Reg. 2. à n. 1. nempe, Galgalam prima populi circuncisione inſignem, Ioſ. 5. n. 9. Bethel nocturna Iacobi reuelatione illuſtrem, Gen. 28. num. 19. Iericho celebri Ioſue triumpho memorabilem, Ioſ. 6. n. 20. Iordanem pedibus Sacerdotum Arcam deferentium conſecratum, Ioſ. 3. n. 16. Has, inquam, vrbes luſtrauit Helias, antequàm in cælum raperetur: vt loca redolentia & ſpirantia ſanctitatem, poſtremùm ſalutaret. Denique, cùm Tribum Gad moriturus Moyſes benediceret; *Vidit*, inquit Textus, *principatum ſuum, quòd in parte ſua Doctor eſſet repoſitus, qui fuit cum Principibus populi, & fecit iuſtitias Domini, & iudicium ſuum cum Iſraël.* Deuter. 33. num. 21. Vdi Lyranus: *Iſte Doctor*, inquit, *fuit Moyſes ſepultis in ſorte Gad. Et hoc ceſſit ad magnum honorem & dignitatem illius Tribus.* Nam Tribus Gad, licèt propter Zelpham ancillam eius matrem, ſeruitutem ſeruiret: tamen propter Moyſem principem in ea ſepultum, dicitur habitura principatum.

Lyran.

11. Caiet. *Iuſti ſua virtute locis ſanctitatem conferunt.*

Tandem, poſtquàm Abraham agrum Ephronis in ſepulturam vxoris ſuæ emit: *Confirmatus eſt ager*, inquit Textus, Geneſ. 23. num. 17. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Surrexit ager*; Hoc eſt, interprete Caietano: *Eleuatus eſt, in meliorem conditionem, per hoc, quòd emptus eſt ab Abraham.* Quare, ſicut veteres Patriarchæ his omnibus locis illuſtria facta ſanctitatem contulerint: ita & Samuel vrbem Maſphath ſua oratione conſecrauit, vt ad eam omnes Deum precaturi conuenirent; certi, fore, vt ibi à Deo audirentur. Quare non aſſentior Hieronymo Romano in ſua Republica Hebræa, aſſerenti, Maſphath fuiſſe orationis locum, quòd in ea aliquando Arca extitiſſet. Nam Arca nunquàm fuit in Maſphath: vt ſuprà num.

Authoris cuiuſdam ſententia reiicitur.

A 1. cum Abulenſi iam dixi. Et quamuis fuiſſet, ſatis non eſſet. Nam etiam fuit in Cariathiarim, in agro Bethſamitico, & in Silo; quæ tamen non propterea orationis loca cenſebantur. Solùm igitur ab hac Samuelis oratione hæc prærogatiua in hanc vrbem redundauit.

Num. VI. Et conuenerunt in Maſphath: hauſerúntque aquam, & effuderunt in conſpectu Domini, & ieiunauerunt in die illa, atque dixerunt ibi: Peccauimus Domino. Iudicauítque Samuel filios Iſraël in Maſphath.

B

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Iſraëlitæ in aduerſis obſequentiores.* Sabel. *Maſphath etymologia ad pœnitentiam conſentanea.*

ET *conuenerunt*, &c. Narratur iam publica ſcelerum deteſtatio, ſeu pœnitentia Hebræorum, quam veram fuiſſe non dubito. Nam *Iſraëlitæ*, inquit Sabellicus, *ob eas clades, quas adierant, erant diuinis rebus vehementer addicti. Nullus enim populus fuit vnquàm, aut in ſecundis contumacior, aut in aduerſis obſequentior.* Et quidem Maſphath, quæ ſpeculatio, ſeu iudicium interpretatur, veræ pœnitentiæ peragendæ non parum congruebat. Qui enim ſua ſcelera verè ſpeculando cognoſcit, neceſſe eſt, vt ea rectè iudicando condemnet. Tres igitur actiones in hac deteſtatione intercedunt, C hauriendi aquam, ieiunandi, dicendíque, *Peccauimus*, quæ illis tribus actionibus in vera pœnitentia repertis, Contritioni, Confeſſioni, Satisfactioni, licèt non eodem ordine, correſpondent: vt Caietanus, aliíque Interpretes aduertunt. Eas hoc loco breuius ad Literam exponam: & in ſeq. Annot. vberiùs ad mores illuſtrabo. Caiet.

2. *Samuel aquam maledixit, vt eorum fidem tentaret.*

Hauſerúntque aquam, &c. Hæc prima actio hauriendi & effundendi aquam in conſpectu Domini, tripliciter poteſt explicari. Primò dicunt Hebræi, Samuelem multa maledicta in aquam congeſſiſſe, eámque ſtatim ſingulis Hebræis propinaſſe, vt eorum fidem tentaret, exploraretque. Nam, qui innocentes eam biberent, illæſi remanebant; Idololatris verò, vt primùm deguſtaſſent, D ſtatim labia ſibi mutuò adhæreſcebant, ita vt ab inuicem ſeparari non poſſent. Et in eos hoc iudicio deprehenſo Samuelem capitaliter animaduertiſſe: & proterea additum in Litera: *Iudicauit Samuel filios Iſraël in Maſphath.* Hoc eſt: Innocentes abſoluit, nocentes condemnauit. Confirmant à ſimili ex aqua zelotypiæ: Num. 5. à num. 12. quæ propinata fœminis, de quarum pudicitia dubitabatur, innocentibus non nocebat; adulteras verò magnis doloribus cruciabat. Addunt, ſimile quid olim contigiſſe Hebræis, quibus Moyſes aquam, in quam vituli pulueres ſparſerat, propinauit. Exod. 32. numero 20. Nam innocentes nihilò mutati hauriebant: idololatræ verò aureis ramentis ad barbas adhærentibus & concreſcentibus E prodebantur. Hanc Hebræorum expoſitionem referunt Auctor Traditionum, Rupertus, Magiſter hiſtoriæ, Hugo Cardinalis, Dionyſius Carthuſianus, Angelomus, Lyra, Abulenſis & alij. Et quibus nonnulli addunt Samuelem, vt Moyſem perfectiùs imitaretur; etiam idolum illud Aſtaroth in pulueres redegiſſe, & coniecíſſe in aquam, & propinaſſe Iſraëlitis; ac tandem ſimili iudicio, atque Moyſem, reos à nõ reis diſcriminaſſe.

Similibus exemplis confirmatur.

Rupert. Magi ſt. hi Hugo. Dion. D. Aug. Lyr. Abul.

Nihilominùs hoc videtur eſſe commentum Rabbinorum. Nam hæc veritatis cognoſcendæ 3. inquiſi-

Superiora Rabbinorum commenta exploduntur.

inquiſitio, eſt manifeſta Dei tentatio, ac proinde illicita, niſi à Deo fieri præſciatur. Vnde etiam in lege noua grauiter peccabant olim illi Iudices, qui iudicio candentis ferri, aut feruentis aquæ ad cognoſcendam criminum veritatem vtebantur; ita vt quos ferrum, vel aqua non læſiſſet, tanquàm innocentes abſoluerent; quos læſiſſent tanquam reos condamnarent. Et propterea ſummi Pontifices in Iure canonico, D. Greg. 2. quæſt. 5. c. *Mennam*, & Stephanus V. ibid. c. *Conſuluiſti*, & Lucius III. De purgatione canonica, cap. *Ex tuarum*, & Honorius III. De purgatione vulgari cap. *Dilecti*, & alij, damnant, & grauibus feriunt cenſuris tam peruerſos ac temerarios veritatis inquiſitores. Qua de re Suarius lib. 1. De irreligioſitate, c. 3. vbi agit de hac tentatione Dei, Sancius in Decalog. lib. 2. cap. 34. n. 12. & latiſſimè Delrius lib. 4. De Magia, c. 4. q. 4. ſect. 3. & 4. conſulantur. Ergo credibile non eſt, Samuelem abſque diuina reuelatione, de qua nobis non conſtat, illo artificio, ſeu potiùs maleficio ad deprehendendos idololatras vſum fuiſſe. Accedit, quòd hæc inquiſitio neceſſaria non erat: nam omnes paulò anteà deos alienos iam abſtulerant, & modò ſe idololatras fuiſſe publicè fatebantur: potiùs igitur oportebat, vt de Deo bene ſperare, quàm inſolitas torturas ſubire iuberentur. Præterquàm quòd verba textus nihil minus, quàm hanc expoſitionem includere videntur. Nam haurire aquam hoc loco non eſt idem, quod bibere: quia quam hauſerunt, eandem in conſpectu Domini effuderunt: aqua verò, quæ bibitur, foras non effunditur. Et quamuis propriè biberent: adhuc tamen ille effectus contrahendi labia, nullo modo declaratur. Quid igitur oportet liberas expoſitiones, & nullum in Litera fundamentum habentes comminiſci?

D. Greg. *Similem experientiam eſſe illicitam probatur ex Iure canonico.* Suar. Sanc. Delr. *Confirmatur ampliùs ratione.* *Haurire aquam hoc loco quid ſit.*

4 *Hanc aquam fuiſſe pœnitentiæ lacrymas, colligi tur ex D. Gregor.*

Secundò igitur dicunt alij, aquam, quam Hebræi hauſiſſe & effudiſſe dicuntur, fuiſſe aquam lacrymarum ex imo pectore hauſtam, & in conſpectu Domini effuſam. Ita D. Gregor. *Quid eſt*, inquit, *aquam haurire, niſi de profunda animi pœnitentis confuſione lacrymarum fluenta producere? Velut enim aquam haurimus, dum, quàm profunda iniquitate cecidimus, conſiderantes plangimus.* Et ſtatim obſeruat, hanc lacrymarum aquam, non in conſpectu humano, ſed diuino effundi oportere, ne ad humanam gloriam colligendam, ſed ad diuinam miſericordiam impetrandam, lacrymari videamur. *Quam profectò*, inquit, *aquam in conſpectu Domini effundimus; ſi, cùm pœnitendo compungimur de eiuſdem compunctionis fletu non quærimus fauorem ſæculi, ſed ſolùm fructum diuinæ placationis.* De lacrymis quoque exponit Beda: *Hauſerunt* inquit, *compuncti de imo pectore fontem lacrymarum, quem effuderunt, quaſi gratiſſimum Deo libamen per oculorum vaſcula proferendo.* Ita etiam Vatablus & alij Doctores, quos citat, ſequuti Chaldæum Interpretem, qui, vt refert idem Vatablus, ita habent: *Hauſerunt aquas è puteo cordis ſui, & abundè lacrymati ſunt coram Domino reſipiſcentes.* Cui quidem ſenſui fauet Chaldæus, transferens: *Effuderunt cor ſuum in pœnitentia ante Dominum*; ſcilicet, in lacrymas reſolutum. Non diſplicet hæc interpretatio Lyrano & Abulenſi, q. 27. Nec longè ab ea mihi videtur abeſſe Dionyſius, contemplatus miſericordiam diuinam eſſe fontem, ex quo omnia bona ſpiritualia hauriuntur: & quia contritionis lacrymæ inter bona ſpiritualia numerantur, Hebræos ex illo miſericordiæ fonte has lacrymas hauſiſſe; & rurſus ad thronum diuinæ miſericordiæ effudiſſe: vt

D. Greg. *Lacrymæ nō ſunt ad inanem gloriam effundendæ.* Beda. *Aliorum authoritate ſtabilitur.* Lyra. Abul. Dionyſ.

A vnde exierant hæc flumina eodem reuerterentur. Nec parum conuenit huic aquæ cum lacrymis pœnitentiæ: nam. ſicut hæc aqua effuſa hoſtes terruit & fugauit; vt paulò inferiùs patebit: ita & lacrymæ contrito ex corde defluentes, nimio terrore quatiunt dæmones, & in fugam effuſiſſimâ compellunt: vt ſuperiori tomo Annot. 9. ſect. 2. n. 12. latiùs diſſerui. Myſtica eſt hæc expoſitio, cùm à verbis paulò remotior ſit, quamuis non contemnenda.

Pœnitentiæ lacrymæ terrent dæmones.

5. *Aquam hoc loco effundere fuiſſe quandam ceremoniam alius placet.*

Tertiò igitur dicunt alij ad Literam congruentiùs, interueniſſe hoc loco externam quandam ceremoniam: quia reuerà elementarem aquam, & hauſerunt de fonte, & in conſpectu Domini effuderunt. Ita Dionyſius, Lyranus, Caietanus, Abulenſis, & alij. Sed quæ fuit hæc ceremonia? Ioſephus lib. 6. Antiq. c. 2. ſignificat, fuiſſe ſacrificium: B *Haurientes*, inquit, *immolauerunt Deo*. Beda ſuprà citatus ſignificat fuiſſe libamen: *Haurientes*, inquit, *aquam inter preces & ieiunia, libauerunt Domino.* Et rurſùs eandem aquam vocat, *gratiſſimum Deo libamen.* Nihilominus Abulenſis q. 28. neutrum fuiſſe oſtendit: quia ſacrificium de animalibus; libamē verò de farina, oleo, vino, thure & ſale; neutrum verò de aqua fieri iubebatur: vt ex primis quatuor capitibus Leuitici conſtabit. Adde ſacrificium & libamen per Sacerdotes fieri oportere: quales non erant omnes, qui hoc loco aquam hauſiſſe & effudiſſe in conſpectu Domini dicuntur: non fuit igitur verum ſacrificium, aut libamen, niſi fortè tranſlatè, ſeu metaphoricè: C quo pacto Dauid, cùm Sacerdos non eſſet, dicitur libaſſe aquam Domino. 2. Reg. 23. n. 16. non quidem propriè, ſed figuratè, hoc eſt, ſuam concupiſcentiam in diuinam gloriam, non bibendo: ſed effundendo aquam, ſubegiſſe. Quare dicendum, hanc aquæ effuſionem fuiſſe externam quandam ceremoniam, quam Tertul. lib. aduerſùs Pſychicos, c. 7. *Aquationem* vocat: adhibitam ad confirmandum fœdus, quod Iſraëlitæ cum Deo de nunquàm ampliùs idololatrando inierunt Nam fœdera non ſolùm apud Ethnicos, ſed etiam apud Hebræos externo aliquo ſigno firmabantur: nempe aut occaſione animalium, vt Gen. 15. n. 9 & Ierem 34. n. 18. aut erectione lapidum, vt Gen. 31. n. 45. & Ioſue 24. n. 27. aut celebratione D conuiuij, vt Gen. 26. n. 30. & Exod. 14. n. 11. aut denique effuſione aquæ; vt hoc loco.

Dion. Lyran. Caiet. Abul. Ioſeph. Beda. *Non eſſe ſacrificium, nec libamen, oſtenditur ex Abulenſi.* *Quid in hac re ſtatuendum proponitur.* Tert.

6. *Varia huius ceremoniæ myſteria.*

Sed, quorſum hæc ceremonia ſpectabat? Reſpondeo, multis fuiſſe plenam myſteriis. Nam primò, fiebat in modum execrationis, vt ſicut aqua effundebatur: ita ſanguis eorum, qui ad idololatriam redirent, effunderetur. Ita Carthuſianus. Secundò, in ſignum ſpei de remiſſione peccatorum; quaſi dicerent: Sicut aqua in terram effuſa euaneſcit: ita peccata coram Deo abiecta delebuntur. Ita Vatablus. Tertiò in ſignum propriæ humilitatis: vt ſicut aqua frigida vilis eſt, & facilè effunditur; & effuſa ad nihilum valet vltrà: vt & ipſi nihil ſe ipſis vilius & abiectius & infructuoſius coram Deo exiſtimarent. Ita Lyranus E ex Rabbi Salomone. Quartò, ad perfectam peccatorum renunciationem ſignificandam: vt ſicut aqua effuſa, nihil ſui relinquit in vrna, nec colorem, nec odorem, nec ſaporem; ita illius idololatriæ abiuratæ nulla in animis expreſſa veſtigia relinquerentur. Ita Caietanus, ſequutus fortaſſe Rabbi Leui, idem aſſerentem. Quintò, ad oſtendendum firmum animorum decretum nunquàm ampliùs in idololatriam relabendi: vt ſicut aqua effuſa ex vrna, nunquàm ampliùs in vrnam redit: ita illa peccata ex animis

Primum ex Carthuſiano. Carthuſ. *Secundum ex Vatablo.* Vatabl. *Tertium ex Lyrano.* Lyran. *Quartum ex Caietano.* Caiet. *Quintum ex Gloſſa.*

eiecta, nunquàm ampliùs in animos remigrarent. A Ita Gloſſa ad hunc locum deſumpta fortaſſe ex Rabbano; quam ſequitur Hugo Cardinalis: ſic etiam & Lyra in morali, docet, ſignificari hoc loco abiectionem peccatorum *ſine recidiuo*. Vltimò, in honorem Verbi carnem aſſumpturi. Nam, vt docet D. Cyrillus Alexandrinus hom. 18. apud Turrianum noſtrum lib. 3. pro epiſtolis decretalibus, cap. 6. illa aqua, Æternum Verbum, quod eſt fons vitæ ſignificabat: terra autem, humanam carnem ab Æterno Verbo aſſumendam. Quod myſterium præuidit Samuel, & aquam in terram effundens repræſentauit: immò pronus in genua, vt credere par eſt, à longè quodammodo ſalutauit & adorauit. Adde & ipſum diuinum Verbum liberalem ſui cum natura humana coniunctionem expreſſurum, ſimili metaphora vſum fuiſſe; cùm dixit: *Sicut aqua effuſus ſum*. Pſal. 21. num. 15. hoc eſt: tam liberaliter me in naturam humanam effudi; vt me totum illi communicarem.

Gloſſa. Hugo. Lyr. *Vltimum ex D. Cyril.* D. Cyril. *Verbum æternum fons vitæ.*

7. Præter has huius ceremoniæ ſignificationes, Interpretum teſtimoniis confirmatas, facilè poſſunt aliæ excogitari. Vna ſit, animorum ſynceritas. Nam, ſicut ea quæ ſub aquis latent, oculis patent: ita quæ ſub animis ſynceris continentur, foras produntur; iuxta illud: *Quomodo in aquis reſplendent vultus proſpicientium: ſic corda hominum manifeſta ſunt prudentibus*. Prou. 27. num. 19. Vnde, vt rectè aduertit Caietanus, effuderunt aquam in conſpectu Domini, cuius oculis omnia patefcunt: vt oſtenderent, nihil ſe velle occultare. Altera ſignificatio eſſe poteſt animorum innocentia. Nam ſicut populus diuinam legem accepturus, lauare iubetur veſtimenta ſua. Exod. 19. n. 10. Et maiores ciuitatis in cauſa homicidij manus ſuas abluebant, Deuter. 21. num. 2. Et Iob. aquis niuis ſe lotum deſiderabat, Iob. 9. num. 30. Et Dauid lauabat per ſingulas noctes lectum ſuum. Pſal. 6. num. 7. Et rurſum lauabat inter innocentes manus ſuas, Pſal. 25. numer. 6. Et plures alij de more Hebræorum, vt ſuam innocentiam teſtarentur. Ita hoc loco Hebræi, vt ſe poſt abiuratam idololatriam innocentes aſſererent; aquam, qua ab luerentur, effundebant. Tertia ſignificatio ingens pœnitentiæ fructus. Nam, ſicut aqua campos irrigat, oblimat ac fœcundat: ita pœnitentia animos. Quò referri poteſt illud: *Quomodo deſcendit imber, & nix de cælo, & inebriat terram, & infundit eam, & germinare eam facit, & dat ſemen ſerenti, & panem comedenti*. Iſai. 55. num. 10. Ita planè & pœnitentia, & quæ illius feruore ſoluuntur lacrimæ, non modò ſordidas mentes à peccatis expiant; ſed etiam ſteriles, virtutibus fœcundant, vt ab hoc nouo rigatu, nouæ bonorum operum ſegetes feliciter oriantur. Quarta denique ſignificatio eſſe poteſt, futura per Baptiſmum abſolutio animorum. Nam, ſicut olim frequentes corporum ablutiones Leuit. 13. num. 6. Marc. 7. num. 3. Hebr. 9. num. 10. & paſſim alibi, Baptiſmi prænuntiæ videbantur: & hæc aquæ effuſio Baptiſmum ſignificauit. Turrianus citatus ex hac aquæ effuſione confirmat aquæ benedictæ adſperſionem in Eccleſia fieri ſolitam. Nam, *Si*, inquit, *effuſione aquæ iuſſa fieri à Samuele, ſecundùm ſpiritum in nomine Dei, qui futurus erat homo, tantùm valuit, vt victoriam de hoſtibus, Deo de cælo tonante perterrefactis impetraret: cur non multò etiam plùs ad terrendos & fugandos dæmones valebit effuſio aquæ per verbum Dei iam incarnati, & pro nobis in aqua morem effuſi?* Pſal. 21. n. 15.

Ex illa ceremonia poteſt colligi primò, animorum ſynceritas. *Secundò, animorum innocentia.* *Populus diuinam legem accepturus lauari iubebatur.* *Tertiò, ingens pœnitentiæ fructus.* *Quartò futura per Baptiſmum animorum ablutio.* Turrian. *Vnde mos aquæ benedictæ ſit ortus.*

8. *Et ieiunauerunt in die illa*, &c. Si præcedens actio hauriendi & effundendi aquam, Baptiſmum ſignificet, vt proximè diximus; rectè ſequitur hæc ſecunda ieiunandi: quia poſt Baptiſmum pœnitentiæ, æquum eſt, vt ieiunium conſequatur. Vnde peſſimè egerunt Iſraëlitæ de mari rubro, Baptiſmi ſymbolo exeuntes; & ſtatim de Ægyptiis populis cogitantes. Exod. 16. num. 3. Quorum intemperiem vt Chriſtus Dominus caſtigaret, ſtatim vbi in Iordane baptizatus eſt, *Ieiunauit quadraginta diebus, & quadraginta noctibus*. Matth. 4. num. 2. Quod Tertull. lib. De Baptiſmo, cap. 20. rectè expendit: *Dominus*, inquit, *de figura Iſraëlis exprobrationem in ipſum retorſit. Nanque populus mare tranſgreſſus, in ſolitudinem tranſlatus, cùm diuinis copiis aleretur; nihilominùs ventris & gulæ meminerat potiùs, quàm Dei. Deinde Dominus poſt aquam* B *ſegregatus in deſerta: quadraginta dierum ieiunia emenſus, oſtendit, non pane viuere hominem Dei, ſed verbo Dei; tentationéſque plenitudini & immoderantiæ ventris appoſitas abſtinentia elidi*. Verùm, ſi aqua illa effuſa cordis contritionem ſignificat, vt etiam oſtendimus: non immeritò ſequitur hoc ieiunium. Nã poſt internam cordis pœnitentiam, neceſſe eſt, vt externa corporis maceratio ſubſequatur. Vnde D. Greg. *Dum mens*, inquit, *flendo compungitur, neceſſe eſt etiam, vt caro, quæ delectationibus ſubiacuit, affligatur*. Et D. Cæſarius Arelatenſis hom. 1. *De contritione animi*, inquit, *redimuntur crimina voluptatum, & per diuræ crucis exercitia, decepta dudum carnis gaudia puniuntur: ac ſic mortificatione præſenti futura mortis ſententia præuenitur*. Sicut enim in peccato præit anima, & ſequitur caro, illa volendo, C hæc exequendo: ita & in pœnitentia fieri debet, vt internum animæ dolorem externa carnis afflictio comitetur.

Pœnitẽtiam ieiunium conſequitur. Tert. *Chriſtus Dominus Iſraëlis intemperiem ieiunio ſuo caſtigauit.* D. Greg. D. Cæſar. *Vt in peccato præit anima, ſequitur caro: ſic in pœnitentia, anima dolore, caro afflictione.*

Quæres: An hoc ieiunium indictum fuerit à Samuele: an ab ipſo populo, abſque vllo monitore, ſponte ſuſceptum. Hoc poſterius aliquis affirmabit eo argumento, quòd nullum ieiunandi præceptum, aut conſilium datum à Samuele in Litera exprimatur. Et quòd aliquando populus de communi conſenſu abſque vllo, vel iuſſu, vel monitu Superioris ieiunaſſe commemoratur, vt videre eſt Iud. 20. n. 26. Iudith. 4. num. 8. Ion. 3. n. 5. 1. Machab. 3. n. 47. Illud tamen priùs affirmat D. Hier. lib. 2. aduersùs Iouinianum: *Congregatum*, D inquit, *Samuel populum in Maſphath, indicto ieiunio, roborauit, & fecit hoſtibus fortiorem*. Et quidem probabilius: tum, quia populum ſub id temporis ſe totum Samueli dirigendum tam perfectè committebat, vt non niſi quò ille duceret, ſequeretur: tum, quia Samuel gubernando ad ſalutem populo tam perfectè inuigilabat; vt nihil inculcare deſineret, quod ad eius ſalutem pertineret: tum denique, quia publicum ieiunium à Prophetis & ſummis Magiſtratibus indici conſueuit; à Ieremia & Baruch. Ierem. 36. n. 9. à Saüle, 1. Reg. 14. n. 24. ab Achab, 3. Reg. 21. n. 9. à Ioſaphat, 4. Paral. 20. n. 3. ab Eſdra, 1. Eſdr. 8. numer. 21. à Iuda Machabæo, 2. Mach 3. n. 12. & ſic de aliis. Ergo & à Samuele, hoc loco; quamuis non E exprimatur in Litera: Et idem fortaſſe dicendum eſt de locis pro priori parte citatis. Semper enim credendum videtur, publicas actiones in publica cauſa à publica poteſtate proficiſci. Quæres item: Quænam fuerit huius ieiunij forma. Illud abſolutè dici poteſt, Iudæorum ieiunia ſtricta fuiſſe. Vnde Epigrammatarius lib. 4. Epigram. 4. ſtricta ieiunia dicturus, dixit: *Ieiunia Sabbatariorum*: hoc eſt, Iudæorum, qui à Sabbato, quod colebant, Sabbatarij dicebantur. Et Perſius Satyr. 5. ad finem, de homine magnis ſe ieiuniis macerante.

9. D. Hier. *Fuiſſe tamen præceptum, probabilius.* *Probatur varijs Scripturæ locis* Martial. *Iudæorum ieiunia ſtricta Iudæi cur dicti Sabbatarij.*

Recu

——*Recutitáque Sabbata palles.*

Hoc eſt, Iudaica ieiunia, quæ à ſanctitate, qua fieri debebant, vel à Sabbatorum paraſceue, ſeu peruigilio, in quo ieiunabatur, Sabbata vocabantur, ipſo totius oris pallore repræſentas.

Suet.

Hinc Octauius ad Tiberiũ, vt refert Suetonius in ipſo Octauio, c. 76. ſuam commendans & exaggerans abſtinentiam: *Ne Iudæus quidem*, inquit, *mi Tiberi, tam libenter Sabbati ieiunium ſeruat, quàm ego ſeruaui, qui in balineo domum poſt horam primam noctis, duas buccas*, ſeu buccellas, *manducaui*. Vbi dicit, non modò diurnam famem ſeruaſſe; ſed etiam ſub noctem modico victu ſoluiſſe: inſtar Iudæorum, qui ſe pari ieiunandi forma macerabant.

Philo. *Iudæorum ieiunantium diſciplina auſtera & tetrica dicitur à Philone.*

Vnde Philo Heb. lib. 2 De vita Moyſis, vocat ieiunandi diſciplinam, qua Iudæi vtebantur, *auſteram & tetricam*. Et eos qui ſecùs ieiunant, reprehendit. *Sunt enim*, inquit, *qui ſic ieiunant, vt nec merum deſit, nec cupediæ, dapſiliter appoſitis cibis & poculis, non tantùm ventrem expleturis, verùm etiam excitaturis ſubuentraneas concupiſcentias*. Et ſtatim Iudaica ieiunia, longè diſſimilia cõmendans, *Sed vbi*, inquit, *ſic ieiunatur, vt nec cibum, nec potum attingere liceat; ne quid corporearum affectionum purgatæ menti obſtrepat: ibi intentis omnibus ad placandum Patrem omnipotentem, id vnum agitur, vt concedat præteritorũ peccatorum veniam, & in poſterum nouis beneficiis ſuam gratiam augeat*.

Abul. *Hæc ieiunandi ſeueritas in quo conſiſtat.*

Hæc autem ieiunandi ſeueritas in eo conſiſtebat, interprete Abulenſi, vt viginti quatuor horarum, ſeu vnius diei naturalis ſpatio integra fames ſeruaretur: quod ex ieiunio in Die Expiationis, Leuit. 16. n. 29. & Leu. 23. n. 32. confirmabat: quamuis id neutro in loco exprimatur. Apertiùs tamen id colligitur ex Iudith 6. n. 20. vbi poſtquàm tota dies orando, & conſequenter ieiunando tranſacta dicitur, ſubditur facta cœna magna ab Ozia, in qua omnes Presbyteri, *Simul expleto ieiunio refecerunt*.

D. Hier.

Quod vlteriùs ex D. Hieronymo lib. 2. contra Iouinianum confirmatur, dicente, Iudæos non niſi poſt ortum ſtellæ ſua Ieiunia ſoluere conſueuiſſe. Hoc igitur ieiunandi ritu vſi fuerunt hoc loco Iſraëlitæ tota die ieiunantes, & non niſi poſt Solis occaſum, ſeu ortum ſtellæ, ieiunium ſoluentes.

10. *Iudæorum confeſſio ceremonialis, non ſacramentalis.* Galat. Genebr. Bellarm.

Peccauimus Domino, &c. Hæc fuit tertia actio exercita in Maſphath. Quamuis enim apud Hebræos non fuerit confeſſio ſacramentalis: fuit tamen ceremonialis: vt vel ipſi Rabbini apud Galatinum lib. 10. c. 3. & Genebr. in Pſalmum 31. ibi; *Delictum meum cognitum tibi feci*. Et Bellarm. lib. 3. De pœnitentia, ca. 3. teſtantur. In qua non ſolùm Deo, ſed etiam homini peccata ſua; non ſolùm in genere, ſed etiam in ſpecie, cum firmo propoſito non relabendi, confitebantur.

D. Baſil. Tertull. Salm. Mald. Barrad. Suar. Caniſ. *Similis Iudæorum confeſſio in Iordane.*

Qualis fuit illorum confeſſio, qui à Ioanne baptizabantur, *Confitentes peccata ſua*. Matth. 3. n. 6. vt docent D. Baſil. lib. 1. de Baptiſmo, & in Regulis breuioribus, Interrogatione 288. Tertul. lib. De Baptiſmo, cap. 20. Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 3. & ex noſtris Salmer. tom. 4. tract. 4 Maldonat. in locum citatum Matth. Barrad. tom. 2. concord. libr. 1. cap. 4. Suar. tom. 2. in 3. part. ad q. 38. art. 3. Caniſius lib. 1. De corruptione verbi Dei, cap. 8. & alij. Talis fortaſſe fuit & hæc confeſſio. De qua plura in Annot.

11. *Samuelis munus ab eo tempore incepiſſe volunt aliqui.* Caiet. Serar. D. Greg.

Iudicauitque Samuel, &c. Dubium eſt, cur ſcribatur hoc loco Samuel, filios Iſraël iudicaſſe. Caietanus & Serarius exiſtimant, quòd ab hoc tempore eius munus inceperit. Quibus fauere videtur D. Gregorius Niſſenus in Oratione De laudibus Baſilij fratris ſui, ſub initium, vbi loquutus de tempore, quo iudiciaria poteſtas Samuelis incepit: *Cùm*, inquit, *Iſraëlitarum res per eum ſtatum quo nullius certi magiſtratus imperio continebantur, in promiſcua populi, atque confuſa poteſtate malè ſeſe haberet; Samuel exiſtit, qui per ſeſe ſubditos in officio contineret, & a conſuetudine, atque commercio alienigenarum prohiberet*. Vbi tempus aliquod à morte Heli vſque ad principatum Samuelis interponere videtur; in quo aliqua anarchia interfluxerit.

Abul. *Eorum ſententia non placet: & probatur.*

Sed huic expoſitioni non aſſentior. Nam, vt Abul. q. 3. aduertit, Samuelis principatus incepit à morte Heli. Et probatur: tum, quia aliàs totos viginti annos ſine Iudice ille populus aberraſſet. nam à morte Heli iam vigeſimus annus agebatur: hoc autem ſingularis prouidentia, quam Deus de illo populo habebat, minimè pateretur: tum, quia, ſi poſt viginti annos à morte Heli, incepit præfectura Samuelis, quæ cum Regno Saülis quadraginta annos durauit. Act. 13. num. 21. fit, vt maior annorum ſumma ab exitu filiorum Iſraël de Ægypto vſque ad quartum annum Salomonis admittenda ſit, quàm ab Scriptura memoretur. Nam illa ſumma fuit 480. annorum, 3. Reg. 6. num. 1. computando quadraginta tantùm annos à morte Heli vſque ad mortem Saülis, vt Chronologi communiter concedunt, & nos in primo tomo, Annotatione 3. ſect. 6. à §. 10. aduertimus. Ergo, ſi nunc ſexaginta anni à morte Heli vſque ad mortem Saülis interponuntur, neceſſe eſt, vt viginti anni vltra illam ſummam prædictam augeantur.

Aliorum etiã placita cum Rabbinis explodantur.

Alij dicunt, iudicare hoc loco idem eſſe, atque condemnare, caſtigare, necare: quia Samuel idololatras aquæ potæ indicio proditis interfecit: quemadmodum & Moyſes in deſerto vituli conflatores & adoratores occidendos curauit. Sed iam ſuprà diximus hæc fuiſſe Hebræorum nugamenta: tam ſeuera enim ſupplicia, ſi tunc Samuel exerceret, Scriptura clariùs aperiret.

12. Lyra. Abul. Salian. *Quid in hac re dicendum ſtatuitur.*

Dicendum igitur cum Lyrano, Abulenſi, Saliano & aliis, propterea Samuelis principatum hoc loco commemorari, quòd Samuel in Maſphath non modò populum Deo conciliarit, ſed etiam ipſius populi diſſidia ſuſtulerint, lites compoſuerit, pacem & concordiam firmarit: quod ad bonum Iudicem ſpectabat. Nam, licèt hæc omnia toto illo vicennio peregerit: tamen in hanc curam ſtudioſior incubuit, eo maximè tempore quo totus populus ad Deum per veram pœnitentiam redibat: quale fuit præſens.

D. Greg. *Ad iudicium requiritur feruens rerũ cæleſtium cõtemplatio.*

Addit D. Gregorius, non immeritò iudicaſſe in Maſphath, quæ interpretatur *Speculatio*. Nam, vt iudicium rectum euadat, neceſſe eſt, vt diligens cauſæ cognitio, & feruens rerum cæleſtium contemplatio præcedat: *Vnde*, inquit, *reſurgens a mortuis Dominus priùs in diſcipulorum faciem inſufflauit; & poſteà dimittendi, retinendique peccata, auctoritatem tribuit: vt profectò monſtraret; quia, qui illam mentis ſpeculationem non habet, iudex animarum eſſe non debet*. Sed iam has pœnitentium actiones ad mores illuſtremus.

ANNOTATIO XXV.

CIRCA LITERAM.

Confeſſio peccatorum illuſtratur.

1. POENITENTIA Hebræorum, de qua in Litera hactenus dictum eſt, monet, vt de vera Chriſtianorum pœnitentia nonnihil hoc loco diſſeramus. In illa tres actio-

De tribus pœnitentiæ actionibus dicendum hoc loco.

nes concurrerunt. Prima: Confeſſio peccatorũ; illis verbis: *Peccauimus Domino.* Secunda, Separatio à peccatis, dum *effuderunt aquam*, quæ ſemel effuſa non reuocatur. Tertia: Satisfactio pro peccatis; quia *ieiunauerunt in die illa*: vt quidquid pœnarum pro culpis debebatur, illo ieiunio lucraretur. Totidem actiones in vera Chriſtianorum pœnitentia concurrunt; ſingulæ ſingulis Annotationibus illuſtrandæ. In hac igitur de prima actione, ſcilicet, peccatorum confeſſione diſſerendum, in qua & vtilitas & facilitas huius confeſſionis, præſertim diuina gratia præeunte, oſtendetur.

SECTIO I

Vtilitas ſacramentalis Confeſsionis.

2. *Simulata confeſſio grauiùs vlcerat.* D.Bernard.

SErmo eſt de vera, humili & ſyncera confeſſione: nam, quæ talis non eſt, ſed ficta, ſimulata ac ſuperba, mentem non ſanat; ſed grauiùs vlcerat. Vnde Diuus Bernardus De interiori domo, cap. 37. *Simulata*, inquit, *confeſſio non eſt confeſſio, ſed duplex confuſio. Excludit enim miſerationem Dei, miſeriæ ſimulatio: nec dignatio locum habet, vbi fuerit dignitatis præſumptio.* Quare D. Ambroſio lib. De pœnitentia, c. 17. oſtendens; bonam confeſſionem eſſe diaboli expultricem; nos ſtatim reuocat à ſimulata: *Debemus*, inquit, *cauere, ne remedium noſtrum ſit eius triumphus.* Quaſi diabolus, qui in bona confeſſione facilè vincitur, in mala ſuperet ac triumphet. Idem. lib. 2. De pœnitentia, cap. 11. hortatus, ne opus pœnitentiæ perperam exerceatur, ſubdit rationem: *Ne in ipſa, inquit, pœnitentia fiat, quod poſteà indigeat pœnitentia.* Nam, ſicut vera confeſſio, eſt ſalubre antidotum: ita ſimulata, lethale venenum. Hinc Tertullianus lib. De pœnitentia, cap. 8. *Tantùm,* inquit, *releuat confeſſio delictorum, quantùm diſſimulatio exaggerat. Confeſſio enim, ſatisfactionis conſilium eſt; diſſimulatio contumaciæ.* Nec immeritò. Quia profectò conſilium ſurdeſcendi in ſuis peccatis potiùs, quàm reſipiſcendi ab illis, capeſſit, quiſquis illa ſimulatæ confeſſionis patrocinio potiùs tegenda, quàm delenda curat. Caueat igitur ab hac confeſſione peccator, ſciens, ſe non mentiri homini, ſed Deo. Act. 5. num. 4. Deo autem mentiri, tanta eſt impudentia, vt maior eſſe non poſſe videatur. Riſit olim Sara ad inſperatam Angelorum promiſſionem, & riſui addens mendacium, dixit: *Non riſi*: Geneſ. 18. n. 15. Quo ex loco rectè colligit D. Auguſtinus q. 37. non fuiſſe illos Angelos à Sara cognitos, vt Angelos, & multò minùs, vt Deum. Nam Angelis, aut Deo, quibus eius riſus occultari non poſſet, nullo modo mentiretur. Quæ ergo eſt illius hominis inſania, qui ſciens, ſe ſua peccata Deo confiteri, mentiretur? Igitur vera & ſyncera confeſſio, de qua ſola agimus, miram confert ritè confitentibus vtilitatem. Nam eos, & à peccatis omnibus ſoluit, & à peccatorum pœnis liberat, & bonorum ſpiritualium diuitiis cumulat.

D.Ambr. *Dæmon in bona confeſſione vincitur, in mala triumphat.*

Tert. *Vera confeſſio, ſalubre antidotum: ſimulata, lethale venenum.*

Quã magna ſit impudentia mentiri Deo. D.Auguſt.

Mendaces nec Angelos cognoſcunt, nec Deum.

Pœnitentia à peccatis omnibus ſoluit.

3. QVod ad primum attinet: per veram confeſſionem omnia delentur peccata: omnibus ſtatim culpis exoluuntur, qui eas, qua debent pœnitentia, confitentur. In huius rei typum, cùm olim Iacob filios ſuos ad abiicienda idola hortaretur, dicens: *Abiicite Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt.* Geneſ. 35. n. 2. illi non ſolùm abiece-A runt, ſed etiam, vt eſt in Litera: *Dederunt ei omnes Deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum.* Ibidem, num. 4. Quaſi non putarent, ſatis iam à ſe Deos alienos abiectos eſſe, niſi Iacobo omninò diſperdendi traderentur. Qua in re nouæ legis pœnitentes figurantur, qui non ſolùm peccata ex animo abiiciunt: ſed etiam tam peccata ipſa, quàm eorum circunſtantias Sacerdoti confitentur; vt ab eo penitùs deleantur. Nã, vt bene D. Bernardus ſuprà citatus, poſtquàm dixit omnia peccata noſtra in diuino conſpectu ſcripta eſſe, ſubdit: *Quod ibi ſcribit tranſgreſſio, hic delet confeſſio.* Quaſi non ſola abiectio ſatis ſit, ſed etiam, cùm præceptum vrget, confeſſio, vel in re, vel in voto requiratur, vt peccata obliterentur. Hæc autem, ſi accedat, omnes maculæ B eluantur.

D.Bernard. *Quod ſcribit tranſgreſſio, delet confeſſio.*

Grauiſſimas olim pœnas ſubiit Nabuchodonoſor, ſuis ſceleribus ſatis debitas. Nam *ex hominibus abiectus eſt, & fœnum, vt bos comedit; & rore cæli corpus eius infectum eſt.* Daniel. 4. n. 3. Quanta fuerit culparum & pœnarum proportio, rectè expendit D. Cyril. Ieroſolymitanus catech. 2. De pœnitentia; *Leoninos*, inquit, *habebat vngues: raptor enim Sanctorum fuerat: fœnum, tanquàm bos, comedebat: Pecus enim fuerat, neſciens, qui illi regnum contulerat: tinctum erat corpus eius rore; etenim prauidens à rore extinctum ignem, non credidit.* Sed, quid illi tam ſeuera ſupplicia præſtiterunt? Potuerúntne hominem, peccatorum ſuorum aut cœno extrahere, aut vinculis exoluere, aut ſordibus C excoquere & expiare? Minimè profectò, antequàm ſcelerum purgatrix confeſſio adueniret. Hac verò tandem accedente; ecce tibi flagitiorum nexibus exolutus ad priorem Regni dignitatem reuocatur. *Cùm agnouit*, inquit Cyrillus, *Altiſſimum, vocéſque gratias agentes ad Deum emiſit; & deuenit ad eorum, quæ patrauit pœnitentiam, tunc reſtituit illi Deus Regni honorem.* Atque ab hoc exemplo cæteros vrget peccatores, ne minorem de diuina miſericordia ſpem concipiant, ſi peccata ſua pari humilitate confiteantur. *Quid igitur, inquit, Nabuchodonoſori tantis obnoxio ſceleribus, peccata cùm primùm confeſſus eſt, peccata remiſit Deus, regnúmque reſtituit: tibi vero agenti pœ-D nitentiam non remittet; neque regnum cæleſte, ſi te pro dignitate geſſeris, concedet?* Quaſi diceret; Remittet vtique & concedet. Vbi enim vera adfuerit pœnitentia, peccatorum venia non tardabit. Vnde eſt illud Tertull. in carmine De Senatore ad idololatriam transfuga: 4.

Non erit in culpa, quem pœnitet antè fuiſſe.

D.Cyril. *Supplicia vitiis ſimilia.*

Vbi eſt confeſſio, ibi bonorum omnium reſtitutio.

D.Cyril. Tert. *Si adeſt pœnitentia, deeſt culpa.*

Hanc in ſpem veniæ erigebatur Dauid, cùm peccati ſui confeſſionem ſepties iterabat. Semel quidem dicens: *Dele iniquitatem meam.* Iterum: *Amplius laua me ab iniquitate mea.* Tertiò: *Et à peccato meo munda me.* Quartò *Quoniam iniquitatem meam ego cognoſco.* Quintò: *Et peccatum meum contra me eſt ſemper.* Sextò: *Tibi ſoli peccaui.* Septimò: *Et malum coram te feci.* Pſalm. 50. à num. 3. E Septies, qui eſt numerus vniuerſitatis, hoc eſt, frequentiſſimè ſui peccati confeſſionem repetebat, quia hanc vnam medicinam ſuo morbo præſentiſſimam iudicabat. Quod expendens D. Ambroſius in Apologia. 1. De Dauid, cap. 8. *Delicta,* inquit, *ſæpè repetendo, meritò magnam miſericordiam poſcit: nec ſolùm magnam miſericordiam, ſed etiam multitudinem miſerationum. Quod ergo peccatum talis non diluat deploratio? Quam culpam precatio huiuſmodi non emundet?* Atque ab hoc Dauidis exemplo vnum peccatum ſæpiùs confitente, reliquos confundit peccatores, qui ne multa quidem

5. *Dauid ſepties iterat peccati confeſſionem, vt plus miſericordiæ conſequatur.*

D.Ambr.

dem

David vnũ tantùm peccatum ſæpiùs confitebatur, rarò innumera Chriſtiani.

dem ſemel confitentur: *Ille*, inquit, *pro vno peccato miſerationum multitudinem deprecatur: nos pro pluribus peccatis vix ſemel eius miſericordiam credimus obſecrandam.* Quare addit, non ſemel tantùm, ſed ſæpiùs replicandam confeſſionem, vt diuina miſeratio copioſior infundatur. Quò pertinere dicit illud Dauidicum: *Ampliùs laua me*: ducta ſimilitudine ab infectoribus pannorum: vt enim pannus pluribus coloribus inficitur, vt vltimò tandem perfectiſſimè imbuatur: ita & animus frequenti confeſſione expiari debet, vt abundantia diuinæ gratiæ cumulatiſſimè ſaturetur: *Sicut*, inquit, *muricum plurium in purpuræ infectione: ita in lauacro regenerationis, miſerationum eſt multitudo cæleſtium, vt iniquitas deleatur.*

Iterandam Confeſſionem ſimilitudine explicatur.

6\. Peccatorem ad hanc ſcelerum confeſſionem hortatur Dauid, dicens: *Reuela Domino viam tuam.* Pſal. 36. num. 5. Vbi Diuus Ambroſius: *Quis*, inquit, *reuelat viam ſuam, niſi, qui Deo, occultorum ſuorum arbitro interna ſui pectoris confitetur?* Et ſtatim expendit verbum reuelandi, quod eſt, ab vmbra quodammodo ad Solem extrahendi. Quaſi diceret Propheta, inquit Ambroſius: *Aperi conſcientiam tuam, ne eam ſeculi iſtius grauet vmbra, vel carnis.* Quod ſtatim egregiè illuſtrat, optimam ab agricultura ſimilitudinem mutuatus: *Prorumpentia*, inquit, *ſemina, ſi fuerint obumbrata, tenuantur: ſoli obiecta, pingueſcunt. Quid de ſeminibus loquor? Ipſas arbuſculas, quominus ſe in altum ſubiiciant, vmbra ſylueſtris internecat, & prohibet brachia ramoſa diffundere.* Non aliter & conſcientia, dum occultatur, marceſcit: dum ad lucem per cõfeſſionem aperitur, reuiuiſcit quodammodo, & refloreſcit. Nec minùs eleganti ſimilitudine rem declarat, ad illa Dauidis verba: *Quoniam iniquitatem meam annuntiabo.* Pſalm. 37. num. 19. vbi ab arte medica deducens exemplum, *Dauid*, inquit, *non vult latere ſua delicta, Nam, vt febres in alto ſitæ non queunt mitigari; cum foras eruperint, ſpem afferunt deſinendi: ita peccatorum morbus, dum tegitur, inardeſcit; ſi confeſſionibus proditur, euaporat.*

Conſcientia ſi occultatur, marceſcit vt germen, ſi prodatur, reuiuiſcit. D. Ambr.

Peccatorum morbus dum tegitur, inardeſcit.

7\. Myſterio plenum fuit illud miraculum, quo voluit Chriſtus Dominus, vt didrachma publicanis à Diuo Petro ſolueretur: *Vade*, inquit, *ad mare, & mitte hamum: & eum piſcem, qui primus aſcenderit, tolle: & aperto ore eius inuenies ſtaterem: illum ſumens, da eis pro me, & te.* Matth. 17. num. 27. Vbi piſcis, qui inter cætera animalia ἄφωνος, hoc eſt, mutus, & ſine voce appellatur, ſignificat peccatorem profundo ſuorum ſcelerum ſilentio inuolutum: ab huius tamen aperto ore peti voluit didrachma ſuis exactoribus tribuendum. Vt ſignificaret, ab ore peccatoris eruendam eſſe confeſſionem, qua ſuis debitis exoluatur. Sic tropologicè exponit D. Ambroſius lib. 4. in Lucam, cap. 5. *Didrachma*, inquit, *non otioſè in ore piſcis inuentum eſt. Ex ore enim tuo iuſtificaberis. Etenim pretium noſtræ immortalitatis, eſt noſtra confeſſio.* Et confirmat ex Apoſtolo: *Ore confeſſio fit ad ſalutem.* Roman. 10. n. 10. Itaque ſua peccata, qui manifeſtat & accuſat, prorſus expiat & emundat. Cùm olim Moyſes Deum pro populo idololatra deprecaretur: *Obſecro*, inquit, *peccauit populus iſte peccatum maximum.* Exod. 31. n. 31. Cur non potiùs, ô Moyſes, populi peccatum extenuas & excuſas; vt veniam faciliùs aſſequaris? Reſpondet Lyranus: *Quia confiteri culpam, via eſt ad veniam.* Immò eò dignior veniâ populus fiebat, quò ſe indigniorem fateretur.

Peccatores muti, vt piſces.

Confeſſio debitorum pretium eſt. Qui peccata ſua accuſat, ſat expiat. D. Ambr.

Confeſſio via ad veniã. Lyran.

8\. Celebris in lege erat habitus illius leproſi, qui à lepra ſanari cupiebat: *Habebit*, inquit, *veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum, contaminatum ac ſordidum ſe clamabit.* Leuit. 13. n. 45. Vbi expri-

Imago peccatoris in leproſo exprimitur.

A mitur imago peccatoris à ſuis peccatis abluendi. Diſſuta habet veſtimenta, vt appareat lepra: quia nullum habere debet in animo peccatum, quod Sacerdoti non confiteatur. Nudum habere caput in morem ſeruorum, qui, non niſi aperto capite, ſuis dominis miniſtrant: neque enim quis abiectiorem ſeruit ſeruitutem, quàm, qui ſuis peccatis famulatur. Sed, cur os veſte tegere oportebat? Procop. *Ne loquendo*, inquit, *odor horrendus diffundatur, nec docere alios præſumat; ne dicatur ei: qui prædicas, non furandum furaris.* Rom. 2. num. 21. *Quare tu enarras iuſtitias meas?* Pſalm. 49. num. 16. Sic Procopius. Nec multò aliter Diuus Iſidorus & Lyra interpretantur. Addo, ne à ſuis peccatis ſe excuſet. Alioqui os habebat liberum & apertum,
B quo ſe contaminatum ac ſordidum clamabat. Quaſi hæc eſſet optima ſcelerum medicina, ſi apertum habet os ad ſua peccata confitenda; clauſum ad excuſanda.

Nemo peccatore abiectiorem ſeruit ſeruitutem. Procop. D. Iſidor. Lyra. *Optima ſcelerum medicina, confeſſio.*

Diuerſo modo ſe habuit Dauid, quandiu in ſuo peccato obdormiuit, aut certè ſub Dauidis nomine quilibet impœnitens peccator: *Quoniam*, inquit, *tacui, inueterauerunt oſſa mea, dum clamarem tota die.* Pſal. 32. n. 3. Nam ad iactanda, aut etiam excuſanda ſua ſcelera, tota die clamabat: ad confitenda, tota die obmuteſcebat. Vnde tacendo recrudeſcebant vulnera, quæ confitendo facilè ſanarentur. Paulò aliter exponit D. Aug. de ſilentio peccatorum quæ tacebat; & de clamore meritorum, quæ iactabat. Nam inquirens, quomodo di-
C catur & tacere, & clamare, ſubdit: *Tacuit, vnde proficeret; non tacuit, vnde deficeret. Tacuit confeſſionem, clamauit præſumptionem. Tacuit peccata ſua, clamauit merita ſua. Si clamaret peccata ſua, & taceret merita ſua, innouarentur oſſa eius. Modo autem remanſit in vetuſtate, qui noluit confitendo amare nouitatem.* Itaque perfecta peccatorum confeſſio, ſingularis quædam eſt animorum renouatio, & à ſcelerum vinculis abſolutio. Vnde, ſicut, qui è carcere exeunt, lætitia exiliunt: ita exultare debent, qui ſua peccata confitentur; iuxta illud Dauidicum: *Confiteantur tibi populi, Deus.* Et ſtatim: *Lætentur & exultent.* Pſal. 66. num 4. & 5. Vbi D. Aug. *Triſtis*, inquit, *eſto, antequàm confitearis: confeſſus exulta, iam ſanaberis: dum confitentis conſcientia ſaniem*
D *collegerat, & apoſtema tumuerat, cruciabat te, requieſcere non ſinebat. Confitere, exeat in confeſſione, & defluat omnis ſanies; iam exulta, iam lætare.* Certiſſima enim mentis ſanitas ex oris confeſſione ſubſequetur.

9\. *Quàm malũ peccatoris ſilentium.* D. Auguſt. *Aliqui peccatores tacẽt peccata, clamãt merita.* *Quanta ſit animi peccata confitẽtis lætitia.* D. Aug.

Pœnitentia à peccatorum pœnis liberat.

QVod ad ſecundum attinet: Debitis pœnis liberantur, qui peccata ſua confitentur: & quidem æterna ſemper; temporali verò magis, aut minus, prout maior, aut minor fuerit confeſſionis perfectio. Omnis quidem pœna eximetur, qui ſuas culpas perfectiſſimo dolore fateatur. Teſtis ſit illa mulier peccatrix, quæ ad pedes Chriſti Domini
E ſua crimina non loquendo, ſed lacrymando confeſſa, veniam ſine vlla pœna reportauit, cui Chriſtus Dominus, *Remittuntur*, inquit, *peccata tua, Vade in pace.* Lucæ 7. num. 48. & 50. Quod Hugo Victorinus ſuis in quoſdam Pſalmos Annotationibus, c. 64. expendens, *Chriſtus*, inquit, *vt oſtenderet manſuetudinem ſuam, & parui cordibus daret fiduciam appropinquandi; citò veniam indulſit, pœnam nullam induxit.* Teſtis & bonus latro, qui ſuas in Cruce culpas confeſſus, illis verbis: *Nos quidem iuſtè: nam digna factis recipimus.* Lucæ 23. num. 41. ſtatim fiduciam habuit poſtulandi Paradiſum:

10\. *Omnis pœna eximitur per perfectiſſimã confeſſionem.* Hugo Vict. *Varijs teſtimoniis cõfirmatur.*

Memento mei, cùm veneris in Regnum tuum. Ibidem,num.42.Et meritum impetrandi : *Hodie mecum eris in Paradiſo*,num.43. Vnde D.Chryſ.ſerm. De Latrone,ad finem 3.tomi : *Ecce*, inquit, *quantùm præſtitit confeſſio, vt ſine dilatione introduci Latro mereretur in Paradiſum.* Quaſi diceret : Abſque vlla pœna pro prioribus culpis denuò impoſita,protinùs euolauit ad coronam. Et rurſus homil. ſeq. De Cruce & Latrone : *Inſpice*, inquit, *quantùm præſtat confeſſio. Confeſſus eſt, & Paradiſum patefecit : & totam confeſſus fiduciam meruit, vt Regnum poſt latrocinium poſtularet.* Immò & impetraret. Facta enim confeſſione, nulla iam reſtabat pœna in exilio ſubeunda ; ſed gloriæ corona in regno ſuſcipienda.

D.Chryſ.

Confeſſio patefacit Paradiſum.

11. Grauiſſimam pœnam comminatus fuit olim Deus ei,qui Caïnum occidiſſet : *Omnis*,inquit,*qui occiderit Caïn,ſeptuplum punietur.* Gen.4.n.25. Ecce tibi poſt multum temporis Caïn occiditur à Lamech, vt veteres Hebræi tradiderunt, teſte D. Hier. in Quæſtionibus Hebraïcis, immò & Patres Catholici, teſte eodem D. Hieronymo epiſt. 125. ad Damaſum, q.1. quibus recentiores Interpretes aſſentiuntur. At,quæ pœna hunc occiſorem ſequuta eſt? Sacras Literas omnes replicate,nullas inuenietis. Quid ergo Lamechum ab homicidij pœna immunem fecit? Quid diuinam contra illum ſententiam reuocauit? Planè ipſa homicidij confeſſio. Ipſe nanque ſuam confeſſus culpam, *Occidi*, inquit, *virum in vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem meum.* Ibid.n.23. Hæc autem culpæ confeſſio fuit ei pœnæ ſolutio : vt egregiè Theod.q.44.in Gen.interpretatur:*Pœnam*,inquit, *euaſit propter peccati confeſſionem : & contra ſe ferens ſententiam euitauit ſententiam diuinam.* Graue olim peccatum Iudas & Thamar commiſerunt. Sed in hanc capitale ſupplicium decernitur, non in illum:*Producite*,inquit,*eam,vt comburatur.* Gen. 38. num. 24. Immò nunquam Iudas huius peccati reus,vel accuſatur,vel nominatur.Nec immeritò: quia Iudas ſuum peccatum agnouit,& confeſſione deleuit,dicens : *Iuſtior me eſt.* Ibid. num.26. In quem locum D.Ambr. lib.2. De Pœnitentia,c.8. *Ideò*, inquit, *culpa eius deputatum non eſt ; quia ipſe priùs ſe accuſauit, quàm ab aliis accuſaretur.* Dum autem ſe accuſauit, non modò culpam à ſe tranſtulit, ſed & pœnam.

Lamech culpam euaſit propter peccati cõfeſſionem.

D.Hieron.

Theod.

Confeſſio & culpam, & pœnam trãsfert.

D.Ambr.

12. Quare rectè Salomon,*Iuſtus*,inquit, *prior accuſator eſt ſui.* Prou. 18. n. 17. Vt non ſolùm à culpis exuatur, ſed etiam à pœnis liberetur; ac dæmonem ad pœnas repoſcentem facilè refellat ac repellat. Vnde D.Ambr.proximè citatus : *Nouit*, inquit, *omnia Dominus : ſed expectat vocem tuam; non vt puniat, ſed vt ignoſcat : non vult, vt inſultet tibi diabolus, & celantem te peccata tua arguat. Preueni accuſatorem tuum : ſi te ipſe accuſaueris, accuſatorem nullum timebis : ſi te detuleris ipſe, etſi mortuus fueris, reuiuiſces.* Tantùm abeſt, vt ritè confeſſus moriatur; vt potiùs à morte,ſi quam incurrit,vendicetur. Eundem Salomonis locum pari elegantia illuſtrat D. Ambr. in Pſ.35. *Iuſtus*,inquit, *nouit, quemadmodum peccatorum ſuorum vincula diſſoluat : nec expectat accuſatorem, ſed præuenit ; vt confitendo, ſuum alleuet omne delictum : nec habeat, quod aduerſarius criminetur. Vocem enim eripit aduerſario, & quaſi dentes quoſdam paratos ad prædam criminationis infeſtæ, peccatorum ſuorum confeſſione conſtringit.* Si igitur peccator confeſſione ſua præuenit accuſationem ; præuenit pariter & damnationem:& conſequenter,omnes pœnas,quæ damnatis infliguntur,anteuertit.

D.Ambr.

Peccator per confeſſionem à morte vindicatur.

Qui confeſſione præuenit accuſationem, præuenit & dãnationem.

13. In multos olim reos capitalis pœna decernebatur,in ſacrilegos, in homicidas, in adulteros, & ſimiles peccatores. Ea tamen ab iis,qui ſua crimina confiterentur,ſtatim euitabatur : *Anima*,inquit Textus,*quæ peccauerit* (nempe,quodcũque peccatum) *conuicta delicti*,*reddet omnia, quæ per fraudem voluit obtinere : pro peccato autem ſuo offeret arietem, & dimittetur illi.* Leu.6. à num.2. hoc eſt : ſatisfaciet parti,& ſacrificabit Deo : & ſic ab omni ſupplicio libera abire permittetur. At, cur à morte eripitur, quam ex legis decreto merebatur? Reſpondet Rup.lib.1.in Leu.c.26. Quia illud, *Conuicta delicti*,ſic intelligi oportet:*Quod teſte conſcientia, conuicta eſt, vt ſemetipſam accuſaret confeſſione ſpontanea.* Et ſtatim rem illuſtrat, non ſolùm in veteri Synagoga,ſed etiam in noua Eccleſia.Nam *Eccleſia*, inquit, *latentem peccati cauſam ſecreta confeſſione proditam gaudenter admittit intra veniæ ianuas, deprehenſa verò per alium crimina, non ſolùm forenſe Tribunal, ſed etiam ſynodica irrecuperabiliter plectit ſeueritas.* Vbi vides, nihil tam rigidum in peccatores à legibus decerni, quod per ſpontaneam & ſecretam confeſſionem, & multò magis ſacramentalem non emolliatur.

Nihil tam ſeuerum legibus decernitur,quod per confeſſionem non emolliatur.

Rupert.

Confirmatur etiam in noua Eccleſia.

14. Cum primis parentibus peccantibus ſic egit Deus,vt neutrum maledictum appellarit. Horum tamen filium Caïnum,fratricidij reum,maledicto percuſſit. *Nunc igitur*, inquit, *maledictus eris ſuper terram.* Gen.4. num. 11. Diſcriminis ratio illa eſt: quia parentes præuaricationis confeſſio à maledicto lib.rauit ; filium criminis negatio induit in maledictum.Sic enim Tert.lib.2,contra Marcionem,c.25. exponit:*Ideò*,inquit,*nec maledixit ipſum Adam, nec Euam, vt reſtitutionis candidatos,vt confeſſione releuatos : Caïn verò & maledixit, & cupidum morte luere delictum, mori interim vetuit, vt præter admiſſum, etiam negationis exemplo oneratum.* Quaſi diceret:Caïno ſuam culpam,non modò non confitenti,ſed etiam neganti maledictum incuſſit, & pœnam ipſa morte ſeueriorem ; dum viuere permittitur in continuo mortis metu, qui animum atrociùs,quàm mors ipſa corpus excedebat. Ita ferè de hac re philoſophatur D.Ambr.lib.De Paradiſo,c.14.Vbi loquutus de inobedientia Euæ quã illa tandem confeſſa eſt,dicens:*Serpens decepit me, & comedi.* Geneſ.3. c.13. ſubdit : *Veniabilis culpa, quam ſequitur profeſſio delictorum. Ideò non deſperata mulier, quæ non reticuit Deo ; ſed magis confeſſa peccatum eſt.* Quaſi diceret, Pœnam, quam præuaricatio induxit,confeſſio abegit.Et ſtatim de Caïno addit, illum,quia culpam negauit,vt temporariam pœnam euaderet;remiſſum diabolo.vt ſimul cum eo pœna torqueretur æterna. Noluit Caïn ſe accuſare, ne pœnæ, quam timebat, ſubiaceret: *Et ideò*,inquit,*accuſatori diabolo eius accuſatio reſeruata eſt,vt cum Angelis flagelletur,qui cum hominibus noluit flagellari.* Itaque,qui à confeſſione abſtinet, damnationi ſubiacet : qui verò de ſua ſe culpa accuſat, à ſua ſe pœna excuſat. Vnde D. Ambr. lib.2.De Abel & Caïn,c.9 *Confeſſio*, inquit,*pœnarum compendium eſt.* Nam etiam æternas pœnas, quas propter tranſgreſſionem meremur, propter confeſſionem euitamus.

Peccatores confeſſio liberat à maledicto.

Tert.

D.Ambr.

Veniabilis culpa, quam ſequitur cõfeſſio.

Qui à confeſſione abſtinet, damnationi ſubiacet.

D.Ambr.

Confeſſio pœnarum compendium.

Pœnitentia bonorum ſpiritualium diuitiis cumulat.

15. QVod attinet ad tertium : Exigua mihi videretur confeſſionis vtilitas,ſi à meritis tantùm pœnis vendicaret, & non infinitis probè bonorum cumulis augeret. Sed has planè cæleſtium bonorum diuitias humilis confeſſio importat. Et, vt alia bona abeſſent, illud quidem ſatis foret, quòd

Peccator per confeſſionem ſacris dignus efficitur.

quod peccator humiliter confeſſus, diuino ſacrificio non ſolùm recipiendo, ſed etiam offerendo dignus efficiatur. Dauid ſua Deo peccata humiliter confeſſus: *Ego ſum*, inquit, *qui peccaui, ego iniquè egi*. 2. Reg. 24. num. 17. Quid præmij tam humilis confeſſio reportauit? Sequitur ſtatim: *Venit Propheta Gad ad Dauid in die illa, & dixit ei: Aſcende, & conſtitue altare Domino*, &c. Ibid. num. 18. Quod Dauid fideliter exequutus: *Ædificauit altare Domino, & obtulit holocauſtum, & pacifica*. Ibid. n. 25. Vbi D. Ambr. Apolog. 1. De Dauid, c. 7. *Quo facto*, inquit, *ſtatim dignus ſacrificio iudicatus eſt, qui abſolutione æſtimabatur indignus*. Quid felicius? Quid glorioſius accidere poterat peccatori, quàm vt confeſſus ſua peccata, quibus æternum à Deo exilium merebatur, ad ſpirituale ſacerdotium, & ſacramentale conuiuium, & familiare cum Deo commercium erigeretur?

D. Ambr.

16. Singulare profectò hoc eſt bonum ex humili confeſſione profectum. Sed haud dubium, quin plura alia ex eodem fonte oriantur. Vnde peccatorem, quem tranſgreſſio vituperabilem reddiderat, confeſſio laudabilem conſtituit. Patet in benedictione Iudæ, cui pater Iacobus felicitatem precatus & vaticinatus: *Iuda*, inquit, *te laudabunt fratres tui*, Gen. 49. num. 8. Quæ laudum materia à nominis etymo colligitur. Nam Iudas, interprete D. Hier. eſt idem, quòd *confeſſio*: qui autem ſua peccata confitetur tantùm abeſt, vt ignominiam contrahat, vt potiùs immortales laudes mereatur. Ad peccatorem Deus: *Narra*, inquit, *ſi quid habes, vt iuſtificeris*. Iſai. 43. num. 26. ſeu, vt habent Septuaginta: *Dic tu iniquitates tuas primus, vt iuſtificeris*. Quem locum D. Chryſoſt. proœmio in Iſaiam, expendens: *Non dixit*, inquit, *Ne plectaris ſupplicio, ſed, Vt iuſtificeris. Nónne ſufficiebat peccatori indulgentia & remiſſio pœnæ?* Peccatori quidem ſufficiebat: ſed non Deo qui ſua peccata confitentem nō modò ſupplicio liberat; ſed etiam præmio coronat: vt videre eſt in bono Latrone, qui ſua crimina confeſſus, non ſolùm è patibulo eripitur: ſed etiam in Paradiſum introducitur: *Hodie*, inquit, *mecum eris in Paradiſo*. Lucæ 23. n. 43. *Non dixit*, inquit Chryſ. *Liberum te & immunem reddo ſupplicij: ſed ipſum in Paradiſum introducit iam iuſtum*.

Peccator per tranſgreſſionem vituperabilis, per confeſſionem laudabilis efficitur.

D. Hier.

D. Chryſ.

Deus per confeſſionem non modò ſupplicio liberat, ſed præmio coronat.

D. Chryſ.

17. Notat ibid. D. Chryſ. à Medicis quidem curari plagam; non tamen tolli cicatricem, qua ſemper facies redditur deformata: à Deo autem non modò culpam tolli, ſed etiam omne eius veſtigium abſtergi; vt nulla ibi deformitas, ſed mira quædam venuſtas relinquatur: *Quamuis*, inquit, *innumeris modis admittatur Medicus interlinere cicatricem, & eam è medio auferre; non poterit tamen. Repugnat huic facto naturæ infirmitas, artis inſuper vis inualida; denique tenuitas medicamentorum. E diuerſo Deus, quando peccata abolet, nullam reliquam facit cicatricem; nullum veſtigium ſinit manere; ſed vnà cum ſanitate eximium etiam confert formæ decus*. Ita vt, ſi innocens & pœnitens conferantur: hic illi totius mentis pulchritudine præferendus videatur. Moyſes populum alloquutus: *Cùm*, inquit, *ductus pœnitudine cordis tui, reuerſus fueris ad Deum, & obediens eius imperiis*, &c. *reducet te Dominus Deus tuus de captiuitate tua; & maioris numeri eſſe te faciet, quam fuerint patres tui*. Deut. 30. à num. 1. Cur, quæſo, dicit ſceleratos filios ſanctiſſimis patribus præferendos? Credo, quia patres innocentes, filij pœnitentes extiterunt: quorum Deus cauſam ſtudioſiùs tuetur.

D. Chryſ.

Deus tollit peccata, & peccatorum cicatrices, ad pulchritudinem.

Pœnitentes innocentibus præferuntur.

18. Duodecim hominum millia elegit Moyſes, qui aduerſùs Madianitas præliantes, *omnes mares occiderunt, & Reges eorum, Eui & Recem & Sur & Hur*

A *& Rebe, quinque Principes Gentis*. Num. 31. num. 8. Et tamen paulò anteà ſexcenta hominum millia à Madianitis, non tam viris, quàm fœminis percuſſa ceciderunt. Numeror. 25. à n. 1. Quid, quæſo, hos tam multos labefecit, & illos tam paucos coronauit; niſi vna confeſſio peccatorum, quæ illos paucos ex priori clade admonitos; non autem illos plures ſua temeritate præcipitem obarmabat? Sic Orig. hom. 25. in Num. *Qui priùs*, inquit, *à mulieribus victi ſunt, nunc expiatione habita, & geſta pœnitentia, etiam Reges vincunt. Ex hoc intelligamus, quantum valeat conuerſio ad Deum; quantum proſit emendatio peccatorum*. Vbi vides, fortiores pœnitentes, quàm innocentes, qui innocentiam coluerant, cecidiſſe: qui ad pœnitentiam ſe receperant, B triumphaſſe. Erat olim in Niniue pluſquàm centum viginti millia hominum, qui neſciebant, quid inter dexteram & ſiniſtram intereſſet: hoc eſt, qui innocentiam conſeruabant. Et tamen Deus neque propter tantam innocentium multitudinem cenſuit, illi ciuitati parcendum eſſe. *Ego*, inquit, *non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt pluſquàm centum viginti millia hominum, qui neſciunt, quid ſit inter dextram & ſiniſtram ſuam?* Ioan. 4. num. 11. Contrà verò quinque ciuitatibus infamibus condonaturum ſe promiſit, ſi in illis, non dico quinquaginta, aut triginta, aut viginti, ſed decem tantùm pœnitentes inuenirentur: *Non delebo*, inquit, *propter decem*. Gen. 18. n. 33. Quaſi digniores & potentiores apud Deum decem C pœnitentes, quàm centum viginti millia innocentium viderentur.

Quanta fortitudo ex pœnitentia oriatur.

Orig.

Potentiores apud Deum pœnitentes, quàm innocentes.

19. Quid dico, decem pœnitentes? Vnus, ſi Deo irato occurrat, eius iras ſerenabit: *Circuite*, inquit, *vias Ieruſalem, & aſpicite, & conſiderate, & quærite in plateis eius, an inueniatis virum facientem iudicium, & quærentem fidem, & propitius ero ei*, Ier. 5. num. 1. Immò non ſolùm propter vnius viui & præſentis lacrymas; ſed etiam propter vnius mortui ac ſepulti cineres diuina indignatio quodammodo deferueſcit ac tranquillatur. Quod D. Chryſ. hom. 42. in Gen. obſeruat: *Multa*, inquit, *Domini bonitas eſt, & ſæpè ſolet etiam propter paucos multis dare ſalutem. Et quid propter paucos? Sæpè quando non inuentus eſt in præſenti vir iuſtus, propter defunctorum virtutem, viuentium miſeretur*. Et probat ex diuino D oraculo ad Regem Ezechiam: *Protegam*, inquit, *vrbem iſtam propter me, & propter Dauid ſeruum meum*. 4. Reg. 20. num. 6. Vbi Dauidis pœnitentis tanta auctoritas apparet, vt proximè poſt diuinam attendatur. Saül propter peccatum ſuum meruit, vt regno priuaretur: vnde Samuel ad illum, *Abiecit*, inquit, *te Dominus, ne ſis Rex*. 1. Reg. 15. n. 23. At verò Dauid propter peccati ſui confeſſionem meruit, vt inter alios Reges Iſraël, in catalogo primogenitorum Chriſti Domini, ipſe ſolus Rex, ſemel atque iterum diceretur: *Ieſſe*, inquit Euangeliſta, *genuit Dauid Regem. Dauid autem Rex genuit Salomonem*. Matth. 1. n. 5. & 6. Quaſi tanti à Deo fieret pœnitentia, vt ſola dignior eſſet, E quæ regia corona donaretur.

Propter vnius viui, vel etiam mortui lacrymas Dei ira deferueſcit.

D. Chryſ.

Deus etiam propter defunctorum virtutem, viuentium miſeretur.

Pœnitentia ſola Regis digna corona.

20. Ex illis duobus filiis Dauidis, Amnon & Salomon, ſenior erat Amnon, ad quem proinde regnum ſpectabat: iunior Salomon, qui proinde ius ad regnum non habebat. Et nihilominùs Deus ita rem diſpoſuit, vt hic iunior potiùs, quàm ille ſenior regnum obtineret. Vt patet ex 3. Reg. 1. num. 39. Ratio fortaſſe eſſe poteſt: quia Amnon filius erat Dauidis adhuc innocentis: at verò Salomon filius Dauidis iam pœnitentis. Sicut autem pœnitens ſæpè innocenti præponitur: ita pœnitentis filij, filiis innocentis aliquando præferuntur.

Pœnitentis filij, innocentis filiis præferuntur.

Multas

Multas ob cauſas Chriſtus Dominus primatum Eccleſiæ potiùs tribuit Petro, quàm Ioanni, quem alioqui vnicè diligebat. Sed vt interim reliquas omittam, aliis iam locis redditas, & aliis iterum reddendas, illa eſt ad rem præſentem; quòd Ioannes innocentiam conſeruarat, Petrus ad pœnitentiam confugerat: gubernandis autem peccatorum animis, magis quodammodò pœnitens, quàm innocens inſeruire videretur. Inde profectum, vt vtrunque veteris & nouæ legis pontificatum cōtulerit Deus hominibus, non quidem in ſtatu innocentiæ, ſed pœnitentiæ conſtitutis. Aaroni quidem, poſtquàm peccauit fabricando vitulo. Exod. 32. à n. 2. Diuo autem Petro, poſtquàm negauit in paſſione, & negationem pœnitentiæ lacrymis expiauit: nam poſteà in reſurrectione paſcendarum ouium curam ſuſcepit. Ioan. 21. n. 17. Vt palàm eſſet, quanto in honore pœnitentes apud Deum haberentur. Vnde Diuus Cyrillus Ieroſolymitanus catecheſi 2. De Pœnitentia, ab exemplo Aaronis rectè argumentatur: *Illum quidem*, inquit, *propter crimen non vetuit Deus ad ſummum ſacerdotium peruenire: te verò ex Gentibus venientem, ſalutem conſequi vetabit?* Quaſi diceret: ſi ad ſupremam dignitatem pœnitens admittitur, quid re pœnitentem à diuina gratia excludet?

Gubernādis peccatorum animis, magis videtur inſeruire Petrus pœnitēs, quàm Ioannes innocens. Quanto in honore pœnitentes ſint apud Deum.

D. Cyril.

21. Chriſtus Dominus ad vitam reuocatus, priùs dicitur fœminis, quàm viris apparuiſſe: immò per fœminas ſuam viris reſurrectionem euulgaſſe: *Ite*, inquit, *nunciate fratribus meis, vt eant in Galilæam, ibi me videbunt.* Matthæi 28. num. 10. At, cur hic honor priùs fœminis tribuitur, quàm viris, qui illo digniores videbantur? Dicet aliquis: Propter maiorem Apoſtolorum humilitatem, vt futuri omnium Gentium magiſtri priùs fœminarum diſcipuli efficerentur. D. Greg. Niſſ. orat. De Reſurrectione, dicit: *Quia fœmina priùs peccauerat, Chriſtum Dominum priùs fœminis apparuiſſe: vt ſuam erga peccatores beneuolentiam oſtenderet, & quantam illis paraſſet medicinam, teſtatur.* Addo: Quia fœmina ſuam priùs culpam confeſſa fuerat. Licèt enim Adamus priùs ſe de ligno comediſſe manifeſtarit, Gen. 3. num. 12. tamen Eua priùs ſe deceptam, atque adeo aliquem defectum incurriſſe, confeſſa eſt. Ibid. num. 13. Quæ verò in confeſſione prior fuit, æquum erat, vt adhunc honorem prior aſſumeretur. Ad hæc primus vir & prima fœmina, quibus Chriſtus Dominus in Euangelio dicitur apparuiſſe; fuerunt Petrus & Magdalena pœnitentes: immò, cùm Petrus & Ioannes ad ſepulchrum currerent; non dicitur Chriſtus apparuiſſe Ioanni innocenti, ſed Petro pœnitenti; iuxta illud: *Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni.* Luc. 24. num. 24. vt maior pœnitentibus honor deferretur.

Futuri gentium magiſtri priùs humiliandi.

D. Greg. *Chriſtus Dominus reſurgens priùs erga peccatores ſuam oſtendit beneuolentiam.*

Prior in confeſſione, etiā in honore prior eſt.

Chriſtus Dominus non Ioanni innocenti, ſed Petro apparet pœnitenti.

22. Mirum eſt, quòd D. Petrus in Cœna, auſus non fuerat Chriſtum Dominum interrogare, quiſnam eſſet proditor: ſed Ioannem ad interrogandum ſubmiſerit. Ioan. 13. n. 24. Et nihilominùs poſt reſurrectionem Domini intrepidus acceſſerit ad interrogandum, quid futurum erat de Ioanne, dicens: *Domine, hic autem quid?* Ioan. 21. num. 21. Quid hoc eſt? An maiorem interrogandi fiduciam poſt negationem comparauit? Ita planè, inquit D. Chryſ. ad eum locum. Sed, cur ita? Quia iam tunc, vt ſentit D. Chryſoſt. Summi Pontificis auctoritatem habebat: *Qui enim*, inquit, *tunc non eſt auſus Ieſum interrogare; ſed id muneris alteri delegarat: hîc commiſſa ſibi fratrum cura, non modò alteri vicem ſuam mandat; ſed & ipſe magiſtrum interrogat.* Quaſi ex paſtorali cura ſtatim fiducia conſequatur. Sed addo ad præſens inſtitutum cum

Propria Paſtoris fiducia.

D. Chryſ.

A D. Thom. 3. p. q. 89. art. 3. ad 3. Quia tunc innocens quidem erat: at nunc poſt negationem, pœnitens. Neſcio enim, quo pacto, qui ad pœnitentiam redit, maiorem ad Deum accedendi fiduciam acquirit. Vnde, cùm Ioannes in Cœna propior Chriſti Domini lateri adhæreret; poſt reſurrectionem cedere viſus eſt, & propiores partes Petro deferre, *Conuerſus enim Petrus vidit illum diſcipulum, quem diligebat Ieſus, ſequentem.* Ioan. 21. n. 20. Ac ſi innocens Ioannes, propiorem, & potiorem locum Petro pœnitenti deferendum iudicaret; & qui Petro ante pœnitentiam præibat, Petrum poſt pœnitentiam ſequeretur.

D Thom. *Peccator poſt confeſſionem, maiorem ad Deum fiduciam acquirit.*

Locus honoratior pœnitenti tribuendus.

Certè prodigus ille filius poſtquàm pœnitentiam egit, feſtiniùs à parente tractatur, quàm ſe- 23.
B nior ille filius, qui ſemper innocentiam conſeruaſſe gloriabatur. Nam, qui inter mercenarios recenſeri cupiebat; inter paterna brachia fouetur, & ad lautiſſimum conuiuium, quale nunquàm filius primogenitus à parente obtinuerat, inuitatur. Luc. 15. à num. 20. Quod expendens D. Bern. ſerm. contra peſſimum vitium ingratitudinis: *Prodigus*, inquit, *filius ad filiorum numerum adſpirare timebat; beatum ſe reputans, ſi vel in mercenariorum numero recipi mereretur. Minimè tamen ſufficere potuit paternæ pietati, niſi tam copioſam ei miſericordiam exhiberet; cui poſſet & ille, qui nunquàm a patre diſceſſerat, ſenior filius inuidere.* Quaſi pœnitens innocenti non ſolùm adæquaretur, ſed etiam præferretur.
C Quod breuiùs quidem, ſed non minus eleganter expreſſit Tert. lib. De pœnitentia, cap. 8. dicens: *Chariorem ſenſerat, quem lucrifecerat.* Hoc eſt: Quem per pœnitentiam receperat, in maiorem ſui amoris gratiam cooptauit. Et ſtatim effuſam boni parentis beneuolentiam erga filium redeuntem admirarus, *Etſi nudus*, inquit, *redieris, recipiet, quia rediſti; magiſque de regreſſu tuo, quàm de alterius ſobrietate lætabitur.* Diuinus ille paſtor, relictis nonaginta nouem ouibus in deſerto, ad vnam ouiculam errantem & balantem reducendam feſtinauit. Leu. 15 num. 4. Vbi Tert. citatus. *Grex*, inquit, *vna charior non erat. Vna illa conquiritur; vna pro omnibus deſideratur: & tandem inuenitur; & humeris*
D *paſtoris ipſius refertur: multùm enim errando laborauerat.* Vbi vides, ſanctiſſimis illis Angelorum choris, qui in illis nonaginta nouem ouibus in deſerto relictis, figurantur; vnum tantùm hominem pœnitentem in illa oue errabunda expreſſum, quodammodo anteponi. Immò, cùm Deus olim ſuper alas Cherubin aſcenderit & volarit, Pſ. 17. num. 11. tamen ouem errantem ipſe *imponit in humeros ſuos gaudens.* Luc. 15. num. 5. Vbi D. Hier. epiſt. 61. ad Pammachium, contra errores Ioannis Ieroſolymitani: *Dei Filius*, inquit, *propter vnam morbidam ouem, alapas, crucem, flagella ſuſtinuit: & ſuis humeris portauit ad cœlum baiulans & patiens delicatam peccatricem.* Vides, quàm multa
E pœnitentibus à Deo conferantur?

Pœnitens innocenti non ſolùm adæquatur, ſed etiam præfertur.

D. Bern.

Deus chariores habet, quos per pœnitentiam lucratur.

Tert.

Vnus pœnitēs multis Angelorum millibus anteferatur.

D. Hier. *Quot beneficiis pœnitentes proſequatur Deus.*

24. Laudauit olim Chriſtus Dominus Ioannem Baptiſtam; non tamen in os, immò neque præſentibus eius diſcipulis, qui laudes ad illius aures deferrent. Sed, *illis abeuntibus cœpit dicere ad turbas de Ioanne.* Matth. 11. num. 7. vt D. Chryſ. ibi aduertit. At verò Magdalenam præſentem & audientem, non ſemel quidem magnis laudibus prædicauit: vt videre eſt, Matth. 26. num. 10. Luc. 6. n. 44. & iterum Luc. 10. num. 42. Diſcriminis ratio eſt ad rem præſentem, vt oſtenderet, quàm beneuolo animo erga pœnitentes efficiatur: vt eos etiam innocentibus aliqua ex parte anteponat. Certè in lege veteri, holocauſta, quæ à iuſtis fiebant; & victimæ pro peccato, à peccatoribus offerri

Deus ſæpè pœnitentes innocentibus anteponit.

ferri ſolitæ, in eodem loco offerebantur. Leu. 6. n. 25 Rationem reddit Theod. q. 4. *Ad demulcendos*, inquit, *oblatores, vt cognoſcant, non eſſe alienos à Sanctis; cùm per pœnitentiam ſanantur.* Vt hinc intelligant peccatores, ſe, ſi verè reſipuerint, inferiori in loco apud Deum non futuros; ſed in eodem reponendos, quem haberent, ſi primam innocentiam conſeruaſſent.

Theod.

Peccator poſt pœnitentiã in eodem manet loco, ac ſi nunquàm peccaſſet.

25. Philo. *Peccatores per pœnitentiã à meretricio luxu reparantur in virgines.* D. Chryſ.

Hinc eſt, quòd impuræ mentes, ſi vera pœnitentia purgantur, à meretricio luxu ad virgineum ſtatum reuocentur. Hoc enim Philo Hebr. lib. De Cherubin inſinuauit: *Homo*, inquit, *quando liberos ſibi quærit, ex virginibus reddit mulieres. At verò Deus, quando incipit cum anima habere conſuetudinem, eam, quæ modo mulier fuerat, reſtituit in virginitatem priſtinam.* Confirmat D. Chryſ. hom. 6. in Matth. de Magdalena loquutus, *Illa*, inquit, *in Euangelio meretrix, virgines quoque ipſas honeſtate ſuperauit; & incredibilis in Chriſtum amoris igne ſuccenſa, & à maximis ſordibus peccatorum largiſſimo lacrymarum fonte purgata.* Quaſi per ignem & aquam, hoc eſt, amorem ac dolorem, ab eo impuritatis cœno excoqueretur & ablueretur. Sed & Rupertus ad illa verba; *Sponſabo te mihi in ſempiternum.* Oſeæ 2. num. 19. inquit, quo pacto Eccleſia Gentiũ, quæ meretrix fuerat, multis deſeruiens amatoribus, in Dei ſponſam, quæ virgo eſſe debuerat, aſſumatur: *Ecce*, inquit, *ad diſpenſationem adducitur; & inter blanditias ineffabiles ſponſa fore promittitur, quaſi virgo, immò verè virgo.* Iuxta illud: *Deſpondi enim vos v. viro virginem caſtam exhibere Chriſto.* 2. Corinth. 11. n. 2. Cùm tamen Corinthiorum Eccleſia, ad quam loquebatur, adulterino idolorum amori mancipata, à mentis puritate longiſſimè aberrarit. Sed nihil mirum, cùm ad cæleſtem Sponſum meretrix per pœnitentiam reducta virgo efficiatur: *Talis*, inquit Rupertus, *animarum amator Deus, vt quantumcunque anima fornicata fuerit, ſtatim vt vero Deo per fidem coniungitur, virgo ſit.* Quam rem eleganter illuſtrat D. Petr. Dam. in epiſt. 4 De Dei omnipotentia, c. 3. in 3. tom. Bibliothecæ ſecundæ editionis; *In carnali*, inquit, *ſponſione, complexus viri, corruptio carnis, diſpendium caſtitatis. E contrà, cui cæleſtis Sponſus adhæſerit, protinùs abluit maculas turpitudinis, & ad florem reuocat redolentiſſimæ caſtitatis. De proſtibulo virginem de corruptione reddit integritatem.* Et ſtatim: *Nouimus*, inquit, *vtriuſque ſexus homines poſt abominabiles voluptatis illecebras, ad tantam religioſæ vitæ perueniſſe munditiam, vt non modò caſtos atque pudicos quoſlibet in ſanctitate præcederent: ſed & non contemnenda multorum virginum merita ſuperarent.* In quam rem plura ſanctorum Patrum teſtimonia ſuprà cap. 6. n. 8. §. 5. & ſequentibus; & in 1. tomo, Annot. 9. ſect. 2. §. 15. retulimus.

Rupert. *Meretrix pœnitens virgo efficitur.*

D. Petr. Dam. *Illuſtratur ampliùs ex D. Petro Damiano.*

26. *Pœnitentia ex brutis homines, ex diabolis facit Angelos.* D. Chryſ.

Quid ſi dicam, per pœnitentiam non ſolùm ex peccatricibus virgines effici: ſed etiam ex brutis homines, immò & ex diabolis Angelos conſtitui? Id ſi dixero, non abſurdo illuſtrare potero argumento deſumpto ab arca Noë. Nam D. Chryſ. nunc Eccleſiam, nunc maximum Eccleſiæ Doctorem, Apoſtolum Paulum cum arca Noë componit: immò & Arcæ Noë præponit: Eccleſiam quidem in prooemio ad enarrationem in Iſaiam: *Nõ*, inquit, *aberrabit quis, ſi profiteatur Eccleſiam Arca illa eſſe præſtantiorem. Etenim Arca, & excipiebat animalia, & conſeruabat: Eccleſia verò ſemel ſuſcepta animalia immutat.* Quod ſtatim variis illuſtrat exemplis: *Ingreſſus*, inquit, *illò eſt miluus: egreſſus eſt miluus, introiit lupus, exiit lupus.* Et ſic de cæteris. *Hic ingreſſus eſt milius, egreditur columba: introiit lupus, exiit ouis: ingreſſus eſt ſerpens, egreſſus eſt agnus: non quidem immutata natura, ſed exploſa malitia.* Ita ille. Qui ſimiliter de Paulo philoſophatur hom. 1. de eius laudibus, in tomo 3. ad finem: *Arca*, inquit, *illa coruum recipiens, coruum rurſus emiſit: & includens lupum, feritatem eius mutare non potuit. Hic verò*, nimirum Paulus, *accipitres, miluóſque ſuſcipiens, fecit columbas, & excludens omnem irrationalitatem, atque ferocitatem, manſuetudinem ſpiritus introduxit.* Et clariùs paulò antè: *Recipiens irrationabilibus animalibus penè ſtultiores, imitatores effecit Angelorum.* Ita D. Chryſ. de Eccleſia, maximóque Eccleſiæ Doctore ratiocinatur.

27. Sed eandem fieri poteſt circa pœnitentiam ratiocinatio. Cùm enim tam Eccleſia, quàm D. Paulus has hominum conuerſiones per pœnitentiam efficiant, immediatiùs hæc in pœnitentiam quadrat ſimilitudo. Igitur Arca Noë immitem naturam belluarum, quas recepit, non tranſtulit in aliam mitiorem. At verò pœnitentia longè aliter ſe habet. Quas enim ad ſe recipit feras, laruas, hydras ſphynges, harpyias & chimæras, atque huius generis innumera portenta; hoc eſt, peccatores in tam prauas ſcelerum figuras deformatos, vt non homines, ſed bruta quædam animalia, immò & auernalia quædam ſpectra videantur. Quas, inquam, laruas & monſtra, & monſtris ipſis monſtroſiores peccatores ad ſe recipit, ita ab omni vitio excoquit & expurgat, ita fingit ac polit, ita comit ac format, ita cicurat ac ſerenat; vt à brutis in homines: immò à dæmonibus in Angelos commutare cenſeatur. Veniunt enim ad Arcam, ſeu ad arcem, ſeu potiùs ad aram pœnitentiæ, innumeri peccatores tam inſolentes, vt leones; tam crudeles, vt tygres; tam ſanguinarij, vt lupi; tã rabidi, vt canes; tam obſcœni, vt equi; tam callidi, vt vulpes, tam multiformes, vt polypi; tam maleuoli, vt viperæ; tam terribiles, vt dracones; tam prauis denique ex moribus concreti, vt vel ipſam diaboli mali iam exæquare, ne dicam ſuperare videãtur. Sed dum in ara pœnitentiæ, velut in quadam ſpiritualis metamorphoſeos officina ſubiguntur & molliuntur & excoquuntur; non ſolùm à feris in homines animantur: ſed etiam à diabolis in Angelos conuertuntur. Vnde Diuus Chryſoſtomus in priori loco citato, totam hanc metamorphoſim; non vanam, ſed veram; non Circæam, ſed diuinam, tribuit pœnitentiæ, ſpiritualium conuerſionum effectrici. Et ſtatim: *Eſt*, inquit, *pœnitentia medela delictorum, præuaricatorum ſolutio, aduerſus diabolum armatura, ſimul & gladius caput ipſius præſecans; ſalutis ſpes, euaſio ignorantiæ. Ipſa homini cælum aperit, & in Paradiſum introducit.* Rurſum verò in poſteriori loco, loquutus de Paulo, totum mundum ad pœnitentiam trahente, & per pœnitentiam renouante, *Omnem*, inquit, *quanta eſt ſub cælo, regionem, quaſi volitans circumiuit ex hominibus Angelos faciens, quin ipſos homines, quaſi ex dæmonibus in Angelos prouehens.* Quis igitur inficierur plurimos bonorum ſpiritualium cumulos à pœnitentia conferri, quæ beſtias in homines, dæmones in Angelos conuertat?

Morum conuerſio per pœnitentiam fieri ſolita declaratur.

D. Chryſ.

SECTIO II.

Facilitas ſacramentalis Confeſſionis.

Nihil magis homines ab hoc Sacramento deterret, quàm ſumma difficultas, quam in eo ſuſpicantur. Quid enim, inquiunt, difficiliùs, quàm in lucem promere, quæ in tenebris patrantur? 1.

Quæ ſit huius Sacramenti difficultas.

rur? Et aperire animi ſenſa, quæ omnibus, non ſolùm hominibus, ſed etiam Angelis occluduntur? ac de ſe bene ſentientibus, peſſimas ſui æſtimationes ingerere? fateri ſe ſuperbum, auarum, & obſcœnum, à quo humilis, liberalis & continens credebatur? Fateor: ſunt hæc, ſi natura ſpectetur: difficillima: ſed quæ diuina gratia præeunte, quàm facillima reddantur. Meritò, vt poſſimus expoſtulare cum eo, qui ad confeſſionem diuinitùs excitatus reluctetur: *Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis, qui fingis laborem in præcepto?* Pſal. 93. num. 20. Fictitius eſt iſte labor, quem perhorreſcis. Tui te cordis iniquitas, non operis difficultas à confeſſione deterret. Timidos illos & ignauos promiſſæ terræ exploratores imitatus, quædam in hoc Sacramento fingis monſtra de genere gigantæo, quibus ſuperandis te imparem arbitraris: cùm tamen Ioſuë & Caleb, & qui illos Chriſtiani milites imitantur, facilè poſſint ea omnia *ſicut panem deuorare.* Num. 14. num. 9. cùm non ferro & flamma; ſed ore & lingua expugnentur.

Cordis iniquitas, non difficultas à confeſſione deterret.

2.

Facilitas confeſſionis in veteri Teſtamento figurata.

Igitur, antequàm huius Sacramenti difficultas inquiratur; vide, obſecro, quanta eius facilitas in veteri Teſtamento præfiguretur. Homicidis conſtituit Deus ſex ciuitates refugij; tres citra Iordanem. Num. 35. n. 13. totidem vltra Iordanem. Deuter. 19. num. 3. At, cur non alia loca ad recipiendos profugos, quàm ciuitates, eáſque munitiſſimas deſtinauit? Reſpondet Philo Hebræus citatus in Gloſſa ad caput illud Num. vt maior profugis ſecuritas præſtaretur: *Neque*, inquit, *effugium dedit in loca, quæ deſerta forent, aut parum tuta; ne cædis inuitæ reus facilè caperetur.* Talia Deus præbuit confugia peccatoribus, nempe, Sacramenta pœnitentiæ. Quod enim tutiùs ac ſecurius eſſe poteſt munimentum, quàm Sacramentum confeſſionis; ad quod qui ſe receperit, pacatiſſimus conquieſcet: fremat quantumuis hoſtis, rugiat, inſidietur. Nam, vt bene D. Ambr. lib. 7. in Lucam, c. 15. *Accuſationis excludit inuidiam, qui accuſatorem præuenit confitendo.* Fuerunt prætereà illæ refugij vrbes, propriæ Leuitarũ; vt citato Num. loco habetur: fortè, quia Leuitæ, ſicut ſanctiores erant, ita ad hoſpitalitatem ac pietatem proniores; vt facilliſſimus & benigniſſimus acceſſus confugientibus daretur. Tales ſunt qui audiendis confeſſionibus præſunt Sacerdotes, mites, faciles, benigni. Vnde Auguſt. lib. De vera & falſa pœnitentia, c. 20. *Sacerdos*, inquit, *adſit beneuolus, paratus erigere, & ſecum onus portare. Adiuuet confitentem orando, eleemoſynas dando, & cætera bona pro eo faciendo, iuuet leniendo, conſolando, ſpem promittendo, & cùm opus fuerit, etiam increpando. Sit particeps laboris, qui particeps vult fieri gaudij.*

Philo.

Quàm firma refugij ciuitas ſit confeſſio.

D. Ambr.

D. Auguſt. *Sacerdotes audiendis cõfeſſionibus mites ac faciles.*

3. Sed, cur Deus illas refugij ciuitates circa Iordanem ita collocauit, vt aliæ quidem forent citeriores; aliæ vlteriores? Credo, vt ſuum cuique refugium pateret ſine labore flumina tranſmittendi. Ita voluit Deus, vt peccatores in Eccleſia, ſuas intra parochias conſtituti, haberent Sacerdotes, ad quos confugerent, quin longiùs euagari cogerentur: atque ita ſuas facerent confeſſiones, vt nulla confitentes defatigatio ſequeretur. Adde, illas vrbes in ſua quaque regione ita fuiſſe conſtitutas, vt mediam terræ partem obtinerent & planæ æquabiléſque ad eas viæ ſternerentur; vt omnis ad illas confugiendi difficultas tolleretur. Sic enim præcepit Deus: *Tres ciuitates ſeparabis tibi in medio terræ, quam Dominus Deus tuus dabit tibi in poſſeſſionem, ſternens diligenter viam; & in tres æqualiter partes totam terræ tuæ prouinciam diuides, vt habeas è vicino, qui propter homicidium profugus eſt, quò poſſit euadere.* Deut. 19. num. 2. & 3. Quæ omnia eò ſpectant, inquit ibi Gloſſa, *Vt qui ſaluandus eſt, faciliùs euadat.* Quid ergo aliud illæ refugij ciuitates, in quibus homicidæ ſaluabantur, ſignificabant, quam illa ſacramentalis confeſſionis tribunalia, ad quæ pœnitentes recipiuntur? Vt enim ad illas facillimus vndique aditus patebat, ita ad hæc non difficilis nobis via aperitur. Quam ſalutis facilitatem & felicitatem noua in Eccleſia ſub Sacramento pœnitentiæ futuram vaticinatus Dauid, *Quoniam*, inquit, *Deus ſaluam faciet Sion, & ædificabuntur ciuitates Iudæ.* Pſalm. 68. n. 36. Vbi notat D. Aug. Iudam interpretari confeſſionem: vt ſicut pro temporali Hebræorum ſalute ciuitates refugij deſtinabantur: ita pro ſpirituali ſalute Chriſtianorum, ciuitates confeſſionis erigerentur.

Deus ſine labore vllo vult peccatores confiteri.

Quàm facilis ad confeſſionem via.

Gloſſa.

D Auguſt. *Ciuitates refugij in Eccleſia ſunt confeſſiones.*

4.

Pudor magis ad peccantem, quàm ad confitentem pertinet.

At, quæ, obſecro, difficultas eſt, quæ peccatores à ſuis peccatis confitendis deterreat ac retardet? Dices: Ingens pudor, quo quis tenetur, & quodãmodo ligatur, ne ſuam prodat ignominiam, & inquinatam conſcientiam manifeſtet. Fateor, hæc potiſſima cauſa eſt, quæ peccatores à ſuis criminibus confitendis mutos quodammodò efficit, & elingues. Verùm, ſi res ſuis momentis expendatur, facilè intelliges, hunc pudorem potiùs ad peccantem, quàm ad confitentem pertinere. Vnde D. Ambr. lib. 2. De pœnitentia, cap. 10. *Nihil eſt*, inquit, *quod pudori eſſe debeat, niſi non fateri, cùm omnes ſimus peccatores. Vbi ille laudabilior, qui humilior; ille iuſtior, qui ſibi abiectior.* Et lib. 3. in Lucam, loquutus de Dauide, ſuum peccatum agnoſcente & confitente: *Si*, inquit, *iniquitatem ſuam Dei amicus cognoſcit; ſi Deo ſe peccaſſe confitetur: cur tu de confeſſione criminis erubeſces? cùm criminis commentum, non confeſſio, ſit pudori.* Pariter & Theod. De prouidentia, lib 16. De oraculis: *Nullus*, inquit, *pudor vos à confeſſione remoretur. Neque enim pudenda eſt peccati confeſſio, ſed perpetratio.* Ironicè perſtringit Tertul. lib. De pœnitentia, cap. 10. hominem prauè erubeſcentem de confeſſione delicti: de patratione verò gloriantem: *Næ tu*, inquit, *verecundia bonus, ad delinquendum expandens frontem: ad deprecandum verò ſubducens.* Quaſi diceret: Peſſimam induis verecundiam ad confitendum, optimam exuis ad peccandum. Ne igitur bonus de tua verecundia tibi videaris. Rectè expendit D. Chryſ. procemio in Iſaiam dæmonis ſtratagema, pudorem à peccato remouentis, & in pœnitentia collocantis: *In peccato*, inquit, *ſanies, in peccato probrum ac dedecus, in peccato deriſio eſt. In pœnitentia fiducia loquendi, in pœnitenti libertas, in pœnitentia expurgatio peccati.* Et paulò pòſt de prædicta dæmonis calliditate incautos admonens peccatores: *Cùm noſſet*, inquit, *Satanas quia peccatum verecundiam habet, pœnitentia fiduciam; ordinem reprobus permutauit & inuertit: pœnitentiæ dedit verecundiam, fiduciam peccato.* Et ſtatim ſuis rem exemplis hypotheticè illuſtrans, tandem in peccatorem exclamat: *O te miſerum! cum effectus es peccator, non erubeſcebas: quando iuſtus efficeris, te primùm pudet.* Quo quid iniquius ac peruerſius? Non debet igitur prauus pudor peccatorem à confitendo retardare, quem bonus à peccando non repreſſit.

D. Ambr.

Theod. *Non eſt pudenda cõfeſſio, ſed peccati perpetratio.*

Tert.

D. Chryſ. *Dæmonis ſtratagema, pudorem in confeſſione collocare, à peccato remouere.*

Nihil iniquius, quàm iuſtum effici & pudere.

5.

Multa pudoris extenuãdi argumenta.

Sed demus humanæ prauitati ac fragilitati, vt aliquo pudore ſua peccata confitendi teneatur: certè multa adſunt huiuſce pudoris minuendi atque extenuandi argumenta. Vnum, quia vni tantùm reuelantur. Vnde D. Aug. lib. 2. De viſitatione infirmorum, cap. 5. *Non te pudeat*, inquit, *coram vno dicere, quod te non puduit, forſitan coram multis, & cum multis facere.* Et paulò poſt: *Heu! cur*

D Auguſt. *Primũ, quia vni tantum reuelantur peccata.*

A *cur erubeſcis confiteri, quod facere nequaquàm dubitaſti? Melius eſt coram vno aliquantulum ruboris tolerare, quam in die iudicij coram tot millibus hominum graui repleta denotatum erubeſcere.* Alterum, quòd ſub ſtrictiſſimo & indiſpenſabili ſigillo deteguntur: ita vt non tam alteri, quàm tibi vni credita videantur. Quod rectè expendit Tert. lib. De pœnitentia, cap. 10. *Periculum,* inquit, *pudoris tunc oneroſum eſt, cùm penes inſultaturos in riſiloquio conſiſtit: vbi de alterius ruina alter attollitur, vbi proſtrato ſuperſtanditur. Cæterùm, inter fratres, atque conſeruos vbi communis ſpes, metus, gaudium, dolor, paſſio; quid tuos aliud, quam te opinaris?* Quaſi non minùs occulta relinquantur, quæ confeſſario dicuntur, quàm quæ à pœnitente retinentur. Immò magis occulta apud confeſſarium: quàm apud pœnitentem B videantur: nam pœnitens euulgare poteſt, Confeſſarius non poteſt. Tertium, quia peccatori à peccatore manifeſtantur. Quid autem erubeſcat pœnitus de ſe fateri, quod de ſe Confeſſarius nō diffitetur? Vnde Tert. proximè citatus: *Quid conſortes caſuum tuorum vt plauſores fugis?* Et D. Aug. lib. De vera & falſa pœnitentia, c. 19. *Non erubeſcat,* inquit, *peccator confiteri peccata peccatori. Si enim Sacerdos peccare non haberet, erubeſcere poſſet, qui peccatá ſuo ei manifeſtaret.* Cùm auté vterque ſub peccato ſeruiant; liberior à pudore eſſe debet, qui per confeſſionem à ſeruitute peccati liberatur.

Secundum, quòd ſub ſtrictiſſimo ſigillo deteguntur.
Tert.
Tertiū, quia etiam peccatori manifeſtantur.
Tert.
D. Aug.

6. Quartum, quia confeſſio compendium eſt pœnarum: quis autem non ferat libens eum pudorem, quo æterna pœna compenſetur? Quis non C facilem iudicet verecundiam, per quam à gehenna eripiatur? Hinc enim colligit Tert. lib. De Pœnitentia, c. 9. huius confeſſionis facilitatem: quæ, *Cum,* inquit, *prouoluit hominem, magis releuat; cùm ſqualidum facit, magis mundatum reddit; cùm accuſat, excuſat; cùm condemnat, abſoluit. In quantum non peperceris tibi; in tantùm tibi Deus, crede, parcet.* Quid enim confuſionis habere poteſt illa confeſſio, per quam æternæ damnationis pudor aboleatur? Vnde Tert. citatus c. 10. *Ego,* inquit, *rubori locum non facio, cùm plus de detrimento eius acquiro.* Hoc eſt: Non fugio eum ruborem, quo ſuffuſus æternum fugio ruborem. Et paulò pòſt c. 12. *Si,* inquit, *de exomologeſi retractas, gehennam in corde conſidera, quam tibi exomologeſis extinguet: & pœnæ* D *priùs magnitudinem imaginare, vt de remedij adeptione non dubites.* Quid ergo difficultatis habere poteſt confeſſio, ſeu pudor ex confeſſione ſubſequutus, in quo ad extremam difficultatem effugiendam præſidium reperitur.

Quartum, quia confeſſio compendium pœnarum eſt.
Tert.
Rubor confeſſionis æternum ruborē tollit.

7. In forenſi quidem tribunali quiſquis quæſtionum vi adductus, propria peccata confitetur, ad capitalem pœnā vlterius damnatur, at verò in hoc ſacramentali iudicio, quiſquis confitetur, abſoluitur; vtiam in ſuperiori ſect. ex Rup. aduertimus: & vlterius D. Chryſ. hom. 20. in Gen. eleganter expendit: *In humanis,* inquit, *iudiciis, quis facinora confiteretur; ſententiam capitalem in caput ſuū acciperet: ac miſericordis Dei, & animarū noſtrarū Medici tanta eſt támque ineffabilis bonitas & clemētia, vt* E *omnem rationem tranſcendat. Nā ſi facinora cōfeſſi fuerimus, noſtri ipſorū facti accuſatores, in tantā miſericordiā prouocabimus Dominicum, vt nō ſolùm nobis donet liberari à peccatis, ſed & in iuſtorū catalago numerari.* Idē obſeruat D. Aug. ad illa verba: *Confiteātur tibi populi omnes: lætētur & exultēt Gētes.* Pſ. 66. n. 4. & 5. Vbi diſcrimen ſtatuens inter eos, qui apud forenſe & ſacramentale tribunal ſua crimina confitentur, dicit illū ſemper triſtari & ante confeſſionē propter tormenta, & poſt confeſſionē propter ſupplicium capitale: hunc autē etſi ante cōfeſſionem triſtētur, propter peccatum; poſt confeſſionē lætari, propter veniam: *Ille,* inquit, *qui plangit in tormentis, ſi victus dolere fuerit, profert ad mortem vocem ſuam. Nuſquam ergo lætus, nuſquam exultās; antequam cōfiteantur, exarat vngula; cùm cōfeſſus fuerit, damnat carnifex.* Hic autē, quia apud Deum ſe accuſat, exultat & lætatur. *Quia bonus eſt,* inquit, *cui cōfitetur. Ad hoc exigit confeſſionem, vt liberet humilem: ad hoc damnat non confitētem, vt puniat ſuperbum.* Subſcribit Caſſiod ad illa verba: *Cōfitebimur tibi, Deus, confitebimur.* Pſ. 74. n. 2. Vbi oſtendens quantò vtilior ſit in interno, quàm in externo tribunali confeſſio, *Mortem,* inquit, *plerumque generat, vel ſemel terreno Iudici crimina cōfiteri: Deo autem frequentata confeſſio non parturit periculum, ſed* B *ſalutem.* Adde, in externo iudicio nihil proficere reorum lacrymas ad veniam obtinendam: ſanguine, non lacrymis miſerorum culpas expiandas: at verò in interno ſolis lacrymis, & culpas & pœnas aboleri. Quod D. Chryſ. hom. 6. in Matt. rectè obſeruans, *In ſecularibus,* inquit, *iudiciis, quantumlibet poſt acceptam ſententiam lamenteris & lugeas; nō tamen effugies flendo ſuppliciū: hic verò, ſi toto corde ingemueris ad Deū, ſoluiſti repentē ſententiā, veniámque conſequutus es.* Ex dictis efficaciter vrgeo argumentū. Nam, ſi cui reo apud externum iudicem ſua crimina confitenti, abſque vllo alio diſpendio ſubeundo, venia promittatur; quis illum pudor à confeſſione retardabit? Profectò nullus. Quo igitur nos pudore à confeſſione prohibemur C certiſſimam ex confeſſione veniam habituri?

D. Chryſ.
Minus confeſſionis tribunal, quàm forenſe.
D. Auguſt.
In forenſi tribunali ſemper adeſt triſtitia, in ſacramentali poſt cōfeſſionem lætitia.
Caſſiod.
In forenſi morte damnatur ſemel confeſſus: hic iterata confeſſio vitam parit.
D. Chryſ.
Vrgetur efficaciter argumentum.

8. Quintum huius pudoris eleuandi argumentum ſit, quia pudor ex confeſſione, qualis qualis eſt, potiùs debet honor appellari. Vnde D. Cypr. ſer. De paſſione Domini, *Dum,* inquit, *Iudicis & tortoris vices non parcent, peccator aſſumit; cōfeſſione confuſionem honorat; & in conſpectu Dei veniā impetrat.* In cuius rei typum, cùm Chriſtus Dominus Lazarum ſuſcitauit, cuius facies ſudario erat ligata. *Soluite,* inquit, *eum.* Ioan. 11. n. 44. Hoc eſt: non ſolum à pedibus inſtitas, ſed etiam ab ore ſudarium remouete. Aperiri voluit eius faciem, & omnibus manifeſtam apparere. Non quidem ſine myſterio, vt bene D. Ambr. lib. 2. De pœnitentia, c. 8. obſeruat: *Quia,* inquit, *venia donatus eſt, reuelare faciem,* D *aperire vultū iubetur. Nō habet enim quòd erubeſcat, cui peccatum remiſſum eſt.* Tantùm enim abeſt, vt peccator ſua crimina humiliter confeſſus pudore ſuffundatur; vt potiùs miro quodam fulgore illuſtretur. Neſcio an huc ſpectare voluerit D. Ambr. lib. 10. in Luc. cap. 22. cùm de Petro dixit: *Petrus, quia tertiò negauerat, tertiò confitetur. Sed negauit in nocte, confitetur in die.* Quia minùs erubeſcere debet confeſſio quàm negatio: hæc tanquàm maximè erubeſcenda transigatur in tenebris: illa tanquàm maximè prædicanda in luce perhibeatur.

D. Cypri.
Quintum, quia talis pudor, honor potiùs debet appellari.
D. Ambr.
D. Ambr.
D. Petrus minùs erubuit confeſſionem, quàm negationem.

9. Denique Deus in Scriptura nonnunquàm pœnitens introducitur: *Pœnituit,* inquit, *eum, quod hominē feciſſet.* Gen. 6. n. 4. *Pœnitet me, quòd conſtituerim Saül Regem.* 1 Reg. 15. n. 11. *Pœnituit eum ſecundum multitudinem miſericordiæ ſuæ.* Pſ. 105. n. 45. & E ſic de aliis. Sed, quæ ratio eſſe poteſt, cur pœnitentia, quæ cum diuina immutabilitate ſtare nequit, Deo tribuatur? Mitto interim alias ad locū Regū citatū cumulandas. illa huc ſpectat. Vt pœnitentiā honoraret: ne peccator de illa erubeſceret, quā ſibi peccatorū omniū ſanctificator attribuebat. Quam rationē mihi videtur inſinuaſſe. Tert. l. De pœnitentia. c. 2: vbi obſeruās, Deum hominū ſtrages in diluuio editas miſeratum, quodammodo doluiſſe, ſubdit: *Iam inde in ſemetipſo pœnitentiam dedicauit.* Hoc eſt, factam quodāmodo reddidit, & honoratam,

Deus pœnitens aliquādo introducitur: vt pœnitentiam honoret.
Tert.
Pœnitentiā Deus in ſemetipſo ſanctificauit.

tam, ne deinceps à peccatoribus, tanquàm vilis A & abiecta deſpiceretur. Adde D.Ambr.in Pſ.37. vbi expendens illud: *Miſertus eſt Deus ſuper malitia,* Ioan.3.n.10.ſeu, vt habent Septuaginta, *Egit pœnitentiam ſuper malitia:* hoc in Græca tranſlatione myſterium deprehendit: *Vide*, inquit, *quomodo in Scriptura hortatur, vt & tu pœnitentiam non refugias.* Nam, ſi Deus pœnitentiam dicitur ſubiiſſe, quis inſanus pudor, peccatorem à pœnitentia deterrebit? Idem D.Ambr. lib.2.in Luc.c.3. reddens rationem, cur Chriſtus Dominus ſuſcepit *Baptiſmum pœnitentiæ*, quem Ioannes prædicabat. Marc.1.n.4.ſubdit: *Nemo refugiat lauacrum gratiæ, quando Chriſtus lauacrum pœnitentiæ non refugit. Nemo ſe dicat exortem eſſe peccati, quando Chriſtus venit ad remedium peccatorum. Si pro nobis Chriſtus lauit, quantò magis nos noſtra delicta lauare debemus?*

D.Ambr.

D.Ambr. *Nihil nos à pœnitentia debet deterrere quando Deus illam dicitur ſubiiſſe.*

10\. Quod ſi nihilominus aliquis pudor ex peccatorum confeſſione peccatorem ſubſequatur? Is nõ debet eſſe præteritæ vitæ tortor, ſed futuræ inſtitutor. Quod mihi videtur eleganter expreſſiſſe D. Greg.Niſſ.hom.3.in Eccleſ. *Qui*, inquit, *per acculſatorum enunciationem ſe ipſum veluti præſcripſerit; memoriam pudoris habet pædagogo ad vitam deinceps agendam.* Vbi pudor anteactæ vitæ, dum memoriæ frequens occurſat, tanquàm pædagogus & doctor, peccatorem admonet & auertit, ne deinceps pudenda exequatur. Sed de hac re ad cap.12. & 13. iterum diſſerendum.

D.Greg. *Pudor non ad præteritam, ſed futuram vitam debet conducere.*

ANNOTATIO XXVI.

CIRCA LITERAM.

Separatio à peccatis illuſtratur.

1\. ALTERA Hebræorum actio fuit illa, qua hauſerunt aquã, & in terram effuderunt; vt hac ceremonia teſtarẽtur, ſicut aqua ſemel ex phiala effuſa nunquàm amplius in phialã reuocatur; ita ſua peccata ſemel ex animo eiecta, nunquàm amplius in animum reducenda. Quod eſt perfectum à peccatis diuortium, duplici Sect. illuſtrãdũ: vna, qua laudẽtur, qui à peccatis ſeparãtur; altera, qua vituperentur, qui in peccata relabũtur.

Perfectum à peccatis diuortium illuſtratur.

SECTIO I.

Laudabiles, qui à peccatis omninò ſeparantur.

2\. SAtis non eſt, peccata confiteri, niſi ab illis penitùs recedatur. Suſcitaturus Chriſtus Dominus Lazarum, magna voce clamauit: *Lazare, veni foras.* Ioan.11 n 43. Quem locum D. Greg.homil. 26.in Euangelia myſticè interpretatur de egreſſu ab ſtatu peccati per confeſſionem *Lazaro*, inquit, *nequaquam dicitur: Reuiuiſce: ſed, Veni foras. Omnis quippe peccator, dum culpam ſuam intra conſcientiam abſcondit, introrſum latet, in ſuis penetralibus occultatur. Sed mortuus venit foras, cùm peccator nequitias ſuas ſponte confitetur. Lazaro ergo dicitur: Veni foras, ac ſi apertè cuilibet mortuo in culpa diceretur: Cur reatum tuum intra conſcientiam abſcondis? Foras iam per confeſſionem egredere, quia apud te interiùs per negationem lates. Veniat itaque foras mortuus, id eſt, culpam confiteatur peccator.* Sic ille. Et eodem modo lib.22.mor.c.11.exponit. Quem Hug. Vict. in Annotationibus ad quoſdam Pſalm.c.7.imitatur. Iuxta quam expoſitionem certum eſt, ſatis non eſſe peccatorem per internam contritionem

Deus peccatorem non modò ſuſcitat, ſed à ſepulcro peccati extrahit.

Hug.Vict.

reuiuiſcere; niſi etiam per externam confeſſionẽ, cùm præceptum confeſſionis vrget, ſanctificetur.

3\. Cæterùm, D. Aug.in lib.83. quæſt.q.65.propiùs ad rem præſentem, exponit de egreſſu ab ſtatu peccati, non ſolùm per confeſſionem; ſed etiam per ſeparationem, qua ab occaſione & periculo relabendi longiſſime recedatur: *Quod*, inquit, *exiit à monumento animam ſignificat recedentem à carnibus vitiis.* Itaque non dixit Dominus Lazaro. *Redi ad vitam*: ſed. *Exi à monumento.* Quid enim prodeſſet Lazaro, ſi intra tumulum incluſus, & ſub terræ mole oppreſſus, ad vitam rediret; ſtatim, ſi nouum miraculum non adeſſe, moriturus: cùm ſub ingenti pondere laborans, liberum de cælo ſpiritum ducere non poſſet, quo vitam B ſuſtentaret? Ita plane peccatori in ſuis ſceleribus mortuo ac ſepulto, non dixit Dominus tantùm, *Reuiuiſce*: hoc eſt, confitere: ſed, *Exi foras*: hoc eſt, A periculo & occaſione relabendi ſeparare. Quid enim ei prodeſſet, ſi intra eadem peccandi incitamenda conſtitutus, ad vitam vocaretur, ſtatim proculdubiò, ſi magnum gratiæ præſidium non adeſſet, eadem in peccata ruiturus? Sicut igitur Lazaro ſepulto ſatis non fuit redire ad vitam; niſi etiam à ſepulcro exiret: ita & peccatori ſatis non eſt in gratiam reſtitui, niſi etiam à peccandi occaſionibus, quàm longiſſimè ſeparetur.

D. Auguſt. *Peccatori nõ ſatis eſt ad vitam reſtitui, niſi à peccato omninò ſeparetur.*

4\. Immò, poſtquàm exiit Lazarus, addidit Chriſtus Dominus: *Soluite eum, & ſinite abire.* Ibidem, n.45. volens, vt non ſolùm exiret de ſepulcro; ſed etiam C ab eo longiùs recederet & hac ratione quodammodo præcauens ne in ſepulcrum recideret, ſi vicinus maneret. Quæ omnia tropologicè oſtendunt, non ſolum à peccandi periculo vtcunque exuendum; ſed ab eo longiſſimè recedendum. Vnde D Greg.Naz.orat.4. *Caue*, inquit, *ne rurſus emoriaris, iiſque, qui in ſepulcris habitant, aggregeris, ac peccatorum tuorum funibus conſtringaris: Incertum enim eſt, an rurſus ex ſepulcro excitaberis, vſque ad poſtremam reſurrectionem; quæ quidquid factum eſt, ad iudicium adducet, non vt curetur, ſed, vt iudicetur.* Nõ ſine myſterio D.Pet. poſtquam negauit, *Egreſſus foras fleuit amarè.* Matth.26.num.75. *Nec enim*, inquit Beda, *in atrio Caiphæ retentus poterat agere pœnitentiam: egreditur foras, vt ab impiorum Concilio ſecretus, pauidæ negationis ſordes liberis fle-* D *tibus abluat.* Sic ille, hanc expoſitionem à D.Hier. totidem ferè verbis mutuatus. Sed addo, foras egreſſum fuiſſe, non ſolùm, vt præteritas negationes liberiùs deploraret: ſed etiam, vt à nouis cautiùs abſtineret. Si enim in illa hominum fæce & peccandi occaſione perſiſteret; timendum erat, ne iterum ac ſæpiùs negando laberetur.

Deus peccatorem à peccati ſepulcro longè iubet recedere.

D.Greg.

Non poteſt agi pœnitentia inter impios. Beda.

Ideò D. Petrus foras egreditur, vt à nouis negationibus cautiùs abſtineret.

5\. Optima illa eſt Chriſti Domini admonitio: *Si manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum, & proiice abs te.* Matt.18.n.8. Non ſolùm enim iubet, vt peccatum, ſeu peccandi periculum abſcindatur; ſed etiam, vt procul abiiciatur. Nam, vt bene D Bern.ſer.10.in Pſ. *Qui habitat*, ſub finem: *eſt*, in- E quit, *& alios inuenire, in quibus quidem adhuc manet peccatum; ſed iam non dominatur, aut præualet in eis, euulſum quodammodo, nec dum tamen expulſum: deiectum, ſed non prorſus eiectum.* Peccatorum ſyluas diuina iuſtitia non ſolùm demetit; ſed etiam radicitùs extirpat; iuxta illud Ioannis Baptiſtæ: *Iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt.* Matth 3.n.10. At, quorsũ nouus ille pœnitentiæ Prædicator diuinam illam commemorat punitionem? Cur non dicit, arborum frondes detondendas, ſed radices exſecandas? Credo, vt quod diuina punitio factura erat, hoc humana pœnitentia præoccuparet: & quemadmodum illa culpas hominum radicitùs

D.Bern. *Deus peccatum iubet procul abiicere.*

Peccata radicitùs euellenda.

radicitùs euellit, ne repullulent; ita & hæc anteuertere, & citiùs eradicare niteretur. Nam, vt egregiè D. Bern. ſer. 2. De Aſſumptione Virginis: *An verò, inquit, aliud eſt, quàm fictio execrandi, ſi peccata ſuperficietenus radas, non intrinſecùs eradices? Certus eſto, quoniam pullulauit vberiùs. Exciſam, non extirpatam arborem in ſyluam pullulare videas denſiorē. Quod periculū ſi volumus declinare, ſecurim ponamus, neceſſe eſt, ad radices arborum, nō ad ramos.*

D.Bern.

Peccata non auulſa radicitus, pullulāt vberiùs.

6.
Quanta ſit hominum in peccati acetum relabentiū inſania.
Rab.

Præceptum illud erat Nazaręis in lege veteri, ne acetum biberent: *Acetum*, inquit, *ne bibant.* Num. 6.n.3. Sed, quorſum hoc præceptum; cum vel ipſa potus acerbitas à bibendo remoueret quoſcunque homines, etiam nulla lege obligatos? Myſterium perfectò aliquod lex ſpectabat, quod probè ad rem præſentem Rabbanus explicauit: *Acetum*, inquit, *bibunt, qui poſt vitæ ſanctitatem in vetuſtatem præteritorum vitiorum labuntur, & corruptione veteris nequitiæ delectantur.* Vbi vides hominum in ſua peccata relabentium inſaniam: ſiquidem acetum vino anteponunt; & contempta diuinæ gratiæ ſuauitate, quam ſemel deguſtarunt, ad priorem ſcelerum acerbitatem reuocantur. Hos igitur continet diuina lex, ne acetum bibant, & prioribus ſcelerum illecebris inebrientur.

7.
Deus peccandi occaſionem tollit.

Hauſtis olim ad inferos centum quinquaginta viris ex Tribu Leuitica, qui contra Moyſem & Aaronem tumultuati, ſummum ſacerdotium præripere conabantur, præcipit Deus Eleazaro, vt tollat thuribula, quæ iacebāt in incendio, & producat ea in laminas. & affigat altari. Num. 16.n.37. Vbi quæres, cur in laminas producta, & altari affixa eſſe voluerit? Credo, vt omnis occaſio ſimile ſacrilegium patrandi tolleretur. Nam, ſi integra remanerent, ad ſacrilegos vſus facilè traherentur: ſi producta quidem in laminas; ſed altari non affixa, facilè inde ſublata, in noua thuribula cōflarentur, profanis iterum vſibus adducenda. Dum autem & producta in laminas, & altari affixa remanebant; præteritæ quidem punitionis recordatio ſupererat, & nulla ad præteritum ſacrilegium via relinquebatur: quorum vtrunque à Deo diligenter curabatur.

8.
Peccatorum habitus aſper & humilis.

In veri pœnitentis ſymbolum dicebat Dauid, Deo gratulatus: *Conſcidiſti ſaccum meum, & circundediſti me lætitia* Pſ. 19. n 12. Vbi peccatum comparat cum habitu ſaccino, aſpero, humili & abiecto, quo reuerà peccatores induūtur; quamuis ſibi veſtibus ſericis, auro gemmiſque ornati videantur. Hunc igitur habitum dicit non exutum, ſed conſciſſū. Non ſine myſterio. Nam habitū, quem nocturno tēpore dormiturus exuis; matutino iterum vigilaturus aſſumis. At verò, quem non modò exuis; ſed etiā ſcindis, rumpis, & in fruſta diſcerpis; nunquàm ampliùs recipis induendum. Sic igitur peccatum non eſt ita exuendum, vt iterum induatur: ſed ita diſſipandum ac lacerandum, vt nūquàm ampliùs in animum reuocetur. Non diſſimili myſterio mihi videtur cæleſtis Sponſa ſuum cum peccato diuortium ſignificaſſe: *Expoliaui me tunica mea, quomodo induar illa?* Cant. 5.n.3. Vbi culpam ſuam vocat tunicam, non vtcunque ablatam: ſed omninò expoliatam. Magno quidem diſcrimine. Nam ſi quis ingreſſus domum, pallium de humeris deponat: paulò pòſt egreſſurus facilè illud in humeris reponit. Contrà verò, ſi quis nocturnus viator incidat in latrones, à quibus pallio expolietur, qui, parto ſpolio, ſe proripiant in ſyluas, condant in tenebras, & ab oculis viatoris nūquàm ampliùs videndi auferantur: de ſuo pallio viator actum credat, illóque ſe iterū induendum penitùs deſperet. Talis igitur Sponſa ſuo ſe pec-

Peccatorum habitus lacerandus, vt nunquam ampliùs induatur.

Peccator debet ſe peccatis nō exuere tantùm, ſed ſpoliare.

A cato non modò exuebat; ſed etiam expoliabat; quia eo animo renuntiabat peccatis, vt nullo ea tempore in mentem reuocaret.

9.
Ne minima quidem anſa diaboli relinquenda, vt iterum ſemel elapſos comprehendat.

Libenter olim Pharao permittebat Hebræis, vt viri tantùm de ſeruitute exirent, dummodò filij in ſeruitute relinquerentur: *Quomodo ego*, inquit, *dimittam vos & paruulos veſtros; Ite tantùm viri, & ſacrificate Domino.* Exod. 10. à n. 10. Sed, cùm Moyſes nouis plagis inſtaret, etiam pueros dimittendos permittit tandem Pharao; dummodò greges & armenta in Ægypto retineantur: *Ite*, inquit, *ſacrificate Domino Oues tantùm veſtræ & armenta remaneant: paruuli veſtri eant vobiſcum.* Ibid. n24. Cur quæſo, filiis aut gregibus relictis, facilem abeundi facultatem concedebat? Ratio mihi vi- B detur opportùna: quia exiſtimabat, Hebræos ſine filiis vel ſine pecudibus egreſſos, paulò pòſt vel charitate filiorum, vel pecuniarum cupiditate in Ægyptum redituros. Quod quidem Moyſes ſubodoratus, pactionem non admiſit: *Cum paruulis*, inquit, *noſtris & ſenioribus pergemus, cum filiis & filiabus, cum ouibus & armentis. Non remanebit ex eis vngula.* Vbi ſup. n. 9. & 26. Talem ſe diabolus tyrannum exhibuit ſuis captiuis: facilè eos è ſua ſeruitute abire ſinit, & in Chriſti libertatem tranſmigrare, dummodò illi, vel in ſe aliquam propenſionem ad malum, vel prope ſe aliquam occaſionem ad ruinam ſupereſſe patiantur. Sperat enim improbus hoſtis, fore vt facilè reuocet, quos adhuc catenatos & veluti compeditos remiſit. Spe- C rat item, vt miſeri illi, poſtquàm redierint, tenaciùs ament ſeruitutem, quam liberati iam poſſeſſæ prætulerunt. Quare neceſſe eſt, ita peccatis renuntiare, vt ne minima quidem vngula, hoc eſt, ne minima quidem anſa diabolo relinquatur; qua ſemel elapſos, iterum prehendat, & in idem ſcelerum barathrum reducat.

10.
Lyr.
Quàm longè debeat eſſe peccator à peccati occaſione.

Victima pro peccato immolanda, extra caſtra immolari iubebatur. Leuit. 4. n 12. & Num. 19. n. 3. Rationem reddit Lyran. in priorem locum citatum: *Quia peccator debet eſſe elongatus de cætero, non ſolùm à peccato, ſed etiam ab occaſionibus eius.* Quod magis explicat in poſteriorem locum. Nam, cùm totus Iſraël in tria caſtra diuideretur, iuxta Hebræos: vnum quod appellabant Diuinitatis, nem- D pe, ipſum Tabernaculum: alterum Leuitarum, Tabernaculo proximè circunfuſum: tertium totius populi, & Tabernaculū & Leuitas circumplexū: addit Lyr. ſacrificiū illud pro peccato extra omnia illa tria caſtra fieri ſolitum. *Ad deſignādum*, inquit, *quod idololatria debebat ſimpliciter à toto populo elōgari: quia periculoſius inficit, quàm lepra; propter quam tamen eiiciebantur leproſi de tribus caſtris prædictis.* Sicut igitur lepra non ſolùm hærens in corpore, ſed etiam ſerpens prope corpus, timetur & præcauetur: ita etiam peccatum, non ſolúm quod iam intus reſidet in anima; ſed quod foris animū circunſidet, & comminùs expugnare conatur; timendum eſt, & præcauendum.

Peccatum idololatriæ lepra periculoſius.

11.
Non eſt digna Chriſti ſponſa illa anima, quæ inter peccandi diſcrimina commoratur.
Lyra.

Fœmina alienigena à viro Hebræo in vxorem E retinenda, neceſſe erat, vt prius externo cultui penitus renūtiaret: *Radet*, inquit Legiſlator, *cæſariē & circuncidet vngues, deponet veſtē, in qua capta eſt, ſedénſque in domo tua flebit patrem & matrē ſuā vno menſe.* Deut. 21. à n. 12. Vbi Lyr. in morali: *Per hanc* inquit, *mulierē ſignificatur peccatrix anima pulchra ratione imaginis, ſed captiua ratione criminis. Hanc amat Chriſtus, & vult ſponſam habere per fidē formatā charitate: ſed oportet, vt deponat veſtes, in quibus capta eſt; id eſt, vitia & peccata præterita, & radat cæſariem, & circuncidat vngues, id eſt, peccatorum circunſtantias aggrauantes deponat, & peccandi occaſiones*

nes caueat, & fleat patrem ſuum, & matrem, id eſt, plangat, quòd habuit diabolum patrem, & matrem congregationem malorum. Ex qua interpretatione intelliges, non eſſe dignam, quæ ad diuinas nuptias admittatur illam animam, quæ ſua quidem crimina deteſtatur: ſi tamen adhuc inter peccandi diſcrimina commoretur. Quia licèt tunc peccandi affectum non habeat, proxima tamen eſt, vt paulò pòſt exeat in effectum. A

12\. *Deus apud illos manet & commoratur, qui in peccata non reincidunt.* D. Greg.

De vero pœnitente, & in priſtinam gratiam perfectè reſtituto, ait Chriſtus Dominus: *Ad eum veniemus & manſionem apud eum faciemus.* Ioan.14. n.23. B Quaſi non ſatis eſſet venire, niſi etiam & maneret. Nam, vt bene D.Greg.hom.30.in Euangelia: *In quorundam,* inquit, *corda venit, & manſionem non facit: quia per compunctionem quidẽ Dei reſpectum percipiunt; ſed tẽtationis tempore, hoc ipſum, quod cõpuncti fuerant, obliuiſcuntur, ſicque ad perpetrãdu peccata redeunt, ac ſi hæc minimè planxiſſent.* Hi quidem Domino præparant hoſpitium, ſed non domicilium; ingreſſionem, ſed non manſionem; recipiunt venientem, ſed nõ retinent commorantem: quia, quem per pœnitentiam admittunt per reincidẽtiam excludunt. Non taliter verus pœnitens, qui maximè cauet, ne peccato, à quo ſemel reſipuit, iterum adglutinetur; C & qui per gratiam ſemel reſurexit, per culpam iterum moriatur; nunquàm ampliùs fortaſſe ad vitam ſpiritualẽ ſuſcitandus: *Chriſtus,* inquit, Apoſtolus, *reſurgens ex mortuis, iam non moritur: mors illi vltra nõ dominabitur.* Rom.6.n.9. Nemo Chriſtianus ignorat, corporalem Chriſti Domini reſurrectionem, prototypum quoddam exemplar noſtræ ſpiritualis reſurrectionis extitiſſe: vt quemadmodum ille ſemel è ſepulcro egreſſus eſt, nunquàm ampliùs in ſepulcrum regreſſurus: ita nos ſemel è peccato eruamur numquàm ampliùs in peccatum ruituri: Quod expendens Guerricus Abbas ſerm.2.de reſurrectione, *Chriſtus,* inquit, *moriens delictorum noſtrorum perdidit pœnam; & reſurgens iuſtificationis perpetuæ nobis condidit formam. Vt quomodo Chriſtus* D *reſurgens a mortuis iam non moritur; mors illi vltrà non dominabitur: ſic Chriſtianus cõreſurgens Chriſto, iam non peccet ad mortem; nec ei peccatũ vltrà dominetur.* Perpetuam igitur in gratia ſanctificante vitam agat, qui ſemel è peccati morte rediuiuus emerſit. Puram ſemper à peccati ſordibus animam ſeruet, qui ſemel eam per pœnitentiæ lauacrum emaculauit. Vnde eſt illa diuina admonitio: *Lauamini, mundi eſtote.* Iſai.2.n.16. Vbi non ſolùm monentur, vt animos lauent; ſed etiam, vt loti perſeuerent. Quid enim prodeſt, à peccatorum cœno egredi, & iterum in idem cœnum refundi? lauari, ſed mundos non perſeuerare? Sic eum locum expo[nit] D Aug.ſer.66.De tempore: *Lauatur,* inquit, *& mundus eſt, qui & præterita plangit, & iterum non admittit. Lauatur, & nõ eſt mundus, qui plangit, quod geſſit, nec deſerit; poſt lacrymas, flenda, hæc quæ fleuerat, repetit.* Contrà quàm monuerat Siracides: *Fili, peccaſti? Non adiicias iterum.* Eccleſ.21.n.2. E

Chriſti Domini reſurrectio noſtra typus eſt. Chriſtiani non ſolùm lauari debet, ſed mundi perſeuerare. Guerr.

Chriſtianus Dominũ non ampliùs moriturum imitari debet. D.Auguſt.

13\. Quare, qui peccatis renuntiarunt; curare maximè debent, ne iterum iiſdem inuoluantur Idcircò Hebræi, poſtquàm ad veram Religonem, quam aliquando deſeruerant, redierunt, *Quater in die, & quater,* ſcilicet in nocte, *confitebantur, & adorabant Dominum Deum ſuum.* 2. Eſd.9.n3. Vbi Lyran. in primis obſeruat diurnas & nocturnas preces: *In quo,* inquit, *apparet veritas pœnitentiæ, qui ſubtrahebant ſibi quietem noctis pro magna parte.* Et rurſus in expoſitione morali propiùs ad rem præſentem, expendit numerum quaternarium. *Per hoc,* inquit, *ſignificatur, quòd vera confeſſio peccatorum, & vera confeſſio diuinarum laudum, habet annexam quadraturam ſtabilem virtutum.* Quaſi non poſſit de vera pœnitentia gloriari, qui in quadro conſtantiæ non quieſcat, ſed in globo volubilitatis agitetur, & multiplices nunc ad Deum, nunc ad diabolum curſus moliatur.

Lyra. *Vera pœnitentia in conſtantia quadro quieſcit.*

14\. *Peccatorum probata pœnitentia eſt, ſi iterum non labuntur.*

Non contemnendum huius pœnitentiæ exemplum; ſine vllo ad priorem idololatriam relapſu, præbuerunt olim Iſraëlitæ. Nam, cùm Moyſes quadraginta dies in monte cum Deo moraretur; populus ſine duce in idololatriam dilabitur. Exo. 32.n.4. Sed poulo ad Deum per pœnitentiam reducto, iterum Moyſes à Deo in montem euocatur: & alios quadraginta dies à populo auulſus, apud Deum detinetur. Exod.34.n.28. At, quis hoc diuinum conſilium non admiretur? Nam, ſi prior illa quadrageſimalis mora quam Moyſes in monte poſuit, occaſio fuit populo peccandi; cur à Deo in eandem occaſionem iterum populus inducitur, iterum, quod maximè timẽdum erat peccaturus? Credo non, vt peccaret; ſed potiùs vt eius pœnitentia probaretur. Licèt enim peccandi occaſio, in quam quis ſua ſponte ſe immitit; ſæpiſſimè illi in ruinam efficiatur: tamen illa in quam, Deo ducente agitur; ad probandam eius conſtantiam potiùs conducit. Relinquitur igitur populus alios quadraginta dies ſine duce, non, vt labatur; ſed, vt probetur. Facilè enim conuinci poſſet, firmam pœnitentiam nõ habuiſſe, ſi qualibet occaſione prioris facinoris oblata, ſtatim à ſuo propoſito decideret, & in priora ſcelera refũderetur. Dum verò ex priori ruina cautior, iterum quidem auelli potuit à ſuo duce; minimè tamẽ à ſuo Deo: veram ſe pœnitentiam habuiſſe, ſatis ſupérque confirmauit.

Occaſio, in quam Deus inducit, non eſt ad ruinam.

15\. *Ioſephus plùs detulit Beniamino, vt fratrum de inuidia probaret Pœnitentiam.*

Non ignobile de hac re exemplum Ioſephi fratres præſtiterunt. Cùm enim ſuam præteritam in fratrem ſuum inuidiam ac ſæuitiam firmiter retractaſſent, & largiter deploraſſent; nondum tamen de vera illorum pœnitentia conſtabat; quovſque oblata ſimili inuidendi & ſæuiendi occaſione longiſſimè ab vtroque malo abeſſe cernerentur. Quid ergo Ioſephus? In conuiuio, quod omnibus parauit, plures partes detulit Benjamino: ita vt quinque partibus excederet Gen.43.n.34. Vbi Lyran. *Voluit,* inquit, *eum honorare in hoc præ aliis; vt videret, ſi per hoc alij fratres ipſi Benjamin inuiderent; ſicut ei inuiderant, eò quòd à patre plùs amaretur.* Et cùm ſenſit eos in inuidiam non relabi; planè cenſuit, illos verè de inuidia pœnituiſſe. Rurſus c.ſeq. à n.1. artificioſam illam ſcyphi calumniam vni Benjamino machinatur, ſimulans eum in perpetuam ſeruitutem abducendum. Vbi Theod.q. 105. *Ioſeph,* inquit, *experiri volens animum fratrum, & liquidò noſſe, an Benjamin calumniam paſſum defenderent: ob id in eius ſacco ſcyphum abſcondit. At, vbi non tantùm patrocinari, ſed & pro eo certare illos proſpexit fraternum animum exhibuit, & bono animo eſſe iuſſit.* Quaſi dubium non eſſet, de præterita in fratrẽ ſuũ crudelitate, verè & ex animo doluiſſe illos qui tam eximia erga alterum fratrem charitate vterentur. Non enim germanam agunt pœnitentiam, qui ſolùm præterita mala deplorant; ſed qui inſuper ab illis reſiliunt, & quam longiſſimè abducuntur; de vlla relabẽdi occaſione periclitẽtur.

Lyran.

Theod.

Alterius fratris charitate an iterum in crudelitatem labantur explorat.

16\. *Quæ quis diuino aggreditur imperio, nulli ſubiacet periculo.*

Sed memoria quoque dignũ eſt illud vetæ pœnitentiæ, ac reſipiſcentiæ ſpecimẽ, quod aliquãdo Geraritæ ediderunt. Na hi Saram Geraris peregrinantem abſtulerunt viro ſuo, & Regi Abimelech obtulerunt. Gen.20.n.2. Sed Rebeccã in eadẽ regione peregrinãtẽ neque viro ſuo auferre, neque ſuo Regi offerre auſi sũt Gen.26.à.n.6. Cuius diſcriminis ratio duplex eſſe poteſt. Vna, quia Abraham

ham & Sara, ſua ſponte Geraris peregrinabantur, quin à Deo illic commorari iuberentur: vt patet ex priori loco Geneſ. citato. At verò Iſaac & Rebecca, Deo inſpirante & imperante, illic verſabantur; iuxta illud Dei oraculum: *Quieſce in terra, quam dixero tibi, & peregrinare in ea.* Gen. 26. n. 3. Quod autem quis ſuo ductus arbitrio aggreditur, non eſt à periculo immune. Quod verò diuino actus inſtinctu, vel imperio exequitur; nulli poteſt errori, aut periculo ſubiacere: Deo ſemper ſua iuſſa auſpicante, & in melius promouente, vt iam ſuprà Annot. 5. ſect. 1. §. 16. expendimus. Altera, præſenti nata inſtituto, quòd Geraritæ grauiter à Deo flagellati propter illam priorem iniuſtitiam, ſic ab ea reſipuerant, vt in ſimilem relabi non auderent. Hæc enim vera eſt pœnitentia, quæ ſic præteritas culpas deteſtatur, vt in illas recidere perhorreſcat.

Vera pœnitentia illa eſt quæ iterum relabi non ſinit.

17\. Tandem illud ſingularis exemplum pœnitentiæ, Dauidem, non omittamus. Qui ſic præteritas culpas abiurauit, vt omnem non modò voluntatem; ſed quodammodo & poteſtatem in illas relabendi, ſibi præſcidiſſe atque eripuiſſe videretur. Quod duplici exemplo confirmabo. Vnum ſic habeo. Nolebat Dauid etiam in effœta ſenectute, à præliis ſubeundis otiari. Vnde ſenex, commiſſo cum Philiſthæis prælio, bellator interfuit: & cum gigante Ieſbibenob, iſ felicius quidem quàm olim cum gigante Golia decertauit: hunc enim vnius iactu lapidis puer deiecit; illum ne ferro quidem armatus ſenex potuit ſuperare. Immò: niſi Abiſaï filius Saruiæ, Dauid laboranti ac deficienti, præſidio adeſſet, & proteruum illum monomachum obtruncaret: neſcio, an tunc de Regis vita ac ſalute extremùm ageretur. Quid verò Dauid? ſuóne periculo cautior à præliis abſtinebat? Immò ardentior ad prælia ferebatur. Quod regni proceres obſeruantes, & ſuo Regi metuentes, de illo à præliis in poſterum auocando & reprimendo, communicato conſilio interpoſitóque iureiurando deliberarunt: *Tunc iurauerunt*, inquit Textus, *viri Dauid dicentes: Iam non egredieris nobiſcum in bellũ, ne extinguas lucernam Iſraël.* 2. Reg 21. n. 17. Aliàs nequaquàm Rex à ſuſcipiendis bellis, ſuáque præſentia tractandis arceretur. Cur, obſecro, Dauid, etiam in frigente languentéque ætate, tam feruidus & ſtrenuus præliis incumbebat? Optima mihi videtur ratio ad rem præſentem: quia meminerat Dauid ſe olim, vertente anno, eo tempore, quo ſolent Reges ad bella procedere, miſiſſe Ioabum & vniuerſum Iſraëlem, qui aduersùs Ammonitas decertarent: ſe verò Ieroſolymis inter vrbanas delicias & otia remanſiſſe: & dum milites in acie fortiter confligendo ſuos hoſtes ſuperarent; ſe in ſolario domus ſuæ molliter deambulando, ab vna fœmina ſuperatum. 2. Reg. 11. à n. 1. Quid ergo? Rei indignitate commotum, ita ſecum ſtatuiſſe: Victus ſum in otio à fœmina, victurus in prælio Ammonitas? Proh pudor! Abſit igitur, vt in poſterum ignauus deſideam in vrbe, cùm mei in puluere milites alacres prælientur. Præſtat inter arma mori, quàm inter delicias viuere. Quicunque me caſus in prælio maneat, libens adibo, vt hanc in pace ruinam ſubterfugiam. Mille in me pugnantem iacula torqueantur; vnus me otiantem impudicus oculus non deprædetur. En, vt vera Dauidem pœnitentia non ſolùm à peccato, ſed etiam à peccandi periculo auocauit.

Dauid non modo voluntatem, ſed relabendi poteſtatem auferebat. Duplici confirmatur exemplo.

Dauid ideò otia bello rumpebat, ne iterum in culpam laberetur.

Præſtat inter arma mori, quàm inter delicias viuere.

18\. Accipe & alterum exemplum. Deſiderauit olim Dauid aquam de ciſterna, quæ erat in Bethlehem iuxta portam. Ecce tibi tres fortes irrumpunt in caſtra Philiſthinorum, qui ciſternam obſidebant, & hauſtam inde aquam ad Regem ſuum retulerunt. Quid verò Dauid? oblatam aquã *noluit bibere; ſed libauit eam Domino.* 2. Reg 23. n. 16. At, cur rem tanto deſiderio expetitã, ac tanto periculo partam & oblatam repudiauit? Alias aliis locis rationes, pro vt ſe dabat occaſio, prælibaui: omnes, ſi Deus feret, ad proprium locum coniungam & cumulabo. Nunc verò vna mihi videtur præſenti congruere inſtitutio Nempe, veniſſe Dauide in memoriam, prauam illam concupiſcentiam, qua paucis antè annis alienam vxorẽ experierat: & ne in ſimilem aliquando recideret, etiam ab honeſta cupiditate abſtinere voluiſſe: nõ ignarum, ad illicitas concupiſcentias frænandas; etiam licitas frangendas, & omnibus ſibi modis curandum, eſſe, ne ſemel ab inſano victus appetitu, iterum ſe vinci pateretur. Ita ferè D. Greg. hom. 34. in Euangelia: *In ſacrificium*, inquit, *Domini effuſa aqua conuerſa eſt; quia culpam concupiſcentiæ mactauit per pœnitentiam reprehenſionis ſuæ. Qui ergo quondam concupiſcere alienam coniugem nequaquam timuit; poſt etiam, quia aquam concupiſſet, expauit. Quia enim ſe illicita perpetraſſe meminerat, contra ſemetipſum iam rigidus, etiam à licitis abſtinebat.* Ex quibus conſtat quanto debeat ſtudio verus pœnitens non ſolùm præterita peccata expiare, ſed etiam futura præcauere. Quare Iſraëlitæ hoc loco, effundendo aquam, palàm ſignificat, ſe ſua peccata per confeſſionem effundere, nec magis ad illa, quàm effuſam aquam in vrnam, è qua effunditur, redituros.

Secundum Dauidis apponitur exemplum.

Iuſti cautiores ab honeſtis etiam abſtinent cupiditatibus.

D. Greg.

Vt aqua ſemel effuſa in vrnam non reuertitur: ſic peccata.

SECTIO I

Vituperabiles, qui in eadem peccata relabuntur.

1\. PEſſimum genus hominus, qui in eandem ſcelerum voraginem, à qua feliciter emerſerant, infeliciter revoluuntur: parum diſtat ab illis, qui ſuis ſemper ſceleribus adglutinantur. Vnde eſt illud: *Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas.* Ierem. 12. n. 23. Vbi per Æthiopem, qui totus niger eſt, intelligitur ille, qui in ſuis ſceleribus perpetuò ſordeſcit: per pardum qui varius & maculoſus eſt, intelligitur ille, qui in neutro ſtatu, bono aut malo, diu conquieſcit: ſed alterna viciſſitudine nunc ad gratiam venit, nunc ad vitium recurrit. Hîc autem pardus cum illo Æthiope comparatur ac ſi nihil vnus ab altero diſcrimineretur. Immò haud ſcio, an deterior iudicari debeat conditio eorum qui è gratia deficientes, in peccatum relabuntur Et ratio eſſe poteſt: quia, qui redeunt in peccatum, vnde exierant; grauiùs peccant; duriùs vapulant, difficiliùs reparantur. Quæ tria breuiter illuſtrabo.

Æthiops eſt, qui in ſuo peccato perſeuerat: pardus qui labitur.

Quæ incurrant, qui in peccatum redeunt.

2\. Quod ad primum attinet: Grauiùs peccant. Nam, vt bene Apoſtolus: *Contigit eis illud veri prouerbij: Canis reuerſus ad ſuum vomitum, & ſus lota in volutabro luti.* 2. Petr. 2 numero 22. Quantò enim canis ad vomitum regreſſus, turpiùs manducat: quantò ſus à lauacro in volutabrum deſiliens, turpiùs ſordeſcit; tantò quidem homo ad crimina paulò antè abiurata reuolutus, turpiùs inquinatur. Vnde D. Bernardus ſerm. 2. De Aſſumptione: *Reuerſus*, inquit, *ad vomitum canis, odibilis erit multo plùs, quam antè: & fiet filius gehennæ multipliciter, qui poſt indulgentiam delictorum, in eaſdem denuò ſordes inciderit; vt ſus lota in volutabro luti.* Quam doctrinam D. Cyrillis Alexandrinus lib. 5. in Ioannem cap. 17. illuſtrat

Peccator ad peccatum reuerſus vt ſus turpiùs inquinatur.

D. Bernard.

D. Cyril. Alex.

ſtrat ex verbis Chriſti Domini ad fœminam in A adulterio deprehenſam,& ab ipſo Chriſto Domi no abſolutam? *Vade, & iam ampliùs noli peccare* Ioan.8.n.11. Quorſum enim hoc conſilium ſpectabat, niſi, vt deteriorem lapſum præcaueret? *Nam incaſſum*, inquit Cyrillus, *ſumitur medicina, ſi poſt inſtauratam ſanitatem? per vitæ incontinentiam, qui conualuit, in priſtinum incidit morbum. Quinimmò relapſus in ægritudinem periculoſior eſſe ſolet, & exitio propior, quam prior ille languor: & quos prima valetudo aduerſa non extinxit, ſæpiùs iterata poſt redditam incolumitatem ægrotatio ſuſtulit è vita. Haud ſecùs fruſtra pœnitentiæ medicamentum ſumitur, ſi poſt eam peractam ad præteritæ vitæ ſordes reditur. Hæc enim ſecunda admodum periculoſa eſt animæ fabricatio.*

Deteriores, qui relabuntur.

Si ad peccatum reditur, fruſtra ea eſt pœnitentiæ medicina.

3. Clariùs id expreſſit Chriſtus Dominus ad languidum probaticæ piſcinæ, quem inueniens in B templo, tanquàm gratias pro accepto beneficio referentem: *Ecce*, inquit, *ſanus factus es; iam noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat*. Ioan. 5.n. 14. *Quibus verbis*, inquit D. Cyril. citatus, *ſignificauit, per peccati iterationem, hominem in deteriora prolabi mala. Quid prodeſt, obſecro, ſtudioſè veſtes abluere; & lotas rurſum luto inquinare? Quid lauare manus; & ablutas iterum contaminare ſordibus? Sicut ſus lota, dicit Sapiens, in volutabro luti: ita ſtultus, qui iterat ſtultitiam ſuam.* Vbi obiter aduerte, duplicem locum confundi; priorem ex D. Petro citato, de ſue lota,& poſteriorem ex Parœmiaſte. Prou. 26. n.11. Vbi recidentem in peccatum comparat non cum ſue lota, ſed cum cane ad vomitum redeunte. In eandem ſententiam D. Bernard. ſerm. 54. in C Cant docet, plùs timendum, in peccatum recidenti, quàm in peccato perſeuerant. Nam triplicem timorem inculcans, *Timeas quidem*, inquit, *pro accepta gratia; ampliùs pro amiſſa; longè plus pro recuperata.* Et optimas de primo ac ſecundo timore cauſas reddens, de tertio ſubdit: *Iam ſi gratia propitiata redierit, multo magis tunc timendum, ne forte contingat recidiuum pati; iuxta illud: Iam ampliùs noli peccare, ne deterius tibi aliquid contingat. Audis, recidere, quàm incidere eſſe deterius? Proinde inualeſcente periculo, inualeſcat & metus.* Si tamen timor occupare debet pœnitentem, ante relapſum, ne fortè contingat: quanta triſtitia occupare debet peccatorem, poſt relapſum, quo maximè periclicatur? D

Qui iterum peccans, in deteriora prolabuntur

D. Cyril.

D. Bernard.

Plus timendum relapſo, quàm in peccato perſeueranti.

Triplex timor: tertius plus timendus.

4. Iam D. Chryſoſtomus ſerm. De lapſu primi hominis, in primo tomo eleganter oſtendit, quantò ſit relapſus in culpam primo lapſu deterior: *Noli*, inquit, *peccare poſt veniam: noli vulnerari poſt curam: noli ſordidari poſt gratiam.* Et ſtatim ſingulorum cauſas reddens: *Cogita*, inquit, *grauiorem culpam eſſe poſt veniam: renouatum vulnus peius dolere poſt curam: moleſtiùs hominem ſordidari poſt gratiam.* Et rurſum harum mutationum peruerſitatem expendens: *Indulgentiæ*, inquit, *ingratus eſt, qui poſt veniam peccat: ſanitate indignus eſt, qui ſemetipſum, poſtquàm curatus eſt, vulnerat: nec mundari meretur qui ſe ipſum poſt gratiam ſordidat.* Ac tandem huius, grauitatem relapſus demôſtrans, *Graue eſt*, inquit, E *hominem inſtructum delinquere; grauius abſolutum peccare. Seruo peior eſt, qui patronum poſt datam libertatem offendit.* His Adde Tert. in carmine ad Senatorem transfugam, ſeu à fide deficientem; vbi ſic cum inſectatur:

D. Chryſ.

Quæ ſequantur mala ex reincidentia.

Seruo peior, qui liber patronum offendit.

Tert.

——*Minùs eſſes fortè notandus,*
Si tantùm hoc ſcires; & in hoc errore maneres:
At cùm vericolæ penetraueris oſtia legis,
Et tibi noſſe Deum paucis acceſſerit annis;
Cur linquenda? aut cur retinenda relinquis?
Nilque colis, dum cuncta colis?

5. Et quamuis tantorum Patrum nobis auctoritas deeſſet: ſatis rem conuinceret illa Diui Petri aſſertio, loquentis de relapſis in peccatum: *Melius*, inquit, *erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ, quam poſt agnitionem retrorſum conuerti ab eo, quod illis traditum eſt, ſancto mandato.* 2. Petr. 2. n. 21. Cuius aſſertionis ratio eſt: quia viam iuſtitiæ agnoſcentes, & tamen deſerentes; grauiùs peccant, quia ex maiori ſcientia, & cum maiori ingratitudine. Nam experti ſuauitatem diuinæ gratiæ, & magnitudinem diuinæ erga ſe beneuolentiæ: nihilominus vtranque repudiantes prioribus ſe voluptatibus immergunt. Narraturus ſacer. Scriptor Saülis peccatum in Pythoniſſa conſulenda: priùs eius religionem in auferendis de terra Magis & ariolis narrauit: *Saul*, inquit, *abſtulit Magos & ariolos de terra, & interfecit eos, qui Pythones habebant in ventre.* 1. Reg. 28. n. 5. Rationem reddit Lyranus noſtro inſtituto congruentem: *Iſtud*, inquit, *ponitur hîc ad declarationem ſui facinoris; quia quod deſtruxerat, quaſi zelo legis, iterum requiſiuit.* Vbi patet, grauius cenſeri illud peccatum quod ſemel nobis extinctum, iterum per nos ipſos reuiuiſcit: ſiquidem vt Saülis peccatum grauius oſtendatur, dicitur ſemel ſepultum, iterum rediuiuum pullulaſſe. Contrà verò peccatum ebrietatis, quod Noë incurrit, Geneſ. 9. num. 11. ex eo leuius iudicatur, quòd non fuerit repetitum. Vnde D. Chryſoſt. hom. 29. in Gen. *Multa*, inquit, *erant, propter quæ illi venia debebatur. Et in primis, quòd non in id vitij poſtea relapſus eſt: id quod maximum fuerit indicium quòd ignorantia, non negligentia, priùs deliquit.* Quaſi diceret: Leuius fuit eius peccatum, quia fuit ſemel commiſſum, non iteratum poſt pœnitentiam: hoc enim plerunque ex malitia, illud ſæpè ex ignorantia contingit.

Meliùs viam vitæ non cognoſcere, quàm cognitam derelinquere.

Lyran.

Saulis peccatum grauius, quia repetitum.

D. Chryſ.

Venia dignior, qui nô relabitur.

6. Huc pertinet illud Siracidis: *Quid baptizatur à mortuo, & iterum tangit eum, quid proficit lauatio illius? Sic homo, qui ieiunat in peccatis ſuis, & iterum eadem faciens, quid proficit humiliando ſe.* Eccleſiaſtici 34. n. 30. & 31. Vbi fit quædam comparatio inter Baptiſmum legalem & ſpiritualem. Sicut enim nihil proderat lauari à tactu mortui, ſi mortuus iterum tangeretur, Num. 19. n. 11. ita nihil prodeſt expiari ab immunditia peccati, ſi peccatum iterum committatur. Vnde D. Greg. lib. 9. Regiſt. epiſt. 99. *Mortuum*, inquit, *eſt omnes opus peruerſum, &c. Baptizatur ergo à mortuo, & iterum tangit mortuum; qui praua opera, quæ ſe meminit egiſſe, deplorat: ſed in eiſdem ſe iterum poſt lacrymas implicat. Anima itaque mortui lauatione non proficit hoc iterum faciendo, quod planxit. Pœnitentiam enim verè agere, eſt, commiſſa flere; ſed iterum plangendo declinare.* Nec te moueat, quòd ſolùm dicatur nihil proficere, qui ad priora ſcelera recurrit. Eſt enim figurata oratio, tenuibus verbis vehementem ſignificatum includens; vt cap. 2. num. 24. fuſiùs oſtendimus. Et cap. 22. num. 9. & 21. iterum oſtendimus. Quare, nihil proficit, idem eſt, atque in extremam miſeriam deficit, & multò infeliciorem conditionem in relapſu, quàm in primo lapſu ſortitur. Vnde diabolus in animam à qua exierat regreſſurus, *aſſumit ſeptem alios ſpiritus nequiores ſe, & ingreſſi habitant ibi. Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus.* Luc. 11. n. 16. Nam in primo lapſu vnus aderat dæmon, malus quidem: ſed in ſecundo ſeptem, & quidem nequiores. Rurſus in primo, vnus tanquàm hoſpes introierat: ſed in ſecundo, plures tanquàm domeſtici habitabant. Vnde atrium, quod vnus in primo ingreſſu cuſtodiuit: plures in ſecundo penitùs diſſiparunt,

Nihil prodeſt peccatori expiari, ſi iterum impiatur.

D. Greg.

Multò infelicior relapſi, quàm lapſi conditio.

Anima in relapſu fit multorum dæmonum hoſpitium.

Eleganter

D. Bern. *Qui iterum labuntur ſentinæ ſimiles.*

7\. Eleganter D. Bernardus ſerm. De conuerſione ad Clericos, c. 7. comparat animam à peccato in gratiam, & à gratia in peccatum alterna viciſſitudine recurrentem, cum ſentina, ex qua, quantùm effluat, tantùm ſtatim influat: vnde nullo tandem labore exhauriatur. Nam expendens illa Dei verba ad Caïnum, iuxta tranſlationem Septuaginta: *Peccaſti? Quieſce.* Gen. 4 num. 7. hoc eſt, ſi lapſus es, ne relabaris: rectè oſtendit, non poſſe veteres culpas purgari, ſi nouæ accumulentur: ſicut nec ſentinam à priore confluge exhauriri; ſi poſteriori aliqua ex æquo reſarciatur: *Vanum*, inquit, *tibi eſt, dum adhuc ſordes influant, ſentinam exhaurire: dum peccare non deſtiteris, pœnitere. Quis enim eorum ieiunia probet, qui ad lites & contentiones ieiunant?* Iſai. 58. n. 4. Et ſtatim: *Claude feneſtras morti, obſera aditus, foramina obſtrue diligenter, & ſic demum non ſubeuntibus nouis, ſordes poteris expurgare vetuſtas.* Vides, quàm miſera ſit illius animæ conditio, quæ tanquam ſentina à vitiorum fæcibus, vel ſorbendis, vel reſorbendis, nunquàm interquieſcit? Seu tanquàm æſtuarium alternis ſubſidens & intumeſcens, ſic egeſtis peccatorum ſordibus exinanitur, vt ſtatim aliis denuò ingeſtis, repleatur?

Qui in circuitu ambulant & relabuntur, dæmonem imitantur.

8\. Has peſſimas ſurgentium & ruentium peccatorum vices, explicaturus Dauid, *In circuitu*, inquit, *impij ambulant.* Pſalm. 11. num. 9. Quia in eadem ſemper peccata reuoluuntur: patrem ſuum diabolum imitati, qui non tam dicitur ire, quàm circuire; teſte Apoſtolo: *Circuit quærens, quem deuoret.* 1. Petr. 5. num. 8. Immò diabolo ſe ipſum prodente: *Circuiui terram, & perambulaui eam.* Iob. 1. num. 7. Perpetuum circuitum molitur: quia nunquàm à ſua iniquitate longiùs recedit; ſed in eandem per multiplices gyros & flexus & ambages, tanquàm ſerpens per ſinuoſa volumina currendo & recurrendo, iterum atque ſæpiùs implicatur. Tales diabolus generat filios, & paternam fraudulentiam exprimentes, & in circuitu ambulantes: quos, cùm modò videas, à peccato receſſiſſe; paulò pòſt, cùm minimè arbitreris, neſcio quo ductos Meandro, in idem peccatum ſentias remigraſſe. Sic eleganter expreſſit D. Bernardus ſerm. 12. in Pſalmum, *Qui habitat*: vbi hos fictos à peccato receſſus, & veros in peccatum recurſus acriter inſectatus, *Qui*, inquit, *in circuitu ambulat, proficiſcitur quidem, ſed proficit nihil. Væ homini, qui ſequitur hunc circuitum, qui nunquàm à propria voluntate recedit. Si conaris auellere, paululum ſequi videbitur; ſed in dolo. Circuitus eſt, aliunde reditum parat, non ab ea penitùs abducetur. Satagit vndique, vndique fugitat; hæret tamen ſemper propriæ voluntati.* Quæ peruerſitas tanta eſt, vt non humana, ſed diabolica videatur.

D. Bern. *Qui in circuitu ambulat, nihil proficit.*

Relapſus in culpam punitur grauiùs. *D. Cypr.*

9\. Quod ad ſecundum attinet: Duriùs vapulat. Patet iam ex dictis. Nam illud Chriſti Domini iam citatum: *Ne deterius tibi aliquid contingat.* Ioan 5 num. 14. non modò ſignificat grauiorem culpam, ſed etiam duriorem pœnam: vt D. Cyprianus lib. De diſciplina & habitu virginum, expreſſit: *Grauius*, inquit, *comminatur, quòd nulla ſit venia vltrà delinquere, poſtquàm Dominum noſſe cœpiſti.* Vbi, pro nulla venia, intellige difficillimam. Sed, vbi grauior comminatio præcedit, non dubites grauiorem pœnam, niſi pœnitentia interſit, affuturam. Et ratio ipſa demonſtrat: quia grauiorem culpam grauior ſequitur & pœna. Si igitur grauiùs peccat, qui relabitur; proculdubiò grauiùs punietur. Hinc eleganter D. Bernardus, ſerm. 3. in Cantica: *Si dixerit*, inquit, *mihi Ieſus: Dimittuntur tibi peccata tua: niſi ego peccare deſiero, quid proderit? Exui tunicam meam: ſi reinduero eam, quantùm profeci? Si rurſus pedes meos, quos laueram, inquinauero, nunquid aliquid lauiſſe valebit? Sordens omni genere vitiorum, iacui diu in luto fæcis: ſed erit ſine dubio recidenti, quam iacenti deterius.* Hoc autem deterius infortunium non ſolùm penes maiorem culpam; ſed etiam penes grauiorem pœnam, quæ ex illa ſequitur, ſpectatur.

Firmatur ratione. *D. Bern.*

10\. Grauius igitur ſupplicium incurrunt, qui in priorem culpam relabuntur. Peccatum olim Achab non puniuit Deus; immò pœnitenti veniam promiſit: *Non inducam*, inquit, *malum in diebus eius; ſed in diebus filij ſui.* 3. Regum, capite 21. num. 29. Et nihilominùs Achab paulò pòſt in bello victus & occiſus eſt: vt patet ex cap. 22. ſeq. num. 35. Quid ergo? Diuinum oraculum falſum eſt. Abſit. Sed potiùs propoſitum humanum immutatum, & Regius animus ad priora flagitia relapſus: vt rectè Diuus Ambroſius lib. De Naboth, cap. 17. aduertit: *Conſidera*, inquit, *quia Iezabelem habuit vxorem, cuius inflammabatur arbitrio; quæ conuertit cor eius, & nimis ſacrilegiis execrabilem fecit. Et hunc ergo pœnitentiæ eius reuocauit affectum. Dominus autem non poteſt mutabilis æſtimari, ſi confeſſionis immemori, non putabat eſſe ſeruandum, quod promiſerat confitenti.* Vbi cernitur peccatum primò commiſſum diuinas iras facilè euaſiſſe; in quas tamen iteratum incurrit: quòd grauiùs à Deo ſecundus, quàm primus lapſus puniatur. Vxor Lot Sodomis impunè degebat, nulliſque à Deo pœnis torquebatur. Sed, cùm inde egreſſa, eodem remeauit, ſi non quidem effectu, ſaltem affectu, reſpiciens retrò: *Verſa eſt in ſtatuam ſalis.* Geneſ. 19. num. 26. Cur, quæſo, repetendo potiùs, quàm habitando Sodomam, punitur. niſi vt hoc ſupplicio demonſtraretur, duriùs recidentem in peccatum, quàm primò cadentem puniendum? Sic exponit D. Cyril. Alex. lib. 5. in Ioan. cap. 17. ſuprà citatus, dicens: *Inde ſumendum eſſe nobis exemplum: ne ad deploratas recurramur peccatorum illecebras.* Et confirmat auctoritate Chriſti Domini dicentis: *Memores eſtote vxoris Lot.* Luc. 17. num. 32. Vbi non tam Sodomorum ſupplicium, quàm vxoris Lot, in memoria retinendum eſſe voluit: quia illud inflictum fuerat commorantibus in peccato; hoc autem ſaltem iuxta myſterium, in peccatum relabenti: & proinde grauius erat, altiúſque memoria conſeruandum, vt peccatores à ſimili relapſu perterreret.

Achab in bello occiditur, quia relapſus. *D. Ambr.* *Grauiùs à Deo punitur ſecundus lapſus.* *D. Cyrill.* *Vxor Lot grauiùs punitur, vt relapſa.*

11\. Hebræi in Ægypto commorantes nullis à Deo ſuppliciis plectebantur: ſed iidem ab Ægypto egreſſi, dum in Ægyptum redire moliuntur, aut certè præpoſtero Ægypti deſiderio tenentur; capitali à Deo ſupplicio damnantur. Nam, cùm deſiderarent Ægyptias carnes & piſces, & ad Ægyptios cucumeres, cepe & allia ſuſpirarent: *Ecce furor Domini concitatus in populum, percuſſit eum plaga magna nimis.* Num. 11. n. 33. Rurſus, cùm inter ſe deliberarent de eligendo duce, à quo in Ægyptum reducerentur, dicentes: *Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum.* Num. 14 n. 4. ſtatim capitalis in eos ſententia promulgatur: *In ſolitudine hac iacebunt cadauera veſtra.* Ibidem, num. 29. Cur igitur in Ægypto commorantes nullis ſuppliciis mulctantur; & nihilominùs in Ægypum redire cupientes, grauiſſimis pœnis afficiuntur: niſi, vt hoc exemplo palam fiat, grauiùs à Deo puniri peccatum repetentes, quàm primum perpetrantes? Quod expendens D. Cyril. citatus, *Profligati ſunt*, inquit, *ob hoſtibus; illorum gerentes typum, qui virtutis iter ingreſſi, ad præterita vitia tenebras, pedem retrò ferre laborant. Nemo enim mittens*

Iſraëlitæ ad peccatum redire cupientes capite plectuntur. *Variis ſacræ paginæ locis confirmatur.*

manum ad aratrum, & reſpiciens retrò, aptus eſt Regno Dei. Luc. 9. num. 62. Quis ergo non expaueſcat relapſum, à Deo tam grauiter puniendum?

12. Semei quondam grauiſſimè Dauidem offendit: nam maledicebat & mittebat lapides contra Dauid dicens: *Egredere, egredere, vir ſanguinum, & vir Belial,* &c. 2. Reg. 16. num. 7. Sed, vbi primùm veniam à Dauide poſtulauit, impetrauit, dicente Rege: *Non morieris.* 2. Reg. 19. num. 23. Idem à Salomone ſub capitali pœna obligatus, ne Ieroſolymis huc atque illuc egrederetur; tamen aliquando contra Regis præceptum egreſſus, ſic Regem offendit, vt neque veniam à Rege petere auderet; nec fortaſſe, ſi peteret, exoraret: quare ad ſupplicium elatus, inobedientiam morte expiauit. 3. Reg. 2. à n. 36. Sed, en tibi dubitatio, cur iã facilè remittatur prior culpa, quæ ſine dubio ex obiecto grauior erat; cùm odium, iniuriam, contumeliam, rebellionem, ſcandalum, pluréſque id genus deformitates importaret: hæc autem poſterior, tam ſeuerè puniatur; quæ tamen leuior erat, cùm ſolam inobedientiam includeret, eámque magna ex parte releuandam propter circunſtantiam neceſſitatis, qua Semei ad excundum vrgebatur, ne ſuos ſibi ſeruos fugitiuos perire pateretur? Optimè tamen quæſtionem dirimit D. Cyrillus Alexandrinus citatus, poſteriorem culpam, quamuis ex obiecto leuiorem; tamen ex circunſtantia recidiui, grauiorem iudicari, & proinde grauiori ſupplicio puniri: *Quia,* inquit, *ſecundò deliquiſſe, & mandatum Regis neglexiſſe morte mulctatus eſt.* Vnde patet, quantò grauiora ſint poſteriorum ſupplicia culparum: nam, cùm priores ſæpè impunitæ relinquantur; poſteriores tamen capitali ſententia feriuntur.

Faciliùs remittitur peccatum lapſo, quàm relapſo.

D. Cyril.
Culpa, quãuis leuior, relapſu fit grauior.

13. Atque vtinam temporaria tantùm morte damnarentur, qui in peccata relabuntur: ſed planè in æternam quoque relegantur; iuxta illud: *Inimici Domini mentiti ſunt ei, & erit tempus eorum in ſecula.* Pſal. 80. num. 16. Vbi in primis aduerte, peccatores priora peccata retractantes, & ſtatim repetentes, dici poſſe per antonomaſiam, *mendaces.* Quia, cùm priores culpas coram Deo retractent, abiurent, anathematizent ac deteſtentur: poſteà tamen eaſdem iterantes, fidem frangunt, ac Deo mentiuntur. Igitur *Inimici Domini,* inquit Dauid, *mentiti ſunt ei.* Hoc eſt, interprete D. Aug. Inimici Domini renuntiarunt operibus diaboli: & nihilominùs ad eadem opera redierunt (hoc enim eſt, mentiri Deo) ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt, *negarunt Deum*: quaſi Deum negent, qui Deo mentiuntur, ſeu promiſſis Deo factis non ſtant. Nam, cùm nemo mentiatur, niſi ei, quem decipi poſſe confidat: qui Deo mentitur Deum poſſe decipi ſperat: ac proinde Deum eſſe non credit, cùm in Deum nulla poſſit cadere deceptio. Mentiuntur itaque Deo, qui in priora peccata, contra datam fidem relabuntur. Quæ igitur illos punitio conſequetur? Addit Propheta: *Et erit tempus in ſecula.* Quaſi diceret: Non ergo ad præſens tantùm, ſed etiam in æternum punientur.

Æterna morte dãnantur, qui Deo per reincidentiã mentiuntur.

D. Auguſt.

Mẽtiri Deo, eſt Deum negare.

14. Quod tandem ad tertium attinet: Difficiliùs reparantur. Quod D. Paulus grauiter expreſſit: *Impoſſibile,* inquit, *eſt eos, qui ſemel ſunt illuminati; guſtauerunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtauerunt nihilominus bonum Dei verbum, virtutéſque ſeculi venturi; & prolapſi ſunt; rurſus renouari ad pœnitentiam.* Hebr. 6. à num. 4. Vbi, quamuis Patres, D. Cyrillus citatus, D. Epiphanius hær. 56. contra Catharos D. Athanaſius lib. De peccato in Spiritum ſanctum, D. Ambr. lib. 2. De pœnitentia, cap. 2. D. Chryſoſtomus, Theodoret Theophyl. Oecumenius & alij exiſtiment, Apoſtolum loquutum fuiſſe de renouatione per Baptiſmum, quem iterare impoſſibile eſt, cùm Baptiſmus ſit initerabilis: tamen etiam exponi poteſt de renouatione per pœnitentiam; vt Dionyſius. Carthuſianus, Hugo Cardinalis Lyra, & ex noſtris, Salmeron, Ribera. Vaſquez, Iuſtin. & alij fatentur: ad quam impoſſibile eſt, hoc eſt, difficillimum eſt, redire eos, qui ab ſtatu gratiæ in priora peccata remigrarunt. Vnde D. Ambr. lib. 2. de pœnitentia, cap. 20. *Faciliùs,* inquit, *inueni, qui innocentiam ſeruauerint, quam qui congruè egerint pœnitentiam.* Eodem pertinet illud eiuſdem Apoſtoli: *Voluntarie peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis: iam non relinquitur pro peccatis hoſtia.* Hebr. 10. num. 26. non quòd nullum ſuperſit pro peccatis remedium; id enim ſine hæreſi affirmari non poteſt; vt Theologi cum patribus & Conciliis contra Nouationos oſtendunt: ſed, quòd hoſtia cruenta Chriſtus Dominus non ampliùs pro his peccatoribus moriatur; aut certè, quòd eius meritum his peccatoribus difficillimè applicetur.

Difficiliùs ad gratiam redeunt, qui redeunt ad peccata.

D. Cyril.
D. Epiph.
D. Athan.
D. Ambroſ.
D. Chryſ.
Theod.
Theoph.
Oecum.
Baptiſmus eſt initerabilis.
Carthuſ.
Hugo.
Lyr.
Salm.
Ribera.
Vaſq.
Iuſtin.
D. Ambr.

Chriſti Domini meritũ relapſis difficillimè applicatur.

15. Primum Salomonis templum ſeptem annis perfectum eſt: vt patet ex 3. Reg. 6. num. 38. At verò ſecundum templum Zorobabelis, non niſi quadraginta ſex annorum ſpatio perfectum eſt: vt Ioan. 2. num. 20. habetur. Rem ad præſens inſtitutum myſticè traducit Beda lib. 2. in Eſd. c. 8. *Notandum,* inquit, *quod Salomon prius templum in pace ſui Regni permaxima, tempore breui, nullo contradicente perfecit: nunc autem deſtructum propter peccata filij tranſmigrationis in magna cordis compunctione, labori longo inſiſtentes, & ſæpiſſimè ab inimicis retardati, tandem diuinitùs adiuti reſtaurarunt. Facile namque eſt, conuerſum quemque ad fidem agnitionemque veritatis abrenuntiare diabolo, & confiteri Deum viuum, Sacramenta Chriſti percipere, atque acceptam vitæ innocentiam, comitante eius gratia, ſeruare: ſed multi laboris eſt, eum, qui accepta fidei Sacramenta peccando contemnit, priſtinam recipere dignitatem.* Quibus verbis eleganter oſtendit, longè minorem eſſe primæ generationis per gratiam, quàm ſecundæ regenerationis difficultatem.

Difficilior regeneratio per gratiam, quàm generatio.
Beda.

16. Simile quid accidit Ieroſolymæ. Nam, cùm primùm à Dauide, ſiue à Salomone ædificata eſt; nullo opus fuit militarium inſtrumentorum apparatu, cùm verò poſt captiuitatem Babylonicam reſtituitur; *Media pars iuuenum,* inquit Textus, *faciebat opus, & media parata erat ad bellum.* Et rurſus: *Vna manu faciebat opus, & altera tenebat gladium* 2. Eſdr. 4. à num. 16. In quem locum Beda lib. 3. cap. 20 *Talis,* inquit, *eſt ædificatio ſpiritualis; quæ in animarum ſalute geritur: vt in Baptiſmate renati per fidem, & confeſſionem ſanctæ Trinitatis, abſque vllo noſtro labore per gratiam Dei ciuitas, ac domus eius efficiamur. At, ſi poſt ablutionem ſacri fontis, diabolo ſeducente, ad peccata relabimur, & virtutum mœnia hoſtis victor, noſtrorum igne vitiorum deiicit: grauioribus neceſſe eſt orationis, afflictionis, vigiliarum, & vitæ arctioris ſtudiis, ea, quæ perdidimus bonorum operum ædificia reparemus. Nam & expertis vitiorum illecebris difficiliùs, quàm incognitis caremus, minoriſque laboris eſt, incognitam carnis cauere voluptatem, quàm reiicere cognitam.* Quare, qui peccatis renuntiarunt, curare maximè debent, ne iterum iiſdem inuoluantur: veriti, ne ſic implicari contingat, vt nunquàm amplius explicentur.

Qui peccatis iterum implicatur: difficiliùs explicatur.

ANNO

ANNOTATIO XXVII.

CIRCA LITERAM.

Satiſfactio pro peccatis illuſtratur.

1. TERTIA Hebræorum actio, fuit ieiunium: qua omnes perfectæ pœnitentiæ partes expleuerunt. Neq; enim ſatis erat peccata confiteri, & à peccatis ſeparari; ſed etiam in peccatorum ſatisfactionem aliqua pœnalia, vt appellant, opera ſubire. Inter quæ principem locum obtinet ieiunium. De quo primo Tomo, Annot. 8. Sect. 5. latè diſſeruimus. Hoc loco duplex eius fructus continetur. Nam ieiunantes Hebræi & internas culpas diluerunt, & externos hoſtes profligarunt. Vtrunque hac Annotatione illuſtrabimus: eius ad curanda interna peccata efficacitatem, & ad repellenda externa pericula poteſtatem oſtendentes.

Duplex ieiunij fructus proponitur illuſtrandus.

SECTIO I.

Ieiunij ad curanda interna peccata efficacitas.

2. ALiqua pœnalia opera in peccatorum ſatisfactionem Deo offerenda nemo Chriſtianus dubitabit. Nam, vt bene D. Auguſt. lib. 50. homiliarum, homil. vltim. cap. 15. *Non ſufficit,* inquit, *mores in melius commutare; niſi etiam de his, quæ facta ſunt, ſatis fiat Deo per pœnitentiæ dolorem, per humilitatis gemitum, per contriti cordis ſacrificium.* Vnde fœmina ſanctiſſima Paula apud D. Hieronymum in eius epitaphio, quæ eſt epiſtola 27. ad Euſtochium, ab eodem Hieronymo admonita, vt paulùm aliquid remitteret de ſeueritate, qua ſuum corpus macerabat, reſpondebat: *Turpanda eſt facies, quam contra Dei præceptum, purpuriſſo & ceruſſa & ſtibio ſæpè depinxi. Affligendum corpus, quod multis vacauit delicijs. Longus riſus perpeti compenſandus eſt fletu. Mollia linteamina, & ſerica pretioſiſſima, aſperitate cilicij commutanda.* Quæ in re mihi videtur imitata fœminam peccatricem, quæ inſtrumenta laſciuiæ, nempe, oculos, capillos, odores, in inſtrumenta pœnitentiæ conuertit: *Lacrymis cœpit rigare pedes eius, & capillis capitis ſui tergebat, & oſculabatur pedes eius, & vnguento vngebat.* Luc. 7. num. 38. Quod expendens Diuus Gregorius homil. 23. in Euangelia: *Quod,* inquit, *ſibi turpiter exhibuerat, hoc iam Deo laudabiliter offerebat. Oculis terrena concupierat: ſed hos iam per pœnitentiam conterens flebat, capillos ad compoſitionem vultus exhibuerat: ſed iam capillis lacrymas tergebat. Ore ſuperba dixerat: ſed pedes Domini oſculans, hoc in Redemptoris ſui veſtigia figebat. Quot ergo in ſe habuit oblectamenta, tot de ſe inuenit holocauſta. Conuertit ad virtutum numerum, numerum criminum: vt totum ſeruiret Deo in pœnitentia, quidquid ex ſe Deum contempſerat in culpa.*

Non ſatis eſt pœnitere, niſi adſit ſatisfactio.
D. Auguſt.
D. Hieron.
Inſtrumenta peccati, in pœnitentiæ inſtrumenta conuertenda.
D. Greg.

3. Similia refert D. Ambroſ. ad Virginem lapſam, cap. 8. vbi victam deliciis virginem rigidis pœnitentiæ inſtrumentis obarmat, vt fortior pugnet, & felicior vincat: *Lugubris,* inquit, *tibi accipienda eſt veſtis & mens, ac membra ſingula digna caſtigatione punienda. Amputentur crines, qui per* A *vanam gloriam occaſionem luxuriæ præſtiterunt: deſiuant oculi lacrymis, qui maſculum ſimpliciter non aſpexerunt: palleſcat facies, quæ quondam viruit pudicè: denique totum corpus incuria maceretur; cinere adſperſum, & opertum cilicio perhorreſcat; quia malè ſibi de pulchritudine placuit. Cor verò ſit liqueſcens, ſicut cera, ieiuniis: quia in membra corporis, cùm haberet dominationem, malo ceſſit imperio. Grandi plagæ alta & prolixa eſt medecina. Grande ſcelus grandem habet neceſſariam ſatisfactionem.* Cæterùm inter opera ſatisfactoria ieiunium præcipuè, recenſetur: ad quod proinde pœnitentes frequentiſſimè confugiebant. Dauid: *Humiliabam in ieiunio animam meam.* Pſal. 34. num. 13. Achab: *Ieiunauit & dormiuit in ſacco.* 3. Reg. 21. num. 27. B Niniuitæ: *Prædicauerunt ieiunium.* Ion. 3. num. 5. Immò & beſtias ad ieiunium compulerunt: *Homines & iumenta, & boues & pecora non guſtent quicquam.* Ibid num. 7. Hebræi ſæpè ad ieiunium pro peccatis expiandis confugiebant. 2. Eſdr. 9. numer. 1. Iudith 4. n. 8. Eſther 4. num. 3. Ierem. 36. num. 9. Baruch. 1. num. 5. 1. Machab 3. n. 47. & paſſim alibi. Quaſi hoc vno pretio cætera pœnarum debita facilè ſoluerentur.

D. Ambr.
Membra, quæ ad peccatum ſeruiebant, pœnitentia maceranda.
Præcipua pro peccatis ſatisfactio, ieiunium.
Ieiunium pœnitentium perfugium.

Itaque ieiunij efficacitas ad internas culpas abſtergendas, ſatis colligitur ex hoc loco. Dum enim Hebræi in Maſphath ieiunarunt, præteritas culpas penitùs eluerũt. Vnde Tertul lib. aduersùs C Pſychicos, cap. 7. *Deliquerat,* inquit, *Iſraël. In aquatione apud Maſphath congregatus à Samuele, ita ſtatim delictum ieiunio diluit: vt periculum prælij ſimul fugerit.* Vbi obiter notat, cùm in illa aquatione, nullum peccatum interuenerit; vt ex dictis ad num. 6. patet: hunc Tertul. locum ita eſſe diſpungendum, vt verbum delinquendi cum aquatione minimè coniungatur: ſed ita: *Deliquerat Iſraël*: ſcilicet, aliis delictis: Tunc infixo puncto, ſubdit: *In aquatione,* &c. Vbi iam agit de præcedentium remedio delictorum. Cùm enim Iſraël ex præteritis peccatis ſuperiorum bellorum damna incurriſſet; ſublatis per ieiunium peccatorum debitis, omnia pariter bellorum damna tollebantur. D. Baſilius hom. 1. De laudibus ieiunij, ieiunium vocat, *Pharmacum efficax abolendo peccato.* D Et rem artis medicæ exemplo declarat: *Quemadmodum,* inquit, *vermes, qui in inteſtinis germinant, pharmacis quibuſdam vehementer acribus & amaris excutiuntur: ita peccatum in imis ſeceſſibus habitans, extinguit, enecátque ieiunium.* Et ſtatim addit ſingularem huius excellentiam pharmaci: nam alia quidem præſentibus morbis medétur: hoc autem præſeruat & à futuris. Vnde primis parentibus abſtinentiæ legem datam aſſerit, quam ſi ſeruaſſent, à Paradiſo non exulaſſent. Et paulò poſt: *Quoniam,* inquit, *non ieiunauimus, exulamus à Paradiſo: ieiunemus igitur, vt ad illum poſtliminio reuertamur.*

4.
Per ieiunium nõ ſolùm diluuntur peccata, ſed pericula ſolluuntur.
Tert.
D. Baſil.
Ieiunium peccati pharmacum.
Qui non ieiunant, à Paradiſo exulant.

D. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium, ſcribit, ſe domandis carnis rebellionibus, quas in E eremo patiebatur, hoc vnum remedium applicuiſſe: *Mens,* inquit, *deſideriis æſtuabat in frigido corpore, & ante hominem ſuum iam carne præmortua, ſola libidinum incendia bulliebant. Itaque omni auxilio deſtitutus, ad Ieſu iacebam pedes, rigabam lacrymis, crine tergebam, & repugnantem carnem hebdomadarũ inedia ſubiugabam.* Et enim arx naturæ ſitu inexpugnabilis, ſola fame ſuperatur: ita caro ſuorum appetituum ſatellitio munita, ſolo ieiunio coërcetur. Vnde D. Cypr. ſerm. De ieiunio & tentationibus Chriſti, *Ieiunium,* inquit, *ſi diſcretione regatur, omnem carnis rebellionem edomat; & tyrannidem gulæ ſpoliat & exarmat. Ieiunium extraordinariis*

5.
D. Hier.
Ieiunium domandæ carni remedium præſentaneũ.
D. Chryſ.

rios motus in cippo claudit & arctat, & appetitus vagos diſtringit & ligat. Ieiunium, ſi humilitate ornetur, ſeruos Dei mundi efficit contemtores. Ieiunium carnes azymas mundat & ſolidat; & putredines, quæ ex adipe prodeunt, conſumit & ſiccat. Vbi nota illam metaphoram: *Motus in cippo claudit.* Nam cippus erat inſtrumentum ligneum ad quod mancipiorum pedes, ne fugerent, ligabantur. Sic ergo ieiunio liberi & illiberales appetitus in ſeruitutem rediguntur; & ne ad illicita euagentur, circumligantur.

Quæ bona ſecum afferat ieiunium.

6. Concinit D.Leo ſer. De ieiunio decimi menſis. *Ieiunia*, inquit, *nos contra peccata faciunt fortiores, concupiſcentias vincunt, tentationes repellunt, ſuperbiam inclinant, iram mitigant, & omnes bonæ voluntatis affectus ad maturitatẽ totius virtutis enutriunt.* Neque mireris, ſi dicantur ieiunia, nos contra peccata reddere fortiores. Nam, ſicut corpora, ſuo alimento, quod eſt cibus, vires acquirunt; ita & mentes ſuo, quod eſt ieiunium; vt teſtatur idem D.Leo ſerm.2. De ieiunio eiuſdem mẽſis *Semper*, inquit, *virtuti cibus, ieiunium fuit.* Clariùs Diuus Chryſoſt. hom.1. in Geneſ. *Ieiunium*, inquit, *animæ noſtræ alimentum eſt: & ſicut corporalis iſte cibus impinguat corpus: ita & ieiunium animam habiliorem efficit & valentiorem.* Hoc ergo ieiunio, tanquàm proprio alimento nutrita mens tam fortis euadit, vt quidquid in mundo vitiorum eſt, nempe concupiſcentia carnis, concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ, 1. Ioan. 2. num. 16. totum id facilè ſuperet, ſubiiciat ac refrænet. Vnde idem D.Leo ſerm.8. De eodem ieiunio: *Cùm*, inquit, *vniuerſa vitia per continentiam deſtruantur, & quidquid auaritia ſitit, quidquid ſuperbia ambit, quidquid luxuria concupiſcit, huius virtutis ſoliditate ſuperetur; quis non intelligat, quantùm nobis per ieiunia conferatur?* Atque hinc facilè conuincitur dæmonis furor & ſtultitia, qui Chriſto Domino ieiuniis armato has tres tentationes, gulæ, ſuperbiæ & auaritiæ obtrudat, omnes vnico ieiunij clypeo facillimè repellendas.

D.Leo. Ieiunium fortiores reddit.
Ieiunium mentis cibus & alimentũ. D.Chryſ.
Omnia diaboli tentamenta vno ieiunij clypeo repelluntur. D.Leo.

7. Ad hoc peccatorum remedium hortabatur olim Deus, dicens: *Sanctificate ieiunium, vocate cœlum.* Ioël.1. num.14 ſeu, vt habent Septuag. *Sanctificate ieiunium, prædicate curationem.* Vbi non ſine myſterio curatio poſt ieiunium prædicatur: *Vt monſtraretur*, inquit, D. Hieron. lib.2. aduersùs Iouin. *ieiunium ſanctificari cæteris operibus: & ſanctificatum ieiunium curationi proficere peccatorum.* Subſcribit Theod. ad eum locum: *Docemur*, inquiens, *vt ieiunium animæ malè habenti ſit medicina ſalutaris. Quare ieiunio ſubiunxit curationem.* Et ne quis dubitet de huius efficacitate medicinæ; obſerua, vocari à Propheta *curationem*; quòd, eâ adhibitâ, ſtatim curatio ſubſequatur. Quis non doleat miſeros peccatores ſuis concupiſcentiis, tanquàm incendiis, æſtuantes; iuxta illud: *Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente.* Oſeæ 7.n.4. At, quo flatu tanti æſtus ſopientur? Duplicem aſſignat D.Hier.cit. de his peccatorum remediis loquutus: *Quâ*, inquit, *Dei miſericordia, & ieiuniorum rigore reſtinguuntur.* Adſit Dei miſericordia, tanquàm Auſter pluuius & benignus: non deſit abſtinentia, tanquàm Aquilo rigidus & aridus, his duobus flatibus hinc inde incurſantibus, vaſta illa libidinum incendia comprimentur.

Ieiunium animæ ægrotantis medicina. D. Hier.
Theod.
D.Hier. Concupiſcentiarum incendia ieiunio reſtinguuntur.

8. Quod D.Hieronym. ſtatim ad fornacem Babylonicam digreſſus eleganter illuſtrat: *Quomodo*, inquit, *ibi quartus ſpeciem habens, quaſi filij hominis; immenſos mitigauit ardores, & inter camini æſtuantis incendium docuit, flammas calorem amittere; & aliud oculis comminari, aliud præbere tactui: ſic & in animo virginali, rore cæleſti, & ieiuniorum rigore calor puellaris extinguitur, & in humano corpore Angelorum impetratur conuerſatio.* Felix ieiunium, quo miſera peccatorum incendia reſtinguuntur. D.Baſil. hom.1. De laudibus ieiunij, & D.Chryſ. hom.2. in Geneſ. vocant ieiunium *pædagogum.* Vt enim ſub hoc pueri; ita ſub illo peccatores, cuiuſcunque ſint ætatis, coeriguntur. Vtinam talem haberet vniuerſus Orbis cenſorem. Totus ad frugem ſine dubio traheretur, teſte eodem Baſil. orat.5. De ieiunio: *Si ieiunium*, inquit, *omnes in rebus agendis adhiberent: nullas res profectò prohibere poſſet, quominùs optimam pacem per omnem terrarum orbem traheremus; & neque Gentes, ita me Deus amet, contra ſe arma mouerent; neque loca deſerta homines, qui ſcelere & maleficio paſciuntur, alerent; neque ciuitates calumniatores, neque mare piratas: denique neque vita noſtra tot ærumnis eſſet referta.* Rem illuſtrat D.Athan. lib. De virginitate, exemplo trium puerorum, qui ieiunantes pallorem & maciem & ariditatem corporum exuerunt, hilarioréſque & vegetiores gratioréſque Regi viſi ſunt, quàm qui cibo regio veſcebantur. Dan. 1. num. 15. Sicut enim ieiunium in his pueris corporum vitia extinxit: ita & in peccatoribus animorum labes abſtergit: *Vide*, inquit, Athan. *quid faciat ieiunium: morbos ſanat, diſtillationes exſiccat, dæmones fugat, maláſque cogitationes expellit, & mentem nitidiorem reddit, & cor purgatius, & corpus ſalubrius, & ad thronum Dei hominem ſiſtit.*

D.Hier. Ieiunantibus Deus ipſe peccatorum reſtinguit incendia.
D.Baſil. D.Chryſ. Ieiunium animæ pædagogus.
D.Athanaſ.
Ieiunium corpus reddit nitidius.

9. De populo ſedente manducare & bibere dicit Scriptura: *Videns ergo Moyſes populum, quòd eſſet nudatus.* Exod. 32. n 25. De ſe autem ieiunante, ait Dauid: *Operui in ieiunio animam meam.* Pſal. 68. num. 11. Nudantur quidem epulones, dum æternis ſuppliciis ſubeundis inermes exponuntur. At verò ieiunantes, inducto ieiunij velamine, ſua peccata obtegunt, ne à ſupremo Iudice puniantur. Quod expendens D. Ambr. lib. de Helia & ieiunio, cap.4. *Gula*, inquit, *nudos facit: ieiunia operiunt & exutos.* Et ſtatim: *Bonum operimentum, quod animam tegit, ne à tentatore deprehendatur, ne à tentatore nudetur. Bonum velamen, quod tegit culpam.* Vbi vides animam ieiunio operiri, non ſolùm tanquàm veſtimento, quo præterita vitia occultentur; ſed etiam, tanquàm ſcuto, quo futura præcaueantur. Vnde D. Chryſoſt. ſerm. 2. de ieiunio, obſeruat, primos parentes ieiunij præcepto armatos eſſe, etiam ante pugnam ad futura peccata declinanda. Atque ex eo loco rectè argumentatus, *Cùm* inquit, *ante conflictum ad reſiſtendum libidinoſis voluptatibus, clypeus nobis abſtinentiæ neceſſarius fuerit; multò magis in ipſo noſtro certamine, ieiunij auxilium ad noſtram victoriam flagitandum eſt.* Hoc eſt, ſi primi parentes, cùm nullas carnis rebelliones ſentirent, cùm diuinis præſidiis abundarent, cùm multa dona ſupernaturalia obtinerent, adhuc nihilominùs ieiunij clypeo indigebant, ne inermes & intecti ab hoſtibus inuiſibilibus cæderentur: quantò magis nos inter maiora prælia, & minora præſidia conſtituti, hoc ieiunij clypeo armari debemus, ac muniri?

Epulones nudi & inermes ſuppliciis patent.
D.Ambr. Anima ieiunio, tanquàm clypeo operitur.
D. Chryſ.
Quò plus periculis expoſiti, eò ampliùs ieiunij clypeo indigemus.

10. Adde, ieiunium non ſolùm eſſe clypeum, quo peccata repelluntur; ſed etiam gladium, quo iugulantur. Vnde D. Ambroſ. lib. de Helia & ieiunio, cap. 10. *Ieiunium*, inquit, *culpæ interfector eſt;* Et cap. 11. ſeq. *Profundum*, inquit, *animæ virtus ingreſſa ieiunij, culpam latentẽ interficit.* Culpis autem à ieiunio interfectis, quid ſupereſt, niſi, vt

D.Ambr. Ieiunium eſt gladius, quo peccata iugulantur.

culparum

D.Athan.

culparum ſuaſor ac nutritor diabolus repellatur? A Teſtis ſit Diuus Athanaſ. proximè citat. *Quiſquis*, inquit, *ab immundo ſpiritu vexatur, certum habere debet, hoc pharmaco, ieiunio, inquam, ſtatim ſpiritus malos afflictos abſcedere, vim ieiunij metuentes.* Vnde Chriſtus Dominus de illo diabolo, quem ne Apoſtoli quidem eiicere potuerunt, *Hoc genus*, inquit, *non eiicitur, niſi per orationem & ieiunium.* Matth. 17. n. 21. Vbi rectè Tertul. lib. cit. cap. 8. *Docuit*, inquit, *aduerſus diriora dæmonia ieiuniis præliandum. Quid enim mirum, ſi eadem operatione ſpiritus iniquus educitur, qua ſanctus inducitur?* Nam, ſicut ad Chriſtum Dominum ieiunantem, *Acceſſerunt Angeli, & miniſtrabant ei.* Matth. 4. num. 11. ita ab eodem ieiunante diabolus fuſus, fugatúſque abſceſſit. Et vlterius aduerte, Chriſtum Dominum non inter conuiuia; ſed inter ieiunia à diabolo timeri, & tanquàm Dei Filium adorari. Nam, *cùm ieiunaſſet quadraginta diebus & quadraginta noctibus, accedens tentator, dixit ei: Si Filius Dei es, dic, vt lapides iſti panes fiant.* Matth. 4. à num. 2. Vbi Diuus Petrus Chryſol. ſerm. 12. *Diabolus*, inquit, *qui manducantem contempſerat Chriſtum; & bibentem, velut hominem, computarat, vbi ieiunantem vidit, ſuſpicatur Deum Dei Filium confitetur.* Et ſerm. 13. quam diabolus de ieiuno opinionem concipiat, exponens, *Audite*, inquit, *quid de ieiunio ipſe ſentiat & indicet inimicus. Sentit diabolus ieiunium cunctis virtutibus anteferri. Dei Filium credit, quem liberum à mentis conſpexerat ſeruitute. Ioannem viderat vrbium delicias, ſqualentis eremi habitatione mutaſſe; mollitiem* C *carnis, veſtis aſperitate calcaſſe; agreſti cibo, mundi totam frenaſſe luxuriem; & quod ſolùm Deitatis inſigne eſt, hominibus dimiſiſſe peccata: & tamen non ei dixit: Si Filius Dei es. At vbi vidit Dominum iugiter ieiunantem, proclamat: Si Filius Dei es*, &c. Et paulò pòſt, inquirit Chryſologus, cur diabolus hoc potius ſignum, quàm quoduis aliud à Chriſto Domino flagitarit? *Signum*, inquit, *panis petit, qui ſignum ieiunij pertimeſcit, vt ieiunij tremendum ſibi refugiat ſignum.* Neque ſolus Chriſtus, ſed etiam Chriſtiani ſuis ieiuniis diabolum terrent. Vnde Diuus Ambroſ. ſer. 25. in Quadrageſima *Caſtra* inquit, *ſunt noſtra ieiunia: quæ nos a diaboli oppugnatione defendunt.* Et paulò pòſt: *Murus quidem eſt Chriſtiano ieiunium, inexpugnabilis, intranſgreſſibilis inimico.*

Tert. *Aduerſùs diriora dæmonia ieiunio præliandum.*

D.Chryſol. *Diabolus Chriſtum Dominũ ieiunantem adorat vt Deum.*

Credit diabolus ieiuniũ cæteris virtutibus anteferri.

D Ambr. *Non ſolùm Chriſtus Dominus, ſed Chriſtiani ieiunio diabolo terribiles.*

11\. *Ieiuniũ quẽque domat, & ad ſe redire cõpellit.*

D Sed adhuc pernicioſior eſt alius hoſtis, quem ieiunium frangit ac domat; nempe, quiſque ſui. Patet in illo prodigo, quem gula perdidit, inedia ad patrem reuocauit. *Ego*, inquit, *hîc fame pereo: ſurgam & vadam ad patrem meum.* Luc. 15. num. 17. Domuit inedia, & in gyrum rationis compulit; quem gula præcipitem dederat, & in belluinam licentiam effrænarat. Vnde D. Petrus Chryſologus ſerm. 2. *Fames*, inquit, *reuocat, quem ſaturitas exularat: & ſi tantùm præſtitit vel inuita fames; probate, quid voluntarium poſſit conferre ieiunium?* Primum hominem gula deiecit, edentem de ligno ſcientiæ. Gen. 3. num. 6. Sed eun- E dem abſtinentia crexit, ieiunantem à ligno vitæ. Emiſit enim eum Deus de Paradiſo terreſtri: *Ne fortè*, inquit, *mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ, & comedat.* Ibidem, num. 22. Quaſi ad nouam eum abſtinentiam coëgerit; vt prioris defectum, poſterioris obſeruantia compenſaret: & qui comedendo mortem incurrerat; ieiunando ad vitam reduceretur. Quod mihi videtur ſignificaſſe Tertul. lib. aduersùs Pſychicos, cap. 3. dicens, Deum homini poſt lapſum iterum mandaſſe ieiunium: *Vt homo*, inquit, *per eandem materiam ſatis Deo faciat, per quam offenderat: atque ita ſalutem æmulo modo reaccenderet inedia, ſicut extinxerat ſagina.*

D.Chryſol.

Gula priorũ parentum poſteriori ieiunio compenſatur.

Tert.

Ex dictis patet ieiunij vis ad interna peccata medicanda. Quibus expiatis, mirum eſt, quantam ad pulchritudinem ac perfectionem ieiunantes reducantur. Vnde Dauid, *Genua*, inquit, *mea infirmata ſunt à ieiunio, & caro mea immutata eſt propter oleum.* Pſalm. 108. num. 24 Quaſi diceret: Quamuis per ieiunium infirmitatem contraxerim; tamen per diuinas conſolationes, perpetuas ieiunij comites, ad maiorem integritatem perfectionémque euaſi. Quare D. Hieronymus, aut quiſquis ille eſt Auctor Commentariorum in Pſalmos, qui in ſeptimo Diui Hieronymi tomo circumfertur: *Et nos ergo*, inquit, *quando ieiu-* B *namus, quando facies noſtræ pallidæ ſunt, quando fœdi videmur; cognoſcamus noſmetipſos tunc pulchriores apparere Chriſto. Tales diligit milites Chriſtus, qui ieiuniis vacent. Annona noſtra & eſca, ieiunium eſt.* Tantus verò decor, tanta pulchritudo per ieiunium confertur, vt homines Angelis exæquare videatur. Vnde D Chryſoſt. ſerm 1. De ieiunio, *Ieiunium*, inquit, *eſt Angelorum imitatio.* Et homil. 1. De pœnitentia, *Ieiunium*, inquit, *ex hominibus Angelos facit.* Certè D. Athan. ſerm. De Virginitate, *Angelorum*, inquit, *cibus eſt ieiunium.* At verò D. Ambroſ. lib De Helia & ieiunio, cap. 5. teſtatur, Ioannem Baptiſtam propter ieiunium in ſacris Literis Angelum appellari: *Hic eſt enim*, inquit Chriſtus Dominus, *de quo ſcriptum eſt: Ecce* C *ego mitto Angelum meum*, &c. Matth. 11. n. 10. Et inter alia ieiunij præconia, *Quid eſt*, inquit, *ieiunium, niſi ſubſtantia & imago cæleſtis? Ieiunium refectio animæ, cibus mentis eſt. Ieiunium vita eſt Angelorum, ieiunium culpæ mors; excidium delictorum, remedium ſalutis, radix gratiæ, fundamentum caſtitatis.*

12\. *Ad maiorẽ corporis integritatem per ieiunium peruenitur.*

D.Hier.

Annona animi, ieiuniũ.

D.Chryſ. *Ieiunium ex hominibus Angelos facit: & eſt Angelorum cibus.*

D.Athan.

D.Ambr.

Cæterùm D. Baſ. orat. 5. De ieiunio, teſtatur, ieiunantes, ſi non Angelos, ſaltem peculiari curæ Angelis eſſe: *Nonnulli*, inquit, *ex Angelis ad eam rem ordinati sũt, vt eos, per ſingulas Eccleſias, qui inedia corpus ſuum affligunt, deſcribant. Quapropter da operam, ne propter exiguam eduliorum voluptatẽ, damnum tam ingens accipias, vt ab Angelo numerum eorum, qui à nimio cibo abſtinent, non referaris:* Quid ergo excellentius, quàm, vel Angelum eſſe, vel D ſub peculiari Angelorũ tutela contineri? Ad hæc, quendam beatitudinis ſtatum ſortiuntur, qui ieiunia colunt & frequentant. In cæleſti Paradiſo primus parens, ieiunandi ab vna arbore præceptum accepit, Genſ. 2. num. 16. Rationem reddit D. Hieron. lib. 2. aduersùs Iouin. ne hoc ei ad veram beatitudinem deeſſet: *Beatitudo*, inquit, *Paradiſi, abſque abſtinentia cibi non potuit dedicari. Quandiu ieiunauit, in Paradiſo fuit: comedit, & eiectus eſt.* Immò, vt oſtendat, ieiunium, non ſolùm felicitatis, ſed etiam virginitatis eſſe munimentum, rectè obſeruat, Adamum, ſimul atque à ieiunio cecidit, non ſolùm à felicitate, ſed etiam E à virginitate cecidiſſe: *Eiectus*, inquit, *ſtatim duxit vxorem. Qui ieiunus in Paradiſo virgo fuerat; ſatur in terra matrimonio copulatur.*

13\. D.Baſil. *Ieiunantes ſub peculiari Angelorum tutela continentur.*

D.Hier. *Beatitudo Paradiſi, ieiunium.*

Ieiuniũ, virginitatis cuſtos.

Quare, qui in terra à ieiunio non recedunt, digni ſunt, qui in Paradiſum reducantur. Vnde Helias, qui in terris eandem ieiunandi formam obſeruauit, 3. Reg. 19. num. 8. non immeritò obtinuit, vt in eundem Paradiſi ſtatum reuolaret. Nam, vt bene Diuus Petrus Chryſol. ſerm. 2. *Helias*, inquit, *Dominici continuatione ieiunij defæcatus à carnali pondere, mortis victor euolauit ad cælum.* Nec minùs eleganter D. Ambr. lib. De Helia, c. 2.

14\. *Helias ideò cælo dignus, quia ieiunãs cæleſtem agebat vitam.*

D. Chryſol.

D.Ambroſ.

Merito,

Meritò, inquit, *illum dignum cœlo, diuina iudicauit ſententia, vt cum ipſo raperetur corpore, quoniam cæleſtem vitam viuebat in corpore, ac cæleſtem vſum conuerſationis exhibebat in terris.* Ex quo oſtenditur, addit D. Hieronymus loco proximè citato, *poſſe nos per ieiunium redire in Paradiſum, vnde per ſaturitatem fueramus eiecti.* Vides, vt proprius ieiunantium locus ſit Paradiſus? vt propria ieiunantium conuerſatio ſit cum Angelis? vt propria ieiunantium vita ſit Angelica? Quis ergo malit in exilio mori, comedendo; quàm in Paradiſo viuere, ieiunando? Quis præoptet ventri ſeruire cum belluis, quàm ieiunio vacare cum Angelis? Quis belluinam vitam Angelicæ anteponat?

D. Hier.

Proprius ieiunantium locus, Paradiſus.

15. Sed parum eſt, ieiunantes ad Angelicam euadere puritatem, cùm etiam accedere videantur ad diuinam. Ieiunauit Moyſes, & vidit gloriam Dei. Exod. 24. à num. 15. At verò populus largiter epulatus, ne in Moyſem quidem oculos poterat intendere. 2. Cor. 3 num. 7. Quod Tertul. lib. cit. cap. 6. rectè expendens: *Moyſes*, inquit, *quadraginta diebus, totidémque noctibus ſupra humanæ naturæ facultatem ieiuniũ perennauit, ſpirituali fide virtutem ſubminiſtrante, & vidit oculis Dei gloriam, & audiuit auribus Dei vocem, & corde coniecit Dei legem, iam tunc docentis non in ſolo pane viuere hominem, ſed in omni verbo Dei.* Et ſtatim Moyſi populum opponens, ſubdit: *Cùm quidem nec ipſum Moyſem Deo paſtum, inediámque eius nomine ſaginatum conſtanter contemplari valeret pinguior populus.* En vt ſaturi longiſſimè recedant, non ſolùm à conſuetudine diuina, ſed etiam à conſuetudine eorum, qui familiare cum Deo commercium habuerunt: cùm tamen ieiuni intimam cum Deo familiaritatem ſortiantur. Hinc eſt, quòd olim Deus Adamum in Paradiſo terreſtri comedentem, quodammodo ignorabat. Geneſ. 3. num. 9. At verò Heliam quadraginta diebus ac noctibus ieiunantem familiariter alloquebatur. 3. Reg. 19. num. 9. Quod Tertul. citato lib. & cap. egregiè obſeruat: *Cùm*, inquit, *Helias in ſpelunca diuertiſſet, quàm familiari congreſſu Dei exceptus eſt? Quid tu Helia, hic? Multo amicior iſta vox, quàm, Adam vbi es? Illa enim paſto homini minabatur, iſta ieiunio blandiebatur. Tanta eſt circumſcripti victus prærogatiua, vt Deum præſtet homini contubernalem, parem reuera pari.* Quem locum D. Hieronymus lib. 2 aduersùs Iouinianum, totidem penè verbis ex Tertulliano tranſtulit.

Ieiunantes ad diuinam videntur accedere dignitatem.
Tert.

Saturi à Deo longè recedunt, ieiuni intimam cũ Deo familiaritatem ſortiuntur.

Tertull.
Saturitas Dei ignorantiam parit.

16. Vides, vt hi duo proceres, Moyſes & Helias, tam familiares Deo per ieiunium euaderent, vt penè pares Deo viderentur? Ea cauſa fuit, quare Chriſtus Dominus in monte transfiguratus, Moyſi & Heliæ ſe oſtendit. Matth. 17. num. 3. Quia, ſcilicet, vt loquitur Tertul. citat. vterque fuerat collega ieiuniorum ſuorum. A quo iterum D. Hieronymus, vbi ſuprà, mutuatus, *Dominus*, inquit, *noſter, atque Saluator, non ob differentiam virginitatis, & nuptiarum, vt quidam putant; ſed ob ieiuniorum conſortia, Moyſem & Heliam transfiguratus in monte ſecum oſtendit in gloria.* Quin etiam D. Petrus tria tribus tabernacula præoptabat: *Faciamus hìc tria tabernacula: tibi vnum, Moyſi vnũ, & Heliæ vnum.* Ibidem, num. 4. Vt, qui paria ieiuniorum ſpatia, nempe, quadraginta dies, & quadraginta noctes tranſegiſſent: paribus domiciliis reciperentur. Quid ergo magnificentius eſſe poteſt, quàm Deo, non ſolùm abſcondito, ſed reuelato in gloria comitem aſſidere, & pares cum Deo ſedes habitare? Ad hanc igitur dignitatem homines per ieiunia euehuntur. Nam mens per ieiunium acuitur, vt Deum perfectiùs contempletur: ſicut per ſaginam obtunditur, ne ad Deum contemplandum euehatur. Vnde eſt illud Tertul. l. b. de anima, cap. 20. *Opimitas ſapientiam impedit; exilitas expedit.*

Chriſtus Dominus Moyſi & Heliæ ſe oſtendit, vt ieiuniorum ſuorum collegis.
Tertul.
D. Hier.

Ieiuni par cum Deo domicilium habent.

SECTIO II.

Ieiunij ad repellenda externa pericula poteſtas.

1. PRimò. Hoſtes externi per ieiunium facilè repelluntur ac ſuperantur. Patet ex hoc loco. Nam Iſraëlitæ Philiſthinos, potiùs ieiunando, quàm pugnando fuderunt ac fugarũt. Vnde Tertul. lib. aduersùs Pſychicos, cap. 7. ſuperiori Sect. iã citatus: *Iſrael*, inquit, *in adaquatione apud Maſphath congregatus à Samuele, ita ſtatim delictum ieiunio diluit, vt periculum prælij ſimul fugerit.* Immò vlteriùs ſentit, Hebræis ad bellum confirmandis ac roborandis, magis ieiunium, quàm ipſum holocauſtum profuiſſe: *Cùm Samuel*, inquit, *offerebat holocauſtum, in nullo magis procuratam audiuimus Dei clementiam, quàm abſtinentia populi.* Et paulò pòſt: *Ceciderunt paſtos impaſti, armatos inermes. Hæ erunt vires ieiunantium Deo, cælum pro eiuſmodi militat.* Quaſi ieiunij poteſtas non ſolùm frangeret hoſtes, ſed etiam cælum in ieiunantium præſidium armaret. Non aliter Diuus Hieronym. lib. 2. aduersùs Iouin. *Congregatum*, inquit, *Samuel populum in Maſphath, inuicto ieiunio roborauit, & fecit hoſtibus fortiorem.* Accedit D. Leo ſerm. 2. De Quadrageſima, vbi locuutus de Hebræis hoc loco ieiunantibus, *Vt ſuperare*, inquit, *hoſtes ſuos poſſent, vires animi & corporis, indicto ſibi reparauere ieiunio.* Et paulò pòſt: *ſi Abſtinentes ergo à cibo & potu, ſeueræ ſibi caſtigationis adhibuere cenſuram, & vt hoſtes ſuos vincerent gulæ illecebram in ſe ipſis antè vicerunt.*

Ieiunium de hoſtibus victores reddit.
Tert.
Iſraëlitis plus ieiunium, quàm holocauſtum profuit.

D. Hier.
Cælum militat ieiunantibus.
D. Leo.

2. Neque deſunt alia ex aliis Scripturæ locis exempla, quibus eadem veritas confirmetur. Celebrem de Amalecitis victoriam Ioſuë reportauit, Exod. 17. num. 13. quam totam D. Hieron. lib. 2. aduersùs Iouin. orationi Moyſis, & populi ieiunio cenſuit tribuendam: *In Exodo*, inquit, *Aduersùs Amalec, oratione Moyſis & totius populi, vſque ad veſperam ieiunio dimicatum eſt.* Non minùs glorioſè idem Ioſuë de Amorrhæis triumphauit. Ioſ. 10. à num. 11. At quo præſidio? Ieiunio quidem vt ſentit Tertul. aduersùs Pſychicos, cap. 10. *Ieſum*, inquit, *Naue debellantem Amorrhæos prandiſſe illa die exiſtimamus, qua ipſis elementis ſtationem imperauit.* Quaſi diceret: Minimè. Sed eò fortiùs armatus, quò magis impranſus ſuos hoſtes labefecit. Conſentit D. Hieron. citatus: *Ieſus*, inquit, *Naue ſtationem imperauit Soli & Lunæ; & inediam pluſquàm vnius diei, victoris exercitus protelauit.* Filij Iſraël duplici prælio cum Benjamitis congreſſi, in vtroque victi ceciderunt: duobus virorum millibus ſupra viginti in primo prælio interfectis: in ſecundo duo de viginti millibus deſideratus. Sed tandem in tertio feliciter ſuperarunt. Iud. 20. à num. 18. Diſcriminis ratio eſſe poteſt: quia in prioribus bellis, ſi Litera expendatur, nullis ſe ieiuniis armarunt: in poſtremo ieiuniis inſtructi & communiti ad bellandum prodierunt: *Venerunt*, inquit Textus, *in domum Dei, & ſedentes flebant coram Domino: ieiunauerúntque die illo vſque ad veſperam.* Ibidem, num. 26. Quaſi à ieiunio vires ſumerent, quibus hoſtem profligarent.

Ioſue olim ieiunio dimicabat.
D. Hier.

Tert.

Ioſue ieiunus ſolem continuit.
D. Hier.

Ieiunium ſemper de hoſtibus triumphat.

3. Saüle fortiter pugnante aduersùs Philiſthæos, eóſque

[*Saül plus ieiunio dimicabat, quàm telis.*] [D.Ambr.]

cóſque feliciter debellante, *Non manducauit vniuerſus populus panem.* 1.Reg.14.num. 24. Cui ieiunio illam victoriam tribuit D. Ambr. ſerm. 25. De Quadrageſima: *Bonus*, inquit, *planè Rex qui hoſtes ſuos non tam armis, quàm ſeruatione vincebat; & plus dimicabat religione, quàm telis.* Neſcio, an glorioſior triumphus vllus fuerit, quàm ille, quem Ioſaphat de Moabitis, Ammonitis & Idumæis reportauit: cùm eius exercitu penitùs incolumi manente, nullus ex hoſtibus non ceciderit cruentatus. 2.Paral.20.num. 4 Si quæras huius certaminis præſidia, nulla fortiora inuenies, quàm ieiunia. B Nam Ioſaphat ad bellum proditurus *Prædicauit ieiunium vniuerſo Iuda.* Ibidem, n. 3. Hoc ieiunio armatos milites, illi tam multi hoſtes ſuſtinere minimè potuerunt. Cùm Rex Ezechias à Sennacherib Aſſyriorum Rege graui obſidione teneretur, ab ipſo quidem hoſte inuitabatur ad epulas, dicente: *Comedite vnuſquiſque vineam ſuam, & vnuſquiſque ficum ſuam, & bibite vnuſquiſque aquam ciſternæ ſuæ.* Iſai. 36. n. 16. Non dubitabat enim, facilè ab hoſtibus expugnandos, qui priùs ab epulis oppugnarentur. Nihilominùs Ezechias ad ieiunia, quæ ſunt bellorum certiſſima præſidia, confugiebat; quibus tantùm valuit, vt C facilè hoſtium vires & inſultus irrideret, Iſai. 37. à num.26. *Quid enim aliud obſidionem ſoluit, & Angelum è cælo in hoſtium vindictam euocauit*, inquit, Tertul.cit.c.7. *quàm Ezechiæ Regis humiliatio, vtique ieiunio preces proſequente?* Ieiunaſſe verò Ezechiam, licèt in Litera, neque apud Iſaiam citatum, neque 4. Reg. 11. & 18. vbi eadem hiſtoria refertur, exprimatur; tamen ex eo colligit Tertull. quòd ſemper pœnitentiæ mœrorem, qualem habebat Ezechias, ieiunium comitetur: *Neque enim*, inquit, *cibi tempus in periculo, nec ſaturitatis cultus in ſacro: ſemper inedia mœroris ſequela eſt; ſicut lætitia, acceſſio ſaginæ.* His ergo ieiuniorum armis victoria de Aſſyriis, teſte Tertulliano, comparatur. Concinit Diuus Hieronymus lib ſecundo aduerſùs Iouin. *Aſſyriorum*, inquit, *impetum, & potentiam Senacherib, Ezechiæ Regis lacrymæ, ſaccus & humiliatio victus fregit, proſtrauit & vicit.* Mitto alia huius generis exempla, quibus ſatis confirmatur ieiunij ad terrenos profligandóſque hoſtes efficacitas.

[*Ioſaphat nullam feliciorem victoriam reportauit, quàm ieiunio.*] [*Hoſtes vt vincantur faciliùs, ad epulas, inuitantur.*] [Tertull. *Ieiunium præſidia è cælo deuocat.*] [Tert. D.Hier.]

4 Secundò. Non ſolùm hoſtes; ſed etiam feræ rationis expertes ab iis, qui ieiunio armantur, facilè coërcentur. Nam Daniel inter leones conſtitutus, dicitur à Tertull. & à D.Hieronym. proximè citatis, *Deo per ieiunium miſerabilis; ſed leonibus in lacu horribilis.* Quia, ieiunando, Deum ad miſericordiam prouocabat: leones ad timorem compellebat. Addit Diuus Ambroſ.lib.De Helia & ieiunio, cap. 7. leones Danielis ieiunio non ſolùm territos, ſed etiam edoctos fuiſſe: *Daniel*, inquit, *trium hebdomadarum ieiunio leones quoque docuit ieiunare.* Idémque docuit D. Baſil. homil. 1. De laudibus ieiunij. E Et quamuis ieiunare nollent, nunquàm tamen Prophetæ carnibus ieiunio ſolidatis veſcerentur. Nam, vt rectè proſequitur Diuus Ambroſius: *Abſtinentiæ ſoliditata membra durata non patuerunt vulneri. Sic eum conſtrinxerant ieiunia, vt in eius corpore ferarum morſibus locus eſſe non poſſet. Clauſa tenebant feri leones ora, quæ abſtinentia propheticæ ſanctitatis comprimebat; vt ea aperire non poſſent, meriti quibuſdam vinculis alligata.* Et pariter ea de re Diuus Baſilius citatus philoſophatur: vbi docet, Danielem inter leones ita fuiſſe ſolidatum: vt *quaſi lapide, aut ferro, aut alia quapiam rigidiore materia concretus* videretur.

[*Daniel per ieiunium leonibus terribilis.*] [Tert. D.Hier. D.Ambr.] [D.Baſil. *Ieiunium membra ſolidat, feras exarmat.*] [D.Ambr.]

Franc. de Mendoça in lib.Reg. tom.2.

A Hanc ieiunij vim ne ipſe quidem Rex Ethnicus Darius ignorauit. Nam, cùm non auderet ſolo imperio Danielem à leonibus liberare; veritus Procerum rebellionem, niſi eum leonibus traderet, liberare voluit ieiunio. Miſſo enim Daniele in lacum leonum, *Abiit Rex in domum ſuam, & dormiuit incœnatus; cibíque non ſunt allati coram eo* Daniel.6.num. 18. Quorſum enim tam ſeuerum ſibi ieiunium indixit; niſi vt ieiunando, Danielem, quem amabat, & innocentem agnoſcebat, à leonum morſibus vendicaret? Ita B ſentit Diuus Hieronymus ad eum locum; indéque egregiè argumentatus, *Si Rex*, inquit, *neſciens Deum, hoc facit pro altero, quem vult de diſcrimine liberari: quanto magis nos pro peccatis propriis, inedia & vigiliis debemus Deum ad clementiam flectere?* Neque ſolùm firmata ieiunio corpora leonibus reſiſtunt, ne ab illis lacerentur: ſed etiam ipſos inuadunt leones, ſtrangulant & diſcerpunt. Patet in Samſone, qui dum Nazaræorum temperantiam & ieiunia coluit, *Dilacerauit leonem, quaſi hædum in fruſta diſcerperet.* Iud. 14.num.6. Sed, cùm ab hac temperantia in profanas delicias immerſus degenerauit; terribilis C eſſe deſiit leonibus, & cœpit fieri etiam pueris contemptibilis. Iud. 16. à n.21. Quod expendens D.Baſil.orat. De ieiunio, *Samſon*, inquit, *quando inedia corpus macerabat, millenos ſternebat hoſtes, portas ciuitatum effringebat; leones denique ipſi robur manuum ipſius ferre non poterant. At, cùm ſe ebrietati amoríque meretricio dediſſet; robur omne penitùs amiſerat, oculíſque captus ludibrio erat pueris.* Quare concludit D.Hieronym lib. 2. aduerſùs Iouin. citato: *Quàm pulchra res, quæ placat Deum, leones mitigat, dæmones terret?*

[*Etiam barbari Reges ieiunij vires non ignorarunt.*] [D.Hier.] [*Samſon ieiunus leones lacerabat: ſatur pueris etiam contemptibilis.*] [D.Baſil.] [D.Hier.]

Tertiò. Parum eſſet, feras, quæ aliquando exuunt feritatem, & cicurantur, à ieiunantibus 6. edomari. Altior euadit ieiunij poteſtas: nam etiam in alias creaturas ſenſus expertes, & proinde totius diſciplinæ incapaces, miram exer- D cent, qui ieiunant, poteſtatem: Noë in arca, & Lot in Sodomis, parciſſimo ac temperatiſſimo cibo victitaſſe, non immeritò credit D. Ambroſius lib. De Helia & ieiunio, cap. 5. Quid inde factum, niſi vt alter vndas, alter flammas, ieiunando ſuperaret? *Vicit igitur*, inquit Ambroſius, *ſanctum Noe, vel etiam Lot, Abrahæ nepotem ebrietas; quorum alter cùm ieiunaret, diluuio ſuperſtes fuit, alter incendio.* Inter flammas Babylonicæ fornacis, tres pueri verſabantur illæſi. Dan. 3. à n. 24. Immò, vt addit D. Ambroſ. citatus cap. 7. *Vapore ignis non ad diſpendium ſui, ſed ad gratiam mutabantur.* Quæ vis, obſecro, illas flammas rerum aliarum victrices ſuperauit? Planè ieiunium, quo pueri in adamantis naturam obdurati, nullum ab incendio detrimentum ſuſceperunt: *Ita vt*, inquit D.Ambroſ. citatus, *eorum nullus capillus capitis exureretur: quia illa quoque ieiunia comam pauerant.* E Vnde D. Baſil. homil. De ieiunio, comparat hos pueros cum lapide *Amianto*, qui ab igne non læditur, ſed purior redditur & candidior. Tales & hi pueri, *tantum incendium cum ieiunio ingreſſi conculcarunt, liquidum ac roſcidum aerem in igne tam vehementi reſpirantes. Neque enim ignis, vel pilos eorum auſus eſt attingere, eò quòd ieiunio eſſent aliti.* Abſtinebat enim incendium ab iis, quos ieiunium nutriebat.

[*Ieiuni & flammas ſuperant & vndas.*] [D.Ambr.] [D.Ambr.] [*Ignis Martyribus ad gratiam conducit.*] [D. Ambr.] [D.Baſil.] [*Ab iis qui à cibo abſtinent abſtinet incendium.*]

Curru igneo Helias in Paradiſum raptus eſt, nec minima tamen ex parte violatus. 4. Reg. 2. 7. numero 1. Vbi Diuus Ambroſ. lib. citato, cap. 3. *Quis*, inquit, *humana virtute equos igneos, currus igneos potuiſſet aſcendere, regere currus aereos; niſi,*

[*Helias curru igneo vectus ob ieiunium*]

D.Ambr.

niſi, qui naturam humani corporis, incorruptibilis ieiunij virtute mutaſſet? Quòd ſi Helias tantùm in cæleſtem ignem, ieiunando, valebat: vt eum modò non ſentiret, vt proximè diximus; modò è cælo in terras deuocaret, ſiue ad ſuum ſacrificium abſumendum, 3. Reg. 18. num. 38. ſiue ad improbum Principum quinquagenarium deuorandum, 4. Reg. 1. n. 10. Si, inquam, Helias tantùm poterat in cæleſtem ignem, quid non poſſet in gehennalem? Sic enim D. Chryſoſt. ſermon. 3. De Helia, rectè argumentatur, dicens: *Quantum iſte ergo gehennæ ignibus illuſiſſet; qui ſic cæleſtia aſſueuerat temperare?* Nec mirum tantùm Heliæ in elementum licuiſſe, qui etiam cælo dominabatur: *Viuit*, inquit, *Dominus Deus Iſrael, in cuius conſpectu ſto: ſi erit annis his ros & pluuia, niſi iuxta oris mei verba*. 3. Reg. 17. num. 1. Clauis cæli conſtituitur lingua Prophetæ, quia ieiuna erat: vt notat D. Ambroſ. citatus cap. 2. *Heliæ*, inquit, *ieiuno ore vox emiſſa cælũ clauſit ſacrilego populo Iudæorum*. Et ſimiliter loquitur D. Baſil. citatus: quaſi vel ipſum cælum ieiunanti linguæ obtemperaret. Iam verò illa clariſſima cæli lumina, Sol, & Luna, Ioſuë non tam imperanti, quàm ieiunanti paruerunt, Ioſuë 10. numero 13. vt ſuperiori ſect. ex Tertull. aduerſùs Pſychicos, cap. 10. diximus. Vbi addit: *Stetit Sol in Gabaon, & Luna in Aialon, vt exaudiret Deus hominem parem Soli*. Parem Soli incorruptibilitate appellauit: quia non minus quàm Sol, ipſe ieiunabat: &, ieiunando, vniuerſo Orbi præfulgebat.

D. Chryſ. Ieiunus etiã gehennali igni dominatur.

Cæli clauis ieiunium eſt; quod ieiunus moderatur.

D. Ambroſ.
D.Baſil.

Tert.

Ieiunus Soli par eſt.

8\. Vltimò. A morbis ac morte ſuos ieiunium liberat cultores D. Ambr. lib. De Helia, cap. 8. *Ieiunium*, inquit, *eſt infirmitatis alleuamentum, alimentum ſalutis*. D. Baſil. hom. 1. de laudibus ieiunij appellat ieiunium *ſanitatis matrem*. Et paulò pòſt *Non ſolùm*, inquit, *ad venturi ſæculi fugienda mala, & aſſequenda bona vtile eſt ieiunium; ſed hîc interim ipſi carni conducibilius*. Et confirmat exemplo nauis, quam nimio grauatam onere placidior fluctus haurit, & lenior flatus mergit, & latentior ſcopulis infringit: cùm tamen æquo librata pondere, ſine periculò decurrat. Sic epulis prægrauatos, morbis faciliùs obrui: tenui contentos victu, incolumitate perfrui. Illuſtrat ex ſacris Literis. Nam Iſraëlitæ ſimplici ac moderato cibo de cælo paſti, *Iter*, inquit, *faciebat; neque vllus eorum in caſtris, aliqua inualetudine conflictabatur*. Pſal. 14. n. 37. *Cùm verò in mentem illic veniſſet carnium, ac voluptatum Ægyptiarum deſiderium eos cepiſſet; terram, quæ illis promiſſa erat, non conſpexerunt*: ſcilicet, repentino interitu præoccupati. Pſ. 77. à n. 30.

D Ambroſ. *Ieiunium, ſalutis alimentum.*
D.Baſil.

Saturi facilius morbos incurrunt.

Probatur ex ſacris Literis

9\. Diuus Chryſ. Orat. De ingluuie & ebrietate, in 5. tom. *Moderatè*, inquit, *edentium corpora, robuſta ſunt, ſensúſque expedite munus ſuum explent: illorum verò, qui gulæ & luxuriæ ſtudent, flaccida, & quauis cera molliora, & morborum examinibus obſeſſa*. Et rurſus homil. 1. De pœnitentia, poſt multa in hanc rem, vtitur teſtimonio Medicorum: *Qui*, inquit, *mille morborum torrentes à delicatis cibis, crapuláque prouenire dicunt; quaſi à peſſimo quodam fonte, paruos riuos, bonam corporis habitudinem, & animæ ſanum intellectum, non tam delentes, quàm depopulantes*. Vnde è contrario fit, vt à ieiunio ad temperantia ciborum optima corporis conſtitutio ac ſanitas oriatur. Idem prætereà ſer. 1. de ieiunio, *Si ab vno*, inquit, *ligno abſtinuiſſet Adam, ſi ab vno ieiunaſſet; mortua fuiſſet mors: immò non fuiſſet mortua, quæ non erat. Si hoc pharmaco vſus fuiſſet Adam, non fuiſſet mortale noſtrum genus*. Itaque ſicut mors & morbus à cibo: ita vita & ſanitas à ieiunio procedit. Omnes Magos & ariolos & ſapientes Babylonis ad capitale ſupplicium efferri Nabuchodonoſor imperabat: vnum Danielem, eiúſque ſocios non modò vita, ſed honoribus augebat, Dan 2. n. 12. ſcilicet, illorum conuiuia mortem, horum ieiunia vitam merebantur. Vnde D. Hier. lib. 2. contra Iouin. *Periclitatur*, inquit, *in Babylone Magi, omnis coniector & ariolus & aruſpex cæditur. Daniel & tres pueri reuelationem merentur ieiunio: & paſti leguminibus pulchriores ſunt, & prudentiores his, qui de menſa Regis carnibus veſcebantur*.

D. Chryſ.

Vbi ſaturitas, ibi morborum examina.

Mortalitas à ſaturitate orta.

In ieiunio vita, in conuiuiis mors.
D.Hieron.

10 Ionathan Saülis filium leuis quædam in cibo intemperantia morti temporariæ addixit. 1. Reg. 14. n. 44. Quo ex loco D. Ambr. ſer. 25. De Quadrageſima, rectè argumentatus, *Si ignorans*, inquit, *Ionathas indictum à patre ieiunium, quia reſoluerit, morti addicitur: qui ſciens indictum à Chriſto reſoluit ieiunium, quid meretur?* At verò diuitem epulonem ſplendida conuiuia æternam in mortem coniecerunt: epulabatur enim quotidie ſplendidè: & ſepultus eſt in inferno. Luc. 16. & 22. Ex quo etiam loco deſumens argumentum Diuus Baſilius, vbi ſuprà, *Terreat*, inquit, *te diuitis exemplum. Non enim ob crimen iniuſtitiæ, ſed ob vitæ mollitiem exuſtus eſt in camino ardente*. Vt igitur cibi intemperantia Ionatham in temporariam mortem; diuitem epulonem in æternam præcipites dedit: ita planè cibi abſtinentia alios à temporaria morte, alios ab æterna liberauit: vt ex dictis patet: Magna igitur eſt ieiunij poteſtas, quæ tam multis è periculis, externis & internis, temporariis & æternis, homines tutos reddit & immunes. Sed de toto hoc argumento multa in 1. Tom. dicta ſunt, & plura, cùm occaſio tulerit, dicentur. Nunc iterum ad hiſtoriam.

Morte dignus, qui ieiunium frangit.

D. Ambr.
D.Baſil.
Epulones morte damnantur æterna.

A B C D E

Num. VII. Et audierunt Philiſthiim, quòd congregati eſſent filij Iſraël in Maſphath, & aſcenderunt Satrapæ Philiſthinorum ad Iſraël. Quod cùm audiſſent filij Iſraël, timuerunt à facie Philiſthinorum.

EXPOSITIO LITERÆ

1\. Et audierunt, &c. Dubitari poteſt, quando Philiſthini hoc audierint; vtrúmne, antequam congregarentur; an poſtquàm congregati ſunt? Illud prius tenet Abulenſis: tum, quia Samuel aliquos dies antè prædixerat Iſraëlitis, fortè vt congregarentur in Maſphath, quo tempore huius conſilij fama perlabi potuit ad Philiſthinos: tum, quia, cùm vno tantùm die congregati fuerint in Maſphath; non potuerunt Philiſthini tam exiguo ſpatio, & audire, & aſcendere, & bellare contra Hebræos. Nihilominùs hoc poſterius videtur Literæ congruentius: quia audierunt, quòd congregati eſſent; non verò, quòd congregandi. Hanc poſteriorem expoſitionem ſi quis magis probet; vel dicet contra Abulenſem, Hebræos in Maſphath plures dies, quàm vnum commoratos, quod non videtur Literæ repugnare: vel, vna tantùm ſi die morati ſunt, illa omnia propter locorum vicinitatem, & celeritatem rumorum, & expeditam Philiſthinorum accurentium alacritatem, vna tantùm die contingere potiſſet.

Antequam congregarentur, audiſſe tenet Abulenſis.
Abul.

Oppoſitum probabilius.

2\. Et confirmari poteſt ex ſimili euentu apud Danielem. Nam, cùm Balthaſar nocturnum conuiuium lautiſſimè inſtruxiſſet; nocturnum, inquam, vt ex eo patet; quia fiebat ad candelabrum, cuius

Confirmatur ſimili euentu ſuperior ſententia.

cuius mentio fit; Daniel. 5. num. 4. cùm, inquàm, A
nocturnum conuiuium celebraſſet; additur in-
Litera. *Eadem nocte interfectus eſt Balthaſar Rex*
Chaldæus. Et Darius Medus ſucceſſit in Regnum.
Ibidem, numero 30. & 31. Vnde mirandum qui-
dem eſt, tantum rerum mutationem tam exiguo
tempore fieri potuiſſe: ſed factam non dubitan-
dum, cùm in hiſtoria apertiſſimè exprimatur. Sic-
ut igitur tunc Chaldæis nihil tale cogitantibus,
& vino ſomnóque indulgentibus, Perſæ impro-
uiſi aduenerunt, interfecto Rege, vrbem occu-
parunt, ſiue ad tantum celeritatem diuinitus
D.Thom. adiuti, vt D. Thom. lib. 3. De regimine Princi-
pum, cap. 7 ſignificat; ſiue ex inſidiis propè vr-
Per. bem diſpoſitis ſubitò erupentes, vt verò pro-
pius eſſe Pererius noſter ex Xenophonte & He-
rodoto exiſtimat: ita nunc Iſraëlitis Deo per
ſacrificia propitiando intentis, nec vllo hoſtium B
metu perturbatis, Philiſthæis repentini irruc-
runt; forte ex occultis latebris, in quibus inſi-
dioſi deliteſcebant, improuiſò emicantes, vbi
Additur ter- primùm congregatos eſſe per occultos explora-
tia loca ex tores cognouerunt. Quamuis & tertia expoſi-
poſitionis. tio addi poſſit: Hebræos non vno omnes die, ſed
alios quidem citiùs, alios autem ſeriùs conue-
niſſe in Maſphath: præſertim, cùm Septuaginta
exprimant, omnes filios Iſraël congregatos fuiſ-
ſe: tanta verò multitudo vno tantùm die cogi po-
tuiſſe non videatur: atque adeò interim dum qui-
dam congregati iam erant, & alij congregandi;
famam ad Philiſthinos perlatam eſſe, quæ illos ad
prælium exciuit. C

3. *Et aſcenderunt*, &c. Non quidam eorum tan-
tùm, ſed omnes Satrapæ, ſeu, vt vertit Chaldæus,
Tyranni Philiſthinorum, qui erant quinque iux-
Omnes Sa- ta totidem Palæſtinæ Satrapias, mihi viden-
trapas aſcen- tur aſcendiſſe: vt qui ſuperiori capite, num. 16.
diſſe proba- mirabilem Dei prouidentiam circa Arcam vide-
tur, ad bellū rant, nec crediderant, modò contra populum
inferendum. illius Arcæ cultorem inſurgentes pro meritis
Ioſeph. punirentur. Adde hos Satrapas non ſolitarios:
Carth. ſed cum valido exercitu aſcendiſſe: vt Ioſephus,
Abul. Carthuſianus & Abulenſis adnotarunt, & ex ſe-
quenti prælio innoteſcit. Neque enim ad inqui-
rendum, ſed etiam ad præliandum aſcendebant.
Illud enim: *Ad Iſrael*, eſt, *contra Iſraël*: nam
præpoſitio אל *El*, quæ in fonte ponitur, non D
ſolum ſignificat, *Ad*, ſed etiam, *contra*: vt ex 2.
Reg. 5. num. 19. & aliis paſſim locis palàm eſt.
Mag.hiſt. Vnde Magiſter hiſtoriæ addit, Philiſthinos au-
dientes populum eſſe inermem, aduerſùs eum ar-
matos aſcendiſſe. Neque ſolùm domeſticas opes
ac vires, ſed etiam externas Philiſthini ad hoc
prælium collegerunt, nempe, vicinos *Principes*
Tyriorum: qui quidem huic prælio interfuiſſe,
Eccleſiaſtici 46. numer. 22. referuntur; ita Deo
permittente, vt illuſtrior eſſet de hoſtibus vi-
ctoria, & clariùs Dei erga Iſraëlitas patroci-
nium.

4. Sed quare Philiſthini tam ſubitò ad arma con-
Lyra. uolarunt? Lyra & Abulenſis exiſtimant: quia
Abul. Philiſthini Hebræis, à ſe victis, legem impoſue- E
Ad inobe- rant, ne quando populum congregarent: vt ſic
dientiā legis eos diſtraherent, & à ſe mutuò diuellerent; di-
vlciſcendam ſtractiſque atque diuulſis, omnem de rebellio-
aſcendiſſe nibus machinandis occaſionem auferrent: quam
credunt ali- legem cùm modò violatam audirent, ſtimula-
qui. tos ad eam inobedientiam vlciſcendam proceſ-
Oppoſita ſē- ſiſſe. Nihilominus huius legis nulla hoc loco
tētia verior. mentio reperit, Immò intra illos viginti an-
nos, qui iam ab Arcæ reſtitutione excurrerant,
ſæpiùs fuerant Iſraëlitæ congregati, partim ad
transferendam Arcam ex Bethſames in Cariath-
iarim, vt patet ex numer. 1. partim ad audien-
das Samuelis conciones, quæ ab initio frequen-
tes ad vniuerſam domum Iſraëlis habebantur,
vt patet ex numero 3. quin tamen Philiſthini ad
eas congregationes impediendas ac diſturbandas
Dion. præuolarint. Aliter igitur reſpondent Dionyſius
Caiet. & Caietanus, nimirum Philiſthæos aliquam
Ponitur alio- Hebræorum rebellionem ſuſpicatos. Quæ ſu-
ri. in reſpon- ſpicio tunc potiùs, quam anteà incidit; quia hæc
ſum. Hebræorum congregatio erat cæteris numero-
ſior; vt enim ex Septuaginta tenemus, conue-
nerant omnes filij Iſraël: & quia iam Hebræi
amiſſas vires ſatis collegerant & inſtaurauerant:
vnde quos anteà, vt victos ac miſeros contemne-
bant; modò iam, vt validiores ac potentiores for-
midabant.

5. Hæc Philiſthæi ex proprio ſenſu moliebantur.
Quare dia- tur. Sed non dubito in eam quoque mentem à
bolus bonis diabolo impulſos, qui illum Hebræorum con-
operibus ad- uentum maximè oderat, ac diſturbare cupiebat:
uerſatur. rum, quia in eo plangebantur præterita peccata,
& priſtina cum Deo fœdera renouabantur: tum
quia metuebat, ne ibi libertas Hebræorum de
Philiſthinorum poteſtate à Deo impetraretur:
qua parta Iſraëlitæ à Philiſthinorum vſu & con-
ſuetudine longiùs remoti, puriorem & ſyncerio-
rem fidem colerent, nullo infidelium commercio
corruptam ac vitiatam: tum, quia ſentiebat, He-
bræis libertate donatis, & Philiſthinis à ſuo in
Hebræos imperio depulſis, minora ſibi fore præ-
ſidia ad hos in ſuperbiam erigendos, & ad illos
pro ſua libidine vexandos; & proinde verebatur,
ne quod de vtriſque emolumentum ſperabat, ſi-
bi è manibus eriperetur. Idcircò Philiſthinos in
Hebræos acriter concitabat.

6. *Quod cum audiſſent*, &c. Tria fortaſſe Iſraëli-
Sulp. tas terrerunt. Vnum, proprij conſcientia pec-
Peccatum cati. Ita ſentit Sulpitius liber. 1. ſacræ hiſtoriæ.
terrore ple- Nec immeritò. Nam peccatum adeò eſt timore
num. plenum, vt etiam pœnitentes turbare, ac
terrere. Et ſi iam non ſolicitet pro culpa, quam
de miſericordia diuina ſperare quis valeat expia-
tam: ſollicitare tamen poſſit pro pœna, dum
ignorat, in præſenti ne ſeculò, an in futuro ma-
neat ſubeunda? Alterum, inæqualis vtriuſque
Cauſæ terro- exercitus conditio. Nam Hebræi erant inermes
ris variæ aſ- cùm ad ſacrificandum & orandum venerint: Phi-
ſignantur. liſthini tamen armati, cum venerint ad prælian-
Ioſeph. dum. Ita ſentit Ioſephus, quem Magiſter hiſto-
Mag hiſt. riæ, Abulenſis, Nauclerus, & alij ſequuntur.
Naucl. Tertium, repentinus hoſtium aduentus. Nam
vix eorum famam audierant, cùm ſtatim faciem
viderunt: quod mihi videtur Litera indicaſſe:
Cum audiſſent, inquit, *filij Iſrael timuerunt à facie*
Philiſthinorum. Quaſi eodem tempore, & audire-
tur fama, & præſentia cerneretur. Tropologica
huius loci interpretatio mihi videtur ad mores
Qui Deo ſe- valdè accommodata. Nam, quodammodum He-
credunt, gra- bræi, cùm ſuis peccatis renunciarunt, & pœni-
uiùs aſſi- tentiam egerunt; grauiùs à Philiſthinis oppo-
ſtantur. gnati ſunt: ita qui ad meliorem frugem redire
volunt, acriùs à diabolo tentantur, & maiores ab
hominibus perſequutiones patiuntur: vt
D Greg. Diuus Greg. Beda, Carthuſianus & alij
Beda. interpretantur, ſequenti Annot.
Carthuſ. referendi; vbi totum hoc
argumentum vberiùs
illuſtrabo.

***

Num. VIII. Dixerúntque ad Samuelem: Ne ceſſes pro nobis clamare ad Dominum Deum noſtrum; vt ſaluet nos de manu Philiſthinorum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. NE ceſſes pro nobis, &c. Impares ſe Hebræi propulſandis Philiſthinis crediderunt, ſi humanæ vires ſpectarentur; quia Philiſthini armati promptíque ad bellandum concurrebant; ipſi verò Hebræi ſine armis, nihil minùs, quàm bella cogitabant. Quare ad diuina præſidia confugerunt, nimirum, ad preces Samuelis, quas continuas & feruentes poſtulauerunt. Continuas quidem, dum aiunt, *Ne ceſſes*; ſeu, vt eſt in Hebræo: *Ne taceas*, hoc eſt, orationem ne intermittas, ne interrumpas. *Multùm enim valet deprecatio iuſti aſſidua*. Iacob. 5. numer. 16. Feruentes verò, dum addunt: *Pro nobis clamare*. Quod non tam de clamore oris, quàm de clamore, hoc eſt, de feruore cordis intelligebant; hæc enim oratio frequentiùs auditur; iuxta illud: *Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt*. Pſalm. 21. n. 6.

Oratio debet eſſe feruens, & aſſidua.

2. At, cur non ipſi ſtatim ad Deum confugiunt oraturi, ſed potiùs Samuelem, vt Deum oret, deprecantur? Reſpondeo primò: quia, qui impetrare aliquid à Deo volunt, non ſua tantùm auctoritate nituntur; ſed quàm multos poſſunt, ad Deum ſubmittunt precatores. Vnde Pharao ad Moyſem & Aaronem, *Orate*, inquit, *Dominum, vt auferat ranas à me & populo meo*. Exod. 8. Hebræi ad Ieremiam, *Cadat*, inquiunt, *oratio noſtra in conſpectu tuo, & ora pro nobis ad Dominum Deum tuum*. Ierem. 24. num. 2. Iidem in Babylone captiui ad alios Ieroſolymis commorantes, *Pro nobis*, inquiunt, *ipſi orate ad Dominum Deum noſtrum; quia peccauimus Domino Deo noſtro, & non eſt auerſus furor eius à nobis vſque in diem hanc*. Baruch. 1. n. 13. D. Paul. quamuis ad exorandum Deum efficaciſſimus: tamen aliorum preces fidelium requirebat: *De cætero*, inquit, *fratres, orate pro nobis, vt ſermo Dei currat & clarificetur, ſicut & apud vos*. 2. Theſſ. 3. n. 1. Denique Chriſtus Dominus diſcipulos ſuos, ſi non orandum pro ſe (neque enim Filius apud Patrem ſeruorum precibus indigebat) ſaltem ad orandum ſecum inuitauit: *Suſtinete hic, & vigilate mecum*. Matth. 26. num. 38. Sic igitur Hebræi Samuelem ſollicitabant, vt Deum ſibi propitium ac beneuolentium exorarent.

Multi deprecatores facilius exaudiuntur.

Ad orationem multos congregari, patet variis Scripturæ locis.

3. Secundò: quia ipſi adhuc de ſuorum ſcelerum conſcientia erubeſcentes ad Deum beneficia petituri accedere non audebant: quemadmodũ Publicanus ſuorum ſcelerum pudore ſuffuſus, *A longe ſtans, nolebat nec oculos ad cælum leuare*. Luc. 18. n. 13. Sic & ante illum Eſdras Deum precaturus: *Deus meus*, inquit, *confundor & erubeſco leuare faciem meam ad te; quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt*, &c. 1. Eſdr. 9. n. 6. Quare innocentes ad deprecandum pro nocentibus plerunque interponuntur. Sic olim fœmina Thecuitis pro Abſalone Dauidem exorauit. 2. Reg. 14. à n. 2. Sic Bethſabee eundem Regem pro Salomone. 3. Reg. 1. à n. 17. Sic Eſther Aſſuerum pro Mardochæo. Eſth. 7. n. 3. ſic alij pro aliis: qui, ſcilicet, deprecari pro ſe ipſis non audebant; veriti, ne excludi potiùs, quàm audiri mererentur.

Peccatores à Deo verentur excludi.

4. Tertiò: quia tantùm Samuelis ſanctitati deferebant, vt vnam illius orationem plùs apud Deũ, quàm aliorum omnium preces, valituram arbitrarentur. Quaſi dicerent, inquit Carthuſianus: *De propriis meritis non præſumimus, nec de viribus noſtris confidimus: ſed te eſſe Dei amicum cognoſcimus*. Itaque ad vnum Samuelem confugiebant: qui illum vnum ſe ipſis digniorem eſſe ad exorandum Deum iudicabant: præſertim cùm ad Samuelis ſanctitatem dignitas Prophetæ, & poteſtas Iudicis accederet. Prophetæ autem eſt, Deum inuocare; iuxta illud: *Et Samuel inter eos, qui inuocant nomen eius* Pſalm. 98. num. 6. Iudicis verò, ſeu Principis, Deum pro ſuo populo multis precibus adire. Quo pacto Moyſes in montem aſcendebat, vt Deum pro populo precaretur. Exod. 32. à n. 30. Atque adeò ex triplici capite; primo, ſanctitatis; ſecundo, dignitatis propheticæ; tertio, poteſtatis iudiciariæ; ad Samuelem pertinebat, Deum pro ſuis ſubditis tanto in periculo conſtitutis deprecari. Ad hæc, volebat populus, vt labores æqua proportione inter ſe diuiderentur: & Samuel quidem orando; populus autem pugnando, de hoſtibus triumpharent: quemadmodum & quondam Amalecitæ, pugnante quidem populo, ſed Moyſe Deum deprecante, victi ceciderunt. Exod. 17. à numero 9. Cæterùm Samuelis charitas & efficacitas ad orandum pro populo, ſatis apertè ex ſtatim dicendis colligetur. Sed tamen multò illuſtrior patebit ex cap. 12. numer. 23. vbi eam vberiùs illuſtrabo.

Vnius iuſti oratio multorum inſtar eſt. Carthuſ.

Ex triplici capite Samuelem orare oportebat.

Num. IX. Tulit autem Samuel agnum lactentem vnum, & obtulit illum holocauſtum integrum Domino: & clamauit Samuel ad Dominum pro Iſraël, & exaudiuit eum Dominus.

EXPOSITIO LITERÆ.

TVlit autem Samuel, &c. Plùs facit Samuel, quàm Hebræi poſtulauerunt. Nam hi ſolùm monuerant, vt oraret; ille verò inſuper & ſacrificauit: diuinam beneficentiam imitatus, quæ plùs facit, quàm poſtuletur. Vnde D. Greg. hoc loco: *Paſtores*, inquit, *boni non ſolum orationum præſidia conferunt; ſed etiam ſacrificium*. Quo pacto Iobus pro filiis ſuis non ſolùm preces effundebat: ſed etiam *conſurgens diluculò offerebat holocauſta pro ſingulis*. Iob. 1. num. 5. vt nihil de paterna erga filios prouidentia & beneuolentia præteriret. 2.

Boni Paſtores plùs faciunt, quàm ab eis poſtuletur. D. Greg.

Quod igitur attinet ad ſacrificium, plures leges diuinas videtur hoc loco Samuel violaſſe, vnam, quia ſacrificauit, cùm non eſſet Sacerdos, ad quem ſolùm ſacrificare pertinebat; iuxta illud *Aaron & filios eius conſtitues ſuper cultum Sacerdotis: externus, qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur*. Num. 3. n. 10. Et illud ad Aaronem: *Tu autem & filij tui, cuſtodite ſacerdotium veſtrum. Si quis externus acceſſerit, occidetur*. Num. 18. num. 7. Alteram, quia ſacrificauit extra locum à Deo conſtitutum, quod minime licebat; iuxta illud: *Qui obtulerit victimam, & ad hoſtium tabernaculi teſtimonij non adduxerit eam, vt offeratur Domino, interibit de populo ſuo*. Leuit. 17. num. 9. Et illud de loco ſacrificiis deſtinato: *Offeretis in loco illo holocauſta & victimas veſtras*. Deut. 12. n. 6. Tertiam, quia ſacrificauit agnum lactentem: quod tamen Deus videtur prohibuiſſe, dicens: *Non coques hædum in lacte matris ſuæ*. Exod. 23. n. 19. & Deut. 14. num. 21. hoc eſt, hœdum adhuc lactentem: & eadem videtur ratio de agno. 1.

Multas leges Samuelem hoc loco violaſſe probatur.

Nihilo

3, *Nullam tamen violaſſe dicendum eſt, & patet.*

Nihilominus dicendum eſt, Samuelem, nullam ex prædictis legibus violaſſe: vt ex effectu colligitur. Nam per hoc ſacrificium miſericordiam à Deo impetrauit: qui verò malè offert, Deum non placat, ſed peccat. Vnde neque à ſacris Literis, neque à ſanctis Patribus, hoc ſacrificium reprehenditur; ſed potiùs laudatur. Quomodo verò Samuel excuſetur, difficultas eſt. A prima quidem lege alij aliter eum excuſant. Nam quidam dicunt, eum fuiſſe Sacerdotem, atque adeò alienum munus non vſurpaſſe. Sed hoc planè falſum eſt: quia Samuel non erat de filiis Aaron, qui ſoli coram Deo ſacerdotio fungebantur: vt in primo tom. Anno. 17. ſatis iam oſtendimus. Dicunt alij, ſecundò, Samuel, neque fuiſſe Sacerdotem: neque per ſe ipſum ſacrificaſſe; ſed per aliquem Sacerdotem. Quo pacto Dauid, Salomon & cæteri omnes, qui victimas Deo offerendas Sacerdotibus tradiderunt, dicuntur ſacrificaſſe: quamuis ſe ipſi non ingererent in munus ſacerdotale. Ita Rabbi Leui & Vatablus docuerunt.

Variæ Samuelis excuſationes proponuntur.

Rabb.

4 *Stultos eſſe, qui Samuelē non fuiſſe Sacerdotem, & ſacrificaſſe aſſerunt.*

Et latiùs confirmat Auctor quæſtionum ex veteri Teſtamento, quæſtione 46. qui ſub nomine Diui Auguſtini in quarto eius operum tomo circumfertur: vbi ſtultitiæ damnat eos, qui negantes Samuelem fuiſſe Sacerdotem, aſſerunt ſacrificaſſe: *Non enim, inquit, intelligunt: quia, ſi natus Sacerdos non eſt Samuel, & ſacerdotium egit, præſumptor dicitur: quia hoc Deus ſtatuit, vt naſcerentur, non fierent Sacerdotes: & de Samuele hoc ſentire, puto tutum non eſſe. Quomodo enim poſſet fieri, vt vir laudabilis, & Dei teſtimonio commendatus hoc ageret, quod inconceſſum ſcribat?* Et confirmat vlteriùs quia vel Samuel hoc officium ſibi indebitum vſurpauit: vel poſtulauit à Deo facultatem illud exercendi. Non primum: quia daret eaſdem pœnas, quas Chore & Ozias, ſacerdotium ſibi vſurpantes, dederunt; quorum ille terræ hiatu vſque ad inferos hauſtus eſt, Numer. 16. à numer. 31. hic autem, ſubita lepra in fronte percuſſus, vſque ad diem mortis ſuæ leproſus perſeuerauit, 2. Paralipom. 26. à numer. 19. Non ſecundum: quia incurreret eandem ſtultitiam, quam Propheta Balaam dicitur incurriſſe. Nam, ſicut hic poſtulans à Deo facultatem eundi, quò Deus nolebat; ſtultior extitit, quàm aſina, quæ ire noluit, vnde ab Angelo exterrebatur, Numero 22. à numer. 19. ita & Samuel poſtulans facultatem exercendi munus ſacerdotale, quod prohibitum à Deo fuiſſe non ignorabat; par in ſtultitia Balaamo videretur. Sentit igitur hic auctor, Samuelem non per ſe ipſum, ſed per Sacerdotem ſacrificaſſe. Nec obſtare, quod ipſemet Samuel dicatur, agnum obtuliſſe: *Ipſe enim*, inquit, *ſemper offerre dicitur, cuius oblationes ſunt, quas ſuper altare imponit Sacerdos.* Hæc interpretatio per ſe probabilis eſt: accedente autem huius Auctoris teſtimonio, probabilior. Nihilominùs communior Interpretum ſenſus eſt, Samuelem per ſe ipſum ſacrificaſſe: quod ex hoc loco & ex cap. 16. num. 5. deducunt. Vbi, cùm nulla fiat mentio Sacerdotum, & aliæ in Litera circunſtantiæ ſuadeant, Samueli, non vt imperanti, ſed vt exequēti ſacrificiū tribuendum, non videtur denegandum ipſum per ſe ſacrificaſſe.

Confirmatur ratione & variis Scripturæ locis.

Superior ſententia probabilis, oppoſita tamen communior.

5. Abul. Caiet. Dion. Serar. Genebr.

Quare tertiò dicunt alij, Samuelem, licèt non fuerit Sacerdos, nec proinde ſecundùm legem ſacrificare potuerit; tamen ex priuilegio & diſpenſatione diuina ſacrificaſſe. Ita Abulenſis, Caietanus, Dionyſius, Serarius hoc loco, & Genebrard in Pſalm. 98. numer. 7. Et confirmari poteſt exemplo Gedeonis, Iud. 6. num. 19. Et Manuē Iud. 13. num. 19. Et Heliæ, 3. Regum 18. à numero 32. qui, cùm Sacerdotes non eſſent, nihilominus ſacrificarunt: Deo vtrique diſpenſante; cùm eorum ſacrificia in Scriptura non reprehendantur, ſed potiùs laudentur. Idem ſuaderi poteſt ex ſacrificio Agni paſchalis, qui etiam à laicis ſacrificari conſueuit; iuxta illud: *Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſrael.* Exod 12. numero 6. Vbi non Sacerdos, ſed populus dicitur ſacrificaturus Et quamuis Litera non conuincat, facilè enim explicari poteſt de immolatione mediata interuentu Sacerdotum; vt paulò ſuperiùs in ſimilibus euentibus aduertit: tamen & auctoritas, & ratio perſuadent.

Suadetur variis exemplis.

6. Philo. *Firmatur aliquorum authoritate.*

Auctoritas quidem Philonis liber. 3. De vita Moyſis, poſt medium; vbi loquutus de Agno paſchali, *Non vt alias*, inquit, *plebij homines victimas adducunt ad altare mactandas à Sacerdotibus: ſed iubente lege, tota gens ſacrificat, dum pro ſe quiſque mactat hoſtiam ſuis manibus: tunc vniuerſo populo concelebrante latas epulas; dum quiſque ſe gerit pro Sacerdote.* Et in lib. De Decalogo, ad finem, loquutus de feſto paſchali, *Quando*, inquit, *populariter ſinguli ſacrificant, non expectatis Sacerdotibus, ipſi permiſſu legis, fungentes ſacerdotio.* Hoc etiam expreſſit Diuus Iſidorus Peluſiota. lib. 3. epiſtolarum, epiſt. 75. *In veteri*, inquit, *Teſtamento, ſacerdotij munere fungi, exceptis Sacerdotibus nemini licebat: Paſcha tamen tempore omnes ſacerdotij honore afficiebantur: vnuſquiſque enim pecudem immolabat.* Quamuis Bachiarius in epiſtola ad Ianuarium, non multò poſt initium, loquutus de Aarone, *Scimus*, inquit, *quòd ſine Sacerdote Paſcha celebrari non poterat.* Vnum hoc inde refellitur, quòd Hebræi in Ægypto primum Paſcha celebrarunt, Exod. 12. à num. 21. abſque Sacerdotibus, qui poſteà creati ſunt. Leuit. 8. à num. 2. non igitur ad Paſcha celebrandum Sacerdos requirebatur. Quod recentiores etiam Interpretes aduertunt. Ratio verò: quia, cùm hoc ſacrificium fieri conſueuerit *per familias & domos*. Exod. 12. numer. 3. fieri moraliter non poterat, vt in ſingulis domibus ſinguli Sacerdotes reperirentur, qui agnum ſacrificaret: ad laïcos igitur, & præcipuè ad patrem familias hæc immolatio pertinebat: vt Bellarm. lib. 1. De Miſſa, cap. 7. & alij teſtantur. Quia, ſicut in loco huius ſacrificij diſpenſabatur vt: non enim erat templum, in quo fieri ſacrificia lex præcipiebat; ſed quælibet priuata domus: ita & diſpenſari potuit in ſacrificante, vt & laïcus eſſe poſſet. Eodem igitur modo diſpenſati potuit cum Samuele, vt quamuis purus Leuita; Sacerdotis tamen officio fungeretur.

D. Iſidor.

Bachiar. *Bachiarij placitum refellitur.*

Probatur ratione.

Bellarm.

7. Carthuſ. *Diſpenſationis cauſam refert ex aliis Carth.*

Cauſa verò huius diſpenſationis, iuxta aliquos, quos refert Carth. eſt: *Quoniam*, inquit, *Icaboth filius Phinees, filij Heli adhuc paruulus erat.* Et proinde neceſſe fuit, vt eius defectus per Samuelem ſuppleretur. Vbi in primis aduerte, pro *Icaboth*, dicendum fuiſſe, *Achitob*, eius fratrem ſeniorem. Nam Icaboth iam anteà vix natus ſtatim obierat. vt. c. 4. n. 20. oſtendimus. Achitob verò auo ſuo Heli in ſummum ſacerdotium ſucceſſit; vt. c. 2. n. 31. iam diximus. Licèt enim Achitob nuſquàm dicatur in Scriptura ſummus Sacerdos; tamen ſatis colligitur fuiſſe: tum, quia erat filius maior natu Phinees, futuri ſummi Sacerdotis, niſi ante patrem ſuum Heli in prælio moreretur. 1. Reg. 14. n. 3. tum, quia erat pater Achimelech, ſummi Sacerdotis. 1. Reg. 22. num. 9. Filius autem ſenior vnius Sacerdotis, & pater alterius ſatis apertè colligitur, fuiſſe ſummus Sacerdos. Deinde aduerte hanc

Hanc cauſã non fuiſſe ſufficientem demonſtratur.

hanc cauſam diſpenſationis non fuiſſe ſufficientem: tum, quia Achitob iam non erat paruulus, ſed minimùm duos & viginti circiter annos natus; quia erat vno ſaltem anno ſenior fratre ſuo Icaboth, qui iam vnum & vigeſimum annum inchoaret, ſi ſupereſſet; nam ab illius ortu ſeptimeſtris Arcæ captiuitas iam excurrerat, ſuprà cap. 6. num. 1. & à libertate Arcæ, iam vigeſimus annus agebatur, ſupra, in hoc capite, num. 2. vnde iam idoneus videbatur Achitob ſacrificio peragendo: tum, quia, licèt paruulus eſſet; non proptereà Samuel, qui non erat Sacerdos, eius defectum ſuppleret; ſed aliquis inferiorum Sacerdotum, ex familia Aaronica, qui ibi non deerant, neque iuxta ordinem diuinæ prouidentiæ deeſſe poterant; vt notat citatus Auctor Quæſtionem ex veteri Teſtamento. Et ex eo patet: quia viri Bethſamitæ obtulerunt holocauſta, & immolauerunt victimas, ſuprà c. 6. n. 15. vtique per Sacerdotes, vt ibi diximus. Potior igitur ratio diſpenſandi mihi videtur ſanctitas & dignitas Samuelis: erat enim ſanctiſſimus Propheta, cui proinde illa diſpenſatio maximè illo tempore congruebat. Atque hæc de prima lege.

Potior diſpenſationis cauſa, Samuelis virtus.

A ſecunda lege facilè Samuel excuſatur.

8. A ſecunda lege facilè aliquis Samuelem excuſabit, dicens, Tabernaculum fœderis fuiſſe per id temporis in Maſphath. Sed quia hoc incertum eſt: potiùs dixerim, ex diuina diſpenſatione, in alieno loco immolaſſe: quemadmodum etiam cum Gedeone, Manuë & Helia, de quibus iam diximus, diſpenſatum eſt: immò & cum aliis laïcis, ſaltem in agno paſchali immolando, quem extra tabernaculum in ſingulis domibus priuatis offerebant: vt paulò antè diximus. Ita docent Interpretes citati, & ante illos Theod. quæſt. 15. *Cùm, inquit, ſciret Deus populi propenſionem ad impietatem, diuinum cultum loco circunſcripſit. Piis enim, & iis, qui ſciunt ſcopum legis, quilibet locus eſt conſecratus ad Dei cultum. Nam & celeberrimus ille Helias, cùm diuinum templum omnes ad ſe vocaret ex lege; in Carmelo extruxit altare, & obtulit ſacrificium.* 3. Reg. 18. à n. 32. Ita ille. Quem totidem propè verbis Procopius imitatur. Sed de hac re, quæ in primo tomo, Annot. 6. ſect. 1. & 2. diximus, conſulantur.

Theod.

A tertia etiam excuſatur.

9. A tertia tandem lege non inuenio, qui Samuelem excuſet. Neque mirum; cùm etiam non inueniam, qui accuſet. Dicet aliquis, illam legem intelligendam eſſe de hœdo, quem ſolum exprimit; non autem de agno, quem Samuel obtulit. Nihilominus Abulenſis in caput 23. Exod. quæſt. 36. probabiliùs ſentit, etiam de agno ac cæteris animalibus terreſtribus intelligendam; cùm par in omnibus ratio videatur. Dicendum igitur, illam legem tripliciter intelligi poſſe. Primò propriè, vt verba ſonant, non eſſe coquendum animal vllum in lacte matris, pro aqua; ne Hebræi Ethnicos imitarentur, qui hoc artificio vtebantur, vt carnes ederent ſapidiores: adeò, inquit Martialis,

——*Ingenioſa gula eſt.*

Abul. *Tripliciter illa lex intelligenda.*

Martial. *Gula ingenioſa eſt.*

Hoc autem modo non immolauit Samuel, cùm non coctum, ſed aſſum agnum iuxta leges holocauſti ſacrificarit. Secundò, non eſſe animal in lacte matris, hoc eſt, ſimul cum matre occidendum; ne fœtura impediretur, eandem enim ob cauſam præceptum erat, Deuter. 22. num. 6. vt ſi quis nidum inueniret, & in eo matrem pullis incubantem; pullos caperet, matrem abire pateretur. Sed, ne hoc quidem modo Samuel ſacrificauit; cùm ſolùm agnum dicatur obtuliſſe: immò nec matrem offerre poſſet, iuxta legem holocauſti, Leu. 1. n. 3. quæ ſolùm maſculum animal offerre præcipiebat. Tertiò denique non eſſe animal infra octo dies natum, comedendum, vt omnis crudelitatis ſpecies tolleretur. Quo tandem modo etiam patet, non fuiſſe legem violatam à Samuele; cùm paulò adultiorem agnum licèt adhuc lactentem, immolarit: quod lex non prohibebat; immò præcipiebat: nam de his fœtibus teneris & lactaneis loquuta: *Septem diebus*, inquit, *erunt ſub vbere matris ſuæ: die autem octauo, & deinceps, offerri poterunt Domino.* Leuit. 22. n. 27. Quocunque igitur modo lex illa explicetur, à Samuele minimè violatur. Præterquam quòd ea lex intelligitur de mactatione animalium ad conuiuium, non autem ad ſacrificium, quod tantùm hoc loco Samuel curabat.

Quocunque modo lex intelligatur, nõ fuit à Samuele violata.

10. Obtulit igitur Samuel agnum, vt eſt in Litera; non autem *vitulum*, vt repoſuit Auguſtinus Torniellus: ſed videtur ei vitulus pro agno irrepſiſſe. Maius dubium oritur ex Siracide, qui in Bibliis Complutenſibus & Regiis de Samuele loquutus, *Inuocauit*, inquit, *Dominum omnipotentem, in oppugnando hoſtes*, circumſtantes vndique in oblatione ἀνδρὸς γαλαθηνοῦ, id eſt, *Viri lacte nutriti*, ſeu, *lactentis*. Eccleſiaſtici 46. numer. 17. ſeu, vt vertit Diuus Hieronymus: *Viri inuiolati*. Quam lectionem textus Gloſſæ ordinariæ, pluréſque alij Codices conſeruant. Et explicat Lyranus, referendo, virum inuiolatum, ad Samuelem: quaſi ſenſus ſit: Inuocauit Dominum, & oppugnauit hoſtes in oblatione ſua, quæ erat Deo gratiſſima, vtpote cuiuſdam viri inuiolati; ſeu, à quodam viro inuiolato exhibita. Vbi nulla fit mentio agni, qui hoc loco oblatus dicitur. Nihilominus dicendum eſt, aut illam editionem Græcam eſſe corruptam, & pro ἀρνὸς, id eſt, *agni*, irrepſiſſe ἀνδρὸς, id eſt, *viri*: aut nomine viri lactentis intelligendum eſſe agnum maſculum. Viri enim nomen in quouis grege ſignificat maſculum animal; vt patet, non ſolùm ex profanis Literis, iuxta illud Virgilij Eclog. 7.

Tornielli ſẽtentia reiicitur. Torn.

Lyran. Samuelem ſeipſum Deo obtuliſſe obiicitur.

Occuritur obiectioni.

Vir gregis ipſe caper.

vbi noſtri, Pontanus & Lacerda, pluribus Græcorum, Latinorúmque exemplis id illuſtrant. ſed etiam ex diuinis, iuxta illud Dei ad Noë de brutis in arcam ingreſſuris: *Ex omnibus animantibus mundis tolles ſeptena & ſeptena, maſculum & fœminam.* Geneſ. 7. n. 2. Vbi in Hebræo pro maſculo & fœmina, eſt: *Virum & vxorem eius*: vt ibi Caietanus & Oleaſter, obſeruant. Sic igitur potuit in Eccleſiaſtico agnus maſculus, viri nomine ſignificari. Et hunc eſſe germanum ſenſum conuincit vulgata editio nouiſſimè correcta, quæ habet: *In oblatione agni inuiolati*: alludens ad hunc agnum. qui hoc loco dicitur immolatus. Addit Litera, *Lactentem*; cuius caro ſapidior ac tenerior eſſe ſolet. Vnde neſcio quis Poëta, agnum in eſum experit: *Qui plus lactis habet, quàm ſanguinis.* Et Epigrammatarius porcellos,

Pontan. Lacerd. *Viri nomen in grege maſculum animal ſignificat.*

Caiet. Oleaſt.

Martial.

Lacte mero paſtos, & pigræ matris alumnos.

Sicut igitur in conuiuia delicatiores & ſuauiores carnes expetebantur: ita & in ſacrificia expeti oportebat: cùm Deus humano more in ſacrificiis cum hominibus epularetur. Vnde olim Deus, cum illis, qui ſecùs faciebant, acriter expoſtulabat: *Si offeratis*, inquit, *cæcum ad immolandum, nonne malum eſt? Et ſi offeratis claudum & languidum, nonne malum eſt? Offer illud duci ſuo, ſi placuerit ei, aut ſi ſuſceperit faciem tuam, dicit Dominus exercituum.* Malachiæ 1. numero 8. Quaſi diceret: Si epulas terreno Principi: niſi pretioſiſſimas, non offers: quid mihi victimas offerre audes

Ad ſacrificia ſapidiores carnes expetebantur.

des

des abiectiſſimas? Additur, agnum fuiſſe vnum: quia plures offerre, non patiebantur temporis anguſtiæ, ad quas eum repentinus hoſtium aduentus redigebat.

11. *Quomodo agnus integer oblatus ſit.*

Sed maior eſt difficultas in eo, quod ſequitur, obtuliſſe agnum, ſeu holocauſtum integrum. Nam, vel eſt ſenſus, agnum non fuiſſe in membra diuiſum; ſed integrum flammis traditum: vel diuiſum quidem fuiſſe; nihilominùs integram illam membrorum collectionem in ignem coniectam. Prior ſenſus eſt contrarius legi holocauſtorum, quæ ſic habet. *Diuident membra, caput, & omnia quæ adhærent iecori, & imponent ſuper ligna, quibus ſubiiciendus eſt ignis.* Leuit. 1. num. 12. Poſterior eſt ſuperfluus: nam holocauſtum, vt patet ex nominis etymologia, idem eſt, atque *totum incenſum*: ſatis igitur erat dicere, agnum fuiſſe oblatum in holocauſtum, vt totus atque integer oblatus intelligeretur. Ab hoc modo expedita eſt Græca trãſlatio, quæ pro vocabulo, *integrum*, habet, *Cum vniuerſo populo.* Et eſt ſenſus; Samuel tanquàm miniſter, cum vniuerſo populo adiutore & precatore, obtulit agnum in holocauſtum. Verum Latina, cui reſpondet & Hebræa, adhuc manet implicata.

Aliquorum ſententia proponitur.

Dicunt igitur aliqui, Samuelem repentino hoſtium incurſu præoccupatum, non habuiſſe moras ad agnum diuidendum, iuxta legem holocauſti: & proptereà integrum, hoc totum atque indiuiſum in ignem conieciſſe; idque hoc loco ſignificari.

Quid hoc loco dicendum ſit.

Sed difficilè mihi perſuadeo, Samuelẽ illud ſacrificium, quod ex diuina diſpenſatione egit, & quo diuinam miſericordiam impetrauit; diuinis legibus minimè ſeruatis obiiſſe. Potiùs igitur, extremam in ſententiam abierim, dixerimque Samuelem etiam in ea rerum perturbatione, trepidationéque animorum, perfectiſſimum holocauſtum obtuliſſe; ſeu duplicem integritatem ſeruaſſe: vnam quodammodo intrinſecam victimæ, omnes illius partes in diuinam gloriam & honorem incendendo: alteram quodammodo extrinſecam, omnes holocauſti ceremonias, ritus ac leges obſeruando; nihil enim tanto miniſtro dignius videbatur, quàm vt diuina officia etiam inter temporalia pericula perfectiſſimè exequeretur.

12. D. Greg. *Chriſtus Dominus hoc agno figurabatur.*

Myſticè verò ſub hoc agno intelligit Diuus Gregorius primò Chriſtum Dominum: *Qui*, inquit, *agnus dicitur pro innocentia, lactens pro aſſumptione naturæ, vnus pro ſingularitate potentiæ, integer pro fidei noſtræ firmiſſima ſoliditate.* Et quidem ab illo agno, de quo Baptiſta: *Ecce agnus Dei, ecce, qui tollit peccata mundi.* Ioan. 1. num. 29. de quo Diuus Petrus: *Redempti eſtis pretioſo ſanguine, quaſi agni immaculati Chriſti, & incontaminati.* 1. Petr. 1. n. 19. de quo Ioannes: *Vidi agnum ſtantem, tanquàm occiſum.* Apoc. 6. num. 6. de quo Propheta: *Quaſi agnus coram tondente ſe obmuteſcet.* Iſai. 53. num. 7. ab illo, inquam, agno, vim efficacitatémque deſumpſit hic agnus typicus Samuelis, vt Philiſthinos repelleret, Iſraëlitas tueretur.

Agnus eſt, qui ſe Deo in perpetuã conſecrat ſeruitutem.

Secundò, intelligit D. Greg. eum, qui ſe Deo in perpetuam conſecrat ſeruitutem. Agnus enim eſt, qui per bonum caſtitatis & innocentiæ, Redemptori noſtro conformatur: lacteus, qui ſana Patrum doctrina paſcitur ac nutritur: vnus, qui poſt initia religioſæ conuerſationis, nunquàm à propoſito innocentiæ, ad pollutæ vitæ maculas regreditur: integer, qui internam pariter & externam puritatem conſeruat; vt corpore ſimul & animo illibatus Deo famuletur. Et ſicut agnus à Samuele oblatus, à Chriſto accepit, vt Deum placaret: ita & hic à Chriſti meritis habet, vt Deo in holocauſtum gratiſſimum offeratur.

13. *Orationis feruor clamoribus exprimitur.*

A *Et clamauit Samuel*, &c. Hactenus de ſacrificio Deinceps de oratione. Cuius feruor explicatur, dum clamare dicitur, non tam ore, quàm corde: vt Caietanus, & alij poſt Diuum Gregorium aduertunt. De qua re in 1. tom. cap. 1. n. 13. à §. 8. multa diximus. Solebant antiqui Principes diuinis potiùs, quàm humanis præſidiis confidentes, cùm in anguſto ponebantur, ad Deum confugere, eiúſque opem magnis affectibus implorare. Sic Moyſes, Pharaone eiúſque exercitu à tergo vrgente, clamabat ad Dominum, ipſo Domino teſtante, ac dicente: *Quid clamas ad me?* Exodi 14. num. 15.

Iuſti difficultatibus oppreſſi ad Deũ per preces cõfugiebant.

Sic Ioſue, cùm eius exercitus ab Haïtis cæderetur, fuſus in preces exclamauit: *Heu! Domine Deus, quid voluiſti traducere populum iſtum Iordanem fluuium,* B *vt traderes nos in manu, Amorrhæi, & perderes*, &c. Ioſ. 7. n. 7. Sic Rex Ezechias difficillima obſidione preſſus ab Aſſyriis, orauit in conſpectu Domini, dicens: *Domine Deus Iſrael, qui ſedes ſuper Cherubin, tu es Deus ſolus*, &c. *Inclina aurem tuam, & audi*, &c. 4. Regum 19. à num. 15.

Variis Scripturæ locis oſtenditur.

Sic Ioſaphat magna hoſtium multitudine inuadente ad extremum ſalutis periculum redactus, confugiens ad orationis aſylum, *Domine*, inquit, *Deus patrum noſtrorum, tu es Deus in cælo, & dominaris cunctis regnis gentium*, &c. 2. Paralipom. 20. à num. 6. Sic denique & Iudas Machabæus pugnaturus contra Lyſiam, eiúſque exercitum ex ſexcentis electorum virorum millibus conflatum, opem à Deo implo- C rauit: *Benedictus*, inquit, *es Saluator noſter, qui contriuiſti impetum potentis in manu ſerui tui Dauid*, &c. 1. Mach. 4. à n. 30. Et ſic de cæteris, qui difficultatibus preſſi, & ſola in Deum fiducia innixi, totos ſe in preces effundebant; inde potiùs, quàm ex armis vires contra hoſtes accepturi. Non aliter & Samuel clamauit ad Dominum.

14. *In Deo idem eſt exaudire & reſpõdere.*

Et exaudiuit eum Dominus, &c. Hic fuit orationis effectus: orantem à Deo exaudiri. In Hebræo eſt. *Et reſpondit ei Dominus.* Nam verbũ עָנָה *Hanah*, quod ibi ponitur ſignificat etiam reſpondere. Nec ſine myſterio: ad oſtendendum in Deo idem eſſe, exaudire & reſpondere: quia vbi primùm exaudit, ſtatim reſpondet: nec ampliùs preces ac vota no- D ſtra, quominùs impleat, cunctatur.

Deum exaudiſſe ob ignẽ cælo delapsũ tradũt Rabbini.

Sed vnde conſtitit exaudiſſe? Rabbini dicunt, ex igne cælitùs delapſo holocauſtum corripiente, ac deuorante, quod erat diuinæ acceptationis indicium, vt alibi notauimus, ex primo ſacrificio Aaronis, Leu. 9. n. 24. & ex ſacrificio Manuë, Iud. 13. n. 20. & ex ſacrificio Heliæ, 3. Reg. 18. n. 38. Vnde illud, *Holocauſtum tuum pingue fiat.* Pſalm. 19. n. 4. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt, *incineretur*, vel, *in cinerem redigatur*: igne, ſcilicet, de cælo illud abſumente, & grauiſſimum Deo eſſe ſignificante. Verùm ignem de cælo in hoc ſacrificium deſiliiſſe incertum eſt.

Ioſeph. *Superior ſententia vt minùs certa reiicitur, certa apponitur.*

Immò Ioſephus non obſcurè ſignificat, modo ordinatio conſumptum eſſe. Certius igitur mihi eſt, E ab effectu diuinam acceptationem paruiſſe: cùm ſtatim poſt ſacrificium, tonante cælo, & pugnante populo, Philiſthini terrefacti ceſſerint ac ceciderint: vt ex dicendis patebit. Ipſo enim facto oſtendit Deus, ſibi Samuelis holocauſtum & orationem placuiſſe, cuius votis tam feliciter reſpondit.

15. *Vt oratio exaudiatur, duo requiruntur.*

Cæterùm duo requiruntur (vt interim alia omittam) vt oratio ſuum effectum ſortiatur: nempe, vt tam ille, qui orat, quàm illi, pro quibus oret, quantùm in ſe eſt, ad diuina beneficia recipienda cooperentur. Neutrum hoc loco defuit. Nam & Samuel & Iſraël ſe hoc loco per lacrymas & pœnitentiam expiarant. Vnde mirum non eſt, ſi à Deo exaudiantur. Quanti igitur momenti ſit probitas orantis, vt voti compos efficiatur,

 mihi

Oratio probitas multũ conducit. Orig.

mihi videtur innuere Dauid: *In te, Domine, ſperaui: tu exaudies me, Domine Deus meus.* Pſal. 37. n. 16. Quaſi diceret: Collocaui in te meam ſpem; non poſſum de tuo in me præſidio ac fauore dubitare. Tu exaudies me. Vnde Origenes hom. 2. in cũ Pſalmum, *Si eſſemus,* inquit, *tales, quales nos eſſe vult ſermo diuinus: ſicut Helias diceremus vtique Deo, vt daret pluuiam, & plueret.* 3. Reg. 18. à n. 42. *Sicut Samuel in duobus meſſiũ peteremus, vt præſtaret de cælo imbrium copiã, & audiremur.* 1. Reg. 12. n. 17. *Nunc autem quomodo nos audiet Deus, cum nos ipſum non audiamus? Quomodo faciet ille, quod volumus, cùm nos, quod ille vult, non faciamus? Vult nos tales eſſe Deus, vt quaſi Dij cum Deo loquamur.*

Iuſti moribus, precibus efficaces. D. Hier.

16. Quare Ieremias, vt veros Prophetas à falſis diſcriminaret, *Si Prophetæ,* inquit, *ſunt, & eſt verbum Domini in eis: occurrant Domino exercituum,* &c. Ier. 27. num. 18. Quaſi, qui ſuis moribus ſanctitatẽ colunt; ſuis etiam precibus efficacitatem habeant. Vbi D. Hieronymus, *Oſtendit,* inquit, *verum Prophetam poſſe Domino precibus reſiſtere: ſecundùm quod & Moyſes ſtetit in percuſſione contra Dominum, vt auerteret iram furoris eius.* Pſalm. 105. num. 23. *Samuel quoque idem fecit. Et Dominus ad Moyſem: Dimitte me, vt percutiam populum iſtum.* Exod. 23. num. 10. *Quando autem dicit: Dimitte me: oſtendit ſe precibus Sanctorum poſſe retineri.*

Confirmatur variis teſtimoniis.

Suum populum hortatus eſt olim Deus ad deteſtanda peccata, & ad virtutes amplectendas: *Diſſolue,* inquit, *colligationes impietatis,* &c. *Frange eſurienti panem tuum,* &c. Iſai. 58. num. 6. & 7. Deinde verò magna illi beneficia pollicetur; & inter alia, eius preces magnam apud Deum efficacitatem habituras: *Vocaberis,* inquit, *ædificator ſepium, auertens ſemitas in quietem.* Ibidem, num. 12. Quis, obſecro, iſte ædificator ſepium, niſi optimus apud Deum interceſſor, qui ſuis precibus: tanquam ſepibus diuinam iram intercludit, ne in peccatores effundatur?

D. Hier. Iuſtorũ preces arces ſũt, quæ diuinæ iræ obtenduntur.

17. Audi D. Hieronymum ad eum locum: *Aquila,* inquit, *legit, qui ſe opponit Dei iracundiæ ſæuienti. Symmachus tranſtulit, murum opponens cadenti: qualis fuit Moyſes & Aaron, qui iræ Dei reſtiterunt; & quaſi ædificato muro, indignationi eius poſuerunt terminum. Quod & Ieremiæ dicitur, ne occurrat Domino, ne iræ eius velit reſiſtere, & indignationem ita precibus, quaſi quodam muro intercludere.* Ierem. 7. n. 16. Et Moyſi, quaſi teneretur ab eo Dominus, *Dimitte me,* inquit, *& percutiam populum iſtum.* Exod. 32. n. 10. *Iſtiuſmodi ergo ædificator maceriarum, murorúmque ac ſepium, conuertet ſemitas in quietem, vt nequaquam Dei ira deſæuiat: ſed placatus ſit ei Dominus, & omnes indignationis ſemitæ conquieſcant.* Hactenus Hieronymus. Vbi vides illorum preces, qui peccatis renunciant, & virtutibus incumbunt, eſſe arces, quæ Deo in genus humanum ſæuienti obtenduntur: non autem illorum, qui nullum habent cum virtutibus, magnum cum vitiis commercium.

Oratio virtutibus destituta, vt languida, ad Deum non accedit.

18. Immò oratio propriis orantis virtutibus deſtituta, ſic in medio curſu elangueſcit, vt ad Deum nequeat peruenire: quæ verò orantis virtutibus iuuatur, ad Deum feliciter appropinquat. Quod inſinuans Dauid, *Cuſtodiuit,* inquit, *anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer. Seruaui mandata tua & teſtimonia tua,* &c. ſtatim: *Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo.* Pſal. 118. à num. 167. Quaſi diceret: Non deficiat oratio mea, non reſiliat à ſuo aſcenſu, deorſum in terram non detorqueatur: ſiquidem diuinæ legis obſeruantia innititur, & virtutum præſidiis, tanquàm alarum remigiis, in ſublime promouetur. Vnde D. Ambroſ. ſerm. 22. in eum Pſalmum, *Volare,* inquit, *facit orationem bona vita, & dat alas precibus ſpirituales,*

D. Ambr.

Probi mores alas addunt orationi.

quibus Sanctorum ad Deum euehatur oratio. Et ſtatim: *Dauid orationem ſuam dirigit in cæleſtia, dans illi flabra iuſtitiæ, ſapientiæ flamina, & remigia deuotionis & fidei, innocentiæ puritatiſque ſubſidia: peccato enim ingraueſcit oratio, & longè a Deo. Tantò autem plus grauatur; quantò improbior eſt vita deprecantis. Innocentium aſcendit oratio.* Itaque ſi bonis operibus oratio innitatur, ad diuinum conſpectum feliciter euolabit. En quàm neceſſaria ſit ad bonum orationis effectum probitas orantis.

Ad orationẽ etiam requiritur eorum virtus, pro quibus oratur.

Sed non minùs neceſſaria eſt eorum, pro quibus oratur, ad bonum cooperatio. Vnde Deus ad Moyſem, *Quid clamas ad me? Loquere filiis Iſraël, vt proficiſcantur.* Exod. 14. num. 15. Quaſi diceret: Quid orando defatigaris, vt tuus populus ab inſequentibus hoſtibus liberetur; ſi ille cũctando ac deſidendo hoſtilibus iniuriis ſe exponit? Fac, vt ipſe expergiſcatur, & proficiſcatur; & meum tuis precibus patrocinium non requires. Neceſſe enim eſt, vt ij, pro quibus oratur, orantibus cooperentur. Quod D. Chryſ. hom. 1. in priorem ad Theſſ. rectè expendens: *Si nos,* inquit, *in virtutis ſtudio ſeduli fuerimus; efficaces erunt & preces aliorum pro nobis: ſi verò deſides fuerimus, nemo nos iuuare poterit.* Et ſtatim variis exemplis rem illuſtrat. Nã in primis, regnante Ezechia, liberauit Deus Ieroſolymam de manu Sennacherib, propter Dauidis ſanctitatem; iuxta illud: *Protegam vrbem hanc, & ſaluabo eam propter me, & propter Dauid ſeruum meum.* 4. Reg. 19. num. 34. At verò, regnante Sedecia, ne propter ſanctitatem quidem ipſius Dauidis, eam liberauit è manu Regis Nabuchodonoſor: vt patet ex 4. Reg 25. à n. 1. Nónne eadem Dauidis ſanctitas & auctoritas eandem ſemper efficacitatem obtinebat? Obtinebat quidem, ſi ſecundùm ſe ſpectaretur: verùm illam Dauidis auctoritatem apud Deum, vnius Regis pœnitentia promouebat; alterius malitia debilitabat. 19.

D. Chryſ. Variis res illuſtratur exemplis.

Profuit quidem Iobi oratio amicis ſuis, iuxta illud: *Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis: faciem eius ſuſcipiam, vt non vobis imputetur ſtultitia.* Iob. 42. num. 8. Eadem nihilominùs oratio minimè Iudæis profutura dicitur; iuxta illud: *Si fuerint tres viri iſti in medio eius, Noë, Daniel & Iob,* &c. *Viuo ego, dicit Dominus; quia nec filios, nec filias liberabunt.* Ezech. 14. à n. 14. Ratio eſt: quia illi de ſuo peccato doluerant; hi verò in ſuo perſeuerabant. Deinde Moyſis oratio in monte Sinaï, tenuit Deum, ne in populum iraſceretur. Exod. 32. num. 10. Et tamen tenere Deum non poſſet Ieroſolymis, etiam ſi ibi adeſſet, quominùs in populum deſæuiret; iuxta illud: *Si ſteterit Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum.* Ier. 15. num. 1. Cur ita? Planè; quia populus in deſerto aliquantum à ſuo peccato reſipuerat: Ieroſolymis verò in ſuo peccato induruerat. Tandem Samuelis oratio nihil profuit Saüli peccanti, 1. Reg. 16. num. 1. Et multum hoc loco profuit Iſraëli pœnitenti, *Samuel,* inquit Chryſoſtomus, *pro Iſraëlitis orauit, & efficax fuit precatio. Sed quando? Quando & ipſi bene placebant & quieſcebant, tunc & hoſtes vincebant.* Denique Noë, Ieremias, Ezechiel, & Daniel, aliique Prophetæ, Deo gratiſſimi extiterunt: & multa à Deo beneficia impetrarunt: & tamen orantes pro populo non audiuntur; aut certè, qui orent, dicuntur non exaudiendi, vt patet ex citatis locis: quia populus ſuis ſceleribus adhæreſcens, nihil eorum precibus cooperabatur. 20.

Iuſti non impetrant, ſi deſit eorum virtus, pro quibus precantur.

Variis Scripturæ locis res palàm fit.

Hinc eſt, quòd cùm Deus Ezechielis orationẽ pro populo non admitteret; ſtatim illa omnia illius populi peccata manifeſtarit. Prophetæ namque deprecanti ac dicenti: *Heu! heu! heu! Domine* 21.

Deus,

Deus ſcelera, propter quæ orationem non admittit, manifeſtat.

Deus, ergóne diſperdes omnes reliquias domus Iſrael effundens furorem tuum ſuper Ieruſalem? Ezech. 9. n.8. ſtatim Deus reſpondit: *Iniquitas domus Iſrael & Iuda, magna eſt nimis valdè, & repleta eſt terra ſanguinibus, & ciuitas repleta eſt auerſione. Dixerunt enim: Dereliquit Dominus terram, & Dominus non videt.* Ibidem, num 9. Quaſi diceret, inquit Diuus Chryſoſt. loco citato: *Potuerunt iſta probare, quod non tui contemptu, ſed propter multa illorum peccata, ſupplicationem tuam non accipio.* Contrà verò D. Paulus, qui pro ſua parte laborare nunquam deſinebat, Chriſtianorum precibus incredibiliter iuuabatur: *Scio*, inquit, *quia hoc mihi proueniet ad ſalutem per veſtram orationem.* Phil. 1. n. 19.

Nihil proficit oratio ſi eorū vita, pro quibus eſt, in peius deficit. D.Chryſ.

Quid enim proficiet deprecantis oratio, ſi illorum vita, pro quibus ſuſcipitur, in peius ſemper deficiat? Vnde concludit D. Chryſoſtomus: *His itaque cognitis nec Sanctorum preces contemnamus, neque totum in illas proiciamus; hoc quidem, ne deſidea-mus, ac temere inſidiis opprimamur: illud vero, ne extra multum lucrum & profectum excidamus.* Meritò igitur Samuel precatus pro populo, dicitur à Deo exauditus: quia ipſe Samuel vitæ ſanctitate excellebat; & populus ad pœnitentiæ normam ſe conformabat.

Num. X. Factum eſt autem, cùm Samuel offerret holocauſtum, Philiſthiim inire prælium contra Iſraël: intonuit autem Dominus fragore magno in die illa ſuper Philiſthiim, & exterruit eos, & cæſi ſunt à facie Iſraël.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Plus roboris in ſacrificiis ſitum, quàm in armis.* Ioſeph.

Factum eſt autem, &c. Samuel eò perduxerat ſacrificium, vt agni carnes ſuper aram iam poſuerit, nondum tamen ſacra flamma penitùs adoleuerit: vt Ioſephus teſtatur. Itaque inchoatum erat ſacrificium, non abſolutum, cum Philiſthini repentè irruerunt, armati contra inermes: & bello laceſſere imbelles non dubitarunt, ſperantes ex imparatis victoriam facilius reportandam. Sed ignorarunt improbi, & ſuo tandem malo didicerunt, validiſſima contra hoſtes munimenta potiùs in ſacrificiis, quàm in armis ſita eſſe; iuxta illud: *In tympanis & citharis: & in bellis præcipuis expugnabit eos.* Iſai. 30. n. 32. Vbi non tam bellantibus, quàm ſacrificantibus, Deúmque per inſtrumenta muſica collaudantibus ſingularia contra hoſtes præſidia diuinitùs promittuntur. Ab hoc Samuelis exemplo ſuos hoſtes inter ſacrificia perterrentis illuſtrat D. Gregorius Nazianzenus orat. 20. poſt medium, eximiam Diui Baſilij magni auctoritatem, qua Valentem Imperatorem, templum ingreſſum, ac diuina ſacrificia conſpicatum terrefecit:

D. Greg. D. Baſilius Valentem Imperatorem ſacrificiis terrefecit.

Poſtquam, inquit, *intus fuit, atque ipſius aures Pſalmorum cantu, non ſecus ac tonitruo quodam perſonuerunt; plebiſque pelagus vidit, omnemque ordinem & concinnitatem, quæ tam in ſacrario, quam prope ſacrarium erat, Angelicam potius, quam humanam; atque ipſum quidem* (nempe, Baſilium) *ante populum recto corpore ſtantem, qualem Scriptura Samuelem deſcribit, nec corpore, nec oculis, nec animo, perinde ac ſi nihil noui contigiſſet, vllam in partem ſe mouentem, ſed Deo, vt ita dicam, & altari affixum: humanum quiddam paſſus eſt, atque oculorum vertigine ac tenebris totus impletur.* Et paulò pòſt oſtendit, illam Imperatoris perturbationem initio paucis cognitam, tandem, cùm Rex ad donaria offerenda acceſſit, omnibus

A patuiſſe: *Ita enim*, inquit, *titubare cœpit, vt niſi quiſpiam ex ſacrarij miniſtris vacillantem, ſuppoſita manu, retinuiſſet; miſere vtique & luctuoſe procubiturus fuerit.* Itaque Samuel & Baſilius ſuos hoſt.. non pugnando, ſed ſacrificando terruerunt. Et proinde Philiſthiim, quos armis exutos, & proinde expugnatu facillimos exiſtimarunt: eoſdem non tam armis, quàm ſacrificiis munitos, & proinde inexpugnabiles inuenerunt.

Metus imperatoris exprimitur.

Non minorem vim ad terrendos hoſtes armatos habuerunt alij ſacrificij Heroes prorſus inermes. Nam, cum olim Attilas Hunorum Rex, cognomento, *Flagellum Dei*, tota Italia numabundus deſæuiret, & Romam ipſam Pontificij caput imperij iam iam depopulaturus intraret: ecce tibi Leo Magnus & Pontifex Maximus, qui ſui memor nominis, *Quaſi leo confidens abſque terrore* erat. Prou. 28. num. 1. & quaſi *Leo fortiſſimus beſtiarum ad nullius* pauebat *occurſum*. Prouerb. 30. numer. 30 Deo priùs per vota & ſacrificia ritè nuncupato, occurrit obuius, nullo militari ſatellitio cinctus; ſed vnico orationis præſidio munitus: & truculentum manſuetus afflatur ac precatur; vt iras ponat, minas auferat, vires molliat, pugnas auertat, ſuam Romam pace ac tranquillitate frui patiatur. Mirum dictu! Tam facili interceſſione commotus, redit ad mentem amens, iratus miteſcit, furibundus placatur, & à tota Italia, nunquàm ampliùs rediturus abſcedit: ingenuè confeſſus, cùm à ſuis poſteà, cur ceſſiſſet, rogaretur; ſibi conſpectos fuiſſe prope Leonem humiliter loquentem, duos Apoſtolorum Principes Petrum & Paulum terribiliter fulgurantes; qui ſibi, niſi Leoni cederet, exitium minarentur. Itaque vnum Attilam ab alijs inexpugnabilem, vnius verba Pontificis, non pugnantis, ſed orantis expugnarunt. Ita ferè Eutropius lib. 15. de rebus Romanis, Platina in vita Leonis, & alij prodiderunt.

2\. *Verba Pontificis Leonis orantis Attilam demuerunt.*

D. Petrus & D. Paulus Pontifici ſubueniunt.

Eutrop. Platin.

Par fuit illa vis, qua ſummus Hebræorum Pontifex Iaddus Alexandrum Macedonem domuit ac frænauit. Nam, cùm Alexander Syria multis partibus expugnata, Ieroſolymam iam iam inuaderet expugnandam, Iaddus fuſis priùs ad Deum precibus & ſacrificiis ritè procuratis obuius procedit, pontificio in habitu venerandus; præeunte Sacerdotum agmine, ſacerdotalibus veſtibus candidato. Quin verò D Alexander, armatus cum inermibus pugnaturus? *Vt vidit*, inquit Ioſephus lib. 11. Antiq. c. 8. *Sacerdotes in veſtitu byſsino, Pontificémque in ſtola hyacinthina auro diſtincta, tiaram in capite geſtantem, cum præfixa lamina aurea, inſculpta Dei nomine: ſolus ad eum accedens, nomen illud adorauit, & ſalutauit Pontificem*: mirantibus, qui circum ſtabant, Syriæ Regibus, & vix credentibus, Regem mentis compotem, qui ab omnibus adoratus vnum Hebræum Pontificem adorarit. Sed ea vis inerat Pontifici precibus & ſacrificiis munito, vt Imperatorē propriis viribus ferocientem, & partis victoriis exultantem premeret ac domaret.

Ioſeph. *Summus Hebræorum Sacerdos precibus Alexandrum expugnauit*

Affinis fuit & ille afflatus, planè diuinus, qui in clariſſimum Orientis E Apoſtolum, mundi iubar, Societatis noſtræ lumen & columen, ſanctiſſimum Franciſcum Xauerium aliquando incubuit. Cùm enim innumera multitudo Barbarorum, quos Badegas vocant, efferа, ſanguinaria, truculenta, belluis quàm hominibus propior, in Chriſtianos ſacro de fonte recens ſuſceptos inſiliret, omnes ſine dubio perditura: Xauerius priùs Numine multis cum precibus ac lacrymis implorato, ſolus & inermis occurrit, & cædes ac minas anhelantem vnico aſpectu & afflatu ita terret, vt effuſior in fugam ſe conuertat, quàm ad pugnam conuolarat. Igitur non minùs

S. Franciſcus Xauier precibus barbaros auertit in fugam.

per

A per oratores, quàm per bellatores hoſtiles exercitus diuinitùs atteruntur.

3\. *Intonuit autem Dominus*, &c. Ecce tibi diuinus furor. Sonuerunt tonitrua, & vt ait Caietanus ex Ioſepho, fulmina ceciderunt. Et videtur hoc hiſtoria inſinuare, dicens, Philiſthæos exterritos, & cæſos fuiſſe: exterritos quidem per tonitrua magno fragore perſtrepentia: cæſos autem, ſeu, vt eſt in Eccleſiaſtico citato, contritos per fulmina magno impetu ſaucianta. Quamuis Diuus Gregorius exterritos fuiſſe à Deo, cæſos verò ab Iſraëlitis ſignificet: vt ſequenti num. expendam. Addunt Ioſephus, Magiſter hiſtoriæ, Dionyſius, Abulenſis, Nauclerus, Sabellicus & alij etiam terram contremuiſſe, & magnis hiatibus fatiſcentem, plurimos Philiſthinorum deuoraſſe, vt non ſolùm de cælo dimicaretur contra Philiſthinos, quemadmodum olim contra Siſaram, Iud. 5 num. 20. ſed etiam totus pugnaret Orbis terrarum *contra inſenſatos*. Sap. 5. num. 21. At, cur Deus cæleſtibus potiùs præſidiis, quàm humanis Hebræos contra Philiſthinos adiuuit? Credo duplici de cauſa. Vna, ne illi proprijs viribus hoſtes vincerent, à ſuperbia vincerentur; ſibique tribuerent, quod à Deo ſine dubio accepiſſent. Altera, ne hoſtes de diuino præſidio erga illum populum dubitarent; ſed diuinitùs adiutos certo experimento comperirent. Vtramque rationem Auctor de mirabil. Scriptur. lib. 2. cap. 8. expreſſit: *Philiſthinorum*, inquit, *agmina, quæ arenæ maris innumerabilia per plana ſe terræ Iſraël effuderunt; quæ Dominus, Samuele orante, à facie filiorum Iſrael ingenti cæli fragore perterrebat: quatenus per hoc, & Iſrael non propria virtute, viciſſe intelligeret; & hoſtes Dei protectionem & auxilium erga hunc eſſe populum ſcirent.*

Philiſthæi exterriti per tonitrua, cæſi per fulmina.

D. Greg.
Ioſeph.
Magiſt.
Dion.
Abul.
Naucl.
Sabel.

Deus cæleſtibus præſidiis iuuit Iſraëlē.

Duplicem ob cauſam à Deo adiutus.

4\. Sic olim, cùm Ioſue aduerſus quinque Reges præliaretur; *Dominus*, inquit Textus, *miſit ſuper eos lapides magnos de cælo vſque ad Azeca; & mortui ſunt multo multo plures lapidibus grandinis, quam quos gladio percuſſerant filij Iſrael* Ioſ. 10. num. 11. Quod factum eſt, inquit Lyra, ne filij Iſraël ſibi victoriam adſcriberent: certo experimento cognoſcentes, eam potiùs Deo pro illis dimicanti tribuendam. Eòdem ſpectarunt multa alia prodigia in fauorem Hebræorũ à Deo edita, de quibus Dauid: *Multa feciſti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua.* Pſalm. 39. num. 6. Quorum multitudinem D. Chryſ. ad eum locum expendens, *Numerum*, inquit, *& omnem narrationem ſuperant miracula, quæ à tua potentia facta ſunt. Non eſt enim qui poſſit tibi facere ſimilia. Sunt enim pulcherrima & maxima tua opera. Vincunt autem laudes humanas, eas, quæ adminiſtrantur à tua prouidentia; quæ in Ægypto, quæ in deſerto, quæ duce Moyſe, duce Ieſu, duce Samuele, facta ſunt*, &c. Eò namque illa omnia miracula ſpectabant: vt Hebræos contra externos hoſtes adiuuarent, & contra domeſtica vitia munirẽt: ne ſcilicet, hoſtilem potentiam vincentes, ab interna ſuperbia vincerentur: ſibi tribuentes, quod vni Deo acceptum auferre oportebat.

Deus dimicat, vt ei victoria adſcribatur.
Lyra.

Omnia Dei opera ſunt miracula, quæ laudes humanas vincunt.
D. Chryſ.

5\. Atque ea cauſa eſt, cur ſæpe Deus infirmus admodum inſtrumentis magnas victorias operetur; ne aliqua inde ſuperbia victoribus ſuboriatur: ſed potiùs vnum Deum totius auctorem victoriæ faciant. Quod egregiè expendit, & pluribus exemplis illuſtrat Saluianus lib. 7 De prouidentia, aliquantulum poſt initium: *Per infirmos*, inquit, *res acta eſt, ne opus cæleſtis dexteræ, virtuti aſſignetur humanæ, ſed diuinæ. Siquidem & dux Siſara, quem Hebræus timebat exercitus, à muliere proſtratus eſt.* Iud. 4. n. 21. *Et Abimelech ciuitatum expugnatorem fœminea manus percuſſit.* Iud. 9. num. 53. *Et ferratæ Aſſyriorum acies, vidua opitulante, ceciderunt.* Iudith. 13. à num. 9 *Et ne de ſolis fœminis tantùm loquar, Benadab Regem Syriæ, cui præter innumera populi ſui millia, & triginta duo Reges, exercitusque eiuſdem numeri ſeruiebant; nonne ideo à paucis Principum pediſequis Dominus vinci voluit, vt, quis eſſet auctor talis victoriæ, noſceretur?* 4. Reg. 20. num. 14. *Contra Madianitas quoque, qui inſtar locuſtarum, cuncta compleuerant; Gedeon iubetur pugnare cum paucis: non, quia plures in exercitu non haberet: ſed vetatur multos ad bellum ducere; ſe multitudo ſibi poſſet aliquid de victoria vſurpare. Homini aduerſus innumera Barbarorum millia pugnaturo, trecentos tantùm viros Deus reliquit.* Iud. 7. n. 6. *In eam* B *quippe exiguitatem redigi agmen militum iuſſit: vt ſibi de patrato diuinitus opere paucitas vſurpare nihil poſſet.* Hactenus Saluianus. Igitur, ne Iſraël de ſuis viribus nimiùm intumeſceret; diuina illi, non humana præſidia conferuntur: vt non tam ab his, quàm ab illis partam victoriam Deo gratularetur. Tonitrua & fulmina pro illo depræliantur, vt in eum quadrare videatur, quod de ſuo cecinit Theodoſio Claudianus.

Deus aliquando infirmis vtitur inſtrumentis, ne qua victoribus ſuperbia oriatur.
Salu.

Variis illuſtratur exēplis.

Iſraëli, ne ſuperbiat diuina præſidia conferuntur.

Claud.

> *O nimiùm dilecte Deo, cui fundit ab antris*
> *Æolus armatas hyemes: tibi militat æther,*
> *Et coniurati veniunt ad claſſica venti.*

Ne inferior Iſraëliticus exercitus ſub Samuele, quàm Romanus ſub Theodoſio videatur. De qua-
C re Annot. ſequent. Sect. 3. plura dicemus.

Num. XI. Egreſsique viri Iſraël de Maſphath, perſecuti ſunt Philiſthæos, & percuſſerunt eos vſque ad locum, qui erat ſubter Bethchar.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. EGreſsíque viri Iſraël, &c. Difficultas eſt, quomodo filij Iſraël, quos exarmatos fuiſſe diximus, egredi, & perſequi, & percutere Philiſthinos
D potuerunt. Ad quam tripliciter reſpondetur. Primò, Iſraëlitas dici exarmatos, quia non habebant arma ad bellicum apparatum neceſſaria; quamuis alioquin habuerint arma ad vſum ciuilem ac domeſticum requiſita: quibus vtcunque muniti, inuehi potuerunt in Philiſthinos, præſertim iam diuinitùs exterrefactos. Quin etiam lapidibus, vt cætera abeſſent, facilè poſſent territos propulſare. Ita Abulenſis exponit. Secundò, in vrbe Maſphat fuiſſe aduenas pariter & incolas: & quamuis illi ad precandum & ſacrificandũ venerint exarmati; tamen his, qui in propria vrbe verſabantur, aliqua armorum genera ſuppetere oportebat, quibus armati inſequi & percutere potuerunt fu-
E gientes. Quod interprete Caietano, innuiſſe videtur vel ipſa Litera, dicens, egreſſos fuiſſe viros de Maſphath: quaſi præcipuè oppidani, qui maiori armorum præſidio vtebantur, ad cædendos hoſtes proſilirent. Tertiò ex Ioſepho, cui etiam Abulenſis & Sabellicus aſſentiuntur, Philiſthinos ita fuiſſe de cælo perterritos; vt abiectis armis, vel etiam coruſcationum vi de manibus excuſſis, ſe in fugam expeditiores penetrarent. Vnde, cùm Hebræi abiecta, vel excuſſa arma collegiſſent, commutata vice armati in inermes irruerunt: eóſque perſecuti ſunt vſque ad Bethchar, id eſt, *domum agni*; qui locus terram Iſraël à terra Philiſthiim diſcriminabat. Chaldæus legit, vſque ad Bethſaron, id eſt, *domum planitiei*. Ioſephus vſque ad Corrhæos: non

Triplex difficultatis reſponſio. Prima ex Abulenſi.

Abul.
Secunda ex Caietano.

Tertia ex Ioſepho & aliis.
Ioſeph.
Abul.
Sabel.

Loci huius ſecundùm varios Auctores, etymologia.
Ioſeph.

Samuelē in Philiſthæos irruiſſe negant alij, alij affirmāt probabiliùs. Ioſeph.

non quidem illos de quibus Gen. 14.num.6. qui erant in montibus Seir: ſed alios in terminis Palæſtinæ, ita fortaſſe Ioſephi tempore nuncupatos. Quæres: An Samuel cum cæteris Iſraëlitis irruerit in Philiſthæos? Sunt qui negent; exiſtimantes, eum potiùs cæteris ad bellandum in apertum prodeuntibus: in ſecretum locum ſe ad orandum recepiſſe: vt orátem Moyſem, cùm Ioſue aduersùs Amalech præliabatur, imitaretur. Nihilominùs Ioſephus affirmat; & quidem probabiliùs, niſi fallor: tum, quia Samuel non modò erat ciuilis Iudex, ſed etiam militaris dux: tum quia nemini legitur, hanc ſuam poteſtatem delegaſſe: tum, quia in tanta rerum trepidatione vix tempus ad eligendum alium ducem ſupereſſet; & vix alius populum trepidantem ad pugnandum confirmaret: tum denique, quia Samuel in termino huius excurſionis lapidem erexit in victoriæ monumentum; vt ex ſequenti num. patebit. Ergo eò vſque cum cætera multitudine fugientes hoſtes inſequendo videtur excurriſſe.

3. *Huius hiſtoriæ meminit Eccleſiaſticus.*

Tota hæc hiſtoria ab Eccleſiaſtico narratur. Nam inter cæteros viros glorioſos loquutus de Samuele, *Inuocauit,* inquit, *Dominum omnipotentem in oppugnando hoſte, circunſtantes vndique in oblatione agni inuiolati. Et intonuit de cælo Dominus; & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam; & contriuit Principes Tyriorum, & omnes duces Philiſthiim.* Eccleſiaſtici 46. à num.6. Vbi tria obſeruanda. Primum, vt iam ſuperiori num. aduerti, in aliquibus Bibliis legi, *In oblatione viri,* pro, *In oblatione agni:* orta fortaſſe diuerſitate ex ſimilitudine nominum Græcorum, ἀνδρὸς, id eſt, *viri,* & ἀρνὸς, id eſt, *agni:* vtramque verò lectionem, bonum ſenſum habere poſſe; ſi oblatio viri actiuè ſumatur, pro ea, quam fecit Samuel, vir inuiolatus: ſeu, vt eſt in Græco, *Lactens,* aut *lacte nutritus*; quia infantilem innocentiam in virili ætate præferebat. Oblatio autem agni, paſſiuè pro ea, quæ de agno facta eſt: hanc verò poſteriorem lectionem præferendam eſſe, cùm in Vulgata nouiſſimè correcta habeatur: illam autem priorem, vel, vt corruptam, deſerendam; vel ad ſenſum prioris reuocandam; ſumendo virum pro agno maſculo, vt diximus. Secundum, quamuis hoc loco Regum, ſoli Philiſthæi percuſſi dicantur: tamen etiam percuſſos fuiſſe ſine dubio Principes Tyriorum; vt in loco Eccleſiaſtici habetur: quia fortaſſe Tyrij propter locorum vicinitatem ſocia arma cum Philiſthinis auxilia fortè implorantibus aduersùs Iſraëlitas copularant. Nam, cum Palæſtina propter ſuperiores clades ab Arca illatas, militibus orbata eſſet; nec ſatis virium ad renouandas pugnas obtinerent: externa à vicinis gentibus præſidia emendicauit. Sed fruſtra: quia malè fœderatæ acies iuſtiſſima punitione diuinitùs feriuntur. Nec ſine myſterio priùs dicūtur contriti Tyriorum Principes, quàm Philiſthinorum duces: quia ſeueriſſima punitio priùs debetur, non tam ipſis malis, quàm qui malis patrocinantur. Tertium, cùm ſuperiori num. dicantur Philiſthini exterriti & cæſi: & rurſus hoc num. dicantur fuſi & percuſſi: dubium eſſe, an omnes hæ plagæ ab eodem principio, an potiùs ſingulæ à ſingulis proceſſerint. Eccleſiaſticus videtur omnes Deo tonanti tribuiſſe; dum Iſraëlem, ſiue Samuelem nullius auctorem memorat. Vulgata huius loci duas priores tribuit Deo; eo fortaſſe modo, quo diximus terrorem per tonitrua, cędem per fulmina operanti: tertiam verò plagam perſequendi & percutiendi fugientes, Iſraëlitis: & ſic Caietanus interpretatur. At verò D. Greg. ſolam primam exterrendi, Deo tonanti tribuit duas po-

Tria hoc loco obſeruanda.

Samuel in virili ætate puerilem innocentiam præferebat.

Malè fœderatæ acies à Deo puniuntur: ij præſertim, qui malis patrocinantur.

An hæ plagæ omnes Deo tribuendæ: varia ſententia.

Caiet. D.Greg.

A ſteriores, percutiendi in acie, & in fuga, Iſraëlitis. Cuius verba ſtatim referam. Nihilominùs ſenſus, quem efficit Vulgata, planior & germanior videtur. Nam Hebræi in acie, cùm eſſent admodum impares, cædere non potuerunt Philiſthinos. Opus igitur fuit, vt priùs à Deo terrerentur tonitruis, & cæderentur fulminibus: ac poſteà in fugam verſi, ipſis Hebræis perſequendi ac percutiendi traderentur.

Quid hoc loco ſentiendū.

4. D. Greg. *Dæmones priùs contritione terrentur, læduntur pœnitentia.*

Hæc de literali huius loci intelligentia. Moralis à D.Gregorio luculenter inculcatur. In primis notat, Philiſthæos, priùs exterritos, poſtea cæſos fuiſſe: quia dæmones priùs à nobis cordis deuotione exterrentur: deinde operis exequutione cæduntur: *Terrentur,* inquit, *electorum deuotione; cæduntur opere: quia opere deuoti prior eſt; terreri priùs, poſteà verò cædi, rectè perhibentur. Nam priùs donum bonæ voluntatis à Domino accipimus: vt conſilium malorum ſpirituum poſtmodum confutare valeamus.* Secundò notat, vt paulò antè dicebam, Philiſthęos à ſolo Deo exterritos fuiſſe; deinde verò ab Iſraëlitis percuſſos: quia Deus priùs operatur per auxilium gratiæ, vt nos illi cooperemur. *Bene,* inquit, *Dominus ſuper Philiſthæos intonare & exterrere eos dicitur: filij autem Iſraël, illos cedere perhibentur: quia bona deſideria nobis per diuinam gratiam miniſtrantur, ſed nos dona gratiæ per conatum liberi arbitrij ad virtutum victorias promouemus. Ordo igitur cæleſtis militiæ eſt, vt antè tonans fragore magno audiatur Deus; & poſt miles ad cædenda hoſtium agmina progrediatur: vt videlicet in ſe priùs dona gratiæ videat; deinde ad certaminis campum validiùs erumpat, & ſecurus victoriæ prouentum ſperet; qui eis, quibus coronetur, viribus, ante congreſſionis tempora fultus eſt.*

Deus vult, vt illi cooperemur.

5. *Tentatio contemplatione comprimitur.*

Tertiò obſeruat, Hebræos de Maſphath ad pugnam egreſſos, hoc eſt, de contemplatione ad tentationem comprimendam: *In Maſphath etenim,* inquit, *quæ ſpeculatio dicitur, morantur, qui in diuinarum rerum contemplatione perſiſtunt. Sed ad cædendos Philiſthæos exeunt, cùm ex arcano internæ meditationis conſulti venientes, comprimunt vires aduerſæ dominationis. Intus enim latenter ordinant; qualiter foris in apparato opere hoſtium cuneos irrumpant. Tantò quidem grauiores pugnas eis procedentes exhibent; quantò dum interna cogitant, apud ſe quietiores latent.* Quartò obſeruat, Iſraëlitas, perſequendo ſuos hoſtes, proceſſiſſe vſque ad locum, qui eſt *ſubter Bethchar.* Nam Bethchar eſt domus agni & ſummam perfectiorem Chriſti Domini agni immaculati ſignificat. Ad hanc igitur domum Sancti in hac vita non attingunt; ſed infra illam, ac prope illam conquieſcunt: & quò propiores ad eam accedunt, eò ſecuriores euadunt: nam ad illam Philiſthæi, id eſt, maligni ſpiritus non appropinquant, ſed infra illam penitùs conteruntur. Vbi etiam addo, non immeritò Hebræos à ſacrificio agni, ad domum agni excurriſſe, quia tota Sanctorum vita à Chriſto incipit; in Chriſtum deſinit: à Chriſto naſcente in ſtabulo exorditur; in Chriſtum morientem in Cruce terminatur: à Chriſto accipit merita, quibus in hac vita proficiat; à Chriſto accepit præmia, quibus in futura coronetur. Significat etiam Bethchar, eodem D.Greg. interprete, cæleſtem patriam, in qua Ioannes vidit agnum ſtantem. Apocalyp. 14. num.1. Non igitur vſque ad illam, ſed vſque ad locum, qui eſt ſubter illam, Philiſthini percutiuntur, quia maligni ſpiritus non vſque ad cæleſtem patriam ad quam non irruunt; ſed vſque ad vltimum vitæ terminum, quem obſident & ambiunt, debent à viris ſanctis percuti & ſuperari. Beda & Rabbanus, Bethchar non ſolùm domum

Tota Sanctorum vita à Chriſto incipit, in Chriſtum deſinit.

D. Greg.

Hoſtes debēt ad vltimum vitæ terminū ſuperari.

Beda. Rab.

per oratores, quàm per bellatores hoſtiles exercitus diuinitùs atteruntur.

Philiſthæi exterriti per tonitrua, cæſi per fulmina.

3\. *Intonuit autem Dominus*, &c. Ecce tibi diuinus furor. Sonuerunt tonitrua, & vt ait Caietanus ex Ioſepho, fulmina ceciderunt. Et videtur hoc hiſtoria inſinuare, dicens, Philiſthæos exterritos, & cæſos fuiſſe: exterritos quidem per tonitrua magno fragore perſtrepentia: cæſos autem, ſeu, vt eſt in Eccleſiaſtico citato, contritos per fulmina magno impetu ſaucientia. Quamuis Diuus Gregorius exterritos fuiſſe à Deo, cæſos verò ab Iſraëlitis ſignificet: vt ſequenti num. expendam. Addunt Ioſephus, Magiſter hiſtoriæ, Dionyſius, Abulenſis, Nauclerus, Sabellicus & alij etiam terram contremuiſſe, & magnis hiatibus fatiſcentem, plurimos Philiſthinorum deuoraſſe, vt non ſolùm de cælo dimicaretur contra Philiſthinos, quemadmodum olim contra Siſaram, Iud.5 num.20. ſed etiam totus pugnaret Orbis terrarum *contra inſenſatos*. Sap. 5. num. 21. At, cur Deus cæleſtibus potiùs præſidiis, quàm humanis Hebræos contra Philiſthinos adiuuit: Credo duplici de cauſa. Vna, ne illi propriis viribus hoſtes vincerent, à ſuperbia vincerentur; ſibique tribuerent, quod à Deo ſine dubio accepiſſent. Altera, ne hoſtes de diuino præſidio erga illum populum dubitarent; ſed diuinitùs adiutos certo experimento comperirent. Vtramque rationem Auctor de mirabil. Scriptur. lib.2. cap.8. expreſſit: *Philiſthinorum*, inquit, *agmina, quæ arenæ maris innumerabilia per plana ſe terræ Iſraël effuderunt; quæ Dominus, Samuele orante, à facie filiorum Iſraël ingenti cæli fragore perterrebat: quatenus per hoc, & Iſraël non propria virtute, viciſſe intelligeret; & hoſtes Dei protectionem & auxilium erga hunc eſſe populum ſcirent.*

D. Greg. Ioſeph. Magiſt. Dion. Abul. Naucl. Sabel.

Deus cæleſtibus præſidiis muniit Iſraëlē.

Duplicem ob cauſam à Deo adiutus.

4\. Sic olim, cùm Ioſue aduerſus quinque Reges præliaretur; *Dominus*, inquit Textus, *miſit ſuper eos lapides magnos de cælo vſque ad Azeca; & mortui ſunt multo multo plures lapidibus grandinis, quàm quos gladio percuſſerant filij Iſraël.* Ioſ.10.num.11. Quod factum eſt, inquit Lyra, ne filij Iſraël ſibi victoriam adſcriberent: certo experimento cognoſcentes, eam potiùs Deo pro illis dimicanti tribuendam. Eòdem ſpectarunt multa alia prodigia in fauorem Hebræorũ à Deo edita, de quibus Dauid: *Multa feciſti tu, Domine Deus meus, mirabilia tua.* Pſalm. 39. num. 6. Quorum multitudinem D. Chryſ. ad eum locum expendens, *Numerum*, inquit, *& omnem narrationem ſuperant miracula, quæ à tua potentia facta ſunt. Non eſt enim qui poſſit tibi facere ſimilia. Sunt enim pulcherrima & maxima tua opera. Vincunt autem laudes humanas, eas, quæ adminiſtrantur à tua prouidentia; quæ in Ægypto, quæ in deſerto, quæ duce Moyſe, duce Ieſu, duce Samuele, facta ſunt*, &c. Eò namque illa omnia miracula ſpectabant: vt Hebræos contra externos hoſtes adiuuarent, & contra domeſtica vitia munirẽt: ne ſcilicet, hoſtilem potentiam vincentes, ab interna ſuperbia vincerentur: ſibi tribuentes, quod vni Deo acceptum auferre oportebat.

Deus dimicat, vt ei victoria adſcribatur. Lyra.

Omnia Dei opera ſunt miracula, quæ laudes humanas vincunt. D. Chryſ.

5\. Atque ea cauſa eſt, cur ſæpè Deus infirmus admodum inſtrumentis magnas victorias operetur; ne aliqua inde ſuperbia victoribus ſuboriatur: ſed potiùs vnum Deum totius auctorem victoriæ fateantur. Quod egregiè expendit, & pluribus exemplis illuſtrat Saluianus lib. 7 De prouidentia, aliquantulum poſt initium: *Per infirmos*, inquit, *res acta eſt, ne opus cæleſtis dexteræ, virtuti aſſignetur humanæ, ſed diuinæ. Siquidem & dux Siſara, quem Hebræus timebat exercitus, à muliere proſtratus eſt.* Iud. 4 n.21. *Et Abimelech ciuitatum expugnatorem fœminea manus percuſſit.* Iud.9.num.53. *Et ferratæ Aſſyriorum acies, vidua opitulante, ceciderunt.* Iudith.13.à num.9 *Et ne de ſolis fœminis tantum loquar, Benadab Regem Syriæ, cui præter innumeras populi ſui manus, & triginta duo Reges, exercitusque eiuſdem numeri ſtruebant, nónne ideo à paucis Principum pediſequis Dominus vinci voluit, vt, quis eſſet auctor talis victoriæ, noſceretur?* 4. Reg.20. num. 14. *Contra Madianitas quoque, qui inſtar locuſtarum, cuncta compleuerant; Gedeon iubetur pugnare cum paucis: non, quia plures in exercitu non haberet: ſed vetatur multos ad bellum ducere; ſe multitudo ſibi poſſet aliquid de victoria vſurpare. Homini aduerſus innumera Barbarorum millia pugnaturo, trecentos tantùm viros Deus reliquit.* Iud.7. n.6. *In eam quippe exiguitatem redigi agmen militum iuſſit: vt ſibi de patrato diuinitùs opere paucitas vſurpare nihil poſſet.* Hactenus Saluianus. Igitur, ne Iſraël de ſuis viribus nimirùm intumeſceret; diuina illi, non humana præſidia conferuntur: vt non tam ab his, quàm ab illis partam victoriam Deo gratularetur. Tonitrua & fulmina pro illo deprælianrur, vt in eum quadrare videatur, quod de ſuo cecinit Theodoſio Claudianus.

Deus aliquando infirmis vtitur inſtrumentis, ne quæ victoribus ſuperbia oriatur. Salu.

Variis illuſtratur exēplis.

Iſraëli, ne ſuperbiat diuina præſidia conferuntur.

Claud.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab antris
Æolus armatas hyemes: tibi militat æther,
Et coniurati veniunt ad claſſica venti.

Ne inferior Iſraëliticus exercitus ſub Samuele, quàm Romanus ſub Theodoſio videatur. De quare Annot. ſequent. Sect.3. plura dicemus.

Num. XI. Egreſsique viri Iſraël de Maſphath, perſecuti ſunt Philiſthæos, & percuſſerunt eos vſque ad locum, qui erat ſubter Bethchar.

EXPOSITIO LITERÆ.

Triplex difficultatis reſponſio. Prima ex Abulenſi.

I. EGreſſique viri Iſraël, &c. Difficultas eſt, quomodo filij Iſraël, quos exarmatos fuiſſe diximus, egredi & perſequi, & percutere Philiſthinos potuerunt. Ad quam tripliciter reſpondetur. Primò, Iſraëlitas dici exarmatos, quia non habebant arma ad bellicum apparatum neceſſaria; quamuis alioquin habuerint arma ad vſum ciuilem ac domeſticum requiſita: quibus vtcunque muniti, inuehi potuerunt in Philiſthinos, præſertim iam diuinitùs exterrefactos. Quin etiam lapidibus, vt cætera abeſſent, facilè poſſent territos propulſare. Ita Abulenſis exponit. Secundo, in vrbe Maſphat fuiſſe aduenas pariter & incolas: & quamuis illi ad præcandum & ſacrificandũ venerint exarmati; tamen his, qui in propria vrbe verſabantur, aliqua armorum genera ſuppetere oportebat. quibus armati inſequi & percutere potuerunt fugientes. Quod interprete Caietano, innuiſſe videtur vel ipſa Litera, dicens, egreſſos fuiſſe viros de Maſphath: quaſi præcipuè oppidani, qui maiori armorum præſidio vtebantur, ad cædendos hoſtes proſilirent. Tertiò ex Ioſepho, cui etiam Abulenſis & Sabellicus aſſentiuntur, Philiſthinos ita fuiſſe de cælo perterritos; vt abiectis armis, vel etiam coruſcationum vi de manibus excuſſis, ſe in fugam expeditiores penetrarent. Vnde, cùm Hebræi abiecta, vel excuſſa arma collegiſſent, commutata vice armati in inermes irruerunt: eóſque perſecuti ſunt vſque ad Bethchar, id eſt, *domum agni*; qui locus terram Iſraël à terra Philiſthiim diſcriminabat. Chaldæus legit, vſque ad Bethſaron, id eſt, *domum planitiei*. Ioſephus vſque ad Corrhæos: non

Abul. *Secunda ex Caietano.*

Tertia ex Ioſepho & aliis. Ioſeph. Abul. Sabel.

Loci huius ſecundùm varios Auctores, etymologia. Ioſeph.

Samuelē in Philiſthæos irruiſſe negant alij, alij affirmāt probabiliùs. Ioſeph.

non quidem illos de quibus Gen. 14.num.6. qui erant in montibus Seir: ſed alios in terminis Palæſtinæ, ita fortaſſe Ioſephi tempore nuncupatos. Quæres: An Samuel cum cæteris Iſraëlitis irruerit in Philiſthæos? Sunt qui negent; exiſtimantes, eum potiùs cæteris ad bellandum in apertum prodeuntibus: in ſecretum locum ſe ad orandum recepiſſe: vt orātem Moyſem, cùm Ioſue aduersùs Amalech præliabatur, imitaretur. Nihilominùs Ioſephus affirmat; & quidem probabiliùs, niſi fallor: tum, quia Samuel non modò erat ciuilis Iudex, ſed etiam militaris dux: tum quia nemini legitur, hanc ſuam poteſtatem delegaſſe: tum, quia in tanta rerum trepidatione vix tempus ad eligendum alium ducem ſupereſſet; & vix alius populum trepidantem ad pugnandum confirmaret: tum denique, quia Samuel in termino huius excurſionis lapidem erexit in victoriæ monumentum; vt ex ſequenti num. patebit. Ergo eò vſque cum cætera multitudine fugientes hoſtes inſequendo videtur excurriſſe.

3. *Huius hiſtoriæ meminit Eccleſiaſticus.*

Tota hæc hiſtoria ab Eccleſiaſtico narratur. Nam inter cæteros viros glorioſos loquutus de Samuele, *Inuocauit,* inquit, *Dominum omnipotentem in oppugnando hoſte, circumſtantes vndique in oblatione agni inuiolati. Et intonuit de cælo Dominus; & in ſonitu magno auditam fecit vocem ſuam; & contriuit Principes Tyriorum, & omnes duces Philiſthiim.* Eccleſiaſtici 46. à num. 6. Vbi tria obſeruanda.

Tria hoc loco obſeruanda.

Primum, vt iam ſuperiori num. aduerti, in aliquibus Bibliis legi, *In oblatione viri*, pro, *In ablatione agni:* orta fortaſſe diuerſitate ex ſimilitudine nominum Græcorum, *ἀνδρὸς*, id eſt, *viri*, & *ἀρνὸς*, id eſt, *agni:* vtramque verò lectionem, bonum ſenſum habere poſſe; ſi oblatio viri actiuè ſumatur, pro ea, quam fecit Samuel, vir inuiolatus: ſeu, vt eſt in Græco, *Lactens*, aut *lacte nutritus*; quia infantilem innocentiam in virili ætate præferebat. Oblatio autem agni, paſſiuè pro ea, quæ de agno facta eſt: hanc verò poſteriorem lectionem præferendam eſſe, cùm in Vulgata nouiſſimè correcta habeatur: illam autem priorem, vel, vt corruptam, deſerendam; vel ad ſenſum prioris reuocandam; ſumendo virum pro agno maſculo, vt diximus.

Samuel in virili ætate puerilem innocentiam præferebat.

Secundum, quamuis hoc loco Regum, ſoli Philiſthæi percuſſi dicantur: tamen etiam percuſſos fuiſſe ſine dubio Principes Tyriorum; vt in loco Eccleſiaſtici habetur: quia fortaſſe Tyrij propter locorum vicinitatem ſocia arma cum Philiſthinis auxilia fortè implorantibus aduersùs Iſraëlitas copularant. Nam, cum Palæſtina propter ſuperiores clades ab Arca illatas, militibus orbata eſſet; nec ſatis virium ad renouandas pugnas obtinerent: externa à vicinis gentibus præſidia emendicauit. Sed fruſtra: quia malè fœderatæ acies iuſtiſſima punitione diuinitùs feriuntur. Nec ſine myſterio priùs dicũtur contriti Tyriorum Principes, quàm Philiſthinorum duces: quia ſeueriſſima punitio priùs debetur, non tam ipſis malis, quàm qui malis patrocinantur.

Malè fœderatæ acies à Deo puniuntur: ij præſertim, qui malis patrocinantur.

Tertium, cùm ſuperiori num. dicantur Philiſthini exterriti & cæſi: & rurſus hoc num. dicantur fuſi & percuſſi: dubium eſſe, an omnes hæ plagæ ab eodem principio, an potiùs ſingulæ à ſingulis proceſſerint. Eccleſiaſticus videtur omnes Deo tonanti tribuiſſe; dum Iſraëlem, ſiue Samuelem nullius auctorem memorat. Vulgata huius loci duas priores tribuit Deo; eo fortaſſe modo, quo diximus terrorem per tonitrua, cędem per fulmina operanti: tertiam verò plagam perſequendi & percutiendi fugientes, Iſraëlitis: & ſic Caietanus interpretatur. At verò D. Greg. ſolam primam exterrendi, Deo tonanti tribuit duas poſteriores, percutiendi in acie, & in fuga, Iſraëlitis. Cuius verba ſtatim referam. Nihilominùs ſenſus, quem efficit Vulgata, planior & germanior videtur. Nam Hebræi in acie, cùm eſſent admodum impares, cædere non potuerunt Philiſthinos. Opus igitur fuit, vt priùs à Deo terrerentur tonitruis, & cæderentur fulminibus: ac poſteà in fugam verſi, ipſis Hebræis perſequendi ac percutiendi traderentur.

An hæ plagæ omnes Deo tribuendæ: variæ ſententiæ.

Caiet.

D.Greg.

Quid hoc loco ſentiendũ.

4. D. Greg. *Dæmones priùs contritione terrentur, læduntur pænitentia.*

Hæc de literali huius loci intelligentia. Moralis à D.Gregorio luculenter inculcatur. In primis notat, Philiſthæos, priùs exterritos, poſtea cæſos fuiſſe: quia dæmones priùs à nobis cordis deuotione exterrentur: deinde operis exequutione cæduntur: *Terrentur,* inquit, *electorum deuotione; cæduntur opere: quia opere deuoti prior eſt; terreri priùs, poſteà verò cædi, rectè perhibentur. Nam priùs donum bonæ voluntatis à Domino accipimus: vt conſilium malorum ſpirituum poſtmodum confutare valeamus.* Secundò notat, vt paulò antè dicebam, Philiſthęos à ſolo Deo exterritos fuiſſe; deinde verò ab Iſraëlitis percuſſos: quia Deus priùs operatur per auxilium gratiæ, vt nos illi cooperemur. *Bene,* inquit, *Dominus ſuper Philiſthæos intonare & exterrere eos dicitur: filij autem Iſrael, illos cedere perhibentur: quia bona deſideria nobis per diuinam gratiam miniſtrantur, ſed nos dona gratiæ per conatum liberi arbitrij ad virtutum victorias promouemus. Ordo igitur cæleſtis militiæ eſt, vt antè tonans fragore magno audiatur Deus; & poſt miles ad cædenda hoſtium agmina progrediatur: vt videlicet in ſe priùs dona gratiæ videat; deinde ad certaminis campum validiùs erumpat, & ſecurus victoriæ prouentum ſperet; qui eis, quibus coronetur, viribus, ante congreſſionis tempora fultus eſt.*

Deus vult, vt illi cooperemur.

5. *Tentatio contemplatione comprimitur.*

Tertiò obſeruat, Hebræos de Maſphath ad pugnam egreſſos, hoc eſt, de contemplatione ad tentationem comprimendam: *In Maſphath etenim,* inquit, *quæ ſpeculatio dicitur, morantur, qui in diuinarum rerum contemplatione perſiſtunt. Sed ad cædendos Philiſthæos exeunt, cùm ex arcano internæ meditationis conſulti venientes, comprimunt vires aduerſæ dominationis. Intus enim latenter ordinant; qualiter foris in apparato opere hoſtium cuneos irrumpant. Tantò quidem grauiores pugnas eis procedentes exhibent; quantò dum interna cogitant, apud ſe quietiores latent.* Quartò obſeruat, Iſraëlitas, perſequendo ſuos hoſtes, proceſſiſſe vſque ad locum, qui eſt *ſubter Bethchar.* Nam Bethchar eſt domus agni & ſummam perfectiorem Chriſti Domini agni immaculati ſignificat. Ad hanc igitur domum Sancti in hac vita non attingunt; ſed infra illam, ac prope illam conquieſcunt: & quò propiores ad eam accedunt, eò ſecuriores euadunt: nam ad illam Philiſthæi, id eſt, maligni ſpiritus non appropinquant, ſed infra illam penitùs conteruntur. Vbi etiam addo, non immeritò Hebræos à ſacrificio agni, ad domum agni excurriſſe, quia tota Sanctorum vita à Chriſto incipit; in Chriſtum deſinit: à Chriſto naſcente in ſtabulo exorditur; in Chriſtum morientem in Cruce terminatur: à Chriſto accipit merita, quibus in hac vita proficiat; à Chriſto accepit præmia, quibus in futura coronetur. Significat etiam Bethchar, eodem D.Greg. interprete, cæleſtem patriam, in qua Ioannes vidit agnum ſtantem. Apocalyp. 14. num.1. Non igitur vſque ad illam, ſed vſque ad locum, qui eſt ſubter illam, Philiſthini percutiuntur, quia maligni ſpiritus non vſque ad cæleſtem patriam ad quam non irruunt; ſed vſque ad vltimum vitæ terminum, quem obſident & ambiunt, debent à viris ſanctis percuti & ſuperari. Beda & Rabbanus, Bethchar non ſolùm domum

Tota Sanctorum vita à Chriſto incipit, in Chriſtum deſinit.

D. Greg.

Hoſtes debēt ad vltimum vitæ terminū ſuperari.

Beda.

Rab.

Prædicatores inſequi debent peccatores vſque ad conuerſionē. domum agni, ſed etiam domum agnitionis interpretatur: quia Prædicatores, inquiunt eò fidei ignaros prædicando inſequuntur, quovſque omnis eorum error penitùs expurgetur.

Num. XII. Tulit autem Samuel lapidem vnum, & poſuit eum inter Maſphath, & inter Sen: & vocauit nomen loci illius, Lapis adiutorij. Dixitque: Huc vſque auxiliatus eſt nobis Dominus.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Prima cauſa, ob quā lapides eriguntur, eſt ad mortuorum memoriam conſeruandam.*

TVlit autem, &c. Pluribus de cauſis lapides in Scriptura eriguntur. Vna ad memoriam mortuorum conſeruandam. Sic Iacob, mortua & ſepulta Rachele in via, quæ ducit Ephratam, *erexit titulum ſuper ſepulcrum eius.* Gen. 35. n. 28. vt ſaltem in ſepulchro, viua Rachelis memoria ſeruaretur. Sic *Abſalon erexerat ſibi, cùm adhuc viueret, titulum, qui eſt in valle Regis. Dixerat enim: non habeo filium; & hoc erit monumentum nominis mei.* 2. Reg. 18. n. 18. Cùm enim videret, nullum ſibi filium ſupereſſe, qui parentis memoriam cum dignitate ad poſteros tranſmitteret; ipſe ſibi titulum erexit; ſeu, vt Ioſephus lib. 7. Antiq. c. 10. exponit, *Statuam marmoream*, in qua defuncti Principis memoria perennaret. *Ioſeph.* Altera, ad fœdera ſemel inita, in poſterum ſtabilienda. *Secunda, ad fœdera ſtabilienda.* Sic Iacobus pactus cum ſocero ſuo Laban, *Tulit lapidem, & erexit illum in titulum,* &c. Gen. 31. n. 45. Sic Ioſuë, pactus cum filiis Iſraël, *Tulit lapidem pergrandem, poſuitque eum ſubter quercum*, &c. Ioſ. 24. num. 26. ne illa fœderum memoria illis expreſſa lapidibus, vlla temporum labe deleretur. Tertia, ad beneficia diuinitùs accepta perpetuæ recordationi commẽdanda. *Tertia, in Dei beneficiorum recordationem.* Sic Iacob inter dormiendum diuino fruitus colloquio: *Surgens manè, tulit lapidem, quem ſuppoſuerat capiti ſuo, & erexit in titulum.* Geneſ. 28. n. 18. Idem rurſus de Meſopotamia regreſſus, & à Deo ſibi apparente ac benedicente magnis beneficiis cumulatus, *Erexit titulum lapideum: in loco, quo loquutus fuerat ei Deus.* Gen. 35. num. 14. Sic Moyſes deſcendens de monte, in quo cum Deo loquutus fuerat, *Ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim Tribus Iſraël.* Exod. 24. num. 4. Sic Ioſue, tranſmiſſo Iordane, duodecim lapides in littore, totidem in fluminis alueo eligendos curauit, Ioſ. 4. num. 8. & 9. vt in illis tanti beneficij memoria perpetuò vigeret.

2. *Quarta, ad nobilitatis & ſanctitatis memoriā cōſeruandam.*

Quarta, ad memoriam auitæ nobilitatis & ſanctitatis conſeruandam. Quo pacto Rubenitæ & Gaditæ, ac dimidia Tribus Manaſſe, videntes, ſe à cæteris Hebræis, interfluente Iordane, diuiſos eſſe, & timentes, ne à poſteris, fide quoque & religione diuiſi crederentur: *Ædificarunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis.* Ioſ. 22. num. 10. Quod omnes Iſraëlitas &, Ciſamnenſes & Tranſamnenſes eiuſdem fidei ac religionis Profeſſores eſſe teſtaretur. Quinta & vltima ad memoriam alicuius victoriæ illuſtrandam in præſens, & in poſterum retinendam. *Quinta, ad alicuius victoriæ monumentum.* Quo pacto veteres duces, victis hoſtibus trophæa & monumenta erigebant: vt in profanis Literis paſſim reperitur: & interim Vuolfangus lib. 9. c. 1. latiùs oſtendit. *Vuolfang.* Sic olim Saül, expugnata vrbe Amalech, erexit ſibi fornicem triumphalem. 1. Reg. 15. num. 12. Et Samuel hoc loco deuictis Philiſthinis, lapidem vnum ad perpetuam memoriam excitauit. *Diſcrimen inter Samuelem & Saülem.* Quamuis in eo ſit diſcrimen, quòd Saül propriam gloriam ambierit: vnde ſibi dicitur, non Deo, ſibi um fornicem erexiſſe: at verò Samuel diuinæ gloriæ ſtatuerit, vt ex eo patet, quod eum vocarit Lapidem adiutorij, dicens: *Huc vſque auxiliatus eſt nobis Dominus.* Quaſi diceret: Sicut pugnandi auxilium à Deo profectum eſt: ita vincendi decus ſoli Deo tribuendum.

3. *An Samuel in erigendo lapide legem diuinam violarit.*

Sed quæres: An Samuel violarit diuinam legem, quæ has lapidum erectiones prohibebat: *Non facietis*, inquit Legiſlator, *vobis idolum & ſculptile, nec titulos erigetis, nec inſignem lapidem ponetis in terra veſtra, vt adoretis eum.* Leuit. 26. num. 1. Qua in re, conſtat inter omnes, Samuelem non peccaſſe, cùm à nemine arguatur, ab omnibus commendetur. Sed, quo pacto excuſetur, dubitatur. Dicet aliquis, primò excuſari: quia lex prohibebat lapidem erigere ad eum adorandum; non autem ad alios fines, præſertim qui in diuinam gloriam redundabant, & quos Samuel intendebat. *Prima Samuelis excuſatio arguitur.* Immò ad metandos agros, & diſtinguendas leucas, & indicandas vias: lapides erigere, legi non repugnabat: vt Apollinarius & Procopius aduertunt. *Apollin.* Sed contrà: quia iuxta legis mentem illa lapidum erectio, non ſolùm cum animo, ſed etiam cum periculo adorationis prohibebatur: vt Lorinus cum Abulenſi & aliis iunioribus interpretatur. *Abul. Lorin. Abul.* Hoc autem periculum cum hoc loco non abfuerit, videtur planè hic lapis contra legis mentem collocatus. Secundò igitur reſpondebit aliquis, periculum adorationis tunc interuenire, cùm inſignis lapis erigebatur, quem lex diſertè prohibebat, dicens: *Nec inſignem lapidem ponetis:* hoc eſt, lapidem politum, depictum, inſignitum, eleganter figuratum, quem proinde Pagninus ex Hebræo vocat lapidem *Speculationis*, hoc eſt ſua pulchritudine viſendum, ſeu ſpectandum; & qui ad ſolam adorationem factus videretur: non autem, cùm erigebatur rudis aliquis & impolitus lapis, qui neminem ſui ſpecie ac venuſtate ad ſe orandum inuitaret. *Secunda irē refellitur.* Sed contrà: quia lapis à Samuele erectus non videtur fuiſſe de hoc genere, rudis & impolitus: ſed in primis, vt fatetur Abulenſis, magnus, & ſua mole ſpectabilis, deinde fabrè dolatus & graphicè expolitus, & aliqua fortaſſe epigraphe victoriam teſtante eleganter notatus & inſculptus, qualis ad tantæ victoriæ monumentum neceſſarius videbatur. *Retorquetur argumētum.*

4. *Vera Samuelis excuſatio apponitur.*

Tertiò igitur reſponde, Samuelem, diuino priuilegio vſum, non egiſſe contra legem: quo pacto ſacrificando extra locum, ſacrificiis ex lege deputatum; &, cùm non eſſet legaliter Sacerdos, non peccauit, vt diximus, quòd priuilegio vteretur. Et pari ratione excuſatur Ioſue, & ſi qui alij Prophetæ poſt legem lapides erexerunt. Immò eandem ob cauſam excuſat Abulenſis in c. 4. Ioſ. q. 12. Rubenitas & Gaditas, ac dimidiam Tribum Manaſſe, altare infinitæ magnitudinis erigentes: quia Deo ſic mandanti obtemperarunt. *Abul.* Et ex Litera confirmatur: vbi nulla huius facti reprehenſio continetur; ſaltem poſt eorum intentionē omnibus patefactam. Vnde immeritò vocat Petrus Bleſenſis epiſt. 106. illud altare *ſacrilegum:* cùm à Deo ſtare permiſſum fuerit, nec iuſſum labefactari. *Cōfirmatur, & occurritur Petro Bleſ. & Abulenſi. Bleſenſ.* Itaque ob diuinum priuilegium hi lapidum erectores ab omni culpa excuſantur. Addit Abulenſis citatus, etiam præciſo priuilegio, excuſari poſſe ob auctoritatem perſonarum; quæ tanta erat vt de illis nulla ſiniſtra opinio, aut ſuſpicio idololatriæ haberetur. *Abul.* Non ſic ſunt excuſandi Saül & Abſalon, qui ambitioſo quodam ſtudio ſibi titulos & lapides erexerunt; cùm neque priuilegium habuerint; neque tantam auctoritatem, vt à ſe omnem

Iacobus & Moyſes ante legem lapides erexerunt.

omnem ſiniſtram ſuſpicionem amouerent. Atque A hæc de his, qui lapides poſt legem excitarunt. Num Iacobus & Moyſes lapideos titulos citatis locis erigentes ante legem, legem ſaltem poſitiuam, quæ nulla tunc erat, violare non potuerunt: naturalem verò, quæ idololatrandi periculum cauere iubet, ex eo minimè violarunt, quòd diuino inſtinctu agerentur: qui autem Deo iubenti obtemperant, nullum peccandi periculum incurrunt: vt ſuprà Annot. 3. Sectione 1. §. 17. obſeruaui. Vnde occaſione huius lapidis nemo vnquàm dicitur idololatriam incurriſſe.

5.
Mag. hiſt.
De loco lapidis erecti variant Authores.
Vatabl.
Euch.
Carthuſ.
D. Aug.
D. Aug.

Inter Maſphat & inter Sen, &c. De loco, in quo hic lapis conſtitutus eſt; nonnulla eſt diuerſitas. Nam Vulgata dicit, *Inter Maſphat & Sen.* Magiſter hiſtoriæ: *Poſuit eum in terminis*: hoc eſt, inter terminos, ſeu extrema loca, inter quæ hæc excurſio & concertatio facta eſt. Vatablus: *inter* B *Mizpa & inter Sichen.* Et in Scholio docet, Sichen fuiſſe promontorium, ſeu partem rupis, quæ longiùs procurrebat. Alij, apud Eucherium & Carthuſianum: *Inter Maſphath & Siceleg.* Tandem Septuaginta, vt eos legit & ſequitur D. Auguſt. lib. 17. De Ciuitate, cap. 7. *Inter Maſphath nouam & veterem.* Per quas D. Auguſtinus nouum & vetus Teſtamentum intelligit, in quorum medio Chriſtus Dominus illo lapide figuratus reperitur: *Maſphath*, inquit, *interpretatur intentio: Lapis ille adiutorij, medietas Saluatoris; per quem tranſeundum eſt à Maſphath vetere ad nouam, id eſt, ab intentione, qua expectabatur in carnali regno beatitudo falſa carnalis, ad intentionem, qua* C *per nouum Teſtamentum expectatur in regno calorum beatitudo nouiſſima ſpiritualis.* D. Gregor. per hos duos terminos, inter quos lapis ſtatuitur, intelligit electos & reprobos, inter quos Chriſtus Dominus collocatur. Et nomen, *Sen*, qui ab illo interpretatur *Excuſſio*, accommodat reprobis, à Chriſto Domino excutiendis & ſeparandis: *Modo*, inquit, *velut in arca frumentum & palea ſimul ſumus; ſed dum ad vitæ terminum ducimur, electi à reprobis Dominica virtute diuiduntur: & velut inter ſe lapidem habent medium, dum illi pondus Redemptoris in damnationis ſuæ iudicium ſuſtinent; & iſti in eius fortitudine æternæ gloriæ palmas tenent.* Vice verſa Beda per *Sen*, quem interpretatur, *nominatum* intelligit populum Gētium, quarum nomina ſcri- D pta ſunt in cælis. Luc. 10. n. 20. & quas, vt *proprias oues vocat nominatim*, Ioan. 10. n. 3. & conſequenter per Maſphat, populum Iudæorum: *Tulit igitur*, inquit, *Dominus lapidem pretioſum, angularem, electum, hoc eſt, ſemetipſum, & poſuit inter Iudæorum & Gentium populum, qui potenti ſui ſpiritus auxilio vtrunque congregaret in vnum.* Angelomus per Maſphath & Sen, intelligit legem & Euangelium: in quorum medio Chriſtus Dominus, & à Vatibus prædictus & ab Apoſtolis prædicatus, mundo innotuit, & diabolum ſuperauit.

Chriſtus Dominus inter legem nouam & veterem, in illo lapide figuratus.

Per hos duos terminos probi & reprobi intelliguntur, primò.

Beda.
Populum Gentium & Iudæorum, ſecundò.

Angelom.
Legem & Euangelium, tertiò.

6.
Vocari Lapidē adiutorij placet, non fortitudinis.
Ioſeph.

Et vocauit nomen loci illius, &c. De nomine etiam huius lapidis aliqua difficultas eſſe poteſt. Nam Ioſephus 6. Antiq. 2. docet, vocatum fuiſſe hunc lapidem à Samuele *fortitudinem*: at verò exempla- E ria Hebræa, Græca, & Latina, vocatum dicunt *Abenhaazer*, id eſt Lapidem adiutorij. Potuit oriri diuerſitas ex ſimilitudine verborum Hebræorum. Nam עָזַר *Ghazar*, eſt auxiliari; vnde עֵזֶר *Ghezer*, id eſt auxilium. At verò עָזַז *Ghazaz*, eſt roborare, vnde עֹז *Ghoz*, id eſt, fortitudo. Ex qua fortè ſimilitudine fieri potuit, vt à Ioſepho Lapis fortitudinis diceretur; qui in Hebræo Abenhaazer, id eſt, Lapis adiutorij appellatur: accepto nomine ab euentu, vt ſæpè alibi fit. Voluit igitur Samuel, non bel- A licam ſuorum militum fortitudinem; ſed diuinam vim ac poteſtatem ſibi auxiliatricem, in eo lapide perpetuo conſignari: vt nulla ſibi gloria ex hoc certamine, ſed tota Deo tribueretur. Cæterùm, quamuis hic lapis modò nomen accipiat: tamen paulò antè c. 4, 5. 1. per anticipationem, vt ibi diximus, Lapis adiutorij nuncupatur.

Iuſti omnia Deo referunt auxilianti.

7.
Chriſtus Dominus velut adiutorij Lapis.
D. Hier.

Allegoria huius lapidis ad Chriſtum Dominum communiter refertur: non ſolùm ex loco medio, quem obtinet, vt proximè obſeruauimus: ſed etiam ex nomine, quod ſortitur, ſcilicet, *Lapis adiutorij.* Vnde D. Hier. in epiſt. 127. ad Fabiolam, de quadraginta duabus manſionibus, in manſione 11. hūc lapidem & illum, in quo erant ſeptem oculi, Zach. 3. n. 9. & illum, in quo ſedit Moyſes, orans pro Ioſuē pugnante contra Amalech; & in quo Aaron & Hur eius manus ſuſtentabant. Exod. 17. n. B 12. hos, inquam, tres lapides, non diſtinguit; ſed vnum atque eundem facit; *Sed*, inquit, *Moyſes ſuper lapidem dictum à Zacharia, qui ſeptem habebat oculos; & in Samuelis volumine appellatur Abenhaezer, id eſt, Lapis adiutorij; & vtranque manum eius Aaron & Hur, id eſt, montanus, lucidúſque ſuſtentant.* Sed non intelligas fuiſſe vnum atque eundem re ipſa. Nam ille ocularis, mente ſolùm apprehenſus fuit. Ille Moſaïcus erat in deſerto Sin. Hic autem in terra Promiſſionis exiſtebat. Solùm igitur fuit vnus atque idem ſignificatione: quia omnes Chriſtum Dominum ſignificabant. Quo etiam pacto docuit idem D. Hieron. in Pſalmum 133. ad finem, hunc lapidem adiutorij fuiſ- C ſe illum, quem Iacobus in Meſopotamiam profectus, ſuppoſuit capiti ſuo dormiturus, Geneſ. 28. n. 11. fuiſſe, inquam, non tam numero, quàm myſterio. *Lapis* inquit, *ille, qui erat ad caput Iacob, Chriſtus erat, lapis angularis. Lapis, quem reprobauerunt ædificantes, hic factus eſt in caput anguli. Lapis ille, qui ſcriptus eſt in regnorum libro, Abenhaezer. Lapis iſte Chriſtus eſt. Abenhaezer autem interpretatur Lapis adiutorij.* Vbi obiter aduerte cum eodem D. Hieron. Iacobum non in paterna domo, ſed in aſpera ſolitudine inueniſſe eum lapidem, qui Chriſtum repræſentabat. Nam Chriſtus non inter paternas delicias, ſed inter pericula & labores inuenitur. *Iacob*, inquit, *eo tempore, quo fugiebat in Meſopotamiam, fratrem ſuum; venit ad* D *Luzam: & ibi poſuit lapidem ad caput. Sub capite ipſius lapis erat Chriſtus: nunquam ſibi poſuit lapidem ad caput, niſi eo tempore, quo perſequutorem fugit. Quandiu erat in domo patris ſui, & habebat refrigeria carnis, lapidem non habebat ad caput. Receſſit de domo nudus: receſſit in virga, & ſtatim in ipſa nocte inuenit lapidem, & poſuit ad caput ſuum. Qui talem habebat puluillum, in quo refrigerabat; videte viſionem eius Vidit, inquit, ſcalam*, &c.

Tres lapides ab Scriptura memoratos, vnum fuiſſe D. Hieronymus teſtatur.
D. Hier.

Chriſtus Dominus in Iacobi lapide figuratus.

D. Hier.
Chriſtus Dominus non inter delicias ſed labores inuenitur.

8.
D. Chryſ.
Ex hoc lapide Iudæi ſepulchrum ſibi ædificarunt.

In eandem ſignificationem coniungit D. Petr. Chryſol. ſerm. 28. De ſcandalo tollendo, hunc Lapidem adiutorij, & illum angularem, Iſai. 28. n. 16. & illum abſciſſum de monte ſine manibus, Dan. 2. n. 33. docétque omnes typos fuiſſe Chriſti Domini, quem Iudæi reprobantes, ſuum in ſcandalū E conuerterunt, & cùm deberent ex hoc lapide ſibi domicilium ad æternam vitam ædificare; ſepulcrū ad æternā mortem ædificarunt. Vnde planè equū fuit, vt lapis molaris appēderetur collo huius populi, & proiiceretur in mare Luc. 17. n. 2. *Quia lapis*, inquit, *molaris, dum triticum terit, dum farinam fundit, à polline furfurem dum ſecernit; panem piè laborantibus ſubminiſtrat. Bene ergo illi, qui eligit miniſter ſcandali magi eſſe, quàm pacis; ad collum lapis alligatur molaris: vt hoc illum ad mortem trahat, quod illum trahere debuiſſet ad vitam: quia ſenſus*

ad vitam datos, mortis conuertit *in ſcandalum: ſuc-dendo aliud audire, aliud videre, aliud ſentire, aliud ſapere, quàm erat in Chriſto, quàm erat in ſcientia ſalutari.* Itaque infelix Iudæorum populus Lapidem adiutorij ſibi in lapidem ſupplicij commutauit: & vbi ædificium habere potuit, habuit præcipitium: & in lapide molari, quod eſt inſtrumentum panis faciendi ad vitam ſuſtentandam; inuenit inſtrumentum, quæ famem pateretur, vt canis; ac tandem in æternam mortem truderetur.

Iudæi famem patiuntur, vt canes.

9. *Veriſimile eſt lapidem literis conſignatum.*

Huc vſque auxiliatus eſt nobis Dominus, &c. Samuel poſuit lapidem, & impoſuit nomen. Vtriuſque rei nunc cauſam inculcat, his verbis: *Huc vſque auxiliatus eſt nobis Dominus*: Siue illa verbis tantùm expreſſerit; quod ſolùm hiſtoria ſignificat: ſiue etiam literis in eodem lapide conſignarit; quod veri diſſimile non eſt, ad facti memoriam expreſſius conſeruandam. Porrò his verbis vnum exprimit, alterum innuit. Exprimit quidem diuinum auxilium ſibi ac ſuis præſtitum: vt tota hæc victoria in diuinam laudem & gloriam referatur: optimo exemplo ad euangelicum Præconem, ne de ſua contra ſpirituales hoſtes fortitudine glorietur: ſed totam à Deo acceptam fateatur. Vnde D. Greg. *Lapis, inquit, vnus à Samuele tollitur, cùm à ſanctæ Eccleſiæ Prædicatore Redemptoris fortitudo ſingulariter prædicatur.* Nam, ſicut Samuel in eo trophæo non ſuas vires, ſed diuinas prædicauit: ita Prædicator non ſuam gloriam oſtétare debet inter dicendum, ſed diuinam. Quod in ſequenti Annot. paucis illuſtrabo. Innuit autem, hoc auxilium non fuiſſe ad totalem hoſtium ſtragem, calamitatémque effuſum: ſed ad certos tantùm euentus limitatum, dicens: *Huc vſque*: neque enim extra terram promiſſionis licuit excurrere, Palæſtinóſque ſuis ſedibus ac finibus propulſare: triplici de cauſa. Vna, ne populus victor, nimiùm inſoleſceret: præſtat enim in mediocri victoria eſſe humilem, quàm in magnifica arrogantem. Altera, ne hoſtibus procul ac penitùs exturbatis, omni metu victor populus ſolueretur. Satius enim eſt, prudenter timere & prouidere, quàm temerè ſperare & exultare. Tertia, vt ſumpto ab externis hoſtibus ad inter nos documento, intelligamus, nunquàm ſpirituales hoſtes ſic à nobis in hac vita debellari, vt non ſuperſint adhuc alij debellandi; & ſic viciſſe gaudeamus, vt poſteà vinci poſſe cogitemus.

D. Greg. *Prædicatores fortitudinem ſuam Deo acceptam referant.*

Triplici de cauſa non fuit cæleſte auxilium ad totalem hoſtium ſtragem.

Num. XIII. Et humiliati ſunt Philiſthiim, nec appoſuerunt vltrà, vt venirent in terminos Iſraël. Facta eſt itaque manus Domini ſuper Philiſthæos, cunctis diebus Samuelis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Superbis durum humiliari.*

ET *humiliati ſunt,* &c. Ex Hebræo legi poteſt: *Contriti ſunt.* Nam verbum כנע *Chanagh,* vtrunque ſignificat, humiliare, & conterere. Et quidem ſuperbis æquè durum eſt humiliari & conteri; vt, ſi quando humilientur, prorſus contriti ſibi videantur. Vox paſſiua, *Humiliati ſunt,* non voluntariam & fructuoſam humilitatem ſignificat: ſed violentam & pœnalem. Neque enim ipſi ſe humiliarunt, & à ſua ſuperbia reſipuerunt: ſed humiliati ſunt, & ſine vllo humilitatis merito in humilitatis vilitatem corruerunt. In quos homines rectè exclamat D. Bern. ſerm. 34. in Cantica

Vera humilitas eſt, quam quis libenter ſubit; non patitur. D. Bernard.

A *Quanti, inquit, humiliantur, & humiles non ſunt? Alij cum rancore humiliantur; alij patienter; alij libenter: primi, rei; ſequentes, innoxij; vltimi, iuſti.* Vera igitur humilitas eſt, quam quis libenter ſubit: non quam patitur inuitus.

Sed difficultate non caret, quod additur, *Nec appoſuerunt vltra, vt venirent in terminos Iſrael.* Nam Philiſthini ſub initium regni Saülis Iſraëlitas inuaſerunt 1. Reg. 13. num. 5. & 17. Et iterum, confirmato Saülis regno, *Congregantes Philiſthiim agmina ſua in prælium conuenerunt,* &c. 1. Reg. 17. num. 1. Immò *erat bellum potens aduerſùm Philiſthæos omnibus diebus Saül.* 1. Reg. 14. num. 52. 2.

An Philiſthini venerint vltrà in terminos Iſraël.

B Vnde tandem Philiſthini non ſolùm irruerunt in Iſraël, ſed etiam eius exercitum profligarunt. 1. Reg. 31. à num. 1. Quin etiam ſub tributo Hebræos tenuerunt vſque ad tempora Dauid Regis, qui *tulit frænum tributi de manu Philiſthiim.* 2. Reg. 8. n. 1. Quo pacto igitur verum eſſe poteſt, quod hoc loco dicitur, Philiſthinos non veniſſe vltrà in terminos Iſraël? Reſpondeo in primis illud, *vltra,* ſtatim determinari verbis ſequentibus: *Facta eſt manus Domini ſuper Philiſthæos cunctis diebus Samuelis.* Hoc eſt, quandiu Samuel ſolus imperabat. Nam eo tempore non dicuntur Philiſthæi ad prælium deſcendiſſe. Tanti momenti erat, iuſtum &
C ſtrenuum Principem populo præeſſe; vt ſub eo populus ab hoſtibus ne tentaretur quidem; tantùm abeſt, vt vinceretur.

Superiori dubio reſpondetur.

Deinde addo, dictionem Hebræam, עוד *Ghod,* ſiue Latinam, *vltrà,* non ſemper perpetuitatem, ſed aliquando longum tempus duntaxat ſignificare; vt multis patet exemplis: *Non vocaberis vltrà Iacob, ſed Iſraël erit nomen tuum.* Geneſ. 35. n. 10. Et tamen poſteà ſæpius Iacob vocatur. Item, *Iſraël non turbabitur ampliùs.* 2. Regum 7. n. 10. Et tamen poſteà turbatus eſt. Deinde Regina Saba *Non habebat vltra ſpiritum.* 3. Regum. 10. num. 5. Et tamen poſteà ſpiritum collegit. Propterea: *Et vltrà non venerunt latrones Syriæ in terram Iſrael.* 4. Regum 6. numer. 23. Et tamen poſteà venerunt. Rurſum: *Non leuabit gens contra gentem gladium,* 3.
D *nec exercebuntur vltra ad prælium.* Iſai. 2. num. 4. Et tamen poſteà bellici tumultus non defuerunt. Tandem: *Non dabo vos vltra opprobrium in Gentibus.* Ioël. 2. num. 19. Et tamen poſteà in multò maius opprobrium illos tradidit. In quibus omnibus locis, *vltrà,* non perpetuam durationem, ſed diuturnam tantùm ſignificat: vt Lyranus, cæterique Interpretes aduertunt. Igitur hoc loco dicuntur Philiſthini, non veniſſe vltra in terminos Iſraël: hoc eſt, diu à terra Iſraël oppugnanda abſtinuiſſe. Qua in re, interprete Diuo Gregorio, malignos ſpiritus repræſentant: qui, cùm ab iis quos tentant, fortiter repellantur: ad eoſdem tentandos iterum accedere, diu reformidant: vt patet ex Luc. 4. n. 13. *diabolus receſſit ab illo vſque ad tem-*
E *pus.* Nam, vt bene ibi D. Ambr. *Inſtare formidat, quia refugit triumphari.*

Verbum, vltra, longum tempus ſignificat aliquando, & probatur.

Lyran. *Maligni ſpiritus ſi expellantur fortiter, diu iterum accedere reformidant.* D. Greg.

D. Ambr. *Cauſa diabolicæ formidinis.*

Facta eſt itaque, &c. Manus Domini dicitur fieri ſuper aliquem, quando aliquid in eo operatur, ſiue in bonum, ſiue in malum. In bonum quidem, vt cùm dicitur: *Manus Domini facta fuerat ſuper Heliam.* 3. Reg. 18. n. 46. Et rurſum: *Cúmque caneret Pſaltes, facta eſt ſuper eum manus Domini.* 4. Reg. 3. n. 15. Sic præterea: *In Iuda verò facta eſt manus Domini, vt daret eis cor vnum.* 2. Paralip. 30. num. 12. Non aliter & Dauid: *Fiat, inquit, manus tua ſuper virum dexteræ tuæ.* Pſalm. 79. num. 18. Et iterum: *Fiat manus tua, vt ſaluet me.* Pſalm. 118. num. 173. Et ſic de aliis. In malum verò, vt cùm dicitur: *Fiebat manus Domini per ſingulas ciuitates interfectionis*

4. *Facta ſuper aliquem manus Domini, aliquãdo ſumitur in bonum.*

Aliquando verò in malum

ctionis magnæ.1.Regum 5.num. 9. Concinit illud: *Manus Domini ſuper eos erat, & vehementer afflicti ſunt.* Iud.2.n.15.Et illud. *Ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus.* Act.13.n.11. Et ſic de cæteris.

Hoc loco ſumitur in malum probabilius.

Vtrùm verò hoc loco dicatur manus Domini fieri ſuper Philiſthæos, in bonum; illuminando eorum mentes, ne quid contra Hebræos, ac proinde contra Dei voluntatem moliantur; an potiùs in malum, terrendo eorum animos, & graues pœnas illis minitando, ne quid mali, contra Iſraëlitas machinentur: dubium eſt, in hanc poſteriorem partem cum Ioſepho, Dionyſio & Abulenſi decidendum: nam Philiſthini ad malum inſigniter propenſi, non tam amore, quàm terrore ducebantur. Vnde Vatablus legit: *Fuit manus Domini contra Philiſthinos.*

Ioſeph. Dionyſ. Abul.

Vatabl.

5\. *Iſraël ſolis Samuelis meritis hoſtes vincebat.*

Durauerunt autem huiuſmodi induciæ, vt ſic appellem inter Hebræos & Philiſthinos cunctis diebus Samuelis: non quibus vixit; nam, regnante Saüle, & viuente adhuc Samuele, bellum inter vtroſque exarſit; vt paulò antè dixi; ſed quibus obtinuit principatum. Et rationem reddit Carthuſianus hoc loco: *Quia Hebræi,* inquit, *ſub Samuele Domino ſeruierunt, & ita tam meritis Samuelis, quàm propriis, iſtam aduerſariorum ſuorum repreſſionem ſortiti ſunt.* Et in myſtica expoſitione oſtendens, quantum ſit Reipublicæ munimentum bonus Princeps, *Sic,* inquit, *præſidentibus viris virtuoſis ac ſanctis, repelluntur à ſubditis contrariæ poteſtates. Nempe, ſecundùm Iudicem populi, ſic & miniſtri eius. Et qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.* Eccleſiaſtici 10.num. 2. *Quo conſtat, quantum bonum, & quàm præfulgidum Dei donum ſit, idoneus & condignus Paſtor. Ideò verè ait Scriptura: Multitudo ſapientum ſanitas eſt orbis terrarum: & Rex ſapiens ſtabilimentum populi eſt.* Sap.6.num. 26. Hæc ille. Hinc patet, quantùm vtilitatis ex bonis Prælatis toti Reipublicæ oriatur; cùm boni Principes non ſolùm ſpirituales vires, ſed etiam temporales ſtrenuè tueantur: illis verò deficientibus, omnia Reipublicæ præſidia labefactentur; vt videre eſt in Saüle, quia, dum in diuinæ legis obſeruantia ſtetit; ſtetit & regnum: vbi primùm ſuæ probitatis iacturam fecit; ortum regnum in extremas clades & exitia præcipitauit.

Carth.

Bonus Princeps magnum Reip. munimentum.

Saül dum iuſtus ſtetit, ſtetit regnū.

6 *Obiectiones contra ſuperiorem ſententiam proponuntur.*

Sed exiſtit hoc loco dubitatio: Nam, ſi hæc pax inter Hebræos & Philiſthinos ſolùm durauit, quandiu Samuel ſolus tenuit principatum; nihil durauit. Probo: Quia Samuel ante Saülem ſolos viginti annos principatum geſſit: vt in primo tomo, Annotatione 3. ſectione 6. oſtendimus: hoc autem bellum, & conſequenter Pax ex illo ſubſequuta, incepit poſt vigeſimum annum præfecturæ Samuelis: vt patet ex hoc capite, num. 2. & ſequentibus: vbi priùs dicitur elapſus vigeſimus annus à reductione Arcæ, & conſequenter à principatu Samuelis: & poſteà bellum initum, & pax ex eo conſequuta. Ergo nullum ſuperfuit tempus ſub iudice Samuele, quo hæc pax viguiſſe dicatur. Quid ad hoc reſpondeam, apud Interpretes non inuenio. Dicet aliquis, hoc bellum initum fuiſſe aliquot annis, antequàm Samuel vigeſimum in præfectura annum explerit; quamuis poſt illum per recapitulationem ſcribatur. Sed contrà: quia ille vigeſimus annus numeratur à reductione Arcæ, vſque ad concionem Samuelis; vt ibi oſtendimus: hoc autem bellum poſt illam concionem factum eſt; vt ex ipſo hiſtoriæ ordine planum videtur. Ergo & poſt illum vigeſimum annum. Reſpondeo igitur tripliciter: primò, hoc bellum contigiſſe initio vigeſimi anni, vt

Occurritur tacitæ reſponſioni.

Reſpondetur ſuperioribus obiectis primò.

hiſtoriæ veritas ſaluetur: deinde verò vſque ad expletum eum annum ſub Iudice Samuele illam pacem viguiſſe. Secundò, hîc ſermonem eſſe poſſe de pace, quæ floruit totis viginti annis, quibus Samuel imperauit: nam, excepto hoc vno prælio, de quo hîc agitur; totum tempus præfecturæ Samuelis ab omnibus bellicis tumultibus cum Philiſthinis interquieuit. Tertiò addi poteſt, hoc loco ſermonem eſſe conditionalem, in hunc ſenſum: Bellum à Samuele contra Philiſthinos tam fortiter geſtum eſſe, & pacem cum illis tam firmiter ſtabilitam: vt ſi Samuel in præfectura perſeueraret; cunctis eius diebus aurea quædam pax & tranquillitas ageretur: & manum Domini ſemper futuram fuiſſe ſuper Philiſthæos, interuentu Samuelis; qui eos in officio contineret, ne rebellarent, & ſi quid noui molirentur, in eorum fines vltor inſiliret. Atque hæc dum alia aptior reſponſio non occurrit.

Reſpondetur ſecundò.

Reſpondetur tertiò.

Num. XIV. Et redditæ ſunt vrbes, quas tulerant Philiſtiim ab Iſraël, Iſraëli, ab Accaron vſque Geth, & terminos ſuos: liberauítque Iſraël de manu Philiſthinorum: erátque pax inter Iſraël & Amorrhæum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Boni ducis eſt, & poſſeſſa retinere, & amiſſa recuperare.* *Ioſeph.*

ET *reddita ſunt,* &c. Philiſthini anteà præliis victores nonnullas Hebræorum vrbes, vt refert Ioſeph. lib. 9. Antiq. cap. 1. occuparant; quas modò Samuel victor ab eiſdem vi eripuit, vt ſentit idem Ioſeph; vel à Philiſthinis ſponte oblatas recepit; metuentibus, ne amitterent proprias, ſi retinerent alienas, vt colligitur ex fonte, vbi eſt verbum תשׁבנה *Taſobna,* hoc eſt, *redierunt:* quaſi non vi eriperentur, ſed ſponte ad antiquos poſſeſſores redirent: vel certè pacto inito, & propoſitis pacis conditionibus recuperauit; vt potiùs credit Abulenſis. Vtcunque fuerit, felicitas fuit Samuelis, vt cunctas ſui populi iacturas reſarciret. Boni enim Imperatoris eſt, non ſolùm poſſeſſa retinere: ſed etiam amiſſa recuperare. Quo pacto Ioas Rex Iſraël, non ſolùm repulit vim Benadab Regis Syriæ; ſed etiam eum compulit ad reſtituendas vrbes, quas ipſe Benadab ceperat à Ioachaz Rege Iſraëlis & patre ipſius Ioas. 4. Reg. 13. n. 25. Atque hinc patet, non modò Samuelis militaris fortitudo, ſuos defendentis, & aduerſarios ſpoliantis; ſed etiam eximia ipſius Dei in populum liberalitas plura votis beneficia conferentis. Nam populus ſolùm poſtulauerat, vt ſaluaretur de manu Philiſthinorum; ſuprà n. 8. Deus autem vlteriùs conceſſit, vt Philiſthinos ſpoliaret, & ab eis captas vrbes extorqueret.

Abul.

Eximia Samuelis fortitudo & liberalitas.

Quot autem, & quæ fuerint hæ vrbes, non exprimitur in Litera. Biblia Sixtiana dicunt, fuiſſe vrbes ab Aſcalone vſque ad Azob. Vulgata, ab Accarone vſq; ad Geth. Fortè non eſt pugna: quia inter vtroſque terminos regio illa prius capta à Philiſthinis, & poſteà ab Iſraëlitis recepta claudebatur. Dubium tamen eſt, an Accaron & Geth ſumi debeāt hoc loco excluſiuè; ita vt non ipſæ extremæ vrbes, ſed interiacentes, tantùm reciperentur: an etiā incluſiuè; ita vt mediæ ſimul & extremæ ad Iſraëlitas redirent. Vtrúque probabile exiſtimat Abul. ſed illud prius probabilius: quia Accarō & Geth etiā multò pòſt ad Philiſthinos, perti- 2.

Abul.

 nuerunt:

Sumi hoc loco excluſiuè Accaron & Geth, probabiliùs ſentit Abulenſis. Ioſeph.

nuerunt: Accaron quidem tempore Machabæorum, vt patet ex 1. eorum lib. c. 10. n. 81. Geth autem tempore Oziæ Regis; vt patet ex c. 6. Amos, n. 2. qui ſub eo Rege prophetauit. Et eodem mihi videtur Ioſepus citatus inclinare, dicens, agrum quam latè inter Geth & Accaronem patet, à Samuele armis receptum Non ergo extremæ illæ vrbes, ſed tantùm mediæ, cũ ſuis terminis, id eſt, pagis, compitis & territoriis ad Iſraëlitas redierunt.

3. *Bonus paſtor animas à dæmonibus victas Deo reducit.* Dionyſ.

Vtcunque res habuerit, certum eſt, Samuelem non ſolùm poſſeſſa conſeruaſſe, ſed etiam amiſſa recepiſſe. Quod Dion. myſticè expendens: *Sic,* inquit, *virtuoſus Prælatus animas à dæmonibus victas Chriſto reducit: & congregationes deformatas reformat, atque ab Eccleſia malignantium, in Eccleſiam Deo militantium multos reſtituit ac deducit.* Adde & pœnitentem priora peccata retractantem, & ad meliorem frugem ſe recipientem hoc loco ſignificari poſſe: quem conſtat, non ſolùm à dæmonis ſeruitute liberum exire; ſed etiam mortificata per peccatum merita recuperare: vt Theologi cum D. Thoma 3. p. q. 89. communiter inculcant. Vnde poſt illam Dei exhortationem: *Conuertimini ad me in toto corde veſtro.* Ioël. 2. n 12. ſequitur illa promiſſio: *Et reddam vobis annos, quos comedit locuſta, bruchus & rubigo & eruca.* Ibidem, num. 25 Quæ myſticè explicata, ſignificat reſtitutionem meritorum, quæ per peccatum mortificata delituerant. Illa enim merita; quæ peccatum quodammodo abſtulerat facta poſt peccatum pœnitentia, reuocat ac reducit.

D. Thom. *Peccator per pœnitentiam amiſſa merita recuperat.*

4. Lyra. Carthuſ. *Philiſthinis Iſraël commutata vice imperauit.* Abul.

Liberauitque Iſraël, &c. Lyra & alij, quos tacito nomine refert Carth. ita liberatum putant Iſraëlem de manu Philiſthinorum, vt etiam illos miſerit ſub tributum: & Hebræi, qui antea ſeruiebant; poſteà commutata vice, imperarint: contra verò Philiſthini de dominatu abierint in ſeruitutem. Quæ interpretatio diſplicet Abulenſi: tum quia Philiſthæi ſub tributo tenuerunt Iſraëlitas vſque ad regnum Dauidis 2 Reg. 8. n. 1. tum, quia Philiſthæi paulò inferiùs omni armorum genere Iſraëlitis interdixerunt, tanquàm hominibus, quo ſuo ſub imperio tenebant 1. Reg. 13. n. 19. Non ergo vice verſa, Iſraëlitæ Philiſthinis imperabant. Solùm igitur Samuel populum ab ea tyrannide, qua à Philiſthinis opprimebatur, recreauit. Ita ſentit Abul. quãuis eius rationes non conuincant. Nam, vt ſunt variæ regnorũ vices, potuerunt Philiſthini Samueli imperanti tributa pendere; & rurſum Samuele principatum deponente, ac Saüle occupante, ab ea ſubiectione reſilire; & Hebræis tributa imperare. Vnde illi populi ſub bono Principe felicitas, ſub impio infelicitas manifeſtior redderetur. Et clarior appareret inſania Hebræorum, qui à bono Principe, ſub quo feliciter regebantur ad impium, ſub quo peſſimè tractarentur, defecerunt.

Oppoſitum ſentit Abulenſis; ſed eius rationes non conuincunt.

5. *Amorrhæus nomen genericum ad Philiſthæos.*

Erátque pax inter Iſraël & Amorrhæum, &c. Id eſt, inter Iſraëlem & Philiſthæum. Nam quamuis Amorrhæus propriè ſit nomen ſpecificum, ſignificans vnam è ſeptem Gentibus, quæ terrã Chanaan habitabant; vt patet ex Ioſ. 3. n. 10. aliquando tamẽ eſt nomen genericum, ſignificans omnes Chananæos, vt patet ex verbis Domini: *Nondum completa ſunt iniquitates Amorrhæorum.* Gen. 15. n. 16. Hoc eſt, omnium Chananæorũ. Et rurſum ex verbis Ioſue, *He! Domine Deus, quid voluiſti traducere populum iſtum Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhæi, & perderes?* Ioſ. 7. n. 7. hoc eſt, in manus Chananæi. Et ratio eſt: vel quia Amorrhæus primus occurrit Iſraëlitis terrã promiſſam ingreſſis: qui à primo hoſte, cæteros eiuſdem regionis nominarunt: vel, quia Amorrhæus inter cæteros Chananæos erat fortiſſimus; iuxta illud: *Altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipſe quaſi quercus!* Amos 2. n. 9. à quo proinde in cæteros Chananæos nomen deriuatum: vel denique, quia Amorrhæus, cùm numeroſiſſimus fuerit, plurimas colonias in diuerſas Chananææ partes propagauit: vnde omnes idem nomen acceperunt: vt Maſius ad caput 10. Ioſuè num. 5. obſeruat. Vbi Hebronitæ, qui erant Hebræi, à nomine generico Amorrhæi appellantur. Sic igitur Philiſthini hoc loco de nomine generico illius regionis, appellari potuerunt Amorrhæi. Quamuis enim Philiſthini non fuerint propriè Chananæi, nec inter illas ſeptem Chananæorum gentes numerentur: tamen propter vicinitatem & affinitatem cum illis contractam, Chananæi dicebantur: vt cap 4. numero 1. iam aduertimus; & proinde etiam Amorrhæi.

Probatur ratione. Maſ.

6. *Aliorum ſententia reiicitur.* *Tertiæ obiectioni occurritur.*

Quæ interpretatio potiùs placet, quàm quæ ab aliis traditur, firmatam pacem inter Iſraëlem & Amorrhæum propriè dictum. Nam, ſicut hîc non agitur de bello contra Amorræos: ita conſequens non erat, vt de pace cum illis inita ageretur. Dices, Amorrhæum in Philiſthinorum auxilium veniſſe: & ſimul cum illis aduersùs Hebræos depugnaſſe. Sed hoc in primis Litera non exprimit, neque hoc loco, neque Eccleſiaſtici 46. vbi eadem hiſtoria replicatur, vt diximus: expreſſura profectò, ſi contigiſſet. Nam, ſicut Eccleſiaſticus meminit Tyriorum, cum Philiſthæis ad hoc bellum coëuntium; ita planè meminiſſet Amorrhæum, ſi illi in hoc prælium conſpitaſſent. Deinde, quamuis Amorrhæus Philiſthinos adiuuiſſet; non propterea Samuel, cum illo, ſed cum præcipuis belli auctoribus, qui erant Philiſthini, pacem ſtatuiſſe diceretur. Neque enim conſequens erat, vt à bello cum Philiſthæis, ad pacem cum Amorrhæis ſcribendam, digreſſio fieret. Cum Philiſthæis igitur & pugna & pax inita commemoratur. Hoc Samuelis factum ita laudat Caietanus, vt dicat, nec tempore Samſonis, nec tempore Heli tantum beneficium collatum fuiſſe Iſraëli. Quæ laus quamuis parua ſit, ſi ad tempus Heli referatur, in quo nihil præclarè geſtum memoriæ proditur: tamen, ſi referatur ad Samſonis tempus, in quo illuſtria facinora edita narrantur; eximia cenſetur.

Caiet. *Laus Caietani de Samuele.*

7. *Per hanc pacem ſignificatur pax inter Iudæos & Gentiles conſtituta.* D Greg. Dionyſ.

Cæterùm huius pacis inter Hebræos & Philiſthæos confirmatæ multiplex eſſe poteſt myſtagogia. Nam iuxta Diuum Gregorium ſignificat pacem, quam Chriſtus Dominus fecit inter duos populos, Iudaicum & Gentilem. *Ipſe enim,* inquit Apoſtolus, *eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum.* Epheſ. 2. num. 14. Iuxta Dionyſium ſignificat eam pacem, quam inter ſe habere debent boni fideles cum peccatoribus, quantùm ſine offenſa Dei queunt. Vnde eſt illud Apoſtoli: *Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes.* Rom. 12. num. 18. Hæc enim pax inter Chriſtianos acerrimo bello dæmones laceſſit. Vnde Tertullianus libro Ad Martyres, capite primo, *Inueniat,* inquit, *diabolus pace munitos, & concordia armatos: quia pax veſtra bellum eſt illi:* iuxta Bedam, ſignificat eam pacem, quæ in ſingulis hominibus eſſe debet inter carnem & ſpiritum; cùm huic illa cõcordiſſimè ancillatur. *Erit,* inquit, *in te pax, cùm deuicta in te vitia cuncta virtutibus ſeruire docueris: & membra, quæ fuerant arma iniquitatis, peccato; feceris arma iuſtitiæ Deo.* In quam ſententiam rectè addit Carthuſianus, fugiendam à nobis eam pacem, in qua ſpiritus tanquã ſeruus, carni,

Significatur etiam pax bonorum fidelium cum peccatoribus. Tertul.

Beda. *Significatur etiam pax in vnoquoque inter carnem & ſpiritum.*

Fugienda illa pax, in qua caro ſpiritui dominatur.

carni tanquàm dominæ, famuletur: *Abſit*, inquit, *à nobis pax inordinata & peſſima, qua ſpiritus acquieſcit deſideriis carnis, & ratio concupiſcentiis ſeruit; ita quòd futura famula dominæ principetur. Hæc eſt pax inquinata, quam cum Eua habuit Adam: quando ad Euæ ſuggeſtionem comedit fructum prohibitum.* Sed totum hoc argumentum commodiori loco fuſiùs illuſtrabo.

ANNOTATIO XXVIII.

CIRCA LITERAM.

Hebræorum cum Philiſthinis pugna, & victoria ad mores illuſtratur.

1. *Quinque res proponuntur illuſtrandæ.*

PLVRA ſunt in Litera hactenus explicata, in primis digna, quæ ad mores illuſtrentur. Primum, Hebræi pœnitentiam agentes à Philiſthinis acriter oppugnatur. Secundum, oppugnati, precibus & ſacrificiis vehementius inſiſtunt. Tertium, inſiſtentes, per fulgura ac tonitrua diuinitùs adiuuantur. Quartum, adiuti, gratos ſe in Deum exhibent, & ſuæ gratitudinis erigunt monumentum. Quintum, erigentes, pacis ac tranquillitatis beneficio, à Deo remunerantur. Singula ſingulis Sectionibus illuſtrabo.

SECTIO I.

Qui tempore renunciamus peccatis, grauiùs tentamur.

2. *Pœnitentes grauiùs à diabolo affliguntur.*

QVod ad primum attinet: Hebræi conuenerāt in Maſphath, præterita flagitia abiurauerāt, obortis lacrymis diluerant, ieiuniis corpora macerauerant, ac denique ad veram fidem, religionémque in poſterum colendam, animum mētémque intenderant; vt n. 6. dictum eſt: cùm ſubitò Philiſthinorum Satrapæ cum ingenti non modò ſuorum, ſed etiam Tyriorum exercitu inſtant oppugnatores. Quid hæc ſignificent, rectè expendit D.Greg. *Ablatis, inquit, Diis alienis, peracto ieiunio, exhibita à Prædicatore cenſura examinis; ad Iſraël Philiſthinorum Principes aſcendunt: quia cùm altiori vita proficimus, maligni ſpiritus, qui ſemper bene agentibus inuident, nobis infeſtiores ſunt.* Et ſtatim aduertit, non paucos, neque abiectos milites; ſed omnes Principes & Satrapas Philiſthinorum contra Iſraëlem aſcendiſſe: *Quia*, inquit, *contra perfectiores Chriſti milites, non quorumlibet malorum ſpirituum, ſed fortiorum dæmonum prælia excitantur. Nec vnus ſpiritus malus electorum ſingulis, ſed innumeri deputantur.* Quamuis, quod dæmones faciunt ad certiorem electorum ruinam: ad nobiliorem eorum triumphum à Deo ordinetur: *Vt tantò*, pergit D. Greg. *ſit copioſior fidelium gloria, quantò eis irrogata fuerint prælia grauiora.* Tandem, cùm Samuel offerret holocauſtum; Philiſthiim iniēre prælium contra Iſraël: *Quia maligni ſpiritus*, inquit Diuus Gregorius, *tunc aduerſus fideles ſubditos grauiores tentationes commouent, cùm contra ſe ſtare inſtantiùs Paſtores vident.*

D. Greg.

Contra fortiores Chriſti milites, fortiores dæmones concitantur.

Quò prælium grauiùs, eò nobilior triumphus.

Dæmones tūc ſubditos adoriūtur, cùm vident bella ſibi à Paſtoribus intentari.

3. Sed non deſunt aliunde grauiſſima ad eandem rem confirmandam & illuſtrandam argumenta. Iacobus in domo Laban ſoceri ſui totos viginti annos pacificè tranſegit. Gen. 31. n. 38. At, vbi de illa ſeruitute deſerenda cogitauit; ſtatim Labanum ſibi ſenſit inimicum & perſecutorem. Ibidem, n. 23. Ita planè, qui diabolo deſeruiunt; omnia tuta & quieta ſibi fluere arbitrantur; ſed, cùm de illo iugo diabolico excutiendo deliberant; ſtatim dæmonum incurſus, minas, tædas in ſe acriter iacturas experiuntur. Vnde D.Cypr. lib. 3. epiſt. 1. *Non impugnat, inquit, aduerſarius, niſi milites Chriſti: hæreticos proſtratos ſemel, & ſuos factos contemnit, & præterit: eos quærit deiicere, quos videt ſtare.* Perrexit idem Iacob fugiens ex Meſopotamia: *Et tranſiuit vadum Iaboc*: ſeu, vt putat Magiſter hiſtoriæ, vadum Iordanis: *traductiſque omnibus, quæ ad ſe pertinebant, manſit ſolus.* Gen. 32. n. 24. & 23. Sed, quid deinde? *Et ecce vir luctabatur cum eo vſque manè.* Ibidem, n. 24. At, quis porrò ille vir? Procopius refert ex antiquis Rabbinis, fuiſſe diabolum, qui, cùm videret, Iacobum ſibi è manibus quodammodo elabi, & ab idololatris, ad veri Numinis cultores remeare; doloris impatiens fugientem inuadebat, & in priorem idololatrarum colluuiem reuocabat. Rabbinis quidem illum virum eſſe diabolum aſſerentibus non aſſentior. Aſſero tamen, talem ſe diabolum hominibus exhibere; in peccato dormientes fouet, & curat altiùs conſopire: ſed à peccato euigilantes, & ad meliorem frugem reſipiſcentes, pungit, lacerat & cruentat. Vnde D.Petr. Chryſolog ſerm. 69. *Hoſtis, inquit, plùs ducem, quàm militem petit; nec obſidet mortuos, ſed impugnat viuentes, ſic diabolus non peccatores quærit capere, quos poſſidet ſubiugatos; ſed vt iuſtos capiat, ſic laborat.*

Vbi peccator à diaboli ſeruitio excedis, minas incurris & tentationes.

D.Cypr.

Diabolum cum Iacob luctari credunt aliqui, ſed falsò.

Procop.

Peccatores à peccato euigilantes luctu ſtatim exercentur.

D.Petr. Chryſol.

4. *Diabolus ſeruis ſuis ſimulatum exhibet otium.*

Hebræi in Ægypto pluſquàm ducentos annos ſeruitutem ſeruierunt: eam tamen adeò facilem ac blandam, vt à Pharaone vacare ac feriari dicerentur, *Vacant*, inquit, *& idcircò vociferantur.* Exod. 5. num. 8. Verum, cùm fugam meditari cœperunt, & de illa ſeruitute deſerenda cogitarunt; longè acerbioribus moleſtiis à Pharaone exercentur: *Opprimantur*, inquit, *operibus luti, & expleant ea.* Ibidem, num. 9. Non aliter & diabolus, dum ei deſeruiunt peccatores, adulterinam quandam ſimulat lenitatem: ſed, cùm ab eo transfugere moliuntur, crudam durámque tyrannidem exercet. Vnde D.Bern. in ſerm. De conuerſione ad Clericos, c. 18. *Quotidianis*, inquit, *diſcimus experimentis, eos, qui conuerti ad Deum deliberant, tentari acriùs à concupiſcentia carnis; & vrgeri grauiùs in operibus luti & laterum, qui Ægypto egredi, & Pharaonis imperium effugere moliuntur* Rem declarat Diuus Chryſoſtomus hom. 31. in Gen. piratarum ſimilitudine, qui fugientes naues, quò pluribus mercibus fuerint oneratæ, eò plenioribus velis inſequuntur: *Quemadmodum*, inquit, *piratæ, quando vident nauem multis mercibus oneratam, plurimas adducentem diuitias, tunc potiſſimùm variis moliuntur inſidiis, vt poſſint mercibus omnibus nauigantes illos ſpoliare: ita ſanè & diabolus, cùm viderit ſpirituales diuitias coaceruatas, alacritatem feruidam, mentem vigilem, & quotidie diuitias augeri; cruciatur, & dentibus frendet, & quaſi pirata circuit, & innumeras excogitat artes, vt ſi quà vel paruum inueniat aditum, quidquid nobis eſt ſpiritualium diuitiarum deprædetur.*

D.Bernard. *Transfugis verò negotium.*

D.Chryſ. *Naues quò plùs oneratæ, eò plùs à prædonibus obſidentur: ita anima à diabolo.*

5. *Diabolus ad cælum tendentium ſanguinem lambere deſiderat.*

Antequàm populus Iſraëliticus panem de cælo manducaret, Exod. 16. à numero 5. & aquam de petra diuinitùs ſubminiſtratam hauriret, Exod. 17. à numero 6. nullas incurſiones hoſtiles paſſus eſt. Vbi verò illo pane & illo potu ſe refecit, & contra viarum difficultates ſe muniuit, ſtatim ſequitur: *Venit Amalech, & pugnabat*

Strab.

contra Iſraël. Exod. 17. n. 8. Vbi Strabus: *Amalec, inquit, interpretatur bibens, vel lambens ſanguinem; & ſignificat diabolum, qui Sanctos de Ægypto exeuntes, & ad terram Promiſſionis tendentes ſemper impugnat, & animarum ſanguinem lambere deſiderat.* Et quamuis non dicat eam pugnam ab Amalec ſuſceptam eſſe in inuidiam illius conuiuij, quo ſe

D. Aug.

populus ad ſequendum diuinum impetum roborarat: tamē hoc ipſum clariſſimè expreſſit D. Aug. ſerm. 39. De tempore: *Bibit, inquit, de petra populus; & ſtatim bellum iniit contra Amalec. Videte, Fratres, quia poſteaquàm quiſque de petra biberit, id eſt, Chriſti Sacramenta ſuſceperit; neceſſe eſt illi ad pugnā procedere. Tandiu enim aliquis diabolum contra ſe pugnantem non ſentiet, quandiu opera illius exercere voluerit. Qui vero illum reliquerit, & de petra bibens, Chriſtum ſequi elegerit, neceſſe eſt, vt illum patiatur infeſtum.* Eandem rem multò antè Orig. hom. 11. in Exod. expenderat. Nam illam Amalecitarum contra Iſraëlitas pugnam commentatus, *Antequam, inquit, Iſraël manducaret panem de cælo, & biberet aquam de petra, non refertur populus pugnaſſe; ſed dicitur ad eum: Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis,* Exod. 14. n. 14. *Tu ergo, cùm cœperis manducare manna, panem celeſtem verbi Dei, & bibere aquam de petra; cúmque ad interiora doctrinæ ſpiritualis acceſſeris: expecta pugnam, & prepara te ad bellum.*

Qui frequenter confugit ad Sacramenta, grauius bellum patitur.

Orig.

6

Diabolus aduersùs ſalutis fundamenta machinatur inſidias.

Populum de Ægypto exeuntem, & Gentilitiis ritibus ac ceremoniis renunciantem reformaturus olim Deus: & ad pietatem, veríque Numinis cultum inſtructurus, legem dedit Moyſi in monte Sinaï, Exod. 20. vſque ad 31. incluſiuè, vbi omnia præcepta, & moralia, & ceremonialia, & iudicialia diligentiſſimè proſequutus; tandē *dedit Moyſi duas tabulas teſtimonij lapideas ſcriptas digito Dei.* Exod. 31. n. 18. Senſit diabolus, quantum ſibi ex illis tabulis detrimentum naſceretur: eam legem fore illius populi ad veram fidem ac religionem pædagogum, dediſcendas eſſe ſuperſtitiones Ægyptiacas, abolendas prauas conſuetudines, extinguendam idololatriam, reformandos mores, excolendam fidem, vnum ac verum Deum totis animis amplectendum. Quid ergo? In iras exarſit; quidquid vi, aut fraude voluit, intendit; omnia machinamenta adhibuit, vt traditam legem reſcinderet, vt idololatriam nutriret, vt felicia illius populi ad veram pietatem exordia perturbaret: vt denique is, qui fidem tueri debebat, Aaron conflato vitulo ſuum ad fidem deſtruendam patrocinium conferret. Sic enim populum ſtimulauit, vt congregatus aduersùs Aaron, diceret: *Surge, fac nobis Deos, qui nos præcedant.* Exodi 32. n. 1. Quod D. Petr. Chryſol. ſer. 96 citatos expendens, *Sic legem, inquit, diuinis & veracibus ſatam præceptis, humanis & mendacibus fucauit inuentis; vt de Sacerdote fieret perſequutor, de Doctore deprauator exiſteret, de defenſore legis redderetur inimicus.* Itaque, vbi prima ſanctitatis fundamenta à Deo iaciuntur; ibi peſſima impietatis machinamenta à diabolo ſuſcitantur; vt irrita euadant, quæ feliciter cœperunt.

D. Petrus. Chryſol.

7.

D. Chryſ.

Diabolus bene inchoata deſtruere conatur.

Quin etiam, cùm Chriſtus Dominus *ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo,* Matthæi 13. num. 24. ſtatim *Venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania in medio tritici.* Ibidem, num. 25. Vbi Diuus Petrus Chryſologus citatus, notat, non ſeminaſſe, ſed ſuperſeminaſſe: quòd diabolus ad inchoata bona deſtruenda promptior accurrat. Item, non in medio ſpinarum; ſed in medio tritici ſuperſeuiſſe zizania: quòd ad optimos fructus eludendos potiſſimùm enitatur: *diabolus, inquit, hæ-*

A *reſes inter fideles; inter ſanctos, peccatum; inter pacificos, lites; inter ſimplices, dolos; inter innocentes, nequitiam gratis ſerere conſueuit: non vt acquirat zizania; ſed vt triticum perdat: nec vt reos capiat; ſed vt adimat innocentes.* Quam dæmonis fraudem mihi videntur olim Hebræorum hoſtes adumbraſſe. Nam, *cùm ſeuiſſet Iſraël, aſcendebat Madian & Amalec, cæteráque orientalium nationum, & ſicut erant in herbis, cuncta vaſtabant.* Vbi Origenes homil. 7. dæmonum conatus ad vberes virtutum fructus demoliendos recognoſcit: *Frequenter, inquit, accidit, vt aliquis in opere ſpirituali multum deſudans, fructuus quàm plurimos fecerit, & repleuerit horrea ſua iuſtitiæ frugibus, & multa bona opera recondiderit in conſcientiæ ſuæ conclaui: poſtea verò, ſi negligat, & poſt laborem proclinius ad voluptates & luxurias vergat; omnia ei*

Optimos ſemper fructus intercipit.

Orig.

B *bonorum ſemina, & fructus ſancti operis, dominante libidine, corrumpuntur.* Nihilominus, cùm illi hoſtes potiùs ad ſementem, quàm ad meſſem deſtruendam conuolarint; potiùs mihi ſignificare videntur, ipſos dæmones, non ad conſummata virtutum opera labefactanda; ſed ad inchoata impedienda concurrentes. Mirum enim eſt, quantoperè conetur diabolus, eos, qui meliorem frugem aggrediuntur, à ſanctis propoſitis deterrere, & bonis cœptis deturbare.

Bonorum operum principia diabolus labefactare conatur.

8.

Mentes à Deo illuminatæ, tenebroſa bella experiuntur.

D. Greg.

Ad hanc rem pertinet in ſenſu myſtico illud Dei ad Iobum: *Per quam viam ſpargitur lux: & diuiditur æſtus ſuper terram.* Iob. 38. num. 24. Quaſi diceret: Vbi primum à Deo in intellectum cæleſtis gratiæ lumina infunduntur; ſtatim à diabolo C in voluntate quædam inferorum incendia excitantur. Sic enim D. Greg. lib. 29. Moral. c. 12. aliàs 14. exponit: *Cùm, inquit, diuina lux in mentes humanas ſpargitur; mox ab occulto aduerſario, contra fulgentem mentem, tentamenta ſuccreſcunt.* Et ſtatim: *Hoſtis nanque callidus, quos iuſtitiæ luce ſplendeſcere conſpicit, eorum mentes illicitis deſideriis inflammare contendit.* Et rurſum: *Poſt lucem ergo æſtus ſequitur: quia poſt illuminationem diuini muneris, tentationis certamen augetur.* In quindecim templi gradibus totidem pſalmi ſinguli in ſingulis canebantur: qui propterea *canticum graduum* inſcribuntur. In primo igitur gradu, à quo incipiebat aſcenſus, canebatur Pſalmus 119. In cuius ſecundo verſiculo Dauid, *Domine,* inquit, *libera* D *animam mea à labiis iniquis, & à lingua doloſa.* Sed, cur, inquies Dauid in primo ſtatim aſcenſu, à labiis iniquis, & à lingua doloſa poſtulabat liberari? Optimè D. Baſilius citatus in Goſſa, *Cùm inquit, incipit homo aſcendere, id eſt, cogitat proficere, contempto ſeculo, ſoli hærens Deo, incipit pati linguas aduerſantium, &, quod eſt grauius, à ſalute auertentium. Has, qui non patitur, nondum proficere conatur.*

Olim in ſingulis templi gradibus ſinguli Pſalmi canebantur.

In ipſo cæli aſcenſu maledicas linguas patiuntur iuſti.

D. Baſil.

6.

Si creſcit pro ficiendi deſiderium, creſcunt aduerſarij.

D. Ambr.

Rem expertus eſt ipſe Dauid. Nam, cùm à Deo poſtularet, de iuſtificationibus illius edoceri; hoc eſt, ad meliorem viuendi rationem traduci, ſubdit: *Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuperborum.* E Pſal. 118. n. 69. quaſi eum tentantium, & à via ſalutis retrahentium. Vnde D. Ambr. ſerm. 9. in eum Pſalmum: *Quantò magis, inquit, quis Deo ſeruire deſiderat, tantò magis in ſe excitat aduerſarios: & tanquàm athleta fortis coronam iuſtitiæ reportare deſiderans, irritat in ſe pl[illegible]mos, & laceſſit, qui inuident noſtro profectui.* Denique Chriſtus Dominus, cùm ſeuerioris vitæ exempla edidit orando, pernoctando & ieiunando; tunc diriora ſuſtinuit dæmonis tentamenta. Nam ſtatim acceſſit tentator, Matth. 4. num. 3. Nec alius quidem, quàm ipſe Lucifer: vt D. Auguſt. lib. 9. De Ciuitate, cap. 21. teſtatur;

D. Aug.

D.Chryſ. *Etiam Chriſtus Dominus cùm ſeuerioris vitæ edidit exempla, grauiora ſuſtinuit tentamenta.* Euſeb.

teſtatur; ſeu vt vocat D. Chryſoſt. in Pſalm. 2. *Archidæmon*: vt ſicut nobilitate naturæ cæteris anteibat: ita & tentandi poteſtate acrior deſæuiret. Nec ſemel tantùm, ſed ſæpiùs diabolum tentatorem paſſus eſt; iuxta illud: *Tentabatur à Satana.* Marc.1. num. 13. *Tentabatur à diabolo.* Luc. 4. num.2. Vbi verbum illud, *tentabatur*, non vnum actum; ſed frequentiam importat. Immò non ab vno tantùm dæmone, ſed à pluribus tentationes patiebatur: vt Euſebius lib.9. demonſt. cap.7. teſtatur. Vbi enim maiora virtutum indicia exhibentur: ibi plures ad tentandum dæmones congrediuntur.

10\. *Cur in Quadrageſima homines acrioribus tentamentis vrgeantur.* Caſſ.

Hinc tandem eſt, quòd acrioribus tentationibus quadrageſimali tempore Chriſtiani vrgeantur: quòd tunc à diabolica ſeruitute exire impenſiùs conentur. Sic enim veteres illi Eremitæ docuerunt apud Caſſianum, collat. 11. cap. 28. vbi loquutus de ieiunio quadrageſimali: *Frequentiſſimè*, inquit, *ſeniores noſtri idcircò illis diebus maximè impugnari omne Monachorum genus, antiqua inimicæ gentis conſuetudine, teſtabantur, & ad tranſmigrandum de ſuis ſedibus acriùs perurgeri: quòd ſecundùm illam ſimilitudinem, qua tunc Ægyptij filios Iſraël violentis afflictionibus opprimebant; nunc quoque verum Iſraël, id eſt Monachorum plebem intellectuales Ægyptij duriſſimis ac lutulentis operibus incuruare conentur; ne per amicam Deo quietem, terram Ægyptiam deſerentes, ad eremum virtutum ſalubriter tranſeamus.* Conſentit D. Leo ſerm. 2. De Quadrageſima, vbi fidelem animam alloquutus: *Semper tibi, ô anima Chriſtiana, vigilandum contra ſalutis tuæ aduerſarium fuit: ſed modo tibi maior cautio, & ſollicitior adſumenda prudentia eſt, quando idem hoſtis tuus acriori ſæuit inuidia.* Et rationem reddit huius maioris inuidiæ qua diabolus in Quadrageſima exagitatur: Quia *nunc*, inquit, *in toto mundo poteſtas ei antiquæ dominationis aufertur, & innumera illi captiuitatis vaſa rapiuntur. Renuntiatur atrociſſimo prædoni à populis omnium nationum: & nullum iam genus hominum reperitur, quod non tyrannicis legibus reluctetur. Fremit ergo expoliati hoſtis impius furor, & nouum quærit lucrum, quia ius perdidit antiquum.*

D.Leo. *Quo dæmon acrius ſæuit, eò acriùs vigilandum.*

Ideò dæmon in Quadrageſima ſæuit acriùs, quia penitùs ſpoliatur.

11\. D.Bern. *Diabolus in Quadrageſima ex inuidia maiores infert tentationes.*

Sed & D. Bernard. ſerm. 3. De ieiunio Quadrageſimæ, maiorem ſpiritus feruorem à nobis tunc requirit, vt ardentiora iacula inimici extinguere valeamus. *Propterea*, inquit, *ſi fortè diebus cæteris ſtudia veſtra aliquatenus interruperant dignum eſt, vt nunc in feruore ſpiritus recaleſcant.* Et rurſum ſerm.7.in Pſal. *Qui habitat*, oſtendit, diabolum in Quadrageſima, ex inuidia hominum ad pœnitentiam redeuntium, grauiores, tentationes inferre: & rem epiphonemate concludens, *Ex vehementiſſimo*, inquit, *proprij cruciatu liuoris in tantum prorupit malitia inueterata furorem, his præſertim diebus ſanctis acriùs ſe indicans veſtra deuotione torqueri.* Ac tandem ſerm.2.in eundem Pſalm. docet, Eccleſiam in Quadrageſima frequentiùs vſurpare illum verſiculum, *Angelis ſuis Deus mandauit de te*, &c. vt implorato frequentiùs Angelorum ſubſidio, contra dæmones tunc acriùs impugnantes ſe tueatur. Ex quibus tandem conſtat, eos, qui ſaniorem viuendi formam exordiuntur; turbulentioribus à dæmone tentamentis exagitari. *Nam omnes*, inquit D. Paulus, *qui piè volunt viuere in Chriſto IESV, perſequutionem patientur.* 2. Timoth.3. num.12. Quaſi, antequàm bonum viuendi ſtatum ineant, à tentationibus ferientur: poſteà tentationibus obruantur. Vnde Sapiens: *Fili*, inquit, *accedens ad ſeruitutem Dei, ſta in timore, & præpara animam tuam ad ten-*

Inuocandum Angelorum ſubſidiũ, vt eo tempore acrius impugnetur.

A *tationem.* Eccleſiaſtici 2.num.1. Neque enim otia, ſed prælia agenda ſunt illi, qui mundi Principi, & victori Chriſto Domino triumphaturus adhæret. Sed de hac re, quæ in 1. Tomo, Annot.20. Sect.3. diximus, conſulantur.

Non otia, ſed prælia agit, qui relicto diabolo, Chriſto adhæret.

SECTIO II.

Ad Deum recurrant, qui ab hoſtibus oppugnantur.

1\. QVod ad ſecundum attinet: Iſraëlitæ à Philiſthinis acriter oppugnati, & humano præſidio penitùs deſtituti, confugiunt ad diuinum: *Ne ceſſes*, inquiunt ad Samuelem, *orare pro nobis.* Ac ſi preces, lacrymæ ſacrificia Samuelis, illis, pro armis, muris & propugnaculis ad arcendos hoſtium incurſus ſatis eſſe viderentur. Hinc Dauid non minùs precibus, quàm gladiis ſuos milites armatos cupiebat: *Exultationes*, inquit, *Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.* Pſal.149.num.6. Vbi Chryſoſtom. *Oſtendit*, inquit, *quòd canentes & laudantes ſic vincent.* Quaſi nulla poſſent efficaciora præſidia comparari, ad victoriam de hoſtibus reportandam, quàm Sanctorum orationes: ita vt illæ quidem Deo cantilenæ in ore, hoſtibus gladij ancipites in manibus videantur.

B

Nulla validiora iacula, quàm Sanctorũ preces. D.Chryſ.

C 2. Cùm Amalech Iſraëlitas acriter oppugnaret, eoſdem Ioſuë fortiter dimicando non poterat propugnare. Quid ergo Moyſes? non ad repellendum hoſtem, ſed ad precandum Deum promptus accurrit. Ita factum, vt ſuis precibus facilè obtineret, quod Ioſuë ſuis viribus non præſtabat. Exod.17.num.11. Vnde Sacerdos Eliachim Iſraëlitas ab Aſſyriis grauiter oppreſſos, non ad pugnas, ſed ad preces hortabatur: teſtatus, ſicut olim contra Amalecitas; ita nunc contra Aſſyrios, plùs orando, quàm pugnando, profecturos: *Scitote*, inquit, *quoniam exaudiet Dominus preces veſtras.* Et ſtatim celebri confirmans exẽplo: *Memores*, inquit, *eſtote Moyſi, ſerui Domini: qui Amalec confidentem* D *in virtute ſua, & in potentia ſua, & in exercitu ſuo, & in clypeis ſuis, & in curribus ſuis, & in equitibus ſuis, non ferro pugnando, ſed precibus ſanctis orando deiecit.* Iudith.4.n.12. Vbi totam illam victoriam attribuit, non Ioſuë, quamuis fortiſſimè prælianti; ſed vni Moyſi ſanctis precibus inſiſtenti. Ad quam rem alludens D. Greg. Nazianz. orat. 12. quæ eſt prima de pace, *Pugnantibus*, inquit, *manuum extenſio innumerabilium copiarum inſtar erat, orationis operâ trophæa erigens.* Et clariùs D. Chryſoſtomus ſerm. De Moyſe, in 2. tomo, *Fit*, inquit, *Moyſe orante, occulta pugna, manifeſta victoria: latenter dimicat, vt euidenter deuincat.* Et poſt multa de hac Moyſis oratione, ſubdit: *Quis* E *iuſtorum non orando pugnauit? Quis hoſtem non orando deuicit? Orationibus Danielis viſa panduntur, ſopiuntur flammæ, feræ hebeſcunt, cadunt hoſtes, inimici vincuntur. Quantò enim purior, frequentiórque fuerit celebrata oratio, tantò celerior veniet inimica vindicta. Hoſtis, dum oras, premitur: dum ceſſas, erigitur.* Hæc ille.

Olim plùs proficiebant iuſti orando, quàm duces bellando.

Alio firmatur exemplo.

D. Greg. *Sanctorum preces, copiæ innumerabiles.* D.Chryſ.

Iuſti precibus occulta pugna dimicãt, ſed aperta victoria.

3\. Quare iidem Iſraëlitæ ad potentiam Holofernis repellendam, magnis ſe ſumptibus, & militaribus præſidiis munierunt: *Præoccupauerunt*, inquit Textus, *omnes vertices montium. Et muris circundederunt vicos ſuos, & congregauerunt frumenta, in præparationem pugnæ*, &c Iudith 4. à numer. 3. Sed perinde ac ſi hæc omnia munimenta irrita & inania cenſerent, ad minora orationum præſidia

Vana ſunt præſidia humana, niſi diuina confirmentur.

conuolarunt: ſequitur enim: *Et clamauit omnis populus ad Dominum inſtantia magna: & humiliauerunt animas ſuas in ieiuniis & orationibus.* Ibidem, à num. 8. Vbi rectè Lyranus, *Fecit*, inquit, *primò, quod potuit, ne tentaret Deum: ſed reſiduum, quòd facere non poterat, Deo precibus commendabat.* Certus omninò, vana eſſe omnia præſidia humana, niſi diuinis firmarentur. Certè ipſa Iudith, non modò cùm ingens ab hoſtibus periculum inſtabat, precibus efficaciter incumbebat; vt videre eſt capit. 9. à num. 2. ſed etiam cùm iam pugna penè confecta, & victoria parta videbatur; adhuc nihilominùs de orandi contentione nihil omninò remittebat. Iam enim ſteterat ante lectum Holofernis arctiſſimè dormientis; iam eius gladium manu altera euaginarat; iam altera eius comam capitis apprehenderat; iam nihil aliud ſupereſſe videbatur, quàm victoria, quàm triumphus: & nihilominùs Iudith adhuc de ſuis viribus timida, diuinas efficaciter implorabat, dicens: *Confirma me, Domine Deus, in hac hora.* Iudith 13. num. 9. Hoc enim ſi abeſſet orationis præſidium: parum de cæteris confidebat.

Lyra.

Iuſti etiam propè parta victoria ab oratione non deſiſtunt.

4\.

Dauid humilitas, qua ſe filio imparē credebat, cōmendatur.

Non exiguas contra Abſalonem copias habebat Rex Dauid, quibus facilè poſſet contundere filium iuueniliter exultantem, & in paternum ſolium irruentem: nihilominùs quaſi parum humano præſidio, multùm diuino inniteretur; ad ſolam orationem confugit, dicens: *Domine Deus meus in te ſperaui; ſaluum me fac ex omnibus perſequentibus me, & libera me. Ne quando rapiat, vt leo, animam meam; dum non eſt, qui redimat, neque qui ſaluum faciat.* Pſalm. 7. num. 2. & 3. Vbi Abſalonem vocat leonem ad impugnandum: ſe verò imparem fatetur ad reſiſtendum. Quam Dauidis de diuinis præſidiis fiduciam, & de propriis diffidentiam admiratus D. Chryſoſt. *Colligit*, inquit, *exercitum, & multos ſecum habuit: quomodo ergo non eſt, qui redimat, neque qui ſaluum faciat.* Et reſpondet: *Quoniam ne vniuerſum quidem Orbem terrarum auxilij loco habet; niſi opem diuinam fuerit aſſequutus. Nec ſe eſſe ducit in ſolitudine, licet ſolus ſit; ſi ſit illius auxilij particeps.* Hinc eſt, quod idem Dauid fugiens Abſalonem, non aliam inſtiterit viam, quàm oliuarum. *Rex quoque*, inquit Textus, *tranſgrediebatur torrentem Cedron: & cunctus populus incedebat contra viam oliuæ, quæ reſpicit ad deſertum.* 2. Reg. 15. num. 23. Nam oliua typus eſt diuinæ miſericordiæ, quam Dauid ſuis precibus implorando, potiùs quàm ſuis armis reſiſtendo; è perſequutoris ſui manibus ſe euaſurum ſperabat: ſeorſim verò in illo monte Oliuarum: ex quo Chriſtum ad cælum aſcenſurum præuidebat, vberiorem implorantibus gratiam largiendam non dubitabat. Ita ferè D. Cyril. Hieroſol. catecheſi 2. De pœnitentia, *Cùm*, inquit, *Abſalon aduerſus illum*, id eſt, Dauidem, *arma cepit; quamuis multæ illi ad fugam viæ paterent: per montes tamen oliuarum fugere maluit, firma inuocans mente liberatorem illum, qui iſthinc cælos aſcenſurus erat.* Itaque vbi accommodatior orationi patebat locus; ibi efficacius de diuina miſericordia ſubſidium contra ſuum perſequutorem ſperabat.

D. Chryſ.

Omne Orbis auxiliū, ſine diuino, nullum eſt.

Oliua, diuinæ miſericordiæ typus.

D. Cyril.

In aſcēſionis dominicæ locum confugiebat Dauid, vtpote orationi aptiorem.

4\.

Dauid gigātē facta prius oratione debellauit.

Ingentes animos puer adhuc Dauid contra Philiſthæum, veteranum bellatorem, afferebat. At vnde illos hauriebat? Ex baculo, funda ac lapide, quibus tantùm armatus in aciem prodibat? Sed, quis non videt, quàm infirma illa fuerint ad animos tanto in diſcrimine augendos inſtrumenta? Vnde ergo? Credo ex oratione, qua ſe priùs ad bellandum præmunierat: vt ipſemet non obſcurè ſignificauit, dicens ad Gigantem: *Ego venio ad*

A *te in nomine Domini exercituum.* 1. Reg. 17. num. 45. ſcilicet, priùs humiliter implorato; vt D. Chryſoſt. homil. 3. De Dauide & Saüle exponit. Et ſubdit: *Hac*, inquit, nempe, oratio, *Barbarum illum, & alienigenam proſtrauit; eò quòd priuſquam mitteret lapides, eum precationis robore fuerat aggreſſus. Neque enim vulgari more proiecit lapidem, ſed priùs dixerat: Tu venis ad me in Diis tuis: ego autem venio ad te in nomine Domini Sabbaoth. Hæc vox lapidem manu direxit in Goliath: hæc pauorem incuſſit Barbaro: hæc hoſtis confidentiam fregit.* Et paulò pòſt ad alia huius orationis miracula digreditur: *Quid miraris*, inquit, *ſi vox iuſti, & furorem mitigat, &*

B *hoſtes deiicit, cùm impios quoque ſpiritus expellat? Loquebantur tantùm Apoſtoli; & fugiebant aduerſariæ poteſtates.* Vbi non loquitur de quacunque Apoſtolorum voce: ſed de illa, quam Chriſtus Dominus appellauit dæmoniorum expultricem. Matth. 17. num. 21. nempe, oratione. Quod aliis pergit exemplis illuſtrare: quibus oſtendit, quàm mirabiles ex oratione effectus ſubſequantur.

D. Chryſ.

Oratio dæmones fugat.

Recepit ſe idem Dauid in ſpeluncam Odollam, 1. Reg. 22. num. 1. & cùm ibi magno eſſet in vitæ periculo conſtitutus, Pſalmum edidit 141. vbi Deum magnis clamoribus deprecatur. Et inter alia: *Periit*, inquit, *fuga a me, & non eſt, qui requirat animam meam. Clamaui ad te, Domine. Dixi: Tu es ſpes mea, portio mea in terra viuentium.* num. 5. & 6. Quaſi diceret: Cùm nullus mihi ſuperſit, aut fugæ locus, aut vitæ meæ patronus; meum à te vno, ô Domine, patrocinium ſpero. Hunc

6\.

Deus per orationem laborantibus patrocinatur.

C verò Pſalmum Propheta ſic inſcripſit: *Intellectus Dauid cum eſſet in ſpelunca, oratio*, Vbi rectè quidem orationem ſuam in ſummo vitæ diſcrimine ad Deum emiſſam, appellauit intellectum ſuum; vt egregiè obſeruat Cardinalis Bellarm. *Quia in hoc Pſalmo*, inquit, *declaratur prudentia & ſapientia Dauid, qui, cùm eſſet deliteſcens in ſpelunca; ſapienter cogitauit vnicum remedium in tantis malis eſſe orationem ad Deum.* Si enim prudentia conſiſtit in mediis ad finem proportionatis eligendis: prudentiſſimus ſanè illi eſt, qui repellendis periculis preces adhibet, cùm nulla media ad eum finem aptiora videantur.

Bellarm.

Summa prudentia eſt oratione vti in laboribus.

Simili prudentia vſus fuit Rex Ezechias: cùm enim ab exercitu Aſſyriorum acriter oppugnaretur; humanis præſidiis parum credens, ad orationem ſe tranſtulit, quam orantium validiſſimam

7\.

D iudicabat. Nam, miſſis legatis ad Iſaiam: *Si fortè*, inquit, *audiat Dominus Deus tuus, fac orationem pro reliquiis, quæ relictæ ſunt.* 4. Reg. 19. num. 4. Vbi aduerte, ſicut Iſraëlitæ hoc loco ad orationem Samuelis confugerunt; ita Ezechiam Regem ad orationem Iſaiæ confugiſſe: quia hanc gratiorem & efficaciorem apud Deum fore non dubitabat. Vnde emphaticè dixit: *Si fortè audiat Dominus Deus tuus*: non autem Dominus *Deus noſter*: vt & ſuam humilitatem & Prophetæ auctoritatem erga Deum demonſtraret. Verùm & ipſe poſteà ex Prophetæ reſponſo benè animatus, Deum orauit. Nam, cùm acciperet literas à duce Aſſyriorum Rabſaces, blaſphemiarum in

Ezechias validiores preces humanis præſidiis indicauit.

E Deum pleniſſimas, *Aſcendit in domum Domini, & expandit eas coram Domino, & orauit.* Ibidem, num. 4. Non arma exprompſit, ſed ſuſpiria; non milites protulit, ſed lacrymas; non vires comparauit, ſed preces: quia has apud Deum plùs eſſe valituras ſperabat. Immò, quantùm Rabſaces de diuino honore per blaſphemias detraxit; tantùm Ezechias per ſuas preces voluit reſarciri: vt rectè aduertit Lyranus. Oratio enim non ſolùm hoſtem debilitat; ſed etiam Deum honorat. Verùm de

Oratio non ſolùm hoſtē debilitat, ſed etiam Deum honorat.

Lyran.

de hac re iam in Litera diximus: & multò plura in primo Tomo, annot. 11. Sect. 3. inculcauimus: adhuc, vbi ſe occaſio dederit, dicturi.

SECTIO III.

Qui Deum in præliis orant, feliciter exorant.

1. *Si homo Deo militat, omnes ei militant creaturæ.* D.Cyrill.

QVod ad tertium attinet: Dum Iſraëlitæ Deum per preces obteſtantur, à Deo per fulgura & tonitrua mirabiliter defenduntur. Vnde D. Cyrillus Alex. lib. 7. contra Iulianum, ſub initium, *Quod*, inquit, *per omnipotentem Deum ſæpiſſimè victa ſint fortes & inexpugnabiles hoſtium acies, ex ſacris Scripturis, ſi quidem quis videre voluerit, poterit facilè. Nam diuinus quidem Samuel Iudæorum terram Philiſthinis bello depopulantibus grauémque & moleſtum impetum facientibus, precibus ad Deum fuſis, grandinem de cælo deſcendere fecit tam copioſum & grauem & intolerabilem, vt pedeſtri exercitu cum equitum alis cadente, abſque labore Iſraëlitæ victores euaſerint; & pro his, qui Deum timebant, cælum arma mouerit.* Vbi videre eſt, quàm promptè omnes creaturæ, non modò ſublunares, ſed etiam cæleſtes in hominum obſequium deſiliant; ſi homines à ſeruitute ſuo Creatori debita non reſiliant. Pareant homines vni Deo: creaturæ hominibus obſequentur.

2. *Oratio longiùs vulnerat, quàm ſagitta.* D.Ambr.

Non aliter Deus adfuit Heliſæo, innumeris Syrorum agminibus circumcluſo: nam oranti plura Angelorum agmina adfuerunt, eius patrocinium ac tutelam ſuſceptura; quàm fuerant hoſtium examina in eius perniciem & exitium circumfuſa. 4. Reg. 6. à num. 17. Quod expendens D. Ambroſ. ſermon. 86. De Barbaris non timendis, *Oratio*, inquit, *longiùs vulnerat, quàm ſagitta. Sagitta enim non niſi proximè conſpectum vulnerat, aduerſarium: oratio autem etiam longiùs poſitum vulnerat inimicum.* Et paulò pòſt, *Erat*, inquit, *qui putat, cùm proſperè aliquid geſſerit, propria ſe fortitudine ſuperaſſe, ſcire enim debet, quòd aduerſarij meritis magis, quàm virtute vincuntur; & non tam virtute, quàm ſanctitate ſuperantur: ſicut ſanctus Heliſæus hoſtes ſuos non armis ſuperabat, ſed oratione vincebat.* Et paucis interpoſitis: *Vbi ſunt, qui dicunt, pluſquàm preces Sanctorum, hominum arma poſſe? Ecce vna oratio Heliſæi totum exercitum vulnerauit; & vnius Prophetæ meritis omnis eſt hoſtium numerus captiuatus. Quæ cateruæ Regum, quæ turba militum talem victoriam perpetrarunt; vt ita hoſtes proſternerent, vt de illis nullus occumberet? Hæc eſt vera, hæc incruenta victoria; vbi ſic aduerſarius vincitur, vt de vincentibus nemo lædatur.*

Incruenta per orationẽ victoria reportatur.

3. Neque minùs propitium Deum expertus eſt Dauid in orationem fuſus: nam, cùm maximis periculis vrgeretur, *In tribulatione*, inquit, *mea inuocaui Dominum, & ad Deum meum clamaui; & exaudiuit de templo ſancto ſuo vocem meam.* Pſalm. 17. num. 7. Sed, quid inde factum? Ecce tibi omnia elementa, terra, aqua, aër, ignis, immò & omnes propemodum creaturæ à Deo pro Dauide contra eius hoſtes obarmantur. Terra: *Commota*, inquit, *eſt, & contremuit terra.* Aqua: *Et apparuerunt fontes aquarum, & reuelata ſunt fundamenta orbis terrarum.* Aër: *Et intonuit de cælo Dominus: & altiſſimus dedit vocem ſuam.* Ignis: *Aſcendit fumus in ira eius; & ignis à facie eius exarſit: carbones ſuccenſi ſunt ab eo.* Vbi vides, Deum vnius Dauidis precibus euocatum, ſtatim omni armorum genere inſtructum accurriſſe: ſiue hæc omnia metaphoricè

Omnia elementa Dauidi oranti ſubuenerũt.

A dicta intelligantur: ſiue etiam propriè, vt ſentit Titelmanus, quando Deus magnum de cælo edidit fragorem, vt Dauidem in Philiſthæos incitaret. 2. Reg. 5. num. 24. Itaque militatis potentia arma comparat ad pugnandum: ſed deuota oratio de cælo tonitrua ac fulmina immò omnia elementa auocat ad vincendum. Vnde de Moyſe, non tam armis, quàm precibus ſuos hoſtes debellante, rectè D. Petrus Chryſologus ſerm. 43. *Per orationem*, inquit, *ad triumphos ſuos militare ſibi omnia mandat elementa.*

Moyſes per orationem elementis imperabat.

Probè nouit idem Dauid, quàm certum à Deo ſperare poſſet in præliis ſubſidium; quod precibus imploraret. Nam, cùm in effœta & affecta ſenectute tractandis armis ineptior redderetur; B regni Proceres inter ſe vnanimes conſpirarunt, ne illum deinceps ad bellum exire paterentur: *Tunc iurauerunt*, inquit Textus, *viri Dauid, dicentes: iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernam Iſraël.* 2. Reg. 21. numer. 17. Quid ergo Dauid, cùm non poſſet ſuos milites pugnando adiuuare: adiuuare voluit orando. Domi enim ſedens, dum illi in acie verſarentur; Pſalmum decimum nonum compoſuit, & inſcripſit: *In finem*; ſeu, vt Septuaginta habent: *Ad victoriam*: quem Deo modularus, pro felici ſuorum militum pugna & victoria precabatur. *Plùs enim poterat*, inquit Lyranus ex Hebræis, *iuuare exiſtentes in prælio ſuis orationibus abſens; quàm pugnando corporis viribus præſens.* Nec immeritò. Nam Pſalmi, vt appellat Diuus Ambroſius C ſua in eos præfatione, ſunt *arma & ſcuta*: ſcuta, quibus milites proteguntur: arma, quibus hoſtes impugnantur. Teſtis ſit Rex Ioſaphat, qui aduerſùs triplicem exercitum progreſſus, non haſtas torquendo, ſed Pſalmos cantando, ita ſuos hoſtes labefecit, vt ne vnus quidem euaderet; ita ſuos milites ſeruauit, vt ne vnus quidem periret. 2. Par. 20. à n. 21. 4.

Dauid plùs domi orans ſuos adiuuabat; quam militiæ dux. Lyran. D.Ambr. *Pſalmi arma & ſcuta.*

Extant & in eccleſiaſticis hoſtris clariſſima exempla, quibus hic diuinus fauor erga milites, non tam armis, quàm precibus decertantes con firmatur. Mirum eſt, quod D. Auguſtin. lib. 5. De Ciuit. cap. 26. narrat de Theodoſio Imperatore Iuniore: qui aduersùs Eugenij tyranni robuſtiſſimum exercitum, *magis*, inquit, *orando, quàm feriendo pugnauit.* D Sed quid inde factum? Pergit Auguſtinus: *Milites nobis, qui aderant, retulerunt extorta ſibi eſſe de manibus, quæcunque iaculabantur: cùm à Theodoſij partibus in aduerſarios vehemens ventus iret, & non ſolùm quæcunque in eos iaciebantur, concitatiſſimè raperet; verùm etiam ipſorum tela in eorum corpora retorqueret.* Ad quem euentum alludens D. Ambr. & accommodans illud Dauidicum: *Gladius eorum intret in corda ipſorum.* Palm. 36. n. 15. *Sæpè*, inquit, *iacula in ipſos, qui ea iecerint, refunduntur. Quod etiam proximo accidit bello: vt ſubitò ventus oriretur, qui infidelibus excuteret ſcuta de manibus; ac tela omnium atque miſſilia in peccatoris exercitum retorqueret.* Quod diuinum pa- E trocinium erga fideles magis precibus, quàm viribus confligentes, pluribus pergit verbis eleganter illuſtrare. Quem etiam euentum refert Paulus Oroſius lib. 7. cap. 35. vbi pias Theodoſij preces commemorans, *Dominum Chriſtum*, inquit, *ſolus ſolum, corpore humi fuſus, mente cælo fixus orabat. Dehinc poſtquàm inſomnem noctem precum continuatione tranſegit, & veſtes propemodum, quas in pretium præſidij cæleſtis appenderat, lacrymarum lacunas reliquit; fiducialiter arma corripuit.* Et paulò pòſt pugnæ ſucceſſum deſcribens, *Continuò*, inquit, *magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hoſtium* 5.

Theodoſius hoſtes, plùs prece, quàm gladio feriebat. D.Aug. D.Ambr. *Orationis merito tela in hoſtes retorquentur.* Oroſ. *Humilitas orantis Theodoſij.*

hoſtium ruit. Ferebantur per aërem ſpicula miſſa noſtrorum, atque vltra menſuram humani iactus, manu in aëre portata nuſquàm propemodum cadere, priuſquàm impingerent, ſinebantur. Tela etiam, quæ hoſtes vehementer intorſerant, excepta ventus, impetu ſupinata, ac retrorſum coacta ipſos infeliciter conſigebant. Denique in hanc rem citat externum Poëtam Claudium De tertio Honorij Conſulatu, quem etiam D. Auguſt. vbi ſuprà citauerat: & cuius nos carmina, num. 10. huius capitis, retulimus. Addit Theodor. lib. 5. hiſtoriæ, cap. 24. Theodoſium pridie ante certamen, cùm immenſas aduerſariorum, & exiguas ſuorum vires conſpexiſſet; non deſpondiſſe animum, nec certaminis capeſſendi conſilium mutaſſe: ſed intrepidum & fidentem animi dixiſſe, fas non eſſe, vt ſtatua Herculis, quam Eugenius in ſuo exercitu præferebat, victrix euaderet; & Crux Chriſti, quam ipſe præeuntem ſequebatur, victa deſpiceretur. Quare integram noctem in oratione tranſigenti apparuiſſe duo Senatus Apoſtolici lumina longè clariſſima, Ioannem & Philippum, ſéque Imperatori ad futurum certamen anteſignanos promiſiſſe: nec datam fidem violaſſe. Nam prælio iniri cœpto, tutelares illos duces, iuuando patrocinandóque promptiſſimos adfuiſſe: & non ſolùm violentos turbines ſuſcitaſſe, qui aduerſariorum ſpicula in ipſos vehementiùs retorquebant; ſed etiam ingentes pulueris nubes exciuiſſe, quibus hoſtes verberati ſuos oculos aut claudere, aut perdere cogebantur. His præſidiis, licèt exiguis, tam feliciter proceſſiſſe Imperiales, vt fuſis fugatiſque hoſtibus, tandem ad Tyrannum ſpe victoriæ plenum in ſublimi colle recumbentem, & de nulla re minùs, quàm de ſuo extremo fato cogitantem inuolarent. Quem faſtu tumentem, & quos ſentiebat irrepere, quaſi ſuos interrogantem, an Imperator victus, ac vinctus afferretur: ſubitò audiuiſſe, non Theodoſium ad Eugenium deferri, ſed Eugenium ad Theodoſium deferendum. Manus vinculis, collum iugo præparatet, quàm primùm è ſolio in ergaſtulum præcipitandus. Nec aliter effectum. Quo ex euentu neminem ignoraſſe, humiles Theodoſij preces multò plùs ad victoriam, quàm ſuperbas Eugenij vires potuiſſe. Vides, vt firmiſſimum bellandi præſidium, non armis, ſed ab orationibus potiſſimùm deſumatur?

Theod.

D. Ioannes & D. Philippus Theodoſio auxiliātur.

Humiles preces plùs efficiūt, quàm ſuperba vires.

6. Æquè mirandum, quod Euſebius lib. 5. hiſtoriæ eccleſiaſticæ, cap. 5. ſcribit. Cùm olim exercitus Marci Aurelij Cæſaris, contra Germanos & Sarmatas inſtructus, ingenti ſiti opprimeretur: milites Chriſtianos ex ea legione, quæ Melitina dicebatur, poſitis genibus, ſe totos ad orationem conuertiſſe; hoſtibus rei nouitatem admirantibus: & ſuis precibus à Deo impetraſſe, non ſolùm fulmina, quæ hoſtes in fugam verſos terruerunt; ſed etiam effuſum imbrem, qui exercitum magna ſiti laborantem mirificè recreauit. Cuius etiam euentus Tertullianus in Apologetico, c. 5. & lib. Ad Scapulam, c. 4. pluréſque alij meminerunt. Denique nemo in bellico periculo conſtitutus ad Deum per orationem confugit; qui ex eo mirabiliter non eruatur. Vnde Dauid plurimos in ſe hoſtes perpeſſus querebatur: *Domine, quid multiplicati ſunt, qui tribulant me?* Pſalm. 3. num. 2. Sed ſtatim Deum ſui adiutorem expertus, ſe ipſum conſolabatur: *Tu autem, Domine, ſuſceptor meus es, gloria mea, & exaltans caput meum.* Ibidem, num. 4. Quaſi diceret, vt eum Diuus Chryſoſtomus ibi loquentem introducit: *Mea mecum viſcera bellum gerunt: meus populus, meus contra me armatur exercitus: oues meæ lupi facti ſunt, & leones agni, & tauri cornu; etentes. Sed tu es, Domine, pro me. Fundatus ſupra petram fidei non cado.* In Hebræo eſt: *Tu autem, Domine, clypeus circa me.* Quaſi non magis clypeus pugnantem, quàm Dominus orantem muniat ac tuetur. Immò Diuus Gregorius Niſſenus lib. De Orat. ſub initium, docet, orationem non ſolùm in bellicis, ſed in omnibus periculis patronam adeſſe ſingularem: *Oratio,* inquit, *virginitatis ſigillum eſt, matrimonij fides, viatoribus ſcutum, dormientium cuſtos, agricolarum fertilitas, nauigantium ſalus.* Et ſtatim: *Oratio Ionæ cetum, domum effecit: Ezechiam ex portis mortis ad vitam reduxit: tribus adoleſcentibus in ventum rorantem, flammam conuertit: Iſraelitis aduerſus Amalecitas trophæum erexit: & centum octoginta quinque millia Aſſyriorum vna nocte gladio inuiſibili proſtrauit.* Sed de hac re in 1. Tomo, Annot 9 & 11. plura diximus.

Euſeb. Milites per preces à cælo fulmina cōſequuntur.

Tert.

Spem ſuam Dauid in oratione tantùm collocabat.

D. Chryſ.

Deus orantiū clypeus.

D. Greg. Mira orationis effecta numerātur.

SECTIO IV.

Qui Deo victoriam gratulantur, firma pace à Deo ſtabiliuntur.

I. QVod attinet ad quartum: victores Iſraëlitæ ſuam Deo, non ſibi victoriam acceptam retulerunt. Nam lapidem in victoriæ monumentum erigentes, non aliis elogiis & acroamatis inſcribendum iudicarunt, quàm illis: *Huc vſque auxiliatus eſt nobis Dominus.* Ac ſi ex diuino auxilio tota illa victoria ſtaret; idque ipſi Deo grati ingenuè faterentur. Sic debent optimi bellatores, quidquid in bello fortiter & feliciter gerunt, in Dei patrocinium referre. Abrahamo de bello cum victoria redeunti, proceſſit obuius Melchiſedec: *& benedixit ei.* Sed quas benedictiones impertiuit? quas gratulationes decantauit? *Benedictus,* inquit, *Abraham Deo excelſo, qui creauit cælum & terram: & benedictus Deus excelſus, quo protegente, hoſtes in manibus tuis ſunt.* Gen. 14. num. 20. Vbi victorem Abrahamum ita laudat, vt potiùs in Deum victoriæ auctorem laudem refundat. Quod D. Chryſoſt. hom. 35. in Geneſ obſeruans: *Vide, oro,* inquit, *quomodo non ſolùm iuſtum prædicat; ſed & Dei præſidium agnoſcit. Neque enim abſque illius gratia potuiſſet tanta potentia munitos vincere.* Eadem fuit Abrahæ mens; cùm ibidem, num. 22. perſanctè iurauit, nihil ſe de hoſtili præda accepturum. Duplici de cauſa: Vna, ne victoriam ſibi tribuere videretur, quam Deo tribuendam non dubitabat *Ego enim,* inquit Abraham apud Diuum Chryſoſtomum citatum, *nihil ad bellum attuli, præter voluntatem & promptitudinem: victoriam autem & triumphum operatus eſt Deus ineffabili virtute.* Quaſi diceret: non mihi debentur hæc munera, qui nihil egi; ſed Deo, qui totam victoriam reportauit. Altera ne gloriam ſuarum diuitiarum, quas vni Deo acceptas referebat, ſibi Rex Sodomorum deinceps arrogaret: *Ne dicas,* inquit: *ego ditaui Abraham* Ibid. n. 24. *Quaſi diceret,* inquit Chryſoſt. citatus: *Habeo Deum, qui innumera mihi ſuppeditet bona: ſupernæ ianitor gratiæ: non opus mihi diuitiis tuis: non indigeo humanis facultatibus, contentus ſum Dei in me beneficentia.* Itaque gloriam Deo debitam, neque ſibi arrogabat, neque in quempiam alium detorquebat.

Abraham victoriā Deo acceptam retulit.

D. Chryſ.

Duplicem ob cauſam de hoſtili præda nihil ſibi reſeruauit.

D. Chryſ.

Vnum Dauid adhuc puer percuſſit & occidit Philiſthæum. 1. Reg. 17. n. 50. Sed vir factus innumeros Philiſthinorum aceruos ſtrauit: vt patet 1. Reg. 18. num. 27. vbi ducentos percuſſit, & abſtulit 2.

ſtulit

Ideò Dauid victor toties euaſit, quaſi diuino tantùm fultus præſidio præliabatur.

tulit præputia eorum. Et 2. Reg. 5. num. 20. & 25. vbi integros eorum exercitus profligauit. Et eodem lib. 2. c. 8. num. 1. vbi percuſſit & humiliauit eos, & tulit frænum tributi de manu eorum. Et tandem cap. 21. à num. 17. vbi, licèt in extrema ſenectute, victor tamen de Philiſthæis euaſit. Cur quæſo, vnus Dauid tanto fuit terrori Philiſthinis, eóſque tam frequentibus præliis attriuit? Credo: quia primam illam cum Golia monomachiam, non ſuis viribus confiſus iniit; ſed certa de diuino præſidio fiducia armatus: vt patet ex illius verbis ad Saülem: *Dominus, qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrſi, ipſe me liberabit de manu Philiſthæi huius.* 1. Reg. 17. num. 37. Immò & ex illius factis: qui deſcenſurus in arenam cum Golia, priùs depoſuit arma Saülis: ibidem, num. 4. Non aliam ob cauſam, inquit D. Chryſoſt. hom. 46. in Geneſ. niſi, *vt virtus Dei apertè monſtraretur; & non armis, quæ ferebant, mira adſcriberentur.* Adde: quia partam de Golia victoriam non ſuo robori, ſed diuino auxilio adſcripſit: vt ex eo colligitur; quòd gladium, quo Philiſthæum iugulauit, in Dei tabernaculo ſuſpenderit, innuente Scriptura, cap. 21. n. 8. & affirmante Ioſepho lib. 6. Antiq. cap. 11. vt victoriam illam non ſibi, ſed Deo tribuendam fateretur. Dignus autem erat, vt victor ex conſequentibus præliis exiret, qui primum non vi propria, ſed ope diuina fretus inchoaret: dignus, vt victricibus palmis frequenter ornaretur, qui primam ſuæ victoriæ laudem in Deum auctorem referebat.

D.Chryſ.
Ideò Saülis arma depoſuit, vt Dei virtus apertius mōſtraretur
Ioſeph.

Idem inſtitutum mihi videtur illuſtrare ratio, quam Diuus Ambr. lib. 1. Offic. cap. 35. inculcat: vbi docet, idcircò Dauidem contra Philiſthæos feliciter depugnaſſe, quòd ante pugnam Deum conſuliſſet: vt patet 2. Reg. 5. n. 19. & 23. Qui autem Deum in omnibus præliis conſulebat, non ex ſe, ſed ex Deo victoriam ſperabat. *Nunquàm*, inquit Ambroſius, *niſi conſulto Domino bellum adorſus eſt: ideò in omnibus victor præliis vſque ad ſummam ſenectam, manu promptus, bello aduerſus Titanas ſuſcepto, ferocibus bellator admiſcebatur agminibus, gloriæ cupidus, incurioſus ſalutis.* Vbi cupidum gloriæ intellige, non tam propriæ, quàm diuinæ: vel ſi propriæ; tamen quæ tota ad diuinam referatur. Igitur Dauid, quamuis nulli bellatorum ſecundus; tamen primas auxiliatori ſuo Deo in omnibus præliis humilis deferebat.

D. Ambr.
Primam victoria laudē Deo retulit.

Dauid conſulto prius Deo hoſtes aggrediebatur.

3. Sic ipſe Dauid ſuum in cæteris rebus gratum Deo animum demonſtrabat: beneficia, quæ à Deo petebat & accipiebat, ſtatim toto animo gratulatus: *Confitebor*, inquit, *tibi, Domine, in toto corde meo, quoniam audiſti verba oris mei.* Pſalm. 137. n. 1. Vbi D. Chryſoſt. *Non*, inquit, *quemadmodum nonnulli molles ac diſſoluti, qui antequàm quidem accipiant, ſunt vehementes; poſtquàm autem acceperint, elangueſcunt. Sed hic quidem, & antequàm acceperit, vrget; & poſtquàm acceperit, perſtat agens aſſiduè gratias.* Vnde ſanctiſſimus Iobus, eos, qui ſua ſibi dona tribuebant, nihilo ab idololatris differre iudicabat: *Si oſculatus*, inquit, *ſum manum meam ore meo; quæ eſt iniquitas maxima, & negatio contra Deum altiſſimum.* Iob. 31. num. 27. & 28. Quaſi diceret; Teſtor, me nunquàm meam manum fuiſſe oſculatum. *Quod tunc fieri arbitror*, inquit D. Bernard. ſerm. 28. in Cant. *cùm donum Dei, non Deo, ſed meritis adſcribitur actionum.* Quam ingratitudinem vocat iniquitatem maximam, & negationem contra Deum. Dum enim quis ſua ſibi bona tribuit; Deum bonorum omnium auctorem eſſe quodāmodo negat. Vnde idem D. Bern. ſerm. 4. in Cant. *Si in te*, inquit, *& non magis in*

Dauid vtpote gratus omnia accepta Deo gratulabatur.
D.Chryſ.

Nihil ab idololatra differt, qui ſibi ſua adſcribit, non Deo.

D.Bern.

A *Domino gloriaris; propriam profectò, & non Domini manum oſculari conuinceris: quod iuxta beati Iobi ſententiam, eſt iniquitas maxima, & negatio in Deum.* Quare ad eandem gratitudinem hortatus idem D. Bern. ſerm. 3. in Cant. *Accipiendo*, inquit, *donum, oſculare manum: hoc eſt, non tibi, ſed nomini eius da gloriam. Da ſemel, & da iterum tum pro donatis criminibus, tum pro collatis virtutibus.* Cauendum enim maximè eſt, ne vllum donum à Deo accipiatur, quod non ſtatim in Deum per debitam gratiarum actionem reuocetur.

Qui ſua ſibi tribuit, Deū quodammodò negat.

4. Prudenter quidem ille, qui amicum media nocte ſuum in hoſpitium excepit, ad alium perrexit amicum, dicens: *Amice, commoda mihi tres panes;*
B *quoniam amicus meus venit de via ad me, & non habeo quod ponam ante illum.* Luc. 11. num. 5. Quod D. Bernardus ſerm. 17. ex paruis, refert ad beneficia, quæ à Deo in aliorum gratiam poſtulantur. Et congruenter ad præſens inſtitutum expendit verbum illud, *Commoda*; non, *Da*, quo ſe fatetur acceptorum debitorem. *Notandum*, inquit, *quòd non ait, Da; ſed commoda mihi tres panes: quaſi redditurus: quia Sacerdos peccatori conuertenti debet quidem gratiam diuinitùs impetrare: fructum verò eiuſdem gratiæ non ſibi debet, ſed Deo referre.* Non ſine myſterio Dauid loquutus de Euangelicis Prædicatoribus, quorum ſonus exiuit in omnem terram, &c. ſubdidit: *Lex Domini immaculata conuertens animas, teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtans paruulis.* Pſal. 18. num. 8. Sic enim ſignificauit prædicationis & conuerſionis gloriam, non hu-
C manæ induſtriæ, ſed diuinæ virtuti tribuendam. Quod D. Bern. epiſt. 135. expendens: *Profectò*, inquit, *lex Domini conuertit animas: & non ego. Teſtimonium Domini fidele, ſapientiam præſtat paruulis, non ego.* Et rem illuſtrat apta ſimilitudine ducta à characteribus, quorum pulchritudo, non tam calamo quàm manui tribuitur: *Laudatur*, inquit, *de bona litera tornatura manus, non calamus. Fateor, vt multùm tribuam mihi, lingua mea calamus ſcribæ velociter ſcribentis.* Quam ſimilitudinem iterum inculcat ſerm. 13. in Cantica, vbi loquutus de antiquis Heroïbus glorioſa quædam prodigia operātibus: *Clara*, inquit, *luce reperio laudabilem, ſiue mirabilem alium apparere, atque alium eſſe, ſiue ſit Heliſæus, ſiue Helias mortuorum ſuſcitatores: ipſi quidem ſuo non imperio, ſed miniſterio foris exhibent nobis noua & inſueta. Deus verò in ipſis manens, ipſe*
D *facit opera.* Et ſtatim hujus, non illorum eſſe gloriam ſignificans: *Nec laus calami*, inquit, *laudabilis eſt pictura, ſiue ſcriptura; nec gloria linguæ, aut labiorum ſermo bonus.* Quaſi diceret: Sicut prudens ſermo non linguæ tribuitur, ſed intellectui; & elegans ſcriptio non calamo, ſed manui imputatur: ita noſtrorum operum gloria non tam nobis, quàm Deo præcipuè adſcribenda eſt.

Si quis quid à Deo poſtulat, ſe accepti debitorem fateri debet.

Humana ſalus non Prædicatori, ſed Deo tribuenda.
D.Bern.

Illuſtratur res ſimilitudine.

Deus eſt, qui mira in iuſtis operatur.

5. Vnde illi in cæleſti Regno ſeniores, quos vidit Ioannes: *Adorabant viuentem in ſecula ſeculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum.* Apoc. 4. n. 10. Vbi Rup. lib. 4. ad finem: *Conſiderantes*, inquit, *quòd non ſuis meritis, ſed gratia præuenientis & ſubſequentis miſericordiæ, coronas aſſequuti ſunt,*
E &c. *Nónne ipſi ſuam dignitatem parui faciunt, & totum, quod meruerunt, cum humili reuerentia illi attribuunt? Mittunt ergo ante thronum coronas ſuas: id eſt, quidquid virtutis, quidquid habent dignitatis, Deo cum gratiarum actione offerunt.* Vtinam omnes accepta à Deo beneficia perpetua gratiarum actione ſeruaremus: nam, qui illa ſibi tribuunt, omnibus ſpoliantur. Vnde eſt illud de Rege Tyri, ſeu Lucifero; qui in illo adumbratur, *Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo.* Ezech. 28. n. 17. In quem locum

Iuſti etiam in cælo Deo ſuas coronas offerunt & referunt.
Rupert.

D. Bern. *Lucifer omnē ſuā amiſit pulchritudinem, cùm ſuam fecit.* locum D. Bernard. ſermon. 74. in Cant. *Nolo*, inquit, *decorem, qui mihi tollat ſapientiam. Quæris, quis ille ſit tam noxius, tàmque pernicioſus decor? Tuus. Adhuc fortè ſine intellectu es? Planiùs audi. Priuatus, proprius. Non culpamus donum, ſed vſum. Denique, ſi aduertiſti, non in docere, ſed in ſuo decore dictus eſt ille perdidiſſe ſapientiam.* Et paulò pòſt: *Perdidit eam, cùm fecit ſuam.* Et ſtatim: *Proprietas in cauſa eſt, Quòd ſibi ſapiens fuit: quòd non dedit gloriam Deo: quod non retulit gratiam pro gratia: quòd non ſecundùm veritatem ambulauit in ea, ſed ad ſuam eam retorſit: voluntatem, iſtud eſt, cur eam perdidit; immò iſtud eſt, quòd eam perdidit. Etenim ſic habere, perdere eſt.* Itaque, qui cæleſtium donorum ſibi gloriam vſurpat, omnium iacturam incurrit.

6. *Gloria in bello ad ducē; pax ad milites trāsfertur.* D. Bern. In bellicis victoriis ac triumphis ita ſolent munera, ſeu præmia inter duces ac milites partiri, vt ad ſolos duces tota gloria; ad milites verò pax & lætitia trāsferatur. Quod Diuus Bernardus ſerm. 13. in Cant. ex ſacris literis obſeruat: *Golia*, inquit, *proſtrato, lætatus eſt populus pace recepta: ſed Dauid ſingulariter extitit glorioſus. Ioſuë, Iephte, Gedeon, Samſon, Iudith, glorioſè in diebus ſuis triumpha unt de hoſtibus: ſed pace cum gaudio fruentibus cæteris, nemo eis communicauit in gloria. Iudas Machabæus multis & ipſe inclytus victoriis, cùm frequenter exultanti populo pacem fortiter pugnando tribuiſſet, nunquid gloriam quandoque eſt partitus alicui? Facta eſt, inquit, non gloria; ſed lætitia magna in populo.* 1. Mach. 4. num. 58. Ex quibus locis *Et quia Deus eſt in bello dux, omnis ei gloria tribuenda.* efficaciter argumentatus, oſtendit multò minùs bonorum operum gloriam nobis cum Deo diuidendam, ſed totam Deo conſecrandam: *Quid minùs*, inquit, *ab his omnibus conditor omnium fecit, quominùs & ipſe debeat gloriari ſingulariter? Solus cuncta creauit, ſolus de hoſte triumphauit, ſolus captiuos liberauit; & ſocium habebit in gloria?* Quaſi diceret: Minimè. Æquiſſima planè fuit illa partitio facta ab Angelis in Chriſti Domini Genethliaco canentibus: *Gloria in altiſſimis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.* Luc. 2. numer. 14. Quare inqnit Diuus Bernardus proximè ci- *D. Bern. Qui ad Dei gloriam anhelat, iniquæ voluntatis homo eſt.* tatus: *Non bonæ, ſed iniquæ voluntatis eſt, qui nequaquàm pace contentus, ſuperbo oculo, & inſatiabili corde inquietus anhelat & ad gloriam Dei, nec pacem proinde retinens, nec gloriam apprehendens.* Et rurſus in epiſtol. 126. ad Epiſcopos Aquitaniæ: *Diſplicet, inquit, mortalibus Angelica illa partitio, qua gloria Deo, pax hominibus nuntiatur; & dum gloriam vſurpant, turbant pacem.* Et paulò pòſt: *O ſtulti filij Adam, qui contemnentes pacem, & gloriam appetentes, & pacem perdunt, & gloriam!*

7. *Mala homini tribuēda: bona Deo, à quo procedunt.* Hanc in dementiam ne homines abirent, diligenter olim Noë, & peccauit, & curauit. Nam, vt filios ſuos admoneret ad gloriam Deo tribuendam, cùm maledixit vni, *Maledictus*, inquit, *puer Chanaam*: & cùm benedixit alteri, *Benedictus*, inquit, *Dominus Deus Sem.* Geneſ. 9. num. 25. & 26. At, ſi malo maledixit, cur non benedixit & bono, ſed potiùs Deo illius? Credo, vt oſtenderet hominis mala, homini eſſe tribuenda, bona tamen non niſi Deo, à quo bona cuncta procedunt. Ædificauit olim Ioſuë altare Domino *de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit*, Ioſue 8 num. 31. vt legem diuini iuris latam, Exod. 20. num. 25. quæ ſic altare fieri præcipiebat, obſeruaret. Cur autem ex lapidibus impolitis fieri altare à Deo præcipiatur, multiplex eſt ratio. Sed inter alias ad rem præſentem accommodata eſt illa, quam tradit Rabbi Iſaac: *Ideo*, inquit, *artificum manus ab altarium lapidibus abeſſe debuit, ne id boni, quod apud aras impetrant homines, humano* *R ab. Totum illud quod impetratur, procedit à Deo.* *operi ferre acceptum poſſint.* Sed totum à diuina bonitate ac liberalitate proceſſiſſe.

Ad Chriſtum Dominum accedens quidam, ait illi: *Magiſter bone, quid boni faciam vt habeam vitam æternam?* Ad quem Dominus: *Quid me interrogas de bono?* Hoc eſt: Quid me appellas bonum? *Vnus eſt bonus Deus.* Matth. 19. num. 16. & 17. Vbi, vt rectè aduertit Caietanus, bonum ſe eſſe non negauit: ſed alios docuit homines, omnium rerum bonitatem in vnum Deum, tanquàm in primarium auctorem, à quo procedit, referendam: *Dixit hoc*, inquit, *ad docendum exemplo ſuo, quod, cùm laudamur, retorquere proprias laudes in diuinam debeamus.* Nam, ſi qua gloria digni ſunt, quibus Deus mentem animúmque inſpirat rectè agendi: quanto maiori gloria dignus eſt ille huius conſilij auctor, & operis exequutor? Priùs Ioannes deſcripſit mulieris partum, qui natum de Beatiſſima Virgine Chriſtum repræſentabat. Apocal. 12. num. 5. Et ſtatim pugnam & victoriam Michaëlis & Angelorum, de Lucifero ac dæmonibus narrauit. Ibidem, num. 7. & 8. vt ſignificaret, interprete Ruperto ad eum locum, illam pugnam fortiter initam, & illam victoriam feliciter partam, non tam Angelicæ virtuti, quàm diuinæ illius ſanctiſſimi partus poteſtati tribuendam. Vnde Dauid non de Angelo, ſed de ipſo Deo: *Tu*, inquit, *confregiſti capita draconis.* Pſalm. 73. num. 14. Immò & ipſi Angeli victores ac triumphatores: *Nunc*, inquiunt, *facta eſt, ſalus, & virtus, & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius.* Vbi ſup. num. 10. Vt totam illius pugnæ, & victoriæ gloriam vni Deo adſcribendam faterentur. Sed nemo vnquam Beatiſſima Virgine humilior, ſuam in auctorem ſuum gloriam refudit. Nam, cùm Eliſabetha innumeras eius laudes decantaret, & præ cæteris, quæ erat omnium longè maxima, ſalutaret Matrem Dei; ipſa ne ſuas laudes recipere ſibi, ſed retribuere Deo videretur. *Magnificat*, inquit, *anima mea Dominum*, &c. Luc. 1. num. 47. Quod D. Bernard. ſerm. de verbis Apoc. *Signum magnum*, eleganter expendens: *Magna quidem*, inquit, *præconia: ſed & deuota humilitas, nihil ſibi paſſa & retinere, in eum magis vniuerſa refudit, cuius in ſe beneficia laudabantur.* Non mediocris quidem laus ſanctiſſimæ Deiparæ virtutibus debebatur: ſed ipſa totam Deo ſoluendam curabat; vt ab eo ſuas omnes virtutes initium habuiſſe palam teſtaretur. Quamuis igitur Samuel & Iſraëlitæ ſuis precibus victoriam de hoſtibus reportarint; nullam tamen victoriæ laudem ſibi, ſed potiùs vni Deo acceptam retulerunt. Quod planè illa inſcriptione teſtati ſunt: *Hac vſque auxiliatus eſt nobis Dominus.* Sed de hac re plura diximus in 1. Tomo, cap. 1. num. 19. & cap. 2. numer. 1. 3. & 10. Annot. 14. latiùs: plura, vbi feret occaſio, dicturi.

8. *Chriſtus Dominus omne bonum ſoli Deo tribuendum docuit.* Caiet.

Victoria de Lucifero in cælis, nō Angelis, ſed Chriſto Domino referenda. Rupert.

B. Virgo totā ſuam gloriā Deo curauit ſoluendam.

D. Bern.

SECTIO V.

Qui Deo victoriam gratulantur, firma pace à Deo ſtabiliuntur.

1. *Qui Deo victoriam tribuit, plures reportat.* QVod ad quintum & vltimum attinet: Dum Hebræi vnam illam victoriam Deo tribuerunt, plures de hoſtibus victorias reportarunt; cunctóſque Philiſthinos à ſuis terminis repulerunt; vt ex ſequentibus patebit: & præcedente Sect. §. 2. perſtrinximus. Vnde factum, vt ſecura pace deinceps fruerentur. Quaſi ille lapis in diuinam

diuinam gloriam erectus;murus eſſet, qui Iſraëlitas defenderet, Philiſthinos propulſaret, pace & tranquillitate totum populum repleret. *Nam, cùm nos Deo gratos exhibemus*,inquit D. Bernardus ſerm.De ſeptem miſericordiis, *locum in nobis facimus gratiæ, vt maiora adhuc accipere mereamur.* Quare in Iſraëlem quadrat hoc loco illud Dauidicum: *Qui poſuit fines tuos pacem.* Pſal. 147. num. 14. Nam, qui anteà præliis exardeſcebat; vbi hunc lapidem erexit, Deóque tanquam ſuæ gratitudinis monumentum conſecrauit; mira pace tranquillitatéque à Deo remuneratur. Ita planè fieri à Deo ſolet, vt qui victorias Deo acceptas referunt, ab ipſo Deo pacis munere coronentur.

D. Bernard. Maiorem ſortitur gratiam,vt maiora mereatur.

2. *Æterna potiuntur pace, qui,vt vnum ſint,à ſancta Trinitate accipiunt.*

Feliciter olim. *Michael & Angeli eius præliabantur* cum Dracone, quem tandem victum in terram proiecerunt. Apoc. 12. num. 7. Et ſtatim huius victoriæ laudem non ſibi arroganter vſurparunt,ſed Deo humiliter tribuerunt. *Nunc*, inquiunt,*facta eſt ſalus & virtus & regnum Dei noſtri, & poteſtas Chriſti eius; quia proiectus eſt accuſator fratrum noſtrorum.* Ibid num. 10. Quid, obſecro,ex hac gratitudine pro bello feliciter geſto reportarunt? *Perſliterunt*,inquit D.Greg.Naz.orat. 41. *in ſua dignitate: cuius primum illud eſt, quòd peccati ſunt,ac diſſidij expertes, quippe qui à ſancta Trinitate acceperint,vt vnum ſint.* Ex illa enim contra Impios pugna, in æternam ſecum pacem coierunt. Abrahamum de bello cum victoria redeuntem ingenti plauſu excepit *Rex Salem.* Geneſ. 14. num. 18. Hoc eſt,vt Diuus Paulus Heb. 7. num. 2. interpretatur, *Rex pacis.* Non ſine myſterio, vt fortiter pugnantem, & feliciter vincentem, glorioſæ pacis munera coronarent. Nec tantùm Rex pacis, verùm & ipſe *Deus pacis*, vt Diuus Paul. Rom. 15. num. 33. appellat,ad pacem eum inuitauit: *Noli*, inquit, *timere Abraham: ego protector tuus ſum.* Geneſ. 15. num. 1. ſeu, vt eſt in Hebræo: *Ego ſcutum tibi:* quo te,ſcilicet,de tanto prælio victorem quieta in pace coronabo. Æquum enim erat, vt qui pro nepote liberando arduum ac difficile prælium ſuſceperat; ab ipſo Deo in tranquilla ac ſecura pace ſeruaretur. Quid enim mirum, ſi is, qui in bello innocentem protexit,à Deo in pace protegatur.

D. Greg. Naz.

Deus vt ſcuto,pace coronat gratos.

3. *Diuini cultus propugnator æterna pace coronatur.*

Iuſta aliquando Phinees indignatione exarſit, cùm Iſraëlem ac Madianitidem publicè peccantes animaduertit;& arrepto pugione, vtrunque palàm trucidauit. Num. 25. à num. 6. Quid igitur præmij tam ſtrenuum bellatorem pro diuina gloria dimicantem conſequi oportebat? *Ecce*,inquit,Deus ad Moyſem,*do ei pacem fœderis mei: & erit tam ipſi, quàm ſemini eius pactum ſacerdotij ſempiternum.* Num. 25. num. 12. Quod Philo Hebræus lib. 1. De Monarchia, expendens notat, pugnaci homini, ſed iuſtiſſimam cædem aggredienti, non immeritò pacem fœderis conferri: *Quia iudicauit*, inquit, *Deus immunem à malitia debere eſſe in poſterum propugnatorem diuini cultus fortiſſimum.* Quaſi,qui tam iuſtam pugnam ſuſciperet ſempiterna pace digniſſimus videretur. Conſenuit Dauid in præliis Domini præliandis: ex quorum felici ſucceſſu nullam ſibi, totam Deo gloriam tribuebat: *In te*, inquit, *inimicos noſtros ventilabimus cornu: & in nomine tuo ſpernemus inſurgentes in nos. Non enim in arcu meo ſperabo, & gladius meus non ſaluabit me.* Pſal. 43. n. 6. & 7. Et ſicut nihil de ſuis ad pugnam viribus præſumebat: ita nullam ſibi de victoria laudem arrogaret: immò & pugnandi robur,& vincendi decus Deo tribueret,à quo acceptum non dubitabat. Sed, quanta ex his iuſtiſſimis præliis pax conſequuta fuerit, ſucceſſoris Salomonis pacatiſſimum Regnum demonſtrauit. Pacificus enim filius bellatoris patris *habebat pacem ex omni parte in circuitu Habitabátque Iuda & Iſrael abſque timore vllo, vnuſquiſque ſub vite ſua, & ſub ficu ſua.* 3. Reg. 4. num. 24 & 25. Vbi emphaticè dicitur, *ſub vite*, & *ſub ficu*: hoc eſt,extra vrbes, & in agris: vbi ſicut eſſe ſolet minus præſidij; ita & plus timoris, niſi omnes firmiſſima pace pro muro vterētur. Quod ipſe Salomon Deo acceptum referebat, dicens: *Nunc autem requiem dedit Deus meus mihi per circuitum, & non eſt Satan, neque occurſus malus.* 3. Reg. 5. n. 4. Itaque ex cōfertiſſimis præliis pro Dei gloria ſuſceptis, factum eſt,vt placidiſſima in totum Regnum pax conſequeretur.

Philo.

Ex Dauidis gratitudine & humilitate,æterna Salomonis pax profecta eſt.

4. *Eccleſia ex continuis Martyrum præliis æterna pace fruitur,*

D.Chryſ.

Quòd apertiùs innoteſcet, ſi per allegoriam ad Eccleſiam transferatur; quæ ex continuis Martyrum præliis ſecuriſſimam tandem pacem comparauit. Vnde Dauid Eccleſiam alloquutus,& ſuam ei pacem gratulatus: *Qui poſuit*, inquit, *fines tuos pacem.* Pſal. 147. num. 14. Vbi Diuus Chryſoſt. *Hoc*, inquit, *valde propriè dici poteſt de Eccleſia. Nam, quod eſt mirabile, cùm peteretur bello, pace fruebatur; & cùm ei omnes ponerent inſidias,in ſumma ſecuritate maximam capiebat voluptatem.* Vbi etiam aduertit Chriſtum Dominum in cælo aſcenſurum, non dixiſſe abſolutè: *Pacem do vobis*: ſed, *Pacem meam do vobis.* Ioan. 14 num. 27. Nam hæc etiam inter hoſtes & tyrannos & perſequutores effloreſcit: cùm à nemine violetur, ac de ſua ſecuritate deiiciatur. Et ne quis dubitaret, totam Eccleſiæ pacem à Chriſto Domino profluxiſſe; prædixit non immeritò Propheta, citato Pſalmo num. 13. *Confortauit ſeras portarum tuarum.* Hoc eſt, inquit Diuus Chryſoſtomus: *Eam*, nempe, Eccleſiam, *munit validius, quàm Ieruſalem, non vectibus, & portis, ſed Cruce circumſeptam.* Quare ſicut Iudæam ille Lapis adiutorij, tanquam murus, de Philiſthiinis defendebat: ita & Eccleſiam vna Chriſti Domini Crux contra oppugnatores ſuos ſtrenuè protegit ac tuetur. Vnde eſt illud de Chriſto ſuam protegente Eccleſiam,ac pacificante: *Et erit iſte pax, Aſſyrius cùm venerit in terram noſtram, & quando conculcauerit in domibus noſtris.* Mich. 5. num. 5. Hoc eſt: quando venerit diabolus, ſiue quicunque alius tyrannus, & Eccleſiam magnis perſequutionibus oppreſſerit & vexauerit; ipſe Chriſtus Dominus erit pax,qui pugnantem tuebitur, & vincentem in pace collocabit. Quod illuſtrat exemplo Diui Pauli, qui multis quidem aduerſitatibus tentabatur; *periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus*, &c. 2. Corinth. 11. num 26. *Sed in his omnibus*, addit Hieronymus, *vincebat propter illum,qui dilexerat eum. Et ideò implebatur pace, quia impletus fuerat contumeliis.* Vbi vide, ex iuſta pugna pacis domum pullulaſſe. Sed de hac re ſuus erit dicendi locus. Iterum ad hiſtoriam.

Chriſti Domini pax etiam in bello ſpectatur.

Omne Eccleſiæ robur ex Cruce.

Ex bello propter Dominū plena pax.

D.Hier.

Num. XV. Iudicabat quoque Samuel Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ.

EXPOSITIO LITERÆ

1. *Quomodo verum ſit,Samuele iudicaſſe.*

IVdicabat quoque, &c. Ita habent concordiſſimè omnia exemplaria, Hebræa, Græca & Latina. Sed difficultas eſt,quo pacto hæc vera ſint. Nam, viuente adhuc Samuele,regnauit Saül; vt ex toto hoc libro palàm: eſt regnante autem Saule,

non potuit iudicare Samuel, cùm iam poteſtatem non habuerit, ſed totam transtulerit in Saülem. Ergo non iudicauit Iſraëlem omnibus diebus vitæ ſuæ.

2. *Prima reſponſio ex Montano & Adrichomio.*

Prima reſponſio colligitur ex Montano in Apparatu de ſeculis, & ſuper Acta Apoſtolorum, & ex Adrichomio in anno mundi 2850. dicentibus Samuelem 38. annis iudicaſſe, Saülē duobus; ex qua annorum ſumma conſtare illos 40. annos qui Actor. 13. numero 21. Regno Saülis, ſimul cum principatu Samuelis, vt eſt communis interpretatio, tribuuntur. Probant in Saüle, ex ipſa Litera: *Duobus annis regnauit*. 1. Reg. 13. numero 1. Quod propriè accipiendum eſſe contendunt. In Samuele autem probant per conſequentiā. Nam ſi Saül duobus tantùm annis regnauit; neceſſe fuit, vt Samuel 38. iudicarit, vt illi quadraginta anni vtriuſque præfecturæ implerentur. Ex hac, inquam ſententia colligitur prima ad hunc locum reſponſio: ſcilicet, hæc verba eſſe intelligenda, vt ſonant: Samuelem, poſtquàm ad principatum acceſſit, nunquàm ab eo receſſiſſe; ſed reuerà cunctis diebus vitæ ſuæ, nempe 38. annis iudicaſſe; quibus per eius mortem expletis, ſucceſſiſſe Saülem in regnum; & duobus annis, quibus ſuperſtes fuit, regnum obtinuiſſe. Hæc reſponſio nullo modo mihi probatur: quia ſupponit duo, niſi fallor, apertè falſa. Vnum, Samuelem nullo tempore dum vixit de principatu deiectum; ſed in principatu conſtitutum tandem obiiſſe. Quòd planè repugnat hiſtoriæ capitis ſequentis, vbi deſcribitur Samuel à ſuo populo contemptus, & ſuo imperio ſpoliatus. Alterum, Samuelem nunquàm concurriſſe cùm Saüle regnante: ſed mortuo Samuele Saulem ſuum regnum inchoaſſe. Quod etiam ſequenti hiſtoriæ manifeſtè aduerſatur, in qua deſcribitur Samuel vnxiſſe Saülem in Regem, & regnanti dediſſe mandata contra Amalec; & mandata præuaricanti ſupplicia denuntiaſſe; & plura alia cum eo regnum tenente tranſegiſſe. Fieri igitur non potuit, vt Samuel *cunctis diebus vitæ ſuæ* abſolutè iudicarit; & ei mortuo ſucceſſerit Saül, duobus tantùm annis regnaturus. *Impugnatur.*

Euaſio præcluditur. Reſpondebit aliquis, hoc fortaſſe preſſus argumento, Samuelem vixiſſe quidem duobus ante mortem ſuam annis priuatum, & à præfectura deiectum: atque eo tempore cum Saüle iam Rege facto concurriſſe. Id tamen non tollere, quominus dicatur cunctis diebus vitæ ſuæ iudicaſſe; quia hoc tempus exiguum fuit: & quod parum abeſt à fine, nihil abeſſe cenſetur, iuxta vulgarem Scripturæ regulam, quæ in magno aliquo numero, paruos aliquos, quaſi non fuerint, prætermittit: vt ex noſtris Salmeron tom. 1. prolog. 11. quinquagena 3. can. 50. Riber. Amos 5. n. 61. Sanches Act. 1. n. 5. pluribus exemplis illuſtrant. Sed contrà argumentor in primis ad hominem: quia hoc poſito iam Samuel non iudicauit 38. annis, vt illi contendebant; ſed tantùm 36. Neque Saül regnauit duobus tantùm annis, vt illi ex loco Regum citato efficaciter confirmaſſe ſibi videbantur; ſed quatuor annis: ex qua ſumma tam exigua duos detrahere, non conuenit cum illa vulgari Scripturæ regula, quæ allegatur. Deinde, quia re vera Samuel pluribus annis, quàm duobus, priuatus vixit: vt ad caput 13. n. 1. latiùs oſtendemus. Non igitur cunctis diebus vitæ ſuæ ſimpliciter iudicauit. *Salmer. Riber. Sanches.*

3. *Reſpondet ſecundo Caietanus.*

Secunda reſponſio parum diſſimilis ex Caietano eſt, Samuelem etiam regnante Saüle, retinuiſſe iudiciariam poteſtatem, & nunquàm eam, quandiu vixit, depoſuiſſe. *Hinc apparet*, inquit, *quod quamuis creatus fuerat Saül Rex: non tamen depoſitus eſt Samuel à dignitate & auctoritate Iudicis*. Sed hæc reſponſio ex his, quæ ſequenti cap. dicemus, facilè conuincetur. Nam Iudæi Regem pro Iudice poſtularunt, volentes, vt iudiciaria poteſtas in regiam mutaretur; & eorum votis ac precibus Deus indulgendum cenſuit: vnde, introducta regia poteſtate, abolita eſt iudiciaria. Alioqui non eſſet tam grauis iniuria Iudæorum in Samuelem; neque tam ſingularis patientia Samuelis in Iudæos: ſi nec illi Samuelem ſua poteſtate abdicarunt; nec Samuel ſua ſe poteſtate abdicari paſſus eſt. Quin etiam, ſi regnante Saüle, adhuc Samuel poteſtatem iudiciariam haberet, vel alter alteri ſubordinaretur; vel neuter: ſi hoc poſterius, monſtroſam illius Reipublicæ gubernationem admittas, neceſſe eſt; in qua duo ſuprema capita reperiantur: ſi illud prius, non ſubordinabis Saülem Samueli, cùm Rex temporali Principi in ſuo Regno minimè ſubiiciatur: ſi Samuelem Saüli; ergo iam Samuel à ſuprema Iudicis poteſtate, qua fungebatur, & qua nulli erat ſecundus exulabat. *Caietani reſponſio facilè conuincitur.*

4. *Carthuſ. Reſpondet tertiò Carthuſianus.*

Tertia reſponſio, ex Dionyſio Carthuſiano, eſt, Samuelem, quandiu vixit, ſi non habuit ſupremam iudicandi poteſtatem; habuiſſe tamen docendi & inſtruendi facultatem, qua Regem & populum ad diuina legis intelligentiam & obſeruantiam edocebat & inſtruebat, tanquàm Leuita, Propheta & iuſtus. Et in hanc ſententiam mihi videtur Serarius quæſtione 3. propendere: ita verbum iudicandi interpretatus, vt ſignificet Samuelem magnos & aſſiduos labores in communi Regis & Regni vtilitate, huc illuc circumcurſando, & nullum ſibi otium, aut remiſſionem indulgendo poſuiſſe. Nihilominus, quamuis Samuel, regnante Saüle, eum populum docuerit & inſtruxerit; tamen id ſatis non eſt, vt ſimpliciter dicatur iudicare. Nam iudicandi munus non ſolùm vim directiuam, ſed etiam coactiuam importat, quam illa docendi inſtruendique facultas non includit. Item verbum iudicandi à proprio ſignificatu iuriſdicendi, ad figuratum docendi ac inſtruendi, quod meminerim, non transfertur. Tandem, aliqua hoc loco æquiuocatio interueniret, dum idem verbum iudicandi ante electionem Saülis propriè poſt electionem tranſlatè ſumeretur: quod niſi neceſſitas cogat, non eſt facilè admittendum. *Serar.* *Carthuſiani reſponſio reiicitur.*

5. *Reſpondent quartò Lyra. & Abul.* *Lyran. Abul.*

Quarta igitur reſponſio ex Lyrano, & Abulenſi, quæ mihi germanior videtur, eſt, Samuelem iudicaſſe omnibus diebus vitæ ſuæ; non quidem ſimpliciter; ſed cum aliqua limitatione vſque ad certum aliquem terminum. Neque nouum eſſe in Scriptura vt propoſitiones vniuerſales per ſynecdochem limitentur, & ſub eis aliquot particulares excipiantur: vt iam cap. 1. n. 21. aduerti, & pluribus exemplis confirmaui. Quibus alia addi poſſunt. Nam Geneſ. 35. numer. 26. dicuntur filij Iacob *nati in Meſopotamia Syriæ*. Et tamen Benjamin non in Meſopotamia, ſed iuxta Ephratam natus eſt. Ibidem à num. 16. Abſalon dicitur ingreſſus ad concubinas patris ſui *coram vniuerſo Iſraël*. 2. Regum 16. num. 22. Nec tamen omnes adeſſe poterant Iſraëlitæ. Conſilium Chuſaï Arachitæ dicuntur approbaſſe *omnes viri Iſraël*. 2. Regum 17. num. 14. Nec tamen defuerunt, qui reprobarent. Ad vitulos aureos, quos fecit Ieroboam, *omnes* ire dicuntur. Tob. 1. num. 5. Nec tamen dubitandum aliquos abſtinuiſſe. Tobiam arguiſſe dicuntur *omnes proximi eius*. Tob. 2. numer. 8. Quem tamen aliqui ſine dubio non arguebant. *Omnes viri Iuda* conſumendi die

dicuntur in terra Ægypti. Ierem. 44. à n. 12. Et tamen aliqui euaſuri ſupponuntur; dum ſtatim additur, *Non reuertentur, niſi qui fugerint.* Ibidem, num. 14. Omnes profugos Iſraël gladio caſuros, prædicit Ezechiel cap. 17. n. 11. Sed ſtatim ſupponit, aliquos à morte eripiendos, dum addit: *Reſidui autem in omnem ventum diſpergentur.* Prophetæ dicuntur *ſancti*. Luc. 1 n. 70. & Act. 3. num. 21. Nec tamen omnes fuerunt; vt Balaam, & qui in extremo iudicio damnati dicent; *Nóme in nomine tuo prophetauimus*, &c. Matth. 7. numero 22. *Primum ſermonem*, inquit Lucas, hoc eſt, Euangelium, *feci de omnibus, quæ cœpit Ieſus facere, & docere.* Act. 1. Nec tamen ipſe omnia ſcripſit. Nam, *Si ſcribantur per ſingula*, inquit Ioannes, *nec ipſum arbitror mundum capere poſſe eos, qui ſcribendi ſunt, libros.* Ioan. 21. n. 25. & ſic de aliis. B Hunc igitur in modum dicitur hoc loco Samuel, *cunctis diebus vitæ ſuæ* iudicaſſe. Quamuis aliquos tranſegerit priuatus, & à iudicandi munere deiectus.

6. *Dubitatio. Prima reſponſio.* Sed dubitabis, quænam fuerit huius muneris limitatio: ſeu ad quem vitæ terminum peruenerit Samuel iudicando, & in quo ceſſauerit? Primò, ſunt, qui liberiùs ac licentiùs in verbis ludant, dicántque, *cunctis diebus vitæ ſuæ*, idem eſſe, atque *cunctis diebus principatus ſui.* Quaſi principatus per antonomaſiam, vita appelletur; & illi ſoli dicantur viuere, qui dominentur; iuxta illud Moyſis: *Dele me de libro vitæ.* Exod. 32. n. 32. ſeu, vt Caiet. interpretatur, *de libro principatus in hoc mundo.* C Vbi principatus dicitur vita; ſicut & ſeruitus dici poteſt mors: quod ſuprà ad cap. 4. n. 9. latiùs illuſtraui. Cæterùm hæc interpretatio nugatoria eſt: quia efficit hunc ſenſum: Iudicabat cunctis diebus, quibus iudicabar.

7. *Secunda reſponſio.* Secundò, dicunt alij, Samuelem iudicaſſe *cunctis diebus vitæ ſuæ*; nempe, firmæ, vegetæ ac robuſtæ; quæ ſola vita dicitur: nam, quæ in ſenectutem fœtam morbis, & effœtam viribus deuergit;

Sophocl. *mors eſt potiùs dicenda, quàm vita*, inquit Tullius in ſomnio. Vnde Sophocles in Antigon. negat viuere, qui vitæ voluptatibus carent:

Nam nulla cui mentem voluptas recreat,
Non viuere herclè exiſtimo; ſed mortuum,
Viuenti illum præ ſe ferre imaginem.

Senec. D Et Seneca in primo choro Herculis Oetæi, laborioſam vitam mortui ſimilem appellat: ſicut fortunatam, Superûm æuo parem:

Par ille eſt Superis, cui pariter dies
Et fortuna fuit. Mortis habet vices,
Lentè cùm trahitur vita gementibus.

Martial. Martialis verò lib. 6. epigr. 70. ſeu 48. in emendatis, canit, non diu viuentium, ſed valentium eſſe vitam:

Ætatem Priami, Neſtoriſque
Longam qui putat eſſe, Martiane,
Multùm decipitúrque, fallitúrque:
Non eſt viuere, ſed valere, vita.

Quo pacto & Berzellai octogenarius præmortuum ſe putabat; atque ſepulchro, quàm palatio aptiorem. 2. Reg. 19. à n. 35. E Sic igitur & Samuel dum vixit, hoc eſt, dum valuit, & viguit; Iſraëlem iudicabat: vbi autem viuere, hoc eſt, valere deſiit; deſiit iudicare, & cœpit in ſuos ſe filios exonerare; vt quo ille munere fungi non poterat, ſenior per ætatem factus; eodem iuuenes validiores fungerentur. Sed hæc reſponſio, vt arguta ſit, ſolida non eſt: quia Samuelis ætas non erat adeò ſenilis, vt gerendo magiſtratui prorſus inepta redderetur: vt ex dictis in ſuperioribus patet, & ex dicendis ad caput ſequens clariùs patebit. Et

A quamuis ipſe filios ſuos in regiminis ſui ſocietatem ſubrogarit: ipſe tamen à ſe ſuam præfecturam non abrogauit, quam adhuc poterat, niſi populi malitia obſiſteret, ſuis humeris feliciter ſuſtentare.

Tertiò igitur dicendum, Samuelem iudicaſſe 8. *cunctis diebus vitæ ſuæ*, vſque ad regnum Saülis. *Tertia & vera reſponſio.* Hæc enim præcedentis regiminis limitatio ex narratione ſequentis facilè colligitur. Cùm enim dicatur hoc loco Samuel iudicaſſe omnibus diebus vitæ ſuæ; & paulò pòſt addatur, Saül ad regnum aſcendiſſe: palàm eſt, illos dies vitæ Samuelis cum excluſione intelligendos; & vſque ad regnum Saülis excluſiuè limitandos. Addunt tamen aliqui, Samuelem, ſaltem ex nutu Saülis omnibus ſimpliciter diebus vitæ ſuæ, iudicandi poteſtatem habuiſſe. Quod vt verum conce- B damus: tamen non videtur ea poteſtas intelligi hoc loco; ne ſub eodem verbo iudicandi, ordinaria ac delegata poteſtas cum aliqua æquiuocatione ſignificetur. Fateor item Samuelem habuiſſe aliquam extraordinariam poteſtatem à Deo delegatam: qua Saülem peccantem reprehendit; Agag Regem Amalec interfecit; & Dauidem in Regem vnxit; aliáque id genus ſuo arbitrio diſpoſuit, & ſanxit. Qualem Deus poteſtatem ſæpenumerò Prophetis conferebat. Verùm hoc loco de ordinatia poteſtate ſermo eſt: ſecundùm quam dicitur in ſequentibus prouinciam obire, & iudicia exercere: quod ad ordinarios Iudices ſpectat. Satius igitur eſt, ſi dicatur C omnibus diebus vitæ ſuæ vſque ad regnum Saülis ordinaria poteſtate iudicaſſe.

Myſtica eſt, & ad inſtruendos Prælatorum mo- 9. res accommodata, Diui Gregorij expoſitio, Sa- D. Greg. muelem iudicaſſe cunctis diebus vitæ ſuæ, ſi non imperiis, ſaltem exemplis. Ita vt illa verba, cunctis diebus vitæ ſuæ, non ſignificent durationem temporis, quo iudicauit, ſed inſtrumenta, quibus iudicauit. Sic enim ſanctiſſimi Doctoris verba accipio: *Qui ſunt*, inquit, *dies vniuſcuiuſque Doctoris, niſi virtutum ſpiritualium claritates? Omnibus nanque diebus vitæ ſuæ Iſraëlem iudicat, qui lucem iuſtitiæ, quam loquendo aſſerit, ad ſubditorum fidelium exemplum perfectione repræſentat bonæ conuerſationis. Qui autem virtutum ſpiritualium lucem non ha-* *Prælati iudicare debent non tam imperio, quàm exemplo.* D *bet, quia ad docendum aſſumit bonæ conuerſationis extraneæ: diebus profectò iudicat vitæ alienæ.* Itaque bonus Prælatus à ſuis moribus deſumere debet documenta & exempla, quibus ad pietatem ſubditos informet. Nam, qui alienis tantùm exemplis docent, ſimiles ſunt illis, de quibus Dominus: *Ecce ego ad Prophetas, qui furantur verba mea vnuſquiſque à proximo ſuo.* Ier. 23. n. 30. *Verba quippe*, addit Gregorius, *furantur, qui bonum, quod docendo prædicant, operando non ſequuntur: quia velut clam de alieno tollunt, quod dato proprio laboris pretio ſuum nequaquam faciunt.* *Prælati, qui de alienis docent exemplis, fures ſunt.* v. g. Si quis exemplo obedientiæ Abrahæ, quod ipſe non ſequitur, alios ad obediendum adhortetur, furatur: quia aliena vſurpat & expendit. Si tamen non E priùs vtatur illo exemplo ad prædicandum, quàm ſuum faciat ſequendo, furti reus minimè arguetur; ſed ex propriis egiſſe exiſtimabitur. *Doctor igitur*, addit Gregorius, *in ſe priùs virtutum ſpiritualium radios bene viuendo foueat, quos prouidendis ſubditorum itineribus loquens adminiſtret. Quia & lucerna tunc iis, qui in domo ſunt vtiliter oſtenditur: ſi ipſa anteà, eo, quod ſparſura eſt lumine repleatur.* *Prælatus vt luceat, priùs debet lumine repleri.* Cæterùm numerus dierum, ſeu annorum, quibus Samuel ante Saülem iudicauit ſatis colligitur ex hoc capite, fuiſſe viginti annorum. Quia

num.1.dicitur, Arca fuiſſe viginti annos in Cariathiarim poſt mortem Heli, & ante creationem Saülis: quo tempore non fuit alius Iudex, quàm Samuel. Ergo viginti annos iudicauit. De qua re in primo tomo, Annot.3. ſect.6. à §. 6. latiùs diximus: iterum ad cap.13.n.1. aliquid dicturi.

Quot annos Samuel iudicarit.

Num. X V I. Et ibat per ſingulos annos circuiens Bethel, & Galgala, & Maſphath: & iudicabat Iſraëlem in ſupradictis locis. *

E X P O S I T I O L I T E R Æ.

1\. *Boni paſtoris eſt ſingulis annis prouinciam luſtrare.*

ET *ibat per ſingulos annos*, &c. Deſcribitur vigilantiſſimi Principis erga ſuos ſubditos ſollicitudo. Primò, quia ſingulis annis prouinciam luſtrabat: neque enim ſæpiùs, aut poterat, aut oportebat. Quamuis dubitationem moueant verba Dionyſij: *In tribus*, inquit, *ſolennitatibus hebdomadariis, vtpote Paſchæ, Pentecoſtes & Scenopegiæ, aſcendebat oppida illa, & iudicabat plebem in eis.* Et ſimilia verba habet Magiſter hiſtoriæ. Vbi neſcio, an voluerit, Samuelem in ſingulis celebritatibus ſingulas vrbes perluſtraſſe, an potiùs in ſingulis omnes: atque adeò ter in anno totam prouinciam obiiſſe. Sed hoc poſterius videtur nimis laborioſum; & fortè impoſſibile: quia Samuel maiorem anni partem in Ramatha commorabatur, vt ex ſequenti num. patebit: reliqua verò anni pars toti Iſraëli ter peragrando non videtur ſuffeciſſe. Illud verò prius parum congruum videbatur: quia in illis celebritatibus, totius populi concurſus fiebat ad vnam tantùm partem, in qua erat tabernaculum. Si igitur Samuel tunc alias vrbes inuiſeret, vacuas inueniret. Adde, illas celebritates ad prouinciam obeundam, intempeſtiuas eſſe: quia in illis res ſacræ, vota, ſacrificia, & reliqua ad diuinum cultum pertinentia curabantur; non autem res temporales, ciuiles & forenſes, ad quas præcipuè componendas Samuel Iſraëlem peragrabat: non igitur in illis celebritatibus prouinciam obibat. Quare potiùs crediderim, Samuelem alio anni tempore extra illas celebritates ſemel tantum excurriſſe, & populum perluſtraſſe. Atque ita Ioſephus, quem ſequitur Sabellicus, expreſſit.

Dionyſ. *Mag. hiſt.* *Dionyſij verba proponuntur, & exponuntur.* *Ioſeph. Sabellic.*

2\. *Samuel quotannis præcipuas luſtrabat vrbes. Præcipuarū vrbium etymologia.*

Secundò, enituit Samuelis ſollicitudo; quia præcipuas vrbes Iſraëlis circuibat: nimirum, Bethel, id eſt, domum Dei, Iacobi ſomnio inſignem. Gen.28.n.19. Galgala, id eſt, rotam; lapidum, in Iordanis aperti monumentum, erectione, & prima populi circuncíſione, & Paſchæ celebratione memorabilẽ. Ioſ.4.n.20. & Ioſ.5. à n.9. Maſphath, id eſt, ſpeculam, Samuelis oratione & ſacrificio, ac totius populi lacrymis & pœnitentia perilluſtrem: vt patet ex hoc c. num. 6. Quamuis Abulenſis dicat, hanc vrbem Maſphath, in qua Samuel hoc loco dicitur iudicare, eſſe illam, quæ eſt in terra Galaad trans Iordanem. Iud. 11.n.11. Quem ſequitur Salianus. Licèt in eo differant, quòd Abul. has vrbes non diſtinguat: Salian. maximè: & credo probabilius, vt ſup. num. 6. diximus. Fundamentum verò, quo Salianus ſibi perſuadet, hanc vrbem Maſphath, in qua Samuel iudicat, eſſe illam tranſamnenſem, ſitam in terra Galaad, eſt; quia aliàs tota hæc Samuelis peragratio circa Iordanem contineretur; nec vltra Iordanem excurreret ad viſitandas duas Tribus Ruben & Gad, & dimidiam Tribũ Manaſſe, quæ ibi morabantur Ioſ.21. à n.1. cùm tamen ad eundem populum ſpectarent, & eiuſdem Principis iudicio

Abul. *Salian. Abul.* *Proponitur Saliani fundamentum.*

A ſubiacerent; qui non debebat tam illuſtrem ſuæ ditionis partem, velut incultam & incuratam præterire. Vtcunque res fuerit: celebriores quidem fuerunt, & proinde frequentiores hæ vrbes, quas Samuel circuibat: atque adeò illas viſitando, totum Iſraëlem commodiùs perluſtrabat; quem fortaſſe oppidatim percurrere non valebat.

3\. *Has vrbes Samuel non inueniebat ſāctificatas, ſed reddebat.*

Ad celebritatem verò harum vrbium miram quoque ſanctitatem acceſſiſſe, Septuaginta in Biblijs Sixtianis prodiderunt, transferentes: *Iudicabat Iſraëlem in omnibus ſanctificatis his*; ſeu, vt habet Lucifer: *In omnibus ſanctificationibus his.* Vbi mihi videntur ea loca, dici ſanctificata, non quidem antecedenter ad viſitationem Samuelis, ſed conſequenter. Neque enim ille eas vrbes ſanctificatas inueniebat, ſed reddebat. Immò fortaſſe illæ vrbes, ſicut numero ciuium ampliores B erant; ita & multitudine vitiorum turpiores *Hoc enim proprium eſt magnarum vrbium*, inquit, Saluianus lib.8. De prouidentia, *vt luſtris plenæ ſint, ac lupanaribus fœteant: & quantùm præcellunt cæteris magnitudine, tantùm præſtent impuritate.* Quod confirmat exemplo Romanæ vrbis; quæ olim quantò poteſtate ſublimior; tantò vitioſitate inferior videbatur. Quam proinde D. Leo ſer.1. in Natali Apoſtolorum Petri & Pauli, appellat. *Magiſtram erroris.* Et paulò pòſt. *Cùm penè*, inquit, *omnibus dominaretur Gentibus, omnium Gentium ſeruiebat erroribus.* Hoc igitur magnarum vrbium commune malũ illæ quoque Iſraëliticæ fortè contraxerunt. Quam ob cauſam Samuel illis præcipuè C viſitandis ac repurgandis diligentiùs incumbebat. Nam in illis iudicia tam ſanctè, integrè, ſynceréque obibat; vt vrbes, quæ fortaſſe ſentinæ malorum erant, redderentur officinæ ſanctitatis: adeò vt ſanctificata, ſeu ſanctificationes per antonomaſiam dicerentur,

Salu. Ciuitas quò maior, eò vitioſior. *D. Leo. Roma erroris Magiſtra.*

4\. *Quot ſcelera reperiantur in foro iudiciali.*

Vnum modò loca iudiciis exercendis deſtinata, tale nomen habere poſſent, & non potiùs quædam omnium malorum voragines appellari. Sed, proh dolor! dum iudicia corrumpuntur; qui iudicantur, ab antiquis ſceleribus non emergunt, ſed ad noua audentiores effrænantur. Audi Diuũ Cypr. lib.2. epiſtolarum, epiſtol. 2. ad Donatum, aliàs epiſtol. 1. loquentem de foro, hoc eſt, de D loco, in quo iudicia exercentur: *Forum*, inquit, *fortaſſe videatur immune*: nempe, à flagitiis, quæ ibi puniri debuerunt, non patrari: *illuc aciem tuam flecte. Plura illic, quæ deteſteris, inuenies.* Et ſtatim: *Inter leges ipſas delinquitur, inter iura peccatur. Innocentia, nec illic, vbi defenditur, reſeruatur. Sæuit inuicẽ diſcordantium rabies, & inter togas, pace rupta, forum litibus mugit inſanum. Haſta illic, & gladius, & carnifex præſtò eſt.* Et paulò pòſt, aliis flagitiis enumeratis, *Qui inter hæc*, inquit, *vero ſubueniat? Patronus? ſed præuaricatur & decipit. Iudex? ſed ſententiam vendit. Qui ſedet crimina vindicaturus, admittit: & vt reus innocens pereat, fit nocens Iudex. Flagrant vbique delicta, & paſſim multiformi genere peccandi, per improbas mentes nocens virus operatur.* E *Hic teſtamentum ſubiicit*; *ille falſum capitali fraude conſcribit: hîc arcentur hæreditatibus liberi*; *illic bonis donantur alieni. Inimicus inſimulat, calumniator impugnat, teſtis infamat, vtrobique graſſatur in mendacium criminum, proſtitutæ vocis venalis audacia, cùm interim nocentes, nec cum innocentibus pereunt.* Hoc eſt, propter Iudicum prauitatem innocentes condemnantur; nocentes abſoluuntur: nec ſaltem hi cum illis, quod tolerabilius eſſet, paribus pœnis coërcentur: ſed vt in extrema mala iniquitas prorumpat, perdit innocentes, nocentibus patrocinatur. Pergit Cyprianus: *Nullus de legibus*

D. Cypr. *Nulla Iudicum integritas: nulla Patroni veritas reperitur.* *Præpoſterè iudicia exercentur.*

gibus metus eſt: de Quæſitore, de Iudice pauor nullus. Quod poteſt redimi, non timetur: eſſe tam inter nocentes innoxium, crimen eſt: tunc quiſquis non imitatur, offendit. Conſenſêre iura peccatis, & cœpit licitum eſſe, quod publicum eſt. Quis illic rerum pudor? Quæ eſſe integritas poſſit? Vbi, qui damnent improbos, deſunt: ſoli qui damnentur, occurrunt. Hæc

Iudiciorum tribunalia, maleficiorum latibula.

Cyprian. ſi vſquàm aliàs elegantiſſimè ac diſertiſſimè, & vtinam non veriſſimè. Vides, vt iudiciorum tribunalia fiant maleficiorum latibula? Non ita ea loca, in quibus Samuel æqui tenaciſſimus iudicabat. Adeò in illis veritas, fides, iuſtitia, cæteræque virtutes floreſcebant, vt non tam fora, quàm templa diceres: nec tam ibi humanæ lites perſtrepere, quàm diuinæ laudes perſonare viderentur.

5\. *Samuel rem ſuam non agebat, ſed ſuorum.*

Tertiò, apparuit ſollicitudo Samuelis; quia rem ſuam non agebat, ſed ſuorum: ne ſubditi adeundo ſuum Iudicem, ſumptus facerent, tempus perderent, vires frangerent, nulléque incommoda extra patriam, mille detrimenta in Principis Curia paterentur: ipſe, quieſcentibus omnibus ſolus diſcurrebat; omnibus otiantibus, ſolus laborabat. Non timebat iniurias temporum, non refugiebat viarum aſperitates, non recuſabat hoſpitiorum anguſtias. Denique nec parcebat ſuo labori, nec conſulebat ſuis expenſis, nec ſeruiebat ſuæ incolumitati; ſed omnia ſua in ſuorum vtilitatem conferebat. Vrbes ingreſſus, ciuium pompas, plauſus, apparatus, quibus exciperentur, non curabat, immò ſeueriſſimè prohibebat. Totus ſuo muneri intentus alienas cauſas iudicabat, dirimebat lites, examinabat mores, puniebat culpas, repellebat malos, diligebat bonos, omnem Reipublicæ ſtatum ad æquitatem & ſanctitatem reuocabat. Ac tandem ſui memor muneris, ciuium munera non expetebat; vnde nullas ſibi pecunias, plurimas Deo animas lucrabatur. Ante Euangelium, Euangelij profeſſor; ante Chriſtum, Chriſtianus; ante Paulum, Pauli imitator, qui dicebat: *Quæ eſt ergo merces mea? vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euangelium.* 1. Cor. 9. n. 18. Et iterum: *Cùm eſſem apud vos, & egerem; nulli onerosus fui. In omnibus ſine onere me vobis ſeruaui, & ſeruabo.* 2. Corinth. 11. num. 9. Ac tandem: *Non ero*, inquit, *grauis vobis: non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Nec enim debent filij parentibus theſaurizare? ſed parentes filiis.* 2. Corinth. 12. num. 14. Cui conſentiens D. Petrus, *Paſcite*, inquit ad Eccleſiæ Prælatos, *qui in vobis eſt, gregem Dei prouidentes, non coactè, ſed ſpontaneè ſecundùm Deum, neque turpis lucri gratia.* 1. Petr. 5. num. 2. Vbi agentes ſpontaneè, & agentes ſpe lucri inter ſe opponit. Neque enim ſponte ſuas oues amant, qui ad lucrum, quod ex illis ſperant, rapiuntur. Mercenarij ſunt, qui ſuis, non ſuarum ouium commodis inſeruiunt. Fateor quidem dignum eſſe operarium mercede ſua, Luc. 10. n. 7. & neminem vnquàm ſuis diſpendiis militare, 1. Corinth. 9. num. 7. & propterea, ſuas viſitatoribus expenſas in Iure canonico decerni. Gloſſa in cap. 1. verbo, *Viſitatus.* De cenſibus, & ſæpè alibi: addo tamen eos ſumptus moderatos eſſe debere, ne viſitati iuſto ampliùs prægrauentur. Gloſſ. in cap. *Cùm Apoſtolus.* verbo, *Sumptuoſe.* & in c. *Cùm inſtantia.* verbo, *Prægrauari.* In quam ſententiam explicari poteſt illud Sapientis: *Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, & in neceſſaria domus tuæ, & ad victum ancillis tuis.* Prouerb. 27. Lac, inquit, non ſanguis: quia hoc indigent pecora, non illo. Vnde ſignificat, iniquiſſimum eſſe, ſi neceſſaria ouibus alimenta, in paſtorum delectamenta transferantur. Quamuis igitur Paſtores naturale & poſitiuum habeant ius exigendi à ſuis ouibus neceſſarias in vitæ ſubſidium expenſas: laudabiliùs tamen agebat Diuus Paulus, qui hunc à ſe fauorem abdicabat; & Euangelium ſine ſumptu reponebat. Quam ſanè perfectionem antiquior Paulo Samuel ante Euangelium ſectabatur, qui ſe totum in ſuorum vtilitatem expendebat; nihil ab eis proprium in lucrum emendicabat: vt infrà ex cap. 12. num. 3. clariùs patebit.

Optima Samuelis commendatio.

Verus Euangelij Præco ſoli ſtudens animarum lucro.

Nemo ſuis militat ſtipendiis.

Iniquum eſt ouium alimenta, eſſe paſtorum delectamenta.

6\. *Martini Cardinalis integritas commendatur. D.Bern.*

Sic olim in Eccleſia Martinus quidam Cardinalis, quem D. Bernardus lib. 4. ad Eugenium, immortaliter commendat, quod, cùm Apoſtolicus legatus Daciam obiret, adeò pauper regreſſus fuerit; vt ne equum quidem, quo reueheretur, haberet: & cùm ab Epiſcopo Florentino quendam dono datum accepiſſet; vbi primùm ſuſpicatus eſt, donationem fuiſſe parum ſynceram, & neſcio quo ambitu factam; ſtatim equum remiſerit: ne vt munuſculo inſeruiret, ſui muneris integritatem deſerere cogeretur. Vnde concludit Bernardus: *Quid dicis, mi Eugeni; Nónne alterius ſeculi res eſt, rediiſſe legatum de terra auri, ſine auro: tranſiſſe per terram argenti, & argentum neſciſſe; domum inſuper, quod poterat eſſe ſuſpectum, illico reieciſſe?* Longè aliter, qui potiùs congregandis pecuniis, quàm lucrandis animis incumbunt, dum prouincias ſibi commiſſas inuiſunt. In quos proinde inuehitur D. Bernard. ſerm. 20. in Cantica: *Chriſti*, inquit, *opprobria, ſputa, flagella, clauos, lanceam, crucem & mortem, in fornace auaritiæ conflant & profligant in acquiſitionem turpis quæſtus. Hoc ſolo à Iuda differentes, quod illi horum omne emolumentum denariorum numero compenſauit: iſti voraciori ingluuie lucrorum infinitas exigunt pecunias.* Paruo lucro contentus eſt Iudas: hi verò ne ingentibus quidem ſaturantur. Vnde ſillum triginta denariorum pondus in Tartarum demerſit; quam profundam in voraginem demergentur, qui infinitis propemodum rapinis onerantur? Ille pretioſa vnguenta à Chriſti pedibus ad pauperes detorquebat: hi & Chriſti pedes & pauperes denudant, vt ipſi locupletentur. Sed de hac re ad cap. ſequens Annot. 32. plura cumulabo.

D.Bern.

Omnia Chriſti tormenta in auaritiæ fornace conflantur.

Num. XVII. Reuertebatúrque in Ramatha: ibi enim erat domus eius, & ibi iudicabat Iſraëlem. Ædificauit etiam ibi altare Domino.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Duo Prælatorum munia, reſidere & viſitare.*

REuertebatúrque, &c. Duo ſunt Prælatorum munia longè grauiſſima. Vnum, in propria domo maiorem anni partem reſidere, alterum, creditam ſibi prouinciam ſemel in anno perluſtrare: vt ita omnes, tam qui procul abſunt, quàm qui propè ſunt, facilem ad illum inueniant acceſſum. Vtrunque munus Samuel egregiè exercuit: prius quidem, vt præcedenti num. diximus: poſterius verò, vt habetur hoc præſenti. Nam obito & luſtrato Iſraël, propriam in domum reuertebatur: quam habebat in Ramatha, vbi natus & educatus fuerat, ſaltem ad tertium ætatis annum: vt c. 1. & 2. dictum eſt. Quem regreſſum non ideò inſtituebat, vt animum ab itineris laboribus paululùm remitteret: ſed potiùs, vt ſubditorum ſe adeuntium negotiis liberiùs occuparet. Nam ibi quoque iudicabat Iſraëlem, non vacabat otio, non indulgebat genio, non piger ac deſidioſus feriabatur. Atque adeò nullam anni par-

tem à negotiandi labore immunem, & à ſui gre- A gis curandi ſtudio liberam abire patiebatur. Ita facere debent boni Prælati: vt Annot.ſeq. latiùs illuſtrabo. Sed obiicies: Samuel ex voto, quod vouit mater eius, c.1. n. 11. & cui ille ſuum præſtitit conſenſum; tenebatur in tabernaculo iugiter habitare. Ergo neutrum munus poterat obire: ſcilicet. aut viſitandi prædictas vrbes à tabernaculo diſtantes: aut reſidendi in Ramatha, vbi tabernaculum non erat. Reſpondeo, ita eſſe, quandiu ille principatum non obtinuit: poſteà verò cum eo diſpenſatum, vt ſuo munere rectè fungeretur. Quemadmodum & Religioſi modò, cùm in Epiſcopos eliguntur, extra clauſtrum commorantur; vbi tamen, ſi nouum illud munus non accederet, commorari tenerentur. Et facilior erat diſpenſatio, deſtructo iam ac diſſipato illo tabernaculi loco in Silo: vbi Samuelis mater ſuum votum nuncuparat. Nam, ſi materia voti illum præcisè locum includebat; eo ſublato, votum tollebatur; ſi tamen reſpiciebat tabernaculum; vbicunque foret, aliquam diuinam diſpenſationem interuenire oportebat. qua obligatio Deo præſtita, à Deo remitteretur.

Proponitur obiectio, & reſponſio apponitur.

2.

In extruendo altari videtur Samuel feciſſe cõtra legem.

Ædificauit etiam ibi, &c. Altare erexit in Ramatha, vtique ad ſacrificandum. In quo videtur feciſſe contra legem: ſi non in fabrica ipſius altaris; quia ſuppono ex terra, ſeu ex lapidibus impolitis conſtitutum fuiſſe, iuxta præſcriptum legis, Exod.20.n.24 & 25. ſaltem in loco, quia erat extra tabernaculum, vbi ſacrificare non licebat. Deut.12.n.23. Nam in Ramatha, nec Arca, neque Sanctuarium vnquàm fuiſſe legitur: vt Lyra, Caietanus & Abulenſis obſeruat. Nihilominus conſtat inter omnes Interpretes; Samuelem non peccaſſe. Dubitatur tamen, quo pacto à culpa excuſetur. Lyra exiſtimat: quia prædicta lex non obligabat, quandiu Arca ſtabilem locum non habebat; vt videtur non habuiſſe, poſtquàm à Philiſthinis capta eſt, cùm frequenter in alia atque alia loca transferretur: tunc enim eſt, potuiſſe victimas ſaltem ex deuotione, quoiibet in loco immolari: & ſic in deſerto contigiſſe, vbi Arca ſtabilem ſedem non habebat. Parum differt Theod. q.15.& perpetuus eius aſſecla Procopius, dicentes, ante templum ædificatum omnibus licuiſſe vbique ſacrificare; immò & poſt templum, Prophetis ſcientibus ſcopum legis, & ab omni periculo idololatriæ, quod lex cauebat, præſcindentibus.

Lyr. Caiet. Abul.

Excuſatur à Lyrano

Theod. Procop.

3.

Certum eſt legem omnes obligaſſe. Probatur triplici ratione legis.

Nihilominus dicendum, eam legem in terra Promiſſionis ſemper, & omnes etiam Prophetas obligaſſe; niſi diuina aliqua diſpenſatio interueniret. Probatur: quia ratio legis erat triplex. Vna, ne Deorum multitudo crederetur, ſi in multis locis fierent ſacrificia. Altera ne daretur occaſio immolandi dæmoniis in ſecretis locis: ſi etiam in illis fieri ſacrificia liceret. Tertia, ne aliqua idololatriæ ſuſpicio haberetur, etiam cùm vni Deo ſacrificia offerrent. Hæc autem triplex ratio legis ſemper vrgebat, ſiue Arca ſtabilem ſedẽ, ſiue mobilem haberet, ſiue in templo, ſiue in tabernaculo E coleretur; ſiue per Prophetas, ſiue per non Prophetas ſacrificia curarentur. Nam etiam de Prophetis, vt ſunt ſuſpicioſæ malorum hominum mentes, ſiniſtra aliqua ſuſpicio haberi poſſet, quia peruerſi homines ſuis ſacrilegiis patrocinarentur: vt igitur in totum hæc pericula abeſſent, neceſſe fuit, vt lex omnes, & toto tempore in terra Promiſſionis obligaret. Addo, Arcam poſtquàm à captiuitate reducta eſt, ſtabilem ſedem habuiſſe in Cariathiarim: vt ſuprà n.2. dictum eſt. Nec obſtat, quòd ſemel à Saüle in caſtra ducta fuerit: infrà c. 14. Nam etiam in Silo ſtabilem ſedem habuit; quamuis inde in caſtra aliquando abſtracta fuerit, ſuprà c.4. Immò & à templo, quod ſtabiliſſimum Arcæ habitaculum erat, eam aliquando abſtraxit Ieremias, 2.Mach.2.n.4. ne ab hoſtibus caperetur. Quare, ſi Arca ſtabilem locum habente, non licuit in quouis loco immolari, profectò non licuit hoc tempore Samueli, cùm Arcæ ſtabilis locus non deeſſet. Et quamuis, Arca & tabernaculo ſeparatim exiſtentibus, licuerit vtrobique ſacrificare, vt c.4.& initio huius ſeptimi iam diximus; quia vterque locus cenſebatur ad ſacrificandum diuinitùs deputatus: nunquàm tamen licuit vbique. Dixi, hanc legem obligaſſe in terra Promiſſionis. Nam in deſerto ceremonialia præcepta non obligabant: vt Interpretes colligunt ex B illis verbis, *Cùmque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis, vt pollicitus eſt, obſeruabitis ceremonias veſtras*. Exod.12.n.25. Quaſi ante eum ingreſſum ad eas ſeruandas minimè tenerentur. Et ex illis: *Non facietis ibi, quæ nos hîc facimus hodie; ſinguli, quod ſibi rectum videtur*. Deut.12.n.8. Quaſi in deſerto ceremonialibus legibus ſoluti vagarentur, quibus erant in terra Promiſſionis obſtringendi. Atque adeò ſecundùm legem debebat Samuel ab erigendis aris, & offerendis hoſtiis extra Sanctuarium abſtinere.

Confirmatur ampliùs dicta ſententia.

Obligatio legiſlimitatur.

4

Excuſatur Samuel ex priuilegio & diſpenſatione legis.

Lyran. Abul.

Multiplex ratio, cur Samuel excuſetur. Prima ratio.

Dicendum igitur, Samuelem excuſari ex priuilegio & diſpenſatione legis. In quam interpretationem etiam Lyranus magis inclinat, eámque C Abulenſis efficaciùs tuetur. Hoc pacto Gedeon, Iud.6.n.20.& Manuë, Iud. 13. n. 19. & Dauid, 2. Reg.24.n.25.& Helias, 3.Reg. 18.n.32. erectis altaribus ſacrificia Deo extra tabernaculum licitè obtulerunt. Ratio verò, cur à Deo cum Samuele in hac lege diſpenſetur, multiplex excogitari poteſt. Vna, quia in quo loco Iudicis tribunal figebatur, in eodem altare Domino erigi oportebat: vt ex altari firmaretur tribunal, & ex ſanctitate ſacrificiorum, iudiciorum rectitudo ſeruaretur. Neque enim poſſet Samuel in ſuo tribunali conſulentibus reſpondere, & litigantes concordare, niſi in diuino altari per orationes & oblationes, Deum ſibi propitium redderet, ab eóque lucem D ad cognoſcendas & definiendas cauſas impetraret. Altera, quia neceſſe erat, vt quidquid in tribunali bonam Reipublicæ gubernationem decerneret, totum id ad altare Domini, hoc eſt, ad diuinum cultum & gloriam referret. Nam, vt bene D.Greg. *Valdè*, inquit, *otioſum eſt Doctoris ſtudium, ſi per hoc, quod ab illo in terris agitur, cæleſte ædificium non augetur*. Tertia, quia, ne inter ſecularia negotia Iudicis mens obrueretur; opus erat vt frequenter à tribunali ad altare ſe conferret: vt inter ſpiritualia opera pauliſper recrearetur. Et propterea hoc altare in Ramatha patria Samuelis, & cæleſtis patriæ ſymbolo erigebatur. Nam vt notat D.Greg. *Inter officij ſui onera tam immenſa corrueret, ſi ad amorem cæleſtium per ſpei ſuæ deſiderium non rediret*. Debent igitur boni Prælati ab externis curis ad internas delicias aliquando ſe transferre: illas omninò à ſe non amputent: ſed has omninò non aſpernentur. Vnde eſt illud Dei præceptum: *Sacerdotes caput ſuum non radant, neque comam nutriant: ſed tondentes attondeant capita ſua*. Ezech.44 num.20. Vbi neque raſam, neque prolixam capillaturam geſtare permittuntur; ſed modicè attonſam: vt externas rerum temporalium curas, comæ vocabulo ſignificatas, neque penitùs euellant, neque nimiùm luxuriari patiantur: ſed mediocriter reſciſſas ac mutilitas, cum internis & ſpiri

Secunda ratio.

D. Greg.

Tertia ratio.

Externa rerum temporalium cura mediocres eſſe debent.

D. Greg. & ſpiritualibus delicijs alternent. Sic enim D. Greg. lib. 1. Regiſt. epiſt. 24. exponit: *Quia*, inquit, *cuncti qui præſunt, habere quidem ſollicitudines exteriores debent, nec tamen eis vehementer incumbere: Sacerdotes rectè, & caput prohibentur radere, & comam nutrire; vt cogitationes carnis, de vita ſubditorum, nec à ſe funditus amputent, nec rurſus ad creſcendum nimis relaxent.* Atque hæc de Litera huius capitis. Cuius extremam partem ſequenti Annot. breuiter illuſtrabo.

ANNOTATIO XXIX.

CIRCA LITERAM.

Duplex Prælatorum obligatio viſitandi, ac reſidendi illuſtratur.

1. *Duo Prælatorũ munia illuſtranda proponuntur.* VTROQVE munere Samuel diligenter fungebatur. Priori quidem: quia præcipuas ſuę editionis vrbes, Bethel, Galgala & Maſphath ſemel in anno viſitabat. Poſteriori autem: quia reliquam anni partem in ſua Curia, & iudicaria cathedra reſidebat: vt ex num. 16. & 17. palàm eſt. Hinc ſumere debent exemplum eccleſiaſtici Paſtores: vt ſuas Diœceſes ſtatis temporibus obeant; & in ſuis cathedralibus Eccleſiis, quidquid temporis reliquum fuerit, conſumant. Si enim Samuel ad curanda temporalia negotia, nullo præcepto poſitiuo perurgente, vtrumque munus tam diligenter exercebat: quid eccleſiaſtici Prælati ad ſpiritualia negotia tractanda, diuino præſertim iure obligante, deſides & ignaui ferientur? Vtramque igitur viſitandi & reſidendi obligationem, ſua quamque Sectione, non tam ſcholaſtico ac Theologico rigore, quàm floridiori & vberiori ſchemate ad mores illuſtrabo.

SECTIO I.

Viſitandi obligatio.

2. *Samuel Prælatis proponitur imitandus.* SAmuelem ſuam prouinciam, vt in Litera diximus, diligenter obeuntèm, proponunt Interpretes Eccleſiaſticis Prælatis imitandum. Nam in primis Dionyſius Carthuſianus, de Samuelis in hoc ſuo munere diligentia præfatus, *Sic omninò*, inquit, *ſi veri Epiſcopi, Archidiaconi, Abbates & cæteri viſitatores, omni tempore opportuno, & in iure determinato, debent ſubditos ſuos, Cœnobia, Collegia, Parochias, charitatiuè, ac ſtrenuè viſitare, vitia extirpare, collapſa & deformata totis viribus reformare, bonos confirmare in bonis, & prouocare ad meliora, præcipua quæque loca diligentiùs cuſtodire.* Et Lyran. addit, Samuelem proprio labore & impenſa per illas vrbes diſcurriſſe: vt ſubditis eſſet vtilis, & non grauis: & ante Euangelium, euangelicum præceptum ſequeretur: *Gratis accepiſtis, gratis date.* Matt. 10. num. 8. Et tunc ſe crederet maximum lucrum reportare, cùm nihil temporale ex ſuo labore lucraretur, iuxta illud Apoſtoli: *Quæ eſt ergo merces mea? vt Euangelium prædicans, ſine ſumptu ponam Euangelium.* 1. Cor. 9. n. 18. Idem etiam de Samuele aſſeruit Dionyſius: *Propriis*, inquit, *expenſis viſitauit loca præfata an populum iudicandum & erudiendum. Quo planè exemplo reprehenduntur,*

(Carthuſ. — Lyran. *Inſtituunt lucrari credūt, cum nihil ex ſuo labore lucrantur.* — Dion.)

A *qui in viſitationibus grauant viſitatos expenſis, & ſummunt ab eis munuſcula: quod in iure frequenter ac diſtinctè, etiam ſub pœna excommunicationis prohibetur.* Ita ille. Addit præterea Abulenſis, Samuelem prouinciam obire ſolitum, non ſolùm, vt in priuatas perſonas inquireret: ſed præcipuè, vt immediatos Iudices in officio contineret; & multò maximè vt religionis cultum, ſartum tectúmque in ſuo populo conſeruaret. Sic & reliqui interpretes Samuelis curam in paſcendo ſuo grege, & periculis eruendo, non mediocriter commendant.

(Abul. *Viſitatoris cura qualis eſſe debeat.*)

3. *Tria Prælatis documenta à Samuelis exemplo eruuntur.* Ab his Samuelis exemplis, tria poſſunt documenta ad eccleſiaſticos Principes transferri. Vnum, vt ſuos greges diligenter viſitent. Alterum, ne viſitando nimiis ſumptibus grauent. Tertium, vt abſque vllo perſonarum reſpectu, non
B ſolùm in pauperes & humiles; ſed etiam in diuites & potentes, immò & in ipſos immediatos aliorum Iudices inquirant: & quos noxios deprehenderint, non ſolùm moneant & arguant; ſed puniant & caſtigent. De hoc tertio ad caput 12. n. 3. fuſiùs diſputabo. Illud ſecundum in Litera huius capitis obiter perſtrinxi, fuſiùs ſuo loco illuſtraturus. Quod ad primum attinet; nimis vrget exemplum Samuelis. Nam, ſi ille nullo præcepto poſitiuo, vt dicebam, obligatus, in hanc curam ſuæ prouinciæ diligenter obeundæ, tam ſedulus incumbebat: quid eccleſiaſtici Paſtores ab ea cura elangueſcant, in quam tam multis præceptis pontificiis impelluntur? vt videre eſt in Concil. Tolet
C IV. c. 35. & Brachar. II. c. 1. & Arelatenſi c. 17. c. *Decernimus*, cap. *Epiſcopum*. cap. *Placuit*, 10. quæſt. 1. & nouiſſimè in Trid. multis locis, ſeſſ. 7. De Reformatio. c. 8. & ſeſſ. 21. in Decreto: item de Reform. c. 8. & ſeſſ. 24. in Decreto: ruſum. De Reform. c. 3. & ſæpè alibi: in quorum vltimo loco citato ſic ſtatuit: *Patriarchæ, Primates, Metropolitani & Epiſcopi propriam Diœceſim per ipſos; aut ſi legitimè impediti fuerint, per ſuum generalem Vicarium, aut viſitatorem, ſi quotannis totam propter eius latitudinem viſitare non poterunt, ſaltem maiorem eius partem; ita tamen, vt tota biennio per ſe, vel Viſitatores ſuos compleatur; viſitare non prætermittant.* Quid igitur tam multis legibus obſtricti ad oues ſuas viſitandas, negligentes deſideant ac dormitent?

(Conc. Tol. Conc. Brac. Arel. Trid. *Prælati decretis pontificiis ad viſitandum expelluntur.*)

4. *Boni Paſtores oues intuitiuè debent agnoſcere.* Neque deſunt alia in ſacris Literis incitamen-
D ta, quibus Paſtores ad hoc munus vehementer vrgeantur. Nam Sapiens, *Diligenter*, inquit, *agnoſce vultum pecoris tui, tuóſque greges conſidera.* Prou. 27. num. 23. Vbi emphaticè dicens, *Vultum*, mihi videtur ad facialem, vt vocant, & intuitiuam notitiam adhortari, non ſolùm ad abſtractiuam, & ex aliorum relatione comparatam. Nec ſine myſterio ſingulariter loquitur *Vultum pecoris*: non quòd Paſtor vnius tantùm pecoris notitia contentus eſſe debeat; ſed quòd ita omnes ſubditos agnoſcere teneatur, vt etiã interprete Salonio, animos & actus ſingulorum contempletur. Et in hanc curam Prælatum inducit, & timore, & amore: ſequitur enim: *Non enim habebis iugiter poteſtatem; ſed*
E *corona tribuetur in generationem & generationem.* Ibidem, n. 24. Timore quidem, dum finem huius poteſtatis, ſeu mortem obiicit; eámque vel naturaliter irrepentem, vel in pœnam negligentiæ diuinitùs, inflictam. In qua negligens Paſtor non mediocriter terrebitur, ad reddendam ſuarum ouium rationem prouocatus illis verbis: *Vbi eſt grex, qui datus eſt eſt tibi, pecus inclytum tuum? Quid dices, cùm viſitauerit te?* Ier. 13. num. 20. Vbi cum emphaſi dicitur: *Cùm viſitauerit te*: vt optimus ille Paſtor ſua viſitandi diligentia illam viſitandi negligentiam in peſſimo Paſtore reprehendat.

(Salon. — *Negligens Paſtor morte mulctatur in pœnam, diligens corona in præmium donatur. Deus ſuo exemplo Paſtores impellit ad viſitandum.*)

Amore autem, dum coronam proponit, optimis animarum curatoribus imponendam; vt, qui laborioſi Paſtores in terra fuerant, glorioſi Imperatores in cælo efficiantur. Sicut & Apoſtolus ad curam paſtoralem adhortatus, ſubdit: *Et cùm apparuerit Princeps Paſtorum, percipietis immarceſcibilem gloriæ coronam.* 1. Petr. 5. num. 4. Vbi non immeritò dicitur, non Paſtor Paſtorum, ſed Princeps: vt non iam ad paſtoritium laborem, ſed ad imperatorium honorem vocaturus ſignificetur. Non minùs efficaciter in hanc curam impellit & Siracides, dicens: *Pecora tibi ſunt? Attende illis.* Eccleſiaſtici c. 7. n. 24. In Græco eſt, ἐπισκέπτου, quod Ianſenius vertit, *Inſpice & viſita*: à verbo, ἐπισκέπτομαι, quod viſitare & conſiderare ſignificat: quaſi qui ſuas oues non viſitat, nullo modo illis attendere cenſeatur.

Qui ſuas oues non luſtrat, non curat.

5. Sed exemplis iam agatur. Multam ſuorum ſollicitudinem habuit Iacobus, qui filium ſuum Ioſephum, quem vnicè diligebat, alloquutus, *Vade*, inquit, *& vide, ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos & pecora; & renuntia mihi quid agatur.* Geneſ. 37. num. 14. Videbat, quantum in periculum mitteret filium, quem ſe ipſo habebat chariorem, non tam agnos, quàm lupos inuiſurum; & nihilominùs mittebat, & periclitari patiebatur, ne ipſo ſuo muneri deeſſet: ſatius eſſe ratus, vnum temporaliter perire, quàm plures ſpiritualiter aberrare. Nec alium, quàm filium chariſſimum, eius gregis viſitatorem delegabat: vt ipſe parens non propter negligentiam, ſed propter impotentiam ab eo ſe munere exoneraſſe crederetur. Nam, qui filium ſibi ſe ipſo chariorem, tanto periculo exponebat, libentiùs ipſe periculum ſubiret, ſi effœta iam ſenectus, exhauſtæque vires paterentur. Adde ex Philone lib. De Ioſepho, conſpicatum fuiſſe parentem in filio, *Generoſum animũ, & maiorem, quam pro priuata fortuna*: & propterea eum à prima ætate exercere voluiſſe munere viſitandi greges: quod exiſtimabat, *velut præludium quoddam Magiſtratuum, ne pueri ingenium, priuatis rebus quodammodo inuolutum premeretur diutiùs: ſed quam primùm eluceſceret.* Didicit igitur à rudibus annis hãc erga ſuos greges prouidentiam Ioſephus, quam in virili ætate conſeruauit. Nam annos triginta natus, cùm ad Ægyptium imperium acceſſit; nihil priùs habuit, quàm vt ſubditam ſibi prouinciam viſitaret. *Egreſſus eſt itaque Ioſeph ad terram Ægypti, & circuiuit omnes regiones Ægypti.* Geneſ. 41. n. 46. Quod in eo mirificè commendat Philo citatus. *At regius*, inquit, *Vicarius aſſumpta Ægypti procuratione obibat eius regionis præfecturas & oppida, omnibus nouum Magiſtratum officiosè & hilariter excipientibus; quos tum beneficiis, tum comitate ſibi deuinciebat, elucente in ipſo vultu hominis eximia quadam gratia.* Ita Ioſephus regiis inſignibus ornatus, nouo & perilluſtri coniugio ſuſceptus, glorioſiſſimo titulo Saluatoris mundi inſignitus, non otio, non inertiæ, non voluptati indulgebat: ſed promptus ad labores, vigilans ad curas, prouidens ad negotia totam Ægyptum perluſtrabat. Quod Oleaſter hoc loco Prælatis in memoriam reuocat: *Debent*, inquit, *gubernatores viſitare, & videre ſuis oculis quæ ſibi commiſſa ſunt.* Neque enim fas eſt, vt qui fortè ad honores ſui muneris obtinendos vigilarunt & laborarunt; ij poſteà ad exercendos eiuſdem muneris labores obdormiſcant & elangueſcant.

Viſitandi cura in Iacobo commendatur.

Philo. *Iacobus viſitandi cura Ioſephum erudiri voluit.*

Eadem in Ioſepho cura exprimitur.

Prælatorum quidã vigilant ad honores, ad labores obdormiſcunt. Oleaſt.

6. Non minùs illuſtre fuit in hac re Moyſis exemplum. Nam is in Pharaonis Curiam ſuſceptus, & inter regias delicias nutritus, & ad regios honores in Ægypto obtinẽdos deſtinatus, minimè paſſus eſt, ſe ab his deliciis abduci, his voluptatibus mergi, his honoribus inebriari; ſed vbi primùm agnouit, ſe diuinitus electum in Iſraelitici populi ductorem ac defenſorem (vt reuera cognouiſſe ex Act. 7. num. 30. colligitur) ſtatim ad ſuum munus exequendum feſtinauit: *In diebus illis* (inquit Textus) *poſtquam creuerat Moyſes, egreſſus eſt ad fratres ſuos.* Exod. 2. num. 11. viſitandos vtique, & tam ab alienis iniuriis, quàm à propriis culpis eximendos. Quod apertè ſignificauit D. Stephanus, dicens: *Cùm autem impleretur ei quadraginta annorum tempus, aſcendit in cor eius, vt viſitaret fratres ſuos filios Iſrael.* Act. 7. num. 23. Quod munus feliciter peregit; & occidendo Ægyptium, qui Hebræo iniuriam inferebat; & concordando Hebræos, qui à ſe inuicem diſcordabant. Itaque Moyſes in confinio honorum apud Ægyptios, & laborum apud Hebræos conſtitutus; maluit hos labores viſitandi fratres ſuos ſuſcipere, quàm illos honores imperandi apud adulterinos parentes obtinere. Vnde Philo lib. 1. De vita Moyſis eos arguens, qui ad honores euecti labores fugiunt, Moyſem illis opponit: *At hic*, inquit, *euectus in ſummum rerum faſtigium, nepos tanti Regis habitus, ſpe omnium deſtinatus ſucceſſor auiti ſolij, nec aliud quàm Rex iunior appellatus, ſequutus eſt maiorum ſuorum inſtituta Gentilia; adoptiuorúmque parentum bona, etſi ſplendida, tamen adulterina iudicauit.* Igitur Moyſes ſui memor officij, maluit fratres ſuos, quamuis humiles & abiectos, cum labore non exiguo viſitare; quàm apud Pharaonem, adoptiuóſque parentes ſummo cum honore reſidere. Neque in deſerto ab hoc ſuo munere interquieuit; vbi ſingulas non ſolùm Tribus, ſed etiam familias obibat; & quid in ſingulis ageretur, prænotabat; iuxta illud: *Audiuit ergo Moyſes flentem populum per familias, ſingulos per oſtia tentorij ſui.* Num. 1. num. 10. Quaſi totum caſtrorum locum circuncurſaret, ſingulis tentoriis aures admoueret, nihil vſquàm inexploratum præteriret: vt vbi remedio, vbi ſupplicio opus eſſet, prouidus ſuo munere fungeretur.

Eadem cura Moyſem illuſtrem fecit.

Moyſes maluit labores viſitandi, quàm honores imperandi.

Philo.

Hoc munus etiam in deſerto non deſerebat.

7. Sic olim & Iſaï futurus multorum Regũ caput & origo, filios ſuos Curiæ ac militiæ ſeruientes inuiſebat; nec per alium, quàm per Dauidem filium iuniorem, quem diuina prouidentia his præludiis ad Regnum prædocere & exercere videbatur: *Accipe*, inquit, *fratribus tuis ephi polentæ, & decem panes iſtos, & curre in caſtra ad fratres tuos, & decem formellas caſei, has deferes ad Tribunum, & fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant; & cum quibus ordinati ſunt, diſce.* 1. Reg. 17. n. 18. Vbi vigilantiſſimus parens, quos per ſe inuiſere non poterat; amantiſſimo ac diligentiſſimo filio commiſit temporaliter & ſpiritualiter inuiſendos: ne qua in re ſuis filiis deeſſe videretur. Temporaliter quidem, quia victum neceſſarium ſubmiſit: ſpiritualiter verò, qui in eorum mores diligentem fieri inquiſitionem præcepit, & non ſolùm, vt peccata obſeruaret, iuxta illud: *Viſitabis, ſi rectè agant*: ſed etiam, vt pericula peccandi, quæ ex malorum conſuetudine oriuntur, impediret, iuxta illud: *Cùm quibus ordinati ſunt, diſce.* Optimo ad eccleſiaſticos Principes documento, vt greges ſuos ita viſitent, vt temporalibus eos iuuent alimentis & ſpiritualibus auxiliis tueantur. Quod munus Dauid in puerili ætate diligenter obitum, in virili non dimiſit: ſed diligentiùs exercuit, *Perambulabam*, inquit, *in innocentia cordis mei, in medio domus meæ. Non proponebam ante oculos meos rem iniuſtam: facientes præuaricationes odiui*, &c. Pſalm. 100. à n. 2. Ac deinceps toto Pſalmo oſtendit, ſuam erga ſuos curam

Iſaï quos per ſe viſitare nõ poterat, chariſſimo filio comendabat.

Hæc viſitatio ſpiritualiter & temporaliter eſſe debet.

Sollicita Dauidis cura prænotatur.

curam & prouidentiam. Non enim dicit: Quieſcebam, recumbebam, dormiebam: ſed, *Perambulabam in medio domus meæ.* Qua in re, vt bene Lorinus noſter, *Denotat*, inquit, *ſollicitam curam domus & diligentem perluſtrationem, atque viſitationem totius familiæ ac Regni*, &c. Et deinceps cum Tirelmano latè ſpatiatur, ad exhortandos eccleſiaſticos Paſtores: Primò, ne extra ſuas domos, hoc eſt, Diœceſes euagentur, Principum aulas, & Regum Curias ambitionis gratia frequentando: *Sed in medio domus ſuæ.* Secundò, ne in aliquo angulo domus ſuæ recondito & inacceſſo molliter cubent, ignauiter deſideant, dormiendo, ſtertendo, & corporis voluptatibus indulgendo: ſed prompti ac prouidi, ſui memores officij *perambulent.* Tertiò, ne vanas exerceant perambulationes; per plateas equitando ad inanem apparatum; per ſyluas venando ad incongruam voluptatem, per domos viduarum circuncurſando ad turpe lucrum: ſed in innocentia cordis ſui ad omnes vitiorum peſtes, vel procul ablegandas, vel penitus extinguendas. Vltimò, ne ſegniores ſint ex zelo animarum, quàm diabolus ſit ex odio. Nam, ſi hic, *circuit quærens quem deuoret.* 1. Petr. 5. n. 8. cur illi non diſcurrant, quæſituri quos ſaluent: & quidem tanquàm *rationem pro ſalute animarum reddituri*? Hebr. 13. num. 17. Hoc ſi facerent, non tam multæ paſſim animæ deperirent, quæ à dæmone, tanquàm leone rugiente & circumeunte miſerè deuorantur. Ita ferè hi duo Interpretes in rem noſtram philoſophantur.

Lorin.

Tirelm.

Prima Prælatorũ cura, vt domos ſuas, non regias frequẽtent.

Vt non otientur, ſed perambulent.

Vt non perambulet per plateas equitando.

Vt ne ſegniores ſint ex zelo, quàm diabolus ex odio.

7\. Danidis exemplum nihilo ſegnior arripuit Ioſaphat, Rex Iuda, qui, cùm haberet *infinitas diuitias & multam gloriam*, vt eſt in loco ſtatim citando; tamen de nulla re magis, quàm de cura ac ſollicitudine in ſuo regno obeundo ac perluſtrando gloriabatur: *Igitur tertio anno regni ſui, miſit de Principibus ſuis; vt docerent in ciuitatibus Iuda: & cum eis Leuitas & Sacerdotes: docebántque populum in Iuda, habentes librum legis Domini, & circumibant cunctas vrbes Iuda, atque erudiebant populum.* 2. Paral. 17. à num. 9. Addit Ioſephus lib. 9. Antiq. c. 1. Regem Ioſaphat non ſolùm per alios, ſed etiam per ſe ipſum regnum ſuum perluſtraſſe, omnéſque ad pietatem inſtruxiſſe, conſtitutis per ſingula loca integerrimis Iudicibus, qui nihil magis, quàm iuſtitiam colerent. Ieroſolymam verò præcipuo quodam ſtudio ad diuinæ legis obſeruantiam excoluiſſe. *Dicebat enim*, inquit Ioſephus, *rectum iudicium conſtitutum eſſe debere in ea ciuitate, in qua & templum Dei, & habitaculum erat Imperatoris.* Iam verò Helias per turbinem in cælum aſcenſurus, priùs in terra præcipuas quaſdam vrbes perluſtrauit. Vnde ad diſcipulum Heliſæum, *Dominus*, inquit, *miſit me ad Bethel.* 4. Reg. 2. n. 2. Qua diligenter perluſtrata; rurſus ad Heliſæum, *Dominus*, inquit, *miſit me in Iericho.* Ibidem, num. 4. Qua pariter obita & inſpecta; tertiò ad diſcipulum, *Dominus*, inquit, *miſit me vſque ad Iordanem.* Vbi ſuprà, num. 3. Quibus omnibus locis peragratis, tandem igneo ſublimis in curru ad cælum transfertur. Quorſum verò tam multa loca peragrauit; & quidem non humano ductus arbitrio, ſed diuino actus imperio, antequàm in cælum reciperetur? Crediderim, vt illarum vrbium ciues priùs inuiſeret, inſtrueret, excoleret, & ad pietatem ac religionem informaret. Neque enim recipiendus in cælum, meliùs ſe poterat ad tam felicem aſcenſum præparare, quàm ſi totam illam prouinciam ſuæ doctrinæ, fidei ac tutelæ creditam obiret. Vnde non immeritò timere poſſunt animarum Paſtores, qui ſuas non obeunt Diœceſes, ne à cæleſtis patriæ ingreſſu arceantur.

Ioſaphat vigilantia in obeundo regno.

Ioſeph.

Ipſe Rex pietatis Doctor.

Helias ad cæli aſcenſũ viſitando præparatur.

A

Ad hæc, Nehemias, patriæ reſtitutus totam Ieroſolymam etiam de multa nocte circumibat: *Egreſſus ſum*, inquit, *per portam vallis nocte, & ante fontem draconis, & ad portam ſtercoris: & conſiderabam murum Ieruſalem diſſipatum, & portas eius conſumptas igni. Et tranſiui ad portam fontis, & ad aquaductum Regis. Et aſcendi per torrentem nocte, & conſiderabam murum: & reuerſus veni ad portam vallis, & redij.* 2. Eſdr. 2. à n. 13. Vbi vides, Nehemiã neque tempori, neque labori peperciſſe, quominùs illam vrbem ſemel atque iterum viſitaret: nam & nocturno tempore totam obiit; & ſemel obitã iterum perluſtrauit. Quòd ſi tantam habuit curam de materialibus ædificiis reſarciendis, quãtam habere debẽt eccleſiaſtici Principes de ſpiritualibus? De quibus Beda ad eum locũ lib. 3. cap. 17. *Doctorum*, inquit, *ſpiritualium eſt ſæpiùs nocte ſurgere, ac ſolerti indagine ſtatum ſanctæ Eccleſiæ, quieſcentibus cæteris, inſpicere; vt vigilanter inquirant, qualiter ea, quæ vitiorum bellis ſordidata, ſiue deiecta ſunt, caſtigando emendent & erigant.* Et ſtatim inuehitur in eos, qui ſpirituales ſuarum Eccleſiarum ruinas intuentes; ad eas reparandas non feſtinant, non accurrunt. Sed, *relicto*, inquit, *veritatis magiſterio; communi cum cæteris ignauia torpent, ac temporalibus curis inſeruiunt.* Et obſerua, Nehemiam, non ſolùm pulchra & ſublimia Ieroſolymæ loca obiiſſe, ſed etiam humilia & abiecta, qualis erat *porta ſtercoris*, vt cit. loco dicitur; ſeu, *ſterquilinij*, vt c. 3. ſeq. n. 13. appellatur: ſic vocari ſolita, quia per illam, Lyra interprete, totius vrbis fæces & immũditiæ egeri & exportari conſueuerãt: vt ab eius exemplo diſcant eccleſiaſtici Prælati, infirma quæque & abiectiſſima ſuæ Diœceſis oppidula, pauperum tabernas, viduarum caſulas, ægrotantium domunculas; & quod caput eſt, etiam ſpurciſſima vitiorum proſtibula & latibula viſitare: vt omnes vndique & corporum, & animorum miſerias, tam corporalibus, quàm ſpiritualibus auxiliis eluant & abſtergant. 9.

Nehemias etiam nocte obibat & luſtrabat vrbẽ.

B

Beda.

Principes eccleſiaſtici ſpiritualibus debent inuigilare.

Non ſolùm magna, ſed humilia oppida perluſtranda.

C

Lyran.

Neque propterea à ſacerrimis & ſanctiſſimis locis perluſtrandis interquieſcant; ſed iis quoque inuiſendis ſtrenuam operam impendant: ſi quid in eis cultum & ornatum eſt, vt laudent & conſeruent: ſi quid in deterius labi cœptum, vt reparent & reſarciant, atque in priorem reſtituant dignitatem & venuſtatem. In cuius rei typum olim *Ioachim ſummus Pontifex, de Ieruſalem venit in Bethuliam, cum vniuerſis Presbyteris ſuis, vt videret Iudith: quæ, cùm exiſſet ad illum, benedicerunt eam omnes vna voce, dicentes: Tu gloria Ieruſalem; tu lætitia Iſrael, tu honorificentia populi noſtri.* Iudith 15. à n. 9. Vt enim ſummus Pontifex nobilem illam viraginem inuiſit, non vt argueret, aut corriperet, aut meliorem in frugem recoqueret, cùm nihil in ea repurgandum, aut incruſtandum appareret; ſed vt approbaret, & magnis laudum titulis inſigniret, & omnibus imitandam exhiberet: ita & Principes Paſtoréſque eccleſiaſtici ſuas prouincias & Eccleſias, licet excultas & expurgatas eſſe ſciant, inuiſere debent & perluſtrare; vel vt probent & laudent, ſuáque auctoritate confirment, vel ſaltem, vt minimis quoque labeculis deterſis ſine ruga & macula nitidiores efficiant & cultiores: ac tandem poſſit vnuſquiſque ſuam Eccleſiam, tanquàm *virginem caſtam exhibere Chriſto.* 2. Cor. 11. num. 2. vt puriſſimo Sponſo puriſſima Sponſa conſecrẽtur. 10.

Prælati loca ſacra luſtrare debent, vt nihil ornatus, nihil deſit mũditiei.

D

E

Eccleſiæ puriſſima Spõſo puriſſimo debetur.

Non immeritò D. Ioannes ad ſeptem Aſiæ Epiſcopos ſcribens, ſeptem Angelos appellauit: *Angeli*, inquit, *ſunt ſeptem Eccleſiarum.* Apoc. 1. n. 20. quos deinceps c. 2. & 3. & ad ſuum munus exequendum 11.

Prælati Angeli ſũt, quia Angelicam celeritatem imitantur.

quendum ſub nomine Angelorum adhortatur. Vt enim Angeli *omnes ſunt adminiſtratorij ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, qui hæreditatem capiunt ſalutis.* Hebr. 1. num. 14. & ad curandam hominum ſalutem, aura flammáque velociores huc illuc rapiuntur; iuxta illud: *Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.* Pſalm. 103. num. 4. ita Principes & Præſides animarum non ſolùm excubare debent in earum ſalutem & tutelam; ſed etiam quocunque oportuerit, tanquàm Angeli veloces peruolare. Huc fortaſſe reſpexit D. Paulus: *Pro Chriſto* inquiens, *legatione fungimur.* 2. Cor. 5. num. 20. Nam, quemadmodum Legatus non quieſcit in patria, ſed in alieno ſolo peregrinatur: ita & curatores animarum non otiantur inter patrias ac domeſticas delicias, ſed per externas domos, & vrbes curſitantes, animarum ſalutem ſibi creditarum negotiantur. Hinc etiam Chriſtus Dominus Medico ſimilem ſe eſſe dixit: *Non neceſſe*, inquit, *habent ſani Medico, ſed qui malè habent.* Marc. 2. num. 17. Vt enim Medicus nullam minùs incolit domum, quàm ſuam; alienas verò perpetua viciſſitudine frequentat: ita planè Epiſcopi & Prælati eccleſiaſtici non debent in propria domo otioſi recumbere; ſed per alienas ſuo ſub patrocinio & paſtorali cura conſtitutas prouidè euagari. Neque ſatis eſt, alios ad hoc munus delegare, cùm ipſi per ſe illud obire teneantur: quia ſicut abſens Medicus ægrotanti ſatis opportunè non medetur; ita abſens Epiſcopus delinquenti ſatis opportunè non auxiliatur.

Dicitur Legati: quia ſemper ad animarum ſalutem peregrinantur.

Chriſtus Dominus Medicus dicitur, ob perpetuã viſitandi viciſſitudinem.

11. *Indefeſſa Chriſti Domini excurſio in illuſtrãdo*

Vnde, cùm ſupremus mundi Princeps intelligeret, ſatis non eſſe, multifariam multiſque modis genus humanum per Prophetas viſitare: *nouiſſimè loquutus eſt nobis in filio.* Hebr. 1. num. 1. Qui vt *Paſtor & Epiſcopus animarum noſtrarum.* 1. Petr. 2. num. 25. *Viſitauit nos oriens ex alto.* Luc. 1. num. 78. Vt calamitates noſtras propiùs intuitus & expertus, faciliùs reuelaret. Quod munus vt feliciter ac diligenter exequeretur, teſte Euangeliſta, *Circumibat caſtella in circuitu docens.* Marc. 6. num. 6. Vbi verbo circumeundi, diligens & indefeſſa ſignificatur excurſio: Et caſtellorum nomine nõ obſcurè inſinuatur paſtoralis Chriſti Domini curam tantam fuiſſe, vt non modò circa magnifica emporia; ſed etiam circa abiecta oppidula verſaretur. Quod Theophylus Antiochenus in Catena aurea, rectè obſeruauit: *Non ſolùm*, inquit, *in ciuitatibus prædicabat Dominus; ſed etiam in caſtellis; vt diſcamus parua non ſpernere: neque magnas ſemper quærere ciuitates; ſed verbum Dei in vicis abiectis & vilibus ſeminare.* Et diligenter obſerua circunſtantiam temporis, quo hæc geruntur. Nam, cùm Chriſtus Dominus dæmonem ab obſeſſo, homine expelleret, dicebant Phariſæi: *In principe dæmoniorum eiicit dæmones.* Matthæi 9. num. 34. Quid verò Chriſtus Dominus? Sequitur ſtatim: *Et circumibat Ieſus omnes ciuitates & caſtella, docens in Synagogis eorum, & prædicans Euangelium Regni, & curans omnem languorem, & omnem infirmitatem.* Ibidem, num. 35. Vbi Diuus Chryſoſtomus homilia 33. *Chriſtum*, inquit, *videmus his contumeliis & iniuriis affectum, non modò vltum non fuiſſe; ſed ne commotum quidem: quippe qui etiam poſt hæc maledicta, vrbes & vicos Iudææ circumiret, prædicans Euangelium, & curans omnem languorem.* Sed cum aureo Chryſoſtomi ore aureum Chryſologi ſermonem coniungamus, qui ſermone 170. rectè expendens, ſicut *aduerſarius* noſter *diabolus circuit, quærens, quem deuoret.* 1. Petr. 5. num. 8. ita Chriſtum Dominum circuiſſe *caſtella*, vt quæreret, quem ſeruaret; luculenter in hanc rem ſpatiatur: *Ille*, inquit, *cuius maieſtatem vox fidelium quotidiana teſtatur, tuis propter te circuit, apparet, videtur & tenetur in locis. Quò ſe mouet immobilis plenitudo? quò accedit, vel vnde recedit, quo plena ſunt omnia? Et tamen vadit, redit, aſcendit, deſcendit, habitus ſuſcipit, formas variat, commutat officia. Et nunc igneus tibi reſplendet in rubo. Nunc eluceſcit cæleſti flammeus in columna. Nunc te, vt aquila, protegit pennis ſapientiæ, vt cæleſtem prouocet ad volatum. Nunc ſicut gallina educit, vocat, recipit, protegit, portat, fouet, ambit, amplectitur; & ſui volatus oblita, tuo verſatur in puluere, vt te familiaribus alat, erudiat, inſtituat nutrimentis. Nunc vt paſtor bonus altiſſimis errantem ſolus requirit in montibus, ſolus inuenit, ſolus ſuis humeris imponit, & caleſtes euehit & perducit ad caulas. Sic vt te mutet in melius; ipſe ſua toties mutat & commutat officia. Et quia diu circumierat, vt diriperet & deuoraret inimicus; tunc neceſſariò circuit, vt te vindicet & eripiat Chriſtus.* Sic ille eleganter deſcribit munus Chriſti Domini ſuas oues diligentiſſimè viſitantis.

Theoph.

Prædicatores non ſemper magnas quærant ciuitates ad prædicandum

Chriſtus Dominus male dicta beneficiis reprehendebat.

D.Chryſ.

D Petr.
D.Chryſol.

A Chriſto Domino Apoſtolorum Principes didicerunt: nam Diuus Paulus ad Barnabam, *Reuertentes*, inquit, *viſitemus fratres; in quibus prædicauimus verbum Domini, quomodo ſe habeant.* Actor. 15. num. 36. Non ita pridem apud illos prædicauerat: & tamen ad illos prædicaturus redibat, vt primum gratiæ virorem ſemper in illis vernantem conſeruaret. Immò nunquàm in eodem loco deſidioſus conſiſtebat. Sed huc illuc infatigabilis circuncurſabat. Nam ſub initium ſuæ conuerſionis, *In Synagogis prædicabat Ieſum.* Actor. 9. num. 20. Vt vbi eum anteà oppugnauerat: ibi eum poſteà propugnaret. Deinde verò in fidei profeſſione paulò adultior, longiùs excurrebat, *In virtute ſignorum & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti. Ita*, inquit, *vt ab Ieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti.* Rom. 15. n. 19. Vbi Diuus Chryſoſtomus homilia 29. obſeruat, non ſolùm Romanorum prouincias à Diuo Paulo perluſtrans; & totam *Phœniciam & Syriam & Ciliciam & Cappadociam*; ſed etiam Barbarorum gentes, *Saracenos & Perſas & Armenios, reliquóſque barbaros.* Idque ingenioſè colligit ex verbo, *Per circuitum.* Quo non breuis aliqua excurſio, ſed perennis circunuagatio deſignatur. Vbi vlteriùs expendit ſingularem Apoſtoli modeſtiam de ſuis rebus non magnificè & arroganter, ſed demiſsè & humiliter loquentis. Nam, ſicut ingentia miracula, quæ paſſim ediderat, non magno verborum apparatu explicauit; ſed breuiſſimo compendio circunclufit, dicens, *in virtute ſignorum & prodigiorum*, ne vnius ſuorum factorum oſtentator videretur: ita innumeras prouincias, quas obierat, non longa computatione recenſuit, ſed vnico verbo collegit, dicens, *Per circuitum*: ne ad vanam oſtentationem omnes ac ſingulas numeraſſe crederetur: *Quemadmodum*, inquit, *aceruos miraculorum vno ſermone percurrens, dixit, in virtute ſignorum & prodigiorum: ita infinitas vrbes & gentes & populos & regiones vno complectitur verbo, dicens, Per circuitum. Procul enim erat ab omni faſtu.* Nec his adhuc excurſionibus contentus Apoſtolus, alias maturabat: *Nunc verò*, inquit, *locum non habens in his regionibus, &c. proficiſcar in Hiſpaniam.* Vbi ſuprà, num. 23. & 28. Vna regione obita non quieſcebat, ſed ad aliam obeundam properabat: vix Italiam excoluerat, cùm ad Hiſpaniam excolendam animum intendebat; vt vtramque Heſperiam in morem Solis naſcentis & recumbentis circumiret, & perpetuo ſplendore colluſtraret.

13. *D.Pauli cura in viſitãdo commendatur.*

Prædicabat in Synagogis.

Deinde totum orbem excurrebat.

D. Chryſ.

Singularis Apoſtoli modeſtia de ſe humiliter loquentis.

Denique, cùm Apoſtolorum Diœceſis fuerit 14.
totus

Totum orbis D. Pauli Diœceſis.

totus orbis, totum D. Paulus circumibat: vt videre eſt. Act. 29. & 21. vbi dicitur Apoſtolus innumeras vrbes peruagatus, Aſſon, Mytylenem, Chium, Samum, Miletum, Epheſum, Choum, Rhodium, Pataram, Cyprum, Ptolemaïdem, Cæſaream, & plures alias. Vnde D. Chryſoſt. procœmio in Epiſtolam ad Romanos de Paulo loquutus: *Diuina*, inquit, *illa anima vniuerſum terræ Orbē circumplexa erat, & in ſe ipſo circunferebat omnes; omnes amabat ſic, vt ſi genuiſſet: qui potiùs maiorem præ ſe ferebat charitatem, quàm quiuis pater.* Et paulò pòſt eius in peragrando Orbe vèlocitatem & charitatem expreſſurus: *Qui quidem*, inquit, *veluti volatilis præ charitate effectus, omnes aſſiduè circumibat, nuſquàm manens, nuſquàm ſtans.* Et rurſus hom. 34. in Geneſ. oſtendens, hanc Apoſtoli in orbe percurrendo celeritatem, ex illius erga Deum charitate proceſſiſſe, quæ alas ad volandum infatigabiliter annecti: *Feruidus*, inquit, *Chriſti amator, & quaſi alatus in vniuerſo orbe currens, in corpore incorporea facere ſtudens, clamabat dicens: Charitas Dei vrget nos.* 2. Cor. 5. num. 14. Ac tandem hom. 1. De laudibus Pauli, loquutus de ſacrificio ſui ipſius, quod Apoſtolus Deo quotidie immolabat, ſubdit: *Statim orbem vniuerſum ſtuduit afferre, qui terram ac mare, Græciam & Barbariem, omnémque prorſus, quanta eſt ſub cælo, regionem, quaſi volitans circuiuit: non ſimplici labore veluti in vacuum itinera percurrens; ſed peccatorum ſpinas euellens, & verbum ſeminans pietatis, ex hominibus Angelos faciens. Quinimmo ipſos homines quaſi ex dæmonibus in Angelos prouehens.* Et rurſus homilia 2. de eiuſdem Apoſtoli laudibus, addit plures terrarum plagas vni Paulo, quàm vlli Angelorum commiſſas eſſe: *Angelis*, inquit, *ſæpè diuerſarum Gentium cura commiſſa eſt; ſed nullus eorum ita creditum ſibi populum gubernauit; vt Paulus vniuerſum gubernauit Orbem.* Et paulò pòſt: *Michaëli gens commiſſa eſt Iudæorum: Paulo verò terræ ac maria atque vniuerſi Orbis habitatio.*

Alatus erat in orbe peragrando.

Vt ſe Deo obtulit totum Orbem etiā obtulit.

15. Quanta verò celeritate Diuus Paulus commiſſum ſibi Orbem viſitando perluſtrarit, patet iam ex dictis, patebítque vlteriùs ex dicendis. De Palladio curſore quodam Romani Imperij celeberrimo ac celerrimo, dicere ſolebant ad Imperatorem Theodoſium eius Principes ac Dynaſtæ cum feſtiuo quodam plauſu ac lepôre, Palladium feciſſe Romanum imperium breue & anguſtum: quia tanta illud celeritate percurrebat, vt breuiſſimis incluſum ſpatiis videretur. Ita refert Nicephorus lib. 14. c. 21. Quid verò Paulus? Non modò Romanum imperium, ſed vniuerſum Orbem exiguum reddebat & anguſtum, ob nimiam celeritatem, qua illum circumibat. Vnde D. Thomas caput 15. Epiſtolæ ad Romanos, Diuo Paulo accommodat illud Iob. 38. num. 25. *Quis dedit vehementiſſimo imbri curſum?* Vt ſignificaret, quanta celeritate imber in terram fertur; tanta quidem Apoſtolum totam terram circūuagari. Immò non vt imber, ſed vt aliger totam terram peragrabat: non enim ambulare videbatur, ſed volare. Quod Diuus Chryſoſtomus citatus expreſſit, dicens: Apoſtolum *totam ſub cælo regionem, quanta quanta eſt, volitando* circumiuiſſe. Et paulò pòſt, *Tanquam pennatus*, inquit, *totum docendo peruolauit Orbem: & velut incorporeus labores omnes periculáque contempſit.* Vbi mira Pauli velocitas in toto Orbe peruagando demonſtratur: tum, quia aligeris animalibus confertur, quæ per aëra quàm ocyſſimè feruntur: tum, quia incorporeis & ſpiritualibus mentibus comparatur; quæ à loco in locum breuiſſimo temporis ſpatio commeant & rapiuntur.

Palladius celeberrimus ac celerrimus curſor.

Paulus in percurrendo Orbe, imber, aliger, Angelus.

Et quod ampliùs mireris, vbi plùs laboris apparebat, eò libentior conuolabat; iuxta illud: *Prædicaui Euangelium hoc, non vbi nominatus eſt Chriſtus; ſed ſicut ſcriptum eſt: Quibus non eſt annuntiatum de eo.* Rom. 15. num. 20. & Iſai. 52. n. 15. Hoc eſt: Prædicaui Euangelium Gentilibus, barbaris & incultis, nulla prorſus veræ fidei religioníſque notitia imbutis & informatis, & proinde multò difficiliùs & laborioſiùs imbuendis & informandis. Quod D. Chryſ. ad eum locum homil. 24. rectè expendens, *Vides*, inquit, *illuc accurrentem, vbi plùs erat laboris, vbi plùs ſudoris?* Itaque D. Paulus ſuo labori non parcebat, vt traditas ſibi Diœceſes perluſtraret, & neceſſariam Diœceſanis doctrinam impertiret.

Paulus vbi plùs laboris erat, eò libentior conuolabat.

D. Chryſ.

16. Iam verò D. Petrus, vt ad Dominum citior præuolaret, de naui deſiliens, *miſit ſe in mare.* Ioan. 21. num. 7. vt ſignificaret, eum, ad quem omnium animarum cura pertineret; non eſſe inter exiguas vnius nauiculæ anguſtias diutiùs includendum; hoc eſt, inter anguſta vnius vrbis ſpatia retardandum: ſed in mare, ſeu in aquas multas; hoc eſt, vt Ioan. Apoc. 17. num. 15. interpretatur, in populos multos liberiùs exiturum, vt eos euangelicum cogens in rete, tandem ad beatæ patriæ littus extrahat, & ad Chriſti Domini pedes ſiſtat, æterna pace ac requie fruituros. Totum igitur in pelagus populorum ſe D. Petrus immittebat, vt omnibus ſubueniret, omnes ad ſalutem reuocaret. Vnde, vt refert D. Epiphan. apud Lorin. Act. 15. num. 36. quamuis Romæ pontificiam Sedem fixerit; tamen adeò crebras excurſiones inde faciebat ad venandas animas, ſuóſque greges viſitandos, vt in vrbe Linum & Cletum conſtituerit Epiſcopos, ne vrbs diu ſine Epiſcopo relinqueretur. Hinc etiam & cæteri Apoſtoli, non ſtantes, ſed ambulantes per antonomaſiam appellantur; iuxta illud Dei oraculum ad ſuum Sacerdotem magnum: *Dabo tibi ambulantes, de his, qui nunc hîc aſſiſtunt.* Zach. 3. num. 7. Hoc eſt: Dabo tibi Apoſtolos, qui eant in mundum vniuerſum, & prædicent Euangelium omni creaturæ; & ab hoc ſtudio peragrandi Orbis ambulantes appellentur: & ſint de numero eorum, qui hîc aſſiſtunt, hoc eſt, de numero Angelorum: quòd propter viuendi puritatem, & currendi in totū Orbem velocitatem ſimiles Angelis videantur. Sic D. Hieronymus interpretatur. Denique & reliqui Apoſtolorum ſucceſſores non immeritò Epiſcopi appellantur, hoc eſt (vt alias interim omittam etymologias Sect. ſeq. attingendas) viſitantes. Vnde dies viſitationis. 1. Pet. 2. n. 12. dicitur in Græco dies ἐπισκοπῆς, hoc eſt, epiſcopalis functionis. Quaſi hoc præcipuum ſit Epiſcoporum munus, oues ſuas viſitare.

D. Petri ſimilis cura, ſimilis velocitas.

Apoſtoli non ſtantes, ſed ambulantes antonomaſticè appellantur.

D. Epiph.

Epiſcoporum etymon.

D. Hier.

17. Indignum igitur eſt Apoſtolicis Prælatis, domi quietos & otioſos deſidere, & cùm per ſe poſſint, alios ad viſitandas oues ſibi creditas delegare, & totum laborem ac pondus ſui muneris in aliorum humeros transfundere: vt ipſi quidem ſolo præſulatus honore fulgeant; alij toto portandi onere prægrauentur. Similes profectò Sacerdoti Ozæ, qui Arcam proprijs humeris portandam, boum tergis impoſuit deferendam. 2. Reg. 6. num. 7. Quod Lyranus in expoſitione morali obſeruans, *Per hoc*, inquit, *ſignificatur, quòd Principes & Prælati proprios humeros debent ſubmittere ad portandum onus ſui officij, ne percutiantur à Domino; ſicut Oza, qui ad deportationem Arcæ boum humeros applicauit. Cui ſimiles ſunt, qui regendas Eccleſias ſuas aliis tradunt, etiam ignorantibus, & ipſi in aliis occupantur.* Hinc illa iuſtiſſima D. Bern. expoſtulatio cum illis Prælatis, qui ſuum honorem cum nemine partiuntur;

Qui alios mittunt ad oues viſitandas, portant honorem, nō onus.

Lyran.

D. Bern.

partiuntur; & tamen laborem ſuum in alios trāſfundunt, ſuas opes per ſeipſos tenaciſſimè cuſtodiunt; & ſuas oues aliis liberaliſſimè committunt.

Aliqui aliis laborem, non opes partiuntur.

Igitur lib. 4. De conſid. ad Eugenium; *Satis, ſuperque*, inquit, *Epiſcopi ad manum habent, quibus animas credant: & cui ſuas committant facultates, non inueniunt? Optimi, videlicet, æſtimatores, qui magnam de minimis; paruam, aut nullam de maximis curam gerant. Patientiùs ferimus Chriſti iacturam, quam noſtram. Quotidianas expenſas quotidiano reciprocamus ſcrutinio; & continua Dominici gregis detrimenta neſcimus. De pretio eſcarum, & numero panum cum miniſtris quotidiana diſcuſſio eſt: rara autem cum Presbyteris celebratur collatio de peccatis populorum. Cadit aſina, & eſt qui ſubleuet eam: perit anima, & nemo eſt, qui reputet.* Si quem igitur vnius Samuelis exemplum minùs moueat, ſaltem tot Patrum documenta, tot exempla Patriarcharum, tot ipſius Eccleſiæ præcepta vrgeant & impellant ad hoc ſuum munus obeundum.

SECTIO II.

Obligatio reſidendi.

1\. *Chriſtus Dominus vtrumque munus exercuit.*

NOn minùs hoc reſidendi, quàm illud viſitandi munus Samuel expleuit. Poſtquàm enim ſuam prouinciam ſtatis temporibus obibat, reuertebatur in Ramatha; ibique tanquàm in primaria ſui principatus ſede iudicabat Iſraëlem, ac Domino ſacrificabat: hoc eſt, temporalibus & ſpiritualibus negotiis intentus, tam quæ ad forenſem adminiſtrationem, quàm quæ ad diuinum cultum pertinebant, diligenter exequebatur. Par igitur eſſe debet eccleſiaſticis Prælatis, & ad reſidendum, & ad viſitandum ſollicitudo. Vtrumque munus feliciter explebat ſummus ille Paſtorum Princeps, Chriſtus Dominus, dicens: *Inhabitabo in illis, & inambulabo.* 2. Corinth. 6. n. 16. Nam & inhabitando reſidebat, & inambulando viſitabat. Quandiū Iudæam pro ſua quodammodo Diœceſi obtinebat: *Notus in Iudæa Deus*: intra illam quidem viſitabat; iuxta illud: *Pertranſiit benefaciendo & ſanando omnes.* Act. 10. num. 38. Sed pariter intra illam reſidebat, ad gentium regiones minimè diuagatus; iuxta illud: *Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſrael.* Matth. 15. num. 24. vt in vtroque boni Paſtoris munere ſingulare exemplum poſteris animarum curatoribus præberet. Vidit Iſaias Seraphinos ſtantes: *Seraphim*, inquit, *ſtabant.* Et ſtatim, volantes: *Seraphim*, inquit, *volabant.* Iſai. 6. num. 2. Per ſtantes, intelligit Lyranus, Prælatos reſidentes: ſed per volantes pari ratione intelligere potuit viſitantes. Ne videretur pigra & iners reſidentia, ſuo tempore viſitabant. In quam interpretationem trahi poteſt D. Bern. ſerm. 4. De verbis Iſaiæ: *Credo*, inquit, *ſunt in ſtatione immutabilitatem, ſic & in volatu alacritatem permitti: ne, videlicet, inſenſibilis quædam & quaſi lapidea ſtabilitas æſtimetur.* Si non volarent; addere poſſet, vt antitheſim compleret: & ne leuis atque inconſtans quædam alacritas cenſeatur; ſi non ſtarent. Optimum Regem Ioſiam cum melle & muſica comparat Scriptura: *In omni*, inquit, *ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini.* Eccleſiaſtici 49. n. 2. Vt enim mel præſentes recreat, muſica etiam remotos oblectat: ita bonus Princeps, & eos, qui ſibi adſunt in Curia, reſidendo; & eos, qui abſunt in tota prouincia, viſitando, iuuat, promouet, ad pietatémque informat. In eundem ſenſum verus animarum Paſtor & Doctor appellatur gladius & ſagitta, iuxta illud: *Poſuit os meum quaſi gladium acutum, & poſuit me quaſi ſagittam electam.* Iſai. 49. num. 2. Vt enim gladius cominùs, ſagitta eminùs hoſtem ferit: ita & bonus Paſtor lupos propè inſidiantes, reſidendo: abigit; & procul graſſantes, viſitando, terret ac fugat.

Lyran. Seraphinis ſimiles, qui illud exercent.

D. Bern. Lapidea ſtabilitas Prælati reſidentis eſt, ſi non luſtrat.

Boni Paſtores præſentibus & remotis iucundi eſſe debent.

Deum non modò temporalem mundi machinam, ſed etiam ſpiritualem Eccleſiæ molem feliciter gubernantem alloquutus David, *Qui facis*, inquit, *Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.* Pſalm. 103. num. 4. Vbi iuxta myſticam intelligentiam, Angelorum nomine eccleſiaſtici Prælati non immeritò exprimuntur, qui & cum ſpiritu, & cum igne aptè ad rem præſentem comparantur. Cum igne quidem: quia ſicut ignis immobiliter adhæreſcit materiæ, quam corripit; & nihilominùs mobiliter nititur & conatur in ſublime, velut propriam in patriam, ad quam tendit: ita & Prælatus ſua in Curia, reſidendo, conquieſcit, & ſuam prouinciam, viſitando, peruagatur. Vnde D. Bernard. proximè citatus, agens de illis Propheticis Seraphinis, *Vide*, inquit, *flammam quaſi volantem & ſtantem ſimul: nec miraberis iam Seraphim ſtantes volare, ſtare volantes.* Cum ſpiritu verò: quia ſunt quodammodo anima ſuæ Diœceſis: nam, ſicut anima tota eſt in toto corpore, & tota in qualibet parte corporis: ita Prælatus, partim reſidendo, partim viſitando, toti Diœceſi ac ſingulis Diœceſeos partibus adæquatur. Vnde Patriarcham Noë, & in arca ſedentem, & toto pelago fluctuantem, tanquàm optimum Prælatum, ſuæ Curiæ incubantem, ac toti Diœceſi prouidentem, D. Ambr. lib. De Noë & arca, c. 16. non immeritò appellat incorporeum: *Velut incorporeus*, inquit, *corpore ſuperferebatur diluuio, non abſorbebatur: corpus quidem gerens, quaſi in arce poſitus interna; ſed qui corpus ipſum inſuperabilis paſſionibus, quaſi incorporeus in medio tantorum motuum gubernaret.* Itaque bonus Prælatus, & Curiam ſuam reſidendo, fouet, & ſuam Diœceſim, viſitando, non deſtituit.

2\. *Vt vtrūque munus exprimatur, Prælati flammæ comparātur, primò.*

D. Bern.

Secūdò cum ſpiritu.

D. Ambr. Noë bonorū Prælatorum exemplar.

Myſterio plenus fuit modus ille, quo Heliſæus exanimen puerum animauit. Nam in primis ingreſſus domum, *Clauſit oſtium ſuper ſe, & incubuit ſuper puerum*, &c. 4. Reg. 4. num. 34. Et paulò pòſt: *Reuerſus deambulabat in domo, ſemel huc atque illuc.* Ibidem, num. 45. Ac tandem regreſſus in receſſum, iterum *incubuit ſuper eum.* Vbi videre eſt, Prophetam ingēs illud prodigium editurum, quadam viciſſitudine, & in abdito quieuiſſe, & in aperto deambulaſſe: vt ſignificaret eccleſiaſticum Principem, partim reſidendo, partim viſitando, in ſuarum ſalutem ouium incumbentem. Nam peccatores ſuis ſceleribus mortui, ac tota Diœceſi quodammodo ſepulti, nullo modo congruentius ad vitam reuocantur, quaſi à ſuis Prælatis, partim in ſua ſede quieſcentibus, partim totam prouinciam peragrantibus, tanquàm à propriis animabus informentur. Ex quibus patet, vtrumque viſitandi ac reſidendi munus ab eccleſiaſticis Paſtoribus diligenter obeundum. Et, quia de priori dictum eſt, ſupereſt, vt de poſteriori paucis diſſeramus, maximam eius neceſſitatem explicando. Quæ duplici ex capite ſpectari poteſt: nempe, ex præcepto, à quo oritur: & ex territorio, ad quod pertinet. Vtrumque breuiter illuſtrabo.

3\. *Heliſæus myſticè vtrumque munus obiuit.*

Præceptum reſidentiæ quale.

QVod attinet ad præceptum: Quæſtio eſt inter Theologos: An reſidentia Prælatorum ſit 4.

de

Prælatorum reſidentia eſt de iure diuino. de iure diuino: nam de eccleſiaſtico non eſt dubitatio. Quæ difficultatis priſcis ſeculis vix audita; tandem in Concilio Tridentino acerrimè diſputata eſt: & ſeſſ.23. Decreto De reformat.c. 1. in partem affirmatiuam reſoluta; vt auctores infrà citandi arbitrantur. *Conc. Trid.* Probatur: quia licèt in ſacris Literis hæc Prælatorum reſidentia nuſquàm exprimatur; tamen in earum principiis non obſcurè continetur. *Probatur primò ex Prælatorum nomine.* Primò, quia Prælati dicuntur Paſtores; non tam propter dignitatem, quam inter oues habent, ſeu vtilitatem, quam ex ouibus ſortiuntur, quàm propter munus paſcendi oues; vt patet ex verbis Chriſti Domini: *Paſce oues meas.* Ioan.21.n.17. Non enim dicit: Paſtor eſto, ſed, *Paſce*, ne tam honorem deferre, quàm laborem committere videatur. Hoc autem munus, vt probè exerceatur, Prælatorum præſentiam requirit: neque enim abſens Paſtor ſatis commodè poteſt ſuas oues paſcere. Ergo reſidentia iure diuino proficiſcitur. Quo enim iure imperatur finis, eodem etiam media, quæ ad illum requiruntur, imperantur. Et vlteriùs cõfirmatur ex verbis Chriſti Domini, quæ mihi videntur præſens inſtitutum efficaciter demonſtrare. *Confirmatur ex verbis Chriſti Domini.* Nàm Chriſtus Dominus ait, bonum Paſtorem ſuis ouibus ſe præbere & audiendum & videndum: audiendum quidem per verbum doctrinæ; iuxta illud; *Oues vocem eius audiunt.* Ioan. 10. n.3. videndum autem per exemplum vitæ; iuxta illud: *Ante eas vadit, & oues illum ſequuntur.* Ibidem, num 4. Sic enim D. Cyrillus Alexand.lib.7.in Ioan.c 2. interpretatur. *D.Cyril.* Atqui oues Paſtorem audire & videre non poſſunt, niſi præſentem. Ergo planè iubet, vt præſentem ſuis ſe ouibus oſtendat.

5. *Probatur ſecundò ex Prælatorum munere.* Secundò, quia Prælati dicuntur in Scriptura, non domini, ſed miniſtri; iuxta illud: *Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei.* 1. Cor.4.num.1 Et illud: *Neque vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis.* 1.Petr.1. n.3. Et illud: *Reges Gentium dominantur eorum*, &c. *Vos autem non ſic: ſed, qui maior eſt in vobis, fiat ſicut minor: & qui præceſſor eſt, ſicut miniſtrator.* Luc. 22.n.26. Vnde Chriſtus Dominus operarios eos vocat & meſſores: *Rogate dominum meſſis, vt mittat operarios in meſſem ſuam.* Matth.9. numer. 38. Et rurſus: *Dignus eſt operarius mercede ſua.* Luc. 10.num. 7. Et proptereà ab Apoſtolo cum militante, cum vinitore, cum paſtore, cum boue triturante, comparantur. 1.Corinth 9.à num.7. *Prælatorum munia potiùs ſeruitia, quàm imperatoria.* Quorum munera ſeruilia potiùs ſunt, quàm imperatoria. Quare Propheta non ad honorem mittitur, ſed ad laborem; *Vt euellas*, inquit, *& deſtruas & diſperdas*, &c. Ierem. 1.n 20. Vbi D Bern.lib.2. De conſideratione ad Eugenium, *Diſce*, inquit, *exemplo prophetico præſidere, non tam ad imperitandum, quàm ad factitandum. Diſce ſarculo tibi opus eſſe, non ſceptro.* *D.Bern.* Itaque Prælati, vt Chriſtus Dominus, non veniunt miniſtrari, ſed miniſtrare. Atqui miniſtri debent loco ſui miniſterij adeſſe, vt proprias miniſtrorum functiones exequantur. Ergo Prælati ſuis debent Eccleſiis præſentes inſeruire: alioqui, ſi in ſyluis animi gratia, vel in Curiis ambitionis cauſa diutiùs immorentur; nihil minùs, quàm miniſtri videbuntur.

6. *Probatur tertiò ex nomine Epiſcopi, quod operis eſt, nõ honoris.* Tertiò, Prælati dicuntur Epiſcopi, iuxta illud: *Attendite vobis & vniuerſo gregi, in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.* Act. 20.n.28. Epiſcopus autem, inquit D. Auguſtinus lib.19. De ciuitate, c.19. *Nomen eſt operis, non honoris.* Interpretatur enim, eodem Auguſtino teſte, *Superintendens*: quaſi deſuper intendat, & incumbat ſubditorum vtilitati. Quamuis illud, *ſuper*, nõ ſignificet tantùm mediatam curam, quaſi Epiſcopus non per ſe, ſed per alios in ſubditorum ſalutem intendat. *Illud, ſuper, curæ exceſſũ denotat.* Nam & per ſe immediatè multa circa illos aliquando operatur: ſed ſignificat etiam exceſſum curæ, quaſi, ſuper alios, ſeu pluſquàm alij intendat & incumbat in ſalutem ſubditorum. Debet enim optimus Epiſcopus omnes induſtriæ neruos intendere, vt nihil in ſalutem ſuorum ſubditorum intentatum prætermitat. Quare Diuus Chryſoſtomus hom. 10.in priorem ad Timoth. *D. Chryſ.* docet Epiſcopatum, *non principatu ac dominationis faſtu, verum cura regiminis & charitatis affectu* deſiderandum. Quippe quòd non modò bonum opus ſit, ſed etiam magnum onus. Neque propriam in dignitatem, ſed alienam in vtilitatem ordinetur. Vnde D. Auguſtinus citatus, *Intelligat*, inquit, *ſe non eſſe Epiſcopum, qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe.* *Epiſcopi munus, magnũ onus.* Et D.Bernardus lib.3. De conſideratione ad Eugenium, *Præſis*, inquit, *vt proſis, vt diſpenſes, non imperes. Hoc fac; & dominari non affectes hominum homo, vt non dominetur tui omnis iniuſtitia.* Pſ.118.n.133. *D.Bern.* Vnde idem D. Bernardus orat.in tranſit. Malachiæ Epiſcopi non mediocriter eum laudat, quòd Epiſcopatum ſuſceperit ad laborem, non ad honorem. *Inter pericula*, inquit, *rexit Eccleſiam; poſt pericula ſibi continuò ſucceſſore alterum canonicè ordinauit: ſi quidem conditione ſuſceperat, vt poſtquam ceſſante perſequutionis rabie alter ſecurè poſſet inſtitui; ad Sedem propriam remeare permitteretur.* Adeò ab honoribus abhorrebat, ad labores inclinabat. Interpretetur etiam Epiſcopus auctore Suida, Speculator, qui aliorum mores inſpiciat ac reformet. *Epiſcopus interpretatur ſpeculator.* Vnde Athenienſes, quos ad viſitandas vrbes ſubditas mittebant. *Epiſcopos* appellabant. Et Homerus Iliad.10. Hectorem Troiæ Epiſcopum nominat Et Tullius lib.7. ad Atticum ſcribit ſe maritimæ oræ Epiſcopum à Pompeio conſtitutum. *Homer. Tull.* De qua etymologia conſule Salmeronem in 1.ad Timot.diſp. 10. copiosè diſſerentem. Atqui nemo poteſt intendere & incumbere ſuis ſubditis inſtruendis, & eorum moribus ſpeculandis, niſi inter illos verſetur. Ergo Prælati ex diuino iure ſuis Eccleſiis aſſiſtere tenentur.

7. *Probatur quartò ex nomine Doctoris.* Quartò, quia Prælati debẽt eſſe Doctores, iuxta illud: *Oportet Epiſcopũ Doctorem eſſe.* 1. Timoth. 3.n.2. Vnde, cùm ipſe Apoſtolus eccleſiaſticam Hierarchiam recenſeret: *Et ipſe*, inquit, *dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, alios vero Euangeliſtas, alios autem Paſtoes & Doctores.* Epheſ.4.n.11. Vbi, cùm alias quidem dignitates particulis quibuſdam diſiunctiuis ab inuicem diſcriminaſſet: tamen Paſtores & Doctores copulatiue coniunxit. *Ad oſtendendum*, inquit ibi D. Thomas. *quòd proprium officium Paſtorũ Eccleſiæ eſt, docere ea, quæ pertinent ad fidem & bonos mores.* *D.Thom.* Quod videtur deſumpſiſſe ex D. Auguſt. epiſt. 59. vbi Paulino quærenti in quo Paſtores & Doctores apud Apoſtolum diſtinguantur; ſic reſpondet: *Paſtores*, inquit, *& Doctores eoſdem puto eſſe ideò cum prædixiſſet Paſtores ſubiunxiſſe Doctores: vt intelligerent paſtores, ad officium ſuum pertinere doctrinam.* *D.Aug. Paſtores & Doctores apud D Paulum non diſtinguuntur.* Et ſtatim ex ipſa Litera hũc eruens ſenſum, *Ideo*, inquit, *cùm ſuperiora diſtingueret, dicendo: Quoſdam autem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas, quoſdam verò Euangeliſtas; hic tanquam vnum aliquid duobus nominibus amplexus eſt: Quoſdam autem Paſtores & Doctores.* Vnum igitur atque idem eſt Paſtorum & Doctorum munus. Atqui Doctor præſens eſſe debet, vt non tam ſcribendo, quàm loquendo efficaciùs vrgeat & impellat: vt rectè ſignificauit Apoſtolus ſcribens ad Galatas, quos verbis potiùs, quàm literis inſtruendos

D.Hier. *Viua vox Doctorũ magnam vim habet.*

dos ſperabat, dicens: *Vellem autem eſſe apud vos modo, & mutare vocem meam.* Galat. 4. n. 20. In quem locum D. Hieron. *Scriptura diuinâ*, inquit, *ædificat lecta: ſed multò plus prodeſt, ſi de literis vertatur in vocem; vt qui per epiſtolam docuerat, præſens inſtruat audientes. Magnam ſiquidem vim habet vox viua: vox de auctoris ſui ore ſonans, quæ ea pronuntiatione profertur atque diſtinguitur, qua in hominis ſui corde generata eſt. Sciens itaque Apoſtolus maiorem vim habere ſermonem, qui ad præſentes fiat; cupit vocem ſuam Apoſtolicam literis comprehenſam, in præſentiam commutare: & quia hoc magis expediebat his, qui in errorem fuerant deprauati; viuo eos ad veritatem retrahere ſermone.* Ex quibus patet, Doctores ſuis diſcipulis præſentes eſſe debere, vt ſuo munere vtilius fungantur. Ergo & Paſtores ſuis non debent ab Eccleſiis longiùs remoueri, ſed iiſdem præſentes & vigilantes incubare.

8\. *Probatur quintò ex modo loquẽdi Scripturæ.*

Quintò, quia in Scriptura multa Prælatis tribuuntur, quæ perſonales eorum functiones, & proinde actualem præſentiam requirunt. Dicuntur enim Prælati *lux mundi, ſal terræ, ciuitas ſuper montem poſita, lucerna poſita ſuper candelabrũ, vt luceat omnibus, qui in domo ſunt.* Matth. 5. à n. 13. Vt enim lux præſentes tantùm illuminat; & ſal non cõdit cibos, neque incorruptas carnes ſeruat, niſi quibus intimè inſpergatur; & ciuitas ad ſe non inuitat, niſi quibus ante oculos obuerſetur; & lucerna non collucet, niſi iis, qui in eadem ſecum domo pariter exiſtant: ita Prælati non docent, non mouẽt, non regunt, ad æternam denique patriam facem non præferunt, niſi quibus præſentes aſſiſtant. Deinde Prælati munus per intimam quãtam cum ſubditis familiaritatem explicatur, iuxta illud Petri Apoſtoli: *In omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos Dominus Ieſus.* Act. 1. n. 21. hoc eſt, quo nobis familiariſſimus adfuit. Et illud Moyſis de ſuo ſucceſſore: *Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc & poſſit exire, & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere.* Num. 27. n. 16. & 17. hoc eſt, qui ſemper populo adſit nunquàm ab eo ſeparetur. Quaſi hoc ſit proprium munus Prælati, ſuis ſemper ſubditis adeſſe, & cum illis intimum verſari. Vnde comparatur Paſtori, qui non ſolùm quærit ouem errantem, ſed etiam inuentam *imponit in humeros ſuos gaudens.* Luc. 15. n. 5. qualem ſe præbuit Christus Dominus: & qualem Iſaias multò antè prædixit: *Sicut Paſtor*, inquit, *gregem ſuum paſcet: in brachio ſuo congregabit agnos; & in ſinu ſuo leuabit, fœtas ipſe portabit.* Iſai. 40. n. 11. Quæ omnia quis non videt, non poſſe, niſi à præſentibus Prælatis exerceri. Prætereà curam Prælatorũ erga ſuos ſubditos explicat Scriptura per curam matrum & nutricũ erga ſuos filios & alumnos. Nam Deus ad Moyſem; *Porta*, inquit, *eos in ſinu tuo, ſicut portare ſolet nutrix infantulum.* Num. 11. num. 12. & Propheta ſtatum nouæ Eccleſiæ mente præcipiens; *Ad vbera*, inquit, *portabimini, & ſuper genua blandientur vobis.* Iſai. 66. num. 12. Et diuino Sponſo, tanquàm lactanti & nutrienti, vbera tribuuntur: *Meliora ſunt vbera tua vino.* Cant. 1. n. 2. Vnde Apoſtolus eos, qui Eccleſiam ingrediuntur tanquàm infãtulos adhortatus, *Sicut modò*, inquit, *geniti infantes, rationabiles ſine dolo, lac concupiſcite.* 1. Petr. 2. n. 2. Et Paulus, *Lac vobis*, inquit, *potum dedi.* 1. Corinth. 3. n. 2. Ad quæ ac ſimilia loca reſpiciens Clemens Alexandr. lib. 1. Pædagogi, 6. *Verbum*, inquit, *eſt omnia infanti, & pater, & mater, & pædagogus, & altor.* Et idem planè diceret de ſingulis Prælatis Verbi Vicariis. Vt igitur matres & nutrices ſuis ſẽper filiis & alum-

Omnia quæ Prælatis in Scriptura tribuuntur, eorum præſentiam requirant.

Propeium Prælati munus cum ſubditis intimùm verſari.

Confirmatur ex officio matris & nutricis.

Clem. Alex.

A nis adſunt, vt eos lactent, nutriant, foueant & indulgentiſſimo gremio complectantur: ita planè & Prælati ſuis ſemper adeſſe debent Diœceſanis, vt eos doceant, inſtruant, informent, & ad diuinæ legis normas moderentur. Qui ſecus faciunt, non legitimæ matres ſunt, ſed prorſus adulteræ. Immò, vt loquitur Damaſus Papa epiſt. 4. planè meretrices: *Quæ ſtatim*, inquit, *vt pariunt, infantes ſuos aliis nutricibus tradunt educandos, vt ſuam citiùs libidinem explere valeant.* Sic enim Epiſcopi faciunt dum ſibi commiſſos populos Vicariis inſtituendos concredunt, vt libeniùs ipſi ſecularibus curis immergantur.

Qui ſecus faciunt, ſunt adulteræ matres & meretrices.

Vltimò, quia Prælati ex iure diuino tenentur, etiam cum propriæ vitæ periculo, cùm opus fuerit, ſuas oues tueri, iuxta illud: *Bonus Paſtor animã* B *ſuam dat pro ouibus ſuis.* Ioan. 10. n. 11. Et illud de Chriſto Domino: *Ille animam ſuam pro nobis poſuit: & nos debemus pro fratribus animas ponere.* 1. Petr. 3. n. 16. Quod D. Paulus diligenter obſeruans: *Ego autem*, inquit, *libentiſſimè impendam, & ſuperimpendar ipſe pro animabus veſtris.* 2. Cor. 12. n. 15. Vnde D. Bern. epiſt. 137. monet Eugenium Papã, vt pro ouibus ſibi creditis intelligat, ſe miniſtrare debere, *non ſolùm ſubſtantiam, ſed ipſam quoque animam.* Et Rup. in c. 10. Ioan. non mediocriter laudat Paſtores qui has partes moriendi pro ſuis ouibus expleuerunt: *Aſperſa ſunt*, inquit, *ouilia ſanguine Paſtorum, maduerunt campi, cruentata ſunt paſcua, ditatũ eſt cælum animabus, quas Paſtores pro ouibus poſuerunt.* Cæterùm D. Chryſ. hom. 29. in epiſt. ad Rom. C ſub finẽ, poſtquam multa dixit de laboribus, quos Paſtores pro ſuis ouibus ſubire tenebãtur, ſubdit: *Bonus Paſtor, & talis qualem Chriſtus vult, cum innumeris componi poteſt Martyribus. Siquidem Martyr ſemel propter ipſum moritur: hic verò millies propter gregem.* Iam verò D. Aug epiſt. 180. ad Honoratum eos Paſtores, qui oues ſuas inter pericula non relinquunt, ipſis etiam Martyribus anteponit: *Qui clades*, inquit, *hoſtiles ideò non fugit, ne deſerat miniſterium Chriſti, maiorem claritatis inuenit fructum, quàm qui fugiens atque comprehenſus ſuſcepit martyrium.* Et paulò pòſt, eum qui ſe obiicit lupo, ne ab eo grex dilaceretur, magnoperè commendans, *Fit hoc*, inquit, *vbi Dei charitatis flagrat, non mundi cupiditas fumat.* Ac tandem docet, magis cauendam eſſe ſpiritualem ſubditorum mortem, quàm D propriam temporalem: *Magis*, inquit, *timeamus, ne lapides viui diſtinguantur, deſerentibus nobis, quàm ne lapides & ligna terrenorum ædificiorum incendantur, præſentibus nobis magis timeamus, ne membra corporis Chriſti deſtituta ſpiritali victu necentur, quàm ne membra corporis noſtri oppreſſa hoſtili impetu torqueantur.* Itaque Prælati in extremum vitæ periculum ſe libentes offerre debent ex iure diuino, vt ab ſpiritualis vitæ periculo ſuas oues tueantur. Hoc autem præſtare commodè non poſſunt, ſi procul abſint: cùm non videant lupum venientem, neque gregem periclitantem; neque ea celeritate, qua E opus eſt, valeant ſubuenire. Vnde D. Auguſt. lib. De Paſtoribus cap. 8. *Furantur*, inquit, *lupi inſidiantes, rapiunt leones frementes, cùm oues non hærent Paſtori.* Ergo præſentes adeſſe iure diuino obligantur: niſi fortè iuſta, vt abſint, neceſſitas occurrat: in qua interuenire ſolet non tam diſpenſatio, quàm interpretatio iuris: cùm Summus Pontifex, vel etiam Epiſcopus in caſibus, quibus poteſt, interpretatur ius diuinum ob inſtantem neceſſitatem non obligare. Hanc partem, vt probabiliorem, ſequuntur ex noſtris, Valent. 2. 2. diſput. 20. quæſt. 3. punct. 5. Azor 2. parte, lib. 7. ca. 14. Vaſq. tract. De beneficiis, c. 4. §. 2. Reginal. poſteriori tomo,

9\. *Probatur vltimò ex obligatione ponendi vitam pro ouibus.*

D.Bern.

Rupert.

Prælati pro ouibus morientes Martyribus anteferuntur.

D.Aug.

Magis timenda ſpiritualis ſubditorum mors, quàm propria temporalis.

D.Auguſt.

Valent. Azor. Vaſq. Reginal.

Filliuc. Sà. Bellarm. *Olim ex Magiſtratibus fiebant Epiſcopi, non è contra. Confirmatur authoritate Theologorũ.*

tomo, lib. 10. tract. 3. c. 5. Filliuc. tom. 2. tract. 28. p. 2. c. 6. Emmanuel Sà in Aphoriſmis, verbo, *Reſidentia*. Tandem Card. Bellar in epiſt. manu ſcripta ad Clementem VIII. Pontificem Maximum de officio ſummi Pontificis: vbi eos ſeorſim notat, qui ſecularibus magiſtratibus implicati ſuas deſerunt Diœceſes; laudatque antiqua ſecula, in quibus ex ſecularibus Magiſtratibus Epiſcopi eligebantur; vt Ambr. Nectar. Chryſoſt. & Greg. non autem vice verſa ex Epiſcopis Magiſtratus ſeculares. Eandem ſententiam tenet in lib. 5. de æterna felicitate, cap. 4. & paulò fuſiùs confirmat in Admonitione ad Epiſcopum Theanenſem nepotem ſuum, Controuerſia. 1. Ita ſentiunt & alij, qui antiquiores pro hac parte Theologos citant: quibus ego longiorem de hac re diſputationem, vtpote illorum propriam, remitto. Atque hæc de neceſſitate reſidentiæ ex parte præcepti, à quo oritur.

Commoda ex præſentia Prælatorum.

10. *Præſentia Prælati Eccleſia moribus effloreſcit.*

IAm verò neceſſitas reſidentiæ, ex parte territorij, ad quod pertinet; ſeu Diœceſis, vel Parochiæ, quibus Prælati aſſiſtunt; confirmari poteſt, & illuſtrari duplici ex capite: nempe, & ex commodis, quæ præſente Prælato in Eccleſiam redundant; & ex incommodis, quæ illo abſente, ſubſequuntur. Commoda quis non videt? Nam cultus diuinus celebrior viget: Clerus obſeruantior viuit: pauperes indulgentiùs fouentur? boni ad pietatem ſtudioſiùs incenduntur: mali à ſuis vitiis celeriùs refrænantur: tota denique Eccleſia legibus proficit, moribus effloreſcit. Optimè in hanc rem. D. Athan. Patriarcha Conſtantinopolitanus in epiſt. 1. ad Epiſcopum Cretenſem: *Si quiſque Paſtor*, inquit, *in Diœceſi, quæ ſibi obtigit, vel biduum moretur, experiri liceat permulta peccata, & damna non eſſe futura in populo. Sanè augentur oues, & in tuto ſunt; cùm præſunt veri Paſtores: non autem, qui ſolùm ebibunt lac, & lana teguntur.* Vnde non leuiter reprehendit mercenarium Paſtorem, qui non modò, *ſi lupum videat, ſed ſi vulpem, fugit*: hoc eſt qui non modò, ſi graue damnum; ſed, ſi leue reformidet; ſtatim oues deſerit, & ſe in pedes proripit: parum attendens quantis bonis expolientur oues, Paſtoris ſui præſentia deſtitutæ.

D. Athanaſ.

Paſtores mercenarij non modò lupum fugiunt, ſed vulpem.

11. D. Hier. *Boni mores præſẽte Prælato florent, recedente marceſcunt.*

Certè D. Hieronymus lib. 2. in Epiſt. ad Galatas, ibi: *Æmulantur vos non bene*. c. 4. n. 27. agens de bonis Doctoribus, qui Eccleſiam non modò verbis, ſed etiam factis præſentes inſtruunt, & informant, *Si quando*, inquit, *Doctor quis in Eccleſia contigerit, ſermone ornatus & vita, qui audientes quaſi ſtimulis quibuſdam concitet ad virtutes, videmus omnẽ plebem circa eleemoſynas, ieiunia, caſtitatem, ſuſceptionem pauperum, ſepulturas & cætera ſimilia feſtinare, feruere, diſcurrere. Cùm autem ille receſſerit, paulatim emarceſcere; & ſubtracto cibo, tenuari, pallere, langueſcere, & interitum ſequi omnium, quæ priùs vigebant.* Quæ maiora poterant commoda ex præſentia boni Paſtoris exoriri? Et ſtatim à verbis Chriſti Domini præfatus. Lucæ 10. n. 2. *Precemur*, inquit, *Dominum meſſis, vt mittat operarios ad metendum, qui ſpicas populi Chriſtiani, quæ ſtant in Eccleſia futuro tritico præparata, metant, colligant, & in horrea comportantes, nequaquam perire patiantur.* Sicut igitur à præſente meſſore fruges ex agris colliguntur, & in horrea congregantur, quibus vniuerſa Reſpublica ditatur: ita præſens Eccleſiæ cultor ingentes animarum fructus in terra colligit, omnes tandem in cælo collecturus; quibus militans pariter ac triumphans Eccleſia locupletetur.

Prælatus eſt meſſor, qui congregat in horrea.

12. Prælatus in ſua Eccleſia, quid eſt aliud, quàm

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

A anima, quàm ſpiritus in ſuo corpore? vnde Moyſes olim Principes & Prælatos populi, ſpiritus appellauit. Nam agens cum Deo de ſuo ſucceſſore, *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis; hominẽ, qui ſit ſuper multitudinem hanc.* Num. 27. n. 16. Nam ſicut Ioannes ad diuinam potentiam in tyrannorum humiliatione prædicandam, Deum appellauit *Dominum Dominorum*. Apoc. 17. n. 14. Ita & Moyſes ad diuinam prouidentiam in Prælatorum electione oſtendendam, Deum appellat, *Dominum ſpirituum*, hoc eſt, Prælatorum, quaſi diceret: Tu, qui Dominus es Prælatorum, ſeu, qui Prælatos eligis, ac diſponis: optimum nunc præfice. Dicturus igitur, Dominũ *Prælatorum*, dixit, *ſpirituum*. Prælati enim ſuas Eccleſias non minùs, quàm ſpiritus ſua corpora, animant & informant.

Prælatus ſuæ Eccleſiæ anima & ſpiritus.

Vt anima præſens animat, ita Prælatus.

B At, quis non videt, quanta ab animo in corpus bona deriuentur? Nam ille color, ille ſenſus, ille motus, illæ vires altrices; vegetatrices & cognitrices: illa denique innumera decora & ornamenta, quibus corpus excolitur & expolitur: vnde niſi ab animo profiſcuntur? Quod ex illius abſentia facilè colligitur. Recedente enim animo, bona illa omnia à corpore recedunt: & ſolum ſupereſt cadauer quoddam iners, rude, pigrum, informe, paulo pòſt in vermes ac putredinem abiturum. Quæ omnia D. Chryſ. hom. 12. in Gen. eleganter expendit. Non aliter à Prælato, qui ſuã Eccleſiam præſens adminiſtrat: ſingularia quædam & eximia ornamenta, emolumentáque in illam conferuntur. Vigent leges, florent mores, vernat ſanctitas, charitas, iuſtitia, pax, cæteræque virtutes pulcherrimum in chorum ſociantur. D. Chryſoſt.

C

13. *Confirmatur Adami exẽplo in Paradiſo conſtituti.*

Exemplis res fiet illuſtrior. Hominem extra Paradiſum condidit Deus: extra Paradiſum tamen euagari non permiſit: ſed quàm primùm in Paradiſo collocauit: *Tulit Dominus Deus hominẽ, & poſuit eum in Paradiſo voluptatis.* Gen. 2. n. 15. Condidit quidem extra Paradiſum: ne fortè, ſi in Paradiſo conderetur, intumeſceret; arbitratus, eam ſedẽ debitam ſibi eſſe, ac naturalẽ. Collocauit nihilominùs in Paradiſo: quia non expediebat, vt mundi Princeps & rector, alibi quàm in ſua Curia ac metropolitana Sede commoraretur. Diſcat hinc Prælatus, primùm non ſuperbire, ex cathedræ celſitudine; quam occupat; ſciens eam aduentitiam ſibi eſſe, non natiuam; datam, non agnatam.

D Diſcat præterea extra illam non aberrare; ſciens, optimo cuique Principi ſuam Curiam firmiter inhabitandam, vt inde tanquam Sol è mundi medio ſuæ doctrinæ radios quoquouerſum ex æquo iaculetur. Quis ignorat, vrbem Sichimam fuiſſe olim incontinentiæ labe fœdatam, & turpitudinis lue corruptam: dum eius Princeps Sichẽ libidinis facibus exarſit; & omnes oppidanos, vt ſuũ in incendium ligna quodãmodo ac nutrimenta conijcerent, exorauit? Gen. 34. num. 1. Et tamen Iacobus morti vicinus, eam filio ſuo caſtiſſimo Ioſepho, vt patrem præcipuam legauit: *Do tibi*, inquit, *partem vnam extra fratres tuos*, &c. Gen. 48. num. 22. ſeu,

Sichima turpis olim Ioſepho traditur, vt eam vir caſtiſſimus ſuo exẽplo expiaret.

E vt ex Hebræo legi poteſt: *Partem præcipuam*, hoc eſt, Sichimam. At, cur caſtiſſimo ſuo filio vrbem turpiſſimam commiſit: niſi vt Ioſephus in ea præſens reſideret; & ſuæ caſtitatis exemplo, ab omni turpitudinis cœno expiaret? Quamuis D. Ambr. lib. De benedictionibus Patriarcharum, c. 3. hanc vrbis expiationem potiùs referat ad ipſum Iacobũ; eam in gladio & arcu ſuo, hoc eſt in verbo & exemplo repurgantẽ; & ad eius filios, Simeonem & Leui, merita de ſceleratis hominibus ſupplicia repoſcentes: *Immaculatus*, inquit, *& caſtus*, nempe Iacobus, *de hoc terreno diuerſorio, & impuritatis* D. Ambr.

Eam Iacob verbo & exemplo dicitur repurgaſſe.

Zz 2 auito

auctoribus manubias reportauit : locũ ſtupris & flagitiis vacuum ad incolatum Sanctorum verbis cæleſtibus & gladio capiens ſpirituali. Vt vbi inhabitatores antè laſciuiæ, & Principes luxuriæ verſabantur; vbi fuerant incentiua libidinis, & fomenta nequitiæ: ibi nunc ſancti Sacerdotes magiſteria doceant caſtitatis, & plurima virginalis integritatis exempla, quodam ſupernæ lucis fulgore reſplendeant. Verum, ſiue Iacobo pietate inſigni, ſiue Ioſepho caſtitate præſtanti, ſiue Simeoni & Leui acerrimis incontinẽtiæ cenſoribus ea repurgatio & expiatio tribuatur: certum eſt, vrbem ſceleratam & incontinentem per optimos Præſides ac Prælatos ad frugem rediiſſe. Ne quis dubitet, quamlibet Diœceſim, cui reformandæ præſens Prælatus inſiſtit, facilè ad pietatem renouari.

14\. *Nulla vrbs veteri Roma ſceleratior.*

Quæ vrbs in toto orbe, veteri Roma ſub idolis adhuc laborante ſceleratior? Quam proinde Ioãnes deſcribit: *Plenam nominibus blaſphemiæ.* Apoc. 17. n. 3. quòd tam multas vero Deo blaſphemias inſpergeret, quàm multas falſis Diis aras erigeret. *Matrem fornicationum & abominationũ terræ.* Ibid. n. 5. Quòd non modò ipſa innumeras vitiorum peſtes gigneret & nutriret, ſed etiam in totum Orbem, cũi imperabat, funderet & propagaret: *Ebriam de ſanguine Sanctorum, & de sãguine Martyrum Ieſu.* Ibid. n. 6. quòd inſignem Martyrũ carnificinam imperando, cum illorum ſanguine extremam inſaniam hauriret. Sed, vbi primũ in hac vrbe pontificiã Sedem Apoſtolorũ Principes collocarũt, tanta morũ mutatio facta eſt, vt quæ olim dicebatur *Ciuitas vanitatis*, Iſa. 24. n. 10 interprete D. Hier. eadẽ nũc ciuitas ſanctitatis toto orbe appelletur. Vnde D Leo ſer. 1. in Natali Apoſtolorũ Petri & Pauli, ſuam Romæ felicitatem gratulatus, *Quæ*, inquit, *eras magiſtra erroris, facta es diſcipula veritatis.* Et paulò pòſt: *Iſti ſũt*, inquit, *qui te ad hãc gloriã prouexerũt, vt gẽs ſancta, populus electus, ciuitas ſacerdotalis, & regia per ſacram beati Petri Sedẽ, caput Orbis effecta, latius præſideres religione diuina, quã dominatione terrena.* Vbi plura elegãter de hac re. Nec minus eleganter D. Chryſ hom. 32. in Ep. ad Rom. multa de aliis Romæ laudibus præfatus ac tandẽ progreſſus ad laudes, quas ex pontificia Sede ſortita eſt: *Ciuitas*, inquit, *iſta hinc facta eſt inſignis, pluſquàm à reliquis omnibus.* Et ſtatim: *Nõ ita cælum ſplẽdeſcit, quando radios ſuos Sol ex ſe dimittit; quemadmodum Romanorum vrbs duas illas lãpades vbique terrarum effundẽs.* Si igitur hæc ſcelerũ vorago, hæc vitiorũ ſentina, hæc implacata idolorũ omnium Charybdis, ex vnius Pontificis præſentia ſic areſcit, ſic exhauritur, ſic trãquillatur: quis dubitet, fore vt quælibet Diœceſes ex ſuorum præſentia Paſtorum ad pietatem componantur?

Nulla tamen põtificia Sede ſanctior. D. Hier. D. Leo.

D. Chryſ.

Cælum Sole illuſtre, Roma Petro & Paulo illuſtrior.

15\. D. Greg. Naz. *Cõſtantinopolis Gregor. præſentia bene inſtituta.*

D. Greg. Naz. orat. 12. immortaliter laudat Conſtantinopolim, olim quidem prauis moribus efferatam; ſed poſteà ſanctiſſimis legibus ab ipſo Gregorio præſente ac præſidente inſtitutam: *Si*, inquit, *ciuitatem Orbis oculum, terra marique potentiſſimam, orientalis atque occiduæ oræ velut modũ & vinculum; ad quam extremi totius terræ fines concurrunt, & à qua velut communi fidei emporio incipiunt: ſi hanc, inquã, ciuitatem ſalutiferæ doctrina fulciſſe ac firmaſſe haud magnum atque amplum cenſeri debet; quo tandem modo quidquam aliud magnũ atque ſtudio dignum videri queat;* Quibus verbis ſatis declarat, quanta in hac vrbe interpolanda ac reformanda difficultas extitiſſet. Et ſtatim ſubdit, quantùm laboris in ea excolenda poſuerit, quantum vtilitatis ex eo labore redundarit: *Si autem*, inquit, *præclarum atque laudabile exiſtimandum eſt, liceat mihi quoque per vos nonnihil hoc nomine gloriari: aliquam*

A *ipſi quoque partem, his quæ videtis contulimus. Tolle per circuitum oculos tuos, & vide, quiſquis es, qui doctrinæ noſtræ cenſuram facis, vide textam hanc gloriæ coronã pro mercenariis Ephraim, & coronã contumeliæ. Vide Presbyterorum concilium canitie ac prudẽtia ornatum, Diaconorum modeſtiam, Lectorum concinnitatem, plebis diſcendi ſtudium.* Et plura in hanc rem proſequitur, quibus oſtendit, quanta ex præſentia Paſtoris, in ſuas oues commoda ſubſequantur.

Comparat idem D Greg. Naz. orat. 20. in laudem magni Baſilij, Cæſaream vrbem Cappadociæ florentiſſimam cum arca Noë, fortis inter vndas vagante, & intùs feras includente. Vt enim Noë illam arcam: ita Baſilius hanc vrbem in ſuam fidẽ ſuſceperunt. Sed cum hoc diſcrimine, quòd arca
B ſeruauit ipſum Noë: at verò Baſilius ſeruauit ipſam vrbem, & omnium, qui illam incolebant, reddidit ſeruatricem: *Noë*, inquit, *arcam fidei ſuæ commiſſam accepit, & ſecundi mundi ſemina paruo ligno credita, atque aduerſus aquarum vim cõſeruata. Hic autẽ* (nempe Baſilius) *impietatis diluuium effugit, ſuámque ciuitatem arcam ſalutis effecit, in hæreticorum vndis facilẽ & leniter ſupernatantem.* Aderat Baſilius in ſua vrbe tanquàm Noë in ſua arca, & domeſtici peccatores, tanquàm bellua ſuapte natura indomitæ, ad illius exemplum miteſcebant: & externi hæretici, tanquàm fluctus importunè ſæuientes, ad illius doctrinam obmuteſcebant. Tantum emolumentum ex præſentia ſui Præſulis in vrbem redundabat. Vulgare eſt quod de Greg.
C Thaumaturgo Neocæſareæ Epiſ. narrat D. Greg. Niſſ. in eius vita, ad finem, optimum Paſtorem, vbi ſuum obitum præſenſit, totam vrbem agrúmque circumuicinum diligenter perſcrutarum, ſcire voluiſſe, an aliqui adhuc extra fidem ſupereſſent. Vt igitur cognouit non plures, quàm ſeptendecim numerari, qui antiquo errori adhærerent: *Acerbum quidem etiam hoc*, inquit, *ad Deum ſuſpiciens: deeſſe aliquid eorum plenitudini, qui ſeruantur. Veruntamen magna gratiarum actione dignam rem eſſe aiebat: quòd totidem ſimulacrorum cultores relinqueret ei, qui ſibi ſucceſſurus eſſet in Eccleſia; quot ipſe Chriſtianos accepiſſet.* Optimus planè colonus, qui ſuo viridario diligenter incumbens, noxias herbas radicitùs euulſerit; vtiles feliciter ſeminarit. Tantum valet pręſentis Epiſcopi ſollicitudo ad
D Diœceſim crebris malis ſyluescentem, opportunis remediis coërcendam.

16\. D. Greg. Naz. *Diſcrimen inter Noë arcam, & Cæſaream à Baſilio ſeruatam.*

Hæretici vt ſaui fluctus circa illam importunè ſæuiebant.

D. Greg. Naz.

Quos fructus D. Gregorij præſentia in Neocæſarea attulerit.

Suam Clarualem comparat D. Bern. epiſt. 64. cum Ieroſolyma, non ſolùm terreſtri, ſed etiã cœleſti: nã loquutus de quodam Philippo, qui peregrinationem in Ieroſolymã deſtinarat, quã tamen profeſſione in Clarualle anteuerterat: *Philippus*, inquit, *veſter volens proficiſci Ieroſolymã, cõpendiũ viæ inuenit, & citò peruenit, quò volebat. Transfretauit in breui hoc mare magnũ & ſpatioſũ, & proſperè nauigans attigit iam littus optatum, atque ad portum tamẽ ſalutis applicuit.* Quod veluti ænigma ingenioſus Oedipus aperiẽs ſubdit: *Et ſi vultis ſcire, Claraualis
E lis ipſa eſt, Ieruſalem: ei, qua in cælis eſt, tota mẽtis deuotione, & conuerſationis imitatione, & cognatione quadã ſpiritus ſociata.* Vnde quæſo, tanta Claraualis felicitas, vt in Paradiſũ non modò terreſtrem, ſed etiam cæleſtem trãſlata quodammodo videretur? Credo ex præſentia optimi coloni & ſanctiſſimi Abbatis Bernardi, qui vallem illam nomine ipſo clarã, ſuo cultu reddidit clariorẽ. Quare, ſi qundo ab illa diuelli oportebat, ita publicis totius Eccleſiæ negotiis exigentibus, ſibi à ſuis viſceribus ſeparari videbatur. Quod ipſe ingenuè fatetur, ep. 143. ad Clarauallenſes: *Ex vobis*, inquit, *perpendite, quid patiar ego. Si vobis moleſta eſt abſentia mea,*

17\. D. Bern. *Claraualli olim cælo ſimilis ex D. Bernardi præſentia.*

Diſceſſus à Claraualle nimis quã Bernardo moleſtior.

nemo

nemo dubitet, mihi eſſe moleſtiorem. Tot me, neceſſe eſt, affici curis, quot vos eſtis, & ad ſingulos quoſque veſtrûm dolere abſentiam, timere pericula. Duplex contritio iſta non me deſeret: quouſque meis viſceribus ego reddar. Quaſi à propriis viſceribus ſibi videretur auulſus, dum à ſuis Claraualleniſibus exulare cogebatur.

18\. *Diſceſſum à Claraualle, à cæleſti patria exilium iudicabat.*

Immò hoc exilium à ſua Claraualle, multò ægriùs, quàm exilium à cæleſti patria iudicabat. Nam in epiſt. 144. ad eoſdem Clarauallenſes, *Eſt*, inquit, *commune exilium ipſúmque moleſtũ ſatis quod quandiu ſumus in hoc corpore, peregrinamur à Domino. Huic acceſſit & ſpeciale, quod penè impatientem me reddit, vt cogar viuere ſine vobis.* Et ſtatim multa præfatus incommoda, quæ in exilio à cæleſti patria tolerabat, ſubdit: *Cæterùm aduerſus hæc omnia vnum mihi remedium qualecunque erat, verè datum deſuper pro vultu, videlicet, gloriæ, qui abſconditus eſt vſque adhuc; videre interim templum Dei ſanctum, quod eſtis vos.* Et paulò pòſt conqueritur, etiam hoc ſolatium ſibi ademptum: *Ecce*, inquit, *hoc tertio, niſi fallor, auulſa ſunt à me viſcera mea. Paruuli ablactati ſunt ante tempus: ipſos, quos per Euangelium genui, non licet educare. Propria denique deſerere, & aliena curare cogor. Et dubitò penè, quid magis ægrè feram an ſubtrahi illis, an intricari iſtis. Itáne, bone Ieſu, tota deficiet in labore vita mea, & anni mei in gemitibus? Bonum mihi, Domine, magis mori quàm viuere eſt, non tamen, niſi inter Fratres.* Diſcant ab hoc vno cæteri paſtores, nunquàm à ſuis ouibus abeſſe: quòd ſi aliquando ob communem vtilitatem abeſſe contingat; diſcant ſuam abſentiam, vel ipſa morte duriorem iudicare; quod nequeant debita ſuis ouibus commoda prouidere.

Cùm diſcedebat, auelli ſibi viſcera credebat.

19\. *Paſtorum munus eſt, non opes colligere, ſed oues curare.*

Iam verò quid Prælato diligentiùs curandum, quàm vt ſuam Diœceſim, quibus poterit laboribus perficiat? Homo extra Paradiſum conditus, in Paradiſo à Deo collocatur. Neque enim decebat, Paradiſi cultorem, extra paradiſum reſidere: ſed in Paradiſo, vt in ſede ac domicilio proprio commorari. At, quorſum, dicet aliquis, in Paradiſo ponitur? Vt ipſéne Paradiſi deliciis recreetur? An, vt Paradiſus per illum perficiatur? Hoc poſterius ſignificauit Moyſes, dicens: *Tulit Dominus* Deus *hominem, & poſuit eum in Paradiſo voluptatis; vt operaretur & cuſtodiret illum.* Gen. 2. n. 15 Diſcant hinc Prælati quorſum è paruis oppidulis, in quibus ſæpè nati ſunt, ad amplas metropoles, quibus præſideant, à Deo transferantur: nempe, vt earum non iam opes colligant, quàm oues curent: non vt ſuam voluptatem captent, ſed vt in animarum ſalutem excubent: non vt ferientur pigri, ſed vt prouidi operentur. Rurſum inquiret aliquis, cur dicatur Deus, Paradiſum per ſe plantaſſe; colendum autem homini tradidiſſe: & no n potiùs vtrunque & plantandi & colendi laborem, aut ipſe ſibi aſſumpſerit, aut homini delegarit? Crediderim, vt partito labore, ad laborandum homini præiret exemplo: & quantam ipſe curam in plantando Paradiſo ab initio poſuerat, tantam in eodem colendo homo poſtea collocaret. Optimo ad Eccleſiæ Prælatos documento, qui animas Chriſti ſanguine in libertatem vendicatas, ſuſcipiunt ſuo labore in libertate conſeruandas; vt præeuntem ſue exemplo Redemptorem, optimi adiutores ſuo obſequio imitentur: & quãtum charitatis ſpecimen in redimendis animabus Chriſtus Dominus exhibuit; tantum ipſi debita proportione in iiſdem curandis edere teneantur.

Deus præit laborando, vt laborent homines.

20\. Arcam fœderis ita Dominus fabrefecit, vt ſuos ei annulos annecteret, annulis ſuos vectes insereret, quibus per deſertum portaretur: *Vectes*, inquit Textus, *fecit de lignis Setim, quos veſtiuit auro, & quos miſit in annulos, qui erant in lateribus Arcæ ad portandum eam.* Exod. 37. n. 4. & 5. Ad quem locum notant Interpretes, illos vectes ſuis annulis ita inſertos eſſe, vt nunquam inde extraherentur: vt, cùm Arca portanda eſſet, nulla mora in eis inferendis poneretur. Quam expoſitionem non modò ſequitur, ſed etiam ad præſens inſtitutum egregiè detorquet Petrus Bleſenſis epiſt. 150. *Vectes*, inquit, *quibus Arca Domini deferebatur, licet moueri & trahi in varias partes poſſent; extrahi tamen, aut auelli omninò non poterant. In quo manifeſtiſſimè figuratur, quòd Eccleſiæ Prælati, etſi ad varias Reipublicæ neceſſitates diſtrahuntur ad tempus; à ſponſæ amplexibus, & à populi ſibi crediti ſollicitudine minimè ſeparantur.* Ex quibus patet Prælatorum perpetua & affixa promouendis & iuuandis animabus ſollicitudo: vt ne minimum quidem momentum ab hac cura vacuum & otioſum ſibi abire patiantur.

Prælatorum in ſuo munere ſollicitudo, debet eſſe perpetua & affixa.

Bleſ.

21\. Quòd ſi aliqui, vt ſuas in Regum Curias præpoſteras itiones, diuturnáſque in illis commorationes excuſent; ad veterum exempla Patriarcharum, Prophetarúmque confugiant, dicántque ſic olim miſſos fuiſſe, Moyſem ad Pharaonem, Nathanum ad Dauidem, Ieremiam ad Sedeciam, Heliam ad Achabum, Holdam ad Ioſiam, Ioannem ad Herodem, & ſic de aliis; optimè occurit idem Petrus Bleſenſis, epiſt. 14. illos diuino actos imperio paruiſſe; non ambitionis euectos alis inuolaſſe: contrà quam faciunt negligentes ſuarum ouium deſertores: *O Clerice*, inquit, *curialis, nunquit Dominus miſit te ad Regem? In obſequium eius te miſit, aut potiùs intruſit ambitio. Certè poſt ſigna in rubo, in ſerpente, in manu leproſa; ab iniuncta legatione Moyſes ſe excuſat. Tu verò, ſi tibi legatio etiam impoſſibilis à Rege iniungitur, ſponte te offers.* Hos nemo dixerit curatores ouium, ſed opum venatores; non animarum præſides, ſed honorum aucupes. Quibus enim cordi eſt animarum cura, nihil aliud curant, quàm ſuas oues: iis paſcendis, ſaginandis, tuendíſque à luporum rabie, dies noctéſque incumbunt.

Veteres Prophetæ miſſi ſunt ad Curiam, non ambitione ducti, ſed diuino imperio.

Bleſ.

Prælati curiales, non curatores ouium, ſed opum venatores.

22\. Propitiatorio conſtructo, fecit vlteriùs Moyſes duos Cherubinos ex auro ductili: *Quos poſuit ex vtraque parte propitiatorij.* Exod. 37. num. 7. Per quos, inquit Lyranus in expoſitione morali, Eccleſiæ Principes deſignantur: multis quidem nominibus. Primo, quia erant Cherubini, id eſt, plenitudo ſcientiæ, quæ in Prælatis debet prælucere. Secundo, quia erant duo: vt gemina charitas Dei & proximi, quæ debet in Prælatis feruentius æſtuare, indicaretur. Tertio, quia erant ex auro ductili, hoc eſt, facti inter malleum & incudem: quia Prælati debent ſemper eſſe parati ad perſequutiones pro ſalute gregis ſui ſuſtinendas. Quarto ad rem præſentem, quia erant poſiti ex vtraque parte Propitiatorij: *quia Prælati ſemper debent intendere ſuarum Eccleſiarum regimini, & non ſtare in Curiis Regum, vel Principum, niſi in caſu neceſſitatis, & ad hoc vocati.* Qua quidem perpetua inter oues reſidentia, neſcio, an quidquam gratius Deo à Prælatis offeratur.

Lyra.

Quas ob cauſas Eccleſiæ Prælati in Cherubinis adumbrantur.

Vt perpetuã habeãt ſuarum Eccleſiarum curã.

23\. Nemo ignorat, Deum quondam beneuolentiùs ad Abelis quàm ad Caïni munera reſpexiſſe. Gen. 4. num. 4. & 5. Diſcriminis rationem in 1. tom. c. 1. num. 4. §. 6. & Annot. 18. ſect. 1. §. 13. multiplicem prælibaui. Sed illa præſenti congruunt inſtituto, quã inſinuat Phil. Bibl. agẽs de electione Dauidis, & referẽs gratulatoriũ quendam hymnum quem dicit à Dauide in Regem electo decantatum in

Philo.

Ideò Deo placuit Abel, quia ſemper inter oues verſabatur.

quo, præter alia cecinerat, *Abelis, quando paſcebat pecora, ſacrificium acceptabilius fuiſſe, quàm Caini.* Quaſi illi inter oues cura, ille labor, illa ſollicitudo oblatum Deo ſacrificium multò gratius reddiderit, ac iucundius. Atque hinc mihi videtur innuere rationem, cur Dauid fratrum ſuorum minimus, potiùs quàm alij fratres ſeniores, ad regnũ eligeretur? Nam cæteri in Regis Curia morabantur? vnus Dauid paſcebat oues, & in paſcuis verſabatur. 1. Reg. 16. n. 11. illa enim aſſidua curandis ouibus occupatio Dauidem reddebat & aptiorem regno & Deo iucundiorem. Vtinam hinc ſibi perſuaderent omnes Eccleſiæ Paſtores, nihil ſe Deo gratius, nihil ſuis gregibus vtilius facturos vnquàm, quàm ſi vigilantes ac diligentes inter ipſas oues perpetuò commorentur.

Dauid natu minimus eligitur in Regem, quia paſtor.

24 D. Ambr. Certè boni Paſtores ita ſibi perſuadent. Nam D. Ambroſius tam ſedulam & aſſiduam ſuarum ouium negotiis tractandis operam nauabat, vt dicat D. Auguſt. lib. 6 Confeſſ. c. 3. ſe quandiu Mediolani fuit, nunquam ad illud adeundum liberum aditum inueniſſe. Ipſe verò Auguſtinus nihilo ſegnior ſuis ouibus curandis promdebat. Vnde in lib. De operibus Monachorum, c. 29. conqueritur, nullum ferè legendi, aut orandi tempus ſibi à ſuarum ouium negotiis vacuum ſupereſſe: *Teſtem inquit, inuoco ſuper animam meam, quoniam mallem per ſingulos dies certis horis, quantum in bene moderatis Monaſteriis conſtitutum eſt, aliquid manibus operari, & certas horas habere ad legendum & orandum; quam tumultuoſiſſimas perplexitates cauſarum alienarum pati, de negotiis ſecularibus, vel iudicando dirimendis, vel interueniendo præcidendis.* Et paulò pòſt. *Quem tamen laborem non ſine conſolatione Domini ſuſcipimus pro ſpe vitæ æternæ, vt fructum feramus in tolerantia.*

D Auguſt. Boni Paſtores omne tempus in curandis ouibus inſumunt.

25 D Bernard. Iam verò D. Bernardus ſerm. 51. in Cant. ſuis ſe ſubditis die noctéque adeundum & conſulendum exponebat: *Ipſi, inquit, me vtantur, vt libet: tantum, vt ſaluti ſiant. Parcent mihi ſi non pepercerint: & in eo potiùs requieſcã, ſi non me inquietare timuerint pro neceſſitatibus ſuis.* Vnde in ſerm. De ſancto Benedicto, exclamat cum Propheta: *Ego, inquit, factus ſum, tanquam vas perditum.* Pſal. 30. n. 13. Et exponens ad hanc rem, *Benè, inquit, ſeipſum perdit, qui nihil vnquam pro ſe facit: ſed omnis eius intentio, & omne deſiderium tendit ad Dei placitum, & vtilitatem fratrum ſuorum.* Tandem D. Cyril. Alexand. lib. 6. in Leuit. ad finem, aſſiduos ouium curatores, & perpetuos excubitores in ſalutem animarum Moyſem & Aaronem cæteris Prælatis proponit imitandos: *Si quis*, inquit, *vult Pontifex non tam vocabulo eſſe, quàm merito; imitetur Moyſem imitetur Aaronem. Quid enim dicitur de eis? Quia non diſcedunt de tabernaculo Domini. Erat ergo Moyſes in tabernaculo Domini. Quod autem opus eius erat? Vt à Deo aliquid diſceret, aut ipſe populum doceret Hæc duo ſunt Pontificis opera: vt a Deo diſcat legendo Scripturas, & ſæpiùs ruminando: aut populum doceat; ſed illa doceat, quæ ipſe à Deo didicerit, non ex proprio corde, vel ex humano ſenſu.* Mitto innumeros alios Prælatos, quibus nihil erat antiquius, quàm vt ſuis ouibus non modò perpetui aſſiderent; ſed etiam intimi inhærerent: vt ſpiritualem earum vtilitatem prouidentiſſimi vndique captarent & curarent.

D Bernardus diurnus nocturnúſque animarum curator.

D.Cyril.

Moyſes & Aaron Prælatis proponuntur imitandi.

Incommoda ex Prælatorum abſentia.

26 SEd iam incommoda, quæ ex Prælatorum abſentia ſubſequuntur quis ignorat? Quadraginta tantùm dies à populo Moyſes abfuit, non quidem ad voluptatem propriam; ſed ad communem vtilitatem: non ad Regum Curias ambitionis gratia digreſſus; ſed in monte cum Deo familiariter colloquutus: non grege ſine cuſtodia relicto; ſed optimo Vicario Aaroni impensè commendato. Et nihilominus quis neſcit, quanta culparum, quanta pœnarum incommoda, ex hac abſentia in populum redundarint: peſſima idololatriæ lue in tot hominum millia graſſante; & merita vltione ob tam atrox piaculum in ſacrilegos deſæuiente? Exod. 32. à n. 1. Quod flagitium rectè obſeruans ad eum locum Hugo Cardinalis aptè concludit: *Quid ergo de Clericis Curatis, qui tanto tempore Pariſiis morantur? Nec excuſantur, ſi Theologiam audiunt quia & Moyſes accepturus legem, & ex præcepto Domini moratur cum Domino.* Quòd ſi hæc conſequutio tantam vim habet in iis, qui ſtudij cauſa in Academiis detinentur; quantam habebit in iis, qui ambitionis gratia in Principum Curiis commorantur? Breuiores moras traxit Samuel abſens à Saüle: nam dies tantùm ſeptem ab illo abfuit. 1. Reg. 14. n. 8. Sed hæc tam exigui temporis abſentia ſatis fuit, vt populus à Saüle, Saül à Deo dilaberetur: populus quidem ignominioſam in fugam verſus: Saül deteſtandum ſacrilegium operatus. Ex quo totius Regni iactura, & miſeranda totius populi calamitas ſubſequuta ſatis oſtendit, quantum malum ex tantula Principis abſentia oriatur: vt nemo mirari debeat, ſi magnas animarum ruinas videat in ea Diœceſi, à qua proprius Paſtor, neſcio quo auectus turbine, diu peregrinetur.

Ex Moyſis abſentia idololatria orta.

Hug.

Ex Samuelis abſentia fuga & ſacrilegium.

27 Quid memoro ſeptem dies? Breuior abſentia ruinam intulit nihilo breuiorem. Nam triduo, antequàm Dauid veniret in Siceleg, *Amalecitæ*, inquit Textus, *impetum fecerant ex parte auſtrali in Siceleg, & percuſſerant Siceleg, & ſuccenderant eam: & captiuas duxerant mulieres ex ea, a minimo vſque ad magnum:* 1. Reg. 30. n. 2. & 1. Itaque, ſi Dauid tribus antè diebus adueniret, totam illam ſtragem anteuerteret, & vrbem ab ea plaga incolumem conſeruaret: ſed, quia triduo ſetiùs vrbem intrauit, tam atroci clade labefactam deprehendit. Quod infortunium Lyranus ad ſpiritualem intelligentiam traducens, *Significatur*, inquit, *quòd in abſentia boni Prælati à ſua Diœceſi, dæmones incendunt populum ſuum igne concupiſcentiæ carnalis & cupiditatis, & ducunt eum captiuum, multiplicibus peccatis irretitum.* Age verò, ſi Principis abſentia per tres dies tantum calamitatibus aditum patefecit, quantum patefaciet per tres menſes, & quod eſt deterius, per tres annos; ne moras commemorem longiores?

Ex Dauidis breui abſentia vrbis ſtrages & ruina.

Lyra.

28 Longè mirabilius eſt, quod addo de Chriſto Domino, qui egreſſus cum diſcipulis in montem oliuarum, eos in primis optimis conſiliis & monuit & muniuit dicẽs: *Orate ne intretis in tentationem. Et ipſe auulſus eſt ab eis, quantum iactus eſt lapidis, & poſitis genibus orabat.* Luc. 22. n. 40. & 41. Vbi ſingula expende: diſcipulos quidem reliquit, non proprio arbitrio temerè commiſſos; ſed optimo conſilio fortiter armatos, vt orarent ac tentationes præcauerent. Deinde inuitus quodammodo, non ſponte ſua ab eis receſſit: *Auulſus*, inquit, *eſt ab eis.* Quaſi non ſponte digredi, ſed vi quadam auelli videretur. Præterea non ſe ab illis procul abduxit; ſed *quantùm iactus eſt lapidis.* Ac ſi ita abeſſe vellet, vt facilè reuocari poſſet. Nam, vt ibi Salmeron tomo 10. tractat. 12. *Significabat*, inquit, *parua illa diſtantia, quia Prælatus non debet ſeparari à grege maximè tempore tribulationis.* Tandem ſeceſſit, non ad quieſcendum ac dormiendum, ſed ad vigilandum & orandum

Chriſtus Dominus inuitus à diſcipulis recedebat.

Si recedebat, non procul recedebat, vt faciliùs reuocaretur.

Salmer.

dum; ex qua ſpecula vtiliùs ſæpè quàm in præſentia ſubditis prouidetur. Ad hæc; ne longa orandi mora aliquam expectandi nauſeam diſcipulis commoueret; breuiter orauit: vnam, ſcilicet, horam; iuxta illud: *Non potuiſtis vna hora vigilare mecum?* Matth. 26 num. 40. Vides Chriſti Domini à ſuis diſcipulis abſentiam, tempore quidem breuem, loco parum diſtantem, fine ſanctiſſimam, cæteris circumſtantiis, vt aduertimus, circumſpectam; & tamen in ea diſcipuli ab oratione ceſſarunt, & ſuo vitio dormierunt. Quid igitur ſubditis non timendum, ſi Prælati ab eis longiſſimè, diutiſſimè & inconſultiſſimè digrediantur: non ad orandum, ſed ad otiandum: non ad commune bonum, ſed ad priuatum lucrum: non ad diuinam voluntatem conſulendam, ſed ad Principum gratiam & fauorem aucupandum?

Vnius tantũ horæ ſpatiũ aberat.

29. De hoc Prælato à ſuis ſubditis recedente, & in alienas curas auolante, eſt illud Parœmiaſtæ: *Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo; ſic vir, qui derelinquit locum ſuum.* Prouerb. 27. n. 8. Vbi Lyranus, *Per hoc,* inquit, *intelligitur malitia Prælati, animarum curam negligentis, pro curis & negotiis terrenis.* Concinit & Ianſenius: *Accommodatur,* inquit, *hæc parabola contra Prælatos & Paſtores, qui derelicto grege ſibi commiſſo, commigrant aliò, oues luporum rapacitati relinquentes.* Et vlteriùs explicatur. Quia, ſicut auis tranſmigrans è nido ſuo multis exponitur periculis, ancupum, & accipitrum, qui illius vitæ inſidiantur: ita Prælatus, qui extra ſuam Diœceſim, diutiùs, quàm oportet, euagatur, in plures dæmonum laqueos ſe induit, quibus difficile enodetur. Neque ſolùm volucri nidum deſerenti; ſed etiam nido deſerto multa diſcrimina incumbunt. Nam, ſi pulli, antequàm plumeſcant, & per ſe pabula aucupentur, deſerantur; aut fame contabeſcunt; aut ſerpentinis morſibus exponuntur. Si oua in medio fotu & incubatione, antequàm in fœtus coaleſcant, & in pullos animentur, relinquantur; frigido perflata aëre euaneſcunt, atque irrita euadunt, & antequàm viuant, quodammodo moriuntur. Non aliter Diœceſani & Parochiani à ſuis Prælatis deſerti ac deſtituti, multis corporum animorúmque periculis pateſcũt. Non enim habent, à quibus ſuſtententur in fame, curentur in morbis, pacificentur in litibus, tranquillentur in ſcrupulis, adiuuentur in tentationibus; ac denique à peccatis, in quæ ruunt, diligenter eruantur. Vnde neceſſe eſt, vt multa corporum animorúmque calamitas miſeris inferatur, quæ ſine dubio de manibus negligentium Prælatorum requiretur.

Lyra.

Ianſ.

Prælatus extra ſuam Diœceſim diuagans, in multos dæmonum laqueos ſe induit.

Multis etiã exponit Diœceſanos.

30. Hinc illa eſt prophetica comminatio negligentes in Paſtores: *Væ Paſtoribus Iſrael, qui paſcebant ſemetipſos,* &c. Ezech. 34. num. 2. Et ſtatim: *Diſperſæ ſunt oues meæ, eò quòd non eſſet Paſtor: & factæ ſunt in deuorationem omnium beſtiarum agri.* Ibid. n. 5. Vbi cùm priori loco ſupponantur eſſe Paſtores: tamen poſteriori penitùs eſſe negantur. Crediderim, quia Paſtores à ſuis gregibus abeſſe perinde eſt, atque non eſſe. Non minora enim incommoda gregibus inferuntur, ſi Paſtores abſint, quàm ſi Paſtores non ſint. Neque magis terrentur lupi, ſi ſentiant canes à gregibus abeſſe, quàm ſi ſentiant, nullos eſſe. Infelices igitur Paſtores, ex quorum à gregibus abſentia, greges à lupis infeliciter deuorantur. Certè quanta neceſſitate conſequatur ſubditorum ruina ex abſentia Prælatorum, illud ceremoniale præceptum ſatis indicat, in quo Deus ad Aaronem, *Excubate,* inquit, *in cuſtodia Sanctuarij, & in miniſterio altaris, ne oriatur indignatio ſuper filios Iſrael.* Num. 18. n. 5. Vbi Deus, diligens & aſſiduum miniſterium Sacerdotibus imperat: ſed ex illius defectu graue & acre ſupplicium vniuerſo populo comminatur: non ſine myſterio ad rem præſentem. Nam abſentibus & negligentibus Prælatis, ſubditi, vel antiquis vitiis adhæreſcunt, vel in noua effrænantur: ob quæ meritò à Deo puniuntur. Et quidem, ſicut corpus, ſublatis oculis, impingit, offendit ac præcipitatur: ita populus ſeparatur à ſuo Paſtore, qui inſtar oculorum eſſe debet, paſſim errat, & in mille præcipitia peſſum ruit. Nam, vt bene D. Athanaſius epiſt. 1. ad Epiſcopum Cretenſem: *Perinde eſſe videtur, gregem abeſſe à paſtore, vt cæcum duce carere.*

Abeſſe ab ouibus, eſt nõ eſſe paſtorẽ.

Si abſint Prælati in grauia ſupplicia incurrunt ſubditi.

S. Athan.

Subditus ſine Prælato, cæcus ſine duce.

31. Dicens abſens Prælatus, ſuam abſentiam per optimum Vicarium ſuppleri. Sed planè fallitur: nam quis melior Vicarius Moyſis eſſe potuit, quàm Aaron? Et nihilominùs, illo abſente, hic elanguit: & cùm populum à vitulo conflando reprimere deberet; ipſe aurum à populo extorſit, vt vitulum conflaret. Exod. 32. n. 2. Sic *Vicarius,* inquit Hugo Cardinalis, *pecuniam extorquet à populo ſibi commiſſo; de ſalute animarum parum curat.* Quis melior Nehemiæ Vicarius optari potuit, quam Eliaſib Sacerdos? Et nihilominùs hic, abſente Nehemia, ſuum munus peſſimè adminiſtrauit; dum ſacra profanis ſacrilega temeritate commiſcuit & confundit. Vnde regreſſus in vrbem Nehemias, *Veni,* inquit, *in Ieruſalem, & intellexi malum, quod fecerat Eliaſib Tobiæ, vt faceret ei theſaurum in veſtibulis domus Dei. Et malum mihi viſum eſt valde.* 2. Eſdr. 13. n. 7. & 8. Ad quem locum Lyranus, *Per hoc,* inquit, *ſignificatur, quod abſentia boni Principis de terra ſua, & boni Prælati de ſua Eccleſia; frequenter ſunt occaſiones malorum in illis pullulantium: ſicut præſentia gubernatoris eſt cauſa ſalutis nauis; & eius abſentia periclitationis.*

Abſente Prælato, Vicarius, etſi bonus, malus efficitur.

Hugo.

Lyran.

32. Quis opportunior inueniri potuit Vicarius Domini ad Iſraëliticum populum gubernandum, quàm Angelus Domini? Certè nullus. Hic enim ſicut ſanctitate & dignitate ad Deum propior accedebat: ita diuinas in gubernando populo vices feliciùs obtineret. Hunc igitur receſſurus Deus à populo in ſui muneris Vicarium deſignauit, dicens: *Mittam præcurſorem tui Angelum,* &c. *non enim aſcendam tecum.* Exod. 33. n. 2. & 3. Quid verò populus? Intelligens, proprij Paſtoris præſentiam ne tanto quidem Vicario poſſe compenſari; hanc ægerrimè tulit compenſationem: ſequitur enim: *Audiénſque populus ſermonem hunc peſſimum, luxit; & nullus ex more indutus eſt cultu ſuo.* Ibid. n. 4. Peſſimum appellauit hunc ſermonem, hoc eſt, hanc commutationem. Peſſimè nanque agitur cum populo, à quo proprius Paſtor remouetur, licèt optimus Vicarius ſubſtituatur. Et hunc internum animi ſenſum ac dolorem non ſolùm lacrymis prodidit; ſed etiam lugubri habitu manifeſtauit: quippe qui ex abſentia proprij Paſtoris, licèt ſub optimi Vicarij præſentia conſtitutus, futuras ſibi clades, damna & exitia non temerè augurabatur. Nec ſine myſterio lautiorem illum cultum, coronas, torques, armillas ac pretioſas veſtes, quibus ſe paulò antè, vt dicunt Hebræi, ad diuinam legem ſuſcipiendam exornauerat, abiecit; & cum lugubri ſacco, cinere & cilicio, aliiſque feralibus indumentis commutauit: vt ex diſcrimine inter hos cultus, quid diſcriminis eſſet inter proprium, & Vicarium Principem teſtarentur. Denique Chriſtus Dominus orationis cauſa à diſcipulis receſſurus, optimum illis Vicarium reliquit, Petrum, qui ſua vmbra infirmos ſanabat, ac dæmones perterrebat. Et nihilominùs

Lacrymatur populus abſentiam proprij Paſtoris.

Petrus Chriſti Vicarius vna hora non potuit vigilare.

Salm.

hilominus, vt ibi notat Salmeron, tam Petrus, A quàm cæteri non potuerunt vna hora in oratione vigilare; ſed deſides & inertes dormierunt. Vnde poſteà Chriſtus Dominus tranſiturus ex hoc mundo ad Patrem, ita Petrum Vicarium reliquit; vt ipſe nihilominùs vſque ad comſummationem ſeculi nobiſcum remaneret: Matthæi 28. num.20. Vt hinc cæteri Prælati deſumant exemplum, ne ſe ita ſuo munere in ſuos Vicarios exonerent; vt ipſi à toto grege longiùs auertantur.

33. Ad hæc, Apoſtolus Paulus ab Epheſo ac tota Aſia digreſſurus, optimos quidem Vicarios præfecit, & quidem optimis conſiliis inſtructos: *Attendite*, inquit, *vobis & vniuerſo gregi; in quo vos Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei, quam acquiſiuit ſanguine ſuo*: Act.20. num.28. B Quis non crederet Aſiaticis Eccleſiis commodiſſimè prouiſum & conſultum eſſe, quibus abſente Paulo tam boni Vicarij relinquebantur; ij, ſcilicet, quos Spiritus ſanctus Epiſcopos inſtituerat, & quos Apoſtolus ad vigilantem animarũ curam incitarat? Et nihilominus vix Paulus abfuerat, cum ingens morum inclinatio ac deprauatio facta eſt; irruentibus lupis, & ſacra ouilia deprædantibus. Quod ipſe Apoſtolus præuidit ac prædixit: *Ego ſcio*, inquit, *quoniam intrabunt poſt diſceſſionem meam lupi rapaces in vos, non parcentes gregi. Et ex vobis ipſis exurgent viri loquentes peruerſa, vt abducant diſcipulos poſt ſe.* Ibidem, n.29. & 30. Quos pietatis euerſores non immeritò ap- C pellat lupos, non ſolùm ob crudelitatem, quia in agnos inuehuntur; ſed etiam ad rem præſentem: ob ſagacitatem, qua lupos imitantur. Nam, *Lupi*, inquit D. Ambroſius lib.7. in Luc.cap.10. *beſtiæ ſunt, quæ ſomnum canum, abſentiam ac deſidiam paſtorum explorant*: vt tutiùs inuadant, & licentiùs deſæuiant, & largiùs effuſo pecudum cruore ſaturentur. Quiſquis igitur Vicarius adſit, ſi proprius Paſtor abſit, totus grex periclitatur.

Absẽte Prælato, etiãſi à bonis Vicariis ſubditi regãtur, exponuntur infortuniis.

Pietatis euerſores lupi appellantur. D. Ambr.

34. Vnde nulla eſt miſerior gregis conditio, quàm proprij Paſtoris abſentia. Quod mihi videtur Moyſes ſignificaſſe, cùm Deum pro ſuo ſucceſſo- D re interpellauit. *Prouideat*, inquit, *Dominus Deus ſpirituum omnis carnis hominem, qui ſit ſuper multitudinem hanc. Et poſſit exire & intrare ante eos, & educere eos, vel introducere: ne ſit populus Domini, ſicut oues abſque paſtore.* Num.27.num.16.& 17. Vbi Paſtorem requirit, qui perpetuus ſuo gregi excubitor adſiſtat: id enim illis verbis exeundi & intrandi, educendi & introducendi ſignificatur, vt Interpretes communiter obſeruant. Et rationem reddit: *Ne ſit*, inquit, *populus Domini, ſicut oues ſine paſtore.* Dicturus enim miſerrimam populi conditionem, non dixit; Ne ſit populus ſicut oues ſine paſcuis; aut ſicut oues inter lupos; aut ſicut oues in montibus ac ſyluis diſſipatæ: ſed, *Sicut oues ſine paſtore.* Si enim grex hoc vno incommodo laboret, vt paſtore deſtituatur; dubium non erit, quin ſtatim in omnia alia diſcrimina præcipitetur. Sic & Propheta Michæas, vt miſerrimam Iſraëlitici exercitus conditionem prædiceret, *Vidi*, inquit, *cunctum Iſraël, quaſi oues non habentes paſtorem.* 3. Reg.22. num.17. Non dixit: Vidi cunctum Iſraël fuſum ab hoſtibus captiuum, ſpoliatum, interfectum, aliáſque in clades miſerabiliter incluſum: ſed tantùm, *Vidi cunctum Iſrael, quaſi oues non habentes paſtorem.* Nam populus, qui Paſtoris ſui abſentia deſtituitur; parùm abeſt, quin in mille pericula & exitia, in mille cruces ac neces coniiciatur. Tandem & Zacharias, vt extremam Synagogæ vaſtitatem denuntiet, non ipſum populum perdendum, ſed Paſtorem mactandum vaticinatur: *Framea*, inquit, *ſuſcitare ſuper Paſtorem meum*, &c. *Percute Paſtorem, & diſpergentur oues.* Zach.13. num.7. Ablato enim ab ouibus Paſtore, neceſſe erat, vt ſtatim oues aberrarent, & in extrema infortunia dilaberentur. Dubium igitur eſſe non poterat quin ex Prælati abſentia, quamplurima in ſubditos incommoda ſubſequantur.

Abſentia Prælati origo omnium malorum ſui populi,

Quis ignorat, in quanta damna ſpiritualia corruerit domus illius fœminæ extraneæ & alienæ, 35. cuius meminit Parœmiaſtes, quæ pudore penitùs profligato coniugale domicilium in adulterinum proſtibulum commutabat: & innocentes iuuenes more aucupis in turpitudinis retia includebat? Sed prima tantorum ſcelerum labes, tantæque licentiæ occaſio, non aliunde, quàm ex abſentia viri ſui orta eſt. Hanc enim ſuis amatoribus peccandi tempeſtiuitatem offerebat: *Veni*, inquit, *inebriemur vberibus, & fruamur cupitis amplexibus donec eluceſcat dies. Non eſt enim vir in domo ſua, abiit via longiſſima.* Prou. 7. n. 18. & 19. Nempe, coniugis abſentia totam libidini domum reſerabat: ita enim comparatum eſt, vt cùm familiæ parens & cuſtos à domo peregrinatur, ſtatim in eam domum multa flagitiorum examina infundantur. Atque hæc circa Samuelis reſidentiam. Et de toto cap. ſeptimo. Iam ad octauum, huius Tomi vltimum, accedamus.

Abſentia coniugis domum libidini exponit.

LIBER

LIBER PRIMVS REGVM.

CAPVT OCTAVVM.

1. FActvm eſt autem, cùm ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos Iudices ſuper
Iſraël.
2. Fuitque nomen filij eius primogeniti Ioël : & nomen ſecundi Abia, Iudi-
cum in Berſabee.
3 Et non ambulauerunt filij illius in viis eius : ſed declinauerunt poſt auaritiam, accepe-
rúntque munera, & peruerterunt iudicium.
4. Congregati ergo vniuerſi maiores natu Iſraël, venerunt ad Samuelem in Ramatha.
5. Dixerúntque ei : Ecce tu ſenuiſti, & filij tui non ambulant in viis tuis: conſtitue nobis Re-
gem, vt iudicet nos; ſicut & vniuerſæ habent nationes.
6. Diſplicuítque ſermo in oculis Samuelis, eò quòd dixiſſent: Da nobis Regem, vt iudicet
nos. Et orauit Samuel ad Dominum.
7. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem populi in omnibus, quæ loquuntur
tibi: non enim te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſuper eos.
8. Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt à die, qua eduxi eos de Ægypto, vſque ad diem hanc:
ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis; ſic faciunt etiam tibi.
9. Nunc ergo vocem eorum audiui: verumtamen conteſtare eos, & prædic eis ius Regis, qui
regnaturus eſt ſuper eos.
10. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat ab ſe Regem.
11. Et ait : Hoc erit ius Regis, qui imperaturus eſt vobis: Filios veſtros tollet, & ponet in cur-
ribus ſuis, faciétque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum.
12. Et conſtituet ſibi Tribunos & Centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſe-
getum, & fabros armorum & curruum ſuorum.
13. Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, & focarias, & panificas.
14. Agros quoque veſtros, & vineas, & olíueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.
15. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit, vt det eunuchis & famulis
ſuis.
16. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere
ſuo.
17. Greges quoque veſtros addecimabit, vóſque eritis ei ſerui.
18. Et clamabitis in die illa à facie Regis veſtri, quem elegiſtis vobis : & non audiet vos Do-
minus in die illa, quia petiſtis vobis Regem.
19. Noluit autem populus audire vocem Samuelis, ſed dixerunt: Nequaquàm: Rex enim erit
ſuper nos.
20. Et erimus nos quoque ſicut omnes gentes: & iudicabit nos Rex noſter, & egredietur an-
te nos, & pugnabit bella noſtra pro nobis.
21. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & loquutus eſt ea in auribus Domini.
22. Dixit autem Dominus ad Samuelem : Audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos Re-
gem. Et ait Samuel ad viros Iſraël : Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.

CAPITIS

CAPITIS OCTAVI ARGVMENTVM.

Capitis partitio.

STARE diu neſcit humana felicitas. Nam ſtatum Iſraëlis à Samuele feliciter adminiſtratum, vt patet ex ſuperiori capite; filiorum eius iniquitas miſerabiliter labefecit, vt patebit ex hoc præſenti. Quod diuido in tres partes In prima, totus populus filiorum Samuelis iniuriis grauiter laceſſitus, Regem ab eo petit. In ſecunda, Samuel iniqua petitione non leuiter offenſus, antè denuntiata Regis tyrannide, populum ab ea petitione deterret. In tertia tandem populus ex ſalubri admonitione nihilo ſanior effectus, in ſententia perſiſtit: & à Deo voti compos fieri iubetur. Singulas partes ad Literam explicatas, ſicubi opus erit, ad mores illuſtrabo.

Num. I. Factum eſt autem, cùm ſenuiſſet Samuel, poſuit filios ſuos Iudices Iſraël.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Reges priùs animũ, quã honores abiiciunt.*

FActum eſt autem, &c. Erui poteſt ex hoc loco non exigua Samuelis commendatio. Nam quandiu viguit, & ad prouinciam gubernandam vires habuit, onus cum honore portauit. At verò poſtquàm ſenuit, & vitio ſenectutis tam multis laboribus ferendis imparem ſe eſſe ſenſit, onus cum honore abiecit, & filios ſuos poſuit Iudices Iſraël. Non ita plerunque Principes, & regnorum gubernatores. Nam etiam cùm ſuorum munerum onera portare non poſſunt; honores tamen ſuorum munerum non abiiciunt; & priùs ſibi animum à corpore auferri, quàm regiminis clauum à manu extorqueri patiuntur.

2. *Neſcit humana ambitio regio ſe honore abdicare.*

Teſtor ego vos, profani Reges. Quotus enim quiſque eſt, qui ſuis ſe regiis inſignibus, ſolio, corona, ſceptro priuari patiatur? In primis Pharao ſuo ſolio nunquàm ceſſit. Nam gratulaturus Ioſepho ſomnij interpretationem, & magnis cum honoribus cumulaturus: *Tu*, inquit, *eris ſuper domum meam; & ad tui oris imperium cunctus populus obediet: vno tantùm regni ſolio te præcedã.* Gen. 41. num. 40. Cætera quidem liberaliter donat: vnum tamen ſolium auarè retinet. Neſcit enim humana ambitio regio ſe honore abdicare. Quod apertiùs patet ex iis, quæ ſequuntur: *Tulit enim*, inquit Textus, *annulum de manu ſua, & dedit eum in manu eius, veſtiuitque eum ſtola byſſina, & collo torquem auream circumpoſuit. Fecitque eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum.* Ibidem n. 41. & 43. At, cur ille, qui tam multa donauit, & omnia præter ſolium regium promiſit, aſcendere eum fecit ſuper currum ſuum ſecundum, non autem ſuper currum ſuum primum? Credo quia Reges prima regni inſignia ſibi ſemper tenaciter vſurpant: & quamuis illa promittant; cùm tempus donandi aduenit mentiuntur. Sed infelix Rex, dum partem ſibi nobiliorem retinere voluit, retinuit abiectiorem. Tolerabilior enim erat ſecundus currus, quàm primus. Nam ex profanis honoribus ille peior, qui eſt maior: ille melior, qui eſt minor: vt egregiè philoſophatur Philo. Heb. 1. lib. De migratione Abrahami, vbi hunc Geneſis locum expendens, *Miſerior*, inquit, *eſt Rex Pharao qui putatur illuſtrior, & primario curru vectatur. Nam in rebus inhoneſtis excellere, inſignis turpitudo eſt: ſicut ſecundo loco cenſeri, lenior miſeria.*

Reges prima ſemper regni inſignia ſibi vſurpant.

Ex profanis honoribus ille peior, qui eſt maior.

Philo.

3. *Reges omnia largiuntur, nõ coronam.*

At verò regium diadema nunquàm ſibi præripi paſſus eſt Aſſuerus. Nam, cùm ad eum diceret Aman: *Homo, quem Rex honorare cupit, debet indui veſtibus regiis, & imponi ſuper equum, qui de ſella Regis eſt, accipere regium diadema ſuper caput ſuum*, &c Eſth. 6. num. 8. *Dixitque ei Rex: Feſtina, & ſumpta ſtola, & equo, fac, vt loqutus es Mardochæo.* Ibidem, num. 10. Quid hoc eſt, bone Imperator? Nónne Aman tria à te requirebat, ſtolam, equum & diadema? Ita planè, Nónne & tu illius votis annuiſti, dicens: *Fac, vt loquutus es?* Negare non potes. Quid ergo palinodiam canis & ſolùm iubes, vt ſtola & equo donetur Mardochæus: illud verò, quod promiſeras, diadema non largiris? Rectè Lyranus: *De diademate*, inquit, *regio tacuit: quia non videbatur ſibi conuenienter dictum, quòd alius à Rege portaret diadema regium.* Addo: quia ſuo diademati tam tenaciter adhærebat, vt illud, quamuis aliàs promiſſum; ſibi nihilominùs retineret. Maluit nimirum ambitioſus Rex fidem frangere, quàm coronam perdere: ingens admittere mendacium, quàm regium dimittere diadema.

Lyran.

4. *Non patiuntur ſe ſuſcepto denudari.*

Iam verò ſuo ſceptro nullus vnquàm Rex pati ſolet, ſe aliquando denudari. Quod mihi videtur Dauid ſignificaſſe: nam in ſingulare certamen cum gigante deſcenſurus: *Tulit baculum, quem ſemper in manibus habebat, & fundam*, &c. 1. Reg. 17. num. 40. Sed interim libet, iuuenem ad certamen feſtinantem, paucis interpellare. Dic, age, optime duellator: vtro armorum genere tibi in hoc certamine vtendum eſſe decreuiſti? Fundáne, an baculo? Credo, ſola funda: hanc enim præ cæteris armis expetiſti. Quid ergo baculum portas? Nónne vides, tibi fore impedimento ad rotandam fundam, ad iaciendum lapidem, ad feriendum hoſtem? Et ſi fortè primum ictum perdas, facilè te ab hoſte diſperdendum? Mitte igitur baculum, ne tuum tecum exitium, potiùs quàm præſidium deportes? Nihilominùs Dauid tulit baculum, quem ſemper in manibus habebat. Credo duplici ex cauſa. Vna literali: vt bellico vteretur ſtratagemate; oſtentans baculum, & occultans fundam; vt cùm Philiſthæus à ſolo baculi ictu ſibi præcaueret, à ſubito lapidis iactu improuidus quateretur. Altera myſtica: nam Dauid de paſtore Rex futurus, ſuo baculo paſtoritio regium ſceptrum deſignabat. Dum igitur tenebat baculum; & illum ne deponeret, deponendæ vitæ periculum incurrebat: adumbrabat eos Reges, quis ſuis ſceptris tam mordicùs adhærent, ac tenaciter affiguntur, vt malint cum eis perire, quàm ſine illis ſeruari. Quod malum omnibus ferè Regibus commune eſſe, D. Ambroſ. lib. 5. Hexaëm. cap. 15. lamentatur: *Quem*, inquit, *inuenies hominum, qui ſponte deponet imperium & ducatus ſui cedat inſigne: fiátque volens numero poſtremus, ex primo?*

Dauidis ſtratagema ſingulare.

D. Ambr.

5. *Iuſti ambitioſam dominãdi tenacitatem faciliè relinquunt.*

Hanc igitur ambitioſã gubernandi tenacitatem Samuel à ſe penitùs amputauit; & cùm ſe vitio ſenectutis ad gubernandum inutilem agnouit; gubernaculum tranſtulit in filios, meliùs, vt ipſe ſperabat, ab illis adminiſtrandum. Sic olim in noua Eccleſia optimi Pontifices præſtiterunt: quorum meminit D. Petrus Damianus lib. 1. epiſtolarum, epiſtol. 10. & quorum imitatus exempla, duos Epiſcopatus, quibus præfuit, repudiauit.

D. Petr. Dam.

Quo

Quo releuatus onere, *Libet*, inquit, *quaſi diu ſtipitibus attritos agitare pedes, duriſque catenis edomitas ſubleuare ceruices, illúdque propheticum alacriter decantare: dirupiſti, Domine, vincula mea: tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.* Pſal. 115. num. 17. *Noſtis planè hæc in me proiecta fuiſſe onera non ſuſcepta: & vt ita loquar, retiaculum non ingreſſus ſum, ſed violenter opertus. Quapropter occaſione nacta, pondus libenter abieci, quod vltroneus antè non ſubij.* Quæ quidem eſt non obſcura humilis Prælati nota ac teſſera: honores renuentem ſuſcepiſſe, libentem repudiaſſe.

6. *Bartholomæus à Martyribus Diœceſim Bracharenſem repudiauit.* Nec in Luſitania inter noſtrates Antiſtites alterum deſidero Samuelem. Nam ille Bracharenſis notæ ſanctitatis Archipræſul, & Hiſpaniarum Primas, Bartholomæus à Martyribus, tanquàm alter Samuel totos viginti annos ſuæ præfuit Diœceſi: quam vbi ſenio confectus non potuit de more ſuo annuatim perluſtrare, tanquàm alter Samuel repudiauit, alteríque remiſit perluſtrandam? ne per ætatem impar oneri, per ambitionem ſuppar honori videretur. Quo pertinet illa Chriſti Domini ad ignauum ſeruum obiurgatio: *Serue nequam, quare non dediſti pecuniam meam ad menſam; & ego veniens cum vſuris vtique exegiſſem illam?* Luc. 19. num. 23. Quaſi diceret, interprete D. Hieronymo in epiſt. 2. ad Heliodorum: *Quare non depoſuiſti ad altare,* (hoc eſt, quare non renunciaſti) *quod ferre non poteras? Dum enim ignauus negotiator denarium tenes; alterius locum, qui pecuniam duplicare poterat, occupaſti.*

D. Hier. Prælati, qui onus non deponunt, cùm ferre nequeũt à Deo increpantur.

Æterna igitur commendatione digni ſunt illi Principes, qui quod regiminis onus ferre non poſſunt, aliorum humeris reiiciunt deferendum. Quibus omnibus facem mihi videtur Samuel prætuliſſe, dum ſe à præfectura quodammodo abdicabat, & filios ſuos Iudices conſtituebat. Quamuis, quam illis poteſtatem detulerit, paulò inferiùs explicabo.

7. *Hebræorum ſententia de ætate Samuelis.* *Cùm ſenuiſſet,* &c. Duplex hoc loco occurrit difficultas literalis. Vna, quanta fuerit ſub hoc tempus ætas Samuelis. Ex doctrina quidem Hebræorum colligitur fuiſſe natus annos triginta quinque. Quod ſic oſtendo: Nam Hebræi dicunt, totam Samuelis vitam annis quinquaginta tribus incluſam eſſe. Et probant, quia Samuel venit in tabernaculum triennis; vt cap. 1. num. 21. iam oſtendimus: vt ibi maneret *iugiter*; ſeu, vt eſt in Hebræo; *In ſeculum*: quod illi ſpatium quinquaginta annorum interpretantur. Ergo quinquaginta tres annos tantùm vixit. Ab his autem, ſi auferas decem & octo annos, quibus Samuel vixit cum Saüle iam Rege; vt Ioſephus lib. 6. Antiq. cap. 13. teſtatur; remanent trigintaquinque. Ergo illos tantùm ſub hoc temporis agebat Samuel.

Ioſeph.

8. *Reiicitur & exploditur Hebræorum ſententia.* Nihilominùs hæc Hebræorum opinatio falſa eſt; tum, quia Samuel dicitur hoc loco ſenex; qualis non eſt vir annos trigintaquinque natus: tum, quia iam habebat filios imperio maturos: ac proinde natos annum circiter trigeſimum; quos ipſe quinque tantùm annis maior gignere non poſſet: tum denique, quia Samuel viginti iam annos iudicauerat Iſraëlem; vt ex cap. 7. num. 2. colligitur. Ergo, ſi modò plures, quàm trigintaquinque non habebat; ſequitur eum quindecim annos natum ad gubernandum acceſſiſſe: quod tamen inſolens omnino eſt; præſertim in iis, qui non ſucceſſione ſed electione ad regimen aſſumuntur: de quorum numero fuit Samuel; cùm ipſe primus ex maioribus ſuis iudicauerit Iſraëlem; ac proinde non habuerit, cui ſucceſſerit, præterquàm quòd

A ſub id temporis in populo Iſraëlitico Magiſtratus, non iure ſucceſſionis, ſed electionis tradebantur. Neque ratio Hebræorum quidquam efficit. Nam ſeculum plurimos annos indeterminatè ſignificat; vt ſacras & profanas Literas conſulenti facilè patebit. Et quamuis determinatè ſignificaret quinquaginta annos; ſine dubio eo loco numerus certus pro incerto poneretur, vt ſæpè fit: cùm Anna illius determinatæ durationis nullam reuelationem habuerit, neque enim vllum apparet fundamentum, ex quo illa reuelatio colligatur. *Occurritur Hebræorum fundamẽto.*

9. *Vera Samuelis ætas ſub idem tẽpus. Beda.* Dicendum igitur cenſeo, Samuelem ſub id temporis fuiſſe maiorem quinquaginta annis; ſed minorem ſexaginta, ſaltem explétis. Illud

B prius patet: quia alioqui dici non poſſet ſenuiſſe: niſi quis cum Beda hoc loco ad quandam metaphoricam confugiat ſenectutem; quæ tamen non pertinet ad Literam explicandam. Hoc poſterius ſic oſtendo: Quia Samuel conceptus & natus eſt ſub Iudice Heli: vt patet ex cap. 1. à n. 17. Et fortaſſe iam Heli aliquot annos in iudicando tranſigenti; vt Abulenſis eodem cap. in tex. ante quæſtionem 13. arbitratur: ſed Heli iudicauit Iſraëlem quadraginta annis; vt patet ex cap. 4. num. 18. ergo, quando Heli mortuus eſt, nondum Samuel erat quadragenarius; ſed aliquot annis minor; aut certè nouem menſibus, quibus in materno vtero maturuit. Atqui poſt mortem Heli, vſque *Probatur ſuperior ſententia.*

C ad hoc tempus iudicauit tantùm ſeptem menſes, quibus Arca fuit in Palæſtina, cap. 4. n. 1. & viginti annos, quibus Arca fuit in vrbe Iarin, cap. 7. n. 2. Ergo ſub hoc tempus nondum erat perfectè ſexagenarius.

10. *Proponitur obiectio, & diluitur.* Dices: Talis ætas, quamuis ſenilis ſit, caduca tamen & decrepita non eſt, ſed adhuc integra & vegeta ad gubernandum. Ergo, ſi Samuel ſenior non fuiſſet, non ſe imperandi labore exoneraſſet. Reſpondeo, Samuelem non tam annis, quàm curis grauatum, & laboribus confectum; vt Interlin. & Hugo Cardin. aduertunt, adeò conta-

D buiſſe, vt centenario maior videretur: & proptereà ſuum filiis munus delegaſſe. Cùm enim mallet ſubditos in laboribus ſociare; quàm ad labores deſtinare: vbi primùm illud per ætatem agere non potuit; etiam hoc per dignitatem agere recuſauit: ne ſimilis Lucifero euaderet, qui non ſtare coram Deo, vt ſtabant cæteri Angeli, Daniel. 7. num. 10. ſed deſidioſus & imperioſus ſedere *in monte Teſtamenti, & in lateribus Aquilonis* cupiebat. Iſai. 14. num. 13. Ad quem, alludens D. Bernard ſerm. De ſancto Benedicto, *Qui*, inquit, *laborem fugiunt, honorem captant: illum ſe nouerint imitari, qui ſeſſionem, altitudinémque quæſiuit.* *Deſidioſi ſimiles Lucifero. D. Bern.*

11. *Luciferi deſidia grauibus verbis arguitur.* Et paulò antè inuehitur in hunc honoris armatorem, oſorémque laboris: *O impudens*, inquit, *ô imprudens, millia millium miniſtrant ei, & decies centena millia aſſiſtunt: & tu ſedebis? Cherubin, ait Propheta, ſtabant, & non ſedebant: quid laboraſti, vt iam ſedeas? Omnes adminiſtratorij ſunt ſpiritus, miſſi in miniſterium, propter eos, qui hæreditatem accipiunt ſalutis: & tu ſedebis? Quid ſeminaſti vt iam metas?* Et paulò pòſt: *Duo manipuli ſunt, quos quæris, honoris, ſcilicet, & quietis. Seſſionem affectas, & altitudinem. Sed non ſic, non ſic. Non colliges, quia non ſeminaſti. Qui ſeminauerunt laborem & vilitatem, metent honorem pariter & quietem.* Sic ille. Et ſimilia repetit ſerm. 2. in Octaua Paſchæ, & ſerm. 3. & 5. De verbis Iſaiæ: & de gradibus humilitatis, gradu primo ſuperbiæ. Itaque ſuperbus Lucifer laborem refugiebat, ad honorem adſpirabat.

D. Paulus ſine labore honorem repudiabat. D. Anſel.

adſpirabat. Longè aliter D. Paulus honorem ſine labore non admittebat. Vnde in epiſt. ad Rom. cap. 1. num. 1. *Paulus*, inquit, *ſeruus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus*. Vbi D. Anſelm. quærit, cur ſe non dicat abſolutè Apoſtolum; ſed, vocatum Apoſtolum. Et reſpondet: *Nondum ſe dicit Apoſtolum; quia modum Romanis prædicauerat, nec adhuc Apoſtolus eſſe videbatur.* Quaſi illo ſe honore indignum iudicaſſet, quem multo labore antea non emiſſet. Sic ergo & Samuel, cùm laborare non potuit, noluit imperare.

12. *Prima ſententia ex D. Auguſtino ponitur & confirmatur.* D.Auguſt.

Poſuit filios ſuos, &c. Altera difficultas: Vtrùm Samuel poſuerit filios ſuos ſupremos Iudices, an tantùm delegatos, & ſubordinatos ſibi. Priorem partem mihi videtur ſignificaſſe D. Aug. in Pſal. 98. ad illa verba: *Vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Vbi ſic: *Samuel*, inquit, *& ipſe ſanctus ſenex mortuus eſt, relictis filiis ſucceſſoribus.* Nam, ſi filij in dignitatem patri ſucceſſerunt; cùm pater ſupremam habuerit, eandem & filij habuerunt: nec alibi quàm hoc loco acceptam, cùm nuſquàm alibi eam ſuſcepiſſe referantur. Et confirmatur: quia D. Auguſt. eodem modo loquitur de filiis Samuelis ſuccedentibus Samueli; atque de filiis Aaronis ſuccedentibus Aaroni: ſed hi in ſupremam dignitatem parenti ſucceſſerunt; vt patet Num. 20. à num. 25. & Deut. 10. à num. 6. ergo & illi. Hoc ipſum ſentire mihi videtur Carthuſ. hoc loco: tum, quia dicit, nullum alium Iudicem Iſraël, filios ſuos conſtituiſſe Iudices; & intelligere videtur, ſupremos: nam delegatos, etiam Heli conſtituerat; vt cap. 2. num. 22. ex Ioſepho, aliiſque retulimus. Licèt enim ibi de pontificali tantùm dignitate dictum ſit: de iudiciali tamen pari ratione, & fortaſſe maiori, idem videtur dicendum: facilius enim erat Iudices, quam Pontifices conſtituere: cùm horum conſtitutio à diuina lege, illorum ab humano arbitrio penderet. Tum, quia dicit Samuelem, non aliter, quàm ex diuino inſtinctu filios ſuos populo præfeciſſe: hic autem diuinus inſtinctus non videtur neceſſarius ad Iudices delegatos, ſed ad ſupremos conſtituendos.

Carth. *Superior ſententia aliorũ etiam firmatur authoritate.* Ioſeph.

13. *Vera ſententia apponitur, reiicitur ſuperior.*

Nihilominùs dico, Samuelem ſuis filiis poteſtatem tantùm delegatam commiſiſſe. Probatur primò, quia Samuel iudicauit Iſraëlem cunctis diebus vitæ ſuæ, vt patet ex præcedenti cap. num. 15. ſaltem vſque ad creationem Saülis in Regem, vt ibi expoſuimus. Ergo filij ſolam poteſtatem delegatam habere potuerunt. Secundò, quia filij Samuelis nuſquàm numerantur inter Iudices Iſraël: ſed potiùs Samuel eorum vltimus vbique aſſignatur. Tertiò, quia gubernatio illius populi fuit monarchia, quæ duos ſupremos Iudices non patitur. Ergo ſaltem vterque ſupremus Iudex eſſe non potuit: & cùm Scriptura eodem modo de vtroque loquatur; neuter potiùs fuit. Quartò, quia, cùm populus Regem petiit, non dicitur, Samuelis filios, ſed Deum ac Samuelem ſpreuiſſe; vt ex hoc cap. num. 7. patebit. Ergo Samuelis filij principatum ſupremum non habebant. Vltimò, quia poteſtas conſtituendi ſupremos Iudices in illo populo, non erat penes Samuelem, ſed ſolùm penes ipſum Deum; vt Carthuſ. ex D. Thoma, Alenſi, aliiſque confirmat: & non paulò inferiùs num. 5. oſtendemus. Neque eſt, cur dicatur Samuel, ex diuino inſtinctu id feciſſe, cùm nulla nos ad hanc reuelationem aſſerendam neceſſitas impellat. Solùm igitur conſtituit Samuel filios ſuos, delegatos Iudices, ſibique ſubordinatos, vt meliùs per eos communes cauſas definiret, & publico regimini prouideret. At-

Carthuſ. *Occurritur tacitæ obiectioni.*

A que ita exprimit Abul. in cap. 11. quæſt. 3. *Samuel*, inquit, *conſtituerat filios ſuos Iudices, non quaſi totaliter ipſe principatui ceſsiſſet; ſed, quia ſubdelegabat filios ſuos, &c.* Abul.

Duo ſunt in hoc Samuelis facto obſeruanda. Vnum eſt, Samuelem filios ſuos præficiendo, ſpeculatiuè, ſeu materialiter erraſſe: quia, quos Iudices populo vtiles fore exiſtimauit, eos pernicioſiſſimos fuiſſe deprehendit. Ne quis Prælatus ita ſe peritũ & expertum credat, vt nuſquàm ſe poſſe errare confidat. Vnde D.Greg. hoc loco, *Ecce*, inquit, *qui prophetiæ ſpiritu plenus fuerat, quos Iudices Iſraeli ponebat, non cognouit. Quid ergo mirum, ſi falli in diſponendis ordinibus poſſunt, qui prophetiæ gratiam non accipiunt: ſi ij, qui prophetiæ ſpiritum habent, eundem ſpiritum ad diſponenda cuncta non habent?* Et B paulò ante docet, aliquando Prælatos innocentes, & prudentes ita fuiſſe à Deo derelictos: *Vt ea*, inquit, *quæ recta intentione diſponerent, ſecundum Dei prouidentiam recta non eſſent; quatenus illorum infirmitas, electorum ſequentium firmitas fieret.* Ita ille. Quaſi diceret, derelictos fuiſſe à Deo huiuſmodi Prælatos, vt poſteriores Principes, videntes illos priores tam peritos & expertos, tamen in eligendis magiſtratibus aberraſſe: ſe quoque in rebus omnibus errare poſſe, & nihil humani à ſe alienum eſſe arbitrarentur.

14. *Prælati ſæpè in electione errant.* D. Greg. *Vult Deus Prælatos errare aliquãdo, aliorum exemplo.*

Vnde Iob, poſtquàm illos tres amicos ſuos, Reges & ſapientes de multis erroribus conuicit: *Conuertimini*, inquit, *& venite, & non inueniam in vobis illum ſapientem.* Iob. 17. num. 10. in quem C locum D. Greg. lib. 13. Moral. cap. 14. *Quid eſt*, inquit, *quod eos ad ſapientiam vocat; & tamen optat, ne illos ſapientes inueniat: niſi, quod ad veram ſapientiam venire non poſſunt, qui falſæ ſuæ ſapientiæ fiducia decipiuntur?* Quaſi diceret: Sapientes ſint: non tamen ſibi videantur. Multi enim ad ſapientiam peruenirent, niſi putarent perueniſſe. Et paulò pòſt, *Rectè*, inquit, *beatus Iob conuerſionem auditorum deſiderans, exoptat, ne in eis vllum ſapientem inueniat. Ac ſi eis apertè dicat: ſtulti eſſe apud voſmetipſos diſcite, vt in Deo verè ſapientes eſſe valeatis.* Hinc eſt illa Prophetæ deploratio: *Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes.* Iſai 5. num. 21. Et illa Salomonis admo- D nitio: *Ne ſis ſapiens apud temetipſum.* Prou 3. n. 7. Et illa prædicatio Apoſtoli ad Romanos ex ſua prudentia ſuperbiſſimos: *Nolite prudentes eſſe apud voſmetipſos.* Rom. 12. num. 26. Ac denique illa exhortatio ad Corinth. multùm ſibi ex ſua ſapientia tribuentes: *Nemo ſe ſeducat: ſi quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſeculo, ſtultus fiat, vt ſit ſapiens.* 1. Cor. 3. num. 18. Quare deterior eſt ſtulto, quiſquis ſibi videtur ſapiens, iuxta illud: *Vidiſti hominem ſapientem ſibi videri? magis illo ſpem habebit inſipiens.* Prou. 26. num. 7. Nam, qui ſe ſtultum putat, ſapit: qui ſapientem, ſtulteſcit.

15. *Sapiens non ſibi ſapiens videri debet.* D.Greg. *Qui ſe reddit inſipientem, ſapit: qui ſapientem, deſipit.*

Alterum, quod obſeruo, eſt Samuelem in hoc facto practicè & formaliter non erraſſe, ſeu non E peccaſſe. Patet, quòd neque à ſacris Literis, neque ab antiquis Patribus, & Interpretibus arguatur: ſed potiùs excuſetur, immò laudetur. Nam Carth. *Hoc*, inquit, *ſanctus Samuel non fecit, carnali affectu: ſicut nunc multi promouent ſuos cognatos, ne dicam & filios, ad præbendas & eccleſiaſticas dignitates: ſed quoniam iudicauit eos ad iudiciale officium verè dignos.* Ita ille. Nam, ſi tales non agnoſceret, & tales ſemper fore non ſperaret, nunquàm illos ad eum honorem promoueret. Vnde D. Gregor. *Quis*, inquit, *de tanto viro dubitet, quia, ſi futuram peruerſitatem filiorum prænoſceret, eos vtique forenſibus honoribus non præferret? Qui ergo reprobos ſcienter*

16. *Samuel in eligendis filiis non peccauit.* Carth. D. Greg.

ter prouehunt, hoc Prophetæ exemplo ſibi blandiri nequaquam poſſunt: quia tunc ſolùm innoxiè agitur; cùm in eis, tempore, quo promoti ſunt, ſubſequutæ iniquitatis ſigna nulla patuerunt. Non igitur peccauit in eorum electione, quos bonos & Reipublicæ vtiles fore iudicauit.

17. *Filios Samuelis bonos tunc eſſe duplici probatur indicio.* Carthuſ. D. Greg.

An verò filij Samuelis ſub id temporis eo munere digni fuerint, non ſolùm opinione hominum, ſed etiam re ipſa; quæſtio eſt. Affirmat, licèt cum aliqua formidine, Carth. *Forſan*, inquit, *tunc digni erant; quamuis poſt ſuam promotionem corrupti ſint corde: quemadmodum Saul. Principatus quippe oſtendit virum, & honores mutant in multis mores.* Sed D. Greg. omnem formidinem excludit, & eorum probitatem confirmat: tum ex eo, quòd Samuelis filij dicantur: tum ex eo, quod illuſtribus nominibus appellentur: *Aptè*, inquit, *ij, qui iudices Iſraeli à Samuele poſiti ſunt, eius filij dicebantur: vt ex eo nõn ſolùm per carnem crederentur geniti; ſed etiam conuerſationis eius ſplendoribus adornati. Quare & eorum nomina cautè aſſignantur: vt ex titulo nominis, illa, quæ tunc eis inerat, cognoſcatur forma virtutis.* Ita ille.

Neutrum tamen eſſe efficax, oſtẽditur.

Vtrunque indicium probabile eſt, ſed neutrum efficax: quia licèt plerunque bonorum filij boni ſint, & illuſtribus nominibus in Scriptura boni appellentur: ſæpè tamen ex bonis naſcuntur mali; vt ſequenti Annot. oſtendetur: & illuſtribus ſæpè nominibus etiam mali celebrantur; vt ex ſequenti num. patebit.

Cur Samuel filios elegerit.

Si autem quæras, cur Samuel potiùs filios, quàm alios homines Reipublicæ præfecerit: dixerim; vel, quia meliores non inuenit; vel quia exiſtimauit eorum auctoritatem plus apud Hebræos valituram, ſaltem propter reuerentiam patris, qui de illa Republica optimè merebatur: vel, quia Interprete Lyrano, credidit eos paternæ iuſtitiæ & integritatis fore imitatores.

Lyra.

Num. 11. Fuitque nomen filij eius primogeniti, Ioël; & nomen ſecundi, Abia; Iudicum in Berſabee.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Filius primogenitus Samuelis binomen.*

F*Vitque nomen*, &c. Duplex eſt huius loci difficultas. Vna, circa nomina Iudicum. Altera, circa loca iudiciorum. Quod attinet ad priorem: Filius primogenitus Samuelis dicitur hoc loco, Ioël: ſed 1. Paral. 6. n. 28. dicitur Vaſſeni. Vbi ſic, *Filij Samuel: primogenitus Vaſſeni, & Abia.* Licèt enim Regia & Complutenſis ibi retineant nomen Ioël, tamen in Hebræo, & Latina nouiſſimè correcta ponitur *Vaſſeni.* Vnde patet primogenitum Samuelis fuiſſe binominem. Nec ſine myſterio, vt D. Hier. in Quæſtion. Hebraïc. ad eum locum Paralip. reſtatur. (D.Hier.) Myſterium autem duplex eſſe poteſt. Vnum, ſi dicamus cum communi Latinorum interpretatione, Ioëlem, poſtquàm iudex factus eſt, in auaritiam declinaſſe, & munerum acceptorem fuiſſe. Hoc enim poſito, rectè ille, qui, cùm pietati ſtudebat, dicebatur *Ioël*: hoc eſt, *Fuit Deus*, vt Interl. interpretatur: poſtquàm auaritiæ ſeruire cœpit, dictus fuit *Vaſſeni*, ſeu potius *Ieſſani*, per literam *Iod*, ', formatiuam nominum propriorum: aut tandem *Sani*, vt in Bibliis Sixtianis habetur; hoc eſt, *Alter*, ſeu *mutatus*: à radice שנה *Sanah*, hoc eſt, mutare; quòd ab illa priori ſanctitate multùm degenerarit.

Poſtquàm Iudex factus eſt, mores mutauit in peius.

Alterum myſterium, ſi dicamus cum vulgari traditione Hebræorum apud D. Hieronymum citatum; ex his duobus fratribus ſolum Abiam fuiſſe munerum acceptorem; Ioëlem verò ab iis recipiendis ſemper abſtinuiſſe: & ex eo tantùm eiuſdem ſceleris conſortem appellari ſolitum; quòd fratrem Abiá non corripuerit. Si hoc enim verum eſt, non immeritò appellatur Vaſſeni; hoc eſt, alter, ſeu diuerſus, ſeu mutatus à fratre ſuo; vt ab illius ſtudiis alienus fuiſſe ſignificetur. Itaque ſecundùm Latinos dicitur mutatus à ſe ipſo, ſecundùm Hebræos verò dicitur mutatus à fratre ſuo.

Eiuſdem ſceleris conſors malè nomine dignus.

2. D.Greg. *Nomina ſæpè moribus conueniunt, ſæpè non cõueniunt.*

Cæterùm, D. Gregor. probitatem horum fratrum, cùm primùm Iudices creati ſunt, ex eorum nominibus colligebat: nam *Ioel* interpretatur, *Fuit Deus*, vt diximus: & *Abia*, *Fuit pater*: ac ſi quandam erga ſuos ſubditos, & paternitatem, & diuinitatem exhiberent. Verùm iudicium, vt paulò antè dixi, non eſt efficax. Quia licèt, vt ille alius cecinit,

Conueniunt rebus nomina ſæpè ſuis.

Probatur variis Scripturæ locis. D. Iſid.

Aliquando tamen ſub ſpecioſis nominibus vitioſi mores inuoluuntur. Nam Salomon dictus fuit, *Iedidia*, hoc eſt, *Amabilis Deo.* 2. Reg. 12. n. 25. & tamen ipſe *Adamauit mulieres alienigenas multas.* 3. Reg. 11. n. 1. Abſalon interpretatur, *Patris pax*: & tamen ipſe paternam domum bellicis tumultibus conturbauit. 2. Reg. 15. n. 11. Vnde D. Iſidor. lib. 2. ſuæ enarrationis in lib. Reg. c. 3. *Mirum*, inquit, *videtur in hiſtoria, quemadmodum patris pax poſſit intelligi, qui patrem bello eſt perſequutus.* Ieruſalem interpretatur *Viſio pacis*: quæ tamen pacem ei oblatam non vidit, non recepit, vt Chriſtus Dominus ſuppoſuit illis verbis: *Si cognouiſſes & tu, & quidem in hac die, quæ ad pacem tibi.* Luc. 19. n. 42. Quaſi diceret: Tuam pacem minimè cognouiſti. Tandem Capharnaum interpretatur, *Ager pœnitentiæ*: & tamen Chriſtus Dominus illi pœnitentiam exprobrauit, dicens: *Et tu Capharnaum, vſque ad cælum exaltata, vſque ad infernum demergéris.* Luc. 10. n. 15. Ita planè & hi fratres ſub magni nominis vmbra peſſimos mores occultare potuerunt.

Sub boni nominis vmbra peſſimi occultantur mores.

3. Rab. *Qui in bonis moribus nõ perſeuerant, bonis nominibus indigni.*

Quamuis non dubitem, illos fuiſſe bonos, cùm primùm electi ſunt: vt ſuperiori num. iam dixi: licèt in ſua bonitate parum conſtantes; vt rectè colligit Rabbanus ex ipſa nominis etymologia, ne illam omninò vanam & inanem eſſe dicam: *Bene*, inquit, *qui in inchoata iuſtitia non permanſerunt, & paternitatem Domini neglexerunt, Fuit Deus, & Fuit pater, nominati ſunt; vt ſignificentur paternitate Dei indigni.* Quaſi illo verbo de præterito, quod in eorum nominibus includitur, eorum inconſtantia in bono ſignificetur: & de vtrolibet dici poſſit, Deum & patrem, hoc eſt, æquum & bonum iam non eſſe, ſed fuiſſe: quo pacto & Troiani ſua lamentabantur infortunia, dicentes: *Fuimus Troes, fuit Ilium, & ingens Gloria Teucrorum.* (Virg.) Eodem modo interpretatur & Beda: *Illi*, inquit, *iuxta nomen ſuum incipientes quidem, ſed non perſeuerantes vſque in finem, vt ſalui fierent, ſuas traditiones & ſcelera legi pariter & gratiæ pratulêre.* (Beda.) Atque hæc circa nomina Iudicum.

4. *De loco iudiciorum opinio Bedæ apponitur.*

Iudicum in Berſabee, &c. Hæc eſt altera difficultas circa loca iudiciorum. Et quidem omnia exemplaria, Hebræa, Græca & Latina habent, illos Iudices fuiſſe in Berſabee, quæ eſt ciuitas in extrema Iudæa, verſus Auſtrum, vt cap. 3. n. 20. dictum eſt: vbi quondam Abraham & Iſaac fœdus inierunt cum Abimelec. Geneſ. 21. num. 31. & Gen. 26. n. 28. & proptereà nomen accepit, *Berſabee*, id eſt, *puteus iuramenti.* In hoc igitur loco exiſtimat Beda, fuiſſe vtrunque Iudicem, & myſticam reddit rationem. *Vt vitã*, inquit, *fontem & propinarent & biberent.* Nihilominùs Ioſephus 6. Antiq. 3. aſſerit, Prouinciam à Samuele fuiſſe diuiſam, & ſuam cuilibet filio partem aſſignatam: alte-

Beda. *Ioſephi tamẽ videtur probabilior.*

rumque in Bethlehem, alterum in Berſabee præfuiſſe Ioſephum ſequitur Magiſter hiſtoriæ; niſi, quòd pro Bethlehem habeat Bethel: quæ planè ſunt vrbes diuerſæ; vt patet ex D. Hieronymo in locis Hebraïcis: ex eóque facilè oſtenditur, quòd Iacob profectus de Bethel, perrexit in Bethlehem; & inter vtranque vrbem Rachelem ſepeliuit. Geneſ. 35. à n. 15. ſed facilè dici poteſt, cum Dionyſio; Bethel pro Bethlehem, vitio Scriptorum apud Magiſtrum irrepſiſſe. Vtrique duci idem Dionyſius, Rabbanus, Hugo Cardinalis, Nauclerus, Sabellicus & alij aſſentiuntur.

D. Hier. Dionyſ. Rabban. Hug. Nauc. Sabel.

5. *Obiectio quadam diluitur.* Vnde oritur difficultas: Nam, ſi ſuam quiſque partem adminiſtrat, cur hoc loco ſola Berſabee nominatur, ac ſi vterque in illa reſideret? Reſpondeo: vel, quia Scriptura breuitati ſtudens, præcipuam vrbem poſuit, ex qua facilè poſſet intelligi minùs præcipua: vel, quia eorum alter propriam deſerens ſtationem ad fratrem in Berſabee veniebat, vbi ſimul ambo diutiùs morabantur, fortaſſe loci amœnitate delectati: nam Berſabee ciuitas, erat nemoroſa; vt ex eo patet, quòd Abraham plantauerat ibi nemus Gen. 21. num. 33. ad ſuos hoſpites arborum amœnitate recreandos, vt ibi Lyranus ex antiquis Rabbinis interpretatur. Vide, quò impulerit peſſimos iudices ſtudium voluptatis. Forenſia iudicia deſerebant, & voluptatis aucupia ſectabantur. Non curabant exemplum patris ſui Samuelis, totam prouinciam ſingulis annis diligenter obeuntis: vt patet ex cap. præcedenti, n. 16. vt enim litigantes facilè adire poſſent, & ipſe poſſet litigantium ſumptibus & expenſis obuiam ire. Sed in amœnis locis, uſque ab hominum commercio longiùs abductis, deſides ac delicioſi pigrabantur. Non ſine magno popularium detrimento, qui in extremam Iudæam, vbi Berſabee ſita erat, pro ſuis cauſis dirimendis, cum magnis expenſis venire cogebantur: vt Abul. Iſidor. Clar. & nouiſſimè noſter Mariana obſeruant. Iniqui planè Iudices, qui ſe in inuios receſſus includebant, ne vllas à litigantibus moleſtias ſentirent. Quadrat in hos filios Samuelis illa comminatio Eliphaz: *Longè fient filij eius à ſalute, & conterentur in porta, & non erit, qui eruat.* Iob. 5. num. 4. Vbi Lyranus aduertit, quod nos in 1. Tom non ſemel obſeruauimus, Iudices in portis ciuitatis palàm ſedere, & iudicia exercere ſolitos, vt facilè poſſent à litigantibus adiri. Qui ergo Iudices ſe ab his publicis locis ſubtrahebant, ne fatigarentur à litigantibus, importunáque in dirimendis litibus faſtidia ſubirent; digni planè erant, qui ad ea publica loca, quæ deſeruerant, reuocati, meritis à Deo ſuppliciis afficerentur.

Lyran. *Iudices forū negligunt, voluptatis locum eligūt.* Abul. D. Iſidor. Mar. *Iudices olim iudicia exercebant in portu ciuitatis, vt facilis litigantibus eſſet aditus.* Lyr.

Num. III. Et non ambulauerunt filij illius in viis eius: ſed declinauerunt poſt auaritiam, acceperúntque munera, & peruerterunt iudicium.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Filij Samuelis à paternis moribus degenerarunt.* Abul. ET *non ambulauerunt*, &c. Proponitur malitia filiorum Samuelis in genere, ſtatim in ſpecie magis declaranda. Abulenſis dupliciter exponit. Non ambulauerunt in viis Samuelis: vel, quia prouinciam ſingulis annis, vt Samuel, non luſtrabant: vel, quia parentis mores ſuis moribus non exprimebant. Vtraque expoſitio verum aſſumit: ſed hanc poſteriorem priori antepono. Nam ambulare in viis alicuius, non ſolet in Scriptura tam

A materialiter vſurpari, vt ſit idem atque, iter agere cum illo; ſeu eaſdem cum illo vias carpere: & proinde non ambulare in viis Samuelis: nihil aliud ſignificet, quàm prouinciam, quam Samuel peragrabat, non peragrare. Sed abſtractiùs recipitur, & tranſlatiùs, vt ſit idem, atque alicuius opera imitari. Vnde Achaz dicitur, ambulaſſe in via Regum Iſraël 4. Reg. 16. num. 3. Amon in via Manaſſes. 4. Reg. 21. num. 21. Ioſias per omnes vias Dauid. 4. Reg. 22. num. 2. & ſic de aliis frequenter. Sed vlteriùs mihi videtur hoc loco Samuel tacitè excuſari à peccatis filiorum: ne quis putaret, Samuelis ignauia, eius filios deliquiſſe; quemadmodum ignauia Sacerdotis Heli, eius filij deliquerunt. Nam, cùm inter vias Samuelis B & vias filiorum eius, quædam fiat hoc loco comparatio, ſeu potiùs oppoſitio; & viæ filiorum dicantur, ad iniquitatem deflexiſſe: manifeſtè colliguntur viæ parentis ſemper ad pietatem ſpectaſſe. Vnde vlteriùs patet, non erraſſe filios propter negligentiam parentis, qui à via ſanctitatis nunquàm aberrauerat. *Filij Samuelis propter parentis negligentiam non peccarunt.*

2. *Auaritia, idolum falſitatis.* *Sed declinauerunt*, &c. Proponitur malitia filiorum Samuelis in ſpecie. Dicuntur enim in tria mala declinaſſe: ſiue vterque ſimul in omnia conſpirarint, vt Latini docent Interpretes: ſiue vnus tantùm munera acceperit, altero conſentiente, nec increpante: vt Hebræi tradunt, quos ſuperiori num. retulimus. Primùm igitur declinabant in auaritiam. Chaldæus habet: *In mammo*-C *nam falſitatis.* Auaritia enim quædam falſitas, ſeu mendacium eſt, ſicut auarus fictus & mendax: ſuas enim miſerias ſimulat & promit: ſuas diuitias diſſimulat & condit: foris pauperem, ſordidum & inopioſum ſe oſtendit; intus prægrandes diuitiarum cumulos coaceruat: vnde non immeritò hypocrita appellatur; iuxta illud, *Quæ eſt enim ſpes hypocritæ: ſi rapiat?* Iob. 27. n. 8. Vt enim hypocrita, ficta quadam ſanctitatis ſpecie, multas peccatorum ſordes occultat: indéque fit, vt, ſi non verbis, ſaltem factis ipſis mentiatur: ita plane & auarus, abiecta oculis paupertate, ſeu potiùs miſeria, ingentes theſauros intus obtegit & inuoluit, vnde ſequitur, vt non ſolùm loquendo, ſed etiam agendo mendax iudicetur. Meritò igitur auaritia D dicitur mammona, ſeu idolum falſitatis, quòd multiplices dolos, fraudes & mendacia machinetur. Septuaginta vertunt: *Declinauerunt in conſummationem*, vel, *vtilitatem propriam.* Nam *συντέλεια*, quæ hoc loco ponitur, eſt quædam conſummata vtilitas, ad quam filij Samuelis aſpirabant. Deinde in munerum acceptionem: ad hoc enim malum ipſa cupiditas immediatè impellebat. Tandem in peruerſitatem iudiciorum, quæ cum acceptione munerum proximè ſociatur. En duo effectus externi, vt notat Caietanus, ab illo interno cupiditatis affectu prodeuntes. Neque enim ab auaritia, quæ eſt radix omnium malorum, 1. ad Timoth. 6. num. 10. aliæ propagi-E nes pullulare potuerunt. Nec plura ſunt in his num. quæ literali indigeant explicatione. Multa, quæ illuſtrationem deſiderent moralem, ſequenti Annot. illuſtranda.

Auarus verus hypocrita. *Filij Samuelis in auaritiam & corruptelas declinarunt.* Caiet.

⁂

ANNOT

ANNOTATIO XXX.

CIRCA LITERAM.

Filij non ſemper parentum mores imitantur.

1. Horat. QVAMVIS ſæpè filij paternos mores exprimant: vt in 1. tom. Annot. 4. à §. 30. latiùs illuſtraui, & illud Lyrici tetraſtichon decantatiſſimum confirmat.

Fortes creantur fortibus & bonis:
Eſt in iuuencis, eſt in equis patrum
Virtus: nec imbellem feroces
Progenerant aquilæ columbam.

Duo proponuntur illuſtranda. Nihilominus & oppoſitum frequenter contingit: vt ex optimis parentibus peſſimi filij, ex peſſimis optimi generentur. Pro priori parte eſt apertum exemplum in filiis Samuelis, qui à ſanctiſſimo parente in extremam malitiam degenerarunt. Pro poſteriori plura alia exempla ex ſacris Oraculis facilè colligentur, quibus conſtabit, innocentiſſimos filios ex ſceleratiſſimis parentibus, tanquàm roſas ex ſpinis, prodiiſſe. Vtramque partem breuiter illuſtrabo.

SECTIO I.

Ex optimis parentibus peſſimi filij aliquando oriuntur.

2. NOuum non eſt in ſacris Literis, longè diuerſos à parentibus filios aliquando generari; ex optimis peſſimos, & ex peſſimis optimos prodire.
D. Amb. Quod D. Ambroſ. in Epiſt. ad Rom. cap. 11. expendens, *Nec enim*, inquit, *quia Iacob laudatur, omnes ex eo nati filij eius merito dicendi ſunt*, ſcilicet, pares, vel ſimiles. *Aut, quia Eſau diſplicet; omnes ex eius origine reprobi ſunt: cùm videamus & de Iacob traduce natos, factos perfidos; & de Eſau, fideles, & Deo charos. Nam, quia & de Iacob multi ſunt perfidi, dubium non eſt. Omnes enim Iudæi non credentes ex eo habent originem. Et quia de Eſau ſunt boni & fideles, probat Iob, qui eſt ex filiis Eſau, quintus ab Abraham; hoc eſt, nepos Eſau.* Neque deeſt peculiaris diuinæ prouidentiæ ratio, cur hæc diuerſitas inter parentes & filios inducatur. *Ideò peſſimi ex optimis oriuntur, ne quis à proprio virtutis ſtudio recedat.* Nam ex optimis peſſimi aliquando oriuntur; ne quis maiorum ſuorum virtutibus innixus, à proprio ſtudio ac labore virtutis ſibi acquirendæ nimis ſecurus oritur: ſed potiùs certò ſciat, nihil ſibi paternam ſanctitatem, niſi propria accedat imitatio, profuturam. Cur autem ex peſſimis optimi quoque aliquando oriantur, ex ſequenti ſect. patebit. Quare, vt quod eſt huius proprium, demonſtremus, nempe, aliquando optimos peſſimis filiis parentes eſſe, ab huius loci exemplo ordiamur.

3. Theod. Phil. *Samuelis encomia apponuntur.* Quis, obſecro, ſanctior Samuele, quem Theodoretus quæſt. 14. in 1. Reg. non ſolùm ſanctiſſimum, ſed etiam *diuiniſſimum* appellat? Et Philo Hebræus lib. De temulentia, non ſolùm vocat, *Regum Prophetarúmque maximum*; ſed etiam homine neſcio quid ſublimius & auguſtius eſſe ſignificat; *Is Samuel*, inquit, *fuit fortaſſis homo: accipitur tamen, non vt compoſitum animal, ſed vt mens ſolo Dei cultu ac miniſterio gaudens.* Et tamen peſſimos filios habuit, quibus nihil paternæ virtutes profuerunt. Vnde D. Chryſoſt. hom. 9. in
D. Chryſ.

A Matth. *Quid*, inquit, *filios Samuelis neceſſitudo iuuit parentis, cuius non fuerunt virtutis heredes?* Quaſi diceret: Nihil eis profuit eſſe cognatione coniunctos cum eo, à quo fuerunt imitatione penitùs alieni. *Nihil tamen filiis virtus parentis profuit.* Ac verò D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, ironice loquutus, *Et reuera*, inquit, *magnos fructus ex liberis Samuel cepit. Vt quia ipſe placuit Deo, tales genuerit, qui Domino diſplicerent!* D. Hier. Hoc eſt: Nihil pretij Samuel ex filiis reportauit, cùm Deo ipſe gratiſſimus ingratiſſimos habuerit. Et clarius ad finem eiuſdem libri, multa ex Theophraſto de filiorum incommodis philoſophatus: *Hæredem*, inquit, *deſiderabit hominem cohæres Chriſti, & optabit liberos, nepotúmque ſcire delectabitur, quos forſitan ſit occupaturus Antichriſtus? Cùm legamus Moyſem & Samuelem filiis ſuis alios prætuliſſe; nec putaſſe liberos, quos videbant Domino* B *diſplicere?* *Samuel liberos non putauit, quos vidit Deo diſplicere.* Quaſi diceret: Stultiſſimè deſiderat filios tanquàm paterni nominis ad poſteritatis memoriam ſeruatores; quos neſcit, an habiturus ſit paternorum morum euerſores. De qua re in c. 1. Epiſt. ad Titum, multa præfatus, ſubdit: *Samuel quoque, qui talis fuit, vt inuocaret Dominum, & Dominus exaudiret eum, & in tempore meſſis, pluuiam hyemis impetraret; habuit filios, qui declinauerunt poſt auaritiam*, &c. Vbi ſingularia parentis facta, & inſignia filiorum crimina inter ſe opponit: quaſi hi peſſimè viuendo, ille ſanctiſſimè operando inter ſe contendere viderentur.

Neque plura deſiderantur exempla. Nam quis C Moyſe perfectior, quem D. Gregorius Niſſenus in eius vita, ad finem, teſtatur, perfectionem homini poſſibilem aſſequutum? 4. D Greg. *Moyſi ſanctimonia commendatur.* Phil. Et Philo Hebr. in libro 1. De illius vita aſſerit, Moyſem *ſtupori fuiſſe omnibus familiaribus, tanquàm nouum naturæ miraculum, incertis, qualis mens habitaret in eius corpore, humanane, an diuina?* Et tamen filios habuit tam degeneres, vt nullam ex paterna ſanctitate vtilitatem reportarent. De quibus Diuus Chryſoſtomus citatus, *Quid*, inquit, *Moyſis liberis paternæ profuit cura iuſtitiæ: cuius eis non ſucceſſit imitatio? Itaque neque ad illos patris imperium, quaſi ex ſucceſſione defertur, qui illum vocabulo tantùm ſignificabant parentum: ſed ad eum Reipublicæ adminiſtratio migrat, qui illius erat filius, virtute, non ge-* D *nere.* D.Chryſ. *Eius tamen filij à paternis moribus alieni.* Quaſi diceret: Degeneres filij paternam hæreditatem amiſerunt: quia paternam ſanctitatem non curarunt. At verò Ioſuë, domo ac Tribu à Moyſe remotus, in Moyſis hæreditatem fuit cooptatus: quia Moyſi erat ſanctitatis imitatione propinquus.

5. Phil. *Noë iuſtitia filij impudentiam frenare non potuit.* Quis deinde iuſtior Noë, qui primus in veteri teſtamento iuſtus appellatur? Geneſ. 6. num. 9. vt Philo Hebræus libr. De congreſſu quærendæ eruditionis, poſt medium, aduertit; quaſi primatum iuſtitiæ obtinere diceretur? Et tamen filium habuit adeò impudentem; vt ne ipſa quidem patris E præſentia ac reuerentia, reddere eum potuerit verecundum. De quo Diuus Chryſoſtomus citato loco, *Quid* inquit, *Noë filius de patris virtute lucratus eſt, qui ex ingenuo factus eſt ſeruus?* Vbi alludit ad illam paternam maledictionem: *Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* Geneſis 9. numero 25. D.Chryſ. Pergit Chryſoſtomus: *Vidiſti certè quam non ſuffecerit ad præfecturam liberis, paterna nobilitas. Vitia ſiquidem voluntatis vicerunt priuilegia naturæ, & peccantem non modò de nobilitate patris, verùm de ipſa libertate etiam pepulerunt.* Ita ille. Efficaciora enim ſunt propria dedecora ad filios deprimendos, quàm paterna ornamenta ad exaltandos.

6. *Perfectio Iſaac profano filio mederi nequiuit.* D.Hier.

Præterea inter veteres Patriachas, quis vnquàm ad euangelicam perfectionem propior acceſſit, quàm Iſaac? De quo Diuus Hieronymus in epiſtola 26. ad Pammachium, De obitu Paulini: *Ante Euangelium,* inquit, *euangelicam portauit crucem.* Et tamen eius filius Eſaü nullam ſanctitatem redolebat, ſolam profanitatem ſpirabat: vt Diuus Paulus Hebr. 12. num. 16. teſtatur. Quod expendens Diuus Chryſoſtomus vbi ſuprà: *Eſaü*, inquit, *nónne ſancti Iſaac erat filius, magno etiam patris fauore munitus; qui, ſcilicet, ſtudebat, atque cupiebat primatus ei benedictionem donare: propter quod etiam ille omnia patris iuſſa faciebat? Sed tamen, quia prauis moribus erat, nihil ex his omnibus adiutus prorſus eſt. Sed & iuxta naturæ ordinem prior, & de patris voluntate ſecurior: quia tamen diſplicebat Deo; omnia, quæ iam tenere videbatur, amiſit.* Accedit Diuus Hieronymus in epiſtol. 61. ad Pammachium, aduersùs errores Ioannis Ieroſolymitani, vbi oſtendens non eſſe generantis vitio malitiam generati tribuendam, ſubdit: *Ex Rebecca & Iſaac, & Eſau, genitus hiſpidus tam mente, quàm corpore, quaſi bonum triticum in lolium auenáſque degenerat: quia non ſeminibus, ſed in voluntate naſcentis cauſa eſt vitiorum atque virtutum.*

D.Chryſ. — D. Hier.

7. D.Ambr. *Abrahami virtus filios ab impietate non continuit.*

Iam verò Abrahami ſanctitatem quis non miretur? De quo Diuus Ambroſ. lib. 1. De eodem, cap. 1. *Magnus,* inquit, *planè vir, & multarum virtutum clarus inſignibus; quem votis ſuis Philoſophia non potuerit adæquare. Denique minùs eſt, quod illa finxit, quàm quod iſte geſſit: maiórque ambitioſo eloquentiæ mendacio ſimplex veritatis fides.* Et tamen filios genuit patriæ virtutis exhæredes. Vnde Philo Iudæus libro De nobilitate, loquutus de Abrahamo, *Primus*, inquit, *Gentis conditor multos liberos ſuſcepit è tribus mulieribus, nempe, Sara, Agar, & Cethura: vnus tamen è multis ſolus ſucceſſit in patrimonium: reliqui omnes ſicut à pietate degenerarunt; ita ſeparati ſunt ab eius gentilitate, cuius nullas virtutes expreſſerat; exciderúntque ab illa nobilitate celebratiſſima.* Vbi mirum eſt, non modò vnum, vel alterum; ſed pleroſque à paterna ſanctitate degeneraſſe: immò vnum tantùm patrios mores expreſſiſſe. Adeò bona ſemina per negligentem cultum in degeneres fœtus deprauantur. Non ſine myſterio Chriſtus Dominus, *Hanc*, inquit, *filiam Abrahæ alligauit Satanas.* Luc. 13. num. 6. Ecce tibi bonus pater & mala filia. Vnde Diuus Ambroſius ſer. 2. in Pſalm. 118. *Si dicas*, inquit, *Abrahæ ſum filia; Abraham quidem ſaluatur; ſed te nobilitas generis non iuuabat, niſi fides ſeruauerit. Non te decipiat data patribus repromiſſio. Non ſuſcipio perſonam hominis: non ſuſcipio prærogatiuam generis; niſi videro congruentem generi morum nobilitatem, vt fiat iuſti generis electio.*

Philo. — *E filiis pauciores parentem imitantur.* — D.Ambr.

8. Phil. *Adamus Cain habuit patriæ virtutis exheredem.*

Cæterùm, quis vnquàm perfectiorem habuit ex hominibus parentem, quàm illi duo germani fratres Abel & Caïn? Nam *Adamus*, inquit Philo citatus, *ille eſt, à quo omnis patritia nobilitas deſcendit.* Et tamen eorum alter terram humano ſanguine, & ſe fraterno maculauit. In quem Philo citato loco: *Quid*, inquit, *huic profuit nobilitas generis ignobilem præ ſe ferenti animum? Quem ipſe rerum humanarum inſpector Deus, vt vidit, auerſatus damnauit: non præſenti quidem ſupplicio, quòd confeſtim ei calamitatis ſenſum adimeret, ſed mille mortes intentando, vt ſentiret alios ſuper alios pauores & aceruatas moleſtias, atque ita dignam pro maleficio pœnam reciperet.* Tandem primus ille Tergena (ſic enim Philo nominat Adamum) ge- A neris ſui claritate omnibus poſteris præluxit. Hi enim ad illos homines, ille ad ſolum Deum genus ſuum referebat. Nam *illi*, inquit Philo, *nemo parens, auctórque vitæ, niſi Deus fuit.* Et tamen neque illa paterna ſanctitas ac diuinitas eum tenuit, quominus in peccatum, indéque in profundum miſeriarum pelagus laberetur. Vnde, vt rectè Philo, *Hæc*, inquit, *lex communis eſto mortalium omnium, quia præſcribitur, ne quis virtutis expers claro genere, natalibúſque ſplendidis magnoperè ſibi placeat.*

Primi parētis elogium.

9. *Qui patrias non ſequitur virtutes tali parente indignus eſt.*

Hinc eſt, quòd Ioannes Baptiſta grauiter obiurgabat Hebræos de propria virtute parum ſollicitos, & de patria nobilitate nimiùm ſuperbos: *Genimina*, inquit, *viperarum, ne cœperitis dicere; Patrem habemus Abraham.* Luc. 3. numero 8. Quaſi diceB ret: Si móribus viuitis viperinis; patrias Abrahæ virtutes, non ſolùm non iactetis, verùm etiam ne iactare quidem incipiatis. Quaſi non modò effuſa gloriatio de patriis virtutibus: ſed etiam prima ad gloriandum aggreſſio, aliena eſſe debeat ab eo, qui patrias virtutes non exprimat, non imitetur. Nam, vt bene D. Cyrillus in Catena aurea, ad eum locum. *Quid*, inquit, *confert carnalis generoſitas, niſi conſimilibus ſtudiis fulciatur? Vanum eſt igitur extolli de bonis prædeceſſoribus, & deficere ab eorum virtutibus.* Immò, vt egregiè D. Baſilius ibidem, non ſolùm vanum, ſed etiam. *Turpe*, inquit, *eſt alienis ornare decoribus, quem virtus propria non venuſtat.* Vnde rectè admonet Philo Hebræus lib. De creatione Principis, *Nemo*, inquiens, *ſummam felicitatis in generis nobiliC tate collocans, honeſtas actiones negligat: reputans grauiori animaduerſioni fieri obnoxium, quiſquis ex optimis prognatus, maiores ſuos vitiis dedecorat, diſcedens à virtutis exemplis domeſticis: quorum reliquiis omnibus deletis ex animo, non poteſt meritam reprehenſionem effugere.*

D.Cyril. — D.Baſil. — Philo. *Improbi maiores ſuos vitiis dedecorant.*

10. *Nec ipſa Dei cognatio Iudæis profuit ad ſalutem.*

Neque ſolùm de patre Abraham, ſed etiam de Patre Deo Iudæi gloriabantur, dicentes: *Vnum Patrem habemus Deum.* Ioan. 8. num. 41. Et verè quidem loquebantur; iuxta illud: *Filius meus primogenitus Iſrael.* Exod. 4. n. 22. Et illud: *Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te, & fecit, & creauit te?* Deuter. 32. num. 6. & paſſim alibi. Nec tamen, vel ipſa diuina cognatio illis proD fuit ad ſalutem. Vnde Diuus Chryſoſtom. hom. 9. in Matth. *Iudæi*, inquit, *quondam filiorum Dei honore gaudebant: ſed decoloratos vitiis nihil iuuit tanta nobilitas. Si igitur Dei quis filius factus, niſi huic generis ſplendori meritum virtutis addiderit; etiam maius profectò habebit ſupplicium: quid mihi iam auorum atque proauorum memoras dignitates?* Veriùs poſſunt Chriſtiani hanc cùm Deo cognationem profiteri; iuxta illud: *Quotquot autem receperunt eum, dedit eis poteſtatem filios Dei fieri.* Ioan. 1. num. 12. Addit tamen Chryſoſt. *Sed plurimis ex huiuſmodi filiis nihil patrem profuiſſe Paulus demonſtrat. Si circumcidamini*, inquit, *Chriſtus vobis nihil proderit.* Galat. 5. n. 2. *Quod ſi Chriſtus nihil prodeE rit iis, qui ſibi ipſis non attendunt? quomodo homo aliquid conferet? Nequaquàm ergo ob generis claritatem erigamus criſtas*, &c. Sic Chryſoſtomus de hac rè probè philoſophatur.

D.Chryſ. — *Chriſtiani veriùs Dei filij dici poſſunt.*

11. Philo. *Superiora optimis ſimilitudinibus concluduntur.*

Totam hanc doctrinam Philo in lib. De nobilitate, iam citato, egregiis ſimilitudinibus concludit: *Quid*, inquit, *prodeſt oculis orbato, ſuorum maiorum perſpicacitas, nequaquam hereditaria? Quid prodeſt ad dicendum elingui, paterna, vel auita eloquentia? Quid conferunt ad vires tabe diuturna confectas, principes generis propter athleticum robur adſcripti faſtis Olympicis? Immò quid etiam, ſi fuêre victores in omnibus ſacris Græciæ certaminibus.*

Ad

Ad eundem ſanè modum iniuſtis liberis iuſti parentes, luxu perditis ſobrij, & in vniuerſum malis boni vtilitatem nullam afferunt. Vnde D. Hieronymus in epiſtola 48. acerrimè inuehitur in Sabinianum, qui, cùm viueret peſſimis moribus: tamen de virtutibus Epiſcopi, à quo fuerat in Diaconum ordinatus, ſtultè gloriabatur: *Fortè*, inquit, *blandiris tibi, quod à tali Epiſcopo Diaconus ordinatus es. Iam ſuperiùs dixi, nec patrem pro filio, nec filium pro patre puniri. Anima enim quæ peccauerit, ipſa morietur.* Ezech. 18. n. 4. *Et Samuel habuit filios, qui receſſerunt à timore Domini, & abierunt poſt auaritiam & iniquitatem. Et Heli Sacerdos ſanctus fuit: ſed habuit filios, qui fornicabantur cum mulieribus in tabernaculo Dei; & in ſimilitudinem tui impudenter ſibi Dei miniſterium vendicabant. Quantò magis Epiſcopus, qui te ordinauit, probus eſt: tantò tu ampliùs deteſtandus, qui talem hominem fefelliſti.* Igitur improbi filij bonorum parentum præſidio ad ſalutem acquirendam nihil omninò adiuuantur, niſi eorum virtutes imitentur.

D. Hier. Vnuſquiſque propria, non patria virtute ſalutem quærit.

12. Fateor non deeſſe aliqua Scripturæ loca, quæ ſignificare videantur, ſemper ex bonis patribus bonos filios propagari. Nam Parœmiaſtes, *Iuſtus*, inquit, *qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet.* Prou. 20. num. 5. Verùm D. Hieronymus ad eum locum, ſeu quiſque ille eſt Auctor, D. Hieronymi inſcriptus nomine, illum myſticè interpretatur: *Non hoc*, inquit, *ſecundùm literam ſemper ſtare poteſt. Nam & beatus Samuel, vir iuſtus ac ſimplex, diſſimiles ſui filios reliquit. Et Achaz, iniuſtus ac reprobus, beatum poſt ſe filium reliquit Ezechiam. Sed filios iuſti dicis eos, qui exempla iuſti ſequuntur. Vnde omnes electi propter fidem filij vocantur Abrahæ.* Quamuis hæc expoſitio nugatoria mihi videatur: efficit enim hunc ſenſum: iuſtus beatos, hoc eſt, iuſtos poſt ſe filios derelinquet, qui illum imitantur; hoc eſt, qui ſunt iuſti: vbi idem per idem explicatur. Melius igitur exponetur indefinitè: iuſtus, vt plurimùm, iuſtos filios derelinquet. Quamuis aliquando ſecùs contingat: vt patuit in filiis Salomonis.

Iuſtus, vt plurimùm, filios iuſtos habet. D. Hier.

D. Hieronymi expoſitio reiicitur.

13. Prætereà Iſaias cap. 65. num. 23. dè iuſtis loquutus, *Non laborabunt*, inquit, *fruſtra: neque generabunt in conturbatione, quia ſemen benedictorum Domini eſt; & nepotes eorum cum eis.* Vbi abſolutè ſignificatur, à bonis non niſi bonos generari. Quod ſi verum eſt, *Quomodo*, inquit ibi Diuus Hieronymus, *Samuel vir beatus & iuſtus filios peſſimos genuit, qui non ambulauerunt per viam patris? Et Dauid, de cuius Chriſtus natus eſt ſemine, duos genuit filios, Amnon & Abſalon, quorum alter fratris, alter patris extitit parricida?* Et reſpondet, hunc locum, & ſimilia, quæ affert, intelligenda eſſe, non de carnali, ſed de ſpirituali filiorum propagatione: *Secundùm quam*, inquit, *Abraham omnes fideles, Prophetæ ſuos alumnos diuino plenos ſpiritu, D. Paulus Timotheum, Lucam, Titum, & in vinculis Oneſimum, D. Petrus Marcum Euangeliſtam, multóſque alios, cæterique cæteros genuerunt.* Quamuis & hæc loca aptiùs explicari poſſunt indefinitè ſic: A bonis patribus, bonos, vt plurimùm, filios oriri. Ne, ſi ad myſtologiam recurramus, ille ſenſus nugatorius efficiatur: Bonorum patrum bonos filios, bonos eſſe.

Explicatur locus, à Diuo Hieronymo.

D. Hier.

Meliùs tamẽ explicatur indefinitè.

14. Significat igitur Scriptura, frequens eſſe, vt à bonis patribus boni filij naſcantur; quamuis nonnunquàm & oppoſitum contingat: vt patet ex propoſitis exemplis. Verùm, qui paternas virtutes non imitantur, nihil de paterna nobilitate ſortiuntur. Immò, vt bene Diuus Petrus Chryſologus ſerm. 121. *Qui genitoris*, inquit, *opera non*

Qui parentē non imitatur, negat genus. D. Chryſ.

A *facit, negat genus, Domino dicente: Si filij Abrahæ eſſetis, opera Abrahæ faceretis.* Ioan. 8. num. 39. *Ille fidem generis probat, cui tantus paterni operis aſſertor aſſiſtit.* Et conſequenter addere potuit, ille genus negat, qui nihil de paterna probitate imitatur. Vnde Theophraſtus in lib. De Nuptiis, aſſerebat, meliores hæredes eſſe amicos, qui iudicio eliguntur; quàm filios, qui natura comparantur. Nam hi ſæpè parentes ſuos ſolo ſanguine attingunt: illi moribus imitantur. Boni autem hæredes non ſolùm diuitiarum eſſe debent, ſed etiam & virtutum.

Theoph. Boni hæredes qui ſint.

B

SECTIO II.

Ex peſſimis parentibus optimi filij quandoque generantur.

Hanc aſſertionem non pauciora exempla, quàm priorem confirmant: vt ex dicendis patebit. Interim ratio, cur diuina prouidentia ſic diſponat, vt ex malis parentibus interdum boni filij generentur; illa mihi videtur propria & germana: ne quis maiorum ſuorum malitiam contemplatus de propria virtute deſperet; ſed potiùs eam acquiri à ſe poſſe confidat, ſi acquirendi labor impendatur. Nam, ſi multa arborum genera, natura ſua infœcunda, cùm diligentem ſubeunt
C culturam, fœcundantur, & facilè, vt cecinit Mantuanus, 1.

Ideo à peſſimis optimi oriuntur, ne quis de propria virtute deſperet.

Exuerit ſylueſtrem animam, cultúque frequenti
In quaſcunque voces artes, haud tarda ſequentur.

Mant.

Quid mirum, ſi homines prauis orti parentibus labore & ſtudio accedente optimi euadant; & ſylueſtres parentum ſuorum mores in ciuiles atque ingenuos commutent?

Quo fortaſſe myſterio illa virga Aaronica, quamuis amygdalina non fuerit, vt Abulenſis in capite 17. Numer. quæſtion. 11. arbitratur: tamen in flores, frondes, fructúſque amygdalinos germinauit; vt ex citato capite conſtat:
D quis dubitet, etiam ex peſſimis parentibus poſſe optimos filios generari, ſi labor adhibeatur. Prætereà, ſi ex frutice ſpinoſo naſcuntur roſæ, eò gratiores, quò pluribus aculeis ſepiuntur: nam, vt bene Diuus Baſilius in epiſtola 149. ad Libanium: *Illi ſtimuli ſunt quædam amatoria illectamenta his floribus affixa; quæ quò minùs contactum admittunt, eò magis colligendi deſiderium accedunt.* Si, inquam roſæ ex ſpinis oriuntur: quid mirum, ſi ex vitioſis parentibus generoſi filij producantur: eò magis commendandi, quò illi minus? Nam, vt bene Diuus Chryſoſtomus homil. 3. in Matth. circa medium: *Neſcio*, inquit, *quomodo magis ille reſplendet, qui ex parenti-*
E *bus à virtute prorſus alienis, ipſe tamen fuerit de virtute mirabilis.* 2.

Abul. Optimi à peſſimis generantur, ni deſit labor.

D. Baſil.

D. Chryſ. Bonus à peſſimo vt roſa oritur ab ſpina.

Tandem, ſi catuli leonum, tygrium, aliarúmque ferarum humana induſtria eicurantur: iuxta illud Satyrographi: 3.

Longa dies homini docuit parere leones.

Et illud Prophetæ Baruch cap. 3. numer. 17. *Vbi ſunt Principes Gentium: & qui dominantur ſuper beſtias, quæ ſunt ſuper terram? Qui in auibus cæli ludunt?* &c. Hoc eſt: Qui terreſtres & volatiles animantes feritate natiua exuunt, & peregrina docilitate induunt. Et illud Iacobi Apoſtoli cap. 3. num. 7. *Omnis natura beſtiarum & volucrum &*

Etiam feræ humanis artibus manſueſcunt.

ſerpentium & ceterorum domatur, & domita eſt à natura humana. Si, inquam, feræ ferinos mores, quos à parentibus hauſerunt, humana accedente induſtria. dediſcunt, & domeſticis vſibus atque artibus aſſueſiunt: quid mirum, ſi homines peruerſorum parentum filij ab antiquis eorum vitiis abducantur, & nouis ſæpè virtutibus exornentur: Belluis peior erit, qui ſuorum parentum vitiis, belluis tenacior adhæreſcit. Nam, vt bene D. Chryſoſt. hom. 4. in Matth. poſt medium. *Illæ,* inquit, (hoc eſt, belluæ) *quanquam naturaliter ſæuiant; ſi humana tamen arte palpentur, plerunque manſueſcunt: tu autem, qui naturalem illarum feritatem, in eam, quæ contra naturam eſt, manſuetudinem ſæpè commutas; quam habebis excuſationem, tuam manſuetudinem naturalem in feritatem, quæ naturæ tuæ eſt inimica, conuertens? Cúmque naturaliter feram ad manſuetudinem trahis; te naturaliter manſuetum in ferarum rabiem, natura repugnante, perducis? Et leonem quidem mitigas reddíſque tractabilem; furorem verò animi tui, omni prorſus efficis leone ſæuiorem?*

Foris peior, qui parentum vitiis tenacior adhæret.
D. Chryſ.

4. Eandem doctrinam iterum inculcat idem D. Chryſoſt. hom. 9. in Geneſim, vbi de effrænatis animi appetitionibus loquutus, *Domandæ,* inquit, *illæ ſunt, & rationis imperio magiſtrandæ.* Et ſtatim à feris argumentatus. *Leonibus,* inquit, *imperamus, & animos eorum manſuetos facimus. Et dubitas, num mentis ferociam in manſuetudinem mutare poſſis? Atqui naturâ beſtiæ feroces ſunt; & præter naturam manſuetæ: contrà verò, tu præter naturam ferox; naturâ autem mitis. Et qui beſtiis id, quòd naturâ eis ineſt, auferre, & quod eorum naturæ aduerſatur, inſerere potes; id, quod natura tibi præſtitit, conſeruare non potes?* Quaſi diceret: Nullum maius abſurdum excogitari poteſt, quàm non redire homines per diſciplinam ad naturam: cùm tamen feræ per diſciplinam extra naturam transferantur. Et ſtatim eiuſdem rei indignitatem alio colligit ex capite: *Quia leones,* inquit, *rationis participes non ſunt: & nihilominus videmus, ſæpè duci eos manſuetos per forum. Animæ verò tuæ ratio cõceſſa eſt, & Dei timor. Ne igitur prætextus & cauſationes affer. Potes enim, ſi vis, manſuetus eſſe, & placidus, & æquus.* Quæ eſt optima argumentatio. Nam, ſi natura irrationalis rationi obſequitur, & diſciplinam patitur; cur rationalis vtranque abiiciat & aſpernetur? Lege eundem D. Chryſ. hom. 3. De Dauide & Saüle, idem argumentum replicantem. Concinit Philo Hebræus lib. De præmiis & pœnis, poſt medium, vbi docet, *Turpe eſſe ac dedecoroſum, animalia venenis armata, & carnium humanarum auida, inſociabilia, ſolitariáque aſpernari pacem, nec abhorrere ab induciis: hominem verò ſuapte natura mite animal, natum ad ſocietatem ac concordiam, pertinaciter ſæuire in vitam ſibi ſimilium.*

D. Chryſ.
Feræ extra naturam feruntur: homines non redeunt ad naturam.
Feræ parent rationi, non homo rationalis.
Phil.

5. Nemo igitur ex prauis editus parentibus, bonum ſe poſſe fieri deſperet. Nam, ſi feræ, doctrina imperante, intrinſecam ſibi naturam quodammodo exuunt & abiiciunt: cur filij extrinſecam cum parentibus ſimilitudinem, ratione impellente, non aboleant & expungant? Præſertim, ſi ex ſacris Oraculis in memoriam reducant, optimos ſæpè filios ex peſſimis parentibus proceſſiſſe. Nimirum, Abrahamum ex Thare, Gen. 11. n. 26. Ionatham ex Saüle. 1. Reg. 13. num. 3. Ezechiam ex Achaz, 4. Reg. 16. numero 20. Ioſiam ex Ammone, 4. Reg. 21. numero 24. Timotheum ex patre Gentili, Act. 16. numer. 1. Chriſtum Dominum ex Thamar, Ruth & Bethſabee, plurimíſque aliis peccatoribus, Matth. 1. à num. 2. Eandem rem illuſtrans D. Hieronymus in epiſtola 61. ad Pammachium, contra errores Ioannis Ieroſolymitani, *Iephte,* inquit, *inter viros ſanctos Apoſtoli voce numeratus; meretricis eſt filius.* Eius enim genus à matre meretrice prodit Scriptura, Iud. 11. numer. 1. Eius verò nomen in Sanctorum Catalogo reponit Apoſtolus, Hebr. 11. numer. 32. ne de praua ſtirpe bonus ſurculus oriri poſſe dubitetur. A peſſimis parentibus Cham, Nemrod, Aſſur, aliiſque eiuſdem fæcis, natos fuiſſe Niniuitas, qui ſe ad veram pœnitentiam receperunt, teſtatur D. Chryſoſt. hom. 29. in Geneſ. Et ſubdit: *Illos* (id eſt, Niniuitas) *& nos imitemur, cùm ſciamus, quòd neque parentum malitia nos offendet, ſi voluerimus reſipiſcere; neque parentum virtus nobis proderit, ſi fuerimus negligentes.* Ex decem leproſis, quos Chriſtus Dominus ſanauit, *Non eſt,* inquit, *inuentus, qui rediret, & daret gloriam Deo, niſi hic alienigena.* Luc. 17. n. 18. Receſſerunt à Chriſto, qui erant ex fidelibus nati: & qui erant ex infidelibus, acceſſerunt: *Vt nullus Gentilis,* inquit Theophylactus, *deſperet: nullus de ſanctis parentibus glorietur.* Et Theophylus in Catena aurea, *Hinc poterit,* inquit, *quiſque conicere, quòd nihil impedit quenquam placere Deo, etſi de genere profano proceſſerit; dummodò bonum gerat propoſitum. Nullus etiam natus ex ſanctis ſuperbiat: nouem enim qui Iſraëlitæ erant, ingrati fuerunt.*

Feræ intrinſecam naturam exuunt; non homines extrinſecam. Optimi ſæpe filij ex peſſimis parentibus proceſſerunt.
Probatur variis Scripturæ locis.
D. Chryſ.
Theop.
Theop.
Nullus de bonis parentibus glorietur.

6. Latiùs circa hoc argumentum ſpatiatur Diuus Petrus Damianus Opuſc. 6. qui eſt liber gratiſſimus, cap. 19. vbi totam hanc rem pluribus ſimilitudinibus exempliſque illuſtrat: *Etſi,* inquit, *fur ſit ille, qui ſeminat: terra tamen, auctore Deo, vires germinandis frugibus adminiſtrat. Licet ſordida ſit manus, aut leproſa, quæ plantat: mundus certè fructus decerpitur, cùm ad maturitatis lenitudinem perueniatur. Ex adulterino ſæpè coniugio pulchra ſoboles naſcitur: & ex obſcœna voluptate parentum ſpectabilis oritur ſpecies liberorum.* Deinde exemplis agit: *Alios quidem,* inquit, *filios Iacob ex legitimis vxoribus genuit: alios ex concubinarum ſeruili conditione ſuſcepit:* Geneſ. 29. à num. 31. *At, cùm ad capeſſendam hæreditatem vtrique perueniunt: parili inter ſe diſtribuendarum ſortium iure ceduntur.* Iob. 13. à num. 7. *Phares de Theriſtrato,* (id eſt, ornata theriſtro, quod eſt fœmineum ornamentum) *& expoſita in biuio naſcitur,* Gen. 38. à num. 14. *ſed non minimus inter Iſraelitarum cognationum Principes inuenitur.* Ibidem, num. 29. *Salomon ex ea, quæ fuit Vriæ, cognoſcitur habuiſſe principium.* Matt. 1. n. 6. *qui tamen regalis ſceptri tenuit incomparabiliter principatum.* 3. Reg. 1. à num. 33. *Obed certè ex Ruth Moabitide duxit originem: ſed egregium Regem Dauid, magnum videlicet meruit habere nepotem. Booz quoque Rahab meretrix genuit: qui tamen in Dominicæ genealogiæ catalogo meruit numerari.* Matth. 1. à num. 5. *Et quid alios memorem, quandoquidem & ipſe Dei mediator & hominum de peccatoribus originem duxit?* &c. *Quid ergo certiùs confirmatum eſſe poteſt, quàm ex peſſimis optimos aliquando generari?*

D. Dam.
Variis ſimilitudinibus res illuſtratur.
Variis etiam confirmatur exemplis.

7. Sed optimo exemplo in Eſaü & Iobo res vlteriùs illuſtratur. Nam Eſaü fuit incontinens & impurus; iuxta illud Apoſtoli: *Ne quis fornicator, aut profanus, vt Eſaü.* Hebr. 12. n. 16. Et nihilominus Iobus, qui ab eo duxit originem, continentiam coluit, & caſtitatem; iuxta illud: *Pepigi fœdus cum oculis meis, vt ne cogitarem quidem de virgine.* Iob. 13. num. 1. Et rurſum: *Si deceptum eſt cor meum ſuper muliere: & ſi ad oſtium amici mei inſidiatus ſum.* Ibid. n. 9. Quod expendens D. Chryſoſtomus hom. 2. De patientia Iob: *Membra,* inquit, *quæ à fornicatore ſucceſſionem duxerunt, maxima pudicitia claruerunt.* Prætereà Eſaü, ſi non effectu

Ex Eſaü incontinente Iobus continens.
D. Chryſ.

Eſaü ſaltem affectu fratricida: Iobus effectu pater. effectu ipſo, ſaltem affectu fuit fratricida, iuxta illud: *Venient*, inquit, *dies luctus patris mei, & occidam Iacob fratrem meum.* Gen. 27. n. 41. At verò Iobus ex eo natus, etiam alienos, tanquàm fratres, immò & tanquàm filios diligebat, iuxta illud: *Pater eram pauperum*, &c. Iob 29. num. 16. Vbi rurſum D. Chryſ. citatus: *Radix*, inquit, *parricida: qui verò de radice floruit, iuſtitiæ triumphator. Ille cum natura pugnauit, fratrémque alienum eſſe duxit: hic & alienos, fratres eſſe putauit.* Tandem ex illis duodecim Patriarchis, vt proximè dicebam, Hebrææ gentis conditoribus, alij quidē ex liberis, alij verò ex ancillēs proceſsēre. *Nec tamen*, inquit Diuus Chryſ. hom. 3. in Matth. *differentia parentum fecit differentiam filiorum, ſiquidem illi omnes ſimiliter Patriarchæ, & tribuum Principes extiterunt: priuilegium enim Eccleſiæ iſta iam deſignabat æqualitas.* Vt enim iam ab eo tempore in Synagoga, non quibus quis parentibus, ſed quibus moribus eſſet, attendebatur: ita & nunc in Eccleſia non tam natales, quàm morales conditiones ſpectantur. *Vbi non eſt*, inquit Apoſtolus, *Gentilis & Iudæus, circumciſio & præputium, Barbarus & Scytha, ſeruus & liber: ſed omnia & in omnibus Chriſtus.* Col. 3. num. 11.

(Margin: D. Chryſ. — *In Eccleſia non genus ſpectatur, ſed mores.*)

8. Quibus admonitus exemplis nemo in patris vitiis conſeneſcat; ſed ad proprias virtutes enitatur. Nam, vt bene D. Chryſ. cita. *Si propria*, inquit, *virtute decoretur, parentum ſuorum non decoloratur opprobriis.* Immò bonus filius eò laudabilior eſt, quò parentes habuit deteriores. Vnde D. Chryſ. ſerm. De cura ſalutis proximi habenda, & de nomine Abraham, in 1. tom. Abrahamum laudat, quòd ex malis ortus, ipſe bonus fuerit: *Propterea*, inquit, *laudo iuſtum, qui tales parentes habens, talis ipſe factus ſit. Ecce enim valdè rarum & admirabile eſt, ex agreſti radice dulcem fructum produci.* Atque hinc laudationis argumentum deſumens, *Non accuſandi ſunt*, inquit, *ob parentum malitiam filij piè viuentes: ſed & vt admirabiles habendi; eò quòd cùm pietatem à parentibus non acceperunt, nec habuerunt, qui manu ducerent; quaſi in eremo & inuio euntes, viam, quæ in cælum fert, inuenire potuerint. Non igitur crimen eſt, habere patrem impium: ſed imitari patris impietatem.* Iſaias c. 1. num. 1. fatetur, ſe filium Amos, quem Diuus Chryſ. enarratione in Iſai. ſignificat fuiſſe hominem vilis & abiectæ conditionis: & fortaſſe illum armentarium, qui vellicabat ſycomoros. Amos 7. num. 14. Nec tamen nobilem Prophetam de ignobilitate parentis erubuiſſe: *Vt doceamur*, inquit, *quia vilitas paterni generis nulla ex parte obſcurat filij virtutem: neque nobilitas cenſetur, eò quòd è magnatum ſanguine ſis pregnatus; ſed ſi ipſe efficiaris magnus.* Quæ omnia, quamuis vera ſint; fateor tamen paternas affectiones ſæpenumerò in filios deriuari. Vnde D. Petrus Damian. ſerm. 19. *Iuxta conuerſationem*, inquit, *parentum ſæpè proueniunt merita filiorum: vt & honeſtis progenitoribus proles honeſta reſpondeat; & reproba reprobis in prauitate concurrat.* Et paulò poſt addit, idcircò præmia, vel ſupplicia parentibus debita, aliquando in filios detorqueri: *Nam propter ſanctum Dauid*, inquit, *poſteritas eius deiectioni obnoxia, diutiùs regium obtinuit principatũ. E contrà Ionathas, cùm & in Deum pius, & ſancto Prophetæ eſſet amicus; propter paternæ tamen ſuperbiæ faſtum, gladio ſubiacuit impiorum.* Manifeſtum exemplum eſt in Herodiade, ex Herode; turpiſſima filia, ex turpiſſimo parente: quæ cùm introiſſet conuiuium, & ſaltaſſet, dicitur placuiſſe Herodi. Marc. 6. num. 22. Neque mirum, cùm improbus non ſoleat improbo diſplicere. Vnde D. Petr. Chryſ. ſerm. 147. *Reſpondet*, inquit, *ſuo turpis generi: dum patri complacet turpiori. De adulterio nam-*

(Margin: *Filiùs eò laudabilior, quò parentes habuit deteriores.* — D. Chryſ. — *Parentis vilitas filij virtutem non obſcurat, ſed nobilitat.* — D. Chryſ. — *Filij plerunque patribus ſimiles.* — D. Petrus Dam. — D. Petrus Chryſ.)

A *que non niſi turpis debuit procreari.* Paucis verò interpoſitis, *Et reuerà*, inquit, *ſuam credidit tunc Herodes, cùm talem vidit. Nam putaſſet alienam, ſi pudicam vel aliquantulum peruidiſſet.* Rectè quidem. Sicut enim leo in prolem ſuam non agnoſcit ceruum; neque tygris agnum; neque coruus cygnum, neque aquila columbam, neque tandem feræ ac ſanguinariæ quælibet animantes, vllas alias cicures & manſuetas: ita neque impudicus & inuerecundus pater, pudicum ac verecundum filium inter ſuos recognoſcet. Adeò certa eſſe ſolet naturæ lex, vt ex prauis parentibus nati filij deprauentur. De qua re in 1. Tom. Annot. 4. Sect. 4. à §. 53. inculcauimus.

B

ANNOTATIO XXXI.

CIRCA LITERAM.

An, & quomodo Samuel à peccatis filiorum excuſetur.

QVAMVIS Heli non excuſetur à culpis filiorum, ſed omnes in illius caput refundantur, vt in 1. Tomo ſatis oſtenſum eſt: tamen Samuel ex filiorum peccatis nullam contraxit culpam. Quod ex eo ſatis colligitur, quòd neque à ſacris Literis, neque à ſanctis Patribus eam ob cauſam arguatur: ſed ab vtriſque purus & integer, totiúſque expers ſceleris iudicetur. Difficultas tamen eſt, quo pacto excuſetur? Quod deinceps explicandum. 1.

C

(Margin: *Quo pacto Samuel excuſetur, proponitur explicandum.*)

SECTIO I.

Tripliciter Samuel à filiorum culpis excuſatur.

NOn ſemper filiorum culpæ parentibus tribuuntur: quia illis etiam inuitis, & domui ſuæ ſalubriter conſulentibus, laxant aliquando filij ſcelerum habenas, & in abrupta vitiorũ præcipitantur. Qua de re nihil grauius dici poteſt, quàm quod D. Aug. epiſtol. 137. ſcripſit ad Eccleſiam Hipponenſem, non leuiter commotam, propter neſcio quæ ſcelera, ab vno, vel altero ex domeſticis ſanctiſſimi Epiſcopi commiſſa: *Quantumlibet*, inquit, *vigilet diſciplina domus meæ, homo ſum, & inter homines viuo. Nec mihi arrogare audeo, vt domus mea melior ſit, quàm arca Noë, vbi tamen inter octo homines reprobus vnus inuentus eſt.* Geneſ. 9. num. 25. *Aut melior ſit, quàm domus Abrahæ, vbi dictum eſt: Eiice ancillam, & filium eius.* Geneſ. 21. num. 10. *Aut melior ſit, quàm domus Iſaac, cui de duobus geminis dictum eſt: Iacob dilexi; Eſaü autem odio habui.* Malach. 1. num. 3. *Aut melior ſit, quàm domus ipſius Iacob, vbi lectum patris filius inceſtauit.* Gen. 35. num. 22. *Aut melior ſit, quàm domus ipſius Dauid, cuius filius cum ſorore concubuit.* 2. Reg. 13. n. 14. *Cuius alter filius contra patris tam ſanctam manſuetudinem rebellauit.* 2. Reg. 15. n. 10. *Aut melior, quàm cohabitatio Pauli Apoſtoli; qui tamen, ſi inter bonos omnes habitaret, non diceret: Foris pugnæ, intùs timores.* 2. Cor. 7. n. 5. *Nec diceret, cùm de ſanctitate & fide Timothei loqueretur: Neminem habeo, qui germanè de vobis ſollicitus ſit: omnes enim ſua quærunt, non quæ ſunt Ieſu Chriſti.* 2.

D E

(Margin: D. Auguſt. — *Grauis D. Auguſt. epiſtola ad Eccleſiam Hipponenſem.* — *Probat in domo, licèt iuſta, poſſe eſſe iniuſtum.*)

 Philip-

Philip. 2. n. 20. *Aut melior, quàm habitatio ipſius Domini Chriſti; in qua vndecim boni, perfidum & furem Iudam tolerauerunt.* Ioan. 12. n. 6. *Aut melior ſit poſtremò, quam cælum: vnde Angeli ceciderunt.* Apoc. 12. n. 9. Hæc Auguſt. Et inter hæc aliáque exempla, quæ in ſacris Literis multa ſunt, addere poterat: Aut melior, quàm domus Samuelis; vbi eius duo filij declinauerunt poſt auaritiam, &c. Non igitur ſemper vitio parentum, aut dominorum, filij aut ſerui vitiantur.

3. *Excuſatur Samuel primò, quia filios bene inſtituit.* *D. Hier.*

Ex his patet, non ſemper filiorum culpas parentibus tribuendas: nec proinde mirum eſſe, ſi ab illis Samuel excuſetur. Sed quo pacto excuſari poſſit, breuiter oſtendo. Primò excuſatur, quia Samuel non peccauit in educatione filiorum ſuorum. Nam illos à pueris optimè erudiuit; vt teſtatur D. Hieronym. in c. 1. Epiſt. ad Titum, vbi Samuelem & Iſaac in ſuis quenque filiis inſtuendis comparat & exæquat. Et fortaſſe Samuel admonitus recenti exemplo filiorum Heli, qui malè inſtituti, & ſe, & parentem perdiderunt; cautior extitit, & ſuis ſe filiis diligentem exhibuit pædagogum, exemplis præeundo, documentis informando, & ſuppliciis, ſi quando opus erat, coërcendo. Hæc enim omnia ad veram pædagogiam requiruntur. Vnde D. Anſel. in Epiſt. primam ad Timoth. c. 3. ad illa verba: *Oportet Epiſcopum Doctorem eſſe:* hæc tria ad docendum præſidia in Epiſcopo requirit: *Nihil prodeſt*, inquit, *conſcientia virtutum frui, niſi & creditum ſibi populum poſſit inſtruere, & eos, qui contradicunt, redarguere. Innocens ergo abſque ſermone conuerſatio, quantum exemplo prodeſt, tantùm ſilentio nocet: & latratu canum, & baculo paſtoris, luporum rabies deterrenda eſt.* Vbi planè in Epiſcopo deſiderat, vt innocenter viuat, & prudenter inſtruat; & ſi quando opus erit, non ignauiter feriat. *Cùm igitur parentes*, inquit D. Hieron. citatus, *bene inſtituunt liberos ſuos, & à parua ætate Dominicis erudiunt præceptis: hi ſi poſteà ſe luxuriæ dederint, & ſuperati vitiis libidini fræna permiſerint; nunquid culpa ad parentes redundabit, & ſanctitatem patris, filij peccata maculabunt?* Quaſi diceret. Abſit. Non igitur Samuelis culpa, eius filij corruerunt. Fateor quidem, licèt parentis ſanctitas filiorum vitio non polluatur; minui tamen docendi & arguendi libertatem. Idcircò D. Paulus definit, vt in Epiſcopum eligatur, qui habuerit *filios fideles, non in accuſatione luxuriæ*, &c. Ad Tit. 1. n. 6. Nam, qui improbos habuerit filios, etſi innocens eſſe poſſit; liber tamen ad alios arguendos eſſe non poteſt. *Qua enim libertate*, inquit D. Hier. vbi ſuprà, *poſſumus alienos filios corripere & docere, quæ recta ſunt, cùm nobis ſtatim poſſit, qui fuerit correptus, ingerere: Antè doce filios tuos?* Er ſtatim: *Non itaque iuſtus polluitur ex filiorum vitiis: ſed libertas ab Apoſtolo Eccleſiæ Principi reſeruatur, quòd talis fiat, qui non timeat, propter vitia liberorum, extraneos reprehendere.* Quamuis ne hac quidem in re mihi videatur Samuel peccaſſe: cùm ex libertate, qua filios arguebat, liberior & audentior ad extraneos arguendos redderetur. Cur enim alienorum peccata diſſimularet, qui ſuorum peccatis non parcebat?

D. Anſel. Tria ad docendum in Epiſcopo requiſita. *D. Hier.* *Filiorum vitiis minuitur docendi, & arguendi libertas in parente.* *D. Hier.*

4. *Excuſatur ſecūdò, quia bene in Iudices elegit filios.* *D. Hier.*

Secundò, excuſatur Samuel: quia non peccauit in electione filiorum ſuorum in Iudices. Nam illos eo munere digniſſimos, & tunc eſſe, & ſemper fore, ex præſentibus eorum moribus prudenter, exiſtimauit. Neque enim quid poſteà futurum erat, certò præuidere tenebatur. Nam, vt bene Diuus Hieronymus in epiſtola 48. ad Sabinianum, loquutus de illo optimo Epiſcopo, qui peſſimum Diaconum ordinauerat: *Nec mirum*, inquit, *quamuis ſanctum hominem, tamen in homine deligendo potuiſſe falli, cum etiam Deum pœniteat; quòd Saul in Regem vnxerit. Et in duodecim Apoſtolis Iudas ſit proditor repertus. Et de ordinis tui hominibus Nicolaus Antiochenus, immunditiarum omnium, & Nicolaitarum hæreſeos auctor extitiſſe referatur.* Sic olim ſanctiſſimi Patriarchæ in ſucceſſoribus deligendis bona fide aliquando errauerunt. Nam, quis dicat, Iſaac vllam culpam incurriſſe; quando de filio ſuo primogenito Eſaü benedicendo ſatagebat? Geneſ. 27. à num. 2. *Cùm tamen*, vt loquitur D. Hieron. in epiſtola 125. ad Damaſum, q. 3. *eo magis tempore erraret, quo filium ſanguinariæ deditum voluptati, & eum, qui poſtea fratrem; ſi poſſet, occideret; prætermiſſo illo, qui innocenter habitaret domi, vellet offerre, & ſuam magis voluntatem facere, quàm Dei.* Verùm totus hic error materialis fuit, cū illi de voluntate diuina non conſtaret: vt ipſe D. Hier. fatetur. Quis item dicat, peccaſſe Ioſephum, quando filium ſuum primogenitum Manaſſem præferēdum cenſuit filio ſuo ſecundo genito Ephraïm? Gen. 48. num. 17. Et tamen D. Ambr. lib. 2. De Iacob & vita beata, c. 9. *Errauit*, inquit, *& ipſe Ioſeph, vt ad dexteram eius* (id eſt, Iacobi) *applicuiſſet filium ſuum ſeniorem, & ad ſiniſtram ipſius filium iuniorem.* Sic ille. Adeóque erraſſe affirmat, vt oculatus filius parente cæco cæcior videretur. Nam ſtatim ſubdit Ambr. *Adeo Iacob, licèt impedito corporis aſpectu, melius videbat, vt videntem doceret erraſſe.* Nec tamen ille error culpabilis fuit, cùm à Ioſepho ſimplici animo ageretur. Sicut igitur ſanctiſſimi Patriarchæ indigniores filios dignioribus præferendos bona fide cenſuerunt; ſic & Samuel abſque mortali culpa decipi potuit, in filiis ſuis Reipublicæ præficiendis. Qui verò bona fide Iudices conſtituunt, etiam indignos: non cenſentur conſortes eorum criminum, quæ ab illis poſteà in iudiciis exercentur.

Veteres Patriarchæ in filiorum electione bona fide aliquādo errauerunt. *D. Hier.* *D. Ambr. Confirmatur etiam Ioſephi exemplo.*

Tertiò, excuſatur: quia Samuel non peccauit in peruerſa filiorum gubernatione: cùm illam multo tempore ignorarit. Nam, vt ſcribit Sabellicus, populus non audebat parenti filiorum crimina indicare: veritus fortaſſe, ne parens ſuorum filiorum criminatores iniquè pateretur. Atque adeò filiorum ſuorum ſcelera ignorabat: vt ad illa verba: *Diſplicuit ſermo*, &c. num. 6. Lyra. Burgenſ. & Abulenſis arbitrantur. Adde Theodor. & Procopium, qui huius ignorationis rationem reddūt: quòd Samuel in patria ſua Ramatha; filij verò in Berſabee habitarint. Verùm, cùm hæc loca inter ſe longiùs non abeſſent, quàm itinere duarum & viginti horarum, teſte Adrichomio: non videtur Samuel filiorum ſcelera ignoraſſe ob locorum diſtantiam, quæ exigua erat: ſed præcipuè ob ignauum ciuium timorem: qui veriti, ne, ſi filiorum mala ad parentem deferrent, aut parentis beneuolentiam perderent, aut filiorum iram incurrerent: omnia diſſimulabant. Vnde obiter colligere licet miſeram hominum conditionem, Principum videlicet, ac ſubditorum. Quorum Principes veritatem audire nolunt: ſubditi dicere non audent. Quod breuiter illuſtro.

5. *Excuſatur tertiò ex ignorantia peruerſæ gubernationis filiorum.* *Sabel.* *Lyran.* *Burg.* *Abul.* *Theo.* *Procop.* *Loquendæ veritatis ignauus timor.*

SECTIO II.

Principes ad veritatem audiendam difficiles: ſubditi, ad loquendam.

Qvàm difficiles autes præbere ſoleant Principes vera dicentibus, ſignificauit olim Iob ad 1.

Reges veritatem non audiunt, niſi magna patientia obfirmati.

ad amicos ſuos Reges: *Audite*, inquit, *quaſo ſermones meos, & agite pœnitentiam: ſuſtinete me, vt & ego loquar.* Iob. 21. num. 2. Reges ad pœnitentiam hortaturus, quam illis iniucundam fore non dubitabat; priùs audientiam poſtulat, & patientiam: quia ſciebat, res moleſtas à Regibus non audiri, niſi fortè magna ad audiendum patientia obfirmarentur. Obtulit Eliezer ſeruus Abrahæ Rebeccæ inaures aureas. Gen. 24. num. 22. Nunquid puellæ nobili, ac nubili, & in domo liberali atque opulenta enutritæ deeſſe poterant hæc aurium ornamenta? Minimè crediderim. Cur igitur non obtulit potiùs alia munera exotica & peregrina, quorum nouitate magis Rebecca delectaretur? Dixerim, vt aliquid myſterij eo munere ſignificaret: nimirum, inaures obtulit; vt exigeret aures, quibus ſciebat Principes magna ex parte mutilatos: Gedeonem creare voluerunt in Regem Iſraëlitæ: *Dominare*, inquiunt, *noſtri, tu & filius tuus.* Iud. 8. num. 22. Quid verò ille? *Date mihi*, inquit, *inaures ex præda veſtra.* Ibid. num. 24. Quaſi diceret: Reges plerunque ſurdaſtri ſunt, immò & auribus truncati. Si igitur vultis, vt vobis imperem, date mihi inaures veſtras, vt ego vobis præbeam aures meas: neque enim ſuſcipio honorem imperandi, niſi priùs recipiam laborem audiendi. Optimus planè Imperator, qui à pleriſque Regibus eſſe voluit alienus: & quas alij aures amputant, vt ſurdeſcant; hic ſibi præoptabat, vt audiret.

Principes ad veritatem audiendam auribus mutilati.

2. Hinc eſt, quòd cùm olim ad Iobum ex innumeris infortuniis ad priſtinam fortunam reſtitutũ, omnes eius cognati & amici conuenirent; ſinguli ſingulas ei inaures aureas præſtiterint. *Dederunt ei*, inquit Textus, *ouem vnam, & inaurem auream vnam.* Iob. 42. n. 11. Quaſi dicerent: Ad regiam dignitatem, ex qua cecideras, rediiſti. En tibi offerimus inaures. Memento, vt aures arrigas, & eas ab omnibus vellicari, hoc eſt, te ab omnibus admoneri, libenter patiaris. Et propterea fortaſſe non omnes vnam, ſed ſinguli ſingulas inaures præbuerunt: vt ipſe non tantùm vnam omnibus aurem patefaceret, quæ multitudine loquentium facilè obtũderetur; ſed ſingulis ſingulas reſeraret, vt ſuas ſingulæ voces attentiùs ac diſtinctiùs audirent, & ſingulæ à ſingulis monitoribus commodiùs vellerentur. Nec ſine myſterio cum inaure obtulerunt pariter & ouem; quæ, interprete D. Gregorio ibi, innocentiæ typus eſt: quia Principum ac Regum innocentia, in audiendi patientia magna ex parte conſiſtit. Si enim Reges ſalubria monita auribus non excludant: innocentiæ theſauros ex animo non amittent. Vel etiam, quia ouis ſymbolum eſt patientiæ, qua indigent Principes, qui bene monentibus aures præbent. Patienter enim obmuteſcant, vt oues: non inſolenter excandeſcant, vt leones.

Iobo ad priſtinum ſtatũ reſtituto, ad audiendum inaures dantur.

D. Greg. Principum innocentia, in audiendi patientia maximè conſiſtit.

3. Sed, proh dolor? cùm Reges omnia corporis membra roſis foueant, ſolas aures ſepiunt ſpinis, quibus ſi quis vera loquatur, cruentetur; non ſatis intelligentes illam Eccleſiaſtici ſententiam: *Sepi aures tuas ſpinis.* Eccleſiaſtici 28. n. 28. Nam ibi Sapiens monet, aures ſepiendas, non vt vera, ſed vt adulatoria excludantur. Galatis D. Paulus tam familiariter & amicè vtebatur; vt ſi oculos ab illis peteret, impetraret: *Oculos*, inquit, *veſtros eruiſſetis & dediſſetis mihi.* Gal. 4. num. 15. Sed, cùm eorum aures verbo veritatis fricare cœpit, ſpinoſas eſſe ſenſit: *Ergo*, inquit, *inimicus vobis factus ſum, verum dicens vobis?* Ibidem, num. 16. Vbi D. Hieronym. *Hæc eſt*, inquit, *conditio veritatis, vt eam ſemper inimicitia conſequatur: ſicut per adulationem perniciosam amicitiæ conquiruntur. Libenter enim quod delectat, auditur; & offendit omne, quod nolumus.* Vnde fuit illud inter veteres Philoſophos verbum non vulgariter celebratum: Ex tribus pulcherrimis matribus, tres deformiſſimos filios generari; ex pace, otium; ex amicitia, contemptum. ex veritate, odium.

Reges ſe roſis fouent aures ſpinis.

D. Hier. Veritatis inimicitia comes.

Quis olim beneuolentior Herodi, quàm Ioannes? *Herodes enim*, inquit Euangeliſta, *metuebat Ioannem: ſciens eum virum iuſtum, & ſanctum, & cuſtodiebat eum; & audito eo, multa faciebat, & libenter eum audiebat.* Marc. 6. n. 20. Quod fortaſſe contigit, antequàm Ioannes in eius execrandam libidinem incurreret: & cùm ſolùm de virtutibus ac vitiis abſtractiùs loqueretur. Tunc enim non poterat Ioannis ſanctitas, integritas & auctoritas, etiam impio ac ſcelerato Regi diſplicere. Verùm, poſtquàm Ioannes Regis incontinentiam, debita libertate notauit, & cenſorio vngue perſtrinxit, dicens: *Non licet tibi habere vxorem fratris tui.* Marc. 6. n. 18. ecce tibi Rex totus in odium verſus, & in furorem, Ioannem obtruncat; & qui veritatem iugulare non potuit, præconem iugulat veritatis. *O humana dementia!* exclamat D. Fulg. in ſer. De decollatione Baptiſtæ: *Vt luxurietur Herodes, necatur Ioannes!* Et ſtatim in ipſum Herodem incurrens: *Nunquid*, ait, *Propheta ſuo te terruit merito, & non diuino iudicio? Res eſt extrema dementia, odiſſe loquentem, nec metuere iudicantem.* 4.

Ioannes veritatis Prædicator ab Herode occiditur.

D. Ful.

Sed hæc agitat Regum animos intemperies, hæc verſat inſania: vt verbis adulatoriis byſſinas aures offerant; veracibus ſpinoſas, vel minimùm, ſurdas. Nam, cùm aliorum ſenſuum vſura voluptuosè perfruantur? ſolas aures ad veritatem audiendam ſibi obſurdeſcere patiuntur. Olim Deus ad Moyſem, *Ingredere*, inquit, *& loquere ad Pharaonem Regem Ægypti.* Exod. 6. num. 11. Sed Moyſes, *Quomodo*, inquit, *audiet me Pharao; præſertim, cum incircunciſus ſim labiis.* Ibidem, num. 12. In Græco eſt: ἄλογός εἰμι hoc eſt, *ſine ſermone ſum*; vt habent Sixtiana, Latinitate donata: ſeu, *mutus ſum*? vt interpretatur Philo in libro. Quod deterius potiori inſidietur. At, quo pacto Moyſes non ſolùm infacundum ſe appellat, ſed etiam mutum? Credo, quia mittebatur ad Pharaonem, quem ſurdum exiſtimabat. Nam, qui ſurdo loquitur; ita loquitur ac ſi non loquatur: immò non ſecùs loquitur, quàm ſi penitùs obmuteſcat. Vides, vt Reges ad veritatem capiendam, vſum aurium amittant? 5.

Moyſes ſe elinguem fatetur, quia mittebatur ad Pharaonem, quem ſurdum exiſtimabat.

Phil.

Cæterùm D. Auguſt. q. 16. in Exod. tranſtulit: *Ecce ego gracili voce ſum.* Vnde inepta alicui videbitur iſta Moyſis excuſatio: vt iam in 1. Tom. Annot. 22. Sect. 1. aduerti: nam quæ vocis gracilitas tanta eſſe poteſt, vt ad vnum hominem alloquendum non ſufficiat? Quid igitur ais, Moyſes? Si ad ingentem populum prædicaturus mitterere, optimam excuſationem afferebas: at loquuturus cum vno homine, eóque Rege, vrbanis ſermonibus, non inconditis clamoribus aſſueto, blanda potiùs voce indiges, quàm ferrea; gracili, quàm caſtrenſi; fiſtula tibi opus eſt, non tuba; ſibilo, non tonitruo. Quid igitur vocis gracilitatem cauſaris? Dubitationem hanc excitat, & per interrogationem, more ſuo diſſoluit. D. Auguſt. citatus: *Mirum eſt*, inquit, *tam gracili voce Moyſem fuiſſe, vt ne ab vno quidem homine poſſet audiri. An fortè Regius faſtus non permittebat eos, de proximo loqui ſecum?* Sic ille. Quaſi diceret: Pharao optimos veritatis monitores ſic auerſabatur, vt non ſolùm eos libenter non audiret: verùm etiam nec ad ſe proximè accedere pateretur. Quare, ſi quando 6.

D. Aug.

Regius faſtus veritatis concionatores de proximo loqui non ſinit.

D. Auguſt.

Meſſorũ potiùs, quàm Oratorum lateribus opus eſt ad veritatem dicendam.

do illis præbebat aures, procul à ſe poſitos eſſe iubebat. Vnde niſi illi voces intenderent; & potiùs meſſorum quam Oratorum latera ad loquendum obfirmarent, minimè auditentur. Cùm igitur Moyſes gracili voce vteretur: *Quomodo*, inquit, *audiet me Pharao*? Sic manifeſtè exprimens, Regis animum à veritate audienda maximè alienum.

Reges adulantes audiunt, non vera prædicantes.

D. Chryſ.

7. Vtinam ſic à deceptoriis adulationibus audiendis abhorrerent: Sed has auidiſſimè & libentiſſimè audiunt, vt dicebam. Veritatem pungentem ac mordentem deteſtantur; primum parentem imitati, qui Deum ab eſu ligni prohibentem non audiebat: Diabolum falſa quadam diuinitatis ſpe adulantem auſcultabat. Quod D. Chryſ. in ſerm. De lapſu hominis, in 1. tomo, non ſine magno doloris ſenſu expreſſit: *Proh nefas!* inquit, *præceptum Domini contemnitur, & perſuaſio ſerpentis auditur: deſpicitur Deus prouidens; & ſerpens auditur decipiens: ſpernuntur ſalutaria monita, & recipiuntur venenata colloquia.* Denique vitium hoc eſt, omnibus quidem, ſed multò magis Regibus genuinum: vt velint, non quidem ſtimulari veracibus dictis, ſed adulatoriis titillari. Vnde D. Hieronymus epiſt. 22. ad Euſtochium. De cuſtodia virginitatis, poſt medium: *Naturali*, inquit, *ducimur malo; adulatoribus noſtris libenter fauemus: & quanquam nos reſpondeamus indignos, & calidus rubor ora perfundat; attamen ad laudem ſuam intrinſecùs anima lætatur.* Quantum igitur adulatio mulcet, tantùm ſyncera veritas prouocat & irritat. Quæ eſt cauſa, cur nemo audeat, ad Principes niſi iucunda deferre.

D. Hier.

Quantùm Reges mulcet adulatio, tantùm veritas irritat.

8. Vnde fit, vt nemo ſeriùs, quàm Rex, de ſui Regni malis admoneatur. Toto in populo tumultuabatur Adonias, & ſceptrum regium contra fas & ius meditabatur. Et nihilominùs Dauid planè inſcius & ignarus quodammodo dormiebat; iuxta illud Bethſabee: *Ecce*, inquit, *nunc Adonias regnat, te Domine mi Rex, ignorante*. 3. Reg. 1. n. 18. Aman olim magnas tragœdias excitabat in Hebræos, immò & in Aſſyrios clades vrgebat, ac tandem in ipſum Regis caput inſidias moliebatur: & tamen Rex Aſſuerus de nulla re minùs cogitabat. Vnde, cùm primùm audiit, admirabundus interrogat: *Quis*, inquit, *eſt iſte, & cuius potentiæ, vt hæc audeat facere*? Eſth. 7. num. 5. Babyloni Medorum exercitus imminebat, vrbem in proximam noctem occupaturus. Dan. 5. num. 30. Et tamen Balthazar ne ſomniebat quidem de armis, totus epulis indulgebat. Ibidem, à num. 1. Totam Niniuem fama de illius excidio peruaſerat; omnes oppidanos ad ieiunium & ſaccum Prophetæ comminatio adegerat: cùm tandem poſt hæc, *Peruenit verbum ad Regem Niniue*. Ionæ 3. n. 6. Miſera planè Regum conditio, qui cùm triſtia audire nolint, etiam neceſſaria ignorant. In quos proinde conuenit id, quod de omnibus dixit D. Hieronymus epiſt. 48. citata ad Sabinianam: *Solemus*, inquit, *mala domus noſtræ ſcire nouiſſimi: ac liberorum, & coniugum vitia, vicinis canentibus ignorare.*

Nemo ſeriùs quàm Rex de regni ſui malis admonetur.

Probatur variis Scripturæ locis.

D. Hier.

9. Ex hac Regum inſolentia, nolentium audire veritatem, naſcitur illa timiditas ſubditorum, veritatem dicere non audentium: quia nihil pernicioſius eſſe poteſt. Vnum populus in deſerto vitulum conflauit: ſed hunc ſtatim Moyſes *combuſſit & contriuit vſque ad puluerem*. Exod. 32. n. 20. At verò Rex Ieroboam *fecit duos vitulos aureos, poſuítque vnum in Bethel, & alterum in Dan*. 3. Reg. 12. n. 28. & 29. Et tamen nemò auſus fuit illos vitulos labefacere ac demoliri. Nam peccata, quæ à populo fiunt, facilè corriguntur & caſtigantur: quæ fiunt à Regibus, incorrepta & impunita re-

Reges impuniti, quia veritatis impatientes.

A linquuntur; nemine audente eorum licentiam refrænare. Item populus illum in deſerto vitulum machinatus, pœnas dedit, eáſque grauiſſimas, tribus millibus ſupra viginti interemptis. Exod. 32. num. 28. At Rex Ieroboam, duos illos vitulos erigens & adorans, omnibúſque proponens adorandos; impunè fecit. Nempe, in populum debitam punitionem exercere nemo Iudicum veretur: tamen in Regem, vel leuiſſimam cenſuram impingere nemo audet: ſic regia maieſtate ſubditorum ora obturante, ne ad ſuos Reges criminandos aperiantur.

10. Immò, quos vt peccatores, arguere oportebat; eoſdem, vt Deos, adulatorio ritu mentiuntur. Ita

Quibus vera loqui debent, iis homines blādiuntur.

B Rabſaces ſuum Regem Sennacheribum multis quidem flagitiis arguendum: tamen, vt cæleſte quoddam Numen, ad eius gratiam captādam, venerabatur. Nam in ea legatione, quam miſit ad Regem Ezechiam: *Dicite*, inquit, *Ezechiæ: Hæc dicit Rex magnus, Rex Aſſyriorum*. Iſai. 36. num. 4. Vbi in primis Ezechiam, ne ſemel quidem appellat Regem. At verò Sennacheribum, ſemel atque iterum. Quaſi præ Rege ſuo neminem regia dignitate, vel regio nomine dignum cenſeret. Deinde, cùm eſſet Hebræus trāsfuga ad idololatras, vt ipſi Hebræi teſtantur; noſſetque Prophetarum morem, ſuas prophetias exordientium ab illis verbis: *Hæc dicit Dominus*: vt illis auctoritatem conciliarent: voluit & ipſe eundem in ſua legaC tione ritum imitari, ſic exorſus: *Hæc dicit Rex magnus Rex Aſſyriorum*. Vt quem honorem Prophetæ vero Deo tribuebant; eundem ipſe ſuo Regi deferre videretur. *In quo*, inquit ibi D. Hieronymus, *arrogantia conſideranda Rabſacis, quòd velut quadam contraria fortitudo, imitatur conſuetudinem Prophetarum: vt quod illi ſolent in prologis ponere: Hæc dicit Dominus: quò auctoritatem & magnitudinem loquentis oſtendant: iſte nunc dixerit: Hæc dicit Rex magnus.* Itaque ſuum Regem, non vt peccatorem arguebat: ſed vt Deum obſeruabat. Eius gratiam vt captaret, libens ipſe mendacium incurrebat.

In tantum creſcit adulatio, vt eos Deos etiam mentiantur.

D. Hier.

11. Ille quondam emptor Ioſephi in Ægypto, Putiphar, dicitur *Eunuchus Pharaonis*. Gen. 39. n. 1. D Philo Hebræus lib. De Ioſepho, interpretatur, *Præfectum coquorum*. Nec immeritò. Nam, vt coquus nihil habet prius & antiquius, quàm vt fercula ad ſui domini condiat voluptatem; adeò vt dicat Epigrammatarius:

Adulator coquus, veritatis prædicator Medicus.

Phil.

Namque coquus domini debet habere gulam. Mar.

Ita Regis miniſter & familiaris nihil impenſiùs curat, quàm vt Regi ad gratiam loquatur. Et ſtatim ex vero diſcrimine inter Medicos & coquos, rectè colligit, quantùm inter ſe fallaces adulatores, & veraces monitores diſtinguantur: *Quid*, inquit, *inter Medicos & coquos interſit, quis non videt? Illi quidquid ad ſanitatem conducit, etiamſi ægroto ingratum videatur, ſolùm magno apparant ſtudio.* E *Hi contrà ſuauia curant, vtilia negligunt.* Non ſecùs, infert, veraces monitores, vera tantùm, ſiue grata, ſiue ingrata ſint, auribus ingerunt: fallaces adulatores, etiam falſa, dummodò grata ſint, affabulantur. Verùm de hoc adulatorum grege ſe futurum negat optimus Philoſophus: *Non me terrebit*, inquit, *vllum intentatum periculum, ne mors quidem. Mori malo, quàm ſimulare.* Et ſtatim de medico loquutus, *Ille*, inquit, *in ægroto nullam ſplendidioris fortunæ rationem habens, nec quòd claro genere natus, aut opulentus, denique Rex aut tyrannus ſit: vnum hoc ſpectat, quomodo ſeruare queat hominem: & ſi fortè ſectione, vſtionéve opus videt: ſecat, vritque Principem ſuum ac dominum ſeruus ipſe atque ſubditus.*

Diſcrimen inter coquũ & Medicum.

Philoſophus mori mauult quàm ſimulare.

Quam

Quam Medici integritatem ſibi proponens imitandam, *Ego* inquit, *qui non vnum virum curandum ſuſcepi; ſed integram ciuitatem laborantem morbis grauioribus, contractis ex innatis concupiſcentiis, quid agere debeo? Non prodita vtilitate publica, illius, aut illius aures mulcere adulatione illiberali, & ne ſeruo quidem decora? Emori praſtat, quam loqui ad gratiam diſſimulata veritate, & vtilitate neglecta.* Quam doctrinam optimis Poëtæ Tragici, neſcio cuius, ſenariolis illuſtrat:

Philoſophi conſtantia in adulationem.

——— ———Priùs vel ſydera
Terram ſubibunt, terra vel ſcandet polum,
Quàm mollis à me extorqueatur vox tibi.

Quaſi diceret: Priùs totius naturæ ordo inuertetur, quàm meus ad vnam vocem aſſentatoriam animus indicatur.

12. Grande igitur malum eſt, ſpe gratiæ colligendæ falſum quidquam Regibus obtrudere: ſed neſcio, an deterius ſit metu alicuius nocumenti ſubeundi etiam verum reticere. Inter lætos Seraphinorum concentus, in triſtes ploratus erupit Iſaias: *Væ mihi*, inquit, *quia tacui, quia vir pollutus labiis ego ſum.* Iſai. 6. num. 5. Vbi D. Hieronymus, *Plangit*, inquit, *ſe Propheta, quia non fuerit dignus laudare Dominum Sabaoth cum Seraphim. Non fuit autem auſus laudare Dominum, quia labia habebat immunda. Et propterea labia habebat immunda, quia non audacter Oziam impium Regem corripuit.* Quaſi Deum laudare non poſſit, qui non audet, quando opus eſt, Reges ac Principes obiurgare. Immò à ſua conſcientia neceſſe eſt vt laceretur, qui alios, cùm opus eſt, vel leuiter perſtringere reformidat. In cuius hominis typum dicebat Iob: *Quare tacens conſumor?* Iob. 13. n. 19. Vbi Lyranus: *Prædicator*, inquit, *veritatis, tacens conſumitur, quia à conſcientia mordetur. Flagellat enim conſcientia vſque ad conſumptionem illum, qui homines, quando opus eſt, veritatis verbere non flagellat.*

Inter Seraphinos tacet Iſaias, quia tacuit veritatem. D. Hier.

Lyran. *Prædicator tacens conſumitur.*

13. Nec immeritò: quia veritatis diſſimulatio, aliquando eſt negatio: hoc eſt, non magis aliquando offenditur veritas, ſi negetur; quàm ſi occultetur. Vnde Chriſtus Dominus, antequàm diſcipulos ſuos admoneret, ne veritatem negarent, dicens: *Qui autem negauerit me coram hominibus, negabo & eum coram Patre meo.* Mat. 10. n. 33. monuit, vt veritatem prædicarent, dicens: *Quod dico vobis in tenebris, dicite in lumine; & quod in aure auditis, prædicate ſuper tecta.* Ibid. num. 27. Vbi Auctor Operis imperfecti in Mat. hom. 25. *Vide*, inquit, *quoniam non ſolum ille tranſgreſſor eſt veritatis, qui palam denegat veritatem, ſed etiam ille, qui propter timorem eorum, qui poſſunt occidere corpus, tacet veritatem.* Quare Eliu veritatis occulrandæ timorem, alio timore æternæ mortis incurrendæ excludebat: *Loquar*, inquit, *& reſpirabo paululum, aperiam labia mea, & reſpondebo.* Et ſtatim: *Neſcio enim, quandiu ſubſiſtam: & ſi poſt modicum tollat me factor meus.* Iob. 32. num. 20. & 22. Quaſi diceret, interprete Lyrano: Vera loquar: quia aliàs pro iſta taciturnitate condemnabor.

Qui propter mortem tacet veritatem, condemnatur. Auct. Imp.

Lyran.

14. Huc pertinet illa Sapientis admonitio: *Pro anima tua*, inquit, *ne confundaris dicere verum.* Eccleſiaſtici 4. num. 24. Quod Ianſenius ibi dupliciter exponit: *Pro vita tua corporali, vel pro vita tua ſpirituali.* Priori modo, ſenſus eſt: Pro vita tua temporali defendenda à dicenda veritate ne deſiſtas: hoc eſt, ne taceas veritatem, vt vitam tuam temporalem tuearis. Si tibi vnum è duobus periculis neceſſariò ſubeundum ſit; aut amittendæ vitæ; aut occultandæ veritatis: illud prius ſubeas, non hoc poſterius. Æquum enim eſt, vt veritatem habeas vel vita ipſa chariorem. Poſteriori modo,

Veritas vita charior eſſe debet. Ianſ.

A ſenſus eſt: Pro tua conſcientia à peccato liberanda, verum dicere ne formides: hoc eſt, vt conſcientiæ tuæ conſulas, magna cum libertate verum loquere: ſi tacendo incurras culpam, caue, ne taceas; nullus te pudor, nullus timor, ad hanc ignauam taciturnitatem cum ſalutis tuæ periculo impellat. Et paulò poſt: *Ne reuerearis proximum tuum in caſu ſuo, ne retineas verbum in tempore ſalutis.* Ibid. n. 27. Hoc eſt, ne propter intempeſtiuum pudoré, aut timorem deſinas corripere proximum tuum, quem vides in peccatum miſerè corruiſſe; & ſperas in priorem ſtatum per tuam correptionem erigendum. Hac dicendi libertate vſus Diuus Petrus non modò populum Iſraëliticum de nece Chriſti
B Domini acriter reprehendit. Act. 2. à num. 14. & Act. 13. à num. 12. Sed etiam totum Senatum Pontificum & Sacerdotum de eodem Deicidio liberè accuſauit. Act. 4. à n. 8. Quod expendens D. Chryſoſt. hom. 28. in Geneſ. *Quod maius*, inquit, *miraculum illo quis quæreret, cùm is, qui ante crucem, etiam abiectæ puellæ minas ferre non potuit, nunc aduerſus Iudæorum populum inſurgit?* Sed de hac re in 1. Tom. Annot. 22. Sect. 1. & in hoc Tomo, cap. 3. num. 15. plura inculcauimus.

Omnia pericula ſubeunda, vt conſcientiæ conſulatur.

D. Chryſ. *D. Petri libertas ad loquendam veritatem.*

Ex difficultate, quam habent Principes ad veritatem audiendam & ſubditi ad loquendam, facilè intelliges, quàm immortales laudes mereantur, & Principes, qui audiunt, & ſubditi, qui loquuntur. 15.
C Ex quibus, vt alios prætermittam, quis ſatis dignè miretur Theodoſium Imperatorem, & Ambroſium Epiſcopum Mediolanenſem: hunc ad veritatem Imperatori dicendam conſtantiſſimum: illum ad audiendam libentiſſimum? Vt dubitare meritò poſſis, vter laudabilior cenſeatur. Epiſcopúſne, ob libertatem arguendi Imperatorem: an Imperator, ob humilitatem audiendi Epiſcopum. Itaque Ambroſius, & ſcriptis, & verbis & factis acerrimè cum Imperatore expoſtulauit. Scriptis quidem, vt videre eſt libro 5. epiſtolarum epiſtola 28. ad Theodoſium. vbi factam Theſſalonicenſium cædem, in qua ſeptem hominum millia Imperatoris iuſſu perierunt, grauiter incuſans, *Accipe*,
D inquit, *Imperator auguſte. Quod habeas fidei ſtudium, non poſſum negare. quòd Dei timorem, non diffiteor. Sed habes naturæ impetum, quem ſi quis lenire velit, citò vertes ad miſericordiam, ſi quis ſtimulet, in manus exſuſcitas, vt eum reuocare vix poſſis.* Vbi taxat Imperatoris ingenium in vtranque partem, vel clementiæ, vel iracundiæ nimiùm procliue. Et paulò poſt, *Dolori*, inquit, *eſt mihi, vt tu qui pietatis inauditæ exemplum eras, qui apicem clementiæ tenebas, qui ſingulas mentes non patiebaris periclitari, tot periiſſe non doleas innocentes.* Et ſtatim: *Id tibi inuidit diabolus, quod habeas præſtantiſſimum: vince eum, dum habes adhuc, vnde poſſis vincere. Noli peccato tuo aliud peccatum addere:* ſcilicet, contumaciæ. Rurſus in epiſtola 29. ad eundem Imperato-
E rem, grauiter illi ſuccenſet, quòd pro Iudæis vindicandis, ſæuierit in Chriſtianos: *Hunc dabis*, inquit, *triumphum Iudæis de Eccleſia Dei? Hoc trophæum de Chriſti populo? Hæc gaudia perditis? Hanc celebritatem Synagogæ? Hos luctus Eccleſiæ?* Et paulò pòſt: *Si Iulianus non eſt vltus Eccleſiam, quia præuaricator erat: tu Imperator vlciſceris Synagogæ iniuriam, quia Chriſtianus es?* Quaſi diceret: Rem profectò indigniſſimam. Vbi totam epiſtolam amariſſimis in Imperatorem obiurgationibus reſpergit. Iam verò ad ſcripta in Imperoris abſentia acceſſerunt & verba in præſentia. Nam, vt refert Theodoretus lib. 5. hiſtoriæ, cap. 17. Imperatori templum ingredi volenti, cum his verbis inter plura alia amariſſima & minaciſſima

Ambroſij in dicendo libertas: Theodoſij in audiendo humilitas.

D. Ambr.

Theod.

ſima occurrit Ambroſius: *Quibus*, inquit, *oculis intueberis templum illius, qui eſt omnium Dominus? Quibus pedibus ſanctum illud ſolum calcabis? Quomodo, quæſo, manus iniuſtâ cæde & ſanguine reſperſas extendere audebis, & eiſdem ſacroſanctum corpus Domini accipere? Aut quomodo venerandum eius ſanguinem ori admouebis, qui furore iræ iubente tantum ſanguinem tam iniquè effudiſti?* Tum verò Imperatori ad Dauidis exemplum prouocanti re-
Paulin. ſpondit Ambroſius, vt refert Paulinus in eius vita: *Qui ſequutus es errantem, ſequere pœnitentem.* Tandem verò acceſſerunt & facta. Nam Imperatorem non ſolùm à templi aditu, ſed etiam à communione fidelium excluſit: *Recede*, inquit, vt refert
Theo. Theodoretus citatus, *& ne conare nouo ſcelere, ſcelus antè editum augere*, &c. En Epiſcopi libertas erga Imperatorem.

16. Sed quid ad hæc bonus Imperator? An ſcriptis intumuit? an verbis excanduit? an factis implacabiliter infremuit? Nihil profectò minùs. Immò ad ſingulas Ambroſij obiurgationes humiliter acquieuit: & ſua audiendi humilitate, Epiſcopi libertatem dicendi exæquauit, ne dicam ſuperauit: ſuam in domum ſe includens, donec patratum ſcelus diuturnis lacrymis expiaret, & germana pœnitentia aboleret. Vnde idem D. Ambr. in oratione funebri de obitu Theodoſij, ſicut peccantē publicè arguerat; ita pœnitentem publicè commendat: *Dilexi virum*, inquit, *qui magis arguentem, quàm adulantem probaret. Strauit omne, quo vtebatur, inſigne regium. Defleuit in Eccleſia publicè peccatum ſuum, quod ei aliorum fraude obrepſerat. Gemitu & lacrymis orauit veniam. Quod priuati erubeſcunt, non erubuit Imperator, publicè agere pœnitentiam. Neque vllus poſteà dies fuit, quo non illum doleret errorem.* Quid in Imperatore laudabilius eſſe potuit, quàm tam facilè ad culpam ſuam, non modò audiendam, ſed etiam reuocandam
Macedonius ad dicēdum liber: Theodoſius ad audiendum humilis. ingenium? Par fuit illa dicendi libertas, qua Macedonius vir ſanctiſſimus in eũdem Imperatorem vſus eſt; & par illa humilitas, qua idem Imperator ſuum proſequutus eſt admonitorem. Nam, cùm Antiocheni ciues ſtatuam æneam Placillæ Imperatricis in Imperatoris opprobrium deturbarent; & per magnam vrbis partem traherent conuulſam & laceratam, Imperator grauiter commotus in ſeueriſſimas iras exarſit; & ad ſæuiſſimas pœnas totam vrbem repopoſcit. Tum verò Macedonius, *Quid*, inquit, *Imperator, excandeſcis ob violatam Imperatricis imaginem æneam, nec vereris viuas Dei imagines, homines, tam crudeliter violare?* Cui admonitioni tam humilis paruit Imperator, vt totam ex animo iracundiam miſſam faceret & ſeueriſſimam de pœnis inferendis ſententiam reuocaret. Qua de re lege Theodoretum lib. 5. Hiſt. c. 19.

17. Igitur Hebræi communem ſubditorum erga ſuos Principes reuerentiam imitati, ne moleſti forent Samueli, ſcelera filiorum, quæ ſciebant patri moleſtiſſima futura, nuntiare non audebant: veriti, ne ſibi illius inimicitiam conflarent; & ve-
Iuſto nihil magis cordi eſt, quàm veritas. rum dicendo, eius odio ſubiacerent. Sed planè fallebantur. Quia Samueli nihil magis cordi erat, quàm veritas. Talem enim eſſe debere optimum quenque Principum, ſignificauit olim Deus, cùm veritatem poni iuſſit in ea parte veſtis ſacerdotalis, quæ cordi reſpondebat: *Pones*, inquit, *in rationali iudicij doctrinam & veritatem, quæ erunt in pectore Aaron.* Exod. 28. num. 30. In quem locum
Philo. *Auguſtus eſt veritatis amicus.* Philo Iudæus, lib. De Iudice: *Quid*, inquit, *in vita eſt æque pretioſum, ac veritas, quam Vates ſapiens inſcripſit loco ſacratiſſimo: ea parte veſtis pon-*

A *tificiæ, vbi eſt principalis vis animæ; vt Sacerdotem per hoc ornamentum auguſtiorem faceret.* Quaſi auguſtiſſimus Princeps ille ſit, qui veritatis audiendæ fuerit amiciſſimus: & ſicut corpus mente, ita mens veritate animetur.

ANNOTATIO XXXII.

CIRCA LITERAM.

Scelera filiorum Samuelis expenduntur.

TRIPLICITER peccabant filij 1.
B Samuelis; ſectando auaritiam; accipiendo munera; peruertendo iudicium: vt patet ex Litera, num. 3. Quamuis Ioſephus lib. 6. Antiq. *Tria peccatorum genera filiorum Samuelis.* Ioſeph.
c. plura eis peccata tribuere videatur, *Relictis*, inquit, *paternis inſtitutis, diuerſiſſimam viam ingreſſi, muneribus corrupti iuſtitiam opprimebant: & in iudicando non tam veritatis, quàm lucri reſpectum habebant: ſolutique in luxum ac delicias, tum Dei voluntatem, tum patris contemnebant.* Nec dubitauerim, in plura ſcelera abiiſſe, qui ex illis tribus capitalium criminum fontibus hauſerunt. Verùm, quia in Litera tria duntaxat eorum peccata exprimuntur; ea tantùm in hac Annot. expendamus: vna tamen quæſtione præmiſſa; quæ illis fuerit occaſio in hæc flagitia corruendi.
C

SEXTIO I.

Dignitas imperandi fuit Samuelis filiis occaſio derelinquendi.

NON alia huius ruinæ occaſio quærenda eſt. 2.
Altitudo dignitatis, ad quam Samuel filios erexerat, illis extitit vorago iniquitatis, in quam tandem corruerunt. Nam honorum faſtigium ſolet eſſe ſæpenumerò præcipitium vitiorum. Floruerunt quidem virtutibus in priuata vita filij Samuelis; ſed in publica dignitate conſtituti peni- *Dignitatis altitudo, vorago iniquitatis.*
D tùs exaruerunt; ſeu, vt rectè D. Greg. ad hunc locum, *Steterunt*, inquit, *ſubditi: ſed in culmine prælationis poſiti, Prophetæ filij ceciderunt.* Atque hinc optimũ deſumit ad omnes religioſæ perfectionis ſectatores documentum: *Vt, ſi nobis*, inquit, *ſub cura maiorum poſitis indeſinens ſanctæ vitæ ſtudium, aut ſecuritas magnæ conuerſationis arrideat; præeſſe tamen aliis, non habeamus in appetitu deſiderij, ſed in magnitudine timoris.* D. Greg.

Grauiſſimè de hac re Chryſoſt. lib. 3. De ſacerdotio, poſt medium, *Multos*, inquit, *ego noui, ex iis, qui ſe perpetua continentia cohibuiſſent; & quorum corpora ieiuniis multis exhauſta eſſent: donec ſolitariam vitam agere, ac ſuas duntaxat res curare li-* 3. D. Chryſ. *In priuata vita florent mores, in publica dignitate marceſcunt.*
E *cebat, Deo maximè acceptos fuiſſe; eoſdémque in dies ſingulos cœpta Philoſophia auctarium non paruum adiecisse: qui iidem poſtquam in hominum lucem venerunt, vulgi inſcitiam emendari coacti: alii prorſus muneri illi adminiſtrando impares fuere: alii in ipſo munere, dum perſeuerare cogerentur; priſtinæ vitæ cura atque auctoritate prorſus excuſſa, tùm ſibi detrimento maximo, tum aliis nulli prorſus vſui fuere.* Nec minùs eleganter D. Bernard. ſerm. 23. in Cantica, D. Bern.
Quam multi, inquit, *ſub præceptore quieti viuunt: quos, ſi iugo abſoluas; vides, non poſſe quieſcere, nec ſe vllo modo æqualibus ſeruare innoxios. Itémque innumeros cernes, ſimpliciter, ac ſine querela inter fratres conuer*

conuerſari; ſuper fratres non ſolùm inutiliter, ſed & inſipienter & nequiter: minime quidem egentes magiſtro, nec tamen idonei magiſterio.

4. D.Dam. *Aliqui in honore conſtituti quidquid virtutis habuerunt amittunt.*

At verò D.Petrus Damianus tom. 2. ſerm. 5. in eandem ſententiam conſpirans, *Nonnulli*, inquit, *antequam officij ſacerdotalis culmen attingant, mites ſe & humiles in omnibus exhibent, excreſcere in virtutibus ſtudent, bonis moribus pollent, & in omni ſe honeſtate ſanctæ conuerſationis exercent: mala nulli aliquando inferunt; illata vero ſapienter ferunt: carnem ſuam aſſiduè ieiunijs & orationibus edomant; & cunctos in ſe vitiorum motus cenſura rigidæ ſeueritatis frænant. Sed, cùm paſtoralis curæ iura ſuſcipiunt; quidquid ſanctitatis habuerant (vt ita, proh dolor! dicam) concambio miſeræ permutationis amittunt: omne, quòd piè vixerant, obliuiſcuntur: ac decurrentium more fluminum, ad ima abſque vllo retentionis obſtaculo, deuoluuntur: & veluti mali remiges, cùm ad alta pelagi, vento impellente, deueniunt; quando, ſcilicet, maiori conamine opus eſt, in ſomnum ſe mortifera ſecuritate reſoluunt: vel potiùs, cùm gubernandæ nauis clauum ſuſcipiunt; qui priùs cum cæteris ſtrenuè nauigauerant, iam in magiſterio poſiti, in negligentiæ ſe torporem deiiciunt; & non ſolùm alios non cuſtodiunt, ſed ſemetipſos etiam infeliciter perdunt.* Hæc ille diſertè & eleganter. His adde Papam Innocentium III. qui in libro 2. De contemptu ſeculi, cap. 20. ſatis oſtendit, quanta morum mutatio fiat in eo, qui à vita priuata, quam rectè inſtituerat, ad publicam euaſit: *Non curat*, inquit, *prodeſſe; ſed gloriatur præeſſe: præſumit, ſe meliorem; quia creuit in ſuperiorem. Priores dedignatur amicos, notos ignorat heſternos, comites contemnit antiquos, vultum auertit, viſum extollit, ceruicem erigit, faſtum oſtendit, grandia loquitur, ſublimia meditatur.* Vides quàm diuerſam viuendi rationem in priuata & publica vita teneat; vt non iam ſuos mores, ſed ſeipſum mutare, atque alius omninò homo fieri videatur?

Subditus humilis, ſuperbit ſuperior conſtitutus.

5. *Qui ante imperium ſpem ſui maximã faciunt, eam in imperio fallunt.*

Sed iam plures ad hanc rem illuſtrandam fontes aperiamus. De quodam Imperatore Romano, ſi rectè memini, Caligula, dici olim conſueuit: *Optimus ad imperandum, niſi imperaſſet.* Quia optimam de illo ad imperandum opinionem ipſe imperando inſignior fefellit: & qui ante imperium optimas ad imperandum dotes præ ſe tulerat, poſt imperium omnes penitùs profligauit. Eſt enim imperium quoddam veluti incendium, quo virtutes magno labore partæ conſumuntur. Vnde eximia videtur illa Veſpaſiani commendatio, ſi vera fuit; aut, ſi falſa, inſignis quædam adulatio, qua Plinius ſecundus in eius Panegyrico vſus eſt: *Nec*, inquit, *quicquam mutauit in te fortunæ amplitudo; niſi, vt prodeſſe tantundem poſſes, vt velles.* Hoc eſt: Hanc ſolùm in te fortuna mutationem fecit, vt benefaciendi voluntatem, quam ſemper habuiſti, cum poteſtate, quam modò comparaſti, exæquares. Commendatio quidem à vulgaribus longè auguſtior & excellentior. Nam bona voluntas, quæ in priuato homine extitit, plerunque in eodem iam Principe à magna poteſtate deſtruitur ac diſſipatur. Mirum eſt, quod de Bucephalo, Alexandri equo, referunt profani Auctores, Plin. lib. 8. cap. 42. Curtius lib. 6. Plutarchus in Alexandro, & alij; eius, ſcilicet, generoſitatis & arrogantiæ fuiſſe, vt nudus ſeu ornatu equeſtri ſpoliatus quemlibet ſeſſorem admitteret: phaleratus verò, & baſilicè excultus atque ornatus, neminem, niſi Alexandrum, pateretur. Nempe ex ornatu regio intumeſcebat. Tales & illi, qui priuati, alijs humiliter ſubſternuntur; ad publicos honores euecti, omnibus ſuperbè dominantur. Vaſculum rimas ha-

Plin.

Mutatio debet eſſe in Imperatoribus à virtutibus ad virtutes ampliores.

Plin. Cur. Plut.

Prælatorum ſuperbia exprimitur.

A bens, dum vacuum eſt, eas non prodit: ſecùs, ſi impleatur. Sic in priuato homine moralia vitia deliteſcunt; quæ, ſi ad honores ſurgit, palàm deteguntur.

Poteſt hæc doctrina pluribus exemplis illuſtrari. Lucifero quis arrogantior? At, vbi, quæſo, illi arrogantia nata eſt, niſi in faſtigio honorum, in quo ſe viderat à Deo collocatum? iuxta illud: *Eleuatum eſt cor tuum in decore tuo.* Ezech. 28. n. 17. ſeu, vt Polychronius interpretatur, *In regno tuo.* Quaſi in regno, ſeu in regio honore vitiorum ſeges oriatur. Vnde ſubditur: *In iniquitate negotiationis tuæ polluiſti ſanctificationem tuam.* Ibidem, n. 18. ſeu, vt aliqui Rabbini eruunt ex Hebræo, *Polluiſti palatium tuum.* Ac ſi in palatio, vbi ſanctus eſſe deberet, profanus efficeretur. Nec parum congruit pœna meritis: *In terram*, inquit
B Deus, *proieci te: ante faciem Regum dedi te, vt cernerent te.* Vbi ſuprà, num. 17. Cur enim ſuperbus in regno, ante Reges deiicitur, niſi vt Reges in ſuo regno nũquàm tumidi erigantur? Vnde D.Chryſ. in Pſalm. 9. *Nemo*, inquit, *de poteſtate ſibi magnificè placeat, nec intumeſcat. Locus enim eſt, & lubricus, & præceps, & eos, qui non attendunt, facillimè ſubuertit.* Idem honorum apex fuit primis parentibus occaſio ruinæ. Quod inde patet, quia priùs in Scriptura eorum imperium, quàm peccatum memoratur. Nam c. 1. n. 28. *Replete terram*, inquit Deus, *& ſubiicite eam, & dominamini piſcibus maris, & volatilibus cæli, & vniuerſis animantibus, quæ mouentur ſuper terram.* Deinde verò cap. 3 ſequenti, eorum
C contra Deum inobedientia refertur. Vt ſignificetur aſcenſus ille ad honorem, fuiſſe illis occaſio ad ruinam. Quò alluſit Dauid dicens: *Homo, cùm in honore eſſet, non intellexit.* Pſ. 48. n. 13. Quaſi diceret, inquit D. Bernard. epiſt. 237. *Honos abſorbuit intellectum.* Vnde videtur Protoplaſtus totum ſuæ ruinæ occaſionem ex honore deſumpſiſſe. Hanc de vtroque tam Angelo, quàm homine doctrinam Rupert. lib. 2. De victoria Verbi, c. 11. incalcauit: *Quid*, inquit, *niſi bonum Creatoris donum, in ſuperbiam extulit, tam hominem, quam Angelum?* Et ſtatim: *Nimirùm magna vtriuſque celſitudo, illius in principatu Angelico, iſtius in propagando genere humano. Neuter pondus tanti honoris humiliter ferre potuit, vtpote vterque creatura leuis.* Ac tan-
D dem in fine capitis concludit: *Ecce comprobatum eſt ex duobus, ſcilicet, Angelo & homine, quia principatum omnium nullus humiliter ferre poteſt, niſi Deus increatus.*

Si igitur ſupremos illos Principes, vnum hominum, alterum Angelorum, honorum grauitas depreſſit: quis in vertice dignitatis conſtitutus, ſibi à præcipitio ſecurus videatur? Bene D. Chryſ. hom. 41 in Math. vanum honoris aucupem deterret: *Non cogitas*, inquit, *quantam honoris perniciem ignauis ac indiligentibus ſolent afferre. Extollunt enim ad inanem facilè gloriam: in tumorem atque ſuperbiam & contemptum aliorum impellunt: deſidiam augent:*
E *& ad hæc omnia ipſi etiam parua commoti aura defloreſcunt. Quodque acerbius eſt, malorum præcipitia, in quæ honores detrudunt, perpetua ſunt atque prærupta.* Saül, dum alienas aſinas priuatus quærebat, ſingularibus moribus præſtabat: vt parebit ex c. 9. n. 2. Vbi verò regios honores prægustauit, virtutes amiſit. Quod expendens D. Greg. 1. p. paſtoralis curæ, c. 3. *Plerunque*, inquit, *aduerſitatis magiſterio ſub diſciplina cor premitur: quòd ſi ad regiminis culmen eruperit; in elatione protinus vſu gloriæ permutatur. Sic Saül, qui indignum ſe priùs conſiderans fugerat; mox vt regni gubernacula ſuſcepit, intumuit.* De qua re ad c. 15. num. 17. plura dicam.

6. *In Regio honore germinat vitiorum ſeges.* Polych.

D.Chryſ. *Locus honoris lubricus, facilis ad ruinam.*

Occaſio ruinæ Angeli, & Adæ ex honore.

D.Bernard.

Solus Deus principatum humiliter perferre poteſt.

7. *Honoris aucupum præcipitia* D.Chryſ.

D Greg. *Saul ſolo principatu intumuit.*

8. *Dauid, Rex, virtutum omniũ fecit iacturam.* D. Auguſt.

A Dauid, dum priuatam & paſtoritiam vitam ageret, virtutibus eminebat: vbi ad regiam potentiam euaſit, virtutum fecit omnium iacturam. Vnde D. Aug in Pſ. 50. prope initium, *Quando*, inquit, *Dauid ſanctus Saulem inimicum patiebatur; quando illis perſequutionibus agitabatur; quando per diuerſa fugiebat, ne in manus eius incideret; nõ concupiſcebat alienã, non adulterata vxore occidit virum. Et in infirmitate tribulationis ſuæ tantò in Deum intenſior, quantò miſerior videbatur Vtile quiddam eſt tribulatio; vtile Medici ferramentum, tanquam diaboli tentamentum. Factus eſt ſecurus deuictis hoſtibus: preſſura caruit, tumor excreuit.* Ad hæc ipſe Dauid ante regnum delicatam habebat conſcientiam: nã vbi præcidit chlamydem Saülis, ſtatim pupugit cor ſuum. 2. Reg. 24. n 6. B At verò poſt regnum, cauteriatam: nam iubens mortem Vriæ, exercitúmque audiens, nihil indoluit, nihil curauit. 2. Reg. 21. n. 25. Vnde D. Greg. proximè citatus, expẽdens hanc Dauidis in virum Vriam ſeueritudinem, & illam in vxorem Bethſabee molitudinem; notat vtranque poſt regnum ſuſceptum contigiſſe: cùm tamen ante regnum, neque in fœminam mollis fuerit, neque in militem ſeuerus: *Dauid*, inquit, *auctoris ſui iudicio pene in cunctis actibus placens, mox vt preſſuræ pondere caruit, in tumorem vulneris erupit: factúsque eſt in morte Vriæ crudeliter rigidus, qui in appetitu fœminæ fuerat eneruiter fluxus. Et qui malis antè nouerat piè parcere, in bonorum quoque necẽ poſt didicit anhelare. Prius quippe ferire deprehenſum perſequutorẽ noluit: & C poſt cum damno deſudatis exercitus etiã deuotum militem extinxit. Quẽ profectò ab electorũ numero culpa longiùs raperet: niſi hunc ad veniã flagella reuocaſſent.*

D Greg. *Dauidis conſcientia delicata, poſt regnum cauteriata.*

9. D. Greg. *Potentia vitiis illaqueat.*

Eandem rem idem D. Greg. 3. p. paſtoralis curæ, admonitione 27. iterum expendens, *Plerũque* inquit, *etiam iuſtos, cùm temporalis potentia ſuſtollit, velut in laqueum culpa comprehendit.* Et ſtatim exemplum à Dauide deſumens, *Dauid*, inquit, *Deo priùs amabilis, rectior fuit in ſeruitio, quàm cùm peruenit ad regnum. Seruus namque* (hoc eſt, cùm eſſet ſeruus) *amore iuſtitiæ, deprehenſum aduerſarium ferire timuit. Rex autem* (hoc eſt cùm iam eſſet Rex) *perſuaſione luxuriæ deuotum militem, etiam ſub ſtudio fraudis extinxit. Quis ergo opes, quis poteſtatem, quis gloriam quærat innoxiè: ſi & illi extiterunt noxia, qui D hæc habuit non quæſita? Quis inter hæc ſine magno diſcriminis labore ſaluabitur: ſi ille in his, culpa interueniente, turbatus eſt, qui ad hæc fuerat, Deo eligente, præparatus?* Certè Diuus Ambroſius in Apolog. De Dauid, non procul ab initio, admiratus in Dauide non tam lapſum in concupiſcentiam, quàm ad pœnitentiam regreſſum: *Peccauit*, inquit, *quod ſolent Reges: ſed pœnitentiam geſſit & fleuit; quod non ſolent Reges.* Et paulò pòſt Regum licentiam proſequutus, *Quem mihi tu*, inquit, *reperias virum, qui in poteſtate conſtitutus non magis peccata ſua diligat, culpam prædicet, crimina defendat? Qui putet, ſibi quod non decet, non licere: qui ſe legibus obſtringat ſuis; & quod per E iuſtitiam non licet, nec per poteſtatem licere cognoſcat?* Sic ille. Quaſi diceret: Nullus omninò. Adeò omnes ſummam licentiam cum ſumma potentia coniungunt.

Nullus poteſtatem exercet in noxius. D. Ambr. *Peccare ſolent Reges, nõ pœnitere.*

10. *Salomon in regno naufragium paſſus eſt.* D. Greg.

Iam verò Salomon, antequàm ad regnum veniret, *Puer*, inquit, *eram ingenioſus, & ſortitus ſum animam bonam.* Sap. 8. n. 19. Idem ad regnum euectus, licentiæ & incontinentiæ totas habenas laxauit. 3. Reg. 11. à n. 1. Vnde D. Greg. loco proximè citato, volens cæteros Principes ex vnius ruina, ſibi vt caueant, erudire: *Admonendi ſunt*, inquit, *vt conſiderent; quia Salomon, qui poſt tantam ſapientiam vſque ad idololatriam cecidiſſe deſcribitur, nihil in hoc mundo priuſquàm caderet, aduerſitatis habuiſſe memoratur. Sed conceſſa ſapientia funditùs cor deſeruit: quod nulla, vel minima tribulationis diſciplina cuſtodiuit.* Vbi ſatis oſtendit, extremum illud bonorum ſpiritualium naufragium, & multorum ſcelerũ infortunium, ex regia dignitate, præſertim coniuncta cum tanta felicitate Salomoni accidiſſe. Regem Oziam in Sacerdotis munus ſacrilega temeritate irruentem ſic arguit Scriptura: *Cùm*, inquit, *roboratus eſſet, eleuatum eſt cor eius in interitum ſuum, & neglexit Dominum Deum ſuum.* 2. Paral. 26. n. 16. Quem locum D. Chryſ. hom. 3. De verbis Iſaiæ, expendens, notat in Scriptura, non ſolùm Oziæ ſuperbiam, ſed etiam ſuperbiæ cauſam indicari: *Cùm*, inquit, *roboratus eſſet*; ſeu, vt legit ipſe Chryſoſtomus, *Cùm potens eſſet: eleuatum eſt cor eius*: vt nimia potentia, nimiam genuiſſe ſuperbiam oſtenderetur. *Non ferebat*, inquit, (nempe, Rex Ozias) *principatus magnitudinem: ſed quemadmodum ex edacitate naſcitur ignea inflatio; ex inflatione gignitur febris; deinde ex febri plerunque mors: itidem & hîc, ex actionum eminentia, nata eſt ſuperbia; mox ex ſuperbia nata eſt appetentia rerum ipſi non congruentium.* Et ſtatim miſeram iudicat Principum conditionem, non ambiendam quidem, antequam habeatur; ſed potiùs etiam, poſtquàm habita eſt, penitùs repudiandam: cùm ex alto honoris faſtigio in magnum dedecoris præcipitium deuoluantur.

Nimia potentia, nimiam gignit ſuperbiam.

Rectè quidem Dauid Principes appellat voluntarios; iuxta illud: *Nolite confidere in Principibus.* Pſal. 145. n. 3. ſeu, vt eſt in Hebræo: *In voluntariis.* 11. *Principes omnes voluntary.*
Quia Principes adeò ſunt voluntarij ſeu voluntati ſuæ obſequentes, vt quò inclinat voluntas, eodem inclinet & poteſtas. Ex quo fit, vt quò plùs habent poteſtatis, eò minùs habeant ſanctitatis: effræni, ſcilicet, voluntate totam poteſtatem in libidinis obſequium conferente, ſeu potiùs præcipitante: *Deieciſti eos*, inquit Dauid, *dum alleuarentur.* Pſal. 72. n. 18. Vbi D. Greg lib. 1. Reg. epiſt. 5. *Eleuatio*, inquit, *ipſa ruina eſt; quia dum gloria falſa ſubnixi ſunt, à gloria vera euacuantur.* In eoſdem quadrat illud, *Deficientes quemadmodum fumus deficient.* Pſ. 36. n. 20. Nam, vt bene D. Gregorius citatus, *Fumus aſcendendo deficit; & ſe ſe dilatando euaneſcit. Sic, videlicet, fit, cum peccatoris vitam præſens felicitas comitatur: quia vnde oſtenditur, vt alius ſit; inde agitur, vt non ſit.* Rectè quondã Eliu Iobum in ſuam regiam poteſtatem reſtituendum admonebat, dicens: *Non te ſuperet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.* Iob 33. n 18. Vbi Gloſſa illud, *Donorum*, interpretatur, *Honorum*, quibus facilè omnis poteſtas inclinatur. Quaſi Eliu ſic amicum ſuum Iobum alloqueretur: *Quia*, inquit, *vbique reuerentia coleris; caue, ne de eiuſdem reuerentiæ faſcibus extollaris. Quoniam omnis, qui temporaliter extollitur: eo ipſo, quòd extollitur, inclinatur.*

D. Greg. *Eleuatio ipſa, ruina eſt.*

Omnis qui extollitur, inclinatur.

Tanquàm paſtores ad oues gubernandas ſæpenumerò homines accedunt: & inter ipſas oues infelici quadam metamorphoſi leones efficiuntur. 12. *Reges anteà paſtores, leones efficiuntur.*
Vnde eſt illud: *Vox vlulatus paſtorum.* Et ſtatim *Vox rugitus leonum.* Zach. 11. n. 3. Quaſi qui initio paſtores manſueti videbantur; paulò pòſt, ſuſcepto imperio tumidi, leones truculenti reddebantur. Sic Dauid, *Diuites*, inquit, *eguerunt.* Pſal. 34 n. 10. Hebraïcè, *Leones*: quia huius ſeculi diuites, Principes ac Dynaſtæ, vbi principatum tenent, in feras leonibus ſæuiores transformantur. Teſtis ſit Iulianus Imperator, ante imperium agnus, poſt imperium leo. Vnde Diuus Cyrillus Alexandr. in epiſt. ad Theodoſium Imperatorem D. Cyril.

ratorem pro libris ſuis contra Iulianum, notat, eundem Iulianum, antequam regnare inciperet, numeratum inter fideles, nutritum in Monaſteriis, eruditum in ſacris literis fuiſſe: ſed poſtquàm ad regnum acceſſit, prauorum hominum vſu, conſuetudineque inductum, ad gentilitios ritus degeneraſſe; & linguam alioqui diſertam, contra Chriſtum Dominum, & ſacroſancta Euangelia, & catholicam religionem acuiſſe. En, vt honores mutent mores; & dignitatis augmentum fieri ſæpè ſoleat virtutis detrimentum.

Honores mutarunt Iuliani mores.

13. Qui à vita priuata ad publicam conſcendunt, non modò ex agnis leones efficiuntur; verùm etiã à paruis cupiditatibus, quæ in ſublimiori fortuna liberiores ſæuiunt, miſerabiliter deuorantur. Ioſephus, antequàm ad imperiũ totius Ægypti erigeretur, deploratus eſt à parente ſuo Iacobo pro occiſo, & à feris lacerato: *fera*, inquit, *peſſima comedit eum: beſtia deuorauit Ioſeph.* Gen. 37. n. 33. Non quidem ſine myſterio; iuxta allegoriam Philonis in libr. De Ioſeph: *A feris*, inquit, *circunuentus inducitur, quòd huic* (id eſt, homini ad honores publicos erigendo) *inſidiatur immanis beſtia, vana gloria; corripere ac deuorare tales ſolita.* Quare quem quis amet, ab honoribus remotum velit. *Iſrael diligebat Ioſeph ſuper omnes filios.* Gen. 37. n. 3. At, cur non honorauit præ cæteris, quem præ cæteris amauit? Cur Iudam potiùs, quam Ioſephum regio honore inſigniuit? Gen. 40. n. 20. Reſpondet ad rem aliam Rupertus lib. 4. De operibus Spiritus ſancti c. 10. *Quia in dandis*, inquit, *benedictionibus non ſuam, ſed Dei voluntatem debuit facere; non carnis affectum, ſed Spiritus inſtinctum ſequi dignum fuit.* Ita ille. Sed fortaſſe, quamuis ſuum ſequeretur affectum; non propterea dilectiſſimo filio dignitatem regiam conferret: quia quem præ cæteris amabat; eundem à ſcelerum incitamento, quale eſt imperium, remotiorem cupiebat: veritus, ne illam honoris vſuram maxima ſpiritualium bonorum iactura comitaretur.

Philo. Vana gloria, vt beſtia, Reges deuorare ſolet.

Rupert. Bonus Iudex non à ſemet iudicat.

Quos præ cæteris amamus eos ab honore remouemus.

14. In illo apologo, ſeu parabola, quam Ioatham filius Gedeonis habuit ad viros Sichem; dicuntur omnes arbores fructuoſæ à regimine inter alias ſuſcipiendo ſe excuſaſſe. Oliua quidem, ne perderet ſui olei pinguedinem. Ficus, ne defereret ſuorum fructuum ſuauitatem. Vitis, ne amitteret ſui vini iucunditatem & lætitiam. Iudic. 9. à num. 8. Omnes, ſcilicet, quodammodo præuiderunt, non poſſe illam fructuum vbertatem in illa dignitate conſeruari: ſed omnia bona naturalia, pariter ac moralia, miſericordiam, iuſtitiam, patientiam, manſuetudinem, benignitatem, cæteráque animorum & corporum ornamenta, in illo dignitatis faſtigio ruitura. Quare prudenter maluerunt in priuata vita ſuis dotibus repleri; quàm in publica illis omnibus denudari. Singulare huius rei exemplum vt nobis Chriſtus Dominus relinqueret; libenter quidem impoſitam ſibi crucem baiulabat. Ioan. 16. num. 17. tamen oblatum ſibi regnum humiliter refugiebat. Ioan 6. num. 15. Vt ſignificaret, Crucem nobis libenter amplectendam, in qua ſpirituales fructus feliciter proueniunt: regnum humiliter deſerendum, in quo amplæ bonorum ſpiritualium meſſes exareſcunt. Sic expendit D. Greg. in Paſtorali, p. 1. c. 3. *Oblatam*, inquit, *gloriam culminis fugit, pœnam probroſæ mortis appetit: vt membra eius diſcerent, fauores mundi fugere, terrores minimè timere, pro veritate aduerſa diligere, proſpera formidando declinare: quia & iſta per tumorem ſæpe cor inquinant; & illa per dolorem purgant: in iſtis ſe animus erigit; in illis autem, etiam quando ſe erexerat, ſternit: in iſtis homo ſe obliuiſcitur; in illis verò ad*

Reges in imperio, vt arbores, pomis omnibus nudantur.

Crux amplectenda, imperium deſerendum.

D. Greg.

A *ſui memoriam, nolens etiam, coactúſque reuocatur: in iſtis ſæpè & antè acta bona depereunt, in illis autem lõgi quoque temporis admiſſa terguntur.* Itaque ſicut in depreſſis laborum vallibus felices virtutum ſegetes naſcuntur: ita in prælatis honorum montibus bene nata virtutum ſemina exſiccantur.

15. Hinc eſt, quòd D. Bern. in epiſt. 256. cum Romana Curia, ad quam ſcribit, acerbiſſimè expoſtulet, quòd à monaſtica humilitate ad pontificiam dignitatem ſuum Eugenium tranſtulerit, nec tam ad Eccleſiæ regimen, quàm ad propriæ ſalutis diſcrimen euocarit: *Parcat*, inquit, *vobis Deus. Quid feciſtis? ſepultum hominem reuocaſtis ad homines: fugientem curas & turbas, curis denuo implicuiſtis, & immiſcuiſtis turbis. Feciſtis nouiſſimum primum.* Matthæi 20 n. 16. *Et ecce nouiſſima illius periculoſiora* B *prioribus*, Lucæ 11. n. 26. *Crucifixus mundo, per vos reuixit mundo. Et qui elegerat abiectus eſſe in domo Dei ſui.* Pſal. 83. num. 11. *Ipſum vos in Dominum omnium elegiſtis. Cur conſilium inopis confudiſtis?* Pſal. 13. n. 6. *Cur pauperis hominis, & mendici, & compuncti corde, iudicium perturbaſtis?* Pſalm. 108. num. 16. *Currebat bene*, Gal. 5. n. 7. *Quid vobis viſum eſt ſepire vias eius, auertere ſemitas, greſſus inuoluere?* Oſeæ 2. n. 6 *Quaſi deſcenderet de Ieruſalem; & non magis aſcenderet de Iericho, ſic incidit in latrones.* Lucæ 10. n. 30. *Et qui ſe tanquàm violentis quibuſdam diaboli manibus, carnis illecebris, & gloria ſeculi potẽter excuſſerat; non tamen voluit effugere manus veſtras.* Et poſt multa elegãter de hac re, *Niſi Dominus*, inquit, *ſupponat manum ſuam.* Pſalm. 36. n. 24. *heu neceſſe eſt obruatur & opprimatur onere inſueto & nimio; quod etiã gigantinis, vt aiunt, vel ipſis quoque Angelicis humeris formidabile videatur.*

D. Bern. Grauis D. Bernardi cũ Romana Curia expoſtulatio.

Quæ mala honores conſequantur.

Dominandi onus, angelicis etiam humeris formidabile.

16. C Vnde in epiſt. 237. ipſum Eugenium non iam Monachum, ſed Pontificem, nec ſuũ filium, ſed communem omnium parẽtem ſic alloquitur: *Ego*, inquit, *etſi nomen patris depoſui; ſed non timorem ſed non anxietatem, poſtremò nec affectum, nec viſcera patris. Conſidero gradum, & caſum vereor. Conſidero faſtigium dignitatis, & intueor faciem abyſſi tacentis deſuper. Attendo celſitudinem honoris, & è vicino periculum reformido.* Quibus verbis nõ obſcurè inſinuat: quantis caſibus exponantur, qui ad altiores honorum vertices efferuntur. Et paulò pòſt, *Aſcendiſti*, inquit, *in altum, noli altum ſapere; ſed time.* Rom. 11. n. 20. *Ne forte contingat; ſerò miſerabilem emittere vocem: A facie iræ & indignationis tuæ eleuans alliſiſti me.* Pſ. 101. n. 11. *Altiorem quippe locum ſortitus es, ſed non tutiorem. Terribilis prorſus, terribilis eſt locus* D *iſte.* Gen. 28. n. 17. Sic ille. Terribilem ſemel atque iterum appellat locũ, quem fortaſſe aliquis ſæpiſſimè deſiderabilem & amabilem iudicaſſet. Tandẽ in lib. 1. De conſideratione, ad Eugenium in prologo: *Non*, inquit, *quia pater pauperum factus, ideò non pauper ſpiritu es. In te hanc mutationem factam eſſe confido, non de te: nec priori ſtatui tuo ſucceſſiſſe promotionem, ſed acceſſiſſe.* Quaſi diceret: Quamuis Principes noua dignitate priſtinam ſanctitatem excludant: tamen de te mihi ſpes eſt, fore, ne virtutem à dignitate excludi patiaris. E

Qui ad honores efferuntur, multis caſibus exponuntur.

Virtus à dignitate excluditur.

17. Quòd ſi non nulli eximiæ ſanctitatis viri in honore poſiti, non penitùs ruunt; tamen lentiùs volant. Vnde D. Petrus Damianus ſuprà citatus, *Ipſi*, inquit, *ſummæ ſanctitatis viri, ſuſcepto curæ paſtoralis officio, etſi ad mala, quod abſit, nullatenus prorruunt: ſæpe tamen ex ipſa boni perfectione, neceſſitate cogente, aliquantulum minuuntur.* Idem obſeruat Seuerus Sulpitius Dialogo 2. cap. 5. Vbi refert, beatum Martinum Epiſcopum Turonenſem dicere ſolitum, nequaquàm ſibi in Epiſcopatu eam virtutum gratiam ſuppetere, quam priùs

D. Dam. Iuſti in honore, ſi non ruunt, lentiùs volant.

Sulp.

D. Martinus, priuatus, duos ſuſcitauit mortuos: Epiſcopus verò, vnum tantùm. D.Greg.

ſe habuiſſe meminerat. Quod ex eo Sulpitius confirmat, quòd Martinus, priuatus adhuc, duos mortuos ad vitam ſuſcitarat: Epiſcopus verò factus, vnum tantùm. Iam verò D.Greg.epiſt.paulò antè citata, loquutus de ſua pontifica dignitate: *In qua*, inquit, *ſub colore Epiſcopatus, ad ſeculum ſum reductus. In qua tantis terræ curis inſeruio, quantis me in via laica nequaquàm deſeruiſſe reminiſcor. Alta enim quietis meæ gaudia perdidi, & intus corruens, aſcendiſſe exterius videor. Vnde me à conditoris mei facie longè expulſum deploro.* Er plura in epiſtol ſequenti. De qua re ad caput 20. dicendi occaſio redibit. In hoc igitur non tam imperio, quàm incendio, virtutes filiorum Samuelis conflagrarunt.

SECTIO II.

Principum auaritia vituperatur.

1. *Præclarum eſt non habere aurum; ſed eis, qui habent, imperare.* D.Ambr.

FIlij Samuelis declinantes poſt auaritiam, vt ſuam diuitiùs poteſtatem conſeruarent, ſuam poteſtatem amiſerunt. Qui enim ſeruiunt nummis, digni non ſunt, qui hominibus dominentur: immò neque Principi glorioſum eſt habere nummos; ſed habentes ſuo imperio coërcere: iuxta illud Marci Curij apud Tullium in Catone, cui ad focum ſedenti magnum auri pondus Samnites cùm obtuliſſent, repudiati ab eo ſunt. Non enim aurum habere præclarum ſibi videri dicit: ſed eis, qui haberent aurum, imperare. Turpis quidem eſt in quouis homine auaritia: ſed in Principe turpiſſima: cùm hic non ſibi, ſed ſuis locuples à Deo efficiatur. Quare dum hi Principes poſt auaritiam abeuntes, à toto populo vituperantur, ac de imperio repelluntur; occaſionem nobis præbent, arguendi eos Principes, qui ſui muneris immemores auaritiam ſectantur.

2. *Nihil vilius quàm fieri pecuniarum mancipium.*

Quid vilius, quid abiectius, quàm Dominum hominum, fieri pecuniarum mancipium? Rectè D.Ambroſ.lib.2. Offic.cap.14. *Decet*, inquit, *omnes cenſura frugalitatis; maximè eum, qui honore præſtet: ne præeminentem virum theſauri poſſideant ſui; & pecuniis ſeruiat, qui præeſt liberis. Illud magis decet, vt ſupra theſaurum ſit animo, & infra amicum obſequio.* Nam amicis obſequi, pulchrum eſt ac liberale: pecuniis, ſordidum ac ſeruile. Venerunt aliquando ad conſolandum Iobum tres eius amici; ſapientes ac Reges, ad quos Iob. *Nunc veniſtis* inquit, *& modò videntes plagam meam, timetis.* Iob. 6.num.21. Quid, obſecro, timebant Reges; vbi non militares turmas, non hoſtiles ictus, non bellicas concertationes intuebantur? Optimè Lyranus ad rem præſentem: *Timebant, ne aliquid ſtipis à Iobo pro ſubleuatione ſua peterentur.* Et confirmat hanc interpretationem ex Litera. Statim enim Iob, vt eos timore liberaret, adiecit: *Nunquid dixi: Afferte mihi, & de ſubſtantia veſtra donate mihi?* Ibidem, num.22. Quaſi diceret: Timorem pellite; veſtram à vobis pecuniam, quam vita veſtra habetis chariorem, non requiro. Quid humilius & indignius, quàm palleſcere Reges, cùm ab illis non tam vita extorquetur, quàm pecunia efflagitatur?

Lyra. *Timent Reges, ne ab eis pecunia efflagitetur.*

3. Seruus Abrahæ Eliezer dedit Rebeccæ *inaures aureas, appendentes ſiclos duos, & armillas totidem pondo ſiclorum decem.* Gen. 24.n. 22. Quibus illa muneribus incredibiliter delectata, quaſi opes nunquàm antea poſſeſſas, aut viſas, fratri ſuo oſtentabat. Sed, cur puella ex ditiſſimis orta parentibus, & magnis opibus aſſueta ad mediocria quædam munuſcula ſic exiliuit, & gaudio triumphauit? Orig. hom. 10. in Gen. dupliciter reſpondet: Primò, vituperans parentem Rebeccæ de auaritia: *Tanta*, inquit, *eius, aut negligentia, aut auaritia fuit, vt filiæ ornamenta non daret.* Quid auarius, quàm immenſas opes poſſidere; & ne in ſplendorem quidem domus, & in cultum filiorum liberaliter diſpenſare? Secundò, laudans prudentiã Rebeccæ: quòd quamuis pater ornamenta aurea ei offerret; ipſa nihilominus aurum de profana domo negligeret, & ad aurum de domo ſãcta Abrahæ exultaret: *Rebecca*, inquit, *non vult de auro Batuelis ornari. Non ſunt ei condigna ornamenta hominis barbari & imperiti. De domo Abrahæ requirit monilia: quia patientia (ſic enim interpretatur Rebbeca) de domo ſapientis ornatur. Non potuerunt ergo aures Rebeccæ accipere decorem ſuum, niſi veniret puer Abrahæ, & ipſe eas ornaret. Nec manus eius ornamenta recipiunt, niſi quæ miſerit Iſaac. Vult enim aurea in auribus ſuſcipere verba, & aureos actus in manibus habere.* Sed hæc poſterior reſponſio myſtica eſt, eò pertinens, vt externus corporis ornatus cum interna mentis lautitia commutetur; & ſolida virtutum ornamenta, fucatis diuitiarum coloribus præferantur. Illa prior literalem fortè ſenſum includit, ad rem præſentem confirmandam non parum accommodatum.

Orig. *Quàm tenaces pecuniæ ſint Reges!*

Aurum de ſancta ſolùm domo diligendum.

Virtus diuitiis præferenda.

4. *Reges aliorum damno ſibi delicias quærunt.*

Dauid, quamuis fuerit Rex admodum liberalis; tamen aliquando typum geſſit hominis auari. Nouum enim non eſt in Scriptura, vt optimis ſignis peſſima ſignificata, & vice verſa, exprimantur: vt ſuo loco pluribus exemplis illuſtrabo. Hominem igitur auarum egit Rex alioqui liberaliſſimus; quãdo, ſcilicet, *deſiderauit aquam de lacu*. 2. Reg.23.n.15. Nam, cùm nemo ex militibus de aquæ penuria quereretur, aut ſitim pateretur, ſolus Rex ſitibundus exclamauit: *O ſi quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem iuxta portam.* Vnde, quæſo, Dauidi tam intempeſtiua ſitis, nempe ex tam multis militibus ſitiente? D. Ambroſ. lib. 1. De Iacob & vita beata, c. 1. ſentit fuiſſe inordinatum appetitum, qualem Reges ſæpenumerò patiuntur. *Cùm aliis*, inquit, *defuiſſe non inueniamus; & multò minùs Regi deeſſe potuerit: irrationabilem quandam concupiſcentiam paſſus, deſiderauit eam, quæ hoſtium erat circumfuſione vallata. Vnde ſine maximo periculo non facilè potuiſſet deferri.* Addo, hanc Dauidis ſitim typicam fuiſſe, multas res ſignificantem ſuis locis exprimendas & inter alias miſeram Principum auaritiam, ſemper ad plures, quàm habeant, opes adſpirantium: ita vt cùm priuati homines in ſua mediocritate abundent; Principes in ſua abundantia egeant, & propriis diuitiis parcant, vt deuorent alienas. Sed obiter aduerte, porum, quem deſiderauit Dauid, fuiſſe de lacu: cœnoſa enim eſt diuitiarum pulcritudo, quæ animos inficit, quamuis corpora venuſtet.

D.Ambr.

Reges, licet multum habeant, plùs ſitiunt.

5. *Principes ac paſtores ſemper de opibus præliantur.*

Ad hæc, cùm olim Abram & Lot nimiùm diteſcerent, nec poſſet eos capere terra: *Facta eſt rixa inter paſtores gregum vtriuſque.* Gen. 13. n. 7. Sed cur inter paſtores potiùs, quàm inter agricultores, alióſque ſeruos, hæc de occupandis agris contentio facta eſt? Credo, quia illi paſtores cæteros mundi Principes adumbrabant. Nam ſubditi ſua paupertate contenti viuunt: Principes ſuas inter opes inopes pro alienis acquirendis præliantur. Vnde D.Ambroſ. lib. 1. De Abraham, c.3. *Seculare*, inquit, *vitium, vt diuites terra non capiat. Nihil enim ſatis eſt diuitum cupiditati. Quantò ditior quis fuerit, tantò auidior ad poſſidendum*

D. Ambr.

dum eſt:extendere agri terminos cupit, & vicinum excludere. Moderatiores quidem ſunt in hac diuitiarum appetentia priuati homines quàm Primates. Accuſatus aliquando apud Alexandrum Macedonem quidam pirata: interrogatus ab eo, cur mare infeſtaret: liberè, & vt libuit, reſpondit, teſte Cicerone, lib. 3. De Repub. & D. Auguſt. lib 4. De ciuitate, c. 4. *Et curtu*, inquit, *orbem terrarum? Sed, quia id ego exiguo nauigio facio, latro vocor: quia tu magna claſſe, Imperator.* Quare peiores ſine dubio ſunt in regno auari Principes, quàm in mari auidi piratæ. Nam hi, licèt opum appetitu ferantur; tamen ſuppliciorum metu coërcentur: illis autem, inquit D. Aug. citatus, *non adempta cupiditas; ſed addita impunitas.* Quæ ſanè cauſa fuit, vt Lucanus lib. 10. ſub initium, magnum Alexandrum appellet felicem terrarum prædonem. Nam loquutus de eius ſepulchro, ita canit:

Cicer.

Peiores auari Principes, quàm auidi piratæ.

Lucan.

Illic Pellæi proles veſana Philippi,
Felix prædo iacet terrarum. ——

Alexander orbis prædo impunitus.

Prædonem quidem vocat, propter ingentes prædas, quas toto orbe agebat: felicem verò, propter impunitatem, quia liberè prædabatur.

6.
D. Amb.
Auarus rex quolibet paupere pauperior.

Quis Achabo Rege cupidior, qui, cùm ingentes opes poſſideret, vnam tantùm pauperis vineam appetebat? Vnde D. Ambr. lib. De Naboth, c. 2. *O diues*, inquit, *neſcis, quam pauper ſis! Quò enim plùs habueris, plus requiris. Inflammatur lucro auaritia, non reſtinguitur. Quaſi quoſdam gradus cupiditas habet: quò plures aſcenderit, eò ad altiora feſtinat, vnde ſit grauis ruina lapſuro.* Et ſtatim comparans Regem Achab cum paupere Naboth, *Ille*, inquit, *regni opibus affluebat; & tamen ceſpitem pauperis flagitabat. Pauper nihil de poſſeſſionibus concupiuit diuitis. Quis igitur tibi pauper videtur? Qui contentus eſt ſuo: aut qui concupiſcit alienum?* Sed vlteriùs attende, quò auarus Rex ab inſana appetentia præcipitetur. Nam ad Naboth vicinum & inopem, *Da mihi*, inquit, *vineam tuam: daboque tibi pro ea vineam meliorem.* 3. Regum 21. n. 1. Miſeram regis auaritiam expende. In primis diues à paupere emendicat, dicens: *Da mihi.* Quod D. Ambroſ. citatus expendens, *Hæc*, inquit, *quàm abiecta, quam vilia? Non habent enim humilitatis affectum, ſed cupiditatis incendium.* Deinde commutationem offert: *Daboque tibi vineam meliorem.* Quod mirum alicui videatur. Nam, ſi auarus erat, cur meliorem vineam cum deteriore commutabat. D. Ambroſ. lib. De Naboth, cap. 2. *Diues*, inquit, *quod ſuum eſt, quaſi vile faſtidit: quod alienum eſt, quaſi pretioſiſſimum concupiſcit.* Quod paulò aliter ſic explico. Quia auarus, licèt id, quod poſſidet, tenuiſſimum iudicet? tamen id ipſum, cùm dat, pretioſiſſimum credit. Vineam igitur, quam poſſidens, tenuem credebat; largiens, vberem iudicabat. Addo duas rationes. Vnam, quia fortè cum dolo promittebat: non, vt ſuam daret; ſed, vt alienam extorqueret: quod poſteà apparuit; cùm re vera alienam eripuit, & propriam non rependit. Alteram, quia, licèt illa veni Naboth deterior eſſet; tamen erat Regi vicinior: auari autem Reges nihil prope ſe alienum eſſe patiuntur: ne ſæpiùs videndo, ſæpiùs torqueantur. Et propterea Achab *auertit faciem ſuam ad parietem.* Ibidem, n. 4. *Quia diuites*, inquit D. Ambroſ. citatus, cap. 3. *velant faciem ſuam, ne videant vicinum iuxta ſe aliquid poſſidere.* Miſera planè Regum cupiditas, qui nunquam propriis commodis ſaturantur, dum aliqua ſupereſſe aliena intuentur.

D. Ambr.
Diues auarus à paupere etiam emendicat.

D. Amb.

Auari ea ſolùm, quæ dant, credunt pretioſiſſima.

Auari vicini boni torquentur aſpectu.
D. Amb.

7.

Hanc Iudæorum Principum auaritiam arguens Propheta dicebat: *Repleta eſt terra argento & auro, & non eſt finis theſaurorum eius.* Iſai. 2. n. 7. Sed, cur dicuntur theſauri Principum Iſraël, finem non habere: licèt enim ingentes, tamen infiniti non fuerunt? Optimè D. Hieronymus ad eum locum, *Non eſt finis*, inquit, *theſaurorum eius: non quod theſauri finem non habeant; ſed quod poſſidentium animus non impleatur.* Rectè docet D. Auguſt. ſerm. 25. De verbis Apoſtoli, maiorem eſſe hominum, quàm ferarum cupiditatem: *Cùm ipſæ*, inquit, *belluæ habeant modum. Tunc enim rapiunt, quando eſuriunt: parcunt verò prædæ, cùm ſenſerint ſatietatem. Inexplebilis eſt ſola auaritia diuitum: ſemper rapit, & nunquam ſatiatur.* Quod eleganter expreſſit Horat. lib. 1. ſerm. ſatyr. 1. exemplo formicæ, quæ quidem æſtiuo tempore ad ſua cellaria implenda accomodato,

Poſſidentium animus nunquàm impletur.
D. Hier.

D. Auguſt.

Maior hominum, quàm ferarum cupiditas.

Horat.

Ore trahit, quodcunque poteſt, atque addit aceruo.

Nihilominus hyberno tempore redeunte, à ſuo quærendi & conuehendi labore feriata,

Auaro nihil obſtat, vt comparet.

Non vſquam prorepit, & illis vtitur antè
Quæſitis patiens: cùm te neque feruidus æſtus
Dimoueat lucro; neque hyems, ignis, mare, ferrum,
Nil obſtet tibi: dum, ne ſit te ditior alter.

En humana cupiditas, ipſo quoque belluino appetitu effrænatior. Quam enim belluæ rationis expertes appetentiam coërcent: homines rationis compotes profligant. Neſcio, an exaggeratiùs loquatur D. Bernard. ſerm. De conuerſione ad Clericos, cap. 21. *Non priùs*, inquit, *ſatiabuntur corda hominum auro, quàm aura corpora ſatientur.* Vides illum reſpirandi laborem, in ſingulis hominibus iugem ac perennem: vt nunquàm à ducenda aura, neque dies neque noctes interquieſcant? At ſimilis omninò eſt in ſingulis diuitibus ad congregandum aurum appetitus, vt nunquam hæc eorum cupiditas expleatur.

D. Bern.
Vt nemo aura nunquàm ſatis impletur; ita auarus auro.

8.
D. Baſil.
Auaritia ignis naturæ aſſimilis.

Non minùs expreſſa eſt illa ſimilitudo, qua vtitur D. Baſilius hom. 21. in aliquot Scripturæ locos, auari appetentiam cum ignis vehementia comparans. Nam, *vt ignis nunquam dicit: ſufficit.* Prou. 30. n. 16. ita auarus nunquàm putat ſibi diuitiarum ſatis eſſe, quantaſcunque diuitias vndique conquirat: *Auaritiæ malum*, inquit, *ſtare neſcit, ſed ignis naturæ ſimile. Ignis enim, poſtquam incendium attigit, omnem properat abſumere materiam. Nec priùs deſiſtere poterit, quàm materia defecerit. Auarum autem quid retinere poterit? Igne vehementior eſt: omnia continuando finibus ſuis occupat; ea, quæ ſunt vicini, ſibi aufert. Mox vbi alium ſortitur vicinum, & quæ illius ſunt, ad ſe rapit. Non ob ea, quæ poſſidet, lætatur; ſed ob ea, quibus caret, angitur. Neque iis, quæ congregauit, fruitur; ſed cupiditate plura conſequendi, ſe magis excruciat.* Eadem ſimilitudine vtitur hom. 6. & 7. in diuites auaros: & oratione 15. De auaritia. Itaque ſicut ignis, quò plus pabuli, eò plus roboris acquirit, vt violentior graſſetur; & quò plura vorat eò inſatiabilior helluatur: ita & auarus, quò plures opes congerit, eò pluribus congerendis appetentior incumbit. Denique D. Aug. lib. De ſalutaribus documentis, c. 30. ab ipſa inferorum cupiditate ducens ſimilitudinem, *Auarus*, inquit, *inferno eſt ſimilis. Infernus enim quantoſcunque deuorauerit, nunquàm dicit: Satis eſt. Sic etſi omnes theſauri confluxerint in auarum, nunquàm ſatiabitur.* Concinit D. Baſil oratione 15. citata: *Nunquam*, inquit, *auarus accipiendo ſatiatur: & vt Pluto infernus nunquàm dicit, ſatis ſibi eſſe; ſic neque auarus illam vocem vllo tempore protulit, ſufficit.* Vbi vterque ſanctiſſimus Doctor alludit ad illum locum Salomonis: *Infernus & perditio nunquàm implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.* Prou. 27. num. 20. Quid auaro infelicius, qui viuens infernum animo concludit; moriens inferno concludendus?

Auarus quò ditior, eò appetentior.
D. Auguſt.

D. Baſil.
Auarus inferno maximè ſimilis.

9. *Auaritia totum ſibi orbẽ acquirit.*

Vtinam terram tantùm deſiderarent auari, non occuparent. Sed eam planè rapiunt violenti. Vnde illa Prophetæ in auaros Principes comminatio: *Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vſque ad terminum loci.* Iſai. 5. num. 8. Hoc eſt, qui domos veſtris vicinas, & agros veſtris commterminos vſurpatis. Et cùm ſemper veſtræ poſſeſſiones, quantuncunque dilatentur, in alias vicinas incurrant, ſemper veſtra cupiditas habet vlteriùs quò procedat: *Vſque ad terminum loci.* Hoc eſt, vel vſque ad terminum terræ, quam totam vultis poſſidere: vel vſque ad terminum vitæ, quam totam vultis opes congregando diſſipare. Hunc verò auaritiæ proceſſum declarat D. Baſilius ad eum locum ſub illa ſimilitudine incendij. Vt enim in- B cendium ab vna domo, vel ab vna ſylua in vicinam transfuſum; & ab hac in proximam tranſmiſſum; ab his in alias atque alias progreſſum; corripiendo priores, vehementius & inſolentius fit ad corripiendas poſteriores; nec vnquã deſinit euagari, quandiu ſe offert materia, qua euagetur: ita planè & auarus à propriis agris in vicinos proſerpendo; & ab his in propiores deſultando; & per hos in alios atque alios eundo vires acquirit in ſingulos dies auctiores, quibus in alienas poſſeſſiones liberior inuehatur. Nec minus apta eſt alia à fluuiis inundantibus ſimilitudo, qua vtitur idem D. Baſilius homil. 7. in diuites auaros: *Velut flumina*, inquit, *ex paruis initiis exeũtia; deindè paulatim incrementum intolerabile in proceſſu accipien- C tia, impetu demum violento, quidquid obiicitur, ſecum trahunt: ſic & ij, qui in magnam proueluntur poteſtatem; ex eo, quòd iam aliquos oppreſſerunt, ad maiora continuò facinora, maioréſque iniurias progrediuntur. Potentiæ incrementum fit eis ſceleris occaſio maioris.*

D. Baſil. *Auaritia incendio aptè comparatur, primò.*

D. Baſil.

Auaritia effrenis nullis terminis cohibetur.

Cautum erat diuina lege, ne quis agrorum terminos commutaret, vt ſuos agros faceret longiores: *Non aſſumes*, inquit, *& transferes terminos proximi tui, quos fixerunt priores in poſſeſſione tua.* Deuter. 19. num. 14 Et qui ſecùs faceret, maledictionibus ſubiacebat: *Maledictus, qui transferet terminos proximi ſui. Et dicet omnis populus: Amen.* Deuter. 27. n. 17. Quis tantam & culpam & pœnam non perhorreſceret? Et nihilominus Principes auari neutro ex his fræno coërcebantur; iuxta D illud: *Facti ſunt Principes Iudæ quaſi aſſumentes terminum.* Oſeæ 5. n. 10. ſeu, vt habent Septuaginta: *Transferentes terminum.* Auaritia enim nullis frænis, aut habenis inhibetur.

10. Quis rapidior & concitatior curſus, quàm ſolaris, quàm lunaris? Vtrumque tamen Ioſuë vnica voce retinuit ac repreſſit. Ad eius imperium, *Steterunt Sol & Luna*, inquit Textus, *obediente Domino voci hominis.* Ioſ. 10. n. 13. & 14. Nihilominus auaritiam Achan ne ſeueriſſimis quidem minis potuit Ioſuë coërcere. Nam, illo grauiſſimè obteſtante, & cauerent omnes, ne quidpiam de præda contingerent, &c. Ioſ. 6. n. 18. tamen Achan auaritia impellente, *tulit aliquid de anathemate.* Ioſ. 7. n. E 1. Quaſi ſanctiſſimi Principis auctoritas & poteſtas plùs aduersùs aſtrorum rapiditatem, quàm aduersùs auarorum rapacitatem præualeret. Quod ſuprà Annot. 19. ſect. 1. §. 9. ex D. Ambr. expendi. Qui ſubdit: *Sole itaque ſtante confecit Ieſus triumphum; auaritia autem procedente, penè amiſit victoriam.* Vbi meritò notat Ambroſius, auaritiæ vitio contigiſſe, vt victoria penè amitteretur: cùm ſæpiſſimè contingat, vt dum victores prædæ incumbunt; victoria non modò penè, ſed etiam penitùs amittatur. Quod ipſe Diuus Ambroſius lib. 1. Offic. c. 39. rectè obſeruat: *Frequenter*, inquit, *pulſis hoſtibus, inclinata in fugam aduer-* A *ſariorum acie; dum exuuiis cæſorum capitur præliator, inter ipſos, quos ſtrauit, miſerãdus occubuit: & triumphis ſuis delectæ legiones, dum ſpoliis occupantur, hoſtem in ſe reuocarunt, qui fugerat.* Tantum oritur non modò ciuilibus, ſed etiam militaribus officijs ex auaritia nocumentum.

Faciliùs inhibetur aſtrorum rapiditas, quàm auari rapacitas:

Auaritia ſæpè amittitur victoria.
D. Ambr.

11. *Auari non vno elemento contenti, vt reliqua animantes.* D. Ambr.

At, quibus tandem finibus auaritia circunſcribitur? Singulæ animantes ſingula ſibi poſcunt elementa, quibus commorentur: auari terræ marique, vt maiores prædas faciant, dominantur. Vnde D. Ambroſ. lib. 5. Hexaëm cap. 10. *Deficit*, inquit, *terra hominibus; ſternuntur & maria. Rurſus pro ſingulorum libidine inciditur terra, mare infunditur, vt inſulas faciant, vt poſſideant freta; ſpatia maris ſibi vendicant iure mancipij.* Sic ille. Vbi mul- B tò plura de hac re. Hinc illa maris cum Sidone, Principe vrbe, emporióque ampliſſimo expoſtulatio. *Erubeſce, Sidon, ait mare.* Iſai. 23. n. 4. Vnde D. Ambroſius hanc proſopopæiam vberius proſequutus lib. De Helia, c. 19. *Fatigati*, inquit, *elementi vox iſta eſt, dicentis: Erubeſce, Sidon. Hoc eſt: meos fluctus negotiator arguis, cùm ſis ipſe fluctibus inquietior. Erubeſce, vel pudore, quoniam periculo non moueris. Verecundiores venti ſunt, quàm veſtræ cupiditates. Illi habent otia ſua; nunquam veſtra quærendi ſtudia feriantur. Et cùm otioſa tempeſtas eſt, nunquàm veſtra otioſa ſunt nauigia. Verſatur vnda ſub remige, quando quieſcit à flamine.* Quibus verbis quid aptius, quid elegantius ad immoderatam diuitum C cupiditatem arguendam dici poſſit, haud ſcio.

D. Ambr. *Eorum cupiditate mare etiam fatigatum ingemiſcit.*

12. *Notatur auaritia Hebræorum.*

Sed, quæ, obſecro, rerum copia auaros animos ſaturabit? Hebræi de Ægypto egreſſi, totas Ægypti diuitias ſecũ abripuerant. Exod. 12. n. 15. Et nihilominus adhuc cupidi ad ſpolia Ægyptiorũ de mari rubro in littus exeuntium adſpirabant. Nam poſtquàm Ægyptios mari rubro oppreſſos fluctus ad terram euomuerunt, Hebræi ad eos diripiẽdos ac denudandos inuolarunt; niſi quidem Moyſes acriter obſtitiſſet, nihil de via capeſſenda vlteriùs curaturi. *Tulit Moyſes*, inquit Textus, *Iſrael de mari rubro*, Exod. 15. num. 22. vbi Lyranus, *Dicitur*, inquit, *Tulit: quia cum quadam violentia & importunitate fecit eos inde recedere. Erant enim cupidi, & ideò nimis intenti ad ſpolia Ægyptiorum ſubmerſorum colligenda.* Ita Lyranus. Quid hoc eſt, D boni Iſraëlitæ? Si quidquid auri, quidquid argenti, quidquid pretioſæ veſtis in Ægypto erat vobiſcum pariter extuliſtis: cur modò ad laceras & attritas ac ſale tabeſcentes veſtes inhiatis? Nempe, ſaturari nunquàm poteſt inſana cupiditas acquirendi. Immò, vt bene D. Baſilius hom. 7. diuites in auaros, *Non ſolùm*, inquit, *creſcendo non expletur; ſed ardentior redditur appetitus. Velut ebrijs occaſio ſitiendi eſt vini copia & augmentum: ſic & qui repentè ditatus eſt, plura poſſidens, plura concupiſcit.* Et ſtatim obſeruat miſeros auaros, non tam exhilarari propter diuitias iam acquiſitas; quàm propter acquirendas excruciari.

Lyra.

Auari ſimiles ebrio, qui quò plus bibit, plus ſitit.
D. Baſil.

13. *Auari magno vitæ periculo lucro inſeruiunt.*
Theo.

Terram promiſſionis feliciter ingreſſus Iſraël, E *Fecit Chananæos ſibi tributarios, & delere noluit.* Iud. 1. n. 28. At, cur acerrimos hoſtes nòn penitùs deleuit? Theodor. ibi quæſtione 6. duplicem reddit rationem: *In primis*, inquit, *propter ignauiam. Deinde ob immodicam auaritiam.* Sic ille. Hæc poſterior ratio noſtrum probè confirmat inſtitutum. Nam, ſi Chananæos omninò extinguerent; non haberent à quibus tributa repoſcerent. Suo igitur lucro inſeruire, quàm ſuum periculum effugere maluerunt. Adeò, quandiu vita durat, habẽdi ſitis inardeſcit. In deſerto, quo Iſraëlitæ vagabantur, *Erat*, inquit Moyſes, *ſerpens flatu adurens, & ſcorpio, ac dipſas, & nulla omninò aqua; qui eduxit*

riuos

Dipſas aſpidis genus.

rinos de petra duriſſima. Deuter.8. num. 13. Porrò dipſas, aſpidis genus eſt, quæ latinè dicitur ſitula, à ſiti: vel quam ipſa patitur, cùm propter ſiccam, igneámque naturam, nullis queat fluentis irrigari & expleri. Vnde Lucanus lib 9. circa medium, de fonte in Libycis arenariis inuento, ſubdit:

Lucan.

——Stabant in margine ſicca
Aſpides, in mediis ſitiebant Dipſades vndis.

Quaſi ne circunfuſis quidem aquis ignea earum ſitis extingueretur. Vel quam ipſa, inquam, patitur: vel quam ipſa ingerit hominibus à ſe morſis, teſte D. Iſidoro lib. 12. Etymolog cap. 4. vbi de hac re loquutus: *Dipſades,* inquit, *vocantur ſerpentes nocentiſſimi; eò quod morſi ab eis continuò inareſcant, & ſiti ardeant: quare potum inceſſanter haurientes, tandem crepant ac diſſiliunt.* Quod Diuus Gregorius Nazianz. in carmine Iambico 22. ad opum amantes, ita cecinit:

D. Iſid. *Quos mordet, ſiti enecat.*

D. Greg.

Eſt viperarum quodpiam dipſas genus,
Quas ſolitudo Pharia plures alit:
Perit bibendo, quiſquis hac ictus fuit;
Aquis repertis, totus in eas irruens.
Quouſque nimio turgidus potu crepet:
Vita cadente ſæua ſic cadit ſitis.

Eiuſmodi ſerpetibus auari aptè cõferuntur.

Cum hoc igitur ſerpente non immeritò comparat D. Gregorius citatus, hominem auarum: vt enim ille ſitim quandam inexplebilem, & in ſe patitur, & in iis, quos mordet, efficit; ita vt nullis aquis ſatientur, quouſque tandem bibendo largiùs, quàm oporteat, rumpantur: ita planè & auari nullis opibus expleri poſſunt; nec priùs eorum cupiditas, quàm vita terminatur.

14. His auaritiæ morſibus percuſſi Iſraëlitæ in deſerto; propriis opibus non contenti, alienas appetebant. Nam, cùm ſecum ex Ægypto eduxerint *oues, & armenta, & animantia diuerſi generis multa nimis.* Exod. 12. num. 38. quæ nouâ in dies fœturâ multiplicata vſque ad primum in Palæſtinam ingreſſum conſeruarunt. Num. 32. num. 1. tamen in media ſolitudine, quaſi fame tabeſcentes, ſuſpirabant: *Quis dabit nobis ad veſcendum carnes?* Num. 11. num. 4. Ac ſi nullas tunc haberent, quibus veſcerentur. Quis non miretur hos Tantalos, ſitientes inter vndas, eſurientes inter epulas? Quid moramini, ô Hebræi? cur non mactatis has pecudes? cur non iugulatis hæc armenta? cur hos agnos, hœdos, vitulos, quos innumeros vobiſcum de Ægypto extuliſtis, non occiditis? cur lauta conuiuia non inſtruitis? cur veſtram appetentiam non expletis? cur ad carnes Ægyptiacas nihilò his ſuauiores ſuſpiratis? Quia, ſcilicet, reſpondet ad eum locum Lyranus, *Propter ſuam auaritiam parcebant ſuis animalibus.* Malebant enim fame perire, quàm ſuas pecudes interimere; ne perderent pecunias ex pecudibus colligendas. Cui interpretationi concinunt verba, quæ ſequuntur: *Recordamur piſcium, quos comedebamus in Ægypto gratis.* Ibid. num. 5. Quaſi illas epulas deſiderarent; non quòd gratiores & ſuauiores eſſent, ſed quòd gratuitæ, ſeu gratis haberentur. Eadem commotus intemperantia Rex Achab, cùm menſa lautiſſima vteretur, tamen *proiiciens ſe in lectulum ſuum, auertit faciem ſuam ad parietem, & non comedit panem.* 3. Reg. 21. num. 4. Cuius inediæ rationem inculcans D. Ambr. citatus, c. 4. *Non manducauit,* inquit, *panem ſuum: quoniam quærebat alienum. Etenim diuites magis alienum panem, quàm ſuum manducant: qui raptu viuunt, & rapinis ſumptum exercent ſuum.* En ille diues Euangelij, qui frugibus abundabat, & horreis indigebat: *Quid faciam,* inquit, *quia non habeo, quò congregem fructus meos?* Luc. 12. n. 17. Vbi in primis conſultat, quid ſibi facto opus ſit: quæ eſt propria pauperum deliberatio, non habentium, vnde ſibi victura emendicent. Vnde D. Ambr. citatus, cap. 6. *Nónne hæc pauperis vox eſt, non habentis ſubſidia viuendi? Et quid faciam?* Deinde in tanta rerum copia ingenuè fatetur, ſe inopia laborare: *Non habeo,* inquit, &c. Vbi rurſus D. Ambr. *Clamat,* inquit, *ſe diues non habere, Paupertatis hic ſermo eſt: de inopia queritur, abundans fructibus.* Quare in illum exclamans D. Petrus Chryſologus ſermone 104. *Miſerum,* inquit, *quem vbertas ſterilem, abundantia anxium, inhumanum copia, diuitiæ fecère mendicum.* Scilicet, vt rectè obſeruat D. Baſilius hom. 6. in auaros diteſcentes, ex illa externa copia in mentis inopiam incidebat: horrea multitudine fructuum rumpebantur; animus non explebatur: terra ſe in illum liberalem; ille ſe in pauperes auarum exhibebat: & quos illa fructus effundebat largiter; ipſe infeliciter congregabat. Denique addit Baſilius: *Nondum habebat fructus; & iam illos egenis inuidebat.* Quid inſanius ac dementius?

Lyra.

Auari malũt fame perire, quam ſuis opibus defraudari.

Auari, quod paruo cõſtat, ſibi optant in eſcam.

D. Ambr. *Auaris ſolùm ſapiunt opes alienæ.*

D. Ambr. *Auari in tãta rerum copia inopia laborant.*

D. Chryſ.

D. Baſil.

Auarus egenorum inuidus.

At, quæ in illo auari corde febris tantam ſitim excitabat? Illa profectò, ni fallor, illa vipera ſitibunda, hoc eſt, diabolus, qui eius animum obſidebat. Quæret aliquis; cum quo iſte diues ſua conſilia tam ſollicitus communicaret, dicens: *Quid faciam?* Diuus Baſilius proximè citatus ait, hunc auarum, non alium, quàm ſe ipſum conſultorem quæſiiſſe: & propterea turpiter erraſſe, deſtruendo horrea, quæ potiùs egenis reſerari oportebat: *Ex te ipſo,* inquit, *captas conſilium? Planè imprudenti vteris conſiliario.* Quam deinceps imprudentiam latiùs oſtendit; & rurſus oratione 15. in auaros, fuſiùs exequitur. Nihilominùs D. Petrus Chryſologus ſerm. 104. citato, docet, hunc diuitem ſuum cum diabolo conſilium communicaſſe: *Quem putas,* inquit, *interrogabat iſte? Erat in illo alter: quia ad eius penetralia iam diabolus poſſeſſor inſederat: & qui intrauerat in cor Iudæ, mentis eius tenebat arcanum.* Ita ille. Et ſtatim ex malo conſilio ſuſcepto: *Deſtruam horrea:* colligit conſiliarij prauitatem: *Euidenter,* inquit, *apparuit, qui latebat: quia à deſtructione incipit ſemper inimicus. Agit, agit, vt quæ habes, deſtruas; & quæ concupieris, non reformes.* Itaque ſic res habet, vt qui ab auaritia poſſidetur, à diabolo poſſideri cenſeatur. Vnde filij Samuelis in Vulgata quidem dicuntur poſt auaritiam declinaſſe: ſed in Chaldæo: *Poſt mammonam,* hoc eſt, *idolum falſitatis:* ac ſi mammona & auaritia nihil inter ſe diſtinguerentur. Ex quo fit, vt qui auaritiæ ſeruit, diabolo ſeruiat, iuxta illud: *Auarus, quod eſt idolorum ſeruitus:* ſeu, vt in aliquibus Bibliis habetur: *Qui eſt idolorum ſeruus.* Epheſ. 5. num. 5. Et propterea olim in deſerto, ex auro, quod eſt auaritiæ nutrimentum, proiecto in ignem, egreſſus eſt ille vitulus, quem Iſraëlitæ pro Deo adorarunt, Exodi 32. num. 24. *Quo indicio,* inquit Diuus Ambroſius in priori Apologia Dauid, cap. 4. *claruit auri cupiditatem, materiam eſſe perfidiæ, & auaritiæ ſtudio ſacrilegia ſolere generari.* Immò, ſicut Moyſes in libro Geneſis nihil dixit de creatione Angelorum, veritus, ne homines eorum pulchritudine decepti, Angelos pro Diis adorarent; vt Diuus Chryſoſtomus hom. 2. in Geneſim, Theodoretus ibidem quæſt. 2. pluréſque alij obſeruant: ita nihil dixit de productione auri & argenti; veritus ne homines hæc metalla, tanquàm Numina, venerarentur.

15.

Auarus ſibi ipſi imprudes conſiliarius. D. Baſil.

D. Chryſol. *Auari conſiliarius diabolus eſt.*

Qui auaritiæ ſeruit, diabolo ſeruit.

D. Ambr. *Aurum materia idolorũ & perfidiæ.*

Tacetur aurũ a Moyſe, ne, vt Numẽ veneraretur.

16. Quare diuites auari, qui in regno diaboli verſantur,

Diuites non ſunt apti regno Dei.

ſantur, apti non ſunt ad regnum Dei. Vnde Chriſtus Dominus per Iſaiam cap. 61. num. 1. *Ad annuntiandum*, inquit, *manſuetis*: ſeu, vt habent Septuaginta: *Ad annuntiandum pauperibus miſit me.* Sed, cur non etiam ad annuntiandum diuitibus, ſe miſſum fuiſſe dixit; cùm ſine dubio ad omnium ſalutem miſſus fuerit? Reſpondet Iſidorus Clarius oratione 19. in Lucam, aptè ad rem præſentem: *Se*, inquit, *miſſum dicit ad euangelizandum pauperibus: perinde quaſi diuites nihil ad hanc prædicationem pertineant. Et reuerà ita eſt. Nam cauſam diuitum pro re deſperata poſuit Dominus, cùm dixit: Facilius eſt, camelum per foramen acus tranſire; quàm diuitem intrare in regnum Dei.* Lucæ 18. num. 25. Sic ille. Igitur, qui aurum congregant, venenum potant; quo non ſolùm de temporaria, ſed etiam de æterna vita denoſſuuntur. Vt oſtendi poteſt illo oraculo, quod olim de cælo datum refert Henricus Gandauenſis in quodam. Quodlibeto apud Lyranum, Deut. 32. Narrat enim quo tempore Conſtantinus Imperator Eccleſiam ampliſſimis opibus donauit, hanc è cælo vocem exauditam: *Hodie cecidit venenum in Eccleſiam Dei.* Quaſi non minùs animi auro, quàm corpora veneno inficiantur. Obſeruanda eſt in hanc rem illa moralis interpretatio, qua vtitur D. Thomas in cap. 8. Geneſ. ſeu quiſquis ille eſt Commentator in Geneſim, qui ſub eius nomine circunfertur: nam expendens illa verba: *Videntes filij Dei filias hominum, quòd eſſent pulchræ; acceperunt ſibi vxores ex omnibus, quas elegerant.* Geneſ. 6. num. 2. Et illa, quæ paulò pòſt ſequuntur: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis. Poſtquàm enim ingreſſi ſunt filij Dei ad filias hominum, illæque genuerunt; iſti ſunt potentes à ſeculo viri famoſi.* Ibid. n. 4. Hæc verba, inquam, expendens, moraliter ad rem præſentem interpretatur, qui fuerint filij Dei, quæ filiæ hominum, qui gigantes ex vtriſque generati: *A tempore*, inquit, *quo filij Dei, Clerici, ſcilicet, & Religioſi, videntes filias hominum, id eſt, villas & ciuitates & temporales diuitias earum; quòd eſſent pulchræ, & quòd de facili generant multam & magnam prolem: acceperunt ſibi pro libito vndequaque. Ex tunc orti ſunt in terra gigantes, in magnis & mirabilibus ſuper ſe ambulantes; qui potiùs videntur Reges, vel Marchiones, quàm Epiſcopi, vel Abbates. Et hi ſunt fortes, vel potentes à ſeculo viri famoſi. Et ideò, non mirum, ſi per eos erigatur imago beſtiæ, & ſtatua Babylonis, & terrena ciuitas dilatetur. Et præcipuè hoc timendum eſt, ſi filij euangelicæ paupertatis, prædictas filias hominum amplectantur & ambiant; ne ex eis generent Pſeudochriſtos, & prodigia magna.* Ex qua interpretatione deducitur, quàm monſtroſos erumpant in fœtus qui diuitiis auarè congregandis incumbant.

Iſid. Clar.

Gandau. Lyran. *Aurum Eccleſiæ venenum.*

Ex auaritia quæ monſtra oriantur.

17. Quòd ſi diuitiarum poſſeſſores non leuiter periclitantur; quid raptores? Si debitas opes repetentes arguuntur; quid in indebitas inuolantes? Ad Chriſtum Dominum quidam de turba iuſtam, vt videbatur, deferens litem, *Magiſter*, inquit, *dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem.* Lucæ 12. num. 13. Quem Chriſtus Dominus grauiter à ſe repellens, *Homo*, inquit, *quis me conſtituit Iudicem, aut diuiſorem ſuper vos?* Ibidem, num. 14. Et vt oſtenderet, totam illam cauſam quodam auaritiæ fuco tectam & illuſam eſſe, ſubdidit: *Videte & cauete ab omni auaritia.* Vbi ſuprà, num. 15. Quod expendens D. Auguſtinus ſerm. 196. De tempore: *Non ſolùm*, inquit, *auarus eſt, qui rapit aliena: ſed ille auarus eſt, qui cupidè ſeruat ſua.* Atque hinc ſtatim probè argumentatus ad rem præſentem. *Si ſic*, ait, *culpatur, qui cupidè*

Auarus eſt, qui rapit aliena.

D. Aug.

A *conſeruat ſua: quomodo iudicaturus eſt te; cùm non ſolùm ſeruas tua, ſed etiam quæris aliena?* De diuite auaro dicitur: *Mortuus eſt & diues, & ſepultus eſt in inferno.* Lucæ 17. n. 22. Quo ex loco ſimile argumentum deducit Diuus Auguſtinus De verbis Domini, ſerm. 24. *Si ſic*, inquit, *moriuntur ſuperbi rerum ſuarum conſeruatores, & nihil inde pauperibus largientes: quomodo moriuntur, qui rapiunt aliena?* Gutturam poſtulabat hic auarus, qua refrigeraret linguam ſuam, gehennalibus flammis excruciatam. Vbi ſuprà, num. 24. Cuius tam atrocis pœnæ cauſam, ſeu culpam inquirens D. Aug. De verbis Apoſtoli, ſerm. 21. *Deſiderauit*, inquit, *guttam, qui non dedit micam.* Et ſtatim ſolenni vſus argumento: *Si hæc ergo*, inquit, *pœna eſt auarorum, quæ*
B *pœna raptorum?* In extremo iudicio Chriſtus Dominus reprobos à ſe ablegabit illis verbis: *Diſcedite a me, maledicti, in ignem æternum.* Et ſtatim tanti rationem ſupplicij aſſignans, *Eſuriui enim*, inquiet, *& non dediſtis mihi manducare*, &c. Matth. 25. num. 41. Ad quem locum D. Auguſt. ſerm. 20. De verbis Domini, efficaci argumentatione noſtrum inſtitutum concludens, *Si in ignem*, inquit, *mittitur, qui non dedit rem propriam; putas, vbi mittendus eſt, qui inuaſit alienam. Si cum diabolo ardere habet, qui nudum non veſtiuit; putas, vbi arſurus eſt, qui expoliauit?* Sed de hoc argumento vide, quæ diximus in 1. Tom. Annot. 8. §. 4.

D. Aug. *Si auari ater nũ cruciantur, quid diuitiarum raptores.*

D. Aug.

D Auguſt. *Æterni ſupplicij cauſa auaritia eſt.*

Vides, quanta ſit auaritiæ peſtis, quantum ve- 18.
C nenum, quæ tantum ſuis profeſſoribus exitium machinatur? Rectè igitur D. Chryſoſt. homil. 9. in Matth. ad finem, *Venenatiſſimos*, inquit, *auaritiæ morſus remedio congruente ſanemus: & procul ab hac peſte fugiamus.* Ita planè fugit Moyſes. Nam, cùm reliqui Hebræi de Ægypto egreſſi, immenſas opes ſecum exportarint, vt paulò antè diximus: Moyſes nihil ampliùs ſecum tuliſſe dicitur, quàm oſſa Ioſeph: *Tulit*, inquit Textus, *Moyſes oſſa Ioſeph ſecum.* Exod. 13. num. 19. De quo proinde rectè Philo Iudæus lib. De præmiis & pœnis, ad finem, *Regnauit*, inquit, *Moyſes non more aliorum, fretus copiis equeſtribus & pedeſtribus: ſed Deo, cuius autoritate regnum acceperat.* Et ſtatim: *Hunc ſolum*
D *memoriæ proditum eſt, ſine auro argentoque ac reliquis opibus regnum adminiſtraſſe, confiſum perſpicaci, non cæca opulentia: & vt nihil diſſimilem, pro ſuo cenſu habentem quidquid Deus poſſidet.* Quo neſcio, an quid grauius in laudem Moyſi omnia temporalia lucra ſpernentis dici potuerit. Quaſi terrenarum opum contemptor, diuinarum poſſeſſor cenſeatur. Ab eadem peſte longiſſimè receſſit & Ioſuë. Nam, cùm terram Promiſſionis inter filios Iſraëlis diſtribuerit, nullam ipſe ſibi terræ portionem vſurpauit; ſed tanquàm pauper & mendicus, quam ab aliis petiit, accepit. *Dederunt*, inquit Textus, *filij Iſraël poſſeſſionem Ioſuë filio Nun in medio ſui, iuxta verbum Domini: vrbem, quam*
E *poſtulauit, Thamnath Saraa in monte Ephraim.* Ioſuë 19. n. 49. Vbi Theodor. quæſt. 17. ſingularem Ducis parſimoniam & frugalitatem admiratus, eum facit verum Chriſti Domini, non tantùm nomine, ſed & opere imitatorem: *Imitatus*, inquit, *eſt in eo modeſtiam Domini, qui extremam expertus eſt inopiam; ita vt ne domum quidem haberet. Filius*, inquit, *hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet. Cùm autem eiuſdem nominis Ioſuë, typus eſſet ipſius, partem ſibi non impertiuit; ſed eam, quæ oblata eſt, accepit. Docens eos, qui in aliquo magiſterio ſunt conſtituti, non ſuis commodis, ſed vtilitati ſubditorum inſeruire debere.* Vbi etiam aduerte, Ioſuë non fertilem & vberem terræ partem; ſed planè ſterilem & infœcundam poſtulaſſe. Nam *Saraa* ſignificat

Auaritia vt peſtis omnia populatur. D. Chryſ.

Philo. *Solus Moyſes, vtpote non auarus, omnia poſſidebat.*

Ioſuë ſingulari parſimonia Chriſti Domini nomine & opere imitator. Theod.

Ioſuë non fœcunda ſibi elegit, ſed infœcunda.

ſignificat areſcentem, ſeu fœtentem, à verbo, סרח *Sarah*, quod eſt, corrumpere, ſeu fœtere. Vnde D. Hieron. epiſtol. 27. ad Euſtochium de Paulæ epitaphio, ante medium, loquutus de Paula ſingulas Terræ ſanctę ſtationes perluſtrante, *Satis*, inquit, *mirata eſt, quod diſtributor poſſeſſionum, ſibi montana & aſpera delegiſſet.*

D.Hier.

19. Idem auri commercium veteres Patriarchæ, tanquàm contagium, effugerunt. Nam, cùm Rex Sodomorum ampliſſimam prædam bello partam Abrahæ offerret: Abraham manum auertit à terrenis opibus, & ad cæleſtes potiùs capiendas eleuauit: *Leuo*, inquit, *manum meam ad Dominum Deum excelſum, poſſeſſorem cæli & terræ; quòd à filo ſubtegminis, vſque ad corrigiam caligæ non accipiam ex omnibus, quæ tua ſunt.* Gen.14.num.22. In quem locum D.Ambr.lib. 2. De Abraham, c. 8. *Quaſi contagium*, inquit, *declinat intemperantiæ, quaſi labem refugit corporalium ſenſuum, delectationes mundi reiicit, quærens, quæ ſupra mundum ſunt: hoc eſt extendere manus ad Dominum.* Sic ille. Abrahamum imitatus fuit & Iacobus. Nam, cùm à Laban de furto argueretur. *Quam ob culpam meã*, inquit, *& ob quod peccatum meum ſic exarſiſti poſt me, & ſcrutatus es omnem ſupellectilem meam? Quid inueniſti de cuncta ſubſtantia domus tuæ? Pone hic coram fratribus meis*, &c. Geneſ.31. n.36. Quaſi diceret, inquit D.Ambroſius lib. 2. De Iacob & vita beata, cap.5. *Omnia tua tanquàm contagium refugi.* Denique & Naboth argentum ſibi oblatum à Rege Achab repudiauit. 3.Reg.21. n.3. Nec immerito, inquit D. Ambroſ.lib. De Naboth, cap. 3. *Quaſi quandam contagionem ſui pecuniam eſſe diuitis arbitretur.* Hi igitur terrenarum diuitiarum contemptores & oſores, imperio digni erant; non autem filij Samuelis, qui poſt auaritiam declinabant. Nam ad imperandum illi à Deo requirebantur, *qui oderant auaritiam.* Exod.18.num.21. non autem qui auaritiam diligebant.

Qui auaritiæ fugit contagium, cæleſtes opes adipiſcitur.

D.Ambr.

D. Ambr.

D.Ambr. *Pecunia diuitis contagium eſt.*

Solùm diuitiarũ oſores imperio digni.

SECTIO III.

Non eſſe munera à Iudicibus accipienda.

1\. Nihil eſt in Republica perniciosius, quàm Iudices δωροφάγοι, vt Heſiodus appellat, hoc eſt, munerum voratores. Patet in primis in filiis Samuelis, qui iudicium propter munera peruertentes, & ſe & Rempublicam perdiderunt. De quibus D.Petrus Dam. lib.2. epiſtolarum, epiſt.2. & in ordine 23. *Filij*, inquit, *Samuelis nullum aliud crimen habuiſſe leguntur; niſi, quia munera dilexerunt: & quia paternæ munditiæ non ſequebantur exemplum, irrecuperabiliter amiſerunt plebis Iſraeliticæ principatum. Et notandum, quia, cùm de illis Scriptura dicit: Declinauerunt poſt auaritiam, acceperunt munera: protinùs intulit: Peruerterunt iudicium. Vicinum quippe eſt atque contiguum, vt poſt munus acceptum peruertatur etiam corrupto Cenſore iudicium.* Itaque munerum acceptio duo præcipuè mala Iudicibus afferre ſolet. Vnum, vt in iudiciis ferendis penitus cæcutiant. Alterum, vt in peccatis arguendis penitùs obmuteſcant; aut ſaltem fallaciter adulentur. Vtrumque malum olim lege exprimebatur: *Nec accipies*, inquit Deus, *munera, quæ etiam excæcant prudentes, & ſubuertunt verba iuſtorum.* Exodi 23.n.8. Et rurſum: *Non accipies perſonam, nec munera, quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba iuſtorum.* Deuter. 16. n.19. Vbi vides, duas maximas virtutes, ſapientiam in iudiciis formandis, & iuſtitiam in ſententiis ferendis, per munerum largitiones facilè corrumpi. Vnde rectè Salomon, *Xenia*, inquit, *& dona excæcant oculos Iudicum: & quaſi mutus in ore auertit correptiones eorum.* Eccleſiaſtici 20.num. 31. Quæ poſteriora verba difficiliora ſunt. Ianſenius è Græco legit: *Et quaſi frænum in ore.* Nam, ſicut equi fræno domantur, & in quam partem ſeſſor voluerit, inflectuntur: ita Iudices muneribus coërcentur; & in quam partem voluerint litigantes, ſe abduci patiuntur. At verò Lyranus & Dionyſius legunt: *Et quaſi rana in ore.* Et ſic interpretantur ex Strabone. Nam, quemadmodum, inquiunt, datur quoddam genus ranæ, quam Græci vocant καλαμίταν, *Calamitam*, quæ in os canis inſiliens, canem tacentem reddit, & latrandi eripit poteſtatem: ita planè & munera Iudices efficiunt mutos & elingues, ne quidquam aduersùs peccantes eloquantur. Alludere etiam potuerunt ad ranas Seriphias, ab inſula Seripho, vbi ranæ mutæ inueniri dicuntur: quaſi hi Iudices oro muneribus obſtructo, tanquàm ranæ Seriphiæ obmuteſcant. Et ſicut illæ ranæ monſtroſæ ſunt; qui præter naturam ad coaxandum quodammodo factam, perpetuò ſilent: ita & hi Iudices monſtri ſimiles habeantur; quia, cùm dicendo iuri vacare debeant, tamen reticendo potiùs incumbunt.

Heſiod. *Nihil pernicioſius, quàm Iudices munerum voratores.*

D.Pet.Dam.

Muneribus Iudices cæcutiunt & obmuteſcunt.

Sapientia & iuſtitia muneribus corrumpuntur.

Lyra. Dionyſ. *Munera sũt Iudicum fræna, quæ eos cogunt obmuteſcere.*

Iudices, ſi ad veritatẽ obmuteſcunt, monſtri ſimiles.

2\. Sed iam attende, quantas mentis oculis tenebras offundant, quæ Iudicibus munera offeruntur. Rectè quondam Eliu ad Iobum, *Non te*, inquit, *ſuperet ira, vt aliquem opprimas: nec multitudo donorum inclinet te.* Iob. 36. num. 18. Hoc eſt: Quantiſcunque muneribus obruaris; tamen vt palma contra pondus reniteret, & nunquàm ab æquitate tui muneris te inflecti patiaris. Nec immeritò iram cum hac munerum appetentia coniungit: quia, vt illa hominem excæcare ſolet, excæcatúmque in vindictam præcipitare; ita & hæc tanta mentem caligine obſcurat, vt in praua iudicia compellat. Hinc illud Siracidis: *Multos perdidit aurum & argentum, & vſque ad cor Regum extendit & conuertit.* Eccleſiaſtici 8. n. 3. Vbi tanta auri & argenti vis ſignificatur, vt non ſolùm pauperum animos pertentet & expugnet: ſed etiam Principum ac Regum, qui minùs auro indigent, inuadat; & interprete Lyrano, à veritate in falſitatem, eorum iudicium conuertat. Munera olim Sacerdotibus à populo tribuenda priùs Deo in tabernaculo offerebantur; vt patet ex Leuit.2. à num.2. & ſequentibus: ne tam à populo, quàm à Deo Sacerdotibus data viderentur. At, quid opus erat huiuſmodi circuitu? Et cur non immediatè à populo in manus Sacerdotum tradebantur? Philo Iudæus in libro De præmiis & honoribus Sacerdotum, reſpondet, ne Sacerdotes accipiendo erubeſcerent: *Ne quis*, inquit, *è conferentibus exprobret accipienti ſuum beneficium; iubentur priùs in templum deferre munera: vt tum demum inter Sacerdotes deſumant. Nam, quiſquis non ab homine, ſed à Deo, nunquàm non in omnes benefico, munus accipit, ſaluo pudore accipit.* Optima quidem ratio ad oſtendendum, quantùm olim Deus ſuis Sacerdotibus conſuleret: cùm non ſolùm eorum indigentiæ ſubueniret; ſed etiam pudori & honori prouideret. Nihilominùs addo alteram ad rem præſentem: ſcilicet, ne Sacerdotes ab hominibus accipientes excæcarentur. Nam qui ab hominibus munera accipiunt; in definiendis eorum cauſis lumina quodammodo amittũt. Vt enim Diuus Gregorius Nazianzenus in ſententiis teſtatur: *Munera faciunt, vt ſapientes quoque viri hallucinentur: atque vt aues laqueo, ſic homines auro capiuntur.*

Munera Iudicum mentes excæcant.

Aurum etiã Regum oppugnat animos.

Lyran. Philo. *Quæ bona à Deo quis accipit, ſaluo pudore accipit.*

Qui munera accipit lumina amittit. D Greg. Naz.

tur. Qui verò à ſolo Deo munerantur, ſuam ſemper integritatem & perſpicacitatem erga homines tuentur.

3. *Dauid Iudex oculatus paruis muneribus obcæcatur.*

Quis oculatior in iudiciis ferendis quàm Dauid, qui ſuper omnes docentes ſe, & ſuper ſenes intelligebat? Pſalm. 118. à num. 99. Et tamen parua quædam munuſcula ei oblata à Siba adulatore ipſius Regis, & proditore domini ſui Miphiboſeth, oculos ſapientiſſimi Regis excæcarunt. *Apparuit*, inquit Textus, *puer Miphiboſeth in occurſum eius* (nempe Dauidis) *cum duobus aſinis, qui onerati erant ducentis panibus, & centum alligaturis vuæ paſſæ, & centum maſſis palatharum, & vtre vini.* 2. Regum 16. n. 1. Hæc paucula & paruula munera tanto Regi Siba obtulit: & per ſummum nefas & mendacium addidit, Miphiboſeth dominum ſuum, & Ionathæ filium de regno cogitantem in vrbe remanſiſſe. Quis tam impudens mendacium non ſtatim deprehenderet: cùm Miphiboſeth rebellionem contra Dauidem machinari, nec poſſet infirmus viribus, & vtroque pede claudus, nec vellet, plurimis à Dauide beneficiis obæratus? Nihilominùs Dauid Rex alioqui ſapientiſſimus, quaſi illis muneribus ſtultiſſimus redderetur, præcipiti ſententia reſpondet: *Tua ſint omnia, quæ fuerunt Miphiboſeth.* Ibidem, num. 4. Vbi Lyranus, *Dauid*, inquit, *ſanctus eſt verbis & dono huius adulatoris & detractoris in tantum fuit deceptus; quòd ſine verborum eius examinatione dedit ei hæreditatem domini.* Qua in re non ſolùm Lyra, ſed etiam D. Hieronymus, Magiſter hiſtoriæ, Hugo Cardinalis, Rabbanus, Dionyſius, Abulenſis, Caietan. & alij teſtantur, Dauidem contra iuſtitiam grauiter peccaſſe. Et quod deterius eſt, cùm poſteà Miphiboſeth venit ad Regem, & ſuam innocentiam oſtendit, & Sibæ calumniam denudauit; adhuc Rex nihil ſanior effectus, in ſua ſententia permanſit: *Quid*, inquit, *vltra loqueris? Fixum eſt, quod loquutus ſum. Tu & Siba diuidite poſſeſſiones.* 2. Regum 19. num. 29. Quid iniquius? Videbat litem pro Miphiboſeth egregiè peroratam: & nihilominùs pro Siba iniquiſſimo veteratore ſententiam ferebat. Et, vt ibi notat Lyranus, peſſimum ſeruum, quem propter falſam accuſationem ſuſpendere debuiſſet; domino ſuo faciebat æqualem: adeò huius mentem oblata munuſcula hebetarunt. Nam Miphiboſeth immunis, hoc eſt, ſine muneribus venerat; Siba prædictis muneribus oneratus.

Lyra. *Præceps iudicium cæcitatem cōſequitur.* D. Hier. Magiſt. hiſt. Hugo. Rab. Dion. Abul. Caiet.

Nulla æquitas in Iudice muneribus corrupto. Lyra.

4. *Proponitur dubium, & exponitur.*

Sed hinc oritur dubitatio. Nam, ſi Dauid totam Miphiboſeth hæreditatem tranſtulerat in Sibam, dicens: *Tua ſint omnia, quæ fuerunt Miphiboſeth*: & modò eandem ſententiam ratam firmámque eſſe volebat, dicens: *Fixum eſt, quod loquutus ſum*: cur ſtatim addidit: *Tu & Siba diuidite poſſeſſiones*: ſupponens, ſe ab initio hanc diuiſionem decreuiſſe, cùm tamen totam hæreditatem vni Sibæ dandam imperaſſet? Certè quid reſpondeam, apud Interpretes non inuenio. Dicet aliquis fortè Dauidem, ſuſceptis muneribus, adeò fuiſſe perturbatum, vt ad loquenda pugnantia quodammodo traheretur: ſeu potiùs ad iniuſtitiam addidiſſe mendacium. Nam, cùm anteà, parte inaudita, totum Sibæ tribuerit: *Tua ſint omnia, quæ ſunt Miphiboſeth*: modò audita parte, ſignificat, ſe tantùm dimidium tribuiſſe: & in eadem ſententia etiam nunc perſeuerare: *Fixum eſt, quod loquutus ſum. Tu & Siba diuidite poſſeſſiones.* Atque adeò, cùm debuerit ſententiam totam reuocare; eandem quodammodo totam, quaſi non fuerit admodum iniqua, confirmare voluiſſe. Adeò eius mentem oblata munera non ſolùm

Munera non ſolùm iniuſtitiã pariunt, ſed mendacium.

A in iniuſtitiam, ſed etiam in mendacium præcipitarant. Vbi obiter aduerte, quod dicunt Hebræi apud traditionum Auctorem, Salomonis regnum à Deo fuiſſe diuiſum, in Roboamum & Ieroboamum. 3. Reg. 12. à num. 20. in pœnam Dauidis; hæreditatem inter Miphiboſeth & Sibam contra iuſtitiam diuidentis: vt per quæ peccat homo, per hæc & torqueatur. Sap. 11. num. 17.

Iudex iniquus eodem pœnæ genere punitur à Deo.

5. *Inter filium & patrē munera amorē conciliant.* Oleaſt.

Hinc patet munerum efficacitas ad animos inflectendos. Addo alia non exigui ponderis argumenta. Ex geminis filiis Iſaac, optimus erat Iacob, & peſſimus Eſaü. Et nihilominùs *Iſaac*, inquit Textus, *amabat Eſaü, eò quòd de venationibus illius veſceretur.* Gen. 25. num. 28. Vbi Oleaſter, *Mirum*, inquit, *valdè eſt, quòd etiam inter parentes &* B *filios munera amorem gignant & augmentent.* Sed mirabilius fortaſſe eſt, magis valuiſſe apud patrem improbi filij munera; quàm probi mores, ad eius amorem obtinendum. Nam, cùm nihil ſit bonis moribus amabilius, mirum planè eſt, lenia quædam munera maiorem improbo filio, quàm probo amorem conciliaſſe. Iacobus fratrem ſuum Eſaü, tanquàm acerrimum hoſtem formidabat: *Timuit*, inquit Textus, *Iacob valdè, & perterritus*, &c. Geneſ. 32. num. 7. Et nihilominùs eundem, tanquàm beneuolentiſſimum ſibi Deum deprehendit: *Vidi*, inquit, *faciem tuam, quaſi viderim vultum Dei.* Geneſ. 33. num. 10. Vnde, quæſo, tam ſubita mutatio? Credo, ex illis muneribus, C quæ præmiſit, dicens: *Placabo eum muneribus.* Geneſ. 32. num. 20. Munera enim terribilem hoſtem in amabilem Deum commutarunt. Laban & Batuel non coëgerunt ſeruum Abrahæ ſeruire pro Rebecca: ſed ſtatim *dimiſerunt eam, imprecantes proſpera.* Geneſ. 24. num. 59. Et nihilominùs Laban coëgit Iacobum ſeruire pro Rachele. Geneſ. 29. à num. 18. Vnde, quæſo, hæc diuerſitas: cùm tamen longè maior honor Iacobo, tanquàm conſanguineo; quàm ſeruo Abrahæ, tanquàm alieno deberetur? Rationem facilè colliges ex Litera. Nam ſeruus Abrahæ valdè diues munera dederat Rebeccæ: *Protulit vir inaures aureas, appendentes ſiclos duos; & ar-* D *millas totidem pondo ſiclorum decem*, &c. Geneſ. 24. num. 22. At verò Iacobus nimis pauper nihil dederat Racheli, vt ex Gen. 29. à num. 9. patet. Igitur munera offerenti præſtatur honor, non offerenti denegatur.

Etiam inter fratres beneuolentiam augent.

Solis muneribus honor datur.

6. *Etiam iuſtorum animi muneribus ſuccumbunt.*

Sunt quidem munera efficaciſſima ad animum etiam ſapientis & probi viri in quamlibet partem inflectendum: adeò vt qui nullis perſuaſionibus acquieſcit, paucis largitionibus expugnetur. Ad parentem Iacobum, in terra Chanaam adhuc commorantem, acceſſerunt eius filij de Ægypto redeuntes; & præclara de Ioſepho nuntia tulerunt, quibus parentem ad pergendum in Ægyptum, & ad filium inuiſendum non parum E efficaciter inuitarunt: *Ioſeph*, inquiunt, *filius tuus viuit: & ipſe dominatur in omni terra Ægypti.* Geneſ. 45. num. 26. Quid verò Iacobus ad tam felicia præconia? Audiebat quidem, & libenter audiebat: *ſed tamen non credebat eis*: & multò minus de ſua in Ægyptum profectione cogitabat. Pergunt filij multa narrare de Ioſepho, ac totius ordinem felicitatis, quam in Ægypto adeptus fuerat, explicare; & vt in Ægyptum erat filius inuitantem, & ad ſe vocantem inuiſurus, multis rationibus ſuadere, quas, vt ex antecentibus conſtat, iam inde ab Ægypto præmeditatas afferebant: nihilominùs pater ſtupentiſimilis hærebat; nec tam multis filiorum, aut aſſertionibus ad credendum, aut perſuaſionibus

bus ad eundem flectebatur. Quid igitur remedij vt tandem Iacobus exoretur, & ad morem filio gerendum inducatur? Ecce tibi proferuntur in medium Ægypriaca donaria, quæ Iacobo à Ioſepho mittebantur. Quid factum? Sequitur in Litera: *Cúmque vidiſſet* Iacobus, *plauſtra, & vniuerſa, quæ miſerat* Ioſephus, *reuixit ſpiritus eius, & ait; ſufficit mihi, ſi adhuc Ioſeph filius meus viuit. Vadam, & videbo illum, antequàm moriar.* Ibidem, num. 27. & 28. Igitur, qui perſuaſiones exclusit, largitiones admiſit: non curauit verba, munera acceptauit: dictis reſtitit, donis ſuccubuit: illis ſe præbuit exorabilem, ab his ſe vinci & expugnari paſſus eſt. Nam, qui nullis verbis adduci potuit, vt patriam deſereret, & in Ægyptum deſcenderet, paucis donis animum induxit, vt à patria exularet, & in Ægypto peregrinus verſaretur. Adeò efficaciora ſunt dona, quàm verba ad faciendam fidem, & ad animum in quamlibet partem impellendum.

7. *Apoſtolos nō niſi Spiritus ſancti dona foras ad prædicandum expulerunt.*

Rem egregiè perpendit Guerricus Abbas ſer. 1. de Reſurrectione Domini: & ſimile quid in Apoſtolis contigiſſe obſeruat, quos non tam verba Chriſti Domini, quàm dona Spiritus ſancti foras à cœnaculo ad Euangelium prædicandum expulerunt. Nam apparente Chriſto Domino, & cum illis familiariter colloquente; adhuc nihilominùs in cœnaculo timidi hærebant: deſcendente verò Spiritu ſancto, & eorum animos multis muneribus implente; foras ad orbem peragrandum intrepidi euolarunt. Rectè igitur Guerricus, poſtquàm Iacobi exemplo vſus eſt cunctantis ad verba, feſtinantis ad dona, ſubdit: *Sic vtique in Apoſtolis parum profecerunt verba, donec munera acceperunt. Nam & ipſe Ieſus, cùm ſe eis præſentem exhibuit; non tam perſuaſit oſtenſione corporis, quam aſpiratione muneris. Cùm venit ad eos ianuis clauſis, & ſtetit in medio eorum; illi conturbati & conterriti æſtimabant ſe ſpiritum videre: cùm autem inſufflauit in eos, dicens: Accipite Spiritum ſanctum: vel cùm cælitùs miſit eundem Spiritum; hæc vtique dona, reſurrectionis & vitæ indubitata teſtimonia fuerunt & argumenta.* Et paulò pòſt: *Apoſtoli, qui priùs dubitabant, etiam poſt intuitum corporis viuentis; poſt guſtum Spiritus viuificantis, virtute magna reddebant teſtimonium reſurrectionis. Adeò plus eſt corde Ieſum concipere, quam oculis videre, & auribus de ipſo audire.* Igitur qui verbis non flectitur, donis facilè ſuperatur. Nam Apoſtoli, qui videndo Chriſtum Dominum, eiúſque præſentia fruendo, adhuc trepidabant; iidem Spiritus ſancti muneribus ditati per mille pericula ad prædicandum intrepidi erumpebant.

Guerr.

8. *Hoſpes muneribus plenus, perhumaniter; vacuus, duriter excipitur.*

Ioſephus ad fratres ſuos primum in Ægyptum ingreſſos, *Quaſi ad alienos duriùs loquebatur.* Geneſ. 42. num. 7. Sed eoſdem in Ægyptum poſteà regreſſos, *Clementer reſalutauit.* Geneſ. 43. num. 27. Quidnam obſecro, illam duritiem in has blanditias emolliuit? Fortaſſe illa munera, quæ Iacobus, non quidem in prima profectione, ſed in reditione deferenda curauit, dicens: *Sumite de optimis terræ frugibus in vaſis veſtris, & deferte viro munera.* Ibidem, num. 11. Hoſpes enim à muneribus vacuus duriter excipitur: muneribus verò plenus perhumaniter tractatur. Iſaï filium ſuum Dauidem miſſurus ad Saülem, *Tulit aſinum*, inquit Textus, *plenum panibus, & lagenam vini, & hædum de capris vnum, & miſit per manum Dauid filij ſui, Saüli.* 1. Regum 16. n. 20 Quid inde factum? Sequitur; *At ille* (nempe Saül) *dilexit eum nimis, & factus eſt eius armiger.* Ibid. n. 21. Quid, obſecro, hūc amorem erga iuuenem ignotum conciliauit? Non du-

Munera gratiam conciliant & amorem.

A bito fuiſſe magna ex parte illa munera, licèt modica, quibus Principes, præſertim cupidi & auari, facilè capiuntur. Quærenti Heliſæo à Giezi, vnde veniret, reſpondit Giezi: *Non iuit ſeruus tuus quoquam.* 4. Reg. 5. num. 25. Quid ais, Giezi? nónne ad Naamanum cucurriſti? & duo talenta argenti ac duplicia veſtimenta reportaſti? Quid ergo mentiris domino tuo, quem Prophetam eſſe, ſeu videntem non ignoras? Reſpondet Diuus Petrus Damianus initio huius Sectionis citatus: *Dum argentum, Naaman offerente, perciperet, domini ſui ſpiritum ſuſpicabatur abſentem.* Quod ita clariùs expono. Illa oblata munera Giezi oculos ſic hebetarunt, vt etiam in re clariſſima deciperetur: & magiſtrum prophetico lumine videntem, ad ſuum peccatum agnoſcendum cæcutientem exiſtimaret.

D. Dam. Munera maximam afferunt cæcitatem.

B

9. *Homines etiam vitæ periculo munera non recuſant.*

Balaamum ad maledicendum populo Dei muneribus inuitabat Rex Balac dicens: *Quidquid volueris, dabo tibi*, &c. Num. 22. num. 17. Sed eundem Angelus Domini euaginato gladio ab eundo deterrebat: *Stetit Angelus in via contra Balaam*, &c. Ibidem, num. 22. Quid ergo Balaamus inter munera & pericula conſtitutus? Claudit oculos ad pericula, aperit manus ad munera: gladio pectus offert, dummodò auri fames auro ſaturetur. Addit Diuus Petrus Damianus, vbi ſupra, Balaamum fuiſſe vnum ex amicis Iob, nomine Eliu Iob. 32. num. 2. prophetico ſpiritu diuinitùs afflatum. *Dum tamen*, inquit, *auaritiæ paulatim declinaſſet in vitium: de Propheta factus Ariolus, de Ariolo conuerſus perhibetur in Magum.* Sic ille. Vides, quid faciant munera? Etiam propheticum lumen ſolari quidem longè clarius & illuſtrius obſcurant, & in infernas tenebras compellunt. Sed quis cæcior impio Domini proditore? *Qui*, inquit D. Petrus Damianus, *vt exiguæ ſummæ perciperet quantitatem, ſub venalitate diſtraxit rerum omnium conditorem: & pro vilis amore pecuniæ, auctorem tradidit vitæ.* Et paulò pòſt, *Ecce*, inquit, *quid vtilitatis conferat auaritia; quæ dum fidem hominibus tollit, Prophetam vertit in Magum; ex Apoſtolici culminis apice, mergit in Tartarum.* Quibus verbis concinunt illa Eliphaz Themanitis: *Congregatio*, inquit, *hypocritæ ſterilis; & ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Iob. 15. num. 34. Quaſi diceret: omnes diuitiæ, quas congregat Princeps hypocrita, hoc eſt, nomine quidem Princeps, re autem peſtis; ſteriles ſunt & infœcundæ: cùm enim in aliorum vtilitatem non conferantur, penitùs ſteriliſcunt. Et, quod deterius eſt, dum ſuſceptis contra fas & ius muneribus auari Principes in hac vita locupletantur; æternis in futura ignibus deuorandi inuoluentur.

D. Dam. Quæ ad præcipitia adducat auaritia.

C

Auaritia Deum prodidit, & Apoſtolum damnauit.

D

Diuitiæ ſteriles, & ſolum ad pœnas fœcundæ.

10. *Munera aliquando linguā mutam efficiunt.*

En, vt munera, mentis oculos claudant, & voluntatis affectus, quò libuerit, impellant. Sed, quàm facilè linguam moderentur; & nunc mutam, nunc diſertam efficiant, attende. Demoſthenes olim Athenes contra Mileſios oraturus, pridie à Mileſiorum Legatis multa pecunia, ne declamet, ſubornatur. Quid verò ille? Planè aſſentitur. Et in craſtinum, ecce tibi foras prodit, collo multa lana circumuoluto, dicens, ſe heſterna nocte paſſum fuiſſe συνάγχην, *Synanchim*, id eſt, anginam, ſeu faucium morbum: & propterea declamandi munere impeditum. Verùm quidam è plebe ſubodoratus id quod erat; verbis feſtiuè innouatis argutè luſit, Demoſthenem, non συνάγχη, *Synanchi*, ſed ἀργυράγχῃ, *Argyranchi*, hoc eſt, non angina, ſed argentina laborare. Inter quatuor illa flumina, quæ de Paradiſo

E

voluptatis

voluptatis eſſluebant: vnus, Phiſon nomine, *Ipſe eſt*, inquit Textus, *qui circuit omnem terram Heuilath, vbi naſcitur aurum: & aurum terræ illius optimum eſt.* Geneſ. 2. num. 11. vbi notanda eſt nominis etymologia. Nam Phiſon, interprete Diuo Ambroſio in Pſalmum 1. idem eſt atque *oris commutatio.* Nec ſine myſterio: vt ſignificetur, vbi aurum naſcitur, ibi oris commutationem inueniri: aurea enim claue lingua facilè clauditur, vel aperitur; & in quancunque velis partem commutatur. Quod expendens Diuus Ambroſius citatus, *Meritò*, inquit, *os illic commutatur, vt non teneatur promiſſorum fides, ſed ſit in ore dolus, vbi eſt aurum bonum. Auaritia enim fidem frangit; nec tenet verborum ſimplicitatem: ornamenta quoque pretioſa mentem animúmque commutant; vt aliud in pectore, aliud in ſermone ſit.*

Aurea claue lingua clauditur & aperitur.

D. Ambr.

Auaritiâ fidem frãgit.

11. Quis ignorat, Aaronem fuiſſe Vatem diſertiſſimum; cuius eloquentia Moyſis infantiam ſupplebat? Et nihilominùs ad Hebræorum idololatriam ſic obmutuit, vt elinguis videretur. Exod. 32. num. 5. Quis te, Oratorum optime, in tanta ſcelerum licentia, & morum peruerſitate elinguauit? Vereor, ne fortaſſe fuerit illud aurum & argentum quod Hebræi tibi in manus tradiderunt. Ibid. n. 3. Nam, vt bene D. Petrus Damianus vbi ſuprà, *Acceptis*, inquit, *muneribus, ſi contra datorem quid agere volumus; mox in ore noſtro verba molleſcunt, loquutionis acumen obtunditur, lingua quadam pudoris erubeſcentia præpeditur. Mens quippe percepti muneris conſcia debilitat iudicialis cenſuræ vigorem; reprimit eloquentiæ libertatem. Nam etſi iudicij rectitudo funditùs non adimitur; iudicandi tamen auctoritas eneruatur.* Mirum eſt, quanto verborum fuco, quanta fallacia, quantis ſimulationibus & ambagibus vſa fuerit quondam Dalila ad ſuum ſponſum Samſonem decipiendum, Iud. 16. à num. 6. cui tamen integram & ſynceram fidem proximè & ſecundùm Deum ſeruare tenebatur. Quæ nam, obſecro, illam vis tantam impulit in perfidiam; & fœminam coniugalis thori conſortem, ſui fecit coniugis inſidiatricem? Vis profectò illa fuit, non ferrea, ſed argentea, quæ mulieris linguam vincere potuit, & in tam artificioſos dolos multiplicirer verſare. Nam, vt eſt in Litera, *Venerunt ad eam* (nempe, Dalilam) *Principes Philiſthinorum, atque dixerunt, Decipe eum*; nempe, Samſonem, &c. *Quod ſi feceris, dabimus tibi ſinguli mille & centum argenteos.* Ibidem, n. 5. Hoc pretium expugnauit eius animum, & commutauit illius os; vt ſponſi amorem contemneret, cúmque non ſolùm de vita tolleret, ſed etiam cæleſti gratia denudaret. Huc enim alludens D. Ambroſius lib. 2. Offic. cap. 26. *Influxit*, inquit, *pecunia in gremium mulieris; & a viro diſceſſit gratia. Feralis igitur auaritia, illecebroſa pecunia, quæ habentes contaminat.* Certè illam Samſonis fortitudinem deberet Dalila, ſi poſſet, emere etiam ampliſſimo pretio: & nihilominùs illa eam vendidit abiectiſſimo. Tanta vis etiam parui auri ad Principum animos ſubſternendos, eorúmque linguas, vt libuerit, frænandas & effrænandas.

Munera etiã ad idololatriam coercendam elinguem reddunt.

D. Dam.

Faciunt coniugalem fidẽ frangere.

D. Ambr.

Muneribus res pretioſiſſima paruo ſtat.

12. Tandem attende, quid olim acciderit illis ſatellitibus, qui ad Chriſti Domini ſepulcrum excubabant: *Ecce quidam de cuſtodibus*, inquit Euangeliſta, *venerunt in ciuitatem, & nuntiauerunt Principibus Sacerdotum omnia, quæ facta fuerant.* Matth. 28. n. 11. En reſurrectionis hoſtes facti ſunt teſtes reſurrectionis. Non ſine diuino Numine. Nam, *Hoc pacto*, inquit Diuus Chryſ. ibi, *annuntiatio ſuſpicione caruit, à cuſtodibus ipſis prolata. Veritas enim ab aduerſariis declarata, illuſtris eſt.* Sed, quid

Veritas in hoſtili ore illuſtrior.

D. Chryſ.

A deinde? Illi ipſi præcones veritatis copioſa pecunia ſubordinati, facilè inducuntur, vt fiant aſſertores falſitatis; & quæ verè dixerant, falsò recantent; & à diſcipulis raptum prædicent, quem à mortuis excitatum prædicarant. Nam, vt bene D. Greg. Naz. in ſententiis elegiacis ad finem: *Auro*, inquit, *loquente iners eſt omnis ratio: perſuadet enim, illud, etiamſi vocem nullam edat.* Hinc patet, quàm periculoſa ſit Iudicibus munerum ſuſceptio: quod ex ſequenti Sect. ampliùs patebit.

D. Greg. *Vbi aurum loquitur, iacet omnis oratio.*

SECTIO IV.

B

Non eſſe iudicium propter munera peruertendum.

CVm iis, qui muneribus corrupti, iudicia corrumpunt, grauiter expoſtulant non modò ſacræ Literæ, ſed etiam profanæ. Profanæ quidem: quia Perſarum Rex Cambyſes iniquo Iudici, & muneribus corrupto pellem detrahi iuſſit; eáque inſterni tribunal, in quo filius ſederet: vt paterni memor ſupplicij, paternum flagitium declinaret. Certè Romani lege duodecim tabularum hoc ſuſceptorum munerum piaculum, non niſi morte expiandum decreuerunt. Sacræ verò: nam Dauid impios & viros ſanguinum, vocat eos, *In quorum*, inquit, *manibus iniquitates ſunt: dextera eorum repleta eſt muneribus.* Pſalm. 25. n. 10. C Nam, ſi vel vna manus munera accipiat, vtraque iniquitates patrabit. Salomon eius filius, *Munera*, inquit, *de ſinu impius accipit, vt peruertat ſemitas iudicij.* Prou. 17. num. 23. De ſinu dicitur accipere, non de manu: quia, vt notat D. Hieron. epiſt. 22. De cuſtodia virginitatis, *Non tam impetrat, quàm extorquet.* Vel de ſinu accipit; hoc eſt, ſecretò & in tenebris: vt quò verecundiùs munera accipit; eò impudentiùs iudicia peruertat. Hinc illa comminatio diuina: *Væ, qui iuſtificatis impium pro muneribus: & iuſtitiam iuſti aufertis ab eo.* Iſai. 5. num. 23. Quo in loco poſtquàm Iſaias ſingulis peccatoribus ſuum illud, *Væ*, impegit: *Væ, qui coniungitis domum ad domum.* Et iterum, *Væ, qui conſurgitis manè ad ebrietatem ſectandam.* Et rurſus: *Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis*, & ſic D de cæteris: vltimo loco tanquàm ſcelus omnium peſſimum deteſtatur: *Væ*; inquit, *qui iuſtificatis impium pro muneribus*, &c. Sic olim, cùm Moyſes præciperet, vt in monte Hebal ſinguli peccatores ſingulis maledictionibus ſcinderentur; poſtremus omnium maledicitur munerum ſuſceptor: *Maledictus*, inquit, *qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis. Et dicet omnis populus: Amen.* Deut. 27. n. 25. Vltimo enim loco æquum eſt, vt maledicantur, qui vltimam iniquitatis lineam attigerunt.

1. *Iudex munerũ accepter, excoriatur.*

Apud Romanos capite dãnabatur.

Quanta flagitia munera comitentur.

D. Hier.

Munerum acceptio, ſcelus omnium peſſimum.

Quare & Michæas extremam ſuæ Reipublicæ malitiam oſtenſurus. *Principes*, inquit, *eius in muneribus iudicabant: & Sacerdotes eius in mercede docebant: & Prophetæ eius in pecunia diuinabant.* Mich. 3. num. 11. Qualia enim neceſſe erat, E vt forent illa iudicia, in quibus non occulta ratio, ſed cæca cupiditas dominaretur? Certè non ſolùm de humano iure, ſed etiam de diuino detrahebant. Vnde eſt illa querimonia diuina in auaros iudiciorum peruerſores: *Factum eſt iudicium & contradictio potentior.* Abacuc. 1. num. 3. ſeu, vt eſt in Bibliis Sixtianis: *Contra me factum eſt iudicium, & Iudex accipit.* Ac, ſi ex eo, quòd Iudex muneribus corrumpatur; non ſolùm humana, ſed etiam diuina iura peruertantur. Nec immeritò

2. *Vbi cæca cupiditas, ibi extrema malitia dominatur.*

Diuina & humana iura muneribus corrumpuntur.

meritò Iudex ambitioſus munerum quæſitor & acceptor, *contradictio potentior* appellatur. Quia nihil eſt, quod legibus non modò humanis, ſed etiam diuinis validiùs contradicat; quàm Iudex muneribus corruptus. Vnde Iſraëlitici Principes qui, vt proximè diximus, in muneribus iudicabãt; leonibus ac lupis non modò in nocte, ſed etiam in die graſſantibus comparantur; iuxta illud: *Principes eius in medio eius, quaſi leones rugientes: Iudices eius lupi veſpere, non relinquebant in mane.* Soph. 3. n. 3. Hoc eſt: lucris ſuis ſeruientes, non modò veſpere, & in tenebris verecundè; ſed etiam mane, & in luce, impudenter iudicia peruertebant.

Corrupti Iudices, vt lupi, apertè & occultè inſidiantur.

3.

Venales Iudices à Philone ſemimali nuncupantur.

Philo.

Neque ſolùm deteſtandi ſunt illi Iudices, qui ad iniuſtitiam exercendam munera accipiunt: ſed etiam illi, qui ad iuſtitiam præſtandam, non niſi acceptis muneribus, impelluntur. Vnde Philo Hebræus lib. De Iudice: *Muneribus*, inquit, *induci ad iniuſtitiam, eſt ſcelerati hominis: ſicut ſemimali, non reddere iuſ abſque operæ pramio. Sunt enim quidam prætextati, inter iuſtos iniuſtóſque medij inſtituti ad tuendos oppreſſos ab oppreſſoribus; qui tamen non dignantur gratis ferre ſententiam pro cauſis meliori: venales, mercenariique Iudices.* Verùm, leuior mihi videtur hæc Philonis cenſura, quàm eſſe oportebat; dum ſemimalos appellabat, quos meritò ſeſquimalos poſſet appellare. Vnde Moyſes, *Iuſtè*, inquit, *quod iuſtum eſt, perſequeris.* Deuter. 16. num. 20. Vbi idem Philo citatus, *Salubriter*, inquit, *Moyſes admonet, iuſtè adminiſtrandam eſſe iuſtitiam; ſubindicans, etiam iniuſtè eam adminiſtrari interdum, quoties Præſides inhiant muneribus.* Quare ſimpliciter iniuſtus eſt, qui non, niſi propter munera, iuſtitiam exercet. Adde munerum ſuſceptorem, licèt in iniuſtos effectus nunquàm prodeat; propter periculum tamen prodeundi, grauiter puniendum; iuxta illud: *Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt.* Iob. 15. num. 34. Vbi non ſolùm, qui ſuſceptis muneribus abutuntur: ſed etiam qui ſimpliciter perfruuntur, ab igne deuorandi enuntiantur.

Grauiori tamen appellatione feriuntur.

Philo. *Simpliciter iniuſtus eſt, qui iuſtitiã ob munera non exercet.*

4.

Immò non ſolùm ſuſcipientes, ſed etiam diligentes munera, inter impios recenſentur; & infideles, ac furones, quæ ſunt duo maxima crimina, appellantur. Vnde eſt illud: *Principes tui infideles ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones.* Iſai. 1. num. 23. Vbi Hieronymus: *Non dixit*, inquit, *qui accipiunt: hoc enim ſæpè neceſſitate fit: ſed, qui non putant amicos, niſi a quibus dona perceperint: nec os conſiderant amicorum, ſed manus: & eos ſanctos iudicant, quorum exhauriunt marſupium.* Itaque non tam ſuſceptores munerum, quàm dilectores arguuntur: cùm illud aliquando ſit neceſſitatis, hoc ſemper cupiditatis. Quo pacto Diuus Paulus non accuſat poſſeſſores diuitiarum, ſed amatores; iuxta illud: *Qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum Diaboli, & deſideria multa inutilia & nociua, quæ mergunt homines in interitum & perditionem.* 1. Timoth. 6. num. 9. Quod expendens Diuus Auguſtin. ſerm. 205. De tempore: *Qui volunt*, inquit, *non qui ſunt: Nam, qui ſunt, ſint: dummodò ſint in operibus bonis. Qui verò nondum ſunt, caueant, ne velint eſſe. Nam, qui volunt diuites fieri, incidunt in tentationem & laqueum Diaboli,* &c. Vbi innumera vitiorum abrupta proponuntur, in quæ miſeri præcipitantur. Vnde tandem concludit Auguſtinus: *Auaritia eſt, velle diuitem eſſe, non iam eſſe diuitem.* Prohibetur igitur non tam diuitiarum poſſeſſio, quam dilectio: ſicut non tam munerum acceptio, quàm affectio in-

Non tam ſuſceptores munerũ, quàm dilectores infideles.

D. Hier.

D. Aug. *Sint diuites, dummodò ſint boni.*

Auaritiæ definitio ex D. Auguſtino.

A terdicitur. Eſto, vt aurum aliquando poſſideatur; nunquàm tamen auaritia ametur. Cùm boni Iudicis ſit, munera non modò non amare; ſed etiam odio habere: iuxta illud Legiſlatoris: *Prouide de omni plebe viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam.* Exodi 18. num. 21. Non dixit: qui aurum non capiant: ſed, qui non ambiant. Capere enim neceſſitatis eſſe poteſt: ambire tamen ſemper cupiditatis; vt proximè diximus.

Aurum capere, neceſſitatis; ambire, cupiditatis.

5. *Deus Iudex incorruptus.*

Imitentur igitur Iudices ſupremum Iudicem Deum; de quo eſt illud: *Dominus Deus veſter, ipſe eſt Deus Deorum, & Dominus dominantium, Deus magnus, & potens, & terribilis, qui perſonam non accipit, nec munera.* Deut. 10. num 17. Hoc eſt: Qui B tam integrum in iudiciis ſe præſtat, vt nullis muneribus inflectatur. Nec ſolùm illa non accipit: verùm etiam nec concupiſcit; iuxta illud: *Non eſt enim apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, nec cupido munerum.* 2. Paralip. 19. num. 7. vt cæteris Iudicibus ſuo præluceat exemplo. Quod ſanè Diuus Paulus arripuit, dicens: *Argentum & aurum, aut veſtem nullius concupiui.* Act. 20. num. 33. Vt enim ſe faciliùs à muneribus accipiendis abdicaret, abdicare voluit & ab appetendis. Imitentur præterea Chriſtum Dominum, qui cùm dixerit: *Quam dabit homo commutationem pro anima ſua?* Hoc eſt: Quibus muneribus ſuum Iudicem corrumpet, ſubdit: *Filius* C *enim hominis venturus eſt in gloria Patris ſui.* Matth. 16. num. 27. Quaſi diceret: Nullis omnino: quia Chriſtum Dominum habet Iudicem, qui nullis ſe muneribus ſubornari patietur. Imitentur illos Angelos, qui in valle Mambre, omnia Abrahæ obſequia libenter admiſerunt, dicentes ad Abrahamum, hoſpitalia obſequia offerentem: *Fac, vt loquutus es.* Geneſ. 18 numer. 5. At verò in Sodomis omnia obſequia Lot, illos in domum ſuam, inuitantis, repudiarunt, dicentes: *Minimè; ſed in platea manebimus.* Geneſ. 19. num. 2. Nam illuc tanquàm priuati homines venerant, qui ingenua vrbanitate ſe officioſè tractari ſinunt: huc autem tanquàm Iudices appulerant, qui de- D bitam ſeueritatem præferentes, nullis ſe obſequiis vinci patiuntur.

Vt munera nõ accipias, non appetas.

Chriſtus Dominus Iudex etiam incorruptus.

Angeli etiã Iudices fieri.

6. *Salomon incorruptum iudicium exercebat.*

Imitentur deinde Salomonem, qui *Porticum, in qua Tribunal erat, texit lignis cedrinis a pauimento vſque ad ſummitatem; & domunculam, in qua ſederet ad iudicandum, fecit ſimili opere.* 3. Reg. 7. num. 7. & 8. Vt oſtenderet, quemadmodum cedrus nullum corruptionis vitium patitur: ita Iudicis animum nullis muneribus corrũpendum. Illum inſuper imitentur, qui vult habitare in tabernaculo Domini, & requieſcere in monte ſancto eius. Is enim *pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera ſuper innocentem non accepit.* Pſalm. 14. num. 5. Nec immeritò: quia gradus E ad æternam remunerationem, eſt temporalium munerum contemptus. Immò in hac vita nemo iucundiùs & abundantiùs Deo fruitur; quàm qui ſe conſeruat à muneribus integrum & incorruptum. Vnde illud propheticum. *Qui proiicit auaritiam ex calumnia, & excutit manus ſuas ab omni munere,* &c. *Iſte in excelſis habitabit: munimenta ſaxorum ſublimitas eius: panis ei datus eſt: aquæ eius fideles ſunt. Regem in decore ſuo videbunt oculi eius,* &c. Iſai. 33. n. 15. & 16. Nam, ſicut munera excæcant oculos ſapientum, & à fortiori ſtultorum, ne Deum agnoſcant: ita munerum repudiatio oculos purgat & illuſtrat, vt veritatem perfectiùs attingant, & acutiùs Deum contemplentur. Quare Diuus Bernardus, De modo bene viuendi: ad ſororem,

Gradus ad gloriam eſt munerum contemptus.

Munerum repudiatio illuſtrat mentis oculos.

D. Bern.

cap.61.citatum Iſai.locum expendens. *Si munera,* A inquit, *oculos ſapientum excæcant; etiam oculos ſeruorum Dei, ne Chriſtus videatur, conturbant.* Et ſtatim: *Non poteſt mens ſerui Dei ad contemplandum Deum eſſe libera, ſi adhuc terrenis cupiditatibus obſcuratur.* Et paulò pòſt: *Qui cauſa amoris Dei ab hominibus dona vanitatis & ſuperfluitatis non recipit, Deum in maieſtate ſua videbit, & cum omnibus ſanctis in decore illius in perpetuum gaudebit.* Hunc igitur in terrenorum munerum contemptu imitentur; vt in cæleſtium donorum fruitione conſequantur.

Mens cupiditate libera apta Dei cõtemplationi.

7. Tandem imitentur vel ipſos Ethnicos, quorum quidam Iudices ſine manibus, alij ſine oculis pingebant: vt Plutarchus, Iſidorus Siculus, Clemens Romanus, D. Baſilius, pluréſque alij teſtantur: ſignificantes munera nec manibus capienda, nec B oculis vſurpanda. Nam, qui manibus capiunt, à prauis affectibus capiuntur: & qui vel ſolis oculis vſurpant, etiam animis excæcantur. In quam curam Diabolus maximè incumbit, iuxta illud: *Terra data eſt in manus impij: vultum Iudicum eius operit.* Iob.9.num.14. Vbi Lyran.nomine, *Impij*, Diabolum intelligit, qui propterea totius terræ poſſeſſionem inuaſit, vt terrenis muneribus Iudices excæcaret, excæcatóſque in mille iniuſtitias præcipitaret. Ne igitur Iudices internis animorum oculis excæcarentur; ſine corporeis oculis ab antiquis pingebantur. Adeò credebant, vel ipſi Ethnici, ſuſcepta etiam per ſolos oculos munera incorruptis iudiciis aduerſari: & propterea C in Iudices minimè eligendos, qui ſe oblatis muneribus ineſcari paterentur. Qua de re optimum tulit iudicium Pontius ille Samnites apud Tullium 2. Offic. qui dicebat, ſi ſibi naſci contigiſſet, quo tempore Romani dona accipere cœperunt, *Non fuiſſe paſſurum diutiùs eos imperare.* Ne ſcilicet, munerum cupiditate abducti, à iudiciorum integritate auerterentur.

Iudices olim ſine manibus, ſine oculis pingebantur.

Lyran. Diabolus terræ poſſeſſionẽ inuaſit, vt Iudices excæcaret.

Debent eligi Iudices ſeueri & incorrupti.

8. Poſtremò, meminerint Iudices, nihil eſſe iniquius, quàm à iuſtitiæ defenſoribus iniuſtitias exerceri. Qua de re optimè Philo Iudæus lib. De Iudice, *Abſurdum,* inquit, *fuerit, eos in culpa hærere, qui iura praſcribunt aliis; quandoquidem ab eis potiſſimum exemplum vitæ petendum eſt. Sicut enim ignis, quæcunque admouentur, calefaciens; ipſe primùm innata ſibi vi calet: nix contra ſuapte natura frigida, infrigidat, & alia. Sic Iudex ipſe debet eſſe plenus Iuſtitia, ſi aliis ius adminiſtraturus eſt.* Ita ille. D Nec aliter philoſophatur Caſſiod. lib. 12. variarum epiſt. epiſt.2. *Nil vile,* inquit, *nil cupidum Iudices decet. Sit in nobis frons libera, vt aliorum poſſimus emendare peccata. Æquat crimen omnes, quos inquinat: & ideò diſſimilis ab accuſato debet eſſe, qui iudicat.* Vt totam hanc materiam concludam, duo propono Iudicum exempla, miram quandam antipathiam inter ſe inuicem habentia. Quorum vnum Cæſarius, alterum D. Antonius prodiderunt. Igitur quidam Iudex, qui muneribus corruptus ſuas ſæpè ſententias corrumpebat, cùm E hiante ore expiraret, ſine lingua inuentus eſt. *Et meritò,* inquit Cæſarius, *linguam perdidit moriens, qui illam ſæpè vendiderat viuens.* Alter, vt narrat D. Antonius, quamuis Ethnicus, quia viuus ſemper veritatem amauerat, & linguam nullis muneribus vendiderat; mortuus in ſola lingua multis annis animam conſeruauit: donec, conſulto Epiſcopo, baptizatus omninò deceſſit. Quaſi non poſſet ante Baptiſmum in cineres corrumpi, qui viuus nullis muneribus corrumperetur. Sed de hac re ad cap.9. & 12. redibit ſermo. Nunc ad hiſtoriam redeamus.

Nihil iniquius, quàm Iudicem iniuſtitiam exercere. Philo.

Caſſiod.

Crimina omnes æquant, quos inquinant.

Cæſar.

D. Anton. *Exemplis duobus firmatur res.*

Num. IV. Congregati ergo vniuerſi maiores natu Iſraël, venerunt ad Samuelem in Ramatha.

EXPOSITIO LITERÆ.

Congregati ergo, &c. Furor fit, læſa ſæpiùs patientia: & nimis oppreſſa ſubiectio fit rebellio; vt ex hoc loco facilè innoteſcit. Nam Hebræi, qui diuturnas iniurias filiorum Samuelis hactenus pertulerunt, tandem ferendo impares iugum excutiunt, & rebellionem meditantur. Igitur in hoc verſiculo, huius rebellionis auctores & rationes expendamus. Auctores in Litera exprimuntur; ſcilicet, vniuerſi maiores natu Iſraël. Conueniunt in primo maiores natu, tam ætatis, quàm dignitatis ratione: erant enim ſenes & Principes; ne tantæ rei nouitas, aut iuuenili imprudentiæ, aut populari inconſtantiæ tribueretur. Conueniunt deinde non pauci, ſed vniuerſi: nam pauci viderentur in quandam inconſultam ſeditionem erupiſſe; vniuerſi autem, non niſi in quandam prudentem definitionem conſpiraſſe. Conueniunt tandem, non alienigenæ, ſed Iſraëlitæ, *Maiores,* inquit, *natu Iſrael.* Nam alienigenis, tanquàm hoſtibus aduerſaretur Samuel: Iſraëlitis; tanquàm domeſticis, aſſentiretur. Sed dubitabis, quænam fuerit hæc ſeniorum vniuerſitas, quæ dicitur ad Samuelem congregata. Carolus Sigonius lib.6. De Republica Hebræorum, cap.4. triplicem ſeniorum ordinem diſtinguit. Quidam enim præerat vniuerſo Iſraëli, quos Deus Moyſi eligere præcepit: *Vt ſuſtentent,* inquit, *tecum onus populi: & non tu ſolus graueris.* Num. 11. num. 17. Alij ſingulis Tribubus, quales fortaſſe illi, de quibus dicitur: *Dauid miſit dona de præda ſenioribus Iuda proximis ſuis.* 1. Reg.30.n.26. Tandem alij ſingulis ciuitatibus, de quibus dicitur: *Congregati ſunt ad eum,* hoc eſt, ad Regem Ioſiam, *omnes ſenes Iuda & Ieruſalem.* 4. Reg.23.num.1. Reſpondeo igitur ex ſingulis ordinibus, non omnes omninò, ſed aliquos deſignatos, qui ad Samuelem conuenirent; & publica omnium vota atque ſtudia deferrent: in quorum ſententias cætera conſpirarent. Hæc de rebellionis auctoribus.

1. *Patientia aliquando vertitur in furorem.*

Quænam fuerit ſeniorum vniuerſitas ad Samuelem congregata. Sigon.

Superiori dubio reſpondetur.

Rationes verò nullæ in præſenti num. exprimuntur: in ſequenti accommodatiùs exprimendæ. Dubitandum tamen non eſt, antequàm Samuelem adirent, inter ſe congregatos, deliberaſſe de remedio, quo, tantis malis in populo graſſari cœptis, obuiam iretur: nullúmque accommodatius cenſuiſſe; quàm, vt natura politica adminiſtratione aliquis in Regem crearetur. Plures in hanc ſententiam rationes afferebant: Vnam, præſentem gubernationem, & ex Samuelis ſenectute parum fructuoſam eſſe & ex filiorum improbitate valdè perniciosam: Alteram, regiam maieſtatem aptiorem eſſe, & ad tuendos ciues & ad repellendos hoſtes: argumento, quòd cæteræ nationes in hoc regimen frequentiùs conueniant, eiúſque præſidio diutiùs conſeruentur: Tertiam non eſſe hoc regimen à populo Iſraëlitico alienum, cùm à Deo permiſſum ſit. Deuter. 17. num. 14. vbi populo Regem conſtituere volenti à Deo dicitur: *Eum conſtitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Neque ſolùm permiſſum à Deo ſit, ſed etiam præfinitum; iuxta illud ad Abrahamum: *Reges ex te egredientur.* Geneſ.17.num. 6. Et illud ad Iacobum:

2. *Rationes ſeniorum Iſraël ad Samuelem.*

Nõ eſſe regimen ab eis alienum probatur.

bum : *Reges de lumbis tuis egredientur.* Geneſ. 35. num. 11. & illud ad Iudam : *Non auferetur ſceptrum de Iuda.* Geneſ.49.num. 10. Et proinde timendum non eſſe populi ſtatum innouare, & ad regimen diuinitùs præfinitum promouere. Hac igitur ſententia omnibus certa ac definita; vlteriùs conſultant, quo pacto ad exequutionem deducatur. Non placet, propria Regem auctoritate ſtabilire; ne Samuelem grauiùs offendant, & temerè agentes prauo aliquo affectu concitati videantur. Statuunt igitur vnum adire Samuelem in Ramatha, vbi ille maiorem anni partem morabatur; præſertim ex quo gubernandi laborem in filios reiecit: eíque omnes ſuarum cogitationum rationes aperite. Pergunt itaque, & Samuelem conueniunt. Quid autem cum illo egerint, ex ſequenti num. patebit.

Num. V. Dixerúntque ei; Ecce tu ſenuiſti; & filij tui non ambulant in viis tuis: conſtitue nobis Regem, vt iudicet nos; ſicut & vniuerſæ habent nationes.

EXPOSITIO LITERÆ,

1. *Dupliciter ſenectus Samuelis indicari poſſet inepta ad regimen.*

Ecce *ſenuiſti*, &c. Regem petituri duas rationes præmittunt, quibus inducti fuerint ad petendum; ex iis, quas ſuperiori num. inter ſe congregati excogitarant: cæteris, vel ſuppreſſis, vel ab Scriptore prætermiſſis. Prior eſt ſenectus Samuelis. Et poteſt dupliciter explicari. Primò, ſic: Ita ſenuiſti, vt non poſſis per te ipſum Rempublicam gubernare: tantum onus infirma ſenectute portare non valente. Secundò, ſic: Ita ſenuiſti, vt non poſſis filios tuos, per quos gubernas, in officio continere: impotentiam patris filiorum licentia ſuperante. Cede igitur regimini in totum, & conſtitue nobis Regem, à quo Reſpublica commodiùs gubernetur.

2. *Senectus Samuelis contempini habita.*

Hæc ratio ad ignominiam & contemptum Samuelis ſpectabat: nam eius ætas non erat adeò decrepita, vt non poſſet, & filiis, & Reipublicæ prouidere? vt patet, tum ex dictis num. 1. huius capitis; tum ex rebus, quas poſtea, viuente Saüle, ſtrenuè peregit: niſi improbi homines conſueta faſtidirent, & nouis ſemper ſtuderent; atque adeò nomine ſenectutis ſanctiſſimum Iudicem, è ſuo munere deturbare niterentur. Immò, quamuis eſſet nimis effecta & effœta ſenectute; non propterea deſpicatui ac ludibrio haberi debuiſſet: ita Deo præcipiente: *Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute: etenim ex nobis ſeneſcunt.* Eccleſiaſtici 8. numer. 7. Vnde Diuus Cyprianus epiſtola 3. Rogatianum Epiſcopum propter ſenectutem à quodam Diacono contemptum, exemplo Samuelis conſolatur: *Cùm*, inquit, *Samuel Sacerdos è Iudæorum populo ob ſenectutem, ſicut tu modò, contemneretur; exclamauit iratus Dominus: Non te ſpreuerunt, ſed me: Et vt hoc vlciſceretur, excitauit eis Saül Regem, qui eos iniuriis grauibus affligeret, & per omnes contumelias & pœnas ſuperbum populum calcaret & premeret, vt contemptus Sacerdos de ſuperbo populo vltione diuina vindicaretur.* Simile quid accidit Diuo Gregorio Nazianzeno; quem eius aduerſarij pertæſi nomine debilitatis, de munere epiſcopali deiecerunt; quos ille partim ironicè, partim manifeſtè perſtringens, in oratione De Epiſcopis, in 2. tomo, *Præclari*, inquit, *boníque collegæ mei inuidia rupti, & ad inſtitutum ſuum perficien-*

D. Cypr. Rogatiani ſenectus illuſa, Samuelis exemplo conſolatur.

D Greg.

Iuſtus improbo oneri eſt.

A *dum debilitatem meam aſſumentes, me amanter, ſcilicet, amantiſſimi homines, ablegarunt: quaſi eiecto quodam onere de naue nimis grauata. Nam reipſa, qui rectè ſapit, ac prudens eſt; non poteſt non improbis oneri eſſe.* Verùm, vt hoc obiter dicam, quod ſupplicium Gregorio Nazianzeno eius æmuli intulerunt; ipſe præmium credebat: qui à toto Concilio Conſtantinopolitano pro ingenti laborum ſuorum præmio, nihil aliud poſtulabat, quàm vt à munere epiſcopali abſolueretur. Sic enim in oratione 32. precabatur: *Laborum*, inquit, *præmium mihi date. Quod tandem? Non quod nonnulli, fortaſſe ex iis, qui ad quiduis ſuſpicandum facilè adducantur, exiſtimarint; ſed quod mihi tutò poſtulare licet. Diuturnis laboribus* B *nos leuate ac recreate. Moueat vos hæc canities: ſit apud vos honori noſtra peregrinatio. Cernitis, quomodo corpus hoc ſe habeat, & tempore, & labore, & morbo confectum. Quid vobis timido & ignauo ſene opus eſt: atque in dies ſingulos, vt ita loquar, non corpore tantùm, ſed etiam curis moriente?* Itaque non expectabat Nazianzenus, vt ſibi obiiceretur ſenectus; eam ipſe cauſabatur, vt citiùs epiſcopali muneri renuntiare permitteretur. Nec dubito, eundem fuiſſe Samuelis animum; qui nihil magis, quàm receſſum à publicis curis exoptabat. Quamuis Hebræi non tam eius laboribus condolentes, quàm propriis commodis conſulentes, ſpecie neceſſitatis, Samuelis ſanctitatem contemnebant.

Senectutem cauſabatur D Gregorius vt ab Epiſcopatu abſolueretur.

3. *Principes improbi rebellionis cauſa.*

C *Et filij tui*, &c. Poſterior ratio eſt improbitas filiorum Samuelis; quorum tyrannidem cùm diu perpeſſi fuerint, non poterant illam ampliùs ſuſtinere. Nam re vera Principes improbi ſeruos ad rebellionem cogunt. Vnde Lyranus in expoſitione morali huius loci, *Aliquando*, inquit, *pro malo regentium populus mouetur ad rebellionem & ſeditionem, ex quibus ſequuntur maiora mala, quàm fuerit regentium rapina.* Ita ille. Hinc eſt illud Prouerbium, quod Macrobius lib. 1. Saturn. cap. 11. & Senec. epiſt. 47. retulerunt, nimirum, *Totidem nobis hoſtes eſſe, quot ſeruos.* Et addunt: *Non habemus illos hoſtes, ſed facimus; dum in illos ſuperbiſſimi, contumelioſiſſimi, crudeliſſimi ſumus.* Quod ne vnquam accidat, rectè monet Clemens Alexand. lib. 3. pædag. cap. 11. Ne quis ſanæ mentis, famulis tan- D quàm iumentis vtatur: nam & hæc aliquando, ſi nimis ſtimulentur, calcitrabunt.

Lyran.

Macrob. Senec.

Principes ſuperbi, hoſtes faciunt ſeruos.

Clem. Alex.

4. D Cypr. *Externo grauius domeſticum bellum.* D. Hier.

At verò Cyprianus ad Demetriadem, prope medium, *Etſi*, inquit, *externa de Barbaris arma comprimantur: ferociùs & grauiùs de calumniis & iniuriis potentium ciuium, domeſticæ impugnationis tela graſſantur.* Accedit Diuus Hieronymus in epiſtol. 62. ad Theophilum, aduersùs Ioannem Ieroſolymitanum: *Cito*, inquit, *indignatur libertas, ſi opprimitur. Nemo plùs impetrat à libero, quàm qui ſeruire non cogit.* Et paulò pòſt alludens ad Roboamum iniquiſſimum Regem, 3. Reg. 2. à num. 10. & ad Tarquinium ſuperbum, vltimum è Regibus Romanorum: *Qui*, inquit, E *ſcorpionibus cædit, & lumbis patris habere ſe putat digitos craſſiores, citò regnum manſueti Dauid diſſipat. Certè Romanus populus ne in Rege quidem ſuperbiam tulit.* Et poſt pauca alludens ad locum Pauli, Epheſ. 6. n. 4. *Bonis*, inquit, *parentibus prouidendum eſt, ne ad iracundiam prouocent filios ſuos, & nimietate duritiæ, etiam leniſſimos, aſperos eſſe compellant.* Deinde D. Petrus Damianus lib. 2. Epiſtol. epiſtol. 18. in illud: *Dabo tibi Regem in furore meo*, &c. Oſeæ 13. num. 11. *Dum*, inquit, *mundi Principes, non iura, ſed lucra conſeruant; ſubiectos quoque procliues in malum nulla legalium ſanctionum*

Ne Roma quidem Regem ſuperbum tulit.

D. Dam.

Principum iniquitas ſibi ipſis iniurioſa.

cenſura refrenat. Quaſi ipſa Principum iniquitas ſeruos non modò in alias culpas, ſed etiam in ipſorum Principum iniurias effundat; dum facile reſcindunt, quæ ab illis decreta ſtatuuntur. Sic igitur Hebræi filiorum Samuelis iniuriis ſtimulati, in eos recalcitrabant, eorúmque rigidum imperium à ſuis ceruicibus excutere nitebantur.

5. *Adulatores vitia in alios trāſfundunt.*

Sed aduerte adulatorium planè Hebræorum artificium. Nam in primis parentem arguere non audentes, filios arguerunt. Sic olim Phariſæi non audentes accuſare Chriſtum Dominum, diſcipulos accuſarunt: *Quare*, inquiunt, *diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? Non enim lauant manus, cùm manducant.* Matth. 15. numero 2. Sic Dauid non auſus impingere vllam timiditatis notam in Saülem, impegit in ſeruos, dicens: *Non concidat cor cuiuſquam in eo.* Hoc eſt, in gigante, 1. Reg. 17. num. 32. Dicturus enim, non concidat cor tuum: vt ab hac etiam tacita contumelia in Regem abſtineret, dixit: *Non concidat cor cuiuſquam*: vbi ſupponit Regis quidem cor imperterritum eſſe; & ab aliis tantum terrorem deprecatur. Sic idem Dauid, ne Saülem in tentorio dormientem ignauiæ & inertiæ, cui indulſerat, accuſaret; milites eius accuſauit, tunc dormientes, quando ſuo Regi cuſtodiendo excubare oportebat: *Viuit Dominus*, inquit, *quoniam filij mortis eſtis vos, qui non cuſtodiſtis Dominum veſtrum.* 1. Reg. 26. num. 16. Sic & Sacerdos Achimelech non auſus dubitare de continentia Regis, dubitauit de continentia puerorum: *Si mundi ſunt*, inquit, *pueri, maximè à mulieribus.* 1. Reg. 21. n. 4. Ne dubitando de Regis munditia, Regem offendere videretur. Sic denique Hebræi ad Pharaonem: *En*, inquiunt, *famuli tui flagellis cædimur: & iniuſtè agitur contra populum tuum.* Exod. 5. n. 16. Vbi Lyran. *Non dixerunt*, inquit, *iniuſtè agis, ne Regem offenderent, vel honori Regio detraherent. Sed dicunt: Iniuſtè agitur.* Non audent igitur homines, præſertim adulatores, ſua Regi crimina obiectare. Deinde accuſaturi filios, nō modò non accuſarunt, ſed etiam laudarunt patrem: *Filij*, inquiunt, *tui non ambulant in viis tuis.* Quaſi dicerent: Viæ tuæ redolent ſanctitatem, quam filij tui procul ex animis eiecerunt, dum à viis tuis declinarunt. Ac ſi filios reprehendere non auderent, niſi priùs parentem commendarent: vt, ſi filiorum culpis parentis animus ægreſceret, propriis laudibus leniretur. Philo in Antiquitatibus Biblicis legit: *Non ambulant in viis Domini*: quaſi nullum inter vias Domini & Samuelis conſtituat diſcrimen.

Varia Scripturæ firmatur exemplis. — *Lyra.* — *Via iuſti, via Domini ſūt.* — *Philo.*

6. *Grauiora ſcelera Samueli patefacta probabilius eſt.*

Sed quæres: Vtrùm ſingula filiorum crimina parenti expoſuerint? Negabit aliquis: tum quia id in Litera non exprimitur: tum, quia fortaſſe populus non auderet Samuelis animum omnibus filiorum ſceleribus in lucem proditis exulcerare. Nihilominùs affirmandū cenſeo; præſertim, ſi de grauioribus & patentioribus criminibus ſermo ſit: tum, quia Ioſephus lib. 6. Antiq. c. 3. ita ſentire videtur, dicens, populum iniuſtitias filiorum omnes parenti expoſuiſſe: tum, quia alias non eſſet legitima criminatio, ſi ſolùm diceret populus, filios non ambulaſſe in viis parentis, & nullius ſceleris nominatim faceret mentionem: hæc enim accuſandi inſania relinquebatur ſolis Phariſæis, Chriſtum Dominum accuſaturis, qui interrogati à Pilato, quam accuſationem afferrent aduersùs hominem illum, reſponderunt: *Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum.* Ioan. 18. n. 30. Vbi D. Chryſoſtomus hom. 62. *O dementiam!* inquit. *Quid non adduxiſtis in medium, quid fecerit; ſed obtegiſtis?* Adeò enim erant arrogantes, vt crederent, ſuam auctoritatem ſatis eſſe ad innocentem condemnandum; & ipſos tantùm dixiſſe, malefactor eſt, nullo prodito, nedum confirmato maleficio, ſufficiens eſſe teſtimonium, vt reus in crucem ageretur.

Ioſeph. — *D. Chryſ.* — *Notatur arrogantia Iudæorum.*

7. *Aliquorum ſententia eſt, tria eſſe tantùm crimina filiorum Samuelis.* — *D. Dam.* — *Theod.*

Quæres vlteriùs: Vtrùm filij Samuelis plura crimina habuerint parenti exponenda, quàm illa tria, de quibus in Litera, & proxima Annot. dictum eſt? Negare videtur D. Petrus Damianus lib. 2. epiſtolarum, epiſtol. 2. iam citata, dicens: *Filij Samuelis nullum aliud crimen habuiſſe leguntur; niſi, quia munera dilexerunt*, &c. quæ in Litera exprimuntur. Idem ſentire videtur Theodor. quæſt. 16. Nam inquirens, cur potiùs Heli pœnas luerit ob ſcelera filiorum, quàm Samuel? Reſpondet: quia filij Samuelis vnum tantùm habuerant iniuſtitiæ peccatum: *Erat enim*, inquit, *iniuſtitia, quæ ab eis admittebatur, non impietas, Neque enim violarunt matrimonia, nec eiuſmodi libidinibus iniuria affecerunt diuinum tabernaculum; neque ventri ſuo dabant primitias hoſtiarum, euerſo ordine ſacrificiorum. Eos autem ſolum accuſat, quòd corrumperentur muneribus.* Ita ille. Nihilominus non dubito, plura alia habuiſſe. Nam Ioſephus citatus, poſtquàm illa crimina, quæ in Litera continentur, memorauit, ſubdit: *Solutique in luxum ac delicias, tum Dei voluntatem, tum patris contemnebant.* Vbi intemperantiam, incontinentiam, inobedientiam, pluráque alia peccata intelligere videtur. Sabellicus verò, *Non ſolùm*, inquit, *iudicia venditabant; ſed ſuam quoque libidinem ab aliena pudicitia parum cuſtodiebant.* Neque leuis eſt coniectura. Nam *auaritia eſt radix omnium malorum.* 1. Timoth. 6. n. 10. Quod Patres aptis ſimilitudinibus illuſtrant. Nam D. Ambr. in Pſalm. 61. ad finem, vocat auaritiam, *iniquitatis fomitem.* Vt enim ex paruo fomite magna incendia excitantur; ita ex auaritia innumera vitia oriuntur. D. Hier. in epiſt. 4. ad Ruſticum, de forma viuendi, appellat malorum omnium *Charybdim.* Vt enim ab hac, magna nauigia hauriuntur: ita ab illa omnes virtutes abolentur, omnia ſcelera perpetrantur. D. Chryſoſt. homil. 20. in Geneſ. vocat *arcem omnium peccatorum.* Vt enim in arce omnia ad bellandum præſidia continentur: ita in auaritia omnia præſidia ad peccandum reponuntur. Vnde Iuuenalis Satyra 1. quærit: Vbi ſit maior vitiorum copia? Et reſpondet: In auaritia.

Plura tamē eſſe probabilius, & probatur — *Ioſeph.* — *Sabel.* — *Ponitur fundamentum ex natura auaritiæ.* — *D. Ambr.* — *D. Hier.* — *D. Chryſ.* — *Maior vitiorum copia in auaritia.* — *Iuuen.*

Eſt quando vberior vitiorum copia? quando
Maior auaritiæ patuit ſinus.

Quare, cùm Samuelis filij poſt auaritiam declinarint; dubium non eſt, quin etiam reliqua flagitia ſectarentur. Atque hæc de vtraque ratione, quæ hoc loco continetur.

8. *Regē, quàm Iudicē bello aptiorem credebant Hebræi.*

Præter quas tertia exprimitur infrà cap. 12. n 12. illis verbis Samuelis populum alloquentis: *Videntes*, inquit, *quòd Naas Rex filiorum Ammon veniſſet aduersùs vos; dixiſtis mihi: Nequaquàm: ſed Rex imperet nobis*, &c. Hoc eſt: Propter metum impendentis belli, Regem poſtulatis. Quaſi putarent Hebræi, Regem ad pugnandum pro illis in periculo conſtitutis, aptiorem eſſe, quàm Iudicem; & proptereà Regem Iudici præferrent. Quam rationem in Litera expreſſam, non videtur aduertiſſe in ſua ſacra hiſtoria Sulpitius. Dicit enim, Hebræos non ex belli metu; ſed ex pacis otio inductos fuiſſe ad Regem poſtulandum: *Hoſtili*, inquit, *metu remoto, ſecundis tranquilliſque rebus, corruptis conſiliis, more vulgi, cui præſentia faſtidio, inſueta deſiderio ſunt, regiū nomen cunctis ferè gentibus ſemper inuiſū, populus deſiderabat: planéque no ſine exemplo amentiæ, præoptabat libertatem ſeruitio mutare.*

Sulp.

Ex otio prouenïſſe Sulpitij ſententia eſt.

mutare. Sentit igitur Sulpitius, hanc nonam Hebræorum mentem non ex bellico diſcrimine, quod inſtabat, ſed ex nimio otio, quo diffluebant, prouenïſſe: cùm tamen locus citatus ex cap. 12. manifeſtè repugnet. Quartam rationem affert Abulenſis ad hunc locum quæſt. 4. Hebræos poſtulaſſe Regem: tum propter maiorem dignitatem Regni; erat enim regimen illuſtrius & auguſtius, quo florentiſſimi populi vtebantur: tum propter maiorem commoditatem belli; Rex enim, ſicut maiorem habebat poteſtatem, quàm Iudex; ita & maiorem facultatem ad expellendos hoſtes; præſertim eo tempore, quo non tam vnus Samuel, quàm duo eius filij iudicabant Iſraëlem, qui fortaſſe priùs inter ſe ciuiliter diſſiderent, quàm hoſtem concorditer exturbarent. Quintam huius petitionis cauſam inſinuat Philo Biblicus, nempe, populi humilitatem, iudicantis, ſe indignum eſſe, qui à Propheta ſancto gubernaretur ideóque Samueli dixiſſe, vt ipſe refert: *Nos ſerui; tui ſumus: & Rex noſter nobiſcum; quia nos indigni ſumus iudicari à Propheta.* Sed hanc cauſam populus à principio non habuit; vt facile ex Litera colligitur: vbi hæc petitio non laudatur, vt humilis; ſed potiùs vituperatur, vt inſolens: quamuis demus Philoni, illam poſteà ſuæ culpæ eleuandæ ac minuendæ obtexuiſſe.

Abul. *Ob maiorem regni dignitatem ſentit Abulenſis.* Philo. *Ex humilitate credit Philo.*

9. *Sceleribus ſtatim occurrendum.*

Conſtitue nobis Regem, &c. En quid mali faciunt, qui ſcelerum medicinam remorantur. Sicut enim, qui plagam etiam leuiorem in tempore non curat; cogitur poſteà ſerpente malo ad totum membrum amputandum: ita planè & Hebræi, qui ſuos Iudices peccare incipientes, vel per ſe, vel per Samuelem admonere nó curarunt; eò deducti ſunt, vt eoſdem poſteà in totum abdicandos, magno ſtudio curarent. Vnde Carthuſianus: *Si nobiliores,* inquit, *iſti iuxta euangelicæ ſapientiæ documenta, primo admonuiſſent Iudices illos; vel patri eorum denuntiaſſent, vt filios ſuos corriperet, conſultius proceſſiſſent. Nunc autem ſtatim proceſſerũt ad depoſitiones illorum.* De qua re multa diximus in 1. Tom. Annot. 12. de correctione filiorum Heli latiùs differentes.

Carth.

10. *Primum dubium proponitur & exponitur.*

Interim duo inquires. Vnum, vtrùm ſolum Regem, an etiam Iudices à Samuele poſtularint? Reſpondeo: etiam Iudices, propter illa Dei verba, populo in ſua captiuitate inſultantis: *Vbi eſt,* inquit, *Rex tuus? Maximè nunc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis. & Iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi Regem & Principes?* Oſeæ 13. n. 10. Quo in loco ſuppletum eſt, quod hoc loco deſideratur, vt Ribera ibi aduertit. Non enim ſolùm Regem; ſed etiam Iudices & Principes & Conſiliarios à latere, ſub Rege conſtitutos poſtularunt: qui quamuis hîc non exprimantur; facilè tamen ſub ipſo Regis nomine intelliguntur. An verò poſtulantes Regem, certum aliquem deſignarint? dubitari poteſt. Nam Abulenſ. q. 6. refert ex Ioſepho, poſtulaſſe vnum ex filiis ipſius Samuelis. Quod tamen ego apud Ioſephum non inuenio. Immò Lorinus diligens Auctorum recognitor, Actor. 13. num. 21. negat, id à Ioſepho dictum eſſe; additque id repugnare querimoniæ totius populi de filiis Samuelis. Et quidem rectè: nam, ſi eos ambos à Iudicum munere excludebant; quo pacto alterum eorum in regiam dignitatem cooptarent? Accedit illa lex diuina de Rege eligendo: *Eum*, inquit, *conſtitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Deut. 17. nu 15. iuxta quam non permittebatur populo, Regem eligere; ſed eum ſuſcipere in Regem, qui, à Deo eligeretur: vel ſaltem non permittebatur perſonam Regis eligendi deſignare: ſed Deo deſignanda relinquebatur, vt ex dicendis patebit.

Ribera. Abul. *Abulenſis ſententia nõ placet.* Lorin.

11. *Secundum dubium explanatur.*

Alterum, quod inquires, eſt: Vtrùm Samuel legitimam habuerit poteſtatem creandi Regem, qui ab eo petebatur? affirmabit aliquis, dicens, licèt Samuel hanc poteſtatem primò & immediatè non habuerit; accepiſſe tamen illam ab iis, qui habebant: quatenus omnes in Samuelé, tanquàm arbitrum & electorem noui Regis, conſpirabant. In quibus autem fuerit hæc poteſtas, diſſidium eſt. Nam Ioannes Annius Commentario 2. in lib. 1. Breuiarij Philonis, quem etiam citat Pineda lib. 2. De rebus Salomonis, c. 2. exiſtimat, fuiſſe penes illud Collegium ſeniorum, iam inde à Moyſe in deſerto conſtitutum. Num. 11. à n. 16. quod appellabant *Sanedrim.* Et confirmat: quia Ioiada, ſummus Pontifex, & vnus ex illis ſenioribus, conſtituit Regem Ioas contra ſeditionem Athaliæ. 4. Reg. 11. n. 12. Sed neque hic Auctor eſt magnæ fidei; vt Pineda citatus aduertit: neque ratio, qua vtitur, vllius efficacitatis eſt: tum, quia illa, qualis qualis fuit, Regis Ioas conſtitutio, non tribuitur in Scriptura collegio Sanedrim; ſed Pontifici Ioiadæ: tum etiam, quia Ioiada nouum Regem non elegit; ſed legitimum regni ſucceſſorem, propter Athaliæ tyrannidem in tenebris deliteſcentem, manifeſtandum curauit, & armorum præſidio defendendum. Vnde Serarius noſter in Opuſculo, De duobus Rabbinis, c. 20. vbi diſſerit de tota illius Collegij poteſtate, hanc ad creandum Regem non aſſignat.

Annius. Pined. *Eligendi poteſtatem apud ſeniores fuiſſe credũt aliqui, & probant.* *Eorum ſententia reiicitur.* Serar.

12. Sigon. *Alij apud populum eſſe autumant.* Suar.

Hac igitur opinione omiſſa, Carolus Sigonius lib. 7. De Republica Hebræorum, c. 3. totam hanc eligendi Regis poteſtatem penes populum fuiſſe arbitratur. Quod Suarius in impugnatione Anglicana, lib. 3. c. 3. §. 5. probabile exiſtimat; citans pro eadem opinione Cardinalem Bellarminum; ſeu potiùs eum ſic opinantem ab Anglicani Regis cenſura defendens. Et confirmari poteſt primò ex aliis Dei verbis ad populum: *Eum conſtitues,* ſcilicet, Regem, *quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Deut. 17. n. 15. Vbi illud, *Conſtitues*, non eſt idem, atque petes ſeu poſtulabis Regem. Nã petitio Regis facta à populo præceſſit illam Regis electionem, ſeu oſtenſionem à Deo factam; vt ex hoc loco patet: vbi priùs petitur Rex, quàm à Deo deſignetur. Conſtitutio autem ſatis apertè in Litera ſignificatur ſubſequutura: ergo eſt idem atque, propriè, Facies & creabis Regem, quem Deus à te faciendum deſignabit; vt verbis proximè ſequentibus magis declaratur, à quibus ſic argumentor ſecundò. Nam Deus in ea lege ſubdit: *Non poteris alterius gentis hominem Regem facere, qui non ſit frater tuus.* Vbi per illud *Regem facere*, declaratur illud, *Conſtitues*, proximè dictum; quaſi non ſit aliud, *Conſtitues*, quàm Regem facies. Deinde auferendo poteſtatem ad faciendum Regem externum, ſupponit ad faciendum naturalem. Nam qui poteſtatem ſolam excipit ad Regem ex aliqua peregrina natione conſtituendum; planè illam ſupponit ad conſtituendum ex propria. Tertiò, ex illis verbis Samuelis ad populum: *Et clamabitis in die illa à facie Regis, quem elegiſtis vobis.* Infrà in hoc capite, num. 18. Nam, ſi populus legitimè elegit, poteſtatem habuit legitimam eligendi. Quod ſi dicas, illud, *Elegiſtis*, non eſſe aliud, quàm, petiſtis, ſeu voluiſtis vobis dari Regem. Contrà: quia paulò inferiùs, hæc duo, electio & petitio, à Samuele diſtinguntur, & populo tribuuntur: *Preſto*, inquit, *eſt Rex veſter, quem elegiſtis & petiſtis.* 1. Reg. 12. num. 13. Quaſi non ſolùm ipſe petierit, ſed reuera elegerit. Quartò, ex eo loco: *Erexit*

Probatur primò. *Probatur ſecundò.* *Probatur tertiò.* *Occurritur infirmæ obiectioni.*

*omnis populus in Galgala:& fecerunt ibi Regem Saul coram Domino.*1.Reg.11.num.15. Quid apertius? Neque enim videntur aliter eum Regem facere potuiſſe, quàm ei regiam poteſtatem conferendo.

13. *Altera obiectio facilè diluitur.* Quòd ſi obiicias,Samuelem,vngendo Saülem abſque vllo populi conſenſu, ac dicendo: *Ecce vnxit te Dominus ſuper hæreditatem ſuam in Principē.* 1.Reg. 10. n. 1. manifeſtè indicaſſe, regiam poteſtatem Saüli collatam,non à populo, ſed à Deo immediatè profectam eſſe.Facilè reſponderi poteſt: illam vnctionem non fuiſſe ſignum poteſtatis collatæ,ſed conferendæ: vt probari poteſt ex vnctione Dauidis,quem Samuel vnxit,1.Reg.16. num.13.regnante adhuc Saüle;immò multis pòſt annis regnaturo. Vnde per eam vnctionem non accepit Dauid regiam poteſtatem, ſed per eam, quæ poſteà facta eſt ab vniuerſis Tribubus & ſenioribus,quando venientes in Hebron, *Vnxerunt Dauid in Regem ſuper Iſrael.*2. Reg.5.n.3. Quare illa prior vnctio non fuit collatio regiæ poteſtatis, ſed tantùm ſignificatio quædam huius poſterioris vnctionis, per quàm conferenda erat illa regia poteſtas.Sic igitur & prima illa Saülis vnctio ante populi conſenſum, non ſignificauit regiam poteſtatem collatam, ſed conferendam: quando ſcilicet,omnis populus à Samuele congregatus in Maſphath,ſuum præbuit conſenſum, & clamauit *Viuat Rex.* Ita poſſunt pro hac parte eius auctores non parum probabiliter argumentari.

14. *Suar. Alij penes Deum eſſe opinantur. Pined.* Nihilominus alij, quorum nonnullos refert Suarius citatus; immò probabiliter etiam ſentire affirmat: & quorum opinionem,tanquàm veram ſupponit,lib.3.De legibus, cap. 4. & ad quos Pineda,vbi ſuprà,propiùs accedit, dicunt poteſtatem creandi Regem in populo Hebræo ſolùm fuiſſe penes ipſum Deum:atque adeò neque Saülem,neque Dauidem,neque vllum alium à Regibus Iſraël,à populo; ſed immediatè à Deo regiam poteſtatem accepiſſe. *Quid hac in re ſentiendū proponitur.* Verùm, vt breuiter aperiam quid ſentiam. Dico in primis, in Regis conſtitutione,aliud eſſe deſignationem perſonæ in Regē promouendæ,aliud ipſam collationem regiæ poteſtatis:quo pacto etiam ſe res habet, vt exemplo rem illuſtrem, in iure patronatus, quod reſidet in Principe etiam temporali,ad perſonam deſignandam;non autem ad poteſtatem conferendam. Et in ſummo Pontifice eligendo,quem homines ad pontificiam dignitatem aptiſſimum deſignant: & cui Deus immediatè confert pontificiam poteſtatem.Vnde fit,vt deſignatio perſonæ, & collatio poteſtatis apertè diſtinguantur.

15. *Confirmatur amplius ſuperior ſententia. D.Thom.* Addo præterea, in quouis alio populo ineſſe ex natura rei vtranque poteſtatem, & deſignandi perſonam in Regem promouendam, & conferendi regiam poteſtatem,vt ſumitur ex D. Thom. 12.q.90. art. 3. cui cæteri Theologi ibidem aſſentiuntur. Nam, ſicut quælibet communitas ex natura rei poteſtatem habet ſe ad ſuum finem dirigendi; ita & eligendi illud principatus genus, quo ſperet talem finem accommodatiùs obtinendum: quamuis,eo ſemel electo,non poſſit illud liberè & ſine cauſa reuocare: vt etiam in priuatis perſonis contingit;quæ poſtquàm legitimè paciſcuntur,non poſſunt à ſuis pactis liberè & ſine cauſa reſilire. *Suar.* Qua de re vide Suar citatum c. 2.latè differentem.

16. *Poteſtatem deſignandi perſonam in Regem ſibi Deus reſeruabat.* Tandem aſſero, in populo Iſraëlitico aliquid proprium ac peculiare inueniri, propter peculiarem fauorem,quo à Deo regebatur. Nam in primis poteſtatem deſignandi perſonam quæ in Regem aſſumeretur,ſibi Deus proculdubio reſeruauit,vt patet: tum ex lege Deuteronomij proximè

A citata,vbi Regis electio,hoc eſt, minimùm, deſignatio,penes Deum eſſe exprimitur: tum etiam ex Saüle & Dauide,quorum illum Samueli oſtendit,1.Reg.9.n.17.hunc autem eidem Samueli indicauit,1.Reg.16.num. 12. vt vterque in regem crearetur.Neque populus auſus fuit perſonam in Regem aſſumendam deſignare. Ergo ſaltem deſignatio perſonæ ab ipſo Deo immediatè dependebat. Quod intelligendum eſt in primis de Regibus per electionem conſtitutis. *In ſucceſſione Regum non requirebatur deſignatio.* Nam in iis, qui fiebant per ſucceſſionem, non requirebatur aliqua deſignatio humana,niſi fortè qua oſtenderetur, quiſnam eſſet filius primogenitus ſuperſtes: neque etiam diuina,diuerſa ab ea,qua primus parens, ſeu auctor regni cum iure ſucceſſionis deſignatus erat. Nam vbi conſtabat, aliquem fuiſſe à Deo deſignatum in Regem cum iure ſucceſſio-
B nis ad poſteros,& conſtabat per aliquam deſignationem humanam,quiſnam eſſet eius filius primogenitus, vel ſimpliciter, vel ſaltem inter ſuperſtites; non requirebatur alia deſignatio, vt in Regem aſſumeretur. Vtrùm verò intelligenda ſit hæc doctrina de omnibus Regibus Hebræorum per electionem conſtitutis; an ſolùm de illis primis, per quos regius ſtatus inchoatus & confirmatus eſt;ex dicendis ſtatim patebit.

17. *Poteſtatem etiam conferendi regiam poteſtatē penes Deum eſſe probabilius.* De poteſtate conferendi regiam iuriſdictionē, eſt maius dubium. Sed licèt probabile ſit, eam fuiſſe penes populum Iſraëliticum; quemadmodum etiam erat ſine dubio penes alios populos: probabilius tamen mihi eſt, fuiſſe à Deo ſibi re-
C ſeruatam propter peculiarem prouidentiam, qua illum populum gubernabat. *Probatur primò.* Et confirmatur primò,quia Deus propter hanc peculiarem prouidētiam limitauit populum Hebræum ne deſignaret perſonam Regis eligendi, & ne admitteret Regē externum;vt patet ex citata lege Deuteron. cùm tamen ad vtrunque ex communi iure poteſtatem haberet.Ergo propter eandem prouidentiam credi poteſt,eundem populum limitaſſe; ne Regem ipſe ſuum conſtitueret: ſeu,ne ipſe regiam poteſtatē cuipiam conferret, cùm non minùs ad hoc, quàm ad illud,illa peculiaris prouidentia requiſita videatur: vt à Deo totus ille populus beneuolentiùs penderet. *Probatur ſecundò.* Secundò,quia Deus peculiari ratione ſe Regem illi populo præſtabat;vt ſequēti
D num.oſtendam. Ergo æquum non erat, vt in populo daretur legitima poteſtas,Deum à ſuo regno excludendi,& aliquem hominem cooptandi. *Probatur tertiò.* Tertiò,quia Samuel ex diuino præcepto, & populo inconſulto,vnxit Saülem in Regem.1.Regum.10. n.1.Et rurſus eodem modo vnxit & Dauidem. 1. Regum 16.n.13.Hæc autem vnctio non fuit ſola perſonæ deſignatio: tum, quia perſona iam erat à Deo deſignata: tum,quia ad deſignandam perſonam non opus erat vnctione:erat igitur vera poteſtatis collatio.Ergo hæc à ſolo Deo,non autem
E ab ipſo populo dependebat. *Aduerſariorū obiectioni reſpondetur.* Quòd ſi dicant aduerſarij, regiam poteſtatem non potuiſſe Dauidi conferri, viuente adhuc, & regnante Saüle: reſponderi poteſt, hoc in primis vim non habere in vnctione Saülis,quæ facta eſt, nemine alio regnum obtinente: in vnctione verò Dauidis vim habere ex alio principio, quòd duo Reges immediati & adæquati in eodem regno ſe non compatiantur: non autem ex defectu conſenſus popularis; cùm etiam, hoc excluſo, poteſtas regia Saüli collata fuerit; & Dauidi conferri poſſet,niſi obſtaret illud impedimentum. Quamuis non deſint,qui exiſtiment, Dauidi reuerà collatam fuiſſe,& conſequenter Saüli ablatam.Sed hoc incertum eſt,& fortaſſe minùs probabile: vt ad

cap.

Probatur quartò. cap.13.num.1.paulò fuſiùs diſputabo. Quartò, quia, licèt aliquando populus dicatur Regem elegiſſe, feciſſe & conſtituiſſe; vt patet ex locis ſuprà citatis: id tamen facilè intelligi poteſt, vel de petitione, vel de ſolenni aliqua Regis manifeſtatione, vel de ſpontanea eiuſdem regis acceptatione: cùm iam anteà fuerit Rex à Deo & electus, & deſignatus, & conſtitutus.

18. *Probatur vltimò.* Quintò & vltimò, quia, ſi populus haberet poteſtatem conſtituendi Regem, Samuelem fortaſſe non adiret, poſtulans, vt eum conſtitueret: ſed ipſe ſuo iure ad eum conſtituendum vteretur; præſertim, cùm ſibi perſuaderet, ſufficientem cauſam ex ſenectute Samuelis, & malitia filiorum eius deſumptam ad regimen innouandum interuenire. Quare, ſicut patres eorum in deſerto: *Dixerunt alter ad alterum: Conſtituamus nobis Ducem; & reuertamur in Ægyptum.* Num. 4. num. 4. ita ipſi de creando Rege inter ſe deliberarent, nec deſiſterent, donec opere complerent. Nam, quod dicit Abulenſ. quæſtione 5. Hebræos per ſe auſos non fuiſſe Reipublicæ ſtatum innouare; niſi conſulto priùs Samuele, ne illum grauiter offenderent, Deúmque ad graues pœnas prouocarent: neſcio, an cum eorum impudentia & licentia cohæreat; qui ſanctiſſimum virum, à quo tam multa ſuſceperant beneficia, de ſuo principatu deturbare non dubitabant. Samuelem igitur adierunt: vt quod ipſi facere non poterant, ille tanquàm Propheta, & diuinæ mentis interpres exequeretur. Sic enim alieno miniſterio vti volebant, vt ſuum ipſi venenatum deſiderium obuelarent: & non tam ipſi propria maleuolentia, quàm Samuel diuina auctoritate Regem conſtituere videretur: peſſimum ſuæ fraudis & calliditatis exemplum ad ſuos poſteros tranſmittentes; qui volentes, & non audentes auctoritate propria Chriſtum Dominum interficere; Pilatum, vt interficeret, precabantur, dicentes: *Nobis non licet interficere quemquam.* Ioan.18. num.31. Et iterum: *Nos legem habemus, & ſecundum legem debet mori.* Ioan. 19. n. 7. Pilati flagitio ſuum tegere cupientes.

Abul.

Excuſatio Abulenſis nō cohæret cum impudentia Hebræorum.

Hebræorum fraus & calliditas vitupe ratur.

19. *Deus poſt electionem Saülis & Dauidis, remiſit poteſtatem eligendi Regem.* Itaque nulla ſub id temporis erat in populo poteſtas ad Regem conſtituendum. An verò regio ſtatu in perſona Saülis iam introducto, & in perſona Dauidis iam confirmato, adhuc inter Hebræos poteſtas eligendi penes ſolum Deum ſeruaretur; ita vt etiam, neceſſitate vrgente, expectanda eſſet diuina electio, neque Rex iuxta commune ius ad plura populi ſuffragia creandus: quæſtio eſt, quã in 1. Tomo, Annot.3. Sect.5.§.3. & 5. prælibaui, & hunc locum breuiter definiendum remiſi. Dico igitur, Deum poſt electionem Saülis & Dauidis, quos ipſe per ſe immediatè elegit & conſtituit, vt dicemus deinceps, non ſemper ſibi reſeruaſſe poteſtatem eligendi Regem inter Hebræos; ſed iiſdem remiſiſſe, vt ipſi communi Gentium iure in eligendo Rege, quando neceſſitas vrgeret, vterentur. *Primum fundamentum.* Moueor primò, quia Deum eſſe proprium & immediatum Regis electorem in populo Iſraëlitico; erat ingens beneficium, quod in eum populum conferebat, vt per ſe patet: hoc autem beneficio ſe populus fecit indignum, cùm ſua ſponte Regem poſtulauit, antequam Deus de politico regimine innouando quidquam definiret. Ergo deinceps dimiſit illos Deus in deſideria cordis eorum, & pares illos cæteris nationibus effecit, quibus tantæ prærogatiuæ iure ſuperiores eſſe noluerunt.

20. *Secundum fundamētū.* Secundò, quia, quamuis inter Hebræos nullus fortaſſe Rex inueniatur ab ipſo populo abſque vlla deſignatione diuina electus & conſtitutus; vt A Pineda citatus fatetur: tamen aliquos inuenio ab aliis ſaltem humanis electoribus creatos. *Pineda:* Nam Nechao Rex Ægypti, à Regno Iudaïco remouit Regem Ioachaz, eòque viuente, Regem conſtituit fratrem eius iuniorem Eliacim, quem Ioachim appellauit. 4. Reg.23. à n.33. Deinde Nabuchodonoſor Rex Babylonis arcuit ab eodem Regno Iudaïco Regem Ioachimum prædicti Ioachimi filium, eòque ſuperſtite, Regem creauit Mathaniam eius patruum, quem Sedeciam nuncupauit. 4. Reg. 24. à num. 15. Vterque autem, nempe, Ioachim & Sedecias, verè & legitimè regiã exercuit poteſtatem. Ergo iam Deus ſub id temporis ſibi non reſeruabat iuriſdictionem immediatè & per ſe creandi Hebræos Reges, ſed remittebat ele- B ctoribus, ad quos iure communi ſpectabat, quales tunc fuerũt illi duo externi Reges, iure victoriæ. Et in debitis circunſtantiis iuri communi requiſitis, eſſe poſſet ipſe populus, ſeu communitas; cui per ſe, & ex natura rei iuriſdictio debebatur.

21. *Samuel nullam habuit poteſtatem creandi Regem.* Ex dictis patet, Samuelem non habuiſſe poteſtatem deſignandi, aut creandi Regem, neque ex ſe, vt palàm eſt; neque à populo acceptam, cùm eam populus ſub id temporis non haberet. Vnde maiores natu Iſraël iniquam petitionem ad eum attulerunt dicentes: *Conſtitue nobis Regem:* quia, vt plus facerent, quàm poſſet, poſtulabant. Quòd ſi, vt Prophetam precabantur, vt ipſe aliqua diuina auctoritate, quam ad hanc innouationem haberet, C vteretur: temerarij exiſtebant, cùm eis neque de tali auctoritate conſtaret, neque de ſufficienti neceſſitate ad vtendum illa, etiamſi daretur. Sed eorum culpa ex ſequenti num. magis patebit. Quod verò addunt: *Vt iudicet nos:* idem eſt, ac ſi dicant: *Vt regat nos:* ſeu, vt more regio nobis dominetur. *Hebræi ſub nomine Iudicis Regem callidè poſtulabant.* Neque enim Regem duntaxat, vt iudicaret, poſtulabant: nam ad iudicandum ſatis erant Iudices. Nihilominùs verbo iudicandi vti maluerunt; ne ſtatim ſuam inſaniam proderent; ſed callidiùs diſſimularent: neque Samuelem grauiùs offenderent; ſed artificioſius inducerent quò volebant. Sed de verbo iudicandi iterum ad ſequentem num.

22. D *Sicut & vniuerſæ habent*, &c. Aliarum nationum afferunt exempla: vel, vt inducant Samuelem ad concedendum, quod petunt: vel, vt ſe excuſent, quòd petierint, vt Abulenſis aduertit. *Abul.* Nam ſine aliarum gentium exemplo imprudens ille concederet; nec minùs imprudentes iſti poſtularent. *Vniuerſæ, figuratè ponuntur, pro plurimis.* Vniuerſas verò dicunt nationes figuratè pro plurimis: neque enim omnes ſub Regibus viuebant, ſed aliæ aliis principatus generibus vtebantur. *Tull.* Quamuis M.Tullius lib. 3. De legibus, ſub initium, dicat, omnes antiquas nationes Regibus quondam paruiſſe: *Iuſtin.* & Iuſtinus hiſtoricus lib. 1. ſcribat, *Principio rerum, Gentium, nationumque imperium penes Reges fuiſſe.* *Primi duo Reges ante & poſt diluuium, Caïn & Nemrod, peſſimi.* Et fortaſſe omnium primus ante diluuium ſibi hoc imperium vſurpauit E Caïn, cùm dicitur ciuitatem condidiſſe. Gen. 4. num.17. hoc eſt communitatem, ſeu multitudinem hominum congregaſſe, qui ipſe, tanquàm Rex, dominaretur: vt D. Aug. lib.15. De ciuit. cap. 8. interpretatur. *D. Aug.* Et poſt diluuium, omnium primus regnare dicitur Nemrod, Gen.10. n.10. quem D. Auguſt. lib. 16. De ciuit. cap. 4. exiſtimat, fuiſſe conditorem Babylonis: *D. Aug. Nemrod conditor Babylonis.* in qua vrbe primum Regni ſui ſolium collocauit. Vbi vides duos primos mundi Reges ante & poſt diluuium peſſimos extitiſſe: ne quis tam amet illius ſtatus dignitatem, quàm iniquitatem reformidet.

23. Ab his fortaſſe conſequentes Reges didicerunt; qui magna ex parte à Regibus in tyrannos

Tull. *Nomē Regis olim omnibus ferè gentibus inuiſum.* Genebr.

degenerarunt. Vnde factum eſt, teſte Marco Tullio in Antonium, vt regium nomen Græcis, pariter ac Latinis inuiſum haberetur. Immò, vt ex Demoſthene refert Genebr. lib. 1. Chronologiæ, omnibus ferè Gentibus, quæ ſuauiùs, inquit Demoſthenes, credebant, obedire legibus quàm Regibus. Nam, qui legibus ſeruiunt, ſeruiunt rationi, quæ ſemper id, quod eſt optimum, intuetur: at verò, qui ſeruiunt Regibus, ſeruiunt voluntati, quæ ſæpè in libidinem ac tyrannidem faceſſit. Vnde olim Deus Meſſiam Dauidis nomine ſignificatum, mundo pollicitus, non ſolùm Regem, ſed etiam paſtorem appellauit, vt regij nominis inuidiam paſtoritij muneris beneuolentia temperaret: *Et ſeruus*, inquit, *meus Dauid, Rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum.* Ezech. 37. n. 24. B Quaſi diceret, inquit D. Hieronymus ad eum locum: *Tanta erit clementiæ, vt non ſolùm Rex, ſed & paſtor appelletur: eò quòd ſuperbum nomen imperij paſtoris vocabulo mitiget.* Hinc patet præpoſtera Hebræorum voluntas. Nam cæteris Gentibus ſuos Reges non tam amantibus, quàm odio perſequentibus, ipſi Reges habere cupiebant, & nomen regium aliis nationibus inuiſum & execrandum, ipſis videbatur iucundum & appetendum. Ita cæca hominum mens, non quò ratio ducit; ſed quò paſſio impellit, præcipitatur.

Vnde Meſſias & Rex & paſtor nuncupetur. D. Hier.

Num. VI. Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis eò quod dixiſſent: Da nobis Regem, vt iudicet nos. Et orauit Samuel ad Dominum. C

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Hebræi peccarunt in petendo Rege.*

D*Iſplicuit ſermo*, &c. Certum eſt, Iſraëlitas in petendo Rege grauiter peccaſſe: vt patet ex num. ſeq. *Non te abiecerunt, ſed me.* Et ex cap. 12. num. 19. vbi populus hoc ſuum peccatum ingenuè confeſſus, *Addidimus*, inquit, *vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus Regem.* Et ex illis verbis Oſeæ 9. num. 9. *Profundè peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa.* Vbi Rupertus lib 4. peccatum Iudæorum negantium Chriſtum Regem, & optantium Cæſarem, comparat cum hoc peccato eorundem contemnentium Samuelem, & nouum Regem depoſcentium. Item ex illis Oſeæ 9. n. 15. *Omnes nequitiæ eorum in Galgal: quia ibi exoſos habui eos. Propter malitiam adinuentionum eorum de domo mea eiiciam eos.* Vbi etiam fit alluſio ad Iudæorum conſilium, quod in Galgalis de conſtituendo Rege excogitarunt. Et rurſum ex illis Oſeæ 10. num. 9. *Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël.* Vbi ſignificatur hoc peccatum Iudæorum regimen inuocare cupientium, fuiſſe illis prima malorum omnium labes.

Rupert.

Hoc peccatū eis omnium malorum cauſa fuit.

2. *Videri non peccaſſe Iſraëlitas.*

Sed mirabitur fortaſſe aliquis, vllum in hac Regis petitione peccatum interueniſſe; cùm olim E à Deo præſcriptum fuiſſe videatur, vt poſt ingreſſum in terram Promiſſionis, de Rege conſtituendo deliberetur, vt videre eſt in illis verbis Legiſlatoris ad populum: *Cùm*, inquit, *ingreſſus fueris terram, quam Dominus Deus tuus dabit tibi; & poſſederis eam, habitaueriſque in illa, & dixeris: Conſtituam ſuper me Regem, ſicut habent omnes per circuitum nationes: eum conſtitues, quem Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrum tuorum.* Deuter. 17. n. 14. Vbi planè concedi videtur facultas conſtituendi Regis; dummodò ille ex filiis Iſraëlis eli-

A gatur. Quod igitur peccatum, optantes & petentes Regem, dici poſſunt commiſiſſe? Duas inuenio reſponſiones. Vnam ex D. Aug. q. 26 Deut. Lyra. ibidem, & Abulen. quæ . 7. qui dicunt, in loco Deuteronomij, non fieri vllam Regis eligendi conceſſionem; ſed tantùm permiſſionem: & cùm peccatum à Deo permittatur; adhuc hanc noui Regis petitionem, peccaminoſam eſſe potuiſſe. Alteram ex Paulo Burgenſi, qui exiſtimat, in illo Deuteronomij loco, fieri quidem conceſſionem Regis eligendi: ſed cum certis conditionibus; quas, quia Hebræi non impleuerunt, addit illos in petendo Rege grauiter peccaſſe. Eandem ſententiam & Caietanus tam hîc, quàm in Deuteronomium, & Rupertus ad hunc locum, mihi innuere videntur.

D. Auguſt. Lyran. Abul. *Duo Authorū reſponſa apponuntur.* Burg.

Caiet. Rupert.

3. *Reiicitur ſecundum.*

Sed non video vllas conditiones in Deuteronomio requiſitas, quas Hebræi hoc loco non impleuerint. Nam ibi tres tantùm conditiones requiruntur: neque enim liberè excogitandæ ſunt aliæ, quæ in Litera non continentur. Vna, vt hæc Regis conſtitutio fiat poſt ingreſſum in terram Promiſſionis. Altera, vt Rex conſtituendus, ſeu declarandus à populo, priùs à Deo eligatur, ſeu deſignetur. Tertia, vt non ſit externus, ſed de filiis Iſraël, indigena, non alienigena. Omnes autem hæ conditiones hoc loco implentur; vt patet. Vnde, ſi ibi facta eſt conceſſio conſtituendi Regem ſub his conditionibus & earum nulla nunc deſideratur; profectò Iſraëlitæ de conſtituendo Rege licitè deliberarunt: quod tamen non eſt dicendum; ſiquidem petendo Regem, Deum contempſerunt. Quare ad prioris ſententiæ Auctores potiùs accedo, dicóque, hanc Regis conſtitutionem ſolùm fuiſſe à Deo permiſſam; & propterea induere potuiſſe aliquam malitiæ rationem, ob eámque Samueli diſplicuiſſe. Difficultas tamen eſt in quo hæc malitia ſita fuerit: quod tunc demum patebit, cùm oſtendetur ratio, propter quam Samueli diſplicuerit.

Approbatur primum.

4. *Diſplicuit ſermo Samueli, vt à recta ratione alienus.*

Diſplicuit igitur *ſermo in oculis Samuelis*, &c. In Hebræo eſt: וַיֵּרַע הַדָּבָר *Vajeragh hadabar.* Quod Interlin. Regia vertit: *Et malum fuit verbum.* Sic & Septuaginta tranſtulerunt, καὶ ἦν πονηρὸν τὸ ῥῆμα hoc eſt, *Et fuit prauus ſermo.* Vbi ſignificatur, verbum non ſolùm fuiſſe ingratum & iniu- D cundum Samueli; ſed in ipſo malum, & à recta ratione alienum. Additur: *In oculis Samuelis*, hoc eſt, interprete Carthuſiano, in intellectu & ſapientia Samuelis. Et, quia Samuel ſua tantùm, & non alia prudentia iudicabat, illam petitionem eſſe malam; auſus non fuit illam ſtatim condemnare, antequàm Deum conſuleret: idcircò dicitur priùs oraſſe ad Dominum. Quod D. Gregorius rectè expendens: *Sancti*, inquit, *viri, qui omnipotenti Deo valde diſplicere metuunt; in ſuis iudiciis faciles non ſunt: ſed cuncta priùs rationabiliter intus ordinant, vt ea foris in opere irreprehenſibiliter diſponant.* Et paulò pòſt: *A viris ſpiritualibus nihil antè deſpicitur, quàm diſpiciendum eſſe per ſpiritualem mentis intuitum iudicetur.* Sed iam ratio, cur hæc petitio Samueli diſplicuerit, expendatur: quæ multiplex poteſt aſſignari.

Carthuſ. D. Greg. *Iuſti iudicādo faciles eſſe non debent.*

5. Caiet. *Cauſa, ob quas diſplicuit petitio Samueli. Prima ex Caietano.* Oleaſt.

Prima ſit ex Caietano, dicente humana ratione & paſſione diſplicuiſſe Samueli hanc petitionem, quia redundabat in abiectionem ipſius & filiorum. Quamuis Samuelem ex eo laudem, quòd interna paſſione agitatus in externam impatientiam non eruperit; ſed potiùs Deum adierit oraturus, vt prauos motus refrænaret. Eodem modo reſpondet Oleaſter in expoſitione mor. ad c. 17. Num. vbi laudat Moyſē, qui de filiis ſuis in principatum

cipatum poſt ſuum interitum cooprādis, non curauit; & perſtringit Samuelem, quòd ægrè tulerit, ſuos filios à populo de ſucceſſione in principatum remoueri.

Oleaſtri & Caietani ratio exploditur.

Verùm hanc rationem ideò non amplector, quia Samuel longè minùs de ſua & filiorum ſuorum gloria, quàm diuina cogitabat. Et quidem, quod attinet ad filios, mecum ſentit Hugo Cardinalis: *Diſplicuit*, inquit, *ſermo, quo Regem poſtularunt: non quo filios repudiabant.* Concinit Abul. q. 4. *Samuel*, inquit, *cum vir iuſtus eſſet, non curaſſet nimis de filiorum ſuorum deiectione; dum tamen prouideretur publicæ vtilitati.* Et iterum q. 6. *Samuel*, inquit, *libenter tuliſſet, quod filij ſui perderent principatum; & tranſiret dignitas ad extraneos, dummodò Iſraelitæ non petiiſſent Regem.* Scilicet, multò ægriùs ferebat Samuel, ſuos ſubditos incidiſſe in peccatum; quàm ſuos filios de principatu cecidiſſe. Vnde D. Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum, rectè notat, *Moyſen & Samuelem filiis ſuis alios prætuliſſe; nec putaſſe liberos, quos videbant Domino diſplicere.*

Hug. Abul.

Filios Samuel de regno cecidiſſe malebat, quàm in peccatum incidiſſe.

D. Hier.

6.

Diſplicuit ſermo non ex ambitione, ſed ex Samuelis æquitate.

Carth. D. Greg.

Quod verò attinet ad ipſum Samuelem, mihi fauent alij Patres & Interpretes. Nam Dionyſius Carthuſianus, *Diſplicuit*, inquit, *ſermo, non ex ambitione, ſed æquitate ad bonum commune, quia ſciebat populo potiùs expedire quod regeretur per Iudices.* At verò D. Greg. hoc loco de Samuele loquutus, *Sancti viri*, inquit, *cùm ſe à ſubditis contemni conſpiciunt; non tam eis diſplicet, quod contemnuntur; quàm quòd contemptores ſui Deo non placent. Eorum quippe contemptu ſuæ internæ gloriæ dari incrementa conſpiciunt: ſed augeri merita ſua ſubditorum defectibus ingemiſcunt, quos ſic meritis vellent proficere: vt in æterna meritorum retributione, ſecum eos, quibus præſunt, habere potuiſſent.* Et hom. 15. in Ezech. multa proponens exempla Sanctorum, qui iniurias æquo animo tolerarunt: *Samuel*, inquit, *in cogitationem deducatur, qui de principatu deiectus à populo, cùm idem populus peteret, vt pro eo Domino preces effunderet, reſpondit, dicens: Abſit à me hoc peccatum, vt ceſſem orare pro vobis. Culpam quippe vir ſanctus perpetrare ſe credidit, ſi eis, quos aduerſarios pertulerat vſque ad eiectionem, benignitatem gratiæ non reddidiſſet in prece.* Ita ille. Qui in vtroque loco ſatis oſtendit, Samuelem nihil pro iniuriis propriis: ſed pro diuina gloria fuiſſe commotum. Idem lib. 10. moral. c. 4. loquutus de charitate, qua veteres Patriarchæ illatas ſibi iniurias tolerarunt, ſubdit: *Hæc Samuelem & in principatu humilem præbuit; & integrum in deiectione ſeruauit, qui, cùm perſequentem ſe plebem diligeret; ipſi ſibi teſtimonium extitit, quia culmen, ex quo deiectus eſt, non amauit.* Accedit D. Chryſ. in priori homil. De latrone & Cruce, ad finem tertij tomi, vbi proponens multa exempla Sanctorum, qui pro ſuis inimicis orarunt, *Samuel*, inquit, *Propheta ſuſtinuit iniuriam Iudæorum, &c. Et ille, qui exordinatus fuerat, qui contemptus ait: Mihi abſit peccare peccatum intermittendi orare pro vobis Dominum. Peccatum arbitratur, minùs pro inimicis orare.* Et rurſum hom. 2. in poſteriorem Epiſtolam Timothei, loquutus de illis Prælatis, qui ſubditorum iniurias æquo animo ſuſceperunt, & inter eos numerans Samuelem, ſubdit: *Itaque illis contumelia, lucrum: honor verò, onus eſt.* Quibus verbis ſignificat, Samuelem non modò non fuiſſe hac iniuria laceſſitum: verùm etiam delectatum. Abſit igitur, vt Samuel ſuis, aut filiorum iniuriis offenſus, hanc Regis petitionem inique pateretur.

Prælati ſubditorum defectu ſua augeri merita ingemiſcunt.

Iuſti non pro iniuriis, ſed pro diuina gloria commouentur.

D. Chryſ. *Iuſti peccatū arbitrantur, pro inimicis non orare.*

Iuſtis contumelia, lucrū: honor, onus eſt.

7.

Secunda ex Petro Damiano.

Secunda ratio primæ affinis eſt, ſed in meliorem ſenſum explicata. Doluit quidem Samuel propter ſuam deiectionem; non tamen quatenùs ea in proprium dedecus, ſed quatenùs in publi-

A cum detrimentum redundabat. Ita docet D. Petrus Dam. lib. 5. epiſtolarum, epiſt. 12. vbi oſtendit, homines etiam iuſtos, & minimè ambitioſos, vt Ioſephum, Moyſen, Ioſue & ſimiles, aliquando oblatum imperium libenter amplecti; quando, ſcilicet, intelligunt, ſuam operam ſuis ſubditis profuturam: & eandem ob cauſam iniquè ferre, ſi ab imperio remoueantur; vt contigit Samueli: *Quid dicam*, inquit, *Samuel, qui quandiu non eſt ab ipſo populo ex principatus arce deiectus, & excelſus videbatur in publico, & humilis erat in occulto: qui, videlicet ſuſcepti regiminis locum adeo innitus deſeruit; vt maioribus natu Iſrael ſibi Regem petentibus, de eo protinus Scriptura dicat: Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis*, &c. Ita ille. Quaſi diceret: Quamuis Samuel eſſet humilis; tamen ægre tulit ab imperio B remoueri: non quidem, quòd ipſe ſua dignitate; ſed, quòd populus ſua vtilitate priuaretur: vel ſaltem doluit propter ſuam deiectionem, non, quòd illa in ſuum damnum redundaret, ſed, quòd populi ingratitudinem & iniuſtitiam proderet & argueret, qui Iudicem, à quo tam multa beneficia accepiſſet, aſpernaretur. Hanc rationem hoc poſteriori modo explicatam Abul. q. 9. inter alias inculcat. Sed, quamuis hæc ratio oſtendat, Regis petitionem propter circumſtantiam ingratitudinis vitioſam fuiſſe, & propterea diſplicuiſſe Samueli: non tamen oſtendit, fuiſſe malam in ſe ipſa, & prohibitam. Quare alia ratio quærenda eſt, ex qua intrinſeca eius malitia colligatur.

D. Dam.

Doluit Samuel non ob ſuam dignitatem, ſed ob populi vtilitatem.

Abul.

Reiicitur ſuperior ſententia.

8.

Tertia cauſa apponitur.

Tertia ratio. Diſplicuit ſermo in oculis Samuelis, non tam propter ipſam petitionem, quàm propter rationem petendi. Petebant enim Regem, vt reliquis Gentibus ſimiles efficerentur. Iniquum C autem erat, populum, qui Deum colebat, velle ſimilem eſſe populo, qui Deum ignorabat. Hanc aſſignant Dionyſius, Caietanus, Lyra. Abulenſis & alij. Eandem ob cauſam percuſſit olim Deus Ozam portantem in plauſtro Arcam fœderis. 2. Reg. 6. num. 7. Nam, vt ibi Lyranus, *Peccauit*, inquit, *in hoc, quòd voluit aſſimilari Philiſthæis in Arcæ deportatione.* Philiſthæos enim Arcam in plauſtro deportaſſe, in c. 6. dictum eſt. Nec immeritò diſplicet populus, volens ſimilis eſſe Gētibus quibus Deus valdè diſſimilem eum fore præoptabat; iuxta illud Balaami: *Populus ſolus habitabit, & inter Gentes non reputabitur.* Num. 23. num. 9. Quaſi diceret: Tam diuerſos mores à Gentibus colet, vt ſolus in mundo eſſe, & nullum cum Gentibus commercium habere videatur. Huc pertinet illa D diuina prohibitio: *Noli lætari, Iſraël: noli exultare ſicut populi.* Oſeæ. 9. n. 1. Vbi non prohibetur ſimpliciter lætitia & exultatio: ſed talis, qualis à Gentibus haberi conſueuit. Nam Gentes exultant de donis temporalibus: Deum verò donatorem contemnunt; ſeu, vt loquitur Rupertus ad citatum Oſeæ locum: *Diligunt rem Dei, neglecto Deo.* At verò populus fidelis fruitur quidem temporalibus donis, ſed de ipſo donatore præcipuè lætatur. Ab- E ſit igitur, vt ſicut Gentes, donatore cōtempto, de ſolis donis lætetur. Cæterùm Rupertus hanc populorum lætitiam ab Oſea prohibitam, preſſiùs limitat ad eam, quam de ſuis, quippe Regibus habebant. *Hæc lætitia*, inquit, *populorum, ac exultatio eſt Gentium, Regem alium habere, quàm Deum. Et hac lætitia lætari, tali exultatione exultare voluit Iſraël; quando Regem Saülem expetiuit; quando ſequutus eſt Ieroboam, relicta domo Dauid; quando Chriſtum negauit, dicens: Non habemus Regem, niſi Cæſarem.* Meritò igitur diſplicuit Samueli ea petitio, qua populus Iſraëlis, non aliter quàm cæteræ Gentes, de ſuis Regibus exultare cupiebat. Quamuis adhuc

Dionyſ. Caiet. Lyra. Abul.

Deus populū ſuum idololatris ſimilem eſſe non vult.

Ruper. *Populus fidelis de bonorū temporalium donatore præcipuè lætatur.*

adhuc alia ratio quærenda ſit,qua oſtendatur non ſola circunſtantia, ſed etiam ſubſtantia petitionis Samueli diſplicuiſſe.

9. *Rupertus. Quarta ex Ruperto ponitur & reiicitur.*

Quarta ratio ex Ruperto. Diſplicuit Deo hæc petitio: *Quia*,inquit,*importuno tempore dixerunt: Da nobis Regem:cùm haberent Iudicem, iuſtè & regulariter iudicantem eos;non ambitionis vanitate, ſed in ſpiritu Dei,& ſermonis Domini veritate.* Sed hæc ratio ſolùm oſtendit, cur diſplicuerit Deo, qui agnoſcebat Samuelis ſanctitatem;eiúſque dignitati conſulebat; & vtilitatem ex ea capiendam à populo contemni iniquiſſimè patiebatur:non autē cur diſplicuerit Samueli, qui de rebus propriis non niſi humiliter iudicabat.

Quinta ex Brixiano nō eſt adæquata.

Quinta ratio ex Iſidoro Clario: *Quia*, inquit,*ex tumultuario quodam, & inconſiderato animo, & non pro honore Dei, & conſeruatione iuſtitiæ poſtulauerunt Regem: & idcircò Deum offenderunt;præſertim, cùm magis fiduciam ſuam in homine collocauerunt; quam in Deo, qui toties eos ex magnis eripuit periculis.* Sufficiens quidem fuit hæc ratio, non tamen adæquata.

Sexta ſumitur ex eorum ſuperbia. Abul.

Sexta ratio ſumitur ex ſuperbia eorum. Nam, cùm eſſent illi ſuperbiſſimi, non niſi maximo Principi, qualem eſſe Regem iudicabant, parere voluerunt. Ita tenet Abul. quæſt.6.*Videbatur*,inquit, *eis indecorum,quòd, cùm ipſi eſſent magnus populus, non haberent Regem, quem putabant, magnum eſſe honorem populi.* Hinc illa Dei cum hoc populo expoſtulatio: *Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati ſunt, eleuauerunt cor ſuum, & obliti ſunt mei.*Oſeæ 13.n.6. Vbi Rupertus lib. 6. *Quia*, inquit, *terram optimam in poſſeſſionem acceperunt, cuius fructibus adimpleti, & diuites facti ſunt, elati in ſuperbiam Regem ſibi petierunt, nolentes audire vocem Domini & Samuelis.* Quaſi minùs glorioſum illis videretur, Iudici, quàm Regi obtemperare. Superba igitur petitio non potuit non & Deo & Samueli diſplicere; quamuis maior adhuc diſplicendi ratio mihi videatur in illa interueniſſe; vt ex dicendis patebit.

Rupert.

10. *Septima ex Lyrano.* Abul. D.Chryſ. *Confirmatur ex D. Chryſoſtomo.*

Septima ratio.Diſplicuit ſermo,inquit Lyranus: *Quia diſplicuit malitia filiorum ſuorum, quæ vſque tunc latuerat ipſum.* Similiter reſpondet Abulenſis,q.5.Et poteſt confirmari ex D. Chryſoſtomo lib.3.De prouidentia,vbi de Samuelis triſtitia loquutus, *Eius*,inquit,*filij, cùm iniqui & mali eſſent, atque ad culmen iniquitatis perueniſſent, & mœrore illum incredibili afficiebant, & ſibi præſtiti honoris heredes eſſe non poterant.* Sic ille. Quamuis hæc ratio à Litera remotior & alienior mihi videatur. Nam,licèt dubitandum non ſit, Samuelem propter ſcelera filiorum grauiter doluiſſe;tamen hoc loco non agitur de hoc dolore;ſed de illo, quem concepit propter peccatum Hebræorum, Regem petentium.Et in quo illud peccatum conſtiterit,à nobis inueſtigatur.

Superior ratio paulò aliter explicatur. Dionyſ. Abul.

Poteſt igitur hæc ratio paulò aliter explicari.Doluit: quia Hebræi ad extremū remedium depoſitionis proceſſerunt; cùm tamen aliis ſuauioribus,correctionis & punitionis priùs vti debuiſſent. Hanc reddit Dionyſius: *Diſplicuit*, inquit,*eò quòd dixiſſent: Da nobis Regem: & non potius:Corrige filios tuos, vt iuſtè ſe habeant.* Eandem inculcat Abulenſis q.9.in 3.& 4.ratione. Et illuſtrat exemplo Heli & filiorum eius, quos Deus non ſtatim ab imperio remouit: ſed ſemel atque iterum admonitos, at minimè emendatos.

Grauiora ſupplicia vltimò aſſumenda.

Vnde iuſtitia diuina cingulo & pallio comparatur: *Erit*, inquit,*iuſtitia cingulum lumborum eius.*Iſai.11. n. 5. Et rurſum: *Opertus quaſi pallio zeli*: id eſt, iuſtitiæ.Iſai. 59.num. 17. Nam, quemadmodum cingulum & pallium, non niſi poſt alias veſtes vltimò aſſumuntur: ita grauiora ſupplicia non ſunt adhibenda, niſi quando leuiora remedia, priùs adhibita non proficiunt.

11. *Octaua ratio myſtica.*

Octaua ratio myſtica eſſe poteſt.Diſplicuit ſermo petentium Regem,in typum eorum, qui pro Chriſto Rege poſtulauerunt Cæſarem. Ioan. 19. n.15.aut eorum,qui Barabbam Chriſto Domino prætulerunt.Matth 27.num. 21.aut eorum, qui nouiſſimis temporibus negantes Chriſtum, amplexuri ſunt Antichriſtum.

Rup. *Iudæi repellendo Chriſtū profūdè peccauerunt.*

De quibus Rupertus lib.2.in Num. cap.22. *Quia*,inquit, *Deum ſuum, Regem ſuum fortiſſimum, Rhinoceroti ſimilem, de virginis ſinu factum, comprehenſibilem, ductúmque ad mortem reliquerunt, hoſtéſque illius facti ſunt: alium recepturi ſunt, id eſt, Antichriſtum, cuius in typum Saulem expetierunt.* Hoc fuit illud peccatum, de quo Oſeas cap.9.num.9. *Profundè*, inquit,*peccauerunt,ſicut in diebus Gabaa*:Hoc eſt:Sicut in vrbe Gabaa repellendo Samuelem:ita poſteà repellendo Chriſtum profunde peccauerūt. Vbi illa ſimilitudinis particula,*Sicut*,non adæquationem, ſed quandam proportionem ſignificat, cùm hoc poſterius peccatum Chriſtum repellentium, multò ſit atrocius ac deteſtabilius.

Quid ſit peccatum profundum.

Vnde hi ſoli peccatores dicuntur in ſacris Literis profundè peccauiſſe: tum propter calliditatem conſilij,quo vtebantur; in quos proinde quadrat illud Iſaiæ 29. num. 15. *Væ, qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium*: Zelo enim iuſtitiæ furorem inuidiæ tegere voluerunt:niſi à Chriſto Domino tota eorum vafrities facilè denudaretur;iuxta illud:*Sicut aqua profunda,ſic conſilium in corde viri: ſed homo ſapiens exhauriet illud.* Prouerb.20. num. 5. Tum propter abſurditatem & peruerſitatem eiuſdem ſceleris.

Inuidia Iudæorum Barabbam, non Ieſum appellantium.

Cui enim non diſpliceat hoc ſcelus Iudæorum?Quis tantum eorum facinus non exhorreſcat?Nocentiſſimum latronem Barabbam ad vitam expoſcebant: innocentiſſimum verò Saluatorem ac Regem ſuum Chriſtum Dominum ad mortem poſtulabant.*Tolle hunc*, inquiunt, *& dimitte nobis Barabbam.* Luc.23.num. 16. Vbi Barabbæ nomen exprimentes; tamen Ieſu nomen inuidiæ cauſa non expreſſerunt: mites in mortis reum; in Auctorem vitæ crudeliſſimi: ſcilicet, *excolantes culicem; camelum autem glutientes.*

D. Greg. *Quanā fuerit Iudæorū conſcientia, exprimitur.*

Matth.23.n.14. Quod D. Greg. lib. 1. mor. c. 6. aliàs 14. expendens: *Culex*, inquit,*ſuſurrando vulnerat; camelus autem ſponte ſe ad ſuſcipienda onera inclinat. Liquauerunt ergo Iudæi culicem; quia ſeditioſum dimitti latronem petierunt. Camelum verò glutierunt; quia eum,qui ad ſuſcipienda noſtra mortalitatis onera ſponte deſcenderat, extinguere clamando conati ſunt.*

12. *Iudæi Chriſtū contemnendo poſitiuam & Moſaicā legem violarunt.*

Iam verò in naturali Rege Chriſto Domino contemnendo, & externo Cæſare poſtulando, quanta fuit Iudæorum iniquitas ac peruerſitas? Neque enim ſolùm naturalem legem, ſed etiam poſitiuam & Moſaïcam,cuius ſe obſeruantiſſimos cultores profitebantur,violarunt.Naturalem quidem,vt patet,quia abſtulerunt ſuum Chriſto Domino ius;& Cæſari indebitum contulerunt. Moſaïcam verò,quia hæc præcipiebat, ne alienigena in Regem admitteretur: *Non poteris*, inquit,*alterius gentis hominem Regem facere, qui non ſit frater tuus.*Deut.17.n.15.ipſi verò alienigenam ſibi Regem cooptabant: digni proinde, qui vel ab ipſo Moyſe,ſi tunc viueret,plecterentur. In tanti peccati pœnam fuit illa diuina comminatio: *Pro eo, quod abiecit populus iſte aquas Siloe, quæ vadunt cum ſilentio, & aſſumpſit magis Raſi: & filium Romeliæ: propter hoc ecce Dominus adducet ſuper eos aquas fluminis fortes,& multas,Regem Aſſyriorum, &c.* Iſai. 8.n.6.& 7.Hoe eſt,interprete D. Cyrillo Alexandrino:

D.Cyril.

Iudæi, quia Chriſtum noluerunt, Tyrannis traduntur in pœnam.

drino: Quia Iudæi aquam Siloë, id eſt, miſſum, ſeu Meſſiam; non cum faſtu & pompa; ſed cum magna humilitate & paupertate ad eos deſcendentem contempſerunt; & potiùs Cæſarē Auguſtum ſibi in Regem apud Præſidem Pilatum cooptarunt: idcircò in externorum Regum tyrannidem, Aſſyriorum, Romanorum, infernorúmque tradentur; vt ſub eorum miſera ſeruitute vapulent, crucientur, torqueantur: *Perſpicuum igitur eſt*, concludit D. Cyril. *qui aquam Siloam leniter fluentem, id eſt, Chriſtum, ſiue Regnum Dei habere nolunt, his omnino Aſſyriorum Regem, hoc eſt, Satanam, inſultaturum; & captiuos ſuo iugo ſuppoſiturum; & multiplicibus peccatorum laqueis conſtrictos ſeruos effecturum.*

13. *Iudæi externum petentes Regem, proprium amiſerunt.*

Nec ſine diuino Numine factum eſt, vbi culpam contraxerunt, ibi pœnam inuenirent. Peccarunt in petendo externo Rege, idcircò in amittendo proprio vapularunt. Hinc illa in populum Iudaïcum inſultatio & ſibilus: *Vbi Rex tuus, & Iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi Regem & Principes?* Oſeæ 13. num. 10. Quaſi diceret: Nuſquam parent: penitùs aboleuerunt. *Sicut mane tranſit*, inquit idem Propheta, *pertranſiit Rex Iſraël.* Oſeæ 11. num. 1. Vbi inter matutinum tempus & regnum Iſraël, quædam ſimilitudo & diſſimilitudo continetur. Similitudo quidem, quia vtrumque breuiſſimè tranſit. Oritur aurora, rident prata, gemmāt flores, rutilant amnes, & concinunt auiculæ, cælum terraque ſereno quodam vultu exhilarantur. Sed paulò pòſt, Sole mundi faſtigium occupante: ecce tibi prata æſtuant, marceſcunt flores igneſcunt amnes, obmuteſcunt auiculæ, tota cæli, terræque facies deformatur. Ita planè regnum Iſraël initio quidem vigere, & virere, ac florere videbatur: ſed paulò pòſt hoſtilibus conſumptum armis penitùs conflagrauit.

Diſſimilitudo matutini temporis & regno Iſraël.

Diſſimilitudo verò, quia matutinum quidem tempus abit, ſed redit: heſterna præterit aurora, ſed regreditur hodierna: huic abeunti aliis in poſterum ſucceſſuris. Non ita tamen regnum Iſraël: qui ita ſuos collapſum in cineres diſparuit, vt omnis reſurgendi ſpes cum illo penitùs deperierit. Quod Rupertus eleganter expendens, & ex ipſa Litera deducens, *Cito*, inquit, *mane tranſit: veruntamen iterum reuertitur. Rex autem huiuſmodi, ſiue regnum Iſraël non reuertetur ampliùs. Rectè ergo, cùm dixiſſet: Sicut mane tranſit: non contentus fuit, dixiſſe: Tranſit Rex Iſraël: ſed omnimodum & irreuocabilem exprimens tranſitum: Pertranſiit, inquit, Rex Iſraël.* Æquum enim erat, vt populus, qui naturalem Regem cum externo tyranno commutabat; & regno & Rege in æternum priuaretur.

Rup.

14. *Synagoga perpetuò captiua, ad regnum nunquàm reuertetur.*

In huius rei typum dicitur filia Oſeæ, id eſt, Synagoga, à regno tanquàm ab vbere materno ablactata: *Ablactauit*, inquit, *eam, quæ erat abſque miſericordia.* Oſeæ 1. num. 8. Vt enim infans, qui ab vbere ſemel eripitur, nunquàm ampliùs vberi reſtituitur: immò quò magis in dies adoleſcit, eò ineptior efficitur, vt ad vbera reuertatur: ita populus Iſraëliticus ſuo regno ſemel deſtitutus, nunquàm ampliùs in illud remigrauit; & quò plura ſui exilij tempora decurrunt, eò certior redditur, fore vt nunquàm ampliùs priſtinum in ſtatum reuocetur. Sic ad eum locum Rupertus obſeruat: *Filia*, inquit, *ablactata perpetuitas eſt captiuitatis; cui nulla infunditur lactis alimonia, nulla conſolatio de captiuitate ſoluenda.* Non ſine myſterio D. Petrus, *Percutiens ſeruum Principis Sacerdotum amputauit auriculam eius.* Matth. 26. num. 41. *Erat autem nomen ſeruo Malchus.* Ioan. 18. n. 10. Vbi Theophilus Patriarcha Antiochenus lib. 1. Allegoriarum

Rupert. Theoph.

A in Matthæum, obſeruat, Malchum Hebraïcè interpretari Regem: vt intelligamus, Regem Hebræorum miſerum in ſeruitutem abiiſſe, & in perpetuæ ſeruitutis ſtigma & characterem, turpi mutilatione deformatum.

Synagoga in Malcho mutilata, regno priuatur.

15. *Iudæi nō ſolùm temporalem Regem amiſerūt, ſed æternum.*

Sed vtinam ſolo Rege temporali, non autem æterno priuarentur Iſraëlitæ. At; proh dolor? ab æterno Rege, quem contempſerunt, in æternum contemnentur. *Voca*, inquit Deus, *nomen eius, non populus meus: quia vos non populus meus; & ego non ero veſter.* Oſeæ 1. num. 9. Vbi quidem æternum Iudæorum à ſuò Rege Chriſto Domino diuortium atque exilium ſignificatur: quo nullum eſſe potuit acerbius infortunium, vt ibi Rupert. obſeruat: *Maximum*, inquit, *hoc miſeriarum eſt incrementum, vt populus captiuus, idemque nullum habens præfixum ſoluendæ captiuitatis tempus, dicatur, & ſit, quod dici*-B *tur à Deo: Non populus meus. Nam, ſi captiuus quidem eſſet populus, & corporalis eius captiuitas nunquàm ſolueretur, non tamen etiam ſecundum animam à Deo proiiceretur: eſſet tolerabile malum; & magna ex parte bene ſe haberet ſtatus, ſiue caſus, captiuorum temporaliter gementium. Nunc autem malum irremediabile eſt: quia corpora viſibilis Aſſyrius cepit & tenet; animas autem inuiſibilis Aſſyrius decepit & poſſidet.*

Rupert. *Æterni Regis amiſſio immedicabile malum.*

Vidua illa, quæ ſæpiùs veniebat ad Iudicem, dicens: *Vindica me de aduerſario meo.* Luc. 18. n. 3. interprete Theophilo citato lib. 3. Allegoriarum in Lucam, ſignificabat Synagogam importunam Chriſti Domini apud Pilatum accuſatricem, ac ſæpiùs dicentem. *Tolle, tolle, crucifige eum.* Ioan. 19. C num. 15. Non immeritò autem appellatur vidua, vt eo, quem accuſauit & crucifixit, viro ſuo in æternum deſtituta ſignificetur: quod vel ipſe Dominus teſtatur, dicens: *Quoniam ipſa non vxor mea, & ego non vir eius.* Oſeæ 2. n. 2. Eò enim deuoluta eſt Synagoga, vt in perpetua viduitate ſuas miſerias lamentetur. Quid miraris, ô Synagoga, ſi tuum Regem amiſeris, quem abiecisti: Cū enim Chriſtus Dominus apud Nazaræos prædicaret: *Repleti ſunt omnes in Synagoga, ira: & ſurrexerunt & eiecerunt illum extra ciuitatē.* Luc. 4. n. 28. In quem locum Diuus Ambroſius, *Retribuebant*, inquit, *mala pro bonis. Nam, cum ipſe per populos beneficia diffunderet, illi iniurias irrogabant. Nec mi*-D *rum, ſi perdiderunt ſalutem, qui eiecerunt de ſuis finibus Saluatorem.* Itaque Iudæi ſuum Regem repellentes, à ſuo regno in æternum repelluntur.

Synagoga perpetuò vidua, ærumnas ſuas lamentatur.

D. Amb. *Iudæi ſalutē perdiderunt, Saluatorem eiecerunt.*

16. *Vltima ratio & præcipua apponitur.*

Vltima ratio principalis, cur hæc petitio diſplicuerit Samueli, ex Theodoreto, Procopio, Seuero Sulpitio, Ruperto, tum hoc loco, tum aliis ſtatim citandis, Lyra in ſuo num. 5. & latiùs in 7. ad vltima verba huius capitis, Abul. q. 6. & ſequentibus, Carthuſiano, Caietano, & aliis, eſt, quia diuino honori derrahebant, hominem Deo præferentes. Nam Deus peculiarem illius populi Regem ſe præſtabat: vt facilè poteſt illuſtrari. In primis ex Ioſepho lib. 2. contra Appionem, vbi, cùm varias regiminum ſpecies deſcripſiſſet, Monarchiam per vnum, Ariſtocratiam per optimos, Democratiam per multitudinem; tandem addit, compoſi-E to, ſeu innouato vocabulo, Theocratiam, per Deum; & hanc tribuit populo Iſraëlitico, qui à Deo immediatè regeretur: *Noſter*, inquit, *Legiſlator in nullam harum adminiſtrationum intendens, Theocratiam inſtituit; vni in primis Deo imperio atque poteſtate aſſignata.* Deinde ex Scriptura. Nam Deus ad populum, *Mea eſt*, inquit, *omnis terra. Et vos eritis mihi in regnum ſacerdotale.* Exod. 19. n. 5. & 6. Quaſi diceret: Quamuis ego totam terram mea teneam ditione; tamen peculiari ratione me vobis Regem exhibebo. Idem colligitur ex illis verbis,

Theod. Procop. Sulpit. Rupert. Lyra. Abul. Carthuſ. Caiet.

Deus peculiarem Iudæorum Regem ſe præſtabat. Ioſeph.

Probatur ex Scriptura.

Oleaſt. Lyra. *Deus Iudæos excellentiori amore proſequebatur.* Lyran.

verbis, quæ immediatè antecedunt. *Eritis mihi in peculium de cunctis populis.* Oleaſter ex Hebræo legit: *Eritis mihi theſaurus dilectus præ omnibus populis.* At verò Lyranus: *Eritis mihi amicabilitas de cunctis populis.* Id eſt, inquit, *excellenter dilecti.* Et notat, ſignificari per abſtractum, vt excellentior amor oſtendatur. Simile eſt illud Sapientis: *In vnamquanque gentem præpoſuit rectorem, & pars Dei Iſraël facta eſt manifeſta.* Eccleſiaſtici 17. n. 14. Nam regimen illius populi, inquit ibi Lyranus, attribuebatur à principio ipſi Deo, modo ſpeciali. Nec ſolùm erat Iſraël peculiaris Dei populus; ſed vt talis palàm agnoſcebatur. Sic Deus ab initio alios populos aliis Regibus ſubiecit: *Pars autem Domini populus eius; Iacob funiculus hæreditatis eius.* Deut. 32. n. 9. Hoc eſt: populum Iſraëliticum non aliis Regibus, ſed ſibi vni gubernandum reſeruauit.

B

17. Concinit Balaamus, dicens, de hoc populo: *Dominus Deus eius cum eo eſt, & clangor victoriæ Regis in illo.* Num. 24. num. 21. Vbi populo alium Regem non habenti, Deum aſſignat Regem: quaſi ab illo peculiariter regeretur. Sed & Moyſes ad populum, *Te,* inquit, *elegit Dominus tuus, vt ſis ei populus peculiaris de cunctis populis, qui ſunt ſuper terram.* Deut. 7. n. 6. Nam Deus, cùm ſuos aliis populis Reges tribueret; ſe ipſum ſuo populo Regem tribuebat. Quod prædixit Moyſes, cùm in monte Sinaï Deum vidit Legiſlatorem: *Erit,* inquit, *apud rectiſſimum Rex.* Deut. 33. num. 5. Quaſi diceret: Si populus in diuina lege obſeruanda rectiſſimum ſe præſtiterit, Deum in ſe gubernando Regem experietur. Vnde Dauid, *Lætetur,* inquit, *Iſraël in eo, qui fecit eum; & filiæ Sion exultent in Rege ſuo.* Pſalm. 149. num. 2. Vbi Theodoretus: *Omnium quidem Deus vniuerſitatis eſt Deus; propriè autem Iſraëlitarum Rex nuncupabatur. Cùm primùm igitur ingrati animi morbo laborarunt; alium Regem, vt eſſet eis, petierunt.* Hinc fortaſſe eſt illud: *Sedit Salomon ſuper ſolium Domini in Regem.* 1. Paral. 29. num. 23. Vbi ſolium Iſraëliticum, Domini ſolium appellatur: quia illud Dominus, tanquàm legitimus Rex priùs occupabat; quod poſteà propter iniquam populi petitionem aliis Regibus tradebat.

Deus vbi legis obſeruantia, ibi Rex.

C

Theod.

Solium Iſraëliticum ſolium Domini appellabatur.

D

18. Eandem ob cauſam Gedeon oblatum regnum repudiabat. Nam, cùm omnes viri Iſraël ad eum dicerent: *Dominare noſtri, tu & filius tuus.* Iud. 8. n. 22. reſpondit ille: *Non dominabor veſtri; nec dominabitur in vos filius meus: ſed dominabitur vobis Dominus.* Ibidem, n. 23. Accepit quidem poteſtatem liberandi populum, quam Dominus Iud. 6. num. 14. ei detulerat; & tamen non accepit poteſtatem regnandi in Iſraël, quam illi modò homines detulerunt: tum, quia illa à Deo; hæc ab hominibus offerebatur: tum, quia illa erat laborioſa; hæc autem ſpecioſa: tum denique ad rem præſentem, quia illa etiam ad homines; hæc autem ad ſolum Deum pertinebat, iuxta illud: *Iſraël poteſtas eius.* Pſalm. 113. num. 2. Vnde olim in populo Iſraëlitico ante Saülem, nemo auſus fuit ſibi nomen regium vſurpare; præter vnum Abimelech. Iudic. 9. num. 6. Quem proinde Abulenſ. hoc loco quæſt. 6. *ſacrilegum* appellat; quaſi regiam poteſtatem vſurpando, rem ſacram violaret. Quare ſacrilegij pœnas dederunt, qui in regiam dignitatem inuolarunt: vt patet in prædicto Abimelech, qui paulò pòſt à fœmina vulneratus, & à ſuo armigero transfoſſus occubuit. Iud. 9. à num. 53. tum etiam in Saüle, qui contra Dei voluntatem in Regem expetitus, & ſibi & ſuis poſteris regnum amiſit, iuxta illud, *Tolletur propter Agag Rex eius,*

Gedeon oblatum regnū, vt Dei proprium repudiauit.

Homines ſpecioſa eligūt, laborioſa cōtemnunt.

E

Abul. *Ideò Abimelech ſacrilegus, quia Regis ſibi nomē vſurpauit.*

A

& auferetur regnum illius. Numer. 24. num. 7. Vbi Rupertus lib. 2. cap. 22. *Quid,* inquit, *in tali, tantóque negotio, Regis huiuſce meminit Spiritus propheticus? Videlicet, vt adſtrueret, quòd præter Deum eius nemo iure ſit Rex eius.* Quaſi diceret: Propterea deſcribitūr Saülis expulſio à regno, vt intelligatur illud regnum, & ad ſolum Deum pertinuiſſe. Eodem reſpexit & Oſeas cap. 11. num. 1. dicens: *Sicut mane tranſiit, pertranſiit Rex Iſraël.* Vbi etiam Rupertus aduertit, propterea regnum Iſraëlis pertranſiſſe, quia ad hominem fuerat deuolutum: nam, ſi perſeueraſſet penes Deum, cuius erat proprium, immobile teneretur. Æquum enim fuit, vt Rex Saül, qui Deum à ſuo regno excluſerat, excluderetur & ipſe à ſuo; & cum ſua poſteritate in perpetuum aboleretur.

Rupert.

Rupert. *Ideò Saül à ſuo regno excluditur, quia Deum excluſerat.*

Ratio verò, cur Deus eſſe voluerit peculiaris 19.

B Rex illius populi, aut eſt illa, quam tradit Abulenſis quæſt. 7. nimirum, vt cùm Iudices fuerint exiguæ poteſtatis, non illi, ſed ſolus Deus ab eo populo Dominus vocaretur. Aut eſt illa, quam tradit Rupertus lib. 4. in Apoc. cap. 5. vt in illo temporali regno Synagogæ, quod Deus peculiariter adminiſtrabat; repræſentaretur ſpirituale Eccleſiæ regnum, à diuino Spiritu peculiariter dirigendum, iuxta illud: *Feciſti nos Deo noſtro regnum.* Apoc. 5. num. 10. Hoc eſt: Feciſti, vt non ab alio, quàm à te ipſo, Deo noſtro, tanquàm à proprio Rege gubernaretur. Aut illa, quam addere poſſumus; ſcilicet, in gratiam & fauorem Chriſti Domini, ex eo populo naſcituri; quem proinde in populo libero, ac diuinæ tantùm ſeruituti ſubiecto naſci oportebat. Aut denique omnes ſimul, pluréſque aliæ, quæ facilè poſſunt excogitari. Igitur, cum regnum Iſraëlis ad Deum, non ſolùm tanquàm ad vniuerſalem, ſed etiam tanquàm ad particularem Regem pertineret; Hebræi alium Regem petentes, Deum, ſi non ab vniuerſali dominio, ſaltem à particulari excludebant: vt Abulenſis infrà ad cap. 12. quæſt. 14. latius oſtendit. Vnde factum eſt, vt contra Deum grauiter peccarent, & Samueli nimiùm diſplicerent. Quæ Paulus Burgenſis contra hanc rationem latè opponit, tum ex dictis, tùm ex doctrina Carthuſiani & Thoringij facilè diſſoluentur.

Aſſignantur cauſæ, cur Deus peculiaris Iudæorum Rex eſſe voluerit. Abul. Rupert.

C

Burgenſis fūdamenta ſoluuntur ex dictis. Burg.

D *Vt iudicet nos,* &c. En finis petendi Regem: *Vt iudicet,* inquiunt, *nos.* Nam, cùm viderent, filios Samuelis muneribus corruptos, à iudiciorum rectitudine defeciſſe, Regem habere voluerunt, qui ſua integritate illorum defectus reſarciret. Paulus Burgenſis contendit, Hebræos petendo Regem ideò peccaſſe, quòd illum ad hunc finem petiiſſent: ſcilicet, iudicandi cum ſumma & abſoluta poteſtate, quæ ſæpè in tyrannidem faceſſit. Probat: quia petebant Regem, vt iudicaret, ſicut iudicabant & cæterarum nationum Reges, qui hac ſuprema & illimitata poteſtate vtebantur. Vnde, quamuis licitum eſſet, immò à Deo conceſſum vt ipſe putat, petere Regem, cum determinata poteſtate iudicantem; non tamen cum illa abſoluta, & in metam pro ratione voluntatem abeunte. 20.

Sententia Burgenſis apponitur & probatur. Burg.

Superior ſententia refellitur.

E Sed contrà. Quia vel loquitur de poteſtate ſuprema, hoc eſt, maiori, quàm iudiciaria; intra rationis tamen limites contenta: vel de poteſtate ſuprema omnes rationis limites liberè tranſiliente. Hanc poſteriorem Hebræi in ſuo Rege non optabant: nam, ſi illam in filiis Samuelis refrænare cupiebant; quo pacto illam in nouo Rege paterentur? Illam priorem deſiderare in Rege, quem petebant ad Iudicum licentiam coërcendam, ſeu poſtulare Regem cum illa poteſtate gubernantem, malum non erat; niſi alioqui peculiare ius diuinum,

num,quod ad illud regnum habebat, offenderetur. Non igitur peccabant Iſraëlitæ petendo Regem,præciſè, vt eos iudicaret: ſed petendo Regem,quo regnante, Deus à ſuo peculiari regno excluderetur.

21. *Cauſa,cur, Iudicem,non Regem poſtularunt.*

Cæterùm illud,*Vt iudicet nos*, non eſt idem,atque,vt proprio Iudicis munere fungatur: ad hoc enim munus nouum creati Regem non oportebat:ſed idem,atque,vt imperet,vt regnet,vt poteſtate regia, maiori, quàm iudiciaria perfruatur. Verbo tamen iudicandi vti maluerunt:vel,vt malitiæ ſuæ venenū paulìſper tegerent; vt ſuperiori num.aduertimus, & inuidioſum Regis nomen mitioris poteſtatis verbo colorarent: vel, vt præcipuas Regis partes exprimerent, quas in iudiciis exercendis,dirimendis litibus, ciuibúſque ad pacem & concordiam reuocandis verſari oportebat.

Præcipua Regis munia exprimuntur.

Ab hoc enim iudicandi munere, tanquàm à præcipuo illorum officio Dauid Reges appellat, dicens: *Erudimini,qui iudicatis terram*.Pſal.2.n.10.

B

Ioſeph.

In eodem excelluiſſe Philippum Herodis fratrem, & Regem Trachonitidis regionis, ſcribit Ioſeph. lib.18.Antiq.cap.6. Is enim,inquit,in ſua ditione perpetuò verſabatur:ſi quando tamen iter agebat; ibat cum paucis comitibus; ſubſequente ſella in qua ſolitus erat iura reddere:& ſi quis ex occurſu opem eius inuocaret; ſine dilatione mox ibi ſella poſita reſidens cauſam agnoſcebat; aut ſontem damnaturus, aut abſoluturus innoxium.

Philippi integritas commendatur.

Vtinam hanc iudicandi aſſiduitatem, & integritatem cæteri Reges imitarentur. Haud dubiè publica negotia feliciùs procederent.

C

Primum ferculum iudicialis menſæ olim in Luſitania atramentum.

Audio in Luſitania paucis antè temporibus, nobiliſſimum fuiſſe Magiſtratum, litigantium cauſis dirimendis tam aſſiduum;vt etiam, cùm menſæ accumberet, hoc ſibi primum ferculum iuberet apponi, atramentum & calamum;quibus etiam inter prandendum,eorum,qui ſe adibant,negotia expediret.

22. *Samuelis patientia laus maxima.*

Et orauit Samuel,&c. Si quam laudem meruit vnquam Samuel,certè hoc vno facto meruit longè maximam.Nam à ſuo populo tam grauiter laceſſitus, ac de ſuo principatu tam turpiter deiectus,nec puſillanimis ſuccubuit,nec iratus exarſit,nec ſuperbus infremuit: ſed prudens & patiens, ac nullum turbationis iudicium præ ſe ferens, Legatos interim dimiſit:credo non ſine reſponſo,ne contemni ſe ab illo arbitrarentur; ſed

D

modeſtis verbis,& ad prudētiæ trutinam libratis: Rem,quam afferebant,eſſe magni momenti, non temerè & ex tempore determinandam: ſed diuturna cum Deo conſultatione tranſigendam:abirent ipſi interim;ſe totam cum Deo rem communicaturum: & quidquid ipſe faciendum præſcripſerit, facturum. Quibus dimiſſis, totum ſe ad orandum contulit.

Iuſti iniuriis laceſſiti totos ſe ad orandum cōferebant.

Sic olim Moyſes à populo iurgāte & murmurāte grauiter prouocatus:*Clamauit ad Dominum,dicens:Quid faciam populo huic? Adhuc paululum, & lapidabit me*. Exod.17.n.4.

E

Sic Rex Ezechias à Rege Aſſyriorum per literas blaſphemiæ plenas contra Deū, grauiter laceſſitus:*Aſcendit in domum Domini,& expandit eas coram Domino, & orauit in conſpectu eius*,&c.4.Reg.19.n.14.Sic & Sara Tobiæ vxor ab ancilla grauiter offenſa,*Perrexit in ſuperius cubiculum domus ſuæ:& tribus diebus & tribus noctibus non manducauit,neque bibit: ſed in oratione perſiſtens cum lacrymis deprecabatur Deum*. Tob.3.n.10.Sic Dauid vel ſub eius typo Chriſtus Dominus: *Aduersùm me*,inquit,*loquebantur,qui ſedebant in porta;& in me pſallebant, qui bibebant vinum:ego verò orationem meam ad te,Domine*,Pſal.68. n.13.ſcilicet,conuertebam.Et rurſum:*Detrahebant mihi:ego autem orabam*.Pſal.108.n.4.ſeu, vt maiori

A

emphaſi legi poteſt ex Hebræo: *Ego autem oratio*, ſcilicet,eram. Quaſi tanto ſe affectu in orationem effunderet,vt totus oratio videretur.

Tanto affectu Dauid pro inimicis orabat,vt totus oratio videretur.

Igitur ſancti viri inter aduerſariorum ictus confugiunt ad orationis ſcutum,quo muniantur: inter perſequutorum procellas ſe recipiunt ad orationis portum,in quo placidiſſimè conquieſcant.

23. Ioſeph. *Samuelem totam noctē orādo extraxiſſe credit Ioſephus.*

Sic & Samuel à populo tanta cum ignominia repulſus orauit ad Dominum. Quanto tempore, non exprimit Litera. Ioſephus ſtatim citandus ſignificare videtur, totam noctem orando extraxiſſe.Sed quidquid ſit de orationis extenſione,certè intenſionem non dubito fuiſſe maximam,vtpote in re tam graui.Orationis autem finis multiplex eſſe potuit. Nam orauit primò, vt ſciret, an illa petitio,ſicut ſibi diſplicuerat; ita & Deo diſpliceret: vt initio huius num.ex D.Greg.dixi. Secundò, vt in magno mœrore conſtitutus,aliquando à Deo ſolatium emendicaret:quod D.Chryſ. homil. De Cruce & latrone, inſinuat.

D. Chryſ. *Multiplex orationis finis apponitur.*

Tertiò,vt quid ſibi in re adeò noua faciendum eſſet, percontaretur; vt docent Carthuſ.& Abul.Immò D.Greg *Quid*, inquit,*Dominum orauit;niſi vt ſibi dignaretur oſtendere,ſi tumultuantis populi petitioni aſſenſum dare debuiſſet?*

D. Greg.

Addit verò Ioſephus lib.6. Antiq.cap.4.Samuelem hac Hebræorum petitione ſic afflictum fuiſſe,*vt nec cibum,nec ſomnum præ cura caperet: ſed per totam noctem ſe in lecto verſaret, multa interim animo volutando*.

Ioſeph.

Concinit D. Chryſ.lib.3.De prouidentia,vbi loquutus de triſtitia, quàm Samuel hauſerat ex malitia filiorum, ſubdit: *Succeſſit huic mœrori, immò verò non ſucceſſit, cùm prior nondum quieuiſſet: ſed adiectus eſt alius, Iſraëlitarum,ſcilicet, iniuſtiſſima petitio, qua in re ita concidit, vt ingenti conſolatione indigeret*. Quam non aliunde, quàm ab oratione quærendam putauit: & reuerà accepit; vt ex ſequenti numero patebit.

D. Chryſ.

Num.VII. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem populi, in omnibus, quæ loquuntur tibi. Non enim te abiecerūt,ſed me:ne regnem ſuper eos.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Quomodo Deus ad Samuelem ſit loquutus.*

Dixit Dominus,&c.Hæc loquutio eſſe potuit, aut externa, aut interna.Rurſus externa aut in forma aliqua viſibiliter apparente & loquente, quod ſignificat Ioſephus lib.6. Antiq.cap.4. dicens,apparuiſſe ei diuinitatem:nempe, aliqua viſibili ſpecie indutam: aut in voce aliqua ſenſibiliter auditā;viſo nemine,à quo ederetur: in quod Abulenſis magis inclinat.

Ioſeph. Abul.

Si verò fuit interna, aut eſſe potuit per immutationem phantaſiæ; aut per ſolam immutationem intellectus: & vtrumuis, vel in ſomnio,vel in vigilia.De qua re ne actum agam,quæ ad cap.3.n.4. dixi, conſulantur. Vbi etiam oſtendi,huiuſmodi reuelationes, quamuis à Deo fieri dicantur; probabiliùs tamen ab Angelo locum Dei tenente, fieri conſueuiſſe.

Reuelationes ab Angelo fieri probabilius.

2. *Poteſt eſſe petitio illicita, & conceſſio licita.*

Audi vocem populi,&c.Hoc eſt:Aſſentire.morigerare populo concede,quod efflagitat. Dubitant Interpretes,quo pacto Deus conſenſerit in hanc petitionem; ſi illa, vt diximus, peccaminoſa fuit: Deus autem in peccatum nequeat conſētire.Sed, vt breuiter reſpondeā:Non repugnat petitionem aliquam illicitam eſſe,& conceſſionem licitā: aut vice verſa.Nā,ſi quis neceſſitate coactus petat pecunias

cunias ſub vſuris ab vſurario pararo ad fœnerandum; licitè petet: ille verò illicitè concedet. Contra, verò, ſi quis ab alio depoſitum exigat ad peccandum: hic illicitè exigit, ille verò licitè reddit. Quod tunc cōtingit, quando res petita non eſt de ſe & intrinſecè mala; ſed ex circunſtantiis, quas inducere potuerit ex parte petentis, & non concedētis; aut vice verſa: vnde petitio, & non conceſſio; aut è contrario, conceſſio, & non petitio, illicita reddetur. Sic igitur potuit Deus licitè concedere Regem, quem Hebræi illicitè poſtulabant. Quare Deus nunquàm conſenſit in hanc petitionē, quatenus mala erat; ſed eam tantùm permiſit: conſenſit nihilominus in rem petitam, ſeu in conſtitutionem Regis, quia hæc quatenus à Deo fiebat, non erat mala. Et rem explicat Antonius Perez in ſua Laurea Salmantina quæſt. 5. cap. 2. exemplo Epiſcopi ordinantis indignum. Nam Epiſcopus peccatum ſacrilegij committit: & nihilominus Deus iuſte imprimit characterem. Ita planè & populus peccauit, volendo Regem conſtituere: non autem Deus conſtituendo.

Deus in hac petitionem non conſenſit ſed permiſit.

Perez. *Illuſtratur res exemplo.*

3. *Cur Deus iniquè petita conceſſerit.*

Sed quæſtio eſt, cur Deus conceſſerit, quod iniquè petebatur? Ad quam ſoluendam duplex ratio poteſt aſſignari. Vna literalis, nimirum, in pœnam eorum, qui malè petebant. Quam Annot. ſequenti paucis illuſtrabo. Altera myſtica, nempe, vt per Saülem perſequutorem, iter ad regnum Dauidi panderetur: gradus enim ad honorem, eſt labor; via ad gloriam, perſequutio. Hanc tradit D. Aug. in titulum Pſalmi 51. Et addit, in Dauide per Saülis perſequutiones ad regnum aſcendente, adumbrari Chriſtum Dominum per multas tribulationes in regnum cælorum intrantem: & in vtroque propoſitum nobis exemplum, ne ante pugnam adſpiremus ad coronam: *Cùm*, inquit, *Dauidem Deus prælegiſſet & prædeſtinaſſet ad regnum, noluit ipſum antè regnum tenere, quàm à perſequentibus liberaret Vt etiam in hoc ipſo figuraret nos: id eſt, corpus eius; cuius corporis caput, Chriſtus. Porro enim ſi ipſum caput noſtrum ſine primo peracto labore in terra; in cælo regnare noluit: neque leuare ſurſum corpus, quod deorſum accepit; niſi per tribulationis viam: quid audent membra ſperare capite ſuo magis ſe eſſe felicia? Si patrem familias Beelzebub vocauerunt, quantò magis domeſticos eius?* Matth. 10. n. 25. *Non ergo ſperemus molliorem viam. Qua præceſſit, eamus: qua duxit ſequamur.* Ita ille. Quam rationem paucis illuſtremus.

D. Aug. *Gradus ad honorem labor, bellū ad coronam.* *Non mollior ad cælū via ſperanda.*

Gradus ad honorem, labor: via ad gloriam, perſequutio.

4. *Homini, non ſerpēti labores proponū tur: quia ſolus homo ad ſpirat ad coronam.*

CVm Deus aduersùs ſerpentem ſententiam protulerit: *Terram*, inquit, *comedes omnibus diebus vitæ tuæ*. Gen. 3. n. 14. Cùm autem aduersùs hominem: *In laboribus*, inquit, *comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ*. Ibidem, n. 17. Serpens quidem, & homo dicitur, terram, ſeu ex terra manducaturus: ſed homo quidem in laboribus, non autem ſerpēs. Ratio mihi videtur: quia labores viæ ſunt ad coronam: ad quam non ſerpens iam extra viam poſitus, ſed homo adhuc in via conſtitutus adſpirabat. Itaque ſerpens ſicut ad coronam non tendebat: ita à laboribus, quæ ſunt viæ ad coronam, aberrabat. Homo tamen, qui nitebatur ad coronam; ad labores, quibus illuc itur, trahebatur. Rem mihi videtur attigiſſe D. Ambroſ. lib. De Paradiſo, cap. 15. *Adiectio*, inquit, *iſta*, (nempe, *in laboribus*, ſeu, *in triſtitia*, vt ipſe legit) *diſcretionem facit. Diſcretio, quam vim habeat, conſidera. Bonum eſt mihi in triſtitia magis terram manducare, quam in delectatione. Nam triſtitia ſecundùm Deum*

D. Ambr.

A *ſalutem operatur*. 2. Cor. 7. n. 10. Ita ille. Quaſi diceret: Quia homo, & non ſerpens ad regnum cæleſte adſpirabat: idcircò homo, & non ſerpens per laborum tolerantiam, tanquàm per viam regiam incedebat.

Laborum tolerantia via regia.

5. Cùm vellet Rebecca, vt filius ſuus Iacobus fratri ſeniori imperaret; eum præmiſit in Meſopotamiam, vbi paſcendis Labani gregibus inter diurnos æſtus, & nocturnos algores inſeruiret. *Fuge*, inquit, *ad Laban fratrem meum in Haran*, &c. Geneſ. 27. n. 43. Nec immeritò. Sciebat enim ad honorem imperij, nullo aptiùs eſt gradu, quàm ex labore ſeruitutis aſcendendum. Quod Philo Hebræus lib. 3. De vita Moyſis, circa medium, expreſſit: *Qui fugit*, inquit, *laborem: fugis felicitatem.* B *E diuerſo, qui fortiter patienterque difficultates tolerat; ad beatitudinem properat. Nam fieri non poteſt, vt homo delicatus & effœminatus animo, corpore quoque labefactato quotidianis voluptatibus, virtuti domicilium præbeat*. Et, quod conſequens eſt, neceſſariam ad imperandum virtutem conſequatur. Idem Iacobus ad patriam ex Meſopotamia regreſſus, non aliam, quàm laborum viam arripere curauit, certus, per ſolos labores ad veram felicitatem redeundum. Vnde Laba hoc eius conſilium admirans, *Cur*, inquit, *ignorante me fugere voluiſti; nec indicare mihi, vt proſequerer te cum gaudio & canticis & tympanis & citharis?* Geneſ. 32. num. 27. Putabat, ſcilicet infidelis homo, potiùs iucundam, quàm laborioſam viam à Iaco- C bo arripiendam. Sed errabat demens: nam Iacobus nihil magis, quam proſperos viatum apparatus fugiebat, & hanc vnam ob cauſam, ſi aliæ deeſſent, inſalutato hoſpite recederet; ne cum pompa & fauſta acclamatione proficiſci cogeretur. Vnde D. Ambroſ. epiſt. 4. ad Irenæum, ſic cum ſocero ſuo Labano reſpondentem introducit: *His*, inquit, *me delectari poſſe credidiſti? his reuocari? Hæc ſunt, quæ ego fugi, ne me talia ſequerentur: ne quid de tuis accipiens abirem*. Et ſtatim Diuus Ambroſius Iacobi mentem & conſilium interpretatus: *Non enim*, inquit, *talibus deductoribus ad Eccleſiam Chriſti peruenitur; ad quam tendebat Iacob, fugiens vmbram inanium rerum; præferens inſenſibilibus ſimulacris, virtutum ſpirantem decorem; plauſibilibus* D *præponens ſeria*. Credidit igitur non immeritò Iacobus, nemini ad cæleſte regnum viam per proſpera, ſed potiùs per aduerſa muniendam.

Gradus ad imperium ſeruitutis labor. Phil. *Iacob ad patriam reuerſurus non iucūdam elegit viā, ſed laborioſam.* D. Ambr.

6. Mirum, quàm aſperam & difficilem viam ſtrauerit olim Deus Ioſepho ad principatum; nunc à fratribus denudato, & in ciſternam veterem coniecto, Geneſ. 37. n. 23. nunc Iſmaëlitis vendito, & in Ægyptum relegato. Ibidem, n. 28. nunc in carcerem incluſo Gen. 39. n. 20. & ferreis compedibus conſtricto. Pſal. 104. n. 19. *Donec tandem afferret illi ſceptrum regni; & potentiam aduersùs eos, qui eum deprimebant*. Sap. 10. n. 14 ſcilicet, per hos laborum gradus certiſſimus ad honores aditus aperitur. Quod D. Chryſ. ſerm. De Ioſepho, in 1. tom. rectè expendens: *Ioſeph*, inquit, E *accepturus totius prouinciæ dominatum, venundatur in ſeruum, in famulum addicitur: ſuſcipit ſeruitutis notam, quem Dominus præparabat ad gloriam*. Quaſi non poſſet in gloriam emicare, niſi priùs ab ignominia premeretur. Hæc fuit diuina illa apud Dauidem promiſſio: *Cùm ipſo ſum in tribulatione, eripiam eum, & glorificabo eum*. Pſ. 90 num. 15. Deus enim Ioſephum per carceris ſqualorem ad regni ſplendorem quodammodo manu duxit. Immò in ſingulis calamitatibus ſingulos ad gloriam gradus fabricauit. Vnde Pharao Ioſephum ornaturus, *Tulit annulum de manu ſua; dedit eum in manu*

Ioſephus per laborū gradus ad regnū aſcendit. D. Chryſ. *Singulæ calamitates, ſinguli ad gloriam gradus.*

eius

eius, veſtiuitque eum ſtola byſſina, & collo torquem auream circumpoſuit: fecitque eum aſcendere ſuper currum ſuum ſecundum. Geneſ.41. num. 42. Ar, cur tam multa vni præmia cumulauit? Credo, vt ſingula ſingulis laboribus, quos ſubierat, reſponderent.

Rup.

Nam, vt bene Rupertus lib.8. in Gen. cap.40. *Pro compedibus*, inquit, *in quibus humiliauerunt pedes eius, torquem auream ſuſcepit. Pro pallio, quo in manu adulteræ relicto, nudus effugit, ſtola byſſina, Deo Iudice indutus eſt. Pro ſeruili nomine, Regium geſtat annulum. Et pro carceris humilitate ſuper altum ſedet imperij currum.* Addo, vt omnibus omnia reſpondeant, pro illo probro, quo à fratribus in contemptum, *Somniator*, dictus eſt: factum à Deo eſſe, vt in immenſum laudis cumulum à Pharaone *Saluator mundi* diceretur. Geneſ.41.n.45. Tam feliciter labores honoribus præludunt.

Præmia laboribus paria. Ioſephus olim dictus ſomniator, ſaluator mundi dictus eſt.

7.

In rubo incombuſto exprimuntur laboribus afflicti, ſed non combuſti.

Voluit quondam Deus ſignificare Moyſi, Hebræos in Ægyptia laborum fornace non abſumēdos, ſed inde auro ſimiles inter flammas ſplendenti, puriores & clariores euaſuros. Quid ergo? oſtēdit rubum, aptiſſimum quidem ignis pabulum & nutrimentum, quem tamen ambiret flamma, non voraret. Exod.3.n.2. Cuius miraculi arcanum myſterium declarans Philo Heb. lib.1. De vita Moyſis, *Quòd* inquit, *non exurebatur materia, portendebat non perituros, qui affligebantur inimicorum violentia: ſed conatum eorum fore irritum; illos verò euaſuros incolumes.* Et paulò pôſt audire ſibi videtur diuinum quoddam ex illo incendio oraculum, quod laborantes & æſtuantes Hebræos in hunc modum adhortetur: *Nolite ſuccumbere. Hæc veſtra infirmitas eſt potentia, quæ punget, vulnerabitque plurimos. Qui delere cupiunt vos, inuiti ſeruabunt; tot mala illæſi euadetis: & cùm maximè teſtari videbimini, tunc maximè enitebit gloria veſtra.* Vbi vides, per laborum flammas, gloriā nō extingui, ſed ſeruari; non minui, ſed augeri; immò compēdiariam ad honorē viam eſſe laborem. Prudenter idem Philo lib. De ſacrificiis Abel & Caïn, non procul ab initio, laborem cum luce comparauit. Vt enim lux eſt medium omninò neceſſarium, vt color videatur: ita labor, vt honor comparetur: *Sicut*, inquit, *ſine luce videre non poſſumus: hanc enim, ceu vinculum natura præparauit; quo coaptaretur colori oculus. Eodem modo animæ oculus nullam virtutis actionem poteſt attrectare; niſi à labore, ceu luce adiutus: Hic enim inter mentem, & bonum, quod mens deſiderat, medius; illud ex vna parte, hanc ex altera trahens ad ſe; vtraque manu amicitiā concordiámque conciliat.* Et paulò pôſt non minori elegantia & congruentia, laborem cibo ſimillimum eſſe dixit, *Nam ſicut*, inquit, *à cibo tota vita pendet, vnà cum ſuis actionibus & affectionibus: ita etiam à labore pendet, quidquid in rebus bonum eſt.* Et ſtatim optima vſus conſequutione: *Ergo*, inquit, *quemadmodum, qui vitam ſibi prorogare cupiunt, alimenta non negligunt: ita quotquot, quæ bona ſunt, concupiſcunt, laborem magnifaciant.* Vbi etiam obiter aduerte quemadmodum cibus non modò nutrit, ſed etiam ſapit: ita & laborem ſi eius vis perfectè cognoſcatur, non modò vtilitatem conciliare, ſed etiam voluptatem.

Philo.

Inter laborū flammas non extinguitur gloria, ſed ſeruatur.

Philo.

Cum cibo etiam confertur elegāter.

Labor non ſolùm vtilitatem conciliat, ſed voluptatem.

8.

Omnia in laboribus dextra & felicia.

Certè Iobus in ſe ipſo expertus, quantam ad gloriam ex ſuis laboribus profeciſſet: *Ad dexteram*, inquit, *Orientis calamitates meæ illicò ſurrexerunt.* Ioan.30.n.12. Vbi quæres, cur dixerit, ſuarum calamitatum turbines potiùs ad dextrā, quàm ad ſiniſtram contra ſe inſurrexiſſe? Optimè reſpondet

Gilb.

Gilbertus Diui Bernardi diſcipulus, & eiuſdem in abſoluendis Canticis ſucceſſor, ſerm.38. in Cant. *Iure*, inquit, *ventum illum* (ſcilicet, tribulationū ac tentationum, quæ in illum detonuêre) *dextrū vo-*

A *cauit; qui nihil ei quiuit ſiniſtrum inferre: quin etiam coronæ gloriæ vero iuſto comportauit augmentum, quando virtus probata enituit, & quando prouocata excreuit.* Dextra igitur & felix eſt calamitatū procella; qua non homines de gloria in miſeriam deturbātur, ſed potiùs de miſeria ad gloriam eriguntur. Idē Iobus ſuum ex laboribus ad gloriam augmentum non minùs diſertè ſignificauit, Deum in hūc modum alloquutus: *Auditu auris audiui te: nunc autem oculus meus videt te.* Iob.42.n.5. Nam, cum erat inter proſpera huius vitæ blandimenta, audire tātummodo Deum ſibi videbatur: cùm autem inter aduerſa perſequutionum tentationúmque tormēta, etiā videre. Vbi rectè D. Greg. lib.14. Mor. c.4. *His verbis*, inquit, *apertè indicat; quia quantò viſus ſuperior eſt auditu, tantò differt ab eo, quod potiùs ex-* B *titit, & hoc, quod poſtmodum per flagella profecit.* Itaque temporalibus bonis circunfuſus, cæleſtis beatitudinis auditor tantùm erat, non ſpectator: at verò turbulentiſſimis malorum temporalium tempeſtatibus iactatus, beatiſſimæ illius gloriæ ſibi videbatur, & poſſeſſor, & comprehenſor.

D. Greg. *Iobus inter labores Deū videre ſibi videbatur.*

9.

Chriſtus Dominus poſt paſſionē Rex gloriæ ab Angelis ſalutatur.

Iam verò Chriſtum Dominum *Nonne oportuit pati, & ita intrare in gloriam ſuam?* Luc 24.n.26. cùm tamen ei æterna gloria non tanquàm externo candidato, ſed tanquàm legitimo hæredi deberetur? Planè ita fuit. Vnde neque Angeli eum tāquàm Regem gloriæ ſalutarunt; priuſquàm eundem, vt ſtrenuum in ſua paſſione bellatorē agnouerunt Nam, aliis inquirentibus: *Quis eſt iſte Rex gloriæ?* Et aliis reſpondentibus: *Dominus fortis & potens, Dominus potens in prælio.* Vtique in prælio paſſionis ſuæ. Tum demū omnes mira cōſenſione acclamarunt: *Eleuamini portæ æternales, & introibit* C *Rex gloriæ.* Pſal.23.n.8.& 9. Quod Tert. lib. De corona militis, cap.14 rectè expendit. Vbi de Chriſto Domino loquutus, *Faues*, inquit, *poſt fella guſtauit. Nec ante Rex gloriæ à cæleſtibus ſalutatus eſt, quàm Rex Iudæorum proſcriptus in Crucem.* Sic ille. Quaſi diceret: Priùs à Iudæis repudiatur, quàm ab Angelis adoretur: priùs ſubit Crucis acerbitatem, quàm Regni obtineat maieſtatem: vt hæc dignitas ab illa humilitate, hæc gloria ab illo contemptu orta fuiſſe intelligatur. Et ſtatim alludens ad Pſal.8.n.6. *Minoratus*, inquit, *à patre, modicum quid citra Angelos, & ita gloria & honore coronatus.* Quaſi illa infra omnes Angelos humiliatio, via foret, qua ſupra omnes Angelos eueheretur. Sic igitur hæres, ad quem ſponte ſua & ſine labore D venit hæreditas, pro illa conſequenda laborauit, qua temeritate, ſeu dementia mercenarius, cui non niſi laboranti merces debetur, audeat otioſus ad gloriam aſpirare?

Tert.

Chriſti Domini paſſio via fuit, vt ſuprà Angelos eueheretur.

10.

Grauiſſimis ſupplicijs digni, qui non per labores gloriā volunt hæreditare.

Grauiſſimas pœnas imprecatur Dauid illis, *Qui dixerunt: Hæreditate poſſideamus ſanctuarium Dei.* Pſal.82.n.13 Hoc eſt: Non pugnando, non laborando; ſed ſedendo & quieſcendo, ſolo iure hæreditaris regnum cælorū acquiramus. *Deus meus*, addit Propheta, *pone illos, vt rotam, & ſicut ſtipulam* E *ante faciem venti.* Ibidem, n.14. Neque enim minoribus ſupplicijs digni ſunt, qui æternam gloriam per labores & ſudores, per cruces & per neces acquirendam, hæreditate volunt otioſi, non violenti expugnare: cùm tamen regnum cælorum vim patiatur, & violenti rapiant illud. Matt. 11.n.12. hoc eſt, interprete Maldonato, non hæreditati, ſed virtuti concedatur. Laborandum igitur eſt, & ſub ingenti laborum pondere ſudandum, vt tandem ad cælorum regnum penetretur. Bis ſe olim Dominus præbuit ſpectandum, ſemel quidem ſub glorioſa ſpecie: *Vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium excelſum & eleuatum*, &c.

Mald.

Iſai.6.n.1.Iterum ſub ſpecie ignominioſa: *Non* A *eſt ſpecies ei, neque decor: & vidimus eum, & non erat aſpectus.* Iſai.53. num. 2. Diuus Bernardus ſerm.1. De verbis Iſaiæ, has duas viſiones inter ſe conferens, rectè monet, hanc ignominioſam viam eſſe ad illam glorioſam; priùs nobis Deum humilem contemplandum & imitandum, quàm ad Deum ſublimem videndum & poſſidendum accedamus. *Intuere*, inquit, *priùs exaltatum in deſerto ſerpentem, ſi videre deſideras Deum in ſolio reſidentem. Iſta te humiliet viſio, vt illa exaltet humiliatum. Reprimat & ſanet iſt. tumorem tuum, vt illa repleat & ſatiet deſiderium tuum.* Et ſtatim exprimés, quanta certitudine ab hac viſione humilitatis, ad illam ſublimitatis aſcendatur; *Similis*, inquit, *eris illi, cùm videris eum, ſicuti eſt. Iſto & nunc ſimilis ei; videns eum,* B *ſicut propter te factus eſt. Si enim ne in humilitate quidem ſimilitudinem eius abnuis, certa tibi ſublimitatis quoque ſimilitudo debetur. Nunquam ille ſocium tribulationis communione gloriæ patietur arceri:* Sic ille. Et confirmat in primis exemplo latronis, quem Chriſtus Dominus eodem die, quo habuit Crucis ſocium; habere voluit beatitudinis conſortem. Deinde promiſſione Chriſti: *Vos eſtis, qui permanſiſtis mecum in tentationibus meis. Et ego diſpono vobis ſicut diſpoſuit mihi Pater meus, regnum.* Luc.22.n.28. & 29. Vbi eodem cum Chriſto donantur regno, qui eaſdem cum Chriſto tentationes tolerarunt. Tandem ex Pauli aſſertione: *Fidelis ſermo: ſi commortui ſumus, & conuiuemus, ſi ſuſtinebimus, & conregnabimus* C 2.Tim.2.n.12. Vbi illud, *Fidelis ſermo*, vim habet vehementis aſſertionis. Quaſi iuratiſſimus teſtetur, ſine dubio cum Chriſto victuros & regnaturos, qui Chriſti paſſionibus ſubeſſe voluerint.

D.Bern. Vt Deum in gloria videamus, Deum in humilitate imitemur.

Latro Crucis ſocius gloriæ conſors.

Qui ſimul Chriſto compatiuntur, ſimul Chriſto conregnabũt.

11. Hinc eſt, quòd D.Paulus tribulationem appellat ſpem gloriæ: *Gloriam*, inquit, *in ſpe gloriæ filiorum Dei: non ſolùm autem, ſed & gloriamur in tribulationibus.* Rom.5.n.2.& 3. In quem locum D.Bernardus ſerm.17.in Pſalm. *Qui habitat*, obſeruans bis ab Apoſtolo gloriationem commendari, ſemel in ſpe gloriæ, & iterum in tribulatione, concludit, has gloriationes non eſſe diuerſas, ſed vnã atque eandem: *Non altera*, inquit *gloriatio commendatur; ſed additur, vbi ſpes gloriæ, vbi ipſa ſpei gloriatio requiratur: ſiquidem in tribulatione ſpes gloriæ,* D *immò & ipſa in tribulatione gloria continetur, ſicut ſpes fructus, & ipſe fructus in ſemi.e eſt.* Ita ille. Vides, quanta eſt inter ſemen & fructum naturalis connexio? Tanta igitur inter tribulationem & gloriã reperitur. Huius connexionis immemores filij Zebedæi, regni gloriam ambiebãt; ſed tribulationis viam non curabant. Quid ergo Chriſtus Dominus? *Calicem*, inquit, *meum bibetis.* Matth.20.n.23 *Sic enim*, inquit D.Bernardus ſerm.33.in Cantica, *ad gradum ſunt reducti, per quem fuerat aſcendendum.* Quaſi diceret: Neſciebant planè, quid peterent, & multò minus quid facerent. Nam ad ſummum faſtigium adſpirabant; & nihilominus interpoſitos gradus non attingebant. Vt igitur ad honorum faſtigium euaderent, ad laborum gra- E dus reuocabantur. Eodẽ modo D.Greg. hom.27. in Euangelia interpretatur. *Ad viam*, inquit, *illos veritas reuocat, per quam ad celſitudinem venirent. Ac ſi dicatur: Iam vos locus delectat celſitudinis; ſed priùs via exercent laboris: per calicem enim pertingitur ad maieſtatem. Si mens veſtra priùs appetit, quod demulcet; priùs bibite, quod dolet. Sic, ſic per amarum poculum confeſſionis peruenitur ad gradum ſalutis.* Accedit & Beda: *Cæleſtis*, inquit, *eos magiſter, quid primò quærendum eſſet, inſinuans; reuocat ad viam laboris, qua ad brauium pertingere poſſint retributionis.* Procul igitur à perfecta gloria aberrat: qui viam tribulationis non inſiſtit. Egregiè verò notat Euthymius dixiſſe Chriſtum Dominum: *Non eſt meum dare vobis*, Non quidem propter impotentiam, ſed propter iuſtitiam: *Quia*, inquit. *gratis ſibi dari primatum petebant.* Quod colligit ex verbo, *Dare*, cùm tamen ille primatus non tam per liberalem & gratuitam donationem; quàm per iuſtam ac debitam laborum retributionem ex iuſtitia conferatur. Ignari igitur ſunt, qui nullo paſſionis calice prælibato, ad illam æternæ dulcedinis menſam ſe admittendos arbitrantur.

D.Bern. Tribulatio gloriæ ſpes.

D.Bern. Filij Zebedæi gloriam affectãtes, ad laborum gradus reuocantur.

D.Greg.

Per laborum calicem peruenitur ad maieſtatem.

Beda.

Euth.

Iniuſtum ſine labore, gloriæ primatum dare.

12. Simile quid accidit cæleſti Sponſæ: quæ tota ad terminum gloriæ intenta, & parum de via tribulationis ſollicita, *Indica*, inquit, *mihi, vbi paſcas, vbi cubes in meridie* Cantic.1. num. 7. Non dicit: Vbi ieiunes, vbi labores: ſed, Vbi dulci cibo, & quieto ſomno potiaris. Quid ergo Sponſus? *Egredere*, inquit, *& abi poſt veſtigia gregum; & paſce hædos tuos.* Ibidem, num.9. Quaſi diceret: Si ingredi cupis ad requiem egredere priùs ad laborem: neque enim ad illa beata otia, niſi per laborioſa negotia peruenitur. Quod mihi videtur D. Bern. ſerm.38.in Cant.inſinuaſſe: *Terribiliter*, inquit, *intonat in dilectam, non tanquàm ſponſus, ſed tanquam magiſter: & non quaſi iratus; ſed, vt territa purgaretur; purgata idonea redderetur huic ipſi, cui inhiat, viſioni.* Quaſi diceret: Inſtruit, vt magiſter, non eſſe appetendam gloriam maieſtatis, antequàm via humilitatis arripiatur. Si inuenire deſiderat locum paſcuæ, priùs locum pugnæ inueſtiget; vanum eſſe ac præpoſterum, ambire præmia, & prælia recuſare. Vide eundem Bernardum ſerm. 34. in Cantica, vbi ſimilia inculcauerat. Cæterùm hoc magiſterium à diuino Sponſo, non ſemel atque iterum, ſed ſæpiùs exercetur, ne res tantimomenti leuiter inculcata contemnatur. Igitur dicenti Sponſæ: *Lectulus noſter floridus.* Cant.1.n.19. reſpondet Sponſus: *Ego flos campi.* Cant. 2. n. 1. Illa inuitabat ad flores thalami, qui in otio & quiete poſſidentur: ſed hic inuitat ad flores campi, qui in negotio & labore colliguntur; ſignificans, non priùs intrandum ad quietem, quàm ad laborem exeundum: cùm via ad quietem non niſi per laborem muniatur. Sic exponit D. Bernard. ſerm. 47. in Cant. vbi quæres, cur Sponſus ad thalamum inuitatus, ad campum inuitarit? *Profectò*, inquit, *vt eam*, nempe, Sponſam, *ad tolerantiam animaret, cui nouerat, opus eſſe, ſi vellet piè viuere, perſequutionem pati.* Et ſtatim, *Semper & illa appetit quietem, & ille incitat ad laborem; denuntians ei, quòd per multas tribulationes oportet intrare in regnum cælorum.* Et paulò pòſt: *Illa ergo monſtrante lectulum, ille vocat ad campum, ad exercitium prouocat.* Itaque cæleſtis Sponſa beatitudinis auida, & viæ ad illam neſcia, mittitur ad laborem, vt per illum ad beatitudinem recta deducatur.

Sponſa requiẽ appetens, egredi iubetur ad laborem.

D.Bern.

Sponſa inuitat ad quietem, ſponſus ad laborem

D.Bern.

13. Quin etiam Moyſes precatus à Deo, vt ſibi faciem ſuam oſtenderet, à Deo exaudiuit, *Videbis poſteriora mea: faciem autem meam videre non poteris.* Exod.33.n.23. Vbi D.Bern.ſer.34.in Cant. *Moyſes*, inquit, *quoniam multum præſumebat de gratia & familiaritate, quam inuenerat apud Deum: adſpirabat ad quandam viſionem magnam: accepit autem pro ea viſionem longè inferiorem; ex qua tamen ad ipſam, quam volebat, poſſet aliquando peruenire.* Ita ille. Quaſi Deus ita Moyſem hortaretur: Erigi cupis ad gloriam viſionis meæ: ſed priùs deprimi te oportet ad paſſionis meæ humilitatem. Imitare patientem, vt perfruare regnante. Cogitas de termino: ſed oſtendo viam. Hac itur ad aſtra. Quare,

Qui vult erigi ad gloriã, deprimi debet ad humilitatem paſſionis Chriſti.

D.Bern.

re,qui laborem fugiunt,& gloriam ambiunt,non minus decipiuntur,quàm quiRomam adire velit, viam tamen illuc ferentem non intrare. Vnde D. Bernardus ſerm.1.De natali ſancti Victoris : *Non recti planè*,inquit, *ſed peruerſi eſt animi , antè quærere gloriam,quàm exercere virtutem.* Quæ, ſcilicet, non cum labore exercetur. In quam rem explicãs illud Dauidicum: *Quoniam gloria virtutis eorum tu es.*Pſal.88.n.18.*Pulchrè*,inquit , *non eorum,ſed virtutis eorum gloria commendatur.*Quaſi gloria non tã homini,quàm virtuti ; ſeu non tam deſideranti, quàm laboranti tribuatur. Vnde ſtatim ſubdit:*Virtus gradus eſt ad gloriam;virtus mater gloriæ eſt. Fallax gloria,& vana eſt pulchritudo,quàm illa non parturiuit.*Quiſquis igitur ad gloriam contendit ; de via illuc ferente,hoc eſt,labore,ne recedat.

D.Bern.

Virtus gloriæ mater.

14. Sed, ne diutiùs immoremur , vbi immorandi occaſio ſæpiſſimè recurret?merito Saül ante Dauidem eligitur, vt hic per illius perſequutiones, regnum aſſequatur:& honores ex laboribus tempeſtiuo quodam ſatu generari intelligantur.Quòd ſi Romanus Vates lib.1. Pharſ.adulatorio vſus ſchemate , bene collocata credidit bella ciuilia, per quæ Nero ad imperium euaſit,ita canens:

Samuelis iniuriæ ſanctiſſimum ſibi Regem peperere.

Quòd ſi non aliam venturo fata Neroni
Inuenêre viam,magnóque æterna parantur
Regna Deis,cælúmque ſuo ſeruire Tonanti
Non,niſi ſæuorum potuit poſt bella Gigantum;
Iam nihil,ô Superi, querimur:ſcelera iſta nefáſque
Hac mercede placent.

Lucan.

Maiori iure potuit Iſraëliticus populus bene collocatas credere Saülis iniurias;quæ ſibi Dauidem ſanctiſſimum Regem peperêre. Sed quæres : Cur etiam Saül non habuit præuium perſequutorem, per quem ſibi viam ad regale faſtigium muniret? Ratio mihi videtur non difficilis. Quia regnum Saülis breue & lubricum futurum erat;quale inter epulas ac delicias emergit:Saül enim primùm in conuiuio declaratus fuit Rex à Samuele ; vt ex ſequenti capite patebit. At verò regnum Dauidis futurum erat ſtabile ac diuturnum : quale profectò inter malleos & incudes,inter bellorum conflictus,inter laborum turbines conflatur.

Regnum ſtabile ac diuturnum non niſi per labores.

15. *Non te abiecerunt*, &c. Tertull. lib. 4.contra Marcionem , cap. 24. refert hæc verba , tanquàm dicta ad Moyſen : *Hoc* , inquit , *& Moyſi Creator : Non te contempſerunt , ſed me.*Sed planè fuit μνημονικὸν ἁμάρτημα , hoc eſt, memoriæ vitium, Moyſen pro Samuele reponentis. Quam in eum cenſuram eius Interpretes Pamelius impingit. Caietanus ex Hebræo legit : *Non te abominati ſunt,ſed me.*Interl.Regia : *Non te faſtidierunt, ſed me.*Septuaginta : *Non te contempſerunt, ſed me.* Chaldæus : *Non te elongauerunt.*D.Chryſ. homil.1.De Cruce & latrone : *Non te exprobrauerunt,ſed me.* Vatablus : *Non te reprobant.* Vulgata : *Non te abiecerunt.* Hanc enim ſignificandi latitudinem habere poteſt verbum מָאַס *Maas*, quod hoc loco ponitur. Non oportet autem hunc contemptum fuiſſe formalem , qualis committitur ex ſpeciali intentione contemnendi Deũ, aut Prælatum : ſed materialem,qualis in quolibet peccato & inobedientia includitur , vt Caietanus aduertit.

Tert.
Perſtringitur obiter Tertullianus.
Pamel.
Caiet.
Varia loci huius lectio apponitur
D.Chryſ.
Vatabl.

16. Duplex tamen eſt circa hæc verba difficultas. Vna , quemnam abiectum ſignificent ? ſolúmne Deum,an etiam Samuelem ? Altera,quorſum dicantur ? ad narrandum factum, an ad Samuelem conſolandum ? Quod attinet ad priorem.Quamuis verba ſignificare videantur, ſolúm Deum abiectum eſſe, non autem Samuelem : tamen eum ſenſum non efficiunt;ſed potiùs Samuelem quidem abiectum eſſe;at verò Deum multò contumelioſiùs contemptum. Eſt enim frequens Hebraïſmus: vt cùm aliquid de vno, pluſquàm de altero dicitur,de hoc ſimpliciter negetur , de illo ſimpliciter affirmetur, Exempla paſſim occurrunt in vtroque Teſtamento,In veteri : *Nec contra nos eſt murmur veſtrum;ſed contra Dominum.* Exod. 16. n.7.& tamen etiam erat contra Moyſen & Aaronem. *Memores eſtote Moyſi , qui Amalec confidentem in virtute ſua,&c.non ferro pugnando,ſed precibus ſanctis orando deiecit.* Iudith.4.n.13.Et tamen etiam ferro,ſeu gladio Ioſuë optimi bellatoris euertit. *Miſericordiam volui, & non ſacrificium.* Oſ. 6. n. 6: Cùm tamen Deus etiam ſacrificia ſibi fieri imperarit. In nouo:*Non vos eſtis,qui loquimini : ſed Spiritus Patris veſtri, qui loquitur in vobis.* Matth. 10. n.20.Et tamen haud dubiè etiam diſcipuli loquebantur. *Mea doctrina non eſt mea;ſed eius qui miſit me.* Ioan.7.numero 16.Et tamen etiam à Chriſto Domino tradebatur. *Infirmitas hæc non eſt ad mortem:ſed pro gloria Dei.*Ioan.11.n 4. Et tamen etiam ad mortem proceſſit. *Non es mentitus hominibus: ſed Deo.* Actor.5.num. 4. Nec dubium,quin etiam hominibus mentitus fuerit. *Non volentis , neque currentis:ſed miſerentis eſt Dei.* Rom.9.num.16.Et tamen etiam humana voluntas diuinæ gratiæ cooperatur : *Non eſt nobis colluctatio aduerſus carnem & ſanguinem:ſed aduerſus Principes & poteſtates,&c.*Epheſ.6. n. 12. Et tamen etiam cum carne & ſanguine colluctamur. Sic igitur hoc loco:*Non te abiecerunt, ſed me.* Cùm tamen etiam Samuel abiectus fuiſſe minimè dubitetur : quamuis contemptus Dei adeò excedebat contemptum Samuelis;vt hic præ illo nullus fuiſſe videretur.

Duplex quæſtio proponitur explananda.

Ex vulgari Hebraïſmo colligitur Deum multò contumelioſiùs contemptum.

Probatur ex veteri & nouo Teſtamento.

Dei contemptus Samuelis contemptum in infinitum excedebat,

17. Dupliciter autem mihi videtur Deus à populo contemptus. Primò , immediatè , & in ſeipſo. Nam , cùm Deus particularem illius populi Regem ageret, vt præcedenti num. oſtendimus petentes alium Regem, Deum proximè repudiabant;& proinde maxime contemnebant. Et quoad hoc rectè notat Caietanus petitionem populi non fuiſſe directè contra Samuelem ; quia ipſe Samuel non erat Rex , ſed potiùs contra ipſum Deum,regnantem ſuper Iſraël. Secundò , mediatè,& in ipſo Samuele contempto . Nam, qui offendunt Legatum , aut miniſtrum Regis ; etiam ipſum Regem offendunt. Et in hunc ſenſum exponunt hæc verba,non ſolùm vulgares Interpretes,Diuus Gregorius,Theod.quæſtione 16.Beda, Rupertus, Hugo Cardinalis , Dionyſius Carthuſianus & alij : ſed etiam Patres communiter , Diuus Ignatius epiſt.6.contra Magneſianos, Tertullianus 4.contra Marcionem , capite 24. Diuus Cyprianus epiſt. 18. aliàs 65. ad Cornelium , & epiſtola 38. aliàs 65. ad Rogatianum & epiſtola 66.aliàs 99. ad Florentium , Diuus Auguſtinus ſerm. 6. ad Fratres in eremo , in tomo 10. Diuus Chryſoſtomus in priori hom. De latrone & Cruce,in tomo 3.& homil. 2. in poſteriorem epiſtol. ad Timoth.Diuus Cyrillus Alexandrinus lib.10. in Ioan.cap.36.Theod.in Pſalm.144 ſub initium, Rupertus lib. 2. in Numer. cap. 22. & lib. 4. in Oſeam, cap. 9.& 10.& lib. 5.c. 11.& lib.4.De victoria Verbi, cap. 23. D. Anaſtaſius Nicenus quæſtione 74. in Scripturam, Pacianus epiſtol. 3. ad Sempronianum , Cardinalis Bertrandus in libello pro eccleſiaſtica libertate , & in tract. De origine & vſu iuriſdictionum, quæſt. 3. Gennadius Patriarcha Conſtantinopolitanus , in expoſitione Concilij Florentini,cap.5. ſect. 13. & alij, qui ex his verbis oſtendunt,contempto Principe, etiam Deum contemni : vt Annot. 34 illuſtrabo.

Deus immediate contemptus,quia repudiatus.
Caiet.

Mediatè contempto Samuele.

D Greg.
Theod.
Beda.
Rup.
Hug. Card.
Dionyſ. Carth.
D.Ignat,
Tert.
D.Cypr.
D. Aug.
In hoc vltimo ſenſu à Patribus explicatur locus.
D.Chryſ.
D.Cyril.
Theod.
Rup.
D. Anaſt.
Pacian.
Bertr.
Gennad

Duplex verborum ſenſus apponitur.

18. Quod attinet ad poſteriorum difficultatem. Crediderim,hæc verba duplicem habere ſenſum. Vnum narratiuum,in quo grauitas huius,peccati declaratur, quod non ſiſteret in vno Samuele:ſed ab eo contempto in Deum refunderetur. Quaſi diceret Deus: Audi vocem eorum: indulge eis, quod petunt: non quidem in eorum gratiam,ſed in vindictam: quia grauiſſimè peccarunt; te quidem in primis; & in te vno me quoque contemnentes.De quo ſenſu Annot. proximè citata diſſeremus. Alterum conſolatorium, quo Deus mœrentem Samuelem conſolatur. Nam Samuel in orationem fuſus,ſuas Deo querimonias humiliter expoſuit: quod etiam facere ſolent viri ſancti:vt Abraham Geneſ.15.numer.2. & 3. Moyſes, Num.11.n.11.Ioſuë,cap.7.n.7.Helias, 3. Regum 17.n.20.Iob.capite 30.à n.20.Iſaias cap. 63.num. 15.& alij frequenter.Immò aliquando cuiuſdam obſtinatæ duritiæ eſt non expoſtulare humiliter cum Deo in tribulationibus. Vnde apud Iobum reprehenditur impius qui à Deo flagellatus,indureſcit ad verbera,tanquam mancipium contumax, & non molleſcit in humiles querimonias, tanquàm filius ingenuus: *Non dixit*, inquit, *Vbi eſt Deus,qui fecit me, qui dedit carmina in nocte*? Iob. 35.num.15.Hoc eſt:Queſtus non fuit de Deo,dicens:Vbi eſt Deus omnium conditor, &omnium conſolator?Cur me aliquo ſolatio non demulcet? Nam,ſi iſta diceret, inquit Diuus Gregorius lib. 27. Moral. c. 12. *Vim, quam patitur, temperaret: & per hoc, quod manſiurum intus quæreret; id, quod foris tranſitorium ſuſtinet,eſſe intolerabile non æſtimaret*.Samuelem igitur, non vt durum mancipium; ſed,vt ingenuum filium ſuas apud Deum querimonias modeſtè & humiliter effundentem, conſolatur Deus, dicens: *Non te abiecerunt, ſed me.* Sic enim Ioſephus lib.6.Antiq.c.4 D. Chryſoſt. hom. De Cruce & Latrone, Abul.q.9.& Caietanus interpretantur.

Iuſti ſuas Deo querimonias humiliter exponunt.

Impius reprehẽditur,quia in tribulationibus cum Deo non expoſtulat. D. Greg.

Ioſeph. Abul. Caiet.

Proponitur obiectio, & diluitur.

19. Sed obiicies: Samuel,& in vniuerſum omnes viri ſpectatæ probitatis & ſanctitatis,ægriùs diuinas.quàm proprias iniurias patiuntur. Ergo Samueli de propriis iniuriis dolenti, cùm diuinæ in memoriam reuocantur, non aufertur dolor, ſed augetur; non leuatur mœror,ſed multiplicatur. Ergo illum Deus non conſolatur, dum ſe pariter à populo contemptum profitetur.Reſpondeo,duplicem eſſe conſolationem:vnam qua totus mœror aboletur, omnem illius cauſam extirpando: alteram,qua magna ex parte conſopitur, alium grauiorem mœrorem ingerendo. Quo pacto & ſẽſitiua cognitio dupliciter tolli poteſt: vel remouendo obiectum,quod ſentiebatur;ſic enim in totum ſenſatio aufertur:vel proponendo aliud ſenſibile vehementius & efficacius, cuius cognitione prioris cognitio attenuetur,vel minuatur. Motus enim maiores,teſte Philoſopho, obſcurant minores: hoc eſt,ſenſibile intenſius efficit,ne remiſſius agnoſcatur. Igitur conſolationem Samuelis non fuiſſe priori modo;puta mœroris cauſa non omninò tollebatur;ſed poſteriori;quia nouus ei mœror de diuinis iniuriis, iſque multò acerbior & vehemẽtior inferebatur;cuius ſenſus tãtus erat,vt nullus ei ad mœrorem de propriis iniuriis percipiendũ ſupereſſet.Itaque conſolatur Deus Samuelem, non ſimpliciter mœrorem auferendo;ſed per illapſum grauioris;ſenſum leuioris temperando.

Tantus eſt iuſto de diuinis iniuriis mœror,vt de propriis quodammodo abſorbeatur.

20. *Ne regnem ſuper eos*, &c. Scilicet, illo dominio immediato, & peculiari prouidentia, qua populum eatenus adminiſtrabat.Neque enim excludi poterat ab illa vniuerſali cura & poteſtate; quæ ſupremo Principi Deo naturaliter debetur,& qua regnis omnibus dominatur. Obiicies,Deum neque ab illo peculiari dominio excluſum fuiſſe. Nam etiam poſt electionem Saülis, Iſraëliticum regnum, & Iſraëliticum ſoliũ Domini dicebatur, iuxta illud Dauidis: *Elegit Salomonem filium meum, vt ſederet in throno Domini ſuper Iſrael*.1. Paral.28. num. 5.Et illud: *Sedit Salomon ſuper ſolium Domini in Regem*.1.Paral.29.n. 23. Dicitur autem regnum Domini,non quidem ab illo vniuerſali dominio; iuxta quod omnia mundi regna Deo ſubiiciuntur: ſed ab hoc peculiari,quo Iſraëlitas gubernabat.Ergo etiam tunc peculiarem & immediatum Regem in populum Iſraëliticum agebat.Reſpondeo,poſt electionem Saülis regnum Iſraëliticum potuiſſe adhuc denominari regnum Domini ab illo peculiari & immediato dominio: non quòd tunc præſens eſſet;ſed quòd anteà fuerat: quaſi diceretur regnum,quod fuit Domini,vel quod etiam tunc præſens foret,niſi à rebelli populo excuteretur.

De peculiari, non vniuerſali cura loquitur Deus.

Obiectio quædam ponitur & exponitur.

His verbis,quibus Deus ad Samuelis orationem & conſultationem reſpondit,ſatis apertè oſtendit, 21.
ſibi quoque diſplicuiſſe populi petitionem, quæ Samueli diſplicuerat:eámque malam atque iniquã non minus quàm Samuelem, iudicaſſe: *Quæ conuenientia iudicij*, inquit D. Greg. *in Sanctis oritur ex virtute charitatis*.Sicut enim affectu,ita & intellectu concordant. Vnde Apoſtolus. *Qui adhæret*, inquit, *Domino,vnus ſpiritus eſt* 1.Cor.n.17.Cùm igitur Samuel Domino adhæreret, & in vnum cum illo ſpiritum quodammodo coaleſceret:nil mirũ, ſi in idem cum illo iudicium conſpiraret.

D.Greg. *Iuſti cum Deo ſemper in idem iudicium conſpirant.*

Num. VIII. Iuxta omnia opera ſua, quæ fecerunt, à die, qua eduxi eos de Ægypto,vſque ad diem hãc;ſicut dereliquerunt me, & ſeruierunt Diis alienis: ſic faciunt etiam tibi.

EXPOSITIO LITERÆ

IVxta omnia opera,&c. Dicendum, quæ fuerint hæc opera Hebræorum,quæ à Domino recenſentur;& cur hoc loco recẽſeantur.Quod ad primum attinet.Opera in primis fuerunt mala:quippe quibus conformis dicatur mala Regis petitio, qua Iudæi Samuelem ac Deum contempſerunt. Deinde fuerunt tempore continua, quantitate plurima, qualitate peſſima. Tempore quidem continua: vt patet ex hoc loco: *A die*,inquit,*qua eduxi eos de Ægypto,vſque ad diem hanc*: & magis ex dicendis patebit. Quantitate verò plurima. Quia in ſecundo anno egreſſionis de Ægypto conqueritur Deus iam ſe à ſuo populo decies offenſum: *Tentauerunt*,inquit,*me iam per decem vices: nec obedierunt voci meæ*. Num.14.numer.22. Quas rebelliones ſic enumerant Hebræi. Primam,ad mare rubrum vrgente Pharaone,& populo de promiſſionibus diuinis diffidente: *Forſitan*,inquit,*non erant ſepulchra in Ægypto: ideo tuliſti nos, vt moreremur in ſolitudine. Quid hoc facere voluiſti,vt educeres nos ex Ægypto*? Exod. 14.n. 11. Secundam,in Mara:vbi deficiente aqua, *Murmurauit populus contra Moyſen,dicens: Quid bibemus*? Exod.15.n.24.Tertiam,in deſerto Sin: vbi tacta deſiderio ciborum, quos habebat in Ægypto, *Murmurauit omnis congregatio filiorum Iſrael contra Moyſen & Aaron. Dixerũtque filij Iſraël ad eos: Vtinam mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti; quando ſedebamus ſuper ollas carnium, & comedebamus panem in ſaturitate.* Cur

I. *Hebræorum opera ex tẽpore,ex quãtitate,ex qualitate grauia.*

Hebræorum rebelliones recenſentur. Prima, ad mare rubrũ.

Secunda, in Mara.

Tertia, in deſerto Sin.

Cur induxiſtis nos in deſertum iſtud, vt occideretis omnem multitudinem fame? Exod. 16. n. 2. & 3. Quartam, in eodem loco: vbi, præcipiente Moyſe, ne quis manna in craſtinum reſeruaret; ipſi *non audierunt eum, ſed dimiſerunt quidam ex eis vſque mane.* Ibid. num. 20. Quintam, in eodem deſerto: vbi prohibente Domino, ne in Sabbato ad colligendum manna egrederentur: ipſi nihilominùs voluptate collecti cibi, & cupiditate colligendi inescati, *Egreſſi, vt colligerent, non inuenerunt.* Ibidem, num. 27. Sextam, in Raphidim: vbi populus, ſtimulante ſiti, *iurgatus contra Moyſen ait: Da nobis aquam, vt bibamus.* Exodi 17. num. 2. Septimam, in Horeb: vbi vitulum aureum conflantes *Dixerunt: Hi ſunt Dij tui, Iſraël, qui te eduxerunt de terra Ægypti.* Exod. 32. num. 4. Octauam, in ſolitudine Pharan: *Vbi ortum eſt murmur populi, quaſi dolentium pro labore contra Dominum.* Num. 11. n. 1. Nonam, ibidem, *ad ſepulchra concupiſcentiæ.* Sic poſteà nomen loco inditum ab euentu: vbi vulgus promiſcuum ſimul cum filiis Iſraël, flagrans deſiderio carnium, clamauit: *Quis dabit nobis ad veſcendum carnes?* &c. Num. 11. n. 4. Decimam, in eodem deſerto Pharan: vbi audientes, quæ de terra Promiſſionis exploratores retulerant: *Murmurati ſunt contra Moyſen & Aaron cuncti filij Iſraël, dicentes: Vtinam mortui eſſemus in Ægypto, & non in hac vaſta ſolitudine. Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam,* &c. Num. 14. n. 2. & 3.

Quarta, in eodem loco. *Quinta eodē in deſerto.* *Sexta, in Raphidim.* *Septima, in Horeb.* *Octaua, in ſolitudine Pharan.* *Nona, in eodem loco.* *Decima eodē in deſerto.*

2. *Innumeræ Hebræorum rebelliones.*

Decies igitur contra Dominum intra duos annos rebellarunt. Et fortaſſe pluries. Nam illud, *Decies*, quamuis numerus certus & finitus ſit; tamen à nonnullis figuratè accipitur pro incerto & indefinito: & cùm non poſſit pro paucioribus rebellionibus vſurpari, quàm decem: quia de his iam conſtat, vt vidimus; pro pluribus vſurpatur. Quòd ſi duorum annorum ſpatio, pluries, quàm decies, rebellarunt; quid dicendum de reliquis triginta octo annis, quos deinceps in deſerto illo peragrando poſuerunt? Certè Dauid, quaſi tot rebellionum multitudine nullo certo numero poſſet comprehendere, admirabundus exclamat: *Quoties exacerbauerunt eum in deſerto?* Pſal. 77. n. 40. Quaſi diceret: Quis tam multa peccata ſupputabit? Quis eorum numerum inibit? Admirari poſſum tantorum ſcelerum multitudinem: non tamen ad calculos reuocare. Immò Deus ipſe apud Dauidem, perpetuos eorum errores, hoc eſt, peccata, in deſerto criminatur: *Quadraginta,* inquit, *annis offenſus fui generationi illi, & dixi: ſemper hi errant corde.* Pſal. 94. num. 10. Quaſi in tota illa peregrinatione quadragenaria, nunquam ferè à peccando deſiſterent, nunquàm fatigarentur. Iam verò terram promiſſionis ingreſſi nihilo meliores ac ſaniores efficiuntur: *Induxit eos,* inquit Dauid, *in montem ſanctificationis ſuæ,* &c. Pſalm. 77. num. 54. Vbi multis eos beneficiis, diuitiis ac deliciis cumulauit. Quid effectum? Sequitur: *Et tentauerunt & exacerbauerunt Deum excelſum, & teſtimonia eius non cuſtodierunt. Et auerterunt ſe, & non ſeruauerunt pactum: quemadmodum patres eorum conuerſi ſunt in arcum prauum. In iram concitauerunt eum in collibus ſuis, & in ſculptilibus ſuis ad æmulationem eum prouocauerunt.* Ibid. à num. 56. Totam illam diuinorum multitudinem, ſuorum multitudine ſcelerum corruperunt.

Hebræi in peccando infatigabiles. *Iudæi Dei beneficia ſceleribus corrumpebant.*

3. *Hebræi impudētes idololatræ.*

Tandem, fuerunt eorum peccata qualitate peſſima. Nam, vt alia omittam peccata, in peccatum idololatriæ, quod eſt omnium atrociſſimum frequentiſſimè ac impudentiſſimè corruerunt.

A Semel quidem, Ioſuë adhuc viuente; vt colligitur ex illis verbis: *Auferte Deos alienos de medio veſtri.* Ioſuë 24. num. 23. Iterum, poſt mortem Ioſuë, cùm in medio Chananæorum habitantes *Seruierunt Diis eorum.* Iud. 3. num. 6. Tertiò, poſt mortem Othonielis, cùm *addiderunt facere malum in conſpectu Domini.* Ibid. num. 12. malum vtique idololatriæ, quod paulò antè præceſſerat, & tunc dicitur repetitum. Quartò: *Addiderunt filij Iſraël facere malum in conſpectu Domini poſt mortē Aod,* Iud. 4. num. 1. Non aliud quidem frequentius, quàm idololatriæ, quod ſæpiùs extinctum, ſæpiùs ſuſcitabant. Quintò, poſt mortem Barac: *Fecerunt,* inquit, *filij Iſraël malum in conſpectu Domini.* Iud. 6. num. 1. ſine dubio idololatrantes. Et ſic de cæteris Iudicibus, quibus ad principatum B euectis Hebræi pauliſper à Deorum cultu abſtinebant: iiſdem vita functis, ad eundem remigrabant, vt patet ex c. 2. n. 19. vbi dicitur populus, cùm Iudex creabatur, Deum colere; ſed additur: *Poſtquam autem mortuus eſſet Iudex, reuertebantur, & multò faciebant peiora, quàm patres eorum, ſequentes Deos alienos, ſeruientes eis, & adorantes illos.* Quæ igitur maior eſſe potuit illius populi infelicitas, quàm in peccata tam continua, tam frequentia, tam atrocia corruiſſe? Hæc itaque hoc loco recenſentur.

Idololatriæ frequentia oſtenditur variis Scripturæ locis.

Quod attinet ad ſecundum. Multiplex aſſignari poteſt ratio, cur hìc ea peccata recenſeantur. Prima, vt grauitas huius contemptus, quo Deum & Samuelem abiecerunt, exprimatur. Nam, dum C hic contemptus illis grauiſſimis & atrociſſimis inobedientiæ & idololatriæ ſceleribus confertur, iiſque ſimilis & conformis fuiſſe dicitur: ſatis apertè oſtenditur, quantam deformitatem ſortiatur. Sic Abulenſis, tum hoc loco, tum paulò antè quæſt. 7. §. *Item Deus,* exponit. Quaſi diceret Deus: Non videatur tibi nouum hoc peccatum: cùm alia tam ſimilia iam præceſſerint. Vel: ne mireris hoc peccatum: quia illa ſcelerum monſtra, quæ Hebræi ab initio edidêre, non poterant non tam deformem & infelicem fœtum parturire. Vel tandem: quid mirum, ſi diuturna & inueterata peccandi licentia tantam in impudentiam effundatur, quæ nullum habet peccandi finem, ſed peccata peccatis accumulat, & à paruis exordiens D in maxima prorumpit? Improbitas enim, vt cecinit Satyrographus,

4. *Numerātur primò peccata Hebræorū, vt grauitas contemptus exprimatur.*

Abul.

——Fixa, & mutari neſcia. Nam quis
Peccandi finem poſuit ſibi? quando recepit
Eiectum ſemel attrita de fronte pudorem?
Quiſnam hominum eſt, quem tu contentum videris vno
Flagitio?

Improbitas nullum peccandi finem facit.

Sic igitur Hebræorum malitia, paucis ac paruis flagitiis non contenta, ab aliis in alia ſcelerum præcipitiis deuoluta, tandem in hoc profundum barathrum contemptus præcipitatur: qui proinde E grauiſſimus, vtpote tantorum ſcelerum terminus, cenſetur.

Secundò, recenſentur hæc peccata, vt illa omnia ſcelera, quæ videbantur obliuione ſepulta, ex occaſione huius noui contemptus ad vindictam repoſcendam ſignificentur. Iuuat hanc reſponſionem D. Gregorius hoc loco, vbi ſic exaggerat hoc peccatum, vt ſignificet, propter illud cætera omnia Hebræorum peccata in memoriam reuocari, vtrique, vt puniantur. *Iuxta omnia,* inquit, *opera ſua, quæ fecerunt,* &c. *Summum namque crimen agnoſcitur; ad cuius diſcuſſionem in Dei memoriam præterita cuncta peccata reducuntur.* Haud dubiè, vt pariter cum illis merito ſupplicio damnentur.

5.

D. Greg.

Quod quidem verum eſſe poterit de peccatis per veram pœnitentiam non deletis, quoad culpam, aut ſaltem quoad pœnam temporalem. Ad hæc enim citiùs punienda, poteſt Deus occaſione alicuius noui peccati excitari. Nam, quæ omninò ſunt obliterata, nunquàm ampliùs reuiuiſcunt: vt D. Thomas 3. part. quæſt. 88. art. 1. & cum illo cæteri Theologi communiter ſtatuunt. Neque Deo ampliùs ad vltionem in memoriam reuocantur, iuxta illud de vero pœnitente: *Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor.* Ezech. 18. n. 22. Illa igitur peccata, quæ Deus propter pœnitentiam diſſimulabat; ſpe pœnitentiæ per hanc nouam impudentiam ſublata, Deo in memoriam punienda reuocantur.

D.Thom. *Peccata omninò obliterata non reuiuiſcunt.*

6\. Tertiò, recenſentur hæc peccata ad ſolatium Samuelis. Hunc enim Deus ſuperiori num. conſolatus fuerat, non tam auferendo mœrorem de propria iniuria, quàm inferendo mœrorem de diuina: vt huius poſterioris iniuriæ ſenſu, ille prioris obtunderetur: quod ibi aduertimus. Nunc autem pergit conſolari eundem Samuelem; etiam proprium illius mœrorem magna ex parte auferendo. Nam Samuel veritus, ne iniuria ſibi facta, in pœnam alicuius culpæ à ſe commiſſæ permiſſa fuerit, non tam de pœna, quàm de culpa, ſi qua erat, triſtabatur. Quid igitur Deus? vt oſtendat eum innocentem, nec propter vllam culpam propriam dignum fuiſſe, vt tantam iniuriam pateretur; totam huius contemptus cauſam refundir in malitiam Hebræorum, eorum vetera flagitia replicando, & oſtendendo, quanta olim temeritate in tot malefacta præcipites abibant, tanta etiam nunc diuinas leges violare; & non modò ſuum Iudicem Samuelem; ſed etiam ſuum Regem, Deum contemnere, ac de ſuo principatu remouere. Quaſi diceret Deus; Ne cogites, Samuel, te, propter aliquam culpam à te commiſſam, à tuo populo contemptum: nam & ego ab illo contemptus ſum, cui nulla culpa poteſt inhærere. Sicut igitur me prorſus innoxium; ita & te culpæ expertem abiecerunt. Tota igitur huius abiectionis cauſa fuit, populi malitia; tam inueterata, vt à primo die egreſſionis ab Ægypto, vſque ad diem hanc in eo perſeueret & inoleſcat: vt ex eorum factis, quæ recenſui, palàm eſt. Ne igitur triſteris de tua culpa, quæ nulla eſt: ſed potiùs de tua innocentia glorieris. Vnde colliges, quàm perfecta fuerit hæc conſolatio. Nam mœrorem de culpa totum abſterſit; cùm nullam fuiſſe ſuppoſuerit: mœrorem verò de propria ipſius Samuelis iniuria conſopiuit; alium maiorem de ipſa diuina iniuria mœrorem ingerendo. Vnde ſequitur:

Tertiò numerantur ad ſolatium Samuelis.

Quàm perfectum eſt Dei ſolatium.

7\. *Sicut dereliquerunt me*, &c. Patet ex his verbis id, quod ſuperiori num. diximus; non ſolùm Deum, ſed etiam Samuelem fuiſſe contemptum: *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me, &c. ſic faciunt etiam tibi.* Difficultas tamen eſt, quòd ibi poſuimus exceſſum quendam in contemptu diuino, ad contemptum Samuelis, dicentes, & ex ipſo Hebraiſmo colligentes, multò contumelioſiùs Deum, quàm Samuelem fuiſſe contemptum. Hìc autem conſtitui videtur æqualitas: *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me, &c. ſic faciunt etiam tibi.* Sed facilis eſt reſponſio, aduerbium, *ſicut*, inducere æqualitatem quodammodo in forma; non in gradu, vt loquuntur: hoc eſt, tam Deum, quàm Samuelem fuiſſe contemptum; non tamen pari modo, ſed Deum multò grauiùs. Sic enim exponitur & illud: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Matth. 5. num. 48. Hoc eſt: Sit in vobis, & in Patre perfectio; quamuis vtrobique longè diuerſi ordinis. Dubium tamen non eſt, quin etiam contemptus Samuelis grauiſſimus cenſeatur: vel ex eo, quòd cum ipſo contemptu diuino, & nominatim cum cultu idolorum comparetur. *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis; ſic faciunt tibi.* Qui enim ſuos Prælatos contemnunt, parum abſunt à vero Deo contemnendo, & falſis Diis adorandis; iuxta illud Samuelis ad Saülem: *Quaſi ſcelus idololatriæ eſt nolle acquieſcere.* 1. Regum 15. n. 23. Quod paulò inferiùs ex Annot. 34. clariùs patebit.

Occurritur tacitæ difficultati.

Confirmatur ex nouo Teſtamento.

Qui prælatos contemnunt, à Dei contemptu parum abſunt.

ANNOTATIO XXXIII.

CIRCA LITERAM.

Cur Rex malè petitus: nihilominùs à Deo concedatur.

1\. HANC difficultatem ſuprà n. 7. §. 3. propoſuimus: & duplici reſponſione decidimus. Vna, myſtica: quam ibi illuſtrauimus. Altera, literali: quam, quia nonnihil habet eruditionis, ad hunc locum, vberiùs illuſtrandam, ſepoſuimus. Ea verò eſt, Regem malè petitum, à Deo conceſſum fuiſſe, in pœnam & vindictam petentium. Solet enim Deus, quæ malè petuntur, aliquando negare, vel in melius commutare, in gratiam & fauorem petentium: quando, ſcilicet, ſimplici animo ac minimè malo ad petendum feruntur: aliquando verò concedere, in pœnam & vindictam eorundem, qui petunt: quando ad eam petitionem ex prauo animi affectu incitantur. Quod duplici Sect. illuſtrabo.

Duæ proponuntur illuſtrandæ.

SECTIO I.

Malè petita aliquando à Deo in petentium gratiam negantur.

2\. HAnc partem, cum ad hunc locum directè non pertineat, ſed tantùm indirectè, & ex argumento à contrariis, quorum eadem eſt tractatio: vt perfecta ſeruetur antitheſis, præmitto quidem, ſed breuiùs illuſtro. Igitur, quæ à Deo inutiliter petuntur: ſi petitio, ex ſimplici animo proueniat aliquando vtiliter negantur; vel certè in melius conuertuntur. Dauid in tribulatione poſitus, *Clamabo*, inquit, *per diem, & non exaudies.* Pſal. 21. n. 3. Vbi D. Auguſtinus, *Multi*, inquit, *clamant in tribulatione, & non exaudiuntur: vt intelligat homo, Medicum eſſe Deum; & tribulationem medicamentum eſſe ad ſalutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento poſitus, vreris, ſecaris, clamas: non audit Medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.* Igitur, qui inutilia petunt, vtiliùs repulſam patiuntur, quàm ſi voti compotes efficerentur. Idem Dauid, *Delectare*, inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Pſal. 36. num. 4. Non dixit, petitiones carnis tuæ, ſeu exterioris hominis, quæ à Deo vtiliter negantur: ſed, *cordis*, ſeu interioris hominis, quæ vtiliter conceduntur. Sic obſeruat Diuus Ambroſius ad eum locum: & confirmat rurſum ex illis verbis: *Tribuat tibi Dominus ſecundùm cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet.* Pſal. 19. num. 5. Sic enim ille legit, *petitiones*

D.Auguſt. *Deus, vt Medicus, non audit ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.*

D.Ambr.

tiones tuas, pro, *Et omne conſilium tuum*, quod eſt in eo verſiculo. Deſumens fortaſſe ex verſiculo ſeptimo, vbi eſt: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Nota igitur ſolas petitiones cordis noſtri, ſeu ſecundùm cor noſtrum; quæ ſolæ dici debent petitiones noſtræ; nam petitiones carnis, à nobis alienæ cenſeri debent: illas, inquam, ſolas à Deo implendas & confirmandas; idque tantummodo Dauidem exoptaſſe. *Qui*, inquit Ambroſius, *ſecundùm cor, ait, non ſecundùm appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet; non quæ ex carnis huius illecebra & voluptatibus diriguntur.* Vtiliter igitur à Deo negantur, quæ à nobis inutiliter petuntur.

Petitiones cordis, non carnis à Deo implentur.

3\. Idem fuit ſenſus ſanctiſſimi Patriarchæ Iobi, de Deo loquentis: *Cùm, inquit, inuocantem exaudierit me, non credo, quòd audierit vocem meam.* Cap. 9. n. 16. Vbi planè videbitur alicui pugnantia loquutus; dum & ſe exauditum dicit, & rurſus ſe non auditum credit. Sed omnem pugnam tollit Diuus Thomas ibi, ſect. 3. *Contingit*, inquit, *quod Deus hominem exaudit, non ad votum, ſed ad profectum. Sicut Medicus non exaudit infirmum ad votum poſtulantem amouere medicinam amaram: exaudit tamen ad profectum; quia per hoc ſanitatem inducit, quam maximè infirmus deſiderat.* Itaque hæc negatio, conceſſio eſt: quia tam vtiliter malè petita negantur; quàm vtiliter benè petita conceduntur. Diuus Paulus ter Dominum rogauit; hoc eſt, interprete Diuo Chryſoſtomo ad eum locum, ſæpè Dominum rogauit, vt diſcederet ab eo ſtimulus carnis ſuæ, Angelus Satanæ, qui eum colaphizabat: & tamen nunquàm imperrauit, dicente Domino: *Sufficit tibi gratia mea.* 2. Cor 12. num. 9. An contemnebat Dominus ſuum Apoſtolum, cuius orationem non audiebat? Minimè profectò. Immò potiùs maiori virtute cumulabat. Vnde D. Auguſt. epiſt. 121. cap. 14. *Nonnullis*, inquit, *impatientibus Dominus Deus, quod petebant, conceſſit iratus: ſicut contrà, Apoſtolo negauit propitius.* Quod Apoſtolus non ignorans, repulſam modeſtè tulit. Immò alacriùs & feſtiuiùs exultauit, repulſam paſſus; quàm ſi voti ſui compos redderetur, dicens: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti.* Quaſi diceret, inquit Chryſoſtomus hom. 30. in Gen. *Non ſolùm poſteà liberari non requiro: ſed etiam magna voluptate gloriabor in illis.* Et paulò antè: *Nam, cùm Deus*, inquit, *aliquid nobis negat; non minùs eſt, quàm ſi conceſſiſſet.*

D.Thom. *Deus non exaudit ad votum, ſed ad profectū.*

D. Chryſ.

D.Aug. *In Deo aliquando concedere, iræ eſt; negare miſericordiæ.*

D. Chryſ. *Negatio aliquando non minus eſt, quàm conceſſio.*

4\. Filius quidem, ſi à patre petierit panem, aut piſcem, quo nutriatur; ſine dubio impetrabit, vt ex parabola Chriſti Domini, Matth. 7. n. 10. ſatis conſtat. An verò, addit ibi D. Chryſoſtomus hom. 24. ſi petierit lapidem, quo lædatur; aut ſcorpionem, à quo mordeatur, obtinebit? Abſit planè: vel eo tantùm nomine, quia filius eſt. Tantùm enim abeſt, vt parentis amor erga filium impellat ad concedendum, quod malè petitur; vt potiùs vrgeat ad negandum. Quis ergo putet, ſe à filiis Dei excluſum eſſe; quòd malè petendo, repulſam patiatur? Immò potiùs hinc ſperet, ſe inter filios Dei conſcribendum; quòd eius inutilis poſtulatio fruſtretur. Sic enim D. Chryſoſtomus, *Et ſi filius*, inquit, *ſis: non tamen tibi ſufficit, ad omne quod popoſceris, impetrandum. Sed hoc ipſum eſt, quod obſtat, quo minus accipias: quòd, cùm ſis filius Dei; ea, quæ tibi non expediunt, deprecaris.* Ex filiis erant, & quidem intimis, Iacobus & Ioannes, non ſolùm in duodenarium Apoſtolorum numerum conſcripti, ſed etiam in ternarium illum, quem Chriſtus Dominus cæteris antepoſuit, ſelecti. Et

D. Chryſ.

Parentis amor ad negandum vrget malè petita.

A tamen primarias ſedes ad dexteram & ad ſiniſtram in regno Chriſti Domini poſtulantes, audierunt: *Neſcitis quid petatis.* Matth. 20. n. 22. Vbi Auctor Operis imperfecti, obſeruans ſolos improbos ad ſiniſtram Chriſti Domini in extremo iudicio relegandos; rectè colligit, quanto iure de ignorantia notati fuerint, quòd etiam ſiniſtrum locum poſtularint: *Neſcitis, quid petatis.* Quaſi diceret, inquit: *Ego vos vocaui ad partem dexteram de ſiniſtra: & vos veſtro conſilio curritis ad ſiniſtram.* Neſcitis. Quid enim ſtultius eſſe poteſt, quàm nitentem ad ſummam felicitatem, ſua ſponte in extremam calamitatem præcipitari? Dum igitur Chriſtus Dominus, quod tam malè petebatur, denegauit; B quis dubitet non ex inuidentia, ſed ex beneuolentia proceſſiſſe? Amatur quidem, vt filius; cui venenum, ſeu nocumentum, quod petit, denegatur.

Auct. Imp. *Homines malum eligunt, & à Deo ad bonum reuocantur.*

Chriſto Domino humanos affectus exprimenti, & calicem mortis ſuæ deprecanti, non annuit æternus Parens: ſed potiùs integrum calicem propinauit. Luc. 22. num. 43. Non, quòd vlla tunc eſſet inter Patrem & Filium diſſenſio: ſed, quòd futura pugna, inter Deum & homines repræſentaretur: quibus tamen indulgentior blanditur, cùm inutilia poſtulantibus refragatur. Ita mihi videtur D. Leo ſerm. 5. De paſſione, totum hunc locum declaraſſe. *Demonſtratum*, inquit, *eſt, quid poſſit à trepidante orari; & quid non debeat à medente concedi. Quia enim nos, quid oremus, ſicut oportet,* C *neſcimus; & vtile nobis eſt, ne fiat plerunque, quod volumus: Deus iuſtus & bonus, quando ea, quæ nocitura ſunt, petuntur; negando miſeretur.* Interrogarunt olim Apoſtoli Chriſtum Dominum in cælum aſcenſurum: *Si in tempore hoc, reſtitues regnum Iſrael?* Act. 1. num. 6. Quid verò Dominus? *Non eſt veſtrùm*, inquit, *noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Ibidem, num. 7. Sed, quæ fuit, dicet aliquis, hæc excuſatio; An Chriſtus Dominus non ſciebat, quia omnia dedit ei Pater in manus? Ioan. 13. num. 3. Et quia data illi erat omnis poteſtas in cælo & in terra? Matt. vlt. num. 18. Quid ergo recurrit ad Patris poteſtatem; ac ſi ille eandem non haberet? D. Chryſoſtomus hom. 2. in Acta, optima ſimilitudine rem D declarat: *Quemadmodum*, inquit, *cùm videmus infantem plorantem, ſempérque cupientem aliquid a nobis accipere, quo nihil illi opus eſt, tunc occultato, quod concupiſcit; oſtendimus illi manus vacuas, dicentes: Ecce non habemus. Itidem & ille fecit Apoſtolis:* Sic ille. Vt igitur nemo negabit, miſericordem patrem, qui gladium abſcondit, ne poſtulanti filio concedat: ita nemo dicet, Chriſtum Dominum inexorabilem; cùm ſuam poteſtatem diſſimulat; ne dare, quæ non proſunt, compellatur. 5.

D. Leo. *Deus tum blanditur, cùm inutilia poſtulantibus refragatur.*

D.Chryſ. *Chriſtus cùm ſuam diſſimulat poteſtatem, diſſimulat in bonum. Apta ſimilitudine res explicatur.*

Sed quid eſt, quòd Chriſtus Dominus ſtatim, *Cùm hæc dixiſſet, videntibus illis, eleuatus eſt; & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum?* Actor. 1 n. 9. Optimè D. Chryſoſtomus citatus: *Ne rurſus*, inquit, *ipſum, interrogarent, protinus aſſumptus eſt.* Et ſtatim eaE dem ſimilitudine pueri plorantis & poſtulantis, rem declarat. Nam, quemadmodum pater, ſi filius plorare & poſtulare pergat, proripit ſe, & abſcondit; ne victus lacrymis, filio inutiliter poſtulanti, inutiliùs blandiatur: ita Chriſtus Dominus, ſciens Apoſtolos ab inutilibus precibus non deſtituros: protinùs ab eorum conſpectu in cælum ſe recepit; ne diutiùs apud illos immoratus, importunis eorum precibus ſe exorari pateretur. Quæ fortaſſe cauſa fuit, cur Deus olim Mariam Aaronis ſororem lepra puniturus, quàm primùm ſe ab illis proripuerit; iuxta illud: *Iratúſque* 6.

D.Chryſ. *Chriſtus illico aſcendit in cælum, ne ab inutilibus precibus exoraretur.*

Deus aliquando ſe abſcondit, inutilia concedat.

Quod quidem verum eſſe poterit de peccatis per veram pœnitentiam non deletis, quoad culpam, aut ſaltem quoad pœnam temporalem. Ad hæc enim citiùs punienda, poteſt Deus occaſione alicuius noui peccati excitari. Nam, quæ omninò ſunt obliterata, nunquàm ampliùs reuiuiſcunt: vt D. Thomas 3. part. quæſt. 88. art. 1. & cum illo cæteri Theologi communiter ſtatuunt. Neque Deo ampliùs ad vltionem in memoriam reuocantur, iuxta illud de vero pœnitente: *Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor.* Ezech. 18. n. 22. Illa igitur peccata, quæ Deus propter pœnitentiam diſſimulabat; ſpe pœnitentiæ per hanc nouam impudentiam ſublata, Deo in memoriam punienda reuocantur.

D.Thom. *Peccata omninò obliterata non reuiuiſcunt.*

6. Tertiò, recenſentur hæc peccata ad ſolatium Samuelis. Hunc enim Deus ſuperiori num. conſolatus fuerat, non tam auferendo mœrorem de propria iniuria, quàm ipferendo mœrorem de diuina: vt huius poſterioris iniuriæ ſenſu, ille prioris obtunderetur: quod ibi aduertimus. Nunc autem pergit conſolari eundem Samuelem; etiam proprium illius mœrorem magna ex parte auferendo. Nam Samuel veritus, ne iniuria ſibi facta, in pœnam alicuius culpæ à ſe commiſſæ permiſſa fuerit, non tam de pœna, quàm de culpa, ſi qua erat, triſtabatur. Quid igitur Deus? vt oſtendat eum innocentem, nec propter vllam culpam propriam dignum fuiſſe, vt tantam iniuriam pateretur; totam huius contemptus cauſam refundit in malitiam Hebræorum, eorum vetera flagitia replicando, & oſtendendo, quanta olim temeritate in tot malefacta præcipites abibant, tanta etiam nunc diuinas leges violare; & non modò ſuum Iudicem Samuelem; ſed etiam ſuum Regem, Deum contemnere, ac de ſuo principatu remouere. Quaſi diceret Deus; Ne cogites, Samuel, te, propter aliquam culpam à te commiſſam, à tuo populo contemptum: nam & ego ab illo contemptus ſum, cui nulla culpa poteſt inhærere. Sicut igitur me prorſus innoxium; ita & te culpæ expertem abiecerunt. Tota igitur huius abiectionis cauſa fuit, populi malitia; tam inueterata, vt à primo die egreſſionis ab Ægypto, vſque ad diem hanc in eo perſeueret & inoleſcat: vt ex eorum factis, quæ recenſui, palàm eſt. Ne igitur triſteris de tua culpa, quæ nulla eſt: ſed potiùs de tua innocentia glorieris. Vnde colliges, quàm perfecta fuerit hæc conſolatio. Nam mœrorem de culpa totum abſterſit; cùm nullam fuiſſe ſuppoſuerit: mœrorem verò de propria ipſius Samuelis iniuria conſopiuit; alium maiorem de ipſa diuina iniuria mœrorem ingerendo. Vnde ſequitur:

Tertiò numerantur ad ſolatium Samuelis.

Quàm perfectum eſt Dei ſolatium.

7. *Sicut dereliquerunt me*, &c. Patet ex his verbis id, quod ſuperiori num. diximus; non ſolùm Deum, ſed etiam Samuelem fuiſſe contemptum: *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me*, &c. *ſic faciunt etiam tibi.* Difficultas tamen eſt, quòd ibi poſuimus exceſſum quendam in contemptu diuino, ad contemptum Samuelis, dicentes, & ex ipſo Hebraiſmo colligentes, multò contumelioſiùs Deum, quàm Samuelem fuiſſe contemptum. Hic autem conſtitui videtur æqualitas: *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me*, &c. *ſic faciunt etiam tibi.* Sed facilis eſt reſponſio, aduerbium, *ſicut*, inducere æqualitatem quodammodo in forma; non in gradu, vt loquuntur: hoc eſt, tam Deum, quàm Samuelem fuiſſe contemptum; non tamen pari modo, ſed Deum multò grauiùs. Sic enim exponitur & illud: *Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt.* Matth. 5. num. 48. Hoc eſt: Sit in vobis, & in Patre perfectio; quamuis vtrobique longè diuerſi ordinis. Dubium tamen non eſt, quin etiam contemptus Samuelis grauiſſimus cenſeatur: vel ex eo, quòd cum ipſo contemptu diuino, & nominatim cum cultu idolorum comparetur. *Sicut*, inquit, *dereliquerunt me, & ſeruierunt diis alienis; ſic faciunt tibi.* Qui enim ſuos Prælatos contemnunt, parum abſunt à vero Deo contemnendo, & falſis Diis adorandis; iuxta illud Samuelis ad Saülem: *Quaſi ſcelus idololatriæ eſt nolle acquieſcere.* 1. Regum 15. n. 23. Quod paulò inferiùs ex Annot. 34. clariùs patebit.

Occurritur tacitæ difficultati.

Confirmatur ex nouo Teſtamento.

Qui prælatos contemnunt, à Dei contemptu parum abſunt.

ANNOTATIO XXXIII.

CIRCA LITERAM.

Cur Rex malè petitus: nihilominùs à Deo concedatur.

1. HANC difficultatem ſuprà n. 7. §. 3. propoſuimus: & duplici reſponſione decidimus. Vna, myſtica: quam ibi illuſtrauimus. Altera, literali: quam, quia nonnihil habet eruditionis, ad hunc locum, vberiùs illuſtrandam, ſepoſuimus. Ea verò eſt, Regem malè petitum, à Deo conceſſum fuiſſe, in pœnam & vindictam petentium. Solet enim Deus, quæ malè petuntur, aliquando negare, vel in melius commutare, in gratiam & fauorem petentium: quando, ſcilicet, ſimplici animo ac minimè malo ad petendum feruntur: aliquando verò concedere, in pœnam & vindictam eorundem, qui petunt: quando ad eam petitionem ex prauo animi affectu incitantur. Quod duplici Sect. illuſtrabo.

Duo proponuntur illuſtranda.

SECTIO I.

Malè petita aliquando à Deo in petentium gratiam negantur.

2. HAnc partem, cum ad hunc locum directè non pertineat, ſed tantùm indirectè, & ex argumento à contrariis, quorum eadem eſt tractatio: vt perfecta ſeruetur antitheſis, præmitto quidem, ſed breuiùs illuſtro. Igitur, quæ à Deo inutiliter petuntur: ſi petitio ex ſimplici animo proueniat aliquando vtiliter negantur; vel certè in melius conuertuntur. Dauid in tribulatione poſitus, *Clamabo*, inquit, *per diem, & non exaudies.* Pſal. 21. n. 3. Vbi D. Auguſtinus, *Multi*, inquit, *clamant in tribulatione, & non exaudiuntur: vt intelligat homo, Medicum eſſe Deum; & tribulationem medicamentum eſſe ad ſalutem, non pœnam ad damnationem. Sub medicamento poſitus, vreris, ſecaris, clamas: non audit Medicus ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.* Igitur, qui inutilia petunt, vtiliùs repulſam patiuntur, quàm ſi voti compotes efficerentur. Idem Dauid, *Delectare*, inquit, *in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui.* Pſal. 36. num. 4. Non dixit, petitiones carnis tuæ, ſeu exterioris hominis, quæ à Deo vtiliter negantur: ſed, *cordis*, ſeu interioris hominis, quæ vtiliter conceduntur. Sic obſeruat Diuus Ambroſius ad eum locum: & confirmat rurſum ex illis verbis: *Tribuat tibi Dominus ſecundùm cor tuum, & omnes petitiones tuas confirmet.* Pſal. 19. num. 5. Sic enim ille legit, *petitiones*

D.Auguſt. *Deus, vt Medicus, non audit ad voluntatem, ſed audit ad ſanitatem.*

D.Ambr.

Petitiones cordis, non carnis à Deo implentur.

tiones tuas, pro, *Et omne conſilium tuum*, quod eſt in eo verſiculo. Deſumens fortaſſe ex verſiculo ſeptimo, vbi eſt: *Impleat Dominus omnes petitiones tuas.* Nota igitur ſolas petitiones cordis noſtri, ſeu ſecundùm cor noſtrum; quæ ſolæ dici debent petitiones noſtræ; nam petitiones carnis, à nobis alienæ cenſeri debent: illas, inquam, ſolas à Deo implendas & confirmandas; idque tantummodo Dauidem exoptaſſe. *Qui*, inquit Ambroſius, *ſecundum cor, ait, non ſecundùm appetentiam carnis: & illas petitiones, inquit, quæ prodeunt ex intimo corde, confirmet; non quæ ex carnis huius illecebra & voluptatibus diriguntur.* Vtiliter igitur à Deo negantur, quæ à nobis inutiliter petuntur.

3. Idem fuit ſenſus ſanctiſſimi Patriarchæ Iobi, de Deo loquentis: *Cùm*, inquit, *inuocantem exaudierit me, non credo, quòd audierit vocem meam.* Cap. 9. n. 16. Vbi planè videbitur alicui pugnantia loquutus; dum & ſe exauditum dicit, & rurſus ſe non auditum credit. Sed omnem pugnam tollit Diuus Thomas ibi, ſect. 3. *Contingit*, inquit, *quod Deus hominem exaudit, non ad votum, ſed ad profectum. Sicut Medicus non exaudit infirmum ad votum poſtulantem amouere medicinam amaram: exaudit tamen ad profectum; quia per hoc ſanitatem inducit, quam maximè infirmus deſiderat.* Itaque hæc negatio, conceſſio eſt: quia tam vtiliter malè petita negantur; quàm vtiliter bene petita conceduntur. Diuus Paulus ter Dominum rogauit, hoc eſt, interprete Diuo Chryſoſtomo ad eum locum, ſæpè Dominum rogauit, vt diſcederet ab eo ſtimulus carnis ſuæ, Angelus Satanæ, qui eum colaphizabat: & tamen nunquàm impetrauit, dicente Domino: *Sufficit tibi gratia mea.* 2. Cor 11. num. 9. An contemnebat Dominus ſuum Apoſtolum, cuius orationem non audiebat? Minimè profectò. Immò potiùs maiori virtute cumulabat. Vnde D. Auguſt. epiſt. 121. cap. 14. *Nonnullis*, inquit, *impatientibus Dominus Deus, quod petebant, conceſſit iratus: ſicut contrà, Apoſtolo negauit propitius.* Quod Apoſtolus non ignorans, repulſam modeſtè tulit. Immò alacriùs & feſtiuiùs exultauit, repulſam paſſus; quàm ſi voti ſui compos redderetur, dicens: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, vt inhabitet in me virtus Chriſti.* Quaſi diceret, inquit Chryſoſtomus hom. 30. in Gen. *Non ſolùm poſteà liberari non requiro: ſed etiam magna voluptate gloriabor in illis.* Et paulò antè: *Nam, cùm Deus*, inquit, *aliquid nobis negat; non minùs eſt, quam ſi conceſſiſſet.*

D. Thom. Deus non exaudit ad votum, ſed ad profectū.

D. Chryſ.

D. Aug. In Deo aliquando concedere, ira eſt; negare miſericordia.

D. Chryſ. Negatio aliquando non minus eſt, quàm conceſſio.

4. Filius quidem, ſi à patre petierit panem, aut piſcem, quo nutriatur; ſine dubio impetrabit, vt ex parabola Chriſti Domini, Matth. 7. n. 10. ſatis conſtat. An verò, addit ibi D. Chryſoſtomus hom. 24. ſi petierit lapidem, quo lædatur; aut ſcorpionem, à quo mordeatur, obtinebit? Abſit planè: vel eo tantùm nomine, quia filius eſt. Tantùm enim abeſt, vt parentis amor erga filium impellat ad concedendum, quod malè petitur; vt potiùs vrgeat ad negandum. Quis ergo putet, ſe à filiis Dei excluſum eſſe; quòd malè petendo, repulſam patiatur? Immò potiùs hinc ſperet, ſe inter filios Dei conſcribendum; quòd eius inutilis poſtulatio fruſtretur. Sic enim D. Chryſoſtomus, *Et ſi filius*, inquit, *ſis: non tamen tibi ſufficit, ad omne quod popoſceris, impetrandum. Sed hoc ipſum eſt, quod obſtat, quò minùs accipias: quòd, cùm ſis filius Dei; ea, quæ tibi non expediunt, deprecaris.* Ex filiis erant, & quidem intimis, Iacobus & Ioannes, non ſolùm in duodenarium Apoſtolorum numerum conſcripti, ſed etiam in ternarium illum, quem Chriſtus Dominus cæteris antepoſuit, ſelecti. Et

D. Chryſ.

Parentis amor ad negandum vrget malè petita.

A tamen primarias ſedes ad dexteram & ad ſiniſtram in regno Chriſti Domini poſtulantes, audierunt: *Neſcitis quid petatis.* Matth. 20. n. 22. Vbi Auctor Operis imperfecti, obſeruans ſolos improbos ad ſiniſtram Chriſti Domini in extremo iudicio relegandos; rectè colligit, quanto iure de ignorantia notati fuerint, quòd etiam ſiniſtrum locum poſtularint: *Neſcitis, quid petatis.* Quaſi diceret, inquit: *Ego vos vocaui ad partem dexteram de ſiniſtra: & vos veſtro conſilio curritis ad ſiniſtram.* Neſcitis. Quid enim ſtultius eſſe poteſt, quàm nitentem ad ſummam felicitatem, ſua ſponte in extremam calamitatem præcipitari? Dum igitur Chriſtus Dominus, quod tam malè petebatur, denegauit; quis dubitet non ex inuidentia, ſed ex B beneuolentia proceſſiſſe? Amatur quidem, vt filius, cui venenum, ſeu nocumentum, quod petit, denegatur.

Auct. Imp. Homines malum eligunt, & à Deo ad bonum reuocantur.

Chriſto Domino humanos affectus exprimenti, & calicem mortis ſuæ deprecanti, non annuit æternus Parens: ſed potiùs integrum calicem propinauit. Luc. 22. num. 43. Non, quòd vlla tunc eſſet inter Patrem & Filium diſſenſio: ſed, quòd futura pugna inter Deum & homines repræſentaretur: quibus tamen indulgentior blanditur, cùm inutilia poſtulantibus refragatur. Ita mihi videtur D. Leo ſerm. 5. De paſſione, totum hunc locum declaraſſe. *Demonſtratum*, inquit, *eſt, quid poſſit à trepidante orari; & quid non debeat à medente concedi. Quia enim nos, quid oremus, ſicut oportet, C neſcimus; & vtile nobis eſt, ne fiat plerumque, quod volumus: Deus iuſtus & bonus, quando ea, quæ nocitura ſunt, petuntur; negando miſeretur.* Interrogarunt olim Apoſtoli Chriſtum Dominum in cælum aſcenſurum: *Si in tempore hoc, reſtitues regnum Iſrael?* Act. 1. num. 6. Quid verò Dominus? *Non eſt veſtrùm*, inquit, *noſſe tempora, vel momenta, quæ Pater poſuit in ſua poteſtate.* Ibidem, num. 7. Sed, quæ fuit, dicet aliquis, hæc excuſatio; An Chriſtus Dominus non ſciebat, quia omnia dedit ei Pater in manus? Ioan. 13. num. 3. Et quia data illi erat omnis poteſtas in cælo & in terra? Matt. vlt. num. 18. Quid ergo recurrit ad Patris poteſtatem; ac ſi ille eandem non haberet? D. Chryſoſtomus hom. 2. in Acta, optima ſimilitudine rem D declarat: *Quemadmodum*, inquit, *cum videmus infantem plorantem, ſempérque cupientem aliquid à nobis accipere, quo nihil illi opus eſt, tunc occultato, quod concupiſcit; oſtendimus illi manus vacuas, dicentes: Ecce non habemus. Itidem & ille fecit Apoſtolis:* Sic ille. Vt igitur nemo negabit, miſericordem patrem, qui gladium abſcondit, ne poſtulanti filio concedat: ita nemo dicet, Chriſtum Dominum inexorabilem; cùm ſuam poteſtatem diſſimulat; ne dare, quæ non proſunt, compellatur. 5.

D. Leo. Deus tum blanditur, cùm inutilia poſtulantibus refragatur.

D. Chryſ. Chriſtus cùm ſuam diſſimulat poteſtatem, diſſimulat in bonum. Apta ſimilitudine res explicatur.

Sed quid eſt, quòd Chriſtus Dominus ſtatim, *Cùm hæc dixiſſet, videntibus illis, eleuatus eſt; & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum?* Actor. 1 n. 9. Optimè D. Chryſoſtomus citatus: *Ne rurſus*, inquit, *ipſum, interrogarent, protinus aſſumptus eſt.* Et ſtatim E eadem ſimilitudine pueri plorantis & poſtulantis, rem declarat. Nam, quemadmodum pater, ſi filius plorare & poſtulare pergat; proripit ſe, & abſcondit; ne victus lacrymis, filio inutiliter poſtulanti, inutiliùs blandiatur: ita Chriſtus Dominus, ſciens Apoſtolos ab inutilibus precibus non deſtituros: protinùs ab eorum conſpectu in cælum ſe recepit; ne diutiùs apud illos immoratus, importunis eorum precibus ſe exorari pateretur. Quæ fortaſſe cauſa fuit, cur Deus olim Mariam Aaronis ſororem lepra puniturus, quàmprimùm ſe ab illis proripuerit; iuxta illud: *Iratúſque* 6.

D. Chryſ. Chriſtus illico aſcendit in cælum, ne ab inutilibus precibus exoraretur.

Deus aliquando ſe abſcondit, ne inutilia concedat.

túſque contra eos abiit. Num. 12. num. 9. Sciebat enim, Moyſen pro Maria inutiliter precaturum. Ne igitur Moſis precibus inutilia petentis vinceretur; ab illius ſe conſpectu quam citiſſimè auertit. Tandem, cum olim Chriſtum Dominum Cruci affixum Iudæi precarentur, dicentes: *Si filius Dei es, deſcende de Cruce.* Matth. 27. num. 40. Immò & Principes Sacerdotum, & Scribæ, & ſeniores ad poſtulata adderent promiſſa, dicentes: *Deſcendat de cruce, & credemus ei.* Ibidem, num 41. Nihilominùs Chriſtus non deſcendit: ſed in Cruce vſque ad mortem perſeuerauit. Cur, quæſo, eorum votis non ſatisfecit? Iam verò, ſi Iudæorum fidem tanto pretio empiam requirebat; cur eam tunc gratis oblatam non acceptabat? D. Bern. ſerm. 1. in die ſancto Paſchæ, plures rationes accumulat, quæ omnes præſens inſtitutum confirmant: nimirum, quòd malè à Iudæis petebatur, bene à Chriſto Domino negari. Primò, ne inconſtantiæ exemplum poſteris relinqueretur: *Cùm,* inquit, *ſaluus eſſe non poterit; niſi qui perſeuerauerit vſque in finem: quanto minùs poterit eſſe Saluator?* Et ſtatim in Diabolum inuehens: *Nouit,* inquit, *inique, quid cogites. Non tibi dabit occaſionem ſurripiendæ nobis perſeuerantiæ, quæ ſola coronatur. Non faciet obmuteſcere Prædicatorum linguas, conſolantium puſillanimes, & dicentium ſingulis: Tu locum tuum ne deſeras. Quod ſine dubio ſequeretur: ſi reſpondere poſſent: quia Chriſtus ſuum deſeruit.* Hæc ille. Vbi plura in hanc ſententiam. Secundò, ne illa ipſa, quam promittebant, fides deſtrueretur. *Eò quippe,* inquit, *tendebat malitioſa ſuaſio; non vt ipſi crederent: ſed noſtra quoque, ſi qua erat fides in eum, omnimodis deperiret, Legentes enim: Dei perfecta ſunt opera.* Deuter. 32. num. 4. *quando faterentur Deum, qui ſalutis opus reliquiſſet imperfectum?* Itaque, quod Iudæi malè petebant, Chriſtus Dominus vtiliter denegabat. Vtinam illi tantum beneficium agnoſcerent; & iis quibus oportebat, obſequiis rependere conarentur.

D. Bern. Ideò Chriſtus de Cruce non deſcendit, quia id malè à Iudæis poſtulabatur.

Chriſtus Dominus conſtantiæ exemplum.

Chriſtus Dominus fidei propugnaculum.

SECTIO II.

Quæ malè poſtulantur, aliquando à Deo in poſtulantium pœnam, conceduntur.

1\. *Malè petita concedi maioris iracundiæ ſignum.*

HÆc aſſertio, quæ huius Annotationis caput eſt, ſatis confirmatur Saülis exemplo: quem Iudæi malè petentes, in ſuam perniciem & exitium, ab offenſo Numine impetrarunt. Sed, vt altiùs ordiamur, aliis interim exemplis illuſtretur. Olim Iſraëlitæ delicatiſſimè faſtidioſi ad cæleſtes epulas nauſeabant; & Ægyptias carnes appetebant. Ecce tibi voti compotes à Deo efficiuntur: non tam vt vana deſideria ſatient; quàm vt merita ſupplicia luant. Nam *adhuc eſca eorum,* inquit Dauid, *erant in ore ipſorum: & ira Dei aſcendit ſuper eos: & occidit pingues eorum, & electos Iſraël impediuit.* Pſal. 77. à num. 30. In quem locum D. Greg. lib. 15. Moral. cap. 12. *Maioris,* inquit, *iracundiæ eſt, cùm hoc tribuitur, quod malè deſideratur.* Et ſtatim obſeruat, hos peſſimos oratores, quò citiùs impetrarant, eò citiùs punitos. Quod optima ſimilitudine declarat. Nam, *Et arbuſta,* inquit, *quæ tardiùs creſcunt; annoſa perdurant: & quæ in temporis breuitate proficiunt; celeriùs areſcunt: quaſi cùm feſtinant ad eſſe; tendunt ad non eſſe.* Ita ille. Non aliter & qui ſua mala deſideria citiùs explent; ſua merita ſupplicia celeriùs patiuntur.

D. Greg.

Optima ſimilitudine res exprimitur.

2\. *Mittit Deus exploratores in Paleſtinam in malum poſtulantium Hebræorum.*

Cùm olim Hebræi non procul abeſſent à terræ Promiſſionis ingreſſu, acceſſerunt ad Moyſen dicentes: *Mittamus viros, qui conſiderent terram: & renuntient, per quod iter debeamus aſcendere, & ad quas pergere ciuitates.* Deut. 1. n. 22. Qua in re iniquiſſimè poſtularunt: vtpote de diuinis promiſſionibus dubitantes, ac de diuina prouidentia diffidentes. Sed quid ad Moyſen Dominus? *Mitte,* inquit, *viros, qui conſiderent terram Chanaam, quam daturus ſum filiis Iſraël.* Num. 13. n. 3. Quorſum verò Deus malè poſtulantibus acquieuit? Lyranus, *Fuit,* inquit, *permiſſio ad malum populi malè petentis. Sciebat enim Dominus, quòd per exploratores deciperentur.* Et planè ita fuit: Nam regreſſi exploratores, cæteros Hebræos fictis mendaciis, ad rebellionem impulerent. Hebræi verò contra Moyſen rebellantes, Deum ad magna ſupplicia prouocarunt. Ita vt cùm in ſecundo anno ab exitu de Ægypto, terram Promiſſionis attingerunt; ſubitò à Deo in ſolitudinem refunderentur: omnes in ea quadraginta annorum ſpatio moraturi; vt Num. 14. à n. 33. habetur.

Lyran.

3\. *Balaamo iniquè poſtulanti iter cum legatis Balac permittitur in pœnam.*

Poſtulauit olim à Deo Balaam facultatem eundi cum Legatis Regis Balac, quò illi eum euocabant. Ad quem Dominus: *Noli,* inquit, *ire cum eis.* Num. 22. n. 12. Sed, cùm iterum importunus eandem precem iteraret. *Surge,* inquit Dominus, *& vade cum eis.* Ibidem, n. 20. Cur, quæſo, Dominus, quod paulò antè negauerat, concedit? Aptè ad rem præſentem Diuus Anaſtaſius Nicenus quæſt. 32. in ſacram Scripturam. *Quod,* inquit, *ſæpè ſolet fieri à Medicis; qui nonnunquam iubent abſtinere à cibis noxiis: cùm autem ad eos propenſi ſunt ægroti, & quodammodo vim afferunt Medico, vt eis permittat ſumere; tunc Medicus, vt qui ſemel non ſit auditus, iraſcens permittit: ſcit enim, eos nolle corrigi. Hoc autem faciebat Deus, vt ita dicam, iraſcens.* Ita ille. Sic igitur Balaamo, tanquàm phrenetico venenum poſtulanti, venenum à Deo in ſceleris ſupplicium propinatur. Illa enim ad Regem profectio, fuit miſero Balaamo in multa ſcelera & infortunia prolapſio.

D. Anaſt.

4\. *Deus in Dæmonis ſupplicium permiſit tentari Iobum.*

Cæterùm & humanus hoſtis à Deo aliquando poſtulauit facultatem offendẽdi Iobum: *Extende,* inquit, *paululum manum tuam, & tange cuncta, quæ poſſidet.* Iob 1. num 11. Quam Dominus libenter conceſſit: *Ecce,* inquit, *vniuerſa, quæ habet, in manu tua ſunt.* Ibidem, num. 12. Immò Diabolo poſteà in os & carnem Iobi facultatem poſtulanti: annuit Dominus, dicens: *Ecce in manu tua eſt.* Iob. 2. num. 6 Cur, obſecro, Deus tam liberalem ſe exhibuit erga hoſtem? Planè, quia ſciebat, eam liberalitatem in ſupplicium Dæmonis euaſuram. Vnde rectè D. Aug tract. 6. in Epiſtol. Ioannis, in tomo 9. *Diabolus,* inquit, *petiit ſanctum virum tentandum, & accepit. Exauditus eſt ad voluntatem, ſed ad damnationem. Ideò enim conceſſus eſt tentandus; vt eo probato eſſet ille cruciandus.* Confert idem Diuus Auguſtinus in Pſalm. 85. hunc locum, in quo Diabolus impetrat, quod petit; cùm illo, in quo Apoſtolus Deum precatus, repulſam patitur. 2. Corinth. 12. n. 9. Et ſubdit: *Exauditur Diabolus, & non exauditur Apoſtolus. Exaudiuit eum, quem diſponebat damnare, & non exaudiuit eum, quem volebat ſaluare.* Quaſi hæc repulſa Apoſtolo proficeret ad coronam: illa conceſſio Diabolo cederet in maiorem cruciatum. Quam rem ibidem & in Pſalm. 26. & lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. & in epiſt. 121. De orando Deo, cap. 14. pluribus exemplis illuſtrat. Cui eius diſcipulus D. Proſper Aquitanicus lib. ſententiarum, ſent. 212. aſſentitur.

D. Auguſt.

Repulſa D. Pauli ei profecit ad coronam, Diabolo ad cruciatum.

Proſp.

Venio

5\. Venio ad exemplum Saülis, quem Iudæi malè petierunt, & in ſuum proinde malum impetrarunt. Ita docent communiter Interpretes, Diuus Greg. Dionyſius, Lyra, & Abul. Ex quibus Lyra. *Talis*, inquit, *exauditio, magis eſt punitio.* Et Diuus Gregorius: *Petitus*, inquit, *Rex conceditur pro vindicta.* Et paulò poſt: *Magna vindicta eſt, quando improba mens ſic proiicitur; vt, quod malè deliberat, agere permittatur.* Ad Interpretes multi ex Patribus addi poſſunt. Nam Orig. hom. 4. in Iudices: *Non ſemper*, inquit, *Princeps populi & Eccleſiæ Iudex per Dei arbitrium datur: ſed, prout merita noſtra depoſcunt. Si mali ſunt actus noſtri, & operamur malignum in conſpectu Domini; dantur nobis Principes ſecundùm cor noſtrum.* Et ſtatim rem confirmat ex illo oraculo: *Ipſi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, & non cognoui.* Oſeæ 8. num. 4. Quod de Saule interpretatur: *Quem*, inquit, *ipſe Dominus Regem fieri iuſſerat: ſed quoniam non ſecundùm voluntatem Dei, ſed ſecundùm peccatoris populi meritum fuerat electus; negat eum ſua voluntate, vel conſilio conſtitutum.* Idem Orig. lib. 9. in Epiſt. ad Roman. paulò poſt initium, ad illa verba ex cap. 12. *Quæ ſit voluntas Dei*, &c. diſtinguit diuinam voluntatem beneplacentem, & iraſcentem: *Dei quidem*, inquit, *voluntas ſemper bona eſt: ſed non ſemper eius bona voluntate diſpenſari meremur, neque beneplacita & perfecta. V. g. vt vngeretur Saül in Regem: fuit quidem voluntas Dei, ſed non beneplacita, neque perfecta: iraſcens enim populo, qui refutauerat, Deum habere ſuper ſe Regem, Regem eis hominem iuſſit inſtitui.*

D. Greg. Dionyſ. Lyra. Abul.

Saül Rex à Deo conſtituitur in vindictam Iudæorum.

Orig.

Confirmatur ex Oſea.

Orig.

Duplex Dei voluntas, beneplacens & iraſcens.

6\. Diuus Auguſt. in Pſalm. 51. ſub initium: *Saül*, inquit, *Rex, non ad permanendum electus eſt à Domino, ſed ſecundùm populi cor durum, & malum, datus ad eorum correptionem, non ad vtilitatem: ſecundùm illam ſententiam: qui regnare facit hominem hypocritam, propter peruerſitatem populi.* Iob. 34. num. 30. Idem Auguſt. lib. 5. contra Iulianum, cap. 3. vocat Saülem *pœnam peccantium*: hoc eſt, datum in pœnam iis, qui Samuelem contempſerunt, & Regem poſtularunt. D. Cyprianus epiſt. 38. ad Rogatianum, loquutus de peccato populi, Samuelem contemnentis: *Vt hoc*, inquit, *vlciſceretur Dominus, excitauit eis Saül Regem, qui eos iniuriis grauibus affligeret: & per omnes contumelias & pœnas, ſuperbum populum calcaret & premeret, vt contemptus Sacerdos de ſuperbo populo vltione diuina vindicaretur.* D. Baſil. in c. 1. Iſaiæ ad illa verba ex Num. 26. *Et reſtituam Iudices tuos*, &c. inquirens, cur potiùs Iudices, quàm Reges Iudæorum reſtituendi promittantur? Reſpondet, iudices quidem reſtituendos: *Quia Reipublicæ adminiſtratio per Iudices liberior fuit.* Nam populus ab humana ſeruitute exemptus *ſolum Deum agnoſcebat Regem.* Intelligit autem, per Iudices reſtituendos, duodecim Apoſtolos, iudicaturos duodecim Tribus Iſraël. At verò Reges non eſſe reſtituendos: quia *Regum*, inquit, *inſtitutio, propria illorum temeritate, & conſilij prudentis inopia ſucceſſit.* Vbi, quamuis non exprimat, Regem à Deo datum, in pœnam populi male poſtulantis: tamen ſatis id inſinuat, dum aſſerit, à populo temerè & imprudenter fuiſſe inſtitutum, & propterea auferendum à Deo, nec ampliùs reſtituendum: Iudices nihilominùs, quos Deus in bonum illius populi regimen inſtituerat, tandem reuocandos; cùm duodecim Apoſtoli ſedebunt ſuper ſedes duodecim, iudicantes duodecim Tribus Iſraël. Sic Baſilius de hac re philoſophatur.

Saül datus Rex ad correptionem populi non vtilitatem. D. Aug. *Saül pœna peccantium*

D. Cypr.

D. Baſil.

Duodecim Apoſtoli Iudices Tribuũ Iſraël.

7\. Sanctus Sixtus III. Pontifex Maximus in libro De diuitiis, longè ab initio, Bonum definit: S. Sixtus.

A *Quod à Deo principium ſumpſerit.* Non bonum verò: *Cuius exordium non Dei dignatione, ſed humana præſumptione cenſetur.* Et exemplo rem oſtendens: *Vt Rex*, inquit, *Iſraël, quem non tam Dei voluntate, quam populi prauitate legimus ordinatum.* Vbi etiam ſignificat; malè petitum Regem in malè petentis populi vindictam diuinitùs conceſſum. Clemens Alexandrinus lib. 3. Pædagogi, cap. 4. *Per Samuelem*, inquit, *Prophetam verbum proteſtans, petenti Regem populo, non humanum pollicetur Dominum, ſed quendam inſolentem minatur tyrannum, libidini & voluptati deditum.* Tyrannum autem, ſi non in poteſtate, ſaltem in vſu poteſtatis, quis dubitet in vindictam populi inſtitutum? Clariùs olim Deus, *Dabo*, inquit, *tibi Regem in furore meo, & auferam* B *in indignatione mea.* Oſeæ 13. n. 11. Quem locum licèt alij de aliis Regibus Iſraël interpretentur: tamen Rupertus mihi videtur ad literam de Saüle interpretari. Quem Deus Regem dedit in furore ſuo: vt populum iniuſtè poſtulantem, iuſtiſſimè puniret: & abſtulit in indignatione ſua; vt de ipſo iniquo punitore, æquiſſimè vlciſceretur. Vnde Diuus Hieronymus addit, peſſimos Reges malè petentibus in furore datos: *Non, quòd Dominus*, inquit, *tales eos voluerit habere Reges: ſed quòd dimiſerit eos voluntatibus ſuis; vt comedentes & incraſſati carnibus nauſearent, & emouerent per nares ſuas, & odiſſe inciperent eos, quos tanto ſtudio ſequebantur.*

Boni & non boni definitio ex S. Sixto.

Clem. Alex.

Saül populi Tyrannus in vindictam.

D. Hier. *Deus iratus Saülem Regem fecit, vt puniret malè poſtulantes.*

Nec mirum, Reges Iſraël datos à Deo in pœnam populi: cùm de aliis quoque Regibus Patres vniuerſaliùs loquantur: idque pariter teſten- 8.
C tur. Permittuntur enim à Deo etiam in aliis populis fieri mali Reges; vt ſub iis mali ſubditi puniantur. D. Irenæus lib. 5. c. 24. *Cuius*, inquit, *iuſſu homines naſcuntur: huius iuſſu & Reges conſtituuntur; apti his qui in illo tempore ab ipſis regnantur. Quidam enim illorum ad correctionem & vtilitatem ſubiectorum dantur, & conſeruationem iuſtitiæ. Quidam autem ad timorem & pœnam & increpationem. Quidam autem ad illuſionem & contumeliam & ſuperbiam.* Diuus Gregor. lib. 25. Moral. cap. 14. aliàs 20. expendens illud: *Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi.* Iob. 34. num. 30. illud hypocritam interpretatur Antichriſtum; *qui ſan-* D *ctitatem ſimulat, vt ad iniquitatem trahat*: Et ſtatim ad rem præſentem, *Nullus*, inquit, *qui talem rectorem patitur; eum, quem patitur, accuſet: quia, nimirum, ſui fuit meriti peruerſi rectoris ſubiacere ditioni. Culpam ergo proprij magis accuſet operis, quam iniuſtitiam gubernantis.* In quam ſententiam latè ſpatiatur D. Iſidorus Hiſpalenſis lib. 3. ſententiar. c. 48. ex verbis Apoſtoli: *Non eſt poteſtas, niſi à Deo.* Rom. 13 num. 1. rectè colligit, bonam malámque poteſtatem à Deo ordinari. *Sed bonam*, inquit, *propitio, malam irato.* Et vlteriùs pergens: *Reges*, inquit, *quando boni ſunt, muneris eſt Dei: quando verò mali, ſceleris eſt populi: ſecundùm enim meritum plebium diſponitur vita rectorum.* Quod probans ex E Iobo & Oſea citatis, concludit. *Iraſcente Deo, talem rectorem populi ſuſcipiunt, qualem pro peccato merentur.*

D. Iren. *Reges à Deo in pœnam, vel vtilitatem conſtituuntur.*

D. Greg. *Antichriſtus hypocrita.*

D. Iſid. *Bona & mala poteſtas à Deo ordinatur: bona in bonum, mala in malũ.*

Rupertus lib. 1. De victoria Verbi, cap. 24. expendens illud Dei Oraculum ad Pharaonem: *Idcircò poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam.* 9.
Exod. 9. n. 16. rectè aduertit, à Deo non fieri, vt quis ſit malus; ſed aliquando fieri, vt qui malus eſt, fiat Rex. *Hoc audiens*, inquit, *fidelis animus*, (ſcilicet, malum Regem à Deo propoſitum) *non ſuſpicatur: quòd eundem Pharaonem malum eſſe voluerit: vel malum eſſe fecerit Deus. Sed ita intelligit, ac ſi diceret; Regem feci, vel eſſe volui te. Longè enim aliud eſt,*

Ruper. *Deus non permittit malum fieri, ſed malum fieri Regem.*

eſt, feciſſe hominem malum; & aliud, hominem qui malus erat, excitaſſe, vel ſublenaſſe in regnum. Quod malus eſt homo, à ſemetipſo ſit: quòd autem, cùm ſit malus, in regnum aſcendit; Dei ordinatione fit aliquando propter probationem, vt manifeſti fiant electi. Et quidem peccata populi malè eligentis, potiſſimùm digna ſunt, quæ per malum Regem electum puniantur. Vnde D. Iſidorus Peluſiota libro primo epiſtola 39. *Qui temerè*, inquit, *ac ſine iudicio indignum hominem elegerint; digni ſunt, qui laborum ſuorum fructus edant: vt qui virtutem contempſerint, atque improbitatem ita perſpicuam elegerint.* Igitur Hebræi ſibi ipſis tortores extiterunt, & ſuam in eligendo Rege temeritatem per ipſum Regem electum vindicarunt.

Qui malè eligunt ipſa electione puniuntur. D. Iſid.

10. *Deus in nulla re magis, quàm in punitione, ſuam erga iuſtos beneuolentiam manifeſtat.*

Sed, quanta fuerit hæc vindicta, nemo mihi videtur meliùs, quàm Dauid exaggeraſſe. Nam loquutus de Moyſe & Aarone & Samuele, ſubdit: *Deus, tu propitius fuiſti eis: & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Pſalm. 98. num. 8. Vbi prior verſiculi pars ſatis eſt perſpicua: quaſi diceret: Tuam erga eos beneuolentiam ſemper oſtendiſti. Poſterior aliquantulum ſubobſcurior. Nam illæ adinuentiones, ſeu rebelliones, ſeu peccata eorum, intelligi poſſunt; vel actiuè, hoc eſt, peccata, quæ ipſi committebant; vel paſſiuè, hoc eſt peccata, quæ à ſubditis contra ipſos committebantur. Priori modò, licèt minus ad rem præſentem, explicat D. Auguſt. aſſeritque, Deum propitium, pariter & punitorem ſe illis præſtitiſſe: immò in nulla re magis, quàm in punitione ſuam erga eos beneuolentiam manifeſtaſſe: vt eos per temporales pœnas ab omni culparum macula expiaret. Quòd ſi à Diuo Auguſtino quæras, quænam fuerit culpa & pœna Moyſis, Aaronis & Samuelis? Reſpondet, Moyſen quidem, & Aaronem, propter illam ſuam diffidentiam, in aqua de petra educenda, damnatos fuiſſe ad mortem, ante ingreſſum terræ Promiſſionis, ſubeundam; vt ex Num. 20. num. 11. palàm eſt. Samuelem autem propter occultam aliquam ſui muneris negligentiam punitum fuiſſe ad vitam inter malos homines tranſigendam. Itaque illi duo ad oppetendam mortem, hic tertius ad vitam inter malos ducendam, condemnatur: & quidem pari ſupplicio: cùm ſub eodem verbo, *Vlciſcens*, proponatur; quaſi non minor pœna fuerit, in mortem dari, quàm in vita inter malos retineri.

D. Aug. *Non minor pœna mori, quàm inter malos viuere.*

11. Theod. Euth. Genebr. *Æqualis pœna apud Orcum cruciari, & ſub impio Tyranno coërceri.*

Poſteriori accommodatè iam ad præſens inſtitutum, explicant Theodoretus, Euthymius & Genebrardus. Dicúntque, Deum acerrimum fuiſſe vltorem omnium iniuriarum, quas Hebræi contra Moyſen, Aaronem & Samuelem commiſerunt. Et quidem adinuentiones, ſeu machinationes Hebræorum contra Moyſen & Aaronem excitatæ, ſatis punitæ ſunt, cùm Dathan & Abiron, eorúmque ſectatores, terra dehiſcente hauſti, viuique ad inferos deſcenderunt. Num. 16. à n. 31. machinatores verò Hebræorum contra Samuelem, eum de ſuo munere repellentium, & nouum potiùs Regem cooptantium, hoc loco puniuntur; cùm improbi machinatores ſub tyrannide Saülis coërcentur: vt paulò ſuperiùs ex Diuo Cypriano, aliiſque Patribus oſtendimus. Vbi vides, æqualiter punitos fuiſſe eos, qui Samuelem abiecerunt: & qui in Moyſen & Aaronem rebellarunt. Nam Dauid æqualiter loquitur de omnibus, dicens: *Vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.* Et tamen illi ad inferos, hi in tyrannidem Saülis dati ſunt. Quaſi non eſſet minor pœna ſub impio tyranno coërceri, quàm ſub gehennalibus flammis cruciari. Itaque grauiſſimas pœnas luerunt Iſraëlitæ, cùm Regem, quem tam auidè deſiderabant, impetrarunt.

Neque nouum eſt, malos ſubditos per malos Principes à Deo puniri; vt ex dictis patet: & ſeorſum teſtatur Diuus Anaſtaſius Nic. quæſt. 15. in ſacram Scripturam: *Euidens*, inquit, *eſt, quod ex Principibus & Regibus alij quidem à Deo præficiuntur, tanquàm digni eo honore: alij autem rurſus cùm ſint indigni, Dei permiſſione, aut voluntate: populo digno eorum indignitate.* Quod ſtatim duplici confirmat exemplo. Vno, quia, cùm olim Phocas tyrannus deſæuiret in innocentes, & quidam Monachus Conſtantinopolitanus cum Deo expoſtularet, dicens: *Cur, Domine, eum feciſti Imperatorem?* Reſponſum è cœlo eſt: *Quoniam non inueni peiorem.* Quaſi Deus ad peſſimam Rempublicam puniendam, peſſimum Principem inquiſiuit: & cùm poſt multum inquirendi laborem peiorem Phoca hominem non inuenerit; tandem Phocam imperio donarit, qui ſuperbiſſimos ſubditos deſpicatiſſimè tractando coërceret. Altero, quia, cùm aliquando Monachus quidam hypocrita, Angeli monitu cuiuſdam corruptiſſimæ ciuitatis Epiſcopus crearetur, illéque ex nouo honore inſolentior ſuperbiret; rediens ad eum Angelus: *Cur*, inquit, *ſuperbis, & magnificè tibi places, ô infelix? Non es creatus Epiſcopus, quòd dignus ſacerdotio ſis; ſed quòd ciuitas talis tali digna erat Epiſcopo.* Ac, ſi non epiſcopalis dignitas ad honorandum improbum Præſulem; ſed improbus Præſul ad caſtigandam improbam vrbem pertineret. Conſule Pinedam, Iob. 34. num. 30. & Lorinum Eccleſiaſtes 10. num. 5. plura de hac re accumulantes.

12. D. Anaſt. *Mali ſubditi per malos Principes puniuntur.*

Tyrãni Phocæ firmatur exemplo primò.

Confirmatur ſecundò Monachi cuiuſdam euentu.

ANNOTATIO XXXIV.

CIRCA LITERAM.

Cur dicatur non Samuel, ſed Deus ipſe à populo abiectus.

1. *Duo myſticè proponuntur illuſtranda.*

CAVSA non eſt, quòd ſolus Deus abiectus fuerit: nam re vera & ipſe Samuel abiectus eſt; vt in Litera oſtendimus. Sed alia duplex. Vna, vt oſtendatur, quanta culpa fuerit, abieciſſe, vel contempſiſſe Samuelem: tanta nimirum, vt qui hunc contempſerint, Deum contempſiſſe viderentur. Altera, vt magnum haberet Samuel in ſua iniuria ſolatium, videns ipſum Deum contumelioſiùs abiectum: ſuæ namque ſenſum iniuriæ prorſus amitteret, qui diuinæ mœrore tangeretur. Vtranque rationem num. 7. & 8. literaliter explicatam, nunc ad mores paulò fuſiùs illuſtrabo.

SECTIO I.

Prælatorum contemptores Deum contemnunt.

PAtet in Samuele, quem Iudæi contemnentes, Deum contempſerunt. Quod dupliciter intelligi poteſt. Primò, diſpoſitiuè; ita vt, qui Prælatos ſuos contemnunt, ad Deum contemnendum paulatim diſponantur. Secundò, concomitanter; 2.

Dupliciter intelligitur Deum contemnere, qui Prælatum contemnit. D. Chryſ.

tamer; ita vt in ipſo Prælato contempto, ipſum A quoque Deum contemnere iudicentur. Priorem ſenſum exprimere in his videntur nonnulli Patres. Diuus Chryſoſt. hom. 2. in poſteriorē ad Timoth. circa medium, Dei & Prælati cauſam ita coniunctam eſſe dicit, vt, qui Prælatum contemnit, ad Deum contemnendum facilè inducatur. *Qui honorat*, inquit, *Sacerdotem, Deum quoque honorat: qui verò Sacerdotem ſpernit, ad id ſenſim prolabitur; vt in Deum ipſum contumelioſus euadat.* Et ſtatim exemplis, ex cap. 14. & 16. & aliunde paſſim collectis, rem illuſtrat: *Hinc*, inquit, *Iudæi Deum ſpernere didicerunt, quia Moyſen contempsere: quia lapidibus illum impetebant.* Non aliter & D. Cyprianus in epiſtol. 66. ad Florentium, ex Prælatorum contemptu diuinum contemptum prouenire aſſeuerat: *Vnde*, inquit, *ſchiſmata & hæreſes obortæ ſunt, & oriuntur: Dum Epiſcopus, qui vnus eſt, & Eccleſiæ præeſt, ſuperba quorundam præſumptione contemnitur: & homo dignatione Dei honoratus, indignus ab hominibus iudicatur.* Quod iam in epiſt. 18. ad Cornelium de Hæreticis inculcauerat. *Neque enim*, inquit, *aliunde hæreſes obortæ ſunt, aut nata ſunt ſchiſmata, quam inde, quod Sacerdoti Dei non obtemperatur. Nec vnus in Eccleſia ad tempus Sacerdos, & ad tempus Iudex, vice Chriſti cogitatur.* Et rurſum in ſerm. De zelo & liuore, *Ad hæreſes*, inquit, *prorumpitur, dum obtrectatur Sacerdotibus, dum Epiſcopis inuidetur.*

Qui Prælatū contemnit, di poſitiuè ad Deum contemnendum inducitur.

D. Cypr.

Ex hoc fonte oriuntur hæreſes.

3\. Immò & in idololatriam, quæ eſt extremum perfidiæ malum, & ſupremus Dei contemptus, Prælatorum ſuorum contemptores deuoluuntur. Sic olim populus Iſrael ad Aaronem, *Fac*, inquit, *nobis Deos, qui nos præcedant.* Exod. 32. num. 1. Vnde vobis, ô Hebræi, hæc inſania, vt verum Deum contemnatis, & falſo adorandos poſtuletis? Plane, quia ſiuum Prælatum contempſerunt, dicentes per ludibrium: *Moyſi huic viro, qui nos eduxit de terra Ægypti, ignoramus quid acciderit.* Neque enim dixerunt, *Huic viro*: quaſi illum coram mortuum, & in feretro per aëra deportatum demonſtrarent: vt nonnulli Rabbini ſomniarunt, quos Lyra & Abulenſis & nouiſſime noſter Cornelius impugnant: ſed quia de illo loquebantur, inquit Abulenſis, tanquam de viro ignoto, vel de quo multum non curabant. Quaſi vnius Prælati contemptus gradus eis fuerit ad Deum contemnendum.

Ex illo etiā erumpit idololatria.

Rabbinorum ſomnia explo-duntur. Lyran. Abul. Cornel.

4\. Poſteriorem vero ſenſum alij Patres expreſſerunt: non tantum quod Prælati contemptus ad Deum contemnendum paulatim ducat: ſed, quod in ipſo Prælato contempto Deum contemnere cenſeatur: *Non te*, inquit, *abiecerunt, ſed me.* Hoc eſt: Non te ſolùm, ſed me pariter tecum. *Et oſtendit*, inquit D. Greg. *quia in perſona electi Præſulis, ipſe ſuis ſubiectis præeminet. Ergo quam reuerendi ſint optimi Paſtores ſanctæ Eccleſiæ, liquet. Ecce enim, dum fideliter Deo ſeruiunt, tanto ei amoris vinculo coniunguntur; vt quidquid eis ingeritur, diuinæ iniuriæ adſcribatur.* D. Ignatius in epiſt. ad Magneſianos, *Decet*, inquit, *& vos obedire Epiſcopo, & in nullo illi refragari. Terribile namque eſt tali contradicere. Nec enim hunc fallit, qui videtur, ſed inuiſibilem fallere nititur, qui non poteſt à quoquam falli: Nam ſi id fit: nō ad hominem, ſed ad Deum redit contumelia. Samueli namque dicit Dominus: Non te ſpreuerunt, ſed me.* Ter. lib. 4. contra Marcionem, c. 24. obſeruat, illam legem diuinam, qua Ammonites & Moabites prohibentur intrare Eccleſiam Domini in æternum. Deut. 23. n. 3. Sed quam ob culpam; niſi quia Dominum Eccleſiæ gratiter offenderunt? In quo autem illum offen-

In ipſo Prælato contempto, contemnitur Deus.

D. Greg.

D. Ignat.

Tert.

Argumentū Tertulliani à fortiori ap-ponitur.

derunt, declarat ipſe Dominus: *Quia noluerunt*, inquit, *vobis occurrere cum pane & aqua in via: quando egreſſi eſtis de Ægypto.* Ibid. n. 4. Itaque offendentes populum Dei, Deum ipſius populi cenſentur offendiſſe? *Ergo inde*, ait Tert. *manaſſe conſtabit illud Chriſti Domini ad Apoſtolos ſuos: Qui vos ſpernit, me ſpernit.* Luc. 10. n. 16. Et illud Dei ad Moyſen, vt ipſe legit, ſeu, vt legendum eſt, ad Samuelē: *Non te contempſerunt, ſed me.* Quaſi diceret: ſicut olim Ammonites & Moabites Dei Populum contemnentes, Deum cōtemnebant: ita à fortiori, quicunque Dei miniſtros contemnunt, Deum ipſum contemnere cenſentur.

5\. Diuus Cyprian. epiſtol. 18. citata, ex illis verbis B Chriſti Domini: *Qui dixerit fratri ſuo, fatue; reus erit gehennæ ignis.* Matth. 5. num. 23. rectè argumentatur, quid tandem fiet de illis, qui non fratrem, ſed patrem, ſed Sacerdotem, ſed Prælatum contempſerunt: *Quomodo*, inquit, *poſſunt cenſuram Dei vltoris euadere, qui talia ingerunt, non ſolùm fratribus, ſed & Sacerdotibus, quibus honor tantus de Dei dignatione conceditur, vt in ipſis contemptis, Deus ipſe contemptus cenſeatur; iuxta hunc locum: Non te abiecerunt, ſed me?* At verò Diuus Cyrillus Alexandrin. 10. in Ioann. cap. 36. *Apoſtolorum*, inquit, *vexatio in eum aſcendit, qui illos in Apoſtolatus apicem euexit. Sic enim etiam ad Samuelem de filiis Iſrael dictum eſſe didicimus. Non te, inquit, ſed me contempſerunt. Periculoſum igitur nimium eſt, conuenientem honorem Sanctis non attribuere, cum eorum contemptus in illum tranſeat, a quo miſſi ſunt.* Eleganter de hac re Saluianus lib. 8. De prouidentia, *Sacrilegij*, inquit, *genus eſt, Dei odiſſe cultores. Sicut enim, ſi ſeruos noſtros quiſpiā cædat; nos in ſeruorum noſtrorum cadit iniuria: & ſi à quoquā filius verberetur alienus; in ſupplicio filij pietas paterna torquetur. Ita & cùm ſeruus Dei a quocunq; læditur, Maieſtas diuina violatur: dicente idipſum ad Apoſtolos ſuos Domino: Qui vos ſpernit, me ſpernit. Benigniſſimus ac piiſſimus Dominus communem ſibi cum ſeruis ſuis honorem ſimul, & contumelias facit: ne quis, cùm læderet Dei ſeruum, hominem tantùm a ſe lædi arbitraretur; cùm abſque dubio iniuriis ſeruorū dominicorum, Dei admiſceatur iniuria.* Hæc ille. Vbi, quamuis de quolibet Dei ſeruo loquatur: tamen à fortiori intelligendus eſt de illis, qui Dei vices in terra gerunt. Et eodem modo alij Patres quos in Literā num. 8. citauimus, loquuntur. Igitur Patrum teſtimoniis ſatis conſtat, Prælatorum contemptores Deum pariter contemnere.

D. Cypr. *Qui fratrem contemnit, Deum contemnit, multò magis qui Sacerdotem*

D. Cyril.

Iuſtorū contemptus trāſit in Deum.

Odiſſe iuſtos ſacrilegij genus: multò magis Prælatos.

Saluian.

6\. Nec pauciora ad id probandum ex ſacris Literis teſtimonia petuntur. Nam Chriſtus Dominus, *Qui vos*, inquit, *ſpernit, me ſpernit.* Matth. 10. n. 40. D. Petr. *Non es mentitus hominibus, ſed Deo.* Act. 5. n. 4. D. Paulus: *Qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit.* Rom. 13. num. 2. Moyſes ad populum: *Non contra nos eſt murmur veſtrum, ſed contra Dominum.* Exod. 16. num. 8. in quibus locis iniuriæ Prælatis factæ, Deo fieri dicuntur. David, *Adſtiterunt*, inquit, *Reges terræ, & Principes conuenerunt in vnum aduerſus Dominum, & aduerſus Chriſtum eius.* Pſalm. 2. num. 2. Quem locum interpretatur Lyranus de perſecutione Eccleſiæ facta per Romanos Imperatores: qui quoniam in Eccleſiæ Principes ſæuiebant, in Deum & Chriſtum Dominum ſæuire dicebantur. De cælo clamauit Chriſtus Dominus *Saule, Saule, quid me perſequeris?* Act. 9. n. 4. Vbi D. Bern. ſerm. 1. De conuerſione Pauli, *An*, inquit, *non perſequebatur Chriſtum, qui Chriſti membra trucidabat in terris?* Cùm exploratores terræ Promiſſionis populum ad rebellionem concitarent: *Murmurati ſunt contra*

Iniurias Prælato factas, Deo fieri probatur variis Scripturæ locis.

Lyran. *Eccleſiæ perſequutores, Dei perſequutores.*

D. Bern.

Ea quæ Prælatis fiunt Deo fieri cenſentur.
D. Chryſ.
Lyranus.

Moyſen & Aaron cuncti filij Iſrael. Num. 14.n.2. A
Et nihilominus paulò inferius Deus ad Moyſen: *Vſquequo, inquit, detrahet mihi populus iſte?* Ibidem, num.11. Nam, *Si Prælati,* inquit D. Chryſoſt. ſuprà citatus, *iniuriis afficiantur; hoc in ſe Deus ipſe perpetitur.* Eodem in cap. n.9. Ioſue & Caleb populo contra Moyſen tumultuanti dixerunt: *Nolite rebelles eſſe contra Dominum.* Reddit rationem Lyranus: *Quia,* inquit, *rebellando Moyſi, Domino rebellabant.*

7. Theod.
Qui iuſtos lædit, pupillam Dei lædit.

Alloquutus Deus Eccleſiæ ſuę Principes, *Qui,* inquit, *tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei.* Zach. 2.num.8. Hoc eſt, interprete Theodoreto: Qui acceſſerit ad perniciem vobis veſtræ inferendam, mei oculi pupillam lædet. Vbi vrbem ſeruorum B ſuorum, pupillam oculi ſui vocat. Quaſi non ſolùm Prælatorum mentes & corpora, ſed etiam domus & tecta in diuinorum oculorum pupillis præferantur. Et qui illos tangit, etiam in parte doloris expertè; Deum in pupilla minimam punctionem grauiter ſentiente, vulneratæ iudicetur. Quòd Saluianus lib.8. De prouidentia, paulo antè citatus rectè obſeruauit: *Ad exprimendam,* inquit, *teneritudinem pietatis ſuæ; tenerrimam partem humani corporis nominauit: vt apertiſſimè intelligeremus, eum tam paruâ Sanctorum ſuorum contumelia lędi, quàm parui verberis tactu humani viſus acies læderetur.* Hinc eſt, quòd par pœna Prælatum & Deum offendenti ſtatuatur. Nam & Maria murmurans contra Moyſen, & Ozias ſacrilegium committens contra Deum, lepra percutiuntur. Num.12.n.10. & 2. Paralipom.26.num. 19. Ac ſi vtraque par culpa eſſet; & proinde pari pœna coërcenda. Immò aliquando grauius Prælatorum, quàm ipſius Dei iniuriæ puniuntur. Nam, qui vitulum in deſerto adorarunt; per Leuitas iugulati ceciderunt. Exod.32.num.27. At verò, qui contra Moyſen & Aaronem murmurarunt; viui ad inferos deſcenderunt. Num.16.n.31. Quis nō videt, quantò ſit horribilius hoc ſupplicium, quàm illud? Quaſi peccatum contra Prælatum grauius quodammodo, quàm peccatum contra ipſum Deum vindicetur.

Salu.
Quantùm Deus lædatur, minima iuſtorū contumelia.

Peccatum in Deum & Prælatum, pari pœna vindicatur.

8.
Vt Deus noſtras iniurias vlciſcitur, ita nos Dei vlciſci debemus.
D.Chryſ.

Patienter tulit Chriſtus Dominus ſe colaphis cædi, Matth. 26.n.67. & nihilominus paſſus non eſt, Regem Ieroboam, erigentem manum contra Prophetam: nam ſtatim *exaruit manus, quam extenderat.* 3.Reg.13. num. 4. D. Chryſ. in cap 4. Iſaiæ præclarè circa hanc rem, licet ad aliud inſtitutum philoſophatur: *Chriſtus* inquit, *cum ipſe quidem in faciem colaphis cæderetur, in ſeruum, qui colaphum impegerat, nihil durius fecit. Ieroboam verò, cùm extentâ manu conaretur apprehendere Prophetā, à quo coarguebatur; manus illi exaruit. Per hæc te erudiens; vt, quæ tibi ipſi inferuntur, cum māſuetudine feras: quæ vero in Dominū ingeruntur, multa cū vehementia vlciſcaris.* Ita ille. Nam, ſicut Deus iniurias ſibi factas obliuiſcitur; & eas, quæ non fiunt, acriter vlciſcitur: ita vult, vt nos iniuriarum, quæ nobis inferuntur, memoriam deponamus; ad iniurias verò, quæ contra ipſum Deum perpetrantur, vlciſcendas, alacriter inuolemus. Sed ad rem præſentem, grauiùs Deus Prophetæ iniurias, quàm ſuas vindicauit; quaſi illas, quàm has acerbiùs pateretur. Quis ergo in ſuo Prælato Deum non agnoſcat, & vltorem non reformidet?

Deus grauius vnius Prophetæ iniuriam, quàm ſuam vindicauit.

9.
De Moyſe dicitur: *Scripſit in tabulis verba fœderis decem.* Exod.34.n.28. Et rurſus dicitur de Domino: *Scripſitque in tabulis iuxta id, quod priùs ſcripſerat, verba decem.* Deut. 10. n.4. Vides, vt idem effectus nunc Moyſi, nunc Domino tribuatur? Rectè quidem. Nam quidquid à Prælato prodit, à Deo creditur prodiiſſe. Vnde D.Aug. quæſt.15. in Deut. hæc duo loca concilians: *Certa,* inquit, *neceſſitate compellimur, non Moyſen ſubaudire, ſed Dominum.* Hoc eſt, ſub Moyſi nomine Dominum ipſum intelligere. Sic enim ſub Prælati perſona Deus ipſe repræſentatur. De Iacobo ad moriendum vicino dicitur, *Adorauit Iſrael Dominum conuerſus ad lectuli caput.* Gen.47.n.31. Quem locum transferens D. Paulus: *Adorauit,* inquit, *faſtigium virgæ eius.* Hebr. 11.n.21. Hoc eſt: Adorauit ſupremam Ioſephi poteſtatem, ſeu ipſum Ioſephum in ipſo faſtigio adumbratum. Itaque Iacobus modò dicitur adoraſſe Dominum, modò adoraſſe Ioſephum: quia, adorando Principem, Deum quoque adoraſſe cenſebatur. Rebecca mittens filium ſuum Iacobum in Meſopotamiam, ſubdit: *Poſtea mittam & adducam te inde huc.* Gen. 27.n. 45. Et tamen poſteà non Rebecca, ſed ipſe Dominus Iacobum reuocauit, dicens: *Reuertere in terram patriam tuorum.* Gen. 31.num.3. Quaſi quod à matre familias, ſeu a Principe domus ſtatuitur, ab ipſo Deo efficiatur. Teſtes contra Naboth in iudicium adducti, dixerunt: *Benedixit Naboth Deum & Regem.* 3. Reg. 21.num. 13. Satis erat Regem nominare, tamen Deum quoque nominare voluerunt: quia non poterat maledictum ſiſtere in Rege, quin etiam in ipſum Deum refunderetur. Impij *dixerunt Deo, Recede a nobis, & ſcientiam viarum tuarum nolumus.* Iob.21 num.14. At, quando tantam in inſaniam proruperunt, vt à ſe ipſis C Deum propulſarent? Reſpondet Lyranus: Quando viros ſanctos, & optimos monitores à ſe ipſis repulerunt. Quaſi, qui hos contemnat, Deum quoque contemnere cenſeatur. Sed interim de hac re ſatis, iam alibi illuſtrata, & aliis paſſim locis illuſtranda.

D.Aug.
Quidquid Prælatus efficit, efficit Deus.
Eadem reuerentia iuſto tribuitur & Deo.
Prælatorum imperia & iniuria, Dei etiam ſunt.
Lyran.

SECTIO II.

Magnum ſolatium, Deum in tribulatione ſocium habere.

1.
DIxi in Litera cum Ioſepho, Chryſoſtomo & aliis, illa Dei verba ad Samuelem: *Non te abiecerunt, ſed me:* eò ſpectaſſe, vt triſtem ac mœrentem Samuelem conſolarentur. Neque enim af- D flicto maior conſolatio eſſe poteſt, quam ſi Deum in afflictione ſocium ſortiatur. Quod breuiter illuſtro, Deus ſe afflicto ſocium teſtatus, apud Dauidem, *Cum ipſo,* inquit, *ſum in tribulatione.* Pſal. 90.num.15. vbi Diuus Bernardus ſerm.17. *Et ego aliud interim requiram, quam tribulationem?* Quaſi nulla ſit tantæ tribulationis diritas, quam huius communionis ſuauitas non emolliat. Ad Sponſam diuinus Sponſus, *Veni,* inquit, *de Libano, ſponſa: veni de Libano.* Gen.4.n.8. in Hebræo eſt: *Mecum, de Libano, ſponſa: mecum de Libano.* Quaſi diceret, Nulla te aſperitas viæ deterreat, quam tanta comitatus ſuauitas demulcet. Chaldæus legit: *Mecum habitabis lætus Iſrael.* Sed, vbi hæc erit habita- E tio? Nempe, vel in termino: quaſi ſub tanto viæ conuictu, certiſſima in termino requies promittatur. Vel in ipſa via: quaſi ipſum iter, etſi laborioſum; tamen ſub tam dulci comitatu, non minus ſuaue, quam ipſum æternæ quietis habitaculum exiſtimetur.

D. Bern.
Nullus eſt tātus labor, quam Dei ſocietas non emolliat.
Nulla viarū aſperitas, Chriſto comite.

2.
Chriſtus Dominus ſuos diſcipulos inter opprobria & contumelias conſolaturus, *Si patrem,* inquit, *familias Beelzebub vocauerunt, quanto magis domeſticos eius?* Matth.10. num.25. Vbi D. Hilarius can.10. *Omnia* inquit, *iniuriarum & contumeliarum genera*

Nullū maius ſolatium, quam Chriſto paſſioni adæquari.
D. Hila.

genera

Non laborioſum, ſed glorioſum, cum Chriſto pati.

genera nihil nos terreant: gloriæ loco potiùs amplectentes, ſi Domino noſtro vel paſſionum conditionibus adæquemur. Quaſi non minor conſolatio ſit, Deum in paſſione noſtra ſocium habere; quàm nos à Deo in glorificatione ſua ſocios admitti. Paulò antè dixerat Chriſtus Dominus: *Non eſt diſcipulus ſuper magiſtrum, nec ſeruus ſuper dominum ſuum.* Vt hinc perſuaderet, labores quantumuis maximos, nec diſcipulo cum magiſtro, nec ſeruo cum domino recuſandos: ſed ex tam dulci conſortio facilè exorbendos. Quem locum Tertul. lib. de bono martyrij, aduersùs Gnoſticos, capite 8. rectè expendens, *Cùm magiſter*, inquit, *& Dominus ipſe perpeſſus ſit perſequutionem & traditionem & occiſionem; multo magis ſerui & diſcipuli eandem expendere debebunt: ne quaſi ſuperiores exempli de iniquitate videantur; quando hoc ipſum ſufficere eis ad gloriam debeat, æquari paſſionibus Domini, & Magiſtri.* Hæc ille. Neque enim laborioſum eſſe poterat cum Chriſto pati; ſed planè glorioſum. Sic & in vltima Cœna ſuos diſcipulos conſolatus, *Si mundus*, inquit, *vos odit; ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit. Si me perſequuti ſunt, & vos perſequentur.* Ioan. 15. n. 18. & 20. In quem locum D. Aug. tract. 87. in Ioan. *Cur ergo*, inquit, *ſe membrum ſupra verticem extollit? Recuſas eſſe in corpore; ſi non vis odium mundi ſuſtinere cum capite.* Concinit Tert. lib de fuga in perſequutione, cap. 14. *Non poteſt*, inquit, *qui pati timet, eius eſſe, qui paſſus eſt.* Et ſtatim hortatur Martyres, ne in cruciatibus formident: *Habentes*, inquit, *ipſum, qui pro nobis erit, ſicut loquimur in interrogatione; ita iuuaturus in paſſione.* Quòd ſi omnia tormentorum genera videri debent facilia membris, ſi à ſuo capite adiuuentur; quid, ſi cum ſuo capite ſimul patiantur

Tert. — *Qui pro Chriſto, & cum Chriſto pati timet, Chriſti non eſt.* — *D. Aug.* — *Tert.*

6\. *Diſcrimen inter Patriarcharum labores & Apoſtolorum.*

Obſeruatione digniſſimum eſt illud diſcrimen, quod Chriſtus Dominus inter veterum Patriarcharum & Apoſtolorum labores interpoſuit: *Alij*, inquit, *laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis.* Ioan. 4. n. 38. Nam veteres Patriarchas aſſerit, ſimpliciter laboraſſe: Apoſtolos verò non tam laboraſſe, quàm in Patriarcharum labores introiſſe. Sed quo pacto, dicet aliquis, iſta congruunt; Nam Apoſtolorum labores multò ſine dubio grauiores & atrociores fuêre, quàm Patriarcharum. Quis enim ex tota hominum memoria, tot perſecutiones, tot exilia, tot verbera, tot flammas, tot rotas, tot cruces, tot neces, tot tormentorum genera ſuſtinuit, quot Apoſtoli ſuſtinuere? Nemo planè. Cur igitur dicuntur ſoli Patriarchæ laboraſſe? Apoſtoli verò in eorum labores duntaxat introiſſe? D. Chryſ. hom. 38. in Ioan. ſumit hoc diſcrimen à præſentia præmiorum. Nam veteres Patriarchæ ſeminando; Apoſtoli autem, metendo, quodammodo laborarunt. Sicut autem ſatio longiùs abeſt à fructu, quàm meſſis; ita Patriarcharum labores longiùs aberant à præmiis vitæ æternæ, quàm labores Apoſtolorum. Labores igitur Patriarcharum duros ac difficiles reddebat abſentia præmiorum; at verò Apoſtolorum labores, quamuis multò grauiores & acerbiores fuerint; tamen ipſa præſentia præmiorum, leues ac penè nullos efficiebat. Optima quidem ratio. Non inficior. Sed addo ad rem præſentem, Patriarcharum labores ſine exemplo Chriſti Domini cum illis pariter laborantis, grauiſſimos & moleſtiſſimos fuiſſe; labores autem Apoſtolorum, Chriſto Domino comitante, & cum illis ſimul patiente, leuiſſimos, immò iucundiſſimos effectos. Quare, qui ſuos inter labores Chriſtum Dominum ſocium non habent; ſimpliciter laborant, ne dicam, laboribus obruuntur: qui verò Chriſtum Dominum ſecum laborantem intuentur; quantiſcunque laboribus ſe committant, laborare ſibi non videntur, ſed exultare.

D. Chryſ. Apoſtolorum labores præſentia præmij leues. Patriarcharũ abſentia difficiles.

Apoſtolorum labores Chriſto comite leues. Patriarcharum difficiles.

4\. *Deus etiam per ſomnia comes, dura quæque & aſpera emollit.*

Dormiens olim Iacobus, incubuit lapidi, quem vigilans oleo perunxit Geneſ. 28. n. 18. At, quorſum oleum lapidi infudit? Credo, vt ſignificaret, non fuiſſe ſibi illum cubitum durum & aſperum: ſed potiùs mollem & iucundum, in quo cum Deo familiariter ſomniaret. Quòd ſi Deus vel per ſomnia tantùm ſocius, omnem laborum duritiem ſic emollit, vt durum ſaxum blando oleo blandius efficiat; quid ſolatij in vigilia præſens, & in paſſione compatiens præſtabit? Vnde Diuus Hieronymus in epiſt. 1. ad Heliodorum, alludens ad hunc locum; ita illum ad monaſticæ vitæ tolerantiam adhortatur: *Paupertatem*, inquit, *times? ſed beatos Chriſtus pauperes appellat. Labore terreris? At nemo Athleta ſine ſudore coronatur. De cibo cogitas? Sed fides famem non timet. Super nudam metuis humum exeſa ieiuniis membra collidere? Sed Dominus tecum iacet.* Quaſi diceret: Hæc vna Dei ſocietas, vt cæteræ abſint conſolationes; quidquid tibi laborioſum accidere poteſt, demulcebit. Laborum pondere fatigatus Salomon, vel Salomonis typo totus orbis, diuinam à Deo ſapientiam, hoc eſt, Æternum Verbum incarnandum precabatur. At quorſum? An, vt cum laborum pondere releuaret? Immò potiùs, vt cum eo ſub eodem pondere laboraret: *Mitte*, inquit, *illam de cælis ſanctis tuis, & a ſede magnitudinis tuæ, vt mecum ſit, & mecum laboret*, Sap. 9. num. 10. Non poſtulauit à laboribus eximi, ſed in laboribus cum Deo ſociari, ſperans, multò ſibi iucundius futurum, laborare pariter cum Deo, quàm ſine Deo ab omni laboris moleſtia vacare.

D. Hier. — *Deus indiuiduus laborum ſocius.* — *Iucundius cum Deo laborare, quàm ſine eo deliciari.*

5\. *Cum Chriſto mori, viuere eſt, & coronari.*

Felicem morientem cum Chriſto ſocietatem expendens Diuus Paulus: *Si mortui*, inquit, *ſumus cum Chriſto, credimus, quia ſimul etiam viuemus cum Chriſto.* Rom. 6. n. 8. Vbi Diuus Chryſoſtom. hom. 11. quærit, quando conferenda ſit hæc vita. Et reſpondet: *Etiam ante coronam.* Hoc eſt: Antequàm ad æternam vitam perueniatur. Quaſi ipſam mori cum Chriſto, non ſit mori, ſed viuere; immò & coronari. Vnde ſtatim ſubdit: *Magna quidem corona, communionem habere cum Domino.* Quis ergo mortem cum Chriſto reformidet; quam cùm ſubit, coronatur; Bene D. Ambr lib. 2. De Abraham, cap. 7. *Exercitata*, inquit, *mens non aquilarum præfert imagines, nec dracones: ſed in Cruce Chriſti, & in Ieſu nomine pregreditur ad prælium; hoc ſigno fortis, hoc vexillo fidelis.* Vbi alludit ad morem Romanorum & Ægyptiorũ; qui ſub auſpicio aquilarum & draconum, quos pro Diis adorabant, & in vexillis præferebant, audentes & libentes in prælia ferebantur. At verò Chriſtiani, Chriſto Domino non ſolùm auſpice, ſed etiam comite in omnia vitæ pericula audentiores ac libentiores deuouẽtur. Quaſi nihil difficultatis percipiant, vbi cum Deo ſocio patiuntur. Cæleſtem Sponſum inuitabat ſponſa ad quietem contemplationis, dicens: *Lectulus noſter floridus, tigna domorum noſtrarum cedrina, laquearia noſtra cypreſſina.* Cant. 1. num. 16. Vbi nihil memorat, niſi pulchram ædium ſtructuram; ſub qua pacatè ac tranquillè contemplentur: ſed ſtatim ab ſponſo inuitatur ad laborem paſſionis, dicente: *Ego flos campi, & lilium conuallium.* Cant. 2. n. 1. Quibus verbis non ſolùm ad campum inuitat; ſed etiam in campo ſe eſſe demonſtrat: certus non recuſaturam Sponſam laborem campeſtrem, ſi ſperet, ſe inter laborandum Sponſi ſui conſortio fruituram.

S. Chryſ. — *D. Ambr.* — *Crux Chriſti vexillum, ſub quo nullum periculum.* — *Labor non timetur ſi adſit cæleſtis Sponſus.*

6\. D.Bern.

Ita planè hunc locum commentatur D. Bern. ſer 4 .in Cant.paulò ſuperius in Litera, n.7. citatus. Et ſubdit : *Nec putat cæleſtis Sponſus, quidquam perſuaſibilius fore illi ad ineundum certamen; quam ſi ſe ipſum certantis, aut exemplum proponat, aut premium.* Præmium enim erat, quia flos ad coronandum aptus : exemplum, quia flos campi, qui locus idoneus eſt ad prælıadũ. Et ſtatim; *Vtrumque es mihi, Domine Ieſu ; & ſpeculum patiendi, & præmium patientis.* Seu, vt paulò antè dixerat: *Pugnantis forma, & gloria triumphantis. Tu doces manus meas ad prælium exemplo virtutis tuæ : tu caput meum poſt victoriam tuæ coronas præſentia maieſtatis : ſiue, quia pugnantem te ſpecto : ſiue, quia te expecto non ſolùm coronantem, ſed etiam coronam: in vtroque mirabiliter tibi me allicis, vterque funis vehementiſſimus ad trahendum.* Vbi vides tantam eſſe conſolationem patientis cum Chriſto; vt conſolationi regnantis cum Chriſto compararetur: nec auidior deuota mẽs ad ſocietatem regni, quàm ad ſocietatem Crucis alliciatur. Vnde idem Sponſus, vt laboraturam Sponſam conſolaretur; non præmittebat ad laborem, ſed trahebat : *Surge*, inquit, *propera, & veni* Cant, 2.num.10. Vnde D.Bern. ſerm.85. *Nec parum*, inquit, *confortat, quod audit : Veni, & non Vade: per hoc ſe intelligens, non tam mitti, quàm duci; & ſecum pariter Sponſum venturum. Quid enim difficile ſibi illo comite, reputet?* Quod duplici confirmat oraculo. Vno : *Pone me iuxta te : & cuiuſuis manus pugnet contra me.* Iob.17.num 2. Altero : *Si ambulauero in medio vmbræ mortis; non timebo mala, quoniam tu mecum es.* Pſalm 22.num.4. Nihil igitur tam arduum ac difficile occurrit; quod, Deo comite, ſuaue ac iucundum non reddatur.

Nullum efficacius ad certame, quàm Chriſti certãtu exemplũ.

Non auidiùs ad ſocietatem regni, quàm Crucis, mens allicitur.

D.Bern.

Nihil tam arduũ, quòd Chriſto comite non ſit iucundum.

7\. *Deus in carcere Ioſepho comes.*

Traditus eſt olim Ioſephus in carcerem, Gen. 39.num.20. Sed cum illo Deus pariter includitur iuxta illud : *Deſcenditque cum illo in foueam; & in vinculis non dereliquit eum.* Sap.10.num. 13. Quid effectum? Sub tanto comite nullam in carcere moleſtiam capiebat: immò voluptati non mediocri vacabat. Nam, vt bene Philo Iudæus lib. De Ioſeph, *Iam locus*, inquit, *non tam erat carcer, quàm diſciplinæ meditatorium.* Quaſi ex ergaſtulo, vbi flagitia puniuntur; quoddam gymnaſium efficeretur, in quo illi diuina Oracula panderentur. De Socrate in carcerem incluſo rectè aliquando Philoſophus Seneca in conſolatione ad Heluiam, *Carcerem*, inquit, *intrauit Socrates, ignominiam ipſi loco detracturus : neque enim poterat carcer videri, in quo Socrates erat.* Si igitur carcer, in quo Socrates erat, palatium reddebatur : carcer, in quo Ioſephus vnà cum Deo tenebatur incluſus; quid, niſi Paradiſus videtur? Vnde D.Cypr. lib.4. epiſtol. epiſt.1.ad Martyres, ex veteri editione, *O beatum*, inquit, *carcerem, quem illuſtrauit veſtra præſentia! O tenebras Sole ipſo lucidiores, vbi conſtituta ſunt Dei templa!* Vbi non tam Martyrum, quàm ipſius Dei præſentia; nec tam illa Dei templa, quàm ipſe Dominus templorum, ex miſero loco beatum efficiebat. Nam reuerà & Chriſtus Dominus in carcere cum Martyribus claudebatur; iuxta illud: *In carcere eram*, &c. Matth.25.num.36. Ibique vnà cum Martyribus & pugnabat, & triumphabat; iuxta illud Diui Cypriani De duplici martyrio, ſi eius eſt illud Opus : *Chriſtus*, inquit, *ſummus fuit Martyr; hodiéque pugnat & vincit in Martyribus.*

Philo.

D.Cypr.

Chriſtus cũ Martyribus vinctus carcerem efficiebat templũ.

D.Cypr

Chriſtus Dominus & pugnat & patitur in Martyribus.

8\. *Chriſto comite, catenæ in torques vertuntur aureos.*

Iam verò illa vincula Ioſephi, in quibus eum Dominus non dereliquit; ferrea eſſe deſierunt, & aurea facta ſunt, iuxta illud : *Diſſoluta ſunt vincula brachiorum illius.* Geneſ.49.num.24.ſeu, vt ex Hebræo transferri poteſt : *Deaurata ſunt brachia* A *illius.* Vnde rectè concludit D. Cyprianus lib. 3. epiſtolar.epiſt.25.de Martyrum vinculis loquutus : *Ornamenta ſunt iſta, non vincula: nec Chriſtianorum pedes ad infamiam copulant, ſed clarificant ad coronam.* Quid autem ferrum in aurum, & ignominioſos compedes in glorioſos torques commutabat, niſi iucundiſſima illa ſocietas cum Deo in carcere, quam Ioſephus, & poſteà cæteri Martyres habuerunt? Ioſephi exemplo, diuina in carcere ſocietate perfruentis, excitat Diuus Ambroſ.lib. De Ioſeph, cap.5. reliquos iuſtos ad carceris iniurias perferendas : *Non turbentur*, inquit, *innocentes, cùm falſis criminibus appetuntur. Viſitat Deus & in carcere ſuos, & ideò ibi eſt plùs auxilij, vbi eſt plùs periculi. Sed, quid mirum, ſi viſitat* B *Deus in carcere poſitos, qui ſe ipſum in ſuis in carcere incluſum memorauit? In carcere, inquit, eram, & non veniſtis ad me.* Matth. 25. num. 44. Quò non penetrat diuina miſericordia? Si igitur infernus, vbi Chriſtus adfuit, redditus fuit latroni, cæleſtis Paradiſus: quo Paradiſo terreſtri pulchriorem carcerem non efficiet ſingulare illud Chriſti Domini cum Martyribus conſortium? Futuros pro Chriſto Martyres prædicturus Iſaias, ſummum omnium Martyrem Chriſtum Dominum præmittit : *Iuſtus*, inquit, *perit, & non eſt qui recogitet in corde ſuo.* Hoc eſt, Chriſtus Dominus moritur: & nemo, vt par erat, tanti beneficij recordatur. Et ſtatim de aliis Martyribus, *Et viri*, inquit, *miſericordiæ colliguntur; quia non eſt, qui intelligat.* Iſai. C 57.num.1. Hoc eſt : Et alij pro Chriſto Martyres occiduntur; neque ſancta eorum memoria pro meritis celebratur. Sed, cur poſt Chriſtum Dominum alios Martyres commemorat? Tertull. lib. 3. aduersùs Marc. cap. 22. *Præmittens*, inquit, *paſſum Chriſtum; æquè iuſtos eius eadem paſſuros, tam Apoſtolos, quam & deinceps omnes fideles prophetauit.* Quaſi prædicens fore vt à Chriſto tanquàm à ſemine fœcundiſſimæ Martyrum ſegetes pullularent. Addo non immeritò Prophetam priùs Domini quàm ſeruorum paſſionem commemoraſſe; vt ipſos ſeruos Dominum in paſſione non modò ducem, ſed etiam ſocium habituros conſolaretur. Quis enim de ſua paſſione doleret, ſi ſuum ſecum Dominum patientem obſeruaret? Quis ſuos labores ſentiret, qui ſecum & pro ſe dolen- D tem Dominum videret? Quis martyrium recuſaret, quod cum Domino martyrium ſubeunte pateretur? Lege de hac re Tertull.lib.ad Martyres, cap.1.2.& 3.vbi multa eleganter.

D.Cypr.

D.Ambr.

Vbi plùs periculi, ibi Deus plùs auxilij tribuit.

Deus præſentia ſua infernum efficit Paradiſum.

Tert.

A Chriſto Domino, vt à ſemine pullulat Martyrum ſeges.

Moyſi gregem ſuum ad interiora deſerti minanti, *Apparuit Dominus in flamma ignis de medio rubi.* Exod.3.n. 2. Et rem clariùs explicans Philo Hebræus lib.1. De vita Moyſis, *E medio*, inquit, *promicabat forma quadam pulcherrima, nulli viſibili ſimilis, diuinum ſimulachrum, luce fulgens clariſſima, vt ſuſpicari poſſet, Dei eſſe imaginem.* At, cur Deus inter flammas & ſpinas ſe præbet ſpectandum; qui potiùs inter gemmas & flores ſpectandus videretur? Credo, ne Moyſes in periculorum incen- E dia, & in laborum dumeta ſe coniicere dubitaret, Deo ibi ſine dubio fruiturus. Quæ fortaſſe cauſa fuit, vt alias interim omittam, quas Theod. quæſt. 7. in Exodum aſſignat, cur illi Deus calceamenta de pedibus ſoluere imperarit. Exod. 3.numer.5. Quaſi diceret : Gradere nudis pedibus per ſpinas, ad me inter ſpinas commorantem acceſſurus. Quidquid ibi laboris tibi contigerit, ſcias mihi priùs contigiſſe. Quidquid verò immunitatis mihi aduenit; non dubites, tibi quoque aduenturum: par ad vtrumque conditio ſpectabit. Quod maius eſſe poterat, non dico ad currendum,

9\. *Chriſtus priùs ſe in paſſionibus memorat, vt ſe & ducem & ſocium habere, Martyrum ſit ſolatium.*

Theod.

Par Dei & patiensis cõditio.

currendum, ſed etiam ad volandum in medias A flammas ac ſpinas incitamenrum? Conſule Philonem citatum de hac relatiùs differentem.

Illi tres pueri inter Babylonicas flammas mira animorum ſerenitate vtebantur. nam, cùm vetum ſit Ouidianum illud,

10. *Carmina proueniunt animo deducta ſereno.*

Tres pueri inter flãmas læti, filij Dei præſentis ſolatio. Ouid. Tull. D.Hier.

Et illud Tullianum: *Eſt enim alumna pacis eloquentia, & latis ac tranquillis rebus effloreſcit.* Quò alludens D. Hieronymus in epiſt. 31. ad Theophilum, *Optimè*, inquit, *noſti iuxta veterem ſententiam, non eſſe triſtem eloquentiam.* Cùm, inquam, poëtandi, eloquendíque facultas, non, niſi ex animo ſereno & læto oriatur; illi tantam animorum ſerenitatem ac lætitiam præferébant, vt lucubrandis orationibus, pangendiſque carminibus vacarent. Credo, non aliam ob causam; niſi, quia inter ipſos tres pueros aderat ille quartus, *Similis Filio* B *Dei.* Dan. 3. num. 92. qui eos ſua præſentia inter labores conſolabatur. Nam, vt bene Rupertus ad eum locum, *Quando*, inquit, *non adfuit Dei Filius agonizantibus ſeruis ſuis: propter ipſum? Nónne cum piis Martyribus Filius Dei, & in flammis & in cæteris agonibus ſemper præſens fuit? Num, quia Laurentius igne aſſatus ſuper craticulam emiſit ſpiritum; ideo illi Filius Dei abſens fuit? Immò præſentior illi fuit; & glorioſiùs in eo triumphauit, quam ſi excuſſiſſet carbones, & ignitam craticulam, quaſi ventum roris flantem feciſſet.*

Rupert. *Chriſtus Dominus Laurentio inter flãmas præſens adfuit.*

11. Fideles in lege noua, inquit Sophonias cap. 3. num. 9. *Seruient ei humero vno.* At, cur non humero vtroque? Planè, quia Deus pariter cum illis C onus ſubit, & illis vnum humerum ſubiicientibus, ille ſubiicit & alterum, vt laborem cum illis partiatur. Quo ſenſu Iſſachar, Chriſti Domini typus, *ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum.* Geneſ. 49. num. 15. vt alterum humerum ſupponeret Chriſtianus; & ſub eodem vterque iugo laboraret, ſeu ab vlterius vterque conſortio leuaretur. Paruit hoc myſterium in Chriſto & Cyrenæo, Crucem ad Caluariæ montem, vel ſimul, vel ſucceſſiuè baiulantibus. Luc. 23. num. 26. Ne deficeret Chriſtianus ſuæ Crucis baiulator: tantum habiturus in ſuorum laborum ponderе adiutorem. Deus olim ad captiuum populum: *Seruire*, inquit, *me feciſtis in peccatis veſtris.* D Iſai. 43. num. 24. Quia, ſcilicet, populo in captiuitatem abducto, pariter Deus cum illo Babyloniis ſeruiebat: vt ſeruituris moleſtias ſibi cum populo communicatas magna ex parte releuaret. Vnde Dauid, *Redemiſti*, inquit, *tibi ex Ægypto gentem & Deum eius.* 2. Reg. 7. numer. 23. Nam, ſi Deus cum populo ſuo è ſeruiture redimitur; ſignum eſt cum populo ſuo ſeruituti pariter ſubiacuiſſe: vt dum ipſe pro ſua parte, ſeruitutis onus ferret, populum magno labore exoneraret.

Deus pariter cum iuſtis onus ſubit.

Chriſtus & Cyrenæus, vterque crucis baiulator. Deus cum populo ſuo pariter ſeruit, & redimitur.

12. Recuſauit Deus templum, cui ſe Dauid extruendo offerebat. 2. Reg. 7. à num 5. Et nihilominùs libenter accepit, quod Salomon ædificauit. 3. Reg. 6. à n. 1. Credo, quia ſub Dauide bellatore nemo fixam ac tranquillam domum incolebat; ſed omnes in tabernaculis & tentoriis habitabant: at verò ſub Salomone pacifico, ſua quiſque domo pacificè fruebatur. Deus autem ſicut cum populo quieſcente, quieſcere voluit: ita cum vagante ac peregrinante, vagari voluit, ac peregrinari, vt eius moleſtias præſens ac familiaris ſocius temperaret. Quod mihi videtur ſignificaſſe ipſe Deus, cùm templum Dauidicum recuſauit, ſubdens: *Neque enim habitaui in domo, ex die illa, qua eduxi filios Iſraël de terra Ægypti,*

Deus templum Dauidis noluit, vt inter labores cum ſuis verſaretur.

Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom. 2.

A *vſque in diem hanc: ſed ambulabam in tabernaculo & in tentorio*, &c. 2. Reg. 7. num. 6. Quaſi diceret: Non accipio domum, populo meo extra domum euagante: cum ipſo peregrinante & laborante peregrinandum mihi eſt & laborandum, vt ex meo conſortio omnes eius moleſtiæ leniantur. Non audebat Iacob in patriam redire; ne relinqueret bona, quæ in Meſopotamia poſſidebat; & ne incideret in mala, quæ à fratre ſuo Eſaü in patria formidabat. Ad quem Deus, *Reuertere*, inquit, *in terram patrum tuorum, & ad generationem tuam: eróque tecum.* Geneſ. 31. num. 3. Se viæ comitem adiungit, in tutamentum malorum, quæ timebat; & in ſupplementum bonorum, quæ repudiabat. *Oſtendens*, inquit D. Ambroſ. lib. 2. De Iacob & vita beata, cap. 5. *nihil ei deeſſe, cui adeſſet omnium plenitudo.*

Deus Iacobo viæ comitem ſe præbet, vt malorum tutamentum.

13. B Obtulit Chriſtus Dominus filiis Zebedæi ſuum calicem bibendum; ſed addidit: *Quem ego bibiturus ſum.* Matth. 20. num. 22. vt auſteritatem potionis, ſocietate compotoris dulcoraret. Nam, vt bene D. Chryſ. ibi hom. 66. *Alliciens* inquit: *Quem ego bibiturus ſum; vt communicatione laborum cum ipſo, promptiores redderentur.* Et poteſt illuſtrari exemplo Medici, qui videns ægrum faſtidio laborantem, & à potione medicata haurienda refugientem, ipſe priùs ebibit, ſuóque exemplo faciliorem reddit ad bibendum. Quod expendens D. Bern. ſerm. 11. ex paruis, *Ipſe*, inquit, id eſt, Chriſtus, *tanquam pius & laudabilis Medicus, prius bibit potionem, quam parabat ſuis; id eſt, paſſionem & mortem ſuſtinuit: & ſic ſanitatem immortalitatis accepit* C *& impaſſibilitatis, docens ſuos, vt confidenter biberent potionem, quæ generat ſanitatem & vitam.* Et quidem ita factum. Nam ex hoc Chriſti Domini in laboribus conſortio, tantum laborantibus ſolatium confertur, vt ſenſus, qui paulò antè multa ad labores nauſea torpebat, poſteà mira quadam laborum appetentia ſuſcitetur & acuatur.

D. Chryſ. *Chriſtus Dominus paſſionum calicis ſimul potor.*

D. Bern. *Illuſtratur Medici exemplo.*

14. De Chriſto Domino D. Paulus, *Didicit*, inquit, *ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam.* Hebr. 5. num. 8. Didicit, inquam, non documento alteriùs, ſed experimento proprio. At, cur voluit miſerias experiri, niſi vt poſſet miſeros conſolari? Et ex conſortio patiendi, patientium dolores permulceret. D Vnde D. Bernard. De gradibus humilitatis, ante primum gradum, *Per hanc*, inquit, *experientiam non illi ſcientia, ſed nobis fiducia creuit.* Quam multas enim miſeriarum paſſiones admittebat, tam multas miſeris conſolationes applicabat, quibus ad patiendum promptiores redderentur. Nec tantùm paſſibilis in terra, ſed etiam impaſſibilis in cælo, laborantibus, quo id modo fieri poteſt collaborat; vt eos inter labores conſoletur: *Cùm ſederit*, inquit, *filius hominis in ſede maieſtatis ſuæ, ſedebitis & vos*, &c. Matth. 19. n. 28. Quid eſt, *Cùm ſederit*, de futuro? An Chriſtus iam non ſedet de præſenti. Sedet quidem: *nam aſſumptus in cælum ſedet à dextris Dei.* Marc. 16. Sed loquitur de futuro; quia, licèt in ſe, & quoad dignitatem capitis, iam ſederet; tamen adhuc cum ſuis membris ſtantibus & laborantibus in terra, ſtabat & laborabat, E ne tanto deſtituti conſortio & ſolatio frangerentur. Vnde Diuus Bernardus in ſuis declamationibus, poſtquàm aliam huic difficultati adhibuit reſponſionem, adhibet & hanc, *An magis*, inquit, *audebimus dicere, & ipſum adhuc ſtare quodammodo, vtpote cuius nec dum ſedes conſummata videtur, nec dũ pedibus eius ſcabello ſuppoſito, quod à Patre promiſſum eſt? Non quòd illi plenitudini quippiam deſit; ſed quòd membra caput expectet. Audeat hoc teſtari, qui meruit intueri. Ecce, ait Stephanus, video cœlos apertos,*

Chriſtus Dominus labores expertus eſt, vt ſuorũ labores conſoletur. D. Bern.

Chriſtus Dominus etiam in cælo laborantibus collaborat.

D. Bern.

Probatur D. Stephani euentu.

& Filium hominis ſtantem, &c. Act.7. num.56. Sic Bernardus.

15. En, vt Chriſtus Dominus nobis patientibus comparatur, vt nos in noſtris paſſionibus conſoletur. *Si nos Deus conſolatur, eum ſimul compatiendo conſolari debemus.* Quid ergo nos Chriſto Domino patienti compati recuſamus, vt eum in ſua paſſione conſolemur? Non parum vrget D. Hieron. *S. Hier.* hoc argumento Heliodorum, vt rebus humanis valere iuſſis, totum ſe in ſolitudinem conferat, ſub Chriſto patiente patiendi palæſtram ingreſſurus. Nam in epiſtola 1. quam ad illum dedit: *Filius*, inquit, *hominis non habet, vbi caput ſuum reclinet; & tu amplas porticus & ingentia tectorum ſpatia metiris.* Lege totam epiſtolam, in qua D. Hieronymus adhuc adoleſcens, quamuis iuuenili facundia declamet; tamen ſenili grauitate perſuadet: &, quod eſt caput, diuina charitate inflammat. Acriùs vrget Diuus Bernard. ſerm. 5. De omnibus Sanctis, *S. Bern.* vbi loquutus de Chriſto Domino, ſpinis coronato: *Pudeat*, inquit, *ſectari gloriam membra, quibus caput ſuum tam inglorium exhibetur. Pudeat ſub ſpinato capite, membrum fieri delicatum.* *Pudet Chriſto patiente delicias ſectari.* Sed de his alibi. Iam ad hiſtoriam redeamus.

Num. IX. Nunc ergo vocem eorum audi: veruntamen conteſtare eos, & prædic eis ius Regis, qui regnaturus eſt ſuper eos.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Ideò Saül malus eligitur, vt Dauid bonus in eo præcaueret.* NVnc ergo, &c. Duplicem rationem aſſignaui ſuprà num. 7. cur Deus voluerit, vt Samuel aquieſceret petitioni Hebræorum; illiſque Saülem, peſſimum Regem poſteà futurum, conſtitueret? Addo tertiam ex Diuo Gregorio etiam ad mores pertinentem: *S. Greg.* *Idcircò*, inquit, *reprobus Rex eligitur, vt electus ſucceſſor eius, Rex Dauid, in eo cognoſceret; quid cauere debuiſſet.* Nam ſicut optimi naucleri in tabula hydrographica deſcriptas habent omnes Syrtes & Charybdes, ac periculoſa loca, in quæ naues aliquando impegerunt; vt inde maximè recedentes ſecuri prætervehantur: ita planè Deus voluit, vt Dauid haberet in Saüle deſcriptos omnes caſus, per quos tum ipſe Saül, tum etiam alij Reges in extremam ruinam præcipitantur; vt eos præuidens & præcauens Dauid, felici curſu inter tot humana naufragia frueretur. *Illuſtratur res Angelorũ exemplo.* Rem illuſtrat D. Greg. exemplo Angelorum: *Sic nimirum*, inquit, *& de illa Angelorum Curia legimus: quia de Apoſtata primo Angelo ſcribitur: Ipſe eſt principium viarum Dei.* Iob. 40. num. 14. *Sed, qui ante omnia conditus eſt, per ſuperbiam cecidit: & in eius ruina ſancti Angeli didicerunt, qua virtute ſtare debuiſſent.* Et ſtatim: *Omnipotens*, inquit, *Deus etiam tunc magna miſericordiæ dona tribuit, cùm vindictam irrogat: quia, dum ſuperbos punit, ſanctos erudit; vt vnde illi deficiunt, iuſti in ſuis profectibus adiuuentur.* *Iuſti ea quæ ad punitionem ſpectãt, tardiùs exequuntur.* Præcipit igitur Deus, vt petenti Regem populo Samuel acquieſcat? Regémque illis conſtituat, in quo habeat Dauid exemplum malorum, quæ fugiat; ſi non bonorum, quæ imitetur. Et aduerte, Deum ſemel atque iterum num. 7. & 9. præcepiſſe Samueli, vt audiret vocem populi: quaſi Samuel aliquantulum recuſaſſet, ac ſe difficilem præbuiſſet. Nam boni Prælati, licèt ad exequenda ea, quæ pertinent ad ſubditorum vtilitatem promptiſſimi ferantur; tamen ea, quæ ad illorum punitionem ſpectant, tardiùs exequuntur.

A *Conteſtare eos*, &c. Hoc eſt, coram Deo, & hominibus teſtibus prænuntia illis ius Regis futuri. 2. *Vt res efficaciùs proponatur, coram teſtibus proponitur.* Frequens Hebraiſmus eſt: vt Oleaſter in ſuis Hebraiſmis obſeruat. *Oleaſt.* Sic Dominus ad Moyſen: *Conteſtare*, inquit, *populum, ne fortè velit tranſcendere terminos*, &c. Exod. 19. num. 21. Populus Bethuliæ ad Oziam: *Conteſtamur hodie cælum & terram.* Iudith. 7. n. 17. *Probatur varijs Scripturæ locis.* Dauid ad populum, *Audi populus meus, & conteſtabor te.* Pſalm. 80. n. 9. Apoſtolus ad Epheſios: *Conteſtor vos hodierna die., quia mundus ſum à ſanguine omnium.* Actor. 20. num. 26. & paſſim alibi. Qui loquendi modus ſignificat, aliquid coram teſtibus denuntiare & inculcare, vt res efficaciùs proponatur, & nulla poſteà ignorantia ſimuletur. Quorſum verò hæc B conteſtatio? Reſpondent Hebræi apud Vatablum *Vatab.* vt eos à petendo Rege deterreret. Sic etiam D. Gregorius, *D.Greg.* *Audi*, inquit, *voces eorum, vt tamen ipſi priùs de iure Regis, quem petunt, audiant, quod expaueſcant: & velut tunc malè cœpta deſerant; cùm quàm ſit res oneroſa, cognoſcent, quam petebant.* *Vt Hebræi à petendo Rege deſiſtãt, eius ius graue prædocentur.* Et infrà ad illa verba: *Noluit populus audire verba Samuelis.* numer. 19. eandem rationem inculcans, *In hoc*, inquit, *verbo oſtenditur: quia ad hoc Propheta graue ius Regis expoſuit, vt nequaquàm peteretur.* Eodem modo Beda, Sulpitius, Caietanus & Abulenſis exponunt. *Beda. Sulp. Caiet. Abul.* Accedit Diuus Hieronymus in cap. 8. Oſeæ: *D.Hier.* *Ideò*, inquit, *eis dura Regis exponit imperia; & filios eorum, ac filias, dicit Re*C*gibus ſeruituras; vt ad Dominum Regem clementiſſimum conuertantur.* Vt igitur Hebræi à petendo Rege deſiſtant, quàm graue futurum ſit illius ius non immeritò prædocentur.

3. Eodem artificio vſus fuit aliquando D. Paulus: *D. Paulus vt homines ad virginalem ſtatum euocet, matrimonij damna enuntiat.* nam, vt homines à coniugali ſtatu ad virginalem potiùs euocaret, ſeueriſſimas matrimonij leges præmonſtrauit: *Mulier*, inquit, *ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir; ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet; ſed mulier.* 1. Cor. 7. n. 4. In quem locum D. Chryſoſt. lib. de virginitate, cap. 28. in 5. tom. *D. Chryſ.* *Cùm*, inquit, *de nuptiis videatur dicere; re tamen vera, tanquam hamum vſitata piſcator eſca circumueſtiens, ſic in audientium au*D*res inſerit orationem, vt illo ipſo ſermone de nuptiis, eoſdem à nuptiis deterreat. Nam, qui illud audit, ſe per coniugium, non in ſua; ſed in vxoris eſſe poteſtate; confeſtim operam dabit, vt ab acerbiſſima ſeruitute liberetur; vel potiùs id primùm cauebit, ne ipſum ſubeat iugum ſeruitutis.* Et ſtatim cap. 29. ſequenti rem illuſtrat ex præſenti loco Samuelis: *Cõfirmat D. Chryſoſto mus rem Samuelis exenſu.* *Quemadmodum enim*, inquit, *is, quàm potuit ſubtiliſſimè apud imperitam multitudinem Regni leges expoſuit, non vt Regem reciperent, ſed ne reciperent: ſic Paulus etiam connubij tyrannidem continenter inculcat, atque eo ipſo ſermone planiùs eos inde reuocare ſtudet.* Iubetur igitur Samuel conteſtari, ſeu coram teſtibus admonere Hebræos de iure Regis, vt cùm il-E lud ſeueriſſimum fore nouerint, à petendo Rege deterreantur. Et quamuis Deus ſciret, hanc conteſtationem nihil apud populum profuturam; eam tamen adhibendam curauit: *Diuina diligentia, ob futuram hominũ negligentiam non impeditur.* tum, quia diuina erga homines diligentia non ſemper propter humanam negligentiam impeditur; ſed potiùs negligentibus ſui curam, frequentiſſimè Deus ſe præbet ſollicitum curatorem: tum, quia opus fuit, vt futurum Regis imperium Hebræi præcognoſcerent, ne poſteà vllam in petendo Rege ignorantiam cauſarentur: vt Abul. aduertit. *Abul.*

4. Ex hac conteſtatione Caietanus diuinam benignitatem commendat: *Caiet.* *Dei benignitas in populũ malè petẽtẽ cõmendatur.* *Verè*, inquit, *benignus erga populum Deus, mandando adimpleri petitionem populi, ſed prædeclarando ipſi populo, omnis generis oppreſſionem*

oppreſſionem futuram eis à Rege: ne poſteà pœnitentes dicerent, ſe neſciſſe oppreſſiones futuras. Itaque, licèt Deus, tanquàm ſeuerus vltor, in populi vindictam conceſſerit Regem, quem malè petebat; nihilominus, tanquàm benignus altor, populo, ne malè peteret; ſeu, vt à petendo deſiſteret, ſuadebat. Quo pacto & Chriſtus Dominus, licèt ex iuſtiſſima ſua prouidentia ſacrilegam Iudæ proditionem permiſerit, & abſolutè prædixerit, dicens: *Amen dico vobis, quia vnus veſtrûm me traditurus eſt.* Matth.26.num.21. Nihilominùs ex ſua infinita miſericordia adhuc proditorem à tanto ſacrilegio deterrebat, proponendo quanta illum ſupplicia manerent, quanta infortunia ſequerentur: *Væ autem*, inquit, *homini illi per quem Filius hominis tradetur: bonum erat ei, ſi natus non fuiſſet homo ille.* Ibidem, n. 24. Vt nihil prorſus intentatum relinqueret; quo, ſi non emolliret obduratum pectus proditoris, ſaltem ſuam erga eum beneuolentiam teſtaretur. Sic olim Deus grauiter comminatus, Iudæorum preces à ſe penitus repellendas, dicens: *Cùm multiplicaueritis orationem, non exaudiam.* Iſai. 1.num.15. tamen facilem ſe oſtendens ad audiendum: *Lauamini*, inquit, *mundi eſtote*, &c. Ibidem, n.16. Quod D.Chryſ. enarratione in Iſai. ad eum locum obſeruans, quærit, cur Deus offerat medicinam iis, quos iudicat, *immedicabiliter ægreſcere?* Reſpondet, Deum ſæpenumerò intentando pœnam, ad pœnitentiam vocare; & denegando ſalutem, timorem exaugere: non quò ſpes abiiciatur; ſed, quò potiùs excitetur. Quod pluribus illuſtrat exemplis. Sic igitur hoc loco Iudæos ita dimittit in deſideria cordis eorum, vt eos nihilominùs ſtatim ad meliorem mentem reuocet, & ad diuinæ legis obſeruantiam reducat. Adde in hac ipſa conteſtatione, ſeu diſſuaſione, licèt diuina benignitas eniteſcat, dum reuocat populum à peccato committendo; tamen etiam diuinam ſeueritatem elucere, dum illi omnem excuſationem peccati iam commiſſi intercludit. Cæterùm, quidnam ſit hoc Regis ius, & cuius Regis ſit? n. 11. ſequenti commodiùs explicabo.

Chriſtus Dominus proditorē monet, vt ſuā erga eum beneuolentiam teſtaretur.

Deus ſæpè intentādo ad pœnitētiam vocat. D.Chryſ.

Deus hoc etiam loco, omnem peccati excuſationem interſludit.

A B C D E

Num. X. Dixit itaque Samuel omnia verba Domini ad populum, qui petierat à ſe Regem.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Reuelationes ſub noctem, conciones ſub auroram haberi ſolent.* Ioſeph. Philo. Sabel.

D*ixit itaque Samuel*, &c. Deum quidem audiuit Samuel nocturno tempore: populum autē admonuit maturino: vt Ioſephus, Philo Biblicus & Sabellicus aduertunt. Nam reuelationes ſub noctem frequentiùs haberi ſolent: ſub auroram conciones. Retulit igitur Samuel ad populum, quidquid audiuerat à Deo de iure Regis. Quia tamen inutilis fieret repetitio, ſi ſemel ſcriberentur, quæ Samuel à Deo audiuit, & iterum ſcriberentur, quæ ad populum reddidit, cùm ea inter ſe nihil differrent: propterea præcedenti numero tacentur audita, & ſequenti memorantur relata; ex quibus illa innoteſcunt. Dicitur autem hoc loco populus Regem petiiſſe; cùm tamen ſuprà num. 4. dicantur maiores natu Iſraël congregati fuiſſe ad petendum. Sed non eſt pugna. Vel, quia, quod Principes homines poſtularunt, poſteà poſtularunt & populares. Vel, quia in id, quod ſoli Principes petierunt, cenſetur totus populus conſpiraſſe. Vel tandem, quia etiam Principes dicuntur populus; quamuis à plebe diſtinguantur, vt cap.6. num.19. iam oſtendi. Quòd ſi Seuerus Sulpicius dicit, hanc Samuelis orationem, habitam fuiſſe *ad plebem, inſana voluntate* Regem poſtulantem; & D. Chryſ. ſuperiori n. citatus, *ad imperitam multitudinem*: adhuc rectè loquuntur etiam iuxta hanc tertiam interpretationem, quæ populum cum Principibus coniungit. Nam re vera Principes in morem plebis tumultuantes, plebeios ac ſeruiles animos videntur induiſſe, vnde plebis & imperitæ multitudinis nomine ſignificari potuerunt.

Quomodo intelligatur hoc loco populū Regem poſtulaſſe.

2\.

Sulpit.

D.Chryſ.

Num. XI. Et ait; Hoc erit ius Regis, qui imperaturus eſt vobis. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis, faciétque ſibi equites & præcurſores quadrigarum ſuarum.

EXPOSITIO LITERÆ.

H*oc erit ius Regis*, &c. Quadruplex hoc loco difficultas de hoc Regis iure præmittenda. Prima, quidnam ſit hoc loco ius Regis? In Hebræo eſt, משפט *Miſphat*, quod vocabulum plerunque ſignificat iudicium, à verbo שפט *Saphat*, id eſt, iudicare. Aliquando verò ſignificat morem & conſuetudinem; vt patet primò ex illis verbis Ioſeph ad pincernam Pharaonis: *Dabis ei calicem iuxta officium tuum, ſicut antè facere conſueueras.* Geneſ.40.num.13. Hoc eſt, iuxta conſuetudinem tuam. In Hebræo eſt, כמשפט *Camiſphat*. Item ex illis Legiſlatoris; *Iuxta morem filiarum faciet illi.* Exod. 21. num. 9. vbi in fonte idem vocabulum habetur. Tandem ex illis Pſalmographi: *Miſerere mei ſecundum iudicium diligentium nomen tuum.* Pſalm.118. num.131. Hoc eſt, ſecundùm conſuetudinem quam ſeruas erga diligentes te. Vbi etiam in Hebræo idem nomen reperitur. Vnde Genebr. in eum Pſalmum ſentit, ius Regis hoc loco poſitum, pro conſuetudine Regis vſurpari. Similiter exponit & Vatablus. Nec alij Interpretes repugnant: & nouiſſimè Lorinus Pſalmo citato: vbi pluribus Scripturæ teſtimoniis hanc interpretationem confirmat. Et concinit Græcum vocabulum δικαίωμα, quo Septuaginta vtuntur: hoc eſt, *Iuſtificatio*, vt in Latina Sixti editione habetur; ſeu, *conſuetudo*, vt Vatablus interpretatur: quod nos in 1.Tomo, c.2.num.13. aduertimus. Et videtur mihi germana expoſitio. Nam, quæ Rex dicitur hoc loco ſibi arrogaturus; nullo iure ſcripta perhibentur: ſed ſolo vſu & conſuetudine Regum introducta. Vnde quando dicitur inferiùs: *Loquutus eſt Samuel ad populum legem regni, & ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino.* 1. Reg. 10. num. 25. illa lex regni diuerſa eſt ab hoc iure Regis: vt D.Greg. ſentire potiùs videtur: & Abul. Lyra. Hugo ac Dionyſ. teſtantur. Nam illam legem expoſuit Samuel ad docendum populum: hoc autem ius ad deterrendum, quod ad eum locum clariùs patebit.

1\. *Prima difficultas de iure Regis.*

Ius Regis poſitum pro cōſuetudine credit Genebrardus. Genebr. Vatabl. Lorin.

Approbatur ſuperior ſententia.

D.Greg. Abul. Lyran. Hugo. Dion.

Secunda difficultas. Vtrùm hæc Regis conſuetudo iuſta fuerit, an tyrannica? Lyra diſtinctione vtitur, aſſeritque, vrgente neceſſitate publica, iuſtam fuiſſe, tunc enim priuata bona pertinent ad ius Regis, pro bono communi diſpenſanda: non vrgente verò, fuiſſe tyranicam; quia tunc non poteſt Rex priuata ciuium bona ad libitum diſſipare. Hæc interpretatio diſplicet Abulenſi, q. 19. & ſequentibus. Immò ad marginem, ſi eius ſunt illa verba, & non alterius cuiuſquam Scholiaſtis, nimis acriter in illam inuehitur. *Hæc opinio*, inquit,

2\. Lyran. *Secunda difficultas de hac conſuetudine. Proponitur ſententia Lyr. & ab Abulenſi nimis acriter reprehēditur.* Abul.

Nicolaï eſt multùm falſa: & ſatis periculoſa animabus: quia præſtat Principibus incentiuum rapinæ & tyrannidis. Ideò Confeſſores & Prædicatores euangelici fugiant ab ea, tanquàm à peſte. Nam ambitio & vorago cupiditatis Principum hodiè tanta eſt, vt omnes ſingant neceſſitatem: nec auaritiam ſuam totius Orbis terrarum dominio ſatiare poſſunt: & ob hoc bella inter ſe gerunt, propriis terminis non contenti. Et mille neceſſitatibus iuſto Dei iudicio vndique circundantur. Ita ibi.

3. D.Thom. *Verã tamen eſſe ſtatuendam.*

Nihilominùs dico, traditam diſtinctionem abſolutè loquendo veram eſſe: & à D. Thom. 1.2. q.105. art. 1. ad quintum, ac cæteris Theologis communiter receptam: non tamen Regi, de quo hîc ſermo eſt, rectè applicatã: quia is ſine dubio priuatis ciuium bonis, non ad publicam, ſed ad

Hunc morem Regis fuiſſe tyrannicum; probatur ex Patribus.

propriam vtilitatem abutebatur. Vnde vlteriùs concludo, hoc ius, ſeu morem Regis, fuiſſe iniuſtum ac tyrannicum. Ita mihi videtur Patres ſignificaſſe. Nam Clem. Alex. lib.3. Pædag.c.4. vocat hunc Regem, quendam inſolentem tyrannum, *Non humanum, inquit, pollicetur dominum, ſed quendam inſolentem minatur tyrannum.* D. Hier. in c. 8. Oſeæ ſub initium, *dura huius Regis imperia* fuiſſe dicit. D. Greg. ad hunc locum *dura & importabilia ſeruitutis onera, & intolerabilia imperia* appellat D. Cypr epiſt.38. ſæpiùs citata, ait, Saülem, *grauibus iniuriis afflixiſſe, & per omnes contumelias ac pœnas populum conculcaſſe.* D. Thom. proximè citatus docet, hoc Regis ius fuiſſe *iniquum ac tyrannicum,* quia ſuis ſubditis, tanquàm ſeruis dominabatur.

Clem. Alex. D.Hier. D.Greg. D.Cypr.

4. *Confirmatur primò.*

Et poteſt facilè confirmari. Primò, quia multa, quæ hoc loco dicitur Rex facturus, legi naturali aduerſantur; vt ex ſequentibus numeris patebit: aut certè legi diuinæ contradicunt. Nam Rex dicitur ablaturus agros, vineas & oliueta à ciuibus, & daturus ea ſuis ſeruis & eunuchis: hoc autem eſt contra id quod Deus decreuit, dicẽs: *Non accipiet Princeps de hæreditate populi per violentiam, & de poſſeſſione eorum: ſed de poſſeſſione ſua hæreditatem dabit filiis ſuis; vt non diſpergatur populus meus vnuſquiſque à poſſeſſione ſua.* Ezech. 46. n.18. Item Rex dicitur hoc loco ex ciuibus facturus ſeruos; hoc autem repugnat illi decreto diuino circa Regem: *Non multiplicabit, inquit, ſibi equos, nec reducet populum meum in Ægyptum.* Deuter.17. num. 16. Quaſi diceret: Non coget populum meum ad ſeruitutem, quam in Ægypto patiebatur. Immò non licebat Regibus ſuperbire in ſubditos; iuxta illud: *Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos.* Ibidem, num.20. Vbi fratres à Deo appellantur, quos hic Rex in ſeruorum numero reponebat. Ergo tyrannica fuit hæc in ciues, & in ciuium bona vſurpatio.

5. *Confirmatur ſecundò ex Litera.*

Secundò confirmatur ex Litera, quia infra num. 18. dicit Samuel: *Clamabitis à facie Regis, quem elegiſtis.* Si autem hæc omnia à Rege iuſtè imponerentur; non haberent ciues, quid clamarent. Deinde, quia hoc ius dicitur Regis, non regni; quaſi ad Regis potius, quàm ad regni vtilitatem ſpecialiter: & potiùs ex voluntate Regis, quã ex neceſſitate regni firmaretur. Quod ingenioſè aduertit Caietanus: *Attente, inquit, annota, quod dicendo ius, ſiue iudicium Regis, diminuendo rationem iuris & iudicij dicitur. Et non eſt ſenſus, quod infra ſcripta ſint iuris; ſed iuris Regis: hoc eſt erunt iuris, quia Rex volet eſſe ius.* Quaſi ius Regis, illud dicatur, quod à Rege non pro ſuo officio, ſed pro ſuo arbitrio; non pro æquitate, ſed pro voluntate inſtitutum eſt, ac definitum. Ergo planè tyrannicum fuit hoc ius, ſaltem in vſu; vt nihil interim dicam de poteſtate, ad dubitationem quartam ea

Caiet.

Ius Regis ſignificat arbitrium, nõ officium Regis.

A de te commodiùs dicturus. Nam, quod iuſtum eſt, potiùs ad regni, quàm ad Regis vtilitatem ordinatur. Hinc ſumitur vulgare diſcrimen inter Regem ac tyrannum. Nam tyrannus, inquit Philoſophus lib.8. politic c.10. ſuum ipſius commodum ſpectat; Rex verò ſubditorum. Et facilè patebit, ſi quæ de vtroque communiter dicuntur, attendantur.

Diſcrimen inter Regem & Tyrannũ.

6. Xenoph. *Regis veri officium exprimitur.* Senec.

Nam de Rege quidem, Xenophon in memorabilibus Socratis, lib. 3. *Rex, inquit, eligitur, non vt ſe molliter curet: ſed, vt per ipſum ij, qui elegerunt, benè beatéque agant.* At verò Seneca Philoſ. lib.1. De clementia, c.18. docet, non ciuium *ſeruitutem* Regi traditam, ſed *tutelam.* Et c.19. addit, *Rempublicam non eſſe Principis, ſed Principem Reipublicæ.* Et B c.20. agens de Principe erga omnes indulgente, patientéque ſuarum iniuriarum ait, *nihil eſſe glorioſius Principe impunè læſo.* Hinc Homerus Regem appellauit *Paſtorem populorum.* Et Claudianus ad ſuum Honorium:

Homer. *Rex eſt populorũ Paſtor.*

Tu ciuem patrémque geras; tu conſule cunctis,
Non tibi; nec tua te moueant, ſed publica damna.

Tyrannum verò appellat Philo Hebræus lib. De agricultura, hominem *ſuapte natura ciuitatibus inimicum.* At verò D.Hieronymus in epiſt. 8. ad Demetriadem De virginitate ſeruanda, tyrannum vocat, *Cerberum,* non modò tricipitem; ſed etiam multorum capitum, omnia trahentem & lacerantem. Et rurſus feram *Charybdim, Scyllámque* multis canibus ſuccinctam, quæ nullis miſerorum C naufragiis ſaturatur. Sed Ezechiel leonem Gentium appellat: loquutus enim de Pharaone: *Leoni,* inquit, *Gentium aſſimilatus es.* Cap.32.num.2. Vt enim leo inter feras, ita Tyrannus inter Gentes maximè violentus exiſtit. Conſentit regius Vates, qui de tyrannis loquutus, *Diuites,* inquit, ſeu, vt eſt in Hebræo, leones, *eguerunt, & eſurierunt.* Pſalm.33. num. 11. Egentes & eſurientes eſſe dicit, non quòd pauca habeant; ſed quòd plura concupiſcant. Quare hoc diſcrimen inter Regem & tyrannum diſertiſſimè conſtituit Philo Iudæus lib. 2. Allegoriarum: *Rex,* inquit, *aduerſatur tyranno: quòd ille ius & æquum; hic iniquitatem introducit in Rempublicam. Ergo tyrannica mens mandat mandata infeſta, tum animæ, tum corpori noxia, magnáſque moleſtias inferentia, vitioſas actiones & voluptates,* D *quæ naſcuntur ex affectibus. Altera verò mens eſt Rex qui non imperat tantùm, ſed paret etiam: quando præcepta eius talia ſunt, vt anima his adiuta, ceu nauis per totam vitam proſperè nauiget, gubernante illo bono, peritóque gubernatore, qui non alius eſt, quàm vera ratio.* Plura de hoc diſcrimine Nicolaüs Oreſmius, Epiſcopus Lexouienſis, tract. De mutatione monetæ, c.22.& 23. in tomo 9. Bibliothecæ ſecundæ editionis. Et ex eo fit, inquit Seneca ſuprà citatus, *vt in morbo Regis omnes metuant: in morbo tyranni omnes ſperent.* Nam ex illius morte multa mala Reipublicæ proueniunt; ex morte huius multa bona oriuntur.

D.Hier. *Definitur Tyrannus à Philone. Tyrannus Cerbero, Charybdi, leoni aſſimilatur.*

Philo. *Diſcrimen Philonis inter Regem & Tyrannum.*

Oreſm.

In morbo Regis omnes metuunt, in morbo Tyranni omnes ſperant.

7. Abul. *Tertia difficultas de Rege, cuius ius eſſe dicitur. Non eſſe Saülē exiſtimat Abulenſis.*

Tertia difficultas. Cuius Regis fuerit hoc ius, E ſeu hæc conſuetudo ſequentibus numeris deſcribenda? Reſpondet Abulenſis, non fuiſſe in primis Regis immediatè regnaturi, nempe Saülis. Nam Saül nuſquam legitur oppreſſiſſe populum, ſaltem illis omnibus iniuriis, quæ ſtatim deſcribentur, vt ex dicendis patebit: ſed fuiſſe Regum ſequentium; non ita quidem, vt ſinguli Reges has omnes iniurias exercerent; ſed ita vt alij aliis vterentur. Nam Salomon grauiſſimum iugum impoſuit Reipublicæ, eámque duriſſimo imperio oppreſſit. 2. Reg. 12. num.4. at verò eius filius Roboam paternam ſeueritatem non modò non imminuit,

minuit, ſed etiam auxit, dicens: *Pater meus aggrauauit iugum veſtrum: ego autem addam iugo veſtro. Pater meus cæcidit vos flagellis: ego autem cadam vos ſcorpionibus.* Ibidem, num. 24. Et ſic alij Reges aliàs in populum iniurias exercebant, ſuis ſingulas locis explicandas. Addiderim, opus non fuiſſe ad veritatem huius prædictionis; vt hæc ipſa, quæ hoc loco prædicuntur, poſteà à Regibus Iſraël exercerentur: dummodò ſimilia fierent. Nam hæc oratio figurata eſt, qua grauiſſima tyrannis, ſaltem in vſu, ſignificatur ſine dubio futura. Res autem, in quibus illa tyrannis eſſet exercenda, exempli cauſa proponuntur: & in exemplis non requiritur veritas.

Hæc prædictio hoc loco figurata eſt.

8. Quod confirmari poteſt duplici exemplo. Primò, quia Dauid multa mala Iudæ proditori imprecatus & vaticinatus, inter alia dixit: *Fiant filij eius orphani, & vxor eius vidua.* Pſ. 108. n. 9. Quod tamen non potuit in Iuda, prout verba ſonant, impleri; ſi ille vxore caruit, & in cælibatu vixit; vt Patres communiùs, D. Hieronymus, D. Chryſoſt. D. Baſilius, Theod. Euthymius, & alij innuere videntur; nullos Iudæ filios propriè recognoſcentes. Solùm igitur accumulantur imprecationes: non quòd omnes illi aduenerint: ſed vt figuratè ac poëticè ſumma eius miſeria ſignificetur: vt ibi Genebrardus aduertit. Secundò, quia Baldad multa infortunia impiis hominibus prædicit, etiam in hac vita ſubeunda; vt labores, formidines, incendia, exilia, famem, paupertatem, interitum repentinum & ſimilia: vt videre eſt Iob. 18. à num. 5. Et tamen non omnia omnibus eueniunt: immò multi eorum, quandiu viuunt, *In labore hominum non ſunt.* Pſal. 72. num. 5. Sed potiùs *ducunt in bonis dies ſuos.* Iob. 21. num. 13. Ergo ſatis eſt, ſi extrema eorum infelicitas ſub his ſignis poëtice ac tropicè ſignificetur. Et fortaſſe eodem ſenſu Iobus filiis iam orbatus, ita ſibi imprecatur: *Progenies mea eradicetur.* Iob. 31. n. 8. quia non hanc ſibi plagam determinatè imprecabatur; ſed quamuis aliam ſub illa intellectam: alioqui nugatoria eſſet imprecatio; quia orbatus filiis, vlteriùs orbari precaretur. Similiter hoc loco certæ iniuriæ pro incertis capiuntur.

Confirmatur primò ex malis Iudæ proditori vaticinatis. D. Hier. D. Chryſ. D. Baſil. Theod. Euthym.

Genebr. *Confirmatur ſecundò ex impiorum imprecationibus.*

9. Quarta difficultas. Vtrùm hæc tyrannis, quam hactenus in ſolo vſu exercitam ſuppoſuimus; etiam in poteſtate fuerit. Hoc eſt: Vtrùm Hebræorum Reges non ſolùm in actus tyrannicos eruperint: ſed etiam poteſtatem ſibi ipſis indebitam violenter vſurparint? Reſpondeo, Reges duodecim Tribuum, & qui eis in regno duarum Tribuum ſucceſſerunt; non fuiſſe quoad poteſtatem, tyrannos: quia Saül & Dauid legitimam regnandi poteſtatem à Deo ſuſceperunt; vt patet ex hoc libro cap. 10. num. 1. de Saüle; & cap. 26. n. 13. de Dauide: quæ poteſtas in cæteros Reges de ſtirpe Dauidica natos legitima ſucceſſione tranſmiſſa eſt. Ergo omnes legitimam regnandi poteſtatem habuerunt. Nec obſtat, Hebræos contra Dei voluntatem Regem voluiſſe & petiiſſe. Quod enim ab hominibus temeraria præſumptione eligitur: aliquando à Deo ratum habetur, & in bonum commutatur: vt probat S. Sixtus in lib. De diuitiis: & præſenti confirmat exemplo: *Vt Rex,* inquit, *Iſraël, quem non tam Dei voluntate, quàm populi prauitate legimus ordinatum: quamuis poſtea etiam Dei voluntas acceſſerit; eum humanæ fragilitatis iniquitatem clementi mauult lenitate corrigere, quàm iuſta ſeueritate punire.* Et vlteriùs confirmat exemplo veterum hoſtiarum, quas olim Hebræi Dæmonibus malè ſacrificabant: & poſteà in diuinum cultum, Deo volente, transferebant. *Non, quòd*

Quarta difficultas de Tyrannorum poteſtate.

S. Sixtus. *Quod ab hominibus temere eligitur: aliquando à Deo ratum habetur. Confirmatur hoſtiarum exemplo.*

A *Deus,* inquit, *animalium, aut cruore delectetur, aut carnibus: ſed vt paulatim infirmum populum, & varijs iniquitatum operibus deprauatum, diſciplinarum ſuarum inſtitutione formaret, noluit eos vſitatam conſuetudinem, & longi temporis ſerie roboratam penitùs deponere, ſed in bonum interim commutare.* Eodem exemplo vtitur D. Chryſoſt. enarratione in Iſaiam ad illa verba: *Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris?* Iſai. 1. num. 12. Vbi Deus ſignificat, ſe vetera ſacrificia nec voluiſſe, nec exegiſſe: cùm tamen ea toto Leuitico paſſim imperarit. *Vt diſcas,* inquit D. Chryſoſtomus, *quod illa voluntas Dei non fuerit principalis, aut prægrediens: ſed ab eorum infirmitate ſumpſerit exordium, quæ de his eſt, legiſlatio.* Itaque quæ à Deo reſpuuntur; aliquando in hominum B vtilitatem commutantur. Sic Reges, quos à ſuo populo primùm excludebat: poſteà ad iuſtam populi punitionem cooptabat.

D. Chryſ.

Maior diuerſitas fuit in Regibus Iſraël, ſeu decem Tribuum; in quibus quadruplex ordo diſtingui poteſt. 10. In primo fuit vnus nomine Iehu, numero decimus, conſtitutus per diuinam electionem. 4. Regum 9. num. 6. ac proinde tam ipſi, quàm quatuor eius poſteri & ſucceſſores, Ioachaz, Ioas, Ieroboam & Zacharias, videntur legitimam regnandi poteſtatem, à Deo communicatam habuiſſe. In ſecundo fuerunt ſex Reges, qui ſuos anteceſſores per vim occidēdo regnum tyrannicè occuparunt. Ex quibus primus fuit Baaſa qui per C vim occidit Regem Nadab filium Ieroboam. 3. Regum 15. num. 27. Secundus, Zambri, qui occidit Regem Hela. 3. Regum 16. num. 10. Tertius, Sellum, qui occidit Regem Zachariam. 4. Regum 5. num. 10. Quartus, Manahem, qui occidit Regem Sallum. 4. Regum 15. n. 14. Quintus, Phacee, qui occidit Regem Phaceiam. 4. Regum 15. n. 25. Sextus, Oſee, qui occidit Regem Phacee. 4. Regum. 15. n. 3. Qui omnes, & eorum filij, qui eis in regnum ſucceſſerunt; videntur legitima regnandi poteſtate caruiſſe; niſi fortè Deus, aut populus ratam habuerint eam poteſtatem, quam ipſi Reges ab initio violenter vſurparunt: vt paulò ante ex S. Sixto dicebamus. In tertio fuit Amri, D quem omnis Iſraël dicitur feciſſe Regem. 3. Regum 16. num. 16. & filij, qui ei in regnum ſucceſſerunt. Hi omnes, ſi poteſtas creandi Regem penes populum reſidebat, iuxta ea, quæ ſupra num. 5. diſſeruimus, legitimam regnandi poteſtatem habuerunt. Sin autem populus non habebat poteſtatem creandi Regem, ſaltem auulſum à regno Iuda, & pro ſolo regno Iſraëlis; nec Amri, nec ſucceſſores regiam poteſtatem habuerunt, niſi fortè Deus ſuppleuit id, in quo populus defecit. An verò populus Iſraëliticus habuerit poteſtatem creandi Regem ſeparatim à Regno Iuda, & pro ſolo regno Iſraëlitico, dubitari poteſt. Et dicendum, habuiſſe quidem, ſi regnum Iſraëlis, E Deo iam abſolutè volente, à regno Iuda ſeparatum erat, & per ſe ſeorſim conſtitutum: quia tunc nulla regno Iuda iniuſtitia fiebat; cùm ab illo auulſum Iſraëliticum per proprium Regem conſeruabatur. Non habuiſſe tamen, ſi Deo tantùm permittente, hæc ſeparatio exiſtebat; quia tunc iniuſtè alter Rex à parte ſui regni excludebatur. Vtrum verò ex his tenendum ſit, ex dicendis patebit. In quarto tandem ordine fuit Ieroboam, & eiùs filius Nadab, qui ei ſucceſſit. De filio non eſt, cur dicamus, cùm idem de illo, quod de patre dicendum ſit?

Quadruplex ordo Regum Iſraël.

In primo legitima fuit regnandi poteſtas.

In ſecundo tyrannica. In tertio poteſtas à populo data.

Dubiū proponitur, & exponitur.

De patre igitur Ieroboamo maior eſt dubitatio, an legitima regnum poteſtate obtinuerit? Et certum in primis eſt, illud non habuiſſe per ſucceſſionem, 11.

An Ieroboã in quarto ordine legitimã habuerit poteſtatem.

nem, quia non erat de ſtirpe Dauidica: neque per electionem populi; quia licèt hic in defectu legitimi Regis, poſſit Regem conſtituere: non tamen legitimo Rege viuente & exiſtente, qualis tunc erat Roboamus, legitimus regni hæres, & parentis ſui Salomonis proprius ſucceſſor. Solùm igitur eam habere potuit per diuinam electionem.

Eam ex diuina electione habuiſſe probant aliqui.

Et quidem ſic eam habuiſſe, probant aliqui ex illo oraculo Ahiæ Prophetæ ad Ieroboamum: *Ecce ego ſcindam regnum de manu Salomonis, & dabo tibi decem Tribus*, 3. Reg. 11. num. 31. Et paulò pòſt: *Te autem aſſumam, & regnabis ſuper omnia, quæ deſiderat anima tua, eriſq; Rex ſuper Iſrael*. Ibid. n. 37. Quod paulò antè dixerat ipſe Dominus Salomoni: *Scindam regnum tuum, & dabo illud ſeruo tuo*. n. 11. Et poſteà Roboamo bellum contra Ieroboamum molienti oppoſuit ſe Deus per Semeiam Prophetam dicentem: *Hæc dicit Dominus: Non aſcendetis, neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſrael*, &c. *A me enim factum eſt verbum hoc*. 3 Regum 12. n. 24. Quibus omnibus verbis apertiſſimè oſtendi videtur, Deum abſoluta voluntate regiam poteſtatem Ieroboamo contuliſſe.

Non eam tamen habuiſſe contendũt alij.

Contrà verò non fuiſſe Ieroboamum ſecundùm voluntatem diuinam electum ad regnum; ſed potiùs, Deo repugnante, intruſum: & proinde legitima ad regnandum poteſtate caruiſſe; probant alij ex alio diuino Oraculo: *Ipſi regnauerunt, & non ex me; Principes extiterunt, & non cognoui*. Oſeæ 8. num. 4. Quem locum de Ieroboamo, eiúſque ſucceſſoribus interpretantur D. Hieronym. D. Cyrillus, Theophylactus, Theodoretus, Ruffinus, Rupertus, Lyranus, & alij, quos ex noſtris Ribera, & Caſtro citant, & ſequuntur. Ex eo non obſcurè colligitur Ieroboamus, inuito Deo, regnum vſurpaſſe, nec proinde legitimam regnandi poteſtatem habuiſſe. Hinc Deus, teſte Dauid, *Tribum Ephraim non elegit*. Pſalm. 77. num. 67. ſcilicet, interprete Theodoreto: *Futuram tyrannidem preuidens: quandoquidem ex hac Tribu Ieroboam originem ducens, ex Dauidico regno decem Tribus abduxit*. Vbi tyrannidem palàm vocat eam poteſtatem, qua Ieroboamus vtebatur.

D. Hier. D. Cyril. Theop. Theod. Ruf. Rupert. Lyran. — Theod.

12. *Vtriuſque partis teſtimonia variè explicantur.*

Vtraque pars, & teſtimonia Scripturæ, quibus vtralibet innititur, aliter ab aliis conciliantur. Primò, Ieroboamum ante prædictionem illam Ahiæ Prophetæ, contra Salomonem rebellaſſe, & regnum Iſraëliticum inuaſiſſe; vt patet ex 3. Reg. 11. nu. 26. & 31. proindéque illam rebellionem fuiſſe contra diuinam voluntatem: at verò regni conceſſionem poſteà factam, à Deo volente proceſſiſſe; & conſequenter Ieroboamum iuxta illam legitimè regnaſſe.

Obiectio contra ſuperiora opponitur.

Sed contrà: quia in citato Oſeæ loco dicitur Ieroboamus non modò rebellaſſe, ſed etiam regnaſſe præter diuinam voluntatem. Ergo in regno iam poſitus & conſtitutus, nondum iuxta diuinum placitum regnabat. Secundò, dicunt alij, in eo Oraculo Ahiæ Prophetæ, nullam regni promiſſionem incluſam fuiſſe: ſed tantùm ſimplicem rei futuræ denũciationem: proindéque Ieroboamum nullam inde regnandi poteſtatem ſuſcepiſſe.

Aliorum ſententia reiicitur.

Sed contrà: quia in eo Oraculo non ſolùm dicitur, *Regnabis*, &, *Eris Rex*, quæ eſt quædam rei futuræ denuntiatio: ſed etiam dicitur: *Scindam regnum*, &c. &, *Dabo tibi*, &c. Quibus verbis tam clarè exprimitur promiſſio, vt clariùs exprimi non poſſe videatur.

Aliorum placitum videtur probabiliùs.

Tertiò tandem dicunt alij probabiliùs, illis verbis, *Scindam*, & *Dabo*, non ſignificari promiſſionem; ſed tantùm permiſſionem: ita vt Deus non promittat, ſe daturum regnum Ieroboamo: ſed permittat, vt Ieroboamus illud inuadat & vſurpet. Ita D. Cyril. & Theophyl. quos ſequitur Ribera.

D. Cyril. — Theoph. Ribera.

Duplex Dei permiſſio circa actum diſtinguitur.

Sed quia duplex permiſſio diſtingui poteſt: vna, qua Deus permittit actum, etiam malum; nullo modo illum volendo, ſed tantùm non impediendo: altera, qua permittit actum, etiam bonum; non quidem illum nullo modo volendo: ſed tantùm non volendo illum ex primaria intentione, quamuis alioqui eum velit ex intentione ſecundaria, & facta aliqua ſuppoſitione: quo pacto Deus dicitur permittere pœnam: quia non vult illam ex primaria intentione, ſed ex ſecundaria, ſuppoſita culpa. Cùm, inquam, hæc duplex permiſſio diſtinguatur: dubitari poteſt, vtra ex illis hoc loco interueniat? Et reſpondeo, vtramlibet interuenire potuiſſe.

Iuxta priorẽ indebitum, iuxta poſteriorem debitum regnum inuaſit Ieroboamus.

Si prior interceſſit, nullo modo Deus regnum contulit Ieroboamo; ſed pura permiſſione paſſus eſt, vt ille regnum vſurparet: vnde Ieroboamus iuxta hanc permiſſionem regnum ſibi prorſus indebitũ vſurpauit. Si poſterior, aliquo modo contulit Deus Ieroboamo regnum, nempe, ex ſecundaria intentione, vt per eum puniret Salomonem: quare Ieroboamus iuxta hanc permiſſionem regiam habuit poteſtatem, non tyrannicam; & regnum ſibi, non quidem ex ſecundaria, ſed ex primaria tantùm intentione indebitum inuaſit.

Cur regnum Ieroboami dictum indebitum.

Atque ex his facilè intelliges, quo pacto in 1. Tom. Annot. 3. Sect. 5. §. 10. regnum Iſraëliticum Ieroboamo indebitum appellauimus: quo loco nonnulli hæſerunt; dubitantes, quo pacto regnum prophetico Oraculo promiſſum Ieroboamo, indebitum diceretur. Sed iam ex dictis intelligent, aut nullo modo promiſſum, ſed tãtùm permiſſum, & proinde prorſus indebitum fuiſſe: aut certè non fuiſſe ex primaria voluntate promiſſum; ſed ex ſecundaria: & proinde fuiſſe primariò indebitum, licèt ſecundariò deberetur.

13.

Filios veſtros tollet, &c. Aggreditur explicare ius Regis, ſeu potiùs iniurias Regis, quarum prima eſt, tollendos eſſe ciuium filios, & regum curribus addicendos. Grauitas huius iniuriæ oſtenditur primò: quia fit cum violentia, dum filij, inuitis parentibus, auferuntur.

Verbum, Tollo, violentiam ſignificare probatur variis locis.

Nam, *Tollere*, hoc loco violentiam ſignificat, interprete Abulenſi. Et poteſt confirmari ex Hebræo, vbi ponitur verbum לקח *Lacach*, quod aliquando ſignificat, per vim & iniuriam eripere: vt patet Geneſ. 20. n. 3. *En morieris propter mulierem, quam tuliſti*. Et Gen. 27. n. 36. *Primogenita mea antè tulit: & nunc ſecundò ſurripuit benedictionem meam*. Et Gen. 30. n. 15. *Parúmne tibi videtur, quòd præripueris maritum mihi: niſi etiam mandragoras filij mei tuleris*? Et aliis paſſim locis, in quibus ponitur verbum illud לקח Et per illud violentia & iniuria illata ſignificatur.

14. *Maiori charitate viri filios, quàm matres proſequuntur.*

Secundò, quia hæc violentia exercetur in filios, quos parentes habent vel ipſa vita chariores. Monebat Sara Abrahamum, vt eiiceret *ancillam & filium eius*. Gen. 21. num. 10. Quid verò Patriarcha? *Durè*, inquit Textus, *accepit hoc Abraham pro filio ſuo*. Ibidem, num. 11. Non dixit pro matre, ſed tantùm pro filio. Nam, vt rectè D. Chryſoſtomus hom. 46. in Gen. *Neque*, inquit, *de Agar multùm curabat: ſed erga puerum ita afficiebatur*. Quaſi maiori charitate filium, quàm matrem proſequeretur.

D. Chryſ.

Patres malunt cũ filiis ſeruitutem, quàm ſine illis libertatem.

Pharao concedebat Hebræis facultatem exeundi de Ægypto, dummodo eorum filij in Ægypto relinquerentur. *Quomodo*, inquit, *dimittam vos, & paruulos veſtros? Ite tantùm viri & ſacrificate Domino*. Exod. 10. num. 10. & 11. Vbi Oleaſter, *Suadebat*, inquit, *paruulos relinquere: quia nouerat eos certò reuerſuros ſi paruulos ſuos reliquiſſent*: Ita ille. Quaſi tantus eſſet parentum amor in filios, vt cum illis ſeruitutem, quàm libertatem

Oleaſt.

ſine

ſine illis præoptarint. Sic olim Danitæ contra Ephraitas pugnaturi, ante ſe ire fecerunt paruulos ſuos. Iud. 18. num. 21. Et rationem reddit Abulenſis: *Quia*, inquit, *conſuetudo erat antiquorum, quando pugnaturi erant, ducere ſecum vxorem ac filios, & quidquid melius poſſidebant, vt incitati amore iſtorum pugnarent acriter, & non putarent propter quemuis ſiniſtrum caſum fugiendum eſſe: quia nihil boni ſupererat, ad quod fugere poſſent, relictis in bello chara vxore & dulcibus filiis.* Ita ille. Adeo parentes ſuos filios diligebant, vt pro illis à periculo liberandis nullum periculum formidarent.

Abul.

Parentes pro filiis à periculo liberandis nullum reformidant.

15. Caïn olim, vt eſt in Litera, *Ædificauit ciuitatem, vocauitque nomẽ eius ex nomine filij ſui, Henoch.* Gen. 4. num. 17. Dubitabis, cur non potiùs eam de ſuo nomine nuncuparit? Duplicem rationem aſſignat D. Thom. ſi ille eſt Auctor commentariorum in Geneſim, qui ſub eius nomine circunferuntur. Vnam, *Quia*, inquit, *ex maledictione Dei, & infamia facti ſui, erat mundo odioſus, ne ex infamia eius ciuitas odioſa redderetur.* Hoc boni egit peſſimus Caïn: noluit peſſimi Auctoris nomen ad poſteros tranſmitti. Alteram, ad rem præſentẽ: *Quia parentes*, inquit, *ſunt magis ſolliciti de filiis, quam de ſeipſis; ideo ciuitatem à filio denominauit.* Maluit ſui filij nomen, quàm ſuũ apud poſteros viuere & vigere: ita pater filium amabat. Noë maledicturus filio ſuo Cham, maledixit eius filio Chanaan. Gen. 9. n. 25. Vbi D. Chryſoſtomus hom. 29. ad rem præſentem, *Neque hoc*, inquit, *abſque ratione factum eſt: quia pater non minorem pœnam & cruciatum habuit, quàm filius; grauius enim eſt videre filios ſuppliciis affici: quam ſi ipſi parentes iis ſiant obnoxij.* Et eandẽ rationem inculcat D. Ambroſius de Noë & Arca, c. 9. *Qua ratione*, inquit, *cùm filius eius Cham peccauerit: non ipſum, ſed filium eius ſeruituti addixit? Fortaſſe ideo, quia plus afficitur iniuriis filij ſui.*

D. Thom.

Ex impiorũ factis ciuitas redditur odioſa.

Cain filij ſui nomen ſuo anteponit.

D. Chryſ.

Parentes nõ filiis maledicunt, ſed alienis.

D. Ambr.

16. Heliſæus audiens illos pueros ſibi conuitiantes, ac dicentes: *Aſcende, calue: aſcende*, 4. Reg. 2. num. 23. facile intellexit, illud conuitium non tam à pueris malè educatis, quam ab eorum parentibus malè educantibus profectum: & tamen non eorum parentes, ſed ipſos filios duobus vrſis tradidit lacerandos. Ibidem, num. 24. Rationem reddit Iuſtinus Martyr q. 80. Orthodoxos, *Quia*, inquit, *puerorum clade parentes flagellauit.* Ac ſi patres filiorum pœnis, non minùs, quam propriis torquerentur. Scitu dignum eſt, quod de Policarpo quodam Sicillo refertur: cùm magnis cruciatibus adigeretur ad crimen quoddam, de quo accuſabatur, confitendum, ſemper immobilem & inexorabilem negaſſe. Sed, cùm Iudex nouum tormenti genus machinatus præciperet, vt tandiu torqueretur eius filius, quouſque pater confiteretur; ſtatim pater, antequàm filius tormentum ſubiret, totum crimen detexiſſe: & interrogatum, cur inter filij cruciatus aperuiſſet, quod inter proprios celaſſet; reſpondiſſe: quia ægrius ſui filij tormenta, quàm ſua propria ſuſtinebat; cum parentis animus magis eſſet in filio, quem amabat; quàm in proprio corpore, quod animabat. Grauiter igitur afficerentur Hebræi, ſi eorum filij malè tractarentur.

Parentes filiorum pœnis non minùs quàm propriis torquentur.

Iuſtin.

Mirus parentis cuiuſdam in filium amor.

17. Tertiò grauis erat hæc iniuria: quia Hebræorum filij ad laborioſa & pericula officia trahebantur. *Ponet*, inquit, *in curribus ſuis.* Vbi ſermo eſt de curribus militaribus ac ciuilibus: nam de ruralibus inferiùs dicetur. Et ſenſus poteſt eſſe duplex. Vnus. Vtetur filiis veſtris tanquàm equis ad trahendos currus: vt de Seſoſtre Imperatore Ægypto retulerunt Alex. ab Alexan. lib. 6. gen. dierum, c. 6. & Diodorus Siculus lib. 2. c. 1. & Plin. lib. 33. c. 2. De quo etiam cecinit Lucanus lib. 10. circa medium;

Quomodo intelligendum ponendos filios in curribus.

Alex.

Diod.

Plin.

Venit ad occaſum mundique extrema Seſoſtris;
Et Pharios currus Regum ceruicibus egit.

Lucan.

Seſoſtris Reges ad currum iunxit.

Et quid ſimile dicitur de Mario, qui in magnis curſibus & itineribus ſuos milites tam multis ſarcinis portadis onerabat, vt in parœmiam abirent, qua *Mariani muli* dicebantur: vt apud Plutarchũ in Mario, Alexandrũ ab Alex. lib. 5. gen. dier. cap. 15. Eraſmum in Adagiis, & alios, videre eſt. In hanc barbaram tyrannidem, vt hominibus pro equis vterentur, nonnulli Imperatores erupẽrunt. Vnde D. Petrus Damianus lib. 7 epiſtol. epiſt. 5. *Valerianus*, inquit, *Imperator in Meſopotamia cum Sapore Perſarum Rege prælium commiſit, & perdidit: qui, nimirum, ignobili apud Parthos ſeruitute conſenuit; & quoad vixit, huic probroſæ addictus eſt pœnæ, vt eiuſdem prouinciæ Rex, incuruato eo pedem ceruicibus imprimeret, & ſic in equum arrogantia tumidus aſſiliret.* Huc alludens Plinius Iunior in ſuo Panegyrico, Traianũ laudat, quod non, vt alij ſuperbi Imperatores, hominum humeris veheretur. *Priores*, inquit, *inuehi & portari ſolebant, non dico quadriiugo curru & albentibus equis; ſed humeris hominum; quod arrogantius erat: tu ſola corporis proceritate elatior aliis & excelſior, non de patientia noſtra quendam triumphum; ſed de ſuperbia Principum egiſti.* Sed & Philo Hebræus in lib. De Decalogo ſub initium, loquutus de vrbano faſtu & ſellis curulibus. *Quibus*, inquit, *impoſitas celſas Poteſtates, Diis æquas officioſa turba aſſeclarum proſequitur inuectas quadrigis mulorum, equorumque; interdum etiam lectica geſtatas, ſuccollantibus hominibus, & ipſo corporis habitu animum ſeruitute oppreſſum oſtendentibus.* Vbi celſas Poteſtates appellat arrogantes illos profanóſque Imperatores, qui ſe tanquàm humanos Ioues venerandos adorandóſque hominibus exhibebant.

Plut.

Alex.

Marij milites, Mariani muli dicebantur.

D. Dam.

Saporis Perſarum Regis probroſa ignominia.

Plin.

Traiani modeſtia commendatur.

Philo.

Superbi imperatores, celſa poteſtates, dicuntur à Philone.

Cæterum in ſacris Literis nonnulla ſunt loca, quæ hanc ſuperborum Regum tyrannidem redolere videantur. Nam Iobus mortis tyrannidem impreſſurus, *Calcet*, inquit, *ſuper eum, quaſi Rex, interitus.* Cap. 18. n. 14. Nam, ſicut mors æquo pulſat pede pauperum tabernas, Regúmque turres: ita & Rex tyrannus ſummos pariter atque imos pedibus proterit & conculcat. Dauid miſeram ſuorum captiuorum conditionem lamentatus, *Impoſuiſti*, inquit, *homines ſuper capita noſtra.* Pſal. 65. n. 12. ſeu, vt ex Hebræo legi poteſt; *Equitare feciſti homines ſuper capita noſtra.* Nam Ægyptij & Babylonij Hebræorum in captiuitate commorantium, tanquàm equorum, ceruicibus inſidebant. Huc pertinet illud cæleſtis ſponſæ: *Anima*, inquit, *mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.* Cant. 6. n. 11. Hebræi apud Lyranum ita legunt: *Poſuit me quadrigas populi Principis.* Et explicant de Synagoga. Quaſi diceret: Mea peruerſa voluntas effecit, vt Babylonij & Aſſyrij meis ciuibus pro quadrigis vterentur. Sed faciliùs poſſent hoc ſupplicium referre ad Reges ipſos Hebræorum, iuxta hanc Samuelis de iure Regis prædictionem. Sunt, qui dicant, ad hunc morem alluſiſſe Iſaiam, cùm explicaturus Hebræorum de Philiſthinis victorias ac triumphos, dixit: *Volabunt in humeros Philiſthiim.* Iſaiæ 11. num. 14. Hoc eſt: ſicut victores in equos inſiliunt; ita & Hebræi in Philiſthinorum humeros inuolabunt, à quibus more iumentorum portabuntur.

18\.

Tyranni ſummos pariter & imos pedibus conculcant.

Miſera Hebræorum in captiuitate conditio.

Lyran.

Babylonij Hebræis, vt quadrigis vtebantur.

Philiſthini victi, victoris Iſrael iumenta.

19\. Clariùs hanc barbaricam tyrannidem expreſſit illa Hebræorum in captiuitatem abeuntium de ſuis victoribus querimonia: *Ceruicibus*, inquiunt, *noſtris minabamur: laſſis non dabatur requies.* Thren. 5. num. 5. Hoc eſt: Tanquàm iugalia quædam iumenta

Hebræi in captiuitate vt iumenta ducebantur.

iumenta magnis grauata ſarcinis ducebamur. A Quem locum Chaldæus Paraphaſtes dilucidè explanat: *Super ſtultitiā,* inquit, *ceruicis noſtræ onerati ſumus, quando pergebamus in captiuitatē. Vidit Nebuchodonoſor impius Præfectos filiorum Iſrael, qui ibant vacui: & præcepit, vt conſuerent libros legis, & vt facerent ex eis manticas, & impleuerunt eas lapillis, qui erant in ripa Euphratis, & onerauerunt eos ſuper colla eorum.* In qua periphraſi videre licet, in primis captiuorum pietatem, qui à reliqua vacui ſupellectile, ſolos legis libros ſecum deportabant; quibus omnes captiuitatis moleſtias conſolarentur. Cuius pietati præcipuum exemplum ediderunt ipſi Hebræorum Principes & Præfecti, qui ſecum eos libros extuliſſe non obſcurè inſinuatur. Nam plebeiis hominibus, rerum ad pietatem religionémque ſpectantium incurioſis; ſoli Principes præcipuam illarum curam recordationémque habebant. Deinde admirari & execrari licet victoris tyranni impietatem, qui non ſolum miſeros captiuos, rerúmque omnium egenos præ ſe agebat; ſed etiam tanquam oneraria iumenta magnis ponderibus prægrauabat. Et quidem infelicior erat captiuorum, quam iumentorum conditio: nam iumenta viles ſarcinas ad ſuorum dominorum cōmoda ſubuectabant; at vero captiui lapillorum inutile pondus, quo ipſi premerentur, nec ſuis dominis prodeſſent, baiulabant. Itaque ſuperbi Principes miſeras hominum ceruices deprimebant, iiſque pro curribus vtebantur. Ad hos igitur vſus dicitur hoc loco Rex Iſraël ſuorum ciuium filios à parentibus ablaturus, & ſuis curribus ſubiugaturus. Longè aliter boni Principes & Prælati: licet enim poteſtate omnium capitibus emineant: tamen humilitate omnium pedibus ſubſternuntur. Quorum de numero D. Aug. ſerm. 62. De verbis Domini, *Nos,* inquit, *qui vobis videmur loqui de ſuperiore loco; cum timore ſub pedibus veſtris ſumus: quoniam nouimus, quam periculoſa ratio de iſta quaſi ſublimi Sede reddatur.* Atque hæc de priori ſenſu. Poſterior ſequentibus verbis exponetur.

Captiuorum pietas, ſolos legis libros ſecum deportantium, cōmendatur.

Superba tyrannorum inſolentia perſtringitur.

Iuſt omnium capitibus eminentes, omnium pedibus ſubſternuntur.

D. Auguſt.

20. *Facietq; ſibi equites,* &c. Alter ſenſus præcedentium verborum erat: Ponet filios veſtros in curribus ſuis: non iam vt equos portaturos, ſed, vt equites portandos; & vt aurigas, qui illos regant & gubernent. Qui ſenſus præſentibus verbis clarior explicatur. *Faciet,* inquit, *ſibi equites* &c. Hoc eſt, ex filiis veſtris conſtituet ſibi equites, qui ex curribus falcatis depugnent, & præcurſores quadrigarum, ſeu aurigas, qui eorum currus moderentur. Nam in curribus falcatis alij quidē cum hoſtibus certabant; alij verò equos dirigebant: vtique magnis periculis expoſiti. Grauis igitur iniuria Hebræis inferebatur, dum eorum filij, ſeu ad pugnandum, ſeu ad gubernandum curribus deputabantur abſque vlla Reipublicæ neceſſitate: ſed ſolùm ad oſtentationem regiæ maieſtatis. Quo vno titulo regium nomen vel Romanis intolerabile videbatur: teſte D. Auguſt. lib. 5. De ciuit. cap. 13. *Romani,* inquit, *regalem dominationem non ferentes, annua imperia, binóſque Imperatores ſibi fecerunt: qui Conſules appellati ſunt à conſulendo: non Reges, aut Domini, à regnando atque dominando.* Et paulo poſt, *Faſtus,* inquit, *regius non diſciplina putata eſt regentis, vel beneuolentia conſulentis; ſed ſuperbia dominantis.* Dicuntur igitur Reges Iſraël magno curruum, & quadrigarum apparatu, magno equitum & aurigarum ſatellitio ad ſuam oſtentationem, & ciuium offenſionem inceſſuri: vt populus miſera deterritus ſeruitute à Regibus poſtulandis auertatur.

Hebræi vt aurigæ curribus deputantur.

D. Aug. *Regiū nomen cur Romanis inuiſum.*

Regum faſtu & ſuperbia deterrentur Hebræi, ne poſtulent.

Si quæras, quiſnam Regum hanc iniuriam populo intulerit: Certum mihi eſt, non fuiſſe Saulem, qui adeò pauperem habuit Rempublicam, vt nullus in ea gladius, nulla haſta aliquando inueniretur 1. Reg. 13. num 22. nedum currus & quadriga. Item, non fuiſſe Dauidem. Licet enim Dauid ceperit aliquando ex præda hoſtili mille quadrigas, & reliquis deſtructis ac diſſipatis, centum ſibi reſeruarit, 1. Par. 18. num. 4. ad tuendam regiam maieſtatem & publicam vtilitatem neceſſarias: tamen non videtur illis ciues addixiſſe, ſed hoſtes, quos pariter ceperat: vel ſi ciues, ea moderatione vſus eſt, vt ſuum ius nemini violaret. Quod de æquitate Dauidis facilè credi poteſt, ac B debet. Conijcio igitur, fuiſſe Salomonem, qui contra illam legem diuinam: *Rex non multiplicabit ſibi equos,* &c. Deut. 17. n. 16. *habebat quadraginta millia præſepia equorum curribum, & duodecim millia equeſtrium.* 3. Reg. 4. num. 26. *Et facti ſunt ei mille quadringenti currus.* 3. Reg. 10. num. 26. quod etiam 2. Paral. 1. num. 14. & c. 9. num. 25. inculcatur. Tam multis igitur curribus regendis neceſſe erat, vt etiam ciues & eorum filij non ſine violentia addicerentur: præſertim cùm Salomon Rex pacificus non haberet hoſtes, quos curribus depugnaret. 21.

Fuiſſe Salomonem, probabili coniectura exiſtimatur.

22. Quamuis negandum non ſit, multos ex his equitibus, ſpontaneos & eleganter excultos acceſſiſſe: de quibus Ioſephus lib. 8. Antiq. c. 5. *His equis,* inquit, *decus addebant equites, flos iuuentutis,* C *procera ſtatura, promiſſoque cæſarie, illi-io conſpicui, & tunicis è Sarrana purpura induti. Ad hæc, ramentis auri capillum quotidie ſpargebant: vt ad ſolarium radiorum contactum fulgor è capitibus eorum reflecteretur.* Ita ille. Sed mirum non eſt, ſub Rege delicioſo tantam fuiſſe quorundam equitum mollitiem. Mirandum tamen è molli & effœminato Rege, duriſſimam ac ſeueriſſimam in ſubditos tyrannidem extitiſſe. De Salomone enim ad eius filium Roboamum, dicebant Iſraëlitæ: *Pater tuus durißimum iugum impoſuit nobis.* 3. Reg. 12. n. 4. Molliſſimus enim ſibi Rex, aliis duriſſimus exiſtebat: vt omnia præpoſterè agerentur. A Salomone igitur, & ab aliis Regibus, qui eius in multiplicandis curribus inſaniam didicerunt, hæc Hebræorum filiis iniuria inferebatur. Familiare enim fuit hoc D vitium Regibus Iſraël. Vnde Iſaias c. 2. num. 8. *Repleta eſt,* inquit, *terra eius equis; & innumerabiles quadrigæ eius.* Et c. 31. num. 1. *Væ, qui deſcendunt in Ægyptum ad auxilium, in equis ſperantes, & habentes fiduciam ſuper quadrigis, quia multæ ſunt; & ſuper equitibus, quia præualidi nimis.* Et ſimiliter alij Prophetæ conqueruntur. Et quod deterius erat, ſaginabant equos & equorū altores, ſeu curatores media cōſumebant. Quod expendens Philo Hebræus De agricultura, ad locum Deut. proximè citatum, *Vituperandi ſunt,* inquit, *apud quos bruta iumenta honorantur; quorum ex ædibus equorum greges ſemper ſaturi procedunt: hominum vero eos deducentium nemini vel ſportula ſuccurrit, inopiæ ſolamen.* Similis eſt illa Tertulliani lib. De corona militis, c. 13. indignatio in eos, qui publicos equos E non modò ſaginabant, ſed etiam coronabant. Et tamen *Dominus tuus,* inquit, *vbi Ieruſalem ingredi voluit, ne aſinum habuit priuatum.* Eleganter D. Bernar. epiſt. 42. introducit turbam pauperum, queritantium in Epiſcopos omnibus equis, quàm paſcendis egenis proniores: *Iumenta,* inquit, *gradiuntur onuſta gemmis: & noſtra non curatis crura: nuda caligulis. Annuli, catenulæ, tintinnabula, & clauatæ quædā corrigiæ multaque alia tam ſpecioſa coloribus, quam ponderibus pretioſa, mulorum dependent ceruicibus*

Multi Salomonis aurigæ ſpontanei.

Salomon ſibi mollißimus, aliis durißimus erat.

Inſana curruum multiplicatio familiare Regibus vitium.

Philo. *Saginans equos, equites inedia ab ſumunt.*

Tert.

D. Bern. *Epiſcopi ornādis equis, quàm paſcendis pauperibus proniores obiter perſtringuntur.*

ceruicibus : fratrum autem lateribus, nec ſemicinctia miſerantes apponitis. Ex his patet huius grauitas iniuriæ,qua ciues opprimebantur, vt regij currus ornarentur.Sed iam alias expendamus.

Num. XII. Et conſtituet ſibi Tribunos & Centuriones, & aratores agrorum ſuorum, & meſſores ſegetum, & fabros armorum & curruum ſuorum.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. ET *conſtituet*,&c.Tria munera prædicuntur hoc loco imperanda,bellica,ruſtica,vrbana.Quod attinet ad bellica. *Conſtituet*, inquit, *Tribunos & Centuriones*.Pro Tribunis eſt in Hebræo:*Principes millium*. Vnde Septuaginta in Sixtianis transferunt,*Chiliarchos*,id eſt,Præfectos millenarios. Pro Centurionibus eſt in Hebræo : *Principes quinquaginta*.Nec refert, ſi Latinus transferat, *Centuriones*, id eſt;Principes centum:quia ſenſum attendit,non verba:& intellexit hoc loco certa munera pro incertis vſurpari.Dubitabis:An hæc Tribunorum & Centurionum munera fuerint tantùm militaria, an etiam ciuilia ? Reſpondeo , de vtroque genere eſſe potuiſſe.Nam ad populum in pace gubernandum etiam Tribuni & Centuriones creabantur: vt patet ex conſilio Iethronis ad Moyſen : *Conſtitue* , inquit, *Tribunos & centuriones & quinquagenarios & Decanos,qui iudicent populum omni tempore*. Exod.18.n.21.in vtroque igitur Reipublicæ ſtatu,bellico & pacifico,dicuntur hi Magiſtratus à Rege conſtituendi.

Domi & militia exercenda.

2\. *Videri honoris munia, nõ dedecoris.* Maior dubitatio eſt,in quo huius iniuriæ ratio ponatur ? Nam hæc munia tam in bello,quàm in pace valdè glorioſa erant iis, quibus dabantur. Vnde Salomon honoris cauſa dicitur ea filiis Iſraël diſtribuiſſe; *De filiis autem Iſraël*, inquit Textus, *non conſtituit Salomon ſeruire quemquam : ſed erãt viri bellatores & miniſtri eius, & Principes & Duces & Præfecti currum & equorum*. 3.Reg. 9.n.22. Vbi hæc munera ſine dubio liberalia,non ſeruilia fuiſſe ſignificantur. In quo igitur opprimebantur ciues,dum his muneribus donabantur?Facilis eſt reſpõſio ex Ioſepho,ſub his nominibus alia quoque planè ſeruilia intelligente,ſatellitum,curſorum & ſimilium : ac tandem concludente : *Nihil eſt,quod non cogentur facere , more mancipiorum , qui pecunia parantur*.Nihilominùs Literæ inſiſtẽdo, reſpõdeo, hæc munera conferri poſſe ; vel cum ciuibus,quibus Rex ea conferebat,vel cum populo,ad cuius gubernationem ea ordinabat. Priori modo erant ciuibus oneroſa,interprete Abulenſi, non ſecundùm ſe,ſed ſecundùm tẽporis circunſtantiam:quia etiam nolentes,& pacis otia præoptantes,militare cogebãtur;aut à vita priuata,quam maximè amabant,ad publicam,quam oderant,trahebantur inuiti ; vel fortaſſe, quia quantùm honorum dabatur ex vna parte, tantùm tributorum ex altera exigebatur. Erant enim Reges faciles ad inania titulorum nomina conferenda; & tenaces ad immenſa tributorum onera imperanda. Quod planè contigit tempore Salomonis.Nam illi ipſi, quos Rex Salomon tam multis præfecturis exornarat, vt proximè diximus;acceſſerunt poſteà ad eius filium Roboamum , dicens : *Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis*.3.Reg.12. n.4. Nam, vt ibi Lyranus exponit, honores dabat, ſed pecunias extorquebat. Similis Romano Imperatori Veſpaſiano Auguſto , qui auctore Suetonio in

Ioſeph. Prima reſponſio ex Ioſepho.

Secunda ex ipſa Litera deprompta.

Lyran.

A eius vita,c.16.ciuibus,tanquàm ſpongiis vtebatur; & madefaciebat ſiccos, vt diuitiis expoliaret.*Creditur*, inquit Suet. *Procuratorum rapaciſſimum quẽque ad ampliora officia ex induſtria ſolitus promouere,quò locupletiores mox condemnaret : quibus quidem vulgò pro ſpongiis dicebatur vti : quòd quaſi & ſiccos madefaceret,& exprimeret humentes*. Nec ab ſimile eſt,quod de Rege Herode ſcribit Ioſephus eũ magnis priuilegiis aliquot vrbes ornare ſolitum , vt eaſdem poſteà magnis tributis oneraret. Neſcio quid ſimile de Dionyſio Tyranno dicere ſolebat Diogenes Cynicus,eum amicis vti pro vaſculis. Nam plenos,inquit,euacuabat:vacuos abiiciebat. Sic igitur & Rex Iſraël quantùm conferebat honorum,tantùm extorquebat diuitiarum.

Aliqui honoribus cumulant,vt diuitiis ſpolient. Sueton.

Ioſeph.

B Poſteriori modo erant hæc munera vniuerſo populo oneroſa & iniurioſa.Primò,quia Rex eligebat Magiſtratus numero plures,quàm ſat erat, fortaſſe, vt multorum ſibi beneuolentiam conflaret, & voluntates deuinciret : vnde, cùm ex multorum definitionibus ac ſuffragiis cauſæ & lites penderent? oporteba t, vt litigantes multos adirent,multorum limina pulſarent,in multorum manus pretia conferrent,ac denique huc illuc circuncurſando,priùs exhaurirent opes, quàm finirent cauſas : immò priùs vitam profunderent, quàm victoriam obtinerent. Secundò , quia eligebat indignos : non quales Iethro monuit eligendos *viros ſapientes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas,& qui oderint auaritiam*. Exod. 18. n. 3.

C 21.Sed ſtultos , contemptores Numinis , oſores veritatis,cupidos, ſuorum lucrorum aucupes & venatores,quibus proinde iudicantibus peruertebantur iudicia,abrogabantur leges,flagellabantur ciues,ius & fas à tota Republica exulabat. Vnde, qui iniquos Samuelis filios,tanquàm implacatam Charybdim fugiebant,in hos maligniores Iudices tanquàm in Scyllæam rabiem regerebantur. Tertiò,quia in ſuam vtilitatem , non in populi commoditatem hos Magiſtratus eligebat;obſequentes ſibi potiùs, quàm populo conſulentes:vt patet ex pronomine,*Sibi : Conſtituet ſibi Tribunos & Centuriones:*qui Regi potiùs,quàm regno obſequantur, Iniquus enim Rex nolebat Magiſtratus, quorum æquiſſimo iudicio notaretur , reuocaretúrque à

D malo:ſed quorum adulatoriis ſuffragiis ad luxuriã & iniuſtitiam,cæteráque flagitia abuteretur. Ex quibus patet,quanta in populũ iniuria redũdaret, ſub peſſimis Iudicibus oppreſſum & vexatum: quanta bonis pernicies,quanta malis audacia creaetur;nam honores,qui virtutum præmia eſſe debent:fiebant incitamenta vitiorum;cùm non probis ſed prauis moribus emererentur : quanta denique ſub iniquiſſimo Rege publicarum priuatarúmque rerum vorago panderetur.

Hæc munia erant onera ob electorum multitudinem.

Secundò, ob electorum indignitatem.

Tertiò,quia in ſuam non populi vtilitatem eligebantur.

Honores virtutũ præmia ſiunt,aliquãdo vitiorum incitamenta.

4\. *Et aratores agrorum ſuorum*,&c.Quod attinet ad munera ruſtica. Dicuntur Iſraëlitæ aſſumendi à Regibus in aratores & meſſores. Septuaginta addunt : *Et vindemiatores*. Nam magna pars diui-

E tiarum, quibus Reges Iſraël potiebantur, terræ fructibus conſtabat.Vnde de Rege Ozia dicitur: *Quod haberet multa pecora,tam in campeſtribus , quã in eremi vaſtitate:vineas quoque habuit , & vinitores in montibus,& in Carmelo:erat quippe homo agriculturæ deditus*.2.Par.26.n.10. Salomon verò,*Plantaui*, inquit, *mihi vineas ; feci hortos & pomaria , & ſyluas lignorum germinantium.Poſſedi armenta & magnos ouium greges*.Eccleſ.2.à n. 5. Denique Dauid iuxta Septuaginta dicitur habuiſſe *theſauros in agris,& in pagis,& in villis*.1.Par. 27.numero 25. Hoc eſt , ex terræ frugibus, ſed ex agricultura collectos. Et quidem veteres Patriarchæ diuitias

Magna diuitiarum pars Regum Iſraël ex terra fructibus erat.

habebant amplas, ſed non delicatas: vt videre eſt in Iob.c.1.n.13. Vbi inter eius opes, nihil, niſi pecuarium refertur. Quod D.Chryſ. in catena Græca citatus rectè expendit *Vide, inquit, hominem agreſtibus diuitiis affluentem Oues & boues, & quæ ex anni temporibus & agricultura percipiuntur, receſuit. Non in pretioſa materia gloriabatur; ſed iis rebus, quæ indigentia modicè ſubuenirent, contentus erat. Hunc nobis Regem Scriptura proponit: non equorum mentionem facit, non auro conglutinatorum curruum: non argenti, atque auri theſauros meminit: non lapides pretioſos: non cæteras res, quibus hominum diuitiis inhiantium morbus inflammatur: ſed illa enumerat, quæ ad vitæ neceſſitatem ſunt accommodata.* Itaque Iobi diuitiis nihil erat cum deliciis commune; ſed virilem in ſuis opibus ſplendorem ſanctiſſimus Patriarcha retinebat.

D. Chryſ.

Veteres Patriarchæ, opes habebant amplas, ſed non delicatas.

5\.

Orig.

Iobi theſauri non aurum & argentum, ſed pecora.

Tandem doctrinam latè proſequitur Orig. lib. 1. in Iobum: *Auri, inquit, & argenti, atque veſtium non meminit: quia non habuit. Erat namque hoc verè; vt priores* (ſcilicet, Heroës & Patriarchæ) *non tantùm in auro & argento ſibi theſaurizarent: quantùm in pecoribus, & in quadrupedibus: non enim erant ita auri expetitores ſicut ſumus omnes nos*, &c. Et paulò pòſt rationem huius diſcriminis reddit, non contemnendam: *Quia, inquit, in fine eſt iàm hic mundus; & mortuus eſt, iam properans ad defectum: ideò mens hominum inhiat his, quæ mortua ſunt. Olim verò, vtpote adhuc incipiente ſeculo, & adhuc viuente mundo hoc; viua atque creſcentia cupiebant homines pecora atque agriculturam.* Vnde tandem concludit: *Tales ergo diuitias habuit laudabilis ille Iob, caſtas, mundas, incoinquinatas, incontaminatas.* Et poſt paucà in hanc ſententiam explicat illud Salomonis: *Beatus diues, qui inuentus eſt ſine macula, & qui poſt aurum non abiit.* Eccleſiaſtici 31. num. 8. Diuitem enim non abeuntem poſt aurum, interpretatur eſſe illum, qui in pecoribus, ac terræ frugibus, non in auri, argentique aceruis ſuas delicias conſtituat. Quàuis non neget etiam eſſe illum, qui aurum habens, tamen auarè non retineat, ſed pauperibus liberaliter largiatur. Septuag. in Bibl. Sixtianis poſt enumeratos Iobi greges & armenta, addunt: *Et opera magna erant ei ſuper terram.* Quod Origenes citatus explicat de agrorum frugibus: *Hæ namque, inquit, erant antiquorum diuitiæ: hoc ab eis theſaurus reputabatur; area & torcular, olineta & ficeta, atque vniuerſa opera, quæ ſunt in agro; quæ cum labore & ſudore atque manuum calloſitatibus acquiruntur cum iuſtitia.* Itaque diuitiæ quò minus delicioſæ ſunt, & magis operoſæ, quales plerunque ex paſcuis & agris colliguntur; eò minus periculoſæ & magis fructuoſæ credebantur.

Qui ſimili modo theſaurizant, beati appellantur.

Diuitiæ, quò magis operoſæ, eò minus periculoſæ.

6\.

Iuſti Reges ſine vlla ciuium iniuria colebant agros, non iniuſti.

Cùm igitur Reges Iſraëlis, vt diximus, agriculturæ vacarent; nonnulli eorum, qui iniuſti erant, ſuos ciues ab vrbibus in agros, etiam per iniuriam, relegabant; omnia ruſtica officia in ipſorum Regum vtilitatem curaturos. Qui, inquam, iniuſti erant. Nam cultores iuſtitiæ ſuos greges & agros ſine vlla ciuium iniuria colebant: vt patet in Dauide, qui quamuis ſingulis officiis ruſticis ſingulos viros præpoſuerit. 1. Par. 27. à num. 26. non tamen inuitos, ſed ſpontaneos, immò maximè idoneos eligebat. Vt ex eo colligit Lyranus, quòd ſuper camelos conſtituerit, *Vbil Iſmaelitem*: & ſuper oues, *Iaziz Agarenum* Ibidem, num. 30. & 31. *Nam Iſraelitæ, inquit* Lyranus, *melius ſciunt nutrire & cuſtodire camelos, quàm Agareni. Agareni autem habitabant in tentoriis, & ideò melius poterant cuſtodire oues, portando habitacula ſua de loco ad locum, ad inueniendum paſcua.* Ita ille. Vbi ſingularis Regis prudentia enituit. Sciens enim nihil inuita fieri Minerua, homines à natura maxi-

Lyran.

Prudentiæ eſt, à natura habiles ac propenſos muneribus præficere.

A mè habiles ac propenſos ſingulis muneribus præficiebat: cùm tamen imprudentes Reges & ineptos & inuitos operarios ad hæc munera deſtinando, & illis iniuriam facerent, & ipſi ſuas opes diſſiparent.

Et fabros armorum, &c. Quod attinet ad munera vrbana: dicuntur filij Hebræorum aſſumendi à Regibus in fabros lignarios & ferrarios: quorum illi currus, hi arma fabricarent: In Hebræo eſt: *Ad facienda vaſa belli, & vaſa curruum*: iuxta vulgarem Hebraïſmum, quo inſtrumenta quælibet, vaſa appellantur: vt ſuprà cap. 6. num. 8. latiùs oſtendi. Hoc autem, quamuis vrgente neceſſitate, citra iniuriam fieri à Regibus potuiſſet: non tamen ad inanem regiæ maieſtatis oſtentationem. Potuit B autem hæc iniuria contingere tempore Salomonis. Nam, cùm illi optimæ quadrigæ ex Ægypto afferrentur. 3. Reg. 10. n. 29. quarum ille deliciis tenebatur: voluit fortaſſe apud ſe optimos quadrigarum artifices habere; ne deinceps ab externis regionibus mendicare cogeretur. Item, cùm multa armorum genera fabricanda curarit; in quibus fuerunt ducenta ſcuta ex auro puriſſimo; & trecentæ peltæ ex auro probato. 3. Reg. 10. n. 16. & 17. neceſſe erat, vt multos ad ea fabricanda opifices haberet.

7\.

Vaſa in Scriptura vocantur inſtrumenta.

Hæc iniuria Salomone Rege potuit contigiſſe.

8\.

Chriſti Domini bellum pacificum, pax bellatrix.

Vbi obiter nota, Salomonem Regem pacificum armis militaribus abundaſſe; vt ſignificaret Chriſtum Dominum, qui quamuis fuerit *Princeps pacis*, Iſai. 9. num. 6. tamen *gladium venit mittere in* C *terram.* Matth. 10. num. 34. Cui proinde recens nato Angeli non in pacificos choros, ſed in bellicos cuneos militiæ cæleſtis conformati, pacem cecinerunt. Lucæ 2. num. 13. Vt & pacificum eius bellum, & bellatricem eius pacem mundo prædicarent. Nota prætereà, commemorata Salomonis arma fuiſſe omnia ex iis, quæ ad regendum, non quæ ad lædendum fabrefiunt. Vt ſignificarent, arma Chriſti Domini, non tam ad mouendum bellum, quàm ad firmandam pacem ſpectare. Vnde non alio gladio accinctus dicitur, quam ſpecie ſua & pulchritudine ſua. Pſalm. 44. n. 4. & 5. quæ potiùs amorem conciliant, quàm timorem. Tandem nota, illa ipſa arma, quæ loco citato Reg. dicuntur *Scuta*: poſteà 2. Paral. 9. n. 15 appellari *haſtas*: quia ex ipſo ſcuto quædam cuſpis in D morem haſtæ prominebat. Nec ſine myſterio. Nam arma patientiæ, quibus tegitur Chriſtianus, quieſcentem hoſtem non impetunt, ſaltem configunt irruentem. Vnde Tertul. libr. 6. De patientia, c. 8. *Plus, inquit, improbum cædis, ſuſtinendo.* Vbi multa de hac re.

Chriſti Domini arma non tam bello apta, quàm paci.

Patientiæ arma ſaltem lædunt irruentes.

Tert.

Num. XIII. Filias quoque veſtras faciet ſibi vnguentarias, & focarias, & panificas.

EXPOSITIO LITERÆ.

E *Filias quoque veſtras*, &c. Hæc eſt alia iniuria à Regibus in Hebræos exercenda: eò grauior, quò periculoſior eſt filiarum, quàm filiorum à parentibus abſtractio: & eò acerbior, quò maior eſt parentum in filias, quàm in filios amoris teneritudo. *Faciet*, inquit, ſeu, vt eſt in Hebræo: *Capiet*, ſcilicet per violentiam, *Filias veſtras in vnguentarias.* Interlin. Regia vertit: *In pigmentarias.* Quæ nomina Abulenſis negat eſſe ſynonyma: cùm pigmentariæ ſiccorum; vnguentariæ verò liquidorum odoramentorum confectrices dicantur. Nihilominus nomen Hebræum, quod

1\.

Hæc iniuria eò maior, quò maior parentum in filias amor.

Abul.

Pigmentarius & vnguentarius idem ſunt.

quod hîc ponitur, רקחות *Rakachoth*, indifferens eſt ad vtrunque ſignificandum, à verbo רקח *Rakach*, id eſt, odoramenta quælibet, tam liquida, quàm ſicca temperare, ſeu commiſcere. Vnde qui dicitur vnguentarius, Exod. 30. num. 25. & qui dicitur pigmentarius. Exod. 37. num. 29. vterque dicitur in Hebræo, רקח *Rokeach*, ab eodem verbo.

Perſtringuntur odoramentorum deliciæ. D. Clem. *Odores amat improborum vita.*

2. Quod verò ad rem attinet, improba fuit illa antiquitatis conſuetudo, vt vnguentis atque odoramentis ad delicias vteretur. Quod nonnulli Patres iuſtiſſimè carpunt. Nam Clemens Alexandr. lib. 2. Pædagogi, cap. 8. *Oportet*, inquit, *viros in primis apud nos vnguenta non olere: ſed vitæ probitatem. Spiret autem fœmina Chriſtum, qui eſt regalis vnctio; non vnguenta.* Ita ille. Vbi laudat eas ciuitates, quæ vnguentarios. id eſt, vnguentorum artifices, à ſe procul expulerunt, *Ne virilitatem*, inquit, *ipſam effœminarent.* Et paulò poſt, *Sicut boues*, inquit, *funibus; ita etiam intemperans ſuffitibus & vnguentis & ſuaueolentibus coronarum odoribus trahitur.*

D. Hier.

At verò D. Hieron. lib. 2. aduersùs Iouinian. *Odores*, inquit, *& diuerſa thymiamata, & amomum, & muſcus, & peregrini muris pellicula, quòd diſſolutis & amatoribus conueniant; nemo, niſi diſſolutus, negat.*

D. Ambr.

Conſentit D. Ambroſius lib. De Helia & ieiunio, cap. 10. *Vnguento*, inquit, *ſe vngunt, qui corpori odoris gratiam quærunt. Sed & illa vnguenta libidinis illecebras mouere conſueuerunt.*

D. Chryſ. *Chriſtianum non olere oportet vnguentum, ſed virtutem.*

Acriùs ſanè Diuus Chryſ. concione 1. De Lazaro, *Te*, inquit, *non oportet olere vnguentum, ſed ſpirare virtutem. Nihil immundius anima, quoties corpus talem habet fragrantiam. Corporis enim, ac veſtium fragrantia, arguit intus latere animum graueolentem atque immundum. Cùm enim Diabolus aggreſſus deliciis eneruauerit animam, omnique vitiorum genere compleuerit: tum in corpore ſuæ corruptionis lectum oblinit vnguentis.*

D Greg. *Odoramentis vti fœmineum eſt.*

Quare D. Greg. Naz. Orat. 43. in nouam Dominicam, *Odoratus*, inquit, *te effœminauit: odorum ſuauitates fuge.* Vbi Nicetas, *Turpe enim eſt*, inquit, *& muliebre, atque à viro alienum, vnguentis & odorum ſuauitatibus vti.* Et ſtatim ex immodico vnguentorum vſu mares effici ſalaciores, confirmat exemplo Commodi Imperatoris: *Ferunt enim*, inquit, *Commodum Imperatorem, cùm graſſante aliquando peſte, vnguentis vſus eſſet; ex ea re ad libidinem maiores flammas concepiſſe.*

Quæ mala afferant vnguenta ad voluptatem comparata. D. Amb.

Quòd ſi vnguenta ad peſtem corporis præcauendam adhibita, ditiorem libidinis peſtem animo conciliarunt; quid vnguenta ſolius gratia voluptatis comparata? Abraham cùm filiis Cethuræ ſuam communicare noluit hæreditatem. Gen. 25. n. 6. Rationem præſenti inſtituto accommodatam reddit D. Amb. lib. 1. De Cain & Abel, c. 6. quia Cethura interpretatur *Odorifera*. Et ſtatim, *Odore*, inquit, *aſperſus non fructu expletur.*

Odoriferi cæleſti hæreditate indigni. Lact. *Sapiens vnguentis inſipiens eſt.*

Indigni enim ſunt, qui ad cęleſtem hęreditatem admittantur, qui delicioſis odoribus perfundũtur. Lact. Firmian. lib. 6. diuinar. Inſt. c. 22 docet, *Turpe eſſe viro ſapienti, ſi vnguentis oblitus, ab floribus coronatus incedat: quod qui facit, vtique inſipiens, ineptus & nihili eſt, & quem ne odor quidem virtutis attigerit.*

3. Nec minùs hanc odorum & vnguentorum luxuriem profanæ literæ deteſtantur. Diogenes ille Cynicus cuidam calamiſtrato & vnguentato, *Caue*, inquit, *ne capitis odor ſit vitæ fœtor.*

Laër. *Capitis odor, vitæ fœtor.* Suet.

Zeno, teſte Laërtio in eius vita, cùm in circo hominum amicè fabulantium quendam vnguentatum animaduerteret, *Quis hic*, inquit, *mulierem oleat?* Veſpaſianus Imperator, vt refert Suetonius in eius vita, cap. 8. adoleſcentulum quendam vnguento fragrantem, & ei pro impetrata præfectura gratias agentem, *nutu aſpernatus, voce etiam grauiſſima increpuit: Maluiſſem alliũ oboluiſſes, literaſq; reuocauit.* Philoſophus

Senec. *Melior in viro alij odor, quàm vnguentorũ.* Plin.

Ariſtippus, auctore Seneca lib. 7. De beneficiis, c. 25. *aliquando delectatus vnguento, Malè*, inquit, *iſtis effœminatis eueniat, qui rem tam bellam infamauerunt.* Plin. lib. 13 natural. hiſt. c. 3. loquutus de vnguentis, *Hæc eſt*, inquit, *materia luxus e cunctis maximè ſuperuacui.* Et rationem reddit, quia aliæ deliciæ pauliſper durant: *Vnguenta*, inquit, *illico expirant, & ſuis moriuntur horis.*

Romanorum etiam caſtra patebant vnguentis.

Et paulò pòſt Romanorũ luxuriã deteſtatur, apud quos vnguentis etiam caſtra patuerunt victrices aquilas, & militaria vexilla odoribus imbuentes. In quos proinde ironicè inſultans, *Nimirum*, inquit, *hac mercede orbem terrarum corruptæ deuicêre aquilæ. Iſta patrocinia quærimus vitiis, vt per hoc ius ſumantur ſub caſſide vnguenta.* Et paulò pòſt narrat quendam Plotium è primaria nobilitate proſcriptum à Triumuiris, in Salernitana latebra, vnguenti odore proditum: *Quo dedecore*, inquit, *abſoluta proſcriptio eſt. Quis enim non meritò iudicet, periiſſe tales?* Ita ille. Quaſi hominum commercio indignus eſſet, qui odoribùs & vnguentis frueretur.

Qui odoribus vtuntur hominum commercio indigni. Mart. *Qui bene olet, non bene olet.*

Tandem Martialis lib. 2. epigr. 10. in correctis:

Hoc mihi ſuſpectum eſt, quòd oles bene, Poſthume, ſemper:
Poſthume, non bene olet, qui bene ſemper olet.

4. *Apud Hebræos vnguentorum vſus, in bonam partem acceptus.*

Hic vnguentorum vſus frequentiſſimus fuit apud Hebræos: & quidem in bonam partem acceptus, ſi parcè adhiberetur. Sic enim Iudith. *Lauit corpus ſuum, & vnxit ſe myro optimo.* Iudith 10. n. 3. Sic Suſanna ancillas alloquuta, *Afferte*, inquit, *mihi oleum & ſmigmata, & oſtia pomarij claudite, vt lauere* Dan. 13. n. 17. Sic Noëmi ad Ruth, *Lauare*, inquit, *& vngere.* Ruth. 3. n. 3. Sic cæleſtis Sponſa, *Manus*, inquit, *meæ ſtillauerunt myrrham*, &c. Sic mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix, *Attulit alabaſtrum vnguenti*, &c. Luc. 5 n. 37.

Probatur variis Teſtamenti locis.

Sic Chriſtus Dominus ad ieiunantem: *Vnge caput tuum.* Matth. 6. n. 17. Et ſic de aliis. Vnde Sponſa horum auida vnguentorum, ait: *Fulcite me floribus.* Cant. 2. n. 5. ſeu, vt habent Septuaginta: *Confirmate me in vnguentis.* Vbi D. Greg. Nyſſenus orat. 4. vnguentorum nomine virtutes interpretatur, *O columnas*, inquit, *admirabiles! ô noua fulcra!* Et paulò pòſt, *Qui fulciri*, inquit, *vult in vnguentis, conſtantiam in virtutibus conſequi cupit.*

D Greg.

5. *In malam partem accipiebatur nimius & intempeſtiuus.*

In malam verò partem ſumebatur vnguentorum vſus, ſi nimius & intempeſtiuus applicaretur. Sic Reges Iſraëlis de his deliciis notabãtur. Nam ad Salomonem multa vndique aromata afferebantur. 3. Reg. 10. n. 10. & 25. Ezech. oſtendit legatis Babyloniis, *Domum aromatum, & aurum, & argentum & pigmenta varia, vnguenta quoque*, &c. 4. Reg. 20. num. 13. Denique mortuo Aſa: *Poſuerunt eum*, inquit Textus, *ſuper lectum ſuum plenum aromatibus & vnguentis meretricis, quæ erant pigmentorum arte confecta; & combuſſerunt ſuper eum ambitione nimia.* 2. Par. 16. n. 14. & ſic de aliis.

Ancillæ odoribus conficiendis præponebantur. Catul. Lact.

Vnde oportebat, vt Reges his aromatibus condiendis haberent ancillas, quas ſuis parentibus aliquando per iniuriam extorquerent. Ad has ancillas mihi videtur alluſiſſe Catullus, in ſuo Hendecaſyllabo 13. ad Fabullum:

Vnguentum dabo, quod meæ puellæ
Donarunt, Veneres Cupidineſque.
Quod cùm olfacies, Deos rogabis,
Totum vt te faciant, Fabulle, naſum.

Quin etiam Dauid ad has fœminas aromatum confectrices alludens, ſpiritualia obſequia Chriſto Domino à Chriſtianis præſtanda vaticinatur: *Myrrha*, inquit, *& gutta, & caſia à veſtimentis tuis a domibus eburneis, ex quibus delectauerunt te filiæ Regum in honore tuo.* Pſal. 44. n. 9. Quaſi diceret: Sicut olim Hebræorum filiæ ſuos Reges aromati-

Iuſti virtutum odoribus Deum oblectantes.

bus & vnguentis delinebant ac deliniebant:ita & Regum filiæ,id eſt,iuſtorum animæ te ſuarum virtutum odoribus oblectabunt. Eodem reſpexit & Sponſa de cæleſti Sponſo Chriſto Domino loquuta: *Oleum,inquit,effuſum nomen tuum. Ideò adoleſcētulæ dilexerunt te. Trahe me poſt te, in odorem vnguentorum tuorum curremus.* Cant.1.n.2.& 3. Ac ſi diceret:Sicut olim virginum chorus cum myrotheciis & alabaſtris vnguentorum plenis ſuos Reges ſequebantur: ita & te ſanctarum animarum cœtus proſequetur. Quamuis in eo ſit diſcrimen, quod ille virginum chorus ſuis odoribus Regem perfundebat:hic autem iuſtorum cœtus Chriſti odoribus perfuſus ad Chriſtum alliciendus dicebatur.

Iuſtorum animæ Chriſti odoribus perfuſæ trahuntur ad ſequelam.

6. *Et focarias,* &c. Vox Latina à foco, circa quem mulier verſatur,deducta,aut concubinam, aut coquam ſignificat. Prior ſignificatio celebris eſt in iure ciuili,l.2.Cod.De donat. inter virum & vxorem. Et circa illam lōgiſſimè digreditur Abul hoc loco, per duodecim ſupra ducentas quæſtiones. Nec immeritò poſſet hic locus iuxta illam ſignificationem explicari. Nam Dauid alienam rapuit vxorem 2.Reg.11.n.4. Salomon verò ſeptingentas habuit vxores.& trecentas concubinas 3.Reg. 11.n.3. Vnde ipſe ſumens numerum certum pro incerto, *Sexaginta,* inquit, *ſunt Reginæ;& octoginta concubinæ, & adoleſcentularum non eſt numerus.* Cant. 6.n7. Et ſic de aliis Regibus Iſraël,qui Rempublicam ſuis concupiſcentiis maximè grauabant. Et C confirmatur ex Clem. Alex. lib.3.Pædagogi, c. 4. ſub initium, vbi ait:Populo Regē petenti promiſſum fuiſſe à Samuele quendā *inſolentem tyrannum libidinis ac voluptati deditū.* Neque deeſt coniectura. Nam,cùm vnguenta libidinem irritent ac prouocent,vt ex proximè dictis patet,mirum non eſt, ſi poſt vnguentarias fœminas,focariæ, id eſt, concubinæ ſubſequantur,quæ dicuntur aſpergere domos ſuas *myrrha, & aloe, & cinnamomo,* ad incautos iuuenes faciliùs ſeducendos,Prou.7.n.17.Hac poſita interpretatione facile eſt colligere, quanta iniuria & tyrannide Reges Iſraëlitici ſuos ciues oppreſſerint ac vexarint.Nam,vt ſingulas focarias, ſeu concubinas locupletarent, ſingulos ſubditos emungebant. Et cùm focarias haberent innumeras; innumeros ciues expilabant: præſertim cùm non leuia munuſcula,ſed ingentia donaria in pellicum vſus conferrent: imitati fortaſſe Perſarum & Syrorum Reges, qui in mundum muliebrem concubinarum,immò in ſingula earum ornamenta ſingulas vrbes integras tribuere conſueuerunt; ita,ſcilicet, in earum gratiam decernentes, vt refert M. Tullius lib. 5. Action. in Verrem: *Hæc ciuitas mulieri redimiculum præbeat: hæc in collum: hæc in crines. Ita populos habent vniuerſos non ſolum conſcios libidinis ſuæ, ſed etiam adminiſtros.* Sic ille. Vbi Verti, in quem declamabat, hanc attribuit iniuſtitiam,totam Prouinciam,cui præerat, expolianti; vt amicas ſuas, Pipam & alias, quas deperibat, magnis donariis cumularet. Huius conſuetudinis Plato in Alcibiade primo, Plutarchus in Themiſtocle, Athenæus libro primo, Diodorus item libro primo, Manutius in Ciceronem citatum, & alij meminerunt. Immò & in ſacris Literis res attingitur. Nam rex Antiochus dicitur duas Ciliciæ vrbes Tharſum & Mallum in ſuæ concubinæ cultum & vſum contuliſſe: qua iniuria prouocati ciues in ſeditionem eruperunt; iuxta illud: *Cùm hæc agerentur, contigit Tharſenſes & Mallotas ſeditionem mouere: eò quòd Antiochi Regis concubinæ dono eſſent dati.* 2. Machab.4.num.30. Quis enim nobilis ciuis non indignaretur, in turpiſſimæ pellicis ſeruitutem mancipari, & ſui muni-

Per focarias poſſunt intelligi concubinæ. Abul.

Clem. Alex. *Regia libidinis non leuis coniectura.*

Improbi Reges ſuos ciues emungebāt, vt ſuas pellices ditarent.

Tull.

Plato. Plutarc. Athenæus. Diodor. Manutius.

A cipij reditus in profanos vnius concubinæ cultus inaniter abſumi? Aliquod huius conſuetudinis veſtigium cernitur in hiſtoria Eſther, quæ ad Regem Aſſuerum adducta, *Præcepit Rex Eunucho, vt accelerarct mundum muliebrem, & traderet ei partes ſuas.* Eſther 2. num.9. Hoc eſt, inaures, torques & armillas: inſuper & partes ſuas, hoc eſt, annuos reditus, ex quibus illa ornamenta coëmerentur. Ex quibus patet, quanta in ſuas pellices liberalitate, ſeu potiùs prodigalitate Perſarum Reges vterentur: cum non ſolùm præſentes earum ornatus conferrent: ſed ne futuri deeſſent, diligenter prouiderent. Eodem pertinent verba quæ ſequuntur: *Expletis omnibus,quæ ad cultum muliebrem* B *pertinebant.* Ibidem, num. 12. Hoc eſt, omnibus expenſis & vectigalibus, quæ ad fœminea ornamenta requirebantur,procurari. Tandem additur, quòd hæ regiæ concubinæ, *Ingredientes ad Regem, quidquid poſtulaſſent, ad ornatum pertinens, accipiebant.* Ibidem, num. 13. Vbi non ſolùm videntur Reges contuliſſe muliebres ornatus,ſed etiam vectigales pecunias, ex quibus illi pararentur. Quæ profuſa Regum largitas in concubinas; maximam in vexationem, immò & tyrannidem totius populi vergebat.

Nihilominus poſterior ſignificatio eſt huic loco propria ac literalis. Vnde Chaldæus pro focariis vertit *coquas*: atque ita legit Clem. Alex.proximè citatus: Sixtiana & Interl. Regia.*Coquinarias*: Ioſephus, *Colinarias*: Magiſter hiſtoriæ *Coqueſtrias*: Vatabl *Cupedinarias*.Et patet ex vocabulo Hebræo טבחות *Tabbachoth*, quod propriè ſignificat *Coquas*, à verbo טבח *Tabbach*, id eſt, iugulare, ſeu occidere, ſeu coquere. Et ſic explicant Interl. Hugo Card. Dionyſius, Caiet. ac denique ipſe Abulenſ.q.235. Vnde patet, longiſſimam eius digreſſionem extra Literam aberraſſe; & propterea à nobis penitus prætereundam. Colligitur ex hoc loco lautities Regum Iſraël in epulando;qui,vt gulæ deſeruirēt, tam multis coquis vtebantur:à quibus pararentur ſuauiores ferculorum conditura. Meritò,vt poſſint comparari cum Dionyſio tyranno, qui, vt refert Herodotus lib.1.ſicut alij Reges bonarum artium D inuentoribus præmia proponebant;ita ipſe eos,qui nouas ferculorum ſuauitates excogitaſſent, amplis muneribus ditabat. Bene D. Ambr. lib. De Helia & ieiunio,c.8.multa diſſerens de nimio ſtudio ferculorum, *Vacet,* inquit, *fumo non coquina,ſed carnificina. Putes,prælium geri,non prandium curari:ita ſanguine omnia natant: malè dominicæ ſeruitur gulæ, quæ ſemper expetit, nunquàm expletur.*

Per focarias tamen intelligi coquas magis Literæ conſentaneum. 7.

Clem. Alex.

Hug. Card. Dion. Caiet. Abul.

Notatur lautities conuiualis.

D. Ambr. *Dionyſius tyrānus, præmia ferculorum inuentoribus proponebat.*

Ruborem ingerit D. Chryſoſt. hom. 13. in poſteriorem ad Cor. iis qui nimias ferculorum delicias vndique conquirunt: *Erubeſcite,* inquit, *qui ſuperfluis opes habetis artibus, & coquorum,& placentulariorum, & variè condientium cibos, & innumeris talibus, aliis, vt viuatis.* De ſuo ſeculo queritur Phil. Hebr. lib.5.De plant. Noë,ad finem Nam priſtina E ſecula homines bonarum artium peritiſſimos, & omni virtutum genere excultiſſimos ferebant: *Noſtra verò,* inquit, *ætas fert coquos & cupedinarios, tinctores & vnguentarios, magna curioſitate ſemper nouum aliquem colorem, nouámve formam, aut odorem, aut ſaporem commiſcentes in gratiam ſenſuum: vt Imperatorem ſuum oppugnent intellectum.* Non leuiter accuſat idem Philo, libro De vita contemplatiua, nimiam conuiuiorum lautitiem, in quibus menſæ proponuntur. *Plenæ omnium, quæ terra, mare, amnes, aërque ferunt; ſelectis ſuauiſſimis carnibus terreſtrium, aquaticorum & volucrium, paratura ſimul ac conditura variantibus.* Sed multò grauiùs accuſat inexplebilem conuiuatum edacitatem.

8. D.Chryſ. *In conuiuiis delicioſi rubore digni.*

Philo.

Deliciæ conuiuales oppugnant intellectum.

Qui

Inexplebilis conuiuarum edacitas exprimitur. D.Clem. *Ciborū varietas morborum cauſa.*

Qui, inquit, *vbi vſque ad fauces expleti nihil poſſunt amplius;edendo laſſati, appetitu eſuriunt.* Multa contra hos helluones videre eſt apud Clementem Alexandrinum,libro. 2. Pædagogi, cap. 1. & poſt alia, *Antiphanes*,inquit,*Deliut Medicut , vel vnam hanc dixit eſſe morborum cauſam ciborum varietatem.* Et paulò pòſt, notát,multitudine ferculorū ſuam in ſingulis dulcedinem hebetari:*Corruptus*,inquit, *& conſtupratus eſt guſtus , miſera & infauſta quadā condiendi arte,& inani in faciendis bellariis artificio.* Deinde verò per varia ferculorum genera,quibus auidi lurcones ſuffarcinātur,diuagatus concludit: *Videntur re vera hi inſatiabiles & ſolliciti ciborum indagatores ad delicias & voluptates ſuas mundum irretire, ſibilantibus ſartaginibus vndique circunſtrepentes ; & circa cochleare ac mortarium totam vitam ſuam conſumentes , edaces, atque adeò omniuori homines, materia inſtar ignis apprehendentes.* Quæ maior exprimi poterat intemp. rantium hominum auiditas?Sed de hac re in 1.Tomo,Annot.18.Sect 5. aliiſque locis ibi citatis multa cumulaui.

Edaces igni apta ſimilitudine comparantur.

9. *Iuſti cibis vtuntur ad neceſſitatem, non ad voluptatem.* D. Clem. D. Hier.

Contra verò iuſti homines iis vtuntur cibis, quibus neceſſitati ſeruiant, non voluptati Helias fugiens Iezabelem , *Reſpexit,& ecce ad caput ſuum ſubcineritius panis,& vas aquæ.*3.Reg.19.n. 6. Cur, obſecro, ſimplicem panem,& quidem *hordeaceum*, Et Clem.Alex.lib.3.Pædagogi,cap.7. interpretatur ſimplicémque aquam ? Reſpondet D. Hieronymus epiſt.22.ad Euſtochium , De cuſtodia virginitatis : *Re vera*,inquit,*non poterat Deus conditum ei merum mittere , & electos cibos & carnes contuſione mutatas.* Vbi aduerte,illud,*non poterat* , non eſſe defectu potentiæ, ſed congruentiæ : neque enim iuſto viro lautius epulum congruebat. Eandem quæſtionem proponit & ſoluit Tertul.lib. De ieiuniis , c. 9. *An difficile*, inquit, *Angelo fuerat, aliquem aliunde de conuiuio Regis miniſtrum cum inſtructiſſimo ferculo raptum ad Heliam transferre?Sed conſtitui oportebat exemplum,in tempore preſſuræ ? & perſequutionis xerophagiis eſſe viuendum* ; hoc eſt, aridis cibis. Et cùm tota vita perſequutio quædam ſit,tota planè videtur modico & aſpero victu tranſigenda.

Deus epulum Heliæ lautius non appoſuit,non defectu potentiæ, ſed congruentiæ. Tert.

10. *Danieli ruſtica epula offeruntur, quia iuſti ciborum lautitiem recuſant.* D. Hier.

Prophetam Abacuc cibos ſuis meſſoribus deferentem tranſtulit Angelus in Babylonem, vt eoſdem cibos Danieli in lacum leonum incluſo miniſtraret. Dan. 14. à num. 32. At , cur Danieli,cibos de menſa regia pro diuino cultu recuſanti, non cæleſtis aliquis cibus,ſed meſſorum , ab Angelo miniſtratur. Rectè D. Hieronymus citatus, *Potuit*,inquit,*& Danieli de Regiis ferculis opulentior menſa transferri:ſed Abacuc ei meſſorum prandium portat ; arbitror ruſticanum.* Neque enim ſanctiſſimus Propheta, niſi parciſſimum cibum requirebat. Excepit aliquando Heliſæus ad herbarum conuiuium filios Prophetarum:qui,cùm ciborum amaritudinem percepiſſent , exclamarunt : *Mors in olla,vir Dei.Et non potuerunt comedere.*4 Reg. 4. n.40.Quærit D.Hieronymus vbi ſuprà,cur Heliſæus non expoſtulauerit cum ſuis coquis illas herbas agreſtes tam malè condientibus?Et reſpondet: *Homo*,inquit,*Dei non iratus eſt coquis ; lautioris enim menſæ conſuetudinem non habebat.* Quæ fortaſſe ratio eſt , cur alij conuiuæ herbarum amaritudinem ſentirent;non Heliſæus.Huic enim illa ciborum inſuauitas propter diuturnam conſuetudinem iam dulceſcebat.Sed de hac re plura D. Hieron.& multò plura lib.aduerſus Iouinianum. Et nos in 1.Tomo,Annot.8.Sectio.5. & in præſenti, 27.Sect.1.& 2.Ex quibus patet iniquitas Regum Iſraël,qui ſuauiores epulas per indebitas ciuium operas aucupabantur.

D. Hier.

Heliſæus amaris herbis victitabat.

Et panificas,&c.Diuus Chryſoſtomus hom.24. in poſteriorem ad Corinthios non dicit filias, ſed *vxores*,faciendas eſſe,non focarias , aut panificas, ſed *molendinarias*.Sic habet & Ioſephus in editione Baſilenſi : *molarias*. Cæterùm in Hebræo eſt אפת *Ophoth*, à verbo אפה *aphah*, id eſt , coquere, præſertim panes in clibano. Vnde Interl. Regia, Chaldæus & Vatabl.vertūt,*Piſtrices*, id eſt, fœminas piſtoriam artem exercentes.Quamuis piſtoria ars in eo diſtinguatur à panifica:quod hæc quoſcūque panes etiā vulgares;illa verò delicatos & dulciarios elaboret.Vnde eſt illud Martial.de piſtore. 11. D.Chryſ.

Diſcrimen inter artem piſtoriam & panificam.

Matial.

Mille tibi dulces operum manus iſta figuras
Extruit ; huic vni parca laborat apis.

Quas delicias Tiberius auerſatus,omnia opera piſtoria in vrbe prohibuit:vt in eius vita,c.34. Suetonius teſtatur. Immò Antonius Imperator, vt refert Herodianus lib.4. hiſtoriæ,panē tenerè factum comeſſe dicitur. Nam tritico ſua manu molito,maſſāque inde facta , & carbonibus decocta veſcebatur. Quaſi crederet , nihil eſſe poſſe delicioſius,quàm etiam in communi cibo , qualis eſt panis, peregrinas delicias optare. Quod incredibiliter vituperat Clemens Alexandr. proximè citatus. Vbi poſtquàm delicatiſſimos illos ferculorum amatores multis nominibus condemnat: *Quin etiam*,inquit.*facilem & parabilem cibum, nempe , panem effœminant : quod frumenti eſt nutriens, excribrantes : vt quod alimenti neceſſarium , ſit probrum voluptatis.* Sic ille eleganter. Et paucis interiectis,*Nullum*, inquit , *habet terminum delicata ingluuies.In liba enim & placentas , & bellaria prouecta eſt : merendarum , & cœnæ appendicum multitudinem inuenies.At mihi quidem videtur homo,qui eſt huiuſmodi,nihil eſſe aliud,quàm bucca & maxilla.* Lege ibi plura.

Herod.

Nihil delicioſius,quam in communi cibo peregrinas delicias optare. D. Clem.

Homo delicioſus bucca & maxilla tantùm.

Sed,quid Hilarion,magnus ille eremi cultor? Hiſne deliciis,non dico exquiſitarum dapum, ſed panum tenebatur ? Nihil profectò minùs. Is aliquando ſeruum quendam Conſtantij Imperatoris à Dæmone liberauit : vt narrat D.Hieronymus in eius vita.*Cúmque ille ſeruus*,inquit D. Hieronym. *curatus eſſet:ſimplicitate ruſtica ſeptem auri libras offerens,hordeaceum ab eo panem accepit:audiens, quod, qui tali cibo alerentur,aurum pro luto ducerent.* Sic Hieronymus.Quaſi facilè diuitias contemnerent, qui panis delicias non amarent.De panum diuerſitate multa tradit Vuolfangus,lib. 2. cap. 15. ad finem.Igitur Reges Iſraël ſui panis delicias, etiam per iniurias totius Reipublicæ ambiebant:dum ciuium filias ſibi in panificas ac piſtrices cooptabant ; & primarias ac liberales fœminas ad humiles & ancillares artes , *verberum formidine*, vt loquitur Ioſephus, compellebant. Ad hoc , fateor, vile miniſterium ſe aliquandò abiecit Sara, princeps alioqui fœmina.Quæ iubenti Abrahamo , ac dicenti:*Accelera,tria ſat a ſimilæ commiſce,& fac ſubcineritios panes.*Gen.18.n.6. diligenter obtemperauit. Quam eius humilitatem D. Chryſoſt.Orat. in illud Pſalmi 41.*Noli timere , cùm diues fuerit homo*,&c.in 1 tomo,eleganter expendens. *Non quæſiuit*,inquit,*quid hoc ſibi vellet?eóne ipſa illi nupſiſſet, vt eam ad priſtinam & panificium condemnaret ; mulierem præſertim tot diuitiis abundantem?* Sed humile miniſterium ipſa humilior exercuit.

12.

D.Hier. *Deliciarum contemptus D Hilarionis.*

Vvolf.

Ioſeph.

Sara humilitas commendatur.

Verùm , quam adminiſtrationem ſeruilem & ancillarem Sara ſtudio charitatis & hoſpitalitatis incenſa,ſua ſponte peragebat;eandem nobiles fœminæ ſola verberum formidine , ob tyrannicum ſuorum Regum imperium obire cogebantur. Vnde fortaſſe contigit,vt piſtorum multitudo Ieroſolymis augeretur ; iuxta illud Ierem.37.num.20. 13.

Magna piſtorum multitudo Ieroſolymis.

Præcepit Rex Sedecias, vt *daretur* (nempe, Ieremiæ) *torta panis quotidie, excepto pulmento.* Seu, vt eſt in f onte, vt daretur ei torta panis quotidie, *de vico*, ſeu, *platea piſtorum.* Atque adeo, quos piſtores Romani Imperatores propter ſuam parſimoniam ab vrbe expellebant; eoſdem Iſraëlitici Reges ad ſuas delicias in vrbe multiplicabant: etiam liberalibus & ingenuis ciuibus ad ſordidas artes ac vilia miniſteria coactis. Quæ quidē iniuriæ cō grauiores erant, quò artes viliores cenſebantur. Nam de his opificibus Marcus Tullius libro primo De officiis, *Omnes*, inquit, *in ſordida arte verſantur. Nec verè quidquam ingenuum habere poteſt officina, minimeque artes probandæ, quæ miniſtræ ſunt voluptatum. Cetarij, lanij, coqui, fartores, piſcatores, vt ait Terentius. Adde his, ſi placet, vnguentarios, ſaltatores, totúmque ludum talarium.* Sic ille. Cùm igitur omnes huiuſcemodi artes abiectæ fuerint; qui ad illas ex meliori fortuna adigebantur, graui notabantur iniuria. Vide Carolum Sigonium lib. 2. De antiquo iure, c. 12.

Piſtores olim Roma expulſi.

Tull.

Nihil ingenuū in voluptatu officina.

Num. XIV. Agros quoque veſtros, & vineas, & olíueta optima tollet, & dabit ſeruis ſuis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Regnum proprīū eſt aliena diripere.*

Agros quoque, &c. Hactenus de iniuriis perſonalibus. Nunc de realibus. Igitur Reges ſuis bonis non contenti, dicuntur in aliena inuolari: planè in grauiſſimam totius populi vexationem, non ſine diuino permiſſu & inſtinctu. Vt Hebræi, qui filios Samuelis munera accipientes non tolerabant: Reges priuata ciuium bona per vim diripientes tolerare cogerentur. Hanc Regum cupiditatem ligna quondam ſub quodam artificioſo & typico apologo ſignificarunt; cùm regnū ficui detulerunt. *Dixerunt enim ligna*, inquit Textus, *ad arborem ficum: Veni: & ſuper nos regnum accipe* Iud. 9. n. 10. At, quid ficui cum Rege, vt ipſa præ cæteris arboribus ſuſcipiendo arborum regno eligatur? Non parum quidem: Nam, vt rectè ibi Montanus, *Nulla*, inquit, *ex omni plantarum genere auaritiæ ſtudium aptius refert, quam ficus: cuius ad exigendum vndique humorem, & frequentiſſimæ radices, & nonnullæ adeò longæ deprehenduntur, vt ad puteos & fontes, ac paludes longo interuallo diſtantes pertineant: adeò etiam ſagaces, vt intra domos loca quærere, ſubire, atque obtinere didicerint, in quibus lagenæ, hydriæ, cateráque aquaria vaſa ſtatuuntur, ibique ſoleant diutiùs quærere.* Non aliter & Reges alienas opes ardentes ſitiunt, ad eáſque corripiendas in mille brachia dilatantur, in publicas & priuatas ædes ſe inſinuant: loculos, crumenas, theſauros, quidquid abditum & repoſitum eſt, tentant, palpant, adoriuntur.

Mont.

Regnū ficui offertur, quia nulla ex arboribus auaritiam aptiùs refert.

2\. Eadem fortaſſe cauſa eſt, cur etiam viti oblatum fuerit regnum à cæteris arboribus: *Veni*, inquit, *ad vitem, & impera nobis.* Ibidem, n. 12. Nam, quemadmodum vitis latiſſime ſerpit, &, vt loquitur Marcus Tullius in Catone, *Claniculis ſuis quaſi manibus, quidquid eſt nacta, complectitur.* Seu, vt loquitur Tertullianus lib. De anima, cap. 19. *Si quid attigerit, vltrò ambibit: & quidem vitioſius amplexabitur: de ſuo ingenio, quam de tuo arbitrio properat eſſe ſecura.* Hoc eſt, non expectat, vt à ſuo ipſa colono religetur; ſed per ſe ipſam natiua quadam induſtria, quidquid nanciſcitur, amplexatur; vt firmior ſuſtentetur. Ita planè & Reges omnia diripiunt, vt poſſint ſuarum poſſeſſionum fines latiùs propagare; ſuámque dignitatem contra hoſtium iniurias tueri. Vnde illa prophetica comminatio: *Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro copulatis, vſque ad terminum loci. Nunquid habitatis vos ſoli in medio terræ?* Iſai. 5. n. 8. ad quod alludens D. Ambr. lib. De Naboth, cap. 1. *Quouſque*, inquit, *extenditis, diuites, inſanas cupiditates? Nunquid ſoli habitatis ſuper terram? cur eiicitis conſortem naturæ? In commune omnibus diuitibus & pauperibus terra fundata eſt. Cur vobis ius proprium, ſoli diuites, arrogatis.*

Tul.

Ideò etiam viti defertur, quia quidquid enacta, compleltitur.

Tert.

D. Amb. Diuites omnia experūt, ac ſi ſoli eſſēt terra habitatores.

Ad hanc Principum rapacitatem coërcendam præcipiebat Deus, vt Regi Iſraëlis tantùm prædiorum aſſignaretur, quantùm ad congruentem eius ſuſtentationem ſufficeret: ne ipſe alicuius indigentiæ prætextu in alienas fortunas inuolaret. *De terra*, inquit, *erit poſſeſſio in Iſraël: & non depopulabuntur vltra Principes populum meum.* Ezech. 45. n. 8. Quid enim eſſe poterat iniquius, quàm propriis affluere, & alienis inhiare; propterea ſtatim additur: *Hæc dicit Dominus Deus: Sufficiat vobis Principes Iſraël: iniquitatem & rapinas intermittite, & iuſtitiam & iudicium facite; ſeparare confinia veſtra à populo meo. Ait Dominus Deus.* Ibid. n. 9. Quibus vltimis verbis confinium diſcriminatio præcipitur; ne inde aliqua alienorum inuaſio ſubſequatur. Quòd ſi in confinio ſui populi prædantur: quid ſi in illius medio graſſentur? *Principes eius*, inquit idem Propheta, *in medio illius, quaſi lupi rapientes prædem.* Ezech. 22. n. 27. Neque enim minores prædas agent rapaces Principes inter ciues, quàm voraces lupi inter agnos. Non minùs apta eſt illa tranſlatio, qua Nabuchodonoſor dicitur, *Aquila magnarum alarum plena plumis*, Ezech. 17. n. 3. Seu, vt habent Septuaginta: *Plena vnguibus*: Quia, quot ſunt in aquila plumæ, quibus ipſa tegitur: tot ſunt in Rege vngues, quibus aliena rapit. Sub eadem metaphora dicitur & Pharao, ibidem, num. 7. *Aquila grandis, magnis alis, multiſque plumis*: ſeu, vt iterum transferunt Septuaginta, *multis vnguibus.* Haud dubium, quin propter rapacitatem; vt ibi D. Hieronymus interpretatur Vnde non immeritò D. Auguſtinus lib. 4. De ciuitate, cap 4. *Remota*, inquit, *iuſtitia, quid ſunt regna, niſi magna latrocinia? Quia ipſa latrocinia quid ſunt, niſi parua regna?* Sed de hac re paulò antè Annot. 12. Sect. 2. latè diſſerui. 3.

Olim Regi fines aſſignabantur, ne in alienos irrueret.

Rapaces Principes ſunt voraces lupi.

Reges aquilæ multis vnguibus ob rapacitatē.

D. Hier.

D. Aug.

Regnum nihil aliud, quàm latrocinium.

Igitur Reges Iſraël à ſuis ciuibus, agros, vineas & oliueta, eaque optima auferebant: deteriora fortaſſe prædia ſuis poſſeſſoribus relinquentes; vt aliquam pietatis, liberalitatiſque ſpeciem ſimularent, optima verò, vt eſt in Litera, vſurpantes. Nec refert, in Hebræo eſſe טובים *Tobim*; & in Græco, ἀγαθὸς, hoc eſt, *bona*, in poſitiuo Nam Hebræus ſuperlatiuis caret. Græcus ad verbum tranſtulit. Latinus ſenſum ipſum reſpexit, & expreſſit, ſignificans non mediocria prædia, ſed optima à Regibus Iſraëlis capienda, ad quæ magis cupiditas inardeſcit. Quò fortaſſe alluſit Samuel, cùm Saüli futurum regnum prænunciauit, dicens: *Et cuius erunt optima quæque Iſraël?* cap. ſeq. n. 20. Quaſi animo præuideret, optima quæque illius populi à Regibus, tanquàm à feris peſſimis depaſcenda ac deuoranda. Additur in Litera: *Et dabit ſeruis ſuis.* Ex quo non mediocriter creſcit iniuria, & ciuium patientia irritatur. Nam, ſi Rex in ſuos vſus ciuium bona conferat, modeſtiùs ferent boni ciues: ſi ad alienos transferat, iniquiſſimè patientur. Vt iterum ſequenti num. expendam. Vbi etiam, qui Reges ciuium bona abſtulerint: & in quos ſeruos contulerint, obſeruabo. 4.

Reges optima quæque vt feræ depaſcuntur.

Num.

Num. XV. Sed & ſegetes veſtras, & vinearum reditus addecimabit: vt det Eunuchis, & famulis ſuis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. *Proponitur dubium & exponitur.*

SEd & ſegetes, &c. Dubitabis. Si præcedenti num. dicuntur Reges Iſraël agros & vineas ablaturi: quo pacto dicuntur hoc loco ſolùm decimaturi? Reſpondeo, diſtinguendo, vel perſonas, vel poſſeſſiones. Perſonas quidem, quia ab aliis totos agros & vineas extorquebant: ab aliis verò ſolos agrorum & vinearum reditus addecimabant. Poſſeſſiones verò, quia optimas quidem in integrum vſurpabant: at verò ex mediocribus, decimam tantùm fructuum partem exigebant. Vnde omnes ſubditos, & in omnibus bonis defraudabant. Cæterùm verbum decimandi, quo vtitur Latinus Interpres, quamuis aliquando ſignificet decimas ſoluere: vt patet Matth. 23. n. 23. & Luc. 11. n. 42. & idem ſignificet verbum עשר *Ghaſar*, quod eſt in fonte: vt patet Gen. 28. n. 22. & Deut. 24. num. 22. tamen hoc loco ſignificat decimas exigere: eſt enim ambiguæ ſignificationis: ſicut apud Latinos, *Fœneror*, ſignificat, vſuras ſoluo, & vſuras exigo.

Decimare, aliquando decimas exigere ſignificat.

2. *In quo conſiſtat huius iniuriæ magnitudo.*

Magnitudo huius iniuriæ in hoc conſiſtit; quòd in lege veteri erat præceptum diuinum poſitiuum ſoluendi decimas Sacerdotibus & Leuitis: vt patet Exod. 22. num. 29. Leu. 27. num. 30. Numer. 18. num. 21. Deuter. 12. num. 6. non autem Regibus: indigniſſimè igitur Reges eas ſibi vſurpabant. Et declaratur ampliùs, quia vel Reges Iſraël decimas Sacerdotibus debitas in ſe ipſos traſferebant; & ſic Sacerdotes ſuo iure defraudabant: vel hæreditates à Sacerdotibus ſemel decimatas, iterum decimabant; & ſic populum nimiùm opprimebant: vtrumuis autem facerent, manifeſtam iniuſtitiam operabantur. Ex hac iniuria alia ſequebatur. Nam Deus præceperat, vt omnes ſeptimo quoque anno ceſſarent à ſuis agris colendis, eóſque in vſus pauperum cedere paterentur: vt patet Exod. 23. num. 10. & Leuit. 25. num. 3. Quid ergo Reges Iſraël, ne ipſi ſuis decimis fraudarentur? Agros colere permittebant: & fortaſſe præcipiebant. Quid iniquius, quàm violari diuinas leges; ne regiæ opes minuerentur: Colligitur hæc violatio ex diuina punitione, qua Hebræi in Babylonicam ſeruitutem abducti ſunt. Quòd enim in libertate poſiti contra legem diuinam agros coluerint, in captiuitatem abripiuntur, vt agri ſuis cultoribus orbati ferientur: & qua in re deliquerant Iſraëlitæ, in patria commorantes, eadem in exilium auecti puniantur. Id enim Deus ſignificauit de illa captiuitate loquutus: *Tunc*, inquit, *placebunt terræ ſabbata ſua, cunctis diebus ſolitudinis ſuæ; eo quod non requieuerit in ſabbatis veſtris, quando habitabatis in ea* Leuit. 26. num. 34. & 35. Quaſi Deus, quas agrorum ferias ab ſpontaneis hominibus non potuerit impetrare; ab inuitis voluerit extorquere.

Reges diuinas violant leges, ne propria minuantur opes.

3. *Tot annos punitur homo, quot annos peccat.*

Addunt aliqui, Hebræos non ſine myſterio ſeptuaginta annos in captiuitate poſitos à patria exulaſſe: quia totidem annos contra legem diuinam ſuos agros in patria exercuerant. Quod colligunt primò ex loco Leuitici citato, vbi videntur agrorum feriæ in captiuitate, cum eorundem cultura in libertate, quando eos coli non licebat, exæquari: hoc eſt, tot annos tempore captiuita-

A tis quieuiſſe agros; quot libertatis tempore arati & ſeminati fuerant, contra diuinam legem, eos colere prohibentem. Secundò, ex illis verbis ſacræ hiſtoriæ de populo Hebræo loquentis: *Ductus*, inquit, *in Babylonem, ſeruiuit Regi, & filijs eius, donec imperaret Rex Perſarum, & celebraret terra ſabbata ſua: vſque dum complerentur ſeptuaginta anni.* 2 Paral. 36. n. 20. & 21. Vbi illud, *Donec celebraret terra ſabbata ſua*: & illud, *Vſque dum complerentur ſeptuaginta anni*, ſignificare videtur; annos captiuitatis, in quibus agri quieſcebant, tandiu multiplicari, donec annis libertatis, in quibus agri contra diuinam prohibitionem colebantur, æquarentur: ſeu propterea populum Iſraëliticum ſeptuaginta annos in captiuitate

B perſeueraſſe; quòd totidem annos contra legem diuinam patrios agros excoluiſſet. Quæ interpretatio, ſi vera eſt, neceſſe fuit, vt à primo Rege Saüle, vſque ad vltimum Sedeciam quadringenti nonaginta anni interfuerint: quorum ſeptima pars illos ſeptuaginta annos complectitur. Et certè Theodoretus, cuius eſt hæc expoſitio, ita cenſuit quæſt. 37. in locum Leuitici ſuprà citatum: *Septuaginta*, inquit, *annos ſeruierunt in Babylone. Atqui a regno Saülis, vſque ad captiuitatem, numerantur quadringenti nonaginta anni: quorum ſeptimam partem faciunt ſeptuaginta. Hoc ergo vult dicere: Septuaginta annos terra manebit inculta, & non ſeminata; vobis terram alienam incolentibus: propterea quòd vna cum reliquis etiam ſabbati præceptum tranſgreſſi eſtis.*

Hebræi Dei præceptum in libertate tranſgreſſi, in captiuitate puniuntur. Theod.

C 4. Si vera eſſet hæc expoſitio, non parum diuinam iuſtitiam illuſtraret, quæ paria peccatis ſupplicia rependeret; & ſeptuaginta annos tranſgreſſionis, totidem ſeruitutis compenſaret: vt quot annos populus agros colendo indebitos fructus percepit; totidem ab agris exulando, famem & inopiam pateretur. Nihilominus probari mihi non poteſt hæc expoſitio: tum, quia incertum eſt, an à Saüle vſque ad Sedeciam quadringenti nonaginta anni interfluxerint; cùm alij plures annos, alij pauciores conſtituant, vt ſuo loco oſtendemus: tum, quia dici non poteſt, omnes Hebræorum Reges, etiam illos ſanctiſſimos, Dauidem, Ioſiam & Ezechiam, perpetuos diuinæ legis

Superior expoſitio Theodoreti reiicitur.

D tranſgreſſores extitiſſe, nec vnquam in ſeptimo anno à colendis agris ceſſaſſe: cùm conſtet, eos in gratia, atque adeò in magna diuinæ legis obſeruantia vixiſſe, & de vita commigraſſe; & certè hoc peccatum à nemine illis vnquàm obiiciatur. Solùm igitur probabile eſt, aliquos Reges tranſgreſſos fuiſſe illam legem intermittendi agriculturam ſeptimo quoque anno, vt ſemper alienos agros poſſent decimare; & propter hanc tranſgreſſionem fuiſſe populum in captiuitatem abductum, vt agri continua aratione fatigati, tandem iuxta diuinam legem feriarentur. Sed, quidquid ſit de hac iniuria, quantùm ad ſeptimum annum, quo terram quieſcere oportebat: certum

Quid in hac re probabile ſtatuitur.

E eſt, Reges Iſraëlis in alienos agros & vineas & prædia inuolaſſe, & decimam fructuum partem inde collegiſſe.

Quæres: Quinam fuerint illi Reges, qui alienas poſſeſſiones inuaſerunt? Conſtat in primis de Achab, vnius pauperis vineam rapiente. 3. Regum. 21. à. num. 1. qui fortaſſe alios imitatus eſt: & quem poſtea multi hodiéque imitantur. Nam, vt bene Diuus Ambroſius libro De Naboth; capite primo. *Quotidie*, inquit, *Achab naſcitur: & nunquam huic ſeculo moritur. Si vnus occidat: aſſurgunt plurimi. Plures, qui rapiant; quàm qui amittant.* Qua hyperbole quænam fingi potuit eleganticr? 5.

D. Ambr. Multi ſunt Achabi alienorum raptores.

gantior? Fateor tamen, non omnes Reges Iſraëlis ſe in has iniurias effrænaſſe. Nam Dauid, vt notat hoc loco Diuus Gregorius, ſacrificaturus Deo in area Ornam Iebuſæi, *Da mihi*, inquit, *locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino: ita vt quantùm valet argenti, accipias, & ceſſet plaga a populo.* 1. Paralipomenon 21. n. 22. Recuſante verò Ornam pretium, & aream gratis offerente, rurſus Dauid: *Nequaquàm*, inquit, *ita fiet: ſed argentum dabo, quantum valet. Neque enim tibi auferre debeo.* Ibid. num. 24. Nam, vt ibi Diuus Gregorius: *Regio*, inquit, *illo tyrannorum iure non vti voluit.* Nolebat enim optimus Rex de ſubditorum bonis diteſcere: ſed potiùs de ſuis bonis ſuos ſubditos ditare.

D. Greg. — *Boni Regis eſt ditare alios, non de aliis diteſcere.* — D. Greg.

6. *Vt det Eunuchis & famulis ſuis*, &c. En atrocitas huius iniuriæ, vt ſuperiori num. attingebam. Nam, ſi Reges ciuium bona in ſuos tantùm vſus & ſumptus, licèt æquo maiores vſurparent; tolerabilior eſſet iniuria, cùm aliquid maieſtati regię indulgendum & ignoſcendum videretur: cùm tamen nudarent ciues, vt locupletarent ſeruos; quis tantam ferret iniquitatem? Quis tam intolerentem tyrannidem ſuſtineret? Inuehitur Seneca Philoſophus lib. 1. De Clementia, cap. 18. in quendam Pollionem, qui murænas, quibus veſceretur, ſanguine humano ſaginabat. Hanc tyrannidis ſpeciem illi Reges incurrebant, qui ciues eneruabant, vt ſeruos, quibus vtebantur, roborarent. Atque adeò nec in ciues erant iuſti; nec in ſeruos liberales: quia hos alienis diuitiis implebant; illos propriis denudabant. Incidit aliquandò & Dauid in hanc iniuriam, quamuis aliàs æqui rectíque tenaciſſimus extiterit. Nam hæreditatem abſtulit principi Miphiboſet, & tranſtulit in ſeruum Sibam, cui dixit: *Tua ſint omnia, quæ fuerunt Miphiboſet.* 2. Regum 16. num. 4. Sed ſtatim permiſit Deus, vt tantam Dauidis in vnum Principem iniuſtitiam, grauiſſima ab vno ſeruo iniuria compenſaret. Egrediens enim Semei, *Mittebat lapides contra Dauid*, & maledicebat Regi, dicens: *Egredere, egredere, vir ſanguinum, & vir Belial.* Ibidem, num. 7. Poſtulabat enim diuina iuſtitia, vt qui vnum ſeruum iniuſtè locupletaret, per alterum grauiſſimè puniretur. Quòd ſi Dauid, alioqui iuſtiſſimus ſic peccauit: quid alij Reges? Non defuerunt profectò, qui illius ſequerentur iniuſtitiam: vtinam non deeſſent, qui illius imitarentur pœnitentiam. Dicuntur autem hi ſerui fuiſſe Eunuchi, de quibus deinceps agendum.

Aliqui Reges vt veſtiãt ſeruos, exuũt ciues. — Senec. — *Pollionis cuiuſdam notatur crudelitas.* — *Qui ſeruum locupletat, iuſto Dei iudicio per alium punitur.*

Triplex Eunuchorum ordo.

7. CÆterum de Eunuchis longior eſſe poſſet hoc loco diſputatio: quam, quia ab aliis ſtatim citandis latiſſimè tractatam inuenio, breuiſſimè perſtringam. Igitur Eunuchus vocabulum Græcum eſt, à nomine, εὐνὴ, id eſt, *cubile*, & à verbo, ἔχω, id eſt, *cuſtodio*. Quaſi cuſtos cubilis, ſeu cubicularius, ſeu ad cubiculi miniſterium deputatus. Eſt autem Eunuchorum triplex ordo. In primo ſunt illi: *Qui ſeipſos caſtrauerunt propter regnum cælorum.* Matth. 19. num. 12. Hoc eſt, qui firmo continentiæ voto, vel propoſito, omnes carnis concupiſcentias ſecuerunt. Neque enim Chriſtus Dominus, interprete Diuo Chryſoſtomo hom. 36. in Matth. loquitur de his, qui abſcindunt membra, ſed qui prauas cogitationes interimunt: ſeu, vt loquitur Diuus Auguſtinus lib. De ſancta virginitate, cap. 14. *Qui ſe ipſos non in corpore, ſed in ipſa concupiſcentiæ radice caſtrantes; & cæleſtem & Angelicam vitam in terrena mortalitate meditantur.* De quibus Tertullian. lib. De cultu fœminarum, cap. 9. *Multi*, inquit, *ſe ſpadonatui aſſignant, propter regnum Dei, tam fortem & vtique permiſſam voluptatem ſponte ponentes.* Hos Chriſtus Dominus cæteris Eunuchis anteponit. Nam, vt eum loquentem introducit Diuus Hieronymus lib. 1. contra Iouinianum: *Mihi*, inquit, *illi Eunuchi placent, quos caſtrauit non neceſſitas, ſed voluntas. Libenter illos in meos ſinus recipio, qui ſe caſtrauerunt propter regna cælorum, & ob Dei cultum noluerunt eſſe, quod nati ſunt.* Sic & D. Baſilius lib. De vera virginitate, hos voluntarios Eunuchos non mediocriter commendat. Nam alios natura, alios humana eunuchizauit induſtria: hos autem bonâ, propriáque voluntas virginitati conſecrauit: vnde quod illi præmium non merentur, hi feliciter conſequuntur. De his proinde explicat illud: *Non dicat Eunuchus: Ecce ego lignum aridum. Quia hæc dicit Dominus Eunuchis*, &c. *Dabo eis in domo mea, & in muris meis locum: & nomen melius à filiis & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Iſai. 56. num. 4. & 5. Quaſi diceret: Non arbitrentur virgines, eò quòd prole careant, nomine cariturus. Melius enim per virginitatem, quàm per poſteritatem nomen conſequentur: nam ab hac diuturnum, fateor, ſed tandem periturum, nec ſublimius quàm humanum accipient nomen; ab illa ſempiternum, & planè Angelicum reportabunt. Sic Baſ. paraphraſticè commentatur: *Nomen*, inquit, *æternum dabo eis, quod illis ſupra nepotum progeniem ſufficiet, nec vnquàm deficiet.* Et ſtatim de filiis carnalibus, qui ſuo nomine paternum conſeruant, *Tamen & ipſi*, inquit, *conditione mortali omninò deficient. Quod autem à me datur Eunuchis nomen pro omni ſucceſſione generis illis perpetuò ſufficiet.* Et quidem multò ſublimius; nam parentum nomen ſæpè infamat filios, filiorúmque parentes: virginibus autem tam illuſtre nomen confertur, vt Angeli nuncupentur. *Pro humano enim*, inquit, *nomine, Angelorum immortalium eis nomen dabo, quod non deficiet: vt ipſi ſibi in æterna vita, pro ſucceſſione generis ſufficientes, & locum inter Angelos habeant, & nomen pro eximiæ virtutis ſplendore indelebile.* Sic ille. Vbi plura de hac re.

Eunuchi etymon apponitur. — D. Chryſ. — D. Auguſt. — Tert.

Primum Eunuchorũ genus eſt eorũ, qui voto cõtinentiæ ſe obſtringunt. — D. Hier. — D. Baſil. — *Virgines melius per virginitatem, quàm poſteritatem, nomen conſequuntur.* — *Æternum virginum nomen eſt.*

In ſecundo ordine ſunt illi, qui execti dicuntur, euirati, emaſculati & ſemimares, vel ſemiuiri. Et, vt loquitur D. Gregor. Nazianz. Orat. funebri in laudem D. Baſilij, *Qui inter mulieres viri ſunt; inter viros mulieres.* Immò potiùs nec viri, nec mulieres. Vnde eſt illud Ouidianum in quendam Eunuchum: 8.

Hei mihi, quod dominam, nec vir, nec fœmina ſeruas.

Et illud quod Claudianus lib. 1. in Eutropium nugatur:

——*Nubas, ducáſve licebit;*
Nunquam mater eris, nunquam pater.

Hi verò, vel à natura, vel ab arte fiunt. Qui à natura ſunt; continentiam ſine merito colunt. Nam, vt bene Auctor Operis imperfecti in Matth. hom. 32. *Illa eſt*, inquit, *glorioſa continentia, non quam tranſgredi non poteſt neceſſitas debilitati corporis; ſed quàm complectitur voluntas ſancti propoſiti.* Et ſtatim diſtinguens Eunuchos per naturam, & per gratiam factos: *Illos*, inquit, *tenet neceſſitas: hos autem coronat voluntas.* His ſimilia refert Diuus Epiphanius, & alij Patres apud D. Anaſtaſ. Niſſenum, quæſt. 79. in Scripturam aſſerentes eos, qui ex vtero naſcuntur Eunuchi, nullam habere mercedem continentiæ; quam non voluntate, ſed neceſſitate colere cenſeantur. Vnde Diuus Gregorius Nazianzenus Oratione 31. cum his loquutus

Secundum Eunuchorũ genus. — D. Greg. — *Similes Eunuchi nec viri, nec mulieres.* — Ouid. — Claud. — Auctor imperf. — *Glorioſam continentiã voluntas efficit, non neceſſitas.* — D. Epiph. — Anaſt. Niſſ. — D. Greg.

tus Eunuchis, *Ne admodum*, inquit, *magnificè de vobis ſentiatis, qui à natura Eunuchi eſtis. Bonum enim, quod à natura proficiſcitur, laudem non meretur. Quæ igni gratia eſt, quòd vrit? quæ aquæ, quòd deorſum fertur? quæ niui, quòd frigida ſit? quæ Soli, quòd luceat?* Et ſtatim liberam tantùm voluntatem laude dignam eſſe oſtendens: *Hoc*, inquit, *mihi largire, vt quæ recta ſunt, velis. Lægieris autem, ſi caro conditus, ſpiritualis efficiaris, ſi à plumbea carnis mole tractus atque depreſſus, à ratione in altum ſubleueris: ſi humilis creatus, cæleſtis inueniaris: ſi carnis quaſi vinculis quibuſdam adſtrictus ſuperior carne appareas.* Itaque non qui neceſſitate naturæ, ſed qui libertate ſpiritus ad continentiam feruntur, laudem & lauream merentur. Vnde Iſaias cap. 16. n. 4. loquutus de Eunuchis, à Deo coronandis: *Qui*, inquit, *elegerint, quæ ego volui*, &c. *dabo eis locum & nomen*, &c. Vbi notandum verbum illud, *Elegerint*. Neque enim diuina præmia neceſſariæ paſſioni, ſed liberæ electioni conferuntur: vt ad eum locum D. Baſilius de vera virginitate, obſeruat.

Diuina præmia non neceſſitati, ſed libertati conferuntur.

9. *Cauſæ cur fiant arte Eunuchi.*

Qui autem ſunt ab arte, fieri ſolent, vel propter neceſſitatem alicuius ægritudinis curandæ: vel propter fidelitatem alicuius gynæcæi cuſtodiendi: vel propter commoditatem canoræ vocis conſeruandæ: vel propter voluntatem frenandæ carnis, coërcendę laſciuię, & libidinis amputandę: vel tandem propter voluntatem libidinis cum minori ſuſpicione & maiori licentia exercendę. Vt feciſſe quendam Leontium Arianæ hęreſeos ſectatorem, D. Athanaſius in epiſtola ad Solitarios, & Socrates lib. 2. hiſtor. capit. 11. teſtantur. Priores tres cauſæ honeſtiores ſunt. Quarta ex bono zelo, ſed non ſecundùm ſcientiam procedit. Hanc enim cenſuram in Origen. impingit D. Hier. epiſt. 59. ad Pammachium & Oceanum de erroribus Origen. *Magnus*, inquit, *vir ab infantia, & verè Martyris filius. Voluptates in tantum fugit, vt zelo Dei, non tamen ſecundùm ſcientiam, ferro truncaret genitalia.* Longè grauior eſt cenſura, qua Diuus Chryſoſtomus homil. 63. in Matthæum pungit eos, qui ſe ipſos exſecant: *Qui*, inquit, *ſe incidit, Dei creaturæ apertè detrahit, Manichæorum ora recludit.* Quaſi non omnes creaturas bonas eſſe, ſed aliquas malas, & proinde non à bono auctore Deo, ſed à malo principio Dæmone profectas fateatur. Et paulò pòſt, *Membrorum*, inquit, *inciſio diabolicæ fraudis; ac inuentionis opus à principio fuit: vt operi diuino detraheretur, vt rationale animal læderetur. Vt non voluntati, ſed naturæ totum tribuentes, largas ſibi ad peccandum portas homines reſerarent.* Ita Diuus Chryſoſtomus diabolicum detegit ſtratagema. Volebat enim Diabolus, vt nonnulli homines falſa quadam pietate & ſimplicitate deluſi, ſe ad continentiam ſeruandam exſecarent: quò cæteris omnibus faciliùs perſuaderet, non poſſe continentiam integris membris cuſtodiri, nec laſciuiam à libero arbitrio refrænari. Non igitur probandi ſunt illi Eunuchi, qui carnem ſuam exſecant: ſed qui concupiſcentiam ſuam iugulant. De his enim loquutus Dominus, vt paulò antè retuli: *Dabo*, inquit, *eis in domo mea, & in muris meis locum, & nomen melius à filiis & filiabus: nomen ſempiternum dabo eis, quod non peribit.* Iſai. 56. num. 5. Inter quos Eunuchos Diuus Hieronymus non immeritò enumerat ſanctiſſimum illum non ſectorem corporis, ſed cultorem mentis Ioannem Euangeliſtam: *Talem*, inquit, *fuiſſe Eunuchum, quem Ieſus amauit plurimùm, Euangeliſtam Ioannem, eccleſiaſticæ tradunt hiſtoriæ; qui recubuit ſupra pectus*

D. Athan. Socrat.

Qui frenandæ carnis ergo caſtrantur, grauiter corripiuntur. D. Hier.

D. Chryſ.

Grauiùs à D. Chryſoſt. caſtigantur.

Se exſecare ſtratagema diabolicum.

Poſtremum Eunuchorum genus infamat.

Eunuchi à ſacris arcentur altaribus.

D. Hier. *D. Ioannes Eunuchus virginitatis cultor.*

A *Ieſu; qui Petro tardiùs ambulante, elatus virginitatis alis cucurrit ad Dominum; qui in ſecreta diuinæ ſe natiuitatis immergens, auſus eſt dicere, quod cuncta ſecula neſciebant: In principio erat Verbum*, &c. Et ſtatim illos alios Eunuchos carnis exciſores condemnans, *Faceſſat igitur*, inquit, *omnis cauillatio Iudæorum, & riſui præbere ſe ceſſet, aperiens ſeminiris regna cælorum: cum pudicitia non in debilitate ſit corporis, ſed in animi voluntate.* Cæterùm, poſtrema cauſa, ob quam ſe homines exſecant, adeò turpis eſt, vt totum hoc hominum genus peſſimè infamet. Vnde Conſtantius Imper. qui Eunuchis maximè fauit, peſſimè audiuit: teſte D. Gregor. Naz. Orat. in Heronem: vbi docet Eunuchos; *nec virorum, nec mulierum numero cen-* B *ſendos.* Et ſtatim in Imperat. Conſtantium acerrimè inuehitur, qui magnam his auctoritatem ac poteſtatem deferebat. Immò & in cæteros Imperatores Romanos, ſi qui fuerint, *Qui muliebres*, inquit, *homines, & inter viros virorum nomine indignos, ſexúque dubios, impietate autem certos, virorum officiis præficiebant.* Sed & D. Athan. cit. vehementer inſectatur Leontium Epiſcopum, qui, cùm ſe ipſum incideret, vt in ſuarum deliciarum proſtibulo licentiùs volutaretur, eò impietatis deuenit, vt à Chriſto ad Arium deficeret. Quaſi impius ſuorum membrorum ſector, non poſſet non ab Eccleſia reſecari. Immò & Ariana hæreſis magnum ab his Eunuchis præſidium comparabat: vt idem refert Athanaſius. Nam homines C natura ſteriles Deum naturâ infœcundum eligebant: & qui nullam edebant prolem, Deum ſterilem optabant. Hos igitur Eunuchos tanto odio proſequebatur Conſtantinus Imperator, vt eos omnibus honorum inſignibus exauctoraret, vt refert Card. Baron. tom. 2. & 3. ex Ruf. Lampr. & aliis. Nec immeritò, cùm iiſdem diuina Oracula paſſim aduerſentur: vt patet Deut. 23. num. 1. Iob. 36. num. 14. Sap. 3. num. 14. Eccleſ. 20. num. 2. & cap. 30. num. 21. & paſſim alibi. Vnde Claud. lib. 1 in Eutropium Conſulem Eunuchum, multa commemorans portenta, ſubdit:

Omnia ceſſerunt, Eunucho Conſule monſtra.

Idcircò à ſacris altaribus eos arcent eccleſiaſticæ leges cap. *Si quis pro ægritudine*, & c. *Si quis à* D *Medicis*. Ab vrbibus eos expellunt ciuiles, L. *Eiuſdem legis*, & L. *Lege Cornelia*. A bellicis honoribus & oneribus eos remouent militares, vt videre eſt apud Vegetium lib. 1. cap. 7. vnde Claudianus lib. 1. in Eutropium:

Tu potes alterius ſtudiis hærere Mineruæ;
Tu telas, non tela pati.

Hoc eſt, potes exercere munus vnius Mineruæ textricis; non alterius bellatricis. Et paulò inferiùs fœminas Eunuchis anteponit. Nam, cùm illarum imperium multæ nationes patiantur: horum tamen ſceptris, nullæ ſi prudentes ſint, ſubiiciuntur.

Sumeret illicitos etenim ſi fœmina faſces,
E *Eſſet turpe minus. Medis, leuibúſque Sabæis*
Imperat hic ſexus; Reginarúmque ſub armis
Barbariæ pars magna iacet. Gens nulla probatur.
Eunuchi quæ ſceptra ferat.

Et paulò pòſt, ſingularia fœminarum facta proſequutus, tandem miram Eunuchorum & inertiam & ignauiam nil laude dignum molientium inſectatur:

——— Quid nobile geſſit
Eunuchus? quæ bella tulit? quas condidit arces?

Vnde infelices eos vocat ille alius Poëta apud D. Hieron. in cap. 56. Iſaiæ.

Celerius ad Chriſtū curritaltiùs ad Deū euehitur.

Conſtantius Eunuchorum fautor peſſimè audiuit. D. Greg.

D. Athan.

Leontius dū ſe turpitudinis cauſa exſecauit, ab Eccleſia exulauit. Eunuchi Arianæ hæreſis fautores & c.

Baron.

Claud.

Claud.

Eunuchis fœminæ præferuntur.

D. Hier.

Nec

Nec non infelix ferro truncata iuuentus,
Atque excecta virum.

Baron.
Iuſtinianus homines vetuit exſecari.

Tandem Iuſtinianus Imperator ſeueriſſimè prohibuit homines in poſterum exſecari: vt refert Cardin. Baron. tom. 7. anno Chriſti Domini 259. ne maſcula hominum virtus in fœminas turpiter emolliretur.

10.
D. Hier.
Sub his Eunuchis adulteri deliteſcunt
D. Greg.

Sed & Patres in hoc hominum genus acerrimè inuehuntur. Nam D. Hieronym. lib. 1. aduerſus Iouinianum de Eunuchis & Spadonibus loquutus: *Sub quibus*, inquit, *nominibus adulteri deliteſcunt.* Caſtiſſimi enim ſimulantur; ſed impuriſſimi deprehenduntur. D. Gregorius Nazianzenus proximè citatus, *Quid*, inquit, *omnes in vitium præcipites ferimini: vt deinceps idem ſit, aut Eunuchum, aut impium vocari? Tandem aliquando viris vos adiungite, virilem aliquem affectum habete, gynecæa fugite, ne ad nominis turpitudinem, prædicationis turpitudo accedat.* In cuius loci ſcholio Nicetas ex Marcellino lib. 16. *Si Numa*, inquit, *aut Socrates bona quædam dicerent de Spadone, à veritate deſciuiſſe arguerentur.* Adeò enim erant probroſæ & contaminatæ famæ, vt ne veraciſſimis quidem hominibus, quales Numa & Socrates fuerunt: in eorum gratiam dicentibus fides haberetur. Vehementiùs adhuc Diuus Baſilius epiſt. 87. *Ignominioſum*, inquit, *illud, ac modis omnibus pernicioſum Eunuchorum genus, nec fœmineum, nec maſculinum, inſaniens in mulieres, inuidioſum, vilis pretij, animo feroci, effœminatum, ventri deditum, auri cupidum, ſæuum, inconſtans, illiberale, ſtabularium, inſatiabile, furioſum, &c. quod amplius dicendum eſt, cum ipſa ſtatim generatione, ferro damnatum.* Et paulò pòſt fictam eorum continentiam & apertam laſciuiam exprimens, *Iſti*, inquit, *fruſtra quidem caſti manent per ferrum: inſaniunt verò abſque fructu propter ſuam turpitudinem.* Sic alij & ſacri & profani Auctores paſſim loquuntur.

Nicet.
Nulla fides Eunuchorum laudibus adhibenda.
D. Baſil.
Grauis in Eunuchos animaduerſio.

11.
Tertium Eunuchorum genus.

In tertio tandem ordine ſunt illi, qui multùm gratia & auctoritate valent apud Regem, qui Regis conſiliis adhibentur, qui præcipuis muneribus præficiuntur, qui denique in Hebræo, סריסים *Sariſim*, id eſt, Principes appellantur. Hi enim Eunuchi dicuntur, non quòd exſecti ſint; ſed ducta ab his ſimilitudine: quia ſicut exſecti intimis Regum cubilibus cuſtodes aderant; ita & hi præcipuis Regum negotiis præponuntur. Talis erat Putiphar apud Pharaonem, Geneſ. 37. num. 36. Vagao apud Holofernem, Iudith. 12. num. 10. Egeus apud Aſſuerum, Eſther. 2. num. 3. Abdemelech apud Nabuchodonoſorem. Ierem. 38. num. 7. Præpoſitus bellatorum apud Sedeciam, Ierem. 52. n. 25. Aſphenez apud Nabuchodonoſorem, Dan. 1. num. 3. Vir Æthiops apud Reginam Candacem, Act. 8. n. 27. Et ſic alij apud alios. De quibus omnibus Helias Cretenſis in orat. 3. Nazianz. *Scriptura*, inquit, *Spadones & Eunuchos appellare ſolet etiam eos, qui Eunuchi non ſunt: ſed eorum locum ac fidem obtinent. Vnde etiam Chaldæus vno vocabulo & Spadonem, & eum, qui heris ſuis fidem præſtat, nuncupat: quandoquidem Eunuchorum nationi potiſſimum creduntur, tum præſtantiſſima quæque Regum opes, tum ipſa etiam Regum ſalus.* Ex quibus patet, quamuis Eunuchi ſecundi ordinis ſemiuiri, infœcundi, imbelleſque dicantur; tamen hos integros & perfectos viros dici poſſe: vt patet in Eunucho Nabuchodonoſoris; Ierem. 38. num. 7. & in Eunucho Reginæ Candacis, Act. 8. n. 27. quorum vterque vir Æthiops appellatur: & hic poſterior, vt notat D. Hieron. lib. 1. contra Iouinianum, *Ob robur fidei viri nomen obtinuit.* Item con-

Helias Cret.
Hi Eunuchi gratia & auctoritate apud Reges plurimum valet.
D. Hier.
Sunt coniugio habiles.

A iugio habiles eſſe, vt patet in Putiphare, qui vxorem habuit, Geneſ. 39. num. 7. & fortaſſe filiam, Gen. 41. num. 45. ſi hic eſt ille idem, cuius filiam Ioſephus vxorem duxit: vt Hebræi, conſentiente D. Hieronymo, arbitrantur. Tandem bello quàm aptiſſimos, vt patet in Eunucho Sedeciæ, *qui erat Præpoſitus ſuper viros bellatores.* Ier. 52. n. 25. Itaque & Principes viri apud ſuos Reges Eunuchi dicebantur. Nec obſtat aliquando in ſacris Literis diſtingui: vt videre eſt. 4. Reg. 24. num. 12. *Principes eius, & Eunuchi eius.* 1. Paral. 28. n. 1. *Omnes Principes Iſrael, &c. cum Eunuchis.* Ierem. 29. n. 2. *Eunuchi & Principes Iuda.* Non obſtat, inquam, Eunuchos à Principibus diſtingui: quia potuit eſſe ſermo de viris Eunuchis ſecundi ordinis: aut cer-
B tè aliqua ſynonimia concedenda, qualis nonnunquam in ſacris Literis reperitur. De his omnibus conſule ex noſtris Pererium in cap. 37. Geneſ. diſp. 9. Lorinum Act. 8. num. 27. Caſtr. Ierem. 29. num. 2. Maldon. Ierem. 38. num. 7. & Dan. 1. n. 3 Sanctium in Dan. prolegomeno 1. & alios. Præſentem igitur locum, certum eſt, intelligi non poſſe de Eunuchis primi ordinis, quos adhuc calamitoſum illud ſeculum ignorabat; & multò minus Regum palatia nutriebant, ſub lege gratiæ feliciter naſcituros. De mediis intelligere videntur Hugo & Dionyſius: de vltimis, Abul. & Mariana: de vtriſque intelligi poſſe non dubito: ſed præcipuè de vltimis, qui propterea à famulis, qui ſunt inferioris conditionis, in Litera diſtingun-
C tur. Famulos autem à ſeruis diſtinguit Philo lib. Quòd omnis probus ſit liber: quia famuli ſeruiunt *meliore conditione.* Hos igitur improbi Reges ex alienis bonis locupletabant.

D. Hier.
Occurritur tacitæ obiectioni.
Bello quàm aptiſſimi.
Perer.
Lorin.
Caſtr.
Mald.
Sanct.
De quo Eunuchorũ genere præſens locus intelligendus.
Hugo
Dionyſ.
Abul.
Marian.

Num. XVI. Seruos etiam veſtros, & ancillas, & iuuenes optimos, & aſinos auferet, & ponet in opere ſuo.

EXPOSITIO LITERÆ.

1.
Regũ maieſtas in magna famulorũ pompa ſita eſt.

Seruos veſtros, &c. Alias proſequitur iniurias populo à Regibus inferendas. Vna eſt, quòd
D Reges ſuorum ſatellitum gregibus non contenti, alienos ſerũos & ancillas ſibi vendicabunt: quod fortaſſe facient: tum, vt regia negotia diligentiùs curentur: tum, vt ſolis Regibus ab omnibus ſeruiatur: tum etiam, vt ipſi Reges ad maiorem pompam ac faſtum, plura ſecum ferant agmina famulorum. Quæ vltima expoſitio inde colligitur, quod non ſolùm memoret ſeruos, & ancillas ad ſeruitium, ſed etiam iuuenes optimos, ſeu, vt eſt in Hebræo, *electos*, & elegantes ad comitatum: vel etiam, vt Chaldæus interpretatur, *pulchros.* Quaſi tumidi Reges foras non prodirent, niſi magno famulorum examine ſtipati; illud Salomonis ſuam in ſuperbiam & arrogantiam interpretantes: *In multitudine populi, dignitas Regis; &*
E *in paucitate plebis, ignominia Principis.* Prou. 14. num. 28. Cùm tamen auctoritas regia multò magis ab interno virtutum ornatu; quàm ab externo famulorum ſatellitio deſumatur.

In magno virtutum ornatu ſitã eſſe oportebat.

2.
D. Chryſ.
Inſolens Regũ apparatus grauiter à Diuo Chryſoſtomo reprehenditur.

Hunc inſolentem apparatum D. Chryſoſtomus hom. 40. in priorem ad Corinth. grauiter reprehendit: *Quò*, inquit, *familiares tot alis? Herum vnum, vno ſeruo contentum eſſe decebat: immò vno ſeruo tres heros. Eos reputa, qui nullum omninò habent: & miniſterio tamen expeditiore coluntur. Sic enim comparauit Deus nos, vt eſſe ſibi quiſque miniſter idoneus poſſet; quin etiam proximo. Dubitas? Paulum igitur*

igitur audi : Neceſſitatibus meis, inquit, & eorum,qui mecum ſunt,miniſtrauerunt manus iſtæ. Act.20. num. 34. *Ille Orbis præceptor, & vir cælis planè dignus, ſeruire mortalibus innumerabilibus veritus non eſt. Tu niſi multos poſt te ſeruorum greges trahas, turpe putas, haud videns, hoc eſſe, quod te vehementer deturpat. Huc manus contulit Deus, huc pedes; ne ſeruis, ſcilicet, egeremus. Examina ſeruorum quid ſibi volunt?* Sic ille eleganter & efficaciter ad faciendã fidem.

3. D.Chryſ. *Ad eleemoſynas ſuperflui ſũptus ablegandi.*

Neſcio, an efficacioribus vtatur argumentis idem D.Chryſoſt. hom.28. in Epiſt.ad Hebræos, ad hanc ex ſeruorum multitudine oſtentationem penitùs abdicandam. Vt enim eleemoſynam perſuadeat, à qua aliqui ſe excuſant, ſuam inopiam cauſati; mouet, vt ſuperflui ſumptus abſcindantur: quibus abſciſſis non defuturum, quod pauperibus erogetur. Explicans autem quinam ſint ſuperflui ſumptus: *Sine quibus*, inquit, *viuere valemus; illa ſuperflua ſunt, & fruſtra vſurpantur. Viuere poterimus, etiamſi duos tantùm ſeruos habeamus. Nonne ſunt plurimi, qui ſine ſeruulis viuunt? Qualem ergo nos excuſationem habere poſſumus, quibus non ſufficiunt duo ſerui?* Et ſtatim ſibi obiicit, neſcio quam alicuius intemperantis verecundiam: *Sed pudor*, inquit, *eſt, ſi cum duobus ſeruulis matrona procedat.* Verùm facilè obiectionem retorquet: *Non eſt pudor*, inquit, *ſed magis pudor eſt cum plurimis ambulare.* Et paulò pòſt, *Faſtus eſt iſtud, & vana gloria: illud autem philoſophia, & honeſta moderatio. Matronam quippe non ex numeroſitate ſeruorum condecet conſpicuam eſſe. Quæ namque vel virtus, vel laus eſt, ſeruos plurimos poſſidere? Hoc quippe ad animam non pertinet. Quod autem ad animam non pertinet, nullum oſtendit libertatis, vel honeſtatis indicium.* Sic ille. Vbi plura de hac re; quàm vno, vel altero illuſtrare libet exemplo.

Superflui ſũptus qui ſint, explicatur.

Obiecta ſibi ſoluit D. Chryſoſt.

4. D. Chryſ. *Qui paruo vtuntur comitatu, Angelis ſimiles ſunt.*

Quis inter res creatas nobilior Angelo? Qui tamen nullo cinctus ſeruorum comitatu incedit. Pulchrè Diuus Chryſoſtomus vbi ſupra, *Dic mihi*, inquit, *nónne Angeli ſoli totum mundum circumeunt; & pediſequis nullis egent? Non propterea nobis inferiores exiſtunt?* Quaſi diceret: Minimè. Vbi latiùs oſtendit, eò propiùs quempiam ad Angelorum dignitatem accedere; quò longiùs à ſeruorum examine recedit. Quæ familia, obſecro, illuſtrior quàm Noë, ex qua totus mundus, diluuio ſepultus, repullulauit? Et tamen nullum dicitur ſeruum, nullam ancillam, nullum mancipium habuiſſe. Nam ad Noë Dominus, *Ingredere*, inquit, *tu, & omnis domus tua in arcam.* Geneſ.7.num.1. At quota fuit, tota domus? Sequitur in Litera: *Ingreſſus eſt Noë, & Sem, & Cham, & Iaphet filij eius, & vxor illius, & tres vxores filiorum eius cum eis in arcam.* Ibidem, n.13. Vbi parentes, filij, nurus; octo, ſcilicet, animæ numerantur. Nulli ſerui, nulli miniſtri, nulli ſatellites, nullæ ancillæ, nullæ pediſequæ, nulla mancipia deſcribuntur. Quaſi tanta eſſet in clariſſima familia parcitas; vt nullis ſeruis, aut certè propè nullis vteretur.

Noë parcitas in familia commendatur.

5. *Nullus ſeruus Abrahamo efficioſior.*

Abrahami domo quænam, obſecro, lautior, quæ opulentior? Et tamen nullus in ea ſeruus, qui famuletur, occurrit: ſoli familias parentes, ac filij, ſeruilibus muneribus occupantur. Nam pater ipſe Abraham. *Cucurrit in occurſum* hoſpitum: deinde *feſtinauit in tabernaculum.* Rurſum *ad armentum cucurrit, & tulit inde vitulum*: præterea menſam inſtruxit, & paratas epulas *poſuit coram eis.* Tandem inter prandendũ *ipſe ſtabat iuxta eos.* Geneſ.18. à num. 2. Quis inueniri poſſet tam officioſus ſeruus, qui plura miniſtrando exequeretur? Rectè D.Chryſ.hom.41. *Videas*, inquit, *in extrema ſenecta iuuenilem alacritatem, & ſenem, quaſi iuuenem exultantem; & putantem ſe inueniſſe theſaurum quendam, hoſpitum aduentu.* Deinde Sara materfamilias accelerauit, & *tria ſata ſimilæ* commiſcuit, & fecit *ſubcineritios panes.* Ibidem, num.6. vt nullum ancillare munus in hoſpitum gratiam prætetiret. Nam, vt bene D.Ambroſius lib.1.De Abraham, cap.5. *Bonus maritus*, inquit, *exortem religioſi muneris eſſe non patitur vxorem, nec auarè ſibi totum munus vſurpat.* Tandem filius, qui vnicus adhuc erat in illa familia, Iſmaël, ſeruile miniſterium non refugit. Pater enim vitulum quem de armento tulerat, *dedit puero, qui feſtinauit, & coxit illum.* Vbi ſuprà, num. 7. Ad quem locum Hebræi apud Lyranum, *Iſte puer*, inquiunt, *fuit Iſmael, filius Abrahæ, cui pater tradidit cibum parandum, vt eum aſſuefaceret hoſpitalitatis operibus.* Itaque in toto illo miniſterio, ſedulóque hoſpitio nullus famulus interceſſit: ſolus pater, & mater, & filius ſeruilia obſequia præſtiterunt. Quamuis enim Abraham plures famulos haberet, nempe, *vernaculos trecentos decem & octo.* Geneſ. 14. num. 14. tamen eos non ad propriam auctoritatem tuendam; ſed ad illorum inopiam ſubleuandam ſuſtentabat: nec, vt Dominus, ſeruorum obſequiis; ſed vt ſerui, domini ſubſidiis vterentur. Abſit igitur, vt ſanctus Patriarcha magno ſatellitio, & longo famulorum examine ad pompam & faſtum cingeretur, qui ſeruilibus miniſteriis non minùs quàm obſequentiſſimus quiſque ſeruulus occupatur.

D.Chryſ. *Theſaurus eſt hoſpitum aduentus.*

D.Ambr.

Sara humilitas in muneribus ancillaribus laudatur.

Lyran.

Seruos habebat Abrahã vt eorũ inopiam ſubleuaret.

6. *Veteres Patriarchæ à ſeruorum faſtu alieni.*

Ab hoc ſeruorum faſtu cæteri Patriarchæ maximè abhorrebant. Nam Iſaac adhuc puer, tanquàm ſeruus mercenarius humeris ferebat ligna holocauſti, etiam inter duos iuuenes, patris ſui ſeruos conſtitutus, Geneſ. 22. num. 3. & 6. non ſolùm in myſterium, vt ſignificaret Chriſtum Dominum inter duos latrones ſuam crucem baiulaturum; quemadmodum ille inter duos ſeruos ſuis humeris deferebat illã lignorum ſtruem, in qua erat ſacrificandus: ſed etiam ad patris frugalitatem exprimendam, qui filio tanquàm ſeruo, vteretur. Ipſe Iſaac ſenex effectus filium ſuum Eſaü, tanquàm famulum, ad venatum exercendum præmittebat. Geneſ. 27. num. 3. Rebecca filium ſuum Iacobum ad hædos de grege capiendos. Ibidem, num. 9. Quaſi in ampliſſima familia his miniſteriis obeundis alij ſerui non adeſſent. Ipſa Rebecca ſelectiſſima virgo more ferentis aquam mulierculæ ad fontem cum hydria pergebat. Geneſ. 24. numero 15. Rachel primaria puella paſcebat gregem patris ſui. Geneſ. 29. num. 9. Iacobus Princeps cum Deo, quatuordecim annos curandis Labani gregibus inuigilauit. Geneſ. 29. nu. 20. & 27. Hanc artem eius & filij Principes populorum ab optimo parente hæreditarunt. Geneſ. 37. num. 2. Gedeon totius Iſraëlis Iudex conſtituendus, purgabat triticum in area. Iud. 6. n. 11. Saül creandus rex quærebat aſinas. 1. Regum. 9. num. 3. Et Rex factus agebat boues. 1. Regum. 11. n. 5. Et ſic de cæteris. Cauere igitur debent optimi Principes, ne inani faſtu ac pompa de ſeruorum multitudine glorientur.

Iſaac, Chriſti inter duos latrones typus erat.

In ampliſſimis olim familiis omnes ſeruilia munia exercebant.

7. D. Dam. *Seruorum copia, inſania eſt.*

Hanc ſeruorum copiam vocat D. Petrus Damianus lib. 2. epiſt. epiſt. 2. & in ord. 23. *Deliræ ambitionis inſaniam.* Dum inſani domini de ſeruorum numero gloriantur; *Clientium*, inquit, *turba diuiditur. Alij ſiquidem domino ſuo reuerenter aſſiſtunt: nutúmque eius, ſi quid fortè iubeatur, curioſa nimis, velut rimatores ſyderum, obſeruatione cuſtodiunt.*

Alij

A *Alij Marthæ miniſterio deditı, velut hirundines, inquieti per diuerſa diſcurrunt.* Quòd ſi ad ſeruorum multitudinem nimius eorum cultus & elegantia accedat: maior in dominos, præſertim ad eccleſiaſticos, ignominia refundetur. Vnde Diuus Bernardus lib. 2. De conſider. ad Eugenium Papam, ſub finem: *Diſcant*, inquit, *à te Coepiſcopi tui, comatulos pueros, & comptos adoleſcentes ſecum non habere. Certè inter mitratos diſcurrere calamiſtratos non decet.* Et maior adhuc ex hac ſeruorum intemperantia ad fœminas cenſura ſpectabit: vt monuit Diuus Hieronymus epiſtola 9. ad Saluinam: *Non ambulet*, inquit, *iuxta te calamiſtratus Procurator: non hiſtrio fractus in fœminam: non cantoris diabolici venenata dulcedo: non iuuenis cultus & nitidus.* Ad B hæc, quot ſeruos habent ſuperbi Principes; tot nutriunt ſuæ famæ corroſores & obtrectatores. Vnde Diuus Hieronymus epiſt. 47. De vitando ſuſpecto contubernio, *Querulum*, inquit, *ſeruulorum genus eſt; & quantumcunque dederis, ſemper eis minus eſt. Non enim conſiderant de quanto, ſed quantum detur: doloremque ſuum ſolis, quod poſſunt, obtrectationibus conſolantur.* Miſeri igitur Reges, qui dum quærunt, de quibus glorientur, inueniunt, à quibus corrodantur. Vtinam in eis faceret temperantia, quod in nonnullis facere ſolet auaritia: hæc enim facilè perſuadet, vt ſeruorum multitudo ad vnum tantùm redigatur. Vnde Diuus Bernardus ſerm. 36. in Cantic. deſcribens vitiorum currus; & plures ſingulis aurigas attri- C buens; ſoli currui auaritiæ vnum aſſignat, quem vocat, *habendi ardorem.* Et rationem reddens, *Sola quidem*, inquit, *auaritia, quoniam conducere plures non patitur; vno contenta eſt ſeruitore.* Si igitur cupiditas Regibus tam vtiliter conſulit, cur vtiliùs non conſulet frugalitas; & ſuperfluos ſeruorum greges penitùs non abſcindet?

D. Bern. Epiſcopos nō decet pueros alere calamiſtratos.

D. Hier. Non debent etiam fœminæ talibus vti ſeruulis.

D. Hier.

Quot ſerui, tot dominorū corroſores.

D. Bern. Auriga auaritiæ, habēdi ardor. Sola auaritia paruo cōmitatu contenta.

8. *Et aſinos auferet*, &c. Altera iniuria eſt, quòd omnia genera animalium, ad humanum obſequium comparata, auferent à ciuibus ſuis; & eorū laboribus in ſuis operibus vtentur: vt ſic deficiant opes ciuium, & ſolorum proficiant opes Regum, ad quas in maius promouendas omnium labor animalium transferatur. Hæc omnia animalia clariùs Septuaginta expreſſerunt, loco iuuenum optimorum, transferentes, καὶ τὰ βουκόλια ὑμῶν τὰ D ἀγαθά, hoc eſt, *Et armenta boum veſtra bona.* Nam, cùm in Hebræo inuenirent nomen, בְּחִירִים *Bechurim*, id eſt, *electos*, à verbo, בָּחַר *Bachar*, id eſt, *eligere*: quamuis illud nomen ad iuuenes ſæpè transferatur; tamen, quia de iuuenibus ac ſeruis iam ſatis dictum erat; ad greges, ſeu armenta transferre maluerunt: ſic omnium animalium genera clariùs exprimentes. Nihilominùs illa omnia animalia, quæ à iuuando iumenta appellantur, nimirum, equi, cameli, boues & ſimilia, intelligit Hebræus hoc loco per nomen כְּמוֹרִים *Chamorim*, & Latinus per *aſinos*: quia hoc animal eſt maximè laborioſum: &, vt loquitur D. Baſil. in cap. 1. Iſai. *Geſtandis oneribus natum*: & E proinde ſuis dominis in primis vtile. Nam, Plinio teſte, lib. 8 cap. 8. cap. 43. quæſtus, qui ex illo aliquādo ſumitur optima prędia exuperat. Et propterea fortaſſe Iacob filio ſuo Iſſachar magnas diuitias precaturus, *Iſſachar*, inquit, *aſinus fortis, ſuppoſuit humerum ſuum ad portandum.* Geneſ. 49. num. 14. ſeu, vt habet Chaldæus Paraphraſtes: *Iſſachar diues in facultatibus, ſubiiciétque prouincias populorum.* Licèt enim aliqui illud in hac tranſlatione myſterium agnoſcant; quòd ille, qui in hoc ſeculo diues & potens eſt; aliquando aſininam ſtoliditatem imitetur; tamen ad rem præſentem illud aliud poteſt inculcari; quòd ille, qui inſtar aſini fortis eſt in laboribus ſubeundis, patienſque in humeris ad onera ſubiiciendis, magnis opibus augeatur, & amplis prouinciis dominetur. Vnde rectè nos ad hanc patientiam hortatur Diuus Bernard. ſerm. 7. in Pſal. *Qui habitat*, &c. *Scio*, inquit, *ſimilitudinem aliquam iumentorum, homini commendari: ſed planè non eam, quæ in inſipientia, ſed patientiæ imitatione conſiſtat.* Quaſi, qui hanc habeant patientiam, maximam opulentiam aſſequantur.

Omnia animalium genera hoc loco intelligi probabile.

Sola tamen labori nata intelliguntur.

Plin.

Diues aliquando ſtolidus vt aſinus.

Qui fortis eſt ad labores, magnis augetur opibus.

D. Bern. Homini iumentorum patientia, nō inſipientia imitanda.

9. Sed illud obiter obſerua, in aſino cum magna laborum tolerantia magnam ciborum appetentiam coniunctam eſſe. Hoc enim ſignificauit Iſaias cap. 1. num. 3. dicens: *Cognouit bos poſſeſſorem ſuum, & aſinus præſepe Domini ſui.* Nam, vt bene D. Baſilius ad eum locum, *Obſerua*, inquit, *quia teſtimonio iſtius Scripturæ probatur, bouem præ aſino pleniorem obtinere intelligentiam. Bos enim ſuum nouit poſſeſſorem: aſinus autem præſepe. Id docente Scriptura, quòd animal ſit ſuffarcinando ventri deditiùs; ideóque locum agnoſcat ſuæ tantùm voluptati deſtinatum.* Tales fuerunt & Iudæi cum Gentibus comparati. Nam Gentes, inſtar bouis, cognouerunt poſſeſſorem ſuum; iuxta illud: *Omnes Gentes, quaſcunque feciſti, venient & adorabunt coram te, Domine, & glorificabunt nomen tuum.* Pſalm. 85. num. 9. At verò Iudæi more aſini, ſolùm præſepe Domini ſui cognouerunt. Ad quos proinde Chri- C ſtus Dominus: *Amen, amen, dico vobis; quæritis me, non quia vidiſtis ſigna; ſed quia manducaſtis ex panibus, & ſaturati eſtis.* Ioann. 6. num. 26. Quaſi conuiuia donantem non attenderent; ſed ad ſola conuiuia ſpectarent.

D. Baſil.

Iudæi, vt iumenta ſuffarcinando ventri nata.

Iudæi conuiuia, non donantem attenderunt.

10. Quod igitur ad rem attinet. Reges Iſraël magnum ſibi lucrum ex hoc animalium genere ſperantes, ea ſibi omnia vſurpabant, & ponebant in opere ſuo. Sic enim eſt in Vulgata: *Et ponet in opere ſuo.* Nihilominùs Septuaginta habent: ἀποδεκατώσει εἰς τὰ ἔργα αὐτοῦ, hoc eſt, *Addecimabit ad opera ſua* Quibus verbis ſignificant, non omnia animalia in totum auferenda; ſed tantùm addecimanda: hoc eſt, decimam illorum partem abripiendam; ne pauperes coloni omnium ſuorum animalium præſidio penitùs priuarentur. Quæ D eſſet tolerabilior iniuſtitia. Verùm in Hebræo, ſaltem in hoc verſiculo, non eſt, יַעְשֹׂר *Iaghſor*, id eſt, *decimabit*, à verbo עָשַׂר *Ghaſar*: ſed וְעָשָׂה *Veghaſah*, hoc eſt, *Et ponet*; ſeu, *faciet*, à verbo עָשָׂה *Ghaſah*, hoc eſt, *Facere*, ſeu, *aptare*, & *congregare.* Vnde iuxta fontem & Vulgatam dicendum, eò Regum tyrannidem euaſuram, vt omnia prorſus animalia à ſuis ciuibus auferant, vt in ſuos vſus omnibus vtantur? Septuaginta verò Interpretes ex verborum ſimilitudine, vnum pro altero repoſuiſſe: עשר *Ghaſar, id eſt, Decimare*; pro עשה *Ghaſah*, id eſt, *Facere*, ſeu, *ponere*, ſeu *conſtituere*: vel ſaltem ita hunc locum ex antecedentibus & conſequentibus, vbi ponitur verbum decimandi, interpretatos eſſe.

Decimam partem animalium Reges ablaturos ſignificatur.

Omnia penè ſublaturos colligitur.

Num. XVII. Greges quoque veſtros addecimabit; vóſque eritis ei ſerui.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. Greges quoque, &c. Duas alias iniurias commemorat. Priorem, quòd greges ouium decimabunt Reges Iſraël; hoc eſt, decimam ex gregibus partem vſurpabunt. Nam, ſicut anteà agrorum

Regna iuſtitia ſtant, tributis, & iniuſtitia ruūt.

rum & vinearum ; ita modò gregum decimas dicuntur collecturi : ne vllas prorſus ciuium poſſeſſiones à tributis immunes ſupereſſe paterentur. Sed neſciebant iniqui Reges, quò plura ciuibus tributa imponebantur, eò maiora ſuo regno exitia naſcitura. Celebre eſt illud, quod ex Ariſtotele refert Nicol. Oreſmius tract. De mutatione monetæ, cap.22. Cùm olim Theopompus Lacedæmoniorum Rex, multa tributa populo remiſiſſet, ab anteceſſoribus impoſita; vxori ploranti atque improperanti ; quòd regnum filio relinqueret multò pauperius & exilius, quàm à maioribus acceperat ; Regem ſapientiſſimè reſpondiſſe : *At relinquo diuturnius.* Rectè quidem: nam regna virtute præſtant : iniuſtitia diruuntur & labefiunt. *Perierunt*, inquit Dauid, *propter iniquitatem ſuam* Pſalm.72. num.19. Et eius filius Salomon, *Malignitas*, inquit, *euertet ſedes potentium.* Sap. 5. num. 24. Concinit & illud : *Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias & iniurias.* Eccleſiaſtici 10. num 8. Non ſine myſterio ouium balatus, boúmque mugitus Saülis peccatum prodiderunt,& apud Samuelem quodammodo accuſarunt; iuxta illud Samuelis : *Et quæ eſt hæc vox gregum, quæ reſonat in auribus meis, & armentorum,quam ego audio?* 1.Reg.15.num.14.Vt Rex, qui in rapiendis gregibus diuinum præceptum violarat, ab ipſis gregibus diuinam vltionem quodammodo poſtulantibus accuſaretur, ac tandem ad ſupplicium traheretur.

Oreſm.

Qui raptis gregibus Dei præceptum violat; ipſis gregibus ad ſupplicium trahitur.

2. *Vóſque eritis*, &c. Poſterior iniuria, quæ hoc loco commemoratur, eſt; quòd Reges ſuis ciuibus, tanquàm ſeruis, ſeu potiùs mancipiis, vtentur. *Vos*, inquit, *eritis ei ſerui.* In qua vna iniuria cæterarum omnium atrocitates continentur : vt Vatablus interpretatur. Nihil enim in hac vita durius ac moleſtius ſeruitute; cùm hominem dimidia ſui parte mutilet ac detruncet. Cui enim perit libertas, dimidia pars ſui perit, vt Vlyſſes apud Homerum lib. 7. Odyſſeæ teſtatur. Quin etiam ſola ſeruitus vel ipſa morte grauior iudicatur. Vnde Cointus Smyrnæus lib. 13. Paralipomenon, ſeu Derelictorum, in fine, refert, Priami filiam Laodicen, ruente Troia, *ad æthera manus ſuſtuliſſe, Deos immortales precatam : vt terra ipſi dehiſceret, priuſquàm ſeruilia ad opera manum admoueret.* Et voti compotem factam, ſubito terræ hiatu abſorptam euanuiſſe. Neſcio quid inſolentius aliquando egit Eleazarus quidam Iudæus,qui vt refert Ioſephus lib. 7. De bello Iudaïco, cap. 28. Caſtellum munitiſſimum, Maſſadam, cum ſtrenua ſicariorum manu, quibus ipſe præſtabat Ducem, aduersùs Romanorum obſidionem fortiter tuebatur. Sed, cùm de victoria deſperaret, certóque intelligeret, omnes ſe à Romanis expugnandos, & in ſeruitutem abducendos; longam orationem præmiſit de immortalitate animæ, ac de glorioſa morte ignominioſæ ſeruituti præferenda : qua ſic omnes excitauit, vt ſexaginta viri ſupra nongentos in mutuas cædes corruerent, & omnes ſe ad vnum interimerent; ne Romanorum ſeruituti ſubderentur: malentes mori liberos, quàm ſeruos viuere; ipſis Romanis admirantibus obſtinatos animos tam faciles ad mortem,quàm difficiles ad ſeruitutem.

Nihil ſeruitute, in vita durius.

Vatab.

Homer.

Smyr. *Seruitus vel ipſa morte grauior iudicatur.*

Ioſeph.

Magna Iudæorum multitudo ſibi manus attulit,ne ſeruiret.

3. Adde & exempla puerorum ac fœminarum, mortem ſeruituti præferentium; quæ narrat Philo Hebræus in libro, Quòd omnis probus ſit liber: & inter alia, *Celebratur*, inquit, *Laconis pueri mira quædam ingenuitas. Captiuus enim abductus à quodam Antigoni milite, liberalia quidem non recuſauit*

Philo. *Confirmatur variis puerorum & fœminarum exemplis.*

A *miniſteria: ſeruilia verò negauit ſe exhibiturum; quòd abhorreret à ſeruitio. Præſenti vitæ violentam mortem prætulit, vt feliciorem: & deſperata redemptione libens ſibimet manus intulit. Narrant Macedones, etiam Dardanas mulieres, quæ ſeruitutem credebant miſeriam turpiſſimam; ſuos pueros, quos in vlnis baiulabant, proieciſſe in fluminis gurgitem, acclamando: Vos certe non ſeruietis. Polyxenam quoque tragicus Euripides inducit, contempta morte, curam libertatis gerere; dum ſic loquitur: Liceat mori me liberam.* Hæc ille. Et concludit pueros ac mulierculas, illos ætate, has ſexu fragiles, natiuo libertatis amore ſic teneri, *Vt ne*, inquit, *hanc amittant, ad mortem, tanquàm ad immortalitatem, properent.* Eodem libertatis amore inflammati Iſraëlitæ, cla-
B mabant olim in ſolitudine, dicentes : *Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam, ne vxores ac liberi noſtri ducantur captiui.* Num. 14. n.3.Quaſi potius ducerent perire in deſerto quàm ſeruire in terra promiſſionis. Sic & Saül, non verbo tantùm, ſed etiam facto teſtatus eſt, decoram mortem ignominioſæ ſeruituti præoptandam. Nam & ipſe *arripuit gladium ſuum, & irruit ſuper eum.*1.Reg.31.n.5.Rationem reddit D.Ambroſ.in Pſalm.37.*Ne captiuus*, inquit, *ſenex viueret filiis & regno ſuperſtes.* Quaſi voluntariam mortem violentæ præponeret ſeruituti. Quòd ſi quis dicat, miſeris & abiectis dominis ſeruire, miſerum & abiectum eſſe : at verò Regibus & Principibus, honorificum & glorioſum : planè fallitur. Immò
C D.Chryſoſtom.hom.59.in Matthæum,rectè probat calamitoſius & infelicius eſſe, Regi, quàm priuato homini, etiam obſcuro & humili ſeruire. Et probat : quia Regum ſerui maioribus patent odiis & inſidiis; multorum ſibi conflant inuidiam, multorum maleuolentiam incurrunt : à quibus periculis, qui priuatis dominis ſeruiunt, eripiuntur. *Non eſt*, inquit, *æquale abiectum habere dominum, & Regi ſeruire : cuius aures multorum verbis expoſitæ ſunt : & ipſi modò hi,modò illi perſuadent. Quare, quamuis nullius ſibi mali conſcius ſit, qui Regi ſeruit; omnes tamen ſuſpectos habet, tam pares, quàm ſibi ſubiectos; & tam amicos, quàm inimicos.* Contrà verò, qui priuato domino ſeruit, neminem formidat. *Quoniam iſti*, inquit, *nemo eſt, qui*
D *inuideat: quique velit iſto expulſo ad eandem ſe intrudere ſeruitutem.* Cùm tamen eum,qui Regi proximus eſt,multi velint à loco,quem obtinet, deturbare : miſera igitur eſt omnis ſeruitus; & ea, quæ Regibus ornatur,multò miſerrima.

Fœminæ amore libertatis ad mortem, vt ad immortalitatem properant.

Iudæi in deſerto mortem optant,vt effugiant ſeruitutem.

S.Ambr. *Saül gladio occumbit, ne viueret captiuus.*

D. Chryſ.

Qui ſeruire Regibus glorioſum putat, fallitur.

Sed de hac re plura diximus cap.4.num.9. Igitur Reges Iſraël dura ſeruitute populum opprimentes manifeſtè ſe tyrannos demonſtrabant, 4.
Nam, vt bene Philo de ſpecialibus legibus: *Decet*, inquit,*dominos non abuti ſua poteſtate contra famulos, cauereque ab inſolentia, contemptu atque ſæuitia : nam iſta non ſunt indicia placidi animi; ſed impotentiæ tyrannicæ, exercentis licentiam pro arbitrio.* Et D.Auguſt. lib.1. De ſermone Domini in monte, cap.39. in 4.tomo, *Non oportet*,inquit,*Chriſtia-*
E *num ſic poſſidere ſeruum, quomodo equum : quamuis fieri poſſit, vt maiori pretio valeat equus, quàm ſeruus.* Non immeritò indignatur Philoſophus Seneca epiſtol. 47. ad Lucilium, in dominos ſuis ſeruis iniurios, illúdque prouerbium paſſim iactantes : *Totidem eſſe hoſtes, quot ſeruos.* In hoc, inquam, indignatur, dicens : *Non habemus illos hoſtes, ſed facimus : nec tanquam hominibus quidem, ſed tanquàm iumentis abutimur.* Quare amicum rectè monet, vt ſeruis ſe non durum & immitem præbeat, ſed facilem & clementem: exemplo maiorum ſuorum, qui, vt dominis

Philo. *Tyranni eſt poteſtate abuti in famulos.*

D.Auguſt.

Senec.

Domini ſeruos non accipiunt hoſtes, ſed faciunt.

Domini in ſeruos debẽt eſſe faciles & clementes.

inuidiam, ſeruis contumeliam auferrent, *illos patres familias*, hos, *familiares*, appellabant. Immò diem feſtum inſtituebant, quo ſerui non modò herilem admittebantur ad menſam, ſed etiam honores gerere, & ius dicere in familia, tanquam in puſilla quadam Republica permittebantur. Prudenter igitur docet, ſeruos habendos à dominis, vt conſeruos: ſi nimirum cogitent, *tantundem in vtroſque licere fortunæ*: hoc eſt, parem eſſe fortunæ in dominos ac ſeruos poteſtatem. Deinde & in ſermonem, & in conſilium, & in conuictum admittendos. Et paulò pòſt, *Quidam*, inquit, *cœnent tecum, quia digni ſunt; quidam, vt ſint. Si quidem in illis ex ſordida conuerſatione ſeruile eſt, honeſtiorum conuictus excutiet.* Ex quibus patet, quàm deploranda fuerit Hebræorum conditio ſub Regibus Iſraël, à quibus non vt homines, ſed vt mancipia, immò vt iumenta tractabantur.

Par fortuna in dominos & ſeruos.

Num. XVIII. Et clamabitis in die illa à facie Regis veſtri, quem elegiſtis vobis: & non exaudiet vos Dominus in die illa; quia petiſtis vobis Regem.

EXPOSITIO LITERÆ.

1\. *Poſtulati Regis pœnitentia prædicitur à Samuele.*

ET *clamabitis*, &c. Duo prædicit Samuel, haud dubiè, quin prophetico ſpiritu, vt rei euentus confirmauit. Vnum, futuram totius populi pœnitentiam. Prædicit enim fore, vt qui modò Regem poſtulant, eundem poſteà magnis clamoribus deteſtentur: experti, ſe ab illo Rege non defendi, vt putabant; ſed potiùs mille periculis exponi, mille iniuriis lacerari. Quo pacto in fabulis dicuntur columbæ ſibi accipitrem in Regem contra miluum cooptaſſe: ſed poſteà magnas ſtrages ab ipſo accipitre ſubiiſſe. Vnde illud poëticum:

Accipitrem milui pulſurum bella columbæ
Accipiunt Regem, qui magis hoſte nocet.

Homines aliquando eligunt Regem, quem poſteà vt hoſtem deteſtantur.

Sic & arbores myſtico illo apologo ſibi rhamnum in Regem elegerunt; à quo tamen miſerabiliter conflagrarunt, dicente: *Egrediatur ignis de rhamno, & deuoret cedros Libani.* Iud. 9. num. 15. Vnde quem Regem eligebant, mox vt hoſtem deteſtabantur. Quod ſicut in ſigno contigit, ita & in re ſignificata. Nam Abimelech illo in rhamno adumbratus, cui fratres Regnum contulerunt; poſteà fratribus incendium admouit: ſeptuaginta ex illis ſuper lapidem vnum interfectis. Ibidem, n. 5. Vnde Sichimitæ, quem anteà in Regem omnibus votis cooptarunt; poſteà, vt hoſtem, omnibus diris & execrationibus deuouerunt. Vide ſuprà, num. 25. Non aliter & Hebræi dicuntur hoc loco clamaturi contra Regem, quem poſtularunt: *Clamabitis*, inquit, *in die illa, à facie Regis veſtri.* Hoc eſt, interprete Vatablo, *Propter iniurias, quibus afficiet vos Rex veſter.*

Cauſa clamoris Hebræorum. Vatabl.

2\. *Quodnã fuerit huius clamoris tempus.*

Sed, quænam fuit illa dies, in qua hic clamor à toto populo erupit? Reſpondeo non fuiſſe vnam tantùm, ſed multiplicem, iuxta multiplices illius populi in ſuos Reges ſeditiones ac rebelliones, diuerſis temporibus erumpentes. Vnde Chaldæus vertit: *Clamabitis in tempore illo*: vt longius rebellionum ſpatium, quàm vnam diem ſignificaret. Igitur ſub primo Rege Saüle, ſtatim rebellarunt. *Et deſpexerunt eum*, inquit Textus, *& non attulerunt ei munera*, 1. Reg. 10. num. 27. Sub Dauide, omnes Tribus, vna excepta Tribu Iuda, pro Isboſeth

A contra Dauidem conſpirarunt. 2. Reg. 2. à num. 9. Hoc tumultu conſopito, alius periculoſior erupit; cùm ſcilicet, *toto corde vniuerſus Iſraël ſequebatur* Abſalonem. 2. Reg. 15. num. 13. Vix hæc tempeſtas poſuerat, cùm alia neſcio an atrocior, deſæuiit; viro quodam Belial, nomine Seba, contra Dauidem buccinante ac dicente: *Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai. Reuertere in tabernacula tua, Iſraël. Et ſuperatus eſt omnis Iſraël à Dauid*, &c. 2. Reg. 20. num. 1. & 2. Sub Rege Salomone, quantas contra illum tragœdias excitarunt tres illi infenſiſſimi hoſtes, Adad, Razon & Ieroboam? 3. Reg. 11. à num. 15. Iam verò Salomonis filio Roboamo in regnum ſuccedente, *Receſſit Iſraël à domo Dauid vſque in præſentem diem.* 3. Reg. 12. num. 19. Conſequentes Reges tam in Regno Iuda, quam in Regno Iſraël, B turbulentiſſimæ totius populi ſeditiones, vel in ſolio conturbarunt, vel à ſolio expulerunt; vt in primo Tomo, Annot. 3. Sect. 7. aduerti; & ex tota Regum hiſtoria planiùs conſtabit.

Diuerſæ Hebræorum rebelliones in Reges ſuos.

3\. *Etiam poſt Chriſti aduentum contra Reges tumultuabantur.* Ioſeph.

Immò poſt Chriſti Domini aduentum non ceſſabat ille populus contra Reges ſibi à Romanis impoſitos tumultuari. Nam in primis cùm Hyrcanus & Ariſtobulus fratres de Regno Iudæorum obtinendo contenderent; acriùs ipſi Iudæi de vtroque excludendo apud Pompeium contendebant: vt Ioſephus lib. 14. Antiq. c. 5. teſtatur. *Aiebant enim*, inquit Ioſephus, *ſe nolle eſſe ſub Regibus; quòd patrium inſtitutum habebant, vt ſui Dei pareant Sacerdotibus. Hos autem duos, eſſe quidem à Sa-* C *cerdotum genere: ſed velle principatum gentis in aliam formam traducere, vt eam in ſeruitutem ſubigant.* Vbi neſcio, quas leges patrias mentiuntur; vt Regibus quos petierant, reluctentur. Cùm item Archelaüs, mortuo Herode, ad Iudæorum regnum adſpiraret; efficaciter Iudæi obſtiterunt. Nam Romæ apud Cæſarem facta dicendi copia in Herodem, Archelai patrem iam defunctum, tanquàm in impiiſſimum, non Regem; ſed tyrannum declamarunt: eius ſæuitiem in viuos tantam fuiſſe, vt ea, qua vſus fuerat in mortuos, quos occiderat, clementia videretur. Denique Herodem, non vt hominem regnaſſe; ſed, vt truculentiſſimam beſtiam in omnes deſæuiſſe. Deinde eius D filium Archelaüm, nihilo fore parenti ſuo diſſimilem, certiſſimis argumentis deprehendi, cùm vix à patre deſignatus in regni ſucceſſorem, nec dum à Cæſare confirmatus, vt oportebat; tamen ita in omnes ſæuire cœperit, & humanum ſanguinem ſitire, vt tria millia ciuium, in templo, quæ ſe receperant, quaſi pro victimis Deo iugularit. Quare obnixè petere & obteſtari, ne regnum Archelao committeretur; ſed potiùs vt mutata Reipublicæ forma, poſthac ſine Regibus ſibi agere liceret, & ſolis Romanis Magiſtratibus, qui Syriæ præeſſent, obtemperare. Quæ omnia Ioſephus lib. 17. Antiq. cap. 12. alias 17. latiùs deſcribit. Vides, vt contra ipſos, quos petierunt, Reges, iuxta hoc Samuelis oraculum, clamarint?

Declamatio Hebræorum in Herodem & filium Archelaüm.

4\. *Iudæi Cæſarem ſponte ſua præoptãtes, nullis ſupplicijs fatentur Regem.* Ioſeph.

E Adde, & contra ipſum Cæſarem, quem ſolùm paulò antè Regem agnouerant, dicentes: *Non habemus Regem, niſi Cæſarem.* Ioan. 19. num. 15. mutato conſilio paulò pòſt inſurrexiſſe. Nam, vt refert Ioſephus lib. 7. De bello Iudaïco, cap. 29. multi Iudæorum euerſa patria Alexandriam confugientes, ibique res nouas ad libertatem recuperandam machinantes; tandem ad ſexcentos capti ſunt: *Quorum*, inquit Ioſephus, *non eſt, qui duritiam non obſtupeſcat. Omni enim genere tormentorum, & vexatione corporum in eos excogitata,*

cogitata, ob hoc ſolummodò, vt Cæſarem Dominum fateretur, nemo ceſſit, neque dicere velle viſus eſt: ſed omnes illa neceſſitate validiorem ſententiam conſeruauère; tanquam brutis corporibus, non animis, etiam cruciatus, ignémque ſuſciperent. Maximè verò puerorum ætas, miraculo ſpectantium fuit. Nec enim vel eorum quiſquam commotus eſt, vt dominum Cæſarem nominaret: vſque adeò corporum infirmitatem vis audaciæ ſuperabat. Quis non credat tam præpoſteram Iudæorum pœnitentiam in eorum vltionem contigiſſe? Vt qui paulò antè ſua ſponte, & nemine impellente, vnum Cæſarem in Regem admittebant, iidem paulò pòſt, nullis minis ac pœnis adduci poſſent; vt eum, ſuum dominum faterentur. Verè igitur Samuel: *Clamabitis a facie Regis, quem elegiſtis.*

Andaciæ corporum ſuperat infirmitatem.

5. *Prædicitur à Samuele Hebræos à Deo non exaudiendos.*

Et non exaudiet, &c. Secundò, prædicit Samuel diuinam audientiam totius populi clamoribus defuturam. Quamuis enim auris diuina non ſolùm audire ſoleat clamorem oris, ſed etiam *præparationem cordis*. Pſal. 10.n.17. Nihilominus vociferationes eorum, qui non voluntate, ſed neceſſitate clamabant; meritò repellebat: præſertim cùm ipſi ſua ſponte ſe in eas anguſtias conieciſſent; nec optimis Samuelis conſiliis obtemperaſſent. Qui enim Deum non audit, quo iure optare debet, vt à Deo audiatur? Hunc enim talionem merentur peccatores diuinis admonitionibus rebelles; iuxta illud: *Quia vocaui, & renuiſtis; extendi manum meam, & non fuit, qui aſpiceret, deſpexiſtis omne conſilium meum, & increpationes meas neglexiſtis: egoquoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo.* Prou. 1. à n. 24. Vbi par pari refertur: & ſurdæ peccatorum aures, ſurdis Dei auribus puniuntur. Vnde ſequitur: *Tunc inuocabunt me, & non exaudiam, mane conſurgent, & non inuenient me: eò quòd exoſam habuerint diſciplinam, & timorem Domini non ſuſceperint.* Ibidem, n.28.& 29. Vbi Deus ſuas aures obturare dicitur, non ad quotuncunque peccatorum orationes; ſed eorum potiſſimùm, qui aures ſuas ad diuinas monitiones obturant, vt peccatorum hominum ſurditas, vltoris Dei ſurditate vindicetur. Hinc illa pœnę cum culpa proportio, quam Deus ſurdis peccatoribus comminatur: *Sicut*, inquit, *non audierant; ſic clamabunt, & non exaudiam: dicit Dominus exercituum.* Zach.7. num.13. Vbi nota, qui Deum etiam leniter inſuſurrantem non audiunt, eos ne fortiter quidem clamantes à Deo exaudiendos. Ad hæc, de populi ſurditate conqueſtus Dominus, *Putreſcere*, inquit, *faciam populum iſtum peſſimum, qui nolunt audire verba mea.* Ierem. 13.n.10. Sed, quæ pœna in pecatores diuinis vocibus ſurdeſcentes ſtatuitur; niſi, vt ipſi quoque diuinas aures ſuis precibus ſurdas experiantur? *Cùm ieiunauerint*, inquit, *non exaudiam preces eorum: etſi obtulerint holocauſtomata & victimas, non ſuſcipiam ea.* Ierem. 14. n. 12. Vbi peccatorum ſurdeſcentium preces, etiam cum ieiuniis & ſacrificiis coniunctæ, quæ proinde efficaciores eſſe ſolent, à diuinis auribus excluduntur.

Surdæ peccatorum aures, ſurdis Dei auribus puniuntur.

Qui Deum vel leniter loquentem non audiũt, non exaudiuntur vel clamantes.

6. Saül cæterique Dauidis perſequutores, ac diuini Numinis contemptores, poſtquàm Prophetarum voces ita reſpuerunt, vt penitùs obſurduiſſe viderentur: tandem, & ipſi neceſſitate compulſi, *Clamauerunt, nec erat, qui ſaluos faceret: ad Dominum, nec exaudiuit eos.* Pſal. 17.n. 42. Iuſtiſſima punitio; vt Deum non audientes, à Deo non audirentur. Quoties, quæſo, Eſaü ſalubres præceptiones contempſit; qui non vacando in tabernaculis, doctrinæ ſtudebat; ſed vagando in agris, venatui inſudabat? Geneſ.25. num.27. Negligens igitur doctrinæ auditor, ne à Deo quidem auditus fuit: *Non enim*, inquit Apoſtolus, *inuenit pœnitentiæ locum, quamuis cum lacrymis inquiſiſſet ea.* Heb. 12.n 17. Antiochus Rex ſępiùs à Deo de ſua ſuperbia admonitus, adeò non audiuit, vt potiùs *nullo modo a ſua malitia ceſſarit.* 2. Mach 9.num. 6. Quam pœnam merebatur tam ſtultus & impius ſurdaſter, niſi, vt magnis Deum clamoribus deprecatus, minimè audiretur? iuxta illud: *Orabat autem hic ſcelestus Dominum, à quo non eſſet miſericordiam conſequuturus.* Ibidem, num.13. Sæpiſſimè Chriſtus Dominus Iudæos ad ſe vocabat; quem illi pertinaciſſimè reſpuebant: vt impleretur in eis prophetia Iſaiæ, apud Matth.13. num.15. *Ne quando videant oculis, & auribus audiant.* Quæ igitur opportunior pœna manere poſſet diuini verbi contemptores; niſi, vt illi, qui Dominum clamantem non audiebant, ad Dominum clamantes non audirentur? Vnde illud: *Quæritis me, & non inuenietis.* Ioan.7. n. 34. Et iterum: *Quæritis me, & in peccato veſtro moriemini.* Ioan. 8.n. 21.

Iuſta punitio Deum non audientes à Deo non audiri.

Confirmatur res variis exemplis.

7. *Iudas in tempore non audiẽs, ſupplex non auditur.*

Tandem Iudas, qui Dominum ſæpiùs clamantem non audiuit, indignus fuit, vt eius clamor in quem aliquando erupit, audiretur. Dixit enim: *Peccaui tradens ſanguinem iuſtum.* Matth.27.num.4. Sed hæc eius oratio facta eſt ei in peccatum. Pſal. 108.num.8. vt rectè obſeruat D. Chryſoſt. ſerm. 4. De paſſione, in fine tom.3. Nam, *Vbi*, inquit, *pœnitentia feſtinauit ad portum, ibi incidit in æternum, & ſine reparatione naufragium.* Itaque, qui Deum in tempore clamantem non audiunt, nec ipſi à Deo clamantes audiuntur: vt patet hoc loco in Hebræis, qui Samuelem benignè ſuadentem, vt à Rege petendo abſtinerent, audire noluerunt; ſed ſtatim dicuntur poſteà precaturi, vt à Regis, quem petierant, tyrannide eximantur, nec tamen à Deo exaudiendi. Quamuis enim Deus ſemper exaudiat eos, qui pro ſuis culpis debitè precantur: non tamen eos, qui precantur pro pœnis temporalibus, quas ipſe decreto abſoluto præfiniuit, quod non licet immutari. Cùm igitur, ſuppoſita populi petitione abſolutè à Deo decretum fuerit, vt Hebræi vſque ad Chriſtum natum ſub Regibus tenerentur: fruſtra ipſi ab hoc iugo liberari voluerunt & poſtularunt, Deo illorum preces repellente. Sed totum hoc ius Regis ad mores paucis illuſtremus.

S. Chryſ.

Quæ preces à Deo non exaudiantur.

ANNOTATIO XXXV.

CIRCA LITERAM.

Quanto inter ſe diſcrimine ſeruitus ſub peccato, & ſub Chriſto diſtinguantur.

1. *Sectionis argumentum.*

IVs Regis hactenus explicatum, ſub quo Hebræi à ſuis Regibus opprimendi erant, myſticè ſignificabat tyrannicas peccati leges, quibus peccatores infideliter ſubiiciuntur, longè diſſimiles ab iis, quibus Chriſti ſerui ſuauiter religantur. Illorum enim ſeruitus duriſſima eſt, horum ſuauiſſima, quæ propterea debeat, non ſeruitus, ſed libertas appellari, vt in hac annotatione breuiter oſtendemus.

A

SECTIO I.

Vera ſub peccato ſeruitus; ſub virtute libert.s.

Tert. Chriſti ſeruitus libertas eſt, mundi libertas ſeruitus.

2\. REm diſertè expreſſit Tertull. lib. De corona militis, cap. 13. *Si veram,* inqut, *putas ſeculi libertatem, rediſti in ſeruitutem hominis, quàm putas libertatem: amiſiſti libertatem Chriſti, quam putas ſeruitutem.* Vbi ſatis ſignificat, ſub peccato, non niſi ſeruitutem; ſub virtute, non niſi libertatem inueniri Et quidem veram eſſe ſub peccato ſeruitutem, nec Philoſophus quidem naturalis ignorauit. B Nam Plato lib. 9. De Republica, *Quoties,* inquit, *peccas; toties te velut catena reuinctum, nequiſſimo & ſpurciſſimo domino pro mancipio tradis.* Qua in re, vt in cæteris quoque Philo platonizat. Nam in libro, Quòd omnis probus ſit liber, duplicem conſtituit ſeruitutem; vnam, corporis; alteram animi. *Et corporibus,* inquit, *dominantur homines; animis autem affectus & vitia.* Et paulò pòſt, hanc poſteriorem ſentit eſſe veram ſeruitutem: *Nam, qui,* inquit, *humili ſeruilique animo, humilibus ſeruilibuſque nogotiis dat operam, verè ſeruus eſt.* Et ad finem libri: *Serui & verberones ſunt omnes, quotquot, non hominibus, quod leuius eſt; ſed rebus viliſſimis, mero* C *aliiſque coquorum ac cupediariorum curioſitatibus in gratiam ventris dant operam.* Et quidem Cynicus ille Diogenes, apud eundem Philonem conſpicatus quendam ſeruum manumiſſum, noua felicitate exultantem, gratulantéſque amicos, *Miratus eſt fatuum eorum iudicium;* quaſi crederent è ſeruitute exiiſſe, qui prauis affectionibus nondum renuntiaſſet.

Plato.

Philo.

Qui à prauis affectionibus non recedit; à ſeruitute non recedit.

3\. Sed quid apertius illo Chriſti Domini oraculo: *Omnis,* inquit, *qui facit peccatum; ſeruus eſt peccati,* Ioan. 8. num. 34. In quem locum D. Ambr. lib. De Ioſeph, cap. 4. *Seruile,* inquit, *eſt omne peccatum, libera innocentia. Quomodo enim non ſeruus omnis auarus, qui pro exiguo pecuniæ lucello ſe ipſum* D *auctionatur? Quomodo non & ille ſeruus, qui ſubditus eſt libidini? Primùm ſuis ardet incendiis, & peccati ſui facibus exuritur; ſuſcipit omnes metus; inſidiatur ſomnis ſingulorum; vt vnius cupiditate potiatur, fit ſeruus omnium. Seruit igitur, ad miſeram quidem ſeruitutem, qui ipſe ſibi dominos facit; ipſe vult habere, quos timeat.* Primus locus Scripturæ, in quo ſerui nomen auditur, ille eſt, in quo Noë filio ſuo Cham maledixit, dicens: *Maledictus puer Chanaan, ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis.* Gen. 9. num. 25. Quod Diuus Auguſt. lib. 19. de ciuit. cap. 15. rectè expendit: *Conditio,* inquit, *ſeruitutis iure intelligitur impoſita peccatori. Proinde nuſquam Scripturarum legimus ſeruum, antequàm hoc vocabulo Noe iuſtus peccatum filij vindicaret. Nomen* E *itaque iſtud culpa meruit, non natura* Idem Diuus Auguſtin. quæſt. 153. in Geneſ. duplicem ſeruitutis cauſam inducens, *Seruum,* inquit, *hominem homini vel iniquitas, vel aduerſitas dominari fecit. Iniquitas quidem, ſicut dictum eſt: Maledictus Chanaan: erit ſeruus fratribus ſuis. Aduerſitas verò, ſicut accidit ipſi Ioſeph,* &c. Sed vide, quantò efficacior ſeruitutis cauſa ſit iniquitas, quàm aduerſitas. Nam aduerſitas leuiſſimam & breuiſſimam in ſeruitutem Ioſephum redegit; nulla ad eius poſteros ſeruitutis nota deriuata. At iniquitas non ſolùm Cham, ſed etiam eius filium Chanaan; immò & totam eius poſteritatem in perpetuam & maledictam quandam ſeruitutem deturbauit. Totus enim huius ſeruitutis ordo à

S. Ambr. *Omnis peccator miſeram ſeruit ſeruitutem.*

Peccator iure ſeruus dicitur.

S. Auguſt.

D. Aug.

Seruum facit vel iniquitas, vel aduerſitas diuerſo modo.

A maledicto ſeruo exordium ſumpſit: vt in totam poſteritatem diſſeminanda maledictio ſignificaretur.

4\. Accedit D. Ambroſ. in epiſt. ad Coloſſ. cap. 4. ſub initium, vbi expendens, omnes à Deo conditos fuiſſe liberos, multos à peccato factos fuiſſe ſeruos, ſubdit: *Apud Deum,* inquit, *hic ſeruus habetur, qui peccauerit. Denique peccati cauſa Cham ſeruus audiuit: Maledictus puer Chanaan: ſeruus ſeruorum erit fratribus ſuis. Cui ſententiæ veteres aſſenſère: ita vt definirent, omnes prudentes eſſe liberos: ſtultos omnes eſſe ſeruos: quia prudens abſtinet à peccatis; ſtultus ſubiicit ſe peccato.* Quis ergo dubitet de miſera peccatorum ſeruitute, quæ B diuino pariter atque humano calculo confirmatur? Iam verò Diuus Chryſoſt. hom. 29. in Geneſ. expendens, per peccatum Cham, quod non fuit omnium grauiſſimum, miſerrimam ſeruitutem in eius auctorem inductam fuiſſe, rectè argumentatur, quantò miſerior & infelicior ſeruitus per grauiora peccata inducatur. *Qui ſenſibilem,* inquit, *nuditatem euulgauit, maledicta ſe fecit obnoxium, & excidit ab honore, quem parem habuit cum fratribus; condemnatus, vt illis ſeruiret. Quid patientur, qui peccata fratrum euulgant: & non ſolùm non contegunt & excuſant; ſed magis ea faciunt manifeſta?* Haud dubiè, ſicut per peccatum ſeruitus, ita per grauius peccatum miſerior ſeruitus C inferetur. Tandem D. Greg. Naz. Orat. 16. poſt medium, *O ingentem,* inquit, *ſtultitiam! O ſingularem vecordiam!* Eorum ſcilicet, qui non cogitant, paupertatem & ſeruitutem, ſimul cum vitio, in hominum genus irrepſiſſe. Et ſubdit: *Qui hominem primum creauit, liberum eum, ſuique arbitrij reliquit, ſola mandati lege coercitum, atque in paradiſi deliciis opulentum. Libertas porrò, & diuitiæ in ſola mandati obſeruatione ſitæ erant: quemadmodum contra paupertas & ſeruitus in illius violatione.* Quàm deformis filia erit ſeruitus; quæ à tam monſtroſo parente naſcitur peccato.

D. Ambr. *Homines naſcuntur liberi, peccato fiunt ſerui.*

D. Chryſ.

Grauior ſeruitus grauioribus peccatis.

S. Greg.

Paupertas, & ſeruitus in præcepti violatione.

5\. Credebant olim Iudæi, liberos ſe eſſe; tum ex illo oraculo diuino: *Nunquid ſeruus eſt Iſraël, aut* D *vernaculus?* Ier. 2. n. 14. tum, quia patre Abraham ingenuo ac libero gloriabantur. Vnde Chriſto Domino veram illi libertatem promittenti, ſi crederent; cum ſtomacho reſpondebant: *Semen Abrahæ ſumus, & nemini ſeruiuimus vnquam: quomodo tu dicis: Liberi eritis?* Ioan. 8. num. 33. Vbi D. Hier. in locum Ieremiæ citatum: *Sed neſciebant,* inquit, *quod omnis, qui facit peccatum, ſeruus peccati ſit; & ſeruiat vnuſquiſque ei, à quo vincitur. Nati ergo de amico Dei Abraham, vitio ſuo facti ſunt, quaſi filij Cham, cui dictum eſt: Maledictus Chanaan, ſeruus erit fratribus ſuis.* Abraham duas habuit vxores, vnam Ægyptiam, & ſeruientem, nimirum Agar; alteram Hebræam, & imperantem, nempe, Saram: quæ non ſolùm in domeſticos & familiares, E verùm etiam in ipſum dominum & patrem familias Abrahamum exercebat dominatum; iuxta illud Dei oraculum ad Abrahamum: *Omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius.* Gen. 21. num. 12. Vnde, quæſo, Sara tantam meruit poteſtatem in virum? Cùm potiùs, iuxta præceptum Apoſtoli, *Mulieres viris ſuis ſubditæ* eſſe debeant, *ſicut Domino.* Epheſ. 5. n. 22. Reſpondet egregiè D. Ambr. lib. 2. De Abraham, c. 5. *Quæ,* inquit, *ſeruitio delictorum ſe exuit; principatum habuit, non ſeruitium.* Rectè quidem. Nam, qui non peccat, non poteſt ſeruire: ſicut, qui peccat, non poteſt imperare.

Iudæi per naturam liberi, ſerui per peccatum.

D. Hier.

Qui nō peccat, ſeruire non poteſt, qui peccat, non poteſt imperare.

D. Ambr.

6\. Suam non ignorat ſeruitutem Rex Antigonus, qui, vt refert Ælianus lib. 2. var. hiſt. c. 20. filium alloquutus, *An non noſti,* inquit, *fili mi, regnum*

Ælian. *Quomodo regnum ſit nobilis ſeruitus.*

regnum noſtrum eſſe nobilem ſeruitutem? Quod ille fortaſſe dicebat, vt ſignificaret, ſe ſuorum ſubditorum commodis ſeruire: ſed verius proculdubiò poſſet dicere; vt oſtenderet, ſe ſuis appetitionibus, tanquàm mancipium ſuis heris, obtemperare. De Herode Ioſeph.lib.17. Antiq.c.10. *Vir*, inquit, *in omnes ex æquo ſæuus, iræ ſeruus, iuris dominus*. Nempe, ſolis legibus quibus obedire oportebat, imperabat: & prauis appetitionibus, quibus imperare tenebatur, obediebat. Rectè D.Aug.lib. 4.De ciuit.c.3. *Malus*, inquit, *etiamſi regnet, ſeruus eſt: nec vnius hominis, ſed, quod eſt grauius, tot dominorum, quot vitiorum.* Miſera quidem ſeruitus, tam multis acta ſub tyrannis. At verò D.Iſidor. lib.3. De ſummo bono, cap. 98. *Quilibet*, inquit, *rectè faciendo, Regis nomen tenet, ſed peccando, amittit.* Improba illa Ægyptia, quæ Ioſepho pro ſeruo emptitio vtebatur; quando ſerui ſui caſtitati inſidiata eſt: non appellatur domina; ſaltem iuxta Septuaginta: ſic enim transferunt, & rectè quidem ex Hebræo: *Iniecit vxor domini eius oculos ſuos in Ioſeph.* Geneſ.37.n.7. At, cur non dicitur, Iniecit domina eius oculos ſuos in Ioſeph? Reſpondet quidem egregiè ad præſens inſtitutum Diuus Ambroſ. lib. vno de Ioſeph, c.5. *Rectè quidem*, inquit, *vxor domini; non ipſa domina dicitur; quia non potuit extorquere, quod voluit imperare. Nam quomodo domina, quæ dominandi non habebat affectum? quæ diſciplinam dominæ non tenebat? quæ ſeruulis libidinis incentiua præſtabat? Ille dominus, qui amantis non excepit facies; qui lenocinantis vincula non ſenſit? quem nulla mortis formido perterruit; qui maluit liber criminis mori, quàm potentiæ criminoſæ eligere conſortium.*

Ioſeph. Malus Rex tot dominorum ſeruus, quot vitiorum. D.Aug. D.Iſid. Dominus dici nequit peccati ſeruus. D.Ambr.

7\. Dauid de peccatoribus loquutus, *Dominabuntur*, inquit, *eorum iuſti in matutino*: Pſal.48.n.15. ſed vtinam ſoli iuſti, nobiliſſimi domini, & non etiam praui affectus, viliſſimi, crudeliſſimique tyranni peccatoribus dominarentur. At proh dolor! virtus pariter ac vitium eis dominantur. Vnde D. Chryſ. ad eum locum: *Talis*, inquit, *eſt verum natura, vt vitium virtuti ſeruiat, eámque formidet ac pertimeſcat: licèt illud ſit verſutum, excitatúmque, ac præclarè inſtructum: hæc verò nuda, & ſe ipſum decertans.* Et ſtatim ſibi obiiciens præpoſteram rerum conditionem, videmus enim ſæpè ſeruire bonos, imperare improbos: reſpondet, bonos in ſua illa ſeruitute veram gerere libertatem, quia non ſeruiunt vitiis; improbos in hoc ſuo imperio miſeram ducere ſeruitutem, quia vitiis famulantur. Et propoſito exemplo rem illuſtrat: *Vxor*, inquit, *Putipharis Ægyptia, nunquid erat Regina? nunquid toti Ægypto præerat? nunquid maximam habebat poteſtatem: Quid verò Ioſeph? Num ſeruus? Num captiuus? Num famulus empititius? illa igitur aduerſus adoleſcentulum, non omnem aciem inſtruxit: ſed ipſa deſcendit in aciem. Quis ergo tunc erat ſeruus? Quis liber? Illáne, quæ precabatur: & non homini, ſed improbiſſimæ animi perturbationi ſeruiebat? An is, qui contemnebat ſceptrum, coronam, purpuram? Illa quidem repulſam paſſa receſſit, & alij rurſus animi morbo mancipata eſt, nempe, iræ, quæ ratione non regitur. Hic exiit capite redimito coronis innumerabilibus, & in ipſa ſeruitute libertatem magis reſplendentem oſtendens. Nihil eſt enim æquè liberum, vt virtus: nihil æquè ſeruum, vt vitium.*

Virtus ſimul & vitium peccatoribus dominantur. D. Chryſ. Iuſti in ſeruitute liberi: iniuſti in libertate ſerui.

8\. De eadem re D.Greg. lib.27. Moral.c.5. *Quid*, inquit, *Ioſeph caſtius, qui ad deſiderium petulantis dominæ, iugo luxuriæ premi non potuit etiam captiuus. Et quidem hominibus extitit ſeruus; ſed contra dominantem nequitiam, & in ſeruitio liber fuit.* Verùm non ſolùm vna fœmina primaria, ſed etiam am-

D. Greg. Ioſephi in ſeruitute libertas commendatur.

A pliſſima quædam Regina, ſi quando peccat, ſeruire iudicatur. Hinc eſt, quòd Ieremias literaliter quidem Ieroſolymam vrbium Reginam; myſticè verò quamuis animam, etiam Regum atque Imperatorum lamentetur, quòd illa hoſtium, hæc autem vitiorum imperio ſubiiciatur: *Princeps*, inquit, *prouinciarum facta eſt ſub tributo.* Thren. 1. n.1. Ad quem locum D. Hieron. *Myſticè*, inquit, *plangitur anima fidelis hominis, quæ quondam plena fuit numeroſitate virtutum: & imperabat diuerſis affectibus, dominans concupiſcentiis carnis: poſteà autem à malignis ſpiritibus flammis libidinis ſuccenſa, deſtituta Angelorum ſolatio, & carens diuino conſortio, tot ſeruit ſceptris dedita, quot vitiis.* Quæ durior & infelicior ruina, quàm ex tanto dominatu in tan- B tam ſeruitutem præcipitari?

Anima iuſti ſi peccat, ex dominatu in miſerã abiit ſeruitutem. D.Hier.

9\. Age, & Pharaonem ac Ioſephum inter ſe compara. Quis hoc infirmior? Quis illo potentior ad primam ſpeciem videatur? Et tamen, quia Pharao parebat vitiis, Ioſeph autem vitiis imperabat; hic Regis, ille ſerui nomen merebatur. Vnde D.Ambr.lib. De Ioſeph, c.4. *Seruiebat*, inquit, *Ioſeph, regnabat Pharao; beatior huius ſeruitus, quàm regnum illius. Denique tota Ægyptus collapſa eſſet fame; niſi regnum ſuum conſilio ſeruuli ſubdidiſſet.* Compara item Regem Achab, & prophetam Heliam. Achab, tanquàm ſeruus abiectus trepidabat: Helias, tanquàm dominus imperioſus minabatur, 3. Reg.21.n.20. Vnde quæſo, deſpicabili Prophetæ tanta vis animi, & potenti Regi tanta deie- C ctio? Credo, quia Helias peccatis imperabat: at verò Achab peccatis ſeruiebat. Et propterea Helias ad Regem, *Venumdatus*, inquit, *es, vt faceres malum.* Quaſi diceret: Vt peccares, tuam regiam libertatem in miſeram ſeruitutem abieciſti; ac te de potente Rege in venale mancipium transformaſti. Ac ſi non poſſet idem homo & regnare, & peccare: ſed neceſſariò abiiciendum eſſet regnum ei, cui peccatum eſſet admittendum. Quare rectè concludit Diuus Ambr. lib. De Naboth, cap. 12. *Captiua eſt igitur opulentia, paupertas libera. Seruitis, ac miſeram quidem ſeruitutem, qui ſeruitis errori, ſeruitis cupiditati, ſeruitis auaritiæ, quæ expleri non poteſt; gurges quidem inſatiabilis eſt; rapidior, cùm illata demergit.*

Ioſephi ſeruitus beatior Pharaonis regno. D.Ambr. Heliæ magna vis animi ex peccatorũ imperio. Achabi ex ſeruitio infirmitas. D.Ambr. Opulentiæ captiui, pauperes liberi.

D 10\. Hinc eſt, quòd Dauid diuites ac potentes ſignificet eſſe, ſuarum diuitiarum non tam dominos, quàm ſeruos: *Nihil*, inquit, *inuenerunt omnes viri diuitiarum in manibus ſuis.* Pſalm.75.n.6. In quem locum D. Ambr. lib. cit. De Naboth, c.15. *Benè*, inquit, *viros diuitiarum appellauit, non diuitias virorum; vt oſtenderet, eos non poſſeſſores diuitiarum eſſe: ſed à ſuis diuitiis poſſideri. Poſſeſſio enim poſſeſſoris eſſe debet: non poſſeſſor poſſeſſionis. Quicumque igitur patrimonio ſuo, tanquam poſſeſſione non vtitur; qui largiri pauperi, & diſpenſare non nouit: is ſuarum ſeruulus eſt, non dominus facultatum: quia aliena cuſtodit, vt famulus; non tanquam dominus, ſuis vtitur.* Concinit D.Cypr. lib.2.epiſt. epiſt. 2. iuxta veterem editionem: vbi loquutus de diuite auaro, E quem non tam aurum, quàm peccatum onerabat: *Suſpirat*, inquit, *ille in conuiuio, vigilat in pluma: nec intelligit miſer, ſpecioſa ſibi eſſe ſupplicia: auro ſe illigatum teneri: & poſſideri magis, quam poſſidere diuitias.* Huc referri poteſt illud Tert. lib. De habitu muliebri, c.7. de barbaris quibuſdam populis, hoc quidem nomine ſapientibus: *Qui auro*, inquit, *vinctos in ergaſtulis habent, & diuitiis malos onerant; tantò locupletiores, quantò nocentiores.* Et lib. De cultu fœminarum, c.10. *Aurum ipſum*, inquit, *cuius vos gloria occupat, cuidam genti ad vincula ſeruire, referunt Gentilium Literæ.* Hoc enim exemplum di-

Diuites non diuitiarum domini, ſed ſerui. D. Amb. D.Cypr. Auri poſſeſſores ab auro poſſidentur. Tert. Aurum nocentium catena.

inquit, *ſeruitus, cui vagum ius eſt. Plures enim domi-* A *nos habet, qui vnam non habet.* Quaſi diceret: Qui vni Deo non ſeruit; neceſſe eſt, vt pluribus vitiis, tanquàm immaniſſimis tyrannis, ſubiiciatur.

3\. *D.Ambr. Iuſtus ſolius Dei eſt: peccator plurimis famulatur.*

Dauid ſalutem à Deo impetraturus, *Tuus ſum ego*, inquit, *ſaluum me fac*. Pſal. 118. num. 94. Vbi D. Ambroſ. ſerm. 12. notat, hanc vocem facilem eſſe, & multorum videri; ſed planè paucorum eſſe: *Satis rarus eſt*, inquit, *qui poſſit dicere: Tuus ſum.* Et in huius aſſertionis ratione reddenda longior diuagatur: *Non poteſt*, inquit, *dicere ſecularis: Tuus ſum. Plures enim dominos habet. Venit libido, & dicit: Meus es; quia ea, quæ ſunt corporis, concupiſcis. Venit auaritia, & dicit: Meus es; quia argentum & aurum, quod habes, ſeruitutis tuæ pretium eſt. Venit luxuria, & dicit: Meus es; quia vnius diei conuiuium, pre-* B *tium tuæ vitæ eſt. Venit ambitio, & dicit: Planè meus es; neſcis, quòd ideo imperare aliis te feci, vt mihi ipſe ſeruires? Neſcis, quòd ideò poteſtatem in te contuli, vt meæ te ſubiicerem poteſtati? Veniunt omnia vitia, ſingula dicunt: Meus es. Quem tanti competunt, quàm vile mancipium eſt!* Ita ille, dilucidè ac diſertè.

4\. *Eccleſiaſtici cùm vni Deo ſeruire debeant, Diabolo ſubiiciuntur.*

Sed quid? Solúſne ſecularis, non poteſt dicere: *Tuus ſum ego?* Vereor planè, ne & Eccleſiaſtici ab hac profeſſione iactanda impediantur: & dum ſinguli dicunt Deo: *Tuus ſum ego*: audiant à Diabolo: *Meus es tu.* Certè Iudas, qui non modò vniuerſali fidelium Eccleſia, ſed etiam peculiari Apoſtolorum Collegio tenebatur; ſi Chriſti Domini ſeruum ſe iactaret, facilè à Dæmone confutaretur. C

S.Ambr. Peccator nō Ieſu, ſed Diaboli eſt.

Nam, vt bene D. Ambroſ. citatus paulò antè diſſeruerat: *Venit, & introiuit in eum Satanas, & cœpit dicere: Non eſt tuus, Ieſu; ſed meus eſt. Ea, quæ mea ſunt, cogitat; quæ mea ſunt, in pectore ſuo voluit: tecum epulatur, & mecum paſcitur, à te panem accipit, à me pecuniam: tecum bibit, & mihi tuum ſanguinem vendit: tuus eſt Apoſtolus, & meus mercenarius.* Quem igitur à verò domino falſi tyranni, hoc eſt, à Chriſto vitia, miſeram in ſeruitutem abſtraxerunt; hunc illi Eccleſiaſtici imitantur, qui cùm vni Deo ſeruire debeant, innumeris vitiis ſubiiciuntur.

5\. Secundò, patet huius ſeruitutis acerbitas: quia ſeruus hominis aliquando à labore feriatur: peccati ſeruus nunquàm à labore requieſcit. Vnde D. Ambroſ. lib. de Naboth, c. 6. *Qui ſeruit*, inquit *peccato, ſemper in laqueis, ſemper in vinculis eſt; nunquàm* D *liber à compedibus, quia ſemper in criminibus. Quam miſera ſeruitus ſeruire peccatis? Natura ipſius neſcit munia, nec ſomni ipſius nouit vices, aut cibi fungitur ſuauitate.* Et confirmat ex illo Salomonis oraculo: *Dulcis eſt ſomnus operanti, ſiue parum, ſiue multùm comedat: ſaturitas autem diuitis non ſinit eum dormire.* Eccleſiaſtes 5. num. 11. Nam, *excitat eum*, inquit, D. Ambr. *cupiditas: excitat cura peruigil aliena rapiendi, torquet inuidia, mora vexat, ſterilitas prouentuum infœcunda perturbat, ſollicitat abundantia.* Sic ille. Vbi plura eleganter. Hos labores ſeruientium peccato ſignificauit Ieremias, c. 9. n. 5. *Vt iniquè*, inquit, *agerent, laborauerūt.* Et clariùs cap. 16. n. 13. *Seruietis*, inquit, *Diis alienis, die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem.* Quod typicè ſignificauit He- E bræorum labor in Ægypto; qui de nocte coquebant lateres, de die paleas colligebant, ne vnquàm à laboribus vacarent. Exod. 5. à num. 7. Vnde eſt illud: *Via peccantium complanata lapidibus, & in fine illorum inferi & tenebræ & pœnæ.* Eccleſiaſt. 21. n. 11. Nam, licèt Ianſenius vias lapidibus complanatas, faciles ac felices interpretetur, quas impij in hac vita ſine offenſione decurrūt: tamen Gloſſa & Lyranus legunt, vias lapidibus complantatas & ſcrupeas, aſperas ac difficiles interpretantur: quas improbi in hac vita terunt; vt ipſi apud inferos

D.Ambr. Peccati ſeruus à labore nunquàm feriatur.

D.Ambr.

Nulla peccati ſeruorum quies, nec de die, nec de nocte.

Ianſ. *Peccatorum via aſpera & difficilis.* Lyran.

A confitentur: *Laſſati*, inquiunt, *ſumus in via iniquitatis & perditionis: ambulauimus vias difficiles.* Sap. 5. num. 7. Vnde Dauid, *Contritio*, inquit, *& infœlicitas in viis eorum.* Pſ. 13. n. 3. In quem locum Auctor Operis imperfecti in Matt. hom. 28. *Putas*, inquit, *quòd peccatores iſtius mundi non laborant? Verè maiores labores & ſollicitudines habent, quàm ſerui Dei.* Et paulò pòſt rationem reddit: *Nam etſi corpore*, inquit, *non grauantur, animæ tamen eorum grauatæ ſunt.* Quod poteſt ex D. Paulo confirmari dicente: *Tribulatio & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum: gloria autem & honor & pax omni operanti bonum.* Rom. 2. num. 9. Quam tribulationem adeò grauem eſſe docet D. Chryſ. hom. 5. ad eum locum, vt dicat: *Si quis eſt, qui ſenſu ac mente* B *præditus ſit, is certè gehennæ pœnam tolerare malit, quam aduerſo Deo ſtare. Dei offenſio nullo non ſupplicio grauior eſt.*

Auct. Oper. imp. *Peccatores plùs laborãt, quàm ſerui Dei.*

Confirmatur ex D. Paulo.

Perpetuam laborum viciſſitudinem, quibus hominum ſerui opprimuntur; ſignificauit Chriſtus Dominus, dicens: *Quis veſtrùm*, inquit, *habens ſeruum arantem, aut paſcentem, qui regreſſo de agro, dicat illi: Statim tranſi, & recumbe. Et non dicat ei: Para, quod cœnem, & præcinge te, & miniſtra mihi, donec manducem & bibam: & poſt hæc, tu manducabis & bibes?* Luc. 17. n. 7. & 8. Quæ durior & importunior ſeruitus fingi poteſt? Nam tota die inter ruralia opera fatigatus, maiorem noctis partem inter coquinaria & conuiualia miniſteria conſumit. Quas ſeruitutis moleſtias, multò quàm dici C poſſint grauiores eleganter explicat D. Petrus Chryſolog. ſerm. 61. citata Chriſti Domini verba interpretatus: *Seruus*, inquit, *poſt vigilias antelucanas, poſt totius diei varios & duros labores, poſt trepidantes & anxios concurſus, & parat domino ſuo cœnam, & cinctus, quod parauerat, ſubminiſtrat: nec eſt elatus, quia fecit; ſed cum deuotione ſingula faciens contremiſcit. Apponit domino ſuo cibos multiplices arte tota totius ſaporis conditos: ipſe autem ſemicoctam, nec ſolitam forſitan cœnulam guſtaturus. Porrigens crebra pocula, varios calices, vina mutat, ad longiſſimi conuiuij fabulas longiores ſtat fixus, ſtat moueri neſcius; ſtat, cui laſſeſcere non licet ſeruienti. Et cùm dominus iam partem noctis inſomnem deducit, peragit inquietam: ſeruus colligit, curat, ac curat, ponit, compo-* D *nit, reponit, & ſic in rebus neceſſariis immoratur, vt nihil ſibi, aut parum noctis ad eſcam reſeruet, & ſoporem. Poſt hæc omnia, niſi præuigilet in craſtinum, & dominum præuenerit dormientem feſſus, indefeſſus manicabit ad verbera, ad præſentem pœnam nihil heſterno ei ſubuenit de labore; quia quidquid dominus indebitè, iracundè, libens, nolens, oblitus, cogitans, ſciens, neſciens, circa ſeruum fecerit; iudicium, iuſtitia, lex eſt imperantis ira, ſubdito ius eſt; & ad libitum domini, vocem non habet conditio ſeruitutis.* Tota hæc acerbiſſima ſub homine ſeruitus; typus eſt illius ſeruitutis, quæ ſub peccato tranſigitur. Si enim homo hominem in ſua ſeruitute quieſcere non ſinit, ſed perpetuis vexat imperiis, & iniquiſſimis miniſteriis iugiter defatigat: quo frui otio, quam habere requiem E peccatum quolibet tyranno durius ac dirius ſuos ſeruos patietur?

6\. *Peccatoribus perpetua laborum viciſſitudo.*

D.Chryſol.

Dura ſub homine ſeruitus exprimitur, vt typus ſeruitutis ſub peccato.

Tertio. Grauior eſt ſeruitus peccati, quàm hominis. Nam ſeruus hominis, vt plurimùm, ſuo pabulo, ſuo demenſo non fraudatur: immò, vt poſſit laborare, cibo neceſſario expletur, & tanquàm bos ad præſepe ſaturatur. Quod ſignificauit Legiſlator, dicens: *Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.* Deut. 25. num. 4. Nam, ſi boui laboranti de cibo neceſſario prouidetur, quis dubitet homini ſeruo multò magis prouidendum? At verò ſeruus peccati cogitur perpetuam ſeruare famem. 7.

Peccati ſeruus perpetuã patitur famem.

Peccatores trahuntur ad res humana libertate indignas.

12 Quintò & vltimò. Moleſtiùs peccato, quàm homini ſeruitur: quia ſeruus hominis ad abiecta quidem compellitur miniſteria: at verò ſeruus peccati ad prauas trahitur actiones, humana libertate indignas. Vnde D. Paul. acerrimè expoſtulat cum Corinthiis, quòd ſe ad praua opera per ſuos dominos abduci paterentur: *Libenter, inquit, ſuffertis inſipientes, cùm ſitis ipſi ſapientes. Suſtinetis enim, ſi quis vos in ſeruitutem redigit, ſi quis deuorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit.* 2. Cor. 11. num. 19. & 20. Quaſi diceret: Mirum, quòd homines alioqui ſapientes in tantam inſipientiam deuoluantur; vt libenter ferant peccati ſeruitutem, & prauis appetitionibus, improbiſque hominibus ad malum patenter obediant, à quibus deuorantur opes, & captiuantur corpora, ac multis criminibus, tanquam verberibus mentes flagellantur. Ad quem locum D. Chryſ. hom. 24. *Quid, inquit, hoc dominio acerbius; quando & opes veſtras, & libertatem, & honorem auferentes, neque ſic ſunt manſueti, neque in ſeruorum ordine vos manere ſinunt; ſed quouis venalitio mancipio contemptiùs vobis abutuntur.*

D. Chryſ. *Peccatores non ſerui, ſed venalia mãcipia*

D. Bern. Mala patientia, qua homines ad peccati trahuntur ſeruitutem.

13. Certè D. Bernardus lib. 1. De conſider. ad Eugenium, commendat quidem patientiam ſeruorum Dei, ſed hanc Corinthiorum maximè condemnat. Nam Eugenium alloquutus, *Magna, inquit, virtus patientiæ, ſed non hanc tibi ad iſta optauerim. Interdum impatientem eſſe probabilius: Tùne approbes illorum patientiam, quibus Paulus dicebat: Libenter ſuffertis inſipientes, &c. Non laus, ſed ſugillatio erat manſuetudinis quorundam, qui quaſi datis manibus pſeudoapoſtolis, à quibus ſeducti erant, ad quæque ipſorum peregrina & praua dogmata trahi ſe patientiſſimè ferrent.* Præpoſtera igitur eſt patientia, qua homines ad peccati ſeruitutem ſe trahi patiuntur. Longè præſtaret, ſi huius ſeruilitatis conditionibus ſubiici minimè paterentur. Quare Iobus, ſicut ſanctiſſimè patiens fuit, ita & ſanctiſſimè impatiens. Nam ad pœnas impulſus, ſanctiſſimè tolerabat: ſed ad peccata prouocatus ſanctiſſimè reſiſtebat, & qui flagellatus à Dæmone, patientiſſimè obmutuit; tentatus ab vxore, impatientiſſimè, vt ita loquar, exclamauit: *Quaſi vna de ſtultis mulieribus loquuta es.* Iob. 2. num. 10. Vbi Lyranus: *Vir ſanctus, inquit, quamuis afflictiones proprias patienter ſuſtinuerit: tamen iniuriam Dei abſque reprehenſione ſuſtinere non potuit: quia iniuriæ propriæ ſunt tolerandæ, diuinæ autem vindicandæ.* Huius ergo tam atrocis ſeruitutis leges fugiendæ ſunt, ac deteſtandæ.

Lyran. *Iniuriæ propriæ tolerandæ, diuinæ vindicandæ.*

Seruitutis Dei ſuauitas exprimitur. D. Chryſol.

14. Quod attinet ad Chriſti ſeruitutem qua tenentur virtutis profeſſores, quis illius ſuauitatem non miretur? Ille prodigus miſeram peccati ſeruitutem expertus, *Ibo, inquit, ad patrem meum.* Luc. 15. num. 18. Nam, vt ibi D. Petrus Chryſol. ſerm. 1. *Eſt, inquit, penes patrem dulcis conditio, libera ſeruitus, abſoluta cuſtodia, timor lætus, blanda vltio, paupertas diues, ſecura poſſeſſio.* Quid hac blandius & iucundius ſeruitute? Idem prodigus ad patrem regreſſus, *Fac me, inquit, ſicut vnum de mercenariis tuis.* Vbi ſuprà num. 19. Ad quem locum D. Petrus Chryſol. ſerm. 2. *Hoc petit, inquit, quia penes extraneum, ſeruam ſenſerat libertatem; penes patrem, credit ſibi futuram liberam ſeruitutem.* Paſſeribus, qui in foro veneunt dipondio, comparantur à Chriſto Domino eius ſerui. Luc. 12. n. 6. Hos enim diabolus vendit, tanquàm viliſſimos ſeruos ad perditionem: Chriſtus, tanquam amantiſſimos filios redimit ad ſalutem. De qua re Diuus Ambroſius ad eum locum. *Sunt quædam, inquit, noſtrorum nundinæ delictorum. Aut venundamur ſub peccato, aut redimimur à peccato. Chriſtus nos redimit; aduerſarius vendit: ille auctionatur ad mortem; hic redimit ad ſalutem.* Quæ felicior ſeruitus, quàm ea, in qua mortis reus ad ſalutem vindicatur? Ligatus erat ille pullus aſinæ quem Dominus iuſſit ad ſe adduci: ſed priùs, *Soluite, inquit, illum, & adducite.* Luc. 19. num. 31. Quod D. Ambr. ibi rectè expendens, *Alieni, inquit, alligant, vt poſſideant; iſte ſoluit, vt teneat. Vehementiora enim iura nouit eſſe, quàm vincula.* Iura, inquit, charitatis, quibus ſuos ſibi ſeruos deuincit; quàm vincula ſeruitutis, quibus alieni domini ſua mancipia conſtringunt.

Cum Diabolo ſerua libertas. cum Deo ſeruitus libera.

D. Ambr. *Quæ ſint delictorum nundinæ.*

D. Ambr.

15. De huius vinculis ſeruitutis, tanquàm veræ libertatis, gloriabatur D. Paulus dicens: *Ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu.* Epheſ. 3. num. 1. Quem locum D. Ambroſ. in Pſalm. 54. obſeruans, *Chriſtus, inquit, quos alligat, liberat; quos adſtringit, abſoluit.* Et paulò pòſt; *Quod ſub aliis contumelia eſt, ſub Chriſto gloria eſt.* Cur enim tam glorioſo dominio ſeruire humilis & abiectus ſeruus non glorietur? Nam, vt egregiè idem D. Ambr. ſerm. 12. in Pſalm. 118. *Æquitate, inquit, Domini leuatur iniuria ſeruitutis.* Concinit Philo Hebræus lib. De Cherubin: *Seruire, inquit, Deo maxima eſt gloriatio; non modò libertate maior; ſed & diuitiis & principatu & omnibus rebus, quas mortales admirantur, pretioſior.* Nec ſibi diſſimilis eſt in lib. Quòd omnis probus ſit liber, vbi referens illud Sophocleum: *Deus mi Princeps, non vllus mortalium.* Et hoc oraculum, quaſi Apollineum, ac planè diuinum commendans: *Re vera inquit, ſolus liber eſt, qui ſolum Deum ſequitur. Immò, vt equidem ſentio, imperium habet in terreſtria; tanquàm immortalis, ſummique Regis mortalis vicarius.* Philonizat quidē D. Ambr. lib. 8. in Lucam. Nam ad illa verba Chriſti Domini: *Regnum Dei intra vos eſt.* Luc. 17. num. 21. rectè monet, vt quicunque ad regnum adſpirat, *ſit ſeruus in Domino. Ea enim parte, quàm participamur ſeruitute, participamur & regno.* Non ſine myſterio Chriſtus Dominus de vtero matris ſuæ, exiuit ſeruus, & dominus: ſeruus, iuxta illud: *Formans me ex vtero ſeruum ſibi.* Iſai. 49. num. 5. Dominus autem, iuxta illud: *Qui natus eſt Rex Iudæorum.* Matth. 2. num. 2. vt nouum mundo regnum, nouam induceret ſeruitutem: hanc Regum, illud ſeruorum: in illa Reges ſeruirēt in hoc ſerui dominarentur. Vnde D. Ambr. Præfat in Pſal. 35. *Aduerte, inquit, myſterium. Ex vtero Virginis, idem & ſeruus exiuit, & Dominus: ſeruus ad operandum: Dominus ad imperandum, vt regnum Deo in hominum mentibus radicaret.* Et ſtatim: *Bona ſeruitus, quæ omnes liberos facit. Bona ſeruitus, quæ nomen ſuper omne nomen acquiſiuit.* Quid hac ſeruitute glorioſius, in qua tam libera poteſtas, tam præclara dignitas conferatur? Timent homines in ſeruitute Dei, laborem, onus, iugum, crucem. Sed hunc ab illis timorem depellit Diuus Bernardus in ſuis declamationibus: *An non, inquit, fictus in precepto labor, onus leue, iugum ſuaue, crux inuncta?* Et confirmat ex Dauide: *In via, inquit, teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitiis.* Pſalm. 118. num. 14. ſeu vt magis exaggerat Chaldæus: *Sicut in ſuprema omnium fortuna.* Quaſi nihil in terris fingi poſſit, aut dignitate, aut vtilitate, aut ſuauitate, cum hac vna ſeruitute conferendum.

Pro Chriſto alligati, liberi verè ſunt D. Ambr.

Quod ſub alio contumelia, ſub Chriſto gloria.

Solus liber eſt Dei ſeruus.

D. Ambr. *Dei ſerui regno potiūtur.*

D. Ambr. *Noua ſub Chriſto ſeruitus, noua dominatio.*

D. Bern. *Chriſtianæ ſeruitutis timor, iugi ſuauitate eximitur.*

16. Diuus Ioannes hanc ſeruitutem Chriſto Domino gratulatus, *Feciſti, inquit, nos Deo noſtro regnum, & Sacerdotes; & regnabimus ſuper terram:* Apoc. 5. num. 10. Vbi expende illud, *Regnabimus ſuper terram.* Nam, ſi diceret, *Super cælum*, minùs mirandum eſſet: cùm regnum ſeruorum Dei in cælum differendum videatur. At *Super terram*? Res mira.

Chriſti ſerui ſumus cõditione: dignitate verò Reges & amici.

mita. Nam, qui ſe perpetuæ Chriſti Domini ſeruituti in terris conſecrauerant; quo pacto dicuntur in terris regnaturi? Reſpondet optimè Rupertus ad eum locum: *Confitentur,* inquit, *omnes redempti, & verum dicunt; quia ſunt ſerui eius, qui eos redemit: ſed ipſe, qui redimit, non ſeruos, ſed amicos; non ſubſeruientes, ſed conregnantes facit ac dicit. Quid multa? Conditione ſui ſunt ſerui emptitij, dignatione illius vocantur & ſunt amici.* Sic ille eleganter. Et neſcio, an elegantiùs expendat, non fuiſſe dictum, *in terra*, ſed, *ſuper terram. Quia ſancti,* inquit, *conditione in terra ſunt; ſed vita & conuerſatione ſuper terram, & ſuper terrena membra ſua tenent principatum.* Quæ igitur felicior ſeruitus eſſe poteſt, quam illa, in qua & qui ſeruit, & qui ſeruitur, æquo iure dominantur? Non ſine myſterio Chriſtus Dominus, *Venite,* inquit, *ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego reficiam vos.* Matth. 11. n. 28. At, quomodo reficiet? *Tollite,* inquit, *iugũ meum ſuper vos.* Quaſi in iugo diuinæ ſeruitutis, perfecta conſolatio & refectio includatur. Vnde D. Ambroſ. lib. De Helia & ieiunio, cap. 22. *Suſcipite,* inquit, *iugum Chriſti: nolite timere, quia iugum eſt: feſtinate, quia leue eſt. Non conterit colla, ſed honeſtat. Quid dubitatis? Quid procraſtinatis? Non alligat ceruicem vinculis; ſed mentem gratia copulat. Non neceſſitate conſtringit, ſed voluntatem boni operis dirigit.* Quid facilius hac ſeruitute, quæ tantùm abeſt, vt addat; vt potiùs minuat labores, immò potiùs extinguat?

Rup. — *Iuſti omnia poſſidens, vtpote terrena cõtemnunt.* — *D. Ambr.*

17. Daturus olim Deus legem Moyſi, *Ego,* inquit, *ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi te de terra Ægypti, de domo ſeruitutis.* Exod. 20. num. 2. vbi notat Orig. hom. 18. tunc primùm dici Hebræos eductos fuiſſe de domo ſeruitutis; quia tunc primùm ad montem Sina, hoc eſt, ad montem diuinæ legis, ſeu diuinæ ſeruitutis acceſſerant. Quandiu enim diuinam ſeruitutem non ſubibant, veram libertatem non poſſidebant. In ſola igitur ſeruitute diuina, vera libertas comparatur; quia in hac tantùm ſecularia negotia repudiantur; & quædam quaſi vincula profanæ ſeruitutis exuuntur. *Nam negotia ſeculi,* inquit Origenes, *& actus carnis, domus eſt ſeruitutis: ſicut e contrario relinquere ſecularia, & ſecundum Deum viuere, domus eſt libertatis.* Hæc Orig. Iacob, inſcio Laban ſocero ſuo, de illius domo aufugit. Gen. 31. à n. 27. At, cur priùs abeundi facultatem non poſtulauit; & in ſalutato tandem hoſpite receſſit? Optimè quidem D. Amb. epiſt. 4. *Multorum,* inquit, *dominorum mancipio ſe ſubiicere non debuit; vt ab eo, tanquàm ſeruulus, dimitteretur.* Quaſi diceret: Laban mancipium erat, quia ſeruiebat peccato; Iacob verò liber quia ſeruiebat Deo: non debuit igitur liber ſubiici ſeruo; præſertim in iis, quæ ad Deum pertinebant. Vides, vt, qui ſeruitutem Dei ſeruit, veram libertatem habere cenſeatur?

In illa Dei ſeruitute, vera libertas comparatur. — *Orig.* — *D. Ambr.* — *Iuſti vtpote liberi, nemini ſubiiciuntur.*

18. Suam libertatem, peccando, amiſit Eua, & in miſeram peccati abiit ſeruitutem. Quid remedij vt ex hac ſeruitute euaderet, & in priſtinã libertatem rediret? *Sub viri,* inquit Deus, *poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.* Gen. 3. num. 16. Quaſi illa ſeruitus, eſſet vera libertas. Quod planè in Chriſto & in Eccleſia multò apertiùs innoteſcit, vt D. Amb. lib. De Paradiſo, c. 14. interpretatur. Agens enim de hac Euæ ſeruitute ſub Adamo: *Deſignatur,* inquit, *Eccleſiæ ad Chriſtum futura conuerſio, & religioſa ſeruitus ſubdita Dei verbo, quæ multò ſit melior, quàm ſeculi huius libertas. Hæc igitur ſeruitus, Dei donum eſt.* Ex quibus patet, eum, qui peccato ſeruit, libertatem amittere; qui Deo ſeruit, libertatem recuperare. Inter ea, quæ Iſaac

Amiſſa libertas in ſola Chriſti ſeruitute reparatur. — *D. Ambr.*

A filio ſuo Eſaü benedictionis loco precatus eſt, vnum fuit: *Fratri tuo ſeruies.* Gen. 27. num. 40. Quaſi hæc illum ſeruitus ad veram libertatem reuocaret; præſertim, ſi in fratre, quem videbat, Chriſto Domino, quẽ ſeparabat, deſeruiret. Vnde D. Ambroſ. citatus, *Per hanc,* inquit, *ſeruitutem, qui per gulam primitias ſuas antè vendiderat; & ſtudio venationis agreſtis, gratiam benedictionis amiſerat; credidit ſe ipſo futurum eſſe meliorem; ſi typum Chriſti veneraretur in fratre. Hac enim ſeruitute pollet populus Chriſtianus.* Glorioſa igitur eſt, ſub Chriſto ſeruitus, quam qui ſeruiunt, potiùs liberi quàm ſerui appellantur. Immò non tam libertate, quàm ipſa filiatione vtuntur. Vnde ille prodigus à ſua illa infauſta peregrinatione regreſ-

Peccatores ad Chriſti ſeruitutem vt ad verã libertatem reuocantur. — *D. Ambr.*

B ſus, non dixit: Domine, peccaui in cælum, & coram te: ſed potiùs: *Pater peccaui in cælum, & coram te.* Luc. 15. n. 18. Quod D. Chryſoſt. hom. 10. in epiſt. ad Romanos, rectè expendit. *Neque enim,* inquit, *ſic ille lætatur, cùm, Dominus; vt cùm, Pater, audit: neque cùm, ſeruum; vt cùm filium habet: atque adeò hoc mauult, quàm illud. Proptereà omnia ille fecit, ac ne vnigenito quidem pepercit, vt adoptionem filiorum reciperemus: vt non tanquàm Dominum ſolum, ſed tanquàm patrem ſe amaremus.* Si igitur Chriſtus Dominus parentis loco potiùs, quàm Domini haberi vult, pariter etiam vult, vt nos potiùs filiorum, quam ſeruorum loco habeamur. Ex quibus omnibus colligitur quàm duriter Diabo-

D. Chryſ. — *Deus vult vt filiorum, non ſeruorũ loco habeamur.*

C lo in peccato; quàm ſuauiter Chriſto in gratia & perfectione ſeruiatur. Iterum ad hiſtoriam.

Num. XIX. Noluit autem populus audire vocem Samuelis; ſed dixerunt: Nequaquàm: Rex enim erit ſuper nos.

EXPOSITIO LITERÆ.

NOluit populus audire, &c. Non eſt ſermo de externa auditione. Quamuis enim inſignes peccatores aliquando voces bene monentium penitùs excludant, & tanquàm aſpides ſurdæ obturent aures ſuas, Pſalm. 57. num. 5 ne diuinos au- 1.

Peccatores aures obturant, ne vtiliter monentes audiant.

D diant incantatores, vt patuit in Concilio Sacerdotum; qui, ne audirent Stephanum: *Exclamantes voce magna continuerunt aures ſuas* Act. 7. num. 57. hoc eſt, obturauerunt, ne vtiliter hortantem auſcultarent. Nihilominùs id hoc loco non videtur contigiſſe: quia nemo Samuelem dicentem interpellauit: ſed omnes, quouſque peroraret, corporeis ſaltem auribus attentiſſimè auſcultarunt: vt ex eo facilè colligitur, quòd ſtatim ad illius dicta, vtpote audita & intellecta, reſponderunt. Sermo igitur eſt de interna auditione: *Noluit,* inquit, *populus audire vocem Samuelis.* Hoc eſt: Noluit

Noluit audire, hoc loco, eſt Samuelis dictis non acquieſcere.

E eius dictis aut credere, aut acquieſcere. Vbi incredibilis Hebræorum, vel contumacia, vel perfidia demonſtratur. Nam, ſi non crediderunt Samueli, diuinitùs prophetanti, fuerunt perfidi: præſertim, cùm eius ſpiritus propheticus ſatis perſpectus fuerit & exploratus, iuxta illud: *Et cognouit vniuerſus Iſrael a Dan, vſque Berſabee, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini* Suprà c. 3. num. 20. Si autem crediderunt, & nihilominùs Regem habere præoptarunt, fuerunt contumaces: quia, vt habet Abulenſis q. 10. Regem contra Dei intentionem à Samuele declaratam pertinaciſſimè petierunt. Vt deinceps ex eorum reſponſione clariùs patebit.

Abul. — *Hebræorum perfidia & contumacia.*

Sed dixerunt: Nequaquam. Siue in Hebræo לא *Lo,* id eſt, 2.

Imprudentes & impudẽtes temerè & ruſticè reſpondent.

id eſt, *Non*: ſiue in Græco, οὐχὶ, id eſt, *minimè*: ſiue in Latino, *Nequaquam*, attendatur: certè ruſticitatis & temeritatis eſt plena reſponſio. Nam, qui prudenter & humaniter aliquid negant, à mollioribus verbis ordiuntur, vt tandem repulſa leuior ac benignior videatur: at verò imprudentes & impudentes, non niſi meros lapides loquuntur, vt ſtatim iuſta petitio iniuſtiſſimè repellatur: *Nequaquàm*, inquiunt. Et duplicem ſenſum habere poteſt. Vnum: Nequaquam erit, quod prædicis. En perfidia. Et cùm Samuel tria prædixerit; nimirum Regem fore tyrannum: & populum poſteà clamaturum à Deo pro Rege auferendo: & Deum clamores populi non auditurum: ipſi nihil horum crediderunt; aut certè vnum ex altero negarunt in hunc modum: Regem, non fore tyrannum: & ſi ſit, non eſſe recuſandum ampliùs à populo, ſed patienter ſuſtinendum: & ſi recuſetur, non eſſe clamorem populi à Deo repellendum, ſed clementer auſcultandum. Hunc ſenſum D. Gregor. expreſſit: *Magna*, inquit, *duritiæ fuit, illi non acquieſcere, quem nouerant, ea tantùm, quæ Domino reuelante didicerat, imperare. Nam, qui, Nequaquam, dicunt; profectò id negant, quod audiunt.*

Primus reſpõſionis ſenſus ex perfidia.

D. Greg.

3. Alterum ſenſum: Nequaquàm deſiſtemus à Rege petendo; quamuis omnia, quæ prædicis, vera ſint. En contumacia. Videntes enim, & ſcientes, quę ex Rege mala ſequerentur, ab eo nihilominùs petendo non deſiſtebant, ne à ſuo iudicio tãtiſper inflecterentur. Hunc etiam ſenſum expreſſit D. Gregorius, *Magna*, inquit, *temeritatis extitit, contra Dei voluntatem, Regem petere; magnæ duritiæ, conſiliis Prophetæ vinci non poſſe.* Et paulò pòſt loquens de hac iterata Regis petitione: *In ea*, inquit, *mali propoſiti conſummatio eſt, & inconuertibilitas voluntatis.* Ex vtrouis ſenſu elici poteſt huius ſceleris magnitudo. Quam poſteà Propheta exprimens, *Profundè*, inquit, *peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa.* Oſeæ 9. n. 9. Nam ibi ſermo eſt de peccato populi contra domum Dauidis rebellantis, & Ieroboamum in Regem aſſumentis. 3. Reg. 12. n. 20. Quidquid enim ſit de peccato Ieroboami, de quo ſuprà, num. 12. §. 11. & ſequentibus latiùs diſſeruimus: certè populus, cui de Oraculo diuino ad Prophetam Ahiam non conſtabat; & quem odium in Roboamum legitimum Regni ſucceſſorem perurgebat; non eſt dubium, quin præcipiti quadam temeritate ad nouum Regem Ieroboamum conſtituendum ſe effrænarit. Hoc igitur populi peccatum comparat Propheta cum eo, quod factum eſt in diebus Gabaa: hoc eſt. Ruperto interprete, in diebus Saülis, qui erat oriũdus ex Gabaa: quando, ſcilicet, populus, Deo contempto, alium Regem pertinaciſſimè poſtulauit. Et vtrunque peccatum dicitur profundum, hoc eſt, grauiſſimum: quaſi illius pondere totus populus in profundum barathrum mergeretur.

Secundus ex contumacia eſſe poteſt.

D. Greg.

Peccatum in vtroque ſenſu grauiſſimum.

Rupert.

4. Eandem huius ſceleris grauitatem ſignificauit idem Propheta, dicens: *Ex diebus Gabaa peccauit Iſrael, ibi ſteterunt.* Oſeæ 10. num. 9. In quem locum Rupertus, pro *diebus Gabaa*, quæ fuit Saülis patria, iterum intelligit dies Saülis; in quibus Hebræi grauiter peccarunt, hominem pro Deo in Regem cooptantes. Et notandum illa verba, *Ex diebus Gabaa*, pertinere ad exaggerandam huius ſceleris magnitudinem, quaſi hoc vnum peccatum fuerit initium reliquorum: & reliqua omnia, quæ ante hoc commiſſa fuerant, cum hoc vno comparata, nulla fuiſſe viderentur. Et ſicut bellorum excidia ab vno aliquo infeliciſſimo, quale fuit, v. g. Troianum, infeliciſſima denominari incipiunt; ita & Hebræorum peccata ab vno aliquo grauiſſimo, quale fuit illud in diebus Gabaa, grauiſſima nuncupantur. Deinde nota illud, *Ibi ſteterunt*, pertinere ad ſignificandam Hebræorum contumaciam in ſuo Rege poſtulando. Non enim ſemel tantùm eum poſtularunt: ſed à Samuele grauiter deterriti, in ſua nihilominùs petitione obſtinati perſtiterunt.

Rupert.

Hebræi grauiter peccarunt, Saülem pro Deo in Regem poſtulantes.

In hoc peccato, & omnium cauſa, & Hebræorum cõtumacia prænotatur.

5. Quantùm verò Deus huius ſceleris magnitudinem deteſtatus fuerit, non obſcurè ſignificauit per Iſaiam. Nam pollicitus in typum nouæ Eccleſiæ, Ieroſolymam à ſe in priſtinum ſtatum inſtaurandam; inter alia beneficia, quæ promittit, hoc vnum addit: *Et reſtituam*, inquit, *Iudices tuos, vt fuerunt priùs; & Conſiliarios tuos, ſicut antiquitus. Poſt hæc vocaberis ciuitas iuſti; vrbs fidelis.* Iſai. 1. num. 26. Vbi in primis notãdũ, nullos in noua Ieroſolyma, hoc eſt, in noua Eccleſia, Reges commemorari; ſed tantùm Iudices & Conſiliarios. Planè in odiũ Regum, quos populus cum grauiſſimo peccato poſtulauit. Quod D. Baſilius ad eum locum rectè expendens, *Cur*, inquit, *tranſmiſſis Regibus commeminit iudicum: etiamſi inter Reges nonnulli principatum populi obtinuerint cum laude? An, quia Reipublicæ adminiſtratio per Iudices liberior fuerit, quòd populus ſolum Deum agnoſcebat Regem? Tandem Regum inſtitutio propria illorum temeritate, & conſilij prudentis inopia ſucceſſit. Equidem cùm tot beneficiis cumularẽtur; oportebat, eos reuocari ad priſtinam illam, & beatam viuendi conſtitutionem. Quare non Reges, ſed Iudices ſe inſtituturum eſt pollicitus; cupiens & hac parte eis gratificari libertatem vitæ.* Hæc ille. Itaque Deus in odium Regum & in fauorẽ Iudicũ; hos, non illos nouæ Eccleſiæ promittit. Quia Iudices diuina ratio præfecerat; Reges autem humana temeritas intruſerat. Quaſi non poſſet nouæ Eccleſiæ felicitas ſub Regibus, ſed ſub Iudicibus florere. Magnum igitur peccatum eſſe oportuit illorum, qui Reges totius calamitatis baiulos in Rempublicam inuexerunt: & Iudices totius felicitatis cuſtodes à Republica exterminarunt.

In noua Eccleſia Regum nõ meminit Deus, quia ſe Regem pollicetur.

D. Baſil.

Noua Eccleſia felicitas in odium Regum, ſub iudicibus florere prædicitur.

6. Deinde expende illud: *Et Conſiliarios tuos.* Vbi D. Baſilius, *Hîc rurſus*, inquit, *pollicetur, ſe eis præbiturum, non qui pro poteſtate imperet; ſed qui conſilium det; vt incolumem ſeruet proprij arbitrij libertatem. Regis enim peculiare munus eſt imperio vrgere ſubiectos: Conſiliarij autem, perſuadere cupientibus noſſe, quæ conducant. Quapropter munificus Deus Conſiliarios præſtituit. Ne ergo vnuſquiſque noſtrûm ſe ipſum exiſtimet, quaſi Princeps ſit; ſed quaſi Conſiliarius à Domino ſit datus in populi ſalutem.* Ita ille. Vbi veteri exẽplo monet Eccleſię Prælatos, vt malint eſſe Conſiliarij vtiliter ſuadentes; quàm Principes ſuperciliosè imperantes. Quanta igitur fuit dementia illorum, qui imperioſos Reges ad ſeruitutem impellentes, beneuolis Conſiliariis libertatem conſeruantibus præferebant? Tandem obſerua illud: *Vocaberis ciuitas iuſti*, ſeu, *iuſtitiæ*, vt iuxta Septuaginta legit D. Baſilius. Nam, quandiu erat ſub Regibus, ſuperbè ac tyrannicè imperantibus; erat totius iniuſtitiæ ſentina: poſteà verò ad Iudices reuocata, promittitur futura totius ſanctitatis, religioniſque metropolis. Item, ſecundùm Vulgatam, cùm ad Iudices redierit, dicitur vocanda *ciuitas iuſti*; quia Deus in ea Rex iuſtiſſimus imperabit: ſub Regibus verò dici poſſet ciuitas iniuſti, quia iniquiſſimi tyranni in ea dominabantur: immò ipſi Dæmones in ea colebantur: nam, admiſſis Regibus, idololatria ſubintrauit. Vnde D. Gregor. hoc loco, *Illi quidem*, inquit, *contra Domini voluntatem Regem petierunt; ſed à Regia dignitate poſtea actum eſt, vt populus, qui Deum abiecerat, idola coleret, ſimulacra adoraret.* Quàm reuerenda

D. Baſil.

Prælati potiùs ſuaſores, quàm Reges eſſe debent.

D. Baſil.

Noua Eccleſia ſub iudicibus omnis iuſtitiæ metropolis.

Eius Rex iuſtus Deus: nã cæteri iniuſtè dominantur.

D. Greg.

renda ergo ſint maiorum conſilia, cernimus, ſi hoc ſollicitè conſideramus: quia, qui ea deſpicere auſi ſunt, hoc ſe non prouiderunt agere; vnde tam profundo erroris pelago demergi potuiſſent. Vide, quanti facienda ſint ſalubres admonitiones, cùm ex contemptu conſiliorum in cultum idolorum decidatur. Inſania igitur fuit hæc in petendo Rege contumacia; quæ tandem in idololatriam erupit. Vnde non multò pòſt ipſi Hebræi ſuum peccatum agnouêre, dicentes: *Addidimus vniuerſis peccatis noſtris malum, vt peteremus nobis Regem.* Infrà cap. 12.n.19.

Ex bonorum conſiliorum contemptu oritur idololatria.

7. *Rex enim erit ſuper nos.* Paulò antè num. 5. Regem poſtularunt Hebræi. Nunc autem de tyrannica eius conditione admoniti, poſtulare tyrannum, conuincuntur: vt Clemens Romanus lib. 1. Recognitionum, mihi videtur ſignificaſſe; dicens, hunc populum magis ſibi tyrannos quæſiuiſſe quàm Reges. Atque adeò, dum in ſuo peccato perſiſtunt, in maiora abſurda deuoluuntur. Igitur ab initio exiſtimantes, ſe habituros Regem; Regem poſtulabant: nunc autem audientes, ſe habituros tyrannum; poſtulant nihilominùs & tyrannum. *Rex*, inquiunt, *erit ſuper nos.* Quaſi diceret: Quamuis ſit ille, quem hactenus deſcripſiſti, iniquus, iniuſtus, tyrannus: hic nobis dominetur. Tyrannis ſubiici malumus, quàm Iudicibus ſubiacere. Mira contumacia! Aliter: Adeò ſua eos temeritas excæcabat, vt Regem crederent, quem tyrannum fore ex Propheta ſanctiſſimo, tanquàm ex diuino Oraculo audiebant, *Rex*, inquiunt, *erit ſuper nos.* Quaſi dicerent: Non quidem, vt tu nobis læuus auruſpex ominaris, tyrannus nobis aliquis continget, iniquus & iniuſtus, à quo grauiter opprimamur: ſed potiùs erit ſuper nos Rex, facilis, benignus, manſuetus, à quo ſuauiter gubernemur. Mira perfidia! Itaque iuxta priorem ſenſum contumaces: iuxta poſteriorem infideles extiterunt.

Hebræi in peccato perſeuerantes, in maiora deuoluuntur. Clem.

Hebræorum cæcitas exprimitur.

Num. XX. Et erimus nos quoque ſicut omnes Gentes: & iudicabit nos Rex noſter: & egredietur ante nos; & pugnabit bella noſtra pro nobis.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. ET *erimus nos quoque*, &c. Triplicem deceptionem incurrunt hoc loco Iſraëlitæ. Primam, quia putabant, ſibi laudi fore ſi eſſent ſicut omnes Gentes, habentes hominem Regem: quia tamen erant ſuper omnes Gentes, dum ipſi ſoli ex omnibus Gentibus ſolum Deum Regem agnoſcebant. Vnde prima laus, quam populo Iſraëlitico tribuit Propheta Balaam, fuit, quòd à cæteris Gentibus diſtingueretur: *Populus*, inquit, *ſolus habitabit, & inter Gentes non reputabitur.* Numer. 23. num. 9. Quaſi diceret: Tanta eſt illius dignitas, vt vnicus & ſingularis in mundo eſſe videatur. Sic & Moyſes, *Habitabit*, inquit, *Iſraël confidenter, & ſolus.* Deut. 33. num. 28. Quaſi reliquæ Gentes præ hoc populo nullæ cenſeantur. Hic igitur populus cæteris Gentibus ſuperior; ſua temeritate excæcatus glorioſum ſe fore putabat, ſi reliquis Gentibus par efficeretur. *Erimus*, inquiunt, *nos quoque ſicut omnes gentes.* Et quod Oſeas c. 7. n. 7. grauiter deplorabat: *In populis ipſe commiſcebatur.* Id eſt, qui per ſingularem Dei beneficentiam à cæterorum populorum gregibus erat egregius; ipſe ſe per ſuam ignauiam cum cæteris gregarium efficiebat.

Tripliciter Hebræi decipiuntur.

Iſraël omnibus ſuperior, excæcatus par cæteris effici praoptabat.

A Denique, quod Dauid lamentabatur: qui per quandam peculiarem prouidentiam à prophanis aliarum Gentium ritibus ſeparati erant & exempti; tandem per ſuam propriam dementiam: *Commiſti ſunt inter Gentes, & didicerunt opera eorum.* Pſalm. 105. num. 35. nec altiorem cæteris Gentibus conditionem, in quam à Deo vocabantur, ſortiri voluerunt: *Erimus, ſicut omnes Gentes.* Quod intellige dictum, vel per quandam contumaciam in hunc modum: Si omnes gentes habent non tam Reges, quàm tyrannos, à quibus potiùs vexentur, quàm gubernentur; nos quoque earum conditionem libentes patiemur. Cur, quod multi ferunt, non feramus? præſertim, cùm ex ipſa laboris communione, communis labor minuatur? Vel per quandam perfidiam: ac ſi dicerent: Si non omnes Gentes tyrannis ſubiiciun-

Iudæorũ vel perfidia, vel contumacia hoc loco intelligitur.

B tur, ſed nonnullæ ab æquiſſimis Regibus gubernantur: cur nobis ſpes non adſit, fore vt & nos, ſicut & aliæ Gentes mitiſſimos & iuſtiſſimos Reges ſortiamur? Vtrouis modo argumententur, grauiter decipiuntur: aut tyrannos habere, per nimiam contumaciam cupientes: aut non habituros, per nimiam perfidiam exiſtimantes.

2. *Et iudicabit nos Rex noſter*, &c. En altera deceptio. Quia putabant, rem ciuilem meliùs per Regem adminiſtrandam. *Iudicabit*, inquiunt, *nos*: ſeu, vt alij vertunt: *Vindicabit*, ſeu *liberabit nos.* Hæc enim omnia ſignificat verbum שפט *Saphat*, quod hoc loco ponitur. Et poſſunt omnes ſignifi-

Regum eſt exercere iudicia, & populi lites definire.

C cationes ad rem ciuilem pertinere, ſi non de vindicta ex hoſtibus; ſed de liberatione à calumniis forenſibus intelligatur. Itaque Regum proprium eſt iudicia exercere & in eis ſubditorum cauſas ac lites definire. Vnde Dauid Deum precabatur, vt hanc ſuo filio Salomoni poteſtatem largiretur: *Deus*, inquit, *iudicium tuum Regi da, & iuſtitiam tuam filio Regis.* Pſal. 71. num. 2. Nec aliud ipſe Salomon à Deo poſtulabat: *Dabis*, inquit, *ſeruo tuo cor docile, vt populum tuum iudicare poſſit.* 3. Reg. 3. num. 9. Immò ad hunc finem iudicandi, creatum fuiſſe Regem Salomonem, Regina Saba non dubitabat: *Dominus*, inquit, *conſtituit te Regem, vt faceres iudicium & iuſtitiam.* 3. Regum 10. num. 9. Vnde illa Dei ad Regem Sedeciam eiúſque Principes præceptio: *Audi verbum Domini Rex Iuda,*

Confirmatur Dauidis & Salomonis exemplo.

D &c. *Tu, & ſerui tui, &c. Hæc dicit Dominus: Facite iudicium, & iuſtitiam: & liberate vi oppreſſum de manu calumniatoris, & aduenam, & pupillum, & viduam nolite contriſtare.* Ierem. 22. num. 2. & 3. Incumbere igitur debent boni Reges ad componendas lites, ad amicandos ſubditos, ad pacem & tranquillitatem totius Reipublicæ procurandam. *Sunt enim*, inquit Philo Hebræus libro De creatione Principis, *boni Principes, publici parentes ciuitatum & gentium; nec cedunt pietati naturalium. Contrà, qui in ſubditorum detrimentum abutuntur potentia: nequaquam Principes, ſed hoſtes appellandi ſunt.* Nec ſolùm per alios iudicia exercere debent, ſed etiam per ſe ipſos, ſaltem in cauſis gra-

Principes publici ciuitatũ parentes. Philo.

E uioribus; vt Iethro Moyſi inculcabat: *Quidquid* inquit, *maius fuerit, referant ad te: & ipſi minora tantummodò iudicent.* Exod. 18. num. 22. Cui muneri profani quoque Reges, & Imperatores diligentem operam nauabant. Quorum multa exempla refert ad hunc locum Rangolius. Illa celeberrima ac ſimillima, quæ de Adriano Dionyſius Caſſius, de Demetrio Plutarchus, in eorum vitis retulerunt. Nam, cùm vtrumlibet in itinere tranſeuntem ad audientiam fœmina interpellaret; & vterque negaret, otium ſibi eſſe ad audiendum; liberè fœmina reſpondit: *Noli ergo imperare.*

Rang. Dion. Plut. *Probatur etiã Regum profanorum exemplis.*

perare. Significans, indignum eſſe imperio, qui ad audiendos ſubditos otium non haberet: ſeu non debere aliis imperare, qui non poſſet ſupplices audire. Quo reſponſo adeò neuter offenſus eſt: vt potiùs ad eam audiendam aures ſtatim admoueret. Proprium igitur Regum eſt, ſuorum cauſas ſubditorum recognoſcere ac definire.

Regno indignus, qui ad audiendos ſubditos otium non habet.

3. Hoc fortaſſe iudicio ducti Iſraëlitæ, Regem poſtulabant. Sed planè fallebantur: quia in eos Reges inciderunt, qui peruertebant iudicia, & rem ciuilem per innumeras iniurias conturbabāt, iuxta illud: *Principes tui infideles, ſocij furum, omnes diligunt munera, ſequuntur retributiones. Pupillo non iudicant, & cauſa viduæ non ingreditur ad illos.* Iſai. 1. n. 23. Ex quibus etiam Dauid alioqui iuſtiſſimus & æquiſſimus aliquando iudicium corrupit; cùm B Miphiboſeth Ionathæ filium de ſua hæreditate deiecit, dicens ad eius ſeruum, Sibam, veteratorem peruerſum, & falſum calumniatorem: *Tua ſint omnia, quæ fuerunt Miphiboſeth*, 2. Reg. 16. n. 4. Immò de temeritate ſuæ ſententiæ iam certus, adhuc eam in integrum reuocare noluit: ſed plurimùm mutilauit quodammodo, & truncauit, dicens: *Tu & Siba diuidite poſſeſſiones.* 2. Reg. 19. n. 29. Adeò in ſui peruerſitate iudicij perſiſtebat: vt ſe rotum ab eo diuelli minimè pateretur. Magnus igitur fuit error Hebræorum, poſtulantium Regem, qui ſe iudicaret, à quo tamen per iniqua iudicia peſſimè tractabantur.

Iſraëlitæ in corruptos Reges inciderunt.

Dauid alioqui iuſtiſſimus etiam corrúpitur.

4. *Et egredietur ante nos*, &c. Hæc eſt tertia deceptio. Et poteſt dupliciter explicari. Primò, copulando hæc verba cum præcedētibus, eáque ad ciuilem adminiſtrationem referēdo, ſic: *Egredietur ante nos*: ad ciuilia munera ſubeunda. Primò, ad quemlibet tumultum, qui in Republica erupetit, tranquillandū. Secūdò, ad quamlibet difficultatem, quæ circa cōmune bonum occurrerit, definiendam. Tertiò, ad luſtrandū regnū, & obeundas prouincias, & in ſingulis indicendo vadimonia, & exercendo iudicia, & litigantium cauſas componendo. Quod fortaſſe dicebant; cum tacita alluſione ad filios Samuelis: eorum ignauiam vituperando, qui deſides in Berſabee morabantur; quin regnum, ad viſitandas vrbes, & dirimendas D lites, & pacificādos populos peragrarent. Quartò, ad optimū virtutis exemplum omnibus præbendum: qua etiā in re filiis Samuelis tacitè exprobrabant, quaſi dicerent: Filij tui nulla nobis proponunt ad virtutem incitamenta: ſed multa potiùs offendicula ad ruinam: non enim ambulāt in viis tuis, ſed declinant poſt auaritiam, accipiunt munera, & peruertunt iudiciū. Regem igitur poſtulamus, qui ſuis exemplis tuorū filiorū ſcandala compenſet, qui egrediatur ante nos, & ſe nobis ducem præſtet ad beatam vitam, ſuiſque moribus noſtros inſtituat & informet. Sed hæc in re quis non videt, quàm inſigniter decepti fuerint Iſraëlitæ? Nam Reges, quos poſtularunt, multò maiori ex parte deſides fuerunt & ignaui, peſſimíſque moribus inſtituti. Nec de malis à Repu- E blica depellendis, nec de bonis aggregandis, nec de luſtrando regno, nec de moribus excolendis cogitarunt: ſed plerique ſui potiùs, quàm Regni curatores, ſe ſuóſque omnes perdiderunt; vt ex tota Regum hiſtoria & interim ex primo Tomo, Annotatione 3. Sectione 7. patebit.

Duplex verborū ſenſus.

Quibus moribus Iudæi Regem inſtitutum requirebant.

Reges tamen peſſimis moribus imbutos adepti ſunt.

5. Secundò poteſt explicari hæc deceptio, coniungendo hæc verba cum ſequentibus, eáque ad bellicam adminiſtrationem referendo in hunc modum: *Egredietur ante nos & pugnabit bella noſtra pro nobis.* Quaſi dicerent: Erit verè Rex, quem poſtulamus, tam in proceſſu ad bellandum, quàm

A in conflictu bellandi. In proceſſu quidem: quia *egreditur ante nos.* Non enim ignauus ad extremum agmen ſe remittet, ſed ad primum intrepidus præuolabit: bellaturos non ſequetur, ſed præibit: non ire iubebit ſuos milites, ſed venire: à tergo nō impellet, ſed à fronte inuitabit. Hoc eſt planè munus regium; vt ad bellum non tantùm mittat, ſed etiam vadat: immò euntibus præcurrat; vt ſequenti Tomo, c. 11. vberiùs illuſtrabo. In conflictu autem, quia *pugnabit bella noſtra pro nobis.* Neque enim inter delicias vnguentatus requieſcet; ſed inter medios hoſtes armatus decertabit. Bella noſtra, id eſt, quæ noſtro periculo & labore ſubeunda erunt, ipſe ſuo ſubire non dubitabit. Vel bella noſtra, id eſt, quæ ad noſtram vtilitatem ſpectabūt, ipſe, tanquàm ſi ad ſuam tantùm ſpectarent, fortiter exercebit. Denique pugnabit pro nobis: vel belli laborem à nobis in ſeipſum transferendo; ita vt non nos pugnare videamur, ſed ille: vel belli vtilitatem à ſe ipſo in nos totam deriuando; ita vt nullum ex bello lucrum percipere videatur ille, ſed nos. Sic Hebræi ratio cinabantur. Sed, quis non videt, quàm apertè fallerentur? Nam eos ſortiti ſunt Reges, quorum multi, vt verbis vtar Tertull lib. De corona militis, c. 1. erant *in pace leones, in prælio cerui.* Et vt interim de aliis taceam, Saül prouocatus à Golia ad monomachiā, nequaquàm egrediebatur ante C alios; immò potiùs *ſtupebat & metuebat nimis*, 1. Reg. 17. num. 11. Et rurſus cum Philiſthæis congreſſus, belli pondus non ſuſtinuit; ſed deſeruit, à ſagittariis in fuga vulneratus. 1. Reg. 31. n. 3. Vnde D. Greg. hoc loco, loquutus de Saüle. *Cùm tantus, inquit, ac talis vir carnali fortitudini relinquitur, bella perdidit, quæ pugnaturis acceperat, & vitam pariter amiſit Samuel autem, qui ſeculi potentia ſublimis non extitit, qui humiliter non ſolùm Deo, ſed etiam hominibus miniſtrauit; de exterioribus quoque bellis trophæa potenter exhibuit.* Populus ſuo iudicio pertinaciter adhæreſcens, inſigniter aberrabat; dum credebat ſuos Reges omnia belli pericula pro ſuorum ciuium ſalute ſtrenuè ſubituros.

Qua virtute Hebræi Regem ad bellum requirebant.

Reges tamen in bello cernuos ſunt conſequuti.

D. Greg.

Humiles etiā in bello trophæa erigunt.

Num. XXI. Et audiuit Samuel omnia verba populi, & loquutus eſt ea in auribus Domini.

EXPOSITIO LITERÆ.

1. ET *audiuit Samuel*, &c. Verbum, *Audio*, apud Latinos, & verbum שמע *Schamagh* apud Hebræos propriè quidem ſignificat percipere voces, figuratè autem obedire. Priorem ſignificatum habet in præſenti numero: poſteriorem in ſequenti. Vnde nihil mirum, ſi Samuel, qui modò dicitur audiiſſe verba populi, poſteà eadem audire iubeatur: quia ſenſus eſt, vt ille, qui modò verba ſenſu percepit: ea poſteà opere ipſo exequeretur. Egit autē hoc loco Samuel partes boni Prælati, ac prudentis viri. Boni quidē Prælati audiendo populū: ſicut Moyſes à mane vſque ad veſperam populū audiebat. Exodi 18. n. 13. Nam iniquus Princeps ſupplicibus ad ſe venientibus non ſolùm obturat aures, ſed etiā occludit fores. Patet in Pharaone, quem Moyſes adiit domo egredientem, Exodi 7. n. 15. nam ſi adiret domi commorantem, fortaſſe vel à primo limine arceretur. Patet etiam in Saüle, quem Ionathas alloqui decreuit in agro deambulantem. 1. Regum 19. numer. 3. nam ad eum domi ſedentem, fortaſſe liberū auditum non inueniret.

Audio, & voces percipere, & obedire ſignificat.

Iniqui Reges venientibus aures obturant, fores occludunt.

Vir prudens inconſulto Deo nihil agit.

inueniret. Prudentis autem viri partes egit, nihil omninò reſpondendo, antequàm de reſponſione maturiùs deliberaret: immò cum Deo quid reſpondendum eſſet, conſultaret. Nã populus ſtultè & iracũde Regem poſtulabat: prudens autem vir neque reſpondet ſtulto; iuxta illud: *Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam ſuam, ne efficiaris ei ſimilis.* Prouerb. 26. n. 4. Neque etiam iracundo; iuxta illud: *Cum iracundo ne facias rixam: & cum audace non eas in deſertum.* Eccleſiaſtici 8. num. 19. Prudenter igitur Samuel nõ audiuit; & fortaſſe prudentiùs non reſpondit, antequàm Deum conſuleret, vt verba priùs trutinaſſe, & bis ad limam quàm ſemel ad linguam retuliſſe videretur.

Charitatis proprium mala verba componere & excuſare.

2. *Et loquutus eſt ea,* &c. Chaldæus vertit: *Et ordinauit ea ante Dominum.* Quaſi populus furore percitus in verba tumultuaria & incondita eruperit; quæ proinde Samuel tranquillatus in bonum aliquem ordinem redegerit: priuſquàm ad diuinas aures deportaret. Vel etiam ordinauit: quia nimio charitatis affectu, cuius proprium eſt, res malè digeſtas ordinare; illa verba ſic compoſuit, vt populum quoad poſſet, excuſaret à culpa: ac Deum mitigaret, reuocarétque à pœna. Vel tandem, quod ſimplicius eſt, & ad Literam propiùs accedere videtur; ordinauit ea, hoc eſt, ex ordine retulit, quæcunque à populo audierat.

Samuelis magna cum Deo familiaritas. D. Greg.

Quò quis familiarior, eò ad Deum propiùs accedit. Orig. *Variis res illuſtratur exemplis.*

3. Sed, cur dicitur Samuel loquutus fuiſſe ea verba in auribus Domini? Credo, duplici myſterio. Primo, vt magna Samuelis familiaritas cum Deo ſignificetur. Vnde D. Greg. *In eorum,* inquit, *auribus loquimur, apud quos magnæ familiaritatis gratiam habemus. Sancti autem viri quia omnipotenti Deo in magni amoris vinculo coniuncti ſunt, ei in auribus loquuntur: quia diuinæ propitiationis eius auditum tantò fiducialiùs expoſcunt; quantò apud eius miſericordiam, impetrandi locum ſublimiùs acceperunt.* Igitur, quò quis familiarior Deo eſt, eò propior accedit, & in aures eius inſuſurrat. Nam publicanus tanquàm ignotior, ſtans à longè clamabat. Luc. 18. n. 13. Ioannes autem, vt familiarior, recumbens in ſinu ad aures loquebatur. Ioan. 13. n. 25. Item mulier, quæ erat in ciuitate peccatrix: *Stans retrò ſecus pedes eius vnguento vngebat.* Luc. 7. num. 38. Eadem verò facta iam Euangelij prædicatrix: *Acceſſit ad eum habens alabaſtrum vnguenti, & effudit ſuper caput ipſius.* Matth. 26. num. 7. Quia, vt notat Origen. lib. duarum homiliarum in Cantica, hom. 1. ſuis obſtricta delictis, vix pedes attingebat: ſed ab iiſdem miſericorditer abſoluta, etiam caput familiariter tractabat. Denique, cùm Moyſes & Septuaginta ſeniores aſcendere ad Dominum iuberentur; additum eſt: *Adorabitis procul: ſolúſque Moyſes aſcendet ad Dominum: & illi non appropinquabunt.* Exod 24. n. 1. & 2. Nam, quò Moyſes erat Deo familiarior; eò propiorem acceſſum ad eum alloquendum obtinebat.

Magna Dei in iuſtos liberalitas.

Salu. Dei ad preces iuſti audientia ac obedientia.

4. Ex hac autem loquendi & audiendi familiaritate inter hominem ac Deum; quid obſecro, niſi mira quædam & petendi libertas, & concedendi liberalitas conſequatur? Vnde Dauid: *Oculi,* inquit, *Domini ſuper iuſtos: & aures in preces eorum.* Pſalm. 33. n. 16. Nam, ſicut preces Samuelis dicuntur eſſe in auribus Domini, ad oſtendendam Samuelis cum Deo familiaritatem: ita hîc dicuntur aures Domini eſſe in precibus iuſtorum, ad ſignificandam Dei erga iuſtos liberalitatem. Quod rectè expendens Saluianus lib. 2. De prouidentia, ſub initium: *Quod,* inquit, *Scriptura ait: aures Domini in precibus ſemper eſſe iuſtorum: non audientia tantùm Dei, ſed quadam quaſi obedientia Dei deſignatur.* Quaſi Deus adeò promptus ſit ad audiendas iuſtorum preces: vt non modò audire, ſed etiam obedire; non modò concedere, quod petunt, ſed etiam facere, quod imperant, quodammodo videatur. Vtinam tam promptè nos Deo, quàm nobis ipſe Deus, obediamus: *Quam beati eſſemus omnes,* addit Saluianus, *ſi quam promptam erga nos Dei audientiam legimus; tam promptè ipſi Deum audire vellemus?* Igitur Samuel Deo intimus in auribus Domini loquebatur: & aures Dei erga Samuelem beneuolentiſſimi, in eius precibus quieſcebant.

Prompta Dei audientia promptã à nobis exigit obedientiam.

Oratio iuſti in ſecreto ad vitandam iactantiam. D. Greg.

Secundò, dicitur loquutus in auribus Domini, hoc eſt, in ſecreto cubiculo, & clauſo oſtio, ad vitandum iactantiam hypocritarum: *Qui amant in Synagogis, & in angulis platearum ſtantes orare, vt videantur ab hominibus.* Matth. 6. num. 5. Longè aliter ſancti viri, de quibus Diuus Gregorius hoc loco: *In auribus,* inquit, *Domini loquuntur: vt dum hominum teſtimonia orantes fugiunt, ab eo, qui occulta reſpicit, celeriùs audiantur. Nam peruenire ad Deum oratio nequaquam poteſt: quæ ex intentione promitur, vt ab hominibus agnoſcatur.* De hac re eleganter Diuus Bernardus ſerm. 86. in Cantica: *Orare,* inquit, *volentes iubemur intrare cubiculum, ne coram orantibus laus humana orationis furetur fructum, fruſtretur effectum.* Et paulò pòſt, expendens illa verba Ieremiæ: *Conſurge, lauda in nocte, in principio vigiliarum.* Thren. 2. num. 19. vbi Propheta fidelem animam ad nocturnas excubias, ſecretámque ab omnibus arbitris contemplationem adhortatur: *Quam ſecura,* inquit, *aſcendit de nocte oratio, ſolo arbitro Deo, ſanctóque Angelo, qui illam ſuperno altari ſuſcipit præſentandam? Quam grata & lucida, verecũdo colorata rubore? Quam ſerena & placida, nullo interturbata clamore, vel ſtrepitu? Quam denique munda atque ſyncera, nullo reſperſa puluere terrenæ ſollicitudinis, nulla aſpicientis laude, ſeu adulatione tentata? Propter hoc ergo Sponſa, non minus verecundè, quam cautè, & lectuli ſecretum petebat, & noctis orare volens. In lectulo inquit, meo per noctes quæſiui, quem diligit anima mea.* Cant. 3. num. 1. Hæc Bernardus. Igitur Samuel, ne ſuam cum Deo familiaritatem oſtentaret, in auribus Domini, hoc eſt, in ſecreto loco, & remotis arbitris loquebatur. Adde, loquutum fuiſſe in auribus Domini, ſeu in ſecreto: non ſolùm ad ſuam iactantiam fugiendam; ſed etiam ad ſuorum infamiam vitandam. Nam, cùm ea oratio populi peccata contineret; ſecretò orare voluit; ne peccata vulgarentur. Quod neſcio, an D. Gregorius hoc loco inſinuarit: *Fortaſſe,* inquit, *in auribus Domini loqui dicitur: quia dum ſancti viri pro peccatoribus obſecrant; preces, quas pro eis Deo offerunt, hominibus non reuelant.* Sic aliena peccata ſancti viri tegenda curant, vt etiam Deo cautiſſimè & occultiſſimè communicent, ne ab aliis audiantur.

D. Bern. Iactantia orationis furatur fructum.

Oratio de nocte nimiũ ſecura.

Iuſtorum cura in aliorum peccatis occultandis. D. Greg.

Num. XXII. Dixit autem Dominus ad Samuelem: Audi vocem eorum, & conſtitue ſuper eos Regem. Et ait Samuel ad viros Iſraël: Vadat vnuſquiſque in ciuitatem ſuam.

EXPOSITIO LITERÆ.

Duplex reſponſio Dei & Samuelis.

1. *Dixit Dominus ad Samuelem,* &c. Duplex hoc loco proponitur reſponſio. Vna, Dei ad Samuelem. Altera, Samuelis ad populum. De priori ſatis dictum eſt num. 7. niſi quòd conceſſio ibi facta: *Audi vocem populi,* &c. erat ſub conditione: nimirum,

nimirum, ſi populus, audito Regis iure, à ſua petitione nõ deſtitiſſet: modò verò ſublata ea conditione, quia reuerà populus nõ deſiſtebat, tranſit in abſolutam: ac proinde fit cum maiori indignatione diuina, quia populi malitia impudentior ſe expanderat. Vult igitur Deus fieri Regem, non quidem fauendo poſtulantibus, ſed iraſcendo, quòd & malè petierint, & Samuelis conſilus non acquieuerint. Sic etiam & per Dauidem populo aliquando indulſit ad voluntatem, non tamen ad vtilitatem: *Et non audiuit*, inquit, *populus meus legem meam: & Iſrael non intendit mihi: & dimiſit eos ſecundum deſideria cordis eorum. Ibunt in adinuentionibus ſuis.* Pſal. 80. n. 12. & 13. Audiuit Deus, à quo non fuerat auditus Sed populus Deum non audiendo peccauerat. Deus autem populũ audiendo caſtigat. Quia, vt loquitur ibi D. Aug. *donauit eos ſibi*. Hoc eſt, permiſit, vt ſuam quiſque voluntatem expleret. Quod autem atrocius ſupplicium eſſe poteſt, quàm, vt quiſque ſibi, tanquàm peſſimo domino ſubiiciatur? Quare hæc indulgentia diuina potiùs deprecanda eſt, quàm exoptanda.

Deus aliquando indulget ad voluntatem, non ad vtilitatem.

D. Aug. Nullũ atro cius ſupplicium, quàm tradi propria voluntati.

2\. In eos certè, qui diuino imperio parere noluerunt, noluit Deus grauiorem pœnam decernere, quàm vt ipſi proprio arbitrio deſeruirent. *Mutauerunt*, inquit Apoſtolus, *gloriã incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis.* Rom. 1. n. 23. Hoc eſt, verum Deum abiecerunt, & vanos ſibi cooptarunt. Quid ergo Deus? Quo ſupplicio tantum ſacrilegium frænauit? *Propter quod*, addit Apoſtolus, *tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum.* Ibidem, n. 24. Quaſi pœnarum ſatis darent, qui nolentes diuinæ voluntati indulgere, ſuæ propriæ indulgere permitterentur. Quæ fuit cõmunis omnium gentiũ punitio; iuxta illud Apoſtoli: *Dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas*, Act. 14. n. 15. In ſuorum ſcelerum pœnam, ſuis blandiri ſtudiis, ſuis ſuffragari effectibus, ſuis appetitionibus obſequi permittuntur. Sed de hac re ſuprà num. 7. latiſſimè diximus. Interim quæret aliquis, cur Samuel Deum precatus non fuerit, ne tantum malum in populo permitteret: vt Moyſes, Exod. 32. n. 31. Dauid, 2. Reg. 24. n. 17. Iſaias, cap. 63. n. 15. & alij paſſim Prophetæ præſtiterunt, qui ſuis precibus impendentia populo ſupplicia propulſarunt: Reſpondeo: vel quia diuinam voluntatem abſolutam eſſe cognouit, cui reſiſtere nefas eſt. Vel, quia timuit, ne vlla ambitionis ſuſpicio daretur, ſi ipſe pro regio ſtatu auertendo, & iudiciario conſeruando precaretur: quaſi vellet ipſe, ſe ſuóſque filios in ſua præfectura diutiùs tueri & conſeruare Vel tandem, quia iudicauit, hoc ſupplicium aptiſſimum eſſe ad populum coërcendum, eúmque ad meliorem frugem reuocandũ. Et ſicut præſtò aderat ad deprecanda noxia ſupplicia; ita ad vtilia libenti animo ſuſcipienda, ſe ſuúmque populum exponebat.

Eorum pœna qui Deo non obediũt, eſt ſibi obedire.

Cauſa cur Samuel Deũ non fuerit precatus, vt tantum malum à populo auerteret.

3\. *Vadat vnuſquiſque*, &c. Quod attinet ad poſteriorem reſponſionẽ *Vadat*, inquit Samuel; ſeu, vt habent Septuaginta: *Recurrat vnuſquiſque in ciuitatem ſuã.* Nec plura reſpondiſſe dicitur. Sed reuerà, aut plura reſpondit, vt ſentire videtur Caietanus; aut certe nutu ac geſtu ſignificauit, illos à Deo exauditos eſſe, & Regẽ ſine dubio accepturos. Aliàs non recederẽt: ſed petẽdo Regi inſiſterent importuni. Sed quare illos dimiſit? Reſpondent communiter Interpretes: quia Rex creari non poterat, niſi quem Deus priùs deſignaſſet. Deut. 17. n. 15. Quando autem fieret ea deſignatio, incertum erat; proinde ne diu expectarent, abire iuſſos: *Vadat vnuſquiſque*, &c. Quæ fortaſſe verba ſolennia fuerunt, quibus comitia ſoluebantur: quemadmodum apud Romanos poteſtas recedendi à conſilio Iudicibus fiebat, ſolenni vocabulo; *I licet*, hoc eſt, ire licet.

Caiet. *Cur populus in ciuitates ſuas abire iubeatur.*

Recedendi poteſtas ſolenni olim vocabulo concedebatur.

4\. Addi poteſt ad mores, vt diuinæ fiãnt reuelationes, opus eſſe, vt profani homines procul abſiſtant. Vnde Moyſes oraturus pro Pharaone, *Egreſſus*, inquit, *à te orabo Dominum.* Exod. 8 n. 29. Nam, vt ibi Lyranus, *Præſentibus*, inquit, *idololatris nolebat orare.* Immò poſteà idem Moyſes, *Cùm egreſſus*, inquit, *fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum.* Exod. 9. n. 29. Nolebat orare intra muros: *Erat enim ciuitas*, inquit Lyra, *plena idololatria.* Idcircò olim, quãdo tabernaculum erat in medio caſtrorum, Deus cũ Moyſe parciùs agebat, poſtquàm verò Moyſes, *Tollens tabernaculum, tetendit extra caſtra procul.* Exod. 33. n. 7. *Tunc loquebatur Dominus ad Moyſem facie ad faciem, ſicut ſolet homo loqui ad amicum ſuum.* Ibidem, n. 11. Quaſi ille improborum hominũ concurſus diuinam cũ Moyſe familiaritatem impediret. Sic Moyſes & Aaron, oraturi Dominum: priùs *dimiſſa multitudine*, ingreſſi ſunt *in tabernaculum fœderis.* Num. 20. n. 6. Neque enim æquum erat, vt praua illa hominum multitudo diuinis Oraculis petendis ac reddendis intereſſet. Sic & Dauid, *Declinate*, inquit *à me, maligni: & ſcrutabor mandata Dei mei.* Pſal. 118. n. 15. Nam in conſortio hominum improborum non poterat vacare diuinæ legi. Hinc eſt, quòd Deus multa reuelaturus Abrahæ: *Eduxit eum foras, & ait illi: Suſpice cœlum*, &c. Gen. 15. n. 5. Quaſi intra domeſticos, vbi multi aderant familiares, diuina myſteria nemini panderentur. Denique & Chriſtus Dominus: *Dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare.* Matth. 14. n. 23. Noſtrum planè in exemplum, inquit ibi D. Chryſ. hom. 51. *Vt tam à tempore, quam à loco tranquillitatem orandi quæramus. Tranquillitatis quippe mater eremus eſt, quietis portus, omnis perturbationis expultrix.* Igitur Samuel cum Deo familiariter acturus, à ſe hominum tumultum ablegauit. Vnde D. Gregorius hoc loco, *Cùm*, inquit, *ſpiritualia diſcutere volumus, neceſſe eſt, vt ab intentione noſtra carnalia remoueamus: quia mens interna non penetrat, quam exteriorum actum puluis cæcat. Dum igitur Propheta Domini, omnem populum abire ad propria loca præcipit; à ſe vtique tumultum carnalium repellit: vt eo ſpiritualia, quæ diſponenda ſunt, clarius videat; quò mentis eius aciem terrenorum actuum intentio non obſcurat.* Paulò aliter Beda, illos dimiſſos ait, vt quiſque in domum cordis ſui ſe recipiens, quid contra diuinam voluntatem geſſerit, attentiùs meditaretur. Atque hæc de tota Litera huius capitis: cuius extrema pars ſupereſt ad mores breuiter illuſtranda.

Commodiùs fit oratio profanis procul hominibus. Lyran.

Improborum concurſus cum Deo familiaritatem impedit.

Non inter familiares diuina panduntur myſteria. D. Chryſ.

D. Greg. *Ad orationem carnalia remouenda.*

Beda. *Beda apponitur explicatio.*

ANNOTATIO XXXVI.

CIRCA LITERAM.

Obſtinata peccandi voluntas.

1\. Satis patuit in Hebræis, Regem petẽtibus. Primò, quia Samueli iniquã futuri Regis conditionẽ prædicenti minimè crediderunt. Secundò, quia ſalubria eiuſdem Prophetæ monita pro nihilo æſtimarũt. Tertiò, quia ne propriis quidẽ incommodis deterriti à ſuo peccato deſiſtere voluerunt. Quartò, quia vel propria cõmoda ſuis affixi ſceleribus repudiarunt. Quintò, quia ſui tenaces propoſiti in nullum non facinus præcipites abierunt. Singula ſingulis Sectionibus illuſtrabo.

Obſtinatæ in peccato voluntatis cauſa.

SECTIO I.

Peccatores obſtinati nullis Prophetarum Oraculis credunt.

Gentilitium Iudæorum vitium, nullu credere Prophetarũ Oraculis.

2. PEſſima hominum conditio, qui ſuis peccatis ita adhæreſcunt, vt nullis inde viribus auellantur: ſuis prauis affectibus tam pertinaciter affiguntur, vt nulla eos Oracula, aut conſilia, aut ſupplicia, aut præmia, aut ipſa ſcelerum præcipitia à peccato reuocent ac retardent. Et vt à primis ordiar: ſunt, qui nullis Prophetarum Oraculis ad credendum moueantur. Exemplo ſint Hebrei hoc loco, qui, cùm ſcirent Samuelem eſſe verũ Dei Prophetam, iuxta illud ex cap 3. n. 20. *Cognouit vniuerſus Iſrael à Dan vſque Berſabee, quod fidelis Samuel Propheta eſſet Domini:* & ab eo audirent duriſſimas & iniquiſſimas leges ſibi à Rege, quem eligebant, imponendas: nihilominùs obſtinatis & incredulis animis reſponderunt: *Nequaquàm*, ſcilicet, erit, quod prædicis: immò iuſtiſſimo & beneuolentiſſimo Rege in poſterum vtemur. Quæ potuit eſſe obſtinatior perfidia? Fuit hoc planè gentilium ac genuinum vitium Iudæorum; vt nihil minùs crederent, quàm quod à Prophetis traderetur. Vocatur Ieroſolyma in ſacris Literis, vallis ſaxoſa & inculta. Loquutus enim Moyſes de Chriſto Domino ſub typo vnius vitulæ ſacrificandæ: *Ducent eam*, inquit, *ad vallem aſperam atque ſaxoſam, quæ nunquàm arata eſt, nec ſementem recepit.* Deut. 21. num. 4. Hoc eſt: Ducent Chriſtum Dominum Ieroſolymam, quæ licèt duplici fundata monte, Moria & Sion, altior eminetet: tamen vallis dicebatur, interprete Lyran. propter lapſum in profundam ſcelerum voraginem, in qua iacebat: aſpera atque ſaxoſa, propter duritiem & rebellionem contra Prophetas, quibus non modò non credebat; ſed etiam hoſtiliter aduerſabatur, iuxta illud Chriſti Domini: *Ieruſalem, Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, qui ad te miſſi ſunt.* Matth. 23. num. 37. Tandem inculta, nunquàm arata, nunquàm ſeminata: quia, licèt crebris verſaretur arationibus, crebris ſationibus excoleretur, hoc eſt, crebris inſtrueretur Oraculis, crebris informaretur documentis; tamen adeò incredula remanſit, vt nullis fidei coloribus tincta, nullis pietatis ſeminibus imbuta videretur.

Ieroſolyma dicitur vallis ob profundam ſcelerum voraginem.
Lyra.
Dicitur etiã ſaxoſa, quia Prophetas lapidabat.

Ieroſolyma idolis ſubdita, humilis facta eſt.

3. Eandem vrbem appellat Iſaias c. 22. n. 1. vallem viſionis. *Omnis*, inquit, *vallis viſionis.* Vallem quidem propter ſcelerum vilitatem: *Ieruſalem*, inquit Gloſſa, *quondam domina gentium, ciuitas Regis magni, nunc deſpectiuè dicitur vallis: quia humilis facta eſt & vilis, ſubdita illis idolis.* Conſentit Procopius: *Vallem*, inquit, *dixit; vt ex illo vitæ genere excelſo, quo vtebantur ante, excidiſſe, & in profundis iam vitiorum vallibus iacere doceat.* Vallem verò viſionis appellat, hoc eſt, prophetiæ, quæ multiplex in ea vrbe perſonabat. Nam Ieroſolyma, vt loquitur Diuus Hieronymus, erat quoddam *Prophetarum ſeminarium*: & frequentiſſima in ea à Prophetis Oracula pandebantur. Sed quid in ea vrbe tot Prophetarum reſponſa præſtiterunt? Sequitur: *Et vocabit Dominus Deus exercituum in die illa, ad fletum & ad planctum, ad caluitium & ad cingulum ſacci: & ecce gaudium & lætitia, occidere vitulos, & iugulare arietes, comedere carnes, bibere vinum. Comedamus & bibamus; cras enim moriemur.* Ibidem, à num. 12. Exectanda planè, vel perfidia, vel dementia? Qui tam multis Prophetarum Oraculis ad pœnitentiam vo-

Procop.

A cantibus, vel non crediderunt, vel credentes ſuo potiùs genio & voluptati ſeruire maluerunt. Ita vt, cùm in vnam partem Prophetæ inuitarent; ipſi in oppoſitam reniterentur. Quæ fuit illa Dei cum hoc populo expoſtulatio: *Expectaui, vt faceret iudicium, & ecce iniquitas, & iuſtitiam, & ecce clamor.* Iſai. 5. num. 7. Adeò Prophetarum vocibus non acquieſcebant, vt potiùs in contrarias partes reſilirent; vndèque auertebantur, eò recurrerent: & quò impellebantur, inde ſe auferrent. Quæ pronior & contumacior eſſe potuit ad ſua ſcelera voluntas?

Nullis prophetarum dictis acquieſcebant Iudæi, ſed in contrarias abibant partes.

4. Si quis erat in lege veteri tam inſtrenuus & ignauus ſeruus, vt nollet è ſeruitute exire, libertatéque donati; ſeueriorem in ſeruitutem cogebaB tur: *Offeret eum*, inquit Moyſes, *Dominus Diis, & applicabitur ad oſtium, & poſtes: perforabitque aurem eius ſubula, & erit ei ſeruus in ſeculum.* Exod. 21. n. 6. Populũ Iſraëliticũ hic ſeruus deſignabat, cui non verbum, ſed ferrũ, aures aperiebat. Hoc eſt, qui tam obſtructas aures gerebat ad oracula Prophetarum: vt ad audiendum oporteret, priùs illas ferro, hoc eſt, multis ſuppliciis reſerari. Immò ne vulneratus quidem, & flagellatus audiebat. Vide D. Ambr. ſerm. 13. in Pſal. 118. *Dum aurem*, inquit, *ſuam ſubula pertundit; audire non potuit, vulneratam aurem gerens. Non legis, ſed ſtultitiæ ſubula cruentauit aurem ſuam. Maluit in ferrum, quàm in verbum credere.* Et paulo pòſt docet; non ſubula, ſed gladio, quod eſt verbum Dei, aurem illi C fuiſſe perforandam, vt diuina myſteria libertate donatus audiret, quæ perfidiæ mancipium reſpuebat. Non ſine myſterio Diuus Petrus *percutiens ſeruum Principis Sacerdotum, amputauit auriculam eius.* Matthæi. 26. n. 51. Myſterium verò duplex eſſe potuit. Vnum, vt Malchus ille, qui interpretatur Rex, & Regem Iudæorum repræſentabat, aure amputata, quod eſt ſeruitutis ſignum, ſignificaret, Regem Iudæorum in viliſſimum ſeruum & abiectiſſimum mancipium, infidelitatis & impietatis abiturum. Sic exponit Theophilus Patriarcha Antiochenus lib. 1. Allegoriarum in Matthæum: *Is*, inquit, *cui auricula ablata eſt, Malchus dicebatur: id eſt, Rex quondam populi Iudæorum; ſeruus factus eſt impietatis Iudaicæ.* Ira ille. Alterum, vt aure corpoD rea truncaretur, qui aure ſpirituali ad auſcultanda prophetica Oracula carebat. Adeò enim ille populus ad cæleſtia Oracula obſurdeſcebat: vt ne aures quidem audiendi habere videretur.

Iudæi adeò obſtructas habebant aures. vt ferro eſſet opus

D. Ambr.

Iudæorum Rex vile infidelitatis mancipium.

Theoph.

Qui verba Dei non audit, auribus truncatur in pœnam.
Theoph.

5. Locus, in quo Ioannes Baptiſmum pœnitentiæ prædicabat, deſertum dicebatur: *Vox clamantis in deſerto.* Marc. 1. num. 3. Rationem reddit idem Theophilus ibi: *Vt ſignificaretur terra Iudæa à ſancto Spiritu derelicta.* Addo, vt oſtenderetur Ioannes nihilò magis in confertiſſimo populo auditus; quàm ſi in deſerto prædicaret. Deſertus item dicebatur locus ille, in quo Chriſtus Dominus turbas multas mirabili conuiuio excepit. Marc. 6. n. 35. Vbi Theoph. citatus, *Locum*, inquit, *deſertum Iudaïcum populum ducit: quia in increduliE tatem ſuam deſertus eſt ab Spiritu ſancto: Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta.* Matth. 23. num. 38. Sed illa quoque ratio accedit: quia in eo loco Chriſtus Dominus, vt loquitur Marcus Euãgeliſta, *Cœpit illos docere multa.* Et tamen quaſi in deſerto loqueretur, à nemine audiebatur. Innumera ſunt Prophetarum Oracula, quæ inſolentes Iudæorum aures reſpuebant. Celeberrimum eſt illud Dauidicum de Chriſto Domino: *Poſtula a me, & dabo tibi Gentes, hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam, terminos terræ.* Pſalm. 2. n. 8. Cuius perſpicuitatem expendens Theodo

Theoph.
Iudæa ab Spiritu ſancto derelicta.

Iudæa, quia verbum Dei non audiebat, ſolitudo dicta eſt.

Theod.

Theodoretus, Iudaïcam ſurditatem lamentatur: *Iudæorum*, inquit, *perfidiam deplorare mihi in mentem venit: quia audientes vaticinationem, quæ planè terræ finium meminit, & ſcientes, neminem ſuorum Regum, tantum imperium poſſediſſe, ſed ſolum Dominum Chriſtum ex Dauide ſecundùm carnem prognatum: hallucinantur mentis oculis; atque vaticinationem loquentem palpant, vt cæci parietem.* Sed, quid mirum aliis Prophetis non habuiſſe fidem, qui Prophetarum Domino fidem denegarunt? Hoc certè nomine omnibus maledictionibus obruendi, quòd ne ſuo quidem Meſſiæ crediderunt. Vnde Moyſes, cùm innumeras maledictiones Iudaïco populo impingendas recenſeret; hanc vnam, tanquam omnium grauiſſimam, vltimo loco adhibuit: *Et erit vita tua, quaſi pendens ante te. Timebis nocte & die, & non credes vitæ tuæ.* Deut. 28. n. 66. Vnde Gloſſ. *Nihil peius*, inquit, *inter maledicta, quæ Iudæis acciderunt; quam videre vitam ſuam, id eſt, Filium Dei pendentem, & non credere ei.*

Iudæorum maledictio grauiſſima fuit Chriſto in Cruce pendenti non credere.

6\. Adde non ſolùm Oracula, ſed etiam miracula in fidei confirmationem præſtita, à Iudæis pertinaciter repulſa. Vnde Moyſes ad vniuerſum populũ, *Vos vidiſtis*, inquit, *vniuerſa, quæ fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti, &c. ſigna illa, portentáque ingentia.* Deut. 29. n. 2. Et ſtatim: *Et non dedit vobis Dominus cor intelligens, & oculos videntes, & aures, quæ poſſint audire, vſque in præſentem diem.* Ibid. n. 4. Quaſi nec tam multis miraculis, quorum teſtes fuerant oculati, ad fidem ducerentur. Moyſes aquam de petra mirabiliter educturus, *Tulit virgam, quæ erat in conſpectu Domini, ſicut præceperat ei.* Num. 20. n. 9. Notat Lyranus hanc virgam fuiſſe illam Aaronis, quæ paulò antè fronduerat, & floruerat. Num. 17. n. 8. Immò etiam, cùm illam Moyſes ad percutiendam petram præferebat; ſi vera eſt Rabbinorum opinatio; adhuc ſuos flores, frondes ac fructus conſeruabat. Vnde quæſtio extitit, cur ad aquam de petra educendam virga illa ſuis ornata floribus, ſuis induta frondibus, ſuis grauata fructibus adhiberetur? Credo, vt ex præcedenti miraculo in virga facto, fides haberetur ſubſequenti in petra faciendo; neque dubitarent Hebræi, duram illam rupem in vberes fontes ſoluendam eſſe; videntes ſiccam illam virgam in virides frondes erupiſſe. Sed quid Hebræi? ſuæ perfidiæ iam pertinaciter adhærebant; vt de priori miraculo certi, adhuc nihilominùs de poſteriori dubitarent. Vnde ad illos Moyſes, *Audite*, inquit, *rebelles & increduli. Num de petra hac vobis aquam poterimus elicere?* Num. 20. num. 10. Quæ maior eſſe potuit in perfidia obſtinatio? Præſens miraculum experti; futurum, vt impoſſibile, iudicabant.

Iudæi non ſolùm Oracula, ſed miracula reſpuebant.

Lyran. *Iudæorum perfidia in fide miraculis adhibenda.*

7\. Peiores in hac parte, quàm Gentiles, qui paucioribus inducti miraculis ad fidem trahebantur. Quod D. Chryſoſtomus homil. 4. De laudibus Pauli, pluribus illuſtrat exemplis: *Quoties*, inquit, *Iudæi vocem audierunt de cælo: in nouo & in veteri Teſtamẽto; nec tamen facti ſunt idcircò meliores? Nam in veteri, Iudæi poſt mille miracula, pro Deo, vitulum, quem fecerant, adorauerunt.* Exod. 32. n. 6. *At verò Hierichuntina meretrix, quæ nihil omninò ex mirabilibus viderat: oſtendit tamen fidem in exploratorum ſuſceptione mirabilem.* Ioſ. 2. n. 9. Obſtinatior igitur populus Iſraëliticus in ſua infidelitate permanſit, quàm mulier gentilis: Hanc enim, audita tantùm miracula; illos, ne viſa quidem ad fidem impulerunt. Pergit Chryſoſtomus: *In terra*, inquit, *repromiſſionis Iudæi, ſigna cernentes, permanebant lapidibus duriores. Niniuitæ verò Ionam ſolùm videntes, crediderunt & egerunt pœnitentiam, & venturam ſuper ſe iram Dei conuerſione pepulerunt.* Ioan. 3. num. 5. Atque hæc in veteri Teſtamento. *In nouo etiam*, addit Chryſoſtomus, *ſub præſentia ipſius Chriſti, latro quidem, cùm crucifixum cerneret, adorauit: Iudæi verò, qui eum ſpectauerant mortuos ſuſcitantem, & vnxerunt & affixerunt Cruci.* Hæc Chryſoſtomus. Et plura adhuc per exempla ſpatiatur. Itaque pertinaciſſimè Hebræi ſuæ infidelitati adhæreſcunt. Vnde Chriſtus Dominus Bethſaïdæ viſum cæco redditurus: *Apprehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum.* Marc. 8. num. 23. Vbi Diuus Chryſoſtomus homil. 9. in Marcum: *Non eum*, inquit, *curat in ipſo viculo: ſed extra vicum: non enim ſanari poteſt, & videre in lege: ſed in Euangelio.* Et paulò pòſt: *Cæcus ille quandiu in Synagoga eſt, & in Litera, ſanari non poteſt, niſi foras adducatur.*

D. Chryſ. *Iudæi Gentilibus peiores.*

Variis res illuſtratur exemplis. D. Chryſ.

D. Chryſ.

8\. Parum eſt Gentilibus cæciores & ſurdiores Iudæos extitiſſe; cùm vel ipſis Dæmonibus tenaciores ſuæ perfidiæ videantur. Nam Dæmones videntes miracula, quæ à Chriſto Domino fiebant; & poteſtatem, quam in ipſos exercebat, & qua de obſeſſis corporibus egredi cogebantur: *Exibant à multis, clamantia & dicentia: Quia tu es Filius Dei.* Luc. 4. n. 41. Iudæi verò multorum miraculorum ſpectatores, adduci non poterant, vt Filium Dei confiterentur. Vnde D. Ambroſius in locum citatum Lucæ, contumacem Iudæorum perfidiam admiratus: *Populus*, inquit, *Negat, quem Dæmones confitentur. O peior magiſtro diſcipulorum hæreditas?* Tandem, vbi nulla erat credendi ratio; leuiter ac temerè credebant: vbi multiplex: obſtinatè ac pertinaciter negabant. Ad credendam Baptiſtæ reſurrectionem, nullum eos miraculum impellebat: *Quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum*, Ioannis 10. n. 41. Et nihilominùs eam firmiſſimè credebant, dicentes: *Quia Ioannes Baptiſta reſurrexit à mortuis.* Marc. 6. n. 14. Ad credendam verò Chriſti Domini reſurrectionem, innumera ſuadebant miracula; non ſolùm præterita, vt ſignum Ionæ Prophetæ, Matthæi 12. n. 39. Sed etiam præſentia: quia cæci videbant, claudi ambulabant, leproſi mundabantur, mortui reſurgebant. Matthæi 11. n. 5. Et tamen eam conſtantiſſimè negabant; ſpargentes in vulgus, Chriſti Domini corpus non exiiſſe de ſepulcro rediuiuum; ſed furto à diſcipulis ſublatum. Matth. 28. n. 13. Quod expendens Beda in cap. 6. Marci citatum, *Quanta*, inquit, *Iudæorum, quantus contra Dominum malitiæ furor extiterit, ex omnibus penè locis Euangelij docemur. Ecce enim Ioannem, de quo dictum eſt, quia ſignum fecit nullum, à mortuis potuiſſe reſurgere, nullo atteſtante, credebant. Ieſum autem virum approbatum à Deo virtutibus & ſignis, in cuius morte elementa tremuerunt; reſurrectionem verò atque aſcenſionem, Angeli, Apoſtoli, viri ac fæminæ certatim prædicabant; non reſurrexiſſe, ſed furtim eſſe ablatum credere maluerunt.*

Iudæi ipſis Dæmonibus tenaciores.

D. Ambr. *Dæmones Chriſtum confitentur, negant Iudæi.*

Iudæorum in fide inconſtantia exprimitur.

Beda.

9\. Obſtinatiſſimum in ſuo peccato fuiſſe Iudam proditorem, quis negabit? Cuius animũ ſaxo duriorem nulla potentiæ ac beneuolentiæ ſigna à Chriſto Domino exhibita mollire potuerunt. Sed neſcio, an cæteri Iudæorum greges in ſua contumacia vlteriùs prodierint, ac ſuæ infidelitati pertinaciùs adhæſerint? Nam Iudas tandem ſuæ ſtimulo conſcientiæ punctus, propriam malitiam, & Chriſti innocentiam confeſſus eſt, dicens: *Peccaui, tradens ſanguinem iuſtum.* Matth. 27. n. 4. Et referens triginta argenteos, iniquam reſcindere voluit pactionem; vt reſtituto venditionis pretio, venditum à ſe Dominum recuperaret. At verò Iudæi nullum de ſua malitia, nullum de Chriſti innocentia teſtimonium præbuerunt, eadem ſemper

Iudæi Iuda proditore duriores.

in perfidia obcæcati. Et quod iniquiſſimum fuit; pretium venditionis recipientes, Dominum remittere venditum noluerunt. Quam proteruiam & nequitiam D. Ambr. in Luc. lib. 10. c. 22. ſub finem, grauiter execratus: *In pecuniariis*, inquit, *cauſis refuſo pretio ius ſoluitur. Hi* (ſcilicet Iudæi, Principes Sacerdotum, & ſeniores) *pretium recipiunt, & ſacrilegium perſequuntur, ac pertinacibus ſtudiis funeſtam ſibi vendicant ſanguinis auctionem; cùm refunderet venditor ſacrilegij mercedem.* Quid proteruius & procacius, quàm reſcindere pactionem; & nihilominùs emolumentum ex ea ſubſequutum pertinaciter retinere? Sed hæc ex ſequentibus clariùs illuſtrabuntur.

D. Ambr. Iudæorum proteruia pretium recipientium, & Chriſtum Dominum non remittentium.

SECTIO II.

Peccatores obſtinati nullis Prophetarum perſuaſionibus flectuntur.

1. TAntam in dementiam abeunt obſtinati peccatores, vt ſiue Prophetarum Oraculis credant, ſiue non credant; tamen nullis eorum perſuaſionibus flectantur. Teſtes appello eos ipſos, de quibus hoc loco agitur, Iſraëlitas. Apud quos Samuel diuinam in eloquentiam effuſus, aptiſſimè ad perſuadendum exorſus eſt, aptiſſimè perorauit: ſed non potuit exorare. Nam totus ille populus ſuis præpoſteris optatis mordicùs adhæreſcens, *Tanquam dura ſilex, aut ſtet Marpeſia cautes*, omnes rationum vires improba animorum obſtinatione retorquebat. Immò neſcio, an durior cautibus, & aſperior rupibus, bene ſuadentem repulerit Samuelem. Nam cautes & rupes, & prælatis fundatos radicibus ſcopulos, vnius Orphei eloquentia non ſolùm emolliiſſe dicitur; ſed etiam ſuis ſedibus conuulſiſſe. At verò contumaces & proteruos Iudæorum animos, ne diuina quidem Samuelis ad dicendum vis tantiſper domuit, aut pauliſper inflexit: ſed in ſua ſemper inſania perſeuerantes, obſtinatiſſime dixerunt: *Nequaquam*, ſcilicet, deſiſtemus à petendo Rege: fruſtra dicendo fatigaris: fixa nobis eſt ſententia: quidquid in contrarium coneris, retinenda.

Iudæorum in credendo obſtinata durities. Virg.

2. Tenet hæc inſania contumaces peccatores, optimis admonitionibus repellendis paratiſſimos, ne à ſuis ipſi ſceleribus repellantur. Vnde D. Chryſ. hom. 19. in Gen. *Quemadmodum*, inquit, *incurabilia vulnera, neque auſteris medicamentis cedunt, neque lenientibus: ita & anima ſemel captiua: ſi ſe peccato cuipiam obnoxiam fecerit, & conſiderare noluerit, quæ ſibi ſunt vtilia; etiamſi quis innumera inculcet illius auribus, nihil proficiet; ſed quaſi mortuæ eſſent aures, nullam ex admonitione ſuſcipit vtilitatem, non quia non poteſt, ſed quia non vult.* Meritiſſimum in obſtinatum peccatorem ſupplicium decreuit Chriſtus Dominus: *Expedit*, inquit, *ei, vt ſuſpendatur mola aſinaria in collo eius, & demergatur in profundum maris.* Matth. 18. n. 6. Vbi non ſolùm in profundū maris præcipitari iubetur: ſed etiam præcipitari mola ad collum alligata; ne inde vnquàm ſubſiliat, & in apertas auras extrahatur. Vt qui cœno peccatorum pertinaciter inhæſit: in profundo maris irreuocabiliter abſumatur. At, cur meminit ſeorſim molæ aſinariæ; cùm tamen alio quouis pondere oppreſſus facilè demergi potuiſſet? Credo, vt ſignificaret, huiuſmodi peccatorem vixiſſe ſimilem iumento, molam verſanti in piſtrino. Vt enim hoc iumentum opertis oculis agitur, & in iiſdem ſemper veſtigiis circumuoluitur: ita & ille peccator cæcis ocu-

D. Chryſ. *Peccatorum contumacia ſalubres admonitiones repellentiū.*

Peccatores in profundo cœno demerſi nunquàm emergunt.

A lis in ſua deſideria fertur, & iiſdem ſemper in ſceleribus oberrat; nec videt quàm parum proficiat, qui à ſuis nunquàm peccatis remouetur. Ita ferè D. Ambr. lib. 8. in Luc. c. 118. vbi loquutus de populo Iudaico ſuis erroribus pertinaciter affixo; *Nonne*, inquit, *tibi videtur tanquam molam aſinariam voluere, quamdiu in imperitia ſua errore verſatur, opertæ mentis cæcitate ita ſuffuſus, vt vultum animi erigere ad Deum, & oculos cordis aperire non nouerit? Et ideò ſine vlla alacritate veſtigiis in ſe ſæpè redeuntibus, inuitus vſui laborat alieno.* Quid infœlicius, quàm nolle à periculoſis locis enauigare: ſed inter peccata, tanquàm inter Scyllam & Charybdim. alternis agitationibus collidi, & ab vno in aliud contorqueri, & vnde priùs exierat, eodem miſerabiliùs relabi?

D. Ambr. *Peccatores, vt piſtrini iumenta, cæco feruntur impetu.*

3. Sed, vt res fiat illuſtrior, obſtinatas peccatorum mentes in exemplum adducamus. Caïnum malè B ſacrificantem, & fratri ſuo nequiter inuidentem, monuit olim Deus, ne peccata peccatis cumulando, obſtinatior efficeretur. *Peccaſti?* inquit, *Quieſce*, Gen. 4. n. 7. iuxta Septuaginta *Quaſi diceret*, inquit D. Chryſ. hom. 18. ad eum locum: *Peccaſti, & grauiter peccaſti: ſed non punio propter delictū. Miſericors enim ſum, & nolo mortem peccatoris: ſed vt magis conuertatur & viuat. Igitur quieſce. Ne addas priori peccato grauius aliud; neque conſilium aliquod immedicabile arripias, ne te ipſum maligno Dæmoni captiuum tradas.* Quid verò Caïn? non ab homine, ſed ab ipſo Deo per tam ſalubria monita reuocatus, contumacior obduruit: *Et repulſo medicamento*, addit D. Chryſ. *in fratricidij profundum ſe præcipitauit.* Sed C non vnam tantùm reiecit monitionem: aliam quoque ad eius animum molliendum aptiorem repudiauit. Nam, cùm totus Caïni liuor in Abelem ortus fuerit ex timore; ne ſibi ſeniori frater iunior præponeretur: ſtatim Deus ad illum, iuxta eoſdem Septuaginta citato loco: *Ad te*, inquit, *conuerſio eius, & tu ipſius dominaberis.* Quaſi diceret, inquit Diuus Chryſoſtomus, vbi ſuprà: *Ne putes, licèt tuum aduerſatus ſim ſacrificium ob prauam mentē, fratriſque oblationem acceptam habuerim ob ſanam intentionem; quòd ideò primatu te deſtituam, & primogenituræ dignitatem à te auferam. Nam tu illius dominaberis. Atque poſt hoc peccatum permitto, vt primogenituræ priuilegiis gaudeas; illúmque ſub tua poteſtate & dominio eſſe iubeo.* Quo ex loco diuinam bo- D nitatem admiratur commendátque D. Chryſoſt. quòd tam præſentem ægrotanti animo attulerit medicinam, & laboranti inuidia, totam inuidiæ cauſam eripuerit: vt, hac ſublata, in fraternam beneuolentiam rediret. Sed, quid apud obſtinatum animum tam appoſita ad perſuadendum oratio effecit? Prorſus nihil. Quod D. Chryſoſtomus lamentatus, *Poſt tantam curam*, inquit, *& tanta remedia. nihil commodi ampliùs inde ſenſit. Tantùm valet mentis peruerſitas, & malitiæ excellentia.* Igitur totas furori laxauit habenas implacatus animus: *Et conſurrexit aduerſus fratrem ſuum Abel, & interfecit eum.* Geneſ. 4. num. 8. Sed, ecce tibi tertia admonitio, qua Deus Caïnum familiariter allo- E quutus, *Vbi eſt*, inquit, *Abel frater tuus?* Ibidem, n. 9. Audi, ô Caïn, non iudicem, ſed parentem, ad ſuam te miſericordiam benigniſſimè inuitantem. Nam, vt bene Diuus Ambroſius lib. 2. De Caïn & Abel, cap. 9. *Vult te*, inquit, *prouocare ad pœnitentiam Deus, vult de ſe ſperari indulgentiam.* Quid nihilominùs Caïn? Pertinaciter impudens, *Neſcio*, inquit. Vbi D. Ambroſ. citatus, *Contumaciam*, inquit, *prodit hic ſermo.* Nec immeritò. Nam, qui culpam negat, non agnoſcit: qui non agnoſcit, non deteſtatur; immò iterum faceret, ſi non feciſſet. Quis igitur non execretur tam obſtinatum

Caïni peccato adhærentis contumacia.

D. Chryſ.

Peccator vtili admonitione redditur contumacior.

Deus vt bonus Medicus inuidiæ Caïni medicamentum obtulit: ſed incaſſum.

Obſtinatus peccatoris animus Dei miſericordia nō mollitur. D. Ambr.

peccatoris

peccatoris animum, qui ne tam multis quidem admonitionibus diuinis inflectatur?

4.

Intentat Deus minas; & nihilominus peccator perſeuerat.

Non minùs proterui & procaces fuerunt ſub prima orbis exordia multi alij peccatorum greges, qui diuinas admonitiones, & comminationes penitùs contemnebant. Nam, cùm Deus grauiter minaretur, dicens: *Non permanebit ſpiritus meus in homine in æternum, quia caro eſt: eruntque dies illius centum viginti annorum.* Geneſ. 6. n. 3. ſtatim ſequitur: *Gigantes autem erant ſuper terram in diebus illis: iſti ſunt potentes à ſeculo viri famoſi.* Ibidem, num. 4. Aderant comminationes diuinæ, ſed comminationum contemptores non deerant: illi, videlicet, gigantes, qui ſuis peccatis tam pertinaciter adhærebant, vt nullis perſuaſionibus ab illis ſe abduci paterentur. Rem egregiè expendens Diuus Chryſoſtomus homil. 22. in Geneſ. *Vt diſcamus*, inquit, *quod illi poſt indignationem & minas & tanti temporis longanimitatem, quam ipſis in pœnitentiam dederat; non ſolum nihil profecerunt: ſed in iiſdem moribus perſeuerarunt, dicit: Iſti ſunt potentes à ſeculo*, &c. Et ſtatim, minimam ex tam ſeria monitione & pia miſeratione vtilitatem admiratus, *Vidiſti*, inquit, *ingratitudinis excellentiam? Vidiſti ſtupidas & doloris ſenſu carentes animas? Neque pœnæ timor, neque longanimitatis tempus arcuit illos à malis operibus; ſed ſemel in præceps deiecti, & mentis oculo excæcati, à mala concupiſcentia, quaſi ab ebrietate quadam demerſi, redire vltrò noluerunt.* Miſera peccatorum conditio, quos effrænis peccandi libido beneficiis non modò gratiæ, ſed naturæ denudauit: vt neque oblatam miſerationem diligerent; neque illatam comminationem timerent: ſed vtranque contemnentes, cæci, ſurdi & inſani redderentur.

D. Chryſ.

Peccatores Dei monitiones contemnentes, cæci redduntur & inſani.

Concupiſcētia, ebrietas eſt.

5.

Noë centum annos in arca fabricanda conſumpſit, vt homines ad pœnitentiam reuocaret.

Nec minor renuit obſtinatio illos omnes, quos ſæpiùs Noë de futuris pœnis admonebat: nec tamen à præſentibus culpis auocabat. Arcam Dominus fabricari iuſſit, in qua Noë, eiúſque familia de aquis diluuij ſaluaretur. Gen. 6. n. 14. In cuius fabrica Noë centum annos collocauit: nam quingenteſimo ætatis anno opus aggreſſus; ſexcenteſimo abſoluit: vt ex cap. 5. num. 31. & ex cap. 7. num. 6. inter ſe collatis facilè colligetur. Sed, cur tam longæ moræ in vna arca fabricanda extrahuntur? Rectè D. Chryſoſt. hom. 24. *Volebat*, inquit, *Deus illos quoque qui tam grauiter peccauerant, fabricatione arcæ admoneri, vt ſecum cogitarent, quæ feciſſent; reſipiſcendóque indignationem non experirentur.* Ex quibus verbis credibile eſt homines illius temporis, eam fabricam, eámque molem admiratos, ſæpiùs Noë adiiſſe, ſæpiùs interrogaſſe, quorſum euaderet tam inſana ſubſtructio; quorſum tam ſollicita fabricantium ſtudia collimarent. Noë verò diſertiſſimè prædixiſſe, diluuium propediem affuturum, cuius aquis totus orbis multis priùs peccatis obrutus, tandem obrueretur. Sed quid effecit tam frequens ac vehemens admonitio? Planè nihil, vt rectè obſeruat Diuus Chryſoſtomus citatus: *Verùm hæc*, inquit, *illis nullam vtilitatem attulerunt: non, quia non potuerunt; ſed, quia noluerunt.* Et paulò pòſt eorum ſtupiditatem, non modò inſanam, ſed lapideam admiratus: *Cùm tot annis*, inquit, *audiſſent, quòd ante fores eſſet interitus; neque à malitia ceſſarunt.*

D. Chryſ.

D. Chryſ.

Peccatores ad monita ſtupidi & lapidei.

6.

Sed maior adhuc ex iis, quæ ſequuntur, peccatorum obſtinatio colligitur: *Ego pluam*, inquit, Dominus, *ſuper terram quadraginta diebus, & quadraginta noctibus.* Gen. 7. n. 4. Vbi D. Chryſ. citatus rectè obſeruat, has in diluuio inducendo moras prudentiſſimè à Deo collocatas, vt homines per ſingulas horas, vt à ſuis peccatis reſipiſcerent, admoneret: *Num erat*, inquit, *ei poſſibile, vt vno die totam pluuiam induceret: Quid, inquam, vno die? Vno momento poſſet. Sed hoc dedita opera facit? volens ſimul & timorem immittere, & occaſionem præſtare, qua poſſent pœnam, quæ iam in foribus eſſet, effugere.* Itaque lenta illa, & paulatim procedens inundatio, erat lenta quædam, & paulatim procedens exhortatio: vtinam tam efficax, quàm verax. Nam inſenſati peccatores nullis omnis flectebantur. Quo ruitis miſeri in peccata? Et cœlum ruit in plagas. Abſit, inquiunt illi. Tempeſtas eſt; detonabit; ſerenitas redibit. Sed videte, quot ſata læta, boníque labores, multiplicatis imbribus atterantur. Riſus, inquiunt, & ludibria; redeunte Sole, ſuus quamprimùm ſatis vigor ac viror reſtituetur. Atqui, iam vrbes eluuionibus patent; iam domus tempeſtatibus nutant. Nugæ profectò, inquiunt, & vana ſomnia: ſua pluuiis decliuitas fiet: tota foras inundatio auertetur. Sed, proh malum! Ecce tibi camporum planities fiunt æquora; non pedibus terenda, ſed nauibus ſulcanda. Nil timendum, inquiunt. Superant colles: vnde licebit iacentes & defluentes aquas deſpectare & irridere. Aſt, ô infortunium! In ipſos collium vertices exundat mare. Vbi tuta fides? vbi ſtatio ſecura? Ad alta, exclamant, ad alta montium capita enitendum. Illas arces circumlatrare poterit mare: non ſuperare. Sed, heu ſuprema clades! Illuc refuſis vndis, cœlum vndique, & vndique pontus. Ac tota ſpes ſalutis obſtinatis peccatoribus aufertur. Quo igitur in aſylo, veſtra vos, ô miſeri, contumacia tueatur? Vna ſupereſt arca, ad quam recurrite. Vel potiùs vna ſupereſt pœnitentia, ad quam redite. Verùm, obſtinata malitia ita miſeros tenuit & excæcauit; vt, ſicut in peccatis contumaciter vixerant, ita in peccatis contumaciter morerentur. Nemo enim dicitur ſe ad arcam recepiſſe: nemo, quem certò ſciamus, ad pœnitentiam prouocaſſe: vt extrema in peccato obſtinatio, extremum corporis in pelago, & extremum animæ in barathro naufragium pateretur.

D. Chryſ.

Deus in diluuio inducendo moram facit, vt homines illud per pœnitentiam effugerent.

Sermo eloquentiſſimus peccatorum contumaciæ oſtendendæ.

Qui in peccatis contumaciter vixerunt, ſimiliter moriuntur.

7.

Turris Babel ædificatores contumaciùs peccarunt.

Poſterior fuit tempore, ſed neſcio, an improbitate prior obſtinatio eorum qui de turri Babel ædificanda cogitarunt. Veteris enim contumaciæ pœnam experti, & nouam nihilominùs contumaciam exorſi, quid mirum, ſi contumaciùs peccare cenſeantur? Triplici igitur ex capite eorum irreuocabilis contumacia arguetur. Primò quidem myſtice. *Quia inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo.* Geneſis 11. num 2. Vbi Philo Iudæus libr. De confuſione linguarum, pro terra Sennaar, id eſt, excuſſa, terram impiam & iniquam, & ab omni virtutis germine excuſſam interpretatus; notat vlteriùs, hos homines non fortuitò veniſſe in hunc campum; ſed quæſitum inueniſſe: nec obiter pertranſiſſe; ſed diutiùs habitaſſe, atque hinc obſtinatum eorum ad peccandum animum ſubodoratur: *Obſerua*, inquit, *quòd non ait, eos veniſſe in campum, in quo manſerunt, ſed quæſitum inueniſſe: vtique poſtquam deſpexerunt; vbinam eſſet locus ad inſaniam commodiſſimus. Ita eſt profectò. Inſipiens non aliunde accipit; ſed ipſe ſibi quærendo mala inuenit: non contentus his, per quæ miſera natura malè incedit; ſed cumulans ea malis artibus & exercitiis.* Et ſtatim: *Atque vtinam paulò ibi commoratus, migraret aliò. Nunc autem dicit Scriptura, quòd habitarunt ibi, tanquàm in patria: non tanquàm inquilini regionis exteræ. Leuius enim malum fuiſſet, ſi poſtquàm in peccata inciderunt; pro alienis ea, peregriniſque habuiſſent; non pro cognatis ac domeſticis.*

Philo.

Gigantum habitatio in terra Sennaar oſtendit peccatorum in peccato perſeuerantiam.

Leuius malum, ſi in illo peccator non perſeuerat.

Secundò,

8. *Peccatores nullis pœnis à peccatis ſe coercent.*

Secundò, arguitur hæc peccandi obſtinatio; quia dixerunt: *Celebremus nomen noſtrum, antequam diuidamur in vniuerſas terras.* Gen. 11. num. 4. Vbi ſupponebant, ſe diuidendos, propter hanc ſui nominis celebritatem inaniter affectatam; & nihilominùs nomen ſuum celebrare diſponebant; tam propenſi obſtinatíque ad culpam, vt nullius pœnæ metu ab illa retraherentur. Quod Philo citatus rectè obſeruans, acriter in eos inuehitur: *Scitis,* inquit, *fore vt diſſipemini, cur igitur peccatis? Sed forte ſic morem inſipientium Scriptura proponit; qui etiam maximis pœnis non obſcure, ſed manifeſtè impendentibus, ab iniuriis non temperant.*

Philo.

Tam obſtinate in peccata feruntur homines, vt incipientes, ia abſoluiſſe videantur.

Tertiò, arguitur hæc proterua deliberatio: quia tam obſtinatis animis ad peccandum ferebantur; vt, antequàm peccatum abſoluerent, iam abſoluiſſe viderentur. Vnde eſt illud: *Deſcendit Dominus, vt videret ciuitatem & turrim, quam ædificabant filij Adam.* Gen. 11. n. 5. Septuaginta de præterito pluſquàm perfecto transferunt: *Quam ædificauerant filij hominum.* Hanc verò tranſlationem ſequutus Philo, vbi ſuprà, *Etiamſi,* inquit, *cœptis fruſtratis, non potuerunt ad deſtinatum impietatis ſuæ finem peruenire: nihilominùs, ac ſi cogitatum facinus perpetraſſent, damnandi ſunt. Et hoc eſt, quod ait, abſolutam turrim ab eis, quamuis penderet adhuc, dicens: Dominus deſcendit, vt videret ciuitatem & turrim, non quam ædificaturi erant, ſed quam ædificauerant.* Illa enim certa definitáque ſententia peccandi, nihilo ab ipſa peccati exequutione quodammodo differebat. Quia obſtinatum animi propoſitum difficillimè ſolet ab ipſo facto reſilire. Quod vel ipſe Dominus ſignificauit, dicens: *Cœperunt hoc facere; nec deſiſtent à cogitationibus ſuis, donec eas opere compleant,* Ibid. num. 6. Hoc eſt enim contumacium hominum ingenium, vt bona opera incipientes, ſtatim inchoata & pendentia relinquant; mala verò ſemel aggreſſi, pertinaciter abſoluant, & ad exitum perducant.

Philo.

Quodnam ſit contumacium hominum ingenium.

9. *Sodomitæ contumaces, vt Diabolo agitati iuſtum ſuaſorem auerſantur.*

Par ad Sodomitas contagio, par in peccatis obſtinatio transfuſa eſt. Nam, cùm eos Lot de ſua malitia grauiter admoneret; & vt ab ea deſiſterent, vehementer hortaretur: ipſi quidem ſuæ impudentiæ tenaces, nec audire loquentem, nec videre præſentem voluêre; ſed minabundi in optimum ſuaſorem: *Recede,* inquiunt, *illuc.* Gen. 19. n. 9. Hoc eſt: Faceſſe, & amoue te hinc in latebras & in tenebras, in quibus te nec audiamus, nec videamus. Et rurſus: *Ingreſſus es, inquiunt, vt aduena: nunquid vt iudices? Te ergo ipſum magis, quàm hos affligemus.* In quem locum D. Chryſoſt. hom. 43. *O grauem,* inquit, *ebrietatem; ò immodicam deſipientiam! Quaſi à Diabolo exagitati, & eò ducatum præbente; ita contra iuſtum inſurgunt.* Et paulò pòſt: *O excellens ingratitudo! oportebat erubeſcere, oportebat revereri conſilium iuſti: verùm, ſicut inſani etiam Medicum impetere conantur: ita & illi.* De hoc fermento Sodomitarum erant illi generi ipſius Lot, quos ille quidem monuit, ſed non permouit; vt de vrbe, diuinas minas fugituri, egrederentur. Immò *viſus eſt eis, quaſi ludens loqui.* Ibid. num. 14. Seu, vt habet D. Chryſ. *ridicularia loqui.* Et addit, eorum ingentem proteruiam admiratus: *Cùm audirent à iuſto terribiles illas minas: quaſi ſubſannabant; putabant deliramenta eſſe, quæ dicebantur.* Tam pertinax voluptatum amor in eorum animis inoleuerat; vt quiſquis eos inde vellet abſtrahere, hoc ipſo illis ebrius & inſanus videretur.

D. Chryſ.

Similes, iuſtorum monita deliramenta putant.

10. *Hebræorum contumacia*

Sed, quid illa Hebræorum contumacia contumacius? Nam hortante Caleb, vt ad terram Promiſſionis aſcenderent, *Nequaquam,* inquiunt, *ad hunc populum valemus aſcendere, quia fortior nobis eſt.* Num. 13. n. 32. Contra verò ſuadente Moyſe, ne aſcenderent contra Amalecitas, *illi contenebrati aſcenderunt.* Num. 14. num. 44. Quaſi mira pertinacia obfirmati ſemper in vetitum niterentur. Vbi Rabbanus lib. 2. cap. 11. *O mira,* inquit, *proteruitas humanæ mentis, & horrenda ſtultitia excæcati cordis! Mandat Deus promiſſionibus ſuis credere, & de ſua potentia confidere, & ſic terram poſſidendam intrare: humana ſtultitia renuit credere; & iuſſis ſpernit obtemperare ſalubribus. E contrario denuntiat eis Deus, ſuúmque auxilium eis denegat: at illi contenebrati contra voluntatem Dei, eam volunt inuadere.* Quid abſurdius & contumacius, cùm modò refugientes, modò aggredientes bellum, diuino ſemper imperio reluctentur? Vtrique planè grauiter puniti: priores quidem in vaſtam ſolitudinem reducti: vbi quadraginta annorum ſpatio omnes interiêre; poſteriores autem in hoſtium poteſtatem traditi, à quibus extrema internecione deleti, ſuæ pœnas dedêre temeritatis. In hos contumaces peccatores, nullis Prophetarum vocibus acquieſcentes acriter inuehitur Ieremias cap. 5. num. 21. *Audi,* inquit, *popule ſtulte; qui non habes cor; qui habentes oculos, non videtis; & aures, & non auditis.* Nec immeritò. Quia multis à Deo propoſitis & ſpectaculis & Oraculis, nihilò magis ad pietatem inflectuntur, quàm ſi nihil videre, nihil audire videantur. Et ſtatim etiam turbulentiſſimo elemento mari, eorum contumaciam anteponens, *Poſuit,* inquit, *arenam terminum mari; præceptum ſempiternum, quod non præteribit: & commouebuntur, & non poterunt; & intumeſcent fluctus eius, & non tranſibunt illud. Populo autem huic factum eſt cor incredulum & exaſperans: receſſerunt, & abierunt: & non dixerunt in corde ſuo: Metuamus Dominum Deum noſtrum.* Ibidem, à num. 22. Vbi videre eſt, quo pacto illi vndarum vortices ab alto inſurgentes conglobentur, & in littus properantes extremam terris eluuionem minitari videantur: qui tamen, cùm ad molliſſimum arenæ vallum impingunt; penitùs franguntur, & leniter reſtagnant, ſupremi Imperatoris nutui obtemperantes.

ſemper in vetitum nitebatur.

Rabban.

Huius tamē contumaciæ pœnas dederunt.

Contumaces mente capti, corde, oculis, auribus.

Hebræorum contumacia procelloſo mari anteponitur.

11. *Mare termines non egreditur, peccatores egrediuntur.*

Longè igitur violentior peccatorum obſtinatio, quæ nullis diuinarum legum monitionibus coërcetur. *Mari poſuit Deus,* inquit tibi Theodoretus, *non murum adamantinum, ſed arenam leuiſſimam: dum tamen exagitatur & turbatur, non egreditur fines; ad quos, dum propiùs accedit, retrorſùm vergit. At hi,* hoc eſt, Iſraëlitæ, *ratione dignati, irrationalitatem amplexi ſunt.* Et, quod conſequens eſt, effræni quadam contumacia pereiti, terminos ſibi à Deo præfixos tranſgrediuntur. Licentiùs igitur inſaniunt peccatores, quàm vel ipſa expertia rationis elementa. Hanc iterum maris erga diuinum præceptum obedientiam exprobrauit olim Deus Iobo; vel ſub eius nomine, peccatori ad peccandum audaci & contumaci: *Circundedi,* inquit, *illud,* id eſt, mare, *terminis meis: & poſui vectem & oſtia: & dixi: Vſque huc venies; & non procedes ampliùs, & hîc confringes tumentes fluctus tuos.* Iob. 38. num. 10. & 11. Quod Tertullianus lib. De Trinitate, cap. 1. expendens, rectè obſeruat, Deum facili quodam aggere arenarum hoc implacatiſſimum elementum circundediſſe: *Quò curſum frequens,* inquit, *fluctus, & ex alto ſinu ſpumans vnda veniſſet; rurſum in ſe rediret, nec terminos conceſſos excederet, ſeruant iura præſcripta. Vt diuinas leges tantò magis homo cuſtodiret, quantò illas etiam elementa ſeruaſſent.* Execranda igitur hominum ad ſua ſcelera propenſio, & pertinax voluntas, quàm nulla

Theod.

Tert.

Homines ab elementis diuinam legem cuſtodire docentur.

nulla diuini Iuris repagula coërceant: cùm tamen vaſtiſſimi & turbulentiſſimi elementi minas, leuis quidam arenarum agger frangat & contundat.

12\. *Iudæ proditoris contumacia exprimitur.*

In hanc contumaciam ſic obduruit improbus ille proditor Iudas, vt ne ipſius quidem præceptoris & Redemptoris ſui verbis, aut emolliretur ad pœnitentiam, aut à contumacia frænaretur. Nam, cùm illud Oraculum Chriſti Domini: *Vnus veſtrûm me traditurus eſt.* Matth. 26. n. 21. nimia triſtitia cæteros diſcipulos occuparet; & in poſterum ab epulis inhiberet: proditorem tamen nec à cibo, nec à peccato, nec ab inuerecundia, quam habebat, retardauit. Vnde D. Leo, ſerm. 7. De paſſione loquutus de cæteris Apoſtolis, *Contriſtati ſunt,* inquit, *non de conſcientiæ reatu, ſed de humanæ mutabilitatis incerto: timentes, ne minùs verum eſſet, quod in ſe quiſque nouerat; quàm, quod ipſa veritas præuidebat. Tu autem in hac trepidatione Sanctorum, abuteris Domini patientia: & abſcondi te tua credis audacia. Addis impudentiam ſceleri, nec ſigno euidentiori terreris: cúmque ſe à cibo alij, in quo iudicium Dominus poſuerat, continerent; tu manum non retrahis à paropſide, quia animam non auertis à crimine.* Quid obſtinatius, quàm non modò à peccato non reſilire; ſed etiam peccandi ſtudium, dato ſigno, impudenter manifeſtare?

D. Leo. Iuſti ad delicti nomen expaueſcũt. nihil commouentur iniuſti.

13\. Neſcio, an minùs contumax; & minùs impudens fuerit aliquando Diabolus, ad malè agendum? Nam hic, conſummata omni tentatione apud Chriſtum Dominum, *Receſſit ab illo vſque ad tempus.* Luc. 4. num. 13. Verius ſaltem, ne ſi pugnare pergeret, contumelioſiùs vinceretur. Vnde D. Ambroſius ad eum locum, *Vides,* inquit, *ipſum Diabolum non eſſe in ſtudio pertinacem, cedere veræ ſolere virtuti. Et ſi inuidere non deſinat; tamen inſtare formidat: quia frequentiùs refugit triumphari.* Itaque Diabolus, ſi non amore virtutis, ſaltem timore pœnæ & ignominiæ, ab externo opere malo coërcetur: at verò Iudas, & qui illum ſequuntur peccatores obſtinati, nullo nec amore, nec timore à peccando retardantur. Tales illi, qui prædicantem Stephanum, ne audirent, *continuerunt aures ſuas.* Act. 7. n. 57. ſeu, vt eſt in fonte: *Obturauerunt aures ſuas:* non aliam ob cauſam, vt notat Diuus Auguſtinus ſerm. 99. De diuerſis, niſi, *vt in ſua duritie perſeuerarent.* Et, quod euidentius eſt obſtinatarum mentium argumentum, addit D. Auguſtinus, *Cùm cæli ianuæ aperirentur; ipſas Iudæi mentes claudebant.* Vt vel ipſis orbibus cæleſtibus, qui *ſolidiſſimi, quaſi ære fuſi ſunt.* Iob. 37. n. 18. duriores viderentur.

Contumaces Diabolo peiores. D. Ambr.

Peccatores aures obturant, vt in ſuo peccato perſeuerent. D. Aug.

Iudæi cælo ære fuſo duriores.

SECTIO III.

Peccatores obſtinati, ne propriis quidem detrimentis à peccando deterrentur.

1\. *Probatur in primis Hebræorum exemplo.*

SIc inſaniunt peccatores, ſic prauis cupiditatibus adhærent, ſic in ſuis peccatis obdureſcunt, vt quantacunque illis, aut vitæ, aut libertatis, aut diuitiarum detrimenta proponantur, niſi reſipiſcant, & ad meliorem frugem reuocentur; tamen ipſi non deſiſtant: immò ſub quolibet pœnæ damno perire malint; quàm ab vno malo culpæ, cui inſeruiunt, reſilire. In hanc proculdubiò contumaciam abierunt Iſraëlitæ, quos Samuel grauiter, vehementérque præmonuit de maximis vitæ, libertatis, diuitiarúmque incommodis, ſub Rege, quem poſtulabant, ſubeundis: illi tamen in prauum affectum obdurati mortem & ignominiam & paupertatem ſubire maluerunt, quàm ab illo ſuo præpoſtero ſtudio & iniqua contentione retardari. Quæ iam omnia ex Litera innoteſcunt.

Tales fuerunt illi peccatores, quorum contumaciam Propheta apud Dominum accuſans, *Percuſſiſti,* inquit, *eos & non doluerunt: attriuiſti eos, & renuerunt accipere diſciplinam: indurauerunt facies ſuas ſupra petram, & noluerunt reuerti.* Ier. 5. n. 3. Vbi Theodor. obſeruat, Deum à leuioribus ſuppliciis exorſum, ad grauiora deueniſſe: primò quidem percutiendo, quod eſt leuius; deinde atterendo, quod eſt grauius. *Attamen,* inquit, *neutrum, illis profuit: quia ferreo erant animo.* Quod etiam ſignificauit Dauid loquutus de Deo, obſtinatos peccatores ab inueteratis culpis euocante: *Contriuit,* inquit, *portas æreas, & vectes ferreos confregit.* Pſalm. 106. n. 16. Vbi Caſſiodorus per portas æreas & vectes ferreos intelligit diuturnas peccandi cõſuetudines, quæ homines arctiſſimè conſtringunt, nec exire patiuntur: vt non immeritò & ipſi ferreo eſſe animo videantur. Adde, & pluſqàm ferreo. Nam ferrum cùm ictibus tunditur, attenuatur ac dilatatur: horum autem corda nullis ſuppliciis emolliuntur: nullis pœnis ad pietatem reuocantur. Vnde Diuus Chryſoſtomus homil. 24. in Geneſ. horum peccatorum contumaciam lamentatus, *Doleo,* inquit, *& lugeo, quia video in nobis tantam virtutis raritatem; malitiam autem quotidie inualeſcere. Neque moratur gehennæ timor noſtrum in mala curſum: neque regni deſiderium adhortari ſufficit, vt in via virtutis ambulemus.* Quàm præcipiti igitur animorum contumacia in peccata rapiuntur, qui ne gehennæ quidem metu à peccatis retardantur?

2\. Theod. *Peccatores, vt ferrei, nec leuibus, nec grauioribus mouẽtur ſuppliciis.* Caſſiodor. *Non ferreo, ſed pluſquã ferreo animo ſunt.* D. Chryſ. *A peccatis nec gehennæ metu retardantur.*

3\. *Vitæ diſcrimen ſubire malunt, quã reſipiſcere.*

Age verò, ſingula pericula paulò antè memorata, quibus obſtinati peccatores ſe exponunt, ne à ſuis peccatis reuocentur, expendamus. In primis vitæ diſcrimina ſubire malunt, quàm à ſuis peccatis reſipiſcere. Acerrima fuit illa Dei expoſtulatio cum Iſraëlitico populo ſuis peccatis pertinaciter inhærente: *Hæc dicit Dominus: Nunquid, qui cadit, non reſurget? Et qui auerſus eſt, non reuertetur? Quare ergo auerſus eſt populus iſte in Ieruſalem auerſione contentioſa? apprehenderunt mendacium, & noluerunt reuerti.* Ierem. 8. num. 4. 5. Quaſi diceret: Si cadentes ſurgere nituntur; & errantes à via, reduci in viam concupiſcunt: quæ eſt iſta Hebræorum obſtinatio, vt iacere malint in cœno ſuorum peccatorum, quàm erigi in cœlum: & euagari extra viam ſalutis, quàm ad viam reuocari? Et ſtatim: *Nemo quod bonum eſt, loquitur. Nullus eſt, qui agat pœnitentiam ſuper peccato ſuo, dicens: Quid feci? Omnes conuerſi ſunt ad curſum ſuum, quaſi equus impetu vadens ad prælium.* Ibidem, num. 6. Quæ omnia ſignificant obſtinatiſſimam ad peccandum voluntatem. Sed extremis verbis magna cum emphaſi peccator in malum ruens, cum equo ad prælium currente comparatur. Vt enim equus, dato belli ſigno, geſtit, exilit, procurrit, ac toto impetu in prælium exardeſcit: nec vllis vitæ periculis, quæ paſſim ab hoſtibus oſtenduntur, à ſuo curſu inhibetur: ita peccator, cui altè ſedet in animo propoſitum peccandi, quælibet vitæ pericula facilè ſuperat & tranſgreditur, vt ſui tandem voti compos efficiatur. Septuaginta contumacem peccatorem non ſolùm componunt equo, ſed etiam anteponunt; *Currens,* inquit, *defecit à curſu ſuo, velut equus defeſſus in hinnitu ſuo.* Supple: Peccatores autem à ſuis

Peccatores magis iacere cupiunt in cœno, quàm erigi in cælum.

Apta ſimilitudine equo bellatori conferuntur.

ſuis peccatis, ſeu in curſu ad ſua peccata non deficiunt, non defatigantur. Atque ita exponit Theodoretus: *Voce Græca*, inquit, hoc eſt, iuxta Græcam editionem, *intelligendum eſt, nullum eſſe tempus, aut ſatietatem curſus. Nam equus impetu vtens & hinnitu exhauſto labore ſudat: hi verò nullam malorum capiunt ſatietatem.* Igitur equus, ne in medio curſu exanimatus deficiat; paulipſer ſiſtit & conquieſcit. Peccatores autem obſtinati, quamuis ſciant, ſe in medio conatu præ laſſitudine morituros: tamen vlteriùs pergunt, & pertinaciùs conantur.

Theod.

Eorum contumacia equina anteponitur.

4. Vbi quæſo, mors certior incurritur, quàm in loco peſtilentia infecto? Et nihilominùs peccator ſuis ſceleribus inhærens, ſedet in cathedra peſtilentiæ. Pſalm. 1. num. 1. Quia à voluptatibus corporeis, in quibus mors certiſſima graſſatur, non recedit, quaſi dicens: Moriatur, dummodò voluptatibus ſaturemur. Et notandum verbum ſedendi, per quod D. Ambroſius ad eum locum, intelligit pertinaciam in peccato: *Vnde iniquitas*, inquit, *in talento plumbeo ſedet.* Zachariæ 7. num. 7. *Eò quod fixa in peccato, ſe ab eo ſeparare non poſſit: etenim inueterati in errore, & ſtudioſe flagitiis inhærentes, ſedere dicuntur.* Quod probat duplici verſiculo: *Surgite, poſtquam ſederitis.* Pſal. 126. n. 2. Hoc eſt: Poſtquàm diu veſtris peccatis deſediſtis; tandem ſurgire, & ab ea plane fatigatione ſedentaria vos auferte. Rurſus: *Sederunt principes, & aduerſum me loquebantur.* Pſalm. 118. num. 23. Hoc eſt: Cunctando & perſeuerando in malitia, linguas ſuas in probra & contumelias acuebant. Et ſtatim: *An ignoramus*, inquit, *quòd tantam vim habeat inueterata conſuetudo peccandi, vt excludat naturam? Quæ, cùm ſit medicabilis ad ſalutem: tamen corroborata tempore, paſſionibus immedicabilis inuenitur.* Vnde ſtatim monet, ne prima pueritiæ peccata, ſi qua incurrimus, in iuuentutem protrahamus: ſed antequàm adoleſcant, amputemus: tantùm abeſt, vt ferēdi ſint illi, qui vſque ad ſenectutem in peccatis ſuis computreſcere voluerunt; &, vt loquitur ipſe Ambroſius: *Luxuriem corporis nec albenti erubuêre canitie; & vſque ad ſenectutis ætatem, viam produxêre maculoſam.* Igitur, qui diuturna in conſuetudine peccandi obduratur, ſedet in cathedra peſtilentiæ: & quamuis hæc certam omnibus mortem minitetur: tamen obduratus peccator ab ea non reſilit, malens peſtilentia extingui, quàm à ſua culpa ſeparari.

A voluptatum peſtilentia non recedunt.

D. Ambr.

Per verbum ſedendi, in peccato perſeuerantia ſignificatur.

Nec matura canities eos ab immatura peccandi licentia frenat.

5. Hebræi de Ægypto egreſſi & ad mare rubrum delati, cùm viderent diuiſum mare, & viam inter aquarum cumulos ſtratam; nec dubitarent tam inſolentem viam in ſui fauorem diuinitùs apertam: tamen eam arripere trepidarunt, & ſua hac trepidatione *Irritauerunt Deum.* Pſal. 105. n. 7. de illius patrocinio diffidentes, qui ſe illis tam ſingularem patronum exhibebat. Immò, niſi Moyſes exemplo ſuo præiret, & incognita illa vada fidens animi tentaret; vt Ioſephus lib. 2. Antiq. cap. vltimo teſtatur; & poſt eum Naaſon, eiúſque filius Aminadab de Tribu Iuda intrepidi aggrederentur, vt Hebræi apud Genebrard. in Pſalm. citatum arbitrantur: totus in littore hæreret exercitus, pauore conſternatus, à Pharaone, eiúſque militibus miſerabiliter concidendus. Itaque vitæ periculum etiam pro vitæ remedio ſubire non audebant. Verùm Ægyptij, qui penè ſequebantur, idem periculum intuentes: nec exiſtimantes tantum miraculum in ſui gratiam diuinitùs effectum: nihilominùs intrepidi irruerunt: & vt ſuum in Hebræos odium explerent, ſuum adire periculum non dubitarunt. Quid obſtinatius ac pertinacius,

Deum irritant, de illius patrocinio diffidentes.

Ioſeph.

Ægyptij pertinaces vitæ periculo diuiſum mare ingrediuntur.

A quàm proprio exitio ſe exponere voluiſſe, vt extremum ſuis aduerſariis exitium machinarentur? Qua de re D. Auguſtinus ſermone 89. De tempore: *Ægyptiorum*, inquit, *turma inter maritimos fluctus alienum iter ingreſſa, aqua vindice punitur. Quos in medium marini aluei ſinum deſperata traxit audacia.* Igitur efficaciùs mouit Ægyptios inſana contumacia; quàm germana obedientia Hebræos: hæc enim in mortis periculum Hebræos non omninò impellebat; in quod illa Ægyptios temerè præcipitabat.

D. Aug.

Magis mouet contumacia, quā diuina obedientia.

6. Hebræi ad repugnandum Deo, adeò erant obſtinati, vt mallent vitam propriam amittere, quàm legem diuinam obſeruare. Iubet eos Dominus de Ægypto in ſolitudinem egredi: ipſi verò potiùs in Ægypto mori cupiebant. *Vtinam*, inquiunt, *mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti*,
B &c. *Cur induxiſtis nos in deſertum iſtud?* &c. Exod. 16. num. 3. Iubebat eos Dominus de ſolitudine in terram Promiſſionis ingredi; ipſi verò in ſolitudine mori præoptabant. *Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam.* Num. 14. num. 3. Itaque potiùs mortem contra Domini voluntatem, quàm vitam ſecundùm Domini voluntatem eligebant. Quid peruerſius & obſtinatius, quàm pro diuina lege violanda vitam profundere velle: cùm pro eadem lege veneranda & obſeruanda, millies vitam profundere oporteret? Vnde Tertullianus libr. ad Martyres, cap. 5. non immeritò eos notat, qui mori appetunt, vt vanam gloriam aucupentur. Et idem eſt, vt qui-
C buſcunque aliis inordinatis appetitionibus obſequantur: *Omnia*, inquit, *ſæuitiæ & cruciatus certamina iam apud homines affectatio quoque, & morbus quidam animi conculcauit. Quot otioſos affectatio armorum ad gladium locat? Certè ad feras ipſas affectione deſcendunt, & de morſibus, & de cicatricibus formoſiores ſibi videntur. Iam & ad ignes ſe auctorauerunt, vt certum ſpatium in tunica ardente conficerent.* Vbi, interprete Pamelio, alludit ad Herculem, qui, vt ſuam diuinitatem probaret, ignem ingreſſus eſt: ſed combuſtus & vſtulatus egrediens, ſuam vanitatem confirmauit. Plura de hac re Tertull. De quo nos alibi copioſiùs. D. Auguſt. lib. 50. homiliarum, hom. 11. peccatorem comparat cum ægro lethargico: vt enim hic ita obſtinatus eſt
D ad dormiendum, vt mori malit, quàm euigilare, tantum in vigilia laborem, tantam in ſomno ſuauitatem experitur; ita ille adeò eſt ad peccandum obfirmatus, vt mortem malit incurrere, quàm à peccato abſtinere. Atque idem eſt de aliis ægrotis, qui prauis humoribus afficiuntur. Nam, qui febri æſtuat, aliquando mauult mori, quàm ſitire: qui faſtidio laborat; mauult mori, quàm manducare; & ſic de cæteris. Ita & peccator mortem ſubire mauult, quàm ſuos appetitus non explere.

Hebræi mortem potiùs eligebant contra Dei voluntatem, quàm vitā ſecundùm illam.

Tert.

Aliqui eccidi patiūtur, vt vanam gloriam aucupentur.

Pamel.

Confirmatus Herculis exemplo.

D. Aug.

Peccator obſtinatus cum ægro lethargico aptè cōparatur.

7. Iam verò libertatis iacturam libenter patiun-
E tur peccatores obſtinati, dummodò in ſuis peccatis hærere permittantur. Malunt ſub peccato turpiter ſeruire, quàm ſub Chriſto feliciter regnare. Tales Hebræi hoc loco, de quibus proinde D. Gregorius, *Iura*, inquit, *hominum proponuntur contemnentibus iura Dei, & his, qui mitia & ſalubria diuinitatis conſilia ſpreuerant; dura & importabilia humanæ ſeruitutis onera prædicuntur: vt ex his ſecum rationem facerent, quàm intolerabilia eſſent imperia hominis, eis, qui non tam imperantis, quam monentis Dei conſiliis obedire noluiſſent.* Vbi vides, quàm fuerit obſtinata Hebræorum inſania, qui ignominiam ſeruitutis ſub tyranno, quem poſtulabant, gloriæ libertatis ſub Deo, præferebant.

Peccatores contumaces libertati præferunt ſeruitutem.

D. Greg.

Quid

8\. *Inuitantur ad libertatem, & nihilominùs in ſeruitute perſeuerant.*

Quid ſeruo illo abiectius, & in ſua ſeruitute obſtinatius, qui à domino ſuo manumiſſus; adhuc nihilominùs ignominioſam ſeruitutem, potiùs quàm glorioſam libertatem exoptabat, dicens: *Diligo Dominum meum, & vxorem, ac liberos: non egrediar liber.* Exod. 21, n. 5. Talis profectò & peccatòr, qui ſub miſera peccati ſeruitute poſitus ad beatam Chriſti libertatem inuitatur: & nihilominùs, contempta libertate, ſuam retinet & amplectitur ſeruitutem: dignus planè, cui auris perforetur, vt illi ſeruo fieri conſueuit, in pœnam tam præpoſteræ & obſtinatæ voluntatis: vt ibi Theodoretus q. 45. obſeruat: *In dedecus,* inquit, *eius, qui poſtpoſita libertate ſeruitutem amplectitur, ſignum hoc accipere iuſſit.* Conſentit Lyranus: *Hæc pœna,* inquit, *& verecundia fit ei, eò quòd non vult vti libertate à Deo ſibi data.* Æquum enim eſt, vt in pudore viuat, qui in honore viuere recuſauit. Sed, cur auris potiſſimùm iubetur perforari? Lyranus, *Perforatur,* inquit, *auris magis, quàm aliæ partes; quia per illam partem intellexit, vel intelligere debuit legem de libertate.* Addo: quia auris eſt ſenſus diſciplinæ; quam qui non recipit, ſed potiùs ſeruitutem libertati anteponit; non immeritò aure punitur, vt rudis & ignarus & ſtultus ac totius diſciplinæ expers in poſterum cenſeatur.

Theod. *Digni quibus in pœnam perforetur auris.*

Lyran.

Aure, vt ſenſu diſciplinæ, puniuntur.

9\. *Dei ſeruitus ſuauis, humana importabilis.*

Hos peccatores Deus iuſto iudicio permittit à vera libertate penitùs diſcedere, & à deſideriis ſuis in miſeram abduci ſeruitutem. Sic olim tradidit Hebræos in ſeruitutem Seſac Regis Ægypti: *Seruient,* inquit, *ei; vt ſciant diſtantiam ſeruitutis meæ & ſeruitutis regni terrarum.* 2. Paralip. 12. num. 8. Vbi Lyranus, *Seruitus,* inquit, *Dei ſuauis eſt, & conſolabilis: ſeruitus autem humana, dura & quaſi importabilis.* Expreſſior eſt in filio prodigo huius peruerſæ obſtinationis imago, qui veram ſub indulgentiſſimo patre libertatem contempſit, & miſeram ſub duriſſimo tyranno ſeruitutem elegit. *Adhæſit,* inquit Textus, *vni ciuium regionis illius: & miſit illum in villam ſuam, vt paſceret porcos.* Lucæ 15. num. 15. & 16. De qua re Diuus Petrus Chryſologus ſermone 2. *Ecce,* inquit, *quid faciat cupiditas ad cenſum preceps: ciuem in peregrinum, filium in mercenarium, locupletem in egenum, liberum mutauit in ſeruum: iunxit porcis, à patre piiſſimo quem ſeiunxit; vt ſeruiret cœnoſo pecori, qui pietati ſanctæ parere contempſit.* Et quidem Diuus Ambroſ. rectè expendit verbum illud, *Adhæſit:* & ex eo non modò laborioſam, ſed etiam pericuIoſam colligit ſeruitutem: *Qui hæret,* inquit, *in laqueo eſt.* Vt enim paſſer, vbi pabulum quærit, ibi laqueum inuenit: ita infelix peccator, vbi iucundam ſperat libertatem, ibi pericuIoſam incurrit ſeruitutem.

Prodigi libertas miſeram in ſeruitutem tranſit.

D. Chryſ.

D. Ambr. *Peccati ſeruitus non laborioſa modò, ſed pericuIoſa.*

10\. *Peccatores omnes prodigunt diuitias, vt ſuos expleant appetitus.*

Tandem diuitias omnes facilè prodigunt ac dilapidant peccatores obſtinati, dummodò ſuos præpoſteros expleant ac ſaturent appetitus. Proni erant effrænes Iſraëlitæ ad vitulum fabricandum, quem loco Numinis adorarent: quid verò Aaron, vt ab hac eos inſania coërceret? *Tollite,* inquit, *inaures aureas de vxorum, filiorúmque & filiarum veſtrarum auribus, & afferte ad me.* Exod. 32. num. 2. Ad hunc enim ſcopum collimaſſe Aaronem, vt furentem populum reprimeret, & venenum idololatriæ veneno auaritiæ curaret, teſtatur Theodoretus quæſt. 66. *Primum,* inquit, *eorum impetum verbis reprimere tentauit: vt autem vidit, eos nulla ratione adduci poſſe; poſtulauit à mulieribus ornamenta aurea, affectum affectu repellens: nempe, cupiditatem pecuniæ & ornamentorum, opponens inſano Dæmonum cultui.* Conſentit Diuus Auguſtinus quæſt. 141. in Exod. *Quòd,* inquit, *A-*

Theod. *Veneno auaritiæ, idololatriæ curatur venenū.*

D. Aug.

A *ron iubet inaures demi ab auribus vxorum atque filiarum, vnde illis faceret Deos; non abſurdè intelligitur, difficilia præcipere voluiſſe, vt hoc modo eos ab illa intentione reuocaret.* Oleaſter non ſolùm inaurium meminit, ſed etiam monilium: *Iuſſit,* inquit, *ſibi inaures afferri: vt populus diſpendium monilium conſiderans, à peccato ceſſaret.* Quod fortè deſumpſit ex Tertull. libr. contra Iudæos, cap. 1. vbi non ſolùm meminit monilium, ſed etiam annulorum. Quin etiam D. Ambroſius epiſt. 56. ad Romulum, annulos cum inauribus recenſet. Certum igitur eſt, optima quæque ornamenta ab Aarone poſtulata, vt ea offerendi difficultatem augeret. Immò hanc difficultatem pluribus circunſtantiis exaggerare voluit Aaron, vt obſtinatos ad idololatriam animos refrænaret. Prima, quia non poſtulauit argentum, B ſed aurum: quod erat pretioſius. Secunda, quia non quodcunque aurum poſtulauit; ſed inaurium: quod, vt habet Interl. *Erat purius & charius.* Tertia, quia non quaſcunque inaures, ſed vxorum & filiorum ac filiarum poſtulauit; quas non poterant non in medium difficillimè conferre, ne grauiter offenderent, quos ſingulariter amabant; vt Lyranus obſeruauit. Et nihilominùs populus ſic erat ad idololatriam obfirmatus, vt his difficultatibus non obſtantibus; quidquid iuſſerat Aaron, quàm primùm exequeretur. Addit verò Abulenſis quæſt. 10. has inaures, inuitis filiis ac filiabus, ſaltem paruulis, nondum in parentum ſtudium conſpirantibus, ereptas eſſe: & fortaſſe tanta violentia, vt priùs cruentarentur aures, quàm inaures auferrentur. C Sic Hebræi ad idololatriam proni, contumaces ac præcipites ferebantur; vt nec indulgendum filiis, quos vnicè diligebant; nec parcendum pecuniis, quas auariſſimè conſeruabant, exiſtimarent.

Oleaſt. *Sola auaritia poteſt hominem à peccato coërcere.*

Tert.

D. Ambr.

Non potuit obſtinatos tamen Iſraelitas ab idololatria retardare.

Lyran.

Abul.

11\.

Non minor fuit in prodigo filio ad ſua ſcelera obſtinatio: quia non tantùm ornamenta aurea, ſed omnem omninò ſubſtantiam, quam à patre poſtulauerat, *diſſipauit, viuendo luxurioſè.* Luc. 15. num. 13. Cuius prodigam effuſionem perſtringens D. Petrus Chryſol. ſerm. 1. *Congregauit,* inquit, *bona patris: & abiit longè plus mente, quam loco: vt dato, non accepto pretio, miſeræ ſe traderet ſeruituti.* Nam alij mercenarij, ſeruiendo, lucrantur; hic autem D ſuas opes diſſipando, ſeruiebat: tam pertinax in peccati ſeruitutem ferebatur, vt pro illa ſtipendium, non exigere, ſed ſoluere videretur. Nihilò moderatior Eſaü, tam vile ſui ventris mancipium, vt pro vna eſca venderet primogenita ſua: *Et ſic accepto pane, & lentis edulio comedit & bibit, & abiit parui pendens, quòd primogenita vendidiſſet.* Geneſ. 25. num. 34. Quis non miretur tam præcipitem ad ſuum appetitum explendum auiditatem: vt pro tantulo victu, tantum à ſe patrimonium alienaret? Certè hæc vna cupiditas ſua eum fecit primogenitura indignum; vt Procopius interpretatur. Qui enim tam vili appetitui ſeruiebat: dignus non erat, qui ſublimiori fortuna E vteretur. Maiori intemperantia vſus Adam, totas terreſtris Paradiſi diuitias ac delicias, pro vno pomo diſtraxit ac diſſipauit. In quem proinde inuehitur Tertull. lib. aduerſùs Pſychicos, cap. 3. *Facilius,* inquiens, *ventri, quam Deo ceſſit: pabulo potiùs, quàm præcepto annuit: ſalutem gula vendidit.* Recordatione dignum eſt, quod refert Plutarchus in Apophthegmatis, Lyſimachum in Thracia cum Dromacheta decertantem; tandem ſitis vi adactum, ſe ſuúmque exercitum pro vno aquæ cyatho hoſti tradidiſſe: ſed poſtquàm bibit, ſuámque ſeruitutem, in quam ſe coniecerat, agnouit,

D. Chryſ. *Obſtinati animi prodigus, pretio emit ſeruitutem.*

Quàm cæca explendi appetitum auiditas.

Procop.

Tert. *Adamus, vt ſuum expleret, ſibi potiùs paruit, quàm Deo.*

Plut.

Sera pœnitentia poſt bonorum omnium iacturam.

agnouit, doloris impatientem exclamaſſe: *O Dij, quàm parua voluptatis cauſa me ipſum ex Rege ſeruum effeci!* Sic aliquando ſerò ſapiunt peccatores, cùm in prauas apparitiones effuſi, bonorum ſuorum temporalium, & quod deterius, ſpiritualium iacturam experiuntur, & pro vili quodam emolumento, immenſa quædam detrimenta ſubiiſſe indignantur.

SECTIO IV.

Peccatores obſtinati, ne propriis quidem commodis ad ſuorum ſcelerum pœnitentiam inducuntur.

1\. Peſſima hæc eſt peccatorum obſtinatio, vt nec per damna à peccatis reſipiſcant; nec per commoda ad pœnitentiam inducantur: ſed vtrouis modo, ſiue duriter, ſiue leniter tractentur; ſuis ſemper ſceleribus pertinaciter adhæreſcant. Tales fuerunt Iſraëlitæ, quos Samuel deterrere voluit ab illo nouo ſtatu ſub Rege, quem poſtulabant; proponendo illis innumera detrimenta ſub eo deuoranda: & quos inuitare voluit ad ſtatum ſub Iudicibus, in quo Deo Iudice, ſeu Rege fruebantur; proponendo illis innumera emolumenta, quæ in eo, vt eatenus experti fuerant, in poſterum obtinerent. Et nihilominùs nec malorum metu, nec bonorum ſpe ſuam contumaciam exuerunt. Similes profectò Regi Achabo, quem Helias, nec per ſupplicia, nec per beneficia à peccandi contentione reuocauit: vt rectè obſeruat Diuus Ambroſius in enarratione Pſalm. 35. ad illa verba: *Noluit intelligere, vt bene ageret. Debuit,* inquit, *intelligere Achab: quòd Helias vero Deo ſeruiebat, cùm videret in verbo Heliæ clauſum cælum tribus annis, & tribus menſibus: & ad preces eius pluuias eſſe demiſſas, vt arida omnia rigarentur. Sed noluit intelligere, ne perfidiam condemnaret, ſequeretur fidem.* Igitur in præcedenti Sect. illuſtrata eſt Hebræorum contumacia, non curantium damna, quæ illis ſub nouo Rge incurrenda Samuel prænuntiabat. In præſenti eorundem contumacia oſtendetur, contemnentium ea commoda, quæ illis ſub Iudicibus fruenda Samuel proponebat.

Confirmatur primò Hebræorum exemplo.

D. Ambr. Confirmatur ſecundò exemplo Achabi.

2\. Sic igitur mihi videtur Samuel ſuos Hebræos à præpoſtera Regis petitione dehortatus. Vter ſtatus, ô Hebræi, vobis beatior ac fortunatior videtur? Illéne, quem ſub Deo Principe nunc habetis: an ille, quem ſub Rege homine in poſterum ſpectatis? Quis, obſecro, niſi prorſus amens, dubitabit, quantò Deus excellentior eſt homine, tantò hunc ſtatum ſub Deo Principe feliciorem quodammodo eſſe, quàm illum ſub Rege homine tranſigendum! In vno quidem Deo ſeruitis; in altero autem homini ſeruietis. Hæc ſeruitus ſordida eſt, & indecora: illa tam honeſta & glorioſa, vt nihil in hac vita honeſtius ac glorioſius inueniri poſſe videatur. Cur igitur glorioſam ſub Deo ſeruitutem contemnitis, & indecoram ſub homine deſideratis? Cuius argumenti vis vt illuſtrior euadat; pauliſper expende, quanta ſit diuinæ ſeruitutis gloria & honeſtas. Ne Poëta quidem externus hoc ignorauit, dicens:

Inducitur Samuelis cum Hebræis colloquium.

Quanta ſit diuinæ ſeruitutis gloria oſtenditur.

Libertas nulla eſt melior, maiórve poteſtas,
Quàm ſeruire Deo.

Vnde quicunque Dei ſeruus eſt & dicitur; auguſtiori, quàm dici poteſt, titulo inſignitur. Moyſes A olim apud ſuum populum magna potuit infamia laborare, duplici nomine: vno, ex culpa incredulitatis, quam incurrit: altero, ex pœna capitali, quam ſuſtinuit in deſerto, quin ad Terræ promiſſæ ingreſſum admitteretur; iuxta illud: *Quia non credidiſtis mihi, vt ſanctificaretis me coram filiis Iſrael, non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.* Num. 20. n. 12. Quæ igitur gloria tantam Moyſis infamiam elueret & obliteraret? Nulla profectò aptior, quam ſi Dei ſeruus diceretur. Bis igitur Dei ſeruus appellatur: ſemel, Deuter. 34. n. 5. *Mortuus eſt ibi Moyſes ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino.* Iterum, Ioſuë 1. n. 2. Vbi Dominus ad Ioſuë: *Moyſes,* inquit, *ſeruus meus mortuus eſt.* B Quaſi diceret, vt Caietanus in locum Ioſuë citatum obſeruat, *Mortuus eſt in ſtatu ſeruitutis meæ: quidquid erat, quidquid operabatur, meum erat: ſeruus enim, totum, quod eſt, Domini eſt.* Qui igitur propter culpæ & pœnæ infamiam à Deo alienus putaretur; propter excellentem huius nominis gloriam iuſtiſſimus exiſtimatur. Vnde D. Chryſ. hom. 1. in Epiſt. ad Romanos, *Iudæi,* inquit, *omnes ſerui erant: ſed præcipuè Moyſes, vita & moribus eluceſcens.*

Moyſes bis vocatur ſeruus Dei, vt hoc nomine tota vita infamia aboleatur. Caiet.

D.Chryſ.

3\. Suam Deo operam ad templum ædificandum præſtabat olim Dauid: quam Dominus tamen non admiſit; renuntians ei, vt hanc curam deponeret: hoc obſequium non ab ipſo Rege Dauide, ſed ab eius filio Salomone exhibendum. C Quis hæc audiens non putaret, Dauidem à diuina beneuolentia cecidiſſe, cuius munus Deus non acceptaſſet? Quis Regem, vt à Deo reiectum non deſpiceret, cuius donum deſpicabile Deo videretur? Vnde fieri neceſſe erat, vt bonus alioqui, pius & religioſus Rex, non vulgari infamia, ſed planè vehementi premeretur. Quid ergo Deus, vt Regem ab hac infamiæ nota vendicaret? Seruum ſuum appellauit. Nam ad Prophetam Nathan: *Vade,* inquit, *& loquere ad ſeruum meum Dauid.* Reg. 7. numer 5. certus, hoc nomine, quidquid infamiæ Dauid contraxerat, facilè eradendum; & quidquid triſtitiæ, ſeu doloris hauſerat, illicò temperandum. Quod rectè Theodoretus ad eum locum quæſt. 22. expen- D dens: *Primùm quidem,* inquit, *eum deliniit appellatione ſeruitutis. Eſt autem ſummus honor nominari ſeruum Dei.* Tanta enim eſt huius appellationis gloria, tanta dignitas, tantus ſplendor, vt facilè omnes cuiuſcunque infamiæ tenebras illuſtret, & omnes cuiuſcunque triſtitiæ moleſtias abſtergat. Danielem, Rex Darius in lacum leonum inuitus incluſit; & incluſum alloquutus, *Daniel,* inquit, *ſerue Dei viuentis.* Daniel. 6. n. 20. Vbi Theodoretus, *Ipſum,* inquit, *non ſuum, ſed Dei ſeruum appellat.* Credo, quia, cùm Danielem iniqua & indigna patientem conſolari vellet & honorare; alium modum, quo id perficeret, non inuenit aptiorem, quàm Dei ſeruum nuncupan- E do. Nam, vt bene Diuus Ambroſius lib. De Paradiſo, cap. 4. *Religioſa,* inquit, *ſeruitus ſubdita Dei verbo, multo melior eſt, quàm ſeculi libertas.* Vnde Danielem non tam Regi, quàm Deo ſeruientem Babylonius lacus includebat, *captiuum quidem caſu, animo verò ac propoſito liberum.* Vt D. Baſilius homil. 8. in diuites auaros teſtatur. Tanta Danieli ex hac Dei ſeruitute dignitas & vtilitas contingebat.

Deus Dauidem ſeruum appellat, vt eum ab aliquali infamia liberaret.

Theod. *Seruus Dei nominari maximus honor.*

Theod. *Danielis ſolatium fuit vocari ſeruus Dei.*

D.Ambr. *Dei ſeruitus melior, quàm ſeculi libertas.* D.Baſil.

4\. Parem tribus pueris honorem impertiit aliquando Nabuchodonoſor. Nam, cùm in caminum incluſos, & inter flammas illæſos intueretur, accedens ad oſtium fornacis ait: *Sidrach, Miſach & Abdenago, ſerui Dei excelſi, egredimini, & venite.*

Nihil ſeruis Dei impoſſibile eſt.

D.Chryſ.

A

& veinite.Dan.3.num 39. Vbi D. Chryſ. hom.8.in Epiſt. ad Epheſios, miratur in pinnis Regis imperium ingredi iubentis,,quos igneus murus includebat;ſed ſtatim ad poteſtatem diuinæ ſeruitutis tecurrens, omnia ſeruis Dei poſſibilia eſſe teſtatur: *Quomodo*, inquit, *vocas eos? Iam preueniens dixi: ſerui Dei altiſſimi : ſeruis enim Dei omnia poſſibilia ſunt. Nam, ſiquidem, quòd hominum ſerui ſint, in rebus ipſorum non parum poſſunt, dominantur & diſponunt: multò magis ſerui Dei.* Deinde ſingularem illius appellationis ſuauitatem expendens : *Suauiſſima* , inquit , *voce illos appellauit : hoc ipſo illos potiſſimùm blandiendo veneratus eſt . Si enim ideò ignem ingreſſi ſunt, vt ſerui Dei manerent ; non potuit illis vox alia ſuauior eſſe , quàm hæc ipſa . Nam non ita gauiſi fuiſſent, ſi vel Reges eos, vel Orbis dominos vocaſſet, atque quod dixit, Serui Dei altiſſimi.* Vbi nota, hanc appellationem non modò ſuauiſſimam eſſe; ſed etiam nullo nõ pretio, ſeu nullo non periculo comparandam : ſiquidem hi tres pueri, vt D. Chryſoſt. obſeruat, fornacem ignis ardentis libentes ingreſſi ſunt, vt hanc diuinæ ſeruitutis appellationem quodammodo mercarentur.

Trium puerorum flammas temperauit nomen ſeruorũ Dei.

D. Chryſ.

5\. Sed & Dauid, vt ſe humiliter glorioſum prædicaret, ſibi non tam Regis, quàm ſerui Dei nomen vſurpauit. Sic enim Pſalm. 35. inſcripſit : *In finem ſeruo Domini ipſi Dauid* Vt de nulla re magis, quàm de hac diuina ſeruitute gloriari videretur. Quam proinde ſæpiùs gloriabundus præferebat : *O Domine*. inquiens , *quia ego ſeruus tuus ſum : ego ſeruus tuus , & filius ancillæ tuæ*. Pſal. 115. num. 16. Vbi ſe non modò ſeruum, ſed etiam ancillæ filium appellat : vt ſe non modò voluntate, ſed etiam quaſi natura ſeruum , ſeu vernaculum ſignificaret . Quaſi diceret , inquit Diuus Chryſoſtomus. *A multis retrò ſeculis , à tempore maiorum meorum dicatus ſum tuæ ſeruituti.* Vt enim Dei ſeruitus glorioſa eſt; ita glorioſior, quæ antiquior ac diuturnior. Vnde Diuus Paulus, vt notat idem Diuus Chryſoſt. *Poſuit in Thimotheo pro maximo ornamento* hanc diuinæ ſeruitutis antiquitatem : *Recordationem* , inquit , *accipiens eius fidei, quæ eſt in te non ficta ; quæ & habitauit primum in auia tua Loide, & matre tua Lunice: certus ſum autem, quòd & in te*.2.Timot.1 n.5. Quaſi nulla eſſet ſincerior & glorioſior Dei ſeruitus, quàm quæ à maioribus traheretur. Immò & ipſe D. Paulus, vt ſe diuinæ légis profeſſorem non nuperum ac nouitium ; ſed diuturnum ac veteranum indicaret : *Hebræus*, inquit, *ex Hebræis*. Phil. 3. num. 5. Vt enim multùm ex hac ſeruitute diuina : ita plurimùm ex illius antiquitate gloriabatur. Hinc Moyſes ſuum populum hortabatur, dicens : *Vos autem tulit Dominus, & eduxit de fornace ferrea Ægypti; vt haberet populum hæreditarium.* Deut. 4. num.20. Id eſt , inquit ibi Lyran. *immobiliter ſibi adhærentem: ſicut hæreditas eſt poſſeſsio immobilis.* Nã ſeruus mercenarius, qui temporarius eſt; & qua facilitate admittitur, eadem & dimittitur : tanti faciendus non eſt, quanti hæreditarius, qui in perpetuam ſe domini conſecrat ſeruitutem. Quo alludens Parœmiaſtes, *Amicum tuum* , inquit, *& amicum patris tui ne dimiſeris.* Prou. 27. n.10. Hoc eſt, amicum antiquum , & ſeruum veteranum. Hic enim dignior eſt, qui à ſuo domino beneuolentiùs tractetur. Hanc igitur ob cauſam ſe Dauid non modo ſeruum , ſed etiam ancillæ filium nuncupabat : vt quò diutiùs, eò glorioſiùs diuinam ſeruitutem coluiſſe videretur.

Dauid, cùm ſe glorioſum prædicabat, ſerui Dei nomen vſurpabat.

C

Non modò voluntate, ſed natura ſeruum ſe profitebatur.

D. Chryſ.

D

Dei ſeruitus quò antiquior eo nobilior.

E

Quid ſeruus hæreditarius? quid mercenarius.

Seruus veteranus dignior, qui beneuolentius tractetur.

6\. Iam verò D.Paulus hunc ſuis Epiſtolis titulum præfigebat : præſertim in Epiſtola ad Romanos : *Paulus ſeruus Ieſu Chriſti.* Hoc ſanè myſterio, vt

D. Paulus ad nobiliſſimum popu-

A

nobiliſſimo populo nobiliſſimum titulum proponeret : ne Romanorum faſtus ex contemptibili Doctore in doctrinę contemptum deueniret: ſed potiùs ex Prædicatoris dignitate , dignitatem prædicationis veneraretur. Quod D. Chryſoſt. in hom. 8. ad Epheſios iam citata, rectè expendens, *Paulus*, inquit, *cũ ſcriberet vrbi adeo magnæ, Orbis, videlicet dominium gerenti , & de magnis dignitatibus glorianti ac ſuperbienti ; tanquàm quod ad illius dignitatem reſponderet: immò, quòd multò eſſet maius incomparabiliter, & conſulatum excederet, & regnum, & Orbis principatum, hoc poſuit, nempè, Paulus ſeruus Ieſu Chriſti.* Quaſi ex tituli huius ſplendore illa vana Romanorum iactantia deprimeretur. Sic & Iacobus ſuam Epiſtolam exorſus, *Iacobus*, inquit, *Dei & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus*. Iacob. 1. num.1. Vt ab hoc titulo ſuam maximam, dignitatem inculcaret. In quem locum Didymus. *Sicut mortales* , inquit , *gloriam hominum appetentes; in ſuis conſcriptionibus , dignitates , quas putant habere preponunt : ita ſancti viri in epiſtolis , quas ſcribunt ad Eccleſias; principaliter proferunt, ſe ſeruos eſſe domini noſtri Ieſu Chriſti ; æſtimantes hanc appellationem ſupra regna totius mundi conſiſtere.* Mitto alia loca, quæ ad hanc rem confirmandam, facilè occurrent. Ex quibus patet , quantam gloriam obtineant, qui in Dei ſeruitutem conſecrantur.

lum hũc nobiliſſimum titulum vſurpabat.

D. Chryſ.

Solo Pauli titulo tota Romanorum maieſtas deprimebatur.

B

D. Iacobus hoc nomine ſuam etiam dignitatem inculcauit.

C

Vndè facilè colligitur obſtinata Hebræorum in ſuis ſceleribus voluntas: quibus cùm tam glorioſa ſub Deo ſeruitus proponeretur , nihilominus eam potiùs abiecerunt, quàm ſuam effrænatam libidinem ſeruiendi homini Regi, quam totis ſtudiis poſtulabant. Quid inſanius & obſtinatius , quàm glorioſam ſeruitutem cum ignominioſa commutare? Inter alia, quæ in ſuo Cantico, Barac & Debora cecinerunt; illud myſterio non caret: *Noua bella elegit Dominus*. Iud.5.n.8. Sixtiana & Complutenſia exemplaria longè aliter: *Elegerunt Deos nouos*; ſeu , vt alij habent : *Deos vanos* : fortaſſe propter ſimilitudinem Græci vocabuli ; vna tantùm diphtongo differentis : nàm καινὸς, id eſt, nouus : at verò κενός, id eſt , vanus : quod etiam ſuo myſterio non vacat; cùm nouitas & vanitas , ſicut voce , ita & ſenſu, parum diſtinguantur. Addunt D. Auguſt. quæſt.30. & Theodoretus q.11. *Elegerunt Deos nouos, ſicut panem hordeaceum.* Vbi Theodoretus ſtultam electionem expendens : *In quo* , inquit, *ſummam illorum amentiam per ſimilitudinem arguit: vt enim compos mentis non habetur is , qui triticeis panibus hordeaceos anteponit; ita ſupra modum ſtupidus eſt , qui falſos Deos vero Deo præfert.* Immò D. Auguſt. rectè addidit, longè intolerabiliùs inſanire eos, qui vanos Deos præ vero eligerent , quàm qui hordeaceum panem prę triticeo optarent : *Cum panis*, inquit, *hordeaceus , quamuis ſit in comparatione tritici , panis abiiciendus ; tamen etiam ipſe paſcat, & vitale alimentum ſit: Dij autem noui, quos dicuntur elegiſſe, qui defecerunt à Deo viuo; non poſſint in al mentis animæ deputari , ſed potiùs in venenis.* Non minori vitio obſtinatæ voluntatis excæcantur , qui glorioſa Dei ſeruitute penitùs contempta , ſemetipſos in viliſſimam hominum, immò Dæmonum abiiciunt clientelam .

Ex dictis colligitur Hebræorum in peccato obſtinata voluntas. 7.

D

Stupidus eſt & inſanus, qui falſos Deos vero Deo præfert.

D. Auguſt.

Theod.

D Auguſt.

Diſcrimen inter falſos Deos, & Deũ verum.

E

Optima illa eſt Apoſtoli præceptio: *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore, vt obediatis concupiſcentiis eius.* Rom. 6.n. 12. Hoc eſt: Non eligatis vobis peccatum in Regem, qui vobis ſponte volentibus ac lubentibus dominetur . Quid enim amentius eſſe poteſt , quàm mitiſſimum Regem Deum abiicere; & duriſſimum tyrannum 8.

Nihil amentius, quàm Deũ abiicere, & ſub peccati tyrannide viuere.

D. Chryſ.

peccatum, ſeu Dæmonem præoptare? Quam peruerſitatem D.Chryſ.hom.11.ad eum locum maximè deteſtatus: *Non dixit, inquit, ne tyrannidem agas, quod ipſum neceſſitatis eſt, ſed ne regnet, quod eſt voluntatis. Etenim abſurdum planè, atque indecens eſt, ad cælorum Regnum vocatos pro Regina peccatum habere: vocatos, vt cum Chriſto regnent, peccati captiuos eſſe malle. Perinde ac ſi quis diademate à capite abiecto; inuemperiis actæ mulieri, mendicæ, ac pannoſæ ſeruitutem ſeruire velit.* Abſit igitur, vt quis propoſito ſibi regno cælorum, in quo regnet; ſe abiiciat in regnum vitiorum, in quo vinctus & captiuus reneatur. Serui quondā dominorum ſuorum nomina frontibus inſcripta præferebant. Vnde Plinius lib.18.cap.3.loquutus de aruis, quæ olim ab Imperatoribus; ſuo verò tempore à ſeruis colebantur: ab hoc ſigno ita ſeruos deſcribit: *At nunc*, inquit, *eadem illi vincti pedes, damnati manus, inſcripti vultus exercent.* Et Philoſophus Seneca epiſt. 35. oſtendens, ſe nullius ſectę Philoſophiæ ſeruum eſſe, nulli ſe magiſtro, tanquàm domino addixiſſe: *Non enim me*, inquit, *cuiquam mancipaui; nullius nomen fero.* Vnde ſerui *literati* dicebantur, teſte Rhodigino lib.7. cap. 31. quibus hæ in frontibus literæ inurebantur. Igitur malarum ſerui cupiditatum, frontibus ſuis preferunt, vt loquitur Philo Hebræus lib. Quòd mundus ſit incorruptibilis, ſub initium, *Vitiorum ſtigmata vix eluibilia.* Vnde draco ille polycephalos, ſeu multorum capitum, hoc eſt, Diabolus, ſeu Antichriſtus, ſeu quiſquis alius tyrannus, ſuper capita ſua gerebat *nomina blaſphemiæ.* Apocal. 13. num. 1. Hoc eſt, nomina vitiorum, quibus tanquàm vile mancipium ſeruiebat. Contra verò, qui Deo ſeruiunt, eius nomen in frontibus gerunt. Sic olim Summus Sacerdos in lamina aurea, ſuper tiaram pontificiam, *Sanctum Domino*, hoc eſt, nomen Dei ineffabile præſerebat. Exod. 28.num.36.vt ſe ſeruum illius, cuius nomine inſignis erat, profiteretur. Sic Apoſtolus à Deo eligitur: *Vt portet*, inquit, *nomen meum.* Act.9. n. 15.& quacunque terrarum euagetur, ex Domini ſui nomine fidelis eius ſeruus agnoſcatur. Sic tandem in cæleſti Curia felicia illa Virginum agmina habebant *nomen eius, & nomen Patris eius ſcriptum in frontibus ſuis.* Apoc. 14. num 1, vt glorioſum Domini nomen eximiam ſeruorum gloriam coronaret. Itaque ſui quiſque Domini nomine inſignitur. Quanta igitur inſania, vt malint peccatores obſtinati, Dæmonis, quàm Dei nominè conſignari: & ſe non tam Dei quàm Dęmonis, ac peccati ſeruos profiteri?

Serui olim dominorum nomina præferebant in fronte.

Plin.

Senec.

Rhod.

Serui literati, id eſt, literis inuſti.

Qui peccato ſeruiunt eius nomina gerunt in frontibus, vt ſtigmata.

Dei ſerui ſanctiſſimũ nomen in fronte portant.

9\. Prima opera Regis Ioachin cùm Scriptura in compendium, ſeu epilogum conferret, *Reliqua autem*, inquit, *verborum Ioachin, & abominationum eius, quas operatus eſt, & quæ inuenta ſunt in eo, continentur in libro Regum Iuda & Iſraël.* 2.Paralip. 36. n.8. Vbi Lyranus, Magiſter hiſtoriæ, Pererius lib.1. in Danielem. ſub initium, & alij ex Hebræis referunt, in cadauere huius Regis inuentas fuiſſe quaſdam notas impreſſas,& quædam ſtigmata inuſta in honorem Deorum ſuorum, quorum ipſe adhuc viuens ſe ſtigmaticum ſeruum profitebatur. Quid miſerius & infeliciùs, quàm Regem diademate coronatum, eò ſe abieciſſe, vt ſtigmaticum Diaboli mancipium redderetur. Contrà verò Diuus Paulus, *De cætero*, inquit, *nemo mihi moleſtus ſit: ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.* Galat. 6. num.17. Hoc eſt, vulnera, plagas, vibices, cicatrices, quas pro Domini ſui amore fortiter & conſtanter tolerabat. De his enim non minus, quàm de laureis & coronis, gloriabatur. Quod expendens D. Chryſoſtomus: *Non dixit* inquit, *habeo ſtigmata, ſed porto; tanquam aliquis glorians de trophæis, ſignisque regalibus.* Si igitur Rex Ioachin & Paulus comparentur, ille Dæmonis, hic Ieſu ſtigmata præferentes; quis non videt, quanto felicior & glorioſior Paulus cenſeatur? Paulus ſub Chriſti ſeruitute gloriabundus exultat: Ioachin ſub Diaboli tyrannide perpetuo mœrore contabeſcet. Quis ergo ſic inſaniat, & ſuis peccatis ſic pertinaciter adhæreat, vt malit ſub infami tyrannide ſeruire, quàm ſub glorioſa ſeruitute triumphare?

Rex Ioachin ſeruus idolorum ſtigmaticus.

Lyranus. Mag.hiſt. Perer.

D.Chryſ.

Rex Ioachin & Paulus inter ſe conferuntur.

10\. Nihilò Rex Achaz minùs inſaniit; dūm verum Deum, ſub quo feliciter regnare poterat, contempſit, & malos Dæmones elegit in Deos, ſub quibus atrociter vapulabat. Templum Domini propriis ornamentis denudauit, vt iis palatium Regis Aſſyriorum locupletaret. Sed neque à vanis Regibus, neque à falſis Diis, auxilium, quod ſperabat, impetrauit. Vtrunque enim Scriptura expreſſit: *Achaz*, inquit, *ſpoliata domo Domini, & domo Regum & Principum; dedit Regi Aſſyriorum munera: & tamen nihil ei profuit.* 2. Paralip. 28.n. 21. Nec immeritò. Nam, qui profanum cultum diuino antepoſuit; qui domeſticos exuit, vt alienos indueret; qui maluit externo Regi laborioſè ſeruire, quàm ſuis ſubditis glorioſè imperare; dignus planè fuit, qui ſuorum beneuolentiam amitteret, & externorum non inueniret. *Inſuper*, addit Textus, *& tempore anguſtiæ ſuæ auxit contemptum in Dominum. Immolauit Diis Damaſci victimas percuſſoribus ſuis, & dixit: Dij Regum Syriæ auxiliantur eis; quos ego placabo hoſtiis, & aderunt mihi: cùm è contrario ipſi fuerint ruina ei & vniuerſo Iſraël.* Ibidem, num. 22. & 23. Vbi vides obſtinatum peccatorem, eò inſaniæ & contumaciæ prolapſum eſſe, vt contempto Deo benefactore ſuo, Dæmones percuſſores ſuos honoraret. Verberari à Dæmone malebat, quàm à Deo coronari: illa flagella adorabat, hæc dona faſtidiebat. Miſerum ſanè caput, quod ſua ſic inſania excerebrabat, vt mallet ſub diabolicis plantis crudeliter tundi, quàm inter diuinas vlnas molliter foueri.

Rex Achaz idolis ſeruieus, nullum ab eis auxilium impetrauit.

Obſtinatus Achaz, maluit à Dæmone verberari, quàm à Deo coronari.

11\. Quem tam peruerſa inſania abripuit, acriter pungit illa prophetica interrogatio: *Vbi ſunt Dij, quos feciſti tibi? Surgant, & liberent te, in tempore afflictionis tuæ.* Ierem. 2. num. 28. Et illa rurſus prophetica irriſio: *Cùm clamaueris, liberent te congregati tui. Et omnes eos auferet ventus, tollet aura.* Iſai. 57. num. 13. Tandem illa, quæ ad hunc locum propior accedit, vehemens expoſtulatio: *Vbi eſt Rex tuus? Maximè nunc ſaluet te in omnibus vrbibus tuis: & Iudices tui, de quibus dixiſti: Da mihi Regem, & Principes.* Oſeæ 13. num.10. Quibus locis meritò arguitur peccatorum obſtinata duritiès, qui ad vanas ſpes ſub Diabolo implendas anhelabant; & res ipſas ſub vero Deo poſſeſſas contemnebant: tandem ſuo malo experti, ſe miſerabiliter, & veris poſſeſſionibus exutos; & vanis promiſſionibus fruſtratos. Abſit ergo, vt qui Deo ſeruiunt, & illius diuitiis abundant, ad Diabolum transfugiant, ſub perpetuis eius miſeriis opprimendi. Abſit, vt qui apud Deum conquieſcunt, à fructu frumenti, vini & olei multiplicati; adhuc vlteriùs perperam cupidi, inanium rerum deſideriis teneantur, dicentes: *Quis oſtendet nobis bona?* Pſal. 4. num.6. Quod non niſi ab ingratiſſimis hominibus dici poteſt, vt vbi Theodoretus obſeruat: *Quoniam*, inquit, *etiam in manibus Dei munera ferentes, & magnificè eius bonis*

Vanas ſub Diabolo eſſe hominũ ſpes, variis probatur locis.

Maxima ingratitudo eſt diuinis beneficiis affluētes, inanium rerum teneri deſiderio.

Theod.

ſe dele

ſe delectantes;vt nihil recipientes, dicere audent: Quis oſtendet nobis bona? Quid enim ingratius, quàm poſſeſſa Dei beneficia contemnere; & promiſſa à Diabolo lucra deſiderare?

A

SECTIO V.

Peccatores obſtinati in nullum non facinus effuſis habenis effrænantur.

1. *Probatur primò Hebræorum exemplo.*

VLtima humanæ prauitatis & obſtinationis linea, hæc eſt, vt à nullo ſcelere abſtineant peccatores; in nullum non facinus præcipites effundantur. In hanc mihi videntur hoc loco Iſraëlitæ excurriſſe: quos nulla rationis & perſuaſionis fręna comprimere & retardare potuerunt; quominùs liberè tranſilirent; & quò temeritatis impetus ferret, euagarentur. Vtinam tam multi non eſſent, in quibus hæc proteruia & contumacia expreſſa cerneretur. Sed, proh dolor! innumeri propè ſunt, qui in tam prauum peccandi affectum obduruerunt; quorum nonnullos breuiter perſtringam.

B

2.

In primis, illos ante diluuium peccatores ad peccandum obſtinatiſſimos & effrænatiſſimos fuiſſe, ſacra teſtatur hiſtoria: *Videns autem,* inquit, *Deus, quòd multa malitia hominum eſſet in terra; & cuncta cogitatio cordis intenta eſſet ad malum omni tempore,*&c. Geneſ. 6. n.5. Vbi D.Chryſoſt. homil. 22. duplex ſignum vniuerſale expendit: *Cuncta cogitatio, & omni tempore.* Et in vtroque magnam emphaſim poſitam eſſe dicit; quòd nulla prorſus cogitatio vacaret à crimine; nullum tempus à peccato abiret immune. Deinde obſeruat, non de nihilo dici cogitationem *cordis*; ſed multum eſſe momenti in hoc verbo: *Non enim,* inquit, *ex ſubreptione hoc illis accidit: ſed in corde cogitant, & per ſingulas horas voluunt; & magno ſtudio omnem ſuam vitam in hoc impendunt.* Quod Theod. quæſt. 47. in Geneſ clariùs expreſſit, transferens: *Vnuſquiſque meditatur in corde ſuo ſtudiosè ad mala peragenda vniuerſos dies,* &c. Et locum ſtatim commentatus, *Diuinus,* inquit, *ſermo non ſuppliciter peccatum eorum damnat; ſed cura & ſtudio quæſitam iniquitatem reprehendit.* Et rationem reddit. Quia, qui à nequitia per mentis ignauiam vincuntur; quandam habent excuſationem: *Qui verò,* inquit, *declinant ad malitiam, ſubſeruire facientes affectionibus rationem; vt etiam excogitent alias nequitiæ ideas, & hoc non ſemel, aut bis, ſed per totam vitam: qua venia digni ſunt:* Itaque tam proni & effuſi erant ad peccandum; vt ne momento quidem à peccato interquieſcere viderentur.

D.Chryſ. *Peccatorum nulla cogitatio, nullum tempus à peccato immune.*

Theod.

Dãnat Deus peccata cura & ſtudio quæſita.

3. *Peccatores velut effrænes equi feruntur in peccata.*

Nihilo moderatiores fuerunt viri Sodomorum, pro quibus liberandis de poteſtate quatuor Regum, à quibus victi fuerunt, vnus Abraham acriter decertauit: *Reduxitque,* inquit Textus, *omnem ſubſtantiam, & Lot fratrem ſuum,*&c. Gen.14.n.16. Septuaginta addunt: *Reduxit omnem equitatum Sodomorum.* Vnde ſupponunt, Pentapolitanos illos ciues multis equis abundaſſe. Nec ſine myſterio. Nam equi effrænatos in ſua ſcelera peccatores repræſentant, iuxta illud: *Equi amatores & emiſſarij facti ſunt. Vnuſquiſque ad vxorem proximi ſui hinniebat.* Ierem. 5.num.8. Igitur Sodomorum ciues equis abundabant; in ſymbolum prauarum cupiditatum, quas habebant, à quibus effrænatè, tanquàm fuſis habenis, in ſua ſcelera ferebantur. Rem egregiè notauit, & myſticè expendit D. *Franc. de Mendoça in Lib. Reg. tom.2.*

A Ambroſ. lib. 2. De Abraham, cap.7. *Reduxit omnem equitatum,* &c. *Hoc eſt,* inquit, *Habenis tenuit, fræna rationis impoſuit, reuocauit culpam, ſtrauit errorem.* Et ſtatim effrænatum appetitum cum equo conferens: *Equus enim,* inquit, *ſtare neſcit, velox ad impetum: ceruicem exaltans ſuam, hinniens ad libidinem. Quid tam ſimile peccati? Feruet enim primo culpa impetu, & omnem recti cogitationem præuenit: motúque immaturo exilit, vt eam difficilè ratio reuocare poſſit. Fertur in præceps, & aſcenſorem eius proiicit in mare iſtud huius ſeculi, ceruice tumida recuſans iugum correctionis,* Infelix ſine dubio peccatorum conditio, qui belluinam non modò ſtoliditatem; ſed etiam ferocitatem ac temeritatem imitantur.

D.Ambr.

Effrænatus appetitus cũ equo aptè confertur.

4. *Bouẽ aſſiduè cornupetam occidi iubet Deus.*

Ad idem myſterium indicandum pertinebat illa lex de boue cornupeta occidendo: *Si bos,* inquit, *cornu percuſſerit virum, aut mulierem, & mortui fuerint; lapidibus obruetur, & non comedentur carnes eius* Exod. 21.num.18. Et multò magis ea pœna infligebatur, ſi bos non ſemel tantùm, aut caſu; ſed frequenter & indomitæ naturæ impetu percuſſiſſet: vt ſtatim apertiùs declaratur. *Si bos,* inquit, *cornupeta fuerit ab heri & nudius tertius,* &c. ibidem, n.29. Hoc eſt: ſi diuturno ferociendi vſui fuerit aſſuetus. Cuius legis ſeueritas inſtituta eſt in odium homicidij, vt Interpretes communiter aduertunt. Vnde Theod. q.49. *Lex,* inquit, *iubet occidi taurum cornupetam; vt ex animalibus irrationalibus doceat homines rationales, quàm*

C *graue ſcelus habeatur homicidium.* Eius verò carnes & à communi & à ſacro conuiuio arcebantur; ea de cauſa, vt notat Philo Hebr. lib. de ſpecialibus legibus: *Quia non eſt,* inquit, *purus cibus homini, animal, quòd interfecit hominem.* Quaſi periculum eſſet, ne cibus homicidio infectus vllam contagionis labem in hominem comedentem transferret, qua & ipſe corrumperetur. Vel etiam ea de cauſa, interprete Lyrano, vt ex iactura illius carnis nullis vſibus applicatæ, ſed in putredinem abire permiſſæ, dominus bouis, qui eius ferociam non compreſſerit ac frænauerit, puniretur. Itaque ad deteſtandum homicidium, iuxta communem interpretum ſenſum, tota huius legis ſeueritas ſpectabat. Addo, eò etiam pertinuiſſe, vt obſtinati peccatoris licentiam & contumaciam

Theod. *Quàm graue ſit homicidij ſcelus.*

Philo. *Cur caro bouis hominem occidentis interdicatur?*

Lyran.

D condemnaret. Quid enim ſimilius tauro cornupetæ, quam homo ad peccandum effrænatus. Nam, vt ille nullis vinculis coërcetur: ſed mugitus in prælia teſte Mantuano, 12.Æneid.

Homo ad peccandum effrænis boui ſimilis cornupetæ.

Virg.

Terrificos ciet, atque iraſci in cornua tentat
Arboris obnixus trunco; ventóſque laceſſit
Ictibus, & ſparſa ad pugnam proludit arena.

Ita planè & hic ſæuit, ferocit, inuehitur, præcipitatur. nullis humani ac diuini iuris repagulis in officio continetur. Paribus igitur ille bos, & hic peccator digni ſunt pœnis, qui pares in tumultus, & paria in præcipitia ferebantur.

5. *Abſalonis in parricidium propenſio exprimitur.*

E Hæc illa fuit Abſalonis contumacia, ſic in parricidium propenſi, vt nulla eum, aut diuina lex, aut naturalis vis à tumultuando ac rebellando in parentem refrænaret: vt videre eſt. 2. Reg.15. à n. 10. Vnde D.Chryſoſtomus ſer. De Abſalon, in 1. tomo, iuuenem contumacem, non tam gratiæ quàm naturæ ipſius ore quodammodo alloquutus: *Vbi iam,* inquit, *ſolatium patres, vbi præſidium genitores inuenient, ſi filios ſenſerint parricidas? Aut quando externa tuta ſunt, ſi domeſtica nobis obſiſtunt? Beſtiæ & mutæ pecudes pietatis iura conſeruant: & quibus natura denegat rationem, non tamen denegat pietatem.* Atque hinc optimum exemplum ad illum contumacem animum emolliendũ mutuatus: *Ceſſa iam,* inquit, *ab iſto ſcelere, ceſſa: ne te*

D.Chryſ.

Natura quibus denegat rationem, nõ negat pietatem.

 boni

A *boni omnes ſemper exhorreant: ne audaces ex te, quod non nouerent, diſcant. Ceſſa, inquam: ne qui poſt te tantum facinus perpetrarit, te vtatur auctore. Cur mundo nouum facinus tradis? Cur doces, quod natura non nouit? Cur cupis, quòd pietas ipſa horreſcit.* Verùm tota hæc in vanum abiit perſuaſio. Solas aures pepulerunt hæ voces, in animum non irrepſerunt. Vnde pergit Diuus Chryſoſtomus: *Parricidæ furor non minuitur, non frenatur. Ardeſcit in peius, in maius accenditur. Cupit facinus conceptum feſtinanter implere: deſiderat ſcelus diſpoſitiuum inſtantiſſimè perpetrare. Properanti ad nefas tarda ſunt cuncta: properantem ad facinus videntur remorari diſpoſita. Cupit parricidium antè complere, quam gerat: feſtinat patrem ante intercipere, quàm occidat.* B *Timet differre vel modicum: ne aut ira remorata deficiat: aut furia dilata langueſcat.* Hæc ille, ſicubi aliàs, elegantiſſimè.

Similes, noui ſemper ſceleris authores.

D. Chryſ.

Effrenata peccatoris celeritas eleganter exprimitur.

6. Hunc in peccatorem ſic in ſcelera obdutatum inuehitur Eliphaz, dicens: *Abominabilis & inutilis homo, qui bibit, quaſi aquam, iniquitatem.* Iob 15. num. 16. Sed quid eſt, quaſi aquam iniquitatem bibere? An facilè peccare? quia aqua faciliùs bibitur, quam eſca manditur: immò & minori pretio, quàm vinum comparatur? Ita plerique Interpretes. Sed aptiùs ad rem præſentem ex Lyrano ſicut aquam, iniquitatem bibere, eſt effusè ſine vllo timoris fræno, in omne facinus præcipitari? C *Iniquitatem*, inquit, *ſicut aquam, bibit qui committit peccata abſque fræno timoris. Ille enim, qui bibit vinum, quia timet inebriari, bibit temperatè: ſed bibens aquam; hoc non timet: propter hoc non curat de tali temperamento.* Abominabilis igitur eſt peccator, qui nullo metu à peccando coërcetur; ſed ſumma licentia ad omne flagitiorum genus euagatur. Expreſſiùs hunc peccatorem ſuis coloribus depinxit idem Eliphaz paulò inferiùs. *Tetendit*, inquit, *aduerſus Deum manum ſuam: & contra omnipotentem roboratus eſt. Cucurrit aduerſùs eum erecto collo, & pingui ceruige armatus eſt.* Iob. 15. num. 25. & 26. Vnde, interprete Olympiodoro, rectè comparat hominem ad peccandum obſtinatum, cum milite fortiter armato D ad pugnandum. Vt enim hic in eodem ſemper veſtigio conſiſtens præliatur; nec inde vllis hoſtium viribus dimouetur; aut, ſi mutandus eſt locus, nunquàm retrorſum cedit; ſed potiùs ſemper prorſum irruit audax contra omnia arma, contra omnia iacula intrepidus: ita & ille malo, ſemper propoſito adhæreſcens, obſtinatiſſimè peccat, nunquàm in melius reuocari ſe ſinit; quidquid minarum: quidquid terrorum obiiciatur, facilè tranſilit & contemnit. Cum ipſo Deo admonente & corripiente & puniente, nimis impudenter & pertinaciter contendit.

Homines quàm facilè labuntur in peccata.

Lyran.

Iniquitatem ſicut aquam bibere, eſt eſſe effrenem in peccando.

Olympio.

Effrenati peccatores cum milite fortiter armato in bello comparantur.

7. Abrahamum ſingularis erga Deum reuerentia & obedientia eò perduxit, vt Deo vnicum filium, E quem vnicè diligebat; ſi non effectu ipſo, ſaltem affectu immolarit. Geneſ. 22. num. 10. Sed obſtinata peccatorum voluntas omnia recta deprauantium; & optimis exemplis ad peſſima ſcandala abutentium, plùs in malum defecit, quàm germana pietas in bonum profeciſſet. Nam hæc vnum Deo, illa plures Diabolo immolauit; iuxta illud: *Immolauerunt filios ſuos & filias ſuas dæmoniis. Et effuderunt ſanguinem innocentem, ſanguinem filiorum ſuorum & filiarum ſuarum, quas ſacrificauerunt ſculptilibus Chanaan.* Pſalm. 105. n. 37. & 38. Vbi Lyranus, hanc obſtinatiſſimam ad peccandum voluntatem deteſtatus: *Vehementia* inquit, *fuit peccati idololatriæ in filiis Iſrael, qui non ſolum immolabant Dæmoniis animalia, ſed etiam prolem ſuam,*

Pietas Abrahæ vnum Deo obtulit filium: peccatorum impietas, Diabolo plures.

Lyran.

A *quam naturaliter diligunt, & conſeruant bruta animalia, quantumcunque ferocia.* Execranda profectò ad peccandum proclinitas, quæ nullum non facinus, ſiue diuinæ legi, ſiue naturali appetitui contrarium aggrediatur. Vnde Dauid: *Aſtitit*, inquit, *omni viæ non bonæ.* Pſalm. 35. num. 5. Dicitur in primis aſſiſtere, vt alij atque alij interpretantur; vel, quia de malo gaudet; vel quia ad malum propendet; vel, quia malo patrocinatur; vel, quia in malo pertinaciter & immobiliter perſeuerat. *Quaſi iam dudum*, inquit ibi Diuus Ambroſius, *in via nequitiæ diuturna ſtatione permaneat.* Deinde, quod deterius eſt, non vni tantùm malo, ſed omni viæ non bonæ dicitur aſ- B ſiſtere & inhærere, quaſi in plura corpora quodammodo diuidatur, vt per plura flagitia temerarius euagetur. Et quidem non dicitur aſſiſtere termino non bono, ſed viæ non bonæ: quia in quantiſcunque peccatis perſeueret, adhuc non quieſcit, ſed quaſi in via eſſe videtur, vt ad multa alia progrediatur.

Bruta homines aliquando ſuperant humanitate.

Quid ſit aſſiſtere omni viæ non bonæ.

D. Amb.

Peccator in plura corpora diuiditur vt plura flagitia committat.

8. Celebre fuit illud ſupplicium, quod olim Chriſtus Dominus templi profanatoribus inflixit. Nam ad illos de templo eiiciendos, fecit *quaſi flagellum de funiculis.* Ioannis 2. n. 15. ſeu vt legit D. Auguſtinus. Tract. 10. in Ioan. *De reſticulis.* Et rationem myſticam reddit: *Etenim*, inquit, *vnuſquiſque in peccatis ſuis reſtem ſibi texit.* C Hoc eſt: Peccata peccatis in reſtem, qua ſtrāguletur, annectit. Et confirmat ex Propheta: *Væ his qui trahunt peccata ſua, ſicut reſtem longam.* Iſai. 5. n. 18. Sic enim legit D. Aug. quod paulò aliter in Vulgata repetitur. Et ſtatim ad rem præſentem, de ſcelerum multiplicatione, quam obſtinati peccatores efficiunt, interpretatur: *Quis*, inquit, *facit reſtem longam? Qui peccato addit peccatum. Quomodo adduntur peccata peccatis? Cum peccata, quæ facta ſunt, cooperiuntur aliis peccatis, curtum fecit. Ne inueniatur, qui fecit; quærit Mathematicū. Ecce duo peccata. Cum ad Mathematicum prohiberis accedere; blaſphemas Epiſcopum. Ecce tria peccata. Cum audis: mitte illum foras de Eccleſia, dicis: Duco* D *ad partem Donati: Ecce addis quartum. Creſcit reſtis. Time reſtem.* Ita eleganter Auguſtinus. Sed proh nefas! cùm peccata ſic multiplicentur; nihilominùs à peccatoribus ignorantur. Quia impij de commiſſis peccatis tam parum curant, ac ſi nullum commiſiſſent. Vnde Dauid ſub Chriſti Domini typo, *Congregata ſunt*, inquit, *ſuper me flagella, & ignoraui.* Pſalm. 34 num. 15. ſeu, vt legit D. Auguſt. citatus: *Et neſciebam* Quod ſtatim explicat: *Flagellatus eſt flagellis Iudæorum: flagellatur blaſphemiis falſorum Chriſtianorum: multiplicant flagella Domino Deo ſuo, & neſciunt.* Hoc eſt: Non curant, non cogitant, non reuocant. Sic in malis actionibus inoleſcunt; vt natura in malitiam tranſiſſe videatur.

Peccator reſtem de peccatis nectit, qua ſtranguletur.

D. Auguſt.

D. Auguſt.

Peccata multiplicantur, & quod peius eſt, ignorantur.

D. Auguſt.

Per vitia natura in malitiam tranſire videtur.

9. E Neſcio quid hac in re mihi inſolentius occurrit. Nam, etiam cùm iudicium inſtat, cùm ſupplicium impēdet, cùm Iudex minatur, cùm carnifex ſæuit, cùm denique peccata reprimi & amputari debuerant, tunc maximè augentur & cumulantur. Quæ potuit eſſe effuſior & obſtinatior ad peccandum audacia & proteruia? Res patet in villico iniquitatis: qui, antequàm ad reddendam rationem villicationis ſuæ citaretur; res domini ſui negligenter agebat: ſed ad iudicium vocatus, bona omnia domini ſui licentiùs & audaciùs diſſipabat; dum ſua debitoribus debita in apertam domini fraudem ac detrimentum remittebat: vt videre eſt Luc. 16 num. 5. Quod Diuus Petrus Chryſolog. ſerm. 126. eleganter expendens,

Peccatores aliqui, etiam cùm pœna impendet, licentiùs & audaciùs peccant.

D. Chryſ.

dens, *Villicus*, inquit, *reddendæ rationis tempore* A *plùs ardet in fraude, quàm tempore villicationis anhelauit in luxu. In articulo, diſcuſſionis plùs dominicum in diſpendium ſæuit, quàm diebus ſua fudit & diſperdidit actionis. Et qui ante ſubſtantiam vacuauerat diſſipando; vacuando chirographa, quod remanſerat plùs euertit. Nec curat, vnde poſſit ſarcire, quod deerat: ſed quod remanſit, quemadmodum minorare poſſit, excogitat:* Ita ille acutè ac luculentè.

10. *In iudicem peccatorum vitia cumulantur.* Quid? Quòd non ſolùm habenas ſcelerum laxat, cùm maximè contrahendæ videbantur; ſed in ipſum iudicem, cùm iam puniturus vrget, procacior inſoleſcit & vbi cauere debuerat, ne puniretur; ibi licentiùs & impudentiùs committit, B vnde grauiùs & atrociùs puniatur: patet in eo, qui in diſtributione talentorum, vnum tantùm accepit, quo negotiaretur. Is enim de lucro à patrefamilias requiſitus, & quòd nullum egerit, obiurgatus, tantùm abfuit, vt veniam peteret, & miſericordiam imploraret, & in lacrymas pœnitentiæ ſuæ indices ſolueretur, & potiùs dominum ſuum argueret, & procaciter accuſaret, & tanquàm deſidiæ ſuæ cauſam & auctorem proteruè criminaretur: *Domine*, inquit, *ſcio quia homo durus es: metis vbi non ſeminaſti, & congregas, vbi non ſparſiſti: & timens abij, & abſcondi talentum tuum in terra. Ecce habes, quod tuum eſt.* Matth. 25. num. 24. Quid impudentius? Vbi erant abolenda peccata, multiplicantur. Leuiter à domino ſuo accuſatus, ipſe dominum ſuum grauiter accuſat; & factus reus, totum reatum in ſuum regerit C auctorem. Rem expendens D. Hieronymus. *Qui ſimpliciter*, inquit, *debuit confiteri & orare patremfamilias, è contrario calumniatur, & dicit ſe prudenti feciſſe conſilio.* Sed vehementior D. Chyſoſt. homil. 41. in Geneſ. de hoc peſſimo negotiatore conqueſtus: *O malitiam*, inquit, *famuli! ô immenſam ingratitudinem! Nam, non ſolùm contempſit, & nihil negotiatus eſt talento ſibi concredito; ſed & pro talento accuſationem attulit: Ita enim ſolet malitia. Obtenebrat rationem, & eum, qui ſemel à via eſt auerſus, in præceps ferri facit.*

Leuiter à iudice accuſantur, & iudicem grauius accuſant

D. Hier.

D. Chryſ.

Malitia rationem ſolet obtenebrare.

En, quò præceps libido peccandi abducat. 11.
nullo quidem peccato timida reprimitur, in omne facinus temeraria relaxatur. Et, quod deterius eſt, *Cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit.* Prouerb. 18. n. 3. In hoc ſe barathrum Iudæi præcipitarunt. Nullis Samuelis perſuaſionibus adducti, vt à peſſimo conſilio poſtulandi noui Regis, ad ſaniorem mentem prioris gubernationis retinendæ & conſeruandæ reuocarentur: ſed in prauum affectum adeò obſtinati, vt mallent, ſub peſſimo tyranno, quem eligebant, laborare & ſeruire, quàm ſub Deo, quem Regem clementiſſimum habebant, conquieſcere & regnare. Libet in hoc extremo Opere, deteſtari tantum facinus, execrari tantum nefas, iam inſignem malitiam & contumaciam abiurare, & cum Iacobo palàm confiteri: *In conſilium eorum non veniat anima mea, & in cœtu illorum non ſit gloria mea. Maledictus furor eorum, quia pertinax; & indignatio eorum quia dura.* Geneſ. 39. n. 6. & 7. Abſit, vt falſum Regem & verum tyrannum eligamus. Libet potiùs Regem noſtrum Dominum Ieſum, vnum è millibus, ſeu potiùs vnum ex omnibus eligere. Nam, vt bene D. Bernardus ſerm. 28 in Cantica: *Millia millium cum dilecto, & decies centena millia circa dilectum, & nemo ad dilectum.* Quaſi diceret: Licet inter plurimos verſetur; vnus tamen eſt præ omnibus, & eligendus, & diligendus: cùm nemo ſit illi, non dico, exæquandus; ſed neque comparandus. Ad hunc ergo venerabundi dicamus, vt Hethæi ad Abrahamum: *Princeps Dei es apud nos.* Geneſ. 23. n. 6. Vt Iſraël ad Gedeonem: *Dominare noſtri, quia liberaſti nos.* Iud. 8. num. 22. Vt Amaſaï ad Dauid: *Tui ſumus, ô Dauid, & tecum, filij Iſai. Pax: pax tibi: & pax adiutoribus tuis.* 1. Paralip. 12. num. 16. Hunc denique omnibus votis atque ſtudiis amplectamur: & vt cæleſtes chori, Regem Regum, & Dominum dominantium fauſtis acclamationibus ſalutant; ita nos illi gloriam, illi honorem, illi regnum & imperium in omnem æternitatem decantemus.

Peccatores in profundū peccatorum veniunt, & contemnunt.

A ſimili Hebræorum insania cauendum Chriſtiano.

D. Bern.

Chriſtus Dominus, vt verus Rex, vnus præ omnibus eligendus & adorandus.

F I N I S.

INDEX LOCORVM SACRÆ SCRIPTVRÆ, QVÆ IN HOC SECVNDO Volumine obiter explicantur

Prior numerus paginam, poſterior columnam, litera columnæ locum indicat.

VETVS TESTAMENTVM.

Ex Geneſi.

*Cap.*1.*n.*1. IN principio creauit Deus cœlum, & terram. pag. 146.col.1.c
3. Fiat lux, & facta eſt Lux.33.1.a.146.1.c
4. Vidit Deus lucem, quòd eſſet bona. 48. 1.c. 80.2.b
4. Diuiſit lucem à tenebris.86.2.e
6. Fiat firmamentum in medio aquarum,& diuidat aquas ab aquis.33.1.a.146.1.e
9. Congregentur aquæ.82.1.e
24. Dixit quoque Deus: Producat terra animam viuentem in genere ſuo, iumenta, & reptilia. 48.1.a
26. Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram 64.1.b 339.1.d
27. Et creauit Deus hominem ad imaginem ſuam, & 46.2.e
28. Replete terram & ſubiicite eam, & dominamini piſcibus maris,&c.565.2.b
Cap. 2.1. Igitur perfecti ſunt cæli, & omnis ornatus eorum.155.1.d
7. Formauit igitur Dominus Deus hominem de limo terræ 48.1.a
7. Inſpirauit in faciem eius ſpiraculum vitæ. 456. 2.e
9. Lignum etiam vitæ in medio Paradiſi. 456. 1.c
11. Phiſon: ipſe eſt, qui circuit omnem terram Heuilath,vbi naſcitur aurum.576.1.a
12. Et aurum terræ illius optimum eſt.ibid.
15. Tulit ergo Dominus Deus hominem, & poſuit eum in Paradiſo voluptatis.543.2.c. & 545. 1.c
16. Ex omni ligno Paradiſi comede. 43.1.a.& 66, 2.a.& 503.2.d
17. De ligno autem ſcientiæ boni & mali ne comedas.43.1.a.& 66.2.a.& 503.2.c
17. In quocunque die comederis ex eo, morte morieris.260.2.b.& 264.1.a.& 270.1.c. & 415. 1.b
18. Non eſt bonum eſſe hominem ſolum: faciamus ei adiutorium ſimile ſibi. 222.1.d
19. Adduxit ea ad Adam, vt videret, quid vocaret ea.42.1.a.& 48.2.a
22. Ædificauit Dominus Deus coſtam, quam tulerat de Adam,in mulierem 406.2.c
23. Hoc nunc os ex oſſibus meis, & caro de carne mea.127.2.e.& 118.1.b
Cap. 3.3. Præcepit nobis Deus, ne comederemus, & ne tangeremus illud.80.2.d.& 415.1.b
4. Nequaquam morte moriemini.270.1.c
7. Conſuerunt folia ficus,& fecerunt ſibi perizomata.259.1.b
8. Cùm audiſſent vocem Domini Dei deambulantis in Paradiſo ad auram poſt meridiem.55. 2.a.& 259.1.b
9. Vocauitque Dominus Deus Adam, & dixit ei: Vbi es?57.2.d.& 504.1 c
10. Vocem tuam audiui in Paradiſo: & timui, eò quòd nudus eſſem,& abſcondi me. 108.1.c.& 367.2.d.& 368.2.c
11. Quis indicauit tibi, quòd nudus eſſes, niſi quòd ex ligno,&c.68.1.b
12. Dixítque Adam: Mulier, quam dediſti mihi ſociam,dedit mihi de ligno,& comedi. 490.1.c
13. Serpens decepit me,& comedi.488.2.c
14. Super pectus tuum gradieris. 291.1.c. & 311. 2.e
14. Terram comedes cunctis diebus vitæ tuæ. 128.1.d.& 590.1.d
15. Ipſa conteret caput tuum.308.2.d
16. Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tui.634.1.e
17. Maledicta terra in opere tuo.211.1.d
17. In laboribus comedes ex ea cunctis diebus vitæ tuæ.590.1.d
19. In ſudore vultus tui veſceris pane.121.2.a
19. Donec reuertaris in terram, de qua ſumptus es.262.1 e
19. Puluis es.258.2.b
21. Fecit quoque Dominus Deus Adæ & vxori eius tunicas pelliceas, & induit eos.333.1.d
22. Ne fortè mittat manum ſuam, & ſumat etiam de ligno vitæ,& comedat.503.1.e
23. Emiſit eum Dominus Deus de Paradiſo voluptatis,

ſuptatis. 381.2.c
Cap. 4. 1. Poſſedit hominem per Deum. 253.1.e
2. Fuit autem Abel paſtor ouium, & Caïn agricola. 6.2.e
4. Reſpexit Dominus ad Abel,& ad munera eius. 933.2.d.300.1.e & 393.2.d
5. ad Caïn verò,& ad munera illius non reſpexit. 300.1.e.& 393.2.d.& 545.2.e
7. In foribus peccatum tuum aderit. 160.2.d
8. Dixitque Caïn ad Abel fratrem ſuum: Egrediamur foras.103.1.e
8. Conſurrexit Caïn aduersùs fratrem ſuum Abel,& interfecit eum.263.1.c.& 642.2.d
9. Vbi eſt Abel frater tuus.642.2.d
11. Nun igitur maledictus eris ſuper terram. 488. 2.b
13. Maior eſt iniquitas mea,quàm vt veniam merear.383.2.b
14. Omnis igitur, qui inuenerit me, occide me. 108.2.c
15. Nequaquam ita fiet: ſed omnis, qui occiderit Caïn, &c. Poſuitque Dominus Caïn ſignum, &c.ibid.
15. Sed omnis, qui occiderit Caïn,ſeptuplum punietur.109.1.b.& 488.1.b
16. Egreſsúſque Caïn à facie Domini. 418.1.d
17. Ædificauit ciuitatem. 108. 2.a. & 583.2. d. & 611.1.a
23. Occidi virum in vulnus meum, & adoleſcentulum in liuorem meum.109.1.a
24. Septuplum vltio dabitur de Caïn.De Lamech verò ſeptuagies ſepties.109.1.a
Cap. 5.5. Er factum eſt omne tempus, quod vixit Adam, anni nongenti triginta, & mortuus eſt. 259.1.a.& 457.2.e
8. Et facti ſunt omnes dies Seth nongentorum duodecim annorum,& mortuus eſt.259.2.a
17. Ambula coram me, & eſto perfectus. 10.2.a
24. Ambulauítque cum Deo,& non apparuit: quia tulit eum Deus. 137.2.a.& 259.1.c
29. Vocauítque nomen eius Noë,dicens: Iſte conſolabitur nos. 112.1.b
31. Noë verò cùm quingentorum eſſet annorum, &c.235.2.a
Cap. 6. 2. Videntes filij Dei filias hominum, &c. 16.2.a.& 572.1.b
3. Non permanebit ſpiritus meus in homine,&c. 643.1.a
4. Gigantes autem erant ſuper terram, &c. ibid.
5. Videns autem Deus, quòd multa malitia hominum eſſet in terra, &c. 651. 1.c
6. Pœnituit eum,quòd hominem feciſſet in terra. 493. 2. d
9. Noë vir iuſtus, atque perfectus fuit. 555.2.d
12. Cùmque vidiſſet Deus, terram eſſe corruptam. 128. c
14. Fac tibi arcam, 643.1.c
22. Fecit igitur Noë omnia, quæ præceperat illi Deus. 72. 1. e
Cap. 7.1. Ingredere tu, & omnis domus tua in arcam.66. 2. e
2. Ex omnibus animantibus mundis,tolle ſeptena,& ſeptena, maſculum,& fœminam.181.2.d & 510. 2. d
4. Ego pluam ſuper terram quadraginta diebus, &c. 643. 1. e
10. Aquæ diluuij inundauerunt ſuper terram. 434. 1.a
Cap. 8. 13. Igitur ſexcenteſimo primo anno, primo die, primo menſe, prima die menſis imminutæ ſunt aquæ ſuper terram. 416. 1. a
16. Egredere de arca tu, & vxor tua. 66.2.e
20. Ædificauit autem Noë altare Domino, &c. Obtulit holocauſta ſuper altare. 424. 2. a
Cap. 9.6. Quicunque effuderit humanum ſanguinem, fundetur ſanguis illius. 462.1. d
21. Bibénſque vinum inebriatus eſt,&c. 498.2.b
23. Sem, & Iapheth pallium impoſuerunt humeris ſuis, &c. 286. 1. d
24. Cùm didiciſſet, quæ fecerat ei filius ſuus minor. 5. 2. a
25. Maledictus Chanaan. 84. 1.b.346.1.c. & 528. 1.d & 611.1. b
25. Seruus ſeruorum erit fratribus ſuis. 199.2. b. & 555. 2. e & 628.1.d
26. Benedictus Dominus Deus Sem. 528. 1. d
29. Impleti ſunt omnes dies eius nongentorum quinquaginta annorum,& mortuus eſt.458.1.a
Cap. 10.9. Erat robuſtus venator coram Domino. 418.2.a
10. Fuit autem principium regni eius Babylon. 583. 2. e
Cap. 11.2. Inuenerunt campum in terra Sennaar, & habitauerunt in eo. 643.2. d
3. Venite faciamus lateres. 376.1.c
4. Faciamus nobis ciuitatem, & turrim,cuius culmen pertingat ad cœlum: & celebremus nomen noſtrum, &c. 343.1. e.& 644. 1.a
5. Deſcendit autem Dominus, vt videret ciuitatem, & turrim, &c. 644.1.b
11. Vixitque Sem, poſtquam genuit Arphaxad quingentis annis. 259. 2. b & 458.1.a
13. Vixitque Arphaxad, poſtquam genuit Sale, trecentis tribus annis. 259.2. b
26. Vixítque Thare ſeptuaginta annis, & genuit Abram. 558. 1.e
Cap. 12.1. Egredere de terra tua, & de cognatione tua, &c. 402. 1. a & 473. 2. e
2. Faciámque te in gentem magnam, & benedicam tibi, &c. 70. 1. d. & 402. 1. c
10. Facta eſt autem fames in terra, deſcendítque Abram in AEgyptum, vt peregrinaretur ibi.64. 24.
13. Dic ergo, obſecro te, quòd ſoror mea ſis: vt bene ſit mihi propter te, &c. 226.1. e
16. Abram verò bene vſi ſunt propter illam. ibid.
17. Flagellauit autem Dominus Pharaonem plagis maximis, & domum eius. 161. 2.d. & 373. 2. b
Cap. 13. 2. Erat autem diues valdè in poſſeſſione auri & argenti. 136. 1.d.
7. Facta eſt rixa inter paſtores gregum Abram,& Lot. 568. 2. d
10. Eleuatis itaque Lot oculis, vidit omnem circa regionem Iordanis. 416.2.d
14. Dixitque Dominus ad Abram, &c. Leua oculos tuos, &c. 416. 2. c.
Cap. 14.6. Et Chorræos in montibus Seir.514.2.e
14. Vernaculos ſuos trecentos decem, & octo. 623. 2. b.
16. Reduxitque omnem ſubſtantiam,& Lot fratrem ſuum, &c. 651. 2. e
18. Melchiſedech Rex Salem, proferens panem, & vinum. 442. e. 461. 1.a. & 529. 1.b
19. Benedictus Abram Deo excelſo, qui creauit cælum,&c. 526. 2. e.
20. Benedictus Deus excelſus, &c. ibid.
22. Leuo manum meam ad Dominum, &c.573. 1.a
23. Quod à filo ſubtegminis, vſque ad corrigiam &c. ibid.
Cap. 15. 1. Noli timere, Abram ego protector tuus ſum. 85. 1. b. & 529. 1. c
1. Ego protector tuus ſum, & merces tua magna nimis

nimis.70.2.a.& 136.1.b
2. Dixitque Abram: Domine Deus, quid dabis mihi, & ego vadam abſque liberis? 594.1.a
5. Eduxítque eum foras, & ait illi: Suſpice cælum, &c. 639.2.b
6. Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam.42.2.e
10. Qui tollens vniuerſa hæc,&c. aues autem non diuiſit.300.2.b
11. Deſcenderúntque volucres ſuper cadauera. 300.2.e
15. Tu autem ibis ad patres tuos in pace, ſepultus in ſenectute bona.234.1.d
16. Necdum enim completæ ſunt iniquitates Amorrhæorum. 520.1.e.
Cap.16.8. A facie Saraï dominæ meæ ego fugio. 80.2.e
13. Tu Deus,qui vidiſti me.64.1.d
Cap. 17.3.Cecidit Abram pronus in faciem, &c. 56.1.a
6. Reges ex te egredientur.519.2.c
17. Cecidit Abram in faciem ſuam & riſit. 418.c
Cap. 18.1. Apparuit autem ei Dominus in conualle Mambre ſedenti in oſtio tabernaculi ſui. 253. 1.b
3. Domine, ſi inueni gratiam in oculis tuis, ne tranſeas ſeruum tuum.64.1.d
5. Fac,vt loquutus es.577.2.c.
6. Accelera,tria ſata ſimilæ, commiſce,& fac ſubcineritios panes.617.2.d
9. Vbi eſt Sara vxor tua? ille reſpondit: Ecce in tabernaculo eſt. 353.1.b
10. Reuertens veniam ad te tempore iſto, vita comite.137.1.c
11. Erant autem ambo ſenes, prouectǽque ætatis. 1.2.e
17. Num celare potero Abraham, quæ geſturus ſum? 58.2.d. 288.2.c
27. Quia ſemel cœpi, loquar ad Dominum meum. 87.1.b
32. Non delebo propter decem.495.2.b
Cap. 19. 1. Venerúntque duo Angeli Sodomam. 75.2.c
2. Minimè,ſed in platea manebimus.577.2.c
4. Viri ciuitatis vallauerunt domum à puero vſque ad ſenem.331.1.d
9. Recede illuc.644.1 c
17. In monte ſaluum te fac.76.2.d
18. Quæſo,Domine mi.54.2.a
19. Quia inuenit ſeruus tuus gratiam coram te, & magnificaſti miſericordiam tuam.ibid.
20. Eſt ciuitas hæc, ad quam poſſum fugere parua, &c.76.2.d
24. Dominus pluit ſuper Sodomam & Gomorrham,ſulphur, & ignem, &c.321.1.d.&.343.2. b.& 431.1.c.& 434.1.a
26. Verſa eſt in ſtatuam ſalis.400.1.c
30. Aſcenditque Lot de Segor, & manſit in monte.77.1.a
Cap.20.2. Miſit ergo Abimelech Rex Geraræ, & tulit eam.496.2.e
3. En morieris propter mulierem, quam tuliſti. 610.2.d
7. Redde viro ſuo vxorem, quia Propheta eſt: & orabit pro te.105.1.a
Cap. 21.10. Eiice ancillam hanc, & filium eius: non enim erit hæres filius ancillæ,&c.479.1.e
12. Omnia, quæ dixerit tibi Sara, audi vocem eius. 628.2.d
15. Abiecit puerum ſubter vnam arborem. 5.2.a & 413.1.a
16. Non videbo morientem puerum, &c.413.1.a.
20. Creuit & moratus eſt in ſolitudine, factúſque eſt iuuenis ſagittarius.137.2.d
22. Deus tecum eſt in vniuerſis, quæ agis.136.1.d
23. Iura ergo per Deum,ne noceas mihi.ibid.
31. Idcircò vocatus eſt locus ille Berſabee: quia ibi vterque iurauit.554.2.c
33. Plantauit nemus in Berſabee, & inuocauit ibi nomen Domini Dei æterni. 130.1.c. & 554. 1.b
Cap. 22.1. Dixit ad eum: Abraham, Abraham. 37.1.d
1. Abraham, Abraham. At ille reſpondit: Adſum. 31.2.d & 73.2.b
2. Tolle filium tuum vnigenitum, quem diligis, &c. 36.1.e.& 79.c.& 402.2.b
2. Vade in terram viſionis.77.2.a
3. Igitur Abraham nocte conſurgens, &c.abiit ad locum, &c.81.1.d.& 413.1.a
3. Ducens ſecum duos iuuenes, & Iſaac filium ſuum,&c.623.2.c
4. Die autem tertio, eleuatis oculis, vidit locum procul.33.2.a
5. Reuertemur ad vos.77.2.c
6. Tulit quoque ligna holocauſti,& impoſuit ſuper Iſaac.426.1.c
9. Et venerunt ad locum, quem oſtenderat ei Deus,in quo ædificauit altare.&c.420.2.b
10. Extendítque manum,& arripuit gladium, &c. 61.2.b
11. Ecce Angelus Domini de cælo clamauit, &c. 78.1.b.& 80.1.b.& 391.2.c
13. Leuauit Abraham oculos ſuos, viditque poſt tergum arietem inter vepres.,7.2.b
16. Quia feciſti hanc rem, & non pepercisti filio tuo propter me.79.2.c
17. Poſſidebit ſemen tuum portas inimicorum ſuorum. 270.2.c
Cap.243.3. Cúmque ſurrexiſſet ab officio funeris, &c.244 1.d.& 20. 2.b. &.331.1.c
4. Aduena ſum,& peregrinus apud vos.270.2.c
6. Princeps Dei es apud nos, &c. 43.2. c.127.2.a. 244:2.b.& 653.2.c.
17. Confirmatúſque eſt ager.482.1.d
Cap.24.1. Erat autem Abraham ſenex dierúmque multorum: & Dominus in cunctis benedixerat ei.5. 2.e
2. Pone manum tuam ſubter femur meum, vt adiurem te.448.1.d
3. Non accipies vxorem filio meo de filiabus Chananæorum, &c.402.1.c
6. Caue, ne quando reducas filium meum illuc. ibid.
10. Ex omnibus bonis eius portans ſecum.750.2.e
14. igitur puella, cui ego dixero: Inclina hydriam, &c.illa reſponderit: Bibe,&c. ipſa eſt. 385.2.a
15. Ecce Rebecca egrediebatur filia Bathuel, &c. habens hydriam in ſcapula ſua.623.2.c.
18. Bibe, Domine mi.221.2. b.& 223.1.a
19. Quin & camelis tuis hauriam aquam.ibid.
22. Protulit vir inaures aureas appendentes ſiclos duos. &c.479.2.c.& 561.1.a.& 568. 1.e.& 574. 2.c.
30. Cúmque vidiſſet inaures,& armillas, &c.351. 1.a
31. Ingredere,benedicte Domini.ibid.
Cap.25. 6. Filiis autem concubinarum largitus eſt munera,&c.615.1.d
22 Perrexitque, vt conſuleret Dominum. 77.2.d & 482.1.b
13. Et maior ſeruiet minori.43.2.b
7. Iacob autem vir ſimplex habitabat in tabernaculis.226.2.c.& 391.2.c

28. Iſaac amabat Eſaü, eò quòd de venationibus illius veſceretur. 226.2.e.& 574.2.a
32. En morior. 258.2.a
34. Comedit, & bibit, & abiit: parui pendens, quòd primogenita vendidiſſet. 110.2.e.& 392.2.b.& 477.2.d
Cap. 26.2. Ne deſcendas in Ægyptum, ſed quieſce in terra, quam dixero tibi. 70.1.c.& 78.1.a.& 497.1.a
3. Et peregrinare in ea. 497.1.a
3. Semini tuo dabo vniuerſas regiones has, &c. 90.2.e
6. Manſit itaque Iſaac in Geraris. 496.2.e
10. Et induxeras ſuper nos grande peccatum. 364.1.c
11. Præcepítque omni populo, dicens: Qui tetigerit hominis huius vxorem, morte morietur. 78.1.b
12. Seuit autem Iſaac in terra illa, & inuenit in ipſo anno centuplum. 70.2.e
13. Et locupletatus eſt homo. 136.1.c
28. Vidimus, tecum eſſe Dominum, & idcircò ſit iuramentum, &c. ibid.
30. Et poſt cibum, & potum * & ſurgentes manè,
31. iurauerunt ſibi mutuò, 441.2.d
Cap. 27.3. Sume arma tua, phatetram, & arcum, &c. 379.2.c.& 623.2.c.& 632.2.e
4. Et benedicat tibi anima mea. 560.2.a
15. Et veſtibus Eſaü valde bonis, &c. induit eum. 447.2.c
16. Pelliculáſque hœdorum circundedit manibus, & colli nuda protexit. 461.1.a
19. Surge, ſede, & comede de venatione mea. 441.1.e
22. Vox quidem, Vox Iacob eſt. 53.1.a
27. Acceſſit & oſculatus eſt eum. &c. 631.2.c
29. Incuruentur ante te filij matris meæ. 253.2.b
29. Qui maledixerit tibi, ſit ille maledictus: & qui benedixerit tibi, benedictionibus repleatur. 235.2.c
30. Et egreſſo Iacob foras, venit Eſaü. 268.1.a.& 479.1.b.& 632.2.c
34. Irrugiit clamore magno. 190.1.d
35. Venit germanus tuus fraudulenter, & accepit benedictionem tuam. 392.2.b
36. Primogenita mea antè tulit, & nunc ſecundò ſurripuit benedictionem meam. 392.1.b. & 610.2.d
40. Viues in gladio, & fratri tuo ſeruies. 199.1.d. & 630.2 & 634.1.a
41. Venient dies luctus patris mei, & occidam Iacob. 462.1b
43. Et conſurgens fuge ad Laban fratrem meum in Haram. 67.1.b.& 169.1.e.& 590.1.a
45. Poſteà mittam, & adducam te inde huc. 387.2.b
45. Cur vtroque orbabor filio in vno die? 462.2.b
Cap. 28.2. Vade & proficiſcere in Meſopotamiam Syriæ. 67.1.b
2. Vade ad domum Batuel. 169.1.e
3. Deus omnipotens benedicat tibi, & creſcere te faciat, &c. 71.1.b.& 169.1.d
11. Tulit de lapidibus qui iacebant, & ſupponens capiti ſuo dormiuit. 517.2.e
13. Ego ſum Dominus Deus Abraham patris tui, Deus Iſaac. 72.1.c
16. Verè Dominus eſt in loco iſto, & ego neſciebam. 40.1.b.& 2.d
17. Terribilis eſt locus iſte, &c. b 175.1.b. 567.2.a
18. Surgens ergo Iacob manè, tulit lapidem, &c. Et erexit in titulum, &c. 420.2.e.& 421.2.c.& 603.2.a
19. Appellauítque nomen vrbis Bethel, &c. 532.1.d
Cap. 29. 1. Et ecce Rachel veniebat cum ouibus patris ſui. 623.2.d
18. Seruiam tibi pro Rachel filia tua minore, ſeptem annis. 574.2.c
31. Videns autem Dominus quòd deſpiceret Liam, aperuit vuluam eius, ſorore ſterili permanente. 558.2.c
Cap. 30.15. Niſi etiam Mandragores filij mei tuleris. 610.2.a
21. Poſtquam peperit filiam nomine Dinam. 253.2.d
27. Experimento didici, quia benedixerit mihi Deus propter te. 136.1 a
Cap. 31.3. Reuertere in terram Patrum tuorum, ad generationem tuam, eróque tecum. 67.1.c.& 136.1.c.& 602.b.&.605.2.a
14. Reſponderúntque Rachel & Lia, &c. 402.2.d
23. Qui aſſumptis fratribus ſuis perſequutus eſt eum, &c. 521.2.a
27. Cur, ignorante me, fugere voluiſti, nec indicare mihi. 634.1.d
27. Vt proſequerer te cum gaudio & canticis, &c. 389.1.c.& 590.2.d
29. Valet manus mea reddere tibi malum, ſed Deus patris veſtri, &c. 396.1.d
30. Cur furatus es deos meos? 290.1.d
36. Quam ob culpam meam, & ob quod peccatum meum ſic exarſiſti poſt me. 573.1.b
37. Et ſcrutatus es omnem ſupellectilem meam? Quid inueniſti de cuncta ſubſtantia domus tuæ? ibid.
40. Die noctúque æſtu vrebar, &c. 181.1.e
43. Filiæ meæ, & filij, & greges tui, & omnia, quæ cernis, mea ſunt. 362.1.d
45. Tulit itaque Iacob lapidem. & erexit illum in titulum. 516.1.b
Cap. 32.2. Caſtra Dei ſunt hæc. 418.2.d
7. Timuit Iacob valdè, & perterritus, &c. 574.2.d
10. In baculo meo tranſiui Iordanem iſtum: &
11. Nunc cum duabus turmis regredior. * Erue me de manu fratris mei Eſaü. 132.1.e
20. Placabo illum muneribus. 574.2.b
21. Ipſe verò manſit nocte illa in caſtris. 113.1.e
23. Traductíſque omnibus, quæ ad ſe pertinebant, manſit ſolus. 521.2.a
24. Et ecce vir luctabatur cum eo vſque manè. 197.2.d & 521.2.a
25. Tetigit neruum femoris eius, & ſtatim emarcuit. 314.2.c
27. Quod nomen eſt tibi. 115.1.c
28. Si contra Deum fortis fuiſti, quantò magis contra homines præualebis? 165.1.e
Cap. 33.10. Vidi faciem tuam, quaſi viderim vultum Dei. 574.2.b
14. Præcedat dominus meus ante ſeruum ſuum, & ego ſequar, &c. donec veniam ad dominum meum in Seir. 387.2.b
Cap. 34.30. Turbaſtis me, & odioſum feciſtis me Chananæis, &c. 113.1.d
30. Nos pauci ſumus: illi congregati percutient me, & delebor ego, & domus mea. 46.2.d
Cap. 35.2. Abiicite Deos alienos, qui in medio veſtri ſunt, &c. 113.1.d. 473.2.a.& 486.1.e
3. Surgite, & aſcendamus in Bethel. 473.2.a
4. Dederunt ergo ei omnes deos alienos, quos habebant, & inaures, quæ erant in auribus eorum. 486.2.a
4. At ille infodit ea ſubter terebinthum. 294.2.c
5. Cúmque profecti eſſent, terror Dei inuaſit omnes per circuitum ciuitates. 113.1.e

1. Non

10. Non vocabetis vltra Iacob : ſed Iſraël erit nomen tuum.518.2.c
11. Ego Deus omnipotens, creſce, & multiplicare,&c.Reges de lumbis tuis egredientur.46.2.d.& 578.2.c
14. Ille verò erexit titulum lapideum in loco, quo loquutus fuerat ei Deus.516.1.c
15. Vocánſque nomen loci illius Bethel.554.1.a
16. Egreſſus autem inde, venit verno tempore ad terram, quæ ducit Ephratam.416.1.b
17. Noli timere, quia & hunc habebis filium.253.2.d
20. Erexítque Iacob titulum ſuper ſepulchrum eius.516.1.a
22. Abiit Ruben, & dormiuit cum Bala concubina patris ſui.559.2.c
26. Hi ſunt filij Iacob, qui nati ſunt ei in Meſopotamia Syriæ.530.2.d
Cap. 36.31. Reges autem, qui regnauerunt in terra Edom, antequam haberent Regem filij Iſraël,fuerunt hi.43.2.a
Cap. 37. 2. Paſcebat gregem cum fratribus ſuis. 623.2 d
2. Accuſauitque fratres ſuos apud patrem crimine peſſimo. 103.2.a.& 124. 1. a. & 319.2.c.& 368. 1.b
3. Iſraël autem diligebat Ioſeph ſuper omnes filios ſuos, eò quòd in ſenectute genuiſſet eum 71.1.b.& 567.1.b
8. Nunquid Rex noſter eris? aut ſubiiciemur ditioni tuæ? 219.2.d
9. Vidi per ſomnium quaſi ſolem, & lunam, & ſtellas vndecim adorare me,&c.46.1.c
10. Quid ſibi vult hoc ſomnium.219.2.d
11. Pater verò rem tacitus conſiderabat. 48.2.c
14. Vade,& vide ſi cuncta proſpera ſint erga fratres tuos,&c.556.1.b
15. Inuenítque eum vir errantem in agro.198.1.c
23. Nudauerunt eum tunica talari, & polymita.
24.* Miſerúntque eum in ciſternam,&c 590.2.d
28. Extrahentes eum de ciſterna, vendiderunt eum Iſmaëlitis.33.2.d
30. Puer non comparet,& ego quò ibo? 324.1.b
31. Tulerunt tunicam eius, & in ſanguine, &c. 161.1.b
33. Fera peſſima comedit eum, beſtia deuorauit Ioſeph.567.1.a
36. Vendiderunt Ioſeph in Ægypto Putiphari, &c.622.1.d
*Cap.*38.14. Quæ depoſitis viduitatis veſtibus aſſumpſit theriſtrum. 558.2.c
24 Producite eam, vt comburatur.488.1.c
26. Iuſtior me eſt.119.2.c
*Cap.*39.1. Putiphar Eunuchus Pharaonis.562.2.c
3. Qui optimè nouerat, Dominum eſſe cum eo, &c. 136.2.c
5. Benedixitque Dominus domui Ægyptij propter Ioſeph.136.1.a
7. Iniecit domina ſua oculos ſuos in Ioſeph.622.1.c.& 629.1.b
8. Ecce Dominus meus, omnibus mihi traditis, ignorat quid habeat in domo ſua, &c. 136.2.c.& 175.1.c
11. Relicto in manu eius pallio, fugit. 300.1.d
20. Tradidítque Ioſeph in carcerem, vbi vincti Regis cuſtodiebantur. 604.1.c
22. Qui tradidit in manu illius vniuerſos vinctos, qui,&c.77.2.c
23. Dominus enim erat cum illo, & omnia opera eius dirigebat. 136.2.d
*Cap.*40.1. Accidit, vt peccarent duo Eunuchi, pincerna Regis Ægypti, & piſtor domino ſuo. 138.1.a.
13. Dabiſque ei calicem iuxta officium tuum, ſicut ante facere conſueueras. 607.2. c
17. Portare me omnes cibos,qui ſiunt arte piſtoria, &c.463.2.b
22. Alterum ſuſpendit in patibulo. 264.1.a
Cap. 41. 14. Protinus ad Regis imperium eductum de carcere Ioſeph totonderunt.447.1.d.
17. Putabam,me ſtare ſuper ripam fluminis. 455. 1. b
18. Et ſeptem boues de amne conſcendere pulchras nimis, &c. ibid.
19. Et ecce has ſequebantur aliæ ſeptem boues, in tantum deformes, &c. ibid.
40. Tu eris ſuper domum meam,&c. Vno tantùm regni ſolio te præcedam.550. 1.d
42. Tulitque annulum de manu ſua, & dedit eum in manu eius,veſtiuitque eum. 590.2.c
45. Vocauit eum lingua Ægyptiaca,Saluatorem. 591. 1.a
45. Deditque illi vxorem Aſeneth filiam Putipharis, &c. 622.1. c
46. Egreſſus eſt itaque Ioſeph ad terram Ægypti, & circuiuit, &c. 536. 1. d.
Cap. 42. 7. Quaſi ad alienos duriùs loquebatur. 575. 1. d
17. Tradidit ergo illos cuſtodiæ tribus diebus. 151. 1. a
22. Et ſanguis eius exquiritur. 199.1. d
25. Iuſſit miniſtris, vt implerent, &c. 745.2.c
27. Apertóque vnus ſacco, vt daret iumento pabulum in diuerſorio, &c. ibid.
Cap. 43.27. Clementer reſalutatis eis.575.1.d
28. Et incuruati adorauerunt eum.253.2.a
34. Maiórque pars venit Benjamin, ita vt quinque partibus excederet. 496.2.c
Cap. 44. 9. Apud quemcunque fuerit inuentum ſeruorum tuorum,quod quæris, moriatur.198. 2. d.
5. Cur ſic agere voluiſtis? 83.2. d
16. Deus inuenit iniquitatem ſeruorum tuorum. 163.2. a
16. En omnes ſerui ſumus Domini mei,& nos,& apud quem inuentus eſt ſcyphus.120.1.b
Cap. 45. 1 Præcepit, vt egrederentur cuncti foras & nullus intereſſet alienus agnitioni mutuæ. 288. 1.a
2. Eleuauitque vocem cum fletu,quam audierunt ægyptij, omniſque domus Pharaonis.288.1.b
4. Accedite, inquit ad me. Et cùm acceſſiſſent propè: Ego ſum,ait, Ioſeph,frater veſter,quem vendidiſtis, &c. 288.1.b
8. Non veſtro conſilio, ſed Dei voluntate huc miſſus ſum.122.2.b
20. Nec dimittatis quidquam de ſupellectili veſtra. 380. 1. a
20. Omnes opes ægypti veſtræ erunt.130.2.b
24 Ne iraſcamini in via.405.2.c
26. Ioſeph filius tuus viuit, & ipſe dominatur in omni terra Ægypti. 574.2. d.
27. Cúmque vidiſſet plauſtra & vniuerſa quæ miſerat, reuixit ſpiritus eius.575. 1.a
26. Vadam,& videbo illum,antequàm moriar.67. 2.a. & 575.1.a
Cap. 56. Iacob,Iacob, cui reſpondit:Ecce adſum. 67.
3. Noli timere, deſcende in Ægyptum.ibid.
4. Ego deſcendam tecum illuc, & inde adducam te reuertentem.136.1.b
*Cap.*37.22. Præter terram Sacerdotum, quæ à Rege tradita fuerat eis: quibus, & ſtatuta cibaria, &c.356.1. d

31.Ado

51. Adorauit Iſraël Deum, conuerſus ad lectuli caput.123.1.a & 602.2.
Cap.48.7. Mihi enim, quando veniebam de Meſopotamia, mortua eſt Rachel Chanaam, &c. Et egrediebar Ephratam, & ſepeliui eam, &c. 225.2.b.& 265.1.b
17. Videns autem Ioſeph, quòd poſuiſſet pater ſuus dexteram manum ſuper caput Ephraïm. &c.560.2.b
22. Dabo tibi partem vnam extra fratres tuos, quam tuli, &c.543.2.d
Cap.49.4. Non creſcas.346.1.c.& 383.1.c.
6. In conſilium eorum non veniat anima mea, &c.653.2.b
7. Maledictus furor eorum, quia pertinax : & indignatio eorum, quia dura.346.1.c.& 653. 2.b
8. Iuda te laudabunt fratres tui.489.1.b
8. Manus tua in ceruicibus inimicorum tuorum. 166.1.c
9. Catulus leonis Iuda: ad prædam, fili mi, aſcendiſti: requieſcens accubuiſti, vt leo,&c.23.2.e.
10. Non auferetur ſceptrum de Iuda,&c. 567.1.b. & 579.1.a
11. Ligans ad vineam pullum ſuum, & ad vitem, ô fili mi, aſinam ſuam. Lauabit in vino ſtolam, &c.136.2.a
14. Iſſachar aſinus fortis,&c.624.1.c
15. Suppoſuit humerum ſuum ad portandum, factúſque eſt tributis ſeruiens. 295.2. d. & 605. 1.c
17. Cadat aſcenſor eius retrò.239.1.e
21. Nephthali ſeruus emiſſus, & dans eloquia pulchritudinis, 141.1.c
22. Filius accreſcens Ioſeph, filius accreſcens & decorus aſpectu: filiæ diſcurrerunt ſuper murum.97.1.d
22. Filiæ diſcurrerunt ſuper murum.235.2.d
23. Inuiderúntque illi habentes iacula. 170.2.e
24. Diſſoluta ſunt vincula brachiorum, & manuum illius.604.1.c
24. Inde paſtor egreſſus eſt lapis Iſraël. 422.1. d. & 423.1.d

Ex Libro Exodi.

Cap.1. 22. Præcepit ergo Pharao omni populo ſuo, dicens: Quidquid maſculini ſexus natum fuerit, in flumen proiicite.334.1.a
Cap.2.11. In diebus illis, poſtquàm creuerat Moyſes egreſſus eſt ad fratres ſuos 536 2 a
12. Percuſſum Ægyptium abſcondit ſabulo.344. 1.b
Cap.3.2. Apparuitq; ei Dominus in flamma ignis de medio rubi.62.1.a.& 591.b
4. Vocauit eum de medio rubi.62.1.a
5. Solue calceamentum de pedibus tuis. 72.2 b. 604.2.c
6. Abſcondit Moyſes faciem ſuam.630.1.e
10. Veni, & mittam te ad Pharaonem. 474.1.a
11. Quis ſum ego, vt vadam ad Pharaonem, & educam filios Iſraël de Ægypto? 46.1.b
20. Extendam enim manum meam, & percutiam Ægyptum in cunctis.159.1.a.& 194.2.b.
Cap. 4. 10. Obſecro, Domine, non ſum eloquens ab heri, & nudius tertiùs, &c. Impeditioris, & tardioris linguæ ſum.142.2.c.& 192.2.a
15. Ego ero in ore tuo, & in ore illius, & oſtendam vobis, quid agere debeatis.146.2.b
17. Virgam quoque hanc ſume in manu tua, in qua facturus es ſigna. 407.2.d
22. Filius meus primogenitus Iſraël.556.2.c
24. Et volebat occidere eum.103.1.b
Cap.5.2. Neſcio Dominum, & Iſraël non dimittam.191.2.d.& 373.2.b
7. Nequaquàm vltrà dabitis paleas populo ad conficiendos lateres, ſicut priùs, &c.631.1.c
8. Vacant enim, & idcircò vociferantur.511.2.c
9. Opprimantur operibus, & expleant ea. ibid.
16. En famuli tui flagellis cæduntur, & iniuſtè agitur contra populum tuum.580.1.c
Cap.6.3. Ego Dominus, qui apparui Abraham, Iſaac, & Iacob in Deo, &c.41.2.a
11. Ingredere, & loquere ad Pharaonem Regem Ægypti.561.2.c
12. Quomodo audiet Pharao, præſertim cùm incircunciſus ſim labiis? ibid.
Cap.7.1. Ecce conſtitui te Deum Pharaonis. 193. 1.c
4. Immittámque manum meam ſuper Ægyptum. 313.2.c
5. Et ſcient Ægyptij, quia ego ſum Dominus, qui extenderim manum meam, &c.159.1.b.
9. Dices ad Aaron: Tolle virgam tuam,& proiice eam coram Pharaone, ac reuertetur in colubrum.392.1.a.& 407.1.e
10. Tuliſque Aaron virgam coram Pharaone,&c. quæ verſa eſt in colubrum. 291.1.d.& 392.1.b
11. Vocauit autem Pharao ſapientes & maleficos, qui per incantationes.159.1.c.
15. Vade ad eum mane, ecce egredietur ad aquas, &c.637.2.e
20. Percuſſit aquam fluminis coram Pharaone, & ſeruis eius, quæ verſa eſt in ſanguinem.203. 1.b.& 455.1.e
Cap. 8.3. Et ebulliet fluuius ranas.323.2.a
6. Et aſcenderunt ranæ, operúeruntque terram Ægypti.203.1.c
8. Orate Dominum, vt auferat ranas à me, & populo meo.337.1.d.& 508.1.b
9. Conſtitue mihi quando deprecer pro te, &c. 159.1.d
10. Reſpondit, cras.ibid.
19. Digitus Dei eſt hic. 314.1.2. & 341.1. c. & 396.2.a
29. Egreſſus à te, orabo Dominum.639.2. a
Cap.9.3. Ecce manus mea erit ſuper agros tuos,& ſuper equos, & aſinos, &c.peſtis valdè grauis. 315.2.d. & 324 1.c
4. Et faciet Dominus mirabile inter poſſeſſiones Iſraël,& poſſeſſiones Ægyptiorum. 455.1.d
10. Factáque ſunt vlcera veſicarum turgentium in hominibus,&c.316. 1. a
16. Poſui te, vt oſtendam in te fortitudinem meam, & narretus nomen meum. 194.1.c.& 599.2.e
23. Extenditque Moyſes virgam in cœlum, & Dominus dedit tonitrua,&c.392.1.c
29. Cùm egreſſus fuero de vrbe, extendam palmas meas ad Dominum. 639.2.a
33. Tetendit manus ad Dominum: & ceſſauerunt tonitrua, &c.391.1.c.
Cap. 10.7. Vſquequò patiemur hoc ſcandalum: dimitte homines, &c.373.2.d
10. Quomodo ego dimittam vos, & paruulos veſtros, &c.495.2.a.& 610.2.c
11. Ite tantùm viri, & ſacrificate Domino.ibid.
22. Factæ ſunt tenebræ horribiles in vniuerſa terra Ægypti tribus diebus.287.2.b
24. Ite, ſacrificate Domino: oues tantùm veſtræ & armenta remaneant. 347.2.c.& 495.2.a
Cap.12.5. Abſque macula.441.2.b
6. Immolabitque eum vniuerſa multitudo filiorum Iſraël.509.2.a
11. Calceamenta habebitis in pedibus. 440. 2.d
11. Tenentes baculos in manibus, &c. 44.1.a

12. In

l

12.In cunctis diis Ægypti faciam iudicia, ego Dominus. 93.1.c
13. Et videbo ſanguinem, & tranſibo vos.460.1.a
21. Ite, tollentes animal per familias veſtras, & immolate Phaſe.509.2.c
25. Cúmque introieritis terram, quam Dominus daturus eſt vobis, &c. obſeruabitis ceremonias iſtas. 534.2.b
29. In noctis medio percuſſit Dominus omne primogenitum in terra Ægypti. 457.2.a
30. Ortus eſt clamor magnus in Ægypto.436.1.c
33. Vrgebántque Ægyptij populum de terra exire velociter. 326.2.c
33. Omnes moriemur. 376.1.a
35. Petierunt ab Ægyptiis vaſa argentea, & aurea, &c. 570.2.c
36. Et ſpoliauerunt Ægyptios.375.1.d. & 2. e. & 376.1. b.
38. Oues & armenta, &c. 571.2. c
46. In vna domo comedetur, ne efferetis de carnibus eius foras, &c.470. 2.c
Cap. 13.5. Cúmque introduxerit te Dominus in terram, &c. quam iurauit patribus tuis, vt daret tibi. 91.1.a
18. Armati aſcenderunt filij Iſraël, &c.201.d.1.& 350.1.d
19. Tulit quoque Moyſes oſſa Ioſeph ſecum.272. 2. a. & 572. 2. c
Cap. 14.11. Forſitan non erant ſepulchra in Ægypto, ideò, &c. 594. 2.e
12. Recede à nobis, vt ſeruiamus Ægyptiis. Multò enim melius, &c.199.1.b
14. Dominus pugnabit pro vobis, & vos tacebitis. 522.1. b
15. Quid clamas ad me. 511.2.a.& 512.2.a
24. Ecce reſpiciens Dominus ſuper caſtra Ægyptiorum per columnam ignis, & nubis interfecit, &c.434.1. a
25. Fugiamus Iſraëlem: Dominus enim pugnat pro eis contra nos.196.1.a
31. Et viderunt Ægyptios mortuos ſuper littus maris, & manum magnam, quam exercuerat Dominus, &c. 85.1.c.& 372 1.b
Cap. 15.1. Cantemus Domino, &c.215.1. c
3. Quaſi vir pugnator; omnipotens nomen eius. 197. 1. c.
5. Deſcenderunt in profundum quaſi lapis.372.1. b & 423.1.e
7. Miſiſti iram tuam, quæ deuorauit eos, ſicut ſtipulam. 315. 1. c.
10. Submerſi ſunt quaſi plumbum in aquis, &c. 372.1.b
11. Terribilis, atque laudabilis. 436.2.c
20. Sumpſit ergo Maria Propheteſſa ſoror Aaron. 220.1. a
20. Egreſſæque ſunt omnes mulieres poſt eam, &c. 215. 1.c.
22. Tulit autem Moyſes Iſraël de mari rubro.570. 2. c
24. Murmurauit populus contra Moyſen, dicens: Quid bibemus? 594.2. e
Cap. 16. 2. Murmurauit omnis congregatio filiorum Iſraël contra Moyſen.ibid.
3. Vtinam mortui eſſemus per manum Domini in terra Ægypti, &c. 646.2.b
4. Ecce ego pluam vobis panes de cœlo.449.2.b & 461.1. d. & 521. 2. c
7. Audiuit enim murmur veſtrum contra Dominum.593.2 a. & 601. 2. d
8. Dabit vobis Dominus veſperè carnes edere, &c. eò quòd audierit murmurationes veſtras. 388.1.d
13. Mane quoque ros iacuit per circuitum caſtrorum.449.1. b
14. Apparuit in ſolitudine.446.1.a
14. Apparuit in ſolitudine minutum, & quaſi piloſum in ſimilitudinem pruinę. 449. 1. e
15. Manhu.119.1.a
16. Colligat vnuſquiſque ex eo quantùm ſufficit ad veſcendum. 472. 2. c
23. Requies ſabbati ſanctificata eſt Domino cras, &c.430.1. a
Cap. 17. 2. Qui iurgatus contra Moyſem ait: Da nobis aquam, &c. 595.1. a.
4. Clamauit autem Moyſes ad Dominum dicens, Quid faciam populo huic? &c. 589.1. d
6. En ego ſtabo ibi coram te, ſupra petram Horeb, &c. 589. 1.a
6. Percutiéſque petram, & exibit ex ea aqua, &c. 226. 1. a. & 251.2. e
8. Venit autem Amalec, & pugnabat contra Iſraël.460.1. b. & 522. 1.a
9. Elige viros: & egreſſus pugna contra Amalec. 153.1.b. & 508.2.b
11. Cúmque leuaret Moyſes manus, vincebat Iſraël. 308.1.b.& 523.2.c
12. Sumentes igitur lapidem, poſuerunt ſubter eum, in quo ſedit. 420. 2. c. & 517.2.b
13. Fugauitque Ioſuë Amalec, & populum eius in ore gladij. 504. 2.c
16. Quia manus ſolij Domini, & bellum Domini erit contra Amalec. 308.1 .c
Cap. 18.12. Vt comederent panem cum eo coram Deo. 10.2.b
13. Sedit Moyſes, vt iudicaret populum, qui aſſiſtebat Moyſi à mane vſque ad veſperam.124. 2. a. & 637. 2. e
18. Stulto labore conſumeris, & tu. 124.1. e
21. Prouide autem de omni plebe viros potentes, & timentes Deum, in quibus ſit veritas, & qui oderint auaritiam.346. 2. e & 573.1. c. & 577. 2. a.& 613. 2. b.
21. Et conſtitue ex eis Tribunos, & Centuriones, &c. qui iudicent populum.613. 1.b
22. Quidquid autem maius fuerit, referent ad te. 636. 2. e
Cap. 19.5. Mea eſt omnis terra * Et vos eritis mi-
6. hi in regnum ſacerdotale. 587. 2.c
9. Iam nunc veniam ad te in caligine nubis.39.1.b
10. Et ſanctifica illos hodie, & cras, lauéntque veſtimenta ſua, & ſint parati. 468. 2. a
12. Omnis, qui tetigerit montem, morte morietur.85.2 d
21. Deſcende, & conteſtare populum, ne fortè velit tranſcendere terminos, &c. 606.2.a
Cap. 20.2. Ego ſum Dominus Deus tuus, qui eduxi de terra Ægypti, de domo ſeruitutis. 634.1. b.
7. Non Aſſumes nomen Domini Dei tui in vanum. 193. 2. b
10. Septimo autem die ſabbatum Domini Dei tui eſt, &c. 347. 2.c
12. Honora patrem tuum, & matrem tuam, vt ſis longæuus ſuper terram.215.1.b. & 235.1.d.& 358.2.c. & 404. 2.d
19. Loquere tu nobis, & audiemus: non loquatur nobis Dominus, ne fortè moriamur. 65.1.c
24. In omni loco, in quo memoria fuerit nominis mei, &c. 179. 1. a
25. Si altare lapideum feceris mihi, non ædificabis illud de ſectis lapidibus, &c.405.2.d.& 427. 1. c. & 524.1.b.
Cap. 21.5. Diligo dominum meum & vxorem ac liberos, non egrediar liber. 647.1.a
6. Offeret eum Dominus diis, & applicabitur ad

oſtium, & poſtes, perforabitque aurem eius, &c.640.1.b
9. Iuxta morem filiarum faciet illi. 607.2.b
21. Non ſubiacebit pœna, quia pecunia illius eſt. 350.2.a
Cap. 22.1. Si quis furatus fuerit bouem,&c.quinque boues pro vno boue reſtituet.373.1.b
4. Si inuentum fuerit apud eum,quod furatus eſt, viuens, ſiue bos,&c. duplum reſtituet. ibid.
29. Decimas tuas, & primitias tuas non tardabis reddere. 619. 1.b
Cap. 23.8. Nec accipies munera, quæ etiam excæcant prudentes, &c. 573.1.c
10. Sex annis ſeminabis terram tuam, & congre-
11. gabis fruges eius. * Anno autem ſeptimo dimittes eam, &c. 619. 1.c
15. Nō apparebis in cōſpectu meo vacuus.359.2.b
17. Ter in anno apparebit omne maſculinū tuum coram Domino.445. 2. c
19. Nō coques hœdū in lacte matris ſuæ.508.2.b
20. Ecce ego mittam Angelum meum,&c.35.2.b
21. Obſerua eum, & audi vocem eius. Ibid.
23. Præcedétque te Angelus meus & introducet te ad Amorrhæum, &c. Chananæúmque,quos ego conteram.298.2.1.d
28. Cunctorúmque inimicorum tuorum coram te terga vertam emittens crabrones priùs.324.2.d
31. Ponam autem terminos tuos à mari rubro vſque ad mare Palæſthinorum.322. 2.c
Cap. 24. 1. Aſcende ad Dominum tu, & Aaron, Nadab,& Abiu, & ſeptuaginta ſenes,&c 35.1. d.& 474. 1.a
1. Et adorabitis procul, * ſolúſque Moyſes aſcen-
2. det ad Dominum,&c.638.1.d
3. Omnia verba Domini,quæ loquutus eſt,faciemus. 75. 2. b.& 81. 2. a
4. Ædificauit altare ad radices montis, & duodecim titulos per duodecim tribus Iſraël.516.1.d
9. Aſcenderúntque Moyſes, & Aaron, &c.Et viderunt Deum Iſraël. 474.1.b
12. Aſcende ad me in montem,&c.474.1.b
15. Operuit nubes montem, & habitauit gloria Domini ſuper Sinaï.446.2.b. & 504.1.b
*Cap.*25. 11. Faciéſque ſuprà coronam auream per circuitum.208.2. c
17. Facies& propitiatorium de auro mundiſſimo. 224. 1.c
18. Duos quoque Cherubim aureos, & productiles facies.181.1.e
20. Reſpiciántque ſe mutuò, verſis vultibus in propitiatorium.181. 2. d. & 183. 1.d
22. Inde præcipiam, & loquar ad te ſuprà propitiatorium, ac de medio duorum Cherubim. 25. 2.b.179.1.a
30. Et pones ſuper menſam panes propoſitionis in conſpectu.10.2. b. & 455. 2.c
Cap. 26.1. Decem cortinas,&c.variatas opere plumario facies.185. 1. e
3. Quinque cortinæ ſibi iungentur mutuò,& aliæ quinque nexu ſimili cohærebunt,181. 2. e
21. Et collocabunt eam Aaron,& filij eius,&c.23. 1. b.& 191.1. b
Cap. 28. 1. Applica quoque ad te Aaron fratrem tuum cum filijs ſuis,&c.406. 1. c
28. Et ſtringatur rationale annulis ſuis cum annulis ſuperhumeralis vitta hyachinthina, vt maneat iunctura, &c. 142.2.c
30. Pones autem in rationali iudicij Doctrinā & Veritatē,&c.quæ erūt in pectore Aarō.564.1.c
36. Sanctum Domino. 650.1.c
*Cap.*29.4. Aaron,ac filios eius applicabis ad oſtium tabernaculi,&c. 439.1. e
10. Quem, cùm immolaueris,ſumes de ſanguine eius, & pones ſuper extremum auriculæ dextræ Aaron, &c.43.2 e
42. Sacrificium eſt Domino,&c.ad oſtium tabernaculi, vbi conſtituam, vt loquar ad te.179.1.d
Cap. 30.7. Adolebit incenſum ſuper eo Aaron. Quando componet lucernas,& incendet illud, &c 23.1.d
20. Lauabunt manus, & pedes, quando ingreſſuri ſunt tabernaculū,&c.ne fortè moriātur.46 1.b
25. Faciéſque vnctionis oleum ſanctum vnguentum compoſitum opere vnguentarij. 356.1. b. & 615. 1. a
32. Caro hominis non vngetur ex eo.150.1.c
Cap. 31. 2. Ecce vocaui ex nomine Beſeleel, &c. 58. 1. b
18. Deditq; Dominus Moyſi,&c.duas tabulas teſtimonij lapideas, ſcriptas digito Dei. 522. 1.c
Cap. 32. 1. Surge, fac nobis deos, qui nos præcedant. 522. 1.d. & 546. 2. a. & 601. 1. c
2. Tollite inaures aureas de vxorum,filiorúmque & filiarum veſtrarum auribus,& afferte ad me. 337.1.a. & 490. 1.a. & 547.2. b. & 647.1.e
4. Et fecit ex eis vitulum conflatilem.344.1.c
4. Hi ſunt dij tui, Iſraël.193.1.c. & 595.1.a
5. Ædificauit altare coram eo, & præconis voce clamauit, dicens, &c.349.2.d
6. Surgentéſque manè, obtulerunt holocauſta, & hoſtias pacificas. 641.1. e
6. Et ſedit populus, &c. & ſurrexerunt ludere. 281. 1.d
10. Dimitte me, vt iraſcatur furor meus contra eos, & deleam eos.512.1.b.& d.& 2. d
11. Cur, Domine, iraſcitur furor tuus contra populum tuum, &c.159.2.b
13. Recordare Abraham, Iſaac,& Iſrael ſeruorum tuorum. 46.1.a
17. Vlulatus pugnæ auditur in caſtris. 32.2.a. & 49.1. a.& 602.1 c
18. Sed vocē cantantium ego audio. 32.2.a.49.1.b
20. Combuſſit, & contriuit vſque ad puluerem, quem ſparſit in aquam, & dedit ex eo potum filiis Iſraël. 203.2.c. & 344.1. c.& 346. 1.b. & 562.1. e
24. Et proieci illud in ignem, egreſſúſque eſt hic vitulus.571.2. d
25. Videns ergo Moyſes populum,quòd eſſet nudatus (ſpoliauerat enim eum Aaron, &c.)288. 2. a.& 502. c
27. Occidat vnuſquiſque fratrem, & amicum, & proximum ſuum. 403.
28. Ceciderúntque in die illa quaſi viginti tria millia hominum.431.1.c. & 362.2.a
29. Conſecraſtis manus veſtras hodie Domino, &c. 79. 2.d
30. Aſcendam ad Dominum,ſi quomodo quiuero eundem precari pro ſcelere veſtro. 508.2.a
31. Obſecro,peccauit populus iſte peccatum maximum.487. 1.e.& 639.1.c
*Cap.*33.3. Non enim aſcendā tecum,quia populus duræ ceruicis es. 191.2. c.& 474. 1.c.& 547.2.c
4. Audiénſque populus ſermonem hunc peſſimum luxit; & nullus,&c.474.1.d.& 576. 1. b
5. Iam nunc depone ornatum tuum,vt ſciam quid faciam tibi. 51.2.b.& 474.1.d & 576.1.b
11. Loquebatur autem Dominus ad Moyſen facie ad faciem, ſicut ſolet loqui homo ad amicum ſuum. 138. 2.c. & 639.2. b
11. Noui te ex nomine, & inueniſti gratiam coram me.58.1 b
3. Oſtende mihi faciem tuam, vt ſciam te. 58. 1. a. & 131.2. a

20.Non

20.Non enim videbit me homo ,& viuet.457.2.d
22. Et ſtabis ſupra petram, cúmque tranſibit glo-
23.ria mea , &c.* videbis poſteriora mea. 422.2.d
23. Faciem autem meá videre nõ poteris.592.2.e
*Cap.*34.2. Eſto paratus manè,vt aſcendas ſtatim in montem Sinaï , &c.81.1.e
4. Et de nocte conſurgens aſcendit in montem Sinaï, &c.81.2.a
28.Fuit ergo ibi cum Domino quadraginta dies, & quadraginta noctes.496.2.a
28. Et ſcripſit in tabulis verba fœderis decem. 602.1.e
29.Cúmque deſcenderet Moyſes de monte Sinaï, tenebat duas tabulas,&c.345.1.a
29. Et ignorabat , quòd cornuta eſſet facies ſua, &c. 45.2.d
*Cap.*35.20. Egreſſaque omnis multitudo filiorum Iſraël de cõſpectu Moyſi obtulerũt,&c.374.1.c
35. Ambos erudiuit ſapientia, vt faciant opera. 406. 2.e
*Cap.*36.2. Cúmque vocaſſet eos Moyſes , &c. Et qui ſponte ſua obtulerant ſe ad faciendum opus. 79.1.e
5.Plus offert populus,quàm neceſſariũ eſt.374.1.d
*Cap.*37.4. Vectes quoque fecit de lignis Setim, quos veſtiuit auro,&c. 545.2.a
7. Quos poſuit ex vtraque parte propitiatorij. 545. 2. c
*Cap.*39.1.De hyacintho verò,& purpura, &c.fecit veſtes,quibus indueretur Aaron,446.2.e

Ex Leuitico.

*Cap.*1.3.Si holocauſtum fuerit eius oblatio,ac de armento maſculum immaculatum offeret.425. 2.d.& 426.1.a.& 445.2.c.& 510.2.a
4.Ponétque manum ſuper caput hoſtiæ, & acceptabilis erit. 440.1.a
12.Diuidéntque membra , caput,&c.& imponent ſuper ligna, &c.511.1.a
15.Offeret eam Sacerdos ad altare, &c.& retorto ad collum capite.89.2.c
17.Non ſecabit,neque ferro diuidet eam.300. 2.d
*Cap.*2.2. Vnus tollet pugillum plenum ſimilæ, & olei,&c.301. 2.b.& 573.2.d
11.Omnis oblatio,quæ offertur Domino abſque fermento fiet,&c.443.1.b
*Cap.*3.17. Omnis adeps , Domini erit, *iure per-
18. petuo. 301.2.c
*Cap.*4.3. Si Sacerdos , qui vnctus eſt, peccauerit, &c. 364.1.e
12. Offeret extra caſtra in locũ mũdũ,&c.495.2.c
27. Quòd ſi peccauerit anima per ignorantiam, &c.vt faciat quidquam de iis,quæ Domini lege prohibentur,atque delinquat.364.1.b
Cap. 6.4. Anima conuicta delicti reddet * omnia,
5. quæ per fraudem voluit obtinere.488.2.a
6.Pro peccato autem ſuo offeret arietem immaculatum, &c.365.2.d
18.Mares tãtũ ſtirpis Aarõ comedẽt illud,445.2.c
25. Iſta eſt lex hoſtiæ pro peccato in loco , vbi offertur holocauſtum,immolabitur coram Domino. 491. 1.a
27. Quidquid tetigerit carnes eius, ſanctificabitur.455.1.b
Cap. 7. 7. Sicut pro peccato offertur hoſtia, ita & pro delicto &c. 394.1.a
*Cap.*9.24.Et ecce egreſſus ignis à Domino deuorauit holocauſtum,&c.511.2.d
Cap. 10.1. Arreptiſque thuribulis , Nadab & Abiu filij Aaron,poſuerunt ignem, &c. 376.1.d
6. Capita veſtra nolite nudare , & veſtimenta veſtra nolite ſcindere,&c.402.2.e
7.Oleum quippe ſãctæ vnctionis eſt ſuper vos.ib.

*Cap.*11. 29.Nec quoque inter polluta reputabantur de his, quæ mouentur in terra, muſtela,&c. 324.1.a
Cap. 13. 20. Plaga enim lepræ orta eſt in vlcere, 377.2. d
45. Habebit veſtimenta diſſuta, caput nudum, os veſte contectum,&c. 229. 2. d.& 487. 1. c.& 630.1. d
*Cap.*16. 4. Tunica linea veſtietur, feminalibus lineis verenda celabit : accingetur zona linea, &c. 209.1.b
Cap. 17.8.Qui obtulerit holocauſtum, ſiue victi-
9. mam,* & ad oſtium tabernaculi non adduxerit eam, &c. 179.1.b. & 393. c.& 508.2.e
*Cap.*18.3.Iuxta morem regionis Chanaã,ad quam ego introducturus sũ vos, nõ agetis,&c.424.2.e
Cap. 19.3. Vnuſquiſque patrem ſuum, & matrem ſuam timeant , &c.64.2. d
*Cap.*21. 11.Ad omnem mortuum non ingredietur omninò, ſuper patre quoque ſuo,& matre non contaminabitur.403. 1. a
15. Ne commiſceat ſtirpem generis ſui. 406. 2.a
21. Omnis , qui habuerit maculam de ſemine Aaron Sacerdotis, non accedet offerre hoſtias Domino,&c. 438. 2. e
Cap. 22. 14. Qui comederit de ſanctificatis per ignorantiã addet quintam partem, &c. 462.2.c
22.Si cæcum fuerit, ſi fractum, ſi cicatricẽ habẽs, &c. non offeretis ea Domino, &c. 438.2.b.c.
27. Septẽ diebus erunt ſub vbere matris ſuæ: die autẽ octauo & deinceps offerre poterũt.510.2.a
*Cap.*23.3. Sex diebus facietis opus: dies ſeptimus, quia ſabbati requies eſt , vocabitur ſanctus. 619.1. d
Cap. 24.3.Ponétque eas Aaron à veſpere vſque ad manè coram Domino. 23.1.b
14. Educ blaſphemum extra caſtra, &c.& lapidet eum populus vniuerſus. 65.1. e. & 145. 1.a
Cap. 25.23.Terra quoque non vendetur in perpetuum, quia mea eſt. 71. 2. b.& 362. 1. c
Cap. 26.1.Non facietis vobis idolum, & ſculptile, &c. 516.1.a
1.Nec inſigne lapidẽ ponetis in terra veſtra.78.1.d
3. Si in præceptis meis ambulaueritis, & mandata mea cuſtodieritis , &c.160.2.b.
5. Comedetis panẽ veſtrum in ſaturitate.308.1.c
6. Auferam malas beſtias : & gladius non tranſibit terminos veſtros. ibid.
7. Perſequimini inimicos veſtros , & corruent coram vobis. 155.1. c & 160.2b.
14.Quòd ſi non audieritis me, nec feceritis ,&c. 160.2.b
17.Ponam faciem meam contra vos. ibid.
34.Tunc placebunt terræ ſabbata ſua cunctis diebus,&c.619. 1.d
35. Eò quòd non requieuerit in ſabbatis veſtris, quando habitabitis in ea.ibid.
36. Dabo pauorẽ in cordibus eorũ, in regionibus hoſtium terrebit eos ſonitus folij,&c.107.2.d
*Cap.*27.2.Homo, qui votum fecerit,& ſpoponderit Deo animam ſuam,&c.350.2.b
30.Omnes decimæ terræ,&c.Domini sũt. 619.1.e

Ex Numer.

Cap. 1.53. Leuitæ per gyrum tabernaculi , figent tentoria. 9. 2.c
Cap. 3.6.Applica tribum Leui,& fac ſtare in conſpectu Aaron,&c.231.1.d
10. Aaron, & filios eius conſtitues ſuper cultum ſacerdotij. 508.2.e
10. Externus , qui ad miniſtrandum acceſſerit, morietur.455.2 b.& 462.1.b
31.Et cuſtodiant Arcam,menſámque,&c.427.1.c

*Cap.*4.5.Ingrediétur Aaron & filij eius.&c Et deponent velũ,quod pẽdet ante fores,&c.435.1.d
15. Tunc intrabunt filij Caath, vt portent inuoluta: & non tangent vaſa ſanctuarij, ne moriantur. 435.1.c
20. Alij nulla curioſitate videant, quæ ſunt in Sanctuario, priuſquam in uoluantur, &c.75.2 c.& 435. 1.d
*Cap.*6.3.Acetum ex vino,&c.non bibent,495.1.c
6. Omni tempore conſeruationis ſuæ ſuper mor-
7.tuum non ingredietur, * nec ſuper patris qui dem,& matris,&c.405.1.c.
*Cap.*7.2.Obtulerunt Principes Iſraël,& capita familiarum, qui erant per ſingulas tribus.364.1.c
3.Munera coram Domino ſex plauſtra tecta cum duodecim bobus, &c. 377.1.a
89.Cúmq; ingrederetur Moyſes tabernaculũ fœderis,vt cõſuleret oraculũ,&c.25.2.b.&179.1.a
*Cap.*8.7.Et radant omnes pilos carnis ſuæ.403.1.d
*Cap.*10.31. Noli, inquit, nos relinquere: tu enim noſti, in quibus locis per deſertũ caſtra ponere debeam*:& eris ductor noſter 35.2.a.& 176.1.b
35. Surge, Domine,&c.191.1.b
Cap. 11.1.Intereà ortum eſt murmur populi, quaſi dolentium pro labore.461.2.d.595.1.b
4. Quis dabit nobis ad veſcendum carnes.461.2. c.& 571.1.c & 595.1.b
5. Recordamur piſcium, quos comedebamus in Ægypto gratis.571.1.d
7 Erat autem Man, quaſi ſemen Coriandri.446. 1. a.& 455.2.d
9. Cúmque deſcenderet nocte ſuper caſtra ros, deſcendebat pariter & Man. 449.1.c
10. Audiuit ergo Moyſes flentem populum per familias, &c.536.2.e
11.Ait ad Dominũ:Cur afflixiſti ſeruũ tuũ.594.1.a
12.Porta eos in ſinu tuo,ſicut portare ſolet nutrix infantulum.542.1.d
16. Congrega mihi ſeptuaginta viros de ſenibus Iſraël, quos tu noſti,&c.6.1.e
17.Auferã de Spiritu tuo,tradámque eis, vt ſuſtẽtent tecum onus populi, &c. 406.1.b.& 578.2.a
33. Ecce furor Domini concitatus in populum. percuſſit eum plaga magna nimis.499.2.d
*Cap.*12.6.Si quis fuerit inter vos Propheta Domini in viſione apparebo ei,&c.29.1.b.& 63.2.c.
7. At non talis ſeruus meus Moyſes, qui in omni domo mea fideliſſimus eſt,&c.63.2.c.& 124.1.d
9.Iratúſque contra eos, abiit.598.1.a
20.Ecce Maria apparuit candens lepra, quaſi nix. 602. 1.b
Cap. 13. 3. Mitte viros, qui conſiderent terram Chanaã,quam daturus ſum filiis Iſraël.598.2.a
17. Vocauítque Oſee filium Nun Ioſuë.419.1.d.
32. Nequaquàm ad hunc populum valemus aſcendere, quia fortior nobis eſt.644.1.e
33.Terra, quam luſtrauimus, deuorat habitatores ſuos: 77.1.b
*Cap.*14.2. Murmurati ſunt,&c. * Vtinam mortui
3.eſſemus in Ægypto,&c.602.2.1.a
3. Vtinam pereamus, & non inducat nos Dominus in terram iſtam,&c.625.1.b.& 646.2.b
4. Conſtituamus nobis ducem, & reuertamur in Ægyptum. 499.2.d.& 583.1.b
9. Sicut panẽ,ita eos poſſumus deuorare.492.1.b
37.Mortui ſunt, atque percuſſi in conſpectu Domini. 77.1.c
42 Nolite aſcendere, non enim eſt Dominus vobiſcum.191.1.b
44.Contenebrati aſcenderãt in verticem montis: Arca autem Teſtamenti,&c. 164.1.b. & 191.2. b.& 227.2.d
45. Deſcenditque Amalecites & Chananæus, &c. percutiens eos, &c.227.1.d
*Cap.*15.31. Verbum enim Domini contempſit, & præceptum illius fecit irritum, &c.428.1.c
35.Morte moriatur homo iſte: obruat eum lapidibus omnis turba extra caſtra.145.1.c
Cap. 16.31. Dirupta eſt terra ſub pedibus eorum, &c. 344.2 d.& 509.1.c.& 600. .d. & 601.1.c
37. Præcipe Eleazaro filio Aaron Sacerdoti, vt tollat thuribula, &c.495.1. b
39. Vt cernant ea pro ſigno, & monimento filij Iſraël. 37. 1 a
46. Tolle thuribulum, & hauſto igne de altari, &c. 81. 2.b
46. Quòd cùm feciſſet Aaron, & cucurriſſet ad mediam multitudinem,&c.81.2.c
Cap. 17.12 Ecce conſumpti ſumus,omnes periui-
13. mus.* Quicunque accedit ad tabernaculum Domini, moritur, &c.436.1.a
*Cap.*18.5.Excubate in cuſtodia ſanctuarij, &c. ne oriatur indignatio ſuper filios Iſraël.547.1.c
7.Tu autẽ, & filij tui cuſtodite ſacerdotũ.408.2.d
7.Si quis externus acceſſerit, occidetur.450. .a
21. Filiis autem Leui dedi omnes decimas Iſraëlis in poſſeſſionem. 619.2.b
Cap. 19. 3. Qui eductam extra caſtra immolabit in conſpectu omnium.440.2.c & 495.2.c
*Cap.*20.1. Mortuáque eſt ibi Maria, & ſepulta in
2. eodem loco. * Cúmque indigeret aqua populus, &c.226.1.c
6. Ingreſſúſque Moyſes & Aaron dimiſſa multitudine tabernaculum fœderis, &c.639.2.b
9. Tulit igitur Moyſes virgam, quæ erat in conſpectu Domini, ſicut præceperat ei.639.2.b
10.Audite rebelles,& increduli:Num de petra hac vobis aquã poterimus elicere?144.2 d.& 641.1.d
12.Quia non crediſtis mihi,&c.non introducetis hos populos in terram, quam dabo eis.144. 2.b. 392.1. c.600.1.c
17. Gradiemur via publica, nec ad dexteram,nec ad ſiniſtram declinantes 388 2.c.& 414.1.c
25.Tolle Aaron,& filium eius, cũ eo,&c.552.1.b
Cap. 21.5. Anima noſtra iam nauſeat, &c. 462.1.a
8.Fac ſerpentem æneum, &c. 163.1 c
9.Fecit ergo Moyſes ſerpentem æneum, & poſuit eum pro ſigno,&c 78.1.c & 366.1.c.& 369.1.e
14. Sicut fecit in mari rubro, ſic faciet in torren-
15. tibus Arnon. * Scopuli torrentium inclinati ſunt, &c.304.1.d
22. Non declinabimus in agros & vineas,&c. donec tranſeamus terminos tuos.302.1.d
*Cap.*22.8.Manete hìc nocte,& reſpõdebo,349.1.a
12.Nolite ire cum eis.598.2.b
17. Paratus ſum honorare, & quidquid volueris dabo tibi.359.1.a.& 575.2.b
18. Si dederit mihi Balac plenam domum ſuam argenti & auri, non potero immutare verbum Domini.359.1.b
19. Obſecro, vt hìc maneatis etiam hac nocte. 349.1.b.& 509.1 c
20.Surge,& vade cum eis. 312.2.d.& 598.2.b.
22. Stetitque Angelus Domini in via contra Balaam.575.2.b
30.Nónne animal tuum ſum, cui ſemper ſedere conſueuiſti? 350.2.b
Cap. 23.1. Ædifica mihi hìc ſeptem aras, & para totidem vitulos, &c.313.1.c
3. Sta pauliſper iuxta holocauſtum tuum, donec vadam, &c. ibid.
9. Populus ſolus habitabit, & inter gentes non reputabitur.585.2 d
21. Non eſt idolum in Iacob, nec videtur ſimulacrum

crum

crum in Iſraël. 360.1.a
21. Dominus Deus eius cum eo,& clangor victoriæ Regis in illo. 588. 1.b
23. Non eſt Augurium in Iacob,nec diuinatio in Iſraël. 357.1. c
*Cap.*24. 3. Irruente in ſe ſpiritu Dei. 330.1.c
4. Dixit homo cuius obturatus eſt oculus,&c.Qui cadit, & ſic aperiuntur oculi eius. 325. 2.b
7. Tolletur propter Agag Rex eius, & auferetur regnum illius. 588.1.& 2.a
17. Orietur ſtella ex Iacob,& conſurget virga de Iſraël, &c.309.1.b.& 397.1.c
18. Iſraël verò fortiter aget. 309.1.b
*Cap.*25.4. Tolle cunctos Principes populi,& ſuſpende eos contra Solem,&c.89.1.c
7. Quòd cùm vidiſſet Phinees filius Eleazari,&c. arrepto pugione, &c.529.1.d
9. Occiſi ſunt viginti quatuor millia hominum. 431.1.c
12. Do ei pacem fœderis mei, * & erit tam ipſi,
13. quàm ſemini eius pactū ſacerdotij,&c.529.1.d
17. Hoſtes vos ſentiant Madianitæ & percutite eos. 225. 2.c
Cap. 27.12. Aſcende in montem iſtum Abarim,& contemplare inde terram, &c. 392. 1.d
13. Cúmque videris eam, ibis & tu ad populum. ibid. 1.c
14. Quia oſtendiſtis me in deſerto Sin, &c. ibid.
16. Prouideat Dominus Deus ſpirituum omnis
17. carnis, hominem, &c. * Ne ſit populus Domini ſicut oues abſque Paſtore.337.1.a.& 542. 1.c & 543.2.a.548. 1.d
18. Tolle Ioſuè filium Nun,virum,in quo eſt ſpi-
19. ritus, &c. * Et dabis ei præcepta cunctis videntibus, & partem gloriæ tuæ. 63.1.a
Cap. 28.26. Dies etiam primitiuorum quando feretis nouas fruges Domino, &c.377.2.d
*Cap.*31.2. Vlciſcere priùs filios Iſraël de Madianitis, & ſic colligeris ad populum tuum. 73.1.c
3. Armate,inquit,ex vobis viros ad pugnam,qui poſſint vltionem Domini expetere. 73.1.a
6. Vaſa quoque ſancta, & tubas ad clangendum tradidit ei. 164. 1. b
7. Omnes mares occiderunt. 473.2 c. & 489.1.c
8. Et Reges eorum, &c.489. 1.c
14. Iratúſque Moyſes Principibus exercitus,&c.
15. * ait: Cur fœminas reſeruaſtis? 346. 2.c.
17. Ergo cunctos interficite,quidquid eſt generis maſculini.&c.473.2.c
46. Et ſuſceptum intulerunt in tabernaculum teſtimonij, in monumentum, &c.370.1.c
*Cap.*32.5. Precamúrque ſi inuenimus gratiam coram te, &c.348.1 b
*Cap.*33.1. Egreſſi ſunt de Ægypto per turmas ſuas in manu Moyſi, & Aaron.341.1.d.& 407.1.d
4. Et ſepelientibus primogenitos, quos percuſſerat Dominus,&c.349.2.b
*Cap.*35.6. De ipſis autem oppidis,quæ Leuitis dabitis,ſex erunt in fugitiuorum auxilia ſeparata. 363. 2. d
12. De ipſis autem vrbibus, quæ ad fugitiuorum ſubſidia ſeparantur,tres erunt trans Iordanem, &c. 492. 1.b
*Cap.*36.7. Omnes enim viri ducent vxores de tribu &c.cognatione ſua.406.2.a
9. Nec ſibi miſceantur tribus, &c.ibid.

Ex Deuteronomio.

*Cap.*1.1. Hæc ſunt verba,quæ locutus eſt Moyſes ad omnē Iſraël,&c.vbi aurū eſt primū.348.2.a
10. Dominus Deus veſter multiplicauit vos,&c. 571.2.c
22. Mittamus viros qui conſiderent terram, & renuntient, &c.598.2.a
*Cap.*2.27. Tranſibimus per terram tuam, publica gradiemur via,&c.388.2.c
*Cap.*4.2. Non addetis ad verbum,quod vobis loquor, nec auferetis ex eo 159.2.b. & 415.1.b
6. En populus ſapiens & intelligens, &c. 139.1.a
7. Non eſt alia natio tam grandis, quæ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus noſter, &c.139.1.a. & 297. 1 c
12. Vocem verborum eius audiſtis,& formam penitus non vidiſtis.30. 2. a
17. Similitudinem omnium iumentorum, &c.vel auium, &c. 369 2.d
20. Vos autem tulit Dominus, & eduxit fornace ferrea Ægypti, vt haberet populum hæreditarium.649. 1.d
24. Dominus Deus tuus ignis conſumens eſt. 304.1. c. & 345. 2. d. & 454. 2. c
*Cap.*5. 28 Bene omnia ſunt loquuti. 65.1.d
Cap. 6. 3. Audi Iſraël,&c. 119.1.d
4. Dominus Deus noſter,Dominus vnus eſt,&c. 299.2. c
5. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c.79.1.b & 299.2.d
6. Erúntque verba hæc,&c.in corde tuo,* & nar-
7. rabis ea filiis tuis. 316.2.c
*Cap.*7. 1. Cùm introduxerit te Dominus Deus tuus in terram, &c. & deleuerit gentes multas coram te, Hethæum, &c. 376. 2.c
3. Filiam tuam non dabis filio eius,nec filiam illius accipies filio tuo. 393. 1. b
6. Te elegit Dominus Deus tuus,vt ſis ei populus peculiaris, &c. 588. 1. a
20. Crabrones mittet Dominus Deus tuus in eos, donec deleat, atque diſperdat, &c.324.2.d
25. Non concupiſces argentum,& aurum,de quibus facta ſunt,&c.370.1.b.& 474.2.b
*Cap.*8.15. Erat ſerpens flatu adurēs,& ſcorpio,ac dypſas, & nullæ omnino aquæ, &c. 5 0. 2. c
Cap. 10. 4. Scripſitque in tabulis iuxta id, quod priùs ſcripſerat verba decem. 602. 1.c
9. Vbi Aaron mortuus ac ſepultus eſt, pro quo ſacerdotio functus eſt Eleazar, &c.552. 1.b
17. Dominus Deus veſter, ipſe eſt Deus eorum, &c.qui perſonā nō accipit,nec munera.577.2.a
*Cap.*12.4. Nō facietis ita Domino Deo veſtro,ſed ad locum quem elegerit, &c.venietis. 393.2.c
6. Et offeretis in loco illo holocauſta & victimas, &c.619.1.b
8. Non facietis ibi, quæ nos hîc faciemus hodie, &c. 534.2 b
*Cap.*13.6. Si tibi voluerit perſuadere frater tuus,
8. &c.eamus,& ſeruiamus diis alienis,&c. * non acquieſcas ei,&c.401.1. c
15. Statim percuties habitatores vrbis illius in ore gladij, &c 370. 1.c.
16. Quidquid etiam ſupellectilis fuerit,congregabis in medio platearum,&c.ibid.
*Cap.*14.21. Non coques hœdum in lacte matris ſuæ, 508. 2. c
*Cap.*15.19. Non operaberis in primogenito bouis, & non tondebis primogenita ouium. 146.2.d
*Cap.*16.19. Non accipies perſonam,nec munera: quia munera excæcant oculos ſapientum, & mutant verba.&c. 573. 1 c
20. Iuſtè quod iuſtum eſt, perſequeris. 578. 2.c
Cap. 17. 14. Conſtituam ſuper me Regem ſicut habent omnes,&c.578.2.c.& 583.1.d.584.1.c
15. Eum conſtitues,quē Dominus Deus tuus elegerit de numero fratrū.581.1.c & 2.c.& 584.1.a
15. Non poteris alterius gentis hominem Regem facere,&c.586.2.c

16.Cúmque fuerit conſtitutus, non multiplicabit ſibi equos,&c.203.2.a.& 612.2.b
20. Nec eleuetur cor eius in ſuperbiam ſuper fratres ſuos , &c. vt longo tempore regnet ipſe, &c.235.1.c.& 414.1.a
*Cap.*18. 18. Prophetam ſuſcitabo eis de medio fratrum ſuorum, &c.65.1.d
*Cap.*19.2. Tres ciuitates ſeparabis tibi in medio terræ, &c 492.1.e
14. Non aſſumes, & transferes terminos proximi tui, &c.570.1.c
*Cap.*20.1.Si exieris ad bellum contra hoſtes tuo, & videris equitatus, &c.Non timebis eos, quia Dominus Deus tuus tecum eſt.135.1.e
*Cap.*21.3. Tollent vitulam de armento, quæ non traxit iugum.379.1.a.& 426.1.e
4.Et ducens eam ad vallem aſperam , atque ſaxoſam,quæ nunquam arata eſt, &c.640.1.b
8.Manus noſtræ non effuderunt ſanguinem hunc, nec oculi viderunt.430.1.a
12.Introduces eam in domum tuam, quæ radet cæſariem, &c.141.2.a.& 393.1.b.& 445.2.d & 495.2.e
21. Vt auferatis malum de medio veſtri & vniuerſus Iſraël audiens pertimeſcat.84.2.e
Cap. 22.5. Non induetur mulier veſte virili, nec vir vtetur veſte fœminea.320.1.a
6.Si ambulans per viam,&c. nidum auis inueneris, & matrem pullis,vel ouis deſuper incuban-
7.tem,* non tenebis eam.425.2.c.& 510.1.e
*Cap.*23.3. Ammonites,& Moabites etiam poſt decimam generationem non intrabunt Eccleſiam Domini in æternum.601.1.e
5. Et noluit Dominus Deus tuus audire Balaam, &c.621.2.c
14.Et ſint caſtra tua ſancta, & nihil in eis appareat fœditatis, ne derelinquat te.209.1.e
15. Non trades ſeruum domino ſuo, qui ad te confugerit, &c,630.1.b
*Cap.*25.4. Non ligabis os bouis terentis in area fruges tuas.631.2.e
*Cap.*27.5. Ædificabis ibi altare Domino Deo tuo, de lapidibus, quos ferrum non tetigit. 427.1.e
8. Et ſcribes ſuper lapides.420.2.e
17. Maledictus qui transfert terminos proximi ſui, &c.570.1.c
25. Maledictus, qui accipit munera, vt percutiat animam ſanguinis innocentis, &c.576.2.d
Cap. 28. 14. Non declinaueris ab eis, nec ad dexteram, nec ad ſiniſtram.414.2.d
65 .Dabit enim tibi Dominus cor pauidum & deficientes oculos,&c.107.2.d
66.Et erit vita tua quaſi pendens ante te Timebis nocte, & die,& non credes vitæ tuæ.641.1b
*Cap.*29.2. Vos vidiſtis vniuerſa, quę fecit Dominus coram vobis in terra Ægypti.641.1.b
Cap. 30.1.Et ductus pœnitudine cordis tui in vniuerſis Gentibus, &c.849.1.e
3. Reducet Dominus Deus tuus captiuitatem tuam,&c ibid.
Cap. 32.2. Fluat, vt ros eloquium meum, quaſi imber, &c. 345.1.b
4. Dei perfecta ſunt opera.&c.598.1.b
5.Peccauerunt ei, & non filij eius.5. 2.c
6. Nunquid non ipſe eſt pater tuus, qui poſſedit te,&c.556. 2.c
7. Interroga patrem tuum , & annuntiabit tibi, &c. 117.1.a
9. Pars autem Domini populus eius, Iacob funiculus hæreditatis eius. 588.1.a
13.Conſtituit eum ſuper excelſam terram.384.2.b
15 Incraſſatus eſt dilectus, & recalcitrauit, &c. dereliquit Deum.&c.459.1.a
27. Ne forte ſuperbirent hoſtes eorum, & dicerent: Manus noſtra excelſa,&c.283.1.d
30. Quomodo perſequatur vnus mille, & duo fugient decem millia.405.1.e
31.Non enim eſt Deus noſter vt dij eorum395.2.c
33.Fel draconum vinum eorum,&c.320.1.d
35. Mel eſt vltio, & ego retribuam in tempore, &c. 321.1.e
39. Videte, quòd ego ſim ſolus, & non ſit alius Deus præter me.299.1.c
Cap. 33.9. Viuat Ruben,& non moriatur. 304.2.b
9. Qui dixit patri ſuo, & matri ſuæ: Neſcio vos, &c. hi cuſtodierunt eloquium tuum, &c.403.1.e. 2.a.& 432.1.d
11. Benedic, Domine fortitudini eius, &c. 580.1.a
11.Percute dorſa inimicorum eius.295,1.b.
17. Cornua rhinocerotis cornua illius.227.2.d
21. Vidit principatum ſuum quòd in patre ſuo Doctor eſſet repoſitus, &c.482.1.d
Cap. 34. 5. Mortuus eſt ibi ſeruus Domini in terra Moab, iubente Domino.648.2.a
6. Et non cognouit homo ſepulchrum eius. 278.1.a.& 289. 2.b
7. Moyſes centum & viginti annorũ erat, quando mortuus eſt:nõ caligauit oculus eius,&c.456.1.c
8. Fleuerunt eum filij Iſraël in campeſtribus Moab, &c.243.2.a
Ex Ioſue.
Cap. 1.2.Moyſes ſeruus meus mortuus eſt.648.2.a
6. Confortare, & eſto robuſtus, tu enim ſorte diuides populo huic terram.43.2.c
7.Confortare igitur, & eſto robuſtus valdè, vt cuſtodias, & facias omnẽ legẽ, &c.ibid.& 388.2.e
9. Cõfortare, ecce præcipio tibi, cõfortare, & eſto robuſtus, noli metuere, & noli timere. 323. 1.c
Cap. 2.9. Noui, quòd Dominus tradiderit vobis terram, &c.78.1.e
Cap. 3.1. Venerunt ad Iordanem, &c. & morati ſunt ibi tres dies.113.1.a
3.Vos quoque conſurgite, & ſequimini præceden-
4. tes:* ſitque inter vos & Arcam ſpatium cubitorum duum millium.208.1.c. & 441.2.d
10.Et diſperdet in conſpectu veſtro Chananæum, &c.& Amorrhæum.520.1.d
15. Iordanis autem ripas aluei ſui tempore meſſis impleuerat.415.2.e
Cap. 4.2. Elige duodecim viros ſingulos per ſingulas tribus: * & præcipe eis, vt tollant de medio Iordanis alueo &c.208.2.a
8. Portantes de medio Iordanis alueo duodecim lapides,&c.516.1.c
Cap. 5.2. Circuncide ſecundò filios Iſraël. 57. 2.a
9. Vocatúmque eſt nomen loci illius Galgala, vſque in præſentem diem.532.1.d
10. Fecerunt Phaſe quarta decima die menſis ad veſperum,&c.441.1.e
13. Noſter es, an aduerſariorum.58.2.c
Cap. 6.3.Circuite vrbem cuncti bellatores, ſemel per diem,&c.201.1.e
4. Septimo autem die Sacerdotes tollant ſeptem buccinas,&c.ibid.
7. Ite & circuite ciuitatem, armati, præcedentes Arcam Domini. 176.1.c
17. Sit ciuitas hæc anathema, & omnia quæ in ea ſunt Domino.213.2.d
18. Vos autem cauete, ne de his, quæ præcepta ſunt quippiam contingatis.570.1.d
19. Quidquid autem auri, & argenti fuerit, &c. Domino conſecretur.370.1,d
23. Eduxerunt Raab, & parentes eius, fratres quoque, &c.224.1.d

Cap. 7. 1. Filij autem Iſraël præuaricati ſunt mandatum, & vſurpauerunt de anathemate.570.1.d.& 616.1.b
7. Quid voluiſti traducere populum iſtum Iordanem fluuium, vt traderes nos in manus Amorrhæi, &c. 159.2.c. & 511. 2.a. & 520.1.c. & 594.1.a
8. Mi Domine Deus, quid dicam videns Iſraëlem hoſtibus terga vertentem? 166.1.d
19. Fili mi, da gloriam Domino Deo Iſraël, & confitere &c.102.2.c.& 236.2.b.& 370.2.c
21. Vidi enim inter ſpolia pallium coccineum, &c.regulámque auream.241.2.d.& 348.2.b
25.Quia turbaſti nos, exturbet te Dominus in die hac.136.2.d
Cap. 8. 29. Regem quoque eius ſuſpendit in patibulo.103.2.a.& 306.1.a
29. Et depoſuerunt cadauer eius de cruce, proiecerúntque in ipſo introitu ciuitatis.293.1.d
31. Altare verò de lapidibus impolitis, quos ferrum non tetigit. 405.2.d.& 427.2.b.& 528.1.c.
Cap. 9.20. Reſeruentur quidem, vt viuant. 78.2.c
Cap. 10.11. Dominus miſit ſuper eos lapides magnos de cælo, vſque ad Azeca: & mortui ſunt multò plures lapidibus, &c. 132. 2.b. & 504.2.d &. 514.1.c
12. Sol contra Gabaon, ne mouearis, & Luna contra vallem Aialon,&c.132.2.b
13. Steterúntque Sol, Luna, &c. 419. 2. c. & 432.1.b.& 5061.b & 570.1.d
*Cap.*13.3.Terra Chanaan,quæ in quinque regulos Philiſthiim diuiditur.364.2.d & 418.2.a
7. Et nunc diuide terram in poſſeſſionem nouem tribubus, &c.558.2.c
Cap. 14. 10. Hodie octoginta quinque annorum
11. ſum, * ſic valens, vt eo valebam tempore, quando ad explorandum miſſus ſum. 456.1.c
15. Nomen Hebron ante vocabatur Cariatharbe, &c.465.1.c
Cap. 15.9. Et peruenit vſque ad vicos montis Ephron: inclinatúrque in Baala, &c 437.2.d. & 465. 1.e
10. Et deſcendit in Bethſames, transítque, &c. 384.2.b
*Cap.*18 6. Huc venietis ad me, vt coram Domino Deo veſtro mittam vobis hîc ſortem. 191.1.b
Cap. 19. 22. Et peruenit terminus eius vſque Thabor & Scheſima,&c.384.2.c
38. Horem, & Bethanath, & Bethſames, ciuitates,&c.ibid.
49. Dederunt filij Iſraël poſſeſſionem Ioſuë filio Nun in medio ſui.572.2.d
*Cap.*21.43. Ne vnum quidem verbum, quod illis præſtiturum ſe eſſe promiſerat, irritum fuit, ſed,&c.129.1.d
Cap. 22. 2. Feciſtis omnia, quæ præcepit vobis Moyſes famulus Domini: mihi quoque in omnibus obediſtis.473.2.b
10. Ædificauerunt iuxta Iordanem altare infinitæ magnitudinis. 516.2.d
*Cap.*23.2. Vocauit Ioſuë omnem Iſraëlem maioréſque natu, & Principes, ac Duces & Magiſtratus, 480.2.c
12. Si volueritis gentium harum, quæ inter vos habitant, erroribus adhærere,&c.361.1.b
Cap. 24. 1. Congregauitque Ioſuë omnes Tribus Iſraël in Sichem. 480.2.c
12.Miſitque ante eos crabrones,&c.324.2.d
14. Auferte deos, quibus ſeruierunt patres veſtri in Moſopotamia, &c. ac ſeruite Domino.473.2.b
18. Seruiemus igitur Domino, quia ipſe eſt Deus noſter 437.1.
19. Deus enim ſanctus & fortis æmulatus eſt,&c. ibid.
23. Auferte deos alienos de medio veſtri. 95.2.a
26. Tulit lapidem pergrandem,&c.516.1.c
27. En lapis iſte erit vobis in teſtimonium, quòd audieritis omnia verba Domini.420.2.c

Ex Lib, Iudicum.

Cap. 1.7. Septuaginta Reges, amputatis manuum ac pedum ſummitatibus colligebant ſub menſa mea ciborum reliquias: ſicut feci, ita reddidit mihi Deus.307.1.e
28. Fecit eos tributarios, & delere noluit. 570.2.d
35. Et aggrauata eſt manus domus Ioſeph, factúſque eſt ei tributarius.314.2.b
Cap. 2. 15. Manus Domini ſuper eos erat, &c. Et vehementer afflicti ſunt.519.2.a
*Cap*3.6.Seruierunt diis eorum,&c.595.2.a
12. Addiderunt autem filij Iſraël facere malum in conſpectu Domini.595.2.a
Cap. 4.1. Addiderúntque filij Iſraël facere malum in conſpectu Domini poſt mortem Aod. 595.2.a
6.Vade,& duc exercitum.137.1.a
8. Si venis mecum, vadam: ſi nolueris venire mecum non pergam.ibid.
14. Hæc eſt enim dies, in qua tradidit Dominus Siſaram in manus, tuas. ibid.
21. Tulit itaque Iaël vxor Haber clauum tabernaculi,&c.percuſſúmque malleo,defixit in cerebrum.514 1.e
21. Qui ſoporem morti conſocians, defecit, & mortuus eſt.463 2.b
*Cap.*5.3.Audite Reges: auribus percipite Principes.44.1.d
8. Clypeus, & haſta, ſi apparuerint in quadraginta millibus Iſraël:432.2.b
8.Noua bella elegit Dominus.649.2.c
20.De cælo dimicatum eſt contra eos: ſtellæ manentes in ordine,&c.514.1.b
Cap. 6. 1. Fecerunt autem filij Iſraël malum in conſpectu Domini. 595.2.a
3. Cúmque ſeuiſſet Iſraël, aſcendebat Madian & Amalec,&c.cuncta vaſtabant.522.2.a
11. Cumque Gedeon filius eius excuteret, atque
12. purgaret frumenta, &c. * apparuit ei Angelus Domini.[illegible]6.2.c. 623.2.c
22. Dominus tecum, virorum fortiſſime. 135.2.b
13.Obſecro, mi Domine, ſi Dominus nobiſcum eſt, cur apprehenderunt nos hæc omnia.135.2.c
14. Vade in hac fortitudine tua, & liberabis Iſraël de manu Madian.588.1.e
16. Ego ero tecum: & percuties Madian, quaſi vnum virum. 135.2.d
20. Tolle carnes, & azymos panes, & pone ſupra petram.427.1.d.& 534.2.b
*Cap.*7.5. Qui lingua lambuerint aquas, &c. ſeparabis eos. 127.1. d.& 534.2.b
6. Fiat itaque numerus eorum, &c. trecenti viri. 514.2.a
13. Vidi ſomnium, & videbatur mihi quaſi ſubcinericius panis, &c. cúmque perueniſſet ad tabernaculum, percuſſit illud.307.2.b
20.Gladius Domini & Gedeonis.176.1.c
*Cap.*8.20. Surge, & interfice eos.311.1.c
21. Tu ſurge,& irrue in nos: quia iuxta ætatem

robur eſt hominis.ibid.2.d
22.Dominare noſtri tu,& filius tuus. 561. 1. b. & 588.1.d
23. Non dominabor veſtri, nec dominabitur in vos filius meus,ſed Dominus 588.1.d
24 Date mihi inaures ex præda veſtra. 561.1.b
Cap. 9. 5. Et venit in domum patris ſui in Ephra, & occidit fratres ſuos.355.1.c
6.Et conſtituerunt Regem Abimelech, &c. 588. 1.c
8.Ierunt ligna, vt vngerent ſuper ſe Regem: dixerúntque oliuæ,&c.567.1.d
10. Dixerúntque ligna ad arborem ficum, veni, & ſuper nos regnum accipe.618.1.c
15. Venite, & ſub vmbra mea requieſcite: ſi autem non vultis, egrediatur ignis, &c. deuoret cedros Libani.44.1.a.& 626.1.c
53. Et ecce vna mulier fragmen molæ deſuper iaciens alliſit capiti Abimelech. 311. 1. d. & 514.2 a. & 588.1.e
54. Qui vocauit citò armigerum ſuum, & ait: Euagina gladium tuum, & percute me, &c. 311.2.d
Cap. 11. 1. Iephte Galaadites vir fortiſſimus, atque pugnator filius mulieris meretricis.558.1.c
11. Abiit itaque Iephte cum Principibus Galaad. 532.1.d
39. Expletis duobus menſibus reuerſa eſt ad patrem ſuum,&c.73.2.a
Cap. 13. 5. Ipſe incipiet liberare Iſraël de manu Philiſthinorum 87.1.c
19. Tulit itaque Manue hœdum de capris, & libamenta, & poſuit ſuper petram. 424.2. b. & 509.2.e.& 534.2.b
20. Cúmque aſcenderet flamma altaris in cælum, Angelus Domini, &c.457.2.e
22.Morte moriemur;quia vidimus Deum.ibid.
23. Si Dominus nos vellet occidere, de manibus noſtris,&c.ibid.2.d
Cap. 14. 6. Dilacerauit leonem, quaſi hœdum in fruſta diſcerpens.505.2.b
Cap. 15.6. Loquuta eſt ergo Dalila ad Samſon: Dic mihi,obſecro,&c.576.1.c
21. Quem cùm apprehendiſſent Philiſthiim, ſtatim eruerunt oculos eius,&c.505.2.b
*Cap.*18.16.Sexcenti autem viri,ita vt erant armati, ſtabant ante oſtium.379.2.c
21.Qui,cùm pergerent,& ante ſe ire feciſſent paruulos,&c.611.1.a
24. Deos meos, quos mihi feci,tuliſtis, & Sacerdotem, & quæ habeo.138.2.
*Cap.*19. 1. Fuit quidam vir Leuites habitans in latere montis Ephraïm,qui accepit vxorem, &c. 406.2.b
Cap. 20. 23. Debeo vltra procedere ad dimicandum contra filios Benjamin fratres meos? 152. 1.d

Ex Ruth.

*Cap.*3.3.Lauate igitur,& vngere,&c.615.1.c
*Cap.*4.10.Et Ruth Moabitidem vxorem Mahalon in coniugium ſumpſerim,&c.393.1.c

Ex 1.Regum.

Cap. 2.5. Donec ſterilis peperit plurimos, 432.1.d
*Cap.*3.18. Dominus eſt: quod bonum eſt in oculis ſuis,faciat.249.2.c
20. Et cognouit vniuerſus Iſraël à Dan vſque Berſabee, quòd fidelis Samuel Propheta eſſet Domini.640.1.a
Cap. 5.3.Ecce dagon iacebat.310.1.b
9. Fiebat manus Domini per ſingulas ciuitates interfectionis magnæ.518.2.c
*Cap.*6. 19. Percuſſit de populo ſeptuaginta viros, &c. 177. 2.b
Cap. 8.11. Filios veſtros tollet, & ponet in curribus ſuis,&c.471.2.c
Cap. 9.8. Ecce inuenta eſt in manu mea quarta pars ſtateris argenti, demus homini Dei, vt indicet nobis viam noſtram. 387.2.c
17. Cúmque aſpexiſſet Samuel Saülem, Dominus dixit ei: Ecce vir, quem dixeram tibi, &c. 582.1.e
*Cap.*10.1. Hoc tibi ſignum,quia vnxit te Deus in
2. Principem. * Cùm abieris hodie à me, &c. 266.1.b.& 582.1.a.& 2.d
17. Conuocauit Samuel populum ad Dominum in Maſphath.480.2.c
25. Loquutus eſt Samuel ad populum legem regni, & ſcripſit in libro, & repoſuit coram Domino. 607.2.d
27. Et deſpexerunt eum, & non attulerunt ei munera.626.1.e
Cap. 11.5.Et ecce Saül veniebat ſequens boues de agro, &c.623.2.e
14. Dixit autem Samuel ad populum; Venite,& eamus in Galgala.480.2.c
15. Perrexit omnis populus in Galgala, & fecerunt ibi regem Saül,&c. 582.1.a
Cap. 12.13.Præſtò eſt Rex veſter,quem elegiſtis, & petiſtis.581.2.e
15. Si autem non audieritis vocem Domini, ſed exaſperaueritis ſermones eius, erit manus Domini ſuper vos.99.1.d
19. Addidimus enim vniuerſis peccatis noſtris malum,&c.584.1.c
Cap. 13.1. Duobus autem annis regnauit ſuper Iſraël. 530.1.a
8. Et expectauit ſeptem diebus iuxta placitum Samuelis.546.2.b
19. Porro faber ferrarius non inueniebatur in omni terra Iſraël: cauerant enim Philiſthiim, ne fortè facerent Hebræi gladium.520.1.c
*Cap.*14. 3. Et Achias filius Achitob fratris Ichabod filij Phinees,&c.509.2.e
9. Si taliter loquuti fuerint ad nos, manete, donec veniamus ad vos,&c.385.2.c
10. Si autem dixerint: Aſcendite ad nos, aſcendamus, &c.15[illegible].c
24. Et non manducauit vniuerſus populus panem.391.1.b.& 505.1.a
32. Comeditque populus cum ſanguine. 346.2.d
37. Et conſuluit Saül Dominum, &c. & non reſpondit ei in die illa. 14.1.c
43. Guſtans guſtaui in ſummitate virgæ,&c. paululum mellis.361.1.c
44. Hæc faciet mihi Deus, & hæc addat, quia morte morieris, Ionatha.102.2.a.& 344.2.e.& 506.2.a
52. Erat autem bellum potens aduerſus Philiſthæos omnibus diebus Saül.518.2.a
Cap. 15. 3. Vade,& percute Amalec,&c.Non parcas ei,&c.71.1.c
6. Tu enim feciſti miſericordiam cum omnibus filiis Iſraël,&c.125.1.a
9. Et pepercit Saül, & populus Agag, & optimis gregibus,&c.548.1.a
11. Pœnitet me, quod conſtituerim Saülem Regem. 315.2 a & 493.2.d
12. Erexit ſibi fornicem triumphalem.516.1.e
14.Quæ eſt hæc vox gregum, quæ reſonat in auribus meis. 525.1.b

23. Quaſi ſcelus idololatriæ eſt, noſſe acquieſcere.595.2.a
23. Abiecit te Dominus, ne ſis Rex.489.2.d
Cap. 16. 1. Dixitque Dominus ad Samuelem: Vſquequò tu luges Saul: cùm ego proiecerim eum?512.2.d
5. Sanctificauit ergo Iſaï, & filios eius, & vocauit eos ad ſacrificium.468.2.a
11. Adhuc reliquus eſt paruulus, & paſcit oues. 546.1.a
12. Et ait Dominus: Surge, vnge eum: ipſe eſt enim, &c.582.2.a & 2 d
20. Tulit itaque Iſaï aſinum plenum panibus, &c. & miſit per manum Dauid.575.1.e
Cap. 17. 1. Congregantes autem Philiſthiim agmina ſua in prælium, conuenerunt, &c.518. 2.a
11. Stupebant; & metuebant nimis.637.2.b
17. Accipe fratribus ephi polentæ, & decem pa-
18. nes iſtos, &c. * Et fratres tuos viſitabis, ſi rectè agant, & cum quibus ordinati ſunt, diſce. 537.2.d
32. Non concidat cor cuiuſque in eo.580.1.b
37. Dominus qui eripuit me de manu leonis, & de manu vrſi, ipſe me liberabit de manu Philiſthæi huius.517.1.a
40. Tulit baculum ſuum, quem ſemper habebat in manibus, &c. & fundam manu tulit. 550. 2.c
45. Ego autem venio ad te in nomine Domini exercituum.524.2.a.& 526.2.e
49. Et infixus eſt lapis in fronte eius.369.1.b
Cap. 18. 17. Eſto vir fortis, & præliare bella Domini 198.2.b
18. Quis ego ſum, aut quæ eſt vita mea, aut cognatio patris mei Iſraël, vt fiam gener Regis? 46.1.d
25. Non habet Rex ſponſalia neceſſe, niſi tantùm centum præputia Philiſthinorum, &c.351. 1.d
27. Surgens Dauid, abiit cum viris, qui ſub eo erant, & percuſſit ex Philiſthiim ducentos viros.526.2.e
Cap. 19. 3. Ego autem egrediens ſtabo iuxta patrem meum in agro &c.637.2.e
13. Tulit autem Michol ſtatuam, & poſuit eam ſuper lectum, & pellem piloſam caprarum poſuit ad caput eius, &c.164.2.c
Cap. 20.7 Si dixerit bene, pax erit ſeruo tuo. 385. 2 a
Cap. 21.4. Si mundi ſunt pueri, &c. 441.2.c.& 580.1.c
5. Continuimus nos ab heri, & nudius tertius, quando egrediebamur.192.2.a
Cap. 23.26. Deſperabat, ſe poſſe euadere à facie Saül. 176.2.b.& 231.2 e
Cap. 24. 6 Poſt hæc percuſſit cor ſuum Dauid, eò quòd abſcidiſſet oram chlamydis Saül, 566.1.a
12. Pater mi, vide, & cognoſce oram chlamydis, tuæ in manu mea.99.2.b
22. Iura mihi in Dómino, ne deleas ſemen meum poſt me, neque auferas nomen meum, &c. 109. 1.e.& 133.1.b
Cap. 25. 10. Quis eſt Dauid, & quis eſt filius Iſai? 312.1.e
22. Hæc faciat Deus inimícis Dauid, & hæc addat, ſi reliquero de omnibus, quæ ad ipſum pertinent. 102.2 b
37. Et mortuum eſt cor eius intrinſecus, & factus eſt quaſi lapis.312.1.e
37. Cúmque pertranſiſſent decem dies, percuſſit Dominus Nabal, & mortuus eſt.392.2.d
Cap. 26. 16. Viuit Dominus, quoniam filij mortis eſtis vos, qui non cuſtodiſtis Dominum.580.1.b
Cap. 28. 3. Et Saul abſtulit magos & ariolos de terra.94.1.b.& 498.2.b
6. Conſuluítque Dominum, & non reſpondit ei, neque per ſomnia, neque per Sacerdotes. 14. 1.d
8. Mutauit ergo habitum ſuum, veſtitúſque eſt aliis veſtimentis, & abiit ipſe, &c.94.1.c
22. Et dixit ad Saul: Quare impoſuiſti mihi? Tu es enim Saül.397.1.e
15. Quare inquietaſti me, vt ſuſcitarer.81.1.b
Cap. 30. 1. Amalecitæ impetum fecerant ex parte auſtrali, &c.546.2.c
2. Et captiuas ducerent mulieres ex ea, à minimo vſque ad magnum.ibid.
26. Dauid miſit dona de præda ſenioribus Iuda proximis ſuis.578.2.c
Cap. 31.1. Philiſthiim pugnabant aduerſus Iſrael: & fugerunt viri Iſraël ante faciem Philiſthiim. 518.2.a
2. Irruerúntque Philiſthiim in Saül, & in filios eius, & percuſſerunt Ionathan, & Aminadab, & Melchiſua filios Saül.251.2.b
3. Totúmque pondus prælij verſum eſt in Saül: & conſequuti ſunt eum viri ſagittarij, & vulneratus eſt vehementer, &c. 637. 2. c
4. Dixítq; Saül ad armigerum ſuum, &c.379.2.e
5. Arripuit itaque Saül gladium ſuum, & irruit ſuper eum. 625.2.b

Ex 2. Regum.

Cap. 1.9. Sta ſuper me, & interfice me: quoniam tenent me anguſtiæ. 641.2.a
10. Stánſque ſuper eum occidi illum: ſciebam enim, &c. & tuli diadema, quod erat in capite eius, &c.71.1.d
20. Nolite annunciare in Geth, neque annuncietis in compitis Aſcalonis, &c 286.2. a
Cap. 2.1. Dixítque Dauid: quò aſcendam? Et reſpondit ei: In Hebron.266.1.d
2. Aſcendit ergo Dauid, &c.465. 1. d
7. Confortentur manus veſtræ, & eſtote filij fortitudinis.198. 2.a
19. Et non declinauit ad dexteram, neque ad ſiniſtram, omittens perſequi Abner.388.2.e
26. An ignoras, quòd periculoſa ſit deſperatio. 197. 1.a
Cap. 3.15. Tulit eam à viro ſuo Phathiel filios Lais,
16. * ſequebatúrque eam vir ſuus plorans vſque Bahurim, &c.410.1. e
19. Loquutus eſt autem Abner etiam ad Beniamin, & abiit, vt loqueretur ad Dauid, &c.396. 2.d
34. Manus tuæ ligatæ non ſunt, & pedes tui non ſunt compedibus aggrauati. 371.2.e
Cap. 4.6. Aſſumentes ſpicas tritici, & percuſſerunt eum in inguine, &c.463.1.b
Cap. 5. 3. Vnxerúntque Dauid in Regem ſuper Iſraël.582.1.b
19. Si aſcendam ad Philiſthiim? & ſi dabis eos in manu mea.507. d. & 527.1.c
24. Et cùm audieritis ſonitum gradientis in cacumine pyrorum, &c.525. 2. a
25. Et percuſſit Philiſthiim dè Gabaa, vſque dum venias Gezer. 527. 1. a
Cap. 6.6. Quoniam calcitrabant boues, & declinauerant eam.407.2. d
7. Iratúſque eſt indignatione Dominus contra Ozam, & percuſſit eum, &c.379.2.c.& 539.2. e. & 585.2.c

9. Et extimuit Dauid dominum in die illa, dicens, &c. 326.2.b
11. Et benedixit Dominus Obededom, & omnem domum eius. 136.1.a
14. Dauid ſaltabat totis viribus ante Dominum, &c. accinctus ephod lineo. 200. 1.c.& 210.1.a
23. Igitur Michol filiæ Saül non eſt natus filius vſque in diem mortis ſuæ. 254.1.d
Cap. 7.5. Vade, & loquere ad ſeruum meum Dauid. 648. 2.c
5. Nunquid tu ædificabis mihi domum ad habitandum? 605.1.d
6. Neque enim habitaui in domo ex die illa, &c. ibidem.
10. Et non turbabitur ampliùs. 518.2.c
23. Quem redemiſti tibi ex Ægypto, gentem, & Deum eius. 605.1.d
25. Nunc ergo, Domine Deus verbum, quod loquutus es ſuper ſeruum tuum, &c. ſuſcita in ſempiternum. 51.1.b
27 Propterea inuenit ſeruus tuus cor ſuum, vt oraret te, &c. 132.2.c
Cap. 8.1. Percuſſit Dauid Philiſthiim, & humiliauit eos, & tulit Dauid frænum tributi, &c. 156. 1.b.& 515.1. d.& 518.2.b.& 520.1.c
2. Et percuſſit Moab, & menſus eſt eos funiculo, coæquans terræ. 225.2.c
Cap. 9.7. Ne timeas, quia faciens faciam in te miſericordiam propter Ionathan, &c. 447.2.a
Cap. 10.12. Eſto vir fortis, & pugnemus pro populo noſtro, & ciuitate Dei. 198.2.b
Cap. 11. 1. Dauid autem remanſit in Ieruſalem. 497.1.d
4. Miſſis itaque Dauid nuntiis, tulit eam, &c. 616.1.e
25. Ex dixit Dauid ad nuntium: Hæc dices Ioab: non te frangat iſta res: varius enim euentus eſt belli. 566.1.b
Cap. 12.9. Quare ergo contempſiſti verbum Domini vt faceres malum, &c. 125.1.b
9. Vriam Hethæum occidiſti gladio. 340.2.a
13. Peccaui Domino. 125.1.b
13. Dominus quoque tranſtulit peccatum tuum. 381. 2.e
14. Quoniam blaſphemare feciſti inimicos Domini. 288.2.a
18. Accidit autem die ſeptima, vt moreretur infans. 392.2.e
22. Quis ſcit, ſi forte donet eum mihi Dominus, & viuat infans. 371.2.a
25. Miſitque in manu Nathan Prophetæ, & vocauit nomen eius. Amabilis Domino. 225.1.c. & 147.1.e.& 553.2.b
Cap. 3.28. Obſeruate eum, cum temulentus fuerit Ammon, & dixero vobis, percutite eum. 264.1.a.& 462.2.b
Cap. 14.2. Miſi Thecuam, & tulit inde mulierem ſapientem, &c. 508.1.e
14. Omnes morimur. 258.2.a
Cap. 15.10. Dicite: Regnauit Abſalom in Hebron. 553.2.b.& 559.2.e
13. Toto corde vniuerſus Iſraël ſequitur Abſalom. 626.2.a
14. Surgite, fugiamus, neque enim erit nobis effugium à facie Abſalom. 167.1.c
23. Rex quoque tranſgrediebatur torrentem Cedron, & cunctus populus, &c 524.1.d
25. Reporta Arcam Dei in vrbem: ſi inuenero gratiam in oculis Domini, &c. 247.1.d
Cap. 16.1. Apparuit Siba puer Miphiboſeth in occurſum eius, &c. 574.1.a
4. Tua ſunt omnia, quæ fuerunt Miphiboſeth. 610.1.b.& 637.1.b
7. Egredere, egredere, vir ſanguinum, & vir Belial. 500.1.a
10. Dominus enim præcepit ei, vt malediceret Dauid, &c. 122.2.c
22. Ingreſſúſque eſt ad concubinas patris ſui coram vniuerſo Iſraël. 530.2.e
Cap. 17.1. Eligam mihi duodecim millia virorum, & conſurgens perſequar Dauid. 331.1.a
8. Tu noſti patrem tuum, & viros, qui cum eo ſunt eſſe fortiſſimos, & amaro animo; veluti ſi vrſa raptis catulis. &c. 197.1.b
23. Porrò Achitophel; &c. abiit in domum ſuam, & in ciuitatem ſuam, & diſpoſita domo ſua, ſuſpendio interiit. 352.1.c
Cap. 18.3. Non exibis, &c. Quia tu vnus pro decem millibus computaris. 431.2.e
16. Cecinit autem Ioab buccina, & retinuit populum, &c. 156.2.c
18. Abſalom erexerat ſibi, cum adhuc viueret, titulum, qui eſt in valle Regis. 516.1.b
33. Contriſtatus itaque Rex, aſcendit in cœnaculum portæ, & fleuit. Et ſic loquebatur vadens: Fili mi Abſalom, &c. 247.1.d
Cap. 19.23. Non morieris. 500.1.a
24. Miphiboſeth quoque filius Saül deſcendit in occurſum Regis illotis pedibus, &c. 447.2.b
29. Fixum eſt, quod loquutus ſum: tu, & Siba diuidite poſſeſſiones. 447. 2. a. & 574. 1. c.& 637.1.b
Cap. 20. 1. Non eſt nobis pars in Dauid, neque hæreditas in filio Iſai, &c. 626.2.a
Cap. 21. 10. Tollens autem Reſpha filia Aia cilicium, ſubſtrauit ſibi ſupra petram ab initio meſſis, &c. 223.2.a
17. Tunc iurauerunt viri Dauid, dicentes: Iam non egredieris nobiſcum in bellum, ne extinguas lucernam Iſraël. 170.1. b.& 497. 1.c.& 525.2.b
Cap. 23. 15. O ſi quis mihi daret potum aquæ de ciſterna, quæ eſt in Bethlehem, &c. 451.2.a. & 568.2.c
16. At ille noluit bibere, ſed libauit eam Domino. 429.2.d.& 451.2.c & 497.2.a
Cap. 24. 1. Et addidit furor Domini iraſci contra Iſraël. 390.1 c
11. Trium tibi datur optio, elige vnum, quod volueris ex his, vt faciam tibi. 121.2.c
13. Tribus menſibus erit peſtilentia in terra tua. 458.1.c
15. Immiſitque Dominus peſtilentiam in Iſraël. 390. 1.c.& 431.1.c.& 434.1 b.& 458.1.c
16. Sufficit: nunc contine manum tuam. 50.2.b
17. Ego ſum, qui peccaui, ego iniquè egi: iſti, qui oues ſunt, quid fecerunt? Vertatur, obſecro, manus tua contra me. 150.2.d. 84.1.a. 337.2.e. & 489.1.a.& 639.1.c
18. Aſcende, & conſtitue altare Domino, &c.
19. * Et aſcendit Dauid iuxta ſermonem Gad. 4242..b
25. Et ædificauit ibi Dauid altare Domino, & obtulit holocauſtum. 534.2.b

Ex 3. Regum.

Cap. 1.17. Domine mi, tu iuraſti per Dominum Deum tuum ancillæ tuæ, Salomon filius tuus regnabit poſt me. 508.1.e
9. Ecce nunc Adonias regnat, te, Domine mi Rex, ignorante. 562.1.c
33. Imponite Salomonem filium meum ſuper mulam meam, & ducite eum in Gihon. 558. 2.d

39. Et vnxit Salomonem.489.2.c
40. Et inſonuit terra à clamore eorum. 188.2.b
Cap. 2. 2. Confortare,& eſto vir.198.2.a
5. Tu quoque noſti, quæ fecerit mihi Ioab filius Saruiæ, quæ fecerit duobus Principibus, &c. 287.1.a
26. Hodie te non interficiam; quia portaſti Arcam Domini,&c.451.2.c
Cap. 3. 1. Et affinitate coniunctus eſt Pharaoni Regi Ægypti: accepit namque filiam eius. 393.1.b
3. Dilexit autem Salomon Dominum ambulans in præceptis Dauid patris ſui. 393.1.
5. Apparuit autem Dominus Salomoni per ſomnium nocte,dicens: Poſtula,quod vis,&c.ibid.
9. Dabis ergo ſeruo tuo cor docile.116.2.c & 636.2.c
16. Nec mihi,nec tibi ſit, ſed diuidatur.301. 2. d
Cap.4.2.Et hi Principes,quos habebat Azarias filius Sadoc,&c.406.1.c
24. Et habebat pacem ex omni parte in circuitu. 529.2.a
25. Habitabàtque Iuda, & Iſraël abſque timore vllo,&c.519.2.a
26. Et habebat Salomon quadraginta millia præſepia equorum curilium.612.2.b
Cap. 5.4. Nunc autem requiem dedit Dominus Deus mihi per circuitum, &c.529.2.a
12.Erat pax inter Hiram & Salomonem, & percuſſerunt ambo fœdus.407.1.a
Cap. 6. 1. Ædificari cœpit domus Domino, &c. 605 1.d
7. Malleus & ſecuris, & omne ferramentum non ſunt audita in domo, cùm ædificaretur, 405.2.d
29. Fecit in eis Cherubim, & palmas, & picturas varias. 185.1.a
38. Perfecta eſt domus in omni opere ſuo, & in vniuerſis vtenſilibus ſuis, ædificauitque eam annis ſeptem.500.2.b
Cap. 7.7. Porticum quoque ſolij, in qua tribunal eſt,fecit,&c.342.1.c
8. Et domuncula, in qua ſedebatur ad iudicandum, &c. erat in media porticu ſimili opere. 577.2.d
Cap.8 10.Nebula impleuit domum Domini. 210. 1 c
11.Impleuerat enim gloria Domini Domum Domini ibid.
56.Non cecidit ne vnus quidem ſermo ex omnibus bonis, quæ locutus eſt per Moyſen. 12.9. 1.d
Cap.9.22. De filiis autem Iſraël non conſtituit Salomon ſeruire quenquam,&c.613.1.c
Cap.10.5. Non habebat vltrà ſpiritum.518 2.c
9. Dominus, &c. conſtituit te Regem, vt faceres iudicium,& iuſtitiam.636.2.c
10. Dedit ergo Regi centum viginti talenta auri, & aromata multa nimis,&c.615.2.d
18. Fecit etiam Rex Salomon thronum de ebore, grande.216.2.b
26. Et facti ſunt ei mille quadringenti currus, &c.612.2.b
29. Egrediebatur autem quadriga ex Ægypto ſexcentis ſiclis argenti,&c.82.1 c
Cap. 11.1. Salomon adamauit mulieres alienigenas multas,&c.553.2.b
3. Fuerunt ei vxores quaſi Reginæ ſeptingentæ,& concubinæ trecentæ. 616.1.b
13. Nec totum regnum auferam, ſed tribum vnam dabo filio tuo 616.2.a
26. Ieroboàm quoque filius Nabath Ephrathæus de Sareda, &c. leuauit manum contra Regem. 94.2.a & 610.1.d
31. Ecce ego ſcindam Regnum de manu Salomonis,& dabo tibi decem tribus.610.1.a
Cap. 12. 4. Pater tuus duriſſimum iugum impoſuit nobis.612.2.c.& 613.1.c
10. Et dixerunt ei iuuenes, qui nutriti fuerant cum eo:Sic loqueris populo huic,&c 579.1.d
11. Pater meus poſuit ſuper vos iugum graue, ego autem addam ſuper iugum veſtrum; &c. 609.1.a
20. Vocauerunt eum, congregato cœtu, & conſtituerunt eum Regem.&c.574.2.a.635.1.c
24. Hæc dicit Dominus: Non aſcendetis, neque bellabitis contra fratres veſtros filios Iſraël,&c, 610.1.b
28. Et excogitato conſilio, fecit duos vitulos aureos.340.1.c.& 344 1.d
Cap.13.4. Apprehendite eum, & exaruit manus eius,&c.344.2.a & 602.1.c
5. Altare quoque ſciſſum eſt, effuſus eſt cinis de altari.344.2.a
24. Qui cùm abiiſſet, inuenit eum leo in via, & occidit.393.1 d.& 463.1.b
33. Poſt verba hæc non eſt reuerſus Ieroboam de via ſua peſſima,&c. Quicunque volebat,implebat manum ſuam,& fiebat Sacerdos.344.2.b
Cap. 14. 2. Surge, & commuta habitum, ne cognoſcaris, quòd ſis vxor Ieroboam,& vade in Silo.94.1.d
Cap.15.5. Eò quòd feciſſet Dauid rectum in oculis Domini,&c.excepto ſermone Vriæ Hethæi. 340.1.d
Cap.16.3. Ecce ego demetam poſteriora Baaſa, & poſteriora domus eius. 319.1.c
Cap.17.1. Viuit Dominus Iſraël, in cuius conſpectu ſto.138.2.a.& 506.1.b
4. Coruiſque præcepi,vt paſcant te ibi.74.1.b
6. Corui quoque deferebant ei panem, & carnes mane,&c.51.1.c.& 594.1.b
15. Quæ abiit, & fecit iuxta verbum Eliæ,& comedit ipſe,& illa,&c.223.1.a
18. Quid mihi,& tibi vir Dei? Ingreſſus es ad me, vt rememorarentur iniquitates meæ, &c. 326. 2.a
20. Et clamauit ad Dominum,& dixit,&c. etiamne viduam apud quam ego ſuſtentor, afflixiſti 594.1.b
Cap. 18. 21.Vſquequò claudicatis in duas partes. 301.1.c
32. Fecítque aquæ ductum, &c. & compoſuit ligna,&c.225.1.a.& 509.2.a
35. Et currebant aquæ circum altare, & foſſa aquæductus repleta eſt.225.1.b
38. Cecidit autem ignis Domini, & vorauit holocauſtum,&c.506.1.a.& 511.2.d
41. Aſcende;comede,& bibe,&c.442.1.b
42. Elias autem aſcendit in verticem Carmeli. 512.1.a
Cap. 19. 5. Et ecce Angelus Domini tetigit eum. 74.1.b
5. Surge,& comede.442.2.a
6. Reſpexit, & ecce ad caput ſuum ſubcinericius panis,& vas aquæ.74.1.b.& 617.1 b
8. Elias ambulauit in fortitudine cibi, &c. 457. 1.c.& 510.1.a
9. Quid hîc agis,Elia.504.1.c
11. Egredere, & ſta in monte coram Domino. 131.1.c
12. Et poſt ignem ſibilus auræ tenuis.31.1.b
18. Et derelinquam mihi in Iſraël ſeptem millia virorum,&c.432.1.c

Cap. 20.

Cap.20.17. Viri egreſſi ſunt de Samaria. 75.1.c
42. Quia dimiſiſti virum dignum morte de manu tua, erit anima tua pro anima eius. 262.2.c
Cap.21. Vinea erat Naboth Iezraëlitæ, &c. 619.2.c
2. Da mihi vineam tuam, vt faciam mihi hortum, &c. dabóque tibi pro ea vineam meliorem. 569.1.c
3. Propitius ſit mihi Dominus, ne dem hæreditatem patrum meorum tibi. 71.2.b.& 573.1.b
4. Venit ergo Achab in domum ſuam indignans, &c.& non comedit panem. 109.2.c.& 349.2.c.&c. 571.1.c
10. Benedixit Deum, & Regem. 103.2.c
13. Eduxerunt eum extra ciuitatem, & lapidibus interfecerunt. 161.1.c
19. Hæc dixit Dominus: Occidiſti inſuper, & poſſediſti, &c. in hoc loco, in quo linxerunt carne. ibid
20. Num inueniſti me inimicum tuum? 109.2.b
29. Eò quòd venundatus ſis, vt faceres malum, &c. 629.2.b
21. Ecce ego inducam ſuper te malum, & demetam. 319.1.d
27. Scidit veſtimenta ſua, & operuit cilicio carnem ſuam, &c. 105.1.c.& 501.2.b
29. Non inducam malum in diebus eius, ſed in diebus filij ſui. 499.2.a
Cap. 22.8. Ego odi eum, quia non prophetat mihi bonum, ſed malum. 94.2.c
15. Aſcende, & vadé proſpere, & tradet eum Dominus in manus Regis. 94.2.c
17. Quaſi oues non habentes paſtorem, &c. 94.2.d.& 548.2.b

Ex 4.Regum.

Cap.1.2. Ite, conſulite Beelzebub Deum Accaron. 317.2.c & 337.2.c.& 428.2.d
10. Si homo Dei ſum, deſcendat ignis de cælo, & deuoret te. 506.1.a
Cap. 2. 1. Cùm leuare vellet Dominus Eliam per turbinem in cælum, &c. 505.2.c
2. Dominus miſit me in Bethel. 537.1.d
4. Dominus miſit me in Iericho. ibid.
6. Dominus miſit me vſque ad Iordanem. ibid.
10. Si videris me, quando tollar à te, erit tibi, quod petiſti. 18.1.b
12. Pater mi, pater mi, currus Iſraël; & auriga eius. 43.2.d.& 145.2.a.& 377.2.c
13. Et leuauit pallium Eliæ, quod ceciderat ei. 305.1 d
23. Aſcende calue, aſcende calue. 611.
Cap. 3.1. Eſt hic Eliſeus filius Saphat, qui fundebat aquam ſuper manus Eliæ. 125.1.c
Cap.4.3. Vaſa non pauca. 176.2.c
6. Cúmque plena fuiſſent vaſa, dixit ad filium ſuum: Affer mihi adhuc vas. 298.2.c, & 391.1.b
27. Anima enim eius in amaritudine eſt, & Dominus celauit à me, &c. 40.1.c
29. Tolle baculum meum in manu tua, & vade. 312.1.c
29. Si occurrerit tibi homo, non ſalutes eum, &c. 81.1.b
33. Et incuruauit ſe ſuper eum, & calefacta eſt caro pueri. 253.2.a.& 540.2.c
35. At ille reuerſus deambulauit in domo, ſemel huc atque illuc. 540.2.d
40. Mors in olla vir Dei, & non potuerunt comedere. 617.1.d
Cap.5.3. Vtinam fuiſſet Dominus meus ad Prophetam, &c. 226.2.b
10. Vade, & lauare ſepties in Iordane, & recipiet ſanitatem caro tua. 68.2.c.& 176.2.d
7. non enim faciet vltra ſeruus tuus holocauſtum, &c. aut victimam diis alienis. 302.2.b
18. Hoc autem ſolum eſt, de quo depreceris Dominum pro ſeruo tuo, &c. 302.1.b
25. Non iuit ſeruus tuus quoquam. 575.2.a
Cap.6.17. Cúmque oraſſet Eliſeus, ait: Domine, aperi oculos huius, vt videat. 521.1.c
30. Scidit veſtimenta ſua, &c. * Et ait: Hæc mihi
31. faciat Deus, & hæc addat, ſi ſteterit, &c. 225.1.c
Cap. 8. 10. Dixítque ei Eliſeus: Vade, & dic ei: Sanaberis, &c. 95.1.a
Cap. 9.6. At ille fudit oleum ſuper caput eius, & ait: Hæc dicit Dominus, vnxi te Regem, &c. 699. 2.b
Cap.10.32. In diebus illis cœpit Dominus tædere ſuper Iſraël. 87.1.d
Cap. 11.12. Produxítque filium Regis, & poſuit ſuper eum diadema, &c. 581.2.b
Cap.13.21. Quod cùm tetigiſſet oſſa Eliſei, reuixit homo. 457.1.c
25. Porrò Ioas filius Ioachatz, tulit vrbes de manu Benadad, &c. 519.2.d
Cap. 17.1. Regnauit Oſee, &c. * fecitque malum
2. coram Domino: ſed non ſicut Reges Iſraël. 162.1.c
9. A turre cuſtodum, vſque ad ciuitatem munitam. 429.1.c
25. Immiſit in eos Dominus leones, qui interficiebant eos. 68.2.a
33. Cùm Dominum colerent, diis quoque ſuis ſeruiebant. 301.c
Cap. 8.4. Ipſe diſſipauit excelſa, & contriuit ſtatuas, &c. 370.2.b
Cap. 19. 4. Si fortè audiat Dominus Deus tuus, &c. fac orationem pro reliquis, quæ repertæ ſunt. 524.2 d
15. Dominus Deus Iſraël, qui ſedes ſuper Cherubim, tu es Deus ſolus Regum omnium terræ. 193.1.d.& 511.2.b
23. In multitudine curruum meorum aſcendi excelſa montium, &c. 100.2.c
34. Protegam vrbem hanc, &c. propter me, & propter Dauid ſeruum meum. 489.2.d.& 512.2.b
35. Venit Angelus Domini, & percuſſit in caſtris Aſſyriorum centum octoginta quinque millia. 251.2.c.& 526.2.b
36. Cúmque adoraret in templo Neſroch, Deum ſuum, &c. filij eius percuſſerunt eum. 313.2.b.
Cap.20.3. Memento quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate. 68.1.c.2.a
17. Ecce dies venient, & auferentur omnia, quæ in domo tua, &c. in Babylonem. 120.1.b.
19. Bonus ſermo Domini, quem loquutus eſt. 120.1.b.
20. Reliqua autem ſermonum Ezechiæ; & omnis fortitudo eius. 120.1.c
Cap. 22.14. Ierunt ad Holdam Prophetidem, quæ habitabat Ieruſalem. 221.1.a.
Cap. 23.7. Deſtruxit quoque ædiculas effœminatorum. 320.1.b
30. Tulítque populus terræ Ioachaz filium Ioſiæ: & vnxerunt eum, &c. 128.2.b
Cap. 24.1. Egreſſúſque eſt Ioachin Rex Iuda ad Regem Babylonis, &c. 393.2.b.
12. Principes eius, & Eunuchi eius. 662.2.a
13. Et protulit inde omnes theſauros domus domini, &c. & cócidit vniuerſa vaſa aurea. 275.2.b

15. Tranſtulit

15. Tranſtulit quoque Ioachin in Babylonem, & matrem Regis &c.583.1.a
Cap. 25.27. Subleuauit Rex Babylonis anno, quo regnare cœperat, caput Ioachin Regis Iuda, de carcere. 78.2.c.& 393.2.a.& 447.2.c
28. Et loquutus ei benignè: & poſuit thronum eius ſuper thronum Regum, &c. 78.2.c.& 393.2.a

Ex Libr. 1. Paralipomenon.

Cap. 6.28. Filij Samuel primogenitus Vaſſeni, & Abia.553.1.d
Cap. 9. 27. Per gyrum quoque templi morabantur in cuſtodiis ſuis, &c.25.1.b
Cap. 12. 2. De fratribus Saül, & Benjamin. 36. 2.d
15. Iſti ſunt, qui tranſierunt Iordanem, menſe primo, quando inundare conſueuit ſuper ripas.415.2.c
18. Tui ſumus, ô Dauid, & tecum, fili Iſaï, pax, pax tibi, &c.653.2.c
Cap. 13. 2. Si placet vobis, & à Domino Deo noſtro egredietur ſermo, mittamus & ad fratres noſtros.100.2.c
Cap. 15.26. Cúmque adiuuiſſet Deus Leuitas, qui portabant Arcam fœderis Domini, immolabantur ſeptem tauri.179.2.d
Cap. 18. 17. Porrò filij Dauid primi ad manum Regis.81.1.a
Cap. 20. 2. Tulit autem Dauid coronam Melchom de capite eius, &c. fecitque ſibi inde diadema.303.1.b
Cap. 21. 3. Augeat Dominus populum ſuum centuplum, quàm ſunt, &c.95.1.c
5. Inuentus eſt omnis numerus Iſraël mille millia, & centum millia, &c.433.2.b
22. Da mihi locum areæ tuæ, vt ædificem in ea altare Domino.620.1.a
Cap. 23. 30. Leuitæ verò, vt ſtent manè ad confitendum, & canendum Domino.25.1.d
Cap. 28. 1. Conuocauit igitur Dauid omnes Principes Iſraël, Duces Tribuū, &c. Tribunos quoque, & Centuriones, &c.480.2.d & 621.1.d
5. Elegit Salomonem filium meum, vt ſederet in throno regni &c.594.2.a
Cap. 29.4. Tria millia talenta auri de auro Ophir, & ſeptem millia talentorum, &c 365.1.a
6. Polliciti ſunt itaque Principes familiarum, & proceres Tribuum Iſraël. ibid.
14. Quis ego, & quis populus meus, vt poſſimus hæc tibi vniuerſa promittere; tua ſunt omnia, &c.361.2.c
23. Seditque Salomon ſuper ſolium Domini in Regem, &c.588.1.c.& 594.2.a

Ex Libr. 2. Paralipomenon.

Cap. 1. 1. Confortatus eſt ergo Salomon filius Dauid in Regno ſuo, & Dominus erat cum eo.176.1.c
12. Sapientia, & ſcientia data ſunt tibi: diuitias autem, &c. dabo tibi.176.2.a
14. Congregauítque ſibi currus, & equites. ibid.
Cap. 5.9. Fuit itaque Arca ibi vſque in præſentem diem.278.1.a
Cap. 12.6. Iuſtus eſt Dominus.122.2.c
7. Quia humiliati ſunt, non diſperdam eos. 122. 2.d
8. Seruient ei, vt ſciant diſtātiam ſeruitutis meæ, & ſeruitutis regni terrarum.647.1.c
Cap. 14. 12. Exterruit itaque Dominus Æthiopes coram Aza, & Iuda: fugerúntque Æthiopes. 176.1.b
Cap. 15. 16. Ex auguſto depoſuit imperio, eò quòd feciſſet in luco ſimulacrum Priapi 403.2.c
Cap. 16.14. Poſuerúntque eū ſuper lectum ſuum plenum aromatibus. 615.2 d
Cap. 17.9. Docebántque populum in Iuda habentes librum legis Domini, &c.538.1.d
Cap. 18. 16. Vidi vniuerſum Iſraël diſperſum in montibus, &c.29.2.b
18. Vidi Dominum ſedentem in ſolio ſuo. ibid.
33. Accidit autem, vt vnus è populo ſagittam in incertum iaceret, & percuteret Regem. 166.1.c
Cap. 19. 7. Non eſt apud Dominum Deum noſtrum iniquitas, nec perſonarum acceptio, &c. 577.2.b
Cap. 20. 6. Domine Deus patrum noſtrorum, tu es Deus in cœlo, & dominaris cunctis regnis, &c.511.2.b
24. Vidit procul omnem latè regionem plenam cadaueribus, &c.505.1.a
37. Quia habuiſti fœdus cum Ochoſia, percuſſit Dominus opera tua, contritæque ſunt naues. 346.2.d
Cap. 23.7. Leuitæ autem circundent Regem, habentes ſinguli arma ſua.379.2.c
Cap. 24. 7. Deſtruxerunt domum Dei, & de vniuerſis, quæ ſanctificata fuerant, ornauerunt fanum Baalim.297.1.d
Cap. 26. 6. Ædificauit quoque oppida in Azoto. 274.1.a
16. Cùm roboratus eſſet, eleuatum eſt cor eius in interitum ſuum: & neglexit Dominum, &c. 566 2.a
17. Statímque ingreſſus poſt eum Azarias Sacerdos, & cum eo Sacerdotes Domini.288.1.d
18. Non eſt tui officij Ozia, vt adoleas incenſum Domino.13.2.b
18. Sed Sacerdotum, hoc eſt filiorum Aaron.344. 2.d
19. Iratúſque Ozias tenens in manu thuribulum, vt adoleret incenſum, &c. 509.1.c. & 601.1.c
19. Statimque orta eſt lepra in fronte eius.369. 1.b
Cap. 28. 21. Igitur Achaz ſpoliata domo Domini &c. dedit Regi Aſſyriorum munera.650.2.b
Cap. 32. 21. Reuersúſque eſt cum ignominia in terram ſuam.305.1.a
33. Dormiuitque Ezechias cum patribus ſuis, &c.120.1.d
Cap. 36.3. Ponite Arcam in Sanctuario templi, quod ædificauit Salomon.297.1.a
Cap. 36. 10. Aſportatis ſimul pretioſiſſimis vaſis domus Domini.275.2.b
20. Ductus in Babylonem, ſeruiuit Regi, & filiis eius &c. 618. 2.a
21. Et celebraret terra ſabbata ſua, &c. ibid.

Ex libr. 2. Eſdræ.

Cap. 1.2. Omnia Regna terræ dedit mihi Dominus Deus, & præcepit mihi, vt ædificarem ei domum. 396.1.c
3. Ipſe eſt Deus, qui eſt in Ieruſalem. ibid.
4. Et omnes reliqui in cunctis locis, &c. adiuuent eum.348.1.a
Cap. 3.12. Seniores, qui viderant templum prius, &c. & hoc templum in oculis eorum, flebant, 277.2.d
Cap. 4. 4. Factum eſt igitur, vt populus terræ impedi

impediret manus populi Iudæ.128.1.c
Cap.7.10.Eſdras enim parauit cor ſuum, vt inueſtigaret legem Domini.476.1.a
Cap. 9.2. Semen ſanctum cum populis terrarum. 128.2.a
6. Deus meus,confundor, & erubeſco leuare faciem meam ad te,quoniam iniquitates noſtræ multiplicatæ ſunt,&c.508.1.d

Ex Libr.2. Eſdræ.

Cap.1.1.Factum eſt in menſe Caſleu pag.1 §.2
3. Et murus Ieruſalem diſſipatus eſt,& portæ eius combuſtæ ſunt igni.257.2.c
4. Sedi, & fleui,& luxi diebus multis, ieiunabam, & orabam ante faciem Dei cœli.ibid.
Cap. 2. 13. Egreſſus per portam vallis nocte, & conſiderabam murum Ieruſalem,&c. 537.2.a
Cap. 4. 16. Media pars iuuenum eorum faciebat opus,& media parata erat ad bellum.500.2.d
Cap. 5. 1. Factus eſt clamor populi, & vxorum eius magnus,aduesrùs fratres ſuos.152.1.c
Cap.8.10.Ite, & comedite pinguia, &c.quia ſanctùs dies Domini eſt: gaudium enim Domini, eſt fortitudo noſtra.452.d.2
Cap. 9.3. Quater in die, & quater confitebantur, & adorabant Deum ſuum.496.1.c
Cap. 13.7. Veni in Ieruſalem, & intellexi malum, quod fecerant Eliaſib,&c.547.2.b

Ex Libr. Tobiæ.

Cap.2.2.Dixit filio ſuo: Vade, & adduc aliquos de tribu noſtra,&c.447.1.a
13. Non eſt contriſtatus contra Deum, quòd plaga cæcitatis euenerit ei,&c. 247.2.a
21. Videte,ne fortè furtiuus ſit, reddite eum dominis ſuis, &c.127.2.d
Cap. 3. 10. Perrexit in ſuperius cubiculum, &c.
11. * ſed in oratione perſiſtens cum lacrymis deprecabatur.589.2.c
Cap. 4.19. Conſilium ſemper à ſapiente perquire. 339.2.a
Cap. 6.2. Et ecce piſcis immanis exiuit ad deuorandum eum. 310.1.c
4. Attraxit eum in ſiccum, & palpitare cœpit ante pedes eius. 310.1.c
Cap.8.3. Apprehendit Dæmonium, & religauit illud in deſerto,&c. 306.1.b

Ex Libr. Iudith.

Cap. 4.12. Scitote, quoniam exaudiet Dominus preces veſtras.523.2.c
13. Memores eſtote Moyſis ſerui Domini, qui Amalec, &c. orando deiecit.ibid.
Cap. 5. 16. Vbicunque ingreſſi ſunt ſine arcu & ſagitta,&c.Deus eorum pugnauit pro eis, &c. 135.1.c
19. Vt ſciat omnis gens, quoniam Nabuchodonoſor Deus terræ eſt,&c.128.2.a
Cap. 6. 20. Simul expleto ieiunio, refecerunt. 485.1.c
Cap.7.17. Conteſtemur hodie cœlum & terram. 606.2.a
Cap. 8. 32. Stabitis vos ad portam nocte iſta, & ego exeam cum Abra mea, & orate.481.2.b
33. Nihil aliud fiat, niſi oratio pro me ad Dominum.ibid.
Cap. 10.3. Impoſuit mitram ſuper caput ſuum, & induit ſe veſtimentis iucunditatis,&c.308.1.c
5. Panes,& caſeum,&c.ibid.
Cap. 13. 9. Cúmque euaginaſſet illum, apprehendit comam capitis eius,&c.514.1.a
9. Cõfirma me,Domine Deus,in hac hora.524.1.b
13. Aperite portas, quoniam nobiſcum eſt Deus. 136.2.c
15. Et concurrerunt ad eam omnes,& c. 435.1.c
16. Et accendentes luminaria, congyrauerunt circa eam vniuerſi.ibid.
16. Illa autem aſcendens in eminentiorem locum,iuſſit ſilentium.214.2.a
20. Viuit autem ipſe Dominus, quoniam cuſtodiuit me Angelus eius, &c.213.1.c
Cap. 14. 12. Egreſſi mures de cauernis ſuis, auſi ſunt prouocare nos ad prælium.325.1.d
Cap. 15.16. Tu gloria Ieruſalem, tu lætitia Iſraël, &c.217.1.a.& 337.1.d
Cap. 16.13. Tunc vlulauerunt caſtra Aſſyriorum, &c.311.1.b
30. In omni autem ſpatio vitæ eius non fuit qui perturbaret Iſraël.309.1.a

Ex Libr. Eſther.

Cap. 4. 2. Non enim erat licitum indutum ſacco aulam Regis intrare.447.1.d
14. Et quis nouit, verùm idcircò ad regnum veneris,&c.224.2.a
Cap.5. 2. Extendit contra eam virgam auream, quam tenebat manu,&c.123.1.b
Cap.6.7. Homo quem Rex honorare cupit,* de-
8. bet indui veſtibus Regis, & imponi ſuper equum,&c.550.2.a
Cap.7.3. Dona mihi animam meam, pro qua rogo.223.1.c.& 508.1.c
6. Hoſtis, & inimicus noſter peſſimus, ipſe eſt Aman,&c.453.2.c
10. Suſpẽſus eſt itaque Aman in patibulo.426.2.d
Cap.9. Iudæi, qui in oppidis non muratis, ac villis morabantur 419.1.d
Cap. 14. 11. Ne tradas Domine,ſceptrum tuum his,qui non ſunt.193.2.d
Cap.15.6. Aſſumpſit duas famulas,& ſuper vnam quidem innitebatur,&c.220.2.a
7. Altera autem famularum ſequebatur dominam, &c.ibid.

Ex Libr. Iob.

Cap.1.5. Conſurgénſque diluculò offerebat holocauſta pro ſingulis.508.2.d
6. Cùm veniſſent filij Dei, vt aſſiſterent coram Domino.27.1.b.& 2.c
7. Circuiui terram, & perambulaui eam. 304.1.a. & 372.1.c & 499.1.c
11. Tange cuncta, quæ poſſidet, niſi in faciem benedixerit tibi. 103.2.c. & 120.2.b.& 241.1.c. & 314.1.c &. 598.2.c
12. Egreſsúſque eſt Satan à facie Domini. 237.2. c.& 418.1.d
16. Ignis de cœlo cecidit, & tactas oues,&c. 158. 2.b
20. Tunc ſurrexit Iob, & ſcidit veſtimenta ſua. 121.1.a
20. Et tonſo capite corruens in terra adorauit. 121.1.b.& 410.1 c
21. Nudus egreſſus ſum de vtero matris meæ,nudus reuertar.103.1.b
22. Dominus dedit, Dominus abſtulit, &c. 122. a.& 158.2.d
Cap.2. 5. Mitte manum tuam,& tange os eius,&c. 334.2.d
6. Ecce in manu tua eſt, veruntamen animam illius

illius ſerua.148.2.a.& 334.2.d & 598.1.c
10. Quaſi vna de ſtultis mulieribus loquuta es. 633.1 c
10.Si bona ſuſcepimus de manu Dei, mala quare non ſuſcipiemus.158.2.d.& 241.2.d
13. Sederunt cum eo in terra ſeptem diebus, & nemo loquebatur ei verbum.85.1.c
*Cap.*3.24. Antequam comedam, ſuſpiro,&c.451.1.c
*Cap.*4.3.Ecce docuiſti multos, &c.* Nunc autem
4.venit ſuper te plaga,& defeciſti.144.2.c
7 Quis vnquàm innocens periit.436.2.b
8.Qui operantur iniquitatem, & ſeminant dolores,& metunt eos. 361.1.c
11. Tigris periit, eò quòd non haberet prædam. 312.1.d
17. Nunquid homo Dei comparatione iuſtificabitur,&c.437.1.b
18.Et in Angelis ſuis reperit prauitatem.115.1.e. & 437.1.b
*Cap.*5.4. Longè fient filij eiu s à ſalute, & contrentur in porta,&c.554.1.c.
13. Qui apprehendit ſapientes in aſtutia eorum, & conſilium prauorum diſſipat.333.2.d
Cap. 6.7. Quæ priùs nolebat tangere anima mea, nunc præ anguſtia cibi mei ſunt.61.2.b
10. Hæc mihi ſit conſolatio, vt affligens me dolore non parcat.437.1.a
21. Nunc veniſtis, & modò, videntes plagam meam timetis,538.2.d
*Cap.*7.20.O cuſtos hominum, quare poſuiſti me contrarium tibi,&c.107.1.e
Cap. 9. 16. Cùm inuocarem exaudierit me, non credo.&c.597.1.b
24. Terra data eſt in manus impij, vultum iudicium eius operit.578.1.b
26. Pertranſierunt quaſi naues poma portantes. 263.1.e
Cap. 10. 8. Manus tuæ fecerunt me, &c. 133. 1.b
17. Inſtauras teſtes tuos contra me, &c. 160. 2.c
Cap. 11. 7. Forſitan veſtigia Dei comprehendes, &c.39.2 b
14.Si iniquitatem, quæ eſt in manu tua, abſtuleris à te, &c. eris ſtabilis, & non timebis. 469. 2.c
Cap. 13.19 Quare tacens conſumor? 563.1.c
Cap. 15. 15. Cæli non ſunt mundi in conſpectu eius.212.1.a
21. Sonitus terroris ſemper in auribus illius, &c. 107.2.c
34. Ignis deuorabit tabernacula eorum, qui munera libenter accipiunt. 575. 2. c. & 577. 1.c
35. Concepit dolorem, & peperit iniquitatem, &c.109.2 c
Cap. 17. 3. Pone me iuxta te, & cuiuſuis manus pugnet contra me 135.2.a.& 604.1.b
10. Conuertimini, & venite, & non inueniam in vobis vllum ſapientem.552.2.b
*Cap.*18.14.Calcet ſuper eum quaſi Rex,interitus. 259.1.a.& 611.2.c
15. Habitent in tabernaculo illius ſocij eius, &c. 193.2.d
*Cap.*19.21. Quare perſequimini me, ſicut Deus. 100.2.a.& 449.1.a
*Cap.*21.2. Audite, quæſo,ſermones meos, & agite pœnitentiam.561.1.a
13. Ducunt in bonis dies ſuos,&c 609.1.c
14. Qui dixerunt Deo: Recede à nobis,&c.602. 2.b
*Cap.*23.9.Si ad ſiniſtram quid agam? Non apprehendam eum, &c.414.2.c
11. Viam eius cuſtodiui,&c. 415.1.b
Cap. 25.2. Qui facit concordiam in ſublimibus ſuis. 407.1.c
3. Nunquid eſt numerus militum eius?181.1.a
Cap. 26.7. Qui appendit terram ſuper nihilum. 194.1.c
8. Qui ligat aquas in nubibus ſuis,&c.13.1.d
Cap. 27.8. Quæ eſt enim ſpes hypocritæ, ſi auarè rapiat.554.2.c
Cap. 29. 16. Pater eram pauperum, &c.. 559. 1.a
24.Et lux vultus mei non cadebat in terram.129. 1.b
Cap. 30.4. Mandebant herbas, & arborum cortices,&c.632.1.b
12. Ad dexteram Orientis calamitates meæ,&c. 191.1.e
*Cap.*31.1.Pepigi fœdus cum oculis meis, &c.171. 2.d.& 558. 2.c
18. Quia ab infantia mea creuit mecum miſeratio,&c. 224.2.c
36. Vt in humero meo portem illum, &c. 41. 2.c
*Cap.*32.2. Indignatúſque eſt Eliu filius, &c. 575. 2.b
20. Loquar, & reſpirabo paululum, &c. 563. 1 d
*Cap.*33.14.Semel loquitur Deus. 32.2.b
27.Dicet: Peccaui, & verè deliqui.119.2.d
Cap. 34. 30. Qui regnare facit hominem hypocritam propter peccata populi. 599.1.c. & 2.c
Cap. 35. 6. Si peccaueris, quid ei nocebis? &c. 88.2 a
7. Si iuſtè egeris, quid donabis, ei? &c. 361. 2.c
15. Nunc enim non infert furorem ſuum, &c. 319.1.a
Cap. 36. 16. Requies autem menſæ tuæ erit plena pinguedine.460.2.b
18. Nec multitudo donorum inclinet te. 566. 2. d.& 573.2.c
32. In manibus abſcondit lucem,&c.28.1.c
Cap. 37. 18. Qui ſolidiſſimi, quaſi ære fuſi ſunt. 645.1.d
Cap. 38.7.Cùm me laudarent ſimul aſtra matutina, &c. 27.1 c
10. Circundedi illud terminis meis.644.2.e
11. Et dixi: Vſque huc venies, & non procedes ampliùs? &c.664.2.e
24. Per quam viam ſpargitur lux, &c. 522. 2.b
35. Nunquid mittes fulgura, & ibunt, &c. 82. 1.d
*Cap.*39.28. In petris manet,&c.424.1.b
Cap. 40.14. Ipſe eſt principium viarum Dei, &c. 606.1.d
20. An extrahere poteris Leuiathan hamo. 310. 1.a
24. Nunquid illudes ei quaſi aui? 305.1.a
28. Videntibus cunctis præcipitabitur. 291. 4.a
Cap. 41. 5. Auditu auris audiui te, &c. 591. 1.a
7. Non eſtis loquuti coram me rectum. 130. 2.b
8. Iob autem ſeruus meus orabit pro vobis. 512. 2.c
11. Et dederunt ei vnuſquiſque ouem vnam, & inaurem auream. 561.1.c

Ex Libr. Pſalmorum.

Pſal. 1. 1. Beatus vir qui non abiit in conſilio impiorum,&c.331.1.c.& 372.1.e
2. In lege Domini voluntas eius.79.1.a
6. Iter impiorum peribit.345.2.a
Pſal. 2. 3. Dirumpamus vincula eorum. 466. 1.a
4. Qui habitat in cœlis, irridebit eos, &c. 336. 1.d
9. Conſtitutus ſum Rex ab eo ſuper Sion, &c. 303.2.c
7. Filius meus es tu, ego hodie genuite. 631. 1.c
8. Poſtula à me, & dabo tibi gentes, hæreditatem tuam. 50.2.d.& 640.2.e
10. Erudimini, qui iudicatis terram. 589. 1.b
12. Apprehendite diſciplinam, &c. 44. 1. d. & 265.1.d
Pſal. 3. 2. Domine, quid multiplicati ſunt, qui tribulant me. 626.1.e
4. Tu autem Domine ſuſceptor meus es, & gloria mea, &c.256.2.c.& 526.1.e
6. Ego dormiui,& ſoporatus ſum. 83.1.c
Pſal. 4. 2. Cùm inuocarem, exaudiuit me Deus iuſtitiæ meæ.331.2.b
6. Sacrificate ſacrificium iuſtitiæ,&c 175.2.b
6. Quis oſtendit nobis bona?650.2.e
7. Dediſti lætitiam, &c. * A fructu frumenti,
8. vini, & olei,&c.453.1.a.458.2.c
Pſal. 5. Neque habitabit iuxta te malignus, &c. 208.2.a.& 298.2.e
Pſal. 6. 11. Conuertantur,& erubeſcant velociter. 373.1.c
Pſal. 7. 3. Ne quando rapiat, vt leo, animam meam,&c.524.1.c
15. Ecce parturiit iniuſtitiam: concepit dolorem, &c.109.2.c.& 360.1.e
Pſal. 8. 2. Domine Dominus noſter, quàm admirabile eſt nomen tuum,&c 39.2.a
6. Minuiſti eum paulominùs ab Angelis. 27.1.e 184.1.b.& 423.2.b
Pſal. 9. 2. Confitebor tibi, Domine, in toto corde meo.478.2.d
7. Inimici defecerunt frameæ in finem, &c. 303. 2. d
10. Adiuror in opportunitatibus.284.1.c 2.b
Pſalm. 10. ſecundum Hebr. 14. Vides, quoniam tu laborem, & dolorem conſideras. 360. 1.c
15. Contere brachium peccatoris, & maligni,&c. 345.2.b
17. Deſiderium pauperum exaudiuit Dominus: Præparationem cordis, &c. 478.1.b & 627.1.b
Pſal. 10. 5. Dominus in templo ſacto ſuo, &c. 211. 2.b.& c
7. Ignis, & ſulphur, & ſpiritus procellarum. 632.2.e
Pſal. 11. 5. Linguam noſtram magnificabimus, &c. Quis noſter Dominus eſt; 382.2 d
6. Propter miſeriam inopum, &c. Exurgam, dicit Dominus.47.1.a
9. In circuitu impij ambulant. 470. 1. a. & 449. 1.b
Pſal. 12. 6. Qui tribulant me, exultabunt, ſi motus fuero,&c.337.2.c
Pſal. 13. 3. Non eſt qui faciat bonum, non eſt vſque ad vnum.148.2.c
Pſal. 14. 1. Domine, quis habitabit in tabernaculo tuo.436.2 b
4. Ad nihilum deductus eſt in conſpectu eius malignus.291.e.& 306.2.e
5. Qui pecuniam ſuam non dedit ad vſuram, & munera &c.non accepit 577.2.d
Pſal. 15. 4. Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum. 360. 1.e
4. Nec memor ero nominum eorum, &c.338. 1.a
8. Prouidebam Dominum in conſpectu meo ſemper.10.1.e
Pſal. 16. 4. Vt non loquatur os meum opera hominum.127.1.c
11. Oculos ſuos ſtatuerunt declinare in terram. 128.2.c
15. Satiabor, cùm apparuerit gloria tua. 40.1.a. & 186.2.c
Pſal. 17. 5. Circundederunt me dolores mortis. 260.1.e
11. Aſcendit ſuper Cherubin, & volauit. 186. 2.a
33. Qui præcinxit me virtute, &c 170.2.a
34. Perfecit pedes meos, tanquàm ceruorum.141. 1.b.& 170.1.a.& 311.2.b
42. Clamauerunt, nec erat, qui ſaluos faceret, &c.627. 1.e
45. In auditu auris obediuit mihi. 32.1.e
46. Filij alieni mentiti ſunt mihi, &c.152.1.e
Pſal. 18. 6. In Sole poſuit tabernaculum ſuum, &c.419.2.c
7. Occurſus eius vſque ad ſummum eius.425.2.a
8. Lex Domini immaculata conuertens animas, &c.527.2.b
Pſal. 19. 4. Holocauſtum tuum pingue fiat, 511. 2.d
5. Tribuat tibi ſecundùm cor tuum,&c.596.2.e
8. Hi in curribus, & hi in equis: nos autem in nomine Domini,&c.261.1.b
Pſal. 20. 7. Lætificabis eum in gaudio cum vultu tuo.455.2.d
9. Inueniatur manus tua omnibus inimicis tuis, dextera tua &c.313.1.e
10. Pones eos vt clibanum ignis in tempore vultus tui.455.2.d
Pſal. 21. 6. Ad te clamauerunt, & ſalui facti ſunt. 508.1.b
7. Ego autem ſum vermis, & non homo.424.2.d
15. Sicut aqua effuſus ſum. 484.1.b
17. Circundederunt me canes multi.450.2.b
27. Edent pauperes, &c. & viuent corda eorum. 448.2.b.& 458.2.b
30. Manducauerunt, & adorauerunt omnes pingues terræ 507.2.b
Pſal. 22. 1. Dominus regit me,& nihil mihi deerit.136.1.c
2. Super aquam refectionis educauit me. 113.2. b.& 470.1.a
4. Si ambulauero in medio vmbræ mortis, &c. 134.2.a.& 604.1.b
Pſal. 23. 7. Eleuamini portæ æternales, & introibit Rex.191.1.& 591.2.e
Pſal. 24. 14. Firmamentum eſt Dominus timentibus.&c.17 2.e
Pſal. 25. 8. Dilexit decorẽ domus tuæ, &c.256.1.e
10. In quorum manibus iniquitates ſunt, &c. 576.2.b
Pſal. 26. 1. Dominus protector vitæ meæ, à quo trepidabo.135.2.a
4 Vnam petij à Domino, hanc requiram. 192.2.d
Pſal. 28. 9. Vox Domini præparantis ceruos. 253. 1.e
9 In templo eius omnes dicent gloriam.212.1.d
Pſal. 29. 5. Confitemini memoriæ ſanctitatis eius. 207 1.e
6. Ira in indignatione eius: & vita in voluntate eius

eius. 315. 1. b
7. Ego dixi in abundantia mea: non mouebor in æternum. 278. 1. d
Pſal. 20. 3. Eſto mihi in Deum protectorem. 130. 2. d
13. Factus ſum, tanquàm vas perditum, 646. 1. c
16. In manibus tuis ſortes meæ. 262. 2. c
19. Muta fiant labia doloſa, 310. 1. b
20. Quàm magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine, quam abſcondiſti timentibus te. 132. 1. c
Pſal. 31. 3. Quoniam tacui, inueterauerunt omnia oſſa mea. 487. 2. b
4. Grauata eſt ſuper me manus tua. 313. 2. c
4. Conuerſus ſum in ærumna, dum configitur ſpina. 361. 1. c
5. Delictum meum cognitum tibi feci. 485. 1. d
5. Confitebor aduerſum me iniuſtitiam meam; & tu remiſiſti, &c. 53. 2. c
10. Multa flagella peccatoris. 107. 2. a
Pſal. 32. 17. Fallax equus ad ſalutem: in abundantia virtutis ſuæ non ſaluabitur. 200. 2. d
Pſal. 33. 11. Diuites eguerunt, & eſurierunt, &c. 566. 1. c. & 608. 2. c
16. Oculi Domini ſuper iuſtos, & aures eius in preces eorum. 638. 1. e
17. Vultus autem Domini ſuper facientes mala, vt perdat, &c. 455. 2. d
22. Mors peccatorum peſſima. 240. 2. c
Pſal. 34. 3. Dic animæ meæ, ſalus tua ego ſum. 50. 2. c
4. Auertantur retrorſum. &c. 239. 1. e
8. Captio, quam abſcondit, apprehendat eum. 334. 2. b
13. Humiliabam in ieiunio animam meam. 501. 2. a
15. Congregata ſunt ſuper me flagella, & ignoraui. 652. d
20. In iracundia terræ, loquentes dolos cogitabant. 128. 2. c
Pſal. 35. 5. Aſtitit omni viæ non bonæ. 652. 2. a
7. Iudicia Dei abyſſus multa. 264. 1. d
13. Ibi ceciderunt, qui operantur iniquitatem. 105. 1. d
Pſal. 36. 3. Spera in Domino, & fac bonitatem, &c. & paſceris in diuitiis eius. 175. 2. b
4. Delectare in Domino, & dabit tibi petitiones cordis tui. 569. 2. e
5. Reuela Domino viam tuam. 487. 1. b
15. Gladius eorũ intret in corda ipſorum. 334. 2. c
25. Iunior fui, etenim ſenui, & non vidi iuſtum derelictum. 7. 1. b
Pſal. 37. 5. Iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. 372. 1. c
7. Miſer factus ſum, &c. tota die contriſtatus ingrediebar. 247. 1. a
16. In te Domine ſperaui, tu exaudies me. 512. 1. a
18. Ego in flagella paratus ſum. 366. 1. b
19. Quoniam iniquitatem meam annunciabo tibi. 487. 1. c
Pſal. 38. 10. Obmutui, & non aperui os meum, &c. 158. 1. d
Pſal. 39. Multa feciſti tu Domine Deus meus, mirabilia tua. 514. 1. d
7. Sacrificium & oblationem noluiſti: aures autem perfeciſti mihi. 452. 1. c
13. Circundederunt me mala, quorum non eſt numerus, &c. Iniquitates meæ multiplicatæ ſunt. 160. 2. c. & 340. 1. d
Pſal. 40. 9. Verbum iniquum conſtituerunt aduersùm me. 341. 1. a
12. Non gaudebit inimicus meus ſuper me. 188. 2. a
13. Me autem propter innocentiam ſuſcepiſti. 99. 1. b
Pſal. 41. 3. Sitiuit anima mea ad Deum fortem viuum. 452. 2. b
5. Tranſibo in locum tabernaculi admirabilis, &c. in voce exultationis, & confeſſionis, &c. 370. 2. d. & 453. 1. b
7. Memor ero tui de terra Iordanis, &c. 132. 2. d
Pſal. 43. 6. In te inimicos noſtros ventilabimus cornu in nomine tuo 529. 1. c
7. Non enim in arcu meo ſperabo. ibid.
16. Tota die verecundia mea contra me eſt, &c. 367. 2. d
Pſal. 44. 9. Myrrha, & gutta, & caſſia à veſtimentis tuis, &c. 615. 2. e
11. Audi filia, & vide &c. 53. 1. b. & 2. c. & 401. 1. c
12. Et concupiſcet Rex decorem tuum. 53. 2. a
14. Filiæ Regis ab intus in fimbriis aureis, &c. 227. 2. a
16. Afferentur in lætitia, & exultatione. 360. 2. c
Pſal. 45. 2. Deus noſter refugium, & virtus. 171. 1. c
5. Sanctificauit tabernaculum ſuum Altiſſimus. 210. 1. d
6. Deus in medio eius non commouebitur. 134. 2. b
12. Dominus virtutum nobiſcum. 170. 1. e
Pſal. 46. 6. Aſcendit Deus in iubilo. 191. 1. d
Pſal. 47. 4. Deus in domibus eius cognoſcetur. 42. 1. a
15. Ipſe reget nos in ſæcula. 261. 1. b
Pſal. 48. 2. Audite hæc, omnes gentes, &c. 79. 2. a
3. Quique terrigenæ, & filij hominum: ſimul in vnum diues, & pauper. 79. 1. a
6. Cur timebo in die mala. 110. 2. b
13. Homo cùm in honore eſſet, non intellexit. 565. 2. c
15. Sicut oues in inferno poſiti ſunt. 305. 2. e
15. Dominabuntur eorum iuſti in matutino. 629. 1. c
18. Cùm interierit, non ſumet omnia: neque deſcendet cum eo gloria eius. 362. 2. a
20. Introibit vſque in progenies patrum ſuorum. 26. 2. a
Pſal. 49. 7. Audi populus meus, & loquar: Iſraël, & teſtificabor tibi. 53. 1. c
6. Non accipiam de domo tua vitulos, &c. 361. 2. d
14. Immola Deo ſacrificium laudis. 370. 2. d
16. Quare tu enarras iuſtitias meas. 487. 2. a
Pſal. 50. 4. Ampliùs laua me ab iniquitate mea, &c. 486. 2. d
5. Peccatum meum contra me eſt ſemper. 169. 1. c. & 381. 2. e
6. Tibi ſoli peccaui, & malum coram te feci. 486. 2. d
9. Aſperges me hyſſopo, & mundabor, &c. 47. 2. a
11. Auerte faciem tuam à peccatis meis. 382 1. a
Pſal. 51. 10. Ego autem ſicut oliua fructifera in domo Dei, &c. 175. 2. a
Pſal. 54. 7. Quis dabit mihi pennas, ſicut columbæ: 171. 1. d
9. Saluum me fecit à puſillanimitate ſpiritus. ibid.

24. Viri ſanguinum, & doloſi non dimidiabunt dies ſuos. 254. 1. c
Pſal. 55. 9 Deus vitam meam annunciaui tibi. 166. 2. d
Pſal. 56. 4. Miſit de cælo, & liberauit me. 327. 2. b
7. Laqueum parauerunt pedibus meis: & incuruauerunt animam meam. 253. 2. b
9. Exurgam diluculo. 24. 1. a
Pſal. 57. 5. Furor illis ſecundùm ſimilitudinem ſerpentis, &c. obturantis aures ſuas. 634. 2. c
6. Quæ non exaudiet vocem incantantium, & venefici, &c. 357. 1. b
10. Priuſquàm intelligerent ſpinæ veſtræ rhamnum, ſicut viuentes, ſic in ira abſorbet eos. 265. 1. d
Pſal. 58. 8. Ecce loquentur in ore ſuo, & gladius in labiis eorum, &c. 10. 1. c
Pſal. 59. 6. Dediſti metuentibus te ſignificationem, vt fugiant à facie arcus. 171. 2. e
10. Moab olla ſpei meæ. 216. 1. a
10. Mihi alienigenæ ſubditi ſunt. 152. 1. a & 389. 1. e
Pſal. 60. 4. Turris fortitudinis à facie inimici. 172. 1. a
Pſal. 62. 3. Vt viderem virtutem tuam, & gloriam tuam. 256. 1. c
Pſal. 65. 12. Impoſuiſti homines ſuper capita noſtra. 475. 2. b. & 611. 2. d
Pſal. 66. 2 Illuminet vultum ſuum ſuper nos, & miſereatur noſtri. 455. 2. d
5. Lætentur, & exultent gentes, &c. 487. 2. c. & 493. 1. e
6. Confiteantur tibi populi Deus. 487. 2. c
Pſal. 64. 4. Et iuſti epulentur, exultent, &c. 453. 1. b
7. Deus, qui habitare facit vnius moris in domo. 470. 2. c
8. Deus, cùm egredereris in conſpectu populi tui, &c. 191. 2. a
14. Si dormiatis inter medios cleros, pennæ columbæ deargentatæ, &c. 111. 2. b
18. Currus Dei decem millibus multiplex. 377. 2. e
18. Dominus in eis in Sina in ſancto. 207. 1. d.
Pſal. 68. 3. Infixus ſum in limo profundi, & non eſt ſubſtantia. 424. 1. a.
9. Extraneus factus ſum fratribus meis, & peregrinus filiis matris meæ. 152. 1. c.
11. Et operui in ieiunio animam meam. 502. 2. c
23. Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum. 307. 1. d
24. Obſcurentur oculi eorum, ne videant, & dorſum eorum ſemper incurua. 390. 1. a
36. Quoniam Deus ſaluam fecit Sion, & ædificabuntur ciuitates Iuda. 492. 2. a
Pſal. 70. 12. Deus ne elongeris à me. 138. 2. b
22. Nam & ego confitebor tibi in vaſis Pſalmi. 379. 2. d
Pſal. 71. 15. Et permanebit cum Sole & ante Lunam. 278. 2. d
8. Dominabitur à mari vſque ad mare, &c. ibidem.
16. Et erit firmamentum in terra in ſummis montium. 459. 2. b
Pſal. 72. 4. Non eſt reſpectus morti eorum. 258. 2. c. & 261. 1. d. & 260. 1. c
5. In labore hominum non ſunt; & cum hominibus non flagellabuntur. 107. 2. a. & 609. 1. c
18. Deieciſti eos, dum eleuarentur. 466. 2. c
25. Quid enim mihi eſt in cælo? & à te quid volui ſuper terram? 302. 2. a
27. Qui elongant ſe à te, peribunt. 138. 2. b
Pſal 73. 3. Leua manus tuas in ſuperbias eorum in finem. 293. 1. a
9. Signa noſtra non vidimus, iam non eſt Propheta, &c. 14. 2. d
12. Operatus eſt ſalutem in medio terræ. 219. 1. d
13. Tu confirmaſti in virtute tua mare, & contribulaſti capita draconum in aquis. 304. 2. c & 310. 1. a
14. Tu confregiſti capita draconis. 528. 2. b
Pſal. 74. 2. Confitebimur tibi Deus, confitebimur, &c. 493 2. a
Pſal. 75. 3. Factus eſt in pace locus eius, &c. * ibi
4. confregit potentias, &c. 111. 2. d
6. Dormierunt ſomnum ſuum, & nihil inuenerunt in manibus ſuis. 42. 2. a & 629. 2. d
7. Ab increpatione tua Deus Iacob, dormitauerunt, qui aſcenderunt equos. 201. 1. a
11. Cogitatio hominis cōfitebitur tibi, & reliquię cogitationis diem feſtum agent tibi. 382. 2. a
Pſal. 77. 9. Filij Ephrem intendentes, & mittentes arcum conuerſi ſunt in die belli. 155. 2. d
14. Eduxit eos in nube diei. 213. 2. d
17. Et appoſuerunt adhuc peccare ei. 131. 2. a
25. Panem Angelorum manducauit homo. 449. 2. c. & 456. 1 b & 459. 2 b
30. Adhuc eſcæ eorum erant in ore ipſorum, & ira Dei aſcendit ſuper eos. 506. 1. d. & 598. 1. d
31. Occidit pingues eorum, & electos Iſraël impediuit. 264. 2. c. & 598. 1. d
40. Quoties exacerbauerunt eum in deſerto. 595. 1. c
49. Immiſſiones per Angelos malos. 294. 1. a
4. Induxit eos in montem ſanctificationis ſuæ. 595. 1. d
57. Conuerſi ſunt in arcum prauum. 336. 2. a
59. Audiuit Deus, & ſpreuit: ad nihilum redegit valdè Iſraël. 202. 1. c
60. Et repulit tabernaculum Silo. &c. 177. 2. c
61. Tradidit in captiuitatem virtutem eorum, & pulchritudinem, &c. 256. 2. a. & 182. 2. a
64. Sacerdotes eorum in gladio ceciderunt. 165. 2. c. & 254. 1. d
65. Tanquàm potens crapulatus vino. 315. 1. a
66. Percuſſit inimicos ſuos in poſteriora: opprobrium ſempiternum dedit illis. 316. 1. b. & 319. 2. a. & 342. 1. d. & 367. 2. b
67. Et repulit tabernaculum Ioſeph, & Tribum
68 Ephraïm non elegit, * ſed elegit Tribum Iuda. 420. 1. a. & 610. 1. c.
Pſal. 79. 2. Qui ſedes ſuper Cherubim, manifeſtare. 187. 1. b
Pſal. 80. 11. Dilata os tuum, & implebo illud. 478. 1. b
12. Et non audiuit populus meus vocem meam, & Iſraël non intendit mihi. 43. 2. c. & 639. 1. a
16. Inimici Domini mentiti ſunt ei. 500. 1. d
Pſal. 81. 1. Deus ſtetit in Synagoga deorum, 27. 1. d. & 407. 2. b
6. Ego dixi; Dij eſtis, & filij excelſi omnes. 26. 2. b. &. 265. 2. a
Pſal. 82. 5. Non memoretur nomen Iſraël vltra. 238. 1. a
8. Alienigenæ cum habitantibus Tyrum. 152. 1. a
17. Imple facies eorum ignominia: & quærent nomen tuum, Domine. 345. 2. b. & 368. 2. d
Pſal. 83. 4. Altaria tua, Domine virtutum. 170. 1. e
6. Aſcenſiones in corde tuo diſpoſuit. 477. 2. a
8. Ibunt de virtute in virtutem, &c. 126. 1. c. & 477. 2. a

11. Melior

11.Melior eſt dies vna in atriis tuis ſuper millia. 25.1.c
11.Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei,&c. 567. 2.b
*Pſal.*84.1.Benedixiſti, Domine terram tuam. 213. 1.b.
12.Veritas de terra orta eſt.211.2.c
13.Terra noſtra dabit fructum ſuum.ibid.
*Pſal.*85.9.Omnes gentes quaſcunque feciſti, venient,&adorabunt coram te.624.2.b
11.Lætetur cor meum, vt timeat nomen tuum. 407.1.b
*Pſal.*86.1.Fundamenta eius in montibus ſanctis. 103.1.b.& 215.2.c
3.Glorioſa dicta ſunt de te ciuitas Dei.217.1.a
4.Ecce alienigenæ,& Tyrus,&c.152.1.a
Pſal. 87. 5.Inter mortuos liber.199.1.a
16.In laboribus ſum ego à iuuentute mea.260.1.e
Pſal. 88.7. Quis in nubibus æquabitur Domino: ſimilis erit Deo in filiis Dei? 27.1.c
13.Aquilonem,& mare tu creaſti.212.1.c
18.Quoniam gloria virtutis eorum tu es.593.1.a
36.Semel iuraui in ſancto meo,ſi Dauid mentiar. 91.2.a
*Pſal.*89.9. Anni noſtri,ſicut aranea meditabuntur.317.2 a
*Pſal.*90.7. Cadent à latere tuo mille, & decem millia à dextris tuis.282.1.c.
11.Angelis ſuis mandauit de te, vt cuſtodiant te, &c.415.1.d
13.Super aſpidem,& baſiliſcum ambulabis, &c 310.2 d
15.Cum ipſo ſum in tribulatione: eripiam eum 134.2.a.& 590.2.c &.602.2.d
Pſal. 91. 15. Adhuc multiplicabuntur in ſenecta vberi.234.1.c
*Pſal.*92.5.Domum tuam decet ſanctitudo, Domine.207.1.e
*Pſal.*93.20.Nunquid adhæret tibi ſedes iniquitatis,qui fingis laborem in præcepto.492.1.a
*Pſal.*94.3.Deus magnus ſuper omnes Deos. 27. 2.d.
10.Quadraginta annis offenſus fui generationi illi,& dixi,ſemper hi errant corde.595.1.d
11.Quibus iuraui in ira mea.38.2.b.
Pſal. 95. 5.Quoniam omnes Dij gentium Dæmonia.193.
*Pſal.*96.8.Adorate eũ omnes Angeli eius.27. 1.e
*Pſal.*98.5.Adorate ſcabellum pedum eius, quoniam ſanctum eſt.207.1.d.& 438.1 d
6.Et Samuel inter eos,qui inuocant nomen eius. 408.2.a
8.Deus, tu propitius fuiſti eis, & vlciſcens in omnes adinuentiones eorum.600.1.b.
Pſal. 100. 2. Perambulabam in innocentia cordis mei,&c.537.1.a
*Pſal.*101.4. Oſſa mea,ſicut cremium, aruerunt 593.2.c
Pſal. 102. 5. Renouabitur, vt aquilæ, iuuentus tua.377.2.b
20.Benedicite Domino omnes Angeli eius, po-
21.tentes virtute, &c. * qui facitis voluntatem eius.145.2.d
*Pſal.*103.4. Qui facis Angelos tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem vrentem.26.2.b.& 538. 1.a.& 540.2.a
8.Aſcendunt montes, & deſcendunt campi. 478. 2.b
10.Qui emittis fontes in conuallibus.415. 2. d.
15.Cor hominis confirmat.457.1.c.
20.Poſuiſti tenebras,& facta eſt nox: in ipſa pertranſibunt.305.1.d
21.Catuli leonum rugentes,vt rapiant, &c. 311. 1.e
26. Draco iſte, quem formaſti ad illudendum ei. 305.2.c
Pſal. 104. 17..In ſeruum venundatus eſt Ioſeph. 199.2 c
19. Humiliauerunt in compedibus pedes eius, &c.590.2.d
37. Non erat in tribubus eorum infirmus.456.1. d.& 506.1.d
*Pſal.*105.Et irritauerunt Deum, &c 646.1.d
10. Mutauerunt gloriam ſuam in ſimilitudinem vituli.256.2.c
23. Vt auerteret iram eius, &c. 512.1.b
26.Et eleuauit manum ſuam ſuper eos,vt proſterneret eos,314.2.a
36.Seruierunt ſculptilibus eorum. 360.1.a
37.Immolauerunt filios ſuos, & filias ſuas Dæmoniis.410.1.a.& 652.1.c
41. Dominati ſunt eorum qui oderunt eos. 199. 2.a
45. Pœnituit eum ſecundùm multitudinem miſericordiæ ſuæ. 493.2.d
Pſal. 106. 16. Contriuit portas æreas, & vectes ferreos confregit 645.2.b
18. Omnem eſcam abominata eſt anima eorum. 194.2.c
20. Miſit verbum ſuum, & ſanauit eos, & eripuit eos de interitionibus eorum. 454. 2.c.& 461. 1.b
Pſal. 107. 10. Mihi alienigenæ amici facti ſunt. 389.1.c
*Pſal.*108.7. Oratio eius fiat in peccatum. 172.2.a. & 627.2.b
9. Fiant filij eius orphani:& vxor eius vidua.609. 1.b
15. Fiant contra Dominum ſemper,&c.88.2.d
17. Et perſequtus eſt hominem inopem, & compunctum corde mortificare.567.2.b
4. Genua mea infirmata ſunt à ieiunio: & caro mea immutata eſt propter oleum.503.2.a
*Pſal.*109.1.Sede à dextris meis,donec ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum.278.2.b
3. In ſplendoribus ſanctorum.419.2.d
Pſal. 110. 5.Eſcam dedit timentibus ſe. 442. 1.d
10. Sanctum,& terribile nomen eius. 312.1.b
*Pſal.*112.9. Qui habitare facit ſterilem in domo, matrem filiorum lætantem 470.1.c
*Pſal.*113.2. Iſraël poteſtas eius. 588.1.d
Pſal. 114 3. Circundederunt me dolores mortis, 260.1.c
5. Miſericors Dominus, & iuſtus, & Deus noſter miſeretur.433 2.c
7. Conuertere, anima mea, in requiem tuam, quia Dominus benefecit tibi.244.1.c
Pſal. 115 1.Credidi, propter quod loquutus ſum, ego autem humiliatus ſum nimis.39.2.c
3. Quid retribuam Domino pro omnibus, quæ retribuit mihi? 453.2.d
4. Calicem ſalutaris accipiam, & nomen Domini inuocabo.ibid.& 457.1 a
6. Pretioſa in conſpectu Domini mors ſanctorum eius.12.1.b.& 240.2.c
7. O Domine, quia ego ſeruus tuus,&c. 649.1.b
8.Dirupiſti vincula mea, tibi ſacrificabo hoſtiam laudis.382.1.c.& 551.1.a
*Pſal.*117.12. Circundederunt me ſicut apes. 220. 2.b
13. Impulſus euerſus ſum,vt caderem: & Dominus ſuſcepit me 184.2 c.& 478.1.c
22.Hic factus eſt in caput anguli.130.2.d.& 420. 1.c.& 421.2.b

*Pſal.*118. 11. In corde meó abſcondi eloquia tua, vt non peccem.472.1.d
14. In via teſtimoniorum tuorum delectatus ſum, ſicut in omnibus diuitiis.11.2.e.& 633.2.d
17.Retribue ſeruo tuo,&c.465.2.b
20. Concupiuit anima mea deſiderare iuſtificationes tuas. 100.1.d
46. Loquebar de teſtimoniis tuis in conſpectu Regum,& non cõfundebar.113.1.a.& 289.2.a
55.Memor fui nocte nominis tui Domine. 18.2.b
64. Miſericordia tua Domine plena eſt terra. 366. 2.a
67.Priuſquàm humiliarer,ego deliqui.163.1.e
63. Multiplicata eſt ſuper me iniquitas ſuper borum. 522.2.d
89.In æternum Domine,verbum tuum permanet in cælo.299.1.a
94. Tuus ſum ego,ſaluum me fac.631.1.a
98. Prudentem me feciſti mandato tuo.77.1.e
99. Super omnes docentes me intellexi, quia teſtimonia tua meditatio mea eſt, 41.2.a & 574. 1.a
100.Super ſenes intellexi: quia mandata tua quæſiui.7.2.b.& 41.2.a.& 77. 2.a
105. Lucerna pedibus meis verbum tuum,22.1.a
108. Voluntaria oris mei beneplacita fac Domine.31.2.d
113. Iniquos odio habui.345.2.d.& 401 .2.a
115. Declinate à me,maligni; & ſcrutabor mandata Dei mei. 639.2.b
133.Et non dominetur mei omnis iniuſtitia. 541 2.b
137. Iuſtus es,Domine,& rectum iudicium tuum. 123.1.d
140. Ignitum eloquium tuum vehementer. 128 1.a
145.Clamaui in toto corde meo. 478.2.e
167. Cuſtodiuit anima mea teſtimonia tua, & dilexit ea vehementer.79.1.b.&.512.1.e
169. Appropinquet deprecatio mea in conſpectu tuo.512.1.e
171.Eructabunt labia mea hymnum,cùm docueris me,&c.127.1.b
Pſal. 119.2. Domine libera animam meam à labiis iniquis,& à lingua doloſa.522.2.d
*Pſal.*120.1. Leuaui oculos meos in montes.418. 2.b
4. Ecce non dormitabit, neque dormiet, qui cuſtodit Iſraël.172 .d.& 20.2.a
5. Dominus cuſtodit te, Dominus protectio tua ſuper manum dexteram tuam.128.1.d
Pſal. 124 5. Declinantes autem in obligationes, adducet Dominus cum operantibus iniquitatem.415.1.a
Pſal. 125.6.Euntes ibant,& flebant mittentes ſemina ſua.457.1.a
*Pſal.*126.2. Vanum eſt vobis ante lucem ſurgere: ſurgite, poſtquam ſederitis,qui manducatis panem doloris.93.2.d.360.1.b.&646.1.b
Pſal. 127. 3.Filij tui, ſicut nouellæ oliuarum in circuitu menſæ tuæ.445.2.a
*Pſal.*129.1. De profundis clamaui ad te,Domine. 415.2.c
4. Quia apud te propitiatio eſt,&c.175.1.a
Pſal. 131.4. Si dedero ſomnum oculis meis, &c. 18.2.a
5.Donec inueniam locum Domino tabernaculũ Deo Iacob.191.1.e
6. Ecce audiuimus eam in Ephrata, inuenimus eam in campis ſyluæ. 103.1.b.& 354. 1. e. & 419.1.b.& 466.2.b
7.Introibimus in tabernaculum eius:adorabimus in loco,vbi ſteterunt pedes eius.208.1.b
8.Surge Domine, in requiem tuam, tu & arca ſanctificationis tuæ,284.1.c.
*Pſal.*132.1.Sicut vnguentum in capite quod deſcendit in barbam,barbam Aaron,&c.49.2.b
*Pſal.*134.10.Percuſſit gentes multas, & occidit Reges fortes,284.1.a
18.Similes illis fiant,qui faciunt ea,&c.421.1.c
*Pſal.*136.1. Super flumina Babylonis, illic ſedimus,&c.257.2.a
*Pſal*137.8.Dominus retribuet pro me.87.1.b
*Pſal.*138.1. Domine, probaſti me, & cognouiſti me.474.1.d
6.Mirabilis facta eſt ſcientia tua ex me.186.2.c
7.Quò ibo à ſpiritu tuo? & quò à facie tua fugiam,&c.134.1.b.
14.Quia terribiliter magnificatus es.186.2.c
15.Et ſubſtantia mea in inferioribus terræ.48. 2. d
17.Mihi autem nimis honorificati ſunt amici tui, Deus.12.1.e
23.Proba me Deus,& ſcito cor meum, &c. 474. 1.d
Pſal. 139. 10. Labor labiorum ipſorum operiet eos.360.1.d
*Pſal.*141.5. Periit fuga à me,& non eſt,qui requirat animam meam.524.2.b
6.Clamaui ad te, Domine,dixi: Tu es ſpes mea, &c.ibid.
Pſal. 143. 8. Dextera eorum, dextera iniquitatis. 248.2.a
11.Erue me de manu filiorum alienorum.152.1.c
*Pſal.*144.9.Suauis Dominus vniuerſis.478.2.a
*Pſal.*145. 3. Nolite confidere in principibus. 566. 2.c
4.Exibit ſpiritus eius,&reuertetur in terram ſuam. 265.1.c
8.Dominus erigit eliſos, &c.* Dominus cuſtodit 9.aduenas,pupillum,&c.345.2.a
*Pſal.*147.14. Qui poſuit fines tuos pacem:& adipe frumenti ſatiat te.450.1.a.& 529.1. a. & 2.b.& 529.2.b
*Pſal.*149.2.Lætetur Iſraël in eo,qui fecit eum, & filiæ Sion exultent in Rege ſuo.588.1.c
6.Exaltationes Dei in gutture eorum, & gladij ancipites in manibus eorum.523.2.b

Ex Prouerbiis.

Cap. 1.24.Quia vocaui,& renniſtis: extendi manum meam,&c.627.1.b
27.Ego quoque in interitu veſtro ridebo, & ſubſannabo,&c ibidem.
*Cap.*3.7.Ne ſis ſapiens apud temetipſum.552.2.d
18.Lignum vitæ eſt his,qui apprehenderint eam. 456.2.c
28.Ne dicas amico tuo: Vade, &c. cras dabo tibi 369.2.b
32.Cum ſimplicibus ſermocinatio eius.27.1.e
*Cap.*4.18. Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit,& creſcit,&c.477.1.b
23.Omni cuſtodia ſerua cor tuum.194.2.e
27.Ne declines ad dextram, neque ad ſiniſtram. 414.2.e
*Cap.*5.9.Ne des alienis honorem tuum,& annos 10.tuos,&c.* ne fortè gemas,319.1.c
*Cap.*6. 6. Vade ad formicam, ô piger,&c.& diſce ſapientiam.118.2.d.& 397.2.c
13.Peruerſus annuit oculis,terit pede, digito loquitur.417.2.d
23.Mandatum lucerna eſt,& lux.22.1.b
32.Qui adulter eſt,&c perdet animam ſuam, &c. 561.1.a
*Cap.*7. 18. Veni, inebriemur vberibus, & fruamur,&c.548.2.c

19.Non

19. Non eſt vir in domo ſua,abiit via longiſſima. 10.1. c.8. & 548. 2.c
Cap. 8. 12. Ego ſapientia habito in conſilio, &c. 339.1. c.
17. Qui mane vigilant ad me, inuenient me.222. 2.a
34. Beatus qui vigilat ad fores meas quotidie, &c. ibid.
Cap. 9. 2. Miſcuit vinum. 457. 1. c
3. Miſit ancillas ſuas, vt vocarent ad arcam, & ad mœnia ciuitatis. 148. 1. b
Cap. 10. 13. In labiis ſapientis inuenitur ſapientia, &c.319.2.b
24. Deſiderium ſuum iuſtis dabitur.451.2.d
*Cap.*12. 15. Via ſtulti recta in oculis eius:qui autem ſapiens eſt, audit conſilia.339. 2. a
21. Non contriſtabit iuſtum, quidquid ei acciderit. 246. 2. c
Cap. 13. 10. Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt:qui autem agunt omnia cum conſilio,reguntur ſapientia 339. 1. c
Cap. 14. 8. Poſſidebunt paruuli ſtultitiam.97.1.b
28. In multitudine populi dignitas Regis, &c. 622.2. c
*Cap.*15.13.Cor gaudens exhilarat faciem 231.1.c
15. Secura mens, quaſi iuge conuiuium.111. 2.a
Cap. 26 25. Eſt via, quæ videtur homini recta,& nouiſſima eius ducunt ad mortem. 383. 2. b
26. Anima laborantis laborat ſibi, quia compulit eum os ſuum. 145. 1. d
*Cap.*17.23.Munera de ſinu impius accipit,vt peruertat ſemitas iudicij. 576. 2. c
*Cap.*18.3.Cùm in profundum peccatorum venerit, contemnit. 653. 2.a
10. Turris fortiſſima nomen Domini. 172. a
17. Iuſtus prior eſt accuſator ſui. 488. 1.d
19. Frater, qui adiuuatur à fratre,quaſi ciuitas firma. 405. 1.c
*Cap.*19. 24. Abſcondit piger manum ſuam,&c. 465. 2.d
25. Peſtilente flagellatu, ſtultus ſapientior erit. 84. 2. c
Cap 20. 5. Sicut aqua profunda, ſic conſilium in corde viri, &c.586. 2.c
7. Iuſtus, qui ambulat in ſimplicitate ſua, beatos poſt ſe filios derelinquet.557. 1. b
Cap. 21. 11. Multato peſtilente, ſapientior erit paruulus. 84. 2. c
22. Ciuitatem fortium aſcendit ſapiens,&c. 304. 1. a
30. Non eſt ſapientia,&c. contra Dominum.339. 2. d
Cap. 22. 13. Dicit piger. Leo eſt fortis, in medio platearum occidendus ſum, &c.465. 2. d
15. Stultitia colligata eſt in corde pueri. 97. 1.b
*Cap.*23 1.Quando ſederis,vt comedas cum Principe, diligenter attende, quæ appoſita ſunt, &c. 453.2. a
33.Oculi tui videbunt extraneas,& cor tuum loquetur peruerſa. 383. 1. a
34. Eris ſicut dormiens in medio maris, & quaſi
35. ſopitus, &c. * verberauerunt me,ſed non doluì, &c. 111. 1. a
Cap. 25.17.Subtrahe pedem tuum de domo proximi tui, &c. 12. 1. c
Cap. 26. 4. Ne reſpondeas ſtulto iuxta ſtultitiam eius. 638. 1.
11. Sicut canis, qui reuertitur ad vomitum ſuum. 498. 1 b
13. Dicit piger : Leo eſt in via, &c. 376.2. c.& 465 .2. c
Cap. 27. Sicut auis tranſmigrans de nido ſuo, ſic vir, &c. 547.1.b
10. Amicum tuum, & amicum patris tui, ne dimiſeris. 59. 1. b
19. Corda hominum manifeſta ſunt prudentibus. 484. 1.b
20. Infernus & perditio nunquam implentur: ſimiliter & oculi hominum inſatiabiles.569.2.c
23. Diligenter agnoſce vultum pecoris tui, &c. 555. 1.d
27. Sufficiat tibi lac caprarum in cibos tuos, &c. 533. 1.c
Cap. 28. 1. Fugit amplius, nemine perſequente. 108. 1.a.& 193.1.d
1. Quaſi leo confidens abſq; terrore erit.513. 2.b
Cap. 30. 6. Ne addas quidquam verbis illius,&c. 139.2.b
16. Ignis nunquam dicit : ſufficit.569. 2. c
20. Talis eſt via mulieris,&c.quæ dicit: Non ſum operata malum. 380. 1. c
30. Leo fortiſſimus beſtiarum, ad nullius pauebit occurſum. 513.2. b
*Cap.*31. 1. Viſio, qua erudiuit eum mater ſua.223. 2. c
17. Accinxit fortitudine lumbos ſuos , &c. roborauit, &c. 308. 2 c
21. Non timebit domui ſuæ, &c. domeſtici eius amicti ſunt duplicibus.223.1. b

Ex Eccleſiaſte.

Cap. 2. 5. Ædificaui mihi domo , & plantaui vineas, feci hortos,&c. 613. 2.c
*Cap.*3. 7. Tempus tacendi, & tempus loquendi. 118. 2. a
*Cap.*5.3. Si quid vouiſti Deo,ne moreris reddere, &c. 369. 2. c
11. Dulcis eſt ſomnus operanti, &c. 24. 1. c. & 631.1. d.
15. Quid ergo prodeſt ei, quòd laborauit in ventum. 632. 2. d
*Cap.*7. 3.Melius eſt ire ad domum luctus , quàm ad domum conuiuij, 263. 1. c
29. Virum de mille vnum reperi.197. 1. c
Cap. 8. 11. Quia non profertur citò contra malos ſententia, &c. perpetrant mala.174. 2.b.
12. Ego cognouì, quòd erit bonum timentibus Deum, &c. 174. 2. c
*Cap.*9.7. Vade ergo,& comede in lætitia,&c.quia Deo placent opera tua. 452. 2. c. & 459. 1.b
12. Neſcit homo finem ſuum; ſed ſicut piſces capiuntur, &c.162. 2. b
17. Verba ſapientium audiuntur in ſilentio.143. 2. a
*Cap.*10. 5. Et malum, quod vidi ſub Sole , &c. Egrediens à facie Principis. 600. 2 c
16. Væ tibi terra, cuius Rex puer eſt , & cuius Principes mane comedunt. 8. 2. c
Cap. 12. 1. Memento creatoris tui in diebus iuuentutis tuæ.764. 1. c
11. Verba ſapientium, ſicut ſtimuli ſunt,&c.140. 1. d
13. Finem loquendi pariter omnes audiamus. 118. 2. d
13. Deum time, & mandata eius obſerua: hoc eſt enim omnis homo.75, 1.d

Ex Canticis Canticorum.

Cap. 1. 1. Oſculetur me oſculo oris ſui.58. 1.a
2. Meliora ſunt vbera tua vino. 542.1. c
3.Oleum effuſum nomē tuum.424.1 a & 616.1.a
2. Adoleſcentulæ dilexerunt te.38.1 a
3.Intro

3. Introduxit me Rex in cellaria ſua.590.2.c
8. Exultabimus,& lætabimur in te memores vberum tuorum. 435. 1. d
4. Nigra ſum,ſed formoſa. 438. 1. d
6. Indica mihi,vbi paſcas, vbi cubes in meridie. 592. 2. a
7. Abi poſt veſtigia gregum, & paſce hœdos tuos iuxta tabernacula paſtorum. 35. 2.b. & 428.1.a & 592. 2. b
8. Equitatui meo in curribus Pharaonis aſſimilaui te, &c. 82. 1.c
9. Pulchræ ſunt genæ tuæ, &c. * muranulas au-
10. reas faciemus tibi. 46. 1.c. & 142. 2. d
11. Dum eſſet Rex in accubitu ſuo: Nardus mea, &c 45. 2. a. & 2.c
12. Faſciculus myrrhæ dilectus meus mihi, &c. 47. 1. a
14. Ecce tu pulchra es amica mea, &c. * Ecce tu
15. pulcher es 218. 2. a
16. Lectulus noſter floridus,tigna domorum,&c. 114.2. b. & 592. 2. c. & 603. 2. e
Cap. 2. 1. Ego flos campi, & lilium conuallium. 592.2. c. & 603. 2.e
4. Introduxit me in cellam, &c. 55. 1.b
5. Fulcite me floribus, &c. 615.2. c
6 Læua eius ſub capite meo,& dextera illius amplexabitur me 32. 1. b
7. Adiuro vos filiæ Ieruſalem per capreas, &c.38. 1.c
7. Ne ſuſcitetis, neque euigilare faciatis dilectam, &c.32. 1.c. & 38.1.c.& 384.1. a
8. Vos dilecti mei.32. 1.b
10. En dilectus meus loquitur mihi, &c.32. 1.b
10. Surge,& propera,amica mea.384.1.b.& 604. 1. b
11 Iam hyems tranſiit, &c.416.1. b
12. Flores apparuerunt in terra noſtra,tempus putationis aduenit. 264.2. d. & 471.2. c
12. Vox turturis audita eſt in terra noſtra.398.2.a
14. Columba mea in foraminibus petræ. 301.2.d
14. Vox enim tua dulcis,& facies tua decora.289. 2. a
16. Qui paſcitur inter lilia. 184. 2. b
17. Reuertere, dilecte mi. 51. 1. a
Cap. 3. 1. Per noctes quæſiui, quem diligit anima mea: quæſiui illum, &c.19. 1. c.& 658. 2.e
2. Quæram quem diligit anima mea. 58. 2.d
3. Inuenerunt me vigiles, &c.172. e
3. Num,quem diligit anima mea, vidiſtis? 103.1.b
4. Paululum cum pertranſiſſem eos, inueni, &c. 58. 2. d
4. In domo matris meæ,& in cubiculum genitricis meæ. 193. 1. a
6. Quæ eſt iſta, quæ aſcendit per deſertum, ſicut virgula fumi. 215.1. d
10. Reclinatorium aureum,aſcenſum purpureum media charitate, &c. 224. 2. c
*Cap.*4. 2. Dentes tui, ſicut greges tonſarum, &c. 49. 2. c
3. Sicut vitta coccinea labia tua, &c.143.1.a
4. Sicut turris Dauid collum tuum,quæ ædificata eſt, &c. 223. 2. d. & 227. 1. e.
4. Mille clypei pendent ex ea, &c. 227. 2. a
5. Vbera tua, ſicut duo hinnuli capreæ gemelli. 222.2. d. & 226. 1. d
6. Donec aſpiret dies,& inclinentur vmbræ.407. 1.a
6. Vadam ad montem myrrhæ. 426. 2. a
7. Tota pulchra es amica mea. 212.2.d.& 444.2.d
8. Veni de Libano, ſponſa mea, veni de Libano, veni, &c 75. 1. c.& 39. 1.c & 602.2. d
9. Vulneraſti cor meum in vno oculorum,&c 68. 1.e.& 301.2.d.& 407.1.c
12. Hortus concluſus ſoror mea &c.211.1.a
13. Emiſſiones tuæ Paradiſus malorum punicorum,&c. *Cypri cum nardo , nardus , & crocus.210.2. d
16. Surge,Aquilo,& veni,Auſter.199.1.b
Cap. 5.1. Comedite amici, & bibite, &c. 138. 2. a. & 453.1.d
2. Ego dormio,& cor meum vigilat, &c. 24. 2. d
3. Expoliaui me tunica mea,quomodo induar illa, &c 32.2.c &.270.1 d.& 318 1.c.& 495.1.d
5. Surrexi, vt aperirem dilecto meo. 270.2.a
5. Manus meæ ſtillauerunt myrrham, &c. ibid.
7. Tulerunt pallium meum mihi, cuſtodes murorum.300.1.d
14. Manus illius tornatiles.441.2.b
16. Talis eſt dilectus meus, & ipſe eſt amicus meus.12.1.c
17. Quo abiit dilectus tuus, ô pulcherrima mulierum,&c.272.1.c
Cap. 6.3. Pulchra es, amica mea,ſuauis,& decora, ſicut Ieruſalem.138.1.c.& 195.2.a
3. Terribilis, vt caſtrorum acies ordinata.155.1.c. & 199.1.a.& 227.2.c.& 308.2.d
7. Sexaginta ſunt Reginæ, &c. * Vna eſt colum-
8. ba mea,perfecta mea.214.1.c.& 616.b
9. Quæ eſt iſta quæ progreditur,quaſi aurora conſurgens?&c.221.2.d
11. Anima mea conturbauit me propter quadrigas Aminadab.611.2.d
12. Reuertere, reuertere,Sunamitis,vt intueamur te. 216.2. d
Cap. 7.7. Statura tua aſſimilata eſt palmæ.217.1.c
9. Guttur tuum , ſicut vinum optimum dignum dilecto,&c.454.1.a
Cap. 8. 3 Læua eius ſub capite meo , & dextera illius amplexabitur me.146.2.c
5. Quæ eſt iſta , quæ aſcendit de deſerto deliciis affluens?218 2.d
8. Soror noſtra parua,& vbera non habet.277.2.d
14. Fuge , dilecte mi, & aſſimilare capreæ,&c.ſuper montes aromatum,&c.147.2.d. & 168.2.b & 170.2.d.& 326.2.c

Ex Sapientia.

Cap. 1. 7. Spiritus Domini repleuit orbem terrarum.&c 385.1.a
Cap. 2.6. Vtamur creatura,tanquam in iuuentute celeriter.265.1.a
*Cap.*3. 1 Non tanget illos tormentum mortis.116. 2.c
*Cap.*4.7. Iuſtus autem, ſi morte præocupatus fuerit,&c.267.1.b
*Cap.*5.8. Miſiſti antecceſſores exercitus tui veſpas, &c.86.2.e
21. Et pugnabit cum illo orbis terrarum contra inſenſatos. 514.1.b
24. Malignitas euertet ſedes potentium. 625.1.b
Cap. 6. 12. Concupiſcite ſermones meos,diligite illos.79.1.b
14. Præoccupat , qui ſe concupiſcunt, vt illis ſe prior oſtendat,&c 222.1.b.& 476.2.b
26. Rex ſapiens ſtabilimentum populi.519.1.c
Cap. 7.3. Ego natus,&c. decidi in terram.2[illegible]0.1.a
6. Vnus introitus eſt omnibus ad vitam , & ſimilis exitus 26[illegible].1.b
29. Eſt enim ſpecioſior Sole,&c.212.1.a
*Cap.*8. 1. Attingit ergo à fine vſque ad finem fortiter,& diſponit omnia ſuauiter. 9[illegible].a
19. Puer autem eram in[illegible], & [illegible] ſum animam bonam.566 [illegible] e
Cap. 9. 1[illegible]. Mitte illam de cælis , &c. vt mecum ſit;

ſit, & mecum laboret, &c. 603. 2. b
Cap. 10. 13. Deſcenditque cum illo in foueam, &c. 134. 2. a. & 604. 2. c
14. In vinculis non dereliquit eum, donec afferret illi ſceptrum regni, &c. 590. 2. d
Cap. 11. 5. Pœnas paſſi ſunt inimici illorum à defectione potus ſui, &c. 455. 1. c
17. Per quæ peccat quis, per hæc & torquetur, &c. 317. 2. a. & 324. 1. b. & 574. 2. a
18. Non impoſſibilis erat omnipotens manus tua immittere illis, &c. 325. 1. a
21. Sed & ſine his vno ſpiritu poterant occidi. ibid.
Cap. 12. 12. Quis enim dicet tibi: Quid feciſti? aut quis ſtabit contra iudicium tuum? &c. 106. 1. c
18. Tu autem dominator virtutis, cum tranquillitate iudicas, &c. 101. 2. b
27. Patientes indignabantur. 122. 1. a
Cap. 14. 15. Acerbo luctu dolens pater, citò ſibi rapti filij fecit imaginem, &c. 401. 2. c
Cap. 16. 9. Illos enim locuſtarum & muſcarum occiderunt morſus, &c. 323. 2. a
Cap. 17. 10. Cùm ſit timida nequitia, dat teſtimonium condemnationis: ſemper enim præſumit ſæua, perturbata conſcientia. 107. 2. c. & 231. 2. c.

Ex Eccleſiaſtico.

Cap. 1. 36. Fili, ne acceſſeris ad illum duplici corde. 301. 2. b
Cap. 2. 1. Fili, accedés ad ſeruitutem Dei, &c. prępara animam tuam ad tentationem. 523. 2. c
14. Væ peccatori terram ingredienti duabus viis. 479. 2. a
20. Qui timent Dominum, præparabunt corda ſua, &c. 476. 1. a
Cap. 3. 14. Fili, ſuſcipe ſenectam patris tui, & ne contriſtes eum in vita illius, &c. 98. 2. a
27. Cor durum habebit malè in nouiſſimo. 319. 1. b
Cap. 4. 24. Pro anima tua ne confundaris dicere verum. 56. 2. b
Cap. 5. 6. Ne dicas: Miſeratio Domini magna eſt,
7. &c. * Miſericordia enim, & ira ab illo citò proximant. 174. 2. a
Cap. 7. 24. Pecora tibi ſunt? Attende illis. 536. 1. a
Cap. 8. 3. Multos perdidit aurum & argentum, & vſque ad cor regum extendit, &c. 573. 2. d
7. Ne ſpernas hominem in ſua ſenectute, &c. 577. 1. d
16. Cum iracundo non facies rixam, & cum audace ne eas in deſertum. 638. 1. a
Cap. 10. 2. Qualis rector eſt ciuitatis, tales & inhabitantes in ea. 519. 1. b
8. Regnum à gente in gentem transfertur propter iniuſtitias, &c. 625. 1. b
14. Initium ſuperbiæ hominis, apoſtatare à Deo. 39. 2. d
Cap. 14. 12. Memor eſto, quoniam mors non tardat, &c. 258. 2. d
Cap. 15. 2. Obuiabit illi quaſi mater honorificata, &c. 122. 1. b
Cap. 16. 3. Melior eſt vnus timens Deum, quàm mille filij impij. 431. 2. e
Cap. 17. 14. In vnamquanque gentem præpoſuit
15. rectorem, * & pars Dei Iſraël. 588. 1. a
Cap. 18. 5. Non eſt minuere, neque adiicere. 159. 2. b
Cap. 19. 1. Qui ſpernit modica, paulatim decidet. 67. 2. e
Cap. 20. 31. Xenia, & dona excæcant oculos iudicum, &c. 573. 2. a
Cap. 21. 1. Fili, peccaſti? Non adiicias iterũ. 496. 1. d
2. Quaſi à facie colubri fuge peccata, &c. 311. 2. d
Cap. 22. 13. Luctus mortui ſeptem dies: fatui autem & impij omnes dies vitæ illorum. 257. 1. e
Cap. 23. 15. Eſt & alia loquela contraria morti. 103. 2. b
Cap. 24. 12. Dixit mihi Creator omnium, & qui creauit me. 217. 1. e. & 277. 1. b
13. In electis meis mitte radices, &c. 215. 2. c
15. In ciuitate ſanctificata ſimiliter requieui. 419. 2. a
16. Et radicaui in populo honorificato. 215. 2. c
36. Quin multiplicat, quaſi Iordanis in tempore meſſis. 415. 2. e
Cap. 25. 8. Corona ſenum, multa peritia. 96. 1. b
11. Beatus, qui non ſeruiuit indignis ſe. 199. 2. b
17. Omnis plaga, triſtitia cordis eſt, & omnis malitia, nequitia mulieris, &c. 195. 1. a
Cap. 27. 12. Nam ſtultus, ſicut luna mutatur. 213. 2. b
28. Qui in altum mittit lapidem, ſuper caput eius cadet. 336. 2. c
Cap. 28. 28. Sepi aures tuas ſpinis. 561. 1. e
29. Verbis tuis facito ſtateram, & frænos ori tuo rectos. 50. 1. d
30. Attende ne fortè labaris in lingua, &c. 92. 2. c
Cap. 29. 4. Multi præſtiterunt moleſtiam his, qui ſe adiuuerunt, &c. 369. 2. b
6. Et in tempore redditionis poſtulabit tempus &c. ibid.
Cap. 31. 8. Beatus diues, qui inuentus, &c. & qui poſt aurum non abiit. 614. 1. c
15. Nequius oculo quid creatum eſt? 417. 1. e
27. In omnibus operibus tuis eſto velox, & omnis infirmitas non occurret tibi. 376. 1. c
Cap. 32. 1. Rectorem te poſuerunt? noli extolli, &c. 63. 1. c
24. Fili, ſine conſilio nihil facias, & poſt factum non pœnitebis. 339. 2. a
Cap. 34. 30. Qui baptizatur à mortuo, & iterum
3. tangit eum, &c. * ſic homo, qui ieiunat in peccatis. 498. 2. c
Cap. 35. 21. Oratio humiliantis ſe nubes penetrabit, &c. 50. 1. d
Cap. 36. 23. Omnem maſculum excipiet mulier, & eſt filia melior filia. 253. 2. c
Cap 38. 17. Amarè fer luctum illius vno die 245. 1. b
Cap. 39. 23. Sunt ſpiritus, qui ad vindictam creati ſunt, &c. 293. 2. d
Cap. 40. 2. Et iugum graue ſuper filios Adam à die exitus de ventre matris, &c. 260. 1. b
Cap. 45. 14. Deſideria oculorum ornata pag. 2. §. 8.
Cap. 46. 6. Inuocauit Altiſſimum potentem in oppugnando inimicos, &c. 615. 1. b
Cap. 49. 2. In omni ore quaſi mel indulcabitur eius memoria, & vt muſica in conuiuio vini. 540. 1. e
Cap. 51. 18. Cùm adhuc iunior eſſem, priuſquàm oberrarem, &c. 327. 1. c

Ex Iſaia.

Cap. 1. 1. Viſio Iſaiæ filij Amos. 559. 1. c
2. Audite cœli, & auribus percipe terra: quoniam Dominus loquutus eſt, &c. 30. 2. a
4. Dereliquerunt Dominum, blaſphemauerunt ſanctum Iſraël. 203. 1. e
8. Et derelinquetur filia Sion, vt vmbraculum in vinea, & ſicut tugurium, &c. 203. 2. a
9. Niſi Dominus exercituum reliquiſſet nobis ſemen, quaſi Sodoma fuiſſemus, &c. 347. 1. c
12. Quis quæſiuit hæc de manibus veſtris. 609. 2. a
13. Incenſum abominatio eſt mihi. 92. 1. a

15. Cùm

15. Cùm multipli caueritis orationem, non exaudiam 607. 1. b
16. Lauamini, mundi eſtote, &c. 496.1. d
18. Venite, & arguite me. 376.1. c
23. Principes tui infideles, &c. 148.2.a & 432.2.c. & 577. 1.d. & 637.1. a
25. Conuertam manum meam ad te, &c. 330.1 d
26. Et reſtituam Iudices tuos, &c. vocaberis ciuitas iuſti, vrbs fidelis. 635. 2. a
Cap. 2. 2. Mons domus Domini in vertice montium. 215. 2. c s
6. Augures habuerunt, vt Philiſtiim, & pueri alienis adhæſerunt. 319. 2.b. & 356. 2. e
7. Repleta eſt terra argento, & auro, &c. 569. 1. e
8. Repleta eſt terra eius equis, & innumerabiles quadrigæ eius. 612.2.b.
Cap. 3. 1. Ecce dominator Dominus exercituum
3. auferet à Ieruſalem, &c. * prudentem eloquij myſtici, &c. 357.1. b
2. Abſtulit ab ea fortem, & virum bellatorem, &c. 234. 1. e
4. Et dabo pueros principes eorum. 8. 1. c
11. Væ impio in malum: retributio enim manuum eius fiet ei. 336. 2. a
12. Populum meum exactores ſui ſpoliauerunt, & mulieres dominatæ ſunt eis. 140. 1. d
12. Populus meus, qui te beatum dicunt, ipſi te decipiunt, &c. 140. 2. b
17. Decaluabit Dominus verticem filiarum Sion. 305. 2. c
Cap. 5. 1. Cantabo dilecto meo canticum patruelis, &c. 152.1. a
7. Expectauit vt faceret iudicium, & ecce iniquitas. 640. 2. a
8. Væ, qui coniungitis domum ad domum, & agrum agro, &c. 572. 1. a. & 618.2. a
18. Væ, qui trahitis iniquitatem in funiculis vanitatis. 652. 1.b
21. Væ, qui ſapientes eſtis in oculis veſtris. 552.2.d
23. Væ. qui iuſtificatis impium pro muneribus, &c. 576. 2. d
27. Non eſt deficiens, neque laborans in eo. 179. 2. c
Cap. 6. 1. In Anno, quo mortuus eſt Rex Ozias, vidi Dominum ſedentem ſuper ſolium. &c. 14. 1. d. & 2891.1. a. &. 591. 2. e
2. Seraphim ſtabant ſuper illud, ſex alæ vni, &c. 39. 2. d & 231. 1. d. & 540. 5.d
2. Duabus velabant faciem eius, & duabus velabant, &c. 66. 1. d. & 187. 1. b. & 208. 2. e
5. Væ mihi, quia tacui, quia vir pollutus labiis ego ſum 563.1. d
7. Ecce tetigit hoc labia mea, & auferetur iniquitas tua. 459.1.d
Cap. 7. 2. Requieuit Syria ſuper Ephraïm. 469.2.d
10. Et adiecit Dominus loqui ad Achaz. 37.2.c
20. In die illa radet Dominus in nouacula conducta, &c. in Regem Aſſyriorum, &c. 305.2.b. 315.1. d
Cap. 8. 6. Pro eo, quod abiecit populus iſte aquas Siloë, quæ vadunt cum ſilentio, &c. 586. 2. e
8. Propter hoc ecce Dominus adducet ſuper eos aquas fortes, &c. Regem Aſſyriorum, &c. ibid.
Cap. 9. 3. Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe. 416. 1. b
3. Sicut exultant victores, capta præda, &c. 262.1.b
4. Iugum oneris eius, & virgam humeri eius, &c. ſuperaſti ſicut in die Madian. 303. 1. e
5. Veſtimentum mixtum ſanguine, erit in combuſtionem & cibus ignis, &c. 310.1. d
6. Et factus eſt principatus ſuper humerum eius. 703. 2. b
6. Princeps pacis. 614. 2.b
8. Verbum miſit Dominus in Iacob, & cecidit in Iſraël, &c. 129.2. a. & 454. 2. e
10. Lateres ceciderunt, ſed quadris lapidibus ædificabimus. 241. 1.b
20. Vnuſquiſque carnem brachij ſui vorabit, Manaſſes Ephraïm, &c Simul ipſe contra Iudam. 414.2.b
Cap. 10. 14. Inuenit quaſi nidum manus mea fortitudinem populorum, & non fuit &c. 305.1.e
16. Propter hoc mittet Dominus exercituum in pinguibus eius tenuitatem, &c. ardebit, quaſi combuſtio ignis. 305. 2. a
Cap. 11. 1. Et egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius, &c. 260. 2. e
2. Et requieſcet ſuper eum ſpiritus Domini, &c. 421. 2. c
5. Erit iuſtitia cingulum lumborum eius. 586.1.e
8. Et delectabitur infans ab vbere, ſuper foramine aſpidis, &c. 310.2.d 335.1.b
10. Et erit ſepulchrum eius glorioſum. 261.1.a & 289. 2.c
14. Et volabunt in humeros Philiſthiim per mare. 322.2.c. 611. 2.e
Cap. 12. 2. Et factus eſt mihi in ſalutem, 132.2.d
6. Exulta, & lauda habitatio Sion, quia magnus in medio tui ſanctus Iſraël. 134.2 c
Cap. 13. 3. Ego mandaui ſanctificatis meis, & vocaui fortes, &c. 206.2.a
12. Pretioſior erit vir auro, & homo mundo, &c 20.12. 1. d
Cap. 14. 13. Dicebas in corde tuo: In cœlum conſcendam, &c Sedebo in monte teſtamenti, &c.
14. * ſimilis ero Altiſſimo. 340. 2. c. 551. 2.d
Cap. 15. 1. Nocte vaſtatus eſt murus Moab. 291.2.a
Cap. 16. 1 Emitte agnum, Domine, dominatorem terræ de petra deſerti. 421. 1.e
Cap. 19. 1. Onus Ægypti. Ecce Dominus aſcendet ſuper nubem leuem, & ingredietur Ægyptum. 16. 2.b. & 113. 2.b
1. Et commouebuntur ſimulacra Ægypti à facie eius. 332.1 b
4. Tradam Ægyptum in manu dominorum crudelium. 478.2.a
Cap. 20. 2. Vade, & ſolue ſaccum de lumbis tuis, & calceamenta tolle de pedibus tuis. 74. 2.c
Cap. 21. 4. Emarcuit cor meum, tenebræ ſtupefecerunt me. Babylon dilecta, &c. 269.2.c
5. Pone menſam, contemplare in ſpecula comedentes, &c. 269.2.d. & 448.2.b
Cap. 22. 1. Onus vallis viſionis, 640. 1.d
13. Comedamus, & bibamus: cras enim moriemur. 265. 1. a
Cap. 23. 4. Erubeſce Sidon, ait mare, &c. 570.2.b
Cap. 24. 10. Attrita eſt ciuitas vanitatis. 544.1.c
16. A finibus terræ laudes audiuimus, gloriam iuſti. 30. 2. b
16. Secretum meum mihi, &c. 28. 1. a
Cap. 25. 6. Et faciet Dominus exercituum in monte hoc conuiuium pinguium, &c. 70. 1.c. 460.1. d
Cap. 26. 8. Et memoriale tuum in deſiderio animæ. 451. 2. d
9. Anima mea deſiderauit te in nocte. ibid. 2.e
20. Vade, populus meus, intrà in cubicula tua, &c donec pertranſeat indignatio. 278.1.e
Cap. 27. 1. Viſitabit Dominus ſuper Leuiathan ſerpentem vectem. 304. 2. b
1. Occidet cetum, qui in mari eſt. 310.1.a
Cap. 28. 16. Ecce ego mittam in fundamenti Sion lapidem probatum angularem, &c. 4 0.2. d & 421.1. e & 517.2.d

20. Coanguſtatum eſt ſtratum, ita vt alter decidat,& pallium breue,&c.479.1.a
21. Alienum opus eius ab eo,&c.515.1.a
Cap. 29. 4. Humiliaberis, de terra loqueris, &c. 128.1.c
15. Væ, qui profundi eſtis corde, vt à Domino abſcondatis conſilium.586.2.b
Cap. 30. 15. In ſilentio, & in ſpe erit fortitudo ve-
16. ſtra: & noluiſtis, &c. * ideo fugietis, & velociores erunt, qui perſequentur vos.201.1.a
21. Hæc eſt via, ambulate in ea, & non declinetis, &c.388.2.c
22. Contaminabis laminas ſculptilium argenti, &c. diſperges ea, ſicut immunditiam menſtruatæ.442.1.a
23. Et panis frugum terræ erit vberrimus, & pinguis ibid.
30. Terrorem brachij ſui oſtendet Dominus, &c. in flamma ignis deuorantis,&c.230.1.d
32. Et erit tranſitus virgæ fundatus.330.2.b
32. In tympanis,& cytharis,& in bellis præcipuis expugnabit eos,308.1 d.& 513.1.d
Cap. 33.14. Quis poterit habitare de vobis cum igni deuorante? 436.2.b.& 440.1 e
15. Qui ambulat in iuſtitiis, &c. excutit manus ſuas ab omni munere 440.2.a.& 577.2.c
16. Iſte in excelſis habitabit, munimenta ſaxorum ſublimitas eius 57..c
Cap. 36.4. Dicite Ezechiæ: Hæc dicit Rex magnus Rex Aſſyriorum 562.2 b
16. Comedite vnuſquiſque vineam ſuam, & bibat vnuſquiſque aquam ciſternæ ſuæ.505.1.b
2. Quis eſt ex omnibus diis terrarum iſtarum, qui eruerit terram ſuam de manu mea? 192.2.b
Cap. 37.26. Nunquid non audiſti, quæ olim fecerim eis, &c.505.1.b
Cap. 38.3. Obſecro, Domine, memento, quæſo, quomodo ambulauerim coram te in veritate, &c.114.1.c.& 137.1.e
15. Recogitabo tibi omnes annos meos inamaritudine animæ meæ,&c.366.2.c
Cap. 40.2. Conſolamini, conſolamini, popule meus.170.1.e
6. Omnis caro fœnum,& omnis gloria eius, quaſi flos,&c.261.1.c
9. Super montem excelſum aſcende tu, qui euangelizas Sion,&c.148.1.c
11. Sicut paſtor gregem ſuum paſcet, in brachio ſuo congregabit agnos,&c.542.1.d
13. Quis adiuuit ſpiritum Domini? Aut quis conſiliarius eius fuit?280.1.c
31. Current, & non laborabunt, ambulabunt & non deficient.180.1.a
Cap. 41. 7. Confortauit faber ærarius percutiens malleo eum, qui cudebat, &c.458.1.b
13. Annunciate, quæ ventura ſunt in futurum, & ſciemus, quia dii eſtis.356.2.c
Cap. 42.11. De vertice montium clamabunt, ponent Domino gloriam,&c.188.2.b
13. Dominus, ſicut fortis egredietur, ſicut vir prœliator, &c. Super inimicos ſuos confortabitur. 188.2.b
Cap. 43.1. Noli timere, quia redemi te, & vocaui te nomine tuo.58.1.b
24. Seruire me feciſti in peccatis tuis,&c 605 1.d
25. Ego ſum ipſe, qui deleo iniquitates tuas propter me,&c.382.1.c
26. Narra, ſi quid habes, vt iuſtificeris.489.1.b
Cap. 45.7. Ego Dominus, & non eſt alter formans lucem,&c. faciens pacem,&c 158.1.b
8. Aperiatur terra, & germinet ſaluatorem. 211. 2.c
Cap. 46.1. Confractus eſt Bel, contritus eſt Nabo. 292.1.b
Cap. 47. Deſcende, ſede in puluere. Virgo filia Babylon, ſede in terra, &c.264 2.d
11 Veniet ſuper te malum, & neſcies ortum eius, & irruet ſuper te calamitas, &c.108.1.b
Cap. 49... Poſuit os meum, quaſi gladium acutum,&c quaſi ſagittam electam. 540.1.a
5. Formans me ex vtero ſeruum ſibi. 633.1.c
Cap. 50 2. Veni,& non erat vir. 197.2.a
4. Dominus dedit mihi linguam eruditam, vt ſciam ſuſtentare eum, qui lapſus eſt. 117.1.b
4. Erigit manè, manè erigit mihi aurem, vt audiam quaſi magiſtrum,&c.54.1.d
5. Dominus Deus aperuit mihi aurem.54.2.a
Cap. 52. 5. Et iugiter tota die nomen meum blaſphematur.283.1 d
11. Mundamini, qui fertis vaſa Domini.443.2.b
Cap. 53.2. Vidimus eum,& nō erat aſpectus.289.1.b
3. Nouiſſimus virorum.423.2.d
6. Omnes nos, quaſi oues, errauimus, &c. 35.2.d
7. Quaſi agnus corā tōdente ſe obmuteſcet. 511.1.d
Cap. 54. 11. Ecce ergo ſternam per ordinem lapides tuos,& fundabo te in ſapphiris.215.2.d
Cap. 55.1. Omnes ſitientes venite ad aquas, & qui non habetis argentum, properate, emite, &c. 451.1 d.& 458.2.b
8. Non enim cogitationes meæ, cogitationes veſtræ, neque viæ meæ, &c.295.2.b
10. Quomodo deſcendit imber, & nix de cælo, &c.484.1.d
11. Sic erit verbum meum, quod egredietur de ore meo,&c.129.2.a
Cap. 56.5. Dabo eis in domo mea & in muris meis locum.230.2.e.& 620.2.b.& 621.1.e
10. Speculatores eius cæci omnes, neſciunt vniuerſi.325.2.c
10. Canes muti non valentes latrare. 15.2.b
11. Ipſi paſtores ignorauerunt intelligentiam. 389.1.c
Cap. 57. 1. Et viri miſericordiæ colliguntur, quia non eſt, qui intelligat.604.2 b
8. Poſt oſtium & retrò poſtem poſuiſti memoriale tuum.296.1.d
13. Cùm clamaueris, liberent te congregati tui, & omnes eos auferet ventus.650...d
20. Impij, quaſi mare feruens, quod quieſcere non poteſt.470.1.b
Cap. 58. 2. Me de die in diem quærunt, & ſcire vias meas volunt,&c 40.1.d
4. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis.499.1.a
6. Diſſolue colligationes impietatis.&c.512.1.b
7. Frange eſurienti panem tuum. ibid.
Cap. 59. 4. Conceperunt laborem,& pepererunt iniquitatem.109.2.c
26. Et vidit, quia non eſt vir,&c.197.2.a
17. Et opertus eſt, quaſi pallio zeli.586.1.e
Cap. 60. 17. Pro ære afferam aurum, & pro ferro afferam argentum,&c.41.2.b
Cap. 61.1. Ad annunciandum manſuetis miſit me. 571.1 a
Cap. 63.1. Quis eſt iſte, qui venit de Edom, tinctis veſtibus?115.1.a
3. Aſperſus eſt ſanguis eorum ſuper veſtimenta mea.92.2.a
15. Vbi eſt zelus tuus,& fortitudo tua, multitudo viſcerum tuorum?&c. 133.1.a.594 1.b.& 639. 1.c
Cap. 64.1. Vtinam dirumperes cælos.& deſcenderes à facie tua montes defluerent.304.1.c
11. Domus ſanctificationis noſtræ & gloriæ noſtræ. &c.256.2.a

11. Omnia deſiderabilia noſtra verſa ſunt in ruinas.275.1.c
Cap. 65. 23. Non laborabunt fruſtra, &c. quia ſemen benedictorum Domini eſt.557.1.c
Cap. 66. 1. Cælum ſedes mea, terra autem ſcabellum pedum meorum.134.1.a
2. Ad quem reſpiciam, niſi ad pauperculum, &c. trementem ſermones meos. 53.2.b.& 419.2.b
3. Qui immolat bouem, quaſi qui interficiat virum,&c.92.1.a
7. Antequàm parturiret, peperit.256.2.b
11. Gaudete, &c. vt ſugatis,& repleamini ab vbere conſolationis eius.445.2.d
12. Ad vbera portabimini, &c. 445. 2.d.& 542. 1.d
13. Quomodo, ſi cui mater blandiatur, ita ego conſolabor vos.390.2.a
17. Qui mundos ſe putabant in hortis, poſt ianuam intrinſecus, &c. ſimul conſumentur. 296 1.d
24. Vermis eorũ non morietur.107.2.d & 110.2.d

Ex Ieremia.

Cap. 1.6. Ecce neſcio loqui, quia puer ego ſum. 37.1.b
7. Noli dicere, puer ſum: quoniam ad omnia, quæ mittam te, ibis.7.2.c.& 75.1.c
10. Vt euellas,& deſtruas,& diſperdas,&c.541.1.d
18. Ego dedi te hodie in ciuitatem munitam, &c.
19. * quia ego tecum ſum, ait Dominus, vt liberem te. 134.3.c
Cap. 2. 5. Ambulauerunt poſt vanitatem, & vani facti ſunt. 193.2.c
11. Populus meus mutauit gloriam ſuam in idolum.88.2.b
14. Nunquid ſeruus eſt Iſraël, aut vernaculus? &c. 618.2.c
18. Quid tibi vis in via Ægypti, vt bibas aquam turbidam,&c.335.2.b
27. Verterunt ad me tergum, & non faciem. 317. 2.d
28. Vbi ſunt dij, quos feciſti tibi? ſurgant, & liberent te,&c.650.2.d
Cap. 3. 13. Scito iniquitatem tuam.46.2.d
16. Arca Teſtamenti Domini neque aſcendet ſuper cor, neque recordabuntur illius, &c. 164.2. d.& 227.2.c
Cap. 4.3. Nouate vobis nouale, & nolite ſerere ſuper ſpinas. 298.2.a
Cap. 5. 1. Circuite vias Ieruſalem, & aſpicite &c. An inuenıatis virum? 197.2.a.& 489.2.c
3. Percuſſiſti eos,& non doluerunt, attriuiſti eos, &c.110.2.d.&. 162.2.d.& 645.2.a
8. Equi amatores,& emiſſarij facti ſunt, vnuſquiſque ad vxorem,&c.651. 1.c
21. Audi, popule ſtulte, qui non habes cor: qui habentes oculos non videtis. 644.2.b
Cap. 7.12. Ite ad locum meum in Silo,&c. Videte, quæ fecerim ei, &c.205.1.c.& 438.1.a
16. Tu ergo noli orare pro populo hoc, &c. non obſiſtas mihi.512.1.c
20. Ecce furor meus, & indignatio mea conflatur ſuper locum iſtum.315.1.c
Cap. 8.4. Numquid, qui cadit, non reſurget, &c. 645.2.c
5. Apprehenderunt, & noluerunt reuerti. 193.2. d.& 645.2.d
Cap. 9.12. Quis eſt vir ſapiens, qui intelligat hoc? 162.2.a
21. Aſcendit mors per feneſtras, &c. diſperdere paruulos.263.1.1.b
Cap. 10. 15. Vana ſunt, & opus riſu dignum in tempore viſitationis. 194.1.a
Cap. 11.15. Nunquid carnes ſanctæ, auferent à te malitias,&c.92.1.a
Cap. 12.7. Reliqui domum meam, dimiſi hæreditatem meam.204.1.a
Cap. 13. 10. Putreſcere faciam populũ iſtum peſſimum, qui nolunt audire verba mea. 627. 1.d
16. Date Domino Deo veſtro gloriam, antequam contenebreſcat.370.2.a
20. Vbi eſt grex, qui datus eſt tibi, * &c. Quid
21. dices, cùm viſitauerit te.535.2.c
23. Si mutare poteſt Æthiops pellem ſuam, aut pardus varietates ſuas,497.2.c
Cap. 14. 3. Maiores miſerunt minores ad aquam, &c. reportarunt vaſa ſua vacua.97.1.b
12. Cùm ieiunauerint, non exaudiam preces eorum,&c.627.1.d
Cap. 15.1. Si ſteterit Moyſes & Samuel coram me, non eſt anima mea ad populum iſtum. 98.1.b
Cap. 16. 13. Et ſeruietis diis alienis, die ac nocte, qui non dabunt vobis requiem. 631.1.d
6. Ecce ego mittam piſcatores multos. 471.2.a
Cap. 17.13. Recedentes à te, in terra ſcribentur. 128.2 d
Cap. 18.11. Ecce ego fingo contra vos malum.&c. 158.1.c
Cap. 19. 3. Ecce ego inducam afflictionem ſuper locum iſtum: ita vt, &c. tinniant aures eius. 86.1 a
Cap. 20.11. Dominus mecum eſt, quaſi bellator fortis: idcircò, qui perſequuntur me, cadent. 135.2.a
Cap. 21.4. Ecce ego conuertam vaſa belli. 379.2.c
Cap. 22.2. Audi verbum Domini, Rex Iuda, &c. facite iudicium & iuſtitiam,&c.636.2.d
10. Nolite flere mortuum, neque lugeatis ſuper eum,&c.199.1.a
19. Sepultura aſini ſepelietur, &c. proiectus extra portas Ieruſalem.306.2 c
Cap. 23.16. Nolite audire verba Prophetarum, qui prophetant vobis, &c.139.2.b
21. Non mittebam Prophetas, & ipſi currebant, &c.130.2.a
23. Putaſne Deus è vicino ego ſum, &c. Non de longè.139.2.a
28. Quid paleis ad triticũ: dicit Dominus. 140.1.d
30. Ecce ego ad Prophetas, qui furantur verba mea, vnuſquiſque à proximo ſuo.531.2.d
Cap. 25. 20. Cunctis Regibus terræ Philiſthiim, & Aſcalonis,&c.428.2.c
Cap. 26.3. Si fortè audiant,& conuertantur vnuſquiſque à via ſua mala.371.1.d
Cap. 27. 18. Si Prophetæ ſunt, & eſt verbum Domini in eis, occurrant Domino.512.1.b
Cap. 30. 12. Hæc dicit Dominus: inſanabilis fractura tua, peſſima plaga tua.92.2.c
Cap. 31.12. Confluent ad bona Domini, ſuper frumento,& vino,&c.458.2.c
15. Vox in excelſo audita eſt lamentationis, &c. 225.2.c
16. Quieſcat vox tua à ploratu, &c.382.2.c
32. Pactum, quod irritum fecerunt, & ego dominatus ſum eorum.38.2.a
Cap. 35.6. Non bibemus, quia Ionadab,&c. præcepit nobis dicens: Non bibetis vinum.79.1.d
Cap. 36.18. Ex ore ſuo loquebatur, quaſi legens ad me omnes ſermones iſtos.29.1.a
Cap. 37.20. Præcepit Rex Sedecias, vt daretur ei torta panis quotidie.618 1.a
Cap. 38. 2. Quicunque manſerit in ciuitate hac, morietur,&c.393.2 b

51.Pone veteres pannos,&c. ſub cubitu manuum tuarum.366.2.d
Cap. 39.12. Tolle illum, & pone ſuper eum oculos tuos,&c.vt volueris, ſic facias ei.275.2.c
Cap. 42. 2. Cadat oratio noſtra in conſpectu tuo, &c.508.1.c
Cap. 46. 25. Ecce ego viſitabo ſuper tumulum Alexandriæ,&c.155.1.b
Cap. 47. 6. O mucro Domini, vſquequò non quieſces?&c 434.1.c
Cap. 48. 10. Maledictus, qui prohibet gladium ſuum à ſanguine.382.2.c
*Cap.*50.23. Quomodo confractus eſt, & contritus malleus vniuerſæ terræ? 294.1.d.& 306.2.c
Cap. 51.59. Sadas autem erat Princeps prophetiæ. 100.1.d
Cap. 52. 16. Et iugulauit Rex Babylonis filios Se-
11. deciæ, in oculis eius,&c.* & oculos Sedeciæ eruit.251.2.d

Ex Threnis Ieremiæ.

Cap. 1.1. Princeps prouinciarum facta eſt ſub tributo.627.2.a
8. Peccatum peccauit Ieruſalem, proptereà inſtabilis facta eſt.469.2.c
10. Manum ſuam miſit hoſtis ad omnia deſiderabilia eius.
14. Vigilauit iugum iniquitatum mearum: in manu eius.17.2.d
18. Iuſtus eſt Dominus, quia os eius ad iracundiam prouocaui 123.1.c
*Cap.*2.8.Cogitauit Dominus diſſipare malum filię Sion.191.2.c
14. Prophetę tui viderũt tibi falſa & ſtulta.130.2.a
19. Conſurge,lauda in nocte,in principio vigiliarum.6,8.2.b
*Cap.*3.15.Inebriauit me abſynthio. 632.1.d
28. Sedebit ſolitarius,& tacebit.54.2.b
33.Non enim humiliauit ex corde ſuo,& abiecit, &c.315.1.a
Cap. 4.3. Lamiæ nudauerunt mammam, &c. filia autem populi mei crudelis,&c.410.2.b
5. Qui veſcebantur voluptuosè, interierunt in viis.632.1.b
5. Qui nutriebantur in croceis, amplexati ſunt ſtercora.632.1.d
6.Maior effecta eſt iniquitas filiæ populi mei peccato Sodomorum,&c.321.2.b
20. Spiritus oris noſtri Chriſtus Dominus, &c. 457.1.a.b.& 466.2.c
20. In vmbra tua viuemus in gentibus.459. 1.c.& 466.2.c
*Cap.*5.4.Aquam noſtram pecunia bibimus: ligna noſtra pretio comparauimus.452.2.a
5.Ceruicibus noſtris minabamur, laſſis non dabatur requies.611.2.c

Ex Baruch.

Cap. 1. 13. Pro nobis ipſis orate Dominum, &c. quia peccauimus.508.1.c
*Cap.*3.16. Vbi ſunt Principes gentium, & qui do-
17. minantur ſuper beſtias? &c. * qui in auibus cæli ludunt. 557.2.c
*Cap.*6.26.Si ceciderint in terram,à ſemetipſis non conſurgunt,&c.272.1.c

Ex Ezechiele.

*Cap.*1.6. Et quatuor pennæ vni.41.2.b
7. Planta pedis eorum, quaſi planta pedis vituli. 407.2.a
8 Et manus hominis ſub pennis eorum. 182. 1.d
12. Nec reuertebantur.cùm ambularent, &c.239. 1.c.& 400. 2.c
Cap. 2. Hæc viſio ſimilitudinis gloriæ Domini. 186.1.a
1. Et vidi, &c. cecidi in faciem meam, & audiui vocem loquentis.55 2.c
*Cap.*3.8. Ecce dedi faciem tuam valentiorem faciebus eorum,&c.58.2.c
9. Vt adamantem, & vt ſilicem dedi faciem tuam.ibid.
26. Et linguam tuam adhærere faciam palato tuo, & eris mutus.14.2.c
Cap. 5.1. Sumes tibi gladium acutum, radentem pilos: & aſſumes eum,& duces per caput,&c. 252.1.b
Cap. 6.14. Extendam manum meam ſuper eos, & faciam terram deſolatam.313.2.c
*Cap.*7.26. Conturbatio ſuper conturbationem venit,& auditus ſuper auditum 228.1.c
*Cap.*8.12. Certè vides, fili hominis, quæ ſeniores domus Iſraël faciunt in tenebris. &c. 10.1.d
16. Ecce in oſtio templi Domini, &c. quaſi viginti quinque viri dorſa habentes contra templum.317.2.c
18.Ego faciam in furore,&c.ibid.
*Cap.*9.6.A Sanctuario meo incipite. 240.2.b
7. Contaminate domum, & implete atria interfectis.ibid.
8 Heu,heu,heu,Domine Deus: ergóne diſperdes omnes reliquias Iſraël? 513.1.a
9.Iniquitas domus Iſraël,& Iuda magna eſt nimis valdè.ibid.
*Cap.*10.1.Et vidi,&c.ecce in firmamento,&c.182. 2.c
7.Extendit Cherub manum de medio Cherubim. 182.1.d
8. Apparuit in Cherubim ſimilitudo manus hominis; ſubtus pennas eorum. ibid.
Cap. 13. 17. Et tu,fili hominis,pone faciem tuam contra filias populi tui,&c.Dic.Væ, qui conſulunt,&c.140.1.b
Cap. 14. 14. Si fuerint tres viri iſti in medio eius, Noë, Daniel,& Iob, ipſi liberabunt, &c.512. 2.c
Cap. 16 51. Samaria dimidium peccatorum tuorum non peccauit.301.1.b
52. Ergo, & tu porta confuſionem tuam, quæ vicisti ſorores tuas peccatis tuis. 107. 1.b
*Cap.*17.3. Aquila grandis magnarum alarum, &c. plena plumis.618.2.c
*Cap.*18.20.Anima,quæ peccauerit, ipſa morietur. filius non portabit iniquitatem patris. 255. 1.c & 557. 1.a
22. Omnium iniquitatum eius, quas operatus eſt, non recordabor 596.1.a
*Cap.*21.2.Stilla ad Sanctuaria, & propheta contra humum Iſraël.345.1.b
Cap. 22. 17. Principes eius in medio illius quaſi lupi rapientes prædam.618.2.a
Cap. 27.8. A ſonitu clamoris gubernatorum tuorum conturbabuntur claſſes, &c.86.1.b
30. Superiacent puluerem capitibus ſuis, & cinere conſpergentur.230.1.d
Cap. 28.2. Deus ego ſum, & in cathedra Dei ſedi in corde maris.7.2.a
3 Ecce ſapientior es tu Daniele.ibid.1.c
12. Plenus ſapientia,& perfectus decore.185.1.a
13.In deliciis Paradiſi Dei fuiſti: omnis lapis pretioſus operimentum tuum,&c.265.2.a
16.Perdidi te, ô Cherub, protegens de medio lapidum ignitorum.115.2.a

17. Perdidiſti ſapientiam tuam in decore tuo. 527. 2.c.& 565.2.c
18. In iniquitate negotiationis tuæ polluiſti ſanctificationem tuam. 565.2.a
Cap. 29.3. Ecce ego ad te, draco magne, qui cubas in fluminum. 310.1.a
6. Fuiſti baculus arundineus domui Iſraël, *. Quã
7. do apprehenderunt te manu, & confractus es, &c. 355.2.b
18. Rex Babylonis ſeruire fecit exercitum ſuum ſeruitute magna, &c. 632.2.b
Cap. 32. 2. Leoni gentium aſſimilatus es, 608.2.c
Cap. 34.2. Væ paſtoribus Iſraël, qui paſcebant ſemetipſos. 547.1.d
4. Sed cum auſteritate imperabis eis, & cum potentia. 101.2.b
24. Seruus meus Dauid Princeps in medio eorum. 101.2.a
Cap. 27. 24. Et ſeruus meus Dauid Rex ſuper eos, & paſtor vnus erit omnium eorum. 584. 1.a
Cap. 40.39. Immoletur ſuper eos holocauſtum, & pro peccato, &c. 364.1.a
42. Quatuor menſæ ad holocauſtum, de lapidibus quadris extructæ. 241.1.b
43. Labia earum palmi vnius. 145.2.c
Cap. 44. 20. Caput ſuum non radent, neque comam nutrient, ſed tondentes attondent capita ſua. 534.2.e
Cap. 45. 8. De terra erit ei poſſeſſio in Iſraël: & non depopulabuntur vltrà Principes populum. 518.2.b
Cap. 46.18. Non accipiet Princeps de hæreditate populi per violentiam, &c. 698.1.c
Cap. 47. 10. Stabunt ſuper illas piſcatores, &c. 471.2.a

Ex Daniele.

Cap. 1.4. Pueros, in quibus nulla eſſet macula, decoros forma, & eruditos, &c. 448.1.a
15. Poſt dies autem decem apparuerunt vultus eorum meliores, &c. 512.2.b
17. Pueris autem his dedit Deus ſcientiam, & diſciplinam. 75.1.c
Cap. 2. 13. Et egreſſa ſententia, ſapientes interficiebantur. 506.2.a
46. Cecidit in faciem ſuam, & Danielem adorauit. 109.2.b
Cap. 3.12. Viri iſti contempſerunt, Rex, decretum tuum: Deos tuos non colunt, &c. 312.2.a
21. Confeſtim viri illi vincti cum braccis ſuis, &c. miſſi ſunt in medio fornacis. 121.1.d
24. Et ambulabant in medio flammæ laudantes Deum. 324.1.c.& 505.2 d
27. Iuſtus es in omnibus, quæ feciſti nobis. 122. 2.d.& 123.1.c
9. Peccauimus, & iniquè egimus recedentes à te. 370.2.e
32. Tradidiſti nos in manibus inimicorum, &c. 122.2 d
91. Nónne tres viros miſimus in medium ignis? 75.1.c
92. Ecce ego video quatuor viros ſolutos, &c. 49.1.d
92. Et ſpecies quarti ſimilis filio Dei. 27. 1. a.& 605.1.b
93. Sidrach, Miſach & Abdenago, ſerui Dei excelſi egredimini, & venite, &c. 121.1.e.& 648. 2.c
95. Miſit Angelum ſuum, & eruit ſeruos ſuos, &c. 17.1.a & 395.2.e
96. Neque enim eſt alius Deus, qui poſſit ita ſaluare. 396 2.e
Cap. 4.10. Videbam in viſione capitis mei, &c. Et ecce vigil, & ſanctus de cælo deſcendit. 17. 2.d
16. Cæpit intra ſemetipſum tacitus cogitare, &c. 95.1.b
28. Tibi dicitur Nabuchodonoſor Rex, Regnum tuum tranſiuit à te, &c. 32.2.c
33. In ipſo tempore ſermo meus reuerſus eſt ad me, & ad honorem regni, &c. 374.2.c
Cap. 5.5. In eadem hora apparuerunt digiti, quaſi manus hominis ſcribentis, &c. 314. 1.c.& 506. 2.e
6. Tunc facies Regis commutata eſt, &c. 314. 1.c
29. Tunc, iubente Rege, indutus eſt Daniel purpura, &c. quòd haberet poteſtatem tertius in Regno ſuo. 95.2.a
30. Eadem nocte interfectus eſt Balthaſar Rex Chaldæus. 269.2.c & 274.2.d & 507.1.a
Cap. 6. 3. Daniel ſuperabat omnes Principes & Satrapas, quia ſpiritus Dei amplior erat in illo. 49.1.c
18. Abiit Rex in domum ſuam, & dormiuit in cœnatus. 506.2.a
20. Daniel, ſerue Dei viuentis. 648.2.d
26. A me conſtitutum eſt decretum, vt, &c. paueant Deum Danielis. 396.1.b
Cap. 7.9. Thronus eius flammæ ignis, rotæ eius ignis accenſus. 85.2.c
Cap. 9.11. Stillabit ſuper nos maledictio, & deteſtatio. 345.1.d
17. Nunc ergo exaudi Deus noſter orationem ſerui tui, &c. 132.2.a
21. Ecce vir Gabriel, quem videram, &c. tetigit me. 197.2.b
27. Abominatio deſolationis, &c. 247.1.c
Cap. 10. 3. Lugebam, &c Panem deſiderabilem non comedit, &c. 451.1.c
13. Princeps Regni Perſarum reſtitit mihi viginti, & vno diebus. 408.1.d
Cap. 12.4. Plurimi pertranſibunt, & multiplex erit ſcientia. 41.2.a
Cap. 13. 17. Afferte mihi oleum, &c.& oſtia pomarij claudite. 615.2.c
20. Ecce oſtia pomarij clauſa ſunt, & nemo nos videt, &c. 10.1.b
42. Exclamauit Suſanna voce magna. 190.1.d
Cap. 14. 6. Ait Daniel irridens: Ne erres, Rex. 194.1.b
17. Magnus es Bel, & non eſt apud te dolus quiſquam. ibid.
29. Vidit Rex, quòd irruerent in eum vehementer, &c. tradidit eis Danielem. 161.2.c
36. Daniel, ſerue Dei, tolle prandium, quod miſit tibi Deus. 308.1.a.& 617.1.d
37. Recordatus es mei, Deus, &c. * ſurgénſque
38. comedit. 449.2.b
41. Illos, qui perditionis eius cauſa fuerant, intromiſit in lacum, &c. 161.2.d

Ex Oſea.

Cap. 1. 6. Non addam vltrà miſereri domui Iſraël, &c. ſed obliuione, &c. 162.1.d. 301. 1.b
7. Saluabo eos in Domino Deo ſuo, & non ſaluabo eos in arcu, &c. 201.1.b
8. Ablactauit eam, quæ erat abſque miſericordia. 587.1.d
9. Voca nomen eius non populus meus, &c. 587. 2.a
Cap. 2.2. Quoniam ipſa non vxor mea, & ego non vir eius. 587.2.c
6. Ecce ego ſepiam viam tuam ſpinis, &c. 567.2.b
8. Ego dedi ei frumentum, & vinum, & oleum. 458.2.c

13. Et

13. Et viſitabo ſuper eam dies Baalim, &c. 203. 2. a
14. Ducam eam in ſolitudinem, & loquar ad cor eius. 55. 1. a
16. Vocabit me vir meus, & non vocabit me vltra Baali. 299. 1. c
17. Auferam nomina Baali de ore eius, &c. 475. 1. a
19. Sponſabo te mihi in ſempiternum. 491. 1. b
Cap. 4. 5. Et corrues hodie, & corruet etiam Propheta tecum. 14. 2. e
9. Et erit, ſicut populus, ſic Sacerdos. 432. 2. d
Cap. 5. 6. In gregibus ſuis, & armentis ſuis valent ad quærendum Dominum, &c. 91. 2. c
Facti ſunt Principes Iuda, quaſi aſſumentes terminum. 570. 1. d
Cap. 7. 1. Cùm ſanare vellem Iſraël, reuelata eſt iniquitas Ephraïm, &c. 257. 1. b
4. Omnes adulterantes, quaſi clibanus ſuccenſus à coquente. 326. 1. a
8. Ephraim factus eſt ſubcineritius panis. 372. 2. e
Cap. 8. 4. Ipſi regnauerunt, & non ex me: Principes extiterunt, &c 599. 1. a. & 610. 1. b
6. In aranearum telas erit vitulus Samariæ, &c. 632. 2. d
Cap. 9. 1. Noli lætari Iſraël, &c. 585. 2. d
9. Profundè peccauerunt, ſicut in diebus Gabaa. 584. 1. d. & 586. 2. b. & 635. 1. c
10. Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ dilexerunt. 128. 2. c. & 421. 1. d
15. Omnes nequitiæ eorum Galgal: quia ibi exoſos habui eos, &c. 584. 1. d
Cap. 10. 2. Diuiſum eſt cor eorum, nunc interibunt. 268. 1. a. & 301. 2. b
6. Et ipſe in Aſſur delatus eſt, munus Regi vltori. 466. 2. c.
9. Ex diebus Gabaa peccauit Iſraël, ibi ſteterunt, &c. 584. 1. d. & 635. 1. d
10. Iuxta deſiderium meum corripiam eos. 257. 1. b
Cap. 11. 1. Sicut mane tranſiit, pertranſiit Rex Iſraël. 268. 2. d & 587. 1. b. & 588. 2. a
6. Cœpit gladius in ciuitatibus eius 87. 1. d
11. Auolabunt, quaſi auis ex Ægypto, & quaſi columba, &c. 111. 2. c
Cap. 12. 14. Opprobrium eius reſtituet ei Dominus ſuus. 336. 2. b
Cap. 13. 6. Iuxta paſcua ſua adimpleti ſunt, & ſaturati, &c. obliti ſunt mei. 586. 1. b
8. Occurram eis quaſi vrſa, raptis catulis. 378. 1. e
10. Vbi eſt Rex tuus? Maximè nunc ſaluet te, &c. 581. 1. c. 587. 1. b. 592. 1. c
11. Dabo tibi Regem in furore meo. 579. 2. e & 599. 2. a
Cap. 14. 3. Reddemus vitulos labiorum noſtrorum. 371. 1. a
8. Conuertentur ſedentes in vmbra eius, viuent tritico. 459. 2. a

Ex Ioële.

Cap. 1. 14. Sanctificate ieiunium, vocate cœtum. 502. 1. c
17. Computruerunt iumenta in ſtercore ſuo. 318. 1. c
Cap. 2. 12. Conuertimini ad me in toto corde veſtro. 473. 1. e. & 520. 1. b
13. Scindite corda veſtra, & non veſtimenta veſtra. 230. 1. a
19. Ecce ego mittam vobis frumentum & vinum, &c. 458. 2. c
23. Filiæ Sion exultate, & lætamini, &c. dedit vobis doctorem iuſtitiæ. 453. 2. e
25. Et reddam vobis annos, quos comedit locuſta, bruchus, &c. 520. 1. b
26. Et comedetis veſcentes, & ſaturamini, & laudabitis nomen Domini, &c. 452. 2. e
Cap. 3. 5. Argentum meum, & aurum tuliſtis, & deſiderabilia mea, &c. 272. 1. d

Ex Amos.

Cap. 2. 9. Altitudo cedrorum, altitudo eius, & fortis ipſe, quaſi quercus. 184. 2. d
Cap. 3. 6. Si erit malum in ciuitate, quod Dominus non fecerit. 158. 1. b
Cap. 4. 2. Reliquias veſtras in ollis feruentibus. 284. 1. e
12. Hæc faciam tibi Iſraël. 103. 1. a
Cap. 5. 13. Ideò prudens in tempore illo tacebit, quia tempus malum eſt. 472. 1. c
Cap. 6. 2. Deſcendite in Geth Palæſtinorum, &c. 520. 1. a
4. Væ, qui dormitis in lectis eburneis, &c. 19. 2. d & 264. 2. a
7. Nunc migrabunt in capite tranſmigrantium, & auferetur factio laſciuientium. 264. 2. a
Cap. 7. 9. Et demolientur excelſa idoli. 194. 1. a

Ex Abdia.

Cap. 1. Viſio Abdiæ. Hæc dicit Dominus Deus ad Edom. 16. 2. b

Ex Iona.

Cap. 1. 3. Et deſcendit in Ioppen, & inuenit nauem euntem in Tharſis, & dedit naulum, &c. 76. 2. c. & 335. 1. b
5. Et Ionas deſcendit ad interiora nauis, & dormiebat ſopore graui, &c. 17. 2. c
8. Clament ad Dominum in fortitudine. 481. 2. d
16. Immolauerunt hoſtias Domino, &c. 370. 2. e
Cap. 2. 2. Et orauit Ionas ad Dominum Deum ſuum, &c. 526. 2. a
10 Ego autem in voce laudis immolabo tibi. 123. 2. a
Cap. 3. 3. Niniue erat ciuitas magna itinere trium dierum. 33. 2. c
4. Et cœpit Ionas introire in ciuitatem itinere diei vnius. 34. 2. c
5. Prædicauerunt ieiunium, &c. 501. 2. b. & 641. 2. a
6. Peruenit verbum ad Regem Niniue. 582. 1. d
7. Homines, & iumenta, & boues, & pecora non guſtent quidquam. 501. 2. b
9. Quis ſcit, ſi conuertatur, & ignoſcat Deus 371. 1. e
Cap. 4. 11 Non parcam Niniue ciuitati magnæ, in qua ſunt, &c. qui neſciunt, quid ſit inter dexteram, & ſiniſtram ſuam. 489. 2. b

Ex Michæa.

Cap. 2. 1. Væ, qui cogitatis inutile, &c. 360. 1. e
Cap. 3. 11. Principes eius in muneribus iudicabant, & Sacerdotes eius, &c. 469. 2. b. & 576. 2. e
Cap. 5. 2. Et tu Bethleem, &c. ex te mihi egredietur, qui ſit dominator in Iſraël. 339. 2. b
2. Et egreſſus eius ab initio, à diebus æternitatis. ibid.

5. Et erit iſte pax: cùm venerit Aſſyrius in terram noſtram. 529. 2. c
Cap. 6. 4. Eduxi te de terra Ægypti, &c. Miſi ante faciem tuam Moyſen & Aaron & Mariam. 223. 1. d

Ex Nahum.

Cap. 2. 3. Clypeus fortium eius ignitus, viri exercitus in coccineis, &c. 157. 1. c
Cap. 3. 18. Dormitauerunt paſtores tui, Rex Aſſur: ſepelientur Principes tui. 18. 2. e

Ex Habacuc.

Cap. 1. 3. Factum eſt iudicium, & contradictio potentior. 576. 2. c
16. Immolabit ſagenæ ſuæ, & ſacrificabit reti ſuo. 281. 2. c
Cap. 2. 3. Si moram fecerit, expecta illum, quia veniens veniet, & non tardabit. 378. 1. a
6. Væ ei qui multiplicat non ſua, &c. 351. 2. a
Cap. 3. 1. Domine audiui auditionem tuam, & timui. 341. 2. d
3. Deus ab auſtro veniet, & ſanctus de monte Pharan. 187. 1. d. & 212. 1. c
5. Egredietur Diabolus ante pedes eius. 305. 1. b
6. Montes ſæculi, incuruati ſunt colles mundi ab itineribus æternitatis eius. 304. 2. a
13. Percuſſiſti caput de domo impij, &c. 305. 2. b
14. Maledixiſti ſceptris eius. 303. 2. c
19. Ponet pedes meos, quaſi ceruorum. 141. 1. d

Ex Sophonia.

Cap. 1. 5. Diſperdam eos, qui iurant in Domino, & iurant in Melchom. 301. 1. d. & 478. 2. c
Cap. 3. 3. Principes eius in medio eius, quaſi leones rugientes: Iudices eius lupi, &c. 577. 1. a
9. Tunc reddam populis labium electum, vt inuocent, &c. & ſeruiant ei humero vno, &c. 177. 2. b. & 301. 2. e. & 605. 1. c

Ex Aggæo.

Cap. 1. 5. Ponite corda veſtra ſuper vias veſtras.
6.* Seminaſtis multum, & intuliſtis parum, &c. 163. 2. c

Ex Zacharia.

Cap. 2. 5. Ego ero ei murus ignis in circuitu: & in gloria ero in medio eius, &c. 164. 2. e
3. Qui tetigerit vos, tangit pupillam oculi mei, 336. 2. b. & 502. 1. a
Cap. 3. 7. Dabo tibi ambulantes de his, qui nunc hic aſſiſtunt, &c. 539. 2. c
9. Super lapidem vnum ſeptem oculi ſunt, &c. 184. 1. d & 420. 2. c. & 421. 2. d
Cap. 4. 2. Vidi, & ecce candelabrum aureum totum. 210. 1. c
7. Quis tu mons magnē coram Zorobabel? in planum. 304. 1. c
7. Educet lapidem primarium. 421. 2. a. & 422. 1. c
20. Septem iſti oculi ſunt Domini, qui diſcurrunt in vniuerſam terram, &c. 421. 2. e
10. Et videbunt lapidem ſtanneum in manu, &c. 423. 1. c
Cap. 5. 7. Ecce mulier vna ſedens in medio amphoræ, &c. 646. 1. b
Cap. 6. 12. Ecce vir oriens nomen eius. 198. 1. c
Cap. 7. 11. Et noluerunt attendere, & auerterunt; &c ne audirent. 233. 2. d. & 317. 2. d. & 372. 1. a
12. Et facta eſt indignatio magna à Domino. 233. 2. d
13. Sicut non audierunt; ſic clamabunt, & non exaudiam. 627. 1. c
Cap. 9. 1. Et Damaſci requiei eius. 419. 2. b
9. Ecce Rex tuus veniet tibi iuſtus, & ſaluator, &c. 377. 1. a
16. Lapides ſancti eleuabuntur ſuper terram eius. 424. 2. a
17. Vinum germinans virgines. 447. 1. b. & 454 1. c
Cap. 11. 1. Aperi, Libane, portas tuas, & comedet ignis cedros tuas. 204. 2. b
3. Vox vlulatus paſtorum, &c. Vox rugitus leonum. 233. 1. b. & 566. 2. e
Cap. 13. 7. Framea, ſuſcitare ſuper paſtorem meum, &c. Percute paſtorem, & diſpergentur oues. 548. 2. b
7. Conuertam manum meam ad paruulos. 8. 2. a
Cap. 14. 6. In die illa non erit lux, ſed frigus & gelu. 351. 1. b

Ex Malachia.

Cap. 1. 3. Dilexi Iacob, Eſaü autem odio habui, 559. 2. d
8. Si offeratis cæcum ad immolandum, nónne malum eſt? &c. 510. 2. e
Cap. 2. 7. Labia Sacerdotis cuſtodient ſcientiam, 13. 2 e
12. Diſperdet Dominus virum, qui fecerit hoc, magiſtrum & diſcipulum, &c. 8. 1. a
Cap. 4. 2. Sanitas in pennis eius. &c. 173. 2. a

Ex Lib. 1. Machabæorum.

Cap. 1. 23. Et intrauit in ſanctificationem cum ſuperbia. 296. 1. a
23. Et accepit altare aureum, & candelabrum, &c. 317. 1. b
Cap. 3. 46. Venerunt in Maſphat, contra Ieruſalem, quia locus orationis erat, &c. 482. 1. a
Cap. 4. 30. Benedictus, & Saluator Iſraël, qui contriuiſti impetum potentis, &c. 511. 2. c
35. Videns autem Lyſias fugam ſuorum, & Iudæorum audaciam, &c. Abiit Antiochiam. 197. 1. c
57. Et ornauerunt faciem templi coronis aureis, & ſcutulis. 227. 2. a
58. Facta eſt lætitia in populo magna valdè. 528. 1. b
59. Statuit Iudas, vt agatur dies dedicationis altaris, &c. ab anno in annum. 377. 2. c
Cap. 5. 40. Cùm appropinquauerit Iudas, & exercitus eius, &c. non poterimus ſuſtinere eum. 253. 1. d
Cap. 6. 10. Vocauit omnes amicos ſuos, & dixit illis: Receſſit ſomnus ab oculis meis, & concidi, &c. 110. 2. a
12. Nunc verò reminiſcor malorum, quæ feci in Ieruſalem. ibid.
Cap. 10. 84. Et ſuccendit Ionathas Azotum, & ciuitates, quæ erant in circuitu eius. 428. 2. a
89. Et dedit ei Accaron, & omnes fines eius in poſſeſſionem. 520. 1. a
Cap. 13. 27. Ædificauit ſuper ſepulcrum patris 28. ſui, &c. ædificium altum viſu, &c.* ſtatuit ſeptem pyramidas, &c. 265. 2. e

Ex Lib. 2. Machabæorum.

Cap. 1. 19. Acceptum ignem de altari occulrè abſconderunt in valle, &c. 257. 2. b
27. Congrega diſperſionem noſtram, libera eos, qui ſeruiunt gentibus, &c. 277. 1. b
Cap. 2. 7. Ignotus erit locus, donec congreget Deus congregationem, &c. 276. 2. c. & 277. 2. b 278. 2. a
18. Speramus, quod citò noſtri miſerebitur, & congre

congregabit,&c.277.2.c
*Cap.*3.15. Sacerdotes ante altare cum ſtolis, &c. inuocabant de cælo,&c.481.2.c
18.Alij etiam gregatim de domibus confluebant publica publicatione obſecrantes,&c ibid.
Cap. 4. 12. Etenim auſus eſt ſub ipſa arce gymnaſium conſtituere, optimos, &c.in lupanaribus ponere,&c.319.2.c
*Cap.*6.19. Non propter locum, gentem; ſed propter gentem, locum Deus elegit. 203.2.d
30.Cùm hæc agerentur,contigit Tharſenſes, &c. ſeditionem mouere, &c.616.1.c
*Cap.*7.18. Nos propter noſmetipſos hæc patimur, peccantes in Deum noſtrum.163.2.a
20. Supra modum mater mirabilis, &c quæ pereuntes ſeptem filios, &c. bono animo ferebat, &c.251. 2.c
29. Suſcipe mortem, vt in illa miſeratione cum fratribus tuis te recipiam,&c.430.2.c
*Cap.*9.5.Percuſſit eum inſanabili & inuiſibili plaga,&c.317.1.d
6. Nullo modo à ſua malitia ceſſaret.627.2.a
Cap. 15. 18. Pro fratribus & cognatis minor ſollicitudo: maximus verò pro ſanctitate timor erat templi,&c.232.1.d
27.Congreſſi ſunt: manu quidem pugnantes,ſed Dominum cordibus orantes, &c. præſentia magnificè delectati.

INDEX
LOCORVM NOVI TESTAMENTI.

Ex Matthæo.

Cap. 1. 1. LIBER generationis Ieſu Chriſti,&c.214.2.d
5. Salomon genuit Booz de Rahab.393.1.c.& 558.1.d
6. Ieſſe genuit Dauid Regem, Dauid autem Rex genuit Salomonem ex ea, &c. 489.2.d & 558. 1.d
19. Voluit occultè dimittere eam. &c. 3?6.1.c
21. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorum.419.2.c
Cap. 2. 2. Vbi eſt qui natus eſt Rex Iudæorum. 35.2.a.& 633.2.c
4. Congregans omnes Principes Sacerdotum, &c. ſciſcitabatur ab eis: Vbi Chriſtus naſceretur? 339.2.b
11. Intrantes domum.387.2.e
11. Et procidentes adorauerunt eum. 394.1.e
16. Tunc Herodes videns, quoniam illuſus eſſet à magis,&c.375.1 c
18. Rachel plorans filios ſuos?&c. 225.2.c
Cap. 3. 4. Ioannes habebat veſtimentum de pilis camelorum.333.2.d
7. Progenies viperarum; quis demonſtrauit vobis fugere à ventura ira? 62.2.d
10. Iam ſecuris ad radicem arborum poſita eſt. 494.2.a
16. Baptizatus Ieſus, &c. vidit ſpiritum Dei deſcendentem,ſicut columbam.?98.1.c
16. Hic eſt filius meus dilectus,in quo mihi complacui.146.1.c
*Cap.*4.2. Cùm ieiunaſſet quadraginta diebus, & quadraginta noctibus. 484. 2.a. & 50?. b
3. Dic, vt lapides iſti panes fiant.294.2.c.& 423. 1.c.& 522.2.c
5. Et ſtatuit eum ſuper pinnaculum templi. 389. 1.a
6. Angelis ſuis mandauit de te, & in manibus tollent te.415.1.d
11. Angeli acceſſerunt,& miniſtrabant ei. 503.1.a
18. Vidit duos fratres,&c.407.2.d
19. Faciam vos fieri piſcatores hominum. 471.2.a
20. Continuò, relictis retibus, ſequuti ſunt eum. 81.2.c
24. Obtulerunt ei omnes malè habentes, &c.& curauit eos.146.2.b
Cap. 5 13. Vos eſtis ſal terræ, &c. * Vos eſtis lux
14. mundi,&c 542.1.b
18. Iota vnum, aut vnus apex non præteribit à lege.67.1.e
19. Qui ſoluerit vnum de mandatis iſtis minimis,& docuerit,&c.67.2.e
22. Qui dixerit fratri ſuo, fatue reus erit gehennæ ignis.601 2.a
24. Vade priùs reconciliari fratri tuo: & tunc veniens offeres,&c.451.1.e
28. Qui viderit mulierem ad concupiſcendum eam,iam mœchatus eſt,&c 4?71 e
45. Qui Solem ſuum oriri facit ſuper bonos, & malos.221.1.e
48. Eſtote perfecti, ſicut & pater veſter cæleſtis perfectus eſt.400.2.a.& 590.2.e
Cap. 6. 5. Qui amant in Synagogis, &c ſtantes orare,vt videantur ab hominibus.638.2.b
9. Pater noſter,qui es in cælis.9 2.d.& 404.2.e
17. Vnge caput tuum,&c 615.2 c
24. Nemo poteſt duobus dominis ſeruire, 478.1.c
34 Sufficit diei malitia ſua.?84.2 c
Cap. 7. 6 Nolite dare ſanctum canibus, neque mittatis margaritas veſtras ante porcos. 47?.2.e
10. Aut ſi piſcem petierit, nunquid ſerpentem porriget ei?597.1 e
22. Domine,Domine,nónne in nomine tuo Dæmonia eiecimus?512.1.e
24. Qui ædificauit domum ſuam ſupra petram. 421.1.a
Cap. 8. 8. Domine, non ſum dignus, vt intres ſub tectum meum.26.1.c
9. Nam & ego homo ſum ſub poteſtate conſtitutus,habens,&c.42.2.e
21. Domine, permitte me primùm ire, & ſepelire patrem meum.251.1.a
22. Sequere me, & dimitte mortuos, &c. ibidem.

27. Venti,& mare obediunt ei.304.2.c
29. Quid nobis & tibi, Ieſu fili Dei 309.2.d
31. Si eiicis nos hinc, mitte nos in gregem porcorum.294.1.b
34. Rogabant, vt tranſiret à finibus eorum. 526.1.d
Cap. 9. 9. Vidit hominem ſedentem in telonio. 351.2.c
13. Miſericordiam volo, & non ſacrificium. 230.1.a
16. Nemo immittit commiſſuram panni rudis.
17. in veſtimentum vetus, &c. * nec vinum nouum in vtres veteres.298.2.b
23. Cùm vidiſſet tibicines & turbam tumultuantem, dicebat: recedite, &c.244.1.b
25. Tenuit manum eius.457.1.a
34. In Principe Dæmoniorum eiicit Dæmones. 538.1.d
37. Meſſis quidem multa, operarij autem pauci. 148.2.b
38. Rogate dominum meſſis, vt mittat operarios, &c.541.1.c
Cap. 10. 5. In viam Gentium ne abieritis, & in ciuitates Samaritanorum,&c.168.1.c
8. Gratis accepiſtis, gratis date.535.1.c
9. Nolite poſſidere aurum, neque argentum,&c. 405.2.b
16. Eſtote prudentes, ſicut ſerpentes, &c. 169.1.d & 248.1.a.& 286.1.a.& 442.2.d
16. Et ſimplices, ſicut columbæ.403.1.b
20. Non vos eſtis, qui loquimini, ſed ſpiritus patris loquitur in vobis.591.2.b
22. Qui perſeuerauerit vſque in finem, hic ſaluus erit.400.1.d
23. Cùm perſequentur vos in ciuitate iſta, fugite in aliam.168...b. & 2.a.& 169.1.c
25. Si patrem familias Beelzebub vocauerunt: quanto magis domeſticos eius .590.1.c.& 602.2.c.
32. Qui confitebitur me coram hominibus, confitebor & ego eum coram patre meo.167.2.d
33. Qui negauerit me coram hominibus, negabo, &c.563.1.c
Cap. 11. 5. Cæci vident, claudi ambulant, &c. 641.2.c
7. Illis abeuntibus, cœpit Ieſus dicere ad turbas de Ioanne.47.1.c.& 87.2.a.& 490.2.c
10. Hic eſt enim, de quo ſcriptum eſt: Ecce ego mitto Angelum meum,&c.503.2.b
11. Regnum cælorum vim patitur, & violenti rapiunt illud 591.2.c
25. Confiteor tibi pater, &c. quia abſcondiſti hæc à ſapientibus.18.1.b
28. Venite ad me omnes, qui laboratis, &c. Et ego reficiam vos.634.1.b
29. Diſcite à me, quia mitis ſum,& humilis corde.147.2.a
Cap. 12. 24. Hic non eiicit Dæmones, niſi in Beelzebub.299.2.c
32. Qui dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei, neque in hoc ſæculo, neque in futuro.ibid.
39. Signum non dabitur ei, niſi ſignum Ionæ Prophetæ.641.2.c
48. Quæ eſt mater mea, & qui ſunt fratres mei? 404.1.b
Cap. 13.11. Vobis datum eſt noſſe myſteria regni cælorum, illis,&c.116.1.a
15. Ne quando videant oculis, & auribus audiant.627.2.a
24. Qui ſeminauit bonum ſemen in agro ſuo. 522.1.c
25. Cùm dormirent homines, venit inimicus eius, & ſuperſeminauit zizania 309.2.c & 522.1.c
44. Theſauro abſcondito in agro,&c.472.1.d
54. Docebat in ſynagogis,&c. Vnde huic ſapientia,&c.394.2.b
58. Non fecit ibi virtutes multas, propter incredulitatem illorum.475.1.a
Cap. 14. 10. Miſitque, & decollauit Ioannem 327.2.b
19 Et dedit diſcipulis panes, diſcipuli autem turbis.49.2.c
21. Manducantium fuit numerus quinque millia,&c.198.1.b
23. Dimiſſa turba, aſcendit in montem ſolus orare.639.2.c
30. Videns verò ventum validum, timuit,&c.372.1.a
Cap. 15. 2. Quare diſcipuli tui tranſgrediuntur traditionem ſeniorum? 580.1.a
3. Quare & vos tranſgredimini mādatum Dei, & b.358.2.d
24. Non ſum miſſus, niſi ad oues, quæ perierunt domus Iſraël.540.2.d
26. Non eſt bonum ſumere panem filiorum, & mittere canibus.450.2.b
Cap. 16. 23. Vade poſt me Satana, ſcandalum es mihi,&c.89.2.b
24. Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum.101.1.d
17. Filius enim hominis venturus eſt in gloria patris ſui.577.2.b
Cap. 17. 3. Et ecce apparuerunt illis Moyſes, & Elias.504.1.d
5. Et ecce vox de nube, dicens: Hic eſt filius meus,&c.30.1.b.&146.1.c
17. Afferte huc illum ad me, & increpauit illum. 347.1.a
20. Hoc genus non eiicitur, niſi per orationem. & ieiunium.524.2.b
26. Vade ad mare, & mitte hamum, & eum piſcem,&c.487.1.c
26. Inuenies ſtaterem: illum ſumens, da eis pro me,& te 64.2.c.& 425.1.c
Cap. 18. 6. Expedit ei, vt ſuſpendatur mola, &c.& demergatur.642.1.d
8. Si manus tua, vel pes tuus ſcandalizat te, abſcinde eum,&c.302.1.a.& 494.·.d
22. Vſque ſepties, ſed vſque ſeptuagies ſepties. 291.1.b
27. Miſertus Dominus ſerui illius dimiſit eum, & debitum dimiſit ei.137.2.b
Cap. 19. 16. Quid me interrogas de bono? vnus eſt bonus Deus.528.2.a
17. Si vis ad vitam ingredi, ſerua mandata. 358.1.d
22. Abiit triſtis 349.2.a
24. Facilius eſt camelum per foramen acus tranſire, quàm diuitem,&c.232.1.a
25. Mirabantur valdè dicentes: Quis ergo poterit ſaluus eſſe? ibid.
27. Ecce nos reliquimus omnia, & ſecuti ſumus te; quid ergo erit nobis? 376.2.a
28. Cùm ſederit Filius hominis, &c. ſedebitis & vos ſuper ſedes duodecim. 287. 2.c.& 605.2.d
29. Et omnis, qui reliquerit domum, &c. centuplum accipiet.351.1.b
Cap. 20. 13. Amice, non facio tibi iniuriam. 346.2.a
6. Erunt nouiſſimi, primi, & primi, nouiſſimi. 567.2.a
21. Dic, vt ſedeant hi duo filij mei, vnus ad dextram

tram

tram, &c. 80. 2. d. & 227. 1. b
22. Calicem, quem ego bibiturus ſum? 605. 2. b
23. Calicem quidem meum bibetis, &c. 80. 1. d. & 592. 1. d
23. Non eſt meum dare vobis. 227. 1. c
Cap. 21. 9. Benedictus, qui venit in nomine Domini. 395. 1. c
12. Et menſas nummulariorum, & cathedras vendentium, &c. euertit. 98. 1. a
31. Publicani, & meretrices præcedent vos in Regnum Dei. 174. 2. c
38. Hic eſt hæres, venite, occidamus eum, & habebimus hæreditatem eius. 335. 2. d
44. Qui ceciderit ſuper lapidem iſtum, confringetur. 252. 1. d
Cap. 22. 2. Simile factum eſt regnum cælorum homini Regi, qui fecit nuptias filio ſuo. 459. 1. a
11. Intrauit autem Rex, vt videret diſcumbentes. 443. 2. c
12. Amice, quomodo huc intraſti, &c. 346. 2. a
13. Ligatis manibus & pedibus, mittite eum in tenebras exteriores. 463. 2. c
32. Non eſt Deus mortuorum, ſed viuentium 72. 1. b
37. Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, &c. 299. 2. c
Cap. 23. 2. Super cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, &c. quæcunque dixerint vobis, ſeruate &c. 62. 1. d. & 391. 1. c
4. Alligant onera grauia, & importabilia, &c. 388. 1. c
15. Væ vobis Scribæ, &c. qui circuitis mare, vt faciatis vnum proſelytum. 349. 1. d
17. Quid enim maius eſt, aurum, an templum, quod ſanctificat aurum? 462. 1. c
23. Væ vobis Scribæ, qui decimatis mentham. 619. 1. b
24. Excolantes culicem, & camelum glutientes. 586. 2. d
37. Ieruſalem, quæ occidis Prophetas, & lapidas eos, &c. 640. 1. c
38. Ecce relinquetur vobis domus veſtra deſerta. 203. 1. a. & 640. 2. c
Cap. 24. 16. Qui in Iudæa ſunt, fugiant ad montes. 168. 2. b
17. Qui in tecto eſt, non deſcendat, &c. 318. 2. c
21. Erit nunc tribulatio magna, qualis non fuit, &c. 360. 1. b
28. Vbicunque fuerit corpus, ibi congregabuntur & aquilæ. 452. 1. b
31. Congregabunt electos eius à quatuor ventis, &c. 279. 2. c
37. Sicut in diebus Noë, ita erit, & aduentus filij hominis. 360. 2. c
42. Vigilate, quia neſcitis, qua hora Dominus veſter venturus ſit. 263. 1. a
45. Vt det illis cibum in tempore. 472. 2. b
Cap. 25. 3. Fatuæ, acceptis lampadibus, non ſumpſerunt oleum ſecum. 458. 2. d
5. Moram autem faciente ſponſo, &c. 222. 1. a
6. Media nocte clamor factus eſt. 291. 2. b
11. Domine, Domine, aperi nobis, &c. * Neſcio
12. vos. 222. 1. d
24. Domine, ſcio, quia homo durus es, metis, vbi non ſeminaſti, &c. 653. 1. b
33. Sicut paſtor ſegregat oues ab hœdis, & ſtatuet oues, &c. 422. 1. d.
36. In carcere eram, & veniſtis ad me. 604. 1. c
37. Domine, quando te vidimus eſurientem, & pauimus te, &c. 46. 2. b
41. Diſcedite à me, maledicti, in ignem æternum, &c. 305. 1. d. & 572. 2. b
42. Eſuriui enim, & non dediſtis mihi manducare. 572. 2. b
Cap. 26. 7. Acceſſit ad eum mulier habens alabaſtrum, &c. effudit ſuper caput ipſius. 638. 1. c
8. Videntes diſcipuli indignati ſunt, dicentes: vt quid perditio hæc? 83. 2. d
10. Quid moleſti eſtis huic mulieri, opus enim bonum operata eſt in me. 490. 2. c
18. Ite in ciuitatem ad quendam. 63. 2. c
18. Facio paſcha cum diſcipulis meis. 450. 2. a
21. Amen dico vobis, quia vnus veſtrûm me traditurus eſt. 607. 1. a. & 645. 1. a
23. Qui intingit mecum manum in paropſide. 111. 1. a
37. Cœpit contriſtari, & mœſtus eſſe. 87. 1. c
40. Non potuiſtis vna hora vigilare mecum? 547. 1. a
51. Percutiens ſeruum, &c. amputauit auriculam eius. 587. 1. c. & 640. 2. c
52. Conuerte gladium tuum in locum ſuum. 472. 1. b
67. Et colaphis eum ceciderunt, &c. 602. 1. c
75. Et egreſſus foras, fleuit amarè. 494. 2. c
Cap. 27. 3. Retulit triginta argenteos, &c. * Et
5. proiectis argenteis in templo receſſit. 351. 1. d
4. Peccaui tradens ſanguinem iuſtum. 383. 2. b. & 394. 2. c. & 627. 2. b. & 641. 2. c
21. At illi dixerunt: Barabbam. 186. 2. a
25. Sanguis eius ſuper nos, & ſuper filios noſtros. 456. 2. a
40. Si filius Dei es, deſcende de cruce, &c. 598. 1. a
51. Ecce velum templi ſciſſum eſt in duas partes. 230. 1. a
Cap. 28. 10. Ite, nuntiate fratribus meis, &c. 490. 1. b
11. Quidam de cuſtodibus venerunt in ciuitatem, & nunciauerunt, &c. 575. 1. c
13. Dicite, quia diſcipuli eius nocte venerunt, & furati ſunt eum. 641. 2. d
18. Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra. 597. 2. c
19. Docete omnes gentes. 169. 2. d
20. Ecce ego vobiſcum ſum omnibus diebus vſque ad conſummationem ſæculi. 548. 1. a

Ex Marco.

Cap. 1. 3. Vox clamantis in deſerto. 640. 2. d
13. Et tentabatur à Satana. 523. 1. a
24. Quid nobis, & tibi, Ieſu Nazarene: Veniſti perdere nos. 299. 1. b. & 307. 1. b. & 309. 2. b. & 358. 2. c
24. Scio, qui ſis, Sanctus Dei. 395. 1. a
25. Obmuteſce. 299. 1. c
Cap. 2. 17. Non neceſſe habent ſani medico, ſed qui malè habent. 538. 1.
Cap. 4. 28. Vltrò enim terra fructificat, primùm herbam, deinde ſpicam, &c. 41. 2. d
38. Et erat ipſe in puppi ſuper ceruical dormiens. 114. 1. a
Cap. 5. 12. Mitte nos in porcos, vt in eos introeamus. 167. 2. b
42. Surrexit puella, & ambulabat, &c. * Iuſſit
43. dare illi manducare. 442. 2. b
Cap. 6. 6. Circuibat caſtella in circuitu docens. 538. 1. c
14. Quia Ioannes Baptiſta reſurrexit à mortuis. 641. 2. c
18 Non licet tibi habere vxorem fratris tui. 561. 2. b

20. Hero

20. Herodes enim metuebat Ioannem,&c. libenter eum audiebat. 561. 2. a
22. Cùm introiſſet filia ipſius Herodiadis, & ſaltaſſet, & placuiſſet Herodi. 559. 1. e
27. Et decollauit eum in carcere, 264. 1. b
35. Dicentes: deſertus eſt locus hic, &c. 640. 2. d
48. Venit ad eos, ambulans ſupra mare: & volebat præterire eos. 51. 1. a
Cap. 7. 35. Apertæ ſunt aures eius, & ſolutum eſt vinculum linguæ eius. 55. 2. c
Cap. 8. 12. Amen dico vobis, ſi dabitur generationi iſti ſignum. 91. 2. a
23. Apprehenſa manu cæci, eduxit eum extra vicum. 741. 2 a
Cap. 9. 43. Vermis eorum non moritur. 107. 1. d
Cap. 10. 29. Nemo eſt, qui reliquerit domum aut 30. fratres, &c. * qui non accipiat centies tantùm, &c. 376. 2. c
Cap. 11. 4. Inuenerunt pullum ligatum, &c. 630. 2. c
Cap. 12. 32. De die autem illo, vel hora, nemo ſcit, &c. niſi Pater. 114. 2. c. & 262. 2. a
Cap. 15. 39. Videns autem Centurio, &c. ait: Verè hic homo filius Dei erat. 52. 2. c
Cap. 16. 7. Dicite diſcipulis eius, & Petro. 277. 1. b
17. Linguis loquentur nouis. 127. 2. d
19. Aſſumptus eſt in cælum, & ſedet à dextris Dei 605. 1. d

Ex Luca.

Cap. 1. 11. Stans à dextris altaris incenſi. 231. 1. d
29. Turbata eſt in ſermone eius. 416. 2. a
35. Virtus Altiſſimi obumbrabit tibi. 187. 1. e
36. Et ecce Eliſabeth cognata tua. 406. 1. b
38. Fiat mihi ſecundùm verbum tuum. 51. 2. c
39. Abiit in montana. 384. 2. b
42. Benedicta tu inter mulieres. 214. 2. b
43. Vnde hoc mihi? &c. 96. 2. c
44. Exultat in gaudio. 138. 2. e & 217. 1. b
47. Magnificat anima mea Dominum. 218. 1. c. & 528. 2. c
51. Fecit potentiam, &c. 315. 1. c
64. Apertum eſt autem illicò os eius. 390. 1. d
70. Sicut loquutus eſt per os Sanctorum. 531. 1. a
78. Viſitauit nos Oriens exalto. 538. 1. c
Cap. 2. 3 Multitudo militiæ cæleſtis. &c. 614. 2. e
14. Gloria in altiſſimis Deo, &c. 528. 1. c
19. Maria autem conſeruabat omnia verba, &c. 115. 1. a
25. Et ecce homo erat in Ieruſalem, cui nomen Simeon. 449. 1. a
28. Ipſe accepit eum in vlnas. ibid.
34. Ecce poſitus eſt hic in ruinam, &c. 338. 2. c
44. Et requirebant eum inter cognatos. 403. 2. e
49. Neſciebatis, quia in his, quæ patris mei ſunt, &c. 65. 2. c
51. Deſcendit cum eis, & venit Nazareth. &c. 65. 2. c. & 148. 1. a
Cap. 3. 8. Ne cœperitis dicere: Patrem habemus Abraham. 556. 2. a
8. Potens eſt Deus de lapidibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ. 421. 1. d
10. Et interrogabant eum turbæ, dicentes: Quid ergo faciemus? 358. 2. b
23. Ieſus erat incipiens quaſi annorum triginta. 9. 1. b
Cap. 4. 2 Tentabatur à Diabolo. 523. 1. a
13. Diabolus receſſit ab illo vſque ad tempus. 518. 2. d. & 645. 1. c.
27. Multi leproſi erant in Iſraël, &c. 226. 2. c
28. Repleti ſunt omnes in Synagoga ira, &c. 587. 2. c
32. Stupebant in doctrina eius, &c. 127. 2. b
34. Scio te, quis ſis, Sanctus Dei. 127. 2. c. & 309. 2. d
39. Stans ſuper illam, imperauit febri. 430. 1. d
41. Exibant autem Dæmonia à multis, &c. & increpans non ſinebat ea loqui. 394. 2. c. & 641. 2. b
Cap. 5. 3. Rogauit eum à terra reducere puſillum. 101. 1. c
8. Exi à me quia homo peccator ſum. 326. 1. c
Cap. 6. 12. Et erat pernoctans in oratione Dei. 18. 1. e
16. Iudam Iſcariotem, qui fuit proditor. 394. 2. b
18. Et qui vexabantur ab ſpiritibus immundis, curabantur. 257. 1. c
45. Ex abundantia cordis os loquitur. 126. 2. e
Cap. 7. 13. Noli flere. 244. 1. d
14. Acceſſit & tetigit loculum. 457. 2. a
37. Attulit alabaſtrum vnguenti 615. 2. c
38. Lacrymis cœpit rigare pedes eius, &c. 44. 1. d & 501. 1. d
44. Dixit Simoni: Vides hanc mulierem? &c. 47. 2. b
48. Remittuntur tibi peccata. 487. 2. e
Cap. 8. 5. Exiit, qui ſeminat, ſeminare ſemen ſuum. 471. 2. b
31. Et rogabant illum, ne imperaret illis, vt in abyſſum irent. 306. 1. d
Cap. 9. 10. Seceſſit ſeorſum in locum deſertum, 11. &c. * quod cùm cognouiſſent turbæ, &c. 451. 2. c
11. Et loquebatur illis de Regno Dei. 127. 2. d. & 442. 2. c
12. Vos date illis manducare. 442. 2. c.
26. Qui me erubuerit, &c. 289. 1. d
62. Nemo mittens manum ad aratrum, &c. 400. 1. a & 500. 1. a
Cap. 10. 2. Rogate ergo Dominum meſſis, vt mittas operarios. 543. 1. e
3. Ecce ego mitto vos, ſicut agnos inter lupos 540. 2. a
4. Nolite portare ſacculum, &c. calceamenta. 73 1. c
4. Neminem per viam ſalutaueritis. 81. 1. b
7. Dignus eſt enim operarius mercede ſua. 533. 1. d. & 541. 1. d & 632. 2. a
16. Qui vos audit, me audit: & qui vos ſpernit, me ſpernit. 30. 2. c. & 610. 2. a
18. Videbam Satanam, ſicut fulgur, de cælo cadentem. 505. 1. c
20. Gaudete, quòd nomina veſtra ſcripta ſunt in cælis. 517. 1. d
21. Confiteor tibi, Pater Domine cęli, &c. 106. 2. c
30. Homo quidam deſcendebat, &c. incidit in latrones. 567. 2. b
35. Ego cùm rediero, reddam tibi. 390. 1. e
38. Intrauit in quoddam caſtellum, & mulier, &c. huic erat ſoror nomine Maria. 213. 2. d
41. Turbaris erga plurima. 300. 2. b
Cap. 11. 5. Amice, commoda mihi tres panes, &c. 527. 2. b
7. Noli mihi moleſtus eſſe, iam oſtium clauſum eſt, &c. 222. 2. a.
14. Erat eiiciens Dæmonium. 291. 2. a
21. Si fortior eo ſuperuenerit, &c. 284. 2. a
26. Et fiunt nouiſſima hominis illius peiora prioribus. 498. 2. c. & 567. 2. b
28. Beati, qui audiunt verbum Dei; & cuſtodiunt illud. 67. 2. a

Cap. 12.

Cap. 12. 13. Magiſter, dic fratri meo, vt diuidat mecum hæreditatem. 300 1. b. & 571. 1 e
17. Quid faciam, quia non habeo, quò congregem fructus meos. 571. 1. e
20. Stulte, hac nocte animam tuam repetunt à te. 83. 1. e. & 269. 2. e
37. Tranſiens miniſtrabit illis. 330. 1. a
42. Vt det illi in tempore tritici menſuram, 472. 2. c
49. Ignem veni mittere in terram. 304. 2. b
Cap. 13. 1. Quorum ſanguinem Pilatus miſcuit cum ſacrificiis eorum. 264. 1. c. & 462. 1. c
16. Hanc filiam Abrahæ, quam alligauit Satanas. 556. 1. d
28. Diſcedite à me omnes operarij iniquitatis. 463. 2. d
Cap. 14. 19. Iuga boum emi quinque. 379. 1. a
20. Vxorem duxi, & ideò non poſſum venire. 404. 1. e
26. Si quis venit ad me, & non odit patrem. 408. 2. e
Cap. 15. 4. Dimiſit nonaginta nouem in deſerto. 215. 2. a. & 490. 2. c
5. Imponit in humeros ſuos gaudens. 490. 2. d. & 542. 1. d
12. Et diuiſit illis ſubſtantiam. 7. 2. c
13. Diſſipauit ſubſtantiam, viuendo luxurioſè. 647. 2. c
14. Et ipſe cœpit egere. 632. 1. a
15. Adhæſit vni ciuium regionis illius, &c. vt paſceret porcos. 647. 1. c
16. Qui cupiebat implere ventrem ſuum de ſiliquis, &c. 142. 1. c
18. Surgam, & ibo ad patrem meum. 503. 1. d. & 633. 1. d
18. Peccaui in cælum, & coram te. 634. 2. b
19. Fac me ſicut vnum de mercenariis tuis. 387. 2. c
20. Et accurrens cecidit ſuper collum eius, &c. 490. 2. b
22. Citò proferte ſtolam primam. 287. 2. c. & 447. 2. d
Cap. 16. 5. Conuocatis ſingulis debitoribus, &c. dicebat primo. 62. 1. c
12. Si in alieno fideles non fuiſtis, quod veſtrum eſt, quis dabit vobis. 362. 2. a
19. Epulabatur quotidie ſplendidè. 506. 2. d
22. Et ſepultus eſt in inferno. 506. 2. b. & 572. 2. a
24. Pater Abraham, miſerere mei. 99. 2. c
25. Fili, recordare, &c. ibid.
28. Vt teſtatur illis, ne & ipſi veniant in hunc locum tormentorum. 401. 1. c
Cap. 17. 7. Quis veſtrûm habens ſeruum arantem, &c. 631. 2. b
18. Non eſt inuentus, qui rediret, &c. niſi hic alienigena. 558. 2. b
20. Non venit Regnum Dei cum obſeruatione. 262. 2. e
21. Regnum Dei intra vos eſt. 633. 2. c
32. Memores eſtote vxoris Lot. 499. 2. c
Cap. 18. 3. Vindica me de aduerſario meo. 587. 2. b
3. A longè ſtans, nolebat nec oculos ad cælum leuare. 508. 1. d. & 638. 1. c
14. Deſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam ab illo. 98. 1. e. 416 2. a
16. Sinite pueros venire ad me, &c. talium eſt enim Regnum Dei. 8. 1. b
41. Quid tibi vis faciam? at ille dixit: Domine, vt videam. 54 c
Cap. 19. 8. Stans Zachæus. 352. 1. a
8. Ecce dimidium bonorum meorum do pauperibus, &c 297. 2. d. & 573. 1. d
23. Serue nequam, quare non dediſti pecuniam meam ad menſam, &c. 551. 1. b
30. Soluite illum, & adducite. 633. 2. a
42. Si cognouiſſes & tu, &c. quæ ad pacem tibi. 553. 2. b
Cap. 21. 28. His autem fieri incipientibus reſpicite, & leuate capita veſtra. 417. 1. c
Cap. 22. 10. Occurret vobis homo amphoram aquæ portans. 444. 1. c
12. Oſtendet vobis cœnaculum magnum ſtratum, & ibi parate. 250. 1. d
15. Deſiderio deſideraui hoc Paſcha manducare vobiſcum. 452. 2. c
25. Reges Gentium dominantur eorum, &c. 541. 1. c
28. Vos eſtis qui permanſiſtis mecum, &c. * Ego
29. diſpono vobis Regnum. 592. 1. b
31. Ecce Satanas expetiuit vos, vt cribraret, &c. 167. 2. a
40. Orate, ne intretis in tentationem, &c. 546. 2. d
55. Accenſo igne, &c. erat Petrus in medio eorum. 355. 1. b
62. Egreſſus foras, fleuit amarè. 369. 1. a
Cap. 23. 28. Nolite flere ſuper me. 245. 2. a
34. Pater, dimitte illis. 92. 1. d
41. Nos quidem iuſtè: nam digna factis recipimus. 163. 2. b & 371. 1. b. & 487. 2. c
43. Hodie mecum eris in Paradiſo. 489. 1. c
48. Qui ſimul aderant ad ſpectaculum iſtud, &c. percutientes pectora ſua. 428. 1. d
Cap. 24. 26. Nonne hæc oportuit pati Chriſtum, & ita intrare in gloriam ſuam? 591. 2. b
28. Et ipſe ſe finxit longiùs ire. 51. 1. a
34. Surrexit Dominus verè, & apparuit Simoni. 490. 1. d

Ex Ioanne Euangeliſta.

Cap. 1 1. In principio erat Verbum. 119. 1. e
12. Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri. 476. 2. d. & 556. 2. d
17. Lex per Moyſen data eſt, gratia & veritas per Ieſum. 147. 2. a
23. Ego vox clamantis in deſerto. 63. 1. b
26. Medius veſtrûm ſtetit, quem vos neſcitis. 101. 2. a
29. Ecce agnus Dei, ecce qui tollit peccata mundi. 511. 1. d
38. Venite, & videte. * Venerunt, &c. apud illum
39. manſerunt. 147. 2. b
51. Videbitis Angelos Dei aſcendentes, & deſcendentes ſupra filium hominis. 184. 1. d. & 423. 2. b
Cap. 2. 1. Erat mater Ieſu ibi. 219. 2. a
2. Vocatus eſt & Ieſus, & diſcipuli eius ad nuptias. ibid.
3. Deficiente vino, dicit mater Ieſu ad eum: Vinum non habent. 219. 2. b
4. Quid mihi, & tibi eſt, mulier. 404. 1. a
7. Implete hydrias aqua. 176. 2. e
14. Inuenit in templo vendentes, &c. * omnes
15. eiecit de templo. 297. 2. a. & 652. 2. b
Cap. 3. Hic venit ad Ieſum nocte. 300. 2. b
14. Sicut Moyſes exaltauit ſerpentem in deſerto, ita, &c. 423. 2. c
29. Amicus ſponſi ſtat, & audit eum. 55. 2. b
31. Qui de terra eſt, & de terra loquitur. 127. 1. a
Cap. 4. 12. Filij eius, & pecora eius. 454. 2 a

29. Venite,

29. Venite, & videte hominem, qui dixit mihi omnia, quæcunque feci. 380. 1. c
35. Albæ iam ſunt ad meſſem. 472. 1. a
38. Alij laborauerunt, & vos in labores eorum introiſtis. 603. 1. c
Cap. 5. 14. Ecce ſanus factus es, iam noli peccare; ne deterius &c. 498. 1. b. & 499. 1. d
29. Procedent qui mala egerunt, in reſurrectionem iudicij. 463. 2. a
Cap. 6. 5. Cùm ſubleuaſſet oculos Ieſus, &c. 416. 1. c. & 418. 2. b
5. Vnde ememus panes, vt manducent hi? 116. 1. e
9. Quinque panes hordeaceos, & duos piſces. 177. 1. a
15. Et facerent eum Regem, fugit, &c. 567. 1. d
17. Et tenebræ iam factæ erant; & non venerat ad eos Ieſus. 134. 2. c
26. Quæritis me, &c. quia manducaſtis ex panibus. 624. 2. c
35. Ego ſum panis vitæ. 459. 1. c
49. Patres veſtri manducauerunt manna. 371. 2. c
50. Hic eſt panis de cælo deſcendens, &c. 457. 2. b
51. Ego ſum panis viuus. 456. 2. c
58. Qui manducat me, & ipſe viuet propter me. 461. 1. b
59. Qui manducat hunc panem, viuet in æternum. 460. 1. c
Cap. 7. 6. Tempus meum nondum aduenit. 472. 1. a
37. Si quis ſitit, veniat ad me, & bibat. 452. 2. a
Cap. 8 7. Qui ſine peccato eſt veſtrum, primus in illam lapidem mittat. 150. 2 d
9. Vnus poſt vnum exibant, &c. ibid.
11. Vade, & iam ampliùs noli peccare. 498. 1 a
21. In peccato veſtro moriemini. 618. 1. a
34. Omnis, qui facit peccatum, ſeruus eſt peccati. 628. 1. c
39 Si filij Abrahæ eſtis, opera Abrahæ facite. 557. 2. a
41. Vnum patrem habemus Deum. 656. 2. e
46. Arguet me de peccato. 441. 2 b
47. Qui ex Deo eſt, verba Dei audit. 52. 2. b
56. Abraham exultauit, vt videret diem meum, 77. 2. b
Cap. 9. 7. Laua in natatoria Siloë. 177. 1. a
24. Da gloriam Deo, nos ſcimus, quia hic homo peccator eſt. 102. 1. d & 370. 2. c
Cap. 10. 3. Oues vocem eius audiunt. 541. 1. b
3. Proprias oues vocat nominatim. 517. 1. d
4. Ante eas vadit, & oues illum ſequuntur. 541. 1. c
7. Ego ſum oſtium ouium. 252. 1. d
11. Bonus paſtor animam ſuam dat pro ouibus ſuis. 542. 2. b
12. Vidit lupum venientem, & dimittit oues, & fugit. 252. 1. d
16. Vocem meam audient. 45. 2. c
41. Quia Ioannes quidem ſignum fecit nullum. 641. 2. c
Cap. 11. 14. Lazarus mortuus eſt, & gaudeo. 243. 2. b
22. Quæcunque popoſceris à Deo dabit tibi Deus. 224. 2. d
35. Lacrymatus eſt Ieſus. 144. 2. e
40. Nónne dixi tibi, quoniam, ſi credideris, videbis gloriam Dei. 56. 2. a
43. Lazare, veni foras. 494. 1. d
44. Statim prodiit, qui fuerat mortuus, ligatus pedes, & manus inſtitis. 82. 1. a. & 291. 1. d
44. Soluite eum. 493. 2. c
51. Sed, cùm eſſet Pontifex anni illius, prophetauit. 391. 2. d
Cap. 12. 3. Domus completa eſt ex odore vnguenti. 380. 2. c
28. Venit ergo vox de cælo. 30. 1. b
31. Princeps huius mundi eiicietur foras. 293. 1. b
32. Ego ſi exaltatus fuero à terra, omnia traham ad meipſum. 630. 1. a
Cap. 13. 7. Quod ego facio, tu neſcis modò, &c. 75. 2. d
8. Non lauabis mihi pedes in æternum. 37. 1. b
10. Qui lotus eſt, non indiget, niſi vt pedes lauet. 503. 1. d
24. Innuit ergo huic Simon Petrus, &c. 490. 1. d
25. Cùm recubuiſſet ille ſupra pectus Ieſu, dicit ei: Domine, quis eſt? &c. 638 1. c
27. Poſt buccellam panis, introiuit in eum Satanas. 456. 1. c
27. Quod facis, fac citiùs. 297. 2. b
28. Hòc nemo ſciuit diſcumbentium. 287. 2. e
30. Cùm accepiſſet ille buccellam, exiuit continuò. 297. 2. c. & 418. 1. e
45. In hoc cognoſcent omnes, quia diſcipuli mei eſtis, &c. 407. 2. c.
Cap. 14. 9. Tanto tempore vobiſcum ſum, & non cognouiſtis me 116. 1. e
21. Qui diligit me, &c. manifeſtabo ei me ipſum. 15. 2. c
23 Ad eum veniemus, & manſionem apud eum faciemus. 495. 1. e
27. Pacem meam do vobis. 529. 2. b
28. Si diligeretis me, gauderetis vtique, quia vado ad Patrem. 400. 2. c
30. Et in me non habet quidquam. 441. 2. b
Cap. 15. 3 Iam vos mundi eſtis propter ſermonem, &c. 521. d
5. Sine me nihil poteſtis facere. 476. 2. a
15. Iam non dicam vos ſeruos, &c. Vos autem dixi amicos. 28. 1. b. & 55. 2. d. & 79. 1. c
18. Si mundus vos odit, ſcitote, quia me priorem vobis odio habuit. 603. 1. a
22. Nunc autem excuſationem non habent de peccato ſuo. 102. 1. a
Cap. 16. 12. Adhuc multa habeo vobis dicere, ſed non poteſtis portare modò. 472. 2. b
21. Cùm pepererit puerum, iam non meminit preſſuræ, &c. 110. 1. a. & 253. 2. e
Cap. 18. 6. Abierunt retrorſum. 239. 1. e
8. Si me quæritis, ſinite hos abire, &c. 287. 2. d
19. De diſcipulis ſuis, & de doctrina eius. ibid.
20. Quid me interrogas? interroga eos, qui me audierunt, &c. 394. 1. d
30. Si non eſſet hic malefactor, non tibi tradidiſſemus eum. 580. 1. e
38. Ego nullam inuenio in eo cauſam. 336. 1. a
Cap. 19. 7. Nos legem habemus, & ſecundùm legem debet mori 583. 1. c
12. Si hunc dimittis, non es amicus Cæſaris. 336. 1. b
13. Tolle, tolle, crucifige eum. 395. 1. c. & 587. 2. c
15. Non habemus Regem, niſi Cæſarem. 339. 1. b & 586. 2. a. & 626. 2. c
17. Baiulans ſibi crucem, exiuit, &c. 426. 1. d. & 567. 1. d
34. Vnus militum lancea latus eius aperuit. 282. 1. d
34. Exiuit ſanguis & aqua. 44. 1. c

Cap.20. 15. Domine, ſi tu ſuſtuliſti eum, dicito mihi,&c.54.1.d.& 103.1.c
16.Dicit ei Ieſus: Maria. 52.2.e.& 57.2.e
16. Conuerſa illa dicit ei,Rabboni,&c.54.1.d
17. Noli me tangere.448.2.c
18. Et hæc dixit mihi.58.1.d
25. Niſi videro in manibus eius fixuram clauorum, &c.non credam, &c.395.1.e
Cap.21.7.Petrus, cùm audiſſet,quia Dominus eſt, tunica ſuccinxit ſe,&c.32.2.d
7. Et miſit ſe in mare. 539.2.b
10. Afferte de piſcibus, quos prendidiſtis nunc. 177.1.a
15. Simon Ioannis,diligis me plus his? 42.2.e
16. Domine, tu ſcis, quia amo te.44.2.b
17. Paſce oues meas.490.1.b, & 541.1.a
20. Conuerſus Petrus vidit illum diſcipulum,
21. &c. * Hic autem quid.496.1.d

Ex Actis Apoſtolorum.

Cap. 1. 2. Cœpit Ieſus facere, & docere. 147. 2. e
7. Non eſt veſtrum noſſe tempora, vel momenta. 127.2.d,& 597.2.c
9. Eleuatus eſt, & nubes ſuſcepit eum ab oculis eorum.597.2.d
14. Erant perſeuerantes vnanimiter in oratione cum mulieribus, & Maria,&c.214.2.c
21. In omni tempore, quo intrauit & exiuit inter nos.542.1.c
Cap. 2. 4. Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto: & cœperunt loqui,&c.127.2.e
Cap.3.17. Scio,quia per ignorantiam feciſtis,ſicut & Principes veſtri,&c.371.2.c
Cap.4.32. Multitudinis credētium,erat cor vnum, & anima vna.371.2.e,& 407.2.b
Cap.5.4. Non es mentitus hominibus, ſed Deo. 593.2.b,& 601.2.d
15. Saltem vmbra illius obumbraret quemquam illorum,& liberarentur omnes.459.2.a
Cap.6. 2. Non eſt æquum nos derelinquere verbum Dei, & miniſtrare menſis.24.2.b
3. Viros boni teſtimonij ſeptem, plenos ſpiritu, &c.44.1.c
15. Viderunt faciem eius tanquàm faciem Angeli.111.2.c.& 147.1.a
Cap.7.2. Deus gloriæ apparuit patri noſtro Abrahæ.402.1.d
22. Eruditus eſt Moyſes omni ſapientia Ægyptiorum,&c.124.1.c
23. Aſcendit in cor eius, vt viſitaret fratres ſuos. 536.2.a
55. Video cœlos apertos, & filium hominis,&c. 605.2.e
56. Exclamantes voce magna continuerunt aures ſuas.634.2.d.& 645.1.c
Cap.8.20.Pecunia tua tecum ſit in perditionem. 349.2.d
26. Surge,& vade contra meridianum.76.1.b
27. Ecce vir Æthiops Eunuchus, &c.116. 1.b.& 622.1.d,e
28. Sedens ſuper currum ſuum,legénſque Iſaiam. 116.1.c
Cap.9.4. Saule, Saule, quid me perſequeris? 55. 2. d,& 58.1.c.& 596.1.b
6. Domine,quid me vis facere? 53.2.d
7. Ingredere ciuitatem, ibi dicetur tibi, &c. 34. 2.c
8. Apertis oculis nihil videbat.75.2.a
10. Ecce ego Domine.31.2.d
15. Vas electionis eſt mihi iſte, vt portet, &c. 381.2.a. & 650. 1. c
21. Nónne hic eſt, qui expugnabat in Ieruſalem eos? 395.2.c
36. Tabitha,&c. hæc erat plena operibus bonis, & eleemoſynis.223.1
Cap. 10. 6. Accerſi Simonem, &c. hic hoſpitatur apud Simonem quendam coriarium. 63. 2.d
7. Vocauit duos domeſticos ſuos, &c. * Miſit
8. illos in Ioppen.64.1.a
38. Qui pertranſiit benefaciendo, & ſanando omnes.330.1.a,& 540.1.d
Cap.12. 5. Oratio fiebat ſine intermiſſione ab Eccleſia ad Deum pro eo.482.1.a
11. Nunc ſcio verè, quia miſit Dominus Angelum ſuum,& eripuit me,&c.481.2.e
Cap. 13.11.Ecce manus Domini ſuper te, & eris cæcus.330.1.d,& 519.1.a
46. Indignos vos iudicatis æternæ vitæ,ecce conuertimur ad gentes.337 1.b
Cap.14.15.Dimiſit omnes gentes ingredi vias ſuas. 639.1.c
Cap.15. 36. Reuertentes viſitemus Fratres, &c. 538.2.b
38. Paulus rogabat eum,&c. Non debere recipi. 404.2.a
39. Facta eſt diſſenſio, ita vt diſcederent ab inuicem,&c. 408.1.b
Cap. 16. 1. Timotheus filius mulieris Iudææ fidelis, patre Gentili, &c.558.1.e
22. Iuſſerunt eos virgis cædi,&c. Miſerunt eos in carcerem,&c.113.2.d
Cap.17.28. In ipſo viuimus, mouemur & ſumus. 397.1.c
Cap.18. 24. Vir eloquens deuenit Epheſum,po-
25. tens in ſcripturis, &c. * docebat diligenter eā.253.2.c.117.1.c.& 143.1.b
Cap.19. 12. Sudaria,& ſemicinctia.312.2.b
15. Ieſum noui, & Paulum ſcio: vos autem, &c. 312.2.c
Cap. 20. 9. Cecidit de tertio cœnaculo deorſum, & ſublatus eſt mortuus.270.1.a
21. Teſtificans Iudæis, atque Gentilibus, &c. 539.1.a
28. Spiritus ſanctus poſuit Epiſcopos regere Eccleſiam Dei.541.1.e
33. Argentum, & aurum, aut veſtem nullius concupiui.577.2.b
Cap.21.11. Tulit zonam Pauli, & alligans ſibi pedes,&c.122.1 c, & 399. 1.e
13. Quid facitis flentes,& affligentes cor meum, &c. Mori in Ieruſalem paratus ſum,&c. 37.1.a & 122.1.b,& 413.1.d
Cap.22.3. Secus pedes Gamaliel eruditus. 117. 2.a
Cap.27.22. Nunc ſuadeo vobis bono animo eſſe: amiſſio enim nullius erit.304.2.e
Cap.28.5.Ille quidem excutiens beſtiam in ignem, nihil mali paſſus eſt,&c.323.2.b

Ex Epiſtola Pauli ad Romanos.

Cap.1. Paulus ſeruus Ieſu Chriſti.552.1.a,& 649. 1.e
13. Sæpè propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum.76.1.a
24. Tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum,&c.320.1.c. & 639.1.c
25. Seruierunt creaturæ potiùs quàm creatori, qui eſt benedictus.88.2.c
31. Sine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia.409.2.e

Cap. 2. 4. An diuitias bonitatis, &c. contemnis? 174.1.e
5. Thezaurizas tibi iram.315.2.a
9. Tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum.631.2.a
21. Qui prædicas non furandum,furaris.144.2.d & 487.2.a
*Cap.*4. 18. In ſpem contra ſpem credidit, vt fieret pater multarum gentium. 36.1.c. & 43.2. a.& 76.1.c
*Cap.*5.2. Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei, &c.592.1.c
12. In omnes homines mors pertranſiit. 258. 1.a
*Cap.*6. 9. Iam non moritur. 278. 1.c, & 496. 1.b
12. Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore,&c.649.2.e
22. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis? 367.2.c
*Cap.*7. 22. Condelector legi ſecundùm interiorem hominem.80.2.a
23. Video aliam legem in membris meis, &c. 398.2.d
*Cap.*9. 17. Excitaui te,vt oſtendam in te virtutem meam,&c.84.2.c
Cap. 10. 10. Ore confeſſio fit ad ſalutem. 487. 1. d
15. Quàm ſpecioſi pedes euangelizantium pacem.407.2.b
17. Fides ex auditu.52.2.c.
Cap. 11.20. Noli altum ſapere, ſed time.567. 2. d
33. O altitudo diuitiarum, ſapientiæ,& ſcientiæ Dei, &c.186.2.e
*Cap.*12.11. Spiritu feruentes, Domino ſeruientes.471.2.d
15. Flere cum flentibus.243.1.e
18. Cum omnibus hominibus pacem habentes. 520.2.d
*Cap.*13. 1. Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit.388.1.c
1. Non eſt poteſtas niſi à Deo, &c.599.2.d
4. Non enim ſine cauſa gladium portat, Dei enim miniſter eſt,&c.89.2.a
Cap. 14. 17. Non eſt regnum Dei eſca, & potus. 264.2.b
*Cap.*15.19. Ab Ieruſalem per circuitum vſque ad Illyricum repleuerim Euangelium Chriſti. 538.2.c.
20. Prædicaui Euangelium, &c. quibus non eſt annunciatum de eo.923.1.b,& 539.2.a
33. Deus autem pacis.529.1.c

Ex 1. ad Corinthios.

*Cap.*1.17. Non in ſapientia verbi,vt non euacuetur Crux Chriſti. 141.1.a
23. Prædicamus Chriſtum crucifixum.288.2.c
25. Quod ſtultum eſt Dei,ſapientius eſt hominibus.289.1.e
Cap. 2. 4. Sermo meus,&c. in oſtenſione ſpiritus. 129.1.c
*Cap.*3. 2. Lac vobis potum dedi,non eſcam.13. 1. c.& 472.2.a,& 542.1.e
2. Adhuc enim carnales eſtis. 63. 1. c. & 472. 2.a
4 Cùm enim quis dicat: Ego quidem ſum Pauli: alius autem, ego Apollo.63.1.c
*Cap.*4. 1 Sic nos exiſtimet homo, vt miniſtros Chriſti. &c.472.2.d,& 541.c
7. Quid habes, quod non accepiſti.123. 2. b. & 361. 2.c. & 476. 2.a
Cap. 5. 5. Tradere huiuſmodi Satanæ in interitum carnis,vt ſpiritus ſaluus ſit.335.1.a
8. In azymis ſynceritatis, & veritatis. 455. 1. c
Cap. 6. 7. Quare non magis iniuriam accipitis, &c.357.2.e
12. Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt.125.2.a
27. Qui autem adhæret Domino, vnus ſpiritus eſt,&c.302. 1.b.& 594.2.b
18. Fugite fornicationem. 171.2.b
*Cap.*7.4. Mulier ſui corporis poteſtatem non habet, ſed vir,&c.606.2.c
19. Circuncifio nihil eſt, &c. ſed obſeruatio mandatorum Dei.37.1.e
28. Tribulationem carnis habebunt huiuſmodi. 360.2.d
*Cap.*9. 18. Quæ eſt ergo merces mea, vt Euangelium prædicans ſine ſumptu. 533. 1. c. & 535.1.e
Cap. 10.4. Conſequente eos petra: petra autem erat Chriſtus. 226.1.b & 424 1.b
22. Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ Dæmoniorum.479.1.d
*Cap.*11.32. A Domino corripimur, vt non cum hoc mundo damnemur.250.2.a
Cap. 12. 8. Alij quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ: alij autem ſermo ſcientiæ, &c. 390.2.d
*Cap.*13. 8. Charitas nunquàm excidit. 406.1.b
*Cap.*15.31. Quotidie morior.258.2.a
47. Primus homo de terra terrenus: ſecundus homo de cœlo cœleſtis.211.2.c
Cap. 16. 7. Spero enim, me aliquantulum temporis manere apud vos.355.1.d
7 Permanebo autem in Epheſi,&c.472.1.e
13. State in fide.478.1.d
22. Si quis non amat Dominum Ieſum,ſit anathema maranatha.142.1.e

Ex 2. ad Corinthios.

*Cap.*1. 12. Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ.114.1.c
Cap. 2. 16. Aliis quidem odor mortis in mortem; aliis autem odor vitæ in vitam.454.2.c
17. Sicut ex Deo coram Deo, in Chriſto loquimur.143.2.c
*Cap.*5. 13. Siue mente excedimus Deo, ſiue ſobrij ſumus,&c.13.2.e
14. Charitas Chriſti vrget nos.539.1.b
20. Pro Chriſto legatione fungimur, tanquàm Deo exhortante per nos. 62. 1. e, & 538. 1.a
*Cap.*6. 14. Quæ participatio iuſtitiæ cum iniquitate,&c.298.2.d
17. Inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos. 540.1.c.
*Cap.*7.10. Quæ ſecundùm Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur. 257. 2.d.& 590 2.e
Cap. 11. 2. Deſpondi vos vni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. 380.2.b. & 491.1.b. & 537.2.e
9. Cùm eſſem apud vos, & egerem; nulli oneroſus fui,&c.533.1.c
14. Satanas transfigurat ſe in Angelum lucis. 34. 2.b.& 58.2.b
20. Suſtinetis enim, ſi quis vos in ſeruitutem redigit,ſi quis deuorat,&c.693.1.a
28. Inſtantia mea quotidiana,ſollicitudo omnium Eccleſia

Eccleſia

Eccleſiarum.231.2.c
Cap. 12. 1. Veniam ad viſiones, & reuelationes Domini: ſcio hominem, &c.96.2.c
7. Datus eſt mihi Angelus Satanæ, qui me colaphizet.75.1.b.& 316.2.a
9. Sufficit tibi gratia mea.597.1.c.& 598.2.e
10. Cùm infirmor, tunc potens ſum.284.2.e
21. Cùm venero, lugeam multos ex iis, qui ante peccauerunt, & non egerunt pœnitentiam. 372.2.c

Ex Epiſtola ad Galatas.

*Cap.*1. 18. Veni Ieroſolymam videre Petrum, & manſi apud eum,&c.117.2.c
Cap. 2.11. In faciem reſtiti, quia reprehenſibilis erat.125.1.e
20. Viuo autem, iam non ego; viuit verò in me Chriſtus.431.2.b.& 439.1.d
*Cap.*3.19. Ordinata per Angelos in manu mediatoris.147.1.d
*Cap.*4.15. Oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis
16. mihi.* Ergo inimicus vobis factus ſum.359. 2.a,& 561.2.e
19. Filioli mei, quos iterum parturio.390.1.a
20. Vellem eſſe apud vos modò, & mutare vocem meam.542.1.a
29. Qui ſecundùm carnem natus fuerat, perſequebatur eum,&c.319.2.e
*Cap.*5.7. Currebatis bene,&c.567.2.b
10. Qui conturbat vos,portabit iudicium.463.2.a
12. Vtinam abſcindantur, qui vos conturbant. 346.1.a
*Cap.*6.8. Quæ ſeminauerit homo, hæc & metet. 361.2.a
17. Nemo mihi moleſtus ſit: ego enim ſtigmata Domini Ieſu in corpore meo porto.650.2.c

Ex Epiſtola ad Epheſios.

*Cap.*2.2.Principem poteſtatis aëris huius.304.2.e
14. Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit vtraque vnum. 42.1.2.b,& 520.2.d
Cap. 3. 1. Ego Paulus vinctus Chriſti Ieſu. 633. 2.a
*Cap.*4.11. Dedit quoſdam,&c. Euangeliſtas, alios autem Paſtores, & Doctores.116.2. e, & 541. 2.d
23. Renouamini ſpiritu mentis veſtræ, & induite nouum hominem,&c.377.1.e
*Cap.*5.5. Auarus,quod eſt idolorum ſeruitus.571. 2.d
32. Sacramentum hoc magnum eſt in Chriſto, & in Eccleſia.127.1.e
Cap. 6. 2. Honora patrem tuum, &c. vt bene ſit tibi,& longæuus ſis.64.2.b
12. Rectores tenebrarum harum. 305.1.a.& 593. 2. b

Ex Epiſtola ad Philippenſes.

*Cap.*1.19. Scio, quia hoc mihi proueniet ad ſalutem,per veſtram orationem.513.1.a
22. Deſiderium habens diſſolui.242.2.d
*Cap.*2.7. Semetipſum exinaniuit.424.1.a
*Cap.*3.5. Hebræus ex Hebræis.649.1.d
13. Quæ quidem retrò ſunt,obliuiſcens, &c.382. 2.d.& 400.1.b
*Cap.*4.5. Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus.418.1.d
14. Bene feciſtis communicantes tribulationi meæ.559.1.e

Ex Epiſtola ad Coloſſenſes.

*Cap.*1.15. Qui eſt imago Dei inuiſibilis.26.2.d
24. Adimpleo ea, quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea,&c.177.1.c
*Cap.*2.15. Expolians principatus, & poteſtates, &c.303.1.d.& 306.2.a
*Cap.*3.8. Deponite, &c.turpem ſermonem de ore veſtro.103.2.d
11. Vbi non eſt Gentilis,& Iudæus, &c. ſed omnia in omnibus Chriſtus.559.1.b

Ex Epiſtola 1.ad Theſſalonicenſes.

*Cap.*2.5. Neque enim aliquando fuimus in ſermone adulationis,&c.140.2.a
*Cap.*4.12. Sicut & cæteri, qui ſpem non habent. 245.1.a
*Cap.*5.2. Dies Domini,&c. * ſicut dolor in vtero
3. habentis.260.1.d

Ex 2.ad Theſſalonicenſes.

*Cap.*2.8. Quem Dominus Ieſus interficiet ſpiritu oris ſui.279.2.d
*Cap.*3.6. Denunciauimus vobis, &c. vt ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinatè, 630.1.e

Ex 1.ad Timotheum.

*Cap.*1.3. Rogaui te,vt remaneres Epheſi. 101.1.b
9. Lex iuſto non eſt poſita.100.2.b
13. Qui priùs blaſphemus fui,& perſequutor, &c. 381.2.a
*Cap.*3.2.Oportet Epiſcopum,&c. Doctorem eſſe. 116.2.a.& 541.1.c
7. Oportet illum,& teſtimonium habere bonum, ab iis,qui foris ſunt.394.1.c
*Cap.*4.12. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat. 97.2.b
*Cap.*5.1. Seniorem ne increpaueris.95.2.c
8. Si quis ſeruorum, & maximè domeſticorum curam non habet, fidem negauit, &c.404.2.d, & 401.1.a
10.Peccantes coram omnibus argue: vt & cæteri timorem habeant.85.2.b
*Cap.*6.9.Qui volunt diuites fieri,incidunt in tentationem, &c.577.1.d
10.Radix omnium malorum eſt cupiditas.580.2.c
16. Lucem inhabitat inacceſſibilem.39.1.a

Ex 2.ad Timotheum.

*Cap.*1.5. Recordationem accipiens eius fidei,quæ eſt in te non ficta, &c. 649.1.c
*Cap.*2. 11. Fidelis ſermo: nam ſi commortui ſumus, & conuenieמus.592.1.b
24. Sed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, &c.118.2.a
*Cap.*3.2. Erunt homines ſe ipſos amantes,cupidi, elati, &c. 409.2.e
Cap. 4.2. Prædica verbum, inſta opportunè, importunè,&c.471.2.c
8. Repoſita eſt mihi corona iuſtitiæ,quam reddet mihi Dominus in illa die iuſtus Iudex. 86.1.d

Ex Epiſtola ad Titum.

*Cap.*1. 6. Filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ. 561.1.d
2. Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri.397.1.d

Cap.3.4. Cùm autem benignitas & humanitas apparuit Saluatoris noſtri Dei.279.1.b

Ex Epiſtola ad Philemonem.

8 Multam fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi,&c.100.2.d
9. Cùm ſis talis, vt Paulus ſenex,nunc autem & vinctus Ieſu Chriſti.100.2.e

Ex Epiſtola ad Hebræos.

Cap.1.2. Nouiſſimè diebus iſtis locutus eſt nobis in filio.538.1.c.
5. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu,&c.26.2.b.& 27.1.d
14. Nónne ſunt omnes adminiſtratorij ſpiritus, &c.33.1.d.& 538.1.a
Cap.3.13. Adhortamini voſmetipſos,&c.377.2.c
Cap.5.7. Cum clamore valido, & lacrymis offerens,&c.190.1.d
8. Didicit ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam. 605.2.e
11. De quo nobis grandis ſermo, & interpretabilis ad dicendum.187.1.d
Cap.6.4. Impoſſibile eſt eos,qui ſemel illuminati ſunt,&c.rurſus renouari ad pœnitentiam. 500. 1.e
6. Rurſum crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, &c.439.2.a.& 461.2.d
7. Terra venientem ſuper ſe bibens imbrem, &c. 13.1.d
18. Confugimus ad tenendam propoſitam ſpem, &c.165.1.d
Cap.7.1. Melchiſedech Rex Salem.448.1.e
1. Abrahæ regreſſo à cæde Regum.442.1.d
2. Rex pacis.529.1.c
3. Neque initium dierum, neque finem vitæ habens: aſſimilatur autem filio Dei.461.1.a
Cap.9.27. Statutum eſt hominibus ſemel mori, &c.258.1.e
Cap.10.5. Corpus autem aptaſti mihi.452.1.c
18. Irritam quis faciens legem Moyſi ſine vlla miſeratione, &c.463.1.c
31. Horrendum eſt incidere in manus Dei viuentis.313.2.e
Cap.11.21. Adorauit faſtigium virgæ eius. 123 1.a.& 602.2.a
27. Inuiſibilem enim, tanquàm videns ſuſtinuit. 138.2.c
31. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis.298.1.e
32. Quibus dignus non erat mundus.212. 2.a. & 432.1.a
Cap.12. 16. Ne quis fornicator, aut profanus, vt Eſaü,&c.556.1.a,& 558.2.e
Cap. 13. 15. Offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo,id eſt, fructum labiorum,&c.371.1.a
17. Rationem pro animabus veſtris reddituri. 537.1.b
22. Rogo vos,fratres,vt ſuffeVatis verbum ſolatij. Etenim perpaucis ſcripſi vobis.13.2.b

Ex Epiſtola Iacobi.

Cap. 1. 1. Iacobus Dei, & Domini noſtri Ieſu Chriſti ſeruus.649.2.a
19. Sit omnis homo velox ad audiendum, tardus autem ad loquendum,&c.55.2.b
Cap.2.10. Qui offendit in vno,factus eſt omnium reus.67.2.d
20. Fides ſine operibus mortua eſt.175.2.d
Cap.5.16. Multùm enim valet deprecatio iuſti aſſidua.508.1.b

Ex 1. Petri.

Cap.1.9. Salutem animarum noſtrarum.458.2.a
19 Redempti eſtis pretioſo ſanguine quaſi agni immaculati Chriſti.511.1.d
22. Animas veſtras caſtificantes in obedientia charitatis.38.2.c.43.1.d
Cap.2.2. Sicut modò geniti infantes rationabile ſine dolo lac concupiſcite. 445.1.d.& 451.1.d. & 542.1.e
4. Ad quem accedentes lapidem viuum,&c. * Ipſi
5. tanquàm lapides viui ſuperædificamini.424.1.c
25. Conuerſi eſtis nunc ad paſtorem & Epiſcopum animarum veſtrarum.538.1.c
Cap.3.4. Qui eſt in conſpectu Dei locuples.416. 2.b
Cap.5. 2. Non coactè, ſed ſpontaneè, &c. neque
3. * vt dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. 101.2.b.533.1.d.& 451.1.c
8. Circuit quærens, quem deuoret. 499. 1. b, & 537.1.b

Ex 2. Petri.

Cap.2. 21. Melius erat illis non cognoſcere viam iuſtitiæ,quàm poſt agnitionem retrorſum conuerti, &c.498.2.a
Cap.3. 15. Sicut & chariſſimus frater noſter Paulus ſecundùm datam ſibi ſapientiam, ſcripſit vobis.135.2.d
18. Creſcite in gratia, & in cognitione Domini noſtri, & Saluatoris Ieſu Chriſti.477.2.b

Ex 1. Ioannis.

Cap.2. 14. Scribo vobis iuuenes, quoniam fortes eſtis, &c. Viciſtis malignum,&c.310.2.a
16. Omne, quod eſt in mundo, concupiſcentia carnis eſt, & concupiſcentia oculorum, & ſuperbia vitæ.502.1.b
Cap.5.6. Venit Ieſus Chriſtus non in aqua ſolùm, ſed in aqua & ſanguine.444.2.a
15. Quis ſcit, fratrem ſuum peccare peccatum non ad mortem,petat,& dabitur ei vita.152.2.c

Ex Epiſtola Thaddæi.

9. Cùm Michaël Archangelus cum Diabolo diſputans, altercaretur de Moyſi corpore, non eſt auſus iudicium inferre blaſphemiæ, &c. 103.2.b
22. Hos quidem arguite iudicatos.150.2.e

Ex Apocalypſi.

Cap.1. 4. Gratia vobis, & pax ab eo, qui eſt,&c. & à Ieſu Chriſto, qui eſt teſtis fidelis.423.2.c
5. Primogenitus mortuorum, & Princeps Regum terræ.289.1.c.& 423.2.c.
16. Gladius vtraque parte acutus exibat. 315.1.b
20. Angeli ſunt ſeptem Eccleſiarum.537.2.e
Cap.2.7. Vincenti dabo edere de ligno vitæ. 46. 1.a
17. Vincenti dabo calculum candidum,&c.377.1.c
Cap.3.16. Sed, quia tepidus es, & nec frigidus, nec calidus, incipiam te euomere ex ore meo. 301.1.d
18. Suadeo tibi emere à me aurum ignitum. 101. 1.e
19. Ego quos amo,arguo,& caſtigo,&c.123.1.a

Cap. 4.8.

Cap.4.8. Et quatnor animalia, ſingula eorum habebant alas ſenas, &c.41.2.b
10. Adorabant viuentem in ſæcula ſæculorum, & mittebant coronas ſuas ante thronum. 527. 2.d
Cap.5.6. Vidi agnum ſtantem, tanquàm occiſum. 511.1.d
7. Accepit de dextera ſedentis in throno librum. 244.2.d
10. Feciſti nos Deo noſtro regnum. 588. 2. b. & 633.2.e
Cap.6.2. Audiui vnum de quatuor animalibus dicens, tanquàm vocem tonitrui, veni, & vide. 288.2.e
Cap.7.9. Stantes ante thronum Dei.231.1.d.
Cap.8.8. Angelus tuba cecinit, & tanquàm mons magnus igne ardens miſſus eſt in mare. 304. 2.a
Cap.11. 19. Et apertum eſt templum Dei in cælo, & viſa eſt Arca Teſtamenti eius in templo eius.280.1.a
Cap.12.1. Mulier amicta Sole, &c.221.1.c
1. Luna ſub pedibus eius. 212. 2. a. & 213. 2. a. 214.1.c.& 215.2.b
5. Et peperit filium, qui recturus erat omnes gentes. 528.2.b
7. Michaël, & Angeli eius præliabantur cum dracone,&c. 529.1.b
14. Datæ ſunt mulieri alæ duæ aquilæ magnæ, vt volaret in deſertum.170.2.c.& 215.2.b
Cap.13.1. Super capita eius nomina blaſphemiæ. 650.1.c
16. Faciet omnes puſillos, & magnos, & diuites, &c. habere characterem in dextera manu ſua, aut in frontibus,&c.368.2.a
Cap.14.1. Habentes nomen eius, & nomen patris eius ſcriptum in frontibus ſuis. 410.2.b. & 650.1.c
Cap.15.1.In illis conſummata eſt ira Dei.319.1.c
Cap. 16. 1. Effundite ſeptem phialas iræ Dei in terram. 345. 1.c
Cap.17. 3. Plenam nominibus blaſphemiæ, &c. 544.1.b
6. Ebriam de ſanguine Sanctorum, &c.ibid.
15. Aquæ, quas vidiſti,&c.populi ſunt,& gentes, & linguæ.539.2.b
Cap.19.17.Vidi vnum Angelum ſtantem in Sole, & clamauit voce magna. 147.1.b
Cap.20.2. Apprehendit draconem,&c. miſit eum in abyſſum.306.1.c
Cap. 1.2. Sicut ſponſam ornatam viro ſuo. 452. 1.d
4. Abſterget Deus omnem lacrymam ab oculis eorum,& mors vltrà non erit.460. 1.d
6. Ego ſitienti dabo de fonte aquæ vitæ, gratis. 452.2.b.& 456.1.c
Cap.22.11. Qui iuſtus eſt, iuſtificetur adhuc: & ſanctus ſanctificetur adhuc. 443. 1. e. & 477. 2. b
14. Beati, qui lauant ſtolas ſuas in ſanguine Agni, vt ſit poteſtas eorum in ligno vitæ. 450. 2. e
17. Qui ſitit, veniat: & qui vult, accipiat aquam vitæ, gratis.443.1.e.& 452.2.a.

FINIS.

INDEX RERVM, QVÆ IN HOC SECVNDO VOLVMINE CONTINENTVR.

Prior numerus paginam, poſterior columnam, litera columnæ locum deſignat.

A

AARON.

1 ARONIS in filiorum morte patientia. 242.2.c
2 Aaron citiùs, quàm iubebatur, obediuit. 81.2.b
3 Aaron idololatriam patitur, ne de principatu eiiciatur.348.2.c
4 Aaron aurum poſtulauit ad idolum fabricandum, vt Hebræos ab illa intentione reuocaret.647.1.c
5 Leuius foret Aaroni occidi, quàm videre ſuorum occiſionem.251.2.b

ABEL.

1 Abel in Damaſceno agro fuit occiſus.259.1.d

ABEL CIVITAS.

1 Abel quid ſignificet. 403.1.c
2 Abel nomen, ciuitatem alij, alij lapidem eſſe opinantur.430.1.b

ABIMELECH.

1 Abimelech, id eſt, pater meus Rex.99.1.c
2 Abimelech ſacrilegus, quia Regis nomen vſurpauit.588.1.c
3 Abimelech ſeptuaginta fratres occidens, regno potitur, ſed in pœnam occiditur.335.1.c
4 Abimelech à fœmina interfici erubeſcebat.311.1.d

ABINADAB.

1 De Abinadab variæ autorum ſententiæ ponuntur, an iuſtus & Leuita fuerit.467.2.c,d
2 Abinadab etymon.468.1.c
3 Abinadab Arcæ cuſtodem beneficiis Deus impleuit.468.2.c

ABRAHAM.

1 Abraham primus in Scriptura ſenex dicitur.5.2.c
2 Abraham fuit Propheta. 105.1.a
3 Abraham ab Hethæis Princeps declaratur propter verborum ſanctitatem. 127.1.a.
4 Abrahami hoſpitalitas, corporalis & ſpiritualis.64.1.d, & 130.1.c
5 Cur Abraham tot ſeruos habebat.623.2.b
6 Abraham victor, cur timeat.85.1.a,b
7 Abraham Dæmones exterrebat, ac ſi aues eſſent. 311.2.c
8 Abrahami luctus in morte Saræ moderatus.244.1.d,c, Ideò Princeps putatur.2.b
9 A Noë vſque ad Abraham nullus veræ pietatis cultor. 343.2.a
10 Femur Abrahæ reuerendum propter Chriſtum ab eo naſciturum.448.1.d
11 Abraham bis à patria egredi iubetur, vt corpore & animo egrederetur.473.c
12 Cur Abraham impediatur ab occidendo filio, non Iephte.78.1.b *Obediens in ſacrificando filio.*
13 Abrahami virtus.556.1.b
14 Abraham præceptis obediuit, licèt promiſſis contrariis. 36.1.d,c.
15 Abraham celerior ad iugulandum filium, quàm ad ſeruandum.37.1.a
16 Abraham opibus renuntiat, vt obediat.70.1.c.
17 Abraham de ſacrificando filio, conſilium Saræ non communicauit.81.1.d
18 Qualis ſe oſtendit in immolando filio. 76. 2. c, & 81. 1.d
19 Abraham voto filium iugulauit.79.2.d
20 Liber à filij amore in eo ſacrificando oſtenditur. 402. 2.b.&c.
21 Abrahami obedientia commendatur.70.2.a,&c.73,2 b, & 76.1.c, & 420.2.c
22 Abrahami obedientia filium à morte liberauit. 68. 2. d
23 Abraham obedientia meruit imperium.43.1.c
24 Cur Deus clamauit ad Abraham, ne filium percuteret. 391.2.c
25 Cur Abraham de hoſtili præda nihil ſibi reſeruauit. 526.1.d
26 Nullus ſeruus Abrahamo officioſior.623.1.c

ABSALON.

1 Abſalon interpretatur patris pax.553.2.b
2 Abſalonis in parricidium propenſio 651.2.d,c
3 Abſalon magis occiditur, dum fratrem inter epulas occidit.462.2.c.
4 Abſalon magis afflixit Dauidem malè moriendo, quàm perſequendo.247.1.d
5 Abſalon ſuſpenſus à conſcientia flagellatur.107.2.b

ABSTINENTIA.

1 Abſtinentia nimia nec ſit, nec nimia lautities. 413 2.a
2 Helias non lautè, ſed modico & aſpero victu paſcitur ab Angelo.617.1.c
3 Iuſti ciborum lautitiem recuſant.6171.c,&c.
4 Abſtinentes aurum contemnunt.617.2.c, Vide *Ieiunium*, *Gula*.

ACCARON.

1 Vrbs Accaron militari Chriſti ordine celeberrima. 428. 2.d

ACCVSATIO, ACCVSATOR.

1 Non eſt legitima accuſatio, in qua ſingulatim crimina

non

non produntur.580.1.e
2 Qui ſe accuſat, à pœna liberatur.488.1.d.&c.
3 Proprius accuſator adamandus. 124. 1.a. &c. Quære *Confeſſio*.

ACHAB.

1 Achab Rex, dux puerorum factus, non erubuit.75.1.e
2 Achab velox ad rapinam.373.2.e
3 Achab obſtinatus maluit à Dæmone verberari, quàm à Domino coronari.659.2.c
4 Achab falſos Prophetas conſuluit, verum noluit conſulere.94.2.b
5 Achab Rex Sacerdori præfertur.105.1.e
6 Achab ſua territus conſcientia, tremebat coram Helia. 109.2.b.
7 Achab in bello occiditur, quia relapſus.499.2.a.

ADAM.

1 Adami nobilitas.556.1.e & 2.a
2 Adami de Eua gloriatio.218.1.b
3 Adam ad pœnam, quàm ad quietem promptior. 123.2.a
4 Adamo duplex præceptum comedendi & abſtinendi impoſitum.66.2.a
5 Adam cæteris animalibus nomen impoſuit, non ſibi, ne auguſtius imponeret, quàm oportebat.48.2.a
6 Adam priùs ſuſcepit præceptum quàm imperium. 43.1.a
7 Adam ſerò culpam cognouit.55.2.a
8 Adam ex ipſo habitu pelliceo de morte admonetur.259 1.c
9 Adam mortuus eſt poſt Abel, vt acriùs cruciaretur. 251. 1.c.2.a.
10 Adam in Damaſco agro conditus.259.1.d

ADIVRATIO.

1 Adiuratio quid ſit? 102.1.a
2 Adiuratio, aut ſit cum comminatione in eum, qui adiuratur.101.1.c.aut ſine illa.102.1.b
3 Adiuratio, ab increpatione exſecratoria differt.102. 2.a, &c.
4 Adiuratio purè deprecatiua non obligat.104.1.c
5 Adiuratio à Superiori in re graui obligat.104.2.a
6 Qui per Deum adiuratur, omnia aperiat.104.2.b

ADMONITIO.

1 Admonitio crebra peccatorum, in peccata præcipitat. 383.1.d
2 Improbi iuſtorum monita deliramenta putant.644.1.e
3 Quidam Rex à muribus occiſus, quia admonentes occidit.323.2.b
4 Admonitiones non bene exaudiuntur. Vide *Veritas*.

ADORATIO.

1 Omnes in id, quod adorant, transformantur.421.1.c
2 Vt verus Deus adoretur, idola exterminanda.473.2.a

ADVENTVS.

1 Chriſtus aduenieus, Diabolum ſuo gladio iugulauit.29. 2.e
2 In Chriſti aduentu alij reſipuerunt, alij obdurauerunt.195. 2.d
3 Poſt Chriſti aduentum, qui non credunt, grauiùs puniuntur.201.2.e
4 Aduentus. Quære *Chriſti natiuitas*.

ADVLATIO, ADVLATOR.

1 Adulator eſt veluti ſtellio, hirundo, aranea, ſimia, in ædibus regiis. 233.2.b
2 Adulator coruus.562.2.d
3 Adulatores vitia in alios transfundunt. 580.1.a, &c.
4 Adulatoris verba excæcant mentes.574.1.b
5 Philoſophus quidam plus mori vult, quàm ſimulare.562. 2.c, &c.
6 Alterius Philoſophi conſtantia in adulationem. 563.1.a
7 Adulationis oſor Dauid, veritatis amator.233.2.b
8 In tantum creſcit adulatio, vt alios deos mentiamur. 562.2.c, &c.
9 Qui cupidi, & ambitioſi non ſunt, non adulantur.140.2.a
10 Aures adulatoris ſepiendæ.591.2.e
11 Improbi ſpe lucri nimis officioſi. 349.1.d
12 Adulatione aliqui vtuntur, ne audiant veritatem. 236. 2.b
13 Improbi Regum conſultores, adulatores.339.2.e
14 Adulatio animum mulcet, præcipuè Regum.562.1.a
15 Adulatorem Alexander repellebat.95.1.e

ADVLTERIVM, ADVLTER.

1 De adulterio, non niſi turpis procreatio.559.1.e.2.a
2 Adulteri timor.108.2.a, &c.
3 Quot angores adulteri patiantur.361.1.a
4 Adulteri filium Dauidis Deus occidit, vt peccati occideret recordationem.392.2.e

ÆDIFICARE.

1 Caïn ciuitatem primus ædificauit.108.2.a

ÆGYPTII, ÆGYPTVS.

1 Ægyptij magnam de ſuo Principe opinionem habebant. 287.1.c, &c.
2 Ægyptiorum Regum caluaria primum ferculum, & poſtremum.263.2.e
3 Ægyptios Deus viliſſimis domuit animalibus.324.2.b, c
4 Ægyptios ranæ rodebant vſque ad præcordia, & muſcæ comedebant.323.2.a
5 Ægyptij in illis rebus puniuntur, in quibus contra Hebræos peccarunt.203.1.b, &c.
6 Ægyptij ſegetes perdunt, quia paleas negant.203.1.e
7 Ægyptij ſua delicta occultantes manifeſtant.203.1.c
8 Ægyptiorum idola pariter cum primogenitis pereunt. 193.2.a
9 An ſpoliatio Ægyptiorum fuerit ante mortem primogenitorum.375.2.d, &c.
10 Ægyptij facultatem abeundi Iſraëlitis concedunt, ob primogenitorum mortem.375.2.e
11 Ægyptij pertinaces, vitæ periculo diuiſum mare ingrediuntur.646.1.
12 Ægyptum beat Chriſti in ea peregrinatio.16.2.b

ÆTAS.

1 Ætas incipit à ſenectute. 261.2.e
2 Ætas breuior nunc, quàm olim.261.2.b
3 Cur hominum ætas ſub mundi exordio longior. 234.2.e
4 Ætas iuuentutis optima: quia diſciplinis apta.95.2.d
5 Ætas florida morti propinqua, ſeu idem cum morte.260. 2.c
6 Ætatis diſcrimen Deus non curat, ſed probitatis.4.2.c.& 5.1.c.
7 Quanti tenera ætate ſe Deo obtulerunt.310.2, b. Quære *Iuuenis*, & *Puer*.
8 Ætas longæua. Vide *Senectus*.

ÆTERNITAS.

1 Temporalia periculo exponenda pro æternis. 248. 1. c

ÆTHIOPS.

1 Celebris Æthiopum mos. 429. 2. d

AFFECTVS.

1 Non minor virtus in affectibus moderandis, quàm in hoſtibus ſubigendis.242.2.d
2 Affectum totum Deus requirit, Diabolus partem.301.1. c, 2.a
3 Affectus mali, fœminei, non viriles ſunt.445.2.e
4 Quod opere completur, affectu etiam firmandum. 473. 2.e, &c.& 474 1.c, &c. Vide *Amicus. Amor*.

AFFLICTIO.

1 Afflictio, Dei cognitionem parit.379.2.a
2 Afflictio. Vide *Labor, Tribulatio*.

AGAR.

1 Agar filia fuit Pharaonis, & Saræ ancilla. 216.1.e
2 Agar Angelo, vt Deo obtemperat.64.1.d
3 Agar ſuam reuelationem humiliter occultauit.

AGNVS.

1 Agnus Chriſtum præfigurat.511.1.d.
2 Agnus eſt, qui ſe Deo in perpetuam conſecrat ſeruitutem.ibid.
3 Cur Agnus in lacte, nec cum matre ſacrificari poterat. 510.1.c, &c.
4 Agnus totus in membra diuiſus, ſacrificabatur. 511. 1.a
5 Agnus Paſchalis Euchariſtiæ typus.440.2.d, & 441.1.e
6 Agnus Paſchalis Deo immolabatur. 193.2.4.

7 Cur calceatis pedibus ſumebatur.441.1.b. Quære *Sacriſicium.*

ALEXANDER.

1 Alexander felix orbis prædo.569.1.b
2 Alexander adulatorem repellebat, obiurgatorem optabat.95.1.c
3 Alexander Iehoua nomen, & Pontificem Hebræorum adorauit.513.2.d

ALTARE.

1 Altare holocauſti,pœnitentiæ typus.440.1.c
2 Altare Thymiamatis, Euchariſtiæ ſymbolum.ibid.
3 Altare Thymiamatis erat extra Sanctuarium.178.1.d.& extra velum.237.2.d
4 Altare Thymiamatis in templo habebat Cherubinos. 181.2.a
5 Sacerdos ſummus non ægrotabat, quia quotidie ad altare accedebat.237.2.a
6 Altare Eccleſiæ ditius,& ſanctius, quàm Synagogæ.181. 2.a,b

AMBITIO, AMBITIOSVS.

1 Ambitioſi pro honoribus, quibus ſeruiunt, capitalia ſupplicia reportant.462.2.d
2 Ambitionis ſuſpicionem Samuël pro populo non peccando,euitauit.639.1.d
3 Ambitio humana neſcit ſe regio honore abdicare. 550. 1. d
4 Ambitioſo ſtudio ſibi titulos Saül & Abſalon erexerunt. 516.2.c.Vide *Cupiditas*,& *Dignitas*, & *Honor.*

AMORRHÆVS.

1 Amorrhæus etiam eſt genericum nomen ad omnes Philiſthæos.520.1.d

AMICITIA, AMICVS.

1 Amicitiæ teſſera Deo placendi ſtudium.401.1.d
2 Ex amicitia contemptus.561.2.a
3 Amicitia cum Diabolo reſcindenda.297.1.b.299.1.c
4 Amicorum domus non ſunt nimium frequentandæ. 12. 1.c
5 Qui affectu concordant, in idem iudicium conſpirant. 594.2.b
6 Qui ſimiles moribus ſunt, arctiori vinculo nectuntur. 220.1.a
7 Non inter familiares diuina panduntur myſteria.639.2.c
8 Erga amicos qualis amor.409.1.c
9 Quos præ cæteris amamus, ab honoribus remouemus. 567.1.a,&c.
10 Amans amatorum clade, aut morte magis quàm ſua, cruciatur.151.1.c.& 2.b,&c.
11 Familiaritatis ſignum eſt nomine proprio appellari.57. 2.c,&c.
12 Amicus animæ cuſtos.28 1.b
13 Dici amicum Dei, honorificum eſt.55.2.d
14 Diaboli amicus neque eſſe, neque reputari.299.1.c
15 Amicos munera faciunt. 559.2.a
16 Infideles, qui non putant amicos, niſi à quibus dona accipiunt.577.1.d.
17 Amicorum iudicia cæca, inimicorum vera.394.1.d
18 Amantium eſt venerari, non ſpeculari.187.1.c
19 Amans circa amantium bona non inuidus. 219.2. c

AMOR.

Amor Dei erga homines, & hominum erga Deum.

1 Amor diuinam legem ſeruare facit.79.1.b
2 Deus potius in cordibus, quàm in Cherubinis aureis gerendus.181.1.c
3 Diuini amoris opera difficillima intellectu.1.c
4 Diuini amoris opera affectu, non intellectu cognoſcenda.187.2.a
5 Deus nos amat,vt filios,& vult amari,vt pater 634.2.b
6 Amor diuinus in nobis, de humano triumphat.410. 1.c
7 Dei amor ſocium non admittit.302.2.a
8 Vnus amor, vt oculus ad vnum Deum intuendum.301. 1.c
9 Amor bipartitus à Deo reiicitur. 301. 2.b
10 Diuinus amor profanum expellit. 299 2.d
11 Chriſtus nos redemit, ne amor ſibi debitus ſcinderetur. 300.1. a
12 Amor Deo debitus inter alias res non partiendus. 300. 1. c
13 Amor Deo gratus eſſe nequit cum minima mundi ſollicitudine.300,1.d.
14 Spirituales Dei amorem non partiantur.300.2.d
15 Amor erga Deum vnus, & indiuiſus ſit.293.2.c,&c.
16 Chriſti amor erga ſuos.114.2.d,& 152.1.c
17 Chriſti amor. Vide *Chriſtus.*
18 Dei amor. Vide *Deus.*

Humanus & prophanus.

19 Amor ſpiritualium primogenitus eſſe debet,carnalium poſtremogenitus.246.2.c
20 Amor rerum temporalium inſanire facit.348. .c
21 Amor erga diuitias,& pecuniam.349.1.c.per totam Sect.
22 Iniuſti,ne ea, quæ amant,deteſtentur,ipſam religionem deteſtantur.327.1.a
23 Amatores terræ cælum obliuiſcuntur. 128. 2.b
24 Improbus improbo placet.559.1.c
25 Dæmoniacus qui profanum habet amorem. 321.1.b
26 Deus vbi minus rationis, plus indulget affectus.378.2. a,b
27 Diuina lex iubet magnos affectus amputare.401.1.c
28 Qui alios non amant, ſe ipſos nimium amant.409. 2.c
29 Maximum Chriſtianorum vitium ſine amore eſſe erga alios.409.2.d,&c.

Conſanguineus.

30 Patres improbi filios Deo anteponunt.449. 2.b
31 Inordinatus cognatorum affectus,tentatio periculoſior. 401.2.d
32 Cognatorum amor vermis.409.1.b
33 Cognatorum amor tantum valet, vt à martyrio reuocet.40.1.2.b
34 Amor brutorum erga filios, dolorem maximum in ſeparatione gignit. 377.1.d,&c.
35 Chriſtus matrem,mulierem appellat, vt parentum curam exuamus.404.1.a
36 Chriſtus cognatos non negauit,ſed repudiauit.404.1.b
37 Amor fraternus benedictione dignus.346.1.c
38 Amor cognatorum,vel parentū. Vide,*Cognatio*.& *Pater.*
39 Quas quiſque voces amat, ſemper ſibi videtur audire. 32.2.a
40 Amor filiorum erga parentes, & parentum erga filios. Vide *Filij.*
41 Amor.Vide *Affectus.Charitas.Concordia. Vnitas.*
42 Amor Proximi. Vide *Charitas.*

ANANIAS.

1 Ananias, & Saphirá an in æternam mortem incurrerint. 249.1.d

ANNA.

Mater Deipara.

1 Anna Cælum peperit,id eſt, Mariam.211.2.d
2 Anna Samuelis mater prophetat poſt partum.218.2.b

Mater Samuelis.

3 Anna Samuelem Deo ſacrum tangere non audebat. 448. 2.d.

ANGELVS.

1 An Angeli à Chriſto redempti. 184.1.c

Angeli boni & mali diſcrimen.

2 Angeli coram Deo caligant.184.1.a
3 Bonus, & malus Angelus difficilè internoſcuntur.58.2.b
4 Iudicia, quibus diſtinguuntur. ibid.c
5 Angeli boni,& mali pariter ad torquendos impios emittuntur. 74 1.c
6 Miniſterio boni & mali Angeli vtitur Deus in ſuppliciis. 293.2.c,& 431.1.d
7 Per Angelos malos Moyſes, & Pharao inter ſe pugnabant.294.1.a
8 Angelus Danielem in lacu leonum defendebat, & animabat 308.1.a

Dignitas & ſanctitas.

9 Angeli hominibus multò nobiliores.26.2.d. & 184. 1.a. & Chriſto, vt homo.184.1.a,b
10 Angeli imagines, & filij Dei dicuntur.27.1.a
11 Cur aliqui affirment, Angelum imaginem Dei non dici.26.2.c
12 Angelus vir dicitur ad fortitudinem oſtendendam,197. 2.b
13 Angeli in Scriptura dij non vocantur, vt tolleretur idololatriæ periculum.26.1.d.2.a
14 Nil de Angelis Moyſes dixit, ne pro diis adorarentur. 571.2.c
15 Angelis nomen Iehoua accommodatur.27.2.b
16 Angeli à Chriſto pendent,quia illorum baſis.184.1.b
17 Angelica natura lucis nomine ſignificatur.33.1.b
18 Prophetarum erga Angelos reuerentia.56.2.b
19 Angeli dij vocantur.27.1.d
20 Angeli non affectu pugnant,ſed intellectu.408.1.d
21 Angeli dicuntur vigiles.17.2.c
22 Angeli à ſacris etiam locis recedunt, in quibus mali mores conſeneſcunt.204.1.b
23 Angeli minimè blaſphemant 103. 2.c
24 Angeli in domum Abrahæ ingrediuntur, quia iuſtus. 468.1.a
25 Angeli Iudices ſeueri.577.2.c

Humilitas. 26 Angelorum ſuperiorum humilitas in ſe mutuò interrogando.115.1.a,&c.
27 Quo pacto Angeli ex Apoſtolis didicerint? 115.1.c
28 Angeli etiam ex hominibus diſcere non erubeſcunt. 115.1.c
29 Angeli de Lucifero victoriam non ſibi,ſed Deo tribuerunt.527.2.b,529.1.b
Obedientia. 30 Angeli nudis pedibus, & alis ſuæ obedientiæ celeritatem oſtendunt.33.1.d
31 Angelorum obedientia.82.1.b,&c.& 43.1.d
32 Angeli equis comparantur, ob velocitatem in obediendo.82.1.b
33 Angelorum obedientia, & reuerentia erga Christum. 284.1.c,d, Vide *Cherubin.*
34 Angelus non apparebat è propitiatorio in die expiationis.179.2.b

ANI.

1 Ani aurei à Philiſthinis Arcæ oblati, quid ſignificent. 364.2.d,&c.
2 Anos aureos cur Philiſthini obtulerint? 365.2.c

ANIMA.

1 Animæ indiuiſio per auium indiuiſionem in ſacrificiis ſignificatur.200.2.c
2 Animæ ſalus vitæ anteponenda.168.1.b
3 Anima, & bona ſpiritualia pluris vita,& diuitiis facienda.247.2.b,&c.
4 Animæ ruina magis, quàm corporis deploranda.436.1.b
5 Animæ diuitias homines anteponunt.451.1.c
6 Animas ab omni vetuſtate reuocatas Christus deſiderat. 377.2.b
7 Peruerſi animi indicia aſſignantur.417.2.d
8 Animorum innocentia in ablutione ſignificatur.484.1.c
9 Quæ ſub animis ſynceris continentur, foras produntur. 484.1.b

ANTICHRISTVS.

1 Antichriſtus hypocrita.599.2.c
2 Antichriſtus in fronte vitiorum nomina præfert.650.1.b
3 Monſtrum Chriſto ſeruire,& Antichriſto. 302.2.a
4 Tempore Antichriſti Arcam apparituram, credunt aliqui.279.2.a, &c.

ANTIQVITAS.

1 Priſci heroës filiorum mortes facilè ferebant.242.1.c

ANTIOCHVS.

1 Antiochus Rex, templi ſpoliator, euiſceratus interiit. 317.1.a

APIS.

1 Apum regina caret aculeo.220.1.d

APOSTATA.

1 Apoſtata nec videndus.236.1.a

APOSTOLI.

1 Cur Apoſtolorum labores leues, Patriarcharum difficiles cenſentur.603.1.d
2 Vt Apoſtoli doceantur,Phariſæi arguuntur. 182.1.b
3 Per Apoſtolos diuinæ gratiæ bona hominibus communicantur 49.2.c
4 Apoſtolorum veſtibula ſublimiora, quàm Imperatorum palatia.296 2.d
5 Apoſtolica dignitas in quo conſiſtat.391.1.b
6 Apoſtoli æternitatem ſerunt 460.2.b
7 Apoſtoli Iudices tribuum Iſraël.599.1.d
8 Apoſtoli non ſtantes, ſed ambulantes per antonomaſiam dicuntur.538.2.b
9 Iniuriæ Apoſtolis illatæ grauiſſimè puniuntur.463.1.a
10 Apoſtolorum pedes, Adami caſu labiles à Chriſto lauantur,ne ruant.444.2.c
11 Apoſtolis litis cauſas, & vltionis Chriſtus eripit inſtrumenta.405.2.c,&c.
12 Apoſtoli ſoli à Chriſto edocentur,quia ſoli diſcere voluerunt.116.1.a
13 Apoſtolos magis Chriſti abſentia, quàm procella turbabat. 134.2.c
14 Apoſtolorum ad Chriſtum ſequendum promptitudo.81. 2. c
15 Apoſtoli ſine mortis metu prædicabant.73.1.c
16 Apoſtoli Philiſthinorum nauibus in Orientem nauigarunt.31.1.a
17 Apoſtoli aliorum perditionem dolebant,tanta erat morum charitas.231.d
18 Apoſtolorum humilitas.74.2.d
19 Inter Apoſtolos Philippum rudiorem eſſe tenet D.Cyrillus.116.6.1.c

APPARITIO.

1 Apparitio imaginaria non excludit omnem ſenſus externi operationem.19.c. In vigilia poteſt fieri.2.b
2 Apparitio imaginaria ordinariè fit ab Angelo.29.2.c
3 Apparitio externa ex ſacra pagina demonſtratur. 29. 2.d
4 Apparitio,quæ ſemel atque iterum duntaxat fit,non eſt à Diabolo, vt Hebræi ſomniarunt.408.1.d
5 Dæmonis apparitio timorem, & horrorem incutit. 313. 2.d
6 Inſolitis cæleſtium ſpectris mortem inferri Hebræi cogitabant.457.2.c
7 Apparitio. Quære *Reuelatio.*

APPETITVS.

1 Effrænatus appetitus cum equo rectè confertur.651. 2.a
2 Appetitum explendi cæca auiditas.647.2.d
3 Appetitum ſuum, vt Adam expleret,ſibi potiùs paruit, quàm Deo.657.2.c. Vide *Voluptas.*

AQVA.

1 Haurire aquam in Scriptura quid aliquando ſignificet? 483.1.b
2 Aquæ effuſio olim cæremonia erat, qua fœdus firmabatur.483.2.d.Varia etiam myſteria continebat.ibid.&c.
3 Per aquæ effuſionem ad abluendum,innocentia deſignatur.484.1.c.
4 Ab aqua Diabolus per Chriſtum expellitur.304.2.c
5 Vnde mos aquæ benedictæ ſit ortus? 484.1.c
6 Aqua Heli manibus infuſa multiplicabatur? 225.1.c,&c.

AQVILA.

1 Mira aquilarum ad cadauera cupiditas.452. 1.a
2 Aquila ſingulis decenniis nouas pennas induit, veteres exuit.377.2.b

ARCA FOEDERIS.

1 Arca fœderis dicebabtur à tabulis legis, quæ in ea ſeruabantur. 180. 2.d
2 Arca omnia Dei deſiderabilia dicebatur.272.1.c
3 Arca Chriſti figura.191.2.a.& 207.1.b,& 302.2.c *Multorum*
4 Arca captiua figura Chriſti in paſſione.202.2.c,& 278.1. *ſymbolum.* c,&c. Etiam pœnitentis, & religioſi.278.1.c,&c.
5 Arca Chriſti reſurgentis typus. eſt iuſtorum.416.1.a
6 Arca Euchariſtiæ typus.164.1.a
7 Arca Beatæ Virginis figura. 207.1.b
8 Arcæ in populum maxima emolumenta.246.2.a *Benefica iu-*
9 Deus Arcæ cuſtodem magnis beneficiis cumulauit.468. *ſtis.* 1.a
10 Arca fœderis clauem non habebat.225.2.c
11 Arca reſtituta plaga abiit.363.1.c
12 Arca pertranſibat benefaciendo.330.1.a
13 Portantes,& celebrantes Arcam non fatigabantur.179. 2.c
14 Arcæ cultus exhibitus à Philiſthæis, eos à morte liberauit.282.2.d
15 Arca aliis vitam, aliis mortem attulit.456.1.b
16 Arca Palæſtinam perluſtrante,plaga recrudeſcit.342.1.a *Impiorum* Et non ſolùm impios non tuetur, ſed etiam ſe ipſam inter malos.165.2.b *vltrix.*
17 Arca cateruas perterrebat, ne quid mali contra illam molirentur.339.2.c
18 Ad Arcæ ingreſſum, vrbium idola omnia dejiciuntur. 331.2.c
19 An plaga Gethæis acciderit, dum circumducitur Arca, an poſt.329.2.c
20 Arcæ præſentia terrebantur hoſtes,& exanimes animabantur.296.2.c
21 Maior plaga poſt Arcæ, quàm ante Arcæ aduentum. 201.2.d
22 Arcæ Philiſthini indignam ſedem eligentes ſedibus puniuntur. 316.2.b
23 Coram Arca Diabolus ſtuleſcit.294.2.d. Vires perdit, dorſa flagellis ſubmittit.295.1.b
24 Arca fœderis Deus dicebatur, figuratè tamen.191.1.a, & c,&c.& 192.1.b
25 Arca quodammodo inuiſibilis,vt Deus.208.2.d
26 Arca aliis amabilis,formidabilis aliis.190.1.d,c

27 Arca

27 Arca Dei gloria appellatur.256.1.d,&c.
28 Arcæ fœderis ſanctitas eximia.207.1.d.per totam Sect.
29 In loco Arcæ è tabernaculo ſegregatæ, licitè fiebant aliqua ſacrificia.179.1.a
30 Arca non defendit ſacrilegos, nec à ſacrilegis vult defendi.202.1.d
31 Arca fœderis ſanctior Sacerdotibus, & tabernaculo. 208.2.a, & arca Noë.208.2.b,&c.
32 Coram Arca nullum mortalitatis veſtigium apparebat. 209.1.b,c
33 Arca ſanctitatem communicabat.ibid.c.
34 Arcæ ſanctitas Deus vult, vt omnibus innoteſcat.427. 1.c
35 Arca omnia loca ſanctificabat.415.2.b

Arca potentia.

36 Heli filij, qui pro Arca tuenda ceciderunt, à morte æterna eximuntur.227.2.c.& 442.1.d
37 Arca non patitur cum idolis familiaritatem.297.1.b
38 Arca à téplo Salomonis ob idola abducta.197.1.a, &c.
39 Arcæ potentia in ſe liberando ab hoſtibus.241.1.a
40 Arcæ fortitudo, & potentia ex triplici capite oſtenditur. 284.1.c,&c.
41 Arcæ præſentia triumphorum cauſa, abſentia ruinarum.164. 1.a,&c.
42 Arca fœderis in prælia difficillima afferebatur.164.1.c

Acies, & turris.

43 Arca fœderis pro integra acie,ſi abeſſet malitia in acie. ibidem.
44 Arca aliquando in prima exercitus fronte.165.1.a
45 Arca fuit Hebræis acies,& vita credentibus.227.1.d,&c.
46 Arca ſita in colle Cariathiarim, cùm pro arce vrbis haberetur.467.2.b
47 Arca turris, & Iſraëlitarum patrocinium.219.1.b
48 Arca Diaboli vires cohibebat.191.2.d,&c.

Reuerentia erga Arcã.

49 Arca in medio caſtrorum ob reuerentiam, & ſecuritatem.164.2.d
50 Arca non vt arte factum, ſed vt oraculum ſaluabat & adorabatur.430.2 d
51 Eximia erga Arcam reuerentia, tanquam erga Deum. 208.1.c
52 Nemo iuxta Arcam ob reuerentiam ſedebat.208.2.c
53 Reuerentia & cultus erga Arcam. 467.2.a
54 Arca Hebræi priuantur,quia debito cultu non venerantur.203.1.b
55 Arca in vrbem Cariathiarim ducitur, vt inter ſanctos Patriarchas religioſiùs coleretur.465.1.c
56 Solis Sacerdotibus licebat Arcam nudam videre.435.1. d. Iiſdem tantùm inuolutam tangere.ibid.c
57 Quanta erga Arcam reuerentia.441.2.d
58 Arca plauſtro nouo imponitur à Philiſthinis ob reuerentiam.377.1.c.Non tamen religatur.388.1.a
59 Præcipuæ Palæſtinæ vrbes Arcæ donaria conſecrarunt. 428.2.c
60 Arcam iuxta Dagonem honoris ergo poſitam opinantur aliqui. 282.2.c
61 Arca non ſolùm ingreſſa, ſed conſpecta, clamores excitauit in caſtris.188.1.a

Lex de tangenda Arca, & ferenda.

62 Lex de non tangenda Arca ad ſolos Iſraëlitas ſpectabat. 273.1.d
63 Arcam efferre è tabernaculo Iſraëlitis de lege ordinaria non licebat.177.2. a,&c.
64 Sacerdos Arcam auferens, nullas ceremonias præmittebat.179.2.a
65 A Sacerdotibus portari Arca conſueuit. 180.2.a.Quomodo è Tabernaculo extracta.180.1.d.&c.
66 Cur Oza Arcam tangens interficitur? 208.1.b
67 Impura fœmina coram Arca corruebat.208.1.d.Acham ſacrilegus deprehenſus.1.c

Arca captiuitas quotuplex.

68 Prima Arcæ captiuitas fuit,quæ c.5.Reg.narratur.274. 2.b
69 Arcam fuiſſe adductam cum ludibrio,aliqui affirmant. 273.1.c.Contraria ſententia verior.473.2.a,&c.
70 A quo termino,& ad quem fuit Arca tranſlata?237. 1.c
71 Cum Arca ſimul Cherubini in Palæſtinam adducti, & capti ſunt 272.2 b,&c.
72 Arca captiua ſignificat, quòd fides à Iudæis ad gentes transferatur.205.1.d,& Scriptura.252.1.c
73 Arca non fuit capta per Babylonios.274.2 d
74 An Arca poſt captiuitatem Babylonicã inuenta?179.1.b
75 Arca manſit in templo Salomonis, dum illud ſtetit. 275 2.c
76 Arcam captam fuiſſe per Romanos, & in Veſpaſiani triumpho Romam traductam aliqui affirmant.276.1.b, &c.Contraria ſententia probabilior.1.c
77 Arca nec ab Antiocho, nec ab aliis, præter Philiſthinos,fuit capta.276.2.c.&c.
78 Arcæ captiuitas, & Hebræis, & Philiſthinis ſupplicium.202.2.b,& 272.2.c,&c.

Arca in quibus locis fuit.

79 Quid ſignificet arca captiua. 205.1.d
80 In quo loco Arca manſit,dum captiua fuit apud Philiſthinos. 272. 2. b, &c. Cur in agro Bethſamitico ſtetit. 419.1.c,&c.
81 Arca multos annos manſit in vrbe Cariathiarim.469.1. c, &c. Cur in eius colle ſita? 467.2.b
82 Arca remanſit in domo Aminadab.467.2.b
83 Duplex Arcæ ſtatio in Palæſtina.419.1.d
84 Arca in multis idolorum fanis collocata.280.2.d
85 Quibus in locis arca fuerit? 467.1.b.Iuxta Dagon ponitur donarij loco.282.1.c,&c.
86 Qua in valle Arca è Bethſamitis recepta?415.2.c
87 Arca non fuit in ſecundo téplo Ieroſolymitano.179.1.c
88 Deductio Arcæ à vaccis fuit miraculoſa. 388.2.c,&c.

Arca reſtitutio.

89 Probabile,quòd Arcæ deductio ad Hebræos per Diabolum fieret.389.1.a
90 Cur Arcæ boues, nec iugo, nec oneri ſubditæ.378. 2.d
91 Verno tempore Arca reſtituta,hyeme capta.415.2.d,&c.
92 Arca à Silo poſt captiuitatem,nunquàm reducta.389.1.c Nec poſtquàm tabernaculo extracta, reſtituta.278.2. c, &c.
93 Arca à Ieremia abſcondita nunquàm deinceps apparuit. 277.1.d Nec in ſecundo templo extitit.ibid.2.d
94 Arca & Moyſes vno,eodémque tumulo conduntur.378. 1.a

An apparitura ſit?

95 Arcam non eſſe ampliùs manifeſtandam,ſed Chriſtum, affirmant aliqui.278.2.a, &c. Contraria ſententia vera. 279.2.b,&c.
96 Arca in fine mundi manifeſtanda.279. 1.c
97 Tempore Antichriſti, an in die iudicij, opinabile?ibid. 2.a.&c. In die iudicij pro aſylo apparebit.297.2.d
98 Variæ rationes de Arcæ apparitione aſſignantur,280.1. c,&c.
99 Arcæ cum Dagone conflictus, virtutis cum vitio, & Chriſti cum Diabolo, certamen deſignat.296.2.c. Vide *Dagon.*
100 An confidentia Hebræorum in Arca ſit laudabilis? 165.1 d
101 Arca. Vide *Bethſamitæ.*

ARCA NOE.

1 Cur in arca Noë fabricanda, centum anni conſumuntur. 643.1.c
2 In arca Noë oſſa Adami pro præſidio.207.2.d
3 Cham in Arca Noë caſtitatem violauit.207.2.c,&c.
4 Arcæ Noë ligna adhuc multis medentur morbis.221.2.a

ARCHISYNAGOGVS.

1 Cur Chriſtus tibicines è domo Archiſynagogi eiecit? 244.1.b

ARCVS.

1 Arcus prauus quid ſignificet.336.2.a

ASINVS.

1 Aſinus animal valdè laborioſum.624.1 d
2 In aſino, & laborum tolerantia, & ciborum appetentia coniuncta.ibid.1.c

ASPECTVS.

1 Aſpectus. Vide, *Oculus.*

ASTAROTH.

1 Aſtaroth eſt nomen generale idolorum. 475. 1. c. Aliquando ad certas deas determinatur.475.1.d
2 Vnde dictum Aſtaroth, variant Auctores.475.2.a
3 Variæ ſententiæ de figura idoli Aſtaroth.ibid.1.c

ASTROLOGIA.

1 Vt Aſtrologiam docerent homines,diu ſub mundi initio vixerunt.234.2 d

AVARITIA, AVARVS.

1 AVARITIÆ definitio.577.1.c.Eius auriga habendi ardor.624.1.c
2 Auaritia radix malorum.580.c
3 Ex illa monſtra oriuntur.572.1.c
4 Auaritia dicitur fomes iniquitatis, Charybdis, arx peccatorum.580.2.c,&c.
5 Auaritia frangit fidem.576.1.a
6 Auaritia Deum prodidit,& Apoſtolum damnauit.575.2.c
7 Auaritia quæ ad præcipitia adducat.575.2.b
8 Auaritia idolum falſitatis.554.2.

Principum auaritia maxima.

9 Auaritia in nobili Principe turpiſſima. 568. 1.per totam Sect.

10 Tanta

10 Tanta Regis auaritia fuit, vt filiæ ornamenta non daret.568.2.a
11 Principum auaritia nullis frænis cohibetur.570.2.c
12 Reges, licèt multùm habeant, plus ſitiunt.568.2.d
13 Principes, ac Paſtores de opibus præliantur.ibid.c
Nil ſatis auaro. 14 Principes auari peiores, quàm auidi piratæ.569.1.a
15 Quantò quis ditior, tantò auidior.568.1.c,& 569.1.b. & 2.d,& 570.2.c,& 571.1.a,&c.
16 Diues auarus à paupere etiam emendicat.569.1.c
17 Auaris ſolùm ſapiunt opes alienæ,& gratuitæ.571.1.c
18 Auarus egenorum inuidus.ibid.2.b
19 Auari animus nunquam impletur.569.1.d
20 Vicini bono torquetur.ibid.c
21 Auarus in maxima rerum copia inopia laborat.571.2. a,& paruo comitatu contentus.524.1.c
22 Auarus dans vile, pretioſiſſimum credit.569.1.d
23 Auarus dipſadi ſerpenti confertur.571.1.a
24 Auari cupiditate fatigatum mare ingemiſcit.570.2.b
25 Auari in vno elemento non continentur.570. 2.a
26 Auari totum ſibi orbem vſurpant.570.1.a
27 Auarus inferno ſimilis. 569. 2. c. Incendio. 570. 1. b. Ebrio.570.2.d.Igni.569.2.c
28 Faciliùs inhibetur Solis rapiditas, quàm auari rapacitas. 348. 2.b,& 570.1.d.Auaritia victoria amittitur.570.1.c
29 Auari vitæ periculo lucro inſeruiunt.570.2.c
30 Maior hominum auaritia, quàm ferarum.569.2.a
31 Vt homo aura nunquàm ſatis impletur, ita auarus auro.569.2.b
32 Auari grauiùs ferunt pecunia, quàm vita ſpoliari. 349. 2.d.&c.& 350.1.a,&c.
33 Auari animæ diuitias anteponunt.351.1.c.& auri ſplendore, non ſanguinis capiuntur.350.2.c
34 Auari elephantis imprudentiores. 350. 1. c. Diabolo ſeruiunt.571.2.d
35 Auari conſiliarius, diabolus.ibid.1.c
36 Auari æternum ſupplicium patientur.572.2.a,&c.
37 Omnia Chriſti tormenta in auaritiæ fornace conflantur.533.2.c
38 Balaami auaritiam per iumentum Deus coërcet. 349. 1.c
39 Auari malunt fame perire, quàm ſuis ſe opibus defraudari.571.1.c,&c.
40 Sola auaritia poteſt hominem à peccato coërcere.647. 2.a,&c.

AVDACIA.

1 Audacia corporum vincit infirmitatem.627.1.a

AVDIRE, AVDITVS.

1 Audire ſignificat, credere.52.2.c.Obedire.53.1.c,& 637. 2.d. Diſcere.54.1.d
2 Qui audit verbum Dei, ſtat, non ruit.55.2.b. Vide *Verbum Dei*.
3 Auditus cæteris ſenſibus certior.52.2.c,&c. Vide *Auris*.

AVGVSTVS.

1 Auguſti Cæſaris religio, & dona erga templum Ieroſolymitanum.196.1.c

AVRIS.

1 Aures tinnire, quid? 86.1.b
2 Ad aurem loqui familiaritatem ſignificat.638.1.b
3 Auris ſeruitutis ſignum.640.2.a
4 Aure perfoſſa, puniebantur, qui libertatem repudiabant. 647.1.b,&c.
5 Aurium optimus ornatus, catecheſis.119.1.b
6 Aures obturant Reges iniqui venientibus ad ſe 637.2.c Vide *Auditus*.

AVRVM.

1 Auro, & gemmis raritas pretium dedit 12.2.a
Idololatrandi cauſa. 2 Aurum materia idolorum & perfidiæ.571.2.c
3 Aurum tacetur à Moyſe, ne, vt Numen, veneraretur. ibid.
4 Aurum Eccleſiæ venenum.572.1.b
5 Auro idololatrantes, auro ſpoliantur, & Deo.203.2.c
6 Auri poſſeſſores ab auro poſſidentur.629.2.c
7 Aurum de profana domo negligendum.568.2.a
Omnia vincit. 8 Aurum homines cæleſtibus bonis anteponunt.348.1.d
9 Aurum etiam Regum oppugnat animos.573.2.c.& 576. 1.b,&c.
10 Aurum vim habet ad refrænãdam linguam.576.1.b.&c.
11 Vbi aurum loquitur, tacet omnis oratio.576.2.a
12 Aurum malorum omnium irritamentum.365.2.c
13 Aurum Hebræorum comburi præcipiebatur.571.2.a
14 Mortuo nunc mundo, auro,& argento mortuis homines inhiant.614.1.b
15 Qui de auro ex Hebræis biberunt, pallidi permanſerunt.203.2.d
16 Deus aureo templo non pepercit, ne auri cupidus putaretur.205.1.a.Quære, *Diuitiæ.Pecunia.Auaritia.*

AVTHORITAS.

1 Authoritas non comparatur annis, ſed moribus.5. 1.d, & 2.d

AVXILIVM.

1 Humanum auxilium non contemnendum.176.2.b
2 Vnde auxilium imploratur, inde exitium aliquando reportatur.335.2.b

AZOTVS.

1 Azoti vrbis etymon, & ſitus. 274. 1.c

B

BAAL.

1 BAal, ſeu, Baalim, generale nomen idolorum.475.1.a

BABEL.

1 Turris Babel ædificatores contumaciùs peccarunt. 643. 2.d

BABYLON.

1 Babylonis fundator Nemrod.583.2.c

BALA.

1 Cur Bala communis mater Patriarcharum dicatur? 220. 2.c

BALTHAZAR.

1 Balthazar ſuum monitorem non occidit, ſed honorauit. 95.2.a

BAPTISMVS.

1 Baptiſmus eſt initerabilis.500.2.a
2 In Baptiſmi aquis Dæmones ſtrangulantur.504.2.c
3 Baptiſmus adumbratur in amphora, qua quidam diſcipulis occurrit.444.1.c
4 Qui baptizatur, renuntiat Diabolo, pompis, & voluptatibus.302.1.c
5 Olim corporum ablutiones Baptiſmi prænuntiæ. 484. 1. d, &c.
6 Baptiſmo qui abutuntur, grauiſſimè peccant.462.2.d
7 Baptiſmus Menandri immortalitatem dare fingebatur. 260.2.c

BARBA.

1 Barbæ virilis abraſio ignominioſa.305.2.b

BEATITVDO.

1 Beatitudo non hæreditari, ſed virtuti conceditur.591.2. c,& 593.1.a. Quære *Gloria*.

BELLVM.

1 Bellum domeſticum grauius externo.579.2.d
2 Deſperatio in bello aliquando vires addit, & victoriam. 197.1.a
3 In bello fugere, turpe.156.1.d
4 In bello fugientes perſequi, indecorum, & periculoſum. ibid.2.b
5 Iuſtos in bello Deus adiuuat, iniuſtos terret. 156. 1.b
6 Bellicum ſtratagema Dauidis ſingulare.550.2.c
7 In bellico periculo Deus fugientes ad ſe exaudit. 526. 1.c
8 In bello humiles preces plùs vincunt, quàm ſuperbæ vires.526.1.c
9 In bello triſtitia hoſtes lætificat, lætitia contriſtat. 192. 2.b,&c.
10 In bello milites adhortari, Sacerdotum ac Ducum munus erat.195.2.b

11 Non turpe in bello mori, niſi anima damnetur.206.1.c
12 Qui contra fideles præliando moriuntur, Martyres appellantur.206.2.c. Vide *Pugna*.

BENEDICTIO.

1 Benedictio paterna præſtat opibus.71.1.b,&c. & 750.2.c Quære *Maledictio*.

BENEFICIA.

1 Vt beneficia à Deo Iacob accipiat, acceptum proponit. 132.1.c. Vide *Donum, Munus*.

BENEVOLENTIA.

1 Beneuolentia interrogantis extorquet veritatem reſpondentis.236.2.b

BERSABEE.

1 Berſabee etymon.553.2.c
2 Berſabee ciuitas in Iudæa ſita versùs Auſtrum. 130.1.b Erat ciuitas numeroſa.554.1.b

BETHCHAR.

1 Bethchar, quid ſignificet.514.2.c,&c. & 515.2.c

BETHEL.

1 Bethel interpretatur Domus Dei. 194.1.a,& 532.1.d

BETHSAMES, BETHSAMITÆ.

1 Bethſames interpretatur Domus ſolis.324.2.d
2 Bethſames ſacerdotalis ciuitas. 334. 2. d. Quotuplex ciuitas fuerit? 384.2. b,c. Erat in introitu Iſraël. 420. 1.a
3 Bethſamitæ ab immodeſtia excuſantur. 418.2.b, ſed vt immodeſti puniuntur 416.1.c
4 Cur Bethſamitæ lætantur recipiendo Arcam?418.2.c
5 Bethſamitæ vaccas Arcam portantes Deo litarunt. 424. 2.a
6 Cur Bethſamitæ plauſtrum combuſtum, & boues immolarunt?425.1.b
7 Bethſamitæ peccarunt vaccas ſacrificantes.425.1.d
8 Bethſamitæ ſacrificium in craſtinum non diſtulerunt. 427.1.c
9 Bethſamitarum percuſſio capitalis, eò quòd Arcam nudam viderunt.431.1.b,& 435.1.d,c
10 Quæ fuerit Bethſamitarum plaga? 431. 2. a. variæ opiniones de numero occiſorum. 431. 1. c. vſque ad 433.
11 Bethſamitarum nobilium ſeptuaginta, & ignobilium quinquaginta millia deſiderata ſunt.433.2.c,&c.
12 Bethſamitas Arcæ interiora aſpexiſſe probabilius.435. 2.b,&c.
13 Bethſamitæ de remittenda Arca conſultant, & dimittunt.437.2.d

BLASPHEMIA, BLASPHEMVS.

1 Blaſphemiam Angelicum os abhorret.103.2.c
2 A proprio nomine blaſphemiæ abſtinendum. ibid.
3 Blaſphemus à toto populo lapidatur, vt populus ab illo peccato caueat.145.1.b

BONVM.

Spirituale. 1 Bona ſpiritualia temporalibus præferenda. 246. 1.c, & 247.1.b,&c.& 2.c.&c. Voluptati anteponenda. 246.2.b, &c.
2 Bona ſpiritualia tantùm quærenda.ibid.2.d
3 Boni, & mali definitio.599.1.c.2.a
Temporale. 4 Temporalia damna, & commoda ſunt accidentia.247. 1.a
5 Bona temporalia in ſiniſtra, æterna in dextera ſignificantur.248.1.b
6 Bona temporalia periculo exponenda pro æternis. 248. 1.c
7 Bonorum temporalium iactura patienter ferenda.241.1. b,& 246.1.c
8 Aliqui potiùs verbera ferunt, quàm rerum iacturam. 249.2.b
9 Bonorum temporalium parua lucra ſpiritualibus improbi anteferunt.348.1.a,&c.
10 Bona temporalia in ipſo flore corruunt. 265.1.c
11 Bona temporalia aliena ſunt, non propria. 362. 2.a, & nos nobis ipſis ſumus alieni. 2.b. Homines capriuant. 362.2.c
12 Mala homini tribuenda, bona Deo, à quo procedunt. 518.1.d

BOS.

1 Bos aſſiduè cornupetens occidi iubebatur.651.2.b
2 Boues nondum domitæ eliguntur ad portandam Arcam. 369.1.c. Arcam portantes in triuio locantur, vt à Deo determinentur.383.2.d

BRVTA.

1 Bruta difficillimè ſeparationem patiuntur à filiis.378.1.d fraterna funera plorant.ibid.1.d

C

CADERE.

1 Cadere dicitur quod non impletur.190.2.a
2 Cadere tertorium periculoſius.238.2.c
3 Obeſi, cadendo, faciliùs exanimantur.239.1.a

CÆCITAS, CÆCVS.

1 Cæcitas moleſtè ferenda 2.d
2 Cæcitas corporis leuis iactura.235.2.c
3 Cæcitatem ſapiens non deflet, ſed barbarus.21.1.d
4 Cæcus Didymus, & doctiſſimus.21.1.a
5 Cæci bonarum artium peritiſſimi.21.1.b,&c.
6 Democritus oculos eruit, vt perſpicacior fieret. 235. 2.c
7 Pygmenius de ſua cæcitate lætabatur.236.1.a
8 Iuſti in hac vita excæcantur, ne bonis temporalibus capiantur.362.1.c

CAIN.

1 Caïni ſacrificium cur Deo diſplicuit, & Abelis placuit. 300.1.c,&c. 545.2.c
2 Caïnus contemnendo maiora, patrauit maxima. 69. 1.c
3 Caïni tremor ob peccatum. 108. 1. d. A Domino egrediens periit.137.2.c
4 Caïn magis occiſor ſui, quàm Abelis.462.2.a
5 Caïni contumacia peccato adhærentis.742 2.b
6 Caïn ciuitatem primus ædificauit.108.1.c

CAIPHAS.

1 Caïphas ad ſalutem aliorum prophetauit.391.1.d
2 Caïphas in Pontificatum largitionum pretio irrepſit. ibid.
3 Caïphas, ſcindendo veſtes, veteri ſacerdorio iacturam prophetauit, & ſe dignitate priuauit.229.2.c,&c.

CANDELABRVM.

1 Candelabrum in tabernaculo ſeptem habebat lucernas. 23.1.d
2 Candelabrum à Zacharia viſum.210.1.c

CANTVS.

1 Cantus eccleſiaſticus Dæmones terrefacit.195.1.c

CAPHARNAVM.

1 Capharnaum, id eſt, ager pœnitentiæ.553.2.c

CAPSELLA.

1 Capſella quid ſit? & quanto in pretio fuerit? 381.1.b

CAPVT.

1 Caput puluere aſpergere, pœnitentiæ & luctus ſignum fuit.230.1.b
2 Capitis raſura, ſeu caluities, ignominioſum erat.305.2.b

CARIATHIARIM.

1 Quæ fuerit vrbs Cariathiarim?437.2.d.& 465.1.c
2 An ſit ciuitas Quatuor, ob quatuor Patriarchas ibi ſepultos.465.1.c
3 Cariathiarim Ciuitas Syluarum. ibid. 1.c. In illa Vrias & Ieremias nati.ibid.2.a
4 In vrbe Cariathiarim Gabaa collis includebatur. 467.1. d,&c.

5 Cariathiaritæ feſtinarunt ad Arcam, vt irreuerentiam præcauerent.465.2.b,&c.

CARO.

1 Carnis infirmitas minor, quàm firmitas ſpiritus.167.2.d
2 Cæleſtia dona in carnalia corda non influunt.198.2.b
3 Carnis tentatio nimis periculoſa, ideò fuga euitanda. 170.1.e. Vide *Luxuria.*
4 Carnales diſcordes.300.2.e

CASTITAS.

1 Caſtitas coronatur, quæ à voluntate, non à neceſſitate & natura oritur.520.2.e,&c.621.2.a
2 Qui continentiæ voto ſe adſtringunt, Eunuchi dicuntur.620.2.a
3 Caſtus eſt, velut Deus, & Dei nomine inſignitus.410.2.b
4 Caſti, lilia.450.1 a
5 Caſtos ſuo corpore Chriſtus paſcit.450.1.b
6 Qui à carnis tentationibus fugiunt, Angeli ſunt. 170.2.b
7 Qui concupiſcentias frangit, eſt Martyr.474.2.e
8 Difficilius reiicitur cognita carnis voluptas quàm incognita.500.2.d,&c.
9 Iuſti cautiores ab honeſtis etiam abſtinent cupiditatibus.497.2.a,&c.
10 Caſtitas. Vide *Continentia. Virginitas. Luxuria.*

CELERITAS.

Celeritas in Deo ſequendo.

1 Celeritas in multis commendatur.373.1.d, &c. In operando.376.1.b
2 Celeritas in exequendo, deliberatio in imperando requiritur 376.1.e
3 Celeritas ad diuinum obſequium laudabilis, ideò maxima eſſe debet.376.1.e
4 Celeritas in Chriſto ſequendo. 81. 2. e. In ſacrificando. 81 1.e
5 Iuſti nullis cognatorum lacrymis retardantur, vt Deum ſequantur.400.2.b,e.
6 Celeritas Sanctorum in diuino obſequio.424.1.e,&c.
7 Celeritas in diuino cultu maturanda, non præcipitanda. 378.1.a
8 Quanti in flore ætatis ſe Deo obtulerunt.310.2.b
9 Celeriter munera danda, & vota exequenda.369.2.e
10 Bona opera ſpe longioris vitæ minimè differenda. 266.2.e
11 Quæ differuntur, magis obſeruantur.291.2.a

CENSOR.

1 Cenſorem vnuſquiſque ſui operis exoptet.118.2.e,&c.

CENTVM.

1 Centenarius numerus apud Ethnicos maximè religioſus.292.2.b

CENTVRIO.

1 Centurio quid? & quod eorum munus?613.1.b
2 Centurionis Chriſtum alloquentis humilitas. 326.1.e, &c.

CEREMONIÆ.

1 Ceremoniæ diligenter ſeruatæ, Deum placant. 68. 2. a, &c.
2 Ceremoniales leges in deſerto Iudæi ſeruare non tenebantur. 534.2.b

CERVVS.

1 Ceruus ſolo ſpiritu è cauernis renitentes feras extrahit. 11.2. b
2 Cerui frigido potu ad quinquaginta annos vitæ reparantur.456.1.a

CHAM.

1 Chami paternæ reuerentiæ oblitus ebrius eſt.98.1. e. Patre ebrior.256.2.d
2 Cham in arca tempore diluuij ſolus caſtitatem violauit. 207.2.e,& 343.1.a
3 Cham, quia caſtitatem violauit, pietatem erga patrem contempſit.208.1.b
4 Cham in filiis punitur, qui erga patrem pietate, & obedientia caruit.44.1.b, & 286.2.a

CHAMÆLEON.

1 Chamæleon nomine magnus, viribus infirmus. 322.1.e

CHARITAS.

Charitas erga Deum.

1 Charitas honoris diuini ab æterna damnatione liberat. 250.2.d
2 Charitatis intentio ſoli Deo debetur.301 2.e
3 Moleſtius ferenda diuini cultus iactura quàm propria mors, aut filiorum.250.2.e
4 Charitatis tranſgreſſor totius Decalogi tranſgreſſori adæquatur.286.2.e
5 Deus Eccleſiam in charitate fundauit, qua nullum firmius fundamentum.406.1.a
6 Charitas ad omnes, tam domeſticos, quàm hoſtes ſe effundit.152.2.b,e

Charitas proximi.

7 Qui charitate afficiuntur, aliorum perditionem dolent. 232.2.b
8 Dauid ægrius ſpiritualia damna aliorum, quàm propria temporalia tolerabat.247.1.e.&c.
9 Charitatis proprium, mala verba componere, & excuſare.638.1.b
10 Proximi vitia celanda, & non detegenda.296.2. e. & 288.1.a
11 Proximi famæ, & honori conſulendum.287.2.d,&c. Pro inimicis orandum.589.2.a
12 Peccata proximi ad medicinam tantùm indicanda. 287.1.e
13 Iuſtorum cura in aliorum peccatis occultandis. 287.2.d,&c.638.2.d
14 Fraterna charitas fratrum vitia occultat, laudes indicat. 288.1.2. De fraterna charitate, vide *Frater.*
15 Charitas proximi peccata cooperit.286.1.a,&c.& 287.1.e,&c.
16 Qui aliis proſunt in ſpiritualibus & temporalibus, diutiùs viuunt.234 2.e
17 Charitas Chriſti, & Dei. Quære, *Chriſtus, & Deus.*
18 Charitas. Quare *Amor. Concordia. Vnitas.*

CHERVBIM.

1 Cherubim multitudinem ſcientiæ ſignificat. 31. 2. a, & 185 1.b. Aliæ ſignificationes.184.2.d,&c.
2 Triplex etymologia à ſcientia. Prima per metaphoram Cherub, id eſt, pictum.185.2.d. Secunda, ſapiens: tertia, multiſciens.185.1.b, &c.
3 Cherubinorum materia aurea, eorum dignitatem ſignificat.184.1.a,&c.
4 Cur facies Cherub ponatur pro facie bouis?182.2.a
5 Cherubini ſedes Domini frequenter dicuntur. 180.2.d. 183.2.b

Cherubini propitiatorij.

6 Cherubinorum propitiatorij figura, non belluina, ſed humana 181.1.e,&c.
7 Cherubinorum vultus ad propitiatorium verſi, quid ſignificent.184.1.e
8 Binarius Cherubinorum numerus concordiam præfert. 184.2.a. Alæ, & oculi, humilitatem.Ibid.2.e
9 Cur Deus tantùm ſuper Cherubim, non ſuper Seraphim ſedem poſuit? 185 2.e,&c.& manifeſtatur. 18.1.b
10 Dignitas Cherubinorum maior, quia Dei ſedes. 186.1. e,&c.
11 Cherubini ſimul cum Arca capti fuerunt.272. 2.d,&c.
12 Tabernaculi Cherubini cur ex ſolido auro? Salomonis verò ex lignis oliuarum? 181.1 e
13 Variæ proponuntur opiniones de ſitu Cherubinorum, qui erant in tabernaculo.182.2.e,&c.
14 Cherubini aurei, & lignei In templo Salomonis.181.2.a

CHRISTVS.

1 Chriſtus Dominus noſter finis.412.2.e
2 Chriſtus D. Angelorum baſis.184.1.b
3 In Chriſto D. ſecuritas.515.2.d
4 Quàm maxima cura æterni Parentis in Chriſto D. perficiendo.422.1 a
5 Cur Chriſtus D. non in Iordane, ſed in Thabor audiri iubeatur?146.1.e
6 Chriſti D. fuga in Ægyptum commendatur 168.2.d

Conceptio Chriſti.

7 Totus Chriſtus D. ex ſola Virgine formatus. 218. 1.b, &c.
8 Chriſti D. corpus ob vnionem hypoſtaticam, diuinum appellatur.459.1 d
9 Incarnationis myſterium abſconditum.187.1.d
10 Incarnationem præuidit Samuël, aqua in terram effuſa. 484.1.a
11 Ob Chriſti D. incarnationem homo filius, & imago Dei dicitur;

dicitur; non Angelus.26.2.b
12 Incarnationem Verbi voluit Deus à ſe peti.51.2.c
13 Verbi liberalis cum natura humana coniunctio exprimitur.484.1.a
14 Chriſtus D. verum corpus habet. 221. 2. c. De matre gloriatur ſe hominem oſtendens.218.1.d
15 Chriſti D. humanitas, omnia deſiderabilia.272.1.c,2.a
16 Chriſti D.caro, vmbra dulcis, non vmbratilis.457.2.a
17 Chriſtus D.ſolo tactu mortuos viuificabat, vt viuificantem carnis ſuæ vim ſignificaret.457.2.a
18 Primus, & vltimus Chriſti aduentus in Arcæ apparitione repræſentatur.278.2.d
19 Iuda leuiùs punitur, quia Chriſtum edidit Saluatorem. 301.1.b
Natiuitas. 20 Chriſto D.nato, dæmones victi præ pudore quærunt latebras.305.2.c
21 Oracula dæmonum, Chriſto nato, ſiluerunt.306.1.a
22 Chriſtus D.à populo libero naſcitur.588.2.b.
23 Chriſtus D.ſeruus, & Rex naſcitur.633.2.c
24 Chriſtus D.ad vitam, non ad mortem ferendam venit. 338.2.c
25 Chriſtus D.in molli lecto non iacet.19.2.d
26 Nato Chriſto D.mortua eſt Synagoga. 254.1.d
27 Chriſtus D.vt natus eſt, mori cœpit.260.2.c
28 Chriſtus D. medius inter Iudæorum, & Gentium populum, vt eos in vnum congregaret. 517. 1. d. Vide *Aduentus.*
Tentatur à Diabolo. 29 Omnes Dæmones Chriſtus D.in vno tentatore ſuperauit.306.1.c
30 Chriſtus D.tentari voluit, vt victum nobis Diabolum traderet.309.1.c,2.a
31 Chriſtus D. à Diabolo per aëra in pinnaculum templi deportatur.389.1.a
32 Chriſtus D.Dæmonum Inſidias multò anteuertit. 294. 1.c
33 Diabolum vicit.& ſpoliauit. Vide *Chriſtus D.victor.*
34 Chriſtus D.patiendi deſiderium non impleт.87.1.c
Paſsio. 35 Arca capta, figura Chriſti D.in paſſione.202.2.c & 273. 1.a,& 278.1.c
36 Chriſtus D.quæ opprobria pertulit, voce tonitrui enulgantur.288. 2.c. Chriſtus gloriam occultat, opprobria manifeſtat 289.1.c,& 2.a
37 In patibulo pendens multis ſe oſtendit. Ibid.1.a. Ibi deſideratus,& concupitus.Ibid.1.b
38 Paſſione velum templi ſcinditur ad mœrorem manifeſtandum.230 1.a
39 Chriſtum D.mori pro mundo, glorioſius fuit, quàm regnare 289.1.d
40 Chriſtus D. quaſi ad ſuam vtilitatem feſtinat ad mortem.426.2.a
41 Chriſtus D. Herodi à Pilato miſſus, quid ſignificet. 466.2.d
42 Cur Chriſtus D.Herodi non reſponderit?471.1.c
43 Chriſti D. fortitudo in ferenda Cruce 426.1.d
44 Chriſtus D.& Cyreneus, vterque crucis baiularot.605. 1.c
45 Cur Chriſtus D.de cruce non deſcenderit.598 1.a
46 Chriſti D.in paſſione conſtantia, & exemplum, & propugnaculum fidei 598.1.c
47 Chriſtus D.in cruce moriens pollutum aërem expiauit. 305.1.a
In cruce Diabolum 48 Chriſti D.pedibus affixis Diabolus in fugam abiit Ibid. 1.b
49 Chriſtus D. Dæmonem cruci ſuæ affixit. 306. 1. a, & b
50 Per Chriſti D paſſionem tetra miſericordia impletur. 358.2.a
51 Chriſtus D.cruci affixus pœnitentiam exigit 418 1 d
52 Chriſti D. latus dextrum in cruce transfoſſum. 282. 1.d
Chriſti ſanguis. 53 Quid adumbret ſanguis,& aqua à Chriſti D.latere manans.444.1.c
54 Sanguis Chriſti D. Iudæis cauſa perditionis, Chriſtianis ſalutis.456.2.a
55 Chriſtus D. etiam ſui ſanguinis effuſores abluit. 92. 1.c
56 Chriſti D. ſanguis magis hominum, quàm ſuus appellatur Ibid.2.a
57 Chriſti D. inter duos latrones typus fuit Iſaac. 623. 2.c
58 Latro in cruce, Chriſtum D.confitendo, Martyr euaſit. 241.2 c
59 Chriſti mors difficillima intellectu.187.1.c
60 Quomodo Chriſti D.mors lacrymanda? 245.2.a
61 Chriſti D.mors triumphus,& victoria, ideò non lamentanda.ibid.
62 Chriſti D.paſſio noſtris cooperationibus quomodo impleatur.177.1 b
63 Chriſtus D. iniuriis affectus verus Deus demonſtratur. 203.1.a
64 Chriſto D.in paſſionibus adæquati maximum ſolatium. 601.2 c
65 An frigus in tempore paſſionis naturaliter acciderit. 355.2.a
66 Chriſti D. occiſio peccatum inexpiabile non fuit. 92. 1.c
67 Chriſti D. ſepulchrum,& Moyſis in quo differant?289. 2.b. Chriſtus D. poſt paſſionem Rex gloriæ ab Angelis ſalutatur, non anteà.591.2.b
68 Chriſtus D. in reſurrectione peculiariter dicitur filius. 99.1 b.Chriſtus in àſcenſione cum aquila,& ceruo conferrur.170.2.c,d *Reſurrectio, & Aſcenſio.*
69 Chriſtus D.illicò aſcendit in cælum, ne inutilibus precibus exoraretur 597.2. d, e. cor Dauid in locum, vnde Chriſtus D.aſcenſurus erat, confugerit?524.1.d
70 Chriſtus D.apud Patrem pro nobis deprecatur.224.1 d *Auxiliator & defenſor.*
71 Ob Chriſtum D.peccatores clementiùs puniuntur.301. 1.c
72 Chriſtus D.turris, ad quam in tentationibus confugimus.172.1.a
73 Qui tempore neceſſitatis ad Chriſtum D. confugiunt, & non emendantur, grauiùs puniuntur.202.1.b
74 Chriſtus D.diuinus animarum incarnator 397.1.a
75 Chriſtus D.in operando noſtram ſalutem cooperatores nos vult.177.1.b *Charitas & beneficentia erga homines.*
76 Chriſtus ſuorum honori,& Iudæ conſulit.287 2.c
77 Chriſtus D.hominum naturam diligit, peccata odit. 346.2.a. Vitio iraſcitur, non vitioſo.347. 1.a
78 Chriſtus D.vt nos muret in melius, ita toties mutat officia.538.2.a
79 Chriſtus D.inuitus à diſcipulis recedebat.546.2.d.Non procul recedit, vt faciliùs reuocetur.Ibid.2.e
80 Chriſtus D.populi Chriſtiani pædagogus.52.1.b
81 Chriſtus D. labores expertus eſt, vt ſuorum labores conſolaretur.605.2 c
82 Chriſtus D.etiam in cælo laborantibus collaborat.Ibid. 2.d. Vide de hac re *Labor.*
83 Chriſti D.amor erga ſuos.114.2.d.& 172.1.d,e
84 Chriſti erga peccatores beneuolentia.172.1.a
85 Quanta vis Chriſti in cuſtodiendo homine. 354. 2. c. Vide *Chriſti D.Paſſio*
86 Chriſtus de perenni fluxu beneficiâ largitur.330.1.a
87 Chriſti D doctrina,& veritas inimicorum firmatur teſtimoniis.394 1 d. Ita oportebat.395.1.a *Chriſti doctrina, & ſapientia.*
88 Chriſti D.ſermones conſummati, id eſt, perfecti.139. 2.c
89 Chriſtus D.ſenſim docet, ne faſtidium pariat doctrina. 358.1.c
90 Chriſtus D.ſanctis colloquiis ſuam diuinitatem confirmauit.127.2.b
91 Chriſtum Deum eſſe Diabolus ex verborum ſanctitate colligebat.Ibid.2.c
92 Chriſti D ſchola vberior, quàm profana.54 2.c
93 Chriſtus D.Phariſæos arguebat, vt Apoſtoli docerentur 85.2.a
94 Chriſtus D. modum lacrymandi in funeribus nos docet.244.2.c
95 Chriſti D.ſapientia ex inuidorum ſtupore commendatur.394.2.c
96 Quomodo Chriſtus D. dicatur neſcire iudicij diem. 262.1.a
97 Chriſtus D. exemplo, & factis ſuam doctrinam confirmabat. 147.2.c. Plùs factis, quàm verbis ſuadebat.Ibid. 2.b
98 Chriſtus D. in oratione pernoctabat ad Prælatorum exemplum.18.1.c *Exemplum.*
99 Chriſtus nobis proponitur imitandus.422.2.a
100 Chriſtus præceptor præceptorum exequutor. 404.1.d
101 Chriſtus D. exemplum patiendi, & præmium patientis.604.1.a
102 Chriſti D.odoribus perfuſo iuſtorum animæ trahuntur ad ſequelam. 616.1.a. Vide *Exemplum.*
103 Chriſtus D. ad honores non volat, ſed ad ipſum honores.303.2.b *Humilitas.*
104 Chriſtus ad infimum locum, tanquam ſuum centrum, feſtinat.423.2.a
105 Omni Angelicæ creaturæ ſe ſubiecit. 423.2.b Deinde hominibus. 423. 2. d. Ideò vermis, & ſerpens dicitur. Ibid.2.d
106 Chriſti humilitas. 423.2.a, & 424.1.a
107 Chriſtus D non ſemper imperabat, ſed aliquando rogabat.101.1.c.Rudiores interrogabat. 116.1.c
108 Chriſtus D.Rex & paſtor nominatur, vt Regis nomen paſtoris vocabulo temperet. 584.1.a
109 Chriſti D.crucifixi humilitas, ſapientiam Imperatorum,& gloriam ſuperat.288 1 d,&c.
110 Chriſti humilitas excellentior, quia caruit peccato. 47.1 d
111 Chriſti D.humilitas glorioſa prædicanda. 188.2.c, & 289.1.d

112 In

112 In Chriſti humilitate gloriandum.285.2.d
113 Chriſtus D. ignorantiam,qua caret, ſimulat,ne homines quam habent,diſſimulent.114.2.c
114 Chriſtus D.temporalium bonorũ contemptor.246.2.d
115 Chriſti iuſtitia timenda.340.2.a
Incorruptus Iudex. 116 Chriſtus Ieruſalem ob peccata labefactauit.204.1.a
117 Chriſtus D.Iudex incorruptus.577.2.b
118 Chriſtus aliis in ruinam,in reſurrectionem aliis.190.2.c,& 195.2.d, & 338.2.c
Manſuetudo.
119 Chriſtus petra blanda refluens in fontes.423.2.c
120 In Chriſto omnis ſuauitas, & quies.421.2.c,&c.
121 Chriſtus D. vt homo, clemens eſt, vt Rex reuerenter coli poſtulat.444.1.c
122 Chriſtus Dominus in agno figurabatur.511.1.d
123 Chriſtus pacem inter Iudæos,& gentes conſtituit.520.2.d
124 Chriſtus D. maledicta beneficiis rependebat.538.1.d
125 Chriſtus D.ſuos aduerſarios fratres appellat.152.1.c
126 Chriſtus ante crucem Iudæos patrueles vocat, crucifixus fratres.ibid.2.a
Medicus.
127 Chriſtus Medicus.92.1.b
128 Chriſtus Medicus,cùm occideretur.92.1.b
129 Chriſtus illicò ſanat, qui eum aſpiciunt.163.1.d
130 Indefeſſa cura Chriſti erga homines 538.1.c
Miſericordia, & beneuolentia. 131 Cur Medicus dicatur Chriſtus Dominus.ibid.1.b
132 Chriſtus D. ſuam poteſtatem diſſimulat in noſtrum bonum.597.2.d
133 Chriſtus D.homines non alloquitur,ne ad eorum peccata arguenda prouocetur.139.1.b
134 Chriſti D.figura,propitiatorium.184 1.b
135 Chriſtus D.nobis felicia, non aduerſa propinat.282.1.d
136 Ioſuë lacrymans peccatores punit.216.2.d
137 Chriſtus D. e cœlo ſuadet,non viget.101.1 c
138 Chriſtus D.Iudam monet, vt ſuam erga eum beneuolentiam teſtaretur.607.1.a
Petra. 139 Chriſtus D.petra ſolida,& dura contra ictus aduerſantium.422 2.c
140 Chriſtus D. in lapidem adiutorij figuratus.420.2.d, & 517 1.b. Et in lapide Iacobi.517.2.c
141 Chriſtus D. lapis multoties in Scriptura appellatur.410.2.d,ob triplicem rationem.421 1.b
142 Chriſtus D. lapis fundamentalis Eccleſiæ capitalis. 421.1.c. Angularis ſtanneus 2.a,b
143 Puluinaris, ocularis.421.1.c, d. Metatorius.422.1.c, &c.
144 Super lapidem Chriſtum ſeptem oculi qui ſignificent. 421.2 d
Obedientia.
145 Chriſti D.erga matrem obedientia. 65.2.b,&c.
146 Chriſtus D.priùs obediuit.quàm doceret.148.1.a
Præſentia. 147 Chriſti D.præſentiam Diabolus non ſuſtinet. 197 2.d
148 Sola Chriſti præſentia torquet Dæmones.299 1.b
149 Ad Chriſti D.præſentiam Diabolus liquefit vt cera,& ſolo æquatur.304.1. b. Tartareæ poteſtates proſternuntur.2 a
150 Dæmones ad Chriſti præſentiam cadunt.285.1.c
151 Chriſti D.præſentia,trepidatio,& pericula euaneſcunt. 135.1.b. Labores molliuntur. Quære *Labor.*
152 Chriſti D.præſentia vitam reſtituit.137.2.d
153 Chriſti D præſentia iuſti ſe iudicant indignos.326.1.c, &c.
154 Chriſti D.præſentia templum redditur glorioſum.289.1.a
155 Abſente Chriſto,omnia periculoſa.254.2.c
156 Quanta in Chriſti D.præſentia, & reuerentia & humilitas.326.1.d
Rex. 157 Chriſtus D.Rex præ omnibus eligendus.653.2 b
158 Qui Chriſtum D. Regem nolunt, Cæſari traduntur in perniciem.335.2.c
159 Chriſtus D.peccati iugo expers.379.1.a
160 Chriſtus D. inter procellas dormiebat.114.1.a
Sanctitas, & innocentia. 161 Chriſtus D. agnus ſine macula, & irreprehenſibilis. 441.2.b
162 Chriſti D.innocentia inimicorum teſtimoniis ſuadetur efficaciùs.395 1.c
163 Chriſtus D.Samaritanæ occultè peccata reuelat, vt eius pudori conſuleret.287.2.c
164 Sufficientia gratiæ Chriſti D.maxima.258.1.c
Societas. 165 Chriſto D.ſociante labores faciles.503.1.c.Vide *Labor.*
166 Chriſti D.hoſpitio vitia excluduntur.297.2.c
167 A corde, in quo Chriſtus D.eſt,Diabolus exulat.479.1.b
168 Chriſtus D.in eadem anima ſimul cum Diabolo eſſe non poteſt.297.2.b, c. Nec in eodem templo cum prophanis.ibid. 2.a.Nec in ampliſſimo cœlo 299.1.a
169 Nihil inutilius,quàm Chriſto D.& Diabolo famulari. 297.1.d
Victor & ſpoliator Diaboli. 170 Chriſtus D.de Diabolo in Dagone triũphauit.303.2.d Ab illo abſtulit imperium. 303.1. c. Corona,& ſceptro ſpoliauit.ibid.
171 Chriſtus Diabolum omnibus armis ſpoliauit.303.1.d E terra eiecit.304.1.a. A mari. 304.2.c. Ab aere.ibid.2.c
172 Chriſtus D. confuſum Dæmonem illuſit.305.1.c. Obtruncauit, ſepeliuit, & ad nihilum redegit. 309.2.a.confregit.306.1.c,d
173 Victoria de Lucifero non Angelis,ſed Chriſto referenda.528 2.b
174 Chriſti Domini bellum pacificum, & pax bellatrix. 614.2.b
175 Chriſti Domini arma non bello magis apta,quàm paci.ibid.2.c
176 Qui Chriſtum lucem deſerit, Diabolum tenebras incurrit 297.1.c
177 Chriſti nomen Dæmones,& tyranni reformidant.309.2.b
178 Chriſtus antelucanus vigilator.24.1.a
179 Chriſtus D.omnibus anteponendus.403.1.c. Cognatis præferendus.251.1.a

CHRISTIANVS.

1 Chriſtiani Dei filij dici poſſunt.556.2.d
2 Chriſtiani lapides ſunt,& à Chriſto vitam hauriunt.424.1.b,&c.
3 Chriſtiani ab incunabulis ſolùm cœleſtem patriam agnoſcunt. 405.1.a
4 Fideles in Eccleſia numerò innumeri, animo vnanimes. 470.2 d
5 Chriſtiano de Chriſti opprobriis non erubeſcendum,ſed gloriandum. 289 1 d,c, 2.a
6 Chriſtiani maiori cultu Deum colere debent, quàm pagani.556.1.c
7 Chriſtiani peccatum ſuperant Sodomorum.321.2. a *Chriſtiani peccatum grauius.*
8 Chriſtiani grauiùs peccant,quia Deum cognoſcunt.191.2.d,&c.
9 Chriſtianis maiora ſupplicia Deus confert, quàm paganis.273.1.c.& 379.2.c
10 Chriſtiani nomen, tyranni, & Dæmones reformidant. 309 2 b
11 Chriſtianis victus Diabolus traditur conculcandus.309.1.c,& confingendus.ibid.2.a *Chriſtianos Diaboli timent.*
12 Quanta ſit Chriſtianorum vis in Dæmones. 313. 1.d, &c.

CIBVS.

1 Cibis iuſti vtuntur ad neceſſitatem, non ad voluptatem. 617.1.b,&c.
2 Cibus. Quære *Gula.*

CINIS.

1 Cinere pœnitentes caput aſpergebant ad diuinam iram placandam.230.1.d

CIRCVNCISIO.

1 Abſque circumciſione in periculo mortis olim ab originali expiabantur.255.1.d

CIVITAS.

1 Ciuitatis felicitas, ex bonorum ciuium vita.234.2.b
2 Ciuitas, quò maior, eò vitioſior 532.2 b
3 Ciuitas ex impiorum factis redditur odioſa.611.1.b
4 Ciuitas non militibus,ſed virtutibus defenditur.160.2.b
5 Ciuitates redduntur celebres ab infortuniis.428.2.b
6 Ciuitas à Regis præſentia pulchritudinem mutuatur. 138.2.a

CLAMOR.

1 Clamoris varij affectus.50.1.d
2 Clamoris cauſa,lætitia 188.1.c.&c.
3 Clamor, quòd ſit ex lætitia ortus,vnde cognoſcatur.190.1.c
4 Clamor ante pugnam impendens.190.1.c
5 Clamor hoſtes perterret.188.2.d
6 Clamor in bello quò maior, eò auſpicacior.189.1.c
7 Clamor præliantibus animum excitat.188.2.b
8 Clamandi forma ante pugnam ſolennis apud Hebræos 198.2.b

CLERICVS.

1 Clerici mali,vt Phariſæi,inemendabiles ſunt.85.2.a.Vide *Sacerdos.*

CŒLVM.

1 Cœli mutationes.262.1.a

COENACVLVM.

1 Cœnaculum,quid ſit 450.1.d

COGITATIO, COGNITIO.

1 Cogitatio peccatorum cum dolore viuificat. 366. 2. c,d
2 Cogitationes prauæ abigendæ, ne animæ pulchritudo decoloretur.383.1.a,b,c
3 Cogitatio nimia peccatorum animæ officit.382.2.d
4 Cogitatione ſui facilè errat quiſque.48.2.a. Vide *Iudicium.*

COGNATIO, COGNATI.

Amor cognatorum.
1 Ab inordinatis cognatorum affectibus tentamur periculoſiùs.401.2.d
2 Deus æterno emit pretio cognatorum contemptum.402.1.d
3 Omnis cognatus Chriſti ſeruitio poſtponendus. 403. 1. c,d
4 Inter cognatos Chriſtus quæſitus non inuenitur. 403. 2.c
5 Fortiores, qui propinquos deſerunt, quàm qui hoſtes aggrediuntur.403.2.b
6 A cognatis eò longior debet eſſe, quò quis propius ad Deum.403.1.a
7 Qui cognatorum exuit amorem,dignus Apoſtolatu.ibid. 1.c
8 Cognati ita amari debent, vt à propoſito non declinemus.409.1.c,&c.
9 Tota legis obſeruantia, cognatos odiſſe.403.1.e,&c.
10 Qui cognatos Chriſto præponit,non eſt verus diſcipulus.404.1.b
Cognati Chriſto poſtponendi.
11 Ruſticus, qui ſuos Chriſto anteponit 404.1.e
12 Quem maternus reuocat affectus, indignus Euangelio prædicando.404.2.a
13 Deo ſacri nullo doloris ſenſu propter coguatorum mortes tanguntur.402.2.e
14 Affectus in propinquos non prohibetur, ſi ab ſpirituali amore vincatur.408.2.b,&c.
15 Qui ſine affectu ſunt erga propinquos,infidelibus,& feris deteriores.410.1.a,&c.
16 Sancti propinquorum malis ita dolent, vt à Dei obſequio non recedant.ibid.1.d
17 Qui carnalem vincit affectum, Deus quodammodo efficitur.410.2.b. Vide *Pater.*

COLVMBA.

1 Per Columbam quid ſignificetur.403.1.b
2 Columba in ſacrificio admittebatur. quia ſimplex.301. 1.a
3 Columba ſola ablatos filios non dolet.401.1.b
4 Columbarum oculi in lacte nihil introſpiciunt. 76. 1.e

COMMINATIO.

1 Comminatio conditionata ſæpè reuocatur.87 2.c
2 Comminatio pœnarum frangit, quem recordatio beneficiorum non emollit.84.1.c.& 159.1.b

COMITIA.

1 Triplex finis apud Iſraëlitas congregandi populum ad comitia.480.2.d

CONCILIVM.

1 Concilium impiorum, concilium inquietorum. 470. 1.b
2 A concilio recedendi poteſtas ſolenni vocabulo fiebat. 639.2.a

CONCIONATOR.

1 Concionator. Quære *Prædicator.*

CONCORDIA.

1 Concordia Deus paſcitur,non cibo. 184.2.b
2 Concordia maxima malorum ad malum.471.2.c
3 Concordiam in Cherubinorum binario oſtendit Deus. 184.2.a.Quære *Pax, Vnitas.*

CONCVPISCENTIA.

1 Concupiſcentia. Vide *Luxuria.*

CONFESSIO.

1 Confeſſio Iudæorum cæremonialis, non ſacramentalis. 485.d *Cæremonialis.*
2 Confeſſio illorum, qui in Iordane baptizabantur,cæremonialis.485.1.c
3 Altare holocauſti,pœnitentiæ typus.440.1.e
4 Confeſſionis ſacramentalis facilitas in veteri Teſtamento figurata 492.1.c.per totam Sect. *Sacramentalis.*
5 Confeſſionis via,quàm facilis.492.1.e
6 Confeſſio firma refugij ciuitas.492.1.c,& 2.a *Pudor ante confeſſionem ablegandus.*
7 Confeſſione pudor ablegandus.372.2.b
8 Confeſſio non eſt pudenda,ſed peccati perpetratio. Contrarium tamen fit.492.2.c,& 493.1.d
9 In confeſſione Dæmon pudorem collocat, à peccando remouet.492.2.d
10 Multa ad hunc pudorem minuendum argumenta proponuntur.492.2.e,&c.& 493.1.b,&c.
11 Confeſſinnis pudor æternum pudorem tollit,493.1.d
12 In Confeſſione difficultas peccata aperiendi à cordis iniquitate,non à difficultate Sacramenti oritur. 492.2.a, &c.
13 Confeſſionis pudor,honor potiùs debet appellari.493. 2.c
14 Pudor non ad præteritam, ſed ad futuram vitam debet conducere.494.1.b
15 Per confeſſionem neceſſe eſt peccata foras prodere.494. 1.d,&c.
16 Non ſatis eſt pœnitere, niſi adſit ſatisfactio, 501. 1.c, &c. *Requiſita conditiones ad confeſſionem.*
17 Ad confeſſionem requiritur à peccatis ſeparatio.494.1. d,per totam Sect.
18 Per confeſſionem peccata expiata ſæpiùs abiuranda. 473.2 b,&c.
19 Confeſſio ſimulata grauiùs vlcerat.486.1.b. Et lethale venenum.ibid.1.e
20 Confeſſione mala triumphat Dæmon, bona vincitur. ibid.1.b *Imperfecta confeſſio.*
21 In confeſſione mentiri,impudentia.486.1.d
22 In confeſſione ſilentium malum.487.2.b
23 Morbus peccatorum, dum tegitur, inardeſcit.487.
24 Confeſſio vera à peccatis omnibus ſoluit. 486. 1. c. vſque ad 487.1.d *Perfecta ab omni culpa liberat.*
25 Confeſſio delet, quod tranſgreſſio ſcribit.486.2.a
26 Confeſſio ſi adeſt, deeſt culpa.ibid.2.d
27 Confeſſio quò plùs iteratur, eò plùs miſericordiæ conſequitur.486.2.d,&c.
28 Confeſſio culpam, & pœnam transfert.488.1.c
29 Confeſſio Dei prouocat miſericordiam 229.2 d
30 Per confeſſionem honorum omnium fit reſtitutio Nabuchodonoſori. 486.2.b,&c. *Bona omnia reſtituit.*
31 Confeſſione factis digni efficimur.488 2.c
32 Per confeſſionem laudabilis efficitur,qui per tranſgreſſionem vituperabilis.489.1.b
33 Confeſſionem Deus præmio coronat.ibid.1.c. Cicatrices tollit peccatorum ad pulchritudinem.ibid.1.d
34 In confeſſione prior, etiam in honore.490.d
35 Poſt confeſſionem maior à Deo fiducia acquiritur.ibid. 2 a
36 Per confeſſionem veram omnis pœna eximitur.487.2 d & 488 1.e,&c. *A pœnis liberat.*
37 Confeſſio pœnarum compendium. 488. 2. d. & 493. 1.b
38 Confeſſio patefacit Paradiſum.488.1.a
39 Per confeſſionem peccator à morte vindicatur. 488. 1.d
40 Confeſſione, qui præuenit accuſationem, præuenit & damnationem.488.1.e.& 492.1.c,&c.
41 Qui confitetur,non maledicitur.488.2.b
42 Veniabilis culpa, quam ſequitur confeſſio.488.2. e
43 Confeſſio velox velocem facit medicinam.373.2.a
44 Confeſſio via ad veniam, & ſcelerum medicina. 487. 1.e *Medicina.*
45 Sanantur, qui culpas cognoſcunt & fatentur. 173. 1. b, &c.
46 Confeſſio veritatis, Dei gloria.102.1.e
47 Qui ſua peccata confitetur, dat gloriam Deo.370. 2.b Et gratias rependit.371 1 a
48 Confeſſio peccatorum, laus diuina eſt 370.1.d,&c.
49 Dauid vnicum peccatum multoties confitebatur,Chriſtiani innumera vix ſemel 457 1.a.
50 Malus perdere vitam mauult, quàm conſcientiam expurgare.465.2.d
51 Mitius confeſſionis tribunal,quàm forenſe.493.1.d,&c. in hoc ſemper triſtitia poſt confeſſioné,in illo lætitia. 1e.
52 Confeſſio, immortalitatis pretium.487.1 d
53 Confeſſio culpæ addit ſpem ad gloriam petendam.163. 2.b

54 Poſt

54 Poſt confeſſionem nimia peccatorum memoria officit. 382.2.d

CONFESSOR.

1 Confeſſor beneuolè interrogans, extorquet veritatem 236.2.b,&c.
2 Sacerdotes in audiendis confeſſionibus mites ac faciles. 492.1. d
3 Ad Sacerdotes peccatores confugiunt, vt purificentur. 363.2.d

CONIVGIVM, CONNVBIVM.

1 Coniugium, Vide *Matrimonium*.

CONSANGVINITAS, CONSANGVINEI.

1. Conſanguinitas. Quære *Cognatio*.

CONFIDENTIA.

1 Confidentia in Deo de re illicita vituperabilis. 172. 1. d
2 Confidentia in Deo ex circunſtantia mala extrinſeca vitiatur. 172.2 d,&c.
3 Confidentia in Deo coniuncta cum tranſgreſſione diuinę legis inutilis. 165.2.c. Quære *Fiducia, Spes.*
4 Inaniter confidunt, virtutibus deſtituti. 200.1.c

CONSCIENTIA.

1 Conſcientia, ſi occultatur, marceſcit: ſi prodatur, reuiniſcit. 487.1.b
2 Conſcientia ante peccatum, frænum. 106.2.d
Poſt peccatum, flagrum. ibid. & 108.1.b
3 Conſcientia ante peccatum torquet. 109.2.c
4 Omnia pericula ſubeunda, vt conſulatur conſcientiæ. 563.2.a
5 Conſcientia iudex. 108.1.d,&c.
Mala conſcientia cruciatus. 6 Conſcientiæ ſtimuli in morte grauiores. 110.1.d, &c. 2.b Nec morte finiuntur. 2.c
7 Facilius patibulum pati, quàm conſcientiæ cruciatum. 110.1.b
8 Conſcientia ipſi acerba accuſatrix. 107. 1.b. & 108.1.2, d. Nos condemnat. 108. 2. c. Quieſcere non ſinit. 231. 2.c
9 Conſcientiæ peccata retines. 107.1.d,&c.
10 Conſcientiæ malæ terrores. 107.2.d. Timores. 108. 1.c, &c.& 109.1.c,&c.& 212.1.b,& 113.1.a.& 231.2.c
11 Conſcientia mala, infernus. 107. 2.d. Magis timenda, quàm infamia. 107.1.c
12 Conſcientia mala grauiora timet quàm patiatur. 109. 1.a,b
13 Conſcientiæ plagas, qui non ſentit, inſenſibilis. 110.2.d, Periculo pronior. 111.1.a,&c.
14 Bonæ conſcientiæ tranquillitas, & iucunditas. 111.1.c per totam Sect.
Bona conſcientia tranquillitas. 15 Bona conſcientia plagas, & pericula fugit. 111.2.c
16 Bona conſcientia etiam inter pericula ſomnum inducit. 93.2.a, & 106.2.c,& 113.1.b,& 2.c,&c.& animam tranquillat. 113.2 b,&c.
17 Conſcientia bona animoſos reddit atque intrepidos. 112. 1.a,& 2.c
18 Conſcientiæ bonæ ſecuritas. 112.2.d,&c. & 113. 1.a, &c.
19 Conſcientia bona aliena tranquillat. 113.1.d
20 Bona conſcientia beatam reddit animam. 112.1.d. Diuinæ imaginis ſpeculum. 112.1.d,&c.
21 Conſcientia proprias detegit culpas. 205.2.b
22 Conſcientia potiùs, quàm ſcientia requirenda. 114.1.d, &c.

CONSIDERATIO.

1 Conſideratio culpæ ad deteſtationem multùm valet. 366. 2.b

CONSILIVM.

1 Conſilium ſerum non prodeſt. 157.1.d, &c.
2 Conſilia pauca danda, ne faſtidium pariant. 358. 1. d. &c.
3 Conſilium optimum humiliter petentibus tantùm datur. 358.2.b. Conſilium Dei ſecretum. 12 1.d,&c.
Aliorum conſiliis vtendum, 4 Qui conſulunt maligno animo, veritatem non conſequuntur. 339.2.b
5 Errat, qui ſe ipſum conſulit. 571.2.b
6 Conſultare in dubiis, ſactum & diuinum. 339.1.c
7 Conſilio homo creatur, vt conſultando gubernet. ibid. 2.d
8 Extra conſilium, non ſapientia, ſed amentia. 339. 1.c
9 Conſilium qui ſequitur, non aberrat. ibid. 2.a
10 Sine conſilio Sacerdotum nil faciendum. 363. 2. c, d
11 Conſultores tantùm ad quæſita reſpondere debent. 358. 1.d
12 Conſultores improbi adulatores. 339.2.c
13 Salubria conſilia Beata Virgo præſtat hominibus. 223. 1.b
14 Conſilia impiorum in eorum perniciem relabuntur. 33. 2.d,&c. *Impiorum conſilia.*
15 Impiorum conſilium cædem molitur, ſed Dei honorem cumulat. 335.1.d
16 Conſilia hominum Deus ludit. 333.2.c,&c.
17 Conſilia ſua, vt homines probent, periculis obiiciuntur. 330.2.c
18 Ex conſiliorum bonorum contemptu idololatria oritur. 636.1.a
19 Prudens vir inconſulto Deo nihil agit. 638. 1. a. Dauid in prœliis Deum conſulebat, ideò victor. 527. 2.c
20 Conſilia, & machinationes impiorum Deus euertit. 336. 2.d, vſque ad 333.2.d

CONSOLATIO.

1 Conſolatio Dei quàm perfecta ſit. 596.1.d
2 Conſolatio Dei in laboribus. Quære, *Labor.*

CONSTANTIA.

Vide, *Inconſtantia*

1 Conſtantia in tolerandis rebus aduerſis martyrio comparatur. 241.2.d,&c.
2 Qui retrò aſpicit, manet immobilis. 400.1. c. Iuſti incedunt, non reuertuntur. ibid. 1.d
3 Inconſtantia cælorum, ac mutationes. 262. 1.a
4 Conſtantia. Quære *Fortitudo. Perſeuerantia.*

CONSTANTIVS.

1 Conſtantius eunuchorum fautor peſſimè audiuit. 621 2.a

CONSVETVDO.

1 Conſuetudo peccandi à pueritia, nec à canitie frænatur. 646.1.c. Vide *Peccatum.*

CONTEMPLATIO.

1 Contemplatione veluti ſomno quieſcit anima. 20. 2.b, &c.
2 Contemplatio vnit hominem Deo. 300.2.b
3 Contemplatione tentationes comprimendæ. 515. 2.c
4 Contemplatio amat ſolitudinem. 55.1.a,& requirit prauorum affectuum truncationem. 431.2.b
5 Ad contemplandum neceſſarius magiſtrorum ductus. 35. 1.d
6 Contemplatiui velut Phœnices moriuntur. 426. 2. b. Quære *Oratio.*

CONTINENTIA.

1 Continentia longioris vitæ cauſa. 72.1.a
2 Continentia. Quære *Caſtitas. Virginitas.*

CONTRITIO.

1 Contritio aliis pœnitentiis anteponitur. 230.1.a
2 Contritio, & peccatorum dolor, medicamentum vtile. 257.2.d,&c.
3 Contritio eſt vnguentum pretioſum, & odoriferum. 380. 2.d
4 Contritione Dæmones terrentur. 515.2.a
5 Peccata lugent Beati. 257.2.a
6 Contritio. Quære *Cor. Pœnitentia.*

CONSVETVDO.

1 Conſuetudo peccandi à pueritia, nec à canitie frænatur. 646.1.c. Quære *Peccator.*

CONTVMELIA.

1 Contumelia iuſtis, lucrum; honor, onus eſt.585.1.c
2 Contumelia. Quære *Iniuria*.

CONVERSATIO.

1 Conuerſatio malorum fugienda. 138. 1. c. & 200. 2.c
2 Qui cum malis agunt, à Deo repentina morte puniuntur.250.2.a
3 Conuerſatio. Quære *Societas*.

CONVERSIO.

1 Qui ad Deum conuertuntur, ſtatim maledicas linguas patiuntur.522.2.d
2 Conuerſi ad Deum cautiùs viuunt.494.2.d
3 Peccatori non ſat eſt conuerti, niſi à peccatis ſeparetur. 494. 2.a
4 Per totius cordis conuerſionem vera pœnitentia declaratur.473.1.c. Vide *Pœnitentia*.

CONVIVIVM.

1 Conuiuia Pharaonis, Herodis, filiorum Iobi, &c. verſa in ſepulcra.264.1.a
2 In conuiuia mors irrumpit.263.1.c
3 Inter conuiuia frequens mors.264.1.c,&c.
4 In conuiuiis Ægyptiorum, caluariæ primum & poſtremum ferculum.263. 2.c
5 Conuiuium Balthazaris nocturnum.506.2.c
6 Conuiuium turbis à Chriſto datum, Euchariſtiæ typus. 442.2.c,&c.
7 Veteres Romani nudis pedibus epulabantur, & Hebræi. 441.1.a. Quære *Gula*.
8 Pro conuiuio gratitudo oſtendenda 453 2.b

COR.

1 Cor tripliciter diſtinguitur, mœrens, pauens, gaudens. 232.1.c
2 Corda præparare Domino quid ſignificet in Scriptura. 476.1.b.&c.
3 Deus potiùs in cordibus gerendus, quàm in Cherubinis aureis.181.1.c
4 Cordis humani inſtabilitas.478.1.c
5 Cor non diuidendum, ſed totum Deo dicandum. 478. 2.c
6 Cor humanum duobus dominis anguſtum. 479. 1. a &c.
7 Cordibus magis delectatur Deus.204.2.d
8 Cordis ſciſſionem, non veſtis, Deus vult.230.1.a
9 Cor tantùm in ſacrificium Deus vult.300.2.a

CORAM.

1 *Coram* in Scrip. propoſitionem *per* ſignificat multoties. 157.2.c

CORIANDRVM.

1 Coriandri ſemen diuiſum germinat.455.2.d
2 Coriandrum homines ſanat, ſerpentes necat. ibidem, 2.c

CRVDELITAS.

1 Crudelitatis ſpecimen etiam in ſacrificiis Deus relegabat. 5102..a
2 Pollio murænas, quibus veſcebatur, humano ſanguine ſaginauit.620.1.b
3 Crudelitas hominum præter naturam.558.1.b,&c.
4 Feræ miteſcunt, non homines.ibid.2.d,&c.

CRVMENA.

1 Crumena diuitum Domina.630.1.b
2 Crumena aptiſſimè cum Luna confertur.ibid.d

CRVX.

1 Crucis nomen Hebræi, vt ignominioſum, non exprimebant.103.2.a,& 306.2.b
2 Crucis ignominiam Eccleſia vultu præferre non erubeſcit.289.2.a
3 Crucis ignominia, Eccleſiæ decor.306.2.a
4 Crux Chriſti, vexillum, ſub quo nullum periculum. 2.d
5 Ad Crucis ſocietatem, mens auidiùs quàm ad regnum allicitur.604.1.b
6 Crux, Chriſti gloria.288.1.d
7 In Cruce Chriſtus pendens multis ſe oſtendit, in maieſtate lucens vni tantùm.289.1.a
8 In Cruce Chriſtus, etiam inuitis Iudæis, ſui cognitionem præbuit.303.1.a
9 Cruci malæ Dæmon affixus.506.1.c
10 Cruci affixus Chriſtus & Dæmon, diſſimili tamen euentu.306.2.b,&c.
11 Crux Chriſti candelabrum.416.1.d
12 Crucis ſigno fugantur Dæmones.312.1.b
13 Crucis ſigno etiam peccatores, & apoſtatæ Diabolos terrent.ibid.1.b
14 Ex Cruce omne Eccleſiæ robur.529.2.c
15 Crux in die iudicij, bonis ſolatio, malis erit terrori.280. 1.a
16 Crux vicit, Chriſtianorum conclamatio in pugna.189. 2.c. Quære *Chriſti paſſio*.

CVLTVS.

1 Colendus Deus per ea, per quæ anteà Dæmones colebantur.397.1.c
2 Qui debito cultu ſacra non venerantur, illis priuantur.203.1.b.Vide, *Religio.Sacra*.

CVPIDITAS, CVPIDVS.

1 Mens cupiditate libera apta Dei contemplationi. 578. 1.a
2 Cupiditatem diuitiarum cohibere, quàm difficile.348. 2.b
3 Cupidi diuitiarum etiam cum Dei iniuria ſe expellere volunt.349.1.b
4 Cupidi beatæ patriæ bonis renunciant, vt fruantur terrenis.348 1.c
5 Improbi ſpe lucri nimis officioſi.349.1.d
6 Cupiditas pecuniæ & diuitiarum.277.2.&c. Quære *Diuitia*, & *Pecunia*.

CVRRVS.

1 Currus falcatus, quid ſit? 612.1.d
2 Curruum inſana multiplicatio, familiare Regibus vitium.612.c
3 Ad currum iunxit Reges Imperator Seſoſtris. 611. 2.a
4 Curribus Hebræi, vt aurigæ deputantur.612.1 c

CYGNVS.

1 Cur Cygnus à ſacrificio arcebatur.301.2.c

D

DAGON.

1 Dagon Diabolum ſignificat. 302.2.d
2 Dagon vnum è præcipuis Philiſthinorum idolis. 281. 2. a. Eius domus, dormientes dicebatur. ibid.
3 Dagon idolum laſciuiæ.281. 1. b. Qualis eius materia? ibid.1.c
4 Dagonis figura hominem pariter, ac piſcem referebat. 281.2.b,&c. Monſtro ſimilis.293.2.a
5 Dagonis infirmitas ex nomine iudicatur.284. 1.d. Azotiis ſpectanda proponitur.285.1.c
6 Dagon ita infirmus, vt ſine adminiculis ſtare non poſſet. 289.2.c
7 Dagon humanam exuit effigiem, piſcium conſeruauit ad ſtultitiam oſtendendam. 294.2.c,&c.
8 Dagonem tangere ſolis Sacerdotibus licebat. 285. 2.a *Reuerentia erga Dagonem.*
9 A Dagonis membris tactum limen, Philiſthini venerantur. 295.2.b
10 Dagonis cum Arca conflictus.296.2.c *Dagon cum Arca.*
11 Dagon multoties integer, ſemel mutilatus coram Arca, corruit.290.2.b,&c.
12 Dagon in faciem corruit, vt Arcam adoraret. 285. 1. c, &c. 291. b. Cur informis permanſit. 294. 2.b
13 Dagonis iniuriam quàm citiſſimè occultare curabant Sacerdotes.285.1.b
14 Dagonis caſus ex Dei conſilio factus. 290. 2. c. &c.
15 Dagonem in centum partes dilaceratum probabilius, licet alij aliter opinentur. 292. 1, c. Totus dilaceratur, ne diſſimuletur punitio.ibid.

16 Dagonis

16 Dagonis caput,& manus abſcinduntur,ne ei Philiſthini caput demitterent, aut manus erigerent.292.2.d
17 Dagonis caput, & manus ſuper limen, quid ſignificet? 293.1 d
18 Dagon per Dæmonem deiectus.293.2 d
19 Dagon ſe flagellis nudatum Arcæ ſubiicit.295.1.b
20 Dagon, cur nocte corruit?291.1.c,&c.Vide *Arca*.

DAMNVM.

1 Damnum ſpirituale etiam cum temporali detrimento præcauendum.247.2.c,&c.248.1.d,&c.
2 Damna temporalia facilè, ſpiritualia moleſtiſſimè ferenda,247.1.c,&c.
3 Damna ſpiritualia aliena ægriùs ferenda, quàm propria temporalia.247.1 c,&c.
4 Damna ſpiritualia potiùs lamentanda,quàm temporalia. 257.2.d,& 2.c
5 Damna temporalia, qui magis quàm ſpiritualia lamentantur,reprehenduntur.248.2 b,&c.

DANIEL.

1 Daniel puer ſenes doctrina ſuperabat.7.5.a
2 Danieli tanta fortitudo in lacu, vnde orta?307.2.d
3 Daniel non accuſatur coram Rege, ſed tantùm tres pueri, ob probatam illius virtutem.412.2.a,&c.

DAVID.

1 Dauidis bonitas innocentia.396.2.d
2 Dauid quindecim annos natus, luſit cum vrſis. 310. 2.b
3 Dauid cùm Golia pugnaturus arma repudiat, ne illis confidere videatur. 201. 2. b. Et qua gratia obarmatus. 260.2.c
4 Dauid in iuuentute ſenex.7.2.a
5 Dauid in vrbe Cariatharbe regnum inchoauit. 465.1.d Per Saulis perſecutionem Regnum aſſequitur.593.1.b
6 Cur Dauid Regiam ſedem in Hebron collocauit? 266. 1.c
Charitas. 7 Dauidis erga Saülem charitas.286.2.a
8 Dauidis charitas erga inimicos.102.1.b,& 167.1.b,&c. & erga ſuos.251.2.c
9 Dauid aduerſarios,filios vocabat alienos.152.1.c
10 Dauid non in morte innocentis filij, ſed nocentium lacrymauit.45.2.c
11 Cur Dauid Ioabum non occiderit.95.1 d,& 263.2.a
12 Dauid duodecies Saülem fugit.166.1.d
Peccatum. 13 Dauid priuatus iuſtus, Rex peccauit.66.1.a
14 Dauid ſcelus prius detegitur, quàm à Deo puniatur. 288.2 a
15 Dauid peccauit dando Sibæ, quæ fuerant Miphiboſeth.574.1.c
16 Dauid poſt peccatum timidus.109.2 a
17 Dauid peccata in anima picta, vt in tabella, contemplabatur.181.1 d
18 Dauid ad peccatorum recordationem perhorreſcebat, 381.2.c.Fugaces ceruorum pedes habebat.170.2.a.& alas columbinas ad fugiendum.171.1. d
19 Dauid continuum tormentum ſui peccati ſentiebat.109. 2.c
Pœnitent. 20 Dauidi pœna eligenda proponitur. 121.2.c. Minorem elegit,ideò minimam ſubiit.2.d
21 Dauid, quia pœnitens, in Chriſti genealogia dicitur. 489.2.d
22 Dauid contra culpas, non verò contra pœnas ſe obarmabat.123.1.b
23 Dauid otia bello rumpebat,ne iterum in culpam laberetur 497.1.c
24 Dauid cur ſæpiùs à Deo approbari petit?476. 2.d,&c.
25 Dauid columbinas alas ad fugiendum accipiens,fortitudinem induit.171.1.d
Sanctitas. 26 Dauid reprehenſiones libenter audiebat. 125. 1.b. Reprehenſores honorauit. 1.c
27 Dauid non tam ſuas, quàm ſuorum iniurias vindicabat.65 2.a
28 Dauidis humilitas.46.1.d,& 167.1.a,& 326.2.c.& 524. 1.b
29 Dauid ante auroram vigilabat.24.1.a
30 Dauid ante Arcam ſaltat, Mariam illa præuidens.210. 1.a
31 Dauidis ſitis non erat de aqua, ſed de Chriſto & Euchariſtia 451.2.b
32 Dauidis honori multùm Deus conſuluit.392.2.d

DEBORA.

1 Debora apis interpretatur.220.1
2 An Debora ſola Propheta nominetur.131.1.a

DECIMÆ.

1 Decimare, aliquando decimas exigere ſignificat.619.1.b

DELICIÆ, VOLVPTAS.

1 Inter delicias corporis,torquetur anima.107.2.c
2 Deliciæ eneruant vires.155.2.d
3 Inter delicias viuens, ab earum vitiis non euadit. 171. 2.d
4 Deliciarum pocula mortis veneno miſcentur. 264.2.a, &c.
5 Delicioſa vita, & mollis fugienda.259.2.c
6 Vbi deliciatur corpus,tribulatur ſpiritus.360.2.c
7 Dauid inter delicias victus. 497.1. b. & præſtat à deliciis exulare, quam illas ſuperare.171.2.d
8 Delicias lecti fugiunt infideles, quid de fidelibus dicendum.19.1.c,&c. De hac re vide *Lectus*.
9 Inter delicias quieſcenti Deus non apparet.19.2.c
10 Chriſtus inter delicias non inuenitur, ſed inter labores, 517 1.c,&c.
11 Delicias ſectari pudet,Chriſto patiente.606.1.b
12 Delicioſa homines eligunt,laborioſa contemnunt.588. 1.d
13 Sub voluptatibus mors hominibus inſidiatur.262.2.d
14 Vbi voluptates,ibi mortis iacula.263.2.d,361.1.d
15 Inter voluptates mors acerbiſſima.267.1.a
16 Voluptas peccatorum exigua & cuſpidata.361.1.d
17 In voluptatis officina nihil ingenuum.618.1.a
18 Voluptates corporis, peſtilentia ſunt.646.1.a
19 Suis ſtudiis blandiri maximum ſupplicium.639.1.c
20 Immundi,qui diuinis ſimul & terrenis inhiant voluptatibus.479.1.d
21 In voluptatibus mortem hauriunt homines,non ſerpentes.443.1 a.Quære *Appetitus*.
22 Cæci qui propter voluptates Deum relinquunt. 348. 1.d
23 Deliciæ.Vide *Gula*.

DELICATVS.

1 Delicati homines vrbium euerſores. 320. 2. c. Quære *Effœminati*.

DETRACTOR, DETRACTIO.

1 Detractores inter ſe magis conciliantur.220. 1.a.Quære *Murmuratio*.

DEVS.

1 Dei definitio. 32.2.b *Definitio & nomen.*
2 Dei nomen & ſubſtantia admirabilis.39.2.a
3 Deus quidditatiuè in hac vita non cognoſcitur. ibid. 1.a
4 Deus, quò magis inueſtigatur, cò magis ignoratur.ibid. 1.b,& 2.c
5 Deus, ignorando,cognoſcitur.ibid.1.d
6 Coram Deo etiam caligant Angeli. ibid 2.d
7 Dei ſimilitudo in patria videri dicitur,non ipſe Deus.40. 1.a
8 Deus notus & ignotus.39.1.c
9 Diuina ſublimitas vbi cognoſcitur,vilitas humana agnoſcitur.ibid.2.c
10 Deus paulatim ſe manifeſtat,& ſua myſteria.42.1.d,&c. & 2.c,&c.
11 Qui cum Deo ſe comparat, nihil ſibi videtur. 237. 1.a
12 Deus charitas erga homines.99.1.b
13 Deus ab Eccleſia amoris,non timoris nomine,vult dici. 299.2.a *Amor erga homines.*
14 Deus peccatores amat, odit ſcelera.245.2.b,& d.
15 Deus, vt pater ad humanam ſe accommodat conditionem.397.2.a
16 Deus templum Dauidis noluit, vt inter labores cum ſuis verſaretur.605 1.d
17 Deus vigilat in ſuorum cuſtodiam. 17. 2.d. & illorum dolorem dolet.57 2.b
18 Deus ſe peccatoribus oſtendit.49.1.d. Ab hominibus ſe ſubtrahit,vt auidiùs quæratur.51.1.a
19 Deus magis ſuorum iniurias quàm ſuas vlciſcitur. 65.2 c,&c.
20 Deus in peccatis noſtris manifeſtandis difficilis eſt. 288.1.c
21 Deus pariter cum iuſtis laborum onus ſubit. 605. 1.c De hac re vide *Labor*.
22 Deus in maieſtate vni, in patibulo multis ſe oſtendit 289 1.a *Beneficentia & liberalitas.*
23 Deus beneficus in ſuos,ſeuerus in aduerſarios.194 2.d

24 Dei beneficentia, dando non exhauritur, nec precibus fatigatur. 132.2.c
25 Deus ex vno beneficio collato, inducitur ad aliud conferendum. 132.1.d,&c. & 2.b
26 Deus, ſi beneficia non accumulet, mirantur Prophetæ. 133.1.a
27 Nouum Deo, poſt beneficia flagellare. 133.1.b
28 In Deo idem eſt audire, & reſpondere. 511.2 c
29 Delectatur Deus, cum ab eo quid exigitur. 51. 2. d. Præuenit preces. 53. 2. c. Plus dat quàm petatur. 519. 2.d
30 Deus quàm celer ad diuina beneficia largienda. 478. 1.b
31 Diuina diligentia ab hominum negligentia non impeditur. 606.2.c
32 Deus ſua obſequia cum minimo noſtro diſpendio coniungit. 648.1.d
Dominus omnium. 33 Dei liberalitas in iuſtos. 638.1.d,&
34 Dei propria ſunt omnia, quæ poſſidemus. 361 2.c, &c. & 362.
35 Dei eſt rerum dominium, vſus tantùm creaturæ. 362. 1.b
36 Deo dare non poſſumus, ſed acceptum reddere. 361.2. b,&c.& 362.&c.
37 Spiritualia dona Deo debentur, à quo deriuantur. 361. 2.c,& 362.1.a
38 Deum conciliat, omnia Dei eſſe humiliter fateri. 361. 2.c.
Gloria. 39 Deus in ſacris litteris gloria dicitur. 256.2.c
40 Deus inimicorum teſtimoniis ſuam gloriam comprobat. 385.2.b.& 387.1.c
Iuſtitia. 41 Deus ſolo verbo ſuo flagellat. 194.2.c
Iudex. 42 Dei ira, vide verbum *ira*.
43 Deus grauiſſimè punit, vt eum cognoſcamus. 158.2.d, 159.1.b
44 Deus ſe vltorem profitetur, vt mali eum timeant. 85.1. b,c,&c.
45 Deo nõ eſt alienum, vltionem ſumere de malis. 173.2.c Immò puniens, iuſtus. 436.1.d
46 Deus iuſtus in pœnis inferendis. 123. 2. b. Ratio appellatur, ne ſine illa punire videatur. 122.2.a
47 Diuinæ iuſtitiæ varia exempla. 434.1.a
48 Dei iuſtitia, non niſi in peccata. 346.2.b
49 Dei plaga per omnes ætates peragratur. 341.1.d
50 Quam celeriter diuina vltio peragratur. 431.1.c
51 Deus ſacra loca deſtruit, vt profana terreantur. 204.2. c. Si ſacris non parcit, quid erit profanis? ibid. 2.d
52 Deo ſi dormiente, populus euertitur, quid ſæuiente? 202. 1.b
53 Deus ſupplicia non differt. 283. 2.b. Occultè punit, & corrigit. 287.2.b
54 Ira Dei tardat, ſed venit. 292.2.b
55 Dei furor in Philiſthinorum plaga oſtenditur. 514. 1.a
56 Deus ſuæ vltionis monumentum relinquit. 469.1.a
57 Dei ſupplicia in filios,& nepotes manant. 319.1.b,c
58 Deus in futuro ſæculo grauius punit. 319.1.a
59 Digiti Dei quantùm afferant terroris in puniendo. 314. 1.c
60 In ſuppliciis vtitur Deus miniſterio boni,& mali Angeli. 293.1.c
61 Manus Dei à peccatis fit grauis ad puniendum. 314. 2.d
62 Deus à peccatis ſupplicia, tanquàm à materia educit. 158.1.c
63 Ex iuſtitia Dei oritur timor. 326.2.b
64 Deus iuſtus & miſericors. 132.1.b,&c.
65 Deus pœnas differt, & peccata diſſimulat. 86.2.a
66 Deus in puniendo, aut miſerendo hominum dignitates non attendit. 331.2.b
67 Deus iudex incorruptus. 577.2.a
68 Deus dum punit, illudit peccatores. 375,1.c,&c.
69 Deus etiam ſæuitiæ inſtrumenta à ſuo cultu arcet. 405. 2.d
Manſuetudo. 70 Dei ſuauitas in puniendo. 20. 2.d. Punit, non interficit vt ſit pœnitentiæ locus. 325.1.a
71 Vt capula, ita ira & vindicta à Deo aliena. 315.1.a,&c. & 1.d,&c.
Miſericordia & benignitas. 72 Deus nullum habet ad pœnam inſtrumentum. 315, 1.d
73 Diuina miſericordia quanta. 389.1.d,& 493.1.d
74 Deus, cùm punit, ſuam naturam quodammodo mutare videtur. 315.1.c, &c. A noſtris peccatis prouocatur ad vindictam, non à ſe. 314.2.c,&c.& 515.1.d,&c.
75 Triumphus miſericordiæ diuinæ. 291.1.b
76 Deus in diluuio inducendo moram facit, vt locus detur pœnitentiæ. 645.2.c. Suppliciis admonet, vt corrigamur. ibid. 1.d
77 Onus peccati Deus exponit, vt illud fugiamus. 606. 2.b
78 Dei ſententia, non ſupplicium, ſed beneficium. 121.2.b Deus puniendo ſuam beneuolentiam manifeſtat. 600. 1.b
79 Deus aliquando in malorum tutelam dormit. 202. 2.a
80 Deus, & blandiens, & corripiens patris loco habendus. 241.2.d
81 Deus promptior ad benefaciendum, quàm ad flagellandum. 158.1.b
82 Deus caſtigat iuſtos, vt peccatores terreantur. 267. 2.c
83 Dei vindicta non præceps, ſed matura. 283.1.d
84 Deus punit, vt corrigat, non vt obruat. 342. 2.c. Lentè ad ſupplicium feſtinat. 291.2.d
85 Deus in puniendo tranſit, non immoratur. 330.2.b
86 Deus non cumulatim, ſed paulatim ſua ſupplicia effundit. 342.2.c,&c.& 2.c. per totam Sect.
87 Deus ſupplicia miſericordia temperat, vt emendet. 345. 1.b,&c.
88 Dei miſericordia magis timenda, quàm iuſtitia. 175. 1.b
89 Deus priùs ſæuit in peccatorum cauſam, quàm in peccatores. 344.2 b,&c. per totam Sect.
90 Deus animalia quæ adorabantur, in vindictam ſumebat, vt Ethnici emendarentur. 324.1.a,&c.
91 Deus peccatores recipit, non tamen ex eo peccandum. 174.2.c
92 De Dei miſericordia inordinatè non confidendum. 105. 1.d. Dei miſericordia. Quære, *Miſericordia.*
93 Deus magis timendus ob clementiam. 175.1.a
94 Dei benignitas,& ſeueritas in populum malè petentem. 606.2.c,&c.
95 Deus, vt medicus, non audit ad voluptatem, ſed ad ſanitatem. 596.2.d,&c. & 597.1.b,&c.
96 Deus, vt bonus medicus inuidiæ Cain medicamentum obtulit. 642.2.d.&c. *Medicus.*
97 Deus eodem inſtrumento cruciat,& ſanat. 366.1.d
98 Deus paucos punit, vt omnes terreat. 84.2.a,&c.
99 Dei omnipotentiæ nemo reſiſtit. 106.1.c
100 Vnus Deus ob poteſtatem inſtar multorum nominatur. 193.1 b *Omnipotentia.*
101 Deus ad res magnas infringendas paruis vtitur inſtrumentis. 322. 2.d & 324.1.c,& 2.a
102 Deus aliquando infirmis vtitur inſtrumentis ad victorias. 514.1.c,&c.
103 Deus per minima magna operatur. 324. 2. a,& 325. 1.a
104 Diuinæ omnipotentiæ vis. 397.1 d
105 Deus fuga vitari non poteſt. 335.1.b
106 Deus ad hominum ſalutem, hominum operâ non eget. 941.1.a
107 Omnia Dei opera miracula. 514.1.d
108 Deo Auctore pugnare,& vinci, admirabile. 159.2.b
109 Deus mirum in modum patiens erga homines. 285. 1.c *Patientia.*
110 Qui Deum, vt patientem, magis colunt, quàm vt iudicem, illum coronant. 174.2.d
111 Diuina patientia abutuntur mali, non boni. ibid. 2.c
112 Dei præſentia humanas actiones componit. 10.2.b *Præſentia, & ſocietas.*
113 Dei præſentia realis vbique. 134. 1.a. Illam nemo poteſt effugere. 1.b
114 Dei præſentia omnia bona,& omnes felicitates affert 135.2.c, vſque ad 139.
115 Dei præſentia multiplicat diuitias. 136.1.d,&c. Addit honores. 2.b
116 Diuina præſentia omnia pericula repellit. 134.2.c,&c. & 135.1. a,&c. Et mala. 138.2.b. Et conſilia Dæmonis, operáque euertuntur. 291.c
117 Dei præſentia reddimur inexpugnabiles. 134.2.c. & 135.1.b
118 In Dei præſentia nil formidandum. 135.2. a
119 Ex diuina præſentia victoria, & triumphus. 136.2. d
120 Ante Dei præſentiam non otioſè ſedendum, ſed alacriter ſtandum. 231.1.c
121 In Dei præſentia qui eſt, peccata non habet. 137.2.a. Ab illa egrediens, in multa incidit mala 2.b
122 In Dei præſentia Diabolus nocere non poteſt. ibid. 2.c. Improbi ab illa fugiunt. 419.1.a,&c.
123 Diuinæ præſentiæ conſideratio, remedium cauendi à peccato. 134.1.d
124 Deus præſentia ſua infernum efficit paradiſum. 504. 1.b
125 Nihil deeſt, cui Deus adeſt. 136.1.b,& 605.2.b
126 Qui Deo propè adſunt, chariſſimi Deo ſunt. 138. 2.b
127 Deo comite, vita prorogatur. 137.1.c. & omnis labor ſuauis. 602.2.d. per totam Sect.
128 Deus etiam per ſomnia comes, dura quæque, & aſpera emolliet. 603.2.a

129 Iucun

129 Iucundius cum Deo laborare, quàm ſine Deo deliciari.603.2.c
130 Deus comes Ioſephi in carcere,gymnaſium ex carcere fecit.604.1.c
131 Deus indiuiduus laborum ſocius. 603.1.c. De hac re quære *Labor.*
132 Diuina prouidentia per contrarios effectus ſua conſilia diſponit.327.1.d
133 Præſentia Dei à peccato refrænat.10.1 d
Prouidētia. 134 Diuina prouidentia victrix de humana induſtria.328.2.c
135 Dei prouidentia efficit, vt improbi educent,quos volebant interficere.334.1.d
136 Deus mediis vtitur humanioribus & facilioribus ad homines ad ſe trahendos.397.1.a, per totam Sect.
137 Deus nobis accommodatur, vt nos ad ſe ſuauiter trahat.609.2.a
138 Deus interuentu hominum homines docet. 35. 1.a, &c.
Reuerentia erga Deum. 139 Reuerentia erga Deum.620.1.b
140 Deus Iſraël à Gentibus etiam venerabatur.197.1.c, & 196.1.a
141 Deus omnibus cognatis præferendus.251.1.a,& filiorum vitæ. 246.1.c
142 Solus Deus inter Reges Iſraël Rex iuſtus.635.2.c
143 Deus peculiaris Iudæorum Rex.587. 2. d, & 588. 1.c
144 Deus ibi Rex dicitur, vbi legis obſeruantia eſt. 588. 2.b
145 Deus,vtpote ſanctus, ſanctiſſimè coli debet.436.2.d
146 Vt Deus, nemo vlciſci vitia poteſt, quia nemo ſanctior. 151.1.a
147 A Deo mala, & ad peccatum auxilium ſperare, vitioſum eſt.172.1.d
148 Deus adhuc puniens,iuſtus appellatur.123 1.d
Sapientia, & doctrina. 149 Deus, cùm à peccatoribus maledicitur, adhuc eſt benedictus.68.2.c
150 Deus in ſanctioribus locis inquirendus. 9.2 c
151 Diuina ſapientia omnem creaturam ſuperat. 186. 2.a
152 Diuinæ ſapientiæ immenſum mare in ſtuporem,& terrorem conijcit.186.2.c
153 Nullus iudiciorum Dei cenſor eſſe poteſt.106.2.a
154 Dei ſapientia ex Cherubina ſede colligitur.186.1.d
155 Deus doctor,& doctrina in eremo.55.1.b
156 Deus de magiſterio magis,quàm de dominio gloriatur.54.1.d
Deus cum Diabolo incompatibilis. 157 Deus in ſecreto docet, non loquentes, ſed audientes. 54.2.b
158 Deus, & Diabolus in eadem ſede non commorantur. 297.2.c.per totam Sect.
159 Deus cum Diabolo non habet nec temporarium diuerſorium.299.1.a
160 Nulla inter Deum,& Diabolum pactio interuenit.479. 1.c
Omne bonū à Deo. 161 Deo qui aggregatur,à Diabolo ſegregatur. 302.1.c
162 Dei notitia minuitur, ſi cum carnis notitia partitur. 403.1.a. Quære, *Seruitus.*
163 Omne bonum à Deo procedit,ideò Deo tribuendum. 528.2.a,&c.
164 Deus non marmoreis, ſed ſpiritualibus templis delectatur.205.1.a
165 Deus ignis purgans iuſtos,comburens impios.454.2.d
166 Deus refugium,& virtus 171.1.c
167 Duplex Dei voluntas, beneplacens, & iraſcens. 599. 2 b
168 Dupliciter Deus eſt cum aliquo,ſuſtentando,& amando.126.1.c,&c.
169 Spes in Deo habenda. Vide *Spes.*
170 Dei oculis nihil abſconditur.186.2.d
171 Dei memoria nobis omnia facilitat.138.2 c
172 Quàm diſſimiles homini Deus,& Diabolus.478.2 a

DEXTERA.

1 Dextera manus. Quære *Manus.*

DII.

1 PſeudoDeus amicorum teſtimoniis agnoſcitur, verus etiam inimicorum.395.2.c
2 Dij gentium inanes.193.1.a
3 Dij gentium debiles.ibid.2.d
4 Ex diis gentium nullus fructus.194.2.c
5 Dij Ethnicorum ſuos ciues non ſeruant, ſed ab illis ſeruantur.289.2.c,& 290.1.b
6 Inter deos falſos,& verum,diſcrimen.649.2.d
7 Simulacrorum vanitas.290.1.d
8 Deorum inanium ſimulacra pro foribus antiqui collocabant. 296.1.d
9 Dij maiores,ex auro, & argento:minores ex ligno,vel luto.281.1.c

DIABOLVS, DÆMON.

1 Diabolus nemo cenſetur, & nihil.193 2.c & 194.1.c *Infirmitas.*
2 Diaboli infirmitas aduerſus homines. 167.2.b, 193.2.d, 306.2.d.307.1.b,& 337.2.c
3 Diaboli fraudes ſolo riſu diſſoluuntur 336.1.d
4 Dæmon ab infimis hominibus interficitur.305. 2.c
5 Dæmon infirmus,tanquàm ouis.305.2.c
6 Dæmon in carcerem coniectus, latrare poteſt, non mordere.306.1.d
7 Dæmon vigilantes inuadere non audet.309.2.c
8 Dæmon marinis belluis comparatur ob infirmitatem. 310.1.a
9 Diaboli cor palpitat coram iuſto.310.1.d
10 Dæmon ita infirmus, vt ab infantibus ſuperetur.310.2.a A puellis ludatur.ibid.1.c
11 Infirmiores Diabolum ſuperant.311.1.c.& fœminæ.311.1.d,&c.
12 Dæmon ita infirmus,vt velut auis exerceatur. 311.2.c
13 Dæmon, vt leo rugire poteſt, non ferire.311.1.c. Accedentes tantùm mordet.311.2.c *Inſidiæ.*
14 Dæmon Chamæleonti ſimilis,nomine magnus,viribus infirmus. 312.1.c
15 Dæmonis conatus aduerſùs populum Dei euaneſcit. 312.2.d
16 Dæmon ita infirmus, vt ſuos ab interitu arcere non poſſit.313 1.b,&c.
17 Dæmonis tela in ipſum reſiliunt.336.2.a
18 Diabolus aduerſùs ſalutis fundamenta machinatur inſidias.521.1 c
19 Dæmon, vt infirmus,per fraudes agit. 319. 2.a, & 322. 1.b
20 Occultæ Dæmonum inſidiæ nudantur.330.1.c
21 Diabolus ambiguè loquitur, ne mendacio conuictus teneatur.356.2.d
22 Dæmonum machinationes in ipſorum interitum conuertuntur.294.1.b
23 Dæmon aliqua bona perſuadet ſui honoris ſtudio.386. 1 d *Victus à Chriſto.*
24 Dæmonum inſidiæ à Chriſto auertuntur.294.1.c
25 Diabolus à Chriſto victus, & ſpoliatus. Vide *Chriſtus.*
26 Diabolus ab omnibus elementis exulat, ſcilicet,à terra. 364 1.a A mari.ibid.2.c.Ab aëre.ibid 2.c
27 Ignis Diaboli proprium domicilium 305.1.c
28 Diabolus à Chriſto in Euchariſtia debellatus. 307. 1. c &c.307.2.c,&c. Suppliciis afficitur.306.1.b
29 Dæmon cruci malæ in æternum affixus. 306. 1.c. Vide de hac re, *Chriſti paſſio.*
30 Dæmon in Pharaone virili ornamento ſpoliatur. 305. 2.b
31 Dæmon Chriſtum cruci affixum fugit.305.1.b
32 Dæmones cum porcis in mare ſe præcipitant coacti. 294.1.b *A B.Virgine.*
33 Dæmones à Beata Virgine trucidantur, ideò illam timent ac fugiunt.308 2. d, & 309 1.d *A Chriſtianis.*
34 Diabolus à Chriſtianis victus & confractus. 309. 2.a
35 Chriſtianorum vis in Dæmones 313.1.d
36 Crucis ſigno, aut IESV nomine, dæmones abiguntur. 312.1.c. A Sanctis contemnuntur.312. 1.d *Tentator.*
37 Diabolus Sanctos magis perſequitur & tentat.521.1.c, per totam Sect.
38 Dæmonum furor in Eccleſiaſticos.195.1.c
39 Dæmones plures ſpiritualibus bonis,quàm temporalibus inſidiantur.247.1.c
40 Dæmon ſtultus in tentationibus diſponendis.294.2.c
41 Diabolus malleus vniuerſæ terræ. 297.1.d,& 309.2.a
42 Quæ ſunt Dæmonum,procul amolienda.303.1.c
43 Ex bello cum Diabolo tranquillitas ſequitur.293.1.a
44 Dæmones per Dæmones torquentur.293.2.d
45 Diabolus probos veneratur, improbos contemnit. 312. 2.c. Improbos, vt leo terret.312.1.d
46 Diabolus à Deo fit cuſtos illius, quem perdere volebat. 334.2.d,&c.
47 Dæmon ſub vinculis ſeruitutis continetur. 295.1. d
48 Dæmon mauult perire,quàm non nocere.310.1 c
49 Cum Diabolo amicitia reſcindenda, 297.1.b, & 298. 1.b
50 Diabolus cum Deo, aut Chriſto in eodem loco commorari non poteſt.299.1.a *Diaboli cum Deo diſſidiū.*
51 Cum Diabolo & Deo magnum diſſidium.197.1.c
52 Deus nec Diaboli nomen remanere patitur. Vide *Seruire.*
53 Sceptrum Dæmonis eſt telum, caput ipſius fracturum. 303.2.c
54 Diabolus contra ſe Scripturam interpretatur.303.2.d
55 Diabolus fugitiuus.304.2.b
56 Dæmon, dum perdit corpus, ſe perdit.335.1.a

57 Dæmones diuinitatis æmulatores, dum futura prædiuinare conanru. r356.2.b
58 Dæmones ſuis teſtimoniis, ſe deos non eſſe, clamant. 395.1.b
59 Dæmonum dolor de prædicatione Euangelica. 195.1.d
60 Diaboli impetus in dies cohibentur. 291.2.d
61 Diaboli conſilia, & opera, coram Deo irrita euaneſcunt. 292.2.c. Quære *Tentatio*.

DIES.

1 Dies illa, quid ſignificet in Scriptura? 86. 1.d

DIGITVS.

1 Digitus Dei ſignum potentiæ ad puniendum 314.2.a
2 In digito Dei minimum ſupplicium intelligitur. ibid. 1.b
3 Digiti Dei quantum timoris afferant in puniendo. ibid. 1.c, &c.

DIGNITAS.

1 Dignitatem Deus non attendit, ſed ſanctitatem 331.2.a, & 407.1.a
2 Dignitates meritis conferendæ, non annis. 8.2.a, &c.
3 Dignitates non ſunt conferendæ propter nobilitatem. 9.1.c
4 Non ſaluat dignitas, quem perdit iniquitas. 294.1.c
5 Ad dignitates euectio, ad infamiam acceſſio eſt. 287.1.d
6 Mors potiùs, quàm dignitas imperij acceptanda. 140.2.d
7 Dignitatis altitudo, vitiorum præcipitium. 564.2.c, &c. per totam Sect. Eleuatio ipſa ruina eſt. 566.2.c
8 In dignitate publica marceſcunt homines, in priuata vita florent. 564.2.d
9 Dignitatibus effrænantur homines. 566. 2. c. Et iuſti, ſi ruunt, leniùs volant. 567.2.c
10 Qui ad dignitates efferuntur, multis caſibus exponuntur. 467.2.c
11 Dignitatum priuatio hominibus diſplicet. 584.2.c
12 Dignitates ſunt, vt aliis patrocinemur. 224.2.a
13 Dignitatibus priuari iuſti dolent, non ratione ſui, ſed propter ſubditorum detrimentum. 585.1.c, &c.
14 Dignitates eccleſiaſticas qui ambiunt, pœnas merentur. 316.2.d
15 Dignitates eccleſiaſticas qui indignè aſſequuntur, Arcam Dei iniquè transferunt. 274.1.c
16 Dignitates. Quære *Honor. Imperium. Regnum.*

DISCIPVLVS, DISCERE.

1 Diſcipulus multoties interrogans præceptorem, ab illo honoratur. 116.2.a
2 Diſcipulus magiſtri ſuppliciis triſtatur. 93.2.a. Et illius mortem deplorare debet. 254.2.c
3 Diſcere nolens ſtultus fit. 115.1.c, &c.
4 Diſcendi pudor, imprudentia eſt. ibid 1.c
5 Diſcere potiùs, quàm præeſſe optandum eſt. 216.2.c
6 Diſcere, non docere, amandum. 118.1 b, & 2 a
7 Diſcendi ſtudium quantùm apud Sanctos fuit. 116.1.b. &c. & 118. &c.
8 Ob diſcendi ſtudium Eunuchus dicitur vir. 116.1 b
9 Diſcendi ſtudium commendatur à Moyſe, & à Chriſto. 119.1.d, &c.
10 Antequam diſcatur, non docendum 119.1.b
11 Diſcere, non alienum à Doctore, & Prædicatore. 117.2. d, & 118.2.b, &c.
12 Diſcere non erubeſcendum, etiam à fœminis. 117.1.d, &c. A diſcipulis, immò à beſtiis. 118 2 c
13 A ſuperſtitioſis hominibus etiam ſalubria documenta haurienda. 397. 2 b
14 Diſcere paratus Diuus Auguſtinus ex puero anniculo. 118.1.c
15 Melius eſt ignorare, quàm diſcere à Dæmone. 357.2.a
16 Abſurdum, velle hominem ſine homine doceri. 34.2.c. Quære, *Doctor. Magiſter.*
17 Non à Deo erudiri præſumamus, ſed hominum directionem amplectamur. 35.1.b

DISCORDIA.

1 Diſcordia res maximæ, & regna dilabuntur. 268.1.b
2 Diſcordia in Prædicatoribus periculoſior. 405.1.c Quære *Diuiſio*.

DIVINI.

1 Diuini olim, quomodo accipiendi. 356.2.a, &c.
2 Diuinationem ſimulabant. 356. 2.d
3 Diuinorum multitudo maxima apud Ethnicos, & Philiſthæos. 356.2.c, &c. Quære *Vates*.

DIVISIO.

1 Diuiſum Regnum deſtruendum. 300. 1.c. Etiam regnum Satanæ. 193.2.c
2 Ex diuiſione inter malos ſalus & libertas eruitur iuſtorum. 194.1.a
3 Diuiſi in Diaboli poteſtatem mancipantur. 302.1.b
4 Diuiſi claudicant in fide. 301.1.c
5 Chriſtus non diuiſionem, ſed vnitatem amat. 100.1.b
6 Qui ſe diuidit à patre, deſtruitur. 300.1.c. Deus totum requirit affectum, non diuiſum. 301.2.a
7 Sacrificium diuiſum Deo non placet. 300.1.c
8 Deus grauiùs punit fidelem diuiſum, quàm integrum infidelem. 301.1.c, &c.
9 Diſſidia leuia, & iurgia fugienda. 408. 1.a
10 Diuiſa mens inter Deum, & mundum, non impetrat. 478.2.c. Vide *Vnitas. Pax.*
11 Diuiſus totus à Deo reiicitur. 301.2.b

DIVITIÆ, DIVES.

1 Diuitiæ antiquorum agri, & pecora. 614.1.c *Diuitiarum mala.*
2 Diuitiæ monſtra. 351.2.d, &c.
3 Diuitiæ, tanquàm contagium, fugiendæ. 573.2.b
4 Diuitiæ diuiſionem efficiunt. 301.1.a
5 Diuitiæ ſteriles, & ſolùm ad pœnas fœcundæ. 575.2.d
6 Diuitiæ, compedes. 350.2.c
7 Diuitiarum cumuli, ferales tumuli. 426.2.d
8 Diuitiæ irrationales ſunt, & beſtiales. 475 2.b *Amor.*
9 Diuitiarum amor præcepta Dei violare facit. 71.1.c
10 Diuitias improbi Deo anteponunt. 349.2.a, &c.
11 Diuitiæ ſunt multis vita chariores. 349.2. c. per totam Sect.
12 Diuites faciliùs tormenta, quàm pecuniæ detrimenta patiuntur. 350.1.a
13 Iniuſti potiùs ſeruitutem cum diuitiis amant, quàm libertatem ſine illis. 347.2.c
14 Diuitiarum cupiditas difficiliùs cohibetur, quàm Solis curſus. 348.2.c
15 Diuitiæ cæteris difficiliùs relinquuntur. 351.1.b. & 375.2.d
16 Diuitiarum cupiditas ab idololatria refrænari poteſt. 647.2.a
17 Propter diuitiarum tantùm iacturam homines contremiſcunt. 375.1.c
18 Diuitiarum amor multos Iudæos in Babylone retinuit. 277.2.c *Omnibus anteponuntur.*
19 Diuitiis comparandis quantum ſint homines propenſi. 347.2.c
20 Diuitias honori homines anteponunt. 350.2.c
21 Iniuſti humana diuinis iudicant ſpectabiliora. 348.2.c
22 Maior honor pecunioſo, quam nobili defertur. 350.2.d
23 Diuitias peccatores bonis omnibus anteponunt. 347.1.a
24 Diuitiis qui confidunt, illis ſpoliantur. 348.2. *Sacris poſtponenda, & contemnenda.*
25 Diuitiæ ſacris rebus poſtponendæ 217.2.b
26 Diuitiæ contemnendæ ad ſpirituale malum præcauendum. 247.2.b, &c.
27 De diuitiis magnis nihil Abraham deſiderat. 526. 2. c Diuitiæ nec deſiderandæ. 577.1.c
28 Diuitiis qui inhiant, pueri: qui contemnunt, viri. 272.2.a, &c.
29 Diuitiis virtus præferenda. 568. 2.b. Illarum contemptores imperio digni. 573.1 c
30 Diuitiæ mortis recordatione contemnuntur. 375.2.c
31 Diuitiæ non ſunt noſtræ. 246. 2. c, iuuenis non vir eſt, qui illas à diuinis non diſcernit. 349.2.a
32 Diuitiarum cupiditas per viliſſima à Deo coërcetur. 349.1.b
33 Diuitiarum nihil Deus in hoc mundo quæſiuit. 246.2.d
34 Diuites terra non capit. 568.2.c
35 Diuites irridendi, dum dominorum nomine glorientur. 640.1.c
36 Diues, quò plus habet, eò plus requirit. 569 1 b
37 Diuites omnia expetunt, ac ſi ſoli eſſent terræ habitatores. 618 2 a
38 Diuites diuitiarum ſerui. 628.2.d
39 Qui leges Dei violat, vt opes augeat, eas amittit. 619.1.d
40 Diuites acerrimè puniuntur, qui pauperum poſſeſſiones vſurpant. 293.2 b
41 Diues aliquando ſtolidus, vt aſinus. 624.1.c
42 Diuites pecuniam in templo collocant, animam in inferno. 531. 1. d. Potius ſuam animam, quàm pecuniam perire patiuntur. 351.1.c, &c.

43 Diuites

43 Diuites non ſunt apti regno Dei.572.1.a
44 Quis diues beatus dicatur?614.1.c
45 Diuitiæ.Diues. Quære *Aurum.Pecunia.Cupiditas.Opes.*

DOCTOR, DOCTRINA.

1 Doctor, incantator.357.1.b
2 Doctoris officium,facere,& docere.145.2.b
3 Doctores Eccleſiæ oculi.407.1.c
4 Ex doctoris præſentia boni mores refloreſcunt. 543.1.d
5 Doctor non eſt, ſed hiſtrio,qui verbis, non factis docet.148.2.c
6 Doctor dentibus ſimilis , qui cibum ſpiritualem animæ præparat.49.2.c
7 Doctor malus etiam bonam doctrinam dehoneſtat.144.1.d
8 Doctor longæuus vtilis in Eccleſia.234.2.c
9 Doctor paruni ab auditoribus ſe diſtare intelligat , & diſcipulum eſſe.116.2.c,&c.
10 Doctorem non pudeat ſe diſcipulum exhibere. 117.2.b,&c. & 118.1.b,&c.
11 Doctor ſpiritualis vitæ à Synagoga exulabat.357.1.c
12 In doctrina quis fidelis ſit, aut infidelis.139.2.a
13 Doctrina ſiue vitæ exemplo contemnitur. 128. 2. d, & 143.2.d,&c. Quære *Diſcipulus.Magiſter.*

DOLVS.

Dolus, vide *Fraus.*

DOMINIVM.

1 Dominium rerum Dei eſt.362.1.d.Vide *Deus.*
2 Dominium rerum ſibi homines vſurpantes irridentur.362.1.d
3 Dominium non eſt, quando vſus citiſſimè auſertur. ibid.1.c

DOMINVS.

1 Dominus ſeuerus in ſeruos tyrannus. 625. 2.d. Facilis eſſe debet, ac clemens .626.1.a
2 In dominos, & ſeruos par fortuna.626.1. a. Dominandi onus Angelicis etiam humeris formidabile 567.2.c
3 Dominus, qui bonis ſui ferocitatem non oppreſſit , ex eius iactura puniebatur.651.2.c
4 Dominandi vicem malis immerſam homines ambiunt.269.1.c
5 Qui dominantur,alios contemnunt.38.2.a
6 Dominandi officium homines ſimiles Deo facit.64.1. b, Quære *Regnum.Imperium.Seruus.*

DOMVS.

1 Domus nulla tam ſancta, in qua iniuſtus eſſe non poſſit.555.1.a.&c. Vide *Familia.*

DONVM.

1 Donum ex auro pretioſius.365.2. c
2 Dona cœleſtia in carnalia corda non influunt.298.2.b
3 Donare, laudare & honorare eſt.571.1.b
4 Dona Spiritus ſancti etiam Apoſtolos foras ad prædicandum expulerunt.575.1.b. Quære *Munera.*

DONEC.

1 *Donec* in Scriptura tempus rei factæ, non terminum deſignat.278.2.b

DORMIRE.

1 Dormire in molli lecto ignauiam arguit.19.1.d
2 Totus dormiens, & incompoſitus arguitur.24.1.d
3 Dormiendum modeſtè, vt in cruce cum Chriſto. Ibid.1.c
4 Dormiebant aliqui Sancti ſedendo , non iacendo. Ibid. 2 a.Vide *Lectus.Somnus.*
5 Duro in lectulo dormiendum ad promptiùs euigilandum.19.1.d

DVX.

1 Ducis boni eſt, & poſſeſſa retinere, & amiſſa recuperare.519.2.c,d
2 Dux etiam improbus ad militum tutelam diuinitùs roboratur.391.2 b
3 Duces ſtrenui durum locum quærunt ad cubandum.19.1.d,&c.
4 Ad Duces gloria in bello, ad milites pax transfertur.528.1.b

E

ET

1 ET coniunctio aliquando in Scriptura redundat Hebræorum more.21.2.c,& 257.1.a

EBRIETAS, EBRIVS.

1 Peccatum dicitur ebrietas.372.1.d
2 Amnon mero plenus, interficitur.264.1.a
3 Ebrij, quò plùs bibunt, plùs ſitiunt.570.2.d
4 Ebrij dulcia,& amara non diſcernunt.632.1.d

ECCLESIA.

1 Eccleſia Synagoga glorioſior.139.1.b
2 In Eccleſia Deus charitatem , in Synagoga maieſtatem manifeſtat.181.1.c
3 Eccleſia , & Synagoga in eadem ſede nunquam commorantur.298.1.a *Synagoga anteponitur.*
4 Eccleſiæ charitas maior,quàm Synagogæ.407.2.d
5 Eccleſia gentium , olim vt ſylua beſtiis habitata, nunc Angelorum præſidiis munita.466.2.b
6 In noua Eccleſia Regum non meminit Deus , quia ſe Regem pollicetur.635.2.a
7 Eccleſiæ altare ditius , quàm Synagogæ.181.1.b *Excellentia Eccleſiæ.*
8 Eccleſia à Dei præſentia ſuam pulchritudinem mutuatur.138.2.a
9 Eccleſia duplici vrbi regiæ comparatur.138.1.c
10 Eccleſia Arcam Noë antecedit.491.1.c
11 Chriſti populus veteri præfertur.420.1.c
12 In Eccleſia mors ſuauior , quia aditus in cælum. 243.2. b
13 Eccleſiæ , qui ſunt vtiles , diutiùs viuunt.234.2.c.Aliquando breuiùs.235.1.b
14 Eccleſia inter procellas , Deo præſente non commouetur.134.2.b
15 In Eccleſia olim omnes fideles dicebantur fratres.152.2.b
16 Eccleſia vna domus eſt ob animorum coniunctionem.470.2.d,&c.
17 Eccleſia non erubeſcit vultu præferre ignominiam Crucis.289.2.a
18 Eccleſia in Chriſto,vt in lapide,innititur.421.1.a,& 2.a
19 Eccleſia perſequutionibus non abſumitur , ſed magis pullulat.284.2.c,&c. *Perſequutores Eccleſiæ.*
20 Eccleſiæ perſecutores lupi appellantur.548.1.c
21 Eccleſiæ perſequutores,Dei perſequutores.601.2 c,&c.
22 Eccleſiam tribulationes pati non mirum.590.1.c,&c.
23 Eccleſiæ perſequutores ſibi oculos eruunt.336. 2.b Quære *Lex noua.Synagoga.*

EFFŒMINATI.

1 Effœminati homines, qui capillos vellunt, comam criſpant, deteſtabiles.320.2.a,&c.
2 Effœminati, hoſtes naturæ, vrbium euerſores. 220.2.c
3 Effœminati, vt latrones , ſibi ipſis ſunt cruces.340.1.b,c Vide *Delicati. Vir.*

ELCANA.

1 Elcana mortem prætulit præfecturæ.240.2.d

ELEAZAR.

1 Eleazar ſanctificatus dicitur,quia ſacris initiatus.468.1.c,&c. Conſecratus fuit ab Achitobo.Ibid.1.b
2 Eleazar filius fuit Abinadab frater Ozæ.468. 2.d Cur Eleazar purificatur ? 468.2.a

ELECTIO, ELIGERE.

1 In electione multi iuſti fallnntur.560.2.a,&c.
2 In electione multi Prælati errant.552.2 a
3 Electione ipſa punitur, qui malè eligit. 600.1.a
4 Eligitur malus aliquando,vt alij in eo praecaueant.606.1.c
5 Eligunt homines in Regem , quem poſteà , vt hoſtem deteſtantur.607.1.b
6 Quod eligitur temerè ab hominibus , aliquando à Deo ratum habetur.609.1.c
7 Eligendi Regem poteſtas , an apud ſeniores fuerit in Iſrael.181.2.a,&c.
8 Eligendi poteſtatem penes populũ fuiſſe probabile.Ibid.1.c , &c. Probabilius in populo Hebræo , ſolum fuiſſe apud

apud Deum.582.1.e
9 Electio perſonæ, & collatio poteſtatis diſtinguuntur. ibid.
10 Eligendi perſonam in Regem ſibi poteſtatem Deus olim reſeruabat.582.3.e. Hoc non intelligitur in ſucceſſione Regum. ibid.2.a
11 Poſt electionem Saülis & Dauidis Deus remiſit poteſtatem eligendi Regem.583.1.c

ELEEMOSYNA.

1 Eleemoſynas in Deiparæ manibus ponant peccatores, ne patiantur repulſam.225.1.c
2 Eleemoſynas largiens Tabitha, Beatæ Virginis typus. 223.1.a
3 Quod pauperi tribuitur, multiplicabitur.225.1.c
4 Eleemoſyna, cùm viduæ donatur, honoratur.359. 1. a, &c.
5 Tota Abrahæ domus in hoſpitalitatis officio verſatur. 623.2.a,&c.
6 Seruos habebat Abraham, vt eorum inopiam ſubleuaret.623.2.b
7 Ad eleemoſynas ſuperflui ſumptus ablegandi.623.1.a
8 Reges timent, vt ab eis eleemoſyna efflagitetur. 568. 1.d
9 Præſul Moguntinus ſæuus in pauperes, à muribus corroſus.323.3.d

ELEPHANTVS.

1 Elephanti proceri ab exiguo mure terrentur.322.1.b

ELOQVENTIA.

Profana. 1 Triſtis non eſt eloquentia, ſed læta.605.1.a
2 Eloquentia potius à natura quam ab arte comparatur. 242.2.b
3 Eloquentia vana ad perſuadendum non conducit. 143. 1.d
4 Eloquentiam vanam, qui ſectatur, grauiter punitur.141. 2.c
5 Eloquentia profana polluit Eccleſiam.141.2.c In illa minimè quieſcendum.142.a. Vide *Sapientia.*

EPISCOPVS.

1 Epiſcoporum etymon.539.2.d,& 541.1.c,&c.
2 Epiſcopi nomen, magnum onus.541.1.c
3 Epiſcopi nomen, operis eſt, non honoris 541.1.c
4 In Epiſcopo tria requiruntur ad docendum.560.1.b
5 Epiſcopus diſcat, vt doceat.116.2.b
6 Epiſcopi diſcant humilitatem, & humanitatem. 101. 1.b.c
7 Epiſcoporum ſanctitas ab omnibus omninò probari debet.394.1.c
8 Epiſcopalis cura, ſpeculari.231.2.b
9 Epiſcoporum cura character, ouium ſollicitudo.231.2.d
Vigilantia. 10 Epiſcoporum curæ eximia eſſe debet erga ſubditos. 541.2.a
11 Epiſcopus ſubditorum vitia diſſimulans, veniam non meretur.91.2.c
12 Boni Paſtoris eſt, ſingulis annis prouinciam luſtrare. 532.1.b
13 Epiſcopi magis de expenſis, quàm de animarum curant ſalute.540.1.a
14 Epiſcopi Dei ſunt legati, & vt tales, venerandi. 62. 1.c
15 Epiſcopatus ad laborem, non ad honorem ſumendus. 541.2.b
16 Epiſcopus ſtudioſus ſui, negligens ſuorum reprehenditur.90.1.a
17 Epiſcopus olim ex magiſtratibus fiebant, nunc è contra. 543.1.a
18 Vt ab Epiſcopatu Diuus Gregorius abſolueretur, ſenectutem cauſabatur.579.2.b
19 Ad Epiſcopatum improbus eligitur, vt populum caſtiget.600.2.b.
20 Epiſcopos non decet pueros alere calamiſtratos. 624. 1.a
21 Epiſcopi curandis equis, quàm paſcendis pauperibus promptiores perſtringuntur.612.2.c
22 Epiſcopi. Quære *Paſtor. Prælatus.*

EQVVS.

1 Equis Hebræi non vtebantur nec domi, nec militiæ. 200.1.c
2 Equorum multitudo cur Iudæis interdicta.200.2.b
3 Equos aliqui ſaginant, equites inedia abſumunt. 612. 2.c

ESAV.

1 Eſaü prius regnauit, quàm Iacob, quia priùs obedire iuſſus eſt.43.2.a
2 Eſaü impurus, & effectu parricida.559.1.a

ESTHER.

1 Eſther Deiparæ figura.224.2.a
2 Eſther regina fit, vt ſuis patrocinetur. ibid.

ETHNICI.

1 Ethnici templorum limina procumbentes & oſculantes venerabantur.302.1.b,&c.
2 Ethnici proprium, & alienum Deum precabantur.192. 2.d
3 Apud Ethnicos ſuperſtitioſus numerus centenarius.298. 2.b
4 Ethnici occiduntur in terra promiſſionis, vt Hebræi inducantur.298.1.d. Vide *Gentiles.*

EVA.

1 Eua ex hominibus tantùm in Paradiſo creatur.213. 1.d

EVANGELIVM.

1 Euangelium, veritatis ſpeculum.139.2.d
2 Euangelij prædicatio, & ſigna, Dæmones torquent. 195. 4.d
3 Euangelio indignus, qui oneri ſubeſt peccatorum.379. 1.a
4 Euangelica lux, vbi non eſt, frigeſcit Dei charitas. 355. 1.c
5 In Euangelio tantùm, ſanitas.641.2.a
6 Euangelica lex vbique prædicanda.454.1.e
7 Euangelica lex, inuitis tyrannis, ſemper victrix permanebit.355.2.b

EVCHARISTIA.

1 Euchariſtiæ typus, Area fœderis. 438.1.d. Altare Thymiamatis. 440. 1. c. Manna. 446. 1. a, & 449.1. d, &c. Tobiæ prandium. 447. 1. b. Vitulus ſaginatus, ibid. 2. c. Panis, & vinum Melchiſedech.448.1.c. Nilus.455.1.c. Agnus Paſchalis. 441. 1. c. Conuiuium turbis datum à Chriſto.442.2.c *Symbola Euchariſtiæ.*
2 Confeſſio viam munit ad Euchariſtiam.370.2. c. In illa commorari oportet.378.1.a *Præparatio ad Euchariſtiam.*
3 Ad Euchariſtiam peccatorum frondes inutiles amputandæ.439.2.b
4 Chriſtiani Euchariſtiam recepturi renouari debent.377. 1.d
5 Ad Euchariſtiam præcedere debet examen de lethalibus culpis.438.2.e,&c.
6 Ad Euchariſtiam nemo accedat, quin vitia abiuret, & deponat confeſſione.440.1.a,&c.
7 Præparatio ad Euchariſtiam, qualis? 445.2.d,&c.
8 Ad Euchariſtiam mentis & cordis munditia requiritur. 308.1.c,& 439 2.c, & 441.2.c *Puritas, & innocentia.*
9 Ad Euchariſtiam à lethali culpa innocentia neceſſaria. 456.1. a. per totam Sect. Etiam exterior innocentia requiritur.440.2.b.&c.
10 Ad Euchariſtiam virtutum ornatus prærequiritur.447. 1.a,&c.
11 Ad eſum agni Euchariſtici debent homines mundari, & circuncidi. 441 1. e, &c. & gratiæ baculo accedere. 440.2.d,&c.
12 Corporis voluptates ad Euchariſtiam coërcendæ 441. 1.c,&c. Peccata tollenda.442.2 b,& 443.2 b
13 Ad Euchariſtiam non ſolùm animæ, ſed familiæ innocentia requiritur.441.2.c
14 A venialibus etiam culpis debet anima expiari ad Euchariſtiam.443.3.e,&c. per totam Sect.
15 Minima culpa in Euchariſtia grauiter Deum offendit. 138.1.a,& 446.1.c
16 Euchariſtiæ menſa ſanatis tantùm proponitur.442.2.d, &c Illotus ad illam nemo admittitur.447.1.a
17 Euchariſtiæ præda victori de vitiis datur.441.1.d,&c.
18 Ad Euchariſtiam prudentia ſerpentis imitanda. 440.2. d,&c.
19 Innocentia baptiſmalis ad Euchariſtiam requiritur. 444.1.d
20 Euchariſtia olim recens baptizatis miniſtrabatur. ibid.
21 Animæ ad Euchariſtiam vaſis ſacris puriores eſſe debent.444 2.a, &c.
22 Ad Euchariſtiam cur Chriſtus diſcipulorum pedes lauat 444.2.b,&c.

23 Infantilis mundities ad Euchariſtiam requiritur, & virilis perfectio. 445.1.d,& 2.b
24 Plus innocentiæ in Sacerdotibus requiritur.439.1.a, & 445.1 d
Virtutum ornatus requiritur.
25 Ad Euchariſtiam anima habitualibus virtutibus ornari debet.446.2.a,per totam Sect.
26 Anima,vt cæleſtis, cæleſti fruitur conuiuio.446.2.b
27 Quantus virtutum ornatus ad Euchariſtiam exigatur? ibid.1.c
28 Ad Euchariſtiam nullus admittitur, niſi virtutum inſignibus inſignis. 406.1.c
29 Ad Euchariſtiam fideles accedentes, fructuoſis & virentibus oliuis comparantur. 445.2.a
Caſtitas.
30 Caſtitas ad Euchariſtiam requiritur.449.2.c
31 Caſtos ſuo corpore Chriſtus paſcit.450.1.a
32 Eunuchi omni carnis illecebra puri ad Euchariſtiam vocantur 447.2 d
Concordia & charitas.
33 Concordia & charitas prærequiritur ad Euchariſtiam. 450.1.a,&c.
34 Cum oleo charitatis, Chriſto in Euchariſtia occurrendum.450.1.d
Humilitas.
35 Satius eſt enim humilitate frequenter accedere, quàm rarò cum præſumptione.466.1.a
36 Superbus ab altari Dominico arcetur.443.1.c
Sanctitas.
37 Quanta ſanctitas ad tractandam Euchariſtiam neceſſaria.448.1.b,&c.& ibid.2.e,&c.per totam Sect.
38 Euchariſticus panis non niſi in deſerto vitiorum datur. 446 1.a
39 Euchariſtia, vt oculi pupillæ, nec minimum quidem offendiculum patitur.446.2.b,&c.
40 Eximius ſanctitatis, & orationis feruor, ad Euchariſtiam ſuſcipiendam requiritur.449.1.c,&c.Anima aurea, & puritas Angelica.449.2.b,c
41 A Chriſto tangendo prohibetur, qui vel minimis culpis implicatur.448.2.c
Ad Euchariſticum conuiuium electi tantùm vocantur. 447.1 b
42 Ad Euchariſtiam ſumendam Chriſti ſanctitas requiritur. 450.2.d. &c. Ideò Chriſtus primus Euchariſtiam ſumpſit.ibid.
43 Ad Euchariſtiam qui accedunt,aquilæ ſint,nil terrenum habentes 452.1.c
44 Quanta reuerentia ſit opus,ad Euchariſtiam ſuſcipiendam.441.2.d
Reuerentia.
45 Chriſtus,vt Rex,à nobis poſtulat reuerenter excipi.444. 1.a
46 Ad Euchariſtiam ſumendam nemo ſibi ſatis dignus videatur.448.2.c,&c.
47 Supplicia ab irreuerentia in Euchariſtiam oriuntur. 465.2.d
48 Euchariſtiam canes etiam venerantur.463.1.b
49 Metus non debet nos ab Euchariſtia deterrere.465.2.c
50 Euchariſtiæ ſacramentum, vt pupilla oculi debet æſtimari.446.1.b
Deſideria prærequiruntur.
51 Deſideria & ſuſpiria prærequiruntur ad Euchariſtiam. 451.1.b,&c.vſque ad 451 2.c
52 Dauidis, & Chriſti Domini ad Euchariſtiam deſiderium.452.2.b
53 Deſiderium pretium eſt, quo Euchariſtia emitur.452. 1.d,&.
54 Euchariſtia, panis deſideriorum.451.1.c
55 Euchariſtia non faſtidientibus, ſed optantibus apponitur.451.2.d
56 Sanctorum ad Euchariſtiam auiditas, tanquàm aquilarum ad cadauera.452.1.a
Apparatu tractanda.
57 Quinto apparatu Deus in Euchariſtia tractari vult. 450.2.a
58 Locus, in quo Euchariſtia conſtituitur, ſublimis. 450. 1.d,&c.
Cum lætitia ſumenda.
59 Euchariſtia cum lætitia cordis ſumenda.452.2.c,vſque ad 453.1.c
60 In Euchariſtia lætatur cor.453.1.a
61 Euchariſticum epulum feſtiuis cantibus celebrandum. ibid.2.b
62 Ingens in Euchariſtia ſuſcipienda gaudium & tripudium.ibid.1.c,&c.
Gratitudo poſt Euchariſtiam ſuſceptam.
63 Simile viatorum, & beatorum conuiuium.ibid.
64 Gratitudo pro conuiuio Euchariſtico habenda.453.2.c, &c.
65 Gratitudo pro Euchariſtia,perpetua ſit,non tranſitoria. 454.1.b,&c.
Euchariſtia vitã præbet.
66 Euchariſtia etiam de præſenti vitam æternam præbet. 460.1.c,&c.Incorruptibiles facit.ib.vſque ad finem Sect.
67 Euchariſtia æternitatis deliciis abundat,& æternos reddit.460.2.b,&c.
68 Ab hac menſa mors in æternum exulat.460.1.d
69 Hoc ſacramentum flos reſurrectionis, lilium immortalitatis.460.2.c,& 461.1.a
70 Ab Euchariſtia ſpiritualis vita conceditur.458.2.c, &c. vſque ad 460.1.c. Salus,medicina.458.2.a
71 Vbi eſt Euchariſtiæ ſymbolum, mors non timetur.457. 2.c,&c.
72 Non vmbratilis vita, quæ ſub Chriſti vmbra degitur. 459.2.a,&c.
73 Euchariſtiam, qui ſuſcipit,aut veneratur,non moritur. 457.b,c,& 458.1.b
74 Euchariſtia propè diuinam vitam tribuit.458.2.c
75 Chriſtus In Euchariſtia ſuam vitam nobis communicat. ibid.
76 Qui vitam vult in Euchariſtia,vitam mutet.463.2.d
77 Vt apparuit Euchariſtia,mors diſparuit.458.1.c
Gratiam communicat.
78 Ad Euchariſtiam non ſolùm augmentum gratiæ, ſed etiam aliquando prima gratia confertur.458.1.c
79 Mãna impinguabat corpus, Euchariſtia animam.459.1.a
80 Euchariſtia mors malis, vita bonis.454.2.a. per totam Sect.
81 Euchariſtia bonos purgat,malos abſumit.ibid.d,&c. & 415 2.d,&c.
Mors malis, vita bonis.
82 Mali ex Euchariſtia prauiores.455.1.b
83 Euchariſtia bonos recreat, & malos punit.455.3.b, &c.
84 Chriſtus in Euchariſtia, amabilis bonis, terribilis malis.455 2.c,&c.
85 Euchariſtia ſimilis coriandro.ibid.2.d,&c.
86 Euchariſtia,vt manna,vitam bonis prorogat,malis eripit.456.1 b,c,d
87 Panis buccella à Chriſto porrecta, mortem Iudæ, aliis vitam attulit.ibid.1.c
88 Euchariſtia dicitur vita, & olim à Chriſtianis vita dicebatur.456.2.c, &c. per totam Sect.
Euchariſtia vita eſt.
89 Triplex in Euchariſtia vita nobis communicatur.457. 1.a,&c.Corporea.b.vſque ad 458.1.c.Spiritualis.458.1.c, &c.
90 Euchariſtia ſub ſpeciebus cibi inſtruitur, vt vitam ſuſtentare ſignificetur.457.2.b
91 Multi Euchariſtia tantùm vitam diu ſuſtentarunt.457. 1.c,&c.
92 Euchariſtia nos à morte liberat.460.2.a,&c.
93 Chriſtus ſuo tactu mortuos ſuſcitabat.457.1.c,& 2.a
94 Cur Chriſtus nullam indignè communicantibus pœnam ſtatuerit? 461.1.d
Temporalis mors peccatoribus.
95 Poſt Quadrageſimam multi morbi contrahuntur ob indignitatem ad Euchariſtiam accedentium.461.2.b,&c.
96 Peccantes poſt Euchariſtiam ſuſceptam, illicò morte mulctantur.461.2.d.Indigni.462.1.b
97 Si homicidium morte punitur, quantò magis deicidium.462.1.d,&c.& 463.2.a
98 Qui polluto corde communicant, Iuda & crucifixoribus Chriſti peiores.462.2.c, & c,&c.
99 Sacrilegus in Euchariſtia,à leonibus,& canibus diſcerpitur,& deuoratur.463.1.b,&c.
Mors æterna.
100 Indignè Euchariſtiam ſuſcipientes in mortem incurrunt æternam.ibid.2.b,&c.
101 Indignè communicantes à Chriſto Domino non in iudicio neſciuntur.463.2.d
Victores facit ac fortes.
102 Euchariſtia firmatus facile hoſtes vincit.460.1.b
103 Euchariſtia fortitudinem confert leoninam.459. 1.c
104 Euchariſtia panis fortium eſt,& firmamentum.459.2. b,&c.
105 Panis Euchariſticus hoſtes diſſipat. 307.2.b. Et coërcet.308.1.b
106 Danielis conuiuium Euchariſtiæ typus à leonibus liberauit.107.2.c
Diabolum terret & fugat.
107 Euchariſtia roborat ad Diaboli tentamenta, & carnis.459.2.c,&c.
108 Euchariſtiam Dæmones fugiunt.460.1.a
109 Dæmon ſub menſa Euchariſtica colligatur.307.1 b
110 Euchariſtia contra Dæmones air præſidiis inſtructa. 307.2.d
111 Euchariſtia Orcum expugnat.308. 1.a, &c. Dæmones debellat.308.1.d
112 Communicabant olim in remedium, qui à Dæmonibus torquebantur.308.1.a
113 In menſa Dæmonis homines efferantur: ſed huic Euchariſtia opponitur.307.1.d
114 Dæmones timent cùm Chriſtus in Euchariſtia adoratur.295.1.b,& 460.1.a
115 Chriſtus immundos hoſpites non patitur.445.2.a
116 Ex præſentia diuini Numinis maior plaga peccatoribus.201.2.d, & 202.1.b
117 Qui Sacramentum in neceſſitatibus circunferunt, & non emendantur,grauiùs puniuntur.202.1.b
Varia de Euchariſtia.
118 Chriſtus panem & vinum poſt cœnam conſecrauit. 329.2.a
119 Sub Euchariſtiæ ſpeciebus non dicitur eſſe figuratè Chriſti corpus.192.1.b
120 Reiicitur hæretici cuiuſdam argumentatio.192.1.a
121 Euchariſtia à nauigantibus,& iter agentibus olim deferebatur.164.2.a

122 Chriſtus lapis, & panis in Euchariſtia.423.1.d
123 Vnio hypoſtatica, & ſacramentalis ſimilis in ſanctificando.449.1.d
124 In Euchariſtia Chriſto Domino,ſicut membra corpori adglutinantur.439.d
125 Chriſtus, tanquàm mater,in eucharistia iuſtos lactam 445.1.e
126 Ad Euchariſtiam qui pauperes accedunt, diuites efficiuntur:qui humiles,principes.448.2.a,&c.
127 Euchariſtia ſuper cælum,manna de cælo.449.2.b
128 Euchariſtia qui reficitur,diuinas laudes perpetuò modulatur.454.1.e
129 Euchariſticum vinum germinare,ſeu cantare facit virgines. ibid.
130 Chriſtus cum diſcipulis, non cum externis Euchariſtiam celebrat. 450. 2. a. Solis rectis & fratribus datur. 454.1.b.Filiis,non canibus 450.2.b.& 453. 1.d
131 Ad Euchariſtiam non ſolùm accubitus, ſed etiam temerarius ingreſſus prohibetur.450.2.c
132 Euchariſtia,vt cibus nutrit.452.1.c. Paſcua fidelium. 490.2.c
133 Euchariſtia, vt fons eſt omnibus patens, ex quo gratis hauritur 451.2 b,&c.
134 Chriſtus,doctor,& eſca,ſeu alimenta iuſtitiæ.ibid.1.e
135 Solus Chriſtus ſuis amicis ſuam carnem comedendam tradidit.451.2 e
136 In Euchariſtia bene culti benedictione replentur, informes excluduntur.447.1.b
137 Euchariſtia eſt ſpiritualis inſitio.439.1.b,&c.
138 Per Euchariſtiam in Dei ſimilitudinem tranſimus. 439.1.d
139 Qui in peccato ad Euchariſtiam accedit, Chriſtum crucifigit,& in ſe tumulat.439.1.d,e

EVNVCHVS.

1 Eunuchus idem eſt, ac cubile.620.1.b
2 Eunuchorum triplex ordo: primus, qui ſe voto continentiæ obſtringunt.ibid.
3 Secundus,qui execti dicuntur,cuirati,emaſculati.620.2. c,&c.
4 Tertius, qui multum gratia & auctoritate valent apud Reges.620.2.c,&c. De his loquitur Samuel.622.2 b
5 Aſſignantur cauſæ, cur fiant arte Eunuchi.621.1.b
6 Qui frænandæ carnis ergo caſtrantur, grauiter puniuntur.621.1.c
7 Aliqui caſtrantur, vt maiori licentia libidini ſeruiant. 621.1.b,& 2.b,&c.
8 Leontius, dum ſe turpitudinis cauſa exſecauit, ab Eccleſia reſecatur.621.2.b
9 Eunuchorum fautor Conſtātius,peſſimè audiuit.621.2.b
10 Eunuchi Arrianæ hæreſis fautores.ibid.
11 Eunuchi à ſacris arcentur altaribus.621.1. d. Fœminis poſtponuntur.621.2.e
12 Iuſtinianus homines vetuit exſecari.622.1.a
13 Sub Eunuchis adulteri deliteſcunt.ibid.
14 In Eunuchos graues animaduerſiones.ibid.1.a,&c.

EXEMPLVM.

Efficacitas. 1 Exemplum vitæ efficacius,quàm verba.129.1.b
2 Exemplo præeuntes facilius mouent, vt eos alij ſubſequantur.147.2.d,& 429 1.b,&c.
3 Exemplum efficacius, quàm præceptum.365.2.b
4 Exemplis aliorum pœnitentium peccator à peccatorum cœno emergit.366.2.e
5 Qui aliorum exemplo non corrigitur, grauiùs punitur. 374.2.d,&c.
6 Nihil efficacius ad certamen, quàm Chriſti certantis exemplum.604.1.a
7 Exemplo Chriſti, Apoſtolorum labores leues: ſine illo, Patriarcharum difficiles.603.1.b
8 Exemplo ſeniorum mouentur reliqui.171.2.b
Ad maiorum exemplum trahuntur minores. 9 Maiorum exemplum ad pietatem multum valet. 429.2. a,&c.
10 Principum exemplo reliqui conformantur. 364. 2.e, &c.429.2.d,&c.
11 Maiorum exempla imitanda.266.1.d
12 Exemplum maiorum quantum valeat ad ruinā.295.1.e
13 Vbi paterfamiliàs iuſtus eſt,tota domus ſpirat ſanctitatem.468.1.b.Vide *Pater.*
14 Qualis Rector ciuitatis, tales habitatores.519.1.b
15 Maiorum exempla legibus firmiora.329.2.c,&c.
16 Turpiſſima vrbs caſtiſſimo Ioſeph traditur,vt ſuo exemplo expiaret.543.2.d
17 Exemplum bonorum parentum ſæpè filiis non prodeſt. 555.1.e,per totam Sect.
18 Parentum vitio, aut dominorum non ſemper filij, aut ſerui vitiantur.539.1.c
19 Exemplum Sanctorum bene inſtruit ciues, & peccatores refrænat.544.1.d,&c.
20 Exemplo malo non ad peccandum,ſed ad cauendum inducamur.162.1.b
21 Exemplum qui non dat, licèt ſit maximus ſpeculator, cæcus 325.2.b,&c.
22 Sine vitæ exemplo doctrina contemnitur.118.2.d,&c. 143.2.d,&c.Nec doctrina mouet.349.1.a

EXERCITVS.

1 Exercitus optimè ordinatus aſpectui pulcher, hoſtibus formidabilis.155.1.c,&c.
2 Superbiſſimos exercitus Deus parua manu debellauit. 324.2.b.Vide, *Pugna. Bellum.*

F

FACIES.

IN faciem Iuſti cadunt.239.1.e

FALSITAS.

1 Falſitas.Vide, *Fraus. Mendacium.Veritas.*

FAMA, INFAMIA.

1 Fama vires acquirit eundo.252.2.d
2 Famam aliorum violantes omnibus Dei præceptis aduerſantur.286.2.e
3 Famæ aliorum quàm primum conſulendum.287.2.c.Ideò eorum vitia non detegenda.288.1.d,&c.
4 Ne infamet Deus,occulte punit & corrigit.287.2.b
5 Infamatores acerrimè puniuntur. 286. 2. d
6 Aliorum peccata ad medicinam tantùm indicanda. 287. 1.c,&c.Quære, *Murmuratio.*

FAMES.

1 Fame tabeſcentes à Deipara ſuſtentantur.222.2.a
2 Mater fame periens filium comedit, tempore Heliſæi. 215.1.d

FAMILIA.

1 Familiæ noſtræ vitia nouiſſimè cognoſcimus.562.1.a
2 In familiis ampliſſimis olim domini & filij ſeruilia munia exercebant.623.2.d. Quære *Domus. Paterfamilias.*
3 Familia clariſſima Noë nullis ſeruis vtebatur.623.1.d

FASTVS.

1 Faſtus Principum reprehenditur.622.2.c,&c.
2 Non ad faſtus Abraham ſeruos habebat, ſed vt eorum inopiam ſubleuaret.623.2.b
3 Ad faſtus ſeruorum veteres Patriarchæ alieni.ibid.2.c
4 Seruorum copia inſania eſt.623.2.c.Quære *Seruus.*
5 Qui paruo vtuntur comitatu,Angelis ſimiles.623.1.e

FELICITAS, PROSPERITAS.

1 Felicitas humana infortuniis obnoxia.239.2.c
2 Felicitatis humanæ ſpes mors deludit.265.1.d
3 Felicitatem humanam timere.85.1.b
4 Felicitatis humanæ inconſtantia.327.1.e
5 Felicitates Regum mane pertranſeunt.268.2.d
6 Felicitate præſenti iuſti triſtantur.85.1,d
7 Felicitas.Vide *Dignitas. Gloria humana. Labor.*

FIDELITAS.

1 Fidelitas in præſentia, & in abſentia.101.1.a
2 Fidelitas in præſentia tantùm ſeruilis.101.1.b,&c.

FIDES, INFIDELITAS.

1 Fides cæca eſt.76.2.a
2 Fides ex auditu.52.2.e
3 Fides eſt certiſſima.52.2.d,&c.Eſt dos animæ.53.1.b
4 Fidei veritas ex vtroque Teſtamento clarior.11.2.e
5 Fides à periculis liberat.78.1.c,&c.
6 Fidei gratia,ex meretricibus fiunt virgines.380 1.d
7 Fides minima remuneratur.68.2 b
8 Ob fidem puellæ Iſraëlitidis Naaman ſanatur. 126. 2. d
9 Fide ſua Rahab multis profuit.221.1.d
10 Fides ſine operibus viua hæreſis Lutherana.172.2.b
11 Fides à Iudæis ad Gentes tranſlata.205.1.d,e,&c.
12 Fides ſeruetur,quamuis omnia profundantur.248.1.a
13 Pro fide, temporalia periculo exponenda 248.1.e
14 Per fidei ſuſceptionem à belluina deformitate in humanam formam reuocamur.293.2.a

15 Fidem non accipere, tolerabilius quàm negligere.301.1.d,e
16 Fides tranſitoria magis obeſt, quàm prodeſt.330.2.a
17 Per fidem Diabolus à nobis confringitur.309.2.b
18 Fides non eſt nobis connaturalis, explicatur Tertullianus.396.2.b
19 Infidelitatis pondus,quàm graue ſit.22.1.e
20 Ex concione ad infideles cumulauerunt ſcelera.473.1.a
21 Infidelitas Iudæorum. Quære *Iudas*.

FILIVS.

1 Filius melior primogenitus dicitur,non ſenior.6.2.e,&c.
2 Primogeniti ferè terrena cæleſtibus anteponunt. 348.1.e
3 In primogenitis alendis quanta animalium cura.378.2.b
4 Filij ad honores & dignitates euecti,parentibus ſeruiant.46.2.e
Erga parentes obſeruantia & reuerentia.
5 Filiorum erga patrem reuerentia. 98. 1. c, & 286. 1. d. Etiam bruta pietatem erga parentes ſeruant 651.2.e
6 Filij paternæ reuerentiæ immemores,ebrij ſunt 98.1.e
7 Filij non ſolùm in matres, ſed etiam in nutrices liberales.227.1.b,e
Erga filios parentum amor.
8 In filios amor. quædam naturæ tyrannis.242.1.e
9 Maiori charitate viri filios, quàm ipſas matres proſequuntur 610.2.d,&c.
10 Cum filiis ſeruitutem patres malunt, quàm libertatem ſine illis.ibid.2.e.Filiorum vitia parentibus prodere timemus.560.2.e
11 Filiorum pœnis,magis quàm propriis parentes torquentur.612 1.c,& 628 1.c
12 Bruta etiam à filiis difficillimè ſeparationem patiuntur.378.1 d
13 Piſcium mirus amor erga fœtus ſuos.378.2.a,&c.
14 Parentes ita inſanè diligunt filios, vt mortuos etiam, tanquàm Deos,colant.401.2.e
15 Patres filiorum mortes ſpectando acriùs cruciantur, quàm ſuis.251.1.e,2 a, in filiis occiduntur.Ibid.2.b,&c.
16 Improbi parentes, filios Deo anteferunt.349.1.b
17 Patres ſi à Deo reuocant filios,oderunt.500.1.b
18 Parentum amor filios à Deo reuocantiũ phreneſis.Ibid.
19 Parentes vt filios Deo ſacrificent, omnem naturalem exuant amorem. 402.2.e
20 Parentes filios à Deo reuocantes,non parentes,ſed peremptores 401.1.a
Filiorum mors ferenda.
21 Filiorum mortes inſignes viri fortiter tolerarũt.242.1.e
22 Filiorum mors moderatè flenda. 244.2. c. & 245. 2. c, Niſi fuerint peccatores.245.2.c
23 Filij mortem qui patienter fert, Abrahamo æquatur. 120.1.d
24 In filiorum morte luctus patrum. 375.2. d. De hac re vide *Mors*.
Filij ſimiles patribus.
25 Filij plerunque patribus ſimiles.559.1.d
26 Diuerſi filij ſub eodẽ ſancto parente nutriuntur.468.2 d
Filij peſſimi à bonis parentibus.
27 Filij gratia in matrem refunditur.218.2.b
28 Peſſimi filij à ſanctiſſimis parentibus oriuntur.555.1.e, per totam Sect.& 559.2.a
29 E filiis pauciores virtutem parentum imitantur.556.1.d
30 Filios Samuel non putauit, quos vidit Deo diſplicere. 555.2.b
31 Peſſimi filij ex bonis parentibus oriuntur, ne quis à proprio virtutis ſtudio recedat.555.1.c
32 Filiis parentis virtus nihil prodeſt,ſi abſit imitatio.555.2.a,&c.& 557.1.a,b,&c.
33 Filiorum culpæ non ſemper parentibus tribuendæ 559.2.b,&c.
34 Filiorum vitiis minuitur in parente libertas arguendi extraneos.560.1.c,d
Nobilitate parentum filij non glorientur.
35 Mali filij,dum viuunt,ſuos parentes contriſtant.246.1.d
36 Qui patrias non ſequitur virtutes,tali parente non glorietur.556.2.a,&c.
Filij probi ab improbis parentibus.
37 Qui parentes non imitatur,negat genus.557.2.e,&c.
38 Nullus de bonis parentibus glorietur.558.2.b.Vide, *Nobilitas*.
39 Filij optimi à peſſimis parentibus, ne quis à propria virtute deſperet.557.2.b,& 558.1.e,&c.
40 Bonus à peſſimo parente ortus magis reſplendet.558 2.a,& 559 2 b, &c.
41 Filios parentum malitia non offendit,ſi voluerint reſipiſcere.558.2.a
42 Feris peior,qui parentũ vitiis tenaciter adhæret.558.1.a
43 Filij virtutem nõ obſcurat parentis vilitas.559.1.e,&c.
44 Parentes,filiorũ ſcelera,mœrore debent afficere.586.1.d
45 Totus deſtruitur,qui ſe à patre diuidit.300.1.d
Varia.
46 Filios vocare alios, modus ad ſuadendum conueniens. 136 2.b,c
47 In filios, præmia & ſupplicia parentibus debita, detorquentur.559.1.d
48 Filium à teneris, pietatis operibus patens aſſuefaciat. 623.2.b

49 Filij Heli.Quære *Heli*.Filij Samuelis. Vide *Samuel*.
50 Filij. Vide *Pater.Mater*.
51 In filiam maior parentum amor.617.2.e
52 Filium tyranni miſereri miraculi genus.334.1.d

FOCARIA.

1 Per focarias intelliguntur concubinæ. 616.1. b, melius etiam coquæ.619.2.d

FŒMINA.

1 Fœminarum laus domi ſe continere,non vagari.253. 1. b
2 Ad fœminam militaria negotia minùs pertinent.252.2 c
3 Quæ fœminæ olim de viris triumpharunt. 309. 1. c, & 514 2.a
4 A fœminis interfici magna ignominia eſt.356.2.d
5 Fœminæ virorum nomine in Scriptura ſignificantur.331.1.b
6 Fœminæ victimæ Deo non offerebantur.445.2.c
7 Nulla fœmina,excepta Deipara,ſine dolore peperit.256.1.b. Diuus Hieronymus explicatur,dum videtur contrarium docere.ibid.
8 Fœmina. Quære *Mulier.Vxor*.

FŒDVS.

1 Fœdera olim externo aliquo ſigno firmabantur. 483.2 .c
2 Malè fœderatæ acies à Deo puniuntur.515.1.d

FORTITVDO.

1 Fortitudo vera, peccatorum timor.198.2.b

FORTE.

1 Fortè non ſemper in Scriptura dubitationem infert. 371.1.d,&c.

FORTVNA.

1 Fortunæ varietas.268.2.a

FRANCISCVS XAVERIVS.

1 D.Franciſcus Xauerius Pauli imitator.122.1.d
2 D.Franciſcus Xauerius precibus Barbaros in fugam auertit. 513.2 c

FRATER.

1 Fratris,ac ſororis nomen patrocinium fert.226. 1.c
2 Fraternus amor benedictione dignus.346 1.d
3 In fratribus fundata Synagoga, & Eccleſia ob fratrum charitatem.406.1.a,&c.
4 In occultandis fratrum peccatis charitas oſtendatur.288.1.a
5 Fraterna iniuria charitatem non extinguat.152.1.e
6 In fratrem iniuria grauiſſimè punitur.98.1.e
7 Fratris mortem D. Bernardus ſiccis oculis proſecutus. 243.1.d
8 Fraterna funera etiam bruta dolere mugitibus manifeſtant.378.1.c,&c.

FRAVS.

1 Fraus ipſa fraudulentos perdit.334.2.b
2 Fraus Hebræorum,& calliditas vituperatur. 583.1.c
3 Inſidiatores propriis retibus capiuntur.334.1.c,&c.
4 Per fraudes Dæmon agit, vt infirmus.313.2.b

FVGA.

1 Fuga in prœliis indecora.166.1.d.Aliquando laudabilis. 2.a
2 Ex fuga ſacerdotium, & etiam gloria comparatur.166.2.d
3 Fuga in perſequutionibus ſecundùm Tertull. indecora. 167 1.e. Hæc opinio damnatur. 169.2.a
Decora in perſequutione.
4 Fuga in perſequutionibus decora, ſi abſque fidei, & animarum fiat iactura.168.1.d,&c.& 2.a,&c.
5 Fuga Sanctorum non fuit timiditatis.168.2.b
6 Fugienti fortitudo conuenit.169.1.d
7 Ad fugiendum charitas,non cupiditas, aut timor nos vrgeat.170.1.a
8 In fuga præſtat eſſe ſecurum, quàm in bello ſollicitum. 171.2.b
Laudabilis in carnis tentationibus.
9 Fuga in tentationibus carnis laudabilis. 170.1.c,&c. Et victoria.171.2.e
10 Fugiendo,etiam vincimus.171.2.a

11 Fuga in tentationibus ſtrenua,& vitiorum expers. 172.
2.b.Vide *Tentatio.*
12 Dauid columbinas alas ad fugiendum accipiens fortitudinem induit. 171.1.d
13 Fuga à prudentiâne,an à fortitudine imperetur.169.1.a, & 169.1.d

FVRTVM.

1 Furtum.Vide *Latro.*
2 Fuga in bello. Vide *Bellum.Pugna.*

G

GABAA.

1 GAbaa collem ſignificat in vrbe Cariathiarim incluſum,non diuerſam vrbem.467.2.a, &c.

GALGALA.

1 Galgala etymon. 532.1.d

GAVDIVM.

1 Præ gaudio nonnulli efflarunt animas.266.2.c,&c.
2 Nimia exultatio à culpa excuſat, ſi aliquando ob illam committitur.425.2.c. Vide *Lætitia.*

GAZA.

1 Gazæ vrbis etymologia.428.1.b

GEDEON.

1 Gedeon oblatum Regnum, vt Dei proprium repudiauit. 588.1.c
2 Gedeonis milites, optimi lingua,& manu.145.1.d

GENTILIS.

1 Gentilium mores deteſtandi.100.2.c
2 Gentilis populus terræ,& terrenus.128.1.c,&c.
3 Gentiles pellibus incubantes, ſuos Deos conſulebant. 333.1.e
4 Gentiles dicuntur lapides.421.1.b

GETH, GETHÆI.

1 Geth vrbis ſignificatum.428.2.c
2 Geth vrbs ob Arcam,primò punita.330.2.c
3 Gethæi Satrapæ, ac Sacerdotes erant.328.2.a
4 Gethæi omnes nobiles,& humiles plaga afficiuntur.331. 1.c,&c.
5 Gethæi plagam fugientes, in illam incurrunt.329.1.d
6 Gethæi etiam murium incurſu laborarunt. 332.2.c
7 Gethæi eodem morbo,quo Azotij laborant.332.1.c

GLORIA.

1 Cur in patria Dei ſimilitudo videri, non ipſe Deus dicatur.40.1.a
2 Gloria in hac vita, ſicut eſt, videri non poteſt.186.2.b. Nec illius ſimilitudo.ibid.
3 Gloriæ ſtatus regnum interpretatur.263.1,a
4 Beatorum conuiuium in lætitia.453.1.b,&c.
5 Ad videndum Deum in patria,nil videndum in hac vita. 416.2.c,& 417.1.c
6 Gloriæ ſpectacula non manifeſtantur, niſi iis, qui in Chriſto quieſcunt.411.2.d
7 Gloriæ via ardua, & deſertum dicitur.215.2.a. Mollior via ad cælum non ſperanda.590.1.c
8 Ad gloriam tendentes feſtinant.399.1.e
9 Nullum cæleſtibus deliciis cum humanis commercium. 479.1.d.Vide,*Societas.*
10 Via ad gloriam, perſecutio & labores. 590. 1. d, &c. Quære de hac re *Labor.*
11 Virtus gloriæ mater. 593.1.b
12 Vt Deus in gloria videatur,in humilitate priùs imitandus.591.1.a,&c.
13 Gloriæ conſors latro,quia crucis ſocius.592.1.b
Gloriam humanis improbi poſtponunt. 14 Improbi gloriæ bonis renunciant, vt fruantur terrenis. 348.1.c. Et temporalia cæleſtibus anteponunt.347.2.b, per totam Sect.
15 Iniuſti humana diuinis iudicant ſpectabiliora 348.2.b
16 Gloriam non requirunt,qui mundanis rebus implicantur.348.1.d,&c.
Spes gloriæ. 17 Gloriæ ſpe nec mors deploratur,& vitæ exitium paticiùs toleratur. 243.2.a,&c.
18 Qui fideles pro ſpe gloriæ æternæ,ſi infideles pro temporali ſpe filiorum mortes facilè ferunt? 242.2.a
19 Vitæ gloria fucoſa eſſe oſtenditur.269.1.d.Vide de hac re *Felicitas.* *Gloria mundana.*
20 Mundi gloriam inſtabilem, nemo ſanæ mentis non reiiciet.268.2.b
21 Gloria mundana præterit.266.1.a. Vide *Beatitudo.Cælum.Felicitas.*

GLORIA INANIS.

1 Gloria vana, vt beſtia, Reges deuorare ſolet.567.1.b
2 Homines de bono opere non debent inaniter gloriari. 370.2.a
3 Lucifer omnem ſuam amiſit pulchritudinem, cùm ſuam fecit.527.2.c
4 Iactantia fructum operis furatur.638.2.b
5 Aliqui occidi patiuntur, vt vanam gloriam aucupentur. 646.2.c
6 Faſtus noſtri temporis reprobantur.200.2.a.Vide,*Faſtus.*

GOLIAS.

1 Golias cur in fronte percutitur.369.1.b

GRATIA.

1 Præparatio ad gloriam triplex.476.1.b *Præparatio*
2 Ad gratiam præuenientem nulla requiritur, aut ſufficit ex parte hominis præparatio.ibid.2.c *ad gratiam, & illius diuiſio.*
3 Sine gratiæ auxilio nihil conferens ad ſalutem poſſumus efficere.476.2.a
4 Diſcrimen inter gratiam ſanctificantem, & præuenientem.476.2.c
5 Præparatio hominis naturalis, gratiam excitantem, neque de congruo,neque de condigno meretur.ibid.2.b
Hæc gratia non debetur homini ex lege gratuita.ibid.2.d
6 Aliquæ obiectiones in contrarium enodantur.ibid.2.e
7 Gratia præueniens multiplex eſt.477.1.b
8 Ad ſanctitatem requiritur, & ſufficit præparatio ex auxilio diuinæ gratiæ.ibid.&c.
9 Ad gratiam ſanctificantem multæ ſunt operationes diſponentes.477.1.c. Ad augmentum illius datur in homine præparatio ex eadem gratia.ibid.2.a
10 Gratiæ auxilium Deus præbet, vt nos illi coopeтemur. 525.2.b
11 Regeneratio per gratiam difficilior quàm generatio. 500.2.b,&c.
12 Gratia amiſſa non niſi per pœnitentiam recuperanda. 420.1.c
13 Gratia per quæ ſeruatur.232.1.c. Poſt gratiam non repetenda peccata.318.1.c
14 Gratię plenitudinē præcedit malitiæ exinanitio.198.2.c *Gratia*
15 Certitudo de ſufficientia gratiæ Chriſti, quantum ſit indubitata.258.1.c *Chriſti.*
16 Gratia Deiparæ.Quære *Maria.*

GRATITVDO, GRATVS.

1 Gratitudo pro conuiuio oſtendenda.453.2.a,&c.
2 Qui gratulatur Deo, beneficia plura reportat. 528.2. c, per totam Sect.
3 A gratitudine in hominem optimum argumentum ad eam,quæ Deo debetur.175.1.c,&c.
4 Gratitudo oſtendenda in dona donis ſuperando.453.2.a, &c.
5 Gratos Deus pace coronat.529.1.c
6 Omnia à Deo accepta gratis Deo referre debemus.526.2. c,per totam Sect. Quære *Ingratitudo.*

GVLA.

1 Gula vendidit ſalutem.647.2.c
2 Intemperantia cauſa mortis,& omnium miſeriarum.105. 2.c. *Gula morbos & mortem parit.*
3 A ſaturitate mortalitas orta.506.1.c
4 Saturi facilius morbos incurrunt.506.1.c,&c.
5 Epulones morte damnantur æterna.506.2.b
6 In conuiuiis mors.506.2.a
7 Qui inter epulas, aut poſt epulas miſerrimè perierunt. 463.2.b
8 Edaces per edaces mures puniuntur.325.1.c
9 E conuiuiis ad ſepulturam.187.2.d
10 Ciborum varietas, morborum cauſa.617.1.a
11 Gula ingenioſa.510.1.e *Gula ingenioſa.*
12 Conuiualis lautities notatur.616.2.c
13 Dionyſius tyrannus præmia ferculorum inuentoribus proponebat.ibid.2.d *Gula mentē hebetat.*
14 Mens per ſaginam obtunditur, per ieiunium acuitur. 504.1.c,2.a
15 Deliciæ conuiuales oppugnant intellectum.616.2.c

16 Saturitas

16 Satutitas Dei ignorantiam parit, & longiſſimè à Deo expellit.504.1.c,&c.
17 Gula prodigum & Adamum exules fecit.603.1.d
18 Epulones nudi & inermes ſuppliciis patent.502.2.c
19 Delicioſus homo bucca & maxilla tantùm.617.2.c
20 Gulæ tentationes ieiunio elidendæ.484.2.a
21 Magna piſtorum multitudo Ieroſolymis ad gulam.617.2.c
22 Gula. Quære, *Conuiuium. Delicia, Ieiunium.*

H

HABITVS.

1 HAbitus pœnitentium, zonæ pelliceæ.333.1.d

HÆREDES.

1 Hæredes boni virtutum imitatores, non qui ſolo ſanguine parentes attingunt. 557.2.a
2 Exhæredes fiunt qui à pietate degenerant.556.1.c

HÆRETICI, HÆRESIS.

1 Hæretici in Bethſamitis adumbrantur.435.2.c
2 Hæretici Diaboli filij in Scripturis mutilandis.417.1.e
3 Hæretici muribus ſimiles.323.1.d
4 Hæreticorum verba paleæ inanes.140.1.d,e
5 Hæretici, dum veritatis medium ignorant, in extrema mendacia dilabuntur.414.1.c
6 Hæretici Arrij perfidia ſimilis Iudæ proditoris, ſimili punitur pœna.317.1.d
7 Hæreticus Marcionius Ponticus.323.1.d
8 Hæretici Caluiniſtæ bona pariter, & mala de Deo ſperanda ſomniarunt.172.1.c
9 Hæreſis Lutherana, fides ſine operibus viua.ibid.2.a

HEBRÆI.

Religio & virtutes. 1 Hebræorum religio erga Deum.257.2.b
2 Hebræi diuitias, & vitam perdere malebant, quàm ſuum templum contaminari.247.2.b
3 Hebræorum obedientia commendatur.244.1.c
4 Cur tota Hebræorum Reſpublica vna domus appelletur. 470.2.d
5 Hebræi gregibus ſe ſubiiciebant, hominibus verò obedire ægrè ferebant.475.1.b
Vitia. 6 Hebræorum confidentia in pugna contra Philiſthinos, vitioſa fuit.183.1.a, & 181.1.a
7 Hebræorum confidentia in Deo, infructuoſa. 175.1.d, Quare? 175.1.c,& 200.1 c,& 201.1.a
8 Hebræi increduli.176.2.d, Perfidi, & contumaces.634.2, c,& 635.2,a,& 636.2.a
9 Hebræi ſuperbia cæci culpas ſuas non agnoſcunt, nec emendant.162.2.a
10 Hebræorũ cõtumacia.644.1.c, 646.1.d,& 649.2.c, &c.
11 Hebræi grauiter peccarunt, Saulem pro Rege poſtulantes.635.1.e.&c.
12 Hebræorum auaritia notatur.570.2.c
Ignauia. 13 Hebræorum ignauia ante pugnam fugientium.153.2.c
14 Hebræorum fuga inordinata & effuſa.101.2.c
Idololatria. 15 Hebræorum virtutem militarem voluptates eneruarunt. 155.2.d
16 Hebræi imprudentes, & aſſidui idololatræ.595.1.c,&c.
17 Hebræi nulla ſupplicij ſeueritate, ab idolis reuocantur. 344 1.c
18 Hebræi faciles ad idololatriam.369.2.c,& 510.1.c
19 Hebræi potiùs vitam, quàm opes perdere exoptarunt. 250.1.b
Captiuitas & ſupplicia pro peccatis. 20 Hebræorum cupiditas.272.1.d,& 277.2.c
21 Vt Hebræi in terram promiſſionis inducantur, Ethnici occiduntur.298.1.d
22 Hebræi grauiter puniuntur ob peccata, & in captiuitatem rediguntur.160.1.d,&c.
23 Hebræos, non Nabuchodonoſor, ſed ſua peccata in captiuitatem redegerunt.160.2.a
24 Hebræi, cur ſeptuaginta annos captiui à patria exulatant.619.1.e
25 Hebræi exeunt inermes de Ægypto, ne ſuis armis confidant.201.1.d
26 Hebræi ad peccatum redire cupientes, capite plectuntur.499.2.d
27 In Hebræos Deus Philiſthinos armabat.158.1.b
28 Hebræi in captiuitate, vt iumenta ducebantur.611.2.a Solùm legis libros ſecum deportarunt.612.1.a
29 Hebræis, vt quadrigis Babylonij vtebantur.612.2.d
30 Hebræorum fames in captiuitate Samariæ.632.1.b
31 Hebræi, vt aurigæ, curribus deputantur.912.1.c. Regum ſuperbia deterrentur, ne Regem poſtulent. ibid.1.e
32 In Hebræorum pœnam, pugna omnium acerrima. *Franc de Mendoça in lib. Reg. tom. 2.* 200.1.a,&c.
33 Hebræi Regem omnibus inſtructum moribus requirunt, peſſimis imbutum adepti ſunt.637.1.c,&c.
34 Cur Hebræi pœnas ſibi à Deo inflictas admirentur.159. 2.a,&c.
35 Hebræorum populus à Deo repulſus, & reprobatus. 420.1.b
36 Hebræorum Principes & Sacerdotes olim populo flagitiis anteibant.433.2.c,&c.
37 Decem aſſignantur Hebræorum rebelliones. 594.2.d *Rebelles.*
38 Hebræorum rebelliones innumeræ.595.1.b
39 Hebræi beneficia ſceleribus corrumpebant.ibid.1.e
40 Hebræi in aduerſis obſequentiores, in ſecundis contumaciores.482.2.a
41 Hebræi peccarunt in petendo Rege à Samuële.584.1.c, &c.
42 Hebræis cur Arca eripiatur.202.2.c
43 Hebræi per vicennium, dum Arca fuit in Cariathiarim, non peccarunt 470.1.c,&c. *Arca cur ripiantur.*
44 Hebræorum deſidia in colenda Arca.141.1.e
45 Hebræos maior plaga poſt Arcæ, quàm ante Arcæ aduentum.201.2.d
46 Hebræorum clamoris ad aduentum Arcæ, cauſæ aſſignantur.188.1.c,&c.& 789.
47 Ingens Hebræorum comploratio, Arca capta.233.1.a
48 Hebræis data, & conſeruata aqua in deſerto ob merita Mariæ.226.1.b *Varia.*
49 Forma clamandi ante pugnam, apud Hebræos ſolennis. 189.2.b
50 Hebræorum clamor ad Philiſthinos ſatis diſtantes peruaſit.189.2.c
51 Pro Hebræis Deus è cælo dimicabat, ne ſibi victorias adſcriberent.514.1.b
52 Hebræi equis non vtebantur ob paupertatem, & Dei prohibitionem.200.2.b
53 Hebræorum figmenta.55.1.d. Vide, *Iudæus.*

HELI.

1 Heli primus Iudex ex tribu Leuitica, & primus Pontifex ex familia Ithamar. 239.2.c, &c. An dicatur Belial? 149 2.c *Iudex & Pontifex.*
2 Heli in præfectura quadraginta annorum fuit.240.1.a
3 Cur Heli inter cæteros Iudices non nominatur? 240.1.d, &c.
4 Heli ſucceſſit Samſoni Iudici.240.2 a
5 Heli Pontificio munere ſucceſſit Achitob, non Samuël. 240.2.a
6 Heli efficax non ex merito, ſed officio ſacerdotis. 391. 1.c *Heli virtutes.*
7 Pietas, & religio Sacerdotis Heli.246.1.d
8 Heli plurimis virtutibus inſtructus.250.2.c,&c.
9 Heli pluris Arcam, quàm populum, & filios faciebat. 232.1.d,& 246.1.c,& 250.2 c
10 Heli humilitas in puero Samuële interrogando. 114. 1.c
11 Heli patientia in ſubeundis pœnis à Deo immiſſis.119. 2.d,& in morte filiorum 241.1.b,& 242.1.b
12 Heli beneuolentia erga ſuum monitorem.123.2.c
13 Heli culpam cognouit, & pœnam non contempſit.106. 1.a,b
14 Heli prudentia.50.1.b,& 99.2.c,& 114.1.c
15 Heli excepta in filios indulgentia perfectus fuit vlt. 105 2.c. Seſſio illius non vitio tribuenda.231.1.c,2.a *Peccatum.*
16 Plura peccata Sacerdoti Heli tribuuntur.149.1.b
17 Heli peccatum hyperbolicè tantùm dicitur inexpiabile. 92.2.b
18 Heli filios non corripuit, quia mitiùs cum illis egit, quàm oportebat.89.1.a. de ignauia conuincitur.19. 1.a, 24.1.c
19 Cæcitas Heli ex qua cauſa, & quanta fuerit? 235. 2.d
20 Heli cæcitas explicatur.16.2.c,17.1.a *Cæcitas.*
21 Heli cæcitas, myſticáne, perfecta, an inchoata fuerit? 20. 1.b,&c.
22 Heli cæcitas, naturaliterne, an diuinitùs contigerit? 20. 2.b,c
23 Heli cognouit reuelationem Samuelis diuinam fuiſſe. 44.1.d,&c. *Qualis erga Samuelem.*
24 Heli ætas quanta, cùm Samuel à Deo vocatur? 44.1.c,2. a,b
25 Heli quoad ſapientiam Prælato neceſſariam, Samueli præfertur.49.2 a
26 Heli patrem ſe oſtendebat Samueli.99.2.a,&c.
27 Vnde cognouit Heli Deum cum Samuele loquentem? 100.1.a
28 Heli cur interrogauit Samuelem? 99.1.c,&c.
29 Heli non fit reuelatio in eius pœnam.25.2.e
30 Heli vltimo loco punitur, vt grauiùs ſuorum clades videndo puniretur.251.1.e *Supplicia & mors.*

31 Heli iuxta oſtium templi cecidit,quia filij ibi peccauerunt.239.2.b
32 Variæ aſſignantur rationes cur Heli è ſella retrorſum cecidit.239. 1.b, &c.
33 De Heli ſella aliquæ ſententiæ ponuntur.238.2.b,&c.
34 Heli ſedes ſublimis,ad portam templi poſita.230.2.d
35 Colliſio Heli, diuerſis modis ſignificatur.238.2.c
36 Heli,audita Arcæ captiuitate,cur expirauit?245.2.c,&c.
37 Heli repentina morte occubuit. 237. 1. d. Ob ruinam. 238.1.c,& ob Arcæ captiuitatem.238.1.a, &c.246.1.c
38 Circunſtantiæ mortis Heli notantur.238.2.b,&c.
39 Heli non obiit eadem nocte,qua dicitur caligaſſe. 229. 1.c
40 Heli die obiit, nuntia de captiuitate Arcæ audiens.229. 1.c
Non fuit damnatus. 41 Heli caſu, Synagogæ ruina ſignificatur.252.1.b
42 Heli fuiſſe damnatum, affirmant aliqui.248. vſque ad 250.Negatiua ſententia probabilior.250.1.a
43 Heli purgatorium non euaſit.251.1.c
44 Heli ſatisfecit pœnis pro culpa.250.1.c
Filij Heli. 45 Filij Heli iuxta Septuaginta maledicebant Deum,iuxta Hebræos ſe ipſos.88. 1.b
46 Heli filij Arcam portarunt.180.2.c
47 Heli filiis præcepit, ne de prælio ſine Arca redirent. 187.2.c
48 Filj Heli, cur omnium nouiſſimi in prælio moriantur? 206.1.a
49 Filios Heli æternam ſubiiſſe mortem, alij affirmant, alij negant.206.1.c,&c.
Nurus 50 Heli nurus nuntiatam viri mortem dolet.243.1.a, &c.
51 Stupor nurus Heli vſque ad mortis articulum durauit. 254.2.a,&c.
52 Heli nurus ſe incuruauit, vt motu corporis dolorem minueret.253.1.c
53 Heli nepos videtur non periiſſe in originali, quamuis non circunciſus. 255.1.c
54 Heli,quia non facit iam cognita,vlteriùs facienda non didicit. 25.2.b
55 Cur Heli cor expauefcit. 231.2.b,&c.
56 Cur Heli curſorem appellet filium.236.2.a

HELIAS.

1 Heliæ oratio, cæli clauis.125.1.a
2 Helias extra templum ſacrificans, non peccanit.393.2.c
3 Helias non tam Regem Achabum, quàm reginam Ieſabelem fugiebat.171.1.c
4 Heliæ lacrymas, ac preces Deus extorquet, vt pluuiam det populo.51.1.b,&c.
5 Aqua Heliæ manibus infuſa multiplicabatur. 225. 1. a, &c.
6 Helias ex diuina præſentia diuturnam vitam habuit.137. 1.c
7 Helias loca Sanctorum perluſtrauit,antequàm raperetur. 482.1.c,&c.
8 Heliæ currus hoſtibus incendium minabatur, illi verò voluptates miniſtrabat.358.2.b
9 Helias currus, & auriga dicitur,quia agebat & docebat. 145.2.a
10 Cur Helias pallium integrum, non diuiſum reliquit. 300.1.d
11 Helias, & Henoch de ligno vitæ paſti æternitatis candidati.460.2.a

HELISÆVS.

1 Heliſæi oratio efficacior ad impetrandum, quàm Heliæ. 225.1.d,&c.
2 Heliſæus amaris herbis victitabat.617.1 c
3 Heliſæus perſpicacior, quàm eius miniſter.49.1.b
4 Heliſæus Regi moleſta nuntiare non audet, ſed grata. 94.2.c,& 95.1.a
5 Cur ab Heliſæo Naaman ſanatur.216.2.c

HENOCH.

1 Henoch ex diuina præſentia diuturnam vitam hauſit. 1.c

HERI.

1 Heri,& nudius tertius,quid ſignificet in Scriptura? 192. 2.a

HERODES.

1 Herodis conuiuium in ſepulchrum vertitur.264.1.a
2 Declamatio Hebræorum in Herodem & Archelaüm tria millia ciuium in templo iugulantes.626.2.c

HIERVSALEM.

1 Hieruſalem,id eſt,viſio pacis,Chriſtum pacem non vidit. 553.2.b
2 Hieruſalem dicitur Vallis ob profundam ſcelerum voraginem.640.1.c.Dicitur ſaxoſa,quia Prophetas lapidabat.ibid.Idolis ſubdita,humilis facta eſt. 1.d
3 Hieroſolymam adorandi cauſa Gentiles veniebant. 196. 1.b,&c.
4 Qui pro Hieroſolyma defendenda ceciderunt, Sanctorum albo aſcribi videntur.206.2.a,&c. *Templum.*
5 Hieroſolymæ templum quanta religione ab Imperatoribus fuit habitum. 196.1.b,&c.
6 Hieroſolymam & templum,Deus & Angeli deſeruerunt ob peccata.204 1.a,&c.
7 Hieroſolymæ templum ob peccata ſuppliciis repletur & ruit.204.2. c,&c. Vide *Templum.*

HOLOCAVSTVM, HOSTIA.

1 Holocauſtum de victimis maſculis fieri oportebat. 425. 2.d. Vide *Sacrificium.*

HOMO.

1 Homo cur filius Dei,& imago dicitur,non verò Angelus? 25.2.b.Cur nec mulier imago Dei dicatur.64.1.c *Perfectiones hominis.*
2 Hominis nomen fortitudinem ſignificat, & decorem. 198 1.c
3 Hominis perfectio.48.1.c. Humanitas Sole clarior.419. 2.c
4 Homo hominem diuina docet, vt humana conditio extollatur.34.2 b
5 Hominem per hominem doceri vult Deus. 35.1.c, &c. 115.2.d
6 Homines quanto pretio ſe æſtiment 350.2.b
7 Si homo Deo militat,omnes creaturæ ei militant.525.1.a
8 Homo extra Paradiſum creatur, ne intumeſcat. 543.2.c Non laudatur,ne ſuperbiat.48.1.c
9 Homines naſcuntur liberi, peccato fiunt ſerui. 628.2.a
10 Homo ex viliſſima materia conditur ad humilitatem conſeruandam.48 1.a,&c *Superbia, & miſeria.*
11 Homo vltimus creatur, ne ſuperbiret.47.2.d
12 Homo miſeriis omnibus immergitur, ne ad ſuperbiam erigatur.48.2 b,&c.
13 Vilitas hominis tunc agnoſcitur, cùm Dei ſublimitas cognoſcitur 39.2.c
14 Homo primus in creaturis, non vltimus in ærumnis. 261.2.b
15 Hominum felicitas infortuniis obnoxia.239.2.c. Vide *Felicitas.*
16 Homines quò plus puniuntur,eò magis effrænes.343.1.a
17 Homines ipſo Dæmone deteriores.285.1.d,&c.
18 Etiam feræ humanis artibus manſueſcunt. 557. 2.c, &c.
19 Homines effœminati exploduntur. 197. 2. d,&c. Vide *Effœminati.*
20 Homines rerum dominium non habent,& ſibi ipſis ſunt alieni.361.1.b,&c.
21 Homines nihil ſuum habent, de quo glorientur.351.2. c.nec dominatum in ſenſus.2.d
22 Humana præſidia vana ſunt,niſi diuinis firmentur.523. 2.c.per totam Sect.
23 Humanæ fragilitatis conſideratio ſuperbiam deprimit. 55 1.c,&c.
24 Homo. Vide *Vir.*

HOMICIDIVM.

1 Homicidæ ſui etiam homicidis ſunt ſæuiores. 462. 1.c, &c.
2 Homicidij ſcelus quàm graue ſit, exponitur. 651. 2.b, &c.

HONOR.

1 Ad honores tardè incedere,non volare. 37.2.a. *Fugiendus.*
2 Ad honores Chriſtus non conuolat, ſed diabolus.103.2. b,&c..
3 Honores qui captant, non labores, ſimiles Lucifero.55 1. 2.d,&c.
4 Quem quis amat, ab honoribus remotum vult.567.1.b
5 Honores mutant mores. 228. 1. c, & 376. 2. d, & 388. 2.d *Honor cauſa malorum.*
6 Ad honores euectio, ad infamiam acceſſio eſt. 287.1.d
7 Vbi quis honoratus,ibi deiectus.306.1.c
8 Ex honoribus humanis ille peior, qui eſt maior. 559.2.c
9 Aliqui in honoribus conſtituti virtutem amittunt, & ſuperbiam contrahunt.565.1.d,&c. per totam Sect.
10 In honore regio germinat vitiorum ſeges.ibid.2.a

11 Ex

11 Ex honore occaſio ruinæ Angeli & Adæ.565.1.c, &c.
12 Dauid,dum paſtor, iuſtus; honore regio virtutum fecit iacturam.566.1.a,& b
13 Quæ mala honores conſequantur.567.1 a
14 Honores virtutum præmia fiunt aliquando vitiorum incitamenta.613.2.d
15 Ab honoribus ſe excuſans meretur laudem.37.1 b
16 Qui ab honorum culmine cadunt,nec à limine ſalutantur.295.2.a
17 Plùs honoris pecunioſo,quàm nobili viro defertur.350.1.c. Vide de hac re, *Pecunia*.
18 Honor totus in muneribus.359.1.b
19 Honoris gratia,aliquando pluralis numerus adhibetur.475.1.d
20 Honor iniuriæ debet reſpondere.420.2.c
21 Qui pro honore Dei non pugnant, puniuntur.434.2.c. Vide *Dignitas.Imperium.Regnum.Ambitio*.

HOSPES.

1 Hoſpes vacuus duriter, muneribus plenus humaniter excipitur.575.1.d
2 Hoſpites olim cum lætitia dimittebantur.389.1.c
3 Theſaurus eſt hoſpitum aduentus.623.2.a

HOSTES.

1 Hoſtes fortiter victi repere non audent.154.1.c
2 Hoſtes à Deo permittuntur,vt diuina mandata obſeruentur.ibid.1.a
3 Dei hoſtes, eiuſdem fiunt prædicatores.395.2.d
4 Hoſtes. Vide *Inimici*.

HVMILITAS.

1 Humilitas principium ſanctitatis.46.2.d
2 Humilitas Deum à cælo traxit.47.1.a,& cum humilibus Deus habitat.126.2 d, & 419.2.b
3 Ad humilitatem maieſtas Dei inclinatur.47.1.b
4 Nihil magis Deum ad miſerandum inflectit, quàm prompta humilitas.366.1.b
5 Humilitas coram Deo.55.2.c.&c.
6 Humilitas gloria eſt.63.2.b, & 285.2.d,pulchritudinem exhibet.419.2.b
Omnia impetrat. 7 Humilitas vitam dat.71.1.d
8 Plùs humilitas, quàm ſublimitas impetrat.101.2.b
9 Humilibus diuina indignatio parcit.278.1.c
10 Quò quis humilior,eò à Deo magis ſubleuatur.284.2.c
11 Humilitas obtinet,quod ſuperbia perdit.466.1.c
12 Humiles à Deo exaltantur,& remunerantur.46 2.d,&c. & 56.1.a,& 214. 2.d
13 Humilibus diuina myſteria reuelantur,ſuperbis abſconduntur.28.1.b,&c.
14 Humilibus bona conſilia dantur,non ſuperbis.358.2.a
15 Quò quis humilior laborando, eò altior contemplando.415.2.d
16 Humiliatio via ad gloriam & maieſtatem.591.2.b, &c. & 592.1.c,&c.
Via ad gloriam. 17 In humilitate imitandus Deus, vt in gloria videatur.591.1.a
18 Humiles nihil de ſe magnificè cogitant 45.2.a,& 46.1.a,& 2.d,&c.
Humiles non magnificè cogitant de ſe. 19 Humiles gloriam,& honores habent,& ignorant.45.2.d,&c.Si non ignorant,diſſimulant.46 2.b
20 Humilitas in celandis reuelationibus. 96.1.d,&c.
21 Humiles laudes audire nolunt.46.2.b
22 Humilitas cordis in humilitate ſermonis oſtenditur.142.2.a
Humilitas in loquendo. 23 Humilitas in Cherubinorum oculis, & aliis demonſtratur.284.2.c
24 Diui Pauli modeſtia de ſe humiliter loquentis.538.2.d
25 Humilitas in reſpondendo non datur, niſi detur emendatio.105.1.c
26 Humilitas in reprehenſionibus audiendis, & laudandis demonſtratur.125.2.a,&c.
27 Humiles omnem gloriam Deo, nullam ſibi tribuunt.517 2.a,& 528.2.b,&c.
28 Abraham, & Dauid omnes victorias non ſibi,ſed Deo referebant.520.2.a,&c.
29 Humiles in diſcendo, magiſtros reddit.116.1.b.& 117.2.a,&c.De hac re vide *Diſcipulus*.
30 Populus à Deo inſtructus,adhuc tamen à Moyſe inſtruebatur,ne ſuperbiret.35.2.b
31 Humilitatis exemplum.326.1.a
32 Humilitatis exempla imitanda.ibid.1.d
Varia de humilitate. 33 Humiles non contemnendi,quia terrent ſuperbos.322.1.b
34 Iuſti,quò plùs merentur,eò magis humiliantur. 326.1.c
35 Humiliora officia propinquioribus ſuis Deus commendat.74.2.d
36 Humilitas poſt peccatum facilis, ante peccatum difficilis.47.1.c,&c.& 2.a, &c.
37 Humilis initij conſideratio contemptum ſui parit.48.1.a.Iuſti,humiles.326.1.d
38 Humilitatem Iuſti præferunt vtilitati.326.2.c
39 Humiles ſibi indigni videntur à ſancto Rege gubernari.581.1.b
40 Humiles humile miniſterium non recuſant. 617.1.d
41 Humilitas vera eſt, quam quis libenter ſubit, non patitur.418.2.a
42 Humiles etiam in bello trophæa erigunt.637.2.c.Vide *Superbia*.

HYPOCRITA.

1 Exteriora Chriſtus contemnit. 204.1.a Vide *Cor*.

I

IACOB.

1 IAcobi obedientia.67.1.a,& 2.a,&c.
2 Iacob,& Eſau,cur ſub eodem tecto apud patrem minimè conueniunt.298.1.a
3 Iacob fortior in tentatore, quàm in perſequutore fugiendo.171.1.b
4 Cur Iacob benedictionem à patre tulit,non Eſau?447. 1.b,&c.
5 Iacobus patrem ſuum hœdinis pellibus decipiens,à filiis hœdino ſanguine deceptus eſt.161.1.a
6 Iacobo de Meſopotamia in Iudæam redeunti, vtriuſque prouinciæ Angeli plauſibiliter gratulantur.418.2.d
7 Iacobus ſenex acutiùs videbat, quàm Ioſephus iuuenis.49.1.a
8 Quatuordecim annis ſeruiuit pro Rachel 351.1.a
9 Cur filij Iacob ſeptem dies: Ægyptij verò ſeptuaginta, eius mortem deplorarunt.243.2.c
10 Iacobum cum Diabolo luctari, Rabbini ſomniarunt.521.2.b
11 Iacob Deos ſub lectica abſcondit.294.2.c
12 Iacob non inter paternas delicias, ſed inter labores Chriſtum inuenit.517.2.c,&c.Vide *Eſau*.

IACTVRA.

1 In iacturis conſtantia Martyribus comparatur.241.2. d, &c.
2 Iacturam temporalium patienter iuſti ferunt. 241. 1. b, &c. Vide *Damnum*.

ICHABOD.

1 Ichabod inglorium ſignificat.255.2.a,&c.

IDOLOLATRIA, IDOLA.

1 Idololatriæ anſam Deus Iſraëlitis auferebat.179.2. c, & aliis gentibus.424.1.a,&c.370.1.b
2 Idololatria hominum ſapientiam in piſcium ſtultitiam transfert.281.2.d
3 Idololatriæ cæcitas, & amentia.337.2.d
4 Idololatriæ peccatum,labor,dolor,& ægritudo.360.1.a
5 Idololatriare inutile.360.1.a,aberrare.327.1.b.371.1.c,& 474.2.d
6 Idololatrantes diuitiis ſpoliantur.204 1.a
7 Idola,cadauera.190.1.a.Riſu digna.131.2.c
8 Idola, vana,& inania.193.2.b,c,&c.
9 Idola errores.327.1.b,& 371.1.c,474.2.d
10 Idola ſuos cultores non ſeruant, ſed ab illis ſeruantur.289.2.d
11 Idola pariter cum Ægyptiorum primogenitis perierunt.193.1.c *Deus idola deteſtatur.*
12 Deus nec idoli nomen remanere patitur. 299.2.a.Et illud deteſtatur.475.1.a
13 Idolorum cultores Deum offendunt.301.1.d
14 Idolorum materia, licèt pretioſa, Deo execrabilis.474.2.b
15 Idola qui veneratur,in Deo non requieſcit. 473.1.d
16 Non ſolùm idola,ſed loca, in quibus celebrantur,auferenda.475.1.b
17 Omne ſculptile olim ſeueriſſimè prohibebatur.369. 2.a
18 Idololatris parcere volebat Deus, non niſi rogatus. 51.2.b
19 Deus idolum contriuit,ne ex cineribus idololatria pullularet.474.2.a
20 Ethnici mures colebant, vt deos. 324.1.a. Syri & Nabuchodonoſor piſces.281.2.b *Idolorum varia effigies.*
21 Perſæ ignem adorabant, vt Deum, quem vt hoſtem fugiebant.324.1.c,&c.

22 Qui monſtroſas idolorum figuras colunt, arguuntur. 281.2.a

23 Pluris idololatræ ſimulacra, quàm ipſos deos faciebant. 317.2.b,&c.

24 Idola ad Arcæ ingreſſum deiiciuntur. 331.2.c,&c.

Varia de idolis. 25 Idolis puniuntur Philiſthini. 331.1.b

26 Idolis diem feſtum celebrantes, mœſtum experiuntur. 203.2.a

27 Idola auferenda, vt fertilitas detur. 442.1.a

28 Idola cultoribus ſupplicium præbent. 324.1.c

29 Idololatriæ peccatum lepra periculoſius. 495.2.d

IECHONIAS.

1 Iechonias natione Hebræus, profeſſione Gentilis. 430.2.d

IEIVNIVM.

Clypeus, & gladius in vitia & Diabolum. 1 Ieiunio anima, tanquam clypeo operitur. 502.2.c

2 Ieiunij clypeo omnia vitia & Diaboli tentamenta repelluntur. 502.1.b,&c.

3 Ieiunium eſt gladius, quo peccata iugulantur, & Diaboli ſuperantur. 502.2.c, &c.

4 Ieiunio peccata diluuntur, & pericula. 501.2 b,& 502.1. c, &c. Caſtra & murus terribilis ieiunium Diabolo eſt. 501.2.c,&c.

5 Ieiunium peccati pharmacum. 501.2.c

6 Ieiunium domandæ carnis remedium. ibid.2.c. Illo concupiſcentiæ ardor extinguitur. 502.1.e

7 Ieiunium animæ ægrotantis medicina. ibid. 1.d

Encomia. 8 Qui non ieiunat, à Paradiſo exulat. 501. 2. d. Ieiunio Paradiſus comparatur. 503.1.c,&c.

9 Quæ bona ſecum afferat ieiunium. ibid. 2.b

10 Ieiunium mentis cibus, & alimentum. 502. 1. b. Animæ pædagogus. 2.a, corpus reddit nitidius. 2. b. & fortius. 503.2.a

11 Ieiunantem Chriſtum Diabolus adorat, vt Deum. ibid. 1.b

12 Ieiunio etiam Chriſtiani Diabolo terribiles ibid. 2.c

13 Ieiunium ex hominibus Angelos facit. ibid. 2. b. Sub Angelorum tutela condit. 2.c

14 Ieiuniorum ſuorum collegis Moyſi, & Heliæ, Chriſtus ſe oſtendit. 504.1.d

15 Ieiuni par cum Deo domicilium habent. ibid. 1.e

16 Ieiunium beatitudo Paradiſi, virginitatis cuſtos. 503.2. d.&c.

Victorias de hoſtibus reportat. 17 Cælum militat ieiunantibus. 504.2 b

18 Ieiunium de hoſtibus victorias reddit. 504.2.a,&c.

19 Ieiunium præſidia è cælo vocat 505.2.b

20 Ieiunio Ezechias & alij de hoſtibus triumphatunt. 505. 1.c,&c.

21 Ieiunio Amalecitas Ioſuê debellauit, Solem continuit. 505.2.c,&c.& Soli par fit. 506.1.b.

22 Daniel per ieiunium leonibus terribilis. 505.1.d

23 Ieiunium membra ſolidat, feras exarmat, & ſtrangulat. 505.1.c,& 2.b

24 Ieiunij vires etiam Barbari cognouerunt. ibid 2.a

25 Ieiuni & flammas ſuperant & vndas. ibid. 2.c,&c.

De elementis, & orco. 26 Ieiunus etiam gehennali igni dominatur. 506. 1. a. A morbis, & à morte liberat. ibid. 1.c

27 In ieiunio vita, in conuiuiis mors. 506.2.a

28 Ieiunium qui frangit, morte dignus. ibid. 2.a

29 Ieiunium, clauis cæli. 506.1.b

Varia de ieiunio. 30 Ieiunatrius humanis, qui vult cæleſtibus epulari. 478. 2.c

31 Ieiunium poſt pœnitentiam conſequitur. 484 2.a

32 Ex ieiunij defectu tot ſcelera graſſantur in orbe. 502. 2.a

33 Chriſtus poſt Baptiſmum ieiunans Iſraelis intemperantiam caſtigauit. 481 2 a

34 In ieiunio extrema fugienda. 413.2 e

35 Longa & immoderata ieiunia in teneris ætatibus non approbantur. 413.2.b

36 Diuus Nicolaus bis in ſabbato infans ieiunabat. 310. 2.c

37 Multoties Hebræos ſine ſuperiorum iuſſu ieiunaſſe commemoratur 484.2.c,&c.

38 Publica ieiunia à Prophetis, & magiſtratibus indici ſolita. ibid. 2.d. Vide *Abſtinentia.*

Iudæorum ieiunia. 39 Iudæorum ieiunio diei naturalis ſpatio fames integra ſeruabatur. 485.1.c

IEHOVA.

1 Iehoua nominis efficacia, & vis. 312.1.c

2 Iehoua nomen etiam Alexander Macedo adorauit. 514. 1.b

IEPHTE.

1 Iephte filia morti ſe obtulit, ne obedientiæ deeſſet. 78.1.c

2 Iephte ab occidenda filia cur non impediatur, ſed Abraham. 78.1.b

IEREMIAS.

1 Ieremias puer dici prohibetur ob probitatem. 7.2.c

2 Ieremias Arcam Dei abſcondit. 245.1.a

3 Ieremiæ honori conſulit Deus. 393.2.d

IEROBOAM.

1 An Ieroboam legitimam habuerit regnandi poteſtatem. 609.2.d,&c.

2 Eius regnum quomodo dicatur indebitum. 610.2.b

3 Cur Ieroboam mutato habitu Reginam miſit ad Prophetam. 94.1.d

4 Ieroboam ex Regibus Iſraël grauiùs punitur, quia ex conſilio peccauit. 340.1.b,&c.

5 A Ieroboam ſacrilegio ſacerdotium vendebatur. 344.2.b

6 Ieroboam ſuppliciis in peius ruit. 344.1.c,&c.

IESVS.

1 Ieſus gemma pulcherrima. 2.§.8.

2 Ieſus nomen auguſtius, quàm Iehoua. ibid.

3 Ieſus nomen non niſi in corde nouo inſcribitur. 377. 2.a

4 Ieſum Sol, & Luna venerantes ad Ioſuë vocem ſteterunt. 419.2.c

5 Ioſuë vterque Ieſus Saluatoris typus. ibid. 2.d

6 Plus valet Ieſum corde concipere, quàm oculis videre. 575.1.d

7 Ieſus vbi non eſt, frigus eſt. 155.2 b

8 Ieſu nomine Dauid Goliam interfecit 512.1.b

9 Ieſu nomen die, ac nocte inuocandum. 18.2.b

10 Audito Ieſu nomine, Diabolus deficit. 304.2.c,& 309. 2.c.& incantatur. 312.a *Nomen Ieſu Diabolum fugat.*

11 Ieſu nomen oleum, in quo Dæmon ſuffocatur. 304. 2.d

12 Audito Ieſu nomine fugantur Dæmones. 311.1.b

13 Ieſu nomine peccatores etiam Diabolum terrent. 312. 1.c

IGNATIVS.

1 D. Ignatij, Societatis Ieſu Conditoris, illuſtre exemplum. 386.2.b

IGNIS.

1 Ignis proprium Diaboli domicilium. 305.1.c

2 Ignis Perſarum Deus. 324.1.c

3 Ignis currus Heliæ illi voluptatem, aliis incendia miniſtrabat. 338.2.b

4 Ignis fornacis Babylonicæ compedes ſoluit, ſolutos non tangit. 345.2.d

IGNORANTIA.

1 Ignorantia inuincibilis peccata excuſat. 357.2.a

2 Ignorantes, & rudiores Beata Virgo docet. 223.2.c

IMAGO.

1 Imaginem ſuam Deus in nobis non punit, ſed peccatum. 545.2.c

2 Vana Deorum ſimulacra, quanti ab idololatris fiebant. 317.2 b,&c.

3 Mos offerendi ſimulacra pro cruciatibus. 365.2.a

IMPERATOR, IMPERIVM.

1 Imperator potiùs ob probitatem, quàm ob ætatem eligendus. 6.2 b,&c.

2 Ad imperandum pueri, ac iuuenes eliguntur. 8.1. c, &c. 9.1.c

3 Facilius imperare difficillima, quàm implere facillima. 251.2 b

4 Imperium quam ætatem poſtulet. 8.2.c,&c.

5 Imperare aliis facilius eſt, quàm ſibi 36.1.a

6 Imperare neſcit, qui priùs non obediuit. 42.2.b, &c.

7 Imperatoris Theodoſij in audiendo D. Ambroſium humilitas. 563.2.b

8 Imperatorum religio erga templorum limina. 296.2.b

9 Imperantium reſſera, conſultatio. 339.1.d,&c.

10 Imperatoris boni eſt poſſeſſa retinere, & amiſſa recuperare. 519.2.c

11 Qui imperant, ſolùm viuere dicuntur. 531. 1.b

12 Imperatores ſuperbi celſæ poteſtates dicuntur.611.2.c
13 Quanti maximam ſui ſpem fallunt, ſi forte imperant. 565.1.c
14 Qui dominantur, alios contemnunt.38.1.a
15 Dominandi officium homines ſimiles Deo facit.64.1.b
16. Imperio digni diuitiarum oſores. 573.2. d. Vide *Rex. Prælatus, Dignitas. Honor.*

IMPIETAS, IMPIVS.

1 Impietas moribunda procumbit.391.2.c
2 Impietatis malum, inextinguibile.108.2 b
3 Impij propriis retibus capiuntur.334.1.c,&c.
4 Impij ab iis, quos necare conantur, trahuntur ad mortem.334.2.c

IMPRECATIO.

1 Imprecationes cur multoties accumulentur.609.1.b

IMPROBITAS, IMPROBVS.

1 Improbitas nullum peccandi finem facit.595.2. c
2 Improbus improbo ſimilis.559.1.d
3 Improbi malo reſiſtunt maioris calamitatis metu. 239. 2. d
4 Improbi. Quære *Peccator.*
5 Propter improbos, carceres Dæmonum dicuntur domicilia.313.1.a

INCVRATIO.

1 Incuratio à variis & oppoſitis effectibus oriri poteſt. 253.2.a,&c.

INDVSTRIA.

1 Induſtria humana cum diuina coniungenda.176.1.c,&c.
2 Induſtria humana non omittenda, licet de diuino auxilio ſimus ſecuri.ibid.2.a, &c.

INFERI.

1 Peccatores per Dæmones torquentur, quibus ſeruiebant. 293.2.d

INFIRMITAS.

1 Infirmitates à peccato cauſantur. 360.1.c. Quære, *Morbus.*

INCIPERE, INCEPTIO.

1 Incipere in Scriptura idem valet, ac complere. 87. 1. a, &c.
2 Inceptio vehemens conſummatio reputatur.ibid.2.a

INGRATITVDO.

1 Ingratitudo fugienda.175.1.b, &c.
2 Ingratitudo diuitum in Deum maxima.650.2.b
3 Ingratitudo in Deum nihil ab idololatria differt. 527. 1.c
4 Ideò Lucifer periit: quia donorum ſibi gloriam vſurpauit.528.1.a
5 Seruo peior, qui patronum poſt libertatem offendit.498. 1.c. Vide *Gratitudo.*

INIMICVS.

1 Dei inimici ſuas laudes inuiti modulantur.389.1.d,e
2 Inimicos Ethnici cum charitate ac reuerentia nuncupabant.152.1.b
3 Inimici aliquando educant, quos interficere valebant. 334.1.a,&c.
4 Inimici etiam filij, & fratres appellandi. 152.1.c,&c.
5 Inimicorum teſtimonia in damnum ſuſpecta, in laudem firmiora eſſe ſolent.394.1.c.per totam Sect..
6 Inimici teſtimonium efficacius quàm amici. 317.1.c, & 396.1.c
7 Inimicus ſuſpectus encomiaſtes non eſt. 396. 1. c. Vide *Hoſtis.*

INIQVITAS.

1 Iniquitatis nomine intelligitur pœna.93.1.b

INIVRIA.

1 Iniuriæ propriæ æquo animo tolerandæ.585.1.c,&c.
2 Iniuriis laceſſiti iuſti totos ſe ad orandum conferebant. 589.1.d,&c.& 394.1.a
3 Iniurias quamplurimæ mulieres in ſacra pagina pepercere in typum Deiparæ.224.1.b,&c.
4 Præſtat mori quàm iniurias diuinas videre.247.2.d
5 Iniuriæ ſilentio ſuſtinendæ exemplo Deiparæ.224.1.c
6 Iniuriam infert Deus ei, qui illam fecit.336.2.a
7 Iniuriarum, quæ in Sanctos inferuntur, acerrimus vltor Deus.600.1.d
8 Iniurias Dei iuſti ægriùs patiuntur, quàm proprias.594. 1.c.& 602.1.d
9 Iniuriæ propriæ tolerandæ, diuinæ vindicandæ.633.1. d
10 Iniuriæ aliorum, non noſtræ vindicandæ.63.2.a
11 Per ignominiarum gradus Ioſeph ad Regnum aſcendit. 590.2 d
12 Iniuria fraterna. Vide *Frater.*
13 Iniuriæ honor debet reſpondere.420.2.c

INNOCENTIA.

1 Innocentiam iuſtorum tuetur Deus.390.2.d
2 Innocentia raro, ac difficilè cum humilitate coniungitur.47.2.a,&c.

INVIDIA, INVIDVS.

1 Inuidia, potentiæ comes.268.1.b
2 De inuidia Ioſephus vt fratres probaret, plus detulit Beniamino.496.2.b
3 Inuidi aliorum bona non vident, ſed mala 22.1.b
4 Inuidi, ne aliis bona videant, malunt mala pati.328.1.d
5 Inuidi aliorum malis lætantur.337.2.c
6 Magnum eſt, quod inuidi admirantur.394.2.b
7 Inuidus ſeuerè vapulat a Deo.430.2.c

IOAB.

1 Ioab non à Dauid, ſed à Salomone occiditur, vt incautior occidatur.293 2.a

IOACHIN.

1 Ioachin Rex ſeruus idolorum ſtigmaticus.650.1.d

IOANNES.

1 Ioannes Baptiſta cur in præſentia non laudatur à Chriſto.472 2.c *Baptiſta.*
2 Baptiſta in vtero ob Chriſti præſentiam exultat.138 2.c
3 In Baptiſta ſolùm, quod Dei vox ſit, attendendũ.63.1.a,b
4 Baptiſta habitum pœnitentiæ gerebat.33.1 d
5 Ioannes Euangeliſta à Magdalena diſcere non erubeſcit. 117.1.c *Euangeliſta.*
6 Ioannes Euangeliſta virginitatis cultor eunuchus dicitur.621.1.c
7 Euangeliſta ob virginitatem Deiparæ cuſtos.216.1.b

IOB.

1 Iobus patientia magis nituit, quàm reliquis virtutibus. 120.2.c,&c & 241.2.b
2 Iobus ſcidit veſtimenta ſua, maioribus ſe offerens flagellis.120.2.c
3 Iobus prædas paſſus, indeprædabilis dicitur.241.1.c
4 Iob temporales iacturas perpeſſus Martyribus comparatur.241.2.c
5 Iob comam totondit ad bona corporis dimittenda.121. 1.b
6 Iobus amittendo opes, æqualiter meruit, ac ſi illas largiretur.120.1.c,2.a.& 241.2.a
7 Iobi nuntius, Diabolus, vt acerbiùs vulneraret, abſque mœroris ſignis peruenit.230.2.a
8 Iobus caſtitatem coluit.558.2.c
9 Ob Iobi calamitatem eius amici formidabant.85.1.c
10 Iob terribilior Diabolo nudus, quàm diues.241.1.c
11 Cur Deus Iobi filios non duplo reddidit.460.2.d, &c.
12 Iobum amor erga filios, ab adoratione non retardauit. 420.1.c. Illius moderatus luctus in filiorum morte.244 2.c
13 Iobi theſauri non aurum, ſed pecora.614.1.b

IOEL.

1 Ioël etymon.553.1.c
2 Ioel primogenitus Samuelis, Vaſſeni etiam dicebatur. ibid.1.d

IOSEPH PATRIARCHA.

1 Ioſeph à pueritia ad imperandum inſtruebatur.536.1.c

2 Ioſeph

2 Ioſeph ſuum inter ſtellas honorem non attendens, fratribus ſerviebat.46.1.c
3 Ioſeph puer à docendo reuocatur.97.1.d
4 Ioſeph in pueritia patri charior, quia moribus ſenex.83.1.a
5 Ioſeph ſomnij experientiam habebat, ſed pater intelligentiam.48.2.e
6 Ioſeph ſomnia manifeſtauit, non impunè.96.1.e,2.a
7 Ioſeph ſexdecim annos natus Ægyptiam ſeruitutem tolerauit.310.2.b
8 Ioſeph cur pallium cum Ægyptia non diuiſit.200.1.d,e
9 Ioſeph fugiendo adulteram fortiſſimus.170.2.d
10 Ioſephum ſui domini benignitas à peccato retrahebat.185.1.b
11 Ioſeph vnà cum Deo in carcere incluſus carcerem honorauit.64.1.d. Vincula aurea reddidit.ibid 2.a
12 Ioſeph de Ægyptia triumphans fit liber,illa ſerua.629.1.c,&c.
13 Ioſeph, antequàm ſomnium aperiret, coronatus in Regem proceſſit.447.1.d
14 Ioſeph plus detulit Benjamino, vt fratrum charitatem exploraret.496.2.d
15 Ioſephi fratres ob tria peccata triduo in carcere fuere. 161.1.a
16 Ioſephi fratres eum vendiderunt,vt non adorarent,ideò adorarunt.333.2.c
17 Ioſeph in occultandis fratrum peccatis, prudentia, & charitas.288.1.a
18 Ioſeph ſuo exemplo vrbem Sichimam purgauit.543.2.e
19 Ioſephus per laborum gradus ad Regnum aſcendit.590.2.d
20 Ioſephus olim dictus ſomniator, Saluator mundi dictus eſt.591.1.a

IOSEPH DEIPARÆ SPONSVS.

1 D.Ioſeph fuit Virgo,vt Chriſtũ purior tractaret 449.1.d
2 Ioſephum inter & Mariam Chriſtus, tanquàm inter lilia paſcebatur.450.1.a
3 Ioſeph ob reuerentiam B.Virginem dimittere volebat,ſe illius conſortio indignum iudicans.326.1.e

IOSEPH AB ARIMATHÆA.

1 Cur Ioſeph diues appelletur, dum petit à Pilato corpus Ieſu.448.2.a

IOSIAS.

1 Ioſias octennis cœpit cum laude regnare.310.2.b

IOSVE.

1 Ioſuë Bethſamita Ieſum Saluatorem ſignificabat.419.2.c
2 Ioſuë pluribus mundis anteponitur.412.1.b
3 Ioſuë non fœcunda, ſed infœcunda ſibi elegit.572 e
4 Ioſuë benignitas erga peccatorem confeſſum.236.2.c
5 Ioſuë de Gabaonitis nil malè ſuſpicatus.338.1.c
6 Ioſuë quia Moyſis miniſter, eius ſucceſſor.43.2.c
7 Ioſuë ex Moyſis ſupplicio timebat 85.1.d
8 Cur Moyſis, non Ioſuë funus lacrymis honoratur.243.4.a

IRA.

1 Ira à Deo aliena.315.1.a,&c.& 1.d,&c.
2 Ira Dei non obruit peccatores, ſed eluit.245.1.e
3 Ira Dei in iniquis ad iniquitatem tantùm terminatur. ibid.2.d,&c.
4 Ira non apud Deum, ſed apud homines theſaurizatur. 315.2.a
5 Ira radix diſcordiarum.405.2.a
6 Ira etiam germanos ſeparat.ibid.2.b
7 Ira excæcat mentem.573.2.c

ISAAC.

1 Iſaac ſeptimeſtris fuit.254.2.a
2 Iſaac obedientia.73.2.c.
3 Iſaac perfectio eximia.556.1.a
4 Iſaac ob continentiam & obedientiam longiorem vitam duxit.71.2 c,&c.
5 Iſaac ſeruitutem morte difficiliorem cenſuit.199.1.d
6 Iſaac non grauabatur lignis, quibus comburendus erat. 426.1.c
7 Iſaac cur deſcendere in Ægyptum prohibeatur.70.2.c

ISAIAS.

1 Iſaias cur periculoſæ legationi ſe offerebat. 121. 1. a
2 Iſaias pollutus labiis dicitur, quia Regem non audacter corripiebat.563.1.b

ISBOSETH.

1 Iſboſeth inter ſpicas triticeas occiditur.463.2.b

ISMAEL.

1 Iſraël latrocinia non exercuit.137.2.d
2 Iſmaël fratrem Iſaac ad nefarium ſcelus prouocabat. 39.2.e

ISRAEL, ISRAELITÆ.

1 Iſraël ſimilis matutino tempori, & diſſimilis.587.1.e
2 Ex Iſraël ingens bellatorum multitudo.433.2.e
3 Iſraël virorum frequentiſſimus.413.2.a
4 Iſraëli, ne ſuperbiat, diuina præſidia conferuntur. 514.2.b
5 Iſraël populus omnibus ſuperior,par effici optat.636.1.e
6 Quibus armis Iſraëlis filij vtuntur ad Philiſthinos profligandos.514.2.c,&c.
7 Iſraël Philiſthinis, vice mutata,imperauit. 520.1.e
8 Iſraëlitis in exitu de Ægypto montes ſubſtrauit Deus,vt plana via graderentur.304.1.d
9 Filij Iſraël à regibus, vt iumenta tractantur.626.1.a
10 Iſraëlitæ ab idololatria nullo modo potuerunt coërceri.647.2.b
11 Iſraëlitæ ſeptem idolis ſeruientes,ſeptem gentibus traduntur puniendi.153.2.e
12 Inter Iſraëlitas & Philiſthæos, quæ cauſa bellorum. 153.2.b.Reges Iſraël, vide *Rex*.
13 Iſraëlitæ ad mulierum illecebras incitabantur à vitulo mulierum inauribus efformato. 281. 1. c. Vide *Hebræi. Iudæi.*

IVDA.

1 Iuda regnum cur leuiùs punitur à Deo, quàm Samaria. 301.1.b

IVDÆA.

1 Iudæa prouincia ſublimior erat Palæſtina.384.2.b
2 Iudæa ab Spiritu ſancto derelicta.640.2.d
3 Iudæa ſolitudo dicitur, quia nec Chriſti verba audiebat. ibid.2.c

IVDÆI.

1 Deus peculiarem Regem Iudæorum ſe præſtabat. 587.2.d,&c. Cur peculiaris Rex eſſe voluerit.588.2.b
2 Iudæi primogeniti Dei.556.2.c, &c. Dei amor erga Iudæos arctior.588.1.a
3 Iudæi Sabbatarij dicti, ob ieiuniorum obſeruantiam. 484 2.c,&c. *Cæcitas & contumacia.*
4 Iudæorum cæcitas 210.2.a,& 636.1 b,& c
5 Iudæi Gentilibus peiores.641.1.d,&c.
6 Iudæi ipſis Dæmonibus tenaciores.641.2.b, & Iuda proditore.2.d. Etiam cælo, & ære fuſo duriores.645.1.d
7 Iudæi obſtinati, nec ſuis commodis ad pœnitentiam reuocantur. 648.1.b,&c.& 649. 2.b,c.Nec propriis ſuppliciis deterrentur.645.1.c,&c.
8 Iudæi potius mori volunt, quam reſipiſcere.645 1.d, & 646.2.c.Salutem perdiderunt,quia Saluatorem eiecerunt. 587.2.d
9 Iudæi nullis Prophetarum dictis acquieſcebant, ſed in contrarias abibant partes.540.2.b
10 Iudæis ſeruis ferrum, non verbum, aures aperiebat. ibid.
11 Iudæorum obſtinata durities in credendo.642. 1. b, &c. *Incredulitas.*
12 Iudæi nec miraculis,nec oraculis fidem adhibebant. 641.1.e
13 Iudæi plures poſt aduentum Chriſti,quàm antea perietunt.201.2.e
14 Iudæi pigri, & ſurdi,ad credendum.53.1.d
15 Iudæi, vt iumenta, Chriſtum non agnoſcunt,ſed præſepe.614.1.2.b
16 Iudaïci populi malitia.131.1.d
17 Iudæi in minimis claudicantes, in maxima ceciderunt. 60.1.d
18 Iudæorum arrogantia notatur.580.2.a
19 Iudæorum ſuperbia.586.1.b
20 Iudæorum inuidia Barabbam, non Ieſum appellantium. 586.2.c
21 Iudæi à ſeruitutis vinculis ſoluti,plùs in vitia ſoluũtur. 343.2.c
22 Iudæi ignaui ſeruitutem morti præferebant. 199. 1.a, &c.

23 Iudæi

Quale erga Chriſtum. 23 Iudæi lucemam Chriſtum non videbant præ inuidia. 22.1.a
24 Iudæi doceri volebant à Moyſe, non à Chriſto. 52. 1.a
25 Iudæi, Chriſtum contemnendo, poſiciuam, & Moſaïcam legem violarunt.586.2.d
26 Iudæi externum petentes Regem, proprium amiſerunt. 587.1.b
27 Iudæi Chriſti adiutorium non reportarunt, quia eum reprobarunt.154.2.c
28 Iudæi Chriſtum lapidem adiutorij In lapidem ſupplicij commutarunt.518.1.a
29 Iudæi Chriſtum vulnerantes vulnerantur, & interficiuntur.336.d.2.a
30 Iudæi priuantur regno, quia Chriſtum ne illo priuarentur, occiderunt.335.2.d,&c.
31 Iudæi Chriſtum in perniciem Regem nolentes, Cæſari traduntur in perniciem ibid.2.c
32 Iudæi Romanorum gratiam ambire tentantes perdiderunt.335.1.b
33 Iudæi, vbi innocentes ſe oſtendunt, nocentes inuenti ſunt.ibid.1.a
34 Iudæi Chriſti ſanguine Paſcha profanantes, eodem feſto à Romanis eruentantur.303. 2.b
35 Iudæorum periit doctrina, quia Chriſti doctrinam petire voluerunt.325.2.c
36 Iudæorum populus deſtruitur, quia à Chriſto diuiditur. 300.2.c
37 Iudæi in Chriſto offendunt, & omni decore denudantur.252.1.c,&c.
38 Chriſti ſanguis Iudæis cauſa perditionis, Chriſtianis ſalutis.456.2.a
39 Iudæi Cæſarem ſponte ſua præoptantes, poſteà nec multis ſupplicijs Regem fatentur.626.2.c
40 Iudæi, tempore extra Eccleſiam, à Chriſto Domino ignorantur.404 1.b
41 In Iudæis refrigeſcit Dei charitas, quia luce Euangelica carent.355.1.b
42 Iudæi ſacerdotium perdiderunt, vt oſtendit Caïphas veſtem ſcindendo. 229.2.c
43 Iudæorum pontificia poteſtas omninò periit. 252.1.b, &c.
44 Iudæorum ritus, & lex, ne viuere putetur, Arca Romæ non conſeruatur.276.2.b
45 Iudæi in repellendo Chriſtum, & Barabbam poſtulando, profundè peccauerunt.586.2.a
46 Iudæi Chriſti pretium recipientes, Chriſtum non remittunt.612.1.a
47 Iudæorum ſuprema maledictio Chriſto in Cruce pendenti non credere.641.1.b
48 In Iudæos efficax argumentatio, quòd Chriſtus verus ſit Deus.202.2.c
49 Quod fides, & Scripturæ à Iudæis ad gentes transferantur, capta Arca oſtendit.205.1.d,& 252.1.c
50 Iudæi per naturam liberi, ſerui per peccatum.628.2.c
51 Ob Iudæorum peccatum, Ieroſolyma, & templum à Deo deſeritur.204. 1.2.&c.
52 Iudæorum triplex in Babylonem tranſmigratio diſtinguitur.275.2.a,&c.
53 Iudæorum multitudo potiùs mori, quàm ſeruire elegit. 625 1.c
54 Iudæi. Quære *Hebræi, Iſraëlitæ.*

IVDAS REX.

1 Iudas Rex leoni vigilanti comparatur.23.2.c

IVDAS PRODITOR.

1 Iudas confeſſionem ſignificat.489.1.b
2 Iudas minima contemnens in maxima peccata cecidit. 69.1.d
3 Iudas cur Apoſtolico collegio adſcribitur? 394.2.b,c
4 Iudas Euchariſtiam non ſuſcepit.450.2.b
5 In vltima Cœna ſumpſit panem, & non comedit.297.2.d
6 Iudas à Domino egrediens periit.137.1.c
7 Iudas facilius duxit patibulum, quàm conſcientiæ cruciatum.110.1.b
8 Iudas cur à cœnaculo exiuit? 297.2.b
9 Iudas in tempore non audiens Deum, ſupplex non auditur.627.2.b
10 Iudas pecuniam in templo collocat, ſe in infernum proiicit.351.1.d
11 Auaritia Iudam damnauit.575.2.c
12 Locus, vbi Iudas ſepultus, ob fœtorem inhabitabilis. 317.1.c
13 Iuda de medio ſublato, Chriſti gloria illuſtratur.256. 1.d

IVDEX.

Benignitas Iudicis. 1 Iudices præfecit Deus, Reges humana temeritas.635.2.c
2 Iudex mater ſit, ad amandum promptior, quàm ad puniendum.220.1.d
3 Iudex puniendo lacrymas effundat, & triſtetur 236. 2.d
4 Iudex benignè interrogans veram confeſſionem extorqueat.250.2.b
5 Iudex iniquus & ab æquis ſententiis proferendis excludendus. 144. 1. d. Eodem pœnæ genere punitur à Deo. 574.2.a *Iniquitas Iudicis.*
6 Ob Iudicum prauitatem nulla iuſtitia ſeruatur.512.2.c
7 Iudicum nulla integritas, nulla patroni veritas reperitur. 532.2. d. Iudex iniuſtus, qui iuſtitiam ſine muneribus non exercet.565.1.c,&c.
8 Iudex ignauus tali nomine indignus.240.1.c
9 Miniſter Dæmonis eſt, qui reprobos leniter punit.89. 2.a
10 Iudicum tribunalia, maleficiorum latibula. 533.1.a ibi enim ſcelera reperiuntur. 532.2.c
11 Iniqui Iudices forum negligunt, voluptatis locum eligunt.554.1.b
12 Iudicatura mores mutat, & in munerum acceptationem declinat.553.1.a
13 Nihil iniquius quàm Iudicem iniuſtitiam exercere. 578.1.b *Rectitudo Iudicis.*
14 Iudex non ſuis commodis, ſed aliorum vtilitati inſeruiat.537.1.b
15 Iudicis tribunal in loco ſancto figebatur, vt rectitudo ſeruaretur.537.1.c
16 Samuel, probi Iudicis exemplum.533.1 b. Salomon incorruptum iudicium exercebat. 577.2.d
17 Iudex bonus non ſuum affectum, ſed Dei voluntatem ſequitur 567.1.c
18 Iudex dicitur, qui quidquid ad bonum Iudicem ſpectat, facit.485.1.c
19 Iudices faciles eſſe non debent in iudicando.584.2.d
20 Iudex quidquid boni facit, ad diuinum cultum referat. 534.2.d
21 Iudicis munus precibus Deum pro populo adire. 508. 2.a
22 Iudices in iudicando faciles eſſe non debent.584.2 d
23 Ad iudicium requiritur feruens & cauſæ, & rerum cæleſtium contemplatio.485.2.d,& 534.2.d
24 Iudicibus prohibitum per media improportionata veritatem inquirere. 483.1.a
25 Sub Iudicibus omnis iuſtitia, ſub Regibus iniuſtitia. 635.2.c
26 Iudices ſeculares de re ſacra iudicantes, errant, & crimina læſæ diuinitatis incurrunt.358.1.a
27 Iudicum glorioſiſſimus Heli miſerrimè occubuit. 239. 2.b
28 Iudex munera non expectet.533.1.c
29 Corrupti Iudices vt lupi, apertè & occultè inſidiantur. 577.1.a *Munera Iudices corrumpunt.*
30 Iudicandi auctoritas muneribus eneruatur.576.1.c
31 Iudices muneribus cæcutiunt, obmuteſcunt. 573. 2.b, &c.
32 Iudex munerum acceptor excoriatur apud Perſas. 576. 2.b
33 Apud Romanos capite damnabatur.ibid.
34 Iudicum mentes, & oculos munera excæcant.572. 2.b, & 2.d,&c.
35 Iudices ſi ad veritatem obmuteſcunt, monſtri ſimiles. 573.2.b
36 Nihil pernicioſius, quàm Iudices munerum voratores. 573.1.d.per totam Sect.
37 Iudex Deum, Chriſtum, & Angelos Iudices incorruptos imitetur.577.2.a.&c.
38 Duo præclara exempla de Iudicibus, quorum vnus muneribus corruptus, alter incorruptus.578.1.c
39 Iudices olim ſine manibus, & ſine oculis pingebantur. 578.1.a
40 Vt Iudices Diabolus excæcaret, terræ poſſeſſionem inuaſit.ibid.1.b. Vide *Munera.*
41 Primum ferculum iudicialis menſæ olim in Luſitania atramentum.589.1.c
42 Iudices olim iudicia exercebant in portis ciuitatis, vt facilis litigantibus eſſet aditus.554 1.d
43 Chriſtus Iudex. Quære *Chriſtus.*

IVDICIVM.

1 Iudicio proprio nemo confidat.34.1.c
2 Iudicium proprium multis cauſa errãdi.35 2.d,& 76.2.d
3 Iudicium proprium deſerendum, ſequendum Prælatorum.65.2.c. Vide *Cognatio.*
4 Non temere iudicandum de aliorum culpis 264.1.d
5 Iudicium præceps cæcitatem conſequitur.574 1.b

IVDICII DIES.

1 Iudicium æternam damnationem ſignificat.643.2.c *Timor.*
2 De iudicio, timor vitæ pædagogus.368.1.d

3 Iudicij dies incertus, vt ſemper timeatur. 262.1.a
4 Primus & vltimus ſæculi dies iudicio deſtinatus, vt ſemper timeatur 86.2.b
5 Idem in iudicio particulari, & vniuerſali periculum. 262.2.b
6 Iudicium idem eſt, ac ſupplicium. 87.d
7 Iudicium media nocte exercendum, vt horribilis euadat. 201.2.a
8 Iudicio extremo Deus duplici manu puniet. 314.1.b
9 Chriſtus in die iudicij malos à bonis ſegregabit. 422.1.d, & 517.1.a
10 In fine mundi Dæmonum legiones inter ſe pugnabunt. 293.2.e
11 In die iudicij Arca fœderis apparebit pro aſylo. 279.2.d
12 Crux in iudicio celebritatem augebit. 280.1.e
13 Crux in extremo die bonis ſolatio, malis erit terrori. 280.1.a
14 Iudicij die, vt B. Virgo patronam ſe præſtet, in valle Ioſaphat fuit ſepulta. 225.2.d
15 Iudicium incipit à templo peccatis profanato. 204.2.a
16 In iudicio à Chriſto D. indigne Communicantes ignorantur. 463.2.d
17 Die iudicij Sancti à Chriſto laudati, ſe laudabiles non agnoſcent 46.2.b

IVRAMENTVM.

1 Iuramentum ad duos effectus etiam in Deo valet. 90.2.e
2 Vtrùm Deus iuret? ibid. 2. b. Et per quid, & quomodo? 91.1.b
3 Iuramento Dei noſtra infirmitas roboratur. ibid. 1.a
4 Dei nomine interpoſito, omnia vera indicanda. 104.1.e
5 Rex quidam à muribus occiſus, quia hic multoties iuramento vtebatur. 323.2.b
6 Pro iuramento, Sacerdotis dictum, olim habebatur. 356.1.a
7 Ad iuſiurandum magna olim reuerentia. 441 2.e
8 Qui Chriſti nomen contemnunt, Dæmonibus peiores. 309.2.e

I V S.

Eccleſiaſticũ. 1 Eccleſiaſtici nec iure ſui fori cedant, & ad ſæculare tribunal recurrant. 357.2.d
2 Melius cauſa cadere, quàm in alieno foro ſuſtentare. ibid. 2.e
3 Secularis poteſtas extra præſcriptum non euagetur. 358.1.a
Ius Regum. 4 Ius Regis ponitur primò pro conſuetudine. 607.2.e
5 Ius & lex diſtinguuntur aliquando in Scriptura. 607.2.d
6 Ad ius Regis bona priuata pertinent pro bono communi diſpenſando 607.2.a, &c.
7 Ius Regis ſignificabat arbitrium, non officium Regis. 608.1.e. Vide *Lex*.

IVSTITIA, INIVSTITIA.

1 Iuſtitiæ lex præſcribit aliena peccata occultare. 288.2.b
2 Iniuſtitia Regna corruunt 625.1.a
3 Iuſtitia Dei. Vide, *Dei iuſtitia*.
4 Iuſtitia. Vide, *Supplicium. Iudex*.

IVSTVS, INIVSTVS.

1 Iuſti ſaluandi in tres ordines diſtinguuntur. 214.1.d
Reuerentia erga iuſtos. 2 Iuſti pauci totum orbem dignitate antecedunt. 432.1.a, &c.
3 Iuſtus vnus pro tota vrbe, & orbe. 432.1.a
4 Iuſti ſua virtute locis ſanctitatem conferunt. 482.1.e
5 Iuſti Deo ſacri in filios Dei adoptantur. 401.1.e
6 Iuſtus vbi eſt, ibi templum. 467.2.d
7 E vita iuſtorum felicitas, è morte calamitas. 234.2.b
8 Iuſti moleſtiis omnibus carent. 147.2.b
9 Iuſti diutiùs viuunt. 224.1.e
10 Iuſtus, qui eſt, iuueneſcit. 8 2.e
11 Iuſtos ferocia animalia colunt & timent. 72.2.b
12 Iuſto eadem reuerentia tribuitur, & Deo. 602.2.b
13 Iuſtos qui contemnit, Deum contemnit. 601.1.d, &c.
14 Diabolus iuſtos veneratur, improbos contemnit. 312.2.e
15 Iuſtos Diabolus, non niſi dormientes inuadit. 309.2.e
16 Coram iuſtis Diaboli cor palpitat. 310. 1.e
17 Iuſtus feretrum Diaboli eſt, quo efferuntur. 306.2.d
18 A Iuſtis facillimè Diaboli conculcantur. 311. 2.b, vt formicæ. 322.1.d, &c.
19 Sanctorum in diuino obſequio celeritas. 424 1.e, &c.
Iuſti labores & pœna. 20 Iuſti laboribus non ſuccumbunt. 398.2.b, & 408.2.b
21 Iuſtus repentinæ morti aliquando ſuccumbit, vt per illam leuiora peccata expurgentur. 267.2.b
22 Iuſti ſuas pœnas Deo auctori tribuentes modeſtè patiuntur. 158.1.d
23 Iuſtis leniora peccata permittuntur, vt cautius in timore contineantur. 153.2.e
24 Iuſti diuinas inter virgas & ſupplicia conquieſcunt. 123.2.b
25 Iuſti, ne intumeſcant, à Deo colaphizantur, vt pueri. 316 2.a
26 Iuſti peccata perpetuò recordantur, virtutes obliuiſcuntur. 381.2.a, &c.
27 Deus de iuſtis omnem peccati ſuſpicionem vult abolere. 392.1.e, &c. & 2.d, &c. *Iuſtorum honorem tuetur Deus.*
28 Deus ſuo teſtimonio iuſtorum crimina anteuenit. 392.2.e, &c.
29 Iuſtos Deus in bello adiuuat, tertet. 156.1.b
30 Iuſtos qui lædit, pupillam Dei lædit 601.1.a
31 Iuſtos qui lædit, ſibi occultos eruit. 336.2.d
32 Iuſtis eadem in bonum cedunt, iniuſtis in malum. 338.2.b
33 Iuſtis coronatur Chriſtus. 424.2.a
34 Iuſtorum vita à Chriſto incipit, & Chriſto deſinit. 515.2.d
35 Iuſti omnia Deo referunt auxilianti. 517.2.a *Gratitudo & humilitas.*
36 Iuſti ſuorum operum gloriam, non ſibi, ſed Deo tribuunt 527.2 b, &c.
37 Iuſti quò plùs merentur, eò minùs ſuperbiunt. 326. 1.e
38 Iuſti humiles ibid. 1.d
39 Iuſti humiliati poſtponunt vtilitatem. 326.2.e
40 Iuſti cum Deo ſemper in idem iudicium conſpirant. 594.2.b
41 Iuſti ex alicuis malis incidunt in timorem 85. 1.b
42 Iuſti in ipſo cæli aſcenſu maledicas linguas patiuntur. 522.2. d
43 Iuſti de idolis triumphant 324.1.e
44 Iuſti verno tempore fruuntur, iniuſti hyemali frigore torquentur. 355.1 d
45 Iuſti animalia venenoſa à ſe expellunt, iniuſti in ſe compellunt. 313.2.a
46 Iuſtus Dominus dicitur. 629. 1.e
47 Iuſtus in ſeruitute liber, iniuſtus in libertate ſeruus. ibid. 1. d
48 Iuſtus ſoli Deo, peccator plurimis famulatur. 631.1 a
49 Iuſti abſque labore coronantur, iniuſti verò laborantes pereunt. 632.2.e
50 Qui non peccat, ſeruus eſſe non poteſt 628.2.e, &c.
51 Iuſtus, cur ſepulcralibus honoribus deſtituatur, iniuſtus cumuletur. 267.2.e
52 Iniuſtus pœna oculatur. 325.2.d
53 Vnius iuſti preces Rempublicam à periculis liberant. 311.2.e
54 Propter iuſtos Deus mitiùs punit. 301. 1. b. De hac re vide, *Oratio*. *Iniuſtus.*
55 Iuſtus. Quære *Sanctitas*.
56 Iuſtus flagellatus indureſcit, nec Deo querimonias exponit. 594.1. a. Vide, *Impietas*.

IVVENTVS, IVVENIS.

1 Iuuentus, & mors non diſtinguuntur. 260.2.d, &c.
2 Iuuentus ſenilis Deo placet. 383.1. b. Iuuentus matura laudatur. 7.2.e
3 Iuuentus optimum vitæ tempus, quia aptum diſciplinis. 95.2.d
4 Iuuenes bene morati ſenibus præferuntur. 4.2.d, & 5.1.e, & 8.1.b, &c.
5 Iuuenilis ætas morti obnoxia. 264.2.d
6 In iuuenes mors ab occulto iacula intorquet. 263.1.d
7 In iuuene ſenilis prudentia eſt. 1.b, & 82.2.e
8 Iuuenes non excluduntur à Magiſterio, nec ab imperio. 9.1.d
9 Iuuenes maturi eliguntur ad regimen. 1. e, &c. & apti ſunt ad gubernandum. 8.2.a, &c.
10 Iuuenis conſtanter arguat ſeniores, ſi ex officio teneatur. 97.2.a
11 Iuuenes quamplurimi ſe Deo obtulerunt de Diabolo triumphantes. 310.2.b. Iuuenes. Vide *Puer*.

L

LABOR.

1 Labores, via ſunt ad coronam, & gloriam. 590.1.d. &c. *Labor, via ad gloriam & dignitates.*
2 Poſt labores Chriſtus Rex gloriæ ſalutatur, non ante. 591.2 b
3 Grauiſſimis ſupplicijs digni, qui non per labores gloriam volunt hæreditare. 591.2.d
4 Gloriam affectantes ad laborum viam reuocantur. 592.1.d
5 Ad laborem ſponſa egredi iubetur, requiem dum appetit. 592.2 b
6 Iuſti anima poſt laborem inuitatur ad quietem. ibid. 2.e

7 Inter labores luuntur pœnæ, augentur merita coronæ. 179.1 b
8 Ad laborem, qui fortis eſt, magnis augetur opibus. 624. 2.a
9 Laborioſam Iacobus elegit viam ad patriam regreſſurus. 590.2.b
10 Singula præmia ſingulis laboribus reſpondent. 591.1.a
11 Omnia in laboribus, dextra & felicia. 591.1.c, &c.
12 Seruituris labor, gradus ad imperium. 590.2.a
13 Regnum ſtabile ac diuturnum non niſi per labores. 593.1.c
14 Sine labore gloriæ primarum dare, iniuſtum eſt. 592.2.a
15 Labor, medium neceſſarium, vt honor comparetur. 591.1.c
16 Inter labores Iobus Deum ſibi videre videbatur. 591.2.a
17 Labor non timetur, ſi Chriſtus adſit. 604.2.c
18 Deus cum ſuo populo laborabat, vt moleſtias ex parte releuaret. 605.1.d
19 Deus Iacobo viæ comitem ſe præbet, vt laborum ſit tutamen. 605.2.a
20 Chriſti comitas ad labores reddit promptiores. 605.2.c
21 Chriſtus labores expertus eſt, vt labores ſuorum conſolaretur. 605.2.c
22 Chriſtus etiam in cælo laborantibus collaborat. 605.2.d
23 Nullus eſt tantus labor, quem Dei ſocietas non emolliat. 602.2.d, per totam Sect.
24 Deus vt laborent homines, laborando præit. 545.1.d
25 Laborantibus ſuccurrit Deus. 284.1.c, & 2.c, &c.
26 In laboribus ad Deum confugiendum. 508.1.a, & 511.2.a
27 Iuxta laborum magnitudinem, laborum præſidia comparantur. 377.1.b
Variæ de laboribus. 28 Labor cum cibo comparatur. 591.1.d
29 Laboribus afflicti & non combuſti in rubo incombuſto exprimuntur. 591.1.b
30 Ad labores ſubeundos auiditas. 122.1.c
31 In laboribus lætandum. 121.1.c. Gratiæ Deo agendæ, 241.2.b
32 Laboribus hominum qui caret, in labore Dæmonum erit. 107.2.a
33 Laboribus multi ſatisfaciunt pro culpis. 250.1.c. Vide, *Pericula. Paßio. Tribulatio.*

LACRYMÆ.

1 Lacrymæ in gemmas congelantur. 19.2.c
Lacrymæ, quies. 257.2.a
2 Lacrymis turpitudines deaurantur, & qui luget peccata, totus manet aureus. 367.1.b, &c.
Lacrymandū pro peccatis tantùm. 3 Lacrymas pro culpis iuſti effundunt, impij verò pro pœnis. 436.1.b, &c.
4 Beati, qui peccata lugent, non rerum iacturas. 257.2.a
5 Lacrymanda potiùs ſpiritualia damna, quàm temporalia 257.1.d, & 2.a, & 2.c, & 259.1.d
6 Lacrymandum tantùm peccatum proprium, aut alienum. 243.2.a
7 Lacrymæ pro temporalibus tormenta, pro ſpiritualibus medicamenta. 257.2.d. Ruinæ ſpirituales tantùm lugendæ. ibid. 2.c
8 Lacrymæ non ſunt ad inanem gloriam effundendæ. 483.1.d
Vis lacrymarum. 9 Lacrymis & pœna & culpa abolетur. 493.2.a
10 Lacrymæ pœnitentiæ terrent Dæmones. 483.2.a. Virtutibus ſteriles fœcundant. 484.1.d
Lacryma moderanda in morte propinquorum. 11 Lacrymæ in morte propinquorū moderatæ. 244.1.c, &c.
12 Lacrymæ pro filiorum morte moderandæ. 244.2.c
13 Lacrymas in propinquorum morte ſuſtinens, Princeps putatur 244.2.b
14 Lacrymis parcendum in propinquorum funeribus. 242.2.c, &c.
15 Lacrymis mortui non proſequendi. 243.1.c, &c.
16 Qui lacrymatur nimium pro fraterna morte, punitur. 245.1.d
17 Luctus moderatus non condemnatur in propinquorum morte. 244.1.d. Sed à Chriſto docetur. ibid. 2.c
18 Lacrymatur Chriſtus in Lazari reſurrectione, quia ad vitæ miſeriam eum reuocabat. 243.2.c, &c.
19 Lacrymæ cognitorum quantùm valent. 413.1.a. & 401.2.b
20 Lacrymæ, condolentium lacrymis abſterguntur. 254.2.d
21 Lacrymæ naſcentium ob vitæ miſerias, & mortis debitum effunduntur. 160.1.c, d
22 Lacrymæ Xerxis. 159.2.d
23 Luctus mulierum vituperatur. 245.1.d
24 Luctus prolixus à ſapientia alienus. 244.2.a

LÆTITIA.

1 Lætitiæ pocula mortis veneno miſcentur. 284 2.a, &c.
2 Lætitia inanis ſuppliciis afficitur. 435.1.a
3 Lætitia clamoris & exclamationis cauſa. 288.1.c, &c.
4 Lætandum non de donis temporalibus, ſed de donatore. 585.d.2
5 Lætitia. Vide, *Gaudium.*

LAMECH.

1 Lamech Caïnum occidit, ſed pœnam propter confeſſionem euaſit. 488.1.b

LAPIS.

1 Quiſnam lapis fuerit in Bethſamitica valle poſitus. 420.2.a, &c.
2 Lapides quadri iuſti dicuntur. 241.1.b
3 Lapides dicuntur Chriſtiani. 424.1.b
4 Lapides Bedæ concionanti reſpondent. 236.1.a
5 Lapis Chriſtus dicitur. Vide, *Chriſtus, Petra.*
6 Lapis adiutorij quid ſit. 154.1.c, & 517.1.b
7 Variæ aſſignantur rationes, cur lapides in Scriptura eriguntur. 516.1 a, &c.
8 Lapides erigere in Scriptura prohibitum. ibid. 2.a
9 Lapides erexerunt Iacobus, & Moyſes ante legem. 517.1.a
10 Lapis quem Samuel erexit, adiutorij dictus. ibid. 2.a
11 Tres lapides in Scriptura memorabiles, vnum eſſe quomodo intelliguntur. 517.2.b
12 Lapis. Vide, *Petra.*

LATRO.

1 Latrones ſibi ipſis ſunt Cruces, & patibula. 320.1.b
2 Diuitiarum raptores, quam pœnam habebunt? 578.a, &c.
3 Latro bonus ex confeſſione culpæ ſpem habuit ad petendum regnum. 165.2.b *Bonus latro.*
4 Bonus latro patienter ſubeundo, Martyr euaſit. 241.2.c
5 Bonus latro confeſſione cælum adeptus fuit. 488.1.a
6 Latro crucis ſocius, gloriæ conſors. 592.1.b
7 Latro bonus ſaluatur, quia Virginem in Ægyptum fugientem ab aliis liberauit. 227.2.c

LAVS.

1 Laudes ſuperbire faciunt. 48.1.c
2 Inter laudes, humilitatis non obliuiſcendum. 46.2.b
3 Laudes clara voce, vituperia depreſſa indicentur. 288.1.b
4 De laudibus inimici dubitari non poteſt. 394.2.b, &c.

LECTIO.

1 Lectio profana procliuis. 142.1.b

LECTVS, LECTVLVS.

1 Lecto molli Chriſtus non iacet. 19.2.a
2 Lectus non gemmis, ſed lacrymis ornatus. ibid. 2.b
3 Lectulo molli qui cubant, deplorandi. ibid. 2.b
4 In lectulo dormientes Deus non alloquitur. ibid. 2.c
5 Lectulos duros Sancti optabant. ibid. 2.c
6 Lectuli ac molles decubitus reprehenduntur. ibid. 2.c
7 Lectus. Vide, *Dormire.*

LEO.

1 Leones non flagro, ſed metu cicurantur. 84.2.c

LEPRA, LEPROSVS.

1 Lepra in Scriptura abominabilis, & peccato ſimilis. 318.1.b
2 Lepra idololatriæ periculoſior. 495.2.d
3 In leproſo peccatoris imago exprimitur. 487.1.c, 630.1.d
4 Leproſus, cur apertum caput habere iubebatur. 630.1.d

LEVITÆ.

1 Leuitæ tota nocte diuinas laudes decantabant 25.1.c
2 Leuitæ ianitores. 93.2.b
3 Leuitæ ſeruilibus miniſteriis non vacabant. 427.1.b
4 Leuitæ & Sacerdotes circa latera tabernaculi diſtributi. 25.1.c

LEX.

1 Lex diuina fortes ac ſanctos efficit, qui illam amplectuntur.284.1.d

Diuina.
2 Lex diuina, vt ſeruetur, ametur.79.1.b
3 Legis diuinæ obſeruantia.340.2.a
4 Leges diuinas elementa cuſtodiunt, non homines.70. 1.a
5 Diuina Imperia non ſolùm opere exequenda, ſed etiam voluntate perſequenda.812.1.b,&c.& 474. 1.d
6 Præceptis diuinis nihil addendum, nec detrahendum. 415.1.b

Lex gratiæ.
7 In lege gratiæ maior rerum diuinarum cognitio.41.2. b
8 Lex gratiæ multò perfectior legali.41.2.b,& 52.1.b
9 In lege gratiæ mors non deploratur.243.b
10 In lege non exempla ſunt Monachorum non ægrotantium.237.2.c
11 Tota legis noua perfectio in Chriſto Domino continetur.463.1.c
12 Lex Eccleſiæ extra Eccleſiam non extenditur.273. 1. d. Vide, *Eccleſia*.

Lex vetus.
13 Legis veteris timor eſt? nouæ, amor. 299.2.a
14 Legis veteris cum noua ſimilitudo.283.1.c
15 Vtriuſque legis idem auctor Deus.ibid.c
Diuerſitas inter has leges aſſignatur.330.1.a
16 In lege antiqua ſummus Sacerdos nunquam ægrotabat. 237.2.a. Repente tamen interibat.2.b,& 266.1.a
17 In lege veteri mors acerbior, quia ad cælum non erat aditus.243.2.
18 Lex vetus euanuit,& extincta eſt.105.1.a
19 In eodem tumulo Moyſes,& eius lex conduntur.278.1.a
20 Duæ legis tabulæ, duo populi Iudaïci vbera.277.2.d

Tabulæ legis.
21 Cur priores legis tabulæ franguntur, non poſteriores.146.1.a
22 Legis tabulæ ab Arca non fuerunt extractæ.228.2. d,& 273.2.d
23 Legis libri, laborum ſolatium.612.1.a

Varia.
24 Dum lex ſtat, ſalutis ſpes conſeruatur.228.1.d
25 Lex, ſeu verbum Dei prius onerat, poſteà coronat.41.2.c
26 Qui alios à diuinæ legis obſeruantia retrahunt, iniqui, exleges.401.2.a
27 Legis iugum à Chriſto,& ab hominibus ſimul portandum.177.1.b
28 Quot leges Deus ponit, tot præmia promittit.401.1.c
29 Tota legis obſeruantia parentes odiſſe.403.1.c,2.a
30 Præcepti ſeueritas, principium lapſus.415.1.c.Suauiùs legibus, quàm Regibus ſeruire.584.1.a
31 In præceptis ſeruandis etiam Deus præbet exemplum. 430.1.a
32 Lex. Quære *Præceptum. Ius.*

LIBERALITAS.

1 Liberalitatis diuinæ eſt, non humanæ, non merita præmia largiri.447.1.d
2 Liberalior populus in offerendo quàm Reges.374.1.d

LIBERTAS.

1 Libertas prodigi, miſeram in ſeruitutem tranſit.647.1.c
2 Vera libertas ſeruire Deo. Vide *Seruitus*.
3 Qui libertatem repudiabat, illius auris in pœnam perforabatur.647. 1.a

Voluntatis libertas.
4 Libertas mundi, ſeruitus.628.1.a
5 Libertatis amore fœminæ ad mortem, vt ad immortalitatem, properant.625.2. a
6 Diuina præmia non neceſſitati, ſed libertati, conferuntur. 621. 1. b
7 Per libertatis conatum dona gratiæ, ad virtutum victorias promouemus.515.2.b,&c.

LIBIDO.

1 Libido. Quære, *Luxuria*.
2 Libido dominandi. Quære, *Rex*.

LINGVA, LOQVI.

1 Lingua vnica cur homini data 116.2.c
2 Lingua ad benedicendum, non ad maledicendum creata eſt 127.2 a
3 Loquens de ſe magnificè, irridendus.362.1.d,&c.
4 Loqui de rebus prophanis periculoſum eſt.127.1.c. Loquens terrena, terrenus 128.1.c, & 2.c
5 Qui loquitur de vanis, vanus eſt. 128.1.b. Qui de terrenis, vilis.ibid.1.c
6 Qui loquitur, ruinæ proximus eſt 55.2.b
7 Qui vanis loquitur verbis, peſſimis viuit moribus.141.2.c
8 Ad audiendum pronior ſit homo, quàm ad loquendum. 55.2.c.& 116.2.c
9 Lapides loqui, & ruſticè reſpondere, impudentium eſt. 635.1.a
10 De alienis malis honeſtè loquendum.103.2.d
11 Loqui cum hominibus moderatè, cum Deo frequenter. 13.2.c

Loqui cum Deo, & de Deo.
12 Loqui de Deo ac cæleſtibus diuinitatem oſtendit, ac ſanctitatem.127.2.c,&c.& 128.1.a
13 De Deo ſemper loquendum.127.2.b
14 Loquitur de Deo, qui Deum pectore claudit.126.2.c,&c.
15 Si artifices loquuntur de ſuis artibus, cur ſerui Dei de Deo non loquantur? 527.1.a
16 Qui de mundo non loquitur, de mundo non eſt. ibid. Loquens cæleſtia cælum eſt.128.2.d
17 Loquutio de Deo principatum dat.127.2. a. Iuſtum ab iuſto diſtinguit.ibid.d.Vide. *Verba.Sermo.*

LOCVS.

1 In ſacris locis modeſtia præcipuè requiritur.418.1.c,&c. Vide, *Sacra*.
2 Loci ſanctitas impios non tuetur, nec Sanctis loci peruerſitas nocet.204.1.c, &c.
3 In locis ſanctis ſine ſanctitate eſſe minimè præſtat. 105. 1.d
4 Quo loco licitè fiebant ſacrificia. Vide *Sacrificium*.

LOT.

1 Lot in Angelis Deum venerabatur.64.2.a
Lot ſeruos non caſtigabat, ideò rixandi inter eos occaſio.470.1.c
2 Lot proprio ductus conſilio, periculum, quod fugiebat, incurrit.76.2.d
3 Lot, & eius filij, ante ſupplicia timidi ad peccandum, poſteà verò audaces.343. 2.b
4 Lot magis luxuriæ, quàm ignis incendia fugiebat.171.1.a

Vxor Lot.
5 Vxor Lot æternam pœnam non ſubiit.250.1.c
6 Vxor Lot grauiùs punitur, vt relapſa 499.2.c.

LVCERNA.

1 Lucernæ in tabernaculo erant victimæ nocturnæ.23.1.c
2 Lucerna in tabernaculo, qua noctis hora extingueretur. 23.1.d

LVCIFER.

1 Lucifer de Seraphico potiùs, quàm de Cherubico ordine fuit.115 2.a
2 Lucifer diſcere nolens, ſtultus fuit.ibid.1.c
3 Lucifer ſolo nomine lucidus.412.1.c
4 Luciferi inſania conuincitur.174 1.b
5 Luciferi deſidia & ignauia grauiter arguitur.551.2.d
6 Lucifer cecidit ex nimia confidentia in Deo.174.1.b

LVCTVS.

1 Luctus. Vide, *Lacryma*.

LVSITANI.

1 Luſitani in Indiam nauigantes Euchariſtiæ ſubſidio fruuntur, faciendo, & in nauibus communicãdo. 164.1 b
2 Apud Luſitanos aruſpicum ſuperſtitionem olim fuiſſe, affirmant aliqui.332.1.d

LVXVRIA.

1 Luxuria interficit.205.2.d
2 Luxuria omnium infortuniorum cauſa.ibid.
3 Luxuriæ contagium omnes inficit, aſpectu etiam.321.2 a
4 Luxuriæ angores,& cruciatus.320.1.c
5 Luxuriæ angores, & cruciatus.361.1.a,&c.
6 Luxurioſos nec ſupplicia, nec anguſtiæ refrænant. 208. 1.a,&c.
7 Carnales, quadrupedes,& ſemper diſcordes.300.2.c
8 Luxurioſi concupiſcentiis, tanquàm incendiis æſtuant. 502.1.d
9 Qui concupiſcentias fouet, idololatra eſt. 474.2.d. Vbi concupiſcentia, ignominia.428.2.b
10 Concupiſcentiarum incendia ieiunio reſtinguuntur. 502.1.d,c
11 Laſciuiæ & turpitudinis idolum ſilentio prætereundum, ne aures polluat.281.1.b
12 Laſciuiæ ſymbolum, marini dij.282.1.a
13 Muliebres illecebræ vires eneruant ac ſuperant viros. 282.1.c
14 Libidinoſi per mures affliguntur.325.1.d
15 Præpoſteræ libidinis quales pœnæ.219.2 a
16 Amore infando poſſeſſus à Dæmone poſſidetur.321.1.b

17 Samſon

17 Samſon amori meretricio deditus robur amiſit, & pueris fit ludibrium.505.2.b
18 Quantum diuitiarum in concubinarum cultum viri tribuunt.616.1.d,&c.
Carnis tentatio. 19 Carnis tentatio non ſolùm fugienda, ſed etiam occaſio euitanda.171.2.c,&c.
20 Fortiſſimi viri in libidinum tentationibus fugiunt.170 1.d,c. Vt vincant.171.2.b
21 Carnis tentationes tanquàm peſtis fugiendæ. 170. 1. c Magis quàm ignis.171.1.a
22 Certior carnis victoria in fuga.171.2.a
23 Fortitudo, carnis tentationes fugere.170.1.d,&c.& 2.c, &c. De hac re vide *Tentatio.*

M

MACHABÆI.

1 MAchabæi tres fratres ob amicitias cum Romanis contractas morte temporali puniuntur.250. 2.a
2 Machabæorum mater ad corroborandos filios vbera oſtendebat.411.1.d
3 Machabæorum matris conſtantia.411.1.a
4 Machabæorum mater iu filus cruciata, ſepties fuit Martyr.251.2.c,& 410.2.c
5 Eadem in filiis, velut in cythara ſeptem chordarum Deo placebat.252.1.a

MAGDALENA.

1 Magdalena ob confeſſionem à culpa, & pœna liberatur. 487. 2. d,&c.
2 Magdalena pœnitens in præſentia Christi laudatur, non verò Baptiſta.47.2.b,& 490,1.c
3 Magdalena inſtrumenta peccati in pœnitentiæ inſtrumenta conuertit.501.1.c
4 Magdalena Virgines ſuperauit.491.1.a
5 Magdalena proprio nomine à Chriſto vocatur 57.2.c
6 Magdalena Chriſtum agnouit, audiendo, non videndo. 52.2.c
7 Magdalena Chriſtum tangere prohibetur, quia vitam Chriſti nondum vixerat.443.2.c

MAGI.

1 Magi Pharaonis fuère diuinitùs illuſtrati, vt dicerent: *Digitus Dei eſt hic.*341.1.c
2 Magi ſpe lucri ſocietatem cum Deo habere fingunt 349. 1.b. Vide *Vates.*
Reges Magi. 3 Magi Reges ſtellarum obſeruatores per ſtellam ad præſepe deducuntur.397.1.b
4 Magi ſtella ducti, adhuc tamen per homines ad Bethlehem ducuntur.35 2.a
5 Magi ad puerum adorandum, ſtabulum intrarunt. 387. 2.c
6 Magi cur ſolùm puerum adorare dicuntur.394.1.a

MAGISTER.

1 Magiſter, idem eſt, ac Cherub.185.2.b
2 Magiſter non deſinat eſſe diſcipulus.116.2.a. Ac diſcere. ibid.2.d,&c.& 118.2.a
3 Magiſter à diſcipulo, vt doceatur, efflagitet.118.1.b, &c. Diſcipulus fieri non erubeſcat 35 2.c,& 117.1.a,& c,&c.
4 Futuri gentium magiſtri prius humiliandi.390.1.b
5 Magiſter inſolens, & ſuo iudicio tantùm confidens accuſatur.118.2.c
6 Magiſtri diſcipulos filios appellant.99.1.a. Et patres dicuntur.1.c
7 Docentium, ac diſcentium vinculis charitas nectitur.34. 2.c,&c.
8 Qui ad magiſterium feſtinant, ſtulti.819.1.a,&c.
9 Magiſtri vigiles dicuntur.18.1.a
10 Improbi magiſtri ſuam tantùm curant vtilitaté.349.2.a
11 Magiſter ſine exemplo vitæ nil proficit.143.2.d,&c.
12 Nulla ars ſine magiſtro comparatur.34.2.d
13 Sine magiſtro vias vitæ ingredi non poſſumus.58.2.b
14 Ex penuria magiſtrorum ariditas in Eccleſia.113.2.d
15 De magiſterio gloriatur Chriſtus, non de dominio.54. 1.d. Virgo, vt magiſtra, ignaros docet.223.2.c.

MALCHVS.

1 Malchus Regem ſignificat.187.2.a,& 640.2.c
2 Malchi auriculam cur D. Petrus amputauit.640.2.c,&c.

MALEDICTIO, MALEDICERE.

1 Maledictiones in Deum, in maledicentes referuntur.88. 2. c
2 Benedicere ponitur in Scriptura pro maledicere. 103. 2. c
3 Solùm peccatum maledicendum, non peccator.346.1.c, &c. Vide *Benedictio.*

MALITIA, MALVM.

1 Malitia obtenebrat rationem.653.1.c
2 Malitiæ nomine malum culpæ, vel pœnæ ſignificatur. 384.2.c
3 Mala præuiſa minùs feriunt, repentina grauiùs cruciant. 246.1.a,&c.
4 Ex malis naturæ bona aliquando colliguntur.10.2.d
5 Qui malo alieno non ſapit, grauiùs punitur.374.1.c,&c.
6 Malis qui patrocinantur, grauiùs puniuntur.ibid.
7 Malorum occaſio euitanda. Vide, *Occaſio.*
8 Malorum occiſio, ſanctificatio bonorum eſt.298.1.d

MADIANITÆ.

1 Madianitarum Reges occidi à puero, indecorum putabant.311.1.d
2 Improbi de malis temporalibus dolent, non de ſpiritualibus.248.2.a

MANNA.

1 Manna ſignificat verbum doctrinæ, quò mentes nutriuntur.119.1.b
2 Manna Euchariſtiæ ſymbolum.446 1.a,449.1.c
3 Manna ſimile pupillæ oculi.446.1.b
4 Manna in manus Moyſis primum cecidiſſe narratur.449. 1.b
5 Manna inter pruinam & rorem claudebatur.449.1.d
6 Manna in vrna aurea ſeruabatur.ibid.2.a
7 Manna ſimile coriandro, qui diuiſus germinat, & ſerpentes necat.455.2 d,&c.
8 Manna vitam, & vires propagabat. 456.1.b, Sanitatem conſeruabat.ibid.1.d. Aliquando vitam eripiebat.ibid.
9 Manna corpus impinguabat.459.1.a
10 Manna Iſraëliticum populum inuictum ad pugnandum reddebat.460.1.c
11 Cur Hebræi poſt ſuſceptum manna dant pœnas, non verò anteà? 462.1.a

MANVS.

1 In manu dextera, æterna; in ſiniſtra, temporalia ſignificantur.248.1.b *Dextera, & ſiniſtra.*
2 Per dexteram, virtus; per ſiniſtram, vitium deſignatur. 413.1.c,& 414.2.c
3 Ad dexteram, vel ſiniſtram declinare, quid ſit.414 2.d,&c.
4 Manus dextera potiùs, quàm ſiniſtra à periculo vendicanda.448.1.c
5 Manus Domini idem eſt, ac virtus ad puniendum.314.1.c *Manus Domini.*
6 Manus Dei, pro maximo ſupplicio; digitus verò pro exiguo ſumitur.ibid.2.b
7 Manus Domini tangere, & aggrauari, in quo differant? 314.2.b,&c.
8 Quàm grauis ſit manus diuinæ tactus.314.2.d
9 Manus Domini fieri in Scriptura, quomodo dicatur.330. 1.c. Pro ſupplicio inflicto dicitur. ibid.1.d
10 Manus Domini facta ſuper aliquem, aliquando ſumitur in bonum, aliquando in malum.518.2.c,&c.
11 Manu Diaboli ad puniendum Deus vtitur.314. 1.a
12 Manus pluris æſtimantur, quàm aures.480.1.a

MANSVETVDO.

1 Manſuetudo propria hominis eſt.443.2.c
2 Manſuetudo diutius imperiū conſeruat.38.2.b,& 39.2.b
3 Manſuetudo commendatur in minis.337.1.c
4 Manſuetudo vincit omnia.227.1.a,& 579.1.d
5 Vbi minùs ſeueritatis, ibi plùs obſeruantiæ.345.1.b
6 Manſueſcunt feræ humanis artibus. 557.2.c
7 Manſueti Principes, diutiùs obtinent principatum.38. 1. b,&c.

MARE.

1 In mari rubro Ægyptij demerguntur pueros in illo demergentes.203 1.d

MARIA DEI GENITRIX.

1 B. Virginis figuræ Area.207.1.b, Ierichо.113.1.d, Nubes leuis.ibid.2.c. Maria ſoror Moyſis.220.1.a,&c.& 223.1.d & 226.1.b. Debbora.220.1.c. Eſther.ibid.2.a,& 223.1.c. Sara.223 1.c,& 224.1.a, & 226 1.d. Rebecca.221.2.b, & 223.1.a,2.b, Bala.220.2.c. Rahab, & arca Noë.221.1.d,&c. *Deipara ſymbola.*

2 B. Virgo, Arca legis & Legiſlatoris.209.2.a
3 A conceptione Virginis, December inter cæteros menſes coronatur.2.§.5.
Conceptio. 4 B.Virgo à peccato etiam originali remotiſſima, & libera. 212.2.c, & 213.2.b
5 B. Virgo Luna purior, quia defectus originalis expers. 213.1.a, &c.
6 B.Virgo ex omnibus Sanctis, peccati expers.214.1.a
7 B.Virgo cum Iudith victrice comparatur. 213. 1. c, & 214.2.a, &c.
8 B.Virgo nubes leuis, ſine peccati pondere.213.2.c
Conſtantia 9 Totus Chriſtus ex ſola Virgine formatus. 218. 1.b, &c.
iuxta cruc. 10 B. Virginis in Filij morte fortitudo & dolor.413.1.b
11 B. Virgo iuxta crucem in filio cruciata, fuit Martyr. 245.2.a
Aſſumptio. 12 B.Virginis aſſumptio cæleſti curiæ nouam gloriam cumulauit.216.2.c, & 217.4.a, &c.
13 B. Virgo cælorum Reginâ coronatur.216.2.c
14 B.Virgo in cælum aſſumpta terræ patrocinatur.224.2.a
Gloria. 15 B. Virgo gloriæ excellentiâ Angelos, & Sanctorum ordines ſuperat.216.1.d. vſque ad 217.1.c
16 In ſola B.Virgine maior gloria quàm in tota Curia cæleſti infra Deum.216.2.c
17 Ex B Virgine maior gloria Curiæ cæleſtis. ibid.2.c
18 B.Virgo palma, & corona Beatorum.217.1.c
19 B.Virgo omnes creaturas rationis expertes dignitate ſuperat, & ſanctitate.209.2.c. per totam Sect.
Dignitas & excellentia. 20 B. Virgo excedit Arcam fœderis.209.2.c, &c. Zachariæ candelabram.210.1.c. Moyſis tabernaculum, & Salomonis templũ.1.d. Paradiſum voluptatis. 2.a, Cælum.211.2 b. Lunã.213.2.a Sydera.212.1 b. Totum mundũ.ibid. 1.c
21 B.Virgo ſolo Deo minor. 16.2.b. Omnium creaturarum Regina.120.1.c, &c.
22 Omnia Dei deſiderabilia.272.2.a
23 B. Virgo proximè ad Deum accedit, in primo ſcilicet conſanguinitatis gradu.217.2.c
24 Matris Dei dignitas ſuprema, & inexplicabilis.218.2.d, &c.
25 B. Virgini ancillari maximus honor Regum filiabus. 216.1.c
26 Chriſtus de Matre gloriatur.218.2 d
Amor & ſimilitudo B. Virginis ad Filium. 27 Naturalis amor inter B. Virginem & Filium maior, quàm inter alios parentes.218.2.d
28 B. Virginis, & Chriſti ſimilitudo.ibid. Et vtriuſque pulchritudo.2.a
29 Filius idem cum matre 218 2.c
Gratia. 30 B. Virgo totam Eccleſiam. & tres iuſtorum ordines ſuperat in gratia.214.1.c
Sanctitas & innocentia. 31 Chriſti D.gratia in B. Virginem refunditur.218.2.b
32 B. Virgo homines, & Angelos innocentia ſuperauit. 211.1.c, vſque ad 219.
33 B. Virgo quodammodo potentiam peccandi non habebat.211.1.c
34 B. Virgo ſine peccato mundum peccatorum pondere leuauit.213.1.c
35 B. Virgo, vtpote innocens, pœnitentia non indigebat. 213.2.c
36 B. Virgo omnium mulierum ſanctiſſima.214.2.b
37 B. Virgo non ſolùm fœminis, ſed etiam ſanctis viris antecellit.ibid.2.d
38 Nullus Sanctus cum B.Virgine poteſt conferri. 215.2.b
39 B Virginis ſanctitas ſine menſura, & comparatione. 215.1 a & 2.c, &c
40 B Virgo in Sancto Sanctorum morabatur ibid.2.b
41 Sanctorum coronæ B. Virginis pedibus ſubiiciuntur. ibid.
Pro Deo habita. 42 B. Virgo aula Dei, & diuinæ ſpei.216.1.a
43 B.Virgo à Collyridianis pro Deo habita.217.1.c
44 B.Virgo mulier, & creata dicitur, ne Deus putetur.217. 1.d, & 2.a
45 Parum abfuit, vt D.Dionyſius Areopagita, B. Virginem Deum eſſe crederet.217.2 b
Scientia. 46 B. Virgo per reuelationem purè intellectiuam à Deo immediatè illuſtratur. 28.2.d
47 In B Virgine Dei virtus & ſapientia eſt.214.2.c
48 B Virgo turris Dauid ædificata ad docendum. 223.2.d
49 B. Virgo, vt Magiſtra, rudiores docet.223.2.c
50 Scriptura, id eſt, Euangelia à B.Virgine emanarunt.211. 2.a
Beneficentia & charitas. 51 B. Virgo homines, & Angelos illuminat.210.1.c. & 2. c, & 217.1 b
52 B. Virgo perpetuò ad Deum hominibus propitiandum inuigilat.182.1 b
53 B. Virgo mille oculos habet ad benefaciendum.222.2.c
54 B Virgo ſanitatem reddit, morbos fugat.226.2.d
55 B. Virgo mater plurimùm prodeſt ſuis filiis.227.1. b
56 B.Virgo mundi propitiatorium. 224. 1.c. Iuſtas preces non excludit. 2.b
57 In B. Virginis manibus beneficia multiplicantur. 225. 1.b, &c.
58 B.Virgo, tanquàm nutrix, iuſtos & peccatores alit.226. 1.d, &c.
59 B.Virgo cæli clauis, vt omnia aperiat.225.1.a *Patrocinium.*
60 Charitas B.Virginis in patrocinãdo hominibus.224.2.c Inſtar arcis nobis patrocinatur.467.2.b. Et aciei.227.1.c
61 B. Virgo in valle Ioſaphat fuit ſepulta, vt in extremo iudicio patronam ſe præſtet.225.2.d
62 A B.Virgine Ruth ſui populi patrona ſuperatur.226.1.a
63 B. Virgo, vt ſoror, nobis patrocinatur.226.1.c & 2.b
64 Propter B. Virginem Dæmones nos reuerentur, Angeli ſociant, Deus miſeretur.226.2.a, b
65 B.Virgo armis cingitur ad nos tuendos.227.1.c
66 B.Virgo turris in medio orbis poſita, vt omnibus patrocinetur.219.1.c *Omnia impetrat.*
67 Matri ſuæ Chriſtus negare quidquam erubeſcit.227.1.b
68 B. Virgo quidquid à Deo orat, exorat.226.2.d
69 B.Virgo Chriſti iram temperat.227.1.c
70 B. Virginis preces potentiores ad repellenda mala, quàm Heliſæi.225.1.d, &c.& Rachelis.2.b
71 Gratiarum fluenta ex meritis B. Mariæ proueniunt. 226.1.c
72 Per Virginem omnes virtutes & gratias accepimus.210. 2,d.&c.
73 B. Virginis precibus latro in Cruce ſalutem conſequitur.227.2.d
74 B.Virginis precibus moriens in peccato ad vitam reuocatur, vt ſaluetur.228.1.a
75 Perire nequit, pro quo B.Virgo intercesſerit.ibid.
76 Accedentes ad B.Virginem viuunt, recedentes pereunt. 227.2.c *Humilitas.*
77 B.Virgo nihil habens humile, de ſe humiliter ſentiebat.47.1.c
78 B.Virgo incarnationis gratiam abſcondit, ſed diuinus Spiritus illam manifeſtat.96.2.c, &c.
79 B.Virginis humilitas in diſcendo à paſtoribus. 114.2.d
80 B. Virgo nullam de Filio gloriam ſibi tribuebat. 218. 1.b
81 Humilitas pulchram Virginem reddit.218.2.a
82 B.Virgo ob ſuam humilitatem exaltatur.214.2.c. B.Virgo totam ſuam gloriam Deo curauit ſoluendam.528.2.c
83 B.Virgo obiurgare, & caſtigare neſcit peccatores 22... a *Manſuetudo.*
84 De B. Virgine nihil auſterum in tota Scriptura inuenitur, ſed tota ſuauis.222.2.a
85 B. Virginis miſericordia ab intrinſeco.224.2.b *Miſericordia.*
86 B.Virgo non ſolùm miſericors eſt, ſed etiam miſericordes plùs diligit.224.2.b
87 B.Virgo citiùs, quàm Filius ſuccurrit.219. 2.a.& 222. 1.c
88 In B. Virgine ſola miſericordia inuenitur, in Chriſto etiam iuſtitia 221.1.d.&c.
89 B. Virgo maluit mater peccatorum, quàm Regina mundi appellari 220.1.c, &c.
90 B.Virgo omnium mater.220.1.c.& 2.c, &c.
91 B.Virgo apis dicitur, quia tota miſericors.220.2.b
92 B.Virgo puniendo miſericordiam exercet.224.1.b
93 B.Virgo amicta Sole, hoc eſt, miſericordia.339.1.d
94 B. Virgo pluribus, quàm Rahab ſua prodeſt miſericordia.221.1.d
95 Miſericordia B.Mariæ omnibus communis.221.2.b. Et perpetua.221.2 c, & 222.2.a
96 B.Virgo, Auroræ, Lunæ, ac Soli ob miſericordiam comparatur.22..2.d
97 B.Virgo ad miſerandum velociſſima.222.1.a, &c. Velocior aliquando, quàm filius.2.c
98 Fatuæ perierunt, quia, Domina, Domina, non clamarunt.222.1.d
99 B. Virgo triumphans in patria, miſericordior, quàm in via.222.2.b
100 B.Virgo quatuordecim miſericordiæ opera in homines exercet, ſcilicet, paſcit eſurientes, &c. 222. 2.c. vſque ad 224.2.b
101 B.Virgo etiam non requiſita, miſeretur.219.1.c
102 Qui ad B.Virginem confugiunt, conſultiſſimi.221.1.b
103 B.Virgo confertur viduæ Sareptenſi.223.1.a
104 Tabithæ, 223.1.a. Rahab.ibid.1.d. Thecuiti, Reſphæ. ibid.1.c
105 Confertur B. Virgo Abigail, & aliis. 23.2.b. vſque ad 26.1.b *Varia.*
106 B. Virgo flos dicitur.1. §.4. Aurora, quia ſpes Solis. ibid.
107 B.Virgo, hortus ſemper virens ac luxurians.211.1.b
108 B.Virgo, cælum.211.2.c, &c. Dextera cæli porta.212. 1.c
109 B. Virgo à Patribus variis encomiis decoratur. 208. 2.a
110 Eua in gratiam B.Mariæ in Paradiſo naſcitur.213.1.d
111 Sola B. Maria ſine dolore peperit, quia voluptas non præceſſit.256.1.c
112 B. Virgo non tantùm ore, ſed manu laudes diuinas decantabat.215.1.c

113 B.Virginis mira obedientia. 413.1.
114 B.Virgo fœminis veteris Teſtamenti glorioſior triumphauit.309.1.d
115 Qui virgini ſeruiunt, ſanctificantur.218.1.e
116 Peccatores in B. Maria refugium habent. 221. 1. e, Etiam infimi. 2.a,& 223 1 b
117 B.Virgo mundi & mœſtorum ſolatium.223.2.e
118 B.Virginis deuotus æterna morte minimè damnandus. 280.1.a
119 B.Virgini D. Thomas ab incunabulis deditus.310.2.e
120 Erga B.Virginem reuerentia D.Ioſephi.326.1.e
121 B. Mariæ vocabulum & patrocinium Diaboli timent, pluſquàm exercitum.308.2.d
122 B.Virgo Dæmonem ſuppedaneum contriuit.308.2.d
123 B.Virgo lux, & Diabolis formidabilis.309.1.a, &c. & bonis ſpiritibus amabilis.310.2.c
124 B.Virginis deuotos Diabolus perhorreſcit.309.1.a
125 B.Virgo vires addit ad Dæmones profligandos.ibid 1.b

MARIA SOROR MOYSIS.

1 Maria ſoror Moyſis illum prope Nilum expoſitum liberauit.226.1.d
2 Ob merita Mariæ ſororis Moyſis aqua in deſerto data, & miraculosè conſeruata.ibid.1.b
3 Per Mariam & Moyſen populus à captiuitate liberatur. 223.1.d
4 Maria potiùs Aaronis mitis, quàm Moyſis ſeueri ſoror dicitur.220.1,a

MARTIVS.

1 Martius in terra Chanaan erat tempus meſſis.354.2.e

MARTYRIVM, MARTYRES.

1 Martyres appellantur,qui pugnando pro fide moriuntur. 206.2.e
2 Qui propriè Martyres dicantur? 207.1.a
3 Martyres ſunt,qui patienter bonorum iacturas,& ſupplicia ſuſtinent.241.2.d,&c.
4 Martyres non erubeſcunt,ſed gloriantur in Chriſti Cruce.289.2.a
5 Martyres, quò plùs puluere deturpari, eò glorioſiores. 411.1.b
6 Quot Martyrum funera, tot trophæa.ibid.1.b,& 2.b
7 Martyres,cæli aſtra,Eccleſiæ flores.412.1.a
8 Martyres ſeptem ſanctæ Felicitatis filij,candelabrum ſeptem luminum appellantur.411.2.b
9 In martyrio lacrymæ indecoræ.412.1.d
10 Ex continuis Martyrum prœliis,Eccleſia pace fruitur. 529.2.b,&c.
11 Martyribus ignis ad gratiam conducit.38.1.b
12 Martyrum carceres & vincula Dei templa,& ipſi Martyres.467.2.e
13 Martyrium Principum Apoſtolorum, ratione loci clariſſimum.284.2.b
14 Martyrum Reliquiæ Dæmones flagellant.195.1.e
15 Martyres carceribus incluſi Diabolum in propria domo conculcant.313.1.b
Conſtantia Martyrum. 16 Iuſtinæ virginis conſtantia in Martyrio D. Cyprianum ad fidem traxit.337 2. d. In martyrio lætandum. 412. 1.d
17 Plures matres filios ad martyrium conſtanter adhortatæ ſunt.4 0.2.c,& 411.1.b,& 2.e
18 Matris cuiuſdam fortitudo filium ad tormenta inuitantis.412.2.b
19 Animoſa mater ſuis humeris martyrem filium ad comburendum portauit.412.1.e
20 Conſtantia mira Theclæ Iaponenſis filios ad martyrium comitantis, & prouocantis.412.2.a, &c.
21 Machabæorum mater in filiis cruciata, dicitur Martyr. 251.2.e
22 Chriſtus cum Martyribus clauſus, carcerem, templum efficit.604.1.e
23 In Martyribus Chriſtus & patitur,& pugnat.ibid.
24 Martyrum genus à Chriſto D. vt à ſemine pullulat. 604.2.e
25 Martyres,Chriſto comite,nihil formidabant.ibid.1.e
26 Martyribus Chriſtus præſens inter tormenta. 605. 1.a
27 In perſequutionibus fuga non indecora.168.1.d, & 2.a, &c.Vide *Fuga*.

MASPHAT.

1 Maſphat, in quam Samuel populum congregauit, qui locus fuerit? 481. 1.b
2 Maſphat etymon.482.2.b,& 532.1.e
3 Maſphat erat regni ſedes, in qua Samuel iudicabat. 481,1.e
4 Maſphat orationis locus efficitur à Samuele. 482. 1. a, &c. & 1.e

MATER.

1 Matris amor erga filios. 67. 1.a, & 410.2. e, &c.& 413. 1. a
2 Mater in filios indulgentior,quàm pater, & fratres.219. 2. e
3 Mater ſemper humaniter reſpondet, pater aliquando duriter.222 2 a
4 Mater contendens cum viro dilectum filium magis honorare potuit 226.2.c,&c.
5 Matris viſcera filiorum mors cruciat.251. 1.d
6 Quàm difficilè fœminis etiam ſanctiſſimis filiorum amore non ſuperari.413.1.a
7 Matribus nihil iucundius natiuitate filiorum 253. 2. d. Filiarum tamen natiuitate non lætantur.ibid.
8 Matres bonæ plorant pariter, & cantant in filiorum funere.411.1.b,& e
9 Matres plurimæ filios ad martyrium exhortatæ ſunt. 410.Vide,*Martyrium*.
10 Matris animus in filiorum carnificina commendatur. 2.e,252.1.b
11 Mater vera non eſt,quæ Chriſto filios nõ amat.411.2.b
12 Mater ſe & filios perdit, quæ eis mundum relinquere impedit.403.2.d,&c.
13 Non ſolùm mater,ſed nutrix honoranda.227.1.b
14 In matrem filij gratia refunditur.217.2.b
15 Mater. Vide, *Filius*.

MATRIMONIVM.

1 Occiſio coniugis ad contrahendum cum vxore matrimonium, non erat olim impedimentũ dirimens.340 2.a
2 Status coniugalis abundat doloribus, virginalis voluptatibus.360.2.e
3 Coniugium Hebræis cum Gentibus prohibitum.393.2.b
4 Nefas olim cõnubia inter diuerſas Tribus copulare.408. 1.e.Solùm cum Tribu ſacerdotali & regia diſpenſatũ.1.d
5 Matrimonium. Vide, *Sponſa.Vxor*.

MATTHÆVS EVANGELISTA.

1 Solo Euangelio ſecundùm Matthæum hæretici Ebionitæ vtebantur.394.2.e.

MEDICAMENTVM.

1 Medicamenta, tormenta.267.1.d

MEL.

1 Mel Deo non offerebatur, quia ab impuro animali confectum.443.1.b

MELCHISEDECH.

1 Melchiſedech Rex iuſtitiæ,& Rex pacis.448.1.e
2 Melchiſedech fuit faber ærarius, de quo loquitur Iſaias. 458.1.b
3 Sem fuit Melchiſedech,qui panem & vinum obtulit,ideò eius mors ab Scriptura non deſcribitur.ibid.
4 Melchiſedech ſermo, cur interpretabilis dicatur. 187. 1.d

MELCHON.

1 Quis Deus fuerit Melchon.303.1.d

MEMORIA.

1 Memoria Dei nobis omnia facilitat. 138. 2. e. Vide *Dei præſentia*.

MENDACIVM.

1 Nemo ad ſuum dedecus mentitur, ſed ad honorem. 395. 1.b
2 Mentiri Deo, eſt Deum negare.500.1.d

MENSES.

1 Menſes, in quos olim celebritates [illegible]idebant, Reges dicebantur.2.§.5.

MICHÆAS.

1 Michæas Regi veritatem dicere, niſi adulatus, non audebat 94.2.e

MICHOL.

1 Michol ſemel peperit, ſed in articulo mortis.254.1.d

MILITIA, MILES.

1 Militaria negotia minùs pertinent ad fœminam.251.2 d
2 Milites ignaui fiunt, ſi deficiunt hoſtes. 153.2.d, &c.
3 Milites infirmiores in medio caſtrorum. 164. 2. d
4 Milites Lacedæmones in prælio calceis plumbeis, vel anchoris ad collum religatis, vtebantur, ne fugerent. 156. 1. d
5 Turba militum ſine ordine, victima ad mortem.155.1 b
6 In militia, quo ſtudioſiùs ſeruatur vita, cò faciliùs amittitur. 127. 1. d
7 Milites fuga non dedecet. Vide *Fuga.*
8 Exempla militum, & ducum nou fugientium. 156.1.c, 2. a
9 Militum exemplum qui pro expugnanda Maurorum vrbe occubuerunt.206.2.e
10 Vt vinci in proprio ſolo turpe, ita in externo vincere glorioſum 284.1.a
11 Diuerſitas inter ſæculi, ac Chriſti milites. 206.2.c,&c.
12 Miles inexpugnabilis, cui diuina præſentia patrocinatur.175. 1.e
13 Milites ad ſepulturam olim clypeo efferebantur. 187. 2. d
14 Milites Deo præſente, non tam præliantur, quàm delectantur. 137.1.b
15 Militum Indorum ſuperſtitio. 187.2.e
16 Deus aliquando ſuperari patitur milites, quos ad pugnam induxit 137.1.b
17 Miles, offenſo Deo, infeliciter præliatur. 153. 1. c, & 160. 1. e, &c.
18 Bonus miles non fugit ad euadendam mortem, ſed ad fortiùs pugnandum.169.1.e
19 Militum clamor multò ante pugnam imprudens 190.1. e, Vide *Clamor.*
20 Milites Hebræi pauperes ad pugnam aſcendebant. 272. 1. d
21 Milites per preces à cælo fulmina, & ad ſitim flumina conſequuntur.516. 1. d.
22 Marij milites muli dicebantur. 611.2.a
23 Militia. Vide *Bellum. Pugna.*

MIRACVLVM.

1 Miracula fiunt ſub noctis ſilentium. 291. 1. e. Et palàm ſub Solis aſpectum. ibid. 1. d
2 Miracula vult Deus, vt diuulgentur. 427.2.d, &c.
3 Miracula vt Chriſtus efficiat, noſtram cooperationem prærequirit.177.1.a
4 Miracula diuinæ omnipotentiæ improbi non attribuunt, ne conuicti Deo confiteantur.328.2.c
5 Miracula ſunt omnia Dei opera, quæ humanas laudes vincunt. 514. 1.d

MISERIÆ.

1 Miſeriæ corporis ſuperbiam comprimunt.38 2.b,&c.
2 Ad miſerias videndas, diu viuere, infelicitas.239.1.a. Vide *Labor.*

MISERICORDIA.

1 Miſericordiæ typus Sol. 221.1.c.Oliua.524.1.d
2 Miſericordia diuina noſtram requirit cooperationem. 175.2.e
3 Miſericordia diuina noſtra inaurantur peccata. 380. 1. a
4 Quatuordecim miſericordiæ opera à Virgine exercentur.222.2.e,&c.
5 Miſericordia diuina ex peccato vitam aufert.404.1.e
6 Miſericordia etiam in aduerſarios. 226. 2. b
7 Miſericordia diuina, abundantior iuſtitia.433.2.e
8 Ex miſericordia diuina, timor, non audacia peccandi oriatur.175.1.e. Abſit peccare, eo quod peccator à Deo recipiatur.174.2.e
9 Miſericordiam elargiri non vult Deus, niſi prius rogatus. 51. 2.b
10 Amens, qui ex diuinæ miſericordiæ largitate inducitur ad peccandum. 173. 1. a, &c.
11 Peccatores maximam de diuina miſericordia ſpem concipiant.486.2.c, &c.
12 Deteſtanda illorum malitia, qui ex diuina bonitate ad peccandum ruunt. 174.1.e, &c.
13 Miſericordes magis ab hominibus, & à B. Virgine amantur.220.1.b,c
14 Miſericordia diuina. Vide *Deus.*
15 Miſericordia B. Virginis. Quære *Maria.*

MODESTIA, IMMODESTIA.

1 Modeſtia Chriſti D.& B.Virginis commendatur.416.2.a
2 Modeſtia, pars & hæreditas Dei.416.2.b. In locis ſacris quam neceſſaria. 418.1.b, &c.
3 Modeſtiæ caſus, quod peior ſit, quàm vitæ in ſingulari Alipij exemplo oſtenditur.416.2.e, &c.
4 Modeſtia oculorum quàm neceſſaria. 417.1.d
5 Modeſtia oculorum, Phariſæo prætulit Publicanum. 416. a
6 Modeſtiæ vt conſuleret D.Petrus tunica ſuccinxit ſe.32. 2. d
7 Immodeſtia ſcelerum omnium prænuntia, & peſſimi animi index. 417.2. b,&c. Etiam cæci in immodeſtis vitia agnoſcunt 417.2.e
8 Immodeſtus omnia videt affectu contraria.516.2.d
9 Immodeſtia minima in Dei præſentia remouenda. 418. 1. c, &c.
10 Immodeſti Diabolo peiores. 418. 1. d, &c.
11 Quæ oculorum eleuatio non ſit damnanda? ibid.2. a. Quære *Oculus.*
12 Verborum modeſtia. Vide *Loqui.*

MORBVS.

1 Morbus patienter tolerandus. 159.2.e
2 Morbus occultus grauior & periculoſior.332.2.b
3 Morbo nunquam affliguntur, qui ſancti ſunt, aut ſacrificium Deo quotidie offerunt. 237. 2. a, &c. Monachi nunquam ægrotantes. 2. b
4 Infirmitates à peccato cauſantur. 360. 1. c
5 Quo morbo Philiſthini vapularunt à Deo. 315 2. b, &c.
6 Morbus Gallicus, quando à Gallia in Hiſpaniam defluxit. 316.2.e
7 Infirmi à Virgine viſuntur & ſanantur.223.1.b
8 Mos offerendi pro cruciatibus ſimulacra.365.2.b,b
9 Iniuſti de animorum morbis, nihil curant.215.1. d

MORS.

1 Mortis certitudo maxima, & nihil morte certius 259 2.c *Mortis certitudo.*
2 Mors antequam interficiat, interfeciſſe cenſetur.258.2.a Futura mors declinari non poteſt. 2. b
3 Moriendi verbum, regulariter non declinatur. 258. 2.c
4 Mors, neceſſitas appellatur. 259.1.a
5 Mortis admonitio, ex ipſo Adami habitu. ibid.2 c
6 In eodem loco Adam naſcitur, & Abel moritur; nam homines ad hoc nati, vt moriantur.259.2.c, &c.
7 Sola Patriarcharum vita poſt diluuium notatur ob mortis certitudinem. 259.2.a, &c.
8 De morte nec Gentilis Imperator Xerxes dubitauit. 259 2.d
9 Ab vtero in ſepulcrum egredimur.260.1.a
10 Orimur, & morimur, parum diſtant.260.1.b, & 261.2.b Infallibili nexu coniunguntur 260.2.a, & 261. 1.e
11 Morientium lacrymas naſcentium lacrymæ prædiuinant. 260.1.c
12 Sola mors ſine dubio contingit, vt naturæ debitum.260. 2. b, &c.
13 Vbi quis reſpirare incipit, & expirare.260 2.e, &c.
14 Ex vbertate naſcẽdi moriẽdi neceſſitas colligitur.261.2.c
15 Rerum mutationes vitam mutandam præſagiut.261.1.c
16 Omnia mundi tam naturalia quàm artificialia, & moralia in interitum ruunt. 261.1.b, &c.
17 Mors æquo pede omnem ætatem, ſtatum, ſexùmque proterit. 258.1.d, & 261.1.e, &c. 263 2.c *Æquo pede omnia proterit.*
18 Omnes præclari artifices, Legiſlatores, Duces, Reges, Imperatores, Oratores, Poëtæ, Philoſophi, & Sacerdotes, perierunt.261.1. c, &c.
19 Mortis hora incerta, ideò incautos repentina opprimit. 262.1.c, per totam Sect. *Hora mortis incerta.*
20 Mortis hora ignoratur, vt timeatur.86 2.b
21 Mortis incertitudo ſollicitum hominem reddat. 262. 1. e. Et ſemper timidum.262.1.c,&c. 2.a,&c.& 263.1.b
22 Mors reti & hamo comparatur. 262.2.e, &c. Sortis nomine ſignificatur. 2.d
23 Mortis ſtratagemata ad incautos opprimendos. 263. 1. b,&c.
24 Mors, vt fur & pirata, omnibus locis improuidos opprimit.263.1.d, &c.
25 Mors præterit ſollicitos, ſecuros prædatur.263.1.b
26 Mors inter ſalubres plagas graſſatur.ibid.2.e
27 Mors in conuiuia irrumpit, & cum eſca deuoratur.264. 1.a.& 269.2.d
28 Caluaria primum, & poſtremum Ægyptiorum Regum ferculum. 263.2.e
29 Inter delicias cõuiuales mors nõ infrequẽs.264.1.c,&c,
30 In iuuenes mors etiam ſua iacula intorquet.263. 1, d, & 264.2.d

31 Cum

31 Cùm quis magis à morte immunis videtur, tunc morti ſubditus inuenitur. 264.2.c
32 Mortis celeritatem peccatores agnoſcunt, & vitia minimè contingunt.265.1.d
33 Mors,temporalia bona,in flore deiicit. ibid.
34 Mors in iuuenes acrior ſæuit.ibid.1.c.Regibus,& dignitatibus inſultat. 2.a
35 Mortem Reges ſemper meditentur, & ab ipſa creatione recordentur.2.a
36 Mortis fuit admonitio, Pontificis vnctio,& Regis.266. 1. c
Mors repentina.
37 Plurima repentinæ mortis teſtimonia. & exempla.266. 2.a, per totam Sect.
38 Repentinæ mortis multiplex cauſa.267.1.c, &c. Etiam iuſti repentinæ morti ſuccumbunt, vt ſaluentur, aut vt improbi terreantur. 267.2.b,&c.
39 Mors repentina iuuenibus miſera, ſenibus miſerrima. 235. 1.c
40 Mors Heli repentina. 237.1.d
41 Mors repentina ex mœrore ac timore naturaliter euenit. 238. 1. c
Reges & Pontifices repentè moriuntur.
42 Reges & Principes repentinis mortibus aſſiduè patent. 267.2.d, &c.
43 Longa Regum ſeries,ac Principum externorum repentè morientium.268.1 b
44 Morti repentinæ catholici Reges ſuccumbunt.268.2.c, &c.
45 A ſummis Pontificibus mors repentina non abſtinet. 259.1.a
46 Breuiſſimæ ſummorum Pontificum vitæ colliguntur: quidam vnicum annum, alij menſes,alij paucolos dies impleuerunt. 269. 1.d, &c.
47 Ex prædeceſſorum mortibus ſuas debent timere ſucceſſores.269.2.b
48 Principes,cùm moriuntur,cæteris coæquantur.436.1.b
49 In morte miſerrimus, qui in vita glorioſiſſimus fuit. 239.2.d
50 Qui longiſſimam vitam ſibi promittunt,ad breuiſſimam contrahuntur. 69.2.c
51 Repentina mors fuit multis pro culpa ſatisfactio.250. 1. c,&c.
Mortis recordatio.
52 Mortis recordatio vtilis ad peccata cauenda.276.1.b Ideò non intermittenda.269.1.b
53 Mors optimus prædicator.270.1.b
54 Recordatione mortis Reges moderatè, & bene gubernant.171.1.b
55 Mortis contemplatio defectus in diuino obſequio corrigit.170.1 d.Vitæ contemptum parit.270.2.c
56 Inſaui,qui mortem agnoſcentes, non ſe præparant.265. 1. b
57 Cùm mors ante oculos obuerſatur,omnes diuitiæ vileſcunt. 375.2.c
58 Gaudia,mortis recordatione temperanda.265.2.c Etiam menſa ſit ſpecula, ex qua mors proſpiciatur.269. 2.b
59 Mortis recordatio in iuuentute.264.2.c
Mors iuſtorum non deploranda.
60 Mors Chriſtianorum non deploranda.243.2.b
61 Non mors, ſed vita Lazari deploratur à Chriſto.243. 2. c
62 In iuſtorum morte gaudendum. 245.2.c
63 Qui mortuos lamentantur, indigni vt ad videnda miracula admittantur.244.1.b
64 Deplorari non debet reſurrecturus.244.1.d,& 2.a
65 Mortis dolor ſpe reſurrectionis minuendus. 242. 2.c
66 Cum Chriſto mori,viuere eſt & coronari.603 2.c
67 Qui mortuos lugent,ſibi contradicunt.242.2.d
68 Sanctorum mors, qualis? 426.2.b
69 Mortuos lugere non debet,qui Deo ſacer eſt.ibid.d
70 Mortuo non condolendum, immò gratulandum: quia è malis euaſerit.243.1.a
Mors beneficium.
71 Mors, vt beneficium, gratulanda. 244.1.c
72 Morte è carcere liberamur.143.1.b
73 Mors fida ſtatio eſt. ibid. 1.c
74 Mortui non amittuntur,ſed præmittuntur.243.1.c Plorandi,qui illos plorant. ibid. 1.c
75 Mors,per gratiam Chriſti,facta ſomnus.243.1.c
76 In peccatorum morte largius lacrymandum.245.2.c
Peccatorum mors lamentanda.
77 Nuntium de malorum morte iucundum.232.2.b
78 Mors corporum non miſerabilis, niſi cum animorum ruina coniungatur.266.1.c, 2.a
79 In mortis hora peccata magis ſtimulant, & ditiora videntur. 110.1.d,& 2.b, &c.
80 Mors ſpiritualis magis lamentanda, quàm temporalis. 257.1.d, &c.
81 Rati moriuntur in Domino.12. 1.b
82 Timor de morte æterna vtilior, quàm de temporali. 358. 1. a
Mors propinquorum mitius flenda.
83 Fletus moderatus in morte propinquorum non condemnatur.244.2.d
84 Abraham Princeps putatur, quia in morte Saræ lacrymas retinuit.244.2.b
85 Sancti in propinquorum morte moderatè lacrymantur. 245.1.c
86 In morte filiorum moderatus luctus.244.2.c
87 Mortem filiorum patienter ferens commendatur.120. 1. d
88 Mortem filiorum inſignes viri fortiter tolerarunt.242. 1. c
89 In propinquorum morte vno tantùm die flendum, vt patres fecerunt.245.1 b,&c.
90 Liduuina in fratris morte nimium lacrymata à Deo punitur.ibid.1.c, d
91 Mortem propinquorum & dilectorum ſpectando, cruciamur.251.1.c,2.a. Vide de hac re, *Filius, Pater.*
Varia de morte.
92 Cur iuſtus aliquando ſepulcralibus honoribus deſtituatur,iniuſtus cumuletur.267.2.c
93 Mors crux eſt.267.1.b. Inter voluptates acerbior.266.2.c
94 Mortuos ſepelit Beata Virgo. 223.1.c,2.a Pro illis deprecatur.224.1.d
95 Æternitate dignos mors abripit.260.2.c
96 Mors Chriſti Domini. Vide *Chriſtus.*
97 Morientium ira & amor vindictæ. 291.2.c. Mors.Vide *Vita.*

MORTIFICATIO.

1 Mortificatione mortis ſententia præuenitur. 484.2.b Quære *Pœnitentia.*

MOYSES.

1 Moyſes Angelus dicitur. 35.2.c
2 Moyſes,naturæ miraculum,& plenè diuinus. 555.2.c
3 Moyſis dignitas.127.1.d
4 Moyſes,grauitatis, æquitatis, & veritatis in doctrina tenaciſſimus.140.2.c
5 Moyſes adhuc infans à Pharaone coronabatur.334.1.b Diadema ſibi impoſitum conculcauit. 385.2.c
6 Moyſes tardioris linguæ dicitur,quia infans oblatas ſibi prunas tetigit.385.2.d
7 Cur Moyſes ſe elinguem fateatur.561.1.c
8 Moyſes ad honores miſſus cunctabatur.37.1.a
9 Quadruplex Moyſis apud Deum excuſatio. 72.2. c. Cur legationem formidabat? 12.1.b.
10 Moyſis feſtina obedientia.81.1. c
11 Moyſes pro obedientia in mortem inuolauit.73.1.c, &c.
12 Moyſem obedientia reddit immortalem. 72.2.b
13 Cur Moyſes priùs interfecit Ægyptium, quàm Deo vacaret? 298.1.b
14 Moyſes acutior in audiendo,quàm Ioſuë. 49.1.a
15 Moyſes ſuas reprehenſiones ad poſteros euulgauit.124. 2. c. Reprehenſores honorauit. ibid. 2. d
16 Moyſes doctus à Deo,adhuc ab homine doceri cupiebat. 35. 1. c
17 Moyſes non peccauit,tabulas legis frangendo. 205.1.c
18 Moyſes,non vt dominus,ſed vt pater,gubernauit.38.2.b. Populi pædagogus.52.1 b
19 Moyſes Deum alloquuturus in rubo,operuit caput.630. 1. c
20 Moyſes ſemel calceos exuens, non amplius induit.73. 1. b
21 Cur Moyſis ſepulcrum abſcondatur? 289.2.c.
22 Moyſes & Area in eodem tumulo.278.1.a
23 Moyſem mortuum per aëra in feretro deportatum Rabbini ſomniarunt. 601.1.c,&c.
24 Cur Moyſis, non Ioſuë funus lacrymis honoratur.243. 2. a
25 Moyſis humilitas 45.2.d,&c.& 114.1.c,& 2.a
26 Moyſes etiam in morte non ſui,ſed populi curam agit. 337.2.a
27 Moyſis & Aaronis culpa fuit, quod increduli de incredulitate populum arguerent 44.2.c
28 Deus Moyſis honori, & nomini conſuluit.392.1.c
29 Cur Moyſes vocetur ſeruus Dei, 648.2.a
30 Cur Deus Moyſen non primo,ſed ſeptimo die vocauit in montem. 446 2. c
31 Cur Moyſes Chriſto adfuerit in Thabor? 504.1.d

MVLIER.

1 Cur mulier imago Dei non dicatur? 46 1.c
2 Ob mulieris ſpeciem omnia mala multis eueniunt. 205. 2. c
3 Muliebres illecebræ vires eneruant.272.1.c
4 In ſingula mulieris ornamenta ſingulæ ciuitates à Perſis tribuebantur.616.2.d
5 Mulieres eſſe ſolent miſericordiores,quàm viri.221.2.a
6 Debbora ad mulierum conſolationem prophetauit.131. 1. a

7 Mulieris nimius luctus vituperatur.245.1.d
8 Mulieri nihil moleſtius morte viri videbatur. 253.1.a
9 Mulier. Vide *Fœmina. Vxor.*

MVNDVS.

1 Mundus à munditie dicitur.212.1.c,&c.
2 Mundus ſenſim ſeneſcit, & ſuæ ruinæ præco. 261.1.b Illo ſeneſcente ſeneſcunt omnia.261.2.a,&c.
3 Mundus,vt alter Protheus.verſiformis.262.1.a
4 Mundum,qui fugit,flammas fugit.401.1.b
5 Mundi ornamenta, onera. 358.2.c
6 Mundi lucrum & diuitiæ,cæleſtibus ab improbis anteponuntur.348.1.b
7 Ad mundi inconſtantiam oſtendendam Imperatores pictis nauibus coronabantur.266.1.a
8 Mundi ſollicitudine exuta,fauor diuinus liberior captatur.300.1.d
9 Mundana & profana negotia gerentes, grauiter delaſſantur. 180.1. a
10 Mundana ſollicitudine diuiſos Diabolus lacerat. 300. 2. c
11 Humanis rebus Sancti non ſeruiunt. 301. 2.c. Vide *Terra.*
12 Mundi bona & deliciæ. Vide *Bonum.Delitia.*

MVNERA.

Munera amicos faciunt. 1 Munera amicos faciunt. 359.1.a. Etiam iuſti illis delectantur. 1. d, c
2 Per munera,grati Deo apparemus.359.2.b
3 Munera magis valent, quàm amor erga filios.574.2.d,c
4 Munera inter parentes & filios amorem conciliant.574. 2 a. Etiam inter alienos.575.1.c
5 Munera terribilem hoſtem in Deum amicum mutant. ibid. 1. d
Honores conciliant. 6 Hoſtis muneribus plenus humaniter excipitur. ibid.
7 Homines munera ſummo honore proſequuntur. 351. 1. a
8 Vbi munus non eſt, non eſt honor. 358.2.c. Honorare eſt, muneribus onerare. ibid.
9 In muneribus totus honor conſiſtit. 359.1.b,& 2.a
10 Muneribus honor datur, non affinibus. 574. 2. c
11 Muneribus corrumpuntur ſapientia, & iuſtitia 573.2.a. Diuina, & humana iura.577.1.a
12 Munera ſunt fræna, quæ in quancunque partem inflectunt.573.2.a
Omnia corrumpunt. 13 Munera oculos & mentem excæcant.574.1.a,&c.Et lumen propheticum.575.2.a,&c.
14 Munera non ſolùm iniuſtitiam,ſed mendacium pariunt. 574.1.c
15 Munera linguam mutam efficiunt.575.2.d, & 576.1.b Lingua aurea clàue aperitur,& clauditur.576. 1. c
16 Munera coniugalem fidem frangere faciunt. 576. 1. c.
17.Quanta flagitia munera comitentur. 576. 2. c
18 Munera etiam à Deo auertunt improbos. 349.1.a
19 Munerum acceptio, ſcelus maximum. 576.2.d.Munera vitæ periculo non recuſantur.575.2.b
20 Munera diligentes, infideles dicuntur. 577.1.c
21 Munera, vt non accipias,non appetas.577.2. a
22 Munerum contemptus,gradus ad gloriam.577.2.d
23 Munera nec oculis vſurpanda.578.1.b
24 Munera qui accipiunt, ab igne deuorantur.577.1.c
25 Munera noſtra redundant in Dei gloriam. 370 2.b
26 Munera noſtra Deus exoptat. 359.2.a
27 Munera de domo ſancta, non de profana recipienda. 568. 2.a
28 A muneribus cunctatio amputanda.569.1.a
29 Munera, vt Deo placeant, turpitudines atterantur.367. 1. b
30 Munera,qui ab homine accipit, erubeſcit. 573. 2. d
31 Munera. Quære *Donum. Iudex.*

MVRES.

1 Mures olim nonnulli,vt deos, adorabant. 324.1.a
2 Murium fœtus, prodigioſus. 323.1.a
3 Mures lege abominabiles,quia adorabantur.324.1.a
4 Alienæ murium proprietates. 323.1.a, &c.
5 Mirum exemplum de muris manſuetudine. 323.1.c
6 Murium plaga quàm pernicioſa. 322.2.d
7 A muribus etiam vrbes vaſtantur. 323. 2.c

MVRMVRATIO.

1 Murmuratio imperfectionis ſignum eſt.80.2.d
2 Murmuratio non Principum eſt, ſed vulgarium.461.2.d
3 Aliorum corroſores affliguntur. 325.1.c.
4 Murmurantes qui non reprimunt,puniuntur. 461.2. c
5 Murmurationes odiendæ,& non illis flectendum.388.1.d
6 Murmuratio,& oratio æquantur in effectu.ibid.1.c
7 Qui ſiniſtram de aliis ſpargunt famam, infamiæ notam ſubire coguntur.287.1.b
8 Aliena peccata reuelans,morte mulctandus.ibid.
9 Murmuratio.Quære, *Detractor.Fama.*

N

NAAMAN.

1 Naaman à lepra ſanatur, ob fidem puellæ Iſraëlitidis.226.2.d

NABVCHODONOSOR.

1 Nabuchodonoſor piſcibus ſacrificabat.181.2.c
2 Nabuchodonoſor ſcelerum pondere ad Danielis pedes proijcitur.109.2.b
3 Cur Nabuchodonoſor prior in fornace ſimilem filio Dei vidit.49.1.d,&c.
4 Nabuchodonoſor Deum, quem perſequebatur, etiam ſcriptis prædicat.395.2.c,&c.

NATIVITAS.

1 Natos pueros in terra priùs collocandi mos apud antiquos.259.2.c
2 Inter natiuitatem, mortalitatémque nihil intereſt.261. 1.a
3 Naſcentium lacrymæ vitæ miſerias augurantur.260.1.c, &c.
4 Natiuitate filiorum nihil matribus iucundius. 253.2.c, &c.

NAVIS.

1 Nauis Tharſis,typus magnorum vitiorum.76.2 c
2 Naues Philiſthinorum plaga murium in portu Deus diſſipauit.322.2 d
3 Alias naues Deus variis plagis deiecit.ibid.2.c,&c.

NICODEMVS.

1 Nicodemus nocturnus Dei cultor.300.1.b

NILVS.

1 Nili fragore, ſurdi Catadupi.84.1.c
2 Nilus Hebræis dulcis & potabilis, Ægyptiis ſanguis, & impotabilis.455.2.a,&c.
3 Ægyptij pueros in Nilo demergentes, in mari rubro demerguntur.203.1.b

NINIVE.

1 In Niniue pluſquàm centum viginti millia innocentium, & tamen Deus illis non pepercit.489.2.b,&c.

NOBILITAS, IGNOBILITAS.

1 Nobilitas non cenſetur, niſi quæ propria virtute acquiritur.559.1.c
2 Nobilitatem perſonæ non ſuſcipit Deus, ſed morum. 556.1.c
3 Nobilitas parentum non prodeſt, ſi abſit propria virtus. 556. 1. c. Nec ipſa Dei cognatio Iudæis profuit ad ſalutem.556.2.c
4 Nobilitas ſola reputatur, quæ ex muneribus oritur.359. 1.b
5 Nemo virtutis expers nobilitate generis ſibi placeat. 556.2.a,&c.
6 Improbi maiores ſuos vitiis dedecorant.556.2.c
7 In Eccleſia non nobilitas ſpectatur,ſed mores.559.1.b
8 Nobiles, & potentes rarò à Deo conuertuntur.428.1. a
9 Nobiles ad parendum promptiores.81.1.a,&c.
10 Nobilium ruina ignominioſior.239.1.a
11 Nobili egeno nullus honor defertur, pecunioſo maximus.350.2.d,&c.
12 Parentis vilitas filij virtutem non obſcurat, ſed nobilitat.559.1.c.Quære *Pater. Filius.*

NOE.

1 Noë obedientia.66.2.c,& 72.1.b,&c.
2 Noë fides in fabricanda Arca probatur.176.2.c
3 Noë humilitas.74.1.c
4 Noë iuſtitia, filij imprudentiam frænare non potuit. 555.2.d
5 Filiorum Noë erga patrem reuerentia & pietas. 286. 1.d

6 Cur Noë quingentorum annorum filius dicatur.235.2.a
7 Noë Arca. Quære, *Arca*.

NOMEN.

1 Appellatio ex nomine beneuolentiam ſignificat. 57.2.c
2 Ex nomine cognoſci, familiaritatem ſupponit.58.1.b
3 Nomine proprio à Deo vocari, maximè glorioſum.ibid.
4 Nomina filiis imponebantur à fauſtis infauſtiſque euentibus. 255. 1. b
5 Nomina ſæpè moribus connectuntur.553. 1. a
6 Sub nominibus ſpecioſis vitioſi mores ſæpè inuoluuntur. 553. 1.b,&c.
7 Bonis nominibus indigni, qui in bonis moribus non perſeuerant. ibid.2. c
8 Nomine magnus Chamæleon irridetur, leo nomine paruus timetur. 322.1.c
9 Nomen ante octauum diem olim expiatis imponi, non prohibitum 255. 1. c
10 Communi nomine res præcipuas ſemel ſignificatas, iterum proprio Scriptura exprimit. 277.1.b
11 Nomen Diaboli, nec Deus remanere patitur. 299. 2. a
12 Nomina dominorum ſerui olim in fronte præferebant. 650.1.b

NOVITAS.

1 Nouæ fruges Deo accepriſſimæ.377. 1.d.Vide, *Renouatio*.

NOVITII.

1 Nouitij Religionis in virtutibus imprudentes, dum volunt eſſe nimis iuſti 38.1.a
2 Tyrones in tentationibus fugere non erubeſcant.171.2.b Vide *Religio*.

NOX.

1 Noctis ſub ſilentium miracula fiunt. 291. 1. c
2 Nocturna calamitas, terribilior.291.2.a
3 Noctis vigilia, conſiliis capiendis aptiſſima. 27. 2. b
4 Noctis filij peccatores appellantur. 319.2. c

NVNTIA, NVNTIVS.

1 Nuntius malus, Diabolus, ſeu Diaboli miniſter. 158. 2 a
2 Nuntius læuus multiplex in Scriptura.228.2.d
3 Nuntius triſtis, ſigna mœroris habitu præferebat, vt leniùs ferirer.230.1.c
4 Triſtis Iobi nuntius, ſine his ſignis veniebat, vt illum acerbius vulneraret.230.2.b
5 Qui dura obnuntiat, à molliſſimis verbis exordiatur.95. 1. b. Et à leuioribus nuntiis. 252.2.c
6 Nuntiandi verbum, in Hebræo ſignificat bonos nuntios. 232.2.a,&c.
7 Mala nuntia, coactè danda. 36.1.d
8 Mala nuntia exulcerant animum. 252.2.c

NVTRIX.

1 Nutrix honoranda.227.1.c

O

OBEDIENTIA, INOBEDIENTIA.

Excellentia obedientiæ.
1 Obedientia, leges naturæ ſuperat.36.1.c
2 Obedientiæ profeſſores, Samueli præferuntur. 31. 1. a
3 Obedientia caſtificat animas.43.1.d
4 Obedientia, animæ pulchritudo.53 2.a, &c. Qui obtemperant, prudentes ſunt.387.1.b
5 Obediens Deum allicit ad colloquium.53.2.b
6 Obedientia viros efficit.75.1.c
7 Obedientia periculis liberat. 78.1.a, &c. & 1. c, &c. A morte. 71. 2.d
8 Obediens, Chriſto quodammodo æqualis.64.2.c, &c.
Obedientia opes, & vitam auget.
9 Magis obedientia Chriſti, quàm doctrina mundus erigitur. 148.1.a
10 Obediens, temporalibus etiam bonis abundat.70.2.c, & 78.2.d
11 Obediens vitam contemnit, & ideò eam diutius extendit.71.2.b,&c & 72.1.d,& 2.c, &c. & 73. 1. c. Per obedientiam ſanitas comparatur.216.2.d
Obedientia cæca.
12 Obedientia immortales reddit.72.1.b,&c.& 2.b,&c.
13 Obedientia non diſcurrit, vt fides.45.2. b. & 76.2. a. Obedire, eſt credere, & contra.43.1.c
14 Obedientia, cæca.10.2.c,& 36.1.d,&c.& 53.2.c,& 73. 2.c, &c.& 76.1.c.& 77.1.c.& 78.1.c
15 Obedientia aures habet, non oculos.233 2.c
16 Obediens cæcus illuſtratur.77.1.d,&c.
17 Obediens, imperata non iudicat, neque diſcernit.36. 2. b, &c.& 42.1.c.& 54.1.a,& 75.2.a,&c.& 76.1.b, &c. & 77.1.c
18 Non ſolùm voluntas, ſed etiam intellectus, obedientiæ ſubiiciendus.36.1.c,&c.
19 Obediens ad omnia paratus.54.1.a,& 66.1.a,b,&c.& 2.c
20 Verus obediens, pluribus ad operandum manibus, quam auribus inſtructus.480.1.a
21 Oculata obedientia errat, & pericula trahit.76.2.b,&c. & 2.d,&c.& 77.2.c,&c.
22 Oculata obedientia. 184.1.d
Celeritas & promptitudo.
23 Obediens, imperium non expectat, ſed nutum. 53.2.d, & 81.2.c,& 100.2.c,&c.
24 Audire, id eſt, obedire.53.1.d
25 Obedientis celeritas.33.2.b,&c.& 70.1.c,& 81.1.b,& c &c.& 82.1.d,&c.
26 Obediens etiam neceſſarias moras rumpit.32.2.b,& 81. 2. d, &c.
27 Obediens præſtat oculis, quod pedibus explere non poteſt.30.2.a
28 Obediens verus, ad primam vocem euigilat. 32. 1. a Etiam dormiens vocem imperantis exaudit.32.1.b
29 Obediens, ad voluntatem iubentis excitatur. 32.1.b, & 53.2.d
30 Qui primæ Dei voci non obediunt, periclitantur. 32. 2. b
31 In imperando requiritur deliberatio, in exequendo feſtinatio.376.1.d
32 Etiam mortui ad obediendum feſtinant. 82. 1. a, &c. Obedientes dociles. ibid.
33 Prompta obedientia ad opus. 79.2. c, &c. etiam naturæ contrarium.80.1.c,&c.
34 Prompta ac feſtina obedientia. 81.1.c,&c.82.1.a,&c. & 99.2.c
35 Prompta obedientis reſponſio.31.1.d, & 53.2.d
36 Obediens, corpore & mente promptum ſe exhibere debet. 474.1.b
37 Obediens in mortem inuolat, ne obedientiæ deſit. 73. 1. c
38 Promptiores belluæ ad obediendum, quàm homines.82. 1. c
39 Tarditas in obediendo perículoſa.32.2.c
40 Obedientia ſpontanea.31.2.c,& 79. 1. a,c,& 2.b,&c.
Obedientia in minimis.
41 Obedienti vero tenuis vox ſufficit, grandis non requiritur. 31.1.c, &c.
42 Obedire in minimis.67.2.c,& 68,1.d,& 2. b
43 Obedire in minimis à periculis, & à morte liberat.68. 2. b. &c.
44 Obedire in minimis, diſponit ad grauiora exequenda. 69. 1. c, &c.
45 Inobedientia in minimis grauis culpa,& graui ſupplicio digna.68.1.b,&c.
Obedientia in difficilibus.
46 Obedire æquè in facilibus, atque difficilibus.66.2.c,&c. Obediendi difficultas.64.2.b
47 Obedientia in arduis perfectior.70.1.a
48 Obediens celeriùs ad ardua, quàm ad ſuauia exequenda volat.36.2.c,&c.& 67.1.d
49 Obediens ab honoribus ſe excuſans, meretur laudem. 37. 1. b
50 Obedientiæ perfectio non in difficultate operis, ſed in exequutione præcepti cernitur.37.1.c,& 66.2.a,&c.
51 Præſtant minima ex obedientia, quàm maxima, ex voluntate propria. 37.2.a
52 Quò quis nobilior, eò obedientior eſſe debet.33.1.2.& 81. 1.a
Maiores obedientiores.
53 Obedientia in ſenibus, ac ſapientibus augeri debet. 9. 2. a
54 Obediens Prælatum non calumniatur, etiam negligentem.36.2.c,& 80.2.d
55 Obediendum Prælatis iniquis.10.2.c,& 42.1.c,& 61.2.c, & 249.2.c
56 Grauius malum, Prælato, quàm Deo non obedire. 65.1. b, &c.
57 Obediendum Prælatis aliquando Dei præcepto intermiſſo.65. 2. b
58 Deus fauet illis, qui Prælatis improbis obtemperant. 383. 1.d
59 Obedire Prælatis, eò quòd Deum repræſentant.64.1.b, &c. Etiamſi ſint ignobiles, inſipientes, adoleſcentes, & auſteri.59.2.c,& 160
60 Perfecti obedientes non indigent Prælatorum commendatione, vt eis obediant, ſed imperfecti. 63.2.a
61 Obedire homini propter eius excellentiam, carnale eſt. 63 1. c
62 Obedire homini & Deum colere, idem quodammodo eſt.64.1.c

63 Imprudens

63 Imprudens inobedientia, quæ ſuos Prælatos importunè conſulit.38.1.b
Varia de Obedientia.
64 Obedientia illuſtrior eſt inter obedientes. 11. 1.a
65 Obedientes ſubditi ſecurè dormiunt.24.1.b
66 Qui priùs non didicit obedire,neſcit aliis imperare.42. 2. b,&c.
67 Plus ad obediendum quàm ad imperandum requiritur. 42.2.b
68 Bene regit, qui bene obediuit. 43.2.d,& 44.1.e
69 Obedientia principatum dat.42.2.e, &c.45.1.e, &c.
70 Quæ ex obedientia fiunt, maius gratiæ incrementum habent.66.2.d,& 67.1.d
71 Obedientiæ præmia,& honores.44.1.e,& 78.2.d
72 Obedientia à Deo remuneratur apparitionibus. 131. 2. b
73 Obedientia Abrahami nouis muneribus compenſatur. 420.2.c. Vide *Abraham.*
74 Obediens honores contemnit.73.2.e,&c.& 74.1.e
75 Obedire cum periculo honoris.74.2.b,&c.& 2.c,&c.
76 Obediens verus nil nec iucundum efficit, niſi imperatus.67.1.c, &c.
77 Obedientis voluntas pro facto à Deo æſtimatur.79.2.b, &c.
78 Obedientiæ exemplum.50.1.a
79 Obedientia ex animo fit, non ſimulata.388.1.c
80 Qui obtemperant, prudentes ſunt.387.2.b
81 Virile, non puerile,obtemperare.388.1.b
82 Perſeuerantia in obedientia.37.2.d,& 42.1.e, 44.2.b, & 70.1.d
83 Per inobedientiam, mors.206.1.a
84 Per inobedientiam ſubditorum, mali Prælati à Deo permittuntur.390.1.b
85 Inobediens eſt, qui obediendi rationes ſpeculatur. 75. 2. b
86 Inobedientia maiorum acrius punitur.44.1.a, &c.
87 Inobedientes puniuntur.44.2.b,&c.& 53.2.c.& 69.1.c, & 74.1.d,& 202.2.e
88 Inobedientia imperio priuat collato in ſe & in alios. 44. 1. b
89 Obedientia. Vide *Prælatus. Subditus.*
90 Obedientia Samuelis. Vide *Samuel.*

OCCASIO.

1 Occaſio peccandi abſcindenda.346.2.c,& 494.2.d
2 Anſam peccandi Deus aufert. 179. 2. c, & 200.2.b,495. 1. b
3 Occaſionem peccandi Deus conterit. 346. 2. d, & 516. 2. b
4 Nec minima quidem occaſio Diabolo relinquenda. 495. 2. a, &c.
5 Deus peccatorem à peccati ſepulcro exire, & longè recedere iubet. 494.2.b, &c.

OCVLVS.

1 Per oculum prouidentia exprimitur. 390.1.a
2 Prima corporis corruptio,oculorum eſt.418.2.d
3 Oculi non ad videndum,ſed ad bene faciendum. 20. 2.e
4 Oculi in hac vita,vt equi indomiti,refrænandi. 417. 1.e
5 Externa bona oculis vſurpata, acriter præliantur. ibid. 1. d
6 Melius eſt, labi pedibus, quam oculis.417.1.c
7 Quæ mala ab vno oculorum obtutu conſequantur ibid. 1. b
8 Oculi in hac vita captiui, in patria liberi.362.2.e
9 Oculi communes ſunt hominibus ac beſtiolis. 20. 2. e
10 Oculos ſtare,quid ſit? 235.2.b
11 Oculi, & alæ humilitatem præferunt.184.2.e
12 Oculi columbarum in lacte nihil introſpiciunt.76. 1.d
13 Dei oculis nihil abſconditur 186.2.e
14 Vnus oculus ad vnum Deum intuendum.301.1.2.e
15 Videre origo criminum.417.2.a
16 Immodeſtus oculus cum modeſto animo non cohæret. 417. 2. d, &c.
17 Democritus oculos ſibi eruit,vt ſcientiam compararet. 235.2.e,& 236.1.a
18 Oculus. Quære *Cæcitas. Modeſtia.*

ODIVM.

1 Non homines,ſed illorum peccata odio habenda. 345. 2. d

ODOR.

1 Odores amat delicioſa vita improborum.615.1.a,b
2 Odoriferi cæleſti hæreditate indigni.615.1.d
3 Chriſtianum non olere oportet vnguentum, ſed virtutem.615.1.b
4 Odoramentis vti, fœmineum eſt. ibid. c
5 Capitis vnguentati odor,vitæ fœtor. ibid.1.e
6 In viro, melior allij odor, quàm vnguentorum. ibid. 2. a
7 Qui odoribus vtuntur, hominum commercio indigni. ibid. 2. b
8 Odoribus conficiendis ancillæ olim præponebantur.ibid. 2. d

OLEVM, VNGVENTVM.

1 Oleum,quo Reges & Pontifices vngebantur, erat etiam ex cinnamomo,vt mortis recordarentur. 266.1.e
2 Vnctio Regum erat olim ſignum poteſtatis conferendæ, non collatæ.582.1.a
3 Vnguenta peſtem libidinis conciliant.615.1.d
4 Vnguentorum vſus apud Hebræos in bonam partem acceptus. ibid. 2. b, &c.
5 Vnguentorum vſus nimius & intempeſtiuus in malam partem accipitur. 615. 2. c
6 Vnguentorum vſus ad delicias à Sanctis exprobratur. 615. 1. a
7 Vnguentarius, & pigmentarius, idem ſunt. 614. 2. c
8 Oleum. Vide, *Vnguentum.*

OPES.

1 Opes veteres Patriarchæ habebant, ſed non delicatas. 614. 1. a
2 Magna pars diuitiarum Regum Iſraël, ex fructibus terræ erat. 613.2.d. Vide *Diuitia.*

OPPROBRIVM.

1 Opprobrium, pluſquam gehennam, formidant aliqui. 311. 1. e. Quære *Iniuria.*

OPVS.

1 Non ſolùm opus requiritur,niſi nouo animi affectu confirmetur.474.1.a, vſque ad 1. e
2 Bonorum operum principia Diabolus labefactare conatur. 522. 2. b
3 Non ſatis eſt veritatis cognitio, ſed virtutis operatio. 341.1.d
4 Bona opera. Vide *Virtus. Malitia.* Quære *Peccatum.*

ORATIO.

1 Oratio efficax & ſuauis eſt.87.2.a
2 Oratio Sanctorũ,omnia impetrat.224.2.c,& 225.2.a, c. A B. Virgine exauditur. 224.1.d
Iuſtorum Oratio omnia impetrat.
3 Vnius iuſti preces Rempublicam liberant à periculis. 311.2.c
4 Iuſti precibus, occulta pugna, dimicant, ſed aperta victoria.523.2.e
5 Iuſti precibus, Deo ſæuienti, tanquam arces, reſiſtunt. 523.2.c,&c.
6 Vnius iuſti oratio multorum inſtar eſt.508. 1. c
7 Iuſtorum preces non tantum Deus exaudit, ſed eis obedit. 638.1.e
8 Orationis feruor cordis clamoribus exprimitur. 511. 2. a
9 Orantis probitas multùm conducit & efficit.512.1.a
10 Oratio virtutibus orantis iuuatur, vt ad Deum accedat. 512. 1. d. Etiam virtus eorum, pro quibus oratur,requiritur.511.2.c,& 512.2.a. Aliàs nihil proficiet. 513. 1.b
11 Verba Pontificis Leonis oratione obarmati Attilam,domuerunt. 513.2.a
Hoſtes vincit.
12 Summus Hebræorum Sacerdos Iaddus Alexandrum precibus expugnauit.523.2.c
13 Nulla validiora iacula ad hoſtes vincendos, quàm orationes Sanctorum.523.2.b,&c.& 525.1.a,&c.
14 Olim plus proficiebant iuſti orando, quam Duces bellando. 523.2.c
15 Vana ſunt præſidia humana, niſi orationis præſidio firmentur. 523. 2.c,&c.& 524.2.d
16 Orationis locus efficacior ad auxilium conſequendum. 524.1.d
17 Oratione Dauid priùs facta,gigantem debellauit. ibid. 1. e
18 Oratio longiùs vulnerat quàm ſagitta. 525.1.c
19 Incruenta victoria per orationem reportatur.525.1.d
20 Dauid plùs orans,quàm pugnans,ſuos iuuit. 525. 2. a
21 Theodoſius hoſtes plus prece, quàm gladio feriebat. 525.2.c. Et iacula in hoſtes torquebantur.2.d,& e
22 Oratio non ſolùm hoſtem debilitat, ſed etiam Deum honorat.524.2.c
23 Omnia elementa Dauidi oranti ſubuenerunt, 525. 1. c Moyſes per orationem elementis imperabat. ibidem. 2. a

24 Deus orantium clypeus.526.2.a
25 Mira orationis effecta numerantur. ibid.
26 Oratio Dæmones fugat.524.2.a
27 Oratione aduerſus illos certandum.189.1.c
Oratio multorum efficacior. 28 Spes in oratione tantùm collocanda.526.2.e
29 Orationis publicæ maxima efficacia.481.2.c. In publica neceſſitate oratio adhibenda. 481.1.b
30 Deus publicis precibus nihil audet denegare.481.2.d
31 Hoſtes magis per vnanimes preces, quàm per vires expugnantur.482.1.a
32 Ad orationem multos congregare, vt facilius exaudiantur, patet ex variis locis Scripturæ.508.1.e
33 Deus vult implorari, etiam cùm vult dare. 50. 2. c
34 Summæ prudentiæ eſt, oratione vti in laboribus.524. 2. c
35 Deus per orationem laborantibus patrocinatur.524.2.b
36 In anguſtiis, & iniuriarum ſtimulis ad orationem confugiendum.589.1.d,&c.
Peccatorum oratio non exauditur. 37 Lætitia & conſolatio in oratione quærenda.589.1.a
38 Peccatores prò ſe ante Deum timent orare, ideo Iuſtos interponunt.508.1.d,&c.
39 Surdæ peccatorum aures ſurdis Dei auribus puniuntur. 597.2.c,&c.
40 Peccatorum ſurdeſcentium preces, pœnitentiæ coniunctas, non audit Deus.590.1.a
41 Iudæ oratio non auditur, quia Deum anteà clamantem non audiuit.677.2.b
42 Quæ preces à Deo non exaudiuntur. ibid.1.c
43 Vt Deus in oratione infundatur, abominatio prius ab anima releganda. 298. 1. b. Pro temporalibus tantùm orantes puniuntur. 202.1.c
44 Deus illicita, quæ ab eo petuntur, permittit, & concedit. 590.1.a
Varia. 45 Humilitas ad orationem neceſſaria.50.1.e
46 Quò quis familiarior, eò propior ad Deum accedit.638. 1. c
47 Oratio ad omne opus præmittenda.481.1.a
48 Oratio debet eſſe feruens & aſſidua, vt exaudiatur.508. 1. b
49 Ad orationem carnalia remouenda.639.2.c
50 Ad Dei colloquium quanta præparatio requiratur.448. 1. c
Locus. 51 Ad orationem tranquillitas loci requiritur.639.2.c
52 Commodius fit oratio, ſi profani homines procul abſiſtant.639.2.a,&c.
53 Oratio iuſta in ſecreto ad vitandam iactantiam.638.1. b. Iactantia fructum orationis furatur.ibid.
54 Quanta hominum fiducia ſit, in ſacris locis preces fundere. 481.1.a,&c.
55 Orationi in nocte vigilandum.18.2.b, etiam antelucano tempore.283.2.d
56 Interna Dei alloquutio in oratione petenda.50.2.e
57 Preces Deo muſicis inſtrumentis canebantur. 308.1.d
58 Oratio,& murmuratio æquantur in affectu. 388.1.c
59 Manus Moyſi ad orationem extenſæ, manna primùm ſuſceperunt.449.1.b
60 Oratio. Quære *Contemplatio.*

ORATOR.

1 Oratoris verba ſine exemplo contemnuntur. 143. 2. d, &c.

OS.

1 Os potiùs ad loquendum de Deo, quàm ad veſcendum. 127.1.d

OTIVM.

1 Ex otio prouenit, noua deſiderare, præſentia faſtidire. 581.1.a
2 In otio Chriſtus non inuenitur. 19.2.a
3 Deſidia Sacerdotum grauiter à Deo punitur. 231. 2. e
4 Otium ſimulatum Diabolus ſuis ſeruis exhibet.521.2.e

OZA.

1 Oza, cur Arcam tangens interficitur.208.2.b

P

PALÆSTHINA.

1 Palæſthina ad Tribum Iudæ pertinebat. 207. 2. a
2 Quinque vrbes Palæſthinæ metropoles, deſcribuntur. 428.2.a,&c.
3 Vrbes, & oppida Palæſthinæ mures aureos Arcæ obtulerunt.429.1.b,&c.
4 Variæ ſententiæ de modò, quo concurrerint. ibid.1.d

PALLIVM.

1 Pallium, cùr non diuiſerunt Helias, Ioſeph, & ſponſa. 306.1.d

PANIS.

1 Panis delicias, Reges Iſraël ambiebant.617. 2.e
2 Panem effœminant, qui eum delicatum efficiunt. 617. 1. c
3 Panifica ars, & piſtoria diſcriminantur.ibid.2.a
4 Vt panis fertilitas detur, omnia peccata tollenda. 442. 1. a
5 Panes propoſitionis, in Hebræo panes facierum. 455.2.e
6 Panis ſubcinericius Madian, quid ſignificet? 307.2.b

PARADISVS.

1 Paradiſus terreſtris, Virginis typus. 210.2.b
2 Henoc, & Helias de ligno vitæ paſti, æternitatis candidati.460.2.a

PARENS.

1 Parens. Vide *Pater.*

PARTVS.

1 Partus ſeptimeſtres, vitales ſunt, & ſecundùm Tertullianum felices. 251. 2. a, &c.

PASCHA

1 Paſcha, Chriſti ſanguine profanantes, ſuo cruentarunt. 203.2.b

PASSIO.

1 Paſſio Chriſti D. Vide *Chriſtus.*
2 Homines non quò mens, ſed quò paſſio impellit, feruntur. 584.1.c
3 Qui cum Chriſto, & prò Chriſto pati timet, Chriſti non eſt. 603.1.b
4 Qui ſemel cum Chriſto patiuntur, ſemper cum Chriſto regnant. 592.2.c
5 Paſſionibus ſuis ſeruire, maxima ſeruitus. 199.1.e
6 Paſſio. Vide *Labor. Tribulatio.*

PASTOR.

1 Paſtores, amatores. 38.1.b
2 Paſtor, Eccleſiæ oculus dicitur. 17.1.a
3 Paſtoris propria fiducia. 490.1.e
4 Bonus Paſtor quantum populo prodeſt.470. 1.e
5 Boni Paſtores plus faciunt, quàm ab eis poſtulatur.508. 2. c
6 Boni Paſtores omne tempus in curandis ouibus inſumunt.546.1.b
7 Humile Paſtoris nomen ſuperbiam reprimit.38.1.b
8 Cæleſtis ſponſa ad paſtores inſtruenda remittitur. 35. 1. b
9 Iniquum eſt, ouium alimenta, eſſe Paſtorum delectamenta.533.1.e
10 Paſtores Diabolus ſtudet conſopire, vt oues decipiat. 19.1.a
11 Cur paſtores, Lot, & Abraham, inter ſe contendebant. 470.1 e
12 Paſtor. Quære *Epiſcopus. Prælatus.*

PATER.

1 Ignauus parens Dæmonis miniſter.89.2.a
2 Paterna erga filios prouidentia eſt pro illis orare, 508. 2.d
3 Pater filios non corripit, agens ſolis verbis, acturus verberibus.89.1.a,&c.
4 Parentes puniuntur à Deo, qui filiorum peccata non corrigunt.88.1.a,& 89.1.b
5 Parentis ignauia in puniendis filiis, repentina morte punitur.238.1.a,& 239.2.b
6 Pater punitur, vbi filij culpam commiſerunt. 239.2.b
7 Heli pater, pro filiorum iniquitate damnatus.248.2.e
8 Parentum improbitas improbitate filiorum punitur.44. 1. c
9 Patrum peccata puniuntur in filiis.361.1.e
10 Pater non filios, ſed eorum ſcelera maledicat.346.1.c
11 Vnuſquiſque parens de ſuo dilecto magis honorando contendit.226.2. e
12 Pater haud filios nimis vrgeat, ne ex ingenuis fiant impudentes.

impudentes. 368.1.c

Reuerenter colendus.
13 Reuerentia erga parentes. 97.2.d. Patrum honori conſulit Deus.391.2.e
14 Præceptum diuinum de paternis vitiis occultandis.286. 2.d
15 Tunc honorantur parentes, quando muneribus onerantur.358.2.d
16 Quare mandatum obſeruandi parentes primum dicitur? 65. 2.b
17 Patribus maledicere, grauiſſima culpa 98.1.d
18 Parens iuſtus,vt plurimum, filios iuſtos habet.557.1.b, &c.
19 Parentes, qui filios pluſquàm Deum honorant,reprehenduntur. 5. 1.d
20 Iacob filius dormiebat,pater vigilabat.83.2.d,&c.
21 Pater indiuiſum filiorum amorem ſibi vendicat. 301. 2. a
22 Parentes in diuino obſequio aduerſantes odio proſequendi.401.2.a
23 Vbi maior ſanctitas, maior parentes deſerendi feſtinatio. 402.2.d
24 Qui parentibus propter Deum renunciat, multorum inſtar eſt 432.1.d
25 Non poteſt à Deo contemni, qui filios pro Deo contemnit. 250.1.e
26 Qui carnalem vincit affectum, Deus quodammodo efficitur.410.2.b
27 Iuſti parentum obliuiſcuntur,Dei maieſtate. 409.2.b
28 Iuſtorum eſt pro parentibus orare.400. 1.e
29 Parentes odiſſe tantùm iubemur, in quo obſequio diuino aduerſantur.408.2.b,&c.

Paterfamilias.
30 Paterfamilias aliquando duriter, mater ſemper humaniter reſpondet.171.1.a
31 Boni mores familiæ à bonis parentibus pendent.470. 1. e
32 Non vult Deus patrem à domeſticis curis feriari.488. 2. e
33 Vbi paterfamilias iuſtus eſt,tota domus ſpirat ſanctitatem.468.1.b
34 Patricidæ facinus quàm infandum. 461.1.e
35 Parentum amor erga filios. Vide *Filius*. Pater. Quære *Filius Mater. Familia.*

PATIENTIA, IMPATIENTIA.

1 Patientia, ſumma laus.589.1.e,&c.
2 Patientia bonos à malis diſtinguit.123 2.d
3 Vera patientiæ imago.241.1.d
4 Ouis, patientiæ ſymbolum. 561.1.d
5 Patientiæ arma lædunt irruentes.914.2.d

Patientia in ſuppliciis.
6 Nihil plus valet apud Deum, quàm patientia in ferendis ſuppliciis ab illo illatis. 366. 1. e
7 Optima laus in Deum punientem non indignari. 159. 2. d
8 Supplicia quo animo toleranda? 105. 2.b, &c. & 159. 2. d
9 Patientia in ferendis vitæ & fortunæ iacturis commendatur. 120.1.e, &c.
10 Patientia in ferendis ſuppliciis à Deo illatis laudatur. 122.2.a,&c,& 2.e.& 159.2.e
11 Patientia in ferendis ſuppliciis demonſtranda.366.1.a, &c.
12 Patientia in bonorum temporalium iactura.241.2.a
13 Patientiam in aduerſis iuſti præbent.241.1.b
14 Patientia in omnibus criminationibus ferendis. 160. 1. a
15 Patientia in audiendis reprehenſionibus illuſtratur.125. 1. b
16 Patientia in ſupplicio ferendo à morte liberat,& iuſtum reddit. 119.2.d, &c.
17 Patiens in ferendis pœnis impoſitis, fortis ac honoratus euadit. 120.1.b, &c.
18 Patientem Iobum magis Diabolus timet, quàm miſericorditer operantem.120.2.b
19 Singula patientiæ opera ſingulis pietatis operibus conferuntur & præferuntur.120.2 c
20 Diuina ſupplicia effugiuntur,cùm patienter expectantur.123.2.e,&c.
21 Bonus latro meritas pœnas ſubeundo patienter, Martyr euaſit. 241.2.e
22 Patientiæ exempla in filiorum morte facilè toleranda. 241.2.d,&c.
23 Patientiæ mala, qua homines ad peccata trahi patiuntur? 633.1.b
24 Læſa patientia aliquando vertitur in furorem. 578 2. a
25 Patientia Iobi ad pœnas, impatientia ad culpas tolerandas. 633.1.e
26 Impatientes aliquando dicuntur impatientes. 122. 1.b
27 Patientes Chriſti. Vide *Chriſtus*.

PATRIA.

1 Patriæ cauſa filiorum amori anteponenda.242.1.e
2 Qui patriam relinquit,paterni erroris obliuiſcitur. 402. 1.e.Vtile, patriam relinquere. 2. b
3 Patria relinquenda & fugienda, vt ſalus inueniatur.226. 2.d, & 403.2.e
4 A patria non ſolùm pedibus, ſed affectibus recedendum. 402.1.b& 473.2.e
5 Brutus filios interimit patriæ noua bella mouentes.242. 2. a

PATRIARCHA.

1 Patriarcharum vita & mors ante diluuium narratur, poſt diluuium ſola vita 417.2.e

PAVLVS.

1 Cur D.Paulus ad Ananiam remittitur inſtruendus?34.1.c
2 Paulus doctor in cæleſti Academia, factus adhuc in terris diſcipulus.1 7 2. b, & d
3 D. Paulus ideò factus doctor, quia diſcipulus ad pedes Gamalielis.117.2.a
4 D.Paulus non ſolùm nouitius, ſed etiam veteranus Apoſtolos conſulebat.34.1.d
5 D.Paulus diſcipulis non imperabat, ſed humiliter flagitabat.100.2.d,& 101.2.e
6 D.Pauli humilitas.117.2.a
7 Modeſtia in ſuis miraculis recenſendis.538.2.d
8 D. Paulus peccata ſcripta reliquit, vt ea recordatione æternaret.281.2.b
9 D.Pauli ad labores auiditas.122.1.c,ad illos volabat.37. 1. a, & 539.2.a
10 D. Paulus ad ſuorum lacrymas doluit, ad ſuas plagas obduruit. 122 1.c
11 D. Paulus peccatorum erroribus angebatur 355.1.d
12 Diuinus D.Pauli amor ab humano non vincebatur.413. 1. d Eius charitas erga omnes. 539.1.a
13 D. Paulus pluris ſpiritualia, quàm temporalia bona faciebat.248.1.b
14 D.Paulus à Deo accepta,aliis communicabat,vt debita. 391.1.a
15 D.Paulus lacrymis adduci non potuit, quin in Iudæam fidem reportaret. 399.2.a
16 D. Pauli diſſidium cum Barnaba, æmulatio fuit animarum. 408.1 b
17 D. Paulus non peccatores, ſed peccata extingui cupiebat. 346. 1. a
18 D. Paulus quotidianam exigebat animæ renouationem. 377.2.e.
19 D. Pauli vigiliæ & ieiunia multa.18.1.c
20 Ob quid D.Paulus D.Petrum reprehendit? 125. 1.c
21 D.Paulus ſuarum reuelationum cuſtos ſecretiſſimus.96. 2. d, e
22 D.Paulus flagellatus euigilat, vt ſe gratum pro beneficiis indicaret.113.2.c
23 D.Pauli obedientia cæca.75.2 d,&c.
24 D. Paulus fugiens in ſporta palmam præferebat. 169. 1. b
25 D.Paulus arcæ Noë anteponitur.491.1.e,&c.
26 D.Paulus totum orbem excurrebat.538.2.e.Alatus erat in orbe peragrando.539.1.a
27 Totus orbis D.Pauli diœceſis. 538.2.e,& 539.1.a
28 D.Paulus in percurrendo orbe, imber, aliger, Angelus. 539.1.d
29 D.Paulus Chriſti ſtigmata pro trophæo gloriabundus portabat.650.1.e
30 Cur Pauli petitio repulſam patitur.598.2.e
31 D. Paulus ad Romanos ſcribens Chriſti ſerui titulum vſurpat, vt illorum faſtus reprimeret.649.1.e,2.a
32 D.Pauli ſudario Dæmon terrebatur.314.2.e
33 D.Paulus optimus concionator,faſtidioſos deſerit,apud auidos commoratur.472.1.e,&c.
34 D.Paulus,vbi plùs laboris,eò libentiùs conuolabat.539. 1. a
35 D.Paulus ne extolleretur, vt puer colaphizatur. 316. 1. a
36 D.Pauli poteſtas in Diabolo imperando.334.2 e
37 D.Paulus plura reliquit fidei teſtimonia,quia fidei perſequutor. 395.1.b
38 D. Pauli mors clariſſima, quia Romæ martyrio triumphauit.284.2.b

PAVPERTAS, PAVPER.

1 Ob paupertatem Ioſuë Chriſtum Dominum imitatur nomine & opere. 572.2.d
2 Iacob honoratur à Labano, quia pauper & egenus ad
eum

tum accedit.350.2.d
3 Pauper, dominus,mendicus, auarus.630.1.a
4 Si terrena contemnuntur, omnia poſſidentur. ibidem.
5 Qui diuitias contemnit, habet, quidquid Deus poſſidet. 572.2.d
6 Pauperes ſtant, diuites pondere grauati ſtare nequeunt. 351.2.c
7 Pauperem ac nudum Iob Diabolus timuit, non diuitem. 241. 2.a
8 Nudi à B. Virgine operiuntur.223.2.b
9 Diuites,qui pauperum poſſeſſiunculas vſurpant,cadaueribus acerrimè puniuntur.293.2.b
10 Nullus in Synagoga docens paupertatem docebat ſectandam.357.1.c
11 Pauperum res in proprios vſus conuertere nefas. 425. 2.a
12 Qui auaritiæ fugit contagium, cæleſtes opes adipiſcitur.573.1.a Vide *Auaritia. Diuitia.*

P A X.

1 Pax munus maximum eſt, quod à ſancta Trinitate accipitur.529.1.b
2 Pace coronantur, qui Deo victorias gratulantur, nullámque ſibi gloriam vſurpant. 529. 1.c. per totam Sectionem.
3 Pax inter carnem & ſpiritum habenda.520.2.c
4 Fugienda pax in qua caro ſpiritui dominatur. 521. 1.a
5 Sacrificium abſque pace ſacrificantis Deo non placet. 450.1.b, &c.
6 Ex pace otium.561.2.a
7 Pax,bellum aduersùs Diabolum.293.2.a
8 Pacis amator Deus, ideò illa paſcitur.184.2.c
9 Pax ex diuina prouidentia,aliquando propter ignauiam conceditur.156.1.d
10 Abſque pace ad Euchariſtiam non accedendum.450.1. c,&c.
11 Turbant pacem, qui gloriam ſibi vſurpant. 528. 1.c
12 Pax Quære *Concordia. Vnitas.*

P E C C A T O R.

Contumacia, & obſtinatio. 1 Peccatores diſcordes.300.2.c
2 Peccatis obſtinatus nec propriis commodis ad pœnitentiam reuocatur. 648.1.a
3 Obſtinatus peccatoris animus Dei miſericordia non mollitur.642.2.c
4 Peccatores Dei monitiones contemnentes cæci redduntur, & inſani.643.1 b
5 Peccatores obſtinati,nec Prophetarum oraculis credunt. 640.1.a,per totam Sect.
6 Peccatores contumaces ſalubres admonitiones repellunt.642.1.d
7 Peccator vtili admonitione redditur contumacior. 642. 2.b,per totam Sect.
8 Peccatores cognitis pœnis à peccatis non ſe coërcent. 644.1.a
9 Peccatores adeò obſtinati, vt peccatum iam abſoluiſſe, ante peccatum videantur.ibid.
10 Peccator inſenſibilis.105.1.b
11 Peccator ſibi contrarius.107.1.c
12 Peccatorum contumacia oſtenditur. 327. 1.a, & 643. a.b
13 Qui in peccatis contumaciter viuit, ſimiliter moritur. ibid.2.c
14 Peccatores obſtinati etiam in Iudicem inuehuntur. 653.1. a
15 Peccatores in profundum peccatorum veniunt, & contemnunt.ibid.2.a
16 Perſeuerantes in peccato,in grauiora deuoluuntur.636. 1. b
17 Peccatores contumaces ſuaſorem aduerſantur. 644. 1. c,&c.
18 Diabolo peiores.645.1.c
19 Peccator vtili admonitione redditur contumacior.642. 2.b,per totam Sect.
20 Peccator inſenſibilis.105.1.b
De animorum morbis non curat.333.2.a
21 Peccatores aures obturant, vt in ſuo peccato perſeuerent.645.1.c
Ne vtiliter monentes audiant.634.2.c
22 Peccatores obſtinati nec grauibus ſuppliciis mouentur.645.1. d. per totam Sect. Nec propriis commodis. 648.1.b
23 Peccatores contumaces pluſquàm ferrei, nec gehennæ metu retardantur.645.2.b,&c. 653.2.a. Nec metu mortis.646.2.a
24 Peccatores contumaces effrænatis equis ſimiles.645. 2. c
25 Peccator mauult peſtilentia extingui, quàm à culpa ſeparari.646.1.b
26 Peccatores contumaces libertati præferunt ſeruitutem.646.2.d
27 Peccator obſtinatus cum ægro lethargico aptè comparatur.646.2.d
28 Peccator multùm efficit, ne à culpis reſilire cogatur. 159.1.c,&c.
29 Peccatores omnes prodigunt diuitias, vt ſuos expleant appetitus.647.1.d
30 Obſtinatus peccator pretio emit ſeruitutem. ibidem, 2. c.
31 Peccator contumax intelligere non vult, ne conuertatur.648.1.c
32 Peccatores lapides.424.1.c
33 Peccator obſtinatus mauult à Diabolo verberari,quàm à Deo coronari.650.2.c *Aſſiduitas & perſeuerantia.*
34 Nullum tempus peccatoribus à peccato immune.651. 1. c
35 Peccatores, velut effrænes equi, feruntur in peccata. ibid.1.d
36 Peccatores in profundo cœno demerſi nunquam emergunt.642.1.c
37 Conſuetudo peccandi à pueritia, nec in ſenectute frænatur.646.1.c
38 Nihil infelicius, quàm perſeuerantia in peccato.372.1. c,&c.Peſtilens & diabolica ibid 2 b
39 Infeliciores, qui in peccato morantur, quàm qui moriuntur.ibid.2.c
40 Grauius iacere in peccato, quàm cadere.ibid.2.d
41 Peccator ſi perſeueret,à peccatis abſumitur.ibid.2.c
Habet ſtatum damnatorum.ibid.2.c *Facilis lapſus.*
42 Quàm facile, & celeriter homines in peccata labuntur. 652. 1.b
43 Effrænata peccatorum celeritas exprimitur. 652. 1.a, &c.& 652.1.b
44 Peccator in plura corpora diuiditur, vt plura flagitia committat.652.2.b *Relapſus.*
45 Peccatorum in peccata relabentium inſania.495.1.a
46 Peccatorum habitus lacerandus, vt nunquàm ampliùs induatur.1.d
47 Quàm longè debet eſſe peccator à peccati occaſione. 493.2.c
48 Deus apud illos moratur, qui in peccata non reincidunt.496.1.d
49 Æthiops eſt,qui in ſuo peccato perſeuerat : pardus qui labitur, & relabitur.497.2.c
50 Naufragio liberatus,naufragium timet : peccatum denuo amatur.173.2.c
51 Qui in peccata reincidunt,grauiùs peccant.497.2.c, & 498.1.a,&c.Duriùs vapulant.499.1.d,& 2.b. Eos execratur Deus.318.1.b
52 Qui iterum peccant, in deteriora prolabuntur.498.1.b
Seruo peiores. ibid.1.c
53 Plùs timendum relapſo, quàm in peccato perſeueranti. 498.1.c
Quæ ſequantur mala ex reincidentia. 498.1.d
54 Venia dignior, qui non relabitur.498.2.b
Anima in relapſu fit plurimorum dæmonum hoſpitium. 498.2.c
Qui iterum labuntur, ſentinæ ſimiles.499.1.a
55 Qui relabuntur, in circuitu ambulant, Dæmones imitantes.499.1.b
56 Achab bello occiditur,quia relapſus. 499.2.a.Similiter vxor Lot & Iſraëlitæ.499.2.c
57 Relapſi æterna morte damnantur.500.1.c
58 Difficiliùs ad gratiam redeunt, qui redeunt ad peccata. 500.1.c
59 Chriſti Domini meritum difficillimè lapſis applicatur. 500.2.b
60 Peccator plagas ſentit, & culpas earum cauſas eſſe ignorat.161.2.b, &c. *Ignorantia.*
61 Peccatores peccata multiplicant;& quod peius eſt, ignorant.651.2.c,d
62 Peccator culpas ignorat, donec pro iiſdem puniatur. 325.2.d
63 Peccatores vtroque oculo vident pœnam, neutro culpam,vt plorent.ibid.2.c
64 Peccatores plagis execrantur. 326.2. d. Vt ebrij dulcia, & amara non diſcernunt.632.1.d
65 Quanto cum dolore viuant peccatores.360.2.a *Miſeria & labor.*
66 Peccatorum pax, maxima illorum crux.360.2.b
67 Peccatores cum corpus deliciis tradunt, ſpiritu cruciantur.ibid.2.c
68 Exigua peccatorum voluptas, cuſpidata.361.1.d

69 Peccator vnde vitam ſperat, inde mortem haurit. ibid.
70 Peccatores labores ſerunt, labores metunt. 361.1.c,& 2.a. Seminant ventum, colligunt procellas. 632.2.c
71 Improbi mortuis miſerabiliores. 426.2.c
72 Inſtabilitas peccatoris exprimitur. 470.1 a
73 Diabolus ſuis ſeruis ſimulatum exhibet otium. 521.2.c
74 Peccatores per Dæmones, quibus ſeruiebant, torquentur. 293.2.d
75 Peccatores, vt araneæ, ſe euiſcerando moriuntur. 317.2.a
76 Peccatoris vita laborioſior, quàm mors. 108.2.b, & 110.1.c
Variæ peccatorum figuræ fame tabeſcentium. 632.1.c, 2.a
77 Peccatores dolore parturientium diſcerpuntur. 109.2.c.
78 Peccatorem timor inuadit, & expugnat. 108.1.d, &c. 109.2.c
79 Peccator à conſcientia torquetur & terretur. 108.1.a
80 Peccator poſt commiſſam culpam magis torquetur. 110.1.a
81 Peccator præ dolore conſcientiæ lymphatus. 110.1.c
82 Peccator ſibi contrarius. 107.1.c
Extrema mala, vt bona complectitur. 632.1.d
Pudor. 83 Culparum rubor peccatoribus ſemper affuturus. 367.2.a
84 Qui cum pudore peccat, medicabilis: qui ſine pudore, immedicabilis. 369.1.a
Seruitus. 85 Nemo peccatore abiectiorem ſeruit ſeruitutem. 487.2.a
86 Vera ſub peccato ſeruitus. 628.1.a. per totam Sect. Durior ſeruitus ſub peccato quàm ſub homine. 630.2.c per totam Sect. Qui à prauis affectibus non recedit, ſeruus eſt. 628.1.b
87 Seruitus iure impoſita peccato. ibid. 1.d
88 Prudentes abſtinent à peccato, ideò liberi. 628.2.a
Grauior ſeruitus grauioribus peccatis reſpondet. ibid. 2.b
89 Peccati ſeruus nec Rex, nec dominus dicitur. 629.1.a, & 2.a, &c.
90 Vitium peccatoribus dominatur. 629.1.c
91 Peccata infirmum reddunt Achab, virtus fortem Heliam. 629.2.b, &c.!
92 Peccatores vt ſerui aperto capite iubentur eſſe. 630.1.c
93 Peccator iuſto ad ſeruitutem deſignatur. 630.2.a
94 Peccator innumeris ſubiicitur dominis. 630.2.d
95 Peccator non Ieſu, ſed Diaboli eſt. 631.1.b
96 Peccati ſeruus à labore non feriatur, nec diu, noctúque quieſcit. 631.1.c
97 Peccatoribus perpetua laborum viciſſitudo. ibidem, 2.b
98 Peccati ſeruus perpetuam patitur famem. 631.2.c, & 632.1.b, &c.
99 Peccatoribus in ſeruitute nulla merces eſt. 632.2.a
100 Peccatores ſerui & venalia mancipia. 633.1.b
Vide de hac re, *Inſtit. Seruus Dei.*
101 Peccatores appellantur filij noctis. 319.2.c, &c.
102 Peccator in belluinam degenerat naturam. 259.1.b
103 Peccatores nomine hominis, & viri priuantur. 198.1.a
104 Peccatores vt piſtrini iumenta. 642.2.a
105 Peccatores feris comparantur. 491.2.e
106 Peccatores muti, vt piſces. 487.1.c.
107 Peccatores, terra, & ideò ſerpens eos comedit. 128.1.c
Malitia. 108 Peccator nequior Diabolo. 347.1.b
109 Peccatores ex malitia, Diaboli imitatores. 241.1.a
110 Peccator ex conſilio, venia indignior. 340.2.c
Supplicia. 111 Peccatores nec ſuppliciis refrænantur. 162.1.c
Pœnas diuinæ omnipotentiæ non adſcribunt. 328.2.c
112 Peccatoribus, licèt ſupplicia differantur, non auferuntur. 391.2.c, &c.
113 Qui de peccatis gloriantur, affliguntur. 203.2.a
114 Peccatori, nec ſacra loca ſunt præſidium & aſylum. 203.2.d, & 204.1.c
115 Peccatori nec loci, nec muneris ſanctitas prodeſt. 205.2.a
116 Errantes etiam Beatiſſima Virgo corripit & caſtigat. 124.1.a
117 Templa deſtruuntur, ne peccatoribus ſint aſylum. 204.2.a
118 Si ſacra loca corruunt, quid erit profanis. 205.1.c, &c.
119 Improbis de medio ſublatis, Dei gloria illuſtratur. 256.1.c
120 Improbi immatura morte præripiuntur. 234.1.c
121 Improbi de culpa nihil, de pœna maximè dolent. 327.1.b
122 Peccatores diuina ſupplicia cauſis tribuunt naturalibus. 328.2.b, c
123 Peccatores, vnde auxilium implorant, inde exitium reportant. 335.2.b
124 Relinquentes Dominum, à Domino relinquuntur. 203.1.c
125 Peccatores ſuppliciis non emendantur, ſed irritantur. 343.1.c, & c,
126 Grauiores pœnæ peccatorum in poſterum differuntur. 319.1.b
127 Peccatores ſuppliciis vitia multiplicant. 344.1.a, & 2.b
128 Peccatores in filiis, ac nepotibus puniuntur. 319.1.c
129 Peccatores nec mortis pœna corriguntur. 344.1.b
130 Mali & Dæmones, ſi ſeu antur, ad ſupplicia ſeruantur. 307.1.a
131 Peccatores præſentibus & futuris cladibus atteruntur. 319.1.c
132 Peccatores retrorſum cadunt, quia difficiliùs ſurgunt. 139.1.c, &c.
133 Impij ſuos defectus aperire non audent. 289.2.b
Semel peccatis implicati difficillimè expediuntur. 500.2.d, &c.
134 Peccatores per aliena ſupplicia eliguntur. 606.2.d *Conuerſio.*
135 Peccatores à Deo, & petere, & ſperare beneficia poſſunt. 173.1.b
136 Peccator conuertitur fœditatem peccatorum contemplans. 367.1.a
137 Peccator pœnitens, & ad Deum conuerſus totus manet aureus. ibid. 1.b
138 Etſi peccator reluctetur, tamen malo ſuo ſapit, & flectitur. 375.1.b
Pœnitentium exemplis conuertitur. 366.2.d
139 Abſit peccare, eò quòd peccatores à Deo recipiantur. 174.2.c
Peccatores miſerè incidunt in mala quæ quærunt. 643.2.c *Varia.*
140 Peccatores vitiorum nomina in fronte gerunt. 650.1.c.
Peccatores proprios etiam filios Dæmonibus immolant. 652.1.c
141 Peccator reſtim nectit de peccatis, qua ſtranguletur. ibid. 2.b
142 Plus peccator, quàm mortuus deplorandus. 257.1.c
143 Peccator à prædicandi munere, & puniendi excludendus. 144.1.c, & 2.c
144 Si peccant iuſti, miſera fame torquentur. 632.1.b
145 Mare terminos non egreditur, peccatores egrediuntur. 644.2.c
146 Iuſti ad peccati nomen expaueſcunt, non ita peccatores. 645.1.b
147 Peccans vſurpat ſibi, quod Dei eſt. 361.2.b
148 Peccator Euangelio indignus. 379.1.a
149 Peccatores non pro culpis lacrymantur, ſed pro pœnis. 436.1.c
150 Qui ſuis vitiis innocentes corrumpunt, ſerpente peiores. 442.2.d
151 Peccatores à mentis tranquillitate expelluntur. 410.1.c
152 Peccatores, qui Deum non audiunt, non exaudiuntur. 627.1.b, &c.
153 Si pœnitentes vix ſaluti confidunt, quid negligentes ſperare poſſunt. 371.1.c
154 Peccatoris vitia occultanda. 287.2.b
155 Peccatorum mors largè flenda. 245.1.c
Vide *Mors.*
156 Peccatores reprehenduntur, qui Dei patientia abutuntur. 174.2.a, &c.
Vide *Miſericordia.*
157 Peccator. Quære *Improbus. Peccatum.*

PECCATVM.

1 Peccatum & delictum vtrùm diſtinguantur inter ſe. 364.1.b, &c.
2 Peccatum originale etiam ſigno fidei proteſtatiuo, præter

ter circuncisionem olim expiabatur. 255.1.d,&c.
Peccati recordatio. 3 Peccatum ſæpe recogitatum ac deploratum, aboletur. 366.2.a
4 Peccata patrata necant, recogitata viuificant. 366. 2 c. Superbiam reprimunt. 371 1.d
5 Peccata neque omnino obliuiſcenda, neque perpetuò recogitanda. 381.1.c,&c.
6 Nullum efficacius remedium, quàm peccata cum dolore recogitare. 381.2 c. Peccatorum medicina, illorum cognitio. 163.1.b
7 Deus auertit oculos à peccatis, quia nobis ante oculos obuerſantur. 382.1.b
8 Roſæ poſt peccatum ſpinis inhorreſcunt, vt hominem pungendo admoneant. 381.2.d
9 Inſipiens peccati memoriam oblitterat, ſapiens retinet. 382.1.b
10 Dies feſtus Deo, peccatorum recordatio. 381.2.a
11 Peccata ad humilitatem, non ad voluptatem recogitanda. 383.1.d
12 Media tenenda via in peccatorum memoria. 360. 1.b
13 Peccata, & cogitata, & facta cruciant. 360.1 d
Obliuio. 14 Homo peccata obliuiſcens, in ſpem futurorum ingrediatur. 381.2.d
15 Ex nimia peccatorum memoria aliqua mala oriuntur. 382.2.d,& 383.1.d
16 Peccatorum memoria triſtitiam gignit. 383.2.a,&c.
17 Peccatorum obliuione iniuſti in deterius dilabuntur. 382.1.b
Cruciatus. 18 Peccatum ſpina eſt animum pungens, & clauus cruci affigens. 361. 1. c. Vt ſpina mentem lacerat. 632. 1. c
19 Peccatum maximum inducit mœrorem 361. 1.c
20 Peccatum, antequàm fiat, iam torquet animam, ac cruciat 109.2.c
21 Peccati tormenta & aculei continuò ſentiuntur. 109. 1.d
22 Peccata formidinem gerunt, ac timorem. 109. 1. c, &c.
23 Peccata peiora, quàm viperini fœtus. 110 1.b
24 Peccata in morte diriora obuerſantur, quàm vulnera. 110.1.c
25 Peccata in morte magis torquent. 110.2.b
26 Peccata, tanquàm ſatellites, excubant aduerſùs peccatorem. 160.2.d,&c.
27 Peccatum terrore plenum. 507. 2.c. Moleſtia maxima. 247 2.b
28 Peccatum, cruciatus eſt, labor, ſcilicet, & dolor. 360. 1.a,&c.& 261. & 363.2.c
29 Peccatum ægritudines facit. 360.1.c
Nefandum peccatum. 30 Quanta ſit nefandi ſceleris magnitudo. 320. 2.d, &c. Nefandi humanæ naturæ proditores. 320. 1.a
31 A Dæmone poſſidentur, qui nefando amore poſſidentur. 321.1.b
32 Nefandi beſtiæ, immò beſtiis deteriores, ſeu monſtra. 320.1.d,&c.
33 Peccantes contra naturam, diluuio contra naturam puniuntur 321.1.d
34 Deus per ſe ipſum nefandum ſcelus punit, ibidem. 1. c
35 Nefandi per multum tempus olim ſacris interdicti. 21. 2 b,&c. Vide *Sodoma*.
36 Diaboli locus, peccatum. 311.2.d
Peccatum ex conſilio 37 Peccatum ex pleno conſilio, grauiſſimum. 340.1.b,&c. Sic grauiùs punitur. 340. 1.c, &c. Venia indignum. 340. 2. c
38 Angelorum peccato Deus non pepercit: quia ex conſilio. 340.2.c,&c.
39 Peccatum ex malitia, & non ex ignorantia, inſanabile. 328.1.c,&c.
40 Peccata cura & ſtudio quæſita Deus damnat. 651. 4. c
41 Peccatis ſtatim à principio occurrendum. 581.1.b
Occultum. 42 Peccatum occultum aliquando peius, quàm publicum. 10.2.c
43 Peccata publica punienda. 288.2.a
44 Quæ erubeſcimus prodere, occultando manifeſtamus. 288.2.b
Peccato pœna ſimilis. 45 In quo quis peccat, in eodem punitur. 44. 1.c.& 95.1.d, & 161.1 a, &c. & 105.1.b, &c. & 131.1.b,& 263.2.c, & 292. 2.d,& 317.1.b,& 2.a,& 369.1.b,& 574.2.a,& 627. 1.b,&c. Vide *Pœna*.
46 Per ea, per quæ peccamus, per ea torquemur, vt corrigamur. 324.1.a
47 Culpæ communi, pœna communis. 329. 1. 2. Peccatis ſupplicia reſpondent. 619.1 c,&c.
Peccati pondus. 48 Peccatorum onerosa iuga renuunt homines. 379. 1.b
49 Peccatum, graue pondus eſt. 372. 1.a, &c.
50 Etiam Diabolus peccati pondere laſſatur. 372.1.d
Peccati onus grauius quàm corporis pœna. 111.1.a
Pudor. 51 Æternus debet eſſe peccati pudor 367.2.b De peccato ſolum erubeſcendum. 2.c
52 Peccati memoria pudorem creat. 367.2.d
53 De peccatis non pudere, damnationis indicium. 368 1.a
54 Teſtis oculatus peccandi licentiam frænat. 368. 1.a
Peccatum priuat omnibus bonis. 55 Qui de peccato non dolet, immedicabilis. 382. 1.c
56 Peccatum vnius impedit Dei reſponſa, & oracula. 14.1. b,&c.
57 Peccatoribus ſpiritus propheticus non conceditur. 40. 1.d,&c.
58 Peccata vires adimunt. 68.1.d, & 109.1.c,&c. In peccato paupertas, & ſeruitus 628 2.c
59 Peccatum occidit. 461.2.a,&c.
60 Peccata ad Chriſtum accedere retrahunt. 638. 1.d
61 Peccata in Deum precatore apud Deum carent. 205. 2.b
62 Peccatum imperio ſpoliat. 43. 1. b. Regis nomen peccato amittitur 629.1.a,&c.
Hoſtes facit. 63 Peccatum æquales facit, quos inquinat. 78.1.d
64 Peccatum ſeruos ac ſubditos facit hoſtes. 45.1.b
65 Peccata ciuium vires hoſtibus dando Reſpublicas labefactant. 160.1.d,&c.
66 Peccata hoſtibus nos tradunt 283.1.d,&c.
67 Peccata nunquàm impunita euadent. 161.2.b,&c.
68 Peccata Deum excitant ad vindictam. 17 2 d
69 A peccatis tanquàm à materia, ſupplicia educuntur. 1 8.1 c
70 Peccata ſuppliciorum cauſæ. 162. 1. b, & 163. 2 d
Iteratum. 71 Peccatum ſemel commiſſum, non iteratum, leuius. 498.2 c Faciliùs remittitur. 499.2.c.
72 Peccatum ſemel remiſſum & iteratum difficiliùs aboletur. 318.1.c
73 Peccata ſæpiùs repetita, difficiliùs emendantur ibid. 1. d
74 Peccata non repetenda poſt gratiam comparatam. 318. 1.c,&c.
75 Peccata ita ableganda, vt nec potentia ad illa relinquatur. 318.2.c
76 Peccata omninò obliterata, non reuiuiſcunt 596. 1. a
77 Dum peccata non eradicantur, conuiuandi facultas non datur 442.1.b
78 Qui in peccato perſeuerant, vltorem Deum habent, non hominem. 451.2 a
79 Etiam Angeli à ſacris locis recedunt, in quibus peccata conſeneſcunt. 2 4.1 b
Supplicia. 80 Ob peccata etiam ſacra templa ſolo æquantur, & puniuntur 204.1.b,& c,& 2.d,&c.
81 Ob peccata etiam loci ſanctitatem contemnit Deus. 204.2.a
Diaboli locus. 311.2.d
82 Peccata patrum in filiis, Prælatorum in ſubditis puniuntur. 161 1.d
83 Peccata, peccata pariunt grauiora 595.2 c
Peccatum pœna eſt in ſe, & ſupplicium. 07.1.a
84 Captiuitas, & ſupplicia Hebræorum pro peccatis. Quære *Hebræi*.
85 Peccata Regis ſilentium Prophetis inducunt. 14. 1. c
86 Peccatum Principis in populum refunditur. 83. 2. c &c.
Varia. 87 Peccatum vnius priuati in omnem communitatem refunditur. 83.2.c,&c.
88 Peccatum grauius cognoſcentium Deum, & non timentium. 191.2.d,&c.
89 Peccati grauitas ex difficultate veniæ colligitur. 91. 2 c
90 Peccatum profundum, id eſt, grauiſſimum. 586.2.b,& 635.2. c
91 Peccata ſunt ſerpentes veneuoſi 366 2.b
92 Peccatum lepra periculoſius. 495.2.d
93 Quæ munera pro peccato offerri debent. 359. 2.c
94 Samuel filios de regno cecidiſſe, quàm in peccatum incidiſſe malebat. 585.1.b
95 Periculoſius aliquando in paruis, quàm in magnis peccatur. 69.2.b
96 Potiùs domum relinquere, quàm peccare. 297. 1. b
97 Peccata ſerò cognoſcuntur 55.2.a
98 Peccata humilitatem conciliant, ſuperbire non ſinunt. 57.2.d,&c. Peccata non Deo nocent, ſed peccatori. 88. 2. b

99 Peccata aliqua quomodo dicantur inexpiabilia. 92. 1.b
100 Peccata, vt inutiles plantæ pullulant.347.1.d
101 Peccatum in Spiritum ſanctum eſt aliquid contra voluntatem Dei abſolutam, vt ſic cognitam, ſperare. 172. 2.a
102 Peccata odio habenda, non peccatores.345.2.c,& 346. 1.c,&c. Potius mori, quàm peccare.563.2.a
103 Peccare ſub ſpe veniæ ad delinquendum tanquàm ex motiuo, peccatum eſt.c72.2.c
Peccatum & virtus non coniunguntur. 104 Peccato & virtuti famulari, inutile.297 1.d
105 Peccatum & virtus ſimul in eadem ſede non commorantur.298.1.a, per totam Sect.
106 Nullum peccatum grauius, quàm Deum & diabolum coniungere.299.1.d,& 478.2.c,&c.
107 Peccata lacrymanda. Vide *Lacrymæ.*
108 Peccata aliorum occultanda. Vide *Charitas.*
109 Peccandi occaſiones tollendæ.346.2.c.& 494.2.d. Vide *Occaſio.*
110 Peccata omnia pœnitentia ſanantur.92.1.b. Vide *Pœnitentia.*
111 Peccati ſeruitus. Vide *Peccator.*
112 Peccatum. Quære *Peccator. Vitium.*

PECVNIA.

1 Pecunia, meretrix inſidiarum plena.351.2.b
2 Pecunia transfuga, & inſidiatrix dicitur.ibid.2.c
3 Pecunia, luto abiectior, & ſordidior.ibid.2.a
4 Pecunia ſpinis comparatur. 352. 1. b. Pecunia, gladius.c
5 Nihil grauius pecunia, ſtare non ſinit. 351.2.c
6 Pecunia charior habetur, quàm vita.350.2.a. Homines nihil honori conſulunt, vt pecuniæ conſulatur. 350. 2.b
7 Grauius ſupplicium, pecunia, quàm vita ſpoliari.394.2. d,& 350.1.d,&c.
8 Pecuniæ inuicta caſtra omnia ſuperant.359.1.d
9 Dij nulli auro & argento potentiores.359.1.c
10 Pecunia, non inter hominum cibos, ſed iumentorum rectè collocatur. 475.2.c
11 Nihil vilius, quàm fieri pecuniæ mancipium. 568 1.c
12 Pecunia à Regibus vita charior habetur.568.1.c
13 Non tam plectitur, qui vita, quàm qui pecunia priuatur.350.2.a
14 Pecunia. Vide *Aurum. Diuitiæ.*

PEREGRINI.

1 Peregrini à Deipara ſuſcipiuntur.223.1.c
2 Qui procul à patria pro ſalute peregrinantur, ſalutem adipiſcuntur.226.2.d

PERMISSIO.

1 Permiſſio Dei, duplex circa actum diſtinguitur. 610. 2. a

PERICVLVM.

1 Vbi plùs periculi, ibi Deus plùs auxilij tribuit. 604.2.b Vide *Labor.*

PERSEQVVTIO.

1 In perſequutionibus Chriſtus, non in otio inuenitur.19. 1.a
2 In perſequutionibus fugere licet, ſine animatum, & fidei diſpendio, quamuis oppoſitum teneat Tertull. 167. 1.c, & 168.1.d

PERSEVERANTIA.

1 Perſeuerantia in obedientia, & munere.9.1.c,&c.
2 Perſeuerantia in rebus aduerſis.181.1.a
3 Perſeuerantia tantum in ſanctitate coronatur. 443. 1.c
4 Nec ſalus, nec Saluator potuit eſſe ſine perſeuerantia. 598.1.b
5 Fides & virtus tranſitoria magis obeſt quàm prodeſt. 330.2.a
6 Salus in perſeuerantia conſiſtit.400.1.d
7 In præcipitia labuntur, qui in via Dei non perſeuerant. 233.2.d. Vide *Conſtantia.*

PES.

1 Victimarum pedes olim lauabantur, vt affectuum puritas ſignificetur.445.1.a

PESTILENTIA.

1 Peſtilentia, quæ ſub Dauide fuit, à mane vſque ad horam prandij tantùm perſeuerauit.458.1.c

PETITIO.

1 Petitio poteſt eſſe illicita, & conceſſio licita, aut è contrà.589.2.c
2 Petitiones aliquando à Deo non conceduntur. Vide *Oratio. Precatio.*

PETRA.

1 Petra deſerti, in Scriptura Ruth ſignificat. 421. 1.c
2 Petra. Quære, *Lapis.*

PETRVS.

1 D. Petri obedientia commendatur.376.2.a
2 D. Petrus ob obedientiam Chriſto quodammodo æquatur.64.2.c,&c.
3 D. Petrus principatum ſuſcepturus Simon dicitur, id eſt, obediens.42.2.c
4 D. Petrus à Chriſto reprehenditur, vt reprehendere diſcat.89.2.b
5 D. Petri humilitas, in reiiciendo Chriſto à nauicula. 326 1.c
6 D.Petri humilitas.117.2.c,& 125.2.a. Libertas ad veritatem loquendum.563.2.b
7 D. Petrus reprehenſionem Pauli humiliter tulit.125.2.a Immò Paulum laudans maximè laudandus.2.c
8 Diuus Petrus timidè, ac cum pudore negauit. 368. 2.c
9 Diuus Petrus etiam illaudatus, obſeruatur à Cornelio. 64.2.d
10 D.Petrus cum rebellibus duriter, cum humilibus ſuauiter agebat.101.2.d
11 D.Petrus flagellandus dormiebat.113.2.c
12 D. Petri martyrium clariſſimum, quia Romæ triumphauit.284.2.b
13 Diuus Petrus quia pœnitens, Eccleſiæ fit paſtor. 490. 1.b

PETRVS INFANS.

1 Petrus infans Sancij I. Luſitaniæ Regis filius, mulam martyrum corpora baiulantem viarum ambage ſequi iuſſit.386.2.c

PHARAO.

1 Pharao fuit Propheta.130.
2 Pharao non populi damna, ſed ſua curabat. 537. 1.c
3 Pharao perſuadere ſibi nolebat, pœnas eſſe à Deo, ne à culpis reſilire cogeretur.159.1.c,&c.
4 Pharao induratur, quia Deum ſui ſupplicij auctorem non recognouit.ibid. 1.c
5 Pharao ranarum plagam naturalem iudicabat. ibidem, 1.d
6 Pharaonis caput & barba ab Angelo raditur in ignominiam.305.2.8
7 Pharao & eius domus flagellatur, quia peccanti non reſtitit.161.2.c
8 Pharaonis credulitas exprimitur.334.1.c
9 Maior Pharaonis duritiei, quàm Ægyptiorum. 373. 2.d
10 Pharao mons ſuperbiæ ſubmergitur. 304.2.a
11 Pharao Magorum tantùm conuincitur teſtimonio.396. 2.a
12 Pharao ſuperſtes fuit primogenitis, vt grauiores pœnas daret.251.2.a
13 Pharaonis conuiuium in ſepulcrum vertitur. 264. 1.a
14 Pharao ab eis interficitur, quos necare conatur. 334. 1.c

PHARISÆI.

1 Phariſæorum zelus attrahendi gentes ad Iudaiſmum, lucri erat ſpe.349.1.d
2 Phariſæi lapidare adulteram iubentur, qui ſuas à ſe culpas abiecerunt.150.2.d

INDEX RERVM.

PHILIPPVS.

1 Philippi Herodis fratris integritas & aſſiduitas in dirimendis cauſis.569.1.b

PHILISTHINI.

1 Philiſthini, id eſt, ebrij.151.2.c.Seu potu cadentes.ibid. & 325.1.c
2 Philiſthini ſæpè dicuntur alienigenæ.152.2.a. Etiam dicuntur Amorrhæi.520.1.d,&c,
3 Philiſthinorum genus, patria & Religio qualis. 151. 2. b, & c.
4 Philiſthini Hebræorum fortitudinem exercebant. 153. 2.d. Quæ cauſa bellorum inter illos.ibid. 2.b
5 Philiſthini ignaui dum fugientes Hebræos perſequebantur.156. 2.a
6 Philiſthini clamoribus Arcam in caſtris Hebræorum eſſe cognouerunt.190.2.b
7 Philiſthini Arcam à ſe remouere ſtatuunt. 326. 1.b, &c.
8 Philiſthinorum conſilium de Arca Dei.328.1.c. Verùm reſtituatur 428.1.a
9 Philiſthini plagis edocti Arcam Dei impenſius venerabantur.329.1 a
10 Philiſthini, vt Arcam dimitterent, fuerunt diuinitùs illuſtrati.341.1.b. De modo remittendi Diuinos conſulunt. 357.1.d. Quæ munera Arcæ obtulerunt. 365.1.b, &c.
11 Philiſthinorum Satrapæ plauſu Arcam ſequebantur. 389.1.c
12 Philiſthini Deum Iſraëlis ſuis præferunt. 153. 1. d, &c.
13 Cur Philiſthini deos Hebræorum in plurali nominant? 193.1.b. A Deo diſcordant.295.2.b
14 Philiſthini Hebræos timebant ob Dei præſentiam, & eorum lætitiam.192.2 c.& quia Dei recordabantur.194. 1. c
15 Philiſthini Deum Iſraëlis venerabuntur.196.1.a
16 Philiſthini euigilant Deo ſuo conſulentes. 284. 1. b
17 Philiſthini victoriam adſcribebant Dagoni,& iniquitati Iſraëlitarum.283.1.c

Plaga Philiſthinorum.

18 Philiſthini bonorum temporalium, quàm ſpiritualium iacturam, ægriùs patiuntur.347.2.b
19 Philiſthini Dei laudes immolari inuiti compelluntur. 389.1.d
20 Quomodo Deus percuſſit Philiſthinos? 315. 2. b.Cur plaga tanta fuerit? 431.2.a.
21 Plaga Philiſthinorum quo ex genere.315.2.d.Fuit inſanabilis.316.1.d. Aliqui eſſe peſtem opinantur. ibid.Alij morbum Gallicum.316.1.c
22 Philiſthini à Deo, vt pueri, vapulant. 316.1.c.In ſedibus cur feriantur? ibid.2.b
23 Cur Philiſthini in poſterioribus corporis partibus feriantur? 316.1.c, vſque ad 320.
24 Philiſthini plaga murium feriuntur.321.2.d, &c.Anne plaga fuerit naturalis. 325. 1. a
25 Plaga murium efferbuit Philiſthinis in nauibus.322.2. a.In agris.ibid.2.c.In vrbibus.325.1.b
26 Philiſthinos mures etiam impetebant.323.1.c
27 Plaga Philiſthinorum per omnes pariter peruagata eſt. 331.1.a,&c.
28 Philiſthini extis affliguntur, quia aruſpices, 332 2. c
29 Prudens Philiſthinorum ratiocinatio circa plagam. 325.1.e
30 Philiſthini de cælo exterriti, abiectis armis, pedibus conſulunt. 514 2.c. Exterriti ſunt per tonitrua,cæſi per fulmina.514. 1.a,& 515.1.c
31 Philiſthini idolis puniuntur,creſcente idololatria.332 1.b
32 Mortis pauor in omnibus Philiſthinorum ciuitatibus. 341.2.c
33 Ponitur numerus interfectorum in Philiſthinorum plaga.342.1.c
34 Philiſthini victi victoris Iſraël iumenta.611.2.c
35 Philiſthinos in bellum impulit deſperatio. 197. 1.d
36 Philiſthini, dum regnat Samuel, ad prælium iterum non deſcenderunt.518.2.a
37 Philiſthini omnia à Vatibus iuſſa impleuerunt.387.2.b. &c.& 388.1.a,&c.
38 Philiſthini non peccauerunt conſulendo Diuinos. 357. 1.c,&c.
63 Philiſthini Ægyptiis duriores & Pharaone. 375. 1. a. Vide, *Arca.*

PHILOSOPHVS.

1 Philoſophi ſibi oculos eruerunt ad contemplandum.201 2. c

PHINEES.

1 Phinees vxor Arcam,non cognatorum mortem deplorauit.256.2.b
2 Phinees vxor, audito cladis nuntio, ſtupuit. 253. 1.d. Stupore correpta, ac dolore ſtatim expirauit. ibid. 2. c, &c.
3 Partus vxoris Phinees, non fuit ſeptimeſtris, ſed legitimus.254.2.b
4 Phinees filius poſt partum ſtatim obiit, in pœnam culpæ Heli.ibid.2.c

PIETAS.

1 Nihil pietati graue.446.1.c

PIGRITIA, PIGER.

1 Pigritia magnum parit detrimentum. 32. 2. d. Deſides ſimiles Lucifero.551.2.d

PILATVS.

1 Pilatus erat Gentilis, non tamen Rex.466.2.d,&c.

PISCES.

1 Piſces, vt dij, olim colebantur.281.2.c
2 Piſcium nomine veniunt ſtolidi.294.2.d

PLAGA.

1 Plaga murium, quàm perniicioſa.322.2.c
2 Ægyptios muſcæ comedebant, & ranæ vſque ad præcordia penetrabant.323.2.a. Quære, *Supplicium,*

PLVVIA.

1 Pluuias cùm Deus dare vult, lacrymas & Sanctorum preces extorquet.51.1.b

PŒNA.

1 Pœna à Deo impoſita, fauor eſt, non labor. 121. 2.b
2 Pœnas Deus ad electionem dat.ibid.2.c
3 Pœnæ ex conſideratione diuini beneplaciti, dulceſcunt. 122.2.a. Et patienter tolerantur.158.2.d. & 159. 1. b
4 Pœnis à Deo impoſitis, clarior homo euadit. 120. 1. d
5 Promptiùs ad pœnas, quàm ad epulas volandum.121.1. c.Ant ad quietem.121.2.a,&c.
6 Promptiùs ad pœnas ingrediendum, quàm ad deſcendum.121.1.c
7 Conſenſus cum Deo in pœnas, à pœnis liberat.122.2.c, &c.
8 Culpa vacat, qui pœnas non recuſat.120.1. b
9 Temporales pœnæ à Deo infliguntur, vt euitentur æternæ.250.2.a
10 Pœnæ executores non odit, qui Deum pœnæ auctorem veneratur.122.1.b,&c.& 158.1.c,&c.
11 Pœna faciliùs toleratur, vbi culpa non agnoſcitur. 255.1.b
12 Pœna paucorum multis profecit.84.2.a,&c.& 85. 1. a, &c.
13 Pœnæ vnius metum aliis incutiunt.85.1.c,&c,
14 Pœnis peccatores culpas agnoſcunt.325.2.c
15 Comminatio pœnarum frangit,quem recordatio beneficiorum non emollit.84.1.c.& 159.1.b
16 Qui pœnis leuioribus non emendantur, grauioribus puniuntur.313.2.d
17 Nullæ ſunt pœnæ, quin grauiores poſſint euenire.103. 1. a
18 Pœna in hac vita aliquando inexpiabilis.93.1.c
19 Pœna non cautiores reddit iniuſtos, ſed audaciores. 343.1.c,&c.Et vitia multiplicant.344.1.d,&c.
20 Pœna affecti pœnarum ſocios habere volunt. 337. 2. c
21 Pœna culpæ ſimilis reſpondet.95. 1. d, & 156. 1. a, & 318.1.a,& 321. 1.c, & 332. 2. c. Vide *Peccatum pœna ſimile.*

22 Pœna. Vide, *Plaga. Supplicium.*

PŒNITENTIA, PŒNITENS.

1 Veri pœnitentes peccandi inſtrumenta à ſe penitùs abdicant.425.1.d
2 Qui ſua ſcelera verè cognoſcit, illa damnat,& pœnitentiam agit.482.2.b
3 Internum animæ dolorem carnis afflictio comitetur. 484.2.b
4 Propter vnius pœnitentis lacrymas, Dei ira deferueſcit. 489.2.c
5 Nihil nos à pœnitentia deterreat, quando Chriſtus Dominus illam dicitur ſubiiſſe.495.1.a
6 Iuſti cautiores ab honeſtis etiam abſtinent cupiditatibus. 497.2.a
7 Inſtrumenta peccati, in inſtrumenta pœnitentiæ conuertenda.501.1.d
8 Membra, quæ peccatis ſeruiebant, pœnitentia maceranda.501.1.e
9 Grande ſcelus grandi ſatisfactione indiget. ibidem. 2.a
10 Diabolus pœnitentiæ maximè aduerſatur.507.2.b
11 Pœnitentes grauiùs à Diabolo tentantur. 511. 1. c. per totam Sect.
12 Pœnitentia à malis liberat.105.1.e
13 Pœnitens Dauid adhuc ſtimulos peccati ſentiebat.109. 1. d
14 Pœnitentia ficta arguitur.229.2.c
15 Pœnitentiæ ſignum, caput puluere aſpergere. 230. 1.c Cur id faciant pœnitentes? ibid.1.d
16 Pœnitentes Deum iratum fugiunt.230.1.c
17 Poſt peccatum pœnitentiæ habitus induendus. 259. 1.c
18 Arca ſemel capta veri pœnitentis figura.278.1.c
19 Zonæ pelliceæ pœnitentes decent.333.1.d
20 Si pœnitentes vix ſaluti confidunt, quid impœnitentes? 371 1.c
21 Per pœnitentiam omnes peccati maculæ eluuntur. 380. 1.c
22 Peccata pœnitentiæ habitu Deo offerenda.383.2.c
23 In conuerſione peccatorum exultat Deus.389.1.c
24 Pœnitentes in Arca fœderis adumbrantur.416.1.b
25 Sera pœnitentia poſt bonorum iacturam.648.1.a
Pœnitentium quies. 26 Qui per pœnitentiam ſua peccata lamentantur, verè quieſcunt.469.2.c,d
27 Ex vera conuerſione ad Deum ſuprema quies conſequitur.470. 1.a
28 Quàm difficiles ſint homines ad pœnitentiam. 480. 1.c
Pœnitentiæ laudes. 29 Peccator pœnitens innocenti præferendus. 489. 1. c. Potiores pœnitentes, quàm innocentes.489.2.a
30 Pœnitentia ſola Regis digna corona.489.2.d
31 Pœnitentis filij, innocentis filiis præferuntur. 489. 2.c
32 Deus pœnitentes ad gubernandum elegit, non innocentes.490.1.a
33 Locus honoratior pœnitenti tribuendus.489.2.c
34 Deus chariores habet, quos per pœnitentiam lucratur. 490.2.b,c
35 Vnus pœnitens multis Angelorum millibus antefertur. 490.2.c,d
36 Deus ſæpe pœnitentes innocentibus anteponit. ibid. 2. c
37 Meretrix per pœnitentiam virgo efficitur. 491. 1.b, & 380.2.a
38 Pœnitentia ex brutis homines, ex Diabolis Angelos facit.491.1.d
39 Deus pœnitentiam honorat, & ſanctificat in ſe ipſo. 493.2.c
40 Chriſtus D. reſurgens priùs Petro pœnitenti, non Ioanni innocenti apparet.490.1.d
41 Dæmones cæduntur pœnitentia 515.2.a
42 Per pœnitentiam amiſſa merita recuperantur. 520. 1.b. & peccata omnia ſanantur.92. 1.b
43 Theodoſius Imperator publicè egit pœnitentiam.564. 1.b
44 Peccata omninò per pœnitentiam obliterantur. 596. 1. a.
45 Rex pœnitens Sacerdoti præfertur. 105.1.c
46 Pœnitentia diuina iacula retorquet.346.2.b
47 Turpitudines pœnitentia deaurantur.367 1.b
48 Per pœnitentiam peccata pretioſum vnguentum efficiuntur.ibid.1.e
49 Diabolicæ fraudes pœnitentia deaurantur 367. 1. d, & c
50 Peccata poſt pœnitentiam inaurantur. 380.1.a. Mutantur in decorem.ibid.1.d
51 Pœnitens mortuus à leone etiam defenditur,& honoratur.393.1.d
52 Peccata per pœnitentiam radicitus euellenda. 494.2.e, &c.
53 Si ad peccatum reditur, fruſtra eſt pœnitentiæ medicina.498 1. a
54 Peccata non auulſa radicitùs pullulant vberiùs. 495. 1. a *Per pœnitentiam peccata in totum abdicanda.*
55 Verus pœnitens in peccata non recidit.496.1.a,&c.& 497.1. a, &c. Nihil prodeſt peccatori expiari, ſi iterum impiatur.498.2.c
56 Verus pœnitens Chriſtum non ampliùs moriturum imitari debet.496.1.c.& 500.2.d
57 Vera pœnitentia in quadro conſtantiæ requieſcit. 496. 1.c
58 Peccatorum probata pœnitentia eſt, ſi iterum non labuntur.ibid.2.a,& 497.1.a,&c.
59 Verus pœnitens etiam relabendi poteſtatem aufert. 496.2.d,&c.
60 Poſt pœnitentiam iterum non peccandum. 318. 1.c, &c.
61 Deterius eſt, poſt pœnitentiam iterare peccata, quàm in illis iacere.318.2.a
62 Pœnitens cæleſtia audit, temporalia non videt. 233. 1. d
63 Pœnitentiæ auxilium peccandi non probat licentiam. 173.2.b
64 Pœnitentia. Vide, *Confeſſio.*
Peccatorum conuerſatio. Vide, *Societas.*

PONTIFEX.

1 Qui Pontifices, ſolis verbis indomitos Imperatores domuerunt.513.1.a,&c.
2 A ſummis Pontificibus mors repentina non abſtinet.269. 1.a,&c. Vide, *Mors.*
3 Pontificia Sedes maximam Romæ ſanctitatem & laudem attulit.544.1.b
4 Pontifex. Vide *Epiſcopus. Prælatus. Paſtor.*

POPVLVS.

1 Ob populi peccata grauiùs puniuntur Reges. 161. 1. c.
2 Populi, & plebis diſcrimen.434.2.a
3 Populi nomine, etiam nobiles intelliguntur.177.2.a
4 Populus liberalior in offerendo, quàm Reges. 374. 1.d
5 Quantum populares Principum facta imitentur. 430. 1.a. De hac re quære, *Exemplum.*
6 Plebeij Regibus præcurrunt ad virtutem.374 1.c.
7 Populares homines principum vmbræ ſunt. 429.2.b, & ſpeculum.ibid.2.c
8 Vterque populus Æthiopum, vt monoculum Regem imitarentur, alterum ſibi oculum eruebant. 429. 2. d
9 Plebis nomine ignobiles tantùm intelliguntur. 177.2.a, &c.
10 Regibus populus reſiſtere poteſt, ſi vult. 161.2.a. Vide *Subditus. Potentia.*

POTENTIA.

1 Nimia potentia nimiam gignit ſuperbiam, & mortem. 566.2.a,&c.
2 Potentia & opes vitia illaqueant. 566.2.d
3 Potentes, quàm negligentes ſunt in maculis animæ abluendis.428.2.b. Vide, *Fortitudo.*
4 Dei potentia. Vide, *Deus.*

PRÆCEPTVM.

1 Exigui præcepti cultor Deum placat. 68. 1. c, 2. a, &c.
2 Minima præcepti tranſgreſſio culpa maxima.68.1.b,&c. & 69.2.a, non contemnenda.69.1.b
3 Qui minimum violat præceptum, totum Decalogum contemnit.7.2,d
4 In præcepto non tam quod bonum ſit, ſed quod diuinum conſiderandum.63.1.b
5 Præceptum colendi Deum & homines idem quodammodo ſunt.64.2.c
6 Præceptum non prædicandi Gentibus, limitatum. 169. 2. d
7 Præcepti minimi obſeruatio, ad grauiora exequenda diſponit.69.2.c,&c.
8 Præcepta Dei, quia intelliguntur, exequenda. 75. 2.c
9 Rationes præcepti non indagare, eſt Deum glorificare. 76.1.c.
10 Præceptum diuinum de paternis vitiis occultandis.186. 2.c. Vide, *Lex.*

PRÆDICATOR.

INDEX RERVM.

PRÆDICATOR.

1 Prædicatores maturi, non pueri debent eſſe. 9.1.b

Prædicatoris exemplum. 2 Prædicatoris verba ſine vitæ exemplo contemptibilia. 128.2.d,&c.& 143.2.d,&c.& 471.1.b

3 Prædicatoris verba ſine vitæ exemplo non mouent. 144.2.b,& 146.1.a,& 2.c,& 147.1.d

4 Prædicator manu & lingua, id eſt, verbo, & exemplo hoſtes ſpirituales expugnat. 157.2.a,&c.

5 Prædicatoris verba cum factis coniungenda. 145.2.b,&c. & 146.2.b, & factis menſuranda. 147.1.c

6 Prædicatoris exemplum requiritur, vt præcepta diuina impleantur. 146.1.b,& c

7 Prædicator à culpa, quam reprehendit, longè abſit. 144.2.d,& 145.1.a,&c.

8 Peccator à prædicandi munere excludendus. 145 1.c,& 146.2.b

9 Priùs exemplum dandum, quàm prædicandum. 144.2.d,&c.& 147.1.a,&c.1.c

10 Prædicator priùs vitam ſuam, quàm alienam excolere debet. 146.2.c,d,&c.

11 Prædicatorum vita ſublimis. 148.1.c

13 Auditoribus plùs prædicatoris facta, quàm verba perſuadent. 147.1.d,c, & 2.b

14 Pauci dicuntur in Euangelio non Prædicatores, ſed operarij, qui vitæ exemplo prædicent. 148.2.c

15 Prædicatores renouari debent, vt legem Dei per orbem ferant. 377.2.c

16 Prædicatores nullo peccatorum premantur onere. 379.1.a

17 Qui aliena peccata corrigit, ſua priùs iuguler 150.2.c

Deuotio. 18 Prædicator optimus etiam eſt contemplator. 15.2.a. Prædicatores animarum incantatores. 357.1.b

19 Prædicatores priùs contemplationi vacent, quàm prædicent. 93.2.c, & 117.1.a

20 Prædicator lacrymas, non riſum moueat. 140.2.b,& 143 2.a,& 398.2.a

21 Prædicatoris feruor, non eloquẽtia perſuadet. 143.1.c,d

22 Prædicatores non tam clamoribus, quàm gemitibus concionari debent. 398.1.c

23 Prædicator doctorum auctoritate, non ſua fretus doceat. 117.2.c

24 Prædicatores fortitudine ſua non glorientur, ſed Deo referant. 518.1.b

25 Prædicatores conuerſionis gratiam, non ſibi, ſed Deo tribuant. 529.1.b

26 Prædicatores non ſemper magnas quærant ciuitates ad prædicandum. 538.1.d

Prædicatio omnibus, & vbique. 27 Prædicator ceruus ad peragrandum orbem velociſſimus. 141.1.c,& Sol. 147.1.b

28 Veri Prædicatores patriam relinquunt, in externis oris pro fide mactandi. 399.1.c

29 Prædicator lacrymis non adducatur, ne fidem in varias nationes reportet. 399.2.a

30 Concionatores non ſedendo, ſed currendo, magis pennis, quàm linguis euangelizent. 471.1.b

31 Concionatoris celeritas Solis æquat celeritatem. 471.1.c

Zelus. 32 Prædicatores vſque ad conuerſionem inſequi debent peccatores. 5 5.2.c

Audax in corrigendo. 33 Prædicator in arguendis malis omni verecundia careat ac pudore. 98.2.d

34 Prædicator tacens veritatem, conſumitur. 563.1.c

35 Prædicator ineptus, qui integram veritatem non inculcat. 104.2.d. Et infidelis. 139.2.d

36 Prædicatores vbicunque ſunt, peccata iugulant. 350.1.b

37 Prædicator vt ſpeculum animi, noxas aperiat 140.1.a

Suauitas in arguendo. 38 Fidelium prædicatorum verba ſtimuli ac mallei. 140.1.d,c

39 Prædicatores leuiter, non ſeuerè arguere debent. 150.2.c

40 Concionator primò ſuauiter alliciat, deinde ſeuerè inuehatur. 371.2.d

Opportunitas. 41 Prædicator quærere debet opportunitatem, vt fructus capiat. 471.1.c,&c. vſque ad 474.1.a

42 Prædicatores dicuntur piſcatores, & ſatores. 471.2.a

43 Prædicatores, vt nubes, in loco & tempore pluuias effundunt, vt fructum, non l[illegible]rum afferant. ibid.2.b

44 Concionator in ipſa opp[illegible]tunitate opportunitatem captare debet. ibid. 2.c. Tempori ſeruire debet. ibid.2.d

45 Chriſtus Dominus concionandi opportunitatem captabat. 472.1 a, &c. Senſim docebat, ne faſtidium pareret doctrina. 358.1.c

46 Cauendum prædicatione non profutura. 472.1.b,&c.

47 Qui Dei verbum indignis prædicat, eius fructum amittit. 472 1.d

48 Concionator D. Paulus faſtidioſos deſerit, apud auidos commorat[illegible]r. ibid.1.c,&c.

49 Auditorum imbecillitati conſulendum. 472.2.b,&c.

50 Cùm non ſperatur fructus, ſileat Prædicator. 473.1.a, &c.

51 Prædicatores per proprias conſuetudines homines ad Deum ducant. 397.1.c

52 Prædicatores, vani. 15.1.b

53 Lingua aurea Achan, vana prædicatoris eloquentia 141.2.d

54 Prædicatoris labia, vitta coccinea. 143.1.a

55 Prædicator fidelis non eſt, qui nimiam verborum elegantiam colit 141.1.a. verborum luxuria tondenda. ibid. 2.a,&c & 142.1.d *Vanitas.*

56 Prædicator arrogantiæ periculo expoſitus. 55.1.b

57 Peccatores ſcelerati peiores ſunt Phariſæis. 151.2.d

58 Aliqui in conuertendo alios, temporali ſeruiunt lucro. 349.1.d *Seruientes lucro.*

59 Prædicatores arguuntur, qui pro temporalium quæſtu vitam ponunt. 2[illegible]4.1.d

60 Verus Euangelij præco ſolùm ſtudet animarum lucro. 533.1.c

61 Prædicatores tunc lucrari credunt, cùm nihil ex ſuo labore lucrantur. 535.1.c

62 Prædicatorum lucrum, animarum ſalus. 140.2 b

63 Prædicatores qui blandiuntur ad aures, faciliùs audiuntur. 94.1.c *Seruientes foro.*

64 Infidelis eſt Prædicator, qui adulatur. 139.2.d,&c.& 140.2.b. Prædicatores qui adulantur, & ad gratiam loquuntur, mulieres dicuntur. 140.1.b,&c.

65 Demens qui iſ Prædicatorem ſua ſcelera demonſtrantem, ſtomachatur. 140.1.a

66 Ex inimicis veritatis facit Deus Prædicatores. 426.1.c

67 Per boues myſtice ſignificantur Prædicatores. 426.1.b

68 Prædicatores æternitatem ſerunt, auditores metunt. 460.2.b

69 Mirabile exemplum de lapidibus Bedæ concionanti, Amen, reſpondentibus. 136.1.a,b

70 Præceptum non prædicandi Gentibus limitatum. 169.1.d

PRÆDICATIO, AVDITOR.

1 Prædicatio appellatur vitta hyacinthina, ſeu catena. 142.1.c,&c.

2 Prædicatio rarior ac breuior, vtilior, & non vileſcit. 13.1.b,&c.& 2.a

3 Prædicationes breues, gratiores. 13.2.b,&c.

4 Prædicationes ſacra eloquentia exornandæ. 142.2.d,&c.

5 Prædicatio verbis rebúſque decenter compoſitis magnum fructum affert. 143.1.c

6 Prædicatio, non niſi opportuno tempore exercenda. 471.2.c A malè diſpoſitis remouenda. 472.2.c

7 Auditores aures, non animum operandi afferunt ad concionem. 480.1.a

8 Quàm faciles olim audientium animi ad bonum. 480.1.c,&c. Modò quàm difficiles ſunt. ibid.1.c. Quære *Sermo. Verba.*

PRÆLATVS.

1 Prælatorum vigilia qualis. 18.1.c,2.a,& 683.1.a *Prælati vigilia.*

2 Prælati oculi. 390.1.a,& pleni oculis. 18.2.c

3 Prælati clarius à Deo illuſtrantur, vt ſubditorum res acutiùs intueantur. 49 1.a

4 Prælati ſubditis non conſulentes, ſeuere puniendi. 90.1.b & 91.2.c

5 Prælatus dormiens malè audit, non verò ſubditus. 23.2.c

6 Petrus Chriſti D. Vicarius vna hora non potuit vigilare. 547.2.c

7 Vigilandum Præſuli ne incurrat, qui currit. 384.1.b,& 537.2.a

8 Prælati non tam ſibi, quàm ſuis ouibus conſulant. 138.1.c

9 A Prælatis plùs exigitur ſeruitutis. 273.1.c

10 Prælatorum gloria, humilitas. 63.2.b *Humilitas.*

11 Prælati ad imperandum non ſunt apti, niſi priùs obedire didicerint. 42.2.b

12 Prælatorum munia, potiùs ſeruilia, quàm imperatoria. 547.1.c

13 Prælati conſiliarij potiùs, quàm Reges eſſe debent. 635.2.c

14 Prælati leniter, non ſeuerè arguant. 150.2.c. Subditos non debent nimium onerare 400.1.a

15 Prælati cum bonis ſubditis ſuauiter, cum malis duriter agant 101 2.d,&c. etiam ſubditorum murmurationibus flectendi. 388 1.d

16 Prælati rogando potiùs, quàm vrgendo imperent. 101.2.c

17 Prælatis negligentibus ſubditi etiam improbi præferuntur 131 2.d

18 Prælatus bonos ſubditos non vrget imperio, ſed precibus impellit. 100.2.b

19 Facilius paretur Prælatis humiliter imperantibus. 101. 2. b, &c.
20 Prælati ignaui de ſubditorum ſalute negligentes timent, ne damnentur. 429. 2. d

Charitas & beneuolentia.
21 Prælatum decet aliquãdo rogare, non imperare. 100. 2. a
22 Prælati matres & nutrices erga ſubditos. 542. 1. d
23 Prælati ex iure diuino tenentur ponere vitam pro ouibus. 542. 2. b
24 Et morientes Martyribus anteponuntur. 542. 2. c
25 Magis timenda ſpiritualis ſubditorum mors, quàm propria temporalis. 542. 2. d
26 Boni Prælati ſuorum plagas tanquam ſuas reformidant. 230. 1. c
27 Prælati ſua augeri merita ſubditorum defectu ingemiſcunt. 585. 1. c
28 Prælati cùm amara imperant, dulcia multa concedant. 66. 2. c
29 Prælati ſubditos amare debent. 38. 2. c
30 Prælati matres eſſe debent, non domini. 390. 2. a
31 Prælatorum charitas erga ſubditos. 38. 1. d
32 Prælatorum beneuolentia fouet obedientiam ſubditorum. 38. 1. c
33 Prælati ſubditorum cladem ſpectando acerrimè cruciantur. 251. 1. c, &c.

Seueritas.
34 Prælati ſubditos filios vocant. 99. 1. a
35 Prælatus pater dicitur. 99. 1. d. Et mater. 390. 2. a
36 Seueritas Prælatis valde neceſſaria. 89. 2. b
37 Prælati occultè corrigant, nec infament. 287. 2. b
38 Qui ſubditis habenas nimium premit, relaxat magis. 344. 2. c
39 Prælatus delinquentes non caſtigans vita cum officio priuatur. 239. 2. b, &c.
40 Prælatus negligens, aut vitioſus à ſubditis non calumniandus. 364. 2. c. Sed honorandus. 97. 2. d
41 Quicunque Prælatus loco Dei obſeruandus. 59. 2. c Etiam ignobilis venerandus. 60. 1. b
42 Prælatus incipiens, & adoleſcens auſcultãdus. 60. 2. b, &c.
43 Prælati canitie venerandi authoritatem ſibi conciliant. 9. 1. a
44 Prælatus auſterus & rigidus ametur. 60. 1. d, &c. Nullis naturæ dotibus inſtructus audiatur. 60. 2. d

Reuerentia erga Prælatos.
45 Prælatorum vitia tegenda. 285. 2. c, & 286. 1. c
46 Prælatus etiam impius loco Numinis habeatur. 61. 2. c
47 Grauiſſima culpa, Prælatis maledicere. 98. 1. d, &c.
48 Prælatus reuerenter admonendus. 97. 2. c
49 Prælati à ſubditis non arguendi, nec corrodendi. 80. 2. a, &c. & 97. 2. a, & 104. 1. a
50 Prælatis obediendum, Dei præcepto aliquando intermiſſo. 65. 2. b
51 Facilius iniuriæ in Deum, quàm in Prælatum remittuntur. 65. 1. c, &c.
52 Prælatus debet arridens timeri, iratus amari. 129. 1. c
53 In Prælatis Deus obſeruandus. 64. 2. a, &c. Et vt Dei legati. 62. 1. c
54 Deus Prælatorum etiam improborum conſulit auctoritati, & honori. 387. 1. c. Et auctoritatem defendit, ne contemnantur. 391. 2. a, vſque ad 393
55 Prælatis etiam iniquis maior rerum intelligentia à Deo communicatur. 49. 1. c
56 Magna de Prælatis etiam infimæ claſſis opinio habenda. 287. 1. c
57 Ex malis Prælatis bona docum nta audienda. 61. 2. a
58 Qui Prælatos contemnunt, in hæreſes, & idololatriam incidunt. 601. 1. b, &c.
59 In ipſo Prælato contempto, contemnitur Deus. 596. 2. a & 601. 1. c. per totam Sect.

Scientia.
60 Peccatum in Deum, & Prælatum pari pœna vindicatur. 602. 2. c
61 Paſtores Doctores eſſe debent. 541. 2. d, & 545. 2. c. Ad illorum officium docere pertinet. 542. 2. d
62 Prælatis prudentia, & reliqua dona conceduntur à Deo ob ſubditorum obedientiam, & merita. 390. 1. d, &c. & 391. 1. a, &c.
63 Prælati mali à Deo inſtruentur. 62. 2. a, & b

Improbitas.
64 Prælatus malus honorandus, non imitandus. 98. 1. a
65 Prælati mali, dum aliis proſunt, ſe condemnant. 62. 2. d, &c.
66 Ob improbos ſubditos inſipiens, & iniuſtus Prælatus fieri permittitur. 390. 1. b, &c.
67 Prælatus improbus, vlmus arbor infructuoſa, fructuoſas tamen ſuſtentans. 61. 2. d
68 Prælatum malum dignitas non ſaluat. 331. 2. c, &c.
69 Prælati qui dominantur, aſpernuntur. 38. 2. a
70 Prælatus cathedræ celſitudine ne ſuperbiat. 543. 1. c
71 Prælati improbi ſubditos nimium onerant, ipſi nihil digito mouent. 388. 1. d
72 Prælati, qui onus non deponunt, cùm ferre nequeunt, à Deo increpantur. 551. 1. b
73 Subditus humilis ſuperbit ſuperior conſtitutus. 565. 1. b
74 Prælati cæcutiunt, qui virtutis opera non exequuntur. 20. 1. b

Vita exemplum & ſanctitas.
75 Prælati pœnas ſanguinis dabunt, ſi Deo diligenter non obediunt. 45. 2. c
76 Prælatis Moyſes & Aaron proponũtur imitandi. 546. 1. d
77 Prælatis non ſufficiunt bona opera, ſed bona verba requiruntur. 89. 2. c
78 Prælati iudicare debent, non tam imperio, quàm exemplo. 531. 2. c
79 Prælati fures, qui proprio exemplo non docent. 531. 2. d
80 Prælatus vt luceat, prius debet lumine repleri. 531. 2. c
81 Prælati mediocriter curis temporalibus vacent, vt ad interiora recedant. 535. 1. b, &c.
82 Paupertas mira, & integritas vnius Prælati commendatur in munuſculo abiciendo 533. 2. a
83 Prælatus ſibi cæcus, aliis prælucet ad ſalutem. 391. 1. d
84 Noë & Heliſæus bonorum Prælatorum exemplar. 540. 2. c

Reſidentia.
85 Reſidentiam Prælatorum eſſe de iure diuino probatur. 541. 1. a, vſque ad 543. 1. a
86 Prælati, ſi non adſunt, oues ſurripiuntur. 542. 2. c
87 Mercenarij non modò lupum fugiunt, ſed vulpem. 543. 2. c
88 Prælati præſentia, Eccleſia bonis moribus efflorеſcit. 543. 1. b. Abſentia marceſcit. 1. d
89 Prælatus ſuæ Eccleſiæ anima & ſpiritus. 543. 2. a. Vt anima præſens, ita Prælatus. ibid.
90 Quæ commoda & virtutes ex Prælati præſentia proueniant, variis exemplis confirmatur. 543. 2. c, &c. 544. 1. b, &c.
91 Ex præſentia Præſulis, tota Diœceſis componitur, & bene inſtruitur. 544. 1. d, &c.
92 Claraualis cælo ſimilis, ex D. Bernardi præſentia. 544. 2. d. Illius abſentia ſubditis mœſtiſſima. 544. 2. c
93 Paſtorum munus eſt, non oues colligere, ſed oues curare. 545. 1. c, &c. Pro illis laborare. 545. 1. d
94 Eccleſiaſtici in Regum Curiis commorantes, reprehenduntur. 273. 1. c, & 541. 1. d
95 Prælati curiales non venatores ouium, ſed opum venatores. 545. 2. c
96 Veteres Prophetæ miſſi ſunt ad Curiam, non ambitione ducti, ſed diuino imperio. 545. 2. b

Abſentia malorum cauſa.
97 Omnia incommoda ex Prælatorum abſentia. 546. 1. c vſque ad finem Sect.
98 Ex abſentia Chriſti Domini vnius tantùm horæ, ſomnus in diſcipulis. 547. 1. a
99 Ex Moyſis abſentia idololatria orta. 546. 2. a
100 Ex Samuelis abſentia, fuga, & ſacrilegium. 546. 2. b Ex Dauidis, ſtrages, & ruina. ibid. &c.
101 Non excuſantur, qui in Academiis ſtudij cauſa commorantur. 546. 2. a, b
102 Diœceſani à Prælatis deſerti periculis expoſiti. 547. 1. c, &c. & 548. 2. a
103 Abeſſe ab ouibus, eſt non eſſe paſtorem. 547. 1. d
104 Abſente Prælato, Vicarius, etſi bonus, malus efficitur. 548. 1. b. Et ſubditi exponuntur infortuniis. 548. 1. b, &c.
105 Peſſimè agitur cum populo, à quo proprius Prælatus remouetur, quamuis Angelus Vicarius ſit. 547. 2. d, &c.

Viſitandi obligatio.
106 Negligens paſtor in viſitando morte mulctabitur in pœnam. 535. 2. c. Diligens coronabitur. 536. 1. a
107 Oues non curat, qui non luſtrat. ibid.
108 Viſitandi cura in Iacobo & Ioſepho commendatur. 536. 1. a, &c. In Ioſaphat. 537. 1. c. In Nehemia. 537. 2. a
109 Prælati dum viſitant, ſpiritualibus & temporalibus alimentis greges iuuent. 536. 2. d
110 Moyſes maluit labores viſitandi, quàm honores imperandi. 536. 2. b
111 Iſai quos per ſe viſitare non poterat, chariſſimo filio Dauidi commendabat. 536. 2. c
112 Prælati ſuas domos, non regum frequentent. 537. 1. a
113 Prælati ſegniores non ſint ex zelo, quàm Diaboli ex odio. 537. 1 b
114 Qui ſuos ſubditos non curant, meretrices ſunt. 542. 2. a
115 Helias ad cælum aſcenſurus viſitando præparatur. 537. 1. d
116 Non ſolùm magna, ſed humilia loca perluſtranda ibid. 2. b
117 Prælati, Legati, & Medici dicuntur, ob perpetuam viſitandi viciſſitudinem. 538. 1. b, &c.
118 Chriſtus D. Prælatorum exemplar ciuitates circuibat. 538. 1. b, c, 2. a
119 Celeritas Diui Pauli in totum orbem tanquam ſuam Diœceſim viſitando. 538. 2. b. vſque ad 5[illegible]. 1. a
120 Labori non parcendum ad Diœceſes perluſtrandas. 539. 2. a, &c.
121 D. Petri celeritas in viſitando vrbes commendatur. 539. 2. b. Epiſcopi munus, oues viſitare. ibid. 2. d

122 Qui

122 Qui alios mittunt ad oues viſitandas portant honorem, non onus. 531. 2. d
123 Chriſtus D. reſidendi & viſitandi munus exercuit, vt Prælatorum eſſet exemplar. 540. 1. b
124 Seraphinis ſimiles, qui hoc munus exercent. ibid. 2. d
125 Boni Paſtoris eſt, ſingulis annis prouinciam luſtrare. 532. 1. a
126 Expenſæ viſitatori Prælato in iure decernuntur. 533. 1. c, &c.
127 Duo prælati munia, reſidere, & viſitare. 533. 2. b, &c.
128 Samuel in hac re Prælatis proponitur imitandus. 535. 1. d, & 2. b
129 Boni Prælati propriis expenſis ſubditos viſitant. ibid. 1. c
130 Viſitatoris cura qualis eſſe debet. 535. 2. a
131 Prælati Pontificiis decretis ad viſitandum impelluntur. 535. 2. c
Supplicia. 132 Prælati pro ſubditorum puniuntur offenſis. 89. 1. b, c, & 102. 2. d
133 Per ſe Prælatorum facta Deus iudicat, & caſtigat. 97. 2. e
Laudes. 134 Prælati Angeli, quia Angelicam celeritatem imitantur. 537 2. e
135 Prælati Dei imagines. 64. 1. b
136 Prælati laus eſt, honores non ſuſcipere, libenter repudiare. 551. 1. a
137 Quod Prælatus efficit, efficit Deus. 602. 1. a
138 Prælatorum imperia, & iniuria, Dei etiam ſunt. 2 b
139 Bonus Prælatus animas à Dæmonibus victas Deo reducit. 520. a
140 Improbi Prælati in ſubditorum ſalutem cæleſtibus donis cumulantur. 591. 1. c
141 Prælatus haurit diuina in ſubditorum vtilitatem. 390. 2. c, & 391. 1. a, &c.
142 Prælati dicuntur lux, ſal, ciuitas, lucerna. 542. 1. b
143 Prælatorum vitia ſtatim deteguntur. 26 2 a
144 Deus aliquando cæcat Prælatos, vt malos ſubditos errare permittat. 390. 1 a
145 Prælati liberum viuendi ius bonis ſubditis tribuant. 383. 2. c, &c. Libertatem viuendi prudentibus tantùm concedant 399. 1. a
146 Prælati ſubordinati inter ſe vno ſpiritu concorditer viuant. 406. 1. c
147 Melli, muſicæ, ſagittæ, gladio, flammæ, & ſpiritui comparantur Prælati. 540. 1. c, 2. a, b, &c.
148 Prælatus populi peccata occultet, & non niſi publica puniat. 288. 1. d, 2. a, &c.
149 Prælati. Quære *Epiſcopus. Paſtor. Princeps. Rex. Subditus.*

PRÆMIVM.

1 Homines propoſito præmio ad feſtinandum inuitantur à Chriſto. 376. 1. c
2 Præmium faſtidium aufert dilationis. ibid. 1. d
3 Apoſtolorum labores præſentia præmij leues, Patriarcharum abſentia, difficiles. 603. 1 d
4 Prius ſequi Chriſtum Dominum debemus, quàm de præmio cogitandum. 376. 1. c

PRÆSIDIVM.

1 Præſidium diuinum efficacius quàm humanum. 102. 1. c
2 Ideò Dauid victor, quia diuino præſidio fretus præliabatur. 527. 1. a. Vide *Pugna.*

PRÆSEPE.

1 Præſepe, ſæpè domus nomine ſignificatur. 387. 2. c

PRÆSVMPTIO.

1 Non præſumendum de illo, quod Dei voluntate factum eſt. 243. 1. c. Vide *Iudicium, Gloria inanis.*

PRECATIO.

1 Precibus noſtris Deus non fatigatur. 132. 2. c
2 Petitiones cordis, non canis à Deo implentur. 597. 1. e
3 Aliquando concedere in Deo, ira eſt, negare, miſericordia. 597. 1. c, & 2. b
4 Mala petita à Deo negantur in gratiam petentis. 596. 2. d. per totam Sect.
5 Rex Saül à Deo conceditur in vindictam malè petentium. 599. 2. b, &c.
6 Quod malè petitur, Chriſtus D. vtiliter negat. 596. 1. d, &c.
7 Malè petita à Deo concedi, iracundiæ ſignum, & ſupplicij. 598. 1. d, &c. per totam Sect.
8 Miſit Deus exploratores in Palæſthinam in malum Hebræorum poſtulantium. 598. 2. a
9 Petitio Diaboli exauditur in pœnam, petitio D. Pauli non exauditur ad ſalutem. 598. 2. c
10 Parentis amor vrget ad negandum, quod male petitur. 597. 1. d
11 Homines mala petunt, ſed ad Deum in bonum retorquentur. ibid 2 a, &c.
12 Precatio. Quære *Petitio. Oratio.*

PRETIOSVM.

1 Omne pretioſum, rarum. 12. 1. b, & d

PRIMOGENITVS.

1 Primogenitus. Quære *Filius.*

PRINCIPES.

1 Principes vigilare debent. 17 1. e, &c.
2 Princeps ſubditis par fiat, ac familiaris. 101. 2. a
3 Principes humiles, omnium pedibus ſubſternuntur. 79. 1. e
4 Principes à ſeruorum faſtu debent abſtinere. 622. 2. c, & 623. 1. c
5 Princeps non vt dominus imperet, ſed vt pater, amet. 38 2. a
6 Principes boni non ſui, ſed populi curam agunt. 337. 2. a.
7 Principes ſubditorum clades ſpectando, acriùs puniuntur quàm ſuis. 239. 1. e, &c.
8 Principes ſolum peccata odiſſe debent. 346. 1. e
9 Principum exemplo reliqui conformantur. 364. 2. e
10 A Principe doctrina in populum deriuatur. 49. 2. b
11 Principes manſueti diutiùs obtinent principatum. 38. 2. a
12 Principes difficultatibus oppreſſi ad orationem confugiebant. 511. 2. a
13 Bonus Princeps Rempublicam tuetur, malus præcipitat in exilia 519. 1 c, & 520. 1. c
14 Sub Principe iuſto & ſtrenuo populus nec ab hoſte tentatur. 518. 2. b, & 5 9. 1. b
15 Princeps, vt alios bene regat, à Deo regi patiatur. 43. 2. d
16 Principes omnes, voluntatij. 566. 2. c
17 Principes improbi, rebellionis cauſæ. 579. 1. c
18 Principes ſuperbi, hoſtes faciunt ſeruos. ibid. 2. c
19 Principum iniquitas, ſibi ipſis iniurioſa. 580. 1. a
20 Mali Principes, lapides viarum indices. 162. 1. b
21 Quanta ſit principum ambitio & vorago cupiditatis. 600. 1. a
22 Princeps ignauus, Dæmonis miniſter. 89. 2. a
23 Principes de ſe in plurali loquuntur ad magnificentiam. 193. 1. c
24 Punitur populus Principis peccata imitatus. 162. 2. a
25 Princeps aliquando à Deo datur ſecundùm populi merita. 599. 1. d
26 Ob Principis peccatum totus populus affligitur. 83. 1. c
27 Princeps negligens reus & culpæ & pœnæ ſubditorum. 89. 1, b, &c.
28 Principes mali vitam ſuam omnium ſaluti præferunt. 336. 2. d, &c. Sibi præcipuè conſulunt 337 2. c
29 Princeps arridens rimeatur, iratus ametur. 159. 1. c
30 Princeps malus, etiam honorandus. 69 2. b
31 Contempto Principe, contemnitur Deus. 593. 2. e
32 Principes & Reges canitie venerandi auctoritatem ſibi conciliant 9. 1. a
33 Principes dicuntur populus. 507. 2. b
34 Principes temporales à cauſis ſpiritualibus abſtineant. 579. 2. b
35 Pauci Principes & ſeniores cum multis millibus plebis poſſunt comparari. 32. 1. a
36 Principes ſibi iniucunda annunciari minimè patiuntur. 94. 1. b. Illa difficilè credunt. 46. 1. d. Principatus ambitio. 348 2. d
37 Principibus nemo vera dicere audet, niſi ab illis extorqueatur. 229. 1. a. De hac re vide *Veritas.*
38 Princeps. Quære *Prælatus. Rex*

PRODIGVS FILIVS.

1 Prodigus porcinam egit vitam, & non ſaturatur, vt porcus. 6 2. 1. a
2 Obſtinati animi prodigus pretio emit ſeruitutem. 647. 2. d

PROPHETA, PROPHETIA.

1 Prophetarum defectus graue ſupplicium. 14. 2. d
2 Prophetarum vox à Deo proficiſcitur. 30. 2. c
3 Prophetæ munus, pro populo orare. 508. 2. a
4 Prophetæ de præſenti futura dicunt. 358. 1. e

5 Prophetarum auctoritas à Deo curatur. 36.1.c, & 393.1.d, & 2. b. Magnoperu defenditur. 375.2.b, &c.
6 Prophetæ ſenſim illuſtrantur. 41. 1 c
7 Prophetas nunc intenſa, nunc remiſſa voce Deus alloquebatur. 31. 1. b
8 Qui Prophetæ non ſunt, Deum tripliciter ignorant. 40. 1. c
9 Deus etiam per miracula Prophetas ab infamiæ nota liberat. 393.2.e
10 Prophetæ præſens pro futuro ponunt, ad certitudinem & celeritatem rei demonſtrandam. 83. 1.d
11 Prophetæ timidi ad veritatem dicendam. 94.1.d
12 Facies Prophetæ, vt adamas ſine timore. 98. 2. d
13 Prophetarum exordium: *Hæc dicit Dominus*: non tamen omnium. 104 2 c
14 Tria Prophetarum genera, quidam doctrina & vita mali, alij vita tantum mali, alij in omnibus boni. 130.2.a
15 Qui futura prædicit, in diuinum ordinem transfertur. 356.2.e
16 Propheticum verbum, infallibile. 129. 1. e
17 Prophetia dicitur viſio propter certitudinem. 15. 2. c. Intellectiua viſio eſt, vel imaginatia. 16. 1.a
18 Prophetia poteſt habere euidentiam in atteſtante. 16. 1. e, &c.
19 Prophetia nunc viſio, nunc onus dicitur. 16.2.a
20 Prophetia etiam impiis hominibus conceſſa. 39. 1.c, & 343. 1. c
21 Prophetia per ſingulas ætates augeba ur. 41. 1. c, &c.
22 Qui prophetico lumine non illuſtrantur, Deum ignorate dicuntur. 40. 1. b
23 Imprudentes impij ſpiritum propheticum appetunt. 40. 1. d
24 Diuinatio, maximum diuinitatis indicium. 356.2.b

PROPITIATORIVM.

1 Angelus non apparebat è propitiatorio in die Expiationis. 279. 2. b
2 Propitiatorium, Chriſti typus. 184. 1. b
3 Propitiatorium B. Virgo. 224. 1. e

PROVIDENTIA.

1 Prouidentia per oculum exprimitur. 390. 1. a
2 Prouidentia Dei erga ſuos demonſtratur. 280. 1. d. Vide *Deus*.

PRVDENTIA.

1 Prudentia Chriſtiana bona interna externis anteponit. 248. 1. a
2 Prudentia eſt, à natura habiles, & propenſos muneribus præficere. 614. 1. c. 2. a
3 Prudentiæ iuſti fidendum. 384. 1. b
4 Prudentia eſt iuniores & rudiores etiam interrogare, quæ neſcimus. 114.1.c, &c & 115.1.a, &c.
5 Prudentia feruorem obedientiæ temperat. 37. 1. e
6 Prudentiæ eſt peccati radices extirpare, non vires. 346. 1. c

PSALMVS.

1 Pſalmus, arma & ſcuta. 525. 2. e

PVDOR.

1 Pudor animæ & vitæ pædagogus. 368.1.d, & 494.1.b
2 Pudor perſuaſionis pharmacum. 368. 2.d
3 Pudor armat in peccatum. 364. 2. d
4 Pudor de nulla re magis, quàm de peccato. 367. 2. e
5 Perit, cui pudor perit. 368. 1. e
6 Omnia labuntur, ſi pudor labitur. 368. 2. b
7 Qui pudorem habet, ſalutem ſperet, eſt enim remedium ſanitatis. 368. 2. e
8 Pudor maximum ad virtutem adiumentum. 368. 2. e
9 Qui pudorem admittit, immedicabilis. 369.1.a. Effrontes ad peccandum, in fronte puniuntur. 369. 1.b
10 Pudor in confeſſione. Quære *Confeſſio*.
11 Inuerecundia honeſta eſt, quæ veritatem couſtriat. 98. 2. d

PVERITIA, PVER.

1 In pueritia prudentia, & probitas. 7. 2. b
2 Puer à docendo reuocetur. 9.1.a, & 97.1.d
3 Ad docendum ineptus. 97. 1. b
4 Puer ſapiens, & humiliter loquens, charus. 83.1.b
5 Pueri optimè morati dicuntur ſenes. 5.2.d, &c.
6 Pueri boni redarguunt ſenes. 7.2.e
7 Pueri apti ſunt ad gubernandum, ſi bene fuerint morati. 8. 1. a
8 Ab imperio, & magiſterio non excluduntur. 9.1.d
9 Pueri obediendo fiunt viri. 75.1.c, &c Nulla Dei regno ætas infima. 8 1.a
10 Pueri tenui conſilio maturi 81.2.e, &c.
11 Pueri lactentes Dæmone firmiores. 310 2.d, &c.
12 Pueros à congreſſu Dæmonis defendit Deus. 4 .1.e Pueri, ſi nimis vigeantur, ex ingenuis fiunt impudentes. 368. 1. c
13 Tres pueri in fornace præſentia Dei illa ſi 134.2.d. Cur Deus illos, non ſuum templum liberauit 205 1. d
14 A pueris Reges occidi, magnum dedecus. 311.1. e
15 Puer ad docendum, & arguendum timidus ſit, niſi ex officio teneatur. 97 2. a
16 Puerorum educatio. Vide *Pater*.

PVGNA.

1 Bonum pugnæ auſpicium, non expectare hoſtes. 153.1.b
2 Præliaturi clamoribus animantur. 188.1.b
3 Quales voces ante pugnam tam Græci, quàm Romani edebant. 189 1 a, & d
4 Aliæ apud alios conclamandi formæ. 189.2 c, &c.
5 Cùm hoſtes diſtant, ante pugnam ſilendum. 190.1.b. Sub initium pugnæ clamandum. ibid 1. a
6 De clamore pugnæ, vide *Clamor*
7 Olim in prælio victi terram mordebant. 291 2 b
8 Mille millia, & ducenta millia bellatorum vno prælio in Iſrael præliarunt. 433. 1. c
9 Ideò Dauid victor toties euaſit, quia diuino tantùm præſidio fultus præliabatur. 524. 1. a
10 Quidquid feliciter in prælio euenerit, Deo referendum. 526. 2 c. per totam Sect.
11 In præſidio equeſtri non confidendum. 200. 2. c
12 Qui pro Dei gloria præliantur, æterna pace coronantur. 529. 1. c, &c.
13 Vt olim viri acriter pugnarent, vxores & filios in bellum ſecum ferebant. 611.1.a, &c.
14 Munimenta contra hoſtes potius in ſacrificiis, quàm in armis ſita 5 3.1.c, &c.
15 Redire de prælio ſine clypeo, ingens probrum. 187.2.c. &c. Vide *Bellum*.

Q

QVADRAGESIMA.

1 In Quadrageſima Dæmon acriùs ſæuit, quia penitùs ſpoliatur. 523.1.c
2 In Quadrageſima Diabolus ex inuidia maiores infert tentationes. ibid. 1. d
3 Quadrageſimæ Ieiunium. Vide *Ieiunium*.

QVERIMONIA.

1 Querimonias ſuas iuſti humiliter exponunt. 595. 1.b
2 A querelis Sancti abſtinent. 80. 2. e

QVIDAM.

1 Quidam pronomen nota vilitatis ac contemptus. 63. 2. c

QVIES.

1 Requieſcere poſt Dominum in bonam, aut malam partem vſurpatur. 469.2.a
2 Propria quies illorum eſt, qui peccata ſua lamentantur. 469. 2. e, d, &c.
3 Inſtabilitas propria peccatoris. 470.1.a, & b. Quanta ſit humani cordis inſtabilitas 478.1.e
4 In Deo, vt in fine quieſcendum. 470. 1.a

R

REBECCA.

1 Rebeccæ etymon. 568. 2. b
2 Rebecca plùs profuit filio ſuo Iacob, quàm Iſaac Eſaü. 226. 2. c

RACHEL.

1 Rachel in partu obiit, ſignificans, Chriſto nato, Synagogam morituram. 254. 1. e
2 Rachel ſepelitur in via, vt Hebræis captiuis illac tranſeuntis patrocinetur. 225 2. b
3 Rachelis mors proponitur Ioſepho, vt incertitudinem ſuam timeat, 265. 1. b

RAHAB.

RAHAB.

1 Rahab Deiparæ typus, dum Hebræorum excipit exploratores. 223. 1. d
2 Rahab multis profuit ſua fide, quam præſtitit Iſraëlitis. 221. 1. d

RAPINA.

1 Rapinæ Regum. Vide *Rex*.

REDEMPTIO.

1 Nihil habemus, quo redemptionis munera compenſemus. 362. 1. b
2 Cur Chriſtus nos redemit per ſe. 300. 1. a

RELAPSVS.

1 Relapſus. Vide *Peccator*.

RELATIVVM.

1 Relatiuum ſine antecedente Hebræi ponunt. 103. 1. a
2 Relatiuum in Scriptura à ſuo antecedente genere diſſentit. 385. 1. a

RELIGIO, RELIGIOSVS.

1 Religioſi, & Clerici filij Dei vocantur. 572. 1. c
2 Clarauallis olim cælo ſimilis. 544. 2. d
3 Qui Deo militant, omnes ei militant creaturæ. 525. 1. a
4 Qui Deum colunt, iniquum eſt, Deum ignorantibus aſſimilari. 586. 2. c, &c.
5 Religioſa ſeruitus melior, quàm ſæculi libertas. 648. 2. d
6 Agnus eſt, qui ſe Deo in perpetuam conſecrat ſeruitutem. 511. 1. d. Vide de hac re *Seruitus*.
7 Nulla domus tam iuſta, in qua iniuſtus quidam non poſſit inueniri. 559. 2. a
8 Religioſa diſciplina ſine magiſtro non cõparatur. 34. 2. d
9 Religioſi ſtatus adũbratio fuit Arcæ captiuitas. 278. 1. d
10 Religioſi non imperent, niſi priùs perfectè obediant. 42. 2. d
11 A Monachis in eremo Diabolus ſuperatur. 306. 1. c
12 Nunquàm defatigandi, qui in obſequio diuino laborant. 179. 1. c
13 Egredienti de Ægypto ſuus cuique Moyſes neceſſarius. 35. 2. c
14 Qui mundum relinquit, eum nec reſpicere debet. 318. 2. d, & 400. 1. a, &c.
15 Deuoti Deo, iterum ac ſæpius deuouendi. 473. 2. d, &c. & 474. 1. b
16 Religioſi neſcire debent propinquos in ſæculo commorantes. 404. 2. b
17 Religioſi, vt mortui, propinquorum affectibus non commoueantur. 414. 2. c. Nec legibus tenentur, vt parentibus ſuccurrant. ibid. &c.
18 Infidelis Religioſus, qui diuinum Patrem pro terreno deſerit. 405. 1. a
19 Deo ſacri parentes ſolari debent, non ab incepto itinere deſiſtere. 409. 1. c
20 Religioſi mortuos lugere non debent. 242. 2. c
21 Parentes filios à religione reuocantes, diuite auaro peiores. 401. 2. a. De hac re vide *Filius*.
22 Religioſorum imperfectorum ſomnolentia arguitur. 13. 1. c
23 Peccatum vnius Religioſi in totam communitatem refunditur. 84. 2. c, &c.
24 Qui diſtractionibus ſubiacet, gratia nõ impletur. 298. 2. c
25 Melius in ſæculo, quàm in Monaſterio perire. 301. 1. b
26 Maiori ſupplicio dignus, qui peccat maiorem Dei cognitionem habens. 43. 1. c, d
27 Familiaribus ſuis Deus maiora ſupplicia confert. 273. 1. b, &c.
28 Exempla Monachorum non ægrotantium. 237. 2. b
29 Ab externis paruum, à domeſticis multum ſperat Deus. 273. 1. c
30 Qui terga Deo vertunt, grauiter puniuntur. 317. 2. c
31 Religioſi cella, ſeu cubiculum, ſepulcrum. 278. 1. d
32 Errant qui propter Monachorum ruinas Religionem deteſtantur. 466. 1. a

RELIQVIÆ SANCTORVM.

1 Reliquiæ Sanctorum auxilium implorant à Deo, peccatoribus. 225. 2. c. Et à captiuitate liberant. ibid. 2. d
2 Reliquiæ Sanctorum præſidium in periculis. 207. 2. d
3 Quædam fœmina ita ſancti Hilarionis reliquias amabat, vt cùm aliò tranſlatæ fuiſſent, repentè præ mœrore moreretur. 238. 1. c
4 Reliquiæ Sanctorum diuitiis anteponendæ. 272. 2. b
5 Reliquiæ Martyrum Dæmones flagellant. 195. 2. c
6 Dæmon ſudario D. Pauli terrebatur. 312. 2. b
7 Qui locum vbi iuſtus ſepultus eſt, habitat, quamuis ſeruus ſit, principatum habiturus. 482. 1. c
8 Sanctorum corpora illuſtriora reddunt loca, vbi ſunt. ibid. 1. c
9 Deus viuentium miſeretur propter defunctorum virtutem. 489. 2. c
10 Ex tactu rei ſanctificatæ ſanctitas contrahitur. 455. 2. a Quære *Sanctitas*.

RENOVATIO.

1 Renouationem ſpiritus requirit Deus. 377. 2. b
2 Dauid renouationem exigebat decennalem. 377. 2. b. Iudas Machabæus, anniuerſariam, D. Paulus, quotidianam. ibid. 2. c
3 Renouari debent concionatores. ibid. 2. c. Vide *Nouitas*.
4 Renouatio votorum. Vide *Votum*.

REPENTE.

1 Quæ repentè eueniunt, grauius cruciant. 246. 1. a, præuiſa minus. 241. 1. b, & 246. 1. b

REPREHENSIO.

1 Reprehenſio, conſolatio eſt. 13. 2. a. Libenter audienda. 125. 1. b
2 Reprehenſio breuis, tolerabilior. 13. 2. b. Reprehenſores honorandi. 124. 2. d, c
3 Reprehenſio ſecretò fiat, & ſemotis arbitris crimina corrigantur. 288. 1. d, &c. Reprehenſor amandus, & laudandus. 125. 2. c
4 In minimis manſuetudo commendatur. 337. 1. b
5 Libertas D. Ambroſij, in reprehendendo Theodoſio imperatore. 563. 2. c, &c.
6 Iuſti in reprehendendo faciles eſſe non debent. 584. 2. d.
7 Reprehenſio etiam ab homine obſcuro data humiliter toleranda. 124. 2. a, & 125. 2. a

RESTITVTIO.

1 Non poteſt ad Deum volare, qui alienum promptè non ſoluit. 373. 1. c
2 Difficilè homines ad reſtituendum adducuntur. 355. 2. b. & 369. 2. a, & 373. 1. b
3 Homines in ære alieno ſoluendo periculoſiùs immorantur. 373. 1. b. Ideò grauiùs puniuntur. 379. 2. c

RESVRRECTIO.

1 Reſurrectionis ſpe dolor mortis minuitur. 242. 2. c
2 D. Thomas reſurrectionis negator, illius efficitur Prædicator. 395. 1. c
3 Cur Chriſtus in reſurrectione priùs fœminis apparuerit? 490. 1. c
4 Reſurrectio Chriſti. Vide *Chriſtus*.

REVELATIO.

1 Reuelatio quomodo fiat, & quotuplex ſit? 28. 1. d, &c.
2 Reuelatio purè intellectualis non fit immediatè ab Angelo, ſed à Deo. 28. 2. d
3 Reuelatio diuina ab Angelo, an à Deo fiat 126. 1. b
4 Reuelationes ab Angelis fieri probabilius. 589. 2. d
5 Reuelatio in ſomno fieri ſolebat. 29. 1. b
6 Reuelationes non ſunt ambitioſè quærendæ. 29. 1. a
7 Non poteſt de potentia ordinaria peccatum finale in particulari à Deo alicui reuelari. 92. 2. c
8 Reuelationes diuinæ humiliter occultandæ, non leuiter euulgandæ. 96. 1. d, & 2. b
9 Reuelationes manifeſtans ſuppliciis affligitur. 96. 1. d
10 Occultas reuelationes Deus manifeſtat. 97. 1. a
11 Ab obſcurioribus reuelationibus ad clariores Deus procedit. 41. 1. c
12 Reuelationes ſub noctem haberi ſolent. 607. 1. d
13 Quotuplex ſit modus, quo apparitiones fiunt, aut locutiones. 589. 1. d
14 In viſionibus ſæpius tentatio interuenit. 52. 2. c
15 Multi, licèt iniuſti, diuinitùs illuſtrantur. 341. 1. c
16 Nemo inter apparitiones tutior, quàm qui ducitur iudicio ſuperiorum. 53. 1. a
17 Reuelatio. Quære *Apparitio*.

REVERENTIA.

1 Reuerentia erga Deum. 418. 1. c. Vide *Deus*.

2 Reuerentia

2 Reuerentia erga Iuſtos,& Reges,ſacra. Vide *Iuſtus.Rex. Sacra.*

3 Quidquid à Deo,& à bono patre emanat,ſumma obſeruantia dignum. 105.2.e

R E X.

Reges Iſraël.

1 Quotuplex ordo Regum Iſraël. 609.2.b

2 In primo ordine legitima fuit regnandi poteſtas.ibid.2.c In ſecundo,tyrannica. In tertio,à populo data. ibid.2.d. In quarto,fuit Ieroboam,de quo dubitatur,an legitimam habuerit voluntatem? 609.2.e,& 610.1.a

3 Diuitiæ regum Iſraël ex terræ fructibus erant. 613. 2. d. Illi agriculturæ vacabant. ibid. 2. d

4 Reges Iſtaël ſuis concupiſcentiis, & effrænata libidine Rempublicam grauabant. 616. 1. e

5 Olim Regibus Iſraël fines aſſignabantur, ne in alienos agros irruerent. 618. 1. a

6 Reges Iſtaël diuinas violant leges, ne propriæ opes minuantur. 619. 1.d

7 Aliqui Reges Iſraël legem intermittendi agriculturam ſeptimo anno violarunt. 619. 2. a, b

8 An Reges Hebræorum tyranni fuerint.609.1.d.An decimarent, ſeu in totum agros vſurparent.619. 1. a, &c.

9 Notatur lautities conuiualis Regum Iſtaël. 616. 2. c

10 Rex olim Deo,non populo deſignandus relinquebatur. 581.2.a. Vide *Electio.*

11 Regimen etiam apud Iſraëlitas. 578.2.c

12 Sub Regibus Iſraël omnis iniuſtitia & idololatria graſſatur, non ita ſub Iudicibus. 635. 2.d

13 Reges Iſrael corrupti. 637.1.b

14 Iudæorum Rex vile infelicitatis mancipium.640.2.c

15 Hebræi Regem bello aptiorem, quàm Iudicem credebant. 580.2.d,&c.

16 Ipſe Rex pietatis doctor. 537.2.b

17 Aptus ad imperia,qui zelo diuinæ legis ardet. 228. 2.a

18 Propter Regum ſanctitatem leuiùs Deus punit Regnum.301. 1. b

19 Æqualitas in Rege via regia. 414. 1. a. Vigilantia in obeundo Regno. 537.1.c

20 Regum eſt exercere iudicia, & populi lites definire. 636. 2. e, &c.

21 Regna iuſtitiæ ſtant,iniuſtitiæ ruunt. 625. 1. a, b

22 Rex magis vtilitati publicæ prouideat, quàm propriæ. 585. 1. a, &c.

Regum fragilitas.

23 Reges repentinis mortibus Regum patent.267.2.d,&c.

24 Regum felicitates mane,ſeu citiùs, quàm mane euaneſcunt. 268 2. d

25 Reges etiam boni quàm breuiſſimè deſiderantur. 235. 1. b

26 Viuunt tamen ſuarum virtutum memoria. 235. 1. c

27 Regis corpus adhuc viuentis cadauer dicitur. 265.2.b

28 Regum poſſeſſio,tumulus,non Regnum. 265. 2.c

29 Imperatores pictis nauibus coronabantur ad mundi inconſtantiam oſtendendam. 266. 1.a

30 Reges, ſpumis ac bullis comparantur. 268. 1. b. Vide de hac re *Mors.*

Veritatis oſores.

31 Reges ſe roſis fouent,aures ſpinis, quibus vera loquentes pungant.561.1.d, &c.

32 Reges adulationes audiunt,non veritates.562.1.a,&c. ad veritatem audiendam auribus mutilati. 561. 1. b, & ſurdeſcunt. 561.2.e

33 Nemo ſeriùs, quàm Rex de ſuis malis admonetur.562. 1. c, &c.

34 Regum peccata nemo punire audet,aut dicere. 562.1.c. Populi verò omnes. ibid. 2. a

35 Regem, vt Deum obſeruat, qui, vt peccatorem arguere debebat. 562. 1. b

36 Qui Reges non obiurgat,laudare Deum non poteſt. 563. 1. b

37 Qui Regibus vitia obiectare non audent, eadem in in alios transfundunt. 580. 1. a

38 Popellus Poloniæ Rex à muribus occiſus, quia admonentes occidit. 323. 2. b

39 Reges ſua mala nouiſſimè agnoſcunt.233.2 a. Veritatis monitores nec ad ſe maximè accedere patiuntur. 561.2. d, &c.

40 Res iucundæ primò Regibus annunciantur. 233. 2. a

41 Reges vera neſciunt,quia nolunt audire.ibid. 1.d

42 Reges veritatem impatienter audiunt.94.2.a,&c.& 2.d, &c.

43 Regi grata nuntiare quiſque audet, non verò moleſta. 95. 1.a

44 Quidam Reges ingrata, & veritatem patienter audiebant. 95. 1. d, &c.

45 Rex Alexander adulatorem repellebat, obiurgatorem exoptabat. 95.2.c

Auaritia ex rapina.

46 Adulatores in Regum palatiis. 233. 2.b, &c.

47 Regis peccata ſilentio Prophetarum puniuntur.14.1.c

48 Regum proprium eſt,aliena diripere. 618. 1, 6

49 Regnum ficui, & viti offertur: quia nulla ex arboribus auaritiam aptius refert. 618. 1. c

50 Reges tot habent vngues ad rapacitatem, quot aquila pennas. ibid. 1. b

51 Regnum nihil aliud, quàm latrocinium. ibid. 2. d

52 Reges optima quæque, vt feræ, depaſcuntur. ibid.

53 Multi Reges ſunt Achabi,alienorum raptores. 619.2.e

54 Boni Regis eſt,ditare alios,nõ de aliis diteſcere.620,1.a Aliqui,vt veſtiant ſeruos,exuunt ciues. ibid. 1. c

55 Aliqui Reges honoribus cumulant, vt poſtea diuitiis eoſdem ſpolient. 613.1.c,2.a

56 Improbi Reges ciues emungebant,vt ſuas pellices ditarent. 616. 1. c

57 Qui Reges integras ciuitates in concubinarum cultum tribuerunt. 616. 1. d

58 Reges volant ad vitia, ad virtutes tamen à populo trahuntur. 374.1.a, &c. *Improbitas.*

59 Regum celeritas ad rapinam. ibid.

60 Reges, ſubditis ſunt ad malum duces. 474. 2.b

61 Rex ſacrilegus ſacerdotij collator, aut venditor. 344. 2. b, &c.

62 Reges impij Dei ſuppliciis magis effrænantur.344.2.a, & b

63 Reges ſaginant equos,inedia equites abſumunt.612.2.d

64 Malus Rex in pœnam peccantium datur.599.1.c.Et petentium. 599.2.b,& 600.2.a,&c.

65 In morbo Regis omnes metuunt, in morbo tyranni omnes ſperant. 608. 2. d

66 Reges onoroſi,qui magiſtratus in ſuam,non populi vtilitatem eligunt. 613.2.e

67 Malus Rex ſeruus vitiorum. 529.1.a

68 Regis nomen peccato amittitur. ibid. 1. b

69 Timidi Reges non exeunt foras, niſi magno comitatu. 622. 2. d

70 Regia dignitas animum,& virtutem aufert. 228. 2.a

71 Reges priùs animum,quàm honores abiiciunt. 550. 1.e *Dominandi libido.*

72 Reges primis Regni inſignibus ſe nolunt abdicare, ſed ſemper illis vtuntur.550.1.e,&c. Potius fidem frangere, quàm coronam perdere volunt. ibid. 2. b

73 Reges ſceptro non patiuntur denudari.550.2.b, &c.

74 Reges potius animum,quàm honores abiiciunt.550.1.d

75 Dominandi libido, ſeruitus duriſſima. 627. 1. b

76 Quàm tenaces pecuniæ,& auari ſint Reges.568.2.a,per totam Sect.

77 Etiam arbores regnare recuſant, ne pomis ſuis denudentur. 567. 1. c *Auaritia.*

78 Reges beneficia non conferunt,ſi aliquod contulerunt. 126.1.c.Non ita Deus. c. Vide *Auaritia.*

79 Boni Reges omnia in ſe ſolis ſupplicia expetunt, & petunt. 337.2. b *Charitas erga ſuos.*

80 Reges etiam in vtilitatem populi conſtituuntur.599. 2. c

81 Principes publici ciuitatum parentes. 636. 2. d

82 Rex pater populi ſit, ac frater. 99. 1. c, & 101. 2.a

83 Reges creantur, non vt fruantur dignitate, ſed vt aliis patrocinentur. 224. 2. a

84 Reges in medio ſubditorum. 164.2.e

85 Philippi integritas, & aſſiduitas in dirimendis cauſis commendatur. 589.1.b *Audientia.*

86 Bonus Rex aures præbeat ad veritatem audiendam.561 1. b, &c.

87 Principum innocentia in audiendi patientia maximè conſiſtit. 561. 1.d

88 Iniqui Reges venientibus ad ſe aures obturant, fores occludunt. 637. 2.c

89 Rex vnus viſcera multorum patrum habere debet erga ſubditos. 99. 1. c

90 Reges Paſtores dicuntur, ne ſuperbiant. 38. 2.b *Humilitas.*

91 Bene regit, qui regi patitur. 43.2.d

92 Reges obedientiam Deo præſtant, vt à ſubditis impetrent. 44. 1. d

93 Reges acrius puniendi, ſi ſuis maioribus non obediant. 44. 1.b

94 Reges antea paſtores leones efficiuntur. 566. 2. c

95 Rex Sacerdotis partes ſibi non aſſumat. 481.1.d, &c. *Reuerentia erga Reges.*

96 Regum vitia non occultantes capitali ſupplicio digni. 287. 1. b

97 De Regibus ſublime ſentiant ſubditi, & humilis principij,ſi quod fortè habuerunt,obliuiſcantur.287.1.c,&c.

98 Reges ſibi amicos profitetur Deus, ne à ſubditis contemnantur. 393. 1. a, &c.

99 Regis veri officium exprimitur. 608. 2. a, & præcipua Regis munia. 687. 2.c *Varia.*

100 Principes prius puniuntur, quia auctores malorum. 331. 2. a

101 Ob Regum peccata populus punitur.390.1.c,& Regis nomen peccato amittitur. 629.1.b

102 Regis commendatio de Deo validior, quàm Sanctorum. 396. 1. b

103 Deus aliquando permittit,vt malus Rex fiat.600.1.a

104 Popu

104 Populus liberalior in offerendo, quàm Reges. 374.1.d
105 Peccatorum irritamenta in Regibus Deus conterit, non Reges 346.2.d, &c.
106 Saporis Perſarum Regis probroſa ignominia. 611.1.b
107 Traianus Rex de ſuperbia triumphauit. ibid.
108 Regis caput nobiliſſimum ſpolium. 281.1.a
109 Rex primùm electus ad ſepulcrum remittitur, vt de morte recordetur. 266.1.b
110 Reges maiorum exempla imitentur. 266.1.c
111 Reges peccare ſolent, non pœnitere. 566.1.d.
112 Reges inordinatos appetitus ſæpe patiuntur. 568. 2.c
113 Regum nomen multis gentibus inuiſum. 584.1.a, & 612.1.d
114 Maior populi dignitas Regem habere. 581. 1.a
115 Primi duo Reges ante, & poſt diluuium Caïn, & Nemrod, peſſimi. 583. 2.d
116 Suauius legibus, quàm Regibus ſeruire. 584.1.a
117 Quanta ex Regis præſentia vtilitas. 138. 1. b. Et pulchritudo ciuitati. 138.2.a
118 Qui Regibus improbis conſentiunt, à Deo puniuntur. 163. 2. b
119 Intoleranda Regis ignauia, qui ſe peccanti populo reſiſtere non poſſe cauſatur. 161.2.c
120 Regis liberalitas. 133.1.b
121 Quàm periculoſum ſit regibus ſeruire. 94.1.c
122 Regum eſt, exercere iudicia, & populi lites definire. 636.2.c. Probatur ex ſacra, & profana hiſtoria. ibidem, 2. b, &c.
123 Inſolens Regis apparatus grauiter reprehenditur. 622. 2. c. Vide *Faſtus*.
124 Regis electio. Vide *Electio. Regis unctio*.
125 Rex. Vide *Imperator. Princeps. Prælatus. Populus*.

REGNVM.

1 Regnum virtute, non genere hæreditandum. 555.2.c
2 Elcana mortem potiùs quàm Regnum acceptabat. 359.1.c
3 Regnum ſepulcrum. 265. 2. c. Salomon in Regno naufragium paſſus eſt. 566.1.c
4 Regnum nobilis ſeruitus. 629.1.a
5 Regnum ſtabile, ac diuturnum, non niſi per labores. 593. 1. c. Regia dignitas animum & virtutem aufert. 228.1.c
6 Docti ſolùm gubernatione digni. 406.1.c
7 In regia dignitate germinat vitiorum ſeges. 565. 2.a
8 Principatus amor idololatrate facit. 348.2.b
9 Abimelech regnandi cupiditate, ſeptuaginta fratres occidit, ſed fruſtra, nam factus Rex etiam occiditur. 335.1.c
10 Iuſti Dei honorem Regno anteponunt. 585.1.a, &c.
11 Regni inconſtantia. Vide *Regis fragilitas*.

RISVS.

1 Riſus lætitiam declarat. 418.1.c

ROMA, ROMANI.

1 Romæ ſplendor ab Apoſtolorum Principibus oritur. 544. 1. c, &c.
2 Roma eo vitioſior, quia maior. 532.2.b
3 Nulla vrbs veteri Roma ſceleratior. 544.1.b
4 Romani nudis pedibus epulabantur. 441.1. a
5 Omnes penè Romani Imperatores repentina morte oppreſſi ſunt. 268.1.c
6 Romani ob ſuam parcimoniam piſtores expulerunt. 618. 1.a. Romanorum ante pugnam voces. 189. 1.d
7 Romanorum fortuna in ſterquilinio. 290.1.c
8 Romani maiores Deos ex auro, vel argento, minores ex ligno, vel luto fabricabant. 281.1. c
9 Romanorum anſeres diis præferendi. 290.1.b

ROSA

1 Roſæ poſt peccatum ſpinis inhorreſcunt. 381.2.d. Vide *Spina*.

RVBEN.

1 Ruben beneuolè tulit à fratre iuniore accuſari. 124.1.a
2 Cur Ruben à Iacobo maledicitur, à Moyſe benedicitur? 346.1. c

RVTH.

1 Deus propter merita Ruth, Moabitis parcit. 225.2.c

S

SABBATVM.

1 CVr Deus olim Sabbati violatoribus capitale ſupplicium ſtatuit. 336. 2. c
2 Iudæi Sabbatarij dicti. Vide *Iudæus*.

SACERDOS, SACERDOTIVM.

1 Summus Sacerdos diſcalceatus in Sanctuarium intrabat, vt expeditior eſſet. 33.2.c *Sacerdos Summus*
2 Summi Sacerdotes nunquàm ægrotabant, quia incenſum manè, & veſperè offerebant. 237.2.a. Repentè tamen [illegible] bant. ibid. 2.b
3 Summo Sacerdoti an ſemel tantùm licuerit Sanctuarium intrare? 178.1.c. An liceret ingredi cũ comitatu. 180.1.c
4 Summus Sacerdos olim nemini propinquorum parentare permittebatur. 402.2.c, &c.
5 Sacerdos Regibus, & Angelis adæquatur. 356.1.c. Angelis propinquus. 449.2.c *Dignitas.*
6 Magna apud omnes nationes Sacerdotis auctoritas, & dignitas. 355. 1. d, &c. Qui eos contemnunt, ad Deum contemnendum diſponuntur. 601.1.a
7 Quanti olim Sacerdotes habebantur. 356.1. a, &c.
8 Quantum Deus illis conſulit. 573 2.c
9 Sacerdos reuerenter colendus. 104.2.a *Puritas, & ſanctitas.*
10 Sacerdotum corpus olim illæſum, vt animi integritas commendetur. 438.2.c
11 Sacerdotum puritas commendatur in victimarum puritate. 438. 2. c
12 Sacerdotis virtutũ ornatus interior & exterior. 447.1.b
13 Eleazarus ſanctificatur ad cuſtodiendam Arcam, quantò magis Sacerdos ad tractandam Euchariſtiam. 448.1.d Solus ſacerdos innocens ad illã accedere dignus. 440.2.d
14 Puritas in Sacerdotibus requiritur. 449.2.c. Quanta requiratur. 48.2.d, &c.
15 Sacerdos totus oculus eſſe debet, omnia ſciens. 8. 1. d
16 Sacerdotis vtilitas ſpiritualis curanda. 104.2.b
17 Sacerdotum ſanctitas eximia eſſe debet. 356.1.b
18 Muneris ſanctitas non prodeſt, ſi virtus abſit. 205.2. b
19 Sacerdotes olim ad bellum ibant pugnaturi, & hortaturi. 187.2.a
20 Peccatores ad Sacerdotes ſolùm debent confugere, & eos in dubiis conſulere. 363.2.d
21 Chriſtiani ad Sacerdotis nutum, vel iuſſum ſe debent accommodare. 363.2.d
22 Malo etiam Sacerdori obedientia deferenda. 398.1.c
23 Sacerdotibus de victu à Regibus debet prouideri. 356.2.c
24 Sacerdotes, & ſpiritualium, & temporalium ſcientiam habere debent. ibid. 1. c
25 Sacerdos bonus, lucerna lucens, malus, lucerna extincta. 22.2.c *Improbitas.*
26 Sacerdos malus ſimilis damnato. 22. 1.b, &c. Eccleſiaſtici vitioſi Iudam imitantur. 631.1.b
27 Sacerdotes puniendi, qui Deo non parent. 43.1. c
28 Sacerdos malus patris nomine indignus. 99. 2. b
29 Sacerdos malus à Deo odio habetur. 131.2.c
30 Eccleſiaſticos ob peccata Dæmones contẽnunt. 195.1.c
31 Propter Sacerdotum peccata ab hoſtibus templa profanantur. 203. 2. c
32 Sacris locis Deus non parcit ob Sacerdotum ſcelera. 204. 1. d
33 Sacerdotes de ſubditorum ſalute negligẽtes damnantur. 249.1.a. Ex quo diſcant, non eſſe ignauos. 249.2.d, &c.
34 Improbi Sacerdotes non gloria, ſed ſui populi ignominia. 256.1.d
35 Mali Sacerdotes, qui in altari filium Veneris ponunt, Philiſthinis conferuntur. 282.1.b
36 Propriis veſtibus peccantem Sacerdotem occultandum Conſtantinus piiſſimè iudicabat. 286.1.a, &c.
37 Clerici immodeſti ad ſacrificia diuina non admittuntur, nec laïci ad ſacros Ordines 417.2.c
38 Deus magis Sacerdotem inquinatum, quàm victimam deteſtatur. 438.2.b
39 Miniſterio etiam mali Sacerdotis à Deo beneficia conferuntur. 398.1.d, &c.
40 Sacerdotũ exemplũ in ruinam quantum valeat. 343.2.d
41 Sacerdotes in templo meditari, non in foro otiari debent. 9. 2. b, &c.
42 Sacerdotes iuxta tabernaculum morabantur. 25.1.c
43 Sacerdotis eſt, alacriter ſtare coram Deo, non otioſè ſedere. 231.1.c, &c.
44 Sacerdotes aurum, & diuitias rebus ſacris poſtponant. 257.2.b
45 Qui Sacerdotum officium vſurpant, pœnas dant. 509.1.c
46 Sacerdotes olim tantùm erant de filiis Aaron. 509.1.a Hoc Deus ſtatuit, vt naſcerentur, non fierent Sacerdotes. ibid. 2. b
47 Vetus ſacerdotium abolitum, nec ampliùs inſtaurandum. 252.2.a
48 Eccleſiaſtici peccato ne auditores ad malum compellantur. 286. 2. b
49 Sacerdotij collator ac venditor ſacrilegus. 344 1.b, &c.
50 Sacerdotiũ à ſacrilego Ieroboã veniebat. Vide *Clericus*.

SACRA.

1 Res ſacræ profanis anteferendæ. 257.1.b
2 Qui ſacra Dei vaſa retinent, acerrimè puniuntur. 182. 2. d

3 Profani homines à ſacris deterrendi. 293.2.b
4 Quàm grauiter puniuntur, qui ſacra irreuerenter tractant. 316.2.c,& 425.1.a
5 R... ſacræ maximè debent venerari.326.2.b,& 377.1.c
... ſacræ, non niſi ad ſacrum pertinêt tribunal. 357.2.b
Sacra indignè tractantes puniuntur.462.1.b
8 Sacra profanis non miſceri.363.2.d
9 Quæ ſacris ſeruiunt,profanis non ſeruire debent. 128.1.c. & 431.1.c
10 Sacris operari immundo animo, corpore mundo, ſtultum eſt.443. 2.d
11 Sacra. Vide *Templum*.

SACRIFICIVM.

1 Sacrificiorum duo genera,victima,& holocauſtum.427.2. a. Vnum mœroris tempore; alterum ſolemnitatibus fiebat. ibid. 2. b
2 Sacrificia antiqua ſolùm ſecundum res ſignificatas efficacia. 92. 1. b
3 Cur in ſacrificiis quadrupedes, non volucres diuidebantur. 300.2.c
4 A ſacrificio arcetur cygnus, quia triplici elemento vagatur: columba admittitur, quia ſimplex.301.2.c
5 Sacrificium & libamen in quo differant. 483.2.b, &c.
6 Quæ munera pro peccato offerri debent.359.2.c
7 Aurum ſupremo Deo Ethnici ſacrificabant.365.2.c
8 Vetus conſuetudo fuit litandi in gratiarum actionem. 414. 2.b
9 Igne ſacrificium conſumi, indicium diuinæ acceptationis. 393.2.c. & 511. 2. d
10 Agnus nec cum matre, nec in lacte ſacrificari poterat. 520.1.d
11 Ad ſacrificia ſapidiores carnes expetebâtur.510.2.d,&c.
Sacrificij vis. 12 Plus roboris in ſacrificiis ſitum,quàm in armis.513.1.c
Qui quotidie ſacrificât,non vexantur ægritudine.237.2.a
13 Imperatorem Valentem D.Baſilius ſacrificiis terrefecit. 513.1.d
14 Sacrificium Manue, eum,& vxorem à morte liberauit. 457.2 d
Puritas. 15 Indignè ſacrificantium pœna.462.1.d
16 Sacrificium diuiſum Deo non placet.300.1. c, &c.
17 Deo diſplicet fructus terræ,nô cor illi ſacrificari.ib.2.a
18 Animalia,quæ Deo immolabantur,immaculata.438.2.b
19 Quanta puritas, & mundities ad ſacrificium. 445. 1.b
20 Maſculæ victimæ nihil fœmineum, aut varium habentes, Deo offeruntur.445.2.c
21 ... Dei munera optima quæque eliguntur. 381. 1. b
22 Verum ſacrificium à ſe incipit. 377. 2. d
23 Sacrificia in peccato Deum non placant, ſed irritant. 92.1.a, & 300. 2.a
24 Munera noſtra, Dei redundant in gloriam. 370. 2.b
25 Sacrificium pacificum pacê requirit ſacrificâtis.450.1.c
Quo loco licitè fiebant. 26 Sacrificia extra tabernaculum fiebant tantùm ex diſpenſatione diuina. 510.1.b.& 534.1.d, &c.
27 Ante templum ædificatum vbicunque ſacrificari licitum, tenent aliqui. 534.1.d
28 Extra templû nô licebat,ſi Arca ſtabili loco foret.ib.2.a
29 In loco Arcæ è tabernaculo,vel à templo ſegregatæ,licitè fiebant ſacrificia. 179.1.a, & 425.2.b,& 427.2.b
30 Multi ex diſpenſatione extra tabernaculum ſacrificarunt.536.2.b
A quibus perſonis. 31 Sacrificare ad ſacerdotes tâtùm pertinebat.508.2.d,&c.
Aliqui tamen laïci ex diſpenſatione diuina ſacrificarunt. 509. 1. c, 2. a
32 Paſchalem agnum laïci ſacrificabant,illo die ſacerdotio fungentes. 509.2.b,&c.
33 Quomodo laïci,& Sacerdotes dicâtur obtuliſſe.427.2.a
34 Sacrificio peccata expiantur.370.2.a
35 Ille offerre dicitur,cuius oblationes ſunt.509.1.d
36 Sacrificia tabernaculi bonos ſanctificabant, malos occidebant.455.2.b, &c.

SACRILEGIVM.

1 Sacrilegus à toto populo lapidatur,vt totus à ſacrilegio abſtineat. 145. 1. c
2 Sacrilegis nec ſacra loca erunt præſidium. 203. 2. d, & 204. 1. c

SALOMON.

1 Salomon,id eſt,amabilis Deo.553.2.b
2 Salomon,non doctrinam, ſed docilitatem à Deo poſtulauit. 116.2.c
3 Salomonis pax ex Dauidis humilitate & gratitudine profecta eſt.529.1 c
4 Salomonem poſt coniugium cum Ægyptia amicum profitetur Deus, ne eius auctoritas detraheretur. 193. 1. b
5 Salomon ad multa millia curruum dirigenda Hebræorum filios adiunxit.612.2.b,&c.
6 Salomon militaribus armis abundauit. 614.2. b
7 Salomon veritatis audiendæ impatiens. 94. 2.a
8 Salomon ſibi molliſſimus,aliis duriſſimus erat.612.2.c
9 Salomon in ſenectute multum detraxit de priſtina virtute. 8. 1.c
10 Salomonis templum. Vide *Templum* à num. 11.

SAMARIA.

1 Cur Samaria grauiùs à Deo punitur,quàm Iuda,cùm leuiùs peccaret.301.1.b

SAMARITANA.

1 Cur Chriſtus Samaritanam alloquutus,diſcipulos remouit? 287. 2. c
2 Samaritanæ tranſmutatio ex Chriſti loquutione. 380. 1. d,&c.
3 Samaritana penitùs ſua peccata colore aureo illuſtrauit. ibid. 1. c

SAMSON.

1 Samſon in Veneris templo ſuperatur. 282.2.c
2 Poſt Samſonem non fuit interregnum, ſed ſtatim ei Heli ſucceſſit. 240.2.c

SAMVEL.

1 Samuel duodennis à Deo vocatur 41. 1.c. Diuinam loquutionem poſtulare ab Heli docetur. 50.1.c. *Vocatio Sa-muelis*
2 Vocatio Samuelis fuit per propriam vocem. 30.1.c.Similem voci Heli.ibid.2.d.Non vltima verò vocatio. 57. 1. a,&c. 82. 2. b
3 Vocauerit ne Angelus Samuelem, an Deus. 27. 2.c. An forma viſibili Deus illi apparuerit? 56.1.c
4 Cur Samuel vocatus à Deo, ad Heli recurrit? 15.1.c.& 36. 1. a
5 Cur Samuel toties à Deo vocatur? 40.2.c,&c.& 42.1.b. Deus non ſemel illi apparuit.131.2 a *Obedien-*
6 Samuelis obedientia erga Heli.10. 2. d, &c & 99. 2,b. Etiam inter dormiendum promptus.24.2.d
7 Samuelis ad obediendum promptitudo 31.2.b,& 32.2.c, 42.1 b,& d,& 55.1.c,& 82.1.a
8 Samuelis prudentia in obediendo.37.1.c.Samuelis diligentia. 93.2.b
9 Samuelis obedientia cum inobedientiæ imperfectorum confertur. 42.1.d
10 Samuel priùs obediuit,vt ſciret imperare.42.2.b,& 44. 1.c.Conſtans & perſeuerans in obediendo. 44.2.b,&c. *Humili-*
11 Samuelis humilitas. 48.2.c,& 55.2.d,& 93. 1. c
12 Samuel Heli timebat ob eius dignitatem.93.2.c.& longæuam ætatem. 95.2.c
13 Samuelis erga Heli reuerentia. 94.1. c, & 104. 2. a
14 Samuel Heli non calumniat de negligentia. 36. 2. c *Sanctita-*
15 Vrbes Samuel luſtrando ſanctificabat.532.2.a. Et nihil in ſuum commodum emendicabat. 532.2.d
16 Solis meritis Samuel Iſrael hoſtes vincebat. 519.1.b
17 Samuel in virili ætate puerilem innocentiam præferebat. 515. 1. c
18 Samuelem Deus alloquitur ob eius ſanctitatem. 15.1.c Magna illi cum Deo familiaritas.638.1.b
19 Samuel in eligendis filiis non peccauit.552.2.d. Quia tunc temporis boni.560.1.c
20 Samuel dormiens culpa caret, non verò Heli.23.2.d, & 24. 1. d
21 Samuel diſcipulus præfertur Heli magiſtro. 28. 1. c
22 Samuelis patientia,& oratio.589.1.c,& 2.a. Illius ſanctitas virtutum exemplis paruit. 131.1.c.& 139. 2.a
23 Samuelis mira ſimplicitas. 56. 1. b. Bona conſcientia. 106. 2. b
24 Samuel dicitur creſcere ætate, ſanctitate, & auctoritate. 126.1.b, &c.
25 Samuel non loquebatur de terrenis.126.2.c
26 Samuel Iſraëlitas prouocat, vt ſe præparent ad gratiam. 476.1.b.De qua præparatione fit ſermo. 477.2.c,&c.
27 Samuelis oratio multorum inſtar æſtimabatur.508.1.c Illius virtutes ex diuina præſentia profectæ.133.2.d,&c.
28 Samuel matris domum templum conſtituebat. 467.2.d
29 Samuel multos virtute exæquabat.432.1.d
30 Populi fortitudo Samueli tribuenda. 420.1.d *Charitas, beneuolen-*
31 Beneuolentia Samuelis erga Saulem.131.1 d
32 Samuel populi ſui ſtragem deplorauit, & ob diuinam prouidentiam non expirauit.255.1.b
33 Cur Samuel Bethſamitas non punit.431.1.d
34 Samuelis verba non irrita.129.1.d, &c.
35 Samuel Propheta vita & doctrina bonus.139.2.a
36 Samuel Iſraelitas adhortatur ob aliquorum malitiam. 470.2.b.Hæc concio fuit in vrbe Cariathiarim. 471.1.c. Ab initio ingreſſus Arcæ. 473.1. b *Doctrina.*
37 Samuel populû ieiunare fecit in Maſphath 484.2.d,&c. *Regimen.*
38 Quomodo intelligendum Samuelem iudicaſſe omnibus diebus vitæ ſuæ?529.2.c.vſque ad 531.2.a
39 Samuel habuit extraordinariam poteſtatem à Deo delegatam, regnante Saule 531.2.b
40 Samuel viginti annos iudicauit. 531.2.c
41 Samuel nullam habuit poteſtatem creandi Regem, quamuis à populo exoraretur. 582 1.c
42 Samuel ſingulis annis totam prouinciam luſtrabat.532. 1.b, &c.
43 Samuelis principatus à morte Heli cœpit.485.1.c.Cur tamen dicatur, iudicaſſe in Maſphath.ibid. 2. c
44 Cùm Samuel imperium depoſuit, adhuc ſexaginta an-
nos